k Bible
3050 C 11/2

Y

BIBL CYSSEGR-LAN,

SEF,

YR HEN DESTAMENT

A'R

NEWYDD.

2 TIM. III. 16, 17.

Yr holl Ysgrythur ſydd wedi ei rhoddi gan Ysbrydoliaeth Dduw, ac ſydd ſuddiol i athrawiaethu, i argyoeddi, i geryddu, i hyfforddi mewn cyfiawnder:
Fel y byddo dyn Duw yn berffaith, wedi ei berffeithio i bob gweithred dda.

Printiedig yn *LLUNDAIN* gan Brintwyr y Brenin, *Ioan Baſged*, ac Aſſeins *Tomas Niwcwm* a *Harri Hils*, a ſuant ſeirw. MDCC XVIII.

Enwau a Threfn Llyfrau 'r Hên Deſtament a'r Newydd, a rhifedi Pennodau pob Llyfr.

	Pen.
Geneſis	50
Eccſodus	40
Leſiticus	27
Numeri	36
Deuteronomium	34
Joſua	24
Barnwyr	21
Ruth	4
I. Samuel	31
II. Samuel	24
I. Brenhinoedd	22
II. Brenhinoedd	25
I. Cronicl	29
II. Cronicl	36
Ezra	10
Nehemiah	13
Eſther	10
Job	42
Pſalmau	150
Diarhebion	31
Pregethwr	12
Caniad Salomon	8
Eſay	66
Jeremi	52
Galarnad Jeremi	5
Ezeciel	48
Daniel	12
Hoſea	14
Joel	3
Amos	9
Obadiah	
Jonah	4
Micah	7
Nahum	3
Habaccuc	3
Sephaniah	3
Haggai	2
Zechariah	14
Malachi	4

Llyfrau a elwir Apocrypha.

	Pen.
I. Esdras	9
II. Esdras	16
Tobit	14
Judeth	16
Yrhan arall o lyfr Eſther	6
Doethineb Solomon	19
Eccleſiaſticus	51
Baruch ac Epiſtol Jeremi	6
Cân y tri Llange	
Hiſtori Suſanna	
Hiſteri Bel a'r Ddraig	
Gweddi Manaſſes	
I. Maccabeaid	16
II. Maccabeaid	15

Llyfrau 'r Teſtament Newydd.

	Pen.
S. Anct Matthew	28
S. Marc	16
S. Luc	24
S. Joan	21
Actau 'r Apoſtolion	28
Epiſtol S. Paul at y Rhufeiniaid	16
I. at y Corinthiaid	16
II. at y Corinthiaid	13
At y Galatiaid	6
At yr Epheſiaid	6
At y Philippiaid	4
At y Coloſſiaid	4
I. at y Theſſaloniaid	5
II. at y Theſſaloniaid	3
I. at Dimotheus	6
II. at Dimotheus	4
At Titus	3
At Philemon	
At yr Hebreaid	13
Epiſtol Jago	5
Epiſtol I. Pedr	5
II. Epiſtol Pedr	3
Epiſtol I. Joan	5
II. Epiſtol Joan	
III. Epiſtol Joan	
Epiſtol Judas	
Dadguddiad Joan	22

4. 48. 217. 8.

¶ Llyfr

¶ LLYFR CYNTAF MOSES,

YR HWN A ELWIR

GENESIS.

PENNOD I.

1 *Creadwriaeth nef a daear,* 3 *a'r goleuni,* 6 *a'r ffurfafen.* 9 *Neillduo 'r ddaear oddi wrth y dyfroedd,* 11 *a'i gwneuthur yn ffrwythlon.* 14 *Yr haul, y lleuad, a'r ſer;* 20 *y pyſgod a'r adar,* 24 *yr aniferlſaid,* 26 *dyn ar lun Duw.* 29 *Ordeinio lluniaeth ac ymborth.*

septuagesima, B. Sul y Drindod, B. Jonor, 2. B.

a Jo. 1. 1. b Pſ. 33. 6. a 89. 11, 12. a 102. 25. a 136. 5. a 146. 6. Eſ. 44. 24. Jer. 10. 12. a 51. 15. Zech. 12. 1. Act. 14. 15. a 17. 24. Heb. 11. 3. c 2 Cor. 4. 6. † Heb. *a rhwng y.* d Pſ. 136. 5. Jer. 10. 12. a 51. 15. e Pſ. 148. 4. f Job 26. 10. a 38. 8. Pſ. 33. 7. a 104. 9. a 136. 6. Di. 8. 29. Jer. 5. 22. g Deut. 4. 19. Pſ. 136. 7. † Heb. *rhwng y.*

a YN b dechreuad y creodd Duw y neſoedd a'r ddaear.

2 A'r ddaear oedd aflunjaidd a gwâg, a thywyllwch *oedd* ar wyneb y dyfnder, ac Yſbryd Duw yn ymſymmud ar wyneb y dyfroedd.

3 A Duw a ddywedodd, c Bydded goleuni, a goleuni a fu.

4 A Duw a welodd y goleuni mai da *oedd:* a Duw a wahanodd rhwng y goleuni † a'r tywyllwch.

5 A Duw a alwodd y goleuni yn Ddydd, a'r tywyllwch a alwodd efe yn Nôs: a'r hwyr a fu, a'r borau a fu, y dydd cyntaf.

6 ¶ Duw heſyd a ddywedodd, d Bydded ffurfafen ynghanol y dyfroedd, a bydded hi yn gwahanu rhwng y dyfroedd a 'r dyfroedd.

7 A Duw a wnaeth y ffurfafen, ac a wahanodd rhwng y dyfroedd oddi tan y ffurfafen, a'r dyfroedd e oddi ar y ffurfafen: ac felly y bu.

8 A'r ffurfafen a alwodd Duw yn Neſoedd: a'r hwyr a fu, a'r borau a fu, yr ail dydd.

9 ¶ Duw heſyd a ddywedodd, f Caſgler y dyfroedd oddi tan y neſoedd i'r un lle, ac ymddangoſed y ſychdir: ac felly y bu.

10 A'r ſychdir a alwodd Duw yn Ddaear, a chaſgliad y dyfroedd a alwodd efe yn Foroedd: a Duw a welodd mai da *oedd.*

11 A Duw a ddywedodd, Egined y ddaear egin, *ſef* llyſiau yn hadu hâd, *a* phrennau ffrwythlawn yn dwyn ffrwyth, wrth eu rhywogaeth, y rhai *y mae* eu hâd ynddynt ar y ddaear: ac felly y bu.

12 A'r ddaear a ddug egin, *ſef* llyſiau yn hadu hâd wrth eu rhywogaeth, a phrennau yn dwyn ffrwyth, y rhai *y mae* eu hâd ynddynt, wrth eu rhywogaeth: a Duw a welodd mai da *oedd.*

13 A'r hwyr a fu, a'r borau a fu, y trydydd dydd.

14 ¶ Duw heſyd a ddywedodd, Bydded g goleuadau yn ffurfafen y neſoedd i wahanu rhwng y dydd † a'r nôs; a byddant yn arwyddion, ac yn dymhorau, ac yn ddyddiau a blynyddoedd.

15 A byddant yn oleuadau yn ffurfafen y neſoedd, i oleuo ar y ddaear: ac felly y bu.

16 A Duw a wnaeth ddau oleuad mawrion, y goleuad mwyaf † i lywodraethu 'r dydd, a'r goleuad lleiaf i lywodraethu 'r nôs, h a'r ſêr *heſyd a wnaeth efe.*

17 Ac yn ffurfafen y neſoedd y rhoddes Duw hwynt, i oleuo ar y ddaear;

18 Ac i i lywodraethu 'r dydd a'r nôs, ac i wahanu rhwng y goleuni a'r tywyllwch: a gwelodd Duw mai da *oedd.*

19 A'r hwyr a fu, a'r borau a fu, y pedwerydd dydd.

20 ¶ Duw heſyd a ddywedodd, k Heigied y dyfroedd ymluſgiaid byw, ac eheded ehediaid uwch y ddaear, yn wyneb ffurfafen y neſoedd.

21 A l Duw a greodd y morfeirch mawrion, a phob ymluſgiad byw, y rhai a heigiodd y dyfroedd yn eu rhywogaeth, a phob ehediad aſgellog yn ei rywogaeth: a gwelodd Duw mai da *oedd.*

22 A Duw a 'i bendigodd hwynt, gan ddywedyd, m Ffrwythwch, ac amlhêwch, a llenwch y dyfroedd yn y moroedd, a lliooſoged yr ehediaid ar y ddaear.

23 A'r hwyr a fu, a'r borau a fu, y pummed dydd.

24 ¶ Duw heſyd a ddywedodd, Dyged y ddaear *bob* peth byw wrth ei rywogaeth, yr anifail, a'r ymluſgiad, a bwyſtfil y ddaear wrth ei rywogaeth: ac felly y bu.

25 A Duw a wnaeth fwyſtfil y ddaear wrth ei rywogaeth, a'r anifail wrth ei rywogaeth, a phob ymluſgiad y ddaear wrth ei rywogaeth: a gwelodd Duw mai da *oedd.*

26 Duw heſyd a ddywedodd, n Gwnawn ddŷn ar ein delw ni, wrth ein llun ein hunain: ac o arglwyddiaethant ar byſg y môr, ac ar ehediad y neſoedd, ac ar yr anifail, ac ar yr holl ddaear, ac ar bob ymluſgiad a ymluſgo ar y ddaear.

27 Felly Duw a greodd y dŷn ar ei ddelw ei hun; ar ddelw Duw y creodd efe ef: p yn wrryw ac yn fenyw y creodd efe hwynt.

28 Duw heſyd a'i bendigodd hwynt, a Duw a ddywedodd wrthynt, q Ffrwythwch, ac amlhêwch, a llenwch y ddaear, a daroſtyngwch hi, ac arglwyddiaethwch ar byſg y môr, ac ar ehediad y neſoedd, ac ar bob peth byw a † ymſymmudo ar y ddaear.

29 ¶ A Duw a ddywedodd, Wele mi a roddais i chwi bob llyſieuyn yn hadu hâd, yr hwn *ſydd* ar wyneb yr holl ddaear, a phob pren yr hwn *y mae* ynddo ffrwyth

h Job 38. 7. i Jer. 31. 35. k 2 Eſd. 6. 47. l Pſ. 104. 26. m Pen. 8. 17. 29. 1. n Pen. 5. 1. a 9. 6. Doeth. 2. 23. 1 Cor. 11. 7. Eph. 4. 24. Col. 3. 10. o Pſ. 8. 6. p Mal. 2. 15. Mat. 19. 4. Marc 10. 6. q Pen. 9. 1. † Heb. *ymluſgo.*

pren yn hadu hâd, [r] i fod yn fwyd i chwi.

30 Hefyd i bob bwyſtfil y ddaear, ac i bob ehediad y nefoedd, ac i bob *peth* a ymſymmudo ar y ddaear, yr hwn y *mae* † einioes ynddo, *y bydd* pob llyſieuyn gwŷrdd yn fwyd: ac felly y bu.

31 A [s] gwelodd Duw yr hyn oll a wnaethai, ac wele da jawn *ydoedd*: felly yr hwyr a fu, a'r borau a fu, y chweched dydd.

PEN. II.

1 *Y dydd Sabbath.* 2 *Dull y creadwriaeth.* 8 *Plannu gardd Eden.* 10 *A'i haſon.* 17 *Gwaharddpren Gwybodaeth yn unig.* 19 *Enwi y creaduriaid.* 21 *Gwneuthur gwraig, ac ordeinio priodas.*

FElly y gorphennwyd y nefoedd a'r ddaear, [a] a'i holl lu hwynt.

2 [b] Ac ar y ſeithfed dydd y gorphennodd Duw ei waith yr hwn a wnaethai efe, ac a orphwyſodd ar y ſeithfed dydd oddi wrth ei holl waith, yr hwn a wnaethai efe.

3 A Duw a fendigodd y ſeithfed dydd, ac a'i ſanctteiddiodd ef: o blegid ynddo y gorphwyſaſai oddi wrth ei holl waith, yr hwn a greaſai Duw i'w wneuthur.

4 ¶ Dymma genhedlaethau 'r nefoedd a'r ddaear, pan grëwyd hwynt, yn y dydd y gwnaeth yr ARGLWYDD Dduw ddaear a nefoedd:

5 A phob planhigyn y maes cyn ei fod yn y ddaear, a phob llyſieuyn y maes cyn tarddu allan: o blegid ni pharaſai 'r ARGLWYDD Dduw lawio ar y ddaear, ac nid *ydoedd* dŷn i lafurio 'r ddaear.

6 Ond tarth a eſgynnodd o'r ddaear, ac a ddyfrhaodd holl wyneb y ddaear.

7 A'r ARGLWYDD Dduw a luniaſai y dŷn [c] o † bridd y ddaear, ac a anadlaſai yn ei ffroenau eſ anadl einioes: [d] a'r dŷn a aeth yn enaid byw.

8 ¶ Hefyd yr ARGLWYDD Dduw a blannodd ardd yn [e] Eden o du 'r dwyrain, ac a oſododd yno y dŷn a luniaſai efe.

9 A gwnaeth yr ARGLWYDD Dduw i bob pren dymunol i'r golwg, a daionus yn fwyd, ac i bren y bywyd ynghanol yr ardd, ac i bren gwybodaeth da a drwg, dyfu allan o'r ddaear.

10 Ac afon a aeth allan o Eden i ddyfrhâu 'r ardd, ac oddi yno hi a rannwyd, ac a aeth yn bedwar pen.

11 Enw 'r gyntaf yw [f] Piſon: hon ſydd yn amgylchu holl wlâd Hafila, lle y *mae* 'r aur.

12 Ac aur y wlâd honno ſydd dda: yno *mae* bdeliwm a'r maen onics.

13 Ac enw 'r ail afon yw Gihon: honno ſydd yn amgylchu holl wlâd † Ethiopia.

14 Ac enw 'r drydedd afon yw Hidecel: honno ſydd yn myned ‡ o du 'r dwyrain i Aſſyria: a'r bedwaredd afon yw Euphrates.

15 A'r ARGLWYDD Dduw a gymmerodd y dŷn, ac a'i goſododd ef yng ngardd Eden, i'w llafurio ac i'w chadw hi.

16 A'r ARGLWYDD Dduw a orchymynnodd i'r dŷn, gan ddywedyd, O bob pren o'r ardd gan fwyta y gelli fwyta:

17 Ond o bren gwybodaeth da a drwg, na fwyta o hono; o blegid yn y dydd y bwytâi di o hono, gan farw y byddi farw.

18 ¶ Hefyd yr ARGLWYDD Dduw a ddywedodd, Nid da bod y dŷn ei hunan; gwnaf iddo † amgeledd ‡ cymmwys iddo.

19 A'r ARGLWYDD Dduw a luniodd o'r ddaear holl fwyſtfilod y maes, a holl ehediaid y nefoedd, ac [g] a'i dygodd at Adda, i weled pa enw a roddai efe iddynt hwy: a pha fodd bynnag yr enwodd y dŷn bob peth byw, hynny *fu* ei enw ef.

20 Ac Adda a enwodd enwau ar yr holl anifeiliaid, ac ar ehediaid y nefoedd, ac ar holl fwyſtfilod y maes: ond ni chafodd efe i Adda ‡ amgeledd cymmwys iddo.

21 A'r ARGLWYDD Dduw a wnaeth i drymgwſg ſyrthio ar Adda, ac efe a gyſgodd: ac efe a gymmerodd un o'i aſennau eſ, ac a gaeodd gig yn ei lle hi.

22 A'r ARGLWYDD Dduw a † wnaeth yr aſen a gymmeraſai efe o'r dŷn, yn wraig, ac a'i dug at y dŷn.

23 Ac Adda a ddywedodd, Hon weithian *ſydd* a'gwrn o'm heſgyrn i, a chnawd o'm cnawd i: hon a elwir Gwraig, o blegid o ŵr y [h] cymmerwyd hi.

24 [i] O herwydd hyn yr ymedy gŵr â'i dâd, ac â'i fam, ac y glŷn wrth ei wraig: a hwy a fyddant yn un cnawd.

25 Ac yr oeddynt ill dau yn noethion, Adda a'i wraig, ac nid oedd arnynt gywilydd.

PEN. III.

1 *Y ſarph yn hudo Efa.* 6 *Cywilyddus gwymp dŷn.* 9 *Duw yn eu holi ac yn eu barnu hwy.* 14 *Melldigo 'r ſarph.* 15 *Addaw yr hâd.* 16 *Cosbedigaeth dŷn.* 21 *Ei wiſgad cyntaf,* 22 *a'i fwrw allan o Baradwys.*

A'R ſarph oedd [a] gyfrwyſach nâ holl fwyſtfilod y maes, y rhai a wnaethai 'r ARGLWYDD Dduw; a hi a ddywedodd wrth y wraig, Ai ‡ dïau ddywedyd o Dduw, Ni chewch chwi fwyta o bob pren o'r ardd?

2 A'r wraig a ddywedodd wrth y ſarph, O ffrwyth prennau 'r ardd y cawn ni fwyta:

3 Ond am ffrwyth y pren *ſydd* ynghanol yr ardd, Duw a ddywedodd, Na fwyteâwch o hono, ac na chyffyrddwch ag eſ, rhag eich marw.

4 [b] A'r ſarph a ddywedodd wrth y wraig, Ni byddwch feirw ddim.

5 Canys gwybod y mae Duw, mai yn y dydd y bwytaoch o hono eſ, yr agorir eich llygaid, ac y byddwch megis duwiau, yn gwybod da a drwg.

6 A *phan* welodd y wraig mai da *oedd ffrwyth* y pren yn fwyd, ac mai ‡ têg mewn golwg *ydoedd*, a'*i fod* yn bren dymunol i beri dyall, hi a gymmerth o'i ffrwyth eſ, [c] ac a fwytaodd, ac a roddes i'w gŵr hefyd gyd â hi, ac efe a fwytaodd.

7 A'i llygaid hwy ill dau a agorwyd, a hwy a wybuant eu *bod* yn noethion, ac a wniaſant ddail y ffigyſbren, ac a wnaethant iddynt arffedogau.

8 A hwy a glywſant lais yr ARGLWYDD Dduw yn rhodio yn yr ardd, gyd ag awel y dydd, ac ymguddiodd Adda a'i wraig o olwg yr ARGLWYDD Dduw, ym myſg prennau 'r ardd.

9 A'r ARGLWYDD Dduw a alwodd ar Adda, ac a ddywedodd wrtho, Pa le *yr wyti*?

10 Yntef a ddywedodd, Dy lais a glywais yn yr ardd, a mi a ofnais, o blegid noeth *oeddwn*, ac a ymguddiais.

11 A dywedodd *Duw*, Pwy a fynegodd i ti dy *fod* yn noeth? ai o'r pren y gorchymynnaſwn i ti na fwytâit o hono, y bwyteaiſt?

12 Ac Adda a ddywedodd, Y wraig a roddaiſt gyd â mi, hi a roddodd i mi o'r pren, a mi a fwyteais.

13 A'r

---

[r] Pen. 9. 3 Pſ. 104. 14, 15.
† Heb. *enaid byw*
[s] Eccl. 39. 16. 1 Tim. 4. 4.
[a] Pſ. 33. 6.
[b] Eſod. 20. 11. a 31. 17. Deut. 5. 14. Heb. 4. 4.
[c] Eſod. 17. 1. 1 Cor. 15. 47.
† Heb. *lwch.*
[d] 1 Cor. 15. 45.
[e] Pen. 4. 16. 2 Bren. 19. 12. Ezec. 27. 23.
[f] Ecclus 24. 25.
† Heb. *Cuſh.*
‡ *Tu a'r dwyrain.*
† *cymmorth.*
‡ Heb. *megis ger ei fron ef.*
[g] Edrych Pen. 6. 20.
‡ *gymmorth.*
† Heb. *adeiladodd.*
[h] 1 Cor. 11. 8.
[i] Mat. 19. 5. Marc 10. 7. 1 Cor. 6. 16. Eph. 5. 31.
[a] Mat. 10. 16. 2 Cor. 11. 3.
‡ Neu, *am.*
[b] 2 Cor. 11. 3. 1 Tim. 2. 14.
‡ Neu, *dymunol.*
[c] Eſod. 25. 24. 1 Tim. 2. 14.

13 A'r ARGLWYDD Dduw a ddywedodd wrth y wraig, Pa ham y gwnaeſt ti hyn? A'r wraig a ddywedodd, Y ſarph a'm twyllodd, a bwyta a wneuthum.

14 A'r ARGLWYDD Dduw a ddywedodd wrth y ſarph, Am wneuthur o honot hyn, melldigediccach *wyt* ti nâ'r holl aniſeiliaid, ac nâ holl ſwyſtfilod y maes: ar dy dor y cerddi, [d] a phridd a fwytâi holl ddyddiau dy einioes.

15 Gelyniaeth hefyd a oſodaf rhyngot ti a'r wraig, a rhwng [e] dy hâd di [f] a'i hâd hithau: [g] efe a yſſiga dy ben di, a thithau a yſſigi ei ſawdl ef.

16 Wrth y wraig y dywedodd, Gan amlhâu yr amlhâf dy boenau di a'th feichiogi: mewn poen y dygi blant, [h] a'th ddymuniad *fydd* at dy ŵr, [i] ac efe a lywodraetha arnat ti.

17 Hefyd wrth Adda y dywedodd, Am wrando o honot ar lais dy wraig, a bwyta o'r pren am yr hwn y gorchymynnaſwn i ti, gan ddywedyd, Na fwyta o hono; [k] melldigedig *fyddo* y ddaear o'th achos di: trwy lafur y bwytâi o honi holl ddyddiau dy einioes.

18 Drain hefyd ac yſgall a ddwg hi i ti; a [l] llyſiau 'r maes a fwytâi di.

19 Trwy chwŷs dy wyneb y bwytâi fara, hyd pan ddychwelech i'r ddaear, o blegid o honi y'th gymmerwyd; canys pridd *wyt* ti, [m] ac i'r pridd y dychweli.

20 A'r dŷn a alwodd enw ei wraig † Eſa; o blegid hi oedd fam pob *dŷn* byw.

21 A'r ARGLWYDD Dduw a wnaeth i Adda ac i'w wraig beiſiau crwyn, ac a'i gwiſgodd am danynt hwy.

22 Hefyd yr ARGLWYDD Dduw a ddywedodd, Wele y dŷn ſydd megis un o honom ni, i wybod dâ a drwg. Ac weithian rhag iddo eſtyn ei law, a chymmeryd hefyd o bren y bywyd, a bwyta, a byw yn dragywyddol:

23 Am hynny yr ARGLWYDD Dduw a'i hanfonodd ef allan o ardd Eden, i lafurio 'r ddaear, yr hon y cymmeraſid ef o honi.

24 Felly efe a yrrodd allan y dŷn, ac a oſododd o'r tu dwyrain i ardd Eden, y Cerubiaid, a chleddyf tanllyd yſgwydedig, i gadw ffordd pren y bywyd.

PEN. IV.

1 Genedigaeth, celfyddyd, a chrefydd Cain ac Abel. 8 Lladd Abel. 11 Melldigo Cain. 17 Enoch y ddinas gyntaf. 19 Lamech a'i ddwy wraig. 25 Genedigaeth Seth, 26 ac Enos.

AC Adda a adnabu Eſa ei wraig, a hi a feichiogodd, ac a eſgorodd ar Gain, ac a ddywedodd, Ceſais ŵr gan yr ARGLWYDD.

2 A hi a eſgorodd eilwaith ar ei frawd ef Abel, ac † Abel oedd fugail defaid, ond Cain oedd yn llafurio 'r ddaear.

3 A bu wedi talm o ddyddiau, i Gain ddwyn o ffrwyth y ddaear offrwm i'r ARGLWYDD.

4 Ac Abel yntef a ddug o flaenffrwyth ei ddefaid, ac o'i braſder hwynt: a'r ARGLWYDD a [a] edrychodd ar Abel, ac ar ei offrwm:

5 Ond nid edrychodd efe ar Gain, nac ar ei offrwm ef: a digllonodd Cain yn ddirfawr, ſel y ſyrthiodd ei wynebpryd ef.

6 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Gain, Pa ham y llidiaiſt? a pha ham y ſyrthiodd dy wynebpryd?

7 O's dâ y gwnai, oni chai oruchafiaeth? ac oni wnai yn dda, pechod a orwedd wrth y drws: attat ti hefyd *y mae* ei ddymuniad ef, a thi a lywodraethi arno ef.

8 A Chain a ddywedodd wrth Abel ei frawd. Ac fel yr oeddynt hwy yn y maes, Cain a gododd yn erbyn Abel ei frawd, ac [b] a'i lladdodd ef.

9 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Gain, Mae Abel dy frawd di? Yntef a ddywedodd, Ni's gwn: Ai ceidwad fy mrawd *ydwyf* fi?

10 A dywedodd *Duw*, Beth a wnaethoſt? llef gwaed dy frawd ſydd [c] yn gweiddi arnaf fi o'r ddaear.

11 Ac yr awr hon melldigedig *wyt* ti o'r ddaear, yr hon a agorodd ei ſafn i dderbyn gwaed dy frawd o'th law di.

12 Pan lafuriech y ddaear, ni 'chwanega hi roddi ei ffrwyth it'; gwibiad, a chrwydrad fyddi ar y ddaear.

13 Yna y dywedodd Cain wrth yr ARGLWYDD, Mwy yw ſy † anwiredd nag y gellir ei faddau.

14 Wele gyrraiſt fi heddyw oddiar wyneb y ddaear, ac o'th wydd di y'm cuddir: gwibiad hefyd a chrwydrad fyddaf ar y ddaear; *a* phwy bynnag a'm caffo a'm lladd.

15 A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho, Am hynny y dïelir yn ſaith ddyblyg *ar* bwy bynnag a laddo Gain. A'r ARGLWYDD a oſododd nôd ar Gain, rhag i neb a'i caffai ei ladd ef.

16 ¶ A Chain a aeth allan o ŵydd yr ARGLWYDD, ac a drigodd yn nhîr Nod, o'r tu dwyrain i Eden.

17 Ca'n hefyd a adnabu ei wraig, a hi a feichiogodd, ac a eſgorodd ar ‡ Henoch; yna 'r ydoedd efe yn adeiladu dinas, ac efe a alwodd enw 'r ddinas yn ol enw ei fâb Henoch.

18 Ac i Henoch y ganwyd Irad: ac Irad a genhedlodd Fehuiael, a Mehuiael a genhedlodd Fethuſael, a Methuſael a genhedlodd † Lamech.

19 ¶ A Lamech a gymmerodd iddo ddwy o wragedd: enw 'r gyntaf *oedd* Ada, ac enw'r ail Silla.

20 Ac Ada a eſgorodd ar Jabal, hwn ydoedd dâd *pob* preſwylydd pabell, a *pherchen* anifail.

21 Ac enw ei frawd ef *oedd* Jubal, ac efe oedd dâd pob teimlydd telyn ac organ.

22 Silla hithau a eſgorodd ar Dubal-cain, ‡ gweithydd pob cywreinwaith prês a haiarn: a chwaer Tubal-cain *ydoedd* Naamah.

23 A Lamech a ddywedodd wrth ei wragedd Ada a Silla, Clywch fy llais, gwragedd Lamech, gwrandêwch fy lleferydd; canys mi a † leddais ŵr i'm harcholl, a llangc i'm clais.

24 O's Cain a ddïelir ſeithwaith, yna Lamech ſaith ddengwaith, a ſeithwaith.

25 Ac Adda a adnabu ei wraig drachefn, a hi a eſgorodd ar fâb, ac a [d] alwodd ei enw ef Seth; O herwydd Duw (*ebhi*) a oſododd i mi hâd arall yn lle Abel, am ladd o Gain ef.

26 [e] I'r Seth hŵn hefyd y ganwyd mâb, ac efe a alwodd ei enw ef Enos: yna y ‡ dechreuwyd galw ar enw 'r ARGLWYDD.

PEN. V.

1 Achau, oedran, a marwolaeth y Patriarchiaid o Adda hyd Noah. 24 Duwioldeb Enoch, a Duw yn ei gymmeryd ef ymmaith.

d Eſ. 65. 25. Mic. 7. 17.
e Mat. 3. 7. a 13. 38. a 23. 33.
f Jo. 8. 44. Act. 13. 10. 1 Jo. 3. 8.
g Pſ. 132. 11. Eſ. 7. 14. Mic. 5. 3. g Rhuf. 16. 20. Heb. 2. 14. 1 Joan 5. 5. Dad. 12. 7, 17.
h Pen. 4. 7.
i 1 Cor. 14. 34. 1 Tim. 2. 11, 12. Tit. 2. 5.
k Eſ. 24. 4, 6. Rhuf. 8. 20.
l Pſ. 104. 14.
m Preg. 12. 7.
† Heb. *Chafah.*

Jon. 3. P.

† Heb. *Hebel.*

a Heb. 11. 4.

b Doeth. 10. 3. Mat. 23. 35. 1 Joan 3. 12. Jud. 11.
c Heb. 12. 24. Dad. 6. 10.

† *nghoſpeidigaeth nag y gallwyf ei oddef.*

‡ Heb. *Chanoch.*

† Heb. *Lemech.*

‡ Heb. *hogwr.*

† Heb. *laddwn.*

d Pen. 5. 3.
e Pen. 5. 6.
‡ Heb. *dechreuaſant eu galw eu hun ar enw.*

Jon. 4. B.

[a] 1 Cron. 1. 1. Luc 3. 26.

DYmma [a] lyfr cenhedlaethau Adda: yn y dydd y creodd Duw ddŷn, [b] ar lun Duw y gwnaeth efe ef.

[b] Pen. 1. 26.

2 Yn wrryw ac yn fenyw y creodd efe hwynt; ac efe a'i bendithiodd hwynt, ac a alwodd eu henw hwynt Adda, ar y dydd y crëwyd hwynt.

130.

3 ¶ Ac Adda a fu fyw ddeng mlynedd ar hugain a chant, ac a genhedlodd *fab* ar ei lun a'i ddelw ei hun, ac [c] a alwodd ei enw ef Seth.

[c] Pen. 4. 25.

[d] 1 Cron. 1. 1.

4 [d] A dyddiau Adda wedi iddo genhedlu Seth oedd wyth gan mlynedd, ac efe a genhedlodd feibion a merched.

5 A holl ddyddiau Adda y rhai y bu efe fyw, oedd naw can mlynedd, a deng mlynedd ar hugain; ac efe a fu farw.

235.

6 ¶ Seth hefyd a fu fyw bùm mlynedd, a chan mlynedd, ac [e] a genhedlodd Enos.

[e] Pen. 4. 26.

7 A Seth a fu fyw wedi iddo genhedlu Enos, faith mlynedd ac wyth gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

8 A holl ddyddiau Seth oedd ddeuddeng mlynedd, a naw can mlynedd; ac efe a fu farw.

325.

9 ¶ Ac Enos a fu fyw ddeng mlynedd a phedwar ugain, ac a genhedlodd Genan.

10 Ac Enos a fu fyw wedi iddo genhedlu Cenan, bymtheng mlynedd ac wyth gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

11 A holl ddyddiau Enos oedd bùm mlynedd a naw can mlynedd; ac efe a fu farw.

395.

12 ¶ Cenan hefyd a fu fyw ddeng mlynedd a thrugain, ac a genhedlodd Fahalaleel.

13 A bu Cenan fyw wedi iddo genhedlu Mahalaleel, ddeugain mlynedd ac wyth gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

14 A holl ddyddiau Cenan oedd ddeng mlynedd a naw can mlynedd; ac efe a fu farw.

460.

15 ¶ A Mahalaleel a fu fyw bùm mlynedd a thrugain mlynedd, ac a genhedlodd

† *Jared.* † Jered.

16 A Mahalaleel a fu fyw wedi iddo genhedlu ‡ Jered, ddeng mlynedd ar hugain ac wyth gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

‡ *Jared.*

17 A holl ddyddiau Mahalaleel oedd bymtheng mlynedd a phedwar ugain ac wyth gan mlynedd; ac efe a fu farw.

622.

18 ¶ A † Jered a fu fyw ddwy flynedd a thrugain a chan mlynedd, ac a genhedlodd [f] Henoch.

† *Jared.* [f] Jud. 14, 15.

19 ¶ A ‡ Jered a fu fyw wedi iddo genhedlu Henoch wyth gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

‡ *Jared.*

20 A holl ddyddiau † Jered oedd ddwy flynedd a thrugain, a naw can mlynedd; ac efe a fu farw.

† *Jared.*

687.

21 ¶ Henoch hefyd a fu fyw bùm mlynedd a thrugain, ac a genhedlodd Fethuſelah.

22 A Henoch [g] a rodiodd gyd â Duw wedi iddo genhedlu Methuſelah, drychant o flynyddoedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

[g] Pen. 6. 9. [a] 17. 1. a 24. 40. Pſ. 16. 8. [a] 116. 9.

23 A holl ddyddiau Henoch oedd bùm mlynedd a thrugain, a thrychant o flynyddoedd.

[b] Ecſod. 33. 16. Heb. 11. 5.

24 A [b] rhodiodd Henoch gyd â Duw, ac ni *welwyd* ef: canys Duw a'i cymmerodd ef.

874.

25 ¶ Methuſelah hefyd a fu fyw ſaith mlynedd a phedwar ugain a chant, ac a genhedlodd Lamech.

26 A Methuſelah a fu fyw wedi iddo genhedlu Lamech, ddwy flynedd a phedwar ugain, a ſaith gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

27 A holl ddyddiau Methuſelah oedd naw mlynedd a thrugain, a naw can mlynedd; ac efe a fu farw.

28 ¶ Lamech hefyd a fu fyw ddwy flynedd a phedwar ugain a chan mlynedd, ac a genhedlodd fâb,

1056.

29 Ac a alwodd ei enw ef † Noah, gan ddywedyd, Hwn a'n cyſſura ni am ein gwaith a llafur ein dwylaw, o herwydd y ddaear [i] yr hon a felldigodd yr ARGLWYDD.

† Gr. *Nöe.* Luc 3. 36. Heb. 11. 7. [i] 1 Pedr 3. 20. [i] Pen. 3. 17. a 4. 11.

30 A Lamech a fu fyw wedi iddo genhedlu Noah, bymtheng mlynedd a phedwar ugain, a phum can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

31 A holl ddyddiau Lamech oedd ddwy flynedd ar bymtheg a thrugain, a ſaith gan mlynedd; ac efe a fu farw.

32 A Noah ydoedd fâb pum can mlwydd; a Noah a genhedlodd Sem, Cam, a Japheth.

1556.

PEN. VI.

1 *Drygioni'r byd, yr hwn a gyffrôdd ddigloneadd Duw, ac a barodd y Diluw.* 8 *Noah yn cael ffafr.* 13 *Trefn a phortreiad, a'r achos y gwnaed yr Arch.*

Secſagenſima, P. Jon. 4. P.

YNa y bu pan ddechreuodd dynion amlhâu ar wyneb y ddaear, a geni merched iddynt,

2 Weled o feibion Duw ferched dynion mai têg *oeddynt* hwy, a hwy a gymmeraſant iddynt wragedd o'r rhai oll a ddewiſaſant.

3 A dywedodd yr ARGLWYDD, Nid ymryſona ſy Yſbryd i â dŷn yn dragywydd, [a] o blegid mai cnawd yw efe: a'i ddyddiau fyddant ugain mlynedd a chant.

[a] Pſ. 78. 39.

4 Cowri oedd ar y ddaear y dyddiau hynny: ac wedi hynny hefyd, pan ddaeth meibion Duw at ferched dynion, a phlanta o'r *rhai hynny* iddynt; dymma 'r cedyrn *a fu* wŷr enwog gynt.

5 ¶ A'r ARGLWYDD a welodd mai aml *oedd* drygioni dŷn ar y ddaear, a *bod* ‡ [b] holl fwriad meddyliſryd ei galon yn unig yn ddrygionus bob † amſer.

‡ *Pob bwriad.* [b] Pen. 8. 21. Mat. 15. 19. † Heb. *dydd.*

6 Ac [c] edifarhaodd ar yr ARGLWYDD wneuthur o hono ef ddŷn ar y ddaear, ac efe a ymofidiodd yn ei galon.

[c] Edrych Num. 23. 19. 1 Sam. 15. 11, 29. 2 Sam. 24. 16. Mal. 3. 6. Jago 1. 17.

7 A'r ARGLWYDD a ddywedodd, Dileaf ddŷn, yr hwn a greais, oddi ar wyneb y ddaear, o ddŷn hyd aniſail, hyd yr ymluſgiad, a hyd ehediad y neſoedd: canys y mae yn edifar gennyf eu gwneuthur hwynt.

8 ¶ Ond Noah a gaſodd ffafr yngolwg yr ARGLWYDD.

9 Dymma genhedlaethau Noah; [d] Noah oedd wr cyfiawn ‡ perffaith yn ei oes: gyd â Duw y rhodiodd Noah.

[d] Ezec. 14. 14, 20. Ecſod. 44. 17. Heb. 11. 7. 2 Pedr 2. 5. ‡ Neu, *union.*

10 A Noah a genhedlodd dri o feibion, Sem, Cam, a Japheth.

11 A'r ddaear a lygraſid ger bron Duw; llanwaſid y ddaear hefyd â thrawſedd.

12 A Duw a edrychodd ar y ddaear, ac wele hi a lygraſid, canys pob cnawd a lygraſai ei ffordd ar y ddaear.

13 A Duw a ddywedodd wrth Noah, Diwedd pob cnawd a ddaeth ger fy mron: o blegid llanwyd y ddaear â thrawſedd trwyddynt hwy: ac wele myfi a'i difethaf hwynt gyd â 'r ddaear.

14 ¶ Gwnâ it' Arch o goed Gopher, yn gellau

gellau y gwnai 'r Arch, a phyga hi oddi fewn ac oddi allan â phyg.

15 Ac fel hyn y gwnâi di hi: trychan cufydd *fydd* hŷd yr Arch, deg cufydd a deugain ei lled, a deg cufydd ar hugain ei huchder.

16 Gwnâ ffeneſtr i'r Arch a gorphen *hi* yn gufydd oddi amodd: a goſod ddrws yr Arch yn ei hyſtlys: o dri *uchder* y gwnâi di hi.

17 Ac wele myfi, ïe myfi, yn dwyn dyfroedd diluw ar y ddaear, i ddifetha pob cnawd, yr hwn y *mae* anadl einoes ynddo, oddi tan y nefoedd: yr hyn oll *fydd* ar y ddaear a drenga.

18 Ond â thi y cadarnhâf fy nghyfammod, ac [e] i'r Arch yr ai di, tydi a'th feibion, a'th wraig, a gwragedd dy feibion gyd â thi.

19 Ac o bob *peth* byw, o bob cnawd, y dygi ddau o bob *rhyw* i'r Arch, i'w cadw yn fyw gyd â thi; gwrryw a benyw fyddant.

20 O'r ehediaid wrth eu rhywogaeth, ac o'r anifeiliaid wrth eu rhywogaeth, o bob ymluſgiad y ddaear wrth ei rywogaeth; dau o bob *rhywogaeth* [f] a ddaw attat i'w cadw yn fyw.

21 A chymmer it' o bob bwyd a fwytâir, a chaſgl attat; a bydd yn ymborth i ti, ac iddynt hwythau.

22 [g] Felly y gwnaeth Noah; yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai Duw iddo, felly y gwnaeth efe.

[e] 1 Pedr 3. 20. [2] Pedr 2. 5.

[f] Edrych Pen. 1. 19.

[g] Pen. 7. 5. Heb. 11. 7.

PEN. VII.

Jon. 5. B. 1 *Noah a'i deulu a'r creaduriaid byw yn myned i'r Arch.* 11 *Dechreuad, cynnydd, a pharhâd y Diluw.*

YNa y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Noah, [a] Dos di, a'th holl dŷ i'r Arch: canys [b] tydi a welais i yn gyſiawn ger fy mron i yn yr oes hon.

[a] Mat. 24. 38. Luc 17. 26. [1] Pedr 3. 20. [2] Pedr 2. 5.

2 O bob anifail glân y cymmeri gyd â thi bob yn † ſaith, y gwrryw a'i fenyw, a dau o'r aniteiliaid y rhai nid *yaynt* lân, y gwrryw a'i fenyw:

[b] Pen. 6. 9.

† Heb. *ſaith a ſaith.*

3 O ehediaid y nefoedd hefyd, bob yn ſaith, yn wrryw ac yn fenyw, i gadw hâd yn fyw ar wyneb yr holl ddaear.

4 Oblegid wedi ſaith niwrnod etto, mi a lawiaf ar y ddaear ddeugain niwrnod, a deugain nôs: a mi a ddileaf oddi ar wyneb y ddaear bob peth byw a'r a wneuthum i.

5 A Noah a wnaeth yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai yr ARGLWYDD iddo.

6 Noah hefyd *oedd* fâb chwe chan mlwydd, pan fu 'r dyfroedd diluw ar y ddaear.

7 ¶ A Noah a aeth i mewn, a'i feibion, a'i wraig, a gwragedd ei feibion gyd ag ef, i'r Arch, rhag y dwfr diluw.

8 O anifeiliaid glân, ac o anifeiliaid y rhai nid *oeddynt* lân, o ehediaid hefyd, ac o'r hyn oll a ymluſgai ar y ddaear,

9 Yr aeth i mewn at Noah i'r Arch bob yn ddau, yn wrryw, ac yn fenyw, fel y gorchymynnaſai Duw i Noah.

10 Ac ‡ wedi ſaith niwrnod, y dwfr diluw a ddaeth ar y ddaear.

‡ Neu, *ar y ſeithfed dydd.* 1656.

11 ¶ Yn y chwe chanfed flwyddyn o fywyd Noah, yn yr ail mîs, ar yr ail dydd ar bymtheg o'r mis, ar y dydd hwnnw y rhwygwyd holl ffynhonnau 'r dyfnder mawr, a ffeneſtri 'r nefoedd a agorwyd.

12 A'r glaw fu ar y ddaear ddeugain niwrnod a deugain nôs.

13 O fewn corph y dydd hwnnw y daeth Noah, a Sem, a Cham, a Japheth, meibion Noah, a gwraig Noah, a thair gwragedd ei feibion et gyd a hwynt, i'r Arch.

14 Hwynt, a phob bwyſtfil wrth ei rywogaeth, a phob anifail wrth ei rywogaeth, a phob ymluſgiad a ymluſgai ar y ddaear wrth ei rywogaeth, a phob ehediad wrth ei rywogaeth, pob aderyn o bob † rhyw.

† Heb. *aden.*

15 A daethant at Noah i'r Arch bob yn ddau, o bob cnawd *a'r oedd* ynddo anadl einioes.

16 A'r rhai a ddaethant, yn wrryw a benyw y daethant o bôb cnawd, fel y gorchymynnaſai Duw iddo. A'r ARGLWYDD a gaeodd arno ef.

17 A'r diluw fu ddeugain niwrnod ar y ddaear, a'r dyfroedd a gynnyddaſant ac a godaſant yr Arch, a hi a godwyd oddi ar y ddaear.

18 A'r dyfroedd a ymgryfhaſant, ac a gynnyddaſant yn ddirfawr ar y ddaear, a'r Arch a rodiodd ar wyneb y dyfroedd.

19 A'r dyfroedd a ymgryfhaſant yn ddirfawr jawn ar y ddaear, a gorchuddiwyd yr holl fynyddoedd uchel *oedd* dan yr holl nefoedd.

20 Pymtheg cufydd yr ymgryfhaodd y dyfroedd tu ag i fynu: a'r mynyddoedd a orchuddiwyd.

21 A [c] bu farw pob cnawd a ymluſgai ar y ddaear, yn ehediaid, ac yn anifeiliaid, ac yn fwyſtfilod, ac yn bob *rhyw* ymluſgiad a ymluſgai ar y ddaear, a phob dyn *hefyd*.

[c] Luc 17. 27.

22 Yr hyn oll *yr oedd* ffun anadl einioes yn ei ffroenau, o'r hyn oll *oedd* ar y ſychdir, a fuant feirw.

23 Ac efe a ddileodd bob ſylwedd byw a'r a *oedd* ar wyneb y ddaear, yn ddŷn ac yn anifail, yn ymluſgiaid, ac yn ehediaid y nefoedd, ie dilëwyd hwynt o'r ddaear: a [d] Noah a'r rhai *oedd* gyd ag ef yn yr Arch yn unig a adawyd *yn fyw*.

[d] Doeth. 10. 4. [2] Pedr 2. 5.

24 A'r dyfroedd a ymgryfhaſant ar y ddaear ddeng niwrnod a deugain a chant.

PEN. VIII.

Jon. 5. P. 1 *Y Dyfroedd yn llonyddu.* 4 *Yr Arch yn gorphwys ar fynyddoedd Ararat.* 7 *Y gigfran a'r golommen.* 15 *Noah ar orchymmyn Duw,* 18 *yn myned allan o'r Arch.* 20 *Efe yn adeiladu allor ac yn aberthu aberth,* 21 *yr hwn y mae Duw yn ei dderbyn, ac yn addaw na felldithiai'r ddaear mwyach.*

A Duw a gofiodd Noah, a phob peth byw, a phob anifail, a'r *a oedd* gyd ag ef yn yr Arch: a Duw a wnaeth i wynt dramwy ar y ddaear, a'r dyfroedd a lonyddaſant;

2 Caewyd hefyd ffynhonnau 'r dyfnder a ffeneſtri 'r nefoedd; a lluddiwyd y glaw o'r nefoedd.

3 A'r dyfroedd a ddychwelaſant oddi ar y ddaear gan fyned a dychwelyd: ac ymmhen [a] y deng niwrnod a deugain a chant, y dyfroedd a dreiaſai.

[a] Pen. 7. 24.

4 Ac yn y ſeithfed mîs, ar yr ail dydd ar bymtheg o'r mîs, y gorphwyſodd yr Arch ar fynyddoedd Ararat.

5 A'r dyfroedd fuant yn myned ac yn treio hyd y degfed mîs; yn y degfed *mis*, ar y *dydd* cyntaf o'r mîs, y gwelwyd pennau 'r mynyddoedd.

6 ¶ Ac ym mhen deugain niwrnod yr agorodd Noah ffeneſtr yr Arch a wnaethai efe.

7 Ac efe a anfonodd allan gigfran, a hi a aeth, gan fyned allan a dychwelyd, hyd oni ſychodd y dyfroedd oddi ar y ddaear.

8 Ac efe a anfonodd golommen oddi wrtho, i weled a dreiaſai 'r dyfroedd oddi ar wyneb y ddaear.

9 Ac ni chafodd y golommen orphwyſfa i wadn ei throed, a hi a ddychwelodd atto ef i'r Arch, am *ſod* y dyfroedd ar wyneb yr holl dîr: ac efe a eſtynnodd ei law, ac a'i cymmerodd hi, ac a'i derbyniodd hi atto i'r Arch.

10 Ac efe a arhoſodd etto ſaith niwrnod eraill, ac a anfonodd eilwaith y golommen allan o'r Arch.

11 A'r golommen a ddaeth atto ef ar brydnhawn, ac wele ddeilen oliwydden yn ei gylfin hi, wedi ei thynnu: yna y gwybu Noah dreio o'r dyfroedd oddi ar y ddaear.

12 Ac efe a arhoſodd etto ſaith niwrnod eraill, ac a anfonodd y golommen, ac ni ddychwelodd hi eilwaith atto ef mwy.

1657. 13 ¶ Ac yn yr unfed flwyddyn a chwe chant, yn y *mis* cyntaf, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y darfu i'r dyfroedd ſychu oddiar y tîr: a Noah a ſymmudodd gaead yr Arch, ac a edrychodd, ac wele ſychaſai wyneb y ddaear.

14 Ac yn yr ail mis, ar y ſeithfed dydd ar hugain o'r mis, y ddaear a ſychaſai.

15 ¶ A llefarodd Duw wrth Noah, gan ddywedyd,

16 Dos allan o'r Arch, ti, a'th wraig, a'th feibion, a gwragedd dy feibion, gyd â thi.

17 Pob peth byw a'r *ſydd* gyd a thi, o bob cnawd, yn adar, ac yn aniſeiliaid, ac yn bob ymluſgiad a ymluſgo ar y ddaear, a dygi allan gyd â thi: heppiliant hwythau yn y ddaear, a [b] ffrwythant ac amlhânt ar y ddaear.

[b] Pen. 1. 22.

18 A Noah a aeth allan, a'i feibion, a'i wraig, a gwragedd ei feibion gyd ag ef.

19 Pob bwyſtfil, pob ymluſgiad, a phob ehediad, pob peth a ymluſgai ar y ddaear, wrth eu rhywogaethau, a ddaethant allan o'r Arch.

20 ¶ A Noah a adeiladodd allor i'r ARGLWYDD, ac a gymmerodd o bob anifail glân, ac o bob ehediad glân, ac a offrymmodd boeth-offrymmau ar yr allor.

21 A'r ARGLWYDD a aroglodd arogl † eſmwyth, a dywedodd yr ARGLWYDD yn ei galon, Ni 'chwanegaf felldithio 'r ddaear mwy er mwyn dyn: o herwydd bod [c] bryd calon dyn yn ddrwg o'i ieuengctid: ac ni 'chwanegaf mwy daro pob *peth* byw, fel y gwneuthum.

† *Peraidd*

[c] Pen. 6. 5. Mat. 15. 19.

22 Prŷd hâu, a chynhauaf, ac oerni, a gwres, a hâf, a gauaf, a [d] dydd, a nôs ni phaid mwy holl ddyddiau 'r ddaear.

[d] Jer. 33. 20, 25.

PEN. IX.

Cwintcwageſima, h.w. 20. B. Jon. 7. B.

1 *Duw yn bendithio Noah,* 4 *yn gwahardd gwaed a llofruddiaeth.* 9 *Cyfammod Duw,* 13 *a arwyddocâir trwy'r Enfys.* 18 *Noah yn llenwi 'r byd,* 20 *yn plannu gwinllan,* 21 *yn meddwi, ac yn cael ei watwar gan ei fâb;* 25 *yn melldigo Canaan,* 26 *yn bendithio Sem,* 27 *yn gweddio dros Japheth,* 28 *ac yn marw.*

[a] Pen. 1. 28. a 8. 17.

DUw hefyd a fendithiodd Noah a'i feibion, ac a ddywedodd wrthynt, [a] Ffrwythwch a llioſogwch, a llenwch y ddaear.

2 Eich ofn hefyd, a'ch arſwyd fydd ar holl fwyſtfilod y ddaear, ac ar holl ehediaid y nefoedd, a'r hyn oll a ymſymmudo ar y ddaear, ac ar holl byſgod y môr; yn eich llaw chwi y rhoddwyd hwynt.

[b] Pen. 1. 29.

3 Pob ymſymmudydd yr hwn ſydd fyw, fydd i chwi yn fwyd: fel [b] y gwŷrdd lyſieuyn y rhoddais i chwi bob dim.

4 ¶ Er hyny na fwytewch gig ynghyd â'i einioes *ſef* ei waed.

[c] Lef. 17. 14. a 19. 26. Deut. 12. 23. Act. 15. 20.

5 Ac yn ddiau gwaed eich einioes chwi-thau hefyd a ofynnaf fi: [d] o law pob bwyſtfil y gofynnaf ef, ac [e] o law dŷn, o law pob brawd iddo y gofynnaf einioes dŷn.

[d] Ecſod. 21. 28. [e] Pſal. 9. 12.

6 A [f] dywalldo waed dŷn, trwy ddŷn y tywelldir ei waed yntef; o herwydd ar [g] ddelw Duw y gwnaeth efe ddŷn.

[f] Ecſod. 21. 12. Lef. 24. 17. Mat. 26. 52. Dad. 13. 10. [g] Pen. 1. 27.

7 Ond chwychwi, [h] ffrwythwch ac amlhêwch, eppiliwch ar y ddaear, a lliofogwch ynddi.

[h] Pen. 1. 28. a 8. 17.

8 ¶ A Duw a lefarodd wrth Noah, ac wrth ei feibion gyd ag ef, gan ddywedyd,

9 Ac wele [i] myfi, ie myfi, ydwyf yn cadarnhâu fy nghyfammod â chwi, ac â 'ch hâd ar eich hôl chwi;

[i] Eſay 54. 9.

10 Ac â phob peth byw yr hwn *ſydd* gyd â chwi, â'r ehediaid, â'r aniſeiliaid, ac â phob bwyſtfil y tîr gyd â chwi, o'r rhai oll ſydd yn myned allan o'r Arch, hyd holl fwyſtfilod y ddaear.

11 A mi a gadarnhâf fy nghyfammod â chwi; ac ni thorrir ymmaith bob cnawd mwy gan y dwfr diluw, ac ni bydd diluw mwy i ddifetha 'r ddaear.

12 A Duw a ddywedodd, Dymma arwydd y cyfammod yr hwn yr ydwyf yn ei roddi rhyngofi â chwi, ac a phob peth byw a'r y *ſydd* gyd â chwi, dros oeſoedd tragywyddol.

13 Fy mwa a roddais yn y cwmmwl, ac efe a fydd yn arwydd cyfammod rhyngofi a'r ddaear.

14 [k] A bydd pan godwyf gwmmwl ar y ddaear, yr ymddengys y bwa yn y cwmmwl.

[k] Ecſod. 43. 11, 12.

15 A mi a gofiaf fy nghyfammod yr hwn *ſydd* rhyngofi a chwi, ac a phob peth byw o bob cnawd: ac ni bydd y dyfroedd yn ddiluw mwy, i ddifetha pob cnawd.

16 A'r bwa a fydd yn y cwmmwl, a mi a edrychaf arno ef i gofio 'r cyfammod tragywyddol rhwng Duw a phob peth byw, o bob cnawd a'r y *ſydd* ar y ddaear.

17 A Duw a ddywedodd wrth Noah, Dymma arwydd y cyfammod yr hwn a gadarnheais rhyngofi a phob cnawd a'r y *ſydd* ar y ddaear.

18 ¶ A [l] meibion Noah y rhai a ddaeth allan o'r Arch oedd Sem, Cam, a Japheth, a Cham *oedd* dâd Canaan.

[l] Pen. 6. 10.

19 Y tri hyn *oedd* feibion Noah: ac o'r rhai hyn yr hiliwyd yr holl ddaear.

20 A Noah a ddechreuodd *fod* yn llafurwr, ac a blannodd winllan:

21 Ac a yfodd o'r gwin, ac a feddwodd, ac a ymnoethodd ynghanol ei babell.

22 A Cham tâd Canaan a welodd noethni ei dâd, ac a ſynegodd i'w ddau frodyr allan.

23 A chymmerodd Sem a Japheth ddilledyn, ac a'i goſodaſant ar eu hyſgwyddau ill dau, ac a gerddaſant yn wyſg eu cefn, ac a orchuddiaſant noethni eu tâd; a'i hwynebau yn ôl, fel na welent noethni eu tâd.

24 A Noah a ddeffrôdd o'i win, ac a wybu beth a wnaethai ei fab ieuangaf iddo.

25 Ac efe a ddywedodd, Melldigedig *fyddo* Canaan, gwâs gwaeſion i'w frodyr fydd.

26 Ac efe a ddywedodd, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD Dduw Sem, a Chanaan fydd wâs iddo ef.

27 Duw a helaetha ar Japheth, ac efe a breſwylia ym mhebyll Sem; a Chanaan fydd wâs iddo ef.

28 ¶ A Noah

28 ¶ A Noah a fu fyw wedi 'r diluw, drychan mlynedd, a deng mlynedd a deugain.
2006. 29 Felly holl ddyddiau Noah oedd naw can mlynedd, a deng mlynedd a deugain; ac efe a fu farw.

PEN. X.

1 *Cenhedlaethau Noah.* 2 *Meibion Japheth.* 6 *Meibion Cam.* 8 *Nimrod y brenin cyntaf.* 21 *Meibion Sem.*

A Dyma genhedlaethau meibion Noah, Sem, Cam, a Japheth; ganwyd meibion hefyd i'r rhai hyn wedi 'r diluw.
a 1 Cron. 1. 5. 2 ¶ a Meibion Japheth *oedd* Gomer, a Magog, a Madai, a Jafan, a Thubal, a Meſech, a Thiras.
3 Meibion Gomer hefyd; Aſcenas, a Riphath, a Thogarma.
4 A meibion Jafan, Eliſa, a Tharſis, Cittim, a Dodanim.
5 O'r rhai hyn y rhannwyd ynyſoedd y cenhedloedd yn eu gwledydd, pawb wrth eu hiaith eu hun, trwy eu teuluoedd, yn eu cenhedloedd.
b 1 Cron. 1. 8. 6 ¶ A b meibion Cam *oedd* Cus, a Miſraim, a Phut, a Chanaan.
7 A meibion Cus; Seba, a Hafilah, a Sabtah, a Raamah, a Sabtecha: a meibion Raamah, Seba a Dedan.
8 Cus hefyd a genhedlodd Nimrod, efe a ddechreuodd fod yn gadarn ar y ddaear.
9 Efe oedd helwr cadarn ger bron yr ARGLWYDD: am hynny y dywedir, Fel Nimrod helwr cadarn ger bron yr ARGLWYDD.
Eccſod. 1771. 10 A dechreuad ei frenhiniaeth ef ydoedd Babel, ac Erech, ac Accad, a Chalneh, yng ngwlad Sinar.
11 O'r wlad honno yr aeth Aſſur allan, ac a adeiladodd Ninife, a dinas Rehoboth, a Chalah,
12 A Reſen rhwng Ninife a Chalah; honno *ydd* ddinas fawr.
13 Miſraim hefyd a genhedlodd Ludim, ac Anamim, a Lehabim, a Naphtuhim,
14 Pathruſim hefyd a Chaſluhim, o'r rhai y daeth Philiſtim a Chaphtorim.
15 Canaan hefyd a genhedlodd Sidon ei gyntafanedig, a Heth,
16 A'r Jebuſiad, a'r Amoriad, a'r Girgaſiad,
17 A'r Hefiad, a'r Arciad, a'r Siniad,
18 A'r Arfadiad, a'r Semariad, a'r Hamathiad: ac wedi hynny yr ymwaſgarodd teuluoedd y Canaaneaid.
19 Terfyn y Canaaneaid oedd hefyd o Sidon, ffordd yr elych i Erar, hyd Azah: y ffordd yr elych i Sodoma, a Gomorra, ac Adma, a Seboim hyd Leſah.
20 Dymma feibion Cam, yn ôl eu teuluoedd, wrth eu hieithoedd, yn eu gwledydd, *ac* yn eu cenhedloedd.
21 ¶ I Sem hefyd y ganwyd *plant*, yntef *oedd* dad holl feibion Heber, *a* brawd Japheth yr hynaf.
c 1 Cron. 1. 17. † Heb. *Arphachſhad.* d Pen. 1. 12. e 1 Cron. 1. 19. 22 c Meibion Sem *oedd* Elam, ac Aſſur, ac † Arphacſad, a Lud, ac Aram.
23 A meibion Aram, Us, a Hul, a Gether, a Mas.
24 Ac Arphacſad a genhedlodd d Selah, a Selah a genhedlodd Heber.
25 e Ac i Heber y ganwyd dau o feibion: enw un *oedd* Peleg; o herwydd yn ei ddyddiau ef y rhannwyd y ddaear; ac enw ei frawd, Joctan.
26 A Joctan a genhedlodd Almodad, a Saleph, a Haſarmaſeth, a Jerah,
27 Hadoram hefyd, ac Uſal, a Dicla,
28 Obal hefyd, ac Abimael, a Seba,
29 Ophir hefyd, a Hafilah, a Jobab: yr holl rai hyn *oedd* feibion Joctan.
30 A'i preſwylfa oedd o Feſa, ffordd yr elych i Sephar mynydd y dwyrain.
31 Dymma feibion Sem, wrth eu teuluoedd, yn ol eu hieithoedd, yn eu gwledydd, trwy eu cenhedloedd.
32 Dymma deuluoedd meibion Noah, wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu cenhedloedd: ac o'r rhai hyn yr ymrannodd y cenhedloedd ar y ddaear wedi 'r diluw. 1771.

PEN. XI.

1 *Un iaith yn y byd.* 3 *Adeiladaeth Babel.* 5 *Cymmyſgu 'r jeithoedd.* 10 *Cenhedlaethau Sem.* 27 *Cenhedlaethau Terah tâd Abram.* 31 *Terah yn myned o Ur i Haran.*

A'R holl ddaear ydoedd o un iaith, ac o un ymadrodd.
2 A bu, a hwy yn ymdaith o'r dwyrain, gael o honynt waſtadedd yn nhir Sinar, ac yno y trigaſant.
3 A hwy a ddywedaſant wrth eu gilydd, Deuwch, gwnawn briddfeini, a lloſgwn yn boeth: ac yr ydoedd ganddynt briddfeini yn lle cerrig, a chlai oedd ganddynt yn lle calch.
4 A dywedaſant, Moeſweh, adeiladwn i ni ddinas, a thŵr a'i nen hyd y nefoedd, a gwnawn i ni enw, rhag ein gwaſgaru ar hyd wyneb yr holl ddaear.
5 A'r ARGLWYDD a ddiſgynnodd i weled y ddinas a'r tŵr a adeiladai meibion dynion.
6 A dywedodd yr ARGLWYDD, Wele y bobl yn un, ac un iaith iddynt oll, a dymma eu dechreuad hwynt ar weithio: ac yr awr hon nid oes rwyſtr arnynt am ddim oll a'r a amcanaſant ei wneuthur.
7 Deuwch, diſgynnwn, a chymmyſgwn yno eu hiaith hwynt, fel na ddyallont iaith eu gilydd.
8 Felly 'r ARGLWYDD a'i gwaſgarodd hwynt oddi yno ar hyd wyneb yr holl ddaear: a pheidiaſant ag adeiladu 'r ddinas.
9 Am hynny y gelwir ei henw hi † Babel, a o bleeid yno y cymmyſgodd yr ARGLWYDD iaith yr holl ddaear, ac oddi yno y gwaſgarodd yr ARGLWYDD hwynt ar hyd wyneb yr holl ddaear. † Sef, *cymmyſg.* a Doeth. 10. 5. 1658.
b Pen. 10. 22. 1 Cron. 1. 17. 10 ¶ b Dymma genhedlaethau Sem; Sem *ydoedd* fâb can mlwydd, ac a genhedlodd Arphacſad ddwy flynedd wedi 'r diluw.
11 A Sem a fu fyw wedi iddo genhedlu Arphacſad bùm can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.
12 Arphacſad hefyd a fu fyw bymtheng mlynedd ar hugain, ac a genhedlodd Selah. 1693.
13 Ac Arphacſad a fu fyw gwedi iddo genhedlu Selah, dair o flynyddoedd a phedwar can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.
14 Selah hefyd a fu fyw ddeng mlynedd ar hugain, ac a genhedlodd Heber. 1723.
15 A Selah a fu fyw wedi iddo genhedlu Heber, dair o flynyddoedd a phedwar can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.
16 c Heber hefyd a fu fyw bedair blynedd ar ddeg ar hugain, ac a genhedlodd d Beleg. 1757.
c 1 Cron. 1. 19. d Luc 3. 35. *Phalec.*
17 A Heber a fu fyw wedi iddo genhedlu Peleg, ddeng mlynedd ar hugain a phedwar can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

18 Peleg

1787. 18 Peleg hefyd a fu fyw ddeng mlynedd ar hugain, ac a genhedlodd Reu.
19 A Pheleg a fu fyw gwedi iddo genhedlu Reu, naw o flynyddoedd, a deucan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.
1819. 20 Reu hefyd a fu fyw ddeuddeng mlynedd ar hugain, ac a genhedlodd [e] Serug.
[e] Luc 3. 35. Saruch.
21 A Reu a fu fyw wedi iddo genhedlu Serug, faith o flynyddoedd a dau can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.
1849. 22 Serug hefyd a fu fyw ddeng mlynedd ar hugain: ac a genhedlodd Nachor.
23 A Serug a fu fyw wedi iddo genhedlu Nachor, ddau can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.
1878. 24 Nachor hefyd a fu fyw naw mlynedd ar hugain, ac a genhedlodd [f] Derah.
[f] Luc 3. 34. Thara.
25 A Nachor a fu fyw wedi iddo genhedlu Terah, ond un flwyddyn chwech ugain mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.
26 Terah hefyd a fu fyw ddeng mlynedd a thrugain, ac [g] a genhedlodd Abram, Nachor, a Haran.
[g] Jos. 24. 2. 1 Cron. 1. 2.
2008. 27 ¶ A dymma genhedlaethau Terah: Terah a genhedlodd Abram, Nachor, a Haran: a Haran a genhedlodd Lot.
28 A Haran a fu farw o flaen Terah ei dâd, yngwlâd ei enedigaeth, o fewn Ur y Caldeaid.
29 Yna y cymmerodd Abram a Nachor iddynt wragedd: enw gwraig Abram *oedd* Sarai: ac enw gwraig Nachor, [h] Milcha, merch Haran, tâd Milcha, a thâd Iscah.
[h] Pen. 22. 20. [i] Pen. 16. 3, 2. a 18. 11, 12.
30 A [i] Sarai oedd amhlantadwy, heb blentyn iddi.
31 A Therah a gymmerodd Abram ei fâb a Lot fâb Haran, mâb ei fâb, a Sarai ei waudd, gwraig Abram ei fâb; a hwy a aethant allan ynghŷd o [k] Ur y Caldeaid, i fyned i dîr Canaan; ac a ddaethant hyd yn Haran, ac a drigasant yno.
32 A dyddiau Terah oedd bùm mlynedd a deucan mlynedd, a bu farw Terah yn Haran.
[k] Neh. 9. 7. Judeth 5. 6. Act. 7. 4.
2083.

PEN. XII.

Cwin-cwagesima, P. Jon. 7. P.

1 *Duw yn galw Abram, ac yn ei fendithio ef trwy addewid o Grist.* 4 *Yntef yn myned gyd â Lot o Haran.* 6 *Yn tramwy trwy wlâd Canaan,* 7 *yr hon a addewir iddo ef mewn gweledigaeth.* 10 *Newyn yn ei yrru ef i'r Aipht.* 11 *Ofn yn peri iddo ef ddywedyd mai ei chwaer oedd ei wraig.* 14 *Pharao, wedi ei dwyn hi oddi arno ef, a gymhellir gan blâu i'w rhoddi hi yn ei hôl.*

[a] Act. 7. 3. Heb. 11. 8. [b] Pen. 27. 29. Ecsod. 23. 22. Num. 24. 9. [c] Pen. 18. 18. a 22. 18. a 26. 4. Psal. 72. 17. Act. 3. 25. Gal. 3. 8.

A'R [a] ARGLWYDD a ddywedodd wrth Abram, Dôs allan o'th wlâd, ac oddi wrth dy genedl, ac o dŷ dy dâd, i'r wlâd a ddangoswyf i ti.
2 A mi a'th wnâf yn genhedlaeth fawr, ac a'th fendithiaf, mawrygaf hefyd dy enw; a thi a fyddi yn fendith.
3 [b] Bendithiaf hefyd dy fendithwyr, a'th felldithwyr a felldigaf: [c] a holl deuluoedd y ddaear a fendithir ynnot ti.
4 Yna 'r aeth Abram, fel y llefarasai 'r ARGLWYDD wrtho, a Lot a aeth gyd ag ef: ac Abram *oedd* fâb pymtheng mlwydd a thrugain, pan aeth efe allan o Haran.
5 Ac Abram a gymmerodd Sarai ei wraig, a Lot mâb ei frawd, a'i holl olud a gasglasent hwy, a'r eneidiau a ynnillasent yn Haran, ac a aethant allan i fyned i wlâd Canaan: ac a ddaethant i wlâd Canaan.
6 ¶ Ac Abram a drammwyodd trwy 'r tîr hyd le Sichem, hyd [d] wastadedd Moreh: a'r [e] Canaancad *oedd* yn y wlâd y pryd hynny.
7 A'r ARGLWYDD a ymddangosodd i Abram ac a ddywedodd, [f] I'th hâd di y rhoddaf y tîr hwn: yntef a adeiladodd yno [g] allor i'r ARGLWYDD, yr hwn a ymddangosasai iddo.
8 Ac efe a dynnodd oddi yno i'r mynydd, o du dwyrain Bethel, ac a estynnodd ei babell, *gan adael* Bethel tu a'r gorllewin, a Hai tu a'r dwyrain: ac a adeiladodd yno allor i'r ARGLWYDD, ac a alwodd ar enw 'r ARGLWYDD.
9 Ac Abram a ymdeithiodd gan fyned ac ymdaith tu a'r dehau.
10 ¶ Ac yr oedd newyn yn y tîr, ac Abram [h] a aeth i wared i'r Aipht i ymdeithio yno, am drymhâu o'r newyn yn y wlâd.
11 A bu, ag efe yn nesâu i fyned i mewn i'r Aipht, ddywedyd o hono wrth Sarai ei wraig, Wele yn awr mi a wn mai gwraig lân yr olwg *wyt* ti:
12 A phan welo 'r Aiphtiaid dydi, hwy a ddywedant, Dymma ei wraig ef; a hwy a'm lladdant i, a thi a adawant yn fyw.
13 [i] Dywed, attolwg, *mai* fy chwaer *wyt* ti: fel y byddo da i mi er dy fwyn di, ac y byddwyf fyw o'th blegid di.
14 ¶ A bu pan ddaeth Abram i'r Aipht, i'r Aiphtiaid edrych ar y wraig, mai glân odiaeth *oedd* hi.
15 A thywysogion Pharao a'i gwelsant hi, ac a'i canmolasant hi wrth Pharao: a'r wraig a gymmerwyd i dŷ Pharao.
16 Ac efe [k] a fu dda wrth Abram er ei mwyn hi: ac yr oedd ganddo ef ddefaid, a ‡ gwartheg, ac asynnau, a gweision, a morwynion, ac asynnod, a chammelod.
17 A'r ARGLWYDD [l] a darawodd Pharao a'i dŷ â phlaau mawrion o achos Sarai gwraig Abram.
18 A Pharao a alwodd Abram, ac a ddywedodd, Pa ham y gwnaethoft hyn i mi? Pa ham na fynegaist i mi mai dy wraig *oedd* hi?
19 Pa ham y dywedaist, Fy chwaer yw hi? fel y cymmerwn hi yn wraig i mi: ond yr awr hon, wele dy wraig, cymmer *hi*, a dôs ymmaith.
20 A Pharao a roddes orchymmyn i'w ddynion o'i blegid ef: a hwy a'i gollyngasant ef ymmaith, a'i wraig, a'r hyn oll oedd eiddo ef.

2083. [d] Deut. 11. 30. [e] Pen. 10. 18, 19. a 13. 7. [f] Pen. 13. 15. [g] Pen. 13. 4.
2084. [h] Psal. 105. 13. [i] Pen. 20. 13. Edrych Pen. 26. 7. [k] Pen. 20. 14. ‡ Ychen. [l] Pen. 20. 18. 1 Cron. 16. 21. Psal. 105. 14.

PEN. XIII.

Jon. 8. B.

1 *Abram a Lot yn dychwelyd o'r Aipht.* 7 *Trwy anghyttundeb yn ymadel â'i gilydd.* 10 *Lot yn myned i Sodom adrygionus.* 14 *Duw yn adnewyddu 'r cyfammod i Abram.* 18 *Yntef yn fymmudo i Hebron, ac yn adeiladu allor yno.*

AC Abram a aeth i fynu o'r Aipht, efe a'i wraig, a'r hyn oll *oedd* eiddo; a Lot gyd ag ef, i'r dehau.
2 Ac Abram *oedd* gyfoethog iawn o anifeiliaid, *ac* o arian, ac aur.
3 Ac efe a aeth ar ei deithiau, o'r dehau hyd Fethel, hyd [a] y lle y buasai ei babell ef ynddo yn y dechreuad, rhwng Bethel a Hai:
4 I le 'r allor a wnaethai efe yno o'r cyntaf: ac yno y galwodd Abram ar enw yr ARGLWYDD.
5 ¶ Ac i Lot hefyd, yr hwn a aethai gyd ag Abram, yr oedd defaid, a gwartheg a phebyll.

[a] Pen. 12. 8.

6 [b] A'r

6 [b] A'r wlâd nid oedd abl i'w cynnal hwynt i drigo ynghŷd; am ſod eu cyfoeth hwynt yn helaeth, ſel na allent drigo ynghŷd.

7 Cynnen hefyd oedd rhwng bugeilydd aniſeiliaid Abram a bugeilydd aniſeiliaid Lot: [c] y Canaaneaid hefyd, a'r Pherezïaid oedd yna yn trigo yn y wlâd.

8 Ac Abram a ddywedodd wrth Lot, Na fydded cynnen attolwg rhyngof fi a thi, na rhwng fy mugeiliaid i a'th fugeiliaid di, o herwydd ‡ brodyr *ydym* ni.

9 [d] Onid yw yr holl dîr o'th flaen di? ymneilldua attolwg oddi wrthyf: o's ar y llaw aſwy *y troi di*; minnau a droaf ar y ddehau: ac o's ar y llaw ddehau, minnau a droaf ar yr aſwy.

10 A Lot a gyſododd ei olwg, ac a welodd holl waſtadedd yr Jorddonen, mai dyfradwy *ydoedd* oll, cyn i'r ARGLWYDD ddiſetha Sodoma a Gomorra, fel gardd yr ARGLWYDD, fel tîr yr Aipht, ffordd yr elych i Soar.

11 A Lot a ddewiſodd iddo waſtadedd yr Jorddonen, a Lot a aeth tu a'r dwyrain: felly yr ymneilldua ſant bob un oddi wrth ei gilydd.

12 Abram a drigodd yn nhîr Canaan, a Lot a drigodd yn ninaſoedd y gwaſtadedd, ac a lueſtodd hyd Sodoma.

13 ¶ A [e] dynion Sodoma *oedd* ddrygionus, ac yn pechu yn erbyn yr ARGLWYDD yn ddirfawr.

14 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Abram, wedi ymneilldu o Lot oddi wrtho eſ, Cyſod dy lygaid, ac edrych o'r lle yr wyt ynddo, tu a'r gogledd, a'r dehau, a'r dwyrain, a'r gorllewin.

15 Canys yr holl dîr a weli, [f] i ti y rhoddaf eſ, ac i'th hâd byth.

16 ¶ Gwnâf hefyd dy hâd di fel llwch y ddaear, megis o's dichon gŵr rifo llwch y ddaear, *yna* y rhifir dy hâd dithau.

17 Cyſod, rhodia trwy'r wlâd, ar ei hŷd, ac ar ei lêd, canys i ti y rhoddaf hi.

18 Ac Abram a ſymmudodd *ei* lueſt, ac a ddaeth, ac [h] a drigodd yng waſtadedd Mamre, [i] yr hwn *ſydd* yn Hebron, ac a adeiladodd yno allor i'r ARGLWYDD.

PEN. XIV.

Pedwar brenin yn rhyfela yn erbyn pump. 12 Dala Lot yn garcharor. 14 Abram yn ei achub eſ. 18 Melchiſedec yn bendithio Abram. 20 Abram yn talu degwm iddo eſ. 22 Wedi i'w gyfranwyr gael eu rhannau, mae eſe yn rhoddi'r rhan arall o'r yſglyfaeth i frenin Sodoma.

A Bu yn nyddiau Amraphel brenin Sinar, Arioch brenin Elaſar, Cedorlaomer brenin Elam, a Thidal brenin y cenhedloedd:

2 Wneuthur o honynt ryſel â Bera brenin Sodoma, ac â Birſa brenin Gomorra, *a* Sinab brenin Adma, ac â Semeber brenin Seböim, ac â brenin Bela, hon yw [a] Soar.

3 Y rhai hyn oll a ymgyfarfuant yn nyffryn Sidim, hwnnw yw'r môr heli.

4 Deuddeng mlynedd y gwaſanaethaſant Gedorlaomer, a'r drydedd flwyddyn ar ddeg y gwrthryſelaſant.

5 A'r bedwaredd flwyddyn ar ddeg y daeth Cedorlaomer, a'r brenhinoedd y rhai *oedd* gyd ag eſ, ac a darawſant y [b] Rephaimiaid yn Aſteroth-Carnaim, [c] a'r Zuziaid yn Ham, [d] a'r Emiaid yn ‡ Safeh-Ciriathaim.

6 [e] A'r Horiaid yn eu mynydd Seir, hyd ‡ waſtadedd Paran, yr hwn *ſydd* wrth yr anialwch.

7 Yna y dychwelaſant, ac y daethant i Enmiſpat, honno yw Cades, ac a darawſant holl wlâd yr Amaleciaid, a'r Amoriaid hefyd, y rhai oedd yn trigo yn [f] Haſeſontamar.

8 Allan hefyd yr aeth brenin Sodoma, a brenin Gomorra, a brenin Adma, a brenin Seboim, a brenin Bela, (honno yw Soar) ac yn nyffryn Sidim y lluniaethaſant ryſel â hwynt;

9 A Chedorlaomer brenin Elam, a Thidal brenin y cenhedloedd, ac Amraphel brenin Sinar, ac Arioch brenin Elaſar: pedwar brenin yn erbyn pump.

10 A dyffryn Sidim *oedd* lawn o byllau clai, a brenhinoedd Sodoma a Gomorra a ffoiſant, ac a ſyrthiaſant yno: a'r lleill a ffoiſant i'r mynydd.

11 A hwy a gymmeraſant holl gyfoeth Sodoma a Gomorra, a'i holl luniaeth hwynt, ac a aethant ymmaith.

12 Cymmeraſant hefyd Lot *nai* tâd brawd Abram, a'i gyfoeth, ac a aethant ymmaith, o herwydd yn Sodoma yr ydoedd eſe 'n trigo.

13 A daeth un a ddïangaſai, ac a fynegodd i Abram yr Hebread, ac [g] eſe yn trigo yngwaſtadedd Mamre 'r Amoriad, brawd Eſcol, a brawd Aner, a'r rhai hyn *oedd* mewn cyngrair ag Abram.

14 A phan glybu Abram gaethgludo ei frawd, eſe a ‡ arfogodd o'i hyfforddus *weiſion* a aneſid yn ei dŷ eſ, ddau naw a thrychant, ac a ymlidiodd hyd Ddan.

15 Ac eſe a ymrannodd yn eu herbyn hwy liw nôs, eſe a'i weiſion, ac [h] a'i tarawodd hwynt, ac a'i hymlidiodd hyd Hoba, yr hon *ſydd* o'r tu aſſwy i Ddamaſcus.

16 Ac eſe a ddug drachefn yr holl gyfoeth, a'i frawd Lot hefyd a'i gyfoeth a ddug eſe drachefn, a'r gwragedd hefyd, a'r bobl.

17 ¶ A brenin Sodoma a aeth allan i'w gyfarfod eſ, (wedi ei ddychwelyd o daro Cedorlaomer, a'r brenhinoedd *oedd* gyd ag eſ,) i ddyffryn Safeh, hwn yw [i] dyffryn y brenin.

18 [k] Melchiſedec hefyd brenin Salem, a ddug allan fara a gwîn, ac eſe *oedd* offeiriad i Dduw goruchaf;

19 Ac a'i bendithiodd eſ, ac a ddywedodd, Bendigedig *fyddo* Abram gan Dduw goruchaf, meddiannydd nefoedd a daear.

20 A bendigedig *fyddo* Duw goruchaf, yr hwn a roddes dy elynion yn dy law. Ac eſe a roddes iddo [l] ddegwm o'r cwbl.

21 A dywedodd brenin Sodoma wrth Abram, Dôd i mi ‡ y dynion, a chymmer i ti y cyſoeth.

22 Ac Abram a ddywedodd wrth frenin Sodoma, Dyrchefais fy llaw at yr ARGLWYDD Dduw goruchaf, meddiannydd nefoedd a daear,

23 [m] Na chymmerwn o edau hyd garrai eſgid, nac o'r hyn oll *ſydd* eiddoti, rhag dywedyd o honot, Myfi a gyfoethogais Abram.

24 Ond yn unig yr hyn a ſwytaodd y llangciau, a rhan y gwŷr a aethant gyd â mi, Aner, Eſcol, a Mamre: cymmerant hwy eu rhan.

PEN.

Pen. 36. 7.
[a] Pen. 12. 6.
[b] Heb. *wŷr o freadyr.* Ecdr. Pen. 31. 27. Eccſod. 2. 23. Act. 7. 26.
[c] Pen. 20. 15. a 34. 30.
[d] Pen. 18. 20. Ezec. 16. 49.
[e] Pen. 12. 7. a 15. 18. a 17. 8. a 24. 7. 26. 4. Deut. 34. 4. Act. 7. 5.
[f] Pen. 15. 5. 22. 17. a 26. 4. a 28. 14. a 35. 12. Eccſ. 32. 13. Num. 23. 10. Deut. 1. 10.
[g] 1 Bren. 4. 20. 1 Cron. 27. 23. Eſ. 48. 19. Jer. 23. 21 Heb. 11. 12.
[h] Pen. 14. 13.
[i] Pen. 35. 27. a 37. 14

Jon. 8. P.

2092.

[a] Pen. 19. 22.

[b] Pen. 15. 20.
[c] Deut. 2. 20.
[d] Deut. 2. 10, 11.
‡ *gwastadedd.*

[e] Deut. 2. 12. ‡ *El.* Num. 12, 16. a 13. 3.
[f] 2 Cron. 20. 2.

[g] Pen. 13.

‡ Neu, *ddygoedd allan.*

[h] Eſay 41. 2, 3.

[i] 2 Sam. 18. 18.
[k] Heb. 7. 1.

[l] Heb. 7. 4.
‡ Heb. *yr eneidiau.*

[m] Felly Eſther 9. 15, 16.

PEN. XV.

Jon. 9. B.

1 *Duw yn cyſſuro Abram.* 2 *Abram yn cwyno nad oedd gantho etifedd.* 4 *Duw yn addaw mab iddo, ac amlhâu ei had ef.* 6 *Abram a gyfiawnheir trwy ffydd.* 7 *Addewid o wlad Canaan drachefn, a'i gadarnhâu trwy arwydd,* 12 *a gweledigaeth.*

[a] Pſal. 3. 3. a 5. 12. a 84. 11. a 91. 4. a 119. 114. [b] Pſal. 16. 5. [c] Jer. 33. 22. [d] Ecſod. 32. 13. Deut. 10. 22. 1 Cron. 27. 23. Rhut. 4. 18. Heb. 11. 12. Edrych Pen. 13. 16. [e] Rhuf. 4. 3, 9, 22. Gal. 3. 6. Jago 2. 23. [f] Pſal. 106. 31. [g] Pen. 11. 28. [h] Pſal. 105. 42. [i] Edrych Pen. 24. 13, 14. Barn. 6. 17, 37. 1 Sam. 14. 9, 10. 2 Bren. 20. 8. [k] Jer. 34. 18. [l] Lef. 1. 17. [m] Ecſod. 12. 40. Act. 7. 6. [n] Ecſod. 1. 11. [o] Ecſod. 12. 36. Pſal. 105. 37. [p] Pen. 25. 8. [q] Ecſod. 12. 40. [r] Pen. 24. 7. [s] Pen. 12. 7. a 13. 15. a 26. 4. Ecſod. 23. 31. Num. 34. 1 Bren. 4.

WEdi 'r perthau hyn y daeth gair yr ARGLWYDD at Abram mewn gweledigaeth, gan ddywedyd, Nac ofna Abram, myfi ydyw dy [a] darian, dy [b] wobr mawr iawn.

2 A dywedodd Abram, ARGLWYDD Dduw, beth a roddi di i mi? gan fy mod yn myned yn ddiblant, a goruchwiliwr fy nhŷ yw Eleazar ymma o Ddamaſcus.

3 Abram hefyd a ddywedodd, Wele, ni roddaiſt i mi hâd; ac wele, fy nghaethwas fydd fy etifedd.

4 Ac wele air yr ARGLWYDD atto ef, gan ddywedyd, Nid hwn fydd dy etifedd, ond un a ddaw allan o'th amyſgaroedd di fydd dy etifedd.

5 Ac efe a'i dug ef allan, ac a ddywedodd, Golyga yn awr y nefoedd, a rhif y ſêr, [c] o gelli eu cyfrif hwynt: dywedodd hefyd wrtho, [d] Felly y bydd dy hâd di.

6 Yntef [e] a gredodd yn yr ARGLWYDD, ac efe [f] a'i cyfrifodd iddo yn gyfiawnder.

7 Ac efe a ddywedodd wrtho, Myfi yw yr ARGLWYDD, yr hwn a'th ddygais di allan o [g] Ur y Caldeaid, [h] i roddi i ti y wlâd hon i'w hetifeddu.

8 Yntef a ddywedodd, ARGLWYDD Dduw, [i] trwy ba beth y caf wybod yr etifeddaf hi?

9 Ac efe a ddywedodd wrtho, Cymmer i mi anner dair blwydd, a gafr dair blwydd, a hwrdd tair blwydd, a thurtur, a chyw colommen.

10 Ac [k] efe a gymmerth iddo y rhai hyn oll, ac a'i holltodd hwynt ar hŷd eu canol, ac a roddodd bob rhan ar gyfer ei gilydd, ond [l] ni holltodd efe yr adar.

11 A phan ddiſgynnai 'r adar ar y celaneddau, yna Abram a'i tarfai hwynt.

12 A phan oedd yr haul ar fachludo, y ſyrthiodd trymgwſg ar Abram: ac wele ddychryn *a* thywyllni mawr yn ſyrthio arno ef.

13 Ac efe a ddywedodd wrth Abram, Gan wybod gwybydd, [m] y bydd dy hâd di yn ddieithr mewn gwlâd nid yw eiddynt, ac a'i gwaſanaethant, a [n] hwyntau a'i cyſtuddiant bedwar can mlynedd.

14 A'r genhedlaeth hefyd yr hon a waſanaethant, a farnaf fi: ac wedi hynny [o] y deuant allan â chyfoeth mawr.

15 A thi a ai at dy dadau mewn heddwch: [p] ti a gleddir mewn henaint teg.

16 Ac *yn* [q] y bedwaredd oes y dychwelant ymma, canys ni chyflawnwyd etto anwiredd yr Amoriaid.

17 A bu pan fachludodd yr haul, a hi yn dywyll, wele ffwrn yn mygu, a lamp danllyd yn tramwyo rhwng y darnau hynny.

18 Yn y dydd hwnnw [r] y gwnaeth yr ARGLWYDD gyfammod ag Abram, gan ddywedyd, [s] I'th hâd di y rhoddais y wlâd hon, o afon yr Aipht hyd yr afon fawr, afon Euphrates:

19 Y Ceneaid, a'r Ceneziaid, a'r Cadmoniaid,

20 Yr Hethiaid hefyd, a'r Phereziaid, a'r Rephaimiaid,

21 Yr Amoriaid hefyd, a'r Canaaneaid, a'r Girgaſiaid, a'r Jebuſiaid.

PEN. XVI.

Jon. 9. B.

1 *Sarai yn amhlantadwy, yn rhoddi Hagar i Abram.* 4 *Hagar weai ei chyſtuddio am daiyſtyru ei meiſtres, yn rhedeg i ffordd.* 7 *Angel yn ei danfon hi yn ei hôl i'w daroſtwng ei hun,* 11 *ac yn dywedyd iddi am ei mab.* 15 *Genedigaeth Iſmael.*

2083.

SArai hefyd, gwraig Abram, ni phlantaſai iddo, ac yr ydoedd iddi forwyn o Aiphtes, a'i henw [a] Agar.

[a] Gal. 4. 24.

2 A Sarai a ddywedodd wrth Abram, Wele yn awr, yr ARGLWYDD a luddiodd i mi blanta: [b] dôs attolwg at fy llawforwyn, fe allai ‡ y cair i mi blant o honi hi: ac Abram a wrandawodd ar lais Sarai.

[b] Felly Pen. 30. 3, 9. ‡ Heb. *yr adeiler air ſi genthi hi.*

3 A Sarai gwraig Abram a gymmerodd ei morwyn Agar yr Aiphtes, wedi trigo o Abram ddeng mlynedd yn nhîr Canaan, a hi a'i rhoddes i Abram ei gŵr yn wraig iddo.

4 ¶ Ac efe a aeth i mewn at Agar, a hi a feichiogodd: a phan welodd hithau feichiogi o honi, yr oedd ei meiſtres yn wael yn ei golwg hi.

5 Yna y dywedodd Sarai wrth Abram, *Bydded* fy ngham i arnat ti: mi a roddais fy morwyn i'th fynwes, a hithau a welodd feichiogi o honi, a gwael ydwyf yn ei golwg hi: barned yr ARGLWYDD rhyngof fi a thi.

6 Ac Abram a ddywedodd wrth Sarai, Wele dy forwyn yn dy law di; gwnâ iddi yr hyn *a fyddo* da yn dy olwg dy hun: yna Sarai a'i cyſtuddiodd hi, a hithau a ffodd † rhagddi hi.

† Heb. *rhag ei hwyneb.*

7 ¶ Ac angel yr ARGLWYDD a'i caſodd hi wrth ffynnon ddwfr, yn yr anialwch, wrth y ffynnon yn ffordd [c] Sur:

[c] Ecſod. 15. 22.

8 Ac efe a ddywedodd, Agar morwyn Sarai, o ba le y daethoſt? ac i ba le yr ai di? A hi a ddywedodd, Ffoi yr ydwyfi rhag wyneb fy meiſtres Sarai.

9 Ac angel yr ARGLWYDD a ddywedodd wrthi, Dychwel at dy feiſtres, ac ymddaroſtwng dan ei dwylaw hi.

10 Angel yr ARGLWYDD a ddywedodd hefyd wrthi hi, [d] Gan amlhâu yr amlhâf dy hâd di, fel na rifir ef o lîoſogrwydd.

[d] Pen. 17. 20.

11 Dywedodd angel yr ARGLWYDD hefyd wrthi hi, Wele di yn feichiog, a thi a eſgori ar fâb, ac a elwi ei enw ef † Iſmael: canys yr ARGLWYDD a glybu dy gyſtudd di.

† Sef, *Duw a wrendy.*

12 Ac efe a fydd ddŷn gwŷllt, a'i law yn erbyn pawb, a llaw pawb yn ei erbyn ynteſ, [e] ac efe a drig ger bron ei holl frodyr.

[e] Pen. 25. 18.

13 [f] A hî a alwodd enw 'r ARGLWYDD yr hwn oedd yn llefaru wrthi, Ti O Dduw wyt yn edrych arnaſi: canys dywedodd, Oni edrychais ymma hefyd ar ôl yr hwn ſydd yn edrych arnaf?

[f] Edrych Pen. 32. 30.

14 Am hynny y galwyd y ffynnon [g] ‡ Beerlahai-roi: wele, rhwng Cades a Bered y mae hi.

[g] Pen. 24. 62. a 25. 11. ‡ Sef, *ffynnon yr hwn ſy 'n byw ac yn fy ngweled.*

15 ¶ Ac [h] Agar a ymddug fâb i Abram: ac Abram a alwodd enw ei fâb a ymddygaſai Agar, Iſmael.

[h] Gal. 4. 22.

16 ¶ Ac Abram *oedd* fâb pedwar ugain mlwydd a chwech o flynyddoedd, pan ymddûg Agar Iſmael i Abram.

2094.

PEN. XVII.

1 *Duw yn adnewyddu 'r Cyfammod.* 5 *Newidio enw Abram yn arwydd o fendith mwy.* 10 *Ordeinio Enwaediad.* 15 *Newid enw Sarai, a'i bendithio.* 17 *Addewid o Iſaac*

Enwaediad Caſſt. B. Jon. 10. B.

2107.

Isaac. 23 *Enwaedu ar Abraham ac Ismael.*

A Phan oedd Abram onid un mlwydd cant, yr ymddangosodd yr ARGLWYDD i Abram, ac a ddywedodd wrtho, Myfi yw Duw hollalluog, [a] rhodia ger fy mron i, a bydd † berffaith.

2 A mi a wnaf fy nghyfammod rhyngof a thi, ac [b] a'th amlhâf di yn aml iawn.

3 Yna y syrthiodd Abram ar ei wyneb, a llefarodd Duw wrtho ef, gan ddywedyd,

4 Myfi, wele, mi *a wnâf* fy nghyfammod â thi, a thi a fyddi yn dâd llawer o genhedloedd.

5 A'th enw ni elwîr mwy Abram, ond [c] dy enw fydd Abraham, [d] canys yn dâd llawer o genhedloedd y'th wneuthum.

6 A mi a'th wnâf yn ffrwythlon iawn, ac a wnâf [e] genhedloedd o honot ti, a brenhinoedd a ddaw allan o honot ti.

7 Cadarnhâf hefyd fy nghyfammod rhyngof a thi, ac â'th hâd ar dy ôl di trwy eu hoesoedd, yn gyfammod tragywyddol, i fod yn Dduw i ti, ac i'th hâd ar dy ôl di.

8 A [f] mi a roddaf i ti, ac i'th hâd ar dy ôl di, wlâd dy ymdeithiau, *sef* holl wlâd Canaan yn etifeddiaeth dragywyddol, a mi a fyddaf yn Dduw iddynt.

9 ¶ A Duw a ddywedodd wrth Abraham, Cadw dithau fy nghyfammod i, ti a'th hâd ar dy ôl, trwy eu hoesoedd.

10 Dymma fy nghyfammod a gedwch rhyngof fi a chwi, a'th hâd ar dy ôl di: [g] enwaedir pob gwrryw o honoch chwi.

11 A chwi a enwaedwch gnawd eich dienwaediad: a bydd [h] yn arwydd cyfammod rhyngof fi a chwithau.

12 Pob gwrryw yn wyth niwrnod oed [i] a enwaedir i chwi trwy eich cenhedlaethau: yr hwn a aner yn tŷ, ac a bryner am arian gan neb dieithr, yr hwn nid yw o'th hâd di.

13 Gan enwaedu enwaeder yr hwn a aner yn dy dŷ di, ac a bryner am dy arian di: a bydd fy nghyfammod yn eich cnawd chwi, yn gyfammod tragywyddol.

14 A'r gwrryw dienwaededig yr hwn ni enwaeder cnawd ei ddienwaediad, torrir ymmaith yr enaid hwnnw o fysg ei bobl: *o blegid* efe a dorrodd fy nghyfammod i.

15 ¶ Duw hefyd a ddywedodd wrth Abraham, Sarai dy wraig ni elwi ei henw Sarai, ond Sara *fydd* ei henw hi.

16 Bendithiaf hi hefyd, a rhoddaf i ti fâb o honi: ïe bendithiaf hi fel y byddo yn [k] genhedloedd: brenhinoedd pobloedd fydd o honi hi.

17 Ac Abraham a syrthiodd ar ei wyneb, ac a chwarddodd, ac a ddywedodd yn ei galon, A blentir i fâb can mlwydd? ac a blanta Sara yn ferch ddeng mlwydd a phedwar ugain?

18 Ac Abraham a ddywedodd wrth Dduw, Oh na byddai fyw Ismael ger dy fron di!

19 A Duw a ddywedodd, [l] Sara dy wraig a ymddŵg i ti fâb yn ddïau, a thi a elwi ei enw ef Isaac: a mi a gadarnhâf fy nghyfammod ag ef yn gyfammod tragywyddol, *ac* â'i hâd ar ei ôl ef.

20 Am Ismael hefyd y'th wrandewais, wele [m] mi a'i bendithiais ef, a mi a'i ffrwythlonaf ef, ac a'i lïosogaf yn aml iawn: [n] deuddeg tywysog a genhedla efe, âmi a'i gwnâf ef yn genhedlaeth fawr.

21 Eithr fy nghyfammod a gadarnhâf ag Isaac, [o] yr hwn a ymddŵg Sara i ti y pryd hwn, y flwyddyn nesaf.

22 Yna y peidiodd a llefaru wrtho, a Duw a aeth i fynu oddi wrth Abraham.

23 ¶ Ac Abraham a gymmerodd Ismael ei fâb, a'r rhai oll a aned yn ei dŷ ef, a'r rhai oll a brynasai efe â'i arian, pob gwrryw o ddynion tŷ Abraham, ac efe a enwaedodd gnawd eu dienwaediad hwynt o fewn corph y dydd hwnnw, fel y llefarasai Duw wrtho ef.

24 Ac Abraham *oedd* fâb ond un mlwydd cant, pan enwaedwyd cnawd ei ddïenwaediad ef.

25 Ac Ismael ei fâb ef yn fâb tair blwydd ar ddeg, pan enwaedwyd cnawd ei ddïenwaediad ef.

26 O fewn corph y dydd hwnnw 'r enwaedwyd Abraham, ac Ismael ei fâb.

27 A holl ddynion ei dŷ ef, y rhai a aned yn tŷ, ac a brynesid ag arian gan neb dïeithr, a enwaedwyd gyd ag ef.

PEN. XVIII.

1 *Abraham yn derbyn tri Angel i'w dŷ.* 9 *Sara a geryddir am chwerthin yhyngddi a hi ei hun o ran yr addewid dieithr.* 17 *Duw yn rhybuddio Abraham am ddinyſtr Sodoma.* 23 *Ac Abraham yn eiriol drostynt.*

A 'R ARGLWYDD a ymddangosodd iddo ef yngwastadedd Mamre, ac efe yn eistedd *wrth* ddrws y babell, yngwrês y dydd.

2 [a] Ac efe a gododd ei lygaid, ac a edrychodd, ac wele drywŷr yn sefyll ger ei fron: a phan *eu* gwelodd, efe a redodd o ddrws y babell i'w cyfarfod hwynt, ac a ymgrymmodd tu a'r dàlaear,

3 Ac a ddywedodd, Fy Arglwydd, o's cefais yn awr ffafr yn dy olwg di, na ddos heibio attolwg oddi wrth dy wâs:

4 [b] Cymmerer attolwg ychydig ddwfr, a golchwch eich traed, a gorphwyſwch dan y pren:

5 A [c] mi a ddygaf dammaid o fara; a chryfhêwch eich calon, wedi hynny y cewch fyned ymmaith, [d] o herwydd i hynny y daethoch † at eich gwâs: a hwy a ddywedasant, Gwnâ felly fel y dywedaiſt.

6 Ac Abraham a fryſiodd i'r babell at Sara, ac a ddywedodd, Parotoa ar frŷs dair phïolaid o flawd peillied, tylina, a gwnâ yn deisennau.

7 Ac Abraham a redodd at y gwartheg, ac a gymmerodd lô tyner a da, ac a'i rhoddodd at y llangc, yr hwn a fryſiodd i'w barotôi ef.

8 Ac efe a gymmerodd ymenyn, a llaeth, a'r llô a barotoisai efe, ac a'i rhoddes o'i blaen hwynt: ac efe a safodd gyd â hwynt dan y pren, a hwy a fwytasant.

9 ¶ A hwy a ddywedasant wrtho ef, Mae Sara dy wraig? Ac efe a ddywedodd, Wele *hi* yn y babell.

10 Ac *un* a ddywedodd, [e] Gan ddychwelyd y dychwelaf attat [f] ynghŷlch amſer bywiolaeth, ac wele [g] fâb i Sara dy wraig. A Sara oedd yn clywed *wrth* ddrws y babell, yr hwn *oedd* o'i ôl ef.

11 [h] Abraham hefyd a Sara *oedd* hên, wedi myned mewn oedran; [a] pheidiasai fod i Sara yn ôl arfer gwragedd.

12 Am hynny y chwarddodd Sara rhyngddi a hi ei hun, gan ddywedyd, [i] Ai gwedi fy heneiddio y bydd i mi drythyllwch, [k] a'm harglwydd yn hên *hefyd*?

13 A

2107.

[a] Pen. 21. 2.

[b] Heb. 13. 2.

[c] Barn. 6. 18. a 13. 15.

[d] Pen. 19. 8. a 33. 10.

† Heb. *heibio i'ch.*

[e] Ad. 14.

[f] 2 Bren. 4. 16.

[g] Pen. 17. 19, 21. a 21. 2.

[h] Rhuf. 9. 9.

[i] Pen. 17. 17. Rhuf. 4. 19. Heb. 11. 11, 12.

[k] Luc 1. 18. [k] 1 Pedr 3. 6.

2107. 13 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Abraham, Pa ham y chwarddodd Sara fel hyn, gan ddywedyd, A blantaf innau yn wîr, wedi ſy heneiddio?

[t] Jer. 32. 17. Zech. 8. 6. Mat. 19. 26. Luc 1. 37.

14 [t] A ſydd dim yn anhawdd i'r ARGLWYDD? [m] ar yr amſer nodedig y dychwelaf attat, ynghŷlch amſer bywiolaeth, a mâb *ſyda* i Sara.

[m] Pen. 17. 21.

15 A Sara a wadodd, gan ddywedyd, Ni chwerddais i; o herwydd hi a ofnodd: yntef a ddywedodd, Nag ê, o blegid ti a chwerddaiſt.

16 ¶ A'r gwŷr a godaſant oddi yno, ac a edrychaſant tu a Sodoma: ac Abraham a aeth gyd â hwynt, [n] i'w hanfon hwynt.

[n] Rhuf. 15. 24. 3 Joan 6.

17 A'r ARGLWYDD a ddywedodd, [o] A gelaf fi rhag Abraham yr hyn a wnâf?

[o] Amos 3. 7.

18 Canys Abraham yn ddîau a fydd yn genhedlaeth fawr a chreſ, ac [p] ynddo ef y bendithir holl genhedloedd y ddaear.

Joan 15. 15. [p] Pen. 12. 3. a 22. 18. Act. 3. 25. Gal. 3. 8.

19 Canys mi a'i hadwaen ef, y gorchymmyn eſe i'w blant, ac i'w dylwyth ar ei ôl, gadw o honynt ffordd yr ARGLWYDD, gan wneuthur cyfiawnder a barn, fel y dygo 'r ARGLWYDD ar Abraham yr hyn a leſarodd eſe am dano.

20 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd, Am *fod* [q] gwaedd Sodoma a Gomorra yn ddirfawr, a'i pechod hwynt yn drwm jawn;

[q] Pen. 4. 10. a 19. 13. Jugo 5. 4.

21 [r] Diſgynnaf yn awr, ac edrychaf, a'i yn ôl eu gwaedd a ddaeth attaſi, y gwnaethant yn hollol: ac onid e, mynnaf wybod.

[r] Pen. 11. 5.

22 A'r gwŷr a droeſant oddi yno, ac a aethant tu a Sodoma: ac Abraham yn ſeſyll etto ger bron yr ARGLWYDD.

23 ¶ Abraham hefyd a neſaodd, ac a ddywedodd, A ddifethi di 'r cyfiawn hefyd ynghŷd a'r annuwiol?

[s] Jer. 5. 1.

24 [s] Ond odid y mae deg a deugain o rai cyfiawn yn y ddinas, a ddifethi di *hwynt* hefyd, ac ni arbedi y lle er mwyn y deg a deugain cyfiawn *ſydd* o'i mewn hi?

25 Na byddo i ti wneuthur y cyfryw beth, gan ladd y cyfiawn gyd â 'r annuwiol, fel y byddo 'r cyfiawn megis yr annuwiol: na byddo *hynny* i ti; [t] oni wnâ barnydd yr holl ddaear farn?

[t] Job 8. 3. a 34. 17. Rhuf. 3. 6.

26 A dywedodd yr ARGLWYDD, O's caf fi yn Sodoma ddeg a deugain yn gyfiawn o fewn y ddinas, mi a arbedaf yr holl fangre er eu mwyn hwynt.

27 Ac Abraham [u] attebodd, ac a ddywedodd, Wele yn awr y dechreuais leſaru wrth ſy ARGLWYDD, a mi [u] yn llwch ac yn ſudw.

[u] Pen. 3. 19. Job 4. 19. Preg. 12. 7. 1 Cor. 15. 47, 48. 2 Cor. 5. 1.

28 Ond odid bydd pump yn eiſiau o'r deg a deugain cyfiawn: a ddifethi di 'r holl ddinas er pump? yntef a ddywedodd, Na ddifethaf, o's caf yno bump a deugain.

29 Ac eſe a 'chwanegodd leſaru wrtho ef etto, ac a ddywedodd, Ond odid cair yno ddeugain: yntef a ddywedodd, Ni's gwnâf er mwyn y deugain.

30 Ac eſe a ddywedodd, Oh na ddigied ſy ARGLWYDD o's lleſaraf, Cair yno ond odid ddeg ar hugain: yntef a ddywedodd, Ni's gwnâf, o's caf yno ddeg ar hugain.

31 Yna y dywedodd eſe, Wele yn awr y dechreuais leſaru wrth ſy ARGLWYDD: Ond odid cair yno ugain: yntef a ddywedodd, Ni's difethaf er mwyn ugain.

[x] Barn. 6. 39.

32 Yna y dywedodd, [x] Oh na ddigied ſy ARGLWYDD, a lleſaraf y waith hon yn unig; Ond odid cair yno ddeg: yntef a ddywedodd, Ni's difethaf er mwyn deg.

33 A'r ARGLWYDD a aeth ymmaith pan ddarfu iddo ymddiddan ag Abraham: ac Abraham a ddychwelodd i'w le ei hun. 2107.

PEN. XIX.

1 *Lot yn derbyn angylion i'w dŷ.* 4 *Taro y Sodomiaid annuwiol â dallineb.* 12 *Danſon Lot i'r mynydd er mwyn ei ddiogelwch.* 18 *Yntau yn cael cennad i fyned i Soar.* 24 *Dinyſtrio Soaom a Gomorra.* 26 *Troi gwraig Lot yn goloſn halen.* 30 *Lot yn trigo mewn ogof.* 31 *Godineb us foredd Moab ac Ammon.*

Sul. o'r Grawys, h. w. 30. B. Jon. 11. B.

A Dau angel a ddaeth i Sodoma yn yr hwyr, a Lot yn eiſtedd ym mhorth Sodoma: a phan welodd Lot, eſe a gyfododd i'w cyfarfod hwynt, ac a ymgrymmodd *a'i* wyneb tu a'r ddaear.

2 Ac eſe a ddywedodd, Wele, yn awr ſy Arglwyddi, [a] trowch attolwg i dŷ eich gwâs, lleçŷwch heno heſyd, a [b] golchwch eich traed, yna codwch yn forau ac ewch i'ch taith. A hwy a ddywedaſant, [c] Nag ê, o herwydd nyni a arhoſwn heno yn yr heol.

[a] Heb. 13. 2. [b] Pen. 18. 4. [c] Edrych Luc 24. 48.

3 Ac eſe a fu daer jawn arnynt hwy: yna y troeſant atto, ac y daethant i'w dŷ ef, ac eſe a wnaeth iddynt wledd, ac a bobodd fara croyw, a hwy a fwytaſant.

4 ¶ Eithr cyn gorwedd o honynt, gwŷr y ddinas, *ſef* gwŷr Sodoma, a amgylchaſant o amgylch y tŷ, hên a jeuange, *ſef* yr holl bobl o bob cwrr.

5 Ac a alwaſant ar Lot, ac a ddywedaſant wrtho, *Mae* 'r gwŷr a ddaethant attat ti heno? [d] dwg hwynt allan attom ni, fel yr adnabyddom hwynt.

[d] Barn. 19. 22.

6 Yna y daeth Lot attynt hwy allan i'r drws, ac a gaeodd y ddôr ar ei ôl,

7 Ac a ddywedodd, Attolwg ſy mrodyr, na wnewch ddrwg.

8 [e] Wele yn awr, y *mae* dwy ferched gennyfi, y rhai nid adnabuant ŵr; dygaf hwynt allan attoch chwi yn awr, a gwnewch iddynt fel y gweloch yn ddâ: yn unig na wnewch ddim i'r gwŷr hyn, [f] o herwydd er mwyn hynny y daethant dan gyſgod ſy nghronglwyd i.

[e] Edrych Barr. 19. 24. [f] Edrych Pen. 18. 5.

9 A hwy a ddywedaſant, Saf hwnt: dywedaſant hefyd, Eſe a ddaeth i ymdaith yn unig, ac yn awr ai gan farnu y barna eſe? yn awr nyni a wnawn fwy o niwaid i ti nag iddynt hwy. A hwy a bwyſaſant yn drwm ar y gŵr, *ſef* ar Lot, a hwy a neſaſant i dorri 'r ddôr.

10 A'r gwŷr a eſtynnaſant eu llaw, ac a ddygaſant Lot attynt i'r tŷ, ac a gaeaſant y ddôr.

11 Tarawſant hefyd y dynion [g] *oedd* wrth ddrws y tŷ â dallineb, o ſychan i fawr, fel y blinaſant yn ceiſio 'r drws.

[g] Doeth. 19. 17. Edrych 2 Bren. 6. 18. Act. 13. 11.

12 ¶ A'r gwŷr a ddywedaſant wrth Lot, A oes gennyt ti ymma neb etto? mâb ynghyfraith, a'th feibion, a'th ferched, a'r hyn oll ſydd i ti yn y ddinas, a ddygi di allan o'r ſangre hon.

13 O blegid ni a ddinyſtriwn y lle hwn, am fod [h] eu gwaedd hwynt yn fawr ger bron yr ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a'n hanfonodd ni i'w ddinyſtrio ef.

[h] Pen. 18. 20.

14 Yna yr aeth Lot allan, ac a leſarodd wrth ei ddawon, y rhai oedd yn priodi ei ferched ef, ac a ddywedodd, Cyfodwch, deuwch allan o'r fan ymma: o herwydd y mae 'r ARGLWYDD yn difetha 'r ddinas hon: ac yngolwg ei ddawon yr oedd efe fel un yn cellwair.

15 ¶ Ac

15 ¶ Ac ar godiad y wawr yr angylion a fuant daer ar Lot, gan ddywedyd, Cyfod, cymmer dy wraig, a'th ddwy ſerched, y rhai ſydd i'w cael, rhag dy ddifetha di † yn anwiredd y ddinas.

16 i Yntef a oedd hwyrfrydig, a'r gwŷr a ymaflaſant yn ei law ef, ac yn llaw ei wraig, ac yn llaw ei ddwy ſerched, am dofturio o'r ARGLWYDD wrtho ef; ac a'i dygaſant ef allan, ac a'i goſodaſant o'r tu allan i'r ddinas.

17 Ac wedi iddynt eu dwyn hwynt allan, efe a ddywedodd, Dianc am dy einioes, k nac edrych ar dy ôl, ac na ſaf yn yr holl waſtadedd: dianc i'r mynydd rhag dy ddifetha.

18 A dywedodd Lot wrthynt, Oh nid *felly* fy Arglwyddi.

19 Wele yn awr, cafodd dy wâs ffafr yn dy olwg, a mawrheaiſt dy drugaredd a wnaethoſt â mi, gan gadw fy einioes, ac ni allaf fi ddianc i'r mynydd rhag i ddrwg fy ngoddiweddyd, a marw o honof.

20 Wele yn awr y ddinas hon yn agos i ffoi iddi, a bechan *yw*: Oh gâd i mi ddianc yno: (Onid bechan yw hi?) a byw fydd fy enaid.

21 Yntef a ddywedodd wrtho, Wele mi a † ganiateais dy ddymuniad hefyd am y peth hyn, ſel na ddinyſtriwyf y ddinas *am* yr hon y dywedaiſt.

22 Bryſia, dianc yno, o herwydd l ni allaf wneuthur dim nes dy ddyfod yno: am hynny y galwodd efe m enw y ddinas, Soar.

23 ¶ Cyfodaſai yr haul ar y ddaear, pan ddaeth Lot i Soar.

24 Yna 'r n ARGLWYDD a lawiodd ar Sodoma a Gomorra frwmſtan, a thân oddi wrth yr ARGLWYDD, allan o'r nefoedd.

25 Felly y dinyſtriodd efe y dinaſoedd hynny, a'r holl waſtadedd, a holl drigolion y dinaſoedd, a chnŵd y ddaear.

26 ¶ Eithr ei wraig ef a edrychodd drach ei chefn o'i du ôl ef, a hi a aeth o yn golofn halen.

27 ¶ Ac Abraham a aeth yn forau i'r lle p y ſaſaſai efe ynddo ger bron yr ARGLWYDD.

28 Ac efe a edrychodd tu a Sodoma a Gomorra, a thu a holl dîr y gwaſtadedd, ac a edrychodd, ac wele cyfododd mŵg y tîr, fel mŵg ffwrnes.

29 ¶ A phan ddifethodd Duw ddinaſoedd y gwaſtadedd, yna y cofiodd Duw am Abraham ac a yrrodd Lot o ganol y dinyſtr, pan ddinyſtriodd efe 'r dinaſoedd yr oedd Lot yn trigo ynddynt.

30 ¶ A Lot a eſgynnodd o Soar, ac a drigodd yn y mynydd, a'i ddwy ferched gyd ag ef: o herwydd efe a ofnodd drigo yn Soar, ac a drigodd mewn ogof, efe a'i ddwy ferched.

31 ¶ A dywedodd yr hynaf wrth y jeuangaf, Ein tâd ni *ſydd* hên, a gŵr nid *oes* yn y wlâd i ddyfod attom ni, wrth ddefod yr holl ddaear.

32 Tyred, rhoddwn i'n tâd win i'w yfed, a gorweddwn gyd ag ef, fel y cadwom hâd o'n tâd.

33 A hwy a roddaſant win i'w tâd i yfed y noſon honno, a'r hynaf a ddaeth ac a orweddodd gyd â'i thâd, ac ni wybu efe pan orweddodd hi, na phan gyfododd hi.

34 A thrannoeth y dywedodd yr hynaf wrth y jeuangaf, Wele myfi a orweddais neithiwyr gyd â'm tâd, rhoddwn win iddo ef i'w yfed heno hefyd, a dôs dithau a gorwedd gyd ag ef, ſel y cadwom hâd o'n tâd.

35 A hwy a roddaſant win i'w tâd i yfed y noſon honno hefyd, a'r jeuangaf a gododd, ac a orweddodd gyd ag ef: ac ni wybu efe pan orweddodd hi, na phan gyfododd hi.

36 Felly dwy ferched Lot a feichiogwyd o'i tâd.

37 A'r hynaf a eſgorodd ar fâb, ac a alwodd ei enw ef Moab: efe yw tâd y Moabiaid hyd heddyw.

38 A'r jeuangaf hefyd a eſgorodd hithau ar fâb, ac a alwodd ei enw ef Benammi: efe yw tâd meibion Ammon hyd heddyw.

PEN. XX.

1 *Abraham yn ymdaith yng Ngerar,* 2 *Yn gwadu ei wraig ac yn ei cholli hi.* 3 *Ceryddu Abimelec mewn breuddwyd o'i hachos hi.* 9 *Yntef yn ceryddu Abraham,* 14 *Yn rhoddi Sara yn ei hôl,* 16 *Ac yn ei cherydduhi,* 17 *Ac yn cael ei jachâu trwy weddi Abraham.*

AC Abraham a aeth oddi yno i dîr y dehau, ac a gyfanneddodd rhwng a Cades a Sur, ac a ymdeithiodd yng Ngerar.

2 A dywedodd Abraham am Sara ei wraig, b Fy chwaer yw hi: ac Abimelec brenin Gerar a anfonodd ac a gymmerth Sara.

3 Yna c y daeth Duw at Abimelec noſwaith d mewn breuddwyd, ac a ddywedodd wrtho, Wele dŷn marw *wyt* ti, am y wraig a gymmeraiſt, a hithau yn berchen gŵr.

4 Ond Abimelec ni neſaſai atti hi: ac efe a ddywedodd, ARGLWYDD, a leddi di genedl gyfiawn hefyd?

5 Oni ddywedodd efe wrthyf fi, Fy chwaer yw hi? a hithau hefyd ei hun a ddywedodd, Fy mrawd yw efe: † ym mherffeithrwydd fy nghalon, ac ynglendid fy nwylaw y gwneuthum hyn.

6 Yna y dywedodd Duw wrtho ef mewn breuddwyd, Minnau a wn mai ym mherffeithrwydd dy galon y gwnaethoſt hyn: a e mi a'th atteliais rhag pechu f i'm herbyn: am hynny ni adewais i ti gyffwrdd â hi.

7 Yn awr gan hynny dôd y wraig drachefn i'r gŵr, o herwydd prophwyd yw efe, ac efe a weddîa droſot, a byddi fyw: ond oni roddi *hi* drachefn, gwybydd y byddi farw yn ddîau, ti a'r rhai oll *ydynt* eiddoti.

8 Yna y cododd Abimelec yn ſorau, ac a alwodd am ei holl weiſion, ac a draethodd yr holl bethau hyn † wrthynt hwy: a'r gŵr a ofnaſant yn ddirfawr.

9 Galwodd Abimelec hefyd am Abraham, a dywedodd wrtho, Beth a wnaethoſt i ni? a pheth a bechais i'th erbyn, pan g ddygit bechod *mor* fawr arnafi, ac ar fy nheyrnas? gwnaethoſt â mi weithredodd ni ddyleſid eu gwneuthur.

10 Abimelec hefyd a ddywedodd wrth Abraham, Beth a welaiſt pan wnaethoſt y peth hyn?

11 A dywedodd Abraham, Am ddywedyd o honofi, Yn ddîau nid *oes* ofn Duw yn y lle hwn: a hwy a'm lladdant i o achos fy ngwraig.

12 A hefyd yn wîr fy chwaer *yw* hi: merch fy nhâd yw hi, ond nid merch fy mam; ac y mae hi yn wraig i mi.

13 Ond pan barodd Duw i mi grwydro o dŷ fy nhâd, yna y dywedais wrthi hi, Dymma dy garedigrwydd yr hwn a wnai â mi ym mhôb lle y delom iddo, h dywed am danaf fi, Fy mrawd yw efe.

14 Yna

2107.

a Pen. 16. 7, 14.

b Pen. 12. 13.

c Pſal. 105. 14.

d Job 33. 14, 15.

† yn ſymlder rwydd.

e Pen. 31. 7. 2 35. 5. Ecſod. 34. 24. 1 Sam. 25. 26.

f Pen. 39. 9. Lef. 6. 2. Pſal. 51. 4.

† Heb. yn eu claſtiau hwy.

g Pen. 26. 10.

h Pen. 12. 13.

2107. 14 Yna [1] y cymmerodd Abimelec ddefaid, a gwartheg, a gweiſion, a morwynion, ac a'i rhoddes i Abraham: rhoddes hefyd iddo ef Sara ei wraig drachefn.

15 A dywedodd Abimelec, Wele fy ngwlâd ger dy fron di; trîg lle y byddo da yn dy olwg.

16 Ac wrth Sara y dywedodd, Wele rhoddais i'th frawd fil o *ddarnau* arian: wele efe yn orchudd llygaid it', i'r rhai oll ſydd gyd â thi, a chyd â phawb *eraill*: felhyn y ceryddwyd hi.

17 ¶ Yna Abraham a weddîodd ar Dduw, a Duw a jachaodd Abimelec, a'i wraig, a'i forwynion, a hwy a blantaſant.

18 O herwydd yr ARGLWYDD gan gau a gaeaſai ar bob crôth yn nhŷ Abimelec, o achos Sara gwraig Abraham.

PEN. XXI.

Ion. 12. B. 1 *Genedigaeth Iſaac, 4 a'i Enwaediad. 6 Llawenydd Sara. 9 Bwrw Hagar ac Iſmael allan. 15 Hagar mewn cyſyngdra. 17 Yr Angel yn ei chyſſuro hi. 22 Cyngrair rhwng Abimelec ac Abraham ym Meerſebah.*

A'R ARGLWYDD a ymwelodd â Sara fel y dywedaſai, a gwnaeth yr ARGLWYDD i Sara [a] fel y llefaraſai.

[a] Pen. 17. 19. a 18. 10, 14. [b] Act. 7. & Gal. 4. 22. Heb. 11. 11.

2108. 2 O herwydd Sara [b] a feichiogodd, ac a ymddûg i Abraham fâb yn ei henaint, ar yr amſer nodedig y dywedaſai Duw wrtho ef.

3 Ac Abraham a alwodd enw ei fâb a aneſid iddo (yr hwn a ymddygaſai Sara iddo ef) [c] Iſaac.

4 Ac Abraham a enwaedodd ar Iſaac ei fâb yn wyth niwrnod oed; [d] fel y gorchymynnaſai Duw iddo ef.

5 Ac [c] Abraham *oedd* fâb can mlwydd, pan anwyd iddo ef Iſaac ei fâb.

[c] Pen. 17. 19. [d] Pen. 17. 10, 12. [e] Pen. 17. 1, 17. [f] Eſay 54. 1. a 66. 10.

6 ¶ A Sara a ddywedodd, [f] Gwnaeth Duw i mi chwerthin; pob un a glywo a chwardd gyd â mi.

7 Hi a ddywedodd hefyd, Pwy a ddywedaſai i Abraham y rhoiſai Sara ſugn i blant? canys mi a eſgorais ar fâb yn ei henaint ef.

2113. 8 A'r bachgen a gynnyddodd, ac a ddiddyfnwyd: ac Abraham a wnaeth wlêdd fawr ar y dydd y diddyfnwyd Iſaac.

Gal. 1. 27. [g] *Gal 4. 29.* [h] *Gal. 4. 30.* *Edrych Pen. 25. 6. a 36. 6. 8.*

9 ¶ A Sara a welodd fâb Agar yr Aiphtes, yr hwn a ddygaſai hi i Abraham, [g] yn gwatwar.

10 A hi a ddywedodd wrth Abraham, [h] Bwrw allan y gaeth-forwyn hon a'i mâb; o herwydd ni chaiff mâb y gaethes hon gyd-etifeddu â'm mâb i Iſaac.

11 A'r peth hyn ſu ddrwg jawn yng ngolwg Abraham, er mwyn ei fâb.

12 ¶ A Duw a ddywedodd wrth Abraham, Na fydded drwg yn dy olwg am y llangc, nac am dy gaeth-forwyn: yr hyn oll a ddywedodd Sara wrthyt, gwrando ar ei llais: o herwydd [i] yn Iſaac y gelwir i ti hâd.

[i] Rhuf. 9. 7. Heb. 11. 18.

2114. 13 Ac am fâb y forwyn gaeth hefyd, mi a'i gwnâf ef [k] yn genhedlaeth, o herwydd dy hâd di *ydyw* efe.

[k] Pen. 16 10. a 17. 20. Ad. 18.

14 Yna y cododd Abraham yn forau, ac a gymmerodd ſara, a chroſtrel o ddwfr, ac a'i rhoddes at Agar, gan oſod ar ei hyſgwydd hi *hynny* a'r bachgen hefyd, ac efe a'i gollyngodd hi ymmaith: a hi a aeth, ac a grwydrodd yn anialwch Beerſebah.

15 A darfu y dwfr yn y groſtrel, a hi a fwriodd y bachgen dan un o'r gwŷdd.

16 A hi a aeth, ac a eiſteddodd ei hunan yn bell ar *ei* gyfer, megis ergyd bwa: canys dywedaſai, Ni allaf fi edrych ar y bachgen yn marw: felly hi a eiſteddodd ar *ei* gyfer, ac a ddyrchafodd ei llef, ac a wylodd.

17 A Duw a wrandawodd ar lais y llangc, ac angel Duw a alwodd ar Agar o'r neſoedd, ac a ddywedodd wrthi, Beth *a ddarfu* i ti Agar? nac ofna, o herwydd Duw a wrandawodd ar lais y llangc lle y *mae* efe.

18 Cyfod, cymmer y llangc, ac ymafael ynddo â'th law, o blegid [l] myfi a'i gwnâf ef yn genhedlaeth fawr.

[l] Ad. 13.

19 A [m] Duw a agorodd ei llygaid hi, a hi a ganfu bydew dwfr, a hi a aeth, ac a lanwodd y groſtrel o'r dwfr, ac a ddîododd y llangc.

[m] Num. 22. 31. Edrych 2 Bren. 6. 17, 18, 20. Luc 24. 16, 31.

20 Ac yr oedd Duw gyd â'r llangc, ac efe a gynnyddodd, ac a drigodd yn yr anialwch, ac a aeth yn berchen bwa.

21 Ac yn anialwch Paran y trigodd efe, a'i fam a gymmerodd iddo ef wraig o wlâd yr Aipht.

22 ¶ Ac yn yr amſer hwnnw, [n] Abimelec a Phicol tywyſog ei lu ef, a ymddiddanaſant ag Abraham, gan ddywedyd, Duw *ſydd* gyd â thi yn yr hyn oll yr ydwyt yn ei wneuthur.

[n] Pen. 20. 2.

23 Yn awr gan hynny, twng wrthyf fi ymma i Dduw, na † fyddi anffyddlon i mi, nac i'm mâb, nac i'm hwyr: yn ôl y drugaredd a wneuthym â thi y gwnai di â minnau, ac â'r wlâd yr ymdeithiaiſt ynddi.

† Heb. *ddywedi gelwydd tyrthyf.*

24 Ac Abraham a ddywedodd, Mi a dyngaf.

25 Ac Abraham a geryddodd Abimelec, o achos y pydew dwfr [o] a ddygaſai gweiſion Abimelec trwy drais.

[o] Edrych Pen. 26. 15, 18, 20, 21, 22.

26 Ac Abimelec a ddywedodd, Ni's gwybum i pwy a wnaeth y peth hyn: tithau hefyd ni fynegaiſt i mi, a minnau ni chlywais *hynny* hyd heddyw.

27 Yna y cymmerodd Abraham ddefaid a gwartheg, ac a'i rhoddes i Abimelec; a hwy a wnaethant gyngrair ill dau.

28 Ac Abraham a oſodod ſaith o heſpinod o'r praidd wrthynt eu hunain.

29 Yna y dywedodd Abimelec wrth Abraham, Beth *a wnâ* 'r ſaith heſpin hyn a oſodaiſt wrthynt eu hunain?

30 Ac yntef a ddywedodd, Canys ti a gymmeri 'r ſaith heſpin o'm llaw, i fôd yn dyſtiolaeth mai myfi a gloddiais y pydew hwn.

31 Am hynny efe a alwodd enw 'r lle hwnnw † Beer-ſebah: o blegid yno y tyngaſant ill dau.

† Sef, *ffynnon y llw.*

32 Felly y gwnaethant gyngrair ym Meerſebah: a chyſodod Abimelec a Phicol tywyſog ei lu ef, ac a ddychwelaſant i dîr y Philiſtiaid.

33 ¶ Ac yntef a blannodd † goed ym Meerſebah, ac a alwodd yno ar enw 'r ARGLWYDD Dduw tragywydol.

† *lwyn.*

34 Ac Abraham a ymdeithiodd ddyddiau lawer yn nhîr y Philiſtiaid.

PEN. XXII.

1 *Profi Abraham i aberthu ei fâb.* 3 *Yntef yn dangos ei ffydd a'i ufudd-dod.* 11 *Yr angel yn ei rwyſtro ef.* 13 *Newid Iſaac am hwrdd.* 14 *Galw 'r lle Jehofah-jireh.* 15 *Bendithio Abraham drachefn.* 20 *Cenhedlaeth Nachor hyd Rebecca.*

Sul 1. o'r Grawys, P. Gwener y croglith, h. w. 2d. B. Ion. 12. P.

AC wedi y pethau hyn y bu i Dduw [a] brofi Abraham, a dywedyd wrtho Abraham: yntef a ddywedodd, Wele fi.

[a] Heb. 11. 17.

2 Yna y dywedodd *Duw*, Cymmer yr awr hon dy fâb, ſef dy unig *fâb* Iſaac, yr hwn a hoffaiſt

hoffaiſt, a dôs rhagot i dîr [b] Moriah, ac offrymma ef yno yn boethoffrwm ar un o'r mynyddoedd yr hwn a ddywedwyf wrthyt. [b 2 Cron. 3. 1.]

3 ¶ Ac Abraham a foreugododd, ac a gyfrwyodd ei aſyn, ac a gymmerodd ei ddau langc gyd ag ef, ac Iſaac ei fâb, ac a holldodd goed y poethoffrwm, ac a gyfodod, ac a aeth i'r lle a ddywedaſai Duw wrtho.

4 Ac ar y trydydd dydd y dyrchafodd Abraham ei lygaid, ac efe a welai o'r lle o hirbell.

5 Ac Abraham a ddywedodd wrth ei langciau, Arhoſwch chwi ymma gyd â'r aſyn, a mi a'r llangc a awn hyd accw, ac a addolwn, ac a ddychwelwn attoch.

6 Yna y cymmerth Abraham goed y poethoffrwm, ac a'i goſodod ar Iſaac ei fâb: ac a gymmerodd y tân, a'r gyllell yn ei law ei hun; a hwy a aethant ill dau yng nghŷd.

7 A llefarodd Iſaac wrth Abraham ei dâd, ac a ddywedodd, Fy nhâd; yntef a ddywedodd, Wele fi, fy mâb: yna, eb efe, Wele dân a choed, ond mae † oen y poethoffrwm? † *yſn.*

8 Ac Abraham a ddywedodd, Fy mâb, Duw a edrych iddo ei hun am oen y poethoffrwm: felly 'r aethant ill dau ynghŷd,

9 Ac a ddaethant i'r lle a ddywedaſai Duw wrtho ef, ac yno 'r adeiladodd Abraham allor, ac a oſododd y coed mewn treſn, ac a rwymodd Iſaac ei fâb, ac [c] a'i goſododd ef ar yr allor ar uchaf y coed. [c Ja. 2. 21.]

10 Ac Abraham a eſtynnodd ei law, ac a gymmerodd y gyllell i ladd ei fâb.

11 Ac angel yr ARGLWYDD a alwodd arno ef o'r nefoedd, ac a ddywedodd, Abraham, Abraham: yntef a ddywedodd, Wele fi.

12 Ac efe a ddywedodd, Na ddod dy law ar y llangc, ac na wnâ ddim iddo: o herwydd gwn weithian i ti ofni Duw, gan nad atteliaiſt dy fâb, dy unig *fâb* oddi wrthyf fi. 2 a 33.

13 Yna y dyrchafodd Abraham ei lygaid, ac a edrychodd, ac wele o'i ôl *ef* hwrdd, wedi ei ddal erbyn ei gyrn mewn dryſni: ac Abraham a aeth ac a gymmerth yr hwrdd, ac a'i hoffrymmodd yn boethoffrwm yn lle ei fâb.

14 Ac Abraham a alwodd enw y lle hwnnw † JEHOFAH-jireh, ſel y dywedir heddyw, Ym mynydd yr ARGLWYDD y gwelir. † Sef, *Yr Arglwydd a darych neu a ddarpara.*

15 ¶ Ac Angel yr ARGLWYDD a alwodd ar Abraham yr ail waith o'r nefoedd, [d Pſ. 105. 9.]

16 Ac a ddywedodd, [d] I mi fy hun y tyngais, medd yr ARGLWYDD, o herwydd gwneuthur o honot y peth hyn, ac nad atteliaiſt dy fâb, dy unig *fâb*, [Eccſod. 44. 21. Luc 1. 73. Heb. 6. 13. † Pen. 13. 16.]

17 Mai gan ſendithio y bendithiaf, a [e] chan amlhâu 'n amlhâf dy had, fel sêr y nefoedd, ac fel y tywod yr hwn *ſydd* ar † lan y môr: [f] a'th hâd a feddianna borth ei elynion. [e ſin. Pen. 24. 60. f Pen. 12. 3. a 18. 18. a 26.]

18 Ac [g] yn dy hâd di y bendithir holl genhedloedd y ddaear: o achos gwrando o honot ar fy llais i. [g Eccſod. 44. 22. Act. 3. 25. Gal. 3. 8, 16, 18.]

19 Yna Abraham a ddychwelodd at ei langciau, a hwy a godaſant, ac a aethant ynghŷd i Feerſebah: ac Abraham a drigodd ym Meerſebah. [h Pen. 11. 29.]

20 ¶ Darfu hefyd wedi y pethau hyn, fynegi i Abraham gan ddywedyd, Wele dug [h] Milcha hithau hefyd blant i Nachor dy frawd.

21 Hus ei gyntafanedig, a Buz ei frawd: Cemuel hefyd tâd Aram,

22 A Cheſed, a Hazo, a Phildas, ac Idlaph, a Bethuel.

23 A [i] Bethuel a genhedlodd Rebecca: yr wyth hyn a blantodd Milcha i Nachor brawd Abraham. [i Pen. 24. 15.]

24 Ei ordderchwraig hefyd, a'i henw Reumah, a eſgorodd hithau hefyd ar Debah, a Gaham, a Thahas, a Maachah.

PEN. XXIII.

1 *Oedran a marwolaeth Sara.* 3 *Prynir Machpelah,* 19 *lle y claddwyd Sara.*

AC oes Sara ydoedd gan mlynedd a ſaith mlynedd ar hugain: *dymma* flynyddoedd oes Sara. [Gen. 13. B.]

2 A Sara a fu farw yng nghaer Arbah, [k] honno *yw* Hebron yn nhîr Canaan: ac Abraham a aeth i alaru am Sara, ac i wylofain *am dani* hi. [k Barn. 1. 10.]

3 ¶ Yna y cyſodod Abraham i fynu oddi ger bron ei *gorph* marw, ac a lefarodd wrth feibion Heth, gan ddywedyd,

4 [l] Dieithr ac alldud *yawyſi* gyd â chwi: rhoddwch i mi feddiant beddrod gyd â chwi, fel y claddwyf fy marw allan o'm golwg. [l Heb. n. 13.]

5 A meibion Heth a attebaſant Abraham, gan ddywedyd wrtho,

6 Clyw ni, fy Arglwydd: tywyſog ‡ Duw wyt ti yn ein plith: cladd dy farw yn *dy* ddewis o'n beddau ni: ni rwyſtr neb o honom ni ei fedd i ti i gladdu dy farw. ‡ *Cadarn.*

7 Yna y cyſodod Abraham, ac a ymgrymmodd i bobl y tîr, *ſef* i feibion Heth:

8 Ac a ymddiddanodd â hwynt gan ddywedyd, O's yw eich ewyllys i mi gael claddu fy marw allan o'm golwg, gwrandewch fi ac eiriolwch droſof fi ar Ephron fâb Sohar;

9 Ar roddi o hono ef i mi yr ogof Machpelah, yr hon *ſydd* eiddo ef, ac *ſydd* yng nghwr ei faes: er ei llawn *werth* o arian rhodded hi i mi, yn feddiant beddrod yn eich plith chwi.

10 Ac Ephron oedd yn aros ym myſg meibion Heth: ac Ephron yr Hethiad a attebodd Abraham, lle y clywodd meibion Heth, yngwŷdd pawb a ddeuent i borth ei ddinas ef, gan ddywedyd,

11 [c] Nag ê, fy Arglwydd, clyw fi; rhoddais y maes i ti, a'r ogof *ſydd* ynddo, i ti y rhoddais hi, yngwŷdd meibion ſy mhobl y rhoddais hi i ti: cladd di dy farw. [c Edrych 2 Sam. 24. 21—24.]

12 Ac Abraham a ymgrymmodd o flaen pobl y tîr,

13 Ac efe a lefarodd wrth Ephron lle y clybu pobl y tîr, gan ddywedyd, Etto o's tydi *a'i rhoddi*, attolwg gwrando fi: rhoddaf werth y maes, cymmer gennyf, a mi a gladdaf fy marw yno.

14 Ac Ephron a attebodd Abraham, gan ddywedyd wrtho,

15 Gwrando fi, fy Arglwydd, y tîr *a dâl* bedwar can [d] ſicl o arian: beth yw hynny rhyngof fi a thithau? am hynny cladd dy farw. [d Eccſod. 30. 15.]

16 Felly Abraham a wrandawodd ar Ephron, a phwyſodd Abraham i Ephron yr arian a ddywedaſai efe lle y clybu meibion Heth: pedwar can ſicl o *arian* cymmeradwy ym mhlith marchnadwyr. Ezec. 45. 12.

17 ¶ Felly y ſicrhäwyd [e] maes Ephron yr hwn *oedd* ym Machpelah, yr hon *oedd* o flaen Mamre, y maes a'r ogof *oedd* ynddo, a phob pren a'r *a oedd* yn y maes, *ac* yn ei holl derfynau o amgylch, [e Pen. 25. 9. a 50. 13. Act. 7. 16.]

18 Yn ſeddiant i Abraham, yngolwg meibion Heth, yngwŷdd pawb a ddelynt i borth ei ddinas eſ.

19 Ac wedi hynny Abraham a gladdodd Sara ei wraig, yn ogof maes Machpelah, o flaen Mamre, honno yw Hebron yn nhîr Canaan.

20 A ſicrhâwyd y maes a'r ogof yr hon oedd ynddo, i Abraham yn feddiant beddrod, oddi wrth feibion Heth.

PEN. XXIV.

Jon. 13. P. 1 *Abraham yn peri i'w was dyngu.* 10 *Taith y gwas:* 12 *Ei weddi:* 14 *Ei arwydd.* 15 *Rebecca yn ei gyfarfod ef,* 18 *yn cwplâu ei arwydd ef,* 22 *yn derbyn tlysau,* 23 *yn dangos ei cheneal,* 25 *ac yn ei wahodd ef adref.* 26 *Y gwas yn bendithio Duw.* 28 *Laban yn ei groeſawu ef.* 34 *Y gwas yn treuthu ei neges.* 50 *Laban a Bethuel yn foddlawn.* 58 *Rebecca yn cyd-ſynio i fyned.* 62 *Iſaac yn cyfarfod â hi.*

AC Abraham oedd hên, wedi myned ‡ yn oedrannus; a'r ARGLWYDD a fendithiaſai Abraham ym mhob dim.

‡ Heb. *mewn dyddiau*

2 A dywedodd Abraham wrth ei wâs hynaf *yn* ei dŷ, [a] yr hwn oedd yn llywodraethu ar yr hyn oll a'r *a oedd* ganddo: [b] Goſod, attolwg, dy law dan fy morddwyd:

[a] Pen. 15. 2.

[b] Pen. 47. 29.

3 A mi a barai i ti dyngu i ARGLWYDD Dduw 'r neſoedd, a Duw 'r ddaear, [c] na chymmerech wraig i 'm mâb i o ferched y Canaaneaid, y rhai 'r ydwyf yn trigo yn eu mysg:

1 Cron. 29. 24. [c] Pen. 26. 35.

4 Ond i'm gwlâd i yr ai, ac at fy nghenedl i yr ai di, ac a gymmeri wraig i'm mâb Iſaac.

a 27. 46. a 28. 2. Ecſod. 34. 16. Deut. 7. 3.

5 A'r gwâs a ddywedodd wrtho ef, Ond odid ni fyn y wraig ddyfod ar fy ôl i i'r wlâd hon: gan ddychwelyd a ddychwelaf dy fâb di i'r tîr y daethoſt allan o hono?

6 A dywedodd Abraham wrtho, Gwilia arnat rhag i ti ddychwelyd fy mâb i yno.

7 ¶ ARGLWYDD Dduw 'r neſoedd, [d] yr hwn a'm cymmerodd i o dŷ fy nhâd, ac o wlâd fy nghenedl, yr hwn hefyd a ymddiddanodd a mi, ac a dyngodd wrthyf gan ddywedyd, [e] I'th hâd di y rhoddaf y tir hwn, efe a enfyn ei angel o'th flaen di, a thi a gymmeri wraig i 'm mâb oddi yno.

d Pen. 12. 1, 7. e Pen. 12. 7. a 13. 15. a 15. 18. a 26. 4. Ecſod. 32. 13. Deut. 34. 4.

8 Ac o's y wraig ni fyn ddyfod ar dy ôl di, yna glân fyddi oddi wrth fy llw hwn: yn unig na ddychwel di fy mâb i yno.

9 A'r gwas a oſododd ei law dan forddwyd Abraham ei feiſtr, ac a dyngodd iddo am y peth hyn.

Act. 7. 5. ‡ Neu, *a*

10 ¶ A chymmerodd y gwâs ddeg camel, o gamelod ei feiſtr, ac a aeth ymmaith: (‡canys holl dda ei feiſtr *oedd* dan ei law ef:) ac efe a gododd, ac a aeth i Meſopotamia, i [f] ddinas Nachor.

f Pen. 27. 43. ‡ Neu, *a dynnai* ddwfr, *yn dyfod allan.*

11 Ac efe a wnaeth i'r camelod orwedd o'r tu allan i'r ddinas, wrth bydew dwfr, ar brydnhawn, ynghŷlch yr amſer y byddai *merched* ‡ yn dyfod allan i dynnu *dwfr.*

g Ad. 43.

12 Ac efe a ddywedodd, O ARGLWYDD Dduw fy meiſtr Abraham, attolwg, pâr i mi lwyddiant heddyw; a gwnâ drugaredd â'm meiſtr Abraham.

h Pen. 29. 9. Ecſod. 12. 16. i Edrych Barn. 6. 17, 37. 1 Sam. 6. 7. a 14. 8. a 20. 7. 1 Mac. 5. 40.

13 g Wele fi yn ſefyll wrth y ffynnon ddwfr, a [h] merched gwŷr y ddinas yn dyfod allan i dynnu dwfr:

14 A bydded, mai 'r llangces y dywedwyf wrthi, Gogwydda attolwg dy lîn, fel yr yfwyf: o's dywed hi, Yf, a mi a ddiodaf dy gamelod di hefyd, hwnnw a ddarperaiſt i'th wâs Iſaac: ac [i] wrth hyn y caf wybod wneuthur o honot ti drugaredd â'm meiſtr.

15 ¶ A bu, cyn darfod iddo lefaru, wele Rebecca yn dyfod allan, (yr hon a aneſid i Fethuel fâb [k] Milcha, gwraig Nachor, brawd Abraham,) a'i hyſtên ar ei hyſgwydd.

* Pen. 11. 29. a 22. 23.

16 A'r llangces *oedd* deg odiaeth yr olwg, yn forwyn, a heb i wŷr ei hadnabod, a hi a aeth i wared i'r ffynnon, ac a lanwodd ei 'ſtên, ac a ddaeth i fyny.

17 A'r gwâs a redodd i'w chyfarfod, ac a ddywedodd, Attolwg gâd i mi yfed ychydig ddwfr o'th yſtên.

18 A hi a ddywedodd, Yf, fy meiſtr; a hi a fryſiodd, ac a ddiſgynnodd ei 'ſtên ar ei llaw, ac a'i diododd eſ.

19 A phan ddarfu iddi ei ddiodi eſ, hi a ddywedodd, Tynnaf hefyd i'th gamelod hyd oni ddarffo iddynt yfed.

20 A hi a fryſiodd, ac a dywalldodd ei 'ſtên i'r cafn, ac a redodd eilwaith i'r pydew i dynnu, ac a dynnodd i'w holl gamelod eſ.

21 A'r gŵr yn ſynnu o'i phlegid hi, a dawodd, i wybod a lwyddaſai 'r ARGLWYDD ei daith eſ, ai nad do.

22 A bu pan ddarfu i'r camelod yfed, gymmeryd o'r gŵr ‡ gluſtdlws aur yn hanner ſicl ei bwys; a dwy freichled i'w dwylaw hi, yn ddeg *ſicl* o aur eu pwys.

‡ daldlw.

23 Ac eſe a ddywedodd, Merch pwy *ydwyt* ti? mynega i mi attolwg: a oes lle i ni i lettya *yn* nhŷ dy dâd?

24 A hi a ddywedodd wrtho, [l] Myfi *ydwyf* ferch i Fethuel fâb Milcha, yr hwn a ymddûg hi i Nachor.

l Pen. 22. 23.

25 A hi a ddywedodd wrtho eſ, Y *mae* gwellt ac ebran ddigon gennym ni, a lle i lettya.

26 A'r gŵr [m] a ymgrymmodd, ac a addolodd yr ARGLWYDD,

m Ad. 52. Ecſod. 4. 31.

27 Ac a ddywedodd, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD Dduw fy meiſtr Abraham, yr hwn ni adawodd fy meiſtr heb ei drugaredd, a'i ffyddlondeb: yr *ydwyf* fi ar y ffordd; dug yr ARGLWYDD fi *i* dŷ brodyr fy meiſtr.

28 A'r llangces a redodd, ac a fynegodd yn nhŷ ei mam y pethau hyn.

29 ¶ Ac i Rebecca *yr oedd* brawd, a'i enw [n] Laban: a Laban a redodd at y gŵr allan i'r ffynnon.

n Pen. 29. 5.

30 A phan welodd efe 'r gluſtdlws, a 'r breichledau am ddwylaw ei chwaer, a phan glywodd efe eiriau Rebecca ei chwaer yn dywedyd, Fel hyn y dywedodd y gŵr wrthyfi, yna efe a aeth at y gŵr; ac wele efe yn ſefyll gyd â'r camelod wrth y ffynnon.

31 Ac efe a ddywedodd, Tyred i mewn, ti fendigedig yr ARGLWYDD; pa ham y ſeſi di allan? canys mi a barotoais y tŷ, a lle i'r camelod.

32 ¶ A'r gŵr a aeth i'r tŷ; ac yntef a ryddhaodd y camelod, ac a roddodd welltac ebran i'r camelod; a dwfr i olchi ei draed eſ, a thraed y dynion *oedd* gyd ag eſ.

33 A goſodwyd *bwyd* o'i flaen eſ i fwyta; ac efe a ddywedodd, Ni fwytâf hyd oni thraethwyf fy negeſau: a dywedodd yntef, Traetha.

34 Ac efe a ddywedodd, Gwâs Abraham *ydwyf* fi:

35 A'r ARGLWYDD a fendithiodd fy meiſtr yn ddirfawr, ac efe a gynnyddodd: canys rhoddodd iddo ddefaid, a gwarthec, ac arian, ac aur, a gweiſion, a morwynion, a chamelod, ac aſynnod.

36 Sara hefyd gwraig fy meiſtr a ymddûg fâb

fâb i'm meistr, wedi ei heneiddio hi, ac efe a roddodd [o] i hwnnw yr hyn oll *oedd* ganddo.

[o] Pen. 25. 5.

37 A'm meistr a'm tyngodd i, gan ddywedyd, Na chymmer wraig i'm mâb i, o ferched y Canaaneaid, y rhai yr ydwyf yn trigo yn eu tir.

38 Ond ti a ai i dŷ fy nhâd, ac at fy nhylwyth, ac a gymmeri wraig i'm mâb.

39 A dywedais wrth fy meistr, Fe allai na ddaw 'r wraig ar fy ôl i.

40 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Yr ARGLWYDD [p] yr hwn y rhodiais ger ei fron, a enfyn ei angel gyd â thi, ac a lwydda dy daith di: a thi a gymmeri wraig i'm mâb i o'm tylwyth, ac o dŷ fy nhâd.

[p] Pen. 17. 1.

41 Yna y byddi rydd oddi wrth fy llw, o's ti a ddaw at fy nhylwyth: ac oni roddant i ti, yna y byddi rydd oddi wrth fy llw.

42 A heddyw y daethym at y ffynnon, ac a ddywedais, ARGLWYDD Dduw fy meistr Abraham, o's ti ſydd yr awr hon yn llwyddo fy nhaith, yr hon yr wyfi yn myned arni:

[q] Act. 13.

43 Wele fi [q] yn ſefyll wrth y ffynnon ddwfr, a'r forwyn a ddelo allan i dynnu, ac y dywedwyf wrthi, Dod i mi attolwg ychydig ddwfr i'w yfed o'th yſtên:

44 Ac a ddywedo wrthyf innau, Yf di, a thynnaf hefyd i'th gamelod; *bydaed* honno y wraig a ddarparodd yr ARGLWYDD i fâb fy meistr.

45 A chyn dar fod i mi ddywedyd yn fy nghalon, wele Rebecca yn dyfod allan, a'i hyſtên ar ei hyſgwydd, a hi a aeth i wared i'r ffynnon, ac a dynnodd: yna y dywedais wrthi, Dioda fi attolwg.

46 Hithau a fryſiodd, ac a ddiſgynnodd ei 'ſtên oddi arni, ac a ddywedodd, Yf; a mi a ddyſrhâf dy gamelod hefyd: felly yr yſais, a hi a ddyſrhaodd y camelod hefyd.

47 A mi a ofynnais iddi, ac a ddywedais, Merch pwy *ydwyt* ti? hithau a ddywedodd, Merch Bethuel mâb Nachor, yr hwn a ymddûg Milcha iddo ef. Yna y goſodais y clustdlws wrth ei hwyneb, a'r breichledau am ei dwylaw hi:

48 Ac a ymgrymmais, ac a addolais yr ARGLWYDD, ac a fendithiais ARGLWYDD Dduw fy meistr Abraham, yr hwn a'm harweiniodd ar hŷd y jawn ffordd, i gymmeryd merch brawd fy meistr i'w fâb ef.

49 Ac yn awr od ydych chwi yn gwneuthur trugaredd a ffyddlondeb â'm meistr, mynegwch i mi: ac onid ê, mynegwch i mi, fel y trôwyf ar y llaw ddehau, neu ar y llaw aſwy.

50 Yna 'r attebodd Laban a Bethuel, ac a ddywedaſant, Oddi wrth yr ARGLWYDD y daeth y peth hyn: ni allwn ddywedyd wrthyt ddrwg, na da.

51 Wele Rebecca o'th flaen, cymmer *hi*, a dôs, a bydded wraig i fâb dy feiſtr, fel y lleſarodd yr ARGLWYDD.

52 A phan glybu gwâs Abraham eu geiriau hwynt, yna efe [r] a ymgrymmodd hyd lawr i'r ARGLWYDD.

[r] Ad. 26.

53 A thynnodd y gwâs allan [t] dlyſau arian, a thlyſau aur, a gwiſgoedd, ac a'i rhoddodd i Rebecca: rhoddodd hefyd bethau gwerthfawr i'w brawd hi, ac i'w mam.

[t] Ddodrefn.

54 A hwy a fwytaſant, ac a yfaſant, efe, a'r dynion *oedd* gyd ag ef, ac a letyaſant dros nôs: a chodaſant yn forau; ac efe a ddywedodd, [s] Gollyngwch fi at fy meistr.

[s] Adn. 56, 59.

55 Yna y dywedodd ei brawd, a'i mam, Triged y llangces gyd â ni [t] ddeng niwrnod o'r lleiaſ, wedi hynny hi a gaiff fyned.

[t] Neu, *Flwyddyn gyfan*, neu *adeg o* ſoedd, Barn. 14. 8.

56 Yntef a ddywedodd wrthynt, Na rwyſtrwch fi, gan i'r ARGLWYDD lwyddo fy nhaith; gollyngwch fi fel yr elwyf at fy meistr.

57 Yna y dywedaſant, Galwnar y llangces, a gofynnwn iddi hi.

58 A hwy a alwaſant ar Rebecca, a dywedaſant wrthi, A ai di gyd â'r gŵr hwn? a hi a ddywedodd, Af.

59 A hwy a ollyngaſant Rebecca eu chwaer, [u] a'i mammaeth, a gwâs Abraham, a'i ddynion:

[u] Pen. 35. 8.

60 Ac a fendithiaſant Rebecca, ac a ddywedaſant wrthi, Ein chwaer *wyt*, bydd di fil fyrddiwn; ac [v] etifedded dy hâd borth ei gaſeion:

[v] Pen. 22. 17.

61 ¶ Yna y cododd Rebecca, a'i llangceſau, ac a farchogaſant ar y camelod, ac a aethant ar ôl y gŵr; a'r gwâs a gymmerodd Rebecca, ac a aeth ymmaith.

62 Ac Iſaac oedd yn dyfod o ffordd [x] pydew Lahairoi, ac efe oedd yn trigo yn nhîr y dehau.

[x] Pen. 16. 14. a 25. 11.

63 Ac Iſaac a aeth allan i [y] fyfyrio yn y maes, ym min yr hwyr, ac a ddyrchafodd ei lygaid, ac a edrychodd, ac wele y camelod yn dyfod.

[y] *Weddio.*

64 Rebecca hefyd a ddyrchafodd ei llygaid, a phan welodd hi Iſaac, [z] hi a ddiſgynnodd oddi ar y camel.

[z] Joſ. 15. 18.

65 Canys hi a ddywedaſai wrth y gwâs, Pwy yw 'r gŵr hwn ſydd yn rhodio yn y maes i'n cyfarfod ni? a'r gwâs a ddywedaſai, Fy meistr yw efe: a hi a gymmerth orchudd, ac a ymwiſgodd.

66 A'r gwâs a fynegodd i Iſaac yr hyn oll a wnaethai efe.

67 Ac Iſaac a'i dug hi i mewn i babell Sara ei fam, ac efe a gymmerth Rebecca, a hi a aeth yn wraig iddo, ac efe a'i hoffodd hi: ac Iſaac a ymgyſurodd ar ôl ei fam.

PEN. XXV.

1 Plant Abraham o Getura. 5 Rhanna ei daſ ef. 7 Ei oedran a'i farwolaeth. 9 Ei gladdedigaeth. 12 Cenhedlaethau Iſmael. 17 Ei oedran a'i farwolaeth. 21 Iſaac yn gweddio dros Rebecca, yr hon oedd yn amhlantadwy. 22 Y plant yn ymwthio yn ei chrôth hi. 24 Genedigaeth Eſau a Jacob. 27 Y rhagor oedd rhyngthynt hwy. 29 Eſau yn gwerthu braint ei enedigaeth.

Jon. 14. 2.

A Chan Abraham a gymmerodd eilwaith wraig, a'i henw Cetura.

2 A [a] hi a eſgorodd iddo ef Zimran, a Joſan, a Medan, a Midian, ac Iſbac, a Suah.

[a] 1 Cron. 1. 32.

3 A Joſan a genhedlodd Seba, a Dedan: a meibion Dedan oedd Aſſurim, a Letuſim, a Leummim.

4 A meibion Midian *oedd* Ephah, ac Epher, a Hanoch, ac Abida, ac Eldaah: yr holl rai hyn *oedd* feibion Cetura.

5 ¶ Ac [b] Abraham a roddodd yr hyn oll *oedd* ganddo i Iſaac.

[b] Pen. 24. 36.

6 Ac i feibion gordderchwragedd Abraham y rhoddodd Abraham roddion, ac efe a'i hanfonodd hwynt oddi wrth Iſaac ei fâb, tu a'r dwyrain, i dir y dwyrain, ac efe etto yn fyw.

2184.

7 A dymma ddyddiau blynyddoedd einioes Abraham, y rhai y bu efe fyw; cant mlynedd, a phymtheng mlynedd a thrugain.

c Pen. 15. 15. a 49. 29.

8 Ac Abraham a drengodd, ac c a fu farw mewn oed teg, yn hên, ac yn gyflawn o *ddyddiau*, ac efe a gaſglwyd at ei bobl.

9 Ac Iſaac ac Iſmael ei feibion a'i cladd-aſant ef yn ogof Machpelah, ym maes Ephron fâb Sohar yr Hethiad, yr hwn *ſydd* o flaen Mamre:

d Pen. 23. 16.

10 d Y maes a brynaſai Abraham gan feibion Heth: yno y cladd wyd Abraham a Sara ei wraig.

11 ¶ Ac wedi marw Abraham, bu heſyd i Dduw fendithio Iſaac ei fâb ef: ac Iſaac a drigodd wrth e ffynnon Lahairoi.

e Pen. 16. 14. a 24. 62.

12 ¶ A dymma genhedlaethau Iſmael, fâb Abraham, yr hwn a ymddûg Agar yr Aiphtes, morwyn Sara, i Abraham.

f 1 Cron. 1. 29.

13 A f dymma enwau meibion Iſmael, erbyn eu henwau, trwy eu cenhedlaethau; Nebaioth cynta ſanedig Iſmael, a Chedar ac Adbeel, a Mibſam,

14 Miſma heſyd, a Dumah, a Maſſa,

† Neu, *Hadad.*

15 † Hadar, a Thema, Jetur, Naphis, a Chedemah.

16 Dymma hwy meibion Iſmael, a dymma eu henwau hwynt, wrth eu trefydd, ac wrth eu ceſtyll: g yn ddeuddeg o dywyſogion yn ôl eu cenhedloedd.

g Pen. 17. 20.

2231.

17 A dymma flynyddoedd einioes Iſmael, can mlynedd, a dwy ar bymtheg ar hugain o flynyddoedd: yna y trengodd, ac y bu farw, ac y caſglwyd ef at ei bobl.

h 1 Sam. 15. 7.

i Pen. 16. 12.

18 Preſwyliaſant heſyd h o Hafilah hyd Sur, yr hon *ſydd* o flaen yr Aipht, ffordd yr ai di i Aſſyria: *ac* i yngwydd ei holl frodyr ‡ y bu efe farw.

‡ Heb. *cwympodd.*

k Mat. 1. 2.

2147.

19 ¶ A dymma genhedlaethau Iſaac fâb Abraham: k Abraham a genhedlodd Iſaac.

20 Ac Iſaac oedd fâb deugain mlwydd, pan gymmerodd efe Rebecca ferch Bethuel y Syriad, o Feſopotamia, chwaer Laban y Syriad, yn wraig iddo.

2147.

21 Ac Iſaac a weddiodd ar yr ARGLWYDD dros ei wraig, am ei *bod* hi 'n amhlantadwy: a'r ARGLWYDD a wrandawodd arno ef, a l Rebecca ei wraig ef a feichiogodd.

2167.

l Rhuf. 9. 10.

22 A'r plant a ymwthiaſant â'i gilydd yn ei chrôth hi; yna y dywedodd hi, O's felly, beth y *wnâf* fi fel hyn? A hi a aeth i ymofyn â'r ARGLWYDD.

23 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthi hi, Dwy genedl *ſydd* yn dy grôth di, a dau *fath ar* bobl a wahenir o'th fru di, m a'r *naill* bobl fydd cryfach nâ'r llall, n a'r hynaf a waſanaetha 'r jeuangaf.

m 2 Sam. 8. 14.

n Pen. 27. 29. Mal. 1. 3. Rhuf. 9. 12.

24 ¶ A phan gyflawnwyd ei dyddiau hi i eſgor, wele gefelliaid *oedd* yn ei chrôth hi.

25 A'r cynta f a ddaeth allan yn gôch o drofto i gyd fel cochl flewog: a galwaſant ei enw ef Eſau.

o Pen. 27. 11, 16, 23.

26 Ac wedi hynny y daeth ei frawd ef allan, p a'i law yn ymaflyd yn ſawdl Eſau: a galwyd q ei enw ef Jacob. Ac Iſaac *oedd* fâb trugeinmlwydd pan anwyd hwynt.

p Hoſ. 12. 3.

2167.

q Pen. 27. 36.

27 A'r llangciau a gynnyddaſant; ac Eſau oedd wr yn medru hela, *a* gwr o'r maes: a Jacob *oedd* wr diſyml yn cyſanneddu mewn pebyll.

28 Iſaac heſyd oedd hoff ganddo Eſau, am ei fod yn bwyta o'i helwriaeth *ef*: a Rebecca a hoffai Jacob.

2199.

† Heb. *o'r coch, o'r coch ymma.*

29 ¶ A Jacob a ferwodd gawl: yna Eſau a ddaeth o'r maes, ac efe yn ddiffygiol.

30 A dywedodd Eſau wrth Jacob, Gâd i mi yfed attolwg † o'r *cawl* côch ymma: o herwydd diffygiol *wyf* fi: am hynny y galwyd ei enw ef Edom.

31 A dywedodd Jacob, Gwerth di heddyw i mi dy enedigaeth-fraint.

32 A dywedodd Eſau, Wele fi yn myned i farw, a pha lês a wnâ 'r enedigaeth-fraint hon i mi?

33 A dywedodd Jacob, Twng i mi heddyw: ac efe a dyngodd iddo; ac r efe a werthodd ei enedigaeth-fraint i Jacob.

r Heb. 12. 16.

34 A Jacob a roddes i Eſau fara a chawl ffacbys, ac efe a fwytaodd, ac a yfodd, ac a gododd, ac a aeth ymmaith: felly y diſtyrrodd Eſau *ei* enedigaeth-fraint.

PEN. XXVI.

1 Iſaac o achôs newyn yn myned i Erar. *2 Duw yn ei addyſgu ac yn ei fendithio ef.* *7 Abimelec yn ei geryddu ef am wadu ei wraig.* *12 Efe yn mynea yn gyfoethog.* *18 Yn cloddio ffynnon Eſec, Sitnah, a Reboboth.* *23 Abimelec yn gwneuthur cyngrair ag ef ym Meerſebah.* *34 Gwrageda Eſau.*

Jon. 14. P.

A Bu newyn yn y tîr, heb law a'r newyn cynta f a fuaſai yn nyddiau Abraham: ac Iſaac a aeth at b Abimelec brenin y Philiſtiaid i Erar.

2200.

a Pen. 12. 10.

b Pen. 20. 2.

2 A'r ARGLWYDD a ymddangoſaſai iddo ef, ac a ddywedaſai, Na ddôs i wared i'r Aipht: aros yn y wlâd a ddywedwyf fi wrthyt.

3 Ymdeithia yn y wlâd hon, a mi a fyddaf gyd â thi, ac a'th fendithiaf: o herwydd i ti ac i'th hâd c y rhoddaf yr holl wledydd hyn, a mi a gyflawnaf d fy llw a dyngais wrth Abraham dy dâd di.

c Pen. 13. 15. a 15. 18.

d Pen. 22. 16.

4 A e mi a amlhâf dy hâd di fel sêr y nefoedd, a rhoddaf i'th hâd di 'r holl wledydd hyn: a holl genhedlaethau 'r ddaear a fendithir f yn dy hâd di:

e Pen. 15. 5.

f Pen. 12. 3. a 22. 18.

5 Am wrando o Abraham ar fy llais i, a chadw fy nghadwriaeth, fy ngorchymynion, fy neddfau, a'm cyfreithiau.

6 ¶ Ac Iſaac a drigodd yng Ngerar.

7 A gwŷr y lle hwnnw a ymofynnaſant am ei wraig ef: ac g efe a ddywedodd, Fy chwaer yw hi: canys ofnodd ddywedyd, Fy ngwraig yw, rhag (*eb efe*) i ddynion y lle hwnnw fy lladd i am Rebecca: canys yr *ydoedd* hi yn deg yr olwg.

g Pen. 12. 13. a 20. 2, 13.

8 A bu gwedi ei fod ef yno ddyddiau lawer, i Abimelec brenin y Philiſtiaid edrych trwy 'r ffeneſtr, a chanfod, ac wele Iſaac yn chwarae â Rebecca ei wraig.

9 Ac Abimelec a alwodd ar Iſaac, ac a ddywedodd, Wele, yn ddîau dy wraig yw hi: a pha ham y dywedaiſt, Fy chwaer yw hi? Yna y dywedodd Iſaac wrtho, Am ddywedyd o honof, Rhag fy marw o'i phlegid hi.

10 A dywedodd Abimelec, Pa ham y gwnaethoſt hyn â ni? hawdd y gallaſai un o'r bobl orwedd gyd â'th wraig di, h felly y dygaſit arnom ni bechod.

h Pen. 20. 9.

11 A gorchymynnodd Abimelec i'r holl bobl, gan ddywedyd, Yr hwn a gyffyrddo â'r gŵr hwn neu â'i wraig, a leddir yn farw.

12 Ac Iſaac a hauodd yn y tîr hwnnw, ac a gafodd y flwyddyn honno y can-cymmaint. A'r ARGLWYDD a'i bendithiodd ef.

13 A'r gŵr a gynnyddodd, ac a aeth rhagddo, ac a dyfodd, hyd onid aeth yn fawr iawn.

14 Ac yr oedd ganddo ef gyfoeth o ddefaid, a chyfoeth o wartheg, a † gweiſion lawer: a'r Philiſtiaid a gynhigennaſant wrtho ef.

† Neu, *hwſmonaeth.*

15 A'r holl bydewau i y rhai a gloddiaſai gweiſion ei dâd ef, yn nyddiau Abraham ei dâd

i Pen. 21. 30.

dâd ef, y Philiſtiaid a'i caeaſant hwy, ac a'i llanwaſant â phridd.

16 Ac Abimelec a ddywedodd wrth Iſaac, Dôs oddi wrthym ni: canys [k] ti a aethoſt yn gryfach o lawer nâ nyni.

17 ¶ Ac Iſaac a aeth oddi yno, ac a werſyllodd yn nyffryn Gerar, ac a breſwyliodd yno.

18 Ac Iſaac eilwaith a gloddiodd y pydewau dwfr, y rhai a gloddiaſent yn nyddiau Abrahaſm ei dâd ef, ac a gaeaſai 'r Philiſtiaid wedi marw Abraham; ac a enwodd enwau arnynt, yn ôl yr enwau a enwaſai ei dâd ef arnynt hwy.

19 Gweiſion Iſaac a gloddiaſant heſyd yn y dyffryn, ac a gawſant yno ffynnon o ddwfr ‡ rhe legog.

20 A bugeiliaid Gerar a ymryſonaſant â bug iliaid Iſaac, gan ddywedyd, Y dwfr *yda* eiddom ni; yna efe a alwodd enw 'r ffynnon ‡ Eſec; o herwydd ymgynhennu o honynt ag ef.

21 Cloddiaſant heſyd bydew arall, ac ymryſonaſant am hwnnw: ac efe a alwodd ei enw ef † Sitnah.

22 Ac efe a fudodd oddi yno, ac a gloddiodd bydew arall, ac nid ymryſonaſant am hwnnw, ac efe a alwodd ei enw ef ‡ Rehoboth; ac a ddywedodd, Canys yn awr yr ehangodd yr ARGLWYDD arnom, a ni a ffrwythwn yn y tîr.

23 Ac efe a aeth i fynu oddi yno i Feerſebah.

24 A'r ARGLWYDD a ymddangoſodd iddo y noſon honno, ac a ddywedodd, Myfi yw Duw Abraham dy dâd di: nac ofna, canys *byddaf* gyd â thi, ac a'th fendithiaf, ac a lioſogaf dy hâd er mwyn Abraham fy ngwâs.

25 Ac efe [l] a adeiladodd yno allor, ac a alwodd ar enw 'r ARGLWYDD, ac yno y goſodod efe ei babell; a gweiſion Iſaac a gloddiaſant yno bydew.

26 ¶ Yna y daeth [m] Abimelec atto ef o Erar, ac Ahuzzah ei gyfaill, a Phicol tywyſog ei lu.

27 Ac Iſaac a ddywedodd wrthynt, Paham y daethoch chwi attaf fi; gan i chwi fy nghaſâu, a'm gyrru oddi wrthych?

28 Yna y dywedaſant, Gan weled ni a welſom fod yr ARGLWYDD gyd â thi; a dywedaſom, Bydded yn awr gyngrair rhyngom ni, *ſef* rhyngom ni â thi; a gwnawn gyfammod â thi,

29 † Na wnai i ni ddrwg, megis na chyffyrddaſom ninnau â thi, a megis y gwnaethom ddaioni yn unig â thi, ac y'th anfonaſom mewn heddwch; ti yn awr *wyt* fendigedig yr ARGLWYDD.

30 Ac efe a wnaeth iddynt wledd, a hwy a fwytaſant, ac a yfaſant.

31 Yna y codaſant yn forau, a hwy a dyngaſant bob un i'w gilydd: ac Iſaac a'i gollyngodd hwynt ymmaith, a hwy a aethant oddi wrtho ef mewn heddwch.

32 A'r dydd hwnnw y bu i weiſion Iſaac ddyfod, a mynegi iddo ef o achos y pydew a gloddiaſent; a dywedaſant wrtho, Cawſom ddwfr.

33 Ac efe a'i galwodd ef † Sebah: am hynny enw 'r ddinas yw ‡ Beer-ſebah hyd y dydd hwn.

34 ¶ Ac yr oedd [n] Eſau yn fâb deugeinmlwydd, ac efe a gymmerodd yn wraig, Judith ferch Beeri yr Hethiad, a Baſemath ferch Elon yr Hethiad.

35 A [o] hwy oeddynt chwerwder ytbryd i Iſaac ac i Rebecca.

PEN. XXVII.

1 Iſaac yn anfon Eſau am helwriaeth. 5 Rebecca yn dyſgu Jacob i gael y fendith. 15 Jacob yn rhoîn Eſau yn ei chaffael. 30 Eſau yn dwyn ei ſaig. 33 Iſaac yn aychrynu. 34 Eſau yn cwyncfain, a thrwy daerni yn caffael benaith. 41 Yn bygwth Jacob. 42 Rebecca yn ei ſiommi ef.

A Bu wedi heneiddio o Iſaac, a [a] thywyllu ei lygaid fel na welai, alw o hono ef Eſau ei fâb hynaf, a dywedyd wrtho, Fy mâb; yntef a ddywedodd wrtho ef, Wele fi.

2 Ac efe a ddywedodd, Wele mi a heneiddiais yn awr, ac ni's gwn ddydd fy marwolaeth.

3 Ac yn awr cymmer attolwg dy offer, dy gawell faethau, a'th fwa, a dôs allan i'r maes a hela i mi helfa.

4 A gwnâ i mi flaſusfwyd o'r fâth a garaf, a dwg i mi, fel y bwytäwyf, fel y'th fendithio fy enaid cyn fy marw.

5 A Rebecca a glybu pan ddywedodd Iſaac wrth Eſau ei fab: ac Eſau a aeth i'r maes i hela helfa i'w dwyn.

6 ¶ A Rebecca a lefarodd wrth Jacob ei mâb, gan ddywedyd, Wele clywais dy dâd yn lleiaru wrth Eſau dy frawd, gan ddywedyd,

7 Dwg i mi helfa, a gwnâ i mi flaſusfwyd fel y bwytäwyf, ac y'th fendithiwyf gerbron yr ARGLWYDD cyn fy marw.

8 Ond yn awr, fy mâb, gwrando ar fy llais i, am yr hyn a orchymynnaf i ti.

9 Dôs yn awr i'r praidd, a chymmer i mi oddi yno ddau fyn gafr da, a mi a'i gwnâf hwynt yn fwyd blaſus i'th dâd, o'r fâth a gâr efe.

10 A thi a'i dygi i'th dâd, fel y bwytao, ac y'th fendithio cyn ei farw.

11 A dywedodd Jacob wrth Rebecca ei fam, Wele Eſau fy mrawd yn ŵr blewog, a minnau yn ŵr llyſn;

12 Fy nhâd ond odid a'm teimla, yna y byddaf yn ei olwg ef fel twyllwr; ac a ddygaf arnaf felldith, ac nid bendith.

13 A'i fam a ddywedodd wrtho, Arnaſi y *byddo* dy felldith, fy mâb, yn unig gwrando ar fy llais, dôs a dwg i mi.

14 Ac efe a aeth, ac a gymmerth *y mynnod*, ac a'i dygodd at ei fam: a'i fam a wnaeth fwyd blaſus o'r fâth a garai ei dâd ef.

15 Rebecca hefyd a gymmerodd hoffwiſgoedd Eſau ei mâb hynaf, y rhai *oedd* gyd â hi yn tŷ, ac a wiſgodd Jacob ei mâb ieuangaf.

16 A gwiſgodd hefyd grwyn y mynnod geifr am ei ddwylaw ef, ac am lyfndra ei wddf ef.

17 Ac a roddes y bwyd blaſus, a'r bara a arlwyaſai hi, yn llaw Jacob ei mâb.

18 ¶ Ac efe a ddaeth at ei dâd, ac a ddywedodd, Fy nhâd: yntef a ddywedodd, Wele fi: pwy *wyt* ti, fy mâb?

19 A dywedodd Jacob wrth ei dâd, Myfi yw Eſau dy gyntafanedig: gwneuthym fel y dywedaiſt wrthyf: cyfod attolwg, eiſtedd, a bwyta o'm helfa, fel y'm bendithio dy enaid.

20 Ac Iſaac a ddywedodd wrth ei fâb, Pa fodd fy mâb y cefaiſt mor fuan a hyn? Yntef a ddywedodd, Am i 'r ARGLWYDD dy Dduw beri *iddo* ddigwyddo o'm blaen.

21 A dywedodd Iſaac wrth Jacob, Tyred yn nês yn awr fel y'th deimlwyf fy mâb; ai tydi yw fy mâb Eſau, ai nad ê.

2200.

[k] Ecſod. 1. 9.

‡ Heb. *byw.*

‡ Sef, *Cynnen.*

† Sef, *Câs.*

‡ Sef, *Ehangder.*

[l] Pen. 12. 7. a 13. 18.

[m] Pen. 21. 22.

† Heb. *o'ſgwnai.*

† Sef, *Llw.*

‡ Sef, *Ffynnon y llw.*

2208

[n] Pen. 36. 2.

[o] Pen. 27. 46.

Sul 2 o'r Grawys, B.

Jon. 15. B.

[a] Pen. 48. 10.

2245.

2245. 22 A nesaodd Jacob at Isaac ei dad: yntef a'i teimlodd, ac a ddywedodd, Y llais yw llais Jacob; a'r dwylaw, dwylaw Esau *ydynt*.
23 Ac nid adnabuefe ef, am fod ei ddwylaw fel dwylaw ei frawd Esau, yn flewog: felly efe a'i bendithiodd ef.
24 Dywedodd hefyd, Ai ti yw fy mab Esau? Yntef a ddywedodd, Myfi yw.
25 Ac efe a ddywedodd, Dwg yn nes attafi, a mi a fwytâf o helfa fy mab, fel y'th fendithio fy enaid: yna y dug atto ef, ac efe a fwytaodd: dug iddo win hefyd, ac efe a yfodd.
26 Yna y dywedodd Isaac ei dad wrtho ef, Tyred yn nes yn awr, a chufana fi, fy mab.
27 Yna y daeth efe yn nes, ac a'i cufanodd ef, ac a aroglodd arogl ei wisgoedd ef, ac a'i bendithiodd ef, ac a ddywedodd, Wele arogl fy mab fel arogl maes, yr hwn a fendithiodd yr ARGLWYDD:
[b] Heb. 11. 20. 28 A [b] rhodded Duw i ti o wlith y nefoedd, ac o fraster y ddaear, ac amldra o ŷd a gwin;
[c] Pen. 9. 25. a 35. 23. 29 [c] Gwafanaethed pobloedd dydi, ac ymgrymmed cenhedloedd i ti: bydd di arglwydd ar dy frodyr, ac [d] ymgrymmed meibion dy fam i ti: [e] melldigedig *fyddo* a'th felldithio, a bendigedig a'th fendithio.
[d] Pen. 49. 8. [e] Pen. 12. 3. 30 ¶ A bu, pan ddarfu i Isaac fendithio Jacob, ac i Jacob yn brin fyned allan o wydd Isaac ei dad, yna Esau ei frawd a ddaeth o'i hela.
31 Ac yntef hefyd a wnaeth fwyd blafus, ac a'i dug at ei dad, ac a ddywedodd wrth ei dad, Cyfoded fy nhad, a bwytaed o helfa ei fab, fel y'm bendithio dy enaid.
32 Ac Isaac ei dad a ddywedodd wrtho, Pwy *wyt* ti? yntef a ddywedodd, Myfi yw dy fab, dy gyntafanedig Esau.
33 Ac Isaac a ddychrynodd â dychryn mawr jawn, ac a ddywedodd, Pwy? p'le mae yr hwn a heliodd helfa, ac a'i dug i mi, a mi a fwyteais o'r cwbl cyn dy ddyfod, ac a'i bendithiais ef? [f] bendigedig hefyd fydd efe.
[f] Pen. 28. 3, 4. [g] Heb. 12. 17. 34 Pan glybu Esau eiriau ei dad, [g] efe a waeddodd â gwaedd fawr a chwerw jawn, ac a ddywedodd wrth ei dad, Bendithia fi, ïe finnau, fy nhad.
35 Ac efe a ddywedodd, Dy frawd a ddaeth mewn twyll, ac a ddug dy fendith di.
[h] Pen. 25. 26. 36 Dywedodd yntef, [h] Ond jawn y gelwir ei enw ef ‡ Jacob, canys efe a'm disodlodd i ddwy waith bellach: [i] dug fy ngenedigaeth-fraint, ac wele yn awr efe a ddygodd fy mendith: dywedodd hefyd, Oni chedwaifi gyd â thi fendith i minnau?
‡ Sef, *Disodlwr*. [i] Pen. 25. 33.
37 Ac Isaac a attebodd, ac a ddywedodd wrth Esau, Wele [k] mi a'i gwneuthum ef yn arglwydd i ti, a rhoddais ei holl frodyr yn weifion iddo ef: ag ŷd a gwin y cynheliais ef: a pheth a wnâf i tithau fy mab weithian?
[k] Ad. 29. 38 Ac Esau a ddywedodd wrth ei dad, Ai un fendith fydd gennyt, fy nhad? bendithia finnau, finnau hefyd, fy nhad. Felly Esau a ddyrchafodd ei lef, ac [l] a wylodd.
[l] Heb. 12. 17. [m] Ad. 28. Heb. 11. 20. 39 Yna 'r attebodd Isaac ei dad, ac a ddywedodd wrtho, Wele [m] ym mrafder y ddaear y bydd dy breswylfod, ac ym mysg gwlith y nefoedd oddi uchod:
[n] Pen. 25. 23. Ob. 18, 19, 20. [o] 2 Sam. 8. 14. 40 Wrth dy gleddyf hefyd y byddi fyw, [n] a'th frawd a wasanaethi: [o] ond bydd *amser* pan feistrolech di, ac y torrech ei jau ef oddi am dy wddf.
41 ¶ Ac Esau a gasaodd Jacob am y fendith a'r hon y bendithiasai ei dad ef: ac Esau a ddywedodd yn ei galon, Nesâu y mae dyddiau galar fy nhad, [p] yna lladdaf Jacob fy mrawd.
[p] Ob. 10. 42 A mynegwyd i Rebecca eiriau Esau ei mab hynaf: hithau a anfonodd, ac a alwodd am Jacob ei mab jeuangaf, ac a ddywedodd wrtho, Wele Esau dy frawd fy 'n ymgyfuro o'th blegid di, *ar fedr* dy ladd di:
43 Ond yn awr, fy mab, gwrando ar fy llais: cyfod, ffo at Laban fy mrawd i Haran.
44 Ac aros gyd ag ef ychydig ddyddiau, hyd oni chilio llid dy frawd:
45 Hyd oni chilio digotaint dy frawd oddi wrthyt, ac anghofio o hono ef yr hyn a wnaethoft iddo: yna 'r anfonaf ac y'th gyrchaf oddi yno: pa ham y byddwn yn amddifad o honoch eich dau *mewn* un dydd?
46 Dywedodd Rebecca hefyd wrth Isaac, [q] Blinais ar fy einioes o herwydd merched Heth: o's cymmer Jacob wraig o ferched Heth, fel y rhai hyn o ferched y wlad, i ba beth y *cbwennychwn* fy einioes?
[q] Pen. 26. 35. a 28. 8.

PEN. XXVIII.

1 Isaac yn bendithio Jacob, ac yn ei anfon ef i Badan Aram. 9 Esau yn priodi Mahalath merch Ismael. 12 Gweledigaeth ysgol Jacob. 18 Maen Bethel. 20 Addunedu Jacob.

Jon. 15. P.

[a] Pen. 24. 3. YNa y galwodd Isaac ar Jacob, ac a'i bendithiodd ef: efe a orchymmynnodd iddo hefyd, ac a ddywedodd wrtho, [a] Na chymmer wraig o ferched Canaan.
[b] Hos. 12. 12. † *Badan Aram.* [c] Pen. 25 20. [d] Pen. 22. 22. [e] Pen. 24. 29. [f] Pen. 12. 2. † *Badan Aram.* 2 [b] Cyfod, dos i † [c] Fesopotamia, i dŷ [d] Bethuel tâd dy fam, a chymmer it' wraig oddi yno, o ferched [e] Laban brawd dy fam:
3 A Duw Hollalluog a'th fendithio, ac a'th ffrwythlono, ac a'th lofogo, fel y byddech yn gynnulleidfa pobloedd:
4 Ac a roddo i ti [f] fendith Abraham, i ti ac i'th hâd gyd â thi, i etifeddu o honot dîr dy ymdaith, yr hwn a roddodd Duw i Abraham.
5 Felly Isaac a anfonodd ymmaith Jacob, ac efe a aeth i † Fesopotamia at Laban fâb Bethuel y Syriad, brawd Rebecca, mam Jacob ac Esau.
‡ *Badan Aram.* 6 ¶ Pan welodd Esau fendithio o Isaac Jacob, a'i anfon ef i ‡ Fesopotamia, i gymmeryd iddo wraig oddi yno, a gorchymmyn iddo wrth ei fendithio, gan ddywedyd, Na chymmer wraig o ferched Canaan;
7 A gwrando o Jacob ar ei dad, ac ar ei fam, a'i fyned i Fesopotamia:
8 Ac Esau yn gweled mai drwg oedd merched Canaan yngolwg Isaac ei dad:
[g] Pen. 36. 3. Basemath. [h] Hos. 12. 13. [i] Act. 7. 2. *Charran.* 9 Yna Esau a aeth at Ismael, ac a gymmerodd [g] Fahalath merch Ismael mâb Abraham, chwaer Nebaioth, yn wraig iddo, at ei wragedd *eraill*.
10 ¶ A Jacob [h] a aeth allan o Feersheba, ac a aeth tu a [i] Haran.
11 Ac a ddaeth ar ddamwain i fangre, ac a letyodd yno dros nôs, o blegid machludo 'r haul: ac efe a gymmerth o gerrig y lle hwnnw, ac a ofodd dan ei ben, ac a gysgodd yn y fan honno.
[k] Jo. 1. 51. Heb. 1. 14. [l] Pen. 35. 1. a 48. 3. [m] Pen. 13. 16. 12 Ac efe a freuddwydiodd, ac wele ysgol yn sefyll ar y ddaear, a'i phen yn cyrhaeddyd i'r nefoedd: ac wele [k] angylion Duw yn dringo ac yn difgyn ar hyd-ddi.
13 Ac [l] wele yr ARGLWYDD yn sefyll arni, ac efe a ddywedodd, Myfi yw ARGLWYDD Dduw Abraham dy dâd, a Duw Isaac; y tîr yr wyt ti yn gorwedd arno, i ti y rhoddaf ef, ac i'th hâd.
14 [m] A'th hâd di fydd fel llwch y ddaear, a thi

thi a dorri allan [n] i'r gorllewin, ac i'r dwyrain, ac i'r gogledd, ac i'r dehau: a holl deuluoedd y ddaear a fendithir ynnot ti, ac [o] yn dy had di.

15 Ac wele [p] fi gyd â thi, ac mi a'th gadwaf pa le bynnag yr elych, ac a'th ddygaf dracheſn i'r wlad hon: o herwydd ni'th adawaf hyd oni wnelwyf yr hyn a leſerais wrthyt.

16 ¶ A Jacob a ddeffrôdd o'i gwſg, ac a ddywedodd, Diau fod yr ARGLWYDD yn y lle hwn, ac ni's gwyddwn i.

17 Ac eſe a ofnodd, ac a ddywedodd, Mor ofnadwy yw 'r lle hwn? nid *oes* ymma ond tŷ i Dduw, a dymma borth y neſoedd.

18 A Jacob a gyſododdyn forau, ac a gymmerth y garreg a oſodaſai eſe dan ei ben, ac eſe [q] a'i goſododdhi yn goloſn, ac a dywalldodd olew ar ei phen hi.

19 Ac eſe a alwodd enw 'r [r] lle hwnnw, ‡ Bethel: ond Lus *ſuaſai* enw 'r ddinas o'r cyntaf.

20 Yna yr addunodd Jacob adduned, gan ddywedyd, O's [s] Duw fydd gyd â myfi, ac a'm ceidw yn y ffordd ymma, yr hon yr ydwyf yn ei cherdded, a rhoddi i mi [t] fara i'w fwyta, a dillad i'w gwiſgo,

21 A dychwelyd o honof mewn heddwch i dŷ fy nhad; yna y bydd yr ARGLWYDD yn Dduw i mi.

22 A'r garreg ymma, yr hon a oſodais yn goloſn, [u] a fydd yn dŷ Dduw: ac o'r hyn oll a roddech i mi, gan ddegymmu mi a'i degymmaf i ti.

PEN. XXIX.

1 Jacob yn dyfod at ffynnon Haran. 9 Yn ymgaredigo â Rahel. 13 Laban yn ei groeſawu ef i'w dŷ. 18 Jacob yn gwneuthur ammod am Rahel. 23 Ei ſiommi ef â Leah. 28 Ynteſ yn priodi Rahel, ac yn gwaſanaethu am deni hi faith mlynedd eraill. 32 Leah yn dwyn Reuben, 33 Simeon, 34 Leſi, 35 a Juda.

A Jacob a gymmerth ei ‡ daith, ac a aeth i wlad meibion y dwyrain.

2 Ac efe a edrychodd, ac wele bydew yn y maes, ac wele dair dïadell o ddefaid yn gorwedd wrtho: o herwydd o'r pydew hwnnw y dyfrhäent y dïadelloedd: a charreg fawr *oedd* ar enau 'r pydew.

3 Ac yno y ceſglid yr holl ddïadelloedd: a hwy a dreiglent y garreg oddi ar enau 'r pydew, ac a ddyfrhaent y praidd; yna y rhoddent y garreg dracheſn ar enau 'r pydew yn ei lle.

4 A dywedodd Jacob wrthynt, Fy mrodyr, o ba le 'r *ydych* chwi? A hwy a ddywedaſant, O Haran yr *ydym* ni.

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, A adwaenoch chwi Laban fâb Nachor? A hwy a ddywedaſant, Adwaenom.

6 Ynteſ a ddywedodd wrthynt: hwy, A *oes* ‡ llwyddiant iddo ef? A hwy a ddywedaſant, *Oes* llwyddiant: ac wele Rahel ei ferch ef yn dyfod gyd â'r defaid.

7 Yna y dywedodd *efe*, Wele etto y dydd yn † gynnar, nid *yw* bryd caſglu 'r aniſeiliaid: dyfrhewch y praidd, ac ewch, *a* bugeiliwch.

8 A hwy a ddywedaſant, Ni allwn ni, hyd oni chaſgler yr holl ddïadelloedd, a threiglo o honynt y garreg oddi ar wyneb y pydew, yna y dyfrhawn y praidd.

9 ¶ Tra 'r ydoedd efe etto yn llefaru wrthynt, daeth Rahel hefyd gyd â'r praidd *oedd* eiddo ei thâd, o blegid hi oedd yn bugeilio.

10 A phan welodd Jacob Rahel ferch Laban brawd ei fam, a phraidd Laban brawd ei fam; yna y neſaodd Jacob, ac [a] a dreiglodd y garreg oddi ar enau 'r pydew, ac a ddyfrhaodd braidd Laban brawd ei fam.

11 A Jacob a guſanodd Rahel, ac a ddyrchafodd ei leſ, ac a wylodd.

12 A mynegodd Jacob i Rahel, mai brawd ei thâd *oedd* efe, ac mai mâb Rebecca *oedd* efe: hithau a redodd, ac a fynegodd i'w thâd.

13 A phan glybu Laban † hanes Jacob mâb ei chwaer, yna efe a redodd i'w gyfarfod ef, ac a'i cofleidiodd ef, ac a'i cuſanodd, ac a'i dug ef i'w dŷ: ac efe a fynegodd i Laban yr holl bethau hyn.

14 A dywedodd Laban wrtho ef, Yn ddïau ſy aſgwrn i a'm cnawd *ydwyt* ti; ac efe a drigodd gyd ag ef fis o ddyddiau.

15 ¶ A Laban a ddywedodd wrth Jacob, Ai o herwydd mai ſy mrawd *wyt* ti, y'm gwaſanaethi yn rhâd? Mynega i mi, beth *fydd* dy gyflog?

16 Ac i Laban *yr oedd* dwy ferched: enw 'r hynaf *oedd* Lea, ac enw 'r jeuangaf Rahel.

17 A llygaid Lea *oedd* weiniaid: ond Rahel oedd deg *ei* phryd; a glandeg yr olwg.

18 A Jacob a hoffodd Rahel, ac a ddywedodd, Mi a'th waſanaethaf di ſaith mlynedd am Rahel dy ferch jeuangaf.

19 A Laban-a ddywedodd, Gwell *yw* ei rhoddi hi i ti, nâ 'i rhoddi hi i ŵr arall: aros gyd â mi.

20 Felly Jacob [b] a waſanaethodd am Rahel ſaith mlynedd: ac yr oeddynt yn ei olwg ef fel ychydig ddyddiau; am fod yn hoff ganddo ef hi.

21 ¶ A dywedodd Jacob wrth Laban, Moes i *mi* fy ngwraig, (canys cyflawnwyd fy nyddiau) fel yr elwyf etti hi.

22 A Laban a gaſglodd holl ddynion y fan honno, ac a wnaeth wledd.

23 Ond bu yn yr hwyr, iddo gymmeryd Lea ei ferch, a'i dwyn hi atto ef, ac yntef a aeth etti hi.

24 A Laban a roddodd iddi Zilpah ei forwyn, yn forwyn i Lea ei ferch.

25 A bu, y borau wele Lea *oedd* hi: yna y dywedodd efe wrth Laban, Pa ham y gwnaethoſt hyn i mi? Onid am Rahel y'th waſanaethais? a pha ham y'm twyllaiſt?

26 A dywedodd Laban, Ni wnair felly yn ein † gwlâd ni, gan roddi 'r jeuangaf o flaen yr hynaf.

27 Cyflawna di wythnos hon, a ni a roddwn i ti hon hefyd, am y gwaſanaeth a waſanaethi gyd â mi etto ſaith mlynedd eraill.

28 A Jacob a wnaeth felly, ac a gyflawnodd ei hwythnos hi: ac efe a roddodd Rahel ei ferch yn wraig iddo.

29 Laban hefyd a roddodd i Rahel ei ferch Bilha ei forwyn, yn forwyn iddi hi.

30 Ac efe a aeth hefyd at Rahel, ac a hoffodd Rahel yn fwy nâ Lea, ac a waſanaethodd gyd ag ef etto ſaith mlynedd eraill.

31 ¶ A phan welodd yr ARGLWYDD mai cas *oedd* Lea, yna efe a agorodd ei chrôth hi: a Rahel *oedd* amhlantadwy.

32 A Lea a feichiogodd, ac a eſgorodd ar fâb ac a alwodd ei enw ef ‡ Reuben, o herwydd hi a ddywedodd, Diau edrych o'r ARGLWYDD ar fy nghyſtudd, canys yn awr fy ngŵr a'm hoffa i.

33 A hi a feichiogodd eilwaith, ac a eſgorodd ar fâb, ac a ddywedodd, Am glywed

2245. [n] Deut. 12. 20. [o] Pen. 12. 3. a 18. 18. a 22. 18. a 26. 4. 1 Edrych Ad. 20, 21. [p] Pen. 31. 13, 45. a 35. 14. [q] Bar. 1. 23, 26. Hoſ. 4. 15. ‡ Sef, Ty *Duw*. [r] Ad. 15. [s] 1 Tim. 6. 8. [t] Pen. 35. 7, 14. [u] Jon. 16. B. ‡ Heb. *traed*. ‡ Heb. *Headwch*. † Heb. *fawr*. 2245. [a] Ecſod. 2. 17. † Heb. *ſon am.* [b] Hoſ. 12. 13. † Heb. *lle*. ‡ Sef, *Gwelwch fâb*.

o'r ARGLWYDD mai cas ydwyf fi, am hynny y rhoddodd efe i mi hwn hefyd: a hi a alwodd ei enw ef ‡ Simeon.

‡ Sef, Clywed.

34 A hi a feichiogodd drachefn, ac a esgorodd ar fâb, ac a ddywedodd, Fy ngŵr weithian a lŷn yn awr wrthyfi, canys plentais iddo dri mâb. Am hynny y galwyd ei enw ef ‡ Lefi.

‡ Sef, Glynu.

35 A hi a feichiogodd drachefn, ac a esgorodd ar fâb, ac a ddywedodd, Weithian y moliannaf yr ARGLWYDD: am hynny y galwodd ei enw ef [c] ‡ Juda: a hi a beidiodd â phlanta.

[c] Mat. 1. 2.

‡ Sef, Moliant.

PEN. XXX.

Jon. 16. P.

1 *Rahel gan fod yn ddigllon nad oedd yn planta, yn rhoddai Bilha ei llawforwyn i Jacob.* 5 *Hithau yn dwyn Dan a Naphtali.* 9 *Lea yn rhoddai Zilpah ei llawforwyn, yr hon a ymddûg Ad ac Aser.* 14 *Reuben yn cael mandragorau, am y rhai y mae Lea yn prynu ei gŵr gan Rahel.* 17 *Leah yn dwyn Issacar, Zabulon, a Dina.* 22 *Rahel yn dwyn Joseph.* 25 *Jacob yn deisyfu cael myned ymmaith.* 27 *Laban yn ei attal ef ar gyfammod newyda.* 37 *Dyfais Jacob, trwy'r hon yr ymgyfoethogodd efe.*

PAn welodd Rahel na phlantasai hithau i Jacob, yna Rahel a genfigennodd wrth ei chwaer, ac a ddywedodd wrth Jacob, Moes feibion i mi, ac onid ê mi *a fyddaf* farw.

2 A chynneuodd llîd Jacob wrth Rahel, ac efe a ddywedodd, Ai myfi *sy* yn lle Duw, yr hwn a attaliodd ffrwyth y grôth oddi wrthyt ti?

[a] Edrych Pen. 16. 2.

3 A dywedodd hithau, [a] Wele fy llawforwyn Bilha, dôs i mewn atti hi, a hi a blanta ar fy ngliniau i, fel ‡ y caffer plant i minnau hefyd o honi hi.

‡ Heb. *adeilader fi ganddi hi.*

4 A hi a roddes ei llawforwyn Bilha iddo ef [b] yn wraig, a Jacob a aeth i mewn atti.

[b] Pen. 35. 22.

5 A Bilha a feichiogodd, ac a ymddûg fâb i Jacob.

6 A Rahel a ddywedodd, Duw a'm barnodd i, ac a wrandawodd hefyd ar fy llais, ac a roddodd i mi fâb: am hynny hi a alwodd ei enw ef ‡ Dan.

‡ Sef, Barnu.

7 Hefyd Bilha llawforwyn Rahel a feichiogodd eilwaith, ac a ymddûg yr ail mab i Jacob.

8 A Rahel a ddywedodd, Ymdrechais ymdrechiadau ‡ gorchestol â'm chwaer, a gorchfygais: a hi a alwodd ei enw ef † [c] Naphtali.

‡ Heb. *Duw.*

† Sef, *fy ymdrech.*

[c] Mat. 4. 13, *Nephthalim.*

9 Pan welodd Lea beidio o honi â phlanta, hi a gymmerth ei llawforwyn Zilpah, ac a'i rhoddes hi yn wraig i Jacob.

10 A Zilpah llawforwyn Lea a ymddûg fâb i Jacob.

11 A Lea a ddywedodd, Y mae tyrfa yn dyfod: a hi a alwodd ei enw ef ‡ Gad.

‡ Sef, Bagad.

12 A Zilpah llawforwyn Lea a ymddûg yr ail mâb i Jacob.

13 A Lea a ddywedodd, Yr ydwyf yn ddedwydd, o blegid merched a'm galwant yn ddedwydd: a hi a alwodd ei enw ef ‡ Aser.

‡ Sef, Dedwyddu.

14 ¶ Reuben hefyd a aeth yn nyddiau cynhauaf gwenith, ac a gafodd fandragorau yn y maes, ac a'i dug hwynt at Lea ei fam: yna Rahel a ddywedodd wrth Lea, Dyro attolwg i mi o fandragorau dy fâb.

15 Hithau a ddywedodd wrthi, Ai bychan yw dwyn o honot fy ngŵr? a fynnit ti hefyd ddwyn mandragorau fy mâb? A Rahel a ddywedodd, Cysged gan hynny gyd â thi heno am fandragorau dy fâb.

16 A Jacob a ddaeth o'r maes yn yr hwyr, a Lea a aeth allan i'w gyfarfod ef, ac a ddywedodd, Attaf fi y deui: o blegid gan brynu y'th brynais am fandragorau fy mâb: ac efe a gysgodd gyd â hi y nos honno.

17 A Duw a wrandawodd ar Lea, a hi a feichiogodd, ac a ymddûg y pummed mâb i Jacob.

18 A Lea a ddywedodd, Rhôdd Duw fy ngwobr *i mi*, o herwydd rhoddi o honof fy llawforwyn i'm gŵr: a hi a alwodd ei enw ef ‡ Issacar.

‡ Sef, Gwobr.

19 Lea hefyd a feichiogodd etto, ac a ymddûg y chweched mâb i Jacob.

20 A Lea a ddywedodd, Cynhysgaeddodd Duw fyfi â chynhysgaeth dda: fy ngŵr a drig weithian gyd â mi, o blegid chwech o feibion a ymddygais iddo ef: a hi a alwodd ei enw ef ‡ Zabulon.

‡ Sef, Trigfa.

21 Ac wedi hynny hi a esgorodd ar ferch, ac a alwodd ei henw hi † Dina.

† Sef, Barn.

22 ¶ A Duw a gofiodd Rahel, a Duw a wrandawodd arni, ac a agorodd ei chrôth hi.

23 A hi a feichiogodd, ac a esgorodd ar fâb, ac a ddywedodd, Duw a dynnodd [d] fy ngwarthrudd ymmaith.

[d] 1 Sam. 1. 6.

24 A hi a alwodd ei enw ef ‡ Joseph, gan ddywedyd, [e] Yr ARGLWYDD a ddyry yn ychwaneg i mi fâb arall.

Es. 4. 1. Luc 1. 25.

25 ¶ A bu wedi esgor o Rahel ar Joseph, ddywedyd o Jacob wrth Laban, Gollwng fi ymmaith, fel yr elwyf i'm brô, ac i'm gwlâd fy hun.

22 59. ‡ Sef, 'chwaneg.

26 Dyro fy ngwragedd *i mi*, a'm plant y rhai y gwasanaethais am danynt gyd â thi, fel yr elwyt ymmaith: o blegid ti a wyddoft fy ngwasanaeth a wneuthym i ti.

[e] Pen. 35. 17.

27 A Laban a ddywedodd wrtho, O's cefais ffafr yn dy olwg, *na fyfi*: [f] da y gwn i'r ARGLWYDD fy mendithio i o'th blegid di.

[f] Pen. 39. 5.

28 Hefyd efe a ddywedodd, Dogna dy gyflog arnaf, a mi a'i rhoddaf.

29 Yntef a ddywedodd wrtho, Ti a wyddoft pa ddelw y gwasanaethais dydi; a pha fodd y *bu* dy anifeiliaid di gyd â myfi.

30 O blegid ychydig *oedd* yr hyn ydoedd gennyt ti cyn fy *nyfod* i, ond yn llîo ogrwydd † y cynnyddodd: o herwydd yr ARGLWYDD a'th fendithiodd di ‡ er pan ddaethym i: bellach gan hynny pa bryd y darparaf hefyd i'm tŷ fy hun?

† Heb. *torrodd allan.* ‡ *wrth fy nhroed i.*

31 Dywedodd yntef, Pa beth a roddaf i ti? A Jacob a attebodd, Ni roddi i mi ddim; o's gwnai i mi y peth hyn, bugeiliaf *a* chadwaf dy braidd di drachefn.

32 Tramwyaf trwy dy holl braidd di heddyw, gan neillduo oddi yno bob llwdn mânfrith, a mawrfrith, a phob llwdn cochddu ym mhlith y defaid; y mawrfrith hefyd a'r mânfrith ym mhlith y geifr: ac *o'r rhai hynny* y bydd fy nghyflog.

33 A'm cyfiawnder a dyſtiolaetha gyd â mi ‡ o hyn allan, pan ddêl hynny yn gyflog i mi o flaen dy wyneb di: yr hyn oll ni *bydda* fânfrith neu fawrfrith ym mhlith y geifr, neu gochddu ym mhlith y defaid, lledrad *a fydd* hwnnw gyd â myfi.

‡ Heb. *y foru.*

34 A dywedodd Laban, Wele, O na byddai ar ôl dy air di.

35 Ac yn y dydd hwnnw y neillduodd efe 'r bychod cylch-frithion, a mawrfrithion, a'r holl eifr mânfrithion a mawrfrithion, yr hyn oll *yr oedd peth* gwyn arno, a phob cochddu ym mhlith y defaid, ac a'i rhoddes dan law ei feibion ei hun.

36 Ac

2259. 36 Aca oſododd daith tri niwrnod rhyngddo ei hun a Jacob: a Jacob a borthodd y rhan arall o braidd Laban.

§ Edrych Pen. 31. 9—12. 37 ¶ A § Jacob a gymmerth iddo wîail gleiſion o boplys, a chyll, a ffawydd, ac a ddiriſglodd ynddynt ddiriſgliadau gwynnion, gan ddadguddio y gwyn yr hwn *ydoedd* yn y gwîail.

38 Ac efe a oſododd y gwîail y rhai a ddiriſglaſai efe, yn y cwtterydd, o fewn y cafnau dyfroedd, lle y deuai 'r praidd i yfed, ar gyfer y praidd, fel y cyfebrent pan ddelent hwy i yfed.

39 A'r praidd a gyfebraſant wrth y gwîail, a'r praidd a ddug rai cylch-frithion, a manſrithion, a mawrfrithion.

40 A Jacob a ddidolodd yr wŷn, ac a oſododd wynebau 'r praidd tu ag at y cylch-frithion, ac at bob cochddu ym mhlith praidd Laban: ac a oſododd ddîadellau iddo ei hun o'r neilldu, ac nid gyd â phraidd Laban y goſodod hwynt.

41 A phob *amſer* y cyfebrai 'r defaid cryfaf, Jacob a oſodai 'r gwîail o flaen y praidd yn y cwtterydd, i gael o honynt gyfebru wrth y gwîail.

42 Ond pan fyddai 'r praidd yn weiniaid, ni oſodai efe *ddim:* felly y gwannaf oedd eiddo Laban, a'r cryfaf eiddo Jacob.

43 A'r gŵr a gynnyddodd yn dra rhagorol: ac yr ydoedd iddo ef braidd helaeth, a morwynion, a gweiſion, a chammelod, ac aſynnod.

PEN. XXXI.

Jon. 17. B. *1 Jacob ar ſorriant yn ymadael yn ddirgel.*
19 Rahel yn lledrata delwau ei thâd.
22 Laban yn canlyn ar ei ol ef, 26 ac yn achwyn rhag y cam. 34 Dyfais Rahel i guddio 'r delwau. 36 Jacob yn achwyn o herwydd Laban. 43 Y cyfammod rhwng Laban a Jacob yng Ngaleed.

2265. A Cefe a glybu eiriau meibion Laban yn dywedyd, Jacob a ddug yr hyn oll *oedd* i'n tâd ni, ac o'r hyn *ydoedd* i'n tâd ni y cafodd efe yr holl anrhydedd hyn.

2 Hefyd Jacob a welodd wynebpryd Laban, ac wele nid *ydoedd* tu ag atto ef megis † cynt.

† Heb. *doe ac echdoe.* 3 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Jacob, Dychwel i wlâd dy dadau, ac at dy genedl, a mi a fyddaf gyd â thi.

4 A Jacob a anfonodd, ac a alwodd Rahel a Lea i'r maes, at ei braidd,

5 Ac a ddywedodd wrthynt, Myfi a welaf wynebpryd eich tâd chwi, nad yw fel cynt tu ag attafi: a Duw fy nhâd a fu gyd â myfi.

6 A chwi a wyddoch mai â'm holl allu y gwaſanaethais eich tâd.

a Ad. 41. b Num. 14. 22. Neh. 4. 12. Job 19. 3. Zec. 8. 23. 7 A'ch tâd a'm twyllodd i, ac [a] a newidiodd fy nghyflog i [b] ddengwaith: ond ni's dioddefodd Duw iddo wneuthur i mi ddrwg.

8 O's felhyn y dywedai, Y mân-frithion a fydd dy gyflog di, yna yr holl braidd a eppilient ſan-frithion: ond o's fel hyn y dywedai, Y cylch-frithion a fydd dy gyflog di, yna 'r holl braidd a eppilient *rai* cylch-frithion.

9 Felly Duw a ddug anifeiliaid eich tâd chwi, ac a'*i* rhoddes i mi.

† Neu, *ychod.* 10 Bu hefyd yn amſer cyfebru o'r praidd, ddyrchafu o honof fy llygaid, ac mewn breuddwyd y gwelais, ac wele † yr hyrddod (y rhai oedd yn llammu 'r praidd) yn gylch-frithion, yn ſanfrithion, ac yn ſawr-frithion.

11 Ac angel Duw a ddywedodd wrthyf mewn breuddwyd, Jacob; minnau a attebais, Wele fi. 2265.

12 Yntef a ddywedodd, Dyrchafa weithian dy lygaid, a gwêl, yr holl hyrddod y rhai ydynt yn llammu 'r praidd yn gylch-frithion, yn ſanfrithion, ac yn fawrfrithion; o blegid gwelais yr hyn oll y mae Laban yn ei wneuthur i ti.

c Pen. 28. 18. d Pen. 32. 9. 13 Myfi yw Duw Bethel, [c] lle 'r ennei-laiſt y golofn, *a* lle 'r addunaiſt addunedi mi: [d] cyfod bellach, dôs allan o'r wlâd hon, a dychwel i wlâd dy genedl dy hun.

14 A Rahel a Lea a attebaſant, ac a ddywedaſant wrtho, A *oes* etto i ni ran neu etifeddiaeth yn nhŷ ein tâd?

c Pen. 29. 15, 27. 15 Onid yn eſtroneſau y cyfriſodd efe nyni? o blegid [c] efe a'n gwerthodd; a chan dreulio a dreuliodd hefyd ein harian ni.

16 Canys yr holl olud yr hwn a ddug Duw oddi ar ein tâd ni, nyni a 'n plant a'i *piau:* ac yr awr hon yr hyn oll a ddywedodd Duw wrthyt, gwnâ.

17 ¶ Yna Jacob a gyfododd, ac a oſododd ei feibion a'i wragedd ar gammelod;

18 Ac a ddug ymmaith ei holl anifeiliaid, a'i holl gyfoeth yr hwn a ynnillaſai, *ſef* ei anifeiliaid meddiannol, y rhai a ynnillaſai efe ym † Meſopotamia, i fyned at Iſaac ei dâd, i wlâd Canaan. † *Mhadan Aram.*

19 Laban hefyd a aethai i gneifio ei ddefaid: a Rahel a ledrataſai 'r † delwau *oedd* gan ei thâd hi. † Heb. *Teraphim*

20 A Jacob a aeth ymmaith yn lledradaidd † heb wybod i Laban y Syriad: canys ni fynegodd iddo mai ffoi yr oedd. † *heb galon Laban.*

21 Felly y ffôdd efe â'r hyn oll *oedd* ganddo, ac a gyfodod ac a aeth dros yr afon, ac a gyfeiriodd *at* fynydd Gilead.

22 A mynegwyd i Laban ar y trydydd dydd, ffoi o Jacob.

23 Ac efe a gymmerth ei frodyr gyd ag ef, ac a erlidiodd ar ei ol ef daith ſaith niwrnod, ac a'i goddiweddodd ef ym mynydd Gilead.

f Job 33. 15. 24 A Duw a ddaeth at Laban y Syriad liw nôs [f] mewn breuddwyd, ac a ddywedodd wrtho, Cadw arnat rhag yngan o honot wrth Jacob na da na drwg.

25 ¶ Yna Laban a oddiweddod Jacob: a Jacob a oſododd ei babell yn y mynydd: a Laban hefyd a werſyllodd ynghŷd a'i frodyr ym mynydd Gilead.

26 A Laban a ddywedodd wrth Jacob, Pa beth a wnaethoſt? o blegid ti a aethoſt yn lledradaidd oddi wrthyf fi, ac a ddygaiſt fy merched fel caethion cleddyf.

† Heb. *ſi.* 27 Am ba beth y ffoaiſt yn ddirgel, ac y lledrateaiſt † oddi wrthyf fi, ac ni fynegaiſt i mi, fel yr hebryngaſwn dydi â llawenydd, ac â chaniadau, â thympan, ac â thelyn?

28 Ac na adewaiſt i mi guſanu fy meibion a 'm merched? Gwnaethoſt yr awr hon yn ffôl gan wneuthur *hyn.*

29 Mae ar fy llaw i wneuthur i chwi ddrwg: ond Duw eich tâd a lefarodd wrthyf neithiwyr, gan ddywedyd, Cadw arnat rhag yngan wrth Jacob na da na drwg.

30 Weithian gan hynny, ti a ſynnit ſyned ymmaith, o blegid gan hiracthu yr hiraethaiſt am dŷ dy dâd. *Ond* pa ham y lledrateaiſt fy nuwiau i?

31 A Jacob a attebodd ac a ddywedodd wrth Laban, Am ofni o honof: o blegid dywedais, Rhag dwyn o honot dy ferched oddi arnaf trwy drais.

32 Gyd

2265. 32 Gyd ẽ'r hwn y ceffych dy dduwiau
g Edrych Pen. 44. 9. g na chaffed fyw: ger bron ein brodyr myn wybod pa beth o'r eiddoti *fydd* gyd â myfi, a chymmer i ti: ac ni'sgwyddai Jacob mai Rahel a'i lledratafai hwynt.

33 A Laban a aeth i mewn i babell Jacob, ac i babell Lea, ac i babell y ddwy lawforwyn, ac ni's cafodd *hwynt*: yna yr aeth allan o babell Lea, ac y daeth i babell Rahel.

34 A Rahel a gymmerafai 'r delwau, ac a'i gofodafai hwynt yn offer y camel, ac a eiſteddafai arnynt; a Laban a † chwiliodd yr holl babell, ac ni's cafodd.

† Heb. *deimlodd.*

35 A hi a ddywedodd wrth ei thâd, Na ddigied fy arglwydd, am na's gallaf gyfodi ger dy fron di; canys arfer gwraged *a ddigwyddodd* i mi: ac efe a chwiliodd, ac ni chafodd y delwau.

36 ¶ A Jacob a ddigiodd, ac a roes ſen i Laban: a Jacob a attebodd ac a ddywedodd wrth Laban, Pa beth yw fy nghamwedd i? pa beth yw fy mhechod, gan erlid o honot ar fy ôl?

‡ Heb. *deimlo.*

37 Gan it' ‡ chwilio fy holl ddodrefn i, pa beth a gefaiſt o holl ddodrefn dy dŷ di? goſod *ef* ymma ger bron fy mrodyr i a'th frodyr dithau, fel y barnant rhyngom ni ein dau.

38 Myfi bellach *a fum* ugain mlynedd gyd â thi, dy ddefaid a'th eifr ni erthylaſant, ac ni fwyteais hyrddod dy braidd.

h Ecſod. 22. 10, &c.

39 h Ni ddugum yſgyfaeth attat ti; myfi a'i gwnawn ef yn dda; o'm llaw i y gofynnit hynny, yr hyn a ledrateid y dydd, a'r hyn a ledrateid y nôs.

40 Bum a dydd, y gwres a'm treuliodd, a rhew y nôs: am cwig a giliodd oddi wrth fy llygaid.

41 Felly y bum i ugain mlynedd yn dy dŷ di: pedair blynedd ar ddeg y gwaſanaethais di am dy ddwy ferched, a chwe blynedd am dy braidd, a i thi a newidiaiſt fy nghyflog ddeg o weithiau.

i Ad. 7.

42 Oni buaſai *fod* Duw fy nhâd, Duw Abraham, ac arſwyd Iſaac gyd â mi, diau yr awr hon y gollyngaſit fi ymmaith yn wag law: Duw a welodd fy nghyſtudd a llafur fy nwylaw, ac a'th geryddodd *di* neithiwyr.

43 ¶ A Laban a attebodd, ac a ddywedodd wrth Jacob, Y merched *hyn ydynt* fy merched i, a'r meibion *hyn ŷnt* fy meibion i, a'r praidd yw fy mhraidd i; a'r hyn oll a weli, eiddof fi yw: a heddyw pa beth a wnaf i'm merched hyn, ac i'w meibion hwynt y rhai a eſgoraſant?

44 Tyred gan hynny yn awr, gwnawn gytammod mi a thi, a bydded yn dyſtiolaeth rhyngof a thithau.

k Pen. 28. 18.

45 A Jacob k a gymmerth garreg, ac a'i cododd hi yn golofn.

46 Heſyd Jacob a ddywedodd wrth ei frodyr, Ceſglwch gerrig: a hwy a gymmeraſant gerrig, ac a wnaethant garnedd, ac a fwyta ſant yno ar y garnedd.

† Sef, *Carnedd y dyſtiolaeth.*

47 A Laban a'i galwodd hi † Jegar-Sahadutha: a Jacob a'i galwodd hi Galeed.

48 A Laban a ddywedodd, Y garnedd hon *ſydd* dyſt rhyngof a thithau heddyw: am hynny y galwodd *Jacob* ei henw hi Galeed,

l Barn. 11. 29. ‡ Sef, *Diſgwilfa*

49 A l ‡ Miſpah: o blegid efe a ddywedodd, Gwilied yr ARGLWYDD rhyngof a thithau, pan fôm ni bob un o olwg ei gilydd.

50 O's gorthrymmi di fy merched, neu o's cymmeri wragedd heb law fy merched i: nid *oes neb* gyd â ni, edrych, Duw *ſydd* dyſt rhyngof a thithau.

51 Dywedodd Laban heſyd wrth Jacob, Wele y garnedd hon, ac wele y golofn *hon* a oſodais rhyngof a thi. 2265.

52 Tyſt *a fydd* y garnedd hon, a thyſt *a fydd* y golofn, na ddeuafi dros y garnedd hon attat ti, ac na ddoi dithau dros y garnedd hon, na'r golofn hon attaf fi, er niwaid.

53 Duw Abraham, a Duw Nachor a farno rhyngom ni, Duw eu tadau hwynt. A Jacob a dyngodd i ofn ei dâd Iſaac.

54 Heſyd Jacob a † aberthodd aberth yn y mynydd, ac a alwodd ar ei frodyr i fwyta bara, a hwy a fwytaſant fara, ac a drigaſant dros nôs yn y mynydd.

† Neu, *addodd.*

55 A Laban a gyfododd yn forau, ac a guſanodd ei feibion a'i ferched, ac a'i bendithiodd hwynt: felly Laban a aeth ymmaith, ac a ddychwelodd i'w fro ei hun.

P E N. XXXII.

1 *Gweledigaeth Jacob yn Mahanaim.* 3 *Ei gennadwriaeth at Eſau.* 6 *Mae eſe yn ofni dyfodiad Eſau,* 9 *Yn gweddio am ymwared,* 13 *Yn anfon anrheg i Eſau,* 24 *Yn ymdrech ag Angel yn Mhenuel, lle ygelwir ef Iſrael.* 31 *Mae eſe yn cloffi.*

Jon. 17. P.

A Jacob a gerddodd i'w daith yntef: ac angylion Duw a gyfarfu ag ef.

2 A Jacob a ddywedodd pan welodd hwynt, Dymma werſyll Duw, ac a alwodd enw 'r lle hwnnw † Mahanaim.

† Sef, *Dwy werſyll.*

3 A Jacob a anfonodd genhadau o'i flaen at ei frawd Eſau, i wlâd Seir, *i* ‡ wlâd Edom.

‡ Heb. *faes.*

4 Ac a orchymynnodd iddynt, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedwch wrth fy arglwydd Eſau, Fel hyn y dywed dy wâs di Jacob, Gyd a Laban yr ymdeithiais, ac y trigais hyd yn hyn.

5 Ac y mae i mi eidionnau, ac aſynnod, defaid, a gweiſion, a morwynion: ac anfon a wnaethym i fynegi i'm harglwydd, i gael ffafr yn dy olwg.

6 ¶ A'r cenhadau a ddychwelaſant at Jacob, gan ddywedyd, Daethom at dy frawd Eſau, ac a y mae eſe yn dyfod i'th gyfarfod di, a phedwar cant o wŷr gyd ag ef.

a Pen. 33. 1.

7 Yna Jacob a ofnodd yn fawr, a chyfyng oedd arno, ac eſe a rannodd y bobl *oedd* gyd ag ef, a'r defaid, a'r eidionnau, a'r camelod, yn ddwy fintai.

8 Ac a ddywedodd, O's daw Eſau at y maill fintai, a tharaw honno, yna 'r fintai arall a fydd ddïangol.

9 ¶ A dywedodd Jacob, O Dduw fy nhâd Abraham, a Duw fy nhâd Iſaac, O ARGLWYDD, yr hwn a ddywedaiſt wrthyf, b Dychwel i'th wlâd, ac at dy genedl, a mi a wnâf ddaioni i ti:

b Pen. 31. 13.

10 † Ni ryglyddais y lleiaf o'th holl drugareddau di, nac o'r holl wirioned a wnaetholt a'th wâs: o blegid â'm ffon y daethym dros yr Jorddonen hon, ond yn awr yr ydwyf yn ddwy fintai.

† Heb. *Llai wyf nâ'th holl &c.*

11 Achub fi attolwg o law fy mrawd, o law Eſau; o blegid yr ydwyfi yn ei ofni ef, rhag dyfod o hono a'm taraw, c a'r fam † gyd â'r plant.

c Hoſ. 10. 14.

12 A d thydi a ddywedaiſt, Gwnâf ddaioni i ti yn ddïau; a'th hâd di a wnâf fel tywod y môr, yr hwn o amlder ni ellir ei rifo.

† Heb. *ar y.*

d Pen. 28. 13, 14.

13 ¶ Ac yno y lletyodd efe y noſon honno: ac o'r hyn a ddaeth i'w law ef y cymmerth efe anrheg i'w frawd Eſau:

14 Dau cant o eifr, ac ugain o ſychod, dau cant o ddefaid, ac ugain o hyrddod:

15 Deg ar hugain o gamelod blithion a'i llydnod,

2265. llydnod, deugain o wartheg, a deg o deirw, ugain o asynnod, a deg o ebolion.

16 Ac efe a roddes yn llaw ei weision, bob gyr o'r neilldu, ac a ddywedodd wrth ei weision, Ewch trosodd o'm blaen i, a gosodwch encyd rhwng pob gyr a'i gilydd.

17 Ac efe a orchymynnodd i'r blaenaf, gan ddywedyd, O's Esau fy mrawd a'th gyferfydd di, ac a ymofyn â thydi, gan ddywedyd, I bwy y *perthyni* di? ac i ba le 'r ai? ac eiddo pwy yw y rhai hyn o'th flaen di?

18 Yna y dywedi, Eiddo dy wâs Jacob: anrheg yw, wedi ei hanfon i'm harglwydd Esau: ac wele yntef hefyd ar ein hôl ni.

19 Felly y gorchymynnodd hefyd i'r ail, ac i'r trydydd, ac i'r rhai oll oedd yn canlyn y gyrroedd, gan ddywedyd, Yn y modd hwn y dywedwch wrth Esau, pan gaffoch afael arno.

20 A dywedwch hefyd, Wele dy wâs Jacob ar ein hôl ni: O blegid (eb efe) boddlonaf ei wyneb ef â'r anrheg *fydd* yn myned o'm blaen: ac wedi hynny edrychaf yn ei wyneb ef, ond antur efe a dderbyn fy wyneb innau.

21 Felly yr anrheg a aeth trosodd o'i flaen ef: ac efe a letyodd y nosson honno yn y gwersyll.

22 Ac efe a gyfododd y nosson honno, ac a gymmerth ei ddwy wragedd, a'i ddwy lawforwyn, a'i un mab ar ddeg, ac a aeth dros rŷd Jabboc.

23 Ac a'i cymmerth hwynt, ac a'i trosglwyddodd trwy 'r afon: felly efe a drosglwyddodd yr hyn *oedd* ganddo.

24 A Jacob a adawyd ei hunan: yna yr ymdrechodd gŵr ag ef, nes codi 'r wawr.

[e] Edrych Mat. 26. 41. 2 Cor. 12. 7.

25 A phan welodd na byddai drech nag ef, efe a gyffyrddodd â chyffwllt ei forddwyd ef, [e] fel y llaesodd cyffwllt morddwyd Jacob, wrth ymdrech o hono ag ef.

[f] Edrych Luc, 24. 28. [g] Hos. 12. 4.

26 [f] A'r *Angel* a ddywedodd, Gollwng fi ymmaith, o blegid y wawr a gyfodod: yntef a attebodd, [g] Ni'th ollyngaf oni 'm bendithi.

27 Hefyd efe a ddywedodd wrtho, Beth yw dy enw? Ac efe a attebodd, Jacob.

[h] Pen. 35. 10. 2 Bren. 17. 34. † Sef, *wyneb Duw.*

28 Yntef a ddywedodd, [h] Mwyach ni elwir dy enw di Jacob, ond Israel; o blegid cefaist nerth gyd â Duw fel tywysog, a chyd â dynion, ac a orchfygaist.

[i] Pen. 16. 13. Exod. 24. 11. a 33. 20. Deut. 5. 24. Barn. 6. 22. a 13. 22. Es. 6. 5.

29 A Jacob a ymofynnodd, ac a ddywedodd, Mynega attolwg dy enw: ac yntef a attebodd, I ba beth y gofynni hyn am fy enw i? Ac yno efe a'i bendithiodd ef.

30 A Jacob a alwodd enw y fan † Peniel: O blegid [i] gwelais Dduw wyneb yn wyneb, a diangodd fy einioes.

31 A'r haul a gyfodasai arno fel yr oedd yn myned dros Benuel, ac yr *oedd* efe yn gloff o'i glun.

[k] Pen. 32. 6.

32 Am hynny plant Israel ni fwytânt y gewyn a giliodd, yr hwn *fydd* o fewn cyffwllt y morddwyd, hyd y dydd hwn; o blegid cyffwrdd â chyffwllt morddwyd Jacob, ar y gewyn a giliodd.

PEN. XXXIII.

1 *Caredigrwydd Jacob ag Esau wrth gyfarfod.* 17 *Jacob yn dyfod i Succoth,* 18 *Yn prynu maes yn Salem, ac yn adeiladu allor a'i henw El-Elohe-Israel.*

A Jacob a ddyrchafodd ei lygaid, ac a edrychodd, ac wele [a] Esau yn dyfod a phedwar cant o wŷr gyd ag ef: ac efe a rannodd y plant at Lea, ac at Rahel, ac at y ddwy lawforwyn.

2 Ac ym mlaen y gosododd efe y ddwy lawforwyn, a'i plant hwy; a Lea a'i phlant hithau yn ol y *rhai hynny*, a Rahel a Joseph yn olaf.

3 Ac yntef a gerddodd o'i blaen hwynt, ac a ymostyngodd i lawr seithwaith, oni ddaeth efe yn agos at ei frawd.

4 Ac Esau a redodd i'w gyfarfod ef, ac a'i cofleidiodd ef, ac a syrthiodd ar ei wddf ef, ac a'i cusanodd ef: a hwy a wylasant.

5 Ac efe a ddyrchafodd ei lygaid, ac a ganfu 'r gwragedd, a'r plant, ac a ddywedodd, Pwy yw y rhai hyn gennyt ti? Yntef a ddywedodd, Y plant a roddes Duw o'i ras i'th wâs di.

6 Yna y llawforwynion a nesasant, hwynthwy a'i plant, ac a ymgrymmasant.

7 A Lea a nesaodd a'i phlant hithau, ac a ymgrymmasant: ac wedi hynny y nesaodd Joseph a Rahel, ac a ymgrymmasant.

8 Ac efe a ddywedodd, Pa beth yw gennyt yr holl fintai acaw a gyfarfûm i? Yntef a ddywedodd, *Anfonais hwynt* i gael ffafr yngolwg fy arglwydd.

9 Ac Esau a ddywedodd, Y mae gennyf ddigon, fy mrawd: bydded i ti yr hyn *fydd* gennyt.

10 A Jacob a ddywedodd, Nag ê attolwg, o's cefais yn awr ffafr yn dy olwg; cymmer fy anrheg o'm llaw i: canys am hynny y gwelais dy wyneb, fel pe gwelswn wyneb Duw, a thi yn fodlon imi.

11 Cymmer attolwg fy mendith, yr hon a ddygpwyd i ti; o blegid Duw a fu raslon i mi, ac am fod gennyf bob peth: ac efe a fu daer arno, ac yntef a gymmerodd.

12 Ac a ddywedodd, Cychwynnwn, ac awn; a mi a âf o'th flaen di.

13 Yntef a ddywedodd wrtho, Fy arglwydd a wyr mai tyner yw 'r plant, a *bod* y praidd a'r gwartheg † blithion gyd a mŷf: o's gyrrir hwynt un diwrnod yn rhy chwyrn, marw a wnâ yr holl braidd.

14 Aed attolwg fy arglwydd o flaen ei wâs, a minnau a ddeuaf yn araf fel y gallo 'r anifeiliaid *fydd* o'm blaen i, ac y gallo 'r plant, hyd oni ddelwyf at fy arglwydd i Seir.

15 Ac Esau a ddywedodd, ‡ Gadawaf yn awr gyd â thi rai o'r bobl *fydd* gyd â mi: yntef a ddywedodd, I ba beth y *gwnai* hynny? [b] cafwyf ffafr yngolwg fy arglwydd.

16 ¶ Felly Esau y dydd hwnnw a ddychwelodd ar hŷd ei ffordd ei hun i Seir.

17 A Jacob a gerddodd i Succoth, ac a adeiladodd iddo dŷ, ac a wnaeth fychod i'w anifeiliaid: am hynny efe a alwodd enw y lle † Succoth.

18 ¶ Hefyd Jacob a ddaeth ‡ yn llwyddiannus i ddinas Sichem, yr hon *fydd* yng ngwlâd Canaan, (pan ddaeth efe o † Fesopotamia,) ac a wersyllodd o flaen y ddinas.

[c] Pen. 35. 7.

19 Ac [c] a brynodd ran o'r maes y llê dasai ei babell ynddo, o law meibion † Hamor, tâd Sichem, am gan * darn o arian.

[d] Pen. 35. 7.

20 Ac a osodod yno allor, [d] ac a'i henwodd ‡ El-Elohe-Israel.

PEN. XXXIV.

1 *Sichem yn treisio Dina.* 4 *Yn ei gofyn hi yn briod.* 13 *Meibion Jacob yn cynnyg i'r Sichemiaid ammod yr enwaediad.* 20 *Hemor a Sichem yn eiriol arnynt am ei daerbyn.* 25 *Meibion Jacob ar y fantais honno yn cu lladd hwynt,* 27 *ac yn ysbeilio eu dinas.* 30 *Jacob yn ceryddu Simeon a Lefi.*

[a] Dina merch Lea, yr hon a ymddygasai hi i Jacob, a aeth allan i weled merched y wlâd.

2272. [a] Pen. 30. 21.

2272. 2 A Sichem mâb Hemor yr Hefiad, tywysog y wlâd, a'i canfu hi, ac a'i cymmerth hi, ac a orweddodd gyd â hi, ac a'i † treisiodd.

† Heb. *darostyngodd.*

3 A'i enaid ef a lynodd wrth Ddina ferch Jacob; îe efe a hoffodd y llangces, ac a ddywedodd [a] wrth *fodd* calon y llangces.

[a] Edrych Ef. 40. 2. Hos. 2. 14.

4 Sichem hefyd a lefarodd wrth Hemor ei dâd, gan ddywedyd, Cymmer y llangces hon yn wraig i mi.

5 A Jacob a glybu *i Sichem* halogi Dina ei ferch: (a'i feibion ef oedd gyd â'i anifeiliaid ef yn y maes;) a Jacob a dawodd â sôn hyd oni ddaethant hwy *adref.*

6 ¶ A Hamor tâd Sichem a aeth allan at Jacob, i ymddiddan ag ef.

7 A meibion Jacob a ddaethant o'r maes, wedi clywed o honynt, a'r gwŷr a ymofidiasant, a digiasant yn ddirfawr, o blegid [b] gwneuthur *o Sichem* ffolineb yn Israel, gan orwedd gyd â merch Jacob; canys ni ddylesid gwneuthur felly.

[b] Ios. 7. 15.

8 A Hemor a ymddiddanodd â hwynt, gan ddywedyd, Glynu a wnaeth enaid Sichem fy mâb i wrth eich merch chwi: rhoddwch hi attolwg yn wraig iddo ef.

9 Ac ymgysathrechwch â ni, rhoddwch eich merched chwi i ni, a chymmerwch ein merched ni i chwithau.

10 A chwi a gewch breswylio gyd â ni, a'r wlâd fydd o'ch blaen chwi: trigwch a negeseuwch ynddi, a cheisiwch feddiannau ynddi.

11 Sichem hefyd a ddywedodd wrth ei thâd hi, ac wrth ei brodyr, Cafwyf ffafr yn eich golwg, a'r hyn a ddywedoch wrthyf a roddaf.

[c] Pen. 33. 15.

12 Gosodwch arnaf fi ddirfawr gynhysgaeth a rhodd, a mi a roddaf fel y dywedoch wrthyf: rhoddwch chwithau 'r llangces i mi yn wraig.

13 A meibion Jacob a attebasant Sichem a Hemor ei dâd ef yn dwyllodrus, ac a ddywedasant, O herwydd iddo ef halogi Dina eu chwaer hwynt:

14 Ac a ddywedasant wrthynt, Ni allwn wneuthur y peth hyn, gan roddi ein chwaer i ŵr dienwaededig; o blegid [d] gwarthrudd yw hynny i ni:

[d] Ios. 5. 9

15 Ond yn hyn y cytunwn â chwi, o'ch byddwch fel nyni, gan enwaedu pob gwrryw i chwi;

16 Yna y rhoddwn ein merched ni i chwi, ac y cymmerwn eich merched chwithau i ninnau, a ni a gyd-drigwn â chwi, a ni a fyddwn yn un bobl.

17 Ond oni wrandêwch arnom ni i'ch enwaedu, yna y cymmerwn ein merch ac a awn ymmaith.

18 A'i geiriau hwynt oedd dda yngolwg Hemor, ac yngolwg Sichem mâb Hemor.

19 Ac nid oedodd y llangc wneuthur y peth, o blegid efe a roddasai serch ar ferch Jacob: ac *yr oedd* efe yn anrhydeddusach nâ holl dŷ ei dâd.

20 ¶ A Hemor a Sichem ei fâb ef a aethant i borth eu dinas, ac a lefarasant wrth eu dinasyddion, gan ddywedyd;

21 Y gwŷr hyn heddychol ŷnt hwy gyd â ni, trigant hwythau yn y wlâd, a gwnânt eu negesau *yndi:* a'r wlâd, wele, *fy* ddigon ehang iddynt hwy: cymmerwn eu merched hwynt i ni yn wragedd, a rhoddwn ein merched ninnau iddynt hwy.

22 Ond yn hyn y cytuna 'r dynion â ni, i drigo gyd â ni, ar fod yn un bobl, o'n enwaedir pob gwrryw i ni, fel y *maent* hwy yn enwaededig.

23 Eu haniseiliaid hwynt, a'i cyfoeth hwynt, a'i holl ysgrubliaid hwynt, onid eiddo ni *fyddant* hwy? yn unig cytunwn â hwynt, a hwy a drigant gyd â ni.

24 Ac ar Hemor ac ar Sichem ei fâb ef y gwrandawodd pawb a'r a oedd yn dyfod allan o borth ei ddinas ef: ac enwaedwyd pob gwrryw, *fef* y rhai oll oedd yn dyfod allan o borth ei ddinas ef.

25 ¶ A bu ar y trydydd dydd pan oeddynt hwy yn ddolurus, gymmeryd o ddau o feibion Jacob, Simeon a Lefi, brodyr Dina, bob un ei gleddyf, a dyfod ar y ddinas yn hyderus, a [e] lladd pob gwrryw.

[e] Pen. 49. 6.

26 Lladdasant hefyd Hemor a Sichem ei fâb, â min y cleddyf: a chymmerasant Ddina o dŷ Sichem, ac a aethant allan.

27 Meibion Jacob a ddaethant ar y lladdedigion, ac a ysbeiliasant y ddinas, am halogi o honynt eu chwaer hwynt.

28 Cymmerasant eu defaid hwynt, a'i gwartheg, a'i hasynnod hwynt, a'r hyn *oedd* yn y ddinas, a'r hyn *oedd* yn y maes.

29 A'i holl gyfoeth hwynt, a'i holl rai bychain, a'i gwragedd a gaethgludasant hwy, ac ysbeiliasant yr hyn oll *oedd* yn y tai.

30 A Jacob a ddywedodd wrth Simeon a Lefi, [f] Trallodasoch fi [g] gan beri i mi fod yn ffiaidd gan breswylwyr y wlâd, gan y Canaaneaid, a'r Phereziaid: a minnau yn ychydig o nifer; a hwy a ymgasglant yn fy erbyn, a tharawant fi, felly y difethir fi, mi a'm tŷ.

[f] Pen. 49. 6.
[g] Ecsod. 5. 21.

31 Hwythau a attebasant, Ai megis puttain y gwnai efe ein chwaer ni?

PEN. XXXV.

1 *Duw yn anfon Jacob i Fethel.* 2 *Mae efe yn glanhâu ei dŷ o ddelwau.* 6 *Yn adeiladu allor ym Methel.* 8 *Debora yn marw yn Allon-bachuth.* 9 *Duw yn bendithio Jacob ym Methel.* 16 *Rahel wrth esgor ar Fenjamin yn marw ar y ffordd i Edar.* 22 *Reuben yn gorwedd gyd â Bilha.* 23 *Meibion Jacob.* 27 *Jacob yn dyfod at Isaac i Hebron.* 28 *Oedran, marwolaeth, a chladdedigaeth Isaac.*

Jon. 19. B.

A Duw a ddywedodd wrth Jacob, Cyfod, esgyn i Fethel, a thrîg yno, a gwna yno allor i Dduw, [a] yr hwn a ymddangosodd i ti, [b] pan ffoaist o wŷdd Esau dy frawd.

[a] Pen. 31. 13.
[b] Pen. 27. 43. Pen. 31. 19, 34.

2 Yna Jacob a ddywedodd wrth ei deulu, ac wrth y rhai oll *oedd* gyd ag ef, Bwriwch ymmaith [c] y duwiau dieithr *fydd* yn eich plith chwi, ac ymlanhêwch, a [d] newidiwch eich dillad,

[c] Ios. 24. 23.
[d] Ecsod. 19. 10. Ios. 24. 26.

3 A chyfodwn, ac esgynnwn i Fethel, ac yno y gwnâf allor i Dduw, yr hwn a'm gwrandawodd yn nydd fy nghyfyngder, ac a fu gyd â myfi yn y ffordd a gerddais.

Barn. 9. 6. [f] Ecs. 15. 16. a 23. 27. a 34.

4 A hwy a roddasant at Jacob yr holl dduwiau dieithr y rhai *oedd* yn eu llaw hwynt, a'r cluftdlysau *oedd* yn eu cluftiau: a Jacob a'i cuddiodd hwynt dan [e] y dderwen *oedd* yn ymmyl Sichem.

Deut. 11. 24. Ios. 24. 25. [e] Ios. 2. 9. a 5. 1.

5 A hwy a gychwynnasant: ac [f] ofn Duw *oedd* ar y dinasoedd, y rhai *oedd* o'i hamgylch hwynt, ac nid erlidiasant ar ôl meibion Jacob.

1 Sam. 14. 15. 2 Cron. 14. 14.

6 ¶ A Jacob a ddaeth i Luz yngwlâd Canaan, (hon yw Bethel) efe a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd ag ef:

[g] Pen. 28. 19. † Sef, *Duw Bethel.*

7 Ac a adeiladodd yno allor, ac [g] a enwodd y lle † El-bethel, o blegid yno yr ym-

ymddangoſaſai Duw iddo eſ, pan ffoiſai eſe o wydd ei frawd.

8 A [h] marw a wnaeth Debora mammaeth Rebecca, a hi a gladdwyd is law Bethel dan dderwen: a galwyd enw honno † Alhon-bachuth.

9 ¶ Heſyd [i] Duw a ymddangoſodd eilwaith i Jacob pan ddaeth eſe ‡ o Peſopotamia, ac a'i bendithiodd eſ.

10 A Duw a ddywedodd wrtho, Dy enw di yw Jacob: ni elwir dy enw di Jacob mwy, ond [k] Iſrael a fydd dy enw di: ac eſe a alwodd ei enw eſ Iſrael.

11 Heſyd Duw a ddywedodd wrtho, [l] Myfi yw Duw Hollalluog: cynnydda, ac amlhâ: [m] cenedl a chynnulleidfa cenhedloedd a fydd o honot ti, a brenhinoedd a ddaw allan o'th lwynau di:

12 A'r wlâd, [n] yr hon a roddais i Abraham, ac i Iſaac, a roddaf i ti, ac i'th hâd ar dy ôl di y rhoddaf y wlâd.

13 A Duw a eſgynnodd oddi wrtho eſ yn y ſan lle y lleſaraſai eſe wrtho.

14 A Jacob [o] a oſododd goloſn yn y ſan lle'r ymddiddanaſai eſe ag eſ, *ſef* coloſn faen: ac eſe a dywalldodd erni ddïoddoffrwm, ac a dywalldodd olew erni.

15 A Jacob a alwodd enw y ſan lle 'r ymddiddanodd Duw ag eſ, [p] Bethel.

16 ¶ A hwy a aethant ymmaith o Fethel: ac yr oedd etto † megis milltir o dîr i ddyfod i Ephrath: yno 'r eſgorodd Rahel, a bu galed *arni* wrth eſgor.

17 A darfu pan oedd galed *arni* wrth eſgor, i'r fydwraig ddywedyd wrthi hi, Nac ofna; o blegid llymma heſyd i ti fâb.

18 Darfu heſyd wrth ymadael o'i henaid hi (o blegid marw a wnaeth hi) iddi alw ei enw eſ ‡ Benoni: ond ei dâd a'i henwodd eſ † Benjamin.

19 A [q] Rahel a ſu farw, ac a gladdwyd yn y ffordd i [r] Ephrath; hon yw Bethlehem.

20 A Jacob a oſododd goloſn ar ei bedd hi: honno yw coloſn bedd Rahel [s] hyd heddyw.

21 Yna Iſrael a gerddodd, ac a ledodd ei babell o'r tu hwnt i [t] † Migdal-eder.

22 A phan ydoedd Iſrael yn trigo yn y wlâd honno, yna Reuben a aeth ac [u] a orweddodd gyd â Bilha gordderchwraig ei dâd, a chlybu Iſrael *hynny*. Yna meibion Jacob oeddynt ddeuddeg.

23 Meibion Leah, [v] Reuben cyntaſanedig Jacob, a Simeon, a Leſi, a Juda, ac Iſſacar, a Zabulon.

24 Meibion Rahel, Joſeph, a Benjamin.

25 A meibion Bilha llawforwyn Rahel; Dan, a Naphtali.

26 A meibion Zilpah llawforwyn Lea; Gad, ac Aſer. Dymma feibion Jacob, y rhai a anwyd iddo ym Meſopotamia.

27 ¶ A Jacob a ddaeth at Iſaac ei dâd i [w] Famre, i gaer Arba, hon yw Hebron, lle'r ymdeithaſai Abraham ac Iſaac.

28 A dyddiau Iſaac *oedd* gan mlynedd a phedwar uga'n mlynedd.

29 Ac Iſaac a drengodd, ac a ſu farw, ac [x] a gaſglwyd at ei bobl, yn hên, ac yn gyflawn o ddyddiau: a'i feibion Eſau a Jacob [a] a'i claddaſant eſ.

PEN. XXXVI.

1 Tair gwragedd Eſau. 6 Ei ſymmudiad eſ i fynyad Seir. 9 Ei feibion. 15 Y Dugiaid a ddaethant o'i feibion eſ. 20 Meibion a dugiaid Seir: 24 Ana yn cael malod. 31 Brenhinoedd Edom. 40 Y Dugiaid a ddaethant o Eſau.

A Dymma genhedlaethau Eſau: eſe yw Edom.

2 [a] Eſau a gymmerth ei wragedd o ferched Canaan; Ada merch Elon yr Hethiad, ac [b] Aholibama merch Ana, merch Sibeon yr Hefiad:

3 [c] Baſemath heſyd merch Iſmael, chwaer Nebaioth.

4 Ac [d] Ada a ymddûg Eliphaz i Eſau: a Baſemath a eſgorodd ar Reuel.

5 Aholibama heſyd a eſgorodd ar Jëus, a Jalam, a Chorah: dymma feibion Eſau, y rhai a anwyd iddo yngwlâd Canaan.

6 Ac Eſau a gymmerodd ei wragedd, a'i feibion, a'i ferched, a holl ddynion ei dŷ, a'i aniſeiliaid, a'i holl ſgrubliaid, a'i holl gyfoeth a gaſglaſai eſe yngwlâd Canaan, ac a aeth ymmaith i'r wlâd o wydd ei frawd Jacob.

7 [e] O blegid eu cyfoeth hwynt oedd fwy nag y gellynt gyd-drigo: ac [f] ni's gallai gwlâd eu hymdaith eu cynnwys hwynt gan eu haniſeiliaid.

8 Felly y trigodd Eſau ym [g] mynydd Seir: Eſau yw Edom.

9 ¶ A dymma genhedlaethau Eſau tâd yr Edomiaid ym mynydd Seir,

10 Dymma enwau meibion Eſau: [h] Eliphaz mâb Ada gwraig Eſau, Reuel mâb Baſemath gwraig Eſau.

11 A meibion Eliphaz oedd Teman, Omar, Sepho, a Gatam, a Chenaz.

12 A Thimna oedd ordderchwraig i Eliphaz mâb Eſau, ac a eſgorodd Amalec i Eliphaz: dymma feibion Ada gwraig Eſau.

13 A dymma feibion Reuel; Nahath a Zerah, Samma, a Mizza; y rhai hyn oedd feibion Baſemath gwraig Eſau.

14 ¶ Heſyd y rhai hyn oedd feibion Aholibama merch Ana, merch Sibeon gwraig Eſau: a hi a ymddûg i Eſau, Jëus, a Jalam, a Chorah.

15 ¶ Dymma ddugiaid oſcibion Eſau; meibion Eliphaz cyntaſanedig Eſau, duwc Teman, duwc Omar, duwc Sepho, duwc Cenaz.

16 Duwc Corah, duwc Gatam, duwc Amalec: dymma 'r dugiaid o Eliphaz yngwlâd Edom: dymma feibion Ada.

17 ¶ A dymma feibion Reuel mâb Eſau, duwc Nahath, duwc Zerah, duwc Samma, duwc Mizza: dymma 'r dugiaid o Reuel yngwlâd Edom: dymma feibion Baſemath gwraig Eſau.

18 ¶ Dymma heſyd feibion Aholibama gwraig Eſau, duwc Jëus, duwc Jalam, duwc Corah: dymma 'r dugiaid o Aholibama, merch Ana gwraig Eſau.

19 Dymma feibion Eſau, (hwn yw Edom;) a dymma eu dugiaid hwynt.

20 ¶ [i] Dymma feibion Seir yr Horiad, cyſanneddwyr y wlâd; Lotan, a Sobal, a Sibeon, ac Ana,

21 A Diſon, ac Eſer, a Diſan: dymma ddugiaid yr Horiaid meibion Seir yngwlâd Edom.

22 A meibion Lotan oedd Hori, a Hemam: a chwaer Lotan *oedd* Timna.

23 A dymma feibion Sobal; Alfan, a Manahath, ac Ebal, Sepho, ac Onam.

24 A dymma feibion Sibeon; Aia, ac Ana: hwn yw Ana a gaſodd [k] y mulod yn yr anialwch wrth borthi aſynnod Sibeon ei dâd.

25 A

[h] Pen 24. 59.
† Seſ, *Derwen wyloſain.*
[i] Hoſ. 12. 5.
‡ *Badan Aram.*
[k] Pen. 32. 28.
[l] Pen. 17. 1. a 48. 3.
[m] Pen. 17. 5, 6, 16. a 28. 3. a 48. 4.
[n] Pen. 12. 7. a 13. 15. a 26. 3, 4.
[o] Pen. 28. 18.
[p] Pen. 28. 29.
† Neu, *ychydig ffordd.* 2 Br. 5. 19.
‡ Seſ, *Mâb fy ngalar.* 2275.
† Seſ, *mâb y ddeheulaw.*
[q] Pen. 48. 7.
[r] Ruth, 1. 2. a 4. 11.
[s] 1 Sam. 10. 2.
[t] Mic. 4. 9.
† Tŵr Eder.
[u] Pen. 49. 4. 1 Cron. 5. 1. 2 Sam. 16. 22. a 10. 3. 1 Cor. 5. 1.
[v] Pen. 46. 8. Eſc. 1. 2.
[w] Pen. 13. 18. a 23. 2. 2288.
[x] Pen. 15. 15. a 25. 8.
[a] Pen. 49. 31.

[a] Pen. 26. 34.
[b] ad. 25.
[c] Pen. 28. 9.
[d] 1 Cron. 1. 35.
[e] Pen. 13. 6, 11.
[f] Pen. 17. 8. a 28. 4.
[g] Joſ. 24. 4.
[h] 1 Cron. 1. 35, &c.
[i] 1 Cron. 1. 38.
* Edrych Leſ. 19. 19.

25 A dymma feibion Ana; Diſon, ac Aholibama merch Ana.
26 Dymma heſyd feibion Diſon; Hemdan, ac Eſban, ac Ithran, a Cheran.
27 Dymma feibion Eſer, Bilhan, a Zaafan, ac Acan.
28 Dymma feibion Diſan; Us, ac Aran.
29 Dymma ddugiaid yr Horiaid; duwc Lotan, duwc Sobal, duwc Sibeon, duwe Ana,
30 Duwc Diſon, duwc Eſer, duwc Diſan. Dymma ddugiaid yr Horjaid, ymhlith eu dugiaid yngwlâd Seir.
31 ¶ [j] Dymma heſyd y brenhinoedd a deyrnaſaſant yngwlâd Edom, cyn teyrnaſu brenin ar feibion Iſrael.
32 A Bela mâb Beor a deyrnaſodd yn Edom: ac enw ei ddinas ef *oedd* Dinhabah.
33 A Bela a fu farw; a Jobab mâb Serah o Boſra a deyrnaſodd yn ei le ef.
34 Jobab heſyd a fu farw; a Huſam o wlâd Temani a deyrnaſodd yn ei le ef.
35 A bu Huſam farw; a Hadad mâb Bedad yr hwn a darawodd Fidian ym maes Moab, a deyrnaſodd yn ei le ef: ac enw ei ddinas ef *oedd* Afith.
36 Marw heſyd a wnaeth Hadad, a Samlah o Faſrecah a deyrnaſodd yn ei le ef.
37 A bu Samlah farw; a Saul o Reboboth *wrth* yr aſon, a deyrnaſodd yn ei le ef.
38 A bu Saul farw; a Baalhanan mâb Achbor a deyrnaſodd yn ei le ef.
39 A bu Baalhanan mâb Achbor farw; a Hadar a deyrnaſodd yn ei le ef, ac enw ei ddinas ef *oedd* [m] Pau; ac enw ei wraig Mehetabel, merch Matred, merch Mezahab.
40 A dymma enwau'r [n] dugiaid o Eſau yn ôl eu teuluoedd, wrth eu trigleoedd, erbyn eu henwau; duwc Timna, duwc Alſah, duwc Jetheth,
41 Duwc Aholibama, duwc Ela, duwc Pinon,
42 Duwc Cenaz, duwc Teman, duwc Mibſar,
43 Duwc Magdiel, duwc Iram. Dymma'r dugiaid o Edom, yn ôl eu preſwylfeydd, yngwlâd eu perchennogaeth: dymma Eſau tâd † yr Edomiaid.

[j] 1 Cron. 1. 43.
[m] 1 Cron. 1. 50.
[n] 1 Cron. 1. 51.
† Heb. *Eaom.*

PEN. XXXVII.

Joſeph yn cael ei gasâu gan ei frodyr. 5 Ei ddau freuddwyd ef. 13 Jacob yn ei anfon ef i ymweled â'i frodyr. 18 Hwythau yn cyd-fwriadu ei ladd ef. 21 Reuben yn ei achub ef. 26 Hwynt yn ei werthu ef i'r Iſmæeliaid. 31 Ei dâd wedi ei ſiommi trwy'r ſiacced waedlyd, yn galaru am dano ef. 36 Ei werthu ef i Butiphar yn yr Aipht.

Jon. 19. P.

A Thrigodd Jacob yngwlâd [a] ymdaith ei dâd, yngwlâd Canaan.
[a] Pen. 36. 7. Heb. 11. 9.
2 Dymma genhedlaethau Jacob; Joſeph yn fâb dwy flwydd ar bymtheg oedd fugail gyd â'i frodyr ar y praidd: a'r llangc *oedd* gyd â meibion Bilha, a chyd â meibion Zilpah gwragedd ei dâd: a Joſeph a ddygodd eu drygair hwynt at eu tâd. 2276.
3 Ac Iſrael oedd hoffach ganddo Joſeph nâ'i holl feibion, o blegid eſe *oedd* fâb ei henaint ef, ac eſe a wnaeth ſiacced fraith iddo ef.
4 A phan welodd ei frodyr ſod eu tâd yn ei garu ef yn fwy nâ'i holl frodyr, [b] hwy a'i caſaſant ef, ac ni fedrent ymddiddan *ag* ef yn heddychol.
[b] Pen. 49. 23.
5 ¶ A Joſeph a freuddwydiodd freuddwyd, ac a'i mynegodd i'w frodyr: a hwy a'i caſaſant ef etto yn ychwaneg.
6 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Gwrandêwch, attolwg, y breuddwyd hwn a freuddwydiais i.
7 Ac [c] wele rhwymo ysgubau 'r *oeddwn* ni ynghanol y maes, ac wele ſy ysgub i a gyſodedd, ac a ſaſodd heſyd; ac wele eich ysgubau chwi a ſaſaſant o amgylch, ac a ymgrymmaſant i'm hysgub i.
[c] Pen. 42. 6, 9. a 43. 26. a 44. 14.
8 A'i frodyr a ddywedaſant wrtho, Ai gan deyrnaſu y teyrneſi arnom ni? Ai gan arglwyddiaethu 'r arglwyddiaethi arnom ni? A hwy a 'chwanegaſant etto ei gasâu ef, o blegid ei freuddwydion, ac o blegid ei eiriau.
9 ¶ Heſyd efe a freuddwydiodd etto freuddwyd arall, ac a'i mynegodd i'w frodyr, ac a ddywedodd, Wele breuddwydiais freuddwyd etto; ac wele [d] yr haul, a'r lleuad, a'r un ſeren ar ddeg yn ymgrymmu i mi.
[d] Pen. 46. 29.
10 Ac efe a'i mynegodd i'w dâd, ac i'w frodyr; a'i dâd a ſeiodd arno, ac a ddywedodd wrtho, Pa freuddwyd yw hwn, a freuddwydiaiſt ti? Ai gan ddyfod y deuwn ni, mi a'th fam, a'th frodyr, i ymgrymmu i lawr i ti?
11 [e] A'i frodyr a gynfigennaſant wrtho ef, ond ei dâd [f] a ddaliodd ar y peth.
[e] Act. 7. 9.
[f] Dan. 7. 28. Luc 2. 19, 51.
12 ¶ A'i frodyr a aethant i fugeilia praidd eu tâd yn Sichem.
13 Ac Iſrael a ddywedodd wrth Joſeph, Onid yw dy frodyr yn bugeilio yn Sichem? tyred, a mi a'th anfonaf attynt: yntef a ddywedodd wrtho, Wele fi.
14 A dywedodd wrtho, Dôs weithian, edrych *pa* lwyddiant *ſydd* i'th frodyr, a *pha* lwyddiant *ſydd* i'r praidd, a dwg eilchwyl air i mi: felly efe a'i hanfonodd ef o ddyffryn Hebron, ac efe a ddaeth i Sichem.
15 ¶ A chyfarfu gŵr ag ef, ac wele efe yn crwydro yn y maes: a'r gŵr a ymofynnodd *ag* ef, gan ddywedyd, Pa beth yr wyt ti yn ei geiſio?
16 Yntef a ddywedodd, Ceiſio ſy mrodyr yr ydwyfi; mynega attolwg i mi pa le y maent hwy yn bugeilio?
17 A'r gŵr a ddywedodd, Hwy a aethant oddi ymma, o blegid mi a'i clywais hwy yn dywedyd, Awn i Ddothan. A Joſeph a aeth ar ôl ei frodyr, ac a'i caſodd hwynt [g] yn Nothan.
[g] 2 Bren. 6. 13.
18 Hwythau a'i canſuant ef o bell, a chyn ei ddyneſu ef attynt, hwy a gyd-fwriadaſant yn ei *erbyn* ef, i'w ladd ef.
19 A dywedaſant wrth eu gilydd, Wele y breuddwydwr yn dyfod.
20 Deuwch gan hynny yn awr a lladdwn ef, a thaflwn ef yn un o'r pydewau, a dywedwn, Bwyſtfil drwg a'i bwytaodd ef; yna y cawn weled beth a ddaw o'i freuddwydion ef.
21 A [h] Reuben a glybu, ac a'i hachubodd ef o'i llaw hwynt; ac a ddywedodd, Na laddwn ef.
[h] Pen. 42. 22.
22 Reuben a ddywedodd heſyd wrthynt, Na thywellidwch waed; bwriwch ef i'r pydew hwn *ſydd* yn yr anialwch ac na eſtynnwch law arno; fel yr achubai ef o'i llaw hwynt i'w ddwyn eilwaith at ei dâd.
23 ¶ A bu pan ddaeth Joſeph at ei frodyr, iddynt ddioſg ei ſiacced oddi am Joſeph, *ſef* y ſiacced fraith *yaoeda* am dano ef.
24 A chymmeraſant ef, a thaflaſant i bydew: a'r pydew *oedd* wâg heb ddwfr ynddo.
25 A hwy a eiſteddaſant i fwyta bwyd, ac a ddyrchafaſant eu llygaid, ac a edrychaſant, ac wele fintai o [i] Iſmæeliaid yn dyfod o Ilead, yn myned i wared i'r Aipht, a'i camelod yn dwyn llyſiau, a [k] balm, a myrr.
[i] Edr. add 28, 36.
[k] Jer. 8. 22.
26 A dywedodd Juda wrth ei frodyr, Pa lesâd *a fydd* o's lladdwn ein brawd, a chelu ei waed ef?

27 Deuwch,

2276. 27 Deuwch, a gwerthwn ef i'r Ismaeliaid, ac na fydded ein llaw ni arno ef: o blegid ein brawd ni a'n cnawd *ydyw* efe: a'i frodyr a † gytunasant.

† Heb. *yr anrydywsant.*

28 A phan ddaeth y marchnadwyr o Fidian heibio, y tynnasant ac y cyfodasant Joseph i fynu o'r pydew, ac [l] a werthasant Joseph i'r Ismaeliaid, er [m] ugain *darn* o arian: hwy-ntau a ddygasant Joseph i'r Aipht.

[l] Psal. 105. 17. Doeth. 10. 13. Act. 7. 9.

29 ¶ A Reuben a ddaeth eilwaith at y pydew, ac wele nid *ydoedd* Joseph yn y pydew; ac yntef [n] a rwygodd ei ddillad,

[m] Edrych Mat. 27. 9.

30 Ac a ddychwelodd at ei frodyr, ac a ddywedodd, Y llangc nid yw *ac-cw*, a minnau, i ba le'r af fi?

[n] Job 1. 20.

31 A hwy a gymmerasant siacced Joseph, ac a laddasant fyn gafr, ac a drochasant y siacced yn y gwaed.

32 Ac a anfonasant y siacced fraith, ac a'i dygasant at eu tad, ac a ddywedasant, Hon a gawsom: myn wybod yn awr ai siacced dy fab yw hi ai nad ê.

33 Yntef a'i hadnabu hi, ac a ddywedodd, Siacced fy mab yw *hi*, [o] bywstfil drwg a'i bwytaodd ef: gan larpio y llarpiwyd Joseph.

[o] Pen. 44. 28.

34 A Jacob a rwygodd ei ddillad, ac a osododd sachlen am ei lwynau, ac a alarodd am ei fab ddyddiau lawer.

35 A'i holl feibion, a'i holl ferched a godasant i'w gyssuro ef: ond efe a wrthododd gymmeryd cyssur, ac a ddywedodd, [p] Yn ddiau disgynnaf yn alarus at fy mab i'r beddrod: a'i dad a wylodd *am dano* ef.

[p] Pen. 42. 38. a 44. 29, 31.

36 [q] A'r Midianiaid a'i gwerthasant ef i'r Aipht i Butiphar, tywysog Pharo, a'r distain.

[q] Pen. 39. 1.

PEN. XXXVIII.

1 *Iuda yn cenhedlu Er, Onan, a Selah. 6 Er yn priodi Tamar.* 8 *Camwedd Onan.* 11 *Tamar yn aros am Selah,* 16 *yn siommi Iuda,* 27 *ac yn dwyn gefeilliaid, Phares a Zarah.*

Jon. 20. B.

AC yn y cyfamser hwnnw y darfu i Juda fyned i wared oddi wrth ei frodyr, a throi at ŵr o Adulam, a'i enw Hirah.

2 Ac yno y canfu Juda ferch gŵr o Ganaan, a'i enw ef *oedd* [a] Sua, ac a'i cymmerodd hi, ac a aeth atti hi.

[a] 1 Cron. 2. 3.

3 A hi a feichiogodd, ac a esgorodd ar fab, ac efe a alwodd ei enw ef [b] Er.

[b] Num. 26. 19.

4 A hi a feichiogodd eilwaith, ac a esgorodd ar fab, a hi a alwodd ei enw ef Onan.

5 A thracheſn hi a esgorodd ar fab, ac a alwodd ei enw ef [c] Selah. Ac yng Nghezib yr oedd efe pan esgorodd hi ar hwn.

[c] Num. 26. 20.

6 A Juda a gymmerth wraig i Er ei gyntafanedig, a'i henw Tamar.

7 Ac yr oedd Er cyntafanedig Juda yn ddrygionus yngolwg yr ARGLWYDD, a'r ARGLWYDD a'i lladdodd ef.

8 A Juda a ddywedodd wrth Onan, Dos at [d] wraig dy frawd, a phrioda hi, a chyfod had i'th frawd.

[d] Deut. 25. 5.

9 Ac Onan a wybu nad iddo ei hun y byddai 'r had: a phan elai efe at wraig ei frawd, yna y collai efe ei *had* ar y llawr, rhag rhoddi o hono had i'w frawd.

10 A drygionus oedd yr hyn a wnaethai efe yngolwg yr ARGLWYDD: am hynny efe a'i lladdodd yntef.

11 Yna Juda a ddywedodd wrth Damar ei waudd, Trig yn weddw *yn* nhŷ dy dad, hyd oni chynnyddo fy mab Selah: (o blegid efe a ddywedodd, Rhag ei farw yntef fel ei frodyr.) A Thamar a aeth, ac a drigodd *yn* nhŷ ei thad.

12 ¶ Ac wedi llawer o ddyddiau, marw a wnaeth merch Sua gwraig Juda: a Juda a gymmerth gyssur, ac a aeth i fynu i Dimnath, at gneifiwyr ei ddefaid, efe a'i gyfaill Hirah yr Adulamiad.

2276.

13 Mynegwyd hefyd i Damar, gan ddywedyd, Wele dy chwegrwn yn mynd i fynu i Dimnath, i gneifio ei ddefaid.

14 Hithau a ddiosgodd ddillad ei gweddwdod oddi am dani, ac a'i cuddiodd ei hun â gorchudd, ac a ymwisgodd, ac a eisteddodd yn nrws † Enaim, yr hwn *fydd* ar y ffordd i Dimnath: o blegid gweled yr oedd hi fyned Selah yn fawr, ac na roddasid hi yn wraig iddo ef.

† neu lle amlwg.

15 A Juda a'i canfu hi, ac a dybiodd mai puttain *ydoedd* hi; o blegid gorchuddio o honi ei hwyneb.

16 Ac efe a drôdd atti hi i'r ffordd, ac a ddywedodd, Tyred attolwg, gad i mi ddyfod attat: (o blegid nid oedd efe yn gwybod mai ei wadd ef *ydoedd* hi) hithau a ddywedodd, Beth a roddi i mi, o's cai ddyfod attaf?

17 Yntef a ddywedodd, Mi a hebryngaf fyn gafr o *blith* y praidd: hithau a ddywedodd, A roddi di wystl hyd oni hebryngech?

18 Yntef a ddywedodd, Pa wystl a roddaf i ti? hithau a ddywedodd, Dy sêl, a'th freichledau, a'th ffon *sydd* yn dy law: ac efe a'i rhoddes iddi, ac a aeth atti, a hi a feichiogodd o hono ef.

19 Yna y cyfododd hi, ac a aeth ymmaith, ac a ddiosgodd ei gorchudd oddi am dani, ac a wisgodd ddillad ei gweddwdod.

20 A Juda a hebryngodd fyn gafr yn llaw 'r Adulamiad ei gyfaill, i gymmeryd y gwystl o law y wraig: ond ni chafodd *hwnnw* hi.

21 Ac efe a ymofynnodd â gwŷr y fro honno, gan ddywedyd, Pa le y *mae* 'r buttain honno *a ydoedd* yn † Enaim wrth y ffordd? A hwythau a ddywedasant, Nid oedd ymma *un* buttain.

† Neu, yr amlwg.

22 Ac efe a ddychwelodd at Juda, ac a ddywedodd, Ni chefais hi: a gŵr y fro honno hefyd a ddywedasant, Nid oedd ymma *un* buttain.

23 A Juda a ddywedodd, Cymmered iddi hi, rhag i ni ‡ gael cywilydd: wele, mi a hebryngais y myn hwn, a thithau ni chefaist hi.

‡ Heb. *fod yn ddirmyg.*

24 ¶ Ac ynghŷlch pen tri mis y mynegwyd i Juda, gan ddywedyd, Tamar dy waudd di a butteiniodd, ac wele hi a feichiogodd hefyd mewn godineb. A dywedodd Juda, Dygwch hi allan, a lloſger hi.

25 Yna hi (pan ddygwyd hi allan,) a anfonodd at ei chwegrwn, gan ddywedyd, O'r gŵr biau y rhai hyn, yr *ydwyf* yn feichiog: hefyd hi a ddywedodd, Adnebydd, attolwg, eiddo pwy yw y sêl, a'r breichledau, a'r ffon ymma.

26 A Juda a adnabu 'r *pethau hynny*, ac a ddywedodd, Cyfiawnach yw hi nâ myfi; o herwydd na roddais hi i'm mâb Selah: ac ni bu iddo ef a wnaeth â hi mwy.

27 ¶ Ac yn amser ei hesgoredigaeth hi, wele efelliaid yn ei chrôth hi.

28 Bu hefyd pan esgorodd hi, i *un* roddi allan *ei* law: a'r fydwraig a gymmerth ac a rwymodd am ei law ei *edau* gôch, gan ddywedyd, Hwn a ddaeth yn gyntaf allan.

† Neu, pa ham y gwnaethost y rhwygiad hwn i'th erbyn.

29 A phan dynnodd efe ei law yn ei hôl, yna wele ei frawd ef a ddaeth allan: a hithau a ddywedodd, Pa † fodd y torraſt allan *dia-*

‡ Sef, torriad.

bîd y torriad hwn arnati: am hynny y galwyd ei enw ef ‡ c Phares.

[c] 1 Cron. 2. 4. Mat. 1. 3.

30 Ac wedi hynny ei frawd ef a ddaeth allan, yr hwn *yr oedd yr edau* gôch am ei law: a galwyd ei enw ef Zarah.

PEN. XXXIX.

Sul 3. o'r Grawys, B. Jon. 20. P.

1 *Codiad Joseph yn nhŷ Putiphar. 7 Ei feistres yn ei demtio ef, ac yntef yn ei gwrthwynebu hi. 13 Achwyn arno ef ar gam. 19 Ei fwrw ef yngharchar, 21 A Duw gyd ag ef yno.*

[a] Pen. 37. 36. Pf. 105. 17. [b] Ad. 21. 1. Sam. 16. 18. a 18. 28. Act. 7. 9.

A Joseph a ddygwyd i wared i'r Aipht, a [a] Phutiphar yr Aiphtwr, tywysog Pharao *a'i* ddistain, a'i prynodd ef o law'r Ismæliaid, y rhai a'i dygasent ef i wared yno.

2 Ac [b] yr oedd yr ARGLWYDD gyd â Joseph, ac efe oedd ŵr llwyddiannus: ac yr oedd efe yn nhŷ ei feistr yr Aiphtiad.

3 A'i feistr a welodd *fod* yr ARGLWYDD gyd ag ef, a bod yr ARGLWYDD yn llwyddo yn ei law ef yr hyn oll a wnelai efe.

4 A Joseph a gafodd ffafr yn ei olwg ef, ac a'i gwasanaethodd ef: yntef a'i gwnaeth ef yn olygwr ar ei dŷ, ac a roddes *yr hyn* oll oedd eiddo dan ei law ef.

[c] Pen. 30. 27.

5 Ac er pan wnaethai efe ef yn olygwr ar ei dŷ, ac ar yr hyn oll *oedd* eiddo, [c] bu i'r ARGLWYDD fendithio ty'r Aiphtiad, er mwyn Joseph: ac yr oedd bendith yr ARGLWYDD ar yr hyn oll oedd eiddo ef yn y ty, ac yn y maes.

6 Ac efe a adawodd yr hyn oll *oedd* ganddo dan law Joseph: ac ni wyddai oddi wrth ddim *a'r a oedd* gyd ag ef, oddieithr y bwyd yr oedd efe yn ei fwyta: Joseph hefyd oedd dêg o bryd, a glân yr olwg.

7 ¶ A darfu wedi 'r pethau hynny, i wraig ei feistr ef ddyrchafu ei golwg ar Joseph, a dywedyd, Gorwedd gyd â mi.

8 Yntef a wrthododd, ac a ddywedodd wrth wraig ei feistr, Wele, fy meistr ni wyr pa beth *sydd* gyd â mi yn y ty: rhoddes hefyd yr hyn oll *sydd* eiddo dan fy llaw i.

9 Nid *oes neb* fwy yn y tŷ hwn nâ myfi, ac ni waharddodd efe ddim rhagof ond tydi; o blegid ei wraig ef *wyt* ti: pa fodd gan hynny y gallaf wneuthur y mowrddrwg hwn, a [d] phechu yn erbyn Duw?

[d] Pen. 20. 6. Lef. 6. 2. Pf. 51. 4.

10 A bu fel yr oedd hi yn dywedyd wrth Joseph beunydd, ac yntef heb wrandaw arni hi, i orwedd yn ei hymmyl hi, *neu* i fod gyd â hi:

11 A bu ynghŷlch yr amser hwnnw i *Joseph* ddyfod i'r ty i wneuthur ei orchwyl; ac nid *oedd* yr un o ddynion y ty yno yn ty.

12 Hithau a'i daliodd ef erbyn ei wisg, gan ddywedyd, Gorwedd gyd â mi: yntef a adawodd ei wisg yn ei llaw hi, ac a ffôdd, ac a aeth allan.

13 A phan welodd hi adael o hono ef ei wisg yn ei llaw hi, a ffoi o hono allan,

14 Yna hi a alwodd ar ddynion ei thy, ac a draethodd wrthynt, gan ddywedyd, Gwelwch, efe a ddug i ni Hebrewr i'n gwaradwyddo: daeth attaf i orwedd gyd â myfi, minnau a waeddais â llef uchel;

15 A phan glywodd efe ddyrchafu o honof fy llef, a gweiddi; yna efe a adawodd ei wisg yn fy ymmyl i, ac a ffôdd, ac a aeth allan.

16 A hi a osododd ei wisg ef yn ei hymmyl, hyd oni ddaeth ei feistr ef adref.

17 A hi a lefarodd wrtho yn y modd hyn, gan ddywedyd, Yr Hebrëwas yr hwn a ddygaist i ni, a ddaeth attaf i'm gwaradwyddo.

18 Qnd pan ddyrchefais fy llef, a gweiddi, yna efe a adawodd ei wisg yn fy ymmyl, ac a ffôdd allan.

19 A phan glybu ei feistr ef eiriau ei wraig, y rhai a lefarodd hi wrtho ef, gan ddywedyd, Yn y modd hwn y gwnaeth dy was di i mi; yna yr ennynnodd ei lid ef.

[e] Pf. 105. 18.

20 A meistr Joseph a'i cymmerth ef, ac [e] a'i rhoddes yn [f] y carchardy, yn y lle yr *oedd* carcharorion y brenin yn rhwym. Ac yno y bu efe yn y carchardy.

[f] Edrych Pen. 40. 15. a 41. 14.

21 ¶ Ond yr ARGLWYDD oedd gyd â Joseph, ac a ddangosodd iddo ef ‡ drugaredd, ac [g] a roddes ffafr iddo yngolwg pennaeth y carchardy.

‡ Neu, *garedigrwydd.* [g] Ecsod. 3. 21. a 11. 3. a 12. 36. Pf. 106. 46. Diar. 16. 7 Dan. 1. 9.

22 A phennaeth y carchardy a roddes dan law Joseph, yr holl garcharorion, y rhai *oedd* yn y carchardy, a pha beth bynnag a wnaent yno, efe oedd yn *ei* wneuthur.

23 Nid *oedd* pennaeth y carchardy yn edrych am ddim oll *a'r a oedd* dan ei law ef, am *fod* yr ARGLWYDD gyd ag ef; a'r hyn a wnai efe, yr ARGLWYDD a'i llwyddai.

PEN. XL.

Jon. 21. B.

1 *Bwtler a Phobydd Pharao yngharchar, 4 dan ſiars Joſeph. 5 Eſe yn deongli eu breuddwydion hwy. 20 A'r rhai hynny yn dyfod i ben ar ol ei ddeongliad ef. 23 Anniolchgarwch y bwtler.*

2286. ‡ bwtler.

A Darfu wedi 'r pethau hynny, i ‡ drulliad brenin yr Aipht a'r pobydd, bechu yn erbyn eu harglwydd, brenin yr Aipht.

2 A Pharao a lidiodd wrth ei ddau swyddwr, *ſef* wrth y pentrulliad, a'r penpobydd.

3 Ac a'i rhoddes hwynt mewn dalfa, yn nhŷ'r distain, *ſef* yn y carchardy, y lle'r *oedd* Joseph yn rhwym.

4 A'r distain a wnaeth Joseph yn olygwr arnynt hwy: ac efe a'i gwasanaethodd hwynt, a buant mewn dalfa dros amser.

5 ¶ A breuddwydiasant freuddwyd ill dau, pob un ei freuddwyd ei hun yn yr un nôs, pob un ar ôl deongliad ei freuddwyd ei hun, trulliad a phobydd brenin yr Aipht, y rhai *oedd* yn rhwym yn y carchardy.

6 A'r borau y daeth Joseph attynt, ac a edrychodd arnynt, ac wele hwynt yn athrist.

7 Ac efe a ymofynnodd â swyddwyr Pharao, y rhai *oedd* gyd ag ef mewn dalfa yn nhŷ ei arglwydd, gan ddywedyd, Pa ham y *mae* eich wynebau yn ddrwg heddyw?

8 A dywedasant wrtho, Breuddwydiasom freuddwyd, ac nid *oes* a'i deonglo: a Joseph a ddywedodd wrthynt, [a] Onid i Dduw y *perthyn* deongli? mynegwch attolwg i mi.

[a] Edrych Pen. 41. 16. Dan. 2. 11, 28.

9 A'r pentrulliad a fynegodd ei freuddwyd i Joseph, ac a ddywedodd wrtho, Yn fy mreuddwyd *yr oeddwn*, ac wele winwydden o'm blaen.

10 Ac yn y winwydden *yr oedd* tair caingc: ac *yr oedd* hi megis yn blaendarddu; ei blodeuyn a dorrasai allan, ei grawnsyppiau hi a ddug rawnwin addfed.

11 Hefyd *yr oedd* cwppan Pharao yn fy llaw; a chymmerais y grawnwin, a gwesgais hwynt i gwppan Pharao, a rhoddais y cwppan yn llaw Pharao.

12 A Joseph a ddywedodd wrtho, Dymma ei ddeongliad ef; Tri diwrnod yw y tair caingc.

[b] 2 Bren. 25. 27. ‡ Neu, *gyfrif.*

13 O fewn tri diwrnod etto Pharao [b] a ‡ ddyrchafa dy ben di, ac a'th rydd di eilwaith yn dy le, a rhoddi gwppan Pharao yn ei law ef, fel y buoſt arferol yn y cyntaf, pan oeddit drulliad iddo.

14 Etto cofia fi gyd â thi, pan fo daioni i ti, a gwnâ attolwg â mi drugaredd, a chofia

chofia fi wrth Pharao, a dŵg fi allan o'r tŷ hwn.

15 O blegid yn lledrad i'm lledratäwyd o wlâd yr Hebreaid, ac ymma heſyd ni wneuthym ddim, fel y bwrient fi yngharchar.

16 Pan welodd y penpobydd mai da oedd y deongliad, eſe a ddywedodd wrth Joſeph, Minnau heſyd *oedawn* yn ſy mreuddwyd, ac wele dri chawell ‡ rhwyd-dyllog ar ſy mhen.

‡ Neu, gwynnion.

17 Ac yn y cawell uchaf *yr oedd* peth o bôb bwyd Pharao o waith pobydd; a'r ehediaid yn eu bwyta hwynt o'r cawell oddi ar ſy mhen.

18 A Joſeph a attebodd, ac a ddywedodd, Dymma ei ddeongliad ef; tri diwrnod yw y tri chawell.

‡ Cyfrif.

19 O fewn tri diwrnod etto y ‡ cymmer Pharao dy ben di oddi arnat, ac a'th groga di ar bren, a'r ehediaid a fwytânt dy gnawd di oddi am danat.

20 ¶ Ac ar y trydydd dydd, yr oedd dydd genedigaeth Pharao, ac eſe [c] a wnaeth wledd i'w holl weiſion: ac eſe a ‡ ddyrchafodd ben y pentrulliad, a'r penpobydd ym myſg ei weiſion.

[c] Marc 6. 21.

‡ Neu, gyfrifoedd.

21 Ac a oſododd y pentrulliad eilwaith yn ei ſwydd, ac yntef a roddes y cwppan i law Pharao.

22 A'r penpobydd a grogodd eſe, fel y deongleſai Joſeph iddynt hwy.

23 Ond y pentrulliad ni chofiodd Joſeph, eithr anghofiodd ef.

PEN. XLI.

Jon. 21. P.

1 *Dau freuddwyd Pharao.* 25 *Joſeph yn eu deongli hwy.* 33 *yn rhoddi cyngor i Pharao.* 38 *Codiad Joſeph.* 50 *Mae eſe yn cenhedlu Manaſſeh ac Ephraim.* 54 *Y newyn yn dechrau.*

2289. YNa ym mhen dwy flynedd lawn, y bu i Pharao freuddwydio; ac wele eſe yn ſefyll wrth yr afon.

2 Ac wele yn eſgyn o'r afon ſaith o wartheg têg yr olwg; a thewon o gig, ac mewn gweirglodd-dir y porent.

3 Wele heſyd ſaith o wartheg eraill yn eſgyn ar eu hôl hwynt o'r afon, yn ddrwg yr olwg, ac yn gulion o gig; a hwy a ſaſaſant yn ymmyl y gwartheg *eraill* ar lan yr afon.

4 A'r gwartheg drwg yr olwg a chulion o gig a fwyaſant y ſaith gwartheg têg yr olwg, a breiſion: yna y dihunodd Pharao.

5 Ac eſe a gyſgodd, ac a freuddwydiodd eilwaith; ac wele ſaith o dywyſennau yn tyfu ar un gorſen, o *rai* ‡ breiſgion a da.

‡ Neu, breiſion.

6 Wele heſyd ſaith o dywyſennau teneuon, ac wedi deifio gan wynt y dwyrain, yn tarddu allan ar eu hôl hwynt.

7 A'r tywyſennau teneuon a lyngcaſant y ſaith dywyſen fraiſg, a llawn: a deffrôdd Pharao, ac wele breuddwyd *oedd*.

8 A'r borau y bu i'w ysbryd ef gynhyrfu, ac [a] efe a anfonodd, ac a alwodd am holl ddewiniaid yr Aipht, a'i holl ddoethion hi: a Pharao a ſynegodd iddynt hwy ei freuddwydion; ond nid *oedd* a'i deonglai hwynt i Pharao.

[a] Dan. 2. 2.

9 ¶ Yna y llefarodd y pen-trulliad wrth Pharao, gan ddywedyd; Yr wyf fi yn cofio fy meiau heddyw:

10 Llidio a wnaethai Pharao wrth ei weiſion, ac eſe a'm rhoddes mewn carchar *yn* nhŷ 'r diſtain, myfi a'r pen-pobydd;

11 A ni a freuddwydiaſom freuddwyd yn yr un nôs, mi ac efe: breuddwydiaſom bob un ar ôl deongliad ei freuddwyd.

[b] Pen. 40. 5.

12 Ac *yr oedd* yno gyd â nyni fâb jeuange o Hebread, gwâs i'r diſtain, a ni a ſynegaſom iddo ef, ynteef [c] a ddeonglodd i ni ein breuddwydion; i bob un yn ôl ei freuddwyd, y deonglodd eſe.

2289.

[c] Pen. 40. 12, &c.

13 A darfu, fel y deonglodd i ni, felly y bu: rhôdd fi eilwaith i'm ſwydd, ac yntef a grogodd eſe.

14 ¶ [d] Pharao gan hynny a anfonodd, ac a alwodd am Joſeph: hwythau ar redeg a'i cyrchaſant ef o'r carchar: yntef a eilliodd *ei wallt*, ac a newidiodd ei ddillad, ac a ddaeth at Pharao.

[d] Pſ. 105. 20.

15 A Pharao a ddywedodd wrth Joſeph, Breuddwydiais freuddwyd, ac nid *oes* a'i deonglo: a myfi a glywais ddywedyd am danat ti, y medri † ddyall breuddwyd i'w deongli.

† Heb. wrando.

16 A Joſeph a attebodd Pharao, gan ddywedyd; Nid myfi, Duw a ettyb lwyddiant i Pharao.

17 A Pharao a ddywedodd wrth Joſeph; Wele fi yn ſy mreuddwyd yn ſefyll ar lân yr afon.

18 Ac wele 'n eſgyn o'r afon ſaith o wartheg tewon o gig, a thêg yr olwg, ac mewn gweirglodd-dir y porent.

19 Wele heſyd ſaith o wartheg eraill yn eſgyn ar eu hôl hwynt, truain, a drwg jawn yr olwg, ac yn gulion o gig: ni welais rai cynddrwg a hwynt yn holl dîr yr Aipht.

20 A'r gwartheg culion a drwg, a fwytaſant y ſaith muwch tewon cyntaf.

21 Ac er eu myned i'w boliau ni wyddid iddynt fyned i'w boliau, ond yr olwg arnynt oedd ddrwg megis yn y dechreuad: yna mi a ddeffroais.

22 Gwelais heſyd yn ſy mreuddwyd, ac wele ſaith dywyſen llawn a thêg, yn cytodi o'r un gorſen.

23 Ac wele ſaith o dywys mân, teneuon; wedi deifio *gan* ddwyreinwynt, yn tyfu ar eu hôl hwynt.

24 A'r tywyſennau teneuon a lyngcaſant y ſaith dywyſen dda: a mi a ddywedais *hyn* wrth y dewiniaid, ond nid oedd a'i deonglai i mi.

25 ¶ A dywedodd Joſeph wrth Pharao, Breuddwyd Pharao ſydd un; yr hyn y mae Duw yn ei [e] neuthur a ſynegodd efe i Pharao.

[e] 2 Br. 8. 1.

26 Y ſaith o wartheg têg, ſaith mlynedd ydynt; a'r ſaith dywyſen dêg, ſaith mlynedd ydynt: y breuddwyd un yw:

27 Heſyd y ſaith muwch culion a drwg, y rhai *oedd* yn eſgyn ar eu hôl hwynt, ſaith mlynedd *ydynt*; a'r ſaith dywyſen wâg, wedi deifio *gan* y dwyreinwynt, a ſyddant ſaith mlynedd o newyn.

28 Hyn yw 'r peth a ddywedais i wrth Pharao: yr hyn a wnâ Duw, eſe a'i dangoſodd i Pharao.

29 Wele y mae ſaith mlynedd yn dyfod, o amldra mawr trwy holl wlâd yr Aipht.

30 Ond ar eu hôl hwynt y cyfyd ſaith mlynedd o newyn, ac anghofir yr holl amlder trwy wlâd yr Aipht: a'r newyn a ddiſetha 'r wlâd.

31 Ac ni wybyddir *oddi wrth* yr amldra yn y wlâd, o herwydd y newyn hwnnw wedi hynny: o blegid trwm jawn fydd.

32 Heſyd am ddyblu 'r breuddwyd i Pharao ddwywaith, *hynny a ſu* o blegid ‡ ſicrhau 'r peth gan Dduw, a bod Duw yn bryſio i'w wneuthur.

‡ Neu, darparu.

33 Yn awr gan hynny edryched Pharao *am* wr dyallgar a doeth, a goſoded ef ar wlâd yr Aipht.

34 Gwnaed Pharao hyn, a goſoded olygwyr ar y wlâd, a chymmered bummed ran

enwd gwlad yr Aipht, dros ſaith mlynedd yr amldra.

35 A chaſglant holl ymborth y blynyddoedd daionus ſy ar ddyfod: a chaſglant ŷd dan law Pharao, a chadwant ymborth yn y dinaſoedd.

36 A bydded yr ymborth ynghadw i'r wlad dros y ſaith mlynedd newyn, y rhai fyddant yngwlad yr Aipht, ſel na ‡ ddifether y wlad gan y newyn.

37 ¶ A'r peth oedd dda yngolwg Pharao, ac yngolwg ei holl weiſion.

38 A dywedodd Pharao wrth ei weiſion, A gaem ni ŵr ſel hwn [f] yr hwn y *mae* ysbryd Duw ynddo.

39 Dywedodd Pharao hefyd wrth Joſeph, Gan wneuthur o Dduw i ti wybod hyn oll, nid mor ddyallgar a doeth neb a thydi.

40 [g] Tydi a fyddi ar fy nhŷ, ac wrth dy air di y † llywodraethir fy mhobl oll: *yn y* deyrngadair yn unig y byddaf ſwy na thydi.

41 Yna y dywedodd Pharao wrth Joſeph, Edrych, goſodais di ar holl wlad yr Aipht.

42 A [h] thynnodd Pharao ei fodrwy oddi ar ei law, ac a'i rhoddes hi ar law Joſeph, ac a'i gwiſgodd eſ mewn gwiſgoedd ‡ ſidan, ac [i] a oſododd gadwyn aur am ei wdd eſ;

43 Ac a wnaeth iddo ſarchogaeth yn yr ail cerbyd *oedd* gantho: a llefwyd o'i flaen eſ, * Abrec: felly y goſodwyd eſ ar holl wlad yr Aipht.

44 Dywedodd Pharao hefyd wrth Joſeph, Myfi yw Pharao, ac hebot ti ni chyſyd gŵr ei law na'i droed, trwy holl wlad yr Aipht.

45 A Pharao a alwodd enw Joſeph, Saphnath-Paaneah, ac a roddes iddo Aſnath merch Potipherah ‡ offeiriad On, yn wraig: yna yr aeth Joſeph allan dros wlad yr Aipht.

46 ¶ A Joſeph *ydoedd* fâb dengmlwydd ar hugain pan ſafodd eſe ger bron Pharao brenin yr Aipht: a Joſeph a aeth allan o ŵydd Pharao, ac a dramwyodd trwy holl wlad yr Aipht.

47 A'r ddaear a gnydiodd dros ſaith mlynedd yr amldra, yn ddyrneidiau.

48 Yntef a gaſglodd holl ymborth y ſaith mlynedd a fu yngwlad yr Aipht, ac a roddes ymborth i gadw yn y dinaſoedd: ymborth y maes yr hwn *fyddai* o amgylch pob dinas, a roddes eſe i gadw ynddi.

49 A Joſeph a gynhullodd ŷd ſel tywod y môr, yn dra-llioſog, hyd oni pheidiodd a'i riſo: o blegid *yr ydoedd* heb riſedi.

50 Ond cyn dyfod blwyddyn o newyn, [k] y ganwyd i Joſeph ddau fâb, y rhai a ymddûg Aſnath merch Potipherah † offeiriad On iddo eſ.

51 A Joſeph a alwodd enw ei gyntafanedig, ‡ Manaſſeh: O blegid *(eb eſe)* Duw a wnaeth i mi anghofio ſy llafur oll, a thylwyth fy nhâd oll.

52 Ac eſe a alwodd enw'r ail † Ephraim: O blegid *(eb eſe)* Duw a'm ffrwythlonodd i yngwlad fy ngorthrymder.

53 ¶ Darfu'r ſaith mlynedd o amldra, y rhai a fu yngwlad yr Aipht.

54 [l] A'r ſaith mlynedd newyn a ddechreuaſant ddyfod, ſel y dywedaſai Joſeph; ac yr oedd newyn yn yr holl wledydd; ond yn holl wlad yr Aipht yr ydoedd bara.

55 A phan newynodd holl wlad yr Aipht; y bobl a waeddodd ar Pharao am fara: a Pharao a ddywedodd wrth yr holl Aiphtiaid, Ewch at Joſeph; yr hyn a ddywedo eſe wrthych, gwnewch.

56 Y newyn hefyd ydoedd ar holl wyneb y ddaear; a Joſeph a agorodd yr holl *leoedd* yr *oedd ŷd* ynddynt, ac a werthodd i'r Aiphtiaid: o blegid y newyn oedd drwm yngwlad yr Aipht.

57 A daeth yr holl wledydd i'r Aipht at Joſeph i brynu: o herwydd y newyn oedd drwm yn yr holl wledydd.

PEN. XLII.

1 *Jacob yn anfon ei ddêg mâb i'r Aipht i brynu ŷd.* 6 *Joſeph yn eu carcharu hwy yn lle 'sbïwyr.* 18 *Ac yn eu rhyddhâu hwy dan ammod iddynt ddwyn Benjamin.* 21 *Eu cydwybod yn eu cyhuddo hwy o achos Joſeph.* 24 *Cadw Simeon yn wyſtl.* 25 *Hwynt yn dychwelyd ag ŷd, a'i harian yn eu ſachau.* 29 *Ac yn traethu'r newyddion i Jacob.* 36 *Jacob yn gwrthod danfon Benjamin.*

PAn welodd [a] Jacob fod ŷd yn yr Aipht, dywedodd Jacob wrth ei feibion, Pa ham yr edrychwch ar eu gilydd?

2 Dywedodd hefyd, Wele, clywais fod ŷd yn yr Aipht: ewch i wared yno, a phrynwch i ni oddi yno, ſel y bôm [b] fyw, ac na byddom feirw.

3 ¶ A deg brodyr Joſeph a aethant i wared i brynu ŷd i'r Aipht.

4 Ond ni ollyngai Jacob Fenjamin brawd Joſeph gyd â'i frodyr: o blegid efe a ddywedodd, Rhag digwydd niwaid iddo ef.

5 A meibion Iſrael a ddaethant i brynu ym mhlith y rhai oedd yn dyfod; o blegid yr ydoedd y newyn yngwlad Canaan.

6 A Joſeph oedd lywydd ar y wlad, ac oedd ei hun yn gwerthu i holl bobl y wlad: a brodyr Joſeph a ddaethant, ac [c] a ymgrymmaſant i lawr iddo eſ *ar eu* hwynebau.

7 A Joſeph a ganfu ei frodyr, ac a'i hadnabu hwynt, ac a ymddïeithrodd iddynt hwy, ac a lefarodd wrthynt yn † arw, ac a ddywedodd wrthynt, O ba le y daethoch? hwythau a attebaſant, O wlad Canaan i brynu lluniaeth.

8 A Joſeph oedd yn adnabod ei frodyr: ond ni'd oeddynt hwy yn ei adnabod eſ.

9 A Joſeph [d] a gofiodd ei freuddwydion a freuddwydiaſai eſe am danynt hwy, ac a ddywedodd wrthynt; 'Sbïwyr *ydych* chwi: i edrych noethder y wlad y daethoch.

10 Hwythau a ddywedaſant wrtho eſ, Nag ê, fy Arglwydd, onid dy weiſion a ddaethant i brynu lluniaeth.

11 Nyni oll *ydym* feibion un gŵr: gŵyr cywir *ydym* ni: nid yw dy weiſion di 'sbïwyr.

12 Yntef a ddywedodd wrthynt hwy, Nag ê; onid i edrych noethder y wlad y daethoch.

13 Hwythau a ddywedaſant, Dy weiſion di *oedd* ddeuddeng mrodyr, meibion un gŵr yngwlad Canaan: ac wele y *mae* 'r jeuangaf heddyw gyd â'n tâd ni, a'r llall [e] nid yw *fyw*.

14 A Joſeph a ddywedodd wrthynt, Dyma 'r hyn a adroddais wrthych, gan ddywedyd, 'Sbïwyr *ydych* chwi.

15 Wrth hyn i'ch profir: [f] Myn einioes Pharao *nid* ewch allan oddi ymma, onid trwy ddyfod o'ch brawd jeuangaf ymma.

16 Hebryngwch un o honoch i gyrchu 'ch brawd, a rhwymer chwithau, ſel y profer eich geiriau chwi, *a oes* gwirionedd ynnoch: o blegid onid ê (myn einioes Pharao) 'sbïwyr yn ddiau *ydych* chwi.

17 Ac

‡ Neu, *horrer ymmaith.*

[f] Num. 27. 18. Dan. 5. 11.

[g] Pſ. 105. 21. 1 Mac. 2. 53. Act. 7. 10.

† Heb. *arfogir*, neu *cujana.*

[h] Eſt. 3. 10. a 8. 2, 8.

‡ Neu, *lliain main.*

[i] Dan. 5. 7, 29.

* Sef, *Plygwch y glin.*

‡ Neu, *Tywyſog.*

[k] Pen. 46. 20. a 48. 5.

† *Tywyſog* 2292.

‡ Sef, *Anghofio* 2293.

† Sef, *ffrwythlon.*

2296.

[l] Pſ. 105. 16.

[a] Act. 7. 12.

[b] Pen. 43. 8. Pſ. 118. 17. Eſ. 38. 1. 2297.

[c] Pen. 37. 7.

† Heb. *galed.*

[d] Pen. 37. 5.

[e] Galar. 5. 7. Edrych Pen. 44. 20.

[f] Edrych 1 Sam 1. 26. a 17. 55.

2297. 17 Ac efe a'i † rhoddodd hwynt i gŷd yngharchar dridiau.

† Heb. cafgloadd. 18 Ac ar y trydydd dydd y dywedodd Joseph wrthynt, Gwnêwch hyn fel y byddoch fyw: g ofni Duw 'r wyf fi.

g Neh. 5. 15. 19 O's gwŷr cywir *ydych* chwi, rhwymer un o'ch brodyr chwi yn eich carchardy: ac ewch chwithau, dygwch ŷd *rhag* newyn i'ch tylwyth.

h Pen. 43. 5. a 44. 23. 20 A h dygwch eich brawd ieuangaf attaf fi, felly y cywirir eich geiriau chwi, ac ni byddwch feirw: hwythau a wnaethant felly.

21 ¶ Ac a ddywedasant wrth eu gilydd, Dïau bechu o honom yn erbyn ein brawd: o blegid gweled a wnaethom gyfyngdra ei enaid ef, pan ymbiliodd efe â ni, ac ni wrandawsom ef: am hynny y daeth y cyfyngdra hwn arnom ni.

22 A Reuben a'i hattebodd hwynt gan ddywedyd, i Oni ddywedais i wrthych, gan ddywedyd; Na phechwch yn erbyn yr herlod; ac ni wrandawech chwi, wele am hyny ynte y gofynnir ei waed ef.

i Pen. 37. 21.

23 Ac ni's gwyddynt hwy fod Joseph yn eu dyall; am *fod* cyfieithydd rhyngddynt.

24 Yntef a drôdd oddi wrthynt, ac a wylodd, ac a ddaeth eilchwyl attynt, ac a lefarodd wrthynt hwy, ac a gymmerth o'i mysg hwynt Simeon, ac a'i rhwymodd ef o flaen eu llygaid hwynt.

25 ¶ Joseph hefyd a orchymynnodd lenwi eu sachau hwynt o ŷd, a rhoddi dracheſn arian pob un *o honynt* yn ei sâch, a rhoddi hwyd iddynt i'w fwyta ar y ffordd: ac felly y gwnaeth iddynt hwy.

26 Hwythau a gyfodasant eu hŷd ar eu hasynnod, ac a aethant oddi yno.

k Edrych Pen. 43. 21. 27 Ac k un a agorodd ei sâch ar fedr rhoddi ebran i'w asyn yn y lletty, ac a ganfu ei arian: canys wele hwynt yngenau ei ffettan ef.

28 Ac a ddywedodd wrth ei frodyr, Rhoddwyd adref fy arian, ac wele *hwynt* hefyd yn fy ffettan: yna y digalonnasant hwy, ac a ofnasant, gan ddywedyd wrth eu gilydd; Pa ham y gwnaeth Duw i ni hyn?

29 ¶ A hwy a ddaethant at Jacob eu tâd i wlâd Canaan, ac a fynegasant iddo ef eu holl ddamweiniau, gan ddywedyd,

30 Dywedodd y gŵr *oedd* arglwydd y wlâd yn ‡arw wrthym ni, ac a'n cymmerth ni fel 'sbïwyr y wlâd.

‡ Heb. galed.

31 Ninnau a ddywedasom wrtho ef, Gwŷr cywir *ydym* ni; nid 'sbïwyr ydym.

32 Deuddeg o frodyr *oeddym* ni, meibion ein tâd ni: un nid *yw fyw*, ac y *mae* 'r jeuangaf heddyw gyd â'n tâd ni yngwlâd Canaan.

33 A dywedodd y gŵr oedd arglwydd y wlâd wrthym ni, Wrth hyn y câf wybod mai cywir *ydych* chwi, gadêwch gyd â myfi un o'ch brodyr, a chymmerwch *luniaeth i dorri* newyn eich teuluoedd, ac ewch ymmaith.

34 A dygwch eich brawd ieuangaf attaf fi, fel y gwybyddwyf nad ysbïwyr *ydych* chwi, ond *eich bod* yn gywir: *yna* y rhoddaf eich brawd i chwi, a chewch farchnatta yn y wlâd.

35 ¶ Fel yr oeddynt hwy yn tywallt eu sachau, yna wele godaid arian pob un yn ei sach: a phan welsant y codau arian, hwynt-hwy a'i tâd, ofni a wnaethant.

36 A Jacob eu tâd hwynt a ddywedodd wrthynt hwy, Diblantasoch fi; Joseph nid *yw fyw*, a Simeon yntef nid *yw fyw*, a Benjamin a ddygech ymmaith: yn fy erbyn i y mae hyn oll.

37 A dywedodd Reuben wrth ei dâd, gan ddywedyd; Lladd fy nau fâb i, oni ddygaf ef drachefn attat ti: dyro ef yn fy llaw i, a mi a'i dygaf ef attat ti eilwaith.

38 Yntef a ddywedodd, Nid â fy mab i wared gyd â chwi, o blegid bu farw ei frawd, ac yntef a adawŷd ei hunan: l pe digwyddai iddo ef niwaid ar y ffordd yr ewch ar hŷd-ddi, yna chwi m a barech i'm penwynni ddisgyn i'r bedd mewn trisstwch.

l Pen. 44. 29. m Pen. 37. 35. a 44. 31.

PEN. XLIII.

1 Jacob yn ftin gantho ollwng Benjamin. 15 Joseph yn croefawi ei frodyr. 31 Yn gwneuthur iddynt wledd.

Sul 4 o'r Grawys, B. Jon. 22. P. 2298.

A 'R newyn *oedd* drwm yn y wlâd.

2 A bu wedi iddynt fwyta 'r ŷd a ddygasent o'r Aipht, ddywedyd o'i tâd wrthynt hwy, Ewch eilwaith, prynwch i ni ychydig luniaeth.

3 A Juda a attebodd, gan ddywedyd, Gan rybuddio y rhybuddiodd y gŵr nyni, gan ddywedyd, Nac edrychwch *yn* fy wyneb oni bydd eich a brawd gyd â chwi.

a Pen. 42. 20. a 44. 23.

4 O's anfoni ein brawd gyd â ni, ni a awn i wared, ac a brynwn i ti luniaeth.

5 Ond o's ti nid anfoni, nid awn i wared: o blegid y gŵr a ddywedodd wrthym ni, Nac edrychwch *yn* fy wyneb oni bydd eich brawd gyd â chwi.

6 Ac Israel a ddywedodd, Pa ham y drygasoch fi, gan fynegi i'r gŵr *fod* i chwi etto frawd?

7 Hwythau a ddywedasant, Gan ymofyn yr ymofynnodd y gŵr am danom ni, ac am ein cenedl, gan ddywedyd, Ai byw eich tâd chwi etto? Oes frawd *arall* i chwi? ninnau a ddywedasom wrtho ef ar ôl y geiriau hyny: a allem ni gan wybod, wybod y dywedai efe, Dygwch eich brawd i wared?

8 Juda a ddywedodd hefyd wrth ei dâd Israel, Gollwng y bachgen gyd â mi, ninnau a gyfodwn ac a awn ymmaith, fel y byddom byw, ac na byddom feirw; nyni, a thithau, a'n plant hefyd.

9 Myfi a fechnïaf am dano ef, o'm llaw i y gofynni ef: b oni's dygaf ef attat ti, a'i osod ef ger dy fron di, yna y byddaf euog o fai i'th erbyn byth.

b Pen. 44. 32.

10 Canys pe na buasem hwyrfrydig daethem eilchwyl ymma ddwy waith bellach.

11 Ac Israel eu tâd a ddywedodd wrthynt, O's rhaid yn awr felly, gwnêwch hyn: cymmerwch o ddewis ffrwythau 'r wlâd yn eich llestri, a dygwch yn anrheg i'r gŵr, ychydig falm, ac ychydig fêl, llysiau, a myrr, cnau, ac almonnau.

12 Cymmerwch hefyd ddau cymmaint o arian gyd â chwi, a dygwch eilwaith gyd â chwi yr arian a roddwyd drachefn yngenau eich sachau: ond odid amryfusedd *fu* hynny.

13 Hefyd cymmerwch eich brawd, a chyfodwch, ewch eilwaith at y gŵr.

14 A Duw hollalluog a roddo i chwi drugaredd ger bron y gŵr, fel y gollyngo i chwi eich brawd arall, a Beniamin: * minnau fel i'm diblantwyd a ddiblentir.

* Edrych Eph. 4. 16.

15 ¶ A'r gwŷr a gymmerasant yr anrheg honno, a chymmerasant arian yn ddwbl yn eu llaw, a Benjamin *hefyd*, a chyfodasant ac a aethant i wared i'r Aipht, a safasant ger bron Joseph.

16 A Joseph a ganfu Fenjamin gyd â

2298. hwynt, ac a ddywedodd wrth yr hwn *oedd olygwr* ar ei dŷ, Dŵg y gwŷr hyn i'r tŷ, a lladd laddfa, ac arlwya; o blegid y gwŷr a gânt ſwyta gyd â myfi ar hanner dydd.

17 A'r gŵr a wnaeth fel y dywedodd Joſeph: a'r gŵr a ddûg y dynion i dŷ Joſeph.

18 A'r gwŷr a ofnaſant, pan ddycpwyd hwynt i dŷ Joſeph, ac a ddywedaſant, O blegid yr arian a roddwyd eilwaith yn ein ſachau ni yr amſer cyntaf, y dycpwyd nyni

† Heb. *ymareiglo* i mewn: i † ſwrw hyn arnom ni ac i ruthro i ni, ac i'n cymmeryd ni yn gaethion, a'n haſynnod heſyd.

19 A hwy a neſaſant at y gŵr *oedd olygwr* ar dŷ Joſeph, ac a leſaraſant wrtho, wrth ddrws y tŷ,

[c] Pen. 42. 3. 20 Ac a ddywedaſant; Fy arglwydd, [c] gan ddiſgyn y diſgynnaſom yr amſer cyntaf, i brynu lluniaeth;

[d] Pen. 42. 27, 35. 21 A [d] bu pan ddaethom i'r lletty, ac agoryd ein ſachau, yna wele arian pob un yngenau ei ſach; ein harian ni *meddaf* yn ei bwys; cnd ni a'i dygaſom eilwaith yn ein llaw:

22 Dygaſom heſyd arian arall i wared yn ein llaw, i brynu lluniaeth: ni's gwyddom pwy a oſododd ein harian ni yn ein ffettanau.

23 Yntef a ddywedodd, Heddwch iwch'; nac ofnwch: eich Duw chwi, a Duw eich tâd, a roddes i chwi dryſor yn eich ſachau; daeth eich arian chwi attafi: Ac eſe a ddûg Simeon allan attynt hwy.

[e] Pen. 18. 4. a 24. 32. 24 A'r gŵr a ddûg y dynion i dŷ Joſeph, ac a [e] roddes ddwfr, a hwy a olchaſant eu traed, ac eſe a roddes ebran i'w haſynnod hwynt.

25 Hwythau a barotoiſant eu hanrheg erbyn dyfod Joſeph ar hanner dydd: o blegid clywſent mai yno y bwytâent fara.

[f] Pen. 37. 7, 10. 26 ¶ Pan ddaeth Joſeph i'r tŷ, hwythau a ddygaſant iddo eſ yr anrheg *oedd* ganddynt i'r tŷ, ac [f] a ymgrymmaſant iddo eſ hyd lawr.

‡ Heb. *hedd wch.* † Heb. *oes hedd-wch i'r.* 27 Yntef a oſynnodd iddynt am eu ‡ hiechyd, ac a ddywedodd, † Ai jach yr hên wr eich tâd chwi, § yr hwn y ſoniaſoch *am dano?* Ai byw eſe etto?

§ Pen. 42. 11, 13. 28 Hwythau a ddywedaſant, Jâch yw dy wâs, ein tâd ni, byw yw eſe etto: yna yr ymgrymmaſant, ac yr ymoſtyngaſant.

29 Yntef a ddyrchafodd ei ſygaid, ac a ganfu ei frawd Benjamin, mâb ei fam ei hun, ac a ddywedodd, Ai dymma 'ch brawd jeuangaſ chwi, [h] am yr hwn y dywedaſoch wrthyf ſi? yna y dywedodd, Duw a roddo râs i ti, fy mâb.

[h] Pen. 42. 13. 30 A Joſeph a fryſiodd, (o blegid cynneiaſai ei ymyſgaroedd eſ tu ag at ei frawd;) ac a geiſiodd *le* i wylo, ac a aeth i mewn i'r yſtafell, ac a wylodd yno.

31 Gwedi hynny *eſe* a olchodd ei wyneb, ac a ddaeth allan, ac a ymattaliodd, ac a ddywedodd, Goſodwch fara.

32 Hwythau a oſodaſant *fwyd* iddo eſ wrtho ei hun, ac iddynt hwy wrthynt eu hun, ac i'r Aiphtiaid y rhai oedd yn bwyta gyd ag eſ wrthynt eu hunain: o blegid ni allai 'r Aiphtiaid ſwyta bara gyd â'r Hebrëaid: o herwydd' ffieidd-dra oedd hynny gan yr Aiphtiaid.

[i] Pen. 46. 34. 33 Yna'r eiſteddaſant ger ei fron eſ, y cyntaſanedig yn ôl ei gyntafenedigaeth, a'r jeuangaſ ar ôl ei jeuengtid: a rhyfeddodd y gwŷr bob un wrth ei gilydd.

34 Yntef a gymmerodd ſeigiau oddi ger ei fron ei hun iddynt hwy: a mwy ydoedd ſaig Benjamin o bum rhan nâ ſeigiau 'r un o honynt oll: felly 'r yfaſant ac [k] y gwleddaſant gyd ag eſ. 2298.

[k] Edrych Hag. 1. 6. Jo. 2. 10.

PEN. XLIV.

1 *Dyſais Joſeph i attal ei frodyr.* 14 *Ufudd ddeiſyfiad Juda at Joſeph.*

Jon. 23. B. AC eſe a orchymynnodd i'r hwn *oedd olygwr* ar ei dŷ eſ, gan ddywedyd, Llanw ſachau 'r gwŷr o fwyd, cymmaint ag a allant ei ddwyn, a dôd arian pob un yngenau ei ſach.

2 A dôd ſy nghwppan fy hun, *ſef* y cwppan arian yngenau ſach yr jeuangaſ, gyd ag arian ei ŷd eſ: yntef a wnaeth ar ôl gair Joſeph, yr hwn a ddywedaſai eſe.

3 Y borau a oleuodd, a'r gwŷr a ollyngwyd ymmaith, hwynt a'i haſynnod.

4 Hwythau a aethant allan o'r ddinas, ac nid aethant nepell, pan ddywedodd Joſeph wrth yr hwn *oedd olygwr* ar ei dŷ; Cyſod, a dilyn ar ôl y gwŷr: a phan oddiweddech hwynt, dywed wrthynt, Pa ham y talaſoch ddrwg am dda?

5 Onid dymma 'r *cwppan* yr yſai fy arglwydd ynddo, ac yr arferai ddewiniaeth wrtho? drwg y gwnaethoch yr hyn a wnaethoch.

6 ¶ Yntef a'i goddiweddodd hwynt, ac a ddywedodd y geiriau hynny wrthynt hwy.

7 Y rhai a ddywedaſant wrtho yntef, Pa ham y dywed fy arglwydd y cyfryw eiriau? na atto Duw i'th weiſion di wneuthur y cyfryw beth.

8 Wele, ni a ddygaſom attat ti eilwaith o wlâd Canaan yr arian a gawſom yngenau ein ſachau; pa fodd gan hynny y lladratâem ni arian neu aur o dŷ dy arglwydd di?

9 Yr hwn o'th weiſion di y ceffir y *cwppan* gyd ag eſ, [a] bydded hwnnw farw; a ninnau heſyd a fyddwn gaeth-weiſion i'm harglwydd. [a] Pen. 31. 32.

10 Yntef a ddywedodd, Bydded yn awr fel y dywedaſoch chwi: yr hwn y ceffir y *cwppan* gyd ag eſ a fydd wâs i mi, a chwithau a fyddwch ddïeuog.

11 Hwythau a fryſiaſant, ac a ddiſgynnaſant bob un ei ſach i lawr, ac a agoraſant bawb ei ffettan.

12 Yntef a chwiliodd: ar yr hynaf y dechreuodd, ac ar yr jeuangaſ y diweddodd: a'r cwppan a gafwyd yn ſach Benjamin.

13 Yna y rhwygaſant eu dillad, ac a bynniaſant bawb ar ei aſyn, ac a ddychwelaſant i'r ddinas.

14 ¶ A daeth Juda a'i frodyr i dŷ Joſeph, ac eſe etto yno; ac a ſyrthiaſant i lawr ger ei fron eſ.

15 A dywedodd Joſeph wrthynt, Pa waith yw hwn a wnaethoch chwi? oni wyddech chwi y medr gŵr fel myfi ddewiniaeth?

16 A dywedodd Juda, Pa beth a ddywedwn wrth fy arglwydd? pa beth a leſarwn? pa fodd yr ymgyfiawnhâwn? cafodd Duw allan anwiredd dy weiſion: wele ni yn weiſioni'm harglwydd, ïe nyni, a'r hwn y caſwyd y cwppan gyd ag eſ heryd.

17 Yntef a ddywedodd, Na atto *Duw* i mi wneuthur hyn; y gŵr y caſwyd y cwppan yn ei law, eſe fydd wâs i mi; ewch chwithau i fynu mewn heddwch at eich tâd.

18 ¶ Yna 'r aeth Juda atto eſ, ac a ddywedodd, Fy arglwydd, caffed attolwg dy

wâs

wâs ddywedyd gair ynghlustiau fy arglwydd, ac nac ennynned dy lid wrth dy wâs, o herwydd yr wyt ti megis Pharao. 2298.

19 Fy arglwydd a ymofynnodd a'i weision, gan ddywedyd, A oes i chwi dâd neu frawd?

20 Ninnau a ddywedasom wrth fy arglwydd, Y mae i ni dâd yn hên ŵr, a phlentyn ei henaint ef, un bychan: a'i frawd fu farw, ac efe a adawyd ei hunan o'i fam ef; a'i dad fy hôff ganddo ef.

21 Tithau a ddywedaiſt wrth dy weiſion, [b] Dygwch ef i wared attaf fi ſel y goſodwyf fy llygaid arno. [b] Pen. 42. 15.

22 A ni a ddywedaſom wrth fy arglwydd, Y llangc ni ddichon ymadael a'i dâd: o blegid o'i ymedy efe â'i dâd, marw fydd *ei âdd*.

23 Tithau a ddywedaiſt wrth dy weiſion, [c] Oni ddaw eich brawd ieuangaf i wared gyd â chwi, nac edrychwch *yn* fy wyneb mwy. [c] Pen. 43. 3, 5.

24 Bu hefyd wedi ein myned ni i fynu at dy wâs fy nhâd, mynegaſom iddo ef eiriau fy arglwydd:

25 A [d] dywedodd e'n tâd, Ewch eilwaith, prynwch i ni ychydig luniaeth. [d] Pen. 43. 2.

26 Dywedaſom ninnau, Ni's gallwn ſyned i wared: o's bydd ein brawd ieuangaf gyd â ni, nyni a awn i wared: o blegid ni allwn edrych *yn* wyneb y gŵr oni bydd ein brawd ieuangaf gyd â ni.

27 A dywedodd dy wâs fy nhâd wrthym ni: Chwi a wyddoch [e] mai dau a blantodd fy ngwraig i mi: [e] Pen. 46. 19.

28 Ac un a aeth allan oddi wrthyf fi, minnau a ddywedais, [f] Yn ddïau gan larpio y llarpiwyd ef, ac ni's gwelais ef hyd yn hyn. [f] Pen. 37. 33.

29 O's cymmerwch hefyd hwn ymmaith o'm golwg, a digwyddo [g] niwaid iddo ef, yna y gwnewch i'm penllwydni ddiſgyn mewn gofid i fedd. [g] Pen. 42. 38.

30 Bellach gan hynny pan ddelwyf at dy wâs fy nhâd, heb fod y llangc gyd â ni; (gan fod [h] ei hoedl ef ynglŷn wrth ei hoedl yntef,)

31 Yna pan welo efe na *ddaeth* y llangc, marw fydd efe; a'th weiſion a barant i benwynnedd dy wâs ein tâd ni ddiſgyn mewn gofid i fedd. [h] 1 Sam. 18. 1.

32 O blegid dy wâs a aeth yn ſeichiau am y llangc i'm tâd, gan ddywedyd, [i] Oni's dygaf ef attat ti, yna byddaf euog o fai yn erbyn fy nhâd byth. [i] Pen. 43. 9.

33 Gan hynny weithian, attolwg, arhoſed dy wâs dros y llangc, yn was i'm harglwydd, ac aed y llangc i fynu gyd â'i frodyr.

34 Ô blegid pa ſodd yr âf i fynu at fy nhâd, a'r llangc heb *fod* gyd â mi? rhag i mi weled y gofid a gaiff fy nhâd.

PEN. XLV.

Joſeph yn ei hyſpyſu ei hun i'w frodyr. 5 *Yn eu cyſſuro hwynt â rhagluniaeth Duw.* 9 *Yn danſon am ei âdd.* 16 *Pharao yn ſicrhâu 'r peth.* 21 *Joſeph yn ffwrneiſio ei frodyr i'r daith, ac yn eu hannog hwynt i fod yn gyſûn.* 25 *Jacob yn ymlawenychu wrth y newyddion.*

Sul 4 o'r Grawys, P. Jon. 23. P.

YNa Joſeph ni allodd ymattal ger bron y rhai oll oedd yn ſeſyll gyd ag ef: ac efe a lefodd, Perwch allan bawb oddi wrthyf. Yna nid arhoſodd neb gyd ag ef, pan ymgydnabu Joſeph â'i frodyr.

2 Ac efe a godes ei leſ mewn wyloſain, a chlybu 'r Aiphtiaid, a chlybu tŷ Pharao.

3 A Joſeph a ddywedodd wrth ei frodyr, [a] Myfi *yw* Joſeph, ai byw fy nhâd etto? a'i frodyr ni fedrent atteb iddo, o blegid brawychaſent ger ei fron ef. [a] Act. 7. 13.

4 Joſeph hefyd a ddywedodd wrth ei frodyr, Dyneſwch attolwg attaf i; hwythau a ddyneſaſant: yntef a ddywedodd, Myfi yw Joſeph eich brawd chwi, [b] yr hwn a werthaſoch i'r Aipht; [b] Pen. 37. 28.

5 Weithian gan hynny na thriſtêwch, ac na † ddigiwch wrthych eich hunain, am werthu o honoch fyfi ymma, [c] o blegid i achub einioes yr hebryngodd Duw fyfi o'ch blaen chwi. † Heb. *Na fydded dig yn eich llygaid.* [c] Pen. 50. 20.

6 O blegid dymma ddwy flynedd o'r newyn o fewn y wlâd: ac *ſe a fydd* etto bum mlynedd, y rhai *a fydd* heb nac âr na medi. Pſal. 105. 16, 17.

7 A Duw a'm hebryngodd i o'ch blaen chwi, i † gadw i chwi hiliogaeth yn y wlâd, ac i beri bywyd i chwi, trwy fawr ymwared. Edrych 2 Sam. 18. 10.

8 Ac yr awr hon nid chwi a'm hebryngoddi ymma, ond Duw: ac efe a'm gwnaeth i yn dâd i Pharao, ac yn arglwydd ar ei holl dŷ ef, ac yn llywydd ar holl wlâd yr Aipht. Act. 4. 24.

9 Bryſiwch ac ewch i fynu at fy nhâd, a dywedwch wrtho, Fel hyn y dywed dy fâb Joſeph; Duw a'm goſododdi yn arglwydd ar yr holl Aipht: tyred i wared attaf, nac oeda. † Heb. *pſoa.*

10 A [d] chai drigo yngwlâd Goſen, a bod yn agos attaf, ti a'th feibion, a meibion dy feibion, a'th ddefaid, a'th wartheg, a'r hyn oll *fydd* gennyt: [d] Pen. 47. 1.

11 Ac yno i'th borthaf; (o blegid pum mlynedd o newyn *a fydd* etto;) rhag dy fyned mewn tlodi; ti a'th deulu, a'r hyn oll *fydd* gennyt.

12 Ac wele eich llygaid chwi, a llygaid fy mrawd Benjamin yn gweled, mai fy ngenau i *fydd* yn ymadrodd wrthych.

13 Mynegwch hefyd i'm tâd fy holl anrhydedd i yn yr Aipht, a'r hyn oll a welſoch: bryſiwch hefyd, a [e] dygwch fy nhâd i wared ymma. [e] Act 7. 14.

14 Ac efe a ſyrthiodd ar wddf ei frawd Benjamin, ac a wylodd; Benjamin hefyd a wylodd ar ei wddf yntef.

15 Ac efe a guſanodd ei holl frodyr, ac a wylodd arnynt: ac yn ôl hynny ei frodyr a chwedleuaſant ag ef.

16 ¶ A'r gair a ddaeth i dŷ Pharao, gan ddywedyd, Brodyr Joſeph a ddaethant: a da oedd *hyn* yngolwg Pharao, ac yngolwg ei weiſion.

17 A Pharao a ddywedodd wrth Joſeph, Dywed wrth dy frodyr, Gwnêwch hyn; Llwythwch eich yſgrubliaid, a cherddwch, *ac* ewch i wlâd Canaan;

18 A chymmerwch eich tâd, a'ch teuluoedd, a deuwch attaf fi: a rhoddaf i chwi ddaioni gwlâd yr Aipht, a chewch fwyta [f] braſder y wlâd. [f] Pen. 27. 28.

19 Gorchymmyn yn awr a gefaiſt, gwnêwch hyn; cymmerwch i chwi o wlâd yr Aipht gerbydau i'ch rhai bach, ac i'ch gwragedd; a chymmerwch eich tâd, a deuwch.

20 Ac nac arbeded eich llygaid chwi *ddim* dodrefn; o blegid dâ holl wlâd yr Aipht fydd eiddo chwi.

21 A meibion Iſrael a wnaethant felly; a rhoddodd Joſeph iddynt hwy gerbydau yn ôl † gorchymmyn Pharao, a rhôdd iddynt fwyd ar hŷd y ffordd. † Heb. *genau.*

22 I bob un o honynt oll y rhoddes bâr o ddillad: ond i Benjamin y rhoddes drychant *o ddarnau* arian, a phum pâr o ddillad.

23 Hefyd i'w dâd yr anfonodd ſel hyn; deg o aſynnod yn † llwythog o dda'r Aipht, a deg o aſynnod yn dwyn ŷd, bara, a bwyd i'w dâd ar hyd y ffordd. † Heb. *cludo.*

2298. 24 Yna y gollyngodd ymmaith ei frodyr, a hwy a aethant ymmaith: ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Nac ymryſonwch ar y ffordd.

25 ¶ Felly yr aethant i ſynu o'r Aipht, ac a ddaethant i wlâd Canaan, at eu tâd Jacob:

26 Ac a ſynegaſant iddo, gan ddywedyd, Y mae Joſeph etto 'n fyw, ac y mae 'n llywodraethu ar holl wlâd yr Aipht: yna y lleſgaodd ei gâlon yntef, o blegidnid oedd yn eu credu.

27 Traethaſant hefyd iddo ef holl eiriau Joſeph, y rhai a ddywedaſai efe wrthynt hwy: A phan ganfu efe 'r cerbydau a anfonaſai Joſeph i'w ddwyn ef, yna y bywiogodd ysbryd Jacob eu tâd hwynt.

28 A dywedodd Iſrael, Digon *ydyw*, y mae Joſeph fy mâb etto 'n fyw: âf fel y gwelwyf ef cyn fy marw.

PEN. XLVI.

Ion. 24.B. 1 *Duw yn cyſſuro Jacob ym Meerſeba.* 5 *Efe a'i deulu yn myn'd oddi yno i'r Aipht.* 8 *Rhifedi ei deulu ef y rhai a aeth i'r Aipht.* 28 *Joſeph yn cyfarfod Jacob.* 31 *Mae efe yn ayſgu i'w frodyr pa fodd yr attebant Pharao.*

YNa y cychwynnodd Iſrael, a'r hyn oll oedd ganddo, ac a ddaeth i Feerſeba, ac a aberthodd ebyrth i Dduw ei dâd Iſaac.

2 A lleſarodd Duw wrth Iſrael mewn gweledigaethau nôs, ac a ddywedodd, Jacob, Jacob: yntef a ddywedodd, Wele fi.

3 Ac efe a ddywedodd, Myfi yw Duw, Duw dy dâd, nac ofna fyned i wared i'r Aipht; canys gwnâf di yno yn genhedlaeth fawr.

4 Myfi a âf i wared gyd â thi i'r Aipht, a myfi gan ddwyn a'th ddygaf di i fynu drachefn: [a] Joſeph hefyd a eſyd ei law ar dy lygaid di.

[a] Pen. 50. 1.

[b] Act. 7. 15. 5 A chyfododd [b] Jacob o Feerſeba: a meibion Iſrael a ddygaſant Jacob eu tâd, a'i rhai bach, a'i gwragedd, yn y cerbydau a anfonaſai Pharao i'w ddwyn ef.

6 Cymmeraſant hefyd eu hanifeiliaid, a'i golud a gaſglaſent yn nhîr Canaan, ac a ddaethant i'r Aipht, [c] Jacob, a'i holl hâd gyd ag ef.

[c] Joſ. 24. 4. Pſ. 105. 23. Eſ. 52. 4.

7 Ei feibion, a meibion ei feibion gyd ag ef, ei ferched, a merched ei feibion, a'i holl hâd a ddug efe gyd ag ef i'r Aipht.

8 ¶ A [d] dymma enwau plant Iſrael, y rhai a ddaethant i'r Aipht, Jacob a'i feibion: [e] Reuben, cynfab Jacob,

[d] Ecſod. 1. 1. a 6. 14. [e] Num. 26. 5. 1 Cron. 5. 1.

9 A meibion Reuben; Hanoch, a Phalu, Heſron hefyd, a Charmi.

10 ¶ A [f] meibion Simeon; Jemuel, a Jamin, ac Ohad, a Jachin, a Sohar, a Saul mâb Canaanees.

[f] Ecſod. 6. 15. [g] 1 Cron. 6. 1, 16.

11 ¶ Meibion [g] Lefi hefyd; Gerſon, Cohath, a Merari.

12 ¶ A meibion [h] Juda; Er, ac Onan, a Selah, Phares hefyd, a Zarah: a buaſai farw [i] Er ac Onan yn nhîr Canaan. A [k] meibion Pharesoedd Heſron, a Hamul.

[h] 1 Cron. 2. 3. a 4. 21. [i] Pen. 38. 3, 7, 10, 29, 30. [k] 1 Cron. 2. 5.

13 ¶ [l] Meibion Iſſachar hefyd; Tola, a Phuah, a Job, a Simron.

[l] 1 Cron. 7. 1.

14 ¶ A meibion Zabulon; Sered, ac Elon, a Jahleel.

15 Dymma feibion Lea, y rhai a blantodd hi i Jacob ym † Meſopotamia, a Dina ei ferch: ei feibion, a'i ferched *oeddynt* oll, dri dŷn ar ddeg ar hugain.

† *Padan Aram,*

16 ¶ A meibion Gad; [m] Siphion, a Haggai, Suni, ac Esbon, Eri, ac Arodi, ac Areli.

[m] Num. 26. 15, &c.

17 ¶ [n] A meibion Aſer; Jimnah, ac Iſuah, ac Iſui, a Beriah, a Serah eu chwaer hwynt. A meibion Beriah; Heber, a Malchiel.

[n] 1 Cron. 7. 30.

18 [o] Dymma feibion Zilpah, [p] yr hon a rôdd Laban i Lea ei ferch: a hi a blantodd y rhai hyn i Jacob, *ſef* un dŷn ar bymtheg.

[o] Pen. 30. 10. [p] Pen. 29. 24.

19 ¶ Meibion Rahel, [q] gwraig Jacob, *oedd* Joſeph, a Benjamin.

[q] Pen. 44. 27.

20 Ac i Joſeph y ganwyd yn nhîr yr Aipht Manaſſeh, ac Ephraim, [r] y rhai a blantodd Aſnath merch Potipherah † offeiriad On iddo ef.

[r] Pen. 41. 50. † *Iywyſog.*

21 ¶ [s] A meibion Benjamin; Bela, a Becher, ac Asbel, Gera, a Naaman, [t] Ehi, a Ros, [u] Muppim, a Huppim, ac Ard.

[s] 1 Cron. 7. 6. a 8. 11. [t] Num. 26. 38, 39. [u] Num. 26. 39.

22 Dymma feibion Rahel, y rhai a blantodd hi i Jacob; yn bedwar dŷn ar ddeg oll.

23 ¶ [x] A meibion Dan *oedd* Huſim.

[x] 1 Cron. 7. 12.

24 ¶ [y] A meibion Naphtali; Jahſeel, a Guni, a Jeſer, a Sillem.

[y] 1 Cron. 7. 13.

25 [z] Dymma feibion Bilha, [a] yr hon a rôdd Laban i Rahel ei ferch: a hi a blantodd y rhai hyn i Jacob, yn ſaith nŷn oll.

[z] Pen. 30. 5. [a] Pen. 29. 29.

26 [b] Yr holl eneidiau, y rhai a ddaethant gyd â Jacob i'r Aipht, yn dyfod allan o'i † lwynau ef, heb law gwragedd meibion Jacob, *oeddynt* oll chwe'enaid a thrugain.

[b] Ecſod. 1. 5. † Hebr. *forddwyd.*

27 A meibion Joſeph y rhai a anwyd iddo ef yn yr Aipht *oedd* ddau enaid: [c] holl eneidiau tŷ Jacob y rhai a ddaethant i'r Aipht *oeddynt* ddeg a thrugain.

[c] Deut. 10. 22. Edr. Act. 7. 14.

28 ¶ Ac efe a anfonodd Juda o'i flaen at Joſeph, i gyfarwyddo ei wyneb ef i Oſen: yna y daethant i dîr Goſen.

29 A Joſeph a barotôdd ei gerbyd, ac a aeth i ſynu i gyfarfod Iſrael ei dâd i Oſen, ac a ymddangoſodd iddo: ac efe a ſyrthiodd ar ei wddf ef, ac a wylodd ar ei wddf ef ennyd.

30 A dywedodd Iſrael wrth Joſeph, [d] Byddwyf farw bellach, wedi im' weled dy wyneb, gan dy fod di yn fyw etto.

[d] Felly Luc. 2. 29.

31 A dywedodd Joſeph wrth ei frodyr, ac wrth deulu ei dâd, Mi a âf i ſynu, ac a ſynegaf i Pharao, ac a ddywedaf wrtho, Fy mrodyr a theulu fy nhâd, y rhai *oeda* yn nhîr Canaan a ddaethant attaf fi.

32 A'r gwŷr, bugeiliaid defaid ydynt; canys perchen anifeiliaid ydynt: a dygaſant *ymma* eu praidd, a'i gwartheg, a'r hyn oll *oedd* ganddynt.

33 A phan alwo Pharao am danoch, a [e] dywedyd, Beth yw eich gwaith?

[e] Pen. 47. 2, 3.

34 Dywedwch; Dy weiſion fuant drinwyr anifeiliaid o'n hieuengctid hyd yr awr hon, nyni a'n tadau hefyd; er mwŷn cael o honoch drigo yn nhîr Goſen. Canys [f] ffieidd-dra 'r Aiphtiaid yw pob bugail defaid.

[f] Ecſod. 8. 26.

PEN. XLVII.

Ion. 24. B. 1 *Joſeph yn dwyn pump o'i frodyr, 7 a'i Dâd ger bron Pharao.* 11 *Yntef yn rhoddai iddynt drigfa a modd i fyw.* 13 *Mae efe 'n cael holl arian yr Aiphtiaid,* 16 *a'i hanifeiliaid,* 18 *a'i tiroedd, i Pharao.* 22 *Ni phrynwyd mo dîr yr offeiriaid.* 23 *Mae efe 'n goſod y tîr iddynt er y bummed ran.* 28 *Oedran Jacob.* 29 *Mae eſe 'n peri i Joſeph dyngu y claddai efe ef gyd â'i dadau.*

YNa y daeth Joſeph ac a ſynegodd i Pharao, ac a ddywedodd; Fy nhâd a'm brodyr, a'i defaid, a'i gwartheg, a'r hyn oll *oedd* ganddynt, a ddaethant o dîr Canaan; ac wele hwynt yn [a] nhîr Goſen.

[a] Pen. 45. 10.

2 Ac efe a gymmerth rai o'i frodyr, *ſef*

pumnyn,

pumnyn, ac a'i gosododd hwynt o flaen Pharao. 2298.

3 A dywedodd Pharao wrth ei frodyr ef, Beth yw eich gwaith chwi? hwythau a ddywedasant wrth Pharao, [b] Bugeiliaid defaid yw dy weision, nyni a'n tadau hefyd. [b] Pen. 46. 34.

4 Dywedasant hefyd wrth Pharao, I orymdaith yn y wlâd y daethom, am nad oes borfa i'r defaid gan dy weision: canys trwm yw 'r newyn yngwlâd Canaan: ac yr awr hon attolwg caed dy weision drigo yn nhîr Gosen.

5 A llefarodd Pharao wrth Joseph, gan ddywedyd, Dy dâd a'th frodyr a ddaethant attat.

6 Tîr yr Aipht sydd o'th flaen: cyflëa dy dâd a'th frodyr yn y man gorau yn y wlâd: trigant ynhîr Gosen: ac o's gwyddost fod yn eu mysg wŷr grymmus, gosod hwynt yn ben-bugeiliaid ar yr eiddof fi.

7 A dug Joseph Jacob ei dâd, ac a'i gosododd ger bron Pharao: a Jacob a fendithiodd Pharao.

8 A dywedodd Pharao wrth Jacob, Pa faint yw dyddiau blynyddoedd dy einioes di?

9 A Jacob a ddywedodd wrth Pharao, [c] Dyddiau blynyddoedd fy ymdaith *ydynt* ddeg ar hugain, a chan mlynedd: ychydig a drwg fu dyddiau blynyddoedd fy einioes, ac ni chyreddasant ddyddiau blynyddoedd einioes fy nhadau, yn nyddiau eu hymdaith hwynt. [c] Heb. 11. 9, 13.

10 A bendithiodd Jacob Pharao, ac a aeth allan o wydd Pharao.

11 ¶ A Joseph a gyfleodd ei dâd, a'i frodyr, ac a roddes iddynt feddiant yngwlâd yr Aipht, ynghwr gorau 'r wlâd, yn nhîr Rameses, fel y gorchymynnasai Pharao.

12 Joseph hefyd a gynhaliodd ei dâd, a'i frodyr, a holl dylwyth ei dâd, â bara, † yn ôl eu teuluoedd. † Neu, *el bwydo dentyn.*

13 ¶ Ac nid *oedd* bara yn yr holl wlâd: canys y newyn oedd drwm iawn, fel yr oedd gwlâd yr Aipht, a gwlâd Canaan, yn dyddfu gan y newyn.

14 Joseph hefyd a gasglodd yr holl arian a gawsid yn nhîr yr Aipht, ac yn nhîr Canaan, am yr ymborth a brynasent hwy: a Joseph a ddug yr arian i dŷ Pharao. 2300.

15 Pan ddarfu 'r arian yn nhîr yr Aipht, ac yngwlâd Canaan, yr holl Aiphtiaid a ddaethant at Joseph, gan ddywedyd, Moes i ni fara, canys pa'm y byddem ni feirw ger dy fron? o herwydd darfu 'r arian. 2301.

16 A dywedodd Joseph, Moeswch eich anifeiliaid; a rhoddaf i chwi am eich anifeiliaid, o's darfu 'r arian.

17 A hwy a ddygasant eu hanifeiliaid at Joseph; a rhoddes Joseph iddynt fara, am y meirch, ac am y dîadelloedd defaid, ac am y gyrroedd gwartheg, ac am yr asynnod; ac a'i † cynhaliodd hwynt â bara, am eu holl anifeiliaid dros y flwyddyn honno. † Heb. *a bwydodd.*

18 A phan ddarfu 'r flwyddyn honno, y daethant atto ef yr ail flwyddyn, ac a ddywedasant wrtho, Ni chelwn oddi wrth fy arglwydd ddarfod yr arian, a *myned ein* hyfgrubliaid a'n hanifeiliaid at fy arglwydd: ni adawŷd *i ni* ger bron fy arglwydd onid ein cyrph a'n tîr. 2302.

19 Pa ham y byddwn feirw o flaen dy lygaid, nyni a'n tîr? prŷn ni a'n tîr am fara, a nyni a'n tîr a fyddwn gaethion i Pharao: dod dithau i ni hâd fel y byddom fyw, ac na fyddom feirw, ac na byddo 'r tîr yn anghyfannedd.

20 A Joseph a brynodd holl dîr yr Aipht i Pharao: canys yr Aiphtiaid a werthasant bob un ei faes: o blegid y newyn a gryfhasai arnynt: felly yr aeth y tîr i Pharao. 2302.

21 Y bobl hefyd, efe a'i symmudodd hwynt iddinasoedd, o'r naill gwr i derfyn yr Aipht, hyd ei chwr *arall*.

22 Yn unig tîr yr † offeiriaid ni phrynodd efe; canys rhan *oedd* i'r offeiriaid wedi ei phennu iddynt gan Pharao, a'i rhan a roddasai Pharao iddynt a fwytasant hwy: am hynny ni werthasant hwy eu tîr. † Neu, *Tywysogion.*

23 Dywedodd Joseph hefyd wrth y bobl, Wele prynais chwi heddyw, a'ch tîr i Pharao: wele i chwi hâd, heuwch chwithau 'r tîr.

24 A bydded i chwi roddi i Pharao y bummed ran o'r cnŵd, a bydd y pedair rhan i chwi, yn hâd i'r maes, ac yn ymborth i chwi, ac i'r rhai *fydd* yn eich tai, ac yn fwyd i'ch rhai bach.

25 A dywedasant, Cedwaist ni yn fyw; gâd i ni gael ffafr yngolwg fy arglwydd, a byddwn weision i Pharao.

26 A Joseph a osododd hynny yn ddeddf hyd heddyw ar dîr yr Aipht, gael o Pharao y bummed ran, ond o dîr yr † offeiriaid yn unig, yr hwn nid oedd eiddo Pharao. † Neu, *Tywysogion.*

27 ¶ Trigodd Israel hefyd yngwlâd yr Aipht o fewn tîr Gosen, ac a gawsant feddiannau ynddi: cynnyddasant hefyd, ac amlhasant yn ddirfawr.

28 Jacob hefyd a fu fyw yn nhîr yr Aipht ddwy flynedd ar bymtheg: felly 'r oedd dyddiau Jacob, *sef* blynyddoedd ei einioes ef, yn saith mlynedd a deugain, a chan mlynedd.

29 A dyddiau Israel a nesasant i farw, ac efe a alwodd am ei fâb Joseph, ac a ddywedodd wrtho, O chefais yn awr ffafr yn dy olwg, [d] gosod attolwg dy law dan fy mordwyd, a gwnâ â mi drugaredd a gwirionedd: [e] na chladd fi attolwg yn yr Aipht. [d] Pen. 24. 2. [e] Felly Pen. 50. 25.

30 Eithr mi a orweddaf gyd a'm tadau, yna [f] dwg fi allan o'r Aipht, a [f] chladd fi yn eu beddrod hwynt; yntef a ddywedodd, Mi a wnâf yn ôl dy air. [f] Pen. 49. 29.

31 Ac efe a ddywedodd, Twng wrthyf, ac efe a dyngodd wrtho. Yna [g] Israel a ymgrymmodd ar ben y gwely. [g] Heb. 11. 21. Edrych 1 Br. 1. 47.

PEN. XLVIII.

1 *Joseph a'i ddau fâb yn ymweled a'i dâd yn ei glefyd.* 2 *Jacob yn ymgryfhâu i'w bendithio hwy.* 3 *Yn adrodd yr addewid.* 5 *Yn cymmeryd Ephraim a Manasseh yn eiddo ei hun.* 7 *Yn crybwyll wrtho am feda ei fam.* 9 *Yn bendithio Ephraim a Manasseh.* 17 *Yn gofod yr jeuangaf o flaen yr hynaf.* 21 *Yn prophwydo am eu dychweliad hwy i Canaan.*

A Bu wedi 'r pethau hyn, ddywedyd o un wrth Joseph, Wele y mae dy dâd yn glâf: ac efe a gymmerth ei ddau fâb gyd ag ef, Manasseh ac Ephraim. 2305.

2 A mynegodd *un* i Jacob, ac a ddywedodd, Wele dy fâb Joseph yn dyfod attat: ac Israel a ymgryfhaodd, ac a eisteddodd ar y gwely.

3 A dywedodd Jacob wrth Joseph, Duw Hollalluog a ymddangosodd i mi yn [a] Luz, yngwlâd Canaan, ac a'm bendithiodd. [a] Pen. 28. 13. 35.

4 Dywedodd hefyd wrthyf, Wele mi a'th wnâf yn ffrwythlon, ac a'th amlhâf, ac yn dyrfa o bobloedd i'th wnâf, a rhoddaf y tîr hwn i'th hâd di, ar dy ôl di, yn etifeddiaeth dragywyddol.

2305.
b Pen.41. 50. a 46. 20. Joſ. 14. 4.

5 ¶ Ac yr awr hon, dy b ddau fab, y rhai a anwyd i ti yn nhîr yr Aipht, cyn ſy nyfod attat i'r Aipht, eiddof fi *ſyddant* hwy: Ephraim a Manaſſeh ſyddant eiddof fi, ſel Reuben a Simeon.

6 A'th eppil, y rhai a genhedlych ar eu hôl hwynt, ſyddant eiddot ti dy hun, ar enw eu brodyr y gelwir hwynt yn eu heritteddiaeth.

‡ *Padan Aram.*
c Pen. 35. 19.

7 A phan ddaethym i o ‡ Feſopotamia, bu c Rahel farw gyd â mi yn nhîr Canaan, ar y ffordd, pan oedd etto filldir o dîr hyd Ephrath: a chleddais hi yno ar ffordd Ephrath, honno yw Bethlehem.

8 A gwelodd Iſrael feibion Joſeph, ac a ddywedodd, Pwy yw y rhai hyn?

9 A Joſeph a ddywedodd wrth ei dâd, Dymma ſy meibion i, a rôdd Duw i mi ymma: yntef a ddywedodd, Dwg hwynt attolwg attafi, a mi a'i bendithiaf hwynt.

d Pen.27. 1.

10 d Llygaid Iſrael hefyd oedd drymmion gan henaint, *ſel* na allai eſe weled: ac eſe a'i dygodd hwynt atto eſ, yntef a'i cuſanodd hwynt, ac a'i coffleidiodd.

11 Dywedodd Iſrael hefyd wrth Joſeph, Ni feddyliais weled dy wyneb, etto wele, parodd Duw im' weled dy hâd hefyd.

12 A Joſeph a'i tynnodd hwynt allan oddi wrth ei liniau eſ, ac a ymgrymmodd i lawr ar ei wyneb.

13 Cymmerodd Joſeph hefyd hwynt ill dau, Ephraim yn ei law ddehau tu a llaw aſſiwy Iſrael, a Manaſſeh yn ei law aſſiwy, tu a llaw ddehau Iſrael; ac a'i neſaodd hwynt atto ef.

14 Ac Iſrael a eſtynnodd ei law ddehau ac a'i goſododd ar ben Ephraim, (a hwn oedd y jeuangaf,) a'i law aſſiwy ar ben Manaſſeh: gan gyfarwyddo ei ddwylaw trwy wybod, canys Manaſſeh *oedd* y cynſab.

e Heb.11. 21.
f Pen. 17. 1. a 24. 40.
g Pen.28. 15. a 31. 11, 13.

15 ¶ Ac e eſe a fendithiodd Joſeph, ac a ddywedodd, Duw, f yr hwn y rhodiodd ſy nhadau Abraham, ac Iſaac, ger ei fron; Duw yr hwn a'm porthodd er pan ydwyf, hyd y dydd hwn,

16 Yr angel g yr hwn a'm gwaredodd i oddi wrth bob drwg, a fendithio 'r llangeiau; ſy enw heſyd, ac enw ty nhadau Abraham ac Iſaac a alwer arnynt: heigiant hefyd yn lliaws ynghanol y wlâd.

17 Pan welodd Joſeph oſod o'i dâd ei law ddehau ar ben Ephraim, bu anfoddlon ganddo: ac eſe a ddaliodd law ei dâd, i'w ſymmud hi oddi ar ben Ephraim ar ben Manaſſeh

18 Dywedodd Joſeph heſyd wrth ei dâd, Nid felly ſy nhâd; canys dymma 'r cynſab: goſod dy law ddehau ar ei ben eſ.

19 A'i dâd a ommeddodd, ac a ddywedodd, Mi a wn, ſy mâb, mi a wn: bydd hwn heſyd yn bobl, a mawr fydd hwn heſyd: ond

h Num.1. 33, 35. a 2. 19, 21. Deur. 13. 17. Dan. 7. 6, 8.

yn wîr h ei frawd jeuangaf fydd mwy nag eſ, a'i hâd ef fydd yn lliaws o genhedloedd.

20 Ac eſe a'i bendithiodd hwynt yn y dydd hwnnw, gan ddywedyd; i Ynot ti y bendithia Iſrael, gan ddywedyd; Gwnaed Duw di fel Ephraim, ac fel Manaſſeh: ac eſe a oſododd Ephraim o flaen Manaſſeh.

i Felly Ruth 4. 11, 12.

21 Dywedodd Iſrael hefyd wrth Joſeph, Wele fi yn marw: a bydd Duw gyd â chwi, ac eſe a'ch dychwel chwi i dîr eich tadau.

k Joſ. 24. 32. Io. 4. 5.

22 A k mi a roddais i ti un rhan goruwch dy frodyr, yr hon a ddygais o law 'r Amoriaid â'm cleddyf, ac â'm bwa.

PEN. XLIX.

Jon.26.P.

1 *Jacob yn galw ei feibion i'w bendithio.* 3 *Bendith pob un o honynt.* 29 *Mae eſe 'n rhoddai ſiars arnynt ynghŷlch ei gladdedigaeth,* 33 *acyn marw.*

YNa y galwodd Jacob ar ei feibion, ac a ddywedodd, Ymgeſglwch, tel y mynegwyf i chwi 'r hyn a ddigwydda i chwi yn y dyddiau diweddaf.

2 Ymgeſglwch, a chlywch, meibion Jacob: ſe gwrandêwch ar Iſrael eich tâd.

3 ¶ a Reuben ſy nghynfab, tydi *oedd* ſy ngrym, a b dechreuad fy nerth, rhagoriaeth braint, a rhagoriaeth cryfder.

4 Anſaſadwy *oeddit* fel dwfr, † ni ragori di, canys c dringaiſt wely dy dâd: yna yr halogaiſt *ef:* ſy ngwely a ddringodd.

5 ¶ d Simeon a Lefi *ſydd* frodyr, ‡ offer creulondeb *ſydd yn* eu hanneddau.

6 Na ddeled ſy enaid i'w cyfrinach hwynt: ſy ngogoniant na ſydd un â'i cynulleidfa hwynt: canys e yn eu dîg y lladdaſant wŷr, ac o'i gwirfodd y ‡ diwreiddiaſant gaer.

7 Melldigedig fyddo eu dîg, canys tôſt *oedd*; a'i llid, canys creulon *ju:* f rhannaſ hwynt yn Jacob, a gwaſgaraſ hwynt yn Iſrael.

8 ¶ g Tithau Juda, dy frodyr a'th glodforant di: dy law *ſydd* yngwarr dy elynion, h meibion dy dâd a ymgrymmant i ti.

9 Cenaw llew *wyt ti* Juda: o'r yſglyfaeth y daethoſt i ſynu, ſy mâb: i ymgrymmodd, gorweddodd ſel llew, ac fel hên lew: pwy a'i cyfyd ef?

10 Nid ymedy y deyrnwialen o Juda, na k deddfwr oddi rhwng ei draed ef, l hyd oni ddêl Silo: ac atto ef y *bydd* cynhulliad pobloedd.

11 Yn rhwymo ei ebol wrth y winwydden, a llwdn ei aſyn wrth y ber winwydden: golchodd ei wiſg mewn gwîn, a'i ddillad yngwaed y grawnwîn.

12 Coch *ydd* ei m lygaid gan wîn, a gwyn *ydd* ei ddannedd gan laeth.

13 ¶ n Zabulon a breſwylia ym mhorthlloedd y môr, ac eſe a ſydd yn borthladd llongau, a'i derfyn ſydd hyd Sidon.

14 ¶ Iſſacar *ſyad* aſyn aſgyrnog, yn gorwedd rhwng dau bwn.

15 Ac a wêl lonyddwch mai da yw, a'r tîr mai hyfryd: eſe a ogwydda ei yſgwydd i ddwyn, ac a ſydd yn gaeth dan deyrnged.

16 ¶ o Dan a farn ei bobl ſel un o lwythau Iſrael.

17 Dan ſydd ſarph ar y ffordd, a ‡ neidr ar y llwybr, yn brathu ſodlau 'r march, ſel y ſyrthio ei farchog yn ôl.

18 p Am dy jechydwriaeth di y diſgwiliais, ARGLWYDD.

19 ¶ q Gad, llu a'i gorfydd, ac yntef a orfydd o'r diwedd.

20 ¶ O r Aſer, brâs *ſydd* ei fwyd ef, ac efe a rydd ddainteithion brenhinol.

21 ¶ s Naphtali *ſydd* ewig wedi ei gollwng, yn rhoddi geiriau têg.

22 ¶ Joſeph *ſydd* gangen ffrwythlon, cangen ffrwythlon wrth ffynnon, † ceingciau yn cerdded ar hŷd mur.

23 A'r ſaethyddion ſuant chwerw wrtho ef, ac a ſaethaſant, ac a'i caſaſant ef.

24 Er hynny arhôdd ei t fwa ef yn gryf, a breichiau ei ddwylaw a gryfhaſant, trwy ddwylaw u grymmus *Dduw* Jacob: oddi yno y *mae* 'r bugail, maen Iſrael.

25 Trwy Dduw dy dâd, yr hwn a'th gynhorthwya, a'r Hollalluog, x yr hwn a'th fendithia â bendithion y neſoedd oddi uchod, â bendithion y dyfnder yn gorwedd iſod, â bendithion y bronnau a'r grôth.

26 Rhagorodd bendithion dy dâd ar fendithion fy rhieni, hyd derfyn brynniau tragywyddol-

2315.
a Pen.29. 32.
b Deut. 21. 17. P. 78. 51. † Heb. *naragora*
c Pen. 35. 22. 1 Cron. 5. 1.
d Pen. 34. 25. 33, 34. ‡ Neu, *Arfau trawſaer yw eu cleddyfau*
e Pen. 34. 35. ‡ Neu, *di-wyliaſant wchen.*
f Joſ. 19. 1. a 21. 5, 6, 7. 1 Cron. 4. 24, 39.
g Pen. 29. 35.
h 1 Cron. 5. 2.
i Num. 23. 24. a 24. 9.
k P. 60. 7. a 108. 8.
l Ezec. 21. 32. Luc. 1. 33.
m Di. 23. 29.
n Deur. 33. 18. Joſ. 19. 10.
o Deut. 33. 22. † Heb. *ſaeth neiar.*
p Pſ. 119. 166.
q Deut. 33. 20. 1 Cron. 5. 18.
r Deut. 33. 24. Joſ. 19. 24.
s Deut. 33. 23. † Heb. *mercheſ*
t Job 29. 20.
u Pſ. 18. 2.
x Deut. 33. 13.

2315. gywyddoldeb: byddant ar ben Joseph, ac ar goryn yr hwn a neillduwyd oddi wrth ei frodyr.

27 ¶ Benjamin a'sglyfaetha *fel* blaidd; y borau y bwyty 'r yſglyfaeth, a'r hwyr y rhan yr ysbail.

28 ¶ Dymma ddeuddeg llwyth Iſrael oll, a dymma 'r hyn a leſarodd eu tâd wrthynt, ac y bendithiod efe hwynt: pob un yn ôl ei fendith y bendithiodd efe hwynt.

29 Yna y gorchymynnodd efe iddynt, ac a ddywedodd wrthynt, Myfi [r] a geſglir at fy mhobl: [a] cleddwch fi gyd â'm tadau, yn yr ogof *ſydd* ym maes Ephron yr Hethiad:

30 Yn yr ogof *ſydd* ym maes Machpelah, yr hon *ſydd* o flaen Mamre, yngwlâd Canaan, [a] yr hon a brynodd Abraham gyd â'r maes gan Ephron yr Hethiad, yn feddiant beddrod.

31 [b] Yno y claddaſant Abraham a Sara ei wraig: [c] yno y claddaſant Iſaac a Rebecca ei wraig: ac yno y cleddais i Lea.

32 Meddiant y maes a'r ogof *ſydd* ynddo, *a gaed* gan feibion Heth.

33 Pan orphennodd Jacob orchymmyn i'w feibion, efe a dynnodd ei draed i'r gwely, ac a fu farw, a chaſglwyd ef at ei bobl.

PEN. L.

1 Arwyl Jacob. 4 Joſeph yn cael cennad gan Pharao i fyned i'w gladdu ef. 7 Y claddedigaeth. 15 Joſeph yn cyſuro ei frodyr, y rhai oedd yn goſyn ei nawdd ef. 22 Ei oedran. 23 Mae efe yn gweled y dryedd genhedlaeth o'i feibion. 24 Yn darogan i'w frodyr eu dychweliad. 25 Yn cymmeryd llw ganthynt am eiesgyrn. 26 Yn marw, ac yn cael ei roddi mewn arch.

YNa [a] y ſyrthiodd Joſeph ar wyneb ei dâd, ac a wylodd arno ef, ac a'i cuſanodd ei.

2 Gorchymynnodd Joſeph hefyd i'w weiſion y meddygon [b] bêr-arogli ei dâd ef: felly y meddygon a bêr-aroglaſant Iſrael.

3 Pan gyflawnwyd iddo ddeugain n'wrnod; (canys felly y cyflawnir dyddiau 'r rhai a bêraroglir:) yna 'r Aiphtiaid a'i harwylaſant ef ddeng niwrnod a thrugain.

4 Pan aeth dyddiau ei arwyl ef heibio, yna y llefarodd Joſeph wrth deulu Pharao, gan ddywedyd; O's cefais yr awr hon ffafr yn eich golwg, lleferwch wrth Pharao attolwg, gan ddywedyd,

5 [c] Fy nhâd a'm tyngodd, gan ddywedyd, Wele fi yn marw: yn fy mêdd [d] yr hwn a gloddiais im' yngwlâd Canaan, yno i'm cleddi: ac yr awr hon caffwyf fyned i fynu attolwg, fel y claddwyf fy nhâd, yna mi a ddychwelaf.

6 A dywedodd Pharao, Dôs i fynu, a chlâdd dy dâd, fel i'th dyngodd.

7 ¶ A Joſeph a aeth i fynu i gladdu ei dâd: a holl weiſion Pharao, *ſef* henuriaid ei dŷ ef, a holl henuriaid gwlâd yr Aipht, a aethant i fynu gyd ag ef,

8 A holl dŷ Joſeph, a'i frodyr, a thŷ ei dâd: eu rhai bach yn unig, a'i defaid, a'i gwartheg a adawſant yn nlŵr Goſen.

9 Ac aeth i fynu gyd ag ef gerbydau a gwŷr meirch hefyd: ac yr oedd yn llu mawr jawn.

10 A hwy a ddaethant hyd lawr dyrnu Atad, yr hwn ſydd dros yr Iorddonen, ac a alaraſant yno alar mawr, a thrwm jawn: canys gwnaeth alar dros ei dâd ſaith niwrnod.

11 Pan welodd y Canaaneaid, y rhai oedd yn preſwylio yn y wlâd, y galar yn llawr dyrnu Atad: yna y dywedaſant, Dymma alar trwm gan yr Aiphtiaid: am hynny y galwaſant ei enw, ‡ Abel Miſraim, yr hwn *ſydd* dros yr Iorddonen.

12 A'i feibion a wnaethant iddo, megis y gorchymynaſai efe iddynt.

13 Canys [e] ei feibion a'i dygaſant ef i wlâd Canaan, ac a'i claddaſant ef yn ogof maes Machpelah, yr hon [f] a brynaſai Abraham gyd â'r maes, yn feddiant beddrod, gan Ephron yr Hethiad, o flaen Mamre.

14 ¶ A dychwelodd Joſeph i'r Aipht, efe, a'i frodyr, a'r rhai oll a aethant i fynu gyd ag ef i gladdu ei dâd, wedi iddo gladdu ei dâd.

15 ¶ Pan welodd brodyr Joſeph farw o'i tâd, hwy a ddywedaſant, Joſeph ond odid a'n casâ ni, a chan dalu a dâl i ni 'r holl ddrwg a wnaethom ni iddo ef.

16 A hwy a † anfonaſant at Joſeph i ddywedyd; Dy dâd a orchymynnodd o flaen ei farw, gan ddywedyd,

17 Felhyn y dywedwch wrth Joſeph, Attolwg maddau 'r awr hon gamwedd dy frodyr, a'i pechod hwynt: canys gwnaethant it' ddrwg: ond yr awr hon, maddau attolwg gamwedd gweiſion Duw dy dâd: ac wŷlodd Joſeph pan leſaraſant wrtho.

18 A'i frodyr a ddaethant hefyd, ac a ſyrthiaſant ger ei fron ef, ac a ddywedaſant, Wele ni yn weiſion i ti.

19 A dywedodd Joſeph wrthynt, [g] Nac ofnwch, canys a *ydwyf* i yn lle Duw?

20 Chwi a fwriadaſoch ddrwg i'm herbyn, ond Duw a'i bwriadodd i ddaioni, i ddwyn i ben fel y *gwelir* heddyw, i gadw 'n fyw bobl lawer.

21 Am hynny nac ofnwch yr awr hon: myfi a'ch cynhaliaf chwi a'ch rhai bach: ac efe a'i cyſurodd hwynt, ac a leſarodd wrth *fodd* eu câlon.

22 ¶ A Joſeph a drigodd yn yr Aipht, efe, a theulu ei dâd: a bu Joſeph fyw gan mlynedd a dêg.

23 Gwelodd Joſeph hefyd o Ephraim orwyrion: [h] maethwyd hefyd blant Machir fâb Manaſſeh ar lîniau Joſeph.

24 A dywedodd Joſeph wrth ei frodyr, Myfi ſydd yn marw: a [i] Duw gan ymweled a ymwêl â chwi, ac a'ch dŵg chwi i fynu o'r wlâd hon, i'r wlâd [k] a dyngodd efe i Abraham, i Iſaac, ac i Jacob.

25 A [l] thyngodd Joſeph feibion Iſrael gan ddywedyd, Duw gan eich gofwyo a'ch gofwya chwi: dygwch chwithau fy eſgyrn i fynu oddi ymma.

26 A Joſeph a fu farw yn fâb dengmlwydd a chant: a hwy a'i pêr-aroglaſant ef, ac efe a oſodwyd mewn arch yn yr Aipht.

¶ Ail

2315. Pen. 15. 13. a 25.
Pen. 47. 30.
Pen. 23. 16.
Pen. 23. 19. a 25. 9.
Pen. 35. 20.
Jon. 27. B.
a Pen. 46. 4.
b 2 Cron. 16. 14.
Jo. 19. 40.
c Pen. 47. 29.
d 2 Cron. 16. 14.
Eſ. 22. 16. Mat. 27. 60.
e Pen. 47. 29.
f Deut. 33. 24. Joſ. 19. 24.
g Deut. 33. 23. † Heb. mercheb. Job 20. 20. Pſ. 13. 2.
h Deut. 33. 13.

‡ Sef, *Galar yr Aiphtiaid.*
r Act. 7. 16.
f Pen. 23. 16.
† Heb. *a yrraſant orchymmyn.*
g Pen. 45. 5.
2369. h Num. 32. 39. i Heb. 11. 22. Eſ. 3. 16.
k Pen. 15. 14. a 26. 3. a 35. 12. a 46. 4. l Eſ. 13. 19. Joſ. 24. 32. Act. 7. 16.
2369.

PEN. I.

Jon.27.P. 1 *Plant Iſrael ar ôl marwolaeth Joſeph yn amlhâu. 8 Po mwyaf y nae'r brenin newydd yn eu gorthrymmu, mwyaf y maent yn amlhâu. 15 Duwioldeb y bydwragedd yn cadw yn fyw y plant gwryw. 22 Pharao yn gorchymmyn bwrw'r plant gwryw i'r afon.*

a Gen.46. 8. Pen.6.14. ‡ Neu, *lwynau.* Heb. *forddwyd.* b Gen. 46.27. Deut. 10. 22. c Gen.50. 26. d Deut. 26.5. Act.7.17. 2427.

DYMMA ynawr a enwau meibion Iſrael, y rhai a ddaethant i'r Aipht: gyd â Jacob y daethant, bob un a'i deulu.

2 Reuben, Simeon, Leſi, a Juda.

3 Iſſacar, Zabulon, a Benjamin.

4 Dan, a Naphtali, Gad, ac Aſer.

5 A'r holl eneidiau a ddaethant allan o ‡ gorph Jacob oedd b ddeng henaid a thri ugain: a Joſeph oedd yn yr Aipht.

6 A c Joſeph a fu farw, a'i holl frodyr, a'r holl genhedlaeth honno.

7 ¶ A d phlant Iſrael a hiliaſant ac a gynnyddaſant, amlhaſant heſyd, a chryfhaſant yn ddirfawr odiaeth: a'r wlâd a lanwyd o honynt.

8 Yna y cyfododd brenin newydd yn yr Aipht; yr hwn ni adnabuaſai mo Joſeph.

9 Ac eſe a ddywedodd wrth ei bobl; Wele e bobl plant Iſrael yn amlach ac yn gryfach nâ nyni.

e Pſ. 105. 24. f Act. 7. 19.

10 Deuwch, f gwnâwn yn gall â hwynt; rhag amlhâu o honynt, a bod pan ddigwyddo rhyfel, ymgyſlylltu o honynt â'n caſeion, a rhyfela i'n herbyn, a myned i fynu o'r wlad.

g Gen. 15. 13.

11 Am hynny y goſodaſant arnynt feiſtred gwaith, g i'w gorthrymmu â'i beichiau: a hwy a adeiladaſant i Pharao ddinaſoedd try ſorau, *ſef* Pithom a Raamſes.

12 Ond fel y gorthrymment hwynt, felly'r amlhâent, ac y cynnyddent: a drwg oedd ganddynt o herwydd plant Iſrael.

13 A'r Aiphtiaid a wnaeth i blant Iſrael waſanaethu yn galed.

h Pſ. 81. 6.

14 A gwnaethant eu heinioes hwynt yn chwerw trwy'r gwaſanaeth caled, h mewn clai, ac mewn priddfaen, ac ym mhob gwaſanaeth yn y maes: a'i holl waſanaeth y gwnaent iddynt waſanaethu ynddo, *oedd* galed.

15 A brenin yr Aipht a leſarodd wrth ſydwragedd yr Hebreeſau: o ba rai, enw un *oedd* Siphra, ac enw'r ail Puah.

16 Ac eſe a ddywedodd, Pan ſyddoch ſydwragedd i'r Hebreeſau, a gweled o honoch hwynt yn eſgor; o'ſmâb ſydd, lleddwch ef; ond o's merch; bydded fyw.

17 Er hynny y bydwragedd a ofnaſant Dduw, ac ni wnaethant yn ôl yr hyn a ddywedaſai brenin yr Aipht wrthynt: eithr cadwaſant y bechgyn yn fyw.

18 Am hynny brenin yr Aipht a alwodd am y bydwragedd, ac a ddywedodd wrthynt, Paham y gwnaethoch y peth hyn? ac y cadwaſoch y bechgyn yn fyw?

i Edrych Joſ. 2. 4, &c. 2 Sam. 17. 19, 20. k Edrych 1 Sam. 2. 35. 2 Sam. 7. 11, 27, 29. 1 Bren. 2. 24. a 11. 38. l Act. 7. 19.

19 i A'r bydwragedd a ddywedaſant wrth Pharao, Am nad yw'r Hebreeſau fel yr Aiphtieſau, o blegid y maent hwy yn fywiog, ac yn eſgor cyn dyfod bydwraig attynt.

20 Am hynny y bu Duw dda wrth y bydwragedd: a'r bobl a amlhaodd, ac a aeth yn gryf iawn.

21 Ac o herwydd i'r bydwragedd ofni Duw, yntef k a wnaeth dai iddynt hwythau.

22 A Pharao a orchymynnodd i'w holl bobl, gan ddywedyd, l Pob mâb a'r a enir, bwriwch ef i'r afon, ond cedwch yn fyw bob merch.

PEN. II.

1 *Geni Moſes, 3 a'i fwrw mewn cawell yn yr heſg. 5 Merch Pharao yn ei gael ef, ac yn ei addwyn i fynu. 11 Eſe yn lladd Aiphtwr. 13 Yn ceryddu Hebrëwr. 15 Yn ffoi i Midian. 21 Yn priodi Sephora. 22 Geni adaeth Gerſhom. 23 Duw yn yſtyried uchenaid yr Iſraëliaid.*

Jon.28.B.

YNa a gwr o dŷ Leſi a aeth, ac a briodod ferch i Leſi.

a Pen.6. 20. Num. 26. 59. 1 Cron. 23. 13. 2433. b Act. 7. 20. Heb. 11. 23.

2 A'r wraig a feichiogodd, ac a eſgorodd ar fâb: a phan welodd hi mai tlws ydoedd eſe, b hi a'i cuddiodd ef dri mis.

3 A phan na allai hi ei guddio ef yn hwy, hi a gymmerodd gawell iddo ef o laſrwyn, ac a ddwbiodd hwnnw â chlai ac â phyg; ac a oſododd y bachgen ynddo, ac a'i rhoddodd ym myſg yr heſg ar fin yr afon.

4 A'i chwaer ef a ſafodd o bell; i gael gwybod beth a wnaid iddo ef.

5 ¶ A merch Pharao a ddaeth i wared i'r afon i ymolchi, (a'i llangceſau oedd yn rhodio ger llaw'r afon:) a hi a ganfu'r cawell ynghanol yr heſg, ac a anſonodd ei llawforwyn i'w gyrchu ef.

6 Ac wedi iddi ei agoryd, hi a ganfu'r bachgen, ac wele'r plentyn yn wylo: a hi a doſturiodd wrtho, ac a ddywedodd, *Un* o blant yr Hebreaid yw hwn.

7 Yna ei chwaer ef a ddywedodd wrth ferch Pharao, A âf fi i alw attat ſammaeth o'r Hebreeſau, fel y mago hi'r bachgen i ti?

8 A merch Pharao a ddywedodd wrthi, Dôs: a'r llangces a aeth ac a alwodd fam y bachgen.

9 A dywedodd merch Pharao wrthi, Dwg ymmaith y bachgen hwn, a maga ef i mi, a minnau a roddaf i ti dy gyflog: a'r wraig a gymmerodd y bachgen ac a'i magodd.

10 Pan aeth y bachgen yn fawr, hi a'i dûg ef i ferch Pharao, ac eſe a fu iddi yn fâb; a hi a alwodd ei enw ef ‡ Moſes, O herwydd (eb hi) o'r dwſr y tynnais ef.

‡ Sef, *un a dynnwyd allan.*

11 ¶ A bu yn y dyddiau hynny c pan aeth Moſes yn fawr, fyned o hono allan at ei frodyr, ac edrych ar eu beichiau hwynt, a gweled Aiphtwr yn taro Hebrëwr *un* o'i frodyr.

2473. c Act. 7. 23. Heb. 11. 24.

12 Ac eſe a edrychodd ymma ac accw, a phan welodd nad *oedd yno* neb; eſe a laddodd yr Aiphtiad, ac a'i cuddiodd yn y tywod.

13 Ac d eſe a aeth allan yr ail dydd, ac wele ddau Hebrëwr yn ymryſon: ac eſe a ddywedodd wrth yr hwn oedd ar y cam, Paham y tarewi dy gyfaill?

d Act. 7. 26.

14 A dywedodd yntef, Pwy a'th oſodod di yn bennaeth, ac yn frawdwr arnom ni? ai meddwl yr wyt ti fy lladd i megis y lleddaiſt yr Aiphtiad? A Moſes a ofnodd, ac a ddywedodd, Diau y gwyddir y peth hyn.

15 Pan glybu Pharao y peth hyn, eſe a geiſiodd ladd Moſes: ond e Moſes a ffôdd rhag Pharao, ac a arhoſodd ynhîr Midian, ac a eiſteddodd wrth bydew.

e Act. 7. 29.

16 Ac i ‡ offeiriad Midian yr ydoedd faith merched: a'r *rhai hynny* a ddaethant, ac a dynnaſant *dawfr*, ac a lanwaſant y caſnau i ddyfrhâu defaid eu tâd.

‡ Dywyſog. felly Gen. 41. 45.

17 Ond y bugeiliaid a ddaethant ac a'i gyrraſant ymmaith: yna y cododd Moſes, ac a'i cynnorthwyodd hwynt, ac a ddyfrhaodd eu praidd hwynt.

18 Yna y daethant at Reuel eu tâd: ac eſe a ddywe-

ddywedodd, Pa ham y daethoch heddyw cyn gynted?

19 A hwy a ddywedasant, Aiphtwr a'n hachubodd ni o law y bugeiliaid; a chan dynnu a dynnodd ddwfr hefyd i ni, ac a ddyfrhaodd y praidd.

20 Ac efe a ddywedodd wrth ei ferched, Pa le y *mae* efe? pa ham y gollyngasoch ymmaith y gŵr? gelwch arno, a bwyted fara.

21 A bu Moses foddlon i drigo gyd â'r gŵr: ac yntef a roddodd Sephora ei ferch i Foses.

22 A hi a esgorodd ar fâb, ac efe a alwodd ei enw ef [f] Gershom; O herwydd [g] dieithr (eb efe) a fum i mewn gwlâd ddieithr.

23 ¶ Ac [h] yn ôl dyddiau lawer bu farw brenin yr Aipht, a phlant Israel [i] a ucheneidiasant o blegid y caethiwed, ac a waeddasant, [k] a'i gwaedd hwynt a ddyrchafodd at Dduw, o blegid y caethiwed.

24 A Duw a glybu eu huchenaid hwynt: a Duw a gofiodd ei [l] gyfammod ag Abraham, ag Isaac, ac â Jacob.

25 A Duw a edrychodd ar blant Israel: Duw hefyd [m] a gydnabu â *hwynt*.

PEN. III.

1 *Moses yn bugeilio defaid Jethro.* 2 *Duw yn ymddangos iddo mewn perth yn llosgi.* 9 *Ac yn ei anfon ef i waredu Israel.* 14 *Enw Duw.* 15 *Ei gennadwriaeth ef at Israel.*

A Moses oedd yn bugeilio defaid Jethro ei chwegrwn offeiriad Midian; ac efe a yrrodd y praidd o'r tu cefn i'r anialwch, ac a ddaeth i [a] fynydd Duw, Horeb.

2 Ac angel yr ARGLWYDD a ymddangosodd iddo mewn [b] fflam dân o ganol perth: ac efe a edrychodd, ac wele y berth yn llosgi yn dân, a'r berth heb ei difa.

3 A dywedodd Moses, Mi a droaf yn awr ac a edrychaf ar y weledigaeth fawr hon; pa ham nad yw y berth wedi llosgi.

4 Pan welodd yr ARGLWYDD ei fod efe yn troi i edrych; Duw a alwodd arno [c] o ganol y berth, ac a ddywedodd, Moses, Moses: a dywedodd yntef, Wele fi.

5 Ac efe a ddywedodd, Na nesâ ymma, [d] dioſg dy esgidiau oddi am dy draed, o herwydd y lle'r wyt ti'n sefyll arno sydd ddaear sanctaidd.

6 Ac efe a ddywedodd, [e] Myfi yw Duw dy dâd, Duw Abraham, Duw Isaac, a Duw Jacob. A Moses a guddiodd ei wyneb, o blegid [f] ofni'r ydoedd edrych ar Dduw.

7 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD, Gan weled y gwelais gystudd fy mhobl sydd yn yr Aipht, [g] a'i gwaedd o achos eu meistred-gwaith a glywais; canys mi a wn oddi wrth eu doluriau.

8 A [h] mi a ddisgynnais i'w gwaredu hwy o law'r Aiphtiaid, ac i'w dwyn o'r wlâd honno, i wlâd dda a helaeth, i wlâd yn llifeirio o laeth a mêl; i le i'r Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Phereziaid, yr Hefiaid hefyd, a'r Jebusiaid.

9 Ac yn awr wele, gwaedd meibion Israel a ddaeth attafi; a hefyd mi a welais y gorthrymder, â'r hwn y gorthrymmodd yr Aiphtiaid hwynt.

10 [k] Tyred gan hynny yn awr, a mi a'th anfonaf at Pharao, fel y dygech fy mhobl, plant Israel, allan o'r Aipht.

11 ¶ A dywedodd Moses wrth Dduw, [l] Pwy ydwyfi fel yr awn i at Pharao, ac y dygwn blant Israel allan o'r Aipht?

12 Dywedodd yntef, Diau [m] y byddaf gyd â thi; a hyn a fydd arwydd it' mai myfi a'th anfonodd: wedi it' ddwyn fy mhobl allan o'r Aipht, chwi a wasanaethwch Dduw ar y mynydd hwn.

13 A dywedodd Moses wrth Dduw, Wele *pan* ddelwyf fi ar feibion Israel, a dywedyd wrthynt, Duw eich tadau a'm hanfonodd attoch; o's dywedant wrthyf, Beth yw ei enw ef? beth a ddywedaf fi wrthynt?

14 A Duw a ddywedodd wrth Foses, YDWYF YR HWN YDWYF: dywedodd hefyd, Fel hyn yr adroddi wrth feibion Israel, [n] YDWYF a'm hanfonodd attoch.

15 A Duw a ddywedodd drachefn wrth Foses, Fel hyn y dywedi wrth feibion Israel; ARGLWYDD Dduw eich tadau, Duw Abraham, Duw Isaac, a Duw Jacob, a'm hanfonodd attoch: dymma [o] fy enw byth, a dymma fy nghoffadwriaeth o genhedlaeth i genhedlaeth.

16 Dôs a [p] chynnull henuriaid Israel, a dywed wrthynt, ARGLWYDD Dduw eich tadau, Duw Abraham, Isaac, a Jacob, a ymddangosodd i mi, gan ddywedyd, [q] Gan ymweled yr ymwelais â chwi, a *gwelais* yr hyn a wnaed i chwi yn yr Aipht.

17 A dywedais, Mi a'ch dygaf chwi i fynu o adfyd yr Aipht i wlâd y Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Phereziaid, yr Hefiaid hefyd, a'r Jebusiaid; i wlâd yn llifeirio o laeth a mêl.

18 A [r] hwy a wrandawant ar dy lais, a thi a ddeui, ti a henuriaid Israel, at frenin yr Aipht, a dywedwch wrtho, ARGLWYDD [s] Dduw yr Hebreaid a gyfarfu a ni; ac yn awr gâd i ni fyned attolwg daith tri diwrnod i'r anialwch, fel yr aberthom i'r ARGLWYDD ein Duw.

19 ¶ A mi a wn na edy brenin yr Aipht i chwi fyned, ond mewn llaw gadarn.

20 Am hynny mi a estynnaf fy llaw, ac a darawaf yr Aipht â'm holl ryfeddodau, y rhai a wnâf yn ei chanol; ac wedi hynny efe a'ch gollwng chwi ymmaith.

21 A rhoddaf hawddgarwch i'r bobl hyn yngolwg yr Aiphtiaid: a bydd [t] pan eloch nad eloch yn waglaw:

22 [u] Ond *pob* gwraig a fenthyccia gan ei chymydoges, a chan yr hon fyddo yn cyttal â hi, ‡ ddodrefn arian, a dodrefn aur, a gwisgoedd: a chwi a'i gosodwch *hwynt* am eich meibion, ac am eich merched, ac [x] a yspeiliwch yr ‡ Aiphtiaid.

PEN. IV.

1 *Troi gwialen Moses yn Sarph.* 6 *Ei law ef yn gwahan-glwyfo.* 10 *Ef yn anewyllysgar i'w anfon.* 14 *Appwyntio Aaron i'w helpu ef.* 18 *Moses yn ymadael oddi wrth Jethro.* 21 *Cennadwriaeth Duw at Pharao.* 24 *Sephora yn enwaedu ar ei mâb.* 27 *Danfon Aaron i gyfarfod â Moses.* 31 *Y bobl yn credu iddynt.*

A Moses a attebodd, ac a ddywedodd, Etto wele nid chredant i mi, ac ni wrandawant ar fy llais: onid dywedant, Nid ymddangosodd yr ARGLWYDD i ti.

2 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Beth sydd yn dy law? dywedodd yntef, Gwialen.

3 Ac efe a ddywedodd, Tafl hi ar y ddaear; ac efe a'i taflodd hi ar y ddaear, a hi a aeth yn sarph, a Moses a giliodd rhagddi.

4 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Foses, Estyn dy law ac ymafael yn ei llosgwrn hi: ac efe a estynnod ei law ac a ymaflodd

2513.

[n] Pen. 6. 3. 2 Cor. 1. 20. Heb. 13. 8. Dad. 1. 4.
[o] Pſ. 135. 13.
[p] Pen. 4. 29.
[q] Gen. 50. 24.
[r] Pen. 4. 31.
[s] Pen. 5. 3.
[t] Gen. 15. 14.
[u] Pen. 11. 2. a 12. 35.
‡ *Dlysau.*
[x] Ezec. 39. 10.
‡ Neu, *Aipht.*
Jon. 29. B.

ymaſlodd ynddi, a hi a aeth yn wialen yn ei law ef.

5 Fel y credant ymddangos i ti o ARGLWYDD Dduw eu tadau, Duw Abraham, Duw Iſaac, a Duw Jacob.

6 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho drachefn, Dod yn awr dy law yn dy ſynwes, ac efe a roddodd ei law yn ei ſynwes: a *phan* dynnodd efe hi allan, wele ei law ef yn wahan-glwyſol [a] fel yr eira.

7 Ac efe a ddywedodd, Dod eilwaith dy law yn dy ſynwes; ac efe a roddodd eilwaith ei law yn ei ſynwes, ac a'i tynnodd hi allan o'i ſynwes, ac wele hi a droiſai tel ei gnawd *arall* ef.

8 A bydd oni chredant i ti, ac oni wrandawant ar lais yr arwydd cyntaf, eto y credant i lais yr ail arwydd.

9 A bydd oni chredant hefyd i'r ddau arwydd hyn, ac oni wrandawant ar dy lais, ti a gymmeri o ddwfr yr afon ac a'i tywelli ar y ſychdir: ‡ a bydd [b] y dyfroedd a gymmerech o'r afon yn waed ar y tir ſych.

10 ¶ A dywedodd Moſes wrth yr ARGLWYDD, O fy Arglwydd, ni *bûm* wr ymadroddus, ‡ na chyn hyn, nag er pan leferaiſt wrth dy was; eithr [c] ſaindrwm a thafodtrwm ydwyf.

11 A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho, [d] Pwy a wnaeth enau i ddyn? neu pwy a ordeiniodd ſudan, neu ſyddar, neu 'r neb ſy'n gweled, neu 'r dall? ond myfi 'r ARGLWYDD?

12 Am hynny dos yn awr, a mi a fyddaf [e] gyd â'th enau, ac a ddyſgaf i ti yr hyn a ddywedych.

13 Dywedodd yntef, O fy Arglwydd, danfon attolwg gyd â 'r *hwn* a ddanfonych.

14 Ac ennynnodd digoſaint yr ARGLWYDD yn erbyn Moſes, ac efe a ddywedodd, Ond dy frawd yw Aaron y Lefiad? mi a wn y medr efe leſaru yn groyw; ac wele efe yn dyfod allan i'th gyfarfod, a phan i'th welo, efe a lawenycha yn ei galon.

15 [f] Lleſara dithau wrtho ef, a goſod y geiriau hyn yn ei enau: a minnau a fyddaf gyd â'th enau di a chyd â'i enau yntef, a dyſgaf i chwi 'r hyn a wneloch.

16 A lleſared yntef troſot ti wrth y bobl: ac felly y bydd efe yn lle genau i ti, [g] a thithau a fyddi yn lle Duw iddo yntef.

17 Cymmer hefyd y wialen hon yn dy law, yr hon y gwnai wyrthiau â hi.

18 ¶ A Moſes a aeth ac a ddychwelodd at Jethro ei chwegrwn, ac a ddywedodd wrtho, Gad i mi fyned attolwg a dychwelyd at fy mrodyr *ſydd* yn yr Aipht, a gweled a ydynt eto yn fyw: a dywedodd Jethro wrth Foſes, Dos mewn heddwch.

19 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Foſes ym Midian, Dos, dychwel i'r Aipht; o herwydd [h] bu feirw yr holl wŷr oedd yn ceiſio dy einioes.

20 A Moſes a gymmerth ei wraig, a'i feibion, ac a'i goſodod hwynt ar aſyn, ac a ddychwelodd i wlad yr Aipht: cymmerodd Moſes hefyd wialen Duw yn ei law.

21 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Pan elych i ddychwelyd i'r Aipht, gwêl it' wneuthur ger bron Pharao yr holl ryfeddodau a roddais yn dy law: ond [i] mi a galedaf ei galon ef, fel na ollyngo ymmaith y bobl.

22 A dywed wrth Pharao; Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, [k] Fy mab i, *ſef* [l] fy nghyntatanedig yw Iſrael.

23 A dywedais wrthyt, Gollwng fy mab fel i'm gwaſanaetho: ond o's gwrthodi ei ollwng ef, wele [m] mi a laddaf dy fab di, *ſef* dy gyntatanedig.

24 ¶ A bu ar y ffordd yn y llety, [n] gyfarfod o'r ARGLWYDD ag ef, a cheiſio ei ladd ef.

25 Ond Sephora a gymmerth ‡ [o] gyllell lem, ac a dorrodd ddienwaediad ei mab, ac a'i bwriodd i gyffwrdd â'i draed ef; ac a ddywedodd, Diau dy *fod* yn briod gwaedlyd i mi.

26 A 'r *Arglwydd* a beidiodd ag ef: yna y dywedodd hi, Priod gwaedlyd wyt, o blegid yr enwaediad.

27 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Aaron, Dos i gyfarfod â Moſes i'r anialwch: ac efe a aeth ac a gyfarfu ag ef ym [p] mynydd Duw, ac a'i cuſanodd ef.

28 A Moſes a ſynegodd i Aaron holl eiriau 'r ARGLWYDD, yr hwn a'i hanfonaſai ef; a'r holl arwyddion a orchymynnaſai efe iddo.

29 ¶ A Moſes ac Aaron a aethant, ac a gynnullaſant holl henuriaid meibion Iſrael.

30 Ac Aaron a draethodd yr holl eiriau a leſaraſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes; ac a wnaeth yr arwyddion yngolwg y bobl.

31 A chredodd y bobl: a phan glywſant ymweled o'r ARGLWYDD a meibion Iſrael, ac iddo edrych ar eu gorthrymder, yna [q] hwy a ymgrymmaſant, ac a addolaſant.

PEN. V.

1 *Pharao yn rhoddi ſen i Foſes ac Aaron am eu cennadawriaeth.* 5 *Yn 'chwanegu taſg yr Iſraëliaid.* 15 *Yn eu cerydau hwynt am eu hachwynion.* 21 *Hwythau yn lleſain yn erbyn Moſes ac Aaron.* 22 *Moſes yn cwyno wrth Dduw.*

AC wedi hynny Moſes ac Aaron a aethant i mewn, ac a ddywedaſant wrth Pharao, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD Dduw Iſrael, Gollwng ymmaith fy mhobl, ſel y cadwant ŵyl i mi yn yr anialwch.

2 A dywedodd Pharao, [a] Pwy yw 'r ARGLWYDD ſel y gwrandawn i ar ei lais, i ollwng Iſrael ymmaith? yr ARGLWYDD nid adwaen, ac Iſrael ni ollyngaf.

3 A dywedaſant hwythau, [b] Duw 'r Hebreaid a gyfarfu â ni: gad i ni fyned, attolwg, daith tridiau yn yr anialwch, ac aberthu i'r ARGLWYDD ein Duw, rhag iddo ein rhuthro â haint neu â chleddyf.

4 A dywedodd brenin yr Aipht wrthynt, Moſes ac Aaron, Pa ham y perwch i'r bobl beidio a'i gwaith? ewch at eich beichiau.

5 Pharao hefyd a ddywedodd, Wele pobl y wlad yn awr ydynt lawer; a pharaſoch iddynt beidio â'i llwythau.

6 A gorchymynnodd Pharao y dydd hwnnw i'r rhai oedd feiſtred gwaith ar y bobl, a'i ſwyddogion, gan ddywedyd,

7 Na roddwch mwyach wellt i'r bobl i wneuthur priddfeini megis o'r blaen; elant a chaſglant wellt iddynt eu hunain.

8 A rhifedi 'r priddfeini y rhai yr oeddynt hwy yn ei wneuthur o'r blaen a roddwch arnynt, na leihêwch o hynny; canys ſegur ydynt, am hynny y maent yn gweiddi, gan ddywedyd, Gad i ni fyned ac aberthu i'n Duw.

9 Trymhäer y gwaith ar y gwŷr, a gweithiant ynddo, fel nad edrychant am eiriau ofer.

10 ¶ A

a Num. 12. 10. 2 Bren. 5. 27.
‡ Heb. *Byda a byaa.*
b Pen. 7. 19.
‡ Heb. *na doe nac echdoe.*
c Pen. 6. 12.
d Pſ. 94. 9
e Mat. 10. 19. Mar. 13. 11. Luc 12. 11.
f Pen. 7. 1, 2.
g Pen. 7. 1.
h Pen. 2. 15, 23. Mat. 2. 20.
i Pen. 7. 3, 13. a 9 12. a 10. 1. a 14. 8. Deut. 2. 30. Joſ. 11. 20. Eſay 63. 17. Jo. 12. 40. Rhuſ. 9. 18.
k Rhuſ. 9. 4.
l Jer. 31. 9. Jago 1. 18
m Pen. 11. 5. a 12. 29.
n Num. 22. 22.
‡ Neu, *garreg.*
o Joſ. 5. 2, 3.
p Pen. 3. 1.
q Pen 12. 17.
Sul 5 o'r Grawys, P. Jon. 29 P
r Gen. 30.
a Job, 21. 15.
b Pen. 3. 18.
s Pen. 9. 16.
t Pen. 3. 19.
u Gen. 1. 28. a 35. 11. a 48. 3 Pen. 2. 24. Gen. 1. 28. Pen. 2. 24.

2513. 10 ¶ A meiſtred gwaith y bobl, a'i ſwyddogion a aethant allan, ac a lefaraſant wrth y bobl, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed Pharao, Ni roddaf wellt i chwi.

11 Ewch chwi a cheiſiwch iwch' wellt lle y caffoch, er hynny ni leihëir dim o'ch gwaith.

12 A'r bobl a ymwaſgarodd trwy holl wlâd yr Aipht, i gaſglu ſoſl yn lle gwellt.

13 A'r meiſtred gwaith oedd yn eu pryſuro, gan ddywedyd; Gorphennwch eich gwaith, dogn dydd yn ei ddydd, megis pan oedd gwellt.

14 A churwyd ſwyddogion meibion Iſrael, y rhai a oſodaſai meiſtred gwaith Pharao arnynt hwy: a dywedpwyd, Pa ham na orphennaſoch eich taſg ar wneuthur priddfeini ddoe a heddyw, megis cyn hynny?

15 ¶ Yna ſwyddogion meibion Iſrael a ddaethant, ac a lefaſant ar Pharao, gan ddywedyd; Pa ham y gwnai ſel hyn â'th weiſion?

16 Gwellt ni roddir i'th weiſion, a gwnewch briddfeini i ni, meddant: ac wele dy weiſion a gurwyd, a'th bobl di dy hun ſydd ar y bai.

17 Ac efe a ddywedodd, Segur, ſegur ydych; am hynny 'r ydych chwi yn dywedyd, Gâd i ni fyned *ac* aberthu i'r ARGLWYDD.

18 Am hynny ewch yn awr, gweithiwch; ac ni roddir gwellt i chwi: etto chwi a roddwch yr *un* cyfrif o'r priddfeini.

19 A ſwyddogion meibion Iſrael a'i gwelent eu hun mewn *lle* drwg, pan ddywedid, Na leihêwch *ddim* o'ch priddfeini, dogn dydd yn ei ddydd.

20 ¶ A chyfarfuant â Moſes ac Aaron yn ſefyll ar eu ffordd: pan oeddynt yn dyfod allan oddi wrth Pharao.

21 A dywedaſant wrthynt, Edryched yr ARGLWYDD arnoch chwi, a barned, am i chwi beri i'n ſawyr ni [c] ddrewi ger bron Pharao, a cher bron ei weiſion, gan roddi cleddyf yn eu llaw hwynt i'n lladd ni.

22 A dychwelodd Moſes at yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD, pa ham y drygaiſt y bobl hyn? i ba beth i'm hanfonaiſt?

23 Canys er pan ddaethym at Pharao i lefaru yn dy enw di, efe a ddrygodd y bobl hyn: a chan waredu ni waredaiſt dy bobl.

PEN. VI.

1 *Duw yn adnewyddu ei addewid trwy ei enw* JEHOFAH. 14 *Achau Reuben.* 15 *Simeon,* 16 *a Lefi, o'r hwn y daeth Moſes ac Aaron.*

YNa y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Yn awr y cai weled beth a wnâf i Pharao: canys [a] trwy law gadarn y gollwng efe hwynt, a thrwy law gadarn [b] y gyr efe hwynt o'i wlâd.

2 Duw hefyd a lefarodd wrth Foſes, ac a ddywedodd wrtho, Myfi *yw* JEHOFAH.

3 A mi a ymddangoſais i Abraham, i Iſaac, ac i Jacob dan enw [c] Duw Hollalluog: ond *erbyn* fy enw [d] JEHOFAH ni bûm adnabyddus iddynt.

4 Hefyd mi a ſicrheais fy nghyfammod â hwynt, [e] am roddi iddynt wlâd Canaan, lef gwlâd eu hymdaith, yr hon yr ymdeithaſant ynddi.

5 A [f] mi a glywais hefyd uchenaid plant Iſrael, y rhai y mae 'r Aiphtiaid yn eu caethiwo: a chofiais fy nghyfammod.

6 Am hynny dywed wrth feibion Iſrael, Myfi yw yr ARGLWYDD, a myfi a'ch dygaf chwi allan oddi tan lwythau 'r Aiphtiaid, ac a'ch rhyddhâf o'i caethiwed hwynt; ac a'ch gwaredaf â braich eſtynnedig, ac â barnedigaethau mawrion.

7 Hefyd mi a'ch cymmeraf yn bobl i mi, ac a ſyddaf yn Dduw i chwi: a chewch wybod mai myfi yw 'r ARGLWYDD eich Duw, yr hwn ſydd yn eich dwyn chwi allan oddi tan lwythau 'r Aiphtiaid.

8 A mi a'ch dygaf chwi i'r wlâd, am yr hon ‡ y [g] tyngais y rhoddwn hi i Abraham, i Iſaac, ac i Jacob, a mi a'i rhoddaf chwi yn etifeddiaeth: myfi yw yr ARGLWYDD.

9 ¶ A Moſes a lefarodd felly wrth feibion Iſrael: ond ni wrandawſant ar Foſes, gan gyſyngdra yſbryd, a chan gaethiwed caled.

10 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

11 Dôs i mewn, dywed wrth Pharao brenin yr Aipht, am iddo ollwng meibion Iſrael allan o'i wlâd.

12 A Moſes a lefarodd ger bron yr ARGLWYDD, gan ddywedyd; Wele plant Iſrael ni wrandawſant arnaſi, a pha fodd i'm gwrandawai Pharao, a minnau [h] yn ddïenwaededig o wefuſau?

13 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes ac Aaron, ac a roddodd orchymmyn iddynt at feibion Iſrael, ac at Pharao brenin yr Aipht; i ddwyn meibion Iſrael allan o wlâd yr Aipht.

14 ¶ Dymma eu pencenedlhwynt: [i] meibion Reuben y cyntafanedig i Iſrael; Henoch, a Phalu, Heſron, a Charmi: dymma deuluoedd Reuben.

15 [k] A meibion Simeon; Jemuel, a Jamin, Ohad, a Jachin, Sohar hefyd, a Saul mâb y Ganaanites: dymma deuluoedd Simeon.

16 ¶ Dymma hefyd enwau [l] meibion Lefi yn ôl eu cenhedlaethau; Gerſhon, Cohath hefyd, a Merari: A blynyddoedd oes Lefi *oedd* gant ac unid tair blynedd deugain.

17 [m] Meibion Gerſhon: Libni, a Simi, yn ôl eu teuluoedd.

18 A [n] meibion Cohath; Amram, ac Is-har, Hebron hefyd, ac Uzziel: A blynyddoedd oes Cohath oedd dair ar ddeg ar hugain, a chan mlynedd.

19 [o] Meibion Merari *oedd* Mahali, a Muſi: dymma deuluoedd Lefi yn ôl eu cenhedlaethau.

20 Ac [p] Amram a gymmerodd, Jochebed, ei fodryb chwaer ei dâd, yn wraig iddo, a hi a ymddûg iddo Aaron a Moſes: a blynyddoedd oes Amram *oedd* onid tair deugain a chan mlynedd.

21 ¶ A [q] meibion Is-har; Corah, a Nepheg, a Sichri.

22 A [r] meibion Uzziel; Miſael, ac Elſaphan, a Sithri.

23 Ac Aaron a gymmerodd Eliſebah merch [s] Aminadab chwaer Nahaſon, yn wraig iddo: a hi a ymddûg iddo [t] Nadab ac Abihu, Eleazar ac Ithamar.

24 Meibion Corah hefyd; Aſſir, ac Elcanah, ac Abiaſaph: dymma deuluoedd y Corahiaid.

25 Ac Eleazar mâb Aaron a gymmerodd yn wraig iddo *un* o ferch[ed] Putiel, a [u] hi a ymddûg iddo ef Phine[hes] dymma bennau cenedl y Lefiaid, yn [ôl] eu teuluoedd.

26 Dymma

2513.

‡ Heb. *Codais fy llaw.*

Edrych Gen. 14. 22. Deut. 32. 40.

g Gen. 15. 14. a 26. 3. a 35. 12.

h Pen. 4. 10. a ad. 30.

i Gen. 46. 9. 1 Cron. 5. 3.

k 1 Cron. 4. 24.

l Num. 3. 17. 1 Cron. 6. 1, 16.

m 1 Cron. 6. 17. a 23. 7.

n Num. 26. 57. 1 Cron. 6. 2, 18.

o 1 Cron. 6. 19. a 23. 21.

p Pen. 2. 1. Num. 26. 59.

q Num. 16. 1. 1 Cron. 6. 37, 38.

r Lef. 10. 4. Num. 3. 30.

s Ruth. 4. 19, 20. 1 Cron. 2. 10.

t Num. 3. 2. a 26. 60. 1 Cron. 6. 3. a 24. 1.

u Num. 25. 11.

2513. 26 Dymma Aaron a Moſes ; y rhai y dywedodd yr ARGLWYDD wrthynt, Dygwch feibion Iſrael allan o wlâd yr Aipht, yn ôl eu lluoedd.

27 Dymma 'r rhai a leſaraſant wrth Pharao brenin yr Aipht, am ddwyn meibion Iſrael allan o'r Aipht. Dymma Moſes ac Aaron hwnnw.

28 ¶ A bu ar y dydd y lleſarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes yn nhîr yr Aipht,

29 Lefaru o'r ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd, Myfi yw 'r ARGLWYDD ; dywed wrth Pharao brenin yr Aipht yr hyn oll yr ydwyfi yn ei ddywedyd wrthyt.

30 A dywedodd Moſes ger bron yr ARGLWYDD, Wele fi [x] yn ddïenwaededig o wefuſau, a pha fodd y gwrendy Pharao arnaf?

[x] Pen. 4. 10.

PEN. VII.

Jon. 30. P. 1 *Duw yn rhoi calon ym Moſes i fyned at Pharao.* 7 *Ei oedran ef.* 8 *Ei wialen ef yn troi yn ſarph.* 11 *Yr hudolion yn gwneuthur y cyffelyb.* 13 *Caledu calon Pharao.* 14 *Cennadwriaeth Duw at Pharao.* 19 *Troi 'r afon yn waed.*

A 'R ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moſes, Gwêl, mi a'th wneuthym [a] yn Dduw i Pharao ; ac Aaron dy frawd fydd yn brophwyd i tithau.

[a] Pen. 4. 16.

2 Ti a leferi yr hyn oll a orchymynnwyſit' : ac Aaron dy frawd a leſara wrth Pharao ar iddo ollwng meibion Iſrael ymmaith o'i wlâd.

[b] Pen. 4. 21. 3 A [b] minnau a galedaf gâlon Pharao ; ac a amlhâf ſy arwyddion a'm rhyfeddodau yng ngwlâd yr Aipht.

4 Ond ni wrendy Pharao arnoch ; yna y rhoddaf ſy llaw ar yr Aipht ; ac y dygaf allan ſy lluoedd, ſy mhobl, meibion Iſrael, o wlâd yr Aipht, [c] trwy farnedigaethau mawrion.

[c] Pen. 6. 6.

5 A'r Aiphtiaid a gânt wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD pan eſtynnwyſ ſy llaw ar yr Aipht ; a dwyn meibion Iſrael allan o'i myſg hwynt.

6 A gwnaeth Moſes ac Aaron fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD iddynt, ie felly y gwnaethant.

7 A Moſes *ydoedd* fâb pedwar ugain mlwydd, ac Aaron yn fâb tair blwydd a phedwar ugain, pan leſaraſant wrth Pharao.

8 ¶ A'r ARGLWYDD a leſarodd wrth Moſes, ac Aaron, gan ddywedyd,

9 Pan leſaro Pharao wrthych, gan ddywedyd, Dangoſwch gennych wyrthiau ; yna y dywedi wrth Aaron, [d] Cymmer dy wialen, a bwrw *hi* ger bron Pharao, a hi a â yn ſarph.

[d] Pen. 4. 2, 17.

10 ¶ A Moſes ac Aaron a aethant i mewn at Pharao, ac a wnaethant felly, megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD : ac Aaron a ſwriodd ei wialen ger bron Pharao, a cher bron ei weiſion, a hi a aeth yn ſarph.

[e] Gen. 41. 8. [f] 2 Tim. 3. 8. 11 A Pharao hefyd [e] a alwodd am y doethion, a'r [f] hudolion : a hwyntau hefyd, *ſef* ſwynwyr yr Aipht, a wnaethant felly trwy eu ſwynïon.

12 Canys bwriaſant bob un ei wialen, a hwy a aethant yn ſeirph : ond gwîalen Aaron a lyngcodd eu gwîalhwynt.

[g] Pen. 4. 21. 13 A chalon Pharao a galedodd, fel na wrandawai arnynt hwy, [g] megis y lleſaraſai 'r ARGLWYDD.

[h] Pen. 8. 15. a 10. 1, 20, 27. 14 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, [h] Ca[illegible] calon Pharao : gwrthododd ollwng y[illegible] ymmaith.

15 Dôs at [illegible]rao yn forau : wele eſe a ddaw allan i'r dwfr : ſâf dithau ar lan yr afon erbyn ei ddyfod ef ; a chymmer yn dy law y wîalen a drôdd yn ſarph.

16 A dywed wrtho ef, ARGLWYDD Dduw yr Hebreaid a'm hanfonodd attat, i ddywedyd, Gollwng ymmaith ſy mhobl [i] i'm gwaſanaethont yn yr anialwch : ac wele hyd yn hyn ni wrandewit.

[i] Pen. 3. 12, 18. a 5. 1, 3.

17 Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Wrth hyn y cai wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD : [k] wele myfi â'r wialen *ſydd* yn ſy llaw a darawaf y dyfroedd *ſyda* yn yr afon, fel y troer hwynt [l] yn waed.

[k] Pen. 4. 9. Dad. 16. 6.

18 A'r pyſg *ſydd* yn yr afon a fyddant feirw, a'r afon a ddrewa ; a bydd blîn gan yr Aiphtiaid yfed dwfr o'r afon.

19 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Moſes, Dywed wrth Aaron, Cymmer dy wîalen, ac eſtyn dy law ar ddyfroedd yr Aipht, ar eu ffrydiau, ar eu hafonydd, ac ar eu pyllau, ac ar eu holl † lynnau dyfroedd, fel y byddont yn waed : a bydd gwaed trwy holl wlâd yr Aipht, yn eu *lleſtri* coed a cherrig hefyd.

† Heb. *aſgliad eu dyfroedd.*

20 A Moſes ac Aaron a wnaethant fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD, ac eſe [m] a godod ei wîalen ac a darawodd y dyfroedd y rhai *oeddynt* yn yr aton yngwŷdd Pharao, ac yngwŷdd ei weiſion : a'r holl [n] ddyfroedd y rhai *oeddynt* yn yr afon a drowyd yn waed.

[m] Pen. 17. 5. [n] Pſal. 78. 44. a 105. 29.

21 A'r pyſgod y rhai oeddynt yn yr afon a fuant feirw, a'r afon a ddrewodd, ac ni allai 'r Aiphtiaid yfed dwfr o'r afon : a gwaed oedd trwy holl wlâd yr Aipht.

22 [o] A ſwynwyr yr Aipht a wnaethant y cyffelyb trwy eu ſwynion : a chaledodd calon Pharao, ac ni wrandawodd arnynt, [p] megis y lleſaraſai 'r ARGLWYDD.

[o] Doeth. 17. 7. [p] Ad. 3.

23 A Pharao a drôdd ac a aeth i'w dŷ, ac ni oſododd hyn at ei gâlon.

24 A'r holl Aiphtiaid a gloddiaſant oddi amgylch yr afon am ddwfr i'w yfed : canys ni allent yfed o ddwfr yr afon.

25 A chyflawmwyd ſaith o ddyddiau, wedi i'r ARGLWYDD daro 'r afon.

PEN. VIII.

Jon. 31. B. 1 *Danfon llyffaint.* 8 *Pharao yn ymbil â Moſes.* 12 *A Moſes trwy wedi yn eu tynnu hwynt ymmaith.* 16 *Troi 'r llwch yn llau, yr hyn ni allai 'r ſwynwyr ei wneuthur.* 20 *Yr heidiau ednog.* 25 *Pharao yn lled-foddlon i'r bobl i fyned,* 32 *etto efe a galedir.*

A Dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, Dôs at Pharao, a dywed wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Gollwng ymmaith ſy mhobl fel i'm gwaſanaethont.

2 Ac o's gwrthodi *eu* gollwng ; wele, mi a darawaf dy holl derſynau di â [a] llyffaint.

[a] Dad. 16. 13.

3 A'r afon a heigia lyffaint, y rhai a ddringant, ac a ddeuant i'th dŷ, ac i 'ſtafell dy orweddle, ac ar dy wely ; ac i dŷ dy weiſion, ac ar dy bobl, ac i'th ffyrnau, ac ar dy † fwyd gweddill.

† *Gafnau ſylino,* neu *doeſ.*

4 A'r llyffaint a ddringant arnat ti, ac ar dy bobl, ac ar dy holl weiſion.

5 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Moſes, Dywed wrth Aaron, Eſtyn dy law a'th wîalen ar y ffrydiau, ar yr afonydd, ac ar y llynnoedd, a gwnâ i lyffaint ddyfod i fynu ar hŷd tîr yr Aipht.

6 Ac Aaron a eſtynnodd ei law ar ddyfroedd yr Aipht ; [b] a'r llyffaint a ddaethant i fynu, ac a orchuddiaſant dîr yr Aipht.

[b] Pſal. 78. 45. a 105. 30.

7 [c] A'r ſwynwyr a wnaethant yr un modd trwy eu ſwynïon ; ac a ddygaſant i fynu llyffaint ar wlâd yr Aipht.

[c] Doeth. 17. 7.

8 ¶ Yna

2513.
d Pen. 9. 28. a 10. 17. Num. 21. 7. 1 Bren. 13. 6. Act. 8. 24.
† Neu, erbyn pa lery.
† Heb. corri ymmaith.
† Neu, erbyn y foru.
e Pen. 7. 14.
f Pſ. 105. 31.
g 1 Sam. 6. 3, 9. Pſal. 8. 3. Mat. 12. 28. Luc, 11. 20.
† Heidiau ednog.
h Pen. 9. 4, 26. a 10. 23, a 12. 13.
† Heb. ymwared.
† Neu, erbyn y foru.
i Pſal. 78. 45. a 105. 31. Doc. 16. 9.

8 ¶ Yna Pharao a alwodd am Foſes ac Aaron, ac a ddywedodd, d Gweddïwch ar yr ARGLWYDD ar iddo dynnu 'r llyffaint ymmaith oddi wrthyfi, ac oddi wrth fy mhobl; a mi a ollyngaf ymmaith y bobl fel yr aberthont i'r ARGLWYDD.

9 A Moſes a ddywedodd wrth Pharao, Cymmer ogoniant arnafi: † pa amſer y gweddïaf troſot, a thros dy weiſion, a thros dy bobl, am † ddifa 'r llyffaint oddi wrthyt, ac o'th dai; a'i gadael yn unig yn yr afon?

10 Ac eſe a ddywedodd, † Y foru: a dywedodd yntef, Yn ôl dy air y *bydd*, fel y gwypech nad *oes neb* fel yr ARGLWYDD ein Duw ni.

11 A'r llyffaint a ymadawant â thi, ac a'th dai, ac a'th weiſion, ac a'th bobl: yn unig yn yr afon y gadewir hwynt.

12 A Moſes ac Aaron a aethant allan oddi wrth Pharao. A Moſes a lefodd ar yr ARGLWYDD o achos y llyffaint y rhai a ddygaſai eſe ar Pharao.

13 A'r ARGLWYDD a wnaeth yn ôl gair Moſes: a'r llyffaint a fuant feirw o'r tai, o'r pentrefydd, ac o'r meuſydd.

14 A chaſglaſant hwynt yn bentyrrau: fel y drewodd y wlâd.

15 Pan welodd Pharao fod ſeibiant *iddo*, e eſe a galedodd ei gâlon, ac ni wrandawodd arnynt; megis y llefaraſai 'r ARGLWYDD.

16 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Dywed wrth Aaron, Eſtyn dy wïalen, a tharo lwch y ddaear; fel y byddo yn llau trwy holl wlâd yr Aipht.

17 Ac felly y gwnaethant: canys Aaron a eſtynnodd ei law a'i wïalen, ac a darawodd lwch y ddaear, ac f eſe a aeth yn llau ar ddŷn ac ar anifail: holl lwch y tir oedd yn llau trwy holl wlâd yr Aipht.

18 A'r ſwynwyr a wnaethant felly trwy eu ſwynion i ddwyn llau allan, ond ni allaſant: felly y bu 'r llau ar ddŷn ac ar anifail.

19 Yna 'r ſwynwyr a ddywedaſant wrth Pharao, g Bys Duw yw hyn: a chaledwyd calon Pharao, ac ni wrandawai arnynt, megis y llefaraſai 'r ARGLWYDD.

20 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Cyſod yn ſorau, a ſâf ger bron Pharao, wele eſe a ddaw allan i'r dwfr: yna dywed wrtho, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Gollwng ymmaith fy mhobl fel i'm gwaſanaethont.

21 O herwydd o'sti ni ollyngi fy mhobl, wele fi yn gollwng arnat ti, ac ar dy weiſion, ac ar dy bobl, ac i'th dai † gymmyſgbla: a thai 'r Aiphtiaid a lenwir o'r gymmyſgbla, a'r ddaear heſyd yr hon y maent arni.

22 A'r dydd hwnnw h y neilldua fi wlâd Goſen yr hon y mae fy mhobl yn aros ynddi fel na byddo y gymmyſgbla yno: fel y gwypech mai myfi yw 'r ARGLWYDD ynghanol y ddaear.

23 A mi a oſodaf † wahan rhwng fy mhobl i a'th bobl di: † y foru y bydd yr arwydd hwn.

24 A'r ARGLWYDD a wnaeth felly, a i daeth cymmyſgbla drom i dŷ Pharao, ac i dai ei weiſion, ac i holl wlâd yr Aipht: a llygrwyd y wlâd gan y gymmyſgbla.

25 ¶ A Pharao a alwodd am Foſes ac Aaron, ac a ddywedodd, Ewch, aberthwch i'ch Duw yn y wlâd.

26 A dywedodd Moſes, Nid cymmwys gwneuthur felly; o blegid nyni a aberthwn i'r ARGLWYDD ein Duw k ffieiddbeth yr Aiphtiaid: wele o's aberthwn ffieiddbeth yr Aiphtiaid yng ŵydd eu llygaid hwynt, oni labyddiant hwy ni?

27 Taith l tridiau 'r awn i'r anialwch, a nyni a aberthwn i'r ARGLWYDD ein Duw, megis m y dywedo eſe wrthym ni.

28 A dywedodd Pharao, Mi a'ch gollyngaf chwi fel yr aberthoch i'r ARGLWYDD eich Duw yn yr anialwch, ond nac ewch ym mhell: n gweddïwch troſofi.

29 A dywedodd Moſes, Wele myfi a âf allan oddi wrthyt, ac a weddïaf ar yr ARGLWYDD ar g lio y gymmyſgbla oddi wrth Pharao, oddi wrth ei weiſion, ac oddi wrth ei bobl y foru: ond na thwylled Pharao mwyach, heb ollwng ymmaith y bobl i aberthu i'r ARGLWYDD.

30 A Moſes a aeth allan oddi wrth Pharao; ac a weddïodd ar yr ARGLWYDD.

31 A gwnaeth yr ARGLWYDD yn ôl gair Moſes: a'r gymmyſgbla a dynnodd eſe ymmaith oddi wrth Pharao, oddi wrth ei weiſion, ac oddi wrth ei bobl; ni adawyd un.

32 A o Pharao a galedodd ei gâlon y waith honno hefyd; ac ni ollyngodd ymmaith y bobl.

k Gen. 43. 32. a 46. 34.
l Pen. 3. 12.
m Pen. 3. 18.
n Ad. 8.
o Pen. 9. 28. 1 Bren. 13. 6.
o Ad. 15.

PEN. IX.

1 *Haint ar anifeiliaid.* 8 *Plâ y cornwydydd llinorog.* 13 *Cennadwriaeth Moſes yng hŷlch y cenllyſg.* 22 *Plâ 'r cenllyſg.* 27 *Pharao yn ymbil â Moſes,* 35 *ac er hynny eſe a galedir.*

Sul 6 o'r Grawys B. Ion. 3 1. P.

YNa y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Dôs i mewn at Pharao; a llefara wrtho ef, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw yr Hebreaid, Gollwng ymmaith fy mhobl, fel i'm gwaſanaethont.

2 O blegid o's gwrthodi *eu* gollwng hwynt ymmaith, ac attal o honot hwynt etto;

3 Wele llaw 'r ARGLWYDD fydd ar dy anifeiliaid, y rhai *ſydd* yn y maes: ar feirch, ar aſynnod, ar gamelod, ar y gwartheg, ac ar y defaid, *y daw* haint trwm jawn.

4 A'r p ARGLWYDD a neilldua rhwng anifeiliaid Iſrael, ac anifeiliaid yr Aiphtiaid: fel na byddo marw dim o gwbl *a'r ſydd* eiddo meibion Iſrael.

5 A goſododd yr ARGLWYDD amſer nodedig, gan ddywedyd, Y foru y gwna 'r ARGLWYDD y peth hyn yn y wlâd.

6 A'r ARGLWYDD a wnaeth y peth hyn ny drannoeth: a q bu feirw holl anifeiliaid yr Aiphtiaid: ond o anifeiliaid meibion Iſrael, ni bu farw un.

7 A Pharao a anfonodd, ac wele ni buaſai farw un o anifeiliaid Iſrael: r a chalon Pharao a galedwyd, ac ni ollyngodd y bobl.

8 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, ac wrth Aaron, Cymmerwch iwch lonaid eich llaw o ludw ffwrn, a thanned Moſes ef tu a'r nefoedd yng ŵydd Pharao:

9 Ac eſe ſydd yn llŵch ar holl dîr yr Aipht: ac a fydd ar ddŷn ac ar anifail s yn gornwyd llinorog, trwy holl wlâd yr Aipht.

10 A hwy a gymmeraſant ludw 'r ffwrn, ac a ſaſaſant ger bron Pharao: a Moſes a'i tannodd tu a'r nefoedd; ac eſe a aeth t yn gornwyd llinorog ar ddŷn ac ar anifail.

11 A'r ſwynwyr ni allent ſefyll ger bron Moſes gan y cornwyd: o blegid yr oedd y cornwyd ar y ſwynwyr, ac ar yr holl Aiphtiaid.

12 A'r ARGLWYDD a galedodd gâlon Pharao fel na wrandawai arnynt; u megis y llefaraſai yr ARGLWYDD wrth Foſes.

p Pen. 8. 22.
q Pſal. 78. 50.
r Pen. 7. 14.
s Dad. 16. 2.
t Deut. 28. 27.
u Pen. 4. 21.

13 ¶ A'r

2513. 13 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Foſes, Cyfod yn forau, a ſâf ger bron Pharao; a dywed wrtho, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw 'r Hebreaid, Gollwng fy mhobl, fel i'm gwaſanaethont.

14 Canys y waith hon yr anfonaf fy holl blâu ar dy galon, ac ar dy weiſion, ac ar dy bobl; fel y gwypech nad oes gyffelyb i mi yn yr holl ddaear.

15 O herwydd yn awr mi a eſtynnaf fy llaw, ac a'th darawaf di a'th bobl â haint y nodau: a thi a dorrir ymmaith oddi ar y ddaear.

16 Ac yn ddîau g er mwyn hyn i'th gyfodais di, i ddangos † it' fy nerth; ac fel y myneger fy enw trwy 'r holl ddaear.

17 A wyt ti yn ymddyrchafu ar fy mhobl etto, heb eu gollwng hwynt ymmaith?

18 Wele mi a lawiaf ynghŷlch yr amſer ymma y foru genllyſg trymmion jawn; y rhai ni bu eu bâth yn yr Aipht o'r dydd y ſylfaenwyd hi hyd yr awr hon.

19 Anfon gan hynny yn awr, caſgl dy anifeiliaid, a phob dim a'r y ſydd it' yn y maes: pob dŷn ac anifail a gaffer yn y maes ac ni's dyger i dŷ, y diſgyn y cenllyſg arnynt, a byddant feirw.

20 Yr hwn a ofnodd air yr ARGLWYDD o weiſion Pharao, a yrrodd ei weiſion a'i anifeiliaid i dai:

21 A'r hwn † nid yſtyriodd air yr ARGLWYDD, a adawodd ei weiſion a'i anifeiliaid yn y maes.

22 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Foſes, Eſtyn dy law tu a'r nefoedd, fel y byddo h cenllyſg yn holl wlâd yr Aipht, ar ddŷn ac ar anifail, a car holl lyſiau 'r maes, o fewn tîr yr Aipht.

23 A Moſes a eſtynnodd ei wialen tu a'r nefoedd; a'r i ARGLWYDD a roddodd daranau a chenllyſg, a'r tân a gerddodd ar hŷd y ddaear: a chaſodd yr ARGLWYDD genllyſg ar dîr yr Aipht.

24 Felly 'r ydoedd cenllyſg, a thân yn ymgymmeryd ynghanol y cenllyſg, yn fîn jawn: yr hwn ni bu ei fâth yn holl wlâd yr Aipht, er pan ydoedd yn genhedlaeth.

25 A'r cenllyſg a gurodd trwy holl wlâd yr Aipht gwbl a'r *oedd* yn y maes, yn ddŷn ac yn anifail: y cenllyſg hefyd a gurodd holl lyſiau 'r maes, ac a ddrylliodd holl goed y maes.

26 k Yn unig ynglwâd Goſen yr hon yr ydoedd meibion Iſrael ynddi, nid oedd dim cenllyſg.

27 ¶ A Pharao a anfonodd ac a alwodd ar Foſes ac Aaron, ac a ddywedodd wrthynt, Pechais y waith hon; yr ARGLWYDD ſydd gyfiawn, a minnau a'm pobl yn annuwiol.

28 l Gweddîwch ar yr ARGLWYDD, (canys digon yw *hyn*,) na byddo taranau Duw na chenllyſg, a mi a'ch gollyngaf, ac ni arhoſwch yn hwy.

29 A dywedodd Moſes wrtho, Pan elwyf allan o'r ddinas, mi a ledaf fy nwylaw at yr ARGLWYDD, *a'r* taranau a beidiant, a'r cenllyſg ni bydd mwy: fel y gwypych m mai r' ARGLWYDD biau 'r ddaear.

30 Ond mi a wn nad wyt ti etto, na'th weiſion, yn ofni wyneb yr ARGLWYDD Dduw.

31 A'r llîn, a'r haidd a gurwyd: canys yr haidd *oedd* wedi hedeg, a'r llîn wedi hadu.

32 A'r gwenith a'r rhŷg ni churwyd: o herwydd † diweddar *oedaynt* hwy.

33 A Moſes a aeth oddi wrth Pharao allan o'r ddinas, ac a ledodd ei ddwylaw at yr ARGLWYDD: a'r taranau a'r cenllyſg a beidiaſant, ac ni thywalltwyd glaw ar y ddaear. 2513.

34 A phan welodd Pharao beidio o'r glaw, a'r cenllyſg, a'r taranau, eſe a chwanegodd bechu; ac a galedodd ei galon, eſe a'i weiſion.

35 n A chaledwyd calon Pharao, ac ni ollyngai eſe feibion Iſrael ymmaith, megis y lleferaſai 'r ARGLWYDD trwy law Moſes. n Pen. 4. 21.

PEN. X.

1 Duw yn bygwth anfon Locuſtiaid. 7 Pharao ar daeiſyſiad ei weiſion yn lleſgoddion i'r Iſraëliaid i ſynea ymmaith. 12 Plâ y Locuſtiaid. 16 Pharao yn ymbil â Moſes. 21 Plâ y tywyllwch anferinol. 24 Pharao yn ymbil â Moſes, 27 etto eſe a galongaledir.

Sul 6 o'r Grawys P. Chweſror, 1. B.

A Dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Dôs at Pharao; a o herwydd mi a galedais ei galon eſ, a chalon ei weiſion, fel y dangoſwn fy arwyddion hyn yn ei wŷdd ef: a Pen. 4. 21. a 7. 14.

2 Ac fel b y mynegit wrth dy fâb, a mâb dy fâb, yr hyn a wneuthym yn yr Aipht, a'm harwyddion a wneuthym yn eu plith hwynt: ac y gwypoch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD. b Pſal. 71. 18. a 78. 5, &c.

3 A daeth Moſes ac Aaron i mewn at Pharao, a dywedaſant wrtho, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD Dduw'r Hebreaid, Pa hŷd y gwrthodi ymoſtwng ger fy mron? gollwng ymmaith fy mhobl fel i'm gwaſanaethont:

4 O herwydd o's ti a wrthodi ollwng fy mhobl; wele, y foru y dygaf c locuſtiaid i'th frô. c Doeth. 16. 9.

5 A hwynt-hwy a orchuddiant † wyneb y ddaear, fel na allo un weled y ddaear: a d hwy a yſſant y gweddill a adawŷd i chwi yn ddîangol gan y cenllyſg; diſant hefyd bob pren a ſyddo yn blaguro iwch' yn y maes. † Heb. *lygaa.* d Joel 1. 4.

6 Llanwant hefyd dy dai di, a thai dy holl weiſion, a thai 'r holl Aiphtiaid, y rhai ni welodd dy dadau na thadau dy dadau, er y dydd y buont ar y ddaear hyd y dydd hwn. Yna eſe a drôdd ac a aeth allan oddi wrth Pharao.

7 A gweiſion Pharao a ddywedaſant wrtho, Pa hŷd y bydd hwn yn fagl i ni? gollwng ymmaith y gwŷr, fel y gwaſanaethont yr ARGLWYDD eu Duw: oni wyddoſt ti etto ddifetha 'r Aipht?

8 A dychwelwyd Moſes ac Aaron at Pharao: ac eſe a ddywedodd wrthynt, Ewch, gwaſanaethwch yr ARGLWYDD eich Duw: *ond* † pa rai ſy 'n myned? † Heb. *pwy a phwy.*

9 A Moſes a ddywedodd, A'n llangciau, ac â'n henaſgwyr yr awn ni: â'n meibion heſyd, ac â'n merched, â'n defaid, ac â'n gwartheg yr awn ni: o blegid *rhaid* i ni *gaaw* gwŷl i'r ARGLWYDD.

10 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Yr un môdd y byddo'r ARGLWYDD gyd â chwi, âg y gollyngaf chwi, a'ch rhai bach: gwelwch mai ar ddrwg y maeeich brŷd.

11 Nid felly, ewch yn awr y gwŷr, a gwaſanaethwch yr ARGLWYDD, canys hyn yr oeddych yn ei geiſio: felly hwy a yrrwyd allan o ŵydd Pharao.

12 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Eſtyn dy law ar wlâd yr Aipht am locuſtiaid, fel y delont i ſynu ar dîr yr Aipht;

2513.

ac y bwytaont holl lyſiau 'r ddaear, *ſef* y cwbl a'r a adawodd y cenllyſg.

13 A Moſes a eſtynnodd ei wialen ar dîr yr Aipht, a'r ARGLWYDD a ddûg ddwyreinwynt ar y tîr yr holl ddiwrnod hwnnw a'r holl nôs honno: a *phan* ddaeth y borau, gwŷnt y dwyrain a ddûg locuſtiaid.

[c] Pſ. 78. 46. a 105. 34.

14 A'r [c] locuſtiaid a aethant i ſynu dros holl wlâd yr Aipht, ac a arhoſaſant ym mhob ardal i'r Aipht: blin jawn oeddynt; [f] ni bu y ſath locuſtiaid o'i blaen hwynt, ac ar eu hôl ni bydd y cyffelyb.

[f] Joel 2. 2.

15 Canys toiſant wyneb yr holl dîr, a thywyllodd y wlâd, a hwy a yſſâſant holl lyſiau 'r ddaear, a holl ffrwythau 'r coed, yr hyn a weddillaſai 'r cenllyſg: ac ni adawyd dim gwyrddleſni ar goed, nac ar lyſiau 'r maes, o ſewn holl wlâd yr Aipht.

† Heb. *a fryſiodd a alw.*

16 ¶ Yna Pharao † a alwodd am Foſes ac Aaron ar frŷs; ac a ddywedodd, Pechais yn erbyn yr ARGLWYDD eich Duw, ac yn eich erbyn chwithau.

[g] Pen. 9. 28.

17 Ac yn awr maddau attolwg fy mhechod y waith hon yn unig, a [g] gweddiwch ar yr ARGLWYDD eich Duw, ar iddo dynnu oddi wrthyf y farwolaeth hon yn unig.

18 A *Moſes* a aeth allan oddi wrth Pharao, ac a weddîodd ar yr ARGLWYDD.

19 A'r ARGLWYDD a drôdd wynt gorllewin cryf iawn, ac eſe a gymmerodd ymmaith y locuſtiaid, ac a'i † bwriodd hwynt [h] i'r môr côch: ni adawyd un locuſt o ſewn holl derſynau 'r Aipht.

† Heb. *chwymodd.*

[h] Joel 2. 20.

20 Er hynny, [i] caledodd yr ARGLWYDD galon Pharao, fel na ollyngai eſe feibion Iſrael ymmaith.

[i] Pen. 4. 21. a 11. 10.

21 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Eſtyn dy law tu a'r nefoedd, fel y byddo tywyllwch ar dîr yr Aipht, tywyllwch a aller ei deimlo.

[k] Pſ. 105. 23. Doc. 17. 2. &c.

22 A Moſes a eſtynnodd ei law tu a'r nefoedd: a bu [k] tywyllwch dudew trwy holl wlâd yr Aipht dri diwrnod.

[l] Pen. 8. 22. Doc. 18. 1.

23 Ni welai neb ei gilydd, ac ni chododd neb o'i le dri diwrnod: [l] ond yr ydoedd goleuni i holl feibion Iſrael yn eu trigſannau.

24 ¶ A galwodd Pharao am Foſes ac Aaron, ac a ddywedodd, Ewch; gwaſanaethwch yr ARGLWYDD: arhoed eich defaid, a'ch gwartheg yn unig: aed eich rhai bach hefyd gyd â chwi.

25 A dywedodd Moſes, Ti a roddi hefyd yn ein dwylaw ebyrth, a phoethoffrymmau, fel yr aberthom i'r ARGLWYDD ein Duw.

[m] Pen. 14. 4, 8.

26 Aed ein hanifeiliaid hefyd gyd â ni; ni adewir ewin yn ôl, o blegid o honynt y cymmerwn i waſanaethu 'r ARGLWYDD ein Duw: ac ni's gwyddom â pha beth y gwaſanaethwn yr ARGLWYDD hyd oni ddelomyno.

27 ¶ Ond yr ARGLWYDD [m] a galedodd galon Pharao, ac ni fynnai eu gollwng hwynt.

28 A dywedodd Pharao wrtho, Dôs oddi wrthyf, gwilia arnat rhag gweled fy wyneb mwy: o blegid y dydd y gwelych fy wyneb, y byddi farw.

[n] Heb. 11. 27.

29 A dywedodd Moſes, Union y dywedaiſt, [n] ni welaf dy wyneb mwy.

Chweſr. 1. P.

PEN. XI.

1 *Cennadwriaeth Duw at yr Iſraëliaid i ſenthyccio tlyſau gan eu cymmydogion.* 4 *Moſes yn bygwth Pharao â marwolaeth y cyntaſanedig.*

A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Foſes, Un blâ etto a ddygaf ar Pharao, ac ar yr Aipht; wedi hynny eſo a'ch gollwng chwi oddi ymma: [a] pan i'ch gollyngo, gan wthio eſe a'ch gwthia chwi oddi ymma yn gwbl.

2 Dywed yn awr lle y clywo'r bobl; a [b] benthyccied pob gŵr gan ei gymmydog, a phob gwraig gan ei chymmydoges, ddodreſn arian, a ‡ dodreſn aur.

3 A'r [c] ARGLWYDD a roddodd i'r bobl ffafr yngolwg yr Aiphtiaid: ac [d] yr oedd Moſes yn wr mawr jawn yngwlâd yr Aipht, yngolwg gweiſion Pharao, ac yngolwg y bobl.

4 Moſes hefyd a ddywedodd, Fel hyn y llefarodd yr ARGLWYDD; [e] Ynghŷlch hanner nôs yr âf fi allan i ganol yr Aipht.

5 A [f] phob cyntaſanedig yngwlâd yr Aipht a fydd marw, o gyntaſanedig Pharao, yr hwn ſydd yn eiſtedd ar ei deyrn-gadair, hyd gyntaſanedig y waſanaethferch *ſydd* ar ôl y felin; a phob cyntaſanedig o anifail.

6 A bydd gweiddi mawr trwy holl wlâd yr Aipht; yr hwn ni bu ei fâth, ac ni bydd mwyach ei gyffelyb.

7 [g] Ond yn erbyn neb o blant Iſrael [h] ni ſymmud cî ei dafod, ar ddŷn, nac anifail: fel y gwypoch fod yr ARGLWYDD yn gwneuthur rhagor rhwng yr Aiphtiaid ac Iſrael.

8 A'th [i] holl weiſion hyn a ddeuant i wared attaf i, ac a ymgrymmant i mi, gan ddywedyd, Dôs allan, a'r holl bobl *ſydd* ar dy ôl, ac wedi hynny yr âf fi allan: felly eſe a aeth allan oddi wrth Pharao mewn † digllonedd llidiog.

9 A dywedodd [k] yr ARGLWYDD wrth Foſes, Ni wrendy Pharao arnoch; fel [l] yr amlhaer fy rhyfeddodau yngwlâd yr Aipht.

10 A Moſes ac Aaron a wnaethant yr holl ryfeddodau hyn ger bron Pharao: a'r [m] ARGLWYDD a galedodd galon Pharao, fel na ollyngai eſe feibion Iſrael allan o'i wlâd.

PEN. XII.

1 *Newidio dechreuad y flwyddyn.* 3 *Ordeinio 'r Paſg.* 11 *Defod y Paſg.* 15 *Bara croyw.* 29 *Marwolaeth y cyntaf-anedig.* 31 *Gyrru 'r Iſraëliaid allan o'r tîr.* 37 *Hwythau yn dyfod i Succoth.* 43 *Ordinhâd y Paſg.*

YR ARGLWYDD hefyd a leſarodd wrth Foſes ac Aaron yn nhîr yr Aipht, gan ddywedyd;

2 Y mîs hwn *ſydd* i chwi yn ddechreuad y miſoedd: cyntaf *ſydd* i chwi o miſoedd y flwyddyn.

3 ¶ Lleferwch wrth holl gynnulleidfa Iſrael gan ddywedyd, Ar y degfed *dydd* o'r mîs hwn, cymmerant iddynt bob un oen, yn ôl teulu *eu* tadau, *ſef* ‡ oen dros bob teulu.

4 Ond o's y teulu ſydd ry ſychan i'r oen, eſe a'i gymmydog neſaf i'w dŷ a'i cymmer, wrth y rhifedi o ddynion: pob un yn ôl ei fwyta a gyfrifwch at yr oen.

5 Bydded yr oen gennych [a] yn berffeithgwbl, yn wryw, *ac* yn llwdn blwydd: o'r defaid, neu o'r geifr y cymmerwch *ef*.

6 A bydded ynghadw gennych hyd y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mîs hwn: a [b] lladded holl dyrfa cynnulleidfa Iſrael ef, † yn y cyſnos.

7 A chymmerant o'r gwaed, a rhoddant ar y ddau yſtlys boſt, ac ar gappan drws y tai y bwytânt ef ynddynt.

8 A'r cîg a fwytânt y nôs honno, wedi ei roſtio *wrth* dân, a [c] bara croyw, gyd â *dail* ſurion y bwytânt ef.

9 Na fwytêwch o hono yn amrwd, na 'chwaith wedi ei ferwi mewn dwfr, eithr wedi ei roſtio *wrth* dân; ei ben gyd â'i draed a'i ymyſgaroedd.

2513.

[a] Pen. 12. 3, 33, 39.

[b] Pen. 3. 22. a 12. 35.

‡ *dyſau.*

[c] Pen. 12. 36.

[d] Eccleſ. 45. 1.

[e] Pen. 12. 29.

[f] Pen. 12. 12.

† Heb. *Poeth der digllonedd.*

[k] Pen. 3. 19. a 10. 1.

[l] Pen. 7. 3.

[m] Pen. 10. 20.

Dydd Paſg B. Chweſr. 3. B.

‡ Neu, *myn.*

[a] Lef. 22. 20, 21. Mal. 1. 8. Heb. 9. 14. 1 Pedr 1. 19.

[b] Lef. 23. 5. Num. 9. 3. a 18. 16. Deut. 16. 1.

† Heb. *rhwng y ddau hwyr.*

[c] 1 Cor. 5. 8.

10 d Ac na weddillwch *ddim* o hono hyd y borau: a'r hyn fydd yngweddillo hono erbyn y borau, llosgwch yn tân.

11 ¶ Ac felly hyn y bwytêwch ef; wedi gwregysu'ch lwynau, a'ch esgidiau am eich traed, a'ch ffyn yn eich dwylaw: a bwytêwch ef ar ffrŵst: Pasg yr ARGLWYDD *ydyw* efe.

12 O herwydd mi a dramwyaf trwy wlâd yr Aipht y nôs hon, ac a darawaf bob cyntafanedig o fewn tir yr Aipht, yn ddŷn, ac yn anifail: e a mi a wnâf farn yn erbyn holl ‡ ddiwiau 'r Aipht; myfi *yw* yr ARGLWYDD.

13 A'r gwaed fydd i chwi yn arwydd ar y tai lle *bydd'och* chwi: a phan welwyf y gwaed, yna yr âf heibio i chwi, ac ni bydd plâ † dinyſtriol arnoch chwi, pan darawyf dîr yr Aipht.

14 A'r dydd hwn fydd yn goffadwriaeth iwch'; a chwia'i cedwch ef yn wŷl i'r ARGLWYDD trwy eich cenhedlaethau: cedwch ef yn wŷl trwy ddeddf dragywyddol.

15 f Saith niwrnod y bwytêwch fara croyw; y dydd cyntaf y bwriwch ſurdoes allan o'ch tai: o herwydd pwy bynnag a fwytao fara lefeinllyd o'r dydd cyntaf hyd y ſeithfed dydd, g yr enaid hwnnw a dorrir ymmaith oddi wrth Iſrael.

16 Ar y dydd cyntaf hefyd *y bydd* i chwi gymanfa ſanctaidd, a chymanfa ſanctaidd ar y ſeithfed dydd: dim gwaith ni wnair ynddynt, onid yr hyn a fwyty pob † dŷn, hynny yn unig a'ellwch ei wneuthur.

17 Cedwch hefyd wŷl y bara croyw: o herwydd o fewn corph y dydd hwn y dygaf eich lluoedd chwi allan o wlâd yr Aipht: am hynny cedwch y dydd hwn yn eich cenhedlaethau, trwy ddeddf dragywyddol.

18 ¶ h Yn y *mîs* cyntaf, ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mîs yn yr hŵyr, y bwytêwch fara croyw, hyd yr unfed dydd ar hugain o'r mîs yn yr hŵyr,

19 Na chaffer ſurdoes yn eich tai i faith n'wrnod: canys pwy bynnag a fwytao fara lefeinllyd, yr enaid hwnnw a dorrir ymmaith o gynnulleidfa Iſrael, yn gyſtal y dieithr a'r priodor.

20 Na fwytêwch ddim lefeinllyd: bwytêwch fara croyw yn eich holl drigfannau:

21 ¶ A galwodd Moſes am holl henuriaid Iſrael, ac a ddywedodd wrthynt, Tynnwch a chymmerwch i chwi ‡ oen yn ôl eich teuluoedd, a lleddwch y Pasg.

22 k A chymmerwch duſw o iſop, a throchwch ef yn y gwaed a *fyddo* yn y cawg, a rhoddwch ar gappan y drŵs, ac ar y ddau yſtlysboſt o'r gwaed a *fyddo* yn y cawg: ac nac aed neb o honoch allan o ddrws ei dŷ hyd y borau.

23 O herwydd yr ARGLWYDD a dramwya i daro 'r Aiphtiaid; a phan welo efe 'r gwaed ar gappan y drws, ac ar y ddau yſtlysboſt; yna 'r ARGLWYDD a â heibio i'r drws, ac l ni âd i'r dinyſtrydd ddyfod i mewn i'ch tai chwi i ddinyſtrio.

24 A chwi a gedwch y peth hyn yn ddeddf i ti, ac i'th feibion yn dragywydd.

25 A phan ddeloch i'r wlâd a rydd yr ARGLWYDD i chwi, megis yr addawodd; yna cedwch y gwaſanaeth hwn.

26 m A bydd pan ddywedo eich meibion wrthych, Pa waſanaeth *yw* hwn gennych?

27 Yna y dywedwch, Aberth Pasg yr ARGLWYDD ydyw, yr hwn a aeth heibio i dai meibion Iſrael yn yr Aipht, pan darawodd efe 'r Aiphtiaid, ac yr achubodd ein tai ni. Yna n yr ymgrymmodd y bobl, ac yr addolaſant.

28 A meibion Iſrael a aethant ymmaith, ac a wnaethant, megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes ac Aaron; felly y gwnaethant.

29 ¶ Ac o ar hanner nôs y tarawodd p yr ARGLWYDD bob cyntaſanedig yngwlâd yr Aipht, q o gyntaſanedig Pharao 'r hwn a eiſteddai ar ei frenhinſainge, hyd gyntaſanedig y gaethes *oedd* yn y † carchardy; a phob cyntaſanedig i anifail.

30 A Pharao a gyfododd liw nôs, efe a'i holl weiſion, a'r holl Aiphtiaid; ac yr oedd gweiddi mawr yn yr Aipht: o blegid nid *oedd* dŷ a'r nad *ydoedd* un marw ynddo.

31 ¶ Ac r efe a alwodd ar Foſes ac Aaron liw nôs, ac a ddywedodd, Codwch, ewch allan o ſyſg fy mhobl, s chwi a meibion Iſrael hefyd: ac ewch, a gwaſanaethwch yr ARGLWYDD, fel y dywedaſoch.

32 t Cymmerwch eich deſaid, a'ch gwartheg hefyd, fel y dywedaſoch, ac ewch ymmaith, a bendithiwch finnau.

33 A'r Aiphtiaid a fuant daerion ar y bobl, gan eu gyrru ar ffrŵſt allan o'r wlâd: o blegid dywedaſant, *Dynion* meirw ydym ni oll.

34 A'r bobl a gymmerodd eu toes cyn ei leſeinio, a'i ‡ toes oedd wedi ei rwymo yn eu dillad ar eu hyſgwyddau.

35 A meibion Iſrael a wnaethant yn ôl gair Moſes: ac u a fenthycciaſant gan yr Aiphtiaid dlyſau arian, a † thlyſau aur, a gwiſgoedd.

36 A'r ARGLWYDD a roddaſai i'r bobl hawddgarwch yngolwg yr Aiphtiaid, fel yr echwynaſant iddynt: a x hwy a ysbeiliaſant yr Aiphtiaid.

37 ¶ A y meibion Iſrael a aethant o z Rameſesi Succoth, ynghŷlch a chwe chan mîl o wŷr traed, heb law plant.

38 A phobl gymmyſg lawer a aethant i fynu hefyd gyd â hwynt: deſaid hefyd a gwartheg, *ſef* da lawer iawn.

39 A hwy a bobaſant y toes a ddygaſent allan o'r Aipht, yn deiſennau croyw, o herwydd yr oedd heb ei leſeinio: canys b gwthiaſid hwynt o'r Aipht, ac ni allaſant aros, ac ni pharotoiſant iddynt eu hun luniaeth.

40 ¶ A phreſwyliad meibion Iſrael, tra y trigaſant yn yr Aipht, *oedd* c ddeng mlynedd ar hugain a phedwar can mlynedd.

41 Ac ym mhen y deng mlynedd ar hugain a phedwar can mlynedd, ie d fewn corph y dydd hwnnw, yr aeth holl luoedd yr ARGLWYDD allan o wlâd yr Aipht.

42 d Nôs yw hon i'w chadw i'r ARGLWYDD, ar yr hon y dygwyd hwynt allan o wlâd yr Aipht: † nôs yr ARGLWYDD yw hon, i holl feibion Iſrael i'w chadw trwy eu hoeſoedd.

43 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Foſes ac Aaron, Dymma ddeddf y Pasg: na fwytaed neb dieithr o hono.

44 Ond pob gwaſanaethwr wedi ei brynu am arian, gwedi yr enwaedych ef, a fwyty o hono.

45 Yr alldud, a'r gwâs cyflog ni chaiff fwyta o hono.

46 Mewn un ty ŷ bwytêir ef: na ddŵg *ddim* o'r cîg allan o'r tŷ; ac e na thorrwch aſgwrn o hono.

47 Holl gynnulleidfa Iſrael a wnânt hynny.

48 A f phan arhoſo dieithr gyd â thi, ac ewyllyſio

---

2 Sm. 13. b Pen. 23. 18. a 34. 25.

f Num. 33. 4. ‡ Neu, *dywyſogion*.

† Heb. *yn ddinyſtr.*

f Pen. 13. e. a 23. 15. a 34. g 18, 25. g Gen. 17. 14.

† Heb. *enaid.*

h Lef. 23. 5. Num. 28. 16. i Deut. 16. 3.

‡ Neu, *fyn.* k Heb. 11. 28.

l Ezec. 9. 6. Dad. 7. 3. a 9. 4.

m Joſ. 4. 6.

---

2 Sm. 13. n Pen. 4. 31.

o Pen. 11. 4. p Num. 8. 17. a 33. 4. Pſal. 78. 51. a 105. 36. a 135. 8. a 136. 10.

q Pen. 4. 23. Doe. 18. 11. † Heb. *Ty y pydew.*

r Pſ. 105. 38. s Pen. 10. 9. t Pen. 10. 26. ‡ *Cafnau ſylino.*

u Pen. 3. 22. a 11. 2. † *Dodrefn.*

x Gen. 15. 14. Pen. 3. 22. Pſ. 105. 37. y Num. 33. 3, 5. z Gen. 47. 11. a Pen. 38. 26. Num. 1. 46. a 11. 21. b Pen. 6. 1. a. 11. 1. c Gen. 15. 13. Act. 7. 6. Gal. 3. 17. d Edrych Deut. 16. 6. † Heb. *nos cadwriaeth.*

e Num. 9. 12. Joan 19. 36. Num. 9. 14.

2513. ewyllysio cadw Pasg i'r ARGLWYDD, enwaeder ei holl wrrywiaid ef, ac yna nesaed i wneuthur hynny; a bydded fel yr hwn a aned yn y wlad: ond na fwytaed neb dienwaededig o hono.

49 Yr un gyfraith fydd i'r priodor, ac i'r dieithr a arhoso yn eich mysg.

50 Yna holl feibion Israel a wnaethant, fel y gorchymynasai 'r ARGLWYDD wrth Foses ac Aaron: felly y gwnaethant.

51 Ac o fewn corph y dydd hwnnw, y dug yr ARGLWYDD feibion Israel o wlad yr Aipht g yn ol eu lluoedd.

g Pen. 6. 26.

PEN. XIII.

1 *Cyssegru y cyntafanedig i Dduw.* 3 *Gorchymmyn cadw coffadwriaeth o'r Pasg.* 11 *Neilldio 'r cyntaf o'r anifeiliaid.* 19 *Yr Israëliaid wrth fyned allan o'r Aipht yn awyn esgyrn Joseph gyd â hwynt.* 20 *Yn dyfod i Etham.* 21 *Duw yn eu harwain mewn colofn o niwl a cholofn o dân.*

A 'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Foses, gan ddywedyd,

2 a Cyssegra i mi bob cyntafanedig, *sef* beth bynag a agoro'r grôth ym mysg meibion Israel, o ddyn ac anifail: eiddo fi *yw*.

3 ¶ A dywedodd Moses wrth y bobl, Cofiwch y dydd hwn, *ar* yr hwn y daethoch allan o'r Aipht, o dŷ † y caethiwed: o blegid trwy law gadarn y dug yr ARGLWYDD chwi oddi yno: am hynny na fwyter bara leseinllyd.

4 Heddyw yr ydych chwi yn myned allan; b ar y mis Abib.

5 ¶ A phan ddygo 'r ARGLWYDD di i wlad y Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Amoriaid, yr Hefiaid hefyd a'r Jebusiaid, yr hon a dyngodd efe wrth dy dadau y rhoddai efe i ti, *sef* gwlad yn llifeirio o laeth a mêl: c yna y gwnai y gwasanaeth ymma ar y mis hwn.

6 d Saith niwrnod y bwytai fara croyw: ac ar y seithfed dydd *y bydd* gwyl i'r ARGLWYDD.

7 Bara croyw a fwyter saith niwrnod: ac na weler bara leseinllyd gyd â thi: ac na weler gennyt furdoes o fewn dy holl dervynau.

8 ¶ A mynega i'th fab y dydd hwnnw gan ddywedyd, O herwydd yr hyn a wnaeth yr ARGLWYDD i mi pan ddaethym allan o'r Aipht *y gwneir hyn*.

9 A bydded it e yn arwydd ar dy law, ac yn goffadwriaeth rhwng dy lygaid, fel y byddo cyfraith yr ARGLWYDD yn dy enau: o herwydd â llaw gadarn y dug yr ARGLWYDD dydi allan o'r Aipht.

10 Am hynny cadw 'r ddeddf hon, yn ei hamser nodedig, o flwyddyn i flwyddyn.

11 ¶ A phan ddygo 'r ARGLWYDD di i wlad y Canaaneaid megis y tyngodd efe wrthyt, ac wrth dy dadau, a'i rhoddi i ti,

12 Yna f y neilldui i'r ARGLWYDD bob cyntafanedig: a phob cyntaf i anifail a fyddo eiddot ti, y gwrrywaid eiddo 'r ARGLWYDD fyddant.

13 A g phob cyntaf i asyn a bryni di ‡ ag oen: ac oni phryni di *ef*, yna torfynygla ef; a phob dyn cyntafanedig o'th feibion h a bryni di hefyd.

14 ¶ A phan ofynno dy fab † yn ôl hyn, gan ddywedyd, Beth yw hyn? yna dywed wrtho, A llaw gadarn y dug yr ARGLWYDD ni allan o'r Aipht, o dŷ 'r caethiwed.

15 A phan oedd anhawdd gan Pharao ein gollwng ni, y lladdodd yr ARGLWYDD bob cyntafanedig yngwlad yr Aipht, o gyntafanedig dyn hyd gyntafanedig anifail am hynny 'r ydwyf yn aberthu i'r ARGLWYDD bob gwrywa agoro 'r grôth: ond pob cyntafanedig o'm meibion a brynaf.

16 A bydded hynny yn arwydd ar dy law, ac yn rhactalau rhwng dy lygaid: canys â llaw gadarn y dug yr ARGLWYDD ni allan o'r Aipht.

17 ¶ A phan ollyngodd Pharao y bobl, ni arweiniodd yr ARGLWYDD hwynt trwy ffordd gwlad y Philistiaid, er ei bod yn agos: o blegid dywedodd Duw, Rhag i'r bobl edifarhau pan welant ryfel, a i dychwelyd i'r Aipht.

18 Ond Duw k a arweiniodd y bobl o amgylch, trwy anialwch y môr côch: ac † yn arfogion yr aeth meibion Israel allan o wlad yr Aipht.

19 A Moses a gymmerodd esgyrn Joseph gyd ag ef: o herwydd efe a wnelsai i feibion Israel dyngu trwy lw gan ddywedyd, l Duw a ymwêl â chwi yn ddïau: dygwch chwithau fy esgyrn oddi ymma gyd â chwi.

20 ¶ A m hwy a aethant o Succoth; ac a wersyllasant yn Etham, ynghwrr yr anialwch.

21 A'r n ARGLWYDD oedd yn myned o'i blaen hwynt y dydd mewn colofn o niwl, i'w harwain ar y ffordd, a'r nos mewn colofn o dân i oleuo iddynt: fel y gallent fyned ddydd a nôs.

22 Ni thynnodd efe ymmaith y golofn niwl y dydd, na'r golofn dân y nôs, o flaen y bobl.

PEN. XIV.

1 *Duw yn hyfforddi 'r Israëliaid yn eu taith.* 5 *Pharao yn erlid ar eu hôl hwynt.* 10 *Yr Israëliaid yn tuchan.* 13 *Moses yn eu cyssuro hwy.* 15 *Duw yn dysgu i Foses beth a wnai.* 19 *Y niwl yn symmudo i'r tu ôl i'r gwersyll.* 21 *Yr Israëliaid yn myned trwy 'r môr côch,* 22 *a'r Aiphtiaid yn boddi yntho.*

A 'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Foses, gan ddywedyd,

2 Dywed wrth feibion Israel a am ddychwelyd a gwersyllu o flaen b Pihahiroth, rhwng Migdol a'r môr, o flaen Baal-sephon: ar ei chyfer y gwersyllwch wrth y môr.

3 Canys dywed Pharao am feibion Israel, Rhwystrwyd hwynt yn y tîr; caeodd yr anialwch arnynt.

4 A c mi a galedaf gâlon Pharao fel yr erlidio ar eu hôl hwynt: felly i'm gogoneddir ar Pharao, a'i holl fyddin; a'r Aiphtiaid a gânt wybod mai myfi yw 'r ARGLWYDD: ac felly y gwnaethant.

5 ¶ A mynegwyd i frenin yr Aipht fod y bobl yn ffoi: yna d y trôdd câlon Pharao a'i weision yn erbyn y bobl, a dywedasant, Beth yw hyn a wnaethom, pan ollyngasom Israel o'n gwasanaeth?

6 Ac efe a daclodd ei gerbyd, ac a gymmerodd ei bobl gyd ag ef.

7 A chymmerodd chwe chant o ddewis gerbydau, a holl gerbydau 'r Aipht, a chapteiniaid ar bob un o honynt.

8 A'r ARGLWYDD a galedasai gâlon Pharao brenin yr Aipht, ac efe a ymlidiodd ar ôl meibion Israel: ond e yr oedd meibion Israel yn myned allan â llaw uchel.

9 A'r f Aiphtiaid a ymlidiasant ar eu hôl hwynt, *sef* holl feirch *a* cherbydau Pharao, a'i wŷr meirch, a'i fyddin, ac a'i goddiweddasant yn gwersyllu wrth y môr, ger llaw Pihahiroth o flaen Baal-sephon.

10 ¶ A phan nesaodd Pharao, meibion Israel a godasant eu golwg, ac wele 'r

2513.

i Deut. 17. 16.
k Pen. 14. 2.
† Heb. *yn bumpiau.*
l Gen. 50. 25. Jos. 24. 32. Act. 7. 16.
m Num. 33. 6.
n Pen. 40. 38. Num. 9. 15. a 10. 34. a 14. 14. Deut. 1. 33. Neh. 9. 12, 19. Pf. 78. 14. a 99. 7. a 105. 39. 1 Cor. 10. 1.

a Pen. 13. 18.
b Num. 33. 7.

c Pen. 4. 21.

d Pf. 105. 25.

e Num. 33. 3.
f Jos. 24. 6. 1 Mac. 4. 9.

2513. Aiphtiaid yn dyfod ar eu hôl, a hwy a ofnasant yn ddirfawr: a meibion Israel a waeddasant ar yr ARGLWYDD.

11 A dywedasant wrth Foses, Ai am nad oedd beddau yn yr Aipht, y dygaist ni i farw yn yr anialwch? pa ham y gwnaethost fel hyn â ni, gan ein dwyn allan o'r Aipht?

g Pen. 5. 21. a 6. 9. 12 g Onid dymma 'r peth a lefarasom wrthyt yn yr Aipht, gan ddywedyd, Paid â ni, fel y gwasanaethom yr Aiphtiaid? canys gwell tuasai i ni wasanaethu 'r Aiphtiaid na marw yn yr anialwch.

h 2 Cron. 20. 15, 17. 13 ¶ A Moses a ddywedodd wrth y bobl, h Nac ofnwch; sefwch, ac edrychwch ar jechydwriaeth yr ARGLWYDD, yr hwn a wna efe i chwi heddyw: o blegid yr Aiphtiaid y rhai a welsoch chwi heddyw, ni chewch eu gweled byth ond hynny.

i Neh. 4. 20. 14 i Yr ARGLWYDD a ymladd drosoch: am hynny tewch chwi a sôn.

15 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Foses, Pa ham y gweiddi arnaf? dywed wrth feibion Israel am gerdded rhagddynt.

16 A chyfod dithau dy wialen, ac estyn dy law ar y môr, a hollta ef: a meibion Israel a ânt trwy ganol y môr ar dir sych.

17 Wele fi, fe myfi a galedaf galon yr Aiphtiaid, fel y delont ar eu hôl hwynt: a mi a ogoneddir ar Pharao, ac ar ei holl fyddin, ar ei gerbydau ef, ac ar ei farchogion.

18 A'r Aiphtiaid a gânt wybod mai myfi yw'r ARGLWYDD; pan i'm gogoneddir ar Pharao, ar ei gerbydau, ac ar ei farchogion.

k Pen. 13. 21. 19 ¶ Ac Angel Duw, k yr hwn oedd yn myned o flaen byddin Israel, a symmudodd, ac a aeth o'i hôl hwynt: a'r golofn niwl a aeth ymmaith o'i tu blaen hwynt, ac a safodd o'i hôl hwynt.

20 Ac efe a ddaeth rhwng llu 'r Aiphtiaid a llu Israel, ac l yr ydoedd yn gwmmwl ac yn dywyllwch i'r *Aiphtiaid*, ac yn goleuo 'r nôs *i Israel*: ac ni nesaodd y naill at y llall ar hŷd y nôs.

21 A Moses a estynnodd ei law ar y môr, a'r ARGLWYDD a yrrodd y môr *yn ei ôl* trwy ddwyreinwynt cryf ar hŷd y nôs, ac m a wnaeth y môr yn sychdir, n a hollt wyd y dyfroedd.

l Edrych Esay 8. 14. 2 Cor. 4. 3. m Pf. 66. 6. n Jos. 3. 15. a 4. 23. Neh. 9. 11 Pf. 74. 13. a 106. 9. a 114. 3.

22 A o meibion Israel a aethant trwy ganol y môr ar dir sych: a'r dyfroedd *oedd* yn fûr iddynt o'r tu dehau ac o'r tu asswy.

o Num. 33. 8. Pf. 74. 13. 1 Cor. 10. 1. Heb. 11. 29.

23 ¶ A'r Aiphtiaid a erlidiasant, ac a ddaethant ar eu hôl hwynt, *sef* holl feirch Pharao a'i gerbydau, a'i farchogion, i ganol y môr.

p Edr. Pf. 77. 17, &c. 24 Ac ar y wiliadwriaeth forau p yr ARGLWYDD a edrychodd ar fyddin yr Aiphtiaid trwy 'r golofn dân a'r cwmmwl, ac a derfysgodd fyddin yr Aiphtiaid.

‡ *A barodd iddynt gerdded.* 25 Ac efe a dynnodd ymmaith olwynion eu cerbydau, ac ‡ yr oeddynt yn gyrru yn drwm: fel y dywedodd yr Aiphtiaid, Ffown oddi wrth Israel; o blegid yr ARGLWYDD sydd yn ymladd drostynt hwy yn erbyn yr Aiphtiaid.

26 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Foses, Estyn dy law ar y môr; fel y dychwelo 'r dyfroedd ar yr Aiphtiaid, ar eu cerbydau, ac ar eu marchogion.

‡ Heb. *yscytiodd.* Deut. 11. 4. Pf. 78. 53. 27 A Moses a estynnodd ei law ar y môr, a dychwelodd y môr cyn y borau i'w nerth, a'r Aiphtiaid a ffoisant yn ei erbyn ef, a'r ARGLWYDD a ‡ ddymchwelodd yr Aiphtiaid ynghanol y môr.

2513. q Hab. 3. 8, 13. r Pf. 106. 11. s Pf. 77. 20. 28 q A'r dyfroedd a ddychwelasant, ac a orchuddiasant gerbydau, a marchogion, a holl fyddin Pharao, y rhai a ddaethant ar eu hôl hwynt i'r môr: r ni adawyd o honynt gymmaint ag un.

29 Ond s meibion Israel a gerddasant ar dir sych ynghanol y môr: a'r dyfroedd *oedd* yn fûr iddynt ar y llaw ddehau, ac ar y llaw asswy.

30 Felly 'r ARGLWYDD a achubodd Israel y dydd hwnnw o law 'r Aiphtiaid: a gwelodd Israel yr Aiphtiaid yn feirw ar fîn y môr.

‡ Heb. *llaw fawr.* 31 A gwelodd Israel y ‡ grymmusder mawr a wnaeth yr ARGLWYDD yn erbyn yr Aiphtiaid; a'r bobl a ofnasant yr ARGLWYDD, ac t a gredasant i'r ARGLWYDD, ac i'w was ef Moses.

t Pf. 106. 12.

PEN. XV.

1 Cân Moses. 22 Y bobl ac eisiau dwfr arnynt. 23 chwerw ddyfroeaa Marah. 25 Pren yn eu pereiddio hwy. 27 Deuddeg ffynnon o ddwfr, a deg pælmwydden a thri ugain yn Elim.

Chwefr. 4. P.

YNa a y canodd Moses a meibion Israel y gân hon i'r ARGLWYDD, ac a lefarasant gan ddywedyd, Canaf i'r ARGLWYDD, canys gwnaeth yn rhagorol jawn, taflodd y march a'i farchog i'r môr.

a Doeth. 10. 20.

b Deut. 10. 21. Pf. 18. 2. a 22. 3. a 109. 1. a 118. 14. Esay 12. 2. c Neh. 9. 11. d Pf. 118. 15, 16. e Esay 5. 24. a 47. 14. f Pen. 14. 21. Job 4. 9. 2 Thes. 2. 8. g Barn. 5. 30. ‡ *Goresgyn.* h Ad. 5. i 2 Sam. 7. 22. 1 Bren. 8. 23. Pf. 86. 8. a 89. 6. Jer. 10. 6. a 49. 19. ‡ *Cedyrn.* k Num. 14. 14. Deut. 2. 25. Jos. 2. 9. l Deut. 2. 4. m Num. 22. 3. Hab. 3. 6. n Jos. 5. 1. o Deut. 2. 25. a 11. 25. Jos. 2. 9.

2 Fy nerth a'm b cân yw 'r ARGLWYDD, ac y mae efe yn jechydwriaeth i mi: efe yw fy Nuw, efe a ogoneddaf fi, Duw fy nhâd, a mi a'i dyrchafaf ef.

3 Yr ARGLWYDD *ydd* ryfelwr: yr ARGLWYDD yw ei enw.

4 Efe a daflodd gerbydau Pharao a'i fyddin yn y môr: ei gapteiniaid dewisol a foddwyd yn y môr côch.

5 Y dyfnderau a'i toisant hwy: c difgynasant i'r gwaelod fel carreg.

6 d Dy ddeheulaw, ARGLWYDD, fydd ardderchog o nerth: a'th ddeheulaw, ARGLWYDD, a ddrylliodd y gelyn.

7 Ym mawredd dy ardderchawgrwydd y tynnaist i lawr y rhai a gyfodasant i'th erbyn: dy ddigofaint a anfonaist allan, *ac* efe a'i hysodd hwynt e fel sofl.

8 f Trwy chwythad dy ffroenau y casglwyd y dyfroedd ynghŷd: y ffrydiau a safasant fel pentwr: y dyfnderau a geulasant ynghanol y môr.

9 g Y gelyn a ddywedodd, Mi a erlidiaf, mi a oddiweddaf, mi a rannaf yr yſbail; câf fy ngwynfyd arnynt: tynnaf fy nghleddyf, fy llaw a'i † difetha hwynt.

10 Ti a chwythaist â'th wynt, y môr a'i tôdd hwynt: h soddasant fel plwm yn y dyfroedd cryfion.

i Pwy *fydd* debyg iti, O ARGLWYDD, ym mhlith y ‡ duwiau? pwy fel tydi yn ogoneddus mewn ſancteiddrwydd, yn ofnadwy mewn moliant, yn gwneuthur rhyfeddodau?

12 Eſtynnaiſt dy ddeheulaw, llyngcodd y ddaear hwynt.

13 Arweiniaiſt yn dy drugaredd y bobl y rhai a waredaiſt: yn dy nerth y tywyſaiſt *hwynt* i anneddle dy ſanctеiddrwydd.

14 k Y boblocdd a glywant *ac* a ofnant: dolur a ddeil breſwylwyr Paleſtina.

15 Yna l y ſynna ar ddugiaid Edom: m cedyrn hyrddod Moab, dychryn a'i deil hwynt: n holl breſwylwyr Canaan a doddant ymmaith.

16 o Ofn ac arſwyd a ſyrth arnynt, gan fawredd dy fraich y tawant fel carreg, nes'

myned

myned trwodd o'th bobl di, ARGLWYDD, nes myned o'r bobl p a ennillaiſt ti trwodd.

17 Ti a'i dygi hwynt i mewn, ac q a'i plenni hwynt ym mynydd dy etifeddiaeth, y lle a wnaethoſt, O ARGLWYDD, yn anneddle it': y cyſſegr, ARGLWYDD, a gadarnhaodd dy ddwylaw.

18 r Yr ARGLWYDD a deyrnaſa byth, ac yn dragywydd.

19 O herwydd meirch Pharao, a'i gerbydau, a'i farchogion, a aethant i'r môr; a'r ARGLWYDD a ddychwelodd ddyfroedd y môr arnynt: ond meibion Iſrael a aethant ar dîr ſych ynghanol y môr.

20 ¶ A Miriam y brophwydes, chwaer Aaron, s a gymmerodd dympan yn ei llaw, a'r holl wragedd a aethant allan ar ei hôl hi t â thympanau, ac â dawnſiau.

21 A dywedodd Miriam wrthynt, Cenwch i'r ARGLWYDD, canys gwnaeth yn ardderchog: bwriodd y march a'r marchog i'r môr.

22 Yna Moſes a ddûg Iſrael oddi wrth y môr côch, ac aethant allan i anialwch u Sur: a hwy a gerddaſant dri diwrnod yn yr anialwch, ac ni chawſant ddwfr.

23 ¶ A phan ddaethant i x Farah, ni allent yfed dyfroedd Marah, am eu bod yn chwerwon: o herwydd hynny y gelwir ei henw hi ‡ Marah.

24 A'r bobl a duchanaſant yn erbyn Moſes, gan ddywedyd, Beth a yfwn ni?

25 Ac eſe a waeddodd ar yr ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a ddangoſodd iddo ef y bren, z ac eſe a'i bwriodd i'r dyfroedd, a'r dyfroedd a bereiddiaſant: yno a y gwnaeth efe ddeddf a chyfraith, ac yno b y profodd eſe hwynt,

26 Ac a ddywedodd, O's gan wrando y gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw, ac o's gwnai di yr hyn ſydd union yn ei olwg ef, a rhoddi cluſt i'w orchymynion ei, a chadw ei holl ddeddfau ef: c ni roddaf arnat un o'r cleſydau a roddais ar yr Aiphtiaid: o herwydd myfi yw yr ARGLWYDD d dy iachawdwr di.

27 ¶ A e daethant i Elim, ac yno'r oedd deuddeg ffynnon o ddwfr, a deg palmwydden a thri ugain: a hwy a werſyllaſant yno wrth y dyfroedd.

PEN. XVI.

1 *Yr Iſraeliaid yn dyfod i Sin.* 2 *Ac yn tuchan o eiſiau bara.* 4 *Duw yn addo iddynt fara o'r nefoedd.* 11 *Danſon ſoſſieir,* 14 *a Manna.* 16 *Trefn y Manna.* 25 *Na cheid ef ar y dydd Sabboth.* 32 *Cadw llonaid Omer o hono ef.*

A Hwy a ſymmudaſant o Elim, a holl gynnulleidfa meibion Iſrael a ddaethant i a anialwch Sin, yr hwn ſydd rhwng Elim a Sinai; ar y pymthegfed dydd o'r ail mîs wedi iddynt fyned allan o wlâd yr Aipht.

2 A holl gynnulleidfa meibion Iſrael a duchanaſant yn erbyn Moſes ac Aaron yn yr anialwch.

3 A meibion Iſrael a ddywedaſant wrthynt, O na buaſem feirw trwy law 'r ARGLWYDD yngwlâd yr Aipht, b pan oeddym yn eiſtedd wrth y crochanau cig, ac yn bwyta bara ein gwala: ond chwi a'n dygaſoch ni allan i'r anialwch hwn, i ladd yr holl dyrfa hon â newyn.

4 ¶ Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, Wele, mi a lawiaf arnoch c fara o'r nefoedd; a'r bobl a ânt allan, ac a gaſglant * ddogn dydd yn ei ddydd, fel y gallwyf eu d profi, a rodiant yn ſy nghyfraith, ai na's *gwnânt.*

5 Ond ar y chwecheð dydd y darparant yr hyn a ddygant i mewn: a e *hynny* fydd dau cymmaint ag a gaſglant beunydd.

6 A dywedodd Moſes ac Aaron wrth holl feibion Iſrael, f Yn yr hwyr y cewch wybod mai 'r ARGLWYDD a'ch dûg chwi allan o wlâd yr Aipht.

7 Y borau heſyd y cewch weled g gogoniant yr ARGLWYDD, am iddo glywed eich tuchan chwi yn erbyn yr ARGLWYDD: a pha beth ydym ni, i chwi i duchan i'n herbyn?

8 Moſes heſyd a ddywedodd, *Hyn ſydd* pan roddo 'r ARGLWYDD i chwi yn yr hwyr gîg i'w fwyta, a'r borau fara eich gwala; am glywed o'r ARGLWYDD eich tuchan chwi, yr hwn a wnaethoch yn ei erbyn ef: o herwydd beth *ydym* ni? nid yn ein herbyn ni y *mae* eich tuchan, ond h yn erbyn yr ARGLWYDD.

9 ¶ A Moſes a ddywedodd wrth Aaron, Dywed wrth holl gynnulleidfa meibion Iſrael, Deuwch yn nês ger bron yr ARGLWYDD; o herwydd eſe a glywodd eich tuchan chwi.

10 Ac fel yr oedd Aaron yn lleſaru wrth holl gynnulleidfa meibion Iſrael, yna 'r edrychaſant tu a 'r anialwch; ac wele gogoniant yr ARGLWYDD i a ymddangoſodd yn y cwmmwl.

11 ¶ A'r ARGLWYDD a leſarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

12 Clywais duchan meibion Iſrael: lleſara wrthynt, gan ddywedyd, Yn yr hwyr y cewch fwyta cîg, a'r borau i'ch diwellir o fara: cewch heſyd wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

13 Felly yn yr hwyr y k ſoflieir a ddaethant, ac a orchuddiaſant y werſyllfa; a'r borau yr oedd caenen o wlith o amgylch y gwerſyll.

14 A phan l gododd y gaenen wlith; wele ar hŷd wyneb yr anialwch dippynnau crynnion cyn ſaned a'r llwydrew ar y ddaear.

15 Pan welodd meibion Iſrael *hynny,* hwy a ddywedaſant wrth eu gilydd, ‡ Manna yw: canys ni wyddent beth *ydoedd:* a dywedodd Moſes wrthynt, m Hwn yw 'r bara a roddodd yr ARGLWYDD i chwi i'w fwyta.

16 ¶ Hyn yw 'r peth a orchymynnodd yr ARGLWYDD, Ceſglwch o hono bob un yn ôl ei fwyta; Omer i bob † un yn ôl rhifedi eich eneidiau, cymmerwch bob un i'r rhai ſyddant yn ei bebyll.

17 A meibion Iſrael a wnaethant felly: ac a gaſglaſant, rhai fwy, a rhai lai.

18 A phan feſuraſant wrth yr Omer, n nid oedd gweddill i'r hwn a gaſglaſai lawer, ac nid oedd eiſiau ar yr hwn a gaſglaſai ychydig: caſglaſant bob un yn ôl ei fwyta.

19 A dywedodd Moſes wrthynt, Na weddilled neb ddim o hono hyd y borau.

20 Er hynny ni wrandawſant ar Foſes, onid gadaw a wnaeth rhai o hono hyd y borau, ac eſe a ſagodd bryfed ac a ddrewodd: am hynny Moſes a ddigiodd wrthynt.

21 A hwy a'i caſglaſant ef bob borau, pob un yn ôl ei fwyta: a phan wreſogai 'r haul, eſe a doddai.

p Pen. 19. 5. Deut. 32. 9. 2 Sam. 7. 23. Tit. 2. 14. 1 Pedr 2. 9. q Pf. 44. 2. a 80. 8. r Pf. 146. 10. Eſay 57. 15. s 1 Sam. 18. 6. t Barn. 11. 34. a 21. 21. 2 Sam. 6. 16. Pf. 68. 11, 25. u Gen. 16. 7. a 25. 18. x Num. 33. 8. ‡ Chwerwder. y Eccl. 38. 5. z Edrych 2 Bren. 4. 41. a Edrych Joſ. 24. 25. b Pen. 16. 4. c Deut. 7. 15. d Pen. 23. 25. Pſ. 103. 2. a 147. 13. e Num. 33. 9.

Dydd Iun Paſg. B. Chwefr. 5. B.

e Num. 33. 11.

f Num. 11. 4, 5.

2513. g Pf. 78. 24, 25. a 105. 40. Joan 6. 31, 32. 1 Cor. 10. 3. * Diar. 30. 8. Mar. 6. 11. d Pen. 15. 25. Deut. 8. 2, 16. e Edrych Lef. 25. 21. f Edrych Ad. 13. g Edrych Ad. 10.

h Edrych 1 Sam. 8. 7. Luc 10. 16. Rhuſ. 13. 2.

i Pen. 13. 21.

k Num. 11. 31. Pſ. 105. 40. l Num. 11. 7. Neh. 9. 15. Pſ. 78. 24. a 105. 40. Doeth. 16. 20. ‡ Neu, *Beth yw hwn?* Neu, *Rhan yw.* m Joan 6. 31. 1 Cor. 10. 3. † Heb. *Pen.* n 2 Cor. 8. 15.

2513.

22 ¶ Ac ar y chweched dydd y casglent ddau cymmaint o fara, dau Omer i un: a holl bennaethiaid y gynnulleidfa a ddaethant, ac a fynegasant i Foses.

23 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Hyn yw 'r peth a lefarodd yr ARGLWYDD, Y foru y mae o gorphywys a Sabboth sanctaidd i'r ARGLWYDD: pobwch *heddyw* yr hyn a boboch, a berwch yr hyn a ferwoch; a'r holl weddill, rhoddwch i gadw iwch' hyd y borau.

24 A hwy a'i cadwasant hyd y borau fel y gorchymynnasai Moses: ac ni ddrewodd, ac nid oedd pryf ynddo.

25 A dywedodd Moses, Bwytewch hwn heddyw, o blegid Sabboth yw heddyw i'r ARGLWYDD: ni chewch hwn yn y maes heddyw.

26 Chwe diwrnod y cesglwch chwi ef; ond ar y seithfed dydd, yr hwn yw 'r Sabboth, ni bydd efe.

27 ¶ Etto rhai o'r bobl a aethant allan ar y seithfed dydd i gasglu, ond ni chawsant ddim.

28 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Foses, Pa hŷd y gwrthodwch gadw fy ngorchymynion a'm cyfreithiau?

29 Gwelwch mai 'r ARGLWYDD a roddodd i chwi 'r Sabboth, am hyny efe a roddodd i chwi y chweched dydd fara dros ddau ddydd: arhoswch bawb gartref, nac aed un o'i le y seithfed dydd.

30 Felly 'r bobl a orphywysasant y seithfed dydd.

31 A thŷ Israel a alwasant ei enw ef Manna: ac p yr oedd efe fel hâd Coriander, yn wyn, a'i flas fel afrllad o fêl.

32 ¶ A Moses a ddywedodd, Dymma 'r peth a orchymynnodd yr ARGLWYDD: Llanw Omer o hono i'w gadw i'ch cenhedlaethau; fel y gwelant y bara y porthais chwi ag ef yn yr anialwch, pan i'ch dygais allan o wlâd yr Aipht.

33 A Moses a ddywedodd wrth Aaron, q Cymmer grochan, a dôd ynddo lonaid Omer o'r Manna; a gosod ef ger bron yr ARGLWYDD ynghadw i'ch cenhedlaethau.

34 Megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD i Foses; felly y gosododd Aaron ef i gadw ger bron y dystiolaeth.

35 A meibion Israel a fwytasant y Manna ddeugain mlynedd, r nes eu dyfod i dîr cyfanneddol: Manna a fwytasant nes eu dyfod i gwrr gwlâd Canaan.

36 A'r Omer ydoedd ddegfed ran Epha.

PEN. XVII.

1 *Y bobl yn tuchan am ddwfr yn Rephidim.* 5 *Duw yn eu hanfon hwy am dawfr i'r graig yn Horeb.* 8 *Gorchfygu Amalec trwy ddal dwylaw Moses i fynu.* 15 *Moses yn adeiladu 'r allor* JEHOFAH-*Nissi.*

A s Holl gynnulleidfa meibion Israel a aethant o anialwch Sin, wrth eu teithiau, yn ôl gorchymmyn yr ARGLWYDD: ac a wersyllasant yn Rephidim, ac nid oedd dwfr i'r bobl i yfed.

2 t Am hyny y bobl a ymgynhennasant â Moses, ac a ddywedasant, Rhoddwch i ni ddwfr i yfed: a dywedodd Moses wrthynt, Pa ham yr ymgynhennwch â mi? pa ham u y temtiwch yr ARGLWYDD?

3 A'r bobl a sychedodd yno am ddwfr, a thuchanodd y bobl yn erbyn Moses, ac a ddywedodd, Paham y peraist i ni ddyfod i fynu o'r Aipht i'n lladd ni, a'n plant, a'n hanifeiliaid â syched?

4 A Moses a lefodd ar yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Beth a wnâf i'r bobl hyn? ar ben ychydig etto hwy a'm llabyddiant i.

5 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foses, Cerdda o flaen y bobl, a chymmer gyd â thi o henuriaid Israel: cymmer hefyd dy wialen yn dy law, yr hon x y tarewaist yr afon â hi, a cherdda.

6 y Wele, mi a safaf o'th flaen yno ar y graig yn Horeb, taro dithau 'r graig, a daw dwfr allan o honi, fel y gallo 'r bobl yfed. A Moses a wnaeth felly yngolwg henuriaid Israel.

7 Ac efe a alwodd enw 'r lle z ‡ Massâh a † Meribah; oachos cynnen meibion Israel, ac am iddynt demtio 'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, A ydyw 'r ARGLWYDD yn ein plith, ai nid yw?

8 ¶ a Yna y daeth Amalec, ac a ymladdodd ag Israel yn Rephidim.

9 A dywedodd Moses wrth b Josua, Dewis i ni wŷr, a dôs allan ac ymladd ag Amalec: y fory mi a safaf ar ben y bryn a c gwialen Dduw yn fy llaw.

10 Felly Josua a wnaeth fel y dywedodd Moses wrtho, ac a ymladdodd ag Amalec: a Moses, Aaron, a Hur a aethant i fynu i ben y bryn.

11 A phan godai Moses 'ei law, y byddai Israel yn drechaf: a phan ollyngai ei law i lawr, Amalec a fyddai drechaf.

12 A dwylaw Moses oedd drymmion, a hwy a gymmerasant faen, ac a'i gosodasant dano ef, ac efe a eisteddodd arno: ac Aaron a Hur a gynhaliasant ei ddwylaw ef, un ar y naill du, a'r llall ar y tu arall: felly y bu ei ddwylaw ef sythion nes machludo haul.

13 A Josua a orchfygodd Amalec a'i bobl â min y cleddyf.

14 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Foses, Ysgrifenna hyn mewn llyfr, yn gosfadwriaeth; a mynega i Josua: canys d gan ddileu y dilêaf gofiadwriaeth Amalec oddi tan y nefoedd.

15 A Moses a adeiladodd allor, ac a alwodd ei henw hi, ‡ JEHOFAH-Nissi.

16 Canys efe a ddywedodd, O herwydd † tyngu o'r ARGLWYDD y *bydd* i'r ARGLWYDD ryfel yn erbyn Amalec o genhedlaeth i genhedlaeth.

PEN. XVIII.

1 *Jethro yn dwyn at Foses ei wraig a'i ddau fâb.* 7 *Moses yn ei groesawi ef.* 13 *Ynlau yn derbyn cyngor Jethro.* 27 *Jethro yn ymadael.*

PAn glywodd a Jethro, offeiriad Midian, chwegrwn Moses, yr hyn oll a wnaethai Duw i Foses ac i Israel ei bobl, a dwyn o'r ARGLWYDD Israel allan o'r Aipht;

2 Yna Jethro chwegrwn Moses a gymmerodd Sephora gwraig Moses, (wedi ei hebrwng hi yn ei hôl,)

3 A'i dau fâb hi: o ba rai b enw un *oedd* ‡ Gershom, o blegid efe a ddywedasai, Dieithr fûm mewn gwlâd estronol.

4 Ac enw y llall *oedd* † Eliezer: O herwydd Duw fy nhâd *oedd* gynhorthwy i mi *(eb efe)* ac a'm hachubodd rhag cleddyf Pharao.

5 A Jethro chwegrwn Moses a ddaeth a'i feibion a'i wraig at Foses i'r anialwch, lle 'r ydoedd efe yn gwersyllu *ger llaw* e mynydd Duw.

6 Ac

2513.

d Pen. 7. 20.
e Num. 20. 9. Ps. 78. 15. a 105. 41. a 114. 8. Doeth. 11. 4. 1 Cor. 10. 4.
f Num. 20. 13. Ps. 81. 7. a 95. 8. Heb. 3. 8.
‡ *Profedigaeth.*
† *Cynnen.*
g Deut. 25. 17. 1 Sam. 15. 2. Doeth. 11. 3.
h A elwir *Jesu*, Act. 7. 45.
i Pen. 4. 20.
k Num. 24. 20. 1 Sam. 15. 3, 7. a 30. 1, 17. 2 Sam. 8. 12. Est. 9. 14.
‡ *Yr Arglwydd yw fy maner.* Edr. Bar. 6. 24.
† Neu, *bod llaw ar orfedd-faingc yr Arglwydd.*
Chwefr. 6. B.
a Pen. 2. 16. a 3. 1.
b Pen. 2. 22.
‡ Sef, *ai-eithr yno.*
† Sef, *Fy Nuw fyad gymmorth.*
c Pen. 3. 1.

l Num. 11. 7.
p Exod. 16. 31.
q 1 Bren. 8. 9. Heb. 9. 4.
r Jos. 5. 12. Neh. 9. 15.
Dydd Llun Pasg. P. Chwefr. 5. P.
s Num. 33. 12, 13.
t Num. 20. 3, 4.
u Pſ. 78. 41. 1 Cor. 10. 9.
x Exod. 7. 19. a 14. 16.
y Num. 20. 8.
z Deut. 6. 16. a 9. 22. a 33. 8. Pſ. 95. 8.
a Exod. 17. 8. Deut. 25. 17. 1 Sam. 15. 2. Neh. 4. 11.
b Num. 13. 8. a 14. 6. a 27. 18. Deut. 31. 23. a 34. 9. Jos. 1. 1. a 24. 29. 1 Cron. 7. 27.
c Exod. 4. 20. a 14. 16. a 17. 9.
d Deut. 25. 19. 1 Sam. 15. 3. a 30. 17. 2 Sam. 8. 12. Eſt. 9. 12. Num. 24. 20.
e Lef. 24. 12. Num. 15. 34.
† Heb. *gwir.*
f Num. 11. 14. Deut. 1. 9.
g Exod. 3. 1. a 4. 18. a 19. 3. Num. 10. 29.
h A elwir *Jethro* Barn. Exod. 3. 1. a 4. 18.
i Num. 10. 29. Barn. Exod. 4. 18.
k Num. 12. 1.
l Exod. 4. 20. a 19. 3. Deut. 33. 2. Act. 7. 30.
m Exod. 3. 12. a 19. 11. 1 Bren. 19. 8.
n Exod. 3. 1. a 19. 3. 1 Bren. 19. 8.
o Exod. 4. 27. a 19. 3. 1 Bren. 19. 8.
p Exod. 4. 18. a 18. 27. Num. 10. 29. Barn. Exod. 4. 18.
q Exod. 4. 20. a 19. 3. Deut. 33. 2. Act. 7. 30.
r Exod. 3. 1. a 4. 18. a 19. 3. Num. 10. 29.
s Exod. 4. 18. a 18. 27. Num. 10. 29. Barn. Exod. 4. 18.
t Exod. 4. 20. a 19. 3. Deut. 33. 2. Act. 7. 30.
u Exod. 3. 12. a 19. 11. 1 Bren. 19. 8.
x Exod. 3. 1. a 4. 18. a 19. 3. Num. 10. 29.
y Exod. 4. 18. a 18. 27. Num. 10. 29. Barn. Exod. 4. 18.
z Exod. 4. 20. a 19. 3. Deut. 33. 2. Act. 7. 30.
a Exod. 3. 12. a 19. 11. 1 Bren. 19. 8.
b Exod. 3. 1. a 4. 18. a 19. 3. Num. 10. 29.
c Exod. 4. 18. a 18. 27. Num. 10. 29. Barn. Exod. 4. 18.
d Exod. 4. 20. a 19. 3. Deut. 33. 2. Act. 7. 30.
e Exod. 3. 12. a 19. 11. 1 Bren. 19. 8.
f Exod. 3. 1. a 4. 18. a 19. 3. Num. 10. 29.
g Exod. 4. 18. a 18. 27. Num. 10. 29. Barn. Exod. 4. 18.
h Exod. 4. 20. a 19. 3. Deut. 33. 2. Act. 7. 30.
i Exod. 3. 12. a 19. 11. 1 Bren. 19. 8.
k Exod. 3. 1. a 4. 18. a 19. 3. Num. 10. 29.
l Exod. 4. 18. a 18. 27. Num. 10. 29. Barn. Exod. 4. 18.
m Exod. 4. 20. a 19. 3. Deut. 33. 2. Act. 7. 30.
n Exod. 3. 12. a 19. 11. 1 Bren. 19. 8.
o Exod. 3. 1. a 4. 18. a 19. 3. Num. 10. 29.
p Exod. 4. 18. a 18. 27. Num. 10. 29. Barn. Exod. 4. 18.
q Exod. 4. 20. a 19. 3. Deut. 33. 2. Act. 7. 30.
r Exod. 3. 12. a 19. 11. 1 Bren. 19. 8.
s Exod. 3. 1. a 4. 18. a 19. 3. Num. 10. 29.
t Exod. 4. 18. a 18. 27. Num. 10. 29. Barn. Exod. 4. 18.
u Exod. 4. 20. a 19. 3. Deut. 33. 2. Act. 7. 30.
x Exod. 3. 12. a 19. 11. 1 Bren. 19. 8.
y Exod. 3. 1. a 4. 18. a 19. 3. Num. 10. 29.
z Exod. 4. 18. a 18. 27. Num. 10. 29. Barn. Exod. 4. 18.
a Exod. 4. 20. a 19. 3. Deut. 33. 2. Act. 7. 30.
b Exod. 3. 12. a 19. 11. 1 Bren. 19. 8.
c Exod. 3. 1. a 4. 18. a 19. 3. Num. 10. 29.
d Exod. 4. 18. a 18. 27. Num. 10. 29. Barn. Exod. 4. 18.
e Exod. 4. 20. a 19. 3. Deut. 33. 2. Act. 7. 30.
f Exod. 3. 12. a 19. 11. 1 Bren. 19. 8.
g Exod. 3. 1. a 4. 18. a 19. 3. Num. 10. 29.
h Exod. 4. 18. a 18. 27. Num. 10. 29. Barn. Exod. 4. 18.
i Exod. 4. 20. a 19. 3. Deut. 33. 2. Act. 7. 30.
k Exod. 3. 12. a 19. 11. 1 Bren. 19. 8.
l Exod. 3. 1. a 4. 18. a 19. 3. Num. 10. 29.
m Exod. 4. 18. a 18. 27. Num. 10. 29. Barn. Exod. 4. 18.
n Exod. 4. 20. a 19. 3. Deut. 33. 2. Act. 7. 30.
o Exod. 3. 12. a 19. 11. 1 Bren. 19. 8.
p Exod. 3. 1. a 4. 18. a 19. 3. Num. 10. 29.
q Exod. 4. 18. a 18. 27. Num. 10. 29. Barn. Exod. 4. 18.
r Exod. 4. 20. a 19. 3. Deut. 33. 2. Act. 7. 30.
s Exod. 3. 12. a 19. 11. 1 Bren. 19. 8.
t Exod. 3. 1. a 4. 18. a 19. 3. Num. 10. 29.
u Exod. 4. 18. a 18. 27. Num. 10. 29. Barn. Exod. 4. 18.
x Exod. 4. 20. a 19. 3. Deut. 33. 2. Act. 7. 30.
y Exod. 3. 12. a 19. 11. 1 Bren. 19. 8.
z Exod. 3. 1. a 4. 18. a 19. 3. Num. 10. 29.
a Exod. 4. 18. a 18. 27. Num. 10. 29. Barn. Exod. 4. 18.
b Exod. 4. 20. a 19. 3. Deut. 33. 2. Act. 7. 30.
c Exod. 3. 12. a 19. 11. 1 Bren. 19. 8.
d Exod. 3. 1. a 4. 18. a 19. 3. Num. 10. 29.
e Exod. 4. 18. a 18. 27. Num. 10. 29. Barn. Exod. 4. 18.
f Exod. 4. 20. a 19. 3. Deut. 33. 2. Act. 7. 30.
g Exod. 3. 12. a 19. 11. 1 Bren. 19. 8.
h Exod. 3. 1. a 4. 18. a 19. 3. Num. 10. 29.
i Exod. 4. 18. a 18. 27. Num. 10. 29. Barn. Exod. 4. 18.
k Exod. 4. 20. a 19. 3. Deut. 33. 2. Act. 7. 30.
l Exod. 3. 12. a 19. 11. 1 Bren. 19. 8.
m Exod. 3. 1. a 4. 18. a 19. 3. Num. 10. 29.
n Exod. 4. 18. a 18. 27. Num. 10. 29. Barn. Exod. 4. 18.
o Exod. 4. 20. a 19. 3. Deut. 33. 2. Act. 7. 30.
p Exod. 3. 12. a 19. 11. 1 Bren. 19. 8.
q Exod. 3. 1. a 4. 18. a 19. 3. Num. 10. 29.
r Exod. 4. 18. a 18. 27. Num. 10. 29. Barn. Exod. 4. 18.
s Exod. 4. 20. a 19. 3. Deut. 33. 2. Act. 7. 30.
t Exod. 3. 12. a 19. 11. 1 Bren. 19. 8.
u Exod. 3. 1. a 4. 18. a 19. 3. Num. 10. 29.
x Exod. 4. 18. a 18. 27. Num. 10. 29. Barn. Exod. 4. 18.
y Exod. 4. 20. a 19. 3. Deut. 33. 2. Act. 7. 30.
z Exod. 3. 12. a 19. 11. 1 Bren. 19. 8.
a Exod. 3. 1. a 4. 18. a 19. 3. Num. 10. 29.
b Exod. 4. 18. a 18. 27. Num. 10. 29. Barn. Exod. 4. 18.
c Exod. 4. 20. a 19. 3. Deut. 33. 2. Act. 7. 30.
d Exod. 3. 12. a 19. 11. 1 Bren. 19. 8.
e Exod. 3. 1. a 4. 18. a 19. 3. Num. 10. 29.
f Exod. 4. 18. a 18. 27. Num. 10. 29. Barn. Exod. 4. 18.
g Exod. 4. 20. a 19. 3. Deut. 33. 2. Act. 7. 30.
h Exod. 3. 12. a 19. 11. 1 Bren. 19. 8.
i Exod. 3. 1. a 4. 18. a 19. 3. Num. 10. 29.
k Exod. 4. 18. a 18. 27. Num. 10. 29. Barn. Exod. 4. 18.
l Exod. 4. 20. a 19. 3. Deut. 33. 2. Act. 7. 30.
m Exod. 3. 12. a 19. 11. 1 Bren. 19. 8.
n Exod. 3. 1. a 4. 18. a 19. 3. Num. 10. 29.
o Exod. 4. 18. a 18. 27. Num. 10. 29. Barn. Exod. 4. 18.
p Exod. 4. 20. a 19. 3. Deut. 33. 2. Act. 7. 30.
q Exod. 3. 12. a 19. 11. 1 Bren. 19. 8

2513. 6 Ac eſe a ddywedodd wrth Foſes, Myfi Jethro dy chwegrwn di ſydd yn dyfod attat ti, a'th wraig a'i dau fâb gyd â hi.

7 ¶ A Moſes a aeth allan i gyfarfod â'i chwegrwn, ac a ymgrymmodd, ac a'i cuſanodd; a chyfarchaſant well bob un i'w gilydd, a daethant i'r babell.

8 A Moſes a ſynegodd i'w chwegrwn yr hyn oll a wnaethai 'r ARGLWYDD i Pharao ac i'r Aiphtiaid er mwyn Iſrael; a'r holl flinder a gawſent ar y ffordd, ac achub o'r ARGLWYDD hwynt.

9 A llawenychodd Jethro o herwydd yr holl ddaioni a wnaethai 'r ARGLWYDD i Iſrael: yr hwn a waredaſai eſe o law 'r Aiphtiaid.

10 A dywedodd Jethro, Bendigedig *fyddo* 'r ARGLWYDD yr hwn a'ch gwaredodd o law 'r Aiphtiaid, ac o law Pharao: yr hwn a waredodd y bobl oddi tan law 'r Aiphtiaid.

11 Yn awr y gwn mai mwy ydyw 'r ARGLWYDD nâ 'r holl dduwiau: [d] o blegid yn y peth yr oeddynt falch o hono *yr oedd eſe* yn uwch nâ hwynt.

12 A Jethro chwegrwn Moſes a gymmerodd boeth-offrwm ac ebyrth i Dduw: a daeth Aaron a holl henuriaid Iſrael i fwyta bara gyd â chwegrwn Moſes ger bron Duw.

13 ¶ A thrannoeth Moſes a eiſteddodd i farnu 'r bobl: a'r bobl a ſafodd y bobl ger bron Moſes o'r borau hyd yr hwyr.

14 A phan welodd chwegrwn Moſes yr hyn oll yr ydoedd eſe yn ei wneuthur i'r bobl; eſe a ddywedodd, Pa beth *yw* hyn yr wyt ti yn ei wneuthur i'r bobl? pa ham yr eiſteddi dy hun, ac y ſaif yr holl bobl ger dy fron di, o'r borau hyd yr hwyr?

15 A dywedodd Moſes wrth ei chwegrwn, Am fôd [e] y bobl yn dyfod attaf i ymgynghori â Duw.

16 Pan fyddo iddynt achos, attafi y deuant, a myfi ſydd yn barnu rhwng † pawb a'i gilydd; ac yn hyſpyſu deddfau Duw a'i gyfreithiau.

17 A dywedodd chwegrwn Moſes wrtho, Nid da y peth yr ydwyt ti yn ei wneuthur.

18 Tydi a lwyr-ddiffygi, a'r bobl ymma hefyd y rhai ſydd gyd â thi: canys rhy drwm yw y peth i ti, [f] ni elli ei wneuthur ef dy hun.

19 Gwrando ar fy llais i yn awr, mi a'th gynghoraf di, a bydd Duw gyd â thi: Bydd di dros y bobl ger bron Duw, a dwg eu hachoſion at Dduw.

20 Dyſg hefyd iddynt y deddfau, a'r cyfreithiau; a hyſpyſa iddynt y ffordd a rodiant ynddi, a'r gweithredoedd a wnânt.

21 Ac edrych dithau allan o'r holl bobl am [g] wŷr nerthol, yn ofni Duw, gwŷr geirwir, yn casâu cybydd-dod: a goſod *y rhai hyn* arnynt hwy, yn dywyſogion ar filoedd, yn dywyſogion ar gannoedd, ac yn dywyſogion ar ddegau a deugain, ac yn dywyſogion ar ddegau.

22 A barnant hwy 'r bobl bob amſer, ond dygant bob peth mawr attat ti, a barnant eu hun bob peth bychan: felly yr yſgafnhâi arnat dy hun, a hwynt-hwy a ddygant *y baich* gyd â thi.

23 O's y peth hyn a wnai, a'i orchymmyn o Dduw i ti, yna ti a elli barhâu: a'r holl bobl hyn a ddeuant i'w lle mewn heddwch.

24 A Moſes a wrandawodd ar lais ei chwegrwn; ac a wnaeth yr hyn oll a ddywedodd eſe.

25 A [h] Moſes a ddewiſodd wŷr grymmus allan o holl Iſrael, ac a'i rhoddodd hwynt yn bennaethiaid ar y bobl: yn dywyſogion ar filoedd, yn dywyſogion ar gannoedd, yn dywyſogion ar ddegau a deugain, ac yn dywyſogion ar ddegau.

26 A hwy a farnaſant y bobl bob amſer: y pethau caled a ddygent at Foſes, a phob peth bychan a farnent hwy eu hunain.

27 ¶ A Moſes a ollyngodd ymmaith ei chwegrwn: ac [i] eſe a aeth adref i'w wlâd.

PEN. XIX.

1 *Y bobl yn dyfod i Sinai.* 3 *Cennadwriaeth Duw at y bobl trwy law Moſes allan o'r mynydd.* 8 *Dwyn atteb y bobl at Dduw.* 10 *Parotôi y bobl erbyn y trydydd dydd.* 12 *Ni wâſanaetha cyffwrdd â'r mynyad.* 19 *Dychrynllyd breſennoldeb Duw ar y mynydd.*

YN y trydydd mîs wedi dyfod meibion Iſrael allan o wlâd yr Aipht, y dydd hwnnw [a] y daethant i anialwch Sinai.

2 Canys hwy a aethant o Rephidim, ac a ddaethant i anialwch Sinai, gwerſyllaſant hefyd yn yr anialwch: ac yno y gwerſyllodd Iſrael ar gyfer y mynydd.

3 [b] A Moſes a aeth i fynu at Dduw: a'r ARGLWYDD a alwodd arno ef o'r mynydd, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedi wrth dŷ Jacob, ac y mynegi wrth feibion Iſrael,

4 [c] Chwi a welſoch yr hyn a wneuthym i'r Aiphtiaid; y modd [d] y codais chwi ar adenydd eryrod, ac i'ch dygais attafi fy hun.

5 [e] Yn awr gan hynny, o's gan wrando y gwrandêwch ar fy llais, a chadw fy nghyfammod; [f] chwi a fyddwch yn dryſor priodol i mi o flaen yr holl boblocedd: canys g eiddof fi yr holl ddaear.

6 A chwi a fyddwch i mi yn [h] frenhiniaeth o offeiriaid, ac yn genhedlaeth ſanctaidd. Dymma 'r geiriau a leferi di wrth feibion Iſrael.

7 ¶ A daeth Moſes, ac a alwodd am henuriaid y bobl; ac a oſododd ger eu bron hwynt yr holl eiriau hyn, a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD iddo.

8 [i] A'r holl bobl a gyd-attebaſant, ac a ddywedaſant, Nyni a wnawn yr hyn oll a lefarodd yr ARGLWYDD. A Moſes a ddûg drachefn eiriau 'r bobl at yr ARGLWYDD.

9 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Foſes, Wele mi a ddeuaf attat [k] mewn cwmmwl tew, fel y clywo 'r bobl pan ymddiddanwyf â thi, ac fel [l] y credont it' byth. A Moſes a ſynegodd eiriau 'r bobl i'r ARGLWYDD.

10 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Foſes, Dôs at y bobl, a ſanctteiddia hwynt heddyw ac yforu, a [m] golchant eu dillad.

11 A byddant barod erbyn y trydydd dydd: o herwydd y trydydd dydd [n] y diſgyn yr ARGLWYDD yngolwg yr holl bobl ar fynydd Sinai.

12 A goſod derfyn i'r bobl o amgylch, gan ddywedyd, Gwiliwch arnoch rhag myned i fynu i'r mynydd, neu gyffwrdd â'i gwrr ef: [o] pwy bynnag a gyffyrddo â'r mynydd a leddir yn farw.

13 Na chyffyrdded llaw ag ef, onid gan labyddio llabyddier ef, neu gan ſaethu ſaether ef: pa un bynnag ai dŷn ai anifail fyddo, ni chaiff fyw; pan gano 'r udgorn yn hir-llaes, deuant i'r mynydd.

14 ¶ A Moſes a ddiſgynnodd o'r mynydd at y bobl, ac a ſanctteiddiodd y bobl; a hwy a olchaſant eu dillad.

d Pen. 1. 10, 16, 22. a 5. 7. a 14. 18.

e Lef. 24. 12. Num. 15. 34.

† Heb. gŵr.

f Num. 11. 14. Deut. 1. 9.

g Deut. 1. 16. a 16. 18. 2 Cron. 19. 7, 9.

2513. h Deut. 1. 15.

i Num. 10. 29—32.

Chwefr. 6. P.

a Num. 33. 15.

b Act. 7. 38.

c Deut. 29. 2.

d Deut. 32. 11. Eſay 63. 9. Dad. 12. 14.

e Deut. 5. 2.

f Deut. 4. 20. a 7. 6. a 14. 2, 21. a 26. 18. a 32. 8, 9. Pſ. 135. 4. Can. 8. 12. Eſay 43. 1. Jer. 10. 16. Mal. 3. 17. Tit. 2. 14.

g Deut. 10. 14. Pſal. 24. 1. a 50. 12.

h 1 Pedr 2. 5, 9. Dad. 1. 6. a 5 10. a 20. 6.

i Pen. 24. 3, 7. Deut. 5. 27. a 26. 17.

k Ad. 16. Pen. 20. 21. a 24. 15, 16. Pſal. 18. 11, 12.

l Pen. 14. 31.

m Gen. 35. 2.

n Pen. 34. 5. Deut. 3 2.

o Heb 12. 20.

15 Ac ese a ddywedodd wrth y bobl, Byddwch barod erbyn y trydydd dydd: [p] nac ewch yn agos at eich gwragedd.

16 A'r trydydd dydd ar y boreuddydd yr oedd [q] taranau, a mellt, a chwmmwl tew ar y mynydd, a llais yr udcorn ydoedd gryf iawn; fel y dychrynodd yr holl bobl oedd yn y gwersyll.

17 A [r] Moses a ddûg y bobl allan o'r gwersyll i gyfarfod â Duw: a hwy a safasant yngodre'r mynydd.

18 A [s] mynydd Sinai oedd i gŷd yn mygu, o herwydd disgyn o'r ARGLWYDD arno mewn tân: a'i fŵg a ddyrchafodd fel mŵg ffwrn, [t] a'r holl fynydd a grynoddyn ddirfawr.

19 Pan ydoedd llais yr udcorn yn hîr, ac yn cryfhâu fwyfwy, [u] Moses a lefarodd, a [x] Duw a attebodd mewn llais.

20 A'r ARGLWYDD a ddisgynnodd ar fynydd Sinai, ar ben y mynydd: a galwodd yr ARGLWYDD Foses i ben y mynydd, a Moses a aeth i fynu.

21 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foses, Dôs i wared, gorchymmyn i'r bobl; rhag iddynt ruthro at yr ARGLWYDD [y] i hyllderemmu, a chwympo llawer o honynt.

22 Ac ymsancteiddied yr offeiriaid hefyd, y rhai a nesânt at yr ARGLWYDD; rhag i'r ARGLWYDD ruthro arnynt.

23 A dywedodd Moses wrth yr ARGLWYDD, Ni ddichon y bobl ddyfod i fynu i fynydd Sinai: o blegid ti a dystiolaethaist wrthym, gan ddywedyd, Gosod derfyn ynghŷlch y mynydd, a sancteiddia ef.

24 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Dôs, cerdda i wared, a thyred i fynu ac Aaron gyd â thi: ond na ruthred yr offeiriaid a'r bobl i ddyfod i fynu at yr ARGLWYDD, rhag iddo yntef ruthro arnynt hwy.

25 Yna 'r aeth Moses i wared at y bobl, ac a ddywedodd wrthynt.

PEN. XX.

1 *Ydeg gorchymmyn.* 18 *Ybobl yn ofni.* 20 *Moses yn eu cyssuro hwy.* 22 *Gwahardd gau dduwiaeth.* 24 *Porreiad yr Allor.*

A Duw a lefarodd yr holl eiriau hyn, gan ddywedyd,

2 [a] Myfi yw yr ARGLWYDD dy Dduw; yr hwn a'th ddûg di allan o wlad yr Aipht, [b] o dŷ † caethiwed.

3 Na fydded it' dduwiau eraill ger fy mron i.

4 [c] Na wna it' ddelw gerfiedig, na llun dim a'r y *fydd* yn y nefoedd uchod, nac a'r y *fydd* yn y ddaear isod; nac a'r *fydd* yn y dwfr tan y ddaear:

5 Nac ymgrymma iddynt, ac na wasanaetha hwynt: o blegid myfi yr ARGLWYDD dy Dduw wyf Dduw [d] eiddigus; [e] yn ymwneled ag anwiredd y tadau ar y plant, hyd y drydedd a'r bedwaredd *genhedlaeth* o'r rhai a'm casânt;

6 Ac [f] yn gwneuthur trugaredd i filoedd o'r rhai a'm carant, ac a gadwant fy ngorchymmynion.

7 [g] Na chymmer enw yr ARGLWYDD dy Dduw yn ofer; canys [h] nid dïeuog gan yr ARGLWYDD yr hwn a gymmero ei enw ef yn ofer.

8 Cofia y dydd Sabboth i'w sancteiddio ef.

9 [i] Chwe diwrnod y gweithi, ac y gwnai dy holl waith.

10 Ond y seithfed dydd yw Sabboth yr ARGLWYDD dy Dduw: na wnâ *ynddo* ddim gwaith, tyd', na'th fâb, na'th ferch, na'th wasanaethwr, na'th wasanaethferch, na'th anifail, na'th ddïeithr ddŷn a fyddo o fewn dy byrth.

11 O herwydd *mewn* [k] chwe diwrnod y gwnaeth yr ARGLWYDD y nefoedd a'r ddaear, y môr, a'r hyn oll *fydd* ynddynt, ac a orphywysodd y seithfed dydd: am hynny y bendithiodd yr ARGLWYDD y dydd Sabboth, ac a'i sancteiddiodd ef.

12 ¶ [l] Anrhydedda dy dâd a'th fam; fel yr estynner dy ddyddiau ar y ddaear, yr hon y mae yr ARGLWYDD dy Dduw yn ei rhoddi i ti.

13 [m] Na ladd.

14 [n] Na wnâ odineb.

15 Na ledratta.

16 [o] Na ddŵg gam dystiolaeth yn erbyn dy gymmydog.

17 [p] Na chwennych dŷ dy gymmydog, [q] na chwennych wraig dy gymmydog, na'i wasanaethwr, na'i wasanaethferch, na'i ŷch, na'i asyn, na dim a'r *fydd* eiddo dy gymmydog.

18 ¶ [r] A'r holl bobl a welsant y taranau, a'r mellt, a sain yr udgorn, a'r mynydd yn mygu: a phan welodd y bobl, ciliasant, a safasant o hirbell.

19 A dywedasant wrth Foses, [s] Llefara di wrthym ni, a nyni a wrandâwn: ond na lefared Duw wrthym, rhag i ni farw.

20 A dywedodd Moses wrth y bobl, Nac ofnwch, o herwydd i'ch profi chwi y daeth Duw, ac i fod ei ofn ef ger eich bronnau, fel na phechech.

21 A safodd y bobl o hirbell: a nesaodd Moses i'r [t] tywyllwch, lle *yr ydoedd* Duw.

22 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Foses, Fel hyn y dywedi wrth feibion Israel; Chwi a welsoch mai [u] o'r nefoedd y llefarais wrthych.

23 Na wnewch [x] gyd â mi dduwiau arian, ac na wnewch i chwi dduwiau aur.

24 ¶ Gwnâ i mi allor bridd, ac abertha arni dy boeth-ebyrth a'th offrymmau hêdd, [y] dy ddefaid, a'th eidionnau: ym mhob man lle y rhoddwyf goffadwriaeth o'm henw, y deuaf attat, ac i'th fendithiaf.

25 Ond [z] o's gwnai i mi allor gerrig, na wnâ hi o gerrig nâdd: pan gottech dy forthwyl arni, ti a'i halogaist hi.

26 Ac na ddôs i fynu ar hŷd grisiau i'm hallor; fel nad amlyger dy noethni wrthi.

PEN. XXI.

1 *Cyfreithiau gweision.* 5 *Am y gwâs a dyller ei gluſt.* 7 *Am forwynion.* 12 *Am lofruddiaeth.* 16 *Am ladron dynion.* 17 *Am y rhai a felldithio eu rhieni.* 18 *Am darawyr.* 22 *Am friw damwain.* 28 *Am ych a gornio.* 33 *Am yr hwn a fo achos o niwaid i arall.*

DYmma 'r barnedigaethau a [a] osodi di ger eu bron hwynt.

2 [b] O's pryni wâs o Hebread, gwasanaethed chwe blynedd; a'r seithfed y caiff yn rhâd fyned ymmaith yn rhydd.

3 O's † ar ei ben ei hun y daeth, ar ei ben ei hun y caiff fyned allan: o's perchen gwraig fydd efe, aed ei wraig allan gyd ag ef.

4 O's ei feistr a rydd wraig iddo, a hi yn planta iddo feibion, neu ferched: y wraig a'i phlant fydd eiddo ei meistr, ac aed efe allan ar ei ben ei hun.

5 [c] Ac

2513. Dydd mawrth Pasg, B. Chwefr. 7. B.
[a] Lef. 26. 1. Deut. 5. 6. Pſ. 81. 10. Hoſ. 13. 4.
[b] Pen. 13. 3. † Heb. *Gweiſion.*
[c] Lef. 26. 1. Deut. 4. 15. Pſal. 97. 7.
[d] Pen. 34. 14. Deut. 6. 15. Joſ. 24. 19. Nah. 1. 2.
[e] Pen. 34. 7. Lef. 20. 5. Num. 14. 18, 33. 1 Bren. 21. 29. Job 5. 4. a 21. 19. Pſ. a 32. 18. 11. Mat. a 34. 21.

2513.
[p] 1 Sam. 21. 4, 5. Zech. 7. 3. 1 Cor. 7. 5.
[q] Heb. 12. 18.
[r] Deut. 4. 10.
[s] Deut. 4. 11. a 32. 2. Barn. 5. 4 Pſal. 68. 7, 8. Hab. 3. 3.
[t] Heb. 12. 26.
[u] Heb. 12. 21.
[x] Neh. 9. 13. Pſal. 81. 7.
[y] Edrych 1 Sam. 6. 19.

1 *Ydeg gorchymmyn.* 18 *Ybobl yn ofni.* 20 *Moſes yn eu cyſſuro hwy.* 22 *Gwahardd gau dduwiaeth.* 24 *Porreiad yr Allor.*
[a] Lef. 26. 1. Deut. 5. 6. Pſ. 81. 10. Hoſ. 13. 4.
[b] Pen. 13. 3. † Heb. *Gweiſion.*
[c] Lef. 26. 1. Deut. 4. 15. Pſal. 97. 7.
[d] Pen. 34. 14. Deut. 6. 15. Joſ. 24. 19. Nah. 1. 2.
[e] Pen. 34. 7. Lef. 20. 5. Num. 14. 18, 33. 1 Bren. 21. 29. Job 5. 4. a 21. 19. Pſ. a 32. 18. 11. Mat. a 34. 21.
[f] Deut. 7. 9. Pſ. 89. 34.
[g] Lef. 19. 12. Deut. 5. 5. 33.
[h] Mic. 6. 11.
[i] Pen. 23. 12. a 31. 14. Lef. 23. 3. Ezec. 20. 12, Luc 13. 14.

2513.
[k] Gen. 2. 2. Lef. 19. 3. Deut. 5. 16. Mat. 15. 4. Eph. 6. 2.
[l] Mat. 5. 21. Rhuſ. 13. 9.
[m] Mat. 5. 27.
[n] Deut. 19. 16.
[o] Act. 20. 33. Rhuſ. 7. 7.
[p] Job 31. 9.
[q] Heb. 12. 18.
[r] Deut. 5. 24. a 18. 16. Gal. 3. 19, 20. Heb. 12. 19.
[s] Pen. 19. 16. 1 Bren. 8. 12.
[t] Deut. 4. 36. Neh. 9. 13.
[u] Edrych 1 Sam. 5. 4, 5. 2 Bren. 17. 33. Ezec. 20. 32. a 43. 8. Zeph. 1. 5.
[x] Cor. 6. 14, 15, 16.
[y] Lef. 1. 2. Deut. 27. 5. Joſ. 8. 31.
[z] Mac. 4. 47.

[a] Pen 24. 3, 4.
[b] Lef. 25. 39. Deut. 15. 12. Jer. 34. 14.
† Heb. *a'i gorph.*

5 [c] Ac o's y gwâs gan ddywedyd a ddywed, Hôff gennyfi fy meiſtr, fy ngwraig, a'm plant; n'd âf fi allan yn rhydd.

6 Yna dyged ei ſeiſtr eſ at y barnwyr, a dyged eſ at y ddôr, neu at yr orſin; a thylled ei ſeiſtr ei gluſt ei â mynawyd, ac eſe a'i gwaſanaetha eſ byth.

7 ¶ Ac o's gwerth gŵr ei ſerch yn forwyn gaeth; ni chaiff hi ſyned allan fel yr êl y gweiſion caeth allan.

8 O's † heb rygluddu bodd yngolwg ei meiſtr y bydd hi, yr hwn a'i cymmerodd hi yn ddyweddi, yna gadawed ei hadbrynu hi: ni bydd rhydd iddo ei gwerthu hi i bobl ddïeithr, wedi iddo eſ ei thwyllo hi.

9 Ac o's i'w fâb y dyweddïodd eſe hi, gwnaed iddi yn ôl deddf y merched.

10 Ac o's arall a brïoda eſe, na wnaed yn llai ei hymborth, ei dillad, na'i dyled prïodas.

11 Ac o's y tri hyn ni's gwnâ eſe iddi; yna aed hi allan yn rhâd heb arian.

12 ¶ Rhodder i farwolaeth [d] y neb a darawo ŵr ſel y byddo marw.

13 Ond yr hwn ni chynllwynodd, onid rhoddi o Dduw eſyn ei law eſ, [e] mi a oſodaf it' fan lle y caffo ffoi.

14 Ond o's daw dŷn yn rhyfygus ar ei gymmydog i'w ladd eſ trwy dwyll: [f] cymmer eſ i farwolaeth oddi wrth fy allor.

15 ¶ Y neb a darawo ei dâd, neu ei fam, rhodder eſ i farwolaeth.

16 ¶ [g] Yr hwn a ledratao ddŷn, ac a'i gwertho, neu o's cair eſyn ei law eſ, rhodder eſ i farwolaeth.

17 ¶ [h] Rhodder i farwolaeth yr hwn a felldithio ei dâd neu ei fam.

18 ¶ A phan ymryſono dynion, a tharo o'r naill y llall â charreg, neu â dwrn; ac eſe heb farw, ond gorſod iddo orwedd;

19 O's cyſyd eſe a rhodio allan wrth ei ffon, yna y tarawydd a fydd dïangol: yn unig rhodded ei † golled am ei waith, a chan ſeddyginiaethu meddyginiaethed eſ.

20 ¶ Ac o's tery un ei waſanaethwr, neu ei waſanaethſerch â gwialen, ſel y byddo farw dan ei law eſ, gan ddïal dïaler arno.

21 Ond o's erys ddiwrnod neu ddau ddiwrnod, na ddïaler arno, canys [i] *gwerth* ei arian ei hun ydoedd eſe.

22 ¶ Ac o's ymrafaelia dynion, a tharo o honynt wraig ſeichiog, ſel yr êl ei beichiogi oddi wrthi, ac heb ſôd marwolaeth; gan goſpi coſper eſ, ſel y goſodo gŵr y wraig arno, a rhodded *hynny* trwy farnwyr.

23 Ac o's marwolaeth ſydd: rhodder einioes am einioes,

24 [k] Llygad am lygad, dant am ddant, llaw am law, troed am droed,

25 Lloſg am loſg, archoll am archoll, a chlais am glais.

26 ¶ O's tery un lygad ei waſanaethwr, neu lygad ei waſanaethſerch, ſel y llygro eſ; gollynged eſ yn rhydd am ei lygad.

27 Ac o's tyrr eſe ymmaith ddant ei waſanaethwr, neu ddant ei waſanaethſerch; gollynged eſ yn rhydd am ei ddant.

28 ¶ Ac o's ych a gornia ŵr neu wraig, ſel y byddo farw; [l] gan labyddio llabyddier yr ŷch, ac na ſwytâer ei gîg eſ, ac aed perchen yr ŷch yn rhydd.

29 Ond o's yr ŷch oedd yn cornio o'r blaen, a *hynny* trwy dyſtion wedi ei hyſpyſu i'w berchennog; ac eſe heb ei gadw eſ, ond lladd o hono ŵr neu wraig; yr ŷch a labyddir, a'i berchennog a roddir i farwolaeth hefyd.

30 O's jawn a roddir arno, rhodded [m] werth am ei einioes, yn ôl yr hyn oll a oſoder arno.

31 O's mâb a gornia eſe, neu ſerch a gornia eſe, gwneler iddo yn ôl y farnedigaeth hon.

32 Ond o's gwaſanaethwr, neu waſanaethſerch a gornia 'r ŷch, rhodded i'w perchennog [n] ddeg ſicl ar hugain o arian, a llabyddier yr ŷch.

33 ¶ Ac o's egyr gŵr bydew, neu o's cloddia un bydew, ac heb gau arno; a ſyrthio yno ŷch neu aſyn;

34 Perchen y pydew a dâl *am danynt*: arian a dâl eſe i'w perchennog, a'r *anifail* marw a fydd † iddo yntef.

35 ¶ Ac o's ŷch gŵr a dery ŷch ei gymmydog ſel y byddo eſe farw; yna gwerthant yr ŷch byw, a rhannant ei werth eſ, a'r *ŷch* marw a rannant hefyd.

36 Neu o's gwybuwyd ei ſôd eſ yn ŷch hwyliog o'r blaen, a'i berchennog heb ei gadw eſ; gan dalu taled ŷch am ŷch, a bydded y marw † yn eiddo eſ.

PEN. XXII.

1 *Am ledrad.* 5 *Am golled.* 7 *Am ſarhäed.* 14 *Am fenthyg.* 19 *Am anniweirdeb.* 18 *Am ddewiniaeth.* 19 *Am orwedd gyd ag anifail.* 20 *Am ddelwaddoliaeth.* 21 *Am ddïeithraid, a gweddwon, ac ymddifaid.* 25 *Am uſuriaeth.* 26 *Am wyſtlon.* 28 *Am barch i Swyddogion.* 29 *Am flaenffrwythau.*

O's lleddratta un ŷch neu † ddafad, a'i ladd, neu ei werthu, taled bum ŷch am ŷch, a [a] phedair dafad am ddafad.

2 ¶ O's cair lleidr yn torri *tŷ*, a'i daro fel y byddo farw, na *choller* gwaed am dano.

3 O's bydd yr hauſ wedi codi arno, *coller* gwaed am dano: eſe a ddyly gwbldalu: o ni bydd dim ganddo, gwerther eſ am ei ledrad.

4 O's gan gael y cair yn ei law eſ y lleddrad yn fyw, o eidion, neu aſyn, neu ddafad, taled yn ddwbl.

5 ¶ O's pawr un faes, neu winllan, a gyrru ei anifail i bori maes un arall, taled o'r hyn gorau yn ei faes ei hun, ac o'r hyn gorau yn ei winllan ei hun.

6 ¶ O's tân a dyrr allan, ac a gaiff afael mewn drain, ſel y diſâer dâs o ŷd, neu ŷd ar ei droed, neu faes; cwbldaled yr hwn a gynneuodd y tân.

7 ¶ O's rhydd un i'w gymmydog arian, neu ddodreſn i gadw, a'i ledratta o dŷ'r gŵr, o's y lleidr a gair, taled yn ddwbl.

8 O's y lleidr ni chair, dyger perchennog y tŷ at y ſwyddogion *i dyngu*, a eſtynnodd eſe ei law at dda ei gymmydog.

9 Am bob mâth ar gamwedd, am eidion, am aſyn, am ddafad, am ddilledyn, *ac* am bob peth a gollo 'r hwn y dywedo *arall* ei ſod yn eiddo: deued achos y ddau ger bron y barnwyr, a'r hwn y barno 'r ſwyddogion yn ei erbyn, taled i'w gymmydog yn ddwbl.

10 O's rhydd un aſyn, neu eidion, neu ddafad, neu un anifail at ei gymmydog i gadw, a marw o hono, neu ei friwo, neu ei yrru ymmaith heb neb yn gweled:

11 Bydded llŵ 'r ARGLWYDD rhyngddynt ill dau; na roddes eſe ei law at dda ei gymmydog: a chymmered ei berchennog *hynny*, ac na wnaed y *llall* jawn.

12 [b] Ac

2513.
[c] Deut. 15. 16.
† Heb. *erwg fyda hi.*
[d] Gen. 9. 6. Leſ. 24. 17. Mat. 26. 52.
[e] Num. 35. 11. Deut. 19. 3. Joſ. 20. 2.
[f] 1 Bren. 2. 28.
[g] 2 Bren. 11. 15. Deut. 24. 7.
[h] Leſ. 20. 9. Diar. 20. 20. Mat. 15. 4. Mar. 7. 10.
† Heb. *am ei orphywys.*
[i] Leſ. 25. 46.
[k] Leſ. 24. 20. Deut. 19. 21. Mat. 5. 38.
[l] Gen. 9. 5.

2513.
[m] Num. 35. 31.
[n] Edrych Mat. 26. 15. Phil. 2. 7.
† Neu, *yn eiaaa yntef.*
† Heb. *iddo ef.*

Chweſr. 8. B.
† Neu, *Aſyr.*
[a] 2 Sam. 12. 6. Luc 19. 8. Edrych Diar. 6. 31.

12 [b] Ac o's gan ledratta y lledratêir ef oddi wrtho, gwnaed jawn i'w berchennog.

13 O's gan yſglyfaethu yr yſglyfaethir ef, dyged ef yn dyſtiolaeth, *ac* na thaled am yr hwn a yſglyſaethwyd.

14 ¶ Ond o's benthyccia un gan ei gymmydog *ddim*, a'i friwo, neu ei farw, heb *fod* ei berchennog gyd ag ef; gan dalu taled.

15 O's ei berchennog *fydd* gyd ag ef; na thaled: o's llôg yw efe, am ei lôg y daeth:

16 ¶ [c] Ac o's huda un forwyn yr hon ni ddyweddïwyd, a gorwedd gyd â hi; gan gynnyſgaeddu cynhyſgaedded hi 'n wraig iddo ei hun.

17 O's ei thâd a lwyr-wrthyd ei rhoddi hi iddo, † taled arian yn ôl gwaddol morwynion.

18 ¶ [d] Na chaffed hudoles fyw.

19 ¶ [e] Llwyr-rodder i farwolaeth bob un a orweddo gyd ag anifail.

20 ¶ [f] Lladder yn farw a abertho i ddduwiau, onid i'r ARGLWYDD yn unig.

21 ¶ [g] Na orthrymma, ac na flina y dïeithr; canys dïeithriaid ſuoch chwithau yn nhîr yr Aipht.

22 ¶ [h] Na chyſtuddiwch un weddw, nac ymddifad.

23 O's cyſtuddiwch hwynt mewn un modd, a gwaeddi o honynt ddim arnaf, mi a lwyr-wrandawaf eu gwaedd hwynt;

24 A'm digoſaint a ennyn, a mi a'ch lladdaf â'r cleddyf; a bydd [i] eich gwragedd yn weddwon, a'ch plant yn ymddifaid.

25 ¶ [k] O's echwyni arian i'm pobl *ſy* dlawd yn dy ymmyl, na ſydd ſel occrwr iddynt: na ddôd uſuriaeth arnynt.

26 [l] O's cymmeri ddilledyn dy gymmydog ar wyſtl, dyro ef adref iddo erbyn machludo haul.

27 O herwydd hynny yn unig *ſydd* i'w roddi arno ef, hwnnw yw ei ddilledyn am ei groen ef: mewn pa beth y gorwedd? a bydd, o's gwaedda efe arnaf, i mi wrando, canys trugarog ydwyf fi.

28 ¶ [m] Na chabla'r † ſwyddogion, ac na felldithia bennaeth dy bobl.

29 ¶ Nac oeda *dalu* † 'r cyntaf o'th ffrwythau addfed, ac o'th † bethau gwlybion; dôd i mi [n] y cyntafanedig o'th feibion.

30 Felly y gwnâi am dy eidion, *ac* am dy ddafad; [o] ſaith niwrnod y bydd gyd â'i fam, a'r wythfed dydd y rhoddi ef i mi.

31 ¶ A byddwch yn ddynion ſanctaidd i mi: [p] ac na fwytêwch gig wedi ei yſglyfaethu yn y maes; teflwch ef i'r ci.

[m] Preg. 10. 20. Act. 23. 5. Jud. 8. ‡ *Duwiau.* *gyfiawnder.* † Heb. *ddagrau.* [n] Pen. 13. 2, 12. 44. 31. Deut. 15. 19. [o] Lef. 22. 27. [p] Lef. 22. 8. Ezec. 44. 31.

PEN. XXIII.

1 *Am enllib, a gau dyſtiolaeth.* 3, 6 *Am gyfjawnder.* 4 *Am gymmyaogaeth.* 10 *Am y ſlwyddyn orphywys.* 12 *Am y Sabboth.* 13 *Am ddelwaddoliaeth.* 14 *Am y tair gwŷl.* 18 *Am waed a braſder yr aberth.* 20. *Addaw Angel, a benaith o's bwy a ufuddhânt.*

NA ‡ [a] chyfod enllib; na ddôd dy law gyd â'r annuwiol i fod yn dyſt anwir.

2 ¶ [b] Na ddilyn lïaws i *wneuthur* drwg; ac nac atteb mewn ymrafael, gan bwyſo yn ôl llaweroedd i wyro *barn.*

3 ¶ [c] Na pharcha 'r tlawd ychwaith yn ei ymrafael.

4 ¶ [d] O's cyfarfyddi ag eidion dy elyn, neu

Chwefr. 8. P.

‡ Neu, *Ddeerbyn.*

[a] Pſ. 15. 3.

[b] Lef. 19. 15. Deu. 1. 17.

[c] Pſ. 72. 2.

[d] Deut. 22. 1. Job 31. 29. Diar. 24. 17. a 25. 21. Mat. 5. 44. Rhuf. 12. 20.

â'i aſyn, yn myned ar gyfrgoll, dychwel ef adref iddo.

5 [e] O's gweli aſyn yr hwn a'th gasâ yn gorwedd dan ei phwn; a beidi a'i gynnorthwyo? gan gynnorthwyo cynnorthwya gyd ag ef.

6 Na wyra farn dy dlawd yn ei ymrafael.

7 Ymgadw ym mhell oddi wrth gamſatter: Na ladd ychwaith na'r gwirion, na'r cyfiawn: canys [f] ni chyfiawnhâf fi 'r annuwiol.

8 ¶ [g] Na dderbyn wobr, canys gwobr a ddalla 'r † rhai ſy 'n gweled, ac a wyra eiriau 'r cyfiawn.

9 ¶ [h] Na orthrymma 'r dïeithr; chwi a wyddoch † gâlon y dïeithr; o herwydd chwi a fuoch ddïeithriaid yn nhîr yr Aipht.

10 [i] Chwe blynedd yr heui dy dîr, ac y ceſgli ei ffrwyth:

11 A'r ſeithfed paid ag ef, a gâd ef yn llonydd, fel y caffo tlodion dy bobl fwyta: a bwytaed bwyſtfil y maes eu gweddill hwynt: felly y gwnâi am dy winllan, ac am dy oliwydden.

12 [k] Chwe diwrnod y gwnâi dy waith, ac ar y ſeithfed dydd y gorphywyſi; fel y caffo dy ych a'th aſyn lonyddwch, ac y cymmero mâb dy forwyn gaeth, a'r dïeithr ddŷn ei anadl atto.

13 Ac ymgedwch ym mhob peth a ddywedais wrthych; [l] na chofiwch enw duwiau eraill: na chlywer *hynny* o'th enau.

14 ¶ [m] Teirgwaith yn y flwyddyn y cedwi ŵyl i mi.

15 [n] Gŵyl y bara croyw a gedwi: ſaith niwrnod y bwytâi fara croyw, fel y gorchymynnais it', ar yr amſer goſodedig o fis Abib: canys ynddo y daethoſt allan o'r Aipht: [o] ac nac ymddangoſed *neb* ger ſy mron yn waglaw:

16 A gŵyl cynhauaf blaenffrwyth dy lafur yr hwn a heuaiſt yn y maes: a gŵyl y cynnull yn niwedd y flwyddyn, pan gynhullech dy lafur o'r maes.

17 Tair gwaith yn y flwyddyn yr ymddengys dy holl wrryngaid ger bron yr ARGLWYDD *dy* Dduw.

18 [p] Nac abertha waed fy aberth gyd â bara lefeinllyd: ac nac arhoed braſder fy ‡ aberth dros nôs hyd y borau.

19 [q] Dŵg i dŷ 'r ARGLWYDD dy Dduw y cyntaf o flaenffrwyth dy dîr. [r] Na ferwa ſyn yn llaeth ei fam.

20 ¶ [s] Wele fi yn anſon angel o'th flaen i'th gadw ar y ffordd; ac i'th arwain i'r man a baroteais.

21 Gwilia rhagddo, a gwrando ar ei lais ef, na chyſtroa ef; canys ni ddioddef eich anwiredd, o blegid [v] *mae* fy enw ynddo ef.

22 O's gan wrando y gwrandewi ar ei lais ef, a gwneuthur y cwbl a lefarwyf, [t] mi a fyddaf elyn i'th elynion, ac a wrthwynebaf dy wrthwynebwyr.

23 [u] O herwydd fy angel a â o'th flaen di, [x] ac a'th ddŵg di i mewn at yr Amoriaid, a'r Hethiaid, a'r Phereziaid, a'r Canaaneaid, yr Heſiaid, a'r Jebuſiaid: a mi a'i difethaf hwynt.

24 Nac ymgrymma i'w duwiau hwynt, ac na waſanaetha hwynt, ac [y] na wnâ yn ôl eu gweithredoedd hwynt, [x] ond llwyr-ddinyſtria hwynt, dryllia eu delwau hwynt yn gandryll.

25 A chwi a waſanaethwch yr ARGLWYDD eich Duw, ac [a] efe a fendithia dy fara, a'th ddwfr, a [b] mi a dynnaf ymmaith *bôb* cleſyd o'th fyſg.

31. [x] Pen. 34. 13. Num. 33. 52. Deut. 7. 5. [a] Deut. 28. 5, 8. [b] Pen. 15. 26. Deut. 7. 15.

[e] Deut. 22. 4. [f] Pen. 34. 7. [g] Deut. 16. 19. Diar. 17. 8, 23. Preg. 20. 29. ‡ *Doethion.* [h] Pen. 22. 21. Deut. 10. 19. a 24. 14, 17. a 27. 19. † Heb. *enaid.* [i] Lef. 25. 3. [k] Pen. 20. 8. Deu. 5. 13. Luc 13. 14. [l] Num. 32. 38. Deu. 12. 3. Joſ. 23. 7. Pſ. 16. 4. Hoſ. 2. 17. Zec. 13. 2. [m] Lef. 23. 5. Deut. 16. 16. [n] Pen. 2. 15. a 13. 3. a 34. 18. [o] Pen. 34. 20. Deut. 16. 16. Eccl. 35. 4. [p] Pen. 34. 25. Lef. 2. 11. Deu. 16. 4. ‡ Neu, *ngŵyl.* [q] Pen. 34. 26. [r] Deut. 14. 21. [s] Pen. 33. 2, 14. Num. 20. 16. [t] Gen. 12. 3. Deut. 30. 7. Jer. 30. 20. [u] Ad. 20. [x] Joſ. 24. 11. [y] Lef. 18. 3. Deut. 12. 30. a 12. 3.

2513.

c Deut. 7. 14.

26 ¶ c Ni bydd yn dy dîr di ddim yn erthylu, na heb hilio: mi a gyflawnaf rifedi dy ddyddiau.

27 Mi a anfonaf fy arſwyd o'th flaen, ac a ddifethaf yr holl bobl y deui attynt, ac a wnâf i'th holl elynion droi eu gwarrau attat.

d Deut. 7. 20. Joſ. 24. 12. Doeth. 12. 8.

28 A d mi a anfonaf gaccwn o'th flaen, a hwy a yrrant yr Hefiaid, a'r Canaaneaid, a'r Hethiaid allan o'th flaen di.

e Deut. 7. 22.

29 e Ni yrraf hwynt allan o'th flaen di mewn un flwyddyn; rhag bod y wlâd yn anghyfannedd, ac i fwyſthlod y maes amlhau yn dy erbyn di.

f Gen. 15. 18. Num. 34. 3. Deut. 11. 24. Joſ. 1. 4.

30 O feſur ychydig ac ychydig y gyrraf hwynt allan o'th flaen di, nes i ti gynnyddu ac etifeddu 'r tîr.

1 Bren. 4. 21, 24. Pſ. 72. 8.

31 A f goſodaf dy derfyn o'r môr côch hyd fôr y Philiſtiaid, ac o'r diffeithwch hyd yr afon: canys mi a roddaf yn eich meddiant breſwylwyr y tîr, a thi a'i gyrri hwynt allan o'th flaen.

g Pen. 34. 15. Deut. 7. 2.

32 g Na wnâ ammod â hwynt, nac â'i duwiau.

h Pen. 34. 12. Deut. 7. 16. Joſ. 23. 13. Barn. 2. 3. 1 Sam. 18. 21. Pſal. 106. 36.

33 Na âd iddynt drigo yn dy wlâd, rhag iddynt beri it' bechu i'm herbyn: canys o's gwaſanaethi di eu duwiau hwynt, h diau y bydd *hynny* yn dramgwydd i ti.

PEN. XXIV.

1 Galw Moſes i'r mynydd. 3 Y bobl yn addo ufudd-dod. 4 Moſes yn adeiladu allor a deuddeg colofn. 6 Yn taenellu gwaed y Cyfammod. 14 Aaron a Hur a fiars y bobl arnynt. 15 Moſes yn myned i'r mynydd, lle y mae efe yn aros ddeugain niwrnod, a deugain nôs.

Chwefr. 9. B.

AC efe a ddywedodd wrth Foſes, Tyred i fynu at yr ARGLWYDD, ti ac Aaron, Nadab ac Abihu, a'r deg a thrugain o henuriaid Iſrael: ac addolwch o hirbell.

2 Ac aed Moſes ei hun at yr ARGLWYDD, ac na ddelont hwy, ac nac aed y bobl i fynu gyd ag ef.

3 ¶ A Moſes a ddaeth, ac a fynegodd i'r bobl holl eiriau 'r ARGLWYDD, a'r holl farnedigaethau: ac attebodd yr holl bobl yn unair, ac a ddywedaſant, a Ni a wnawn yr holl eiriau a lefarodd yr ARGLWYDD.

a Pen. 19. 8. Ad. 7. Deut. 5. 27.

4 A Moſes a 'ſgrifennodd holl eiriau 'r ARGLWYDD, ac a gododd yn forau, ac a adeiladodd allor îs law 'r mynydd, a deuddeg colofn, yn ôl deuddeg llwyth Iſrael.

5 Ac efe a anfonodd langciau meibion Iſrael, a hwy a offrymmaſant boeth-offrymmau, ac a aberthaſant fuſtych yn ebyrth hedd i'r ARGLWYDD.

b Ad. 3. c Heb. 9. 20. a 13. 20. 1 Pedr 1. 2. d Ezec. 1. 26. a 10. 1. e Gen. 16. 13. a 32. 30. Pen. 33. 20. Deut. 4. 33. Bar. 13. 23.

6 A chymmerodd Moſes hanner y gwaed, ac a'i goſododd mewn cawgiau, a hanner y gwaed a daenellodd efe ar yr allor.

7 Ac efe a gymmerth lyfr y cyfammod, ac a'i darllenodd lle y clywai 'r bobl: a dywedaſant, b Ni a wnawn, ac a wrandâwn yr hyn oll a lefarodd yr ARGLWYDD.

8 A chymmerodd Moſes y gwaed, ac a'i taenellodd ar y bobl, ac a ddywedodd, Wele c waed y cyfammod yr hwn a wnaeth yr ARGLWYDD â chwi, ar ôl yr holl eiriau hyn.

9 ¶ Yna 'r aeth Moſes i fynu, ac Aaron, Nadab, ac Abihu, a deg a thrugain o henuriaid Iſrael.

10 A gwelſant Dduw Iſrael, a than ei draed megis gwaith o faen d Saphir, ac fel corph y nefoedd o ddiſgleirder.

11 Ac ni roddes ei law ar bendefigion meibion Iſrael, ond e gwelſant Dduw, a bwytaſant, ac yfaſant.

12 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Tyred i fynu atraf i'r mynydd a bydd yno: a mi a roddaf it' f lechau cerrig, a chyfraith, a gorchymynion y rhai a 'ſgrifennais i'w dyſgu hwynt.

f Pen. 31. 18. a 32. 16.

13 A chododd Moſes, a Joſua g ei weinidog, ac aeth Moſes i fynu i fynydd Duw.

g Pen. 32. 17.

14 Ac wrth yr henuriaid y dywedodd, Arhoſwch ni ymma, hyd oni ddelom attoch drachefn: ac wele Aaron a Hur gyd â chwi; pwy bynnag *a fyddo* ag achos iddo, deued attynt hwy.

15 A Moſes a aeth i fynu i'r mynydd; a h chwmmwl a orchuddiodd y mynydd.

h Pen. 19. 9, 16.

16 A i gogoniant yr ARGLWYDD a arhôdd ar fynydd Sinai, a'r cwmmwl a'i gorchuddiodd chwe diwrnod, ac eſe a alwodd am Foſes y ſeithfed dydd o ganol y cwmmwl.

i Num. 14. 10.

17 A'r golwg ar ogoniant yr ARGLWYDD *oedd* fel tân k yn dita ar ben y mynydd, yng-olwg meibion Iſrael.

k Deut. 4. 36.

18 A Moſes a aeth i ganol y cwmmwl, ac a aeth i fynu i'r mynydd: a l bu Moſes yn y mynydd ddeugain niwrnod, a deugain nôs.

l Pen. 34. 28. Deut. 9. 9.

PEN. XXV.

1 Pa beth ſydd raid i'r Iſraëliaid ei offrwm tu ag at wneuthur y Babell. 10 Dull yr Arch. 17 Y drugareddfa a'r Cerubiaid. 23 Y Bwrdd a'i arlwy. 31 Y Canhwyllbren a'i offer.

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Dywed wrth feibion Iſrael, † am ddwyn o honynt i mi ‡ offrwm: a gan bob gŵr ewyllyſgar ei galon y cymmerwch fy offrwm.

† Heb. *gymeryd.* ‡ *Offrwm dyrchafael.*

3 A dymma 'r offrwm a gymmerwch gan-ddynt; aur, ac arian, a phrês,

a Pen. 35. 5. 1 Cron. 29. 3, 5, 9, 14. Ezr. 2. 68. a 3. 5. Neh. 11. 2.

4 A *ſiaan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, a ‡ lliain main, a *blew* geifr,

‡ *Sidan.*

5 A chrwyn hyrddod yn gochion, a chrwyn daearfoch, a choed Sittim,

b Pen. 27. 20.

6 b Olew i'r golouni, c llyſeuau i olew 'r ennaint, ac i'r d pêr-aroglarth,

c Pen. 30. 23.

7 Meini Oniics, a meini i'w goſod yn e yr Ephod, ac yn f y ddwyfronneg.

d Pen. 30. 34.

8 A gwnânt i mi gyſſegr, fel g y gallwyf drigo yn eu myſg hwynt.

e Pen. 28. 4, 6.

9 Yn ôl holl waith y tabernacl, a gwaith ei holl ddodrefn y rhai 'r ydwyf yn eu dangos it', felly y gwnewch.

f Pen. 28. 15.

10 ¶ A h gwnânt Arch o goed Sittim, o ddau gufydd a hanner ei hŷd, a chufydd a hanner ei lled, a chufydd a hanner ei huchder.

g Pen. 29. 45.

11 A gwiſg hi ag aur coeth; o fewn ac oddi allan y gwiſgi hi: a gwnâ arni goron o aur o amgylch.

1 Bren. 6. 12.

12 Bwrw iddi hefyd bedair modrwy aur, a dôd ar ei phedair congl: dwy fodrwy ar un yſtlys iddi, a dwy fodrwy ar yr yſtlys arall iddi.

2 Cor. 6. 16. Heb. 3. 6. Dad. 21. 3.

13 A gwnâ droſolion o goed Sittim, a gwiſg hwynt ag aur.

h Pen. 37. 1.

14 A goſod y troſolion trwy 'r modrwyau gan yſtlys yr Arch, i ddwyn yr Arch arnynt.

Heb. 9. 4.

15 i Ym modrwyau 'r Arch y bydd y troſolion, na ſymmuder hwynt oddi wrthi.

i 1 Bren. 8. 8.

16 A dôd yn yr Arch k y dyſtiolaeth a roddaf it'.

k Pen. 16. 34. a 31. 18. Deut. 10. 2.

17 A l gwnâ drugareddfa o aur coeth, o ddau gufydd a hanner ei hŷd, a chufydd a hanner ei lled.

l 1 Bren. 8. 9. Heb. 9. 4.

18 A gwnâ ddau Gerub o aur; o gyſan-waith morthwyl y gwnai hwynt, yn nau gwrr y drugareddfa.

m Pen. 37. 6.

19 Un

2513.

19 Un Cerub a wnâi yn y naill ben, a'r Cerub arall yn y pen arall: o'r drugareddfa, ar ei dau ben hi y gwnewch y Cerubiaid.

20 A bydded [m] y Cerubiaid yn lledu eu hesgyll i fynu, gan orchuddio 'r drugareddfa â'i hesgyll, a'i hwynebau bob un at ei gilydd: tu a'r drugareddfa y bydd wynebau 'r Cerubiaid.

21 A dôd y drugareddfa i fynu ar yr Arch, ac yn yr Arch dod y dystiolaeth a roddaf i ti.

22 A [n] mi a gyfarfyddaf â thi yno, ac a lefaraf wrthyt oddi ar y drugareddfa, oddi rhwng y ddau Gerub y rhai a fyddant ar Arch y dystiolaeth, yr holl bethau a orchymynnwyf wrthyt i feibion Israel.

23 ¶ A [o] gwnâ di fwrdd o goed Sittim, o ddau gufydd ei hŷd, a chufydd ei lêd, a chufydd a hanner ei uchder.

24 A gosod aur coeth drosto, a gwnâ iddo goron o aur o amgylch.

25 A gwnâ iddo wregys o *lêd* llaw o amgylch, a gwnâ goron aur ar ei wregys o amgylch.

26 A gwnâ iddo bedair modrwy o aur, a dôd y modrwyau wrth y pedair congl y rhai *a fyddant* ar ei bedwar troed.

27 Ar gyfer y cylch y bydd y modrwyau, yn lleoedd i'r trosolion i ddwyn y bwrdd.

28 A gwnâ 'r trosolion o goed Sittim, a gwîsg hwynt ag aur, fel y dyger y bwrdd arnynt.

29 A gwnâ [p] ei ddysglau ef, a'i lwyau, a'i gaeadau, a'i phïolau, y rhai y [‡] tywelltir â hwynt: o aur coeth y gwnai hwynt.

30 A dôd ar y bwrdd [q] y bara dangos ger bron fy wyneb yn wastadol.

31 ¶ [r] Gwnâ hefyd ganhwyllbren; o aur pûr yn gyfanwaith y gwnair y canhwyllbren: ei baladr, ei geingciau, ei bedyll, ei gnappiau, a'i flodau, a fyddant o'r un.

32 A *bydd* chwe chainge yn dyfod allan o'i ystlysau: tair cainge o'r canhwyllbren o un tu, a thair cainge o'r canhwyllbren o'r tu arall.

33 Tair padell o waith almonau, cnap a blodeuyn ar un gainge: a thair padell o waith almonau, cnap a blodeuyn ar gainge arall; felly ar y chwe chainge *a fyddo* 'n dyfod allan o'r canhwyllbren.

34 Ac yn y canhwyllbren y bydd pedair padell ar waith almonau, a'i gnappiau, a'i flodau.

35 A bydd cnap dan ddwy gainge o hono, a chnap dan ddwy gainge o hono, a chnap dan ddwy gainge o hono, yn ôl y chwe chainge a ddeuant o'r canhwyllbren.

36 Eu cnappiau, a'i ceingciau a fyddant o'r un: y cwbl fydd aur coeth o un cyfanwaith morthwyl.

37 A thi a wnâi ei saith lusern ef, ac [s] a ‡ oleui ei lusernau ef, fel [t] y goleuo efe ar gyfer ei wyneb.

38 A *bydded* ei efeiliau, a'i gafnau o aur coeth.

39 O dalent o aur coeth y gwnai ef, a'r holl lestri hyn.

40 Ond [u] gwêl wneuthur yn ôl eu portreiad hwynt a ddangoswyd it' yn y mynydd.

P E N. XXVI.

1 *Deg llen y Tabernacl.* 7 *Yr un llen ar ddeg o flew geifr.* 14 *Y Babell-len o grwyn hyrddod.* 15 *Byrddau 'r Tabernacl gyd â 'i morteisiau a'i barrau.* 31 *Y wahanlen i'r Arch.* 36 *Y gaeadleni'r drws.*

[a] Y Tabernacl hefyd a wnâi di o ddeg llen o liain main cyfrodedd, ac o *sidan* glâs, a phorphor, ac ysgarlad: yn Gerubiaid o † gywreinwaith y gwnâi hwynt. 2513.

2 Hŷd un llen *fydd* wyth gufydd ar hugain, a lled un llen *fydd* pedwar cufydd; yr un mesur a fydd i'r holl lenni.

3 Pum llen a fyddant ynglŷn bob un wrth ei gilydd, a phum llen *eraill* a fyddant ynglŷn wrth eu gilydd.

4 A gwnâ ddolennau o *sidan* glâs ar ymmyl un llen, ar y cwrr, yn y cydiad; ac felly y gwnâi ar ymmyl eithaf llen arall yn yr ail gydiad.

5 Deg dolen a deugain a wnâi di i un llen, a deg dolen a deugain a wnâi ar gwrr y llen *a fyddo* yn yr ail gydiad: y dolennau a dderbynniant bob un ei gilydd.

6 Gwnâ hefyd ddeg bâch a deugain o aur, a chydia â'r bachau y llenni bob un wrth ei gilydd, fel y byddo yn un tabernacl.

7 ¶ A [b] gwnâ lenni o *flew* geifr *i fod* yn babell-len ar y tabernacl: un llen ar ddeg a wnâi.

8 Hŷd un llen *fydd* deg cufydd ar hugain, a lled un llen *fydd* pedwar cufydd; a'r un mesur *fyddai* i'r un llen ar ddeg.

9 A chydia bum llen wrthynt eu hun: a chwe llen wrthynt eu hun, a dybla'r chweched len ar gyfer wyneb y babell-len.

10 A gwnâ ddeg dolen a deugain ar ymmyl y naill len, ar y cwrr, yn y cydiad *cyntaf*; a deg dolen a deugain ar ymmyl y llen *arall* yn yr ail gydiad.

11 A gwnâ ddeg bâch a deugain o brês, a dôd y bachau yn y dolennau, a chylymma 'r babell-len, fel y byddo yn un.

12 A'r gweddill a fyddo dros ben, o lenni y babell-len, *sef* yr hanner llen weddill, a fydd yng ngweddill ar du cefn y tabernacl.

13 Fel y *byddo* o'r gweddill gufydd o'r naill du, a chufydd o'r tu arall, o hŷd y babell-len: bydded hynny dros ddau ystlys y tabernacl, o'r tu ymma ac o'r tu accw, i'w orchuddio.

14 A [c] gwnâ dô i'r babell-len o grwyn hyrddod wedi eu lliwo yn gochion, a thô o grwyn daearfoch yn uchaf.

15 ¶ A gwnâ i'r tabernacl ystyllod o goed Sittim, yn eu sefyll.

16 Deg cufydd fydd hŷd ystyllen, a chufydd a hanner cufydd fydd lled pob ystyllen.

17 *Bydded* † dau dyno i un bwrdd, wedi eu gosod mewn trefn, bob un ar gyfer ei gilydd: felly y gwnâi am holl fyrddau 'r tabernacl.

18 A gwnâ 'ystyllod i'r tabernacl, ugain ystyllen o'r tu dehau, tu a'r dehau.

19 A gwnâ ddeugain morthais arian dan yr ugain ystyllen, dwy fortais dan un ystyllen i'w dau dyno, a dwy fortais dan ystyllen arall, i'w dau dyno.

20 A *gwnâ* i ail ystlys y tabernacl, o du'r gogledd ugain ystyllen,

21 A deugain morthais o arian, dwy fortais dan un ystyllen, a dwy fortais dan ystyllen arall.

22 Hefyd i ystlys y tabernacl o du'r gorllewin, y gwnâi chwech ystyllen.

23 A dwy 'ystyllen a wnâi i gonglau 'r tabernacl yn y ddau ystlys.

24 A byddant wedi eu ‡ cysylltu oddi tanodd: byddant hefyd wedi eu cyd-gydio oddi arnodd wrth un fodrwy: felly y bydd iddynt ill dau; i'r ddwy gongl y byddant.

25 A byddant yn wyth ystyllen, a'i morteisiau

[a] Pen. 36. 8.
† Heb. *waith y cywreinwr.*
[b] Pen. 36. 14.
[c] Pen. 36. 19.
† Heb. *a wy law*
‡ *Cydbletha.*

[m] 1 Bren. 8. 7. 1 Cron. 28. 18. Heb. 9. 5.
[n] Pen. 29. 42. a 30. 36. Lef. 16. 2. Num. 7. 89. a 17. 4.
[o] Pen. 37. 10. 1 Bren. 7. 48. 2 Cron. 4. 8.
[p] Num. 4. 7.
‡ Neu, *gorchuddir.*
[q] Lef. 24. 5.
[r] Pen. 37. 17. 1 Bren. 7. 49. Zech. 4. 2. Dad. 1. 12. a 4. 5.
[s] Pen. 27. 21. a 30. 8. Lef. 24. 3, 4.
‡ Neu, *gyfodi.*
[t] Num. 8. 2.
[u] Num. 8. 4. 1 Cron. 28. 11, 19. Act. 7. 44. Heb. 8. 5.

teiſſau arian yn un fortais ar bymtheg: dwy fortais dan un yſtyllen, a dwy fortais dan yſtyllen arall.

26 ¶ Gwnâ heſyd farrau o goed Sittim, pump i yſtyllod un yſtlys i'r tabernacl,

27 A phum barr i'ſtyllod ail yſtlys y tabernacl, a phum barr i yſtyllod yſtlys y tabernacl i'r ddau yſtlys tu a'r gorllewin.

28 A'r barr canol ynghanol yr yſtyllod, a gyrraedd o gwr i gwr.

29 Goſod heſyd aur dros yr yſtyllod, a gwnâ eu modrwyau o aur, i oſod y barrau trwyddynt: gwiſg y barrau heſyd ag aur.

[d] Pen. 25. 9, 40. Act. 7. 44. Heb. 8. 5. 30 A chyſod y tabernacl [d] wrth ei bortreiad, yr hwn a ddangoſwyd it' yn y mynydd.

[e] Pen. 36. 35. [f] 2 Cron. 3. 14. Mat. 27. 51. Heb. 9. 3. [g] Heb. 9. 2, 3. 31 ¶ A [e] gwnâ [f] wahanlen o *ſidan* glâs, porphor, a 'ſgarlad, ac o liain main cyſrodedd: â Cherubiaid o waith cywreint y gwnai hi.

32 A dôd hi ar bedair colofn o *goed* Sittim wedi eu gwiſgo ag aur, a'i pennau o aur ar bedair mortais arian.

33 ¶ A dôd y wahanlen wrth y bachau, ſel y gellych ddwyn yno o fewn y wahanlen Arch y dyſtiolaeth: a'r wahanlen a wnâ wahan i chwi rhwng [g] y cyſſegr, a'r cyſſegr ſancteiddiolaf.

34 Dôd heſyd y drugareddfa ac Arch y dyſtiolaeth yn y cyſſegr ſancteiddiolaf.

[h] Heb. 9. 2. 35 A [h] goſod y bwrdd o'r tu allan i'r wahanlen, a'r canhwyllbren gyferbyn a'r bwrdd ar y tu dehau i'r tabernacl: a dôd y bwrdd ar du'r gogledd.

[i] Pen. 36. 37. 36 A [i] gwnâ gaeadlen i ddrws y babell, o *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, ac o liain main cyſrodedd o wniadwaith.

[k] Pen. 36. 38. 37 A gwnâ i'r gaeadlen bum colofn o *goed* Sittim, a [k] gwiſg hwynt ag aur: a'i pennau ſydd o aur, a bwrw iddynt bum mortais brês.

PEN. XXVII.

1 *Allor y poeth-offrwm a'i lleſtri.* 9 *Cynteddfa 'r Tabernacl wedi ei gau â llenni ac â cholofnau.* 18 *Meſur y Cynteddfa.* 20 *Yr olew i'r lamp.*

[a] Pen. 38. 1. ‡ *Bedwar ſgwâr.* GWnâ heſyd [a] allor o goed Sittim, o bum cufydd o hŷd, a phum cufydd o lêd: yn ‡ bedeirongl y bydd yr allor, a'i huchder o dri chufydd.

[b] Edrych Num. 16. 38. † Heb. *rwy law* 2 A gwnâ ei chyrn ar ei phedair congl: o'r un y bydd ei chyrn; a [b] gwiſg hi â phrês.

3 Gwnâ heſyd iddi bedyll i dderbyn ei lludw, a'i rhawiau, a'i chawgiau, a'i chigweiniau, a'i phedyll tân: ei holl leſtri a wnâi o brês.

4 A gwnâ iddi alch o brês, ar waith rhwyd; a gwnâ ar y rhwyd bedair modrwy o brês ar ei phedair congl.

5 A dôd hi dan amgylchiad yr allor oddi tanodd, ſel y byddo 'r rhwyd hyd hanner yr allor.

6 A gwnâ droſolion i'r allor *ſef* troſolion o goed Sittim, a gwiſg hwynt â phrês.

7 A dôd ei throſolion trwy 'r modrwyau, a bydded y troſolion ar ddau yſtlys yr allor i'w dwyn hi.

[c] Pen. 25. 40. a 26. 30. † Heb. *dangoſodd* [d] Pedr 38. 9. 8 Gwnâ hi ag yſtyllod yn gau: ſel [c] y † dangoſwyd i ti yn y mynydd; felly y gwnânt hi.

9 ¶ A [d] gwnâ gynteddfa 'r tabernacl ar y tu dehau tu a'r dehau: llenni 'r cynteddfa ſyddant liain main cyfrodedd, o gan cufydd o hŷd i un yſtlys.

10 A'i hugain colofn, a'i hugain mortais *fydd* o brês: pennau 'r colofnau, a'i cylchau *fydd* o arian.

11 Felly o du'r gogledd ar hŷd, y bydd llenni, o gan *cufydd* o hŷd, a'i hugain colofn, a'i hugain mortais o brês: a phennau 'r colofnau, a'i cylchau o arian.

12 ¶ Ac i lêd y cynteddfa o du'r gorllewin y *bydd* llenni o ddeg cufydd a deugain: eu colofnau *fyddant* ddeg, a'i morteiſiau yn ddeg.

13 A lled y cynteddfa tu a'r dwyrain o godiad haul, *a fydd* ddeg cufydd a deugain.

14 Y llenni o'r *naill* du *a fyddant* bymtheg cufydd, eu colofnau yn dair, a'i morteiſiau yn dair.

15 Ac i'r ail du *y bydd* pymtheg llen, eu tair colofn a'i tair mortais.

16 ¶ Ac i borth y cynteddfa, *y gwnâir* caeadlen o ugain cufydd o *ſidan* glâs, porphor, ac yſgarlad, ac o liain main cyfrodedd o wniadwaith: eu pedair colofn, a'i pedair mortais.

17 Holl golofnau 'r cynteddfa o amgylch a gylchir ag arian: a'i pennau yn arian, a'i morteiſiau yn brês.

18 ¶ Hŷd y cynteddfa *fydd* gan cufydd, a'i lêd yn ddeg a deugain o bob tu: a phum cufydd o uchder o liain main cyfrodedd, a'i morteiſiau o brês.

19 Holl leſtri 'r tabernacl yn eu holl waſanaeth, a'i holl hoelion heſyd, a holl hoelion y cynteddfa ſyddant o brês.

[e] Lef. 24. 2. † Heb. *adyrchafa* [f] Pen. 26. 31, 33. [g] Pen. 30. 8. 1 Sam. 3. 3. 2 Cron. 13. 11. 20 ¶ A [e] gorchymmyn dithau i feibion Iſrael ddwyn o honynt attat bur olew 'r oliwydden coethedig, yn oleuni, i beri i'r lamp † loſgi yn waſtad.

21 Ym mhabell y cyfarfod [f] o'r tu allan i'r wahanlen, yr hon *fydd* o flaen y dyſtiolaeth, y treſna [g] Aaron a'i feibion hwnnw, o'r hwyr hyd y borau, ger bron yr ARGLWYDD: deddf dragywyddol fydd, trwy eu hoeſoedd, gan feibion Iſrael.

PEN. XXVIII.

1 *Neillduo Aaron a'i feibion i ſwydd yr offeiriaid.* 2 *Gorchymmyn gwiſgoedd ſanctaidd.* 6 *Yr Ephod.* 15 *Y ddwyfronneg a'r deuddeg maen gwerthfawr.* 30 *Yr Urim a'r Thummim.* 31 *Mantell yr Ephod gyd â'i phomgranadau a'i chlych.* 36 *Dalen y meitr.* 39 *Y bais wniadwaith.* 40 *Gwiſgoedd meibion Aaron.*

A Chymmer [a] Aaron dy frawd artat, a'i feibion gyd ag eſ, o blith meibion Iſrael, i offeiriadu i mi: *ſef* Aaron, Nadab, ac Abihu, Eleazar, ac Ithamar meibion Aaron. [a] Heb. 5. 1, 4.

2 [b] Gwnâ heſyd wiſgoedd ſanctaidd i Aaron dy frawd; er gogoniant a harddwch. [b] Pen. 39. 2.

3 A [c] dywed wrth yr holl rai doeth o galon, [d] y rhai a lenwais i ag yſbryd doethineb, am wneuthur o honynt ddillad Aaron i'w ſancteiddio ef i offeiriadu i mi. [c] Pen. 36. 1. [d] Pen. 31. 3. & 35. 30.

4 A dymma 'r gwiſgoedd a wnânt, dwyfronneg, ac Ephod, mantell heſyd, a phais o waith edau a nodwydd, meitr, a gwregys: felly y gwnânt wiſgoedd ſanctaidd i Aaron dy frawd, ac i'w feibion i offeiriadu i mi.

5 Cymmerant gan hynny aur, a *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, a liain main.

6 ¶ A gwnânt yr Ephod o aur, *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, a liain main cyfrodedd o waith cywraint.

7 Dwy yſgwydd ſydd iddi wedi eu cyd-

10

2513. o wrth ei dau gwr: ac felly y cydir hi ynghŷd.

8 A gwregys cywraint ei Ephod ef yr hwn ſydd arni, fydd o'r un, yn unwaith â hi: o aur, *ſidan* glâs, â phorphor, ſgarlad hefyd, a lliain main cyfrodedd.

9 Cymmer hefyd ddau faen Onics, a nâdd ynddynt enwau meibion Iſrael.

10 Chwech o'i henwau ar un maen; a'r chwe henw arall ar yr ail maen, yn ôl eu genedigaeth.

e Doeth. 18.24. 11 e A gwaith naddwr mewn maen fel naddiadau ſêl, y neddi di 'r ddau faen, ag enwau meibion Iſrael: gwnâ hwynt a boglynnau o aur o'i hamgylch.

12 A goſod y ddau faen ar yſgwyddau 'r Ephod, yn feini coffadwriaeth i feibion Iſrael. Ac Aaron a ddwg eu henwau hwynt ger bron yr ARGLWYDD ar ei ddwy yſgwydd yn goffadwriaeth.

13 ¶ Gwnâ hefyd foglynnau aur;

14 A dwy gadwyn o aur coeth yn eu pennau: o blethwaith y gwnâi hwynt: a dôd y cadwynau plethedig ynglŷn wrth y boglynnau.

f Pen. 39. 8. 15 ¶ f Gwnâ hefyd ddwyfronneg barnedigaeth o waith cywraint; ar waith yr Ephod y gwnâi hi: o aur, *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, a lliain main cyfrodedd y gwnâi hi.

16 Pedeirongl fydd hi *yn* ddau ddyblyg; yn rhychwant ei hŷd, ac yn rhychwant ei llêd.

‡ Neu, *Rubi.* 17 Llanw hi yn llawn o feini, *ſef* pedair rhês o feini: un rhês fydd ‡ Sardius, a Thophas, a 'Smaragdus: hyn fydd y rhês gyntaf.

18 A'r ail rês *fydd* Carbuncl, Saphir, ac Adamant.

19 A'r drydedd rês *fydd* Lygur, ac Achat, ac Amethyſt.

20 Y bedwaredd rês *fydd* Beryl, ac Onics, a Jaſpis: byddant wedi eu goſod mewn aur yn eu lleoedd.

21 A'r meini fyddant ag enwau meibion Iſrael, yn ddeuddeg yn ôl eu henwau hwynt: o naddiad ſêl, bob un wrth ei enw y byddant yn ôl y deuddeg llwyth.

22 ¶ A gwnâ ar y ddwyfronneg gadwynau ar y cyrrau, yn blethwaith o aur coeth.

23 Gwnâ hefyd ar y ddwyfronneg ddwy fodrwy o aur, a dôd y ddwy fodrwy wrth ddau gwrr y ddwyfronneg.

24 A dôd y ddwy gadwyn blethedig o aur, trwy 'r ddwy fodrwy, ar gyrrau 'r ddwyfronneg.

25 A'r ddau ben arall i'r ddwy gadwyn blethedig dôd ynglŷn wrth y ddau foglyn, a dôd ar yſgwyddau 'r Ephod o'r tu blaen.

26 ¶ Gwnâ hefyd ddwy fodrwy o aur, a goſod hwynt ar ddau ben y ddwyfronneg; ar yr ymmyl *ſydd* ar yſtlys yr ephod o'r tu mewn.

27 A gwnâ ddwy fodrwy o aur, a dôd hwynt ar ddau yſtlys yr Ephod oddi tanodd, tu a'i thu blaen, ar gyfer ei chydiad, oddi ar wregys yr Ephod.

28 A'r ddwyfronneg a rwymant â'i modrwyau wrth fodrwyau 'r Ephod â llinyn o *ſidan* glâs, fel y byddo oddi ar wregys yr Ephod, fel na ddattoder y ddwyfronneg oddi wrth yr Ephod.

29 A dyged Aaron yn nwyfronneg y farnedigaeth, enwau meibion Iſrael ar ei galon, pan ddelo i'r cyſſegr, yn goffadwriaeth ger bron yr ARGLWYDD yn waſtadol.

30 ¶ A dôd ar ddwyfronneg y farnedigaeth yr Urim a'r Thummim, a byddant ar galon Aaron pan elo i mewn ger bron yr ARGLWYDD: ac Aaron a ddwg farnedigaeth meibion Iſrael ar ei galon, ger bron yr ARGLWYDD yn waſtadol. 2513. g Lef. 8. 8. Deut. 33. 8. 1 Sam. 28. 6. Ezra 2. 63. Neh. 7. 65.

31 ¶ h Gwnâ hefyd fantell yr Ephod oll o *ſidan* glâs. h Pen. 39. 22.

32 A bydd twll yn ei phen uchaf hi ar ei chanol: gwrym o waith gwehydd o amgylch y twll, megis twll llurig fydd iddi, rhag rhwygo.

33 ¶ A gwnâ ar ei godrau hi bomgranadau o *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, ar ei godrau o amgylch; a chlych o aur rhyngddynt o amgylch.

34 Cloch aur a phomgranad, *a* chloch aur a phomgranad, ar odrau 'r fantell o amgylch.

35 i A hi a fydd am Aaron wrth weini: a cheir clywed ei ſŵn ef pan ddelo i'r cyſſegr, ger bron yr ARGLWYDD, a phan elo allan, fel na byddo farw. i Eccl. 45. 9.

36 ¶ k Gwnâ hefyd ddalen o aur coeth; a nâdd arni fel naddiadau ſêl, SANCTEIDDRWYDD I'R ARGLWYDD. k Pen. 39. 30.

37 A goſod hi wrth linyn o *ſidan* glâs, a bydded ar y meitr: o'r tu blaen i'r meitr y bydd.

38 A hi a fydd ar dalcen Aaron, fel y dygo Aaron anwiredd y pethau ſanctaidd a gyſſegro meibion Iſrael yn eu holl roddion ſanctaidd: ac yn waſtad y bydd ar ei dalcen ef, fel y byddo iddynt ffafr ger bron yr ARGLWYDD.

39 ¶ Gweithia ag edau a nodwydd y bais o liain main; a gwnâ feitr o liain main; a'r gwregys a wnâi o wniadwaith.

40 ¶ I feibion Aaron hefyd y gwnâi beiſiau, a gwnâ iddynt wregyſau: gwnâ hefyd iddynt gappiau, er gogoniant a harddwch.

41 A gwiſg hwynt am Aaron dy frawd a'i feibion gyd ag ef: ac l enneinia hwynt, ‡ cyſſegra hwynt hefyd, a ſanctteiddia hwynt i offeiriadu i mi. l Pen. 29. 7. a 30. 30. ‡ Heb. *llanw eu llaw.*

42 Gwnâ hefyd iddynt lodrau lliain i guddio eu cnawd noeth: o'r lwynau hyd y morddwydydd y byddant.

43 A byddant am Aaron, ac am ei feibion pan ddelont i mewn i babell y cyfarfod, neu pan ddelont yn agos at yr allor i weini yn y cyſſegr, fel na ddygont anwiredd, a marw: *hyn fydd* deddf dragywyddol iddo ef, ac 'iw hâd ar ei ôl.

PEN. XXIX.

1 Yr aberth a'r ſeremoniau a arferid wrth gyſſegru 'r offeiriaid. 28 Yr lloſg-offrwm gwaſtadol. 45 Addewid Duw ar drigo ymhlith plant Iſrael.

DYmma hefyd yr hyn a wnâi di iddynt i'w cyſſegru hwynt, i offeiriadu i mi: a cymmer un buſtach jeuange, a dau hwrdd perffeithgwbl, a Lef. 8. 2.

2 A b bara croyw, a theiſennau croyw wedi eu cymmyſgu ag olew, ac afrllad croyw wedi eu hiro ag olew: o beillied gwenith y gwnâi hwynt. b Lef. 6. 20.

3 A dôd hwynt mewn un cawell, a dŵg hwynt yn y cawell gyd â'r buſtach a'r ddau hwrdd.

4 Dŵg hefyd Aaron a'i feibion i ddrws pabell y cyfarfod; a golch hwynt â dwfr.

5 A chymmer y gwiſgoddau, a gwiſg am Aaron

Aaron y bais, a mantell yr Ephod, a'r Ephod hefyd, a'r ddwyſronneg: a gwregyſa *ef* [c] â gwregys yr Ephod.

6 A goſod y meitr ar ei ben eſ, a dôd y goron gyſſegredig ar y meitr.

7 Yna y cymmeri [d] olew yr enneiniad, ac y tywellti ar ei ben eſ, ac yr enneini eſ.

8 A dwg ei feibion eſ, a gwiſg beiſiau am danynt.

9 A gwregyſa hwynt â gwregyſau, *ſef* Aaron a'i feibion, a [‡] gwiſg hwynt â chapiau: a bydd yr offeiriadaeth iddynt yn ddeddf dragywyddol: a thi [e] a gyſſegri Aaron a'i feibion.

10 A phâr ddwyn y buſtach ger bron pabell y cyfarfod; a [f] rhodded Aaron a'i feibion eu dwylaw ar ben y buſtach.

11 A lladd y buſtach ger bron yr ARGLWYDD, *wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

12 A chymmer o waed y buſtach, a dôd ar [g] gyrn yr allor â'th ſŷs; a thywallt yr holl waed *arall* wrth droed yr allor.

13 [h] Cymmer hefyd yr holl fraſder a fydd yn gorchuddio 'r perfedd, a'r [‡] rhwyden *a fyddo* ar yr afu, a'r ddwy aren, a'r braſder *a fyddo* arnynt; a lloſg ar yr allor.

14 Ond [i] cîg y buſtach, a'i groen, a'i fiſwail a loſgi mewn tân, o'r tu allan i'r gwerſyll: aberth dros bechod yw.

15 ¶ Cymmer hefyd un hwrdd; a goſoded Aaron a'i feibion eu dwylaw ar ben yr hwrdd.

16 A lladd yr hwrdd; a chymmer ei waed eſ, a thaenella ar yr allor o amgylch.

17 A thorr yr hwrdd yn ddarnau; a golch ei berfedd, a'i draed, a dôd hwynt ynghŷd â'i ddarnau, ac [‡] â'i ben.

18 A lloſg yr hwrdd i gŷd ar yr allor, poeth-offrwm i'r ARGLWYDD yw: arogl peraidd, aberth tanllyd i'r ARGLWYDD yw.

19 ¶ A chymmer yr ail hwrdd, a rhodded Aaron a'i feibion eu dwylaw ar ben yr hwrdd.

20 Yna lladd yr hwrdd, a chymmer o'i waed, a dôd ar gwrr iſaf cluſt ddehau Aaron, ac ar gwrr iſaf cluſt ddehau ei feibion, ac ar fawd eu llaw ddehau hwynt, ac ar fawd eu troed dehau hwynt; a thaenella 'r gwaed *arall* ar yr allor o amgylch.

21 A chymmer o'r gwaed a fyddo ar yr allor, ac o [k] olew 'r enneiniad, a thaenella ar Aaron, ac ar ei wiſgoedd, ar ei feibion hefyd, ac ar wiſgoedd ei feibion gyd ag eſ: ſelly [l] ſanctaidd fydd eſe a'i wiſgoedd, ei feibion hefyd, a gwiſgoedd ei feibion gyd ag eſ.

22 Cymmer hefyd o'r hwrdd, y gwêr, a'r gloren, a'r gwêr ſydd yn gorchuddio 'r perfedd, a rhwyden yr afu, a'r ddwy aren, a'r gwêr *ſydd* arnynt, a'r yſgwyddog ddehau: canys hwrdd cyſſegriad yw:

23 Ac un dorth o fara, ac un deiſen o fara olewëdig, ac un afrlladen o gawell y bara croyw, yr hwn *ſydd* ger bron yr ARGLWYDD.

24 A dôd y cwbl yn nwylaw Aaron, ac yn nwylaw ei feibion, a chwhwſana hwynt yn offrwm cwhwſan ger bron yr ARGLWYDD.

25 A chymmer hwynt o'i dwylaw, a lloſg ar yr allor yn boeth-offrwm; yn arogl peraidd ger bron yr ARGLWYDD: aberth tanllyd i'r ARGLWYDD yw.

26 Cymmer hefyd [m] barwyden hwrdd y cyſſegriad yr hwn *fyddo* dros Aaron, a chwhwſana hi yn offrwm cwhwſan ger bron yr ARGLWYDD, a'th ran di fydd.

27 A ſanctaiddia [n] barwyden yr offrwm cwhwſan, ac yſgwyddog yr offrwm dyrchafael, yr hon a gwhwſanwyd, a'r hon a ddyrchafwyd, o hwrdd y cyſſegriad, o'r hwn *a fyddo* dros Aaron, ac o'r hwn *a fyddo* dros ei feibion.

28 Ac eiddo Aaron a'i feibion fydd trwy ddeddf dragywyddol oddi wrth feibion Iſrael; canys offrwm dyrchafael yw, ac [o] offrwm dyrchafael a fydd oddi wrth feibion Iſrael, o'i haberthau hedd, *ſef* eu hoffrwm dyrchafael i'r ARGLWYDD.

29 ¶ A dillad ſanctaidd Aaron a fyddant i'w feibion ar ei ôl eſ, i'w henneinio ynddynt, ac i'w cyſſegru ynddynt.

30 [p] Yr hwn o'i feibion eſ a fyddo offeiriad yn ei le eſ, a'i gwiſg hwynt ſaith niwrnod, pan ddelo i babell y cyfarfod i weini yn y cyſſegr.

31 ¶ A chymmer hwrdd y cyſſegriad, a berw ei gîg yn y lle ſanctaidd.

32 A bwyttaed Aaron a'i feibion gîg yr hwrdd, [q] a'r bara yr hwn *fydd* yn y cawell, *wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

33 A hwy a fwytânt y pethau hyn y gwnaed y cymmod â hwynt, i'w cyſſegru hwynt ac i'w ſanctaiddio: ond y dieithr ni chaiff eu bwyta, canys cyſſegredig ydynt.

34 Ac o's gweddillir o gig y cyſſegriad, neu o'r bara, hyd y borau, yna ti a loſgi 'r gweddill â thân; ni chair ei fwyta, o blegid cyſſegredig yw.

35 A gwnâ felhyn i Aaron, ac i'w feibion, yn ôl yr hyn oll a orchymynnais it': ſaith niwrnod y cyſſegri hwynt.

36 A phob dydd yr aberthi fuſtach yn aberth dros bechod, er cymmod: a glanhâ'r allor wedi it' wneuthur cymmod droſti, ac enneinia hi i'w chyſſegru.

37 Saith niwrnod y gwnâi gymmod dros yr allor, ac y ſanctaiddi hi: felly [r] yr allor fydd ſanctaidd; [s] pob peth a gyffyrddo â'r allor a ſanctaiddir.

38 ¶ A dymma yr hyn a offrymmi ar yr allor: [t] dau oen flwyddiaid [u] bob dydd yn waſtadol.

39 Yr oen cyntaf a offrymmi di y borau: a'r ail oen a offrymmi di yn y cyfnos.

40 A chyd â'r naill oen ddegfed ran o beillied wedi ei gymmyſgu â phedwaredd ran Hin o olew coethedig, a phedwaredd ran Hin o wîn yn ddîod-offrwm.

41 A'r oen arall a offrymmi di yn y cyfnos; ac a wnai iddo yr un modd ag i fwyd-offrwm y borau, ac i'w ddîod-offrwm, i fod yn arogl peraidd, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD:

42 Yn boeth-offrwm gwaſtadol trwy eich beſoedd, *wrth* ddrws pabell y cyfarfod, ger bron yr ARGLWYDD, [x] lle y cyfarfyddaf â chwi i lefaru wrthyt yno.

43 Ac yn y lle hwnnw y cyfarfyddaf â meibion Iſrael: ac *efe* a ſanctaiddir trwy fy ngogoniant.

44 A mi a ſanctaiddiaf babell y cyfarfod a'r allor: ac Aaron a'i feibion a ſanctaiddiaf i offeiriadu i mi.

45 ¶ A [y] mi a breſwyliaf ym myſg meibion Iſrael, ac a fyddaf yn Dduw iddynt.

46 A hwy a gânt wybod mai myfi yw 'r ARGLWYDD eu Duw, yr hwn a'i dygais

c Pen. 28. 8.
d Pen. 30. 25.
‡ Heb. *Rhwym.*
e Pen. 28. 41.
f Lef. 1. 4.
g Pen. 27. 2. a 30. 2.
h Lef. 3. 3.
‡ *Yr lliein-gig yw* medd yr Hebrewyr.
i Lef. 4. 11, 21. Heb. 13. 11.
‡ Neu, *ar ei.*
k Pen. 30. 25.
l Heb. 9. 22.
m Lef. 8. 29.
n Lef. 7. 34. Num. 18. 18. Deut. 18. 3.
o Lef. 7. 34.
p Num. 20. 28.
q Lef. 8. 31. Mat. 12. 4.
r Pen. 40. 10.
s Pen. 30. 29. Mat. 23. 19.
t Num. 28. 3.
u Edrych Dan. 9. 27. a 12. 11.
x Pen. 30. 36.
y Pen. 25. 8. Lef. 26. 12. Zech. 2. 10. 2 Cor. 6. 16. Dad. 21. 3.

2513. hwynt allan o dîr yr Aipht, fel y trigwn yn eu plith hwynt: myfi yw yr ARGLWYDD eu Duw.

PEN. XXX.

1 *Allor yr arogl-darth.* 11 *Y jawn dros bob enaid.* 17 *Y golch-leſtr prês.* 22 *Yr olew ſanctaidd i enneinio.* 34 *Defnydd yr arogl-darth.*

[a] Pen. 37. 27. [b] Edrych Ad. 10. Lef. 4. 7, 18.

GWnâ hefyd [a] allor [b] i arogldarthu arogl-darth: o goed Sittim y gwnâi di hi.

2 Yn gufydd ei hŷd, ac yn gufydd ei lêd, (pedeirongl fydd hi) ac yn ddau gufydd ei huchder: ei chyrn *ſyddant* o'r un.

‡ Heb. *ei nen a'i pharwydydd.* † Heb. *Aſſen.*

3 A gwiſg hi ag aur coeth, ‡ ei chefn a'i hyſtlyſau o amgylch, a'i chyrn: a gwnâ hefyd iddi goron o aur o amgylch.

4 A gwnâ iddi ddwy fodrwy aur oddi tan ei choron, wrth ei dwy † gongl: ar ei dau yſtlys y gwnâi *hwynt*, fel y byddant i wiſgo am droſolion i'w dwyn hi arnynt.

5 A'r troſolion a wnâi di o goed Sittim: a gwiſg hwynt ag aur.

6 A goſod hi o flaen y wahanlen *ſydd* wrth Arch y dyſtiolaeth, o flaen y drugareddfa *ſydd* ar y dyſtiolaeth, lle y cyfarfyddaf â thi.

[c] Pen. 27. 20. ‡ *Gyfodo.* † Heb. *rhwng y ddau hwyr.*

7 Ac arogldarthed Aaron arni arogldarth llyſieuog bob borau; pan [c] daclo efe 'r lampau, yr arogldartha efe.

8 A phan ‡ oleuo Aaron y lampau † yn y cyfnos, arogldarthed arni arogldarth gwaſtadol ger bron yr ARGLWYDD trwy eich cenhedlaethau.

[d] Lef. 16. 14. a 23. 27.

9 Nac offrymmwch arni arogl-darth dïeithr, na phoethoffrwm, na bwydoffrwm: ac na thywelltwch ddïoddoffrwm arni.

10 A gwnaed [d] Aaron gymmod ar ei chyrn hi unwaith yn y flwyddyn, â gwaed pechaberth y cymmod: unwaith yn y flwyddyn y gwnâ efe gymmod arni trwy eich cenhedlaethau: ſanctaiddiolaf i'r ARGLWYDD yw hi.

[e] Pen. 38. 25. Num. 1. 2, 3. a 26. 2. † Heb. *y rhai ſy 'n rhifo.* [f] Mat. 17. 24. [g] Lef. 27. 25. Num. 3. 47. Exec. 45. 12. ‡ Heb. *Ni'chwanega.* † Heb. *leihâ.*

11 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

12 [e] Pan rifech feibion Iſrael, † dan eu rhifedi, yna rhoddant bob un jawn am ei einioes i'r ARGLWYDD pan rifer hwynt: fel na byddo plâ yn eu plith pan rifer hwynt.

13 Hyn a ddyry pob un a elo dan rîf, [f] hanner ſicl, yn ôl ſicl y Cyſſegr: [g] ugain Gerah yw y ſicl: hanner ſicl *ſydd* yn offrwm i'r ARGLWYDD.

14 Pob un a elo dan rîf, o fâb ugeinmlwydd ac uchod, a rydd offrwm i'r ARGLWYDD.

15 ‡ Ni rydd y cyfoethog fwy, ac ni † rydd y tlawd lai nâ hanner ſicl, wrth roddi offrwm i'r ARGLWYDD, i wneuthur cymmod dros eich eneidiau.

[h] Pen. 38. 25. [i] Pen. 38. 8. [k] Pſal. 26. 6. Eſay 52. 11. Heb. 10. 22.

16 A chymmer yr arian cymmod gan feibion Iſrael, a [h] dôd hwynt i waſanaeth pabell y cyfarfod, fel y byddant yn goffadwriaeth i feibion Iſrael ger bron yr ARGLWYDD i wneuthur cymmod dros eich eneidiau.

17 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

18 [i] Gwnâ noe brês, a'i throed o brês, i ymolchi: a dôd hi rhwng pabell y cyfarfod a'r allor; a dôd ynddi ddwfr.

19 A [k] golched Aaron a'i feibion o honi eu dwylaw a'i traed.

20 Pan ddelont i babell y cyfarfod, ymolchant â dwfr fel na byddont feirw: neu pan ddelont wrth yr allor i weini, gan arogldarthu aberth tanllyd i'r ARGLWYDD. 2513.

21 Golchant eu dwylaw a'i traed, fel na byddont feirw: a bydded *hyn* iddynt yn ddeddf dragywyddol, iddo ef, ac i'w had, trwy eu cenhedlaethau.

22 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

23 Cymmer it' ddewis lyſiau, o'r Myrr pûr, *bwys* pum can *ſicl*, a hanner hynny o'r Cinamon peraidd, *jeſ pwys* deucant a deg a deugain *o ſiclau*, ac o'r Calamus peraidd *pwys* deucant a deg a deugain *o ſiclau*.

24 Ac o'r Caſia *pwys* pum cant *o ſiclau* yn ôl ſicl y Cyſſegr: a [l] Hin o olew oliwydden.

[l] Pen. 29. 40. † *Perarogliwr.*

25 A gwnâ ef yn olew enneiniad ſanctaidd, yn ennaint cymmyſgadwy o waith yr † Apothecari: olew enneiniad ſanctaidd fydd efe.

[e] Ez. 20. Lef. 3, 3. 26. 2. [f] Pe. 8 Deu. 5. 12. Eze. 12. [g] Nu. 15. † Heb. *ſmêr.* *rhwyg*

26 Ac enneinia ag ef babell y cyfarfod, ac Arch y dyſtiolaeth;

27 Y bwrdd hefyd, a'i holl leſtri, a'r canhwyllbren, a'i holl leſtri, ac allor yr arogldarth;

28 Ac allor y poethoffrwm, a'i holl leſtri, a'r noe, a'i throed.

29 A chyſſegra hwynt, fel y byddant yn ſanctaiddiolaf: [m] pob peth a gyffyrddo â hwynt a fydd ſanctaidd.

[m] Pen. 29. 37.

30 Enneinia hefyd Aaron, a'i feibion; a chyſſegra hwynt i offeiriadu i mi.

31 A llefara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, Olew enneiniad ſanctaidd a fydd hwn i mi, trwy eich cenhedlaethau.

32 Nac enneinier ag ef gnawd dŷn, ac ar ei waith ef na wnewch ei fâth: ſanctaidd yw, bydded ſanctaidd gennych.

33 Pwy bynnag a gymmyſgo ei fâth, a'r hwn a roddo o hono ef ar *ddŷn* dïeithr, [n] a dorrir ymmaith oddi wrth ei bobl.

[n] Gen. 17. 14.

34 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Foſes, Cymmer it' lyſiau peraidd, *jeſ*, Stacte, ac Onycha, a Galbanum; y llyſiau *hyn*, a Thus pûr; yr un faint o bob un.

35 A gwnâ ef yn arogldarth aroglbêr, o waith yr Apothecari; wedi ei † gyd-dymhern yn bûr, ac yn ſanctaidd.

† Heb. *Halltu.*

36 Gan guro cûr yn fân berth o hono, a dôd o hono ef ger bron y dyſtiolaeth, o fewn pabell y cyfarfod, [o] lle y cyfarfyddaf â thi: ſanctaiddiolaf fydd efe i chwi.

[o] Pen. 29. 42. Lef. 16. 2.

37 A'r arogldarth a wnelech, na wnewch i chwi eich humain ei fâth ef: bydded gennyt yn ſanctaidd i'r ARGLWYDD.

38 Pwy bynnag a wnêl ei fath ef, i arogli o hono, a dorrir ymmaith oddi wrth ei bobl.

PEN. XXXI.

1 *Galw Bezaleel, ac Aholïab, a'i gwneuthur yn gymmwys i waith y Tabernacl.* 12 *Ail orchymmyn cadw 'r Sabboth.* 18 *Moſes yn derbyn y ddwy lêch.*

[a] Act. 7. 40.

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 [a] Gwêl, mi a elwais wrth *ei* enw ar Fezaleel [b] fâb Uri, fâb Hur, o lwyth Juda:

[a] Pen. 35. 30. [b] 1 Cron. 2. 20.

3 Ac a'i [c] llenwais ef ag ysbryd Duw mewn doethineb, ac mewn dyall, ac mewn gwybodaeth hefyd, ac ym mhôb rhyw waith,

[c] 1 Bren. 7. 14.

4 I ddychymmygu cywreinrwydd, i weithio mewn aur, ac mewn arian, ac mewn prês,

5 Ac mewn cyfarwyddyd i *oſod* meini, ac mewn ſaerniaeth pren, i weithio ym mhob gwaith.

6 Ac wele mi a rodda's gyd ag ef Aholïab fâb Achiſamah o lwyth Dan: ac ynghalon pob doeth o galon y rhoddais ddoethineb i wneuthur yr hyn oll a orchymynnais wrthyt:

2513. 7 Pabell y cyfarfod, ac Arch y dyſtiolaeth, a'r drugareddfa yr hon ſyda arni; a holl † leſtri 'r babell;

† Ddodrefn.

8 A'r bwrdd a'i leſtri; a'r canhwyllbren pûr, a'i holl leſtri; ac allor yr arogldarth;

9 Ac allor y poethoffrwm, a'i holl leſtri; a'r noe, a'i throed;

d Pen. 39. 1, 41. Num. 4. 6, &c.

10 A d gwiſgoedd y weinidogaeth; a'r gwiſgoedd ſanctaidd i Aaron yr offeiriad, a gwiſgoedd ei feibion ef i offeiriadu *yndddynt*;

11 Ac olew 'r enneiniad, a'r arogldarth peraidd i'r cyſſegr, a wnânt yn ôl yr hyn oll a orchymynnais wrthyt.

12 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

13 Llefara hefyd wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, e Dïau y cedwch fy Sabbothau: canys arwydd yw rhyngofi a chwithau trwy eich cenhedlaethau, i wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD *ſydd* yn eich ſancteiddio.

e Ezec. 20. 12, 20. Lef. 19. 3, 30. a 26. 2.

14 Am hynny f cedwch y Sabboth, o blegid ſanctaidd yw i chwi: llwyr-rodder i farwolaeth yr hwn a'i halogo ef: o herwydd g pwy bynnag a wnelo waith arno, torrir ymmaith yr enaid hwnnw o blith ei bobl.

f Pen. 20. 8. Deut. 5. 12. Ezec. 20. 12.

g Num. 15. 34.

15 Chwe diwrnod y gwnair gwaith, ac ar y ſeithfed dydd *y mae* Sabboth gorphywyſdra † ſanctaidd i'r ARGLWYDD: pwy bynnag a wnelo waith y ſeithfed dydd, llwyr-rodder ef i farwolaeth.

† Heb. *Sanctaidd-rwyda.*

16 Am hynny cadwed meibion Iſrael y Sabboth, gan gynnal Sabboth trwy eu cenhedlaethau, yn gyfammod tragywyddol.

17 Rhyngofi a meibion Iſrael y mae yn arwydd tragywyddol, mai h mewn chwe diwrnod y gwnaeth yr ARGLWYDD y nefoedd a'r ddaear, ac *mai* ar y ſeithfed dydd y peidiodd, ac y gorphywyſodd efe.

h Gen. 1. 31. a 2. 2.

18 ¶ Ac efe a roddodd i Foſes, wedi iddo orphen llefaru wrtho ym mynydd Sinai, i ddwy lêch y dyſtiolaeth: *ſef* llechau o gerrig wedi eu hyſgrifennu â bŷs Duw.

i Pen. 32. 16. Deut. 9. 10. 2 Cor. 3. 3.

PEN. XXXII.

1 Y bobl yn abſen Moſes yn peri i Aaron wneuthur llo, 7 a hynny yn digio Duw, 11 ac yntau ar ymbil Moſes yn diddigio. 15 Moſes yn dyſod i wared a'r llechau. 19 Yn eu torri hwy. 20 Yn difetha 'r llo. 22 Eſgus Aaron droſto ei hun. 25 Moſes yn gorchymmyn lladd y delwaddolwyr, 30 ac yn gweddio dros y bobl.

† Heb. *Hallitu.*

PAn welodd y bobl fod Moſes yn oedi dyfod i wared o'r mynydd; yna yr ymgaſglodd y bobl at Aaron, ac y dywedaſant wrtho, a Cyfod, gwnâ i ni dduwiau i fyned o'n blaen, canys y Moſes hwn, y gŵr a'n dûg ni i fynu o wlâd yr Aipht, ni wyddom beth *a ddaeth* o hono.

a Act. 7. 40.

2 A dywedodd Aaron wrthynt, Tynnwch y cluſtdlyſau aur *ſyad* wrth gluſtiau eich gwragedd, a'ch meibion, a'ch merched, a dygwch attaſi.

3 A'r holl bobl a dynnaſant y cluſtdlyſau aur *oedd* wrth eu cluſtiau; ac a'i dygaſant at Aaron.

4 b Ac efe a'i cymmerodd o'i dwylaw, ac a'i lluniodd â chŷn, ac a'i gwnaeth yn llô tawdd: a hwy a ddywedaſant, Dymma dy dduwiau di Iſrael, y rhai a'th ddûg di i fynu o wlâd yr Aipht.

b 1 Bren. 12. 28. Pſal. 106. 19.

5 A phan ei gwelodd Aaron, efe a adeiladodd allor ger ei fron ef: ac Aaron a gyhoeddodd, ac a ddywedodd, Y *mae* gŵyl i'r ARGLWYDD y foru.

6 A hwy a godaſant yn forau drannoeth, ac a offrymmaſant boethoffrymmau, ac a ddygaſant aberthau hêdd: a'r c bobl a eiſteddaſant i fwyta ac i yfed, ac a godaſant i fynu i chware.

c 1 Cor. 10. 7.

7 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, d Cerdda, dôs i wared, canys e ymlygrodd dy bobl a ddygaiſt i fynu o dir yr Aipht.

d Deut. 9. 12.

e Deut. 32. 5.

8 Buan y ciliaſant o'r ffordd a orchymynnais iddynt: gwnaethant iddynt lô tawdd, ac addolaſant ef, ac aberthaſant iddo; dywedaſant hefyd, f Dymma dy dduwiau di Iſrael, y rhai a'th ddygaſant i fynu o wlâd yr Aipht.

f 1 Bren. 12. 28.

9 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Foſes, g Gwelais y bobl hyn, ac wele, pobl wargaled ydynt.

g Pen. 33. 3. Deut. 9. 6, 13. Eſay 48. 4.

10 Am hynny yn awr, gâd im' lonydd fel yr ennynno fy llid yn eu herbyn, ac y difetha hwynt: a h mi a'th wnâf di yn genhedlaeth fawr.

h Num. 14, 12.

11 A i Moſes a ymbiliodd † ger bron yr ARGLWYDD ei Dduw, ac a ddywedodd, Pa ham ARGLWYDD yr ennynna dy ddigofaint yn erbyn dy bobl, y rhai a ddygaiſt allan o wlâd yr Aipht, trwy nerth mawr, a llaw gadarn?

i Deut. 9. 18. Pſal. 106. 23.

† Heb. *ag wyneb.*

12 k Pa ham y caiff yr Aiphtiaid lefaru, gan ddywedyd, Mewn malais y dygodd efe hwynt allan i'w lladd yn y mynyddoedd, ac i'w difetha oddi ar wyneb y ddaear? trô oddi wrth angerdd dy ddigofaint, a bydded edifar gennyt y drwg *a amcenaiſt* i'th bobl.

k Num. 14. 13. Deut. 9. 28. a 32. 27.

13 Cofia Abraham, Iſaac, ac Iſrael dy weiſion, y rhai y tyngaiſt wrthynt i ti dy hun, ac y dywedaiſt wrthynt, l Mi a amlhâf eich hâd chwi fel sêr y nefoedd: a'r holl wlâd ymma, yr hon a ddywedais, a roddaf i'ch hâd chwi, a hwy a'i hetiſeddant byth.

l Gen. 12. 7. a 13. 15. a 15. 7, 18. a 26. 4. a 28. 13. a 48. 16.

14 Ac edifarhaodd ar yr ARGLWYDD am y drwg a ddywedaſai efe y gwnâi i'w bobl.

15 ¶ A Moſes a drôdd ac a ddaeth i wared o'r mynydd, a dwy lêch y dyſticlaeth yn ei law: y llechau a 'ſgrifennaſid o'i dau du, hwy a 'ſgrifennaſid o bob tu.

16 m A'r llechau hynny *oedd* o waith Duw: yr yſgrifen hefyd *oedd* yſgrifen Duw, yn 'ſgrifennedig ar y llechau.

m Pen. 31. 18.

17 A phan glywodd Joſua ſŵn y bobl yn bloeddio, efe a ddywedodd wrth Foſes, Y *mae* ſŵn rhyfel yn y gwerſyll.

18 Yntefa ddywedodd, Nid llais bloeddio am oruchafiaeth, ac nid llais gwaeddi am golli 'r maes, ond ſŵn canu a glywaf fi.

† Heb. *leſgedd.*

19 ¶ A bu wedi dyfod o hono yn agos i'r gwerſyll, iddo weled y llo a'r dawnſiau: ac ennynnodd digofaint Moſes, ac efe a daflodd y llechau o'i ddwylaw, ac a'i torrodd hwynt is law 'r mynydd.

20 n Ac efe a gymmerodd y llô a wnaethent hwy, ac a'i lloſgodd â thân, ac a'i malodd yn lwch; ac a'i tannodd ar wyneb y dwfr, ac a'i rhoddes i'w yfed i feibion Iſrael.

n Deut. 9. 21.

21 A dywedodd Moſes wrth Aaron, Beth a wnaeth y bobl hyn i ti; pan ddygaiſt arnynt bechod *mor* fawr?

22 A dywedodd Aaron, Nac ennynned digofaint fy Arglwydd: ti a adwaenoſt y bobl mai ar ddrwg y maent.

23 Canys dywedaſant wrthyf, Gwnâ i ni dduwiau i fyned o'n blaen; canys y Moſes hwn, y gŵr a'n dûg ni i fynu o wlâd yr Aipht, ni wyddom beth *a ddaeth* o hono.

2513.

24 A dywedais wrthynt, Pr neb y *mae* aur, tynnwch ef: a hwy a'i rhoddasant i mi, a mi a'i bwriais yn tân, a daeth y llo hwn allan.

25 ¶ A phan welodd Moses fod y bobl yn noeth: (canys Aaron ° a'i noethasai hwynt i'w gwaradwyddo ym mysg † eu gelynion:)

26 Yna y sasodd Moses ym mhorth y gwersyll, ac a ddywedodd, Pwy sydd ar du yr ARGLWYDD? *arued* attafi; a holl feibion Lefi a ymgasglasant atto ef.

27 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Israel, Gosodwch bob un ei gleddyf ar ei glun; ac ewch, cynniweirwch o borth i borth trwy 'r gwersyll, a P lleddwch bob un ei frawd, a phob un ei gyfaill, a phob un ei gymmydog.

28 A meibion Lefi a wnaethant yn ôl gair Moses: a chwympodd o'r bobl y dydd hwnnw ynghŷlch tair mîl o wŷr.

29 Canys dywedasai Moses, ‡ Cyssegrwch eich llaw heddyw i'r ARGLWYDD † bob un ar ei fâb, ac ar ei frawd; fel y rhodder heddyw i chwi fendith.

30 ¶ A thrannoeth y dywedodd Moses wrth y bobl, Chwi a bechasoch bechod mawr: ac yn awr mi a âf i fynu at yr ARGLWYDD; 9 ond odid mi a wnâf gymmod dros eich pechod chwi.

31 A Moses a ddychwelodd at yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd; Och, pechodd y bobl hyn bechod mawr, ac a wnaethant iddynt dduwiau o aur.

32 Ac yn awr, o's maddeui eu pechod: ac ᵗ o's amgen, dilea fi attolwg allan o'th ˢ lyfr a 'sgrifennaist.

33 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, ᵗ Pwy bynnag a bechodd i'm herbyn, hwnnw a ddileaf allan o'm llyfr.

34 Am hynny dôs yn awr, arwain y bobl i'r *lle* a ddywedais wrthyt: ᵘ wele fy angel a â o'th flaen di: ˣ a'r dydd yr ymwelwyf yr ymwelaf â hwynt am eu pechod.

35 A'r ARGLWYDD a darawodd y bobl; am iddynt wneuthud y llo a wnaethai Aaron.

PEN. XXXIII.

1 *Yr Arglwydd yn gwrthod myned gyd â'r bobl fel yr addawsai.* 4 *Y bobl yn galaru am hynny.* 7 *Symmudo 'r Tabernacl allan o'r gwersyll.* 9 *Yr Argtwydd yn llefaru wrth Moses wyneb yn wyneb.* 12, 18 *Moses yn deisyfu cael gweled gogoniant Duw.*

A'R ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moses, Cerdda, dôs i fynu oddi ymma, ti a'r bobl a ddygaist i fynu o wlâd yr Aipht; i'r wlâd *am* yr hon y tyngais wrth Abraham, Isaac, a Iacob, gan ddywedyd, ª I'th hâd di y rhoddaf hi.

2 ᵇ A mi a anfonaf angel o'th flaen di; ac a yrraf allan y Canaanead, yr Amoriad, a'r Hethiad, y Pherezïad, yr Hefiad, a'r Jebusiad:

3 I wlâd yn llifeirio o laeth a mêl: o herwydd nid âf fi i fynu yn dy blith: o blegid pobl ᶜ wargaled wyt, rhag i mi ᵈ dy ddifa ar y ffordd.

4 ¶ A phan glywodd y bobl y drwg chwedl hwn, galaru a wnaethant: ac ni wisgodd neb ei harddwisg am dano.

5 O blegid yr ARGLWYDD a ddywedasai wrth Moses, Dywed wrth feibion Israel, Pobl wargaled *ydych* chwi; yn ddisymmwth y deuaf i fynu i'th ganol di, ac i'th ddifethaf: am hynny yn awr dïosg dy harddwisg oddi am danat, fel y gwypwyf beth a wnelwyf it'.

6 A meibion Israel a ddïosgasant eu harddwisg wrth fynydd Horeb.

7 A Moses a gymmerodd y babell, ac a'i lledodd o'r tu allan i'r gwersyll, ym mhell oddi wrth y gwersyll, ac a'i galwodd Pabell y cyfarfod: a phob un a geisiai 'r ARGLWYDD, a ai allan i babell y cyfarfod, yr hon *oedd* o'r tu allan i'r gwersyll.

8 A phan aeth Moses i'r babell, yr holl bobl a godasant, ac a safasant bob un *ar* ddrws ei babell; ac a edrychasant ar ôl Moses, nes ei ddyfod i'r babell.

9 A phan aeth Moses i'r babell, y disgynnodd colofn y cwmmwl, ac a safodd *wrth* ddrws y babell: a'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Foses.

10 A gwelodd yr holl bobl golofn y cwmmwl yn sefyll *wrth* ddrws y babell: a'r holl bobl a godasant, ac a addolasant bob un *wrth* ddrws ei babell.

11 ᵉ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Foses wyneb yn wyneb, fell y llefarai gŵr wrth ei gyfaill. Ac efe a ddychwelodd i'r gwersyll: ond y llangc Josua mâb Nun, ei weinidog ef, ni syflodd o'r babell.

12 ¶ A Moses a ddywedodd wrth yr ARGLWYDD, Gwêl, ti a ddywedi wrthyf, Dŵg y bobl ymma i fynu, ac ni ddangosaist i mi yr hwn a anfoni gyd â mi: a thi a ddywedaist, ᶠ Mi a'th adwaen wrth *dy* enw, a chefaist hefyd ffafr yn fy ngolwg.

13 Yn awr gan hynny o chefais ffafr yn dy olwg, hysbysa i mi dy ffordd attolwg fel i'th adwaenwyf, ac fel y caffwyf ffafr yn dy olwg: gwêl hefyd mai dy bobl di *yw* 'r genedl hon.

14 Yntef a ddywedodd, Fy nyweb a gaiff fyned *gyd â thi*, a rhoddaf orphywysdra it'.

15 Ac efe a ddywedodd wrtho, Onid â dy nyweb *gyd â ni*, nac arwain ni i fynu oddi ymma.

16 Canys pa fodd y gwyddir ymma gael o honoti ffafr yn dy olwg, mi a'th bobl? onid trwy fyned o honot ti gyd â ni? felly ᵍ myfi a'th bobl a ragorwn ar yr holl bobl *fydd* ar wyneb y ddaear.

17 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Foses, Gwnâf hefyd y peth hyn a leferaist: o blegid ti a gefaist ffafr yn fy ngolwg, a mi a'th adwaen wrth *dy* enw.

18 Yntef a ddywedodd, Dangos i mi attolwg dy ogoniant.

19 Ac efe a ddywedodd, ʰ Gwnâf i'm holl ddaioni fyned heibio o flaen dy wyneb, a chyhoeddaf enw 'r ARGLWYDD o'th flaen di: a mi ⁱ a drugarhâf wrth yr hwn y cymmerwyf drugaredd arno, ac a dosturiaf wrth yr hwn y tosturiwyf.

20 Ac efe a ddywedodd, Ni elli weled fy wyneb: canys ᵏ ni'm gwêl dŷn a byw.

21 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd, Wele fan yn fy ymmŷl, lle y cai sefyll ar graig.

22 A thra yr elo fy ngogoniant heibio, mi a'th osodaf o fewn agen yn y graig; a mi a'th orchuddiaf â'm llaw nes i mi fyned heibio.

23 Yna y tynnaf ymmaith fy llaw, a'm tu cefn a gai di ei weled: end ni welir fy wyneb.

PEN.

2513.

° 2 Cron. 28. 19.
† Heb. *yrhaia gyfodent i'w herbyn.*
ª Gen. 12. 7. Pen. 32. 13.
ᵇ Pen. 32. 34. Deut. 7. 22. Ios. 24. 11.
ᶜ Pen. 32. 9. Deut. 9. 13.
ᵈ Pen. 33. 21.
P Num. 25. 5. Deut. 33. 9.
‡ Heb. *llenwch.*
† Neu, *am fod pob un yn erbyn ei fâb, ac yn erbyn,* &c.
9 2 Sam. 16. 12. Am. 5. 15.
ᵗ Rhuf. 9. 3.
ˢ Pſal. 69. 28. Dan. 12. 1. Phil. 4. 3. Dad. 3. 5. a 13. 8. a 20. 12.
ᵗ Ezec. 18. 4.
ᵘ Pen. 33. 2, 14, &c.
ˣ Deut. 32. 35.
Chwefr. 10. B.
ᵉ Pen. 32. 30. Num. 12. 8. Deut. 34. 10.
ᶠ Jer. 1. 5.
ᵍ Pen. 34. 10.
ʰ Pen. 34. 5, 6.
ⁱ Rhuf. 9. 15.
ᵏ Gen. 32. 30. Deut. 5. 24. Barn. 13. 22. 1 Cron. 21. 1. Eſay. 6. 5. Dad. 1. 16, 17.

PEN. XXXIV.

1 *Adnewyddu 'r llechau.* 5 *Cyhoeddi Enw 'r Arglwydd.* 8 *Moſes yn ymbil â Duw ar iado ſyn'd gyd â hwy.* 10 *Duw yn gwneuthur cyfammod â hwynt, ac yn ailadrodd rhaio orchymmynion y llech gyntaf.* 28 *Moſes wedi bod ddeugain niwrnod yn y mynydd, yn dyſod i lawr a'r llechau.* 29 *Ei wyneb ef yn diſgleirio, ac yntef yn rhoddi llen gudd arno.*

2513. Chwefr. 10. P.

A Dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, [a] Nâdd it' ddwy o lechau cerrig fel y rhai cyntaf: a mî a 'ſgrifennaf ar y llechau y geiriau oedd ar y llechau cyntaf, y rhai a dorraiſt.

[a] Deut. 10. 1.

2 A bydd barod erbyn y borau; a thyred i fynu yn forau i fynydd Sinai, a ſâf i mi yno [b] ar ben y mynydd.

[b] Pen. 19. 20.

3 Ond [c] na ddeued neb i fynu gyd â thi, ac na weler neb ar yr holl fynydd: na phored hefyd na dafad, nac eidion, ar gyfer y mynydd hwn.

[c] Pen. 19. 12, 13.

4 ¶ Ac efe a nadodd ddwy o lechau cerrig, o fâth y rhai cyntaf, a Moſes a gyfododd yn forau, ac a aeth i fynydd Sinai fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD iddo; ac a gymmerodd yn ei law y ddwy lech garreg.

5 A'r ARGLWYDD a ddiſgynnoddmewn cwmmwl, ac a ſafodd gyd ag ef yno, ac [d] a gyhoeddodd enw 'r ARGLWYDD.

[d] Pen. 33. 16.

6 A'r ARGLWYDD a aeth heibio o'i flaen ef, ac a lefodd, JEHOFAH, JEHOFAH, [e] y Duw trugarog, a graſlawn, hwyrfrydig i ddig, ac aml o drugaredd, a gwirionedd,

[e] Num. 14. 18.

7 [f] Yr hwn ſydd yn cadw trugaredd i filoedd, gan faddau anwiredd, a chamwedd, a phechod, a [g] heb gyfrif *yr anwir* yn gyfiawn; yr hwn a ymwêl ag anwiredd y tadau ar y plant, ac ar blant y plant, hyd y drydedd a'r bedwaredd genhedlaeth.

[f] Pen. 20. 5. Deut. 5. 9. Pſ. 86. 15. Jer. 32. 18.

[g] Pen. 23. 7, 21. Joſ. 24. 19. Job 10. 14. Mic. 6. 11. Nah. 1. 3.

8 A Moſes a fryſiodd; ac a ymgrymmodd tu a'r llawr, ac a addolodd,

9 Ac a ddywedodd, O's cefais yn awr ffafr yn dy olwg, O Arglwydd, cled fy Arglwydd artolwg yn ein plith ni (canys pobl wargaled yw) a maddau ein hanwiredd, a'n pechod, a chymmer ni yn etifeddiaeth i ti.

[h] Deut. 5. 2.

10 ¶ Ymref a ddywedodd, Wele [h] fi yn gwneuthur cyfammod yngŵydd dy holl bobl: gwnâf ryfeddodau y rhai ni wnaed yn yr holl ddaear, nac yn yr holl genhedloedd: a'r holl bobl yr wyt ti yn eu myſg a gânt weled gwaith yr ARGLWYDD; canys ofnadwy yw êr hyn a wnâf â thi.

[i] Pen. 23. 22. Deut. 7. 2.

11 Cadw 'r hyn a orchymmynais it' heddyw: wele mi a yrraf allan o'th flaen di yr Amoriad, a'r Canaanead, a'r Hethiad, a'r Phereziad, yr Hefiad hefyd, a'r Jebuſiad.

[k] Pen. 23. 24. Deut. 12. 3.

12 A [i] chadw arnat rhag gwneuthur cyfammod â phreſwylwyr y wlâd yr wyt yn myned iddi; rhag eu bod yn fagl yn dy blith.

[l] Bar. 6. 25.

13 Eithr dinyſtriwch eu hallorau hwynt; [k] drylliwch eu delwau hwynt; a [l] thorrwch i lawr eu llwynau hwynt.

[m] Bren. 18. 4, a 22. 14. 1 Cron. 31. 1. a 34. 3.

14 Canys ni chai ymgrymmu i dduw arall: o blegid yr ARGLWYDD, Eiddigus yw ei enw; Duw [m] eiddigus yw efe.

[n] Pen. 20. 5.

15 Rhag it' wneuthur cyfammod â phreſwylwyr y tîr; ac iddynt butteinio ar ôl eu duwiau, ac aberthu i'w duwiau, a'th alw di, ac i tithau fwyta o'i haberth,

16 A chymmeryd o honot o'i [n] merched i'th feibion; a [o] phutteinio o'i merched ar ôl eu duwiau hwynt, a gwneuthur i'th feibion di butteinio er ôl eu duwiau hwynt.

[n] 1 Bren. 11. 2. Neh. 13. 2, 5.

[o] Num. 25. 1, 2.

17 Na wna it' dduwiau tawdd.

[p] Pen. 12. 15. a 23. 15.

18 ¶ Cadw ŵyl [p] y bara croyw; ſaith niwrnod y bwytai fara croyw fel y gorchymynnais it', ar yr amſer ym mîs Abib: oblegid ym [q] mis Abib y daethoſt allan o'r Aipht.

[q] Pen. 13. 4.

19 [r] Eiddoſ fi yw pob peth a agoro 'r gröth, a phob *gwrryw* cyntaf o'th anifeiliaid, yn eidionnau, ac yn ddefaid.

[r] Pen. 13. 2, 13. a 22. 29. Ezec. 44. 30. Luc 2. 23.

20 Ond [s] y cyntaf i aſyn a bryni di ‡ ag oen: ac oni phryni, torr ei wddf: pryn hefyd bob cyntafanedig o'th feibion, ac [t] nac ymddangoſed *neb* ger fy mron yn waglaw.

[s] Num. 18. 15. ‡ Neu, *a myn.* [t] Pen. 23. 15. Deut 16. 16.

21 ¶ [u] Chwe diwrnod y gweithi, ac ar y ſeithfed dydd y gorphywyſi: yn amſer aredig, ac yn y cynhauaf y gorphywyſi.

[u] Sam. 9. 7, 8. 2 Sam. 24. 24.

22 ¶ [x] Cadw it' hefyd ŵyl yr wythnoſau, o flaenffrwyth y cynhauaf gwenith; a gŵyl y cynnull *ar* dd wedd y flwyddyn.

[x] Pen. 23. 12. Deut. 5. 12. Luc 13. 14.

23 ¶ [y] Tair gwaith yn y flwyddyn yr ymddengys dy holl wrrywiaid ger bron yr ARGLWYDD Dduw, Duw Iſrael.

[y] Pen. 23. 14, 17. Dent. 16. 16.

24 Canys mi a yrraf y cenhedloedd allan o'th flaen di, ac a helaethaf dy derfynau di: ac [z] ni chwennych neb dy dîr di, pan elych i fynu i ymddangos ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw, daîr gwaith yn y flwyddyn.

[z] Edrych Gen. 35. 5. Act. 18. 10.

25 [a] Nac offrymma waed fy aberth gyd â bara leſeinllyd; ac [b] nac arhoed aberth gŵyl y Paſg dros nôs hyd y borau.

[a] Pen. 23. 18.

[b] Pen. 12. 10.

26 [c] Dwg y ‡ gorau o flaenffrwyth dy dîr i dŷ 'r ARGLWYDD dy Dduw. [d] Na ferwa fyn yn llaeth ei fam.

[c] Deut. 26. 2. ‡ *Cyntaf.* [d] Pen. 23. 19. Deut. 14. 21.

27 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Foſes, 'Sgrifenna it' y geiriau hyn; o blegid yn ôl y geiriau hyn y gwneuthym gyfammod â thi, ac ag Iſrael.

28 [e] Ac efe a fu ynogyd â'r ARGLWYDD ddeugain niwrnod, a deugain nôs: ni fwytaodd fara, ac nid yfodd ddwfr, ac [f] efe a 'ſgrifennodd ar y llechau eiriau 'r cyfammod, *ſef* y deg gair.

[e] Pen. 24. 18. Deut. 9. 9, 18.

[f] Pen. 31. 18. a 34. 1. Deut. 4. 13. [g] 2 Cron. 3. 7, 13. [h] 2 Cron. 3. 13.

29 ¶ A phan ddaeth Moſes i wared o fynydd Sinai, a dwy lech y dyſtiolaeth yn llaw Moſes, pan ddaeth efe i wared o'r mynydd, ni wyddai Moſes i [g] groen ei wyneb ddiſgleirio, wrth lefaru o hono ef wrtho.

30 A phan welodd Aaron a holl feibion Iſrael Foſes, wele yr oedd croen ei wyneb ef yn diſgleirio: a hwy a ofnaſant nesâu atto ef.

31 A Moſes a alwodd arnynt; ac Aaron a holl bennaethiaid y gynulleidfa a ddychwelaſant atto ef: a Moſes a lefarodd wrthynt hwy.

32 Ac wedi hynny neſaodd holl feibion Iſrael: ac efe a orchymynnodd iddynt yn hyn oll a lefaraſai 'r ARGLWYDD ym mynydd Sinai.

33 Ac *nes* darfod i Foſes lefaru wrthynt, efe a roddes [h] len gudd ar ei wyneb.

34 A phan ddelai Moſes ger bron yr ARGLWYDD i lefaru wrtho, efe a dynnai ymmaith y llen gudd nes ei ddyfod allan: a phan ddelai efe allan y llefarai wrth feibion Iſrael yr hyn a orchymynnid iddo.

35 A meibion Iſrael a welſant wyneb Moſes, fod croen wyneb Moſes yn diſgleirio: a Moſes a roddodd drachefn y llen

2513. llen gudd ar ei wyneb hyd oni ddelai i lefaru wrth Dduw.

PEN. XXXV.

1 *Y Sabboth.* 4 *Ewyllysgar offrymmau i'r Tabernacl.* 20 *Parodrwydd y bobl i offrymmu.* 30 *Galw Beſaleel ac Aholiab i'r gwaith.*

CAſglodd Moſes hefyd holl gynnulleidfa meibion Iſrael, a dywedodd wrthynt, Dymma 'r pethau a orchymynnodd yr ARGLWYDD eu gwneuthur.

a Pen.20. 9. Lef. 23.3. Deut. 5. 12. Luc 13. 14. † Heb. *ſanctteidd-rwydd.*

2 [a] Chwe diwrnod y gwnair gwaith; ar y ſeithfed dydd y bydd i chwi ddydd † ſanctaidd, Sabboth gorphywys i'r ARGLWYDD: llwyr-rodder i farwolaeth pwy bynnag a wnelo waith arno.

b Pen.16. 23.

3 [b] Na chynneuwch dân yn eich holl anneddau ar y dydd Sabboth.

c Pen.25. 2.

4 ¶ A Moſes a lefarodd wrth holl gynnulleidfa meibion Iſrael, gan ddywedyd, Dymma 'r peth a orchymynnodd yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

5 [c] Cymmerwch o'ch plith offrwm yr ARGLWYDD; pob un ewyllysgar ei galon dyged hyn yn offrwm i'r ARGLWYDD: aur, ac arian, a phrês;

6 A *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, a lliain main, a *blew* geifr,

7 A chrwyn hyrddod wedi eu lliwo yn gochion, a chrwyn daearfoch, a choed Sittim,

8 Ac olew i'r goleuni, a llyſiau i olew yr ennaint, ac i'r arogl-darth peraidd,

d Pen.31. 6.

9 A meini Onics, a meini i'w goſod yn yr Ephod, ac yn y ddwyfronneg.

10 A [d] phob doeth ei galon yn eich plith, deuant a gweithiant yr hyn oll a orchymynnodd yr ARGLWYDD;

e Pen.26. 1, &c.

11 [e] Y tabernacl, ei babell-len, a'i dô; ei fachau a'i yſtyllod, ei farrau, ei golofnau, a'i forteiſiau.

12 Yr Arch, a'i throſolion, y drugareddfa, a'r wahanlen, yr hon *a'i* gorchuddia,

13 Y bwrdd, a'i droſolion, a'i holl leſtri, a'r bara dangos,

14 ¶ A chanhwyllbren y goleuni, a'i offer, a'i lampau, ac olew y goleuni,

f Pen.30. 1.

15 [f] Ac allor yr arogl-darth, a'i throſolion, ac olew yr enneiniad, a'r arogl-darth peraidd, a chaeadlen y drws i fyned i'r tabernacl,

g Pen.27. 1.

16 [g] Allor y poethoffrwm a'i halch brês, ei throſolion, a'i holl leſtri, y noe a'i throed,

17 Llenni 'r cynteddfa, ei golofnau, a'i forteiſiau, caeadlen porth y cynteddfa,

18 Hoelion y tabernacl, a hoelion y cynteddfa, a'i rhaffau hwynt,

19 A gwiſgoedd y weinidogaeth i weini yn y cyſſegr; ſanctaidd wiſgoedd Aaron yr offeiriad, a gwiſgoedd ei feibion ef, i offeiriadu *ynddynt.*

20 ¶ A holl gynnulleidfa meibion Iſrael a aethant allan oddi ger bron Moſes.

21 A phob un yr hwn y cynhyrfodd ei galon ef; a phob un yr hwn y gwnaeth ei ysbryd ef yn ewyllysgar, a ddaethant, *ac* a ddygaſant offrwm i'r ARGLWYDD, tu ag at waith pabell y cyfarfod, a thu ag at ei holl waſanaeth hi, a thu ag at y gwiſgoedd ſanctaidd.

22 A daethant yn wŷr, ac yn wragedd; pob un a'r a oedd ewyllysgar ei galon a ddygaſant freichledau, a chluſtdlyſau, a modrwyau, a chadwynau, pob math ar dlyſ au aur; a phob gŵr a'r a offrymmodd offrwm *a offrymmodd* aur i'r ARGLWYDD. 2513.

23 A phob un a'r y caed gyd ag ef *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, a lliain main, a *blew* geifr, a chrwyn hyrddod wedi eu lliwo yn gochion, a chrwyn daearfoch, a'i dygaſant.

24 Pob un a'r a offrymmodd offrwm o arian a phrês, a ddygaſant offrwm i'r ARGLWYDD: a phob un a'r y caed gyd ag ef goed Sittim i ddim o waith y gwaſanaeth, a'i dygaſant.

25 A phob gwraig ddoeth o galon a nyddodd â'i dwylaw: ac a ddygaſant yr edafedd *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, a lliain main.

26 A'r holl wragedd y rhai y cynhyrfodd eu calonnau hwynt mewn cyfarwyddyd, a nyddaſant *flew* geifr.

27 A'r pennaethiaid a ddygaſant feini Onics, a meini i'w goſod ar yr Ephod, ac ar y ddwyfronneg;

h Pen.30. 23.

28 A [h] llyſiau, ac olew i'r goleuni, ac i olew yr ennaint, ac i'r arogl-darth peraidd.

29 Holl blant Iſrael yn wŷr ac yn wragedd, y rhai a glywent ar eu calon offrymmu tu ag at yr holl waith a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD trwy law Moſes ei wneuthur, a ddygaſant i'r ARGLWYDD offrwm ewyllyſgar.

i Pen.31. 2.

30 ¶ A dywedodd Moſes wrth feibion Iſrael, Gwelwch, [i] galwodd yr ARGLWYDD erbyn ei enw, Beſaleel, fâb Uri, fâb Hur, o lwyth Juda:

31 Ac a'i llanwodd ef ag ysbryd Duw, mewn cyfarwyddyd, mewn dŷall, ac mewn gwybodaeth, ac mewn pob gwaith;

32 I ddychymmygu cywreinrwydd, i weithio mewn aur, ac mewn arian, ac mewn prês,

33 Ac mewn cyfarwyddyd i oſod meini, ac mewn ſaerniaeth pren; i weithio ym mhob gwaith cywraint.

34 Ac efe a roddodd yn ei galon ef ddyſgu *eraill:* efe, ac Aholiab mâb Achiſamah o lwyth Dan.

35 Efe a'i llanwodd hwynt â doethineb calon, i wneuthur pob gwaith ſaer a chywreinwaith, a gwaith edau a nodwydd, mewn *ſidan* glâs, ac mewn porphor, ac mewn 'ſgarlad, ac mewn lliain main, ac i wâu; gan wneuthur pob gwaith, a dychymmygu cywreinrwydd.

PEN. XXXVI.

1 *Rhoddi offrwm y bobl yn llaw 'r gweithwyr.* 5 *Gorfod gwahardd haelioni 'r bobl.* 8 *Llenni y Cerubiaid.* 14 *Y llenni o flew geifr.* 19 *Y babell-len o grwyn.* 20 *Y byrddau a'i morteiſiau.* 35 *Y wahanlen.* 37 *Y gaeadlen i'r drws.*

YNa y gweithiodd Beſaleel ac Aholiab, a phob gŵr doeth o galon, y rhai y rhoddaſai 'r ARGLWYDD gyfarwyddyd a dŷall ynddynt, i fedru gwneuthur holl waith gwaſanaeth y cyſſegr, yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD. 2514

2 A Moſes a alwodd Beſaleel ac Aholiab, a phob gŵr celfydd y rhoddaſai yr ARGLWYDD gyfarwyddyd iddo: pob un yr hwn y dug ei galon ei hun ef i nesâu at y gwaith i'w weithio ef.

3 A chymmeraſant gan Foſes yr holl offrwm a ddygaſai meibion Iſrael i waith gwaſanaeth y cyſſegr, i'w weithio ef. A hwy a ddygaſant atto ef ychwaneg o offrwm gwirfodd bob borau.

4 ¶ A'r holl rai celfydd a'r oedd yn gweithio

gweithio holl waith y cyflegr, a ddaethant
2514. pob un oddi wrth ei waith, yr hwn yr
oeddynt yn ei wneuthur.

5 A lleſaraſant wrth Foſes, gan ddywedyd,
Y mae 'r bobl yn dwyn mwy na digon er
gwaſanaeth i'r gwaith a orchymynnodd yr
ARGLWYDD ei wneuthur.

6 A Moſes a roes orchymmyn, a hwy a
baraſant gyhoeddi trwy 'r gweryll, gan
ddywedyd, Na wnaed na gwr na gwraig
waith mwy tu ag at offrwm y cyſegr: felly
yr attaliwyd y bobl rhag dwyn *mwy*.

7 Canys yr ydoedd digon o ddefnydd i'r
holl waith i'w wneuthur, a gweddill.

a Pen.26. 8 ¶ [a] A'r holl rai celfydd o'r rhai oedd
36. 4. yn gweithio gwaith y tabernacl, a wnaethant
ddeg llen o lïain main cyfrodedd, a *ſidan*
glâs, a phorphor, ac yſgarlad: â Cherubiaid
o waith cywraint y gwnaethant
hwynt.

Pen.30 9 Hyd un llen *oedd* wyth gufydd ar hu-
3. gain, a llêd un llen, pedwar cufydd: yr un
meſur *oedd* i'r holl lenni.

10 Ac efe a gydiodd bum llen wrth eu
gilydd; ac a gydiodd y pum llen *eraill* wrth
eu gilydd.

11 Ac efe a wnaeth ddolennau o *ſidan*
glâs ar ymmyl un llen, ar *ei* chwrr eithaf yn
y cydiad: felly y gwnaeth efe ar ymmyl llen
arall ynghydiad yr ail.

Pen. 31. b Pen.26. 12 [b] Deg dolen a deugain a wnaeth efe ar
30. un llen, a deg dolen a deugain a wnaeth efe
yn y cwrr eithaf i'r llen ydoedd ynghydiad
yr ail: y dolennau oedd yn dal y naill *len*
wrth y llall.

13 Ac efe a wnaeth ddeg a deugain o
fachau aur; ac a gydiodd y naill len wrth y
llall â'r bachau, fel y byddai yn un ta-
bernacl.

14 ¶ Efe a wnaeth hefyd lenni *o ſiew*
geifr, *i fod* yn babell-len ar y tabernacl: yn
un llen ar ddeg y gwnaeth efe hwynt.

15 Hŷd un llen oedd ddeg cufydd ar hu-
gain, a llêd un llen *oedd* bedwar cufydd: a'r
un meſur oedd i'r un llen ar ddeg.

16 Ac efe a gydiodd bum llen wrthynt eu
hunain; a chwe llen wrthynt eu hunain.

17 Efe a wnaeth hefyd ddeg dolen a deu-
gain ar ymmyl eithaf y llen yn y cydiad: a
deg dolen a deugain a wnaeth efe ar ymmyl
y llen yng nghydiad yr ail.

18 Ac efe a wnaeth ddeg a deugain o
fachau prês, i gydio 'r babell-len i fôd yn un.

19 Ac efe a wnaeth dô i'r babell-len o
grwyn hyrddod wedi eu lliwo yn gochion,
a thô o grwyn daearfoch yn uchaf.

20 ¶ Ac efe a wnaeth yſtyllod i'r taber-
nacl o goed Sittim, yn eu ſefyll.

2514 21 Deg cufydd *oedd* hŷd yſtyllen: a chu-
fydd a hanner cufydd llêd pob yſtyllen.

22 Dau dyno *oedd* i'r un yſtyllen, wedi eu
goſod mewn trefn y naill ar gyfer y llall:
felly y gwnaeth efe i holl yſtyllod y ta-
bernacl.

23 Ac efe a wnaeth yſtyllod i'r taber-
nacl: ugain yſtyllen i'r tu dehau, tu a'r
dehau.

24 A deugain mortais arian a wnaeth efe
dan yr ugain yſtyllen: dwy fortais dan un
yſtyllen i'w dau dyno, a dwy fortais dan
yſtyllen arall i'w dau dyno.

25 Ac i ail yſtlys y tabernacl o du 'r
gogledd efe a wnaeth ugain yſtyllen,

26 A'i deugain mortais o arian; dwy
fortais dan un yſtyllen, a dwy fortais dan
yſtyllen arall.

27 Ac i yſtlyſau 'r tabernacl tua'r gorllewin
2514. y gwnaeth efe chwech yſtyllen.

28 A dwy yſtyllen a wnaeth efe ynghong-
lau 'r tabernacl i'r ddau yſtlys.

29 Ac yr oeddynt wedi eu † cydio oddi
† Heb. tanodd; ac yr oeddynt hefyd wedi eu cydio *pleithu.*
oddi arnodd wrth un fodrwy: felly ygwnaeth
iddynt ill dwy yn y ddwy gongl.

30 Ac yr oedd wyth yſtyllen; a'i morteiſ-
iau oedd un ar bymtheg o forteiſiau arian:
† dwy fortais dan bob yſtyllen. † Heb.

31 ¶ Ac efe a wnaeth [c] farrau o goed *Dwy for-*
Sittim: pump i yſtyllod un yſtlys i'r ta- *tais, dwy*
bernacl, *fortais i*

32 A phum barr i yſtyllod ail yſtlys y *un y-*
tabernacl, a phum bar i yſtyllod y tabernacl *ſtyllen.*
i'r yſtlyſau o du 'r gorllewin. [c] Pen. 25.

33 Ac efe a wnaeth y barr canol i gyr- 28. a 30.
haeddyd trwy 'r yſtyllod o gwr i gwr. 5.

34 Ac efe a oſodod aur dros yr yſtyllod,
ac a wnaeth eu modrwyau hwynt o aur i
fyned am y barrau: ac a wiſgodd y barrau ag
aur.

35 ¶ Ac efe a wnaeth [d] wahanlen o *ſidan* [d] Pen.26.
glâs, a phorphor, ac yſgarlad, a lliain main 31.
cyfrodedd: â Cherubiaid o waith cywraint
y gwnaeth efe hi.

36 Ac efe a wnaeth iddi bedair colofn
o goed Sittim, ac a'i gwiſgodd hwynt ag aur,
a'i pennau *oedd* o aur: ac efe a fwriodd iddynt
bedair mortais o arian.

37 ¶ Ac efe a wnaeth [e] gaeadlen i ddrws [e] Pen. 26.
y tabernacl o *ſidan* glâs, a phorphor, ac 36.
yſgarlad, a lliain main cyfrodedd, o waith
edau a nodwydd;

38 A'i phum colofn, a'i pennau; ac a
oreurodd eu pennau hwynt, a'i cylchau ag
aur: ond eu pum mortais *oedd* o brês.

PEN. XXXVII.

1 Yr Arch, 6 Y Drugareddfa a'r Cerubiaid. 13 Y bwrdd a'i leſtri, 17 Y Canhwyllbren, a'i lampau, a'i offer. 25 Allor yr arogl-darth. 29 Olew 'r enneiniad, a'r pêr-arogl-darth.

A Beſaleel a wnaeth [a] yr Arch o goed [a] Pen.37.
Sittim; o ddau gufydd a hanner ei 10.
hŷd, a chufydd a hanner ei llêd, a chufydd
a hanner ei huchder.

2 Ac a 'i gwiſgodd hi ag aur pûr o
fewn ac oddiallan; ac a wnaeth iddi goron o
aur o amgylch.

3 Ac a fwriodd iddi bedair modrwy o aur
ar ei phedair congl; ſef dwy fodrwy ar ei
naill yſtlys, a dwy fodrwy ar ei hyſtlys
arall.

4 Efe a wnaeth hefyd droſolion o goed
Sittim, ac a'i gwiſgodd hwynt ag aur.

5 Ac a oſododd y troſolion trwy 'r mo-
drwyau ar yſtlyſau 'r Arch, i ddwyn yr
Arch.

6 ¶ Ac efe a wnaeth [b] drugareddfa o aur [b] Pen. 25.
coeth; o ddau gufydd a hanner ei hŷd, a 17.
chufydd a hanner ei llêd.

7 Ac efe a wnaeth ddau Gerub aur: o un
dryll cyfan y gwnaeth eſe hwynt ar ddau
ben y drugareddfa.

8 Un Cerub ‡ ar y pen o'r tu ymma, a ‡ Neu,
Cherub arall ar y pen o'r tu arall: o'r dru- *o'r pen.*
gareddfa y gwnaeth eſe 'r Cerubiaid ar ei
dau ben hi.

9 A'r Cerubiaid oeddynt, gan ledu
eſgyll tu ag i fyny, â'i heſgyll yn gorchuddio
'r drugareddfa, a'i hwynebau bob un at ei
gilydd: wynebau'r Cerubiaid *oedd* tu ag at
y drugareddfa.

10 ¶ Ac eſe a wnaeth [c] fwrdd o goed [c] Pen. 25.
23.

2514. Sittim: dan gufydd ei hŷd, a chufydd ei lêd, a chufydd a hanner ei uchder.

11 Ac a oſododd aur pûr droſto, ac a wnaeth iddo goron o aur o amgylch.

12 Gwnaeth hefyd iddo gylch o amgylch o lêd llaw: ac a wnaeth goron o aur ar ei gylch o amgylch.

13 Ac eſe a ſwriodd iddo bedair modrwy o aur; ac a roddodd y modrwyau wrth ei bedair congl, y rhai *oedd* yn ei bedwar troed.

14 Ar gyfer y cylch yr oedd y modrwyau, yn lle i'r troſolion i ddwyn y bwrdd.

15 Ac efe a wnaeth droſolion o goed Sittim, ac a'i gwiſgodd hwynt ag aur i ddwyn y bwrdd.

16 Efe a wnaeth hefyd y lleſtri *fyddai* ar y bwrdd, ei [d] ddyſgiau ef, a'i lwyau, a'i phiôlau, a'i gaeadau i ‡gau â hwynt, o aur pûr.

17 ¶ Ac efe a wnaeth [e] ganhwyllbren o aur coeth: o un dryll cyfan y gwnaeth efe 'r canhwyllbren, ei baladr, ei geingciau, ei bedyll, ei gnappiau, a'i ſlodau oedd o'r un.

18 A chwech o geingciau yn myned allan o'i yſtlyſau: tair caingc o'r canhwyllbren o un yſtlys, a thair caingc o'r canhwyllbren o'r yſtlys arall.

19 Tair padell ar waith almonau, cnap a blodeuyn *oedd* ar un gaingc, a thair padell o waith almonau, cnap a blodeuyn ar gaingc arall: yr un modd *yr oedd* ar y chwe chaingc, y rhai oedd yn dyfod allan o'r canhwyllbren.

20 Ac ar y canhwyllbren *yr oedd* pedair padell o waith almonau, ei gnappiau a'i ſlodau.

21 A chnap dan ddwy gaingc o hono, a chnap dan ddwy gaingc o hono, a chnap dan ddwy gaingc o hono: yn ôl y chwe chaingc oedd yn dyfod allan o hono.

22 Eu cnappiau a'i ceingciau oedd o'r un: y cwbl o hono *ydoeda* un dryll cyfan o aur coeth.

23 Ac efe a wnaeth ei ſaith lamp ef, a'i efeiſiau, a'i gaſnau, o aur pûr.

24 O dalent o aur coeth y gwnaeth efe ef, a'i holl leſtri.

f Pen. 30. 1. 25 ¶ [f] Gwnaeth hefyd allor yr arogl-darth o goed Sittim: o gufydd ei hŷd, a chufydd ei lêd, yn bedair ongl; ac o ddau gufydd ei huchder: ei chyrn oedd o'r un.

26 Ac efe a'i gwiſgodd hi ag aur coeth, ei chaead, a'i hyſtlyſau o amgylch, a'i chyrn; ac efe a wnaeth iddi goron o aur o amgylch.

27 Ac efe a wnaeth iddi ddwy fodrwy o aur wrth ei dwy gongl, ar ei dau yſtlys, oddi tan ei choron; i fyned am droſolion i'w dwyn arnynt.

28 Ac efe a wnaeth droſolion o goed Sittim; ac a'i gwiſgodd hwynt ag aur.

g Pen. 30. 23, 35. 29 ¶ Ac efe a wnaeth [g] olew 'r enneiniad ſanctaidd, a'r arogl-darth llyfneuog pûr o waith yr Apothecari.

PEN. XXXVIII.

1 *Allor y poeth-offrwm.* 8 *Y Noe brês.* 9 *Y Cynteddfa.* 21 *Cyfri'ſ o offrymmau 'r bobl.*

a Pen. 27. 1. AC efe [a] a wnaeth allor y poeth-offrwm o goed Sittim: o bum cufydd ei hŷd, a phum cufydd ei lêd, yn bedair ongl; ac yn dri chufydd ei huchder.

2 Gwnaeth hefyd ei chyrn hi ar ei phedair congl; ei chyrn hi oedd o'r un: ac efe a'i gwiſgodd hi â phrês.

3 Efe a wnaeth hefyd holl leſtri 'r allor, y crochanau, a'r rhawiau, a'r cawgiau, a'r cigweiniau, a'r pedyll tân; ei holl leſtri hi a wnaeth efe o brês.

4 Ac efe a wnaeth i'r allor alch brês ar waith rhwyd; dan ei chwmpas oddi tanodd hyd ei hanner hi. 2514.

5 Ac efe a ſwriodd bedair modrwy i bedwar cwr yr alch brês; i fyned am droſolion.

6 Ac efe a wnaeth droſolion o goed Sittim; ac a'i gwiſgodd hwynt â phrês.

7 Ac efe a dynnodd y troſolion trwy 'r modrwyau ar yſtlyſau 'r allor, i'w dwyn hi arnynt: yn gau y gwnaeth efe hi ag yſtyllod.

b Pen. 30. 17. 8 ¶ Ac efe a wnaeth [b] noe brês, a'i throed o brês, o ddrychau *gwragedd* y rhai a ymgaſglent *yn fynteoedd* at ddrws pabell y cyfarfod.

c Pen. 27. 9. 9 ¶ Ac efe a wnaeth [c] y cynteddfa ar yr yſtlys dehau, tu a 'r dehau: llenni 'r cynteddfa *oedd* o lîain main cyfrodedd o gan cufydd.

10 A'i hugain coloſn, ac a'i hugain mortais o brês: a phennau'r coloſnau a'i cylchau o arian yr oeddynt.

11 Ac ar du 'r gogledd, *y llenni oedd* gan cufydd, eu hugain coloſn, a'i hugain mortais o brês: a phennau 'r coloſnau a'i cylchau o arian.

12 Ac o du 'r gorllewin, llenni o ddeg cufydd a deugain: eu deg coloſn, a'i deg mortais, a phennau 'r coloſnau, a'i cylchau o arian.

13 Ac i du 'r dwyrain tu a'r dwyrain *yr oedd llenni* o ddeg cufydd a deugain.

14 Llenni o bymtheg cufydd *a wnaeth efe* o'r *naill* du i'r porth: eu tair coloſn, a'i tair mortais.

15 Ac *efe a wnaeth* ar yr ail yſtlys o ddeutu drws porth y cynteddfa lenni o bymtheg cufydd, eu tair coloſn, a'i tair mortais.

16 Holl lenni 'r cynteddfa o amgylch *a wnaeth efe* o lîain main cyfrodedd.

17 A morteiſiau 'r coloſnau *oedd* o brês: pennau 'r coloſnau, a'i cylchau o arian: a gwiſg eu pennau o arian; a holl goloſnau 'r cynteddfa oedd wedi eu cylchu ag arian.

18 A chaeadlen drws y cynteddfa *ydoedd* waith edau a nodwydd, o *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, a lîain main cyfrodedd: ac yn ugain cufydd o hŷd, a'i huchder o'i lêd yn bum cufydd, ar gyfer llenni 'r cynteddfa.

19 Eu pedair coloſn hefyd, a'i pedair mortais *oedd* o brês, a'i pennau o arian; gwiſg eu pennau hefyd a'i cylchau *oedd* arian.

d Pen. 25. 19. 20 A holl [d] hoelion y tabernacl, a'r cynteddfa oddi amgylch *oedd* brês.

21 ¶ Dymma gyfriſ *perthynaſau* 'r tabernacl, *ſef* tabernacl y dyſtiolaeth, y rhai a gyfrifwyd wrth orchymmyn Moſes, *i* waſanaeth y Leſiaid, trwy law Ithamar fab Aaron yr offeiriad.

22 A Beſaleel mâb Uri, mâb Hur, o lwyth Juda, a wnaeth yr hyn oll a orchymmynodd yr ARGLWYDD wrth Foſes.

23 A chyd ag ef yr ydoedd Aholîab, mâb Achiſama, o lwyth Dan, ſaer cywraint, a gwniedydd mewn *ſidan* glâs, ac mewn porphor, ac mewn yſgarlad, ac mewn lîain main.

e Pen. 30. 13. 24 Yr holl aur a weithiwyd yn y gwaith, *ſef* yn holl waith y cyſſegr, ſet aur yr offrwm, ydoedd naw talent ar hugain, a ſaith gan ſicl a deg ar hugain, yn ôl [e] ſicl y cyſſegr.

25 Ac arian y rhai a gyfriſwyd o'r gynnulleidfa, *oedd* gan talent, a mil a ſaith gant a phymtheg ſicl a thrugain yn ôl ſicl y cyſſegr.

26 [f] Becah

2514.

26 f Becah am bob pen, *ſef* hanner ſicl yn ôl ſicl y cyſſegr, am bob un a elai heibio dan rîf, o fab ugeinmlwydd ac uchod, *ſef* am 8 chwe chan mîl a thair mîl a phum cant a deg a deugain.

27 Ac o'r can talent arian y bwriwyd h morteiſiau 'r cyſſegr, a morteiſiau 'r wahanlen: can mortais o'r can talent, talent i bob mortais.

28 Ac o'r mîl, a ſaith gant, a phymtheg *ſicl* a thrugain, y gwnaeth efe bennau 'r colofnau; ac y gwiſgodd eu pennau, ac y cylchodd hwynt.

29 A phrês yr offrwm *oedd* ddeg talent a thrugain; a dwy fil a phedwar cant o ſiclau.

30 Ac efe a wnaeth o hynny forteiſiau drws pabell y cyfarfod, a'r allor brês, a'r alch prês yr hwn *oedd* iddi; a holl leſtri 'r allor:

31 A morteiſiau 'r cynteddſa o amgylch, a morteiſiau porth y cynteddſa, a holl hoelion y tabernacl, a holl hoelion y cynteddſa o amgylch.

PEN. XXXIX.

1 *Gwiſgoedd y weinidogaeth, a'r gwiſgoedd ſanctaidd.* 2 *Yr Ephod.* 8 *Y ddwyfronneg.* 22 *Mantell yr Ephod.* 27 *Y peiſiau, y meitr a'r gwregys o liain main.* 30 *Talaith y goron ſanctaidd.* 32 *Moſes yn golygu 'r cwbl, ac yn eu bendithio.*

AC o'r *ſidan* glâs, a'r porphor, a'r yſgarlad, y gwnaethant wiſgoedd gweinidogaeth i weini yn y cyſſegr: a gwnaethant y gwiſgoedd ſanctaidd i Aaron, b fel y gorchymmynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

2 Ac efe a wnaeth yr Ephod o aur, *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, a lliain main cyfrodedd.

3 A gyrraſant yr aur yn ddalennau teneuon, ac a'i torraſant yn edafedd i weithio yn y *ſidan* glâs, ac yn y porphor, ac yn yr yſgarlad, ac yn y lliain main, yn waith cywraint.

4 Yſgwyddau a wnaethant iddi yn cydio: wrth ei dau gwr y cydiwyd hi.

5 A gwregys cywraint ei Ephod ef, yr hwn oedd arni *ydoedd* o'r un, yn unwaith â hi; o aur, *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, a lliain main cyfrodedd: megis y gorchymmynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

6 ¶ c A hwy a weithiaſant feini Onics wedi eu goſod mewn boglynnau aur, wedi eu naddu â naddiadau sêl, ac enwau meibion Iſrael *ynddynt*.

7 A goſodod hwynt ar yſgwyddau 'r Ephod, yn feini d coffadwriaeth i feibion Iſrael; megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foſes.

8 ¶ Efe a wnaeth hefyd y ddwyfronneg o waith cywraint, ar waith yr Ephod; o aur, *ſidan* glâs, porphor hefyd, ac yſgarlad, a lliain main cyfrodedd.

9 Pedeirongl ydoedd; yn ddau ddyblyg y gwnaethant y ddwyfronneg: o rychwant ei hŷd, a rhychwant ei llêd, yn ddau ddyblyg.

10 A goſodaſant ynddi bedair rhês o feini: rhês o ‡ Sardius, Tophas, a Smaragdus *ydoedd* y rhês gyntaf.

11 A'r ail rês *oedd* Carbuncl, Saphyr, ac Adamant.

12 A'r drydedd rês *ydoedd* Lygur, Achat, ac Amethyſt.

13 A'r bedwaredd rês *ydoedd* Beryl, Onics, a Jaſpis; wedi eu hamgylchu mewn boglynnau aur yn eu lleoedd. 2514.

14 A'r meini *oedd* yn ôl enwau meibion Iſrael, yn ddeuddeg, yn ôl eu henwau hwynt: pob un wrth ei enw *oeddynt* o naddiadau sêl, yn ôl y deuddeg llwyth.

15 A hwy a wnaethant ar y ddwyfronneg gadwynau ar y cyrrau, yn blethwaith o aur pûr.

16 A gwnaethant ddau foglyn aur, a dwy fodrwy o aur: ac a roddaſant y ddwy fodrwy ar ddau gwr y ddwyfronneg.

17 A rhoddaſant y ddwy gadwyn blethedig o aur trwy 'r ddwy fodrwy, ar gyrrau 'r ddwyfronneg.

18 A deupen y ddwy gadwyn blethedig a roddaſant ynglŷn yn y ddau foglyn: ac a'i goſodaſant ar yſgwyddau 'r Ephod, o'r tu blaen.

19 Gwnaethant hefyd ddwy fodrwy o aur, ac a'i goſodaſant ar ddau ben y ddwyfronneg, ar yr ymmyl ſydd ar yſtlys yr Ephod, o'r tu mewn.

20 A hwy a wnaethant ddwy fodrwy aur, ac a'i goſodaſant ar ddau yſtlys yr Ephod, odditanodd tu a'i thu blaen, ar gyfer ei chydiad, oddi ar wregys yr Ephod.

21 Rhwymaſant hefyd y ddwyfronneg erbyn ei modrwyau, wrth fodrwyau 'r Ephod, a llinyn o *ſidan* glâs, i fod oddi ar wregys yr Ephod, fel na ddattodid y ddwyfronneg oddi wrth yr Ephod: megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

22 ¶ Ac efe a wnaeth fantell yr Ephod i gŷd o *ſidan* glâs yn wauadwaith.

23 A thwll y fantell *oedd* yn ei chanol, fel twll llurig, a gwrym o amgylch y twll rhag ei rhwygo.

24 A gwnaethant ar odrau 'r fantell bomgranadau, o *ſidan* glâs, porphor, ac yſgarlad, a lliain cyfrodedd.

25 Gwnaethant hefyd e glŷch o aur pur, ac a roddaſant y clŷch rhwng y pomgranadau, ar odrau 'r fantell o amgylch, ym myſg y pomgranadau.

26 Clôch a phomgranad, a chlôch a phomgranad, ar odrau 'r fantell o amgylch, i weini *ynddynt*; megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

27 ¶ A hwy a wnaethant beiſiau o liain main o wauadwaith, i Aaron ac i'w feibion.

28 A meitr o liain main, a chappiau hardd o liain main, a f llodrau lliain o liain main cyfrodedd,

29 A gwregys o liain main cyfrodedd, ac o *ſidan* glâs, porphor, ac yſgarlad, o waith edau a nodwydd: fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

30 ¶ Gwnaethant hefyd dalaith y goron ſanctaidd o aur pur, ac a 'ſgrifennaſant arni 'ſgrifen fel naddiad sêl; g SANCTEIDDRWYDD I'R ARGLWYDD.

31 A rhoddaſant wrthi linyn o *ſidan* glâs, i'w dal hi i fynu ar y meitr: fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

32 ¶ Felly y gorphennwyd holl waith y tabernacl *ſef* pabell y cyfarfod: a meibion Iſrael a wnaethant yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes, felly y gwnaethant.

33 ¶ Dygaſant hefyd y tabernacl ar Foſes, y babell a'i holl ddodrefn; ei bachau, ei hyſtyllod, ei barrau, a'i cholofnau, a'i morteiſiau,

34 A'r tô o grwyn hyrddod wedi eu lliwo

f Pen. 30. 15.
g Num. 1. 46.
h Pen. 26. 19, 21, 25, 32.
Pen. 30. 9.
Pen. 31. 10. a 35. 19.
b Pen. 28. 4.
Pen. 38. 9.
Pen. 29. 9.
Pen. 28. 12.
Neu, Rubi.
Pen. 30. 13.
Pen. 28. 33.
Pen. 28. 42.
g Pen. 28. 36.

2514. yn gochion, a'r tô o grwyn daearſoch; a'r llen wahan yr hon oedd yn gorchuddio;

35 Arch y dyſtiolaeth, a'i throſolion, a'r drugareddfa;

36 Y bwrdd hefyd, a'i holl leſtri, a'r bara dangos;

37 Y canhwyllbren pûr, a'i lampau, a'r lampau i'w goſod mewn trefn, ei holl leſtri, ac olew i'r goleuni;

38 A'r allor aur, ac olew'r enneiniad, a'r arogldarth llyſieuog, a chaeadlen drws y babell;

39 Yr allor brês, a'r alch brês yr hon oedd iddi, ei throſolion, a'i holl leſtri; y noe a'i throed;

40 Llenni 'r cynteddfa, ei golofnau a'i forteiſiau, a chaeadlen porth y cynteddfa, ei raffau a'i hoelion, a holl ddodrefn gwaſanaeth y tabernacl, *ſef* pabell y cyfarfod;

41 Gwiſgoedd y weinidogaeth i weini yn y cyſſegr; ſanctaidd wiſgoedd Aaron yr offeiriad, a gwiſgoedd ei feibion ef i offeiriadu.

42 Yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes: felly y gwnaeth meibion Iſrael yr holl waith.

43 A Moſes a edrychodd ar yr holl waith, ac wele hwy a'i gwnaethent megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD, felly y gwnaethent; a Moſes a'i bendithiodd hwynt.

PEN. XL.

1 *Gorchymmyn codi 'r Tabernacl, 9 a'i enneinio, 13 a ſanctteiddio Aaron a'i feibion. 16 Moſes yn gwneuthur ſel y gorchymynnaſid iddo. 34 Cwmmwl yn gorchuddio 'r babell.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Yn y mis cyntaf, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y cyfodi 'r tabernacl, pabell y cyfarfod.

3 A goſod yno Arch y dyſtiolaeth; a gorchuddia 'r Arch â'r wahanlen.

a Pen. 26. 35. ‡ Heb. *ei drefn ef.* 4 a Dwg i mewn hefyd y bwrdd, a threfna ‡ ef yn drefnus: dwg i mewn hefyd y canhwyllbren, a goleua ei lampau ef.

5 Goſod hefyd allor aur yr arogl-darth ger bron Arch y dyſtiolaeth: a goſod gaeadlen drws y tabernacl.

6 Dôd hefyd allor y poeth-offrwm o flaen drws tabernacl pabell y cyfarfod.

b Pen. 30. 18. 7 b Dôd hefyd y noe rhwng pabell y cyfarfod a'r allor, a dôd ynddi ddwfr.

8 A goſod hefyd y cynteddfa oddi amgylch, a dôd gaeadlen *ar* borth y cynteddfa.

c Pen. 30. 26. 9 A chymmer olew 'r enneiniad, ac c enneinia 'r tabernacl, a'r hyn oll *ſydd* ynddo, a chyſſegra ef a'i holl leſtri, a ſanctaidd fydd.

d Pen. 29. 37. 10 Enneinia hefyd allor y poeth-offrwm, a'i holl leſtri; a'r allor a gyſſegri: a d hi a fydd yn allor ſanctteiddiolaf.

11 Enneinia 'r noe a'i throed, a ſanctteiddia hi.

12 A dwg Aaron a'i feibion i ddrws pabell y cyfarfod, a golch hwynt â dwfr.

13 A gwiſg am Aaron y gwiſgoedd ſanctaidd; ac enneinia ef, a ſanctteiddia ef i offeiriadu i mi.

14 Dwg hefyd ei feibion ef, a gwiſg hwynt â pheiſiau.

15 Ac enneinia hwynt megis yr enneiniaiſt eu tâd hwynt i offeiriadu i mi: felly bydd eu henneiniad iddynt yn offeiriadaeth dragywyddol trwy eu cenhedlaethau.

16 Felly Moſes a wnaeth yn ôl yr hyn oll a orchymynnodd yr ARGLWYDD iddo: felly y gwnaeth efe. 2514.

17 ¶ Felly yn y mîs cyntaf o'r ail flwyddyn, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, e y codwyd y tabernacl. e Num. 7. 1.

18 A Moſes a gododd y tabernacl, ac a ſicrhaodd ei forteiſiau, ac a oſododd i fynu ei yſtyllod, ac a roddes i mewn ei farrau, ac a gododd ei golofnau.

19 Ac a ledodd y babell-len ar y tabernacl, ac a oſododd dô 'r babell-len arni oddi arnodd, fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

20 ¶ Cymmerodd hefyd a rhoddodd f y dyſtiolaeth yn yr Arch, a goſododd y troſolion wrth yr Arch; ac a roddodd y drugareddfa i fynu ar yr Arch. f Pen. 25. 16.

21 Ac efe a ddûg yr Arch i'r tabernacl, ac g a oſododd y wahanlen orchudd, i orchuddio Arch y dyſtiolaeth; megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes. g Pen. 35. 12.

22 ¶ Ac efe a roddodd y bwrdd, o fewn pabell y cyfarfod ar yſtlys y tabernacl, o du'r gogledd, o'r tu allan i'r wahanlen.

23 Ac efe a drefnodd yn drefnus arno ef y bara ger bron yr ARGLWYDD: fel y gorchymmynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

24 ¶ Ac efe a oſododd y canhwyllbren o fewn pabell y cyfarfod, ar gyfer y bwrdd, ar yſtlys y tabernacl, o du 'r dehau.

25 Ac efe a oleuodd y lampau ger bron yr ARGLWYDD; fel y gorchymmynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

26 ¶ Efe a oſododd hefyd yr allor aur ym mhabell y cyfarfod, o flaen y wahanlen.

27 Ac a arogl-darthodd arni arogl-darth peraidd; megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

28 ¶ Ac efe a oſododd y gaeadlen *ar* ddrws y tabernacl.

29 Ac efe a oſododd allor y poeth-offrwm *wrth* ddrws tabernacl pabell y cyfarfod; ac a offrymmodd arni boeth-offrwm a bwyd-offrwm; h fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes. h Pen. 30. 9.

30 ¶ Efe a oſododd y noe hefyd rhwng pabell y cyfarfod a'r allor, ac a roddodd yno ddwfr i ymolchi.

31 A Moſes, ac Aaron, a'i feibion, a olchaſant yno eu dwylaw, a'i traed:

32 Pan elent i babell y cyfarfod, a phan nesâent at yr allor yr ymolchent; i fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes. i Pen. 30. 19.

33 Ac efe a gododd y cynteddfa o amgylch y tabernacl, a'r allor, ac a roddodd gaeadlen *ar* borth y cynteddfa. Felly y gorphennodd Moſes y gwaith.

34 ¶ k Yna cwmmwl a orchuddiodd babell y cyfarfod, a gogoniant yr ARGLWYDD a lanwodd y tabernacl. k Lef. 16. 2. Num. 9. 15.

35 Ac ni allai Moſes fyned i babell y cyfarfod, am fod y cwmmwl yn aros arni, a gogoniant yr ARGLWYDD yn llenwi 'r tabernacl. 1 Bren. 8. 10. 2 Cron. 5. 13. a 7. 2.

36 A phan gyfodai 'r cwmmwl oddi ar y tabernacl, y cychwynnai meibion Iſrael i'w holl deithiau. Eſay 6. 4. Dad. 15. 8.

37 Ac oni chyfodai 'r cwmmwl, yna ni chychwynnent hwy hyd y dydd y cyfodai.

38 Canys l cwmmwl yr ARGLWYDD *ydoedd* ar y tabernacl y dydd, a thân ydoedd arno y nôs, yngolwg holl dŷ Iſrael yn eu holl deithiau hwynt. l Pen. 13. 21.

¶ Trydydd

PEN. I.

1 *Treſn y poeth-offrymmau,* 3 *o eidionnau,* 10 *o ddefaid, neu eifr,* 14 *ac o adar.*

2514. A'R ARGLWYDD a alwodd ar Foſes, ac a leſarodd wrtho o babell y cyfarfod; gan ddywedyd,

2 Lleſara wrth feibion Iſrael a dywed wrthynt, [a] Pan ddygo dŷn o honoch offrwm i'r ARGLWYDD, o aniſail *ſef* o'r eidionnau, neu o'r praidd, yr offrymmwch eich offrwm.

[a] Pen. 22. 18.

3 O's poeth-offrwm o eidion *fydd* ei offrwm ef, offrymmed ef yn wrryw perffeith-gwbl: a dyged ef o'i ewyllys ei hun i ddrws pabell y cyfarfod, ger bron yr ARGLWYDD.

4 [b] A goſoded ei law ar ben y poeth-offrwm, ac efe a'i cymmerir ef yn gymmeradwy ganddo, i wneuthur cymmod droſto.

[b] Eſod. 29. 10, 15. Pen. 4. 15.

5 Lladded hefyd yr eidion ger bron yr ARGLWYDD; a dyged meibion Aaron yr offeiriaid y gwaed, a thaenellant y gwaed o amgylch ar yr allor, yr hon *ſydd wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

6 A blinged y poeth-offrwm, a thorred ef yn ei ddarnau.

7 A rhodded meibion Aaron yr offeiriad dân ar yr allor, a goſodant goed mewn trefn ar y tân.

8 A goſoded meibion Aaron yr offeiriaid y darnau, y pen, a'r braſder, mewn trefn ar y coed *a ſyddant* ar y tân *ſydd* ar yr allor.

9 Ond ei berfedd, a'i draed, a ylch efe mewn dwfr; a'r offeiriad a lyſg y cwbl ar yr allor, yn boeth-offrwm, yn aberth tanllyd, o arogl peraidd, i'r ARGLWYDD.

10 ¶ Ac o's o'r praidd *ſef* o'r defaid, neu o'r geifr yr *offrymma efe* boeth-offrwm, offrymmed ef yn wrryw perffeithgwbl.

11 A lladded ef ger bron yr ARGLWYDD o du 'r gogledd i'r allor: a thaenelled meibion Aaron yr offeiriaid ei waed ef ar yr allor o amgylch.

12 A thorred ef yn ddarnau, gyd â'i ben a'i braſder; a goſoded yr offeiriad hwynt ar y coed *a ſyddant* ar y tân *ſydd* ar yr allor.

13 Ond golched y perfedd a'r traed mewn dwfr: a dyged yr offeiriad y cwbl, a lloſged ar yr allor: hwn ſydd boeth-offrwm, aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

14 ¶ Ac o's poeth-offrwm o aderyn *fydd* ei offrwm ef i'r ARGLWYDD, yna dyged ei offrwm [c] o durturau, neu o gwion colomennod.

[c] Pen. 5. 7.

15 A dyged yr offeiriad ef at yr allor, a thorred ei ben ef, a lloſged ef ar yr allor: a gwaſger ei waed ef ar yſtlys yr allor.

16 A thynned ymmaith ei grombil ef ynghŷd a'i † blu, a bwried hwynt ger llaw'r allor o du 'r dwyrain, i'r lle *y byddo* [d] 'r lludw.

[e] Lef. 16. 2. Num. 9. 15. † Neu, *aſſendid.* [d] Gen. 15. 10.

17 Holked ef a'i eſgyll hefyd; *etto* [d] na wahaned *ef*: a lloſged yr offeiriad ef ar yr allor, ar y coed *a ſyddant* ar y tân: dymma boeth-offrwm, aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

PEN. II.

1 *Y bwyd-offrwm tanllyd gyd ag olew ac arogl-darth,* 4 *Naill ai wedi ei bobi mewn ffwrn,* 5 *ai ar radell,* 7 *ai mewn padell ffrio;* 12 *Neu o'r blaen-ffrwyth yn y dywyſen.* 13 *Halen y bwyd-offrwm.*

PAn offrymmo dŷn [a] ſwyd-offrwm i'r ARGLWYDD, bydded ei offrwm ef o beillied: a thywallted olew arno, a rhodded thus arno.

[a] Pen. 6. 14. a 9. 17. Num. 15. 4.

2 A dyged ef at feibion Aaron yr offeiriaid; a chymmered efe oddi yno lonaid ei law o'i beillied ac o'i olew, ynghŷd a'i holl thus, a lloſged yr offeiriad ei gofFadwriaeth ar yr allor, yn offrwm tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

2514.

3 A *bydded* [b] gweddill y bwyd-offrwm i Aaron ac i'w feibion: [c] ſanctaddbeth o danllyd offrymmau 'r ARGLWYDD *ydyw.*

[b] Pen. 7. 6. a 10. 12. Eccl. 7. 31. [c] Num. 18. 9.

4 ¶ Hefyd pan offrymmech ſwyd-offrwm, wedi ei bobi *mewn* ffwrn, teiſen beillied groyw, wedi ei chymmyſgu trwy olew, neu ſtrllad croyw wedi eu henneinio ag olew, a ſydd.

5 ¶ Ond o's bwyd-offrwm ar radell *ſydd* dy offrwm di, bydded o beillied wedi ei gymmyſgu yn groyw trwy olew.

6 Tor ef yn ddarnau, a thywallt arno olew: bwyd-offrwm yw.

7 ¶ Ac o's bwyd-offrwm padell *ſydd* dy offrwm, gwneler o beillied trwy olew.

8 A dwg i'r ARGLWYDD y bwyd-offrwm, yr hwn a wnair o'r rhai hyn, ac wedi y dyger at yr offeiriad, dyged yntau ef at yr allor.

9 A choded yr offeiriad ei [d] goffadwriaeth o'r bwyd-offrwm, a lloſged ef ar yr allor, [e] yn offrwm tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

[d] Ad. 2. [e] Eſod. 29. 18.

10 A *bydaed* i Aaron ac i'w feibion weddill y bwyd-offrwm; ſanctaiddbeth o danllyd offrymmau 'r ARGLWYDD ydyw.

11 Na wneler [f] yn leſeinllyd ddim bwyd-offrwm a offrymmoch i'r ARGLWYDD: canys dim ſurdoes na mêl ni loſgwch yn offrwm tanllyd i'r ARGLWYDD.

[f] Edrych Mar. 16. 12. Mar. 8. 15. Luc 12. 1. 1 Cor. 5. 8. Gal. 5. 9.

12 ¶ Offrymmwch i'r ARGLWYDD offrwm y blaenffrwyth, ond na † loſger hwynt ar yr allor yn arogl peraidd.

13 [g] Dy holl fwyd-offrwm hefyd a helltidi â halen; ac na phalled halen cyfammod dy Dduw o ſod ar dy fwyd-offrwm: offrymma halen ar bob offrwm it'.

† Heb. *ddyrchafer.* [g] Mar. 9. 49.

14 Ac o's offrymmi i'r ARGLWYDD fwyd-offrwm y ffrwythau cyntaf; tywyſennau irion wedi eu craſu wrth y tân, *ſef* ŷd a gurir allan o'r dywyſen lawn, a offrymmi di yn fwyd-offrwm dy ffrwythau cyntaf.

15 A dôd olew arno, a goſod thus arno; bwyd-offrwm yw.

16 A lloſged yr offeiriad ei goffadwriaeth ef o'i ŷd wedi ei guro allan, ac o'i olew yng nghŷd a'i holl thus: offrwm tanllyd i'r ARGLWYDD yw.

PEN. III.

1 *Yr aberth hedd o eidion,* 6 *o'r praidd,* 7 *naill ai oen,* 12 *ai gafr.*

AC o's [a] aberth hedd *fydd* ei offrwm ef, pan offrymmo efe eidion, offrymmed ef ger bron yr ARGLWYDD yn berffeithgwbl; pa un bynnag ai yn wrryw ai yn fenyw.

[a] Pen. 7. 11, 29. a 22. 18, 21.

2 A [b] rhodded ei law ar ben ei offrwm, a lladded ef *wrth* ddrws pabell y cyfarfod: a thaenelled meibion Aaron yr offeiriaid y gwaed ar yr allor o amgylch.

[b] Eſod. 29. 10.

3 Ac offrymmed o'r aberth hedd aberth tanllyd i'r ARGLWYDD: *ſef* [c] y weren ſôl, a'r holl wêr a ſydd ar y perfedd,

[c] Eſod. 29. 13, 22.

4 A'r ddwy aren, a'r gwêr *a ſyddo* arnynt hyd y tenewyn, a'r † rhwyden hefyd *a ſydd* oddi ar yr afu a dyn efe ymmaith, ynghŷd â'r arennau.

† Neu, *lliein-gig.*

2514

5 A [d] lloſged meibion Aaron hynny ar yr allor, ynghŷd â'r offrwm poeth *ſydd* ar y coed *a ſyddant* ar y tân, yn aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

6 ¶ Ac o's o'r praidd *y bydd* yr hyn a offrymmo eſe yn hedd-aberth i'r ARGLWYDD, offrymmed eſyn wrryw neu yn tenyw perffeithgwbl.

7 O's oen a offrymma eſe yn ei offrwm, yna dyged ger bron yr ARGLWYDD.

8 A goſoded ei law ar ben ei offrwm, a lladded eſ o flaen pabell y cyſarfod: a thaenelled meibion Aaron ei waed eſ ar yr allor oddi amgylch.

9 Ac offrymmed o'r aberth hedd yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD: ei weren, a'r gloren i gyd: torred hi ymmaith wrth aſgwrn y cein, ynghŷd a'r weren ſol, a'r holl wêr *a ſyddo* ar y perfedd:

10 A'r ddwy aren, a'r gwêr *a ſyddo* arnynt hyd y tenewyn; â'r rhwyden oddi ar yr aſu, ynghŷd â'r arennau, a dyn eſe ymmaith.

11 A lloſged yr offeiriad hyn ar yr allor: [e] bwyd-aberth tanllyd i'r ARGLWYDD *yŷyw*.

12 ¶ Ac o's gafr *ſydd* ei offrwm eſ, dyged hi ger bron yr ARGLWYDD:

13 A goſoded ei law ar ei phen, a lladded hi o flaen pabell y cyſarfod, a thaenelled meibion Aaron ei gwaed hi ar yr allor o amgylch.

14 Ac offrymmed o hynny ei offrwm o aberth tanllyd i'r ARGLWYDD, ſef y weren ſol, a'r holl wêr *a ſyddo* ar y perfedd.

15 A'r ddwy aren, a'r gwêr *a ſyddo* arnynt, hyd y tenewyn, a'r rhwyden oddi ar yr aſu ynghŷd â'r arennau, a dyn eſe ymmaith.

16 A lloſged yr offeiriad hwynt ar yr allor: bwyd-aberth tanllyd o arogl peraidd ydyw: [f] yr holl wêr *ſydd eidäo* i'r ARGLWYDD.

17 Deddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau, yn eich holl auneddau yw; na fwytaoch ddim gwêr na dim gwaed.

PEN. IV.

1 *Aberthau dros bechod a wnelai'r offeiriad,* 13 *Neu'r holl gynnulleidfa,* 22 *Neu y pennaeth mewn anwybod.*

LEfarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, [a] Pan becho dŷn mewn anwybod yn erbyn yr un o orchymynnion yr ARGLWYDD, a gwneuthur yn erbyn un o honynt, y pethau ni ddylid eu gwneuthur:

3 O's offeiriad enneiniog a becha yn ôl pechod y bobl, offrymmed dros ei bechod a wnaeth [b] ſuſtach ieuange perffeithgwbl, yn aberth dros bechod i'r ARGLWYDD.

4 A dyged y buſtach i ddrws pabell y cyfarfod ger bron yr ARGLWYDD, a goſoded ei law ar ben y buſtach, a lladded y buſtach ger bron yr ARGLWYDD.

5 A [c] chymmered yr offeiriad enneiniog o waed y buſtach, a dyged eſ i babell y cyfarfod.

6 A throched yr offeiriad ei fŷs yn y gwaed, a thaenelled o'r gwaed ger bron yr ARGLWYDD ſeithwaith, o flaen gwahanlen y cyſegr.

7 A goſoded yr offeiriad *beth* o'r gwaed ger bron yr ARGLWYDD ar gyrn allor yr arogl-darth peraidd, yr hon *ſydd* ym mhabell y cyfarfod: a thywallted [d] holl waed *arall* y buſtach wrth droed allor y poeth-offrwm yr hon *ſydd wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

8 A thynned holl wêr buſtach yr aberth dros bechod oddi wrtho: y weren ſol, ar holl wêr *ſydo* ar y perfedd.

9 A'r ddwy aren, a'r gwêr *a ſyddo* arnynt hyd y tynewyn, a'r rhwyden oddi ar yr aſu, a dyn eſe ymmaith, ynghŷd a'r arennau,

10 [e] Megis y tynnodd o fuſtach yr aberth hedd, A lloſged yr offeiriad hwynt ar allor y poeth-offrwm.

11 [f] Ond croen y buſtach, a'i holl gîg ynghŷd a'i ben, a'i draed, a'i berfedd, a'i fiſwail,

12 A'r holl fuſtach hefyd a ddwg eſe allan i'r tu allan i'r gwerſyll, i leglân [g] wrth dywalltfa'r lludw, ac [h] a'i llyſg ar goed yn tân: wrth dywalltfa'r lludw y lloſgir eſ.

13 ¶ Ac [i] o's holl gynnulleidfa Iſrael a becha mewn anwybod, [k] a'r peth yn guddiedig o olwg y gynnulleidfa, a gwneuthur o honynt yn erbyn yr un o orchymynnion yr ARGLWYDD, ddim o'r hyn ni ddylid eu gwneuthur, a myned yn euog:

14 Pan wypir y pechod y pechaſant ynddo, yna offrymmed y gynnulleidfa fuſtach ieuange dros y pechod, a dygant eſ o flaen pabell y cyfarfod.

15 A goſoded henuriaid y gynnulleidfa eu dwylaw ar ben y buſtach ger bron yr ARGLWYDD, a lladdant y buſtach ger bron yr ARGLWYDD.

16 A dyged yr offeiriad enneiniog o waed y buſtach i babell y cyfarfod.

17 A throched yr offeiriad ei fŷs yn y gwaed, a thaenelled ger bron yr ARGLWYDD ſeithwaith, o flaen y wahanlen.

18 A goſoded o'r gwaed ar gyrn yr allor *ſydd* ger bron yr ARGLWYDD, *ſef* yr hon *ſyda* ym mhabell y cyfarfod a thywallted yr holl waed *arall* wrth waelod allor y poeth-offrwm, yr hon ſydd wrth ddrws pabell y cyfarfod.

19 A thynned ei holl wêr allan o hono, a lloſged ar yr allor.

20 A gwnaed i'r buſtach hwn megis y gwnaeth [l] i fuſtach y pech-aberth, felly gwnaed iddo; a'r offeiriad a wnâ gymmod droſtynt, ac fe a faddeuir iddynt.

21 A dyged y buſtach allan i'r tu allan i'r gwerſyll, a lloſged eſ fel y lloſgodd y buſtach cyntaf: dymma aberth dros bechod y gynnulleidfa.

22 ¶ O's pecha pennaeth, a gwneuthur mewn anwybod yn erbyn yr un o orchymynion yr ARGLWYDD ei Dduw, ddim o'r hyn ni ddylid eu gwneuthur, a bod yn euog:

23 Neu o's daw i wybod ei fai yr hwn a wnaeth, dyged ei offrwm o lwdn gafr gwrryw perffeithgwbl.

24 A goſoded ei law ar ben y llwdn, a lladded eſ yn y lle *y lleddir* y poeth-offrwm, ger bron yr ARGLWYDD: dymma aberth dros bechod.

25 A chymmered yr offeiriad o waed yr aberth dros bechod â'i fŷs, a goſoded ar gyrn allor y poeth-offrwm, a thywallted ei waed eſ wrth waelod allor y poeth-offrwm.

26 A lloſged ei holl wêr ar yr allor fel [m] gwêr yr aberth hedd, a gwnaed yr offeiriad gymmod droſto am ei bechod, a maddeuir iddo.

27 ¶ Ac [n] o's pecha † neb o bobl y wlâd mewn anwybod, gan wneuthur yn erbyn yr

[d] Pen. 6. 12.
[e] Edrych Pen. 21. 6, 7, 8, 21, 22. a 22. 25. Ezec. 44. 7. Mal. 1. 7, 12.
[f] Pen. 7. 23, 25.
[g] Gen. 9. 4. Pen. 7. 23, 26. a 17. 10, 14. Deut. 12. 16. 1 Sam. 14. 33. Ezec. 44. 7.
[a] Num. 15. 22.
[b] Pen. 9. 2.
[c] Pen. 16. 14. Num. 19. 4.
[d] Pen. 5. 9.
[l] Ad. 3.
[e] Pen. 3. 3.
[f] Eceſod. 29. 14. Num. 19. 5.
[g] Pen. 6. 11.
[h] Heb. 13. 11.
[i] Num. 15. 24.
[k] Pen. 5. 2, 3, 4.
[m] Pen. 3. 5.
[n] Num. 15. 27.
† Heb. *un enaid.*

2514. yr un o orchymynion yr ARGLWYDD dlim o'r *pethau* ni ddylid eu gwneuthur, a bod yn euog?

28 Neu o's ei bechod yr hwn a bechodd a ddaw i'w wybodaeth ef: yna dyged ei offrwm o lwdn gafr fenyw berffeithgwbl dros ei bechod a bechodd efe.

29 A gosoded ei law ar ben yr aberth dros bechod, a lladded yr aberth dros bechod yn y lle *y lleddir* y poeth-offrwm.

30 A chymmered yr offeiriad o'i gwaed hi â'i fŷs, a rhodded ar gyrn allor y poeth-offrwm, a thywallted ei holl waed hi wrth waelod yr allor.

[o] Pen. 3. 14. 31 A [o] thynned ei holl wêr hi, [p] fel y tynnir y gwêr oddi ar yr aberth hedd, a llosged yr offeiriad *ef* ar yr allor, [q] yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD: A gwnaed yr offeiriad gymmod drosto, a maddeuir iddo.

[p] Pen. 3. 3. [q] Ecsod. 29. 18.

32 Ac o's dwg efe ei offrwm dros bechod o oen, dyged hi'n fenyw berffeithgwbl.

33 A gosoded ei law ar ben yr aberth dros bechod, a lladded hi dros bechod yn y lle y lleddir y poeth-offrwm.

34 A chymmered yr offeiriad â'i fŷs o waed yr aberth dros bechod, a gosoded ar gyrn allor y poeth-offrwm, a thywallted ei holl waed hi wrth waelod yr allor.

35 A thynned ei holl wêr hi, fel y tynnir gwêr oen yr aberth hedd, a llosged yr offeiriad hwynt ar yr allor, [r] fel aberth tanllyd i'r ARGLWYDD: a gwnaed yr offeiriad gymmod drosto am ei bechod yr hwn a bechodd, a maddeuir iddo.

[r] Pen. 3. 5.

PEN. V.

1 *Yneb a bechodd trwy gelu 'r hyn a wypo, 2 trwy gyffwrdd â dim aflan, 4 neu trwy lw. 6 Ei offrwm dros ei gamwedd o'r praidd, 7 o'r adar, 11 o beillied. 14 Yr offrwm dros gamwedd mewn cyssegr-ladrad, 17 ac mewn pechodau o anwybod.*

O'S pecha dŷn a chlywed llais llw, ac yntef yn dŷst naill ai 'n gweled ai 'n gwybod, oni fynega, yna efe a ddŵg ei anwiredd.

[a] Pen. 11. 24, 28, 31, 39. 2 [a] O's dŷn a gyffwrdd â dim aflan, pa un bynnag ai burgyn bwystfil aflan, ai burgyn anifail aflan, ai burgyn ymlusgiad aflan, er *bod y peth* yn guddiedig oddi wrtho ef; aflan ac euog yw efe.

[b] Pen. 12, 13. a 15. 3 Neu pan gyffyrddo [b] ag aflendid dŷn pa aflendid bynnag iddo, yr hwn y bydd efe aflan o'i blegid, a'r *peth* yn guddiedig rhagddo, pan gaffo wybod, yna euog yw.

[c] Edrych 1 Sa. 25. 22. Act. 23. 12. [d] Edrych Mar. 6. 23. [e] Num. 5. 7.

4 Neu o's dŷn a dwng, gan draethu â'r gwefusau ar [c] wneuthur drwg, neu [d] wneuthur da; beth bynnag a draetho dŷn trwy lw, a'r *peth* yn guddiedig rhagddo, pan gaffo efe wybod; euog yw o un o hyn.

5 A phan fyddo efe euog o un o hyn; yna [e] cyffesed yr hyn y pechodd yndddo;

[f] Pen. 12. 8. a 14. 21. [g] Pen. 1. 14. 6 A dyged i'r ARGLWYDD ei offrwm dros gamwedd am ei bechod yr hwn a bechodd: *sef* benyw o'r praidd, oen neu fyn gafr yn aberth dros bechod, a gwnaed yr offeiriad gymmod drosto am ei bechod.

7 Ond [f] o's ei law ni chyrraedd werth oen, dyged i'r ARGLWYDD am ei gamwedd yr hwn a bechodd, ddwy [g] durtur neu ddau gyw colòmen, y naill yn aberth dros bechod, a'r llall yn boeth-offrwm.

8 A dyged hwynt at yr offeiriad, ac offrymmed efe yr hwn *fydd* dros bechod yn gyntaf, [h] a thorred ei ben wrth ei wegil, ond na thorred ef ymmaith.

[h] Pen. 1. 15.

9 A thaenelled o waed yr aberth dros bechod ar ystlys yr allor, a [i] gwasger y rhan arall o'r gwaed wrth waelod yr allor; dymma aberth dros bechod.

[i] Pen. 4. 7, 18, 30, 34.

10 A'r ail a wnâ efe yn offrwm poeth yn ôl [k] y ddefod: a'r offeiriad a wnâ gymmod drosto am ei bechod yr hwn a bechodd, a maddeuir iddo.

[k] Pen. 1. 14.

11 ¶ Ac o's ei law ni chyrraedd ddwy durtur neu ddau gyw colòmen; yna dyged yr hwn a bechodd ei offrwm o ddegfed ran Epha o beillied yn aberth dros bechod: [l] na osoded olew ynddo, ac na rodded thus arno; canys aberth dros bechod yw.

[l] Num. 5. 15.

12 A dyged hynny at yr offeiriad, a chymmered yr offeiriad o hono lonaid ei law [m] yn goffadwriaeth; a llosged ar yr allor, [n] fel ebyrth tanllyd i'r ARGLWYDD: dymma aberth dros bechod.

[m] Pen. 2. 2. [n] Pen. 4. 35.

13 A gwnaed yr offeiriad gymmod drosto ef am ei bechod a bechodd efe yn un o'r rhai hyn, a maddeuir iddo: [o] A bydded i'r offeiriad y gweddill, megis o'r bwyd-offrwm.

[o] Pen. 2. 3.

14 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foses, gan ddywedyd,

[p] Pen. 22. 14. 15 [p] O's gwnâ dŷn gamwedd, a phechu trwy amryfusedd, yn y pethau a gyssegrwyd i'r ARGLWYDD; yna dyged i'r ARGLWYDD dros ei gamwedd, hwrdd perffeithgwbl o'r praidd gyd â'th brîs di o sicla arian, yn ôl [q] sicl y cyssegr, yn aberth dros gamwedd.

[q] Ecsod. 30. 13.

16 A thaled am y niwaid a wnaeth *yn y* peth cyssegredig, a [r] rhodded ei bummed ran yn ychwaneg atto, a rhodded ef at yr offeiriad, a gwnaed yr offeiriad gymmod drosto â hwrdd yr offrwm dros gamwedd; a maddeuir iddo.

[r] Pen. 22. 14. a 27. 13, 15, 27. Num. 5. 7.

17 ¶ Ac o's pecha [s] enaid, a gwneuthur *yn erbyn* gorchymmynion yr ARGLWYDD ddim o'r hyn ni ddylid eu gwneuthur, er na wyddai, etto euog fydd, a'i anwiredd a ddwg.

[s] Pen. 4. 2.

18 A dyged hwrdd perffeithgwbl o'r praidd, gyd â'th brîs di, at yr offeiriad yn offrwm dros gamwedd: a gwnaed yr offeiriad gymmod drosto am ei amryfusedd a gamgymmerodd efe, ac yntef heb wybod; a maddeuir iddo.

19 Aberth dros gamwedd yw hyn: camwedd a wnaeth yn ddiau yn erbyn yr ARGLWYDD.

PEN. VI.

1 *Yr offrwm dros gamwedd mewn pechodau a wneler trwy wybod. 8 Cyfraith y poeth-offrwm, 14 A'r bwyd-offrwm. 19 Yr offrwm wrth gyssegru offeiriad. 24 Cyfraith y pech-offrwm.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foses, gan ddywedyd,

[a] Num. 5. 6. 2 [a] O's pecha dŷn a gwneuthur camwedd yn erbyn yr ARGLWYDD, a dywedyd celwydd wrth ei gymmydog am yr hyn a rodded atto i'w gadw, neu am yr hyn y rhoddes efe ei law, neu yn yr hyn trwy drawsder a ddygodd efe, neu yn yr hyn y twyllodd ei gymmydog;

3 Neu o's cafodd beth gwedi ei golli, a dywedyd celwydd am dano, neu dyngu yn anudon, am ddim o'r holl bethau a wnelo dŷn, gan bechu ynddynt:

4 Yna am iddo bechu a bod yn euog, bydded iddo roddi ynei ôl y trais a dreisiodd efe,

2514. efe, neu 'r peth a gafodd trwy dwyll, neu 'r peth a adawyd i gadw gyd ag ef, neu 'r peth wedi ei golli a gafodd efe;

5 Neu beth bynnag y tyngodd efe anudon
b Pen. 5. 16. am dano, b taled hynny erbyn ei ben, a 'chwaneged ei bummed ran atto: † ar y
† Heb. *yn nyad ei gamwedd.* dydd yr offrymmo drcs gamwedd, rhodded ef i'r neb a'i piau:

6 A dyged i'r ARGLWYDD ei offrwm dros gamwedd, hwidd perffeithgwbl o'r
c Pen. 5. 16. praidd, c gyd â'th brîs di, yn offrwm dros gamwedd, at yr offeiriad.

7 A gwnaed yr offeiriad gymmod drofto ger bron yr ARGLWYDD: a maddeuir iddo, am ba beth bynnag a wnaeth, i fod yn euog o hono.

8 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foſes, gan ddywedyd,

9 Gorchymmyn i Aaron, ac i'w feibion, gan ddywedyd, Dymma gyfraith y poeth-offrwm: (poeth-offrwm yw, o herwydd y lloſgi ar yr allor ar hŷd y nôs hyd y borau, a than yr allor a gynneuir arni.)

d Ecſod. 28. 40, 41. 43. 10 d Gwiſged yr offeiriad hefyd ei lïeinwiſg am dano, a gwiſged lodrau lïain am ei gnawd, a choded y lludw lle 'r yſſodd y tân y poeth-aberth ar yr allor, a goſoded ef
e Pen. 1. 16. e ger llaw 'r allor.

11 A dioſged ei wiſgoedd, a gwiſged ddillad eraill, a dyged allan y lludw i'r tu
f Pen. 4. 12. allan i'r gwerſyll, f i le glân.

12 A chynneuer y tân ſydd ar yr allor arni; na ddiffodded: ond lloſged yr offeiriad goed arni bob borau: a threfned y poeth-offrwm arni, a lloſged g wêr yr aberth hedd arni.
g Pen. 3. 3, 9, 14.

13 Cynneuer y tân bob amſer ar yr allor: na ddiffodded.

h Pen. 2. 1. Num. 15. 4. 14 ¶ h Dymma hefyd gyfraith y bwyd-offrwm: dyged meibion Aaron ef ger bron yr ARGLWYDD o flaen yr allor:

15 A choded o hono yn ei law o beillied y bwyd-offrwm, ac o'i olew; a'r holl thus yr hwn *ſydd* ar y bwyd-offrwm, a lloſged ei
i Pen. 2. 2, 9. i goffadwriaeth ef ar yr allor, yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

k Pen. 2. 3. 16 k A'r gweddill o hono a fwyty Aaron a'i feibion; yn groyw y bwytâir ef: l yn
l Pen. 10. 12. y lle ſanctaidd o fewn cynteddfa pabell y cyfarfod y bwytânt ef.

m Num. 18. 9, 10. 17 Na phober ef trwy lefain: m rhoddais ef yn rhan iddynt o'm haberthau tanllyd:
n Pen. 2. 3. n peth ſancteiddiolaf yw hyn, megis yr aberth dros bechod, a'r aberth dros gamwedd.

18 Pob gwrryw o blant Aaron a fwytânt hyn: deddf dragywyddol fydd yn eich cenhedlaethau, am aberthau tanllyd yr ARGLWYDD: o pob un a gyffyrddo â hwynt
o Ecſod. 29. 37. Pen. 22. 4, 5, 6. fydd ſanctaidd.

19 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

P Ecſod. 29. 2. 20 P Dymma offrwm Aaron, a'i feibion, yr hwn a offrymmant i'r ARGLWYDD ar y dydd yr enneinir ef: degfed ran
q Ecſod. 16. 36. q Epha o beillied yn fwyd-offrwm gwaſtadol, ei hanner y borau, a'i hanner bryd nawn.

21 Gwneler ef trwy olew mewn padell; *yna* y dygi ef i mewn wedi ei graſu; ac offrymma ddarnau y bwyd-offrwm wedi ei graſu, yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

r Pen. 4. 3. 22 A'r offeiriad o'i feibion ef, r yr hwn a enneinir yn ei le ef, gwnaed hyn, *trwy*
s Ecſod. 29. 25. ddeddf dragywyddol, s lloſger y cwbl i'r ARGLWYDD.

23 A phob bwyd-offrwm dros yr offeiriad a fydd wedi ei loſgi oll: na fwytäer ef. 2514.

24 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foſes, gan ddywedyd,

25 Llefara wrth Aaron ac wrth ei feibion, gan ddywedyd, t Dymma gyfraith yr aberth dros bechod, u yn y lle y lleddir y poeth-offrwm y lleddir yr aberth dros bechod ger bron yr ARGLWYDD; x ſancteiddiolaf yw efe.
t Pen. 4. 2. u Pen. 1. 3, 5, 11. a 4. 24, 29, 33. x Pen. 21. 22.

26 y Yr offeiriad a'i hoffrymmo dros bechod a'i bwyty, yn y lle ſanctaidd y bwytäir ef, yng nghynteddfa pabell y cyfarfod.
y Num. 18. 9.

27 Beth bynnag a gyffyrddo â'i gîg ef a fydd ſanctaidd: a phan daeneller o'i waed ef ar ddilledyn, golch yn y lle ſanctaidd yr hyn y taenellodd *y gwaed* arno.

28 A z thorrer y lleſtr pridd y berwer ef ynddo; ond o's mewn lleſtr prês y berwir ef, yſgwrier a golcher ef mewn dwfr.
z Pen. 11. 33.

29 Bwytäed pob gwrryw ym myſg yr offeiriaid ef: ſancteiddiolaf yw efe.
a Pen. 4. 7, 11, 12, 18, 21.

30 a Ac na fwytäer un offrwm dros bechod, yr hwn y dygir o'i waed i babell y cyfarfod, i wneuthur cymmod yn y lle ſanctaidd, *ona* lloſger mewn tân.
b 16. 27. Heb. 13. 11.

PEN. VII.

1 *Cyfraith yr offrwm dros gamwedd,* 11 *a'r aberthau hedd,* 12 *pa un bynnag fo ai aberth diolch,* 16 *ai adduned, ai rhodd o wirfodd.* 22 *Gwahardd y braſder a'r gwaed.* 28 *Rhan yr offeiriaid o'r aberthau hedd.*

a DYmma hefyd gyfraith yr offrwm dros gamwedd: b ſancteiddiolaf yw.
a Pen. 5, 6. b Pen. 21. 22.

2 c Yn y man lle lladdant y poeth-offrwm y lladdant yr aberth dros gamwedd; a'i waed a daenella efe ar yr allor o amgylch.
c Pen. 1. 3, 5, 11. a 4. 24, 29, 33.

3 A'i d holl wêr a offrymma efe o hono; y gloren hefyd a'r weren fol,
d Ecſod. 29. 13. Pen. 3. 4, 10. a 4. 8, 9.

4 A'r ddwy aren, a'r gwêr *ſyddo* arnynt, hyd y tynewyn: a'r rhwyden oddi ar yr afu, yng nghŷd â'r arennau, a dyn efe ymmaith.

5 A lloſged yr offeiriad hwynt ar yr allor yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD: aberth dros gamwedd *yw*.

6 e Pob gwrryw ym myſg yr offeiriaid a'i bwyty: yn y lle ſanctaidd y bwytâir ef; ſancteiddiolaf yw.
e Num. 18. 9, 10.

7 Fel y *mae* yr aberth dros bechod, felly *y bydd* f yr aberth dros gamwedd; un gyfraith *ſydd* iddynt; yr offeiriad, yr hwn a wnâ gymmod ag ef, a'i piau.
f Pen. 6. 26.

8 A'r offeiriad a offrymmo boeth-offrwm neb, yr offeiriad a gaiff iddo ei hun groen y poeth-offrwm a offrymmodd efe.

9 A g phob bwyd-offrwm a graſer mewn ffwrn, a'r hyn oll a wneler mewn padell, neu ar radell, fydd eiddo 'r offeiriad a'i hoffrymmo.
g Pen. 2. 3, 10. Num. 18. 9.

10 A phob bwyd-offrwm wedi ei gymyſgu trwy olew, neu yn ſych, a fydd i holl feibion Aaron, bob un fel ei gilydd.

11 h Dymma hefyd gyfraith yr ebyrth hedd a offrymma efe i'r ARGLWYDD.
h Pen. 3. 1. a 22. 18, 21.

12 O's yn lle diolch yr offrymma efe hyn, offrymmed gyd â 'r aberth diolch deiſennau croyw, wedi eu cymmyſgu trwy olew; ac afrllad croyw, wedi eu hiro ag olew; a pheillied wedi ei graſu 'n deiſennau, wedi eu cymmyſgu ag olew.

13 Heb law y teiſennau, offrymmed fara lefeinllyd *yn* ei offrwm gyd â'i hedd-aberth o ddiolch.

14 Ac

2514.

14 Ac offrymmed o hyn un *dorth* o'r holl offrwm, yn offrwm dyrchafael i'r ARGLWYDD; *a* bydded *hwnnw* eiddo 'r offeiriad a daenello waed yr ebyrth hedd.

15 A chig ei hedd-aberth o ddiwrnod a fwytäir y dydd yr offrymmir ef: na adawer *dim* o hono hyd y borau.

i Pen. 19. 7, 8.

16 Ond i o's adduned neu offrwm gwirfodd fydd aberth ei offrwm ef, y dydd yr offrymmo efe ei aberth bwytäer ef: a thrannoeth bwytäer yr hyn fyddo yn weddill o hono.

17 Ond yr hyn a fyddo o gig yr aberth yn weddill y trydydd dydd, lloſger yn tän.

18 Ac o's bwytäir dim o gig offrwm ei ebyrth hedd ef o fewn y trydydd dydd, ni byddir boddlon i'r hwn a'i hoffrymmo ef, *ac* ni's cyfrifir iddo, ffieiddbeth fydd: a'r dŷn a fwyty o hono a ddwg ei anwiredd.

19 A'r cig a gyffyrddo â dim aflan, ni fwytäir; mewn tän y lloſgir ef: a'r cig *arall*, pob glän a fwyty o hono.

20 A'r dŷn a fwytao gig yr hedd-aberth, yr hwn *a berthyn* i'r ARGLWYDD, k a'i aflendid arno, l torrir ymmaith y dŷn hwnnw o fyſg ei bobl.

k Pen. 15. 3.
l Gen. 17. 14.

21 Ac o's dŷn a gyffwrdd â dim aflan, *ſef* ag m aflendid dŷn, neu ag anifail n aflan, neu ag un ffieiddbeth aflan, a bwyta o gig yr heddaberth, yr hwn a *berthyn* i'r ARGLWYDD; yna y torrir ymmaith y dŷn hwnnw o fyſg ei bobl.

m Pen. 12, a 13, a 15.
n Pen. 11. 24, 28.

22 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foſes, gan ddywedyd,

23 Llefara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, o Na fwytëwch ddim gwêr eidion, neu ddafad, neu afr.

o Pen. 3. 17.

24 Etto gwêr burgyn, neu wêr yſglyfaeth a ellir ei weithio mewn pob gwaith: ond gan fwyta na fwytëwch *ef*.

25 O herwydd pwy bynnag a fwytao wêr yr anifail, o'r hwn yr offrymmir aberth tanllyd i'r ARGLWYDD; torrir ymmaith yr enaid a'i bwytao o fyſg ei bobl.

26 p Na fwytëwch ychwaith ddim gwaed o fewn eich cyfanneddau, o'r eiddo aderyn nac o'r eiddo anifail.

p Gen. 9. 4. Pen. 3. 17. a 17. 14.

27 Pob enaid a fwytao ddim gwaed, torrir ymmaith yr enaid hwnnw o fyſg ei bobl.

28 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

29 Llefara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, Y neb a offrymmo ei aberth hedd i'r ARGLWYDD, dyged ei rôdd o'i aberth hedd i'r ARGLWYDD.

30 q Ei ddwylaw a ddygant ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, y gwêr ynghŷd a'r barwyden a ddwg efe: r y barwyden *fydd* i'w chwhwfan, yn offrwm cwhwfan ger bron yr ARGLWYDD.

q Pen. 3. 3, 4, 9, 14.
r Ecſ. 29. 24, 27.

31 A lloſged yr offeiriad y gwêr ar yr allor: a bydded y barwyden i Aaron ac i'w feibion.

32 Rhoddwch hefyd y balfais ddehau yn offrwm dyrchafael i'r offeiriad, o'ch ebyrth hedd.

33 Yr hwn o feibion Aaron a offrymmo waed yr ebyrth hedd, a'r gwêr, bydded iddo ef yr yſgwyddog ddehau yn rhan.

s Ecſodus 29. 28. Pen. 10. 14. Num. 18. 18. Deut. 18. 3.

34 O herwydd s barwyden y cwhwfan, ac yſgwyddog y dyrchafael, a gymmerais i gan feibion Iſrael o'i hebyrth hedd, ac a'i rhoddais hwynt i Aaron yr offeiriad, ac i'w feibion trwy ddeddf dragywyddol, oddi wrth feibion Iſrael.

35 ¶ Hyn yw *rhan* enneiniad Aaron, ac enneiniad ei feibion, o ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, yn y dydd y neſaodd efe hwynt i offeiriadu i'r ARGLWYDD:

36 Yr hwn a orchymynnodd yr ARGLWYDD ei roddi iddynt, t y dydd yr enneiniodd efe hwynt allan o feibion Iſrael *trwy* ddeddf dragywyddol, trwy eu cenhedlaethau.

t Ecſod. 40. 13, 15. Pen. 8. 12, 30.

37 Dymma gyfraith y poeth-offrwm, y bwyd-offrwm, a'r aberth dros bechod, a'r aberth dros gamwedd, a'r cyſſegriadau, a'r aberth hêdd;

38 Yr hon a orchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foſes ym mynydd Sinai, yn y dydd y gorchymynnodd efe i feibion Iſrael offrymmu eu hoffrymmau i'r ARGLWYDD, yn anialwch Sinai.

PEN. VIII.

1 *Moſes yn cyſſegru Aaron a'i feibion.* 14 *Eu haberth dros bechod.* 18 *Eu poeth-offrwm.* 22 *Hwrdd y cyſſegriadau.* 31 *Ille a'r amſer y cyſſegrid hwynt.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 a Cymmer Aaron a'i feibion gyd ag ef, a'r b gwiſgoedd, ac c olew 'r enneiniad, a buſtach yr aberth dros bechod, a dau hwrdd, a chawell y bara croyw:

a Ecſod. 29. 1.
b Ecſod. 28. 2, 4.
c Ecſod. 30. 24.

3 A chaſgl yr holl gynnulleidfa ynghŷd i ddrws pabell y cyfarfod.

4 A gwnaeth Moſes fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD iddo: a chaſglwyd y gynnulleidfa, i ddrws pabell y cyfarfod.

5 A dywedodd Moſes wrth y gynnulleidfa, d dymma 'r peth a orchymynnodd yr ARGLWYDD ei wneuthur.

d Ecſod. 29. 4.

6 A Moſes a ddug Aaron a'i feibion: ac a'i golchodd hwynt â dwfr.

7 Ac efe a roddes am dano ef e y bais, ac a'i gwregyſodd ef â'r gwregys, ac a wiſgodd y fantell am dano, ac a roddes yr Ephod am dano, ac a'i gwregyſodd â gwregys cywraint yr Ephod, ac a'i caeodd am dano ef.

e Ecſod. 28. 4.

8 Ac efe a oſododd y ddwyfronneg arno, ac a f roddes yr Urim a'r Thummim yn y ddwyfronneg.

f Ecſod. 28. 30.

9 Ac efe a oſododd y meitr ar ei ben ef, ac a oſododd ar y meitr ar ei dalcen ef, y dalaith aur, y goron ſanctaidd, fel y g gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD i Foſes.

g Ecſod. 28. 37, &c.

10 h A Moſes a gymmerodd olew 'r enneiniad, ac a enneiniodd y tabernacl, a'r hyn oll *oedd* ynddo; ac a'i cyſſegrodd hwynt:

h Ecſod. 30. 26.

11 Ac a daenellodd o hono ar yr allor ſaith waith, ac a enneiniodd yr allor a'i holl leſtri, a'r noe hefyd a'i throed, i'w cyſſegru.

12 Ac efe i a dywalltodd o olew 'r enneiniad ar ben Aaron, ac a'i henneiniodd ef, i'w gyſſegru.

i Ecſod. 29. 7. a 30. 30. Pſ. 133. 2. Eccl. 45. 15.

13 k A Moſes a ddug feibion Aaron, ac a wiſgodd beiſiau am danynt, a gwregyſodd hwynt â gwregyſau, ac a † oſododd gappiau am eu pennau, fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

k Ecſod. 29. 8. † Heb. *rwymodd.*

14 l Ac efe a ddug fuſtach yr aberth dros bechod; ac Aaron a'i feibion a roddaſant eu dwylaw ar ben buſtach yr aberth dros bechod.

l Ecſod. 29. 10.

15 Ac efe *a'i* lladdodd, a Moſes a gymmerth y gwaed, ac a'i rhoddes ar gyrn yr allor o amgylch â'i tŷs; ac m a burodd yr allor, ac a dywalltodd y gwaed wrth waelod yr allor, ac a'i cyſſegrodd hi i wneuthur cymmod arni.

m Ecſod. 29. 36.

16 Efe

2514.

16 Efe a gymmerodd hefyd yr holl wêr *oedd* ar y perfedd, a'r rhwyden oddi ar yr afu, a'r ddwy aren a'i gwêr, a Moſes a'i lloſgodd ar yr allor.

17 A'r buſtach, a'i groen, a'i gig, a'i ſiſwail, a loſgodd efe mewn tân o'r tu allan i'r gwerſyll; fel [n] y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

[n] Ecſod. 29. 14. Pen. 4. 11.

18 ¶ [o] Ac efe a ddûg hwrdd y poeth-offrwm; ac Aaron a'i feibion a oſodaſant eu dwylaw ar ben yr hwrdd.

[o] Ecſod. 29. 15.

19 Ac efe a'i lladdodd; a Moſes a daenellodd y gwaed ar yr allor o amgylch.

20 Ac efe a dorrodd yr hwrdd yn ddarnau, a lloſgodd Moſes y pen, y darnau, a'r gwêr.

21 Ond y perfedd a'r traed a olchodd efe mewn dwfr, a lloſgodd Moſes yr hwrdd oll ar yr allor: poeth-offrwm *yw* hwn, i *fod* yn arogl peraidd ac yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD: fel [p] y gorchymynnodd yr ARGLWYDD i Foſes.

[p] Ecſod. 29. 18.

22 ¶ Ac [q] efe a ddûg yr ail hwrdd, ſef hwrdd y cyſſegriad: ac Aaron a'i feibion a oſodaſant eu dwylaw ar ben yr hwrdd.

[q] Ecſod. 29. 19.

23 Ac efe a'i lladdodd, a Moſes a gymmerodd o'i waed, ac a'i rhoddes ar gwr iſaf cluſt ddehau Aaron, ac ar fawd ei law ddehau, ac ar fawd ei droed dehau.

24 Ac efe a ddug feibion Aaron, a Moſes a roes o'r gwaed ar gwr iſaf eu cluſt ddehau, ac ar fawd eu llaw ddehau, ac ar fawd eu troed dehau: a thaenellodd Moſes y gwaed ar yr allor oddi amgylch.

25 Ac efe a gymmerodd hefyd y gwêr, a'r gloren, a'r holl wêr *oedd* ar y perfedd, a'r rhwyden oddi ar yr afu, a'r ddwy aren a'i braſder, a'r yſgwyddog ddehau.

26 A chymmerodd o gawell y bara croyw yr hwn *oedd* ger bron yr ARGLWYDD, un deiſen groyw, ac un deiſen o fara olewêdig, ac un afrlladen, ac a'i goſododd ar y gwêr, ac ar yr yſgwyddog ddehau:

27 Ac a roddes y cwbl [r] ar ddwylaw Aaron, ac ar ddwylaw ei feibion, ac a'i cwhwfanodd hwynt yn offrwm cwhwfan, ger bron yr ARGLWYDD.

[r] Ecſod. 29. 24, &c.

28 A Moſes a'i cymmerth oddi ar eu dwylaw hwynt, ac a'i lloſgodd ar yr allor, ar yr offrwm poeth: dymma gyſſegriadau o arogl peraidd: dymma aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

29 Cymmerodd Moſes y barwyden hefyd, ac a'i cwhwfanodd yn offrwm cwhwfan ger bron yr ARGLWYDD: [s] rhan Moſes o hwrdd y cyſſegriad oedd hi, fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

[s] Ecſod. 29. 26.

30 A [t] chymmerodd Moſes o olew 'r enneiniad, ac o'r gwaed *oedd* ar yr allor, ac a'i taenellodd ar Aaron, ar ei wiſgoedd, ar ei feibion hefyd, ac ar wiſgoedd ei feibion ynghŷd ag ef: ac efe a gyſſegrodd Aaron, a'i wiſgoedd, a'i feibion hefyd, a gwiſgoedd ei feibion ynghŷd ag ef.

[t] Ecſod. 29. 21. a 30. 30.

31 ¶ A dywedodd Moſes wrth Aaron, ac wrth ei feibion, [u] Berwch y cig *wrth* ddrws tabell y cyfarfod; ac yno bwyteẅch ef, a'r bara hefyd *ſydd* ynghawell y cyſſegriadau, megis y gorchymmynnais, gan ddywedyd, Aaron a'i feibion a'i bwyty ef.

[u] Ecſod. 29. 31.

32 A'r gweddill o'r cig, ac o'r bara a loſgwch yn tân.

33 Ac nac ewch dros ſaith niwrnod allan o ddrws tabell y cyfarfod, hyd y dydd y cyflawner dyddiau eich cyſſegriadau: o herwydd [x] ſaith niwrnod y bydd efe yn eich cyſſegru chwi.

[x] Ecſod. 29. 30, 35.

34 Megis y gwnaeth efe heddyw, y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wneuthur, i wneuthur cymmod droſoch. 2514.

35 Ac arhoſwch *wrth* ddrws pabell y cyfarfod ſaith niwrnod ddydd a nôs, a chedwch wiliadwriaeth yr ARGLWYDD, fel na byddoch feirw: canys fel hyn i'm gorchymynnwyd.

36 A gwnaeth Aaron a'i feibion yr holl bethau a orchymynnodd yr ARGLWYDD trwy law Moſes.

PEN. IX.

1 Yr offrymmau cyntaf a offrymmodd Aaron droſto ei hun a'r bobl. 8 Y pech-offrwm, 12 a'r poeth-offrwm droſto ei hun. 15 Yr offrymmau dros y bobl. 23 Moſes ac Aaron yn bendithio 'r bobl. 24 Tân yn dyfod oddiwrth yr Arglwydd ar yr allor.

YNa y bu ar yr wythfed dydd i Foſes alw Aaron a'i feibion, a henuriaid Iſrael;

2 Ac efe a ddywedodd wrth Aaron, [a] Cymmer it' lô ieuange yn aberth dros bechod, a hwrdd yn boeth-offrwm, o rai perffeithgwbl, a dwg *hwy* ger bron yr ARGLWYDD.

[a] Pen. 4. 3.

3 Llefarodd hefyd wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, [b] Cymmerwch ſyn gafr, yn aberth dros bechod, a lô, ac oen, blwyddiaid perffeithgwbl, yn boeth-offrwm;

[b] Pen. 4. 23. Ezra 6. 17.

4 Ac eidion, a hwrdd, yn aberth hedd, i aberthu ger bron yr ARGLWYDD; a bwyd-offrwm wedi ei gymmyſgu trwy olew: o herwydd [c] heddyw yr ymddengys yr ARGLWYDD i chwi.

[c] Ad. 23.

5 ¶ A dygaſant yr hyn a orchymynnodd Moſes ger bron pabell y cyfarfod: a'r holl gynnulleidfa a ddaethant yn agos, ac a ſaſaſant ger bron yr ARGLWYDD.

6 A dywedodd Moſes, Dymma 'r peth a orchymynnodd yr ARGLWYDD i chwi ei wneuthur; ac ymddengys gogoniant yr ARGLWYDD i chwi.

7 Dywedodd Moſes hefyd wrth Aaron, Dôs at yr allor, ac [d] abertha dy aberth dros bechod, a'th boeth-offrwm, a gwnâ gymmod droſot dy hun, a thros y bobl; ac abertha offrwm y bobl, a gwnâ gymmod droſtynt, fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD.

[d] Heb. 5. 3. a 7, 27. a 9. 7.

8 ¶ Yna y neſaodd Aaron at yr allor, ac a laddodd lô yr aberth dros bechod, yr hwn *oedd* droſto ef ei hun.

9 A meibion Aaron a ddygaſant y gwaed atto, ac efe a wlychodd ei fys yn y gwaed, ac [e] a'i goſododd ar gyrn yr allor, ac a dywallodd y gwaed *arall* wrth waelod yr allor.

[e] Edrych Peu. 4. 7.

10 Ond efe a loſgodd ar yr allor o'r aberth dros bechod y gwêr a'r arennau, a'r rhwyden oddi ar yr afu, fel [f] y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

[f] Pen. 4. 8.

11 [g] A'r cig, a'r croen a loſgodd efe yn tân, o'r tu allan i'r gwerſyll.

[g] Pen. 4. 11.

12 Ac efe a laddodd y poeth-offrwm, a meibion Aaron a ddygaſant y gwaed atto, ac efe a'i taenellodd ar yr allor o amgylch.

13 A dygaſant y poeth-offrwm atto gyd â'i ddarnau, a'i ben hefyd; ac efe a'i lloſgodd hwynt ar yr allor.

14 Ac efe a olchodd y perfedd a'r traed, ac a'i lloſgodd hwynt ynghŷd a'r offrwm poeth ar yr allor.

15 ¶ Hefyd efe a ddug offrwm y bobl, ac a gymmerodd fwch yr aberth dros bechod y bobl, ac a'i lladdodd, ac a'i hoffrymmodd dros bechod, fel y cyntaf.

[h] Pen. 1. 3, 10. ‡ Neu, *oratinhâd*

16 Ac efe a ddug y poeth-offrwm, ac a'i hoffrymmodd [h] yn ôl y ‡ ddefod.

17 Ac efe a ddug [i] y bwyd-offrwm, ac a lanwodd ei law o hono, ac *a'i* lloſgodd ar yr allor [k] heb law poeth-offrwm y borau.

18 Ac efe a laddodd y buſtach a'r hwrdd, [l] yn aberth hedd, yr hwn *oedd* dros y bobl: a meibion Aaron a ddygaſant y gwaed atto, ac efe a'i taenellodd ar yr allor o amgylch.

19 *Dygaſant* hefyd wêr y buſtach a'r hwrdd, y gloren, a'r weren fôl, a'r arennau, a'r rhwyden oddi ar yr afu.

20 A goſodaſant y gwêr ar y parwydennau, ac efe a loſgodd y gwêr ar yr allor.

21 Y parwydennau hefyd, a'r yſgwyddog ddehau a gwhwfanodd Aaron [m] yn offrwm cwhwfan ger bron yr ARGLWYDD, fel y gorchymynnodd Moſes.

22 A chododd Aaron ei law tu ag at y bobl, ac [n] a'i bendithiodd; ac a ddaeth i wared o wneuthur yr aberth dros bechod, a'r poeth-offrwm, a'r ebyrth hedd.

23 A Moſes ac Aaron a aethant i babell y cyſarfod, a daethant allan, ac a fendithiaſant y bobl, a gogoniant yr ARGLWYDD a ymddangoſodd i'r holl bobl.

24 A [o] daeth tân allan oddi ger bron yr ARGLWYDD, ac a yſſodd y poeth-offrwm, a'r gwêr, ar yr allor: a gwelodd yr holl bobl, a gwaeddaſant, a chwympaſant ar eu hwynebau.

PEN. X.

1 *Nadab ac Abihu am offrymmu tân dieithr a loſgir gan dân. 6 Gwaraſun i Aaron ac i'w feibion alaru am danynt. 8 Gwahardd gwin i'r offeiriaid pan ſônt ar ſyned i'r babell. 12 Y gyfraith ynghŷlch bwyta pethau ſanctaidd. 19 Eſgus Aaron am ei throſeddu.*

YNa [a] Nadab ac Abihu, meibion Aaron, a gymmeraſant bob un ei thuſêr, ac a roddaſant dân ynddynt, ac a oſodaſant arogldarth ar hynny, ac a offrymmaſant ger bron yr ARGLWYDD dân dieithr, yr hwn ni orchymynnaſai efe iddynt.

2 A daeth tân allan oddi ger bron yr ARGLWYDD, ac a'i difaodd hwynt; a buant feirw ger bron yr ARGLWYDD.

3 A dywedodd Moſes wrth Aaron, Dymma 'r hyn a lefarodd yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Mi a ſanctaiddir yn y rhai [b] a neſânt attaf, a cher bron yr holl bobl i'm gogoneddir. A thewi a wnaeth Aaron.

4 A galwodd Moſes Miſael ac Elſaphan, meibion [c] Uziel, ewythr Aaron, a dywedodd wrthynt, Deuwch yn nês, dygwch eich brodyr oddi ger bron y cyſſegr allan o'r gwerſyll.

5 A neſâu a wnaethan', a'i dwyn hwynt yn eu peiſiau allan o'r gwerſyll, fel y llefaraſai Moſes.

6 A dywedodd Moſes wrth Aaron, ac wrth Eleazar, ac wrth Ithamar ei feibion, [d] Na ddioſgwch oddi am eich pennau, ac na rwygwch eich gwiſgoedd, rhag iwch' farw, a dyfod digoſaint ar yr holl gynnulleidfa: ond wyled eich brodyr chwi, holl dŷ Iſrael, am y lloſgiad a loſgodd yr ARGLWYDD.

7 Ac nac ewch allan o ddrws pabell y cyſarfod, rhag iwch' farw: o herwydd *bod* olew enneiniaid yr ARGLWYDD arnoch chwi. A gwnaethant fel y llefarodd Moſes.

8 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Aaron, gan ddywedyd,

9 [e] Gwin a dîod gadarn nac ŷf di, na'th feibion gyd â thi, pan ddeloch i babell y cyſarfod, fel na byddoch feirw: deddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau *ydd hyn.*

10 A *hynny* [f] er gwahanu rhwng cyſſegredig a digyſſegredig, a rhwng aflan a glân;

11 Ac i ddyſgu i feibion Iſrael yr holl ddeddfau a leſarodd yr ARGLWYDD wrthynt, trwy law Moſes.

12 ¶ A llefarodd Moſes wrth Aaron, ac wrth Eleazar, ac wrth Ithamar, y rhai a adawſid o'i feibion ef, Cymmerwch [g] ŷbwyd-offrwm ſydd yngweddill o ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, a bwytêwch yn groyw, ger llaw 'r allor: o herwydd [h] ſanctaiddiolaf yw.

13 A bwytêwch ef yn y lle ſanctaidd, o herwydd dy ran di, a rhan dy feibion di o ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD yw hyn: canys [i] fel hyn i'm gorchymynnwyd.

14 [k] Y barwyden gwhwfan hefyd, a'r yſgwyddog ddyrchafael a fwytêwch mewn lle glân; tydi, a'th feibion, a'th ferched, ynghŷd â thi: o herwydd hwynt a roddwyd yn rhan i ti, ac yn rhan i'th feibion di, o ebyrth hedd meibion Iſrael.

15 [l] Yr yſgwyddog ddyrchafael, a'r barwyden gwhwfan a ddygant ynghŷd ag ebyrth tanllyd o'r gwêr, i gwhwfan offrwm cwhwfan ger bron yr ARGLWYDD: a bydded i ti, ac i'th feibion gyd â thi, ‡ yn rhan dragywyddol; fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD.

16 ¶ A Moſes a geiſiodd yn ddyfal [m] fwch yr aberth dros bechod, ac wele ef wedi ei loſgi; ac efe a ddigiodd wrth Eleazar, ac Ithamar, y rhai a adawſid o feibion Aaron, gan ddywedyd,

17 Pa ham na fwytaſoch yr aberth dros bechod yn y lle ſanctaidd; o herwydd ſanctaiddiolaf *yw*, a *Duw* a'i rhoddodd i chwi, i ddwyn anwiredd y gynnulleidfa, gan wneuthur cymmod droſtynt, ger bron yr ARGLWYDD?

18 Wele ni ddygwyd ei waed ef i fewn y cyſſegr: ei fwyta a ddylaſech yn y cyſſegr, [n] fel y gorchymynnais.

19 A dywedodd Aaron wrth Moſes, Wele heddyw yr offrymmaſant eu haberth dros bechod, a'i poeth-offrwm ger bron yr ARGLWYDD: ac fel hyn y digwyddodd i mi: am hynny o'm bwytâwn aberth dros bechod heddyw, a fyddai hynny dda yngolwg yr ARGLWYDD?

20 A phan glybu Moſes *hynny*, efe a fu foddlon.

PEN. XI.

1 *Pa anifeiliaid a ellir, 4 a pha rai ni ellir eu bwyta. 9 Pa byſgod hefyd, 13 a pha adar. 29 Pa ymluſgiaid ſydd aflan.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes ac Aaron, gan ddywedyd wrthynt,

2 Lleferwch wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, [a] Dymma 'r anifeiliaid a fwytêwch, o'r holl anifeiliaid *ſydd* ar y ddaear.

3 Beth bynnag a hollto 'r ewin, ac a ffforchogo hollt yr ewinedd, ac a gnô ei gîl, o'r anifeiliaid, hwnnw a fwytêwch.

4 Ond y rhai hyn ni fwytêwch, o'r rhai a gnoant eu cil, ac o'r rhai a holltant yr ewin: y Cămel er ei fod yn cnoi *ei* gil, am nad yw yn hollti 'r ewin; aflan *ydd* i chwi.

5 A'r gwningen, am ei bod yn cnoi *ei* chîl, ac heb ffforchogi 'r ewin; aflan yw i chwi.

6 A'r yſgyfarnog, am ei bod yn cnoi *ei* chîl, ac heb ffforchogi 'r ewin; aflan yw i chwi.

7 [b] A'r llwdn hwch, am ei fod yn hollti 'r ewin, ac yn ffforchogi ffforchedd yr ewin, a heb gnoi *ei* gil; [c] aflan yw i chwi.

8 Na

i Pen. 2.
k Lef. 29.
l Pen. 3.
m Exod. 29. 24, 28. Pen. 7. 34.
n Num. 6. 23.
o Gen. 4. 4. Barn. 6. 21. 1 Bren. 18. 38. 2 Mac. 2. 10, 11.
a Num. 3. 3, 4. a 26. 61. 1 Cron. 24. 2.
b Exod. 19. 22. Eſay 52. 11.
c Exod. 6. 18. Num. 3. 19.
d Pen. 13. 45. a 21. 10. Num. 6. 6. Deut. 33. 9. Ezec. 24. 16.
e Exod. 44. 21. 1 Tim. 3. 3.
f Jer. 15. 19. Ezec. 22. 26. a 44. 23.
g Exod. 29. 2. Pen. 8. 2.
h Pen. 21. 22.
i Pen. 2. 3. a 6. 16.
k Exod. 29. 24. Pen. 7. 31, 34.
l Pen. 7. 29, 30.
‡ *Trwy ddedaf.*
m Pen. 9. 3.
n Pen. 6. 26.
a Deut. 14. 4. Act. 10. 12, 14.
b 2 Mac. 6. 18. a 7. 1.
c Eſay 65. 4. a 66. 3, 17.

8 Na fwytêwch o'i cîg hwynt, ac na chyffyrddwch a'i burgyn hwynt; [d] aflan *ydynt* i chwi.

9 ¶ Hyn a fwytêwch o bob dim a'r fydd yn y dyfroedd: pob peth *y mae* iddo aſgell a chen, yn y dyfroedd, yn y moroedd, ac yn yr afonydd, a'r rhai hynny a fwytêwch.

10 A phob dim nid *oes* iddo aſgell a chen, yn y moroedd, ac yn yr afonydd; o bob dim a ymſymmudo yn y dyfroedd, ac o bob peth byw, y rhai *fyddant* yn y dyfroedd, byddant ffiaidd gennych.

11 Byddant ffiaidd gennych: na fwytêwch o'i cîg hwynt, a ffieiddiwch eu burgyn hwy.

12 Yr hyn oll yn y dyfroedd ni *bydd* o ſgyll a chen iddo, ffieiddbeth fydd i chwi.

13 ¶ A'r rhai hyn a ffieiddiwch chwi o'r adar: na fwytêwch *hwynt*, ffieidd-dra ydynt: ſef yr eryr, a'r wyddwalch, a'r fôrwennol,

14 A'r fwltur, a'r barcud yn ei ryw,

15 Pob cigfran yn ei rhyw,

16 A chyw 'r eſtrys, a'r frân nôs, ar gôg, a'r gwalch yn ei ryw,

17 Ac aderyn y corphau, a'r fulfran, a'r dylluan,

18 A'r gogfran, a'r pelican, a'r biogen,

19 A'r ciconia, a'r crŷr yn ei rhyw, a'r gornchwigl, a'r yſtlym.

20 Pob ehediad a ymluſgo, *ac* a gerddo ar bedwar troed, ffieidd-dra yw i chwi.

21 Ond hyn a fwytêwch, o bob ehediad a ymluſgo, ac a gerddo ar bedwar *troed*, yr hwn y byddo coeſau iddo oddi ar ei draed, i neidio wrthynt ar hŷd y ddaear:

22 O'r rhai hynny, y rhai hyn a fwytêwch; [e] y Locuſt yn ei ryw, a'r Selam yn ei ryw, a'r Hargol yn ei ryw, a'r Hagab yn ei ryw.

23 A phob ehediad *arall* a ymluſgo, yr hwn y *mae* pedwar troed iddo, ffieidd-dra fydd i chwi.

24 Ac am y rhai hyn y byddwch aflan: pwy bynnag a gyffyrddo â'i burgyn hwynt a fydd aflan hyd yr hwyr.

25 A phwy bynnag a ddygo ddim o'i burgyn hwynt, golched ei ddillad, ac aflan fydd hyd yr hwyr.

26 Am bob anifail ſydd yn hollti 'r ewin, ac heb ei fforchogi, ac heb gnoi ei gîl, aflan yw y rhai hynny i chwi; aflan fydd pob un a gyffyrddo â hwynt.

27 Pob un hefyd a gerddo ar ei balfau, o bob anifail a gerddo ar bedwar *troed*, aflan ydynt i chwi: pob un a gyffyrddo a'i burgyn a fydd aflan hyd yr hwyr.

28 A'r hwn a ddygo eu burgyn hwynt, golched ei ddillad, a bydded aflan hyd yr hwyr: aflan ydynt i chwi.

29 ¶ A'r rhai hyn ſydd aflan i chwi o'r ymluſgiaid a ymluſgo ar y ddaear: ‡ y wenci, a'r [f] llygoden, a'r llyffant yn ei ryw,

30 A'r draenog, a'r lyſard, a'r 'ſtelio, a'r falwoden, a'r wâdd.

31 Y rhai hyn ydynt aflan i chwi o bob ymluſgiaid: pob dim a gyffyrddo â hwynt, pan fyddant feirw, a fydd aflan hyd yr hwyr.

32 A phob dim y cwympo *un* o honynt arno, wedi marw, a fydd aflan; pob lleſtr pren, neu wiſg, neu groen, neu ſâch, pob lleſtr y gwnelir dim gwaith ynddo, rhodder mewn dwfr, a bydded aflan hyd yr hwyr; felly y bydd glân.

33 A phob lleſtr pridd yr hwn y ſyrthio *un* o'r rhai hyn i'w fewn, aflan fydd yr hyn oll *fydd* o'i fewn, a [g] thorrwch yntau.

34 Aflan fydd pob bwyd a fwytâir; o'r hwn y dêl dwfr *aflan* arno: ac aflan fydd pob diod a yfir mewn lleſtr *aflan*.

35 Ac aflan fydd pob dim y cwympo *dim* o'i burgyn arno, y ſtwrn a'r badell a dorrir; aflan ydynt, ac aflan fyddant i chwi.

36 Etto glân fydd y ffynnon a'r pydew, lle mae † dyfroedd lawer: ond yr hyn a gyffyrddo a'i burgyn a fydd aflan.

37 Ac o's ſyrth *dim* o'i burgyn hwynt ar ddim hâd hauedig, yr hwn a heuir, glân yw efe.

38 Ond o's rhoddir dwfr ar yr hâd, a ſyrthio dim o'i burgyn hwynt arno ef; aflan fydd efe i chwi.

39 Ac o's bydd marw un anifail a'r ſydd i chwi yn fwyd, yr hwn a gyffyrddo â'i furgyn ef a fydd aflan hyd yr hwyr.

40 [h] A'r hwn a fwyty o'i furgyn ef, golched ei ddillad, a bydded aflan hyd yr hwyr: a'r hwn a ddygo ei furgyn ef, golched ei ddillad, a bydded aflan hyd yr hwyr.

41 A phob ymluſgiad a ymluſgo ar y ddaear fydd ffieidd-dra: na fwytâer ef.

42 Pob peth a gerddo ar ei dor, a phob peth a gerddo ar bedwar *troed*, a phob peth † aml ei draed, o bob ymluſgiad a ymluſgo ar y ddaear, na fwytêwch hwynt, canys ffieidd-dra ydynt.

43 [i] Na wnêwch eich eneidiau yn ffiaidd o blegid un ymluſgiad a ymluſgo, ac na fyddwch aflan o'i plegid, fel y byddech aflan o'i herwydd.

44 O herwydd myfi yw 'r ARGLWYDD eich Duw chwi: ymſancteiddiwch a [k] byddwch ſanctaidd, o herwydd ſanctaidd *ydwyf* fi: ac nac aflanhêwch eich eneidiau wrth un ymluſgiad a ymluſgo ar y ddaear.

45 Canys myfi *yw* 'r ARGLWYDD, yr hwn a'ch dug chwi o dir yr Aipht, i fod yn Dduw i chwi; byddwch chwithau ſanctaidd, canys ſanctaidd *ydwyf* fi.

46 Dymma gyfraith yr aniſeiliaid, a'r ehediaid, a phob peth byw a'r ſydd yn ymſymmud yn y dyfroedd, ac am bob peth byw a'r ſydd yn ymluſgo ar y ddaear:

47 I wneuthur gwahan rhwng yr aflan a'r glân, a rhwng yr anifail a fwytair a'r hwn ni's bwytâir.

PEN. XII.

Puredigaeth gwraig yn ôl eſgor.

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, O's gwraig a feichioga, ac a eſgor ar wrryw, yna [a] bydded aflan ſaith niwrnod: [b] fel dyddiau gwahaniaeth ei miſglwyf y bydd hi aflan.

3 A'r [c] wythfed dydd yr enwaedir ar gnawd ei ddïenwaediad ef.

4 A thri diwrnod ar ddeg ar hugain yr erys yngwâed ei phuredigaeth: na chyffyrdded â dim ſanctaidd, ac na ddeued i'r cyſegr, nes cyflawni dyddiau ei phuredigaeth.

5 Ond o's ar fenyw yr eſgor hi, yna y bydd hi aflan bythefnos, megis *yn* ei gwahaniaeth: a chwe diwrnod a thrugain yr erys yngwâed ei phuredigaeth.

6 A phan gyflawner dyddiau ei phuredigaeth ar fâb neu ferch, dyged oen blwydd yn offrwm poeth, a chyw colômen, neu durtur, yn aberth dros bechod, ac yr offeiriad i ddrws pabell y cyfarfod;

7 Ac

2514. 7 Ac offrymmed efe hynny ger bron yr ARGLWYDD, a gwnaed gymmod drosti: a hi a lanhêir oddi wrth gerddediad ei gwaed: dymma gyfraith yr hon a elgor ar wreiyw neu ar fenyw.

d Pen. 5. 7. Luc 2. 24. 8 d Ac o's ei llaw ni chyrraedd werth oen, yna cymmered ddwy durtur, neu ddau gyw colômen, y naill yn offrwm poeth, a'r llall yn aberth dros bechod: a gwnaed yr offeiriad gymmod drosti, a glân fydd.

PEN. XIII.

1 *Y Deddfau a'r arwyddion, wrth ba rai y cyfarwyddair yr offeiriad i adnabod y gwahan-glwyf.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Foses ac Aaron, gan ddywedyd,

2 Dŷn (pan fyddo yng nghrôen ei gnawd † chwydd, neu grammen, neu ddisgleirder, a bod ynghrôen ei gnawd ef megis pla y clwyf gwahanol,) a a ddygir at Aaron yr offeiriad, neu at un o'i feibion ef yr offeiriaid.

† Neu, *godiad.* a Deut. 17. 8. a 24. 8.

3 A'r offeiriad a edrych ar y pla ynghrôen y cnawd: o's y blewyn yn y pla fydd wedi troi yn wyn, a gwelediad y pla yn ddyfnach nâ chroen ei gnawd ef, pla gwahan-glwyf yw hwnnw: a'r offeiriad a'i hedrych, ac a'i barn yn aflan.

4 Ond o's y disgleirdeb fydd gwyn ynghrôen ei gnawd ef, ac heb fod yn îs ei weledigaeth nâ'r croen, a'i flewyn heb droi yn wyn, yna caued yr offeiriad ar y clwyfus saith niwrnod.

5 A'r seithfed dydd edrycched yr offeiriad ef; ac wele, o's sefyll y bydd y pla yn ei olwg ef, heb ledu o'r pla yn y croen, yna caued yr offeiriad arno saith niwrnod eilwaith.

6 Ac edrycched yr offeiriad ef yr ail seithfed dydd; ac wele, o's bydd y pla yn odywyll, heb ledu o'r pla yn y croen, yna barned yr offeiriad ef yn lân: crammen yw honno; yna golched ei wisgoedd, a glân fydd.

7 Ac o's y grammen gan ledu a leda yn y croen, wedi i'r offeiriad ei weled, i'w farnu yn lân, dangosed ef eilwaith i'r offeiriad.

8 Ac o's gwêl yr offeiriad, ac wele, ledu o'r grammen yny croen; yna barned yr offeiriad ef yn aflan: gwahan-glwyf yw.

9 ¶ Pan fyddo ar ddŷn bla gwahan-glwyf, dyger ef at yr offeiriad:

10 Ac edrycched yr offeiriad; yna o's chwydd gwyn *a fydd* yn y croen, a hwnnw wedi troi 'r blewyn yn wyn, a dim cig noeth byw yn y chwydd:

11 Hên wahan-glwyf yw hwnnw yng nghrôen ei gnawd ef, a barned yr offeiriad ef yn aflan; na chaued arno: o herwydd y mae efe yn aflan.

12 Ond o's y gwahan-glwyf gan darddu a dardda yn y croen, a gorchuddio o'r gwahan-glwyf holl groen y clwyfus, o'i ben hyd ei draed, pa le bynnag yr edrycho 'r offeiriad:

13 Yna edrycched yr offeiriad: ac wele, o's y gwahan-glwyf fydd yn cuddio ei holl gnawd ef, yna barned *yr offeiriad* y clwyfus yn lân; trodd yn wyn i gyd, glân yw.

14 A'r dydd y gwelir ynddo gig byw, aflan fydd.

15 Yna edrycched yr offeiriad ar y cig byw, a barned ef yn aflan; aflan yw 'r cig byw hwnnw: gwahan-glwyf yw.

16 Neu o's dychwel y cig byw a throi 'n wyn; yna deued at yr offeiriad:

17 Ac edrycched yr offeiriad arno, ac wele, o's trodd y pla yn wyn; yna barned yr offeiriad y clwyfus yn lân: glân yw efe.

18 ¶ Y cnawd hefyd y bu ynddo gornwyd yn ei groen, a'i iachâu,

19 A bod yn lle'r cornwyd chwydd gwyn, neu ddisgleirder gwyn-goch, a'i ddangos i'r offeiriad: 2514.

20 O's pan edrycho 'r offeiriad arno, y gwelir ef yn îs nâ'r croen, a'i flewyn wedi troi yn wyn; yna barned yr offeiriad ef yn aflan: gwahan-glwyf yw efe wedi tarddu o'r cornwyd.

21 Ond o's yr offeiriad a'i hedrych, ac wele ni bydd ynddo flewyn gwyn, ac ni bydd îs nâ'r croen, ond ei fod yn odywyll: yna caued yr offeiriad arno saith niwrnod.

22 Ac o's gan ledu y lleda yn y croen; yna barned yr offeiriad ef yn aflan: pla yw efe.

23 Ond o's y disgleirder a saif yn ei le heb ymledu, craith cornwyd yw efe, a barned yr offeiriad ef yn lân.

24 ¶ O's cnawd fydd a † llosgiad yn y croen, a bod i'r cig byw sy 'n llosgi ddisgleirder gwyngoch neu wyn: † Hebr. *llosgiad tân.*

25 Yna edrycheď yr offeiriad ef, ac wele, o's y blewyn yn y disgleirdeb fydd wedi troi yn wyn, ac yn îs i'w weled nâ'r croen; gwahan-glwyf yw hwnnw yn tarddu o'r llosgiad: a barned yr offeiriad ef yn aflan: pla gwahan-glwyf yw hwnnw.

26 Ond o's yr offeiriad a'i hedrych, ac wele ni bydd blewyn gwyn yn y disgleirder, ac ni bydd îs nâ'r croen, ond ei fod yn odywyll; yna caued yr offeiriad arno saith niwrnod.

27 Ac edrycheď yr offeiriad ef y seithfed dydd: o's gan ledu y lledodd yn y croen; yna barned yr offeiriad ef yn aflan: pla gwahan-glwyf yw hwnnw.

28 Ac o's y disgleirdeb a saif yn ei le, heb ledu yn y croen, ond ei fod yn odywyll; chwydd y llosgiad yw efe; barned yr offeiriad ef yn lân: canys craith y llosgiad yw hwnnw.

29 ¶ O's bydd gŵr neu wraig a phla arno mewn pen neu farf;

30 Yna edrycheď yr offeiriad y pla; ac wele o's îs y gwelir nâ'r croen, a blewyn melyn main ynddo; yna barned yr offeiriad ef yn aflan: y ddufrech yw hwnnw; gwahan-glwyf pen neu farf yw.

31 Ac o's yr offeiriad a edrych ar bla y ddufrech, ac wele ni bydd yn îs ei weled nâ'r croen, a heb flewyn du ynddo, yna caued yr offeiriad ar *yr hwn y bo arno* y ddufrech saith niwrnod.

32 Ac edrycheď yr offeiriad ar y pla y seithfed dydd; ac wele, o's y ddufrech ni bydd wedi lledu, ac ni bydd blewyn melyn ynddi, a heb fod yn îs gweled y ddufrech nâ'r croen:

33 Yna eillier ef, ac nac eillied *y fan y bydo* 'r ddufrech; a chaued yr offeiriad ar *berchen* y ddufrech saith niwrnod eilwaith.

34 A'r seithfed dydd edrycheď yr offeiriad ar y ddufrech: ac wele, o's y ddufrech ni lledodd yn y croen, ac ni bydd îs ei gweled nâ'r croen; yna barned yr offeiriad ef yn lân, a golched ei ddillad, a glân fydd.

35 Ond o's y ddufrech gan ledu a leda yn y croen, wedi ei lanhâu ef;

36 Yna edrycheď yr offeiriad ef, ac wele, o's lledodd y ddufrech yn y croen, na chwilied yr offeiriad am y blewyn melyn: y mae efe yn aflan.

37 Ond o's sefyll y bydd y ddufrech yn ei olwg ef, a blewyn du wedi tyfu ynddi:

2514. aeth y ddufrech yn jach, glân yw hwnnw, a barned yr offeiriad ef yn lân.

38 ¶ O's bydd ynghrôen cnawd gwŷr neu wraig lawer o ddiſglair fannau gwynnion;

39 Yna edrycheđ yr offeiriad; ac wele, o's bydd ynghrôen eu cnawd hwynt ddiſgleiriadau gwynnion wedi gordduo; brychni yw hynny yn tarddu yn y croen; glân yw efe.

† Heb. *hiſſer ei ben.* 40 A gŵr pan † ſyrthio gwallt ei ben, moel yw; *etto* glân ydd.

41 Ac o's o du ei wyneb y ſyrth gwallt ei ben, efe a ſydd tal-foel; *etto* glân ydd efe.

42 Ond pan fyddo anafod gwyn-goch yn y pen-foeledd, neu yn y tal-foeledd, gwahan-glwyf yw efe yn tarddu yn ei benfoeledd, neu yn ei dal-foeledd ef.

43 Ac edrycheđ yr offeiriad arno: ac wele o's bydd chwŷdd yr anafod yn wyngoch, yn ei benfoeledd, neu yn ei dalfoeledd ef, fel gwelediad gwahan-glwyf ynghrôen y cnawd,

44 Gŵr gwahan-glwyfus yw hwnnw, afflan yw; a'r offeiriad a'i barna ef yn llwyr-afflan: yn ei ben y *mae* ei bla.

b Ezec. 24. 17, 22. Mic. 3. 7. 45 A'r gwahan-glwyfus yr hwn y byddo pla arno, [b] bydded ei wiſgoedd ef wedi rhwygo, a'i ben yn noeth, a rhodded gauad ar ei wefus uchaf, a llefed, Aflan, aflan.

c Num. 5. 2. a 12. 14. 2 Bren. 7. 3. a 15. 5. 2 Cron. 26. 21. 46 Yr holl ddyddiau *y byddo* 'r pla arno, bernir ef yn aflan: aflan yw efe, triged ei hunan, [c] *bydded* ei drigſa allan o'r gwerſyll.

47 ¶ Ac o's dilledyn ſydd a phla gwahan-glwyf ynddo, o ddilledyn gwlân, neu o ddilledyn llîn,

48 Pa un bynnag ai yn yr yſtof, ai yn yr anwe o lîn, neu o wlân, neu mewn croen, neu mewn dim a wnaed o groen:

† Heb. *llcſtr*, neu *offeryn.* 49 O's gwyrddlas neu gôch ſydd yr anafod yn y dilledyn, neu yn y croen, neu yn yr yſtof, neu yn yr anwe, neu mewn † dim o groen; pla y gwahan-glwyf yw efe, a dangoſer ef i'r offeiriad.

50 Ac edrycheđ yr offeiriad ar y pla; a chaued ar y peth y bo 'r pla arno ſaith niwrnod.

51 A'r ſeithfed dydd edrycheđ ar y pla: o's y pla a ledodd yn y dilledyn, pa un bynnag ai mewn yſtof, ai mewn anwe, ai mewn croen, neu beth bynnag a wnaed o groen: gwahan-glwyf yſtôl yw y pla; aflan yw.

52 Am hynny lloſged y dilledyn hwnnw pa un bynnag ai yſtof, ai anwe, o wlân, neu o lîn, neu ddim o groen, yr hwn y byddo pla ynddo; canys gwahan-glwyf yſtôl yw efe, lloſger yn tân.

53 Ac o's edrych yr offeiriad, ac wele ni ledodd y pla mewn dilledyn, mewn yſtof, neu mewn anwe, neu ddim o groen;

54 Yna gorchymynned yr offeiriad iddynt olchi yr hyn y byddo'r pla ynddo, a chaued arno ſaith niwrnod eilwaith.

55 Ac edrycheđ yr offeiriad ar y pla wedi ei olchi: ac wele, o's y pla ni thrôdd ei liw, ac ni ledodd y pla, efe a ſydd aflan: lloſg ef yn tân; yſſiad yw, pa un bynnag y bo yn llwm, ai † o'r tu mewn, ai o'r tu allan.

† Heb. *yn ei ben neu ei ſalcen.* 56 Ac o's edrych yr offeiriad, ac wele 'r pla yn odywyll, yn ôl ei olchi; yna torred ef allan o'r dilledyn, neu o'r croen, neu o'r yſtof, neu o'r anwe.

57 Ond o's gwelir ef etto yn y dilledyn, yn yr yſtof, neu yn yr anwe, neu mewn dim o groen; tarddu y mae efe: lloſg yr hwn y *mae* 'r pla yndo yn tân.

B 58 A'r

58 A'r dilledyn, neu 'r yſtof, neu 'r anwe, neu pa beth bynnag o groen, y rhai a olcher; o's ymadawodd y pla â hwynt, a olchir eilwaith: a glân *ſydd*.

59 Dymma gyfraith pla gwahan-glwyf, mewn dilledyn gwlân, neu lîn, mewn yſtof, neu anwe, neu pa beth bynnag o groen, i'w farnu 'n lân, neu i'w farnu 'n aflan.

PEN. XIV.

1 Y Seremoniau a'r aberthau wrth lanhâu 'r gwahan-glwyfus. 33 Arwyddion y gwahan-glwyf mewn ty. 48 Y modd y glanhêir y tŷ hwnnw.

L Lefarodd yr ARGLWYDD heſyd wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Dymma gyfraith y gwahan-glwyfus, y dydd y glanhêir ef: [a] dyger ef at yr offeiriad:

3 A'r offeiriad a ddaw allan o'r gwerſyll, ac edrycheđ yr offeiriad; ac wele, o's pla 'r gwahan-glwyf a jachaodd ar y gwahan-glwyfus:

4 Yna gorchymynned yr offeiriad i'r hwn a lanhêir, gymmeryd dau aderyn y tô, byw *a* glân, a [b] choed Cedr, ac [c] Yſgarlad, ac [d] Iſop.

5 A gorchymynned yr offeiriad ladd y naill aderyn y tô mewn lleſtr pridd oddi ar ddwfr rhedegog.

6 A chymmered efe yr aderyn byw, a'r coed Cedr, a'r Yſgarlad, a'r Iſop, a throcheđ hwynt a'r aderyn byw heſyd yngwâed yr aderyn a laddwyd oddi ar y dwfr rhedegog.

7 A thaenelled ſeithwaith ar yr hwn a lanhêir oddi wrth y gwahan-glwyf, a barned ef yn lân, yna gollynged yr aderyn byw yn rhydd ar wyneb y maes.

8 A golcheđ yr hwn a lanhêir ei ddillad, ac eillieđ ei holl flew, ac ymolcheđ mewn dwfr; a glân ſydd: a deued wedi hynny i'r gwerſyll, a [e] thriged o'r tu allan i'w babell ſaith niwrnod.

9 A'r ſeithfed dydd bydded iddo eillio ei holl flew, ſef ei ben, a'i farf, ac aeliau ei lygaid; ïe eillied ei holl flew, a golcheđ ei ddillad, a golcheđ ei gnawd mewn dwfr, a glân ſydd.

10 A'r wythfed dydd cymmered ddau oen perffeithgwbl, ac un hesbin flwydd berffeithgwbl, a thair degſed ran o beillied [f] yn fwydoffrwm, wedi ei gymmyſgu trwy olew, ac un Log o olew.

11 A goſoddeđ yr offeiriad a lanhao 'r gŵr a lanhêir, hwynt heſyd, ger bron yr ARGLWYDD, *wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

12 A chymmered yr offeiriad un hesbwrn, ac [g] offrymmed ef yn aberth dros gamwedd, a'r Log o olew, a [h] chwhwianed hwynt yn offrwm cwhwſan ger bron yr ARGLWYDD.

13 A lladded ef yr oen, [i] yn y lle y lladder y pech-aberth, a'r poeth-offrwm, *ſef* yn y lle ſanctaidd: o herwydd [k] yr aberth dros gamwedd ſydd eiddo 'r offeiriad, yn gyſtal a'r pechaberth; [l] ſanctaiddiolaf yw.

14 A chymmered yr offeiriad o waed yr aberth dros gamwedd, a rhodded yr offeiriad ef [m] ar gwr i'ſaf-cluſt ddehau yr hwn a lanhêir, ac ar fawd ei law ddehau, ac ar fawd ei droed dehau ef.

15 A chymmered yr offeiriad o'r Log olew, a thywallted ar gledr ei law aſſiwy ei hun.

16 A gwlycheđ yr offeiriad ei fŷs dehau yn yr olew *ſydd* ar ei law aſſiwy, a thaenelled o'r olew â'i fŷs ſeithwaith ger bron yr ARGLWYDD.

17 Ac

[a] Mar. 8. 2, 4. Marc 1. 40, 44. Luc 5. 12. 14. a 17. [b] Num. 19. 6. [c] Heb. 9. 19. [d] Pſ. 51. 7. [e] Num. 12. 15. [f] Pen. 2. 1. [g] Pen. 4. 2. [h] Eſa. 28. 24. [i] Eſa. 28. 11. Pen. 3. 8. a 4. 4. [k] Pen. 7. 7. Ad. 10. [l] Pen. 2. 3. a 21. 22. [m] Eſod. 29. 20. Pen. 8. 23. Neu, *wrth.*

17 Ac o weddill yr olew *fyddo* ar ei law, y dŷd yr offeiriad ar gwr isaf cluſt ddehau yr hwn a lanheir, ac ar ſawd ei law ddehau, ac ar ſawd ei droed dehau, ar waed yr offrwm dros gamwedd.

18 A'r rhan arall o'r olew *fyddo* ar law 'r offeiriad a rydd eſe ar ben yr hwn ā lanheir; a gwnaed yr offeiriad gymmod droſto ger bron yr ARGLWYDD.

[n] Pen. 5. 1. 19 Ie offrymmed yr offeiriad [n] aberth dros bechod, a gwnaed gymmod dros yr hwn a lanheir oddi wrth ei aflendid, ac wedi hynny lladded y poeth-offrwm.

20 Ac aberthed yr offeiriad y poeth-offrwm, a'r bwyd-offrwm, ar yr allor: a gwnaed yr offeiriad gymmod droſto, a glān fydd.

[o] Pen. 5. 7. 21 Ond [o] o's tlawd fydd, a'i law heb gyrhaeddyd *hyn*; yna cymmered un oen, yn aberth dros gamwedd, i'w gwhwſanu, i wneuthur cymmod droſto, ac un ddegfed ran o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn ſwyd-offrwm, a Log o olew,

22 A dwy durtur, neu ddau gyw colomen, y rhai a gyrhaeddo ei law; a bydded un yn bechaberth, a'r llall yn boeth-offrwm.

23 A dyged hwynt yr wythfed dydd i'w lanhau eſ at yr offeiriad, wrth ddrws pabell y cyfarfod; ger bron yr ARGLWYDD.

24 A chymmered yr offeiriad oen yr offrwm dros gamwedd, a'r Log olew, a chwhwſaned yr offeiriad hwynt yn offrwm cwhwſan ger bron yr ARGLWYDD.

25 A lladded oen yr offrwm dros gamwedd, a chymmered yr offeiriad o waed yr offrwm dros gamwedd, a rhodded ar gwr iſaf cluſt ddehau yr hwn a lanheir, ac ar ſawd ei law ddehau, ac ar ſawd ei droed dehau.

26 A thywallted yr offeiriad o'r olew ar gledr ei law aſſwy ei hun.

27 Ac a'i fŷs dehau taenelled yr offeiriad o'r olew *fyddo* ar gledr ei law aſſwy ſeithwaith ger bron yr ARGLWYDD.

28 A rhodded yr offeiriad o'r olew *a fyddo* ar gledr ei law, ar gwr iſaf cluſt ddehau 'r hwn a lanheir, ac ar ſawd ei law ddehau, ac ar ſawd ei droed dehau, ar y man y *byddo* gwaed yr offrwm dros gamwedd.

29 A'r rhan arall o'r olew *fyddo* ar gledr llaw 'r offeiriad a rydd eſe ar ben yr hwn a lanheir, i wneuthur cymmod droſto ger bron yr ARGLWYDD.

30 Yna offrymmed un o'r turturau, neu o'r cywion colomennod, *ſef* o'r rhai a gyrhaeddo ei law ef;

31 Y rhai *(meddaf)* a gyrhaeddo ei law ef, un yn bech-aberth, ac un yn boeth-offrwm, ynghŷd ā'r bwyd-offrwm: a gwnaed yr offeiriad gymmod dros yr hwn a lanheir ger bron yr ARGLWYDD.

32 Dymma gyfraith yr un y *byddo* pla 'r gwahan-glwyf arno, yr hwn ni chyrraedd ei law [p] yr hyn a berthyn i'w lanhâd.

Ad. 10. 33 ¶ A lleſarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes ac Aaron, gan ddywedyd,

34 Pan ddeloch i dîr Canaan, yr hwn yr ydwyf yn ei roddi i chwi yn feddiant, o's rhoddaf bla gwahan-glwyf ar dŷ *o fewn* tîr eich meddiant;

35 A dyfod o'r hwn bïau 'r tŷ, a dangos i'r offeiriad gan ddywedyd, Gwelaf megis pla yn tŷ:

Neu, [‡] arloeſi. 36 Yna gorchymynned yr offeiriad iddynt [‡] arloeſi 'r tŷ, cyn dyfod yr offeiriad i weled y pla, fel na haloger yr hyn oll *a fyddo* yn tŷ; ac wedi hynny deued yr offeiriad i edrych y tŷ. 2514.

37 Ac edryched ar y pla; ac wele, o's y pla *fydd* ym mharwydydd y tŷ, yn agennau gwŷrddlesion, neu gochion, a'r olwg arnynt yn îs nā'r pared;

38 Yna aed yr offeiriad allan o'r tŷ, i ddrws y tŷ, a chaued y tŷ ſaith niwrnod.

39 A'r ſeithfed dydd deued yr offeiriad drachefn, ac edryched; ac o's lledodd y pla ym mharwydydd y tŷ,

40 Yna gorchymynned yr offeiriad iddynt dynnu 'r cerrig *y bydd* 'r pla arnynt, a bwriant hwynt allan o'r ddinas i le aflan.

41 A phared grafu 'r tŷ o'i ſewn o amgylch, a thywalltant y llwch a grafont o'r tu allan i'r ddinas i le aflan.

42 A chymmerant gerrig eraill, a goſodant yn lle 'r cerrig hynny, a chymmered bridd arall a phridded y tŷ.

43 Ond o's daw 'r pla dracheſn, a thar-ddu yn tŷ, wedi tynnu 'r cerrig, ac wedi crafu 'r tŷ, ac wedi priddo;

44 Yna doed yr offeiriad, ac edryched, ac wele, o's lledodd y pla yn y tŷ, gwahan-glwyf yſſol yw hwnnw yn y tŷ: aflan yw eſe.

45 Yna tynned y tŷ i lawr, ei gerrig, a'i goed, a holl bridd y tŷ: a bwried i'r tu allan i'r ddinas i le aflan.

46 A'r hwn a ddēl i'r tŷ yr holl ddyddiau y parodd eſe ei gau, eſe a fydd aflan hyd yr hwyr.

47 A'r hwn a gyſgo yn y tŷ, golched eī ddillad: felly yr hwn a fwytao yn tŷ golched ei ddillad.

48 Ac o's yr offeiriad gan ddyfod a ddaw, ac a edrych, ac wele ni ledodd y pla yn tŷ, wedi priddo 'r tŷ; yna barned yr offeiriad y tŷ yn lān, o herwydd iachâu 'r pla.

[q] Ad. 4. 49 A [q] chymmered i lanhâu 'r tŷ ddau aderyn y tô, a choed Cedr, ac yſgarlad, ac Iſop.

50 A lladded y naill aderyn mewn lleſtr pridd, oddi ar ddwfr rhedegog.

51 A chymmered y coed Cedr, a'r Iſop, a'r yſgarlad, a'r aderyn byw, a throched hwynt yng ngwaed yr aderyn a laddwyd, ac yn y dwfr rhedegog, a thaenelled ar y tŷ ſeithwaith.

52 A glanhāed y tŷ ā gwaed yr aderyn, ac ā'r dwfr rhedegog, ac ā'r aderyn byw, ac ā'r coed Cedr, ac ā'r Iſop, ac ā'r yſgarlad.

53 A gollynged yr aderyn byw allan o'r ddinas ar wyneb y maes, a gwnaed gymmod dros y tŷ; a glān fydd.

54 Dymma gyfraith am bob plā y clwyf gwahanol, ac am y [r] ddufrech,

[r] Pen. 13. 30.

55 Ac am wahan-glwyf gwiſg, a thŷ,

56 Ac am chwydd, a chrammen, a diſgleirdeb:

† Heb. *Yn nydd yr aflan ac ynnydd y glān.* 57 I ddyſgu † pa bryd y bydd aflan, a pha bryd *yn* lān: dymma gyfraith y gwahan-glwyf.

PEN. XV.

1 *Aflendid gwŷr yn eu diferlif.* 13 *Eu puredigaeth.* 19 *Aflendid gwragedd yn eu diferlif:* 28 *a'i puredigaeth.*

A Lleſarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes ac Aaron, gan ddywedyd,

2 Lleſerwch wrth feibion Iſrael, a dywedwch wrthynt, [a] Pob un pan fyddo diferlif yn rhedeg o'i gnawd a fydd aflan o blegid ei ddiferlif.

[a] Num. 5. 2.

3 A hyn fydd ei aflendid yn ei ddiferlif:

2514. o's ei gnawd ef a ddifera ei ddiferlif, neu ymattal o'i gnawd ef oddi wrth ei ddiferlif, ei aflendid ef yw hyn.

† Heb. *dodrefnyn.* 4 Pob gwely y gorweddo ynddo un diferllyd a fydd aflan: ac aflan fydd pob † peth yr eifteddo efe arno.

5 A'r neb a gyffyrddo â'i wely ef, golched ei ddillad, ac ymdroched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

6 A'r hwn a eifteddo ar ddim yr eifteddodd y diferllyd arno, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

7 A'r hwn a gyffyrddo â chnawd y diferllyd, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

8 A phan boero 'r diferllyd ar un glân, golched *hwnnw* ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

9 Ac aflan fydd pob cyfrwy y marchogo y diferllyd ynddo.

10 A phwy bynnag a gyffyrddo â dim a fu dano, bydd aflan hyd yr hwyr: a'r hwn a'i dycco hwynt, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

11 A phwy bynnag y cyffyrddo 'r diferllyd ag ef, heb olchi ei ddwylaw mewn dwfr, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

[b] Pen. 6. 28. a 11. 32, 33. 12 A'r [b] lleftr pridd y cyffyrddo 'r diferllyd ag ef a ddryllir: a phob lleftr pren a olchir mewn dwfr.

13 A phan lanhêir y diferllyd oddi wrth ei ddiferlif, yna [c] cyfrifed iddo faith niwrnod i'w lanhau, a golched ei ddillad, a golched ei gnawd mewn dwfr rhedegog, a glân fydd.

[c] Pen. 14. 10. 14 A'r wythfed dydd cymmered iddo ddwy durtur, neu [d] ddau gyw colomen, a deued ger bron yr ARGLWYDD i ddrws pabell y cyfarfod, a rhodded hwynt i'r offeiriad.

[d] Pen. 14. 22. 15 Ac offrymmed yr offeiriad hwynt, un yn bech-aberth, ar llall yn boeth-offrwm: a gwnaed yr offeiriad gymmod drofto ef am ei ddiferlif ger bron yr ARGLWYDD.

[e] Deut. 23. 10. 16 Ac [e] o's gŵr a ddaw oddi wrtho ddifgynniad hâd, yna golched ei holl gnawd mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

17 A phob dilledyn, a phob croen, y byddo difgynniad hâd arno, a olchir mewn dwfr, ac a fydd aflan hyd yr hwyr.

18 A'r wraig y cyfgo gŵr *mewn* difgynniad hâd gyd â hi; ymolchant mewn dwfr, a byddant aflan hyd yr hwyr *ill dau.*

[f] Pen. 12. 2. 19 ¶ A [f] phan fyddo gwraig a diferlif arni, a bod ei diferlif yn ei chnawd yn waed, bydded faith niwrnod yn ei gwahaniaeth, a phwy bynnag a gyffyrddo â hi, bydd aflan hyd yr hwyr.

20 A'r hyn oll y gorweddo hi arno yn ei gwahaniaeth fydd aflan: a'r hyn oll yr eifteddo hi arno a fydd aflan.

21 A phwy bynnag a gyffyrddo â'i gwely hi, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

22 A phwy bynnag a gyffyrddo â dim yr eifteddodd hi arno, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

23 Ac o's ar y gwely *y bydd* efe, neu ar ddim y byddo hi yn eiftedd arno, wrth gyffwrdd ag ef, hyd yr hwyr y bydd efe aflan.

[g] Ed. Pen. 20. 18. 24 Ond [g] o's gŵr gan gyfgu a gwfg gyd â hi, fel y byddo o'i miſglwyf hi arno ei, aflan fydd efe faith niwrnod, ac aflan fydd yr holl wely y gorwedd efe arno.

25 A [h] phan fyddo diferlif ei gwaed yn rhedeg ar wraig lawer o ddyddiau, allan o amfer ei hanhwyl; neu pan redo diferlif arni ar ôl ei hanhwyl, bydded holl ddyddiau diferlif ei haflendid hi, megis dyddiau ei gwahaniaeth: aflan fydd hi. 2514. [h] Mat. 9. 20.

26 Pob gwely y gorweddo hi arno holl ddyddiau ei diferlif, fydd iddi fel gwely ei miſglwyf, a phob dodrefnyn yr eifteddo hi arno fydd aflan, megis aflendid ei miſglwyf hi.

27 A phwy bynnag a gyffyrddo â hwynt, aflan fydd, a golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

28 Ac o's glanhêir hi o'i diferlif, yna cyfrifed iddi faith niwrnod; ac wedi hynny, glân fydd.

29 A'r wythfed dydd cymmered iddi ddwy durtur, neu ddau gyw colomen, a dyged hwynt at yr offeiriad, i ddrws pabell y cyfarfod.

30 Ac offrymmed yr offeiriad un yn bech-aberth, a'r llall yn boeth-offrwm, a gwnaed yr offeiriad gymmod drofti ger bron yr ARGLWYDD, am ddiferlif ei haflendid.

31 Felly y neilldüwch blant Iſrael oddi wrth eu haflendid, fel na byddant feirw yn eu haflendid; pan halogant fy mhabell, yr hon *fydd* yn eu myſg.

32 Dymma gyfraith yr hwn y byddo 'r diferlif arno, a'r hwn y daw oddi wrtho ddifgynniad hâd, fel y byddo aflan o'i herwydd:

33 A'r glaf o'i miſglwyf, a'r neb y byddo y diferlif arno, o wrryw, ac o fenyw, ac i'r gŵr a orweddo ynghŷd â 'r hon a fyddo aflan.

PEN. XVI.

1 Y modd y mae i'r Arch-offeiriad fyned i mewn i'r Cyffegr. 11 Y pech-aberth drofto ei hun. 15 Y pech-aberth dros y bobl. 20 Yr afr ddiangol. 29 Gwŷl y cymmod bob blwyddyn.

LEfarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foſes, wedi [a] marwolaeth dau fâb Aaron, pan offrymmafant ger bron yr ARGLWYDD, ac y buant feirw; [a] Pen. 10. 2.

2 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Llefara wrth Aaron dy frawd, [b] na ddelo bob amſer i'r cyſſegr, o fewn y wahanlen, ger bron y drugareddfa *fyad* ar yr Arch, fel na byddo efe farw: o herwydd [c] mi a ymddangoſaf ar y drugareddfa yn y cwmmwl. [b] Eſod. 30. 10. Pen. 23. 27. Heb. 9. 7. [c] Eſod. 40. 35. 1 Bren. 8. 12.

3 A hyn y daw Aaron i'r cyſſegr, [d] â buſtach jeuange yn bech-aberth, ac â hwrdd yn boethoffrwm. [d] Pen. 4. 3.

4 Gwiſged [e] bais lïain ſanctaidd, a bydded llodrau lïain am ei gnawd, a gwregyſer ef â gwregys lïain, a gwiſged feitr lïain: gwiſgoedd ſanctaidd yw 'r rhai hyn: [f] golched yntef ei gnawd mewn dwfr, pan wiſgo hwynt. [e] Eſod. 28. 39, 42. [f] Eſod. 30. 20.

5 A chymmered gan gynnulleidfa meibion Iſrael ddau lwdn gafr yn bech-aberth, ac un hwrdd yn boeth-offrwm.

6 Ac offrymmed Aaron fuſtach y pech-aberth *a fyddo* drofto ei hun, a [g] gwnaed gymmod drofto ei hun, a thros ei dŷ. [g] Heb. 27, 28. 9. 7.

7 A chymmered y ddau fwch, a goſoded hwynt ger bron yr ARGLWYDD, *wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

8 A rhodded Aaron goelbrennau ar y ddau fwch; un coelbren dros yr ARGLWYDD, a'r coelbren arall dros ‡ y bwch diangol. ‡ Heb. *Azazel.*

9 A dyged Aaron y bwch y † fyrthiodd coelbren † Heb. *ar yr hwn.* *yfoad.*

2514. coelbren yr ARGLWYDD arno, ac offrymmed ef yn bech-aberth.

10 A'r bwch y ſyrthiodd arno y coelbren i fod yn fwch diangol, a roddir i ſefyll yn fyw ger bron yr ARGLWYDD, i wneuthur cymmod ag ef, *ac* i'w ollwng i'r anialwch yn fwch diangol.

11 A dyged Aaron fuſtach y pech-aberth *a ſyddo* droſto ei hun, a gwnaed gymmod droſto ei hun, a thros ei dŷ; a lladded fuſtach y pech-aberth *a ſyddo* droſto ei hun.

12 A chymmered lonaid thuſſer o farwor tanllyd oddi ar yr allor, oddi ger bron yr ARGLWYDD, a llonaid ei ddwylaw o [b] arogl-darth peraidd mân, a dyged o tewn y wahanlen.

13 A rhodded yr arogl-darth ar y tân, ger bron yr ARGLWYDD, fel y cuddio mŵg yr arogl-darth y drugareddfa, yr hon *ſyda* ar y dyſtiolaeth, ac na byddo eſe farw.

14 A [i] chymmered o waed y buſtach, a thaenelled â'i fŷs ar y drugareddfa tu a'r dwyrain: a faith waith y taenella eſe o'r gwaed â'i fys o flaen y drugareddfa.

15 ¶ Yna lladded fwch y pech-aberth *ſydd* dros y bobl, a dyged ei waed ef o tewn y wahanlen, a gwnaed â'i waed ef megis ag y gwnaeth â gwaed y buſtach, a thaenelled eſ ar y drugareddfa, ac o flaen y drugareddfa.

16 A [l] glanhäed y cyſſegr oddi wrth aflendid meibion Iſrael, ac oddi wrth eu hanwireddau, yn eu holl bechodau: a gwnaed yr un modd i babell y cyfarfod, yr hon ſydd yn aros gyd â hwynt, ym myſg eu haflendid hwynt.

17 [m] Ac na fydded un dŷn ym mhabell y cyfarfod, pan ddelo eſe *i mewn* i wneuthur cymmod, yn y cyſſegr, hyd oni ddelo eſe allan, a gwneuthur o hono ef gymmod droſto ei hun, a thros ei dŷ, a thros holl gynnulleidfa Iſrael.

18 Ac aed eſe allan at yr allor *ſydd* ger bron yr ARGLWYDD, a gwnaed gymmod arni, a chymmered o waed y buſtach, ac o waed y bwch, a rhodded ar gyrn yr allor oddi amgylch.

19 A thaenelled arni o'r gwaed ſeithwaith â'i fŷs, a glanhäed hi, a ſanctteiddied hi, oddi wrth aflendid meibion Iſrael.

20 ¶ A phan ddarffo iddo lanhäu 'r cyſſegr, a phabell y cyfarfod, a'r allor, dyged y bwch byw.

21 A goſoded Aaron ei ddwylaw ar ben y bwch byw, a chyffeſed arno holl anwiredd meibion Iſrael, a'i holl gamweddau hwynt, yn eu holl bechodau, a rhodded hwynt ar ben y bwch, ac anſoned *ef ymmaith* yn llaw gŵr † cymmwys i'r anialwch.

22 A'r bwch a ddwg eu holl anwiredd hwynt arno, i dîr neillduaeth: am hynny hebrynged eſe 'r bwch i'r anialwch.

23 Yna deued Aaron i babell y cyfarfod, a dioſged y gwiſgoedd llïain a wiſgodd eſe wrth ddyfod i'r cyſſegr, a gadäwed hwynt yno.

24 A golched ei gnawd mewn dwfr yn y lle ſanctaidd, a gwiſged ei ddillad, ac aed allan, ac offrymmed ei boeth-offrwm ei hun, a phoeth-offrwm y bobl, a gwnaed gymmod droſto ei hun, a thros y bobl.

25 A lloſged [n] wêr y pech-aberth ar yr allor.

26 A golched yr hwn a anſonodd y bwch i *fod* yn fwch dïangol, ei ddillad, a golched ei gnawd mewn dwfr, ac yna deued i'r gwerſyll.

27 [o] A buſtach y pech-aberth, a bwch y pech-aberth, y rhai y dygwyd eu gwaed i wneuthur cymmod yn y cyſſegr, a ddwg *un* i'r tu allan i'r gwerſyll, a hwy a loſgant eu crwyn hwynt, a'i cnawd, a'i biſwail yn tân.

28 A golched yr hwn a'i lloſgo hwynt ei ddillad, golched heſyd ei gnawd mewn dwfr, wedi hynny deued i'r gwerſyll.

29 ¶ A bydded *hyn* yn ddeddf dragywyddol i chwi: [p] y ſeithfed mis, ar y degfed *dydd* o'r mis, y cyſtuddiwch eich eneidiau, a dim gwaith ni's gwnewch, y priodor a'r dieithr a fyddo yn ymdaith yn eich plith.

30 O herwydd y dydd hwnnw y gwna 'r *offeiriad* gymmod droſoch, i'ch glanhäu o'ch holl bechodau, *fel* y byddoch lân ger bron yr ARGLWYDD.

31 Sabboth gorphywyſdra yw hwn i chwi, yna cyſtuddiwch eich eneidiau, trwy ddeddf dragywyddol.

32 [q] A'r offeiriad yr hwn a enneinio eſe, a'r hwn a † gyſſegro eſe, i offeiriadu yn lle ei dâd, a wnâ 'r cymmod, ac a wiſg y gwiſgoedd llïain, *ſef* y gwiſgoedd ſanctaidd.

33 Ac a lanhâ 'r cyſſegr ſanctaidd, ac a lanhâ babell y cyfarfod, a'r allor; ac a wnâ gymmod dros yr offeiriaid, a thros holl bobl y gynnulleidfa.

34 A bydded hyn yn ddeddf dragywyddol i chwi, i wneuthur cymmod dros feibion Iſrael am eu pechodau *ôll* [r] un waith yn y flwyddyn. Ac eſe a wnaeth megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foſes.

PEN. XVII.

1 Rhaid yw offrwm i'r Arglwydd wrth ddrws y babell waed yr holl aniſeiliaid a leddir. 7 Ni waſanaetha iddynt aberthu i gythreuliaid. 10 Gwahardd bwyta gwaed, 15 a phob peth a fo marw ei hun, neu a yſglyfaethwyd.

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth Aaron ac wrth ei feibion, ac wrth holl feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Dymma 'r peth a orchymynnodd yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

3 Pob un o dŷ Iſrael [a] a laddo ŷch, neu oen, neu afr, o fewn y gwerſyll, neu a laddo allan o'r gwerſyll,

4 Ac heb ei ddwyn i ddrws pabell y cyfarfod, i offrymmu offrwm i'r ARGLWYDD, o flaen tabernacl yr ARGLWYDD; gwaed a fwrir yn erbyn y gŵr hwnnw: gwaed a dywalltodd eſe; a thorrir y gŵr hwnnw ymmaith o blith ei bobl.

5 O herwydd yr hwn beth, dyged meibion Iſrael eu haberthau y rhai y maent yn eu haberthu ar wyneb y maes: ïe dygant hwynt i'r ARGLWYDD i ddrws pabell y cyfarfod, at yr offeiriad, ac aberthant hwynt yn aberthau hedd i'r ARGLWYDD.

6 A thaenelled yr offeiriad y gwaed ar allor yr ARGLWYDD *wrth* ddrws pabell y cyfarfod, a lloſged y gwêr [b] yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

7 Ac nac aberthant eu haberthau mwy [c] i gythreuliaid, y rhai [d] y buant yn putteinio ar eu hôl: deddf dragywyddol fydd hyn iddynt trwy eu cenhedlaethau.

8 ¶ Dywed gan hynny wrthynt, Pwy bynnag o dŷ Iſrael, ac o'r dieithriaid a ymdeithio yn eich my g, a offrymmo boeth-offrwm, neu aberth:

2514. o Pen. 4. 12. 21. a 6. 30. Heb. 13. 11.

b Ecſod. 30. 34.

i Heb. 9. 13, 25. a 10. 4.

k Pen. 4. 6.

l Edrych Eciod. 29. 36. Heb. 9. 23.

m Luc. 1. 10.

† Heb. *cyfamſer.*

n Pen. 4. 10.

p Ecſod. 30. 10. Pen. 23. 27. Num. 29. 7.

q Pen. 4. 3, 5, 16. † Heb. *anwo ei law.*

r Ecſod. 30. 10. Heb. 9. 7.

a Edrych Deut. 12. 5, 15, 21.

b Ecſod. 29. 18. Pen. 4. 31.

c Deut. 32. 17. 2 Cron. 11. 15. Eſay 13. 21. 1 Cor. 10. 20. Dad. 9. 20.

d Ezec. 23. 8.

2514.

9 Ac ni's dwg ef i ddrws pabell y cyfarfod, i'w offrymmu i'r ARGLWYDD, torrir ymmaith y gŵr hwnnw o blith ei bobl.

c Gen. 9. 4. Pen. 7. 26. a 19. 26. Deut. 12. 16, 23. a 15. 23. 1 Sam. 14. 33. Ezec. 44. 7.

10 ¶ c A phwy bynnag o dŷ Iſrael, ac o'r dieithriaid a ymdeithio yn eich myſg, a fwytao ddim gwaed, f myfi a oſodaf fy wyneb yn erbyn yr enaid a fwytao waed, a thorraf ef ymmaith o fyſg ei bobl.

f Jer. 44. 11.

11 O herwydd einioes y cnawd ſydd yn y gwaed, a mi a'i rhoddais i chwi ar yr allor, i wneuthur cymmod dros eich eneidiau: o herwydd g y gwaed hwn a wnâ gymmod dros yr enaid.

g Heb. 9. 22.

12 Am hynny y dywedais wrth feibion Iſrael, Na fwytaed un enaid o honoch waed, a'r dieithr a ymdeithio yn eich myſg, na fwytaed waed.

13 A phwy bynnag o feibion Iſrael, neu o'r dieithriaid a ymdeithio yn eu myſg, h a helio helfa o fwyſtfil, neu o aderyn a fwytäer, tywallted ymmaith ei waed ef, a chuddied ef â llwch.

h Pen. 7. 26.

14 i O herwydd einioes pob cnawd yw ei waed, yn lle ei einioes ef y mae: am hynny y dywedais wrth feibion Iſrael, Na fwytêwch waed un cnawd; o herwydd einioes pob cnawd yw ei waed: pwy bynnag a'i bwytao a dorrir ymmaith.

i Gen. 5. 4.

15 k A phob dŷn a'r a fwytao † y peth a fu farw o *hono ei hun*, neu 'ſglyſaeth, pa un bynnag a'i priodor ai dieithrddyn, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydded aflan hyd yr hwyr: yna glân fydd.

k Eccſod. 22. 31. Pen. 22. 8. Ezec. 44. 31. † Heb. *burgyn.*

16 Ond o's eſe ni's gylch *hwynt*, ac ni ylch ei gnawd; yna y dŵg efe ei anwiredd.

PEN. XVIII.

1 Priodaſau anghyfreithlon. 19 Chwantau anghyfreithlon.

Chwefr. 12. B.

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Myfi yw yr ARGLWYDD eich Duw.

3 Na wnêwch yn ôl gweirhredoedd gwlâd yr Aipht, yr hon y trigaſoch ynddi: ac na wnewch a yn ôl gweithredoedd gwlâd Canaan, yr hon yr ydwyf yn eich dwyn chwi iddi: ac na rodiwch yn eu deddfau hwynt.

a Pen. 20. 23. b Ezec. 20. 11, 13. Luc 10. 28. Rhuf. 10. 5. Gal. 3. 12. † Heb. *weddill.*

4 Fy marnedigaethau i a wnêwch, a'm deddfau a gedwch, i rodio ynddynt: myfi yw yr ARGLWYDD eich Duw.

5 Ie cedwch fy neddfau a'm barnedigaethau: a'r b dŷn a'i cadwo a fydd byw ynddynt: myfi yw yr ARGLWYDD.

c Pen. 20. 11. Deut. 22. 30. a 27. 20. Ezec. 22. 10. Amos 2. 5. 1 Cor. 5. 1. d Pen. 20. 17. 2 Sam. 13. 12. Ezec. 22. 11. e Pen. 20. 19.

6 ¶ Na nesâed neb at † gyfneſaf ei gnawd, i ddinoethi *eu* noethni: myfi yw yr ARGLWYDD.

7 Noethni dy dâd, neu noethni dy fam, na ddinoetha: dy fam yw hi, na ddinoetha ei noethni.

8 c Na ddinoetha noethni gwraig dy dâd: noethni dy dâd yw.

9 d Noethni dy chwaer, merch dy dâd, neu ferch dy fam, yr hon a anwyd gartref, neu a anwyd allan: na ddinoetha eu noethni hwynt.

10 Noethni merch dy fâb neu ferch dy ferch; na ddinoetha eu noethni hwynt; canys dy noethni di ydyw.

11 Noethni merch gwraig dy dâd, plentyn dy dâd, dy chwaer dithau yw hi; na ddinoetha ei noethni hi.

12 e Na ddinoetha noethni chwaer dy dâd; cyfneſaf dy dâd yw hi.

13 Na ddinoetha noethni chwaer dy fam; canys cyfneſaf dy fam yw hi.

14 f Na noetha noethni brawd dy dâd, ſef na nesâ at ei wraig ef; dy fodryb yw hi.

f Pen. 20. 20.

15 g Na noetha noethni dy waudd; gwraig dy fâb yw hi; na noetha ei noethni hi.

g Pen. 20. 12. Ezec. 22. 11.

16 h Na ddinoetha noethni gwraig dy frawd; noethni dy frawd yw.

h Pen. 20. 21. Mar. 14. 4. Edr. Deut 25. 5.

17 i Na noetha noethni gwraig a'i merch; na chymmer ferch ei mab hi, neu ferch ei merch hi, i noethi ei noethni hi; ei chyfneſaf hi yw y rhai hyn: yſgelerder yw hyn.

i Pen. 20. 14. † Neu, *gwraig arall.*

18 Hefyd na chymmer wraig ynghŷd† â'i chwaer, i'w chyſtuddio *hi*, gan noethi noethni honno gyd â'r llall, yn ei byw hi.

19 Ac k na nesâ at wraig yn neilldüaeth ei haflendid, i noethi ei noethni hi.

k Pen. 20. 18. Ezec. 18. 6. a 22. 11.

20 Ac l na chydorwedd gyd â gwraig dy gymmydog, i fod yn aflan o'i phlegid.

l Eccſod. 20. 14. Pen. 20. 10.

21 Ac na ddôd o'th hâd m i fyned trwy *dân* i Foloch, ac na haloga enw dy Dduw: myfi yw yr ARGLWYDD.

m Pen. 20. 2. 2 Bren. 23. 10.

22 Ac n na orwedd gyd â gwrryw, fel gorwedd gyd â benyw; ffieidd-dra yw hynny.

n Pen. 20. 13. 1 Cor. 6. 9.

23 Ac o na chyd-orwedd gyd ag un anifail, i fod yn aflan gydag ef: ac na ſated gwraig o flaen un anifail i orwedd dano; † cymyſgedd yw hynny.

o Pen. 20. 2. 2 Bren. 23. 3. Deut. 17. a 18. a 19. Diar. 23. Iago 2 Eccſo 23. 1. Pſal. 50. a 50. Diar. 13. a 19. 1 Joh. 2. 11. 3. 15. Eccl. 19. 13. Mar. 15. Luc 17. Gal. 6. Eph. 5. 1 Tim. 20. 2 Neu, *yſbag 12 dawyn pechod drofto.* Edrych Rhuf. 32. 1 Cron 5. 2. Eph. 5. 1 Tim. 22. 2 Jo. 11. Mat. 5 Deut. Heb. 15. 10, &c.

† *Ephesbeth.*

24 Nac ymhalogwch yn yr un o'r pethau hyn; canys yn y rhai hyn oll yr halogwyd y cenhedloedd yr ydwyf yn eu gyrru allan o'ch blaen chwi.

p Pen. 20. 22. q Jer. 9. 19. Ezec. 13, 17. r Ad. 3. Pen. 23.

25 A'r wlâd a halogwyd; am hynny yr ydwyf yn ymweled a'i hanwiredd yn ei herbyn, fel y chwydo 'r wlâd ei thrigolion.

26 Ond p cedwch chwi fy neddfau, a'm barnedigaethau i, ac na wnêwch ddim o'r holl ffiaidd bethau hyn; na'r priodor, na'r dieithrddyn ſydd yn ymdaith yn eich myſg:

27 (O herwydd yr holl ffiaidd bethau hyn a wnaeth gwŷr y wlâd, y rhai *a fu* o'ch blaen, a'r wlâd a halogwyd.)

28 Fel q na chwydo 'r wlâd chwithau, pan halogoch hi, megis y chwydodd hi 'r genedl *oedd* o'ch blaen.

29 Canys pwy bynnag a wnêl ddim o'r holl ffiaidd bethau hyn, torrir ymmaith yr eneidiau a'i gwnelo o blith eu pobl.

30 Am hynny cedwch fy neddf i, r heb wneuthur *yr un* o'r deddfau ffiaidd a wnaed o'ch blaen chwi, ac nac ymhalogwch ynddynt: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

PEN. XIX.

Ail-adrodd amryw gyfreithiau.

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth holl gynnulleidfa meibion Iſrael, a dywed wrthynt, a Byddwch ſanctaidd, canys ſanctaidd *ydwyf* fi yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

a Pen. 11. 44. 20. 7. 1 Pedr 1. 16. b Eccſo 20. 12. c Eccſo 20. 8. d Eccſo 31. 13. 20. 4. e Eccſo 34. 18. Deut. 27. 16. f Pen. 7. 16.

3 ¶ b Ofnwch bob un ei fam, a'i dâd, a c chedwch fy Sabbothau: yr ARGLWYDD eich Duw *ydwyf* fi.

4 d Na throwch at eulynnod, ac e na wnewch i chwi dduwiau tawdd: yr ARGLWYDD eich Duw *ydwyf* fi.

5 ¶ A f phan aberthoch hedd-aberth i'r ARGLWYDD, yn ôl eich ewyllys eich hun yr aberthwch hynny.

6 Ar y dydd yr offrymmoch, athrannoeth y bwytâir ef, a lloſger yn tân yr hyn a weddillir hyd y trydydd dydd.

7 Ond o's gan fwyta y bwytâir ef o fewn y trydydd dydd, ffiaidd fydd efe; ni bydd gymmeradwy.

8 A'r

8 A'r hwn a'i bwytao a ddwg ei anwiredd, am iddo halogi cyſlegredig *beth* yr ARGLWYDD; a'r enaid hwnnw a dorrir ymmaith o blith ei bobl.

9 ¶ A [g] phan gynhauafoch gynhauaf eich tîr, na feda yn llwyr gonglau dy faes, ac na chynnull loffion dy gynhauaf.

10 Na loffa hefyd dy winllan, ac na chynnull rawn gweddill dy winllan: gâd hwynt i'r tlawd ac i'r dieithr: yr ARGLWYDD eich Duw chwi *yawyſ* fi.

11 ¶ [h] Na ladratêwch, ac na ddywedwch gelwydd, ac na thwyllwch bob un ei gymmydog.

12 ¶ Ac [i] na thyngwch i'm henw i yn anudon, ac *na* haloga enw dy Dduw: yr ARGLWYDD *yawyſ* fi.

13 ¶ [k] Na cham-arfer oddi wrth dy gymmydog, ac na yſbeilia ef: [l] na thriged cyflog y gweithwr gyd â thi hyd y bo'au.

14 ¶ Na felldiga 'r byddar, ac [m] na ddôd dramgwydd o flaen y dall; ond ofna dy Dduw: yr ARGLWYDD *yawyſ* fi.

15 ¶ Na wnewch gam mewn barn: [n] na dderbyn wyneb y tlawd, ac na pharcha wyneb y cadarn: barna dy gymmydog mewn cyfiawnder.

16 ¶ Ac [o] na rodia yn athrodwr ym myſg dy bobl: na ſâf yn erbyn gwaed dy gymmydog: yr ARGLWYDD *yawyſ* fi.

17 ¶ [p] Na chasâ dy frawd yn dy galon: [q] gan geryddu cerydda dy gymmydog, ‡ ac na ddioddef bechod ynddo.

18 ¶ Na ddîala, ac na chadw lîd i feibion dy bobl; ond [r] câr dy gymmydog megis ti dy hun: yr ARGLWYDD *yawyſ* fi.

19 ¶ Cedwch fy neddfau: na âd i'th anifeiliaid gydio o amryw rywogaeth; [s] ac na haua dy faes ag amryw hâd; ac nac aed am danat ddilledyn cymmyſg o lîn a gwlân.

20 ¶ A phan fyddo i ŵr a wnelo â benyw, a hithau yn forwyn gaeth wedi ei ‡ dyweddîo i ŵr, ac heb ei rhyddhâu ddim, neu heb roddi rhydd-did iddi, bydded † *iddynt* gurſa, ac na ladder hwynt, am nad oedd hi rydd.

21 A [t] dyged efe yn aberth dros ei gamwedd i'r ARGLWYDD, i ddrws pabell y cyfarfod, hwrdd dros gamwedd.

22 A gwnaed yr offeiriad gymmod drofto â'r hwrdd dros gamwedd, ger bron yr ARGLWYDD, am ei bechod a bechodd efe: a maddeuir iddo am ei bechod a wnaeth efe.

23 ¶ A phan ddeloch i'r tîr, a phlannu o honoch bôb pren ymborth, cyfrifwch yn ddienwaededig ei ffrwyth ef: tair blynedd y bydd efe megis dienwaededig i chwi: na fwytaer o hono.

24 A'r bedwaredd flwyddyn y bydd ei holl ffrwyth yn ‡ ſanctaidd i foliannu 'r ARGLWYDD *ag ef*.

25 A'r bummed flwyddyn y bwytêwch ei ffrwyth, fel y 'chwanego efe ei gnwd i chwi: myfi yw yr ARGLWYDD eich Duw.

26 ¶ [u] Na fwytêwch ddim ynghŷd â'i waed: [x] nac arferwch na ſwynion, na choel ar frudiau.

27 [y] Na thalgrynnwch odre eich pen, ac na thor gyrrau dy farf.

28 Ac [z] na wnewch dorriadau yn eich cnawd am un marw, ac na roddwch brinnôd arnoch: yr ARGLWYDD *yawyſ* fi.

29 ¶ Na haloga dy ferch gan beri iddi butteinio, rhag putteinio 'r tîr, a llenwi 'r wlâd o 'ſgelerder.

30 ¶ [a] Cedwch fy Sabbothau, a pherchwch fy nghyſſegr: yr ARGLWYDD *yawyſ* fi.

31 ¶ [b] Nac ewch ar ôl dêwiniaid, ac nac ymofynnwch â'r brudwyr, i ymhalogi o'i plegid: yr ARGLWYDD eich Duw *yawyſ* fi.

32 ¶ Cyfod ger bron pehwynni; a pharcha wyneb henuriad; ac ofna dy Dduw: yr ARGLWYDD *yawyſ* fi.

33 ¶ A [c] phan ymdeithio dieithrddyn ynghŷd â thi yn eich gwlâd; na ‡ flinwch ef.

34 [d] Bydded y dieithr i chwi, yr hwn a ymdeithio yn eich plîth, fel yr un a hanſto o honoch, a [e] châr ef fel ti dy hun: o herwydd dieithraid fuoch yngwlâd yr Aipht; yr ARGLWYDD eich Duw *yawyſ* fi.

35 ¶ Na wnewch gam ar farn, ar lathen, ar bwys, nac ar feſur.

36 Bydded iwch' [f] gloriannau cyfiawn, gerrig cyfiawn, Epha gyfiawn, a Hin gyfiawn: yr ARGLWYDD eich Duw *yawyſ* fi, yr hwn a'ch dygais allan o dîr yr Aipht.

37 Cedwch chwithau fy holl ddeddfau, a'm holl farnedigaethau, a gwnêwch hwynt: yr ARGLWYDD *yawyſ* fi.

PEN. XX.

1 Am yr hwn a roddo ei hâd i Foloch. 4 Am yr hwn a arbedo 'r cyfryw. 6 Am fyned at frudwyr. 7 Am ymſancteiadio. 9 Am yr hwn a felldithio ei rieni. 10 Am odineb. 11, 14, 17 Am ymloſgach. 13 Am orwedd gyd â gwrryw, 15 neu gyd a ganifail. 18 Am aflendid. 22 Gorchymmyn ufudd-dod gyd â ſanctteiddrwydd. 27 Rhaid yw rhoddi brudwyr i farwolaeth.

ALlefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 [a] Dywed hefyd wrth feibion Iſrael, [b] Pob un o feibion Iſrael, neu o'r dieithr a ymdeithio yn Iſrael, yr hwn a roddo o'i hâd i Foloch, a leddir yn farw: pobl y tîr a'i llabyddiant ef â cherrig.

3 A [c] mi a oſodaf fy wyneb yn erbyn y dŷn hwnnw, ac a'i torraf o fyſg ei bobl, am iddo roddi o'i hâd i Foloch, i aflanhâu fy nghyſſegr, ac i halogi fy enw ſanctaidd.

4 Ac o's pobl y wlâd gan guddio a guddiant eu llygaid oddi wrth y dŷn hwnnw (pan roddo efe ei hâd i Foloch) ac ni's lladdant ef:

5 Yna [d] y goſodaf fy wyneb yn erbyn y dŷn hwnnw, ac [e] yn erbyn ei dylwyth, a thorraf ymmaith ef, a phawb [f] a ddilynant ei butteindra ef, gan butteinio yn ôl Moloch, o fyſg eu pobl.

6 ¶ [g] A'r dŷn a drô ar ôl dewiniaid, a brudwyr, i butteinio ar eu hôl hwynt, goſodaf fy wyneb yn erbyn y dŷn hwnnw hefyd, a thorraf ef ymmaith o fyſg ei bobl.

7 ¶ [h] Ymſanctteiddiwch gan hynny, a byddwch ſanctaidd: canys myfi yw yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

8 Cedwch hefyd fy neddfau, a gwnêwch hwynt, myfi yw yr ARGLWYDD eich ſanctteiddydd.

9 ¶ [i] O's bydd neb a felldigo ei dâd

---

[f] Pen. 23. 22. Deut. 24. 19. Ruth 2. 15, 16. [b] Eſod. 20. 15. 2 22. 1, 7, 10. [h] Pen. 6. 2. [i] Eſod. 20. 7. Pen. 6. 3. Deut. 5. 11. Mar. 5. 34. Jago 5. 12. [k] Eccl. 30. 6. [l] Deut. 24. 14, 15. Mal. 3. 5. Tob. 4. 14. Jago 5. 4. [m] Deut. 27. 18. [n] Eſod. 23. 3. Deut. 1. 17. a 16. 19. a 27. 19. Diar. 24. 23. Jago 2. 6. [o] Eſod. 22. 19. Pſal. 15. 3. a 50. 20. Diar. 11. 13. a 20. 19. [p] Pen. 20. 22. [q] Jer. 29. 19. Ezec. 3. 17. Eccl. 19. 13. Mat. 18. 15. Luc 17. 3 Gal. 6. 1. Eph. 5. 11. 1 Tim. 5. 20. [r] Neu, *rhag it' dawyn bechod drofto.* Edrych Rhuf. 1. 32. 1 Cron. 5. 2. Eph. 5. 11. 1 Tim. 5. 22. 2 Jo. 10, 11. [s] Mat. 5. 43. a 22. 39. Rhuf. 13. 9. Gal. 5. 14. Jago 2. 8. [t] Deut. Heb. 22. 9, 10, 11. ‡ Neu, *amherchi gan neb.* *enllibio gan* neu *am wr.* † Neu, *iddi.* [u] Pen. 5. 15. ‡ *Sanctteiddrwydd moliant i'r, &c.* [x] Pen. 17. 10, &c. [y] Deut. 18. 10. 1 Sam. 15. 23. [z] Pen. 21. 5.

[a] Pen. 26. 2. [b] Pen. 20. 6, 27. Deut. 18. 10. Eſay 8. 19. Act. 16. 16. [c] Eſod. 22. 21. a 23. 9. ‡ *Orthrymmwch.* [d] Eſod. 23. 9. [e] Deut. 10. 19. [f] Deut. 25. 13. Diar. 11. 1. a 16. 21. a 20. 10.

Chwe-fror. 13. B.

[a] Pen. 18. 21. [b] Deut. 18. 10. [c] Bren. 17. 17. a 23. 10. Jer. 32. 35. [c] Pen. 17. 10. [d] Pen. 17. 16. [e] Eſod. 20. 5. [f] Pen. 17. 7. [g] Pen. 19. 31. [h] Pen. 11. 44. a 19. 2. 1 Pedr 1. 16. [i] Eſod. 21. 17. Deut. 27. 16. Diar. 20. 20. Mar. 15. 4.

2514. neu ei fam, lladder ef yn farw: ei dâd neu ei fam a felldigodd efe; ei waed ſyddo arno ei hun.

k Pen. 18. 20. Deut. 22. 22. Joan 8. 4, 5. l Pen. 18. 8.

10 ¶ k A'r gŵr a odinebo gyd â gwraig gŵr arall, ſef yr hwn a odinebo gyd a gwraig ei gymmydog, lladder yn farw y godinebwr a'r odinebwraig.

11 l A'r gŵr a orweddo gyd â gwraig ei dâd, a noethodd noethni ei dâd: lladder yn feirw hwynt ill dau; eu gwaed fyddo arnynt eu hunain.

m Pen. 18. 15. Deut. 27. 23.

12 m Am y gŵr a orweddo ynghŷd â'i waudd, lladder yn feirw hwynt ill dau; cymyſgedd a wnaethant; eu gwaed fyddo arnynt eu hunain.

n Pen. 18. 22.

13 n A'r gŵr a orweddo gyd â gŵr, fel gorwedd gyd â gwraig, ffieidd-dra a wnaethant ill dau: lladder hwynt yn feirw; eu gwaed fyddo arnynt eu hunain.

o Pen. 18. 17. Deut. 27. 23.

14 o Y gŵr a gymmero wraig, a'i mam, 'ſgelerder yw hynny: lloſgant ef a hwythau yn tân, ac na fydded 'ſgelerder yn eich myſg.

p Pen. 18. 23. Deut. 27. 21.

15 p A lladder yn farw y gŵr a ymgydio ag anifail; lladdant hefyd yr anifail.

16 A'r wraig a èl at un anifail i orwedd dano, lladd di 'r wraig a'r anifail hefyd; lladder hwynt yn feirw: eu gwaed fyddo arnynt eu hunain.

q Pen. 18. 9. Deut. 27. 22.

17 q A'r gŵr a gymmero ei chwaer, merch ei dâd, neu ferch ei fam, ac a welo ei noethni hi, ac y gwelo hithau ei noethni yntef; gwaradwydd yw hynny; torrer hwythau ymmaith yngolwg meibion eu pobl: noethni ei chwaer a noethodd efe; efe a ddwg ei anwiredd.

r Pen. 18. 19. Edrych Pen. 15. 24. ‡ Heb. dainoeth-odd.

18 r A'r gŵr a orweddo gyd â gwraig glâf o'i miſglwyf, ac a noetho ei noethni hi; ei diferlif hi a ‡ ddadguddiodd efe, a hithau a ddadguddiodd ddiferlif ei gwaed ei hun: am hynny torrer hwynt ill dau o fyſg eu pobl.

s Pen. 18. 12, 13.

19 s Ac na noetha noethni chwaer dy fam, neu chwaer dy dâd; o herwydd ei gyfneſaf ei hun y mae yn ei noethi: dygant eu hanwiredd.

t Pen. 18. 14.

20 t A'r gŵr a orweddo gyd â gwraig ei ewythr frawd ei dâd, a noetha noethni ei ewythr: eu pechod a ddygant; byddant feirw yn ddiblant.

u Pen. 18. 16. ‡ Ylgarjaeth.

21 u A'r gŵr a gymmero wraig ei frawd: (‡ peth aflan yw hynny:) efe a noethodd noethni ei frawd; diblant fyddant.

x Pen. 18. 26. y Pen. 18. 25, 28. z Pen. 18. 3, 30. a Deut. 9. 5.

22 ¶ Am hynny cedwch fy holl x ddeddfau, a'm holl farnedigaethau, a gwnewch hwynt, fell y na chwydo 'r wlâd chwi, yr hon yr ydwyf yn eich dwyn iddi i breſwylio ynddi.

23 Ac z na rodiwch yn neddfau 'r genedl yr ydwyf yn ei bwrw allan o'ch blaen chwi, o herwydd yr holl bethau hyn a wnaethant, a am hynny y ffieiddiais hwynt.

24 Ac wrthych y dywedais, Chwi a etifeddwch eu tir hwynt; mi a'i rhoddaf i chwi i'w feddiannu: gwlâd yn llifeirio o laeth a mêl: myfi yw yr ARGLWYDD eich Duw chwi, yr hwn a'ch neillduais chwi oddi wrth bobloedd eraill.

b Pen. 11. 2. Deut. 14. 4. ‡ Neu, a ymſymmudo.

25 b Rhoddwch chwithau wahaniaeth rhwng yr anifail glân a'r aflan, a rhwng yr aderyn aflan a'r glân; ac na wnêwch eich eneidiau yn ffiaidd o herwydd anifail, neu o herwydd aderyn, neu o herwydd dim oll a ymluſgo ar y ddaear, yr hwn a neillduais chwi i'w gyfrif yn aflan.

26 Byddwch chwithau ſanctaidd i mi: c o herwydd myfi 'r ARGLWYDD ydwyf ſanctaidd, ac a'ch neillduais chwi oddi wrth bobloedd eraill i fod yn eiddof fi.

27 ¶ d Gŵr neu wraig a fo ganddynt ysbryd dewiniaeth neu frud, hwy a leddir yn farw; à cherrig y llabyddiant hwynt; eu gwaed fyddo arnynt eu hunain.

PEN. XXI.

1 Am alar yr offeiriaid. 6 Am eu ſancteiddrwyda. 8 Am eu cymmeriad. 7, 13 Am eu priodaſau. 16 Ni chaiff yr offeiriaid a ſo arnynt anaf weini yn y Cyſſegr.

A Dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Llefara wrth yr offeiriaid, meibion Aaron, a dywed wrthynt; a Nac ymhaloged neb am y marw ym myſg ei bobl:

a Ezec. 44. 25.

2 Ond am ei gyfneſaf agos iddo: am ei fam, am ei dâd, ac am ei fâb, ac am ei ferch, ac am ei frawd,

3 Ac am ei chwaer o forwyn, yr hon ſydd agos iddo, yr hon ni fu eiddo gŵr; am honno y gall ymhalogi.

‡ Neu, gŵr priod b Pen. 19. 27, 28. Deut. 14. 1. Ezec. 44. 20. c Edrych Pen. 3 11. d Ezec. 44. 22.

4 Nac ymhaloged ‡ pennaeth ym myſg ei bobl, i'w aflanhau ei hun.

5 b Na wnânt foelni ar eu pennau, ac nac eilliant gyrrau eu barfau, ac na thorrant dorriadau ar eu cnawd.

6 Sanctaidd fyddant i'w Duw, ac na halogant enw eu Duw: c o herwydd offrymmu y maent ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, a c bara eu Duw; am hynny byddant ſanctaidd.

7 d Na chymmerant butteinwraig, neu un halogedig, yn wraig: ac na chymmerant wraig wedi yſgar oddi wrth ei gŵr; o herwydd ſanctaidd yw efe i'w Dduw.

8 A chyfrif di ef yn ſanctaidd, o herwydd bara dy Dduw di y mae efe yn ei offrymmu; bydded ſanctaidd it', o herwydd ſanctaidd *ydwyf* fi 'r ARGLWYDD eich ſanctaiddydd.

‡ Neu, ymhalogi, &c. gan butteinio. e Eſod. 30. 30. f Eſod. 28. 2. Pen. 16. 32. g Pen. 10. 6. h Ec'od. 38. 36. i Ezec. 44. 22.

9 ¶ Ac o's ‡ dechrau merch un offeiriad butteinio, halogi ei thâd y mae; lloſger hi yn tân.

10 A'r offeiriad pennaf o'i frodyr, yr hwn y tywallwyd e olew 'r enneiniad ar ei ben, ac f a gyſſegrwyd i wiſgo 'r gwiſgoedd, g na ddïoſged oddi am ei ben, ac na rwyged ei ddillad.

11 Ac na ddeued at gorph un marw, nac ymhaloged am ei dâd, nac am ei fam.

12 Ac nac aed allan o'r cyſſegr, ac na haloged gyſſegr ei Dduw: am *fod* h coron olew enneiniad ei Dduw arno ef: myfi yw yr ARGLWYDD.

13 A i chymmered efe wraig yn ei morwyndod.

14 Gwraig weddw, na gwraig wedi yſgar, nac un halogedig, na phuttain; y rhai hyn na chymmered: ond cymmered forwyn o'i bobl ei hun yn wraig.

15 Ac na haloged ei hâd ym myſg ei bobl: canys myfi yw yr ARGLWYDD ei ſanctaiddydd ef.

16 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

17 Llefara wrth Aaron, gan ddywedyd, Na neſâed un o'th hâd di trwy eu cenhedlaethau, yr hwn y byddo anaf arno, i offrymmu ‡ bara ei Dduw.

18 Canys ni chaiff un gŵr y byddo anaf arno neſâu: y gŵr dall, neu 'r cloff, neu 'r trwyndwn, neu 'r neb y byddo dim k gormod ynddo,

19 Neu'r gŵr y byddo iddo droed twn neu law don,

‡ Neu, ymborth. k Pen. 22. 23.

20 Neu

2514. ‡ Yngorr.

20 Neu a fyddo ‡ yn gefngrwm, neu a magl neu bysen ar ei lygad, neu 'n grachlyd, neu yn glafrllyd, neu wedi yſſigo ei cirin.

21 Na nesaed un gŵr o had Aaron yr offeiriad, yr hwn y byddo anaf arno, i offrymmu ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD: anaf ſydd arno; na nesaed i offrymmu bara ei Dduw.

22 Bara ei Dduw o'r *pethau* ſanctaidd cyſſegredig, ac o'r *pethau* cyſſegredig, a gaiff efe ei fwyta.

23 Etto nac aed i mewn at y wahanlen, ac na nesaed at yr allor, am *fod* anaf arno, ac na haloged fy nghyſſegredig: canys myfi yw yr ARGLWYDD eu ſancteiddydd hwynt.

24 A lleſarodd Moſes *hynny* wrth Aaron, ac wrth ei feibion, ac wrth holl feibion Iſrael.

PEN. XXII.

1 *Khaid i'r offeiriaid yn eu haflendid ymgadw oddi wrth y pethau cyſſegredig.* 6 Y *modd y mae eu puro hwynt.* 10 *Pwy yn nhŷ 'r offeiriad a all fwyta o'r pethau cyſſegredig.* 17 *Khaid i'r aberthau ſôd yn ddianaf.* 26 *Oedran yr aberth.* 29 Y *gyfraith am fwyta 'r aberth diolch.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth Aaron ac wrth ei feibion, am iddynt ymneilduo oddi wrth bethau cyſſegredig meibion Iſrael, ac na halogant fy enw ſanctaidd, *yn y pethau* y maent yn eu cyſſegru i mi: myfi yw yr ARGLWYDD.

3 Dywed wrthynt, Pwy bynnag o'ch holl hiliogaeth, trwy eich cenhedlaethau, a neſao at y pethau cyſſegredig a gyſſegro meibion Iſrael i'r ARGLWYDD, a'i aflendid arno, torrir ymmaith yr enaid hwnnw oddi ger fy mron: myfi yw yr ARGLWYDD.

4 Na fwytaed neb o hiliogaeth Aaron o'r pethau cyſſegredig, ac ymau yn wahanglwyſus, neu [a] yn ddiferllyd, [b] hyd oni lanhâer ef: na'r hwn a [c] gyffyrddo â dim wedi ei halogi, wrth y marw, na'r hwn [d] yr êl oddi wrtho ddiſgynniad hâd,

5 Na'r un a [e] gyffyrddo ag un ymluſgiad, trwy'r hwn y gallo fod yn aflan, neu â [f] dŷn y byddai aflan o'i blegid, pa aflendid bynnag fyddo arno;

6 A'r dŷn a gyffyrddo ag ef a fydd aflan hyd yr hwyr, ac na fwytaed o'r pethau cyſſegredig, oddieithr iddo olchi ei gnawd mewn dwfr.

7 A phan fachludo 'r haul, glân fydd, ac wedi hynny bwytaed o'r pethau cyſſegredig, canys ei fwyd ef yw hwn.

8 Ac [g] na fwytaed o ddim wedi marw ei hun, neu wedi ei ſglyfaethu, i fod yn aflan o'i blegid: myfi yw yr ARGLWYDD.

9 Ond cadwant fy neddf i, ac na ddygant bechod *bob un* arnynt eu hunain i farw o'i blegid, pan halogant hi: myfi yw yr ARGLWYDD eu ſancteiddydd hwynt.

10 Ac [h] na fwytaed un alldud o'r peth cyſſegredig: dieithrddyn yr offeiriad, a'r gwâs cyflog ni chaiff fwyta y peth cyſſegredig.

11 Ond pan bryno 'r offeiriad dŷn ‡ am ei arian, hwnnw a gaiff fwyta o hono, a'r hwn a aner *yn* ei dŷ ef: y rhai hyn a gânt fwyta o'i fara ef.

12 A merch yr offeiriad pan fyddo hi eiddo gŵr dieithr, ni chaiff hi fwyta o offrwm y pethau cyſſegredig.

13 Ond merch yr offeiriad o'i gweddw fydd hi, neu wedi yſgar, a heb blant iddi, ac wedi dychwelyd i dŷ ei thâd, a gaiff fwyta o fara ei thâd, [i] megis *yn* ei hieuengctid: ac ni chaiff neb dieithr fwyta o hono.

14 ¶ A phan fwytao un beth cyſſegredig mewn anwybod, yna 'chwaneged ei bummed ran atto, a rhodded gyd â'r peth cyſſegredig i'r offeiriad.

15 Ac na halogant gyſſegredig bethau meibion Iſrael, y rhai a offrymmant i'r ARGLWYDD.

16 Ac na ‡ wnânt iddynt ddwyn cosb camwedd pan fwytaont eu cyſſegredig bethau hwynt: o herwydd myfi yw yr ARGLWYDD eu ſancteiddydd.

17 ¶ A lleſarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

18 Llefara wrth Aaron, ac wrth ei feibion, ac wrth holl feibion Iſrael, a dywed wrthynt, [k] Pwy bynnag o dŷ Iſrael, ac o ddieithr yn Iſrael, a offrymmo ei offrwm yn ôl ei holl addunedau, ac yn ôl ei holl roddion gwirfodd, y rhai a offrymmant i'r ARGLWYDD yn boeth-offrwm:

19 Offrymmwch wrth eich ewyllys eich hun, un gwrryw perffeithgwbl o'r eidionnau, o'r defaid, neu o'r geifr.

20 [l] Nac offrymmwch ddim *y byddo* anaf arno, o herwydd ni bydd efe gymmeradwy droſoch.

21 A [m] phan offrymmo gŵr aberth hedd i'r ARGLWYDD, gan neilduo ei addunedau, neu rodd ewyllyſgar o'r eidionnau, neu o'r praidd, bydded berffeithgwbl ſel y byddo gymmeradwy: na fydded un anaf arno.

22 [n] Y dall, neu 'r yſſig, neu 'r anaſus, neu 'r daſadennog, neu 'r crachlyd, neu 'r claſrllyd, nac offrymmwch hwy i'r ARGLWYDD, ac na roddwch aberth tanllyd o honynt ar allor yr ARGLWYDD.

23 A'r eidion, neu 'r ‡ oen a fyddo [o] gormod neu ry fychain ei aelodau, gellwch ei offrymmu yn offrwm gwir-fodd, ond dros adduned ni bydd cymmeradwy.

24 Nac offrymmwch i'r ARGLWYDD ddim wedi llethu, neu yſſigo, neu ddryllio, neu dorri: ac na wnêwch yn eich tîr y *fath beth*.

25 Ac nac offrymmwch o law un dieithr fwyd eich Duw o'r holl bethau hyn: canys y mae eu llygredigaeth ynddynt: anaf *ſydd* arnynt: ni byddant gymmeradwy droſoch.

26 ¶ A lleſarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

27 [p] Pan aner eidion, neu ddafad, neu afr, bydded faith niwrnod dan ei fam; o'r wythfed dydd ac o hynny allan y bydd cymmeradwy yn offrwm o aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

28 Ac am fuwch neu ‡ ddafad, na leddwch hi [q] a'i llwdn yn yr un dydd.

29 A phan aberthoch aberth diolch i'r ARGLWYDD, offrymmwch wrth eich ewyllys eich hunain.

30 Y dydd hwnnw y bwytâir ef: [r] na weddillwch o hono hyd y borau: myfi yw 'r ARGLWYDD.

31 Cedwch chwithau fy ngorchymynnion, a gwnewch hwynt: myfi yw yr ARGLWYDD.

32 Ac na halogwch fy enw ſanctaidd, ond [s] ſanctaiddier fi ym myſg meibion Iſrael: myfi yw yr ARGLWYDD eich ſanctaiddydd,

33 Yr hwn a'ch dygais chwi allan o dîr yr Aipht, i fod yn Dduw i chwi: myfi yw yr ARGLWYDD.

PEN.

[a] Pen. 15. 2.
[b] Pen. 4. 2. a 15. 13.
[c] Num. 19. 11.
[d] Pen. 15. 16.
[e] Pen. 12. 24.
[f] Pen. 15. 7, 19.
[g] Ecſod. 22. 31. Pen. 17. 15. Ezec. 44. 31.
[h] Edrych 1 Sam. 21. 6.
‡ Heb. *a gwerth ei arian.*
‡ Neu, *ymborth.*
[i] Pen. 22. 23.

2514.
[l] Pen. 10. 14.
‡ Neu, *ymlwythant a chooſp.*
[k] Pen. 1. 2, 3, 10.
[l] Deut. 15. 21. a 17. 1. Mal. 1. 8.
[m] Pen. 3. 1.
[n] Ad. 20.
‡ Heb. *myn.*
[o] Pen. 21. 18.
[p] Ecſod. 22. 30. a 23. 19. a 34. 26. Deut. 14. 21.
‡ Neu, *afr.*
[q] Deut. 22. 6.
[r] Pen. 7. 15.
[s] Pen. 10. 3.

2514.

PEN. XXIII.

1 *Gwyliau 'r Arglwydd.* 3 Y *Sabboth.* 4 Y *Paſg.* 9 Yr *yſgub flaen-ffrwyth.* 15 *Gŵyl y Sulgwyn.* 22 *Rhaid yw gadael peth i'r tlodion i'w loffa.* 23 *Gŵyl yr udgyrn.* 26 Y *dydd cymmod.* 33 *Gwyl y pebyll.*

I Lefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Lleſara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Gwyliau 'r ARGLWYDD y rhai a gyhoeddwch yn gymmanfeydd ſanctaidd, *ydyw* fy ngwyliau hyn.

[a] Ecſod. 20. 9. a 23. 12. a 31. 13. a 34. 21. Pen. 19. 3. Deut. 5. 13. Luc 13. 14.

3 [a] Chwe diwrnod y gwneir gwaith, a'r ſeithfed dydd y bydd Sabboth gorphywyſdra, *ſef* cymmanfa ſanctaidd: dim gwaith ni's gwnewch: Sabboth *yw* efe i'r ARGLWYDD, yn eich holl drigfannau.

4 ¶ Dymma wyliau 'r ARGLWYDD: y cymmanfeydd ſanctaidd y rhai a gyhoeddwch yn eu tymmor.

[b] Ecſod. 12. 18. a 13. 3. a 23. 15. a 34. 18. Num. 9. 2. a 28. 16. Deut. 16. 1.

5 [b] O ſewn y mis cyntaf, ar y pedwerydd *dydd* ar ddeg o'r mis yn y cyſnos, y *bydd* Paſg yr ARGLWYDD.

6 A'r pymthegfed dydd o'r mis hwnnw y bydd gŵyl y bara croyw i'r ARGLWYDD; ſaith niwrnod y bwyteŵch fara croyw.

7 Ar y dydd cyntaf y bydd iwch' gymmanfa ſanctaidd: dim caethwaith ni chewch ei wneuthur.

8 Ond offrymmwch ebyrth tanllyd i'r ARGLWYDD ſaith niwrnod. Ar y ſeithfed dydd *bydded* cymmanfa ſanctaidd: na wnewch ddim caethwaith.

9 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd, Lleſara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt,

[c] Ecſod. 23. 16. ‡ 34. 22. Num. 28. 26. Deut. 16. 9. ‡ Neu, *dayrnaid.* Heb. *Omer.*

10 [c] Pan ddeloch i'r tir a roddaf i chwi, a medi o honoch ei gynhauaf, yna dygwch ‡ yſgub blaenffrwyth eich cynhauaf at yr offeiriad.

11 Cwhwſaned yntef yr yſgub ger bron yr ARGLWYDD, i'ch gwneuthur yn gymmeradwy: trannoeth wedi 'r Sabboth y cwhwſana 'r offeiriad hi.

12 Ac offrymmwch ar y dydd y cwhwſaner yr yſgub oen blwydd perffeithgwbl yn boethoffrwm i'r ARGLWYDD.

13 A'i fwyd-offrwm *o* ddwy ddegfed ran o beillied wedi ei gymmyſgu ag olew, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD, yn arogl peraidd: a'i ddiod-offrwm *fydd* o win; pedwaredd *ran* Hin.

14 Bara heſyd, nac ŷd wedi ei graſu, na thywyſennau ir, ni chewch eu bwyta hyd gorph y dydd hwnnw, nes dwyn o honoch offrwm eich Duw: deddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau, yn eich holl drigfannau *fydd hyn.*

[d] Deut. 16. 9.

15 ¶ A [d] chyfrifwch i chwi o drannoeth wedi 'r Sabboth, o'r dydd ŷ dygoch yſgub y cwhwſan; ſaith Sabboth cyflawn fyddant:

16 Hyd drannoeth wedi 'r ſeithfed Sabboth y cyfrifwch ddeng niwrnod a deugain, ac offrymmwch fwyd-offrwm newydd i'r ARGLWYDD.

17 A dygwch o'ch trigfannau ddwy dorth gwhwſan, dwy ddegfed ran o beillied fyddant; yn leſeinllyd y pobir hwynt, [e] yn flaenffrwyth i'r ARGLWYDD.

[e] Ecſod. 23, 16, 19. ‖ 34. 26. Num. 15. 17. ‖ 28. 26. Deut. 26. 1.

18 Ac offrymmwch gyd âr bara ſaith oen blwyddiaid perffeithgwbl, ac un buſtach ieuange, a dau hwrdd: poeth-offrwm i'r ARGLWYDD fyddant hwy; ynghŷd â'i bwyd offrwm a'i diod offrwm, *ſef* aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

19 Yna aberthwch [f] un bwch geiſr yn bechaberth, a dau oen blwyddiaid [g] yn aberth hedd.

[f] Pen. 4. 2. [g] Pen. 3. 1.

20 A chwhwſaned yr offeiriad hwynt ynghŷd â bara y blaenffrwyth, yn offrwm cwhwſan ger bron yr ARGLWYDD, ynghŷd â'r ddau oen: [h] cyſſegredig i'r ARGLWYDD ac eiddo 'r offeiriad fyddant.

[h] Num. 18. 12. Deut. 18. 4.

21 A chyhoeddwch, o ſewn corph y dydd hwnnw y bydd cymmanfa ſanctaidd i chwi: dim caethwaith ni's gwnewch: deddf dragywyddol yn eich holl drigfannau trwy eich cenhedlaethau *fydd hyn.*

22 ¶ [i] A phan fedoch gynhauaf eich tîr, na lwyr-feda gyrrau dy faes, [k] ac na loffa loffion dy gynhauaf: gâd hwynt i'r tlawd a'r dieithr: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

[i] Pen. 19. 9. [k] Deut. 24. 19.

23 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

24 Lleſara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, Ar y [l] ſeithfed mis, ar y *dyad* cyntaf o'r mis, y bydd i chwi Sabboth, yn goffadwriaeth caniad udgyrn *a* chymmanfa ſanctaidd.

[l] Num. 29. 1.

25 Dim caethwaith ni's gwnewch, ond offrymmwch ebyrth tanllyd i'r ARGLWYDD.

26 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

27 [m] Y degfed *dyda* o'r ſeithfed mis hwn, y bydd dydd cymmod: cymmanfa ſanctaidd fydd i chwi: yna cyſtuddiwch eich eneidiau, ac offrymmwch ebyrth tanllyd i'r ARGLWYDD.

[m] Pen. 16. 29. Num. 29. 7.

28 Ac ni wnewch ddim gwaith o ſewn corph y dydd hwnnw; o herwydd dydd cymmod yw, i wneuthur cymmod droſoch, ger bron yr ARGLWYDD eich Duw.

29 Canys pob enaid a'r ni chyſtuddier o ſewn corph y dydd hwn, [n] a dorrir ymmaith oddi wrth ei bobl.

[n] Gen. 17. 14.

30 A phob enaid a wnelo ddim gwaith o ſewn corph y dydd hwnnw, difethaf yr enaid hwnnw hefyd o fyſg ei bobl.

31 Na wnewch ddim gwaith: deddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau yn eich holl drigfannau *yw hyn.*

32 Sabboth gorphywyſdra *yw* efe i chwi: cyſtuddiwch chwithau eich eneidiau ar y nawfed *dydd* o'r mis yn yr hwyr: o hwyr i hwyr y † cedwch eich Sabboth.

† Heb. *gorphywyſwch.*

33 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

34 Lleſara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, [o] A'r pymthegfed dydd o'r ſeithfed mis hwn, *y bydd* gwyl y pebyll ſaith niwrnod i'r ARGLWYDD.

[o] Ecſod. 23. 16. Num. 29. 12. Deut. 16. 13.

35 Ar y dydd cyntaf *y bydd* cymmanfa ſanctaidd: dim caethwaith ni's gwnewch.

36 Saith niwrnod yr offrymmwch aberth tanllyd i'r ARGLWYDD, [p] ar yr wythfed dydd [q] y bydd cymmanfa ſanctaidd i chwi; a chwi a offrymmwch aberth tanllyd i'r ARGLWYDD; † uchel ŵyl yw hi: na wnewch ddim caethwaith.

[p] Joan 7. 37. [q] 2 Cron. 7. 9. † Heb. *ayda gwahanaedlig.*

37 Dymma wyliau 'r ARGLWYDD, y rhai a gyhoeddwch yn gymmanfeydd ſanctaidd i offrymmu i'r ARGLWYDD aberth tanllyd, offrwm poeth, bwyd offrwm, aberth, a diod offrwm; pob peth yn ei ddydd:

38 Heb law Sabbothau 'r ARGLWYDD, a heb law eich rhoddion chwi, a heb law eich holl addunedau, a heb law eich holl offrymmau gwirfodd, a roddoch i'r ARGLWYDD.

39 Ac ar y pymthegfed dydd o'r ſeithfed mis

2514. miſ, pan gynhulloch ffrwyth eich tîr, cedwch wŷl i'r ARGLWYDD ſaith niwrnod: *byadeu* gorphywyſdra ar y dydd cyntaf, a gorphywyſdra ar yr wythfed dydd.

Neh. 8. 15. ‡ Neu, *gerig clau.*

40 r A'r dydd cyntaf cymmerwch i chwi ‡ ffrwyth pren prydferth, canghennau palmwydd, a brig pren caeadfrig, a helyg aſon; ac ymlawenhewch ger bron yr ARGLWYDD eich Duw ſaith niwrnod.

41 A chedwch hon yn wŷl i'r ARGLWYDD ſaith niwrnod yn y flwyddyn: deddf dragywyddol yn eich cenhedlaethau yw: ar y ſeithfed miſ y cedwch hi *yn* wŷl.

42 Mewn bythod yr arhoſwch ſaith niwrnod; pob priodor yn Iſrael a drigant mewn bythod:

43 Fel y gwypo eich cenhedlaethau chwi mai mewn bythod y perais i feibion Iſrael drigo, pan ddygais hwynt allan o dir yr Aipht: myfi yw yr ARGLWYDD eich Duw.

44 A thraethodd Moſes wyliau 'r ARGLWYDD wrth feibion Iſrael.

PEN. XXIV.

1 *Olew 'r lluſernau.* 5 *Y Bara goſod.* 10 *Mâb Selomith yn cablu.* 13 *Cyfraith cabledd,* 17 *a lloſrudaieth.* 18 *Am golled.* 23 *Llabyddio 'r cablwr.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 a Gorchymmyn i feibion Iſrael ddwyn attat olew oliwydden pur coethedig i'r goleuni, i beri i'r lampau † gynneu bob amſer.

a Eſod. 27. 20. † Heb. *dayr-chafu.*

3 O'r tu allan i wahanlen y dyſtiolaeth, ym mhabell y cyfarfod, y treſna Aaron ef o hwyr hyd forau, ger bron yr ARGLWYDD bob amſer; deddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau *fydd hyn.*

4 Ar y canhwyllbren b pûr y treſna efe y lampau ger bron yr ARGLWYDD bob amſer.

b Eſod. 31. 8.

5 ¶ A chymmer beillied a phoba ef yn ddeuddeg c teiſen: dwy ddegfed ran fydd pob teiſen.

c Eſod. 25. 30.

6 A goſod hwynt yn ddwy rês, chwech *yn* y rhês, ar y bwrdd pur ger bron yr ARGLWYDD.

7 A dôd thus pur ar bob rhês, fel y byddo ar y bara yn goffadwriaeth, *ac* yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

8 Ar bob dydd Sabboth y treſna efe hyn ger bron yr ARGLWYDD bob amſer, yn gyfammod tragywyddol oddi wrth feibion Iſrael.

9 A d bydd eiddo Aaron a'i feibion, a hwy a'i bwyty yn y lle ſanctaidd; canys ſanctteiddiolaf yw iddo ef o ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD *trwy* ddeddf dragywyddol.

d Eſod. 29. 33. Pen. 8. 31. 12. Deut. 18. 13. 1 Sam. 21. 6.

10 ¶ A mâb gwraig o Iſrael, a hwn yn fâb gŵr o'r Aipht, a aeth allan ym myſg meibion Iſrael; a mâb yr Iſraelites a gŵr o Iſrael a ymgynhennaſant yn y gwerſyll.

P Ioan 7. 37. ꝙ 2 Cron. 7. 9. † Heb. *avad a gwahar addediq.*

11 A mâb y wraig o Iſrael a gablodd enw 'r *ARGLWYDD*, ac a felldigodd: yna y dygaſant ef at Foſes; ac enw ei fam oedd Selomith merch Dibri o lwyth Dan.

12 e A goſodaſant ef yngharchar fel yr hyſpyſid iddynt o enau'r ARGLWYDD *beth a wnaent.*

e Num. 15. 34.

13 A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

14 Dwg y cablydd i'r tu allan i'r gwerſyll, a f rhodded pawb a'i clywſant ef eu dwylaw ar ei ben ef, a llabyddied yr holl gynnulleidfa ef.

f Deut. 13. 9. a 17. 7.

15 A lleſara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, Pwy bynnag a gablo ei Dduw a ddwg ei bechod.

16 A g lladder yn ſarw yr hwn a felldithio enw 'r ARGLWYDD, yr holl gynnulleidfa gan labyddio a'i llabyddiant ef: lladder yn gyſtal y dieithr a'r priodor, pan gablo efe enw 'r ARGLWYDD.

g Lefit. 24. 16.

17 ¶ h A'r neb a † laddo ddŷn, lladder yntef yn ſarw.

h Exod. 21. 12. Num. 35. 31. Deut. 19. 21. † Heb. *a darawo einioes dŷn.*

18 A'r hwn a laddo anifail, taled am dano; ‡ anifail am anifail.

‡ Heb. *einioes am einioes.*

19 A phan wnelo un anaf ar ei gymmydog; fel i y gwnaerh, gwneler iddo:

i Exod. 21. 24. Deut. 19. 21.

20 Torriad am dorriad, llygad am lygad, dant am ddant: megis y gwnaeth anaf ar ddŷn, felly gwneler iddo yntef.

21 k A'r hwn a laddo anifail a dâl am dano; a laddo ddŷn, a leddir.

k Exod. 21. 33.

22 Bydded l un farn i chwi, bydded i'r dieithr fel i'r priodor; myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD eich Duw.

l Exod. 12. 49.

23 ¶ A mynegodd Moſes *hyn* i feibion Iſrael, a hwynt a ddygaſant y cablydd i'r tu allan i'r gwerſyll, ac a'i llabyddiaſant ef â cherrig; felly meibion Iſrael a wnaethant megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foſes.

Mat. 5. 28.

PEN. XXV.

1 *Sabboth y ſeithfed flwydayn.* 8 *Y Jubili yn y ddegfed flwydayn a deugain.* 14 *Am orthrymmu.* 18 *Bendith am ufudd-dod.* 23 *Gollyngiad tiroedd,* 29 *a thai.* 35 *Toſturio wrth y tlawd.* 39 *Eſmwyth drin caethion.* 47 *Adbrynu gweiſion.*

L Lefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foſes ym mynydd Sinai, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Pan ddelech i'r tîr yr hwn a roddaf i chwi, yna gorphywyſed y tîr a Sabboth i'r ARGLWYDD.

a Eſod. 23. 10. Edrych Pen. 26. 34.

3 Chwe blynedd yr heui dy faes, a chwe blynedd y torri dy winllan, ac y ceſgli ei chnŵd.

4 Ac ar y ſeithfed flwyddyn y bydd Sabboth gorphywyſdra i'r tîr, *ſef* Sabboth i'r ARGLWYDD: na haua dy faes, ac na thorr dy winllan.

5 b Na chynhauaſa 'r hyn a dyfo o hono ei hun, ac na chaſgl † rawnwin dy winwydden ni thecclaiſt: bydd yn flwyddyn orphywyſdra i'r tîr.

b 2 Bren. 19. 29. † Heb. *rawnwin dy neillduaeth.*

6 Ond bydded *ffrwyth* Sabboth y tîr yn ymborth i chwi, *ſef* i ti, ac i'th waſanaethwr, ac i'th waſanaethferch, ac i'th weinidog cyflog, ac i'th alldud yr hwn a ymdeithio gyd â thi,

7 I'th anifail hefyd, ac i'r bwyſtfil *fyddo* yn dy dîr, y bydd ei holl gnŵd yn ymborth.

8 ¶ Cyfrif hefyd it' ſaith Sabboth o flynyddoedd, *ſef* ſaith mlynedd ſeithwaith, dyddiau 'r ſaith Sabboth o flynyddoedd ſyddant i ti yn naw mlynedd a deugain.

9 Yna pâr ganu it' udgorn † y Jubili ar y ſeithfed mis, ar y degfed dydd o'r mis; c ar ddydd y cymmod cenwch yr udgorn trwy eich holl wlâd.

† Heb. *uchelſain.* c Pen. 23. 27.

10 A ſanctteiddiwch y ddegfed flwyddyn a deugain, a chyhoeddwch rydd-did yn y wlâd i'w holl drigolion: Jubili fydd hi i chwi, a dychwelwch bob un i'w etifeddiaeth, ïe dychwelwch bob un at ei deulu.

11 Y ddegfed flwyddyn a deugain honno fydd Jubili i chwi: na heuwch, ac na ſedwch ei chnŵd a dyfo o hono ei hun; ac na

chynhull-

2514. chynhullwch ei gwinwydden ni thacclwyd.

12 Am ei bod yn Jubili, bydded ſanctaidd i chwi: o'r maes y bwytêwch ei ffrwyth hi.

13 O fewn y flwyddyn Jubili hon y dychwelweh bôb un i'w etifeddiaeth.

14 Pan werthech ddim i'th gymmydog, neu brynu ar law dy gymmydog, na orthrymmwch bawb ei gilydd.

15 Pryn gan dy gymmydog yn ôl rhifedi 'r blynyddoedd ar ôl y Jubili: a gwerthed eſe i titlau yn ôl rhifedi blynyddoedd y cnydau.

16 Yn ôl amldra 'r blynyddoedd y 'chwanegi ei bris, ac yn ôl anamldra 'r blynyddoedd y lleihâi di ei bris: o herwydd rhifedi 'r cnydau y mae eſe yn ei werthu it'.

17 Ac na orthrymmwch bob un ei gymmydog, ond ofna dy Dduw, canys myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

18 ¶ Gwnewch chwithau fy neddfau, a chedwch fy marnedigaethau, a gwnewch hwynt, a chewch drigo yn y tîr yn ddiogel.

[d] Pen. 26. 5. 19 Y tîr hefyd a rydd ei ffrwyth, a chewch fwyta digon, a thrigo ynddo yn ddiogel.

20 A hefyd o's dywedwch, Beth a fwytâwn y ſeithfed flwyddyn? wele ni chawn hau, ac ni chawn gynnull ein cnwd:

21 Yna mi a archaf fy mendith arnoch y chweched flwyddyn, a hi a ddwg ei ffrwyth *i waſanaethu* dros dair blynedd.

22 A'r wythfed flwyddyn yr heuwch, ond bwytêwch o'r hên gnwd hyd y nawfed flwyddyn; nes dyfod ei chnwd hi y bwytêwch o'r hên.

† Heb. *a'w dorri ymmaith.* [e] Pſal. 119. 19. 1 Pedr 2. 11. [f] Edrych Ruth 3. 2, 9, 12. Jer. 32. 7. 23 ¶ A'r tîr ni chair ei werthu † yn llwyr, canys eiddof fi *yw* 'r tîr, o herwydd [e] dieithraid ac alldudion ydych gyd â mi.

24 Ac yn holl dîr eich etifeddiaeth rhoddwch ollyngdod i'r tîr.

25 O's tloda dy frawd, a gwerthu *dim* o'i etifeddiaeth, a [f] dyfod ei gyfneſaf i'w ollwng, *yna* eſe a gaiff ollwng yr hyn a werthodd ei frawd.

26 Ond o's y gŵr ni bydd gantho neb a'i gollyngo, a chyrhaeddyd o'i law ef ei hun gael digon i'w ollwng:

27 Yna cyfrifed flynyddoedd ei werthiad, a rhodded dracheſn yr hyn fyddo dros ben i'r gŵr yr hwn y gwerthodd ef iddo; felly aed eilwaith i'w etifeddiaeth.

28 Ac o's ei law ni chaiff ddigon i dalu iddo, yna bydded yr hyn a werthodd eſe yn llaw yr hwn a'i prynodd hyd flwyddyn y Jubili; ac yn y Jubili yr â yn rhydd, ac eſe a ddychwel i'w etifeddiaeth.

29 A phan wertho gŵr dŷ annedd *o fewn* dinas gaerog, yna bydded ei ollyngdod hyd *ben* blwyddyn gyflawn wedi ei werthu; *dros* flwyddyn y bydd rhydd ei ollwng ef.

30 Ac oni ollyngir cyn cyflawni iddo flwyddyn gyfan, yna ſicrhâer y tŷ yr hwn fydd yn y ddinas gaerog yn llwyr i'r neb a'i prynodd *ac* i'w hiliogaeth; nid â yn rhydd yn y Jubili.

31 Ond tai 'r trefi nid oes caerau o amgylch iddynt, a gyfrifir ſel meuſydd: bid gollyngdod iddynt, ac yn y Jubili yr ânt yn rhydd.

[g] Edrych Num. 35. 2. Joſ. 21. 2, &c. 32 Ond [g] dinaſoedd y Lefiaid, a thai dinaſoedd eu hetifeddiaeth hwynt, bid i'r Lefiaid eu gollwng bob amſer.

33 Ac o's ‡ pryn un gan y Lefiaid, yna aed y tŷ a werthwyd a dinas ei etifeddiaeth ef allan yn y Jubili: canys tai dinaſoedd y Lefiaid ydyw eu hetifeddiaeth hwynt ym myſg meibion Iſrael. 2514. ‡ Gollwng.

34 Ac ni cheir gwerthu maes pentrefol eu dinaſoedd hwynt: canys etifeddiaeth dragywyddol yw eſe iddynt.

35 ¶ A phan dlodo dy frawd gyd â thi, a llefgâu o'i law, † cynnorthwya eſ: ſel y byddo byw gyd â thi; *er ei fod* yn ddïeithriddyn neu yn alldud. † Heb. *cryfhâ.*

[h] Na chymmer gantho occraeth na llôg ond [i] ofna dy Dduw, a gâd i'th frawd fyw gyd â thi. [h] Ecſod. 22. 25. Deut. 23. 19. Diar. 28. 8. Ezec. 18. 8. a 22. 12. [i] Neh. 5. 9.

37 Na ddôd dy arian iddo ar uſuriaeth, ac na ddôd dy fwyd iddo ar lôg. [k] Ecſod. 21. 2. Deut. 15. 12. Jer. 34. 14.

38 Myfi yw yr ARGLWYDD eich Duw chwi, yr hwn a'ch dygais allan o dîr yr Aipht, i roddi iwch' dîr Canaan, *ac* i fod yn Dduw i chwi.

39 ¶ A [k] phan dlodo dy frawd gyd â thi, a'i werthu ef it': na ‡ wnâ iddo waſanaethu yn gaethwas.

40 Bydded gyd â thi fel gweinidog cyflog; fel ymdeithydd, hyd flwyddyn y Jubili y caiff waſanaethu gyd â thi.

41 Yna aed oddi wrthyt ti, eſe a'i blant gyd ag ef, a dychweled at ei dylwyth, ac aed drachefn i etifeddiaeth ei dadau. ‡ Heb. *na waſanaetha mo honot dy hun ag ef a'i waſanaeth.*

42 Canys fy nghweiſion i ydynt, y rhai a ddygais allan o dîr yr Aipht: na werther hwynt † fel caethweiſion. † Heb. *a gwerth caethwas.*

43 [l] Na feiſtrola arno ef yn galed, ond ofna dy Dduw. [l] Eph. 6. 9. Col. 4. 1.

44 A *chymmer dy* waſanaethwr, a'th waſanaethferch y rhai ſyddant i ti, o fyſg y cenhedloedd y rhai *ydynt* o'ch amgylch: o honynt y prynwch waſanaethwr a gwaſanaethferch.

45 A hefyd o blant yr alldudion y rhai a ymdeithiant gyd â chwi, prynwch o'r rhai hyn ac o'i tylwyth y rhai *ynt* gyd â chwi, y rhai a genhedlaſant hwy yn eich tîr chwi: byddant hwy i chwi yn feddiant.

46 Ac etifeddwch hwynt i'ch plant ar eich ôl, i'w meddiannu *hwynt* yn etifeddiaeth; gwnewch iddynt eich gwaſanaethu byth: ond eich brodyr meibion Iſrael, na feiſtrolwch yn galed y naill ar y llall.

47 ¶ A phan gyrhaeddo llaw dŷn dïeithr neu ymdeithydd *gyfoeth* gyd â thi, ac i'th frawd dlodi yn ei ymmyl eſ, a'i werthu ei hun i'r dïeithr yr hwn fydd yn trigo gyd â thi, neu i un o hiliogaeth tylwyth y dïeithriddyn:

48 Wedi ei werthu, ceir ei ollwng yn rhydd: un o'i frodyr a gaiff ei ollwng yn rhydd:

49 Naill âi ei ewythr, ai mâb ei ewythr a'i gollwng eſ yn rhydd, neu *un* o'i gyfneſaf eſ o'i dylwyth ei hun a'i gollwng yn rhydd; neu o's ei law a gyrraedd, gollynged eſe ei ei hun.

50 A chyfrifed â'i brynwr o'r flwyddyn y gwerthwyd eſ, hyd flwyddyn y Jubili: a bydded arian ei werthiad ef ſel rhifedi 'r blynyddoedd, megis dyddiau gweinidog cyflog y bydd gyd ag ef.

51 O's llawer *fydd* o flynyddoedd yn ôl, taled ei ollyngdod o arian ei brynedigaeth yn ôl hynny.

52 Ac o's ychydig flynyddoedd fydd yn ôl hyd flwyddyn y Jubili pan gyfrifo ag eſ, taled ei ollyngdod yn ôl ei flynyddoedd.

53 Megis gwâs cyflog o flwyddyn i flwyddyn

2514.

ddyn y bydd efe gyd ag ef: ac na feistroled arno yn galed yn dy olwg di.

54 Ac o's efe ni ollyngir † o fewn *y blynydaoeaa* hyn, yna aed allan flwyddyn y Jubili, efe a'i blant gyd ag ef.

55 Canys gweision i mi yw meibion Israel, ty ngweision ydynt y rhai a ddygais o dîr yr Aipht. Myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

PEN. XXVI.

1 *Am ddelw-addoliaeth.* 2 *Am grefydd.* 3 *Bendith i'r rhai a gadwant y gorchymynion,* 14 *A melldith i'r rhai a'i torrant.* 40 *Duw yn addo cofio'r rhai a edifarhânt.*

NA wnewch [a] eulynnod iwch', ac na chodwch i chwi ddelw gerfiedig, na cholofn, ac na roddwch † ddelw faen yn eich tîr i ymgrymmu iddi, canys myfi yw yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

2 [b] Fy Sabbothau i a gedwch, a'm cyssegr i a berchwch: myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD.

3 ¶ [c] O'syn fy neddfau i y rhodiwch, a'm gorchymynion a gedwch, a'i gwneuthur hwynt;

4 Yna mi a roddaf eich glaw yn ei amser, a rhydd y ddaear ei chynnyrch, a choed y maes a rydd eu ffrwyth.

5 [d] A'ch dyrnu a gyrraedd hyd gynhauaf y grawnwin, a chynhauaf y grawnwin a gyrraedd hyd amser hau: [e] a'ch bara a fwytêwch yn ddigonol, [f] ac yn eich tîr y trigwch yn ddîogel.

6 Rhoddaf heddwch hefyd yn y tîr, a [g] gorweddwch hefyd heb ddychrynydd, a gwnâf i'r bwyftfil niweidiol † ddartod o'r tîr: ac nid â cleddyf trwy eich tîr.

7 Eich gelynion hefyd a erlidiwch, a syrthiant o'ch blaen ar y cleddyf.

8 A [h] phump o honoch a erlidia gant, a chant o honoch a erlidia ddeng-mil, a'ch gelynion a syrth o'ch blaen ar y cleddyf.

9 A mi a edrychaf am danoch, ac a'ch gwnâf yn ffrwythlawn, ac a'ch amlhâf, ac a gadarnhâf fy nghyfammod â chwi.

10 A'r hên 'stôr a fwytêwch, ïe yr hên a fwriwch chwi allan o achos y newydd.

11 [i] Rhoddaf hefyd fy nhabernacl yn eich mysg, ac ni ffieiddia fy enaid chwi.

12 [k] A mi a rodiaf yn eich plith, a byddaf yn Dduw i chwi, a chwithau a fyddwch yn bobl i mi.

13 Myfi yw 'r ARGLWYDD eich Duw, yr hwn a'ch dygais chwi allan o dîr yr Aipht, rhag eich bod yn gaethweision iddynt, a thorrais rwymau eich jau, a gwneuthum i wch' rodio yn fythion.

14 ¶ [l] Ond o's chwi ni wrandêwch arnaf, ac ni wnewch yr holl orchymynion hyn:

15 O's fy neddfau hefyd a ddirmygwch, ac o's eich enaid â ffieiddia fy marnedigaethau, heb wneuthur fy holl orchymynion, ond torri fy nghyfammod:

16 Minnau hefyd a wnâf hyn i chwi, gosodaf yn oruchaf arnoch ddychryn, darfodedigaeth, a'r crŷd poeth, y rhai a wnâ i'r llygaid ballu, ac a ofidiant eich eneidiau, a [m] heuwch eich hâd yn ofer, canys eich gelynion a'i bwyty.

17 Ac [n] a osodaf fy wyneb i'ch erbyn, a chwi a fyrthiwch o flaen eich gelynion: a'ch casëion a feistrola arnoch: [o] ffowch hefyd pan na byddo neb yn eich erlid.

18 Ac o's er hyn ni wrandêwch arnaf, yna y'ch wanegaf eich cosbi chwi saith mwy am eich pechodau.

19 A mi a dorraf falchder eich nerth chwi, a gwnâf eich nefoedd chwi fel haiarn, a'ch tîr chwi fel prês:

20 A'ch cryfdwr a dreulir yn ofer, canys eich tîr ni rydd ei gynnyrch, a choed y tîr ni roddant eu ffrwyth.

21 ¶ Ac o's rhodiwch yngwrthwyneb i mi, ac ni fynnwch wrando arnafi, mi a 'chwanegaf bla faith mwy arnoch yn ôl eich pechodau.

22 [p] Ac anfonaf fwyftfil y maes yn eich erbyn, ac efe a'ch gwnâ chwi yn ddiblant, ac a ddifetha eich anifeiliaid, ac a'ch lleihâ chwi, [q] a'ch ffyrdd a wnair yn anialwch.

23 A o's wrth hyn ni chymmerwch ddyfig gennyf, ond rhodio yn y gwrthwyneb i mi;

24 [r] Yna y rhodiaf finnau yn y gwrthwyneb i chwithau, a mi a'ch cosbaf chwi hefyd etto 'n faith mwy am eich pechodau.

25 A dygaf arnoch gleddyf yr hwn a ddial fy nghyfammod; a phan ymgafgloch i'ch dinasoedd, yna yr anfonaf haint i'ch mysg, a chwi a roddir yn llaw y gelyn.

26 [s] A phan dorrwyf ffon eich bara, yna deg o wragedd a bobant eich bara mewn un ffwrn, ac a ddygant eich bara adref dan bwys, a [t] chwi a fwytêwch, ac ni's digonir chwi.

27 A co's er hyn ni wrandêwch arnaf, ond rhodio yngwrthwyneb i mi;

28 Minnau a rodiafyngwrthwyneb i chwithau mewn llîd, a myfi, ïe myfi a'ch cosbaf chwi etto faith mwy am eich pechodau.

29 [u] A chwi a fwytêwch gnawd eich meibion, a chnawd eich merched a fwytêwch.

30 † Eich uchelfeydd hefyd a ddinyftriaf, ac [x] a dorraf eich delwau, ac a roddaf eich celaneddau chwi ar gelaneddau eich eulynnod, a'm henaid a'ch ffieiddia chwi.

31 A gwnâf eich dinasoedd yn anghyfannedd, ac [y] a ddinyftriaf eich cyssegroedd, ac ni aroglaf eich aroglau peraidd.

32 A mi a ddinyftriaf y tîr, fel y byddo aruthr gan eich gelynion y rhai a drigant ynddo o'i herwydd.

33 [z] Chwithau a wasgaraf ym mysg y cenhedloedd, a gwnâf dynnu cleddyf ar eich ôl; a'ch tîr fydd diffeithwch, a'ch dinasoedd yn anghyfannedd.

34 [a] Yna y mwynhâ 'r tîr ei Sabbothau, yr holl ddyddiau y byddo yn ddiffeithwch, a chwithau a fyddwch yn nhîr eich gelynion: yna y gorphywys y tîr, ac y mwynhâ ei Sabbothau.

35 Yr holl ddyddiau y byddo yn ddiffeithwch y gorphywys, o herwydd na orphywyfodd ar eich [b] Sabbothau chwi, pan oeddych yn trigo ynddo.

36 A'r hyn a weddillir o honoch, dygaf lesgedd ar eu calonnau yn nhîr eu gelynion; a [c] hrwst deilen yn ysgwyd a'i herlid hwynt: a ffoant fel ffo rhag cleddyf, a syrthiant heb nêb yn eu herlid.

37 A [d] syrthiant bawb ar ei gilydd megis o flaen cleddyf, heb nêb yn eu herlid: ac ni ellwch sefyll o flaen eich gelynion.

38 Difethir chwi hefyd ym mysg y cenhedloedd, a thîr eich gelynion a'ch bwyty.

39 A'r rhai a weddillir o honoch [e] a ddoddant yn eu hanwireddau yn nhîr eich gelynion, ac yn anwireddau eu tadau gyd â hwynt y toddant.

40 O's cyffesant eu hanwiredd, ac anwiredd eu tadau, ynghŷd â'i camwedd yr hwn a wnaethant

2514 wnaethant i'm herbyn, a hefyd rhodio o honynt yn y gwrthwyneb i mi,

41 A rhodio o honof innau yn eu gwrthwyneb hwythau, a'i dwyn hwynt i dîr eu gelynion: o's yno 'r ymoſtwng eu calon [f] ddienwaededig, a'i bod yn foddlon am eu cosbedigaeth:

42 Minnau a gofiaf ſy nghyfammod â Jacob, a'm cyfammod hefyd ag Iſaac, a'm cyfammod hefyd ag Abraham a gofiaf, ac a gofiaf y tîr hefyd.

43 A'r tîr a adewir ganddynt, ac a fwynhâ ei Sabbothau tra fyddo yn ddiffeithwch hebddynt, a hwyntau a foddlonir am eu cosbedigaeth; oachos ac o herwydd dirmygu o honynt ſy marnedigaethau, a ffieiddio o'i henaid ſy neddfau.

44 Ac er hyn hefyd, pan fyddont yn nhîr eu gelynion, [g] ni's gwrthodaf ac ni ffieiddiaf hwynt i'w difetha, gan dorri ſy nghyfammod a hwynt, o herwydd myfi *yayw* 'r ARGLWYDD eu Duw hwynt.

45 Ond cofiaf er eu mwyn gyfammod y rhai gynt, y rhai a ddygais allan o dîr yr Aipht yngolwg y cenhedloedd, i fod iddynt yn Dduw: myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD.

46 Dymma 'r deddfau, a'r barnedigaethau, a'r cyfreithiau, y rhai a rôdd yr ARGLWYDD rhyngddo ei hun a meibion Iſrael ym mynydd Sinai trwy law Moſes.

PEN. XXVII.

1 *Yr hwn a wnelo addûned hyſpyſol, eiddo 'r Arglwydd fydd.* 3 *Prîs y cyfryw addûned.* 9 *Am aniſail a rodder trwy addûned.* 14 *Am dŷ.* 16 *Am faes a'i ollyngiad.* 28 *Ni ryddhêir un dïofryd-beth.* 32 *Nid rhydd newid y degwm.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Pan addunedo neb addûned neilldûol, y dynion fydd eiddo 'r ARGLWYDD yn dy brîs di.

3 A bydd dy brîs am wrryw o fâb ugain mlwydd hyd fâb trugain mlwydd; ïe bydd dy brîs ddeg ſicl a deugain o arian, yn ôl ſicl y cyſſegr.

4 Ac o's benyw fydd, bydded dy brîs ddeg ſicl ar hugain.

5 Ac o fâb pum mlwydd hyd fâb ugain mlwydd, bydded dy brîs am wrryw ugain ſicl, ac am fenyw ddeg ſicl.

6 A bydded hefyd dy brîs am wrryw o fâb miſyriad hyd fâb pum mlwydd, bum ſicl o arian: ac am fenyw dy brîs *fydd* tri ſicl o arian.

7 Ac o fâb trugeinmlwydd ac uchod, o's gwrryw *fydd*, bydded dy brîs bymtheg ſicl, ac am ferw ddeg ſicl.

8 Ond o's tlottach fydd efe na'th brîs di, yna ſaſed ger bron yr offeiriad, a phrified yr offeiriad ef: yn ôl yr hyn a gyrhaeddo llaw 'r addunedydd, *felly* y prifia 'r offeiriad ef.

9 ¶ Ond o'sanifail, yr hwn yr offrymmir o hono offrwm i'r ARGLWYDD, *fyda ei addûned:* yr hyn oll a roddir o'r cyfryw i'r ARGLWYDD, ſanctaidd fydd.

10 Na rodded un arall am dano, ac na newidied ef, y da am y drwg, neu 'r drwg am y da; ac o's gan newidio y newidia anifail am anifail; bydded hwnnw, a bydded ei gyfnewid hefyd yn ſanctaidd.

11 Ac o's *addûnedu efe* un anifail afian, yr hwn ni ddylent offrymmu o hono offrwm i'r ARGLWYDD, yna rhodded yr anifail i ſefyll ger bron yr offeiriad:

12 A phrified yr offeiriad ef, o's da o'r drwg *fyad*; † ſel y prifiech di 'r offeiriad ef, felly y bydd. 2514. † Heb. yn ôl dy brîs ai.

13 Ac o's efe gan brynu a'i pryn, yna rhodded at dy brîs di ei bumed ran yn 'chwaneg.

14 ¶ A phan ſancteiddio gŵr ei dŷ yn ſanctaidd i'r ARGLWYDD, yna 'r offeiriad a'i priſia, o's da o's drwg fydd: megis y priſio 'r offeiriad ef, felly y ſaif.

15 Ac o's yr hwna'i ſanctеiddiodd a ollwng ei dŷ yn rhydd, yna rhodded bumed ran arian dy brîs yn 'chwaneg atto, a bydded eiddo ef.

16 ¶ Ac o's o faes ei etifeddiaeth y ſanctеiddia gŵr i'r ARGLWYDD, yna bydded dy brîs yn ôl ei hauad: hauad Omer o haidd *fyda* er deg ſicl a deugain o arian.

17 O's o flwyddyn y Jubili y ſanctеiddia efe ei faes, yn ôl dy brîs di y ſaif.

18 Ond o's wedi 'r Jubili y ſanctеiddia efe ei faes, yna dogned yr offeiriad yr arian iddo, yn ôl y blynyddoedd fyddant yn ôl, hyd flwyddyn y Jubili, a lleihâer ar dy brîs di.

19 Ac o's yr hwn a'i ſanctеiddiodd gan brynu a bryn y maes, yna rhodded bummed ran arian dy brîs di yn ychwaneg atto, a bydded iddo ef.

20 Ac oni's gollwng y maes, neu o's gwerthodd y maes i ŵr arall, ni cheir ei ollwng mwy.

21 A'r maes fydd, pan elo efe allan yn y Jubili, yn gyſſegredig i'r ARGLWYDD fel maes dïofryd: a bydded yn feddiant i'r offeiriad.

22 Ac o's ei dîr pryn, yr hwn ni *fyda* o dir ei etifeddiaeth, a ſanctеiddia efe i'r ARGLWYDD,

23 Yna cyfrifed yr offeiriad iddo ddogn dy brîs di hyd flwyddyn y Jubili, a rhodded yntef dy brîs di yn gyſſegredig i'r ARGLWYDD y dydd hwnnw.

24 Y maes a ân ei ôl flwyddyn y Jubili, i'r hwn y prynaſid ef ganddo, ſef yr hwn *oedd* eiddo etifeddiaeth y tîr.

25 A phob prîs it' fydd wrth ſicl y cyſſegr: [a] ugain Gerah fydd y ſicl. a Eſod. 30. 13. Num. 3. 47. Ezec. 45. 12.

26 ¶ Ond [b] y cyntaf-anedig o anifail yr hwn ſydd flaen-ffrwyth i'r ARGLWYDD, na chyſſegred neb ef, pa un bynnag ai eidion, ai dafad *fyddo:* eiddo 'r ARGLWYDD yw efe. b Eſod. 13. 2, 12.

27 Ond o's *ei addûned ef fydd* o anifail afian, yna rhyddhâed ef yn dy brîs di, a rhodded ei bummed ran yn ychwaneg atto; ac oni's rhyddhâ, yna gwerther ef yn dy brîs di.

28 ¶ [c] Ond pob dïofrydbeth a ddiofrydo un i'r ARGLWYDD, o'r hyn oll *a fyddo* eiddo ef, o ddŷn neu o anifail, neu o faes ei etifeddiaeth, ni werthir, ac ni ryddhâir: pob dïofrydbeth *fydd* ſanctеiddiolaf i'r ARGLWYDD. c Joſ. 6. 19.

29 Ni cheir gollwng yn rhydd un *anifail* dïofrydog, yr hwn a ddiofryder gan ddŷn: lladder yn farw.

30 ¶ A [d] holl ddegwm y tîr o hâd y tir, *ac* o ffrwyth y coed, yr ARGLWYDD a'i pïau; cyſſegredig i'r ARGLWYDD yw. d Gen. 28. 22. Num. 18. 21, 24. Mal. 3. 8, 10.

31 Ac o's gŵr gan brynu a bryn ddim o'i ddegwm, rhodded ei bummed ran yn ychwaneg atto.

32 A phob degwm eidion, neu ddafad, yr hyn oll [e] a elo dan y wialen; y degfed fydd cyſſegredig i'r ARGLWYDD. e Edrych Jer. 33. 13. Ezec. 20. 37.

33 Nac edryched pa un ai da ai drwg *fydd efe*, ac na newidied ef; ond o's gan newidio y newidia efe hwnnw, bydded hwnnw, a bydded ei gyfnewid ef hefyd yn gyſſegredig: ni ellir ei ollwng yn rhydd.

34 Dymma 'r gorchymynnion a orchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foſes i feibion Iſrael ym mynydd Sinai.

¶ Pedwerydd

2514.

PEN. I.

1 *Duw'n peri rhifo 'r bobl.* 5 *Capteniaid y llwythau.* 17 *Rhifedi pob llwyth.* 47 *Neillduo'r Lefiaid i wasanaeth yr Arglwydd.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes yn anialwch Sinai, ym mhabell y cyſarfod, ar y *dydd* cyntaf o'r ail mis, yn yr ail flwyddyn wedi eu dyfod hwy allan o dîr yr Aipht, gan ddywedyd,

a Ecſod. 30. 12. a 38. 26.

2 a Cymmerwch nifer holl gynnulleidfa meibion Iſrael, yn ôl eu teuluoedd, wrth dŷ eu tadau, dan rîf eu henwau, pob gwrryw wrth eu pennau;

3 O fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un a allo fyned i ryfel yn Iſrael: ti ac Aaron a'i cyfrifwch hwynt yn ôl eu lluoedd.

4 A bydded gyd â chwi ŵr o bob llwyth, ſef y gŵr pennaf o dŷ ei dadau.

5 ¶ A dymma enwau 'r gwŷr a ſafant gyd a chwi: o *lwyth* Reuben, Eliſur mâb Sedeur.

6 O *lwyth* Simeon, Selumiel mâb Suriſadai.

7 O *lwyth* Juda, Nahſon mâb Aminadab.

8 O *lwyth* Iſſacar, Nethaneel mâb Suar.

9 O *lwyth* Zabulon, Eliâb mâb Helon.

10 O feibion Joſeph, dros Ephraim, Eliſama mâb Ammihud: dros Manaſſes, Gamaliel mâb Pedahſur.

11 O *lwyth* Benjamin, Abidan mâb Gideoni.

12 O *lwyth* Dan, Ahîezer mâb Ammiſadai.

13 O *lwyth* Aſer, Pagîel mâb Ocran.

14 O *lwyth* Gad, Eliâſaph mâb b Deuel.

b Pen. 2. 14. a elwir *Reuel.*

15 O *lwyth* Naphtali, Ahira mâb Enan.

16 Dymma rai enwog y gynnulleidfa, rywyſogion llwythau eu tadau, pennaethiaid miloedd Iſrael *oeddynt* hwy.

17 ¶ A chymmerodd Moſes ac Aaron y gwŷr hyn, a hyſpyſaſid wrth *eu* henwau.

18 Ac a gaſglaſant yr holl gynnulleidfa ynghŷd ar y *dydd* cyntaf o'r ail mis, a rhoddaſant eu hachau, trwy eu teuluoedd, yn ôl tŷ eu tadau, dan rîf eu henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, erbyn eu pennau.

19 Megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD i Foſes, felly y rhifodd eſe hwynt yn anialwch Sinai.

20 ¶ A meibion Reuben cyntafanedig Iſrael, wrth eu cenedl eu hun, yn ôl eu teuluoedd, o dy eu tadau, dan rîf eu henwau, erbyn eu pennau, pob gwrryw o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a allai fyned i ryfel;

21 Y rhai a rifwyd o honynt, *ſef* o lwyth Reuben, *oedd* chwe mîl a deugain a phum cant.

22 ¶ O feibion Simeon *wrth* eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, eu rhifedigion *oedd* dan rîf *eu* henwau, erbyn eu pennau, pob gwrryw o fâb ugain mlwydd ac uchod, *ſef* pob un a'r a allai fyned i ryfel;

23 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Simeon *oedd* cnid un fil tri ugain mîl a thrychant.

24 ¶ O feibion Gad wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu lluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un a allai fyned i ryfel;

25 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Gad *oedaynt* bum mîl a deugain a chwe chant a deg a deugain. 2514.

26 ¶ O feibion Juda wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pawb a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;

27 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Juda *oedd* bedair mîl ar ddeg a thri ugain a chwe chant.

28 ¶ O feibion Iſſacar wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;

29 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Iſſacar *oedd* bedair mîl ar ddeg a deugain a phedwar cant.

30 ¶ O feibion Zabulon wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a ydoedd yn gallu myned i ryfel;

31 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Zabulon *oedd* ddwy fil ar bymtheg a deugain a phedwar cant.

32 ¶ O feibion Joſeph, *ſef* o feibion Ephraim, wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a ydoedd yn gallu myned i ryfel;

33 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Ephraim *oedd* ddeugain mil a phum cant.

34 ¶ O feibion Manaſſeh wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;

35 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Manaſſeh *oedd* ddeuddeng mîl ar hugain a dau cant.

36 ¶ O feibion Benjamin wrth eu cenhedlaethau yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;

37 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Benjamin *oedd* bymtheng mil ar hugain a phedwar cant.

38 ¶ O feibion Dan wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r oedd yn gallu myned i ryfel;

39 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Dan *oeddynt* ddwy fil a thrugain a ſaith gant.

40 ¶ O feibion Aſer wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;

41 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Aſer *oeddynt* un fil a deugain a phum cant.

42 ¶ O feibion Naphtali wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a ydoedd yn gallu myned i ryfel:

43 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Naphtali *oedd* dair mîl ar ddeg a deugain a phedwar cant.

44 Dymma 'r rhifedigion, y rhai a rifodd Moſes, ac Aaron, a thywyſogion Iſrael: *ſef* y deuddengwr, y *rhai oedd* bob un dros dŷ eu tadau.

45 Felly

2514. 45 Felly yr ydoedd holl riſedigion meibion Iſrael, wrth dŷ eu tadau, o tãb ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a ydoedd yn gallu myned i ryſel yn Iſrael;

c Ecſod. 38. 26. Edrych Ecſod. 12. 37. Pen 26. 51.

46 A'r holl riſedigion oedd c chwe chan mil a thair mil a phum cant a deg a deugain.

d Edrych Pen. 3, a 4. a 26. 57. 1 Cron. 6. 221. 6.

47 ¶ Ond d y Leſiaid, trwy *holl* lwythau eu tadau, ni riſwyd yn eu myſg hwynt.

48 Canys llefaraſai yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

49 Ond na chyfrif lwyth Leſi, ac na chymmer eu niſer hwynt, ym myſg meibion Iſrael.

50 Ond dôd i'r Leſiaid awdurdod ar babell y dyſtiolaeth, ac ar ei holl ddodreſn, ac ar yr hyn oll a *berthyn* iddi: hwynt-hwy a ddygant y babell, a'i holl ddodreſn, ac a'i gwaſanaethant, ac a werſyllant o amgylch i'r babell.

51 A phan ſymmudo 'r babell, y Leſiaid a'i tyn hi i lawr: a phan arhoſo 'r babell, y Leſiaid a'i geſyd hi i ſynu: lladder y dieithr a ddelo yn agos.

52 A gwerſylled meibion Iſrael, pob un yn ei werſyll ei hun, a phob un wrth ei lumman ei hun, trwy eu lluoedd.

53 A'r Leſiaid a werſyllant o amgylch pabell y dyſtiolaeth, ſel na byddo llid yn erbyn cynnulleidfa meibion Iſrael: a chadwed y Leſiaid wiliadwriaeth pabell y dyſtiolaeth.

54 A meibion Iſrael a wnaethant yn ôl yr hyn oll a orchymmynaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes, felly y gwnaethant.

PEN. II.

Trefn y llwythau yn eu pebyll.

A'R ARGLWYDD a leſarodd wrth Foſes, ac wrth Aaron, gan ddywedyd,

2 Meibion Iſrael a werſyllant pob un wrth ei lumman ei hun, dan arwyddion tŷ eu tadau, o amgylch pabell y cyfarfod y gwerſyllant ‡ o hirbell.

‡ Heb. *gyfer byn.*

3 ¶ A'r rhai a werſyllant o du 'r dwyrain eu a chodiad haul, *fydd gwŷr* llumman gwerſyll Juda, yn ôl eu lluoedd: a chapten meibion Juda *fydd* Nahſon mãb Aminadab.

4 A'i lu ef, a'i rhai rhiſedig hwynt, *fyddant* bedair mîl ar ddeg a thrugain a chwe chant.

5 A llwyth Iſſãcar a werſyllant yn neſaf arto: a chapten meibion Iſſãcar *fydd* Nethancel mãb Suar.

6 A'i lu ef, a'i riſedigion, *fyddant* bedair mîl ar ddeg a deugain a phedwar cant.

7 *Yna* llwyth Zabulon; ac Eliãb mãb Helon *fydd* capten meibion Zabulon.

8 A'i lu ef, a'i riſedigion, *fyddant* ddwy fil ar bymtheg a deugain a phedwar cant.

9 Holl riſedigion gwerſyll Juda *fyddant* yn ôl eu lluoedd yn gan mîl a phedwar ugain mil a chwe mîl a phedwar cant: yn flaenaf y cychwyn y rhai hyn.

10 ¶ Llumman gwerſyll Reuben *fydd* tu a'r dehau, yn ôl eu lluoedd: a chapten meibion Reuben *fydd* Eliſur mãb Sedëur.

11 A'i lu ef, a'i riſedigion, *fyddant* chwe mîl a deugain a phum cant.

12 A'r rhai a werſyllant yn ei ymmyl ef *fydd* llwyth Simeon, a chapten meibion Simeon *fydd* Selumiel mãb Surſadai.

13 A'i lu ef, a'i rhiſedigion, *fydd* onid un trugain mîl a thrychant.

14 Yna llwyth Gad: a chapten meibion Gad *fydd* Eliaſaph mãb a Reuel.

a Edrych Pen. 1. 14.

15 A'i lu ef, a'i rhiſedigion llwyth, *fyddant* bum mîl a deugain a chwe chant a deg a deugain. 2514.

16 Holl riſedigion gwerſyll Reuben *fyddant* gan mîl ac un ar ddeg a deugain o filoedd, a phedwar cant a deg a deugain, yn ôl eu lluoedd: ac yn ail y cychwynnant hwy.

17 ¶ A phabell y cyfarfod a gychwyn ynghanol y gwerſylloedd, *gyd â* gwerſyll y Leſiaid: fel y gwerſyllant, felly y ſymmudant, pob un yn ei le, wrth eu llummanau.

18 ¶ Llumman gwerſyll Ephraim *fydd* tu a 'r gorllewin, yn ôl eu lluoedd: a chapten meibion Ephraim *fydd* Eliſama mãb Ammihud.

19 A'i lu ef, a'i rhiſedigion, *fyddant* ddeugain mîl a phum cant.

20 Ac yn ei ymmyl ef llwyth Manaſſeh: a chapten meibion Manaſſeh ſydd Gamaliel mãb Pedaſur.

21 A'i lu ef, a'i rhiſedigion, *fyddant* ddeuddeng mîl ar hugain a dau cant.

22 Yna llwyth Benjamin: a chapten meibion Benjamin *fydd* Abidan mãb Gideoni.

23 A'i lu ef, a'i rhiſedigion, *fyddant* bymtheng mîl ar hugain a phedwar cant.

24 Holl riſedigion gwerſyll Ephraim, *fyddant* yn ôl eu lluoedd, gan mîl ac wyth mîl a chant: ac a gychwynnant yn drydydd.

25 ¶ Llumman gwerſyll Dan *fydd* tu a 'r gogledd, yn ôl eu lluoedd: a chapten meibion Dan *fydd* Ahieſer mãb Ammiſadai.

26 A'i lu ef, a'i rhiſedigion, *fyddant* ddwy fil a thrugain a faith gant.

27 A'r rhai a werſyllant yn ei ymmyl ef *fydd* llwyth Aſer: a chapten meibion Aſer *fydd* Pagiel mãb Ocran.

28 A'i lu ef, a'i rhiſedigion, *fyddant* un fil a deugain a phum cant.

29 Yna llwyth Naphtali; a chapten meibion Naphtali *fydd* Ahira mãb Enan.

30 A'i lu ef, a'i rhiſedigion, *fyddant* dair mîl ar ddeg a deugain a phedwar cant.

31 Holl riſedigion gwerſyll Dan, *fyddant* gan mîl ac onid tair mîl tri ugain mil a chwe chant: yn ôlaf y cychwynnant â'i llummanau.

32 ¶ Dymma riſedigion meibion Iſrael, wrth dŷ eu tadau: b holl riſedigion y gwerſylloedd yn ôl eu lluoedd, *oeda* chwe chan mîl a thair mîl a phum cant a deg a deugain.

b Ecſod. 38. 26. Pen 1. 46.

33 Ond c y Leſiaid ni chyfrifwyd ym myſg meibion Iſrael, megis y gorchymynaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

c Pen. 1. 47.

34 A meibion Iſrael a wnaethant yn ôl yr hyn oll a orchymynaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes: felly y gwerſyllaſant wrth eu llummanau, ac felly y cychwynnaſant, bob un yn ei deuluoedd, yn ol tŷ eu tadau.

PEN. III.

1 *Meibion Aaron.* 5 *Rhoddi 'r Leſiaid i'r offeiriaid er mwyn gwaſanaeth y babell,* 11 *yn lle 'r cyntafanedig.* 14 *Rhifo 'r Leſiaid wrth eu teuluoedd.* 21 *Teuluoedd, rhifedi, a ſwydd y Gerſoniaid,* 27 *y Cohathiaid,* 33 *y Merariaid.* 38 *Lle a ſwyad Moſes ac Aaron.* 40 *Boa y cyntafanedig yn rhydd oddi wrth y Leſiaid.* 44 *Prynu 'r rhai oedd dros ben.*

A Dymma genhedlaethau Aaron, a Moſes; ar y dydd y llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes ym mynydd Sinai.

2 Dymma enwau meibion Aaron: Nadab a y cyntafanedig, ac Abihu, Eleazar, ac Ithamar.

a Ecſod. 6. 23.

3 Dymma

3 Dymma enwau meibion Aaron, yr offeiriaid enneiniog, y rhai a ‡ gyſlegrodd eſe i offeiriadu.

4 A [b] marw a wnaeth Nadab ac Abihu ger bron yr ARGLWYDD, pan offrymmaſant dân dieithr ger bron yr ARGLWYDD yn anialwch Sinai: a meibion nid oedd iddynt; ac offeiriadodd Eleazar ac Ithamar yngwydd Aaron eu tâd.

5 ¶ A'r ARGLWYDD a leſarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

6 Nesâ lwyth Leſi, a gwnâ iddo ſefyll ger bron Aaron yr offeiriad, fel y gwaſanaethont ef.

7 A hwy a gadwant [c] gadwraeth ef, a chadwraeth yr holl gynnulleidfa, o flaen pabell y cyfarfod, i wneuthur [c] gwaſanaeth y tabernacl.

8 A chadwant holl ddodreſn pabell y cyfarfod, a chadwraeth meibion Iſrael i waſanaethu gwaſanaeth y tabernacl.

9 A[d] thi a roddi 'r Leſiaid i Aaron, ac i'w ſeibion: y rhai hyn ſydd wedi eu rhoddi yn rhodd iddo ef o ſeibion Iſrael.

10 Ac urdda di Aaron a'i ſeibion i gadw eu hoffeiriadaeth: [e] a'r dieithrddyn a ddelo yn agos a roddir i farw.

11 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foſes, gan ddywedyd,

12 Ac wele [f] mi a gymmerais y Leſiaid o blith meibion Iſrael yn lle pob cyntafanedig, *ſef pob cyntaf* a agoro 'r grôth o ſeibion Iſrael: am hynny 'r Leſiaid a fyddant eiddof fi.

13 [g] Canys eiddof fi yw pob cyntafanedig; [h] ar y dydd y tarewais i pob cyntafanedig yn nhîr yr Aipht, cyſlegrais i mi fy hun bob cyntafanedig yn Iſrael o ddyn ac anifail; eiddof fi ydynt; myfi yw yr ARGLWYDD.

14 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a leſarodd wrth Foſes yn anialwch Sinai, gan ddywedyd,

15 Cyfrif ſeibion Leſi yn ôl tŷ eu tadau, trwy eu teuluoedd; cyfrif hwynt bob gwrryw o fâb miſyriad ac uchod.

16 A Moſes a'i cyfrifodd hwynt wrth ‡ air yr ARGLWYDD, fel y gorchymynnaſid iddo.

17 [i] A'r rhai hyn oedd ſeibion Leſi wrth eu henwau; Gerſon, a Chohath, a Merari.

18 A dymma enwau meibion Gerſon yn ôl eu teulûoedd; Libni a Simei.

19 A meibion Cohath yn ôl eu teuluoedd; Amram, Iſ-har, Hebron, ac Uzziel.

20 A meibion Merari yn ôl eu teuluoedd; Mahli, a Muſi: Dymma deuluoedd Leſi wrth dŷ eu tadau.

21 O Erſon y *daeth* tylwyth y Libniaid, a thylwyth y Simiaid: dymma deuluoedd y Gerſoniaid.

22 Eu rhifedigion hwynt dan rîf pob gwrryw o fâb miſyriad ac uchod; eu rhifedigion *meddaf oedd* ſaith mîl a phum cant.

23 Teuluoedd y Gerſoniaid a werſyllant ar y tu ôl i'r tabernacl tu a'r gorllewin.

24 A phennaeth tŷ tâd y Gerſoniaid *fydd* Eliaſaph mâb Lael.

25 A [k] chadwraeth meibion Gerſon ym mhabell y cyfarfod *fydd* [l] y tabernacl, a'r [m] babell, [h] ei thô *hefyd*, a [o] chaeadlen drws pabell y cyfarfod,

26 A'r llenni 'r cynreddfa, a'r [q] chaeadlen drws y cynteddfa, yr hwn *ſydd* yngh ŷlch y tabernacl, a'r allor o amgylch, [r] a'i rhaffau i'w holl waſanaeth.

27 ¶ Ac o Gohath y *daeth* tylwyth yr Amramiaid, a thylwyth yr Iſ-hariaid, a thylwyth yr Hebroniaid, a thylwyth yr Uzzieliaid: dymma dylwyth y Cohathiaid.

28 Rhifedi 'r holl wrrywiaid, o fâb miſyriad ac uchod, *oedd* wyth mîl a chwe chant, yn cadw cadwraeth y cyſlegr.

29 Teuluoedd meibion Cohath a werſyllant ar yſtlys y tabernacl tu a'r dehau.

30 A phennaeth tŷ tâd tylwyth y Cohathiaid *fydd* Eliſaphân mâb Uzziel.

31 A'i [s] cadwraeth hwyn *fydd* [t] yr Arch, a'r [u] bwrdd, a'r [x] canhwyllbren, a'r [y] allorau, a lleſtri 'r cyſlegr, y rhai y gwaſanaethant â hwynt, a'r [z] gaeadlen, a'i holl waſanaeth.

32 A phennaf ar bennaethiaid y Leſiaid *fydd* Eleazar mâb Aaron yr offeiriad; a llywodraeth ar geidwaid cadwraeth y cyſlegr *fydd iddo ef*.

33 ¶ O Ferari y *daeth* tylwyth y Mahliaid, a thylwyth y Muſiaid: dymma dylwyth Merari.

34 A'i rhifedigion hwynt, wrth gyfrif pob gwrryw o fâb miſyriad ac uchod, *oedd* chwe mil a deucant.

35 A phennaeth tŷ tâd tylwyth Merari *fydd* Suriel mâb Abihael: ar yſtlys y tabernacl y gwerſyllant tu a'r gogledd.

36 Ac [a] ‡ ynghadwraeth meibion Merari y *byddai* yſtyllod y tabernacl, a'i drofolion, a'i golofnau, a'i forteiſiau, a'i holl offer, a'i holl waſanaeth,

37 A cholofnau 'r cynteddfâ o amgylch, a'i morteiſiau, a'i hoelion, a'i rhaffau.

38 ¶ A'r rhai a werſyllant o flaen y tabernacl tu a'r dwyrain, o flaen pabell y cyfarfod tu a chodiad haul *fydd* Moſes, ac Aaron a'i ſeibion, y rhai a gadwant gadwraeth y cyſlegr, a chadwraeth meibion Iſrael a'r [b] dieithr a ddelo yn agos a roddir i farwolaeth.

39 [c] Holl rifedigion y Leſiaid, y rhai a rifodd Moſes ac Aaron yn ôl gair yr ARGLWYDD, trwy eu teuluoedd, *ſef* pob gwrryw o fâb miſyriad ac uchod, *oedd* ddwy fil ar hugain.

40 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Cyfrif bob cyntafanedig gwrryw o ſeibion Iſrael, o fâb miſyriad ac uchod, a chymmer rifedi eu henwau hwynt.

41 A chymmer y Leſiaid i mi (myfi yw yr ARGLWYDD) yn lle holl gyntafanedig meibion Iſrael: ac aniſeiliaid y Leſiaid yn lle pob cyntafanedig o aniſeiliaid meibion Iſrael.

42 A Moſes a rifodd, megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD iddo, pob cyntafanedig o ſeibion Iſrael.

43 A'r rhai cyntafanedig oll, o rai gwrryw, dan rîf *eu* henwau, o fâb miſyriad ac uchod, o'i rhifedigion hwynt, oedd ddwy fil ac hugain a dau cant a thri ar ddeg a thrugain.

44 ¶ A lleſarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

45 Cymmer y Leſiaid yn lle pob cyntafanedig o ſeibion Iſrael; ac aniſeiliaid y Leſiaid yn lle eu haniſeiliaid hwynt; a bydded y Leſiaid i mi: myfi yw 'r ARGLWYDD.

46 Ac am y rhai ſy i'w prynu o'r tri ar ddeg a thrugain a deucant, o gyntafanedig meibion Iſrael, y rhai ſy dros ben y Leſiaid;

‡ Heb. *a lanwood eu llaw.*

[b] Leſ. 10. 1. Pen. 26. 61. 1 Cron. 24. 2.

[c] Edrych Pen. 1. 50.

[d] Pen. 8. 19.

[e] Ad. 38. Pen. 16. 40.

[f] Pen. 8. 16. a 18. 6.

[g] Eſod. 13. 2. Leſ. 27. 26. Pen. 8. 16. Luc 2. 23.

[h] Eſod. 13. 12, 13.

‡ Heb. *enau.*

[i] Gen. 46. 11. Eſod. 6. 16. Pen. 26. 57. 1 Cor. 6. 1 223. 6.

[k] Pen. 4. 4. Eſod. 35. 9.

[l] Eſod. 26. 1.

[m] Eſod. 26. 7, 14.

[o] Eſod. 36. 36.

[q] Eſod. 27. 9.

[r] Eſod. 27. 16.

[s] Pen. 4. 4, 15.

[t] Eſod. 25. 10.

[u] Eſod. 25. 23.

[x] Eſod. 25. 31.

[y] Eſod. 27. 1. a 30. 1.

[z] Eſod. 26. 31.

[a] Pen. 4. 31.

‡ Neu, *yn ſwydd cadwraeth.*

[b] Ad. 16.

[c] Edrych Pen. 26. 62.

2514.

47 Cymmer bum ſicl am bob pen; yn ôl ſicl y cyſſegr y cymmeri: [d] ugain Gerah *fydd* y ſicl.

48 A dôd yr arian, gwerth y rhai ſydd yn ychwaneg o honynt, i Aaron ac i'w feibion.

49 A chymmerodd Moſes arian y prynedigaeth, y rhai oedd dros ben y rhai a brynwyd am y Leſiaid.

50 Gan gymtaſanedig meibion Iſrael y cymmerodd efe 'r arian, pump a thrugain a thrychant a mil, o ſiclau 'r cyſſegr.

51 A Moſes a rôddodd arian y prynedigion i Aaron ac i'w feibion, yn ôl gair yr ARGLWYDD, megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD i Foſes.

PEN. IV.

1 *Oedran a chylch gwaſanaeth y Leſiaid.* 4 *Clûd y Cohathiaid wedi i'r offeiriaid ayntu i lawr y babell.* 16 *Goruchwiliaeth Eleazar.* 17 *Swydd yr offeiriaid.* 21 *Clûd y Gerſoniaid,* 29 *a'r Merariaid.* 34 *Rhifedi 'r Cohathiaid,* 38 *y Gerſoniaid,* 42 *a'r Merariaid.*

A'R ARGLWYDD a leſarodd wrth Foſes, ac wrth Aaron, gan ddywedyd,

2 Cymmer nifer meibion Cohath, o blith meibion Leſi, wrth eu teuluoedd, yn ôl tŷ eu tadau,

3 [a] O ſâb deng mlwydd ar hugain ac uchod hyd ſâb deng mlwydd a deugain, pob un a elo i'r llu i wneuthur gwaſanaeth ym mhabell y cyfarfod.

4 Dymma weinidogaeth meibion Cohath, ymhabell y cyfarfod, *ynghŷlch* y pethau ſanctteiddiolaf.

5 ¶ A deued Aaron a'i feibion, pan gychwynno 'r gwerſyll, a thynnant i lawr [b] y wahanlen orchudd, a gorchuddiant â hi Arch y dyſtiolaeth:

6 A goſodant ar hynny dô o grwyn daearfoch, a thannant arni wiſg o *ſidan* glâs i gŷd, a goſodant [c] ei throſolion *wrthi.*

7 Ac ar [d] fwrdd y *bara* dangos y tannant frethyn glâs, a goſodant ar hynny y dyſglau, a'r cwppanau, a'r phïolau, a'r caeadau ‡ i gau: a bydded y bara bob amſer arno.

8 A thannant arnynt wiſg o 'ſgarlad, a gorchuddiant hwnnw â gorchudd o groen daearfoch, a goſodant ei droſolion *wrtho.*

9 Cymmerant hefyd wiſg o *ſidan* glâs a gorchuddiant [e] ganhwyllbren y goleuni, [f] a'i lampau, a'i efeiliau, a'i gafnau, a holl leſtri 'r olew, y rhai y gwaſanaethant eſ â hwynt.

10 A goſodant eſ, a'i holl ddodreſn mewn gorchudd o groen daearfoch, a goſodant *eſ* ar droſol.

11 A thannant frethyn glâs ar yr allor aur, a gorchuddiant hi â gorchudd o groen daearfoch, a goſodant ei throſolion *wrthi.*

12 Cymmerant hefyd holl ddodreſn y gwaſanaeth, y rhai y gwaſanaethant â hwynt yn y cyſſegr, a rhoddant mewn brethyn glâs, a gorchuddiant hwynt mewn gorchudd o groen daearfoch, a goſodant ar droſol.

13 A thynnant allan ludw 'r allor, a thannant arni wiſg borphor.

14 A rhoddant arni ei holl leſtri, â'r rhai y gwaſanaethant hi, *ſef* y pedyll rân, y cigweiniau, a'r rhawiau, a'r ‡ cawgiau, *ie* holl leſtri 'r allor: a thannant arni orchudd o groen daearfoch, a goſodant ei throſolion wrthi.

15 Pan ddarffo i Aaron ac i'w feibion orchuddio 'r cyſſegr, a holl ddodreſn y cyſſegr, pan gychwynno 'r gwerſyll; wedi hynny deued meibion Cohath i'w dwyn *hwynt:* ond [g] na chyffyrddant â'r hyn a fyddo cyſſegredig, rhag iddynt farw: [h] dymma faich meibion Cohath, ym mhabell y cyfarfod.

16 ¶ Ac i ſwydd Eleazar mâb Aaron yr offeiriad y perthyn [i] olew 'r goleuni, [k] a'r arogl-darth peraidd, [l] a'r bwyd-offrwm gwaſtadol, ac [m] olew 'r enneiniad, *a* goruchwiliaeth yr holl dabernacl, a'r hyn oll *fydd* ynddo, yn y cyſſegr ac yn ei ddodreſn.

17 ¶ A lleſarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes ac Aaron, gan ddywedyd,

18 Na thorrwch ymmaith lwyth tylwyth y Cohathiaid o blith y Leſiaid.

19 Ond hyn a wnewch iddynt, fel y byddont ſyw, ac na ſyddont feirw: pan neſânt at y pethau ſanctteiddiolaf, Aaron a'i feibion a ânt i mewn, ac a'i goſodant hwy bob un ar ei waſanaeth, ac ar ei glud.

20 Ond [n] nac ânt i edrych pan ſydder yn gorchuddio 'r hyn ſydd gyſſegredig, rhac marw o honynt.

21 ¶ A'r ARGLWYDD a leſarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

22 Cymmer nifer meibion Gerſon hefyd, trwy dŷ eu tadau, wrth eu teuluoedd:

23 O ſâb dengmlwydd ar hugain ac uchod hyd ſâb dengmlwydd a deugain y rhifi hwynt: pob un a ddêl i † ddwyn ſwydd i waſanaethu gwaſanaeth ym mhabell y cyfarfod.

24 Dymma weinidogaeth tylwyth y Gerſoniaid, o waſanaeth ac o glud.

25 Seſ [o] dwyn o honynt lenni 'r tabernacl a phabell y cyfarfod, ei len dô eſ, a'r tô *o grwyn* daearfoch, yr hwn *fydd* yn uchaf arno, a chuddlen drws pabell y cyfarfod,

26 A llenni 'r cynteddfa, a chaeadlen drws porth y cynteddfa, yr hwn *fydd* ynghŷlch y tabernacl, a'r allor o amgylch, a'i rhaffau, a holl offer eu gwaſanaeth hwynt, a'r hyn oll a wnaed iddynt; felly y gwaſanaethant hwy.

27 Wrth † orchymmyn Aaron a'i feibion y bydd holl waſanaeth meibion y Gerſoniaid, yn eu holl glud, ac yn eu holl waſanaeth: a dodwch attynt eu holl glud i'w cadw.

28 Dymma waſanaeth tylwyth meibion Gerſon ym mhabell y cyfarfod, ac ar law Ithamar mâb Aaron yr offeiriad *y bydd* eu llywodraethu hwynt.

29 ¶ *A* meibion Merari, trwy eu teuluoedd, wrth dŷ eu tadau y cyfrifi hwynt;

30 O ſâb dengmlwydd ar hugain ac uchod hyd ſâb dengmlwydd a deugain y rhifi hwynt: pob un a ddêl i † ddwyn ſwydd, i waſanaethu gwaſanaeth pabell y cyfarfod.

31 A [p] dymma oruchwiliaeth eu clud hwynt, yn eu holl waſanaeth ym mhabell y cyfarfod: *ſef* [q] yſtyllod y tabernacl, a'i farrau, a'i golofnau, a'i forteiſiau,

32 A cholofnau 'r cynteddfa oddi amgylch, a'i morteiſiau, a'i hoelion, a'i rhaffau, ynghŷd a'i holl offer, ac ynghŷd a'i holl waſanaeth: rhifwch hefyd y dodreſn erbyn eu henwau, y rhai a gadwant *ac* a gludant hwy.

33 Dymma waſanaeth tylwyth meibion Merari, yn eu holl weinidogaeth ym mhabell y cyfarfod, dan law Ithamar ſâb Aaron yr offeiriad.

34 ¶ A

---

[a] Edrych Pen. 8. 24.

[b] Eſod. 26. 31.

[c] Eſod. 25. 13.

[d] Eſod. 25. 30.

‡ Neu, *i dywallt.*

[e] Eſod. 25. 31.

[f] Eſod. 25. 37, 38.

‡ Neu, *phiolau.*

[g] Edrych 2 Sam. 6. 6.

[h] Pen. 3. 31.

[i] Eſod. 25. 6.

[k] Eſod. 30. 34.

[l] Eſod. 29. 40.

[m] Eſod. 30. 23.

[n] Edrych Eſod. 19. 21. 1 Sam. 6. 19.

† Heb. *ſilwrio milwriaeth.*

[o] Pen. 3. 15.

† Heb. *enau.*

† Heb. *i'r ſilwriaeth.*

[p] Pen. 3. 36.

[q] Eſod. 26. 15.

2514.

34 ¶ A rhifodd Moſes ac Aaron a phennaethiaid y gynnulleidfa, feibion Cohath trwy eu teuluoedd, ac yn ôl tŷ eu tadau.

35 O fâb dengmlwydd ar hugain ac uchod hyd fâb dengmlwydd a deugain, *ſef* pob un a ddêl mewn ſwydd i waſanaethu ym mhabell y cyfarfod;

36 A'i rhifedigion trwy eu teuluoedd oedd ddwy fil ſaith gant a deg a deugain.

37 Dymma rifedigion tylwyth y Cohathiaid, *ſef* pob gwaſanaethydd ym mhabell y cyfarfod; y rhai a rifodd Moſes ac Aaron, wrth orchymmyn yr ARGLWYDD trwy law Moſes.

38 Rhifedigion meibion Gerſon heſyd trwy eu teuluoedd, ac yn ôl tŷ eu tadau;

39 O fâb dengmlwydd ar hugain ac uchod, ac hyd fâb dengmlwydd a deugain, *ſef* pob un a ddelai mewn ſwydd i waſanaeth ym mhabell y cyfarfod;

40 A'i rhifedigion hwynt trwy eu teuluoedd, yn ôl tŷ eu tadau, oeddynt ddwy fil a chwe chant a deg ar hugain.

41 Dymma rifedigion tylwyth meibion Gerſon, *ſef* pob gwaſanaethydd ym mhabell y cyfarfod, y rhai a rifodd Moſes ac Aaron, wrth orchymmyn yr ARGLWYDD.

42 ¶ A rhifedigion tylwyth meibion Merari, trwy eu teuluoedd, yn ôl tŷ eu tadau;

43 O fâb dengmlwydd ar hugain ac uchod hyd fâb dengmlwydd a deugain, *ſef* pob un a ddelai mewn ſwydd i waſanaethu ym mhabell y cyfarfod;

44 A'i rhifedigion hwynt trwy eu teuluoedd, oeddynt dair mîl a dau cant.

45 Dymma rifedigion tylwyth meibion Merari, y rhai a rifodd Moſes ac Aaron, wrth orchymmyn yr ARGLWYDD trwy law Moſes.

46 Yr holl rifedigion, y rhai a rifodd Moſes ac Aaron, a phennaethiaid Iſrael, o'r Lefiaid trwy eu teuluoedd, ac yn ôl tŷ eu tadau;

47 O fâb dengmlwydd ar hugain ac uchod hyd fâb dengmlwydd a deugain, *ſef* pob un a ddelai i wneuthur gwaith gwaſanaeth, neu waith clud ym mhabell y cyfarfod;

48 A'i rhifedigion oeddynt wyth mîl pum cant a phedwar ugain.

49 Wrth orchymmyn yr ARGLWYDD trwy law Moſes y rhifodd eſe hwy, pob un wrth ei waſanaeth, ac wrth ei glud: fel hyn y rhifwyd hwynt, fel y gorchymynaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

PEN. V.

1 Symmudo 'r aflan allan o'r gwerſyll. 5 Rhaid yw gwneuthur jawn dros gamweddau. 11 Eiddigedd, pa un ai heb achos ai trwy achos y mae.

A 'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Gorchymmyn i feibion Iſrael anfon allan o'r gwerſyll bob [a] gwahan-glwyfus, a phob un y byddo [b] diferlif arno, a phob un a halogir wrth [c] y marw.

3 Yn wrryw ac yn fenyw yr anfonwch *hwynt*; allan o'r gwerſyll yr anfonwch hwynt, fel na halogont eu gwerſylloedd, y rhai yr ydwyfi yn preſwylio yn eu plith.

4 A meibion Iſrael a wnaethant felly, ac a'i hanfonaſant hwynt i'r tu allan i'r gwerſyll: megis y lefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, felly y gwnaeth meibion Iſrael.

5 ¶ A lefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd;

6 Lleſara wrth feibion Iſrael, [d] O's gŵr neu wraig a wnâ *un* o holl bechodau dynol, gan wneuthur camwedd yn erbyn yr ARGLWYDD, a bod o'r enaid hwnnw yn euog;

7 Yna cyffeſaint eu pechod a wnaethant; a rhodded yn ei ôl yr hyn a ſyddo eſe euog o hono [e] erbyn ei ben, a 'chwaneged ei bummed ran atto, a rhodded i'r hwn y gwnaeth eſe gam ag ef.

8 Ac oni bydd i'r gŵr gyfneſaf i dalu *am* y camwedd iddo, *yr jawn am* y camwedd yr hwn a delir i'r ARGLWYDD *ſydd* eiddo 'r offeiriad: heb law [f] 'r hwrdd cymmod yr hwn y gwnâ eſe gymmod ag ef troſto.

9 A phob ſ offrwm dyrchafael, o holl ſanctaidd bethau meibion Iſrael, y rhai a offrymmant at yr offeiriad, ſydd eiddo ef.

10 A ſancteiddio gŵr, eiddo ef ſyddant: hyn a roddo neb i'r offeiriad, [h] eiddo ef ſydd.

11 ¶ Lleſarodd yr ARGLWYDD heſyd wrth Foſes, gan ddywedyd;

12 Lleſara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Pob gŵr pan wyro ei wraig ef, a gwneuthur bai yn ei erbyn ef,

13 A bod i ŵr a wnelo â hi, a bod yn guddiedig o olwg ei gŵr hi, ac yn gyfrinachol, a hithau wedi ei halogi, ac heb dyſt yn ei herbyn, a hithau heb ei dal *ar ei gweithred:*

14 A dyfod ‡ gwŷn eiddigedd arno, ac eiddigeddu o hono wrth ei wraig, a hithau wedi ei halogi: neu ddyfod yſbryd eiddigedd arno, ac eiddigeddu o hono wrth ei wraig, a hithau heb ei halogi:

15 Yna dyged y gŵr ei wraig at yr offeiriad, a dyged ei hoffrwm droſti hi, degfed ran Epha o flawd haidd; na thywalltred olew arno, ac na rodded thus arno; canys offrwm eiddigedd yw; offrwm côf yn coffáu anwiredd:

16 A neſáed yr offeiriad hi, a phared iddi ſefyll ger bron yr ARGLWYDD.

17 A chymmered yr offeiriad ddwfr ſanctaidd mewn lleſtr pridd, a chymmered yr offeiriad o'r llwch ſyddo ar lawr y tabernacl, a rhodded yn y dwfr:

18 A phared yr offeiriad i'r wraig ſefyll ger bron yr ARGLWYDD, a dioſged oddi am ben y wraig, a rhodded yn ei dwylaw offrwm y coffa, offrwm eiddigedd yw eſe: ac yn llaw 'r offeiriad y bydd y dwfr chwerw ſy'n peri 'r felldith.

19 A thynged yr offeiriad hi, a dyweded wrth y wraig, Oni orweddodd gŵr gyd â thi, ac oni wyraiſt i aflendid *gyd ag arall* ‡ yn lle dy wŷr, bydd di ddiniwaid oddi wrth y dwfr chwerw hwn ſy 'n peri 'r felldith.

20 Ond o's gwyraiſt ti oddi wrth dy wŷr, ac o's halogwyd di, a chydio o neb â thi heb law dy wŷr dy hun:

21 (Yna tyngheded yr offeiriad y wraig â llw melldith, a dywed yr offeiriad wrth y wraig,) rhodded yr ARGLWYDD dydi yn felldith ac yn llw ym myſg dy bobl, pan wnelo 'r ARGLWYDD dy ſorddwyd ‡ yn bwdr, a'th grôth yn chwyddedig:

22 Ac aed y dwfr melldigedig hwn i'th goluddion, i chwyddo dy grôth, ac i bydru dy forddwyd: a dyweded y wraig, Amen, Amen.

23 Ac yſgriſenned yr offeiriad y melldithion hyn mewn llyfr, a golchod *hwynt* ymmaith â'r dwfr chwerw:

2514. a Lef. 6. 2, 3.

b Lef. 6. 3.

c Lef. 6. 6, 7. d Lef. 6. 6, 7. e Ecſod. 29. 28. Lef. 6. 18, 26. 27. 6, 32. f Pen. 18. 8. Deut 18. 3. g Lef. 10. 13. h Lef. 10. 14. ‡ Ysbryd.

‡ Neu, *a thi ym meddiant dy wŷr.* Heb. *Dan dy wŷr.*

‡ Heb. *i yrthio.*

a Lef. 13. 3, 46. b Lef. 15. 2. c Lef. 21. 1. Pen. 9. 6, 10, a 19. 11. a 31. 19.

2514. 24 A phared i'r wraig yfed o'r dwfr chwerw ſy 'n peri 'r felldith, ac aed y dwfr ſy 'n peri 'r felldith i'w mewn hi, yn chwerw.
25 A chymmered yr offeiriad o law 'r wraig offrwm yr eiddigedd, a chwhwſaned yr offrwm ger bron yr ARGLWYDD, ac offrymmed ef ar yr allor.
26 A chymmered yr offeiriad o'r offrwm lonaid ei law, ei goffadwriaeth, a lloſged ar yr allor, ac wedi *hynny* pared i'r wraig yfed y dwfr.
27 Ac wedi iddo beri iddi yfed y dwfr, bydd, o's hi a halogwyd, ac a wnaeth fai yn erbyn ei gŵr, yr a 'r dwfr ſy 'n peri 'r felldith yn chwerw ynddi, ac a chwydda ei chrôth, ac a bydra ei morddwyd: a'r wraig [i] a fydd yn felldith ym myſg ei phobl.
28 Ond o's y wraig ni halogwyd, eithr glân yw, yna hi a fydd ddïangol, ac a blanta.
29 Dymma gyfraith eiddigedd, pan wyro gwraig *at arall* yn lle ei gŵr, ac ymhalogi:
30 Neu o's daw ar ŵr wŷn eiddigedd, a dal o hono eiddigedd wrth ei wraig, yna goſoded y wraig i ſefyll ger bron yr ARGLWYDD, a gwnaed yr offeiriad iddi yn ôl y gyfraith hon.
31 A'r gŵr fydd dïeuog o'r anwiredd, a'r wraig a ddwg ei hanwiredd ei hun.

PEN. VI.

1 *Cyfraith y Nazaread.* 22 *Y dull y bendithir y bobl.*

L Lefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foſes gan ddywedyd,
2 Llefara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Pan ymneillduo gŵr neu wraig i addo adduned Nazaread, ‡ i ymneillduo i'r ARGLWYDD:
3 Ymneilldued oddi wrth wîn a dïod gref, nac yfed finegr gwin, na finegr dïod gref: nac yfed ychwaith ddim ſugn grawnwin, ac na fwytaed rawnwin rïion, na ſychion.
4 Holl ddyddiau ei Nazareaeth ni chaiff fwyta o ddim oll a wneir o winwydden y gwin, o'r dingcod hyd y bilionen.
5 Holl ddyddiau adduned ei Nazareaeth ni chaiff [a] ellyn ſyned ar ei ben, nes cyflawni y dyddiau 'r ymneillduodd efe i'r ARGLWYDD; ſanctaidd fydd, gadawed i gudynnau gwallt ei ben dyfu.
6 Holl ddyddiau ei ymneillduaeth i'r ARGLWYDD, [b] na ddeued at gorph marw.
7 [c] Nac ymhaloged wrth ei dâd, neu wrth ei fam, wrth ei frawd, neu wrth ei chwaer, pan fyddant feirw; am *fod* Nazareaeth ei Dduw ar ei ben ef.
8 Holl ddyddiau ei Nazareaeth, ſanctaidd fydd efe i'r ARGLWYDD.
9 Ond o's marw fydd un yn ei ymmyl ef yn ddiſymmwth, a halogi pen ei Nazareaeth; yna eillied ei ben [d] ar ddydd ei buredigaeth; ar y ſeithfed dydd yr eillia efe ef.
10 Ac [e] ar yr wythfed dydd y dwg ddwy durrur, neu ddau gyw colomen at yr offeiriad, i ddrws pabell y cyfarfod.
11 Ac offrymmed yr offeiriad un yn bech-aberth, ac un yn boeth-offrwm, a gwnaed gymmod droſto, am yr hyn a becho wrth y marw; a ſancteiddied ei ben ef y dydd hwnnw.
12 A neilldued i'r ARGLWYDD ddyddiau ei Nazareaeth, a dyged oen blwydd [f] yn offrwm dros gamwedd: † ac aed y dyddiau cyntaf yn oſer, am halogi ei Nazareaeth ef.

13 ¶ A dymma gyfraith y Nazaread: pan gyflawner dyddiau ei Nazareaeth, dyger ef i ddrws pabell y cyfarfod.
14 A dyged yn offrwm droſto i'r ARGLWYDD un heſbwrn blwydd perffeith-gwbl, yn boeth-offrwm, ac un hesbin flwydd berffeithgwbl [g] yn bech-aberth, ac un hwrdd perffeithgwbl [h] yn aberth hedd,
15 Cawellaid o fara croyw heſyd, *ſef* i teiſennau peilliaid wedi eu tylino trwy olew, ac afrllad croyw, wedi eu henneinio ag olew, a'i bwyd-offrwm, a'i dïodoffrwm hwy.
16 A dyged yr offeiriad *hwynt* ger bron yr ARGLWYDD, ac offrymmed ei bech-aberth a'i boeth-offrwm ef.
17 Offrymmed heſyd yr hwrdd yn aberth hedd i'r ARGLWYDD, ynghŷd a'r cawellaid bara croyw, ac offrymmed yr offeiriad ei ſwyd-offrwm a'i ddïod-offrwm ef.
18 Ac [k] eillied y Nazaread *wrth* ddrws pabell y cyfarfod ben ei Nazareaeth, a chymmered flew pen ei Nazareaeth, a rhodded ar y tân a *fyddo* dan yr aberth hedd.
19 Cymmered yr offeiriad heſyd balfais o'r hwrdd, wedi ei berwi, ac un deiſen groyw o'r cawell, ac un afrlladen groyw, a rhodded ar ddwylaw 'r Nazaread, wedi eillio o hono ei Nazareaeth.
20 A chwhwlaned yr offeiriad hwynt [l] yn offrwm cwhwſan ger bron yr ARGLWYDD: ſanctaidd yw hyn i'r offeiriad, heb law parwyden y cwhwſan, a phalfais y dyrchafael: ac wedi *hyn* y caiff y Nazaread yfed gwin.
21 Dymma gyfraith y Nazaread a addunedodd, a'i offrwm i'r ARGLWYDD am ei Nazareaeth, heb law 'r hyn a gyrhaeddo ei law ef; fel y *bydo* ei adduned a addunedo, felly gwnaed, heb law cyfraith ei Nazareaeth.
22 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foſes, gan ddywedyd,
23 Llefara wrth Aaron ac wrth ei feibion, gan ddywedyd, Fel hyn y bendithiwch feibion Iſrael, *gan* ddywedyd wrthynt,
24 Bendithied yr ARGLWYDD di, a chadwed di:
25 *A* llewyrched yr ARGLWYDD ei wyneb arnat a thrugarhaed wrthyt:
26 [m] Dyrchafed yr ARGLWYDD ei wyneb arnat, a rhodded it' dangnefedd.
27 Felly y goſodan ſy enw ar feibion Iſrael, a mi a'i bendithiaf hwynt.

PEN. VII.

1 *Offrwm y tywyſogion wrth gyſſegru 'r Tabernacl.* 10 *Offrwm pob un o honynt wrth gyſſegru 'r Allor.* 89 *Duw yn lleſaru wrth Foſes o'r drugareddfa.*

A Ccar y dydd y gorphennodd Moſes [a] godi 'r tabernacl a'i eneinio, a'i ſanctеiddio ef, a'i holl ddodreſn, yr allor hefyd a'i holl ddodreſn, a'i henneinio a'i ſanctеiddio hwynt:
2 [b] Yr offrymmodd tywyſogion Iſrael, pennaethiaid tŷ eu tadau (y rhai oedd dywyſogion y llwythau, ac wedi eu goſod ar y rhifedigion:)
3 A'i hoffrwm a ddygaſant hwy ger bron yr ARGLWYDD, chwech o fenni diddos, a deuddeg o ychen: men dros *bob* dau dywyſog, ac ŷch dros *bob* un: a cher bron y tabernacl y dygaſant hwynt.
4 A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,
5 Cymmer ganddynt, a byddant i waſanaeth

2514. naethu gwaſanaeth pabell y cyfarfod: a dôd hwynt i'r Leſiaid, i bob un yn ôl ei waſanaeth.

6 A chymerodd Moſes y menni, a'r ychen, ac a'i rhoddodd hwynt i'r Leſiaid.

7 Dwy ſen a phedwar ych a roddes eſe i feibion Gerſon, yn ôl eu gwaſanaeth hwynt;

8 A phedair men ac wyth ychen a roddodd eſe i feibion Merari, yn ôl eu gwaſanaeth hwynt, [e] dan law Ithamar fâb Aaron yr offeiriad.

9 Ond i feibion Cohath ni rôdd efe *ddim*, am *fod* [d] gwaſanaeth y cyſſegr arnynt; [e] ar eu hyſgwyddau y dygent *hwnnw*.

10 ¶ A'r tywyſogion a offrymmaſant *tu ag at* [f] gyſſegru 'r allor, ar y dydd yr enneiniwyd hi; a cher bron yr allor y dug y tywyſogion eu rhoddion.

11 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Pob tywyſog ar ei ddiwrnod a offrymmant eu hoffrymmau, tu ag at gyſſegru 'r allor.

12 ¶ Ac ar y dydd cyntaf yr oedd yn offrymmu ei offrwm, Nahſon mâb Amminadab, dros lwyth Juda.

13 A'i offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phîol arian o ddeg ſicl a thrugain yn ôl [g] ſicl y cyſſegr; yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew [h] yn ſwyd-offrwm:

14 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogldarth:

15 [i] Un buſtach jeuange, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

16 Un bwch geifr [k] yn bech-aberth:

17 Ac [l] yn aberth hedd, dau ŷch, pum hwrdd, pum bwch, pum hesbwrn blwyddiaid: dymma offrwm Nahſon fâb Aminadab.

18 ¶ Ac ar yr ail dydd yr offrymmodd Nethaneel mâb Suar, tywyſog Iſſâcar.

19 Eſe a offrymmodd ei offrwm, *ſef*, un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phîol arian o ddeg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd; yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew yn ſwyd-offrwm:

20 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogldarth:

21 Un buſtach jeuange, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

22 Un bwch geifr yn bech-aberth:

23 Ac yn aberth hedd, dau ŷch, pum hwrdd, pum bwch, pum hesbwrn blwyddiaid: dymma offrwm Nethaneel fâb Suar.

24 ¶ Ar y trydydd dydd *yr offrymmodd* Eliab mâb Helon, tywyſog meibion Zabulon.

25 Ei offrwm ef ydoedd un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phîol arian o ddeg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn ſwyd-offrwm:

26 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogldarth:

27 Un buſtach jeuange, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

28 Un bwch geifr yn bech-aberth:

29 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bwch, pum hesbwrn blwyddiaid: dymma offrwm Eliab mâb Helon.

30 ¶ Ar y pedwerydd dydd *yr offrymmodd* Eliſur mab Sedëur, tywyſog meibion Reuben.

31 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phîol arian o ddeg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn ſwyd-offrwm: 2514.

32 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogldarth:

33 Un buſtach jeuange, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

34 Un bwch geifr yn bech-aberth.

35 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bwch, pum hesbwrn blwyddiaid: dymma offrwm Eliſur mâb Sedëur.

36 ¶ Ar y pummed dydd *yr offrymmodd* Selumiel mâb Suriſadai, tywyſog meibion Simeon.

37 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phîol arian o ddeg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn ſwyd-offrwm:

38 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogldarth:

39 Un buſtach jeuange, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

40 Un bwch geifr yn bech-aberth:

41 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bwch, pum hesbwrn blwyddiaid: dymma offrwm Selumiel mâb Suriſadai.

42 ¶ Ar y chweched dydd *yr offrymmodd* Eliaſaph mâb Deuel, tywyſog meibion Gad.

43 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phîol arian o ddeg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn ſwyd-offrwm:

44 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogldarth:

45 Un buſtach jeuange, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

46 Un bwch geifr yn bech-aberth:

47 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bwch, pum hesbwrn blwyddiaid: dymma offrwm Eliaſaph mâb Deuel.

48 ¶ Ar y ſeithfed dydd *yr offrymmodd* Eliſama mâb Ammihud, tywyſog meibion Ephraim.

49 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phîol arian o ddeg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn ſwyd-offrwm:

50 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogldarth:

51 Un buſtach jeuange, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

52 Un bwch geifr yn bech-aberth:

53 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bwch, pum hesbwrn blwyddiaid: dymma offrwm Eliſama mâb Ammihud.

54 ¶ Ar yr wythfed dydd *yr offrymmodd* Gamaliel mâb Pedaſur, tywyſog meibion Manaſſeh.

55 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys; un phîol arian o ddeg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn ſwyd-offrwm:

56 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogldarth;

57 Un buſtach jeuange, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

2514. 58 Un bwch geifr yn bech-aberth:
59 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bwch, pum hesbwrn blwyddiaid: dymma offrwm Gamaliel mâb Pedaſur.
60 ¶ Ar y nawfed dydd *yr offrymmodd* Abidan mâb Gideoni, tywyſog meibion Benjamin.
61 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian, o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:
62 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogldarth:
63 Un buſtach jeuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth.
64 Un bwch geifr yn bech-aberth:
65 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bwch, pum hesbwrn blwyddiaid: dymma offrwm Abidan mâb Gideoni.
66 ¶ Ar y degfed dydd *yr offrymmodd* Ahïezer mâb Ammiſadai, tywyſog meibion Dan.
67 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:
68 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogldarth:
69 Un buſtach jeuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:
70 Un bwch geifr yn bech-aberth:
71 Ac yn aberth hedd, dau ŷch, pum hwrdd, pum bwch, pum hesbwrn blwyddiaid: dymma offrwm Ahïezer mâb Ammiſadai.
72 ¶ Ar yr unfed dydd ar ddeg *yr offrymmodd* Pagïel mâb Ocran, tywyſog meibion Aſer.
73 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn o beillied ill dwyoedd wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:
74 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogldarth:
75 Un buſtach jeuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:
76 Un bwch geifr yn bech-aberth:
77 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bwch, pum hesbwrn blwyddiaid: dymma offrwm Pagïel mâb Ocran.
78 ¶ Ar y deuddegfed dydd *yr offrymmodd* Ahira mâb Enan, tywyſog meibion Naphtali.
79 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd offrwm:
80 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogldarth:
81 Un buſtach jeuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:
82 Un bwch geifr yn bech-aberth:
83 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bwch, pum hesbwrn blwyddiaid: dymma offrwm Ahira mâb Enan.
84 Dymma gyſſegriad yr allor, gan dywyſogion Iſrael, ar y dydd yr enneiniwyd hi: deuddeg dyſgl arian, deuddeg phïol arian, deuddeg llwy aur;
85 Deg ar hugain a chant *o ſiclau* arian *ydoedd* pob dyſgl, a deg a thrugain pob phïol: holl arian y lleſtri *oedd* ddwy fil a phedwar cant *o ſiclau* yn ôl y ſicl ſanctaidd. 2514.
86 Y llwyau aur *oedd* ddeuddeg, yn llawn arogl-darth, o ddeg *ſicl* bob llwy yn ôl y ſicl ſanctaidd: holl aur y llwyau *ydoedd* chwech ugain *ſicl*.
87 Holl eidionnau 'r offrwm poeth *oedd* ddeuddeg buſtach, deuddeg o hyrddod, deuddeg o ŵyn blwyddiaid, a'i bwyd-offrwm; a deuddeg o ſychod geifr, yn offrwm dros bechod.
88 A holl ychen yr aberth hedd *oedd* bedwar ar hugain o fuſtych, trugain o hyrddod, trugain o ſychod, trugain o hesbyrniaid: dymma gyſſegriad yr allor wedi ei henneinio.
89 Ac fel yr oedd Moſes yn myned i babell y cyfarfod i lefaru wrth Dduw; yna efe a glywai [m] lais yn llefaru wrtho oddi ar y drugareddfa, yr hon *oedd* ar Arch y dyſtiolaeth, oddi rhwng y ddau Gerub, ac efe a ddywedodd wrtho. [m] Ecſod. 25.22.

PEN. VIII.

1 *Y modd y mae goleuo 'r luſernau.* 5 *Cyſſegru 'r Lefiaid.* 23 *Oedran a thymmor eu gwaſanaeth hwynt.*

A 'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,
2 Llefara wrth Aaron, a dywed wrtho, Pan [a] oleuech y lampau, llewyrched y ſaith lamp ar gyfer y canhwyllbren. [a] Ecſod. 25.37.2 40.25.
3 Ac felly y gwnaeth Aaron; ar gyfer y canhwyllbren y goleuodd efe ei lampau ef, megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foſes.
4 [b] Dymma waith y canhwyllbren; cyfanwaith o aur *fyda* hyd ei baladr, *ie* hyd ei flodau [c] cyfanwaith ſydd, [d] yn ôl y dull a ddangoſodd yr ARGLWYDD i Foſes, felly y gwnaeth efe 'r canhwyllbren. [b] Ecſod. 25.31. [c] Ecſod. 25.18. [d] Ec od. 25.48.
5 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD heſyd wrth Foſes, gan ddywedyd,
6 Cymmer y Lefiaid o fyſg meibion Iſrael, a glanhâ hwynt.
7 Ac fel hyn y gwnei iddynt i 'w glanhâu: taenella arnynt [e] ddwfr puredigaeth, a gwnânt i 'r ellyn fyned dros eu holl gnawd, a golchant eu gwiſgoedd, ac felly ymlanhânt. [e] Pen. 19.9.
8 Yna cymmerant fuſtach jeuangc * a'i fwyd-offrwm o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, a buſtach jeuangc arall a gymmeri di yn aberth dros bechod. * Lef. 2.2.
9 A phâr i 'r Lefiaid ddyfod o flaen pabell y cyfarfod; a chynnull holl gynnulleidfa meibion Iſrael ynghŷd.
10 A dwg y Lefiaid ger bron yr ARGLWYDD, a goſoded meibion Iſrael eu dwylaw ar y Lefiaid.
11 † Ac offrymmed Aaron y Lefiaid ger bron yr ARGLWYDD, yn † offrwm gan feibion Iſrael, fel y byddont hwy i waſanaethu gwaſanaeth yr ARGLWYDD. † Heb. *A chwbwſaned.* † Heb. *offrwm chwbwſan.*
12 A goſoded y Lefiaid eu dwylaw ar ben y buſtych: ac offrwm di thau un yn bech-aberth, a'r llall yn offrwm poeth i 'r ARGLWYDD, i wneuthur cymmod dros y Lefiaid.
13 A goſod y Lefiaid ger bron Aaron, a cher bron ei feibion, ac offrwm hwynt yn offrwm i 'r ARGLWYDD.
14 A neilldua 'r Lefiaid o blith meibion Iſrael, a [f] bydded y Lefiaid yn eiddof fi. [f] Pen. 3.45.
15 Wedi hynny aed y Lefiaid i mewn i waſanaethu pabell y cyfarfod: a glanhâ di hwynt, ac offrymma hwynt yn offrwm.
16 Canys

16 Canys hwynt a roddwyd yn rhodd i mi o blith meibion Israel: g yn lle agorydd pob crôth, *ſef* pob cyntafanedig o feibion Iſrael, y cymmerais hwynt i mi.

17 h Canys i mi y *perthyn* pob cyntafanedig ymhlith meibion Iſrael, o ddyn ac o anifail: er y dydd y tarewais bob cyntafanedig yngwlâd yr Aipht, y ſancteiddiais hwynt i mi ſy hun.

18 A chymmerais y Lefiaid yn lle pob cyntaf-anedig o feibion Iſrael.

19 A i rhoddais y Lefiaid yn rhodd i Aaron, ac i'w feibion o blith meibion Iſrael, i waſanaethu gwaſanaeth meibion Iſrael ym mhabell y cyfarfod, ac i wneuthur cymmod dros feibion Iſrael; k fel na byddo plâ ar feibion Iſrael, pan ddelo meibion Iſrael ynagos at y cyſſegr.

20 A gwnaeth Moſes ac Aaron a holl gynnulleidfa meibion Iſrael i'r Lefiaid, yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes am y Lefiaid: ſelly y gwnaeth meibion Iſrael iddynt.

21 A'r Lefiaid a lanhäwyd, ac a olchaſant eu dillad: ac Aaron a'i hoffrymmodd hwynt yn offrwm ger bron yr ARGLWYDD: a gwnaeth Aaron gymmod droſtynt i'w glanhâu hwynt.

22 Ac wedi hynny y Lefiaid a ddaethant i waſanaethu gwaſanaeth ym mhabell y cyfarfod ger bron Aaron a'i feibion: l megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foſes am y Lefiaid, ſelly y gwnaethant iddynt.

23 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

24 Dymma 'r hyn *aberthyn* i'r Lefiaid: o fâb pum mlwydd ar hugain ac uchod, y deuant i filwrio milwriaeth yngwaſanaeth pabell y cyfarfod.

25 Ac o fâb dengmlwydd a deugain y caiff un ddychwelyd yn ei ôl o filwriaeth y gwaſanaeth ſel na waſanaetho mwy.

26 Ond gwaſanaethed gyd â'i frodyr ym mhabell y cyfarfod, i oruchwilio; ac na waſanaethed waſanaeth: fel hyn y gwnâi i'r Lefiaid yn eu goruchwiliaeth.

PEN. IX.

1 *Ail-orchymmyn y Paſg.* 6 *Caniatâu ail Baſg i'r rhai oedd aflan neu abſennol.* 15 *Y Cwmmwl yn cyfarwyddo 'r Iſraëliaid i ſymmudo ac i werſyllu.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes yn anialwch Sinai, yn yr ail flwyddyn wedi eu dyſod hwynt allan o dîr yr Aipht, ar y mîs cyntaf, gan ddywedyd,

2 Cadwed meibion Iſrael a y Paſg hefyd yn ei dymmor.

3 Ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mîs hwn † yn y cyſnos, y cedwch ef yn ei dymmor; yn ôl ei holl ddeddfau, ac yn ôl ei holl ddefodau y cedwch ef.

4 A llefarodd Moſes wrth feibion Iſrael am gadw 'r Paſg.

5 A chadwaſant y Paſg ar y *mîs* cyntaf, ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mîs yn y cyſnos, yn anialwch Sinai: yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes, ſelly y gwnaeth meibion Iſrael.

6 ¶ Ac yr oedd dynion y rhai oedd b wedi eu halogi wrth gelain dyn, fel na allent gadw 'r Paſg ar y dydd hwnnw; a hwy a ddaethant ger bron Moſes a cher bron Aaron ar y dydd hwnnw.

7 A'r dynion hynny a ddywedaſant wrtho, *Yr ydym* ni wedi 'n halogi wrth gorph dyn marw: pa ham i'n gwaherddir rhag offrymmu offrwm i'r ARGLWYDD yn ei dymmor ym myſg meibion Iſrael?

8 A dywedodd Moſes wrthynt, Seſwch, a mi a wrandawaf beth a orchymynno 'r ARGLWYDD o'ch plegid.

9 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

10 Llefara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, Pan fyddo neb wedi ei halogi gan gorph marw, neu *neb* o honoch neu o'ch hiliogaeth mewn ffordd bell, etto cadwed Baſg i'r ARGLWYDD.

11 c Ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r ail mîs yn y cyſnos y cadwant ef: ynghŷd â bara croyw, a *dail* chwerwon y bwytânt ef.

12 d Na weddillant *ddim* o hono hyd y borau, ac e na thorrant aſgwrn o hono: yn ôl holl ddeddf y Paſg y cadwant ef.

13 A'r gŵr a fyddo glân, a heb fod mewn taith, ac a beidio a chadw 'r Paſg, torrir ymmaith yr enaid hwnnw o fyſg ei bobl, am na offrymmodd offrwm yr ARGLWYDD yn ei dymmor: ei bechod a ddwg y gŵr hwnnw.

14 A phan ymdeithio dieithr gyd â chwi, ac ewyllyſio cadw Paſg i'r ARGLWYDD; fel y *byddo* deddf y Paſg a'i ddefod, felly y ceidw: f yr un ddeddf fydd i chwi, ſef i'r dieithr ac i'r un ſydd a'i enedigaeth o'r wlâd.

15 Ac g ar y dydd y codwyd y tabernacl, y cwmmwl a gaeodd am y tabernacl dros babell y dyſtiolaeth, h a'r hwyr yr ydoedd ar y tabernacl megis gweledigaeth tân hyd y borau.

16 Felly yr ydoedd yn waſtadol: y cwmmwl a gaeai am dano *'r dydd*, a'r gweledigaeth tân y nos.

17 A phan gyfodai 'r cwmmwl oddi ar y babell, wedi hynny y cychwynnai meibion Iſrael: ac yn y lle yr arhoſai 'r cwmmwl ynddo, yno y gwerſyllai meibion Iſrael.

18 Wrth orchymmyn yr ARGLWYDD y cychwynnai meibion Iſrael, ac wrth orchymmyn yr ARGLWYDD y gwerſyllent: i yr holl ddyddiau yr arhoſai 'r cwmmwl ar y tabernacl, yr arhoſent yn y gwerſyll.

19 A phan drigai 'r cwmmwl yn hîr ar y tabernacl lawer o ddyddiau, yna meibion Iſrael a gadwent wiliadwriaeth yr ARGLWYDD, ac ni chychwynnent.

20 Ac o's byddai 'r cwmmwl ychydig ddyddiau ar y tabernacl, wrth orchymmyn yr ARGLWYDD y gwerſyllent, ac wrth orchymmyn yr ARGLWYDD y cychwynnent.

21 Hefyd o's byddai 'r cwmmwl o hwyr hyd forau, a chyfodi o'r cwmmwl y borau, hwythau a ſymmudent: pa un bynnag ai dydd ai nôs *fyddai* pan gyfodai 'r cwmmwl, yna y cychwynnent.

22 O's deuddydd, o's mîs, o's blwyddyn *fyddai* tra y trigai 'r cwmmwl ar y tabernacl, gan aros arno, meibion Iſrael k a arhoſent yn eu pebyll, ac ni chychwynnent: ond pan godai efe, y cychwynnent.

23 Wrth air yr ARGLWYDD y gwerſyllent, ac wrth air yr ARGLWYDD y cychwynnent: *ſelly* y cadwent wiliadwriaeth yr ARGLWYDD, yn ôl gair yr ARGLWYDD trwy law Moſes.

2514.

a Pen. 3. 12.

b Ecſod. 13. 2, 12, 15. Pen. 3. 13. Luc 2. 23.

c Pen. 8. 9.

d Edrych e Cron. 26. 16.

2 Cron. 30. 2, 15.

d Ecſod. 12. 10.

e Ecſod. 12. 46. Joan 19. 36.

f Ecſod. 12. 49.

g Ecſod. 40. 34.

h Eciod. 13. 21. a 40. 38.

i Pen. 4. 4.

k Ecſod. 40. 36, 37

l Pen. 3. 3. a 19. 11.

1 Cor. 10. 1.

2514.

PEN. X.

1 *Beth a wneid â'r udgyrn arian.* 11 *Yr Israëliaid yn symmudo o Sinai i Baran.* 14 *Tresn eu cerdaediad hwy.* 29 *Moses yn attolwg ar Hobab nad ymadawai â hwynt.* 33 *Bendith Moses wrth symmudo agorphywyso o'r Arch.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foses, gan ddywedyd,

2 Gwnâ it' ddau udgorn arian: yn gyfanwaith y gwnai hwynt, a byddant it' i alw 'r gynnulleidfa ynghŷd, ac i beri i'r gwersylloedd gychwyn.

[a] Joel 2. 15. 3 A phan [a] ganant â hwynt, yr ymgasgl yr holl gynnulleidfa attat, wrth ddrws pabell y cyfarfod.

4 Ond o's ag un y canant, yna y tywysogion, *sef* pennaethiaid miloedd Israel a ymgasglant.

5 Pan ganoch alarwm, yna y gwersylloedd, y rhai a wersyllant tu a 'r dwyrain, a gychwynnant.

6 Pan ganoch alarwm yr ail waith, yna y gwersylloedd, y rhai a wersyllant tu a 'r dehau, a gychwynnant; alarwm a ganant hwy wrth eu cychwyn.

7 Ac wrth alw ynghŷd y gynnulleidfa cenwch yr udgyrn; ond na chenwch alarwm.

8 A meibion Aaron yr offeiriaid a ganant ar yr udgyrn; a byddant i chwi yn ddeddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau.

[b] Pen. 31. 6. 2 Cron. 13 14. 9 Hefyd [b] pan eloch i ryfel yn eich gwlâd yn erbyn y gorthrymmwr a'ch gorthrymmo chwi, cenwch alarwm mewn udgyrn: yna y cofteir chwi ger bron yr ARGLWYDD eich Duw, ac yr achubir chwi rhag eich gelynion.

[c] Pen. 29 1. 1 Cron. 15. 24. 2 Cron. 5. 12. a 7. 6. a 29. 26. Ezra 3. 10. Neh. 12. 35. Pf. 81. 3. 10 Ar [c] ddydd eich llawenydd hefyd, ac ar eich gwyliau gosodedig, ac ar ddechrau eich miloedd, y cenwch ar yr udgyrn uwch ben eich offrymmau poeth, ac uwch ben eich aberthau hedd: a byddant i chwi yn goffadwriaeth ger bron eich Duw: myfi yw yr ARGLWYDD eich Duw.

11 ¶ A bu yn yr ail flwyddyn, ar yr ail mis, ar yr ugeinfed *dydd* o'r mis, gyfodi o'r cwmmwl oddi ar dabernacl y dyftiolaeth.

[d] Pen. 2. 9, 16, 24, 31. 12 A meibion Israel [d] a gychwynnasant i'w taith o anialwch Sinai, a'r cwmmwl a arhosodd yn anialwch Paran.

13 Felly y cychwynnasant y waith gyntaf, wrth air yr ARGLWYDD trwy law Moses.

[e] Pen. 2. 3. 14 ¶ [e] Ac yn gyntaf y cychwynnodd llumman gwersyll meibion Juda yn ôl eu lluoedd: ac ar ei lû ef *yr ydoedd* [f] Nahson mab Amminadab.

[f] Pen. 1. 7. 15 Ac ar lû llwyth meibion Issacar, Nethaneel mâb Suar.

16 Ac ar lû llwyth meibion Zabulon, Eliab mâb Helon.

[g] Pen. 1. 51. 17 Yna [g] y tynnwyd i lawr y tabernacl; a meibion Gerson, a meibion Merari a gychwynnasant, [h] gan ddwyn y tabernacl.

[h] Pen. 4. 24, 31. [i] Pen. 20. 10. 18 ¶ Yna [i] y cychwynnodd llumman gwersyll Reuben yn ôl eu lluoedd, ac *yr ydoedd* ar ei lû ef Elisur mâb Sedëur.

[k] Pen. 4. 4. a 7. 9. 19 Ac ar lû llwyth meibion Simeon, Selumïel mâb Surisadai.

20 Ac ar lû llwyth meibion Gad, Eliasaph mâb Deuel.

21 A'r Cohathiaid a gychwynnasant gan ddwyn [k] y cyflegr, *a'r* ‡ *lleill* a godent y tabernacl, tra fyddent hwy yn dyfod.

[l] Pen. 2. 18. 22 ¶ Yna [l] llumman gwersyll meibion Ephraim a gychwynnodd yn ôl eu lluoedd; ac *yr oedd* ar ei lû ef Elisamah mâb Ammihud.

2514.

23 Ac ar lû llwyth meibion Manasseh, Gamaliel mâb Pedatur.

24 Ac ar lû llwyth meibion Benjamin, Abidan mâb Gideoni

[m] Pen. 2. 25. 25 ¶ Yna [m] llumman gwersyll meibion Dan, yn olaf o'r holl wersylloedd, a gychwynnodd yn ôl eu lluoedd; ac *yr ydoedd* ar ei lû ef Ahiezer mâb Ammisadai.

26 Ac ar lû llwyth meibion Aser, Pagiel mâb Ocran.

27 Ac ar lû llwyth meibion Naphtali, Ahira mab Enan.

28 Dymma gychwynniadau meibion Israel yn ôl eu lluoedd, pan gychwynnasant.

29 ¶ A dywedodd Moses wrth Hobab mâb Ragüel y Midianiad, chwegrwn Moses, Myned yr ydym i'r lle, am yr hwn y dywedodd yr ARGLWYDD, Rhoddaf hwnnw i chwi: tyred gyd â ni, a [n] gwnâwn ddaioni it'; canys llefarodd yr ARGLWYDD ddaioni am Israel.

[n] Barn. 1. 16. 30 Dywedodd yntef wrtho, Nid âf ddim, onid i'm gwlâd ty hun, ac at ty nghenedl ty hun yr âf.

31 Ac efe a ddywedodd, Na âd ni attolwg; canys ti a adwaenoist ein gwersyllfaoedd yn yr anialwch, ac a fyddi yn lle llygaid i ni.

32 A phan ddelych gyd â ni, a dyfod o'r daioni hwnnw, yr hwn a wnâ 'r ARGLWYDD i ni, ninnau a wnawn ddaioni i tithau.

[o] Edrych Eccles. 3. 1. [p] Deut. 1. 33. Jer. 31. 2. Ezec. 20. 6. [q] Ecclus. 13. 21. [r] Pfal. 68. 1, 2. a 132. 8. ‡ *Ddaugmiloefrloedd.* 33 ¶ A hwy a aethant oddi wrth [o] synnydd yr ARGLWYDD daith tri diwrnod; ac Arch cytammod yr ARGLWYDD oedd yn myned o'i blaen hwynt daith y tri diwrnod, [p] i chwilio am orphwysfa iddynt.

34 A [q] chwmmwl yr ARGLWYDD *oedd* arnynt y dydd, pan elent o'r gwersyll.

35 A hefyd pan gychwynnai 'r Arch, Moses a ddywedai, [r] Cyfod, ARGLWYDD, a gwasgarer dy elynion, a ffoed dy gaseion o'th flaen.

36 A phan orphwysai hi y dywedai efe, Dychwel, ARGLWYDD, *at* ‡ fyrddiwn miloedd Israel.

PEN. XI.

1 *Y llosgiad yn Nhaberah yn diffoddi trwy weddi Moses.* 4 *Y bobl yn blysio cig ac yn galaru ar y Manna.* 10 *Moses yn cwyno o ran ei fiars.* 16 *Duw yn rhannu ei faich ef rhwng deg a thrugain o henuriaid.* 31 *Duw yn rhoddi ffoflieir yn ei ddigllonedd yng Nghibroth-Hattaafah.*

[a] Deut. 9. 22. [b] Pfal 78. 21. † Heb. *fuddoodd.* ‡ Sef. *Llofgiad.* [c] Fel Eccfod. 12. 38. † Heb. *ffyrr.* [d] Pf. 78. 18. a 106. 14. 1 Cron. 10. 6. [e] Ec od. 16. 3. A [a] 'R bobl fel tuchanwyr oeddynt flin ynghluftiau 'r ARGLWYDD, a chlywodd yr ARGLWYDD hyn, a'i ddig a ennynnodd, a thân yr ARGLWYDD a gynneuodd [b] yn eu mysg hwynt, ac a yllodd gwrr y gwersyll.

2 A llefodd y bobl ar Foses, a gweddïodd Moses ar yr ARGLWYDD, a'r tân a † ddiffoddodd.

3 Ac efe a alwodd enw 'r lle hwnnw, ‡ Taberah; am gynneu o dân yr ARGLWYDD yn eu mysg hwy.

4 ¶ A'r [c] lliaws cymmysg yr hwn *ydoedd* yn eu mysg a flysiasant † yn ddirfawr, a meibion Israel hefyd a ddychwelasant a chwylasant, ac a ddywedasant, [d] Pwy a rydd i ni gig i'w fwyta?

5 [e] Cofiwn yw gennym y pysgod yr oeddym yn ei fwyta yn yr Aipht yn rhâd, y cucumerau, a'r pompionau, a'r cennin, a'r winiwn, a'r garlleg.

6 Ond

2514.

6 Ond yr awr hon y mae ein heneidiau ni yn gwywo, heb ddim ond y Manna yn ein golwg.

7 [e] A'r Manna hwnnw oedd fel hâd coriander, a'i [†] liw fel lliw Bdeliwm.

8 Y bobl a aethant o amgylch ac a'i casglasant, ac a'i malasant mewn melinau, neu a'i curasant mewn morter, ac a'i berwasant mewn peiriau, ac a'i gwnaethant yn deisennau: a'i blâs oedd fel blâs olew ir.

9 A phan ddisgynnai 'r gwlith y nôs ar y gwersyll, disgynnai 'r Manna arno ef.

10 ¶ A chlybu Moses y bobl yn wylo trwy eu tylwythau, bob un yn nrws ei babell; ac ennynnodd [g] dig yr ARGLWYDD yn fawr, a drwg oedd gan Foses.

11 Dywedodd Moses hefyd wrth yr ARGLWYDD, Pa ham y drygaist dy wâs? a pha ham na chawn ffafr yn dy olwg, gan it' roddi baich yr holl bobl hyn arnaf?

12 Ai myfi a feichiogais ar yr holl bobl hyn? ai myfi a'i cenhedlais fel y dywedech wrthyf, Dŵg hwynt yn dy fynwes (megis y dŵg tadmaeth y plentyn sugno) i'r tir a addewaist trwy lw i'n tadau?

13 O ba le y *bydd ai* gennyfi gig i'w roddi i'r holl bobl hyn? canys wylo y maent wrthyf gan ddywedyd, Dôd i ni gig i'w fwyta.

14 [h] Ni allaf fi fy hunan arwain yr holl bobl hyn, canys rhy drwm ydyw i mi.

15 Ac o's felly y gwnai i mi, attolwg i gan ladd lladd fi, o's cefais ffafr yn dy olwg di; fel na welwyf fy nrygfyd.

16 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foses, Casgl i mi [k] ddengwr a thrugain o henuriaid Israel, y rhai a wyddost eu bod yn henuriaid y bobl, ac yn swyddogion arnynt, a dwg hwynt i babell y cyfarfod, a safant yno gyd â thi.

17 Canys disgynnaf a llefaraf wrthyt yno, a [l] mi a gymmeraf o'r ysbryd sydd arnat ti, ac a'i gosodaf arnynt hwy, felly y dygant gyd â thi faich y bobl, fel na ddygech di *ef* yn unig.

18 Am hynny dywed wrth y bobl, Ymsancteiddiwch erbyn y foru, a chewch fwyta cig: canys wylasoch ynghlustiau 'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, Pwy a ddyry i ni gig i'w fwyta? canys *yr ydoedd* yn dda arnom yn yr Aipht: am hynny y rhydd yr ARGLWYDD i chwi gig, a chwi a fwytêwch.

19 Nid un dydd y bwytêwch, ac nid dau, ac nid pump o ddyddiau, ac nid deg diwrnod, ac nid ugain diwrnod.

20 *Ond* hyd fis o ddyddiau, hyd oni ddêl allan o'ch ffroenau, a'i fod yn ffiaidd gennych: am i chwi ddirmygu 'r ARGLWYDD yr hwn *sydd* yn eich plith, ac wylo o honoch yn ei wŷdd ef, gan ddywedyd, [m] Pa ham y daethom allan o'r Aipht?

21 A dywedodd Moses, [n] Chwe chan mil o wŷr traed *yw* 'r bobl yr ydwyf fi yn eu plith, a thi a ddywedi, Rhoddaf gîg iddynt i'w fwyta fis o ddyddiau.

22 [o] Ai 'r defaid a'r gwartheg a leddir iddynt, fel y byddo digon iddynt? ai holl bysg y môr a gesglir ynghŷd iddynt, fel y byddo digon iddynt?

23 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foses, [p] A gwttogwyd llaw 'r ARGLWYDD? yr awr hon y cai di weled a ddigwydd fy ngair it' ai na *ddigwydd*.

24 ¶ A Moses a aeth allan, ac a draethodd eiriau 'r ARGLWYDD wrth y bobl, ac a gasglodd y dengwr a thrugain o henuriaid y bobl, ac a'i gosododd hwynt o amgylch y babell.

25 Yna y disgynnodd yr ARGLWYDD mewn cwmmwl, ac a lefarodd wrtho, ac a gymmerodd o'r ysbryd *oedd* arno, ac a'i rhoddes i'r deg henasgwyr a thrugain: A [q] thra y gorphwysai 'r ysbryd arnynt [r] y prophwydent, [‡] a'chwaneg ni wnaent.

26 A dau o'r gwŷr a drigasant yn y gwersyll, (enw un *ydoedd* Eldad, ac enw 'r llall Medad:) a gorphwysodd yr ysbryd arnynt hwy, am eu bod hwy o'r rhai a sgrifennasid, [s] ond nid aethant i'r babell, etto prophwydasant yn y gwersyll.

27 A rhedodd llangc, a mynegodd i Foses, ac a ddywedodd, Y mae Eldad a Medad yn prophwydo yn y gwersyll.

28 A Josua mâb Nun gweinidog Moses o'i ieuenctid, a attebodd ac a ddywedodd, [t] Moses fy Arglwydd, gwahardd iddynt.

29 A dywedodd Moses wrtho, Ai cynfigennu yr ydwyt ti drosof? [u] O na byddai holl bobl yr ARGLWYDD yn brophwydi, a rhoddi o'r ARGLWYDD ei ysbryd arnynt!

30 A Moses a aeth i'r gwersyll, efe a henuriaid Israel.

31 ¶ Ac fe aeth [x] gwŷnt oddi wrth yr ARGLWYDD, ac a ddug soflieir oddi wrth y môr, ac a'i tannodd wrth y gwersyll, megis [‡] taith diwrnod ar y naill du, a thaith diwrnod ar y tu arall, oamgylch y gwersyll, a *hynny* ynghŷlch dau gufyddar wyneb y ddaear.

32 Yna y cododd y bobl y dydd hwnnw oll, a'r nôs oll, a'r holl ddydd dranoeth, ac a gasglasant y soflieir: yr hwn a gasglodd leiaf a gasglodd ddeg Omer: a chan dannu y tannasant hwynt iddynt eu hunain o amgylch y gwersyll.

33 A'r [y] cig *oedd* etto rhwng eu dannedd hwynt heb ei gnoi, pan ennynnodd digofaint yr ARGLWYDD yn erbyn y bobl, a'r ARGLWYDD a darawodd y bobl â phla mawr iawn.

34 Ac efe a alwodd enw 'r lle hwnnw, [‡] Cibroth-Hattaafah: am iddynt gladdu yno y bobl a flysiasent.

35 [z] O Feddau 'r blŷs yr aeth y bobl i Haseroth: ac [†] arhosasant yn Haseroth.

PEN. XII.

1 Duw yn ceryddu cynnen Miriam ac Aaron. 10 Ac yn iachâu gwahan-glwyf Miriam ar weddi Moses. 14 Duw yn gorchymmyn ei chau hi allan o'r gwersyll.

LLefarodd Miriam hefyd ac Aaron yn erbyn Moses, o achos y wraig o [‡] Ethiopia yr hon a [†] briodasai efe: canys [a] efe a gymmerasai Ethiopes yn wraig.

2 A dywedasant, Ai yn unig trwy Foses y llefarodd yr ARGLWYDD? [b] oni lefarodd efe trwom ninnau hefyd? A'r ARGLWYDD a glybu *hynny*.

3 A'r gŵr Moses *ydoedd* [c] larieiddiaf o'r holl ddynion *oedd* ar wyneb y ddaear.

4 A dywedodd yr ARGLWYDD yn ddisymmwth wrth Foses, ac wrth Aaron, ac wrth Miriam, Deuwch allan eich tri[d] ohonoch i babell y cyfarfod; a hwy a aethant allan ill tri[d] ohonynt.

5 Yna y disgynnodd yr ARGLWYDD yngholofn y cwmmwl, ac a safodd *wrth* ddrws y babell, ac a alwodd Aaron a Miriam: a hwy a aethant allan ill dau.

6 Ac efe a ddywedodd, Gwrandêwch yr awr hon fy ngeiriau; o's bydd prophwyd yr ARGLWYDD yn eich mysg, [d] mewn gweledigaeth yr ymhysbysaf iddo, *neu* [e] mewn breuddwyd y llefaraf wrtho.

7 Nid

2514.

e Ecsod. 16. 14, 31. † Heb. *hygad fel hygad.*

g Psal. 78. 21.

h Ecsod. 18. 18.

i Edrych 1 Bren. 19. 4. Joan 4. 3.

k Edrych Ecsod. 4. 29.

l Neh. 9. 20.

m Pen. 21. 5.

n Ecsod. 12. 37. a 38. 26. Pen. 1. 46.

o Edrych Joan 6. 7.

p Esay 50. 2. a 59. 1.

q Edrych 2 Bren. 2. 15.

r Edrych 1 Sam. 10. 5, 10. ‡ *ac ni pheidient.*

s Edrych 1 Sam. 20. 26. Jer. 36. 5.

t Edrych Luc 9. 49. Joan. 3. 26.

u 1 Cron. 14. 1.

x Ecsod. 15. 13. Psal. 78. 26. a 105. 40. ‡ Heb. *ffordd.*

y Psal. 78. 30, 31. ‡ Sef, *Beddau 'r blys.*

z Pen. 33. 17. † Heb. *yr oedd yno.*

Chwefr. 13. P.

‡ *Cus.* † Heb. *gymmeraſai.*

a Ecsod. 2. 21.

b Ecsod. 15. 20. Mic. 6. 4.

c Eccl. 45. 4.

d Gen. 15. 1. a 46. 2. Ezec. 1. 1. Dan. 8. 2. a 10. 8. 16, 17.

e Gen. 31. 10, 11. 1 Bren. 3. 5.

7 Nid felly *y mae* ſy ngwâs Moſes, [f] yr hwn *ſydd* ffyddlon yn ſy holl dŷ.

8 [g] Wyneb yn wyneb y llefaraf wrtho *mewn* gweledigaeth, nid mewn damhegion, ond caiff edrych ar wedd yr ARGLWYDD; pa ham gan hynny nad oeddych yn ofni dywedyd yn erbyn ſy ngwâs, *ſef* yn erbyn Moſes?

9 A digoſaint yr ARGLWYDD a ennynnodd yn eu herbyn hwynt, ac eſe a aeth ymmaith.

10 A'r cwmmwl a ymadawodd oddi ar y babell; ac [h] wele Miriam *ydoedd* [i] wahan-glwyſus, fel yr eira: ac edrychodd Aaron ar Miriam, ac wele hi yn wahan-glwyſus.

11 Yna y dywedodd Aaron wrth Foſes, O ſy Arglwydd, attolwg na oſod yn ein herbyn y pechod yr hwn yn ynfyd a wnaethom, *a* [k] *threwy* yr hwn y pechaſom.

12 Na fydded hi attolwg fel un marw, yr hwn y bydd hanner ei gnawd wedi ei ddifa pan ddêl allan o grôth ei ſam.

13 A Moſes a waeddodd ar yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, O Dduw, attolwg meddyginiaetha hi 'r awr hon.

14 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, [k] O's ei thâd a boerai yn ei hwyneb, oni chywilyddiai hi ſaith niwrnod? [l] cauer arni ſaith niwrnod o'r tu allan i'r gwerſyll, ac wedi hynny derbynnier hi.

15 A chaewyd ar Firiam o'r tu allan i'r gwerſyll ſaith niwrnod: a'r bobl ni chychwynnodd, hyd oni ddaeth Miriam i mewn dracheſn.

16 Ac wedi hynny yr aeth y bobl o [m] Haſeroth, ac a werſyllaſant yn anialwch Paran.

PEN. XIII.

1 *Enwau 'r gwŷr a ddanfonwyd i chwilio 'r wlâd: 17 Eu hadaſyſg: 21 Eu gweithredoedd: 26 Eu newyddion.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 [a] Anfon it' wŷr i edrych tîr Canaan, yr hwn yr ydwyf fi yn ei roddi i feibion Iſrael: gŵr dros bob un o lwythau eu tadau a anfonwch: pob un yn bennaeth yn eu myſg hwynt.

3 A Moſes a'i hanfonodd hwynt o anialwch Paran, wrth orchymmyn yr ARGLWYDD: pennaethiaid meibion Iſrael *oedd* y gwŷr hynny oll.

4 A dymma eu henwau hwynt: dros lwyth Reuben, Sammua mâb Zaccur.

5 Dros lwyth Simeon, Saphat mâb Hori.

6 Dros lwyth Iuda, Caleb mâb Jephunneh.

7 Dros lwyth Iſſacar, Igal mâb Joſeph.

8 Dros lwyth Ephraim, Oſea mâb Nun.

9 Dros lwyth Benjamin, Palti mâb Raphu.

10 Dros lwyth Zabulon, Gadîel mâb Sodi.

11 O lwyth Joſeph, dros lwyth Manaſſeh, Gadi mâb Suſi.

12 Dros lwyth Dan, Amiel mâb Gemali.

13 Dros lwyth Aſer, Sethur mâb Michael.

14 Dros lwyth Naphtali, Nahbi mâb Fophſi.

15 Dros lwyth Gad, Geuel mâb Machi.

16 Dymma enwau 'r gwŷr a anfonodd Moſes i edrych anſodd y wlâd: a Moſes a enwodd Oſea fâb Nun, Joſua.

17 ¶ A Moſes a'i hanfonodd hwynt i edrych anſawdd gwlâd Canaan, ac a ddywedodd wrthynt, Ewch ymma tu a 'r dehau, a dringwch i'r mynydd.

18 Ac edrychwch y wlâd beth yw hi, a'r bobl ſydd yn trigo ynddi, pa un ai cryf ai gwan, ai ychydig ai lluawer ydynt:

19 A pheth yw 'r tîr y maent yn trigo ynddo, ai da, ai drwg; ac ym mha ddinaſoedd y maent yn preſwylio, ai mewn pebyll, ai mewn amddiffynfeydd:

20 Apha dîr, ai brâs yw efe ai têl; a oes goed ynddo ai nad *oes*: ac ymwrolwch a dygwch o ffrwyth y tîr: a'r dyddiau *oeadynt* ddyddiau blaenffrwyth grawnwin.

21 ¶ A hwy a aethant i ſynu ac a chwiliaſant y tîr, o anialwch Sin hyd Rehob, ffordd y deuir i Hamath.

22 Ac a aethant i ſynu i'r dehau, ac a ddaethant hyd Hebron: ac yno *yr oedd* [b] Ahiman, Seſai, a Thalmai, meibion Anac: a Hebron a adeiladaſid ſaith mlynedd o flaen Soan yn yr Aipht.

23 [c] A daethant hyd ‡ ddyffryn † Eſcol, a thorraſant oddi yno gangen, ac un ſwp o rawnwin, ac a'i dygaſant ar droſol rhwng dau; *dygaſant rai* o'r pomgranadau heſyd, ac o'r ffigys.

24 A'r lle hwnnw a alwaſant Dyffryn Eſcol, o achos y ſwp grawnwin a dorrodd meibion Iſrael oddiyno.

25 A hwy a ddychwelaſant o chwilio 'r wlâd yn ôl deugain niwrnod.

26 ¶ A myned a wnaethant, a dyfod at Foſes ac at Aaron, ac at holl gynnulleidfa meibion Iſrael i [d] Gades yn anialwch Paran: a dygaſant yn eu hôl air iddynt, ac i'r holl gynnulleidfa, ac a ddangoſaſant iddynt ffrwyth y tîr.

27 A mynegaſant iddo, a dywedaſant, Daethom i'r tîr lle 'r anfonaiſt ni: ac yn ddîau lli ſeirio y mae o [e] laeth a mêl: a dymma ei ffrwyth ef.

28 Ond *y mae* [f] 'r bobl ſydd yn trigo yn y tîr yn gryfion, a'r [g] dinaſoedd yn gaerog, *ac* yn fawrion iawn; a gwelſom yno heſyd feibion Anac.

29 Yr Amaleciaid ſydd yn trigo yn nhîr y dehau, a'r Hethiaid, a'r Jebuſiaid, a'r Amoriaid, yn gwladychu yn y mynydd-dir: a'r Canaaneaid yn preſwylio wrth y môr, a cher llaw 'r Jorddonen.

30 A goſtegodd [h] Caleb y bobl ger bron Moſes, ac a ddywedodd, Gan fyned awn i fyny, a pherchennogwn hi, canys gan orchfygu y gorchfygwn hi.

31 Ond y gwŷr y rhai a aethant i ſynu gyd ag ef a ddywedaſant, Ni allwn ni fyned i ſynu yn erbyn y bobl, canys cryfach ydynt nâ nyni.

32 A rhoddaſant allan anglod am y tîr a chwiliaſent, wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, Y tîr yr aethom droſto i'w chwilio, tîr yn difa ei breſwylwyr yw efe: [i] a'r holl bobl a welſom ynddo *ydynt* wŷr corphol:

33 Ac yno y gwelſom y cawri, meibion Anac, y *rhai a ddaethant* o'r cawri: ac yr oeddem yn ein golwg ein hunain fel ceiliogod rhedyn, ac felly yr oeddem yn eu golwg hwythau.

PEN. XIV.

1 *Y bobl yn tuchan o ran y newyddion. 6 Joſua a Chaleb yn ceiſio eu llonyddu hwynt: 11 Duw yn eu bygwth. 13 Moſes yn ymbil a Duw, ac yn caffael iddynt hwy faddeuant. 29 Y tuchanwyr heb gael myned i'r wlâd. 36 Y gwŷr a roiſant anglod i'r tîr yn marw o'r plâ. 40 Y bobl a fynnai oſod ar y wlâd yn erbyn ewyllys Duw, yn cael eu taro.*

YNa yr holl gynnulleidfa a ddyrchafodd ei lleſ ac a waeddodd, a'r bobl a wylaſant y nôs honno.

2514. [f] Heb. 3. 2. [g] Eſod. 33. 11. Deut. 34. 10.

[h] Deut. 24. 9. [i] 2 Bren. 5. 27.

[k] Edrych Heb. 12. 9. [l] Lef. 13. 46.

[m] Pen. 11. 35. a 33. 18.

Chwefr. 14. B.

[a] Pen. 32. 8. Deut. 1. 22.

2514.

[b] Joſ. 11. 21, 22. a 15. 13. Barn. 1. 10. [c] Deut. 1. 24. ‡ *aſon.* † Sef, *grawnſwp.*

[d] Pen. 20. 1, 16. a 32. 8. a 33. 36. Deut. 1. 19. Joſ. 14. 6. [e] Eſod. 3. 8. a 33. 3. [f] Deut. 2. 10, 21. [g] Deut. 1. 28.

[h] Edrych Pen. 14. 6, 30.

[i] Amos 2. 9.

Chwefr. 14. P.

2514.

2 A holl feibion Iſrael a duchanaſant yn erbyn Moſes, ac yn erbyn Aaron; a'r holl gynnulleidfa a ddywedaſant wrthynt, O na buaſem feirw yn nhîr yr Aipht, neu [a] ô na buaſem feirw yn y diffeithwch hwn!

[a] Edrych Ad. 28, 29.

3 A pha ham y mae 'r ARGLWYDD yn ein dwyn ni i'r tîr hwn, i gwympo ar y cleddyf? ein gwragedd a'n plant fyddant yn ysbail: Onid gwell i ni ddychwelyd i'r Aipht?

4 A dywedaſant bawb wrth ei gilydd, Goſodwn ben *arnom*, a [b] dychwelwn i'r Aipht.

[b] Edrych Deut. 17. 16.

5 [c] Yna y ſyrthiodd Moſes ac Aaron ar eu hwynebau, ger bron holl gynnulleidfa tyrfa meibion Iſrael.

[c] Pen. 16. 4.

6 ¶ Joſua hefyd mâb Nun, a Chaleb mâb Jephunneh, *dau* o ysbîwyr y tir, a rwygaſant eu dillad,

7 Ac a ddywedaſant wrth holl dorf meibion Iſrael, gan ddywedyd, Y tir yr aethom drofto i'w chwilio *fydd* dîr da odiaeth.

8 O's yr ARGLWYDD ſydd foddlon i ni, efe a'n dwg ni i'r tîr hwn, ac a'i rhydd i ni, *ſef* y tîr ſydd yn lliferio o laeth a mêl.

9 Yn unig na wrthryſelwch yn erbyn yr ARGLWYDD, ac [d] nac ofnwch bobl y tîr, canys bara i ni ydynt: ciliodd eu † hymddiffyn oddi wrthynt, a'r ARGLWYDD *fydd* gyd â ni; nac ofnwch hwynt.

[d] Deut. 20. 3. † Heb. *cyſgod.*

10 A'r holl dorf a ddywedaſant am eu lladdyddio hwynt â meini: a [e] gogoniant yr ARGLWYDD a ymddangoſodd ym mhabell y cyfarfod i holl feibion Iſrael.

[e] Ecſod. 24. 16, 17. & 40. 34. Lef. 9. 23. Pen. 16. 19, 42. a 20. 6.

11 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, Pa hŷd y digia 'r bobl ymma fi? a pha hŷd y byddant heb gredu i mi, am yr holl arwyddion a wneuthum yn eu plith?

12 Tarawaf hwynt â haint, a gwaſgaraf hwy, a [f] gwnâf di yn genhedlaeth fwy, a chryfach na hwynt-hwy.

[f] Ecſod. 32. 10.

13 ¶ [g] A dywedodd Moſes wrth yr ARGLWYDD, Felly yr Aiphtiaid a glyw, (canys o'i myſg hwynt y dygaiſt y bobl ymma i ſynu yn dy nerth)

[g] Ecſod. 32. 12. Deut. 32. 27.

14 Ac a ddywedant i breſwylwyr y tîr hwn: (canys [h] clywſant dy fod di, ARGLWYDD, ym myſg y bobl ymma, a'th fod di, ARGLWYDD, yn ymddangos *iddynt* wyneb yn wyneb, a bod [i] dy gwmmwl di yn aros arnynt, a'th fod di yn myned o'i blaen hwynt mewn colofn o gwmmwl y dydd, ac mewn colofn dân y nôs.)

[h] Ecſod. 15. 14. Joſ. 2. 9. & 5. 1. [i] Ecſod. 13. 21. a 40. 38.

15 O's lleddi 'r bobl ymma fel un gŵr, yna y dywed y cenhedloedd y rhai a glywſant sôn am danat, gan ddywedyd,

16 [k] O eiſiau gallu o'r ARGLWYDD ddwyn y bobl ymma i'r tîr y tyngodd efe iddynt, am hynny y lladdodd efe hwynt yn y diffeithwch.

[k] Deut. 9. 28.

17 Yr awr hon gan hynny, mawrhaer attolwg nerth yr ARGLWYDD, fel y lleferaiſt, gan ddywedyd,

18 [l] Yr ARGLWYDD *ſydd* hwyrſrydig i ddîg, ac aml o drugaredd, yn maddau anwiredd, a chamwedd, a chan gyfiawnhâu ni chyfiawnhâ efe *yr euog*, [m] ymweled y mae ag anwiredd y tadau ar y plant, hyd y drydedd a'r bedwaredd *genhedlaeth*.

[l] Ecſod. 34. 6. Pſal. 103. 8. a 145. 8. [m] Joan 4. 2. Ecſod. 20. 5. a 34. 7.

19 Maddau, attolwg, anwiredd y bobl ymma, yn ôl dy fawr drugaredd, ac megis y maddeuaiſt i'r bobl hyn o'r Aipht hyd ymma.

20 A dywedodd yr ARGLWYDD, Maddeuais yn ôl dy air.

21 Ond o's byw fi, yr holl dîr a lenwir o [p] goniant yr ARGLWYDD.

22 [n] Canys yr holl ddynion y rhai a welſant ſy ngogoniant a'm harwyddion a wneuthum yn yr Aipht, ac yn y diffeithwch, ac a'm temptiaſant y dengwaith hyn, ac ni wrandawſant ar fy llais,

[n] Deut. 1. 35. Pſal. 95. 11. a 106. 26. Heb. 3. 17.

23 † Ni welant y tîr y tyngais wrth eu tadau hwynt, ſef y rhai oll a'm digiaſant, ni's gwelant ef.

† Heb. *O's gwelant.*

24 Ond ſy ngwâs [o] Caleb, am fod ysbryd arall gyd ag ef, ac [p] iddo fy nghyflawnddilyn, dygaf ef i'r tîr y daeth iddo, a'i hâd a'i hetifedda ef.

[o] Pen. 32. 11. [p] Joſ. 14. 8, 9, 14.

25 (Ond y mae 'r Amaleciaid a'r Canaaneaid yn trigo yn y dyffryn:) y ſoru trowch, ac ewch i'r diffeithwch *ar hŷd* ffordd y môr côch.

26 ¶ A'r ARGLWYDD a leſarodd wrth Moſes, ac wrth Aaron, gan ddywedyd,

[p] Pen. 32. 12.

27 Pa hŷd *y cyd-adygaf* â'r gynnulleidfa ddrygionus hon ſydd yn tuchan i'm herbyn? clywais duchan meibion Iſrael, y rhai ſydd yn tuchan i'm herbyn.

28 Dywed wrthynt, [q] *Fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD, [r] fel y lleferaſoch yn fy nghluſtiau, felly y gwnâf i chwi.

[q] Pen. 26. 65. a 32. 11. Deut. 1. 35. Heb. 3. 17. [r] Edrych Ad. 2.

29 Yn y diffeithwch hwn y cwymp eich celaneddau, a'ch holl rifedigion trwy eich holl rif, o fâb ugain mlwydd ac uchod, y rhai a duchanaſoch yn fy erbyn,

30 Dîau ni ddeuwch chwi i'r tîr, am yr hwn y codais fy llaw, am wneuthur i chwi breſwylio ynddo, ond Caleb mâb Jephunneh, a Joſua mâb Nun.

31 Ond eich plant chwi, y rhai y dywedaſoch y byddent yn ysbail, hwynt-hwy a ddygaf *i'r wlâd*, a hwy a gânt adnabod y tîr a ddirmygaſoch chwi.

32 A'ch celaneddau chwi a gwympant yn y diffeithwch hwn.

† *Grwyara.*

33 A'ch plant chwi a † fugeilia yn y diffeithwch [s] ddeugain mlynedd, a a ddygant *gosb* eich putteindra chwi, nes darfod eich celaneddau chwi yn y diffeithwch.

[s] Edrych Deut. 2. 14. Pen. 13. 25. [t] Pſal. 95. 10. Ezec. 4. 6.

34 [t] Yn ôl rhifedi 'r dyddiau y chwiliaſoch y tîr, *ſef* [u] deugain niwrnod, pob diwrnod am flwyddyn, y dygwch eich hanwireddau, *ſef* deugain mlynedd: a chewch wybod † torriad fy ngair i.

† Neu, *Newiaiad y amcan.*

35 Myfi yr ARGLWYDD a leferais, dîau y gwnâf hyn i'r holl gynnulleidfa ddrygionus ynma ſydd wedi ymgynnull i'm herbyn i: yn y diffeithwch hwn y darfyddant, ac yno y byddant feirw.

36 A'r dynion a anſonodd Moſes i chwilio 'r tîr, y rhai a ddychwelaſant, ac a wnaethant i'r holl dorf duchan yn ei erbyn ef, gan roddi allan anair am y tîr;

37 Y dynion *(meddaf)* y rhai a roddaſant allan anair drwg i'r tîr, [x] a fuant feirw o'r plâ, ger bron yr ARGLWYDD.

[x] 2 Con. 10. 10. Heb. 3. 17. Jud. 5.

38 Ond Joſua mâb Nun, a Chaleb mâb Jephunneh, a fuant fyw o'r gwŷr hyn a aethant i chwilio 'r tîr.

39 A Moſes a leſarodd y geiriau hyn wrth holl feibion Iſrael: a'r bobl a alarodd yn ddirfawr.

40 ¶ A chodaſant yn fore i fyned i ben y mynydd, gan ddywedyd, Wele [y] ni, a ni a awn i fynu i'r lle *am* yr hwn y dywedodd yr ARGLWYDD: canys ni a bechaſom.

[y] Deut. 1. 41.

41 A dywedodd Moſes, Pa ham yr ydych fel hyn yn troſeddu [z] gair yr ARGLWYDD? a hyn ni lwydda.

[z] Ad. 25.

42 Nac ewch i fynu: canys nid *yw* 'r ARGLWYDD yn eich plith: rhag eich taro o flaen eich gelynion.

43 Canys

2514.

43 Canys yr Amaleciaid a'r Canaaneaid *ydynt* yno o'ch blaen chwi, a chwi a syrthiwch ar y cleddyf: canys am i chwi ddychwelyd oddi ar ôl yr ARGLWYDD, ni bydd yr ARGLWYDD gyd â chwi.

44 Eto rhyfygaiant fyned i ben y mynydd: ond Arch cyfammod yr ARGLWYDD a Moſes ni ſymmudaſant o ganol y gwerſyll.

[a] Deut. 1. 44.

45 Yna y diſgynnodd yr Amaleciaid a'r Canaaneaid, y rhai oedd yn preſwylio yn y mynydd hwnnw, ac a'i tarawſant, ac [a] a'i difethaſant hyd [b] Hormah.

[b] Edrych Pen. 21. 3. Barn. 1. 17.

PEN. XV.

1 Cyfraith y bwyd-offrwm a'r ddiodoffrwm. 13, 29 Bod y dieithradyn dan yr un gyfraith. 17 Cyfraith blaenion toes yn offrwm ayrchafael. 22 Yr aberth am bechod o anwybod. 30 Coſpedigaeth rhyfyg. 32 Llabyddio 'r hwn a dorrodd y Sabboth. 37 Cyfraith y rhidens.

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 [a] Lleſara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Pan ddeloch i dîr eich preſwylfod, yr hwn yr ydwyf fi yn ei roddi i chwi,

[a] Lef. 23. 10.

3 Ac offrymmu o honoch aberth tanllyd i'r ARGLWYDD, offrwm poeth, neu aberth [b] wrth † dalu adduned, neu mewn offrwm gwirfodd, neu [c] ar eich gwyliau goſodedig, gan wneuthur [d] arogl peraidd i'r ARGLWYDD o'r eidionnau, neu o'r praidd:

[b] Lef. 7. 16. a 22. 18, 21. † Heb. neilldu o. [c] Lef. 23. 8, 12, 36. Pen. 28. 16, 27. a 29. 2, 8, 13. Deut. 16. 10. [d] Ecſod. 29. 18.

4 Yna [e] offrymmed yr hwn a offrymmo ei rodd i'r ARGLWYDD o beillied ddegfed ran, wedi ei gymmyſgu trwy bedwaredd ran Hin o olew, [f] yn fwydoffrwm.

[e] Lef. 3. 1. a 6. 14. [f] Ecſod. 29. 40. Lef. 23. 13.

5 Ac offrwm di gyd â'r offrwm poeth, neu 'r aberth, bedwaredd ran Hin o win, am bob oen, yn ddïodoffrwm.

6 A thi a offrymmi yn fwydoffrwm gyd â hwrdd, o beillied ddwy ddegfed ran, wedi ei gymmyſgu trwy drydedd ran Hin o olew.

[g] Lef. 7. 11.

7 A thrydedd ran Hin o win yn ddïodoffrwm, a offrymmi yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

8 A phan ddarperych lô buwch yn offrwm poeth, neu yn aberth yn talu addunedd, neu [g] aberth hedd i'r ARGLWYDD:

9 Yna offrymmed yn fwydoffrwm gyd â llo y fuwch, o beillied dair degfed ran wedi ei gymmyſgu trwy hanner Hin o olew.

10 Ac offrwm hanner Hin o win yn ddïodoffrwm, yn aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

11 Felly y gwnâir am bob ŷch, neu am bob hwrdd, neu am oen, neu am ſyn.

12 Yn ôl y rhifedi a ddarparoch, felly y gwnêwch i *bob* un yn ôl eu rhifedi.

13 Pob prïodor a wnâ 'r pethau hyn felly, wrth offrymmu aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

14 A phan ymdeithio dïeithrddyn neu yr hwn *ſydd* yn eich plith, trwy eich cenhedlaethau, a darparu aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD: fel y gwneloch chwi, felly gwnaed ynteſ.

[h] Ecſod. 12. 49.

15 [h] Yr un ddeddf *ſydd* i chwi o'r dyrſa, ac i'r ymdeithydd dïeithr: deddf dragywyddol yw trwy eich cenhedlaethau: megis yr ydych chwi, felly y bydd y dïeithr ger bron yr ARGLWYDD.

16 Un gyfraith, ac un ddeſod ſydd i chwi ac i'r ymdeithydd a ymdeithio gyd â chwi.

17 ¶ A lefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

18 Lleſara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Pan ddeloch i'r tîr yr ydwyf yn eich dwyn chwi iddo:

19 Yna pan ſwytaoch o ſara 'r tîr, y dyrcheſwch offrwm dyrchafael i'r ARGLWYDD. 2515.

20 O flaenion eich toes yr offrymmwch deiſen yn offrwm dyrchafael: fel [i] offrwm dyrchafael y llawr dyrnu, felly y dyrcheſwch hithau. [i] Lef. 2. 14. a 23. 10, 16.

21 O ddechrau eich toes y rhoddwch i'r ARGLWYDD offrwm dyrchafael trwy eich cenhedlaethau.

22 ¶ A [k] phan eloch dros y ffordd, ac na wneloch yr holl orchymynnion hyn, [k] Lef. 4. 2.

23 Sef yr hyn oll a orchymynnodd yr ARGLWYDD i chwi trwy law Moſes, o'r dydd y gorchymynnodd yr ARGLWYDD, ac o hynny allan, trwy eich cenhedlaethau:

24 Yna bydded, o's allan o olwg y gynnulleidfa y gwnaed *aim* trwy anwybod, i'r holl gynnulleidfa ddarparu un buſtach jeuangc yn offrwm poeth, i *ſod* yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD, a'i fwyd-offrwm, a'i ddïodoffrwm, wrth y ddeſod, ac un bwch geifr yn bechaberth.

25 A gwnaed yr offeiriad gymmod dros holl gynnulleidfa meibion Iſrael, a maddeuir iddynt; canys anwybodaeth yw: a dygant eu hoffrwm, aberth tanllyd i'r ARGLWYDD, a'i pechaberth, ger bron yr ARGLWYDD, am eu hanwybodaeth.

26 A maddeuir i holl gynnulleidfa meibion Iſrael, ac i'r dïeithr a ymdeithio yn eu myſg: canys *digwyadoda* i'r holl bobl trwy anwybod.

27 ¶ Ond [l] o's un dŷn a becha trwy amryfuſedd, yna offrymmed afr flwydd yn offrwm dros bechod. [l] Lef. 4. 27.

28 A gwnaed yr offeiriad gymmod dros y dŷn a becho yn amryfus, pan becho trwy amryfuſedd ger bron yr ARGLWYDD, gan wneuthur cymmod drofto, a maddeuir iddo.

29 Yr hwn a aned o feibion Iſrael, a'r dïeithr a ymdeithio yn eu myſg, un gyfraith fydd i chwi am wneuthur *pechod* trwy amryfuſedd.

30 ¶ Ond y dŷn a wnêl bechod † mewn rhyfyg, o briodor, neu o ddïeithr, cablu 'r ARGLWYDD y mae; torrer ymmaith y dŷn hwnnw o fyſg ei bobl. † Heb. *a llaw uchel*,

31 O herwydd iddo ddïyſtyru gair yr ARGLWYDD, a thorri ei orchymmyn ef, llwyr-dorrer ymmaith y dŷn hwnnw; ei anwiredd *fydd* arno.

32 ¶ Fel yr oedd meibion Iſrael yn y diffeithwch, cawſant ŵr yn cynnytta ar y dydd Sabboth.

33 A'r rhai a'i cawſant ef, a'i dygaſant ef, *ſef* y cynnyttwr, at Foſes, ac at Aaron, ac at yr holl gynnulleidfa.

34 Ac a'i dodaſant ef [m] mewn dalfa, am nad oedd hyſbys beth a wnaid iddo. [m] Lef. 24. 12.

35 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, [n] Lladder y gŵr yn farw, llabyddied yr holl gynnulleidfa ef â meini o'r tu allan i'r gwerſyll. [n] Ecſod. 31. 14.

36 A'r holl gynnulleidfa a'i dygaſant ef i'r tu allan i'r gwerſyll, ac a'i llabyddiaſant ef â meini, fel y bu efe farw, megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foſes.

37 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd, [o] Deut. 22. 12.

38 Lleſara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, [p] am wneuthur iddynt † eddi ar [p] Mat. 23. 5. † *rident.*

2515.

ar odre eu dillad, trwy eu cenhedlaethau, a rhoddant bleth o *ſidan* glâs ar eddi y godre.

39 A bydded i chwi yn rhidens i edrych arno, ac i gofio holl orchymynnion yr ARGLWYDD, ac i'w gwneuthur hwynt: ac na chwiliwch yn ôl eich calonnau eich hunain, nac yn ôl eich llygaid eich hunain, y rhai yr ydych yn putteinio ar eu hôl:

40 Fel y cofioch ac y gwneloch fy holl orchymynnion i, ac y byddoch ſanctaidd i'ch Duw.

41 Myfi *ydyw* yr ARGLWYDD eich Duw, yr hwn a'ch dygais chwi allan o dîr yr Aipht, i fod i chwi yn Dduw: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw.

PEN. XVI.

1 *Gwrth-ryfel Corah, Dathan, ac Abiram.* 23 *Moſes yn gwahanu 'r bobl oddi wrth bebyll y gwrthryfelwyr.* 31 *Y ddaear yn llyngcu Corah, a thân yn diſa 'r lleill.* 36 *Caaw 'r thuſſerau er mwyn deſnydd ſanctaidd.* 41 *Lladd pedair mil ar ddeg a ſaith gant am rwgnach yn erbyn Moſes ac Aaron.* 46 *Aaron trwy arogl-darthu yn attaly blâ.*

YNa [a] Corah mâb Iſ-har, mâb Cohath, mâb Lefi, a Dathan ac Abiram meibion Eliâb, ac On mâb Peleth, meibion Reuben, a gymmeraſant *wŷr.*

2 A hwy a godaſant o flaen Moſes, ynghŷd a dau cant a deg a deugain y wŷr *eraill* o feibion Iſrael, pennaethiaid y gymmulleidfa, [b] pendefigion y gymmanfa, gwŷr enwog.

3 Ac [c] ymgaſglaſant yn erbyn Moſes, ac yn erbyn Aaron, ac a ddywedaſant wrthynt, Gormod i chwi *hyn*, canys y *mae* 'r holl gynnulleidfa yn ſanctaidd bob un o honynt, ac y *mae* 'r ARGLWYDD yn eu myſg: pa ham yr ymgodwch goruwch cynnulleidfa 'r ARGLWYDD?

4 A phan glybu Moſes, [d] efe a ſyrthiodd ar ei wyneb.

5 Ac efe a lefarodd wrth Gorah, ac wrth ei holl gynnulleidfa ef, gan ddywedyd, Y borau y dengys yr ARGLWYDD yr hwn *ſydd* eiddo ef, a'r ſanctaidd, a *phwy* a ddylai nesâu atto ef: canys yr hwn a ddewiſodd efe a nesâ efe atto.

6 Hyn a wnewch, cymmerwch i chwi, *ſef* Corah a'i holl gynnulleidfa, thuſſerau.

7 A rhoddwch ynddynt dân a goſodwch arnynt arogl-darth y ſoru ger bron yr ARGLWYDD: yna bydd i'r gŵr hwnnw fod yn ſanctaidd yr hwn a ddewiſo 'r ARGLWYDD: gormod ichwi *hyn* meibion Lefi.

8 A dywedodd Moſes wrth Gorah, Gwrandêwch attolwg meibion Lefi.

9 Ai bychan gennych neilldu o Dduw Iſrael chwi oddi wrth gynnulleidfa Iſrael, gan eich nesâu chw atto ei hun, i waſanaethu gwaſanaeth tabernacl yr ARGLWYDD, ac i ſeſyll ger bron y gynnulleidfa i'w gwaſanaethu hwynt?

10 Canys eſe ath neſaodd di, a'th holl frodyr meibion Lefi gyd â thi: ac a geiſiwch chwi yr offeiriadaeth hefyd?

11 Am hynny tydi, a'th holl gynnulleidfa ydych yn ymgynnull yn erbyn yr ARGLWYDD: ond Aaron beth *yw* efe i chwi i duchan yn ei erbyn?

12 ¶ A Moſes aanſonodd i alw am Ddathan ac Abiram meibion Eliâb: hwythau a ddywedaſant, Ni ddeuwn ni ddim i ſynu.

13 Ai bychan yw dwyn o honot ti ni i ſynu o dîr yn lliſeirio o ieth a mêl, i'n lladd ni yn y diffeithwch, oddieithr heſyd arglwyddaethu o honot yn oſt arnom ni?

14 Etto ni ddygaiſt ni i [e] dîr yn lliſeirio o laeth a mêl, ac ni roddaiſt i ni feddiant *mewn* maes, na gwinllan: a † dynni di lygaid y gwŷr hyn? ni ddeuwn ni i ſynu ddim.

15 Yna y dugiodd Moſes yn ddirfawr, ac y dywedodd wrth yr ARGLWYDD, [f] Nac edrych ar eu hoffrwm hwy: [g] ni chymmerais un aſyn oddiarnynt, ac ni ddrygais un o honynt.

16 A dywedodd Moſes wrth Gorah, Bydd di a'th holl gynnulleidfa ger bron yr ARGLWYDD; ti, a hwynt, ac Aaron y ſoru.

17 A chymmerwch bob un ei thuſſer, a rhoddwch arnynt arogl-darth, a dyged pob un ei thuſſer ger bron yr ARGLWYDD, *ſef* dau gânt a deg a deugain o thuſſerau: *dwg* ditthau hefyd, ac Aaron, bob un ei thuſſer.

18 A chymmeraſant bob un ei thuſſer, a rhoddaſant dân ynddynt, a goſodaſant arogl-darth arnynt, a ſafaſant *wrth* ddrws pabell y cyfarfod ynghŷd â Moſes ac Aaron.

19 Yna Corah a gaſglodd yr holl gynnulleidfa yn eu herbyn hwynt, i ddrws pabell y cyfarfod: a [h] gogoniant yr ARGLWYDD a ymddangoſodd i'r holl gynnulleidfa.

20 A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, ac wrth Aaron, gan ddywedyd,

21 [i] Ymneilldŭwch o ſyſg y gynnulleidfa hon, a mi a'i ditaf hwynt ar unwaith.

22 A hwy a ſyrthiaſant ar eu hwynebau, ac a ddywedaſant, O Dduw, [k] Duw ysbrydion pob cnawd, un dŷn a bechodd, ac a ddigi di wrth yr holl gynnulleidfa?

23 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

24 Llefara wrth y gynnulleidfa, gan ddywedyd, Ewch ymmaith o gylch pabell Corah, Dathan, ac Abiram.

25 A chyfododd Moſes, ac a aeth at Ddathan, ac Abiram: a henuriaid Iſrael a aethant ar ei ôl ef.

26 Ac efe a lefarodd wrth y gynnulleidfa, gan ddywedyd, Ciliwch attolwg oddi wrth bebyll y dynion drygionus hyn, ac na chyffyrddwch â dim o'r eiddynt, rhag eich diſetha yn eu holl bechodau hwynt.

27 Yna yr aethant oddi wrth babell Corah, Dathan, ac Abiram o amgylch: a Dathan ac Abiram, eu gwragedd heſyd, a'i meibion, a'i plant a ddaethant allan, gan ſeſyll *wrth* ddrws eu pebyll.

28 A dywedodd Moſes, Wrth hyn y cewch wybod mai 'r ARGLWYDD a'm hanfonodd i wneuthur yr holl weithredoedd hyn, ac nad o'm meddwl fy hun y *gwneuthum hwynt.*

29 O's bydd y rhai hyn feirw ſel y bydd marw pob dŷn, ac *o's* ymwelir â hwynt ag ymwelediad pob dŷn, nid yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i.

30 Ond o's yr ARGLWYDD a † wnâ newyddbeth, ſel yr agoro 'r ddaear ei ſafn, a'i llyngcu hwynt a'r hyn oll *ſydd* eiddynt, ſel y diſgynnont yn fyw i uffern; yna y cewch wybod ddigio o'r gwŷr hyn yr ARGLWYDD.

31 ¶ [l] A bu wrth orphen o hono lefaru yr holl eiriau hyn, holltti o'r ddaear *oedd* danynt hwy.

32 Agorodd y ddaear heſyd ei ſafn, a llyngcodd hwynt, a'i tai heſyd, a'r [m] holl ddynion *oedd* gan Gorah, a'i holl gyfoeth.

33 A hwynt, a'r rhai oll a'r a *oedd* gyd â hwynt, a ddiſgynnaſant yn fyw i uffern: a'r ddaear

2515.
[e] Eccſod. 3. 8. Lef. 20. 24.
† Heb. *dylli.*
[f] Gen. 14, 4, 5.
[g] 1 Sam. 12. 3. Act. 20. 33.
[h] Eccſod. 16. 7, 10. Lef. 9. 6, 23. Pen. 14. 10.
[i] Edrych Gen. 19. 17, 22. Jer. 51. 6. Dad. 18. 4.
[k] Pen. 27. 16. Job 12. 10. Preg. 12. 9. Eſay 57. 16. Zech. 12. 1. Heb. 12. 9.
† Heb. *grea greacar.*
[l] Pen. 26. 10. a 27. 3. Deut. 11. 6. Pſal. 106. 17.
[m] Edrych Ad. 17. Pen. 26. 11. 1 Cron. 6. 22, 37.

[a] Pen. 26. 9. a 27. 3. Eccl. 45. 18. Jud. 11.
[b] Pen. 26. 9.
[c] Pſal. 106. 16.
[d] Pen. 14. 5. a 20. 6.

2515. ddaear a gaeodd arnynt: a difethwyd hwynt o blith y gynnulleidfa.

34 A holl Iſrael y rhai *oedd* o'i hamgylch hwynt, a ffoiſant wrth eu gwaedd hwynt: canys dywedaſant, *Ciliwn* rhag i'r ddaear ein llyngcu ninnau.

35 Tân hefyd a aeth allan oddi wrth yr ARGLWYDD, ac a ddifaodd y dau cant a'r deg a deugain o wŷr oedd yn offrymmu'r arogl-darth.

36 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

37 Dywed wrth Eleazar ſâb Aaron yr offeiriad, am godi o hono efe'r thuſſerau o fyſg y lloſg, a gwaſgara'r tân oddi yno allan,

n Edrych Lef. 27. 28. canys n ſanctaidd ydynt.

38 Sef thuſſerau'r rhai hyn a bechaſant yn erbyn eu heneidiau eu hun: a gweithier hwynt yn ddalennau llydain *i fod* yn gaead i'r allor: canys offrymmaſant hwynt ger bron yr ARGLWYDD, am hynny ſanctaidd ydynt, a byddant yn arwydd i feibion Iſrael.

39 A chymmerodd Eleazar yr offeiriad y thuſſerau prês, a'r rhai yr offrymmaſai'r *gwŷr* a loſgaſid, ac eſtynnwyd hwynt yn gaead i'r allor:

40 Yn goffadwriaeth i feibion Iſrael, ſel na nefâo gŵr dïeithr (yr hwn ni byddo o hâd Aaron) i loſgi arogl-darth ger bron yr ARGLWYDD, ac na byddo fel Corah, a'i gynnulleidfa; megis y llefarafai'r ARGLWYDD trwy law Moſes wrtho eſ.

41 ¶ A holl gynnulleidfa meibion Iſrael a duchanaſant drannoeth yn erbyn Moſes, ac yn erbyn Aaron, gan ddywedyd, Chwi a laddaſoch bobl yr ARGLWYDD.

42 A bu wedi ymgaſglu o'r gynnulleidfa yn erbyn Moſes ac Aaron, edrych o honynt ar babell y cyfarfod, ac wele toaſai'r cwmmwl hi, ac ymddangoſodd gogoniant yr ARGLWYDD.

43 Yna y daeth Moſes ac Aaron o flaen pabell y cyfarfod.

44 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

45 Ciliwch o blith y gynnulleidfa hon, a mi a'i difaf hwynt yn ddiſymmwth: a

o Pen. 20. 6. o hwy a ſyrthiaſant ar eu hwynebau.

46 ¶ Dywedodd Moſes hefyd wrth Aaron, Cymmer thuſſer, a dôd dân oddi ar yr allor ynddi, a goſod arogl-darth *arni*, a dôs yn fuan at y gynnulleidfa, a gwnâ gymmod droſtynt: canys digofaint a aeth allan oddi ger bron yr ARGLWYDD; dechreuodd y blâ.

47 A chymmerodd Aaron megis y llefarodd Moſes, ac a redodd i ganol y gynnulleidfa, ac wele dechreuaſai'r blâ ar y bobl: ac efe a rôdd arogl-darth, ac a wnaeth gymmod dros y bobl.

48 Ac efe a ſafodd rhwng y meirw a'r byw, a'r blâ a attaliwyd.

49 A'r rhai a fuant feirw o'r blâ oedd bedair mil ar ddeg a ſaith gant, heb law'r rhai a fuant feirw yn achos Corah.

50 A dychwelodd Aaron at Foſes i ddrws pabell y cyfarfod: a'r blâ a attaliwyd.

PEN. XVII.

Chwefr. 15. P. 1 *Gwialen Aaron ymhlith holl wialy llwythau yn unig yn blodeuo.* 10 *Ei gadael hi yn lle coffadwriaeth yn erbyn y gwrthryſelwyr.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Iſrael, a chymmer gan bob un o honynt wialen, yn ôl tŷ eu tadau, *ſef* gan bob un o'i pennaethiaid, yn ôl tŷ eu tadau, deuddeg gwialen: yſgrifenna enw pob un ar ei wialen.

3 Ac yſgrifenna enw Aaron ar wialen Lefi: canys un wialen *fydd* dros *bob* pennaeth tŷ eu tadau.

4 A gâd hwynt ym mhabell y cyfarfod, ger bron y dyſtiolaeth, a lle y cyfarfyddaf â chwi.

a Ecſod. 25. 22. 5 A gwialen y gŵr a ddëwiſwyf a flodeua: a mi a wnâf i furmur meibion Iſrael, y rhai y maent yn ei furmur i'ch erbyn, beidio â mi.

6 ¶ A llefarodd Moſes wrth feibion Iſrael, a'i holl bennaethiaid a roddaſant atto † wialen dros bob pennaeth, yn ôl tŷ eu tadau, *ſef* deuddeg gwialen: a gwialen Aaron *oedd* ym myſg eu gwialen hwynt.

† Heb. *wialen dros un pennaeth, a gwialen dros un pennaeth.*

7 A Moſes a adawodd y gwialen ger bron yr ARGLWYDD ym mhabell y dyſtiolaeth.

8 A thrannoeth y daeth Moſes i babell y dyſtiolaeth; ac wele, gwialen Aaron dros dŷ Lefi a flaguraſai, ac a ſwriaſai flagur, ac a flodeuaſai flodau, ac a ddygaſai almonau.

9 A dug Moſes allan yr holl wialen oddi ger bron yr ARGLWYDD at holl feibion Iſrael: hwythau a edrychaſant, ac a gymmeraſant bob un ei wialen ei hun.

10 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Dôd b wialen Aaron drachefn ger bron y dyſtiolaeth, i'w chadw yn arwydd i'r meibion gwrthryfelgar; ſel y gwnelech i'w tuchan hwynt beidio â mi, ac na byddont feirw.

b Heb. 9. 4.

11 A gwnaeth Moſes, fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD iddo; felly y gwnaeth efe.

12 A meibion Iſrael a lefaraſant wrth Foſes, gan ddywedyd, Wele ni yn trengi; darfu am danom; darfu am danom ni oll.

13 Bydd farw pob un gan nefâu a nefâo i dabernacl yr ARGLWYDD: a wneir pen am danom gan drengi?

PEN. XVIII.

1 *Swydd yr offeiriaid a'r Lefiaid.* 9 *Rhan yr offeiriaid.* 21 *Rhan y Lefiaid.* 25 *Rhoddi yr offrwm dyrchafael i'r offeiriaid allan o ran y Lefiaid.*

A Dywedodd yr ARGLWYDD wrth Aaron, Tydi a'th feibion a thylwyth dy dâd gyd â thi a ddygwch anwiredd y cyſſegr: a thi a'th feibion gyd â thi, a ddygwch anwiredd eich offeiriadaeth.

2 A dwg hefyd gyd â thi dy frodyr o lwyth Lefi, *ſef* llwyth dy dâd, i a lynu wrthyt ti, ac i'th b waſanaethu: tithau a'th feibion gyd â thi *a waſanaethwch* ger bron pabell y dyſtiolaeth.

a Edrych Gen. 29. 34.

3 A hwy a gadwant d gadwriaeth di, a c chadwriaeth yr holl babell: ond na ddeuant yn agos at ddodreſn y cyſſegr, nac at yr allor, rhag eu marw hwynt a chwithau hefyd.

b Pen. 3. 6, 7.

c Pen. 3. 25, 31, 36.

4 Ond hwy a lynant wrthyt, ac a oruchwiliant babell y cyfarfod, yn holl waſanaeth y babell: ac na dïeued dïeithr yn agos attoch.

d Ecſod. 27. 21. 2 30. 7. Lef. 24. 3. Pen. 8. 2.

5 Eithr cedwch chwi d oruchwiliaeth y cyſſegr, a goruchwiliaeth yr allor, fel na byddo digofaint mwy yn erbyn meibion Iſrael.

e Pen. 3. 12, 45.

6 Ac wele, mi e a gymmerais dy frodyr di y Lefiaid o fyſg meibion Iſrael: f i ti yr rhoddwyd hwynt megi rhodd i'r AR-

f Pen. 3. 9.

GLWYDD,

GLWYDD, i wasanaethu gwasanaeth pabell y cyfarfod.

7 Tithau a'th feibion gyd â thi, a gedwch eich offeiriadaeth, ynghŷlch pob peth *a berthyn* i'r allor, ac o fewn y llen wahan y gwasanaethwch: yn wasanaeth rhodd y rhoddais eich offeiriadaeth chwi; a'r dieithr a ddelo yn agos a leddir.

8 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Aaron, Wele g mi a roddais i ti hefyd oruchwiliaeth fy offrymmau dyrchafael, o holl gyssegredig bethau meibion Israel: rhoddais hwynt i ti, o herwydd yr enneiniad, ac i'th feibion, trwy ddeddf dragywyddol.

9 Hyn fydd i ti o'r pethau sancteiddiolaf *a gedwir allan* o'r tân: eu holl offrymmau hwynt, eu holl h fwydoffrwm, a'i holl i aberthau dros bechod, a'i holl g aberthau dros gamwedd y rhai a dalant i mi, fyddant sancteiddiolaf i ti, ac i'th feibion.

10 O fewn y cyssegr sanctaidd y bwytêi ef; l pob gwrryw a'i bwyty ef: cyssegredig fydd efe i ti.

11 Hyn hefyd *fydd* i ti; m offrwm dyrchafael eu rhoddion hwynt, ynghŷd â holl offrymmau cwhwfan meibion Israel; n i ti y rhoddais hwynt, ac i th feibion, ac i'th ferched gyd â thi, trwy ddeddf dragywyddol: o pob un glân yn dy dŷ a gaiff fwyta o hono.

12 p Holl † oreuon yr olew, a holl oreuon y gwîn a'r ŷd, *sef* eu blaenffrwyth hwynt, yr hwn a roddant i'r ARGLWYDD, a roddais i ti.

13 Blaenffrwyth pob dim yn eu tîr hwynt, q yr hwn a ddygant i'r ARGLWYDD, fydd eiddot ti: pob un glân yn dy dŷ a fwyty o hono.

14 r Pob dïofrydbeth yn Israel fydd eiddot ti.

15 ‡ Pob peth a agoro s 'r grôth o bob cnawd yr hwn a offrymmir i'r ARGLWYDD, o ddŷn ac o anifail, fydd eiddot ti; ond t gan brynu y pryni bob cyntafanedig i ddŷn, a phryn y cyntafanedig i'r anifail aflan.

16 A phâr brynu 'r rhai a bryner o honynt, o âb misyriad u yn dy brîs di, *er* pum sicl o arian, wrth sicl y cyssegr: x ugain Gerah yw hynny.

17 Ond na phryn y cyntafanedig o eidion, neu gyntafanedig dafad, neu gyntafanedig gafr; sanctaidd ydynt hwy: eu gwaed a daenelli ar yr allor, a'i gwêr a losgi yn aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

18 Ond eu cig fydd eiddot ti; fel y parwyden y cwhwfan, ac fel yr ysgwyddog ddehau y mae yn eiddot ti.

19 Holl offrymmau dyrchafael y pethau sanctaidd, y rhai a offrymmo meibion Israel i'r ARGLWYDD, a roddais i ti, ac i'th feibion, ac i'th ferched gyd â thi, trwy ddeddf dragywyddol: z cyfammod halen tragywyddol fydd hyn ger bron yr ARGLWYDD i ti, ac i'th hâd gyd â thi.

20 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Aaron, Na fydded i ti etifeddiaeth yn eu tîr hwynt, ac na fydded it ran yn eu mysg hwynt: a myfi yw dy ran di a'th etifeddiaeth, ym mysg meibion Israel.

21 Ac wele b mi a roddais i feibion Lefi bob degwm yn Israel yn etifeddiaeth, am eu gwasanaeth y maent yn ei wasanaethu, *sef* gwasanaeth pabell y cyfarfod.

22 Ac na ddeued meibion Israel mwyach

yn agos i babell y cyfarfod, rhag iddynt ddwyn pechod ‡ a marw.

23 Ond gwasanaethed y Lefiaid wasanaeth pabell y cyfarfod, a dygant eu hanwiredd: deddf dragywyddol *fydd hyn* trwy eich cenhedlaethau, nad etifeddant hwy etifeddiaeth ym mysg meibion Israel.

24 Canys degwm meibion Israel, yr hwn a offrymmant yn offrwm dyrchafael i'r ARGLWYDD, a roddais i'r Lefiaid yn etifeddiaeth: am hynny dywedais wrthynt, c nad etifeddent etifeddiaeth ym mysg meibion Israel.

25 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foses, gan ddywedyd,

26 Llefara hefyd wrth y Lefiaid, a dywed wrthynt, Pan gymmeroch gan feibion Israel y degwm a roddais i chwi yn etifeddiaeth oddi wrthynt, yna offrymmwch o hynny offrwm dyrchafael i'r ARGLWYDD, *sef* degwm o'r degwm.

27 A chyfrifir i chwi eich offrwm dyrchafael fel yr ŷd o'r ysgubor, ac fel cyflawnder o'r gwinwryf.

28 Felly 'r offrymmwch chwithau hefyd offrwm dyrchafael i'r ARGLWYDD, o'ch holl ddegymmau a gymmeroch gan feibion Israel, a rhoddwch o hynny ddyrchafael-offrwm yr ARGLWYDD i Aaron yr offeiriad.

29 O'ch holl roddion offrymmwch bob offrwm dyrchafael yr ARGLWYDD o bob ‡ gorau o hono, sef y rhan gyssegredig, allan o hono ef.

30 A dywed wrthynt, Pan ddyrchafoch ei oreuon allan o hono, cyfrifir i'r Lefiaid fel toreth yr ysgubor, a thoreth y gwinwryf.

31 A bwytêwch ef ym mhob lle, chwi a'ch tylwyth: canys d gwobr yw efe i chwi am eich gwasanaeth ym mhabell y cyfarfod.

32 Ac ni ddygwch bechod o'i herwydd, gwedi y dyrchafoch ei oreuon o hono: na halogwch chwithau bethau sanctaidd meibion Israel, fel na byddoch feirw.

PEN. XIX.

1 *Y dwfr neilltuaeth a wnaid o ludw anner gôch.* 11 *Y gyfraith pa fodd yr arferid ef wrth buro 'r aflan.*

LEfarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foses, ac wrth Aaron, gan ddywedyd,

2 Dymma ddeddf y gyfraith a orchymynnodd yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Llefara wrth feibion Israel am ddwyn o honynt attat anner goch berffeithgwbl, yr hon ni byddo anaf arni, ac nid aeth jau arni.

3 A rhoddwch hi at Eleazar yr offeiriad, a phared efe ei dwyn hi o'r a tu allan i'r gwersyll, a lladded *un* hi ger ei fron ef.

4 A chymmered Eleazar yr offeiriad *beth* o'i gwaed hi ar ei fŷs, a b thaenelled o'i gwaed hi ar gyfer wyneb pabell y cyfarfod saith waith.

5 A llosged *un* yr anner yn ei olwg ef; c ei chroen, a'i chig, a'i gwaed, ynghŷd â'i biswail, a lysg efe.

6 A chymmered yr offeiriad goed cedr, ac isop, ac ysgarlad; a bwried i ganol llosgfa 'r anner.

7 A golched yr offeiriad ei wisgoedd, troched hefyd ei gnawd mewn dwfr, ac wedi hynny deued i'r gwersyll, ac aflan fydd yr offeiriad hyd yr hwyr.

8 Felly golched yr hwn a'i llosgo hi ei

ddillad

2515. ‡ Heb. *i farw.*

g Lef. 6. 16,18,26 a 7.6, 32 Pen. 5.9. h Lef. 2. 2,3. i Lef. 4. 22, 27. a 6.25. k Lef. 5. 1. a 7.7. l Lef. 6. 2. a 10.12. a 14.13. m Lef. 6. 29. a 7.6. n Ecsod. 29.27. o Lef. 22. 2. p Deur. 18.4. † Heb. *braſder.* q Ecsod. 22.29. a 23.19. a 34.26. Lef. 2.14. Pen. 15. 19. Deur. 26. 2. r Lef. 27. 28. s Ecsod. 13.2. a 22.29. Lef 27. 26. Pen. 3.13. t Ecsod. 13.13. a 34.20. u Lef. 27. 2. x Ecsod. 30.13. Lef. 27. 25. Pen. 3.47. Ezec. 45. 12. y Ecsod. 29.26,28. z 2 Cron. 13.5. a Deur. 10.9. a 12.12. a 18.2. Josua 13. 14,33. Ezec. 44. 28. b Lef. 27. 30.

2515. ‡ Heb. *i farw.*

c Deur. 10.9. a 14. 27, 29. a 18.1.

‡ Heb. *braſder.*

d 1 Tim. 5.18.

a Heb. 13.11.

b Heb. 9. 13.

c Ecsod. 29.14. Lef. 4.11, 12.

2515. ddillad mewn dwfr, a golched heſyd ei gnawd mewn dwfr, ac aflan ſydd hyd yr hwyr.

[d] Heb. 9. 13. 9 A chaſgled un glân [d] ludw 'r anner, a goſoded o'r tu allan i'r gwerſyll mewn lle glân: a bydded ynghadw i gynnulleidfa meibion Iſrael yn ddwfr neilldуaeth: pechaberth yw.

10 A golched yr hwn a gaſglo ludw 'r anner ei ddillad; aflan ſydd hyd yr hwyr: a bydd hyn i feibion Iſrael, ac i'r dieithr a ymdeithio yn eu myſg hwnt, yn ddeddf dragywyddol.

[e] Lef. 21. 1. Pen. 5. 2. a 31. 19. Galar. 4. 14. Hag. 2. 13. 11 ¶ [e] A gyffyrddo â chorph marw dŷn, aflan ſydd ſaith niwrnod.

[f] Pen. 31. 19. [g] Lef. 15. 31. 12 [f] Ymlanhäed trwy 'r *dwfr* hwnnw y trydydd dydd, a'r ſeithfed dydd glân fydd: ac o's y trydydd dydd nid ymlanhâ efe, yna ni bydd efe lân y ſeithfed dydd.

13 Pob un a gyffyrddo â chorph marw dŷn ſyddo wedi marw, ac nid ymlanhao, [g] ſydd yn halogi tabernacl yr ARGLWYDD: a thorrir ymmaith yr enaid hwnnw oddi wrth Iſrael, am na thaenellwyd dwfr neilldуaeth arno, aflan ſydd efe, ei aflendid *ſydd* etto arno.

14 Dymma 'r gyfraith pan fyddo marw dŷn mewn pabell; pob un a ddelo i'r babell, a phob un a *fydao* yn y babell, ſydd aflan ſaith niwrnod.

[h] Pen. 31. 20. 15 A phob lleſtr [h] agored ni byddo cadach wedi ei rwymo arno, aflan yw efe.

16 Pob un heſyd a gyffyrddo, ar wyneb y maes, ag un wedi ei ladd â chleddyf, neu ag un marw, neu ag aſgwrn dŷn, neu â bedd, a ſydd aflan ſaith niwrnod.

‡ Heb. *lwch.* † Heb. *byw.* 17 Cymmerant dros yr aflan o ‡ludw lloſg yr offrwm dros bechod, a rhodder atto ddwfr † rhedegog mewn lleſtr:

[i] Pſ. 51. 7. 18 A chymmered [i] iſop, a golched un dihalogedig *ef* mewn dwfr, a thaenelled ar y babell, ac ar yr holl leſtri, ac ar yr holl ddynion oedd yno, ac ar yr hwn a gyffyrddodd ag aſgwrn, neu un wedi ei ladd, neu un wedi marw, neu fedd.

19 A thaenelled y glân ar yr aflan y trydydd dydd, a'r ſeithfed dydd: ac ymlanhäed efe y ſeithfed dydd, a golched ei ddillad, ymolched mewn dwfr, a glân fydd yn yr hwyr.

20 Ond y gŵr a haloger, ac nid ymlanhao, torrir ymmaith yr enaid hwnnw o fyſg y gynnulleidfa: canys efe a halogodd gyſtegr yr ARGLWYDD, ni thaenellwyd arno ddwfr y neilldуaeth, aflan yw efe.

21 A bydd iddynt yn ddeddf dragywyddol, bod i'r hwn a daenello ddwfr y neilldуaeth, olchi ei ddillad: a'r hwn a gyffyrddo â dwfr y neilldуaeth a fydd aflan hyd yr hwyr.

22 A'r hyn oll a gyffyrddo 'r aflan ag ef, ſydd aflan: a'r dŷn a gyffyrddo â *hynny* fydd aflan hyd yr hwyr.

PEN. XX.

Chwefr. 16. B. 1 *Plant Iſrael yn dyfod i Sin lle y bu farw Miriam.* 2 *Hwynt-hwy yn tuchan o eiſiau dwfr.* 7 *Moſes yn taro'r graig ac yn dwyn allan ddwfr ym Meribah.* 12 *Coſbedigaeth Moſes ac Aaron am eu pechuſedd.* 14 *Moſes yng Nghades yn deiſyfu ffordd i dramwy trwy Edom, ac yn cael ei nacâu.* 22 *Aaron yn rhodai i fynu ei le i Eleazar, ac yn marw.*

A Meibion Iſrael, *ſef* yr holl gynnulleidfa, a ddaethant i aniałwch Sin yn y mîs cyntaf: ac arhoſdd y bobl yng Nghades; yno heſyd y bu farw Miriam, ac yno y claddwyd hi. 2552.

2 Ac nid oedd dwfr i'r gynnulleidfa: a hwy a ymgaſglaſant yn erbyn Moſes ac Aaron.

[a] Ecſod. 17. 2. [b] Pen. 11. 1, 33. a 14. 37. a 16. 32, 35, 46. 3 Ac [a] ymgynhennodd y bobl â Moſes, a lleſaraſant gan ddywedyd, O na buaſem feirw [b] pan fu feirw ein brodyr ger bron yr ARGLWYDD!

[c] Ecſod. 17. 3. 4 [c] Pa ham y dygaſoch gynnulleidfa 'r ARGLWYDD i'r aniałwch hwn, i farw o honom ni a'n hanifeiliaid ynddo?

5 A pha ham y dygaſoch ni i ſynu o'r Aipht, i'n dwyn ni i'r lle drwg ymma? lle heb hâd na ffigyſbren, na gwinwydden, na phomgranadbren, ac heb ddwfr i'w yfed.

[d] Pen. 14. 5. a 16. 4. [e] Pen. 14. 10. 6 A daeth Moſes ac Aaron oddi ger bron y gynnulleidfa i ddrws pabell y cyfarfod, ac [d] a ſyrthiaſant ar eu hwynebau; [e] a gogoniant yr ARGLWYDD a ymddangoſodd iddynt.

7 ¶ A lleſarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

[f] Ecſod. 17. 5. 8 [f] Cymmer y wialen, a chaſgl y gynnulleidfa, ti ac Aaron dy frawd, ac yn eu gŵydd hwynt lleferwch wrth y graig, a hi a rydd ei dwfr: [g] a thyn dithau iddynt ddwfr o'r graig, a dioda 'r gynnulleidfa a'i haniſeiliaid.

[g] Neh. 9. 15. Pſ. 78. 15, 16. a 105. 41. a 114. 8. Eſay 43. 20. a 48. 21. [h] Pſ. 106. 33. 9 A Moſes a gododdei law, ac a darawodd y graig ddwy waith â'i wialen: a [i] daeth dwfr lawer allan, a'r gynnulleidfa a yfodd, a'i haniſeiliaid heſyd.

[i] Ecſod. 17. 6. 1 Cor. 10. 4. [k] Pen. 27. 14. Deut. 1. 37. a 3. 26. a 32. 51. 10 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes ac wrth Aaron, Am [k] na chredaſoch i mi, i'm ſancteiddio yng ŵydd meibion Iſrael, am hynny ni ddygwch y dyrfa hon i'r tîr a roddais iddynt.

[l] Deut. 33. 8. Pſ. 95. 8. a 106. 32, &c. 11 [l] Dymma ddyfroedd ‡ Meribah, lle 'r ymgynhennodd meibion Iſrael â'r ARGLWYDD, ac y ſanctеiddiwyd ef ynddynt.

[m] Deut. 23. 3. Oba. 10. 12. [n] Ecſod. 2. 23. a 3. 7. [o] Ecſod. 14. 19. a 23. 20. 12 ¶ A Moſes a anfonodd genhadon o Gades at frenin Edom, *gan ddywedyd*, Fel hyn y dywed Iſrael [m] dy frawd, Ti a wyddoſt yr holl flinder a gawſom ni:

‡ Hynny yw *Cynnen.* 13 Pa wedd yr aeth ein tadau i wared i'r Aipht, ac yr aroſaſom yn yr Aipht lawer o ddyddiau, ac y drygodd yr Aiphtiaid ni, a'n tadau.

14 A [n] ni a waeddaſom ar yr ARGLWYDD, ac efe a glybu ein lleſ ni, ac [o] a anfonodd angel, ac a'n dûg ni allan o'r Aipht: ac wele ni yng Nghades, dinas *ar* gwrr dy ardal di.

17 Attolwg gâd i ni fyned trwy dy wlâd: nid awn trwy faes, na gwinllan, ac nid yfwn ddwfr *un* ffynnon: prif-ffordd y brenin a gerddwn, ni thrown ar y llaw ddehau, nac ar y llaw aſſiwy, nes i ni fyned allan o'th derfynau di.

18 A dywedodd Edom wrtho, Na thyred heibio i mi, rhag im' ddyfod â'r cleddyf i'th gyfarfod.

19 A meibion Iſrael a ddywedaſant wrtho, Ar hŷd y brif-ffordd yr awn i fynu: ac

o's myfi neu fy anifeiliaid a yfwn o'th ddwfr di, P rhoddaf ei werth ef; yn unig ar fy nhraed yr af trwodd yn ddiniwaid.

20 Yntef a ddywedodd, Ni chai fyned trwodd: a daeth Edom allan i gyfarfod ag ef â phobl lawer, ac â llaw gref.

21 Felly Edom q a nacaodd roddi ffordd i Israel trwy ei frô; am hynny r Israel a drôdd oddi wrtho ef.

22 ¶ A meibion Israel, *fef* yr holl gynnulleidfa s a deithiafant o Gades, ac a ddaethant i fynydd Hor.

23 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes ac Aaron ym mynydd Hor, wrth derfyn tîr Edom, gan ddywedyd,

24 Aaron a gefglir at ei bobl, ac ni ddaw i'r tîr a roddais i feibion Israel, am i chwi anufuddhâu i'm ‡ gair, wrth ddwfr † Meribah.

25 t Cymmer Aaron ac Eleazar ei fâb, a dwg hwynt i fynu i fynydd Hor.

26 A dioſg ei wiſgoedd oddi am Aaron, a gwiſg hwynt am Eleazar ei fâb ef: canys Aaron a geiglir *at ei bobl*, ac a fydd farw yno.

27 A gwnaeth Moſes megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD: a hwy a aethant i fynu i fynydd Hor, yngwydd yr holl gynnulleidfa.

28 A dioſgodd Moſes oddi am Aaron ei wiſgoedd, ac a'i gwiſgodd hwynt am Eleazar ei fâb ef; a u bu farw Aaron yno ym mhen y mynydd: a diſgynnodd Moſes ac Eleazar o'r mynydd.

29 A'r holl gynnulleidfa a welſant farw Aaron, a holl dŷ Israel a wylafant am Aaron x ddeng niwrnod ar hugain.

PEN. XXI.

1 *Israel trwy beth colled yn difetha 'r Canaaneaid yn Hormah.* 4 *Y bobl yn tuchan ac yn cael eu brathu gan ſeirph tanllyd,* 7 *ac ar eu hediſeirwch yn cael eu hiachâu gan y ſarph bres.* 10 *Amryw deithiau 'r Iſraëliaid.* 21 *Gorchfygu Sehon,* 33 *ac Og.*

A a Brenin Arad y Canaanead, preſwyliydd y dehau, a glybu fod Israel yn dyfod *ar hŷd* ffordd yr ysbïwyr, ac a ryſelodd yn erbyn Israel, ac a ddaliodd *rai* o honynt yn garcharorion.

2 Ac addunodd Iſrael adduned i'r ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O's gan roi y rhoddi y bobl ymma yn fy llaw, yna mi a ddifrodaf eu dinaſoedd hwynt.

3 A gwrandawodd yr ARGLWYDD ar lais Iſrael, ac a roddodd y Canaaneaid *yn ei law* ef: ac efe a'i difrododd hwynt, a'i dinaſoedd, ac a alwodd enw 'r lle *hwnnw* ‡ Hormah.

4 ¶ A b hwy a aethant o fynydd Hor, *ar hŷd* ffordd y môr coch, i amgylchu tir Edom: a chyſyng ydoedd ar enaid y bobl, o herwydd y ffordd.

5 A llefarodd y bobl yn erbyn Duw, ac yn erbyn Moſes, Paham y dygaſoch ni o'r Aipht, i farw yn yr anialwch? canys nid *oes* na bara na dwfr: c a ffiaidd yw gan ein henaid y bara gwael *hwn*.

6 d A'r ARGLWYDD a anfonodd ym myſg y bobl e ſeirph tanllyd, a hwy a frathafant y bobl, a bu feirw o Iſrael bobl lawer.

7 ¶ A daeth y bobl at Moſes, a dywedafant, Pechaſom; canys llefaraſom yn erbyn yr ARGLWYDD, ac yn dy erbyn dithau: f gweddïa ar yr ARGLWYDD ar yrru o hono ef y ſeirph oddi wrthym: a gweddiodd Moſes dros y bobl.

8 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, Gwnâ it' ſarph danllyd, a goſod ar droſtan: a phawb a frather, ac a edrycho ar honno, fydd byw.

9 A g gwnaeth Moſes ſarph brês, ac a'i goſododd ar droſtan: yna o's brathai ſarph wr, ac edrych o hono ef ar y ſarph brês, byw fyddai.

10 ¶ A meibion Iſrael a gychwynnafant *oddi yno*, ac h a werſyllafant yn Oboth.

11 A hwy a aethant o Oboth, ac i a werſyllafant † yngharneddau Abarim, yn yr anialwch, yr hwn *oedd* ar gyfer Moab tu a chodiad haul.

12 ¶ k Cychwynnafant oddi yno, a gwerſyllafant wrth afon Zared.

13 Cychwynnafant oddi yno, a gwerſyllafant wrth rŷd Arnon, yr hon *fydd* yn yr anialwch, yn dyfod allan o ardal yr Amoriaid: canys l Arnon *oedd* derfyn Moab, rhwng Moab a'r Amoriaid.

14 Am hynny y dywedir yn llyfr rhyfeloedd yr ARGLWYDD, ‡ Y peth a wnaeth efe yn y môr coch, ac yn afonydd Arnon,

15 Ac *wrth* raiadr yr afonydd, hwn a dreigla i breſwylfa Ar, ac a bwyfa at derfyn Moab.

16 Ac oddi yno 'r *aethant* i Feer: honno yw 'r ffynnon lle y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, Caſgl y bobl ynghŷd, a mi a roddaf iddynt ddwfr.

17 ¶ Yna y canodd Iſrael y gân hon, Cyfod ffynnon, ‡ cenwch iddi.

18 Ffynnon a gloddiodd y tywyſogion, *ac* a gloddiodd pennaethiaid y bobl, ynghŷd â'r deddfwr, â'i ffynn. Ac o'r anialwch yr *aethant* i Fattanah:

19 Ac o Fattanah i Nahaliel, ac o Nahaliel i Famoth:

20 Ac o Famoth *yn* y dyffryn *fydd* † yngwlâd Moab, i ben ‡ y bryn fydd yn edrych tu a † 'r diffeithwch.

21 ¶ Yna m yr anfonodd Iſrael genhadau at Sehon brenin yr Amoriaid, gan ddywedyd,

22 n Gâd i mi fyned trwy dy dîr: ni thrown i faes na gwinllan, nid yfwn ddwfr *un* ffynnon: ar hŷd ffordd y brenin y cerddwn, hyd onid elom allan o'th derfynau di.

23 o Ac ni rôdd Sehon i Iſrael ffordd trwy ei wlâd, ond caſglodd Sehon ei holl bobl, ac a aeth allan yn erbyn Iſrael i'r anialwch: ac efe a ddaeth i Jahas, ac a ymladdodd yn erbyn Iſrael.

24 Ac p Iſrael a'i tarawodd ef â mîn y cleddyf, ac a oreſgynnodd ei dîr ef, o Arnon hyd Jabboc, hyd at feibion Ammon: canys cadarn *oedd* terfyn meibion Ammon.

25 A chymmerodd Iſrael yr holl ddinaſoedd hynny, a thrigodd Iſrael yn holl ddinaſoedd yr Amoriaid, yn Hesbon, ac yn ei holl † bentrefydd.

26 Canys dinas Sehon brenin yr Amoriaid ydoedd Hesbon, ac yntef a ryſelaſai yn erbyn brenin Moab, yr hwn a fuaſai o'r blaen, ac a ddug ei dîr ef oddi arno hyd Arnon.

27 Am hynny y dywed y diarhebwyr, Deuwch i Hesbon, adeilader, a chadarnhäer dinas Sehon.

28 Canys q tân a aeth allan o Hesbon, *a* fflam o ddinas Sehon: bwytaodd Ar *ym* Moab, *a* pherchennogion ‡ Bamoth Arnon.

29 Gwae di Moab; darfu am danat, bobl

2552.
f Deut. 2. 6, 28.
q Edrych Deut. 2. 29.
r Deut. 2. 4, 5.
s Barn. 11. 18.
t Pen. 33. 37.
‡ Heb. *genau.*
† Hynny yw, *Cynnen.*
u Pen. 33. 38. Deut. 32. 50.
x Felly Deut. 34. 8.
Chwefr. 16. P.
a Pen. 33. 40. Edrych Barn. 1. 6.
‡ Hynny yw, *Difrad.*
b Pen. 33. 41.
c Pen. 11. 6.
d Doeth. 16. 1, 5. 1 Cor. 10. 9.
e Deut. 8. 15. f Eccſod. 8. 8, 28. g Bren. 13. 6. Act 8. 24.
2552.
g 2 Bren. 18. 4. Joan. 3. 14.
h Pen. 33. 43.
i Pen. 33. 44.
† Heb. *yn Ije-Abarim.*
k Deut. 2. 13.
l Barn. 11. 18.
‡ Neu, *Vaheb yn Suphah.*
‡ Neu, *attebwch.*
† Heb. *ym maes.*
‡ *Piſgah.*
† *Feſimon.*
m Deut. 2. 26, 27. Barn. 11. 19.
n Pen. 20. 17.
o Deut. 29. 7.
p Deut. 2. 32. a 29. 7. Joſ. 12. 2. a 24. 8. Neh. 9. 22. Pſal. 135. 10, 11. a 136. 19. Amos 2. 9.
† Heb. *ferched.*
q Jer. 48. 45.
‡ *Uchelfeydd.*

r 2552. 1 Bren. 1. 7, 33. 2 Bren. 2, 3. 13.

r Cemos; rhoddodd ei feibion diangol, a'i ferched, mewn caethiwed i Sehon brenin yr Amoriaid.

30 Saethaſom hwynt: darfu am Hesbon hyd Ddibon; ac anrhaithiaſom hyd Nopha, yr hon *ſydd* hyd Fediba.

31 ¶ A thrigodd Iſrael yn nhîr yr Amoriaid.

32 A Moſes a anſonodd i chwilio Jazer, a hwy a orchfygaſant ei phentrefydd hi, ac a yrraſant ymmaith yr Amoriaid y rhai *oedd* yno.

s Deut. 3. 1. a 29. 7.

33 ¶ s Troiſant heſyd ac aerhant i fynu hyd ffordd Baſan: ac Og brenin Baſan a ddaeth allan yn eu herbyn hwynt i ryſel hyd Edrai, eſe a'i holl bobl.

34 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Nac ofna ef, canys yn dy law di y rhoddais ef, a'i holl bobl, a'i dîr; t a gwnai iddo ef megis y gwnaethoſt i Sehon brenin yr Amoriaid, yr hwn *oedd* yn trigo yn Hesbon.

t Pſal. 135. 10, 11. a 136. 20.

35 Am hynny y tarawſant ef, a'i feibion, a'i holl bobl, ſel na adâwyd iddo ef weddill, a hwy a berchennogaſant ei dîr ef.

PEN. XXII.

Sul 1. gwedi'r Paſg, P. Chwefr. 17. B.

1 *Cenhadon cyntaf Balac yn cael nâg gan Falaam.* 15 *Ei ail-genhadon ef yn cael gantho ddyfod.* 22 *Angel a'i lladdaſai ef, oni buaſai i'w aſen ei waredu ef.* 36 *Balac yn ei groeſawi ef.*

a Pen. 33. 48.

A a Meibion Iſrael a gychwynnaſant, ac a werſyllaſant yn rhô ydd Moab, am y Jorddonen a Jericho.

2 ¶ A gwelodd Balac mâb Sippor yr hyn oll a wnaethai Iſrael i'r Amoriaid.

b Ecſod. 15. 15.

3 Ac b ofnodd Moab rhag y bobl yn fawr, canys llawer oedd; a bu gyſyng ar Foab o achos meibion Iſrael.

c Pen. 31. 8. Joſ. 13. 21.

4 A dywedodd Moab wrth c henuriaid Midian, Y gynnulleidfa hon yn awr a lyſant ein holl amgylchoedd, fel y llyf yr ŷch wellt y maes: a Balac mâb Sippor *oedd* frenin ar Foab yn yr amſer hwnnw.

d Deut. 23. 4. Joſ. 13. 22. a 24. 9. Neh. 13. 1, 2. Mic. 6. 5. 2 Pedr 2. 15. Jud 11. Dad. 2. 14. e Edrych Pen. 23. 7. Deut. 23. 4. † Heb. *bygad.*

5 d Ac eſe a anſonodd genhadau at Falaam fâb Beor, i e Bethor, (yr hon *ſydd* wrth aſon tîr meibion ei bobl) i'w gyrchu ef, gan ddywedyd, Wele bobl a ddaeth allan o'r Aipht: wele, y maent yn cuddio † wyneb y ddaear; ac y maent yn aros ar ŷ nghyfer i.

6 Yr awr hon gan hynny, tyred attolwg, melldithia i mi 'r bobl ymma, canys cryfach ydynt nâ mi: ond odid mi allwn ei daro ef, a'i gyrru hwynt o'r tîr: canys mi a wn mai bendigedig *fydd* yr hwn a fendithiech di, a melldigedig *fydd* yr hwn a felldithiech.

f Num. 24. 13. g 1 Bren. 22. 14. 2 Cron. 18. 13.

7 A henuriaid Moab, a henuriaid Midian a aethant *â gwobr* dewiniaeth yn eu dwylaw; a daethant heſyd at Falaam, a dywedaſant iddo eiriau Balac.

8 A dywedodd yntef wrthynt, Lletŷwch ymma heno; a rhoddaf i chwi atteb megis y llefaro 'r ARGLWYDD wrthyf: a thywyſogion Moab a aroſaſant gyd â Balaam.

9 A daeth Duw at Falaam, ac a ddywedodd, Pwy yw 'r dynion hyn *ſydd* gyd â thi?

10 A dywedodd Balaam wrth Dduw, Balac mâb Sippor brenin Moab a ddanfonodd attaf, *gan ddywedyd*,

11 Wele bobl wedi dyfod allan o'r Aipht, ac yn gorchuddio wyneb y ddaear: yr awr hon tyred, rhega hwynt i mi, ſelly gmd odid y gallaf ryſela â hwynt, a'i gyrru allan.

12 A dywedodd Duw wrth Falaam, Na ddôs gyd â hwynt, na felldithia 'r bobl, canys bendigedig ydynt. 2552.

13 A Balaam a gododd y borau, ac a ddywedodd wrth dywyſogion Balac, Ewch i'ch gwlâd; o blegid yr ARGLWYDD a naccaodd adael i mi fyned gyd â chwi.

14 A thywyſogion Moab a godaſant, ac a ddaethant at Falac, ac a ddywedaſant, Naccaodd Balaam ddyfod gyd â ni.

15 ¶ A Balac a anſonodd eilwaith fwy o dywyſogion, amrhydeddusach nâ 'r rhai hyn.

16 A hwy a ddaethant at Falaam, ac a ddywedaſant wrtho, Fel hyn y dywed Balac mâb Sippor, Attolwg na luddier di rhag dyfod attaf.

17 Canys gan anrhydeddu i'th anrhydeddaf yn fawr, a'r hyn oll a ddywedech wrthyf a wnâf: tyred dithau attolwg, rhega i mi 'r bobl hyn.

18 A Balaam a atrebodd ac a ddywedodd wrth weiſion Balac, f Pe rhoddai Balac i mi arian ac aur lenaid ei dŷ, g ni allwn fyned dros air yr ARGLWYDD fy Nuw, i wneuthur na bychan na mawr.

19 Ond attolwg yn awr aroſwch chwithau ymma y nôs hon, fel y caffwyf wybod beth a ddywedo 'r ARGLWYDD wrthyf yn ychwaneg.

h Act. 36. Pen. 23. 12, 26.

20 A daeth Duw at Falaam *liw* nôs, a dywedodd wrtho, O's i'th gyrchu di y daeth y dynion hyn, cyfod, dôs gyd â hwynt: ac er hynny h y peth a lefarwyf wrthyt, hynny a wnâi di.

21 Yna y cododd Balaam yn forau, ac a gyfrwyodd ei aſen, ac a aeth gyd â thywyſogion Moab.

22 ¶ A dig Duw a ennynnodd am iddo ef fyned; ac angel yr ARGLWYDD a ſafodd ar y ffordd i'w wrthwynebu ef, ac eſe yn marchogaeth ar ei aſen, a'i ddau langc gyd ag ef.

i 2 Pedr 2. 16. Jud 11. Edrych 2 Bren. 6. 7. Dan. 10. 7. Act. 22. 9.

23 i A'r aſen a welodd angel yr ARGLWYDD yn ſefyll ar y ffordd, a'i gleddyf yn noeth yn ei law; a chiliodd yr aſen allan o'r ffordd, ac a aeth i'r maes; a tharawodd Balaam yr aſen i'w throi i'r ffordd.

24 Ac angel yr ARGLWYDD a ſafodd ar lwybr y gwinllannoedd, *a* magwyr o'r ddeutu.

25 Pan welodd yr aſen angel yr ARGLWYDD, yna hi a ymwaſgodd at y fagwyr; ac a waſgodd drocd Balaam wrth y fagwyr; ac eſe a'i tarawodd hi eilwaith.

26 Ac angel yr ARGLWYDD a aeth ymhellach, ac a ſafodd mewn lle cyfyng, lle nid *oedd* ffordd i gilio tu a 'r tu dehau, na'r tu aſlwy.

27 A gwelodd yr aſen angel yr ARGLWYDD, ac a orweddodd dan Falaam: yna 'r ennynnodd dîg Balaam, ac eſe a darawodd yr aſen â ffon.

28 A'r ARGLWYDD a agorodd ſafn yr aſen, a hi a ddywedodd wrth Falaam, Beth a wneuthum it', pan darewaiſt fi 'r tair gwaith hyn?

29 A dywedodd Balaam wrth yr aſen, Am it' fy ſiommi; O na byddai gleddyf yn fy llaw, canys yn awr i'th laddwn.

† Neu, *ydwyf, hyd. &c.* k Edrych Gen. 21. 19. Luc 24. 16, 31. Deut. ‡ 28.

30 A dywedodd yr aſen wrth Falaam, Onid myfi yw dy aſen, yr hon y marchogaiſt arnaf er pan ‡ *ydwyf eiddot* ti, hyd y dydd hwn? gan arfer a arferais i wneuthur it' el hyn? ac eſe a ddywedodd, Na ddo.

31 A'r ARGLWYDD k a agorodd lygaid Balaam, ac eſe a welodd angel yr ARGLWYDD

2552. GLWYDD yn ſeſyll ar y ffordd, a'i gleddyf noeth yn ei law: ac eſe a ogwyddodd ei ben, ac a ymgrymmodd ar ei wyneb.

32 A dywedodd angel yr ARGLWYDD wrtho, Pa ham y tarewaiſt dy aſen y tair gwaith hyn? wele mi a ddeuthum allan yn wrthwynebydd *i ti*: canys cyfeiliornus yw'r ffordd hon yn ſyngolwg.

33 A'r aſen a'm gwelodd, ac a giliodd rhagof y tair gwaith hyn; oni buaſai iddi gilio rhagof, diau yn awr y lladaſwn di, ac a'i gadawſwn hi yn fyw.

34 A Balaam a ddywedodd wrth angel yr ARGLWYDD, Pechais: o blegid ni wyddwn dy fod di yn ſeſyll ar y ffordd yn fy erbyn: ac yr awr hon o's drwg *yw* yn dy olwg, dychwelaf adref.

35 A dywedodd angel yr ARGLWYDD wrth Falaam, Dôs gyd â'r dynion, a'r gair a leſarwyf wrthyt, hynny yn unig a leſeri: felly Balaam a aeth gyd â thywyſogion Balac.

36 ¶ A chlybu Balac ddyfod Balaam, ac eſe a aeth i'w gyfarfod ef i ddinas Moab: yr hon *ſydd* ar ardal Arnon, yr hon *ſydd* ar gwrr eithaf y terſyn.

37 A dywedodd Balac wrth Falaam, Onid gan anfon yr anfonais attat i'th gyrchu? pa ham na ddeuit ti attaf? oni allwn i dy wneuthur di yn anrhydeddus?

38 A dywedodd Balaam wrth Falac, Wele mi a ddeuthum attat: gan allu a allaf fi leſaru dim yr awr hon? y gair a oſodo Duw yn fy ngenau, hwnnw a leſaraf fi.

39 A Balaam a aeth gyd â Balac, a hwy a ddaethant i gaer ‡ Huſoth.

40 A lladdodd Balac wartheg a defaid, ac a anfonodd *ran* i Falaam, ac i'r tywyſogion *oedd* gyd ag ef.

41 A'r borau Balac a gymmerodd Falaam, ac a aeth ag ef i ſynu i uchelfeydd Baal: fel y gwelai oddi yno *gwrr* eithaf y bobl.

PEN. XXIII.

1, 13, 28. *Offrwm Balac.* 7, 18. *Dammeg Balaam.*

A Dywedodd Balaam wrth Falac, Adeilada i mi ymma ſaith allor, a darpara i mi ymma ſaith ô ſuſtych, a ſaith o hyrddod.

2 A gwnaeth Balac megis ag y dywedodd Balaam: ac offrymmodd Balac a Balaam ſuſtach a hwrdd ar *bob* allor.

3 A dywedodd Balaam wrth Falac, Sâf di wrth dy boeth-offrwm, myfi a âf *oddi ymma*: ond odid daw'r ARGLWYDD i'm cyfarfod, a mynegaf it' pa air a ddangoſo eſe i mi: ac eſe a aeth ‡ i le uchel.

4 A chyfarfu Duw â Balaam, a dywedodd *Balaam* wrtho, Darperais ſaith allor, ac aberthais ſuſtach a hwrdd ar *bob* allor.

5 A goſododd yr ARGLWYDD air yng ngenau Balaam, ac a ddywedodd, Dychwel at Falac, a dywed fel hyn.

6 Ac eſe a ddychwelodd atto, ac wele eſe a holl dywyſogion Moab yn ſeſyll wrth ei boethoffrwm.

7 Ac eſe a gymmerodd ei ddammeg, ac â ddywedodd, O ‡ Siria y cyrchodd Balac brenin Moab fyfi, o fynyddoedd y dwyrain *gan ddywedyd*, Tyred, melldithia i mi Jacob, tyred, a ffieiddia Iſrael.

8 Pa fodd y rhegaf yr *hwn* ni regodd Duw? â pha fodd y ffieiddiaf yr hwn ni ffieiddiodd yr ARGLWYDD?

9 Canys o bell y creigiau y gwelaf eſ; ac o'r bryniau yr edrychaf arno: wele a bobl yn preſwylio ei hun, ac heb êu cyfrif ynghŷd â'r cenhedloedd.

10 b Pwy a rîf lwch Jacob, a rhifedi pedwaredd ran Iſrael? marw a ‡ gwnelwyf c o farwolaeth yr union, a bydded fy niwedd fel yr eiddo ynteſ.

11 A dywedodd Balac wrth Falaam, Beth a wnaethoſt i mi? i regu fy ngelynion i'th gymmerais, ac wele gan fendithio ti a'i bendithiaiſt.

12 Ac eſe a attebodd ac a ddywedodd, Onid yr hyn a oſododd yr ARGLWYDD yn fy ngenau fy raid i mi edrych ar ei ddywedyd?

13 A dywedodd Balac wrtho ef, Tyred, attolwg, gyd â myfi i le arall, lle y gwelych hwynt; oddi yno y cai weled eu cwrr eithaf hwynt yn unig, ac ni chai eu gweled hwynt i gŷd: rhega ditau hwynt i mi oddi yno.

14 ¶ Ac eſe a'i dug ef i faes ‡ amlwg, i ben † bryn, ac a adeiladodd ſaith allor, ac a offrymmodd ſuſtach a hwrdd ar *bob* allor.

15 Ac a ddywedodd wrth Falac, Saf ymma wrth dy boeth-offrwm, a mi a âf accw i gyfarfod â'r *ARGLWYDD*.

16 A chyfarfu'r ARGLWYDD â Balaam, ac d a oſododd air yn ei enau ef, ac a ddywedodd, Dychwel at Falac, a dywed fel hyn.

17 Ac eſe a ddaeth atto, ac wele eſe yn ſeſyll wrth ei boeth-offrwm, a thywyſogion Moab gyd ag ef: a dywedodd Balac wrtho, Beth a ddywedodd yr ARGLWYDD?

18 Yna y cymmerodd eſe ei ddammeg, ac a ddywedodd, Cyſod, Balac, a gwrando, mâb Sippor, cluſt-ymwrando â mi.

19 e Nid dŷn yw Duw i ddywedyd celwydd, na mâb dŷn i edifarhâu; a ddywedodd eſe, ac ni's cyflawna? a leſarodd eſe, ac oni chywira?

20 Wele cymmerais *arnaf* fendithio; a bendithiodd eſe, ac ni throaf fi hynny yn ei ôl.

21 Ni wêl eſe anwiredd yn Jacob, ac ni wêl drawſedd yn Iſrael: yr ARGLWYDD ei Dduw *ſyda* gyd ag ef, ac y *mae* udgorn-floedd bren nyn eu myſg hwynt.

22 f Duw a'i dug hwynt allan o'r Aipht; megis nerth unicorn *ſyda* iddo.

23 Canys nid *oes* ſwyn ‡ yn erbyn Jacob, na dewiniaeth yn erbyn Iſrael: y prŷd *hyn* y dywedir am Jacob ac am Iſrael, Beth a wnaeth Duw!

24 Wele, y bobl a gyfyd g fel llew mawr, ac fel llew jeuanc yr ymgyfyd: ni orwedd nes bwyta o'r yſglyfaeth, ac yſed gwaed y lladdedigion.

25 ¶ A dywedodd Balac wrth Falaam, Gan regu na rega ef mwy, gan fendithio na fendithia ef chwaith.

26 Yna'r attebodd Balaam, ac a ddywedodd wrth Falac, Oni ſynegais it' gan ddywedyd, h Yr hyn oll a leſaro'r ARGLWYDD, hynny a wnâf fi?

27 ¶ A dywedodd Balac wrth Falaam, Tyred attolwg, mi a'th ddygaf i le arall; ond odid boddlon fydd gan Dduw i ti ei regu ef i mi oddi yno.

28 A Balac a ddug Falaam i ben Peor, yr hwn ſydd yn ‡ edrych tu a'r diffeithwch.

29 A dywedodd Balaam wrth Falac, Adeilada i mi ymma ſaith allor, a darpara i mi ymma ſaith buſtach, a ſaith hwrdd.

2553.

b Gen. 13. 6.
‡ Heb. *wnel fy enaid*, neu, *fy einioes*.
c Pſal. 116. 15.
‡ *Sophim*.
† *Piſgah*.
d Pen. 22. 35.
e 1 Sam. 15. 29. Mal. 3. 6. Rhuf. 11. 29. Iago 1. 17.
f Pen. 24. 8.
‡ *Yn Jacob*.
g Gen. 49. 9.
h 1 Bren. 22. 14.
‡ *Tu a'r Teſimon*.

2553.

30 A gwnaeth Balac megis y dywedodd Balaam, ac a offrymmodd fustach a hwrdd ar *bob* allor.

PEN. XXIV.

1 Balaam yn rhoi heibio ddewiniaeth ac yn prophwydo dedwyddawch i Israel. 10 Balac mewn digter yn ei anfon ef ymmaith. 15 Ynteu yn prophwydo am seren Jacob, a dinystr rhai gwleidyd.

Sul 2 ar ôl y Pasg, B. Chwefr. 18. B.

PAn welodd Balaam mai da oedd yngolwg yr ARGLWYDD fendithio Israel; nid aeth efe megis [a] o'r blaen i † gyrchu dewiniaeth; ond gosododd ei wyneb tu a'r anialwch.

[a] Pen. 23. 3, 15 † Heb. *gyfarfod a*

2 A chododd Balaam ei lygaid, ac wele Israel yn pebyllio yn ôl ei lwythau: a daeth ysbryd Duw arno ef.

[b] Pen. 23. 7, 18. † Heb. *oedd lygad gau-ad.*

3 [b] Ac efe a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, Balaam mâb Beor a ddywed, a'r gŵr † a agorwyd ei lygaid, a ddywedodd:

[c] Edrych 1 Sam. 19. 24. Ezec. 1. 28. Dan. 8. 18 a 10. 16.

4 Gwrandawydd geiriau Duw a ddywedodd, yr hwn a welodd weledigaeth yr Hollalluog, [c] yr hwn a syrthiodd ac a agorwyd ei lygaid:

[d] Psal. 104. 16.

5 Mor hyfryd yw dy bebyll di, O Jacob, dy gyfanneddau di, Israel!

6 Ymestynnant fel dyffrynnoedd, ac fel gerddi wrth afon, fel aloëwydd [d] a blannodd yr ARGLWYDD, fel y cedrwydd wrth ddyfroedd.

[e] Pen. 23. 22.

7 Efe a dywallt ddwfr o'i ffynau, a'i hâd fydd mewn dyfroedd lawer, a'i frenin a ddyrchefir yn uwch nag Agag, a'i frenhiniaeth a ymgyfyd.

[f] Gen. 49. 9. [g] Gen. 12. 3. a 27. 29. [h] Ezec. 21. 14, 17. a 22. 13.

8 [e] Duw a'i dug ef allan o'r Aipht: megis nerth unicorn *fydd* iddo: efe a fwyty'r cenhedloedd ei elynion, ac a ddryllia eu hesgyrn, ac â'i saethau y gwana efe *hwynt.*

9 [f] Efe a grymma *ac* a orwedd fel llew, ac fel llew mawr: pwy a'i cyfyd ef? [g] bendigedig *fydd* dy fendithwyr, a melldigedig dy felldithwyr.

10 ¶ Ac ennynnodd dîg Balac yn erbyn Balaam, ac efe [h] a darawodd ei ddwylaw ynghŷd: dywedodd Balac hefyd wrth Falaam, I regu fy ngelynion i'th gyrchais, ac wele ti gan fendithio a'i bendithiaist y rair gwaith hyn.

11 Am hynny yn awr ffô i'th fangre dy hun: dywedais gan anrhydeddu i'th anrhydeddwn, ac wele attaliodd yr ARGLWYDD di oddi wrth anrhydedd.

12 A dywedodd Balaam wrth Falac, Oni leferais wrth dy genhadau a anfonaist attaf, gan ddywedyd,

[i] Pen. 22. 18.

13 [i] Pe rhoddai Balac i mi arian ac aur llonaid ei dŷ, ni allwn droseddu gair yr ARGLWYDD, i wneuthur da neu ddrwg o'm meddwl fy hun? yr hyn a lefaro 'r ARGLWYDD, hynny a lefaraf fi.

[k] Mic. 6. 5. Dad. 2. 14.

14 Ond yr awr hon wele fi yn myned at fy mhobl: tyred, [k] mi a fynegaf i ti yr hyn a wnâ 'r bobl hyn i'th bobl di yn y dyddiau diweddaf.

[l] Mat. 2. 2. [m] Psal. 110. 2. † Neu, *dywysogion.* 2 Sam. 8. 2.

15 ¶ Ac efe a gymmerth ei ddammeg, ac a ddywedodd, Balaam mâb Beor a ddywed, a'r gŵr a agorwyd ei lygaid a ddywed;

16 Dywed gwrandawydd geiriau Duw, gwybedydd gwybodaeth y Goruchaf, a gweledydd gweledigaeth yr Hollalluog, yr hwn a syrthiodd, ac yr agorwyd ei lygaid:

17 Gwelaf ef, ac nid yr awron: edrychaf arno, ond nid o agos: daw [l] seren o Iacob, a chyfyd [m] teyrnwialen o Israel, ac a ddryllia † gonglau Moab, ac a ddinystria holl feibion Seth.

18 Ac [n] Edom a feddiennir, Seir hefyd a berchennogir *gan* ei elynion, ac Israel a wnâ rymmusder.

19 Ac arglwyddiaetha *un* o Iacob, ac a ddinystria 'r gweddill o'r ddinas.

20 A phan edrychodd ar Amalec, efe a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, ‡ Dechrau 'r cenhedloedd yw Amalec, a'i ddiwedd fydd † darfod am dano byth.

21 Edrychodd hefyd ar y Ceneaid, ac a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, Cadarn yw dy annedd, gosod yr wyt dy nŷth yn y graig.

22 Anrheithir y ‡ Ceneaid, † hyd pa bryd y caethiwo Assur.

23 Ac efe a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, Och! Pwy fydd byw pan wnelo Duw hyn?

24 Llongau hefyd o dersynau [o] Cittim a orthrymmant Assur, ac a orthrymmant Eber, ac yntef a ddarfydd am dano byth.

25 A chododd Balaam, ac a aeth, ac [p] a ddychwelodd adref, a Balac a aeth hefyd i'w ffordd yntef.

2553.

[n] 2 Sam. 8. 14. Psal. 60. 8, 9, 12. ‡ Ynysoedd 'r cenhedloedd yn erbyn Israel, Ecsod. 17. † Neu, *hyd pa dra-ystr.* 1 Sam. 5. ‡ Heb. *Cain.* † Neu, *pa bryd fyd hyd, &c.* [o] Gen. 10. 4. Dan. 11. 30. [p] Edrych Pen. 31. 8.

PEN. XXV.

1 Israel yn Sittim yn godinebu ac yn addoli delwau. 6 Phinees yn lladd Zimri a Chozbi. 10 Duw o herwydd hynny yn rhoddi iddo ef offeiriadaeth dragywyddol. 16 Rhaid yw blino 'r Midianiaid.

Sul 2 ar ôl y Pasg, P. Chwefr 18. P.

A Thrigodd Israel [a] yn Sittim, a [b] dechreuodd y bobl odinebu gyd â merched Moab.

[a] Pen. 30. 16. a 33. 49. [b] 1 Cor. 10. 6.

2 A [c] galwasant y bobl i [d] aberthau eu duwiau hwynt; a bwytaodd y bobl, ac addolasant eu duwiau hwynt.

[c] Ecsod. 34. 15. 1 Cor. 10. 20. [d] Deut. 32. 38. Ios. 22. 17.

3 Ac ymgyfeillodd Israel â Baal-Peor; ac ennynnodd digofaint yr ARGLWYDD yn erbyn Israel.

4 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foses, [e] Cymmer holl bennaethiaid y bobl, a chrôg hwynt i'r ARGLWYDD ar gyfer yr haul; fel y dychwelo llid digofaint yr ARGLWYDD oddi wrth Israel.

[e] Ecsod. 32. 27. [f] Psal. 106. 30. 1 Mac. 2. 54. [g] Ecsod. 18. 21, 25. [h] Ecsod. 6. 25. [i] 1 Cor. 10. 8. [k] 1 Psal. 106. 30. [l] Mal. 2. 4, 5. Eccl. 45. 24. 1 Mac. 2. 54. [m] Edrych 1 Cron. 6. 4, 50.

5 A dywedodd Moses wrth [f] farnwyr Israel, [g] Lleddwch bob un ei ddynion, y rhai a ymgyfeillasant â Baal-Peor.

6 ¶ Ac wele, gŵr o feibion Israel a ddaeth ac a ddygodd Fidianites at ei frodyr, yngolwg Moses, ac yngolwg holl gynnulleidfa meibion Israel, a hwynt yn wylo *wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

7 A gwelodd [h] Phinees [i] mâb Eleazar, mâb Aaron yr offeiriad, ac a gododd o ganol y gynnulleidfa, ac a gymmerodd waywffon yn ei law;

8 Ac a aeth ar ôl y gŵr *o* Israel i'r babell, ac a'i gwanodd hwynt ill dau, sef y gŵr o Israel, a'r wraig trwy ei cheudod: ac attaliwyd y bla oddi wrth feibion Israel.

9 [k] A bu feirw o'r bla bedair mîl ar hugain.

10 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foses, gan ddywedyd,

11 [l] Phinees mâb Eleazar, mâb Aaron yr offeiriad, a drôdd fy nigter oddi wrth feibion Israel, (pan eiddigeddodd efe drosof fi yn eu mysg) fel na ddifethais feibion Israel yn fy eiddigedd.

12 Am hynny dywed, [m] Wele fi yn rhoddi iddo fy nghyfammod o heddwch.

13 A bydd iddo ef, ac [n] i'w hâd ar ei ôl ef, ammod o offeiriadaeth dragywyddol, am iddo eiddigeddu dros ei Dduw, a gwneuthur cymmod dros feibion Israel. 14 Ac

[n] Edrych 1 Cron. 6. 4, 50. Neh. 12. 47. Ezra 2. 2. Dan. 11. 32.

2553.

14 Ac enw 'r gwr o Israel, yr hwn a laddwyd, *sef* yr hwn a laddwyd gyd â'r Fidianites, *oedd* Zimri mâb Salu, pennaeth tŷ *ei* dâd, o *lwyth* Simeon.

15 Ac enw 'r wraig o Fidian a laddwyd *oedd* Cozbi merch [o] Sur: pencenedl o dŷ mawr ym Midian oedd hwn.

16 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foses, gan ddywedyd,

17 [p] Blina 'r Midianiaid, a lleddwch hwynt:

18 Canys blîn ydynt arnoch trwy eu dichellion a ddychymmygasant i'ch erbyn yn achos Peor, ac yn achos Cozbi merch tywysog Midian eu chwaer hwynt, yr hon a laddwyd yn nydd y bla, o achos Peor.

PEN. XXVI.

1 Cymmeryd cyfrif o holl Israel yn nyffryn Moab. 52 Cyfraith i gyfrannu etifeddiaeth y tîr rhyngthynt hwy. 57 Teuluoedd a rhifedi 'r Lefiaid. 63 Na adawsid un o'r rhai a rifesid yn Sinai, ond Caleb a Josua.

A Bu wedi 'r bla, llefaru o'r ARGLWYDD wrth Foses, ac wrth Eleazar fâb Aaron yr offeiriad, gan ddywedyd,

2 [a] Cymmerwch nifer holl gynnulleidfa meibion Israel, o fâb ugain mlwydd ac uchod, trwy dŷ eu tadau, pob un a allo fyned i ryfel yn Israel.

3 A llefarodd Moses ac Eleazar yr offeiriad wrthynt yn rhosydd Moab, wrth y Jorddonen ar gyfer Jericho, gan ddywedyd,

4 *Rhifwch y bobl* o fâb ugain mlwydd ac uchod, megis [b] y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foses, a meibion Israel, y rhai a ddaethant allan o dîr yr Aipht.

5 ¶ [c] Reuben cyntafanedig Israel: meibion Reuben, *o* Hanoch, tylwyth yr Hanochiaid: o Phalu, tylwyth y Phaliaid:

6 O Hesron, tylwyth yr Hesroniaid: o Garmi, tylwyth y Carmiaid.

7 Dymma dylwyth y Reubeniaid; a'i rhifedigion oedd dair mîl a deugain a saith gant a deg ar hugain.

8 A meibion Phalu *oedd* Eliab.

9 A meibion Eliab, Nemuel, a Dathan, ac Abiram: [d] dymma y Dathan ac Abiram, rhai enwog yn y gynnulleidfa, y rhai a ymgynhennasant yn erbyn Moses, ac yn erbyn Aaron ynghynnulleidfa Corah, pan ymgynhennasant yn erbyn yr ARGLWYDD:

10 Ac agorodd y ddaear ei safn, ac a'i llyngcodd hwynt, a Chorah hefyd, pan fu farw y gynnulleidfa, pan ddifaodd y tân ddengwr a deugain a dau cant: a [e] hwy a aethant yn arwydd.

11 Ond meibion Corah ni buant feirw.

12 ¶ Meibion Simeon wrth eu tylwythau; o [f] Nemuel, tylwyth y Nemueliaid: o Jamin, tylwyth y Jaminiaid: o [g] Jacin, tylwyth y Jaciniaid:

13 O [h] Zerah, tylwyth y Zerahiaid: o Saul, tylwyth y Sauliaid.

14 Dymma dylwyth y Simeoniaid, dwy fil ar hugain a dau cant.

15 ¶ Meibion Gad wrth eu tylwythau; o [i] Sephon, tylwyth y Sephoniaid: o Haggi, tylwyth yr Haggiaid: o Suni, tylwyth y Suniaid:

16 O † Ozni, tylwyth yr Ozniaid: O Eri tylwyth yr Eriaid:

17 O [k] Arod, tylwyth yr Arodiaid: o Areli, tylwyth yr Areliaid.

18 Dymma deuluoedd meibion Gad dan eu rhîf, deugain mîl a phum cant.

19 ¶ [l] Meibion Juda *oedd* Er ac Onan: a bu farw Er ac Onan yn nhîr Canaan.

20 A [m] meibion Juda wrth eu teuluoedd; o Selah, tylwyth y Selaniaid: o Phares, tylwyth y Pharesiaid: o Zerah, tylwyth y Zerahiaid.

21 A meibion Phares oedd, o Hesron, tylwyth yr Hesroniaid: o Hamul, tylwyth yr Hamuliaid.

22 Dymma dylwyth Juda dan eu rhîf, onid pedair mîl pedwar ugain mîl a phum cant.

23 ¶ [n] Meibion Issachar wrth eu tylwythau *oedd*, o Dolah, tylwyth y Tolaiaid: o ‡ Buah, tylwyth y Puniaid:

24 O † Jasub, tylwyth y Jasubiaid; o Simron, tylwyth y Simroniaid.

25 Dymma deuluoedd Issachar dan eu rhîf, pedair mil a thrugain mîl a thrychant.

26 ¶ [o] Meibion Zabulon wrth eu teuluoedd *oedd*, o Sered, tylwyth y Sardiaid: o Elon, tylwyth yr Eloniaid: o Jahleel, tylwyth y Jahleeliaid.

27 Dymma deuluoedd y Zabuloniaid dan eu rhîf, tri ugain mîl a phum cant.

28 ¶ [p] Meibion Joseph wrth eu teuluoedd *oedd* Manasseh, ac Ephraim.

29 Meibion Manasseh *oedd*; o [q] Fachir tylwyth y Machiriaid: a Machir a genhedlodd Ilead: o Ilead *y mae* tylwyth y Gileadiaid.

30 Dymma feibion Gilead: *o* [r] Jeezer, tylwyth y Jeezeriaid: o Helec, tylwyth yr Heleciaid:

31 Ac *o* Asriel, tylwyth yr Asrieliaid: ac *o* Sechem, tylwyth y Sechemiaid:

32 Ac *o* Semida, tylwyth y Semidiaid: ac *o* Hepher, tylwyth yr Hepheriaid.

33 A [s] Salphaad mâb Hepher nid oedd iddo feibion, onid merched: ac enwau merched Salphaad *oedd* Mahlah, a Noah, Hoglah, Milcah, a Thirsah.

34 Dymma dylwyth Manasseh: a'i rhifedigion *oedd* ddeuddeng mîl a deugain a saith gant.

35 ¶ Dymma feibion Ephraim wrth eu teuluoedd; o Suthelah, tylwyth y Sutheliaid: o [t] Fecher tylwyth y Becheriaid: o Dahan, tylwyth y Tahaniaid.

36 A dymma feibion Suthelah; o Eran, tylwyth yr Eraniaid.

37 Dymma dylwyth meibion Ephraim trwy eu rhifedigion, deuddeng mîl ar hugain a phum cant: dymma feibion Joseph wrth eu teuluoedd.

38 ¶ [u] Meibion Benjamin wrth eu teuluoedd *oedd*, o Fela, tylwyth y Belaiaid: o Asbel, tylwyth yr Asbeliaid: o [x] Ahiram, tylwyth yr Ahiramiaid.

39 O [y] Sephupham, tylwyth y Sephuphamiaid: o Hupham, tylwyth yr Huphamiaid.

40 A meibion Bela oedd [z] Ard, a Naaman: *o Ard yr ydoedd* tylwyth yr Ardiaid o Naaman, tylwyth y Naamaniaid.

41 Dymma feibion Benjamin yn ôl eu teuluoedd: dan eu rhîf yr *oedd ynt* yn bum mîl a deugain a chwe chant.

42 ¶ [a] Dymma feibion Dan, yn ôl eu teuluoedd; o † Suham, tylwyth y Suhamiaid: dymma dylwyth Dan yn ôl eu teuluoedd.

43 A holl dylwyth y Suhamiaid *oedd* yn ôl eu rhifedigion, bedair mîl a thrugain a phedwar cant.

44 ¶ [b] Meibion Aser wrth eu teuluoedd *oedd*, o Jimna, tylwyth y Jimnaid: o Jesui, tylwyth

2553.

[1] Gen. 38. 2, &c.
[a] 46. 12.
[m] 1 Cron. 2. 3.
[n] Gen. 46. 13. 1 Cron. 7. 1.
‡ Neu, *Pousa'*.
† Neu, *Job.*
[o] Gen. 46. 14.
[p] Gen. 46. 20.
[q] Jos. 17. 1.
[r] A elwir *Abiezer*, Josua 17. 2. Barn. 6. 11, 24, 34.
[s] Pen. 27. 1. a 36. 11.
[t] 1 Cron. 7. 10. *Bered.*
[u] 1 Cron. 7. 6.
[x] Gen. 46. 21. *Ehi.* 1 Cron. 8. 1. *Aoara.*
[y] Gen. 46. 21. *Muppim a Huppim.*
[z] 1 Cron. 8. 3. *Adar.*
[a] Gen. 46. 23.
† Neu, *Hulhim.*
[b] Gen. 46. 17. 1 Cron. 7. 30.

2553.

tylwyth y Jeſuiaid: o Feriah, tylwyth y Beriaid.

45 O feibion Beriah *yr oedd*, o Heber, tylwyth yr Heberiaid: o Falciel, tylwyth y Malciëliaid.

46 Ac enw merch Aſer *ydoedd* Sarah.

47 Dymma deuluoedd meibion Aſer yn ôl eu rhifedigion, tair mîl ar ddeg a deugain a phedwar cant.

[c] Gen. 46. 24. 1 Cron. 7. 13.

48 ¶ [c] Meibion Naphtali wrth eu teuluoedd *oedd*; o Jahſeel, tylwyth y Jahſeeliaid: o Uni, tylwyth y Guniaid:

49 O Jeſer, tylwyth y Jeſeriaid; o [d] Silem, tylwyth y Silemiaid.

[d] 1 Cron. 7. 13. *Salum.*

50 Dymma dylwyth Naphtali yn ôl eu teuluoedd dan eu rhîf, pum mîl a deugain a phedwar cant.

[e] Edrych Pen. 1. 46.

51 [e] Dymma rifedigion meibion Iſrael, chwe chan mîl, a mîl, ſaith gant, a deg ar hugain.

52 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

53 I'r rhai hyn y rhennir y tîr yn etifeddiaeth, yn ôl rhifedi 'r enwau.

[f] Pen. 33. 54.

54 [f] I lawer y 'chwanegi 'r etifeddiaeth, ac i ychydig prinhâ 'r etifeddiaeth: rhodder i bob un ei etifeddiaeth yn ôl ei rifedigion.

[g] Pen. 33. 54. Joſ. 11. 23 a 14. 2.

55 Etto g wrth goelbren y rhennir y tîr: wrth enwau llwythau eu tadau yr etifeddant.

56 Wrth farn y coelbren y rhennir ei etifeddiaeth rhwng llawer ac ychydig.

[h] Gen. 46. 11. Eſod. 6. 16, 17, 18, 19. 1 Cron. 6. 1, 16.

57 ¶ [h] A dymma rifedigion y Lefiaid wrth eu teuluoedd: o Erſon, tylwyth y Gerſoniaid: o Gohath tylwyth y Cohathiaid: o Ferari, tylwyth y Merariaid.

58 Dymma dylwythau 'r Lefiaid: tylwyth y Libniaid, tylwyth yr Hebroniaid, tylwyth y Mahliaid, tylwyth y Muſiaid, tylwyth y Corathiaid: Cohath hefyd a genhedlodd Amram.

[i] Eſod. 2. 1, 2. a 6. 20.

59 Ac enw gwraig Amram *oedd* [i] Jochebed merch Lefi, yr hon a aned i Lefi yn yr Aipht; a hi a ddug i Amram, Aaron, a Moſes, a Miriam eu chwaer hwynt.

60 A ganed i Aaron, Nadab, ac Abihu, Eleazar, ac Ithamar.

[k] Lef. 10. 2. Pen. 3. 4. 1 Cron. 24. 2.

61 A bu farw [k] Nadab ac Abihu, pan offrymmaſant dân dïeithr ger bron yr ARGLWYDD.

[l] Edrych Pen. 3. 39.

62 [l] A'i rhifedigion oedd dair mîl ar hugain, *ſef* pob gwrryw o fâb miſyriad ac uchod; canys ni chyfriſwyd hwynt ym myſg meibion Iſrael, am na roddwyd iddynt etifeddiaeth ym mhlith meibion Iſrael.

63 ¶ Dymma rifedigion Moſes ac Eleazar yr offeiriad, y rhai a riſaſant feibion Iſrael yn rhoſydd Moab, wrth y Jorddonen, ar gyfer Jericho.

[m] Pen. 1.

64 Ac yn y rhai hyn nid oedd un [m] o rifedigion Moſes ac Aaron yr offeiriad, pan riſaſant feibion Iſrael yn anialwch Sinai.

[n] Pen. 14. 28, 29. 1 Cor. 10, 5, 6. Chweſr. 19. B.

65 Canys dywedaſai 'r ARGLWYDD am danynt, [n] Gan farw y byddant feirw yn yr anialwch: ac ni adawſid o honynt un, ond Caleb mâb Jephunneh, a Joſua mâb Nun.

PEN. XXVII.

1 Merched Salphaad yn ceiſio etifeddiaeth. 6 Cyfraith etifeddiaethau. 12 Moſes wedi ei rybuddio am ei farwolaeth, yn ymbil am gael un yn ei le. 18 Appwyntio Joſua i gael ei le ef.

[a] Pen. 26. 33. a 39. 1, 11. Joſ. 17. 3.

YNa y daeth merched [a] Salphaad, mâb Hepher, mâb Gilead, mâb Machir, mâb Manaſſeh, o dylwyth Manaſſeh mâb Joſeph: (a dymma enwau ei ferched ef, Mahlah, Noah, Hoglah, Milcah, a Thirſah.)

2 Ac a ſaſaſant ger bron Moſes, a cher bron Eleazar yr offeiriad, a cher bron y pennaethiaid, a'r holl gynnulleidfa, *wrth* ddrws pabell y cyfarfod, gan ddywedyd,

[b] Pen. 14. 35. a 26. 64, 65.

3 Ein tâd ni [b] a fu farw yn yr anialwch, ac nid oedd eſe ym myſg y gynnulleidfa a ymgaſglodd yn erbyn yr ARGLWYDD [c] yng hynnulleidfa Corah, ond yn ei bechod ei hun y bu farw, ac nid oedd meibion iddo.

[c] Pen. 16. 2. † Heb. *Ieibeir.*

4 Pa ham y † tynnir ymmaith enw ein tâd ni o ſyſg ei dylwyth, am nad oes iddo fâb? [d] dôd i ni feddiant ym myſg brodyr ein tâd.

[d] Joſ. 17. 4. [e] Pen. 36. 2.

5 A dug Moſes eu hawl hwynt ger bron yr ARGLWYDD.

[f] Deut. 3. 27. a 32. 49. a 34. 1.

6 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

[g] Pen. 20. 24, 28. a 31. 2. Deut. 10. 6.

7 Y mae merched Salphaad yn dywedyd yn union: [e] gan roddi, dyro iddynt feddiant etifeddiaeth ym myſg brodyr eu tâd; troſa iddynt etifeddiaeth eu tâd.

[h] Pen. 20. 12, 24. Deut. 1. 37.

8 Llefara hefyd wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, Pan fyddo marw un, ac heb fâb iddo, troſwch ei etifeddiaeth ef i'w ferch.

9 Ac oni *bydd* merch iddo, rhoddwch ei etifeddiaeth ef i'w frodyr.

[i] Pſal. 106. 32.

10 Ac oni *bydd* brodyr iddo, yna rhoddwch ei etifeddiaeth ef i frodyr ei dâd.

[k] Eſod. 17. 7. † *Meribah.*

11 Ac oni *bydd* brodyr i'w dâd, yna rhoddwch ei etifeddiaeth ef i'w gâr neſaf iddo o'i dylwyth, a meddianned *hwnnw* hi: a bydded *hyn* i feibion Iſrael yn ddeddf farnedig, megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD wrth Foſes.

[l] Pen. 16. 22. Heb. 12. 9.

12 ¶ A dywededd yr ARGLWYDD wrth Foſes, [f] Dring i'r mynydd Abarim hwn, a gwêl y tîr a roddais i feibion Iſrael.

[m] 1 Bren. 22. 17. Zech. 10. 2. Mat. 9. 36. Mar. 6. 34.

13 Ac wedi it' ei weled, tithau a gaſglir at dy bobl, fel y caſglwyd g Aaron dy frawd.

[n] Gen. 41. 38. Barn. 3. 10. a 11. 29. 1 Sam. 16. 13, 18.

14 Canys yn anialwch Sin, wrth gynnen y gynnulleidfa, [h] y gwrthryfelaſoch yn erbyn ſy ngair, i'm ſanctteiddio wrth y dwfr yn eu golwg hwynt: dymma [i] ddwfr † cynnen Cades yn anialwch Sin.

[o] Deut. 34. 9.

15 ¶ A llefarodd Moſes wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

[p] Edrych Pen. 11. 17, 28. 1 Sam. 10. 6, 9. 2 Bren. 2. 15.

16 Goſoded yr ARGLWYDD, [k] Duw ysbrydion pob cnawd, un ar y gynnulleidfa,

17 [l] Yr hwn a elo allan o'i blaen hwynt, ac a ddelo i mewn o'i blaen hwynt, a'r hwn a'i dygo hwynt allan, ac a'i dygo hwynt i mewn: fel na byddo cynnulleidfa 'r ARGLWYDD [m] fel defaid ni *bydd* bugail arnynt.

[q] Deut. 3. 4. 9. [r] Edrych Pen. 11. 29. [s] Sam. 2. 9. 20. 18. [t] Sam. 23. 9. a 30. 7. Eſod. 28. 39.

18 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Cymmer attat Joſua fâb Nun, y gŵr [n] y *mae* 'r ysbryd ynddo, a [o] goſod dy law arno;

19 A dod ef i ſefyll ger bron Eleazar yr offeiriad, a cher bron yr holl gynnulleidfa: a dôd orchymmyn iddo ef yn eu gŵydd hwynt.

20 A [p] dôd o'th ogoniant di arno ef, fel y gwrandawo holl gynnulleidfa meibion Iſrael *arno:*

21 A [q] ſafed ger bron Eleazar yr offeiriad, yr hwn a ofyn gyngor droſto ef, [r] yn ôl barn Urim, ger bron yr ARGLWYDD: wrth ei air ef yr ânt allan, ac wrth ei air ef y deuant i mewn; efe a holl feibion Iſrael gyd ag e', a'r holl gynnulleidfa.

22 A gwnaeth Moſes megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD iddo, ac a gymmerodd Joſua, ac a barodd iddo ſefyll ger

2553.

ger bron Eleazar yr offeiriad, a cher bron yr holl gynnulleidfa.

23 Ac efe a ofododd ei ddwylaw arno, ac a rôdd orchymmyn iddo, megis y llefarasai 'r ARGLWYDD trwy law Moſes.

PEN. XXVIII.

1 *Bod yn rhaid cadw offrymmau.* 3 *Yr poeth-offrwm gwaſtadol.* 9 *Yr offrwm ar y Sabboth,* 11 *ar y lloerau newydd,* 16 *ar y Paſg,* 26 *yn nydd y blaen-ffrwythau.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Gorchymmyn i feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Gwiliwch am offrymmu i mi fy offrwm, [a] a'm bara i'm hebyrth tanllyd o arogl ‡ peraidd, yn eu tymmor.

3 A dywed wrthynt, [b] Dymma 'r aberth tanllyd a offrymmwch i'r ARGLWYDD; dau oen blwyddiaid perffeithgwbl † bob dydd, yn boethoffrwm gwaſtadol.

4 Un oen a offrymmi di y borau, a'r oen arall a offrymmi di ‡ yn yr hwyr;

5 A [c] degfed ran Epha o beillied [d] yn fwydoffrwm, wedi ei gymmyſgu trwy bedwaredd ran [e] Hin o olew coethedig.

6 *Dymma* 'r poeth-offrwm gwaſtadol [f] a ‡ wnaed ym mynydd Sinai, yn arogl peraidd, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

7 A'i ddïod-offrwm *fydd* bedwaredd ran Hin gyd â phob oen: [g] pâr dywallt y ddïod greſ yn ddïodoffrwm i'r ARGLWYDD yn y cyſſegr.

8 Yr ail oen a offrymmi yn yr hwyr: megis bwyd-offrwm y borau, a'i ddïod-offrwm, yr offrymmi eſ, yn aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

9 ¶ Ac ar y dydd Sabboth, dau oen blwyddiaid perffeithgwbl, a dwy ddegfed ran o beillied, yn fwydoffrwm, wedi ei gymmyſgu trwy olew, a'i ddïodoffrwm.

10 *Dymma* boethoffrwm pob Sabboth, heb law 'r poethoffrwm gwaſtadol, a'i ddïodoffrwm.

11 ¶ Ac [h] ar ddechrau eich miſoedd yr offrymmwch, yn boethoffrwm i'r ARGLWYDD, ddau o fuſtych ieuainc, ac un hwrdd, a ſaith oen blwyddiaid perffeithgwbl:

12 A thair degfed ran o beillied, yn fwydoffrwm, wedi ei gymmyſgu trwy olew, gyd â phob buſtach; a dwy ddegfed ran o beillied, yn fwydoffrwm, wedi ei gymmyſgu trwy olew, gyd â phob hwrdd:

13 A phob yn ddegfed ran o beillied, yn fwydoffrwm, wedi ei gymmyſgu trwy olew, gyd â phob oen, yn offrwm poeth, o arogl peraidd, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

14 A'i ddïoddoffrwm fydd hanner Hin gyd â buſtach, a thrydedd ran Hin gyd â hwrdd, a phedwaredd ran Hin o wîn gyd ag oen: dymma boethoffrwm mîs yn ei fis, trwy fiſoedd y flwyddyn.

15 Ac un bwch geifr *fydd* yn bechaberth i'r ARGLWYDD; heb law 'r gwaſtadol boethoffrwm, yr offrymmir eſ a'i ddïoddoffrwm.

16 ¶ [i] Ac yn y mîs cyntaf, ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mîs, *y bydd* Paſg yr ARGLWYDD.

17 Ac ar y pymthegfed dydd o'r mîs hwn *y bydd* yr wyl: ſaith niwrnod y bwytâir bara croyw.

18 Ar [k] y dydd cyntaf *y bydd* cymmanſa ſanctaidd, na wnewch ddim caethwaith *ynddo.*

19 Ond offrymmwch yn aberth tanllyd, ac yn boethoffrwm i'r ARGLWYDD, ddau o fuſtych ieuainc, ac un hwrdd, a ſaith oen blwyddiaid: [l] byddant gennych yn berffeithgwbl.

20 Eu bwydoffrwm heſyd ſydd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew; tair degfed ran gyd a buſtach, a dwy ddegfed ran gyd â hwrdd, a offrymmwch chwi.

21 Bob yn ddegfed ran yr offrymmwch gyd â phob oen, o'r ſaith oen:

22 Ac un bwch yn bechaberth, i wneuthur cymmod droſoch.

23 Heb law poethoffrwm y borau, yr hwn *ſyad* boethoffrwm gwaſtadol, yr offrymmwch hyn.

24 Fel hyn yr offrymmwch ar *bob* dydd o'r ſaith niwrnod, fwyd-aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD: heb law 'r poethoffrwm gwaſtadol yr offrymmir eſ, a'i ddïod-offrwm.

25 Ac ar y ſeithfed dydd, cymmanſa ſanctaidd ſydd i chwi, dim caethwaith ni's gwnêwch.

26 ¶ Ac [m] ar ddydd eich blaenffrwythau, pan offrymmoch fwydoffrwm newydd i'r ARGLWYDD, wedi eich wythnoſau; cymmanſa ſanctaidd ſydd i chwi; dim caethwaith ni's gwnewch.

27 Ond offrymmwch ddau fuſtach jeuainc, un hwrdd, a ſaith oen blwyddiaid, yn boethoffrwm, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

28 A *bydded* eu bwydoffrwm o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew; tair degfed ran gyd â phob buſtach, dwy ddegfed ran gyd â phob hwrdd:

29 Bob yn ddegfed ran gyd â phob oen, o'r ſaith oen;

30 Un bwch geifr i wneuthur cymmod droſoch.

31 Heb law 'r poethoffrwm gwaſtadol, a'i fwydoffrwm, yr offrymmwch *hyn:* (ni byddant gennych yn berffeithgwbl) ynghŷd a'i dïodoffrwm.

PEN. XXIX.

1 *Yr offrymmau ar wŷl yr udgyrn,* 7 *Ar y dydd y cuſtuddiant eu heneidiau,* 13 *Ac ar wyth niwrnod gwŷl y pebyll.*

AC yn y ſeithfed mîs, ar y *dydd* cyntaf o'r mîs, y bydd i chwi gymmanſa ſanctaidd, dim caethwaith ni's gwnêwch: [a] dydd i ganu udgyrn fydd efe i chwi.

2 Ac offrymmwch offrwm poeth yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD; un buſtach jeuainc, un hwrdd, ſaith o wŷn blwyddiaid perffeithgwbl:

3 A'i bwydoffrwm o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew; tair degfed ran gyd â buſtach, a dwy ddegfed ran gyd â hwrdd:

4 Ac un ddegfed ran gyd â phob oen, o'r ſaith oen.

5 Ac un bwch geifr yn bechaberth, i wneuthur cymmod droſoch:

6 Heb law [b] poethoffrwm y mîs, a'i fwydoffrwm, a'r [c] poethoffrwm gwaſtadol, a'i fwydoffrwm, a'i ddïodoffrwm hwynt, wrth eu deſod hwynt, yn arogl peraidd, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

7 ¶ Ac [d] ar y degfed *dydd* o'r ſeithfed mîs hwn, cymmanſa ſanctaidd fydd i chwi: yna cyſtuddiwch eich eneidiau: dim gwaith ni's gwnewch *ynddo.*

8 Ond offrymmwch boeth-offrwm i'r ARGLWYDD yn arogl peraidd, un buſtach jeuainc, un hwrdd, ſaith oen blwyddiaid: [e] byddant berffeithgwbl gennych.

9 A'i bwydoffrwm ſydd o beillied wedi

2553.
1 Adn. 31. Pen. 29. 8.

[a] Lef. 3. 11. a 21. 6, 8. Mal. 1. 7, 12.
‡ Heb. *Fy llonyddawch.*
[b] Ecſod. 29. 38.
† Heb. *mewn diwrnod.*
‡ Heb. *rhwng y ddau hwyr.*
[c] Ecſod. 16. 36. Pen. 15. 4.
[d] Lef. 2. 1.
[e] Ecſod. 29. 40.
[f] Edrych Amos 5. 25.
‡ Neu, *oreiniwyd.*
[g] Ecſod. 29. 42.
[h] 1 Sam. 20. 5.

[i] Ecſod. 12. 18. Lef. 23. 5. Pen. 9. 3. Deut. 16. 1.
[k] Ecſod. 12. 16. Lef. 23. 7.

[l] Pen. 28. 11.

[m] Ecſod. 23. 16. a 34. 22. Lef. 23. 10. Deut. 16. 10.

[a] Lef. 23. 24.

[b] Pen. 28. 11.
[c] Pen. 28. 3.

[d] Lef. 16. 29. a 23. 27.

[e] Pen. 28. 19.

2553. ei gymmyſgu trwy olew, tair degſed ran gyd â buſtach, a dwy ddegſed ran gyd â hwrdd:

10 Bob yn ddegſed ran gyd â phob oen, o'r ſaith oen;

11 Un bwch geifr yn bechaberth, heb law [f] pechaberth y cymmod, a'r poeth-offrwm gwaſtadol, a'i ſwydoffrwm, a'i diod-offrymmau.

[f] Lef. 16. 3, 5.

12 ¶ Ac [g] ar y pymthegfed dydd o'r ſeithfed mis, cymmanfa ſanctaidd fydd i chwi; dim caethwaith ni's gwnewch; eithr cedwch wŷl i'r ARGLWYDD ſaith niwrnod.

[g] Lef. 23. 33.

13 Ac [h] offrymmwch offrwm poeth, aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD, tri ar ddeg o ſuſtych jeuainge, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o wŷn blwyddiaid; byddant berffeithgwbl.

[h] Ezra 3. 4.

14 A'i bwydoffrwm fydd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, tair degſed ran gyd a phob buſtach, o'r tri buſtach ar ddeg: dwy ddegfed ran gyd â phob hwrdd, o'r ddau hwrdd:

15 A phob yn ddegfed ran gyd â phob oen, o'r pedwar oen ar ddeg.

16 Ac un bwch geifr yn bechaberth, heb law 'r poethoffrwm gwaſtadol; ei ſwydoffrwm, a'i ddiodoffrwm.

17 ¶ Ac ar yr ail dydd yr *offrymmwch* ddeuddeng muſtach jeuainge, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o wŷn blwyddiaid perffeithgwbl:

18 A'i bwydoffrwm, a'i diodoffrwm, gyd â'r buſtych, gyd â'r hyrddod, a chyd a'r wŷn *fyad* yn ôl eu rhifedi, [i] wrth y ddefod:

[i] Pen. 28. 7, 14. Ad. 3, 4, 9, 10.

19 Ac un bwch geifr yn bechaberth, heb law 'r poeth-offrwm gwaſtadol, a'i ſwydoffrwm, a'i diodoffrymmau.

20 ¶ Ac ar y trydydd dydd, un buſtach ar ddeg, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o wŷn blwyddiaid perffeithgwbl:

21 A'i bwydoffrwm, a'i diodoffrwm, gyd â'r buſtych, gyd â'r hyrddod, a chyd a'r wŷn *fyad* yn ôl eu rhifedi, [k] wrth y ddefod:

[k] Ad. 18.

22 Ac un bwch geifr yn bechaberth, heb law 'r poethoffrwm gwaſtadol, a'i ſwydoffrwm, a'i ddiod-offrwm.

23 ¶ Ac ar y pedwerydd dydd, deng muſtach, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o wŷn blwyddiaid perffeithgwbl.

24 Eu bwydoffrwm, a'i diodoffrwm, gyd â'r buſtych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r wŷn *fydd* yn ôl eu rhifedi, wrth y ddefod:

25 Ac un bwch geifr yn bechaberth, heb law 'r poethoffrwm gwaſtadol, ei ſwydoffrwm, a'i ddiod-offrwm.

26 ¶ Ac ar y pummed dydd, naw buſtach, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o wŷn blwyddiaid perffeithgwbl.

27 A'i bwydoffrwm, a'i diodoffrwm, gyd â'r buſtych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r wŷn *fydd* yn ôl eu rhifedi, wrth y ddefod:

28 Ac un bwch yn bechaberth, heb law 'r poethoffrwm gwaſtadol, a'i ſwydoffrwm, a'i ddiodoffrwm.

29 ¶ Ac ar y chweched dydd, wyth o fuſtych, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o wŷn blwyddiaid perffeithgwbl:

30 A'i bwydoffrwm, a'i diodoffrwm, gyd â'r buſtych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r wŷn *fydd* yn ôl eu rhifedi, wrth y ddefod:

31 Ac un bwch yn bech-aberth, heb law 'r poeth-offrwm gwaſtadol, ei ſwyd-offrwm, a'i ddiod-offrwm.

32 ¶ Ac ar y ſeithfed dydd, ſaith o fuſtych, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o wŷn blwyddiaid perffeithgwbl.

2553.

33 A'i bwydoffrwm, a'i diodoffrwm, gyd â'r buſtych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r wŷn *fydd* yn ôl eu rhifedi, wrth eu defod:

34 Ac un bwch yn bech-aberth, heb law 'r poethoffrwm gwaſtadol, ei ſwydoffrwm, a'i ddiodoffrwm.

35 ¶ Ar yr wythfed dydd, [l] uchel wŷl fydd i chwi; dim caethwaith ni's gwnewch yndo.

[l] Lef. 23. 36.

36 Ond offrymmwch offrwm poeth, aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD, un buſtach, un hwrdd, ſaith o wŷn blwyddiaid perffeithgwbl:

37 Eu bwydoffrwm, a'i diodoffrwm, gyd â'r buſtach, a chyd â'r hwrdd, a chyd â'r wŷn *fydd* yn ôl eu rhifedi, wrth y ddefod:

38 Ac un bwch yn bechaberth, heb law 'r poethoffrwm gwaſtadol, ei ſwydoffrwm, a'i ddiodoffrwm.

39 Hyn a ‡ wnewch i'r ARGLWYDD ar eich gwyliau, heb law eich [m] addunedau, a'ch offrymmau gwirfodd, gyd â'ch offrymmau poeth, a'ch offrymmau bwyd, a'ch offrymmau diod, a'ch offrymmau hedd.

‡ Neu, *offrymmwch.* [m] Lef. 7. 11, 16.

40 A dywedodd Moſes wrth feibion Iſrael yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

PEN. XXX.

1 *Na ellir torri addunedau, 3 ond adduned morwyn ieuange, 6 gwraig wriog, 9 gwraig weddw, a'r yſgaredig.*

A Lleſarodd Moſes wrth bennaethiaid llwythau meibion Iſrael, gan ddywedyd, Dymma 'r peth a orchymynnodd yr ARGLWYDD.

Chwefr. 19. P.

2 [a] O's addunedа gŵr adduned i'r ARGLWYDD, neu dyngu llw gan rwymo rhwymedigaeth ar ei enaid ei hun, na haloged ei air, gwnaed yn ôl yr hyn oll a ddêl allan o'i enau.

[a] Deut. 23. 21. Preg. 5. 4.

3 Ac o's addunedа benyw adduned i'r ARGLWYDD, a'i rhwymo *ei hun* â rhwymedigaeth yn nhŷ ei thâd, yn ei hieuenctid;

4 A chlywed o'i thâd ei haddunedau a'i rhwymedigaeth, yr hwn a rwymodd hi ar ei henaid, a thewi o'i thâd wrthi: yna ſafed ei holl addunedau; a phob rhwymedigaeth a rwymodd hi ar ei henaid a ſaif.

5 Ond o's ei thâd a bâr iddi dorri, ar y dydd y clywo efe: o'i holl addunedau, a'i rhwymedigaethau y rhai a rwymodd hi ar ei henaid, ni ſaif *un*: a maddau 'r ARGLWYDD iddi, o achos mai ei thâd a barodd iddi dorri.

6 Ac o's hi oedd yn eiddo gŵr, pan † addunedodd, neu pan lefarodd o'i gwefuſau beth a rwymo ei henaid hi,

† Heb. *oedd ei haddunedau arni.*

7 A chlywed o'i gŵr, a thewi wrthi y dydd y clywo: yna ſafed ei haddunedau; a'i rhwymedigaethau y rhai a rwymodd hi ar ei henaid a ſaſant.

8 Ond o's ei gŵr ar y dydd y clywo a bâr iddi dorri, efe a ddiddymma ei hadduned, yr hwn *fydd* arni, a thraethiad ei gwefuſau yr hwn a rwymodd hi ar ei henaid; a'r ARGLWYDD a faddau iddi.

9 Ond adduned y weddw, a'r yſgaredig, yr hyn oll a rwymo hi ar ei henaid a ſaif arni.

10 Ond o's *yn* nhŷ ei gŵr yr addunedodd, neu y rhwymodd hi rwymedigaeth ar ei henaid trwy lw;

11 A

2553. 11 A chlywed o'i gŵr, a thewi wrthi, heb beri iddi dorri, yna ſaſed ei holl addunedau; a phob rhwym a rwymodd hi ar ei henaid a ſaiſ.

12 Ond o's ei gŵr gan ddiddymmu a'i diddymma hwynt y dydd y clywo; ni ſaif dim a ddaeth allan o'i gwefuſau, o'i haddunedau, ac o rwymedigaeth ei henaid; ei gŵr a'i diddymmodd hwynt, a'r ARGLWYDD a ſaddau iddi.

13 Pob adduned a phob rhwymedigaeth llw, i gyſtuddio 'r enaid, ei gŵr a'i cadarnha, a'i gŵr a'i diddymma.

14 Ac o's ei gŵr gan dewi a daw wrthi o ddydd i ddydd, yna y cadarnhaodd eſe ei holl addunedau, neu ei holl rwymedigaethau y rhai *oedd* arni; cadarnhaodd hwynt, pan dawodd wrthi, y dydd y clybu eſe *hwynt*.

15 Ac o's eſe gan ddiddymmu a'i diddymma hwynt wedi iddo glywed; yna eſe a ddwg ei hanwiredd hi.

16 Dymma 'r deddfau a orchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, rhwng gŵr a'i wraig, a rhwng tâd a'i ferch, yn ei hieuenctid, *yn* nhŷ ei thâd.

PEN. XXXI.

Chwefr. 20. B. 1 *Ysbeilio 'r Midianiaid a lladd Balaam.* 13 *Moſes yn ddig wrth y ſwyddogion am gadw 'r gwragedd yn fyw.* 19 *Pa fodd y glanhêir y milwyr, a'i carcharorion, a'i hyſgly faeth:* 25 *Y modd y mae rhannu 'r ysbail.* 48 *Yr offrwm ewyllyſgar i dryſordy 'r Arglwydd.*

A Lleſarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

a Pen. 25. 17. 2 a Dial feibion Iſrael ar y Midianiaid; wedi *hynny* b ti a geſglir at dy bobl.

b Pen. 27. 13. 3 A lleſarodd Moſes wrth y bobl, gan ddywedyd, Arfogwch o honoch wŷr i'r rhyfel, ac ânt yn erbyn Midian, i roddi dial yr ARGLWYDD ar Fidian.

† Heb. *Milo bwyth, mil o bwyth.* 4 † Milo bob llwyth, o holl lwythau Iſrael, a anſonwch i'r rhyfel.

5 A rhoddaſant o filoedd Iſrael fil o *bob* llwyth, *ſef* deuddeng mîl, o rai wedi eu harfogi i'r rhyfel.

c Pen. 10. 9. 6 Ac anſonodd Moſes hwynt i'r rhyfel, mîl o *bob* llwyth; hwynt a Phinees mâb Eleazar yr offeiriad *a anfonodd eſe* i'r rhyfel a dodrefn y cyſſegr, a'r c udgyrn i udganu yn ei law:

d Deut. 20. 13. Barn. 21. 11. 1 Sam. 27. 9. 7 A hwy a ryfelaſant yn erbyn Midian, megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, ac d a laddaſant e bob gwrryw.

1 Bren. 11. 15, 16. e Edrych Barn. 6. 1, 2, 33. f Joſ. 13. 21. g Joſ. 13. 22. h Deut. 20. 14. 8 Brenhinoedd Midian heſyd a laddaſant hwy, gyd â'i lladdedigion *eraill*, ſef f Eſi, a Recem, a Sur, a Hur, a Reba, pum brenin Midian; g Balaam heſyd mâb Beor a laddaſant hwy â'r cleddyf.

9 Meibion Iſrael a ddaliaſant heſyd yn garcharorion wragedd Midian, a'i plant, ac a ysbeiliaſant eu holl anifeiliaid hwynt, a'i holl dda hwynt, a'i holl olud hwynt.

10 Eu holl ddinaſoedd heſyd trwy eu trigfannau, a'i holl dyrau a loſgaſant â thân.

11 A h chymmeraſant yr holl ysbail, a'r holl gaffaeliad, o ddŷn, ac o anifail.

12 Ac a ddygaſant at Foſes, ac at Eleazar yr offeiriad, ac at gynnulleidfa meibion Iſrael, y carcharorion, a'r caffaeliad, a'r ysbail, i'r gwerſyll, yn rhoſydd Moab, y rhai *ydynt* wrth y Jorddonen ar gyfer Jericho.

13 ¶ Yna Moſes ac Eleazar yr offeiriad, a holl bennaduriaid y gynnulleidfa, a aethant i'w cyfarfod hwynt o'r tu allan i'r gwerſyll.

14 A digiodd Moſes wrth ſwyddogion y fyddin, capteniaid y miloedd, a chapteniaid y cannoedd, y rhai a ddaethant o frwydr y rhyfel.

15 A dywedodd Moſes wrthynt, A adawſoch chwi i bob benyw yn fyw?

i Edrych Deut. 20. 13. 1 Sam. 15. 3. k Pen. 25. 2. l Pen. 24. 14. 2 Pedr 2. 15. m Pen. 25. 9. n Barn. 21. 11. † Heb. *Gwrryw.* o Pen. 5. 2. p Pen. 19. 11, &c.

16 Wele k hwynt trwy l air Balaam a barſant i feibion Iſrael wneuthur camwedd yn erbyn yr ARGLWYDD yn achos Peor, a m bu plâ ynghynnulleidfa 'r ARGLWYDD.

17 Am hynny n lleddwch yn awr bob gwrryw o blentyn, a lleddwch bob benyw a fu iddi a wnaeth â gŵr, trwy orwedd gyd ag † ef.

18 A phob plentyn o'r benywaid y rhai ni bu iddynt a wnaethant â gŵr, cedwch yn fyw i chwi.

19 Ac o arhoſwch chwithau o'r tu allan i'r gwerſyll ſaith niwrnod: pob un a laddodd ddŷn, a p phob un a gyffyrddodd wrth laddedig, ymlanhêwch y trydydd dydd, a'r ſeithfed dydd chwi a'ch carcharorion.

20 Pob gwiſg hefyd, a phob dodrefnyn croen, a phob gwaith o *flew* geifr, a phob lleſtr pren, a lanhêwch chwi.

21 ¶ A dywedodd Eleazar yr offeiriad wrth y rhyfelwyr, y rhai a aethant i'r rhyfel, Dymma ddeddf y gyfraith, a orchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foſes.

22 Yn unig yr aur, a'r arian, y prês, yr haiarn, yr alcam, a'r plwm:

23 Pob dim a ddioddefo dân, a dynnwch trwy 'r tân, a glân fydd; ac etto eſe a lanheir q â'r dwfr neilduaeth: a'r hyn oll ni ddioddefo dân, tynnwch trwy 'r dwfr *yn unig*.

q Pen. 19. 9, 17. 24 A golchwch eich gwiſgoedd ar y ſeithfed dydd, a glân fyddwch, ac wedi hynny deuwch i'r gwerſyll.

25 ¶ A lleſarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

† Heb. *o'r gaethglud.* 26 Cymmer nifer yr ysbail † a gaed, o ddŷn ac o anifail, ti ac Eleazar yr offeiriad, a phennau-cenedl y gynnulleidfa.

r Joſ. 22. 8. 1 Sam. 30. 24. 27 A r rhanna 'r caffaeliad yn ddwy ran, rhwng y rhyfelwyr a aethant i'r filwriaeth, a'r holl gynnulleidfa.

s Edrych Pen. 18. 26. a Ad. 30, 47. 28 A chyfod deyrnged i'r ARGLWYDD gan y rhyfelwyr y rhai a aethant allan i'r filwriaeth: s un enaid o *bob* pum cant o'r dynion, ac o'r eidionnau, ac o'r aſynnod, ac o'r defaid.

29 Cymmerwch *hyn* o'i hanner hwynt; a dyro i Eleazar yr offeiriad, yn ddyrchafael-offrwm yr ARGLWYDD.

‡ Neu, *geifr*, neu, *praidd.* t Pen. 3. 7, 8, 25, 31, 36. 30 Ac o hanner meibion Iſrael y cymmeri un rhan o *bob* deg a deugain, o'r dynion, o'r eidionnau, o'r aſynnod, ac o'r ‡ defaid, *ac* o bob anifail, a dod hwynt i'r Leſiaid, t y rhai ydynt yn cadw cadwraeth tabernacl yr ARGLWYDD.

31 A gwnaeth Moſes ac Eleazar yr offeiriad, megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foſes.

32 A'r caffaeliad *ſef* gweddill yr ysbail, yr hon a ddygaſai pobl y filwriaeth, oedd chwe chan mîl, a phymtheg a thrugain o filoedd o ddefaid,

33 A deuddeg a thrugain mîl o eidionnau,

34 Ac un fil a thrugain o aſynnod,

35 Ac o ddynion, o fenywaid ni buſaſai iddynt a wnaethant â gŵr, trwy orwedd gyd ag ef, ddeuddeng mîl ar hugain o eneidiau.

36 A'r

2553. 36 A'r hanner, *ſef* rhan y rhai a aethant i'r rhyfel, oedd o rifedi defaid drychan mîl, a dwy ar bymtheg ar hugain o filoedd, a phum cant.

37 A theyrnged yr ARGLWYDD o'r defaid oedd chwechant a phymtheg a thrugain.

38 A'r eidionnau *oedd* un fil ar bymtheg ar hugain; a'i teyrnged i'r ARGLWYDD *oedd* ddeuddeg a thrugain.

39 A'r aſynnod *oedd* ddeng mîl ar hugain a phum cant; a'i teyrnged i'r ARGLWYDD *oedd* un a thrugain.

40 A'r dynion *oedd* un fil ar bymtheg; a'i teyrnged i'r ARGLWYDD *oedd* ddeuddeg enaid ar hugain.

41 A Moſes a rôdd deyrnged offrwm dyrchafael yr ARGLWYDD i Eleazar yr offeiriad, [u] megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

[u] Edrych Pen. 18. 8, 19.

42 Ac o ran meibion Iſrael, yr hon a rannaſai Moſes oddi wrth y milwyr,

43 (Sef rhan y gynnulleidfa o'r defaid, oedd drychan mîl, a dwy ar bymtheg ar hugain o filoedd, a phum cant:

44 Ac o'r eidionnau, un fil ar bymtheg ar hugain:

45 Ac o'r aſynnod, deng mîl ar hugain a phum cant:

46 Ac o'r dynion, un fil ar bymtheg:)

47 Ie cymmerodd Moſes o hanner meibion Iſrael, un rhan o *bob* deg a deugain, o'r dynion ac o'r anifeiliaid, ac a'i rhoddes hwynt i'r Lefiaid oedd yn cadw cadwraeth tabernacl yr ARGLWYDD, megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

48 ¶ A'r ſwyddogion y rhai *oedd* ar filoedd y llu, a deuthant at Foſes, *ſef* capteniaid y miloedd, a chapteniaid y canoedd:

49 A dywedaſant wrth Foſes, Dy weiſion a gymmeraſant nifer y gwŷr o ryfel *a roddaſt* dan ein dwylaw ni, ac nid oes ŵr yn eiſiau o honom.

50 Am hynny yr ydym yn offrymmu offrwm i'r ARGLWYDD, pob un yr hyn a gafodd, yn offeryn aur, yn gadwynau, yn freichledau, yn fodrwyau, yn gluſtdlyſau, ac yn dorchau, i wneuthur cymmod dros ein heneidiau ger bron yr ARGLWYDD.

51 A chymmerodd Moſes ac Eleazar yr offeiriad, yr aur ganddynt; y dodrefn gweithgar oll.

52 Ac yr ydoedd holl aur yr offrwm dyrchafael, yr hwn a offrymmaſant i'r ARGLWYDD, oddi wrth capteniaid y miloedd, ac oddi wrth capteniaid y canoedd, yn un fil ar bymtheg, ſaith gant, a deg a deugain o ſiclau.

[x] Deut. 20. 14.

53 ([x] Ysbeiliaſai 'r gwŷr o ryfel, bob un iddo ei hun.)

54 A chymmerodd Moſes ac Eleazar yr offeiriad, yr aur gan capteniaid y miloedd a'r canoedd, ac a'i dygaſant i babell y cyfarfod, yn goffadwriaeth dros feibion Iſrael, ger bron yr ARGLWYDD.

PEN. XXXII.

Chwefr. 20. P.

1 *Y Reubeniaid a'r Gadiaid yn gofyn eu hetifeddiaeth y tu hwnt i'r Iorddonen. 6 Moſes yn eu cerydau hwynt. 16 Hwythau yn cynnyg iddo ef ammodau wrth ei fodd. 33 Moſes yn rhoddi iddynt y wlâd. 39 Hwythau yn ei gorefnyn hi.*

AC yr ydoedd anifeiliaid lawer i feibion Reuben, a llawer iawn i feibion Gad: a gwelſant dîr [a] Jazer, a thîr Gilead, ac wele 'r lle yn lle *da* i anifeiliaid. 2553.

2 A meibion Gad, a meibion Reuben a ddaethant, ac a ddywedaſant wrth Foſes, ac wrth Eleazar yr offeiriad, ac wrth bennaduriaid y gynnulleidfa, gan ddywedyd,

3 Ataroth, a Dibon, a Jazer, a [b] Nimrah, a Heſbon, ac Elealeh, a [c] Sebam, a Nebo, a [d] Beon,

4 *Sef* y tîr [e] a darawodd yr ARGLWYDD o flaen cynnulleidfa Iſrael, tîr i anifeiliaid yw efe, ac y *mae* i'th weiſion anifeiliaid.

5 A dywedaſant, O's cawſom ffafr yn dy olwg, rhodder y tir hwn i'th weiſion yn feddiant: na phâr i ni fyned dros y Jorddonen.

6 ¶ A dywedodd Moſes wrth feibion Gad, ac wrth feibion Reuben, A â eich brodyr i'r rhyfel, ac a e'ſteddwch chwithau ymma?

7 A pha ham y † digalonnwch feibion Iſrael rhag myned troſodd i'r tîr a rôdd yr ARGLWYDD iddynt?

8 Felly y gwnaeth eich tadau, [f] pan anfonais hwynt o Gades Barnea 8 i edrych y tîr.

9 Canys [h] aethant i fynu hyd ddyffryn Eſcol, a gwelſant y tîr, a digalonnaſant feibion Iſrael, rhag myned i'r tîr a roddaſai 'r ARGLWYDD iddynt.

10 Ac ennynnodd digllonedd yr ARGLWYDD y dydd hwnnw, ac efe a dyngodd, gan ddywedyd,

11 [i] Diau na chaiff yr un o'r dynion a ddaethant i fynu o'r Aipht, o fâb ugain mlwydd ac uchod, weled y tîr a addewais trwy lŵ i Abraham, i Iſaac, ac i Jacob, am [k] na chyflawnaſant *wneuthur* ar fy ôl i:

12 Ond Caleb mâb Jephunneh y Ceneziad, a Joſua mâb Nun; canys cyflawnaſant *wneuthur* ar ôl yr ARGLWYDD.

13 Ac ennynnodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn Iſrael, a gwnaeth iddynt grwydro yn yr anialwch ddeugain mlynedd; nes darfod yr holl oes a wnaethai ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD.

14 Ac wele, chwi a godaſoch yn lle eich tadau, yn gynnyrch dynion pechadurus, i 'chwanegu ar angerdd llid yr ARGLWYDD wrth Iſrael.

15 O's dychwelwch oddi ar ei ôl ef, yna efe a âd y bobl eto yn yr anialwch, a chwi a ddinyſtriwch yr holl bobl hyn.

16 ¶ A hwy a ddaethant atto ef, ac a ddywedaſant, Corlannau defaid a adeiladwn ni ymma i'n hanifeiliaid, a dinaſoedd i'n plant.

17 A [l] ni a ymarfogwn yn fuan o flaen meibion Iſrael, hyd oni ddygom hwynt i'w lle eu hun: a'n plant a arhoſant yn y dinaſoedd caerog rhag trigolion y tîr.

18 [m] Ni ddychwelwn ni i'n tai, nes i feibion Iſrael berchennogi bob un ei etifeddiaeth.

19 Hefyd nid etifeddwn ni gyd â hwynt o'r tu hwnt i'r Jorddonen, ac oddi yno allan; am ddyfod ein hetifeddiaeth i ni o'r tu ymma i'r Jorddonen, tu a 'r dwyrain.

20 ¶ A [n] dywedodd Moſes wrthynt, O's gwnêwch y peth hyn, o's ymarfogwch i'r rhyfel o flaen yr ARGLWYDD;

21 O's â pob un o honoch dros y Jorddonen yn arfog o flaen yr ARGLWYDD, nes iddo yrru ymmaith ei elynion o'i flaen;

22 A [o] daroſtwng y wlâd o flaen yr ARGLWYDD,

[a] Pen. 21. 32.

[b] Ad. 36. *Beth-nimrah.*

[c] Ad. 38. *Sibmah.*

[d] Ad. 38. *Baal-meon.*

[e] Pen. 21. 24, 34.

† Heb. *torrwch galon meibion, &c.*

[f] Pen. 13. 3.

[g] Deut. 1. 22.

[h] Pen. 13. 24.

[i] Pen. 14. 28, 29. Deut. 1. 35.

[k] Pen. 14. 24, 30.

[l] Joſua 4. 13.

[m] Joſua 22. 2.

[n] Deut. 3. 18. Joſua 1. 13.

[o] Deut. 3. 20.

2553. GLWYDD, yna wedi hynny y cewch ddychwelyd, ac y byddwch dieuog ger bron yr ARGLWYDD, a cher bron Israel: a bydd P y tir hwn yn etifeddiaeth i chwi o flaen yr ARGLWYDD.

P Deut. 3. 12,15, 16. Josua 1. 15. a 13. 8.

23 Ond o's chwi ni wnã sel hyn, wele pechu yr ydych yn erbyn yr ARGLWYDD; a gwybyddwch y goddiwedda eich pechod chwi.

24 Adeiledwch i chwi ddinasoedd i'ch plant, a chorlannau i'ch defaid, a gwnẽwch yr hyn a ddaeth allan o'ch genau.

25 A llefarodd meibion Gad, a meibion Reuben wrth Foses, gan ddywedyd, Dy weision a wnãnt megis y mae fy arglwydd yn gorchymmyn.

26 Ein plant, ein gwragedd, ein hanifeiliaid, a'n holl ysgrubliaid fyddant ymma, yn ninasoedd Gilead.

27 q A'th weision a ãnt drosodd o flaen yr ARGLWYDD i'r rhyfel, pob un yn arfog i'r filwriaeth, megis y mae fy arglwydd yn llefaru.

q Josua 4. 12.

28 A r gorchymynnodd Moses i Eleazar yr offeiriad, ac i Josua fãb Nun, ac i bennau-cenedl llwythau meibion Israel, o'i pleg'id hwynt.

r Josua 1. 13.

29 A dywedodd Moses wrthynt, O's meibion Gad a meibion Reuben a ãnt dros y Jorddonen gyd ã chwi, pob un yn arfog i'r rhyfel o flaen yr ARGLWYDD, a darostwng y wlad o'ch blaen; yna rhoddwch iddynt wlad Gilead yn berchennogaeth.

30 Ac onid ãnt drosodd gyd ã chwi yn arfogion, cymmerant eu hetifeddiaeth yn eich mysg chwi yngwlad Canaan.

31 A meibion Gad, a meibion Reuben a attebasan', gan ddywedyd, Fel y llefarodd yr ARGLWYDD wrth dy weision, felly y gwnãwn ni.

32 Nyni a awn drosodd i dir Canaan yn arfogion o flaen yr ARGLWYDD, fel y *bydao* meddiant ein hetifeddiaeth o'r tu ymma i'r Jorddonen gennym ni.

s Deut. 3. 12. Josua 13. 8. a 22. 4.

33 A s rhoddd Moses iddynt, *sef* i feibion Gad, ac i feibion Reuben, ac i hanner llwyth Manasseh mãb Joseph, t frenh'niaeth Sehon brenin yr Amoriaid, a brenh'niaeth Og bren'n Basan, y wlad a'i dinasoedd ar hyd y terfynau, *sef* dinasoedd y wlad oddi amgylch.

t Num. 21. 21. u Num. 32. 1, 3. *Ataroth.* x Num. 32. 3. *Nimrah.* y Num. 21. 24. z Num. 32. 1. *Edrych Num.* 3. Josua 23. 7.

34 ¶ A meibion Gad a adeiladasant Dibon, ac Ataroth, ac Aroer,

35 Ac Atroth, Sophan, a u Jaazer, a Jogbeah,

36 ¶ A x Bethnimrah, a Betharan, dinasoedd caerog; a chorlannau defaid.

37 A meibion Reuben y a adeiladasant Hesbon, Elealeh, a Chiriathäim;

a Gen. 50. 23. b Deut. 3. 12, 13, 15. c Deut. 3. 14. Josua 13. 30. 1 Cron. 2. 21, 22. ‡ *Irefydd Jair.* d Barn. 10. 4. 2 Bren. 4. 13.

38 Nebo hefyd, a Baalmeon (x wedi troi eu henwau) a Sibmah: ac a enwasant enwau ar y dinasoedd a adeiladasant.

39 A meibion a Machir mãb Manasseh, a aethant i Ilead, ac a'i hennillasant hi, ac a yrrasant ymmaith yr Amoriaid oedd ynddi.

40 A b rhoddd Moses Ilead i Fachir fãb Manasseh, ac efe a drigodd ynddi.

41 Ac aeth c Jair mãb Manasseh, ac a ennillodd eu pentrefydd hwynt, ac a'i galwodd hwynt ‡ d Hafoth Iair.

42 Ac aeth Nobah, ac a ennillodd Genath a'i phentrefydd, ac a'i galwodd ar ei enw ei hun, Nobah.

PEN. XXXIII.

1 *Dwy daith a deugain yr Israeliaid.* 50 *Bod yn rhaid dinystrio'r Canaaneaid.*

DYmma deithiau meibion Israel, y rhai a ddaethant allan o dir yr Aipht, yn eu lluoedd, dan law Moses ac Aaron.

2 A Moses a 'sgrifennodd eu mynediad hwynt allan yn ôl eu teithiau, wrth orchymmyn yr ARGLWYDD: a dymma eu teithiau hwynt yn eu mynediad allan.

3 A hwy a a gychwynnasant o Rameses, yn y mis cyntaf, ar y pymthegfed dydd o'r mis cyntaf: trannoeth wedi 'r Pasg yr aeth meibion Israel allan, b ã llaw uchel, yngolwg yr Aiphtiaid oll.

a Ecsod. 12. 37. b Ecsod. 14. 8.

4 (A'r Aiphtiaid oedd yn claddu pob cyntafanedig, c y rhai a laddasai 'r ARGLWYDD yn eu mysg; d a gwnaethai 'r ARGLWYDD farn yn erbyn eu duwiau hwynt hefyd.)

c Ecsod. 12. 29. d Ecsod. 12. 12.

5 e A meibion Israel a gychwynnasant o Rameses, ac a wersyllasant yn Succoth.

e Ecsod. 12. 37. a 18. 11. Esay 19. 1.

6 A f chychwynnasant o Succoth, a gwersyllasant yn Etham, yr hon *sydd* ynghwrr yr anialwch.

f Ecsod. 13. 20.

7 A g chychwynnasant o Etham, a throisant drachefn i Bi-hahiroth, yr hon *sydd* o flaen Baal-Sephon; ac a wersyllasant o flaen Migdol.

g Ecsod. 14. 2.

8 A chychwynnasant o Bi-hahiroth, ac h aethant trwy ganol y môr i'r anialwch, a cherddasant daith tri diwrnod yn anialwch Etham, a gwersyllasant ym Marah.

h Ecsod. 14. 22. a 15. 22, 23.

9 A chychwynnasant o Farah, i a daethant i Elim: ac yn Elim *yr ydoedd* deuddeg o ffynhonnau dwfr, a deg a thrugain o balmwydd; a gwersyllasant yno.

i Ecsod. 15. 27.

10 A chychwynnasant o Elim, a gwersyllasant wrth y môr côch.

11 A chychwynnasant oddi wrth y môr côch, a k gwersyllasant yn anialwch Sin.

k Ecsod. 16. 1.

12 Ac o anialwch S'n y cychwynnasant, ac y gwersyllasant yn Nophcah.

13 A chychwynnasant o Ddophcah, a gwersyllasant yn Alus.

14 A chychwynnasant o Alus, a l gwersyllasant yn Rephidim, lle nid oedd dwfr i'r bobl i'w yfed.

l Ecsod. 17. 1.

15 A m chychwynnasant o Rephidim, a gwersyllasant yn anialwch Sinai.

m Ecsod. 19. 1, 2.

16 A chychwynnasant o anialwch S'nai, a gwersyllasant n yng ‡ Nghibroth Hattaafah.

n Pen. 11. 34. ‡ *Beddau 'r blys.*

17 A o chychwynnasant o Gibroth Hattaafah, a gwersyllasant yn Haseroth.

o Pen. 11. 35.

18 A chychwynnasant o Haseroth, a gwersyllasant yn p Rithmah.

p 1 Mac. 5. 9. *Dasbema*

19 A chychwynnasant o Rithmah, a gwersyllasant yn Rimmon Pares.

20 A chychwynnasant o Rimmon Pares, a gwersyllasant yn Libnah.

21 A chychwynnasant o Libnah, a gwersyllasant yn Rissah.

22 A chychwynnasant o Rissah, a gwersyllasant yn Ngheh'lathah.

23 A chychwynnasant o Gehelathah, a gwersyllasant ym mynydd Sapher.

24 A chychwynnasant o fynydd Sapher, a gwersyllasant yn Haradah.

25 A chychwynnasant o Haradah, a gwersyllasant ym Maceloth.

26 A chychwynnasant o Faceloth, a gwersyllasant yn Nhahath.

27 A chychwynnasant o Dahath, a gwersyllasant yn Nhara.

28 A chychwynnasant o Darah, a gwersyllasant ym Mithcah.

29 A

2553.

29 A chychwynnasant o Fithcah, a gwersyllu ant yn Hasmonah.

30 A chychwynnasant o Hasmonah, a [g] gwersyllasant ym Moseroth.

31 A chychwynnasant o Foseroth, a gwersyllasant ym Mene-Jaacan.

32 A chychwynnasant o [r] Fene-Jaacan, a [s] gwersyllasant yn Horhagidgad.

33 A chychwynnasant o Horhagidgad, a gwersyllasant yn Jotbathah.

34 A chychwynnasant o Jotbathah, a gwersyllasant yn Ebronah.

35 A chychwynnasant o Ebronah, a gwersyllasant yn Esion Gaber.

36 A chychwynnasant o Esion Gaber, a [t] gwersyllasant yn anialwch Sin, hwnnw yw Cades.

37 A [u] chychwynnasant o Gades, a gwersyllasant ym mynydd Hor, ynghwrr tîr Edom.

38 Ac [x] Aaron yr offeiriad a aeth i fynu i fynydd Hor, wrth orchymmyn yr ARGLWYDD, ac a fu farw yno, yn y ddeugeinfed flwyddyn wedi dyfod meibion Israel allan o dîr yr Aipht, yn y pummed mîs, ar y *dyaa* cyntaf o'r mis.

39 Ac Aaron *oedd* fâb tair blwydd ar hugain a chant pan fu farw ym mynydd Hor.

40 A [y] brenin Arad y Canaanead, yr hwn oedd yn trigo yn y dehau yn nhîr Canaan, a glybu o ddyfodiad meibion Israel.

41 A [z] chychwynnasant o fynydd Hor, a gwersyllasant yn Salmonah.

42 A chychwynnasant o Salmonah, a gwersyllasant ym Mhunon.

43 A chychwynnasant o Bunon, a [a] gwersyllasant yn Oboth.

44 A [b] chychwynnasant o Oboth, a gwersyllasant yn ‡ Ije Abarim, ar derfyn Moab.

45 A chychwynnasant o Ije Abarim, a gwersyllasant yn Nibon Gad.

46 A chychwynnasant o Ddibon Gad, a gwersyllasant yn Almon [c] Diblathaim.

47 A chychwynnasant o Almon Diblathaim, a gwersyllasant ym mynyddoedd Abarim o flaen Nebo.

48 A chychwynnasant o fynyddoedd Abarim, a [d] gwersyllasant yn rhosydd Moab, wrth y Jorddonen ar gyfer Jericho.

49 A gwersyllasant wrth y Jorddonen, o Feth Jesimoth hyd ‡ [e] waltadedd Sittim, yn rhosydd Moab.

50 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foses, yn rhosydd Moab wrth y Jorddonen ar gyfer Jericho, gan ddywedyd,

51 Llefara wrth feibion Israel, a dywed wrthynt, [f] Gan eich bod chwi yn myned dros y Jorddonen i dîr Canaan;

52 [g] Gyrrwch ymmaith holl drigol'on y tîr o'ch blaen, a dinystriwch eu holl luniau hwynt, dinystriwch hefyd eu holl ddelwau tawdd, a difwynwch hefyd eu holl uchelfeydd hwynt.

53 A goresgynnwch y tîr, a thrigwch ynddo: canys rhoddais y tîr i chwi i'w berchennogi.

54 [h] Rhennwch hefyd y tîr yn etifeddiaeth rhwng eich teuluoedd wrth goelbren; i'r aml chwanegwch ei etifeddiaeth, ac i'r anaml prinhêwch ei etifeddiaeth; bydded eiddo *pobun y man* lle yr êl y coelbren allan iddo: yn ôl llwythau eich tadau yr etifeddwch.

55 Ac oni yrrwch ymmaith breswylwyr y tîr o'ch blaen, yna y bydd y rhai a weddillwch o honynt [i] yn gethri yn eich llygaid, ac yn ddrain yn eich ystlysau, a blinant chwi yn y tîr y trigwch ynddo.

56 A bydd, megis yr amcenais wneuthur iddynt hwy, y gwnâf i chwi.

PEN. XXXIV.

1 *Tervynau 'r wlâd.* 16 *Enwau 'r rhai a rannant y tîr.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foses, gan ddywedyd,

2 Gorchymmyn i feibion Israel, a dywed wrthynt, Pan ddeloch chwi i dîr Canaan, (dymma 'r tîr a fyrth i chwi yn etifeddiaeth, *fef* gwlâd Canaan a'i thervynau.)

3 A'ch [a] tu dehau fydd o anialwch Sin ger llaw Edom: a thervyn y dehau fydd i chwi, o gwrr [b] y môr heli, tu a 'r dwyrain.

4 A'ch terfyn a amgylchyna o'r dehau i riw Acrabbim, ac a â trofodd i Sin: a'i fynediad allan fydd o'r dehau i Gades Barnea, ac a â allan i [c] Hasar-Adar, a throfodd i Asmon.

5 A'r terfyn a amgylchyna o Asmon i afon yr Aipht, a'i fynediad ef allan a fydd tu a 'r ‡ gorllewin.

6 A therfyn y gorllewin fydd y môr mawr i chwi, *fef* y terfyn hwn fydd i chwi yn derfyn gorllewin.

7 A hwn fydd terfyn y gogledd i chwi, o'r môr mawr y tueddwch i fynydd Hor.

8 O fynydd Hor y tueddwch nes dyfod [d] i Hamath, a mynediad y terfyn fydd i Sedad.

9 A'r terfyn a â allan tu a Ziphron, a'i ddiwedd ef fydd yn Hasar Enan; hwn fydd terfyn y gogledd i chwi.

10 A therfynwch i chwi yn derfyn y dwyrain, o Hasar Enan i Sepham.

11 Ac aed y terfyn i wared o Sepham i Ribla, ar du dwyrain Ain: a difgynned y terfyn, ac aed hyd † yftlys môr Cinnereth tu a 'r dwyrain.

12 A'r terfyn a â i wared tu a'r Jorddonen, a'i ddiwedd fydd y môr heli: dymma 'r tîr fydd i chwi a'i derfynau oddi amgylch.

13 A gorchymynnodd Mofes i feibion Israel, gan ddywedyd, Dymma 'r tîr a rennwch yn etifeddiaeth wrth goelbren, yr hwn a orchymynnodd yr ARGLWYDD ei roddi i'r naw llwyth, ac i'r hanner llwyth.

14 [e] Canys cymmeraſai llwyth meibion Reuben yn ôl tŷ eu tadau, a llwyth meibion Gad yn ôl tŷ eu tadau; a hanner llwyth Manaſſeh, cymmeraſant *meddaf* eu hetifeddiaeth.

15 Dau lwyth a hanner llwyth a gymmeraſant eu hetifeddiaeth o'r tu ymma i'r Jorddonen yn agos i Jericho, tu a 'r dwyrain a chodiad *haul*.

16 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foſes, gan ddywedyd,

17 Dymma enwau 'r gwŷr a rannant y tîr yn etifeddiaethau i chwi, [f] Eleazar yr offeiriad, a Joſua mâb Nun.

18 Ac un pennaeth o bob llwyth a gymmerwch i rannu 'r tîr yn etifeddiaethau.

19 Ac fel dymma enwau 'r gwŷr: o lwyth Judah, Caleb mâb Jephunneh.

20 Ac o lwyth meibion Simeon, Semuel mâb Ammihud.

21 O lwyth Benjamin, Elidad mâb Cifſon.

22 A Bucci mâb Jogli, yn bennaeth o lwyth meibion Dan.

23 O feibion Joſeph, Haniel mâb Ephod, yn bennaeth dros lwyth meibion Manaſſeh.

24 Cemuel

---

[g] Deut. 10. 6.
[r] 1 Mac. 5. 4. *Bean.* Edrych Gen. 36. 27. Deut. 10. 6. 1 Cron. 1. 42.
[s] Deut. 10. 7.
[t] Pen. 20. 1.
[u] Pen. 20. 22.
[x] Pen. 20. 25. Deut. 10. 6. a 32. 50.
[y] Pen. 21. 1, &c.
[z] Pen. 21. 4.
[a] Pen. 21. 10.
[b] Pen. 21. 11.
‡ Neu, *carneadau Abarim.*
[c] Ezec. 6. 14.
[d] Pen. 22. 1.
‡ Neu, *Abel.*
[e] Pen. 25. 1. Joſua 2. 1.
[f] Deut. 7. 2. Joſua 11. 12. Eccſod. 23. 24, 33. a 34. 13. Deut. 7. 2, 5. a 12. 3.
[h] Pen. 26. 53.
[i] Joſua 23. 13. Barn. 2. 3. Edr. Ecſ. 23. 33.
[a] Joſua 15. 1.
[b] Gen. 14. 3.
[c] Edrych Joſ. 15. 3.
‡ Heb. *môr.*
[d] 2 Bren. 14. 25.
† Heb. *yſgwyad.*
[e] Pen. 32. 33. Joſua 14. 2, 3.
[f] Joſua 14. 1. a 19. 51.
[b] Deut. 41. Joſ. 2. a 21.
[c] Pen. 54.
[d] Deut. 19. Joſ. 21.
[e] Ecc. 21.
[f] Deut. 4. 4. Joſ.

2553. 24 Cemuel hefyd mâb Eſhtan, yn bennaeth dros lwyth meibion Ephraim.
25 Ac El ſaphan mâb Pharnach, yn bennaeth dros lwyth meibion Zabulon.
26 Paltïel hefyd mâb Aſan, yn bennaeth dros lwyth meibion Iſſacar.
27 Ac Ahihud mâb Salomi, yn bennaeth dros lwyth meibion Aſer.
28 Ac yn bennaeth dros lwyth meibion Naphtali, Pedahel mâb Ammihud.
29 Dymma 'r rhai a orchymynnodd yr ARGLWYDD iddynt rannu etifeddiaethau i feibion Iſrael yn nhîr Canaan.

PEN. XXXV.

Chwefr. 21. B. 1 *Rhoddi wyth dref a deugain a'i pentrefi i'r Leſiaid, a'i meſur. 6 Chwech o'r rhai hynny yn dreſyda noddfa. 9 Cyfraith llawruadiaeth. 31 Ac na's gellir ei ddiwygio.*

A Lleſarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, yn rhoſydd Moab, wrth y Jorddonen, yn agos i Jericho, gan ddywedyd,
a Joſ. 14. 3, 4. a 21. 2. 2 a Gorchymmyn i feibion Iſrael roddi o honynt i'r Leſiaid o etifeddiaeth eu meddiant, ddinaſoedd i drigo ynddynt: rhoddwch hefyd i'r Leſiaid ſaes pentrefol wrth y dinaſoedd o'i hamgylch.
3 A'r dinaſoedd ſyddant iddynt i drigo *ynddynt*, a'i pentrefolfeuſydd iyddant i'w hanifeiliaid, ac i'w cyfoeth, ac i'w holl fwyſtfilod.
4 A meuſydd pentrefol y dinaſoedd y rhai a roddwch i'r Leſiaid, *a gyrhaeddant* o ſîr y ddinas tu ag allan, ſil o gufyddau o amgylch.
5 A meſurwch o'r tu allan i'r ddinas, o du'r dwyrain ddwy ſil o gufyddau, a thu a'r dehau ddwy ſil o gufyddau, a thu a'r gorllewin ddwy ſil o gufyddau, a thu a'r gogledd ddwy ſil o gufyddau; a'r ddinas *fydd* yn y canol: hyn ſydd iddynt yn feuſydd pentrefol y dinaſoedd.
b Deut. 4. 41. Joſ. 20. 2. a 21. 3, 21. 6 Ac o'r dinaſoedd a roddwch i'r Leſiaid, *bydded* b chwech yn ddinaſoedd noddfa, y rhai a roddwch, ſel y gallo y llawruddiog ffoi yno: a rhoddwch ddwy ddinas a deugain attynt yn ychwaneg.
7 Yr holl ddinaſoedd a roddwch i'r Leſiaid *fyddant* wyth ddinas a deugain, hwynt a'i pentrefol feuſydd.
c Pen. 26. 54. 8 A'r dinaſoedd y rhai a roddwch *fydd* o ſeddiant meibion Iſrael: c oddi ar yr aml *eu dinaſoedd* y rhoddwch yn aml, ac oddi ar y prin y rhoddwch yn brin: pob un, yn ôl ei etifeddiaeth a etifeddant, a rydd i'r Leſiaid o'i ddinaſoedd.
9 ¶ A lleſarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,
d Deut. 19. 2. Joſ. 20. 2. e Ecſod. 21. 13. 10 Lleſara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, d Pan eloch dros y Jorddonen i dîr Canaan;
11 Yna e goſodwch i chwi ddinaſoedd; dinaſoedd noddfa fyddant i chwi; ac yno y ffŷ 'r llawruddiog a laddo ddŷn mewn amryfuſedd.
12 A'r dinaſoedd ſyddant i chwi yn noddfa rhag y dïalydd: fel na ladder y llawruddiog hyd oni ſaſo ger bron y gynnulleidfa mewn barn.
13 Ac o'r dinaſoedd y rhai a roddwch, chwech ſydd i chwi yn ddinaſoedd noddfa.
f Deut. 4. 41. Joſ. 20. 8. 14 f Tair dinas a roddwch o'r tu ymma i'r Jorddonen, a thair dinas a roddwch yn nhîr Canaan; dinaſoedd noddfa fyddant hwy.
15 I feibion Iſrael, ac i'r dïeithr, ac i'r ymdeithydd *a fyddo* yn eu myſg, y bydd y chwe dinas hyn yn noddfa: fel y gallo pob un a laddo ddŷn mewn amryfuſedd ffoi yno. 2553.
g Ecſod. 21. 12, 14. 16 Ac g o's ag offeryn haiarn y tarawodd ef ſel y bu farw, llawruddiog yw efe: lladder y llawruddiog yn farw.
Lef. 14. 17. 17 Ac o's â charreg law, yr hon y byddai efe farw o'i phlegid, y tarawodd ef, a'i farw; llawruddiog yw efe: lladder y llawruddiog yn farw.
18 Neu o's efe a'i tarawodd ef â llaw ffon, yr hon y byddai efe farw o'i phlegid, a'i farw; llawruddiog yw efe: lladder y llawruddiog yn farw.
19 Dïalydd y gwaed a ladd y llawruddiog; pan gyfarfyddo ag ef, efe a'i lladd ef.
h Deut. 19. 11. 20 Ac h o's mewn cas y gwthia efe ef, neu y teifl atto mewn bwriad, ſel y byddo efe farw;
21 Neu ei daro ef â'i law, mewn galanaſdra, ſel y byddo farw; lladder yn farw yr hwn a'i tarawodd; llofrudd yw hwnnw: dialydd y gwaed a ladd y llofrudd pan gyfarfyddo ag ef.
i Ecſod. 21. 13. 22 Ond o's yn ddiſymmwth, i heb alanaſdra y gwthia efe ef, neu y teifl atto un offeryn yn ddifwriad:
23 Neu *ei daro ef* â charreg, y byddai efe farw o'i phlegid, heb ei weled et; a pheri iddi ſyrthio arno, ſel y byddo farw, ac efe heb fod yn elyn, ac heb geiſio niwaid iddo ef:
24 Yna barned y gynnulleidfa rhwng y tarawydd a dialydd y gwaed, yn ôl y barnedigaethau hyn.
25 Ac achubed y gynnulleidfa 'r llofrudd o law dialydd y gwaed, a throed y gynnulleidfa ef i ddinas ei noddfa yr hon y ffodd efe iddi: a thriged yntef ynddi hyd farwolaeth yr archoffeiriad, k yr hwn a enneiniwyd â'r olew cyſſegredig.
k Ecſod. 29. 7. Lef. 4. 3. a 21. 10. 26 Ac o's y llofrudd gan ſyned a â allan o derfyn dinas ei noddfa, yr hon y ffodd efe iddi;
27 A'i gael o ddïalydd y gwaed allan o derfyn dinas ei noddfa, a lladd o ddïalydd y gwaed y llofrudd, † na *rodder hawl* gwaed yn ei erbyn:
† Heb. *Ni bydd gwaed iddo.* 28 Canys o fewn dinas ei noddfa y dylyi drigo hyd farwolaeth yr archoffeiriad: ac wedi marwolaeth yr archoffeiriad, dychweled y llofrudd i dîr ei etifeddiaeth.
29 A hyn ſydd i chwi yn ddeddf farnedig trwy eich cenhedlaethau, yn eich holl drigfannau.
l Deut. 17. 6. a 19. 15. Mat. 18. 16. 2 Cor. 13. 1. Heb. 10. 28. 30 Pwy bynnag a laddo ddŷn, l wrth ddywedo tyſtion y lleddir y llofrudd: ac un tyſt ni chaiff dyſtiolaethu yn erbyn dŷn i beri iddo farw.
31 Hefyd na chymmerwch jawn am einioes y llofrudd, yr hwn ſydd euog i farw, ond lladder ef yn farw.
32 Ac na chymmerwch jawn gan yr hwn a ffodd i ddinas ei noddfa, er cael dychwelyd i drigo yn y tîr, hyd farwolaeth yr offeiriad.
m Mic. 4. 11. 33 Fel na halogoch y tîr *yr ydych* ynddo; canys y gwaed, hwn m a haloga 'r tîr: a'r tîr ni lanhëir oddi wrth y gwaed a dywallter arno, ond â gwaed yr hwn a'i tywalltodd.
34 Am hynny nac aflanhâ 'r tîr y trigoch ynddo, yr hwn yr ydwyf fi yn preſwylio yn ei ganol: canys myfi 'r ARGLWYDD ydwyf yn preſwylio yng hanol meibion Iſrael.

PEN.

PEN. XXXVI.

1 *Bod yn rhaid i etifeddesau, 5 briodi yn eu llwythau eu hunain, 7 rhag symmudo 'r etifeddiaeth oddi wrth y llwyth. 10 Merched Salphaad yn priodi meibion eu hewythr frawd eu tâd.*

PEnnau cenedl tylwyth meibion Gilead, mâb Machir, mâb Manasseh, o dylwyth meibion Joseph, a ddaethant hefyd, ac a lefarasant ger bron Moses, a cher bron y pennaduriaid, *sef* pennau cenedl meibion Israel,

2 Ac a ddywedasant, [a] Yr ARGLWYDD a orchymynnodd i'm harglwydd roddi 'r tîr yn etifeddiaeth i feibion Israel wrth goelbren: a'm [b] harglwydd a orchymynnwyd gan yr ARGLWYDD i roddi etifeddiaeth Salphaad ein brawd i'w ferched.

3 O's hwy a fyddant wragedd i rai o feibion llwythau eraill meibion Israel, yna y tynnir ymmaith eu hetifeddiaeth hwynt oddi wrth etifeddiaeth ein tadau ni, ac a'i 'chwanegir at etifeddiaeth y llwyth y byddant hwy eiddynt, a phrinhëir ar randir ein hetifeddiaeth ni.

[c] Lef. 25. 10. 4 A phan fyddo [c] 'r Jubili i feibion Israel, yna y 'chwanegir eu hetifeddiaeth hwynt at etifeddiaeth llwyth y rhai y byddant hwy eiddynt: a thorrir eu hetifeddiaeth hwynt oddi wrth etifeddiaeth llwyth ein tadau ni.

5 A gorchymynnodd Moses i feibion Israel, yn ôl gair yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Mae llwyth meibion Joseph yn dywedyd yn union.

6 Dymma 'r gair a orchymynnodd yr ARGLWYDD am ferched Salphaad, gan ddywedyd, Byddant wragedd i'r *rhai* y byddo da yn eu golwg eu hun; [d] ond i rai o dylwyth llwyth eu tâd eu hun y byddant yn wragedd.

[d] Tob. 1. 9.

7 Felly ni threigla etifeddiaeth meibion Israel o lwyth i lwyth; canys glynu y wna pob un o feibion Israel yn etifeddiaeth llwyth ei dadau ei hun.

[e] 1 Cron. 23. 22. 8 A [e] phob merch yn etifeddu etifeddiaeth o lwythau meibion Israel a fydd wraig i un o dylwyth llwyth ei thâd ei hun: fel yr etifeddo meibion Israel bob un etifeddiaeth ei dadau ei hun.

9 Ac na threigled etifeddiaeth o lwyth i lwyth arall; canys llwythau meibion Israel a lynant bob un yn ei etifeddiaeth ei hun.

10 Megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foses, felly y gwnaeth merched Salphaad.

[f] Pen. 27. 1. 11 [f] Canys Mahlah, Tirsah, a Hoglah, a Milcah, a Noah, merched Salphaad, fuant yn wragedd i feibion eu hewythredd.

12 *I* wŷr o dylwyth Manasseh, fâb Joseph, y buant yn wragedd: a thrigodd eu hetifeddiaeth hwynt wrth lwyth tylwyth eu tâd.

13 Dymma 'r gorchymynnion a'r barnedigaethau a orchymynnodd yr ARGLWYDD i feibion Israel trwy law Moses, yn rhosydd Moab, wrth y Jorddonen, yn agos i Jericho.

¶ Pummed Llyfr MOSES, Yr hwn a elwir DEUTERONOMIUM.

PEN. I.

1 *Araith Moses yn niwedd y ddeugeinfed flwyddyn, yn adrodd ar fyr eiriau yr holl hiftori, 6 Am addewid Duw, 9 Am ofod ſwyddogion arnynt, 19 Am adanſon yr yſbiwyr i chwilio 'r wlâd, 34 Am ddigbeiant Duw am eu hanghredinidieth, 41 a'i hanufudd-dod hwy.*

DYMMA 'r geiriau a ddywedodd Moſes wrth holl Israel, o'r tu ymma i'r Jorddonen yn yr anialwch, ar y rhôs gyferbyn a'r ‡ môr coch, rhwng Paran a Thophel, a Laban, a Haſeroth, a Dizahab.

‡ Neu, *Suph.*

2 (*Taith* un diwrnod ar ddeg *ſydd* o Horeb, ffordd *yr eir* i fynydd Seir, hyd Gades Barnea.)

3 A bu yn y ddeugeinfed flwyddyn, yn yr unfed mis ar ddeg, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, i Foſes lefaru wrth feibion Israel, yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD iddo *ei ddywedyd* wrthynt:

[a] Num. 21. 24, 23. 4 [a] Wedi iddo ladd Sehon brenin yr Amoriaid, yr hwn oedd yn trigo yn Heſbon, ac Og brenin Baſan, yr hwn oedd yn trigo yn Aſtaroth, o fewn Edrai.

5 O'r tu ymma i'r Jorddonen yngwlâd Moab y dechreuodd Moſes egluro 'r gyfraith hon, gan ddywedyd,

[b] Edrych Ecſod. 19. 1. Num. 10. 11. † Heb. *gymmydogion.* 6 Yr ARGLWYDD ein Duw a lefarodd wrthym ni yn Horeb, gan ddywedyd, [b] Digon i chwi drigo *hyd yn hyn* yn y mynydd hwn:

7 Dychwelwch, a chychwynnwch rhagoch, ac ewch i fynydd yr Amoriaid, ac i'w holl † gyfagos *leoedd*; i'r rhôs, i'r mynydd, ac i'r dyffryn, ac i'r dehau, ac i borthladd y môr, i dir y Canaancaid, ac i Libanus, hyd yr afon fawr, afon Euphrates.

8 Wele, rhoddais y wlâd o'ch blaen chwi: ewch i mewn, a pherchennogwch y wlâd yr hon a dyngodd yr ARGLWYDD i'ch tadau chwi, i [c] Abraham, i Iſaac, ac i Jacob, ar *ei* rhoddi iddynt, ac i'w hâd ar eu hôl hwynt.

[c] Gen. 11. 7. a 15. 18. a 17. 7, 8. a 26. 4. a 28. 13.

9 ¶ A [d] mi a leferais wrthych yr amſer hwnnw, gan ddywedyd, Ni allaf fi fy hun eich cynnal chwi.

[d] Ecſod. 18. 18.

10 Yr ARGLWYDD eich Duw a'ch [e] llioſogodd chwi, ac wele [e] chwi heddyw fel ſêr y nefoedd o lioſogrwydd.

[e] Gen. 15. 5.

11 (f ARGLWYDD Dduw eich tadau a'ch cynnyddo yn fil llioſoccach nag ydych, ac a'ch bendithio [g] fel y llefarodd efe wrthych.)

[f] 2 Sam. 24. 3. [g] Gen. 15. 5. a 22. 17.

12 Pa wedd y dygwn fy hun eich blinder, a'ch baich, a'ch ymryſon chwi?

13 Moeſwch iwch' wŷr doethion, a dyallus, a rhai hynod trwy eich llwythau, ſel y goſodwyf hwynt yn bennau arnoch chwi.

[a] 26. 4. Ecſod. 32. 13.

14 Ac attebaſoch fi, a dywedaſoch, Da yw gwneuthur y peth a ddywedaiſt.

15 Cymmerais gan hynny bennau eich llwythau chwi, *ſef* gwŷr doethion, a rhai hynod, ac a'i † gwneuthum hwynt yn bennau arnoch, *ſef* yn gapteniaid ar filoedd, ac yn gapteniaid ar gannoedd, ac yn gapteniaid ar ddegau a deugain, ac yn gapteniaid ar ddegau, ac yn ſwyddogion yn eich llwythau chwi.

† Heb. *rhoddais.*

16 A'r amſer hwnnw y gorchymynnais i'ch barnwyr chwi, gan ddywedyd, Gwrandewch *ddadleuon* rhwng eich brodyr, a [h] barnwch yn gyfiawn rhwng gŵr a'i [i] frawd, ac a'r dieithr ſydd gyd ag ef.

[h] Joan 7. 24. [i] Lef. 24. 22.

17 [g] Na

17 [k] Na chydnabyddwch wynebau mewn barn, gwrandewch ar y lleiaf, yn gystal ag ar y mwyaf: nac ofnwch wyneb gŵr, o blegid [l] y farn ſydd eiddo Duw: a'r peth a ſydd rhy galed i chwi a ddygwch attafi, a mi a'i gwrandawaf.

18 Gorchymynnais i chwi hefyd yr amſer hwnnw yr holl bethau *a ddylech* eu gwneuthur.

19 ¶ A phan ſudaſom o Horeb, ni a gerddaſom trwy 'r holl anialwch mawr ac ofnadwy hwnnw, yr hwn a welſoch ffordd yr *eir i* ſynydd yr Amoriaid, fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD ein Duw i ni: ac [m] a ddaethom i Gades Barnea.

20 A dywedais wrthych, Daethoch hyd ſynydd yr Amoriaid, yr hwn y mae 'r ARGLWYDD ein Duw yn ei roddi i ni.

21 Wele 'r ARGLWYDD dy Dduw a roddes y wlâd o'th flaen: dôs i ſynu *a* pherchennoga hi, fel y llefarodd ARGLWYDD Duw dy dadau wrthyt: nac ofna, ac na lwfrhâ.

22 ¶ A chwi oll a ddaethoch attaf, ac a ddywedaſoch, Anfonwn wŷr o'n blaen, a hwy a chwiliant y wlâd i ni, ac a ſynegant beth i ni, am y ffordd yr awn i ſynu ar hyddi, ac am y dinaſoedd y deuwn i mewn iddynt.

23 A'r peth oedd dda yn ſy ngolwg: ac [n] mi a gymmeraiſ deuddengwr o honoch, un gŵr o *bob* llwyth.

24 A [o] hwy a droiſant ac a aethant i ſynu i'r mynydd, ac a ddaethant hyd ddyffryn Eſcol, ac a'i chwiliaſant ef.

25 Ac a gymmeraſant o ffrwyth y tîr yn eu llaw, ac a'i dygaſant i ware attom ni, ac a ddygaſant air i ni: dracheſn, ac a ddywedaſant, Da yw 'r wlâd y mae 'r ARGLWYDD ein Duw yn ei rhoddi i ni.

26 [p] Er hynny ni ſynnech ſyned i ſynu; ond gwrthryfelaſoch yn erbyn gair yr ARGLWYDD eich Duw.

27 Grwgnachaſoch hefyd yn eich pebyll, a dywedaſoch, Am gaſáu o'r ARGLWYDD nyni y dug efe ni allan o dîr yr Aipht, i'n rhoddi yn llaw 'r Amoriaid i'n diſetha.

28 I ba le 'r awn i ſynu? Ein brodyr a'n digalonnaſant ni, gan ddywedyd, [q] Pobl ſwy a hwy nâ nyni *ydynt*, [r] dinaſoedd mawrion a chaerog hyd y neſoedd, a meibion [s] yr Anaciaid hefyd a welſom ni yno.

29 Yna y dywedais wrthych, Nac arſwydwch, ac na chofnwch rhagddynt hwy.

30 [t] Yr ARGLWYDD eich Duw, yr hwn ſydd yn myned o'ch blaen, efe a ymladd droſoch, yn ôl *yr hyn* oll a wnaeth *efe* erochr chwi yn yr Aipht o flaen eich llygaid:

31 Ac yn yr anialwch, lle y gwelaiſt *fel* [u] i'th ddug yr ARGLWYDD dy Dduw, fel y dwg gŵr ei fâb, yn yr holl ffordd a gerddaſoch, nes eich dyfod i'r man ymma.

32 Etto yn y peth hyn, ni chredaſoch chwi yn yr ARGLWYDD eich Duw,

33 [x] Yr hwn oedd yn myned o'ch blaen chwi ar hŷd y ffordd, [y] i chwilio i chwi *am* le i werſyllu; y nôs mewn tân i ddangos i chwi pa ffordd yr aech, a'r dydd mewn cwmmwl.

34 A chlybu 'r ARGLWYDD lais eich geiriau, ac a ddigiodd, ac a dyngodd, gan ddywedyd,

35 [z] Diau na chaiff yr un o'r dynion hyn, o'r genhedlaeth ddrwg hon, weled y wlâd dda, yr hon y tyngais ar ei rhoddi i'ch tadau chwi;

36 [a] Oddieithr Caleb mâb Jephunneh, efe a'i gwêl hi, ac iddo ef y rhoddaf y wlâd y ſangodd efe arni, ac i'w feibion, o achos [b] cyflawni o hono *wneuthur* ar ôl yr ARGLWYDD.

37 [c] Wrthyf ſinnau hefyd y digiodd yr ARGLWYDD o'ch plegid chwi, gan ddywedyd, Tithau hefyd ni chei ſyned i mewn yno.

38 Joſua mâb Nun yr hwn ſydd yn ſefyll ger dy frondi, efe a â i mewn yno: cadarnhâ di ef, canys efe a'i rhan hi 'n etifeddiaeth i Iſrael.

39 Eich plant hefyd, y rhai y dywedaſoch y byddent yn ysbail, a'ch meibion chwi, y rhai ni wyddant heddyw na da na drwg, hwynt-hwy a ânt i mewn yno, ac iddynt hwy y rhoddaf hi, a hwy a'i perchennogant hi.

40 Trowch chwithau, ac ewch i'r anialwch, ar hŷd ffordd y môr coch.

41 Yna yr attebaſoch, ac y dywedaſoch wrthyf, [d] Pechaſom yn erbyn yr ARGLWYDD, nyni a awn i ſynu, ac a ymladdwn, yn ôl yr hyn oll a orchymynnodd yr ARGLWYDD ein Duw i ni: a gwiſgaſoch bob un ei arfau rhyfel, ac a ymroiſoch i ſyned i ſynu i 'r mynydd.

42 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Dywed wrthynt, Nac ewch i ſynu, ac na ryfelwch; o blegid nid ydwyf fi yn eich myſg chwi; rhag eich taro o flaen eich gelynion.

43 Felly y dywedais wrthych, ond ni wrandawſoch, eithr gwrthryfelaſoch yn erbyn gair yr ARGLWYDD, rhyfygaſoch hefyd ac aethoch i ſynu i'r mynydd.

44 A daeth allan yr Amoriaid *oedd* yn trigo yn y mynydd hwnnw i'ch cyfarfod chwi, ac a'ch ymlidiaſant fel y gwnâi [e] gwenyn, ac a'th difethaſant chwi yn Seir hyd Hormah.

45 A dychwelaſoch ac wylaſoch ger bron yr ARGLWYDD: ond ni wrandawodd yr ARGLWYDD ar eich lleſ, ac ni roddes gluſt i chwi.

46 Ac aroſaſoch yng Nghades ddyddiau lawer, megis y dyddiau yr aroſaſech *o'r blaen*.

PEN. II.

1 *Moſes yn mynegi rhagddo yn yr hiſtori, ac yn dangos nad oedd iddynt hwy a wnaent a'r Edomiaid, 9 na'r Moabiaid, 17 na'r Ammoniaid, 24 ond gorchfygu a wnaethant Sehon yr Amoriad.*

YNa y troiſom ac a aethom i'r anialwch *ar hŷd* ffordd y môr coch, [a] fel y dywedaſai 'r ARGLWYDD wrthyf; ac a amgylchaſom ſynydd Seir ddyddiau lawer.

2 Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrthyf, gan ddywedyd,

3 [b] Digon i chwi amgylchu 'r mynydd hwn *hyd yn hyn:* ymchwelwch rhagoch tu a'r gogledd.

4 A gorchymmyn i'r bobl, gan ddywedyd, [c] Yr ydych i dramwyo trwy derfynau eich brodyr, meibion Eſau, y rhai ſydd yn trigo yn Seir, a hwyntau a ofnant rhagoch; ond ymgedwch yn ddyfal.

5 Nac ymyrrwch arnynt, o herwydd ni roddaf i chwi o'i tîr hwynt gymmaint a † llêd troed: [d] canys yn etifeddiaeth i Eſau y rhoddais ſynydd Seir.

6 Prynwch ſwyd ganddynt am arian, fel y bwytaoch: a phrynwch hefyd ddwfr gan ddynt am arian, fel yr yfoch.

7 Canys

2553.
[a] Joſ. 14. 9.
[b] Num. 14. 24.
[c] Num. 20. 12. a 27. 14. Pen. 3. 26. a 4. 21. a 34. 4.
[d] Num. 14. 40.
[e] Pſal. 118. 12.
Chwefr. 22. P.
[a] Num. 14. 25. Pen. 1. 40.
[b] Edrych Ad. 7, 14.
[c] Num. 20. 14.
† Heb. *llea gwadn troed.*
[d] Gen. 36. 8. Joſ. 24. 4.

2553.

7 Canys yr ARGLWYDD dy Dduw a'th fendithiodd di yn holl waith dy law; gwybu dy gerdded yn yr anialwch mawr hwn: y deugain mlynedd hyn *y bu* 'r ARGLWYDD dy Dduw gyd â thi, ni bu arnat eisiau dim.

8 Ac wedi ein myned heibio oddi wrth ein brodyr meibion Esau, y rhai ydynt yn trigo yn Seir, o ffordd y rhos, o Elath, ac o Esion-gaber, ni a ddychwelasom, ac a aethom ar hŷd ffordd anialwch Moab.

† Neu, *na wnâ elynïaeth â.*

9 A'r ARGLWYDD addywedodd wrthyf, Na † orthrymma Foab, ac nac ymgynnull i ryfel yn eu herbyn hwynt; o blegid ni roddaf it' feddiant o'i dir ef: o herwydd i [c] feibion Lot y rhoddais [f] Ar yn etifeddiaeth.

[c] Gen. 19. 37.
[f] Num. 21. 18.

10 (Yr Emiaid o'r blaen a gyfannedd-asant ynddi; pobl fawr, ac aml, ac uchel fel [h] yr Anaciaid.

[g] Gen. 14. 5.
[h] Num. 13. 23, 34.

11 Yn gawri y cymmerwyd hwynt hefyd fel yr Anaciaid, a'r Moabiaid a'i galwent hwy yn Emiaid.

[i] Gen. 14. 6. a 36. 20.

12 [i] Yr Horiaid hefyd a breswyliasant yn Seir o'r blaen, a meibion Esau a ‡ ddaeth ar eu hôl hwynt, ac a'i difethasant o'i blaen, a thrigasant yn eu lle hwynt, fel y gwnaeth Israel i wlâd ei etifeddiaeth yntef, yr hon a roddes yr ARGLWYDD iddynt.)

‡ Heb. *a'i hetifeddasant.*

13 *Yna y dywedais*, Cyfodwch yn awr, a thramwywch rhageoch dros † [k] afon Zared: a ni a aethom dros afon Zared.

‡ Neu, *ddyffryn.*
[k] Num. 21. 12.

14 A'r dyddiau y cerddasom o [l] Gades Barnea, hyd pan ddaethom dros afon Zared, *oedd* onid dwy flynedd deugain, nes darfod holl genhedlaeth y gwŷr o rytel o ganol y gwersyllau, fel y tyngasai 'r ARGLWYDD wrthynt.

[l] Num. 13. 26.

15 Canys llaw 'r ARGLWYDD ydoedd yn eu herbyn hwynt, i'w torri hwynt o ganol y gwersyll hyd oni ddarfuant.

16 ¶ A bu wedi darfod yr holl ryfelwyr, a'i marw o blith y bobloedd,

17 Lefaru o'r ARGLWYDD wrthyf, gan ddywedyd,

18 Tydi heddyw wyt ar fyned trwy dersynau Moab, sef *trwy* Ar.

19 A phan ddelech di gyferbyn a meibion Ammon, na orthrymma hwynt, ac nac ymyrr arnynt; o blegid ni roddaf feddiant o dir meibion Ammon i ti, canys rhoddais ef yn etifeddiaeth [m] i feibion Lot.

[m] Gen. 19. 38.

20 (Yn wlâd cawri hefyd y cyfrifwyd hi: cawri a breswyliasant ynddi o'r blaen: a'r Ammoniaid a'i galwent hwy [n] yn Zamzummiaid:

[n] Gen. 14. 5. *Zuziaid.*

21 Pobl fawr, ac aml, ac uchel fel yr Anaciaid; a'r ARGLWYDD a'i difethodd hwynt o'i blaen hwy, a hwy a ddaethant ar eu hôl hwynt, ac a drigasant yn eu lle hwynt.

[o] Gen. 32. 3.

22 Fel y gwnaeth i feibion Esau [o] y rhai ydynt yn trigo yn Seir, pan ddifethodd efe yr Horiaid o'i blaen, fel y daethant ar eu hôl hwynt, ac y trigasant yn eu lle hwynt, hyd y dydd hwn:

[p] Jos. 13. 3.
[q] Gen. 10. 14.
[r] Num. 21. 13, 16.

23 Felly *am* [p] yr Afiaid y rhai oedd yn trigo yn Haserim, hyd Azza, [q] y Caphtoriaid y rhai a ddaethant allan o Gaphtor a'i difethasant hwy, ac a drigasant yn eu lle hwynt.)

† Heb. *Dechreu, meddiannu hi, a rhyfela yn ei erbyn ef.*

24 ¶ Cyfodwch, cychwynnwch, ac [r] ewch dros afon Arnon: wele, rhoddais yn dy law di Sehon brenin Hesbon yr Amoriad, a'i wlâd ef: † dechrau ei meddiannu hi, a rhyfela yn ei erbyn ef.

25 Y dydd hwn y dechreuaf roddi dy arswyd a'th ofn di ar y bobloedd dan yr holl nefoedd, y rhai a glywant dy enw di a ddychrynant, ac a lesgaant rhagot ti.

26 ¶ A [s] mi a anfonais genhadau o anialwch Cedemoth at Sehon brenin Hesbon 'â geiriau heddwch, gan ddywedyd,

[s] Num. 21. 21, 22. Barn. 11. 19.

27 Gâd i mi fyned trwy dy wlâd di: ar hŷd y brif-ffordd y cerddaf, ni chiliaf i'r tu dehau, nac i'r tu asswy.

[t] Pen. 20. 10.

28 Gwerth fwyd am arian i mi fel y bwytäwyf, a dyro ddwfr am arian i mi fel yr yfwyt; ar fy nhraed yn unig y tramwyaf:

29 [u] Fel y gwnaeth meibion Esau i mi, y rhai fydd yn trigo yn Seir, a'r Moabiaid y rhai fydd yn trigo yn Ar, hyd onid elwyf dros y Iorddonen, i'r wlad y mae 'r ARGLWYDD ein Duw yn ei rhoddi i ni.

[u] Edrych Pen. 23. 3, 4. Barn. 11. 17, 18.

30 Ond ni fynnai Sehon brenin Hesbon ein gollwng heb ei law: o blegid [x] yr ARGLWYDD dy Dduw [y] a galedasai ei ysbryd ef, ac a gadarnhasai ei galon ef, er mwyn ei roddi ef yn dy law di, megis heddyw y *gwelir.*

[x] Jos. 11. 20.
[y] Eccl. 4. 21.

31 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Wele, dechreuais roddi Sehon a'i wlâd o'th flaen di; dechrau feddiannu fel yr etifeddech ei wlâd ef.

32 [z] Yna Sehon a ddaeth allan i'n cyfarfod ni, efe a'i holl bobl, i ryfel *yn* Jahas.

[z] Num. 21. 23.

33 Ond [a] yr ARGLWYDD ein Duw a'i rhoddes ef o'n blaen, ac [b] ni a'i tarawsom ef, a'i feibion, a'i holl bobl.

[a] Pen. 7. 2. a 20. 16.
[b] Pen. 29. 7.

34 Ac a ennillasom ei holl ddinasoedd ef yr amser hwnnw, ac [c] a ddifrodasom bob dinas, yn wŷr, yn wragedd, yn blant; ac ni adawsom un yng weddill.

[c] Lef. 27. 28.

35 Ond y [g] lyfaethasom yr aniseiliaid i ni, ac ysbail y dinasoedd y rhai a ennillasom.

36 [d] O Aroer, yr hon *sydd* ar fin afon Arnon, ac o'r ddinas *sydd* ar yr afon, a hyd at Ilead, ni bu ddinas a'n a ddiangodd rhagom: yr ARGLWYDD ein Duw a roddes y cwbl o'n blaen ni.

[d] Jos. 13. 9.

37 Yn unig ni ddaethoft i dir meibion Ammon, *sef* holl lân afon [e] Jabboc, nac i ddinasoedd y mynydd, nac i'r holl *leoedd* a waharddasai 'r ARGLWYDD ein Duw i ni.

[e] Gen. 32. 22.

PEN. III.

1 Gorchfygu Og brenin Basan. 11 Maint ei wely ef. 12 Rhannu 'r tiroedd hynny rhwng y ddau lwyth a hanner. 23 Gweddi Moses am gael myned i'r wlâd, 26 a rhoddi iddo gennad i'w gweled hi.

Chwefr. 23. 1.

YNa y troisom, ac yr esgynnasom *ar hŷd* ffordd Basan: ac [a] Og brenin Basan a ddaeth allan i'n cyfarfod ni, efe a'i holl bobl, i ryfel i Edrai.

[a] Num. 21. 33, &c. Pen. 29. 7.

2 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Nac ofna ef; o blegid yn dy law di y rhoddaf ef, a'i holl bobl, a'i wlâd: a thi a wnâi iddo fel y gwnaethost i [b] Sehon brenin yr Amoriaid, yr hwn oedd yn trigo yn Hesbon.

[b] Num. 21. 24.

3 Felly 'r ARGLWYDD ein Duw a roddes hefyd yn ein llaw ni [c] Og frenin Basan, a'i holl bobl, ac ni a'i tarawsom ef hyd na adawyd iddo un yng weddill.

[c] Num. 21. 33.

4 Ac a ennillasom ei holl ddinasoedd ef yr amser hwnnw, *fel* nad oedd dinas na's dygasom oddi arnynt: trugain dinas, holl wlâd Argob, brenhiniaeth Og o fewn Basan.

5 Yr holl ddinasoedd hyn *oedd* gedyrn o furoedd uchel, pyrth, a barrau, heb law dinasoedd heb furoedd lawer jawn.

6 A difrodasom hwynt fel y gwnaethom i Sehon

2553. Sehon frenin Hesbon, gan ddifrodi o bob dinas y gwŷr, y gwragedd, a'r plant.

7 Ond yr holl anifeiliaid ac ysbail y dinasoedd a'sglyfaethasom i ni ein hunain.

8 A ni a gymmerasom yr amser hwnnw o law dau frenin yr Amoriaid y wlâd o'r tu ymma i 'r Jorddonen, o afon Arnon hyd fynydd Hermon:

9 (Y Sidoniaid a alwant [d] Hermon yn Sirion, a'r Amoriaid a'i galwant Senir.)

10 Holl ddinasoedd y gwastad, a holl Ilead, a [e] holl Fasan hyd Selca, ac Edrai, dinasoedd brenhiniaeth Og o fewn Basan.

11 O blegid Og brenin Basan yn unig a adawsid o weddill y cawri: wele ei wely ef *oedd* wely haiarn: onid yw hwnnw yn [f] Rabbath meibion Ammon? naw cufydd *oedd* ei hŷd, a phedwar cufydd ei lêd, wrth gufydd gŵr.

12 A'r wlâd hon a berchennogasom ni yr amser hwnnw, o Aroer yr hon *fydd* wrth afon Arnon, a hanner mynydd Gilead, [g] a'i ddinasoedd ef a roddais i'r Reubeniaid ac i'r Gadiaid.

13 A'r gweddill o Ilead, a holl Fasan, *sef* brenhiniaeth Og, a roddais i hanner llwyth Manasseh; *sef* holl wlâd Argob, a holl Fasan, yr hon a elwid Gwlâd y cawri.

14 [h] Jair mâb Manasseh a gymmerth holl wlâd Argob, hyd fro Gessuri, a Maacathi; ac a'i galwodd hwynt ar ei enw ei hun, Basan [i] Hafoth Jair hyd y dydd hwn.

15 [k] Ac i Fachir y rhoddais i Ilead.

16 Ac i'r Reubeniaid, ac i'r Gadiaid, y rhoddais o Ilead hyd afon Arnon, hanner yr afon a'r terfyn, ac hyd yr afon Jabboc, [l] terfyn meibion Ammon:

17 Hefyd y rhôs, a'r Jorddonen, a'r terfyn o [m] Ginnereth hyd fôr y rhôs, *sef* y môr heli, dan ‡ Asdoth Pisgah, tu a'r dwyrain.

18 ¶ Gorchymynnais hefyd i chwi 'r amser hwnnw gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD eich Duw a roddes i chwi y wlâd hon i'w meddiannu: [n] ewch drosodd yn arfog o flaen eich brodyr meibion Israel, pob † rhai pybyr *o honoch*.

19 Yn unig eich gwragedd, a'ch plant, a'ch anifeiliaid, (gwn fôd llawer o anifeiliaid i chwi) a drigant yn eich dinasoedd a roddais i chwi:

20 Hyd pan wnelo 'r ARGLWYDD i'ch brodyr orphwyso fel chwithau, a meddiannu o honynt hwythau y wlâd y mae 'r ARGLWYDD eich Duw yn ei rhoddi iddynt dros y Jorddonen: yna [o] dychwelwch bob un i'w etifeddiaeth a roddais i chwi:

21 ¶ [p] Gorchymynnais hefyd i Josua yr amser hwnnw, gan ddywedyd, Dy lygaid di a welsant yr hyn oll a wnaeth yr ARGLWYDD eich Duw i'r ddau frenin hyn: felly y gwnâ 'r ARGLWYDD i'r holl deyrnasoedd yr ydwyt ti yn myned drosodd atynt.

22 Nac ofnwch hwynt; o blegid yr ARGLWYDD eich Duw, efe a ymladd drosoch chwi.

23 Ac [q] erfyniais ar yr ARGLWYDD yr amser hwnnw, gan ddywedyd,

24 O ARGLWYDD Dduw, tydi a ddechreuaist ddangos i'th [r] as dy fawredd, a'th law gadarn: o blegid [s] pa Dduw *fydd* yn y nefoedd, neu ar y ddaear, yr hwn a weithreda yn ôl dy weithredoedd a'th nerthoedd di?

25 Gâd i mi fyned drosodd attolwg, a gweled y wlâd dda *fydd* dros y Jorddonen, a'r mynydd da hwnnw, a Libanus.

26 Ond yr ARGLWYDD [s] a ddigiasai wrthyf o'ch plegid chwi, ac ni wrandawodd arnaf, ond dywedyd a wnaeth yr ARGLWYDD wrthyf, Digon *yw hynny* i ti, na 'chwanega lefaru wrthyt mwy am y peth hyn.

27 [t] Dôs i fynu i ben ‡ Pisgah, a dyrcha'a dy lygaid tu a'r gorllewin, a'r gogledd, a'r dwyrain, ac edrych arni â'th lygaid: o blegid ni chai di fyned dros y Jorddonen hon.

28 [u] Gorchymmyn hefyd i Josua, a nertha, a chadarnhâ ef: o blegid efe a â drosodd o flaen y bobl ymma, ac efe a ran iddynt yn etifeddiaeth y wlâd, yr hon a welai di.

29 Felly aros a wnaethom yn [x] y dyffryn, gyferbyn a Beth-peor.

PEN. IV.

1 Annog y bobl i ufudd-dod. 41 Moses yn appwyntio 'r tair dinas noadsa, o'r tu hwnnw i'r Jorddonen.

BEllach gan hynny, O Israel, gwrando ar [a] y deddfau, ac ar y barnedigaethau yr *ydwyf* yn eu dysgu i chwi i'w gwneuthur, fel y byddoch byw, ac yr eloch, ac y meddiannoch y wlâd y mae ARGLWYDD Dduw eich tadau 'n ei rhoddi i chwi.

2 [b] Na 'chwanegwch at y gair yr ydwyf yn ei orchymmyn i chwi, ac na leihêwch *ddim* o hono ei, gan gadw gorchymynnion yr ARGLWYDD eich Duw, y rhai *'r wyf fi* yn eu gorchymmyn i chwi.

3 Eich llygaid chwi oedd yn gweled yr hyn a wnaeth yr ARGLWYDD am [c] Faalpeor; o blegid pob gŵr a'r a aeth ar ôl Baal-peor, yr ARGLWYDD dy Dduw a'i difethodd ef o'th blith di.

4 Ond chwi y rhai oeddych yn glynu wrth yr ARGLWYDD eich Duw, byw ydych heddyw oll.

5 Wele dysgais i chwi ddeddfau, a barnedigaethau, fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD fy Nuw i mi: i wneuthur *o honoch* felly, yn y wlâd *yr ydych* ar fyned i mewn iddi i'w meddiannu.

6 Cedwch gan hynny, a gwnêwch *hwynt*: o blegid hyn *yw* [d] eich doethineb, a'ch dyall chwi, ynglŵg y bobloedd, y rhai a glywant yr holl ddeddfau hyn, ac a ddywedant, Yn ddïau pobl ddoeth, a dyallus, *yw* 'r genedl fawr hon.

7 O blegid [e] pa genedl *mor* fawr, yr hon *y mae* [f] Duw iddi yn nesâu atti, fel yr ARGLWYDD ein Duw ni, ym mhob *dim* a'r y galwom arno?

8 A pha genedl *mor* fawr, yr hon [v] *mae* iddi ddeddfau, a barnedigaethau cyfiawn, megis yr holl gyfraith hon yr ydwyf fi yn ei rhoddi heddyw ger eich bron chwi?

9 Ond gochel arnat, a chadw dy enaid yn ddyfal, rhag anghofio o honot y pethau a welodd dy lygaid, a chilio o honynt allan o'th galon di holl ddyddiau dy einioes: ond [g] hysbysa hwynt i'th feibion, ac i feibion dy feibion:

10 *Sef* [h] y dydd y sefaist ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw yn Horeb, pan ddywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Cynnull i mi 'r bobl, fel y gwnelwyf iddynt glywed fy ngeiriau, y rhai a ddysgant i'm hofni i, yr holl ddyddiau y byddont fyw ar y ddaear, ac y dysgont *hwynt* i'w meibion.

11 A nesasoch, a safasoch dan y mynydd, a'r [i] mynydd oedd yn llosgi gan dân, hyd † entrych awyr, yn dywyllwch, a chwmmwl, a thywyllwch dudew.

12 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrthych o

[s] Num. 20. 12. a 27. 14. Pen. 1. 37. a 31. 2. a 32. 51, 52. a 34. 4. Psal. 106. 32.

[t] Num. 27. 12. ‡ Neu, *y bryn*.

[u] Num. 27. 18.

[x] Pen. 34. 6. Sul 3 ar ôl y Pasg, B. Chwefr. 23. P.

[a] Lef. 19. 37. a 20. 8. a 22. 31.

[b] Pen. 12. 32. Jos. 1. 7. Diar. 30. 6. Preg. 12. 14. Dad. 22. 18, 19.

[c] Num. 25. 4, &c. Jos. 22. 17.

[d] Job 28. 28. Psal. 111. 10. Diar. 1. 7.

[e] 2 Sam. 7. 23.

[f] Psal. 46. 1. a 145. 18. a 148. 14. Esay 55. 6.

[g] Gen. 18. 19. Pen. 6. 7. a 11. 19. Psal. 78. 5, 6.

[h] Ecsod. 19. 9, 16. a 20. 18. Heb. 12. 18

[i] Ecsod. 19. 18. † Heb. *galon y nefoedd*.

2553.

ganol y tân; *a* chwi a glywſoch lais y geiriau, ac nid oeddych yn gweled llun *dim* ond llais.

13 Ac eſe a ſynegodd i chwi ei gyfammod a orchymynnodd eſe i chwi i'w wneuthur, *ſef* [k] y dengair; ac [l] a'i ſgrifennodd hwynt ar ddwy lech faen.

14 ¶ A'r [m] ARGLWYDD a orchymynnodd i mi [n] amſer hwnnw ddyſgu i chwi ddeddfau, a barnedigaethau, i wneuthur o honoch hwynt yn y wlâd yr ydych chwi yn myned iddi i'w meddiannu.

15 Gwiliwch gan hynny yn ddyſal ar eich eneidiau, (o blegid ni welſoch ddim llun yn y dydd y llefarodd yr ARGLWYDD wrthych yn Horeb, o ganol y tân.)

16 Rhag ymlygru o honoch, a [n] gwneuthur i chwi ddelw gerfiedig, cyffelybrwydd un ddelw, llun gwrryw neu fenyw,

17 Llun un anifail a'r *ſyda* ar y ddaear, llun un aderyn aſgellog a eheda yn yr awyr,

18 Llun [o] un ymluſgiad ar y ddaear, llun un pyſgodyn a'r *y ſyda* yn y dyfroedd dan y ddaear;

19 Hefyd rhag [p] dyrchafu o honot dy lygaid tu a'r nefoedd, a gweled yr haul, a'r lleuad, a'r ſêr, *ſef* [q] holl lu y nefoedd, a'th yrru di i ymgrymmu iddynt, a gwaſanaethu o honot hwynt, y rhai a rannodd yr ARGLWYDD dy Dduw i'r holl bobloedd dan yr holl nefoedd.

20 Ond yr ARGLWYDD a'ch cymmerodd chwi, ac [r] a'ch dug chwi allan o'r pair haiarn, o'r Aipht, [s] i fod iddo ef yn bobl, yn etifeddiaeth, fel y *gwelir* y dydd hwn.

21 A'r [t] ARGLWYDD a ddigiodd wrthyf am eich geiriau chwi, ac a dyngodd nad awn i dros y Jorddonen, ac na chawn fyned i mewn i'r wlâd dda, yr hon y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei rhoddi i ti yn etifeddiaeth.

22 Oblegid [u] byddaf farw yn y wlâd hon, ni châf fi fyned dros y Jorddonen: ond chwychwi a ewch drosodd, ac a feddiennwch y wlâd dda honno.

23 Ymgedwch arnoch rhag anghofio cyfammod yr ARGLWYDD eich Duw, yr hwn a ammododd efe â chwi, a gwneuthur o honoch i chwi ddelw gerfiedig, llun dim oll [x] a waharddodd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti.

24 Oblegid [y] yr ARGLWYDD dy Dduw ſydd dân yſſol, *a* Duw [z] eiddigus.

25 ¶ Pan genhedlych feibion, ac wyrion, a hir-drigo o honoch yn y wlâd, ac ymlygru o honoch, a gwneuthur o honoch ddelw gerfiedig, llûn dim, a gwneuthur drygioni yngolwg yr ARGLWYDD dy Dduw i'w ddigio ef;

26 [a] Galw 'r ydwyf yn dyſtion yn eich erbyn chwi heddyw y nefoedd a'r ddaear, gan ddarfod y derfydd am danoch yn fuan oddi ar y tîr yr ydych yn myned dros y Jorddonen iddo i'w feddiannu; nid eſtynnwch ddyddiau ynddo, ond gan ddifetha i'ch difethir.

27 A'r ARGLWYDD [b] a'ch gwaſgara chwi ymhlith y bobloedd, a chwi a adewir yn ddynion anaml ym myſg y cenhedloedd, y rhai y dwg yr ARGLWYDD chwi atynt.

28 Ac [c] yno y gwaſanaethwch dduwiau o waith dwylaw dŷn, *ſef* pren, a maen, [d] y rhai ni welant, ac ni chlywant, ac ni fwytânt, ac ni aroglant.

29 [e] O's oddi yno y ceiſi yr ARGLWYDD dy Dduw, ti a'i cai ef, o's ceiſi ef â'th holl galon, ac â'th holl enaid.

30 Pan gyfyngo arnat, a † digwyddo 'r holl bethau hyn i ti, yn y dyddiau diweddaf, o's dychweli at yr ARGLWYDD dy Dduw, a gwrando ar ei lais ef;

31 (O herwydd yr ARGLWYDD dy Dduw *ſyda* Dduw trugarog) ni edy efe di, ac ni'th ddifetha, ac nid anghofia gyfammod dy dadau, yr hwn a dyngodd efe wrthynt.

32 Canys ymofyn yn awr am y dyddiau gynt, a fu o'th flaen di, o'r dydd y creodd Duw ddŷn ar y ddaear, ac [f] o'r *naill* gwrr i'r nefoedd hyd y cwrr *arall* i'r nefoedd, a fu megis y mawrbeth hwn? neu a glybuwyd ei gyffelyb ef?

33 § A glybu pobl lais Duw yn llefaru o ganol y tân fel y clywaiſt ti a byw?

34 A brofodd *un* Duw ddyfod i gymeryd iddo genedl o ganol cenedl, [h] trwy brofedigaethau, trwy arwyddion, a thrwy ryfeddodau, a thrwy ryfel, a thrwy law gadarn, a thrwy fraich eſtynnedig, a thrwy ofn mawr, fel yr hyn oll a wnaeth yr ARGLWYDD eich Duw eroch chwi yn yr Aipht yngwydd dy lygaid?

35 Gwnaethpwyd i ti weled *hynny* i wybod mai 'r ARGLWYDD ſydd Dduw, [i] nad oes neb arall ond eſe.

36 [k] O'r nefoedd y parodd i ti glywed ei lais, i'th hyfforddi di; ac ar y ddaear y parodd i ti weled ei dân mawr, a thi a glywaiſt o ganol y tân ei eiriau ef.

37 Ac o achos iddo garu dy dadau, am hynny y dewiſodd efe eu hâd hwynt ar eu hôl; ac [l] a'th ddug di o'i flaen, â'i fawr allu, allan o'r Aipht:

38 I yrru cenhedloedd mwy a chryfach nâ thi, ymmaith o'th flaen di, i'th ddwyn di i mewn, i roddi i ti eu gwlâd hwynt yn etifeddiaeth, fel heddyw.

39 Gwybydd gan hynny heddyw, ac yſtyria yn dy galon, mai 'r [m] ARGLWYDD ſydd Dduw yn y nefoedd oddi arnodd, ac ar y ddaear oddi tanodd, *ac* nid neb arall.

40 Cadw dithau ei ddeddfau eſ, a'i orchymynnion, y rhai *yr ydwyf* yn eu gorchymmyn i ti heddyw, fel y byddo yn dda i ti, ac i'th feibion ar dy ôl di, fel yr eſtynnech ddyddiau ar y ddaear, yr hon y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw'n ei rhoddi i ti byth.

41 ¶ Yna Moſes [n] a neillduodd dair dinas o'r tu ymma i'r Jorddonen, tua chodiad haul;

42 [o] I gael o'r llofrudd ffoi yno, yr hwn a laddai ei gymmydog yn amryfus, ac eſe heb ei gaſâu o'r blaen; fel y gallai ffoi i un o'r dinaſoedd hynny, a byw:

43 *Sef* [p] Bezer yn yr anialwch, yng waſtadtir y Reubeniaid; a Ramoth yng Ngilead y Gadiaid; a Golan o fewn Baſan y Manaſſiaid.

44 ¶ A dymma 'r gyfraith a oſododd Moſes o flaen meibion Iſrael:

45 Dymma 'r tyſtiolaethau, a'r deddfau, a'r barnedigaethau, a leſarodd Moſes wrth feibion Iſrael, gwedi eu dyfod allan o'r Aipht;

46 Tu ymma i'r Jorddonen, [q] yn y dyffryn, ar gyfer Beth-peor, yngwlâd Sehon brenin yr Amoriaid, yr hwn oedd yn trigo yn Hesbon, yr hwn [r] a darawſai Moſes, a Mebion Iſrael, wedi eu dyfod allan o'r Aipht:

47 Ac a berchennogaſant ei wlâd ef, a gwlâd [s] Og brenin Baſan, dau o frenhinoedd yr Amoriaid, y rhai *oedd* tu ymma i'r Jorddonen, tu a chodiad haul;

2553.

† Heb. *a chael o'r holl bethau hyn di.*

‡ Heb. *hon.*

Sul. ol y P. Chw. 25.

† H. s'w. a Ec. 19. 5. b Ec. Mar. 17. Heb. c Ecl. 19. 9.

d Ecl. 19. 1. 20. 1. e Ecl. 20. 2. Lef. Pſal 8. 10. † Hel. gweiſ.

f Jer. 18.

g Lef. 12. Mar. 5. 33.

Ecſod. 3. 13. 3. 2. Zecc. 12. Gen. Heb. 4. 4.

Lef. 1. 5. Pen. 27. 16. Eph. 6. 2. 2. Col. 3. 20.

Ecſod. 34. 28. i Ecſod. 24. 12. m Ecſod. 21. 1.

n Ecſod. 20. 4, 5.

o Rhuſ. 1. 23.

p Pen. 17. 3. Job 31. 26. q Gen. 2. 1.

r 1 Bren. 8. 51. Jer. 11. 4. s Ecſod. 19. 5. t Num. 20. 12. Pen. 1. 37. u Edrych 2 Pedr 1. 13, 14, 15. x Ecſod. 20. 4, 5. y Pen. 9. 3. Eſay. 33. 14. Heb. 12. 29. z Ecſod. 20. 5. Eſay 42. 8. a Eſay 1. 2. Mic. 6. 2. b Lef. 26. 33. Pen. 28. 62. Neh. 1. 8. Pen. 28. 64. Jer. 16. 13. d Pſ. 115. 4, 5. a 135. 15. Eſay 44. 9. a 46. 7. e Lef. 26. 39. Pen. 30. 1. 2 Cron. 15. 4. Neh. 1. 9.

f Mat. 24. 31.

g Ecſod. 24. 11. a 33. 20. h Pen. 7. 19. a 29. 3.

i Pen. 32. 39. Eſay 45. 5, 18, 22. Marc 12. 29, 32. k Ecſod. 19. 9, 19. a 20. 18, 22. a 24. 16. Heb. 12. 18. l Ecſod. 13. 3, 9, 14. m Joſ. 2. 11.

n Num. 35. 6, 14. o Pen. 19. 4.

p Joſ. 20. 8.

q Pen. 3. 29.

r Num. 21. 24. Pen. 1. 4.

s Num. 21. 23. Pen. 3.

48 O Aroer, yr hon *eedd* ar lan afon Arnon, hyd tynydd Sïon, hwn yw [t] Hermon:

49 A'r holl rôs tu hwnt i'r Jorddonen tu a'r dwyrain, a hyd at ſôr y rhôs dan [u] ‡ Aſdoth Piſgah.

PEN. V.

1 Y *Cyfammod yn Horeb.* 6 Y *deg gorchymmyn,* 22 *Moſes ar ddeiſyfiad y bobl yn derbyn y gyfraithgan Ddauw.*

A Moſes a alwodd holl Iſrael, ac a ddywedodd wrthynt, Clyw, O Iſrael, y deddfau a'r barnedigaethau yr ydwyf yn eu llefaru lle y clywoch heddyw; fel y byddo i chwi eu dyſgu, a'i cadw, † a'i gwneuthur.

2 [a] Yr ARGLWYDD ein Duw a wnaeth gyfammod â ni yn Horeb.

3 [b] Nid â'n tadau ni y gwnaeth yr ARGLWYDD y cyfammod hwn, ond â nyni: nyni y rhai ydym yn fyw bob un ymma heddyw.

4 [c] Wyneb yn wyneb yr ymddiddanodd yr ARGLWYDD â chwi yn y mynydd, o ganol y tân,

5 (Myfi oeddwn yr amſer hwnnw yn ſefyll rhwng yr ARGLWYDD a chwi, i fynegi i chwi air yr ARGLWYDD: canys [d] ofni a wnaethoch rhag y tân, ac nid eigynnech i'r mynydd) gan ddywedyd,

6 ¶ [e] Yr ARGLWYDD dy Dduw *ydwyf* ſi, yr hwn a'th ddug allan o dîr yr Aipht, o dŷ y † caethiwed.

7 Na ſydded i ti dduwiau eraill ger ſy mron i.

8 Na wnâ it' ddelw gerfiedig, *na* llun dim a'r y *ſydd* yn y netoedd oddi uchod, nac a'r y *ſydd* yn y ddaear oddi iſod, nac a'r y *ſydd* yn y dyfroedd oddi tan y ddaear.

9 Nac ymgrymma iddynt, ac na waſanaetha hwynt, o blegid myfi'r ARGLWYDD dy Dduw *ydwyf* Dduw eiddigus, [f] yn ymweled ag anwiredd y tadau ar y plant, hyd y drydedd a'r bedwaredd *genhedlaeth* o'r rhai a'm caſânt,

10 [g] Ac yn gwneuthur trugaredd i filoedd o'r rhai a'm carant, ac a gadwant ſy ngorchymynnion.

11 [h] Na chymmer enw'r ARGLWYDD dy Dduw yn oſer; canys nid dieuog gan yr ARGLWYDD yr hwn a gymmero ei enw ef yn oſer.

12 Cadw 'r dydd Sabboth i'w ſancteiddio ef, fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD dy Dduw it'.

13 [i] Chwe diwrnod y gweithi, ac y gwnai dy holl waith:

14 Ond y ſeithfed dydd yw [k] Sabboth yr ARGLWYDD dy Dduw; na wnâ *ynddo* ddim gwaith, tydi, na'th fâb, na'th ferch, na'th wâs, na'th forwyn, na'th ŷch, na'th aſyn, nac yr un o'th aniſeiliaid, na'th ddieithrddyn, yr hwn *ſyddo* o fewn dy byrth: fel y gorphwyſo dy wâs, a'th forwyn, fel ti dy hun.

15 A chofia mai gwâs a fuoſt ti yngwlâd yr Aipht, a'th ddwyn o'r ARGLWYDD dy Dduw allan oddi yno â llaw gadarn, ac â braich eſtynnedig: am hynny y gorchymynodd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti gadw dydd y Sabboth.

16 ¶ [l] Anrhydedda dy dâd, a'th ſam, fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti: fel yr eſtynner dy ddyddiau, ac fel y byddo yn dda i ti ar y ddaear, yr hon y mae'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei rhoddi i ti.

17 [m] Na lâdd.

18 [n] Ac na wnâ odineb.

19 [o] Ac na ledrata.

20 Ac na ddwg gam dyſtiolaeth yn erbyn dy gymmydog.

21 Ac [p] na chwennych wraig dy gymmydog, ac na chwennych dŷ dy gymmydog, na'i faes, na'i wâs, na'i forwyn, na'i ŷch, na'i aſyn, na dim a'r y *ſydd* eiddo dy gymmydog.

22 ¶ Y geiriau hyn a lefarodd yr ARGLWYDD wrth eich holl gynnulleidfa yn y mynydd, o ganol y tân, y cwmmwl, a'r tywyllwch, â llais uchel; ac ni 'chwanegodd *ddim:* ond [q] 'ſgrifennodd hwynt ar ddwy lêch o gerrig, ac a'i rhoddes attaf ſi.

23 [r] A darfu wedi clywed o honoch y llais o ganol y tywyllwch (a'r mynydd yn lloſgi gan dân;) yna neſaſoch attaf, *ſef* holl bennaethiaid eich llwythau, a'ch henuriaid chwi,

24 Ac a ddywedaſoch, Wele 'r ARGLWYDD ein Duw a ddangoſodd i ni ei ogoniant a'i fawredd, [s] a'i lais ef a glywſom ni o ganol y tân: heddyw y gwelſom leſaru o Dduw wrth ddŷn, [t] a byw o hono.

25 Weithian gan hynny pa ham y byddwn feirw? o blegid y tân mawr hwn a'n difa ni: canys o's ni a 'chwanegwn glywed llais yr ARGLWYDD ein Duw mwyach, marw a wnawn.

26 O blegid pa gnawd oll *ſydd*, yr hwn a glybu lais y Duw byw yn llefaru o ganol y tân, fel nyni, ac a fu fyw?

27 Neſâ di, a chlyw 'r hyn oll a ddywed yr ARGLWYDD ein Duw; a [u] llefara di wrthym ni yr hyn oll a leſaro 'r ARGLWYDD ein Duw wrthyt ti: a nyni a wrandâwn ac a wnâwn *hynny.*

28 A'r ARGLWYDD a glybu lais eich geiriau chwi, pan leſaraſoch wrthyf, a dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Clywais lais geiriau 'r bobl hyn, y rhai a leſaraſant wrthyt, [x] da y dywedaſant yr hyn oll a ddywedaſant.

29 [y] Oh na byddai gyſfryw gâlon ynddynt i'm hofni i, ac i gadw fy holl orchymynnion bob amſer, fel y byddai da iddynt ac i'w plant yn dragywyddol.

30 Dôs, dywed wrthynt, Dychwelwch i'ch pebyll.

31 Ond ſaf di ymma gyd â myfi, a mi a ddywedaf wrthyt yr holl orchymynnion, a'r deddfau, a'r barnedigaethau a ddyſgi di iddynt, ac a wnânt hwythau, yn y wlâd yr wyf fi ar ei rhoddi iddynt i'w pherchennogi.

32 Edrychwch gan hynny am wneuthur fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD eich Duw i chwi: [z] na chiliwch i'r tu dehau nac i'r tu aſſiwy.

33 Cerddwch yn yr holl ffyrdd a orchymynnod yr ARGLWYDD eich Duw i chwi, fel y byddoch fyw, ac y byddo yn dda i chwi, ac yr eſtynnoch ddyddiau yn y wlâd, yr hon a feddiennwch.

PEN. VI.

1 *Diwedd y gyfraith yw ufudd-dod.* 3 *Annog i ufuddhâu.*

A dymma 'r gorchymynnion, y deddfau, a'r barnedigaethau a orchymynnodd yr ARGLWYDD eich Duw eu dyſgu i chwi, *fel* y gwneloch hwynt yn y wlâd yr ydych † yn myned iddi i'w meddiannu:

2553.
[r] Pen. 3. 9. Pſ. 133. 3.
[u] Pen. 3. 17.
‡ *Ffynhonnau.*
Sul 3 ar ôl y Paſg. P. Chwefr. 25. B.
† Heb. y w.
[a] Ecſod. 19. 5.
[b] Edrych Mar. 13. 17. Heb. 8. 9.
[c] Ecſod. 19. 9, 10.
[d] Ecſod. 19. 16. a 20. 18.
[e] Ecſod. 20. 2, &c. Lef. 26. 1. Pſal 81. 10.
† Heb. *gweiſion.*
[f] Ecſod. 34. 7.
[g] Jer. 32. 18.
[h] Lef. 19. 12. Mar. 5. 33.
Ecſod. 23. 13. 35. 2. Exec. 20. 12.
[i] Gen. 2. 2. Heb. 4. 4.
[k] Pen. 5. 29.
[l] Lef. 19. 3. Pen. 27. 16. Eph. 6. 2, 3. Col. 3. 20.
2553.
[m] Mar. 5. 21.
[n] Luc 18. 20.
[o] Rhuſ. 13. 9.
[p] Rhuſ. 7. 7.
[q] Ecſod. 24. 12.
[r] Ecſod. 20. 19.
[s] Ecſod. 19. 19.
[t] Pen. 4. 33. Barn. 13. 22.
[u] Ecſod. 20. 19. Heb. 12. 19.
[x] Pen. 18. 17.
[y] Pen. 32. 29. Pſal. 81. 13. Eſay 48. 18. Mat. 23. 37.
[z] Joſ. 1. 7.
Sul 4 ar ôl y Paſg. B. Chwefr. 25. P.
† Heb. *yn myned troſodd.*

2553.

2 Fel yr othech yr ARGLWYDD dy Dduw, gan gadw ei holl ddeddfau, a'i orchymynnion ef, y rhai yr wyf fi yn eu gorchymmyn i ti; ti, a'th fâb, a mâb dy fâb, holl ddyddiau dy einioes; ac fel yr estynner dy ddyddiau.

3 ¶ Clyw gan hynny, O Israel, ac edrych am eu gwneuthur *hwynt*, fel y byddo yn ddaionus i ti, ac fel y cynnyddoch yn ddirfawr, fel yr addawodd ARGLWYDD Dduw dy dadau i ti, mewn [a] gwlâd yn lliferio o laeth a mêl.

4 [b] Clyw, O Israel, yr ARGLWYDD ein Duw ni *sydd* un ARGLWYDD.

5 [c] Car di gan hynny 'r ARGLWYDD dy Dduw â'th holl galon, ac a'th holl enaid, ac a'th holl nerth.

6 A [d] bydded y geiriau hyn yr ydwyf yn eu gorchymmyn i ti heddyw yn dy galon.

7 A [e] † hysbysa hwynt i'th blant, a chrybwyll am danynt pan eisteddych yn dy dŷ, a phan gerddych ar y ffordd, a phan orweddych *i lawr*, a phan gyfodych *i fyny*.

8 A [f] rhwym hwynt yn arwydd ar dy law, byddant yn rhactalau rhwng dy lygaid.

9 [g] Ysgrifenna hwynt hefyd ar byst dy dŷ, ac ar dy byrth.

10 Ac fe a dderfydd, wedi i'r ARGLWYDD dy Dduw dy ddwyn di i'r wlâd (yr hon y tyngodd efe wrth dy dadau, wrth Abraham, wrth Isaac, ac wrth Jacob, ar ei rhoddi i ti) i ddinasoedd mawrion a thêg, [h] y rhai nid adeiledaist.

11 A thai llawnion o bob daioni, y rhai ni's llenwaist, a phydewau cloddiedig, y rhai ni's cloddiaist, i winllannoedd, ac olifwyddlannau, y rhai ni's plennaist, [i] wedi it' fwyta a'th ddigoni:

12 Yna cadw arnat, rhag anghofio o honot yr ARGLWYDD, yr hwn a'th ddug allan o wlâd yr Aipht, o dŷ 'r † caethiwed.

13 Yr ARGLWYDD dy Dduw [k] a ofni, ac ef a wasanaethi, ac i'w enw ef [l] y tyngi.

14 Na cherddwch ar ôl duwiau dieithr, o dduwiau 'r bobloedd *sydd* o'ch amgylch chwi:

15 (Oblegid Duw eiddigus yw 'r ARGLWYDD dy Dduw yn dy fysg di) rhag i lid yr ARGLWYDD dy Dduw ennyn yn dy erbyn, a'th ddifetha di oddi ar wyneb y ddaear.

16 ¶ [m] Na themtiwch yr ARGLWYDD eich Duw, [n] fel y temtiasoch *ef* ym Massah.

17 Gan gadw cedwch orchymynnion yr ARGLWYDD eich Duw, a'i dystiolaethau, a'i ddeddfau, y rhai a orchymynnodd efe i ti.

18 A gwnâ 'r hyn *sydd* uniawn a daionus yngolwg yr ARGLWYDD; fel y byddo da i ti, a mynedd o honot i mewn, a pherchennogi 'r wlâd dda, yr hon trwy lw a addawodd yr ARGLWYDD i'th dadau di;

19 [o] Gan yrru ymmaith dy holl elynion o'th flaen, fel y llefarodd yr ARGLWYDD.

20 Pan ofynno dy fâb i ti † wêdi hyn, gan ddywedyd, Beth *yw* 'r tystiolaethau, a'r deddfau, a'r barnedigaethau, a orchymynnodd yr ARGLWYDD ein Duw i chwi?

21 Yna dywed wrth dy fâb, Ni a fuom gaethweision i Pharao yn yr Aipht; a'r ARGLWYDD a'n dug ni allan o'r Aipht [p] â llaw gadarn.

22 Rhoddes yr ARGLWYDD hefyd arwyddion, a rhyfeddodau mawrion a niweidiol ar yr Aipht, ar Pharao a'i holl dŷ, yn ein golwg ni.

23 Ac a'n dug ni allan oddi yno fel y dygai efe nyni i mewn, i roddi i ni y wlâd, yr hon trwy lw a addawsai efe i'n tadau ni.

24 A'r ARGLWYDD a orchymynnodd i ni wneuthur yr holl ddeddfau hyn, i ofni 'r ARGLWYDD ein Duw er daioni i ni 'r holl ddyddiau, fel y cadwai efe nyni yn fyw, megis y *mae* y dydd hwn.

25 A [q] chyfiawnder a fydd i ni, o's ymgadwn i wneuthur y gorchymynnion hyn oll, o flaen yr ARGLWYDD ein Duw, fel y gorchymynnodd efe i ni.

PEN. VII.

1 *Gwahardd pob cyfeillach â'r Cenhedloedd,* 4 *rhag ofn delwaddoliaeth,* 6 *o ran sancteiddrwydd y bobl,* 9 *o ran naturiaeth Duw yn ei drugaredd a'i gyfiawnder,* 17 *o ran ffydd yw 'r oruwchafiaeth a ryda Duw arnynt.*

PAn i'th ddygo yr [a] ARGLWYDD dy Dduw i mewn i'r wlâd *yr ydwyt* ti yn myned iddi i'w meddiannu, a gyrru o honot ymmaith genhedloedd lawer o'th flaen di, [b] yr Hethiaid, a'r Girgasiaid, a'r Amoriaid, a'r Canaaneaid, a'r Pheréziaid, a'r Hefiaid, a'r Jebusiaid, saith o genhedloedd lliosocach a chryfach na thydi;

2 A rhoddi o'r ARGLWYDD dy Dduw hwynt o'th flaen di, a tharo o honot ti hwynt: [c] gan ddifrodi difroda hwynt; [d] na wnâ gyfammod â hwynt, ac na thrugarhâ wrthynt.

3 [e] Nac ymgyfathracha 'chwaith â hwynt, na ddôd dy ferch i'w fâb ef, ac na chymmer ei ferch ef i'th fâb dithau.

4 Canys efe a dry dy fâb di oddi ar fy ôl i, fel y gwasanaethont dduwiau dieithr: felly yr ennyn llid yr ARGLWYDD i'ch erbyn chwi, ac a'th ddifetha di yn ebrwydd.

5 Ond fel hyn y gwnewch iddynt; [f] dinystriwch eu hallorau, a thorrwch eu colofnau hwynt, cwympwch hefyd eu llwynau, a lloſgwch eu delwau cerfiedig hwy yn y tân.

6 [g] Canys pobl Sanctaidd *ydwyt* ti i'r ARGLWYDD dy Dduw: [h] yr ARGLWYDD dy Dduw a'th ddewisodd di i fod yn bobl unig iddo ei hun, o'r holl bobloedd ſydd ar wyneb y ddaear.

7 Nid am eich bod yn lliosocach nâ 'r holl bobloedd yr hoffodd yr ARGLWYDD chwi, ac i'ch dewisodd: o herwydd yr oeddych chwi yn anamlaf o'r holl bobloedd:

8 Ond [i] o herwydd caru o'r ARGLWYDD chwi, ac er mwyn cadw o hono ei y llw a dyngodd efe wrth eich tadau, y dug yr ARGLWYDD chwi allan â llaw gadarn, ac a'ch gwaredodd o dŷ 'r caethiwed, o law Pharao brenin yr Aipht.

9 Gwybydd gan hynny mai 'r ARGLWYDD dy Dduw, ſydd Dduw, *ſef* y Duw [k] ffyddlon [l] yn cadw cyſammod a thrugaredd â'r rhai a'i carant ef ac a gadwant ei orchymynnion, hyd fil o genhedlaethau:

10 Ac [m] yn talu 'r pwyth i'w gâs yn ei wyneb, gan ei ddifetha ef: nid oeda efe i'w gâs; yn ei wyneb y tâl efe iddo.

11 Cadw gan hynny y gorchymynnion, a'r deddfau, a'r barnedigaethau, y rhai yr ydwyf fi yn eu gorchymmyn i ti heddyw i'w gwneuthur.

12 ¶ A [n] bydd, o achos gwrando o honoch ar y barnedigaethau hyn, a'i cadw, a'i gwneuthur hwynt; y cedwir ARGLWYDD dy

2553.

[q] Rhuſ. 10. 5.

P E N. VII.

Sul 4 ar ôl y Paſg. P. Chweſr. 26. B.

[a] Pen. 31. 3.
[b] Gen. 15. 19.
[c] Lef. 27. 21, 28. Num. 33. 52. Joſ. 6.
[d] Eſod. 23. 32. a 34. 12, 15.
[e] Eſod. 34. 16. Edrych Pen. 20. 10. Joſ. 2. 14. a 9. 18. Barn. 1. 24. Mat. 1. 5.
[f] Bren. 11. 2. Eſod. 23. 24.
[g] Pen. 14. 2. a 26. 19.
[h] Eſod. 19. 5. Amos 3. 2. 1 Pedr 2. 9.
[i] Pen. 10. 15.
[k] Eſay 49. 7. 1 Cor. 1. 9. a 10. 13. 2 Cor. 1. 18. 1 Theſ. 5. 24. 2 Theſ. 3. 3. 2 Tim. 2 13. Heb. 11. 11.
[l] Joan 1. 9. Eſod. 20. 6.
[m] Nah. 1. 2.
[n] Lef. 26. 3. Pen. 28.

2553. dy Dduw â thi y cyſammod, a'r drugaredd, a addawodd efe trwy dy dadau di:

13 Ac a'th gâr, ac a'th fendithia, ac a'th amlhâ di, ac a fendiga ffrwyth dy fru, a ffrwyth dy dir di, dy ŷd, a'th olew, *a* chynnydd dy wartheg, a diadellau dy ddefaid, yn y tir y tyngodd efe wrth dy dadau, ar ei roddi i ti.

14 Bendigedig fyddi uwch law 'r holl bobloedd: [o] ni bydd yn dy blith di un gwrryw nac un fenyw yn anffrwythlon, nac ym mhlith dy anifeiliaid di.

15 Heſyd yr ARGLWYDD a dyn oddi wrthyt ti bob gwendid, ac ni eſyd arnat ti 'r un o [p] gleſydau drwg yr Aipht, y rhai a adwaenoſt: ond ar dy holl gaſeion di y rhydd efe hwynt.

16 Difetha gan hynny yr holl bobloedd y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn eu rhoddi i ti: nac arbeded dy lygad hwynt, ac na waſanaetha eu duwiau hwynt, o blegid [q] magl i ti *a fyddai* hynny.

17 O's dywedi yn dy galon, Llioſoccach yw 'r cenhedloedd hyn nâ myfi, pa ddelw y gallaf eu gyrru hwynt ymmaith?

18 Nac ofna rhagddynt; gan gofio cofia 'r hyn a wnaeth yr ARGLWYDD dy Dduw i Pharao, ac i'r holl Aipht;

19 [r] Y profedigaethau mawrion, y rhai a welodd dy lygaid, a'r arwyddion, a'r rhyfeddodau, a'r llaw gadarn, a'r braich eſtynnedig, â'r rhai i'th ddug yr ARGLWYDD dy Dduw allan: felly y gwnâ 'r ARGLWYDD dy Dduw i'r holl bobloedd yr wyt ti yn eu hofni.

20 [s] A'r ARGLWYDD dy Dduw heſyd a ddenſyn gacewn yn eu plith hwynt, hyd oni ddarfyddo am y rhai gweddill, a'r rhai a ymguddiant rhagot ti.

21 Nac ofna rhagddynt; o blegid yr ARGLWYDD dy Dduw *ſydd* yn dy ganol di, yn Dduw mawr, ac ofnadwy.

22 A'r ARGLWYDD dy Dduw a † yrr ymmaith y cenhedloedd hynny o'th flaen di, *bob* ychydig *ac* ychydig: ni elli eu diſetha hwynt ar unwaith, rhag myned o ſwyſtfilod y maes yn amlach nâ thydi.

23 Ond yr ARGLWYDD dy Dduw a'i rhydd hwynt o'th flaen di, ac a'i cyſtuddia hwynt â chyſtudd dirfawr, nes eu diſetha hwynt.

24 Ac [t] a rydd eu brenhinoedd hwynt yn dy law di, a thi a ddifethi eu henw hwynt oddi tan y neſoedd; ni ſaif gŵr yn dy wyneb di, nes difetha o honot ti hwynt.

25 [u] Lloſg ddelwau cerfiedig eu duwiau hwynt yn tân; [x] na chwennych na'r arian na'r aur *a fyddo* amynt, i'w cymmeryd i ti, rhag dy [y] ſaglu ag ef: o blegid ffieidd-dra i'r ARGLWYDD dy Dduw *ydyw*.

26 Na ddwg dithau ffieidd-dra i'th dŷ, fel y byddech yſgymmunbeth megis ynte: gan ddirmygu dirmyga ef, a chan ffieiddio ffieiddia ef; [z] o blegid yſgymmunbeth yw efe.

PEN. VIII.

1 *Annog i ufudd-dod, o ran ymgeledd Duw iddynt hwy.*

EDrychwch am wneuthur pob gorchymmyn yr wyf fi yn ei orchymmyn it' heddyw, fel y byddoch fyw, ac y cynnyddoch, ac yr eloch i mewn, ac y meddiannoch y wlâd a addawodd yr ARGLWYDD wrth eich tadau trwy lw.

2 A chofia 'r holl ffordd yr arweiniodd yr ARGLWYDD dy Dduw di ynddi y deugain mlynedd hyn, trwy 'r anialwch, er mwyn dy gyſtuddio di, [a] gan dy brofi, i wybod yr hyn *oedd* yn dy galon, a gedwit ti ei orchymmynion ei, ai na'*s ceawit*.

3 Ac efe a'th ddaroſtyngodd, ac [b] a oddefodd it' newynu, ac a'th [c] fwydodd â Manna, yr hwn nid adwaenit, ac nid adwaenai dy dadau; fel y gwnai efe it' wybod [d] nad trwy fara yn unig y bydd byw dŷn, ond trwy bob *gair* a'r ſydd yn dyfod allan o enau 'r ARGLWYDD y bydd byw dŷn.

4 [e] Dy ddillad ni heneiddiodd am danat, a'th droed ni chwyddodd, y deugain mlynedd hyn.

5 [f] Cydnebydd dithau yn dy galon, *fod* yr ARGLWYDD dy Dduw yn dy ddyſgu di, fel y dyſg gŵr ei fâb ei hun.

6 A chadw orchymmynion yr ARGLWYDD dy Dduw, i rodio yn ei ffyrdd, ac i'w ofni ef.

7 ¶ Oblegid y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn dy ddwyn i mewn i wlâd dda, i wlâd afonydd dyfroedd, ffynhonnau, a dyſnderau yn tarddu allan yn y dyffryn, ac yn y mynydd:

8 Gwlâd gwenith, a haidd, a gwinwydd, a ffigyſwydd, a phomgranadwydd; gwlâd olew ol: wydden, a mêl:

9 Gwlâd yr hon y bwytêi fara ynddi heb brinder, *ac* ni bydd eiſiau dim arna: ynddi: gwlâd [h] yr hon y *mae* ei cherrig yn haiarn, ac o'i mynyddoedd y cloddi brês.

10 [i] Pan fwytêych, a'th ddigoni, yna y bendithi 'r ARGLWYDD dy Dduw am y wlâd dda a roddes efe i ti.

11 Cadw amat rhag anghofio 'r ARGLWYDD dy Dduw, heb gadw ei orchymmyn on, a'i farnedigaethau, a'i ddeddfau ef, y rhai 'r ydwyf fi yn eu gorchymmyn it' heddyw:

12 [k] Rhag wedi it' fwyta, a'th ddigoni, ac adeiladu tai têg, a thrigo *ynddynt*;

13 A llioſogi o'th wartheg a'th ddefaid di, ac amlhâu arian ac aur gennyt, ac amlhâu o'r hyn oll y *ſydd* gennyt;

14 Yna ymddyrchafu o'th galon, ac anghofio o honot yr ARGLWYDD dy Dduw (yr hwn a'th ddug allan o wlâd yr Aipht, o dŷ y caethiwed;

15 Yr hwn a'th dywyſodd di trwy 'r anialwch mawr ac ofnadwy, [l] *lle 'r ydoedd* ſeirph tanllyd, a ſgorpionau, a ſyched lle nid *oedd* dwfr: [m] yr hwn a ddygodd i ti ddwfr allan o'r graig galleſtr;

16 Yr hwn a'th fwydodd di yn yr anialwch â [n] Manna, yr hwn nid adwaenai dy dadau, er dy ddaroſtwng, ac er dy brofi di, i wneuthur daioni i ti yn dy ddiwedd;)

17 *A* dywedyd o honot yn dy galon, Fy nerth fy hun, a chryfder fy llaw a barodd i mi y cyfoeth hwn.

18 Ond cofia 'r ARGLWYDD dy Dduw; o blegid efe yw 'r hwn ſydd yn rhoddi nerth i ti i beri cyfoeth, fel y cadarnhao efe ei gyfammod, yr hwn a dyngodd efe wrth dy dadau, fel y *mae* y dydd hwn.

19 Ac o's gan anghofio 'r anghofi 'r ARGLWYDD dy Dduw, a dilyn duwiau dieithr, a'i gwaſanaerhu hwynt, ac ymgrymmu iddynt; yr ydwyf fi yn tyſtiolaethu yn eich erbyn chwi heddyw, gan ddiſetha i'ch diſethir.

20 Fel y cenhedloedd y rhai y mae 'r ARGLWYDD ar eu diſetha o'ch blaen chwi, felly y difethir chwithau; am na wrandawſoch ar lais yr ARGLWYDD eich Duw.

2553. Sul 5 ar ôl y Pasg P. Chwefr. 27. B.

PEN. IX.

1 *Moses yn eu hannog nad ymddiriedent yn eu cyfawnder eu hunain, gan ddatgan eu hamryw wrthryfelwyntt.*

GWrando, Israel, yr wyt ti yn myned heddyw dros y Jorddonen hon, i fyned i mewn i berchennogi cenhedloedd mwy a chryfach nâ thi, [a] dinasoedd mawrion a chaerog hyd y nefoedd,

a Pen. 1. 28.

2 Pobl fawr, ac uchel, [b] meibion Anac, y rhai a adnabuost, ac y clywaist ti *ddywedyd am danynt*, Pwy a saif o flaen meibion Anac?

b Num. 13.22, 28.

3 Gwybydd gan hynny heddyw, fod yr ARGLWYDD dy Dduw yn myned trosodd o'th flaen di [c] yn dân yssôl; efe a'i difetha hwynt, ac efe a'i darostwng hwynt o'th flaen di: felly y gyrri hwynt ymmaith, ac y difethi hwynt yn fuan, megis y llefarodd yr ARGLWYDD wrthyt.

c Pen. 4. 24. Heb. 12. 29.

4 Na ddywed yn dy galon, wedi gyrru o'r ARGLWYDD dy Dduw hwynt allan o'th flaen di, gan ddywedyd, [d] Am fy nghyfiawnder y dygodd yr ARGLWYDD fi i feddiannu 'r tîr hwn: ond [e] am annuwioldeb y cenhedloedd hyn y gyrrodd yr ARGLWYDD hwynt allan o'th flaen di.

d Rhuf. 11. 6, 20. 1 Cor. 4. 4, 7. e Gen. 15. 16.

5 Nidam dy gyfiawnder di, nac am uniondeb dy galon, yr wyt ti yn myned i feddiannu eu tîr hwynt; ond am annuwioldeb y cenhedloedd hyn y bwrw 'r ARGLWYDD dy Dduw hwynt allan o'th flaen di, ac er cyflawni [f] y gair a dyngodd yr ARGLWYDD wrth dy dadau, wrth Abraham, wrth Isaac, ac wrth Jacob.

f Gen. 12. 7. a 13. 15. a 15. 7. a 17. 8. a 26. 4. a 28. 13.

6 Gwybydd dithau, nad am dy gyfiawnder dy hun, y rhoddes yr ARGLWYDD it' y tîr daionus hwn i'w feddiannu: canys pobl [g] wargaled ydych.

g Eclod. 32. 9. a 33. 3. a 34. 9.

7 ¶ Meddwl, *ac* na anghofia pa fodd y digiaist yr ARGLWYDD dy Dduw yn yr anialwch, [h] o'r dydd y daethost allan o dîr yr Aipht hyd eich dyfod i'r lle hwn: gwrthryfelgar fuoch yn erbyn yr ARGLWYDD.

h Ecso 5. 14. 11. a 16. 2. a 17. 2. Num. 11. 4. a 20. 2. a 25. 2.

8 [i] Yn Horeb hefyd y digiasoch yr ARGLWYDD, a digiodd yr ARGLWYDD wrthych i'ch difetha.

i Ecsod. 32. 4. Psal. 106. 19.

9 [k] Pan aethym i fynu i'r mynydd i gymeryd y llechau meini, *sef* llechau 'r cyfammod, yr hwn a wnaeth yr ARGLWYDD â chwi; yna [l] 'r arhoais yn y mynydd ddeugain niwrnod a deugain nôs, bara ni fwyteais, a dwfr nid yfais.

k Ecsod. 24. 12, 15. l Ecsod. 24. 18. a 34. 28.

10 [m] A rhoddes yr ARGLWYDD attaf y ddwy lech faen, wedi eu [n] sgrifennu â bys Duw; ac arnynt *yr oedd* yn ôl yr holl eiriau a lefarodd yr ARGLWYDD wrthych yn y mynydd, o ganol y tân, [n] ar ddydd y gymmanfa.

m Ecsod. 31. 18. n Ecsod. 19. 17. a 20. 1. o Ecsod. 32. 7.

11 A bu ym mhen y deugain niwrnod a'r deugain nôs, roddi o'r ARGLWYDD attaf y ddwy lech faen; *sef* llechau 'r cyfammod.

12 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [o] Cyfod, dos oddi ymma i wared yn fuan; canys ymlygrodd dy bobl, y rhai a ddygaist allan o'r Aipht: ciliasant yn ebrwydd o'r ffordd a orchymynnais iddynt; gwnaethant iddynt eu hun ddelw dawdd.

p Ad. 6. Pen. 10. 16. a 31. 27. 2 Bren. 17. 14.

13 A llefarodd yr ARGLWYDD wrthyf, gan ddywedyd, Gwelais y bobl hyn, ac wele pobl [p] wargaled ydynt.

q Pen. 29. 20. Psal. 9. 5. a 109. 15.

14 Paid â mi, a mi a'i distrywiaf hwynt, ac [q] a ddileaf eu henw hwynt oddi tan y nefoedd, ac a'th wnâf di yn genedl gryfach, ac amlach nâ hwynt-hwy.

2553.

15 A mi a ddychwelais, ac a ddeuthum i wared o'r mynydd, a'r mynydd ydoedd yn llosgi gan dân, a dwy lech y cyfammod oedd yn ty nwylaw.

16 [r] Edrychais hefyd, ac wele pechasech yn erbyn yr ARGLWYDD eich Duw: gwnaethech iwch' lo tawdd: ciliasech yn fuan o'r ffordd a orchymynnasai 'r ARGLWYDD i chwi.

r Ecsod. 32. 19.

17 A mi a ymaflais yn y ddwy lech, ac a'i teflais hwynt o'm dwylaw, ac a'i torrais hwynt o flaen eich llygaid.

18 A [s] fyrthiais ger bron yr ARGLWYDD, fel y waith gyntaf, ddeugain niwrnod a deugain nôs; ni fwyteais fara, ac nid yfais ddwfr, o herwydd eich holl bechodau chwi, y rhai a bechasech, gan wneuthur drygioni yngolwg yr ARGLWYDD, i'w ddigio ef.

s Psal. 106. 23.

19 (Canys ofnais rhag y sorriant a'r dîg, trwy 'r rhai y digiodd yr ARGLWYDD wrthych i'ch dinystrio chwi:) etto gwrandawodd yr ARGLWYDD arnaf y waith honno hefyd.

20 Wrth Aaron hefyd y digiodd yr ARGLWYDD yn fawr, i'w ddifetha ef: a mi a weddïais hefyd dros Aaron y waith honno.

21 [t] Eich pechod chwi hefyd yr hwn a wnaethoch, sef y llo, a gymmerais, ac a'i llosgais yn tân; curais ef hefyd, gan ei falurio yn dda, nes ei falu yn llwch: a bwriais ei lwch ef i'r afon oedd yn disgyn o'r mynydd.

t Ecsod. 32. 20.

22 O fewn [u] Taberah hefyd, ac o fewn [x] Massah, ac o fewn [y] Beddau 'r blys yr oeddych yn digio 'r ARGLWYDD.

u Num. 11. 1, 5. x Ecsod. 17. 7. y Num. 11. 4, 34.

23 A [z] phan anfonodd yr ARGLWYDD chwi o Gades Barnea, gan ddywedyd, Ewch i fynu a meddiennwch y tîr, yr hwn a roddais i chwi, yr anufuddhasoch i air yr ARGLWYDD eich Duw: ni chredasoch hefyd iddo, ac ni wrandawsoch ar ei lais ef.

z Num. 13. 3. a 14. 1.

24 Gwrthryfelgar fuoch yn erbyn yr ARGLWYDD er y dydd yr adnabum chwi.

25 A mi a fyrthiais ger bron yr ARGLWYDD ddeugain niwrnoda deugain nôs, fel y fyrthiaswn o'r *blaen*, am ddywedyd o'r ARGLWYDD y difethai chwi.

26 Gweddïais hefyd ar yr ARGLWYDD, a dywedais, ARGLWYDD Dduw, na ddifetha dy bobl, a'th etifeddiaeth a waredaist yn dy fawredd, yr hwn a ddygaist allan o'r Aipht â llaw gref.

27 Cofia dy weision, Abraham, Isaac, a Jacob; nac edrych ar galedrwydd y bobl hyn, nac ar eu drygioni, nac ar eu pechod:

28 Rhag dywedyd o'r wlâd y dygaist ni allan o honi, [a] O eisiau gallu o'r ARGLWYDD eu dwyn hwynt i'r tîr a addawsai efe iddynt, ac o'i gâs arnynt, y dug efe hwynt allan, i'w lladd yn yr anialwch.

a Ecsod. 32. 12. Num. 14. 16.

29 Etto dy bobl di a'th etifeddiaeth *ydynt* hwy, y rhai a ddygaist allan yn dy fawr nerth, ac a'th estynnedig fraich.

Dydd yr Enwaediad P. o w. 12. allan. D. y Dyrchafael, B. Chwefr. 27. P.

PEN. X.

1 *Trugaredd Duw yn ail-rodai 'r ddwy lech,* 6 *yn ficrhâu 'r offeiriadaeth,* 8 *yn neillauo llwyth Lefi,* 10 *yn gwrando ar wedd Moses dros y bobl.* 12 *Annog i ufuddoa.*

Yr

2553. Ecſod. 34. 1.

YR amſer hwnnw y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [a] Nadd it' ddwy lech faen fel y *rhai* cyntaf, a thyred i ſynu attaſi i'r mynydd, a gwna it' Arch bren.

2 A mi a 'ſgrifennaf ar y llechau, y geiriau oedd ar y llechau cyntaf, y rhai a dorraiſt: a goſod tithau hwynt yn yr Arch.

3 Yna gwneuthum Arch ogoed [b] Sittim; ac a neddais ddwy lêch faen, fel y rhai cyntaf, ac a euthym i ſynu i'r mynydd, a'r ddwy lêch yn ſy llaw.

4 Ac [c] eſe a 'ſgrifennodd ar y llechau, fel yr yſgrifen gyntaf, y dengair a leſarodd yr ARGLWYDD wrthych yn y mynydd, o ganol y tân, yn nydd y gymmanſa: a rhoddes yr ARGLWYDD hwynt attaſi.

5 Yna y dychwelais, ac y deuthym i wared o'r mynydd, ac a oſodais y llechau yn yr Arch, yr hon a wnaethwn: ac yno y maent, megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD i mi.

6 ¶ A [d] meibion Iſrael a aethant o Feeroth meibion Jacan i [e] Poſera: [f] yno y bu farw Aaron, ac eſe a gladdwyd yno: ac Eleazar ei fâb a offeiriâdodd yn ei le eſ.

7 [g] Oddi yno yr aethant i Udgodah; ac o Udgodah i Jotbath, tîr afonydd dyfroedd.

8 ¶ Yr amſer hwnnw [h] y neilldduodd yr ARGLWYDD lwyth Leſi i ddwyn Arch cyfammod yr ARGLWYDD, i ſeſyll ger bron yr ARGLWYDD, i'w waſanaethu eſ, ac i [i] ſendigo yn ei enw eſ, hyd y dydd hwn.

9 [k] Am hynny ni bydd rhan i Leſi, nac etifeddiaeth gyd â'i frodyr: yr ARGLWYDD yw ei etifeddiaeth eſ, megis y dywedodd yr ARGLWYDD dy Dduw wrtho eſ.

10 A [l] mi a arhoais yn y mynydd ddeugain niwrnod, a deugain nôs, fel y ‡ dyddiau cyntaf: [m] a gwrandawodd yr ARGLWYDD arnaf y waith hon heſyd, ni ewyllyſiodd yr ARGLWYDD dy ddiſetha di.

11 [n] A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, cyfod, dôs i'th daith o flaen y bobl, fel yr elont i mewn ac y meddiannont y tîr, yr hwn a dyngais wrth eu tadau ar ei roddi iddynt.

12 ¶ Ac yr awr hon, Iſrael, [o] beth y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei ofyn gennyt, ond ofni 'r ARGLWYDD dy Dduw, a rhodio yn ei holl ffyrdd, [p] a'i garu eſ, a gwaſanaethu 'r ARGLWYDD dy Dduw â'th holl gâlon, ac â'th holl enaid,

13 Cadw gorchymynnion yr ARGLWYDD, a'i ddeddfau, y rhai yr wyf yn eu gorchymmyn i ti y dydd hwn, er daioni i ti?

14 Wele [q] 'r neſoedd, a neſoedd y neſoedd *ydynt* eiddo 'r ARGLWYDD dy Dduw, [r] y ddaear *heſyd* a'r hyn oll *ſydd* ynddi.

15 Yn unig ar dy dadau di y rhoddes yr ARGLWYDD ei ſerch, gan eu hoffi hwynt, ac eſe a wnaeth ddewis o'i hâd ar eu hôl hwynt, *ſef* o honoch chwi o flaen yr holl boblocdd, megis heddyw *y gwelir*.

16 [s] Enwaedwch chwithau ddienwaediad eich câlon, ac na chaledwch eich gwarr mwyach.

17 Canys yr ARGLWYDD eich Duw chwi yw Duw y duwiau, ac [t] Arglwydd yr arglwyddi, Duw mawr, cadarn, ac ofnadwy, yr hwn [u] ni dderbyn wyneb ac ni chymmer wobr.

18 [x] Yr hwn a farna 'r ymddifad a'r weddw, ac y ſydd yn hoffi 'r dieithr; gan roddi iddo ſwyd a dillad.

19 [y] Hoffwch chwithau 'r dieithr; canys dieithriaid fuoch yn nhîr yr Aipht.

20 [z] Yr ARGLWYDD dy Dduw a ofni, ac ef a waſanaethi, wrtho ef heſyd [a] y glyni, ac i'w enw ef y tyngi.

21 [b] Eſe yw dy ſawl, ac eſe yw dy Dduw, yr hwn a wnaeth it' y mawrion a'r ofnadwy *bethau* hyn, y rhai a welodd dy lygaid.

22 Dy dadau a aethant i wared i'r Aipht, [c] yn ddeg emaid a thrugain; ac yr awr hon yr ARGLWYDD dy Dduw a'th wnaeth di [d] fel ſêr y neſoedd o liôſogrwydd.

2553. [x] Pſ. 68. 5. [a] 146. 9. [y] Lef. 19. 33, 34. Gal. 2. 6. [z] Pen. 6. 13. Mat. 4. 10. Luc 4. 8. [a] Pen. 13. 4. [b] Ecſod. 15. 2. Pſ. 22. 3. Jer. 17. 14. [c] Gen. 46. 27. Ecſod. 1. 5. Act. 7. 14. [d] Gen. 15. 5.

PEN. XI.

1 Moſes yn annog y bobl i ufudd-dod, 2 trwy eu gwybodaeth eu hunain o'ſawr weithredoedd Duw, 8 trwy addewid o fawr fendithion Duw, 16 a thrwy fygythion. 18 Bod yn rhaid myfyrio yn ofalus ar eiriau Duw. 26 Rhoddi 'r fendith a'r felldith o'i blaen hwynt.

Chwefr. 28. P.

CAr dithau 'r ARGLWYDD dy Dduw, a chadw ei gadwriaeth ef, a'i ddeddfau, a'i farnedigaethau, a'i orchymynnion byth.

2 A chydnabyddwch heddyw: canys nid *wyf yn ymddiddan* â'ch plant, y rhai nid adnabuant, ac ni welſant gerydd yr ARGLWYDD eich Duw chwi, ei fawredd, ei law greſ, a'i fraich eſtynnedig,

3 Ei arwyddion heſyd, a'i weithredoedd, y rhai a wnaeth eſe ynghanol yr Aipht, i Pharao brenin yr Aipht, ac i'w holl dîr.

4 A'r hyn a wnaeth eſe i lu'r Aipht, i'w feirch eſ, ac i'w gerbydau: [a] y modd y gwnaeth eſe i ddyfroedd y môr coch lenwi dros eu hwynebau hwynt, pan oeddynt yn ymlid ar eich ôl, ac y diſethodd yr ARGLWYDD hwynt hyd y dydd hwn;

[a] Ecſod. 14. 27.

5 A'r hyn a wnaeth eſe i chwi yn yr anialwch, nes eich dyfod i'r lle hwn;

6 [b] A'r hyn a wnaeth eſe i Ddathan, ac i Abiram, meibion Eliab, mâb Reuben; y modd yr agorodd y ddaear ei ſafn, ac a'i llyngcodd hwynt, a'i teuluoedd, a'i pebyll, a'r holl ‡ olud oedd † ganddynt ym myſg holl Iſrael.

[b] Num. 16. 31. 32. 27. 3. Pſ. 106. 17. ‡ Neu, *dda byw oedd yn eu canlyn hwy.* † Heb. *wrth eu traed.*

7 Eithr eich llygaid chwi oedd yn gweled holl fawrion weithredoedd yr ARGLWYDD, y rhai a wnaeth eſe.

8 Cedwch chwithau bob gorchymmyn yr ydwyf fi yn ei orchymmyn i chwi heddyw, fel y byddoch gryfion, ac yr eloch i mewn, ac y meddiannoch y tîr yr ydych yn myned troſodd iddo i'w feddiannu;

9 Ac fel yr eſtynnoch ddyddiau yn y tîr, yr hwn a dyngodd yr ARGLWYDD i'ch tadau, ar ei roddi iddynt, ac i'w hâd, *ſef* tîr yn lliſeirio o laeth a mêl.

10 ¶ O herwydd y tîr yr wyt yn myned iddo i'w feddiannu, nid fel tîr yr Aipht y mae, yr hwn y daethoch allan o hono, lle 'r heuaiſt dy hâd, ac y dwſrheaiſt â'th droed, fel gardd lyſiau:

11 Ond y tîr yr ydych yn myned troſod iddo i'w feddiannu *ſydd* fynydd-dir, a dyffryndir, yn yfed dwfr o law 'r neſoedd;

‡ Heb. *geiſio.*

12 Tîr yw, yr hwn y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei ‡ ymgeleddu: [c] llygaid yr ARGLWYDD dy Dduw *ſydd* bob amſer

[c] 1 Bren. 9. 3.

2553. arno, o ddechreuad y flwyddyn hyd ddiwedd y flwyddyn hefyd.

13 ¶ A bydd, o's gan wrando y gwrandêweh ar fy ngorchymynnion, y rhai yr ydwyf yn eu gorchymmyn i chwi heddyw, i garu 'r ARGLWYDD eich Duw, ac i'w wasanaethu, a'ch holl galon, ac a'ch holl enaid;

14 Yna y rhoddaf law i'ch tîr yn ei amser, *ſef* [d] y cynharlaw, a'r diweddarlaw, fel y casglech dy ŷd, a'th win, a'th olew.

15 A rhoddaf laſwellt yn dy faes i'th aniveiliaid, fel y bwytaech, ac i'th ddigoner.

16 Gwiliwch arnoch rhag twyllo eich calon, a chilio o honoch, a [e] gwasanaethu duwiau dieithr, ac ymgrymmu iddynt,

17 Ac ennynnu digllonedd yr ARGLWYDD i'ch erbyn, a [f] chau o hono ef y nefoedd, fel na byddo glaw, ac na roddo 'r ddaear ei chnŵd, a'ch difetha yn fuan o'r tîr, yr hwn y mae 'r ARGLWYDD yn ei roddi i chwi.

18 ¶ Am hynny [g] gofodwch fy ngeiriau hyn yn eich calon, ac yn eich meddwl, a [h] rhwymwch hwynt yn arwydd ar eich dwylaw, a byddant yn rhactalau rhwng eich llygaid:

19 [i] A dyſgwch hwynt i'ch plant, gan grybwyll am danynt, pan eiſteddych yn dy dŷ, a phan rodech ar y ffordd, pan orweddych hefyd, a phan godych.

20 Ac ysgrifenna hwynt ar bŷſt dy dŷ, ac ar dy byrth:

21 Fel yr amlhao eich dyddiau chwi, a dyddiau eich plant chwi ar y ddaear, yr hon a dyngodd yr ARGLWYDD wrth eich tadau am ei rhoddi iddynt, [k] fel dyddiau 'r nefoedd ar y ddaear.

22 ¶ Canys o's gan gadw y cedwch yr holl orchymynnion hyn, y rhai yr ydwyf fi yn eu gorchymmyn i chwi i'w gwneuthur, i garu 'r ARGLWYDD eich Duw i rodio yn ei holl ffyrdd ef, ac i lynu wrtho ef;

23 Yna y gyrr yr ARGLWYDD allan yr holl genhedloedd hyn o'ch blaen chwi, a chwi a feddiennwch genhedloedd mwy a chryfach nâ chwi.

24 [l] Pob man y ſathro gwadn eich troed chwi arno fydd eiddo chwi; [m] o'r anialwch a Libanus, *ac* o'r afon, *ſef* afon Euphrates, hyd y môr eithaf, y bydd eich terfyn chwi.

25 Ni ſaif gŵr yn eich wyneb: eich arſwyd a'ch ofn a rydd yr ARGLWYDD eich Duw ar wyneb yr holl dîr, yr hwn y ſathroch arno, [n] megis y llefarodd wrthych.

26 ¶ [o] Wele rhoddi 'r ydwyf fi o'ch blaen chwi heddyw, fendith, a melldith:

27 [p] Bendith, o's gwrandêwch ar orchymynnion yr ARGLWYDD eich Duw, y rhai 'r ydwyf fi yn *eu* gorchymmyn i chwi heddyw:

28 A [q] melldith, oni wrandêwch ar orchymynnion yr ARGLWYDD eich Duw, ond cilio o honoch allan o'r ffordd yr ydwyf fi yn ei gorchymmyn i chwi heddyw, i ſyned ar ôl duwiau dieithr, y rhai nid adnabuoch.

29 Bydded gan hynny pan ddygo 'r ARGLWYDD dy Dduw di i'r tîr yr ydwyt [r] yn myned iddo i'w feddiannu, roddi o honot [r] y fendith ar ſynydd Garizim, a'r felldith ar ſynydd Ebal.

30 Onid yw y rhai hyn or tu hwnt i'r Jorddonen, tu a 'r lle y machluda haul, yn nhîr y Canaaneaid, yr hwn ſydd yn trigo yn y rhôs, ar gyfer Gilgal, ger llaw gwaſtadedd Moreh?

31 Canys myned yr ydych dros y Jorddonen, i ſyned i feddiannu 'r tîr y mae 'r ARGLWYDD eich Duw yn ei roddi i chwi: a chwi a'i meddiennwch ac a breſwyliwch ynddo.

32 Gwiliwch chwithau [s] am wneuthur yr holl ddeddfau a'r barnedigaethau, y rhai 'r ydwyf fi yn eu rhoddi o'ch blaen chwi heddyw.

PEN. XII.

1 *Bod yn rhaid dinyſtrio pob lle y buaſai aelwaddoliaeth ynddo,* 5 *a chyrchu i'r lle a ddewiſodd Duw i'w wasanaeth.* 15, 23 *Gwaharddgwaed.* 17, 20, 26 *Rhaid yw bwyta pethau ſanctaidd yn y lle Sanctaidd.* 19 *Na wrthoder y Leſiaid.* 29 *Nac ymoroler am au-ddiwiau.*

DYmma 'r deddfau, a'r barnedigaethau, y rhai a wiliwch ar *eu* gwneuthur, yn y tîr a rydd ARGLWYDD Dduw dy dadau i ti i'w feddiannu, yr holl ddyddiau y byddoch fyw ar y ddaear.

2 [a] Gan ddinyſtrio dinyſtriwch yr holl fannau, y rhai y gwasanaethodd y cenhedloedd yr ydych chwi yn eu ‡ meddiannu, eu duwiau ynddynt, ar y mynyddoedd uchel, ac ar y brynnau, a than bob pren gwŷrddlas.

3 [b] Drylliwch hefyd eu hallorau hwynt, a thorrwch eu colofnau hwynt, a lloſgwch eu llwynau hwynt â thân, a thorrwch gerfiedig ddelwau eu duwiau hwynt, a dinyſtriwch eu henwau hwynt o'r lle hwnnw.

4 Na wnewch felly i'r ARGLWYDD eich Duw.

5 Ond y lle [c] a ddewiſo 'r ARGLWYDD eich Duw o'ch holl lwythau chwi, i oſod ei enw yno, ei drigfa ef a geiſiwch, ac yno y deuwch:

6 A dygwch [d] yno eich poeth-offrymmau, a'ch aberthau, a'ch [e] degymmau, ac offrwm dyrchafael eich llaw, eich addunedau hefyd, a'ch offrymmau gwirfodd, a chyntafanedig eich gwartheg a'ch defaid.

7 A bwytêwch [f] yno ger bron yr ARGLWYDD eich Duw, a llawenhêwch ym mhob dim y rhoddoch eich llaw arno, chwychwi a'ch teuluoedd, yn yr hyn i'th fendithiodd yr ARGLWYDD dy Dduw.

8 Na wnewch yn ôl yr hyn oll yr ydym ni yn ei wneuthur ymma heddyw, pob un yr hyn *ſyddo* union yn ei olwg ei hun.

9 Canys ni ddaethoch hyd yn hyn i'r orphwyſfa, ac i'r etifeddiaeth, yr hon y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei rhoddi it'.

10 Ond pan eloch dros y Jorddonen, a thrigo yn y tîr, yr hwn y mae 'r ARGLWYDD eich Duw yn ei roddi yn etifeddiaeth i chwi, a phan roddo lonydd i chwi oddi wrth eich holl elynion o amgylch, fel y preſwylioch yn ddïogel:

11 Yna y bydd [g] lle wedi i'r ARGLWYDD eich Duw ei ddewis iddo, i beri i'w enw aros ynddo, yno y dygwch yr hyn oll yr ydwyf fi yn ei orchymmyn i chwi; *ſef* eich poeth-offrymmau, a'ch aberthau, eich degymmau, a dyrchafael-offrwm eich llaw, † a'ch holl ddewis addunedau, y rhai a addunedoch i'r ARGLWYDD.

12 A llawenhêwch ger bron yr ARGLWYDD

2553.

[s] Pen. 5. 32.

Sul ar ôl y Dyrchafael, 8. Chwefr. 28. P.

[a] Pen. 7. 5. ‡ Neu, *eiſteddau.*

[b] Barn. 2.

[c] 1 Bren. 8. 29. 2 Cron. 7. 12.

[d] Lef. 17. 3.

[e] Ad. 17. Pen. 14. 22, a 15.

[f] Pen. 14. 26.

† Heb. *a holl ddewis eich addunedau.*

2553.

GLWYDD eich Duw; chwi, a'ch meibion, a'ch merched, a'ch gweision, a'ch morwynion, a'r Lefiad *a fyddo* yn eich pyrth chwi, canys [h] nid *oes* iddo ran nac etifeddiaeth gyd â chwi.

h Pen. 10. 9.

13 Gwilia arnat rhag poeth-offrymmu o honot dy boeth-offrymmau ym mhob lle a'r a welych:

14 Ond yn y lle a ddewiſo 'r ARGLWYDD o fewn un *o'th* lwythau di, yno yr offrymmi dy boeth-offrymmau, ac y gwnai 'r hyn oll yr ydwyf fi yn ei orchymmyn i ti.

15 Er hynny ti a gai ladd a bwyta cîg, yn ôl holl ddymuniant dy galon, yn ôl bendith yr ARGLWYDD dy Dduw, yr hon a rydd efe i ti, yn dy holl byrth: [i] yr aflan, a'r glân a fwyty o hono, megis o'r iwrch a'r carw.

i Ad. 22.

15 [k] Ond na fwytêwch y gwaed; ar y ddaear y tywelltwch ef fel dwfr.

k Gen. 9. 4. Lef. 7. 26. a 17. 10. Pen. 15. 23.

17 ¶ Ni elli fwyta o fewn dy byrth ddegfed dy ŷd, na'th win, na'th olew, na chyntafanedig dy wartheg, na'th ddefaid, na'th holl addunedau y rhai a addunech, na'th offrymmau gwirfodd, na dyrchafael-offrwm dy law:

18 Ond o flaen yr ARGLWYDD dy Dduw y bwytâi hwynt, yn y lle a ddewiſo 'r ARGLWYDD dy Dduw, ti, a'th fâb, a'th ferch, a'th wâs, a'th forwyn, a'r Lefiad *a fyddo* yn dy byrth di: llawenycha ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw yn yr hyn oll yr eſtynnech dy law arno.

19 [l] Gwilia arnat rhag gadael y Lefiad, ‡ tra fyddech byw ar dy ddaear.

l Pen. 14. 27. Eccl. 7. 31. ‡ Heb. *dy holl ddyddiau.*

20 ¶ Pan helaetho 'r ARGLWYDD dy Dduw dy derfyn di, [m] megis y dywedodd wrthyt, o's dywedi, Bwytâf gîg, (pan ddymuno dy galon fwyta cîg,) yn ôl holl ddymuniad dy galon y bwytei gîg.

m Gen. 15. 18. a 28. 14. Pen. 11. 24. a 19. 8.

21 O's y lle a ddewiſodd yr ARGLWYDD dy Dduw i roddi ei enw yndo fydd pell oddi wrthyt, yna lladd o'th wartheg, ac o'th ddefaid, y rhai a roddodd yr ARGLWYDD it, megis y gorchymynnais i ti; a bwyta o fewn dy byrth, wrth holl ddymuniad dy galon.

22 [n] Etto fel y bwytêir y jwrch a'r carw, felly y bwytêi ef; yr aflan a'r glân a'i bwyty yn yr un ffunyd.

n Ad. 15.

23 [o] Yn unig ‡ bydd ſicr na fwytâech y gwaed; canys [p] y gwaed yw 'r einioes: ac ni chai fwyta 'r einioes ynghŷd a'r cîg.

o Ad. 16. ‡ Heb. *ymgryſhâ.* p Lef. 17. 11, 14.

24 Na fwyta ef; ar y ddaear y tywellti ef fel dwfr.

25 Na fwyta ef; fel y byddo daioni i ti, ac i'th feibion ar dy ôl, pan wnelych yr union yngolwg yr ARGLWYDD.

26 Etto cymmer dy gyſſegredig *bethau* y rhai ſydd gennyt, a'th addunedau, a thyred i'r lle a ddewiſo 'r ARGLWYDD:

q Lef. 1. 2, 9, 13.

27 Ac [q] offrymma dy boeth-offrwm (y cîg a'r gwaed) ar allor yr ARGLWYDD dy Dduw: a gwaed dy aberthau a dywelltir wrth allor yr ARGLWYDD dy Dduw; a'r cîg a fwytâi di.

28 Cadw a gwrando 'r holl eiriau hyn yr ydwyf fi yn eu gorchymmyn i ti; fel y byddo daioni it, ac i'th feibion ar dy ôl byth, pan wnelych yr hyn ſydd dda ac union yngolwg yr ARGLWYDD dy Dduw.

29 ¶ Pan ddinyſtrio 'r ARGLWYDD dy Dduw 'r cenhedloedd, y rhai yr wyt ti yn myned attynt i'w meddiannu, o'th flaen di, a ‡ dyfod o honot yn eu lle hwynt, a phreſwylio yn eu tîr hwynt:

2553.

‡ Heb. *meddiannu, neu, etifeddu o honot hwynt.*

30 Gwilia arnat [r] rhag ymfaglu o honot ar eu hôl hwynt, wedi eu dinyſtrio hwynt o'th flaen di; a rhag ymorol am eu duwiau hwynt, gan ddywedyd, Pa fodd y gwaſanaethodd y cenhedloedd hyn eu duwiau? myfi a wnâf felly hefyd.

r Pen. 7. 16.

31 Na wnâ di felly i'r ARGLWYDD dy Dduw: canys pob ffieidd-dra ‡ yr hwn oedd gâs gan yr ARGLWYDD a wnaethant hwy i'w duwiau: canys [s] eu meibion hefyd, a'i merched a loſgaſant yn tân i'w duwiau.

‡ Heb. *yr Arglwydd, yr hwn oedd gâs gantho.* s Lef. 18.

32 Pob gair yr wyf fi yn ei orchymmyn i chwi, edrychwch am wneuthur hynny: [t] na 'chwanega atto, ac na thyn oddi wrtho.

t Deut. 4. 2. 21. a 20. 2. Pen. 18. 10. Jer. 32. 35.

PEN. XIII.

1 Y rhai a hudo i addelw-addoliaeth, 6 er neſed a fônt i ti, 9 rhaid yw eu llabyddio. 12 Nad arbeder y ainaſoedd lle y bo gau-ddwiaeth.

PAn godo yn dy fyſg di brophwyd, neu freuddwydydd breuddwyd, (a rhoddi it' arwydd neu ryfeddod,

2 A dyfod i ben o'r [a] arwydd neu'r rhyfeddod a lefarodd efe wrthyt,) gan ddywedyd, Awn ar ôl duwiau dieithr (y rhai nid adwaenoſt) a gwaſanaethwn hwynt;

a Edrych Pen. 18. 22. Jer. 28. 9. Mat. 7. 22.

3 Na wrando ar eiriau 'r prophwyd hwnnw, neu ar y breuddwydydd breuddwyd hwnnw; canys yr ARGLWYDD eich Duw ſydd yn eich [b] profi chwi, i wybod a ydych yn caru 'r ARGLWYDD eich Duw â'ch holl galon, ac â'ch holl enaid.

b Pen. 8. 2. 1 Cor. 11. 19.

4 Ar ôl yr ARGLWYDD eich Duw yr ewch, ac ef a ofnwch, a'i orchymmion ef a gedwch, ac ar ei lais ef y gwrandêwch, ac ef [c] a waſanaethwch, ac wrtho ef y glynwch.

Edrych Mat. 4. 24. 2 Theſ. 2. 11. Dad. 13. 14. c Pen. 10. 20. Jer. 14. 15. Zech. 13. 3.

5 A'r [d] prophwyd hwnnw, neu 'r breuddwydydd breuddwyd hwnnw, a roddir i farwolaeth, (canys llefarodd ‡ i'ch troi chwi oddi wrth yr ARGLWYDD eich Duw, yr hwna'ch dug chwi allan o dîr yr Aipht, ac a'ch gwaredodd chwi o dŷ 'r caethiwed, i'th wthio di allan o'r ffordd, yr hon y gorchymynnodd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti rodio ynddi.) [e] Felly y tynni ymmaith y drwg o'th ſyſg.

d Pen. 18. 20. ‡ Heb. *Dychwelyd yn erbyn yr Arglwydd.* e Pen. 22. 21, 22, 24. 1 Cor. 5. 13.

6 ¶ [f] O's dy frawd, mâb dy fam, neu dy fâb dy hun, neu dy ferch, neu g wraig dy fynwes, neu dy gyfaill, yr hwn *ſydd* fel dy enaid dy hun, a'th annog yn ddirgel, gan ddywedyd, Awn, a gwaſanaethwn dduwiau dieithr, y rhai nid adnabuoſt ti, na'th dadau;

f Pen. 17. 2. g Edrych Gen. 16. 5. Pen. 28. 54. Diar. 5. 20 Mic. 7. 5.

7 *Sef rhai* o dduwiau 'r bobl *ſydd* o'th amgylch chwi, yn agos atat, neu ym mhell oddi wrthyt, o *un* cwr i'r tîr hyd gwr *arall* y tîr:

8 Na chydſynia ag ef, ac na wrando arno, ac nac arbeded dy lygad ef, ac nac eiriach *ef*, ac na chela arno.

9 Ond [h] gan ladd lladd ef, bydded [i] dy law di arno ef yn gyntaf, i'w roddi i farwolaeth; a llaw 'r holl bobl wedi hynny.

h Pen. 17. 7. i Act. 7. 58. ‡ Heb. *Caethion.*

10 A llabyddia ef â meini fel y byddo marw; canys ceiſiodd dy wthio di oddi wrth yr ARGLWYDD dy Dduw, yr hwn a'th ddug di allan o dîr yr Aipht, o dŷ y ‡ caethiwed.

k Pen. 17. 13.

11 A [k] holl Iſrael a glywant, ac a ofnant, ac ni 'chwanegant wneuthur y fath beth drygionus a hyn yn dy blith.

12 ¶ Pan

2553.

12 ¶ Pan glywech âm un o'th ddinaſoedd, y rhai y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn eu rhoddi it' i drigo ynddynt, gan ddywedyd,

13 [1] Aeth dynion, meibion ‡ y Fall allan o'th blith, a gyrraſant drigolion eu dinas, gan ddywedyd, Awn, gwaſanaethwn dduwiau dïeithr, y rhai nid adnabuoch.

14 Yna ymofyn, a chwilia, a chais yn dda: ac wele o's gwirionedd yw, a bod yn ſicr wneuthur y ffieidd-dra hyn yn dy fyſg:

15 Gan daro, taro drigolion y ddinas honno â min y cleddyf: [m] difroda hi, a'r rhai oll *a fyddant* ynddi, a'i hanifeiliaid hefyd, â min y cleddyf.

16 A'i holl ysbail hi a geſgli i ganol ei heol hi, ac a loſgi 'r ddinas a'i holl ysbail hi yn gwbl, i'r ARGLWYDD dy Dduw â than: felly bydded yn garnedd byth, nac adeilader hi mwy.

17 Ac [n] na lyned wrth dy law di ddim o'r ‡ diofrydbeth, fel y dychwelo 'r ARGLWYDD oddi wrth angerdd ei ddig, ac y rhoddo it' drugaredd, ac y toſturio wrthyt, ac i'th amlhao, megis y tyngodd wrth dy dadau:

18 Pan wrandawech ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw, gan gadw ei holl orchymynnion ef, y rhai 'r wyf fi yn *eu* gorchymmyn i ti heddyw; gan wneuthur yr hyn ſydd union yngolwg yr ARGLWYDD dy Dduw.

PEN. XIV.

1 *Na ddylai plant Duw mo'i hanffurfio eu hunain wrth alaru.* 3 *Pa beth a ellir, a pha beth ni's gellir ei fwyta,* 4 *o anifeiliaid,* 9 *o byſgod,* 11 *o adar.* 21 *Ni ellir bwyta 'r hyn a ſo farw ei hun.* 22 *Degymmau gwaſanaeth Duw.* 23 *Y degymmau a'r cyntafanedig i ymlawenychu ger bron yr Arglwydd.* 28 *Degwm y drydedd flwyddyn yn Eluſen.*

PLant ydych chwi i'r ARGLWYDD eich Duw, [a] na thorrwch mo honoch eich hunain, ac na wnewch foelni rhwng eich llygaid, dros y marw.

2 [b] Canys pobl ſanctaidd *wyt* ti i'r ARGLWYDD dy Dduw, a'r ARGLWYDD a'th ddewiſodd di i fod yn bobl unig iddo ef, o'r holl boblocdd ſydd ar wyneb y ddaear.

3 ¶ Na fwyta ddim ffiaidd.

4 [c] Dymma 'r anifeiliaid a fwytêwch; eidion, llwdn dafad, a llwdn gafr,

5 Y carw, a'r jwrch, a'r llwdn hydd, a'r bwch gwŷllt, a'r ‡ unicorn, a'r † ych gwŷllt, a'r afr wŷllt.

6 A phob aniſail yn hollti 'r ewin, ac yn ffforchogi hollt y ddwy ewin, *ac* yn cnoi cîl, ym myſg yr anifeiliaid; hwnnw a fwytêwch.

7 Ond hyn ni fwytêwch o'r rhai a gnoant y cîl, neu a holltant yr ewin yn ffforchog; y camel, a'r yſgyfarnog, a'r gwningen, er bod y rhai hyn yn cnoi eu cîl, am nad ydynt yn ffforchogi 'r ewin, aflan ydynt i chwi.

8 Yr hwch hefyd, er ei bod yn ffforchogi 'r ewin, ac heb *gnoi* cîl, aflan yw i chwi: na fwytêwch o'i cîg hwynt, ac [d] na chyffyrddwch a'i burgyn hwynt.

9 ¶ [e] Hyn a fwytêwch o'r hyn oll *ſydd* yn y dyfroedd: yr hyn holl *ſydd* iddo aſgell a chen a fwytêwch.

10 A'r hyn oll nid *oes* iddo aſgell a chen, ni fwytêwch: aflan yw i chwi.

11 ¶ Pob aderyn glân â fwytêwch.

12 A dymma 'r rhai ni fwytêwch o honynt; yr eryr, a'r wyddwalch, a'r forwennol,

13 A'r bòd, a'r barcut, a'r fwltur yn ei rhyw,

14 A phob cigfran yn ei rhyw,

15 A chyw'r eſtrys, a'r fran nôs, a'r gôg, a'r hebog yn ei ryw,

16 Aderyn y corphau, a'r dylluan, a'r gogfran,

17 A'r pelican, a'r biogen, a'r fulfran,

18 A'r ciconia, a'r cryr yn ei ryw, a'r gornchwigl, a'r [f] yſtlym.

19 A [g] phob ymluſgiad aſgellog ſydd aflan i chwi: na fwytâer hwynt.

20 Pob chediad glân a fwytêwch.

21 ¶ Na fwytêwch ddim a fo marw ei hun: dôd ef i'r dïeithr *ſyddo* yn dy byrth, a bwytâed ef, neu gwerth *ef* i'r dïeithr, canys pobl ſanctaidd *ydwyt* i'r ARGLWYDD dy Dduw. [h] Na ferwa fyn yn llaeth ei fam.

22 [i] Gan ddegymmu degymma holl gynnyrch dy hâd, *ſef* ffrwyth dy faes bob blwyddyn.

23 A bwyta ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw (yn y lle a ddewiſo efe i drigo o'i enw ef ynddo) [k] ddegwm dy ŷd, dy wîn, [l] a'th olew, a chyntafanedig dy wartheg, a'th ddefaid; fel y dyſgech ofni 'r ARGLWYDD dy Dduw bob amſer.

24 A phan fyddo 'r ffordd ry hîr i ti, fel na ellych ei ddwyn ef, neu o's y lle fydd ym mhell oddi wrthyt, yr hwn a ddewiſo 'r ARGLWYDD dy Dduw i oſod ei enw ynddo, pan i'th fendithio yr ARGLWYDD dy Dduw:

25 Yna dôd *ei werth* yn arian, a rhwym yr arian yn dy law, a dôs i'r lle a ddewiſo 'r ARGLWYDD dy Dduw:

26 A dôd yr arian am yr hyn oll a ‡ chwennycho dy gâlon; am wartheg, neu am ddefaid, neu am wîn, neu am ddîod gref, neu am yr hyn oll a ddymuno dy gâlon: a bwyta yno ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw, a llawenycha di, a'th deulu.

27 A'r [l] Lefiad yr hwn *ſyddo* yn dy byrth, na wrthod ef: am [m] nad *oes* iddo *na* rhan nac etifeddiaeth gyd â thi.

28 ¶ [n] Ym mhen tair blynedd y dygi allan holl ddegwm dy gnwd y flwyddyn honno: a dyro ef i gadw o fewn dy byrth.

29 A'r Lefiad, am [o] nad oes iddo ran nac etifeddiaeth gyd â thi, a'r dïeithr, a'r ymddifad, a'r weddw, y rhai *ſydd* yn dy byrth di, a ddeuant ac a fwytânt, ac a ddigonir: fel [p] i'th fendithio 'r ARGLWYDD dy Dduw ym mhob gwaith a wnelych â'th law.

PEN. XV.

1 *Y ſeithfed flwyddyn yn flwyddyn gollyngdod i'r tlodion.* 7 *Etto na's dylai rwyſtro benthyccio neu roddi.* 12 *Gwâs o Hebread,* 16 *odaieithr iddo fod yn anfoddlon i ymadael, ſydd raid ei ollwng ymmaith yn rhydd.* 19 *Rhaid yw cyſſegru pob gwrryw cyntafanedig o'r anifeiliaid i'r Arglwydd.*

YM mhen [a] *pob* ſaith mlynedd gwnâ ollyngdod.

23. 10. Lef. 25. 3, 4. Jer.

1 Joan 2. 19. Jud 19. ‡ Neu, *Belial.* Edrych Barn. 19. 22. 1 Sam. 2. 12. a 25. 25. 2 Cor. 6. 15. [m] Lef. 27. 28. Joſ. 6. 17. [n] Pen. 7. 26. ‡ Neu, *peth melldigedig.*

Chwefr. 29. P.

[a] Lef. 19. 28. a 21. 5. Jer. 16. 6. a 41. 5. a 47. 5. 1 Theſ. 4. 13. [b] Pen. 7. 6. a 26. 18. [c] Lef. 11. 2, &c. ‡ Heb. *Diſon.* † *Baal.*

[d] Lef. 11. 27. [e] Lef. 11. 9.

2553.

[f] Lef. 11. 19. [g] Edrych Lef. 11. 21. [h] Eſod. 23. 19. a 34. 26. [i] Pen. 12. 6, 17. [k] Pen. 15. 19, 20.

‡ Heb. *of vnno dy gâlon gennyt.*

[l] Pen. 12. 19. [m] Num. 18. 20. Pen. 18. 1. [n] Pen. 26. 12. [o] Ad. 27. [p] Edrych Mal. 3. 10.

Mawrth. 1. B.

[a] Eſod. 21. 2. a 34. 14.

2 A dymma wedd y gollyngdod: gollynged pob † echwynwr i'w gymmydog yn rhydd ei echwyn a echwynodd efe: na fynned *hynny* drachefn gan ei gymmydog, neu ei frawd, canys cyhoeddwyd gollyngdod yr ARGLWYDD.

3 [b] Ti a elli fynnu drachefn gan y dieithr, ond gollynged dy law yn rhydd yr hyn ſydd i ti gyd â'th frawd:

4 ‡ Megis na byddo o honot ti gardottyn: canys yr ARGLWYDD gan fendithio a'th fendithia di, yn y tîr y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi i ti yn etifeddiaeth i'w feddiannu.

5 Yn unig o's gan wrando y gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw, gan gadw *a* gwneuthur yr holl orchymynnion ymma, y rhai yr ydwyf ſi yn eu gorchymmyn i ti heddyw.

6 Canys yr ARGLWYDD dy Dduw a'th fendithia, megis y llefarodd wrthyt, fel [c] y benthycciech i genhedloedd lawer, ac na fenthycciech di *ganddynt*; ti hefyd a arglwyddiaethi ar genhedloedd lawer, ac nid arglwyddiaethant hwy arnat ti.

7 ¶ O's bydd yn dy fyſg di un o'th frodyr yn dlawd o fewn un o'th byrth, yn dy dir, yr hwn y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it', na chaleda dy galon, ac na chau dy law oddi wrth dy frawd tlawd:

8 [d] Ond gan agoryd agor dy law iddo, a chan fenthyccio benthyccia ddigon i'w angen ef, yr hyn fyddo arno ei eiſiau.

9 Gwilia arnat rhag bod yn dy galon † ddrwg ‡ feddwl i ddywedyd, Agos yw 'r ſeithfed flwyddyn, blwyddyn y gollyngdod: a bod dy [e] lygad yn ddrwg yn erbyn dy frawd tlawd, rhag rhoddi iddo, a llefain o hono ef ar yr ARGLWYDD rhagot, a'i fod yn bechod i ti.

10 Gan roddi dôd iddo, ac na fydded drwg gan dy galon pan roddych iddo: canys o achos y peth hyn i'th fendithia 'r ARGLWYDD dy Dduw yn dy holl waith, ac yn yr hyn oll y dodych dy law arno.

11 Canys [f] ni ddarfydd y tlawd o ganol y tîr, am hynny 'r ydwyf ſi yn gorchymmyn i ti, gan ddywedyd, Gan agoryd agor dy law i'th frawd, i'th anghenus, ac i'th dlawd yn dy dir.

12 ¶ [g] O's gwerthir dy frawd, Hebread, neu Hebrees, i ti, a'th waſanaethu chwe blynedd, y ſeithfed flwyddyn gollwng ef yn rhydd oddi wrthyt.

13 A phan ollyngech ef yn rhydd oddi wrthyt, na ollwng ef yn wâg:

14 Gan lwytho llwytha ei o'th braidd, ac o'th ſgubor, ac o'th winwryf: o'r hyn i'th fendithiodd yr ARGLWYDD dy Dduw, dôd iddo.

15 A chofia mai gwâs fuoſt yn nhîr yr Aipht, a'th waredu o'r ARGLWYDD dy Dduw: am hynny 'r ydwyf yn gorchymmyn y peth hyn i ti heddyw.

16 Ond o's dywed wrthyt, Nid âf allan oddi wrthyt, am ei fod yn dy hoffi di a'th dŷ, o herwydd bod yn dda arno ef gyd â thi:

17 [h] Yna cymmer fynawyd, a dod trwy ei gluſt ef, ac yn y ddôr, a bydded yn wâs i ti bŷth; felly hefyd y gwnei i'th forwyn.

18 Na fydded caled gennyt ei ollwng ef yn rhydd oddi wrthyt, canys gwaſanaethodd di werth i dau gyflog gweinidog, chwe blynedd: a'r ARGLWYDD dy Dduw a'th fendithia yn yr hyn oll a wnelych.

19 ¶ [k] Pob cyntafanedig yr hwn a enir o'th wartheg, neu o'th ddefaid yn wrryw, a gyſſegri di i'r ARGLWYDD dy Dduw: na weithia â chyntafanedig dy ychen, ac na chneifia gyntafanedig dy ddefaid.

20 [l] Ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw y bwytâi ef bob blwyddyn, yn y lle a ddewiſo'r ARGLWYDD, ti a'th deulu.

21 [m] Ond o's bydd anaf arno, *o's* cloff, neu ddall fydd, *neu arno* ryw ddrwg anaf *arall*, na abertha ef i'r ARGLWYDD dy Dduw.

22 O fewn dy byrth y bwytâi ef; [n] yr afian a'r glân ynghŷd *a'i bwyty*, megis yr jwrch, ac megis y carw.

23 [o] Etto na fwyta ei waed ef, tywallt hwnnw ar y ddaear fel dwfr.

[n] Pen 12. 15. [o] Pen. 12.

PEN. XVI.

1 *Gŵyl y paſg, 9 Yr Wythnoſau,* 13 *Y Pebyll.* 16 *Rhaid i bob gwrryw offrwm yn ôl ei allu ar y tair gŵyl hyn.* 18 *Am farnwyr a barn gyfiawn.* 22 *Gwahardd llwynau a delwau.*

CAdw a [a] 'r mîs Abib, a chadw Baſg i'r ARGLWYDD dy Dduw: canys [b] o fewn y mis Abib y dug yr ARGLWYDD dy Dduw di allan o'r Aipht [c] o hyd nôs.

2 Abertha dithau yn Baſg i'r ARGLWYDD dy Dduw, o ddefaid a [d] gwartheg, yn [e] y lle a ddewiſo 'r ARGLWYDD dy Dduw i drigo o'i enw ef yno.

3 [f] Na fwyta fara leſeinllyd gyd ag ef: ſaith niwrnod y bwytâi gyd ag ef fara croyw, *ſef* bara cyſtudd: (canys ar ffrwſt y daethoſt allan o dir yr Aipht,) fel y cofiech ddydd dy ddyfodiad allan o dir yr Aipht holl ddyddiau dy einioes.

4 [g] Ac na weler gennyt ſurdoes yn dy holl derfynau ſaith niwrnod, ac [h] nac arhôed dros nôs hyd y borau *ddim* o'r cîg a aberthaiſt yn yr hwyr, ar y dydd cyntaf.

5 Ni elli ‡ aberthu 'r Paſg o fewn yr un o'th byrth, y rhai y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn eu rhoddi it'.

6 Ond yn y lle a ddewiſo 'r ARGLWYDD dy Dduw i drigo o'i enw ef ynddo, yno 'r aberthi 'r Paſg, yn yr hwyr, ar fachludiad haul, y pryd y daethoſt allan o'r Aipht.

7 Yna y rhoſti ac y bwytâi ef, yn y lle a ddewiſo 'r ARGLWYDD dy Dduw; a'r borau y dychweli, ac yr ai i'th babellau.

8 Chwe diwrnod y bwytâi fara croyw, ac ar y ſeithfed dydd *y mae* † uchel wyl i'r ARGLWYDD dy Dduw, ni chai wneuthur gwaith *ynddo*.

9 ¶ [i] Cyfrif it' ſaith wythnos; pan ddechreuo 'r crymman ar yr ŷd y dechreui riſo 'r ſaith wythnos.

10 A chadw wŷl yr wythnoſau i'r ARGLWYDD dy Dduw, ag offrwm gwirfodd dy law yr hwn a roddi, megis i'th fendithio yr ARGLWYDD dy Dduw.

11 A llawenycha ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw, ti, a'th fâb, a'th ferch, a'th wâs, a'th forwyn, a'r Lefiad *a fyddo* o fewn dy byrth, a'r dieithr, a'r ymddifad, a'r weddw, ſydd yn dy fyſg, yn y lle a ddewiſo yr ARGLWYDD dy Dduw i drigo o'i enw ef ynddo.

12 Cofia

2553.

[a] Ecſod. 13. 2. a 34. 19. Leviticus 27. 26. Num. 3. 13.
[b] Pen. 12. 7, 17. a 14. 23. a 16. 11, 14.
[m] Lef. 22. 20. Pen. 17. 1. Eccluſ. 35. 12. 16, 23.
Y Sulgwyn, B. hyd w. 18. Mawrth, 1. P.
[a] Ecſod. 12. 2, &c.
[b] Ecſod. 13. 4.
[c] Ecſod. 12. 29, 42.
[d] Num. 28. 19.
[e] Pen. 12. 5.
[f] Ecſod. 12. 15, 19. a 34. 18.
[g] Ecſod. 34. 25.
[h] Ecſod. 12. 10.
‡ Neu, *ladd.*
† Heb. *Gwahardd iad.*
[i] Ecſod. 23. 16. a 34. 22. Lef. 23. 15. Num. 28. 26.

2553.

12 Cofia hefyd mai caethwas fuoſt yn yr Aipht; a chadw, a gwnâ 'r deddfau hyn.

13 ¶ [k] Cadw it' ŵyl y pebyll ſaith niwrnod, wedi it' ga'glu dy † ŷd a'th win.

14 A [l] llawenycha yn dy ŵyl, ti, a'th fâb, a'th ferch, a'th wâs, a'th forwyn, a'r Lefiad, a'r dieithr, a'r ymddifad, a'r weddw, y rhai *fyddant* o fewn dy byrth.

15 Saith niwrnod y cedwi ŵyl i'r ARGLWYDD dy Dduw, yn y lle a ddewiſo 'r ARGLWYDD: canys yr ARGLWYDD dy Dduw a'th fendithia yn dy holl gnwd, ac yn holl waith dy ddwylaw, am hynny bydd dithau lawen.

16 ¶ [m] Tair gwaith yn y flwyddyn yr ymddengys pob gwrryw o honot o flaen yr ARGLWYDD dy Dduw, yn y lle a ddewiſo efe; ar ŵyl y bara croyw, ac ar ŵyl yr wythnoſau, ac ar ŵyl y pebyll: ond [n] nac ymddangoſed neb o flaen yr ARGLWYDD yn waglaw.

17 Pob un yn ôl rhodd ei law, yn ôl bendith yr ARGLWYDD dy Dduw 'yr hon a roddes efe i ti.

18 ¶ [o] Gwnâ it' farnwyr, a blaenorion yn dy holl byrth, y rhai y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn eu rhoddi it', trwy dy lwythau: a barnant hwy 'r bobl â barn gyfiawn.

19 [p] Na ŵyra farn, *ac* na chydnebydd wynebau, na dderbyn wobr 'chwaith: canys gwobr a ddalla lygaid y doethion, ac a ŵyra ‡ eiriau 'r cyfiawn.

20 Cyfiawnder, cyfiawnder a ddilyni, fel y byddych fyw, ac yr etifeddych y tîr, yr hwn y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it'.

21 ¶ Na phlanna it' lwyn *ó* neb rhyw goed, ger llaw allor yr ARGLWYDD dy Dduw, yr hon a wnai it'.

22 [q] Ac na chyfod it' † goloſn, yr hyn ſydd gâs gan yr ARGLWYDD dy Dduw.

PEN. XVII.

1 *Rhaid yw bod y pethau a offrymmir yn ddianaf.* 2 *Rhaid yw lladd delwddolwyr.* 8 *Ymrafaelion caled a fernir gan yr Offeiriaid a'r Barnwyr.* 12 *Yr hwn a ddiyſtyro y cyfryw farn a roddir i farwolaeth.* 14 *Dewiſiad,* 16 *a dyledſwydd brenin.*

NAc [a] abertha i'r ARGLWYDD dy Dduw ŷch neu ‡ ddafad y byddo arno anaf *neu* ddim gwrthuni: canys casbeth yr ARGLWYDD dy Dduw yw hynny.

2 ¶ [b] Pan gaffer yn dy blith di, o fewn un o'th byrth y rhai y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn eu rhoddi it', ŵr neu wraig a wnaeth ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD dy Dduw, gan droſeddu ei gyfammod eſ,

3 Ac a aeth ac a waſanaethodd dduwiau dieithr, ac a ymgrymmodd iddynt, i'r [c] haul, neu i'r lleuad, neu i holl lu 'r nefoedd, yr hyn ni orchymynnais:

4 Pan ddangoſer i ti, a chlywed o honot, yna cais yn dda, ac wele, o's gwirionedd yw, a bod yn ſicr wneuthur y ffieidd-dra hyn yn Iſrael:

5 Yna dwg allan y gŵr hwnnw, neu 'r wraig honno (a wnaethant y peth drygionus hyn) i'th byrth, ſef y gŵr neu 'r wraig; a [d] llabyddia hwynt â meini, fel y byddont feirw.

6 [e] Wrth dyſtiolaeth dau o dyſtion, neu dri o dyſtion, y rhoddir i farwolaeth yr hwn a fyddo marw; na rodder eſ i farwolaeth wrth dyſtiolaeth un tyſt.

7 [f] Llaw 'r tyſtion a fydd arno yn gyntaf i'w farwolaethu eſ, a llaw 'r holl bobl wedi hynny: [g] a thi a dynni ymmaith y drwg o'th blith.

8 ¶ [h] O's bydd peth mewn barn yn rhy galed i ti, [i] rhwng gwaed a gwaed, rhwng hawl a hawl, neu rhwng ‡ pla a phla, *mewn* pethau amrafaelus o fewn dy byrth; yna cyfod, a dôs i fynu i'r lle a ddewiſo 'r ARGLWYDD dy Dduw;

9 A [k] dôs at yr offeiriaid, y Lefiaid, ac [l] at y barnwr a fyddo yn y dyddiau hynny, ac ymofyn; a hwy a ddangoſant i ti reol y farnedigaeth.

10 A gwnâ ar ôl rheol y gair a ddangoſant i ti, o'r lle hwnnw a ddewiſo 'r ARGLWYDD: ac edrych am wneuthur yn ôl yr hyn oll a ddyſgant i ti.

11 Ar ôl rheol y gyfraith a ddyſgont it', ac yn ôl y farn a ddywedont i ti, y gwnei: na chilia oddi wrth y peth a ddangoſont i ti, i'r tu dehau, nac i'r tu aſſwy.

12 [m] A'r gŵr a wnêl mewn rhyfyg, heb wrando ar yr offeiriad (ſydd yn ſeſyll yno i waſanaethu 'r ARGLWYDD dy Dduw,) neu ar y barnwr; yna rhodder i farwolaeth y gŵr hwnnw, a thynn ymmaith y drwg o Iſrael.

13 A'r holl bobl a glywant, ac a ofnant; ac ni ryſygant mwy.

14 ¶ Pan ddelych i'r tîr y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw 'n ei roddi i ti, a'i feddiannu, a thrigo ynddo, o's dywedi, [n] Goſodaf arnaf frenin megis yr holl genhedloedd *ſydd* o'm hamgylch:

15 Gan oſod goſod arnat yn frenin [o] yr hwn a ddewiſo 'r ARGLWYDD dy Dduw; [p] o blith dy frodyr y goſodi arnat frenin; ni elli roddi arnat ŵr dieithr yr hwn nid yw frawd i ti.

16 Ond nac amlhâed iddo [q] feirch, ac na [r] ddychweled efe 'r bobl i'r Aipht i amlhâu meirch; gan i'r [s] ARGLWYDD ddywedyd wrthych, [t] Na 'chwanegwch ddychwelyd y ffordd honno mwy.

17 Ac nac amlhâed iddo wragedd, fel [u] na wyro ei galon: ac nac amlhaed arian ac aur lawer iddo.

18 A phan eiſteddo ar deyrngadair ei frenhiniaeth, 'ſgrifenned iddo gòpi o'r gyfraith hon mewn llyfr, allan [x] o'r hwn ſydd gerbron yr offeiriaid y Lefiaid.

19 A [y] bydded gyd ag ef, a darllened arno holl ddyddiau ei fywyd, fel y dyſgo ofni 'r ARGLWYDD ei Dduw, i gadw holl eiriau 'r gyfraith hon, a'r deddfau hyn, i'w gwneuthur hwynt:

20 Fel na ddyrchafo ei galon uwch law ei frodyr, ac na chilio oddi wrth y gorchymmyn, i'r tu dehau nac i'r tu aſſwy: fel yr eſtynno ddyddiau yn ei frenhiniaeth, efe, a'i feibion, yng nghanol Iſrael.

PEN. XVIII.

1 *Yr Arglwydd yw etifeddiaeth yr offeiriaid a'r Lefiaid.* 3 *Defod yr offeiriaid.* 6 *Rhan y Lefiaid.* 9 *Rhaid yw gochelyd ffieidd-dra 'r Cenhedloedd.* 15 *Rhaid yw gwrando ar*

Chriſt

Deut. 16. 2553.
[k] Eciod. 23. 16. Lef. 23. 34. Num. 29. 12. † Heb. *Lawr-dyrnu a'th win-wryf.*
[l] Neh. 8. 9, &c.
[m] Eciod. 23. 14, 17. a 34. 23.
[n] Eciod. 23. 15. a 34. 20. Preg. 35. 4.
[o] 1 Cron. 23. 4. a 26. 29. 2 Cron. 19. 8.
[p] Eciod. 23. 8. Lef. 19. 15. Diar. 17. 8, 23. Preg. 7. 7.
Eccl. 20. 29.
‡ Neu, *ecboſion.*
[q] Lef. 26. 1.
† *Ddelw.*

Mawrth, 2. P.

Deut. 17.
[a] Pen. 15. 21. Mal. 1. 8.
‡ Neu, *afr.*
[b] Pen. 13. 6.
[c] Pen. 4. 19. Job 31. 26.
[d] Lef. 24. 7, 14.

Deut. 19.
[e] Num. 35. 30. Pen. 19. 15. Mar. 18. 16. Joan 8. 17. 2 Cor. 13. 1. 1 Tim. 5. 19. Heb. 10. 28.
[f] Pen. 13. 9.
[g] Pen. 13. 5.
[h] 2 Cron. 19. 10. Hag. 2. 11. Mal. 2. 7.
[i] Edrych Eciod. 21. 13, 20, 22. 28. a 22. 2. Num. 35. 11, 16, 19. Pen. 19. 4, 10.
‡ *dyrnod.*
[k] Edrych Jer. 18. 18.
[l] Pen. 19. 17.
[m] Hoſ. 4. 4.
[n] 1 Sam. 8. 5.
[o] Edrych 1 Sam. 9. 15. a 10. 24. a 16. 12. 1 Cron. 22. 10.
[p] Jer. 30. 21.
[q] 1 Bren. 4. 26. a 10. 26, 28.
[r] Eſay 31. 1. Ezec. 17. 15.
[s] Eciod. 13. 17. Num. 13. 3, 4.
[t] Pen. 28. 68. Hoſ. 11. 11. 3, 4.

Mawrth, 2. P.

[u] Edrych 1 Bren. 11. 3.
[x] Edrych 2 Bren. 22. 8.
[y] Joſ. 1. 8.

2553.

Griſt y prophwyd, 20 a rhoddi y prophwyd rhyfygus i farwolaeth.

a Num. 18. 20. Pen. 10. 9. b 1 Cor. 9. 13.

a NI bydd i'r offeiriaid, i'r Lefiaid, i holl lwyth Lefi ran nac etifeddiaeth yng-hŷd ag Iſrael: ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, a'i etifeddiaeth ef, b a ſwytant hwy.

2 Am hynny etifeddiaeth ni bydd iddynt ym mhlith eu brodyr: yr ARGLWYDD yw eu hetifeddiaeth hwy, megis ag y dywedodd wrthynt.

c Lef. 7. 30,—34. d Num. 18. 12, 24.

3 ¶ A hyn ſydd defod yr offeiriaid oddi wrth y bobl, oddi wrth y rhai a aberthant aberth, *pa un bynnag* ai eidion, ai daſad, c rhoddant i'r offeiriad yr yſgwyddog, a'r ddwy ên, a'r botten.

4 d Blaenffrwyth dy ŷd, dy wîn, a'th olew, a blaenffrwyth cnaif dy ddefaid, a roddi iddo ef.

e Ecſod. 28. 1. Num. 3. 10.

5 Canys e dewiſodd yr ARGLWYDD dy Dduw ef o'th holl lwythau di, i ſefyll i waſanaethu yn enw 'r ARGLWYDD, efe a'i feibion yn dragywydd.

6 ¶ A phan ddelo Lefiad o un o'th byrth di yn holl Iſrael, lle y byddo efe yn ymdaith, a dyfod â holl ddymuniad ei galon, i'r lle a ddewiſo 'r ARGLWYDD:

7 Yna gwaſanaethed efe yn enw 'r ARGLWYDD ei Dduw, megis ei holl frodyr y Lefiaid, y rhai ſydd yn ſefyll yno ger bron yr ARGLWYDD.

8 Rhan am ran a fwytânt, heb law gwerth yr hyn ſy'n dyfod iddo oddi wrth *ei* dadau.

9 ¶ Pan elych di i'r tîr y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it', na ddyſg wneuthur yn ôl ffieidd-dra 'r cenhedloedd hynny.

f Lef. 18. 21. g Lef. 19. 26, 31. a 20. 27. Eſay 8. 19. h Lef. 20. 27. i 1 Sam. 28. 7. ‡ Neu, *union*, neu *bur*. † Neu, *etifeddu*.

10 Na chaffer ynnot a wnelo i'w fâb, neu i'w ferch, f yned trwy 'r tân, g *neu* a arfero ddewiniaeth, na phlanedydd, na daroganwr, na hudol,

11 h Na ſwynwr ſwynion, nac a geiſio *wybodaeth gan* gonſuriwr, neu ſrudiwr, nac i a ymofynno â'r meirw.

12 O herwydd ffieidd-dra *gan* yr ARGLWYDD *yw* pawb a wnelo hyn: ac o achos y ffieidd-dra hyn y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn eu gyrru hwynt allan o'th flaen di.

13 Bydd ‡ berffaith gyda'r ARGLWYDD dy Dduw.

14 Canys y cenhedloedd hyn, y rhai a † feddienni di, a wrandawſant ar blanedyddion, ac ar ddewiniaid: ond am danat ti, nid felly y caniataodd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti.

15 ¶ k Yr ARGLWYDD dy Dduw a gyſyd i ti o'th blith dy hun, o'th frodyr dy hun, brophwyd megis finnau; arno ef y gwrandêwch.

16 Yn ôl yr hyn oll a geiſiaiſt gan yr ARGLWYDD dy Dduw yn Horeb, l yn nydd y gymmanfa, gan ddywedyd, m Na chlywwyf mwyach lais yr ARGLWYDD ſy Nuw, ac na welwyf y tân mawr hwn mwyach, rhag ſy marw.

k Joan 1. 45. Act 3. 22. a 7. 37. l Pen. 9. 10. m Ecſod. 20. 19. Heb. 12. 19. n Pen. 5. 28. o Joan 1. 45. Act. 3. 22. a 7. 37. p Eſay 51. 16. q Joan 4. 25.

17 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, n Da y dywedaſant yr hyn a ddywedaſant.

18 o Codaf brophwyd iddynt o yſyg eu brodyr fel tithau, a p rhoddaf fy ngeiriau yn ei enau ef; ac q efe a lefara wrthynt yr hyn oll a orchymynnwyf iddo.

19 A phwy bynnag ni wrandawo ar fy ngeiriau, y rhai a lefara efe yn fy enw, myfi a'i gofynnaf ganddo.

20 r Y prophwyd hefyd, yr hwn a ryfyga lefaru yn fy enw air ni orchymynnais iddo ei lefaru, neu 'r hwn a lefaro yn enw duwiau dieithr; rhodder y prophwyd hwnnw i farwolaeth.

r Pen. 13. 5. Jer. 14. 14. Zech. 13. 5.

21 Ac o'ſ dywedi yn dy galon, Pa ſodd yr adnabyddwn y gair ni lefarodd yr ARGLWYDD?

22 s Yr hyn a lefaro 'r prophwyd hwnnw yn enw 'r ARGLWYDD, t a'r gair heb ſod, ac heb ddyfod i ben, hwnnw yw 'r gair ni lefarodd yr ARGLWYDD; y prophwyd a'i llefarodd mewn rhyfyg: nac ofna ef.

s Jer. 28. 9. t Edrych Pen. 13. 2.

PEN. XIX.

1 Dinaſoedd noddfa, 4 a braint llofrudd yn-addynt. 14 Na ſymmuder terfyn tîr 15 Rhaid yw bod dau o dyſtion o'r lleiaf. 16 Cosbedigaeth gau dyſt.

Mawrth, 3. B.

a Pen. 12. 29.

PAn a dorro 'r ARGLWYDD dy Dduw ymmaith y cenhedloedd y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn rhoddi eu tîr i ti, a'i † meddiannu o honot ti, a phreſwylio yn eu dinaſoedd, ac yn eu tai;

† Neu, *etifeddu*.

b Ecſod. 21. 13. Num. 35. 10. Joſ. 20. 2.

2 b Neilldua it' dair dinas ynghanol dy dîr, yr hwn y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it', i'w ſeddiannu.

3 Parotoa ffordd i ti, a thraiana derfyn dy dîr, yr hwn a rydd yr ARGLWYDD dy Dduw yn etifeddiaeth it', ſel y byddo i bob llofrudd ffoi yno.

c Pen. 4. 42.

4 ¶ c Dymma gyfraith y llofrudd, yr hwn a ffŷ yno i fyw: yr hwn a darawo ei gymydog heb wybod, ac yntef heb ei gasâu ef

‡ Heb. *er doe ac echdoe*.

‡ o'r blaen,

† Heb. *Odds ar y pren, a chaffael*, &c.

5 Megis pan elo un gyd â'i gymmydog i'r coed, i gymmynu pren, ac a eſtyn ei law â'r fwyall i dorri 'r pren, a ſyrthio 'r haiarn † o'r menybr, a chyrhaeddyd ei gymmydog, ſel y byddo farw, efe a gaiff ffoi i un o'r dinaſoedd hyn, a byw:

d Num. 35. 12. ‡ Heb. *yn ei einioes*.

6 d Rhag i ddialydd y gwaed ddilyn ar ôl y llofrudd a'i galon yn llidiog, a'i oddiweddyd, am fod y ffordd yn hir, a'i daro ef yn ‡ farw, er nad oedd ynddo ef haeddedigaeth marwolaeth, am nad oedd efe yn ei gasâu ef † o'r blaen.

† Heb. *er doe ac echdoe*.

7 Am hynny 'r ydwyf yn gorchymmyn i ti, gan ddywedyd, Tair dinas a neilldui i ti.

e Gen. 15. 18. Pen. 12. 20.

8 A phan e helaetho 'r ARGLWYDD dy Dduw dy derfyn, ſel y tyngodd wrth dy dadau, a rhoddi i ti 'r holl dîr a addawodd efe ei roddi wrth dy dadau;

9 (O'ſ cedwi 'r gorchymynnion hyn oll, gan wneuthur yr hyn yr ydwyf fi yn ei orchymmyn it' heddyw, i garu 'r ARGLWYDD dy Dduw, a rhodio yn ei ffyrdd ef bob amſer;) f yna y 'chwanegi i ti dair dinas hefyd at y tair hyn:

f Joſ. 20. 7.

10 Fel na ollynger gwaed gwirion o fewn dy dîr, yr hwn y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it yn etifeddiaeth; ac na byddo gwaed i'th erbyn.

11 ¶ Ond g o'ſ bydd gŵr yn casâu ei gymmydog ac yn cynllwyn iddo, a chodi yn ei erbyn, a'i ddîeneidio ſel y byddo farw, a ffoi i un o'r dinaſoedd hyn:

g Ecſod. 21. 12, &c. Num. 35. 16, 24.

12 Yna anfoned henuriaid ei ddinas ef, a chymmerant ef oddi yno, a rhoddant ef yn llaw dialydd y gwaed, ſel y byddo farw.

Pen. 27. 24.

13 Nac arbeded dy lygad ef, ond tyn ymmaith *affaith* gwaed gwirion o Iſrael, ſel y byddo daioni it'.

h Pen. 27. 17. Diar. 22. 28.

14 ¶ h Na ſymmud derfyn dy gymmydog, yr hwn a derfynodd y rhai a fu o'r blaen, o fewn dy etifeddiaeth yr hon a feddienni,

Hoſ. 5. 10.

feddienni, yn y tîr y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi i ti i'w feddiannu.

15 ¶ [i] Na choded un tyſt yn erbyn neb am ddim anwiredd, neu ddim pechod, o'r holl bechodau a becho efe: wrth dyſtiolaeth dau o dyſtion, neu wrth dyſtiolaeth tri o dyſtion y bydd ſafadwy y peth.

16 ¶ O'scyfyd gau dyſt yn erbyn neb, gan dyſtiolaethu bai yn ei erbyn ef;

17 Yna ſafed y ddau ddŷn *y mae* 'ramrafael rhyngddynt ger bron yr ARGLWYDD, [k] o flaen yr offeiriaid a'r barnwyr a fyddo yn y dyddiau hynny;

18 Ac ymofynned y barnwyr yn dda; ac o's y tyſt *ſydd* tyſt ffals, *ac* a dyſtiolaetha ar gam yn erbyn ei frawd:

19 [l] Yna gwnêwch iddo fel yr amcanodd wneuthur i'w frawd; [m] a thyn ymmaith y drwg o'th fyſg.

20 A'r lleill a glywant, ac a ofnant, ac ni 'chwanegant wneuthur mwy yn ôl y peth drygionus hyn yn dy blith.

21 Ac nac arbeded dy lygad: *bydded* [n] einioes am einioes, llygad am lygad, dant am ddant, llaw am law, troed am droed.

PEN. XX.

1 *Araith yr Offeiriaid i annog y bobl i ryfel.* 5 *Cyhoeddiad y Swyddogion pwy ſydd i'w gollwng adref o'r rhyfel.* 10 *Pa beth a wneir i'r dinaſoedd a dderbyniant neu a wrthodant ammodau heddwch.* 16 *Pa ddinaſoedd ſydd raid eu hadduned u.* 19 *Ni waſanaetha dynyſtrio prenni ymborth dŷn, wrth warchae ar ddinas.*

PAn elych i ryfel yn erbyn dy elynion, a gweled [a] meirch a cherbydau, *a* phobl ſwy nâ thi, nac ofna rhagddynt: o herwydd yr ARGLWYDD dy Dduw *ſydd* gyd â thi, yr hwn a'th ddug di i fynu o dîr yr Aipht.

2 A bydd, pan nesaoch i'r frwydr, yna ddyſod o'r offeiriad, a llefaru wrth y bobl,

3 A dywedyd wrthynt, Clyw, Iſrael, yr ydych chwi yn nesâu heddyw i'r frwydr yn erbyn eich gelynion: na feddalhâed eich câlon, nac ofnwch, † na ſynnwch, ac na ddychrynwch rhagddynt.

4 Canys yr ARGLWYDD eich Duw ſydd yn myned gyd â chwi i ryfela â'ch gelynion troſoch chwi, *ac* i'ch achub chwi.

5 ¶ A'r llywiawdwyr a lefarant wrth y bobl, gan ddywedyd, Pa ŵr *ſydd* a adeiladodd dŷ newydd, ac ni's [b] cyſlêgrodd ef? eled a dychweled i'w dŷ, rhag ei farw yn y frwydr, ac i ŵr arall ei gyſlêgru ef.

6 A pha ŵr *ſydd* a blannodd winllan, ac ni's † mwynhaodd hi? eled a dychweled i'w dŷ, rhag ei farw yn y frwydr, ac i ŵr arall ei mwynhâu hi.

7 [c] A pha ŵr ſydd a ymgredodd â gwraig, ac ni chymmerodd hi? eled a dychweled i'w dŷ, rhag ei farw mewn rhyfel, ac i ŵr arall ei chymmeryd hi.

8 Y llywiawdwyr hefyd a chwanegant lefaru wrth y bobl, ac a ddywedant, [d] Pa ŵr *ſydd* ofnus, a meddal gâlon? eled a dychweled i'w dŷ, fel na † lwfrhao efe gâlon ei frawd megis ei gâlon yntef.

9 A bydded pan ddarffo i'r llywiawdwyr lefaru wrth y bobl, oſod o honynt dywyſogion y lluoedd yn ben ar y bobl.

10 ¶ Pan nesâech at ddinas i ryfela yn ei herbyn, [e] cyhoedda iddi heddwch.

11 A bydded o's heddwch a ettyb hi i ti, ac agoryd it': yna bydded i'r holl bobl a gaffer ynddi fod i ti dan deyrnged, a'th waſanaethu.

12 Ac oni heddycha hi â thi, ond gwneuthur rhyfel â thi; yna gwarchae arni hi.

13 Pan roddo 'r ARGLWYDD dy Dduw hi yn dy law di, [f] taro ei holl wrrywiaid â min y cleddyf.

14 Yn unig y benywaid, a'r plant, a'r [g] anifeiliaid, a phob dim a'r a fyddo yn y ddinas, *ſef* ei holl ysbail a ysbeili i ti: a thi a fwynhâi ysbail dy elynion yr hwn a rydd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti.

15 Felly y gwnâi i'r holl ddinaſoedd pell iawn oddi wrthyt; y rhai nid *ydynt* o ddinaſoedd y cenhedloedd hyn.

16 Ond [h] o ddinaſoedd y bobloedd hyn, y rhai y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn eu rhoddi it' yn etifeddiaeth, na chadw un enaid yn fyw:

17 Ond gan ddifrodi difroda hwynt, *ſef* yr Hethiaid, a'r Amoriaid, y Canaaneaid, a'r Phereziaid, yr Hefiaid, a'r Jebuſiaid, megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti:

18 Fel na ddyſgont i chwi wneuthur ar ôl eu holl ffieidd-dra hwynt, y rhai a wnaethant i'w duwiau, a phechu o honoch yn erbyn yr ARGLWYDD eich Duw.

19 ¶ Pan warchâech ar ddinas lawer o ddyddiau, gan ryfela yn ei herbyn i'w hynnill hi, na ddifetha ei choed hi, gan daro bwyall arnynt; canys o honynt y bwytâi, na thor dithau hwynt i lawr (o herwydd † *bywyd* dŷn *yw* pren y maes) ‡ i'w goſod yn y gwarchglawdd.

20 Yn unig y pren y gwyddoſt nad pren ymborth yw, hwnnw a ddifethi ac a dorri, ac a adeiledi warchglawdd yn erbyn y ddinas ſydd yn gwneuthur rhyfel â thi, hyd oni † orchfyger hi.

PEN. XXI.

1 *Y môdd i ymddiheuro oddi wrth lofruddiaeth heb wybod pwy a'i gwnaeth.* 13 *Y modd y mae trîn caethferch a briodo un.* 15 *Na ddylid dietifeddu 'r cyntafanedig o ran câs.* 18 *Rhaid yw llabyddio mâb anufudd.* 22 *Na adawer drwg weithredwr yn ghrôg dros nôs.*

O'S ceir *un* wedi ei ladd o fewn y tîr, yr hwn y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi i ti i'w etifeddu, yn gorwedd yn y maes, heb wybod pwy a'i lladdodd:

2 Yna aed dy henuriaid a'th farnwyr allan, a meſurant hyd y dinaſoedd *ſydd* o amgylch i'r lladdedig.

3 A bydded i'r ddinas neſaf at y lladdedig, ſef henuriaid y ddinas honno, gymmeryd anner o 'r gwartheg, yr hon ni weithiwyd â hi, *ac* ni thynnodd dan iau.

4 A dyged henuriaid y ddinas honno 'r anner i ddyffryn garw, yr hwn ni lafuriwyd, ac ni hauwyd ynddo: ac yno torfynyglant yr anner yn y dyffryn.

5 A neſâed yr offeiriaid, meibion Leſi (o herwydd yr ARGLWYDD dy Dduw [a] a'i hetholodd hwynt i weini iddo ef, ac i fendigo yn enw 'r ARGLWYDD: ac [b] wrth eu † barn hwynt y terfynir pob ymryſon a phob plâ.

6 A holl henuriaid y ddinas honno, y rhai a fyddo neſaf at y lladdedig, [c] a olchant eu dwylaw, uwch ben yr anner a dorfynyglwyd yn y dyffryn.

7 A hwy a attebant, ac a ddywedant, Ni thywalltodd ein dwylaw ni y gwaed hwn, ac ni's gwelodd ein llygaid.

8 Trugarhâ

[i] Num. 35. 30. Pen. 17. 6. Mat. 18. 16. Joan 8. 17. 2 Cor. 13. 1. Heb. 10. 28.
[k] Pen. 17. 9.
[l] Diar. 19. 5, 9. Dan. 13. 62.
[m] Pen. 13. 5. a 17. 7. a 21. 21, 24.
[n] Eccſod. 21. 23. Leſ. 24. 20 Mat. 5. 38.
[a] Edrych Pſal. 20. 7. Eſay 31. 1.
† Heb. *na phryſurwch.*
[b] Edrych Neh. 12. 27. Pſal. 30. tit.
† Heb. *cyffreinodd.* Edrych Leſit. 19. 23, 24. Pen. 28. 30.
[c] Pen. 24. 5.
[d] Barn. 7. 3.
† Heb. *roddo.*
[e] 2 Sam. 20. 18.
‡ Heb. *i ſyned o'th flaen.*
† *Ymddroſtyngo.*
Mawrth, 4. B.
[a] Pen. 10. 8.
[b] Pen. 17. 8, 9.
† Heb. *genau.*
[c] Edrych Pſal. 19. 12. Mat. 27. 24.
Eccſod. 3. 4.

8 Trugarha wrth dy bobl Israel y rhai a waredaist, O ARGLWYDD, ac na ddyro waed gwirion † yn erbyn dy bobl Israel; a maddeuir y gwaed iddynt hwy.

9 Felly y tynni ymmaith *affaith* y gwaed gwirion o'th fysg, o's ti a wnei 'r uniawnder yngolwg yr ARGLWYDD.

10 ¶ Pan elych i ryfelyn erbyn dy elynion, a rhoddi o'r ARGLWYDD dy Dduw hwynt yn dy law di, a chaethgludo o honot gaethglud o honynt,

11 A gweled o honot yn y gaethglud wraig brydweddol, a'i bod wrth dy fodd, i'w chymmeryd it' yn wraig:

12 Yna dwg hi i fewn dy dŷ, ac eillied hi ei phen, a ‡ thorred ei hewinedd;

13 A dioſged ddillad ei chaethiwed oddi am dani, a thriged yn dy dŷ di, ac [d] wyled *am* ei thâd a'i mam fis o ddyddiau: ac wedi hynny yr ai di atti, ac y byddi ŵr iddi, a hithau fydd gwraig i ti.

14 Ac oni bydd hi wrth dy fodd, yna gollwng hi yn ôl ei hewyllys ei hun, a chan werthu na werth hi er arian: na chais elw o honi, am i ti ei daroſtwng hi.

15 ¶ Pan fyddo i ŵr ddwy wragedd, un yn gu, ac un yn gâs; a phlanta o'r gu a'r gâs feibion iddo ef: a bôd y mâb cyntafanedig o'r *un* gâs:

16 Yna bydded, [e] yn y dydd y rhanno efe ei etifeddiaeth rhwng ei feibion y rhai fyddant iddo, na ddichon efe wneuthur yn gyntafanedig fâb y gu o flaen mâb y gâs, yr hwn ſydd gyntafanedig:

17 Ond mâb y gâs yr hwn ſydd gyntafanedig a gydnebydd efe, [f] gan roddi iddo ef y ddeuparth o'r hyn oll a gaffer yn eiddo ef: o achos hwn yw [g] dechreuad ei nerth ef, iddo y *bydd* braint y cyntaf-anedig.

18 ¶ Ond o bydd i ŵr fâb cyndyn, ac anufudd, heb wrando ar lais ei dâd, neu ar lais ei fam; a phan geryddant ef ni wrendy arnynt:

19 Yna ei dâd a'i fam a ymaflant ynddo, ac a'i dygant at henuriaid ei ddinas, ac i borth ei drigfan;

20 A dywedant wrth henuriaid ei ddinas ef, Ein mâb hwn ſydd gyndyn ac anufudd, heb wrando ar ein llais; glŵth a meddwyn *yw efe.*

21 Yna holl ddynion ei ddinas a'i llabyddiant ef â meini, fel y byddo farw; [h] felly y tynni ymmaith y drwg o'th fysg, a holl Israel a glywant, ac a ofnant.

22 ¶ Ac o bydd mewn gŵr bechod *yn haeddu* barnedigaeth angau, a'i farwolaethu, a chrogi o honot ef wrth bren:

23 [i] Na thriged ei gelain dros nôs wrth y pren, *ond* gan gladdu i'a cleddi ef o fewn y dydd hwnnw: o herwydd [k] melldith Dduw † *ſydd i'r hwn* a grogir: ac na haloga dy dir y *mae* 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it' yn etifeddiaeth.

PEN. XXII.

1 *Am garedigrwydd brawdol.* 5 *Bod adnabod y gwrryw a'r fenyw wrth eu dillad.* 6 *Na ddalier mam yr adar gyd â 'i chywion.* 8 *Rhaid yw bod i dŷ ganllawiau.* 9 *Gochelyd cymmyſgedd.* 12 *Rhaid yw bod rhidens wrth ddillad.* 13 *Cosbedigaeth yr hwn a roddo anair i'w wraig.* 20, 22, *Am dor-prïodas,* 25 *Trais,* 28 *Godineb,* 30 *a lloſgach.*

a NI chai weled eidion dy frawd neu ei ddafad yn cyſeiliorni, ac ymguddio oddi wrthynt: gan ddwyn dwg hwynt dracheſn i'th frawd.

2 Ac oni *bydd* dy frawd yn gyſagos attat, neu oni adwaenoſt ef; yna dwg hwnnw i fewn dy dŷ, a bydded gyd â thi, hyd pan ymofynno dy frawd am dano, yna dyro ef yn ei ôl iddo ef.

3 Ac felly y gwnai i'w aſyn ef, ac felly y gwnai i'w ddillad ef; ac felly y gwnai i bob collbeth i'th frawd, yr hwn a gyll oddi wrtho ef, a thithau yn ei gael: ni elli ymguddio.

4 ¶ [b] Ni chai weled aſyn dy frawd, neu ei ych yn gorwedd ar y ffordd, ac ymguddio oddi wrthynt; *ond* gan godi cytod gydag ef.

5 ¶ Na fydded dilledyn gŵr am wraig, ac na wiſged gŵr ddillad gwraig: o herwydd ffiaidd gan yr ARGLWYDD dy Dduw bawb a'r a wnêl hyn.

6 ¶ Pan ddamweinio nŷth aderyn i'th olwg ar *dy* ffordd, mewn un pren, neu ar y ddaear, a chywion neu ag wyau *ynddo,* a'r fam yn eiſtedd ar y cywion, neu ar yr wyau; na chymmer y fam gyd â'r cywion.

7 Gan ollwng ti a ollyngi 'r fam, a'r cywion a gymmeri i ti; fel y byddo daioni it', ac yr eſtynnech *dy* ddyddiau.

8 ¶ Pan adeiladech dŷ newydd, yna y gwnâi ganllawiau *o amgylch* i'th nen, fel na oſodych waed ar dy dŷ, pan ſyrthio neb oddi arno.

9 ¶ [c] Na haua dy winllan ag amryw *hâd:* rhag it' halogi † cynnyrch yr hâd a hauech, a chnwd y winllan.

10 ¶ [d] Nac ardd ag ŷch ac ag asyn ynghŷd.

11 ¶ [e] Na wiſg ddilledyn o amryw ddefnydd, *megis o* wlân a llîn ynghŷd.

12 ¶ [f] Plethau a weithi it' ar † bedwar cwr dy wiſg, yr ymwiſgech â hi.

13 ¶ O chymmer gŵr wraig, ac wedi myned atti, ei chasâu;

14 A goſod yn ei herbyn anair, a rhoddi allan enw drwg iddi, a dywedyd, Y wraig hon a gymmerais, a phan euthum atti, ni chefais ynddi forwyndod:

15 Yna cymmered tâd y llangces, a'i mam, a dygant *arwyddion* morwyndod y llangces at henuriaid y ddinas i'r porth.

16 A dyweded tâd y llangces wrth yr henuriaid, Fy merch a roddais i'r gŵr hwn yn wraig, a'i casâu y mae efe:

17 Ac wele, efe a gododd *iddi* anair, gan ddywedyd, Ni chefais yn dy ferch forwyndod; ac fel dymma *arwyddion* morwyndod fy merch; yna lledant y dilledyn yngwydd henuriaid y ddinas.

18 A henuriaid y ddinas honno a gymmerant y gŵr, ac a'i cosbant ef.

19 A hwy a'i dirwyant ef *mewn* can *ſicl* o arian, ac a'i rhoddant hwynt i dâd y llangces, o achos iddo ddwyn enw drwg ar y forwyn o Israel: a bydd hi yn wraig iddo, *ac* ni ddichon ei gyrru ymmaith *yn* ei holl ddyddiau.

20 Ond o's gwîr fydd y peth, ac na chafwyd *arwyddion* morwyndod yn y llangces:

21 Yna y dygant y llangces at ddrws tŷ ei thâd, a dynion ei dinas a'i llabyddiant hi â meini oni byddo farw: am iddi wneuthur ffolineb yn Israel, gan butteinio yn nhŷ ei thâd; [g] a thi a dynni ymmaith y drwg o'th fyſg.

22 ¶ [h] O cheffir gŵr yn gorwedd gyd â gwraig briodol â gŵr, byddant feirw ill dau, *ſef* y gŵr a orweddodd gyd â'r wraig, a'r wraig *hefyd:* felly y tynni ymmaith ddrwg o Israel.

23 ¶ O

2553. † Heb. *yngwaed.*

‡ Heb. *gwnaed,* neu, *gyweiried.* [d] Edrych Pſal. 45. 10.

[e] 2 Cron. 11. 19, 22.

[f] Edrych 1 Cron. 5. 1. [g] Gen. 49. 3.

[h] Pen. 13. 5. a 22. 21, 24. [i] Joſ. 10. 26. [k] Gal. 3. 13. † Neu, *yw'r hwn* Edrych Num. 25. 4. Joſ. 10. 26. 2 Sam. 21. 6.

Mawrth, A. P.

Ecſod. 23. 4.

2553. [b] Ecſod. 23. 5.

[c] Lef. 19. 19. † Heb. *ſyſiawnder.* [d] Edrych 2 Cor. 6. 14, 15, 16. [e] Lef. 19. 19. [f] Num. 15. 38. Mat. 23. 5. † Heb. *bedair adain.*

[g] Pen. 13. 5. [h] Lef. 20. 10.

2553.

23 ¶ O bydd llangces o forwyn wedi ei dyweddïo i wr, a chael o wr hi mewn dinas, a gorwedd gyd â hi:

24 Yna y dygwch hwynt ill dau i borth y ddinas honno, ac a'i llabyddiwch hwynt â meini, fel y byddont feirw: y llangces o blegid na waeddodd, *a hithau* yn y ddinas; a'r gŵr o herwydd iddo ddaroſtwng gwraig ei gymmydog: [i] felly ti â dynni ymmaith y drygioni o'th yſg.

[i] Ad. 21, 22.

25 ¶ Ond o's mewn maes y cafodd y gŵr y llangces wedi ei dyweddïo, a'i threiſio o'r gŵr, a gorwedd gyd â hi: yna bydded farw y gŵr a orweddodd gyd â hi yn unig.

26 Ond i'r llangces ni chei wneuthur dim, nid *oes* yn y llangces bechod *yn haeddu* marwolaeth; o herwydd megis y cyfyd gŵr yn erbyn ei gymmydog a'i ddieneidio ef, yr un modd y *mae* 'r peth hyn.

27 O blegid yn y maes y cafodd efe hi; gwaeddodd y llangces *oedd* wedi ei dyweddïo, ac nid *oeda* achubydd iddi.

[k] Ecſod. 22. 16. [l] Lef. 18. 8. a 20. 11. 1 Cor. 5. 1.

28 ¶ [k] O chaiff gŵr langces o forwyn heb ei dyweddïo, ac ymaflyd ynddi, a gorwedd gyd â hi, a'i dâla hwynt:

29 Yna y rhydd y gŵr a orweddodd gyd â hi, i dâd y llangces, ddeg a deugain o arian; ac iddo y bydd yn wraig, am iddo ei daroſtwng hi; ni ddichon ele ei gyrru hi ymmaith *yn* ei holl ddyddiau.

[m] Edrych Ruth 3. 9. Ezec. 16. 8.

30 ¶ [l] Na chymmered neb wraig ei dâd, ac na [m] ddinocthed odre ei dâd.

PEN. XXIII.

1 *Pwy a all, a phwy ni all ddyfod i'r gynnulleidfa.* 9 *Rhaid yw gochelyd aflendid yn y llu.* 15 *Am y gwâs ffoadur.* 17 *Am frynti.* 18 *Am aberthau ffiaidd,* 19 *uſuriaeth,* 21 *addunedau,* 24 *a chamweddau.*

NA ddeued neb wedi yſſigo ei eirin, na diſbaidd, i gynnulleidfa 'r ARGLWYDD.

2 Na ddeued baſterdyn i gynnulleidfa 'r ARGLWYDD: y ddegfed genhedlaeth iddo hefyd ni chaiff ddyfod i gynnulleidfa 'r ARGLWYDD.

[a] Neh. 13. 1.

3 Na ddeled [a] Ammoniad na Moabiad i gynnulleidfa 'r ARGLWYDD: y ddegfed genhedlaeth hefyd o honynt na ddeued i gynnulleidfa 'r ARGLWYDD byth:

[b] Edrych Pen. 2. 29. [c] Num. 22. 5, 6.

4 [b] O blegid ni chyfarfuant â chwi â bara ac â dwfr yn y ffordd, wrth eich dyfod o'r Aipht; ac [c] o achos cyflogi o honynt i'th erbyn Balaam fâb Beor o Bethor *ym* Meſopotamia, i'th felldithio di:

5 Eithr 'r ARGLWYDD dy Dduw ny fynnodd wrando ar Falaam; ond trôdd yr ARGLWYDD dy Dduw y felldith yn fendith it': canys hoffodd yr ARGLWYDD dy Dduw dydi.

[d] Ezra 9. 12.

6 [d] Na chais eu heddwch hwynt na'i daioni hwynt dy holl ddyddiau byth.

7 ¶ Na ffieiddia Edomiad, canys dy frawd yw: na ffieiddia Aiphtiad, o herwydd dieithr fuoſt yn ei wlâd ef.

8 Deued o honynt i gynnulleidfa 'r ARGLWYDD y drydedd genhedlaeth o'r meibion a genhedlir iddynt.

9 ¶ Pan êl y llu allan yn erbyn dy elynion, yna ymgadw rhag pob peth drwg.

[e] Leſ. 15. 16. ‡ Heb. *A phan wynebo yr hwyr.*

10 ¶ [e] O bydd un o honot heb ſod yn lân, o herwydd damwain nôs, eled allan o'r gwerſyll, na ddeued o fewn y gwerſyll.

11 ¶ ‡ Ac ym min yr hwyr ymolched mewn dwfr: yna wedi machludo 'r haul, deued i fewn y gwerſyll.

12 ¶ A bydded lle i ti o'r tu allan i'r gwerſyll: ac yno yr ai di allan.

2553.

13 A bydded gennyt rawffon ym myſg dy arfau: a bydded pan eiſteddych allan, gloddio o honot â hi, a thrô a chuddia 'r hyn a ddaeth oddi wrthyt.

14 O herwydd bod yr ARGLWYDD dy Dduw yn rhodio ym mhlith dy werſyllau i'th waredu, ac i roddi dy elynion o'th flaen di; am hynny bydded dy werſyllau 'n ſanctaidd; fel na welo ynnot ti † ddim brynti, a throi oddi wrthyt.

† Heb. *noethni dim.*

15 ¶ [f] Na ddyro at ei feiſtr wâs a ddïangodd attat oddi wrth ei feiſtr.

[f] 1 Sam. 30. 15.

16 Gyd â thi y trîg yn dy yſg, yn y fan a ddewiſo, yn un o'th byrth di, lle byddo da ganddo: *ac* na chyſtuddia ef.

17 ¶ Na fydded ‡ puttain [g] o ferched Iſrael, ac na fydded † putteinwr o feibion Iſrael.

‡ *Sodomies.* [g] Edrych Diar. 2. 16.

18 Na ddwg wobr puttain, na gwerth ci, *i* dŷ 'r ARGLWYDD dy Dduw, mewn un adduned: canys y maent ill dau yn ffiaidd gan yr ARGLWYDD dy Dduw.

† *Sodomiad.*

19 ¶ [h] Na chymmer occraeth gan dy frawd; occraeth arian, occraeth bwyd, occraeth dim y cymmerir occraeth am dano.

[h] Ecſod. 22. 25. Lef. 25. 36.

20 [i] Gan eſtron y cymmeri occraeth, ond na chymmer occraeth gan dy frawd: fel y bendithio 'r ARGLWYDD dy Dduw di ym mhob peth y rhoddych dy law arno, yn y tîr yr ydwyt yn myned iddo i'w feddiannu.

Neh. 5. 2. Pſal. 15. 5. Luc 6. 34, 35.

21 ¶ [k] Pan addunedech adduned i'r ARGLWYDD dy Dduw, nac oeda ei thalu: canys yr ARGLWYDD dy Dduw gan ofyn a'i gofyn gennyt; a byddai yn bechod ynnot.

[i] Edrych Pen. 15. 3. Lef. 19. 34. [k] Num. 30. 2. Preg. 5. 4.

22 Ond o's peidi ag addunedu, ni bydd pechod ynnot.

23 Cadw, a gwnâ yr hyn a ddaeth allan o'th wefuſau, megis yr addunedaiſt i'r ARGLWYDD dy Dduw offrwm gwirfodd, yr hwn a draethaiſt â'th enau.

24 ¶ Pan ddelych i winllan dy gymmydog, yna bwyta o rawnwin dy wala, wrth dy feddwl, ond na ddôd yn dy leſtr *yr un.*

[l] Mat. 12. 1. Mar. 2. 23. Luc 6. 1.

25 Pan ddelych i ŷd dy gymmydog, [l] yna y cai dynnu 'r tywyſennau â'th law: ond ni chai oſod crymman yn ŷd dy gymmydog.

PEN. XXIV.

1 *Am yſgar.* 5 *Nad rhaid i'r gŵr newydd briodi fyned i ryfel.* 6, 10 *Am wyſtlon.* 7 *Am ladron dynion.* 8 *Am y gwahanglwyf,* 14 *Talu cyflog,* 16 *Barn,* 19 *ac Eluſen.*

Mawrth, 5. B.

PAn [a] gymmero gŵr wraig a'i phriodi; yna oni chaiff hi ffafr yn ei olwg ef, o achos iddo gael rhyw ‡ aflendid ynddi, 'sgrifenned iddi lythyr † yſgar, a rhodded yn ei llaw hi, a gollynged hi ymmaith o'i dŷ.

[a] Mat. 5. 31. a 19. 7. Mar. 10. 4. ‡ Heb. *noethni.* † Heb. *torri ymmaith.*

2 Pan elo hi allan o'i dŷ ef, a myned ymmaith, a bod yn eiddo gŵr arall:

3 O's ei gŵr diwaethaf a'i casâ hi, ac a 'sgrifenna lythyr yſgar iddi, ac a'i rhydd yn ei llaw hi, ac a'i gollwng hi o'i dŷ: neu o's bydd marw y gŵr diwaethaf a'i cymmerodd hi yn wraig iddo:

4 [b] Ni ddichon ei phriod cyntaf, yr hwn a'i gollyngodd hi ymmaith, ei chymmeryd hi drachefn i fod yn wraig iddo, wedi iddi ymhalogi: canys ffieidd-dra *yw* hyn o flaen yr ARGLWYDD: ac na wnâ i'r wlâd bechu, yr hon a rydd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti yn etifeddiaeth.

[b] Jer. 3. 1.

5 ¶ [c] Pan

2553.

5 ¶ [c] Pan gymmero gŵr wraig newydd, nac eled i rytel, ac † na rodder gofal dim arno: caiff fôd gartref yn rhydd un flwyddyn, a llawenhau ei wraig a gymmerodd.

6 ¶ Na chymmered *neb* faen iſaf nac uchaf i felin ar wyſtl: canys y mae yn cymmeryd bywyd *dŷn* yngwyſtl.

7 ¶ [d] Pan gaffer gŵr yn lledratta un o'i frodyr o feibion Iſrael, ac yn ymelwa arno, neu yn ei werthu: yna lladder y lleidr hwnnw, a thyn di ymmaith y drwg o'th fyſg.

8 ¶ Gwilia ym [e] mhlâ y gwahan-glwyf ar ddyſal-gadw, a gwneuthur yn ôl yr hyn oll a ddyſgo'r offeiriaid y Lefiaid i chwi: edrychwch am wneuthur megis y gorchymynnais wrthynt hwy.

9 Cofia 'r hyn a wnaeth yr ARGLWYDD dy Dduw i [f] Firiam ar y ffordd, wedi eich dyfod allan o'r Aipht.

10 ¶ Pan fenthycciech i'th gymmydog fenthyg dim, na ddôs i'w dŷ ef i gymmeryd ei wyſtl ef.

11 Allan y ſefi, a dyged y gŵr y benthyciaiſt iddo, y gwyſtl allan at ti.

12 Ac o's gŵr tlawd fydd efe, na chwſg a'i wyſtl *gyd â thi.*

13 ¶ [g] Gan ddadroddi dyro ei wyſtl iddo, pan fachludo 'r haul, fel y gorweddo yn ei wiſg, ac [h] i'th fendithio di: a [i] bydd *hyn* i ti yn gyfiawnder o flaen yr ARGLWYDD dy Dduw.

14 ¶ Na orthrymma wâs cyflog tlawd ac anghenus, o'th frodyr, neu o'th ddieithr ddŷn a *fyddo* yn dy dîr, o fewn dy byrth di.

15 Yn ei ddydd [k] y rhoddi iddo ei gyflog, ac na fachluded yr haul arno; canys tlawd yw, ac † â hyn y mae yn cynnal ei einioes, fel na lefo ar yr ARGLWYDD yn dy erbyn, a bod pechod ynnot.

16 [l] Na rodder i farwolaeth dadau dros blant, ac na rodder plant i farw dros dadau: pob un a roddir i farwolaeth am ei bechod ei hun.

17 ¶ [m] Na wyra farn y dieithr *na'r* ymddifad: ac [n] na chymmer ar wyſtloraeth wiſg y weddw.

18 Ond [o] meddwl mai caethwas fuoſt yn yr Aipht, a'th waredu o'r ARGLWYDD dy Dduw oddi yno: am hynny 'r wyf fi 'n gorchymmyn it' wneuthur y peth hyn.

19 ¶ [p] Pan fedech dy gynhauaf yn dy faes, ac anghofio y gub yn y maes na ddychwel i'w chymmeryd: bydded i'r dieithr, i'r ymddifad, ac i'r weddw: fel y bendithio 'r ARGLWYDD dy Dduw di, yn holl waith dy ddwylaw.

20 Pan e'gydwech dy oliwydden, na loffa ar dy ôl: bydded i'r dieithr, i'r ymddifad, ac i'r weddw.

21 Pan geſglych rawnwin dy winllan, na loffa yn dy ôl: bydded i'r dieithr, i'r ymddifad, ac i'r weddw.

22 [q] Meddwl hefyd mai caethwas fuoſt yn nhîr yr Aipht: am hynny 'r ydwyf fi 'n gorchymmyn it' wneuthur y peth hyn.

PEN. XXV.

1 *Na rodder ychwaneg i ddeugain gwialennod.* 4 *Na chauer ſafn yr ŷch.* 5 *Am godi hâd i frawd.* 11 *Am y wraig ddigywilydd.* 13 *Am bwyſo anghyfiawn.* 17 *Rhaid yw dileu coffaawriaeth Amalec.*

PAn fyddo ymrafael rhwng dynion, a dyfod i farn i'w barnu: yna cyfiawnhânt y cyfiawn, a chondemnant y beius.

2 Ac o bydd y mâb drygionus i'w guro, pared y barnwr iddo orwedd, a phared ei guro ei ger ei fron, yn ôl ei ddryganiaeth, dan rifedi.

3 [a] Deugain gwialennod a rydd iddo, ac na 'chwaneged: rhag *o's* 'chwanega, a'i guro ef â llawer gwialennod uwch law hyn, a dirmygu dy frawd yn dy olwg.

4 ¶ [b] Na chau 'afn ŷch tra fyddo 'n dyrnu.

5 ¶ [c] O's brodyr a dreigant ynghŷd, a marw un o honynt, ac heb blentyn iddo, na phrioded gwraig y marw ŵr dieithr oddi allan: aed ei chyfathrachwr atti, a chymmered hi yn wraig iddo, a gwnaed iddi ran cyfathrachwr.

6 A bydded i'r cyntafanedig a ymddygo hi ſefyll ar enw ei frawd a fu farw: fel na ddileer ei enw ef allan o Iſrael.

7 Ac oni bydd boddlon y gŵr i gymmeryd ei gyfathrachwraig, yna aed ei gyfathrachwraig i fynu i'r porth at yr henuriaid, a dyweded, [d] Gwrthododd fy nghyfathrachwr godi i'w frawd enw yn Iſrael, ni fyn efe wneuthur rhan cyfathrachwr â mi.

8 Yna galwed henuriaid ei ddinas am dano ef, ac ymddiddanant ag ef: o làſ efe, a dywedyd, Nid wyf fi foddlon i'w chymmeryd hi;

9 Yna nesâed ei gyfathrachwraig atto ef yngŵydd yr henuriaid, a dattoded ei eſgid ef oddi am ei droed, a phoered yn ei wyneb ef, ac attebed, a dyweded, Felly y gwnâir i'r gŵr nid adeilado dŷ ei frawd.

10 A gelwir ei enw ef yn Iſrael, Tŷ 'r hwn y dattodwyd ei eſgid.

11 ¶ O's ymryſon dynion ynghŷd, ſef gŵr a'i frawd, a nesâu gwraig y naill i achub ei gŵr o law ei darawydd, ac eſtyn ei llaw ac ymaflyd yn ei ddirgeloedd ef:

12 Tòr ymmaith ei llaw hi; nac arbeded dy lygad *hi.*

13 ¶ [e] Na fydded gennyt yn dy gôd ‡ amryw bwys, mawr a bychan.

14 Na fydded gennyt yn dy dŷ † amryw feſur, mawr a bychan.

15 Bydded gennyt garreg union a chyfiawn; bydded gennyt Epha union a chyfiawn: fel yr eſtynner dy ddyddiau ar y ddaear, yr hon y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei rhoddi it'.

16 Canys [f] ffiaidd gan yr ARGLWYDD dy Dduw bob un a wnelo hyn, *ac* pawb a'r a wnêl anghyfiawnder.

17 ¶ [g] Cofia 'r hyn a wnaeth Amalec i ti ar y ffordd, pan ddaethoch allan o'r Aipht:

18 Yr hwn a'th gyfarfu ar y ffordd, ac a laddodd y rhai olaf o honot, yr holl weiniaid o'th ôl di; a thi yn lluddedig, ac yn ddiffygiol; ac nid ofnodd efe Dduw.

19 Am hynny bydded, [h] pan roddo 'r ARGLWYDD dy Dduw i ti lonyddwch oddi wrth dy holl elynion oddi amgylch, yn y tîr y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it' yn etifeddiaeth i'w feddiannu, dynnu o honot ymmaith goffadwriaeth Amalec oddi tan y nefoedd: nac anghofia *hyn.*

PEN. XXVI.

1 *Cyffes yr hwn a offrymmo 'r cawell blaenffrwyth.* 12 *Gweddi 'r hwn a roddo ei ddegymmau y drydedd flwyddyn.* 16 *Y cyfammod rhwng Duw a'r bobl.*

APhan ddelych i'r tir y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it' yn etifeddiaeth, a'i feddiannu, a phreſwylio ynddo:

2553.

a 2 Cor. 11. 24.

b Diar. 12. 10. 1 Cor. 9. 9. 1 Tim. 5. 18.

c Mat. 22. 24. Mar. 12. 19. Luc 20. 28.

d Ruth 4. 7.

e Lef. 19. 35, 36. Ezec. 45. 10.

‡ Heb. *garreg a charreg.* Ecſod. 16. 36.

† Heb. *Ephah ac Ephah.*

f Diar. 11. 1.

g Ecſod. 17. 8.

h 2 Sam. 15. 3.

2553.

2 [a] Yna cymmer o bob blaenffrwyth y ddaear, yr hwn a ddygi o'th dîr y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it', a gosod mewn cawell, a dôs i'r lle a ddewiso 'r ARGLWYDD dy Dduw, i drigo o'i enw ef ynddo :

3 A dôs at yr offeiriad a fydd yn y dyddiau hynny, a dywed wrtho, Yr ydwyf fi yn cyraddef heddyw i'r ARGLWYDD dy Dduw, fy nysod i'r tîr a dyngodd yr ARGLWYDD wrth ein tadau, ar *ei* roddi i ni.

4 A chymmered yr offeiriad y cawell o'th law di, a gosoded ef o flaen allor yr ARGLWYDD dy Dduw.

5 A llefara dithau, a dywed ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw, [b] Syriad ar ddarfod am dano *o'ad* fy nhâd, ac [c] efe a ddisgynnodd i'r Aipht, ac a ymdeithiodd yno ag ychydig bobl, ac a aeth yno yn genedl fawr, gref, ac aml.

6 A'r [d] Aiphtiaid a'n drygodd ni, a chystuddiasant ni, a rhoddasant arnom gaethiwed caled.

7 A [e] phan waeddasom ar ARGLWYDD Dduw ein tadau, clybu yr ARGLWYDD ein llais ni, a gwelodd ein cystudd, a'n llafur, a'n gorthrymder.

8 [f] A'r ARGLWYDD a'n dug ni allan o'r Aipht, â llaw gadarn, ac â braich estynnedig, ac ag ofn mawr, ac ag arwyddion, ac â rhyfeddodau.

9 Ac efe a'n dûg ni i'r lle hwn, ac a roes i ni y tîr hwn, *sef* tîr yn llifeirio o laeth a mêl.

10 Ac yn awr wele mi a ddygais flaenffrwyth y tîr a roddaist i mi, O ARGLWYDD : a gosod ef ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw, ac addola ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw.

11 Ymlawenycha hefyd ym mhob daioni a roddodd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti, ac i'th deulu, tydi, a'r Lefiad, a'r dieithr *a fyddo* yn dy fysg.

12 ¶ Pan ddarffo it' ddegymmu holl ddegwm dy gnwd, yn y drydedd flwyddyn, *sef* [g] blwyddyn y degwm, yna y rhoddi i'r Lefiad, i'r dieithr, i'r ymddifad, ac i'r weddw ; fel y bwytaont yn dy byrth di, ac y digoner hwynt.

13 A dywed ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw, Dygais y *peth* cysegredig allan o'm tŷ, ac a'i rhoddais ef i'r Lefiad, ac i'r dieithr, i'r ymddifad, ac i'r weddw ; yn ôl dy holl orchymynnion a orchymynnaist i mi ; ni throseddais *dim* o'th orchymynnion, ac ni's anghofiais.

14 Ni fwyteais o hono yn fy ngalar, ac ni ddugum ymmaith o hono i aflendid, ac ni roddais o hono dros y marw : gwrandewais ar lais yr ARGLWYDD fy Nuw ; gwneuthym yn ôl yr hyn oll a orchymynnaist i mi.

15 [h] Edrych o drigle dy sancteiddrwydd, *sef* o'r nefoedd, a bendithia dy bobl Israel a'r tîr a roddaist i ni, megis y tyngaist wrth ein tadau, *sef* tîr yn llifeirio o laeth a mêl.

16 ¶ Y dydd hwn y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn gorchymmyn it' wneuthur y deddfau hyn, a'r barnedigaethau : cadw dithau a gwnâ hwynt, â'th holl galon, ac â'th holl enaid.

17 Cymmeraist yr ARGLWYDD heddyw i fod yn Dduw i ti, ac i rodio yn ei ffyrdd ef, ac i gadw ei ddeddfau, a'i orchymynnion, a'i farnedigaethau, ac i wrando ar ei lais ef.

18 [i] Cymmerodd yr ARGLWYDD dithau heddyw i fod yn bobl briodol iddo ef, megis y llefarodd wrthyt, ac i gadw *o honot* ei holl orchymynnion :

19 Ac i'th wneuthur [k] yn uchel goruwch yr holl genhedloedd a wnaeth efe, mewn clôd, ac mewn enw, ac mewn gogoniant, ac i fod o honot yn bobl sanctaidd i'r ARGLWYDD dy Dduw, megis y llefarodd efe.

PEN. XXVII.

1 *Gorchymmyn y bobl i 'sgrifennu 'r gyfraith ar gerrig.* 5 *Ac i wneuthur allor o gerrig cyfan.* 11 *Rhannu 'r llwythau ar fynydd Garizim ac Ebal.* 14 *Cyhoeddi 'r melldithion ar fynydd Ebal.*

YNa y gorchymynnodd Moses gyd â henuriaid Israel i'r bobl, gan ddywedyd, Cedwch yr holl orchymynnion yr ydwyf fi yn eu gorchymmyn i chwi heddyw.

2 A bydded yn y dydd [a] yr elych dros y Iorddonen i'r tîr y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it', [b] osod o honot i ti gerrig mawrion, a chalcha hwynt â chalch.

3 Ac ysgrifenna arnynt holl eiriau 'r gyfraith hon, pan elych drosodd, i fyned i'r tîr y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it', *sef* tîr yn llifeirio o laeth a mêl : megis ag y llefarodd ARGLWYDD Dduw dy dadau wrthyt.

4 A phan eloch dros y Iorddonen, gosodwch y cerrig hyn yr ydwyf fi yn eu gorchymmyn i chwi heddyw, ym mynydd Ebal, a chalcha hwynt â chalch.

5 Ac adeilada yno allor i'r ARGLWYDD dy Dduw, *sef* allor gerrig ; [c] na chyfod arnynt *arf* haiarn.

6 *A* cherrig cyfan yr adeiledi allor yr ARGLWYDD dy Dduw ; ac offrymma arni boeth-offrymmau i'r ARGLWYDD dy Dduw.

7 Offrymma hefyd hedd-aberthau, a bwyta yno, a llawenycha ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw.

8 Ac ysgrifenna ar y cerrig holl eiriau 'r gyfraith hon yn eglur iawn.

9 ¶ A llefarodd Moses a'r offeiriaid y Lefiaid wrth holl Israel, gan ddywedyd, Gwrando a chlyw, O Israel, y dydd hwn i'th wnaethpwyd yn bobl i'r ARGLWYDD dy Dduw.

10 Gwrando gan hynny ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw, a gwnâ ei orchymynion ef, a'i ddeddfau, y rhai 'r wyf fi yn eu gorchymmyn i ti heddyw.

11 ¶ A gorchymynnodd Moses *i* 'r bobl y dydd hwnnw, gan ddywedyd,

12 Y rhai hyn a safant i fendithio 'r bobl ar fynydd Garizim, wedi eich myned dros y Iorddonen ; Simeon, a Lefi, a Juda, ac Issacar, a Joseph, a Benjamin.

13 [d] A'r rhai hyn a safant † i felldithio ar fynydd Ebal : Reuben, Gad, ac Aser, a Zabulon, Dan, a Naphtali.

14 [e] A'r Lefiaid a lefarant, ac a ddywedant wrth bob gŵr o Israel â llef uchel,

15 [f] Melldigedig yw 'r gŵr a wnêl ddelw gerfiedig, neu doddedig, *sef* ffieidd-dra gan yr ARGLWYDD, gwaith dwylaw creffwr, ac a'i gosodo mewn *lle* dirgel : a'r holl bobl a attebant, ac a ddywedant, Amen.

16 [h] Melldigedig yw 'r hwn a ddirmygo ei dâd neu ei fam : A dyweded yr holl bobl, Amen.

17 [i] Melldigedig

---

[a] Exod. 23. 19. a 34. 26. Deut. 16. 10.

[b] Hos. 12. 12.

[c] Gen. 46. 1.

[d] Exod. 1. 11.

[e] Exod. 2. 23.

[f] Exod. 12. 37.

[g] Deut. 14. 28.

[h] Esay 63. 15. Zech. 2. 13.

[i] Exod. 19. 5. Deut. 7. 6. a 14. 2.

[k] Deut. 4. 7, 8. a 28. 1.

Mawrth, 6. P.

[a] Jos. 4. 1.

[b] Jos. 8. 32.

[c] Exod. 20. 25. Jos. 8. 31.

[d] Deut. 11. 29. Jos. 8. 33.

† Heb. yn *felldith.*

[e] Dan. 9. 11.

[f] Exod. 20. 4, 23. a 34. 17. Lev. 19. 4. a 26. 1. Deut. 4. 16, 23. a 5. 8. 1 Cor. 14. 16. Ezrych Jer. 11. 5.

[h] Exod. 20. 12. a 21. 17. Lev. 19. 3.

2553.

17 [i] Melldigedig yw 'r hwn a ſymmudo derfyn ei gymmydog: A dyweded yr holl bobl, Amen.

18 [k] Melldigedig yw 'r hwn a baro i'r dall gyfeiliorni allan o'r ffordd: A dyweded yr holl bobl, Amen.

19 [l] Melldigedig yw 'r hwn a wyro farn y dieithr, yr ymddifad, a'r weddw: A dyweded yr holl bobl, Amen.

20 [m] Melldigedig yw 'r hwn a orweddo gyd â gwraig ei dâd, o herwydd dadgudd-iodd odre ei dâd: A dyweded yr holl bobl, Amen.

21 [n] Melldigedig yw 'r hwn a orweddo gyd ag un anifail: A dyweded yr holl bobl, Amen.

22 [o] Melldigedig yw 'r hwn a orweddo gyd â'i chwaer, merch ei dâd, neu ferch ei tam ef: A dyweded yr holl bobl, Amen.

23 [p] Melldigedig yw 'r hwn a orweddo gyd â'i chwegr: A dyweded yr holl bobl, Amen.

24 [q] Melldigedig yw 'r hwn a darawo ei gymmydog yn ddirgel: A dyweded yr holl bobl, Amen.

25 [r] Melldigedig yw 'r hwn a gymmero wobr, er dieneidio gwaed gwirion: A dyweded yr holl bobl, Amen.

26 [s] Melldigedig yw 'r hwn ni pharhao yngeiriau 'r gyfraith hon gan eu gwneuthur hwynt: A dyweded yr holl bobl, Amen.

23. 8. Pen. 10. 17. a 16; 19. Ezec. 22. 12. 3. Gal. 3. 10.

i Pen. 19. 14. Diar. 22. 28.
k Lef. 19. 14.
l Ecſod. 22. 21, 22. Pen. 10. 18.
m Lef. 18. 8. Pen. 22. 30.
n Lef. 18. 23.
o Lef. 18. 9.
p Lef. 18. 17. a 20. 14.
q Ecſod. 20. 13. a 21. 12, 14. Lef. 24. 17. Num. 35. 31. Pen. 19. 11.
r Ecſod.
s Jer. 11.

PEN. XXVIII.

1 *Bendithion am ufuda-aod.* 15 *Melldithion am anufudd-dod.*

AC [a] o's gan wrando y gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw, i gadw *ac* i wneuthur ei holl orchymmynion ef, y rhai 'r ydwyf fi yn eu gorchymmyn i ti heddyw: yna 'r ARGLWYDD dy Dduw [b] a'th eſyd yn uwch nâ holl genhedloedd y ddaear.

2 A'r holl ſendithion hyn a ddâw arnat, ac a'th oddiweddant, o's gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw:

3 Bendigedig fyddi di yn y ddinas, a bendigedig yn y maes.

4 Bendigedig fydd [c] ffrwyth dy fru, a ffrwyth dy dir, a ffrwyth dy anifail di, cynnydd dy warthey, a diadellau dy ddefaid.

5 Bendigedig fydd dy gawell, a'th † does di.

6 [d] Bendigedig fyddi di yn dy ddyfodiad i mewn, a bendigedig yn dy fynediad allan.

7 Rhydd yr ARGLWYDD dy elynion a ymgodant i'th erbyn [e] yn lladdedig o'th flaen di: trwy un ffordd y deuant i'th erbyn, a thrwy ſaith o ffyrdd y ffoant o'th flaen.

8 Yr ARGLWYDD a orchymmyn ſendith arnat ti, yn dy † dryſordai, ac yn yr hyn oll y dodech dy law arno; ac a'th ſendithia yn y tîr y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi i ti.

9 [f] Yr ARGLWYDD a'th gyfyd di yn bobl ſanctaidd iddo ei hun, megis y tyngodd wrthyt, o's cedwi orchymmynion yr ARGLWYDD dy Dduw, a rhodio yn ei ffyrdd ef.

10 A holl bobloedd y ddaear a welant fod yn dy alw di ar enw yr ARGLWYDD; ac a ofnant rhagot.

a Lef. 26. 3.
b Pen. 26. 19.
c Gen. 49. 25. Pſal. 127. 3.
† Neu, *gafnau tylino.*
d Pſal. 121. 8.
e Ad. 25.
† *Ygubeir-tau.*
f Ecſod. 19. 5, 6. Pen. 7. 6.

11 [g] A'r ARGLWYDD a'th lwydda di † mewn daioni, yn ffrwyth dy fru, ac yn ffrwyth dy anifeiliaid, ac yn ffrwyth dy ddaear, yn y tîr a dyngodd yr ARGLWYDD i'th dadau a rei roddi i ti.

12 Yr ARGLWYDD a egyr ei dryſor daionus i ti, ſef y nefoedd, i roddi glaw [*i'th*] dîr di yn ei amſer, ac i fendigo holl waith dy law: [h] a rhai a roddi echwyn i genhedloedd lawer, ac ni cheiſi echwyn.

13 A'r ARGLWYDD a'th wna di [i] yn ben, ac nid yn gynffon; hefyd ti a fyddi yn uchaf yn unig, ac nid yn iſaf: o's gwrandewi ar orchymmynion yr ARGLWYDD dy Dduw, y rhai 'r ydwyf yn eu gorchymmyn it' heddyw, i'w cadw, ac i'w gwneuthur:

14 Ac heb gilio o honot odd' wrth yr holl eiriau yr wyf fi yn eu gorchymmyn i chwi heddyw, i'r tu dehau, neu i'r tu aſſwy; gan fyned ar ôl duwiau dieithr, i'w gwaſanaethu hwynt.

15 ¶ A bydd, [k] oni wrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw, gan gadw a gwneuthur ei holl orchymmynion ef, a'i ddeddfau, y rhai 'r ydwyf yn eu gorchymmyn i ti heddyw, y daw arnat yr holl felldithion hyn, ac i'th oddiweddant.

16 Melldigedig fyddi di yn y ddinas; a melldigedig yn y maes.

17 Melldigedig fydd dy gawell, a'th does di.

18 Melldigedig fydd ffrwyth dy fru, a ffrwyth dy dir, cynnydd dy wartheg, a diadellau dy ddefaid.

19 Melld gedig fyddi di yn dy ddyfodiad i mewn, a melldigedig yn dy fynediad allan.

20 Yr ARGLWYDD a ddenfyn arnat ti felldith, trallod, a cherydd, yn yr hyn oll y dodech dy law arno, † *ac yn* yr hyn a wnelych, nes dy ddinyſtrio, a'th ddifetha di yn gyflym, am ddrygioni dy weithredoedd *yn* y rhai i'm gwr[illegible]odaiſt i.

21 Yr ARGLWYDD a wnâ i haint lynu wrthyt, nes iddo dy ddifa oddi ar y tîr yr ydwyt ti yn myned iddo i'w feddiannu.

22 [l] Yr ARGLWYDD a'th dery â darfodedigaeth, ac â chryd poeth; ac â lloſgfa, ac â gwres, ac â † chleddyf, ac â [m] difanniad, ac â mallder; a hwy a'th ddilynant, nes dy ddifetha.

23 [n] Dy nefoedd hefyd y rhai *ſydd* uwch dy ben a fyddant yn brês, a'r ddaear yr hon *ſydd* oddi tanat yn haiarn.

24 Yr ARGLWYDD a rydd *yn lle* glaw dy ddaear, lwch, a lludw: o'r nefoedd y diſgyn arnat, hyd oni'th ddinyſtrier.

25 [o] Yr ARGLWYDD a wna it' ſyrthio o flaen dy elynion; trwy un ffordd yr ai di yn eu herbyn hwynt, a thrwy ſaith o ffyrdd y ffoi o'i blaen hwynt: a thi [p] a fyddi † ar waſgar dros holl deyrnaſoedd y ddaear.

26 [q] A'th gelain a fydd bwyd i holl ehediaid y nefoedd, ac i anifeiliaid y ddaear, ac ni *bydd* a'i tarfo.

27 Yr ARGLWYDD a'th dery di â [r] chornwyd yr Aiphr, ac â s chlwyf y marchogion, ac â chrach, ac ag yſfa; o'r rhai ni ellir dy jachâu.

28 Yr ARGLWYDD a'th dery di ag ynfydrwydd, ac â dallineb, ac â ſyndod cálon.

29 Byddi hefyd [t] yn ymbalfalu ganol dydd fel yr ymbalfalai y dall yn y tywyllwch, ac ni lwyddi yn dy ffyrdd: a diau y bydd-

g Pen. 30. 9, &c.
† Neu, *o ddu.*
h Pen. 15. 6.
i Eſay 9. 14, 15.
k Lef. 26. 14. Galarnad. 2. 17. Dan. 9. 11, 13. Mal. 2. 2. Bar. 1. 20.
† Neu, *i'w wneuthur.*
l Lef. 26. 16.
† Neu, *ſychder.*
m Amos 4. 9.
n Lef. 26. 19.
o Ad. 7. Pen. 32. 30. Eſay 30. 17.
p Jer. 15. 4. a 24. 9. Ezec. 23. 46.
† Heb. *yn waſgarfa.*
q Pſal. 79. 2. Jer. 7. 33. a 16. 4. a 34. 20.
r Ecſod. 9. 9. a 15. 26.
s 1 Sam. 5. 6. Pſal. 78. 66.
t Job 5. 14. Eſay 59. 10.

2553. byddi orthrymmedig, ac anrheithiedig byth, ac ni *bydd* a'th waredo.

u Jer. 8. 10. 30 u Ti a ymgredi â gwraig, a gŵr arall a gyda'r hi: x ti a adeiledi dŷ, ac ni thrigi ynddo: y ti a blenni winllan, ac ni † cheſgli ei ffrwyth.

x Job 31. 8. Jer. 12. 13. Amos 5. 11. Zeph. 1. 13.

31 Dy ŷch a leddir yn dy olwg, ac ni fwytâi o hono: dy aſyn a ddygir trwy drais o flaen dy wyneb, ac ni ddaw adref attat: dy ddefaid a roddir i'th elynion, ac ni *bydd* i ti achubydd.

y Pen. 20. 6. † Heb. *dwyffredini hi.* ſel. Pen. 20. 6.

32 Dy feibion a'th ferched a roddir i bobl arall, a'th lygaid yn gweled, ac yn pallu am danynt ar hyd y dydd, ac ni *bydd* gallu ar dy law.

33 Ffrwyth dy dîr a'th holl lafur a fwyty ſobl nid adnabuoſt: a byddi yn unig orthrymmedig a drylliedig bob amſer.

z Ad. 67. 34 A byddi wallgofus z gan weledigaeth dy lygaid yr hon a welych.

35 Yr ARGLWYDD a'th dery di â chornwyd drygionus, yn y gliniau, ac yn yr eſgeiriau, yr hwn ni ellir ei jachâu, o wadn dy droed hyd dy goryn.

a 2 Bren. 17. 4, 5. 24. 12. a 25. 7. 2 Cron. 33. 11. b Jer. 16. 13. c 1 Bren. 9. 7. Jer. 24. 9. d 25. 9. Zech. 8. 13. d Mic. 6. 15. Hag. 1. 6.

36 Yr ARGLWYDD a'th ddwg di, (a a'th frenin a oſodych arnat) at genedl nid adnabuoſt ti na'th dadau di; a gwaſanaethi b yno dduwiau dieithr, pren a maen.

37 A byddi c yn ſyndod, yn ddiareb, ac yn watworgerdd, ym mhlith yr holl bobloedd, y rhai yr arwain yr ARGLWYDD di atynt.

38 d Hâd lawer a ddygi allan i'r maes, ac ychydig a geſgli; o herwydd y Locuſt a'i hyſla.

39 Gwinllannoedd a blenni, ac a goleddi, ond gwîn nid yſi, ac ni cheſgli *y grawnwin*: canys pryfed a'i bwyty.

40 Oliwydd a fydd i ti trwy dy holl derfynau, ac ag olew ni'th irir: o herwydd dy oliwydden a ddyhidla.

41 Meibion a merched a genhedli, ac ni byddant i ti: o herwydd ewy a ânt i gaethiwed.

42 Dy holl brennau a ffrwythau dy dîr a † ddifa y Locuſt.

† Neu, *ſeddianna*

43 Y dieithr *a ſyddo* yn dy fyſg a ddring arnat yn uchel uchel: a thi a ddiſgynni yn iſel iſel.

e Ad. 13. Galar. 1. 5.

44 Efe a fenthyccia i ti, a thi ni fenthycci iddo ef: e efe a fydd yn ben, a thi a fyddi 'n gynffon.

f Pen. 32. 15. g Jer. 28. 14. h Jer. 5. 15. a 6. 23. Luc 19. 43. i Jer. 48. 40. a 49. 22. Galar. 4. 19. Hoſ. 1. 8. † Heb. *wrandewi.* ‡ Heb. *wyneb-greſ.* k Hag. 47. 6.

45 A'r holl felldithion hyn a ddaw arnat, ac a'th erlidiant, ac a'th oddiweddant, hyd oni'th ddinyſtrier; am na wrandewaiſt ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw, i gadw ei orchymynnion, a'i ddeddfau eſ, y rhai a orchymynnodd efe i ti.

46 A byddant yn arwydd, ac yn rhyfeddod arnat ti, ac ar dy hâd hyd byth:

47 O blegid na waſanaethaiſt yr ARGLWYDD dy Dduw mewn llawenydd, ac mewn hyfrydwch calon f am amldra pob dim;

48 Am hynny y gwaſanaethi di dy elynion, y rhai a ddenfyn yr ARGLWYDD yn dy erbyn, mewn newyn, ac mewn ſyched, ac mewn noethni, ac mewn eiſiau pob dim; ac efe g a ddyry jau haiarn ar dy wddf, hyd oni ddinyſtrio efe dydi.

49 h Yr ARGLWYDD a ddwg i'th erbyn genedl o bell, *ſef* o eithaf y ddaear, i mor gyflym ag yr eheda 'r eryr; cenedl yr hon ni † ddealli ei hiaith:

50 Cenedl ‡ wyneb-galed, k yr hon ni dderbyn wyneb yr henafgwr, ac ni bydd raſlon i'r llangc:

51 A hi a fwyty ffrwyth dy anifeiliaid, a ffrwyth dy ddaear, hyd oni'th ddinyſtrier: yr hon ni âd i ti ŷd, gwîn, nac olew, cynnydd dy wartheg, na diadellau dy ddefaid, hyd oni'th ddifetho di. 2553.

52 A hi a warchae arnat ti yn dy holl byrth, hyd oni ſyrthio dy uchel a'th gedyrn gaerau, y rhai yr ydwyt yn ymddiried ynddynt, trwy dy holl dir: hi a warchae hefyd arnat yn dy holl byrth o fewn dy holl dîr, yr hwn a roddodd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti.

l Lef. 26. 29. 2 Bren. 6. 28, 29. Jer. 19. 9. Galar. 2. 20. a 4. 10. Bar. 2. 3. m Pen. 13. 6.

53 l Ffrwyth dy fru, *ſef* cîg dy feibion, a'th ferched, y rhai a roddodd yr ARGLWYDD dy Dduw it, a fwytâi yn y gwarchae, ac yn y cyfyngdra a ddwg dy elyn arnat.

54 Y gŵr tyner yn dy blith, a'r moethus iawn, a greulona ei lygad wrth ei frawd, ac wrth m wraig ei fynwes, ac wrth weddill ei feibion, y rhai a weddillodd efe:

55 Rhag rhoddi i un o honynt o gîg ei feibion, y rhai a fwyty efe: o eiſiau gadd iddo ddim yn y gwarchae, ac yn y cyfyngdra, â'r hwn y cyfynga dy elyn arnat o fewn dy holl byrth.

56 Y wraig dyner a'r foethus yn dy ſyſg, yr hon ni phroſodd oſod gwadn ei throed ar y ddaear, gan fwythau a thynerwch, a greulona ei llygad wrth ŵr ei mynwes, ac wrth ei mâb, ac wrth ei merch,

57 Ac wrth ei † phlentyn a ddaw allan ‡ o'i chorph, a'i meibion y rhai a blanta hi: canys hi a'i bwyty hwynt yn ddirgel pan ballo pob dim *arall* yn y gwarchae, ac yn y cyfyngdra, â'r hwn y cyfynga dy elyn arnat o fewn dy byrth. † Heb. *ail-genedigaeth.* ‡ Heb. *oddeurhwng ei thraed.*

58 Oni chedwi ar wneuthur holl eiriau 'r gyfraith hon, y rhai ſydd 'ſgrifennedig yn y llyfr hwn, gan ofni 'renw gogoneddus ac ofnadwy hwn, YR ARGLWYDD DY DDUW;

59 Yna y gwnâ 'r ARGLWYDD dy blaau di yn rhyfedd, a phlâu dy hâd: *ſef* plaau mawrion, a pharhäus, a chlefydau drwg a pharhäus.

n Pen. 7. 15. o Pen. 4. 27. p Pen. 10. 22. q Diar. 1. 25. Eſay 1. 24. r Lef. 26. 33. Neh. 1. 8. Jer. 16. 13. s Amos 9. 4.

60 Ac efe a ddwg arnat holl n glefydau 'r Aiphr, y rhai yr ofnaiſt rhagddynt; a glynant wrthyt:

61 Ie pob clefyd a phob plâ, yr hwn nid yw 'ſgrifennedig yn llyfr y gyfraith hon, a † ddwg yr ARGLWYDD arnat, hyd oni'th ddinyſtrier. † Heb. *ddyrchafa.*

62 Felly chwi o a adewir yn ychydig bobl, lle yr oeddych fel p ſêr y nefoedd o lioſogrwydd: o herwydd na wrandewaiſt ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw.

63 A bydd megis ag y llawenychodd yr ARGLWYDD ynnoch i wneuthur daioni i chwi, ac i'ch amlhäu; felly q y llawenycha 'r ARGLWYDD ynnoch, i'ch dinyſtrio ac i'ch difetha chwi: a diwreiddir chwi o'r tîr yr wyt yn myned iddo i'w feddiannu.

64 A'r ARGLWYDD r a'th waſgar di ym mhlith yr holl bobloedd, o'r *naill* gwr i'r ddaear hyd y cwr *arall* i'r ddaear: a thi a waſanaethi yno dduwiau dieithr, y rhai nid adnabuoſt ti na'th dadau, *ſef* pren a maen.

65 Ac s ym mhlith y cenhedloedd hyn ni orphwyſi, ac ni bydd gorphwyſdra i wadn dy droed: canys yr ARGLWYDD a rydd it yno galon ofnus, a darfodedigaeth llygaid, a thriſtwch meddwl.

66 A'th einioes a fydd ynghrôg gyferbyn â thi; a thi a ofni nôs a dydd, ac ni byddi ſicr o'th einioes.

67 t Y

2553.

67 [r] Y borau y dywedi, O na ddeuai 'r hwyr; ac yn yr hwyr y dywedi, O na ddeuai y borau; o achos otn dy gâlon *gan* yr hwn yr ofni, a [u] rhag gweledigaeth dy lygaid yr hon a welych.

68 A'r ARGLWYDD [x] a'th ddychwel di i'r Aipht mewn llongau, ar hŷd y ffordd y dywedais wrthyt, [y] na chwanegit ei gweled mwy: a chwi a ymwerthwch yno i'ch gelynion yn gaethweision, ac yn gaethforwynion; ac ni *bydd* a'ch pryno.

PEN. XXIX.

1 *Moses yn annog y bobl i ufudd-dod, trwy gofio 'r gweithredoedd a welsent.* 10 *Gosod pawb ger bron yr Arglwydd i fyned dan ei gyfammod ef.* 18 *Y mawr ddigofaint ar y neb a ymfendithio yn ei anwireddau.* 29 *I Ddûw y perthyn pethau dirgel.*

DYmma eiriau 'r cyfammod a orchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foſes ei wneuthur â meibion Iſrael yn nhîr Moab, heb law [a] 'r cyfammod a ammododd efe â hwynt yn Horeb.

2 ¶ A Moſes a alwodd ar holl Iſrael, ac a ddywedodd wrthynt, [b] Chwi a welſoch yr hyn oll a wnaeth yr ARGLWYDD o flaen eich llygaid chwi yn nhîr yr Aipht, i Pharao, ac i'w holl weiſion, ac i'w holl dîr;

3 [c] Y profedigaethau mawrion a welodd eich llygaid; yr arwyddion, a'r rhyfeddodau mawrion hynny:

4 Ond [d] ni roddodd yr ARGLWYDD i chwi galon i wybod, na llygaid i weled, na chluſtiau i glywed, hyd y dydd hwn.

5 Arweiniais chwi heſyd yn yr anialwch ddeugain mlynedd; [e] ni heneiddiodd eich dillad am danoch, ac ni heneiddiodd dy eſgid am dy droed.

6 Bara ni fwytaſoch, a gwîn neu ddîod gref nid yſaſoch: fel y gwybyddech mai myfi yw yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

7 A daethoch hyd y lle hwn; yna daeth allan [f] Sehon brenin Hesbon, ac Og brenin Baſan, i'n cyfarfod mewn rhyfel, a ni a'i laddaſom hwynt:

8 Ac a ddygaſom eu tîr hwynt, ac [g] a'i rhoiſom yn etifeddiaeth i'r Reubeniaid, ac i'r Gadiaid, ac i hanner llwyth Manaſſeh.

9 [h] Cedwch gan hynny eiriau 'r cyfammod hwn, a gwnêwch hwynt, fel y llwyddoch ym mhob peth a wneloch.

10 ¶ Yr ydych chwi oll yn ſefyll heddyw ger bron yr ARGLWYDD eich Duw; pennaethiaid eich llwythau, eich henuriaid, a'ch ſwyddogion, a holl wŷr Iſrael,

11 Eich plant, eich gwragedd, a'th ddieithr *ddŷn* yr hwn *ſydd* o ſewn dy werſyll, o gymynydd dy goed hyd wahennydd dy ddwfr;

12 I ſyned o honot dan gyfammod yr ARGLWYDD dy Dduw, a than ei gyngrair ef, yr hwn y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei wneuthur â thi heddyw:

13 I'th ſicrhâu heddyw yn bobl iddo ei hun, ac i ſod o hono ynteſ yn Dduw i ti, megis y llefarodd wrthyt, ac fel y tyngodd wrth dy dadau, wrth Abraham, wrth Iſaac, ac wrth Jacob.

14 Ac nid â chwi yn unig yr ydwyf fi yn gwneuthur y cyfammod hwn, a'r cyngrair ymma:

15 Ond â'r hwn ſydd ymma gyd â ni yn ſefyll heddyw ger bron yr ARGLWYDD ein Duw, ac [k] â'r hwn nid yw ymma gyd â ni heddyw:

16 (Canys chwi a wyddoch y modd y trigaſom ni yn nhîr yr Aipht, a'r modd y daethom trwy ganol y cenhedloedd, y rhai y daethoch trwyddynt.

17 A chwi a welſoch eu ffieidd-dra hwynt a'i [†] heulyn dduwiau, pren a maen, arian ac aur, y rhai *oedd* yn eu myſg hwynt.)

18 Rhag bod yn eich myſg ŵr neu wraig, neu deulu, neu lwyth, yr hwn y try ei galon heddyw oddi wrth yr ARGLWYDD ein Duw, i ſyned i waſanaethu duwiau 'r cenhedloedd hyn: [l] rhag bod yn eich myſg wreiddyn yn dwyn [‡] gwenwyn, a wermod;

19 A bod pan glywo efe eiriau 'r felldith hon, ymfendithio o hono yn ei galon ei hun, gan ddywedyd, Heddwch ſydd i mi, er i mi rodio [m] ynghyndynrwydd fy nghalon, i 'chwanegu † meddwdod at ſyched.

20 [n] Ni fyn yr ARGLWYDD ſaddau iddo, canys yna y myga digllonedd yr ARGLWYDD a'i eiddigedd yn erbyn y gŵr hwnnw, a'r holl felldithion ſydd 'ſgrifennedig yn y llyfr hwn a orwedd arno ef, a'r ARGLWYDD [o] a ddilea ei enw ef oddi tan y neſoedd.

21 A'r ARGLWYDD [p] a'i neilldua ef oddi wrth holl lwythau Iſrael, i *gael* drwg, yn ôl holl felldithion y cyfammod a 'ſgrifennwyd yn llyfr y gyfraith hon.

22 A dywed y genhedlaeth a ddaw ar ôl, *ſef* eich plant chwi, y rhai a godant ar eich ôl chwi, a'r dieithr yr hwn a ddaw o wlâd bell, pan welont blaau y wlâd hon, a'i chleſtodau, *trwy* 'r rhai y mae 'r ARGLWYDD yn ei chlwyſo hi;

23 A'i thîr wedi ei loſgi oll *gan* frwmſtan a halen, na heuir ef, ac na flaen-dardda, ac na ddaw i ſynu un llyſieuyn ynddo, [q] fel dinyſtr Sodoma, a Gomorra, Adma, a Seboim, y rhai a ddinyſtriodd yr ARGLWYDD yn ei lid a'i ddigoſaint:

24 Ie, yr holl genhedloedd a ddywedant, [r] Pa ham y gwnaeth yr ARGLWYDD fel hyn i'r tîr hwn? pa ddiêter yw 'r digoſaint mawr hyn?

25 Yna y dywedir, Am wrthod o honynt gyfammod ARGLWYDD Dduw eu tadau, yr hwn a ammododd efe â hwynt, pan ddug efe hwynt allan o dîr yr Aipht.

26 Canys aethant, a gwaſanaethaſant dduwiau dieithr, ac ymgrymmaſant iddynt, *ſef* duwiau nid adwaenent hwy, ac ni † roddaſai efe iddynt:

27 Am hynny 'r ennynnodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn y wlâd hon, i ddwyn arni bob melldith a'r y ſydd 'ſgrifennedig yn y llyfr hwn:

28 A'r ARGLWYDD a'i dinyſtriodd hwynt o'i tîr mewn digoſaint, ac mewn dîcter, ac mewn llid mawr, ac a'i gyrrodd hwynt i wlâd arall, megis y *gwelir* heddyw.

29 Y dirgeledigaethau *ſydd* eiddo 'r ARGLWYDD ein Duw, a'r pethau amlwg *a rodawyd* i ni, ac i'n plant hyd byth, fel y gwnelom holl eiriau 'r gyfraith hon.

PEN. XXX.

1 *Addaw trugareddau mawr i'r edifeiriol.* 11 *Bod y gorchymmyn yn eglur.* 15 *Gosod angau ac einioes o flaen y bobl.*

A Phan ddelo 'r holl bethau hyn arnat, *ſef* y fendith a'r felldith, y rhai a roddais o'th flaen, ac adgofio o honot *hwynt* ym myſg yr holl genhedloedd, y rhai i'th yrrodd yr ARGLWYDD dy Dduw di attynt,

2553.

[†] Heb. *zomddduwiau.*

[l] Heb. 12. 15.

[‡] Heb. *Gwenwynllys*, neu, *bustl.* Heb. *Koſh*

[m] Num. 15. 39.

[†] Heb. *y meddaw at y ſyched.*

[n] Ezec. 14. 7, 8.

[o] Pen. 9. 14.

[p] Mar. 24. 51.

[q] Gen. 19. 24, 25.

[r] 1 Bren. 9. 8. Jer. 22. 8.

[†] Heb. *rannaſai*, neu, *or hwn n'i roiſaiddynt* ran.

Dydd Mawrth Sulgwyn, P. Mawrth, 8. B.

[a] Lef. 26 40.

2553. 2 A dychwelyd o honot at yr ARGLWYDD dy Dduw, a gwrando ar ei lais ef, yn ôl yr hyn oll yr ydwyf yn ei orchymmyn i ti heddyw, ti, a'th blant, â'th holl gâlon, ac â'th holl enaid;

b Pſal. 106. 45. a 126. 1. Jer. 32. 37. c Pſal. 147. 2. d Neh. 1. 9. 3 b Yna y dychwel yr ARGLWYDD dy Dduw dy gaethiwed, ac y cymmer drugaredd arnat, ac y try, ac c a'th gaſgl o fyſg yr holl bobloedd, lle i'th waſgaro'r ARGLWYDD dy Dduw di.

4 d Pe i'th wthid i eithaf y nefoedd, oddi yno i'th gaſglai'r ARGLWYDD dy Dduw, ac oddi yno i'th gymmerai.

5 A'r ARGLWYDD dy Dduw a'th ddwg i'r tîr a feddiannodd dy dadau, a thithau a'i meddienni: ac efe a fydd dda wrthyt, ac a'th wnâ yn amlach nâ'th dadau.

e Pen. 10. 16. Jer. 32. 39. Ezec. 11. a 36. 26. 6 A'r e ARGLWYDD dy Dduw a enwaeda dy gâlon, a chalon dy hâd, i garu'r ARGLWYDD dy Dduw, â'th holl gâlon, ac â'th holl enaid, er mwyn cael o honot fyw.

7 A'r ARGLWYDD dy Dduw a rydd yr holl felldithion hyn ar dy elynion, ac ar dy gaſeion, y rhai a'th erlidiant di.

8 Tithau a ddychweli, ac a wrandewi ar lais yr ARGLWYDD, ac a wnai ei holl orchymynnion ef, y rhai yr ydwyf yn eu gorchymmyn i ti heddyw.

f Pen. 28. 11. 9 f A'r ARGLWYDD dy Dduw a wnâ it' lwyddo yn holl waith dy law, yn ffrwyth dy fru, ac yn ffrwyth dy anifeiliaid, ac yn ffrwyth dy dîr, er daioni: canys try'r ARGLWYDD i g lawenychu ynnot, i *wneuthur* daioni *it'*, fel y llawenychodd yn dy dadau:

g Jer. 32. 41. 10 O's gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw, i gadw ei orchymynnion ef, a'i ddeddfau, y rhai ſydd 'ſgrifennedig yn llyfr y gyfraith hon: o's dychweli at yr ARGLWYDD dy Dduw â'th holl gâlon, ac â'th holl enaid.

h Eſay 45. 19. 11 ¶ O herwydd y gorchymmyn ymma yr ydwyf yn ei orchymmyn i ti heddyw, h nid yw guddiedig oddi wrthyt, ac nid yw bell.

i Rhuſ. 10. 6, &c. 12 i Nid yn y nefoedd y *mae*, i ddywedyd *o honot*, Pwy a ddring droſom i'r nefoedd, ac a'i dwg i ni, fel y clywom, ac y gwnelom ef?

13 Ac nid o'r tu hwnt i'r môr y *mae*, i ddywedyd *o honot*, Pwy a dramwya droſom ni i'r tu hwnt i'r môr, ac a'i dwg ef i ni, fel y clywom, ac y gwnelom ef?

14 Canys y gair ſydd agos iawn attat, yn dy enau, ac yn dy galon, i'w wneuthur ef.

k Pen. 11. 26. Ad. 19. 15 ¶ Wele, k rhoddais o'th flaen heddyw einioes a daioni, ac angau a drygioni;

16 Lle 'r ydwyf fi yn gorchymmyn i ti heddyw garu 'r ARGLWYDD dy Dduw, i rodio yn ei ffyrdd ef, ac i gadw ei orchymynnion, a'i ddeddfau, a'i farnedigaethau ef; fel y byddech fyw, ac i'th amlhäer, ac i'th fendithio 'r ARGLWYDD dy Dduw yn y tîr yr wyt yn myned iddo i'w feddiannu.

17 Ond o's try dy galon ymmaith fel na wrandawech, a'th yrru i ymgrymmu i dduwiau dieithr, a'i gwaſanaethu hwynt;

18 Yr wyf yn mynegi i chwi heddyw, y difethir chwi yn ddïau, *ac* nad eſtynnwch ddyddiau yn y tîr yr ydwyt yn myned dros y Iorddonen i fyned i mewn iddo i'w berchennogi.

l Pen. 4. 26. m Ad. 15. 19 l Galw 'r wyf yn dyſt i'th erbyn heddyw y nefoedd a'r ddaear, m roddi o honof o'th flaen di einioes ac angau; fendith a melldith; dewis dithau 'r einioes fel y byddych fyw, ti a'th hâd:

20 I garu o honot yr ARGLWYDD dy Dduw, a gwrando ar ei lais ef, a glynu wrtho: canys eſe yw dy einioes di, ac eſtyniad dy ddyddiau, fel y trigech yn y tîr a dyngodd yr ARGLWYDD wrth dy dadau, wrth Abraham, wrth Iſaac, ac wrth Jacob, ar ei roddi iddynt.

P E N. XXXI.

1 Moſes yn rhoi cyffur yn y bobl, 7 ac yn Joſua, 9 Yn rhoddi 'r gyfraith i'r offeiriaid i'w darllen ar y ſeithfed ſtwydayn i'r bobl. 14 Duw 'n rhoddi ſiars ar Joſua, 19 a chân i dyſtiolaethu yn erbyn y bobl. 24 Moſes yn gorchymmyn llyfr y gyfraith i'r Leſiaid i'w gadw. 28 Moſes yn rhybuddio 'r bobl o'i hamſudd-dod i Dduw, wedi ei ſarwolaeth ef.

Mawrth. 8. P. A Moſes a aeth, ac a leſarodd y geiriau hyn wrth holl Iſrael,

a Pen. 34. 7. 2 Ac a ddywedodd wrthynt, a Mâb chwechugain mlwydd ydwyf fi heddyw; ni allaf mwy fyned allan a dyfod i mewn: yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrthyf, b Ni chei fyned dros y Iorddonen hon.

b Num. 20. 12. & 27. 13. Pen. 3. 27. 3 Yr ARGLWYDD dy Dduw ſydd yn myned droſodd o'th flaen di, efe a ddinyſtria 'r cenhedloedd hyn o'th flaen, a thi a'i meddienni hwynt: Joſua hefyd, efe a â droſodd o'th flaen, c fel y llefarodd yr ARGLWYDD.

c Num. 27. 21. Pen. 3. 28. d Num. 21. 24, 33. e Pen. 7. 2. 4 A'r ARGLWYDD a wnâ iddynt d fel y gwnaeth i Sehon, ac i Og, brenhinoedd yr Amoriaid, ac i'w tîr hwynt, y rhai a ddinyſtriodd efe.

5 A rhydd e yr ARGLWYDD hwynt o'ch blaen chwi, gwnêwch chwithau iddynt hwy yn ôl yr holl orchymynnion a orchymynnais i chwi.

6 Ymgryſhêwch, ac ymnerthwch, nac ofnwch, ac na ddychrynwch rhagddynt; canys yr ARGLWYDD dy Dduw ſydd yn myned gyd â thi, f ni'th edy ac ni'th wrthyd.

f Joſ. 1. 5. Heb. 13. 5. 7 ¶ A Moſes a alwodd ar Joſua, ac a ddywedodd wrtho yngolwg holl Iſrael; Ymgadarnhâ, ac ymnertha: canys ti a ai gyd â'r bobl ymma i'r tîr a dyngodd yr ARGLWYDD wrth eu tadau hwynt ar ei roddi iddynt, a thi a'i rhenni yn etifeddiaeth iddynt.

g Joſ. 14. 6. 8 Yr ARGLWYDD hefyd ſydd yn myned o'th flaen di, efe a fydd gyd â thi, ni'th edy ac ni'th wrthyd: g nac ofna, ac na lwſrhâ.

9 ¶ A Moſes a 'ſgrifennodd y gyfraith hon, ac a'i rhoddes at yr offeiriaid meibion Leſi, y rhai a ddygent Arch cyſammod yr ARGLWYDD, ac at holl henuriaid Iſrael.

10 A Moſes a orchymynnodd iddynt, gan ddywedyd, Yn ôl *pob* ſaith mlynedd, ar yr amſer nodedig, ar h flwyddyn y gollyngdod; ar wyl y pebyll,

h Pen. 15. 1. 11 Pan ddelo holl Iſrael i ymddangos gerbron yr ARGLWYDD dy Dduw, yn y lle a ddewiſo efe; i y darlleni 'r gyfraith hon o flaen holl Iſrael, lle y clywant.

i Joſ. 8. 34, 35. Neh. 8. 1, 2, 5, &c. 12 Cynnull y bobl ynghŷd, y gwŷr, y gwragedd, a'r plant, a'th ddieithr *ddŷn a fyddo* o fewn dy byrth, fel y gwrandawont, ac fel y dyſgont ac yr ofnont yr ARGLWYDD eich Duw; ac yr edrychont am wneuthur holl eiriau 'r gyfraith hon;

13 Ac y byddo i'w plant, y rhai ni wybuant ddim, glywed a dyſgu ofni 'r ARGLWYDD

2553. GLWYDD eich Duw, yr holl ddyddiau y byddoch fyw yn y tîr yr ydych yn myned iddo dros y Jorddonen i'w feddiannu.

14 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foses, Wele, nesaodd y dyddiau i ti i farw: galw Josua, a sefwch ger bron, ym mhabell y cyfarfod, fel [k] y rhoddwyf orchymyniion iddo ef: yna 'r aeth Moses a Josua, ac a safasant ger bron, ym mhabell y cyfarfod.

15 [l] A'r ARGLWYDD a ymddangosodd yn y babell mewn colofn gwmmwl; a'r golofn gwmmwl a safodd ar ddrws y babell.

16 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foses, Wele di a [‡] orweddi gyd â'th dadau a'r bobl ymma a gyfyd ac a butteiniant ar ôl duwiau dieithriaid y tîr y maent yn myned i mewn iddo, ac a'm gwrthyd i, ac a dyrr fy nghyfammod a wneuthym ag ef.

17 A'm dîg a ennyn yn eu herbyn y dydd hwnnw, a mi a'i gwrthodaf hwynt, ac [m] a guddiaf fy wyneb oddi wrthynt, a bwytêir ef, a drygau lawer a chyfyngderau [†] a ddigwyddant iddo ef, a'r dydd hwnnw y dywed efe, [n] Onid am nad yw 'r Arglwydd yn fy mysg y digwyddodd y drwg hwn i mi?

18 Canys myfi gan guddio a guddiaf fy wyneb y dydd hwnnw, am yr holl ddrygioni a wnaeth efe, pan drôdd at dduwiau dieithr.

19 Ysgrifennwch yr awr hon gan hynny i chwi y gân hon; dysg hi hefyd i feibion Israel; *a* gosod hi yn eu genau hwynt, fel y byddo 'r gân hon yn dyst i mi yn erbyn meibion Israel.

20 Canys dygaf ef i dîr yn lliseirio o laeth a mêl, yr hwn a addewais trwy lw i'w dadau ef; fel y bwytao ac y digoner, ac yr elo yn frâs; ond efe a drŷ at dduwiau dieithr, ac a'i gwasanaetha hwynt, ac a'm dirmyga i, ac a ddiddymma fy nghyfammod.

21 Yna pan ddigwyddo iddo ddrygau lawer a chyfyngderau, y bydd i'r gân hon dystiolaethu yn dŷst yn ei wyneb ef: canys nid anghofir hi o enau ei hâd ef: o herwydd mi a adwaen ei fwriad [o] y mae efe yn ei [‡] amcanu heddyw; cyn dwyn o honofi ef i'r tîr a addewais trwy lw.

22 ¶ A Moses a 'sgrifennodd y gân hon ar y dydd hwnnw, ac a'i dysgodd hi i feibion Israel.

23 Efe a orchymynnodd hefyd i Josua fâb Nun, ac a ddywedodd, [p] Ymgryfhâ, ac ymnertha; canys ti a arweini feibion Israel i'r tîr a addewais iddynt trwy lw; a mi a fyddaf gyd â thi.

24 ¶ A phan ddarfu i Foses ysgrifennu geiriau 'r gyfraith hon ar Lyfr, hyd eu diwedd hwynt;

25 Yna y gorchymynnodd Moses i'r Lefiaid, y rhai oedd yn dwyn Arch cyfammod yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

26 [q] Cymmerwch Lyfr y gyfraith hon, a gosodwch ef ar ystlys Arch cyfammod yr ARGLWYDD eich Duw, fel y byddo yno yn dŷst i'th erbyn.

27 Canys mi a adwaen dy wrthnysigrwydd, a'th wargaledrwydd: wele a myfi etto yn fyw gyd â chwi heddyw, gwrthryfelgar yn erbyn yr ARGLWYDD fuoch, a pha faint mwy y *byddwch* wedi fy marw?

28 Cesglwch attaf holl henuriaid eich llwythau, a'ch swyddogion, fel y llefarwyf y geiriau hyn lle y clywont hwy, ac y cymmerwyf y nefoedd a'r ddaear yn dystion yn eu herbyn hwy.

29 Canys mi a wn wedi fy marw gan lygru yr ymlygrwch, ac y ciliwch o'r ffordd a orchymynnais i chwi; ac y digwydda i chwi ddrwg yn y dyddiau diweddaf, am y gwnêwch ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD, i'w ddigio ef â gweithredoedd eich dwylaw.

30 A llefarodd Moses lle y clybu holl gynnulleidfa Israel eiriau 'r gân hon, hyd eu diwedd hwynt.

PEN. XXXII.

1 *Cân Moses, yr hon fyrad yn gosod allan drugaredd Duw a'i ddial.* 46 *Moses yn annog y bobl i ystyried y gân.* 48 *Duw yn ei anson ef i fynydd Nebo, i weled y wlâd, ac i farw.*

[a] GWrandêwch y nefoedd, a llefaraf; a chlywed y ddaear eiriau fy ngenau.

2 [b] Fy athrawiaeth a ddefnynna fel glaw; fy ymadrodd a ddifera fel gwlith: fel gwlithlaw ar îrwellt, ac fel cawodydd ar laiwellt.

3 Canys enw 'r ARGLWYDD a gyhoeddaf fi: rhoddwch fawredd i'n Duw ni.

4 Efe yw [c] y Graig; [d] perffaith yw ei weithred; canys ei holl ffyrdd *ydynt* farn: [e] Duw gwirionedd a heb anwiredd, cyfiawn ac uniawn yw efe.

5 [‡] Y genhedlaeth wyrog a throfäus a ymlygrodd yn ei erbyn trwy eu bai, heb *fod* yn blant iddo ef.

6 Ai hyn a delwch i'r ARGLWYDD, bobl ynfyd ac angall? onid efe yw dy dad, *a'th* brynwr *t* onid efe a'th wnaeth, ac a'th sicrhaodd?

7 ¶ Cofia 'r dyddiau gynt; ystyriwch flynyddoedd cenhedlaeth a chenhedlaeth; gofyn i'th dâd, ac efe a fynega i ti; i'th henuriaid, a hwy a ddywedant wrthyt.

8 Pan [f] gyfrannodd y Goruchaf etifeddiaeth y cenhedloedd; pan neillduodd efe feibion Adda, y gosododd efe derfynau 'r bobloedd, yn ôl rhifedi meibion Israel.

9 Canys rhan yr ARGLWYDD yw ei bobl; Iacob yw [‡] rhan ei etifeddiaeth ef.

10 Efe a'i cafodd ef [h] mewn tîr anial, ac mewn diffeithwch gwâg erchyll, † arweiniodd ef o amgylch: a pharodd iddo ddŷall, a [i] chadwodd ef fel cannwyll ei lygad.

11 [k] Fel y cyfyd eryr ei nyth, y castella dros ei gywion, y lleda ei e gyll, y cymmer ef, ac a'i dwg ar ei adenydd;

12 *Felly* 'r ARGLWYDD yn unig a'i harweiniodd ynteu, ac nid *oedd* duw dieithr gyd ag ef.

13 [l] Gwnaeth iddo farchogaeth ar uchelder y ddaear, a bwyta cnwd y maes, a sugno [m] mêl o'r graig, ac olew o'r graig galleftr;

14 Ymenyn gwartheg, a llaeth defaid, ynghŷd â brasder wŷn, a hyrddod o rywogaeth Basan, a bychod, [n] ynghŷd â brasder grawn gwenith, a phurwaed grawnwin a yfaist.

15 A'r [‡] [o] union [p] a aeth yn frâs, ac a wingodd; brasaiſt, tewychaiſt, pwyntiaiſt yna efe a wrthododd Dduw, yr hwn a'

[a] Pen. 4. 26. a 30. 19. Pſal. 50. 4. Eſay 1. 2. Jeremi 2. 12. a 6. 19. [b] Eſay 55. 10, 11. 1 Cor. 3. 6, 7, 8. [c] 2 Sam. 23. 3. Pſal. 18. 2, 46. Hab. 1. 12. [d] 2 Sam. 22. 31. [e] Job. 34. 10. ‡ Neu, *ymlygraſant: eu bai nid bai ei feibion ef yayw: cenhedlaeth wyrog a throſaus ydynt.* [f] Zech 9. 2. Act. 17. 26. [g] Ecſod. 15. 16. ‡ Neu, *coelbren.* Heb. *llinyn.* [h] Pen. 8. 15. Jer. 2. 6. Hoſ. 13. 5. † Neu, *amgylchodd ef.* [i] Pſal. 17. 8. Diar. 7. 2. Zech. 2. 8. [k] Ecſod. 19. 4. Pen. 1. 31. Eſay 31. 5. a 46. 4. a 63. 9. Hoſ. 11. 3. [l] Eſay 58. 14. [m] Job 29. 6. Pſal. 81. 16. [n] Pſal. 147. 14. ‡ *Jeſhurun.* [o] Pen. 33. 5, 26. Eſay 44. 2. [p] Neh. 9. 25. Pſal. 17. 10. Jer. 2. 7. a 5. 7. Hoſ. 13. 6.

gwneth, ac a ddiyſtyrodd graig ei jechydwriaeth.

16 A dieithr *dduwiau* y gyrraſant eiddigedd arno, â ffieidd-dra y digiaſant eſ.

17 Aberthaſant i gythreuliaid, ‡ nid *i* Dduw; i dduwiau nid adwaenent, i rai newydd diweddar, *y rhai* nid ofnodd eich tadau.

18 Y Graig a'th genhedlodd a anghofiaiſt ti, a'r Duw a'th luniodd a ollyngaiſt ti dros gôf.

19 Yna y gwelodd yr ARGLWYDD, ac a'i † ffieiddiodd *hwynt*, o herwydd ei ddigio gan ei feibion, a'i ferched.

20 Ac eſe a ddywedodd, [r] Cuddiaf ſy wyneb oddi wrthynt, edrychaf beth *fydd* eu diwedd hwynt: canys cenhedlaeth droſaus *ydynt* hwy, [s] meibion heb ffyddlondeb ynddynt.

21 Hwy a yrraſant eiddigedd arnaf â'r *peth* nid *oedd* dduw; digiaſant fi â'i [t] hoferedd: [u] minnau a yrraf eiddigedd arnynt hwythau â'r *rhai* nid *ydynt* bobl; â chenedl ynfyd y digiaf hwynt.

22 Canys [x] tân a gynneuwyd yn fy nîg, ac a ‡ lŷſg hyd uffern iſod, ac a † ddifa 'r tîr a'i gynnyrch, ac a wnâ i ſylfeini 'r mynyddoedd ffaglu.

23 [y] Caſglaf ddrygau arnynt; [z] treuliaf fy ſaethau arnynt.

24 Lloſgedig *fyddant gan* newyn, ac wedi eu bwyta gan ‡ wrês poeth, a chwerw ddinyſtr; antonaf hefyd arnynt [a] ddannedd bwyſtfilod, ynghŷd â gwenwyn ſeirph y llwch.

25 [b] Y cleddyf oddi allan a dychryn ‡ oddi fewn a † ddifetha 'r gŵr jeuangc, a'r wyryf hefyd, y plentyn ſugno ynghŷd â'r gŵr briglwyd.

26 Dywedais, Gwaſgaraf hwynt i gonglau, paraf i'w coffadwriaeth ddarfod o fyſg dynion:

27 Oni bai im' oſni dîg y gelyn, rhag i'w gwrthwynebwyr ymddŵyn yn ddïeithr, *a* rhag dywedyd o honynt, ‡ Ein llaw uchel ni, ac nid yr ARGLWYDD a wnaeth hyn oll.

28 Canys cenedl heb gyngor ydynt hwy, ac heb ddyall ynddynt.

29 [c] Oh na baent ddoethion, [d] na ddyallent hyn, nad yſtyrient eu diwedd!

30 Pa fodd yr ymlidiai [e] un fil, ac y gyrraidau ddengmil i ffoi, ond am [f] werthu o'i Craig hwynt, a chau o'r ARGLWYDD arnynt?

31 Canys nid fel ein Craig ni y *mae* eu craig hwynt, [g] a bydded ein gelynion yn farnwyr.

32 Canys ‡ o winwydden Sodom, ac o feuſydd Gomorra *y mae* eu gwinwydden hwynt; eu grawnwin hwynt *ſydd* rawnwin buſtlaidd; grawnſypiau chwerwon ſydd iddynt.

33 Gwenwyn dreigiau yw eu gwîn hwynt, a chreulon wenwyn asbiaid.

34 Onid yw hyn [h] ynghûdd gyd â myfi, wedi ei ſelio ym myſg fy nhryſorau?

35 [i] I mi y *perthyn* dïal, a thalu 'r pwyth, mewn prŷd y llithr eu troed

k 2 Pedr 2. 3.
l Pſ. 106. 45. Jer. 31. 20. 2 Mac. 7. 6.
† Heb. *llaw.*
m 1 Bren. 14. 10, a 21. 21. 2 Bren. 14. 26.
n Barn. 10. 14. Jeremi 2. 28.
o Pſ. 102. 27. Eſay 41. 4. a 48. 12.
p Pen. 4 35. Eſay 45. 5, 11, 22.
q 1 Sam. 2. 6. 2 Bren. 5. 7. Job. 5. 18. Hoſ. 6. 1. Tob. 13. 2. Doeth. 16. 13.
r Eſay 27. 1. a 34 5. a 66. 16. Ezec. 21. 1, 20.
s Job. 13. 24. Jer. 30. 14. Galar. 2. 5.
t Rhuſ. 15. 10.
‡ Neu, *molicanwch ei bobl eſ*, neu, *canwch.*
u Pen. 6. 6. a 11. 18.
x Nu. 27. 12.
y Nu. 20. 25, 28. a 33, 38.
z Nu. 20. 11, 12, 13.

a 27. 14. ‡ *Meribah.* a Edrych Lef. 10. 3.

PEN. XXXIII.

1 *Arddercho grwydd Duw. 6 Bendithion y deuddeg llwyth. 26 Godidowgrwydd Iſrael.*

A dymma 'r fendith â'r hon y bendithiodd Moſes [a] gŵr Duw feibion Iſrael, cyn ei farwolaeth.

2 Ac

Mawrth, 9. P.
a Pſ. 90. tit.

Deut. 32. 9. Lef. 26. 8. Joſ. 23. 10. 2 Cron. 24. 24. Eſay 30. 17. f Pſal. 44. 12. Eſay 50. 1. a 52. 3. g 1 Sam. 4. 8. Jer. 40. 3. ‡ Neu, *gwaeth yw eu gwinwydden, nâ gwinwydden Sodom.* h Job 14. 17. Jeremi 2. 22. Hoſ. 13. 12. Rhuf. 2. 5. 29. Heb. i Pſal. 49. 1. Ecclus 28. 1. Rhuf. 12. 19. Heb. 10. 30.

2 Ac efe a ddywedodd, [b] Yr ARGLWYDD a ddaeth allan o Sinai, ac a gododd o Seir iddynt; ymlewyrchodd o fynydd Paran, ac efe a ddaeth gyd â [c] myrddiwn o ſainct, *a* † thanllyd gyfraith o'i ddeheulaw iddynt.

3 [d] Caru y mae efe y bobl; ei holl ſainct *ydynt* yn dy law; a hwy a ymlynaſant wrth dy draed, pob un a dderbyn o'th eiriau.

4 Moſeſa orchymynnodd gyfraith i ni, [e] yn etifeddiaeth i gynnulleidfa Jacob.

5 Ac efe oedd [f] Irenin yn ‡ [g] Iſrael, pan ymgaſglodd pennau'r bobl ynghŷd â llwythau Iſrael.

6 ¶ Bydded fyw Reuben, ac na fydded farw, ac na bydded ei ddynion *ychydig o* rifedi.

7 ¶ *Bydded* hyn hefyd i Juda; ac efe a ddywedodd, Clyw, O ARGLWYDD, lais Juda; ac at ei bobl dŵg ef: digon fyddo iddo ei ddwylaw ei hun, a bydd gymmorth rhag ei elynion.

8 ¶ Ac am Leſi y dywedodd, [h] *Bydded* dy Thummim a'th Urim i'th ŵr ſanctaidd, [i] yr hwn a brofaiſt ym Maſſah, *ac* a gynnhennaiſt ag ef wrth ddyfroedd Meribah;

9 Yr hwn a ddywedodd am ei dâd ac am ei fam, Ni welaiſef; [k] a'i frodyr ni's adnabu, ac nid adnabu ei blant ei hun: canys [l] cadwaſant dy eiriau, a chynhaliaſant dy gyfammod.

10 Dyſgant dy farnedigaethau i Jacob, a'th gyfraith i Iſrael: goſodant arogldarth ‡ ger dy fron, a lloſgaberth ar dy allor.

11 Bendithia, O ARGLWYDD, ei olud ef, a bydd foddlon i waith ei ddwylaw ef: archoka lwynau 'r *rhai* a godant i'w erbyn, a'i gaſeion, fel na chodont.

12 ¶ Am Fenjamin y dywedodd efe, Anwylyd yr ARGLWYDD a drig mewn diogelwch gyd ag ef, yr hwn fydd yn cyſgodi droſto ar hŷd y dydd, ac yn aros rhwng ei yſgwyddau ef.

13 ¶ Ac am Joſeph y dywedodd efe, [m] Fi dir ef ſydd wedi ei ſendigo gan yr ARGLWYDD, â hyfrydwch y nefoedd, â gwlith, ac â dyſnder yn gorwedd iſod,

14 Hefyd â hyfrydwch cynnyrch yr haul, ac â hyfrydwch addfedfrwyth y lleuadau.

15 Ac â *hyfrydwch* pen [n] mynyddoedd y dwyrain, ac â hyfrydwch brynnau tragywyddoldeb,

16 Ac â hyfrydwch y ddaear, ac â'i chyflawnder, ac ag ewyllys da [o] preſwylydd y berth: delo bendith ar ben Joſeph, ac ar goryn yr hwn [p] a neilldüwyd oddi wrth ei frodyr.

17 Ei brydferthwch ſydd debyg i gyntafanedig ei ych, a'i gyrn ef *ſydd* gyrn unicorn; â hwynt y cornia efe'r bobl ynghŷd *hyd* eithafoedd y ddaear: a [q] dymma fyrddiwn Ephraim, ïe dymma filoedd Manaſſeh.

18 ¶ Ac am Zabulon y dywedodd efe, [r] Ymlawenycha, Zabulon, yn dy fynediad allan; a *thi* Iſſacar, yn dy bebyll.

19 Galwant boblocdd i'r mynydd, yna 'r [s] aberthant ebyrth cyfiawnder: canys cyfoeth y moroedd a ſuguant, a chuddiedig dryſorau 'r tywod.

20 ¶ Ac am Ad y dywedodd efe, Bendigedig yw [t] ehangydd Gad; megis llew y mae efe yn aros, fel y rhwygo efe yr yſgwyddog a'r pen.

21 [u] Edrychodd ‡ am dano ei hun yn y dechreuad, canys yno yn rhan y cyfreithwr y goſodwyd ef: [x] efe a ddaeth *gyd* â phennaethiaid y bobl; gwnaeth efe gyfiawnder yr ARGLWYDD, a'i farnedigaethau gyd ag Iſrael.

22 ¶ Am Ddan hefyd y dywedodd, Dan yn genaw llew a neidia o Faſan.

23 ¶ Ac am Naphtali y dywedodd, O Naphtali, [y] llawn o hawddgarwch, a chyflawn o fendith yr ARGLWYDD: [z] meddianna di 'r gorllewin a'r dehau.

24 ¶ Ac am Aſer y dywedodd, [a] Bendithier Aſer â phlant: bydded gymmeradwy *gan* ei frodyr, ac efe [b] a wlych ei droed mewn olew.

25 Haiarn a phres ‡ *ydd* dan dy eſgid di: a megis dy ddyddiau *y bydd* dy nerth.

26 ¶ Nid *oes* megis Duw † [c] Iſrael, yr hwn ſydd yn marchogaeth y nefoedd, yn gymmorth i'r, a'r wybrennau yn ei fawredd.

27 *Dy* noddfa yw Duw tragywyddol, ac oddi tanodd y mae 'r breichiau tragywyddol: efe a wthia dy elyn o'th flaen, ac a ddywed, Difetha *ef*.

28 [d] Iſrael hefyd a drig ei hun yn ddiogel; ffynnon Jacob *a fyddo* mewn tir ŷd, a gwin: ei neſoedd hefyd a ddifera wlith.

29 Gwynfydedig wyt, O Iſrael; pwy *ſydd* megis ti, O bobl gadwedig gan yr ARGLWYDD, tarian dy gynhorthwy, yr hwn he*yd* yw cleddyf dy ardderchowgrwydd! a'th [e] elynion a ‡ymoſtyngant i ti, a [f] thi a ſethri ar eu huchel leoedd hwynt.

‡ Neu, *gair yn gelwyddog.* [f] Pen. 32. 13.

PEN. XXXIV.

1 *Moſes oddi ar fynydd Nebo yn gweled y wlâd,* 5 *ac yn marw yno.* 6 *Ei gladdedigaeth.* 7 *Ei oedran.* 8 *Galaru am dano dros ddeng niwrnod ar hugain.* 9 *Joſua yn ayfod yn ei le ef.* 10 *Clôa Moſes.*

A Moſes a eſgynnodd o roſydd Moab, i ‡ [a] fynydd Nebo, *i ben* † Piſgah, yr hwn *ſydd* ar gyfer Jericho: a'r ARGLWYDD a ddangoſodd iddo [b] holl wlâd Gilead, hyd Ddan,

2 A holl Naphtali, a thîr Ephraim a Manaſſeh, a holl dîr Juda, hyd y môr eitha',

3 Y dehau hefyd, a gwaſtadedd dyffryn Jericho, a [c] dinas y palmwydd hyd Soar.

4 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, [d] Dymma 'r tîr a fynegais i Abraham, i Iſaac, ac i Jacob, gan ddywedyd, I'th had di y rhoddaf ef: perais it' ei weled â'th lygaid, ond nid ai di droſodd yno.

5 ¶ A Moſes gwâs yr ARGLWYDD a fu farw yno, yn nhîr Moab, yn ôl gair yr ARGLWYDD.

6 ¶ Ac efe a'i cladoddd ef mewn glyn, yn nhîr Moab, gyferbyn a Bethpeor: ac [e] nid edwyn neb ei fedd ef hyd y dydd hwn.

7 ¶ A Moſes *oedd* fâb ugain mlwydd a chant, pan fu efe farw: [f] ni thywyllaſai ei lygad, ac ni chiliaſai ei ireidd-dra ef.

8 ¶ A meibion Iſrael a wylaſant am Foſes, yn rhoſydd Moab, [g] ddengniwrnod ar hugain: a chyflawnwyd dyddiau wylofain galar am Foſes.

9 ¶ A Joſua mâb Nun *oedd* gyflawn o yſbryd doethineb; o herwydd [h] Moſes a roddaſai ei ddwylaw arno: a meibion Iſrael

2553. [n] Num. 32. 16, 17, &c. ‡ Neu, *iaad'i hun am y rhan gyntaf.* [x] Jos. 4. 12. [y] Gen. 29. 21. [z] Edrych Jos. 19. 32, &c. [a] Gen. 49. 20. [b] Edrych Job 29. 6. ‡ Neu, *ydd dy eſgidiau.* † *Jeſurun.* [c] Pen. 32. 15. [d] Num. 23. 9. Jer. 23. 6. a 33. 16. [e] 2 Sam. 22. 45. Pſal. 18. 44. a 66. 3. a 81. 15.

Mawrth, 10. B. ‡ Neu, *fryn.* [a] Edrych Num. 27. 12. † *Y bryn.* [b] Pen. 3. 27. 2 Mac. 2. 4. [c] Bam. 1. 16. 2 Cron. 28. 15. [d] Gen. 12. 7. a 13. 15. a 15. 18. a 26. 3. a 28. 13. [e] Edrych Jud. 9. [f] Edrych Jos. 14. 10, 11. [g] Num. 20. 29. Edrych Gen. 50. 3, 10. [h] Num. 27. 18.

rael a wrandawſant arno, ac a wnaethant fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

10 ¶ Ac ni chododd prophwyd etto yn Iſrael megis Moſes, 'yr hwn a adnabu 'r ARGLWYDD wyneb yn wyneb:

11 Ym mhob *rhyw* [k] arwyddion a rhyfeddodau, y rhai yr anfonodd yr ARGLWYDD ef i'w gwneuthur yn nhir yr Aipht, ar Pharao, ac ar ei holl weiſion, ac ar ei holl dir ef,

12 Ac yn yr holl law gadarn, ac yn yr holl ofn mawr, y rhai a wnaeth Moſes yngolwg holl Iſrael.

2553.

[i] Num. 12. 6, 8.
[k] Pen. 4. 34. a 7. 19.

¶ LLYFR JOSUA.

PEN. I.

Mawrth, 10. P.

1 *Yr Arglwydd yn gorchymmyn i Joſua gymmeryd lle Moſes.* 3 *Terfynau gwlâd yr addewid.* 5, 9 *Duw yn addo cynhorthwyo Joſua,* 8 *Ac yn rhoddi iddo addyſg.* 10 *Ynteſ yn parotôi y bobl i ſyned dros y Jorddonen.* 12 *Ac yn awyn ar gôf i'r adau twyth a hanner eu haddewid wrth Foſes.* 16 *Hwythau yn addo ufuddhâu iddo ef.*

AC wedi marwolaeth Moſes gwâs yr ARGLWYDD, y lleiarodd yr ARGLWYDD wrth Joſua fâb Nun, [a] gweinidog Moſes, gan ddywedyd,

[a] Deut. 1. 38.

2 [b] Moſes fy ngwâs a fu farw: gan hynny cyſod yn awr, dôs dros y Jorddonen hon, ti a'r holl bobl hyn, i'r wlâd yr ydwyf fi yn *ei* rhoddi iddynt hwy, meibion Iſrael.

[b] Deut. 34. 5.

3 [c] Pob man y ſango gwadn eich troed chwi arno a roddais i chwi, fel y lleferais wrth Foſes.

[c] Deut. 11. 24. Pen. 14. 9.

4 [d] O'r anialwch, a'r Libanus ymma, hyd yr afon fawr afon Euphrates, holl wlâd yr Hethiaid, hyd y môr mawr, tu a machludiad yr haul, fydd eich terfyn chwi.

[d] Ecſod. 23. 31. Num. 34. 3.

5 Ni ſaif neb o'th flaen di holl ddyddiau dy einioes: megis y bûm gyd â Moſes y byddaf gyd â thithau: [e] ni'th adâwaf, ac ni'th wrthodaf.

[e] Deut. 31. 6, 8. Heb. 13. 5.

6 [f] Ymgryfhâ ac ymwrola: canys ti a wnâi i'r bobl hyn etifeddu 'r wlâd, yr hon a dyngais wrth eu tadau ar *ei* rhoddi iddynt.

[f] Deut. 31. 23.

7 Yn unig ymgryfhâ ac ymwrola yn lew, i gadw ar wneuthur yn ôl yr holl gyfraith [g] a orchymynnodd Moſes fy ngwâs i ti; [h] na ogwydda oddi wrthi ar y llaw ddehau, nac ar y llaw aſſwy; fel y ‡ ffynnech i ba le bynnag yr elych.

[g] Deut. 5. 32. a 28. 14.
[h] Deut. 17. 20.
‡ Neu, *gwnelych yn gall.*

8 Nac ymadawed [i] llyfr y gyfraith hon o'th enau, eithr [k] myfyria ynddo ddydd a nôs, fel y cedwych ar wneuthur yn ôl yr hyn oll ſydd 'ſgrifennedig ynddo: canys yna y llwyddi yn dy ffyrdd, ac yna y ffynni.

[i] Deut. 17. 18, 19.
[k] Pſ. 1. 2.

9 [l] Oni orchymmynnais it'? ymgryfhâ ac ymwrola, nac arſwyda ac nac ofna: canys yr ARGLWYDD dy Dduw *fydd* gyd â thi, i ba le bynnag yr elych.

[l] Deut. 31. 7, 8.

10 ¶ Yna Joſua a orchymynnodd i lywodraethwyr y bobl, gan ddywedyd,

11 Tramwywch trwy ganol y llu, a gorchymynnwch i'r bobl, gan ddywedyd, Parotôwch i chwi luniaeth: canys [m] o fewn tridiau y byddwch chwi yn myned dros y Jorddonen hon, i ddyſod i feddiannu 'r wlâd y mae 'r ARGLWYDD eich Duw yn *ei* rhoddi i chwi i'w meddiannu.

[m] Pen. 3. 2.

12 ¶ Wrth y Reubeniaid hefyd, ac wrth y Gadiaid, ac wrth hanner llwyth Manaſſeh, y llefarodd Joſua, gan ddywedyd,

13 Coſiwch [n] y gair a orchymynnodd Moſes gwâs yr ARGLWYDD i chwi, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD eich Duw a'ch gorphwyſodd chwi, ac a roddodd i chwi y wlâd hon.

[n] Num. 32. 20, 28.

14 Eich gwragedd, eich plant, a'ch aniſeiliaid, a dderigant yn y wlâd a roddodd Moſes i chwi o'r tu ymma i'r Jorddonen: ond chwychwi a ewch droſodd ‡ yn arfogion o flaen eich brodyr, y ſawl *yaych* gedyrn o nerth, a chynnorthwywch hwynt:

‡ Yn trumpiau, fel Ecſod. 13. 18.

15 Nes rhoddi o'r ARGLWYDD lonyddwch i'ch brodyr fel i chwithau, a meddiannu o honynt hwythau y wlâd yma: 'r ARGLWYDD eich Duw yn ei rhoddi iddynt: [o] yna dychwelwch i wlâd eich etifeddiaeth, a meddiennwch hi, yr hon a roddodd Moſes gwâs yr ARGLWYDD i chwi, o'r tu ymma i'r Jorddonen, tu a chodiad yr haul.

[o] Pen. 22. 4, &c.

16 ¶ Hwythau a attebaſant Joſua, gan ddywedyd, Ni a wnawn yr hyn oll a orchymynnaiſt i ni, awn hefyd i ba le bynnag yr anfonych ni.

17 Fel y gwrandawſom ar Foſes *ym* mhob peth, felly y gwrandawn arnat tithau: yn unig bydded yr ARGLWYDD dy Dduw gyd â thi, megis y bu gyd â Moſes.

18 Pwy bynnag a anufuddhao dy orchymyn, ac ni wrandawo ar dy ymadroddion, yn yr hyn oll a orchymynnech iddo, rhodder ef i farwolaeth: yn unig ymgryfhâ ac ymwrola.

PEN. II.

Mawrth, 11. B.

1 *Rahab yn derbyn i'w thŷ, ac yn celu 'r ddau ysbïwr a ddanfonaſid o Sittim.* 8 *Y cyſammod rhyngthi hi â hwynt.* 23 *Eu dychweliad a'i newyddion hwynt.*

A Joſua mâb Nun a anfonodd o [a] Sittim ddau ŵr i chwilio 'n ddirgel, gan ddywedyd, Ewch, edrychwch y wlâd a Jericho: a hwy a aethant, ac [b] a ddaethant i dŷ putteinwraig, a'i henw [c] Rahab, ac a letyaſant yno.

[a] Num. 25. 1.
[b] Heb. 11. 31. Jago 2. 25.
[c] Mat. 1. 5.

2 A mynegwyd i frenin Jericho, gan ddywedyd, Wele, gwŷr a ddaethant ymma heno o feibion Iſrael, i chwilio 'r wlâd.

3 A brenin Jericho a anfonodd at Rahab, gan ddywedyd, Dwg allan y gwŷr a ddaeth attat, y rhai a ddaeth i'th dŷ di: canys i chwilio 'r holl wlâd y daethant.

4 Ond y wraig a gymmeraſai 'r ddau ŵr, ac a'i cuddiaſai hwynt, ac a ddywedodd fel hyn, Gwŷr a ddaeth attaf, ond ni wyddwn i o ba le y *daethent* hwy.

5 A phan gaewyd y porth yn y tywyllwch, y gwŷr a aeth allan; ni wn i ba le 'r aeth y gwŷr: canlynwch yn fuan ar eu hôl hwynt, canys chwi a'i goddiweddwch hwynt.

6 Ond [d] hi a baraſai iddynt eſgyn i nen y tŷ, ac a'i cuddiaſai hwynt mewn bolldeidiau lîn, y rhai oedd ganddi wedi eu hyſgafnu ar nen y tŷ.

[d] Edrych 2 Samuel 17. 19.

7 A'r gwŷr a ganlynaſant ar eu hôl hwynt, tu a'r Jorddonen hyd y rhydau: a'r porth a gaewyd cyn gynted ag yr aeth y rhai oedd yn erlid ar eu hôl hwynt allan.

8 ¶ A

8 ¶ A chyn iddynt hwy gysgu, hi a aeth i fynu attynt hwy ar nen y tŷ;

9 A hi a ddywedodd wrth y gwŷr, Mi a wn roddi o'r ARGLWYDD i chwi y wlâd, o herwydd [e] eich arswyd chwi a syrthiodd arnom ni; a holl drigolion y wlâd a † ddigalonnasant rhag eich ofn:

10 Canys ni a glywsom fel [f] y sychodd yr ARGLWYDD ddyfroedd y môr coch o'ch blaen chwi, pan ddaethoch allan o'r Aipht: a'r hyn a wnaethoch i ddau frenin yr Amoriaid, yr rhai *oedd* tu hwnt i'r Iorddonen, *sef* i [g] Sehon ac i Og, y rhai a ddifrodasoch chwi.

11 A phan glywsom, yna [h] i'n digalonnwyd, fel na safodd mwyach gyssur yn neb rhag eich ofn: canys [i] yr ARGLWYDD eich Duw, efe sydd Dduw yn y nefoedd uchod, ac ar y ddaear isod.

12 Yn awr gan hynny tyngwch attolwg wrthyf myn yr ARGLWYDD, o herwydd i mi wneuthur trugaredd â chwi, y gwnêwch chwithau hefyd drugaredd â [k] thŷ fy nhâd innau, ac y rhoddwch i mi arwydd gwîr:

13 Ac y cedwch yn fyw fy nhâd, a'm mam, a'm brodyr, a'm chwiorydd, a'r hyn oll *sydd* ganddynt, ac y gwaredwch ein heinioes rhag angau.

14 A'r gwŷr a ddywedasant wrthi, Ein heinioes *a roddwn* i farw drosoch, (o's chwi ni fynegwch ein neges hyn) pan roddo'r ARGLWYDD i ni y wlâd hon, oni [l] wnawn â chwi drugaredd a gwirionedd.

15 Yna hi a'i gollyngodd hwynt i wared wrth râff trwy'r ffenestr: canys ei thŷ hi *oedd* ar fûr y ddinas, ac ar y mûr yr oedd hi yn trigo.

16 A hi a ddywedodd wrthynt, Ewch i'r mynydd, rhag i'r erlidwyr gyfarfod â chwi: ac ymguddiwch yno dridiau, nes dychwelyd yr erlidwyr, ac wedi hynny ewch i'ch ffordd.

17 A'r gwŷr a ddywedasant wrthi, Dieuog *fyddwn* ni oddi wrth dy lw ymma, â'r hwn i'n tyngaist.

18 Wele, pan ddelom ni i'r wlâd; rhwym y llinyn ymma o edau gôch yn y ffenestr y gollyngaist ni i lawr trwyddi: casgl hefyd dy dâd, a'th fam, a'th frodyr, a holl dylwyth dy dâd, attat i'r tŷ ymma.

19 A phwy bynnag a êl o ddrysau dy dŷ di allan i'r heol, ei waed ef *fydd* ar ei ben ei hun, a minnau *a fyddwn* dieuog: a phwy bynnag fyddo gyd â thi yn tŷ, *bydded* [m] ei waed ef ar ein pennau ni, o bydd llaw arno ef.

20 Ac o's mynegi di ein neges hyn, yna y byddwn dieuog oddi wrth dy lw, â'r hwn i'n tyngaist.

21 A hi a ddywedodd, Yn ôl eich geiriau, felly *byddo* hynny. Yna hi a'i gollyngodd hwynt, a hwy a aethant ymmaith: a hi a rwymodd y llinyn coch yn y ffenestr.

22 A hwy a aethant, ac a ddaethant i'r mynydd, ac a arhosasant yno dridiau, nes i'r erlidwyr ddychwelyd: a'r erlidwyr a'i ceisiasant ar hŷd yr holl ffordd, ond ni's cawsant.

23 ¶ Felly y ddau wŷr a ddychwelasant, ac a ddisgynnasant o'r mynydd, ac a aethant drosodd, a daethant at Josua fâb Nun; a mynegasant iddo yr hyn oll a ddigwyddasai iddynt.

24 A dywedasant wrth Josua, Yn ddîau'r ARGLWYDD a roddodd yr holl wlâd yn ein dwylaw ni: canys holl drigolion y wlâd a ‡ddigalonnasant rhag ein hofn ni.

PEN. III.

1 *Josua yn dyfod i'r Iorddonen.* 2 *Yswyddogion yn dysgu i'r bobl fyned trwodd.* 7 *Yr Arglwydd yn cyssuro Josua.* 9 *Josua yn cyssuro'r bobl.* 14 *Hollti ayfroedd y Iorddonen.*

A Josua a gyfododd yn forau, a chychwynnasant o Sittim, a daethant hyd y Iorddonen, efe a holl feibion Israel: llettyasant yno cyn iddynt fyned drosodd.

2 Ac [a] ymmhen y tridiau, y llywiawdwyr a dramwyasant trwy ganol y llu;

3 Ac a orchymynnasant i'r bobl, gan ddywedyd, [b] Pan weloch chwi Arch cyfammod yr ARGLWYDD eich Duw, a'r offeiriaid y Lefiaid yn ei dwyn hi; yna cychwynnwch chwi o'ch lle, ac ewch ar ei hôl hi.

4 Etto bydded ennyd rhyngoch chwi a hithau ynghŷlch dwy fil o gufyddau wrth fesur: na nesêwch atti, fel y gwypoch y ffordd y rhodioch ynddi; canys ni thramwyasoch y ffordd *hon* ‡ o'r blaen.

5 A Josua a ddywedodd wrth y bobl, [c] Ymsancteiddiwch: canys y foru y gwna'r ARGLWYDD ryfeddodau yn eich mysg chwi.

6 Josua hefyd a lefarodd wrth yr offeiriaid, gan ddywedyd, [d] Codwch Arch y cyfammod, ac ewch drosodd o flaen y bobl. A hwy a godasant Arch y cyfammod, ac a aethant o flaen y bobl.

7 ¶ A dywedoddyr ARGLWYDD wrth Josua, Y dydd hwn y dechreuaf dy fawrhâu di yngŵydd holl Israel: fel y gwypont mai [e] megis y bûm gyd â Moses y byddaf gyd â thithau.

8 Am hynny gorchymmyn di i'r offeiriaid sydd yn dwyn Arch y cyfammod, gan ddywedyd, Pan ddeloch hyd gwrr dyfroedd y Iorddonen, sefwch yn y Iorddonen.

9 ¶ A Josua a ddywedodd wrth feibion Israel, Nesêwch ymma, a gwrandêwch eiriau'r ARGLWYDD eich Duw.

10 Josua hefyd a ddywedodd, Wrth hyn y cewch wybod *fod* y Duw byw yn eich mysg chwi: a chan yrru y gyrr efe allan y Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Hefiaid, a'r Pherezziaid, a'r Girgasiaid, yr Amoriaid hefyd, a'r Jebusiaid o'ch blaen chwi.

11 Wele Arch cyfammod [f] Arglwydd yr holl ddaear yn myned o'ch blaen chwi i'r Iorddonen.

12 Gan hynny cymmerwch yn awr ddeuddengwr o lwythau Israel, un gŵr o bob llwyth.

13 A phan orphwyso gwadnau traed yr offeiriaid sydd yn dwyn Arch ARGLWYDD Jôr yr holl fyd, yn nyfroedd y Iorddonen, *yna* dyfroedd y Iorddonen a dorrir ymmaith *oddi wrth* y dyfroedd sydd yn disgyn oddi uchod; hwy a [g] safant yn bentwr.

14 ¶ A phan gychwynnodd y bobl o'i pebyll i fyned dros y Iorddonen; a'r offeiriaid oedd yn dwyn [h] Arch y cyfammod o flaen y bobl:

15 A phan ddaeth y rhai oedd yn dwyn yr Arch hyd y Iorddonen, a gwlychu o draed yr offeiriaid oedd yn dwyn yr Arch, ynghwrr y dyfroedd, (a'r [i] Iorddonen a lanwai dros ei glannau oll [k] holl ddyddiau'r cynhauaf)

16 Yna

2553.
‡ Heb. *roddasant*
Gen. 35. 5.
Ecsod. 23. 27.
† Heb. *roddasant*
Ecsod. 14. 21.
Pen. 4. 23. & Num. 21. 24, 34.
Ecsod. 15. 14.
Deut. 4. 39.
Edrych Num. 10. 33.
Pen. 1. 11.
Edrych Num. 10. 33.
‡ Heb. *er doe ac echdoe.*
Ecsod. 19. 10, 14, 15.
Lef. 20. 7.
Num. 11. 18.
Pen. 7. 13.
1 Sam. 16. 5.
Joel 2. 16.
Num. 4. 15.
Pen. 1. 9.
Barn. 1. 24.
1 Tim. 5. 8.
Mar. 27. 25.
Ad. 13. Mic. 4. 13. Zech. 4. 14. a 6. 5.
Pf. 114. 3.
Act. 7. 45.
1 Cron. 12. 15. Jer. 12. 5. a 49. 19. Eccl. 24. 26.
Edrych Pen. 4. 19. a 5. 10.

2553.

[1] 1 Esdr. 4. 12. a 7. 46.

[m] Num. 34. 3.

16 Yna y dyfroedd y rhai oedd yn disgyn oddi uchod a safasant, cyfodasant yn bentwr ym mhell jawn oddi wrth y ddinas Adam, yr hon *fyd* o ystlys [1] Saretan: *a'r dyfroedd* y rhai oedd yn disgyn i for y rhôs, *sef* i'r [m] môr heli, a ddarfuant, *ac* a dorrwyd ymmaith: felly y bobl a aethant drosodd ar gyfer Jericho.

17 A'r offeiriaid y rhai oedd yn dwyn Arch cyfammod yr ARGLWYDD a safasant ar dir sych, ynghanol y Jorddonen yn daclus: a holl Israel oedd yn myned drosodd ar dir sych, nes dariod i'r holl genedl fyned trwy'r Jorddonen.

PEN. IV.

1 *Gorchymmyn deuddeg o wŷr i gymmeryd aeuddeg carreg allan o'r Jorddonen er coffadwriaeth.* 9 *Gosod deuddeg eraill o gerrig ynghanol y Jorddonen.* 10, 19 *Y bobl yn myned drwodd.* 14 *Duw yn anrhydeddu Josua.* 20 *Sefydlu 'r deuddeg carreg yng Ngilgal.*

Mawrth, 12. B.

A Phan ddarfu i'r holl genedl fyned [a] trwy 'r Jorddonen; yr ARGLWYDD a lefarodd wrth [b] Josua, gan ddywedyd,

[a] Deut. 27. 2.

[b] Pen. 3. 12.

2 Cymmerwch i chwi ddeuddengwr o'r bobl, un gŵr o bob llwyth;

3 A gorchymynnwch iddynt, gan ddywedyd, Cymmerwch i chwi oddi ymma, o ganol y Jorddonen, o'r fan y mae traed yr offeiriaid yn sefyll yn daclus, ddeuddeg o gerrig; a dygwch hwynt drosoddgyd â chwi, a gosodwch hwynt yn [c] y lletty y llettyoch ynddo heno.

[c] Ad. 19. 20.

4 Yna Josua a alwodd am y deuddengwr a barotoisai efe o feibion Israel, un gŵr o bob llwyth:

5 A dywedodd Josua wrthynt, Ewch drosodd o flaen Arch yr ARGLWYDD eich Duw, trwy ganol y Jorddonen; a chodwch i chwi bob un ei garreg ar ei ysgwydd, yn ôl rhifedi llwythau meibion Israel:

† Heb. *y foru.*

6 Fel y byddo hyn yn arwydd yn eich mysg chwi; pan ofynno eich meibion chwi † yn ôl hyn, gan ddywedyd, Beth *y mae* 'r cerrig hyn *yn ei arwyddocâu* i chwi?

[d] Pen. 3. 13, 16.

7 Yna y dywedwch wrthynt, [d] Dorri ymmaith ddyfroedd y Jorddonen o flaen Arch cyfammod yr ARGLWYDD, pan oedd hi yn myned trwy 'r Jorddonen, dyfroedd y Jorddonen a dorrwyd ymmaith: y mae 'r cerrig hyn yn goffadwriaeth i feibion Israel byth.

8 A meibion Israel a wnaethant felly fel y gorchymynnasai Josua, ac a gymmerasant ddeuddeg carreg o ganol y Jorddonen, fel y lefarasai 'r ARGLWYDD wrth Josua, yn ôl rhifedi llwythau meibion Israel, ac a'i dygasant drosodd gyd â hwynt i'r lletty, ac a'i cyfleasant yno.

9 A Josua a osododd i fynu ddeuddeg carreg ynghanol y Jorddonen, yn y lle *'r oedd* traed yr offeiriaid oedd yn dwyn Arch y cyfammod yn sefyll: ac y maent yno hyd y dydd hwn.

10 ¶ A'r offeiriaid, y rhai oedd yn dwyn yr Arch, a safasant ynghanol y Jorddonen, nes gorphen pob peth a orchymynnasai 'r ARGLWYDD i Josua eu lefaru wrth y bobl, yn ôl yr hyn oll a orchymynnasai Moses wrth Josua: a'r bobl a frysiasant, ac a aethant drosodd.

11 A phan ddarfu i'r holl bobl fyned drosodd, yna Arch yr ARGLWYDD a aeth drosodd, a'r offeiriaid yng ngŵydd y bobl.

12 [e] Meibion Reuben hefyd a meibion Gad a hanner llwyth Manasseh a aethant drosodd yn arfogion o flaen meibion Israel, fel y llefarasai Moses wrthynt.

2553.

[e] Num. 32. 20, 28.

13 Ynghŷlch deugain mil yn arfogion i ryfel a aethant drosodd o flaen yr ARGLWYDD i ryfel, i rosydd Jericho.

14 ¶ Y dydd hwnnw yr ARGLWYDD [f] a fawrhaodd Josua yngolwg holl Israel; a hwy a'i hofnasant ef fel yr ofnasent Moses, holl ddyddiau ei einioes.

[f] Pen. 3. 7.

15 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Josua, gan ddywedyd,

16 Gorchymmyn i'r offeiriaid sydd yn dwyn [g] Arch y dystiolaeth ddyfod o honynt i fynu allan o'r Jorddonen.

[g] Ecsod. 25. 16, 22.

17 Am hynny Josua a orchymynnodd i'r offeiriaid, gan ddywedyd, Deuwch i fynu allan o'r Jorddonen.

18 A phan ddaeth yr offeiriaid oedd yn dwyn Arch cyfammod yr ARGLWYDD i fynu o ganol y Jorddonen; *a* † sengi o wadnau traed yr offeiriaid ar y sychdir, yna dyfroedd y Jorddonen a ddychwelasant i'w lle, ac a aethant megis cynt, dros ei holl geulennydd.

† Heb. *thynnu i fynu.*

19 ¶ A'r bobl a ddaethant i fynu o'r Jorddonen y degfed *dydd* o'r mis cyntaf, ac a wersyllasant yng Ngilgal, yn eithaf tu dwyrain Jericho.

20 ¶ A'r deuddeg carreg hynny, y rhai a ddygasent o'r Jorddonen, a sefydlodd Josua yng Ngilgal.

21 Ac efe a lefarodd wrth feibion Israel, gan ddywedyd, Pan ofynno eich meibion chwi ‡ yn ôl hyn i'w tadau, gan ddywedyd, Beth yw y cerrig hyn?

‡ Heb. *y foru.*

22 Yna yr hysbyswch i'ch meibion, gan ddywedyd, Israel a ddaeth trwy 'r Jorddonen hon ar dir sych.

23 Canys yr ARGLWYDD eich Duw chwi a sychodd ddyfroedd y Jorddonen o'ch blaen chwi, nes i chwi fyned drwodd; megis y gwnaeth yr ARGLWYDD eich Duw i'r môr coch, [h] yr hwn a sychodd efe o'n blaen ni, nes i ni fyned drwodd:

[h] Ecsod. 14. 21.

24 Fel yr adnabyddo holl bobloedd y ddaear law yr ARGLWYDD, mai nerthol yw: fel yr ofnoch yr ARGLWYDD eich Duw † bob amser.

† Heb. *yr holl ddyddiau.*

PEN. V.

1 *Arfwyd y Canaaneaid.* 2 *Josua yn adnewyddu 'r Enwaediad.* 10 *Cadw 'r Pasg yng Ngilgal.* 12 *Y Manna 'n darfod.* 13 *Angel yn ymddangos i Josua.*

Mawrth 12 P.

PAn [a] glybu holl frenhinoedd yr Amoriaid, y rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r Jorddonen, tu a'r gorllewin, a holl frenhinoedd y Canaaneaid, [b] y rhai *oedd* wrth y môr, sychu o'r ARGLWYDD ddyfroedd y Jorddonen o flaen meibion Israel, nes eu myned hwy drwodd; yna y digalonnwyd hwynt, fel nad oedd ysbryd mwyach ynddynt, rhag ofn meibion Israel.

[a] Ecsod. 15. 14.

[b] Num. 13. 29.

2 ¶ Y pryd hynny y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Josua, Gwna it' [c] gyllyll † llymmion, ac enwaeda ar feibion Israel dracheſn yr ail waith.

[c] Ecsod. 4. 25.

† Neu, *gallestr.*

3 A Josua a wnaeth iddo gyllyll llymmion, ac a enwaedodd ar feibion Israel, ‡ ym Mryn y blaen-grwyn.

‡ Neu, *Gibeah-haaraloth.*

4 A dymma 'r achos *a wnaeth* i Josua enwaedu: yr holl bobl, *sef* y gwrrywiaid y rhai a ddaethant o'r Aipht, yr holl ryfelwyr, a fuasant feirw yn yr anialwch ar y ffordd, wedi eu dyfod allan o'r Aipht.

5 Canys

2553. 5 Canys yr holl bobl a'r a ddaethant allan oedd enwaededig, ond y bobl oll y rhai a aneſid yn yr anialwch ar y ffordd, wedi eu dyfod hwy allan o'r Aipht, nid enwaedaſent arnynt.

6 Canys deugain mlynedd y rhodiaſai meibion Iſrael yn yr anialwch, nes darfod yr holl bobl o'r rhyfelwyr a ddaethant o'r Aipht, y rhai ni wrandawſent ar lef yr ARGLWYDD: [d] y rhai y tyngaſai 'r ARGLWYDD wrthynt na ddangoſai efe iddynt y wlâd a dyngaſai 'r ARGLWYDD wrth eu tadau y rhoddai efe i ni, *ſef* gwlâd yn llifeirio o laeth a mêl.

d Num. 14.22, 23.

7 A Joſua a enwaedodd ar eu meibion hwy, *y rhai* a gododd yn eu lle hwynt; canys dienwaededig oeddynt hwy; am nad enwaedaſid arnynt ar y ffordd.

8 A phan ddarfu enwaedu ar yr holl bobl: yna 'r aroſaſantyn eu hunlle, yn y gwerſyll, [e] nes eu hiachâu.

e Edrych Gen. 34. 25.

9 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Joſua, Heddyw y treiglais ymmaith [f] wradwydd yr Aipht oddi arnoch: am hynny efe a alwodd enw y lle hwnnw † Gilgal hyd y dydd heddyw.

f Num. 14. 33. Edrych Lef. 18. 3. Pen. 24. 14. Ezec. 20. 7. a 23. 3, 8.

10 ¶ A meibion Iſrael a werſyllaſant yng Ngilgal: a hwy a gynhaliaſant y Paſg [g] ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mîs, bryd nawn, yn rhoſydd Jericho.

g 1 Mac. 4. 58.

11 A hwy a fwytaſant o hên ŷd y wlâd, drannoeth wedi 'r Paſg, faracroyw, a chraſ-*yd* o fewn corph y dydd hwnnw.

† Sef, *traigl.*

12 ¶ [h] A'r Manna a beidiodd drannoeth wedi iddynt fwyta o hên ŷd y wlâd; a Manna ni chafodd meibion Iſrael mwyach; eithr bwytaſant o gynnyrch gwlâd y Canaaneaid y flwyddyn honno.

g Ecſod. 12. 6.

h Ecſod. 16. 35.

13 ¶ A phan oedd Joſua wrth Jericho, yna efe a ddyrchafodd ei lygaid, ac a edrychodd, ac wele [i] ŵr yn ſefyll gyferbyn ag ef, a'i gleddyf noeth yn ei law: a Joſua a aeth atto ef, ac a ddywedodd wrtho, Ai gyd â ni 'r *ydwyt* ti, ai gyd â'n gwrthwynebwyr?

i Ecſod. 23. 23. Zech. 1. 8.

14 Dywedodd yntef, Nag ê, eithr † yn dywyſog llu 'r ARGLWYDD yn awr y deuthum. A Joſua a ſyrthiodd i lawr ar ei wyneb, ac a addolodd, ac a ddywedodd wrtho ef, Beth y mae fy Arglwydd yn ei ddywedyd wrth ei wâs?

† Edrych Ecſod. 23. 20. Dan. 10. 13, 21. a 12. 1. Dat. 12. 7. a 19. 11, 14.

15 A thywyſog llu 'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Joſua, [k] Dattod dy eſgidiau oddi am dy draed, canys y lle yr wyt ti yn ſefyll arno *ſydd* ſanctaidd: a Joſua a wnaeth felly.

k Ecſod. 3. 5. Act. 7. 33.

PEN. VI.

1 Cau Jericho. 2 Duw yn dyſgu Joſua pa fodd y gwarchaïr arni. 12 Amgylchu 'r dref. 17 Rhaid iddi fod yn dâiofrydbeth. 20 Y muriau yn ſyrthio. 22 Arbed Rahab. 26 Melldithio adeiladwr Jericho.

Mawrth 13. B.

A Jericho oedd gauedig, a gwarchaeedig o herwydd meibion Iſrael: nid *oedd neb* yn myned allan, nac yn dyfod i mewn.

2 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Joſua, Gwêl, rhoddais yn dy law di Jericho a'i brenin; gwŷr grymmus o nerth.

3 A chwi a amgylchwch y ddinas, *chwi* ryfelwyr oll, gan fyned amgylch y ddinas un waith: gwnêwch felly chwe diwrnod.

4 A dyged ſaith o offeiriaid ſaith o [a] udgyrn o gyrn hyrddod o flaen yr Arch; a'r ſeithfed dydd yr amgylchwch y ddinas ſaith waith; a lleiſied yr offeiriaid â'r udgyrn.

a Edrych Barn. 7. 16, 22.

2553.

5 A phan ganer yn hîrllaes â chorn yr hwrdd, a phan glywoch ſain yr udgorn, bloeddied yr holl bobl â bloedd uchel: a ſyrth mûr y ddinas dani hi, ac eled y bobl i fyny bawb ar ei gyfer.

6 ¶ A Joſua mâb Nun a alwodd yr offeiriaid, ac a ddywedodd wrthynt, Codwch Arch y cyfammod; a dyged ſaith o offeiriaid ſaith o udgyrn o gyrn hyrddod o flaen Arch yr ARGLWYDD.

7 Ac ete a ddywedodd wrth y bobl, Cerddwch ac amgylchwch y ddinas: a'r hwn ſydd arfog, eled o flaen Arch yr ARGLWYDD.

8 ¶ A phan ddywedodd Joſua wrth y bobl, yna y ſaith offeiriad y rhai oedd yn dwyn y ſaith udgorn o gyrn hyrddod a gerddaſant o flaen yr ARGLWYDD, ac a leiſiaſant â'r udgyrn: ac Arch cyfammod yr ARGLWYDD oedd yn myned ar eu hôl hwynt.

9 A'r rhai arfog oedd yn myned o flaen yr offeiriaid oedd yn lleiſio â'r udgyrn; a'r † fyddin olaf oedd yn myned ar ôl yr Arch, *a'r offeiriaid* yn myned rhagddynt, ac yn lleiſio â'r udgyrn.

† Neu, *a'r fyddin gaſgl.*

10 A Joſua a orchymynnaſai i'r bobl, gan ddywedyd, Na floeddiwch, ac na edrych glywed eich llais, ac nac eled gair allan o'ch genau, hyd y dydd y dywedwyf wrthych, Bloeddiwch, yna y bloeddiwch.

11 Felly Arch yr ARGLWYDD a amgylchodd y ddinas, gan fyned o *i* hamgylch un waith: a daethant i'r gwerſyll, a lletyaſant yny gwerſyll.

12 A Joſua a gyfododd yn forau; a'r offeiriaid a ddygaſant Arch yr ARGLWYDD.

13 A'r ſaith offeiriad yn dwyn ſaith o udgyrn o gyrn hyrddod o flaen Arch yr ARGLWYDD, oeddynt yn myned dan gerdded, ac yn lleiſio â'r udgyrn: a'r rhai arfog oedd yn myned o'i blaen hwynt, a'r fyddin olaf oedd yn myned ar ôl Arch yr ARGLWYDD, *a'r offeiriaid* yn myned rhagddynt ac yn lleiſio â'r udgyrn.

14 Felly 'r amgylchynaſant y ddinas un waith yr ail dydd, a dychwelaſant i'r gwerſyll: fel hyn y gwnaethant chwe diwrnod.

15 Ac ar y ſeithfed dydd y cyfodaſant yn forau ar godiad y wawr, ac yr amgylchaſant y ddinas y modd hwnnw ſaith waith: yn unig y dwthwn hwnnw 'r amgylchaſant y ddinas ſeithwaith.

16 A phan leiſiodd yr offeiriaid yn eu hudgyrn y ſeithfed waith, yna Joſua a ddywedodd wrth y bobl, Bloeddiwch, canys rhoddodd yr ARGLWYDD y ddinas i chwi.

17 ¶ A'r ddinas fydd yn † ddiofrydbeth, hi, a'r hyn oll *ſydd* ynddi, i'r ARGLWYDD: yn unig Rahab y butteinwraig fydd byw, hi a chwbl ac *ſydd* gyd â hi yn tŷ, canys [b] hi a guddiodd y cenhadau a anfonaſom.

† Felldigedig.

b Pen. 2. 4.

18 Ac [c] ymgedwch chwithau oddi wrth y † ddiofrydbeth, rhag eich gwneuthur eich hun yn ddiofrydbeth, o's cymmerwch o'r † diofrydbeth: felly y gwnaech werſyll Iſrael yn ddiofrydbeth, ac y trallodech hi.

c Deut. 7. 26. a 13. 17.

† Heb. *anathema.*

19 Ond yr holl arian, a'r aur, a'r lleſtri prês a haiarn, *ſyddant* † gyſſegredig i'r ARGLWYDD: deled *y rhai hynny* i mewn i dryſor yr ARGLWYDD.

20 ¶ A

2553. 20 ¶ A bloeddiodd y bobl, pan leiſiaſant â'r udgyrn: a phan glybu 'r bobl lais yr udgyrn, yna y bobl a waeddaſant â bloedd uchel, [d] a'r mûr a ſyrthiodd i lawr oddi tanodd; felly y bobl a aethant i ſynu i'r ddinas, pob un ar ei gyfer, ac a ennillaſant y ddinas.

[d] Heb. 11. 30.

21 A hwy a ddiſrodaſant yr hyn oll *oedd* yn y ddinas, yn wr ac yn wraig, yn fachgen ac yn henafgwr, yn eidion ac yn ddafad, ac yn aſyn, â min y cleddyf.

22 ¶ A Joſua a ddywedodd wrth y ddau ŵr a ſuaſai yn edrych anſawdd y wlâd, Ewch i dŷ 'r butteinwraig, a dygwch allan oddi yno y wraig, a'r hyn oll *ſydd* iddi, [e] fel y tyngaſoch wrthi.

[e] Pen. 2. 14.

Heb. 11. 31.

23 Felly y llangciau a fuaſai yn edrych *anſawdd y wlâd*, a aethant mewn, ac a ddygaſant allan Rahab, a'i thâd, a'i mam, a'i brodyr, a chwbl a'r a feddai hi; dygaſant allan hefyd ei holl dylwyth hi, a goſodaſant hwynt o'r tu allan i werſyll Iſrael.

24 A lloſgaſant y ddinas â thân, a'r hyn oll *oedd* ynddi: yn unig yr arian, a'r aur, a'r lleſtri prês a haiarn a roddaſant hwy yn nhryſor yr ARGLWYDD.

25 A Joſua a gadwodd yn fyw Rahab y butteinwraig, a thylwyth ei thâd; a'r hyn oll *oedd* ganddi; a hi a drigodd ym myſg Iſrael hyd y dydd hwn; am iddi guddio 'r cenhadau a anfonaſai Joſua i chwilio Jericho.

[f] 1 Bren. 26. 34.

26 ¶ A Joſua a *'i* tynghedodd hwy y pryd hynny, gan ddywedyd, [f] Melldigedig ger bron yr ARGLWYDD *fyddo* 'r gŵr a gyfyd ac a adeilado y ddinas hon Jericho: yn ei gyntaſanedig y ſeilia efe hi, ac yn ei *ſâb* ieuangaf y geſyd efe ei phyrth hi.

27 Felly 'r ARGLWYDD oedd gyd â Joſua; ac aeth ei glôd ef trwy 'r holl wlâd.

PEN. VII.

Mawrth 13. P.

1 *Taro 'r Iſraeliaid wrth Ai.* 6 *Cwyn Joſua.* 10 *Duw yn dangos iddo beth a wnâi.* 16 *Dala Achan wrth y coelbren,* 19 *ei gyffes,* 22 *ei ddinyſtrio ef a'r hyn oll oedd iddo yn nyffryn Achor.*

[e] Pen. 22. 20. 1 Cron. 2. 7.

ONd meibion Iſrael a wnaethant gamwedd am y diſrydbeth: canys [d] Achan mâb Carmi, fâb Zabdi, fâb Zerah, o lwyth Juda, a gymmerodd o'r diſrydbeth: ac ennynnodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn meibion Iſrael.

2 A Joſua a anſonodd wŷr o Jericho i Ai, yr hon *ſydd* wrth Fethaſen, o du 'r dwyrain i Fethel, ac a leſarodd wrthynt, gan ddywedyd, Ewch i ſynu ac edrychwch y wlâd: a'r gwŷr a aethant i ſynu, ac a edrychaſant anſawdd Ai.

3 A hwy a ddychwelaſant at Joſua, ac a ddywedaſant wrtho, Nac eled yr holl bobl i ſynu; *ond* ynghŷlch dwy fil o wŷr, neu dair mil o wŷr, a ânt i ſynu, ac a darawânt Ai; na phoenwch y bobl yno, canys ychydig *ydynt* hwy.

4 Felly ſea aeth o'r bobl i ſynu yno ynghŷlch tair mil o wŷr: a hwy a ffoiſant o flaen gwŷr Ai.

5 A gwŷr Ai a darawſant ynghŷlch un gŵr ar bymtheg ar hugain o honynt; ac a'i hymlidiaſant o flaen y porth hyd Sebarim, a tharawſant hwynt yn † y goriwared: am hynny [b] y toddodd calonnau 'r bobl, ac yr aethant ſel dwfr.

† Heb. *Morad.*

[b] Pen. 2. 9, 11.

6 ¶ A Joſua a rwygodd ei ddillad, ac a ſyrthiodd i lawr ar ei wyneb o flaen Arch yr ARGLWYDD, hyd yr hwyr, efe a henuriaid Iſrael, ac [c] a ddodaſant lwch ar eu pennau.

2553.

[c] 1 Sam. 4. 12. 2 Sam. 13. 19. Neh. 9. 1. Job 2. 12.

7 A dywedodd Joſua, Ah ah, O Arglwydd JÔR, i ba beth y dygaiſt y bobl ymma dros y Jorddonen i'n rhoddi ni yn llaw 'r Amoriaid i'n diſetha? O na buaſem ſoddlon, ac *na* thrigaſem tu hwnt i'r Jorddonen.

8 O ARGLWYDD, beth a ddywedaf, pan dry Iſrael *ei* war o flaen ei elynion?

9 Canys y Canaaneaid, a holl drigolion y wlâd a glywanr, ac a'n hamgylchant, ac a dorrant ymmaith ein henw oddi ar y ddaear: [d] a pha beth a wnâi i'th enw mawr?

[d] Edrych Eſod. 32. 12. Num. 14. 13.

10 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Joſua, Cyſod, pa ham yr ydwyt yn † gorwedd fel hyn ar dy wyneb?

† Heb. *cwympo.*

11 Iſrael a bechodd, a throſeddaſant ſy nghyſammod a orchymynnais iddynt: cymeraſant hefyd o'r diofrydbeth, ie lledrattaſant, a gwadaſant, goſodaſant hefyd *hynny* ym myſg eu dodrein eu hun.

12 Am hynny ni ddichon meibion Iſrael ſefyll yn wyneb eu gelynion, *eithr* troant *eu* gwar o flaen eu gelynion, am eu bod yn yſgymmunbeth: ni byddaf mwyach gyd â chwi, oni ddifethwch yr yſgymmunbeth o'ch myſg.

13 Cyſod, ſanctaiddia 'r bobl, a dywed, [e] Ymſanctaiddiwch erbyn y foru: canys fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſrael, Diofrydbeth *ſyda* yn dy blith di, ô Iſrael: ni elli ſefyll yn wyneb dy elynion, nes tynnu ymmaith y diofrydbeth o'ch myſg.

[e] Pen. 3. 5.

14 Am hynny neſâwch y borau wrth eich llwythau a'r llwyth a ddalio 'r ARGLWYDD, neſaed bob yn deulu; a'r teulu a ddalio 'r ARGLWYDD, neſâed bob yn dŷ; a'r tŷ a ddalio 'r ARGLWYDD neſâed bob yn wr.

15 A'r hwn a ddelir a'r diofrydbeth *ganddo* a loſgir â thân, efe, ac oll *ſydd* ganddo: o herwydd iddo droſeddu cyfammod yr ARGLWYDD, ac o herwydd iddo [f] wneuthur † ynfydrwydd yn Iſrael.

[f] Gen. 34. 7. Barn. 20. 6.

† Neu, *anwiredd.*

16 ¶ Felly Joſua a gyfododd yn forau, ac a ddug Iſrael wrth eu llwythau: a llwyth Juda a ddaliwyd:

17 Ac efe a ddyneſodd deulu Juda, a daliwyd teulu y Zarhiaid: ac efe a ddyneſodd deulu y Zarhiaid bob yn wr, a daliwyd Zabdi.

18 Ac efe a ddyneſodd ei dyaid ef bob yn wr, a daliwyd Achan mâb Carmi, fâb Zabdi, fâb Zerah, o lwyth Juda.

19 A Joſua a ddywedodd wrth Achan, Fy mâb, attolwg [g] dyro ogoniant i ARGLWYDD Dduw Iſrael, a chyffeſa iddo; a mynega yn awr i mi beth a wnaethoſt; na chela oddi wrthyf.

[g] Edrych 1 Sam. 6. 5. Jer. 13. 16. Joan 9. 24.

20 Ac Achan a attebodd Joſua, ac a ddywedodd, Yn wir myfi a bechais yn erbyn ARGLWYDD Dduw Iſrael, canys fel hyn ac fel hyn y gwneuthum.

21 Pan welais ym myſg yr ysbail fantell Fabilonig dêg, a dau can ſicl o arian, ac un † llaſn aur o ddeg ſicl a deugain ei bwys; yna y chwennychais hwynt, ac a'i cymmerais: ac wele hwy yn guddiedig yn y ddaear yng-hanol fy mhabell, a'r arian danynt.

† Heb. *Taſoa.*

22 ¶ Yna Joſua a anſonodd genhadau; a hwy a redaſant i'r babell, ac wele hwynt yn guddiedig yn ei babell ef, a'r arian danynt.

23 Am hynny hwy a'i cymmeraſant o ganol y babell, ac a'i dygaſant at Joſua,

ac at holl feibion Israel; ac a'i ‡ gosodasant hwy o flaen yr ARGLWYDD.

24 A Josua a gymmerth Achan fab Zerah, a'r arian, a'r fantell, a'r llafn aur, ei feibion hefyd, a'i ferched, a'i wartheg, a'i asynnod, ei ddefaid hefyd a'i babell, a'r hyn oll a feddai efe: a holl Israel gyd ag ef a'i dygasant hwynt i [h] ddyffryn Achor.

25 A Josua a ddywedodd, Am i ti ein blino ni, yr ARGLWYDD a'th flina dithau y dydd hwn: a holl Israel a'i llabyddiasant ef â meini, ac a'i losgasant hwy a thân, wedi eu llabyddio â meini.

26 A [i] chodasant arno ef garnedd fawr o gerrig hyd y dydd hwn, felly y dychwelodd yr ARGLWYDD oddi wrth lid ei ddigofaint: am hyny y gelwir enw y fan honno [k] Dyffryn ‡ Achor hyd y dydd hwn.

PEN. VIII.

1 *Duw yn rhoi cyffur yn Josua.* 3 *Y dyfais â'r hwn yr ennillwyd Ai.* 29 *Crogi ei brenin hi.* 30 *Josua yn adeilaau allor,* 32 *Yn ysgrifennu yr gyfraith ar gerrig,* 33 *Yn daogan bendithion a melldithion a.*

A'R ARGLWYDD a ddywedodd wrth Josua, Nac ofna, ac na arswyda, cymmer gyd â thi yr holl bobl o ryfel, a chyfod, dos i fynu i Ai: gwêl, mi a roddais yn dy law di frenin Ai, a'i bobl, ei ddinas hefyd a'i wlâd.

2 A thi a wnai i Ai a'i brenin, megis y gwnaethoft i [b] Jericho ac i'w brenin: etto [c] ei hanrhaith a'i hanifeiliaid a ysglyfaethwch i chwi eich hunain: gosod gynllwyn yn erbyn y ddinas, o'r tu cefn iddi.

3 ¶ Yna Josua a gyfododd, a'r holl bobl o ryfel, i fyned i fynu i Ai: a Josua a ddetholodd ddeng mil ar huga'n o wŷr cedyrn nerthol, ac a'i hanfonodd ymmaith liw nôs:

4 Ac efe a orchymynnodd iddynt, gan ddywedyd, Gwelwch, [d] chwi a gynllwynwch yn erbyn y ddinas, o'r tu cefn i'r ddinas, nac ewch ym mhell iawn oddi wrth y ddinas, ond byddwch bawb oll yn barod.

5 Minnau hefyd, a'r holl bobl *fydd* gyd â mi, a nesâwn at y ddinas: a phan ddelont allan i'n cyfarfod ni, megis y waith gyntaf, yna ni a ffown o'i blaen hwynt,

6 (Canys hwy a ddeuant allan ar ein hôl ni) nes i ni eu tynnu hwynt allan o'r ddinas, o bleidd hwy a ddywedant, Ffoi y maent o'n blaen ni, fel y waith gyntaf: felly y ffown o'i blaen hwynt.

7 Yna chwi a godwch o'r cynllwyn, ac a oresgynnwch y ddinas: canys yr ARGLWYDD eich Duw a'i dyry hi yn eich llaw chwi.

8 A phan enilloch y ddinas, llosgwch y ddinas â thân, gwnêwch yn ôl gair yr ARGLWYDD. Gwelwch, mi a orchymynnais i chwi.

9 ¶ Felly Josua a'i hanfonodd, a hwy a aethant i gynllwyn, ac a arosasant rhwng Bethel ac Ai, o du y gorllewin i Ai: a Josua a lettyodd y nofon honno ym mysg y bobl.

10 A Josua a gyfododd yn forau, ac a gyfrifodd y bobl; ac a aeth i fynu, efe a henuriaid Israel, o flaen y bobl *tu ag at* Ai.

11 A'r holl bobl o ryfel, y rhai *oedd* gyd ag ef, a aethant i fynu, ac a nesasant, daethant hefyd gyferbyn a'r ddinas, a gwersyllasant o du 'r gogledd i Ai: a glyn *oedd* rhyngddynt hwy ac Ai.

12 Ac efe a gymmerth ynghŷlch pum mil o wŷr, ac a'i gosododd hwynt i gynllwyn rhwng Bethel ac Ai, o du 'r gorllewin ‡ i'r ddinas. 2553. ‡ Neu, *i Ai.*

13 A'r bobl a osodasant yr holl wersyllau, y rhai *oedd* o du 'r gogledd i'r ddinas, a'r † cynllwynwyr o du 'r gorllewin i'r ddinas: † Heb. *cynllwyn.* a Josua a aeth y nofon honno i ganol y dyffryn.

14 ¶ A phan welodd brenin Ai *hynny,* yna gwŷr y ddinas a frysiasant, ac a foreugodasant, ac a aethant allan i gyfarfod Israel i ryfel, efe a'i holl bobl, ar amser nodedig, ar hŷd wyneb y gwastadedd: canys ni wyddai efe fod cynllwyn iddo o'r tu cefn i'r ddinas.

15 A Josua, a holl Israel, *fel pe* tarawsid hwy o'i blaen hwynt, a ffoisant ar hŷd yr anialwch.

16 A'r holl bobl, y rhai *oedd* yn ‡ y ddinas, a alwyd ynghŷd, i erlid ar eu hôl hwynt: a hwy a erlidiasant ar ôl Josua, ac a dynnwyd oddi wrth y ddinas. ‡ *Ai.*

17 Ac ni adawyd gŵr yn Ai, nac *ym* Methel, a'r 'nad aethant allan ar ôl Israel: a gadawsant y ddinas yn agored, ac erlidiasant ar ôl Israel.

18 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Josua, estyn y waywffon *fyaa* yn dy law tu ag at Ai; canys yn dy law di y rhoddaf hi: a Josua a estynnodd y waywffon *oedd* yn ei law tu a 'r ddinas.

19 A'r cynllwynwyr a gyfodasant yn ebrwydd o'i lle, ac a redasant pan estynnodd efe ei law; daethant hefyd i'r ddinas, ac ennillasant hi; ac a frysiasant, ac a losgasant y dinas a thân.

20 A gwŷr Ai a droisant yn eu hôl, ac a edrychasant, ac wele, mŵg y ddinas a ddyrchafodd hyd y nefoedd, ac nid *oedd* gan ddynt hwy † nerth i ffoi ymma nac accw: canys y bobl y rhai a ffoisent i'r anialwch a ddychwelodd yn erbyn y rhai oedd yn erlid. † Heb. *law.*

21 A phan welodd Josua a holl Israel i'r cynllwynwyr ennill y ddinas, a dyrchafu o fŵg y ddinas, yna hwy a ddychwelasan, ac a darawsant wŷr Ai.

22 A'r lleill a aethant allan o'r ddinas i'w cyfarfod, felly 'r oeddynt ynghanol Israel, y rhai hyn o'r tu ymma, a'r lleill o'r tu accw: a tharawsant hwynt fel [e] na adawyd *un* yngweddill nac yn ddianguol o honynt. [e] Deut. 7. 2.

23 A brenin Ai a ddaliasant hwy yn fyw; a dygasant ef at Josua.

24 Pan ddarfu i Israel ladd holl breswylwyr Ai yn y maes, yn yr anialwch lle yr erlidiasent hwynt, a *phan* syrthiasent hwy oll gan fin y cleddyf, nes eu darfod; yna holl Israel a ddychwelasant i Ai, a tharawsant hi â min y cleddyf.

25 A chwbl a'r a syrthiasant y dwthwn hwnnw, yn wŷr ac yn wragedd, oeddynt ddeuddeng mil; *sef* holl wŷr Ai.

26 Canys ni thynnodd Josua ei law yn ei hôl, yr hon a estynnasai efe gyd â'r waywffon, nes difetha holl drigolion Ai.

27 [f] Yn unig yr anifeiliaid, ac anrhaith y ddinas, a ysglyfaethodd yr Israeliaid iddynt eu hun; yn ôl gair yr ARGLWYDD yr hwn [g] a orchymynnasai efe i Josua. [f] Num. 31. 22, 26. [g] Ad. 2.

28 A Josua a losgodd Ai, ac a'i gwnaeth hi yn garnedd dragywyddol, *ac* yn ddiffeithwch, hyd y dydd hwn.

29 Ac efe a grogodd frenin Ai ar bren hyd yr hwyr: [h] ac wedi machlud haul y gorchymynnodd Josua iddynt ddisgyn ei [h] Deut. 21. 23.

2553. gelain ef oddi ar y pren, a'i bwrw i ddrws
i Pen. 7. 26. porth y ddinas, a i gosodasant garnedd fawr
o gerrig arni hyd y dydd hwn.

30 ¶ Yna Iosua a adeiladodd allor i ARGLWYDD Dduw Israel ym mynydd Ebal,

31 Megis y gorchymynasai Moses gwas
k Ecsod. 20. 25. Deut. 27. 5. yr ARGLWYDD i deibion Israel, fel y mae
yn ysgrifennedig yn k llyfr cyfraith Moses,
allor o gerrig cyfan y rhai ni ddyrchafasid
haiarn arnynt: a hwy a offrymmasant arni
boeth-offrymmau i'r ARGLWYDD, ac a
aberthasant ebyrth hedd.

l Deut. 27. 2, 8. 32 Ac l efe a ysgrifennodd yno ar y meini
gopi o gyfraith Moses, yr hon a ysgrifennasai efe yngwydd meibion Israel.

33 A holl Israel a'i henuriaid, ei swyddogion hefyd, a'i farnwyr, oedd yn sefyll o
ddeutu'r Arch, ger bron yr offeiriaid y
Lefiaid, y rhai oedd yn dwyn Arch cyfammod yr ARGLWYDD, yn gystal yr estron
a'r priodor: ei hanner *oeda* ar gyfer mynydd Garizim, a'i hanner ar gyfer mynydd
m Deut. 11. 29. a 27. 12. Ebal; m fel y gorchymynasai Moses gwas
yr ARGLWYDD o'r blaen fendithio pobl
Israel.

34 Wedi hynny efe a ddarllenodd holl
eiriau'r gyfraith, y fendith, a'r felldith;
yn ôl y cwbl *sydd* ysgrifennedig yn llyfr y
gyfraith.

35 Nid oedd air o'r hyn oll a orchymynasai Moses a'r na's darllenodd Iosua ger
n Deut. 31. 12. bron holl gynnulleidfa Israel, n a'r gwragedd,
a'r plant, a'r dieithr, yr hwn oedd yn
rhodio yn eu mysg hwynt.

PEN. IX.

Mawrth, 14. P. 1 *Y Brenhinoedd yn ymwneuthur yn erbyn Israel.* 3 *Y Gibeoniaid trwy dwyll yn cael cyfammod*; 16 *Am yr hyn y condemnwyd hwy i gaethiwed tragywyddol.*

WEdi clywed *hyn* o'r holl frenhinoedd,
y rhai *oedd* o'r tu ymma i'r Iorddonen, yn y mynydd, ac yn y gwastadedd, ac
yn holl lannau y môr mawr, a'r gyfer Libanus: *sef* yr Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r
Canaaneaid, a'r Pherezziaid, a'r Hefiaid,
a'r Jebusiaid;

2 Yna hwy a ymgasglasant ynghŷd i ymladd yn erbyn Iosua, ac yn erbyn Israel o
† Heb. un genau. † unfryd.

3 ¶ A thrigolion Gibeon a glywsant yr
hyn a wnaethai Iosua i Jericho ac i Ai.

4 A hwy a wnaethant yn gyfrwys, ac a
aethant, ac a ymddangosasant fel cenhadon: cymmerasant hefyd hên sachlennau ar eu
hasynnod, a hên gostrelau gwîn, wedi eu
hollti hefyd, ac wedi eu rhwymo,

5 A hên esgidiau baglog am eu traed, a
hên ddillad am danynt; a holl fara eu
lluniaeth oedd sych *a* brithlwyd.

6 Ac a aethant at Iosua i'r gwersyll i Ilgal;
a dywedasant wrtho ef, ac wrth wŷr Israel, O
wlâd bell y daethom; ac yn awr gwnêwch
gyfammod â ni.

7 A gwŷr Israel a ddywedasant wrth yr
o Ecsod. 23. 32. Hefiaid, Nid hwyrach dy fod yn ein mysg
yn trigo, o pa fodd gan hynny y gwnâr
gyfammod â thi?

8 A hwy a ddywedasant wrth Iosua, Dy
weision di ydym ni: a Iosua a ddywedodd
wrthynt, Pwy ydych? ac o ba le y daethoch?

9 A hwy a ddywedasant wrtho, Dy
weision a ddaethant o wlâd bell iawn, o
herwydd enw'r ARGLWYDD dy Dduw:
canys ni a glywsom ei glôd ef, a'r hyn oll a
wnaeth efe yn yr Aipht,

10 b A'r hyn oll a wnaeth efe i ddau fre- 2553.
nin yr Amoriaid, y rhai *oedd* o'r tu hwnt b Num. 21. 24, 33.
i'r Iorddonen; i Sehon brenin Hesbon, ac i
Og brenin Basan, yr hwn *oedd* yn Astaroth.

11 Am hynny ein henuriaid ni, a holl bres- ‡ Heb. yn eich llaw.
wylwyr ein gwlâd, a lefarasant wrthym ni,
gan ddywedyd, Cymmerwch luniaeth ‡ gyd
a chwi i'r daith, ac ewch i'w cyfarfod
hwynt, a dywedwch wrthynt, Eich gweision ydym: yn awr gan hynny gwnêwch
gyfammod â ni.

12 Dymma ein bara ni, yn frŵd y cymmerasom ef yn luniaeth o'n tai y dydd y
cychwynnasom i ddyfod attoch: ac yn awr
wele sych a brithlwyd yw:

13 Dymma hefyd y costrelau gwîn a lanwasom yn newyddion, ac wele hwynt wedi
hollti: ein dillad hyn hefyd a'n hesgidiau a
heneiddiasant rhag meithied y daith.

14 A'r gwŷr a ‡ gymmerasant o'i hym- ‡ Neu, *dderbyniasant y gwŷr er mwyn eu hymborth.*
borth hwynt, ac nid ymgynghorasant â genau
'r ARGLWYDD.

15 Felly Iosua a wnaeth heddwch â
hwynt, ac a wnaeth gyfammod â hwynt, ar
eu cadw hwynt yn fyw: tywysogion y gynnulleidfa hefyd a dyngasant wrthynt.

16 Ond ym mhen y tridiau wedi iddynt
wneuthur cyfammod â hwynt, hwy a glywsant mai cymmydogion iddynt *oedynt* hwy,
ac *mai* yn eu mysg yr oeddynt yn aros.

17 A meibion Israel a gychwynnasant, ac
a ddaethant i'w dinasoedd hwynt y trydydd
dydd: a'i dinasoedd hwy *oedd* Gibeon, a
Chephira, Beeroth hefyd, a Chiriath-Jearim.

18 Ond ni tharawôdd meibion Israel mo
honynt hwy, o blegid tywysogion y gynnulleidfa a dyngasai wrthynt myn ARGLWYDD Dduw Israel; a'r holl gynnulleidfa a rwgnachasant yn erbyn y tywysogion.

19 A'r holl dywysogion a ddywedasant
wrth yr holl gynnulleidfa, Ni a dyngasom
wrthynt i ARGLWYDD Dduw Israel: am
hynny ni allwn ni yn awr gyffwrdd â
hwynt.

20 Hyn a wnawn ni iddynt hwy, cadwn
hwynt yn fyw, fel na byddo c digofaint c Ecdrych 2 Sam. 21. 1, 6.
arnom ni, o herwydd y llw a dyngasom
wrthynt.

21 A'r tywysogion a ddywedasant wrthynt, Byddant fyw; (ond byddant d yn torri d Deut. 29. 11.
cynnud, ac yn tynnu dwfr i'r holl gynnulleid- e Ad. 15.
fa,) fel e y dywedasai'r tywysogion wrthynt.

22 ¶ Yna Iosua a alwodd arnynt, ac a
lefarodd wrthynt, gan ddywedyd, Paham y
twyllasoch ni, gan ddywedyd, Pell iawn
ydym ni oddi wrthych, a chwithau yn preswylio yn ein mysg ni?

23 Yn awr gan hynny melldigedig ydych;
ac ni ddiangc un o honoch rhag bod yn
gaeth-weision, ac yn torri cynnud, ac yn
tynnu dwfr i dŷ fy Nuw.

24 A hwy a attebasant Iosua, ac a ddywedasant, Yn ddiau gan fynegi y mynegwyd
i'th weision, ddarfod i'r ARGLWYDD dy
Dduw f orchymmyn i Fofes ei was roddi f Deut. 7. 1, 2.
i chwi yr holl wlâd hon, a difetha holl
drigolion y wlâd o'ch blaen chwi; am
hynny yr ofnasom ni yn ddirfawr rhagoch
am ein heinioes, ac y gwnaethom y peth
hyn.

25 Ac yn awr wele ni yn dy law di: fel
y *byddo* da ac union yn dy olwg wneuthur i
ni, gwnâ.

26 Ac

2553. 26 Ac felly y gwnaeth efe iddynt; ac a'i gwaredodd hwynt o law meibion Israel, fel na laddasant hwynt.

27 A Iosua a'i rhoddodd hwynt y dwthwn hwnnw yn gymmynwyr coed, ac yn wehynwyr dwfr, i'r gynnulleidfa ac i allor yr ARGLWYDD, hyd y dydd hwn, yn y lle a ddewisai efe.

PEN. X.

Sul 1 ar ôl y Drindod, B. Mawrth, 15, B.

1 *Pum brenin yn rhyfela yn erbyn Gibeon.* 6 *Iosua yn ei hachub hi.* 10 *Duw yn ymladd yn eu herbyn hwynt â chenllysg.* 12 *Yr Haul a'r Lleuad yn sefyll ar air Iosua.* 16 *Cau ar y pum brenin mewn ogof.* 21 *Eu dwyn allan.* 24 *Eu dirostyru,* 26 *a'i crogi.* 28 *Gorchfygu Jaith brenin ychwaneg.* 43 *Iosua yn dychwelyd i Ilgal.*

A Phan glybu Adonisedec brenin Jerusalem i Iosua ennill Ai, a'i ditrodi hi, (a fel y gwnelsai efe i Jericho, ac i'w brenin,) felly y gwnaethai efe i b Ai, ac i'w brenin) a heddychtu o drigolion Gibeon ag Israel, a'i bod yn eu mysg hwynt;

a Pen. 6. 15.
b Pen. 8. 3.

2 Yna yr ofnasant yn ddirfawr, o blegid dinas fawr *oedd* Gibeon, fel un ‡ o'r dinasoedd breuhinol; ac o herwydd ei bod yn fwy nag Ai; ei holl wŷr hefyd *oedd* gedyrn.

‡ Heb. o ddinasoedd y frenhiniaeth.

3 Am hynny Adonisedec brenin Jerusalem a anfonodd at Hoham brenin Hebron, ac at Biram brenin Jarmuth, ac at Japhia brenin Lachis, ac at Ddebir brenin Eglon, gan ddywedyd,

4 Deuwch i fynu attafi, a chynnorthwywch fi, fel y tarawom ni Ibeon: canys hi a heddychodd â Iosua, ac â meibion Israel.

5 Am hynny pum brenin yr Amoriaid a ymgynnullasant, ac a ddaethant i fynu, *sef* brenin Jerusalem, brenin Hebron, brenin Jarmuth, brenin Lachis, *a* brenin Eglon, hwynt-hwy a'i holl fyddinoedd, ac a wersyllasant wrth Ibeon, ac a ryfelasant yn ei herbyn hi.

6 ¶ A gwŷr Gibeon a anfonasant at Iosua i'r gwersyll i Ilgal, gan ddywedyd, Na thyn ymmaith dy ddwylaw oddi wrth dy weision; tyred i fynu yn fuan attom ni, achub ni hefyd a chynnorthwya ni; canys holl frenhinoedd yr Amoriaid, y rhai sydd yn trigo yn y mynydd-dir, a ymgynnullasant i'n herbyn ni.

7 Felly Iosua a esgynnodd o Ilgal, efe a'r holl bobl o ryfel gyd ag ef, a'r holl gedyrn nerthol.

8 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Iosua, Nac ofna rhagddynt: canys yn dy law di y rhoddais hwynt: ni saif neb o honynt yn dy wyneb di.

9 Iosua gan hynny a ddaeth yn ddiattreg attynt hwy: *canys* ar hŷd y nos yr aeth efe i fynu o Ilgal.

c Esay 28. 21.

10 A'r ARGLWYDD c a'i drylliodd hwynt o flaen Israel, ac a'i tarawodd hwynt â lladdfa fawr yng Ngibeon; ac a'i hymlidiodd hwynt ffordd yr air i fynu i Fethhoron, ac a'i tarawodd hwynt hyd Azecah, ac hyd Faccedah.

11 A phan oeddynt yn ffoi o flaen Israel, *a* hwy yngoriwared Beth-horon, yr ARGLWYDD a fwriodd arnynt hwy gerrig mawrion o'r nefoedd hyd Azecah, a buant feirw: amlach *oedd* y rhai a fu feirw gan y cerrig cenllysg, nâ'r rhai a laddodd meibion Israel â'r cleddyf.

12 ¶ Llefarodd Iosua wrth yr ARGLWYDD y dydd y rhoddodd yr ARGLWYDD yr Amoriaid o flaen meibion Israel; ac efe a ddywedodd yngolwg Israel,

d Esay 28. 21. Hab. 3. 11. Eccl. 46. 4.

d O haul ‡ aros yng Ngibeon, a thithau leuad yn nyffryn Ajalon.

‡ Heb. distawa.

13 A'r haul a arhosodd, a'r lleuad a safodd, nes i'r genedl ddïal ar ei gelynion; onid yw hyn e yn ysgrifennedig yn llyfr ‡ yr uniawn? felly yr haul a safodd ynghanol y nefoedd, ac ni fysiodd i fachludo dros ddiwrnod cyfan.

e 2 Sam. 1. 18. ‡ Jaser.

14 Ac ni bu y fâth ddiwrnod a hwnnw o'i flaen ef, nac ar ei ôl ef, fel y gwrandawai'r ARGLWYDD ar lêf dŷn: canys yr ARGLWYDD a ymladdodd dros Israel.

15 ¶ f A Iosua a ddychwelodd, a holl Israel gyd ag ef, i'r gwersyll i Ilgal.

f Ad. 43.

16 Ond y pum brenin hynny a ffoisant, ac a ymguddiasant mewn ogof ym Maccedah.

17 A mynegwyd i Iosua, gan ddywedyd, Y pum brenin a gafwyd ynghûdd mewn ogof ym Maccedah.

18 A dywedodd Iosua, Treiglwch feini mawrion ar enau'r ogof, a gosodwch wrthi wŷr i'w cadw hwynt.

19 Ac na sefwch chwi; erlidiwch ar ôl eich gelynion, a ‡ tharêwch y rhai olaf o honynt; na adewch iddynt fyned i'w dinasoedd: canys yr ARGLWYDD eich Duw a'i rhoddodd hwynt yn eich llaw chwi.

‡ Heb. chynffonadorrwch hwynt.

20 A phan ddarfu i Iosua a meibion Israel eu taro hwynt â lladdfa fawr iawn, nes eu difa; yna y gweddillion a adawsid o honynt a aethant i'r dinasoedd caerog.

21 A'r holl bobl a ddychwelasant i'r gwersyll at Iosua ym Maccedah mewn heddwch: g heb symmud o neb ei dafod yn erbyn meibion Israel.

g Ecsod. 11. 7.

22 A Iosua a ddywedodd, Agorwch enau'r ogof, a dygwch allan y pum brenin hynny attafi o'r ogof.

23 A hwy a wnaethant felly, ac a ddygasant allan y pum brenin atto et o'r ogof, sef brenin Jerusalem, brenin Hebron, brenin Jarmuth, brenin Lachis, *a* brenin Eglon.

24 A phan ddygasant hwy'r brenhinoedd hynny at Iosua, yna Iosua a alwodd am holl wŷr Israel, ac a ddywedodd wrth dywysogion y rhyfelwyr, y rhai a aethai gyd ag ef, Nesêwch, gosodwch eich traed ar yddfau'r brenhinoedd hyn: a hwy a nesasant, ac a osodasant eu traed ar eu gyddfau hwynt.

25 A Iosua a ddywedodd wrthynt, Nac ofnwch, ac nac arswydwch; *eithr* ymwrolwch ac ymegnïwch, canys fel hyn y gwna'r ARGLWYDD i'ch holl elynion yr ydych chwi yn ymladd i'w herbyn.

26 Ac wedi hyn Iosua a'i tarawodd hwynt, ac a'i rhoddodd i farwolaeth, ac a'i crogodd hwynt ar bûm pren: a buant ynghrôg ar y prennau h hyd yr hwyr.

h Pen. 8. 29.

27 Ac ym mhrŷd machludo haul, y gorchymynnodd Iosua iddynt eu i disgyn hwynt oddi ar y prennau, a'i bwrw hwynt i'r ogof yr ymguddiasent ynddi; a bwriasant gerrig mawrion yngenau'r ogof, y *rhai sydd yno* hyd gorph y dydd hwn.

i Deut. 21. 23. Pen. 8. 29.

28 ¶ Iosua hefyd a ennillodd Faccedah y dwthwn hwnnw, ac a'i tarawodd hi â min y cleddyf, ac a ddifrodedd ei brenin hi, hwynt-hwy, a phob enaid ac *oedd* ynddi, ni adawodd efe *un* a gweddill: canys efe a wnaeth i frenin Maccedah k fel y gwnaethai i frenin Jericho.

k Pen. 6. 21.

2553. 29 ¶ Yna yr aeth Josua a holl Israel gyd ag ef o Faccedah i Libnah, ac a ymladdodd yn erbyn Libnah,

30 A'r ARGLWYDD a'i rhoddodd hithau, a'i brenin, yn llaw Israel; ac yntef a'i tarawodd hi â min y cleddyf, a phob enaid a'r *oedd* ynddi, ni adawodd ynddi *un* yngweddill: canys efe a wnaeth i'w brenin hi fel y gwnelsai i frenin Jericho.

31 ¶ A Josua a dramwyodd a holl Israel gyd ag ef o Libnah i Lachis, ac a wersyllodd wrthi, ac a ymladdodd i'w herbyn.

32 A'r ARGLWYDD a roddodd Lachis yn llaw Israel, yr hwn a'i hennillodd hi yr ail dydd, ac a'i tarawodd hi â min y cleddyf a phob enaid ac *oedd* ynddi; yn ôl yr hyn oll a wnaethai efe i Libnah.

33 ¶ Yna Horam brenin Gezir a ddaeth i fynu i gynnorthwyo Lachis: a Josua a'i tarawodd ef a'i bobl, fel na adawyd iddo ef *un* yngweddill.

34 ¶ A Josua a dramwyodd, a holl Israel gyd ag ef, o Lachis i Eglon; a hwy a wersyllasant wrthi, ac a ymladdasant i'w herbyn.

35 A hwy a'i hennillasant hi y diwrnod hwnnw, ac a'i tarawsant hi â min y cleddyf, ac efe a ddifrododd bob enaid a'r *oedd* ynddi y dwthwn hwnnw; yn ôl yr hyn oll a wnaethai efe i Lachis.

36 ¶ A Josua a esgynnodd, a holl Israel gyd ag ef, o Eglon i [1] Hebron; a hwy a ryfelasant i'w herbyn.

37 A hwy a'i hennillasant hi, ac a'i tarawsant hi â min y cleddyf, a'i brenin a'i holl ddinasoedd, a phob enaid ac *oedd* ynddi, ni adawodd efe *un* yngweddill, yn ôl yr hyn oll a wnaethai efe i Eglon: canys efe a'i difrododd hi, a phob enaid ac *oedd* ynddi.

38 ¶ A Josua a ddychwelodd, a holl Israel gyd ag ef, i [m] Ddebir; ac a ymladdodd i'w herbyn.

39 Ac efe a'i hennillodd hi, ei brenin, a'i holl ddinasoedd, a hwy a'i tarawsant hwy â min y cleddyf, ac a ddifrodasant bob enaid ac *oedd* ynddi, ni adawodd efe *un* yngweddill: fel y gwnaethai efe i Hebron, felly y gwnaeth efe i Ddebir ac i'w brenin, megis y gwnelsai efe i Libnah ac i'w brenin.

40 ¶ Felly y tarawodd Josua yr holl fynydd-dir, a'r dehau, y gwastadedd hefyd a'r ‡ bronnydd, a'i holl frenhinoedd, ni adawodd efe *un* yngweddill: eithr efe a ddifrododd bob perchen anadl, fel [n] y gorchymynnasai ARGLWYDD Dduw Israel.

41 A Josua a'i tarawodd hwynt o Gades Barnea hyd Aza, a holl wlâd Gosen hyd Ibeon.

42 Yr holl frenhinoedd hyn hefyd a'i gwledydd a enillodd Josua ar unwaith: canys ARGLWYDD Dduw Israel oedd yn ymladd dros Israel.

43 Yna y dychwelodd Josua, a holl Israel gyd ag ef, i'r gwersyll yng Ngilgal.

PEN. XI.

1 Gorchfygu amryw frenhinoedd wrth ddyfroedd Merom. 10 Ennill Hasor a'i losgi. 16 Josua yn goresgyn yr holl wlâd, 21 ac yn torri ymmaith yr Anaciaid.

A Phan glybu Jabin brenin Hasor *y pethau hynny*; efe a anfonodd at Jobab brenin Madon, ac at frenin Simron, ac at frenin Achsaph,

2 Ac at y brenhinoedd *oedd* o du'r gogledd yn y mynydd-dir, ac yn y rhosdir *ra* a'r dehau i Ginneroth, ac yn y dyffryn; ac yn ardaloedd Dor tu a'r gorllewin;

2559.

3 *At* y Canaaneaid o'r dwyrain, a'r gorllewin, ac at yr Amoriaid, a'r Hethiaid, a'r Pherediaid, a'r Jebusiaid, yn y mynydd-dir; ac *at* yr Hefiaid dan Hermon yngwlâd Mispah.

4 A hwy a aethant allan, a'i holl fyddinoedd gyd â hwynt, pobl lawer fel y tywod *sydd* ar fin y môr o amldra: meirch hefyd a cherbydau lawer jawn.

5 A'r holl frenhinoedd hyn a † ymgyfarfuant; daethant hefyd a gwersyllasant ynghŷd wrth ddyfroedd Merom, i ymladd yn erbyn Israel.

† Heb. *a ymbwyntmanuigsant.*

6 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Josua, Nac ofna rhagddynt hwy, canys yforu ynghŷlch y prŷd hyn y rhoddaf hwynt oll yn lladdedig o flaen Israel: [a] llinynnau garrau eu meirch hwynt a dorri, a'i cerbydau a losgi di â thân.

[a] 2 Sam. 8. 4.

7 Felly Josua a ddaeth, a'r holl bobl o rysel gyd ag ef, yn ddisymmwth arnynt hwy wrth ddyfroedd Merom, a hwy a ruthrasant arnynt.

8 A'r ARGLWYDD a'i rhoddodd hwynt yn llaw Israel, a hwy a'i tarawsant hwynt, ac a'i herlidiasant hyd Sidon ‡ fawr, ac hyd † Fisrephoth-maim, ac hyd lyn Mispah, o du 'r dwyrain: a hwy a'i tarawsant hwynt fel na adawodd efe o honynt *un* yngweddill.

‡ Neu, *Rabbah.* † Neu, *Pyllau halen.* Heb. *llosgi yd ayst oedd.*

9 A Josua a wnaeth iddynt fel yr archasai 'r ARGLWYDD iddo: llinynnau garrau eu meirch hwynt a dorrodd efe, a'i cerbydau a losgodd â thân.

10 ¶ A Josua y prŷd hynny a ddychwelodd; ac a enillodd Hasor, ac a darawodd ei brenin hi â'r cleddyf: canys Hasor o'r blaen oedd ben yr holl deyrnasoedd hynny.

11 Tarawsant hefyd bob enaid a'r *oedd* ynddi â min y cleddyf, gan *eu* difrodi *hwynt*: ni adawyd un perchen anadl: ac efe a losgodd Hasor â thân.

12 A holl ddinasoedd y brenhinoedd hynny, a'i holl frenhinoedd hwynt a enillodd Josua, ac a'i tarawodd â min y cleddyf, gan eu difrodi hwynt; [b] megis y gorchymynasai Moses gwas yr ARGLWYDD.

b Num. 33. 52. Deut. 7. 2. a 20. 16, 17.

13 Ond ni losgodd Israel yr un o'r dinasoedd oedd yn sefyll † yn eu cadernid: namyn Hasor yn unig a losgodd Josua.

† Heb. *ar eu pentwyr.*

14 A holl anrhaith y dinasoedd hynny, a'r anifeiliaid, a 'sglyfaethodd meibion Israel iddynt eu hun: yn unig pob dŷn a darawsant hwy â min y cleddyf, nes iddynt eu difetha, ni adawsant berchen anadl.

15 ¶ [c] Fel y gorchymynnasai 'r ARGLWYDD i Foses ei wâs, [d] felly y gorchymynnodd Moses i Josua, ac felly y gwnaeth Josua; ni † adawodd efe ddim o'r hyn oll a orchymynnasai 'r ARGLWYDD i Foses.

c Ecsod. 34. 11. d Deut. 7. 2. † Heb. *symmudoad.*

16 Felly Josua a enillodd yr holl dir hwnnw, y mynyddoedd, â'r holl ddehau, a holl wlâd Gosen, a'r dyffryn, a'r gwastadedd, a mynydd Israel, a'i ddyffryn;

17 ‡ O fynydd Halac, yr hwn sydd yn myned i fynu i Seir, hyd Faal Gad ynglynn Libanus, dan fynydd Hermon: a'i holl frenhinoedd hwynt a ddaliodd efe, tarawodd hwynt hefyd ac a'i rhoddodd i farwolaeth.

‡ Neu o'r *mynydd llyfn.*

18 Josua a gynhaliodd ryfel yn erbyn yr holl frenhinoedd hynny ddyddiau lawer.

19 Nid

19 Nid oedd dinas a'r a heddychodd â meibion Iſrael, heb law [e] 'r Hefiaid preſwylwyr Gibeon; yr holl rai *eraill* a enniliasant hwy trwy ryfel.

20 Canys [f] o'r ARGLWYDD yr ydoedd galedu eu calon hwynt i gyfarfod ag Iſrael mewn rhyfel, fel y difrodai efe hwynt, *ac* na ſyddai iddynt drugaredd; ond fel y diſethai efe hwynt, [g] fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

21 ¶ A'r prŷd hynny y daeth Joſua, ac a dorrodd [h] yr Anaciaid ymmaith o'r mynydd-dir, o Hebron, o Ddebir, o Anab, ac o holl ſynyddoedd Juda, ac o holl ſynyddoedd Iſrael: Joſua a'i difrododd hwynt a'i dinaſoedd.

22 Ni adawyd *un* o'r Anaciaid yng-wlâd meibion Iſrael: yn unig yng Ngâza, yng Ngath, ac yn Aſdod y gadawyd hwynt.

23 Felly Joſua a enniliodd yr holl wlâd, yn ôl yr hyn oll a leſaraſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes, a Joſua a'i rhoddodd hi yn etiſeddiaeth i Iſrael, [i] yn ôl eu rhannau hwynt, trwy eu llwythau: a'r wlâd a orphwyſodd heb ryfel.

PEN. XII.

1 *Y ddau frenin a enniload Moſes eu gwledydd ac a'i rhannodd.* 7 *Yr* 31 *o frenhinoedd o'r tu arall i'r Iorddonen, y rhai a darawodd Joſua.*

DYmma frenhinoedd y wlâd, y rhai a darawodd meibion Iſrael, ac a feddiannaſant eu gwlâd hwynt, o'r tu hwnt i'r Iorddonen, tu a chodiad yr haul: o afon Arnon hyd ſynydd Hermon, a'r holl waſtadedd tu a 'r dwyrain:

2 [a] Sehon brenin yr Amoriaid, yr hwn oedd yn trigo yn Hesbon, *ac* yn arglwyddiaethu o Aroer, yr hon *ſydd* ar fin yr afon Arnon, ac o ganol yr afon, ac o hanner Gilead hyd yr afon Jabboc, *ym* mrô meibion Ammon;

3 Ac [b] o'r gwaſtadedd hyd fôr Cinneroth, o du 'r dwyrain, ac hyd fôr y gwaſtadedd, *ſef* y môr heli, o du 'r dwyrain, tu a Beth-jeſimoth; ac o du 'r ‡ dehau dan [c] Aſdoth-Piſgah:

4 A goror Og brenin Baſan *yr hwn oedd* o [d] weddill y cawri, ac [e] oedd yn trigo yn Aſtaroth ac yn Edrai:

5 Ac efe oedd yn arglwyddiaethu ym mynydd Hermon, ac yn Salcah, ac yn holl Faſan, hyd derfyn y Geſſuriaid, a'r Maachathiaid; a hanner Gilead, terfyn Sehon brenin Hesbon.

6 Moſes gwâs yr ARGLWYDD, a meibion Iſrael [f] a'i tarawſant hwy: a [g] Moſes gwâs yr ARGLWYDD a'i rhoddodd hi *yn* etiſeddiaeth i'r Reubeniaid, ac i'r Gadiaid, ac i hanner llwyth Manaſſeh.

7 ¶ Dymma hefyd frenhinoed y wlâd, y rhai a darawodd Joſua a meibion Iſrael o'r tu ymma i'r Iorddonen o du y gorllewin, o Faal Gad, ynglynn Libanus, hyd [h] ſynydd Halac, yr hwn ſydd yn myned i ſynu i Seir: a Joſua a'i rhoddodd hi i lwythau Iſrael *yn* etiſeddiaeth yn ôl eu rhannau;

8 Yn y mynydd, ac yn y dyffryn, ac yn y gwaſtadedd, ac yn y ‡ bronnydd, ac yn yr anialwch, ac yn y dehau: yr Hethiaid, yr Amoriaid, a'r Canaaneaid, y Phereziaid, yr Hefiaid, a'r Jebuſiaid:

9 [i] Brenin Jericho, yn un; [k] brenin Ai, yr hwn *oedd* o yſtlys Bethel, yn un;

10 [l] Brenin Jeruſalem, yn un; brenin Hebron, yn un;

11 Brenin Jarmuth, yn un; brenin Lachis, yn un;

12 Brenin Eglon, yn un; [m] brenin Gezer, yn un;

13 [n] Brenin Debir, yn un; brenin Geder, yn un;

14 Brenin Hormah, yn un; brenin Arad, yn un;

15 [o] Brenin Libnah, yn un; brenin Adulam, yn un;

16 [p] Brenin Maccedah, yn un; [q] brenin Bethel, yn un;

17 Brenin Tappuah, yn un; brenin Hepher, yn un;

18 Brenin Aphec, yn un; brenin ‡ Laſſaron, yn un;

19 Brenin Madon, yn un; [r] brenin Haſor, yn un;

20 Brenin Simron Meron, yn un; brenin Achſaph, yn un;

21 Brenin Taanach, yn un; brenin Megido, yn un;

22 Brenin Cades, yn un; brenin Jocneam o Garmel, yn un;

23 Brenin Dor yn ardal Dor, yn un; brenin [s] y cenhedloedd o Ilgal, yn un;

24 Brenin Tirſah, yn un: yr holl frenhinoedd *oedd* un ar ddeg ar hugain.

PEN. XIII.

1 *Terfynau'r wlâd ni orchfygeſid etto.* 8 *Etiſeddiaeth y ddau lwyth a hanner.* 14, 33 *yr Arglwydd a'i aberthau yw etiſeddiaeth Leſi.* 15 *Terfynau etifeddiaeth Reuben.* 22 *Lladd Balaam.* 24 *Terfynau etiſeddiaeth Gad,* 29 *a hanner llwyth Manaſſeh.*

A Phan [a] heneiddiodd Joſua *a* phwyſo o hono mewn oedran, dywedodd yr ARGLWYDD wrtho ef, Tydi a heneiddiaiſt, daethoſt i ddyddiau *oedranus*, a thîr lawer jawn ſydd etto i'w feddiannu.

2 [b] Dymma 'r wlâd ſydd etto yn ôl: holl derfynau 'r Philiſtiaid, a holl Eſluri,

3 O Sihor, yr hon *ſydd* o flaen yr Aiphr, hyd derfyn Ecron, tu a'r gogledd, *yr hwn* a gyfrifir i'r Canaaneaid: [c] pum tywyſog y Philiſtiaid, y Gazathiaid, a'r Aſdodiaid, yr Eſcaloniaid, y Githiaid, yr Ecroniaid, [d] yr Afiaid:

4 O'r dehau, holl wlâd y Canaaneaid, a'r ‡ ogof *oedd* yn ymmyl y Sidoniaid, hyd Aphec, hyd derfyn [e] yr Amoriaid:

5 A gwlâd [f] y Gibliaid, a holl Libanus, tu a chyſodiad haul, o Faal Gad, dan ſynydd Hermon; nes dyfod i Hamath.

6 Holl breſwylwyr y mynydd-dir o Libanus hyd [g] Fiſrephoth-maim, a'r holl Sidoniaid, y rhai hynny a yrraſ ymmaith o flaen meibion Iſrael: yn unig rhan di hi wrth goelbren i Iſrael yn etiſeddiaeth, fel y gorchymynnais i ti.

7 Ac yn awr rhan di 'r wlâd hon yn etiſeddiaeth i'r naw llwyth, ac i hanner llwyth Manaſſeh.

8 Gyd â 'r rhai y derbynniodd y Reubeniaid a'r Gadiaid eu hetiſeddiaeth, [h] yr hon a roddodd Moſes iddynt hwy, o'r tu hwnt i'r Iorddonen, tu a 'r dwyrain, fel y rhoddes Moſes gwâs yr ARGLWYDD iddynt;

9 O Aroer, yr hon *ſydd* ar fin afon Arnon, a'r ddinas *ſydd* yng-hanol ‡ y dyffryn, a holl waſtadedd Medeba, hyd Ddibon;

2559.
[a] Pen. 9. 3.
[f] Deut. 2. 30.
[g] Deu. 20. 16, 17.
[h] Num. 13, 22, 23. Deut. 1. 28.
[i] Nu. 26. 55.
[a] Nu. 21. 24. Deut. 2. 36. a 3. 6. 16.
[b] Deut. 3. 17.
‡ Neu, *Teman.*
† Neu, *Iſynhonau Piſgah*, neu, *Ir bryn.*
[c] Deut. 3. 17. a 4. 49.
[d] Deut. 3. 11. Pen. 13. 12.
[e] Deut. 1. 4.
[f] Nu. 21. 24, 33.
[g] Nu. 32. 29, 33. Deut. 3. 12. Pen. 13. 8.
[h] Pen. 10. 40. a 11. 17.
‡ *Iſynhonau.*
[i] Pen. 6. 2.
[k] Pen. 8. 29.
[l] Brenin Hebron, yn un; brenin Debir, yn un;
[m] Pen. 10. 33.
[n] Pen. 10. 38.
[o] Pen. 10. 29.
[p] Pen. 10. 28.
[q] Pen. 8. 17.
‡ Neu, *Saron.*
[r] Pen. 11. 10.
[s] Gen. 14. 2.
[a] Edrych Pen. 14. 10.
[b] Barn 3. 3.
[c] Zeph. 2. 5.
[d] Deut. 2. 23.
‡ *Mearah.*
[e] Edrych Barn. 1. 34.
[f] 1 Bren. 5. 18. Pſal. 83. 7.
[g] Pen. 11. 8.
[h] Nu. 32. 33. Deut. 3. 12, 13. Pen. 22. 4.
‡ *Yr afon.*

2559.

10 A holl ddinaſoedd Sehon brenin yr Amoriaid, yr hwn a deyrnaſodd yn Heſbon, hyd ardal meibion Ammon;

11 Gilead hefyd, a therfyn y Geſſuriaid, y Maachathiaid hefyd, a holl fynydd Hermon, a holl Faſan hyd Salcah;

12 Holl frenhiniaeth Og ym Maſan, yr hwn a deyrnaſodd yn Aſtaroth, ac yn Edrai; efe a adawyd o [i] weddill y cawri, canys Moſes a'i tarawſai hwynt, ac a'i gyrraſai ymmaith.

13 Ond meibion Iſrael ni yrraſant allan y Geſſuriaid na'r Maachathiaid: eithr trigodd y Geſſuriaid a'r Maachathiaid ym mhlith Iſrael hyd y dydd hwn.

14 [k] Yn unig i lwyth Lefi ni roddodd efe etifeddiaeth: aberthau tanllyd ARGLWYDD Dduw Iſrael oedd ei etifeddiaeth ef, [l] fel y llefaraſai efe wrtho.

15 ¶ A Moſes a roddaſai i lwyth meibion Reuben *etifeddiaeth* trwy eu teuluoedd.

16 A'i terfyn hwynt oedd o Aroer, yr hon *ſydd* ar fin afon Arnon, a'r ddinas *ſydd* ynghanol ‡ y dyffryn, a'r holl waſtadedd wrth Fedebah;

17 Heſbon a'i holl ddinaſoedd, y rhai *ſydd* yn y gwaſtadedd; Dibon a † Bamoth-Baal, a Beth-Baal-meon,

18 Jahaſa hefyd, a Chedemoth, a Mephaah.

19 Ciriathaim hefyd, a Sibmah, a Sarethſahar ym mynydd-dir y glyn,

20 Beth-peor hefyd, ac ‡ [m] Aſdoth-piſgah, a Beth-Jeſimoth,

21 A holl ddinaſoedd y gwaſtadedd, a holl frenhiniaeth Sehon brenin yr Amoriaid, yr hwn a deyrnaſodd yn Heſbon; [n] yr hwn a ddarfuaſai i Foſes ei daro, [o] gyd â thywyſogion Midian, Ffi, a Recem, a Sur, a Hur, a Rebah, dugiaid Sehon, *y rhai* oedd yn preſwylio yn y wlâd.

22 [p] Balaam hefyd fâb Beor y dewin a laddodd meibion Iſrael â'r cleddyf, ym mhlith eu lladdedigion hwynt.

23 A therfyn meibion Reuben oedd y Jorddonen a'i goror: dymma etifeddiaeth meibion Reuben yn ôl eu teuluoedd, y dinaſoedd a'i trefi.

24 ¶ Moſes heſyd a roddodd etifeddiaeth i lwyth Gad, *ſef* i feibion Gâd, trwy eu teuluoedd:

25 A Jazer oedd derfyn iddynt hwy, a holl ddinaſoedd Gilead, a hanner gwlâd meibion Ammon, hyd Aroer, yr hon *ſydd* o flaen Rabbah;

26 Ac o Heſbon hyd Ramath, Miſpah, a Betonim; ac o Fahanaim hyd gyffinydd Debir;

27 Ac yn y dyffryn, Beth-aram, a Beth-nimrah, a Succoth, a Saphon, gweddill brenhiniaeth Sehon brenin Heſbon, y Jorddonen a'i therfyn, hyd gwr môr Cinnereth, o'r tu hwnt i'r Jorddonen, o du'r dwyrain.

28 Dymma etifeddiaeth meibion Gad yn ôl eu teuluoedd; y dinaſoedd a'i trefydd.

29 ¶ Moſes heſyd a roddodd *etifeddiaeth* i hanner llwyth Manaſſeh: a bu *etifeddiaeth* i hanner llwyth meibion Manaſſeh yn ôl eu teuluoedd:

30 A'i terfyn hwynt oedd a Fahanäim, holl Faſan, holl frenhiniaeth Og brenin Baſan, a [q] holl dreſi Jair, y rhai ſydd ym Maſan, tri ugain dinas;

31 A hanner Gilead, ac Aſtaroth, ac Edrai, diſanoedd brenhiniaeth Og ym Maſan *a roddodd efe* i feibion Machir mâb Manaſſeh, ſef i hanner [r] meibion Machir, yn ôl eu teuluoedd.

32 Dymma [s] 'r *gwledydd* a roddodd Moſes i'w hetifeddu yn rhoſydd Moab, am y Jorddonen a Jericho, o du 'r dwyrain.

33 [s] Ond i lwyth Lefi ni roddodd Moſes etifeddiaeth: ARGLWYDD Dduw Iſrael yw eu hetifeddiaeth hwynt, [t] fel y llefarodd efe wrthynt.

PEN. XIV.

1 Y naw llwyth a hanner i gael eu hetifeddiaeth wrth goelbren. 6 Caleb trwy ragorfraint yn cael Hebron.

DYmma hefyd y *gwledydd* a etifeddodd meibion Iſrael yngwlâd Canaan: [a] y rhai a rannodd Eleazar yr offeiriad, a Joſua mâb Nun, a phennau cenedl llwythau meibion Iſrael, iddynt hwy i'w hetifeddu.

2 [b] Wrth goelbren yr oedd eu hetifeddiaeth hwynt; fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD trwy law Moſes *eu rhoddi* i'r naw llwyth, ac i'r hanner llwyth.

3 Canys Moſes a roddaſai etifeddiaeth i ddau lwyth, ac i hanner llwyth, o'r tu hwnt i'r Jorddonen, ond i'r Leſiaid ni roddaſai efe etifeddiaeth yn eu myſg hwynt.

4 Canys [c] meibion Joſeph oedd ddau lwyth, Manaſſeh, ac Ephraim: am hynny ni roddaſant ran i'r Leſiaid yn y tîr, ond [d] dinaſoedd i drigo, â'i meuſydd pentrefol i'w hanifeiliaid, ac i'w golud.

5 Fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD i Foſes, felly y gwnaeth meibion Iſrael, a hwy a rannaſant y wlâd.

6 ¶ Yna meibion Juda a ddaethant at Joſua yng Ngilgal, a Chaleb mâb Jephunneh [e] y Cenezïad a ddywedodd wrtho ef, Tydi a wyddoſt [f] y gair a leſarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes gŵr Duw o'm plegid i, ac o'th blegid dithau, yng Nghades Barnea.

7 Mâb deugain mlwydd oeddwn i pan [g] anfonodd Moſes gwâs yr ARGLWYDD fi, o Gades Barnea, i edrych anſawdd y wlâd, a mi a ddugum air iddo ef drachefn, fel yr *oedd* yn ſy nghalon.

8 Ond [h] ſy mrodyr, y rhai a aethant i fynu gyd â mi, a ddigalonnaſant y bobl: etto [i] myfi a gyflawnais *fyned* ar ôl yr ARGLWYDD ſy Nuw.

9 A Moſes a dyngodd y diwrnod hwnnw, gan ddywedyd, Diau [k] y bydd y wlâd [l] y ſathrodd dy droed arni yn etifeddiaeth i ti, ac i'th feibion hyd byth; am it' gyflawni *myned* ar ôl yr ARGLWYDD ſy Nuw.

10 Ac yn awr, wele 'r ARGLWYDD a'm cadwodd yn fyw, [m] fel y llefarodd efe, y pum mlynedd a deugain hyn, er pan leſarodd yr ARGLWYDD y gair hwn wrth Foſes, tra y rhodiodd Iſrael yn yr anialwch: ac yn awr, wele fi heddyw yn fâb pum mlwydd a phedwar ugain.

11 [n] Yr ydwyf etto mor gryf heddyw a'r dydd yr anfonodd Moſes fi; fel *yr oedd* fy nerth i y pryd hynny, felly [v] *mae* fy nerth i yn awr, i ryſela, ac i fyned allan, ac i ddyfod i mewn.

12 Yn awr gan hynny dyro i mi y mynydd ymma, am yr hwn y llefarodd yr ARGLWYDD y dwthwn hwnnw (canys ti a glywaiſt y dwthwn hwnnw ſod [o] yr Anaciaid yno, a dinaſoedd mawrion caerog) ond odid yr ARGLWYDD *fydd* gyd â mi, fel y gyrrwyf hwynt allan, megis y llefarodd yr ARGLWYDD.

i Deut. 3. 11. Pen. 12. 4.

k Pen. 14. 3, 4.

l Ad. 33.

‡ *Yr afon.*

† Neu, *uchelfeydd Baal a thai Baalmeon.* Edrych Num. 32. 38.

‡ Neu, *ffynhonnau Piſgah*, neu *y bryn.*

m Deut. 3. 17.

n Num. 21. 24.

o Num. 31. 8.

p Num. 22. 5. a 31. 8.

q Num. 32. 41.

2559.

r Num. 32. 39.

s Pen. 18. 7. Num. 18. 20. Deut. 10. 9. a 18. 1, 2.

t Num. 26. 55. a 33. 54. a 34. 13.

a Num. 34. 17.

b Num. 26. 55. a 33. 54. a 34. 13.

c Gen. 48. 5. 1 Cron. 5. 1, 2.

d Num. 35. 2. Pen. 21. 2.

e Num. 32. 12.

f Num. 14. 24.

g Num. 13. 7. a 14. 6.

h Num. 13. 31, 32.

i Num. 14. 24.

k Deut. 11. 24. Pen. 1. 3. Edrych Num. 13. 22.

l Num. 14. 30.

m Eccl. 42. 9. Edrych Deut. 34. 7.

n Num. 13. 29, 33. 34.

o Num.

13 A Joſua a'i bendithiodd ef, ac [p] a roddodd Hebron i Galeb fâb Jephunneh yn etifeddiaeth.

14 Am hynny y mae [q] Hebron yn etifeddiaeth i Galeb fâb Jephunneh y Ceneziad hyd y dydd hwn: o herwydd iddo ef gwplâu *myned* ar ôl ARGLWYDD Dduw Iſrael.

15 Ac [r] enw Hebron o'r blaen *oedd* Caer Arba, yr *Arba hwnnw* oedd ŵr mawr ym myſg yr Anaciaid: a'r wlâd a orphwyſodd heb ryfel.

PEN. XV.

1 *Terfynau rhandir Juda.* 13 *Rhan Caleb a'i oreſgyniad.* 16 *Othniel am ei wrolaeth yn cael Achſah merch Caleb yn wraig.* 18 *Hithau yn cael rhodd gan ei thâd.* 21 *Dinaſoedd Judah.* 63 *Y Febuſiaid heb eu gorchfygu.*

A Rhandir llwyth meibion Juda, yn ôl eu teuluoedd, ydoedd [a] tu a therfyn Edom; [b] anialwch Sin tu a 'r dehau oedd eithaf y terfyn dehau.

2 A therfyn y dehau oedd iddynt hwy o gwr y môr heli; o'r ‡ graig ſydd yn wynebu tu a 'r dehau.

3 Ac yr oedd yn myned allan o'r dehau hyd † riw Acrabbim, ac yr oedd yn myned rhagddo i Sin, ac yn myned i fynu o du 'r dehau i Gades Barnea: ac yn myned hefyd i Hefron, ac yn eſgyn i Adar, ac yn amgylchynu i Garcaa.

4 Ac yr oedd yn myned tu ag Aſmon, ac yn myned allan i afon yr Aipht, ac eithafoedd y terfyn hwnnw oedd wrth y môr: hyn fydd i chwi yn derfyn dehau.

5 A'r terfyn tu a 'r dwyrain *yw* 'r môr heli, hyd eithaf y Jorddonen: a'r terfyn o du 'r gogledd *ſydd* o graig y môr yn eithaf y Jorddonen.

6 A'r terfyn hwn oedd yn myned i fynu i Feth-hogla, ac yn myned o'r gogledd hyd Feth-arabah; a'r terfyn hwn oedd yn myned i fynu at faen Bohan mâb Reuben.

7 A'r terfyn hwn ſydd yn myned i fynu i Ddebir o ddyffryn Achor, a thu a 'r gogledd yn edrych tu a Gilgal o flaen rhiw Adummim, yr hon *ſydd* o du y dehau i'r afon: y terfyn hefyd ſydd yn myned hyd ddyfroedd Enſemes, a'i gwr eithaf ſydd wrth [c] Enrogel.

8 A'r terfyn ſydd yn myned i fynu *trwy* ddyffryn meibion Hinnom, gan yſtlys y Jebuſiaid o du 'r dehau, honno *yw* Jeruſalem: y terfyn hefyd ſydd yn myned i fynu i ben y mynydd *ſydd* o flaen dyffryn Hinnom tu a 'r gorllewin, yr hwn *ſydd* ynghwrr glyn y cawri, tu a 'r gogledd.

9 A'r terfyn ſydd yn cyrhaeddyd o ben y mynydd hyd ffynnon dyfroedd Nephtoah, ac ſydd yn myned allan i ddinaſoedd mynydd Ephron: y terfyn hefyd ſydd yn tueddu i Faalah, honno *yw* Ciriath Jearim.

10 A'r terfyn ſydd yn amgylchu o Faalah tu a 'r gorllewin, i fynydd Seir, ac ſydd yn myned rhagddo at yſtlys mynydd Jearim o du 'r gogledd, (honno *yw* Ceſalon) ac y mae yn diſgyn i Fethſemes, ac yn myned i Dimnah.

11 A'r terfyn ſydd yn myned i yſtlys Ecron tu a 'r gogledd; a'r terfyn ſydd yn tueddu i Sicron, ac yn myned rhagddo i fynydd Baalah, ac yn cyrhaeddyd i Jabneel: a chyrrau eithaf y terfyn ſydd *wrth* y môr.

12 A therfyn y gorllewin *yw* 'r mor mawr a'i derfyn: dymma derfyn meibion Judah, o amgylch wrth eu teuluoedd. 2559.

13 ¶ Ac [d] i Galeb fâb Jephunneh y rhoddodd efe ran ym myſg meibion Juda, yn ôl gair yr ARGLWYDD wrth Joſua; ſef ‡ [e] Caer Arba tâd yr Anaciaid, honno *yw* Hebron.

14 A Chaleb a yrrodd oddi yno [f] dri mâb Anac, [g] Seſai, ac Ahiman, a Thalmai meibion Anac.

15 Ac [h] efe a aeth i fynu oddi yno at drigolion Debir: ac enw Debir o'r blaen *oedd* Ciriath Sepher.

16 ¶ A dywedodd Caleb, Pwy bynnag a darawo Giriath Sepher, ac a'i hennillo hi; iddo ef y rhoddaf Achſah ſy merch yn wraig.

17 Ac [i] Othniel mâb Cenaz brawd Caleb a'i hennillodd hi: yntef a roddodd Achſah ei ferch iddo ef yn wraig.

18 A phan ddaeth hi i mewn *atto ef*, yna hi a'i hannogodd ef i geiſio gan ei thâd faes, ac a [k] ddiſgynnodd oddi ar yr aſyn; a dywedodd Caleb wrthi, Beth a fynni di?

19 A hi a ddywedodd, Dyro i mi rôdd, canys gwlâd y dehau a roddaiſt i mi, dyro i mi hefyd ffynhonnau dyfroedd: ac eſe a roddodd iddi y ffynhonnau uchaf, a'r ffynhonnau iſaf.

20 Dymma etifeddiaeth llwyth meibion Juda wrth eu teuluoedd.

21 ¶ A'r dinaſoedd o du eithaf i lwyth meibion Juda, tu a therfyn Edom, ar du 'r dehau, oeddynt Cabſeel, ac Eder, a Jagur,

22 Cinah hefyd, a Dimonah, ac Adadah,

23 Cedes hefyd, a Haſor, ac Ithnan,

24 A Ziph, a Thelem, a Bealoth,

25 A Haſor, Hadattah, a Chirioth, *a* Hefron, honno *yw* Haſor,

26 Ac Amam, a Sema, a Moladah,

27 A Haſar-Gadah, a Heſmon, a Bethpalet,

28 A Haſarſual, a Beer-ſeba, a Biziothia,

29 Baalah, a Jim, ac Aſem,

30 Ac Eltolad, a Cheſil, a Hormah,

31 A Siclag, a Madmannah, a Sanſannah,

32 A Lebaoth, a Silhim, ac Ain, a Rimmon: yr holl ddinaſoedd *oedd* naw ar hugain, a'i pentrefydd.

33 *Ac* yn y dyffryn, Eſthaol, a Soreah, ac Aſnah,

34 A Zanoah, ac Engannim, Tappuah, ac Enam,

35 Jarmuth, ac Adulam, Socoh, ac Azecah,

36 A Saraïm: ac Adithäim, a Gederah, ‡ a Gederothäim: pedair ar ddeg o ddinaſoedd, a'i pentrefydd.

37 Senan, a Hadaſah, a Migdal-gad,

38 A Dilean, a Miſpeh, a Joctheel,

39 Lachis, a Boſcath, ac Eglon,

40 Cabbon hefyd, a Lahman, a Chithlis,

41 A Gederoth, Beth-dagon, a Naamah, a Maccedah: un ddinas ar bymtheg a'i pentrefydd.

42 Libnah, ac Ether, ac Aſan,

43 Jiphtah, ac Aſnah, a Neſib,

44 Ceilah hefyd, ac Achzib, a Mareſah: naw o ddinaſoedd, a'i pentref.

45 Ecron, a'i threfi a'i phentrefydd:

46 O Ecron hyd y môr, yr hyn oll oedd ger llaw Aſdod; a'i pentrefydd:

47 Aſdod a 'i threfydd a'i phentrefydd, Gaza

[p] Pen. 15. 13. Barn. 1. 20 Edrych Pen. 21. 11, 12.
[q] 1 Cron. 6. 55, 56.
[r] 1 Mac. 2. 56. Gen. 23. 2. Pen. 15. 13
[a] Num. 34. 3.
[b] Num. 33. 36. ‡ Heb. *Tafod.*
† *Maalcharabbim.*
[c] 1 Bren. 2. 9.
[d] Pen. 14. 13.
‡ Neu, *Ciriath-Arba.*
[e] Pen. 14. 15.
[f] Barn. 1. 10, 20.
[g] Num. 13. 23.
[h] Pen. 10. 38. Barn. 1. 11.
[i] Barn. 1. 13. a 3. 9.
[k] Edrych Gen. 24. 64. 1 Sam. 25. 23.
‡ Neu, *neu.*

2559. Gaza a'i threfydd a'i phentrefydd, hyd afon yr Aipht; a'r môr mawr, a'i derfyn.
48 Ac yn y mynydd-dir; Samir, a Jattir, a Socoh,
49 A Dannah, a Chiriath-ſannath, honno yw Debir,
50 Ac Anab, ac Aſtemoh, ac Anim,
51 A Goſen, a Holon, a Giloh: un ddinas ar ddeg a'i pentrefydd.
52 Arab, a Dumah, ac Eſan,
‡ Neu, *Janus.* 53 A ‡ Janum, a Beth-tappua, ac Aphecah,
[1] Pen. 14. 15. 54 A Humtah, a [1] chaer Arba (honno yw Hebron) a Sior: naw dinas a'i trefydd.
55 Maon, Carmel, a Ziph, a Jutta,
56 A Jezriael, a Jocdeam, a Zanoah,
57 Cain, Gibea, a Thimnah: deg o ddinaſoedd, a'i pentrefydd.
58 Halhul, Bethſur, a Gedor,
59 A Maarah, a Bethanoth, ac Eltecon: chwech o ddinaſoedd a'i pentrefydd.
60 Ciriath-Baal, honno yw Ciriath Jearim, a Rabbah: dwy ddinas a'i pentrefydd.
61 Yn yr anialwch, Beth-harabah, Middin a Secacah,
62 A Nibſan, a dinas yr halen, ac Engedi: chwech o ddinaſoedd a'i pentrefydd.
[m] Edrych Barn 1. 8. 2 Sam. 5. 7. 63 Ond [m] ni allodd meibion Judah yrru allan y Jebuſiaid trigolion Jeruſalem: am hynny y trig y Jebuſiaid gyd â meibion Juda yn Jeruſalem hyd y dydd hwn.

PEN. XVI.

1 *Terfynau cyffredinol meibion Joſeph.* 5 *Terfyn etifeddiaeth Ephraim.* 10 *Y Canaaneaid heb eu llwyr-oreſgyn.*

A Rhandir meibion Joſeph oedd yn myned o'r Jorddonen *wrth* Jericho, i ddyfroedd Jericho o du 'r dwyrain; i'r anialwch ſydd yn myned i fynu o Jericho i fynydd Bethel;
[a] Barn. 1. 26. 2 Ac yn myned o Fethel i [a] Luz: ac yn myned rhagddo i derfyn Archi i Ataroth,
3 Ac yn diſgyn tu a 'r gorllewin i ardal Japhleti, hyd derfyn Beth-horon iſaf, ac hyd Ezer: a'i gyrrau eithaf ſydd hyd y môr.
4 Felly meibion Joſeph, Manaſſeh, ac Ephraim, a gymmeraſant eu hetifeddiaeth.
5 ¶ A therfyn meibion Ephraim oedd yn ôl eu teuluoedd: a therfyn eu hetifeddiaeth hwynt o du 'r dwyrain, oedd Ataroth-Adar hyd Fethhoron uchaf.
6 A'r terfyn ſydd yn myned tu a 'r môr, i Fichmethah o du 'r gogledd, a'r terfyn ſydd yn amgylchu o du 'r dwyrain i Daanath Siloh; ac yn myned heibio iddi o du 'r dwyrain i Janohah:
7 Ac yn myned i wared o Janohah i Ataroth, a Naarath; ac yn cyrhaeddyd i Jericho, ac yn myned allan i'r Jorddonen.
8 O Dappuah y mae 'r terfyn yn myned tu a 'r dwyrain i afon Canah, a'i gyrrau eithaf ſydd wrth y môr: dymma etifeddiaeth llwyth meibion Ephraim yn ôl eu teuluoedd.
[b] Pen. 17. 9. 9 A dinaſoedd [b] neillduedig meibion Ephraim *oedd* ym myſg etifeddiaeth meibion Manaſſeh; yr holl ddinaſoedd a'i pentrefydd.
[c] Barn. 1. 29. Edrych 1 Bren. 9. 16. 10 Ond [c] ni oreſgynnaſant hwy y Canaaneaid, y rhai oedd yn trigo yng Ngezer: am hynny y trigodd y Canaaneaid ym mhlith yr Ephraimiaid hyd y dydd hwn, ac y maent yn gwaſanaethu dan dreth.

PEN. XVII.

1 *Rhandir Manaſſeh, 8 a'i derfynau.* 11 *Y Canaaneaid heb eu gyrru allan.* 14 *Meibion Joſeph yn cael rhandir arall.*

2559. AC yr oedd rhandir llwyth Manaſſeh (canys efe *oedd* [a] gyntaſanedig Joſeph) i [b] Fachir cyntaſanedig Manaſſeh, tâd Gilead: o herwydd ei fod efe yn rhyfelwr, yr oedd Gilead a Baſan yn eiddo ei.
[a] Gen. 41. 51. a 46. 20. [b] Gen. 50. 23. Num. 32. 39, 40. 1 Cron. 7. 14.
2 Ac yr oedd *rhandir* i'r [c] rhan arall o feibion Manaſſeh, yn ôl eu teuluoedd; *ſef* i feibion † Abïezer, ac i feibion Helec, ac i feibion Atriel, ac i feibion Sichem, ac i feibion Hepher, ac i feibion Semida; dymma feibion Manaſſeh fâb Joſeph, *ſef* y gwrryw aid, yn ôl eu teuluoedd.
[c] Num. 26. 29. † Num. 26. 30. *Feezer.*
3 ¶ Ond [d] Salphaad mâb Hepher, fâb Gilead, fâb Machir, fab Manaſſeh, nid oedd iddo feibion, ond merched: a dymma enwau ei ferched ef, Mahlah, a Noah, Hoglah, Milchah, a Thirſah:
[d] Num. 26. 33. a 27. 1. a 36. 2.
4 Y rhai a ddaethant o flaen Eleazar yr offeiriad, ac o flaen Joſua mâb Nun, ac o flaen y tywyſogion, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD a orchymynnodd i Foſes roddi i ni etifeddiaeth ym myſg ein brodyr: am hynny efe a roddodd iddynt etifeddiaeth yn ôl gair yr ARGLWYDD ym myſg brodyr eu tâd.
5 A deg rhandir a ſyrthiodd i Fanaſſeh, heb law gwlâd Gilead, a Baſan, y rhai *ſydd* tu hwnt i'r Jorddonen:
6 Canys merched Manaſſeh a etifeddaſant etifeddiaeth ym myſg ei feibion ef: a gwlâd Gilead oedd i'r rhan arall o feibion Manaſſeh.
7 ¶ A therfyn Manaſſeh oedd o Aſer i Fichmethah, yr hon *ſydd* gyferbyn a Sichem: a'r terfyn oedd yn myned ar y llaw ddehau hyd breſwylwyr En-tappuah.
8 Gwlâd Tappuah oedd eiddo Manaſſeh: ond Tappuah *yr hon oedd* ar derfyn Manaſſeh *oedd* eiddo meibion Ephraim.
9 A'r terfyn ſydd yn myned i wared i afon ‡ Canah o du dehau 'r afon; [e] y dinaſoedd hyn eiddo Ephraim oedd ym mhlith dinaſoedd Manaſſeh: a therfyn Manaſſeh *ſydd* o du 'r gogledd i'r afon, a'i ddiwedd oedd y môr.
‡ Neu, *yr helg.* [e] Pen. 16. 9.
10 Y dehau *oedd* eiddo Ephraim, a'r gogledd eiddo Manaſſeh, a'r môr oedd ei derfyn ef: ac yn Aſer yr oeddynt yn cyfarfod o'r gogledd, ac yn Iſſacar, o'r dwyrain.
11 Yn Iſſacar hefyd, ac yn Aſer yr oedd gan Fanaſſeh Bethſean a'i threfydd, ac Ibleam a'i threfydd, a thrigolion Dor a'i threfydd, a thrigolion Endor a'i threfydd, a phreſwylwyr Taanach a'i threfydd, a thrigolion Megido a'i threfydd: tair talaith.
12 Ond [f] ni allodd meibion Manaſſeh yrru ymmaith *drigolion* y dinaſoedd hynny; eithr mynnodd y Canaaneaid breſwylio yn y wlâd honno.
[f] Barn. 1. 27.
13 Etto pan gryfhaodd meibion Iſrael, hwy a oſodaſant y Canaaneaid dan dreth: ni yrraſant hwynt ymmaith yn llwyr.
14 ¶ A meibion Joſeph a leſaraſant wrth Joſua, gan ddywedyd, Pa ham y rhoddaiſt i mi yn etifeddiaeth un afael, ac un rhan, a minnau yn bobl aml, wedi i'r ARGLWYDD hyd yn hyn fy mendithio?
15 A Joſua a ddywedodd wrthynt, O's pobl âml ydwyt, dôs i fynu i'r coed, a thorr *goed* it' yno yng nglwâd y Pherezziaid a'r ‡ cawri; od yw mynydd Ephraim yn gyfyng i ti,
‡ Neu, *Rephaimiaid.*

2559. 16 A meibion Joseph a ddywedasant, Ni bydd y mynydd dd'gon i ni: hefyd y *mae* 2 cerbydau heiyrn gan yr holl Ganaaneaid sy 'n trigo yn y dyffryndir, gan y rhai *sydd* ym Methsean, a'i threfi, a chan y rhai *sydd* yng nglyn Jezreel.

17 A Josua a ddywedodd wrth dŷ Joseph, wrth Ephraim ac wrth Fanasseh, gan ddywedyd, Pobl aml ydwyt, a nerth mawr *sydd* gennyt; ni fydd it' un rhan *yn unig*.

18 Eithr bydd y mynydd eiddot ti, canys coedog yw, arloesa ef; a bydd ei eithafoedd ef eiddot ti: canys ti a yrri ymmaith y Canaaneaid, er *bod* cerbydau heiyrn ganddynt, *ac* er eu bod yn gryfion.

PEN. XVIII.

1 *Gosod y Tabernacl i fynu yn Siloh.* 2 *Dosbarthu 'r rhan arall o'r tîr, a'i gyfrannu yn saith ran.* 10 *Josua yn ei rannu wrth goelbren.* 11 *Khandir a therfyn Benjamin.* 21 *Eu dinasoedd.*

A Holl gynnulleidfa meibion Israel a ymgynnullasant i Siloh, ac a osodasant yno babell y cyfarfod: a'r wlâd oedd wedi ei darostwng o'i blaen hwynt.

2 A saith lwyth oedd yn aros ym mysg meibion Israel, i'r rhai ni rannasent eu hetifeddiaeth etto.

3 A Josua a ddywedodd wrth feibion Israel, Pa hŷd yr ydych yn esgeuluso myned i oresgyn y wlâd a roddes ARGLWYDD Dduw eich tadau i chwi?

4 Moeswch o honoch drywyr o *bob* llwyth, fel yr anfonwyf hwynt, ac y cyfodont, ac y rhodiont y wlâd, ac y dosbarthont hi yn ôl eu hetifeddiaeth hwynt, ac y delont attaf *drachefn*.

5 A hwy a'i rhannant hi yn saith ran: Juda a saif ar ei derfyn o du 'r dehau, a thŷ Joseph a safant ar eu terfyn o du 'r gogledd.

6 A chwi a ddosberthwch y wlâd yn saith ran, a dygwch y *dosbarthiadau* attafi ymma, fel y bwriwyf goelbren drosoch ymma, o flaen yr ARGLWYDD ein Duw.

7 Ond ni *bydd* rhan i'r Lefiaid yn eich mysg chwi, o herwydd offeiriadaeth yr ARGLWYDD *fydd* eu hetifeddiaeth hwynt: Gad hefyd, a Reuben, a hanner llwyth Manasseh, a dderbyniasant eu hetifeddiaeth o'r tu hwnt i'r Jorddonen, o du 'r dwyrain, yr hon a roddodd Moses gwâs yr ARGLWYDD iddynt.

8 ¶ A'r gwŷr a gyfodasant ac a aethant; a Josua a orchymynnodd i'r rhai oedd yn myn'd i rannu 'r wlâd, gan ddywedyd, Ewch a rhodiwch trwy 'r wlâd, a dosberthwch hi, a dychwelwch attafi, ac ymma y bwriaf drosoch chwi goelbren ger bron yr ARGLWYDD yn Siloh.

9 A'r gwŷr a aethant ymmaith, ac a gerddasant trwy 'r wlâd, ac a'i dosbarthasant hi bob yn ddinas, yn saith ran mewn llyfr; a daethant at Josua i'r gwersyll *yn* Siloh.

10 ¶ A Josua a fwriodd goelbren drostynt hwy ger bron yr ARGLWYDD yn Siloh: a Josua a rannodd yno y wlâd i feibion Israel yn ôl eu rhannau.

11 ¶ A choelbren llwyth meibion Benjamin a ddaeth i fynu yn ôl eu teuluoedd: a therfyn eu hetifeddiaeth hwynt a aeth allan rhwng meibion Juda, a meibion Joseph.

12 A'r terfyn oedd iddynt hwy tu a 'r gogledd o'r Jorddonen; y terfyn hefyd oedd yn myned i fynu gan ystlys Jericho o du 'r gogledd, ac yn myned i fynu trwy 'r mynydd tu a 'r gorllewin, a'i gyrrau eithaf oedd yn anialwch Bethaven. 2559.

13 Y terfyn hefyd sydd yn myned oddi yno i Luz, gan ystlys Luz tu a 'r dehau, [a] honno yw Bethel: a'r terfyn sydd yn disgyn i Ataroth Adar, i'r mynydd *sydd* o du 'r dwyrain i Feth-horon isaf. [a] Gen. 28. 19.

14 A'r terfyn sydd yn tueddu, ac yn amgylchu cilfach y môr tu a 'r dehau; o'r mynydd *sydd* ar gyfer Beth-horon tu a 'r dehau; a'i gyrrau eithaf ef *sydd* wrth Giriath-Baal, honno yw Ciriath-Jearim, dinas meibion Juda: dymma du y gorllewin.

15 A thu y dehau *sydd* o gwrr Ciriath-Jearim; a'r terfyn sydd yn myned tu a 'r gorllewin, ac yn cyrhaeddyd hyd ffynnon dyfroedd Nephtoah.

16 Y terfyn hefyd sydd yn disgyn tu a chwrr y mynydd *sydd* ar gyfer glyn mab Hinnom, yr hwn *sydd* yn nyffryn y cawri tu a'r gogledd; ac y mae efe yn disgyn i ddyffryn Hinnom [b] gan ystlys y Jebusiaid tu a 'r dehau, ac yn dysod i wared i ‡ [c] ffynnon Rogel. [b] Pen. 15. 8. ‡ *Engrogel.*

17 Ac y mae yn tueddu o'r gogledd, ac yn myned i Ensemes, ac yn cyrhaeddyd tu a Geliloth, yr hon *sydd* gyferbyn a rhiw Adummim, ac yn disgyn *at* [d] faen Bohan mab Reuben. [c] Pen. 15. 7. [d] Pen. 15. 6.

18 Ac y mae efe yn myned ar hŷd yr ystlys ar gyfer Arabah tu a 'r gogledd, ac yn disgyn ‡ i Arabah. ‡ Neu, *i'r gwastadedd.*

19 Y terfyn hefyd sydd yn myned rhagddo i ystlys Beth-hoglah tu a 'r gogledd: a chwr eithaf y terfyn oedd † wrth lan y môr heli tu a 'r gogledd, hyd gwr y Jorddonen tu a 'r dehau: dymma derfyn y dehau. † Heb. *dasod.*

20 Y Jorddonen hefyd sydd derfyn iddo o ystlys y dwyrain: dymma etifeddiaeth meibion Benjamin trwy eu terfynau o amgylch, yn ôl eu teuluoedd.

21 A dinasoedd llwyth meibion Benjamin yn ôl eu teuluoedd oedd Jericho, a Beth-hoglah, a glyn Cesis.

22 A Beth-Arabah, a Semaräim, a Bethel,

23 Ac Afim, a Pharah, ac Ophrah,

24 A Chephar Haammonai, ac Ophni, a Gaba; deuddeg o ddinasoedd a'i pentrefydd:

25 Gibeon, a Ramah, a Beeroth,

26 A Mispeh, a Chephirah, a Mosah,

27 A Recem, ac Irpeel, a Tharalah,

28 A Sela, Eleph, a Jebusi, (honno yw Jerusalem) Gibeath, *a* Chiriath, pedair ar ddeg o ddinasoedd, a'i pentrefydd: dymma etifeddiaeth meibion Benjamin yn ôl eu teuluoedd.

PEN. XIX.

1 *Khandir Simeon,* 10 *Zabulon,* 17 *Issacar,* 24 *Aser,* 32 *Naphtali,* 40 *Dan,* 49 *Plant Israel yn rhoddi etifeddiaeth i Josua.*

A'R ail goelbren a aeth allan i Simeon, dros lwyth meibion Simeon, yn ôl eu teuluoedd: a'i hetifeddiaeth hwynt oedd o fewn etifeddiaeth meibion Juda.

2 Ac [a] yr oedd ganddynt hwy yn eu hetifeddiaeth, Beersheba, a Seba, a Moladah, [a] 1 Cron. 4. 28.

3 A Hasar-sual, a Balah, ac Asem,

4 Ac Eltolad, a Bethul, a Hormah,

5 A Siclag, a Beth-marcaboth, a Hasar-susah,

6 A Beth-lebaoth, a Saruhen: tair dinas ar ddeg a'i pentrefydd.

7 Ain, Rimmon, ac Ether, ac Asan: pedair o ddinasoedd a'i pentrefydd.

2559. 8 A'r holl bentrefydd y'rhai *oedd* o amgylch y dinaſoedd hyn, hyd Faalath-beer, Ramath o'r dehau: dymma etifeddiaeth llwyth meibion Simeon, yn ôl eu teuluoedd.

9 O randir meibion Juda yr *oedd* etifeddiaeth meibion Simeon: canys rhan meibion Juda oedd ormod iddynt; am hynny meibion Simeon a gawſant eu hetifeddiaeth o fewn eu hetifeddiaeth hwynt.

10 ¶ A'r trydydd coelbren a ddaeth i fynu dros feibion Zabulon, yn ôl eu teuluoedd: a therfyn eu hetifeddiaeth hwynt oedd hyd Sarid.

11 A'i terfyn hwynt ſydd yn myned i fynu tu a'r môr, a Maralah, ac yn cyrhaeddyd i Ddabaſeth: ac yn cyrhaeddyd i'r afon *Jyad* ar gyfer Jocneam,

12 Ac yn troi o Sarid o du'r dwyrain tu a chyfodiad haul hyd derfyn Ciſloth Tabor; ac yn myned i Ddaberath, ac yn eſgyn i Japhia,

13 Ac yn myned oddi yno ym mlaen tu a'r dwyrain i Ittah Hepher, i Ittah Caſin; ac yn myned allan i Rimmon ‡ Methoar *i* Neah.

‡ Neu, *Rhwn a dynnwyd.*

14 A'r terfyn ſydd yn amgylchu o du'r gogledd i Hanathon; a'i ddiweddiad yng nglyn Iphtahel.

15 Cattath hefyd, a Nahalal, a Simron, ac Idalah, a Bethlehem: deuddeg o ddinaſoedd, a'i pentrefydd.

16 Dymma etifeddiaeth meibion Zabulon, yn ôl eu teuluoedd, y dinaſoedd ymma, a'i pentrefydd.

17 ¶ Y pedwerydd coelbren a ddaeth allan dros Iſſacar; dros feibion Iſſacar yn ôl eu teuluoedd.

18 A'i terfyn hwynt oedd tu ag Izreel, a Cheſuloth, a Sunem,

19 A Haphäraim, a Sïon, ac Anaharath,

20 A Rabbith, a Chiſion, ac Abes,

21 A Remeth, ac Engannim, ac Enhada, a Beth-paſes.

22 A'r terfyn ſydd yn cyrhaeddyd i Dabor, a Sahaſimah, a Bethſemes, a'i cyrrau eithaf hwynt yw'r Jorddonen; un ddinas ar bymtheg a'i pentrefydd.

23 Dymma etifeddiaeth llwyth meibion Iſſacar yn ôl eu teuluoedd, y dinaſoedd, a'i pentrefydd.

24 ¶ A'r pummed coelbren a ddaeth allan dros llwyth meibion Aſer, yn ôl eu teuluoedd.

25 A'i terfyn hwynt oedd, Helcath, a Hali, a Beten, ac Achſaph,

26 Ac Alammelec, ac Amad, a Miſal; ac yn cyrhaeddyd i Garmel tu a'r gorllewin, ac i Sihor Libnah,

27 Ac yn troi tu a chyfodiad haul i Fethdagon, ac yn cyrhaeddyd i Zabulon, ac i ddyffryn Iphtahel tu a'r gogledd i Beth Emec, ac i Neiel, ac yn myned ar y llaw aſſwy i Gabul,

28 A Hebron, a Rehob, a Hamon, a Chanah; hyd Sidon fawr:

29 A'r terfyn ſydd yn troi i Ramah, ac hyd ‡ Sor y ddinas gadarn: a'r terfyn ſydd yn troi i Hoſah, a'i gyrrau eithaf ſydd wrth y môr o randir [b] Achzib.

‡ *Tyrus.*

[b] Gen. 38. 5. Barn. 1. 31. Mic. 1. 14.

30 Umma hefyd, ac Aphec, a Rehob: dwy ddinas ar hugain a'i pentrefydd.

31 Dymma etifeddiaeth llwyth meibion Aſer yn ôl eu teuluoedd, y dinaſoedd hyn a'i pentrefydd.

32 ¶ Y chweched coelbren a ddaeth allan i feibion Naphtali: dros feibion Naphtali yn ôl eu teuluoedd. 2559.

33 A'i terfyn hwy oedd o Heleph, o Alon i Saanannim, ac Adami, Neceb, a Jabneel hyd Laccum: a'i gyrrau eithaf oedd *wrth* y Jorddonen.

34 A'r [c] terfyn ſydd yn troi tu a'r gorllewin i Aznoth Tabor, ac yn myned oddi yno i Huccoc; ac yn cyrhaeddyd i Zabulon o du'r dehau, *ac* yn cyrhaeddyd i Aſer o du'r gorllewin, ac i Juda a'r Jorddonen tu a chyfodiad haul.

[c] Deut. 33. 23.

35 A'r dinaſoedd caerog, Sidim, Ser, a Hammath, Raccath, a Chinnereth,

36 Ac Adamah, a Ramah, a Haſor,

37 A Chedes, ac Edrai, ac Enhaſor,

38 Ac Iron, a Migdal-el, Horem, a Beth-anath, a Bethſemes: pedair dinas ar bymtheg a'i pentrefydd.

39 Dymma etifeddiaeth llwyth meibion Naphtali yn ôl eu teuluoedd: y dinaſoedd a'i pentrefydd.

40 ¶ Y ſeithfed coelbren a ddaeth allan dros llwyth meibion Dan, yn ôl eu teuluoedd.

41 A therfyn eu hetifeddiaeth hwynt oedd Sorah, ac Eſtaol, ac Ir Semes,

42 A Saalabin, ac Ajalon, ac Ithlah,

43 Ac Elon, a Themnatha, ac Ecron,

44 Ac Elteceh, a Gibbethon, a Baalath,

45 A Jehud, a Beneberac, a Gath-rimmon,

46 A Meiarcon, a Raccon, gyd â'r terfyn ar gyfer ‡ Japho.

‡ *Joppa,*

47 A [d] therfyn meibion Dan a aeth yn rhy *fychan* iddynt: am hynny meibion Dan a aethant i ſynu i ymladd yn erbyn Leſem, ac a'i henillaſant hi; tarawſant hefyd hi â min y cleddyf, a meddiannaſant hi, a thrigaſant ynddi, a galwaſant Leſem [e] yn Ddan, yn ôl enw Dan eu tâd.

[d] Act. 9. 36. Edrych Barn. 18.

[e] Barn. 18. 29.

48 Dymma etifeddiaeth llwyth meibion Dan yn ôl eu teuluoedd, y dinaſoedd hyn a'i pentrefydd.

49 ¶ Pan orphennaſant rannu'r wlâd yn etifeddiaethau yn ôl ei therfynau, meibion Iſrael a roddaſant etifeddiaeth i Joſua fâb Nun yn eu myſg.

50 Wrth orchymmyn yr ARGLWYDD y rhoddaſant iddo ef y ddinas a ofynnodd efe, ſef [f] Timnath Serah ym mynydd Ephraim: ac efe a adeiladodd y ddinas, ac a drigodd ynddi.

[f] Pen. 24. 30.

51 [g] Dymma'r etifeddiaethau a roddodd Eleazar yr offeiriad, a Joſua mâb Nun, a phennau tadau llwythau meibion Iſrael, yn etifeddiaeth, wrth goelbren yn Siloh, o flaen yr ARGLWYDD *wrth* ddrws pabell y cyfarfod: felly y gorphennaſant rannu'r wlâd.

[g] Num. 34. 17.

PEN. XX.

1 Duw yn gorchymmyn, 7 a phlant Iſrael yn ordeinio'r chwe dinas noddfa.

2560. A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Joſua, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, [a] Moeſwch i chwi ddinaſoedd nodded, *am* y rhai y lleferais wrthych trwy law Moſes:

[a] Eceſod. 21. 13. Num. 35. 6, 11, 14. Deut. 19. 2, 9.

3 Fel y ffo yno y llofrudd a laddo neb mewn amryſuſedd *neu* mewn anwybod: a byddant i chwi yn noddfa rhag dialydd y gwaed.

4 A phan ffo eſe i un o'r dinaſoedd hyny, a ſeſyll *wrth* ddrws porth y ddinas, a mynegi ei achoſion lle y clywo henuriaid y ddinas honno; cymmerant ef attynt i'r

ddinas

2560. ddinas, a rhoddant le iddo, fel y trigo gyd â hwynt.

5 Ac o'r dialydd y gwaed a erlid ar ei ôl ef, na roddant y lleiddiad yn ei law et: canys mewn anwybod y tarawodd efe ei gymmydog, ac nid oedd gas ganddo ef o'r blaen.

b Num. 35. 12, 25. 6 Ac efe a drig yn y ddinas honno, b nes iddo sefyll o flaen y gynnulleidfa i farn, ac nes marw 'r archoffeiriad fydd yn y dyddiau hynny; yna dychweled y llofrudd, a deued i'w ddinas ac i'w dŷ ei hun, sef y ddinas yr hon y ffoisai efe o honi.

c Deut. 4. 43. 1 Cron. 6. 78. 7 ¶ Am hynny y cyssegrasant Gedes yng Ngalile, ym mynydd Naphtali, a Sichem ym mynydd Ephraim, a Chaer Arbah (hon yw Hebron) ym mynydd Juda.

8 Ac o'r tu hwnt i'r Iorddonen, o du 'r dwyrain i Jericho y rhoddasant c Feser (yn yr anialwch ar y gwastadedd) o lwyth Reuben; a Ramoth yng Ngilead o lwyth Gad, a Golan ym Masan o lwyth Manasseh.

9 Y rhai hyn oedd ddinasoedd gosodedig i holl feibion Israel, ac i'r dieithr a ymdeithiai yn eu mysg hwynt, fel y ffoai pawb iddynt a'r a laddai neb mewn amryfusedd; ac na byddai marw trwy law dialydd y gwaed, nes iddo sefyll o flaen y gynnulleidfa.

PEN. XXI.

1 Rhoddi wyth ddinas a deugain i'r Lefiaid wrth goelbren allan o'r llwythau eraill. 43 Duw yn rhoddi 'r wlad, a llonyddwch i'r Israeliaid, yn ôl ei addewid.

YNa pennau tadau 'r Lefiaid a nesasant at Eleazar yr offeiriad, ac at Josua fab Nun, ac at bennau tadau llwythau meibion Israel,

a Pen. 18. 1. 2 Ac a lefarasant wrthynt yn a Siloh o fewn gwlad Canaan, gan ddywedyd, b Yr ARGLWYDD a orchymynnodd trwy law Moses, roddi i ni ddinasoedd i drigo, a'i meusydd pentrefol i'n hanifeiliaid.

b Num. 35. 2. 3 A meibion Israel a roddasant i'r Lefiaid o'i hetifeddiaeth wrth orchymmyn yr ARGLWYDD y dinasoedd hyn a'i meusydd pentrefol.

4 A daeth y coelbren allan dros deuluoedd y Cohathiaid: ac yr oedd i c feibion Aaron yr offeiriad, *y rhai oedd* o'r Lefiaid, d allan o lwyth Juda, ac o lwyth Simeon, ac o lwyth Benjamin, dair dinas ar ddeg, wrth goelbren.

c Ad. 8, 19. d Edrych Pen. 24. 33. e Ad. 20, &c. 5 Ac i'r e rhan arall o feibion Cohath *yr oedd* o deuluoedd llwyth Ephraim ac o lwyth Dan, ac o hanner llwyth Manasseh, deg dinas wrth goelbren.

f Ad. 27, &c. 6 Ac i f feibion Gerson *yr oedd* o deuluoedd llwyth Issachar, ac o lwyth Aser, ac o lwyth Naphtali, ac o hanner llwyth Manasseh ym Masan, tair dinas ar ddeg wrth goelbren.

g Ad. 34, &c. 7 I g feibion Merari wrth eu teuluoedd, *yr oedd* o lwyth Reuben, ac o lwyth Gad, ac o lwyth Zabulon, deuddeg o ddinasoedd.

8 A meibion Israel a roddasant i'r Lefiaid y dinasoedd hyn, a'i meusydd pentrefol, (fel y gorchymynnasai 'r ARGLWYDD trwy law Moses) wrth goelbren.

9 ¶ A hwy a roddasant o lwyth meibion Juda, ac o lwyth meibion Simeon, y dinasoedd hyn a enwir erbyn *eu* henwau,

10 Fel y byddent i feibion Aaron o deuluoedd y Cohathiaid, o feibion Lefi: canys iddynt hwy 'r oedd y coelbren cyntaf.

‡ Neu, Ciriath-Arbah. h Pen. 15. 13, 14. 11 A rhoddasant iddynt ‡ gaer Arbah tâd h Anac (honno yw Hebron) ym mynyddir Juda, a'i meusydd pentrefol oddi amgylch.

12 Ond i maes y ddinas a'i phentrefydd a roddasant i Galeb fab Jephunneh, yn etifeddiaeth iddo ef:

2560. i Pen. 14. 14. 1 Cron. 6. 56. k 1 Cron. 6. 57. 13 Ac i k feibion Aaron yr offeiriad y rhoddasant Hebron a'i meusydd pentrefol, yn ddinas nodded i'r llofrudd, a Libnah a'i meusydd pentrefol,

14 A Jattir a'i meusydd pentrefol, ac Eshtemoah a'i meusydd pentrefol.

l 1 Cron. 6. 58. Hilen. m 1 Cron. 6. 59. Asan. 15 A l Holon a'i meusydd pentrefol, a Debir a'i meusydd pentrefol,

16 Ac m Ain a'i meusydd pentrefol, a Jutta a'i meusydd pentrefol, a Bethshemes a'i meusydd pentrefol; naw dinas o'r ddau lwyth hynny.

17 Ac o lwyth Benjamin, Gibeon a'i meusydd pentrefol, a Geba a'i meusydd pentrefol.

18 Anathoth a'i meusydd pentrefol, ac n Almon a'i meusydd pentrefol: pedair dinas.

n 1 Cron. 6. 60. Alemeth. 19 Holl ddinasoedd meibion Aaron yr offeiriaid, *oedd* dair dinas ar ddeg, a'i meusydd pentrefol.

20 ¶ A chan deuluoedd meibion Cohath y Lefiaid, y rhan arall o feibion Cohath, yr oedd dinasoedd eu coelbren o lwyth Ephraim.

21 A hwy a roddasant iddynt yn ddinas nodded y lleiddiad, Sichem, a'i meusydd pentrefol, ym mynydd Ephraim, a Gezer a'i meusydd pentrefol,

22 A Chibsaim a'i meusydd pentrefol, a Beth-Horon a'i meusydd pentrefol: pedair o ddinasoedd.

23 Ac o lwyth Dan, Elteceh a'i meusydd pentrefol, Gibbethon a'i meusydd pentrefol,

24 Ajalon a'i meusydd pentrefol, Gath-Rimmon a'i meusydd pentrefol: pedair o ddinasoedd.

25 Ac o hanner llwyth Manasseh, Tanach a'i meusydd pentrefol, a Gath-Rimmon a'i meusydd pentrefol: dwy ddinas.

26 Yr holl ddinasoedd *y rhai oedd* eiddo y rhan arall o deuluoedd meibion Cohath *oedd* ddeg, a'i meusydd pentrefol.

27 ¶ Ac i feibion Gerson o deuluoedd y Lefiaid *y rhoddasid* o hanner *arall* llwyth Manasseh, yn ddinas nodded y llofrudd, Golan ym Masan a'i meusydd pentrefol, a Beesterah a'i meusydd pentrefol: dwy ddinas.

28 Ac o lwyth Issachar, Cison a'i meusydd pentrefol, Daberath a'i meusydd pentrefol,

29 Jarmuth a'i meusydd pentrefol, Engannim a'i meusydd pentrefol: pedair dinas.

30 Ac o lwyth Aser, Misal, a'i meusydd pentrefol, Abdon a'i meusydd pentrefol,

31 Helcath a'i meusydd pentrefol, a Rehob a'i meusydd pentrefol: pedair dinas.

32 Ac o lwyth Naphtali yn ddinas nodded y lleiddiad, Cedes yng Ngalile a'i meusydd pentrefol, a Hammoth-dor a'i meusydd pentrefol, a Chartan a'i meusydd pentrefol: tair dinas.

33 Holl ddinasoedd y Gersoniaid, yn ôl eu teuluoedd *oedd* dair dinas ar ddeg, a'i meusydd pentrefol.

34 ¶ Ac i deuluoedd meibion Merari, y rhan arall o'r Lefiaid, *y rhoddasid* o lwyth Zabulon Jocneam a'i meusydd pentrefol, a Chartah a'i meusydd pentrefol,

35 Dimnah a'i meusydd pentrefol, Nahalal a'i meusydd pentrefol: pedair dinas.

36 Ac o lwyth Reuben, Beser, a'i meusydd pentrefol, a Jahasa a'i meusydd pentrefol,

37 Cedemoth

2560. P 37 Cedemoth a'i meusydd pentrefol, Mehaath a'i meusydd pentrefol: pedair dinas.

38 Ac o lwyth Gad yn ddinas noddfa y llofrudd, Ramoth yng Ngilead a'i meusydd pentrefol, a Mahanaim a'i meusydd pentrefol,

39 Hesbon a'i meusydd pentrefol, Jazer a'i meusydd pentrefol: pedair dinas o gwbl.

40 Holl ddinasoedd meibion Merari, yn ôl eu teuluoedd (*sef* y rhan arall o deuluoedd y Lefiaid,) oedd wrth eu coelbren ddeuddeng ninas.

41 Holl ddinasoedd y Lefiaid ym meddiant meibion Israel *oedd* wyth ddinas a deugain, a'i meusydd pentrefol.

42 Y dinasoedd hyn oedd bob un a'i meusydd pentrefol o'i hamgylch: felly 'r *oedd* yr holl ddinasoedd hyn.

43 ¶ A'r ARGLWYDD a roddodd i Israel yr holl wlâd a dyngodd efe ar *ei* rhoddi wrth eu tadau hwynt: a hwy a'i meddiannasant hi, ac a wladychasant ynddi.

44 Yr ARGLWYDD hefyd a roddodd lonyddwch iddynt hwy o amgylch, yn ôl yr hyn oll a dyngasai efe wrth eu tadau hwynt: ac ni safodd neb yn eu hwyneb hwynt o'i holl elynion; eu holl elynion a roddodd yr ARGLWYDD yn eu dwylaw hwynt.

[o] Pen. 23. 14, 15. 45 [o] Ni phallodd dim o'r holl bethau da a lefarasai 'r ARGLWYDD wrth dŷ Israel: daeth y cwbl i ben.

PEN. XXII.

1 Anfon y ddau lwyth a hanner adref, a'i bendithio. 9 Hwythau yn adeiladu Allor y dystiolaeth ar y ffordd. 11 Yr Israeliaid yn anfoddlon iddi. 21 Hwythau yn eu bodaloni hwynt yn helaeth.

YNa Iosua a alwodd y Reubeniaid, a'r Gadiaid, a hanner llwyth Manasseh,

2 Ac a ddywedodd wrthynt, Chwi a gadwasoch [a] yr hyn oll a orchymynnodd Moses gwâs yr ARGLWYDD i chwi, ac a wrandawsoch ar fy llais yn yr hyn oll a orchymynnais i chwi;

[a] Num. 32. 20. Deut. 3. 28.

3 Ni adawsoch eich brodyr er ys llawer o ddyddiau bellach, hyd y dydd hwn, ond cadwasoch reol gorchymmyn yr ARGLWYDD eich Duw:

4 Ac yn awr yr ARGLWYDD eich Duw a roddes esmwythdra i'ch brodyr, fel y llefarodd wrthynt: yn awr gan hynny trowch, ac ewch rhagoch i'ch pebyll i wlâd eich meddiant, [b] yr hon a roddodd Moses gwâs yr ARGLWYDD i chwi, o'r tu hwnt i'r Iorddonen.

[b] Num. 32. 33. Deut. 29. 8. Pen. 13. 8.

5 Yn unig cedwch yn ddyfal ar wneuthur y gorchymmyn, a'r gyfraith a orchymynnodd Moses gwâs yr ARGLWYDD i chwi, *sef* [c] caru 'r ARGLWYDD eich Duw, a rhodio yn ei holl ffyrdd ef, a chadw ei orchymynnion ef, aglynu wrtho ef, a'i wasanaethu ef â'ch holl galon, ac â'ch holl enaid.

[c] Deut. 10. 12.

6 A Iosua a'i bendithiodd hwynt, ac a'i gollyngodd ymmaith: a hwy a aethant i'w pebyll.

7 Ac i hanner llwyth Manasseh y rhoddasai Moses *etifeddiaeth* ym Masan, ac i'r hanner *arall* y rhoddodd Iosua, gyd â'i brodyr, tu ymma 'r Iorddonen, tu a 'r gorllewin; hefyd pan ollyngodd Iosua hwynt i'w pebyll, yna efe a'i bendithiodd hwynt,

8 Ac efe a lefarodd wrthynt, gan ddywedyd, Dychwelwch â chyfoeth mawr i'ch pebyll, ag anifeiliaid lawer iawn, ag arian, ac ag aur, â phres hefyd, ac â haiarn, ac â gwisgoedd lawer iawn: [d] rhennwch â'ch brodyr anrhaith eich gelynion.

[d] Num. 31. 27. 1 Sam. 30. 24.

9 ¶ A meibion Reuben, a meibion Gad, a hanner llwyth Manasseh a ddychwelasant, ac a aethant ymmaith oddi wrth feibion Israel o Silo, yr hon *sydd* yng wlâd Canaan, i fyned i wlâd Gilead, i wlâd eu meddiant hwy, yr hon a feddiannasant wrth orchymmyn yr ARGLWYDD trwy law Moses.

10 A phan ddaethant i gyffiniau 'r Iorddonen, y rhai *sydd* yng wlâd Canaan, meibion Reuben, a meibion Gad, a hanner llwyth Manasseh, a adeiladasant yno allor, wrth y Iorddonen, allor fawr mewn golwg.

11 ¶ A chlybu meibion Israel ddywedyd, Wele, meibion Reuben, a meibion Gad, a hanner llwyth Manasseh, a adeiladasant allor ar gyfer gwlâd Canaan, wrth derfynau 'r Iorddonen, ‡ gan ystlys meibion Israel:

‡ *Wrth ryale.*

12 A phan glybu meibion Israel *hynny*, yna holl gynnulleidfa meibion Israel a ymgynnullasant i Siloh, [e] i ddyfod i fynu yn eu herbyn hwynt i ryfel.

[e] Deut. 13. 15.

13 A meibion Israel a ansonasant at feibion Reuben, ac at feibion Gad, ac at hanner llwyth Manasseh, i wlâd Gilead, [f] Phinees mâb Eleazar yr offeiriad,

[f] Eesod. 6. 25. Num. 25. 7.

14 A deg o dywysogion gyd ag ef, un tywysog o bob tŷ pennaf trwy holl lwythau Israel: a phob un oedd ben yn nhŷ eu tadau, ym mysg miloedd Israel.

15 A hwy a ddaethant at feibion Reuben, ac at feibion Gad, ac at hanner llwyth Manasseh, i wlâd Gilead, ac a ymddiddanasant â hwynt, gan ddywedyd,

16 Fel hyn y dywed holl gynnulleidfa 'r ARGLWYDD, Pa gamwedd yw hwn a wnaethoch yn erbyn Duw Israel, gan ddychwelyd heddyw oddi ar ôl yr ARGLWYDD; pan adeiladasoch i chwi allor, i wrthryfela heddyw yn erbyn yr ARGLWYDD?

17 Ai bychan gennym ni anwiredd [g] Peor, yr hwn nid ymlanhasom oddi wrtho etto, hyd y dydd hwn, (er bod pla ym mysg cynnulleidfa 'r ARGLWYDD;)

[g] Num. 25. 3, 4. Deut. 4. 3.

18 Ond bod i chwi droi ymmaith heddyw oddi ar ôl yr ARGLWYDD? ac am i chwi wrthryfela heddyw yn erbyn yr ARGLWYDD, efe a lidia y soru yn erbyn holl gynnulleidfa Israel.

19 Ac od yw gwlâd eich meddiant chwi yn aflan, deuwch drosodd i wlâd meddiant yr ARGLWYDD, yr hon y mae tabernacl yr ARGLWYDD yn aros ynddi, a chymmerwch feddiant yn ein mysg ni: ond na wrthryfelwch yn erbyn yr ARGLWYDD, ac na childynnwch i'n herbyn ninnau, trwy adeiladu o honoch i chwi eich hun allor, heblaw allor yr ARGLWYDD ein Duw.

20 [h] Oni wnaeth Achan mâb Zerah gamwedd o herwydd y diofrydbeth, fel y bu digofaint yn erbyn holl gynnulleidfa Israel? ac efe *oedd* un gŵr, *etto* nid efe *yn unig* a fu farw am ei anwiredd.

[h] Pen. 7. 1, 5.

21 ¶ Yna meibion Reuben, a meibion Gad, a hanner llwyth Manasseh a attebasant, ac a lefarasant wrth bennaethiaid miloedd Israel,

22 ARGLWYDD Dduw y duwiau, ARGLWYDD Dduw y duwiau, efe sydd yn gwybod, ac Israel ynref a gaiff wybod; o'i mewn gwrthryfel, neu mewn camwedd

yn erbyn yr ARGLWYDD y *bu hyn*, (na wareder ni y dydd hwn)

23 O's adeiladasom i ni allor i droi oddi ar ôl yr ARGLWYDD; neu o's offrymmasom arni boeth-offrwm, neu swyd-offrwm; neu o's aberthasom arni ebyrth hedd, yr ARGLWYDD ei hun a'i gofynno;

24 Ac onid rhag ofn y peth *ymma* y gwnaethom hyn, gan ddywedyd, † Yn ôl hyn eich meibion chwi a adroddant wrth ein meibion ninnau, gan ddywedyd, Beth *sydd* i chwi *a wneloch* ag ARGLWYDD Dduw Israel?

25 Canys yr ARGLWYDD a roddodd y Iorddonen hon yn derfyn rhyngom ni a chwi, meibion Reuben a meibion Gad, nid *oes* i chwi ran yn yr ARGLWYDD: felly y gwnai eich meibion chwi i'n meibion ni beidio ag ofni 'r ARGLWYDD.

26 Am hynny y dywedasom, Gan adeiladu gwnawn yn awr i ni allor; nid i boeth-offrwm, nac i aberth;

27 Eithr i fod i yn dŷst rhyngom ni a chwi, a rhwng ein hiliogaeth ni ar ein hôl, i *gael o honom* wasanaethu gwasanaeth yr ARGLWYDD ger ei fron ef, â'n poeth-offrymmau ac â'n hebyrth, ac â'n hoffrymmau hedd; fel na ddywedo eich meibion chwi yn ôl hyn wrth ein meibion ni, Nid *oes* i chwi ran yn yr ARGLWYDD.

28 Am hynny y dywedasom, Pan ddywedont hwy *felly* wrthym ni, neu wrth ein heppil yn ôl hyn, yna y dywedwn ninnau, Gwelwch lun allor yr ARGLWYDD, yr hon a wnaeth ein tadau ni, nid i boeth-offrwm, nac i aberth, ond i fod yn dŷst rhyngom ni a chwi.

29 Na atto Duw i ni wrthryfela yn erbyn yr ARGLWYDD, a dychwelyd heddyw oddi ar ôl yr ARGLWYDD, gan adeiladu allor i boeth-offrwm, i swyd-offrwm, neu i aberth, heb law allor yr ARGLWYDD ein Duw yr hon *sydd* ger bron ei dabernacl ef.

30 ¶ A phan glybu Phinees yr offeiriad, a thywysogion y gynnulleidfa, a phennaethiaid miloedd Israel, y rhai *oedd* gyd ag ef, y geiriau a lefarasai meibion Reuben, a meibion Gad, a meibion Manasseh, da oedd y *peth* yn eu golwg hwynt.

31 A Phinees mâb Eleazar yr offeiriad a ddywedodd wrth feibion Reuben, ac wrth feibion Gad, ac wrth feibion Manasseh, Heddyw y gwybuom fod yr ARGLWYDD yn ein plith, o herwydd na wnaethoch y camwedd hwn yn erbyn yr ARGLWYDD: † yn awr gwaredasoch feibion Israel o law 'r ARGLWYDD.

32 Am hynny y dychwelodd Phinees mâb Eleazar yr offeiriad, a'r tywysogion, oddi wrth feibion Reuben, ac oddi wrth feibion Gad, o wlâd Gilead, i wlâd Canaan at feibion Israel, ac a ddygasant dracheſn air iddynt.

33 A da oedd y peth yngolwg meibion Israel, a meibion Israel a fendithiasant Dduw, ac ni soniasant am fyned i fynu yn eu herbyn hwynt i ryfel, i ddifetha 'r wlâd yr oedd meibion Reuben a meibion Gad yn preswylio ynddi.

34 A meibion Reuben, a meibion Gad a alwasant yr allor ‡ *Ed:* canys tŷst *fydd* hi rhyngom ni, mai 'r ARGLWYDD *sydd* Dduw.

PEN. XXIII.

1 *Josua yn annog y bobl cyn ei farwolaeth,* 3 *trwy gofio bendithion o'r blaen,* 5 *trwy addewidion,* 11 *a thrwy fygythion.*

A Darfu yn ôl dyddiau lawer wedi i'r ARGLWYDD roddi llonyddwch i Israel gan ei holl elynion o amgylch, i Josua heneiddio *a* myned mewn dyddiau.

2 A Josua a alwodd am holl Israel, am eu henuriaid, ac am eu pennaethiaid, ac am eu barnwyr, ac am eu swyddogion, ac a ddywedodd wrthynt, Myfi a heneiddiais *ac a* euthym yn oedrannus,

3 Chwithau hefyd a welsoch yr hyn oll a wnaeth yr ARGLWYDD eich Duw i'r holl genhedloedd hyn er eich mwyn chwi: canys [a] yr ARGLWYDD eich Duw yw yr hwn a ymladdodd drosoch.

4 Gwelwch, rhennais i chwi y cenhedloedd hyn a adawyd, yn etifeddiaeth i'ch llwythau chwi, o'r Iorddonen, a'r holl genhedloedd y rhai a dorrais i ymmaith hyd y môr mawr tua a † 'r gorllewin.

5 A'r ARGLWYDD eich Duw a'i hymlid hwynt o'ch blaen chwi, ac a'i gyrr hwynt ymmaith allan o'ch gwydd chwi: a chwi a feddiennwch eu gwlâd hwynt, [b] megis y dywedodd yr ARGLWYDD eich Duw wrthych.

6 Am hynny ymwrolwch yn lew, i gadw ac i wneuthur y cwbl sydd 'sgrifennedig yn llyfr cyfraith Moses, [c] fel na chilioch oddi wrthynt tu a 'r llaw ddehau, na thu a'r llaw asswy,

7 Ac na chyd-ymgyfeilloch â'r cenhedloedd ymma, y rhai a adawyd gyd â chwi; ac [d] na chofioch enw eu duwiau hwynt, ac na thyngoch *iddynt*, na wasanaethoch hwynt chwaith, ac nac ymgrymmoch iddynt:

8 ‡ Onid [e] glynu wrth yr ARGLWYDD eich Duw, fel y gwnaethoch hyd y dydd hwn.

9 † Canys yr ARGLWYDD a yrrodd allan o'ch blaen chwi genhedloedd mawrion, a nerthol: ac am danoch chwi, ni safodd neb yn eich wynebau chwi hyd y dydd hwn.

10 [f] Un gŵr o honoch a erlid fil, canys yr ARGLWYDD eich Duw yw 'r hwn fydd yn ymladd drosoch, [g] fel y llefarodd wrthych.

11 Ymgedwch gan hynny yn ddyfal ar eich eneidiau, ar i chwi garu 'r ARGLWYDD eich Duw.

12 Canys o's gan ddychwelyd y dychwelwch, ac yr ymlynwch wrth weddill y cenhedloedd ymma, y rhai a adawyd gyd â chwi; o's ymgyfathrechwch â hwynt, ac o's ewch i mewn atynt hwy, a hwyntau attoch chwithau,

13 Gan wybod gwybyddwch [h] na yrr yr ARGLWYDD eich Duw y cenhedloedd hyn mwyach allan o'ch blaen chwi; [i] ond byddant i chwi yn fagl, ac yn dramgwydd, ac yn ffrewyll yn eich ystlysau, ac yn ddrain yn eich llygaid, nes eich difa chwi allan o'r wlâd dda ymma, yr hon a roddodd yr ARGLWYDD eich Duw i chwi.

14 Ac wele [k] fi yn myned heddyw i ffordd yr holl ddaear, a chwi a wyddoch yn eich holl galonnau, ac yn eich holl eneidiau, [l] na phallodd dim o'r holl bethau daionus a lefarodd yr ARGLWYDD eich Duw am danoch chwi; hwy a ddaethant oll i chwi, ac ni phallodd dim o honynt.

15 Ac

Sul 1 ar ôl y Drindod, P. Mawrth 15. P.

[a] Ecsod. 14. 14.

† Heb. *machlud haul.*

[b] Num. 33. 53.

[c] Deut. 5. 32. a 28. 14.

[d] Ecsod. 23. 13. Psal. 16. 4. Ier. 5. 7. Zeph. 1. 5. Edrych Num. 32. 38.

‡ Neu, *oblegid o's glynwch.*

[e] Deut. 11. 22.

† Neu, *yna'r Arglwydd a yrr, &c.*

[f] Lef. 26. 8. Deut. 32. 30. Edrych Barn. 3. 31. a 15. 15. 2 Sam. 23. 8.

[g] Ecsod. 14. 14. a 23. 27.

[h] Barn. 2. 3.

[i] Ecsod. 23. 33. Num. 33. 55. Deut. 7. 16.

[k] 1 Bren. 2. 2. Edrych Heb. 9. 27.

[l] Pen. 21. 45.

15 Ac fel y daeth i chwi bob peth daionus a addawodd yr ARGLWYDD eich Duw wrthych, felly y dwg yr ARGLWYDD arnoch chwi [m] bob peth drygionus, nes eich difa chwi allan o'r wlâd dda ymma, a roddodd yr ARGLWYDD eich Duw i chwi:

16 Pan droseddoch gyfammod yr ARGLWYDD eich Duw a orchymynnodd efe i chwi, a myned a gwasanaethu duwiau dïeithr, ac ymgrymmu iddynt; yna y llidia digofaint yr ARGLWYDD yn eich erbyn chwi, ac y cyfrgollir chwi yn ebrwydd, o'r wlâd dda ymma a roddodd efe i chwi.

[m] Lef. 26. 16. Deut. 28. 15, 16.

PEN. XXIV.

Mawrth 16. B.

1 Josua yn cynnull llwythau yn Sichem. 2 Histori fer o fendithion Duw er amser Terah. 14 Mae efe yn adnewyddu cyfammod rhyngddynt hwy a Duw. 26 Carreg yn dyst o'r cyfammod. 29 Oedran Josua, ei farwolaeth, a'i gladdeigaeth. 32 Claddu esgyrn Joseph; 33 Marwolaeth Eleazar.

A Josua a gynhullodd holl lwythau Israel i Sichem, ac a alwodd am henuriaid Israel ac am eu pennaethiaid, ac am eu barnwyr, ac am eu swyddogion, a hwy a safasant ger bron Duw.

2 A dywedodd Josua wrth yr holl bobl, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Israel, [a] Tu hwnt i'r afon y trigodd eich tadau chwi gynt, *sef* Terah tâd Abraham, a thâd Nachor: a [b] hwy a wasanaethasant dduwiau dïeithr.

3 A [c] mi a gymmerais eich tâd Abraham ymmaith o'r tu hwnt i'r afon, ac a'i harweiniais ef trwy holl wlâd Canaan, ac a amlheais hefyd ei hâd ef, ac [d] a roddais iddo Isaac.

4 Ac i Isaac y rhoddais [e] Jacob ac Esau: ac i [f] Esau y rhoddais fynydd Seir i'w etifeddu; [g] ond Jacob a'i feibion a aethant i wared i'r Aipht.

5 A [h] mi a anfonais Foses ac Aaron, ac a darewais yr Aiphtiaid, yn ôl yr hyn a wneuthum yn eu mysg; ac wedi hynny [i] y dugum chwi allan:

6 Ac a ddugum eich tadau chwi allan o'r Aipht: a [k] chwi a ddaethoch at y môr, a'r Aiphtiaid a erlidiodd ar ôl eich tadau â cherbydau, ac â gwŷr meirch, hyd [l] y môr coch.

7 A phan waeddasant ar yr ARGLWYDD, efe a osododd dywyllwch rhyngoch chwi a'r Aiphtiaid, ac a ddug y môr arnynt hwy, ac a'i gorchuddiodd: eich llygaid chwi a welsant yr hyn a wneuthum yn yr Aipht: trigasoch hefyd yn yr anialwch ddyddiau lawer.

8 A mi a'ch dygais i wlâd yr Amoriaid, y rhai oedd yn trigo o'r tu hwnt i'r Jorddonen, [m] a hwy a ymladdasant i'ch erbyn; a myfi a'i rhoddais hwynt yn eich llaw chwi; fel y meddiannasoch eu gwlâd hwynt, a minnau a'i difethais hwynt o'ch blaen chwi.

9 Yna [n] Balac mâb Sippor brenin Moab a gyfododd, ac a ryfelodd yn erbyn Israel, ac [o] a anfonodd, ac a alwodd am Falaam fâb Beor i'ch melldigo chwi.

10 Ond ni fynnwn i wrando ar Falaam; am hynny gan fendithio y bendithiodd efe chwi; felly y gwaredais chwi o'i law ef.

11 A [p] chwi a aethoch dros y Jorddonen, ac a ddaethoch i Jericho: a [q] gwŷr Jericho a ymladdodd i'ch erbyn, yr Amoriaid, a'r Pherezziaid, a'r Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Girgasiaid, yr Hefiaid a'r Jebusiaid; a mi a'i rhoddais hwynt yn eich llaw chwi.

12 A [r] mi a anfonais gacwn o'ch blaen chwi, a [s] *rhai hynny* a'i gyrrodd hwynt allan o'ch blaen chwi, *sef* dau frenin yr Amoriaid: [s] nid â'th gleddyf di, ac nid â'th fwa.

13 A mi a roddais i chwi wlâd ni lafuriasoch am dani, a [t] dinasoedd y rhai ni adeiladasoch, ac yr ydych yn trigo ynddynt: o'r gwinllannoedd, a'r olew-lannoedd ni phlannasoch, yr ydych yn bwyta o honynt.

14 ¶ Yn awr gan hynny, ofnwch yr ARGLWYDD, a gwasanaethwch ef mewn perffeithrwydd a gwirionedd, a bwriwch ymmaith y duwiau a wasanaethodd eich tadau o'r tu hwnt i'r afon, ac [u] yn yr Aipht; a gwasanaethwch chwi yr ARGLWYDD.

15 Ac od yw ddrwg yn eich golwg wasanaethu 'r ARGLWYDD, [x] dewisiwch iwch' heddyw pa un a wasanaethoch, ai 'r duwiau a wasanaethodd eich tadau y rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r afon, ai ynte duwiau 'r Amoriaid, y rhai 'r ydych yn trigo yn eu gwlâd: ond myfi, mi a'm tylwyth a wasanaethwn yr ARGLWYDD.

16 Yna 'r attebodd y bobl, ac y dywedodd, Na atto Duw i ni adael yr ARGLWYDD, i wasanaethu duwiau dïeithr.

17 Canys yr ARGLWYDD ein Duw yw 'r hwn a'n dûg ni i fynu a'n tadau o wlâd yr Aipht, o dŷ 'r caethiwed; a'r hwn a wnaeth y rhyfeddodau mawrion hynny yn ein gwydd ni, ac a'n cadwodd ni yn yr holl ffordd y rhodiasom ynddi, ac ym mysg yr holl bobloedd y tramwyasom yn eu plith.

18 A'r ARGLWYDD a yrrodd allan yr holl bobloedd, a'r Amoriaid, preswylwyr y wlâd, o'n blaen ni: am hynny ninnau a wasanaethwn yr ARGLWYDD, canys efe yw ein Duw ni.

19 A Josua a ddywedodd wrth y bobl, Ni ellwch wasanaethu 'r ARGLWYDD: canys Duw sanctaiddiol yw efe; Duw eiddigus yw; [y] ni ddioddef efe eich anwiredd na'ch pechodau.

20 O gwrthodwch yr ARGLWYDD, a gwasanaethu duwiau dïeithr; [z] yna efe a drŷ, ac a'ch dryga chwi, ac efe a'ch difa chwi, wedi iddo wneuthur i chwi ddaioni.

21 A'r bobl a ddywedodd wrth Josua, Nage, eithr ni a wasanaethwn yr ARGLWYDD.

22 A dywedodd Josua wrth y bobl, Tystion ydych yn eich erbyn eich hun, [a] ddewis o honoch i chwi 'r ARGLWYDD i'w wasanaethu. Dywedasant hwythau, Tystion *ydym*.

23 Am hynny yn awr (*eb efe*) bwriwch ymmaith y duwiau dïeithr *sydd* yn eich mysg, a gostyngwch eich calon at ARGLWYDD Dduw Israel.

24 A'r bobl a ddywedasant wrth Josua, Yr ARGLWYDD ein Duw a wasanaethwn, ac ar ei lais ef y gwrandawn.

25 Felly Josua [b] a wnaeth gyfammod â'r bobl y dwthwn hwnnw, ac a osododd iddynt ddeddfau, a barnedigaethau, yn Sichem.

26 ¶ A Josua a 'sgrifennodd y geiriau hyn yn llyfr cyfraith Duw, ac a gymmerth [c] faen mawr, ac a'i gosododd i fynu

[a] Gen. 11. 26. 31. a 12. 1. Judith 5. 6, 7.
[b] Gen. 31. 53.
[c] Gen. 12. 1.
[d] Gen. 21. 2.
[e] Gen. 25. 24, 26.
[f] Gen. 36. 8. Deut. 2. 5.
[g] Gen. 46. 1, 6.
[h] Ecsod. 3. 10.
[i] Ecsod. 12. 37.
[k] Ecsod. 14. 2.
[l] Ecsod. 14. 9.
[m] Num. 21. 21, 33. Deur. 2. 32.
[n] Edrych Barn. 11. 25.
[o] Num. 22. 5. Deur. 23. 4.
[p] Pen. 3. 14.
[q] Pen. 6. 1. a 10. 1. a 11. 1.
[r] Ecsod. 23. 28. Deut. 7. 20.
[s] Psal. 44. 3, 6.
[t] Deur. 6. 10, 11.
[u] Lef. 17. 7. Ezec. 20. 8. a 23. 3.
[x] Edrych Ruth 1. 15.
[y] Bren. 18. 21. Ezec. 20. 39. Joan 6. 67.
[z] Ecsod. 23. 21.
[a] Pen. 23. 15.
[a] Psal. 119. 173.
[b] Edrych Ecsod. 15. 25.
[c] Edrych Barn. 9. 6.

fynu yno [d] dan dderwen oedd yn agos i gyssegr yr ARGLWYDD.

27 A Josua a ddywedodd wrth yr holl bobl, Wele y maen hwn fydd yn dystiolaeth i ni; canys [e] efe a glywodd holl eiriau 'r ARGLWYDD, y rhai a lefarodd efe wrthym: am hynny y bydd efe yn dystiolaeth i chwi, rhag i chwi wadu eich Duw.

28 Felly [f] Josua a ollyngodd y bobl, bob un i'w etifeddiaeth.

29 ¶ Ac wedi 'r pethau hyn y bu farw Josua mâb Nun, gwâs yr ARGLWYDD, yn fâb dengmlwydd a chant.

30 A hwy a'i claddasant ef yn nherfyn ei etifeddiaeth, o fewn [g] Timnath-serah; yr hon *fydd* ym mynydd Ephraim, o du 'r gogledd i fynydd Gaas.

31 Ac [h] Israel a wasanaethodd yr ARGLWYDD holl ddyddiau Josua, a holl ddyddiau 'r henuriaid † a fu fyw ar ôl Josua, ac a wybuasant holl waith yr ARGLWYDD, a wnaethai efe er Israel.

32 ¶ Ac [i] esgyrn Joseph, y rhai a ddygasai meibion Israel i fynu o'r Aipht, a gladdasant hwy yn Sichem, mewn rhan o'r maes a brynasai Jacob gan [k] feibion Hemor tâd Sichem, er can ‡ *darn* o arian; a bu i feibion Joseph yn etifeddiaeth.

33 ¶ Ac Eleazar mâb Aaron a fu farw, a chladdasant ef ym mryn Phinees ei fab, yr hwn a roddasid iddo ef ym mynydd Ephraim.

[d] Gen. 35. 4.
[e] Edrych Deut. 32. 1.
[f] Barn. 2. 6.
[g] Pen. 19. 50. Barn. 2. 9.
[h] Barn. 2. 7. † Heb. *estynasant eu dyddiau.*
[i] Gen. 50. 25. Ecsod. 13. 19.
[k] Gen. 33. 19. ‡ Neu, *o ŵyn.*

¶ LLYFR Y BARNWYR.

PEN. I.

1 Gweithredoedd Juda a Simeon. 4 Adonibezec yn cael talu 'r pwyth iddo yn union. 8 Ennill Jerusalem. 10 Ennill Hebron. 11 Othniel yn cael Achsah yn wraig am ennill Debir. 16 Y Ceneaid yn preswylio yn Juda. 17. Ennill Hormah, Gaza, Ascalon, ac Ecron. 21 Gweithredoedd Benjamin. 22 Am dŷ Joseph, yr hwn a ennillodd Bethel. 30 Am Zabulon, 31 Aser, 33 Naphtali, 34 a Dan.

Mawrth, 16. P.

AC wedi marw Josua, meibion Israel [a] a ymofynnasant â'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, Pwy a â i fynu drosom ni yn erbyn y Canaaneaid yn flaenaf, i ymladd â hwynt?

[a] Num. 27. 21. Pen. 20. 18.

2 A dywedodd yr ARGLWYDD, Juda a â i fynu: wele rhoddais y wlâd yn ei law ef.

3 A Juda a ddywedodd wrth Simeon ei frawd, Tyred i fynu gyd â mi i'm rhandir; fel yr ymladdom yn erbyn y Canaaneaid, a minnau a âf gyd â thi i'th randir dithau: felly Simeon a aeth gyd ag ef.

4 A Juda a aeth i fynu, a'r ARGLWYDD a roddodd y Canaaneaid a'r Pherezïaid yn eu llaw hwynt; a lladdasant o honynt ym Mezec, ddengmil o wŷr.

5 A hwy a gawsant Adonibezec ym Mezec, ac a ymladdasant yn ei erbyn, ac a laddasant y Canaaneaid a'r Pherezïaid.

6 Ond Adonibezec a ffodd, a hwy a erlidiasant ar ei ôl ef, ac a'i daliasant ef, ac a dorrasant fodiau ei ddwylaw ef, a'i draed.

7 Ac Adonibezec a ddywedodd, Deg a thrugain o frenhinoedd wedi torri bodiau eu dwylaw a'i traed a fu yn ‡ casglu *eu bwyd* dan sy mwrdd i; fel y gwneuthum, felly y talodd Duw i mi. A hwy a'i dygasant ef i Jerusalem, ac efe a fu farw yno.

‡ Neu, *lloffa.*

8 (A [b] meibion Juda a ymladdasant yn erbyn Jerusalem, ac a'i hennillasant hi, ac a'i tarawsant â min y cleddyf; a llosgasant y ddinas a thân.)

[b] Edrych Jos. 15. 63.

9 ¶ [c] Wedi hynny meibion Juda a aethant i wared i ymladd yn erbyn y Canaaneaid oedd yn trigo yn y mynydd, ac yn y dehau, ac yn y gwastadedd.

[c] Jos. 10. 36. a 11. 21. a 15. 13.

10 A Juda a aeth yn erbyn y Canaaneaid oedd yn trigo yn Hebron, (ac enw Hebron o'r blaen *oedd* [d] Caer Arba:) a hwy a laddasant Sesai, ac Ahiman, a Thalmai.

[d] Jos. 15. 13.

11 Ac [e] efe a aeth oddi yno at drigolion Debir: ac enw Debir o'r blaen *oedd* Ciriath-sepher.

[e] Jos. 15. 15, &c.

12 A dywedodd Caleb, Yr hwn a darawo Giriath-sepher, ac a'i hennillo hi, mi a roddaf Achsah fy merch yn wraig iddo.

13 Ac [f] Othniel mâb Cenaz, brawd Caleb, jeuangach nag ef, a'i hennillodd hi: yntef a roddes Achsah ei ferch yn wraig iddo.

[f] Pen. 3. 9.

14 A phan ddaeth hi i mewn *atto ef*, hi a'i hannogoddefi i geisiogan ei thâd *ryw* faes; a hi a ddisgynnodd oddi ar yr asyn, a dywedodd Caleb wrthi, Beth a fynni di?

15 A hi a ddywedodd wrtho, Dyro, i mi fendith: canys gwlâd y dehau a roddaist i mi, dyro i mi hefyd ffynhonnau dyfroedd: a Chaleb a roddodd iddi y ffynhonnau uchaf, a'r ffynhonnau isaf.

16 ¶ A [g] meibion Ceni chwegrwn Moses, a aethant i fynu o [h] ddinas y palmwydd, gyd â meibion Juda i anialwch Juda, yr hwn *sydd* yn nehau [i] Arad, a hwy a aethant, ac a drigasant gyd â 'r bobl.

[g] Edrych Pen. 4. 17.
[h] 1 Sam. 15. 6.
[i] 1 Cron. 2. 55. Jer. 35. 2.

17 A Juda a aeth gyd â Simeon ei frawd; a hwy a darawsant y Canaaneaid oedd yn preswylio yn Sephath, ac a'i difrodasant hi: ac efe a alwodd enw 'r ddinas [k] Horma.

[h] Deut. 34. 3.
[i] Num. 21. 1.
[k] Num. 21. 3.

18 Juda hefyd a ennillodd Aza a'i therfynau, ac Ascalon a'i therfynau, ac Ecron a'i therfynau.

19 A'r ARGLWYDD oedd gyd â Juda, ac efe a oresgynnodd y mynydd; ond ni *allai efe* yrru allan drigolion y dyffryn, canys [l] cerbydau heiyrn *oedd* ganddynt.

[l] Jos. 17. 16, 18.

20 [m] Ac i Caleb y rhoisant Hebron, fel y llefarasai Moses, ac efe a yrrodd oddi yno dri mâb Anac.

[m] Num. 14. 24. Jos. 14. 9, 13. a 15. 13.

21 Ond meibion Benjamin ni yrrasant allan y Jebusiaid, y rhai oedd yn preswylio yn Jerusalem: ond y mae 'r Jebusiaid yn trigo yn Jerusalem gyd â meibion Benjamin hyd y dydd hwn.

22 ¶ A thŷ Joseph, hwythau hefyd a aethant i fynu yn erbyn Bethel: a'r ARGLWYDD *oedd* gyd â hwynt.

23 A thylwyth Joseph a barasant chwilio Bethel: ac enw y ddinas o'r blaen *oedd* [n] Luz.

[n] Gen. 28. 19.

24 A'r ysbïwyr a welsant wŷr yn dyfod allan o'r ddinas, ac a ddywedasant wrtho, Dangos i ni attolwg y ffordd yr air i'r ddinas, a [o] ni a wnawn drugaredd â thi.

[o] Jos. 2. 12, 14.

25 A phan ddangosodd efe iddynt hwy y ffordd i fyned i'r ddinas, hwy a darawsant y ddinas â min y cleddyf: ac a ollyngasant ymmaith y gŵr a'i holl deulu.

26 A'r

26 A'r gŵr a aeth i wlâd yr Hethiaid, ac a adeiladodd ddinas, ac a alwodd ei henw Luz: dymma 'i henw hi hyd y dydd hwn.

27 ¶ [p] Ond ni oresgynnodd Manasseh Bethsean na'i threfydd, na Thaanach na'i threfydd, na thrigolion Dor na'i threfydd, na thrigolion Ibleam na'i threfydd, na thrigolion Megido na'i threfydd: eithr mynnodd y Canaaneaid breswylio yn y wlâd honno.

28 Ond pan gryfhaodd Israel, yna efe a a osododd y Canaaneaid dan dreth, ond ni's gyrrodd hwynt ymmaith yn llwyr.

29 ¶ [q] Ephraim hefyd ni yrrodd allan y Canaaneaid oedd yn gwladychu yng Ngezer: eithr y Canaaneaid a breswyliasant yn eu mysg hwynt yng Ngezer.

30 ¶ A Zabulon ni yrrodd ymmaith drigolion Citron, na phreswylwyr Nahalol: eithr y Canaaneaid a wladychasant yn eu mysg hwynt, ac a aethant dan dreth.

31 ¶ Ac Aser ni yrrodd ymmaith drigolion Accho, na thrigolion Sidon, nac Ahlab, nac Achzib, na Helbah, nac Aphic, na Rehob:

32 Ond Aser a drigodd ym mysg y Canaaneaid, trigolion y wlâd: canys ni yrrasant hwynt allan.

33 ¶ A Naphtali ni yrrodd allan breswylwyr Beth-semes, na thrigolion Bethanath; eithr efe a wladychodd ym mysg y Canaaneaid, trigolion y wlâd: er hynny preswylwyr Beth-semes a Beth-anath oedd dan dreth iddynt.

34 ¶ A'r Amoriaid a yrrasant feibion Dan i'r mynydd: canys ni adawsant iddynt ddyfod i wared i'r dyffryn.

35 A'r Amoriaid a fynnai breswylio ym mynydd Heres, yn Ajalon, ac yn Sialbim: etto llaw tŷ Joseph † a orthrechodd, a'r *Amoriaid* fuant dan dreth *iddynt*.

36 A therfyn yr Amoriaid *oedd* o ‡ riw Acrabbim, o'r graig, ac uchod.

PEN. II.

1 *Angel yn cerydду 'r bobl ym Mochim.* 6 *Drygioni 'r oes newydd ar ôl Josua.* 14 *Digllonedd Duw a'i drugaredd tuag attynt.* 20 *Gadael y Canaaneaid i brofi Israel.*

A C † angel yr ARGLWYDD a ddaeth i fynu o Ilgal i Fochim, ac a ddywedodd, Dugum chwi i fynu o'r Aipht, ac arweiniais chwi i'r wlâd *am* yr hon *y* tyngais wrth eich tadau, ac [a] a ddywedais, Ni thorraf fy nghyfammod â chwi byth.

2 [b] Na wnewch chwithau gyfammod â thrigolion y wlâd hon, *ond* [c] bwriwch i lawr eu halloran: etto ni wrandawsoch ar fy llef; pa ham y gwnaethoch hyn?

3 Am hynny [d] y dywedais, Ni yrraf hwynt allan o'ch blaen chwi: eithr byddant i chwi *yn ddrain* yn eich ystlysau, [e] a'i duwiau fydd yn fagl i chwi.

4 A phan lefarodd angel yr ARGLWYDD y geiriau hyn wrth holl feibion Israel; yna 'r bobl a ddyrchafasant eu llef, ac a wylasant.

5 Ac a alwasant enw y lle hwnnw † Bochim: ac yna 'r aberthasant i'r ARGLWYDD.

6 ¶ A [f] Josua a ollyngodd y bobl ymmaith; a meibion Israel a aethant bob un i'w etifeddiaeth, i feddiannu 'r wlâd.

7 A'r bobl a wasanaethasant yr ARGLWYDD holl ddyddiau Josua, a holl ddyddiau 'r henuriaid y rhai a † fu fyw ar ôl Josua, y rhai a welsent holl fawrwaith yr ARGLWYDD, yr hwn a wnaethai efe er Israel.

8 A [g] bu farw Josua mâb Nun gwâs yr ARGLWYDD, yn fâb deng mlwydd a chant.

9 A hwy a'i claddasant ef yn nherfyn ei etifeddiaeth, o fewn [h] Timnath-Heres ym mynydd Ephraim, o du 'r gogledd i fynydd Gaas.

10 A'r holl oes honno hefyd a gasglwyd at eu tadau: a chysodod oes arall ar eu hôl hwynt, y rhai nid adwaenent yr ARGLWYDD na'i weithredoedd a wnaethai efe er Israel.

11 ¶ A meibion Israel a wnaethant ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD, ac a wasanaethasant Faalim:

12 A ca wrthodasant ARGLWYDD Dduw eu tadau, yr hwn a'i dygasai hwynt o wlâd yr Aipht, ac a aethant ar ôl duwiau dieithr, *sef rhai* o dduwiau 'r bobloedd *oeda* o'i hamgylch, ac a ymgrymmasant iddynt, ac a ddigiasant yr ARGLWYDD.

13 A hwy a wrthodasant yr ARGLWYDD, ac a wasanaethasant Faal ac Astaroth.

14 ¶ A llidiodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn Israel, ac [i] efe a'i rhoddodd hwynt yn llaw 'r anrheithwyr, y rhai a'i hanrheithiasant hwy; ac efe a'i gwerthodd hwy i law eu gelynion o amgylch, fel na allent sefyll mwyach yn erbyn eu gelynion.

15 I ba le bynnag yr aethant, llaw 'r ARGLWYDD oedd er drwg yn eu herbyn hwynt, [k] fel y llefarasai 'r ARGLWYDD, ac fel y tyngasai 'r ARGLWYDD wrthynt hwy: a bu gyfyng iawn arnynt.

16 ¶ Etto 'r ARGLWYDD a gododd farnwyr, y rhai a'i hachubodd hwynt o law eu hanrheithwyr.

17 Ond ni wrandawent chwaith ar eu barnwyr, eithr putteiniasant ar ôl duwiau dieithr, ac ymgrymmasant iddynt: ciliasant yn ebrwydd o'r ffordd y rhodiasai eu tadau hwynt ynddi, gan wrando ar orchymynnion yr ARGLWYDD: *ond* ni wnaethant hwy felly.

18 A phan godai 'r ARGLWYDD farnwyr arnynt hwy, yna 'r ARGLWYDD fyddai gyd â'r barnwr, ac a'i gwaredai hwynt o law eu gelynion holl ddyddiau 'r barnwr: (canys [l] yr ARGLWYDD a dosturiai wrth eu griddfan hwynt, rhag eu gorthrymwyr a'i cystuddwyr.)

19 A [m] phan fyddai farw y barnwr, hwy a ddychwelent, ac a ymlygrent yn fwy na'i tadau, gan fyned ar ôl duwiau dieithr, i'w gwasanaethu hwynt, ac i ymgrymmu iddynt: ni † pheidiasant a'i gweithredoedd eu hunain, nac a'i ffordd wrthnysig.

20 ¶ A digllonedd yr ARGLWYDD a lidiai yn erbyn Israel, ac efe a ddywedai, Oblegid i'r genedl hon droseddu fy nghyfammod a orchymynnais i'w tadau hwynt, ac na wrandawsant ar fy llais;

21 [n] Ni 'chwanegaf finnau yrru ymmaith o'i blaen hwynt neb o'r cenhedloedd a adawodd Josua pan fu farw:

22 I brofi Israel trwyddynt hwy, a gadwent hwy ffordd yr ARGLWYDD gan rodio ynddi, fel y cadwodd eu tadau hwynt, neu beidio.

23 Am hynny yr ARGLWYDD a † adawodd y cenhedloedd hynny heb eu gyrru ymmaith yn ebrwydd, ac ni roddodd hwynt yn llaw Josua.

PEN.

[p] Josf. 17. 11,12,13.

[q] Josf. 16. 10.

† Heb. *a fu drwm.*

‡ Neu, *Mahle Acrabbim*

Mawrth, 17. B.

† Neu, *chennad.*

[a] Gen. 17. 7.

[b] Deut. 7. 2.

[c] Deut. 12. 3.

[d] Josf. 23. 13.

[e] Ecsod. 23. 33. a 34. 12. Deut. 7. 16.

† Sef, *Rhai yn mylo.*

[f] Josf. 24. 28.

† Heb. *estynnasant ddyddiau.*

[g] Josf. 24. 29.

[h] Josf. 19. 50. a 24. 30. *Timnath-serah.*

[i] Psal. 44. 12. Esay 50. 1.

[k] Lef. 26. Deut. 28.

[l] Edrych Gen. 6. 6.

[m] Pen. 3. 12.

† Heb. *ni ollyngasant ddim i gwympo o'i, &c.*

[n] Josf. 23. 13.

† Neu, *a oddefoadi*

PEN. III.

Mawrth 17. P.

1 *Y cenhedloedd a adawyd i brofi Israel.* 6 *Ac Israel wrth ymgyfeillach a hwynt yn addoli eu duwiau hwy.* 8 *Othniel yn eu gwaredu hwy oddi wrth Gusan-Risathaim,* 12 *Ehwd oddi wrth Eglon,* 31 *A Samgar oddi wrthy Philistiaia.*

DYmma 'r cenhedloedd a adawodd yr ARGLWYDD i brofi Israel trwyddynt, (sef y rhai oll ni wyddynt gwbl o ryfeloedd Canaan;

2 Yn unig i beri i genhedlaethau meibion Israel wybod, i'w dysgu hwynt i ryfel; y rhai yn ddiau ni wyddent hynny o'r blaen:)

[a] Jos. 13. 3. 3 [a] Pum tywysog y Philistiaid, a'r holl Ganaaneaid, a'r Sidoniaid, a'r Hefiaid, y rhai oedd yn aros ym mynydd Libanus, o fynydd Baal-hermon hyd y ffordd y deuir i Hamath.

4 A hwy a fuant i brofi Israel trwyddynt, i wybod a wrandawent hwy ar orchymynnion yr ARGLWYDD, y rhai a orchymynnasai efe i'w tadau hwynt trwy law Moses.

5 ¶ A meibion Israel a drigasant ym mysg y Canaaneaid, yr Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Pherezïaid, yr Hefiaid hefyd a'r Jebusiaid,

2591. [b] Ecsod. 34. 16. Deut. 7. 3. 6 Ac [b] a gymmerasant eu merched hwynt iddynt yn wragedd, ac a roddasant eu merched i'w meibion hwythau, ac a wasanaethasant eu duwiau hwynt.

[c] Ecsod. 14. 13. Deut. 16. 21. Pen 6. 25. [d] Hab. 3. 7. 7 Felly meibion Israel a wnaethant ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD, ac a anghofiasant yr ARGLWYDD eu Duw, ac a wasanaethasant Faalim, a'r [c] llwyni.

8 ¶ Am hynny digllonedd yr ARGLWYDD a lidiodd yn erbyn Israel, ac efe a'i gwerthodd hwynt i law [d] Cusan Risathaim brenin † Mesopotamia: a meibion Israel a wasanaethasant Gusan Risathaim wyth mlynedd.

2599. † Heb. *Aram-naharaim* [e] Pen. 1. 13. [f] Edrych Num. 27. 18. 1 Sam. 11. 6. † Heb. *oedd.* 9 A meibion Israel a waeddasant ar yr ARGLWYDD, a'r ARGLWYDD a gododd achubwr i feibion Israel, yr hwn a'i hachubodd hwynt, sef [e] Othniel mâb Cenaz, brawd Caleb, jeuangach nag ef.

2661. ‡ Heb. *Aram.* [g] 1 Sam. 12. 9. 10 Ac [f] Ysbryd yr ARGLWYDD † addaeth arno ef, ac efe a farnodd Israel, ac a aeth allan i ryfel, a'r ARGLWYDD a roddodd yn ei law ef Gusan Risathaim brenin ‡ Mesopotamia: a'i law ef oedd drêch nã Chusan Risathaim.

11 A'r wlâd a gafodd lonydd ddeugain mlynedd: a bu farw Othniel mâb Cenaz.

12 ¶ A meibion Israel a 'chwanegasant wneuthur yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a nerthodd [g] Eglon brenin Moab yn erbyn Israel, am iddynt wneuthur drygioni yngolwg yr ARGLWYDD.

13 Ac efe a gasglodd atto feibion Ammon, ac Amalec, ac a aeth, ac a darawodd Israel, a hwy a feddiannasant ddinas y palmwydd.

14 Felly meibion Israel a wasanaethasant Eglon frenin Moab ddeunaw mlynedd.

2679. 15 Yna meibion Israel a lefasant ar yr ARGLWYDD, a'r ARGLWYDD a gododd achubwr iddynt, sef Ehwd mâb Gera, fâb Jemini, gŵr † llawchwith: a meibion Israel a anfonasant anrheg gyd ag ef i Eglon brenin Moab.

† Heb. *anafus o'i law ddehau.* 16 Ac Ehwd a wnaeth iddo ddagger ddau finiog o gufydd ei hŷd, ac a'i gwregysodd dan ei ddillad, ar ei glun ddehau:

17 Ac efe a ddug yr anrheg i Eglon frenin Moab: ac Eglon *oedd* gŵr tew iawn.

18 A phan ddarfu iddo ef gyflwyno 'r anrheg; efe a ollyngodd ymmaith y bobl a ddygasai 'r anrheg.

19 Ond efe ei hun a drôdd oddi wrth y ‡ chwarelau *oedd* yng Ngilgal, ac a ddywedodd, *Y mae* i mi air o gyfrinach â thi, O fren'n: dywedodd yntef, Gosteg: a'r holl rai oedd yn sefyll yn ei ymmyl ef a aethant allan oddi wrtho ef.

‡ Neu, *delwau cerfiedig.* 20 Ac Ehwd a ddaeth i mewn atto ef, ac yntef oedd yn eistedd mewn 'stafell † hâf, yr hon *oedd* iddo ef, ei hunan; a dywedodd Ehwd, Gair oddi wrth Dduw *sydd* gennyf attat ti. Ac efe a gyfododd oddi ar ei orseddfa.

† Heb. *ymoeri.* Edrych Amos 3. 15. 21 Ac Ehwd a estynnodd ei law asŵy, ac a gymmerth y ddagger oddi ar ei glun ddehau, ac a'i brathodd hi yn ei botten ef.

22 A'r carn a aeth i mewn ar ôl y llafn, a'r brasder a ymgaeodd am y llafn, fel na allai dynnu 'r ddagger allan o'i botten: a'r dom a ddaeth allan.

23 Yna Ehwd a aeth allan trwy 'r cyntedd, ac a gaeodd ddrysau 'r ystafell arno, ac a'i clôdd.

24 Pan aeth efe ymmaith, ei weision a ddaethant, a phan welsant, wele fod drysau 'r ystafell yn gloiëdig, hwy a ddywedasant, Diau ‡ e mwythâu ei gorph y mae efe yn yr ystafell hâf.

‡ Heb. *cuddio ei draed.* 25 A hwy a ddisgwiliasant nes cywilyddio *o honynt*; ac wele nid oedd efe yn agori drysau 'r ystafell; yna hwy a gymmerasant agoriad, ac a agorasant, ac wele eu harglwydd hwy wedi cwympo i lawr yn farw.

26 Ac Ehwd a ddïangodd tra fuant hwy yn aros; ac efe a aeth y tu hwnt i'r chwarelau, ac a ddïangodd i Seirah.

[h] Pen. 6. 34. 27 A phan ddaeth, [h] efe a udganodd mewn udgorn ym mynydd Ephraim; a meibion Israel a ddisgynnasant gyd ag ef o'r mynydd, ac yntef o'i blaen hwynt.

28 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Canlynwch fi, canys yr ARGLWYDD a roddodd eich gelynion chwi, sef Moab, yn eich llaw chwi: a hwy a aethant i wared ar ei ôl ef, ac a ennillasant rydau 'r Jorddonen tu a Moab, ac ni adawsant i neb fyned drwodd.

† Heb. *Ffreision.* 29 ¶ A hwy a darawsant o'r Moabiaid y pryd hynny, ynghŷlch deng mîl o wŷr, pawb yn † rymmus, a phawb yn wŷr nerthol: ac ni ddïangodd neb.

[i] Pen. 5. 6, 8. 30 Felly y darostyngwyd Moab y dwthwn hwnnw dan law Israel: a'r wlâd a gafodd lonydd bedwar ugain mlynedd.

2699. [k] 1 Sam. 13. 19, 22. † Ierthi. 31 ¶ Ac ar ei ôl ef y bu Samgar mâb Anath, ac efe a darawodd o'r Philistiaid chwechannwr ‡ ag † îrai ychen: yntef hefyd a waredodd Israel.

PEN. IV.

Mawrth 18. B. 1 *Debora a Barac yn eu gwaredu hwy oddi wrth Jabin a Sisara.* 18 *Jael yn lladd Sisara.*

A Meibion Israel a 'chwanegasant wneuthur drygioni yngolwg yr ARGLWYDD, wedi marw Ehwd.

2699. [a] Pen. 2. 14. [b] 1 Sam. 12. 9. Psal. 83. 9. 2 A'r ARGLWYDD [a] a'i gwerthodd hwynt i law Jabin brenin Canaan, yr hwn oedd yn teyrnasu yn Hazor: a thywysog ei lu ef *oedd* [b] Sisara, ac efe oedd yn trigo yn Haroseth y cenhedloedd.

3 A meibion Israel a lefasant ar yr ARGLWYDD;

c Pen. 1. 19.

ARGLWYDD; canys naw can c cerbyd haiarn oedd ganddo ef, ac efe a orthrymmodd feibion Israel yn dôst ugain mlynedd.

2719.

4 ¶ A Debora y brophwydes gwraig Lapidoth, y hi oedd yn barnu Israel yr amser hwnnw.

5 Ac yr oedd hi yn trigo dan balmwydden Debora, rhwng Ramah a Bethel, ym mynydd Ephraim: a meibion Israel a ddeuent i fynu atti hi am farn.

d Heb. 11. 32.

6 A hi a anfonodd, ac a alwodd am d Barac fâb Abinoam, o Gedes Naphtali, ac a ddywedodd wrtho, Oni orchymynnodd ARGLWYDD Dduw Israel gan ddyweyd, Dôs, a thyn-tu a mynydd Tabor, a chymmer gyd â thi ddeng mil o wŷr, o feibion Naphtali, ac o feibion Zabulon.

e Psal. 83. 9, 10.

7 A mi a dynnaf attat i e'r afon Cison, Sisara tywysog llu Jabin, a'i gerbydau, a'i lïaws, ac a'i rhoddaf ef yn dy law di.

8 A Barac a ddywedodd wrthi, Od ai di gyd â mi, minnau a âf, ac onid ai gyd â mi, nid âf.

9 A hi a ddywedodd, Gan fyned yr âf gyd â thi: etto ni bydd gogoniant i ti yn y daith yr wyt yn myned iddi; canys yn llaw gwraig y gwerth yr ARGLWYDD Sisara. A Debora a gyfododd, ac a aeth gyd â Barac i Gedes.

10 ¶ A Barac a gynhullodd Zabulon, a Naphtali i Gedes, ac a aeth i fynu a deng mil o wŷr: f wrth ei draed: a Debora a aeth i fynu gyd ag ef.

f Edrych 1 Bren. 20. 10.

11 A Heber g y Cenead o feibion h Hobab chwegrwn Moses, a ymneillduasai oddi wrth y Ceneaid, ac a ledasai ei babell hyd wastadedd Zaanaim, yr hwn *sydd* yn ymmyl Cedes.

g Pen. 1. 16. h Num. 10. 29.

12 A mynegasant i Sisara fyned o Farac mâb Abinoam i fynu i fynydd Tabor.

† Heb. *gan glodd trwy gri.*

13 A Sisara a † gynhullodd ei holl gerbydau, *sef* naw can cerbyd haiarn, a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd ag ef, o Haroseth y cenhedloedd hyd afon Cison.

14 A Debora a ddywedodd wrth Farac, Cyfod, canys hwn yw 'r dydd y rhoddodd yr ARGLWYDD Sisara yn dy law di; onid aeth i yr ARGLWYDD allan o'th flaen di? felly Barac a ddisgynnodd o fynydd Tabor, a deng mil o wŷr ar ei ôl.

i 2 Sam. 5. 24.

15 A'r k ARGLWYDD a ddrylliodd Sisara, a'i holl gerbydau, a'i holl fyddin, â min y cleddyf o flaen Barac: a Sisara a ddisgynnodd oddi ar ei gerbyd, ac a ffodd ar ei draed.

k Psal. 83. 9, 10.

16 Ond Barac a erlidiodd ar ôl y cerbydau, ac ar ôl y fyddin, hyd Haroseth y cenhedloedd: a holl lu Sisara a syrthiodd ar fin y cleddyf; ni adawyd † un o honynt.

† Heb. *Hyd yn un.*

17 Ond Sisara a ffodd ar ei draed i babell Jäel gwraig Heber y Cenead: canys *yr oedd* heddwch rhwng Jabin brenin Hazor â thŷ Heber y Cenead.

18 ¶ A Jäel a aeth i gyfarfod â Sisara, ac a ddywedodd wrtho, Tro i mewn, fy arglwydd, tro i mewn attafi, nac ofna. Yna efe a drodd atti i'r babell, a hi a'i gorchuddiodd ef â gwrthban.

19 Ac efe a ddywedodd wrthi, Dïoda fi attolwg ag ychydig ddwfr, canys sychedig wyf. Yna hi a agorodd l gynnog o laeth, ac a'i diododd ef, ac a'i gorchuddiodd.

l Pen. 5. 25.

20 Dywedodd hefyd wrthi, Sâf *wrth* ddrws y babell; ac o's daw neb i mewn, a gofyn i ti, a dywedyd, A oes ymma neb? yna dywed dithau, Nac *oes*.

21 Yna Jäel gwraig Heber a gymmerth hoel o'r babell, ac a gymmerodd forthwyl yn ei llaw, ac a aeth i mewn atto ef yn ddistaw, ac a bwyodd yr hoel yn ei arlais ef, ac a'i gwthiodd i'r ddaear: (canys yr oedd efe yn cysgu, ac yn lluddedig; ac *felly* y bu efe farw.

2719.

22 Ac wele, a Barac yn erlid Sisara, Jäel a aeth i'w gyfarfod ef, ac a ddywedodd wrtho, Tyred, a mi a ddangosaf i ti y gŵr yr wyt ti yn ei geisio; ac efe a ddaeth i mewn atti, ac wele Sisara yn gorwedd yn farw, a'r hoel yn ei arlais.

23 Felly y darostyngodd Duw y dwthwn hwnnw Jabin brenin Canaan o flaen meibion Israel.

† Heb. *gan fyned a aeth, &c*

24 A llaw meibion Israel a † lwyddodd, ac a orchfygodd Jabin brenin Canaan; nes iddynt ddistrywio Jabin brenin Canaan.

4 fu aost yn erbyn Jabin.

PEN. V.

1 Cân Debora a Barac.

Mawrth, 18. P.

YNa y canodd Debora, a Barac mâb Abinoam, y diwrnod hwnnw, gan ddywedyd,

2 Am ddïal dïaleddau Israel, *ac* ymgymmell o'r bobl, bendithiwch yr ARGLWYDD.

3 Clywch, ô frenhinoedd; gwrandêwch, ô dywysogion; myfi, myfi a ganaf i'r ARGLWYDD, canaf *fawl* i ARGLWYDD Dduw Israel.

4 O ARGLWYDD, a pan aethoist allan o Seir, pan gerddaist o faes Edom, b y ddaear a grynodd, a'r nefoedd a ddiferasant, a'r cymhylau a ddefnynnasant ddwfr.

a Deut. 4. 11. b Deut. 32. 2. Psal. 68. 8. Esay 64. 3. Hab. 3. 3.

5 c Y mynyddoedd a doddasant o flaen yr ARGLWYDD, sef d Sinai hwnnw o flaen ARGLWYDD Dduw Israel.

c Psal. 97. 5. d Ecsod. 19. 18.

6 Yn nyddiau e Samgar mâb Anath, yn nyddiau f Jäel, g y llwybrau a aeth yn anhygyrch, a'r fforddolion a gerddasant lwybrau ceimion.

e Pen. 3. 31. f Pen. 4. 18. g Lef. 26. 22.

7 Y maesdrefi a ddarfuant yn Israel; darfuant nes i mi Debora gyfodi, nes i mi gyfodi h yn fam yn Israel.

2 Cron. 15. 5. Esay 33. 8. Galar. 1. 4. a 4. 18.

8 Dewisasant dduwiau newyddion; yna rhyfel *oedd* yn y pyrth: i a welpwyd tarian, na gwaywffon ym mysg deugain mil yn Israel?

h Esay 49. 23. i Felly 1 Sam. 13. 19, 22.

9 Fy nghalon *sydd* tu ag at ddeddfwyr Israel, y rhai fu ewyllysgar ym mhlith y bobl: bendithiwch yr ARGLWYDD.

k Pen. 10. 4. a 12. 14.

10 k Y rhai sy 'n marchogaeth ar asynnod gwynnion, y rhai sy 'n eistedd mewn barn, ac yn rhodio ar hŷd y ffordd, † lleferwch.

† Neu, *myfyriwch.*

11 *Y rhai a waredwyd* rhag trwst y saethyddion yn y lleoedd y tynnir dwfr, yno 'r adroddant gyfiawnderau 'r ARGLWYDD, cyfiawnderau *tu ag at* y trefydd yn Israel: yna pobl yr ARGLWYDD a ânt i wared i'r pyrth.

12 Deffro, deffro, Debora; deffro, deffro, traetha gân: cyfod, Barac, a chaethgluda dy gaethglud, O fâb Abinoam.

13 Yna y gwnaeth i'r hwn a adewir lywodraethu ar bendefigion y bobl: yr ARGLWYDD a roddes i mi lywodraeth ar gedyrn.

† Heb. *y rhai a dynnant e phin.*

14 O Ephraim *yr oedd* eu gwreiddyn hwynt yn erbyn Amalec, ar dy ôl di Benjamin, ym mysg dy bobl: y deddfwyr a ddaeth i wared o Fachir, † yr ysgrifennyddion o Zabulon.

l Pen. 4. 14.

15 A thywysogion Issachar *oedd* gyd â Debora; ïe Issachar, a l Barac; efe a anfonwyd ar ei draed i'r dyffryn: † am neilluaeth Reuben *yr oedd* mawr osal câlon.

‡ Neu, *yn.*

16 Pa ham yr arhoſaiſt rhwng y corlannau, i wrando breſiadau 'r defaid? ‡ am neilldnaeth Reuben *yr oedd* mawr oſal calon.

17 Gilead a drigodd o'r tu hwnt i'r Iorddonen: a pha ham yr erys Dan mewn llongau? Aſer a drigodd wrth † borthladd y môr, ac a arhoſodd ar ei ‡ adwyau.

18 Pobl[m] Zabulon a † roddes eu heinioes i farw, felly Naphtali ar uchel-ſannau 'r maes.

19 Y brenhinoedd a ddaethant, *ac* a ymladdaſant, yna brenhinoedd Canaan a ymladdaſant yn Nhaanach, wrth ddyfroedd Megido: ni chymmeraſant elw o arian.

20 O'r nefoedd yr ymladdaſant; y ſêr yn eu † graddau ymladdodd yn erbyn Siſara.

21 Afon Ciſon a'i hyſgubodd hwynt, yr hên afon, yr afon Ciſon: fy enaid, ti a fethraiſt gadernid.

22 Yna y drylliodd carnau 'r meirch gan garlammau, carlammau ei gryfion ef.

23 Melldigwch Feroz, (eb angel yr ARGLWYDD,) gan felldigo melldigwch ei thrigolion: am [n] na ddaethant yn gynhorthwy i'r ARGLWYDD, yn gynhorthwy i'r ARGLWYDD yn erbyn y cedyrn.

24 Bendithier [o] Jael gwraig Heber y Cenead goruwch gwragedd: bendithier *hi* goruwch gwragedd yn y babell.

25 Dwfr a geiſiodd eſe, llaeth a roddes hithau: mewn phîol ardderchog y dug hi ymenyn.

26 Ei llaw a eſtynnodd hi at yr hoel, a'i llaw ddehau at forthwyl y gweithwyr: a hi a † bwyodd Siſara, ac a dorrodd ei ben ei; gwanodd hefyd, a thrywanodd ei arlais ef.

27 Wrth ei thraed yr ymgrymmodd eſe, ſyrthiodd, gorweddodd: wrth ei thraed yr ymgrymmodd eſe, y ſyrthiodd; lle 'r ymgrymmodd, yno y ſyrthiodd yn † farw.

28 Mam Siſara a edrychodd trwy ffeneſtr, ac a waeddodd trwy 'r delltr, Pa ham yr oeda ei gerbyd ddyfod? pa ham yr arafodd olwynion ei gerbydau?

29 Ei harglwyddeſau doethion a'i hattebaſant, hithau hefyd a † attebodd iddi ei hun,

30 [p] Oni chawſant hwy? oni rannaſant yr anrhaith, llangces *neu* ddwy i bob ‡ gŵr? anrhaith o *wiſgoedd* ſymmudliw i Siſara, anrhaith o wniadwaith ſymmudliw, ſymmudliw o wniadwaith o'r ddeutu, cymmwys i yddfau 'r † anrheithwyr.

31 Felly y darfyddo am dy holl elynion, O ARGLWYDD; a bydded y rhai a'i hoffant ef [q] fel yr haul yn myned rhagddo yn ei rym. A'r wlâd a gafodd lonydd ddeugain mlynedd.

PEN. VI.

1 *Midian yn gorthrymmu 'r Iſraëliaid am eu pechod.* 8 *Prophwyd yn eu cerydau hwynt.* 11 *Angel yn anfon Gedeon i'w gwaredu hwynt.* 17 *Sêr yn yſſu anrheg Gedeon.* 24 *Gedeon yn bwrw i lawr allor Baal, ac yn offrymmu aberth ar yr allor Jehofah-Shalom.* 28 *Joas yn amddiffyn ei fâb, ac yn ei alw ef Jerubbaal.* 33 *Llu Gedeon,* 36 *a'i arwyddion.*

A Meibion Iſrael a wnaethant ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, a'r ARGLWYDD a'i rhoddodd hwynt yn llaw [a] Midian ſaith mlynedd.

2 A llaw Midian a orthrechodd Iſrael: a rhag y Midianiaid meibion Iſrael a wnaethant iddynt [b] y llochesau *ſydd* yn y mynyddoedd, a'r ogofeydd, a'r amddiffynfaoedd.

3 A phan hauaſai Iſrael, yna Midian a ddaeth i ſynu, ac Amalec, a meibion y dwyrain, hwy a ddaethant i ſynu yn eu herbyn hwy;

4 Ac a werſyllaſant yn eu herbyn hwynt, ac a ddinyſtriaſant gnŵd y ddaear, hyd oni ddelych i Aza; ac ni adawſant ddim ymborth yn Iſrael, na ‡ dafad, nac eidion, nac aſyn.

5 Canys hwy a ddaethant i ſynu â'i hanifeiliaid, ac â'i pebyll, a daethant fel locuſtiaid o amldra, ac nid *oedd* riſedi arnynt hwy, nac ar eu camelod: a hwy a ddaethant i'r wlâd i'w diſtrywio hi.

6 Ac Iſrael a aeth yn dlawd jawn o achos y Midianiaid: a meibion Iſrael a leſaſant ar yr ARGLWYDD.

7 ¶ A phan leſodd meibion Iſrael ar yr ARGLWYDD oblegid y Midianiaid,

8 Yr ARGLWYDD a anfonodd brophwydwr at feibion Iſrael, yr hwn a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD Dduw Iſrael, Myfi a'ch dugum chwi i ſynu o'r Aipht, ac a'ch arweiniais chwi o dŷ 'r caethiwed,

9 Ac a'ch gwaredais chwi o law 'r Aiphriaid, ac o law eich holl orthrymwyr; gyrrais hwynt allan o'ch blaen chwi, a rhoddais eu tîr hwynt i chwi;

10 A dywedais wrthych, Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi; [c] nac ofnwch dduwiau 'r Amoriaid, y rhai 'r ydych yn trigo yn eu gwlâd: ond ni wrandawſoch ar fy llais i.

11 ¶ Ac angel yr ARGLWYDD a ddaeth, ac a eiſteddodd dan dderwen oedd yn Ophrah, yr hon *oedd* eiddo Joas yr [d] Abi-eſriad: a [e] Gedeon ei fâb ef oedd yn dyrnu gwenith wrth y gwinwryf, † i'w guddio rhag y Midianiaid.

12 Ac angel yr ARGLWYDD a ymddangoſodd iddo ef, ac a ddywedodd wrtho, Yr ARGLWYDD *ſydd* gyd â thi, [ŵr] cadarn nerthol.

13 A Gedeon a ddywedodd wrtho, O fy ARGLWYDD, [f] od yw 'r ARGLWYDD gyd â ni, pa ham y digwyddodd hyn oll i ni? a pha le *y mae* ei holl ryfeddodau ef, y rhai a ſynegodd ein tadau i ni, gan ddywedyd, Oni ddug yr ARGLWYDD ni i ſynu o'r Aipht? ond yn awr yr ARGLWYDD a'n gwrthododd ni, ac a'n rhoddodd i law y Midianiaid.

14 A'r ARGLWYDD a edrychodd arno ef, ac a ddywedodd, [g] Dôs yn dy rymmuſdra ymma, a thi a waredi Iſrael o law 'r Midianiaid: oni anfonais i dydi?

15 Dywedodd ynref wrtho ef, O fy ARGLWYDD, pa ſodd y gwaredaf fi Iſrael? wele [h] fy † nheulu yn dlawd ym Manaſſeh, a minnau yn lleiaf yn nhŷ fy nhâd.

16 A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho ef, Diau y byddaf fi gyd â thi; a thi a darewi 'r Midianiaid fel un gŵr.

17 Ac eſe a ddywedodd wrtho, O chefais yn awr ffafr yn dy olwg, gwnâ eroſi arwydd mai ti ſydd yn llefaru wrthyf.

18 Na chilia attolwg oddi ymma, hyd oni ddelwyf attat, ac oni ddygwyf ‡ fy anrheg a'i oſod ger dy fron: dywedodd ynte, Myfi a arhoſaf nes it' ddychwelyd.

19 A Gedeon a aeth i mewn, ac a barotôdd ſyn gafr, ac Epha o beillied yn fara croyw; y cig a oſododd eſe mewn baſged, a'r iſgell a oſododd eſe mewn crochan;

M

2752. ‡ Neu, yn.

† Neu, *lan.*

‡ Neu, *aberoedd.*

[m] Pen. 4. 10.

† Heb. *adirmygaſant.*

† Heb. *llwybrau.*

[n] Neh. 3. 5.

[o] Pen. 4. 17.

† Heb. *forthwylpoad.*

† Heb. *adiſtrywpeidig.*

† Heb. *adychwelodd eirſawatti ei hun.*

[p] Eccſod. 15. 9.

‡ Heb. *gen.*

† Heb. *anrhaith.*

[q] 2 Sam. 23. 4.

Mawrth, 19. B.

Hab. 3. 7.

1 Sam. 13. 6.

2552.

‡ Neu, *gafr.*

2759.

[a] 2 Bren. 17. 35, 38. Jer. 10. 2.

[b] Jôſ. 17. 2. [c] Heb. 11. 32.

† Heb. *aberîaddo ddiangc.*

[d] Deut. 31. 17.

[e] 1 Sam. 12. 11. Heb. 11. 32.

[f] Edrych 1 Sam. 9. 21.

† Heb. *mi ſy waelaf.* gwêl Eccſod. 18. 25. Mic. 5. 2. [g] Pen. 13. 15.

‡ Neu, *ſy mwydd-offrwm.*

2759. crochan; ac a'i dug atto ef dan y dderwen, ac a'i cyflwynodd.

20 Ac angel Duw a ddywedodd wrtho, Cymmer y cig, a'r bara croyw, a gosod ar y graig hon, a [k] thywallt yr isgell: ac efe a wnaeth felly.

21 ¶ Yna angel yr ARGLWYDD a estynnodd flaen y ffon *oedd* yn ei law, ac a gyffyrddodd â'r cig ac â'r bara croyw, a'r tân [l] a ddyrchafodd o'r graig, ac a yssodd y cig, a'r bara croyw: ac angel yr ARGLWYDD a aeth ymmaith o'i olwg ef.

22 A phan welodd Gedeon mai angel yr ARGLWYDD *oedd* efe, y dywedodd Gedeon, Och, O Arglwydd DDUW! [m] o herwydd im' weled angel yr ARGLWYDD wyneb yn wyneb.

23 A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho, Tangnefedd it': nac ofna, ni byddi farw.

24 Yna Gedeon a adeiladodd yno allor i'r ARGLWYDD, ac a'i galwodd † Jehofah-Shalom: hyd y dydd hwn y *mae* hi etto yn Ophrah eiddo'r Abi-Eſriaid.

25 ¶ A'r nos honno y dywedodd yr ARGLWYDD wrtho ef, Cymmer y buſtach *ſydd* eiddo dy dad, ‡ ſef yr ail buſtach ſaith mlwydd oed; a bwrw i lawr allor Baal, yr hon *ſydd* eiddo dy dâd, a [n] thor i lawr y llwyn *ſydd* yn ei hymmyl hi:

26 Ac adeilada allor i'r ARGLWYDD dy Dduw ar ben y † graig hon, ‡ yn y lle trefnus, a chymmer yr ail buſtach, ac offrymma boeth-offrwm â choed y llwyn, yr hwn a dorri di.

27 Yna Gedeon a gymmerodd ddengwr o'i weiſion, ac a wnaeth fel y lleferaſai'r ARGLWYDD wrtho: ac o herwydd ei fod yn ofni teulu ei dâd, a gwŷr y ddinas, fel na's gallai wneuthur *hyn* liw dydd, efe a'i gwnaeth liw nôs.

28 ¶ A phan gyfododd gwŷr y ddinas y borau, yna wele allor Baal wedi ei bwrw i lawr, a'r llwyn yr hwn *oedd* yn ei hymmyl wedi ei dorri, a'r ail buſtach wedi ei offrymmu ar yr allor a adeiladaſid.

29 A dywedodd pawb wrth ei gilydd, Pwy a wnaeth y peth hyn? Ac wedi iddynt ymoſyn a chwilio, y dywedaſant, Gedeon mâb Joas a wnaeth y peth hyn.

30 Yna gwŷr y ddinas a ddywedaſant wrth Joas, Dwg allan dy fâb, fel y byddo marw: am iddo fwrw i lawr allor Baal, ac am iddo dorri 'r llwyn *oedd* yn ei hymmyl hi.

31 A Joas a ddywedodd wrth y rhai oll a oeddynt yn ſefyll yn ei erbyn ef, A ddadleuwch chwi dros Faal? ai chwi a'i ceidw ef? yr hwn a ddadleuo drosto ef, bydded farw y borau hwn: o's Duw yw efe, dadleued drosto ei hun, am fwrw ei allor ef i lawr.

32 Ac efe a'i galwodd ef y dwthwn hwnnw [o] Jerubbaal, gan ddywedyd, Dadleued Baal drosto ei hun am fwrw ei allor i lawr.

33 ¶ Yna y Midianiaid oll, a'r Amalecciaid, a meibion y dwyrain a gaſglwyd ynghŷd, ac a aethant drosodd, ac a werſyllaſant yn nyffryn Jezreel.

34 Ond [p] Ysbryd yr ARGLWYDD a † ddaeth ar Edeon, ac efe [q] a udganodd mewn udgorn, ac Abïezer a ‡ aeth ar ei ôl ef.

35 Ac efe a anfonodd genhadau trwy holl Fanaſſeh, yr hwn hefyd a'i canlynodd ef: anfonodd hefyd genhadau i Aſer, ac i Zabulon, ac i Naphtali, a hwy a ddaethant i fynu i'w cyfarfod hwynt.

36 ¶ A Gedeon a ddywedodd wrth Dduw, O gwaredi di Iſrael trwy fy llaw i, megis y lleferaiſt,

2759.

37 Wele fi yn goſod cnu o wlân yn y llawr dyrnu: o's gwlith y fydd ar y cnu yn unig, a ſychder ar yr holl ddaear, yna y câf wybod y gwaredi di Iſrael trwy fy llaw i, fel y lleferaiſt.

38 Ac felly y bu; canys cyfododd yn forau drannoeth, ac a ſyppiodd y cnu ynghŷd, ac a waſgodd wlith o'r cnu, lonaid phiol o ddwfr.

39 A Gedeon a ddywedodd wrth Dduw, [r] Na lidied dy ddigllonedd i'm herbyn, a mi a leſaraf unwaith etto: profaf yn awr y waith hon yn unig trwy 'r cnu: bydded atrolwg ſychder ar y cnu yn unig, ac ar yr holl ddaear bydded gwlith.

[r] Gen. 18. 32.

40 A Duw a wnaeth felly y noſon honno: canys yr oedd ſychder ar y cnu yn unig, ac ar yr holl ddaear yr oedd gwlith.

PEN. VII.

1 *Dwyn llu Gedeon o ddeuddeg mil ar hugain i drychant.* 9 *Ei gyſſuro trwy freuddwyd a deongliad y dorth haidd.* 16 *Ei ddyfais ynghŷlch yr udgyrn a'r lampau mewn piſerau.* 24 *Yr Ephraimiaid yn dâl Oreb a Zeeb.*

Mawrth, 19 P.

YNa Jerubbaal ([a] hwnnw yw Gedeon) a gyſodod yn forau, a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd ag ef, ac a werſyllaſant wrth ffynnon Harod: a gwerſyll y Midianiaid oedd o du 'r gogledd iddynt, wrth fryn Moreh, yn y dyffryn.

[a] Pen. 6. 32.

2 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Edeon, Rhy lioſog yw 'r bobl *ſydd* gyd â thi, i mi i roddi 'r Midianiaid yn eu dwylaw, rhag i Iſrael ymogoneddu i'm herbyn, gan ddywedyd, Fy llaw ſy hun a'm gwaredodd.

3 Am hynny yn awr, cyhoedda lle y clywo 'r bobl, gan ddywedyd, [b] Yr hwn ſydd oſnus ac arſwydus, dychweled ac ymadawed y borau o fynydd Gilead: a dychwelodd o'r bobl ddwy fil ar hugain, a deng mil a aroſaſant.

[b] Deut. 20. 8. 1 Mac. 3. 56.

4 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Edeon, Etto y mae gormod o bobl; dŵg hwynt i wared at y dyfr: oedd, a mi a'i profaf hwynt yno i ti: ac am yr hwn y dywedwyf wrthyt, Hwn a â gyd â thi, eled hwnnw gyd â thi; ac am bwy bynnag y dywedwyf wrthyt, Hwn nid â gyd â thi, nac eled hwnnw gyd â thi.

5 Felly efe a ddygodd y bobl i wared at y dyfroedd; a dywedodd yr ARGLWYDD wrth Edeon, Pob un a leppio â'i dafod o'r dwfr fel y lleppio ci, goſod ef o'r neilldu, a phob un a ymgrymmo ar ei liniau i yfed.

6 A rhifedi 'r rhai a godaſant *y dwfr* â'i llaw at eu genau, oedd drychannwr: a'r holl bobl eraill a ymgrymmaſant ar eu gliniau i yfed dwfr.

7 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Edeon, Trwy 'r trychannwr a leppiaſant y *dwfr* y gwaredaf chwi, ac y rhoddaf y Midianiaid yn dy law di: ac eled yr holl bobl *eraill* bob un i'w fangre ei hun.

8 Felly y bobl a gymmeraſant ſwyd yn eu dwylaw, a'i hudgyrn; a *Gedeon* a ollyngodd ymmaith holl wŷr Iſrael, bob un i'w babell, a'r trychannwr a attaliodd efe: a gwerſyll y Midianiaid oedd oddi tanodd iddo yn y dyffryn.

9 ¶ A'r noſon honno y dywedodd yr ARGLWYDD wrtho ef, Cyſod, dôs i wared i'r

[k] Edrych 1 Bren. 18. 33, 34.

[l] Lef. 9. 24.

[m] Gen. 16. 13. Eciod. 33. 20. Pen. 13. 22.

† Hynny yw, yr *Arglwydd a roddo heddwch.* Edrych Eciod. 17. 15. Jer. 33. 16. Ezec. 48. 35.

‡ Neu, *a'r ail.*

[n] Eciod. 34. 13. Deut. 7. 5.

† Heb. *Cadarnle hwn.*

‡ Neu, *mewn modd.*

[o] 2 Sam. 11. 21. *Jerubbaſeth.*

[p] 1 Cron. 12. 18. 2 Cron. 24. 20.

† Heb. *wiſgodd am.*

[q] Num. 10. 3. Pen. 3. 27.

‡ Heb. *a'i wyd.*

2759. i'r gwerſyll, canys mi a'i rhoddais yn dy law di.

10 Ac od wyt yn ofni myned i wared, dôs di a Phurah dy langc, i wared i'r gwerſyll:

11 A chei glywed beth a ddywedant, fel yr ymnercho wedi hynny dy ddwylaw, ac yr elych i wared i'r gwerſyll: yna ese a aeth i wared, a Phurah ei langc, i gwr y † rhai arfogion *oedd* yn y gwerſyll.

12 A'r Midianiaid, a'r Amaleciaid, a c holl feibion y dwyrain, oedd yn gorwedd yn y dyffryn fel locuſtiaid o amldra: a'i camelod *oedd* heb rîf fel y tywod *ſydd* ar fin y môr o amldra.

13 A phan ddaeth Gedeon, wele ŵr yn mynegi i'w gyfaill freuddwyd, ac yn dywedyd, Wele breuddwyd a freuddwydiais, ac wele dorth o fara haidd yn ymdreiglo i werſyll y Midianiaid, a hi a ddaeth hyd at babell, ac a'i tarawodd fel y ſyrthiodd, a hi a'i hymchwelodd fel y ſyrthiodd y babell.

14 A'i gyfaill a attebodd, ac a ddywedodd, Nid yw hyn ddim onid cleddyf Gedeon mâb Joas, gŵr o Iſrael: Duw a roddodd Fidian a'i holl ſyddin yn ei law ef.

15 ¶ A phan glybu Gedeon adroddiad y breuddwyd, a'i † ddirnad, efe a addolodd, ac a ddychwelodd i werſyll Iſrael, ac a ddywedodd, Cyfodwch, canys rhoddodd yr ARGLWYDD ſyddin y Midianiaid yn eich llaw chwi.

16 Ac efe a rannodd y trychannwr yn dair byddin, ac a roddodd udgyrn yn llaw pawb o honynt, a phiſer gwâg, a ‡ lampau yng hanol y piſerau.

17 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Edrychwch arnaſi, a gwnêwch yr un ffunyd; ac wele, pan ddelwyf i gwr y gwerſyll, yna fel y gwnelwyf fi, gwnêwch chwithau.

18 Pan udganwyf fi mewn udgorn, myfi a'r holl rai *ſydd* gyd â mi, udgenwch chwithau mewn udgyrn o amgylch yr holl werſyll, a dywedwch, *Cleddyf* yr ARGLWYDD a Gedeon.

19 ¶ Felly Gedeon a ddaeth i mewn a'r canniwr *oedd* gyd ag ef, i gwr y gwerſyll, yn nechrau 'r wiliadwriaeth ganol, a'r gwilwyr wedi eu newydd-oſod, ac a udganaſant mewn udgyrn, ac a ddrylliaſant y piſerau *oedd* yn eu dwylaw.

20 A'r tair byddin a udganaſant mewn udgyrn, ac a ddrylliaſant y piſerau, ac a ddaliaſant y lampau yn eu llaw aſſiwy, a'r udgyrn yn eu llaw ddehau i udganu: a hwy a leſaſant, Cleddyf yr ARGLWYDD a Gedeon.

21 A ſaſaſant bob un yn ei le, o amgylch y gwerſyll: a'r holl werſyll a redodd, ac a waeddodd, ac a ffôdd.

22 A'r trychant d a udganaſant ag udgyrn, a'r e ARGLWYDD a oſododd gleddyf f pob un yn erbyn ei gilydd, trwy 'r holl werſyll: ſelly y gwerſyll a ffôdd hyd Feth-ſitrah ‡ yn Sererath, hyd fin Abel Meholah hyd Dabbath.

23 A gwŷr Iſrael a ymgaſglaſant, o Naphtali, ac o Aſer, ac o holl Fanaſſeh, ac a erlidiaſant ar ôl y Midianiaid.

24 ¶ A Gedeon a anfonodd genhadau trwy holl fynydd Ephraim, gan ddywedyd, Deuwch i wared yn erbyn y Midianiaid, ac achubwch o'i blaen hwynt y dyfroedd hyd Fethbarah a'r Iorddonen: a holl wŷr Ephraim a ymgaſglaſant, ac a enillaſant y dyfroedd hyd Fethbarah a'r Iorddonen.

25 A daliaſant ‖ ddau o dywyſogion Midian, Oreb a Zeeb, a lladdaſant Oreb ar graig Oreb, a lladdaſant Zeeb wrth winwryf Zeeb, ac a erlidiaſant Fidian, ac a ddygaſant bennau Oreb a Zeeb at Edeon i'r tu arall i'r Iorddonen.

PEN. VIII.

1 *Gedeon yn llonyddu gwŷr Ephraim.* 4 *Succoth a Phenuel yn gwrthod porthi tu Gedeon.* 10 *Dala Zebah a Salmunna.* 13 *Dinyſtr Succoth a Phenuel.* 17 *Gedeon yn dial marwolaeth ei frodyr ar Zebah a Salmunna,* 22 *yn gwrthod llywodraethu.* 24 *Ei Ephod ef yn achos o ddelw-addoliaeth.* 28 *Goreſgyn Midian.* 29 *Plant Gedeon a'i farwolaeth.* 33 *Gau-addoliaeth ac anniolchgarwch yr Iſraeliaid.*

A a Gwŷr Ephraim a ddywedaſant wrtho ef, † Pa ham y gwnaethoſt y peth hyn â ni, heb alw arnom ni pan aethoſt i ymladd yn erbyn y Midianiaid? a hwy a'i dwrdiaſant ef yn ‡ dôſt.

2 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Beth a wneuthum i yn awr wrth *a wnaethoch* chwi? onid gwell yw lloffiad grawnwin Ephraim, na chaſgliad grawnwin Abiezer?

3 Duw a roddodd yn eich llaw chwi dywyſogion Midian, Oreb a Zeeb; a pheth a allwn i ei wneuthur wrth *a wnaethoch* chwi? yna 'r arafodd eu † dig hwynt tu ag attò ef, pan leſarodd efe 'r gair hwn.

4 ¶ A daeth Gedeon i'r Iorddonen; ac a aeth droſti hi, efe a'r trychannwr *oedd* gyd ag ef, yn ddiffygiol, ac etto yn eu herlid hwy.

5 Ac efe a ddywedodd wrth wŷr Succoth, Rhoddwch attolwg dorthau o fara i'r bobl ſydd i'm canlyn i: canys lluddedig ydynt hwy, a minnau yn erlid ar ôl Zebah a Salmunna, brenhinoedd Midian.

6 ¶ A dywedodd tywyſogion Succoth, A yw llaw Zebah a Salmunna 'n awr yn dy law di, fel b y rhoddem ni fara i'th lu di?

7 A dywedodd Gedeon, O herwydd hynny pan roddo 'r ARGLWYDD Zebah a Salmunna yn ſy llaw i; yna y † drylliaf eich cnawd chwi â drain yr anialwch, ac â mieri.

8 Ac efe a aeth i ſynu oddi yno i Benuel, ac a leſarodd wrthynt hwythau yn yr un modd: a gwŷr Penuel a'i hattebaſant ef fel yr attebaſai gwŷr Succoth.

9 Ac efe a leſarodd hefyd wrth wŷr Penuel, gan ddywedyd, Pan ddychwelwyf mewn heddwch, mi a ddiſtrywiaf y tŵr ymma.

10 ¶ A Zebah a Salmunna *oedd* yng Nharcor, a'i lluoedd gyd â hwynt, ynghylch pymtheng mil, yr hyn oll a adawſid o holl ſyddin meibion y dwyrain: canys lladdwyd cant ac ugain mil o wŷr yn tynnu cleddyf,

11 A Gedeon a aeth i ſynu ar hŷd ffordd y rhai oedd yn trigo mewn pebyll, o'r tu dwyrain i c Nobah a Jogbehah: ac efe a darawodd y ſyddin: canys y ſyddin oedd yſgafala.

12 A Zebah a Salmunna a ffoiſant, ac efe a erlidiodd ar eu hôl hwynt; ac d a ddaliodd ddau frenin Midian, Zebah a Salmunna, ac a darfodd yr holl lu.

13 ¶ A Gedeon mâb Joas a ddychwelodd o'r rhyſel cyn codi 'r haul.

14 Ac efe a ddaliodd langc o wŷr Succoth, ac a ymoſyhniodd ag ef: ac yntef a 'ſgrifennodd iddo dywyſogion Succoth a'r henuriaid, *ſef* dau ŵr ar bymtheg a thrugain.

15 Ac efe a ddaeth at wŷr Succoth, ac a ddywedodd, Wele Zebah a Salmunna, *trwy* y rhai y dannodaſoch i mi gan ddywe-

2759.

a Edrych Pen. 12. 1. a Sam. 19. 41.

‡ Heb. *pa bethyw yn a wnaethoſt a ni?*

‡ Heb. *gryf.*

† Heb: *ysbryd.*

b Edrych a Sam. 25. 13.

† Heb. *dyrnaſ.*

c Num. 32. 35. 42.

d Pſal. 83. 11.

2759. dyd, A *vdyw* llaw Zebah a Salmunna yn awr yn dy law di, ſel y rhoddem ſara i'th wŷr lluddedig?

16 Ac eſe a gymmerth henuriaid y ddinas, a drain yr anialwch, a mieri, ac a † ddyſgodd wŷr Succoth ã hwynt.

17 Tŵr [e] Penuel hefyd a ddinyſtriodd eſe, ac a laddodd wŷr y ddinas.

18 ¶ Yna eſe a ddywedodd wrth Zebah a Salmunna, Pa fath wŷr *oedd* y rhai a laddaſoch chwi yn Nhabor? a hwy a ddywedaſant, Tebyg i ti, *pob* un o ddull meibion brenin.

19 Ac eſe a ddywedodd, Fy mrodyr, meibion ſy mam *oeddent* hwy: *fel* mai byw 'r ARGLWYDD, pe gadawſech hwynt yn fyw, ni laddwn chwi.

20 Ac eſe a ddywedodd wrth Jether ei gymmaſanedig, Cyfod, lladd hwynt: ond ni thynnai 'r llangc ei gleddyf: o herwydd eſe a ofnodd, canys bachgen *oedd* eſe etto.

21 Yna y dywedodd Zebah a Salmunna, Cyfod di, a rhuthra i ni: canys fel *y dyddo* 'r gŵr, *felly y dydd* ei rym. A Gedeon a gyfodod, ac a laddodd Zebah a Salmunna, ac a gymmerth y † colerau *oedd* am yddfau eu camelod hwynt.

† Neu, *doerdlysau.*

22 ¶ A gŵr Iſrael a ddywedaſant wrth Edeon, Arglwyddiaetha arnom ni, tydi, a'th fab, a mab dy fab hefyd: canys gwaredaiſt ni o law Midian.

23 A Gedeon a ddywedodd wrthynt, Ni arglwyddiaethaf fi arnoch, ac ni arglwyddiaetha fy mab arnoch: *eithr* [f] yr ARGLWYDD a arglwyddiaetha arnoch.

[f] 1 Sam. 8. 7. a 10. 19. a 12. 12.

24 ¶ Dywedodd Gedeon hefyd wrthynt, Gofynnaf ddymuniad gennych, ar roddi o bob un o honoch i mi gluſtdlyſau ei yſglyfaeth: canys cluſtdlyſau aur *oedd* ganddynt hwy, o herwydd mai Iſmaeliaid oeddynt hwy.

25 A dywedaſant, Gan roddi y rhoddwn *hwynt*: a lledaſant ryw wiſg, a thaflaſant yno bob un gluſtdlws ei yſglyfaeth.

26 A phwys y cluſtdlyſau aur a ofynnaſai eſe, oedd ſil a ſaith gant *o ſiclau* aur, heb law 'r † colerau, a'r arogl-bellenau, a'r gwiſgoedd porphor, y rhai *oedd* am frenhinoedd Midian, ac heb law y tyrch *oedd* am yddfau eu camelod hwynt.

† Neu, *perdlyſau.*

27 A Gedeon [g] a wnaeth o honynt Ephod, ac a'i goſodod yn ei ddinas ei hun Ophrah: a holl Iſrael a butteiniaſant ar ei hôl hi yno: a bu *hynny* yn dramgwydd i Edeon, ac i'w dŷ.

[g] 8 Pen. 27. 5.

28 ¶ Felly y daroſtyngwyd Midian o flaen meibion Iſrael, fel na 'chwanegaſant godi eu pennau: a'r wlad a gafodd lonydd ddeugain mlynedd, yn nyddiau Gedeon.

29 ¶ A Jerubbaal mab Joas a aeth, ac a drigodd yn ei dŷ ei hun.

30 Ac i Edeon yr oedd deng mab a thrugain a ddaethai † o'i gorph eſ: canys gwragedd lawer oedd iddo eſ.

† Heb. *yn myned allan o'i forddwyd*

31 A'i ordderchwraig eſ, yr hon *oedd* yn Sichem, a ymddũg hefyd iddo fab: ac eſe a oſododd ei enw ef yn Abimelech.

32 Felly Gedeon mab Joas a fu farw mewn oedran têg, ac a gladdwyd ym meddrod Joas ei dad yn Ophrah yr Abieſriaid.

33 ¶ A phan fu farw Gedeon, yna meibion Iſrael a ddychwelaſant, ac a butteiniaſant ar ôl Baalim; ac a wnaethant Faal-berith yn dduw iddynt.

34 Felly meibion Iſrael ni chofiaſant yr ARGLWYDD eu Duw yr hwn a'i gwaredaſai hwynt o law eu holl elynion o amgylch.

35 Ac ni wnaethant garedigrwydd ã thŷ Jerubbaal, ſef Gedeon, yn ôl yr holl ddaioni a wnaethai eſe i Iſrael.

2759.

PEN. IX.

1 *Abimelech trwy gyd-ſwriadu â gwŷr Sichem, a lladd ei frodyr, yn myned yn frenin.* 7 *Jotham trwy ddammeg yneu ceryddu, ac yn rhagfynegi eu cwymp hwy.* 22 *Gaal yn cyd-ſwriadu â'r Sichemiaid yn ei erbyn ef.* 30 *Zebul yn dadguddio eu bwriad hwy.* 34 *Abimelech yn eu gorchfygu hwynt, ac yn hau 'r ddinas â halen,* 46 *Yn lloſgi amddiffynfa duw Berith.* 50 *Ei ladd yntau yn Thebez â darn o faen melin.* 56 *Cyflawni melldith Jotham.*

Mawrth, 20 P.

AC Abimelech mab Jerubbaal a aeth i Sichem, at frodyr [a] ei fam, ac a ymddiddanodd â hwynt, ac â holl dylwyth tŷ tad ei fam, gan ddywedyd,

[a] Pen. 8. 31.

2 Dywedwch attolwg lle y clywo holl wŷr Sichem, Pa un † orau i chwi ai arglwyddiaethu arnoch o ddengwr a thrugain, ſef holl feibion Jerubbaal, ai arglwyddiaethu o un gŵr arnoch? cofiwch hefyd mai eich aſgwrn a'ch cnawd chwi ydwyf fi.

† Heb. *y dda.*

3 A brodyr ei fam a ddywedaſant am dano ef, lle y clybu holl wŷr Sichem, yr holl eiriau hyn, a'i calonnau hwynt a drôdd ar ôl Abimelech, canys dywedaſant, Ein brawd ni yw eſe.

4 A rhoddaſant iddo ddeg a thrugain o arian o dŷ Baal-berith: ac Abimelech a gyflogodd ã hwynt [b] oferwyr gwammal, y rhai a aethant ar ei ôl ef.

[b] Pen. 11. 3.

5 Ac eſe a ddaeth i dŷ ei dad i Ophrah, ac a laddodd ei frodyr meibion Jerubbaal, y *rhai oedd* ddengwr a thrugain ar un garreg: ond Jotham mab jeuangaf Jerubbaal a adawyd; canys eſe a ymguddiaſai.

† Neu, *dderwen.* Edrych Joſ. 24, 26.

6 A holl wŷr Sichem, a holl dŷ Milo a ymgaſglaſant, ac a aethant, ac a urddaſant Abimelech yn frenin, wrth † ddyffryn y golofn yr hwn *ſydd* yn Sichem.

7 ¶ A phan fynegaſant *hynny* i Jotham, eſe a aeth, ac a ſafodd ar ben mynydd Garizim, ac a ddyrchafodd ei lêf, ac a waeddodd, dywedodd hefyd wrthynt, Gwrandêwch arnaf, O wŷr Sichem, fel y gwrandawo Duw arnoch chwithau.

2769.

8 [c] Y prennau gan fyned a aethant i enneinio brenin arnynt, a dywedaſant wrth yr oliwydden, Teyrnaſa arnom ni.

[c] Edrych 2 Bren. 14. 9.

9 Ond yr oliwydden a ddywedodd wrthynt, A ymadawaf fi ã'm braſter, [d] ã'r hwn trwofi 'r anrhydeddant Dduw a dŷn, a myned † i lywodraethu ar y prennau *eraill?*

[d] Pſal. 104. 15.

† Neu, *i ſynu ac i wared dros.*

10 A'r prennau a ddywedaſant wrth y ffigysbren, Tyred di, teyrnaſa arnom ni.

11 Ond y ffigysbren a ddywedodd wrthynt, A ymadawaf fi ã'm melyſdra, ac ã'm ffrwyth da, ac a âf fi i lywodraethu ar y prennau *eraill?*

12 Yna 'r prennau a ddywedaſant wrth y winwydden, Tyred di, teyrnaſa arnom ni.

13 A'r winwydden a ddywedodd wrthynt hwy, A ymadawaf fi ã'm melyſwin, [e] yr hwn ſydd yn llawenhãu Duw a dŷn, a myned i lywodraethu ar y prennau *eraill?*

[e] Pſal. 104. 15.

14 Yna 'r holl brennau a ddywedaſant wrth y † fieren, Tyred di, teyrnaſa arnom ni.

† Neu, *yr yſgallen.*

15 A'r fieren a ddywedodd wrth y prennau, O's mewn gwirionedd yr enneiniwch fi yn frenin arnoch, deuwch, ac ymddiriedwch yn fy nghyſgod i: ac onid ê, [f] eled tân allan o'r fieren, ac yſſed gedrwydd Libanus.

[f] Ezec. 19. 14.

16 Yn awr gan hynny, o's mewn gwirionedd a phurdeb y gwnaethoch yn goſod Abimelech

2769. Abimelech yn frenin, ac o's gwnaethoch yn dda â Jerubbaal, ac â'i dŷ; ac o's yn ôl haeddedigaeth ei ddwylaw y gwnaethoch iddo;
17 (Canys ſy nhâd a ymladdodd drotoch chwi, ac a † anturiodd ei einioes ym mhell, ac a'ch gwaredodd chwi o law Midian:
18 A chwithau a gyfodaſoch yn erbyn tŷ fy nhâd i heddyw, ac a laddaſoch ei feibion ei, ſef dengwr a thrugain, ar un garreg, ac a oſodaſoch Abimelech mâb ei lawforwyn ef, yn frenin ar wŷr Sichem, o herwydd *ei fod* ef yn frawd i chwi;)
19 Gan hynny o's mewn gwirionedd, a phurdeb y gwnaethoch â Jerubbaal, ac â'i dŷ ef y dydd hwn; llawenychwch yn Abimelech, a llawenyched yntef ynnoch chwithau:
20 Ac onid ê, eled tân allan o Abimelech, ac yſſed wŷr Sichem, a thŷ Milo: hefyd eled tân allan o wŷr Sichem, ac o dŷ Milo, ac yſſed Abimelech.
21 A Jotham a giliodd, ac a ffôdd, ac a aeth ymmaith i Feer, ac a drigodd yno rhag oſn Abimelech ei frawd.
2771. 22 ¶ Ac Abimelech a deyrnaſodd ar Iſrael dair blynedd.
g Edrych 1 Bren. 22. 22. 2 Cron. 10. 15. a 18. 19, &c.
23 A g Duw a ddanſonodd ysbryd drwg rhwng Abimelech a gwŷr Sichem: a gwŷr Sichem a aethant yn anghywir i Abimelech:
24 Fel y delai 'r traha *a wnelſid â* deng mâb a thrugain Jerubbaal, ac y goſodid eu gwaed hwynt ar Abimelech eu brawd, yr hwn a'i lladdodd hwynt, ac ar wŷr Sichem, y rhai † a'i cynnorthwyaſant ef i ladd ei frodyr.
† Heb. *a gryfhaſant ei dwylo ef.*
25 A gwŷr Sichem a oſodaſant iddo ef gynllwynwyr ar ben y mynyddoedd, a hwy a ysbeiliaſant bawb a'r a oedd yn tramwy heibio iddynt ar hŷd y ffordd: a mynegwyd *hynny* i Abimelech.
26 A Gaal mâb Ebed a ddaeth, ef a'i frodyr, ac a aethant drofodd i Sichem; a gwŷr Sichem a roiſant eu hŷder arno.
† Neu, *gwiſaau.* 27 A hwy a aethant i'r meuſydd, ac a gaſglaſant eu gwinllannoedd, ac a ſangaſant *eu grawnwin*, ac a wnaethant † yn llawen, ac a aethant i mewn i dŷ eu duw, ac a fwytaſant, ac a yfaſant, ac a felldithiaſant Abimelech.
Edrych Eſay 16. 9, 10. Jer. 25. 30.
28 A Gaal mâb Ebed a ddywedodd, Pwy yw Abimelech, a phwy yw Sichem, fel y gwaſanaethem ef? onid mâb Jerubbaal *yw efe?* onid Zebul yw ei fwyddog? gwaſanaethwch wŷr Hemor tâd Sichem: canys pa ham y gwaſanaethem ni ef?
29 O na byddai 'r bobl hyn dan fy llaw i, fel y bwriwn ymmaith Abimelech. Ac efe a ddywedodd wrth Abimelech, Amlhâ dy lu, a thyred allan.
† Heb. *poethodd.* 30 ¶ A phan glybu Zebul, llywodraethwr y ddinas, ciriau Gaal mâb Ebed, y † llidiodd ei ddigllonedd ef.
‡ Heb. *yn ddichellgar*, neu, *i Dormah.* 31 Ac efe a anfonodd genhadau at Abimelech ‡ yn ddirgel, gan ddywedyd; Wele Gaal mâb Ebed a'i frodyr wedi dyfod i Sichem, ac wele hwynt yn cadarnhâu y ddinas i'th erbyn.
32 Gan hynny cyfod yn awr liw nôs, ti a'r bobl *ſydd* gyd â thi, a chynllwyn yn y maes.
33 A chyfod yn forau ar godiad yr haul, a rhuthra yn erbyn y ddinas: ac wele *pan* ddelo efe a'r bobl *ſydd* gyd ag ef allan i'th erbyn, yna gwnâ iddo † yr hyn a ellych.
† Heb. *fel y caffo ei law.* 34 ¶ Ac Abimelech a gyfododd, a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd ag ef, liw nôs, ac a gynllwynaſant yn erbyn Sichem, yn bedair byddin.
35 A Gaal mab Ebed a aeth allan, ac a ſaſodd *wrth* ddrws porth y ddinas: ac Abimelech a gyfododd; a'r bobl y rhai *oedd* gyd ag ef, o'r cynllwyn.
36 A phan welodd Gaal y bobl, efe a ddywedodd wrth Zebul, Wele bobl yn dyfod i wared o ben y mynyddoedd. A dywedodd Zebul wrtho, Cyſgod y mynyddoedd yr ydwyt ti 'n ei weled fel dynion.
37 A Gaal a 'chwanegodd etto lefaru, ac a ddywedodd, Wele bobl yn dyfod i wared o † ganol y tir, a byddin arall yn dyfod o ffordd gwaſtadedd ‡ Meonenim.
† Heb. *fagail.* ‡ Neu. *yſtyr wyr anſer-oedd.* 38 Yna y dywedodd Zebul wrtho ef, Pa le yn awr *y mae* dy enau di, â'r *hwn* y dywedaiſt, Pwy yw Abimelech pan waſanaethem ef? onid dymma 'r bobl a ddirmygaiſt ti? dôs allan attolwg yn awr, ac ymladd i'w herbyn.
39 A Gaal a aeth allan o flaen gwŷr Sichem, ac a ymladdodd ag Abimelech.
40 Ac Abimelech a'i herlidiodd ef, ac efe a ffôdd o'i flaen ef; a llawer a gwympaſant yn archolledig hyd ddrws y porth.
41 Ac Abimelech a drigodd yn Arumah: a Zebul a yrrodd ymmaith Aal a'i frodyr, o breſwylio yn Sichem.
42 A thrannoeth y daeth y bobl allan i'r maes: a mynegwyd *hynny* i Abimelech.
43 Ac efe a gymmerth y bobl, ac a'i rhannodd yn dair byddin, ac a gynllwynodd yn y maes, ac a edrychodd, ac wele 'r bobl wedi dyfod allan o'r ddinas, ac efe a gyfododd yn eu herbyn, ac a'i tarawodd hwynt.
44 Ac Abimelech, a'r fyddin *oedd* gyd ag ef, a ruthraſant, ac a ſaſaſant wrth ddrws porth y ddinas: a'r ddwy fyddin *eraill* a ruthraſant ar yr holl rai *oedd* yn y maes, ac a'i tarawſant hwy.
45 Ac Abimelech a ymladdodd yn erbyn y ddinas yr holl ddiwrnod hwnnw, ac efe a ennillodd y ddinas, ac a laddodd y bobl *oedd* ynddi, ac h a ddiſtrywiodd y ddinas, ac a'i hauodd â halen.
h 1 Sam. 12. 25.
46 ¶ A phan glybu holl wŷr tŵr Sichem *hynny*: hwy a aethant i amddiffynfa tŷ duw Berith.
47 A mynegwyd i Abimelech ymgaſglu o holl wŷr tŵr Sichem.
48 Ac Abimelech a aeth i fynu i fynydd Salmon, efe a'r holl bobl *oedd* gyd ag ef, ac Abimelech a gymmerth fwyall yn ei law, ac a dorrodd gangen o'r coed, ac a'i cymmerth hi, ac a'i goſododd ar ei ysgwydd, ac a ddywedodd wrth y bobl oedd gyd ag ef, Yr hyn a welſoch fi yn ei wneuthur, bryſiwch, gwnewch fel finnau.
49 A'r holl bobl a dorraſant bob un ei gangen, ac a aethant ar ôl Abimelech, ac a'i goſodaſant wrth yr amddiffynfa, ac a loſgaſant † â hwynt yr amddiffynfa â thân: felly holl wŷr tŵr Sichem a fuant feirw, yn hŷlch mil o wŷr a gwragedd.
† Neu, *arnynt hwy.*
50 ¶ Yna Abimelech a aeth i Thebes, ac a werſyllodd yn erbyn Thebes, ac a'i hennillodd hi.
51 Ac yr oedd tŵr cadarn ynghanol y ddinas, a'r holl wŷr a'r gwragedd, a'r holl rai o'r ddinas a ffoiſant yno, ac a gaeaſant arnynt, ac a ddringaſant ar nen y tŵr.
52 Ac Abimelech a ddaeth at y tŵr, ac a ymladdodd yn ei erbyn, ac a neſaodd at ddrws y tŵr, i'w loſgi ef â thân.
53 A i rhyw wraig a daflodd ddarn o faen melin ar ben Abimelech, ac a ddrylliodd ei benglog ef.
i 2 Sam. 11. 21.

2771. k Pelly 1 Sam. 31. 4.

54 Yna k efe a alwodd yn fuanar y llangc oedd yn dwyn ei arfau ef, ac a ddywedodd wrtho, Tyn dy gleddyf a lladd fi, fel na ddywedant am danaf, Gwraig a'i lladdodd ef; a'i langc a'i trywanodd ef, ac efe a fu farw.

55 A phan welodd gwŷr Iſrael farw o Abimelech, hwy a aethant bob un i'w fangre.

56 ¶ Felly y talodd Duw ddrygioni Abimelech, yr hwn a wnelſai efe i'w dad, gan ladd ei ddeg brawd a thrugain.

57 A holl ddrygioni gwŷr Sichem a dalodd Duw ar eu pen hwynt: a melldith Jotham mâb Jerubbaal a ddaeth arnynt hwy.

PEN. X.

Mawrth 21. B.

1 *Tolah yn barnu Iſrael yn Samir.* 3 *Jair a'i ddeg mâb ar hugain, i'r rhai yr oedd deg dinas ar hugain.* 6 *Y Philiſtiaid a'r Ammoniaid yn gorthrymmu Iſrael.* 10 *Duw yn eu cyſyngdra yn eu danſon hwy at eu gau-dduwiau.* 15 *Ac ar eu hedifeirwch yn toſturio wrthynt.*

2772. † Heb. *achub.*

AC ar ôl Abimelech y cyſododd i † waredu Iſrael, Tolah, mâb Puah, mâb Dodo, gŵr o Iſſacar; ac efe oedd yn trigo yn Samir ym mynydd Ephraim.

2 Ac efe a farnodd Iſrael dair blynedd ar hugain, ac a fu farw, ac a gladdwyd yn Samir.

2795. a Pen. 12. 14. † Neu, *treſi.* Num. 32. 41.

3 ¶ Ac ar ei ôl efy cyſododd Jair, Gileadiad, ac efe a farnodd Iſrael ddwy flynedd ar hugain.

4 Ac iddo efyr oedd deng mâb ar hugain a yn marchogaeth ar ddeg dinas ar hugain o ebolion aſynnod, a deg dinas ar hugain *oedd* ganddynt: y rhai a elwid † Haſoth-Jair hyd y dydd hwn, y rhai *ydynt* yngwlâd Gilead.

2817. b Pen. 2. 11. a 3. 7. a 4. 1. 2 6. 1. a 13. 1. c Pen. 2. 13.

5 A Jair a fu farw, ac a gladdwyd yng Nghamon.

6 ¶ A b meibion Iſrael a 'chwanegaſant wneuthur yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, ac a waſanaethaſant Baalim, ac c Aſtaroth, a duwiau Syria, a duwiau Sidon, a duwiau Moab, a duwiau meibion Ammon, a duwiau 'r Philiſtiaid; a gwrthodaſant yr ARGLWYDD, ac ni waſanaethaſant ef.

2799. d Pen. 2. 14. ‡ Sam. 12. 9.

7 A llidiodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn Iſrael, ac efe d a'i gwerthodd hwynt yn llaw 'r Philiſtiaid, ac yn llaw meibion Ammon.

8 A hwy a flinaſant, ac a yſſigaſant feibion Iſrael, y flwyddyn honno: tair blynedd ar bymtheg, holl feibion Iſrael y rhai *oedd* tu hwnt i'r Jorddonen, yngwlâd yr Amoriaid, yr hon *ſydd* yng Ngilead.

2817. e Deut. 32. 15, Jer. 2, 13. f Deut. 32. 37, 38. Jer. 2. 28.

9 A meibion Ammon a aethant trwy 'r Jorddonen, i ymladd heſyd yn erbyn Iuda, ac yn erbyn Beniamin, ac yn erbyn tŷ Ephraim; fel y bu gyſyng jawn ar Iſrael.

10 ¶ A meibion Iſrael a leſaſant ar yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Pechaſom yn dy erbyn, o herwydd gwrthod o honom ein Duw, a gwaſanaethu Baalim heſyd.

11 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth feibion Iſrael, Oni *waredais chwi* rhag yr Aiphtiaid, a rhag yr Amoriaid, a rhag meibion Ammon, a rhag y Philiſtiaid?

12 Y Sidoniaid heſyd, a'r Amaleciaid, a'r Maoniaid a'ch gorthrymmaſant chwi; a lleſaſoch arnaf, a minnau a'ch gwaredais chwi o'i llaw hwynt.

13 e Etto chwi a'm gwrthodaſoch i, ac a waſanaethaſoch ddauwiau dïeithr: am hynny ni waredaf chwi mwyach.

14 Ewch, a f lleſwch at y duwiau a ddewiſaſoch: gwaredant hwy chwi yn amſer eich cyſyngdra,

15 ¶ A meibion Iſrael a ddywedaſant wrth yr ARGLWYDD, Pechaſom, gwnâ di i ni † ſel y gwelych yn dda: etto gwared ni attolwg y dydd hwn.

16 A hwy a fwriaſant ymmaith y duwiau ‡ dïeithr o'i myſg, ac a waſanaethaſant yr ARGLWYDD: g a'i enaid ef a † doſturiodd o herwydd adfyd Iſrael.

17 Yna meibion Ammon a ‡ ymgynnullaſant, ac a werſyllaſant yng Ngilead: a meibion Iſrael a ymgaſglaſant, ac a werſyllaſant ym Miſpah.

18 Y bobl heſyd a thywyſogion Gilead a ddywedaſant wrth eu gilydd, Pa ŵr a ddechrau ymladd yn erbyn meibion Ammon? efe h a fydd yn bennaeth ar drigolion Gilead.

2817. † Heb. *yr hyn ſa da yn a'i olwg.* ‡ Heb. *dieithriaid.* g Eſa. 63. 9. † Heb. *gwrtheg-gwyd.* ‡ Heb. *griwyd ynghyd.* h Pen. 11. 8, 11.

PEN. XI.

Mawrth 21. P.

1 *Yr ammod rhwng Jephthah a gwŷr Gilead, y cai efe ſod yn ben arnynt.* 12 *Ofereddyr ymddiddan am heddwch rhyngddo ef a'r Ammoniaid.* 29 *Aaauned Jephthah.* 32 *Jephthah yn gorchfygu 'r Ammoniaid.* 34 *Ac yn cwplau ei addunedar ei ferch.*

a Heb. 11. 32. a elwir *Jephthae.*

A a Jephthah y Gileadiad oedd ŵr cadarn nerthol, ac efe *oedd* fâb i wraig o butteinwraig: a Gilead a genhedlaſai y Jephthah hwnnw.

2 A gwraig Gilead a ymddûg iddo feibion: a meibion y wraig a gynnyddaſant, ac a fwriaſant ymmaith Jephthah, ac a ddywedaſant wrtho, Nid etifeddi di yn nhŷ ein tâd ni, canys mâb gwraig ddïeithr ydwyt ti.

† Neu, o wyneb. b Pen. 9. 4. 1 Sam. 22. 2.

3 Yna Jephthah a ffodd † rhag ei frodyr, ac a drigodd yngwlâd Tob: a dynion b oferа ymgaſglaſant at Jephthah, ac a aethant allan gyd ag ef.

¶ Deut. 36.

4 ¶ Ac wedi *talm* o ddyddiau, meibion Ammon a ryfelaſant yn erbyn Iſrael.

5 A phan oedd meibion Ammon yn rhyfela yn erbyn Iſrael, yna henuriaid Gilead a aethant i gyrchu Jephthah o wlâd Tob.

6 Ac a ddywedaſant wrth Jephthah, Tyred a bydd yn dywyſog i ni, fel yr ymladdom yn erbyn meibion Ammon.

c Gen. 26. 27.

7 A Jephthah a ddywedodd wrth henuriaid Gilead, c Oni chaſaſoch chwi fi, a'm gyrraſech o dŷ fy nhâd: a pha ham y deuwch attaf fi yn awr, pan yw gyſyng arnoch?

8 A henuriaid Gilead a ddywedaſant wrth Jephthah, Am hynny y dychwelaſom yn awr attat ti, fel y delit gyd â ni, ac yr ymladdit yn erbyn meibion Ammon, ac y byddit i ni yn ben ar holl drigolion Gilead.

9 A Jephthah a ddywedodd wrth henuriaid Gilead, O dygwch fi yn ſy ôl, i ymladd yn erbyn meibion Ammon, a rhoddi o'r ARGLWYDD hwynt o'm blaen i, a gâf fi fôd yn ben arnoch chwi?

10 A henuriaid Gilead a ddywedaſant wrth Jephthah, Yr ARGLWYDD a fyddo 'n † dyſt rhyngom ni, oni wnawn ni felly yn ôl dy air di.

† Heb. *wranaw wyaf.*

11 Yna Jephthah a aeth gyd â henuriaid Gilead, a'r bobl a'i goſodaſant ef yn ben, ac yn dywyſog arnynt: a Jephthah a adroddodd ei holl eiriau d ger bron yr ARGLWYDD ym Miſpah.

d Pen. 20. 1. e Pen. 3. 10.

12 ¶ A Jephthah a anfonodd genhadau at frenin meibion Ammon, gan ddywedyd, Beth *ſydd* i ti a *wnelych* â mi, fel y delit yn ſy erbyn i ymladd yn ſy ngwlâd i?

1 Sam. 10. 17.

13 A brenin meibion Ammon a ddywedodd wrth genhadau Jephthah, e O herwydd i Iſrael ddwyn fy ngwlâd i, pan ddaeth i fyny o'r Aipht, o Arnon hyd Jabboc, a hyd

f Num. 21. 13.

2817. hyd y Jorddonen: yn awr gan hynny dod hwynt adref mewn heddwch.

14 A Jephthah a anfonodd drachefn genhadau at frenin meibion Ammon,

15 Ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed Jephthah, [f] Ni ddug Israel dîr Moab, na thîr meibion Ammon.

16 Ond pan ddaeth Israel i fynu o'r Aipht, a [g] rhodio trwy 'r anialwch, hyd y môr coch, a [h] dyfod i Gades;

17 Yna [i] Israel a anfonodd genhadau at frenin Edom, gan ddywedyd, Gâd i mi dramwy attolwg trwy dy wlâd di. Ond ni wrandawodd brenin Edom. A hwy a anfonasant hefyd at frenin Moab, ond ni fynnai yntef: felly Israel a arhosodd yng Nghades.

18 Yna hwy a gerddasant yn yr anialwch, ac [k] a amgylchynasant wlâd Edom a gwlâd Moab, ac [l] a ddaethant o du codiad haul i wlâd Moab, ac a wersyllasant tu hwnt i Arnon, ac [m] ni ddaethant o fewn terfyn Moab; canys [n] Arnon *oedd* deryn Moab.

19 Ac [o] Israel a anfonodd genhadau at Sehon brenin yr Amoriaid, brenin Hesbon; ac Israel a ddywedodd wrtho, [p] Gad i ni dramwy attolwg trwy dy wlâd di, hyd fy mangre.

20 Ond nid ymddiriedodd Sehon i Israel fyned trwy ei derfyn ef; eithr Sehon a gasglodd ei holl bobl, a hwy a wersyllasant yn Jahaz, ac efe a ymladdodd yn erbyn Israel.

21 Ac ARGLWYDD Dduw Israel a roddodd Sehon a'i holl bobl yn llaw Israel, a hwy a'i tarawsant hwynt: felly Israel a feddiannodd holl wlâd yr Amoriaid, trigolion y wlâd honno.

22 Meddiannasant hefyd [q] holl derfynau 'r Amoriaid, o Arnon hyd Jabboc, ac o'r anialwch hyd y Jorddonen.

23 Felly yn awr, ARGLWYDD Dduw Israel a fwriodd yr Amoriaid allan o flaen ei bobl Israel: gan hynny *ai* tydi a'i meddiannit hi?

24 Oni feddienni di yr hyn a roddo Camos dy Dduw i ti i'w feddiannu? Felly 'r hyn oll a oresgynno 'r ARGLWYDD ein Duw o'n blaen ni a feddiannwn ninnau.

25 [r] Ac yn awr, a wyt ti yn well nâ Balac mâb Sippor brenin Moab? a ymrysonodd efe erioed ag Israel, neu gan ymladd a ymladdodd efe i'w herbyn hwy?

26 Pan oedd Israel yn trigo yn Hesbon a'i threfydd, ac yn Aroer a'i threfydd, ac yn yr holl ddinasoedd y rhai *fydd* wrth derfynau Arnon, drychan mlynedd; pa ham nad achubasoch *hwynt* y pryd hynny?

27 Am hynny ni phechais i yn dy erbyn di, ond yr ydwyt ti 'n gwneuthur cam â mi, gan ymladd yn fy erbyn i: yr ARGLWYDD farnwr a farno heddyw rhwng meibion Israel a meibion Ammon.

28 Er hynny ni wrandawodd brenin meibion Ammon ar eiriau Jephthah, y rhai a anfonodd efe atto.

29 ¶ Yna y daeth [s] Yſbryd yr ARGLWYDD ar Jephthah, ac efe a aeth dros Ilead, a Manasseh; ac a aeth dros Fispah Gilead, ac o Fispah Gilead yr aeth efe drosodd at feibion Ammon.

30 A Jephthah a addunedodd addun ed i'r ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O's gan roddi y rhoddi di feibion Ammon yn fy llaw i,

31 Yna'r ‡ hwn a ddelo allan o ddrysau fy nhŷ i'm cyfarfod, pan ddychwelwyf mewn heddwch oddi wrth feibion Ammon, a fydd eiddo 'r ARGLWYDD, a mi a'i hoffrymmaf ef yn boeth-offrwm.

32 ¶ Felly Jephthah a aeth drosodd at feibion Ammon i ymladd yn eu herbyn, a'r ARGLWYDD a'i rhoddodd hwynt yn ei law ef.

33 Ac efe a'i tarawodd hwynt o Aroer hyd oni ddelych di i Fennith, *ſef* ugain dinas, a hyd ‡ waſtadedd y gwinllannoedd, â lladdfa fawr iawn: felly y darostyngwyd meibion Ammon o flaen meibion Israel.

34 ¶ A Jephthah a ddaeth i'w dŷ ei hun, ac wele [t] ei ferch yn dyfod allan i'w gyfarfod â thympanau, ac â dawnſiau, a hi *oedd* ei unig *etifedd* ef; nid *oedd* ganddo ‡ na mâb na merch ond y hi.

35 A phan welodd efe hi, efe a rwygodd ei ddillad, ac a ddywedodd, Ah! ah! fy merch, gan ddarostwng y darostyngaiſt fi; ti hefyd wyt *un* o'r rhai ſydd yn fy moleſtu; canys myfi a agorais fy ngenau wrth yr ARGLWYDD, ac ni allaf gilio.

36 A hi a ddywedodd wrtho, Fy nhâd, od agoraiſt dy enau wrth yr ARGLWYDD, gwnâ i mi yn ôl yr hyn a aeth allan o'th enau; gan i'r ARGLWYDD wneuthur drosot ti ddialedd ar dy elynion, meibion Ammon.

37 Hi a ddywedodd hefyd wrth ei thâd, Gwneler i mi y peth hyn; paid a mi ddau fis, fel yr elwyf † i fynu ac i wared ar y mynyddoedd, ac yr wylwyf o herwydd fy morwyndod, mi a'm cyfeilleſau.

38 Ac efe a ddywedodd, Dôs. Ac efe a'i gollyngodd hi dros ddau fis. A hi a aeth a'i chyfeilleſau, ac a wylodd o herwydd ei morwyndod ar y mynyddoedd.

39 Ac ym mhen y ddau fis, hi a ddychwelodd at ei thâd, ac efe a wnaeth â hi 'r addun ed a addunaſai efe: a hi ni adnabuaſai ŵr; a bu *hyn* yn ddeſod yn Israel,

40 Fyned o ferched Israel ‡ bob blwyddyn i † alaru am ferch Jephthah y Gileadiad, bedwar diwrnod yn y flwyddyn.

PEN. XII.

1 *Yr Ephraïmiaid yn cwerylu â Jephthah, a gwŷr Gilead yn eu lladd hwynt, ac yn eu hadnabod wrth y gair Shibboleth. 7 Marwolaeth Jephthah. 8 Ibſan a'i ddeg merch ar hugain, a'i ddeg merch ar hugain, 11 ac Elon, 13 ac Abdon a'i ddeugain mâb a'i ddeg ŵyr ar hugain, yn barnu Israel.*

A [a] Gwŷr Ephraim a ‡ ymgaſglaſant, ac a aethant tu a 'r gogledd, ac a ddywedaſant wrth Jephthah, Pa ham yr aethoſt ti drosodd i ymladd yn erbyn meibion Ammon, ac na elwaiſt arnom ni i fyned gyd â thi? dy dŷ di a loſgwn ni am dy ben â thân.

2 A Jephthah a ddywedodd wrthynt hwy, Myfi a'm pobl oeddem yn ymryſon yn dôst yn erbyn meibion Ammon: a mi a'ch gelwais chwi, ond ni waredaſoch fi o'i llaw hwynt.

3 A phan welais i nad oeddych yn fy achub, mi a oſodais fy einioes yn fy llaw, ac a euthum yn erbyn meibion Ammon, a'r ARGLWYDD a'i rhoddodd hwynt yn fy llaw i: pa ham gan hynny y daethoch i fynu attafi y dydd hwn, i ymladd i'm herbyn?

4 Yna Jephthah a gaſglodd ynghŷd holl wŷr Gilead, ac a ymladdodd ag Ephraim:

2817. ‡ Heb. *yr hyn a ddelo allan a ddaw allan.*

‡ Neu, *Abel.*

[t] Eſod. 15. 20. 1 Sam. 18. 6. Pſal. 68. 25.

‡ Neu, *o'r eiddo ei hun na mâb na merch.*

Heb. *a bono ei hun.*

† Heb. *a myned i wared.*

‡ Heb. *o flwyddyn i flwyddyn.*

† Neu, *ymddiddan a merch.*

Mawrth. 22. B.

[a] Edryck Pen. 8. 1.

‡ Heb. *al'wyd yngh ŷd.*

2817. agwŷr Gilead a darawſant Ephraim, am ddywedyd a honynt hwy, Ffoaduriaid Ephraim ym myſg yr Ephraïmiaid, *ac* ym myſg Manaſſeh, *yaych* chwi y Gileadiaid.

5 A'r Gileadiaid a ennillaſant rydau 'r Iorddonen o flaen yr Ephraïmiaid: a phan ddywedai yr Ephraïmiaid a ddïangaſent, Gedwch i mi ſyned drwodd; yna gwŷr Gilead a ddywedent wrtho, Ai Ephratead *ydwyt* ti? o's dywedai yntef, Nage;

6 Yna y dywedent wrtho, Dywed yn awr Shibboleth; dywedai yntef Sibboleth: canys ni fedrai efe lefaru felly. Yna y dalient ef, ac y lladdent ef wrth rydau 'r Iorddonen: a chwympodd y pryd hynny o Ephraim, ddwy fil a deugain.

2823. 7 A Jephthah a farnodd Iſrael chwe blynedd: yna y bu farw Jephthah y Gileadiad, ac a gladdwyd yn *un* o ddinaſoedd Gilead.

8 ¶ Ac ar ei ôl ef Ibſan o Fethlehem a farnodd Iſrael.

9 Ac iddo ef yr oedd deng mâb ar hugain, a deng merch ar hugain, y *rhai* a anſonodd efe allan, a deng merch ar hugain a ddug

2830. efe i'w feibion oddi allan: ac efe a farnodd Iſrael ſaith mlynedd.

10 Yna y bu farw Ibſan, ac a gladdwyd ym Methlehem.

11 ¶ Ac ar ei ôl ef Elon y Zabuloniad

2840. a farnodd Iſrael, ac efe a farnodd Iſrael ddeng mlynedd.

12 Ac Elon y Zabuloniad a fu farw, ac a gladdwyd yn Ajalon yngwlâd Zabulon.

13 ¶ Ac Abdon mâb Hilel y Pirathoniad a farnodd Iſrael ar ei ôl ef.

14 ¶ Ac iddo ef yr oedd deugain o feibion, a deg ar hugain o wyrion, [b] yn marchogaeth ar ddeg a thrugain o ebolion aſynnod: ac efe a farnodd Iſrael wyth mlynedd.

2848. 15 Ac Abdon mâb Hilel y Pirathoniad a fu farw, ac a gladdwyd ym Mhirathon, yngwlâd Ephraim, ym mynydd yr Amaleciaid.

PEN. XIII.

Mawrth, 22. P. 1 *Iſrael yn llaw 'r Philiſtiaid.* 2 *Angel yn ymddangos i wraig Manoah,* 8 *ac wedi hynny i Fanoah.* 15 *Offrwm Manoah, ac adnabod yr Angel.* 24 *Genedigaeth Samſon.*

[a] Pen. 2. 11. a 3. 7. a 4. 1. a 6. 1. a 10. 6. A Meibion Iſrael a'chwanegaſant [a] wneuthur yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a'i rhoddodd hwynt yn llaw 'r Philiſtiaid ddeugain mlynedd.

2 ¶ Ac yr oedd rhyw ŵr yn Sorah o dylwyth y Daniaid, a'i enw ef *oedd* Manoah, a'i wraig ef *oedd* amhlantadwy, heb eſgor.

3 Ac Angel yr ARGLWYDD a ymddangoſodd i'r wraig, ac a ddywedodd wrthi, Wele yn awr amhlantadwy ydwyt ti, ac heb eſgor: ond ti a feichiogi, ac a eſgori ar fâb.

[¶] Num. 6. 2, 3. 4 Ac yn awr attolwg ymochel, ac [b] nac yf win na dïod gadarn; ac na fwyta ddim aflan.

5 Canys wele, ti a feichiogi, ac a eſgori ar fâb, ac [c] ni ddaw ellyn ar ei ben ef; canys Nazaread i Dduw fydd y bachgen o'r grôth: ac efe a ddechrau waredu Iſrael o law 'r Philiſtiaid.

[c] Num. 6. 5. [d] Sam. 1. 11. 6 Yna y daeth y wraig, ac a ſynegodd i'w gŵr, gan ddywedyd, Gŵr Duw a ddaeth attaf, a'i brŷd ef *oedd* fel prŷd angel Duw, yn ofnadwy jawn: ond ni ofynnais iddo o ba le yr oedd, ac ni fynegodd yntef i mi ei enw. 2848.

7 Ond efe a ddywedodd wrthyf, Wele, ti a feichiogi ac a eſgori ar fab; ac yn awr, nac yf win na dïod gadarn, ac na fwyta ddim aflan: canys Nazaread i Dduw fydd y bachgen, o'r grôth hyd ddydd ei farwolaeth.

8 ¶ Yna Manoah a weddïodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Attolwg, fy Arglwydd, gâd i wr Duw 'r hwn a anfonaiſt ddyfod eilwaith attom ni, a dyſgu i ni beth a wnelom i'r bachgen a enir.

9 A Duw a wrandawodd ar lef Manoah; ac angel Duw a ddaeth eilwaith at y wraig a hi yn eiſtedd yn y maes; ond Manoah ei gŵr nid *oedd* gyd a hi.

10 A'r wraig a fryſiodd, ac a redodd, ac a ſynegodd i'w gŵr, ac a ddywedodd wrtho; Wele, ymddangoſodd y gŵr i mi, yr hwn a ddaeth attaf y dydd *arall*.

11 A Manoah a gyfododd, ac a aeth ar ôl ei wraig, ac a ddaeth at y gŵr, ac a ddywedodd wrtho, Ai ti yw 'r gŵr a leferaiſt wrth y wraig? dywedodd yntef, *Ie* myfi.

12 A dywedodd Manoah, Deled yn awr dy eiriau i ben; † pa fodd y trinwn y bachgen, ‡ ac y gwnawn iddo ef? † Heb. *pa fath fydd ar y bachgen.* ‡ Neu, *a pha beth a wna efe?*

13 Ac angel yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth Fanoah, Rhag yr hyn oll a ddywedais wrth y wraig, ymcheled hi. Heb. *Beth fydd ei waith ef?*

14 Na fwyta'ed o ddim a ddêl allan o'r winwydden, nac yfed win na dïod gadarn, ac na fwyta'ed ddim aflan: cadwed yr hyn oll a orchymmynnais iddi. [a] Gen. 18. 5. Pen. 6. 18.

15 ¶ A dywedodd Manoah wrth angel yr ARGLWYDD, [d] Gâd attolwg i ni dy attal, tra y parotôm fyn gafr ger dy fron di.

16 Ac angel yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth Fanoah, Ped attelit fi, ni fwytâwn o'th fara di; o's gwnai boeth-offrwm, gwna ef i'r ARGLWYDD: canys ni wyddai Manoah mai angel yr ARGLWYDD *oedd* efe.

17 A Manoah a ddywedodd wrth angel yr ARGLWYDD, Beth yw dy enw, fel i'th anrhydeddom di pan ddelo dy eiriau *i ben?*

18 Ac angel yr ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, [e] Pa ham yr ymofynni am fy enw, gan ei fod [f] yn rhyfeddol? [e] Gen. 32. 29. [f] Eſay 9. 6.

19 Felly Manoah a gymmerth fyn gafr, a bwyd-offrwm, ac a'i hoffrymmodd ar y graig i'r ARGLWYDD: a'r *angel* a wnaeth yn rhyfedd, a Manoah a'i wraig oedd yn edrych.

20 Canys pan ddyrchafodd y fflam oddi ar yr allor tu a'r nefoedd, yna angel yr ARGLWYDD a ddyrchafodd yn fflam yr allor: a Manoah a'i wraig oedd yn edrych ar *hynny*, ac a ſyrthiaſant i lawr ar eu hwynebau.

21 (Ond ni'chwanegodd angel yr ARGLWYDD ymddangos mwyach i Fanoah, nac i'w wraig:) yna y gwybu Manoah mai angel yr ARGLWYDD *oedd* efe.

22 A Manoah a ddywedodd wrth ei wraig, [g] Gan farw y byddwn feirw, canys gwelſom Dduw. [g] Eſod. 33. 20. Deut. 5. 26.

23 Ond ei wraig a ddywedodd wrtho ef, Pe mynnaſai 'r ARGLWYDD ein lladd ni, ni dderbynniaſai efe boeth-offrwm a bwyd-offrwm o'n llaw ni, ac ni ddangoſaſai efe i ni 'r holl bethau hyn; ac ni pharaſai efe i ni y pryd hyn glywed y fâth bethau. Pen. 6. 22.

24 ¶ A'r wraig a ymddûg fab, ac a alwodd ei enw ef [h] Samſon: a'r bachgen a gynnyddodd, 2849. [h] Heb. 11. 32.

2849. gynnyddodd, a'r ARGLWYDD a'i bendithiodd ef.

i 1 Sam. 11. 6. 25 Ac ⁱ Yſbryd yr ARGLWYDD a ddechreuodd ar amſeroedd ei gynhyrfu ef yngwerſyll Dan; rhwng Sorah ac Eſthaol.

PEN. XIV.

Mawrth, 23. B. 1 *Samſon yn deiſyf cael gwraig o'r Philiſtiaid, 6 Yn lladd llew yn ei daith, 8 ac wrth ddychwelyd yn cael mêl yn ei ſgerbwd ef. 10 Gwledd briodas Samſon. 12 Ei wraig yn dadguddio ei ddychymmyg ef. 19 Ynteſ yn ysbeilio deg ar hugain o'r Philiſtiaid. 20 Ei wraig ef yn priodi un arall.*

2867. A Samſon a aeth i wared i Dimnath, ac a ganfu wraig yn Nhimnath o ferched y Philiſtiaid.

2 Ac eſe a ddaeth i fynu, ac a ſynegodd i'w dâd ac i'w ſam, ac a ddywedodd, Mi a welais wraig yn Nhimnath o ferched y Philiſtiaid: cymmerwch yn awr honno yn wraig i mi.

3 Yna y dywedodd ei dâd a'i ſam wrtho, Onid *oes* ym myſg merched dy frodyr, nac ym myſg fy holl bobl wraig, pan ydwyt ti yn myned i geiſio gwraig o'r Philiſtiaid dïenwaededig? a dywedodd Samſon wrth ei dâd, Cymmer hi i mi, canys y mae hi † wrth ſy modd i.

† Heb. *yn union yn fy ngolwg i.*

4 Ond ª ni wyddai ei dâd ef na'i ſam mai oddi wrth yr ARGLWYDD *yr oedd* hyn, mai ceiſio achos yr oedd efe yn erbyn y Philiſtiaid: canys y Philiſtiaid oedd y pryd hynny yn arglwyddiaethu ar Iſrael.

ª 1 Bren. 12. 15. 2 Cron. 10. 15. a 22. 7. a 25. 20.

5 Yna Samſon a aeth i wared, a'i dâd a'i ſam, i Dimnath; ac a ddaethant hyd winllannoedd Timnath; ac wele genaw llew yn rhuo yn ei gyfarfod ef.

6 Ac ᵇ Yſbryd yr ARGLWYDD a ddaeth yn rymmus arno ef, ac efe a holltodd y llew fel yr holltid myn, ac nid *oedd* dim yn ei law ef: ond ni ſynegodd efe i'w dâd nac i'w ſam yr hyn a wnelſai.

ᵇ Pen. 3. 10. 1 Sam. 11. 6.

7 Ac eſe a aeth i wared, ac a ymddiddanodd â'r wraig, ac yr oedd hi wrth fodd Samſon.

8 ¶ Ac yn ôl ychydig ddyddiau efe a ddychwelodd i'w chymmeryd hi, ac a drôdd i edrych yſgerbwd y llew; ac wele haid o wenyn a mêl ynghôrph y llew.

9 Ac efe a'i cymmerth yn ei law, ac a gerddodd dan fwyta, ac a ddaeth at ei dâd a'i ſam, ac a roddodd iddynt, a hwy a fwytaſant: ond ni ſynegodd iddynt hwy mai o gorph y llew y cymmeraſai efe 'r mêl.

10 ¶ Felly ei dâd ef a aeth i wared at y wraig, a Samſon a wnaeth yno wlêdd: canys felly y gwnai 'r gwŷr jeuaingc.

11 A phan welſant hwy ef, yna y cymmeraſant ddeg ar hugain o gyfeillion i fod gyd ag ef.

12 ¶ A Samſon a ddywedodd wrthynt, ᶜ Rhoddaf i chwi ddychymmyg yn awr; o's gan ſynegi y mynegwch ef i mi, o fewn ſaith niwrnod y wledd, ac a'i cewch; yna y rhoddaf i chwi ddeg ar hugain o ‡ lenlliein-iau, a deg pâr ar hugain o ddillad.

ᶜ 1 Bren. 10. 1. ‡ Neu, *gwiſgoedd.*

13 Ond o's chwi ni fedrwch ei ſynegi i mi, yna chwi a roddwch i mi ddeg ar hugain o lenlliein-iau, a deg pâr ar hugain o wiſgoedd: hwythau a ddywedaſant wrtho, Traetha dy ddychymmyg fel y clywom ef.

14 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Allan o'r bwyrâwr y daeth bwyd, ac o'r cryf y daeth allan felyſdra. Ac ni fedrent ddirnad y dychymmyg *mewn* tri diwrnod.

15 Ac yn y ſeithfed dydd y dywedaſant wrth wraig Samſon, Huda dy ŵr fel y mynego efe i ni y dychymmyg, rhag i ni dy loſgi di a thŷ dy dâd â thân: ai i'n ‡ tlodi ni i'n gwahoddaſoch? onid felly y mae?

2868. ‡ Neu, *meddi-annu.*

16 A gwraig Samſon a ŵylodd wrtho ef, ac a ddywedodd, Yn ddïau y mae yn gâs gennyt fi, ae nid wyt yn fy ngharu: dychymmyg a roddaiſt i feibion fy mhobl, ac ni's mynegaiſt i mi. A dywedodd ynteſ wrthi, Wele ni's mynegais i'm tâd nac i'm mam, ac ai mynegwn i ti?

17 A hi a wylodd wrtho ef y ſaith niwrnod hynny, tra yr oeddid yn cynnal y wlêdd; ac ar y ſeithfed dydd y mynegodd efe iddi hi: canys yr oedd hi yn ei flino ef; a hi a ſynegodd y dychymmyg i feibion ei phobl.

18 A gwŷr y ddinas a ddywedaſant wrtho ef y ſeithfed dydd cyn machludo 'r haul, Beth *ſydd* felyſach nâ mêl? a pheth gryfach nâ llew? dywedodd ynteſ wrthynt, Oni buaſai i chwi aredig â'm hannair i, ni chawſech allan fy nychymmyg.

19 ¶ Ac Yſbryd yr ARGLWYDD a ddaeth arno ef, ac efe a aeth i wared i Aſcalon, ac a darawodd o honynt ddeg ar hugain, ac a gymmerth eu † hyſbail, ac a roddodd y parau dillad i'r rhai a ſynegaſant y dychymmyg: a'i ddigllonedd ef a lidiodd, ac efe a aeth i fynu i dŷ ei dâd.

† Neu, *dillad.*

20 A rhoddwyd gwraig Samſon i'w gyfaill ef ei hun, yr hwn a gymmeraſai efe yn gyfaill.

PEN. XV.

1 *Samſon yn cael nâg am ei wraig. 3 Ynteſ yn lloſgi ŷd y Philiſtiaid â llwynogod ac â ffaglau. 6 Y Philiſtiaid yn lloſgi ei wraig ef a'i thâd. 7 Samſon yn eu taro hwynt glûn a mordawyd. 9 Gwŷr Judah yn ei rwymo ef, ac yn ei draddodi i'r Philiſtiaid. 14 Ynteſ yn eu lladd hwynt â gên aſyn. 18 Duw yn gwneuthur y ffynnon Enhaccore iddo ef yn Lehi.*

Mawrth, 23. P. AC wedi *talm* o ddyddiau yn amſer cynhauaf y gwenith, Samſon a aeth i ymweled â'i wraig â myn gafr, ac a ddywedodd, Mi a âf i mewn at fy ngwraig i'r yſtafell. Ond ni chanhiatâi ei thâd hi iddo ef fyned i mewn.

2 A'i thâd a lefarodd, gan ddywedyd, Tybiaſwn it' ei chaſâu hi; am hynny y rhoddais hi i'th gyfaill di: onid yw ei chwaer jeuangaf yn lanach nâ hi? bydded *honno* i ti attolwg yn ei lle hi.

3 ¶ A Samſon a ddywedodd wrthynt, ‡ Diſciach ydwyf y waith hon nâ 'r Philiſtiaid, er i mi wneuthur niwaid iddynt.

‡ Neu, *aiſai, &c. oddiwrth.*

4 A Samſon a aeth ac a ddaliodd drychant o lwynogod, ac a gymmerth † ffaglau, ac a drôdd gynffon at gynffon, ac a oſododd un ffagl rhwng dwy gynffon yn y canol.

† Neu, *ſentewyn-ion.*

5 Ac eſe a gynneuodd dân yn y ffaglau, ac a'i gollyngodd hwynt i ydau 'r Philiſtiaid, ac a loſgodd hyd yn oed y daſau, a'r ŷd ar ei droed, y gwinllannoedd heſyd a'r oliwydd.

6 ¶ Yna y Philiſtiaid a ddywedaſant, Pwy a wnaeth hyn? hwythau a ddywedaſant, Samſon † daw y Timniad, am iddo ddwyn ei wraig ef, a'i rhoddi i'w gyfaill ef. A'r Philiſtiaid a aethant i fynu, ac a'i lloſgaſant hi a'i thâd â thân.

† *Mâb yng hyfraith.*

7 ¶ A dywedodd Samſon wrthynt, Er i chwi wneuthur fel hyn, etto mi a ymddïalaf arnoch chwi, ac wedi *hynny* y peidiaf.

8 Ac

2868. 8 Ac eſe a'i tarawodd hwynt glûn a mor-
dwyd â lladdfa fawr: ac eſe a aeth i
wared, ac a arhoſodd ynghoppa craig Etam.
9 ¶ Yna y Philiſtiaid a aethant i ſynu, ac
a weryllaſant yn Juda, ac a ymdannaſant yn
Lehi.
10 A gwŷr Juda a ddywedaſant, Pa ham
y daethoch i ſynu i'n herbyn ni? dyweda-
ſant hwythau, I rwymo Samſon y daethom
i ſynu, i wneuthur iddo eſ, ſel y gwnaeth
yntau i ninnau.
‡ Heb. *aiſgyn-naſant.* 11 Yna tair mîl o wŷr o Juda a †aethant
i goppa craig Etam, ac a ddywedaſant wrth
Samſon, Oni wyddoſt ti fod y Philiſtiaid yn
arglwyddiaethu arnom ni? pa ham gan hyn-
ny y gwnaethoſt hyn â ni? dywedodd yntef
wrthynt, Fel y gwnaethant hwy i mi, felly y
gwneuthum innau iddynt hwythau.
12 Dywedaſant hwythau wrtho, I'th
rwymo di y daethom i wared, *ac* i'th roddi
yn llaw'r Philiſtiaid. A Samſon a ddywe-
dodd wrthynt, Tyngwch wrthyf na ruth-
rwch arnaf eich hunain.
13 Hwythau a'i hattebaſant ef, gan ddy-
wedyd, Na *ruthrwn:* eithr gan rwymo i'th
rwymawn di, ac i'th roddwn yn eu llaw
hwynt; ond ni'th laddwn di. A rhwymaſant
ef â dwy râff newydd, ac a'i dygaſant ef i
ſynu o'r graig.
14 ¶ A phan ddaeth efe i Lehi, y Philiſt-
iaid a floeddiaſant wrth gyfarfod ag ef:
ac Yſbryd yr ARGLWYDD a ddaeth arno
ef: a'r rhaffau oedd am ei freichiau *a aethant*
fel llin a loſgaſid yn tân, a'r rhwymau a
‡ Heb. *diodda-ſant.* ‡ ddattodaſant oddi am ei ddwylaw ef.
15 Ac efe a gafodd ên aſyn îr, ac a eſtyn-
nodd ei law, ac a'i cymmerodd, ac a laddodd
â hi fil o wŷr.
16 A Samſon a ddywedodd, A gên aſyn
‡ Heb. *pentwr, dau ben-twr.* ‡ pentwr ar bentwr: â gênaſyn y lleddais
fil o wŷr.
17 A phan orphennodd efe lefaru, yna efe
a daflodd yr ên o'i law, ac a alwodd y lle
hwnnw † Ramath-lehi.
† Sef, *cyfoeiad yr ên,* neu, *taſl-iad yr ên.* 18 ¶ Ac efe a ſychedodd yn dôſt, ac a
lefodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywe-
dodd, Tydi a roddaiſt yn llaw dy wâs yr
ymwared mawr ymma; ac yn awr a fyddaf
fi farw gan ſyched, a ſyrthio yn llaw y rhai
dienwaededig?
‡ Neu, *Lehi.* 19 Ond Duw a holltodd y cilddant *oedd* yn
‡ yr ên, ſel y daeth allan ddwfr o hono, ac
efe a yfodd, a'i yſbryd a ddychwelodd, ac efe
a adfywiodd: am hynny y galwodd efe ei
‡ *ffynnon y geilwad.* henw, ‡ En-haccore, yr hon ſydd yn Lehi
hyd y dydd hwn.
20 Ac efe a farnodd Iſrael yn nyddiau 'r
Philiſtiaid, ugain mlynedd.

P E N. XVI.

Mawrth, 24. B. 1 *Samſon yn diangc yng Ngaza, ac yn dwyn ymmaith ddaryſau porth y ddinas.* 4 *Dalilah wedi ei gwobrygan y Philiſtiaid, yn hudo Samſon.* 6 *Yntau yn ei thwyllo hi deirgwaith.* 15 *Hithau o'r diwedd yn ei orchfygu ef.* 21 *Y Philiſtiaid yn ei ddala, ac yn tynnu ei lygaid ef.* 22 *Yntau wedi adnewyddu ei gryfder, yn tynnu 'r tŷ i lawr am ben y Philiſtiaid, ac yn marw.*

YNa Samſon a aeth i Aza, ac a ganfu yno
butteinwraig, ac a aeth i mewn atti hi.
2 *A mynegwyd* i'r Gaziaid, gan ddywe-
dyd, Daeth Samſon ymma; a hwy a gyl-
chynaſant, ac a gynllwynaſant iddo, ar hŷd
y nôs, ymhôrth y ddinas, ac a fuant ddiſtaw
ar hŷd y nôs, gan ddywedyd, Y borau pan
oleuo hi, ni a'i lladdwn ef.
3 A Samſon a orweddodd hyd hanner nôs,
ac a gyfododd ar hanner nôs, ac a ymaflodd
yn nryſau porth y ddinas, ac yn y ddau
boſt, ac a aeth ymmaith â hwynt ynghŷd
â'r bar, ac a'i goſodd ar ei yſgwyddau,
ac a'i dug hwynt i fynu i ben bryn *Syad*
gyferbyn a Hebron.
2887. 4 ¶ Ac wedi hyn efe a garodd wraig yn
nyttryn Sorec, a'i henw Dalilah.
5 Ac arglwyddi 'r Philiſtiaid a aethant i
‡ *beth.* ſynu atti hi, ac a ddywedaſant wrthi, Huda
eſ, ac edrych ym mha ‡ *le y mae* ei fawr
‡ Neu, *daaroſ-wng.* nerth eſ, a pha fodd y gorthrechwn ef, ſel
y rhwymom ef i'w ‡ gyſtuddio: ac ni a
roddwn i ti bob un fil a chant o arian.
† *beth.* 6 A Dalilah a ddywedodd wrth Samſon,
Mynega i mi attolwg, ym mha † *fan y mae*
dy fawr nerth di, ac â pha beth i'th rwy-
mid i'th gyſtuddio.
‡ Neu, *o reſfyn-nau.* 7 A Samſon a ddywedodd wrthi, Pe
rhwyment fi â ſaith ‡ o wdyn irion y rhai ni
ſychaſai, yna y gwanhychwn, ac y byddwn
† Heb. *un.* fel † gŵr arall.
8 Yna arglwyddi 'r Philiſtiaid a ddyga-
ſant i ſynu atti hi ſaith o wdyn irion y rhai
ni ſychaſent; a hi a'i rhwymodd ef â
hwynt.
9 A chynllwynwyr oedd yn aros ganddi
mewn yſtafell: a hi a ddywedodd wrtho
ef, Y *mae* 'r Philiſtiaid arnat, Samſon: ac
efe a dorrodd y gwdyn, fel y torrir edau
† Heb. *arogli.* garth wedi † cyffwrdd â'r tân: felly ni
wybüwyd ei gryfder ef.
10 A dywedodd Dalilah wrth Samſon,
Ti a'm twyllaiſt, ac a ddywedaiſt gelwydd
wrthyf; yn awr mynega i mi attolwg â pha
beth y gellid dy rwymo.
11 Ac efe a ddywedodd wrthi, Pe gan
rwymo y rhwyment fi â rhaffau newyddion,
y rhai ni wnaethpwyd gwaith â hwynt;
yna y gwanhychwn, ac y byddwn fel gŵr
arall.
12 Am hynny Dalilah a gymmerth raffau
newyddion, ac a'i rhwymodd ef â hwynt,
ac a ddywedodd wrtho, Y *mae* 'r Philiſt-
iaid arnat ti, Samſon. (Ac yr oedd cyn-
llwynwyr yn aros mewn yſtafell.) Ac efe
a'i torrodd hwynt oddi am ei freichiau fel
edau.
13 A Dalilah a ddywedodd wrth Samſon,
Hyd yn hyn y twyllaiſt fi, ac y dywedaiſt
gelwydd wrthyf; mynega i mi â pha beth
i'th rwymid: dywedodd yntef wrthi hi, Pe
plethit ti ſaith gudyn ŷ mhen ynghŷd â'r
wê.
14 A hi a'i gwnaeth yn ſicr â'r hoel, ac
a ddywedodd wrtho ef, Y *mae* 'r Philiſt-
iaid arnat ti, Samſon. Ac efe a ddeffrôdd
o'i gwſg, ac a aeth ymmaith â hoel y
garſan, ac â'r wê.
15 ¶ A hi a ddywedodd wrtho ef, Pa fodd
y dywedi, Cu gennyf dydi, a'th galon heb
fod gyd â mi? teirgwaith bellach i'm
twyllaiſt, ac ni fynegaiſt i mi ym mha *fan*
y *mae* dy fawr nerth.
16 Ac o herwydd ei bod hi yn ei flino ef
â'i geiriau beunydd, ac yn ei boeni ef; ei
enaid a † ymofidiodd i farw:
† Heb. *ymſyr-haodd.* 17 Ac efe a fynegodd iddi ei holl galon,
ac a ddywedodd wrthi, [a] Ni ddaeth ellyn ar
fy mhen i; canys Nazaread i Dduw ydwyf
[a] Num. 5. 6. fi o grôth fy mam: ped eillid fi, yna y ciliai
fy nerth oddi wrthyf, ac y gwanhychwn,
ac y byddwn fel gŵr arall.
18 A phan welodd Dalilah fynegi o hono
ef iddi hi ei holl galon, hi a anfonodd, ac
a alwodd am bendeſigion y Philiſtiaid, gan
ddywedyd, Deuwch i fynu unwaith, canys
efe

2827. eſe a ſynegodd i mi ei holl gâlon. Yna arglwyddi 'r Philiſtiaid a ddaethant i ſynu atti hi, ac a ddygaſant arian yn eu dwylaw.

19 A hi a wnaeth iddo gyſguar ei gliniau, ac a alwodd ar ŵr, ac a barodd eillio ſaith gudyn ei ben eſ; a hi a ddechreuodd ei gyſtuddio ef, a'i nerth a ymadawodd oddi wrtho.

20 A hi a ddywedodd, *Y mae* 'r Philiſtiaid arnat ti, Samſon. Ac efe a ddeffrôdd o'i gwſg, ac a ddywedodd, Af allan y waith hon fel cynt, ac ymeſgydwaf. Ond ni wyddai efe fod yr ARGLWYDD wedi cilio oddi wrtho.

21 ¶ Ond y Philiſtiaid a'i daliaſant ef, ac a † dynnaſant ei lygaid ef, ac a'i dygaſant ef i wared i Aza, ac a'i rhwymaſant ef â gefynnau prês, ac yr oedd efe yn malu yn y carchardy.

† Heb. *ayllaſant.*

22 Eithr gwallt ei ben ef a ddechreuodd dyfu dracheſn, ‡ ar ôl ei eillio.

‡ Neu, *fel pan eilliwyd ef.*

23 Yna arglwyddi 'r Philiſtiaid a ymgaſglaſant i aberthu aberth mawr i Ddagon eu duw, ac i orfoleddu: canys dywedaſant, Ein duw ni a roddodd Samſon ein gelyn yn ein llaw ni.

24 A phan welodd y bobl ef, hwy a ganmolaſant eu duw: canys dywedaſant, Ein duw ni a roddodd ein gelyn yn ein dwylaw ni, yr hwn oedd yn anrheithio 'n gwlâd ni, yr hwn a † laddodd lawer o honom ni.

† Heb. *anrhaodd ein llaaddeigion.*

25 A phan oedd eu câlon hwynt yn llawen, yna y dywedaſant, Gelwch am Samſon, i beri i ni chwerthin. A hwy a alwaſant am Samſon o'r carchardy, fel y chwareuai o'i blaen hwynt, a hwy a'i goſodaſant ef rhwng y coloſnau.

26 A Samſon a ddywedodd wrth y llangc oedd yn ymaflyd yn ei law ef, Gollwng, a gâd i mi gael gafael ar y coloſnau y mae 'r tŷ yn ſeſyll arnynt, fel y pwyſwyf arnynt.

27 A'r tŷ oedd yn llawn o wŷr a gwragedd, a holl arglwyddi 'r Philiſtiaid *oedd* yno: ac ar y nen *yr oedd* ynghŷlch tair mil o wŷr a gwragedd yn edrych tra ydoedd Samſon yn chwarae.

28 A Samſon a alwodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O Arglwydd Jô R, cofia fi attolwg, a nertha fi attolwg, yn unig y waith hon, O Dduw, fel y dâl-wyf *ag* un dialedd ar y Philiſtiaid am fy nau lygad.

29 A Samſon a ymaflodd yn y ddwy goloſn ganol, y rhai yr oedd y tŷ yn ſefyll arnynt, ac a ymgynhaliodd wrthynt; un yn ei ddeheulaw, a'r llall yn ei law aſſwy.

30 A dywedodd Samſon, Bydded farw fy einioes gyd â'r Philiſtiaid; ac efe a ymgrymmodd â'i holl nerth: a ſyrthiodd y tŷ ar y pendefigion, ac ar yr holl bobl oedd ynddo: a'r meirw y rhai a laddodd efe wrth farw oedd fwy nag a laddaſai efe yn ei fywyd.

31 A'i frodyr ef, a holl dŷ ei dâd ef a ddaethant i wared, ac a'i cymmeraſant ef, ac a'i dygaſant i ſynu, ac a'i claddaſant ef rhwng Sorah ac Eſthaol, ym meddrod Manoah ei dâd: ac efe a farnaſai Iſrael ugain mlynedd.

PEN. XVII.

Mawrth, 24. P.

1 *Ei ſam yn gwneuthur delwau o'r arian a ladratasai Micah, ac a roiſai yn eu hôl.* 5 *Ynteſ yn gwneuthur gwiſgoedd iddynt,* 6 *ac yn cyſlogi Leſiad i fod yn offeiriad iddo.*

AC yr oedd gŵr o ſynydd Ephraim, a'i enw Micah.

2 Ac efe a ddywedodd wrth ei fam, Y mil a'r can *ſicl* arian a ddycpwyd oddi arnat, ac y rhegaiſt *am danynt*, ac y dywedaiſt heſyd lle y clywais, wele yr arian gyd â mi, myfi a'i cymmerais. A dywedodd ei fam, Bendigedig *fyddych*, fy mâb, gan yr ARGLWYDD.

2887.

3 A phan roddodd efe y mil a'r can *ſicl* arian adref i'w fam, ei fam a ddywedodd, Gan gyſlegru y cyſlegraſwn yr arian i'r ARGLWYDD o'm llaw, i'm mâb, i wneuthur delw gerfiedig a thoddedig: am hyny yn awr mi a'i rhoddaf eilwaith i ti.

4 Etto efe a dalodd yr arian i'w fam: a'i fam a gymmerth ddau can *ſicl* o arian, ac a'i rhoddodd i'r toddydd, ac efe a'i gwnaeth yn ddelw gerfiedig a thoddedig: a hwy a fuant yn nhŷ Micah.

5 A chan y gŵr hwn Micah *yr oedd* tŷ duwiau, ac efe a wnaeth [a] Ephod, a [b] Theraphim, ac a ‡ gyſlegrodd un o'i feibion i fod yn offeiriad iddo.

[a] Pen. 8. 27.
[b] Gen. 31. 19.

6 [c] Yn y dyddiau hynny nid *oedd* brenin yn Iſrael, ond pob un a wnâi yr hyn oedd union yn ei olwg ei hun.

Hoſ. 3. 4.
‡ Heb. *lanwodd ddwylo.*
[c] Pen. 18. 1. a 21. 25.

7 ¶ Ac yr oedd gŵr jeuange o [d] Fethlehem Juda, o dylwyth Juda, a Leſiad *oedd* efe, ac efe a ymdeithiai yno.

8 A'r gŵr a aeth allan o'r ddinas o Fethlehem Juda, i drigo pa le bynnag y caffai *le*: ac efe a ddaeth i ſynydd Ephraim i dŷ Micah, yn ei ymdaith.

[d] Edrych Joſ. 19. 15.

9 A Micah a ddywedodd wrtho, O ba le y daethoſt ti? dywedodd ynteſ wrtho, Leſiad ydwyf o Fethlehem Juda, a myned yr ydwyf i drigo lle caffwyf *le*.

10 A Micah a ddywedodd wrtho, Trig gyd â mi, a bydd i mi yn dâd ac yn offeiriad, a mi a roddaf i ti ddeg *ſicl* o arian bob blwyddyn, a ‡ phâr o ddillad, a'th lun-iaeth: felly y Leſiad a aeth i mewn.

‡ Heb. *threſn.*

11 A'r Leſiad a ſu foddlon i aros gyd â'r gŵr, a'r gŵr jeuangc oedd iddo fel un o'i feibion.

12 A Micah a urddodd y Leſiad, a'r gŵr jeuangc ſu yn offeiriad iddo, ac a fu yn nhŷ Micah.

13 Yna y dywedodd Micah, Yn awr y gwn y gwna 'r ARGLWYDD ddaioni i mi; gan fod Leſiad gennyf yn offeiriad.

PEN. XVIII.

Mawrth, 26. B.

1 *Meibion Dan yn anfon pummwr i geiſio iddynt etifeddiaeth.* 3 *Hwythau wrth dŷ Micah yn ymgynghori â Jonathan, ac yn cael cyſſur i fyned rhagddynt,* 7 *Yn chwilio Läis, ac yn dwyn newyddion gobeithfawr.* 11 *Danfon chwe chant o wŷr i oſod ar y areſ.* 14 *A'r rhai hynny ar y fforddi yn ysbeilio Micah am ei offeiriad a'i greiriau,* 27 *ac yn ynnill Läis, ac yn ei galw hi Dan,* 30 *ac yn goſod i fynu delw-addoliaeth, lle y cafodd Jonathan yr offeiriadaeth yn etifeddiaeth iddo.*

YN [a] y dyddiau hynny nid *oedd* brenin yn Iſrael: ac yn y dyddiau hynny [b] llwyth y Daniaid oedd yn ceiſio iddynt etifeddiaeth i drigo; canys ni ſyrthiaſai iddynt hyd y dydd hwnnw etifeddiaeth ym myſg llwythau Iſrael.

[a] Pen. 17. 6. a 21. 25.
[b] Joſ. 19. 47.

2 A meibion Dan a anfonaſant o'i tylwyth bump o wŷr o'i bro, † gwŷr grymmus, o Sorah ac o Eſthaol, i ysbïo 'r wlâd, ac i'w chwilio, ac a ddywedaſant wrthynt, ewch, chwiliwch y wlâd: a phan ddaethant i ſynydd Ephraim i dŷ Micah, hwy a leryaſant yno.

† Heb. *meibion.*

3 Pan *oeddynt* hwy wrth dŷ Micah, hwy a adnabuant lais y gŵr jeuangc y Lefiad, ac a droisant yno, ac a ddywedasant wrtho, Pwy a'th ddug di ymma? a pheth yr ydwyt ti yn ei wneuthur ymma? a pheth *sydd* i ti ymma?

4 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Fel hyn ac fel hyn y gwnaeth Micah i mi, ac efe a'm cyflogodd i, a'i offeiriad ef ydwyf.

5 A hwy a ddywedasant wrtho ef, Ymgynghora attolwg â Duw, fel y gwypom a lwydda ein ffordd yr ydym ni yn rhodio arni.

6 A'r offeiriad a ddywedodd wrthynt, Ewch mewn heddwch: ger bron yr ARGLWYDD y mae eich ffordd chwi, yr hon a gerddwch.

7 ¶ Yna y pùmwr a aethant ymmaith, ac a ddaethant i [c] Läis, ac a welsant y bobl *oedd* ynddi [d] yn trigo mewn dïogelwch, yn ôl arfer y Sidoniaid, yn llonydd ac yn ddïofal, ac nid oedd † swyddwr yn y wlâd, yr hwn a allai eu gyrru hwynt i gywilydd mewn dim, a phell oeddynt oddi wrth y Sidoniaid, ac heb negesau rhyngddynt a neb.

8 A hwy a ddaethant at eu brodyr i Sorah ac Esthaol: a'i brodyr a ddywedasant wrthynt, Beth *a ddywedwch* chwi?

9 Hwythau a ddywedasant, Cyfodwch ac awn i fynu arnynt: canys gwelsom y wlâd, ac wele da iawn yw hi: ai tewi 'r ydych chwi? na ddïogwch fyned i ddyfod i mewn i feddiannu 'r wlâd.

10 Pan eloch, chwi a ddeuwch at bobl ddïofal, a gwlâd ehang: canys Duw a'i rhoddodd hi yn eich llaw chwi: *lle* nid *oes* ynddo eisiau dim a'r y *fyd* ar y ddaear.

11 ¶ Ac fe a aeth oddi yno, o dylwyth y Daniaid, o Sorah ac o Esthaol, chwechannwr wedi ymwregysu ag arfau rhyfel.

12 A hwy a aethant i fynu, ac a wersyllasant yng Nghiriath-jearim, yn Juda: am hynny y galwasant y fan honno [e] Mahaneh Dan, hyd y dydd hwn: wele *y mae* o'r tu ôl i Giriath-jearim.

13 A hwy a aethant oddi yno i fynydd Ephraim, ac a ddaethant hyd dŷ Micah.

14 ¶ Ar pumwr, y rhai a aethent i chwilio gwlâd Lais, a lefarasant, ac a ddywedasant wrth eu brodyr, Oni wyddoch chwi fod yn y tai hyn Ephod a Theraphim, a delw gerfiedig, a thoddedig? gan hynny ystyriwch yn awr beth a wneloch.

15 A hwy a droisant tu ag yno, ac a ddaethant hyd dŷ gŵr jeuangc y Lefiad, i dŷ Micah, ac a † gyfarchasant well iddo.

16 A'r chwechannwr, y rhai oedd wedi eu gwregysu ag arfau rhyfel, oeddyn sefyll *wrth* ddrws y porth, *sef* y rhai *oedd* o feibion Dan.

17 A'r pùmwr, y rhai a aethent i chwilio 'r wlâd, a esgynnasant, *ac* a aethant i mewn yno, *ac* a ddygasant ymmaith y ddelw gerfiedig a'r Ephod, a'r Teraphim, a'r ddelw doddedig: a'r offeiriad oedd yn sefyll wrth ddrws y porth, gyd â'r chwechannwr oedd wedi ymwregysu ag arfau rhyfel.

18 A'r rhai hyn a aethant i dŷ Micah, ac a ddygasant ymmaith y ddelw gerfiedig, yr Ephod, a'r Teraphim; a'r ddelw doddedig: yna 'r offeiriad a ddywedodd wrthynt, Beth yr ydych chwi yn ei wneuthur?

19 Hwythau a ddywedasant wrtho, Taw sôn, gosod dy law ar dy safn, a thyred gyd â ni, a bydd i ni yn dâd ac yn offeiriad: ai gwell i ti fod yn offeiriad i dŷ un gŵr, nâ'th fod yn offeiriad i lwyth ac i deulu yn Israel?

20 A da fu gan galon yr offeiriad, ac efe a gymmerth yr Ephod, a'r Teraphim, a'r ddelw gerfiedig, ac a aeth ym mysg y bobl.

21 A hwy a droisant, ac a aethant ymmaith, ac a osodasant y plant, a'r anifeiliaid, a'r clud o'i blaen.

22 ¶ *A phan* oeddynt hwy ennyd oddi wrth dŷ Micah, y gŵyr *oedd* yn y tai wrth dŷ Micah, a ymgasglasant, ac a erlidiasant feibion Dan.

23 A hwy a waeddasant ar feibion Dan: hwythau a droisant eu hwynebau, ac a ddywedasant wrth Micah, Beth *a ddarfu* i ti pan wyt † yn dysfod â'r fath fintai?

24 Yntef a ddywedodd, Fy nuwiau, y rhai a wneuthum i, a ddygasoch chwi ymmaith, a'r offeiriad, ac a aethoch i ffordd: a pheth *sydd* gennyf fi mwyach? a pha beth yw hyn a ddywedwch wrthyf, Beth *a ddarfu* i ti?

25 A meibion Dan a ddywedasant wrtho, Na âd glywed dy lef yn ein mysg ni, rhag i wŷr † digllon ruthro arnat ti, a cholli o honot dy einioes, ac einioes dy deulu.

26 A meibion Dan a aethant i'w ffordd: a phan welodd Micah eu bod hwy yn gryfach nag ef, efe a drôdd, ac a ddychwelodd i'w dŷ.

27 A hwy a gymmerasant y pethau a wnaethai Micah, a'r offeiriad oedd ganddo ef, ac a ddaethant i Läis, at [f] bobl lonydd a dïofal, ac a'i tarawsant hwy â min y cleddyf, ac a losgasant y ddinas a thân.

28 Ac nid *oedd* waredydd, canys pell *oedd* hi oddi wrth Sidon, ac nid *oedd* negesau rhyngddynt a neb; hefyd *yr oedd* hi yn y dyffryn *oedd* wrth Feth-rehob: a hwy a adeiladasant ddinas, ac a drigasant ynddi.

29 A [g] hwy a alwasant enw 'r ddinas [h] Dan, yn ôl enw Dan eu tâd, yr hwn a anesid i Israel: er hynny Läis *oedd* enw 'r ddinas ar y cyntaf.

30 ¶ A meibion Dan a osodasant i fynu iddynt y ddelw gerfiedig: a Jonathan mâb Gerson, mâb Manasseh, efe a'i feibion, fuant offeiriaid i lwyth Dan, hyd ddydd caethgludiad y wlâd.

31 A hwy a osodasant i fynu iddynt y ddelw gerfiedig a wnaethai Micah, yr holl ddyddiau y bu tŷ Dduw yn Silo.

PEN. XIX.

1 *Lefiad yn myned i Fethlehem i gyrchu ei wraig adref.* 16 *Hen ŵr yn ei groesawi ef i'w dŷ yng Ngibeah.* 22 *Y Gibeoniaid yn gwneuthur cam â'i oraderch ef fel y bu hi farw.* 29 *Yntef yn ei rhannu hi yn ddeuddeg darn i'w danfon at y deuddeg llwyth.*

A Chyn y dyddiau hynny, [a] pan nad *oedd* frenin yn Israel, yr oedd rhyw Lefiad yn aros yn ystlysau mynydd Ephraim, ac efe a gymmerodd iddo ordderchwraig o Fethlehem Judah.

2 A'i ordderchwraig a burteiniodd yn ei erbyn ef, ac a aeth ymmaith oddi wrtho ef i dŷ ei thâd, i Fethlehem Juda, ac yno y bu hi ‡ bedwar mis o ddyddiau.

3 A'i gŵr hi a gyfododd, ac a aeth ar ei hôl i ddywedyd yn † dêg wrthi hi, *ac* i'w throi adref, a'i langc *oedd* gyd ag ef, a chwpl o asynnod: a hi a'i dûg ef i mewn i dŷ ei thâd; a phan welodd tâd y llangces ef, bu lawen ganddo gyfarfod ag ef.

4 A'i

---

c Jos. 19. 47. *Lesem*
d Ad. 27, 28.
† Heb. *meddiannydd*, neu, *etifedd gwaharddiad.*
e Pen. 13. 25.
† Heb. *ymofynasant ag ef am heddwch.*
f Ad. 7, 10.
g Jos. 19. 47.
h Gen. 14. 14. Pen. 20. 1.
a Pen. 17. 6. a 18. 1. a 21. 25.
† Heb. *wedi ymgasglu ynghŷd.*
† Heb. *nes gorwng y dydd.*
† Heb. *Amser llettya ydyw.*
‡ Neu, *flwyddyn a pheadwaith mis.*
† Heb. *wrth fodd ei chalon hi.*
Gen. 1

4 A'i chwegrwn ef, tâd y llangces, a'i daliodd ef *yno*, ac efe a dariodd gyd ag ef dridiau: felly bwytaſant ac yſaſant, a llettaſant yno.

5 A'r pedwerydd dydd y cyſodaſant yn ſorau, yntef a gyſododd i fyned ymmaith: a thâd y llangces a ddywedodd wrth ei ddaw, Nertha dy gâlon â thammaid o fara, ac wedi hynny ewch ymmaith.

6 A hwy a eiſteddaſant, ac a fwytaſant ill dau ynghŷd, ac a yſaſant: a thâd y llangces a ddywedodd wrth y gŵr, Bydd ſoddlon attolwg, ac aros dros nos, a llawenyched dy gâlon.

7 A phan gyſododd y gŵr i fyned ymmaith, ei chwegrwn a ſu daer arno: am hynny efe a drôdd, ac a lettyodd yno.

8 Ac efe a gyſododd yn ſorau y pummed dydd i fyned ymmaith, a thâd y llangces a ddywedodd, Cyſſura dy gâlon attolwg: a hwy a drigaſant † hyd bryd nawn, ac a fwytaſant ill dau.

† Heb. *nes goſtwng y dydd.*

9 A phan gyſododd y gŵr i fyned ymmaith, efe a'i ordderch, a'i langc, ei chwegrwn, tâd y llangces, a ddywedodd wrtho, Wele yn awr y dydd a laeſodd i hwyrhâu; arhoſwch dros nôs attolwg; wele † 'r haul yn machludo, trîg ymma, ſel y llawenycho dy gâlon, a chodwch yn ſorau y ſoru i'ch taith, ſel yr elych i'th babell.

† Heb. *Amſer llettya ydyw.*

10 A'r gŵr ni fynnai aros dros nôs, eithr cyfododd ac a aeth ymmaith, a daeth hyd ar gyfer Jebus, hon yw Jeruſalem: a chyd ag ef gwpl o aſynnod llwythog, a'i ordderchwraig gyd ag ef.

11 A phan *oeddynt* hwy wrth Jebus, yr oedd y dydd ar ddarfod, a'r llangc a ddywedodd wrth ei feiſtr, Dyred attolwg, trown i ddinas hon y Jebuſiaid, a llettŷwn ynddi.

12 A'i feiſtr a ddywedodd wrtho, Ni thrown ni i ddinas eſtron nid yw o feibion Iſrael; eithr nyni a awn hyd Ibeah.

13 Ac efe a ddywedodd wrth ei langc, Tyred a neſâwn i un o'r lleoedd hyn, i lettya dros nôs, yng Ngibeah, neu Ramah.

14 Felly y cerddaſant, ac yr aethant; a'r haul a fachludodd arnynt wrth Ibeah eiddo Benjamin.

15 A hwy a droſſant yno, i fyned i mewn i lettya i Ibeah. Ac efe a ddaeth i mewn, ac a eiſteddodd yn heol y ddinas: canys nid *oedd* neb a'i cymmerai hwynt *i'w* dŷ i lettya.

16 ¶ Ac wele ŵr hên yn dyfod o'i waith o'r maes yn yr hwyr, a'r gŵr *oedd* o ſynydd Ephraim, ond ei fod ef yn ymdaith yng Ngibeah; a gwŷr y lle hwnnw *oedd* feibion Jemini.

17 Ac efe a ddyrchafodd ei lygaid, ac a ganfu ŵr yn ymdaith yn heol y ddinas: a'r hên ŵr a ddywedodd, I ba le yr ai di; ac o ba le y daethoſt?

18 Yntef a ddywedodd wrtho, Tramwyo 'r ydym ni o Fethlehem Juda i yſtlys mynydd Ephraim, o'r lle i'm *henyw*; a mi a euthum hyd Fethlehem Juda, a myned yr ydwyf i dŷ 'r ARGLWYDD: ac nid *oes* neb a'm † derbyn i dŷ.

† Heb. *aſgl.*

19 Y mae *gennym ni* wellt ac ebran heſyd i'n haſynnod; a bara heſyd a gwin i mi ac i'th lawforwyn, ac i'r llangc *ſydd* gyd â'th weiſion: nid oes eiſiau dim.

20 A'r hên ŵr a ddywedodd, Tangnefedd i ti, bydded dy holl eiſiau arnaſi; [b] yn unig na lettya yn yr heol.

Gen. 19.

21 Felly efe a'i dug ef i mewn i'w dŷ, ac a borthodd yr aſynnod: a hwy a olchaſant eu traed, ac a fwytaſant ac a yſaſant.

22 ¶ A phan oeddynt hwy yn llawenhâu eu câlon, wele, [c] gwŷr y ddinas, rhai o [d] feibion Belial, a amgylchynaſant y tŷ, a guraſant y drws, ac a ddywedaſant wrth berchen y tŷ, *ſef* yr henwr, gan ddywedyd, Dŵg allan y gŵr a ddaeth i mewn i'th dŷ, fel yr adnabyddom ef.

c Gen. 10. 4.
d Hoſ. 9. 9. a 10. 9.

23 A'r [e] gŵr, perchen y tŷ, a aeth allan attynt, ac a ddywedodd wrthynt, Nagê fy mrodyr, nagê, attolwg na wnewch mor ddrygionus; gan i'r gŵr hwn ddyfod i'm tŷ i, na wnewch yr yſgelerder hyn.

e Gen. 19. 6.

24 Wele fy merch, yr hon *ſydd* forwyn, a'i ordderch yntef, dygaf hwynt allan yn awr, a daroſtyngwch hwynt, a gwnêwch iddynt yr hyn ſyddo da yn eich golwg: ond i'r gŵr hwn na wnêwch † mor [f] ſgeler.

† Heb. *beth mor ynfyd.*

25 Ond ni wrandawai 'r gŵr arno: am hynny y gŵr a ymaflodd yn ei ordderch, ac a'i dûg hi allan attynt hwy; a hwy a'i hadnabuant hi, ac a wnaethant *gam* â hi 'r holl nôs hyd y borau: a phan gyſododd y wawr, hwy a'i gollyngaſant hi ymmaith.

26 Yna 'r wraig a ddaeth pan ymddangoſodd y borau, ac a ſyrthiodd wrth ddrws tŷ 'r gŵr *yr oedd* ei harglwydd ynddo, hyd oleuni *y dydd.*

27 A'i harglwydd a gyſododd y borau, ac a agorodd ddryſau 'r tŷ, ac a aeth allan i fyned i'w daith: ac wele ei ordderchwraig ef wedi cwympo wrth ddrws y tŷ, a'i dwy law ar y trothwy.

28 Ac efe a ddywedodd wrthi, Cyfod, fel yr elom ymmaith: ond nid oedd yn atteb: yna efe a'i cymmerth hi ar yr aſyn, a'r gŵr a gyfododd, ac a aeth ymmaith i'w fangre.

29 ¶ A phan ddaeth i'w dŷ, efe a gymmerth gyllell, ac a ymaflodd yn ei ordderch, ac [f] a'i darniodd hi, ynghŷd a'i heſgyrn, yn ddeuddeg darn, ac a'i hanfonodd hi i holl derfynau Iſrael.

f Edrych 1 Sam. 11. 7.

30 A phawb a'r a welodd *hynny* a ddywedodd, Ni wnaethpwyd ac ni welpwyd y fath beth, er y dydd y daeth meibion Iſrael o wlâd yr Aipht hyd y dydd hwn: yſtyriwch ar hynny, ymgynghorwch, a thraethwch *eich meddwl.*

PEN. XX.

1 ¶ *Lefiad mewn cymmanfa gyffredinol yn dangos ei gam ar gyhoedd.* 8 *Barn y gymmanfa.* 12 *Gwŷr Benjamin wedi eu dyfyn yn ymgaſglu yn erbyn yr Iſraëliaid.* 18 *Yr Iſraëliaid mewn dwy gâd yn colli deugain mîl.* 26 *Hwythau trwy ddichell yn diſetha holl wŷr Benjamin onid chwe chant.*

Mawrth, 27. B.

YNa holl feibion Iſrael a aethant allan, a'r gynnulleidfa a ymgaſglodd ynghŷd fel un dŷn, o [a] Ddan hyd Feerſeba, a gwlâd Gilead, at yr ARGLWYDD i [b] Fiſpah.

a Pen. 18. 29.

2 A phennaethiaid yr holl bobl *o* holl lwythau Iſrael a ſafaſant ynghynnulleidfa pobl Dduw, *ſef* pedwar can mil o wŷr traed yn tynnu cleddyf.

b 1 Sam. 3. 20. 2 Sam. 3. 10. a 24. 2.

3 (A meibion Benjamin a glywſant fyned o feibion Iſrael i Fiſpah:) yna meibion Iſrael a ddywedaſant, Dywedwch pa fodd y bu 'r drygioni hyn?

b 1 Sam. 7. 5. a 10. 17.

4 A'r gŵr y Lefiad, gŵr y wraig a laddeſid a attebodd, ac a ddywedodd, I Ibeah eiddo Benjamin y deuthum i, mi a'm gordderch i lettya.

5 A gwŷr Gibeah a gyfodaſant i'm herbyn, ac a amgylchynaſant y tŷ yn ſy erbyn liw

liw nôs, ac a amcanaſant fy lladd i; a
‡ Heb. *darofzyngafant.* ‡ threiſiaſant fy ngorddercb, ſel y bu hi farw.'
6 A mi a ymaflais yn fy ngorddercb, ac a'i derniais hi, ac a'i hanfonais hi trwy holl wlâd etifeddiaeth Iſrael: canys [c] gwnaethant ffieidd-dra ac ynſydrwydd yn Iſrael.
[c] Ios. 7. 15.
7 Wele meibion Iſrael *ydych* chwi oll, moeſwch rhyngoch air a chyngor ymma.
8 ¶ A'r holl bobl a gyfododd megis un gŵr, gan ddywedyd, Nac eled neb o honom i'w babell, ac na throed neb o honom i'w dŷ:
9 Ond yn awr, hyn yw 'r peth a wnawn ni i Ibeah, *Nyni a awn i fyny* i'w herbyn wrth goelbren:
10 A ni a gymmerwn ddengwr o'r cant trwy holl lwythau Iſrael, a chant o'r mil, a mil o'r deng mil, i ddwyn lluniaeth i'r bobl, i wneuthur (pan ddelont i Ibeah Benjamin) yn ôl yr holl ffieidd-dra a wnaethant hwy yn Iſrael.
11 Felly 'r ymgaſglodd holl wŷr Iſrael yn erbyn y ddinas, † yn gyttûn ſel un gŵr.
† Heb. *yn gyfeillion.*
12 ¶ A llwythau Iſrael a anfonaſant wŷr trwy holl lwythau Benjamin, gan ddywedyd, Beth yw 'r drygioni ymma a wnaethpwyd yn eich myſg chwi?
13 Ac yn awr rhoddwch y gwŷr, [d] meibion Belial, y rhai *ſydd* yng Ngibeah, ſel y lladdom hwynt, ac y dilcom ddrygioni o Iſrael: ond ni wrandawai meibion Benjamin ar lais eu brodyr meibion Iſrael.
[d] Deut. 13. 13. Pen. 19. 22.
14 Eithr meibion Benjamin a ymgynnullaſant o'r dinaſoedd i Ibeah, i fyned allan i ryfel yn erbyn meibion Iſrael.
15 A chyfrifwyd meibion Benjamin y dydd hwnnw, o'r dinaſoedd, yn chwe mil ar hugain o wŷr, yn tynnu cleddyf, heb law trigolion Gibeah, y rhai a gyfrifwyd yn ſaith gant o wŷr etholedig.
16 O'r holl bobl hyn *yr oedd* ſaith gant o wŷr etholedig [e] yn chwithig: pob un o honynt a ergydiai â charreg at y blewyn heb fethu.
[e] Pen. 3. 15. 1 Cron. 12. 2.
17 Gwŷr Iſrael heſyd a gyfrifwyd heb law Benjamin yn bedwar can mil yn tynnu cleddyf, pawb o honynt yn rhyfelwyr.
18 ¶ A meibion Iſrael a gyfodaſant, ac a aethant i fyny i dŷ Dduw, ac [f] a ymgynghoraſant â Duw, ac a ddywedaſant, Pwy o honom ni a â i fyny yn gyntaf i'r gâd yn erbyn meibion Benjamin? a dywedodd yr ARGLWYDD, Juda a â yn gyntaf.
[f] Pen. 1. 1.
19 A meibion Iſrael a gyfodaſant y borau, ac a werſyllaſant yn erbyn Gibeah.
20 A gwŷr Iſrael a aethant allan i ryfel yn erbyn Benjamin, a gwŷr Iſrael a ymoſodaſant i ymladd i'w herbyn hwy wrth Ibeah.
21 A meibion Benjamin a ddaethant allan o Ibeah, ac a ddifethaſant o Iſrael y dwthwn hwnnw ddwy fil ar hugain o wŷr hyd lawr.
22 A'r bobl gwŷr Iſrael a ymgryfhaſant, ac a ymoſodaſant dracheſn i ymladd, yn y lle yr ymoſodaſent ynddo y dydd cyntaf.
23 (A meibion Iſrael a aethent i fyny, ac a wylaſent ger bron yr ARGLWYDD hyd yr hwyr, ymgynghoraſent heſyd â'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, A âf fi dracheſn i ryfel yn erbyn meibion Benjamin fy mrawd? a dywedaſai 'r ARGLWYDD, Dôs i fyny yn ei erbyn ef.)
24 A meibion Iſrael a neſaſant yn erbyn meibion Benjamin yr ail dydd.
25 A Benjamin a aeth allan o Ibeah i'w herbyn hwythau yr ail dydd, a hwy a ddifethaſant o feibion Iſrael eilwaith dair mil ar bymtheg o wŷr hyd lawr: y rhai hyn oll oedd yn tynnu cleddyf.
26 ¶ Yna holl feibion Iſrael a'r holl bobl a aethant i fyny, ac a ddaethant i dŷ Dduw, ac a wylaſant, ac a arhoſaſant yno ger bron yr ARGLWYDD, ac a ymprydiaſant y dwthwn hwnnw hyd yr hwyr, ac a offrymmaſant boeth-offrymmau ac offrymmau hedd ger bron yr ARGLWYDD.
27 A meibion Iſrael a ymgynghoraſant â'r ARGLWYDD, (canys yno 'r *oedd* Arch cyſammod Duw yn y dyddiau hynny,
28 A Phinees mab Eleazar, mab Aaron, oedd yn ſeſyll ger ei bron hi yn y dyddiau hynny,) gan ddywedyd, A 'chwanegaf fi mwyach tyned allan i ryfel yn erbyn meibion Benjamin fy mrawd, neu a beidiaf fi? a dywedodd yr ARGLWYDD, Ewch i fyny, canys y foru y rhoddaf ef yn dy law di.
29 Ac Iſrael [g] a oſododd gynllwynwyr o amgylch Gibeah.
[g] Felly Ios. 8. 4.
30 A meibion Iſrael a aethant i fyny yn erbyn meibion Benjamin y trydydd dydd, ac a ymoſodaſant wrth Ibeah fel cynt.
31 A meibion Benjamin a aethant allan yn erbyn y bobl, *a* thynnwyd hwynt oddi wrth y ddinas; a hwy a ddechreuaſant daro *rhai* o'r bobl yn archolledig fel cynt, yn y prif-ffyrdd, o'r rhai y mae 'r naill yn myned i fyny i ‡ dŷ Dduw, a'r llall i Ibeah yn y maes, ynghŷlch dengwr ar hugain o Iſrael.
‡ Neu, *Bethel.*
32 A meibion Benjamin a ddywedaſant, Cwympwyd hwynt o'n blaen ni fel ar y cyntaf: ond meibion Iſrael a ddywedaſant, Ffown, fel y tynnom hwynt oddi wrth y ddinas i'r prif-ffyrdd.
33 A holl wŷr Iſrael a gyfodaſant o'i lle, ac a ſyddinaſant ym Maal-tamar: a'r *ſawl* a oedd o Iſrael yn cynllwyn, a ddaeth allan o'i mangre, *ſef* o weirgloddiau Gibeah.
34 A daeth yn erbyn Gibeah ddeng mil o wŷr etholedig o holl Iſrael, a'r gâd a fu doſt: ond ni wyddent ſod drwg yn agos attynt.
35 A'r ARGLWYDD a darawodd Benjamin o flaen Iſrael, a difethodd meibion Iſrael o'r Benjaminiaid y dwthwn hwnnw bum mil ar hugain a channwr; a'r rhai hyn oll yn tynnu cleddyf.
36 Felly meibion Benjamin a welſant mai eu lladd yr oeddid: canys gwŷr Iſrael a roddaſant le i'r Benjaminiaid, o herwydd hyderu yr oeddynt ar y cynllwynwyr, y rhai a oſodaſent yn ymmyl Gibeah.
37 A'r cynllwynwyr a fyrſiaſant, ac a ruthraſant ar Ibeah; a'r cynllwynwyr a † udganaſant yn hirllaes, ac a darawſant yr holl ddinas â min y cleddyf.
† Neu, *aethant rhagddynt.*
38 Ac yr oedd ‡ amſer nodedig rhwng gwŷr Iſrael a'r cynllwynwyr, *ſef* peri o honynt i † ffam fawr *a* mwg ddyrchafu o'r ddinas.
‡ Arwydd.
† Heb. *Dyrchafiad.*
39 A phan drodd gwŷr Iſrael *eu cefnau* yn y rhyfel, Benjamin a ddechreuodd daro ‡ yn archolledig o wŷr Iſrael ynghŷlch dengwr ar hugain; canys dywedaſant, Dïau gan daro eu taro hwynt o'n blaen ni, fel yn y cyntaf.
‡ Neu, yr.
40 A phan ddechreuodd † y ffam ddyrchafu o'r ddinas â cholofn o fŵg, Benjamin a edrychodd yn ei ôl, ac wele ffam y ddinas yn dyrchafu i'r neſoedd.
† Heb. *Holl yſfiad.*

41 Yna gwŷr Iſrael a droiſant drachefn, a gwŷr Benjamin a frawychaſant; o herwydd hwy a ganfuant fod drwg *wedi* ‡ dyfod arnynt.

‡ Heb. cyffwrdd â hwynt.

42 Am hynny hwy a droiſant o flaen gwŷr Iſrael tu a ffordd yr anialwch, a'r gâd a'i goddiweddodd hwynt: a'r rhai *a ddaethai* o'r dinaſoedd, yr oeddynt yn eu difetha yn eu canol.

43 *Felly* 'r amgylchynaſant y Benjaminiaid, erlidiaſant hwynt, a ſathraſant hwynt ‡ yn hawdd hyd ynghyfer Gibeah tu a chodiad haul.

‡ Neu, o Fenuchah.

44 A lladdwyd o Fenjamin dair mîl ar bymtheg o wŷr; y rhai hyn oll *oedd* wŷr nerthol.

45 A hwy a droiſant, ac a ffoiſant tu a'r anialwch i graig Rimmon: a'r *Iſraëliaid* a loffa'ant o honynt ar hŷd y priſ-ffyrdd bum mîl o wŷr: erlidiaſant hefyd ar eu hôl hwynt hyd Idom, ac a laddaſant o honynt ddwy fil o wŷr.

46 A'r rhai oll a gwympodd o Fenjamin y dwthwn hwnnw oedd bum mîl ar hugain o wŷr yn tynnu cleddyf: hwynt oll *oedd* wŷr nerthol.

47 [b] Etto chwe channwr a droiſant, ac a ffoiſant i'r anialwch i graig Rimmon, ac a arhoſaſant ynghraig Rimmon bedwar mis.

[b] Pen. 21. 13.

48 A gwŷr Iſrael a ddychwelaſant ar feibion Benjamin, ac a'i tarawſant hwy â min y cleddyf, yn ddŷn o bob dinas, ac yn aniſail, a pheth bynnag a gafwyd: yr holl ddinaſoedd hefyd a'r a gafwyd a loſgaſant hwy â thân.

PEN. XXI.

1 Y bobl yn galaru am ddinyſtr Benjamin, 8 a thrwy ddiſetha Jabes Gilead yn cael iddynt bedwar cant o wragedd. 16 Ac yn eu cynghori hwynt i ofod ar y gwyryfon oedd yn dawnſio yn Siloh.

Mawrth, 27. P.

A Gwŷr Iſrael a dyngaſent ym Miſpah, gan ddywedyd, Ni ddyry neb o honom ni ei ferch i Fenjaminiad yn wraig.

2 A daeth y bobl i dŷ Dduw, ac aroſaſant yno hyd yr hwyr ger bron Duw, ac a ddyrchaſaſant eu lleſ, ac a wylaſant ag wylofain mawr.

3 Ac a ddywedaſant, O ARGLWYDD Dduw Iſrael, Pa ham y bu y peth hyn yn Iſrael, fel y byddai heddyw un llwyth eiſiau yn Iſrael?

4 A thrannoeth y bobl a foreu godaſant, ac a adeiladaſant yno allor, ac a offrymmaſant boeth-offrymmau ac offrymmau hedd.

5 A meibion Iſrael a ddywedaſant, Pwy o holl lwythau Iſrael ni ddaeth i ſynu gyd â'r gynnulleidfa at yr ARGLWYDD? canys llw mawr oedd yn erbyn yr hwn ni ddelſai i ſynu at yr ARGLWYDD i Miſpah, gan ddywedyd, Rhoddir ef i farwolaeth yn ddiau.

6 A meibion Iſrael a edifarhaſant o herwydd Benjamin eu brawd, a dywedaſant, Torrwyd ymmaith heddyw un llwyth o Iſrael.

7 Beth a wnawn ni am wragedd i'r rhai a adawyd, gan dyngu o honom ni i'r ARGLWYDD na roddem iddynt *yr un* o'n merched ni yn wragedd?

8 ¶ Dywedaſant hefyd, Pa un o lwythau Iſrael ni ddaeth i ſynu at yr ARGLWYDD i Miſpah? ac wele ni ddelâi neb o Jabes Gilead i'r gwerſyll, at y gynnulleidfa.

9 Canys y bobl a gyfriſwyd, ac wele, nid *oedd* yno neb o drigolion Jabes Gilead.

10 A'r gynnulleidfa a anfonaſant yno ddeuddeng mîl o wŷr grymmus, ac a orchymynnaſant iddynt, gan ddywedyd, Ewch a tharêwch breſwylwyr Jabes Gilead â min y cleddyf, y gwragedd hefyd a'r plant.

11 Dymma hefyd y peth a wnewch chwi, [a] Difethwch bob gwrryw, a phob gwraig a ‡ orweddodd gyd â gŵr.

[a] Num. 31. 17. ‡ Heb. wybu orwedd.

12 A hwy a gawſant ym mhlith trigolion Jabes Gilead bedwar cant o langceſau yn wyryfon, y rhai nid adnabuaſant ŵr trwy gyd-orwedd â gŵr: a dygaſant hwynt i'r gwerſyll i Siloh, yr hon *ſydd* yngwlâd Canaan.

13 A'r holl gynnulleidfa a anfonaſant ‡ i leſaru wrth feibion Benjamin, y rhai *oedd* ynghrâig Rimmon, ac i gyhoeddi heddwch iddynt.

‡ Heb. ac a leſaraſant.

14 A'r Benjaminiaid a ddychwelaſant yr amſer hwnnw, a hwy a roddaſant iddynt hwy y gwragedd a gadwaſent yn fyw o wragedd Jabes Gilead; ond ni chawſant hwy ddigon felly.

15 A'r bobl a edifarhaodd dros Fenjamin, o herwydd i'r ARGLWYDD wneuthur rhwygiad yn llwythau Iſrael.

16 ¶ Yna henuriaid y gynnulleidfa a ddywedaſant, Beth a wnawn ni am wragedd i'r lleill, gan ddiſtrywio 'r gwragedd o Fenjamin?

17 Dywedaſant hefyd, *Rhaid yw bod* etifeddiaeth i'r rhai a ddiangodd o Fenjamin, fel na ddileer llwyth allan o Iſrael.

18 Ac ni allwn ni roddi iddynt wragedd o'n merched ni: canys meibion Iſrael a dyngaſant, gan ddywedyd, Melldigedig *fyddo* 'r hwn a roddo wraig i Fenjamin.

19 Yna y dywedaſant, Wele y *maſ* gŵyl i'r ARGLWYDD ‡ bob blwyddyn yn Siloh, o du 'r gogledd i Fethel, tu a chyfodiad haul † i'r priſ-ffordd y ſydd yn myned i ſynu o Fethel i Sichem, ac o du 'r dehau i Libanus.

‡ Heb. o ſtwyddyn i ſtwyddyn. † Neu, ar y.

20 Am hynny y gorchymynnaſant hwy i feibion Benjamin, gan ddywedyd, Ewch a chynllwynwch yn y gwinllannoedd:

21 Edrychwch hefyd, ac wele, o's merched Siloh a ddaw allan [b] i ddawnſio mewn dawnſiau, yna deuwch chwithau allan o'r gwinllannoedd, a chippiwch i chwi bob un ei wraig o ferched Siloh, ac ewch i wlâd Beniamin.

[b] Edrych Eccſod. 15. 20.

22 A phan ddelo eu tadau, neu eu brodyr hwynt i achwyn attom ni, yna y dywedwn wrthynt, Byddwch dda iddynt er ein mwyn ni; o blegid na chadwaſom i bob un ei wraig yn y rhyfel: o achos na roddaſoch chwi *hwynt* iddynt y pryd hyn, *ni* byddwch chwi euog.

23 A meibion Benjamin a wnaethant felly, a chymmeraſant wragedd yn ôl eu rhifedi, o'r rhai a gippiaſent, ac a oeddynt yn dawnſio: a hwy a aethant ymmaith, a dychwelaſant i'w hetifeddiaeth, ac a adgyweiriaſant y dinaſoedd, ac a drigaſant ynddynt.

24 A meibion Iſrael a ymadawſant oddi yno y pryd hynny, bob un at ei lwyth, ac at ei deulu, ac a aethant oddi yno bob un i'w etifeddiaeth.

25 [c] Yn y dyddiau hynny nid *oedd* brenin yn Iſrael: pob un a wnai 'r hyn oedd yniawn yn ei olwg ei hun.

[c] Pen. 17. 6. a 18. 1. a 19. 1.

¶ LLYFR

PEN. I.

1 Elimelech wedi ei yrru gan newyn i Foab, yn marw yno. 4 Mahlon a Chilion, woai priodi gwragedd o Foab, yn marw hefyd. 6 Naomi wrth ddychwelyd aaref, 8 yn ceisio gan ei dwy waudd na ddeuent gyd â hi. 14 Orpah yn ei gadael hi, a Ruth yn ddianwadal yn ei dilyn hi. 19 Hwynt ill dwyoedd yn dyfod i Fethlehem, ac yn cael yno groesaw.

Mawrth, 28. B.

A Bu yn y dyddiau yr oedd y brawdwyr yn barnu, fod [a] newyn yn y wlâd: a gŵr o Fethlehem Juda a aeth i ymdeithio yngwlâd Moab, efe a'i wraig, a'i ddau fâb.

[a] Edrych 2 Bren. 8. 1.

2 Ac enw y gŵr *oedd* Elimelech, ac enw ei wraig Naomi, ac enw ei ddau fâb Mahlon a Chilion, [b] Ephrateaid o Fethlehem Juda: a hwy a ddaethant i wlâd Moab, ac a fuant yno.

[b] Edrych Gen. 35. 19.

3 Ac Elimelech gŵr Naomi a fu farw, a hithau a'i dau fâb a adawyd.

4 A hwy a gymmeraſant iddynt wragedd o'r Moabieſau; enw y naill *oedd* Orpah, ac enw y llall Ruth: a thrigaſant yno ynghŷlch deng mlynedd.

5 A Mahlon a Chilion a fuant feirw hefyd ill dau, a'r wraig a adawyd *yn amddifad* o'i dau fâb, ac o'i gŵr.

6 ¶ A hi a gyfododd a'i merched ynghyſraith, i ddychwelyd o wlâd Moab: canys hi a glywſai yngwlâd Moab ddarfod i'r ARGLWYDD ymweled â'i bobl, gan roddi iddynt fara.

7 A hi a aeth o'r lle yr oedd hi ynddo, a'i dwy waudd gyd â hi: a hwy a aethant i ffordd i ddychwelyd i wlâd Juda.

8 A Naomi a ddywedodd wrth ei dwy waudd, [c] Ewch, dychwelwch bob un i dŷ ei mam: gwneled yr ARGLWYDD drugaredd â chwi, fel y gwnaethoch chwi â'r meirw, ac â minnau.

[c] Edrych Joſua 24. 15.

9 Yr ARGLWYDD a ganiatao i chwi gael gorphwyſdra bob un yn nhŷ ei gŵr. Yna y cuſanodd hi hwynt, a hwy a ddyrchaſaſant eu lleſ, ac a wylaſant.

10 A hwy a ddywedaſant wrthi, Dïau y dychwelwn ni gyd â thi at dy bobl di.

11 A dywedodd Naomi, Dychwelwch, fy merched; i ba beth y deuwch gyd â mi? *a oes* gennyf fi feibion etto yn fy nghrôth [d] i fod yn wŷr i chwi?

[d] Deut. 25. 5.

12 Dychwelwch, fy merched, ewch ymmaith; canys yr ydwyf fi yn rhy hên i briodi gŵr: pe dywedwn, Y mae gennyf obaith, a bod heno gyd â gŵr, ac ymddŵyn meibion hefyd;

13 A arhoſech chwi am danynt hwy hyd oni chynnyddent hwy? a † ymarhoſech chwi am danynt hwy heb wra? nage fy merched: canys y *mae* mawr ‡ driſtwch i mi o'ch plegid chwi, am [e] i law 'r ARGLWYDD fyned i'm herbyn.

† Heb. *obeithiech*

‡ Heb. *chwerwder.*

[e] Job 19. 21.

14 A hwy a ddyrchafaſant eu lleſ, ac a wylaſant eilwaith: ac Orpah a guſanodd ei chwegr, ond Ruth a lynodd wrthi hi.

[f] Edrych Joſua 24. 15, 19. 2 Bren. 2. 2. Luc 24. 28.

15 A dywedodd *Naomi*, Wele dy chwaer ynghyfraith a ddychwelodd at ei phobl, ac at ei duwiau: [f] dychwel dithau ar ôl dy chwaer ynghyfraith.

‡ Neu, *na fyddi'm herbyn.*

16 A Ruth a ddywedodd, ‡ Nac erfyn arnaſi ymadaw â thi, i gilio oddi ar dy ôl di: canys pa le bynnag yr elych di yr âf finnau, ac ym mha le bynnag y llettyech di y llettyaf finnau: dy bobl di *fydd* fy mhobl i, a'th Dduw di fy Nuw innau.

17 Lle y byddych di marw y byddaſ finnau farw, ac yno i'm cleddir: g ſel hyn y gwnelo 'r ARGLWYDD i mi, ac ſel hyn y chwanego, o's *dim ond* angau a wnâ yſgariaeth rhyngoſi a thithau.

g 1 Sam. 3. 17. a 25. 22. 2 Sam. 19. 13. 2 Bren. 6. 31.

18 Pan welodd hi ei bod hi wedi † ymroddi i fyned gyd â hi, yna hi a beidiodd a dywedyd wrthi hi.

† Heb. *ymgryſhau.*

19 ¶ Felly hwynt ill dwy a aethant nes iddynt ddyfod i Fethlehem: a phan ddaethant i Fethlehem, yr holl ddinas a gyffrôdd o'i herwydd hwynt; a dywedaſant, Ai hon yw Naomi?

20 A hi a ddywedodd wrthynt hwy, Na elwch fi ‡ Naomi; gelwch fi † Mara: canys yr Hollalluog a wnaeth yn chwerw jawn â mi.

‡ *Prydferth.*

† *Chwerw*

21 Myfi a euthum allan yn gyflawn, a'r ARGLWYDD a'm dug i eilwaith yn wâg: pa ham y gelwch chwi fi Naomi, gan i'r ARGLWYDD ‡ fy naroſtwng, ac i'r Hollalluog fy nrygu?

‡ *Dyſticlaetiw i'm herbyn.*

22 Felly y dychwelodd Naomi, a Ruth y Foabies ei gwaudd gyd â hi, yr hon a ddychwelodd o wlâd Moab: a hwy a ddaethant i Fethlehem yn nechrau cynhauaf yr heiddiau.

PEN. II.

1 Ruth yn lloffa ym meuſydd Boaz. 4 Boaz yn cymmeryd cydnabod arni, 8 ac yn dangos iddi garedigrwydd mawr, 18 a hithau yn dwyn at Naomi yr hyn a gawſai.

Mawrth, 28. P.

A Ci wŷr Naomi 'r *ydoedd* câr, o wŷr cadarn nerthol, o dylwyth Elimelech, a'i enw * Boaz.

* a elwir *Booz*, Mat. 1. 5.

2 A Ruth y Foabies a ddywedodd wrth Naomi, Gâd i mi fyned yn awr i'r maes, a lloffa rywyſennau ar ôl yr hwn y caffwyf ſſafr yn ei olwg: hithau a ddywedodd wrthi, Dôs, fy merch.

3 A hi a aeth, ac a ddaeth, ac a loffodd yn y maes ar ôl y medelwyr: a digwyddodd wrth ddamwain *fod* y rhan honno o'r maes yn eiddo Boaz, yr hwn *oedd* o dylwyth Elimelech.

4 ¶ Ac wele Boaz a ddaeth o Fethlehem, ac a ddywedodd wrth y medelwyr, Yr ARGLWYDD *a fyddo* gyd â chwi: hwythau a ddywedaſant wrtho ef, Yr ARGLWYDD a'th fendithio.

5 Yna y dywedodd Boaz wrth ei wâs, yr hwn oedd yn ſefyll yn ymmyl y medelwyr, Pwy biau 'r llangces hon?

6 A'r gwâs yr hwn oedd yn ſefyll wrth y medelwyr a attebodd, ac a ddywedodd, Y llangces o Foab *ydyw* hi, yr hon a ddychwelodd gyd â Naomi o wlâd Moab.

7 A hi a ddywedodd, Attolwg yr ydwyf gael lloffa, a chaſglu ym myſg yr yſgubau ar ôl y medelwyr: a hi a ddaeth, ac a arhoſodd er y borau hyd yr awr hon, oddïeithr aros o honi hi ychydig yn tŷ.

8 Yna y dywedodd Boaz wrth Ruth, Oni chlywi di, fy merch? na ddôs i loffa i faes arall, ac na cherdda oddi ymma: eithr aros ymma gyd â'm llangceſau i.

9 *Bydded* dy lygaid ar y maes y byddont hwy yn ei fedi, a dôs ar eu hôl hwynt: oni orchymynnais i'r llangciau na chyffyrddent â thi? a phan ſychedech, dôs at y lleſtri, ac ŷf o'r hwn a ollyngodd y llangciau.

10 Yna hi a ſyrthiodd ar ei hwyneb, ac

a ymgrymmodd i lawr, ac a ddywedodd wrtho ef, Pa ham y cefais ffafr yn dy olwg di, fel y cymmerit gydnabod arnaf, a minnau yn alldudes?

11 A Boaz a attebodd, ac a ddywedodd wrthi, Gan fynegi y mynegwyd i mi 'r hyn oll a wnaethoft i'th chwegr ar ôl marwolaeth dy wŷr: ac fel y gadewaiſt dy dâd, a'th fam, a gwlâd dy enedigaeth, ac y daethoft at bobl nid adwaenit o'r blaen.

12 Yr ARGLWYDD a dalo am dy waith, a bydded dy obrwy yn berffaith gan ARGLWYDD Dduw Iſrael, [a] yr hwn y daethoft i obeithio dan ei adenydd.

[a] Pſal. 17. 8. a 36. 7.

13 Yna hi a ddywedodd, Caffwyf ffafr yn dy olwg di fy Arglwydd, gan i ti ſy nghyſuro i, a chan i ti lefaru wrth *fodd* câlon dy waſanaethferch, er nad ydwyf fel un o'th lawforwynion di.

14 A dywedodd Boaz wrthi hi, Yn amſer bwyd tyred ymma, a bwyta o'r bara, a gwlŷch dy dammaid yn y finegr. A hi a eiſteddodd wrth yſtlys y medelwyr, ac efe a eſtynnodd iddi gras-*yd*, a hi a fwytaodd, ac a ddigonwyd, ac a adawödd weddill.

15 A hi a gyſododd i loffa; a gorchymynnodd Boaz i'w weiſion gan ddywedyd, Llofled heſyd ym myſg yr yſgubau, ac na ‡ feiwch arni.

‡ Heb. chy-wilydd-wch hi.

16 A chan ollwng gollyngwch heſyd iddi *beth* o'r yſgubau, a gadêwch *hwynt* fel y lloffo hi *hwynt*, ac na cheryddwch hi.

17 Felly hi a loffodd yn y maes hyd yr hwyr, a hi a ddyrnodd yr hyn a loffaſai, ac yr oedd ynghŷlch Ephah o haidd.

18 ¶ A hi a'*i* cymmerth, ac a aeth i'r ddinas: a'i chwegr a ganſu 'r hyn a gaſglaſai hi: heſyd hi a dynnodd allan, ac a roddodd iddi 'r hyn a weddillaſai hi, wedi cael digon.

19 A dywedodd ei chwegr wrthi hi, Pa le y lloffaiſt heddyw, a pha le y gweithiaiſt? bydded yr hwn a'th adnabu yn fendigedig. A hi a fynegodd i'w chwegr pwy y gweithiaſai hi gyd ag ef, ac a ddywedodd, Enw 'r gŵr y gweithiais gyd ag ef heddyw *yw* Boaz.

20 A dywedodd Naomi wrth ei gwaudd, [b] Bendigedig *fyddo* efe gan yr ARGLWYDD, yr hwn ni pheidiodd â'i garedigrwydd tu a'r rhai byw, a'r rhai meirw: dywedodd Naomi heſyd wrthi hi, Agos i ni *yw* 'r gŵr hwnnw, ‡ o'n cyſathrach ni *y mae* efe.

[b] Pen. 3. 10. 2 Sam. 2. 5. ‡ Neu, *un ydyw ſyad yn wneud o'n* olŵng. Edrych Lef. 25. 25.

21 A Ruth y Foabies a ddywedodd, Efe a ddywedodd heſyd wrthyſ, Gyd â'm llangciau i yr arhoſi, nes gorphen o honynt ſy holl gynhauaf i.

22 A dywedodd Naomi wrth Ruth ei gwaudd, Da *yw* fy merch i ti fyned gyd â'i langceſi ef, fel na ruthront i'th erbyn mewn maes arall.

23 Felly hi a ddilynodd langceſau Boaz i loffa, nes darfod cynhauaf yr haidd, a chynhauaf y gwenith, ac a drigodd gyd â'i chwegr.

PEN. III.

Mawrth, 29. E.

1 *Ruth trwy addyſg Naomi,* 5 *yn gorwedd wrth draed Boaz.* 8 *Boaz yn cydnabod rhan cyfathrachwr,* 14 *ac yn ei danfon hi ymmaith a chwe meſur o haidd gyd â hi.*

YNa Naomi ei chwegr a ddywedodd wrthi, Fy merch, oni cheiſiaf ſi orphwyſdra i ti, fel y byddo da i ti?

2 Ac yn awr onid *yw* Boaz o'n cyſathrach ni, yr hwn y buoſt ti gyd â'i langceſi? wele efe yn nithio haidd y nôs hon yn y llawr dyrnu.

3 Ymolch gan hynny, ac ymîra, a goſod dy ddillad am danat, a dôs *i* wared i'r llawr dyrnu: na ſydd gydnabyddus i'r gŵr nes darfod iddo ſwyta ac yfed.

4 A phan orweddo efe, yna dal ar y ſan y gorweddo efe ynddi, a dôs, a ‡ dinoetha ei draed ef, a gorwedd, ac efe a fynega i ti yr hyn a wnelych.

‡ Neu, *cyfod y dillad oddi ar ei draed ef.*

5 A hi a ddywedodd wrthi, Gwnâf yr hyn oll a erchaiſt i mi.

6 ¶ A hi a aeth i wared i'r llawr dyrnu, ac a wnaeth yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai ei chwegr iddi.

7 Ac wedi i Foaz ſwyta *ac* yfed, fel y llawenhaodd ei gâlon, efe a aeth i gyſgu i gwr yr yſgaſn: hithau a ddaeth yn ddiſtaw, ac a ddinoethodd ei draed ef, ac a orweddodd.

8 ¶ Ac ynghanol y nôs y gŵr a oſnodd, ac a ‡ymdrôdd: ac wele wraig yn gorwedd wrth ei draed ef.

‡ Heb. *ymaſaelodd.*

9 Ac efe a ddywedodd, Pwy *ydwyt* ti? a hi a ddywedodd, Myfi *yw* Ruth dy lawforwyn: [a] lleda gan hynny dy aden dros dy lawforwyn, canys ſy nghyfathrachwr i *ydwyt* ti.

[a] Ezec. 16. 8.

10 Ac efe a ddywedodd, [b] Bendigedig *fyddech*, ſy merch, gan yr ARGLWYDD: dangoſaiſt fwy o garedigrwydd yn y diwedd nag yn y dechrau, gan nad aethoft ar ôl gwŷr ieuainge, na thlawd na chyfoethog.

[b] Pen. 2. 20.

11 Ac yn awr ſy merch, nac ofna; yr hyn oll a ddywedaiſt a wnâf it': canys holl † ddinas ſy mhobl a wyr mai gwraig rinweddol *ydwyt* ti.

† Heb. *porth.*

12 Ac yn awr gwîr yw fy mod i yn gyfathrachwr agos: er hynny y mae cyfathrachwr nês nâ myfi.

13 Aros heno, a'r borau o's efe a wnâ ran cyfathrachwr â thi, da; gwnaed ran cyfathrachwr: ond o's efe ni wnâ ran cyfathrachwr â thi, yna myfi a wnâf ran cyfathrachwr â thi, *fel mai* byw yr ARGLWYDD: cwſg hyd y borau.

14 ¶ A hi a orweddodd wrth ei draed ef hyd y borau: a hi a gyfododd cyn yr adwaenai neb ei gilydd: ac efe a ddywedodd, Na chaffer gwybod dyfod y wraig i'r llawr dyrnu.

15 Ac efe a ddywedodd, Moes dy ‡ fantell *ſydd* am danat, ac ymaſael ynddi, a hi a ymaſlodd ynddi, ac efe a feſurodd chwe *meſur* o haidd, ac a'*i* goſododd arni; a hi a aeth i'r ddinas.

‡ Neu, *gynfas*, neu *artfedog.*

16 A phan ddaeth hi at ei chwegr, hi a ddywedodd, Pwy *ydwyt* ti fy merch? a hi a fynegodd iddi 'r hyn oll a wnaethai 'r gŵr iddi hi.

17 A hi a ddywedodd, Y chwe *meſur* hyn o haidd a roddodd efe i mi; canys dywedodd wrthyſ, Nid ai yn waglaw at dy chwegr.

18 Yna y dywedodd hithau, Aros ſy merch, oni wypech pa ſodd y digwyddo 'r peth *hyn*: canys ni orphwys y gŵr nes gorphen y peth hyn heddyw.

PEN. IV.

Mawrth, 29. P.

1 *Boaz yn galw y cyfathrachwr neſaf ger bron.* 6 *Ynteſ yn gwrthod rhyddhâu 'r etifeddiaeth yn ôl y ddefod yn Iſrael.* 9 *Boaz yn prynu 'r etifeddiaeth,* 11 *ac yn priodi Ruth.* 13 *Hithau yn dwyn Obed taid Dafydd.* 18 *Cenhedlaeth Phares.*

YNa Boaz a aeth i ſynu i'r porth, ac a eiſteddodd yno: ac wele y cyfathrachwr yn myned heibio *am* yr hwn y dywedaſai Boaz; ac efe a ddywedodd wrtho, Hô hwn

a hwn, tyred yn nes, eistedd ymma. Ac efe a nesaodd ac a eisteddodd.

2 Ac efe a gymmerth ddengwr o henuriaid y ddinas, ac a ddywedodd, Eisteddwch ymma. A hwy a eisteddasant.

3 Ac efe a ddywedodd wrth y cysathrachwr, Y rhan o'r maes yr hon *oedd* eiddo ein brawd Elimelech a werth Naomi, yr hon a ddychwelodd o wlâd Moab.

† Heb. *dat gudd-iwn yn dy giuſt.*

4 A dywedais y † mynegwn it', gan ddywedyd, Pryn *ef* ger bron y trigolion a cher bron henuriaid fy mhobl. O's rhyddhâi, rhyddhâ *ef*, ac oni ryddhâi, mynega i mi fel y gwypwyf: canys nid oes ond ti i'w ryddhâu, a minnau *ſydd* ar dy ôl di. Ac efe a ddywedodd, Myfi a' *i* rhyddhâf.

5 Yna y dywedodd Boaz, Y diwrnod y prynech di 'r maes o law Naomi, ti a 'i pryni hefyd gan Ruth y Foabies gwraig y marw, i gyfodi enw y marw ar ei etifeddiaeth ef.

6 ¶ A'r cysathrachwr a ddywedodd, Ni allaf *ei* ryddhâu i mi, rhag colli fy etifeddiaeth fy hun: rhyddhâ di it' dy hun fy rhan i, canys ni allaf fi *ei* ryddhâu.

[a] Deut. 25. 7, 9.

7 [a] A hyn *oedd ddefod* gynt yn Iſrael am ryddhâd, ac am gyfnewid, i ſicrhâu pob peth; gŵr a ddiosgai ei eſgid, ac a'i rhoddai i'w gymmydog: a hyn *oedd* dyſtiolaeth yn Iſrael.

8 Am hynny y dywedodd y cysathrachwr wrth Foaz, Pryn it' dy hun: ac efe a ddiosgodd ei eſgid.

9 ¶ A dywedodd Boaz wrth yr henuriaid, ac *wrth* yr holl bobl, Tyſtion *ydych* chwi heddyw, i mi brynu 'r hyn oll *oedd* eiddo Elimelech, a'r hyn oll *oedd* eiddo Cilion a Mahlon, o law Naomi.

10 Ruth hefyd y Foabies gwraig Mahlon a brynais im' yn wraig, i gyfodi enw y marw ar ei etifeddiaeth ef, fel na thorrer ymmaith enw y marw o blith ei frodyr, nac oddi wrth borth ei fangre: tyſtion *ydych* chwi heddyw.

11 A'r holl bobl y rhai *oedd* yn y porth, a'r henuriaid, a ddywedaſant, *Yr ydym* yn dyſtion: yr ARGLWYDD a wnelo 'r wraig ſydd yn dyfod i'th dŷ di fel Rahel ac fel Leah, y rhai a adeiladaſant ill dwy dŷ Iſrael; † a gwnâ di rymmuſdra yn [b] Ephrata, bydd enwog ym Methlehem.

† Neu, *cais it'*

12 Bydded hefyd dy dŷ di fel tŷ Phares, (c yr hwna ymddûg Tamar i Juda:) o'r hâd yr hwn a ddyry 'r ARGLWYDD it' o'r llangces hon.

gyſoeth, neu, *rym.*

[b] Gen. 35. 19.

[c] Gen. 38. 29. 1 Cron. 2. 4. Mat. 1. 3.

13 ¶ Felly Boaz a gymmerodd Ruth, a hi a fu iddo yn wraig; ac efe a aeth i mewn atti hi, a'r ARGLWYDD a roddodd iddi hi feichiogi, a hi a ymddûg fâb.

14 A'r gwragedd a ddywedaſant wrth Naomi, Bendigedig *ydyw* 'r ARGLWYDD, yr hwn ni'th adawodd di heb gyfathrachwr heddyw, fel y gelwid ei enw ef yn Iſrael.

15 Ac efe fydd it' yn adferwr einioes, ac yn ymgeleddwr i'th benwynni: canys dy waudd yr hon a'th gâr di, a blantodd iddo ef, a hon *ſydd* [d] well i ti na ſaith o feibion.

[d] 1 Sam. 1. 8.

16 A Naomi a gymmerth y plentyn, ac a'i goſodod ef yn ei mynwes, ac a fu ſammaeth iddo.

17 A'i chymdogeſau a roddaſant iddo enw, gan ddywedyd, Ganwyd mâb i Naomi, ac a alwaſant ei enw ef Obed: hwn *oedd* dâd Jeſſe, tâd Dafydd.

18 ¶ Dymma genhedlaethau Phares [e] Phares a genhedlodd Heſron,

[e] 1 Cron. 2. 4, &c. Mat. 1. 3.

19 A Heſron a genhedlodd Ram, a Ram a genhedlodd Aminadab,

20 Ac Aminadab a genhedlodd Nahſon, a Nahſon a genhedlodd † Salmon,

† Neu, *Salmah.*

21 A Salmon a genhedlodd Foaz, a Boaz a genhedlodd Obed,

22 Ac Obed a genhedlodd Jeſſe, a Jeſſe a genhedlodd Ddafydd.

¶ Llyfr cyntaf SAMUEL, yr hwn a elwir hefyd, Llyfr cyntaf y BRENHINOEDD.

PEN. I.

Mawrth, 30. B.

1 *Elcanah Lefiad oedd iddo ddwy wraig, yn addoli bob blwyddyn yn Siloh: 4 Yn mawrhâu Hannah er ei bod yn amblantadwy, ac er i Beninnah ei chythruddo. 9 Hannah yn wyloſus yn gweddio am blentyn. 12 Eli yn ei cheryddu hi yn gyntaf, ac ar ôl hynny yn ei benditho hi. 19 Hannah wedi dwyn Samuel, yn avos gartref nes ei ddiddyfnu ef. 24 Yn ei gyflwyno ef i'r Arglwydd yn ôl ei hadauned.*

2860.

AC yr oedd rhyw ŵr o Ramathäim Sophim, o fynydd Ephraim, a'i enw [a] Elcanah, mâb Ieroham, fâb Elihu, fâb Tohu, fâb Suph, Ephratëwr:

[a] Edrych 1 Cron. 6. 27, 34.

2 A dwy wragedd *oedd* iddo; enw 'r naill *oedd* Hannah, ac enw 'r llall Peninnah: ac i Beninnah yr ydoedd plant, ond i Hannah nid *oedd* plant.

3 A'r gŵr hwn a ai i ſynu o'i ddinas † [b] bob blwyddyn i addoli, ac i aberthu i ARGLWYDD y lluoedd yn Siloh; a dau fâb Eli, Hophni a Phinees, *oedd* offeiriaid i'r ARGLWYDD yno.

† Heb. *o ſi wyddyn i ſi wyddyn.*

[b] Ecſod. 23. 14. Deut. 16. 16.

4 ¶ Bu hefyd y diwrnod yr aberthodd Elcanah roddi o hono ef i Beninnah ei wraig, ac i'w meibion, a'i merched oll, rannau.

5 (Ond i Hannah y rhoddes efe un rhan † hardd: canys efe a garai Hannah, ond yr ARGLWYDD a gaeaſai ei chrôth hi.

† Neu, *ad zu dayſhyg.*

6 A'i gwrthwynebwraig [c] a'i ‡ cyffrôdd hi i'w chythruddo, am i'r ARGLWYDD gau ei bru hi.)

[c] Job 24. 21.

‡ Heb. *digiodd.*

7 Ac felly y gwnaeth efe bob blwyddyn, † pan eſgynnai hi i dŷ 'r ARGLWYDD, hi a'i cythruddai hi felly; fel yr wylai, ac na fwytâi.

† Heb. *o'r pan eſgynnai.*

8 Yna Elcanah ei gŵr a ddywedodd wrthi, Hannah, pa ham yr wyli? a pha ham na fwytâi? a pha ham y mae yn flin ar dy gâlon? onid *wyf* fi [d] well i ti nâ deg o feibion?

[d] Ruth 4. 15.

9 ¶ Felly Hannah a gyfododd wedi iddynt fwyta ac yfed yn Siloh: (ac Eli yr offeiriad oedd yn eiſtedd ar ſaingc, wrth bôſt teml yr ARGLWYDD.)

10 Ac yr *oedd* hi yn chwerw ei henaid, ac a weddïodd ar yr ARGLWYDD, a chan wylo hi a wylodd.

11 Hefyd hi a addunodd addunedd, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD y lluoedd, o's gan edrych yr edrychi ar gyſtudd dy lawforwyn ac a'm cofi i, ac nid anghofi dy lawforwyn, ond rhoddi i'th lawforwyn † fâb, yna y rhoddaf ef i'r ARGLWYDD holl ddyddiau ei einioes, ac [e] ni ddaw ellyn ar ei ben ef.

† Heb. *hâd gwŷr.*

[e] Num. 6. 5. Barn. 13. 5.

12 A

12 A bu ſel yr oedd hi yn † parhau yn gweddïo ger bron yr ARGLWYDD, i Eli ddal ſulw ar ei genau hi.

13 A Hannah oedd yn lleſaru yn ei châlon, yn unig ei gweſuſau a ſymmudent, a'i llais ni chlywid; am hynny Eli a dybiodd ei *bod* hi yn feddw.

14 Ac Eli a ddywedodd wrthi hi, Pa hŷd y byddi feddw? bwrw ymmaith dy win oddi wrthyt.

15 A Hannah a attebodd, ac a ddywedodd, Nid *felly*, ſy arglwydd, gwraig galed † arni *ydwyf* fi; gwin heſyd na dïod gadarn nid yfais, eithr [f] tywelltais fy enaid ger bron yr ARGLWYDD.

16 Na chyfrif dy lawforwyn yn ferch Belial: canys o amldra ſy myſyrdod, a'm blinder y lleſerais hyd yn hyn.

17 Yna 'r attebodd Eli, ac a ddywedodd, Dôs mewn heddwch: a Duw Iſrael a roddo dy ddymuniad yr hwn a ddymunaiſt ganddo ef.

18 A hi a ddywedodd, Cafed dy lawforwyn ffafr yn dy olwg: felly yr aeth y wraig i'w thaith, ac a fwytaodd, ac ni bu athrift mwy.

19 ¶ A hwy a gyfodaſant yn fore, ac a addolaſant ger bron yr ARGLWYDD, ac a ddychwelaſant, ac a ddaethant i'w tŷ i Ramah: ac Elcanah a adnabu Hannah ei wraig, a'r ARGLWYDD a'i cofiodd hi.

20 A bu pan ddaeth † yr amſer o amgylch, wedi beichiogi o Hannah, eſgor o honi ar fâb, a hi a alwodd ei enw ef ‡ Samuel; Canys gan yr ARGLWYDD y dymunais ef, *eb y hi*.

21 A'r gŵr Elcanah a aeth i ſynu, a'i holl dylwyth, i offrymmu i'r ARGLWYDD yr aberth blynyddol, a'i addunedd.

22 Ond Hannah nid aeth i ſynu: canys hi a ddywedodd wrth ei gŵr, *Ni ddeuaf fi* hyd oni ddiddyſner y bachgen; yna y dygaſ ef, fel yr ymddangoſo efe o flaen yr ARGLWYDD, ac y trigo byth.

23 Ac Elcanah ei gŵr a ddywedodd wrthi, Gwnâ yr hyn a welych yn dda; aros hyd oni ddiddyfnech ef; yn unig yr ARGLWYDD a gyflawno ei air. Felly yr arhôdd y wraig, ac a fagodd ei mâb, nes iddi ei ddiddyſnu ef.

24 ¶ A phan ddiddyſnodd hi ef, hi a'i dûg ef i ſynu gyd â hi, a thri o fuſtych, ac un Ephah o beillied, a choſtrelaid o win, a hi a'i dûg ef i dŷ 'r ARGLWYDD *yn* Siloh, a'r bachgen yn ieuange.

25 A hwy a laddaſant fuſtach, ac a ddygaſant y bachgen at Eli.

26 A hi a ddywedodd, Oh ſy arglwydd, *ſel* y mae dy enaid yn fyw, arglwydd, myfi yw 'r wraig oedd yn ſeſyll ymma yn dy ymmyl di, yn gweddïo ar yr ARGLWYDD.

27 Am y bachgen hwn y gweddïais, a'r ARGLWYDD a roddodd i mi fy nymuniad a ddymunais ganddo.

28 Minnau heſyd † a'i rhoddais ef i'r ARGLWYDD, yr holl ddyddiau y byddo efe *byw*, y ‡ rhoddwyd ef i'r ARGLWYDD. Ac efe a addolodd yr ARGLWYDD yno.

PEN. II.

1 *Cân Hannah yn dangos ei diolchgarwch.* 12 *Anwiredd meibion Eli.* 18 *Gweinidogaeth Samuel.* 20 *Hannah trwy weddi Eli yn cael mwy o ffrwyth.* 22 *Eli yn ceryddu ei feibion.* 28 *Prophwydoliaeth yn erbyn tŷ Eli.*

A Hannah a weddïodd, ac a ddywedodd, [a] Llawenychodd ſy nghâlon yn yr ARGLWYDD, ſy nghorn a ddyrchafwyd yn yr ARGLWYDD: ſy ngenau a ehangwyd ar fy ngelynion: canys llawenychais yn dy jechydwriaeth di.

2 [b] Nid ſanctaidd *neb* fel yr ARGLWYDD; canys nid dim hebot ti: ac nid *oes* graig megis ein Duw ni.

3 Na 'chwanegwch leſaru yn uchel uchel; [c] *na* ddeued allan ddim † balch o'ch genau: canys Duw gwybodaeth yw 'r ARGLWYDD, a'i amcanion eſ a gyflawnir.

4 Bwâau 'r cedyrn a dorrwyd, a'r gweiniaid a ymwregyſaſant â nerth.

5 [d] Y *rhai* digonol a ymgyflogaſant er bara; a'r *rhai* newynog a beidiaſant, hyd onid eſgorodd yr amhlantadwy ar ſaith, a [e] lleſghau yr aml *ei* meibion.

6 [f] Yr ARGLWYDD ſydd yn marwhâu, ac yn bywhau: efe ſydd yn dwyn i wared i'r bedd, ac yn dwyn i fynu.

7 Yr ARGLWYDD ſydd yn tlodi, ac yn cyſoethogi; [g] yn daroſtwng, ac yn dyrchafu.

8 Efe [h] ſydd yn cyſodi 'r tlawd o'r llwch, *ac* yn dyrchafu 'r anghenus o'r tommennau, i i'w goſod gyd â thywyſogion, ac i beri iddynt etifeddu teyrngadair gogoniant: canys eiddo 'r ARGLWYDD [k] coloſnau 'r ddaear, ac efe a oſododd y byd arnynt.

9 [l] Traed ei ſainct a geidw efe, a'r annuwiolion a ddiſtawant mewn tywyllwch: canys nid trwy nerth y gorchfyga gŵr.

10 Y rhai a ymryſonant â'r ARGLWYDD a ddryllir: [m] efe a darana yn eu herbyn hwynt o'r neſoedd: yr ARGLWYDD a farn derfynau 'r ddaear, a ddyry nerth i'w frenin, ac [n] a ddyrchafa gorn ei eneiniog.

11 Ac Elcanah a aeth i Ramah i'w dŷ; [o] a'r bachgen a fu weinidog i'r ARGLWYDD ger bron Eli yr offeiriad.

12 ¶ A meibion Eli *oedd* feibion Belial; nid adwaenent yr ARGLWYDD.

13 A defod yr offeiriad gyd â'r bobl *oedd*, pan offrymmai neb aberth, gwâs yr offeiriad a ddeuai pan fyddai 'r cig yn berwi, a chigwain dridaint yn ei law;

14 Ac a'i tarawai *hi* yn [p] y badell, neu yn yr eſyddyn, neu yn y crochan, neu yn y pair: yr hyn oll a gyfodai 'r gigwain a gymmerai 'r offeiriad iddo. Felly y gwnaent yn Siloh i holl Iſrael y rhai oedd yn dyfod yno.

15 Heſyd cyn arogl-loſgi o honynt y braſder, y deuai gwâs yr offeiriad heſyd, ac a ddywedai wrth y gŵr a ſyddai yn aberthu, Dyro gig i'w roſtio i'r offeiriad, canys ni fyn efe gennyt gig berw, ond amrwd.

16 Ac *o's* gŵr a ddywedai wrtho, Gan loſgi llo gant † yn awr y braſder, ac yna cymmer fel yr ewyllyſio dy gâlon: ynteſ a ddywedai wrtho, Nagê, yn awr y rhoddi *ef*, ac onid ê, mi a 'i cymmeraf trwy gryfder.

17 Am hynny pechod y llangciau oedd fawr jawn ger bron yr ARGLWYDD: canys ffieiddiodd dynion offrwm yr ARGLWYDD.

18 ¶ A Samuel oedd yn gweini o flaen yr ARGLWYDD, yn fachgen, [q] wedi ymwregyſu ag Ephod lïain.

19 A'i fam a wnai iddo fantell fechan, ac a 'i dygai iddo o flwyddyn i flwyddyn, pan ddelai hi i fynu gyd â'i gŵr i aberthu 'r aberth blynyddol.

† Heb. *amlhâu gweddïo.*

† Heb. *o ysbryd.*
[f] Pſal. 62. 8. a 142. 2.

† Heb. *cylchoeddi avadiau.*
‡ Sef, *yr hwn a archwyd gan yr Arglwydd.*

[g] Gen. 42. 15. 2 Bren. 2. 2, 4, 6.
† Neu, *a adfera'i yr hwn a gefais trwy weddi i'r Arglwydd.*
‡ Neu, *adferir yr hwn a gefais trwy weddi.*

† Heb. *hâd gwŷr.*
[c] Num. 6. 5. Barn. 13. 5.

Sul 3 ar ôl y Drindod B. Mawrth 30. P.

[a] Edrych Luc 1. 46, &c.

[b] Deut. 3. 24. a 32. 4. Pſal. 86. 8. a 89. 6, 8.
[c] Mal. 3. 13. Jud. 15. † Heb. *caled.*
[d] Pſal. 34. 10. Luc 1. 53.
[e] Jer. 15. 9.
[f] Deut. 32. 39. Job 5. 18. Hoſ. 6. 1.
[g] Pſal. 75. 7.
[h] Pſal. 113. 7, 8. Luc 1. 52.
[i] Job 36. 7.
[k] Pſal. 24. 2. a 104. 5.
Heb. 1. 3.
[l] Pſal. 91. 11.
[m] Pen. 7. 10.
[n] Pſal. 89. 24.
[o] Pen. 3. 1.

[p] Edryeth 1 Eſd. 1. 12.

† Heb. *megis he ddyw.*

[q] Ecſod. 28. 4.

20 ¶ Ac Eli a fendithiodd Elcanah a'i wraig, ac a ddywedodd, Rhodded yr ARGLWYDD i ti hâd o'r wraig hon, am y † dymuniad a ddymunodd gan yr ARGLWYDD: a hwy a aethant i'w mangre eu hun.

21 A'r ARGLWYDD a ymwelodd â Hannah, a hi a feichiogodd ac a esgorodd ar dri o feibion a dwy o ferched: a'r bachgen Samuel a gynnyddodd ger bron yr ARGLWYDD.

22 ¶ Ac Eli *oedd* hên iawn, ac efe a glybu yr hyn oll a wnelai ei feibion ef i holl Israel, a'r modd y gorweddent gyd â'r [r] gwragedd oedd yn ymgasglu yn finteioedd *wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

23 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Paham y gwnaethoch y pethau hyn? canys clywaf gan yr holl bobl hyn ddrygair i chwi.

24 Nage, fy meibion; canys nid dâ'r gair yr ydwyf fi yn ei glywed; eich bod chwi yn peri i bobl yr ARGLWYDD † droseddu.

25 O's gŵr a becha yn erbyn gŵr, y fydd dogion a'i barnant ef: ond o's yn erbyn yr ARGLWYDD y pecha gŵr, pwy a eiriol drosto ef? ond ni wrandawsant ar lais eu tâd am y mynnai'r ARGLWYDD eu lladd hwynt.

26 (A'r bachgen Samuel a gynnyddodd, ac a aeth [s] yn dda gan Dduw a dynion hefyd.)

27 ¶ A daeth gŵr i Dduw at Eli, ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [t] Onid gan ymddangos yr ymddangosais i dŷ dâd pan oeddynt yn yr Aipht, yn nhŷ Pharao?

28 Gan ei ddewis ef hefyd o holl lwythau Israel yn offeiriad i mi, i offrymmu ar fy allor, i losgi arogl-darth, i wisgo Ephod ger fy mron: [u] oni roddais hefyd i dŷ dy dâd di holl ebyrth tanllyd meibion Israel?

29 Pa ham y sethrwch chwi fy aberth a'm bwyd-offrwm, y rhai a orchymynnais, *yn fy* nhrigfa, ac yr anrhydeddi dy feibion yn fwy nâ myfi, gan eich pesgi eich hunain â'r gorau o holl offrymmau fy mhobl Israel?

30 Am hynny medd ARGLWYDD Dduw Israel, [x] Gan ddywedyd y dywedais, dy dŷ di, a thŷ dy dâd a rodiant o'm blaen i byth: eithr yn awr medd yr ARGLWYDD, Pell fyddi hynny oddi wrthyf fi: canys fy anrhydeddwyr a anrhydeddaf fi, [y] a'm dirmygwyr a ddirmygir.

31 Wele [z] 'r dyddiau yn dyfod pan dorrwyf dy fraich di, a braich tŷ dy dâd, fel na byddo henwr yn dy dŷ di.

32 A thi a gai weled † gelyn *yn fy* nhrigfa, yn yr hyn oll a wnâ Duw o ddaioni i Israel: ac ni bydd [a] henwr yn dy dŷ di byth.

33 A'r gŵr o'r eiddot *yr hwn* ni thorraf ymmaith oddi wrth fy allor, *fyddi* i beri i'th lygaid ballu, ac i beri i'th galon ofidio: a holl gynnyrch dy dŷ di a fyddant feirw yn wŷr.

34 A hyn *fydd* i ti yn arwydd, yr hwn a ddaw ar dy ddau fâb, ar Hophni a Phinees: [b] Yn yr un dydd y byddant feirw ill dau.

35 A [c] chyfodaf i mi offeiriad ffyddlon a wna yn ôl fy nghalon a'm meddwl; a mi a adeiladaf iddo ef dŷ ficr, ac efe a rodia ger bron fy enneiniog yn dragywydd.

36 A bydd i bob un a adewir yn dy dŷ di ddyfod *ac* ymgrymmu iddo ef am ddernyn o arian, a thammaid o fara, a dywedyd, † Gosod fi yn awr mewn rhyw offeiriadaeth i *gael* bwyta tammaid o fara.

PEN. III.

1 *Y môdd y daeguddiwyd gair yr Arglwydd gyntaf i Samuel.* 11 *Duw yn dangos i Samuel ddinyſtr tŷ Eli.* 15 *Samuel o'i lêd-anfodd yn mynegi i Eli y weledigaeth.* 19 *Samuel yn tyfu mewn cymmeriad.*

A'R [a] bachgen Samuel a wasanaethodd yr ARGLWYDD ger bron Eli: a [b] gair yr ARGLWYDD oedd werthfawr yn y dyddiau hynny; nid *oedd* weledigaeth eglur.

2 A'r pryd hynny pan oedd Eli yn gorwedd yn ei fangre, wedi i'w [c] lygaid ef ddechrau tywyllu, *fel* na allai weled;

3 A chyn i [d] lamp Duw ddiffoddi yn nheml yr ARGLWYDD, lle *yr oedd* Arch Duw, a Samuel oedd wedi gorwedd *i gyſgu*;

4 Yna y galwodd yr ARGLWYDD ar Samuel; dywedodd yntef, Wele fi.

5 Ac efe a redodd at Eli, ac a ddywedodd, Wele fi, canys gelwaiſt arnaf: yntef a ddywedodd, Ni elwais i; dychwel *a* gorwedd: ac efe a aeth, ac a orweddodd.

6 A'r ARGLWYDD a alwodd eilwaith, Samuel. A Samuel a gyfododd, ac a aeth at Eli, ac a ddywedodd, Wele fi, canys gelwaiſt arnaf: yntef a ddywedodd, Na elwais, fy mâb; dychwel *a* gorwedd.

7 † Ac [e] nid adwaenai Samuel etto yr ARGLWYDD, ac nid eglurafid iddo ef air yr ARGLWYDD etto.

8 A'r ARGLWYDD a alwodd Samuel drachefn y drydedd waith: ac efe a gyfododd, ac a aeth at Eli, ac a ddywedodd, Wele fi, canys gelwaiſt arnaf. A dyallodd Eli mai yr ARGLWYDD a alwafai ar y bachgen.

9 Am hynny Eli a ddywedodd wrth Samuel, Dôs, gorwedd; ac o's geilw efe arnat, dywed, Llefara, ARGLWYDD; canys y mae dy wâs yn clywed: felly Samuel a aeth, ac a orweddodd yn ei le.

10 A daeth yr ARGLWYDD, ac a safodd, ac a alwodd megis o'r blaen, Samuel, Samuel. A dywedodd Samuel, Llefara; canys y mae dy wâs yn clywed.

11 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Samuel, Wele fi yn gwneuthur peth yn Israel, [f] yr hwn pwy bynnag a'i clywo, fe a ferwina ei ddwy gluſt ef.

12 Yn y dydd hwnnw y dygaf i ben yn erbyn Eli [g] yr hyn oll a ddywedais am ei dŷ ef, gan ddechrau a diweddu *ar unwaith*.

13 † [h] Mynegais hefyd iddo ef y barnwn ei dŷ ef yn dragywydd am yr anwiredd a wyr efe; o herwydd i'w feibion haeddu iddynt felldith, ac ‡ na's gwaharddodd efe iddynt.

14 Ac am hynny y tyngais wrth dŷ Eli, na wnair jawn am anwiredd tŷ Eli ag aberth, nac â bwyd-offrwm byth.

15 ¶ A Samuel a gyſgodd hyd y borau, ac a agorodd ddrysau tŷ 'r ARGLWYDD: a Samuel oedd yn ofni mynegi 'r weledigaeth i Eli.

16 Ac Eli a alwodd ar Samuel, ac a ddywedodd, Samuel fy mâb: yntef a ddywedodd, Wele fi.

17 Ac efe a ddywedodd, Beth yw 'r gair a lefarodd *yr ARGLWYDD* wrthyt? na chela attolwg oddi wrthyf: [i] fel hyn y gwnelo Duw i ti, ac fel hyn y chwanego, o's celi oddi wrthyf ddim o'r holl † bethau a lefarodd efe wrthyt.

18 A Samuel a fynegodd iddo yr holl eiriau, ac ni's celodd ddim rhagddo: dywedodd yntef, Yr ARGLWYDD yw efe: gwnaed *a fydd* da yn ei olwg.

19 ¶ A

Neu, *benthyg a fenthyc-iwyd i'r Arglwydd.*

[r] Edrych Ecſod. 38. 8.

† Neu, *weiddi.*

[s] Diar. 3. 4. Luc 2. 52. Act. 2. 47. Rhuf. 14. 18.

[t] Ecſod. 4. 14, 27.

[u] Lefit. 2. 3, 10. a 6. 16. a 7. 7, 8. a 10. 14. Num. 5. 9, 10. a 18. 8.

[x] Ecſod. 29. 9.

[y] Pſal. 18. 26. Mal. 2. 9.

[z] 1 Bren. 2. 27. Ezec. 44. 10. Edrych Pen. 4. 11, 18, 20. a 14. 3. a 22. 18. &c.

† Neu, *gyſtudd y babell, yn lle 'r holl ddaioni a roiſai Duw i Iſrael.*

[a] Edrych Zech. 1. 5.

[b] Pen. 4. 11.

[c] 1 Bren. 2. 35. 1 Cron. 29. 22.

Ezec. 44. 15.

† Heb. *cyſſyllta.*

Sul 3 ar oly Drindod, P. Mawrth 31. B.

[a] Pen. 2. 11.

[b] Pſal. 74. 9. Amos 8. 11.

[c] Pen. 4. 15.

[d] Ezec. 27. 21. Lef. 24. 3.

† Neu, *fel hyn y gwnâi Samuel cyn iddo adnabod yr Arglwydd, a chyn eglurо gair yr Arglwydd iddo.*

[e] Edrych Act. 19. 2.

[f] 2 Bren. 21. 12. Ier. 19. 3.

[g] Pen. 2. 30.

† Neu, *Mynegaſ.*

[h] Pen. 2. 29, 30, 31. &c.

‡ Neu, *ni chyſtodd arnynt.*

[i] Ruth 1. 17.

† Neu, *eiriau.*

19 ¶ A chynnyddodd Samuel, a'r ARGLWYDD oedd gyd ag ef, ac ni adawödd i *un* o'i eiriau ef ſyrthio i'r ddaear.

20 A gwybu holl Iſrael [k] o Ddan hyd Feerſeba, ‡ mai prophwyd ffyddlon yr ARGLWYDD *oedd* Samuel.

21 A'r ARGLWYDD a ymddangoſodd dracheſn yn Siloh: canys yr ARGLWYDD a ymeglurhäodd i Samuel yn Siloh trwy air yr ARGLWYDD.

PEN. IV.

1 *Y Philiſtiaid yn gorchfygu'r Iſraëliaid yn Ebenezer.* 3 *Hwythau yn cyrchu 'r Arch i ddychrynu 'r Philiſtiaid.* 10 *Y Philiſtiaid yn eu taro hwynt eilwaith, yn dal yr Arch, ac yn lladd Hophni a Phinees.* 12 *Eli wrth glywed y newyddion, yn ſyrthio yn wŷſg ei gefn ac yn torri ei wddf.* 19 *Gwraig Phinees, wedi digalonni wrth eſgor ar Ichabod, yn marw.*

A ‡ Daeth gair Samuel i holl Iſrael: ac Iſrael a aeth yn erbyn y Philiſtiaid i ryfel, a gwerſyllaſant ger llaw [a] Eben-ezer: a'r Philiſtia d a werſyllaſant yn Aphec.

2 A'r Philiſtiaid a ymſyddinaſant yn erbyn Iſrael, a'r gäd a ymgyfarfu, a lladdwyd Iſrael o flaen y Philiſtiaid: a hwy a laddaſant o'r ſyddin yn y maes, ynghŷlch pedair mil o wŷr.

3 ¶ A phan ddaeth y bobl i'r gwerſyll, henuriaid Iſrael a ddywedaſant, Pa ham y tarawödd yr ARGLWYDD ni heddyw o flaen y Philiſtiaid? cymmerwn attom o Siloh Arch cyſammod yr ARGLWYDD, a deled i'n myſg ni, fel y cadwo hi ni o law ein gelynion.

4 Felly 'r bobl a anfonodd i Siloh, ac a ddygaſant oddi yno Arch cyſammod ARGLWYDD y llu oedd, [b] yr hwn ſydd yn aros *rhwng* [c] y Cerubiaid; ac yno *yr oedd* dau fab Eli, Hophni a Phinees, gyd ag Arch cyſammod Duw.

5 A phan ddaeth Arch cyſammod yr ARGLWYDD i'r gwerſyll, holl Iſrael a floeddiaſant ä bloedd fawr, ſel y dadſeiniodd y ddaear.

6 A phan glybu 'r Philiſtiaid lais y floedd, hwy a ddywedaſant, Pa beth yw llais y floedd fawr hon yngwerſyll yr Hebreaid? a gwybuant mai Arch yr ARGLWYDD a ddaethai i'r gwerſyll:

7 A'r Philiſtiaid a ofnaſant: o herwydd hwy a ddywedaſant, Daeth Duw i'r gwerſyll. Dywedaſant hefyd, Gwae ni, canys ni bu y fath beth † o flaen hyn.

8 Gwae ni, pwy a'n gwared ni o law 'r Duwiau nerthol hyn? dymma 'r Duwiau a darawſant yr Aiphtiaid ä'r holl blaau yn yr anialwch.

9 Ymgryſhêwch, a byddwch wŷr, O Philiſtiaid, rhag i chwi waſanaethu 'r Hebreaid, [d] fel y gwaſanaethaſant hwy chwi: byddwch wŷr, ac ymleddwch.

10 ¶ A'r Philiſtiaid a ymladdaſant, a [e] lladdwyd Iſrael, a ffödd pawb i'w babell: a bu lladdfa fawr jawn; canys ſyrthiodd o Iſrael ddeng mil ar hugain o wŷr traed.

11 Ac [f] Arch Duw a ddaliwyd, a [g] dau fab Eli, Hophni a Phinees, a fuant feirw.

12 ¶ A gŵr o Fenjamin a redodd o'r ſyddin, ac [h] a ddaeth i Siloh y diwrnod hwnnw a'i ddillad wedi *eu* rhwygo, a [i] phridd ar ei ben.

13 A phan ddaeth efe, wele Eli yn eiſtedd ar [k] eiſteddfa *ger* llaw 'r ffordd yn diſgwil; canys yr oedd ei gâlon ef yn ofni am Arch Duw. A phan ddaeth y gŵr i'r ddinas, a mynegi hyn, yr holl ddinas a waeddodd.

14 A phan glywodd Eli lais y waedd, efe a ddywedodd, Beth yw llais y cynnwrf ymma? a'r gŵr a ddaeth i mewn ar frys, ac a ſynegodd i Eli.

15 Ac Eli *oedd* fäb tair blwydd ar bymtheg a phedwar ugain; a † [l] phallaſai ei lygaid ef, fel na allai efe weled.

16 A'r gŵr a ddywedodd wrth Eli, Myfi ſydd yn dyfod o'r ſyddin, myfi hefyd a ffoais heddyw o'r ſyddin. A dywedodd yntef, Pa beth † a ddigwyddodd, ſy mâb?

17 A'r gennad a atrebodd, ac a ddywedodd, Iſrael a ffodd o flaen y Philiſtiaid, a bu hefyd laddfa fawr ym myſg y bobl, a'th ddau fäb hefyd, Hophni a Phinees, a fuant feirw, ac Arch Duw a ddaliwyd.

18 A phan grybwyllodd efe am Arch Duw, yntef a ſyrthiodd oddi ar yr eiſteddle yn wŷſg ei gefn ger llaw 'r porth, a'i wddf a dorrodd, ac efe a fu farw; canys y gŵr *oedd* hên a thrwm, ac efe a farnaſai Iſrael ddeugain mlynedd.

19 ¶ A'i waudd ef, gwraig Phinees, oedd feichiog *yn agos* i ‡ eſgor; a phan glybu ſôn ddarfod dal Arch Duw, a marw o'i chwegrwn a'i gŵr, hi a ymgrymmodd, ac a gleſychodd; canys ei gwaywyr a † ddaeth arni.

20 Ac ynghŷlch y prŷd y bu hi farw, y dywedodd y *gwragedd* oedd yn ſeſyll gyd â hi, Nac ofna, canys eſgoraiſt ar fäb. Ond nid attebodd hi, ac ‡ nid yſtyriodd.

21 A hi a alwodd y bachgen † [m] Ichabod, gan ddywedyd, [n] Y gogoniant a ymadawodd o Iſrael, (am ddal Arch Duw, ac am ei chwegrwn a'i gŵr.)

22 A hi a ddywedodd, Y gogoniant a ymadawodd o Iſrael; canys Arch Duw a ddaliwyd.

PEN. V.

1 *Y Philiſtiaid yn dwyn yr Arch i Aſdod, ac yn ei goſod yn nhŷ Dagon.* 3 *Bwrw Dagon i lawr a'i dorri yn ddarniau, a tharo gwŷr Aſdod â chlwyf y marchogion.* 8 *Duw yn gwneuthur felly i wŷr Gath, pan ddygwyd hi yno.* 10 *Ac felly i wŷr Ecron.*

A'R Philiſtiaid a gymmeraſant Arch Duw, ac a'i dygaſant hi o Eben-ezer ä Aſdod.

2 A'r Philiſtiaid a gymmeraſant Arch Duw, ac a'i dygaſant i mewn i dŷ Dagon, ac a'i goſodaſant yn ymmyl Dagon.

3 ¶ A'r Aſdodiaid a gyfodaſant yn forau drannoeth, ac wele Dagon wedi ſyrthio i lawr ar ei wyneb, ger bron Arch yr ARGLWYDD. A hwy a gymmeraſant Ddagon, ac a'i goſodaſant eilwaith yn ei le.

4 Codaſant hefyd yn forau drannoeth, ac wele Dagon wedi ſyrthio i lawr ar ei wyneb, ger bron Arch yr ARGLWYDD; a phen Dagon a dwy gledr ei ddwylaw *oedd* wedi torri ar y trothwy; ‡ *corph* Dagon yn unig a adawyd iddo ef.

5 Am hynny [a] ni ſathr offeiriaid Dagon, na neb a ddelo i mewn i dŷ Dagon, ar drothwy Dagon yn Aſdod hyd y dydd hwn.

6 A thrwm fu llaw 'r ARGLWYDD ar yr Aſdodiaid, ac efe [b] a'i diſtrywiodd hwynt, ac a'i tarawodd hwynt, ſef Aſdod a'i therſynau, ä [c] chlwyf y marchogion.

7 A phan welodd gwŷr Aſdod mai felly 'r *oedd*, dywedaſant, Ni chaiff Arch Duw Iſrael aros gyd â ni; canys caled yw ei law ef arnom, ac ar Ddagon ein duw.

[k] Barn. 20. 1. ‡ Neu, *Sierhâu Samuel yn brophwyd i'r Arglwydd.*

Mawrth, 31. P.

2888. ‡ Neu, *daeth i ben.* Heb. *oedd.*

[a] Pen. 7. 12.

[b] 2 Sam. 6. 2. Pſal. 80. 1. a 99. 1.

[c] Eciod. 25. 18, 22.

† Heb. *idoe, neu, echdoe.*

[d] Barn. 13. 1.

[e] Pſal. 78. 9.

[f] Pſal. 78. 61.

[g] Pen. 2. 34.

[h] 2 Sam. 1. 2. [i] Joſ. 7. 6. 2 Sam. 13. 19. a 15. 32. Job 2. 12.

[k] Pen. 1. 9.

2888.

† Heb. *ſaſaſai.*

[l] Pen. 3. 2.

† Heb. *yw 'r peth.*

‡ Neu, *waeddi.*

† Heb. *ymdroiſant ynddi.*

‡ Heb. *ni oſododd ei chälon.*

† Sef, *pa le y mae 'r gogoniant?*

[m] Pen. 14. 3.

[n] Pſal. 26. 8. a 78. 61.

Ebrill, 1. B.

‡ Neu, *y rhan iſaidd o Ddagon.*

[a] Edrych Zeph. 1. 9.

[b] Pen 6. 5.

[c] Pſal. 78. 66.

2888. 8 Am hynny yr anfonasant, ac y casglasant holl arglwyddi 'r Philistiaid attynt, ac a ddywedasant, Beth a wnawn ni i Arch Duw Israel? a hwy a attebasant, Dyger Arch Duw Israel o amgylch *i* Ath. A hwy a ddygasant Arch Duw Israel oddi amgylch yno.

9 Ac wedi iddynt ei dwyn hi o amgylch, bu llaw 'r ARGLWYDD yn erbyn y ddinas â dinystr mawr iawn: ac efe a darawodd wŷr y ddinas o fychan hyd fawr, a chlwyfi y marchogion oedd yn eu dirgel-leoedd.

10 Am hynny yr anfonasant hwy Arch Duw i Ecron, a phan ddaeth Arch Duw i Ecron, yr Ecroniaid a waeddasant, gan ddywedyd, Dygasant attom ni o amgylch Arch Duw Israel, i'n lladd ni a'n pobl.

11 Am hynny yr anfonasant, ac y casglasant holl arglwyddi 'r Philistiaid, ac a ddywedasant, Danfonwch ymmaith Arch Duw Israel, a dychweler hi adref, fel na laddo hi ni a'n pobl: canys dinystr angeuol *oedd* trwy 'r holl ddinas; trom iawn oedd llaw Duw yno.

12 A'r gwŷr, y rhai ni buant feirw, a darawyd â chlwyf y marchogion: a gwaedd y ddinas a ddyrchafodd *i* 'r nefoedd.

PEN. VI.

Ebrill 1. P. 1 *Y Philistiaid ar ôl saith o fisoedd yn ymgynghori am anfon yr Arch yn ei hôl.* 10 *Ac yn ei dwyn hyd ag offrwm ar fen newyad i Fethsemes.* 19 *Taro 'r bobl am edrych yn yr Arch.* 21 *Hwythau yn anfon at wŷr Ciriath-jearim i'w chyrchu hi.*

A Bu arch yr ARGLWYDD yngwlâd y Philistiaid saith o fisoedd.

2 A'r Philistiaid a alwasant am yr offeiriaid, ac am y dewiniaid, gan ddywedyd, Beth a wnâwn ni i Arch yr ARGLWYDD? hysbyswch i ni pa fodd yr anfonwn hi adref.

3 Dywedasant hwythau, O's ydych ar ddanfon ymmaith Arch Duw Israel, nac anfonwch hi yn wâg; ond gan roddi rhoddwch iddo offrwm dros gamwedd: yna i'ch jachâir, ac y bydd hysbys i wch pa ham nad ymadawodd ei law ef oddi wrthych chwi.

4 Yna y dywedasant hwythau, Beth *fydd* yr offrwm dros gamwedd a roddwn iddo? a hwy a ddywedasant, Pump o ffolennau aur, a phump o lygod aur, [a] *yn ôl* rhif arglwyddi 'r Philistiaid: canys yr un bla *oedd* † arnoch chwi oll, ac ar eich arglwyddi.

5 Am hynny y gwnêwch luniau eich ffolennau, a lluniau eich llygod fydd [b] yn difwyno y tîr; a rhoddwch ogoniant i Dduw Israel: ysgatfydd efe a ysgafnhâ ei law oddi arnoch, ac oddi ar eich duwiau, ac oddi ar eich tîr.

6 A pha ham y caledwch chwi eich calonnau, [c] megis y caledodd yr Aiphtiaid a Pharao eu calon? pan wnaeth efe yn ‡ rhyfeddol yn eu plith hwy, [d] oni ollyngasant hwy hwynt i fyned ymmaith?

7 Yn awr gan hynny gwnêwch [e] fen newydd, a chymmerwch ddwy fuwch flith, y rhai nid aeth jau arnynt; a deliwch y buchod dan y fen, a dygwch eu lloi hwynt oddi ar eu hôl i dŷ:

8 A chymmerwch Arch yr ARGLWYDD, a rhoddwch hi ar y fen; a'r tlysau aur, y rhai a roddasoch iddi yn offrwm dros gamwedd, a osodwch mewn cist wrth ei hystlys hi, a gollyngwch hi i fyned ymmaith.

9 Ac edrychwch o's â hi i fynu ar hŷd ffordd ei bro ei hun i Fethsemes, yna efe a wnaeth i ni y mawr ddrwg hwn: ac onid ê, yna y cawn wybod nad ei law ef a'n tarawodd ni, *ond mai* damwain oedd hyn i ni.

10 ¶ A'r gwŷr a wnaethant felly, ac a gymmerasant ddwy fuwch flithion, ac a'i daliasant hwy dan y fen, ac a gaeasant eu lloi mewn tŷ:

11 Ac a osodasant Arch yr ARGLWYDD ar y fen, a'r gist, a'r llygod aur, a luniau eu ffolennau hwynt.

12 A'r buchod a aethant ar hŷd y ffordd union i ffordd Bethsemes, ar hŷd y briffordd yr aethant, dan gerdded a brefu, ac ni throisant tu a 'r llaw ddehau, na thu a'r aswy; ac arglwyddi 'r Philistiaid a aethant ar eu hôl hyd derfyn Bethsemes.

13 A *thrigolion* Bethsemes *oedd* yn medi eu cynhauaf gwenith yn y dyffryn; a a ddyrchasasant eu llygaid, ac a gansuant yr Arch, ac a lawenychasant wrth ei gweled.

14 A'r fen a ddaeth i faes Josua y Bethsemesiad, ac a safodd yno, ac yno *'r oedd* maen mawr: a hwy a holltasant goed y fen, ac a offrymmasant y buchod yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD.

15 A'r Lefiaid a ddisgynnasant Arch yr ARGLWYDD, a'r gist yr hon *oedd* gyd â hi, yr hon *yr oedd* y tlysau aur ynddi, ac a'i gosodasant ar y maen mawr: a gwŷr Bethsemes a offrymmasant boeth-offrymmau, ac a aberthasant ebyrth i'r ARGLWYDD y dydd hwnnw.

16 A phùm arglwydd y Philistiaid, pan welsant hynny, a ddychwelasant i Ecron y dydd hwnnw.

17 A dymma 'r ffolennau aur, y rhai a roddodd y Philistiaid yn offrwm dros gamwedd i'r ARGLWYDD; dros Asdod un, dros Aza un, dros Ascalon un, dros Ath un, dros Ecron un:

18 A'r llygod aur *yn ôl* rhifedi holl ddinasoedd y Philistiaid, *yn perthynu* i'r pùm arglwydd, yn pystal y dinasoedd caerog, a'r trefi heb gaerau, hyd y ‡ *maen* mawr Abel, yr hwn y gosodasant arno Arch yr ARGLWYDD; *yr hwn fyad* hyd y dydd hwn ym maes Josua y Bethsemesiad.

19 ¶ Ac [f] efe a darawodd wŷr Bethsemes, am iddynt edrych yn Arch yr ARGLWYDD, ie tarawodd o'r bobl ddengwr a thrugain, a deng mil a deugain o wŷr: a'r bobl a alarasant, am i'r ARGLWYDD daro 'r bobl â lladdfa fawr.

20 A gwŷr Bethsemes a ddywedasant, Pwy a ddichon sefyll yn wyneb yr ARGLWYDD Dduw sanctaidd hwn? ac at bwy yr ai efe oddi wrthym ni?

21 ¶ A hwy a anfonasant genhadau at drigolion Ciriath-jearim, gan ddywedyd, Y Philistiaid a ddygasant adref Arch yr ARGLWYDD; deuwch i wared, *a* chyrchwch hi i fynu attoch chwi.

PEN. VII.

Ebrill 2. B. 1 *Gwŷr Ciriath-Jearim yn dwyn yr Arch i dŷ Abinadab, ac yn cyssegru Eleazar ei fab ef i'w chadw hi.* 2 *Yn mhen ugain mlynedd,* 3 *yr Israëliaid trwy waith Samuel yn edifarhâu ar gyhoedd ym Mispah.* 7 *Tra'r ydoedd Samuel yn gweddïo ac yn aberthu, yr Arglwydd yn dryllio'r Philistiaid â tharanau yn Eben-ezer.* 13 *Darostwng y Philistiaid.* 15 *Samuel yn barnu Israel yn heddychlawn ac yn ddiwiol.*

A Gwŷr [a] Ciriath-jearim a ddaethant, ac a gyrchasant i fynu Arch yr ARGLWYDD, ac a'i dygasant hi i dŷ [b] Abinadab

2888.

a Edrych Ad. 17. † Heb. *arnynt hwy.*
b Pen. 5. 6.
c Ecsod. 7. 13. a 8. 15. a 14. 17.
‡ Neu, *wradwyddus.*
d Ecsod. 12. 31.
e 2 Sam. 6. 3.
‡ Neu, *maen mawr.*
f Edrych Ecsod. 19. 21. Num. 4. 15, 20.
‡ Sef, *Maen cyn-morth.* Pen.
a Psal. 132. 6.
b 2 Sam. 6. 4.

dab yn y bryn, ac a ſancteiddiaſant Eleazar
2888. ei fab ef i gadw Arch yr ARGLWYDD.
2 Ac o'r dydd y trigodd yr Arch yng
Nghiriath-jearim, y bu ddyddiau lawer;
nid amgen nag ugain mlynedd: a holl dŷ
Iſrael a alaraſant ar ôl yr ARGLWYDD.
2908. 3 ¶ A Samuel a lefarodd wrth holl dŷ Iſ-
rael, gan ddywedyd, O'ſdychwelwch chwi
at yr ARGLWYDD â'ch holl galon,
[f] Joſ. 24. 14, 23. [g] Bar. 2. 13. [h] Deut. 6. 13. a 10. 20. Mat. 4. 10. Luc 4. 8. [i] Barn. 2. 11. [k] Barn. 10. 1. 1 Sr. 25. 25.
[f] bwriwch ymmaith y duwiau dieithr o'ch
myſg, ac [g] Aſtaroth, a pharoröwch eich
calon at yr ARGLWYDD, a [h] gwaſanaeth-
wch ef yn unig; ac efe a'ch gwared chwi
o law 'r Philiſtiaid.
4 Yna meibion Iſrael a ſwriaſant ymmaith
[i] Faalim ac Aſtaroth, a'r ARGLWYDD yn
unig a waſanaethaſant.
5 A dywedodd Samuel, Ceſglwch holl
Iſrael i [k] Miſpah, a mi a weddïaf droſoch
chwi at yr ARGLWYDD.
6 A hwy a ymgaſglaſant i Miſpah, ac a
dynnaſant ddwfr, ac a'i tywalltaſant ger
bron yr ARGLWYDD, ac a ymprydiaſant
y diwrnod hwnnw, ac a ddywedaſant yno,
Pechaſom yn erbyn yr ARGLWYDD. A
Samuel a farnodd feibion Iſrael ym Miſ-
pah.
7 A phan glybu 'r Philiſtiaid fod meibion
Iſrael wedi ymgaſglu i Miſpah, arglwyddi 'r
Philiſtiaid a aethant i fynu yn erbyn Iſrael:
a meibion Iſrael a glywſant, ac a ofnaſant
rhag y Philiſtiaid.
8 A meibion Iſrael a ddywedaſant wrth
Samuel, Na thaw di a gwaeddi drotom ni at
yr ARGLWYDD ein Duw, ar iddo ei ein
gwared ni o law 'r Philiſtiaid.
9 ¶ A Samuel a gymmerth laethoen, ac
a'i hoffrymmodd ef i gyd yn boeth-offrwm
i'r ARGLWYDD: a [l] Samuel a waeddodd
ar yr ARGLWYDD dros Iſrael, a'r AR-
GLWYDD a'i gwrandawodd ef.
[l] Pſal. 99. 6. ‡ Neu, attebodd.
10 A phan oedd Samuel yn offrymmu 'r
poeth-offrwm, y Philiſtiaid a neſaſant i
ryfel yn erbyn Iſrael; a'r [i] ARGLWYDD
a daranodd â tharanau mawr yn erbyn y
Philiſtiaid y diwrnod hwnnw, ac a'i dryll-
iodd hwynt, a lladdwyd hwynt o flaen
Iſrael.
[i] Edrych Joſ. 10. 10. Barn. 4. 15. a 5. 20.
11 A gwŷr Iſrael a aethant o Miſpah, ac a
erlidiaſant y Philiſtiaid, ac a'i tarawſant hyd
oni *ddaethant* dan Fethcar.
12 A chymmerodd Samuel faen, ac a'i go-
ſododd rhwng Miſpah a Sen, ac a alwodd
ei enw ef ‡ Eben-ezer, ac a ddywedodd,
Hyd ymma y cynnorthwyodd yr AR-
GLWYDD nyni.
‡ Sef, *Maen y cym-morth.* Pen. 4. 1.
13 ¶ Felly y daroſtyngwyd y Philiſtiaid,
ac ni 'chwanegaſant mwyach ddyfod i
derfyn Iſrael: a llaw 'r ARGLWYDD a
fu yn erbyn y Philiſtiaid holl ddyddiau
Samuel.
14 A'r dinaſoedd, y rhai a ddygaſai 'r
Philiſtiaid oddi ar Iſrael, a roddwyd adref
i Iſrael, o Ecron hyd Ath; ac Iſrael a
ryddhaodd eu terfynau o law 'r Philiſ-
tiaid: ac yr oedd heddwch rhwng Iſrael
a'r Amoriaid.
15 A Samuel a farnodd Iſrael holl ddydd-
iau ei ſywyd.
16 Aeth heſyd o flwyddyn i flwyddyn
† oddi amgylch i Fethel, a Gilgal, a Miſ-
pah, ac a farnodd Iſrael yn yr holl leoedd
hynny.
† Heb. *ac a amglychoedd.*
17 [k] A'i ddychwelſa *ydoedd* i Ramah;
canys yno *yr oedd* ei dŷ ef: yno heſyd y
[k] Pen. 8. 4.
barnai efe Iſrael; ac yno 'r adeiladodd efe
allor i'r ARGLWYDD.

PEN. VIII.

1 *Yr Iſraeliaid, o achos aflywodraeth meibion Samuel, yn gofyn brenin. 6 Duw yn cyſſuro Samuel, ac yntau yn gweddïo yn gyſtuddiol. 10 Yn mynegi dull brenin. 19 Duw yn ewyllyſio i Samuel ymröi i daerni meibion Iſrael.*

2908. A C wedi heneiddio Samuel efe a oſododd
Ebrill, 2. P. ei feibion yn ſarnwyr ar Iſrael.
2 Ac enw ei fab cyntaſanedig ef oedd
* Joël, ac enw yr ail Abiah; *y rhai hyn oedd*
* *Faſni* 1 Cron. 6. 28. farnwyr ym Meerſeba.
3 A'i feibion ni rodiaſant yn ei ffyrdd ef,
eithr troſiant ar ôl cybydd-dra, a [a] chym-
[a] Deut. 16. 19. merſaoc obrwy, a gwyraſant farn.
4 Yna holl henuriaid Iſrael a ymgaſgla-
ſant, ac a ddaethant at Samuel i Ramah,
5 Ac a ddywedaſant wrtho ef, Wele, ti
2909. a heneiddiaſt, a'th feibion ni rodiant yn dy
ffyrdd di: yn awr [b] goſod arnom ti frenin
[b] Hoſ. 13. 10. Act. 13. 21. † Heb. *yngolwg.* i'n barnu, megis yr holl genhedloedd.
6 ¶ A'r ymadrodd fu ddrwg † gan Sa-
muel, pan ddywedaſant, Dyro i ni frenin
i'n barnu: a Samuel a weddïodd ar yr
ARGLWYDD.
7 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth
Samuel, Gwrando ar lais y bobl yn yr hyn
oll a ddywedant wrthyt: canys [c] nid ti y
† Edrych Ecſod. 16. 8. maent yn ei wrthod, ond [d] myfi a wrthoda-
ſant, rhag i mi deyrnaſu arnynt.
[d] Pen. 10. 19. 8 Yn ôl yr holl weithredoedd a wnaeth-
ant o'r dydd y dugum hwynt o'r Aipht
hyd y dydd hwn, ac *fel* y gwrthodaſant fi,
ac y gwaſanaethaſant ddiwiau dieithr: felly
y gwnânt hwy heſyd i ti.
9 Yn awr gan hynny ‡ gwrando ar eu llais
‡ Neu, *ſyddbâi'w.* hwynt: etto gan dyſtiolaethu tyſtiolaetha
iddynt, a dangos iddynt ddull y brenin a
deyrnaſa arnynt.
10 ¶ A Samuel a fynegodd holl eiriau 'r
ARGLWYDD wrth y bobl, y rhai oedd
yn ceiſio brenin ganddo.
11 Ac efe a ddywedodd, [e] Dymma ddull
[e] Edrych Deut. 17. 16, &c. y brenin a deyrnaſa arnoch chwi: [f] Efe a
[f] Pen. 14. 52. gymmer eich meibion, ac a'i geſyd iddo yn
ei gerbydau, ac yn wŷr meirch iddo, ac i
redeg o flaen ei gerbydau ef:
12 Ac a'i geſyd *hwynt* iddo yn dywyſog-
ion miloedd, ac yn dywyſogion deg a deu-
gain, ac i aredig ei âr, ac i fedi ei gynhau-
aſ, ac i wneuthur arfau ei ryfel, a pheirian-
nau ei gerbydau.
13 A'ch merched a gymmer efe yn A-
pothecareſau, yn gogeſau heſyd, ac yn
bobyddeſau.
14 Ac [g] efe a gymmer eich meuſydd a'ch
[g] 1 Bren. 21. 7. gwinllannoedd, a'ch olew-lannoedd goreu,
ac a'i dyry i'w weiſion.
15 Eich hadau heſyd, a'ch gwinllan-
noedd a ddegymma efe, ac a'i dyry i'w
† Heb. *Eunuchiaid.* † ſtafellyddion, ac i'w weiſion.
16 Eich gweiſion heſyd, a'ch morwyn-
ion, eich gwŷr ieuainge gorau heſyd, a'ch
aſynnod, a gymmer efe, ac a'i geſyd i'w
waith.
17 Eich deſaid heſyd a ddegymma efe,
chwithau heſyd fyddwch yn weiſion iddo
ef.
18 A'r dydd hwnnw y gwaeddwch rhag
eich brenin a ddewiſaſoch i chwi; ac ni
wrendy 'r ARGLWYDD arnoch yn y dydd
hwnnw.
19 ¶ Er hynny y bobl a wrthodaſant
wrando ar lais Samuel, ac a ddywedaſant,
Nagê, eithr brenin fydd arnom ni:
20 Fel y byddom ninnau heſyd fel yr
holl genhedloedd: a'n brenin a'n barna ni,

2909. ese a ã allan hefyd o'n blaen ni, ac ese a ymladd ein rhyfeloedd ni.

21 A gwrandawodd Samuel holl eiriau 'r bobl, ac a'i hadroddodd hwynt lle y clybu 'r ARGLWYDD.

22 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Samuel, Gwrando ar eu llais hwynt, a gosod frenin arnynt: a dywedodd Samuel wrth wŷr Israel, Ewch bob un i'w ddinas ei hun.

PEN. IX.

Ebrill, 3. B. 1 *Saul yn anobeithio cael asynnod ei dâd,* 6 *trwy gyngor ei wâs,* 11 *a chyfarwyddiad llangcesau,* 15 *yn dyfod trwy ddadguddiad Duw,* 18 *at Samuel.* 19 *Samuel yn croesawi Saul yn y wledd.* 25 *Ac ar ôl ymddiddan ag ef o'r neilldu, yn hebrwng Saul ar ei fforda.*

a Pen. 14. 51. 1 Cron. 8. 33. ‡ Neu, *o olud.* AC yr oedd gŵr o Fenjamin, a'i enw [a] Cis, mâb Abiel, fab Seror, fâb Becorath, fab Aphiah, mâb i ŵr o Jemini, yn gadarn o ‡ nerth.

2 Ac iddo ef yr oedd mâb a'i enw Saul, yn ŵr jeuange, dewisol a glân: ac nid oedd neb o feibion Israel lanach nag ese: b Pen. 10. 23. [b] o'i ysgwydd i fynu yr oedd yn uwch nã'r holl bobl.

3 Ac asynnod Cis tâd Saul a gyfrgollasant; a dywedodd Cis wrth Saul ei fab, Cymmer yn awr un o'r llangciau gyd â thi, a chyfod, dôs, cais yr asynnod.

4 Ac ese a aeth trwy fynydd Ephraim, ac a dramwyodd trwy wlâd Salisa, ac ni's cawsant *hwynt*; yna y tramwyasant trwy wlâd Salim, ac ni's *cawsant hwynt*; ac ese a aeth trwy wlâd Jemini, ond ni's cawsant *hwynt.*

5 Pan ddaethant i wlâd Suph, y dywedodd Saul wrth ei langc *oedd* gyd ag ef, Tyred a dychwelwn, rhag i'm tâd beidio a'r asynnod, a gofalu am danom ni.

6 Dywedodd yntef wrtho ef, Wele yn awr *y mae* yn y ddinas hon ŵr i Dduw, a'r gŵr *fydd* anrhydeddus; yr hyn oll a ddywedo ese gan ddyfod a ddaw: awn yno yn awr, nid hwyrach y mynega ese i ni y ffordd y mae i ni fyned iddi.

7 Yna y dywedodd Saul wrth ei langc, Wele, od awn ni, [c] pa beth a ddygwn ni i'r gŵr? canys y bara a ‡ ddarfu yn ein llestri ni, a gwobr *arall* nid *oes* i'w ddwyn i ŵr Duw: beth *fydd* gennym? c Edrych Barn. 13. 17. 1 Bren. 14. 3. 2 Bren. 4. 42. a 8. 8. ‡ Heb. *a aeth allan o'n.*

8 A'r llangc a attebodd eilwaith i Saul, ac a ddywedodd, Wele, cafwyd † gyd â mi bedwaredd ran sicl o arian; mi a roddaf *hynny* i ŵr Duw er mynegi i ni ein ffordd. † Heb. *yn fy llaw i.*

9 (Gynt yn Israel, fel hyn y dywedai gŵr [d] wrth fyned i ymgynghori â Duw, Deuwch, ac awn hyd at y gweledydd: canys y prophwyd heddyw, a elwid gynt [e] yn weledydd.) d Gen. 25. 22. e 2 Sam. 24. 11. 2 Bren. 17. 13. Amos 7. 12.

10 Yna y dywedodd Saul wrth ei langc, Da ‡ y dywedi, tyred, awn: felly yr aethant i'r ddinas *yr oedd* gŵr Duw ynddi. ‡ Heb. *yw dy air.*

11 ¶ *Ac* fel yr oeddynt yn myned i riw y ddinas, hwy a gawsant langcesau yn dyfod allan i dynnu dwfr, ac a ddywedasant wrthynt, A yw 'r gweledydd ymma? † Neu, *gwledd.*

12 Hwythau a'i hattebasant hwynt, ac a ddywedasant, Ydyw; wele *ese* o'th flaen: brysia yr awr hon, canys heddyw y daeth ese i'r ddinas; o herwydd † [f] aberth *fydd* heddyw gan y bobl yn yr uchelfa. f Pen. 16. 2.

13 Pan ddeloch gyntaf i'r ddinas, chwi a'i cewch ef cyn ei fyned i fynu i'r uchelfa i fwyta; canys ni fwyty 'r bobl hyd oni ddelo ese, o herwydd ese a fendiga 'r aberth, ar ôl hynny y bwyty y rhai a wahaddwyd; am hynny ewch i fynu, canys ‡ ynghŷlch y pryd hyn y cewch ef. 2909. ‡ Heb. *heddyw.*

14 A hwy a aethant i fynu i'r ddinas; a *phan* ddaethant i ganol y ddinas, wele Samuel yn dyfod i'w cyfarfod, i fyned i fynu i'r uchelfa.

15 ¶ § A'r ARGLWYDD a ‡ fynegasai ynghlust Samuel, ddiwrnod cyn dyfod Saul, gan ddywedyd, § Pen. 15. 1. Act. 13. 21.

16 Ynghŷlch y pryd *hyn* y foru 'r anfonaf attat ti ŵr o wlâd Benjamin, a thi a'i henneini ef yn flaenor ar fy mhobl Israel, ac ese a wared fy mhobl o law 'r Philistiaid: canys edrychais ar fy mhobl, o herwydd daeth eu gwaedd attaf. ‡ Heb. *datcuddiasai clust Samuel.*

17 A phan ganfu Samuel Saul, yr ARGLWYDD a ddywedodd wrtho ef, Wele 'r gŵr, am yr hwn y dywedais wrthyt; hwn a ‡ lywodraetha ar fy mhobl. ‡ Heb. *attal fy mhobl.*

18 Yna Saul a nesaodd at Samuel ynghanol y porth, ac a ddywedodd, Mynega i mi attolwg pa le ymma y *mae* tŷ y gweledydd.

19 A Samuel a attebodd Saul, ac a ddywedodd, Myfi yw y gweledydd: dôs i fynu o'm blaen i'r uchelfa, canys bwytêwch gyd â myfi heddyw, a mi a'th ollyngaf y borau, ac a fynegaf i ti yr hyn oll *y fyaa* yn dy galon.

20 Ac *am* yr asynnod a gyfrgollasant er ys tridiau, na ofala am danynt, canys cafwyd hwynt: ‡ ac i bwy y *mae* holl bethau dymunol Israel? onid i ti, ac i holl dŷ dâd? ‡ *ar bwy y mae holl ddymuniad Israel ond arnat ti, ac ar.*

21 A Saul a attebodd ac a ddywedodd, Onid [h] mâb Jemini *ydwyf* fi, o'r lleiaf o lwythau Israel? a'm teulu *fydd* leiaf o holl deuluoedd llwyth Benjamin? a pha ham y dywedi wrthyf ‡ y modd hyn? h Psal. 68. 27. ‡ Heb. *yn ôl y gair hwn.*

22 A Samuel a gymmerth Saul a'i langc, ac a'i dug hwynt i'r ystafell, ac a roddes iddynt le o flaen y gwahoddedigion, a hwy *oeddynt* ynghŷlch dengwr ar hugain.

23 A Samuel a ddywedodd wrth y côg, Moes y rhan a roddais attat ti, am yr hon y dywedais wrthyt, Cadw hon gyd â thi.

24 A'r côg a gyfododd yr ysgwyddog, a'r hyn *oedd* arni, ac a'i gosodes ger bron Saul: a *Samuel* a ddywedodd, Wele yr hyn a ‡ adawyd, gosod ger dy fron, *a* bwyta; canys hyd y pryd hyn y cadwyd ef i ti, er pan ddywedais, Y bobl a wahoddais i: a bwytaodd Saul gyd â Samuel y dydd hwnnw. ‡ Neu, *gadawyd.*

25 ¶ A phan ddisgynnasant o'r uchelfa i'r ddinas, *Samuel* a ymddiddanodd â Saul ar ben y tŷ.

26 A hwy a gysodasant yn forau: ac ynghŷlch codiad a wawr, galwodd Samuel ar Saul i ben y tŷ, gan ddywedyd, Cyfod fel i'th hebryngwyf ymmaith: a Saul a gyfododd, ac ese a Samuel a aethant ill dau allan.

27 *Ac* fel yr oeddynt yn myned i wared i gwr eithaf y ddinas, Samuel a ddywedodd wrth Saul, Dywed wrth y llangc am fyned o'n blaen ni, (felly 'r aeth ese) ond saf di ‡ yr awr hon, a mynegaf i ti air Duw. ‡ Heb. *Heddyw.*

PEN. X.

Ebrill, 3. P. 1 *Samuel yn enneinio Saul,* 2 *ac yn ei sicrhâu ef trwy dri arwydd.* 9 *Troi calon Saul, ac yntef yn prophwydo.* 14 *Yn celu chweal y frenhiniaeth rhag ei ewythr.* 17 *Dewis Saul trwy goelbren ym Mispah.* 26 *Amryw feddyliau ei daeiliaid am dano ef.*

Yna

2909.

YNa Samuel a gymmerodd phïolaid o olew, ac a'i tywalltodd ar ei ben ef, ac a'i cusanodd ef, ac a ddywedodd, Onid [a] yn ARGLWYDD a'th enneiniodd di yn flaenor ar [b] ei etifeddiaeth?

2 Pan elych di heddyw oddi wrthyf, yna y cai ddau wr wrth [c] fedd Rahel, yn nherfyn Benjamin, yn Selſah; a hwy a ddywedant wrthyt, Cafwyd yr aſynnod yr aethoſt i'w ceiſio; ac wele dy dad a ollyngodd heibio ‡ chwedl yr aſynnod, a gofalu y mae am danoch chwi, gan ddywedyd, Beth a wnâf am fy mab?

3 Yna yr ai di ym mhellach oddi yno, ac y deui hyd waſtadedd Tabor, ac yno i'th gyferfydd trywyr yn myned i fynu at Dduw i Fethel; un yn dwyn tri o fynnod, ac un yn dwyn tair torth o fara, ac un yn dwyn coſtrelaid o win.

4 A hwy a ‡ gyfarchant well i ti, ac a roddant i ti ddwy *dorth* o fara; y *rhai* a gymmeri o'i llaw hwynt.

5 Yn ôl hynny y deui i fryn Duw, [d] yn yr hwn y *mae* ſefyllfa 'r Philiſtiaid: a phan ddelych yno i'r ddinas, ti a gyfarfyddi â thyrfa o brophwydi yn diſgyn o'r uchelfa, ac o'i blaen hwynt [e] nabl, a thympan, a phibell, a thelyn, a hwythau yn prophwydo.

6 Ac yſbryd yr ARGLWYDD a ddaw arnat ti, a [f] thi a brophwydi gyd â hwynt, ac a droir yn wr arall.

7 A phan ddelo 'r argoelion hyn i ti, gwnâ fel y † byddo 'r achos; canys Duw *ydd* gyd â thi.

8 A dôs i wared o'm blaen i Ilgal, ac wele mi a ddeuaf i wared attat ti, i offrymmu offrymmau poeth, *ac* i aberthu ebyrth hedd: ſaros am danaf ſaith niwrnod, hyd oni ddelwyf attat, a mi a hyſbyſaf i ti yr hyn a wnelych.

9 ¶ A phan drôdd efe ei † gefn i fyned oddi wrth Samuel, Duw a ‡ rôdd iddo galon arall: a'r holl argoelion hynny a ddaethant y dydd hwnnw *i ben*.

10 A phan ddaethant yno i'r bryn, wele fintai o brophwydi yn ei gyfarfod ef; ac yſbryd Duw a ddaeth arno yntef, ac efe a brophwydodd yn eu myſg hwynt.

11 A phawb a'r a'i hadwaenai ef o'r blaen a edrychaſant, ac wele *efe* gyd â'r prophwydi yn prophwydo: yna 'r bobl a ddywedaſant bawb wrth ei gilydd, Beth yw hyn a ddaeth i fâb Cis? [h] a *ydyw* Saul heſyd ym myſg y prophwydi?

12 Ac un oddi yno a attebodd, ac a ddywedodd, Etto pwy *yw* eu tâd hwy? am hynny yr aeth yn ddiareb, A *ydyw* Saul heſyd ym myſg y prophwydi?

13 Ac wedi darfod iddo brophwydo, efe a ddaeth i'r uchelfa.

14 ¶ Ac ewythr Saul a ddywedodd wrtho ef, ac wrth ei langc ef, I ba le yr aethoch? ac efe a ddywedodd, I geiſio 'r aſynnod: a phan welſom na's *caid*, ni a ddaethom at Samuel.

15 Ac ewythr Saul a ddywedodd, Mynega attolwg i mi beth a ddywedodd Samuel wrthych chwi.

16 A Saul a ddywedodd wrth ei ewythr, Gan ſynegi mynegodd i ni ſod yr aſynnod wedi eu cael: ond am chwedl y frenhinaeth, yr hwn a ddywedaſai Samuel, nid ynganodd efe wrtho.

17 ¶ A Samuel a alwodd y bobl ynghŷd at yr ARGLWYDD [k] i Fiſpah;

18 Ac a ddywedodd wrth feibion Iſrael, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD Dduw Iſrael, Myfi a ddygais i fynu Iſrael o'r Aipht, ac a'ch gwaredais chwi o law 'r Aiphtiaid, ac o law 'r holl deyrnaſoedd, *a 'r* rhai a'ch gorthrymment chwi.

19 A [l] chwi heddyw a wrthodaſoch eich Duw, yr hwn ſydd yn eich gwared chwi oddi wrth eich holl ddrygfyd, a'ch helbul, ac a ddywedaſoch wrtho ef, *Nid felly*, eithr goſod arnom ni frenin. Am hynny ſefwch yr awr hon ger bron yr ARGLWYDD wrth eich llwythau, ac wrth eich miloedd.

20 A Samuel a barodd i holl lwythau Iſrael neſâu, [m] a daliwyd llwyth Benjamin.

21 Ac wedi iddo beri i lwyth Benjamin neſâu yn ôl eu teuluoedd, daliwyd teulu Matri, a Saul mâb Cis a ddaliwyd: a phan geiſiaſant ef, ni's caid ef.

22 Am hynny y goſynnaſant etto i'r ARGLWYDD, a ddeuai 'r gŵr yno etto: a'r ARGLWYDD a ddywedodd, Wele efe yn ymguddio ym mhlith y dodreſn.

23 A hwy a redaſant, ac a'i cyrchaſant ef oddi yno. A phan ſafodd ynghanol y bobl, [n] yr oedd efe, o'i yſgwydd i fynu, yn uwch nâ'r holl bobl.

24 A dywedodd Samuel wrth yr holl bobl, A welwch chwi yr hwn a ddewiſodd yr ARGLWYDD, nad *oes neb* tebyg iddo ym myſg yr holl bobl? a'r holl bobl a floeddiaſant, ac a ddywedaſant, [o] Byw fyddo 'r brenin.

25 Yna Samuel a draethodd [p] gyfraith y deyrnas wrth y bobl, ac a'i [q] ſgrifennodd mewn llyfr, ac a'i goſodod ger bron yr ARGLWYDD. A Samuel a ollyngodd ymmaith yr holl bobl, bob un i'w dŷ.

26 ¶ A Saul hefyd a aeth i'w dŷ ei hun i Ibeah; a byddin o'r rhai y cyffyrddaſai Duw â'i calon, a aeth gyd ag ef.

27 Ond [q] meibion Belial a ddywedaſant, Pa fodd y gwared hwn ni? A hwy a'i dirmygaſant ef, ac [r] ni ddygaſant anrheg iddo ef. Eithr ni chymmerodd efe arno glywed hyn.

PEN. XI.

1 Nahas yn cymyg i wŷr Jabes Gilead ammodau gwaradwydaus. 4 Hwythau yn anfon cenhadon, ac yn cael cynhorthwy gan Saul. 12 Ynteſ wrth hynny yn cael ei gadarnhâu, ac adnewyddu ei frenhiniaeth.

YNa [a] Nahas yr Ammoniad a ddaeth i fynu, ac a werſyllodd yn erbyn [b] Jabes Gilead: a holl wŷr Jabes a ddywedaſant wrth Nahas, Gwnâ gyfammod â ni, ac ni a'th waſanaethwn di.

2 A Nahas yr Ammoniad a ddywedodd wrthynt, Dan *yr ammod* hyn y cyfammodaf â chwi, i mi gael tynnu pob llygad dehau i chwi, ſel y goſodwyf y gwaradwydd hyn ar holl Iſrael.

3 A henuriaid Jabes a ddywedaſant wrtho, † Caniatâ i ni ſaith niwrnod, ſel yr anfonom genhadau i holl derfynau Iſrael; ac oni *byd* a'n gwaredo, ni a ddeuwn allan attat ti.

4 ¶ A'r cenhadau a ddaethant i [c] Ibeah Saul, ac a adroddaſant y geiriau lle y clybu 'r bobl. A'r holl bobl a ddyrchafaſant eu lleſ, ac a wylaſant.

5 Ac wele Saul yn dyfod ar ôl y gwartheg o'r maes, a dywedodd Saul, Beth ſydd yn peri i'r bobl wylo? yna yr adroddaſant iddo eiriau gwŷr Jabes.

6 Ac [d] Yſbryd Duw a ddaeth ar Saul, pan glybu efe 'r geiriau hynny; a'i ddigofaint ef a ennynnodd yn ddirfawr.

7 Ac

2909.

a Act. 13. 21.
b Deut. 32. 9.
c Gen. 35. 19, 20.
‡ Neu, *ofalu am.*
‡ Heb. *ymofyn-naut a thi am heddwch.* ſel Barn. 18. 15.
d Pen. 13. 3.
e Edrych 2 Bren. 3. 15.
f Num. 11. 25.
† Heb. *Caffo ay law.*
g Pen. 13. 8.
† Heb. *ychwydd.*
‡ Heb. *Droad.*
h Pen. 19. 24.
i Barn. 11. 11. a 20. 1. Pen. 11. 15.
k Pen. 7. 5.
l Pen. 8. 7, 19. a 12. 12.
m Joſ. 7. 14, 16.
n Pen. 9. 2.
o 1 Bren. 1. 25.
p Edrych Deut. 17. 14, &c. Pen. 8. 11.
q Pen. 11. 12.
r 1 Bren. 10. 25. 2 Cron. 17. 5.
a Pen. 12. 12.
b Edrych Barn. 21. 8, &c.
† Heb. *Cyddŵg.*
c Pen. 15 34.
d Edrych Barn. 3. 10. a 6. 34. a 11. 29. a 14. 6.

7 Ac

2909.
e Barn. 19. 29.

7 Ac efe a gymmerth bâr o ychen, ac e a'i drylliodd, ac a'i danfonodd trwy holl derfynau Iſrael yn llaw 'r cenhadau, gan ddywedyd, Yr hwn nid elo ar ôl Saul, ac ar ôl Samuel, fel hyn y gwneir i'w warthog ef. Ac ofn yr ARGLWYDD a ſyrthiodd ar y bobl, a hwy a ddaethant allan ‡ yn unfryd.

‡ Heb. *Megis un gŵr.*

8 A phan gyfrifodd efe hwynt ym Mezec, meibion f Iſrael oedd drychan mil, a gŵyr Juda yn ddeng mil ar hugain.

Barn. 20. 1.

9 A hwy a ddywedaſant wrth y cenhadau a ddaethai, Fel hyn y dywedwch wrth wŷr Jabes Gilead, Y foru erbyn gwreſogi 'r haul, y bydd i chwi ymwared. A'r cenhadau a ddaethant ac a ſynegaſant *hynny* i wŷr Jabes, a hwythau a lawenychaſant.

f 2 Sam. 2. 9.

10 Am hynny gwŷr Jabes a ddywedaſant, Y foru y deuwn allan attoch chwi, ac y gwnêwch i ni yr hyn oll a weloch yn dda.

11 A bu drannoeth i g Saul oſod y bobl yn dair byddin, a hwy a ddaethant i ganol y gwerſyll yn y wiliadwriaeth ſorau, ac a laddaſant yr Ammoniaid nes gwreſogi o'r dydd: a'r gweddillion a walgarwyd, fel na thrigodd o honynt ddau ynghŷd.

g Edrych Pen. 31. 11.

12 ¶ A dywedodd y bobl wrth Samuel, h Pwy yw yr hwn a ddywedodd, A deyrnaſa Saul arnom ni? i moeſwch y gwŷr hynny, fel y rhoddom hwynt i farwolaeth.

h Pen. 10. 27.
i Edrych Luc 19. 27.

13 A Saul a ddywedodd, k Ni roddir neb i farwolaeth heddyw: canys heddyw y gwnaeth yr ARGLWYDD ymwared yn Iſrael.

k 2 Sam. 19. 22.

14 Yna Samuel a ddywedodd wrth y bobl, Deuwch fel yr elom i Ilgal, ac yr adnewyddom y frenhiniaeth yno.

15 A'r holl bobl a aethant i Ilgal, ac yno y gwnaethant Saul yn frenin, l ger bron yr ARGLWYDD yng Ngilgal; a hwy a aberthaſant yno ebyrth hedd ger bron yr ARGLWYDD: a Saul a lawenychodd yno, a holl wŷr Iſrael, yn ddirfawr.

l Pen. 10. 17.

PEN. XII.

1 Samuel yn tyſtiolaethu ei aainiweidrwydd, 6 ac yn ceryddu anniolchgarwch y bobl, 16 yn eu aychryna hwynt â tharanau yn amſer cynhauaf, 20 ac yn eu cyſſuro hwy â thrugaredd Duw.

Sul 4 ar ôl y Drindod. B. Ebrill, 4. P.

A Samuel a ddywedodd wrth holl Iſrael, Wele, gwrandewais ar eich llais yn yr hyn oll a ddywedaſoch wrthyſ, a goſodais frenin arnoch.

2 Ac yr awr hon wele, y bren'n yn rhodio o'ch blaen chwi; a minnau a heneiddiais, ac a benwynnais; ac wele fy meibion hwythau gyd â chwi: a minnau a rodiais o'ch blaen chwi o'm mebyd hyd y dydd hwn.

a Eccl. 46. 19.

3 Wele a fi, tyſtiolaethwch i'm herbyn ger bron yr ARGLWYDD, a cher bron ei enneiniog, b ych pwy a gymmerais, neu aſyn pwy a gymmerais, neu pwy a dwyllais, neu pwy a orthrymmais i, neu o law pwy y cymmerais ‡ wobr † i ddallu fy llygaid ag ef; a mi a'i talaf i chwi.

b Num. 16. 15. Act. 20. 33. 1 Theſ. 2. 5.
‡ Heb. *briawerth*
† Heb. *fel y cuaddwn fy llygaid oddi-wrtho.*

4 A hwy a ddywedaſant, Ni thwyllaiſt ni, ni orthrymmaiſt ni chwaith, ac ni chymmeraiſt ddim o law neb.

5 Dywedodd ynteſ wrthynt, Yr ARGLWYDD *ſydd* dyſt yn erbyn chwi, ei enneiniog ef hefyd *ſydd* dyſt y dydd hwn, na chawſoch ddim yn fy llaw i: a'r *bobl* a ddywedaſant, Tyſt *ydyw.*

6 ¶ A Samuel a ddywedodd wrth y bobl, Yr ARGLWYDD yw yr hwn ‡ a fawrhaodd Foſes ac Aaron, a'r hwn a ddûg i fynu eich tadau chwi o dîr yr Aipht.

‡ Heb. *a wnaeth.*

7 Yn awr gan hynny ſefwch, fel yr ymreſymmwyf â chwi ger bron yr ARGLWYDD, am holl gyfiawnderau 'r ARGLWYDD, y rhai a wnaeth efe ‡ i chwi, ac i'ch tadau.

‡ Heb. *â chwi.*

8 c Wedi i Jacob ddyfod i'r Aipht, a d gweiddi o'ch tadau chwi ar yr ARGLWYDD, yna 'r ARGLWYDD e a anfonodd Foſes ac Aaron, a hwy a ddygaſant eich tadau chwi o'r Aipht, ac a'i cyfleaſant hwy yn y lle hwn.

c Gen. 46. 5, 6.
d Eccſod. 2. 23.
e Eccſod. 3. 10. a 4. 16.

9 A phan anghofiaſant yr ARGLWYDD eu Duw, f efe a'i gwerthodd hwynt i law Siſara tywyſog milwriaeth Haſor, ac i law g'r Philiſtiaid, ac i law brenin h Moab, a hwy a ymladdaſant i'w herbyn hwynt.

f Barn. 4. 2.
g Barn. 10. 7.
h Barn. 3. 12.

10 A hwy a waeddaſant ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedaſant, Pechaſom, am i ni wrthod yr ARGLWYDD, a gwaſanaethu Baalim ac Aſtaroth: er hynny gwared ni yr awr hon o law ein gelynion, a nyni a'th waſanaethwn di.

11 A'r ARGLWYDD a anfonodd i Jerubbaal, a Bedan, a k Jephthah, a l Samuel, ac a'ch gwaredodd chwi o law eich gelynion o amgylch, a chwi a breſwyliaſoch yn ddiogel.

i Barn. 6. 14, 32.
k Barn. 11. 1.
l Pen. 7. 13.

12 A phan welſoch fod Nahas brenin meibion Ammon yn dyfod yn eich erbyn, m dywedaſoch wrthyf, Nage, ond brenin a deyrnaſa arnom ni, a'r n ARGLWYDD eich Duw yn frenin *i* chwi.

m Pen. 8. 5, 19.
n Barn. 8. 23.

13 Ac yn awr wele 'r brenin o a ddewiſaſoch chwi, *a* 'r hwn a ddymunaſoch; ac wele, yr ARGLWYDD a roddes frenin arnoch chwi.

o Pen. 10. 19.

14 O's ofnwch chwi yr ARGLWYDD, a'i waſanaethu ef, a gwrando ar ei lais, heb anufuddhâu ‡ gair yr ARGLWYDD, yna y byddwch chwi, a'r brenin hefyd a deyrnaſa arnoch, ar ôl yr ARGLWYDD eich Duw.

‡ Heb. *genau.*

15 Ond o's chwi ni wrandêwch ar lais yr ARGLWYDD, eithr anufuddhâu gair yr ARGLWYDD, yna y bydd llaw 'r ARGLWYDD yn eich erbyn chwi, fel yn erbyn eich tadau.

16 ¶ Sefwch gan hynny yn awr, a gwelwch y peth mawr hyn a wna 'r ARGLWYDD o flaen eich llygaid chwi.

17 Onid cynhauaf gwenith yw heddyw? galwaf ar yr ARGLWYDD, ac efe a ddyry daranau, a glaw; fel y gwybyddoch ac y gweloch, mai mawr yw eich drygioni chwi, yr hwn a wnaethoch yngolwg yr ARGLWYDD, yn gofyn i chwi frenin.

18 Felly Samuel a alwodd ar yr ARGLWYDD, a'r ARGLWYDD a roddes daranau a glaw y dydd hwnnw: a 'r p holl bobl a ofnodd yr ARGLWYDD a Samuel yn ddirfawr.

p Edrych Ezra 10. 9.

19 A'r holl bobl a ddywedaſant wrth Samuel, Gweddïa dros dy weiſion ar yr ARGLWYDD dy Dduw, fel na byddom feirw: canys 'chwanegaſom ddrygioni ar ein holl bechodau, wrth geiſio i ni frenin.

20 ¶ A dywedodd Samuel wrth y bobl, Nac ofnwch, (chwi a wnaethoch yr holl ddrygioni hyn, etto na chiliwch oddi ar ôl yr ARGLWYDD, ond gwaſanaethwch yr ARGLWYDD â'ch holl galon:

21 Ac

21 Ac na chiliwch; canys *felly 'r aech* ar ôl oferedd, y rhai ni lesânt, ac ni 'ch gwaredant, canys ofer *ydynt* hwy.)

22 Canys ni wrthyd yr ARGLWYDD ei bobl, er mwyn ei enw mawr: o herwydd rhyngodd bodd i'r ARGLWYDD eich gwneuthur chwi yn bobl iddo ei hun.

23 A minnau, na atto Duw i mi bechu yn erbyn yr ARGLWYDD, trwy beidio a gweddïo drosoch: eithr dyſgaf i chwi y ffordd dda ac union.

24 Yn unig ofnwch yr ARGLWYDD, a gwaſanaethwch ef, mewn gwirionedd, a'ch holl gâlon: canys gwelwch faint a wnaeth efe eroch.

25 Ond o's dilynwch ddrygioni, chwi a'ch brenin a ddiſethir.

PEN. XIII.

Sul 4 ar ôl y Drindod. P. Ebrill, 5. B.

1 *Dewis fyddin Saul.* 3 *Saul yn galw 'r Hebreaid i Ilgal yn erbyn y Philiſtiaid, y rhai y tarawſai Jonathan eu ſefyllfa.* 5 *Mawr lu 'r Philiſtiaid.* 6 *Cyfyngdra 'r Iſraeliaid.* 8 *Saul yn blino yn aros am Samuel, ac yn aberthu.* 11 *Samuel yn ei geryddu efe.* 17 *Tair byddin anrhaith y Philiſtiaid.* 19 *Dyfais y Philiſtiaid, na dai'o adefent ungôf yn Iſrael.*

SAul † a deyrnaſodd un flwyddyn, ac wedi iddo deyrnaſu ddwy flynedd ar Iſrael,

† Heb. *oedd fâb blwydd yn ei deyrnas.*

2 Saul a ddewiſodd iddo dair mîl o Iſrael: dwy fil oedd gyd â Saul ym Micmas, ac ym mynydd Bethel, a mîl oedd gyd â Jonathan yng Ngibeah Benjamin: a'r bobl eraill a anfonodd efe, bawb i'w babell ei hun.

[a] Pen. 10. 5.

3 A Jonathan a darawodd [a] ſefyllfa 'r Philiſtiaid, yr hon *oedd* yng ‡ Ngeba; a chlybu 'r Philiſtiaid *hynny:* a Saul a ganodd mewn udgorn trwy 'r holl dir, gan ddywedyd, Clywed yr Hebreaid.

‡ Neu, y Bryn.

4 A holl Iſrael a glywſant ddywedyd daro o Saul ſefyllfa 'r Philiſtiaid, a bod Iſrael yn ‡ ffiaidd gan y Philiſtiaid: a'r bobl a ymgaſglodd ar ôl Saul i Ilgal.

‡ Heb. *arewi.*

5 ¶ A'r Philiſtiaid a ymgynnullaſant i ymladd ag Iſrael, deng mîl ar hugain o gerbydau, a chwe mîl o wŷr meirch, a phobl *eraill* cyn amled a'r tywod *ſydd* ar fin y môr; a hwy a ddaethant i fynu, ac a werſyllaſant ym Micmas, o du 'r dwyrain i Fethaſen.

6 Pan welodd gwŷr Iſrael ſod yn gyfyng arnynt, (canys gwaſgaſid ar y bobl:) yna y bobl a [b] ymguddiaſant mewn ogfeydd, ac ac mewn dyryſni, ac mewn creigiau, ac mewn tyrau, ac mewn pydewau.

[b] Barn. 6. 2.

7 A *rhai* o'r Hebreaid a aethant dros y Iorddonen i dîr Gad a Gilead; a Saul *oedd* etto yng Ngilgal, a'r holl bobl a † aethant ar ei ôl ef, dan grynu.

† Heb. *a grynnodd ar ei ôl ef.*

8 ¶ [c] Ac efe a arhoſodd ſaith niwrnod hyd yr amſer goſodedig *a nodaſai* Samuel; ond ni ddaeth Samuel i Ilgal; a'r bobl a ymwaſgarodd oddi wrtho ef.

[c] Pen. 10. 8.

9 A Saul a ddywedodd, Dygwch attaf boeth-offrwm, ac offrymmau hedd; ac efe a offrymmodd y poeth-offrwm.

10 Ac wedi darfod iddo offrymmu 'r poeth-offrwm, wele Samuel a ddaeth, a Saul a aeth allan i'w gyfarfod ef, *ac* † i gyfarch gwell iddo.

† Heb. *i'w fendithio ef.*

11 ¶ A dywedodd Samuel, Beth a wnaethoſt ti? a Saul a ddywedodd, O herwydd gweled o honof i'r bobl ymwaſgaru oddi wrthyf, ac na ddaethoſt dithau o fewn y dyddiau goſodedig, ac i'r Philiſtiaid ymgaſglu i Ficmas;

12 Am hynny y dywedais, Y Philiſtiaid yn awr a ddeuant i wared attaf i Ilgal, ac ni † weddïais ger bron yr ARGLWYDD: am hynny 'r anturiais i, ac yr offrymmais boeth-offrwm.

† Heb. *ni ymbiliais ag wyneb yr Arglwydd.*

13 A Samuel a ddywedodd wrth Saul, Ynfyd y gwnaethoſt; ni chedwaiſt orchymmyn yr ARGLWYDD dy Dduw, yr hwn a orchymynnodd efe i ti: canys yr ARGLWYDD yn awr a gadarnhaſai dy frenhiniaeth di ar Iſrael yn dragywydd.

14 Ond yn awr ni ſaif dy frenhiniaeth di; [d] yr ARGLWYDD a geiſiodd iddo ŵr wrth *ſodd* ei galon ei hun, yr ARGLWYDD hefyd a orchymynnodd iddo fod yn flaenor ar ei bobl, o herwydd na chedwaiſt ti yr hyn a orchymynnodd yr ARGLWYDD i ti.

[d] Pſal. 89. 20. Act. 13. 22.

15 A Samuel a gyſodod, ac a aeth i fynu o Ilgal i Ibeah Benjamin; a chyfrifodd Saul y bobl a gafwyd gyd ag ef, [e] ynghŷlch chwe chant o wŷr.

[e] Pen. 14. 2.

16 A Saul a Jonathan ei fâb, a'r bobl a gafwyd gyd â hwynt, oedd yn aros yng Ngibeah Benjamin: a'r Philiſtiaid a werſyllaſant ym Micmas.

17 ¶ A daeth allan o werſyll y Philiſtiaid anrheithwyr, yn dair byddin: un fyddin a drôdd tu a ffordd Ophrah, tu a gwlâd Sual:

18 A'r fyddin arall a drôdd *tu a* ffordd Beth-horon; a'r drydedd fyddin a drôdd *tu a* ffordd y terfyn ſy'n edrych tu a'r dyffryn Seboim tu a'r anialwch.

19 ¶ Ac [f] ni chaid gôf trwy holl wlâd Iſrael; canys dywedaſai 'r Philiſtiaid, Rhag gwneuthur o'r Hebreaid gleddyfau neu waywffyn.

[f] Edrych 2 Bren. 24. 14. Jer. 24. 1.

20 Ond holl Iſrael a aent i wared at y Philiſtiaid, i flaenllymmu bob un ei ſwch, a'i gwlltwr, a'i ſwyall, a'i gaib.

21 Ond yr oedd llif-ddur *i wneuthur* mîn ar y ceibiau, ac ar y cwlltyrau, ac ar y pigffyrch, ac ar y bwyill, ac i † flaenllymmu 'r ſymbylau.

† Heb. *oſod.*

22 Felly yn nydd y rhyfel [g] ni chaed na chleddyf na gwaywffon yn llaw 'r un o'r bobl *oedd* gyd â Saul a Jonathan: ond a gaed gyd â Saul a Jonathan ei fâb.

[g] Felly Barn. 5. 8.

23 A ſefyllfa 'r Philiſtiaid a aeth allan i fwlch Micmas.

PEN. XIV.

Ebrill, 5. P.

1 *Jonathan heb wybod i'w dâd ac i'r offeiriad a'r bobl, yn myned ac yn taro amddiffynfa 'r Philiſtiaid yn rhyfeddol.* 15 *Dychryn Duw yn eu gyrru hwynt i ladd eu gilydd.* 17 *Saul heb aros am atteb yr offeiriad, yn goſod arnynt.* 21 *Yr Hebreaid caethion a'r Iſraëliaid oedd yn llechu, yn troi yn eu herbyn hwy.* 24 *Ehud addaneb Saul yn rhwyſtro 'r oruwchafiaeth.* 32 *Saul yn gwahardd i'r bobl fwyta gwaed.* 35 *Ac yn adeiladu allor.* 36 *Y bobl yn achub Jonathan wedi ei ddal wrth goelbren.* 47 *Cryfdwr Saul a'i deulu.*

A Bu ddyddgwaith i Jonathan fâb Saul ddywedyd wrth y llangc oedd yn dwyn ei arfau ef, Tyred, ac awn droſodd i amddiffynfa 'r Philiſtiaid, yr hon *ſydd* o'r tu hwnt: ond ni fynegodd efe i'w dâd.

2 A Saul a aroſodd ynghwrr Gibeah, dan *bren* pomgranad, yr hwn *oedd* ym Migron: a'r bobl *oedd* gyd ag ef *oedd* [a] ynghŷlch chwe chant ŵr.

[a] Pen. 13. 15.

3 Ac [b] Ahïah mâb Ahitob, frawd [c] Ichabod, fâb Phinees, fâb Eli, offeiriad yr ARGLWYDD yn Siloh, oedd yn gwiſgo Ephod;

[b] Pen. 22. 9, 11, 20. *Abimelech.* [c] Pen. 4. 21.

Ephod: ac ni wyddai'r bobl i Jonathan fyned ymmaith.

4 ¶ A rhwng y bylchau lle ceisiodd Jonathan fyned drosodd at amddiffynfa 'r Philistiaid, *yr oedd* craig ferth o'r naill du i'r bwlch, a chraig ferth o'r tu arall i'r bwlch, ac enw y naill *oedd* Boses, ac enw y llall Seneh.

† Heb. *daint.* 5 A † safiad y naill *oedd* oddi wrth y gogledd ar gyfer Micmas, a'r llall oddi wrth y dehau ar gyfer Gibeah.

6 A dywedodd Jonathan wrth y llangc oedd yn dwyn ei arfau ef, Tyred, ac awn drosodd i amddiffynfa 'r rhai dienwaededig hyn; nid hwyrach y gweithia'r ARGLWYDD gyd â ni: canys [d] nid *oes* rwystr i'r ARGLWYDD waredu trwy lawer neu trwy ychydig.

[d] 2 Cron. 14. 11.

7 A'r hwn oedd yn dwyn ei arfau ef a ddywedodd wrtho, Gwnâ 'r hyn oll *fydd* yn dy galon, cerdda rhagot, wele fi gyd â thi fel y mynno dy galon.

8 Yna y dywedodd Jonathan, Wele ni a awn trosodd at y gwŷr *hyn*, ac a ymddangoswn iddynt.

† Heb. *Distêwch.* 9 O's dywedant fel hyn wrthym, † Aroswch nes i ni ddyfod attoch chwi; yna y safwn yn ein lle, ac nid awn i fyny attynt hwy.

10 Ond o'sfel hyn y dywedant, Deuwch i fyny attom ni; yna 'r awn i fyny: canys [e] yr ARGLWYDD a'i rhoddes hwynt yn ein llaw ni: a[f] hyn *fydd* yn argoel i ni.

[e] 1 Mac. 4. 30.
[f] Edrych Gen. 24. 14.

11 A hwy a ymddangosasant ill dau i amddiffynfa 'r Philistiaid: a'r Philistiaid a ddywedasant, Wele 'r Hebreaid yn dyfod allan o'r tyllau y llechasant ynddynt.

12 A gwŷr yr amddiffynfa a attebasant Jonathan, a'r hwn oedd yn dwyn ei arfau, ac a ddywedasant, Deuwch i fyny attom ni, ac ni a ddangoswn beth i chwi: a dywedodd Jonathan wrth yr hwn oedd yn dwyn ei arfau, Tyred i fyny ar fy ôl: canys yr ARGLWYDD a'i rhoddes hwynt yn llaw Israel.

13 A Jonathan a ddringodd i fyny ar ei ddwylaw, ac ar ei draed, a'r hwn oedd yn dwyn ei arfau ar ei ôl, a hwy a syrthiasant o flaen Jonathan: ei esgyn hefyd oedd yn lladd ar ei ôl ef.

14 A'r lladdfa gyntaf honno a wnaeth Jonathan a'r hwn oedd yn dwyn ei arfau, oedd ynghŷlch ugeinwr: megis o fewn ynghŷlch hanner cyfer dau *ychen* o dir.

15 A bu fraw yn y gwersyll, yn y maes, ac ym mysg yr holl bobl; yr amddiffynfa a'r [g] anrheithwyr hwythau hefyd a ddychrynasant; y ddaear hefyd a grynodd: a bu [h] dychryn † Duw.

[g] Pen. 13. 17.
[h] Gen. 35. 5.

16 A gwilwyr Saul yng Ngibeah Benjamin a edrychasant, ac wele y lliaws yn ymwasgaru, ac yn myned dan ymguro.

† Neu, *mawr.*

17 Yna y dywedodd Saul wrth y bobl *oedd* gyd ag ef, Cyfrifwch yn awr, ac edrychwch pwy a aeth oddi wrthym ni. A phan gyfrifasant, wele Jonathan a chludydd ei arfau nid *oeddynt yno.*

18 A Saul a ddywedodd wrth Ahïah, Dwg ymma Arch Duw: (canys yr oedd Arch Duw y pryd hynny gyd â meibion Israel.)

† Heb. *a griwyd ynghŷd.*

19 ¶ A thra yr ydoedd Saul yn ymddiddan â'r offeiriad, y terfysg, yr hwn *oedd* yng wersyll y Philistiaid, gan fyned a aeth ac a angwanegodd: a Saul a ddywedodd wrth yr offeiriad, Tyn attat dy law.

[i] 1 Sam. 7. 22.
2 Cron. 20. 23.

20 A Saul a'r holl bobl *oedd* gyd ag ef † a ymgynnullasant, ac a ddaethant i'r rhyfel: ac wele [i] gleddyf pob un yn erbyn ei gyfeisaf, a dinystr mawr ja wn *oedd yno.*

21 Yr Hebreaid hefyd y *rhai* oedd gyd â'r Philistiaid o'r blaen, y rhai a aethent i fyny gyd â hwynt i'r gwersyll o'r *wlâd* oddi amgylch; hwythau hefyd *a droisant* i fod gyd â r Israeliaid *oedd* gyd â Saul a Jonathan.

[k] Pen. 13. 6.

22 A holl wŷr Israel, y rhai [k] oedd yn llechu ym mynydd Ephraim, a glywsant fod o'r Philistiaid; hwythau hefyd a'i herlidiasant hwy o'i hôl yn y rhyfel.

23 Felly 'r achubodd yr ARGLWYDD Israel y dydd hwnnw; a'r ymladd a aeth drosodd i Beth-afen.

24 ¶ A gwŷr Israel oedd gyfyng arnynt y dydd hwnnw, o herwydd tynghedasai Saul y bobl, gan ddywedyd, Melldigedig *fyddo* 'r gŵr a fwytao fwyd hyd yr hwyr, fel y dialwyf ar fy ngelynion: felly nid archwaethodd yr un o'r bobl *ddim* bwyd.

25 A'r rhai o'r holl wlâd a ddaethant i goed, lle 'r oedd mêl ar hŷd wyneb y tîr.

26 A phan ddaeth y bobl i'r coed, wele 'r mêl yn diferu; etto ni chododd *un* ei law at ei enau; canys ofnodd y bobl y llw.

27 Ond Jonathan ni chlywsai pan dynghedasai ei dâd ef y bobl: am hynny efe a estynnodd flaen y wialen *oedd* yn ei law, ac a'i gwlychodd yn nil y mêl, ac a drôdd ei law at ei enau, a'i lygaid a oleuasant.

28 Yna un o'r bobl a attebodd, ac a ddywedodd, Gan dyngheddu y tyngheddodd dy dâd y bobl, gan ddywedyd, Melldigedig *fyddo* 'r gŵr a fwytao fwyd heddyw. A'r bobl oedd luddedig.

29 Yna y dywedodd Jonathan, Fy nhâd a flinodd y wlâd: gwelwch yn awr fel y goleuodd fy llygaid i, o herwydd i mi archwaethu ychydig o'r mêl hwn:

30 Pa faint mwy, pe bwytasai 'r bobl yn ddiwarafun heddyw o anrhaith eu gelynion, yr hon a gawsant hwy? oni buasai yn awr fwy y lladdfa ym mysg y Philistiaid?

31 A hwy a darawsant y Philistiaid y dydd hwnnw o Ficmas *hyd* Ajalon: a'r bobl oedd ddiffygiol jawn.

32 A'r bobl a ruthrodd at yr anrhaith, ac a gymmerasant ddefaid, a gwartheg, a lloi, ac a'*i* lladdasant ar y ddaear, a'r bobl a'*i* bwytaodd [l] gyd â'r gwaed.

[l] 1 Lef. 7. 20. a 19. 26. Deut. 12. 16.

33 ¶ Yna y mynegasant hwy i Saul, gan ddywedyd, Wele, y bobl sy 'n pechu yn erbyn yr ARGLWYDD, gan fwyta ynghŷd â'r gwaed. Ac efe a ddywedodd, † Troseddasoch; treiglwch attafi heddyw faen mawr.

† Neu, *wnaethoch yn fradwraidd.*

34 Dywedodd Saul hefyd, Ymwasgerwch ym mysg y bobl, a dywedwch wrthynt, Dygwch attafi bob un ei ŷch, a phob un ei lwdn dafad, a lleddwch *hwynt* ymma, a bwytêwch, ac na phechwch yn erbyn yr ARGLWYDD, gan fwyta ynghŷd â'r gwaed. A'r bobl oll a ddygasant bob un ei ŷch, yn ei law y noswaith honno, ac a'*i* lladdasant yno.

[m] Pen. 28. 6.
[n] Jos. 7. 14. Pen. 10. 19.

35 A Saul a adeiladodd allor i'r ARGLWYDD: hon oedd yr allor gyntaf a adeiladodd efe i'r ARGLWYDD.

36 ¶ A dywedodd Saul, Awn i wared ar ôl y Philistiaid liw nôs, ac anrheithiwn hwynt hyd oni oleuo 'r borau, ac na adâwn un o honynt: hwythau a ddywedasant, Gwnâ yr hyn oll *fyddo* da yn dy olwg. Yna y dywedodd yr offeiriaid, Nesâwn ymma at Dduw.

† Heb. *gonglau.* Barn. 20. 2.

37 Ac ymofynnodd Saul â Duw, A âf fi i wared ar ôl y Philistiaid? a roddi di hwynt yn llaw Israel? ond [m] nid attebodd efe ef y dydd hwnnw.

38 A dywedodd Saul, [n] Dyneswch ymma holl † bennaethiaid y bobl: mynnwch wybod hefyd, ac edrychwch ym mhwy y bu y pechod hwn heddyw,

39 Canys *megis mai* byw yr ARGLWYDD,

GLWYDD, yrhwn ſydd yn gwaredu Iſrael, pe byddai hyn yn Jonathan ſy mâb, dïau y llwyr-roddir eſ i ſarwolaeth. Ac nid attebodd *neb* o'r holl bobl eſ.

40 Yna y dywedodd eſe wrth holl Iſrael, Chwi a fyddwch ar y naill du, minnau heſyd a Jonathan fy mâb fyddwn ar y tu arall. A dywedodd y bobl wrth Saul, Gwna *a fydao* da yn dy olwg.

41 Am hynny y dywedodd Saul wrth ARGLWYDD Dduw Iſrael, † Dôd oleufynag. A daliwyd Jonathan a Saul; ond y bobl a ‡ ddïangodd.

42 Dywedodd Saul heſyd, Bwriwch *goelbren* rhyngoſi a Jonathan ſy mâb: a daliwyd Jonathan.

43 Yna y dywedodd Saul wrth Jonathan, Mynega i mi beth a wnaethoſt: a Jonathan a ſynegodd iddo, ac a ddywedodd, Gan archwaethu yr archwaethais ychydig o fêl ar flaen y wïalen *oedd* yn ſy llaw, *ac* wele, a fyddaf fi farw?

44 Dywedodd Saul heſyd, o Felly gwneled Duw *i mi*, ac felly 'chwaneged, onid gan farw y byddi di farw, Jonathan.

45 A dywedodd y bobl wrth Saul, A leddir Jonathan, yr hwn a wnaeth yr ymwared mawr hyn yn Iſrael? na atto Duw: p *fel mai* byw yr ARGLWYDD ni ſyrth *un* o wallt ei ben eſ i'r ddaear; canys gyd â Duw y gweithiodd eſe heddyw. A'r bobl a waredaſant Jonathan, fel na laddwyd eſ.

46 Yna Saul a aeth i ſynu oddi ar ôl y Philiſtiaid; a'r Philiſtiaid a aethant i'w lle eu hun.

47 ¶ Felly y cymmerodd Saul y frenhiniaeth ar Iſrael, ac a ymladdodd yn erbyn ei holl elynion oddi amgylch, yn erbyn Moab, ac yn erbyn meibion q Ammon, ac yn erbyn Edom, ac yn erbyn brenhinoedd Sobah, ac yn erbyn y Philiſtiaid; ac yn erbyn pwy bynnag yr wynebodd, eſe a orchſygodd.

48 † Cynhullodd lu heſyd, r a tharawodd Amalec, ac a waredodd Iſrael o law ei anrheithwyr.

49 A s meibion Saul oedd Jonathan ac Iſſui, a Malchiſuah: dymma enwau ei ddwy ferched eſ; enw 'r hynaf *oedd* Merab, ac enw yr jeuangaf Michal.

50 Ac enw gwraig Saul *oedd* Ahinoam merch Ahimaas: ac enw tywyſog ei filwriaeth eſ *oedd* Abner mâb Ner, ewythr frawd ei dâd i Saul.

51 Cis heſyd *oedd* dâd Saul, a Ner tâd Abner *oedd* fâb t Abïel.

52 A bu ryfel caled yn erbyn y Philiſtiaid holl ddyddiau Saul: a phan welai Saul ŵr glew, a nerthol, u efe a'i cymmerai atto ei hun.

PEN. XV.

1 *Samuel yn danſon Saul i ddinyſtrio Amalec.* 6 *Ynteſ yn arbed y Ceneaid,* 8 *Ac Agag, a'r hyn gorau o'r yſglyfaeth.* 10 *Samuel yn cyhoeddi i Saul, (ac eſe yn ei ganmol ac yn ei eſguſodi ei hun,) ddarfod i Dduw ei wrthod eſ am ei anufudd-dod.* 24 *Ymoſtyngiad Saul.* 32 *Samuel yn lladd Agag.* 34 *Samuel a Saul yn ymadael.*

A Samuel a ddywedodd wrth Saul, a Yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i i'th enneinio di yn frenin ar ei bobl, *ſef* ar Iſrael: ac yn awr gwrando ar lais geiriau yr ARGLWYDD.

2 Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD y lluoedd, Cofiais yr hyn a wnaeth Amalec i Iſrael, b y modd y goſodod eſe i'w erbyn ar y ffordd, pan ddaeth eſe i ſynu o'r Aipht.

3 Dôs yn awr, a tharo Amalec, a dinyſtria yr hyn oll *ſydd* ganddo, ac nac eiriach eſ; ond lladd *hwynt* yn ŵr, ac yn wraig, yn ddŷn bach, ac yn blentyn ſugno, yn ych, ac yn oen, yn gamel, ac yn aſyn.

4 A Saul a gynhullodd y bobl, ac a'i cyfrifodd hwynt yn Nheläim, dau can mil o wŷr traed, a deng mil o wŷr Juda.

5 A Saul a ddaeth hyd ddinas i Amalec, ac a † gynllwynodd yn y dyffryn.

6 ¶ Dywedodd Saul heſyd wrth c y Ceneaid, Cerddwch, ciliwch, ewch i wared o fyſg yr Amaleciaid, rhag i mieich diſtrywio chwi gyd â hwynt; herwydd d ti a wnaethoſt drugaredd â holl feibion Iſrael, pan ddaethant i ſynu o'r Aipht. A'r Ceneaid a ymadawſant o fyſg yr Amaleciaid.

7 A Saul a darawodd yr Amaleciaid o Haſilah, *ffordd* y delech di i e Sur, yr hon *ſydd* ar gyfer yr Aipht.

8 Ac f a ddaliodd Agag brenin yr Amaleciaid yn fyw, ac g a laddodd yr holl bobl â min y cleddyf.

9 Ond Saul a'r bobl a arbedaſant Agag, a'r gorau o'r defaid, a'r ychen, a'r † bratiat, a'r wyn, a'r hyn oll *ydoedd* dda, ac ni ddiſtrywient hwynt: a phob peth gwael, a ſalw, hwnnw a ddifrodaſant hwy.

10 ¶ Yna y bu gair yr ARGLWYDD wrth Samuel, gan ddywedyd,

11 h Edifar yw gennyf oſod Saul yn frenin: canys eſe a ddychwelodd oddi ar ſy ôl i, ac ni chyflawnodd fy ngeiriau. A bu ddrwg gan Samuel: ac eſe a lefodd ar yr ARGLWYDD ar hŷd y nôs.

12 A phan gyſododd Samuel yn forau i gyfarfod Saul, mynegwyd i Samuel, gan ddywedyd, Daeth Saul i i Garmel, ac wele, eſe a oſododd iddo le, eſe a amgylchodd heſyd, ac a dramwyodd, ac a aeth i wared i Ilgal.

13 A Samuel a ddaeth at Saul, a Saul a ddywedodd wrtho eſ, Bendigedig *fyddech* di gan yr ARGLWYDD; mi a gyflawnais air yr ARGLWYDD.

14 A dywedodd Samuel, Beth ynte yw breſiad y defaid hyn yn fy nghluſtiau, a beichiad y gwartheg, yr hwn yr ydwyf yn ei glywed?

15 A Saul a ddywedodd, Oddi ar yr Amaleciaid y dygaſant hwy: canys y bobl a arbedodd y defaid gorau, a'r ychen, i aberthu i'r ARGLWYDD dy Dduw, a'r rhan arall a ddifrodaſom ni.

16 Yna y dywedodd Samuel wrth Saul, Aros, a mi a fynegaf i ti yr hyn a lefarodd yr ARGLWYDD wrthyf fi neithiwyr. Yntef a ddywedodd wrtho, Lleſara.

17 A Samuel a ddywedodd, k Ond pan *oedait* fychan yn dy olwg dy hun y *gwnaed* di yn ben ar lwythau Iſrael, ac yr enneiniodd yr ARGLWYDD di yn frenin ar Iſrael?

18 A'r ARGLWYDD a'th anfonodd di i daith, ac a ddywedodd, Dôs, a difroda 'r pechaduriaid, yr Amaleciaid, ac ymladd i'w herbyn † nes eu diſa hwynt.

19 Pa ham gan hynny na wrandewaiſt ar lais yr ARGLWYDD, eithr troaiſt at yr anrhaith, a gwnaethoſt ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD?

20 A Saul a ddywedodd wrth Samuel, Yn wîr mi a wrandewais ar lais yr ARGLWYDD, ac a rodiais yn yffordd i'm hanfonodd yr ARGLWYDD *iddi*, a dugum Agag brenin Amalec, ac a ddifrodais yr Amaleciaid.

21 Ond y bobl a gymmerth o'r yſbail, ddefaid, a gwartheg, blaenion y ddifrodaeth, i aberthu i'r ARGLWYDD dy Dduw yng Ngilgal.

22 l A Samuel a ddywedodd, l A yw ewyllys yr ARGLWYDD ar boeth-offrymmau, neu ebyrth

† Neu, *ymladdodd.*
c Num. 24. 21. Barn. 1. 16.
d Eſod. 18. 10, 19. Num. 10. 29.
e Gen. 16. 7. a 25. 18.
f Edrych 1 Bren. 20. 34, 35.
g Edrych Pen. 30. 1.
† Neu, *ail gorau.*
h 2 Sam. 24. 16.
i Joſ. 15. 55.
k Pen. 9. 21.
l Pſal. 50. 8, 9. Eſay 1. 11.

† Neu, *gangos y gwirion.* ‡ Heb. *aethant ymmaith.*
o Ruth 1. 17.
p 2 Sam. 14. 11. 1 Bren. 1. 52.
q Pen. 11. 11.
† Neu, *Gweithiodd yn rymmus.*
r Pen. 15. 3.
s Pen. 31. 2. 1 Cron. 8. 33.
t Pen. 9. 1.
u Pen. 8. 11.
Sul 5 ar ol y Drindod. B. Ebrill, 6. B.
a Pen. 9. 16.
b Eſod. 17. 8, 14. Num. 24. 20. Deut. 25. 17.

Ephod: ac ni wyddai'r bobl i Jonathan fyned ymmaith.

4 ¶ A rhwng y bylchau lle ceisiodd Jonathan fyned drosodd at amddiffynfa 'r Philistiaid, *yr oedd* craig ferth o'r naill du i'r bwlch, a chraig ferth o'r tu arall i'r bwlch, ac enw y naill *oedd* Bofes, ac enw y llall Seneh.

† Heb. *daint.* 5 A † fafiad y naill *oedd* oddi wrth y gogledd ar gyfer Micmas, a'r llall oddi wrth y dehau ar gyfer Gibeah.

6 A dywedodd Jonathan wrth y llange oedd yn dwyn ei arfau ef, Tyred, ac awn drosodd i amddiffynfa 'r rhai dienwaededig hyn; nid hwyrach y gweithia'r ARGLWYDD gyd â ni: canys [d] nid *oes* rwyftr i'r ARGLWYDD waredu trwy lawer neu trwy ychydig.

[d] 2 Cron. 14. 11.

7 A'r hwn oedd yn dwyn ei arfau ef a ddywedodd wrtho, Gwna 'r hyn oll *fydd* yn dy galon, cerdda rhagot, wele fi gyd â thi fel y mynno dy galon.

8 Yna y dywedodd Jonathan, Wele ni a awn trofodd at y gwŷr *hyn*, ac a ymddangofwn iddynt.

† Heb. *Diftêwch.* 9 O's dywedant fel hyn wrthym, † Arofwch nes i ni ddyfod attoch chwi; yna y fafwn yn ein lle, ac nid awn i fynu attynt hwy.

10 Ond o'sfel hyn y dywedant, Deuwch i fynu attom ni; yna 'r awn i fynu: canys [e] yr ARGLWYDD a'i rhoddes hwynt yn llaw ni: a[f] hyn *fyddo* yn argoel i ni.

[e] 1 Mac. 4. 30. [f] Edrych Gen. 24. 14.

11 A hwy a ymddangofafant ill dau i amddiffynfa 'r Philiftiaid: a'r Philiftiaid a ddywedafant, Wele 'r Hebreaid yn dyfod allan o'r tyllau y llechafant ynddynt.

12 A gwŷr yr amddiffynfa a attebafant Jonathan, a'r hwn oedd yn dwyn ei arfau, ac a ddywedafant, Deuwch i fynu attom ni, ac ni a ddangofwn beth i chwi: a dywedodd Jonathan wrth yr hwn oedd yn dwyn ei arfau, Tyred i fynu arfy ôl: canys yr ARGLWYDD a'i rhoddes hwynt yn llaw Ifrael.

13 A Jonathan a ddringodd i fynu ar ei ddwylaw, ac ar ei draed, a'r hwn oedd yn dwyn ei arfau ar ei ôl, a hwy a fyrthiafant o flaen Jonathan: ei efwyn hefyd oedd yn lladd ar ei ôl ef.

14 A'r lladdfa gyntaf honno a wnaeth Jonathan a'r hwn oedd yn dwyn ei arfau, oedd ynghŷlch ugeinwr: megis o fewn ynghŷlch hanner cyfer dau *ychen* o dîr.

15 A bu fraw yn y gwerfyll, yn y maes, ac ym myfg yr holl bobl; yr amddiffynfa a'r [g] anrheithwyr hwythau hefyd a ddychrynafant; y ddaear hefyd a grynodd: a bu [h] dychryn † Duw.

[g] Pen. 13. 17. [h] Gen. 35. 5. † Neu, *mawr.*

16 A gwilwyr Saul yng Ngibeah Benjamin a edrychafant, ac wele y lliaws yn ymwafgaru, ac yn myned dan ymguro.

17 Yna y dywedodd Saul wrth y bobl *oedd* gyd ag ef, Cyfrifwch yn awr, ac edrychwch pwy a aeth oddi wrthym ni. A phan gyfrifafant, wele Jonathan a chludydd ei arfau nid *oeddynt yno.*

18 A Saul a ddywedodd wrth Ahïah, Dwg ymma Arch Duw: (canys yr oedd Arch Duw y pryd hynny gyd â meibion Ifrael.)

19 ¶ A thra yr ydoedd Saul yn ymddiddan â'r offeiriad, y terfyfg, yr hwn *oedd* yng werfyll y Philiftiaid, gan fyned a aeth ac a angwanegodd: a Saul a ddywedodd wrth yr offeiriad, Tyn attat dy law.

† Heb. *a griwyd ynghŷd.* 20 A Saul a'r holl bobl *oedd* gyd ag ef † a ymgynnullafant, ac a ddaethant i'r rhyfel: ac wele [i] gleddyf pob un yn erbyn ei gyfnefaf, a dinyftr mawr jawn *oedd yno.*

[i] Barn. 7. 22. 2 Cron. 20. 23.

21 Yr Hebreaid hefyd y *rhai* oedd gyd â'r Philiftiaid o'r blaen, y rhai a aethent i fynu gyd â hwynt i'r gwerfyll o'r *wlâd* oddi amgylch; hwythau hefyd *a droifant* i fod gyd a'r Ifraeliaid *oedd* gyd â Saul a Jonathan.

22 A holl wŷr Ifrael, y rhai [k] oedd yn llechu ym mynydd Ephraim, a glywfant ffoi o'r Philiftiaid; hwythau hefyd a'i herlidiafant hwy o'i hôl yn y rhyfel.

[k] Pen. 13. 6.

23 Felly 'r achubodd yr ARGLWYDD Ifrael y dydd hwnnw; a'r ymladd a aeth drofodd i Feth-afen.

24 ¶ A gwŷr Ifrael oedd gyfyng arnynt y dydd hwnnw, o herwydd tynghedafai Saul y bobl, gan ddywedyd, Melldigedig *fyddo* 'r gŵr a fwytao fwyd hyd yr hwyr, fel y dialwyf ar fy ngelynion: felly nid archwaethodd yr un o'r bobl *daim* bwyd.

25 A'r rhai o'r holl wlâd a ddaethant i goed, lle 'roedd mêl ar hŷd wyneb y tîr.

26 A phan ddaeth y bobl i'r coed, wele 'r mêl yn diferu; etto ni chododd *un* ei law at ei enau; canys ofnodd y bobl y llw.

27 Ond Jonathan ni chlywfai pan dynghedafai ei dâd ef y bobl: am hynny efe a eftynnodd flaen y wialen *oedd* yn ei law, ac a'i gwlychodd yn nil y mêl, ac a drôdd ei law at ei enau, a'i lygaid a oleuafant.

28 Yna un o'r bobl a attebodd, ac a ddywedodd, Gan dynghedu y tynghedodd dy dâd y bobl, gan ddywedyd, Melldigedig *fyddo* 'r gŵr a fwytao fwyd heddyw. A'r bobl oedd luddedig.

29 Yna y dywedodd Jonathan, Fy nhâd a flinodd y wlâd: gwelwch yn awr fel y goleuodd fy llygaid i, o herwydd i mi archwaethu ychydig o'r mêl hwn:

30 Pa faint mwy, pe bwytafai 'r bobl yn ddiwarafun heddyw o anrhaith eu gelynion, yr hon a gawfant hwy? oni buafai yn awr fwy y lladdfa ym myfg y Philiftiaid?

31 A hwy a darawfant y Philiftiaid y dydd hwnnw o Ficmas *hyd* Ajalon: a'r bobl oedd ddiffygiol jawn.

32 A'r bobl a ruthrodd at yr anrhaith, ac a gymmerafant ddefaid, a gwartheg, a lloi, ac a'*i* lladdafant ar y ddaear, a'r bobl a'*i* bwytaodd [l] gyd â'r gwaed.

[l] Lef. 7. 26. a 19. 26. Deut. 12. 16.

33 ¶ Yna y mynegafant hwy i Saul, gan ddywedyd, Wele, y bobl fy 'n pechu yn erbyn yr ARGLWYDD, gan fwyta ynghŷd â'r gwaed. Ac efe a ddywedodd, † Trofeddafoch; treiglwch attafi heddyw faen mawr.

† Neu, *wnaethoch yn fradwrfaidd.*

34 Dywedodd Saul hefyd, Ymwafgerwch ym myfg y bobl, a dywedwch wrthynt, Dygwch attafi bob un ei ŷch, a phob un ei lwdn dafad, a lleddwch *hwynt* ymma, a bwytêwch, ac na phechwch yn erbyn yr ARGLWYDD, gan fwyta ynghŷd â'r gwaed. A'r bobl oll a ddygafant bob un ei ŷch, yn ei law y nofwaith honno, ac a'*i* lladdafant yno.

35 A Saul a adeiladodd allor i'r ARGLWYDD: hon oedd yr allor gyntaf a adeiladodd efe i'r ARGLWYDD.

36 ¶ A dywedodd Saul, Awn i wared ar ôl y Philiftiaid liw nôs, ac anrheithiwn hwynt hyd oni oleuo 'r borau, ac na adâwn un o honynt: hwythau a ddywedafant, Gwna yr hyn oll *fyddo* da yn dy olwg. Yna y dywedodd yr offeiriaid, Nesâwn ymma at Dduw.

37 Ac ymofynnodd Saul â Duw, A âf fi i wared ar ôl y Philiftiaid? a roddi di hwynt yn llaw Ifrael? ond [m] nid attebodd efe ef y dydd hwnnw.

[m] Pen. 28. 6. [n] Jof. 7. 14. Pen. 10. 19.

38 A dywedodd Saul, [n] Dyneſwch ymma holl † bennaethiaid y bobl: mynnwch wybod hefyd, ac edrychwch ym mhwy y bu y pechod hwn heddyw,

† Heb. *ganglau.* Barn. 20. 2.

39 Canys *megis mai* byw yr ARGLWYDD,

GLWYDD, yr hwn ſydd yn gwaredu Iſrael, pe byddai hyn yn Jonathan ſy mâb, dïau y llwyr-roddir ef i farwolaeth. Ac nid attebodd *neb* o'r holl bobl ef.

40 Yna y dywedodd eſe wrth holl Iſrael, Chwi a ſyddwch ar y naill du, minnau heſyd a Jonathan ſy mâb fyddwn ar y tu arall. A dywedodd y bobl wrth Saul, Gwna *a fydao* da yn dy olwg.

41 Am hynny y dywedodd Saul wrth ARGLWYDD Dduw Iſrael, † Dôd oleuſynag. A daliwyd Jonathan a Saul; ond y bobl a ‡ ddïangodd.

42 Dywedodd Saul heſyd, Bwriwch *goelbren* rhyngoſi a Jonathan ſy mâb: a daliwyd Jonathan.

43 Yna y dywedodd Saul wrth Jonathan, Mynega i mi beth a wnaethoſt: a Jonathan a ſynegodd iddo, ac a ddywedodd, Gan archwaethu yr archwaethais ychydig o ſêl ar flaen y wïalen *oedd* yn ſy llaw, *ac* wele, a fyddaf fi farw?

44 Dywedodd Saul heſyd, ° Felly gwneled Duw *i mi*, ac felly 'chwaneged, onid gan farw y byddi di farw, Jonathan.

45 A dywedodd y bobl wrth Saul, A leddir Jonathan, yr hwn a wnaeth yr ymwared mawr hyn yn Iſrael? na atto Duw: P *fel mai* byw yr ARGLWYDD ni ſyrth *un* o wallt ei ben ef i'r ddaear; canys gyd â Duw y gweithiodd eſe heddyw. A'r bobl a waredaſant Jonathan, fel na laddwyd ef.

46 Yna Saul a aeth i fynu oddi ar ôl y Philiſtiaid: a'r Philiſtiaid a aethant i'w lle eu hun.

47 ¶ Felly y cymmerodd Saul y frenhiniaeth ar Iſrael, ac a ymladdodd yn erbyn ei holl elynion oddi amgylch, yn erbyn Moab, ac yn erbyn meibion ⁹ Ammon, ac yn erbyn Edom, ac yn erbyn brenhinoedd Sobah, ac yn erbyn y Philiſtiaid; ac yn erbyn pwy bynnag yr wynebodd, eſe a orchſygodd.

48 † Cynhullodd lu heſyd, ʳ a tharawodd Amalec, ac a waredodd Iſrael o law ei anrheithwyr.

49 A ˢ meibion Saul oedd Jonathan ac Iſſui, a Malchiſuah: dymma enwau ei ddwy ferched ef; enw 'r hynaf *oedd* Merab, ac enw yr jeuangaf Michal.

50 Ac enw gwraig Saul *oedd* Ahinoam merch Ahimaas: ac enw tywyſog ei filwriaeth ef *oedd* Abner mâb Ner, ewythr frawd ei dâd i Saul.

51 Cis heſyd *oedd* dâd Saul, a Ner tâd Abner *oedd* fâb ᵗ Abïel.

52 A bu ryfel caled yn erbyn y Philiſtiaid holl ddyddiau Saul: a phan welai Saul ŵr glew, a nerthol, ᵘ efe a'i cymmerai atto ei hun.

PEN. XV.

1 *Samuel yn danſon Saul i ddinyſtrio Amalec.* 6 *Ynteſ yn arbed y Ceneaid,* 8 *Ac Agag, a'r hyn gorau o'r yſglyfaeth.* 10 *Samuel yn cyhoeddi i Saul, (ac eſe yn ei ganmol ac yn ei eſguſodi ei hun,) ddarfod i Dduw ei wrthod ef am ei anufudd-dod.* 24 *Ymoſtyngiad Saul.* 32 *Samuel yn lladd Agag.* 34 *Samuel a Saul yn ymadael.*

A Samuel a ddywedodd wrth Saul, ª Yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i i'th enneinio di yn frenin ar ei bobl, *ſef* ar Iſrael: ac yn awr gwrando ar lais geiriau yr ARGLWYDD.

2 Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD y lluoedd, Cofnais yr hyn a wnaeth Amalec i Iſrael, ᵇ y modd y goſodod eſe i'w erbyn ar y ffordd, pan ddaeth eſe i fynu o'r Aipht.

3 Dôs yn awr, a tharo Amalec, a dinyſtria yr hyn oll *ſydd* ganddo, ac nac eiriach ef; ond lladd *hwynt* yn ŵr, ac yn wraig, yn ddŷn bach, ac yn blentyn ſugno, yn ŷch, ac yn oen, yn gamel, ac yn aſyn.

4 A Saul a gynhullodd y bobl, ac a'i cyfriſodd hwynt yn Nheläim, dau can mil o wŷr traed, a deng mil o wŷr Juda.

5 A Saul a ddaeth hyd ddinas i Amalec, ac a † gynllwynodd yn y dyffryn.

6 ¶ Dywedodd Saul heſyd wrth ᶜ y Ceneaid, Cerddwch, ciliwch, ewch i wared o ſyſg yr Amaleciaid, rhag i mi eich diſtrywio chwi gyd â hwynt; herwydd ᵈ ti a wnaethoſt drugaredd â holl feibion Iſrael, pan ddaethant i fynu o'r Aipht. A'r Ceneaid a ymadawſant o ſyſg yr Amaleciaid.

7 A Saul a darawodd yr Amaleciaid o Hafilah, *ffordd* y delech di i ᵉ Sur, yr hon *ſyda* ar gyfer yr Aipht.

8 Ac ᶠ a ddaliodd Agag brenin yr Amaleciaid yn fyw, ac ᵍ a laddodd yr holl bobl â min y cleddyf.

9 Ond Saul a'r bobl a arbedaſant Agag, a'r gorau o'r defaid, a'r ychen, a'r † bratiau, a'r wyn, a'r hyn oll *ydoedd* dda, ac ni ddiſtrywient hwynt: a phob peth gwael, a ſalw, hwnnw a ddifrodaſant hwy.

10 ¶ Yna y bu gair yr ARGLWYDD wrth Samuel, gan ddywedyd,

11 ʰ Edifar yw gennyf oſod Saul yn frenin: canys eſe a ddychwelodd oddi ar ſy ôl i, ac ni chyflawnodd fy ngeiriau. A bu ddrwg gan Samuel: ac eſe a lefodd ar yr ARGLWYDD ar hŷd y nôs.

12 A phan gyfododd Samuel yn forau i gyfarfod Saul, mynegwyd i Samuel, gan ddywedyd, Daeth Saul i ⁱ Garmel, ac wele, eſe a oſododd iddo le, eſe a amgylchodd heſyd, ac a dramwyodd, ac a aeth i wared i Ilgal.

13 A Samuel a ddaeth at Saul, a Saul a ddywedodd wrtho ef, Bendigedig *fyddech* di gan yr ARGLWYDD; mi a gyflawnais air yr ARGLWYDD.

14 A dywedodd Samuel, Beth ynte yw breſiad y defaid hyn yn fy nghluſtiau, a beichiad y gwartheg, yr hwn yr ydwyf yn ei glywed?

15 A Saul a ddywedodd, Oddi ar yr Amaleciaid y dygaſant hwy: canys y bobl a arbedodd y defaid gorau, a'r ychen, i aberthu i'r ARGLWYDD dy Dduw, a'r rhan arall a ddifrodaſom ni.

16 Yna y dywedodd Samuel wrth Saul, Aros, a mi a fynegaf i ti yr hyn a lefarodd yr ARGLWYDD wrthyf fi neithiwyr. Yntef a ddywedodd wrtho, Llefara.

17 A Samuel a ddywedodd, ᵏ Ond pan *oedaiſt* fychan yn dy olwg dy hun y *gwnaed* di yn ben ar lwythau Iſrael, ac yr enneiniodd yr ARGLWYDD di yn frenin ar Iſrael?

18 A'r ARGLWYDD a'th anfonodd di i daith, ac a ddywedodd, Dôs, a difroda 'r pechaduriaid, yr Amaleciaid, ac ymladd i'w herbyn † nes eu diſa hwynt.

19 Pa ham gan hynny na wrandewaiſt ar lais yr ARGLWYDD, eithr troaiſt at yr anrhaith, a gwnaethoſt ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD?

20 A Saul a ddywedodd wrth Samuel, Yn wîr mi a wrandewais ar lais yr ARGLWYDD, ac a rodiais yn yffordd i'm hanfonodd yr ARGLWYDD *iddi*, a dugum Agag brenin Amalec, a ddifrodais yr Amaleciaid.

21 Ond y bobl a gymmerth o'r yſbail, ddefaid, a gwartheg, blaenion y ddifrodaeth, i aberthu i'r ARGLWYDD dy Dduw yng Ngilgal.

22 ¶ A Samuel a ddywedodd, ˡ A yw ewyllys yr ARGLWYDD ar boeth-offrymmau, neu ebyrth

† Neu, *anagos y gwirion.*
‡ Heb. *aethant ymmaith.*
° Ruth 1. 17.
P 2 Sam. 14. 11. 1 Bren. 1. 52.
⁹ Pen. 11. 11.
† Neu, *Gweithiodd yn rymmus.*
ʳ Pen. 15. 3.
ˢ Pen. 31. 2. 1 Cron. 8. 33.
ᵗ Pen. 9. 1.
ᵘ Pen. 8. 11.
Sal 5 ar ôl y Drindod. B. Ebrill, 6. B.
ª Pen. 9. 16.
ᵇ Ecſod. 17. 8, 14. Num. 24. 20. Deut. 25. 17.
ᶜ Num. 24. 21. Barn. 1. 16.
ᵈ Ecſod. 18. 10, 19. Num. 10. 29.
ᵉ Gen. 16. 7. a 25. 18.
ᶠ Edrych 1 Bren. 20. 34, 35.
ᵍ Edrych Pen. 30. 1.
† Neu, *ail gorau.*
ʰ 2 Sam. 24. 16.
ⁱ Joſ. 15. 55.
ᵏ Pen. 9. 21.
† Heb. *Nes iddynt eu diſa, &c.*
ˡ Pſal. 50. 8, 9. Eſay 1. 11.

m Preg. 5. 1. Hos. 6. 6. Mat. 5. 24. a 9. 13. a 12. 7.

ebyrth, megis ar wrando ar lais yr ARGLWYDD? wele m gwrando *sydd* well nag aberth, *ac* usuddhâu nâ brasder hyrddod.

n Edrych 2 Sam. 12. 13.

23 Canys anusudd-dod *sydd fel* pechod dewiniaeth, a throseddiad *sydd* anwiredd a delwaddoliaeth: o herwydd it' swrw ymmaith air yr ARGLWYDD, yntau a'th swrw dithau ymmaith o *bod* yn frenin.

24 ¶ n A Saul a ddywedodd wrth Samuel, Pechais: canys troseddais air yr ARGLWYDD, a'th eiriau di thau; o herwydd im' ofni 'r bobl, a gwrando ar eu llais hwynt.

25 Ond yn awr maddau attolwg fy mhechod, a dychwel gyd â mi, fel yr addolwyf yr ARGLWYDD.

26 A Samuel a ddywedodd wrth Saul, Ni ddychwelaf gyd â thi: canys bwriaist ymmaith air yr ARGLWYDD, a'r ARGLWYDD a'th fwriodd dithau ymmaith o fod yn frenin ar Israel.

o Edrych 1 Bren. 11. 30. p Pen. 28. 17. 1 Bren. 11. 31. † Neu, *Iragywyddolaeb*, neu, *Buddugoliaeth*.

27 A phan drôdd Samuel i fyned ymmaith, o efe a ymaflodd ynghwrr ei fantell ef, a hi a rwygodd.

28 A Samuel a ddywedodd wrtho, p Yr ARGLWYDD a rwygodd frenhiniaeth Israel oddi wrthyt ti heddyw, ac a'i rhoddes i gymmydog i ti, gwell nâ thydi.

29 A hefyd † cadernid Israel ni ddywed gelwydd, ac nid edifarhâ: canys nid dyn yw efe i edifarhâu.

30 Yna y dywedodd *Saul*, Pechais; anrhydedda fi attolwg yn awr ger bron henuriaid fy mhobl, a cher bron Israel, a dychwel gyd â mi, fel yr addolwyf yr ARGLWYDD dy Dduw.

31 Felly Samuel a dychwelodd ar ôl Saul, a Saul a addolodd yr ARGLWYDD.

q Ecsod. 17. 11. Num. 14. 45.

32 ¶ Yna y dywedodd Samuel, Cyrchwch attafi Agag brenin yr Amaleciaid: ac Agag a ddaeth atto ef yn hoyw, ac Agag a ddywedodd, Chwerwder marwolaeth yn ddiau a aeth ymmaith.

r Edrych 1 Pen. 19. 24.

33 A Samuel a ddywedodd, r Fel y diblantodd dy gleddyf di wragedd, felly y diblentir dy fam dithau ym mysg gwragedd. A Samuel a ddarniodd Agag ger bron yr ARGLWYDD yng Ngilgal.

s Pen. 11. 4.

34 ¶ Yna Samuel a aeth i Ramah, a Saul a aeth i fynu i'w dŷ yng s Ngibeah Saul.

t Edrych Pen. 19. 24.

35 Ac t nid ymwelodd Samuel mwyach â Saul hyd ddydd ei farwolaeth ef: ond Samuel a alarodd am Saul: ac edifar fu gan yr ARGLWYDD o fod Saul yn freinar Israel.

PEN. XVI.

1 Samuel wedi ei ddanfon gan Dduw, dan rith aberthu, yn dyfod i Fethlehem. 6 Ceryddu ei farn ddynol ef. 11 Efe yn enneinio Dafydd. 15 Saul yn danfon am Ddafydd i lonyddu ei ysbryd drwg.

Ebrill, 6. P.

A'R ARGLWYDD a ddywedodd wrth Samuel, Pa hŷd y galeri di am Saul, gan i mi ei fwrw ef ymmaith o deyrnasu ar Israel? llanw dy gorn ag olew, a dôs, mi a'th anfonaf di at Jesse y Bethlehemiad: canys ym mysg ei feibion ef y darperais im' frenin.

† Heb. yn *dy law*.

2 A Samuel a ddywedodd, Pa fodd yr af fi? o's Saul a glyw, efe a'm lladd i. A dywedodd yr ARGLWYDD, Cymmer anneirfuwch † gyd â thi, a dywed, Deuthum a i aberthu i'r ARGLWYDD.

a Pen. 9. 12.

3 A galw Jesse i'r aberth, a mi a hysbysaf i ti yr hyn a wnelych: a thi a enneini i mi yr hwn a ddywedwyf wrthyt.

4 A gwnâeth Samuel yr hyn a archasai 'r ARGLWYDD, ac a ddaeth i Fethlehem: a henuriaid y ddinas a ddychrynasant wrth gyfarfod ag ef, ac a ddywedasant, b Ai heddychlon dy ddyfodiad?

b 1 Bren. 2. 13.

5 Ac efe a ddywedodd, Heddychlon: deuthum i aberthu i'r ARGLWYDD; ymsancteiddiwch a deuwch gyd â mi i'r aberth. Ac efe a sancteiddiodd Jesse, a'i feibion, ac a'i galwodd hwynt i'r aberth.

c Pen. 17. 13. 1 Cron. 27. 18.

6 ¶ A phan ddaethant, efe a edrychodd ar c Eliab, ac a ddywedodd, Dïau *fod* enneiniog yr ARGLWYDD ger ei fron ef.

7 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Samuel, Nac edrych ar ei wynebpryd ef, nac ar uchder ei gorpholaeth ef; canys gwrthodais ef: o herwydd nid *edrych DUW* fel yr edrych dyn; canys dyn a edrych ar y golygiad, ond d yr ARGLWYDD a edrych ar y galon.

d 1 Cron. 28. 9. Psal. 7. 9. Jer. 11. 20. a 17. 10. a 20. 12.

8 Yna Jesse a alwodd e Abinadab, ac a barodd iddo ef fyned o flaen Samuel: a dywedodd yntef, Ni ddewisodd yr ARGLWYDD hwn chwaith.

e Pen. 17. 13.

9 Yna y gwnaeth Jesse i † Sammah ddyfod: a dywedodd yntef, Ni ddewisodd yr ARGLWYDD hwn chwaith.

† *Simeah* 2 Sam. 13. 3. *Simma* 1 Cron. 2. 13.

10 Yna y parodd Jesse i'w saith mâb ddyfod ger bron Samuel: a Samuel a ddywedodd wrth Jesse, Ni ddewisodd yr ARGLWYDD y rhai hyn.

f 2 Sam. 7. 8. Psal. 78. 70.

11 Dywedodd Samuel hefyd wrth Jesse, Ai dymma *dy* holl blant? yntef a ddywedodd, Y jeuangaf etto sydd yn ôl, ac wele *mae* f efe yn bugeilio 'r defaid. A dywedodd Samuel wrth Jesse, Danfon, a chyrch ef; canys nid eisteddwn ni i lawr, nes ei ddyfod ef ymma.

12 Ac efe a anfonodd, ac a'i cyrchodd ef: ac efe *oedd* wridgoch, a thêg yr olwg, a hardd o wedd: a dywedodd yr ARGLWYDD, Cyfod, enneinia ef; canys dymma efe.

g Psal. 89. 20.

13 Yna y cymmerth Samuel gorn yr olew, ac g a'i henneiniodd ef ynghanol ei frodyr: a daeth h Ysbryd yr ARGLWYDD ar Ddafydd o'r dydd hwnnw allan: yna Samuel a gyfododd, ac a aeth i Ramah.

h Edrych Num. 27. 18. Barn. 13. 25. a 14. 6.

14 ¶ Ond Ysbryd yr ARGLWYDD a giliodd oddi wrth Saul, ac i ysbryd drwg oddi wrth yr ARGLWYDD a'i † blinodd ef.

i Pen. 10. 6. 10.

15 A gweision Saul a ddywedasant wrtho ef, Wele yn awr drwg ysbryd oddi wrth Dduw sydd yn dy flino di.

k Pen. 18. 10. a 19. 9.

16 Dyweded attolwg ein meistr ni *wrth* dy weision *sydd* ger dy fron, *am* iddynt geisio gŵr yn medru canu telyn: a bydd pan ddelo drwg ysbryd oddi wrth Dduw arnat ti, yna iddo ef ganu â'i law, a da fydd i ti.

† Neu, *sychryd-rodd*.

17 A dywedodd Saul wrth ei weision, Edrychwch yn awr i mi *am* ŵr yn medru canu yn dda a dygwch *ef* attafi.

18 Ac un o'r llangciau a attebodd, ac a ddywedodd, Wele, gwelais fâb i Jesse y Bethlehemiad yn medru canu, ac yn rymmus o nerth, ac yn rhyfelwr, yn ddoeth o ymadrodd hefyd, ac yn ŵr lluniaidd, a'r ARGLWYDD *sydd* gyd ag ef.

19 ¶ Yna yr anfonodd Saul genhadau at Jesse, ac a ddywedodd, Anfon attafi Ddafydd dy fab, yr hwn *sydd* gyd â'r praidd.

20 A Jesse a gymmerth asyn *llwythog* o fara, a chostrelaid o win, a myn gafr, ac a'i hanfonodd gyd â Dafydd ei fab at Saul.

21 A Dafydd a ddaeth at Saul, ac a safodd ger ei fron ef: yntef a'i hoffodd ef yn fawr, ac efe a aeth yn gludydd arfau iddo ef.

22 A Saul a anfonodd at Jesse, gan ddywedyd, Arhosed Dafydd attolwg ger fy mron i: canys efe a gafodd ffafr yn fy ngolwg.

23 A

k Ad. 14.

23 A phan ſyddai k y drwg ysbryd oddi wrth Dduw ar Saul, y cymmerai Dafydd delyn, ac y canai â'i ddwylaw; a byddai esmwythdra i Saul, a da *oedd hynny* iddo, a'r ysbryd drwg a giliai oddi wrtho.

PEN. XVII.

1 *Y Philiſtiaid yn dyfod allan i ymladd ag Iſrael. 4 Goliath yn ymddangos. 12 Dafydd yn gwaſanaethu Saul. 17 Yn gyrru bwyd i'w frodyr. 20 Yn dyfod i'r gwerſyll. 23 Yn ymddiddan â Goliath. 31 Yn dyfod gerbron Saul. 32 Yn ymgynnyg ymladd â Goliath. 38 Saul yn ei wiſgo ef â'i arfau. 40 Yn ymlid Goliath. 51 Yn torri ei ben. 55 Saul yn gofyn pwy oedd Dafydd.*

Sul 5. ar 6 ly Drindod, P. Ebrill, 7. B.

YNa'r Philiſtiaid a gaſglaſant eu byddinoedd i ryfel, ac a ymgynnullaſant yn a Sochoh, yr hon *ydd* yn Iuda, ac a werſyllaſant rhwng Sochoh ac Azecah, ‡ ynghwrr Dammim.

a Ioſ. 15. 35. ‡ *Ephes-Dammim.* a elwir *Paſaammim*, 1 Cron. 11. 13.

2 Saul heſyd a gwŷr Iſrael a ymgaſglaſant, ac a werſyllaſant yn nyffryn Elah, ac a dreſnaſant y ſyddin i ryfel yn erbyn y Philiſtiaid.

3 A'r Philiſtiaid oedd yn ſeſyll ar fynydd o'r naill du, ac Iſrael yn ſeſyll ar fynydd o'r tu arall: a dyffryn *oedd* rhyngddynt.

4 ¶ A daeth gŵr rhyngddynt hwy allan o werſyllfoedd y Philiſtiaid, a'i enw Goliath o Ath: ei uchder *oedd* chwe chuſydd a rhychwant.

5 A helm o brês ar ei ben, a llurig emmog a wiſgai; a phwys y llurig *oedd* bum mil o ſiclau prês.

6 A bottaſau prês *oedd* am ei draed ef, a ‡ tharian prês rhwng ei yſgwyddau.

‡ Neu, *choler.*

7 A phaladr ei waywffon ef *oedd* fel carfan gwehydd; a blaen ei waywffon ef *oedd* chwechan ſicl o haiarn: ac un yn dwyn tarian oedd yn myned o'i flaen ef.

8 Ac efe a ſafodd, ac a waeddodd ar fyddinoedd Iſrael, ac a ddywedodd wrthynt, I ba beth y deuwch i dreſnu'ch byddinoedd? onid *ydwyf* fi Philiſtiad, a chwithau yn weiſion i Saul? dewiſwch i chwi ŵr i ddyfod i wared attaſi.

9 O's gall efe ymladd â mi, a'm lladd i, yna y byddwn ni yn weiſion i chwi; ond o's myfi a'i gorchfygaf ef, ac a'i laddaf ef, yna y byddwch chwi yn weiſion i ni, ac y gwaſanaethwch ni.

10 A'r Philiſtiad a ddywedodd, Myfi a waradwyddais fyddinoedd Iſrael y dydd hwn; moeſwch attaſi ŵr fel yr ymladdom ynghŷd.

11 Pan glybu Saul, a holl Iſrael y geiriau hynny *gan* y Philiſtiad, yna y digalonnaſant ac yr ofnaſant yn ddirfawr.

b Pen. 16. 1. c Gen. 35. 19. d Edrych 1 Cron. 2. 13, 14, 15.

12 ¶ A'r Dafydd hwn *oedd* b fâb i c Ephratëwr o Fethlehem Iuda, a'i enw Jeſſe; ac iddo ef *yr oedd* d wyth o feibion: a'r gŵr yn nyddiau Saul a ai yn henafgwr ym myſg gwŷr.

13 A thri mâb hynaf Jeſſe a aethant *ac a* ddilynaſant ar ôl Saul i'r rhyfel: ac enw ei dri mâb ef, y rhai a aethant i'r rhyfel, *oedd* Eliâb y cyntafanedig, ac Abinadab yr ail, a Sammah y trydydd.

14 A Dafydd *oedd* ieuangaf: a'r tri hynaf a aeth ar ôl Saul.

e Pen. 16. 19.

15 Dafydd heſyd a aeth, ac a ddychwelodd oddi wrth Saul e i fugeilio defaid ei dâd, ym Methlehem.

16 A'r Philiſtiad a neſaodd forau a hwyr, ac a ymddangoſodd ddeugain niwrnod.

17 A dywedodd Jeſſe wrth Ddafydd ei fâb, Cymmer yn awr i'th frodyr Epha o'r crâſ-*ya* hwn, a'r deg torth hyn, ac ar redeg dwg *hwynt* i'r gwerſyll at dy frodyr.

18 Dwg heſyd y deg coſyn † ir hyn i dywyſog y mil, ac ymwel â'th frodyr a ydynt hwy yn jach, a gollwng *yn rhydd* eu gwyſtl hwynt.

† Heb. *llaeth.*

19 Yna Saul, a hwythau, a holl wŷr Iſrael *oeddynt* yn nyffryn Elah yn ymladd â'r Philiſtiaid.

20 ¶ A Dafydd a gyfododd yn ſore, ac a adawodd y deſaid gyd â cheidwad, ac a gymmerth, ac a aeth megis y gorchymynnaſai Jeſſe iddo ef; ac efe a ddaeth i'r gwerſyll, a'r llu yn myned allan i'r ‡ gâd, ac yn bloeddio i'r frwydr.

‡ Neu, *ymlaadle.*

21 Canys Iſrael a'r Philiſtiaid a ymſyddinaſent, ſyddin yn erbyn byddin.

22 A Dafydd a adawodd y † mud oddi wrtho dan law eeidwad y dodreſn, ac a redodd i'r llu, ac a ddaeth, ac a gyfarchodd well i'w frodyr.

† Heb. *lleſtri.*

23 A thra 'r oedd efe yn ymddiddan â hwynt, wele 'r gŵr (*oedd yn ſefyll* rhwng y ddeulu) yn dyfod i fynu o fyddinoedd y Philiſtiaid, (Goliath y Philiſtiad o Ath *wrth* ei enw,) ac efe a ddywedodd yr un fâth eiriau, ſel y clybu Dafydd.

24 A holl wŷr Iſrael pan welſant y gŵr hwnnw, a ffoiſant ‡ rhagddo ef, ac a ofnaſant yn ddirfawr.

‡ Heb. *rhag ei wyneb ef.*

25 A dywedodd gwŷr Iſrael, Oni welſoch chwi y gŵr hwn a ddaeth i fynu? diau i waradwyddo Iſrael y mae yn dyfod i fynu: a'r gŵr a'i lladdo ef, y brenin a gyfoethoga hwnnw â chyfoeth mawr, f ei ferch heſyd a rydd efe iddo ef, a thŷ ei dâd ef a wnâ efe yn rhydd yn Iſrael.

f Ioſ. 15. 16.

26 A Dafydd a leſarodd wrth y gwŷr oedd yn ſeſyll yn ei ymmyl, gan ddywedyd, Beth a wneir i'r gŵr a laddo 'r Philiſtiad hwn, ac a dynno ymmaith y gwaradwydd oddi ar Iſrael? canys pwy yw 'r Philiſtiad dienwaededig hwn, pan waradwyddai efe fyddinoedd y Duw byw?

27 A'r bobl a ddywedodd wrtho ef fel hyn, gan ddywedyd, Felly y gwneir i'r gŵr a'i lladdo ef.

28 ¶ Ac Eliâb ei frawd hynaf a'i clybu pan oedd efe yn ymddiddan â'r gwŷr; a digter Eliâb a ennynnodd yn erbyn Dafydd, ac efe a ddywedodd, Pa ham y daethoſt i wared ymma? a chyd â phwy y gadewaiſt yr ychydig ddefaid hynny yn yr anialwch? myfi a adwen dy falchder di, a drygioni dy galon; canys i weled y rhyfel y daethoſt ti i wared.

29 A dywedodd Dafydd, Beth a wneuthum i yn awr? onid oes achos?

30 ¶ Ac efe a droes oddi wrtho ef at un arall, ac a ddywedodd yr un † modd; a'r bobl a'i hattebaſant ef air yngâir *fel* o'r blaen.

† Heb. *gair.*

31 A phan glybuwyd y geiriau a leſarodd Dafydd, yna y mynegwyd hwynt ger bron Saul: ac efe ‡ a anſonodd am dano ef.

‡ Heb. *a'i cymmerth ef.*

32 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth Saul, Na lwfrhaed calon neb o'i herwydd ef: dy wâs di a â, ac a ymladd â'r Philiſtiad hwn.

33 A dywedodd Saul wrth Ddafydd, Ni elli di fyned yn erbyn y Philiſtiad hwn i ymladd ag ef: canys llangc *ydwyt* ti, ac yntef ſydd yn rhyfelwr o'i febyd.

34 A Dafydd a ddywedodd wrth Saul, Bugail oedd dy wâs di ar ddefaid ei dâd, a daeth

‡ Neu, *fyn.*

daeth llew, ac arth, ac a gymmeraſant ‡ oen o'r praidd.

35 A mi a euthum ar ei ôl ef, ac a'i tarewais ef, ac a'i hachubais o'i ſafn ef: a phan gyfododd efe i'm herbyn i, mi a ymaflais yn ei farf ef, ac a'i tarewais, ac a'i lleddais ef.

36 Felly dy wâs di a laddodd y llew, a'r arth: a'r Philiſtiad dïenwaededig hwn ſydd megis un o honynt, gan iddo amherchi byddinoedd y Duw byw.

37 Dywedodd Dafydd heſyd, Yr ARGLWYDD, yr hwn a'm hachubodd i o grafange y llew, ac o balf yr arth, efe a'm hachub i o law 'r Philiſtiad hwn. A dywedodd Saul wrth Ddafydd, Dôs a'r ARGLWYDD ſyddo gyd â thi.

‡ Heb. *adillad.*

38 ¶ A Saul a wiſgodd Ddafydd â'i ‡ arfau ei hun, ac a roddodd helm o brês ar ei ben ef, ac a'i gwiſgodd ef *mewn* llurig.

39 A Dafydd a wregyſodd ei gleddyf ar ei arfau, ac a geiſiodd gerdded; am na phroſafai efe: a dywedodd Dafydd wrth Saul, Ni allaf fi gerdded yn y rhai hyn; canys ni phrofais i: a Dafydd a'i dïoſgodd oddi am dano.

40 Ac efe a gymmerth ei ffon yn ei law, ac a ddewiſodd iddo bump o gerrig llyſnion o'r ‡ afon, ac a'i goſododd hwynt † ynghôd y bugeiliaid, yr hon *oedd* ganddo, ſef yn yr yſgrepan; a'i ffon dafl *oedd* yn ei law: ac efe a neſaodd at y Philiſtiad.

‡ Neu, *dyffryn.* † Heb. *yn lleſtr.*

41 A'r Philiſtiad a gerddodd, gan fyned, a nesâu at Ddafydd; a'r gwr oedd yn dwyn y darian o'i flaen ef.

42 A phan edrychodd y Philiſtiad o amgylch, a chanfod Dafydd, efe a'i dïyſtyrodd ei: canys llangc oedd efe, a gwridgoch, a thêg yr olwg.

43 A'r Philiſtiad a ddywedodd wrth Ddafydd, Ai ci *ydwyf* fi, gan dy fod yn dyfod attafi â ffyn? a'r Philiſtiad a regodd Ddafydd trwy ei dduwiau ef.

44 Y Philiſtiad heſyd a ddywedodd wrth Ddafydd, Tyred attafi, a rhoddaf dy gnawd i ehediaid y neſoedd, ac i anifeiliaid y maes.

45 Yna y dywedodd Dafydd wrth y Philiſtiad, Ti ydwyt yn dyfod attafi â chleddyf, ac â gwaywffon, ac â tharian: a minnau ydwyf yn dyfod attat ti yn enw ARGLWYDD y lluoedd, Duw byddinoedd Iſrael, yr hwn a geblaiſt ti.

‡ Heb. *cau.*

46 Y dydd hwn y ‡ dyry 'r ARGLWYDD dydi yn ſy llaw i, a mi a'th darawaf di, ac a gymmeraf ymmaith dy ben oddi arnat; ac a roddaf gelanedd gwerſyll y Philiſtiaid y dydd hwn i ehediaid y neſoedd, ac i fwyſtfilod y ddaear; ſcl y gwypo 'r holl ddaear ſod Duw yn Iſrael.

47 A'r holl gynnulleidfa hon a gânt wybod, nad â chleddyf, nac â gwaywffon y gwared yr ARGLWYDD: (canys eiddo 'r ARGLWYDD yw y rhyfel) ac efe a'ch rhydd chwi yn ein llaw ni.

48 A phan gyfododd y Philiſtiad, a dyfod a nesâu i gyfarfod Dafydd, yna y bryſiodd Dafydd, ac a redodd tu a'r ſyddin i gyfarfod â'r Philiſtiad.

49 A Dafydd a eſtynnodd ei law i'r gôd, ac a gymmerth oddi yno garreg, ac a daflodd, ac a darawodd y Philiſtiad yn ei dalcen; a'r garreg a ſoddodd yn ei dalcen ef, ac efe a ſyrthiodd i lawr ar ei wyneb.

§ Eccl. 47. 4. 1 Mac. 4. 30.

50 Felly § y gorthrechodd Dafydd y Philiſtiad â ffon dafl, ac â charreg, ac a darawodd y Philiſtiad, ac a'i lladdodd eſ; eto nad *oedd* cleddyf yn llaw Dafydd.

51 Yna y rhedodd Dafydd, ac a ſafodd ar y Philiſtiad, ac a gymmerth ei gleddyf ef, ac a'i tynnodd o'r wain, ac a'i lladdodd ef, ac a dorrodd ei ben ef ag ef. A phan welodd y Philiſtiaid farw o'i cawr hwnw, hwy a ffoiſant.

52 A gwŷr Iſrael a Juda a gyfodaſant, ac a floeddiaſant, ac a erlidiaſant y Philiſtiaid hyd y *ffordd* y delych i'r dyffryn, a hyd byrth Ecron: a'r Philiſtiaid a ſyrthiaſant yn archolledig ar hŷd ffordd Saarâim, ſef hyd Ath, a hyd Ecron.

53 A meibion Iſrael a ddychwelaſant o ymlid ar ôl y Philiſtiaid, ac a anrheithiaſant eu gwerſylloedd hwynt.

54 A Dafydd a gymmerodd ben y Philiſtiad, ac a'i dug i Jeruſalem; a'i arfau ef a oſododd efe yn ei babell.

55 ¶ A phan welodd Saul Ddafydd yn myned i gyfarfod â'r Philiſtiad, efe a ddywedodd wrth Abner tywyſog y filwriaeth, Mâb i bwy yw 'r llangc hwn, Abner? Ac Abner a ddywedodd, *Fel* y mae 'n fyw dy enaid, O frenin, ni's gwn i.

56 A dywedodd y brenin, Ymoſyn mâb i bwy yw 'r gŵr jeuange hwn.

57 A phan ddychwelodd Dafydd o ladd y Philiſtiad, Abner a'i cymmerodd ef, ac a'i dug o flaen Saul, a phen y Philiſtiad yn ei law.

58 A Saul a ddywedodd wrtho ef, Mâb i bwy wyt ti, y gŵr jeuangc? A dywedodd Dafydd, Mâb i'th wâs Jeſſe y Bethlehemiad.

PEN. XVIII.

1 *Jonathan yn caru Dafydd.* 5 *Saul yn cynfigennu wrth ei glêd ef,* 10 *yn ceiſio ei ladd ef yn ei gynddaredd,* 12 *yn ei ofni ef, o herwydd ei fod mor llwyddiannus,* 17 *yn cynnyg iddo ei ferched i fod yn fagl iddo.* 22 *Dafydd wedi ei berſwadio i fod yn fâb ynghyfraith i'r brenin, yn rhoddi aeucant o flaengrwyn y Philiſtiaid yn lle cynhyſgaeth Michal.* 28 *Digaſedd Saul, a gogoniant Dafydd, yn cynnyddu.* Ebrill, 7. P.

AC wedi darfod iddo ymddiddan â Saul, [a] enaid Jonathan a ymglymmodd wrth enaid Dafydd; a Jonathan a'i carodd ef megis ei enaid ei hun. [a] Gen. 44. 30.

2 A Saul a'i cymmerth ef *arto* y dïwrnod hwnnw, ac ni adawai [b] iddo ddychwelyd i dŷ ei dâd. [b] Pen. 17. 15.

3 Yna Jonathan a Dafydd a wnaeth gyfammod, o herwydd efe a'i carai megis ei enaid ei hun.

4 A Jonathan a ddïoſgodd y fantell *oedd* am dano ei hun, ac a'i rhoddes i Ddafydd, a'i wiſgoedd, ïe hyd yn oed ei gleddyf, a'i fwa, a'i wregys.

5 ¶ A Dafydd a aeth i ba*le* bynnag yr anfonodd Saul ef, *ac* a ‡ ymddûg yn ddoeth: a Saul a'i goſododd ef ar y rhyfelwyr, ac efe oedd gymmeradwy yngolwg yr holl bobl, ac yngolwg gweiſion Saul heſyd. ‡ Neu, *llwyddodd*

6 A bu (wrth ddyſod o honynt) pan ddychwelodd Dafydd o ladd y Philiſtiad, ddyſod o'r [c] gwragedd allan o holl ddinaſoedd Iſrael, dan ganu a dawnſio, i gyfarfod â'r brenin Saul â thympanau, â gorfoledd, ac ag *offer* † cerdd dannau. [c] Ecſod. 15. 20. † Heb. *tri-thanle*

7 A'r gwragedd wrth ganu a ymmatebent, ac a ddywedent, [d] Lladdodd Saul ei filoedd, a Dafydd ei fyrddiwn.

8 A digiodd Saul yn ddirfawr, a'r ymadrodd

adrodd hwn oedd ddrwg yn ei olwg ef; ac efe a ddywedodd, Rhoddaſant i Ddafydd fyrddiwn, ac i mi y rhoddaſant filoedd: *beth* mwy *a readent* iddo ef, ond y frenhiniaeth?

9 A bu Saul a'i lygad ar Ddafydd o'r dydd hwnnw allan.

10 ¶ Bu hefyd drannoeth i'r [e] drwg yſbryd oddi wrth Dduw ddyfod ar Saul, ac efe a brophwydodd ynghanol y tŷ: a Dafydd a ganodd â'i law, fel o'r blaen: a gwaywffon *oedd* yn llaw Saul.

11 A Saul a daflodd y waywffon, ac a ddywedodd, Tarawaf trwy Ddafydd yn y pared: a Dafydd a giliodd ddwywaith o'i wydd ef.

12 ¶ A Saul oedd yn ofni Dafydd, o herwydd bod yr ARGLWYDD gyd ag ef, a chilio o hono oddi wrth Saul.

13 Am hynny Saul a'i gyrrodd ef ymmaith oddi wrtho, ac a'i goſododd ef yn dywyſog *ar* fil: ac [f] efe a aeth i mewn ac allan o flaen y bobl.

14 A Dafydd a ‡ymddûg yn ddoeth yn ei holl ffyrdd; a'r ARGLWYDD *oedd* gyd ag ef.

15 A phan welodd Saul ei fod ef yn ddoeth iawn, efe a'i hofnodd ef.

16 Eithr holl Iſrael a Juda a garodd Ddafydd, am ei fod ef yn myned i mewn ac allan o'i blaen hwynt.

17 ¶ A dywedodd Saul wrth Ddafydd, Wele, Merab fy merch hynaf, hi a roddaf fi iti yn wraig: yn unig bydd i mi yn fâb nerthol, ac ymladd ryfeloedd yr ARGLWYDD: (canys dywedaſai Saul, Ni bydd fy llaw i arno ef, ond llaw 'r Philiſtiaid ſydd arno ef.)

18 A Dafydd a ddywedodd wrth Saul, Pwy *yawyf* fi? a pheth yw fy mywyd, *neu* dylwyth fy nhâd i yn Iſrael, fel y byddwn yn ‡ ddaw i'r brenin?

19 Eithr yn yr amſer y *dylefid* rhoddi Merab merch Saul i Ddafydd, hi a roddwyd i [g] Adriel y Maholathiad yn wraig.

20 A Michal merch Saul a garodd Ddafydd: a mynegaſant *hynny* i Saul, a'r peth fu † foddlon ganddo.

21 A dywedodd Saul, Rhoddaf hi iddo ef, fel y byddo hi iddo 'n fagl, ac y byddo llaw y Philiſtiaid yn ei erbyn ef: felly Saul a ddywedodd wrth Ddafydd, Trwy *un o'r* ddwy y byddi fâb ynghyfraith i mi [h] heddyw.

22 ¶ A Saul a orchymynnodd i'w weiſion *fel hyn*, Ymddiddenwch â Dafydd yn ddirgel, gan ddywedyd, Wele y brenin ſydd hoff ganddo dydi, a'i holl weiſion ef a'th garant di: yn awr gan hynny ymgyfathracha â'r brenin.

23 A gweiſion Saul a adroddaſant wrth Ddafydd y geiriau hyn: a Dafydd a ddywedodd, Ai yſgafn yw yn eich golwg chwi ymgyfathrachu â brenin, a minnau yn ŵr llawd a gwael?

24 A gweiſion Saul a fynegaſant iddo, gan ddywedyd, ‡ Fel hyn y llefarodd Dafydd.

25 A dywedodd Saul, Fel hyn y dywedwch wrth Ddafydd, Nid yw 'r brenin yn ewyllyſio cynhyſgaeth, ond *cael* cant o flaengrwyn y Philiſtiaid i ddial ar elynion y brenin: ond Saul oedd yn meddwl peri lladd Dafydd trwy law 'r Philiſtiaid.

26 A'i weiſion ef a fynegaſant i Ddafydd y geiriau hyn; a'r ymadrodd fu foddlon gan Ddafydd am ymgyfathrachu â'r brenin: ac ni ‡ ddaethai yr amſer etto.

27 Am hynny y cyfododd Dafydd, ac efe a aeth, a'i wŷr, ac a darawodd ddau cannwr o'r Philiſtiaid; a [i] Dafydd a ddygodd eu blaengrwyn hwynt, a hwy a'i cwbldalaſant i'r brenin, i ymgyfathrachu o hono ef â'r brenin: a Saul a roddes Fichal ei ferch yn wraig iddo ef.

28 ¶ A Saul a welodd, ac a wybu fod yr ARGLWYDD gyd â Dafydd, a bod Michal merch Saul yn ei garu ef.

29 A Saul oedd yn ofni Dafydd yn fwy etto: a bu Saul yn elyn i Ddafydd byth.

30 Yna tywyſogion y Philiſtiaid a aent allan: a phan elent hwy, Dafydd a fyddai ddoethach nâ holl weiſion Saul; a'i enw ef a aeth yn ‡ anrhydeddus jawn.

PEN. XIX.

1 *Jonathan yn datguddio amcan ei dâd am ladd Dafyad: 4 ac yn annog ei dâd i gymmoai ag ef. 8 Maleiſus gynddaredd Saul yn torri allan yn erbyn Dafydd, o herwydd ei lwyddiant ef mewn rhyfel newydd. 12 Michal yn ſiommi ei thâd â delw yngwely Dafyda. 18 Dafydd yn dyfod at Samuel yn Naioth. 20 Saul yn danfon cenhadau i ddal Dafyda, 22 a Saul ei hun yn prophwydo.*

A Saul a ddywedodd wrth Jonathan ei fâb, ac wrth ei holl weiſion, am ladd Dafydd.

2 Ond Jonathan mâb Saul oedd hoff iawn ganddo Ddafydd. A mynegodd Jonathan i Ddafydd, gan ddywedyd, Saul ſy nhâd ſy 'n ceiſio dy ladd di: ac yn awr ymgadw attolwg hyd y borau, ac aros mewn *lle* dirgel, ac ymguddia.

3 A mi a âf allan, ac a ſaſaf ger llaw ſy nhâd yn y maes y *byddych* di ynddo, a mi a ymddiddanaf â'm tâd o'th blegid di; a hyn a welwyf, mi a'i mynegaf i ti.

4 ¶ A Jonathan a ddywedodd yn dda am Ddafydd wrth Saul ei dâd, ac a ddywedodd wrtho, Na phecheđ y brenin yn erbyn ei wâs, yn erbyn Dafydd: o herwydd ni phechodd efe i'th erbyn di, ac o herwydd *bod* ei weithredoedd ef yn dda jawn i ti.

5 Canys efe a oſodes ei [a] einioes yn ei law, ac a darawodd y Philiſtiad, a'r ARGLWYDD a wnaeth jechydwriaeth mawr i holl Iſrael; ti a'i gwelaiſt, ac a laweny-chaiſt: pa ham gan hynny y pechi yn erbyn gwaed gwirion, gan ladd Dafydd yn ddïachos?

6 A Saul a wrandawodd ar lais Jonathan; a Saul a dyngodd, *Fel mai* byw 'r ARGLWYDD ni leddir ef.

7 A Jonathan a alwodd ar Ddafydd, a Jonathan a fynegodd iddo ef yr holl eiriau hyn: a Jonathan a ddug Ddafydd at Saul, ac efe a fu ger ei fron ef megis ‡ cynt.

8 A bu 'chwaneg o ryfel: a Dafydd a aeth allan ac a ymladdodd yn erbyn y Philiſtiaid, ac a'i tarawodd hwynt â lladdfa fawr, a hwy a ffoiſant ‡ rhagddo ef.

9 A'r [b] drwg yſbryd oddi wrth yr ARGLWYDD oedd ar Saul, pan oedd efe yn eiſtedd yn ei dŷ, a'i waywffon yn ei law: a Dafydd *oedd* yn canu â'i law.

10 A cheiſiodd Saul daro â'i waywffon trwy Ddafydd, yn y pared; ond efe a giliodd o ŵydd Saul, ac yntef a darawodd y waywffon yn y pared: a Dafydd a ffodd, ac a ddïangodd y nôs honno.

‡ Heb. *chyflawnaſid y dydaiau.* 2 Sam. 3. 14.

‡ Neu, *werthfawr.*

Dydd Mawrth Sulgwyn, B. gwers 18. allan. Ebrill, 8. B.

[a] Barn. 9. 17. a 12. 3. Pen. 28. 21. Pſal. 119. 109.

‡ Heb. *doe ac echdoe.*

‡ Heb. *rhag ei wyneb ef.*

[b] Pen. 16. 14. a 18. 10.

[e] Pen. 16. 14.

[f] Ad. 16. 2 Sam. 5. 2.

‡ Neu, *llwyddoedd*

‡ Fâb *ynghyfraith.*

[g] Pen. 25. 44.

† Heb. *amon yn ei olwg ef.*

[h] Edrych Ad. 26.

‡ Heb. *yn ôl y geiriau hyn.*

Ecſod. 5. 20.

† Heb. *erri-rhaith*

[c] Pſal. 59. tit.

11 [c] Saul hefyd a anfonodd genhadau i dŷ Ddafydd i'w wilied ef, ac i'w ladd ef y borau: a Michal ei wraig a fynegodd i Ddafydd, gan ddywedyd, Oni d achubi dy einioes heno, y foru i'th leddir.

12 ¶ Felly Michal a ollyngodd Ddafydd i lawr trwy ffenestr; ac efe a aeth, ac a ffodd, ac a ddïangodd.

13 A Michal a gymmerodd ddelw, ac a'i gosododd yn y gwely, a chlustog *o ſtew* geifr a osododd hi yn obennydd iddi, ac a'i gorchuddiodd â dillad.

14 A phan anfonodd Saul genhadau i ddala Dafydd, hi a ddywedodd, Y *mae* efe yn glâf.

14 A Saul a anfonodd *eilwaith* genhadau i edrych Dafydd, gan ddywedyd, Dygwch ef i fynu attafi yn ei wely, fel y lladdwyf ef.

16 A phan ddaeth y genhadau, wele 'r ddelw ar y gwely, a chlustog *o ſtew* geifr yn obennydd iddi.

17 A dywedodd Saul wrth Fichal, Pa ham y twyllaiſt fi fel hyn, ac y gollyngaiſt fy ngelyn i ddïange? a Michal a ddywedodd wrth Saul, Efe a ddywedodd wrthyf, Gollwng fi, onid ê mi a'th laddaf di.

18 ¶ Felly Dafydd a ffodd, ac a ddïangodd, ac a ddaeth at Samuel i Ramah, ac a fynegodd iddo yr hyn oll a wnaethai Saul iddo ef. Ac efe a aeth at Samuel, a hwy a drigaſant yn Naioth.

19 A mynegwyd i Saul, gan ddywedyd, Wele, y *mae* Dafydd yn Naioth o fewn Ramah.

[d] Edrych Joan 7. 32, 45, &c. 1 Cor. 14. 3, 24, 25.

20 A [d] Saul a anfonodd genhadau i ddala Dafydd: a phan welſant gynnulleidfa 'r prophwydi yn prophwydo, a Samuel yn ſefyll, wedi ei oſod arnynt hwy, yr oedd ar genhadau Saul Yſbryd Duw, fel [e] y prophwydaſant hwythau hefyd.

[e] Num. 11. 25.

21 A phan fynegwyd *hyn* i Saul, efe a anfonodd genhadau eraill, a hwythau hefyd a brophwydaſant. A thrachefn danfonodd Saul genhadau y drydedd waith, a phrophwydaſant hwythau hefyd.

22 Yno yntau hefyd a aeth i Ramah, ac a ddaeth hyd y ffynnon fawr *ſyda* yn Sechu; ac efe a ofynnodd, ac a ddywedodd, Pa le y *mae* Samuel a Dafydd? ac *un* a ddywedodd, Wele, y *maent* yn Naioth o fewn Ramah.

23 Ac efe a aeth yno i Naioth yn Ramah: ac arno yntau hefyd y daeth Yſbryd Duw, a chan fyned yr aeth ac y prophwydodd, nes ei ddyfod i Naioth yn Ramah.

24 Ac efe a ddïoſgodd ei ddillad, ac a brophwydodd hefyd ger bron Samuel, ac a fyrthiodd i lawr [f] yn noeth yr holl ddiwrnod hwnnw, a'r holl nôs: am hynny y dywedent, [g] A *ydyw* Saul hefyd ym myſg y prophwydi?

[f] Eſay 20. 2. Mic. 1. 8.
[g] Pen. 10. 11.

PEN. XX.

1 Dafydd yn ymgynghori â Jonathan am ei ddaiogelwch. 11 Jonathan a Dafydd yn adnewyddu eu cyfammod trwy lw. 18 Arwydd Jonathan i Ddafydd. 24 Saul eiſiau cael gafael ar Ddafyad yn ceiſio lladd Jonathan. 35 Jonathan yn gariadus yn canu 'n iach i Ddafydd.

[h] Ebrill 8. P.

A Dafydd a ffodd o Naioth yn Ramah, ac a ddaeth, ac a ddywedodd ger bron Jonathan, Beth a wneuthum i? beth yw fy anwiredd? a pheth yw fy mhechod o flaen dy dâd di, gan ei fod efe yn ceiſio fy einioes i?

2 Ac efe a ddywedodd wrtho, Na atto Duw; ni byddi farw: wele, ni wnâ fy nhâd ddim, na mawr na bychan, heb *ei* fynegi i mi: pa ham gan hynny y celai fy nhâd y peth hyn oddi wrthyf fi? nid *felly y mae*.

3 A Dafydd a dyngodd eilwaith, ac a ddywedodd, Dy dâd a wyr yn hyſbys i mi gael ffafr yn dy olwg di; am hynny y dywed, Na chaed Jonathan wybod hyn, rhag ei driſtâu ef: cyn wired a bod yr ARGLWYDD yn fyw, a'th enaid di hau yn fyw, *nid oes* ond megis cam rhyngofi ac angau.

4 Yna y dywedodd Jonathan wrth Ddafydd, Dywed beth yw dy ewyllys, a mi a'i cwplâf i ti.

5 A Dafydd a ddywedodd wrth Jonathan, Wele, y *dydd cyntaf* o'r mis yw y foru, a minnau gan eiſtedd a ddylwn eiſtedd gyd â'r brenin i fwyta: ond gollwng fi fel yr ymguddiwyf yn y maes hyd bryd nawn y trydydd *dydd*.

6 O's dy dâd a ymoſyn yn fanwl am danaf; yna dywed, Dafydd gan ofyn a ofynnodd *genmad* gennyf fi, i redeg i Fethlehem ei ddinas ei hun: canys ‡ aberth blynyddol *ſydd* yno i'r holl genedl.

‡ *Gwledd.*

7 [a] O's fel hyn y dywed efe, Da; heddwch *fydd* i'th wâs: ond o's gan ddigio y digia efe, gwybydd fod ei fryd ef ar ddrwg.

[a] Edrych Gen. 24. 13.

8 Gwna gan hynny drugaredd â'th wâs; canys [b] i gyfammod yr ARGLWYDD y dygaiſt dy wâs gyd â thi: ac od oes anwiredd ynnofi, lladd di fi; canys i ba beth y dygi fi at dy dâd?

[b] Pen. 18. 3. a 23. 18.

9 A dywedodd Jonathan, Na atto Duw *hynny* i ti: canys o's gan wybod y cawn wybod fod malais wedi ei barotoi gan fy nhâd i ddyfod i'th erbyn, oni's mynegwn i ti?

10 A Dafydd a ddywedodd wrth Jonathan, Pwy a fynega i mi? neu beth o's dy dâd a'th ettyb yn arw?

11 ¶ A dywedodd Jonathan wrth Ddafydd, Tyred, ac awn i'r maes: a hwy a aethant ill dau i'r maes.

12 A Jonathan a ddywedodd wrth Ddafydd, Oh ARGLWYDD Dduw Iſrael, wedi i mi chwilio *medawl* fy nhâd, ynghylch y pryd *hyn* y foru *neu* drennydd, ac wele *o's* daioni *ſydd* tu ag at Ddafydd, ac oni anfonaf yna attat ti, † a'i fynegi i ti,

† Heb. *a aat cuddio dy gluſt.*

13 [c] Fel hyn y gwnêl yr ARGLWYDD i Jonathan ac ychwaneg: o's da fydd gan fy nhâd *wneuthur* drwg i ti, yna y mynegaf it', ac a'th ollyngaf ymmaith, fel yr elech mewn heddwch: a bydded yr ARGLWYDD gyd â thi, megis y bu gyd â'm tâd i.

[c] Ruth 1. 17.

14 Ac nid yn unig tra fyddwyf fi byw, y gwnâi drugaredd yr ARGLWYDD â mi, fel na byddwyf fi marw:

15 Ond *hefyd* [d] na thorr ymmaith dy drugaredd oddi wrth fy nhŷ i byth; na chwaith pan ddiſtrywio 'r ARGLWYDD elynion Dafydd, bob un oddi ar wyneb y ddaear.

[d] 2 Sam. 9. 3. a 21. 7.

16 Felly y cyfammododd Jonathan â thŷ Dafydd, *ac efe a ddywedodd*, [e] Gofynned yr ARGLWYDD *hyn* ar law gelynion Dafydd.

[e] Edrych Pen. 31. 2 2 Sam. 4. 7. a 21. 8.

17 A Jonathan a wnaeth i Ddafydd yntau dyngu, o herwydd efe a'i carai ef: canys fel y carai ei enaid ei hun y carai efe ef.

18 A Jonathan a ddywedodd wrtho ef, [f] Y foru *yw 'r dydd cyntaf* o'r mis; ac ymofynnir

[f] Ad. 5.

ymofynnir am danar, o herwydd fe ſydd dy eiſteddle yn wâg.

19 Ac wedi i ti aros dridiau, *yna* tyred i wared yn ‡ ſuan, a thyred i'r ſ lle yr ymguddiaiſt ynddo, † pan oedd y peth ar waith, ac aros wrth faen Ezel.

20 A mi a ſaethaf dair o ſaethau tu a'i yſtlys *ef*, fel pes gollyngwn *hwynt* at nôd.

21 Wele hefyd mi a anfonaf langc *gan ddywedyd*, Dôs, cais y ſaethau: o's gan ddywedyd y dywedaf wrth y llangc, Wele y ſaethau o'r tu ymma i ti, dwg hwynt; yna tyred di: canys heddwch *ſyda* i ti, ac nid oes dim *niwaid*, *fel mai* byw yw 'r ARGLWYDD.

22 Ond o's fel hyn y dywedaf wrth y llangc, Wele y ſaethau o'r tu hwnt i ti; dôs ymmaith: canys yr ARGLWYDD a'th anfonodd ymmaith.

23 Ac am [b] y peth a leferais i, mi a thi, wele 'r ARGLWYDD *fyddo* rhyngoſi a thi yn dragywydd.

24 ¶ Felly Dafydd a ymguddiodd yn y maes: a phan ddaeth y dydd cyntaf o'r mis, y brenin a eiſteddodd ar ei eiſteddfa, megis ar amſeroedd eraill, *ſef* ar yr eiſteddfa wrth y pared: a Jonathan a gyſododd, ac Abner a eiſteddodd wrth yſtlys Saul; a lle Dafydd oedd wâg.

26 Ac nid ynganodd Saul ddim y diwrnod hwnnw: canys meddyliodd *mai* damwain *oedd* hyn, nad *oedd* efe lân, a'i *ſod* yn aflan.

27 A bu drannoeth yr ail *dydd* o'r mîs, ſod lle Dafydd yn wâg: a dywedodd Saul wrth Jonathan ei fâb, Pa ham na ddaeth mâb Jeſſe at y bwyd, na doe na heddyw?

28 A Jonathan a attebodd Saul, Dafydd gan o'ſyn a ofynnodd i mi *am gael myned* hyd Fethlehem.

29 Ac efe a ddywedodd, Gollwng fi attolwg; o herwydd i'n tylwyth ni y *mae* aberth yn y ddinas, a'm brawd yntef a archodd i mi *ſod yno*: ac yn awr o chefais ffafr yn dy olwg, gâd i mi fyned attolwg, fel y gwelwyf fy mrodyr: o herwydd hyn, ni ddaeth efe i ſwrdd y brenin.

30 Yna y llidiodd digter Saul yn erbyn Jonathan, ac efe a ddywedodd wrtho, *Ti* fâb ‡ y gyndyn wrthnyſig, oni wn i ti ddewis mâb Jeſſe yn waradwydd it, ac yn gywilydd i noethder dy fam?

31 Canys tra fyddo mâb Jeſſe yn fyw ar y ddaear, ni'th ſicrhêir di na'th deyrnas: yn awr gan hynny anfon, a chyrch ef attaf; canys † marw a gaiſt efe.

32 A Jonathan a attebodd Saul ei dâd, ac a ddywedodd wrtho, Pa ham y bydd efe marw? beth a wnaeth efe?

33 A Saul a ergydiodd waywffon atto ef, i'w daro ef: wrth hyn y gwybu Jonathan *fod* ei dâd ef wedi rhoi ei fryd ar ladd Dafydd.

34 Felly Jonathan a gyſododd oddi wrth y bwrdd mewn llid digllawn, ac ni fwytaodd ſwyd yr ail dydd o'r mis; canys drwg oedd gantho dros Ddafydd, o herwydd i'w dâd ei waradwyddo ef.

35 ¶ A'r bore yr aeth Jonathan i'r maes erbyn yr amſer a oſodaſai efe i Ddafydd, a bachgen bychan gyd ag ef.

36 Ac efe a ddywedodd wrth ei fachgen, Rhêd, cais yn awr y ſaethau yr ydwyt ſi yn eu ſaethu: *a* 'r bachgen a redodd; yntef a ſaethodd ſaeth ‡ y tu hwnt iddo ef.

37 A phan ddaeth y bachgen hyd y fan *yr oedd* y ſaeth a ſaethaſai Jonathan, y llefodd Jonathan ar ôl y bachgen, ac a ddywedodd, Onid *yw* y ſaeth o'r tu hwnt iti?

38 A llefodd Jonathan ar ôl y bachgen, Cyflymma, bryſia, na ſaf: a bachgen Jonathan a gaſglodd y ſaethau, ac a ddaeth at ei feiſtr.

39 A'r bachgen ni wyddai ddim; yn unig Jonathan a Dafydd a wyddent y peth.

40 A Jonathan a roddes ei offer at ei fachgen, ac a ddywedodd wrtho, Dôs, dwg *y rhai hyn* i'r ddinas.

41 ¶ A'r bachgen a aeth ymmaith, a Dafydd a gyſododd oddi wrth y dehau, ac a ſyrthiodd i lawr ar ei wyneb, ac a ymgrymmodd dair gwaith: a hwy a guſanaſant bob un ei gilydd, ac a wylaſant y naill wrth y llall, a Dafydd a ragorodd.

42 A dywedodd Jonathan wrth Ddafydd, Dôs mewn heddwch; yr hyn a dyngaſom ni ein dau yn enw 'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD fyddo rhyngoſi a thi, a rhwng fy hâd i a'th hâd dithau, *ſafed hynny* yn dragywydd. Ac efe a gyſododd ac a aeth ymmaith: a Jonathan a aeth i'r ddinas.

PEN. XXI.

1 *Dafydd yn Nob yn cael gan Ahimelech ſara cyſſegredig, 7 a Doeg yno yn breſennol. 8 Dafydd yn cymmeryd cleddyf Goliath, 10 yn cymmerya arno ynfydu yng Ngath.*

YNa y daeth Dafydd i Nob at [a] Ahimelech yr offeiriad; ac Ahimelech a ddychrynodd wrth gyfarfod â Dafydd, ac a ddywedodd wrtho, Pa ham yr ydwyt ti yn unig, ac heb neb gyd â thi?

2 A dywedodd Dafydd wrth Ahimelech yr offeiriad, Y brenin a orchymynnodd i mi beth, ac a ddywedodd wrthyf, Na chaed neb wybod dim o'r peth *am* yr hwn i'th anfonais, ac y gorchymynnais i ti: a'r gweiſion a gyfarwyddais i i'r lle a'r lle.

3 Ac yn awr beth ſydd dan dy law? dôd *i mi* bûm torth yn fy llaw, neu 'r *peth* ſy i'w gael.

4 A'r offeiriad a attebodd Ddafydd, ac a ddywedodd, Nid *oes* fara cyffredin dan fy llaw i; eithr y mae [b] bara cyſſegredig: [c] o's y llangciau a ymgadwaſant o'r lleiaf oddi wrth wragedd.

5 A Dafydd a attebodd yr offeiriad, ac a ddywedodd wrtho, Dîau attal gwragedd oddi wrthym ni er ys dau ddydd neu dri, er pan gychwynnais i, lleſtri 'r llangciau hefyd ydynt ſanctaidd, a 'r *bara* ſydd megis cyffredin, ‡ ïe pettai wedi ei gyſſegru heddyw yn y lleſtr.

6 Felly yr offeiriad [d] a roddes iddo ef y *bara* ſanctaidd; canys nid oedd yno fara, ond y bara goſod, [e] yr hwn a dynnaſid ymmaith oddi ger bron yr ARGLWYDD, i oſod bara brwd, yn y dydd y tynnid ef ymmaith.

7 Ac yr *oedd* yno y diwrnod hwnnw un o weiſion Saul yn aros ger bron yr ARGLWYDD, a'i enw [f] Doeg, o Edomiad, y pennaf o'r bugeiliaid *oedd* gan Saul.

8 ¶ A dywedodd Dafydd wrth Ahimelech, Onid oes ymma dan dy law di waywffon, neu gleddyf? canys ni ddygais fy nghleddyf na'm harfau chwaith i'm llaw, o herwydd bod gorchymmyn y brenin ar ffrwſt.

9 A dywedodd yr offeiriad, Cleddyf Goliath y Philiſtiad, yr hwn a laddaiſt ti yn

a yſſyry

---

‡ Neu, adwyd. Heb. fawr.

ſ Pen. 19. 2.

† Heb. yn nydd y gwaith.

[b] Ad. 14, 15. Edrych Ad. 42.

‡ Neu, cyndyn gwrthnyſig. Heb. cyndyn wrthnyſigrwydd.

† Heb. mâb anghyn yw efe.

‡ Heb. i ſynced oroſto ef.

Ebrill 9. B.

[a] A elwir *Abiathar* Marc 2. 26.

[b] Eccſod. 25. 30. Lef. 24. 5. Mat. 12. 4.

[c] Eccſod. 19. 15. Zech. 7. 3.

‡ Neu, yn enwedig gan fod yeadyw *ſara* arall wedi ei gyſſegru yn y lleſtr.

[d] Mar. 2. 25. Luc 6. 3.

[e] Lef. 24. 8, 9.

[f] Pſal. 52. tit.

g Pen. 17. 2, 50.

g nyffryn Elah, wele ef wedi ei oblygu mewn brethyn o'r tu ôl i'r Ephod: o chymmeri hwnnw i ti, cymmer; canys nid oes ymma yr un arall ond hwnnw. A Dafydd a ddywedodd, Nid oes o fath hwnnw, dyro ef i mi.

10 ¶ Dafydd hefyd a gyfododd, ac a ffodd y dydd hwnnw rhag ofn Saul, ac a aeth at ‡ Achis brenin Gath.

‡ Neu, *Abimelech.*

11 A h gweision Achis a ddywedasant wrtho ef, Onid hwn yw Dafydd brenin y wlad? onid i hwn y canasant yn y dawnsiau, gan ddywedyd, i Saul a laddodd ei filoedd, a Dafydd ei fyrddiwn?

h Pſal. 56. tit.

i Pen. 18. 7. a 29. 5.

12 A Dafydd a osododd y geiriau hynny yn ei galon, ac a ofnodd yn ddirfawr rhag Achis brenin Gath.

Eccl. 47. 6.

13 Ac k efe a newidiodd ei wedd yn eu golwg hwynt, ac a gymmerth arno ynfydu rhwng eu dwylaw hwynt, ac a gripiodd ddrysau 'r porth, ac a ollyngodd ei boeryn i lawr ar ei farf.

k Pſal. 34. tit.

14 Yna y dywedodd Achis wrth ei weision, Wele gwelwch y gŵr yn gwallgofi, pa ham y dygasoch ef attafi?

15 Ai eisiau ynfydion ſydd arnafi, pan ddygasoch hwn i ynfydu o'm blaen i? a gaiff hwn ddyfod i'm tŷ i?

PEN. XXII.

Ebrill, 9. P.

1 *Minteioeda yn cyrchu at Ddafydd i Adullam.* 3 *Yntau ym Miſpah yn gorchymmyn ei dâd a'i fam i frenin Moab.* 5 *Ac wedi cael rhybudd gan Ad, yn dyfod i Hareth.* 6 *Saul wrth ei erlid ef, yn achwyn rhag anffyddlondeb ei weiſion.* 9 *Doeg yn cyhuddo Ahimelech.* 11 *Saul yn gorchymmyn lladd yr offeiriaid.* 17 *Y rhedegwyr yn nacâu, a Doeg yn gwneuthur ei orchymmyn ef.* 20 *Abiathar yn dianc, ac yn dwyn y newyddion i Ddafydd.*

A Dafydd a aeth ymmaith oddi yno, ac a a ddiangodd i ogof Adulam: a phan glybu ei frodyr a holl dŷ ei dâd ef *hynny*, hwy a aethant i wared atto ef yno.

a Pſal. 57. tit. a 142. tit.

2 Ymgynhullodd hefyd atto ef bob gŵr helbulus, a phob gŵr *a oedd* † mewn dyled, a phob gŵr ‡ cyſtuddiedig o feddwl, ac efe a fu yn dywyſog arnynt hwy: ac yr oedd gyd ag ef ynghŷlch pedwar cant o wŷr.

† Heb. *pob ddyledwr.* ‡ Heb. *enwerw ei enaid.*

3 ¶ A Dafydd a aeth oddi yno i Fiſpah Moab, ac a ddywedodd wrth frenin Moab, Deled attolwg fy nhâd a'm mam *i aros* gyd â chwi, hyd oni wypwyf beth a wnel Duw i mi.

4 Ac efe a'i dug hwynt ger bron brenin Moab: ac arosasant gyd ag ef yr holl ddyddiau y bu Dafydd yn yr amddiffynfa.

b 2 Sam. 24. 11. 1 Cron. 21. 9. a 29. 29. 2 Cron. 29. 25.

5 ¶ A b Gad y prophwyd a ddywedodd wrth Ddafydd, Nac aros yn yr amddiffynfa; dôs ymmaith, a cherdda rhagot i wlad Juda: felly Dafydd a ymadawodd, ac a ddaeth i goed Hareth.

‡ Neu, *Ilwyn mewn uchelfa.*

6 ¶ A phan glybu Saul gael gwybodaeth am Ddafydd, a'r gŵyr *oedd* gyd ag ef; (a Saul oedd yn aros yng Ngibeah dan ‡ bren yn Ramah, a'i waywffon yn ei law, a'i holl weiſion yn ſefyll o'i amgylch.)

7 Yna Saul a ddywedodd wrth ei weiſion oedd yn ſefyll o'i amgylch, Clywch attolwg feibion Jemini: a ddyry mâb Jeſſe i chwi oll feuſydd, a gwinllannoedd? *a* eſyd efe chwi oll yn dywyſogion ar filoedd, ac yn dywyſogion ar gannoedd;

8 Gan i chwi oll gŷdſwriadu i'm herbyn i, ac nad *oes* a fynego i mi, wneuthud o'm mâb i gyngrair â mâb Jeſſe, ac nid *oes neb o* honoch, yn ddrwg gantho o'm plegid i, nac yn datguddio † i mi ddarfod i'm mâb annog fy ngwâs i gynllwyn i'm herbyn, megis y dydd hwn?

† Heb. *fy nghluſt i.*

9 ¶ Yna yr attebodd c Doeg yr Edomiad, (yr hwn oedd wedi ei oſod ar weiſion Saul,) ac e ddywedodd, Gwelais fab Jeſſe yn dyfod i Nob at Ahimelech fâb d Ahitob.

c Pen. 21. 7. Pſal. 52. tit. d Pen. 14. 3.

10 Ac efe a ymgynghorodd drosto ef â'r ARGLWYDD, ac e a roddes fwyd iddo ef, cleddyf Goliath y Philiſtiad a roddes efe hefyd iddo.

e Pen. 21. 6, 9.

11 Yna 'r anfonodd y brenin i alw Ahimelech yr offeiriad mâb Ahitob, a holl dŷ ei dâd ef, *ſef* yr offeiriaid *oedd* yn Nob: a hwy a ddaethant oll at y brenin.

12 A Saul a ddywedodd, Gwrando yn awr mâb Ahitob; dywedodd yntef, Wele fi, fy arglwydd.

13 A dywedodd Saul wrtho ef, Pa ham y cŷdſwriadaſoch i'm herbyn i, ti a mâb Jeſſe, gan it' roddi iddo fara, a chleddyf, ac ymgynghori â Duw drosto ef, ſel y cyfodai yn fy erbyn i gynllwyn, megis heddyw.

14 Ac Ahimelech a attebodd y brenin, ac a ddywedodd, Pwy ym myſg dy holl weiſion di *ſydd* mor ffyddlon a Dafydd, ac yn ddaw i'r brenin, ac yn myned wrth dy orchymmyn; ac yn anrhydeddus yn dy dŷ di?

15 Ai 'r dydd *hwnnw* y dechreuais i ymgynghori â Duw drosto ef? na atto Duw i mi: na oſoded y brenin ddim yn erbyn ei was, *nac* yn erbyn neb o dŷ fy nhâd; canys ni wybu dy was di ddim o hyn oll, *nac* ychydig na llawer.

16 A dywedodd y brenin, Gan farw y byddi farw, Ahimelech, tydi, a holl dŷ dy dâd.

17 ¶ A'r brenin a ddywedodd wrth y rhedegwyr oedd yn ſefyll o'i amgylch ef, Trowch, a lleddwch offeiriaid yr ARGLWYDD; o herwydd bod eu llaw hwynt hefyd gyd â Dafydd, ac o herwydd iddynt wybod ffoi o hono ef, ac na fynegaſant i mi. Ond gweiſion y brenin nid eſtynnent eu llaw i ruthro ar offeiriaid yr ARGLWYDD.

18 A dywedodd y brenin wrth Ddoeg, Tro di, a rhuthra ar yr offeiriaid. A Doeg yr Edomiad a drôdd, ac a ruthrodd ar yr offeiriaid, ac f a laddodd y diwrnod hwnnw bump a phedwar ugain o wŷr yn dwyn Ephod lïain.

f Edrych Pen. 2. 31.

19 Efe a darawodd hefyd Nob dinas yr offeiriaid, â min y cleddyf, yn ŵr, ac yn wraig, yn ddŷn bach, ac yn blentyn ſugno, ac yn ych, ac yn aſyn, ac yn oen, â min y cleddyf.

† Heb. *gau.*

20 ¶ Ond un mâb i Ahimelech fâb Ahitob, a'i enw Abiathar, a ddiangodd, ac g a ffodd ar ôl Dafydd.

g Pen. 23. 6.

21 Ac Abiathar a fynegodd i Ddafydd ddarfod i Saul ladd offeiriaid yr ARGLWYDD.

22 A dywedodd Dafydd wrth Abiathar, Gwybûm y dydd hwnnw pan *oedd* Doeg yr Edomiad yno, gan fynegi y mynegai efe i Saul: myfi a fum achlyſur *marwoleth* i holl dylwyth tŷ dy dâd di.

† Joſ. 15. 55.

23 Aros gyd â mi, nac ofna: canys yr hwn ſy 'n ceiſio fy einioes i, ſy 'n ceiſio dy einioes dithau: ond gyd â mi y *byddi* di gadwedig.

PEN. XXIII.

Ebrill, 10. B.

1 *Dafydd wedi ymoſyn â'r Arglwydd trwy Abiathar, yn gwared Ceilah, 7 A chwedi i*

Ddaw

Dduw ddangos iddo ddyfodiad Saul, a bradwriaeth y Ceiliaid, yn diange o Geilah. 14 *Jonathan yn dyfod i Ziph ac yn ei gyffuro ef.* 19 *Y Ziphiaid yn dangos i Saul p'le 'r oedd ef.* 25 *Ynta yn diange rhag Saul ym Maon trwy ddyfod o'r Philistiaia i'r wlad,* 29 *ac yn trigo yn En-gedi.*

YNa y mynegasan i Ddafydd, gan ddywedyd, Wele 'r Philistiaid yn ymladd yn erbyn Ceilah, ac y maent hwy yn anrheithio 'r ysguboriau.

2 Am hynny y gofynnodd Dafydd i'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, A âf fi a tharo 'r Philistiaid hyn? a'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Ddafydd, Dôs, a tharo 'r Philistiaid, ac achub Geilah.

3 A gwŷr Dafydd a ddywedasant wrtho ef, Wele ni yn ofnus ymma yn Juda: pa faint mwy o's awn i Geilah yn erbyn byddinoedd y Philistiaid?

4 Yna Dafydd eilwaith a ymgynghorodd â'r ARGLWYDD; a'r ARGLWYDD a'i hattebodd ef, ac a ddywedodd, Cyfod, dôs i wared i Geilah: canys myfi a roddaf y Philistiaid yn dy law di.

5 A Dafydd a'i wŷr a aeth i Geilah, ac a ymladdodd â'r Philistiaid, ac a ddug eu gwartheg hwynt, ac a'i tarawodd hwynt â lladdfa fawr: felly y gwaredodd Dafydd drigolion Ceilah.

[a] Pen.22. 20. 6 A bu pan [a] ffodd Abiathar mâb Ahimelech at Ddafydd i Geilah, ddwyn o hono ef Ephod yn ei law.

7 ¶ A mynegwyd i Saul ddyfod Dafydd i Geilah: a dywedodd Saul, Duw a'i rhoddes ef yn fy llaw i; canys caewyd arno ef, pan ddaeth i ddinas a phyrth ac a barrau *iddi*.

8 A Saul a alwodd yr holl bobl ynghŷd i ryfel, i fyned i wared i Geilah, i warchae ar Ddafydd, ac ar ei wŷr.

[b] Num. 27.21. Pen.30.7. 9 A gwybu Dafydd fod Saul yn bwriadu drwg i'w erbyn ef; ac [b] efe a ddywedodd wrth Abiathar yr offeiriad, Dŵg yr Ephod.

10 Yna y dywedodd Dafydd, O ARGLWYDD Dduw Israel, gan glywed y clybu dy was, fod Saul yn ceisio dyfod i Geilah, i ddistrywio 'r ddinas er fy mwyn i.

11 A ddyry arglwyddi Ceilah fi yn ei law ef? a ddaw Saul i wared megis y clybu dy was, O ARGLWYDD Dduw Israel? mynega attolwg i'th was: a'r ARGLWYDD a ddywedodd, Efe a ddaw i wared.

† Heb. gau. 12 Yna y dywedodd Dafydd, A † ddyry arglwyddi Ceilah fyfi a'm gwŷr yn llaw Saul? a'r ARGLWYDD a ddywedodd, Rhodanr.

13 Yna y cyfododd Dafydd a'i wŷr, y *rhai oedd* ynghylch chwe chant, ac a aethant o Geilah, ac a rodiasant lle y gallent: a mynegwyd i Saul fod Dafydd wedi diange o Geilah; ac efe a beidiodd a myned allan.

[c] Josh. 15. 55. 14 ¶ A Dafydd a arhosodd yn yr anialwch mewn amddiffynfeydd, ac a arhôdd mewn mynydd, yn anialwch [c] Ziph: a Saul a'i ceisiodd ef bob dydd, ond ni roddes Duw ef yn ei law ef.

15 A gwelodd Dafydd fod Saul wedi myned allan i geisio ei einioes ef: a Dafydd *oedd* yn anialwch Ziph, mewn coed.

16 A Jonathan mâb Saul a gyfododd, ac a aeth at Ddafydd i'r coed; ac a gryfhaodd ei law ef yn Nuw.

17 Dywedodd hefyd wrtho ef, Nac ofna; canys llaw Saul fy nhâd ni'th gaiff di; a thi a deyrnesi ar Israel, a minnau a fyddaf yn nesaf attatti: a [d] Saul fy nhâd fydd yn gwybod hyn hefyd.

[d] Pen.24. 20. 18 A hwy ill dau a wnaethant gyfammod ger bron yr ARGLWYDD: a Dafydd a arhosodd yn y coed, a Jonathan a aeth i'w dŷ ei hun.

[e] Psal.54. tit. Edrych Pen.26.1. † Heb. *ar yllaw ddehau.* ‡ *Jesimon.* 19 ¶ Yna [e] y daeth y Ziphiaid i fynu at Saul i Ibeah, gan ddywedyd, Onid yw Dafydd yn ymguddio gyd â ni mewn amddiffynfeydd yn y coed, ym mryn Hachilah, yr hwn *fyda* † o'r tu dehau i'r ‡ diffeithwch?

20 Ac yn awr, O frenin, tyred i wared yn ôl holl ddymuniad dy galon, a *bydded* ârnom ni ei roddi ef yn llaw y brenin.

† Heb. *arcedrle.* 21 A dywedodd Saul, Bendigedig *fyddoch* chwi gan yr ARGLWYDD; canys tosturiasoch wrthyf.

22 Ewch attolwg, parotôwch etto, mynnwch wybod hefyd, ac edrychwch âm ei † gynniweirfa ef, lle y mae efe yn tramwy, a phwy a'i gwelodd ef yno: canys dywedwyd i mi ei fod efe yn gyfrwys jawn.

23 Edrychwch gan hynny, a mynnwch wybod yr holl lochefau ymae efe yn ymguddio ynddynt, a dychwelwch attafi â sicrwydd, fel yr elwyf gyd â chwi: ac o's bydd efe yn y wlâd, mi a chwiliaf am dano et trwy holl filoedd Juda.

[f] Josh. 15. 55. ‡ *Jesimon.* 24 A hwy a gyfodasant, ac a aethant i Ziph o flaen Saul: ond Dafydd a'i wŷr *oedd* yn anialwch [f] Maon, yn y rhôs o'r tu dehau i'r ‡ diffeithwch.

25 Saul hefyd a'i wŷr a aeth i'w geisio *ef*. A mynegwyd i Ddafydd; am hynny efe a ddaeth i wared i graig, ac a arhosodd yn anialwch Maon: a phan glybu Saul *hynny*, efe a erlidiodd ar ôl Dafydd yn anialwch Maon.

26 A Saul a aeth o'r naill du i'r mynydd, a Dafydd a'i wŷr o'r tu arall i'r mynydd: ac yr oedd Dafydd yn bryfio i fyned ymmaith rhag otn Saul: canys Saul a'i wŷr a amgylchynasent Ddafydd a'i wŷr, i'w dala hwynt.

[g] Edrych 2 Bren. 19. 9. 27 ¶ [g] Ond cennad a ddaeth at Saul, gan ddywedyd, Bryfia a thyred, canys y Philistiaid a ymdannasant ar hŷd y wlâd.

28 Am hynny y dychwelodd Saul o erlid ar ôl Dafydd, ac efe a aeth yn erbyn y Philistiaid: o herwydd hynny y galwasant y fan honno ‡ Selah Hammahlecoth.

‡ *Craig y gwahanfadau.* 29 ¶ A Dafydd a aeth i fynu oddi yno, ac a arhosodd yn amddiffynfeydd En-gedi.

PEN. XXIV.

Dafydd mewn ogof yn En-gedi, yn torri cwrr mantell Saul, ac yn arbed ei einioes ef, 8 *ac wrth hynny yn dangos ei ddiniweidrwydd.* 16 *Saul yn cydnabod â'i fai, ac yn cymmeryd llw gan Ddafydd, ac yn ymadael.*

Ebrill, 10. P. A Phan ddychwelodd Saul oddi ar ôl y Philistiaid, mynegwyd iddo, gan ddywedyd, Wele Ddafydd yn anialwch En-gedi.

2 Yna y cymmerth Saul dair mil o wŷr etholedig o holl Israel: ac efe a aeth i geisio Dafydd a'i wŷr, ar hŷd coppa creigiau 'r geifr gwyllt ion.

[a] Psal. 141. 6. [b] Psal. 57. tit. a 142. tit. 3 Ac efe a ddaeth at gorlannau 'r defaid ar y ffordd, ac yno *yr oedd* ogof; a [a] Saul a aeth i mewn i wasanaethu ei gorph: a [b] Dafydd a'i wŷr oedd yn ares yn ystlysau 'r ogof.

4 A gwŷr Dafydd a ddywedasant wrtho ef, Wele 'r dydd *am* yr hwn y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyt, Wele fi yn rhoddi

ddi dy elyn yn dy law di, fel y gwnelych iddo megis y byddo da yn dy olwg: yna Dafydd a gyfododd, ac a dorrodd gwr y fantell *oeda* am Saul yn ddirgel.

[c] 2 Sam. 26. 10. 5 Ac wedi hyn [c] cálon Dafydd a'i tarawodd ef, o herwydd iddo dorri cwr *mantell* Saul.

6 Ac efe a ddywedodd wrth ei wŷr, Na atto'r ARGLWYDD i mi wneuthur y peth hyn i'm meistr, enneiniog yr ARGLWYDD, i estyn fy llaw yn ei erbyn ef; oblegid enneiniog yr ARGLWYDD yw efe.

7 Felly'r attaliodd Dafydd ei wŷr â'r geiriau *hyn*, ac ni adawodd iddynt gyfodi yn erbyn Saul: a Saul a godedd i fynu o'r ogof, ac a aeth i ffordd.

8 Ac yn ôl hyn Dafydd a gyfododd, ac a aeth allan o'r ogof, ac a lefodd ar ôl Saul, gan ddywedyd, Fy arglwydd frenin. A phan edrychodd Saul o'i ôl, Dafydd a ostyngodd ei wyneb tu a'r ddaear, ac a ymgrymmodd.

[d] Ps. 141. 6. 9 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth Saul, [d] Pa ham y gwrandewi eiriau dynion, gan ddywedyd, Wele y mae Dafydd yn ceisio niwaid i ti?

10 Wele dy lygaid a welsant y dydd hwn ddarfod i'r ARGLWYDD dy roddi di yn fy llaw i heddyw yn yr ogof, a dywetpwyd *wrthyf* am dy ladd di; ond *fy enaid* a'th arbedodd di: a dywedais, Nid estynnaf fy llaw yn erbyn fy meistr, canys enneiniog yr ARGLWYDD yw efe.

11 Fy nhâd hefyd, gwêl, ïe gwêl gwr dy fantell yn fy llaw i: canys pan dorrais ymmaith gwr dy fantell di heb dy ladd, gwybydd a gwêl nad *oes* yn fy llaw i ddrygioni, na chamwedd, ac na phechais i'th erbyn: etto'r wyt ti yn hela fy einioes i, i'w dala hi.

12 Barned yr ARGLWYDD rhyngofi a thithau, a dïaled yr ARGLWYDD fi arnat ti: ond ni bydd fy llaw i arnat ti.

13 Megis y dywed yr hên ddiareb, Oddi wrth y rhai anwir y daw anwiredd: ond ni bydd fy llaw i arnat ti.

[e] 2 Sam. 9. 8. 14 Ar ôl pwy y daeth brenin Israel allan? ar ôl pwy'r ydwyt ti'n erlid? ar ôl [e] ci marw, ar ôl [f] chwannen.

[f] Pen. 26. 20. 15 Am hynny bydded yr ARGLWYDD yn farnwr, a barned rhyngofi a thi; edryched hefyd, a dadleued fy nadl, ac † achubed fi o'th law di.

† Heb. *barned.*

16 ¶ A phan orphennodd Dafydd lefaru'r geiriau hyn wrth Saul, yna y dywedodd Saul, Ai dy lêf di yw hon, fy mâb Dafydd? a Saul a ddyrchafodd ei lêf, ac a wylodd.

17 Efe a ddywedodd hefyd wrth Ddafydd, Cyfiawnach wyt ti nâ myfi: canys ti a delaist i mi dda, a minnau a delais i ti ddrwg.

18 A thi a ddangosaist heddyw wneuthud o honot â mi ddaioni: o herwydd † rhoddes yr ARGLWYDD fi yn dy law di, ac ni'm lleddaist.

† Heb. *caeodd.*

19 O blegid o's caffai gŵr ei elyn, a ollyngai efe ef mewn ffordd dda? am hynny'r ARGLWYDD a dalo i ti ddaioni am yr hyn a wnaethost i mi y dydd hwn.

[g] Pen. 23. 17. 20 Ac wele yn awr, [g] mi a wn gan deyrnasu y teyrnesi di, ac y sicrhêir brenhiniaeth Israel yn dy law di.

21 Twng dithau wrthyf fi yn awr i'r ARGLWYDD, na thorri ymmaith fy hâd ar fy ôl, ac na ddifethi fy enw i o dŷ fy nhâd.

22 A Dafydd a dyngodd wrth Saul. A Saul a aeth i'w dŷ; Dafydd hefyd a'i wŷr a aethant i fynu i'r [h] amddiffynfa.

[h] Pen. 23. 29.

PEN. XXV.

1 *Marwolaeth Samuel,* 2 *Dafydd yn Mharan yn danfon at Nabal.* 10 *a chwedi ei gyffroi trwy daeogrwydd Nabal, ar fedr ei ddifetha ef.* 14 *Abigail yn cael gwybod hynny,* 23 *ac yn dyhuddo Dafydd.* 36 *Nabal wedi clywed hynny yn marw.* 39 *Dafydd yn priodi Abigail ac Ahinoam.* 44 *Rhoddi Michal i Phalti.*

Ebrill, 11. B.

A [a] Bu farw Samuel, a holl Israel a ymgynnullasant, ac a alarasant am dano ef, ac a'i claddasant ef yn ei dŷ yn Ramah. A Dafydd a gyfododd, ac a aeth i wared i anialwch Paran.

[a] Pen. 28. 3. Eccl. 46. 13, 20.

2 Ac *yr oedd* gŵr ym Maon, a'i † gyfoeth yng [b] Ngharmel; a'r gŵr *oedd* fawr iawn, ac iddo er *yr oedd* tair mil o ddefaid, a mil o eifr: ac yr oedd efe yn cneifio ei ddefaid yng Ngharmel.

† Neu, *negesau.* [b] Jos. 15. 55.

3 Ac enw'r gŵr *oedd* Nabal, ac enw ei wraig Abigail: a'r wraig *oedd* yn dda ei dyall, ac yn deg *ei* gwêdd; a'r gŵr *oedd* galed, a drwg *ei* weithredoedd, a Chalebiad *oedd* efe.

4 ¶ A chlybu Dafydd yn yr anialwch fod Nabal yn cneifio ei ddefaid.

5 A Dafydd a anfonodd ddeg o langciau, a Dafydd a ddywedodd wrth y llangciau, Cerddwch i fynu i Garmel, ac ewch at Nabal, a chyferchwch well iddo yn fy enw i.

6 Dywedwch hefyd fel hyn wrtho ef fy'n byw *mewn llwyddiant, Caffech* di heddwch, a'th dŷ heddwch, a'r hyn oll *fydd* eiddot ti heddwch.

7 Ac yn awr clywais fod rhai yn cneifio i ti: yn awr y bugeiliaid *fydd* gennyt a fuant gyd â ni, ni wnaethom farhâad arnynt hwy, ac ni bu ddim yn eisiau iddynt, yr holl ddyddiau y buant hwy yng Ngharmel.

8 Gofyn i'th langciau, a hwy a fynegant it; gan hynny caed y llangciau hyn ffafr yn dy olwg di: (canys ar ddiwrnod da y daethom ni;) dyro attolwg yr hyn a ddelo i'th law, i'th weision, ac i'th fâb Dafydd.

9 Ac wedi dyfod llangciau Dafydd, hwy a ddywedasant wrth Nabal yn ôl yr holl eiriau hynny, yn enw Dafydd, ac † a dawsant.

† Heb. *a fuant lonyda.*

10 ¶ A Nabal a attebodd weision Dafydd, ac a ddywedodd, Pwy yw Dafydd? a phwy yw mâb Jesse? llawer ysydd o weision heddyw yn torri ymmaith bob un oddi wrth ei feistr.

11 [c] A gymmeraf fi fy mara, a'm dwfr, a'm † cig a leddais i'm cneifwyr, a'i rhoddi i wŷr ni's gwn o ba le y *maent?*

[c] Barn. 8. 6. † Heb. *lladdfa.*

12 Felly llangciau Dafydd a droisant i'w ffordd, ac a ddychwelasant, ac a ddaethant, ac a fynegasant iddo ef yr holl eiriau hynny.

13 A Dafydd a ddywedodd wrth ei wŷr, Gwregyswch bob un ei gleddyf. Ac ymwregyswch pob un ei gleddyf, ymwregysodd Dafydd hefyd ei gleddyf: ac yng-hŷlch pedwar cant o wŷr a aeth i fynu ar ôl Dafydd, a dau cant a drigasant gyd â'r dodrefn.

14 ¶ Ac un o'r llangciau a fynegodd i Abigail gwraig Nabal, gan ddywedyd, Wele, Dafydd a anfonodd genhadau o'r anialwch i gyfarch gwell i'n meistr ni; ond efe † a'i diffeuwodd hwynt.

† Heb. *a ruthodd arnynt.*

15 A'r

15 A'i gwŷr *fu* dda iawn wrthym ni, ac ni wnaed ſarhâad arnom ni, ac ni bu i ni ddim yn eiſiau yr holl ddyddiau y rhodiaſom gyd â hwynt, pan oeddym yn y maes.

16 Mûr oeddynt hwy i ni nôs a dydd, yr holl ddyddiau y buom gyd â hwynt yn cadw y defaid.

17 Yn awr gan hynny gwybydd, ac yſtyria beth a wnelech: canys parotöwyd drwg yn erbyn ein meiſtr ni, ac yn erbyn ei holl dŷ ef: canys efe *fydd* tâb i Felial, fel na ellir ymddiddan ag ef.

18 Yna Abigail a fryſiodd, ac a gymmerth ddau cant o fara, a dwy goſtrelaid o win, a phump o ddefaid wedi eu gwneuthur yn barod, a phum hobaid o graſ-*yd*, a chan *ſwp* o reſin, a dau can *teiſen* o ſiigs, ac a'*i* goſododd ar aſynnod.

19 A hi a ddywedodd wrth ei gweiſion, Cerddwch o'm blaen i, wele fi yn dyfod ar eich ôl: ond wrth Nabal ei gŵr nid ynganodd hi.

20 Ac a hi yn marchogaeth ar aſyn, ac yn dyfod i wared ar yſtlys hŷd y mynydd, yna wele Ddafydd a'i wŷr yn dyfod i wared i'w herbyn, a hi a gyfarfu â hwynt.

21 A dywedaſai Dafydd, Dïau gadw o honoſi yn ofer yr hyn oll *oedd* gan hwn yn yr anialwch, fel na buddim yn eiſiau o'r hyn oll *oedd* ganddo ef: canys efe a dalodd i mi ddrwg dros dda.

22 [d] Felly y gwnelo Duw i elynion Dafydd ac ychwaneg, o's [e] gadawaf o'r hyn oll *ſydd* ganddo ef erbyn goleuni y borau [f] *un* a biſo ar bared.

23 A phan welodd Abigail Ddafydd, hi a fryſiodd, ac [g] a ddiſgynnodd oddi ar yr aſyn, ac a ſyrthiodd ger bron Dafydd ar ei hwyneb, ac a ymgrymmodd hyd lawr,

24 Ac a ſyrthiodd wrth ei draed ef, ac a ddywedodd, Arnaf, fy arglwydd, arnaf *bydded* yr anwiredd; a lleiared dy waſanaethferch attolwg † wrthyt, a gwrando eiriau dy lawforwyn,

25 Attolwg na oſoded fy arglwydd ei gâlon yn erbyn y gŵr Belial hwn, *ſef* Nabal: canys fel y *mae* ei enw ef, felly y *mae* ynref: Nabal *yw* ei enw ef, ac ynſydrwydd *ſydd* gyd ag ef: a minnau, dy waſanaethferch, ni welais weiſion ſy arglwydd, y rhai a anfonaiſt.

26 Ac yn awr, fy arglwydd, *fel* y mae 'r ARGLWYDD yn fyw, ac *mai* byw dy enaid di, gan i'r ARGLWYDD dy luddias di rhag dyfod i *dywallt* gwaed, ac † i ymddïal â'th law dy hun; yn awr bydded dy elynion di, a'r ſawl a geiſiant niwaid i'm harglwydd, megis Nabal.

27 Ac yn awr yr anrheg ymma, yr hon a ddug dy waſanaethferch i'm harglwydd, rhodder hi i'r llangciau ſy 'n ‡ canlyn ſy arglwydd.

28 A maddau attolwg gamwedd dy waſanaethferch: canys yr ARGLWYDD gan wneuthur a wnâ i'm harglwydd dŷ ſicr; o herwydd ſy arglwydd ſy 'n ymladd rhyfeloedd yr ARGLWYDD, a drygioni ni chaſwyd ynnot ti yn dy *holl* ddydd au.

29 Er cyſodi o ddŷn i'th erlid di, ac i geiſio dy enaid: etto enaid ſy arglwydd a fydd wedi ei rwymo yn rhwymyn y bywyd gyd â 'th ARGLWYDD dy Dduw; ac enaid dy elynion [h] a chwyrn-deifl efe, *fel* o ganol ceudab y ffon dafl.

30 A phan wnelo 'r ARGLWYDD i'm harglwydd yn ôl yr hyn oll a lefarodd efe o ddaioni am danat, a phan i'th oſodo di yn flaenor ar Iſrael;

31 Yna ni bydd hyn yn † ochenaid i ti, nac yn dramgwydd calon i'm harglwydd, ddarfod i ti dywallt gwaed heb achos, neu ddïal o'm harglwydd ef ei hun: ond pan wnelo Duw ddaioni i'm harglwydd, yna cofia di dy lawforwyn.

32 ¶ A dywedodd Dafydd wrth Abigail, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD Dduw Iſrael, yr hwn a'th anfonodd di y dydd hwn i'm cyfarfod i.

33 Bendigedig hefyd *fo* dy gyngor, a bendigedig *fydaych* dithau yr hon a'm lluddiaiſt y dydd hwn rhag dyfod i *dywallt* gwaed, ac i ymddïal â'm llaw fy hun.

34 Canys yn wîr, *fel* y mae ARGLWYDD Dduw Iſrael yn fyw, yr hwn a'm hattal odd i rhag dy ddrygu di; oni buaſai i ti fryſio a dyfod i'm cyfarfod, dïau i na adawſid i Nabal, erbyn goleuni 'r borau, *un* a biſai ar bared. Ad. 22.

35 Yna y cymmerodd Dafydd o'i llaw hi yr hyn a ddygaſai hi iddo ef, a dywedodd wrthi hi, Dôs i fynu mewn heddwch i'th dŷ; gwêl, mi a wrandewais ar dy lais, ac a dderbyniais dy wyneb.

36 ¶ Ac Abigail a ddaeth at Nabal, ac wele [k] *yr oedd* gwlêdd ganddo ef yn ei dŷ, fel gwlêdd brenin: a chalon Nabal *oedd* lawen ynddo ef, canys meddw iawn oedd efe: am hynny nid ynganodd hi wrtho ef air, na bychan na mawr, nes goleuo 'r borau. [k] 2 Sam. 13. 23.

37 A'r borau pan aeth ei feddwdod allan o Nabal, mynegodd ei wraig iddo ef y geiriau hynny, a'i galon ef a ſu ſarw o'i fewn, ac efe a aeth fel carreg.

38 Ac ynghŷlch *pen* y deng niwrnod, y tarawodd yr ARGLWYDD Nabal, fel y bu efe farw.

39 ¶ A phan glybu Dafydd farw Nabal, efe a ddywedodd, Bendigedig *fyddo* 'r ARGLWYDD, yr hwn a ddadleuodd achos fy ſarhâad i oddi ar law Nabal, ac a attaliodd ei wâs rhag drwg: canys yr ARGLWYDD a drôdd ddrygioni Nabal ar ei ben ei hun. Dafydd hefyd a anfonodd i ymddiddan ag Abigail am ei chymmeryd hi yn wraig iddo.

40 A phan ddaeth gweiſion Dafydd at Abigail i Garmel, hwy a leſaraſant wrthi, gan ddywedyd, Dafydd a'n hanfonodd ni attat ti i'th gymmeryd di yn wraig iddo.

41 A hi a gyfododd, ac a ymgrymmodd ar ei hwyneb hyd lawr, ac a ddywedodd, Wele dy forwyn yn waſanaethferch i olchi traed gweiſion ſy arglwydd.

42 Abigail hefyd a fryſiodd, ac a gyfododd, ac a farchogodd ar aſyn, a phump o'i llangceſau † yn ei chanlyn; a hi a aeth ar ôl cenhadau Dafydd, ac a aeth yn wraig iddo ef.

43 A Dafydd a gymmerth Ahinoam o [l] Jezreel, a hwy a fuant ill dwyoedd yn wragedd iddo ef.

44 ¶ A Saul a roddaſai [m] Fichal ei ferch, gwraig Dafydd, i † Phalti fâb Laiſ, o Alim.

PEN. XXVI.

1 *Saul wedi i'r Ziphiaid ddadguddio Dafydd, yn dyfod i Hachilah yn erbyn ef.* 4 *Dafydd yn dyfod i'r werſyllfa, ac yn rhwyſtro i Abiſai ladd Saul, etto yn cymmeryd ei waywffon ef a'i ddwfr-leſtr.* 13 *Dafydd yn ceryddu Abner,* 18 *ac yn cynghori Saul.* 21 *Saul yn cydnabod ei fai.*

A'R [a] Ziphiaid a ddaethant at Saul i Ibeah gan ddywedyd, Onid *ydyw* Dafydd yn llechu ym mryn Hachilah, ar gyfer † y diſſeithwch?

[a] Pen. 23. 19. Pſ. 54. tit. † *Jeſimon.*

[d] Ruth 1. 17. Pen. 3. 17.
[e] Ad. 34.
[f] 1 Bren. 14. 10. a 21. 21. 2 Bren. 9. 8.
[g] Joſ. 15. 18. Barn. 1. 14.
† Heb. *yn dy gluſtiau.*
† Heb. *fuant ymnydd.*
† Heb. *i'th achub ay hun.*
‡ Heb. *rhodio wrth draed.*
[h] Jer. 10. 18.
† Heb. *yſtrdan-fod.*
† Heb. *wrth ei thraed.*
† Joſ. 15. 56.
[l] 2 Sam. 3. 14.
[m] 1 Sam. 25. 44.
† *Phaltiel.* 2 Sam. 3. 15.
Ebrill, 11. P.

2 Yna y cyfododdd Saul, ac a aeth i wared i anialwch Ziph, a thair mîl o etholedigion gwŷr Iſrael gyd ag ef, i geiſio Dafydd yn anialwch Ziph.

3 A Saul a werſyllodd ym mryn Hachilah, yr hwn *ſydd* ar gyfer y diffeithwch, wrth y ffordd: a Dafydd oedd yn aros yn yr anialwch, ac eſe a welodd fod Saul yn dyfod ar ei ôl ef i'r anialwch.

4 Am hynny Dafydd a anfonodd ysbiwyr, ac a wybu ddyfod o Saul yn ſicr.

5 ¶ A Dafydda gyfododdd, ac a ddaeth i'r lle y gwerſyllaſai Saul ynddo: a chanfu Dafydd y lle yr oedd Saul yn gorwedd ynddo, ac [b] Abner mâb Ner tywyſog ei lu: a Saul oedd yn gorwedd † yn y werſyllfa, a'r bobl yn gwerſyllu o'i amgylch ef.

[b] Pen. 14. 50. a 17. 55.

† Neu, *ynghanol ei glud.*

6 Yna y llefarodd Dafydd, ac y dywedodd wrth Ahimelech yr Hethiad, ac wrth Abiſai [c] fâb Serfiah brawd Joab, gan ddywedyd, Pwy a âi wared gyd â mi at Saul i'r gwerſyll? a dywedodd Abiſai, Myfi a âf i wared gyd â thi.

[c] 1 Cron. 2. 16.

7 Felly y daeth Dafydd ac Abiſai at y bobl liw nôs, ac wele Saul yn gorwedd, *ac* yn cyſgu yn y werſyllfa, a'i waywffon wedi ei gwthio i'r ddaear *wrth* ei obennydd ef: ac Abner a'r bobl oedd yn gorwedd o'i amgylch ef.

8 Yna y dywedodd Abiſai wrth Ddafydd, Duw a † roddes heddyw dy elyn yn dy law di: yn awr gan hynny gâd i mi ei daro ef, attolwg, â gwaywffon hyd y ddaear un waith, ac ni's aildarawaf ef.

† Heb. *gacodd.*

9 A Dafydd a ddywedodd wrth Abiſai, Na ddifetha ef: canys pwy a eſtynnai ei law yn erbyn enneiniog yr ARGLWYDD, ac a fyddai ddieuog?

10 Dywedodd Dafydd hefyd, *Fel* y mae'r ARGLWYDD yn fyw, naill ai [d] yr ARGLWYDD a'i tery ef; ai ei ddydd ef a ddaw i farw; ai eſe a ddiſgyn i'r rhyfel, ac a ddifethir.

[d] Pen. 24. 6.

11 [d] Yr ARGLWYDD a'm cadwo i rhag eſtyn fy llaw yn erbyn enneiniog yr ARGLWYDD: ond yn awr, cymmer attolwg y waywffon *ſydd wrth* ei obennydd ef, a'r lleſtr dwfr, ac awn ymmaith.

12 A Dafydd a gymmerth y waywffon, a'r dwfr oddi wrth obennydd Saul, a hwy a aethant ymmaith, ac nid oedd *neb* yn gweled, nac yn gwybod, nac yn neffro: canys yr *oeddynt* oll yn cyſgu, o herwydd trymgwſg oddi wrth yr ARGLWYDD a ſyrthiaſai arnynt hwy.

13 ¶ Yna Dafydd a aeth i'r tu hwnt, ac a ſafodd ar ben y mynydd o hirbell, (*ac* eneyd fawr rhyngddynt:)

14 A Dafydd a lefodd ar y bobl, ac ar Abner fâb Ner, gan ddywedyd, Onid attebi di, Abner? yna Abner a attebodd, ac a ddywedodd, Pwy *ydwyt* ti ſy'n llefain ar y brenin?

15 A Dafydd a ddywedodd wrth Abner, Onid gŵr *ydwyt* ti? a phwy *ſyda* fel ti yn Iſrael? a pha ham na chedwaiſt dy arglwydd frenin? canys daeth un o'r bobl i ddifetha'r brenin dy arglwydd di.

16 Nid da y peth hyn a wnaethoſt ti. *Fel* y mae'r ARGLWYDD yn fyw, meibion *ewog* o farwolaeth *ydych* chwi, am na chadwaſoch eich meiſtr, enneiniog yr ARGLWYDD: ac yn awr edrychwch pa le y *mae* gwaywffon y brenin, a'r lleſtr dwfr *oedd wrth* ei obennydd ef.

17 A Saul a adnabu lais Dafydd, ac a ddywedodd, Ai dy lais di yw hwn, fy mâb Dafydd? a dywedodd Dafydd, Fy llais i *ydyw*, fy arglwydd frenin.

18 Dywedodd hefyd, Pa ham y mae fy arglwydd fel hyn yn erlid ar ôl ei wâs? canys beth a wneuthum? neu pa ddrygioni *ſydd* yn fy llaw?

19 Yn awr gan hynny, attolwg, gwrandawed fy arglwydd frenin eiriau ei waſanaethwr. O's yr ARGLWYDD a'th annogodd di i'm herbyn, arogled offrwm: ond o's meibion dynion, melldigedig *ſyddant* hwy ger bron yr ARGLWYDD; o herwydd hwy a'm gyrraſant i allan heddyw, fel nad ydwyf yn cael glynu yn etifeddiaeth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Dôs gwaſanaetha dduwiau dieithr.

20 Yn awr gan hynny, na ſyrthied fy ngwaed i i'r ddaear o flaen wyneb yr ARGLWYDD: canys brenin Iſrael a ddaeth allan i geiſio [e] chwannen, megis un yn hela petris yn y mynyddoedd.

[e] Pen. 24. 15.

21 ¶ Yna Saul a ddywedodd, Pechais; dychwel, Dafydd fy mâb: canys ni'th ddrygaf mwy, o herwydd gwerthfawr fu fy einioes i yn dy olwg di y dydd hwn: Wele, ynfyd y gwneuthum, a mi a gyfeiliornais yn ddirfawr.

22 A Dafydd a attebodd, ac a ddywedodd, Wele waywffon y brenin; deled un o'r llangciau drofodd, a chyrched hi.

23 A'r ARGLWYDD a dalo i bob un ei gyfiawnder, a'i ffyddlondeb: canys yr ARGLWYDD a'th roddes di heddyw yn *fy* llaw *i*, ond nid eſtynnwn i fy llaw yn erbyn enneiniog yr ARGLWYDD.

24 Ac wele, megis y bu werthfawr dy einioes di heddyw yn fy ngolwg i; felly gwerthfawr fyddo fy einioes innau yngolwg yr ARGLWYDD, a gwareded fi o bob cyſyngdra.

25 Yna y dywedodd Saul wrth Ddafydd, Bendigedig *fych* di, fy mâb Dafydd: hefyd ti a wnâi fawredd, ac a orchfygi rhag llaw. A Dafydd a aeth i ffordd; a Saul a ddychwelodd i'w fangre ei hun.

PEN. XXVII.

1 *Saul yn clywed bod Dafydd yng Ngath, ac heb ei geiſio ef mwyach.* 5 *Dafydd yn cael Siclag gan Achis,* 8 *a chan ymbeilio gwledydd eraill, yn peri i Achus goelio mai yn erbyn Juda'r ymladdaſai ef.*

Ebriſ. 12. 8.

A Dafydd a ddywedodd yn ei galon, Yn awr difethir ſi ryw ddydd trwy law Saul: nid *oes* dim well i mi nâ dianc i dîr y Philiſtiaid; ſel yr anobeithio Saul *ddyfod* i mi, ac na'm ceiſio mwy yn holl derfynau Iſrael: felly y diangaf o'i law ef.

2 A Dafydd a gyfododdd, ac a dramwyodd, eſe a'r chwe channwr *oedd* gyd ag ef, at Achis fâb Maoch brenin Gath.

3 A Dafydd a arhoſodd gyd ag Achis yng Ngath, eſe, a'i wŷr, pob un gyd â'i deulu, Dafydd a'i ddwy wragedd, Ahinoam y Jezreelites, ac Abigail gwraig Nabal, y Garmelites.

4 A mynegwyd i Saul ffoi o Ddafydd i Ath, ac ni 'chwanegodd eſe ei geiſio ef mwy.

5 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth Achis, O chefais yn awr ffafr yn dy olwg di, rhodder i mi le yn un o'r maeſdrefi, fel y trigwyf yno: canys pa ham yr erys dy wâs di yn ninas y brenin gyd â thi?

6 Yna Achis a roddes iddo ef y dydd hwnnw Siclag: am hynny y mae [a] Sichag yn eiddo brenhinoedd Juda hyd y dydd hwn.

[a] Edrych Joſ. 15. 31. a 19. 5.

7 A

7 A rhifedi 'r dyddiau 'r arhosodd Dafydd yngwlâd y Philistiaid, *oead* † flwyddyn a phedwar mis.

8 ¶ A Dafydd a'i wŷr a aethant i fynu, ac a ruthrasant ar y Gesuriaid, a'r Girziaid, a'r Amaleciaid: canys hwynt-hwy gynt oedd yn preswylio yn y wlâd, ffordd yr elych i Sur, ie hyd wlâd yr Aipht.

9 A Dafydd a darawodd y wlâd, ac ni adawodd yn fyw ŵr, na gwraig, ac a ddug y defaid, a'r gwartheg, a'r asynnod, a'r camelod, a'r gwisgoedd, ac a ddychwelodd, ac a ddaeth at Achis.

10 Ac Achis a ddywedodd, † I ba le y rhuthrasoch chwi heddyw? a dywedodd Dafydd, Yn erbyn tu dehau Iuda, ac yn erbyn tu dehau [b] y Jerahmeeliaid, ac yn erbyn tu dehau [c] y Ceneaid.

11 Ac ni adawsai Dafydd yn fyw ŵr na gwraig, i ddwyn *chwedlau* i Ath, gan ddywedyd, Rhag mynegi o honynt i'n herbyn, gan ddywedyd, Fel hyn y gwnaeth Dafydd, ac felly *y bydd* ei arfer ef, yr holl ddyddiau yr arhosodd efe yngwlâd y Philistiaid.

12 Ac Achis a gredodd Ddafydd, gan ddywedyd, Efe a'i gwnaeth ei hun † yn ffiaidd gan ei bobl ei hun Israel; am hynny y bydd efe yn wâs i mi yn dragywydd.

PEN. XXVIII.

1 *Achis yn hyderu ar Ddafydd.* 3 *Saul wedi difetha y dewiniaid,* 4 *yn ei ofn, wedi i Ddaw ei wrthod,* 7 *yn myned at adewines,* 9 *a honno yn codi i fynu Samuel.* 15 *Saul wrth glywed ei ddinystr yn llewygu,* 21 *a'r wraig a'i weision yn ei nerthu cyd âbwyd.*

A'R Philistiaid yn y dyddiau hynny a gynnullasant eu byddinoedd yn llu, i ymladd yn erbyn Israel: a dywedodd Achis wrth Ddafydd, Gwybydd di yn hysbys yr ai di gyd â mi allan i'r gwersyll oedd, ti a'th wŷr.

2 A dywedodd Dafydd wrth Achis, Yn ddïau ti a gai wybod beth a all dy wâs ei wneuthur. A dywedodd Achis wrth Ddafydd, Yn wir minnau a'th osodaf di yn geidwad ar fy mhen i byth.

3 ¶ A [a] Samuel a fuasai farw, a holl Israel a alarasent am dano ef, ac a'i cladasent yn Ramah, sef yn ei ddinas ei hun: a Saul a yrrasai ymmaith [b] y swynyddion, a'r dewiniaid, o'r wlâd.

4 ¶ A'r Philistiaid a ymgynnullasant, ac a ddaethant, ac a wersyllasant yn Sunem: a Saul a gasglodd holl Israel ynghŷd, a hwy a wersyllasant yng Ngilboa.

5 A phan welodd Saul wersyll y Philistiaid, efe a ofnodd, a'i galon a ddychrynodd yn ddirfawr.

6 A phan ymgynghorodd Saul â'r ARGLWYDD, [c] nid attebodd yr ARGLWYDD iddo, na thrwy freuddwydion, na [d] thrwy Urim, na thrwy brophwydi.

7 ¶ Yna y dywedodd Saul wrth ei weision, Ceisiwch i mi wraig o berchen ysbryd dewiniaeth, fel yr elwyf atti, ac yr ymofynnwyf â hi. A'i weision a ddywedasant wrtho, Wele *y mae* gwraig o berchen ysbryd dewiniaeth yn Endor.

8 A [e] Saul a newidiodd ei ddull, ac a wisgodd ddillad eraill, ac efe a aeth a dau wr gyd ag ef, a hwy a ddaethant at y wraig liw nôs, ac efe a ddywedodd, Dewinia attolwg i mi trwy ysbryd dewiniaeth, a dwg i fynu attafi yr hwn a ddywedwyf wrthyt.

9 A'r wraig a ddywedodd wrtho ef, Wele ti a wyddost yr hyn a wnaeth Saul, yr hwn a ddifethodd y swynyddion a'r dewiniaid o'r wlâd: pa ham gan hynny yr ydwyt ti yn gosod magl yn erbyn fy einioes i, i beri i mi farw? 2949.

10 A Saul a dyngodd wrthi hi i'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD, ni ddigwydd i ti niwaid am y peth hyn.

11 Yna y dywedodd y wraig, Pwy a ddygaf fi i fynu attat ti? ac efe a ddywedodd, Dwg i mi Samuel i fynu.

12 A'r wraig a ganfu Samuel, ac a lefodd â llef uchel: a'r wraig a lefarodd wrth Saul, gan ddywedyd, Pa ham y twyllaist fi? canys ti yw Saul.

13 A'r brenin a ddywedodd wrthi hi, Nac ofna; canys beth a welaist ti? a'r wraig a ddywedodd wrth Saul, Duwiau a welais yn dyrchafu o'r ddaear.

14 Ynau a ddywedodd wrthi, Pa ddull *fydd* arno ef? a hi a ddywedodd, Gŵr hen sydd yn dyfod i fynu, a hwnnw yn gwisgo mantell. A gwybu Saul mai Samuel *oedd* efe, ac efe a ostyngodd *ei* wyneb i lawr, ac a ymgrymmodd.

15 ¶ A Samuel a ddywedodd wrth Saul, Pa ham yr aflonyddaist arnaf, gan beri i mi ddyfod i fynu? a dywedodd Saul, Y mae yn gyfyng iawn arnaf fi; canys y mae'r Philistiaid yn rhyfela yn fy erbyn i, a Duw a giliodd oddi wrthyf fi, ac nid yw yn fy atteb mwyach, na thrwy law prophwydi, na thrwy freuddwydion: am hynny y gelwais arnat ti, i hysbysu i mi beth a wnawn.

16 [f] Yna y dywedodd Samuel, Pa ham gan hynny yr ydwyt ti yn ymofyn â mi, gan i'r ARGLWYDD gilio oddi wrthyt, a bod yn elyn i ti?

17 Yr ARGLWYDD yn ddïau a wnaeth † iddo [g] megis y lleferodd trwy fy llaw i: canys yr ARGLWYDD a rwygodd y frenhiniaeth o'th law di, ac a'i rhoddes hi i'th gymmydog, i Ddafydd.

18 [h] O herwydd na wrandewaist ti ar lais yr ARGLWYDD, ac na chyflawnaist lidiawgrwydd ei ddigter ef yn erbyn Amalec, am hynny y gwnaeth yr ARGLWYDD y peth hyn i ti y dydd hwn.

19 Yr ARGLWYDD hefyd a ddyry Israel gyd â thi yn llaw 'r Philistiaid; ac y foru *y byddi* di a'th feibion gyd â mi: a'r ARGLWYDD a ddyry wersylloedd Israel yn llaw 'r Philistiaid.

20 Yna Saul a fryssiodd, ac a fyrthiodd o'i hŷd gyhydar y ddaear, ac a ofnodd yn ddirfawr o herwydd geiriau Samuel: a nerth ni'd oedd ynddo; canys ni fwytasai fwyd yr holl ddiwrnod, na'r holl nos on *honno*.

21 ¶ A'r wraig a ddaeth at Saul, ac a ganfu ei fod ef yn ddychrynedig iawn: a hi a ddywedodd wrtho ef, Wele gwrandawodd dy lawforwyn ar dy lais di, a [i] gosodais fy einioes † mewn enbydrwydd, ac ufuddheais dy eiriau a leferaist wrthyf.

22 Yn awr gan hynny gwrando dithau attolwg ar lais dy wasanaethferch, a gâd i mi osod ger dy fron di dammaid o fara; a bwyta fely byddo nerth ynnot, pan elech i'th ffordd.

23 Ond efe a wrthododd, ac a ddywedodd, Ni fwytâf. Etto ei weision a'r wraig hefyd a'i cymmellasant ef; ac efe a wrandawodd ar eu llais hwynt. Ac efe a gyfododd oddi ar y ddaear, ac a eisteddodd ar y gwely.

24 Ac

---

† Heb. blwyddyn o *gydd.* Edrych Pen. 29. 3.

† Neu, *A wnaethoch chwi yrsa?*

[b] Edrych 1 Cron. 2. 9, 25.

[c] Bam. 1. 16.

† Heb. *i adrewi.*

Ebrill, 12. P.

2949.

[a] Pen. 25. 1.

[b] Lef. 19. 31. a 20. 27. Deut. 18. 10, 11.

[c] Pen. 14. 37. Galar. 2. 9.

[d] Ecfod. 28. 30.

[e] 1 Cron. 10. 13.

[f] Preg. 46. 20.

† Neu, *trosto ei hun.*

[g] Pen. 15. 28.

[h] Pen. 15. 9.

[i] Job 13. 14.

† Heb. *yn fy llaw.*

2949. 24 Ac yr oedd gan y wraig lô brâs yn tŷ, a hi a'i tryfiodd, ac a'i lladdodd ef, ac a gymmerth beillied, ac a'i tylinodd, ac a'i pobodd yn gri:

25 A hi a'i dug ger bron Saul, a cher bron ei weision; a hwy a fwytasant. Yna hwy a gyfodasant, ac a aethant ymmaith y nosion honno.

PEN. XXIX.

Ebrill, 13. B. 1 *Dafydd wrth fyned gyda'r Philistiaid yn cael ei wrthod gan y Tywysogion.* 6 *Achis yn ei ollwng ef ymmaith, ac yn canmol ei ffyddlondeb ef.*

YNa y Philistiaid a gynhullasant eu holl lyddinoedd i Aphec: a'r Israëliaid oedd yn gwersyllu wrth ffynnon *fyad* yn Jezreel.

2 A thywysogion y Philistiaid oedd yn tramwy yn gannoedd, ac yn filoedd: ond Dafydd a'i wŷr oedd yn cerdded yn olaf gyd ag Achis.

3 Yna tywysogion y Philistiaid a ddywedasant, Beth *a wnâ* 'r Hebreaid hyn *yma?* ac Achis a ddywedodd wrth dywysogion y Philistiaid, Onid dymma Ddafydd gwâs Saul brenin Israel, yr hwn a fu gyd â mi [a] y dyddiau hyn, neu y blynyddoedd hyn, ac ni chefais ddim bai yntho ef, er y dydd y syrthiodd efe *attaf* hyd y dydd hwn?

[a] Edrych 27. 7.

4 A thywysogion y Philistiaid a lidiasant wrtho; a thywysogion y Philistiaid a ddywedasant wrtho, [b] Gwnâ i'r gŵr hwn ddychwelyd i'w le a osodaist iddo, ac na ddeled i wared gyd â ni i'r rhyfel; rhag [c] ei fod yn wrthwynebwr i ni yn y rhyfel: canys â pha beth y rhyngai hwn fodd i'w feistr? onid â phennau y gwŷr hyn?

[b] 1 Cron. 12. 19.

[c] Fel Pen. 14. 21.

5 Onid hwn yw Dafydd, am yr hwn y canasant wrth eu gilydd yn y dawnsiau, gan ddywedyd, [d] Saul a laddodd ei filoedd, a Dafydd ei fyrddiwn?

[d] Pen. 18. 7. a 21. 11.

6 ¶ Yna Achis a alwodd Ddafydd, ac a ddywedodd wrtho, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD, dïau dy *fod* di yn union, ac yn dda yn fy ngolwg i, pan elit allan, a phan ddelit i mewn gyd â mi yn y gwersyll: canys ni chefais ynnot ddrygioni o'r dydd y daethost attaf hyd y dydd hwn: eithr nid wyt ti ‡ wrth fodd y tywysogion.

‡ Heb. *dda yng-olwg.*

7 Dychwel yn awr ganhynny, a dôs mewn heddwch, ac na † ansoddlona dywysogion y Philistiaid.

† Heb. *yna ddrwg yngolwg tywysogion.*

8 ¶ A dywedodd Dafydd wrth Achis, Ond beth a wneuthum i? a pheth a gefaist ti yn dy wâs o'r dydd y deuthum o'th flaen di hyd y dydd hwn, fel na ddelwn i ymladd yn erbyn gelynion fy arglwydd frenin?

9 Ac Achis a attebodd, ac a ddywedodd wrth Ddafydd, Gwn mai da *wyt* ti yn fy ngolwg i, megis angel Duw: onid tywysogion y Philistiaid a ddywedasant, Ni ddaw efe i fynu gyd â ni i'r rhyfel.

10 Am hynny yn awr cyfod yn forau, a gweision dy feistr y rhai a ddaethant gyd â thi: a phan gyfodoch yn forau, a phan oleuo i chwi, ewch ymmaith.

11 Felly Dafydd a gyfododd, efe a'i wŷr i fyned ymmaith y boreu, i ddychwelyd i dîr y Philistiaid. A'r Philistiaid a aethant i fynu i Jezreel.

PEN. XXX.

Ebrill, 13. P. 1 *Yr Amaleciaid yn ysbeilio Siclag.* 4 *Dafydd yn ymofyn â Duw, ac yn cael cyffur i'w herlid hwy,* 11 *a thrwy waith Aiphtiad yn cael ei ddwyn at y gelynion, ac yn ynnill adref yr holl ysbail.* 22 *Cyfraith Dafydd am rannu'r ysbail yn unjawn rhwng yr ymladdwyr a'r rhai a gadwent yr ysbail.* 26 *Ef yn anfon anrhegion i'w gyfeillion.*

A Phan ddaeth Dafydd a'i wŷr i Siclag y trydydd dydd, yr Amaleciaid a ruthrasent ar du y dehau, ac ar Siclag, ac a darawsent Siclag, ac a'i llosgasent hi â thân. 2949.

2 Caethgludasent hefyd y gwragedd *oedd* ynddi: o fychan hyd fawr ni laddasent hwy neb, eithr dygasent *hwy* ymmaith, ac aethent i'w ffordd.

3 ¶ Felly y daeth Dafydd a'i wŷr i'r ddinas, ac wele *hi* wedi *ei* llosgi â thân: eu gwragedd hwynt hefyd, a'i meibion, a'i merched a gaethgludasid.

4 Yna dyrchafodd Dafydd a'r bobl *oedd* gyd ag ef eu llef, ac a wylasant, hyd nad *oedd* nerth ynddynt i wylo.

5 Dwy wragedd Dafydd hefyd a gaethgludasid, Ahinoam y Jezreelites, ac Abigail gwraig Nabal y Carmeliad.

6 A bu gyfyng jawn ar Ddafydd; canys y bobl a feddyliasant ei labyddio ef, o herwydd chwerwasai enaid yr holl bobl, bob un am ei feibion, ac am ei ferched: ond Dafydd a ymgyssurodd yn yr ARGLWYDD ei Dduw.

7 A [a] Dafydd a ddywedodd wrth Abiathar yr offeiriad, mâb Ahimelech, Dŵg i mi attolwg yr Ephod: ac Abiathar a ddug yr Ephod at Ddafydd.

[a] Pen. 23. 9.

8 A Dafydd a ymofynnodd â'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, A erlidiat fi ar ôl y dorf hon? a oddiweddaf fi hi? ac efe a ddywedodd wrtho, Erlid, canys gan oddiweddyd y goddiweddi, a chan waredu y gwaredi.

9 Felly Dafydd a aeth, efe a'r chwe channwr *oedd* gyd ag ef, a hwy a ddaethant hyd afon Besor, lle yr arhosodd y rhai a adawyd yn ôl.

10 A Dafydd a erlidiodd, efe a phedwar cant o wŷr: (canys dau cant wŷr a arhosasant yn ôl, y rhai a flinasent fel na allent fyned dros afon Besor.)

11 ¶ A hwy a gawsant Aiphtddyn yn y maes, ac a'i dygasant ef at Ddafydd, ac a roddasant iddo fara, ac efe a fwytaodd, a hwy a'i diodasant ef â dwfr.

12 A hwy a roddasant iddo ddarn o ffigys, a dau fwp o resin; ac [b] efe a fwytaodd, a'i ysbryd a ddychwelodd atto: canys ni fwytasai fara, ac nid yfasai ddwfr, dridiau a thair nôs.

[b] Felly Barn. 15. 19. Pen. 14. 27.

13 A Dafydd a ddywedodd wrtho, Gwâs i bwy *wyt* ti, ac o ba le y *daethost* ti? Ac efe a ddywedodd, Llangc o'r Aipht *wyf* fi, gwâs i ŵr o Amalec; a'm meistr a'm gadawodd, o blegid i mi glefychu er ys tridiau bellach.

14 Nyni a ruthrasom ar du dehau [c] y Cerethiaid, a'r hyn *fydd* eiddo Juda, a thu dehau [d] Caleb, Siclag hefyd a losgasom ni â thân.

[c] Ezec. 25. 16. Zeph. 2. 5.

[d] Jos. 14. 13. a 15. 13.

15 A Dafydd a ddywedodd wrtho, A fedri di fyned â mi i wared at y dorf hon? yntef a ddywedodd, Twng wrthyf fi i Dduw, na leddi fi, ac na roddi fi yn llaw fy meistr, a mi a âf â thi i wared at y dorf hon.

16 ¶ Ac efe a'i dûg ef i wared, ac wele hwynt wedi ymwasgaru ar hŷd wyneb yr holl dîr, yn bwyta, ac yn yfed, ac yn dawnsio, o herwydd yr holl yfbail fawr a ddygasent

2949.

gafent hwy o wlad y Philiſtiaid, ac o wlad Juda.

17 A Dafydd a'i tarawodd hwynt o'r cyfnos hyd bryd nawn † dranneeth: ac ni ddiangodd un o honynt, oddieithr pedwar cant o wŷr ieuainge, y rhai a farchogafant ar gamelod, ac a ffoifant.

† Heb. *eu trawoeth*

18 A Dafydd a achubodd yr hyn oll a ddygafai 'r Amaleciaid: Dafydd hefyd a waredodd ei ddwy wragedd.

19 Ac nid oedd yn eifiau iddynt, na bychan, na mawr, na mab, na merch, na 'r anrhaith, na dim ag a ddygafent hwy ganddynt: hyn oll a ddug Dafydd adref.

20 Dug Dafydd hefyd yr holl ddefaid, a'r gwarthey, *y rhai* a yrrafant o flaen yr anifeiliaid *eraill*, ac a ddywedafant, Dymma anrhaith Dafydd.

21 ¶ A Dafydd a ddaeth at y ddau cannwr a flinafent fel nad allent ganlyn Dafydd, ac a barafid iddynt aros wrth afon Befor: a hwy a aethant i gyfarfod Dafydd, ac i gyfarfod â'r bobl *oedd* gyd ag ei: a phan nefiodd Dafydd at y bobl, efe a gyfarchodd well iddynt.

22 Yna 'r artebodd pob gŵr drygionus, ac eiddo 'r fall, o'r gwŷr a aethai gyd â Dafydd, ac a ddywedafant, O herwydd nad aethant hwy gyd â ni, ni roddwn ni iddynt hwy *ddim* o'r anrhaith a achubafom ni; eithr i bob un ei wraig, a'i feibion: dygant *hwynt* ymmaith, ac ymadawant.

23 Yna y dywedodd Dafydd, Ni wnêwch chwi felly, fy mrodyr, am yr hyn a roddes yr ARGLWYDD i ni, yr hwn a'n cadwodd ni, ac a roddes y dorf a ddaethai i'n herbyn yn ein llaw ni.

24 Canys pwy a wrendy arnoch chwi yn y peth hyn? canys [e] un fâth *fydd* rhan yr hwn a elo i wared i ryfel, a rhan yr hwn a arhofo gyd â'r dodrefn: hwy a gyd-rannant.

[e] Edrych Num. 31. 27. Jof. 22. 8. 2 Mac. 8. 28.

25 Ac o'r dydd hwnnw allan efe a ofodd hyn yn gyfraith, ac yn farnedigaeth yn Iſrael, hyd y dydd hwn.

26 ¶ A phan ddaeth Dafydd i Siclag, efe a anfonodd o'r anrhaith i henuriaid Juda, *ſef* i'w gyfeillion, (gan ddywedyd, Wele i chwi † anrheg o anrhaith gelynion yr ARGLWYDD;)

† Heb. *fendith.*

27 *Sef* i'r rhai *oedd* ym Methel, ac i'r rhai *oedd* yn [f] Ramoth tu a'r dehau, ac i'r rhai *oedd* yn [g] Jattir,

[f] Jof. 19. 8.

28 Ac i'r rhai *oedd* yn [h] Aroer, ac i'r rhai *oedd* yn Siphmoth, ac i'r rhai *oedd* yn [i] Eſtemoa,

[g] Jof. 15. 48.

[h] Jof. 13. 16.

29 Ac i'r rhai *oedd* yn Rachal, ac i'r rhai *oedd* yn ninafoedd [k] y Jerahmeeliaid, ac i'r rhai *oedd* yn ninafoedd y Ceneaid,

[i] Jof. 15. 50.

[k] Pen. 27. 10.

30 Ac i'r rhai *oedd* yn Hormah, ac i'r rhai *oedd* yng Nghoraſan, ac i'r rhai *oedd* yn Athach,

31 Ac i'r rhai *oedd* yn Hebron, ac i'r holl leoedd y buaſai Dafydd a'i wŷr yn cynhwair ynddynt.

PEN. XXXI.

1 Saul wedi colli ei wŷr, a lladd ei feibion, yn ei ladd ei hun. 7 Y Philiſtiaid yn perchennogi 'r dinaſoedd a adawſai 'r Iſraëliaid, 8 ac yn gorfoleddu ar y cyrph meirw. 11 Gwŷr Jabes Gilead yn ynnill y cyrph liwnôs, ac yn eu llofgi hwy yn Jabes, ac yn eu claddu yn glarus.

2949. Ebrill, 14. B.

A'R [a] Philiſtiaid oedd yn ymladd yn erbyn Iſrael: a gwŷr Iſrael a ffoifant rhag y Philiſtiaid, ac a fyrthiafant yn archolledig ym mynydd Gilboa.

[a] 1 Cron. 10. 1.

2 A'r Philiſtiaid a erlidiafant ar ôl Saul a'i feibion; a'r Philiſtiaid a laddafant [b] Jonathan, ac Abinadab, a Malchiſua, meibion Saul.

[b] Pen. 14. 49. 1 Cron. 8. 33.

3 A [c] thrymhaodd y rhyfel yn erbyn Saul, a'r gwŷr bwäau a'i cawſant ef; ac efe a archollwyd yn dôſt gan y ſaethyddion.

[c] Edrych 2 Sam. 1. 7, &c.

4 [d] Yna y dywedodd Saul wrth yr hwn a oedd yn dwyn ei arfau ef, Tyn dy gleddyf, a thrywana fi ag ef, rhag i'r rhai dïenwaededig ymma ddyfod a'm trywanu i, a'm ‡ gwaradwyddo. Ond ni fynnai ei eſwyn ef, canys efe a ddychrynafai yn ddirfawr: am hynny Saul a gymmerodd gleddyf, ac a fyrthiodd arno.

[d] Felly Barn. 9. 54. ‡ Neu, *gwatwor.*

5 A phan welodd ei eſwyn farw o Saul, yntau hefyd a fyrthiodd ar ei gleddyf, ac a fu farw gyd ag ef.

6 Felly y bu farw Saul, a'i dri mâb, a'i eſwyn, a'i holl wŷr, y dydd hwnnw ynghŷd.

7 ¶ A phan welodd gwŷr Iſrael y rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r dyffryn, a'r rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r Iorddonen, ffoi o wŷr Iſrael, a marw Saul a'i feibion, hwy a adawſant y dinaſoedd, ac a ffoifant; a'r Philiſtiaid a ddaethant, ac a drigafant ynddynt.

8 A'r borau pan ddaeth y Philiſtiaid i ddiofg y lladdedigion, hwy a gawſant Saul a'i dri mâb yn gorwedd ym mynydd Gilboa.

9 A hwy a dorraſant ei ben ef, ac a ddiofgafant ei arfau ef, ac a anfonafant i wlâd y Philiſtiaid o bob parth, i fynegi yn nhŷ eu delwau hwynt, ac ym myſg y bobl.

[e] 2 Sam. 21. 12.

10 A gofodafant ei arfau ef yn nhŷ Aſtaroth: a'i gorph ef [e] a hoeliafant hwy ar fûr [f] Bethſan.

[f] Jof. 17. 11. Barn. 1. 27.

11 ¶ A phan glybu trigolion Jabes Gilead yr hyn a wnaethai 'r Philiſtiaid i Saul;

[g] Edrych Pen. 11. 1.—11. 2 Sam. 2. 4.—7.

12 [g] Yr holl wŷr nerthol a gyfodafant, ac a gerddafant ar hŷd y nôs, ac a ddygafant ymmaith gorph Saul, a chyrph ei feibion ef, oddi ar fûr Bethſan, ac a ddaethant i Jabes, ac [h] a'i lloſgafant hwynt yno.

[h] Jer. 34. 5. Amos 6. 10.

13 A hwy a gymmerafant eu hefgyrn hwynt, ac [i] a'i claddafant dan bren yn Jabes, ac a ymprydiafant ſaith niwrnod.

[i] 2 Sam. 4, 5. a 21. 12, 13.

¶ Yr

PEN. I.

Ebrill, 14. P.

1 *Yr Amaleciad a daygasai newyddion o'r gwaſgfan, ac a'i cyhuddasai ei hun o farwolaeth Saul, yn cael ei ladd.* 17 *Dafydd yn gwnaethur marwnad i Saul a Jonathan.*

2949.

[a] 1 Sam. 30. 17.

AC yn ôl marwolaeth Saul, pan ddychwelasai Dafydd [a] o ladd yr Amaleciaid, wedi aros o Ddafydd ddeuddydd yn Siclag,

[b] Pen. 4. 10.

2 Yna, y trydydd dydd, wele [b] ŵr yn dyfod o'r gwerſyll oddi wrth Saul, [c] a'i ddillad wedi eu rhwygo, a phridd ar ei ben: a phan ddaeth efe at Ddafydd, efe a ſyrthiodd i lawr, ac a ymgrymmodd.

[c] 1 Sam. 4. 12.

3 A Dafydd a ddywedodd wrtho ef, O ba le y daethoſt ti? yntef a ddywedodd wrtho, O werſyll Iſrael y dïengais i.

† Heb. *beth a fu.*

4 A dywedodd Dafydd wrtho ef, Pa † ſodd y bu? mynega attolwg i mi. Yntef a ddywedodd, Y bobl a ffodd o'r rhyfel, a llawer heſyd o'r bobl a ſyrthiodd, ac a fuant feirw, a Saul a Jonathan ei fâb a fuant feirw.

5 A Dafydd a ddywedodd wrth y llange oedd yn mynegi iddo, Pa ſodd y gwyddoſt ti farw Saul a Jonathan ei fâb?

6 A'r llange yr hwn oedd yn mynegi iddo a ddywedodd, Digwyddodd i mi ddyfod i ſynydd Gilboa, ac wele [d] Saul oedd yn pwyſo ar ei waywffon: wele heſyd y cerbydau a'r marchogion yn erlid ar ei ôl ef.

[d] Edrych 1 Sam. 31. 3, 4.

7 Ac efe a edrychodd o'i ôl, ac a'm canfu i, ac a alwodd arnaf fi: minnau a ddywedais, Wele fi.

8 Dywedodd yntef wrthyf, Pwy *wyt* ti? minnau a ddywedais wrtho, Amaleciad *ydwyf* fi.

‡ Neu, *ſy'n ſerig yr wyf i'm rhwyſtro, foai yr hoff*, &c.

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf fi, Saſ attolwg arnaf, a lladd fi; canys ‡ cyſyngder a ddaeth arnaf, o herwydd *bod* fy holl einioes ynnofi etto.

10 Felly mi a ſefais arno ef, ac a'i lleddais ef, canys mi a wyddwn na byddai efe byw ar ôl ei gwympo: a chymmerais y goron *oedd* ar ei ben ef, a'r freichled *oedd* am ei fraich ef, ac a'i dugum hwynt ymma at ſy arglwydd.

[e] Pen. 3. 31. a 13. 31.

11 Yna Dafydd a ymaflodd yn ei ddillad, ac [e] a'i rhwygodd hwynt: a'r holl wŷr heſyd y rhai *oedd* gyd ag ef.

12 Galarasant heſyd, ac wylasant, ac ymprydiasant hyd yr hwyr, am Saul ac am Jonathan ei fâb, ac am bobl yr ARGLWYDD, ac am dŷ Iſrael; o herwydd iddynt ſyrthio trwy 'r cleddyf.

[f] Pſal. 305. 15.

13 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth y llange oedd yn mynegi *hyn* iddo, O ba le i'th *henyw* di? yntef a ddywedodd, Mâb i ŵr dïeithr o Amaleciad *ydwyf* fi.

14 A dywedodd Dafydd wrtho, [f] Pa ſodd nad ofnaiſt ti eſtyn dy law i ddifetha enneiniog yr ARGLWYDD?

[g] Pen. 4. 10.

15 A [g] Dafydd a alwodd ar un o'r gweiſion, ac a ddywedodd, Neſa, rhuthra iddo ef. Ac efe a'i tarawodd ef, ſel y bu efe farw.

16 A dywedodd Dafydd wrtho ef, *Bydded* dy waed di ar dy ben dy hun: canys dy enau dy hun a dyſtiolaethodd yn dy erbyn, gan ddywedyd, Myfi a leddais enneiniog yr ARGLWYDD.

17 ¶ A Dafydd a alarnadodd yr alarnad hon am Saul ac am Jonathan ei fâb, 2949.

18 (Dywedodd heſyd am ddyſgu meibion Juda i *Jaethu* â bwa: wele, y mae 'n 'ſgrifennedig [h] yn llyfr ‡ Jaſer.)

[h] Joſ. 10. 13.

‡ Neu, *yr union.*

19 Oh ardderchawgrwydd Iſrael, efe a archollwyd ar dy uchelfaoedd di: pa ſodd y cwympodd y cedyrn!

[i] Mic. 1. 10.

20 [i] Nac adroddwch *hyn* yng Ngath, na fynegwch yn heolydd Aſcelon: rhag [k] llawenychu merched y Philiſtiaid, rhag gorfoleddu o ferched y rhai dïenwaededig.

Edrych Barn. 16. 23.

[k] Edrych 1 Sam. 18. 6.

21 Oh ſynyddoedd Gilboa, na *ddiſgynned* arnoch chwi wlith na glaw, na meuſydd offrymmau: canys yno y bwriwyd ymmaith darian y cedyrn yn ddirmygus, tarian Saul, *fel pe buaſai* heb ei enneinio ag olew.

22 Oddi wrth waed y lladdedigion, oddi wrth fraſder y cedyrn, ni throdd bwa Jonathan yn ôl, a chleddyf Saul ni ddychwelodd yn wâg.

‡ Neu, *hyfryd*, neu, *beraiad.*

23 Saul a Jonathan *oedd* gariadus ac ‡ annwyl yn eu bywyd, ac yn eu marwolaeth ni wahanwyd hwynt: cynt oeddynt nâ 'r eryrod, *a* chryfach oeddynt nâ 'r llewod.

[l] Jer. 12.

24 Merched Iſrael, wylwch am Saul, yr hwn oedd yn eich dilladu chwi ag yſgarlad, gyd ag hyfrydwch, yr hwn oedd yn gwiſgo addurnwiſg aur ar eich dillad chwi.

25 Pa ſodd y cwympodd y cedyrn ynghanol y rhyfel! Jonathan, *ti* a laddwyd ar dy uchelfaoedd.

26 Gofid *ſydd* arnaf am danat ti, fy mrawd Jonathan, cu jawn ſuolt gennyf fi: rhyfeddol oedd dy gariad tu ag attaf, tu hwnt i gariad gwragedd.

27 Pa ſodd y ſyrthiodd y cedyrn, ac y difethwyd arfau rhyfel!

PEN. II.

Ebrill, 15. B.

1 *Dafydd ar archiad Duw, yn myned gyd â'i wŷr i Hebron, lle y gwnaed ef yn frenin ar Juda,* 5 *yn canmol gwŷr Jabes Gilead am eu caredigrwydd i Saul.* 8 *Abner yn gwneuthur Iſboſeth yn frenin ar Iſrael.* 12 *Ymladd creulon rhwng deuddeg o wŷr Abner a deuddeg o wŷr Joab.* 18 *Lladd Aſahel.* 25 *Joab ar ddeiſyfiad Abner yn galw y bobl yn ôl.* 32 *Claddedigaeth Aſahel.*

[a] Barn. 1. 1. 1 Sam. 23. 2, 4, 9. a 30. 7, 8.

AC yn ôl hyn [a] yr ymofynnodd Dafydd â'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, A âf fi i fynu i'r un o ddinaſoedd Juda? a'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho ef, Dos i fynu. A dywedodd Dafydd, I ba le yr âf i fynu? dywedodd yntef, I Hebron.

2 A Dafydd a aeth i fynu yno, a'i ddwy wragedd heſyd, Ahinoam y Jezreelites, ac Abigail gwraig Nabal y Carmeliad.

3 A Dafydd a ddug i fynu ei wŷr y rhai *oedd* gyd ag ef, pob un a'i deulu: a hwy a arhoſaſant yn ninaſoedd Hebron.

[b] 1 Mac. 2. 57.

4 [b] A gwŷr Juda a ddaethant, ac a enneiniaſant Ddafydd yno yn frenin ar dŷ Juda: a mynegaſant i Ddafydd, gan ddywedyd, *Mai* [c] gwŷr Jabes Gilead a gladdaſent Saul.

[c] 1 Sam. 31. 13.

5 ¶ A Dafydd a anſonodd genhadau at wŷr Jabes Gilead, ac a ddywedodd wrthynt, [d] Bendigedig *yaych* chwi gan yr ARGLWYDD, y rhai a wnaethoch y drugaredd hon â'ch arglwydd Saul, ac a'i claddaſoch ef.

[d] Ruth 2. 20. a 3. 10.

6 Ac

2 Sam. 49.

6 Ac yn awr yr ARGLWYDD a wnelo â chwi drugaredd a gwirionedd: minnau hefyd a dalaf i chwi am y daioni hwn, o blegid i chwi wneuthur y peth hyn.

7 Yn awr gan hynny, ymnerthed eich dwylaw, a byddwch feibion grymmus: canys marw a-fu eich arglwydd Saul, a thŷ Juda a'm henneiniasant innau yn frenin arnynt.

8 ¶ Ond Abner mâb Ner, tywysog y filwriaeth *oedd* gan Saul, a gymmerth ‡ Isboseth fâb Saul, ac a'i dug ef drosodd i Fahanaim.

‡ *Eſbaal* 1 Cron. 8. 33. 9. 39.

9 Ac efe a'i gosododd ef yn frenin ar Ilead, ac ar yr Asſuriaid, ac ar Jezreel, ac ar Ephraim, ac ar Fenjamin, ac ar holl Israel.

10 Mâb deugeinmlwydd *oedd* Isboseth mâb Saul, pan ddechreuodd deyrnasu ar Israel, a dwy flynedd y teyrnasodd efe: tŷ Juda yn unig oedd gyd â Dafydd.

11 (A [c] rhifedi 'r dyddiau y bu Dafydd yn frenin yn Hebron ar dŷ Juda, oedd saith mlynedd, a chwe mis.)

[c] Pen. 5. 5. 1 Bren. 2. 11.

12 ¶ Ac Abner mâb Ner, a gweision Isboseth fâb Saul, a aethant allan o Fahanaim i Ibeon.

13 Joab hefyd mâb Serfiah, a gweision Dafydd a aethant allan, ac a gyfarfuant ynghŷd wrth [f] lyn Gibeon: a hwy a eisteddasant wrth y llyn, rhai o'r naill du, a'r lleill wrth y llyn o'r tu arall.

[f] Jer. 41. 12.

14 Ac Abner a ddywedodd wrth Joab, Cyfoded yn awr y llangciau, a chwareuant ger ein bronnau ni: a dywedodd Joab, Cyfodant.

15 Yna y cyfodasant, ac yr aethant drosodd dan rif, deuddeg o Fenjamin, ſef oddi wrth Isboseth fâb Saul, a deuddeg o weision Dafydd.

16 A phob un a ymaflodd yn mhen ei gilydd, ac *a yrrodd* ei gleddyf yn ystlys ei gyfaill; felly y cyd-syrthiasant hwy: am hynny y galwyd y lle hwnnw ‡ Helcath Hassurim, yng Ngibeon.

‡ *Maes y cedyrn.*

17 A bu ryfel caled iawn y dwthwn hwnnw; a tharawyd Abner, a gwŷr Israel, o flaen gweision Dafydd.

18 ¶ A [g] thri mâb Serfiah oedd yno, Joab, ac Abiſai, ac Asahel: ac Asahel *oedd* [h] *mor* fuan ar ei draed ag un o'r jyrchod *sydd* yn y maes.

[g] 1 Cron. 2. 16. [h] 2 Cron. 11. 8.

19 Ac Asahel a ddilynodd ar ôl Abner, ac wrth fyned ni thrôdd ar y tu dehau, nac ar y tu aſſwy, oddi ar ôl Abner.

20 Yna Abner a edrychodd o'i ôl, ac a ddywedodd, Ai tydi yw Asahel? a dywedodd yntef, *Ie* myfi.

21 A dywedodd Abner wrtho ef, Trô ar dy law ddehau, neu ar dy law aſſwy, a dal it' un o'r llangciau, a chymmer it' ei ‡ arfau ef. Ond ni fynnai Asahel droi oddi ar ei ôl ef.

‡ Neu, *yſbail.*

22 Ac Abner a ddywedodd eilwaith wrth Asahel, Cilia oddi ar fy ôl i: pa ham y tarawaf di i lawr? canys pa fodd y codwn fy ngolwg ar Joab dy frawd di *wedi hynny?*

23 Ond efe a wrthododd ymado; am hynny Abner a'i tarawodd ef â bôn y waywffon [i] dan y bummed *ais*, a'r waywffon a aeth allan o'r tu cefn iddo, ac efe a fyrthiodd yno, ac a fu farw yn ei le: a phawb a'r oedd yn dyfod i'r lle y fyrthiasai Asahel ynddo, ac y buaſai farw, a safasant.

[i] Pen. 3. 27. a 4. 6. a 20. 10.

24 Joab hefyd ac Abiſai a erlidiasant ar ôl Abner: pan fachludodd yr haul, yna y daethant hyd fryn Ammah, yr hwn *fydd* gyferbyn a Giah, tu ag anialwch Gibeon.

25 ¶ A meibion Benjamin a ymgaſglasant ar ôl Abner, ac a aethant yn un hntai, ac a safasant ar ben bryn.

26 Yna Abner a alwodd ar Joab, ac a ddywedodd, Ai byth y difa 'r cleddyf? oni wyddoſt ti y bydd chwerwder yn y diwedd? hyd ba bryd gan hynny y byddi heb ddywedyd wrth y bobl am ddychwelyd oddi ar ôl eu brodyr?

27 A dywedodd Joab, *Fel mai* byw Duw, oni [k] buaſai *yr hyn* a ddywedaiſt, dïau yna [†] y borau 'r aethai 'r bobl ‡ i fynu, bob un oddi ar ôl ei frawd.

[k] Ad. 14. † Heb. *er yboreu.* ‡ Neu, *ymmaith.*

28 Felly Joab a udganodd mewn udgorn, a'r holl bobl a safasant, ac nid erlidiasant mwyach ar ôl Israel, ac ni 'chwanegasant ymladd mwyach.

29 Ac Abner a'i wŷr a aethant trwy 'r gwaſtadedd ar hŷd y nôshonno, ac a aethant dros y Jorddonen, ac a aethant trwy holl Fithron, a daethant i Fahanaim.

30 A Joab a ddychwelodd oddi ar ôl Abner, ac wedi iddo gaſglu 'r holl bobl ynghŷd, yr oedd yn eiſiau o weision Dafydd bedwar gŵr ar bymtheg, ac Asahel.

31 A gweision Dafydd a darawſent o Fenjamin, ac o wŷr Abner, drychant a thri ugain gŵr, *fel* y buant feirw.

32 ¶ A hwy a gymmerasant Asahel, ac a'i claddasant ef ym meddrod ei dâd, yr hwn *oedd* ym Methlehem: a Joab a'i wŷr a gerddasant ar hŷd y nôs, ac yn Hebron y goleuodd arnynt.

PEN. III.

1 *Dafydd yn myned yn gryfach tra y parhaodd y rhyfel.* 2 *Gen i chwe mâb iddo ef yn Hebron.* 6 *Abner yn anfoddlon i Isboſeth,* 12 *yn cilio at Ddafydd.* 13 *Dafydd yn ei dderbyn ef, dan ammod iddo ef ddwyn iddo ei wraig Michal.* 17 *Abner wedi ymddiddan â'r Iſraëliaid, yn cael gwledd gan Ddafydd, a'i ollwng ymmaith.* 22 *Joab yn dychwelyd o'r rhyfel yn anfoddlawn i Ddafydd, ac yn lladd Abner.* 28 *Dafydd yn melldithio Joab,* 31 *ac yn galaru am Abner.*

Ebrill, 15. P.

A Bu ryfel hîr rhwng tŷ Saul a thŷ Ddafydd: a Dafydd oedd yn myned gryfach gryfach, ond tŷ Saul oedd yn myned wannach wannach.

2951.

2 ¶ [a] A meibion a anwyd i Ddafydd yn Hebron: a'i gyntafanedig ef oedd Ammon o Ahinoam y Jezreelites:

[a] 1 Cron. 3. 1.

3 A'i ail *fâb oedd* * Cileab, o Abigail gwraig Nabal y Carmeliad: a'r trydydd, Abſalom mâb Maachah ferch Talmai brenin Gesur:

* Neu, *Daniel.* 1 Cron. 3. 1.

4 A'r pedwerydd, Adoniah mâb Haggith: a'r pummed Sephatiah mâb Abital:

5 A'r chweched, Ithream o Eglah gwraig Ddafydd: y rhai hyn a anwyd i Ddafydd yn Hebron.

6 ¶ A thra 'r ydoedd rhyfel rhwng tŷ Saul a thŷ Ddafydd, yr oedd Abner yn ymegnïo dros dŷ Saul.

2956.

7 Ond i Saul y *buaſai* ordderchwraig, a'i henw [b] Riſpah, merch Aiah: ac *Isboſeth* a ddywedodd wrth Abner, Pa ham yr aethoſt i mewn at ordderchwraig fy nhâd?

[b] Pen. 21. 8.

8 Yna y digiodd Abner yn ddirfawr o herwydd geiriau Isboſeth, ac a ddywedodd, Ai [c] pen ci *ydwyf* fi, yr hwn ydwyf heddyw yn erbyn Juda yn gwneuthur trugaredd â thŷ Saul dy dâd di, a'i frodyr, ac a'i gyfeillion, a heb dy roddi di yn llaw Dafydd, pan oſodaiſt i'm herbyn fai *am* y wraig hon heddyw?

[c] Deut. 23. 18. 1 Sam. 24. 15. Pen. 9. 8. a 16. 9.

2956.

d Ruth 1. 17.
1 Bren. 19. 2.
e Barn. 20. 1.
1 Bren. 4. 25.

9 d Fel hyn y gwnelo Duw i Abner, ac fel hyn y chwanego iddo, ond megis y tyngodd yr ARGLWYDD wrth Ddafydd, felly y gwnat iddo ef;

10 Gan droi'r frenhiniaeth oddi wrth dŷ Saul, a dyrchafu gorseddfainge Dafydd ar Iſrael, ac ar Juda, e o Ddan hyd Feerſeba.

11 Ac ni feiddiodd efe mwyach atteb gair i Abner, rhag ei ofn ef.

12 ¶ Ac Abner a anfonodd genhadau at Ddafydd drosto ei hun, gan ddywedyd, Eiddo pwy yw 'r wlâd? *a* chan ddywedyd, Gwnâ gyngrair â mi, ac wele fy llaw i *fyad* gyd â thi, i droi attat ti holl Iſrael.

13 ¶ A dywedodd yntef, Da; myfi a wnaf gyfammod â thi: eithr un peth yr ydwyf fi yn ei geiſio gennyt, gan ddywedyd, Ni weli fy wyneb oni ddygi di yn gyntaf Fichal ferch Saul, pan ddelech i edrych yn fy wyneb.

14 A Dafydd a anfonodd genhadau at Iſboſeth fâb Saul, gan ddywedyd, Dyro *i mi* fy ngwraig Michal, yr hon a ddyweddïais i mi f am gant o flaengrwyn y Philiſtiaid.

f 1 Sam. 18. 25, 27.

15 Ac Iſboſeth a anfonodd, ac a'i dug hi oddi wrth *ei* gŵr, *ſef* oddi wrth g Phaltiel fâb Laïs.

g 1 Sam. 25. 44. *Phalti.*

16 A'i gŵr a aeth gyd â hi, gan ſyned ac wylo ar ei hôl hi hyd Fahurim: yna y dywedodd Abner wrtho ef, Dôs, dychwel. Ac efe a ddychwelodd.

17 ¶ Ac Abner a lefarodd wrth henuriaid Iſrael, gan ddywedyd, † Cyn hyn yr oeddych chwi 'n ceiſio Dafydd yn frenin arnoch.

† Heb. *doe ac ehdoe.*

18 Ac yn awr gwnêwch *hynny:* canys yr ARGLWYDD a lefarodd am Ddafydd, gan ddywedyd, Trwy law Dafydd fy ngwas y gwaredaf fy mhobl Iſrael o law y Philiſtiaid, ac o law eu holl elynion.

19 Dywedodd Abner hefyd wrth Fenjamin: ac Abner a aeth i ymddiddan â Dafydd yn Hebron, am yr hyn oll *oedd* dda yngolwg Iſrael, ac yngolwg holl dŷ Benjamin.

20 Felly Abner a ddaeth at Ddafydd i Hebron, ac ugeinwr gyd ag ef: a Dafydd a wnaeth wlêdd i Abner, ac i'r gwŷr *oedd* gyd ag ef.

21 A dywedodd Abner wrth Ddafydd, Mi a gyfodaf, ac a âf, ac a gaſglaf holl Iſrael at fy arglwydd frenin, fel y gwnelont gyfammod â thi, ac y teyrnaſech di ar yr hyn oll a chwennych dy galon. A Dafydd a ollyngodd Abner ymmaith, ac efe a aeth mewn heddwch.

22 ¶ Ac wele weiſion Dafydd a Joab yn dyfod oddi wrth y dorf, ac anrhaith fawr a ddygaſent hwy ganddynt: (ond nid *oedd* Abner gyd â Dafydd yn Hebron, canys efe a'i gollyngaſai ef ymmaith, ac yntef a aethai mewn heddwch.)

23 Pan ddaeth Joab a'r holl lu *oedd* gyd ag ef, mynegwyd i Joab, gan ddywedyd, Abner mab Ner a ddaeth at y brenin, ac efe a'i gollyngodd ef ymmaith, ac efe a aeth mewn heddwch.)

24 A Joab a ddaeth at y brenin, ac a ddywedodd, Beth a wnaethoſt ti? wele daeth Abner attat, pa ham y gollyngaiſt ef i fyned ymmaith?

25 Ti a adwaenit Abner fâb Ner, mai i'th dwyllo di y daeth efe, ac i wybod dy fynediad allan, a'th ddyfodiad i mewn, ac i wybod yr hyn oll yr wyt ti yn ei wneuthur.

26 A Joab a aeth allan oddi wrth Ddafydd, ac a anfonodd genhadau ar ôl Abner, a hwy a'i dygaſant ef yn ôl oddi wrth ffynnon Sirah, heb wybod i Ddafydd.

2956.

27 A phan ddychwelodd Abner i Hebron, Joab h a'i trôdd ef o'r neilldu yn y porth, i ymddiddan ag ef mewn heddwch: ac a i tarawodd ef yno i *dan* y bummed *ais*, fel y bu efe farw, o herwydd gwaed k Aſahel ei frawd ef.

h 1 Bren. 2. 5.
i Pen. 4. 6.
k Pen. 2. 23.

28 ¶ Ac wedi hynny y clybu Dafydd, ac y dywedodd, Dïeuog *yawyf* fi, a'm brenhiniaeth ger bron yr ARGLWYDD byth, oddi wrth waed Abner fâb Ner.

29 Syrthied ar ben Joab, ac ar holl dŷ ei dâd ef, fel na † phallo *fod un* o dŷ Joab yn ddifferllyd, neu 'n wahan-glwyfus, neu 'n ymgynnal wrth fagl, neu 'n ſyrthio ar gleddyf, neu mewn eiſiau bara.

† Heb. *thorrer ymmaith.*

30 Felly Joab ac Abiſai ei frawd ef a laddaſant Abner, o herwydd lladd o hono ef l Aſahel eu brawd hwynt mewn rhyfel yng Ngibeon.

l Pen. 2. 23.

31 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth Joab, ac wrth yr holl bobl *oedd* gyd ag ef, m Rhwygwch eich dillad, ac n ymwregyſwch mewn ſachliain, a galerwch o flaen Abner. A'r brenin Dafydd oedd yn myned ar ôl † yr elor.

m Joſ. 7. 6.
n Gen. 37. 34.
† Heb. *y gwely.*

32 A hwy a gladdaſant Abner yn Hebron, a'r brenin a ddyrchafodd ei lêf ac a wylodd wrth fedd Abner; a'r holl bobl a wylaſant.

33 A'r brenin a alarnadodd am Abner, ac a ddywedodd, Ai fel y mae 'r ynfyd yn marw y bu farw Abner?

34 Dy ddwylaw nid *oeddynt* yn rhwym, ac nid oedd dy draed wedi eu rhoddi mewn egwydydd: ſyrthiaiſt fel y ſyrthiai *un* o flaen meibion enwir. A'r holl bobl a 'chwanegaſant wylo am dano ef.

35 A phan ddaeth yr holl bobl i beri i Ddafydd fwyta bara, a hi eto yn ddydd, Dafydd a dyngodd, gan ddywedyd, Fel hyn y gwnelo Duw i mi, ac fel hyn y 'chwanego, o's archwaethaf fara, na dim oll, nes machludo 'r haul.

36 A'r holl bobl a wybuant *hynny*, a da oedd *hyn* yn eu golwg hwynt: a'r hyn oll a wnai 'r brenin oedd dda yngolwg y bobl.

37 A'r holl bobl a holl Iſrael a wybuant y diwrnod hwnnw, na ddarfuaſai o fodd y brenin ladd Abner fâb Ner.

38 A'r brenin a ddywedodd wrth ei weiſion, Oni wyddoch chwi i dywyſog ac i ŵr mawr ſyrthio heddyw yn Iſrael?

† Heb. *dyner.*

39 A minnau *ydwyf* † eiddil heddyw, er fy ennein'o yn frenin; a'r gwŷr hyn meibion Serfiah *ſy* o ry galed i mi: p yr ARGLWYDD a dâl i'r hwn a wnaeth y drwg yn ôl ei ddrygioni.

o Pen. 19. 7.
p Edrych Pen. 19. 13.
1 Bren. 2. 5, 6, 33, 34.

PEN. IV.

1 Tra 'r oedd yr Iſraëliaid yn ddychrynedig o achos marwolaeth Abner, 2 Baanach a Rechab yn lladd Iſboſeth, ac yn dwyn ei ben ef i Hebron. 9 Dafydd yn peri eu lladd hwythau, a chladdu pen Iſboſeth.

Ebrill, 16. B.

A Phan glybu mâb Saul farw o Abner yn Hebron, ei ddwylaw a laeſaſant, a holl Iſrael a ‡ otnaſant.

‡ Neu. *drallodwyd.*

2 A dau ŵr oedd gan fâb Saul yn dywyſogion *ar* dorfoedd; enw un oedd Baanah, ac enw 'r ail Rechab, meibion Rimmon y Beerothiad, o feibion Benjamin: (canys a Beeroth hefyd a gyfrifid i Fenjamin:

a Joſ. 18. 25.

3 A'r

3 A'r Beerothiaid a ffoisent i [b] Itta'm, ac a fuatent yno yn ddieithriaid hyd y dydd hwn.)

4 Ac i [c] Jonathan fab Saul *yr oedd* mab cloff o'i draed. Mab pùm mlwydd oedd efe, pan ddaeth y gair am Saul a Jonathan o Jezreel; a'i fammaeth a'i cymmerth ef, ac a ffodd: a bu wrth fryfio o honi i ffoi, iddo ef syrthio, fel y cloffodd efe: a'i enw ef *oeda* ‡ Mephiboseth.

5 A meibion Rimmon y Beerothiad, Rechab a Baanah, a aethant ac a ddaethant, pan wreiogaiai'r dydd, i dŷ Isboseth, ac efe oedd yn gorwedd ar wely ganol dydd.

6 Ac wele, hwy a ddaethant i mewn i ganol y tŷ, *fel* rhai yn prynu gwenith; a hwy a'i tarawsant ef [d] dan y bummed *asen*: a Rechab a Baanah ei frawd a ddiangasant.

7 A phan ddaethant i'r tŷ, yr oedd efe yn gorwedd ar ei wely o fewn 'ftafell ei wely, a hwy a'i tarawsant ef, ac a dorrasant ei ben ef, ac a gymmerasant ei ben ef, ac a gerddasant trwy 'r gwastadedd ar hŷd y nôs.

8 A hwy a ddygasant ben Isboseth at Ddafydd i Hebron, ac a ddywedasant wrth y brenin, Wele ben Isboseth fab Saul dy elyn di, yr hwn a geisiodd dy einioes di: a'r ARGLWYDD a roddes i'm harglwydd frenin ddial y dydd hwn ar Saul, ac ar ei hâd.

9 ¶ A Dafydd a attebodd Rechab a Baanah ei frawd, meibion Rimmon y Beerothiad, ac a ddywedodd wrthynt, *Fel mai* byw 'r ARGLWYDD, yr hwn a ryddhaodd fy enaid o bob cyfyngdra,

10 Pan [e] fynegodd *un* i mi, gan ddywedyd, Wele bu farw Saul, (ac yr oedd yn ei olwg ei hun megis un yn dwyn llawenchwedl,) mi a ymaflais ynddo, ac a'i lleddais ef yn Siclag, ‡ yr hwn *a dybiasai* y rhoddaswn iddo obrwy am ei chwedl.

11 Pa faint mwy *y gwnâf i* ddynion annuwiol a laddasant ŵr cyfion yn ei dŷ, ar ei wely? yn awr gan hynny oni cheisiaf ei waed ef ar eich llaw chwi? ac *oni* thorraf chwi ymmaith oddi ar y ddaear?

12 A Dafydd a orchymynnodd i'w langciau, a hwy a'i lladdasant hwy, ac a dorrasant eu dwylaw hwynt a'i traed, ac a'i crogasant *hwy* uwch ben y llyn yn Hebron. Ond pen Isboseth a gymmerasant hwy, ac a'i claddasant ym [f] meddrod Abner yn Hebron.

PEN. V.

1 *Y llwythau yn dyfod i Hebron i enneinio Dafydd yn frenin ar Israel.* 4 *Oedran Dafydd.* 6 *Dafydd yn ynnill Sion oddi ar y Jebusiaid, ac yn trigo ynddi.* 11 *Hiram yn anfon at Ddafydd.* 13 *Geni meibion iddo yn Jerusalem.* 17 *Dafydd trwy gyfarwyddyd Duw, yn taraw y Philistiaid ym Maal-perasim,* 22 *ac wrth y morwydd.*

YNa [a] holl lwythau Israel a ddaethant at Ddafydd i Hebron, ac a lefarasant, gan ddywedyd, Wele, [b] dy asgwrn di, a'th gnawd *ydym* ni.

2 Cyn hyn hefyd pan oedd Saul yn frenin arnom ni, [c] ti oeddit yn arwain Israel allan, ac yn eu dwyn i mewn: a dywedodd yr ARGLWYDD wrthyt ti, [d] Ti a borthi fy mhobl Israel, a thi a fyddi yn flaenor ar Israel.

3 Felly holl henuriaid Israel a ddaethant at y brenin i Hebron; a 'r brenin Dafydd a wnaeth gyfammod â hwynt yn Hebron, [e] ger bron yr ARGLWYDD: a hwy a enneiniasant Ddafydd yn frenin ar Israel.

4 ¶ Mab deng mlwydd ar hugain *oedd* Dafydd pan ddechreuodd deyrnafu, *a* deugain mlynedd y teyrnasodd efe.

5 [f] Yn Hebron y teyrnasodd efe ar Juda faith mlynedd a chwe mis: ac yn Jerusalem y teyrnasodd efe dair blynedd ar ddeg ar hugain ar holl Israel a Juda.

6 ¶ A'r brenin a'i wŷr a aethant i Jerusalem, at [g] y Jebusiaid preswylwyr y wlad: y rhai a lefarasant wrth Ddafydd, gan ddywedyd, Ni ddeui di ymma oni thynni ymmaith y deillion a'r cloffion; gan ‡ dybied, Ni ddaw Dafydd ymma.

7 Ond Dafydd a enniliodd amddiffynfa Sion: honno yw [h] dinas Dafydd.

8 [i] A dywedodd Dafydd y dwthwn hwnnw, Pwy bynnag a elo i fynu i'r gwter, ac a darawo 'r Jebusiaid, a'r cloffion, a'r deillion, *y rhai fy* gas gan enaid Dafydd, *hwnnw fydd blaenor*: ‡ am hynny y dywedasant, Y dall a'r cloff ni ddaw i mewn i'r tŷ.

9 A Dafydd a drigodd yn yr amddiffynfa, ac a'i galwodd hi, Dinas Dafydd. A Dafydd a adeiladodd oddi amgylch, o Filo, ac oddi mewn.

10 A Dafydd a aeth rhagddo, † ac a gynyddodd yn fawr, ac ARGLWYDD Dduw y lluoedd *oedd* gyd ag ef.

11 ¶ A [k] Hiram brenin Tyrus a anfonodd genhadau at Ddafydd, a choed cedr, a seiri prennau, a ‡ seiri meini; a hwy a adeiladasant dŷ i Ddafydd.

12 A gwybu Dafydd i'r ARGLWYDD ei sicrhâu ef yn frenin ar Israel, a dyrchafu o hono ei frenhiniaeth ef, er mwyn ei bobl Israel.

13 ¶ A [l] Dafydd a gymmerodd etto ordderchwragedd, a gwragedd o Jerusalem, wedi iddo ddyfod o Hebron, a ganwyd etto i Ddafydd feibion a merched.

14 A [m] dymma enwau 'r rhai a anwyd iddo ef yn Jerusalem, Sammuah, a Sobab, a Nathan, a Salomon,

15 Ibhar hefyd, ac Elisuah, a Nepheg, a Japhia,

16 Elishamah hefyd, ac Eliada, ac Eliphalet.

17 ¶ [n] Ond pan glybu 'r Philistiaid iddynt enneinio Dafydd yn frenin ar Israel, yr holl Philistiaid a ddaethant i fynu i geisio Dafydd: a Dafydd a glybu, ac a aeth i waered i'r amddiffynfa.

18 A'r Philistiaid a ddaethant, ac a ymdannasant yn [o] nyffryn Rephaim.

19 A Dafydd [p] a ymofynnodd â'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, A âf fi i fynu at y Philistiaid *a* roddi di hwynt yn fy llaw i? A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Ddafydd, Dôs i fynu; canys gan roddi y rhoddaf y Philistiaid yn dy law di.

20 A Dafydd a ddaeth i [q] Baal-Perasim, a Dafydd a'i tarawödd hwynt yno, ac a ddywedodd, Yr ARGLWYDD a wahanodd fy ngelynion o'm blaen i, megis gwahanu dyfroedd. Am hynny y galwodd efe enw y lle hwnnw, ‡ Baal-Perasim.

21 Ac yno y gadawsant hwy eu delwau, a Dafydd a'i wŷr [r] a'i ‡ llosgodd hwynt.

22 ¶ A'r Philistiaid etto a 'chwanegasant ddyfod i fynu, ac a ymdannasant yn nyffryn Rephaim.

23 A [s] Dafydd a ymofynnodd â'r ARGLWYDD, ac efe a ddywedodd, Na ddôs i fynu: amgylchyna o'r tu ôl iddynt, a thyred arnynt hwy gyferbyn a'r morwydd.

24 A phan glywech drwst cerddediad ymrig y morwydd, yna ymegnïa: canys yna

2956. [b] Neh. 11. 31. [c] Pen. 9. 3. ‡ Neu, *Meriboseth.* [d] 1 Cron. 8. 34. & 9. 40. [e] Pen. 2. 23. [e] Pen. 1. 2, 4, 15. ‡ Neu, *yr hyn oedd y gwobr a roddais iddo am, &c.* [f] Pen. 3. 32. Ebrill, 26. P.

[a] 1 Cron. 11. 1. [b] Gen. 29. 14. [c] 1 Sam. 18. 13. [d] 1 Sam. 16. 1, 13. Pſ. 78. 71. Ezdrych Pen. 7. 7. [e] Barn. 11. 11. [f] 1 Sam. 23. 18.

2949. [f] Pen. 2. 11. [g] 1 Cron. 3. 4. [h] Jos. 15. 63. Barn. 1. 8. a 19. 11. 12. ‡ Neu, *adyweayd.* [h] Ad. 9. [i] Bren. 2. 10. [i] 1 Cron. 11. 6.

2957. ‡ Neu, *am iddaynt ddyweayd, Jef y daili a'r cloff ni ddaw efe i mewn, &c.*

2958. † Heb. *gan fyned a chynnyddu.* [k] 1 Bren. 5. 2. 1 Cron. 14. 1. ‡ Heb. *naddwyr maeni y mur.* [l] 1 Cron. 3. 9. a 14. 3. [m] 1 Cron. 3. 5. [n] 1 Cron. 11. 16. a 14. 8.

[o] Jos. 15. 8. [p] Pen. 2. 1.

[q] Eſay 28. 21. ‡ *Maes y gwahanaddau.* [r] 1 Cron. 14. 12. ‡ Neu, *dug hwynt ymmaith.* [s] Ad. 19.

2958.

yna t'r ARGLWYDD a â allan o'th flaen di, i darogweryll y Philiſtiaid.

t Barn. 4. 14.

25 A Dafydd a wnaeth megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD iddo ef, ac a darawodd y Philiſtiaid o Eba, hyd oni ddelech i Azer.

PEN. VI.

Ebrill, 17. P.

1 *Dafydd yn cyrchu 'r Arch o Giriath-jearim ar ſen newydd. 6 Taro Uzzah ym Mheres Uzzah. 9 Duw yn bendithio Obed Edom o achos yr Arch. 12 Dafydd yn dwyn yr Arch i Sion gyd ag aberthau, ac yn dawnſio o'i blaen hi, a Michal yn ei ddirmygu ef am hynny. 17 Efe yn goſod yr Arch mewn pabell gyd â llawenyad mawr a gwledda. 20 Michal am geryddu Dafydd am ei lawenydd auwiol, yn amblantadwy hyd farwolaeth.*

A Chaſglodd Dafydd etto 'r holl ethol-
ledigion yn Iſrael, *ſef* deng mil ar
hugain.

2 A a Dafydd a gyſododdd, ac a aeth, a'r holl bobl *oedd* gyd ag ef, o * Faale Juda, i ddwyn i fynu oddi yno Arch Duw, ‡ enw 'r hon a elwir *ar* enw ARGLWYDD y lluoedd, b yr hwn ſydd yn aros arni *rhwng* y Cerubiaid.

a 1 Cron. 13. 5, 6.

* Neu, *Baahah, ſef, Ciriath-Jearim.*

Joſ. 15. 9, 60.

‡ Neu, *wrth yr hon y gelwya ar yr Enw, ſef enw Arglwydd, &c.*

b 1 Sam. 4. 4.

3 A hwy a † oſodaſant Arch Duw c ar ſen newydd, ac a'i dygaſant hi o d dŷ Abinadab yng ‡ Ngibeah: Uzzah heſyd ac Ahïo meibion Abinadab oedd yn gyrru 'r ſen newydd.

† Heb. *wnaethant i Arch Dduw farchogaeth.*

c Edrych Num. 7. 9. 1 Sam. 6. 7.

d 1 Sam. 7. 1.

4 A hwy a'i dygaſant hi o dŷ Abinadab yng Ngibeah, gyd ag Arch Duw, ac Ahïo oedd yn myned o flaen yr Arch.

‡ Neu, *y bryn.*

5 Dafydd heſyd a holl dŷ Iſrael oedd yn chwarae ger bron yr ARGLWYDD, â phob *offer* o goed ſſynnidwydd, ſef â thelynnau, ac â nablau, ac â thympanau, ac ag udgyrn, ac â chymbalau.

e 1 Cron. 13. 9. a elwir *Cidon.*

6 ¶ A phan ddaethant i lawr dyrnu e Nachon, Uzzah f a eſtynnodd *ei law* at Arch Duw, ac a ymaflodd ynddi hi; canys yr ychen ‡ oedd yn ei hyſgwyd.

f Edrych Num. 4. 15.

‡ Neu, *a dramgwyddaſant.*

7 A digoſaint yr ARGLWYDD a lidiodd wrth Uzzah, a Duw g a'i tarawodd eſ yno am † yr amryſuſedd hyn, ac efe a fu farw yno wrth Arch Duw.

g 1 Sam. 6. 19.

† Neu, *chudrwydd.*

8 A bu ddrwg gan Ddafydd am i'r ARGLWYDD rwygo rhwygiad ar Uzzah; ac efe a alwodd y lle hwnnw, ‡ Peres-Uzzah, hyd y dydd hwn.

‡ Seſ, *rhwng Uzzah.*

9 A h Dafydd a ofnodd yr ARGLWYDD y dydd hwnnw, ac a ddywedodd, Pa ſodd y daw Arch yr ARGLWYDD attaf?

h Edrych Luc 5. 8, 9.

10 Ac ni ſynnai Dafydd ſudo Arch yr ARGLWYDD atto ef i ddinas Dafydd: ond Dafydd a'i trôdd hi i dŷ Obed Edom y Gethiad.

i 1 Cron. 15. 25.

11 Ac Arch yr ARGLWYDD a arhoſodd yn nhŷ Obed Edom y Gethiad dri mîs: a'r ARGLWYDD a fendithiodd Obed Edom a'i holl dŷ.

k Edrych 1 Cron. 15. 26.

12 ¶ A mynegwyd i'r brenin Dafydd, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD a fendithiodd dŷ Obed Edom, a'r hyn oll *oedd* ganddo, er mwyn Arch Duw. i Yna Dafydd a aeth, ac a ddug i fynu Arch Duw o dŷ Obed Edom i ddinas Dafydd mewn llawenydd.

l Edrych Eccſod. 15. 20.

13 A phan gychwynnodd y rhai oedd yn dwyn Arch yr ARGLWYDD chwech o gamrau, yna efe a offrymmodd k ychen a phaſgedigion.

14 A Dafydd l a ddawnſiodd â' *i* holl egni ger bron yr ARGLWYDD; a Dafydd *oedd* wedi ymwregyſu ag Ephod lïain.

15 Felly Dafydd, a holl dŷ Iſrael a ddygaſant i fynu Arch yr ARGLWYDD, trwy floddeſt, a ſain udgorn. 2959.

16 Ac m fel yr oedd Arch yr ARGLWYDD yn dyfod i mewn i ddinas Dafydd, yna Michal merch Saul a edrychodd trwy ffeneſtr, ac a ganfu 'r brenin Dafydd yn neidio, ac yn llemmain o flaen yr ARGLWYDD, a hi a'i dirmygodd eſ yn ei chalon.

m 1 Cron. 15. 29.

17 ¶ A n hwy a ddygaſant i mewn Arch yr ARGLWYDD, ac a'i goſodaſant yn o ei lle, ynghanol y babell, yr hon a † oſodaſai Dafydd iddi. A Dafydd a offrymmodd boeth-offrymmau ac offrymmau hedd ger bron yr ARGLWYDD.

n 1 Cor. 16. 1.

o 1 Cron. 15. 1.

† Heb. *eſtynnaſai.*

18 Ac wedi gorphen o Ddafydd offrymmu poeth-offrwm ac offrymmau hedd, p efe a fendithiodd y bobl yn enw ARGLWYDD y lluoedd.

p 1 Cron. 16. 2.

19 Ac efe a rannodd i'r holl bobl, *ſef* i holl dyrfa Iſrael, yn ŵr, ac yn wraig, i bob un, deiſen o fara, ac un dryll o gig, ac un goſtrelaid *o win:* felly 'r aeth yr holl bobl, bawb i'w dŷ ei hun.

20 ¶ Yna y dychwelodd Dafydd i fendigo ei dŷ; a Michal merch Saul a ddaeth i gyfarfod Dafydd, ac a ddywedodd, Oh mor ogoneddus oedd brenin Iſrael heddyw, yr hwn a ymddïoſgodd heddyw yng ngŵydd llawforwynion ei weiſion, fel yr ymddïoſgai un o'r ynfydion gan ymddïoſg!

21 A dywedodd Dafydd wrth Fichal, Ger bron yr ARGLWYDD, q yr hwn a'm dewiſodd i o flaen dy dâd di, ac o flaen ei holl dŷ ef, gan orchymmyn i mi fod yn flaenor ar bobl yr ARGLWYDD, ar Iſrael, y *chwareuais:* a mi a chwareuaf ger bron yr ARGLWYDD.

q 1 Sam. 13. 14.

r Edrych 1 Sam. 15. 35. Eſay 22. 14.

22 Byddaf etto waelach nâ hyn, a byddaf ddirmygus yn fy ngolwg fy hun: a chyd â'r llawforwynion (*am* y rhai y dywedaiſt wrthyf,) i'm gogoneddir.

23 Am hynny i Fichal merch Saul ni bu eiſiedd r hyd ddydd ei marwolaeth.

Mat. 1. 25.

PEN. VII.

Ebrill, 17. P.

1 *Nathan yn canmol amcan Dafydd ar adeiladu tŷ i'r Arglwyad, 4 ac ar ôl hynny trwy air Duw yn gwaraſun iddo. 12 Yn addo iddo ddaioni a bendithion yn ei hâd. 18 Gweddi a diolch Dafydd.*

A Phan eiſteddodd y brenin yn ei dŷ, a rhoddi o'r ARGLWYDD lonydd iddo eſ rhag ei holl elynion oddi amgylch;

2960.

a 1 Cron. 17. 1.

2 Yna y dywedodd y brenin wrth Nathan y prophwyd, Wele yn awr fi yn preſwylio mewn b tŷ o gedrwydd, c ac Arch Duw yn aros o fewn y cortynnau.

b Pen. 5. 11.

c Edrych Act. 7. 46.

3 A Nathan a ddywedodd wrth y brenin, Dôs, gwnâ 'r hyn oll *ſydd* yn dy galon, canys yr ARGLWYDD *ſydd* gyd â thi.

4 ¶ A bu y noſon honno, i air yr ARGLWYDD ddyfod at Nathan, gan ddywedyd;

d Edrych 1 Bren. 5. 3. 1 Cron. 22. 8. a 28. 3.

5 Dôs, a dywed wrth fy ngwâs Dafydd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, d A tydi a adeiledi i mi dŷ, lle y cyſanneddwyf fi?

c 1 Bren. 8. 16. † A elwir *Barnwyr.* 1 Cron. 17. 6.

6 Canys nid arhoſais mewn tŷ, e er y dydd yr arweiniais blant Iſrael o'r Aipht, hyd y dydd hwn, eithr bûm yn rhodio mewn pabell ac mewn tabernacl.

e Pen. 5. 2.

7 Ym mha *le* bynnag y rhodiais gyd â holl feibion Iſrael, a yngenais i air wrth un o † lwythau Iſrael, i'r rhai y gorchymynnais f borthi fy mhobl Iſrael, gan ddywedyd, Pa ham nad adeiladaſoch i mi dŷ o gedrwydd?

f Pen. 5. 2.

8 A

2960.

8 Ac yn awr, fel hyn y dywedi wrth fy ngwâs Dafydd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, [g] Myfi a'th gymmerais di o'r gorlan, oddi ar ôl y praidd, i fod yn flaenor ar fy mhobl, ar Iſrael.

9 A [h] bûm gyd a thi ym mha *le* bynnag y rhodiaiſt, torrais ymmaith hefyd dy holl elynion di o'th flaen, a gwneuthum enw mawr i ti, megis enw y rhai mwyaf ar y ddaear.

10 (Goſodaf hefyd i'm pobl Iſrael le ; a phlannaf ef, fel y trigo efe yn ei le ei hun, ac na ſymmudo mwyach ; a meibion anwiredd ni 'chwanegant ei gyſtuddio ef, megis gynt ;

11 Ser er y dydd yr ordeiniais i farnwyr ar fy mhobl Iſrael, ac y rhoddais lonyddwch i ti oddi wrth dy holl elynion ;) a'r ARGLWYDD ſydd yn mynegi i ti, [i] y gwna † efe dŷ i ti.

12 A [k] phan gyflawner dy ddyddiau di, a huno o honot gyd â'th dadau, mi a gyſodaf dy had di ar dy ôl, yr hwn a ddaw allan o'th ymyſgaroedd di, a mi a gadarnhâf ei frenhiniaeth ef.

13 [m] Efe a adeilada dŷ i'm henw i, minnau a gadarnhâf orſeddfainge ei frenhiniaeth ef byth.

14 [n] Myfi a fyddaf iddo ef yn dâd, ac yntef fydd i mi yn fâb. [o] O'i troſedda efe, mi a'i ceryddaf â gwialen ddynol, ac â dyrnodiau meibion dynion.

15 Ond fy nhrugaredd nid ymedy ag ef, megis ag y rynnais *hi* oddi wrth Saul, yr hwn a fwriais ymmaith o'th flaen di.

16 [p] A'th dŷ di a ſicrhêir, a'th frenhiniaeth yn dragywydd o'th flaen di: dy orſeddfainge a ſicrhêir byth.

17 Yn ôl yr holl eiriau hyn, ac yn ôl yr holl weledigaeth hon, felly y llefarodd Nathan wrth Ddafydd.

18 ¶ Yna 'r aeth y brenin Dafydd i mewn, ac a eiſteddodd ger bron yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Pwy *yawyſ* fi, O Arglwydd DDUW? a pheth yw fy nhŷ, pan ddygit fi hyd ymma?

19 Ac etto bychan oedd hyn yn dy olwg di, O Arglwydd DDUW ; end ti a leferaiſt hefyd am dŷ dy wâs dros hîr amſer : ai dymma † arfer dŷn, O Arglwydd DDUW?

20 A pha beth mwyach a ddywed Dafydd ychwaneg wrthyt? canys ti a adwaenoſt dy wâs, O Arglwydd DDUW.

21 Er mwyn dy air di, ac yn ôl dy feddwl dy hun, y gwnaethoſt yr holl fawredd hyn, i beri i'th wâs *eu* gwybod.

22 Am hynny i'th fawrhäwyd, O ARGLWYDD Dduw : canys [q] nid *oes neb* tel tydi, ac nid *oes* Duw on'd ti, yn ôl yr hyn oll a glywſom ni â'n cluſtiau.

23 A [r] pha un genedl ar y ddaear *ſydd* megis dy bobl, megis Iſrael, yr hon yr aeth Duw i'w gwaredu yn bobl iddo ei hun, ac i oſod iddo enw, ac i wneuthur eroch chwi bethau mawr ac ofnadwy dros dy dîr ger bron dy bobl, y rhai a waredaiſt i ti o'r Aipht, *oddi wrth* y cenhedloedd a'i duwiau?

24 Canys ti a ſicrheaiſt i ti dy bobl Iſrael, yn bobl i ti byth: a thi, ARGLWYDD, ydwyt iddynt hwy yn Dduw.

25 Ac yn awr, O ARGLWYDD Dduw, cwplâ byth y gair a leferaiſt am dy wâs, ac am ei dŷ ef, a gwnâ megis y dywedaiſt.

26 A mawrhâer dy enw yn dragywydd, gan ddywedyd, ARGLWYDD y lluoedd *ſyda* Dduw ar Iſrael ; a bydded tŷ dy wâs Dafydd wedi ei ſicrhau ger dy fron di.

27 Canys ti, O ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, † a ſynegaiſt i'th wâs, gan ddywedyd, Adeiladaf dŷ i ti : am hynny dy wâs a gafodd yn ei galon weddio attat ti y weddi hon.

28 Ac yn awr, O Arglwydd DDUW, tydi *ſydd* Dduw, [s] a'th eiriau di ſydd wirioned, a thi a leferaiſt am dy wâs y daioni hwn.

29 Yn awr gan hynny rhynged bodd † it' fendigo tŷ dy wâs, i fod ger dŷ fron di yn dragywydd : canys ti, O Arglwydd DDUW, a leferaiſt, ac â'th fendith di y bendithier tŷ dy wâs yn dragywydd.

PEN. VIII.

1 Dafydd yn daroſtwng y Philiſtiaid a'r Moabiaid. 3 Yn taro Hadadezer a'r Syriaid. 9 Yn cyſſegru anrhegion Toi i Ddduw. 14 Yn goſod pennaethiaid yn Edom. 16 Swyddogion Dafydd.

A [a] wedi hyn tarawodd Dafydd y Philiſtiaid, ac a'i daroſtyngodd hwynt : a Dafydd a ddug ymmaith † Fetheg Ammah o law 'r Philiſtiaid.

2 Ac [b] efe a darawodd Foab, ac a'i meſurodd hwynt â llinyn, gan eu cwympo hwynt i lawr : ac efe a feſurodd â dau linyn i ladd, ac â llinyn llawn i gadw yn fyw : ac *felly* y Moabiaid [c] fuant i Ddafydd yn weiſion yn dwyn treth.

3 ¶ Tarawodd Dafydd hefyd ‡ Hadadezer fâb Rehob brenin [d] Sobah, pan oedd efe yn myned i ymnill [e] ei derſynau wrth afon Euphrates.

4 A Dafydda ynnillodd † oddi arno ef fil o * *gerbydau*, a ſaith gant o farchogion, ac ugain mil o wŷr traed : a [f] thorrodd Dafydd linynnau gar *meirch* pob cerbyd, ac efe a adawodd o honynt gan cerbyd.

5 A phan ddaeth y Syriaid o Ddamaſcus, i gynnorthwyo Hadadezer brenin Sobah, Dafydd a laddodd o'r Syriaid ddwy fil ar hugain o wŷr.

6 A Dafydd a oſododd ſwyddogion yn Syria Damaſcus ; a'r Syriaid [g] a ruant weiſion i Ddafydd, yn dwyn treth. [h] A'r ARGLWYDD a gadwodd Ddafydd ym mha le bynnag yr aeth efe.

7 Dafydd hefyd a gymmerth [i] y tariannau aur oedd gan weiſion Hadadezer, ac a'i dûg hwynt i Jeruſalem.

8 O Fetah hefyd, ac o † Ferothai, dinaſoedd Hadadezer, y dûg y brenin Dafydd lawer iawn o brês.

9 ¶ Pan glybu ‡ Toi brenin Hamath, daro o Ddafydd holl lu Hadadezer,

10 Yna Toi a anfonodd [k] Joram ei fâb at y brenin Dafydd i † gyfarch gweill iddo, ac i'w fendithio, am iddo ymladd yn erbyn Hadadezer, a'i faeddu ef, (canys gŵr rhyfelgar oedd Hadadezer *yn erbyn* Toi,) a lleſtri arian, a lleſtri aur, a lleſtri prês † ganddo :

11 Y rhai hefyd [l] a gyſſegrodd y brenin Dafydd i'r ARGLWYDD, gyd â rarian, a'r aur a gyſſegraſai efe, o'r holl genhedloedd a oreſgynnaſai efe :

12 Oddi ar Syria, ac oddi ar Foab, ac oddi ar feibion Ammon, ac oddi ar y Philiſtiaid, ac oddi ar Amalec, ac o anrhaith Hadadezer mâb Rehob brenin Sobah.

13 A Dafydd a ennillodd *iddo* enw, pan ddychwelodd efe o ladd y Syriaid, yn [m] nyſſryn yr halen, [n] *ſef* tair mil ar bymtheg.

g 1 Sam. 16. 11, 12. Pſal. 78. 70.
h Pen. 8. 6, 14.
i Eſod. 1. 21.
k 1 Bren. 2. 24.
† Heb. yr Arglwydd.
l 1 Bren. 8. 20.
l Deut. 31. 16. Act. 13. 36.
m 1 Bren. 5. 5. a 6. 12.
n 1 Cron. 22. 10. a 28. 6.
o Heb. 1. 5.
p Pſal. 89. 26, 27, 30, 31, 32.
p Pſal. 89. 36, 37.
Ioan 12. 34.
† Heb. *gyfraith.*
q Deut. 3. 24. a 4. 35. a 32. 39.
r 1 Sam. 2. 2. Pſal. 86. 8. a 89. 6, 8. Eſay 45. 5, 18, 22.
s Deut. 4. 7. 32. a 33. 29. Pſal. 147. 20.

2960.

† Heb: *agoraiſt gluſt ay was.*
Ruth 4. 4.
1 Sam. 9. 15.
s Ioan 17. 17.
‡ Heb. *a bendiga.*

Ebrill, 18. B.

a 1 Cron. 18. 1, &c.
† Neu, *Ifrwyn Ammah.*
b Num. 24. 17.
c Ad. 6, 14.
‡ Neu, *Hadarezer.*
1 Cron. 18. 3.
d Pſal. 60. tit.
e Edrych Gen. 15. 18.
† Neu, *o'r eiddo.*
f Joſ. 11. 6.
g Ad. 2.
h Ad. 14.
i Edrych 1 Bren. 10. 16.
† Neu, *Gun.*
1 Cron. 18. 8.
‡ Neu, *Tou.*
1 Cron. 18. 9.
k 1 Cron. 18. 10.
Hadoram
† Heb. *ymoſyn ag ef am hedawch.*
‡ Heb. *yn ei law.*
l 1 Cron. 18. 11. a 26. 26.
m 2 Bren. 14. 7.
n Edrych 1 Cron. 18. 12. Pſ. 60. tit.

2960. 14 ¶ Ac efe a ſlododd bennaethiaid ar Edom, ar holl Edom y goſodold efe bennaethiaid, a bu o holl Edom yn weiſion i Ddafydd. P A'r ARGLWYDD a gadwodd Ddafydd i ba le bynnag yr aeth efe.

o Num. 24. 18. Edrych Gen. 27. 40.

15 A theyrnaſodd Dafydd ar holl Iſrael, ac yr oedd Dafydd yn gwneuthur barn a chyfiawnder i'w holl bobl.

p Ad. 6.

16 ¶ A Joab mãb Serfiah *oedd ben* r ar y llu; a Jehoſaphat mab Ahilud yn goſiadur;

q 1 Cron. 18. 15.

17 A s Sadoc mãb Ahitob, ac Ahimelech mãb Abiathar *oedd* offeiriaid; a Seraiah yn ſgrifennydd;

r Pen. 5. 8.

18 Benaiah heſyd mãb Jehoiada *oedd ar* y Cerethiaid, a'r Pelethiaid; a meibion Dafydd oedd dywyſogion.

s 1 Bren. 4. 3.

t 1 Cron. 24. 3.

PEN. IX.

Ebrill, 18. P.

1 *Dafydd trwy law Siba yn danfon am Fephiboſeth.* 7 *Ac er mwyn Jonathan yn ei aderbyn ef i'w fwrdd, ac yn eafryd iddo gwbl ag oedd eiddo Saul: 6 ac yn gwneuthur Siba yn oruchwiliwr iddo ef.*

A Dafydd a ddywedodd, A oes etto un wedi ei adel o dŷ Saul, fel y gwnelwyf drugaredd ag ef, er mwyn Jonathan?

a Pen. 16. 1. a 19. 17, 29.

2 Ac *yr oedd* gwãs o dŷ Saul a'i enw a Siba: a hwy a'i galwaſant ef at Ddafydd, a'r brenin a ddywedodd wrtho ef, Ai tydi yw Siba? a dywedodd yntef, Dy wãs yw *efe*.

b 1 Sam. 20. 14.

c Pen. 4. 4.

3 A dywedodd y brenin, A *oes* neb etto o dŷ Saul, fel y gwnelwyf b drugaredd Duw ag ef? a dywedodd Siba wrth y brenin, Y *mae* etto fãb i Jonathan, c yn gloff o'i draed.

4 A dywedodd y brenin wrtho, Pa le y *mae* efe? a Siba a ddywedodd wrth y brenin, Wele ef yn nhŷ d Machir fãb Ammiel yn Lo-debar.

d Pen. 17. 27.

5 ¶ Yna y brenin Dafydd a anſonodd, ac a'i cyrchodd ef o dŷ Machir fãb Ammiel o Lo-debar.

6 A phan ddaeth Mephiboſeth mãb Jonathan, fab Saul, at Ddafydd, efe a ſyrthiodd ar ei wyneb, ac a ymgrymmodd: a Dafydd a ddywedodd, Mephiboſeth; dywedodd yntef, Wele dy wãs.

7 A Dafydd a ddywedodd wrtho ef, Nac ofna; canys gan wneuthur y gwnaf drugaredd â thi, er mwyn Jonathan dy dãd, a mi a roddaf yn ei ôl i ti holl dîr Saul dy dãd; a thi a fwytãi ſara ar fy mwrdd i yn waſtadol.

8 Ac efe a ymgrymmodd, ac a ddywedodd, Beth ydyw dy wãs di, pan edrychit ar e gi marw o'm bath i?

e 1 Sam. 24. 15.

9 ¶ Yna y brenin a alwodd ar Siba gwãs Saul, ac a ddywedodd wrtho, f Yr hyn oll oedd eiddo Saul, ac eiddo ei holl dŷ ef, a roddais i fãb dy feiſtr di.

f Edrych Pen. 19. 29.

10 A thi a erddi 'r tîr iddo ef, ti a'th feibion a'th weiſion, ac a'i dygi i mewn, fel y byddo bara i fãb dy feiſtr di, ac y bwytao efe; a Mephiboſeth mãb dy feiſtr di a fwyty yn waſtadol ſara ar fy mwrdd i. Ac i Siba'r *oedd* pymtheg o feibion, ac ugain o weiſion.

11 Yna y dywedodd Siba wrth y brenin, Yn ôl yr hyn oll a orchymynnodd fy arglwydd y brenin i'w wãs, felly y gwnã dy wãs: yna *y dywedodd Dafydd*, Mephiboſeth a fwyty ar fy mwrdd i, fel un o feibion y brenin.

12 Ac i Fephiboſeth *yr oedd* mãb bychan, a'i enw *oedd* Micha; a phawb a'r *a oedd* yn cyfanneddu tŷ Siba *oedd* weiſion i Fephiboſeth.

13 A Mephiboſeth a drigodd yn Jeruſalem: canys ar fwrdd y brenin yr oedd efe yn bwyta yn waſtadol; ac yr *oedd* efe g yn gloff o'i ddeudroed.

g Ad. 3.

PEN. X.

2967. Ebrill, 19. E.

1 *Y dirmyg a wnaed â'r cenhadon a anfonaſai Dafydd i gyſſuro Hanon fab Nahas.* 6 *Joab ac Abiſai yn gorchfygu 'r Ammoniaid, er bod y Syriaid yn eu cynnorthwyo.* 15 *Sobach yn ail-gaſglu 'r Syriaid, a Dafydd yn ei ladd ef yn Helam.*

AC yn ôl hyn y bu i a frenin meibion Ammon farw, a Hanon ei fãb a deyrnaſodd yn ei le ef.

a 1 Cron. 19. 1.

2 Yna y dywedodd Dafydd, Mi a wnãf garedigrwydd â Hanon mãb Nahas, megis y gwnaeth ei dãd ef garedigrwydd â mi. A Dafydd a anſonodd gyd â'i weiſion i'w gyſſuro ef am ei dad: a gweiſion Dafydd a ddaethant i wlad meibion Ammon.

3 A thywyſogion meibion Ammon a ddywedaſant wrth Hanon eu harglwydd, † Wyt ti yn tybied mai anrhydeddu dy dãd di y mae Dafydd, o herwydd iddo ddanfon cyſſurwyr attati? onid er mwyn chwilio 'r ddinas a'i throedio, a'i difetha, yr anfonodd Dafydd ei weiſion attat ti?

† Heb. yn ayoling di ai anrhydeddau.

4 Yna Hanon a gymmerth weiſion Dafydd, ac a eilliodd hanner eu barfau hwynt, ac a dorrodd eu dillad hwynt yn *eu* hanner, b hyd eu cluniau, ac a'i gollyngodd hwynt ymmaith.

b Eſay 20. 4. a 47. 2.

5 Pan fynegwyd *hyn* i Ddafydd, efe a anfonodd i'w cyfarfod hwynt, canys y gwŷr oedd wedi cywilyddio yn fawr: a dywedodd y brenin, Arhoſwch yn Jericho hyd oni thyfo eich barfau chwi, ac *yna* dychwelwch.

6 ¶ A meibion Ammon a welſant eu bod yn ffiaidd gan Ddafydd, a meibion Ammon a anfonaſant, ac a gyflogaſant y Syriaid o Feth Rehob, a'r Syriaid o Sobah, ugain mil o wŷr traed, a chan frenin Maachah fil o wŷr, ac o Iſtob ddeuddeng mil o wŷr.

7 A phan glybu Dafydd, efe a anfonodd Joab, a holl lu y cedyrn.

8 A meibion Ammon a ddaethant, ac a luniaethaſant ryfel *wrth* ddrws y porth: a'r Syriaid, o Sobah, a Rehob, ac o Iſtob a Maachah *oedd* o'r neilldu yn y maes.

9 Pan ganfu Joab fod wyneb y rhyfel yn ei erbyn ef, ym mlaen ac yn ôl, efe a ethololdd o holl etholedigion Iſrael, ac a ymfyddinodd yn erbyn y Syriaid.

10 A gweddill y bobl a roddes efe dan law Abiſai ei frawd, i'w byddino yn erbyn meibion Ammon.

11 Ac efe a ddywedodd, O's trêch fydd y Syriaid nã mi, yna bydd di i mi yn gynhorthwy: ond o's meibion Ammon fyddant trêch nã thi, yna y deuaf i'th gynhorthwyo dithau.

12 Bydd bybyr, ac ymwrolwn dros ein pobl, a thros ddinaſoedd ein Duw: a gwnaed yr ARGLWYDD yr hyn fyddo da yn ei olwg ef.

13 A neſaodd Joab, a'r bobl *oedd* gyd ag ef, yn erbyn y Syriaid i'r rhyfel, a hwy a ffoiſant o'i flaen ef.

14 A phan welodd meibion Ammon ffoi o'r Syriaid, hwythau a ffoiſant o flaen Abiſai, ac a aethant i'r ddinas: a dychwelodd Joab oddi wrth feibion Ammon, ac a ddaeth i Jeruſalem.

2968. 15 ¶ A phan welodd y Syriaid eu llad o flaen Iſrael, hwy a ymgynnullaſant ynghŷd.

† Neu, Sophach.

16 A Hadarezer a anfonodd, ac a ddug y Syriaid *oedd* o'r tu hwnt i'r afon, a hwy a ddaethant i Helam; a † Sobach tywyſog llu Hadarezer o'i blaen.

1 Cron. 19. 16.

17 A

2968. 17 A phan fynegwyd i Ddafydd *hynny*, efe a gasglodd holl Israel, ac a aeth dros y Jorddonen, ac a ddaeth i Helam; a'r Syriaid a ymsyddinasant yn erbyn Dafydd, ac a ymladdasant ag ef.

18 A'r Syriaid a ffoisant o flaen Israel, a Dafydd a laddodd o'r Syriaid, *wŷr* saith gant *o* gerbydau, a deugain mil [c] o wŷr meirch: ac efe a darawodd Sobach tywysog eu lu a hwynt, fel y bu efe farw yno.

19 A phan welodd yr holl frenhinoedd *oedd* weision i Hadarezer eu lladd hwynt o flaen Israel, hwy a heddychasant ag Israel, ac a'i gwasanaethasant hwynt: a'r Syriaid a ofnasant gynhorthwyo meibion Ammon mwyach.

[c] 1 Cron. 19. 18. *o wŷr traed.*

PEN. XI.

1 *Dafydd, tra'r ydoedd Joab yn gwarchae ar Rabbah, yn godinebu gyd â Bathsheba. 6 Yn anfon am Urias adref i geisio coluro ei odineb. 14 Yn anfon llythyr gyd ag ef at Joab i beri iddo farw. 18 Joab yn danfon newyddion o'i farwolaeth ef i Ddafydd. 26 Dafydd yn cymmeryd Bathsheba yn wraig iddo.*

Ebrill, 19. P.

AC † wedi pen y flwyddyn, yn yr amser y byddai 'r brenhinoedd yn myned allan *i ryfel*, [a] danfonodd Dafydd Joab a'i weision gyd ag ef, a holl Israel, a hwy a ddistrywiasant feibion Ammon, ac a warchaesant ar Rabbah: ond Dafydd oedd yn aros yn Jerusalem.

2969. † Heb. *yn nyen-weliad.* 1 Bren. 20. 22, 26. 2 Cron. 36. 10. [a] 1 Cron. 20. 1.

2 ¶ A bu ar brydnawn-gwaith gysodi o Ddafydd oddi ar ei wely, a rhodio ar nen tŷ y brenin: ac oddi ar y nen efe a ganfu wraig yn ymolchi; a'r wraig *oedd* deg iawn yr olwg.

† Neu, *Bathsuah.* 1 Cron. 3. 5.

3 A Dafydd a anfonodd, ac a ymofynnodd am y wraig: ac *un* a ddywedodd, Onid hon *yw* † Bathseba merch Eliam, gwraig Urias yr Hethiad?

4 A Dafydd a anfonodd genhadau, ac a'i cymmerth hi, a hi a ddaeth i mewn atto ef, ac [b] efe a orweddodd gyd â hi, (ac yr oedd hi [c] wedi ei glanhau oddi wrth ei haflendid) a hi a ddychwelodd i'w thŷ ei hun.

[b] Pſal. 51. tit. [c] Lef. 15. 19. a 18. 19.

5 A'r wraig a feichiogodd, ac a anfonodd, ac a fynegodd i Ddafydd, ac a ddywedodd, *Yr ydwyf* fi yn feichiog.

6 ¶ A Dafydd a anfonodd at Joab, *gan ddywedyd*, Danfon attafi Urias yr Hethiad. A Joab a anfonodd Urias at Ddafydd.

† Heb. *hedawch.*

7 A phan ddaeth Urias atto ef, Dafydd a ymofynnodd am † lwyddiant Joab, ac am lwyddiant y bobl, ac am ffynniant y rhyfel.

8 Dywedodd Dafydd hefyd wrth Urias, Dôs i wared i'th dŷ, a golch dy draed. Ac Urias a aeth allan o dŷ 'r brenin, a saig y brenin a aeth ar ei ôl ef.

9 Ond Urias a gysgodd wrth ddrws tŷ 'r brenin gyd â holl weision ei arglwydd, ac nid aeth i wared i'w dŷ ei hun.

10 Yna y mynegasant i Ddafydd, gan ddywedyd, Nid aeth Urias i wared i'w dŷ ei hun: a Dafydd a ddywedodd wrth Urias, Onid o'*th* daith yr ydwyt ti yn dyfod? pa ham nad ait ti i wared i'th dŷ dy hun?

[d] Pen. 20. 6. 2968. † Neu, *Sophach.* 1 Cron. 19. 16.

11 A dywedodd Urias wrth Ddafydd, Yr Arch, ac Israel hefyd, a Juda sydd yn aros mewn pebyll, a [d] Joab fy arglwydd, a gweision fy arglwydd sydd yn gwersyllu ar hŷd wyneb y maes; a âf fi gan hynny i'm tŷ fy hun, i fwyta, ac i yfed, ac i orwedd gyd â 'm gwraig? *fel mai* byw di, ac *fel mai* byw dy enaid di, ni wnâf y peth hyn.

12 A Dafydd a ddywedodd wrth Urias, Aros ymma etto heddyw, ac y foru i'th ollyngaf di: ac Urias a arhosodd yn Jerusalem y dwthwn hwnnw a thrannoeth. 2969.

13 A Dafydd a'i galwodd ef, i fwyta ac i yfed ger ei fron ef, ac a'i meddwodd ef: ac yn yr hwyr efe a aeth i orwedd ar ei wely gyd â gweision ei arglwydd, ac nid aeth i wared i'w dŷ ei hun.

14 ¶ A'r borau yr ysgrifennodd Dafydd lythyr at Joab, ac a'*i* hanfonodd yn llaw Urias.

15 Ac efe a 'sgrifennodd yn ei lythyr, gan ddywedyd, Gosodwch Urias ar gyfer wyneb y rhyfelwyr glewaf, a dychwelwch oddi ar ei ôl ef, fel y tarawer ef, ac y byddo marw.

16 A phan oedd Joab yn gwarchae ar y ddinas, efe a osodes Urias yn y lle y gwyddai efe *fod* gwŷr nerthol ynddo.

17 A gwŷr y ddinas a aethant allan, ac a ymladdasant â Joab: a syrthiodd *rhai* o'r bobl o weision Dafydd, ac Urias yr Hethiad a fu farw hefyd.

18 ¶ Yna Joab a anfonodd, ac a fynegodd i Ddafydd holl hanes y rhyfel.

19 Ac a orchymmynnodd i'r gennad, gan ddywedyd, Pan orphennech lefaru holl hanes y rhyfel wrth y brenin;

20 O'scyfyd llidiawgrwydd y brenin, ac o's dywed wrthyt, Pa ham y nesasoch at y ddinas i ymladd? oni wyddech y taflent hwy oddi ar y gaer?

[e] Barn. 9. 53.

21 Pwy a darawodd [e] Abimelech fâb Jerubbeseth? onid gwraig a dasiodd arno ef ddarn o faen melin oddi ar y mûr, fel y bu efe farw yn Thebes? pa ham y nesasoch at y mûr? yna y dywedi, Dy was Urias yr Hethiad a fu farw hefyd.

22 ¶ Felly y gennad a aeth, ac a ddaeth, ac a fynegodd i Ddafydd yr hyn oll yr anfonasai Joab ef o'i blegid.

23 A'r gennad a ddywedodd wrth Ddafydd, Yn ddïau y gwŷr oeddynt drech nâ ni, ac a ddaethant attom ni i'r maes, a ninnau a aethom arnynt hwy hyd ddrŵs y porth.

24 A'r saethyddion a saethasant at dy weision oddi ar y mûr, a *rhai* o weision y brenin a fuant feirw, a'th was Urias yr Hethiad a fu farw hefyd.

† Heb. *fel hyn ac fel hyn.*

25 Yna Dafydd a ddywedodd wrth y gennad, Fel hyn y dywedi di wrth Joab, Na fydded hyn ddrwg yn dy olwg di; canys † y naill fel y llall a ddifetha 'r cleddyf: cadarnhâ dy ryfel yn erbyn y ddinas, a distrywiwch hi, a chyssura dithau ef.

26 ¶ A phan glybu gwraig Urias farw Urias ei gŵr, hi a alarodd am ei phrïod.

27 A phan aeth y galar heibio, Dafydd a anfonodd, ac a'i cyrchodd hi i'w dŷ, a fod iddo yn wraig, a hi a ymddûg iddo fâb. A drwg yngolwg yr ARGLWYDD oedd y peth a wnaethai Dafydd.

PEN. XII.

1 *Dammeg Nathan am yr oenig yn peri i Ddafydd fôd yn farnwr arno ei hun. 7 Dafydd wedi i Nathan ei geryddu, yn cyfaddef ei bechod ac yn cael maddeuant. 15 Yn galaru ac yn gweddio dros y plentyn tra oedd fyw. 24 Geni Salomon a'i enw Jedidiah. 26 Dafydd yn ymnill Rabbah, ac yn arteithio 'i phobl hi.*

Sul 6 ar ôl y Drindod, B. Ebrill, 20. B.

[a] Pſal. 51. tit.

A'R ARGLWYDD a anfonodd Nathan at Ddafydd: ac [a] efe a ddaeth atto ef, ac [b] a ddywedodd wrtho, Dau ŵr oedd yn un ddinas; y naill yn gyfoethog a'r llall yn dlawd.

[b] Edrych Pen. 14. 5, &c. 1 Bren. 20. 39, &c.

2969. 2 Gan y cyfoethog yr oedd llawer jawn o ddefaid a gwartheg.

3 A chan y llawd nid *oedd* dim ond un oenig fechan, yr hon a brynaſai efe, ac a fagaſai, a hi a gynnyddaſai gyd ag ef, a chyd â'i blant: o'i dammaid ef y bwytâi hi, ac o'i gwppan ef yr yſâi hi, ac yn ei fynwes ef y gorweddai hi, ac yr oedd hi iddo megis merch.

4 Ac ymdeithydd a ddaeth at y gŵr cyfoethog, ond efe a arbedodd gymmeryd o'i ddefaid ei hun, ac o'i wartheg ei hun, i arlwyo i'r ymdeithydd a ddaethai atto, ond efe a gymmerth oenig y gŵr llawd, ac a'i parotôdd i'r gŵr a ddaethai atto.

5 A digoſaint Dafydd a ennynnodd yn ddirfawr wrth y gŵr; ac efe a ddywedodd wrth Nathan, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD, euog o farwolaeth yw 'r gŵr a wnaeth hyn.

c Eccſod. 22. 1. 6 A'r oenig a dâl efe adref c yn bedwar dyblyg, o herwydd iddo wneuthur y peth hyn, ac nad arbedodd.

7 ¶ A dywedodd Nathan wrth Ddafydd, Ti yw 'r gŵr: ſel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſrael, Myfi d a'th enneiniais di yn frenin ar Iſrael, myfi hefyd a'th waredais di o law Saul.

d 1 Sam. 16. 13.

8 Rhoddais hefyd i ti dŷ dy arglwydd, a gwragedd dy arglwydd yn dy fynwes, a mi a roddais i ti dŷ Iſrael a Juda, a phe *rhy* ſychan *fuaſai hynny*, myfi a roddaſwn i ti fwy o lawer.

9 Pa ham y dirmygaiſt air yr ARGLWYDD i wneuthur drwg yn ei olwg ef? Urias yr Hethiad a darewaiſt tiâ'r cleddyf, a'i wraig ef a gymmeraſt i ti yn wraig, a thi a'i lleddaiſt ef â chleddyf meibion Ammon.

10 Yn awr gan hynny ni ymedy 'r cleddyf â'th dŷ di byth; o herwydd i ti fy nirmygu i, a chymmeryd gwraig Urias yr Hethiad i fod yn wraig i ti.

11 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele myfi a gyfodaf i'th erbyn ddrwg o'th dŷ dy hun, a mi e a ddygaf dy wragedd di yngwydd dy lygaid, ac a'i rhoddaf *hwynt* i'th gymmydog, ac efe a orwedd gyd â'th wragedd di yngolwg yr haul hwn.

e Deut. 28. 30. Pen. 16. 22.

12 Er i ti wneuthur mewn dirgelwch; eithr myfi a wnâf y peth hyn ger bron holl Iſrael, a cher bron yr haul.

13 f A dywedodd Dafydd wrth Nathan, g Pechais yn erbyn yr ARGLWYDD. A Nathan a ddywedodd wrth Ddafydd, h yr ARGLWYDD hefyd a dynnodd ymmaith dy bechod di, ni byddi di marw.

f Edrych 1 Sam. 15. 24. g Pſal. 32. 5. a 51. 4. h Eccl. 47. 11. i Eſay 52. 5. Ezec. 36. 20, 23. Rhuſ. 2. 24.

14 Eithr, o herwydd i ti beri i elynion yr ARGLWYDD i gablu trwy 'r peth hyn, y plentyn a anwyd i ti a fydd marw yn ddiau.

15 ¶ A Nathan a aeth i'w dŷ: a'r ARGLWYDD a darawodd y plentyn a blantaſai gwraig Urias i Ddafydd, ac efe a aeth yn glâf jawn.

16 Dafydd am hynny a ymbiliodd â Duw dros y bachgen, a Dafydd a ymprydiodd ympryd, ac a aeth, ac k a orweddodd ar y ddaear ar hŷd y nos.

k Pen. 13. 31.

17 A henuriaid ei dŷ ef a gyfodaſant atto ef, i beri iddo godi oddi ar y ddaear: ond ni fynnai efe, ac ni fwytâi fara gyd â hwynt.

18 Ac ar y ſeithfed dydd y bu farw y plentyn. A gweiſion Dafydd a ofnaſant fynegi iddo ef farw 'r bachgen: canys dywedaſant, Wele, tra oedd y bachgen yn fyw y lleſaraſom wrtho, ond ni wrandawai ar ein llais; pa fodd gan hynny ‡ yr ymofidia, o's dywedwn wrtho farw 'r plentyn? 2969. ‡ Heb. *y gwnâ niwaid.*

19 Ond pan welodd Dafydd ei weiſion yn ſibrwd, dyallodd Dafydd farw 'r plentyn: a Dafydd a ddywedodd wrth ei weiſion, A fu farw 'r plentyn? a hwy a ddywedaſant, Efe a fu farw.

20 Yna Dafydd a gyfododd oddi ar y ddaear, ac a ymolchodd, ac a ymenneiniodd, ac a newidiodd eiddillad, ac a ddaeth i dŷ 'r ARGLWYDD, ac a addolodd: wedi hynny y daeth efe i'w dŷ ei hun, ac a orynnodd, a hwy a roddaſant iddo fara, ac efe a fwytaodd.

21 Yna ei weiſion a ddywedaſant wrtho ef, Pa beth yw hyn a wnaethoſt ti? dros y plentyn byw 'r ymprydiaiſt, ac yr wylaiſt; ond pan fu 'r plentyn farw, ti a gyfodaiſt, ac a fwyteaiſt fara.

22 Ac efe a ddywedodd, Tra 'r ydoedd y plentyn yn fyw 'r ymprydiais ac yr wylais: l canys mi a ddywedais, Pwy a wyr a drugarhâ 'r ARGLWYDD wrthyf, fel y byddo byw 'r plentyn?

l Edrych Eſay 38. 1. Jonah 3. 9.

23 Ond yn awr efe fu farw, i ba beth yr ymprydiwn? a allaf fi ei ddwyn ef yn ei ôl mwyach? myfi a âf atto ef, ond m ni ddychwel efe attafi.

m Job 7. 8, 9, 10. 2971.

24 ¶ A Dafydd a gyſſurodd Fathſeba ei wraig, ac a aeth i mewnatti hi, ac a orweddodd gyd â hi: a n hi a ymddûg fab, ac o efe a alwodd ei enw ef Salomon; a'r ARGLWYDD a'i carodd ef.

n Mat. 1. 6. o 1 Cron. 22. 9.

25 Ac efe a anfonodd trwy law Nathan y prophwyd; ac efe a alwodd ei enw ef ‡ Jedidiah, o blegid yr ARGLWYDD.

‡ *Anwyl gan yr Arglwydd.*

26 ¶ A p Joab a ymladdodd yn erbyn q Rabbah meibion Ammon, ac a enillodd y frenhinol ddinas. 2969.

p 1 Cron. 20. 1. q Deut. 3. 11.

27 A Joab a anfonodd genhadau at Ddafydd, ac a ddywedodd, Rhyfelais yn erbyn Rabbah, ac a enillais ddinas y dyfroedd.

28 Yn awr gan hynny caſâl weddill y bobl, a gwerſylla yn erbyn y ddinas, ac enill hi: rhag i mi ennill y ddinas, a galw fy enw i arni hi.

29 A Dafydd a gaſglodd yr holl bobl, ac a aeth i Rabbah, ac a ymladdodd yn ei herbyn, ac a'i hennillodd hi.

30 Ac r efe a gymmerodd goron eu brenin hwynt oddi am ei ben; (a'i phwys hi *oedd* dalent o aur, gyd â'r main gwerthfawr;) a hi a oſodwyd ar ben Dafydd, ac efe a ddûg ymmaith o'r ddinas anrhaith fawr jawn.

r 1 Cron. 20. 2.

31 Ac efe a ddûg ymmaith y bobl *oedd* ynddi, ac a'i goſododd dan liſiau, a than ogau heiyrn, a than fwyill heiyrn, ac a'i bwriodd i hwynt i'r odynau calch; ac felly y gwnaeth i holl ddinaſoedd meibion Ammon. A dychwelodd Dafydd a'r holl bobl i Jeruſalem.

PEN. XIII.

1 *Amnon yn caru Tamar, a thrwy gyngor Jonadab yn cymmeryd arno fod yn glaf, ac yn ei threiſio hi:* 15 *ac yno yn ei chaſhau hi, ac yn ei throi ymmaith yn gyw lwdas.* 19 *Abſalom yn ei derbyn hi, ac yn celu ei ameen,* 23 *ac wrth gneiſio i ddefaid yn llaes Ammon.* 30 *Dafydd yn prudhâu wrth gelwyd hynny, a Jonadab yn ei gyſſuro ef.* 37 *Abſalom yn ffoi at Dalmai i Eſur.*

Ebrill, 20. P.

AC yn ôl hyn yr oedd gan Abſalom fâb Dafydd chwaer deg, a'i henw Tamar: ac Amnon mâb Dafydd a'i carodd hi. 2972.

2 Ac

2 Ac yr oedd môr flîn ar Amnon, ſel y cl:fychodd efe o herwydd Tamar ei chwaer: canys gwyryf *oedd* hi; ac ‡ anhawdd y gwelai Amnon wneuthur dim iddi hi.

3 Ond gan Amnon yr oedd cyfaill, a'i enw Jonadab, mâb [a] Simeah frawd Dafydd: a Jonadab *oedd* ŵr call iawn.

4 Ac efe a ddywedodd wrtho ef, Ti fâb y brenin, pa ham *yr ydwyt* yn ‡ curio ſel hyn † beunydd? oni fynegi di i mi? ac Amnon a ddywedodd wrtho ef, Caru yr ydwyf fi Damar chwaer Abſalom fy mrawd.

5 A Jonadab a ddywedodd wrtho ef, Gorwedd ar dy wely, a chymmer arnat fod yn glâf. A phan ddelo dy dâd i'th edrych, dywed wrtho ef, Deued attolwg Tamar fy chwaer i roddi bwyd i mi, ac i arlwyo 'r bwyd yn fy ngolwg, ſel y gwelwyf, ac y bwyttâwyf o'i llaw hi.

6 Felly Amnon a orweddodd, ac a gymmerth arno fod yn glâf. A'r brenin a ddaeth i'w edrych ef, ac Amnon a ddywedodd wrth y brenin, Deued attolwg Tamar fy chwaer i graſu dwy deiſen yn fy ngolwg i, ſel y bwyttâwyf o'i llaw hi.

7 Yna Dafydd a anfonodd adref at Damar, gan ddywedyd, Dôs yn awr i dŷ Amnon dy frawd, a pharoza fwyd iddo.

8 Felly Tamar a aeth i dŷ Amnon ei brawd; (ac efe oedd yn gorwedd.) A hi a gymmerth † beill ed, ac a'i tylinodd, ac a wnaeth deiſennau yn ei ŵydd ef, ac a graſodd y teiſennau.

9 A hi a gymmerth badell, ac a'i tywalltodd *hwynt* ger ei fron ef; ond efe a wrthododd fwyta. Ac Amnon a ddywedodd, Gyrrwch allan bawb oddi wrthyf fi. A phawb a aethant allan oddi wrtho ef.

10 Yna Amnon a ddywedodd wrth Damar, Dŵg y bwyd i'r yſtafell, ſel y bwyttâwyf o'th law di. A Thamar a gymmerth y teiſennau a wnaethai hi, ac a'i dug at Amnon ei brawd i'r yſtafell.

11 A phan ddug hi *hwynt* atto ef i fwyta, efe a ymaflodd ynddi hi, ac a ddywedodd wrthi hi, Tyred, gorwedd gyd â mi, fy chwaer.

12 A hi a ddywedodd wrtho, Paid fy mrawd, na † threiſia fi; canys [b] ni wnair fel hyn yn Iſrael: na wna di 'r ynfydrwydd hyn.

13 A minnau, i ba le y bwriaſ ymmaith fy ngwarth? a thi a fyddi fel un o'r ynfydion yn Iſrael: yn awr gan hynny, ymddiddan attolwg â'r brenin, canys ni ommedd efe fi i ti.

14 Ond ni fynnai efe wrando ar ei llais hi: eithr efe a fu drêch nâ hi, ac a'i treiſiodd, ac a orweddodd gyd â hi.

15 ¶ Yna Amnon a'i casâodd hi â chas mawr iawn: canys mwy *oedd* y câs â'r hwn y caſa'i efe hi, nâ'r cariad â'r hwn y caraſai efe hi. Ac Amnon a ddywedodd wrthi hi, Cyſod, dôs ymmaith.

16 A hi a ddywedodd wrtho ef, Nid *oes* achos: y drygioni hwn *ſef* fy ngyrru ymmaith, *ſydd* fwy nâ'r llall a wnaethoſt â mi: ond ni wrandawai efe arni hi.

17 Eithr efe a alwodd ar ei langc, ei weinidog, ac a ddywedodd, Gyrrwch hon yn awr allan oddi wrthyf fi: a chlôa 'r drŵs ar ei hôl hi.

18 Ac am dani hi yr *oedd* mantell ſymmudliw: canys â'r cyfryw feryll y dilledid merched y brenin, y *rhai oedd* forwynion: yna ei weinidog ef a'i dug hi allan, ac a glôdd y drŵs ar ei hôl hi.

19 ¶ A Thamar [c] a gymmerodd ludw ar ei phen, ac a rwygodd y fantell ſymmudliw *oedd* am dani, ac [d] a o'dodd ei llaw ar ei phen, ac a aeth ymmaith dan weiddi.

20 Ac Abſalom ei brawd a ddywedodd wrthi hi, Ai Amnon dy frawd a fu gyd â thi? er hynny yn awr taw a sôn ſy chwaer, dy frawd di yw efe, na oſod dy gâlon ar y peth hyn. Felly Tamar a drigodd yn amddifad yn nhŷ Abſalom ei brawd.

21 Ond pan glybu 'r brenin Dafydd yr holl bethau hynny, efe a ddigiodd yn aruthr.

22 Ac ni ddywedodd Abſalom wrth Amnon na drwg na dâ: canys Abſalom a gaſaodd Amnon, o herwydd iddo dreiſio Tamar ei chwaer ef.

23 ¶ Ac ar ôl dwy flynedd o ddyddiau, [e] yr oedd gan Abſalom rai yn cneifio ym Maal Haſor, yr hwn *ſydd* wrth Ephraim: ac Abſalom a wahoddodd holl feibion y brenin.

24 Ac Abſalom a ddaeth at y brenin, ac a ddywedodd, Wele yn awr rai yn cneifio i'th wâs di, deued attolwg y brenin a'i weiſion gyd â'th wâs.

25 A dywedodd y brenin wrth Abſalom, Nage, fy mâb, ni ddeuwn ni i gyd yn awr, rhag i ni ormeſu arnat ti. Ac efe a fu daer arno; ond ni fynnai efe fyned, eithr efe a'i bendithiodd ef.

26 Yna y dywedodd Abſalom, Oni ddaw Amnon fy mrawd yn awr gyd â ni? a'r brenin a ddywedodd wrtho ef, I ba beth yr â efe gyd â thi?

27 Eto Abſalom a fu daer arno, ſel y gollyngodd efe Amnon gyd ag ef, a holl feibion y brenin.

28 ¶ Ac Abſalom a orchymynnodd i'w langciau, gan ddywedyd, Edrychwch attolwg pan fyddo llawen calon Amnon gan win, a *phan* ddywedwyf wrthych, Tarêwch Amnon; yna lleddwch ef, nac ofnwch: ‡ oni orchymynnais i chwi? ymwrolwch, a byddwch feibion glewion.

29 A llangciau Abſalom a wnaethant i Amnon fel y gorchymynnaſai Abſalom. A holl feibion y brenin a gyfodaſant, a phob un a farchogodd ar ei fûl, ac a ffoiſant.

30 ¶ A thra yr *oedynt* hwy ar y ffordd, y daeth y chwedl at Ddafydd, gan ddywedyd, Abſalom a laddodd holl feibion y brenin, ac ni adawyd un o honynt.

31 Yna y brenin a gyfododd, ac [f] a rwygodd ei ddillad, ac [g] a orweddodd ar y ddaear: a'i holl weiſion oedd yn ſefyll gerllaw, a'i gwiſgoedd yn rhwygedig.

32 A Jonadab mâb Simeah frawd Dafydd a attebodd ac a ddywedodd, Na thybied fy arglwydd iddynt hwy ladd yr holl langciau, *ſef* meibion y brenin; canys Amnon yn unig a fu farw: canys yr oedd ‡ ym mryd Abſalom *hynny*, er y dydd y treiſiodd efe Damar ei chwaer ef.

33 Ac yn awr na oſoded fy arglwydd frenin y peth at ei gâlon, gan dybied farw holl feibion y brenin: canys Amnon yn unig a fu farw.

34 Ond Abſalom a ffôdd. A'r llangc yr hwn oedd yn gwilio a ddyrchaſodd ei lygaid, ac a edrychodd, ac wele bobl lawer yn dyfod ar hyd y ffordd o'i ôl ef, ar hyd yſtlys y mynydd.

35 A Jonadab a ddywedodd wrth y brenin, Wele feibion y brenin yn dyfod: † fel y dywedodd dy wâs, felly y mae.

36 A

2972.

‡ Heb. *rhyfeddol*, *gnad edig yngolwg Amnon oedd wneuthur*

[a] Edrych 1 Sam. 16. 9.

‡ Heb. *genau.*

† Heb. *o foreu i foreu.*

‡ Neu, *daer.*

† Heb. *anaroſtwyf.*

[b] Lef. 18. 9.

[c] Joſ. 7. 6.

[d] Jer. 2. 37.

2974.

[e] Edrych Gen. 38. 13. 1 Sam. 25. 4, 36.

‡ Neu, *oni wnewch, a mi yn gorchymyn i chwi.*

[f] Pen. 1. 11.

[g] Pen. 12. 16.

‡ Neu, *hyn wedi ei ſwriadu rwy archiad*, (neu, *trwy enau*) *Abſalom.*

† Heb. *yn ôl gair.*

2974. 36 A phan orphennaſai eſe ymddiddan, wele, meibion y brenin a ddaethant, ac a ddyrchafaſant eu llef, ac a wylaſant: a'r brenin hefyd a'i holl weiſion a wylaſant ag wyloſam mawr iawn.

37 ¶ Ac Abſalom a ffôdd, ac a aeth at [h] Dalmai fâb ‡ Ammihud brenin Geſur: a *Dafyda* a alarodd am ei fâb bob dydd.

[h] Pen. 3. 3. ‡ Neu, *Ammihur.*

38 Ond Abſalom a ffôdd, ac a aeth i Eſur, ac yno y bu efe dair blynedd.

39 Ac *enaid* Dafydd y brenin a † hiraethodd am fyned at Abſalom: canys efe a gyſſuraſid am Amnon, gan ei farw efe.

† Neu, *adarfu.*

PEN. XIV.

1 *Joab yn goſod gwraig weddw o Deccah trwy ddammeg i droi calon y brenin i gyrchu ei fâb adref, ac yn ei ddwyn ef i Jeruſalem.* 25 *Tegwch, gwallt, a phlant Abſalom.* 28 *Joab ym mhen dwy flynedd yn dwyn Abſalom i wydd y brenin.*

Ebrill, 21. B.

2977. YNa Joab mâb Serfiah a wybu fod calon y brenin tu ag at Abſalom.

2 A Joab a anfonodd i Deccah, ac a gyrchodd oddi yno wraig ddoeth, ac a ddywedodd wrthi, Cymmer arnat attolwg alaru, a gwiſg yn awr alarwiſg, ac nac ymira ag olew, eithr bydd fel gwraig yn galaru er ys llawer o ddyddiau am y marw:

3 A thyred at y brenin, a lleſara wrtho yn ôl yr ymadrodd hyn. A Joab a oſododd yr ymadroddion yn ei genau hi.

4 ¶ A'r wraig o Deccah pan ddywedodd wrth y brenin, a ſyrthiodd i lawr ar ei hwyneb, ac a ymgrymmodd, ac a ddywedodd, † Cynnorthwya, O frenin.

† Heb. *gwared.*

5 A dywedodd y brenin wrthi hi, Beth *a ddarfu* i ti? a hi a ddywedodd, [a] Yn wir gwraig weddw *ydwyf* fi, a'm gŵr a fu farw.

[a] Edrych Pen. 12. 1.

6 Ac i'th lawforwyn *yr oedd* dau fâb, a hwynt ill dau a ymryſonaſant yn y maes, ond nid *oedd* ‡ athrywynwr rhyngddynt hwy; ond y naill a darawodd y llall, ac a'i lladdodd ef.

‡ Heb. *gwareawr*

7 Ac wele 'r holl dylwyth a gyfododd yn erbyn dy lawforwyn, a hwy a ddywedaſant, Dyro yr hwn a darawodd ei frawd, fel y laddom ni ef am einoes ei frawd a laddodd efe, ac y diferthom hefyd yr etifedd: felly y difforddent fy marworyn, yr hwn a adawyd, heb adael i'm gŵr *nac* enw nac eppil ar wyneb y ddaear.

8 A'r brenin a ddywedodd wrth y wraig, Dôs i'th dŷ; a mi a roddaf orchymmyn o'th blegid di.

9 A'r wraig o Deccah a ddywedodd wrth y brenin, *Bydded* y camwedd hwn arnaſi, fy arglwydd frenin, ac ar dŷ fy nhâd i: a'r brenin a'i orſeddfaingc ef yn ddieuog.

10 A'r brenin a ddywedodd, Dwg attaſi yr hwn a yngano wrthyt, ac ni chaiff mwyach gyffwrdd â thi.

11 Yna hi a ddywedodd, Cofied attolwg y brenin dy ARGLWYDD Dduw, rhag amlhâu dialwyr y gwaed i ddiſtrywio, a rhag diſetha o honynt hwy fy mâb i: ac efe a ddywedodd, [b] *Fel mai* byw 'r ARGLWYDD, ni ſyrth *un* o wallt pen dy fâb di i lawr.

[b] 1 Sam. 14. 45. Act. 27. 34.

12 Yna y dywedodd y wraig, Attolwg, gâd i'th lawforwyn ddywedyd gair wrth fy arglwydd frenin: yntef a ddywedodd, Dywed.

13 A'r wraig a ddywedodd, Pa ham gan hynny y meddyliaiſt fel hyn yn erbyn pobl Dduw? canys y mae 'r brenin yn lleſaru 'r gair hwn megis *un* beius, gan na ddug y brenin adref ei herwr.

2977.

14 Canys gan farw yr ydym ni yn marw, ac *ydym* fel dyfroedd wedi eu tywallt ar y ddaear, y rhai ni cheſglir: gan na ddug Duw *ei* einioes, eſe a feddyliodd foddion, fel na yrrer ymmaith *ei* herwr oddi wrtho.

15 Ac yn awr mi a ddeuthum i ymddiddan â'm harglwydd frenin am y peth hyn, o blegid i'r bobl fy nychrynu i: am hynny y dywedodd dy lawforwyn, Ymddiddanaf yn awr â'r brenin; ond odid ſe a wnâ 'r brenin ddymuniad ei lawforwyn.

16 Canys y brenin a wrendy, fel y gwaredo eſe ei lawforwyn o law 'r gŵr *a fynnai* fy niſetha i, a'm mâb hefyd, o etifeddiaeth Dduw.

17 A'th lawforwyn a ddywedodd, Bydded attolwg gair fy arglwydd frenin † yn gyſſur: canys [c] fel angel Duw yw fy arglwydd frenin, i wrando 'r da a'r drwg: a'i ARGLWYDD dy Dduw fydd gyd â thi.

† Heb. *yn ordhwyſa.* [c] Ad. 20.

18 Yna 'r attebodd y brenin, ac y dywedodd wrth y wraig, Na chela attolwg oddi wrthyf i y peth yr ydwyf yn ei ofyn i ti. A dywedodd y wraig, Lleſared yn awr fy arglwydd frenin.

19 A'r brenin a ddywedodd, A *ydyw* llaw Joab gyd â thi yn hyn oll? a'r wraig a attebodd, ac a ddywedodd, *Fal mai* byw dy enaid di, fy arglwydd frenin, nid gwiw *troi* ar y llaw ddehau nac ar y llaw aſſwy oddi wrth yr hyn oll a ddywedodd fy arglwydd frenin: canys dy wâs Joab a orchymynnodd i mi, ac a oſododd yr holl eiriau hyn yngenau dy lawforwyn:

20 Ar fedr troi 'r chwedl y gwnaeth dy wâs Joab y peth hyn: ond fy arglwydd *ſydd* ddoeth [d] fel doethineb angel Duw, i wybod yr hyn oll *ſydd* ar y ddaear.

[d] Act. 17. Pen. 19. 27.

21 ¶ A'r brenin a ddywedodd wrth Joab, Wele yn awr, gwneuthum y peth hyn: dos, a dwg y llangc Abſalom yn ei ôl.

22 A Joab a ſyrthiodd i lawr ar ei wyneb, ac a ymgrymmodd ac a fendithiodd y brenin: a Joab a ddywedodd, Heddyw y gwybu dy wâs di gael o honof ffafor yn dy olwg di, fy arglwydd frenin, am i'r brenin gyflawni dymuniad † ei wâs.

† Neu, *ay.*

23 A Joab a gyfododd, ac a aeth i Eſur, ac a ddug Abſalom i Jeruſalem.

24 A'r brenin a ddywedodd, Troed i'w dŷ ei hun, ac nac edryched *yn* fy wyneb i. Felly Abſalom a drodd i'w dŷ ei hun, ac ni welodd wyneb y brenin.

25 ¶ † Ac nid oedd ŵr mor glodfawr am ei degwch ag Abſalom o fewn holl Iſrael: o wadn ei droed hyd ei goryn nid oedd wrthuni ynddo ef.

† Heb. *Ac fel Abſalom nid oedd wr glân yn holl Iſrael, i'w ganmol yn fawr.*

26 A phan gneifiai efe ei ben, (canys un waith yn y flwyddyn y torrai efe ei wallt; o herwydd ei fod yn drwm arno, am hynny efe a'i torrai ef,) efe a bwyſai wallt ei ben yn ddau can ſicl, wrth bwys y brenin.

27 [e] A thri mâb a anwyd i Abſalom, ac un ferch, a'i henw hi *oedd* Tamar: yr oedd hi yn wraig dêg yr olwg.

[e] Edrych Pen. 18. 18.

28 ¶ Felly Abſalom a drigodd ddwy flynedd gyfan yn Jeruſalem, ac ni welodd wyneb y brenin.

2979.

29 Am hynny Abſalom a ddanfonodd am Joab, i'w anfon ef at y brenin; ond ni ddeuai efe atto ef; ac efe a anfonodd etto 'r ail waith, ond ni ddeuai efe ddim.

30 Am

2979. 30 Am hynny eſe a ddywedodd wrth ei weiſion, Gwelwch randir Joab ger ſy llaw i, a hadd *ſyda* ganddo eſ yno; ewch a lloſgwch hi a thân: a gweiſion Abſalom a loſgaſant y rhandir â thân.

31 Yna Joab a gyſododd ac a ddaeth at Abſalom i'w dŷ, ac a ddywedodd wrtho, Pa ham y lloſgodd dy weiſion di ſy rhandir i â thân?

32 Ac Abſalom a ddywedodd wrth Joab, Wele mi a anfonais attat ti, gan ddywedyd, Tyred ymma fel i'th anfonwyf at y brenin, i ddywedyd, I ba beth y deuthum i o Eſur? gwell *fuaſai* i mi fy *mod* yno etto: ac ynawr gadawer i mi weled wyneb y brenin; ac od oes gamwedd ynnof, lladded fi.

33 Yna Joab a ddaeth at y brenin, ac a ſynegodd iddo ef: ac efe a alwodd am Abſalom, yntef a ddaeth at y brenin, ac a ymgrymmodd iddo i lawr ar ei wyneb ger bron y brenin: a'r brenin a guſanodd Abſalom.

P E N. XV.

1 Abſalom trwy ei ſwyneidd-dra yn lledratta calonnau Iſrael, 7 ac yn rhith talu addunedau yn cael cennad i ſyned i Hebron. 10 Ac yn gwneuthur cyd-ſwriad mawr yno. 13 Dafydd wrth glywed hynny yn ffoi o Jeruſalem. 19 Ittai heb ymadael ag ef. 24 Danfon Sadoc ac Abiathar yn ei hôl a'r Arch. 30 Dafydd a'i gyfeillion yn myned i fynydd yr Oliwydd dan wylo, 31 yn melldigo cyngor Ahitophel, 32 ac yn anfon Huſai yn ei ôl.

2980. Ebrill, 21. P. 1 Bren. 1. 5. AC wedi hyn [a] y parotôdd Abſalom iddo ei hun gerbydau, a meirch, a dengwr a deugain i redeg o'i flaen.

2 Ac Abſalom a gyfodai yn fore, ac a ſafai ger llaw ffordd y porth: ac Abſalom a alwai atto bob gŵr yr oedd iddo ſatter i ddyfod at y brenin am farn, ac a ddywedai, O ba ddinas *yr ydwyt ti?* yntef a ddywedai, O un o lwythau Iſrael y *mae* dy wâs.

3 Ac Abſalom a ddywedai wrtho ef, Wele *y mae* dy fatterion yn dda, ac yn union; ond nid *oes* neb dan y brenin a wrandawo arnat ti.

4 Dywedai Abſalom hefyd, Oh na'm goſodid i yn farnwr yn y wlâd, fel y delai attaſi bob gŵr a fyddai ganddo hawl neu gynghaws, myfi a wnawn gyfiawnder iddo.

5 A phan nesâai neb i ymgrymmu iddo ef, efe a eſtynnai ei law, ac a ymaflai ynddo ef, ac a'i cuſanai.

6 Ac fel hyn y gwnâi Abſalom i holl Iſrael y rhai a ddeuent am farn at y brenin: felly Abſalom a ledrattodd galon holl wŷr Iſrael.

7 ¶ Ac ym mhen deugain mlynedd y dywedodd Abſalom wrth y brenin, Gâd i mi fyned attolwg, a thalu fy addunedau addunedais i'r ARGLWYDD yn Hebron.

8 Canys dy wâs a addunedodd addunedau, pan oeddwn i yn aros o fewn Geſur yn Syria, gan ddywedyd, O's gan ddychwelyd y dychwel yr ARGLWYDD fi i Jeruſalem, yna y gwaſanaethaf yr ARGLWYDD.

9 A'r brenin a ddywedodd wrtho ef, Dôs mewn heddwch: felly efe a gyfododd, ac a aeth i Hebron.

2981. 10 ¶ Eithr Abſalom a anfonodd ysbïwyr trwy holl lwythau Iſrael, gan ddywedyd, Pan glywoch lais yr udgorn; yna dywedwch, Abſalom ſydd yn teyrnaſu yn Hebron.

11 A dau cant o wŷr a aethant gyd ag Abſalom o Jeruſalem [b] ar wahodd: ac yr oeddynt yn myned yn eu gwiriondeb, ac heb wybod dim oll.

12 Ac Abſalom a anfonodd am Ahitophel y Giloniad, cynghorwr Dafydd, o'i ddinas, o Ilo, tra oedd efe yn offrymmu aberthau: a'r cydſtradwriaeth *oedd* gryf, a'r bobl oedd yn amlhâu gyd ag Abſalom yn waſtadol.

13 ¶ A daeth cennad at Ddafydd, gan ddywedyd, Y mae calon gŵr Iſrael ar ôl Abſalom.

14 A dywedodd Dafydd wrth ei holl weiſion, y rhai *oedd* gyd ag ef yn Jeruſalem, Cyfodwch, a ffown; canys ni ddiangwn ni gan Abſalom: bryſiwch i fyned, rhag iddo ef fryſio a'n dala ni, a † dwyn drwg arnom ni, a tharo'r ddinas â min y cleddyf. † *gwthio.*

15 A gweiſion y brenin a ddywedaſant wrth y brenin, Wele dy weiſion *yn barod*, ar ôl yr hyn oll a ddewiſo fy arglwydd frenin.

16 [c] A'r brenin a aeth, a'i holl dylwyth † ar ei ôl. A'r brenin a adawodd ddeg o ordderchwragedd i gadw'r tŷ. [c] Pſal. 3. tit. † *wrth ei draed.*

17 A'r brenin a aeth ymmaith a'r holl bobl ar ei ôl; a hwy a arhoſaſant mewn lle o hirbell.

18 A'i holl weiſion ef oedd yn cerdded ger ei law ef, [d] yr holl Gerethiaid, a'r holl Belethiaid, a'r holl Ethiaid, y chwe channwr a ddaethai ar ei ôl ef o Ath, oedd yn cerdded o flaen y brenin. [d] Pen. 8. 18.

19 ¶ Yna y dywedodd y brenin wrth Ittai y Gethiad, Pa ham yr ai di hefyd gyd â ni? dychwel, a thrig gyd â'r breuin; canys alldud ydwyt ti a dieithr hefyd allan o'th trô dy hun.

20 Doe y daethoſt ti, a fudwn i di heddyw i fyned gyd â ni? myfi a âf; dychwel di a dwg dy frodyr *gyd â thi:* trugaredd a gwirionedd *fyddo* gyd â thi.

21 Ac Ittai a atrebodd y brenin, ac a ddywedodd, *Fel mai* byw'r ARGLWYDD, ac *mai* byw fy arglwydd frenin, yn ddiau yn y lle y byddo fy arglwydd frenin ynddo, pa un bynnag ai mewn angau, ai mewn cinioes, yno y bydd dy wâs hefyd.

22 A Dafydd a ddywedodd wrth Ittai, Dôs, a cherdda drofodd. Ac Ittai y Gethiad a aeth drofodd, a'i holl wŷr, a'r holl blant *oedd* gyd ag ef.

23 A'r holl wlâd oedd yn wylofain â llef uchel; a'r holl bobl a aethant drofodd: a'r brenin a aeth dros a'on * Cidron, a'r holl bobl a aeth drofodd tu a ffordd yr anialwch. * a elwir *Cedron*, Joan 18.

24 ¶ Ac wele Sadoc, ar holl Lefiaid *oedd* gyd ag ef, yn dwyn Arch cyfammod Duw: a hwy a oſodaſant i lawr Arch Duw; ac Abiathar a aeth i fynu, nes darfod i'r holl bobl ddyfod allan o'r ddinas.

25 A dywedodd y brenin wrth Sadoc, Dychwel ag Arch Duw i'r ddinas: o's câf fi ffafr yngolwg yr ARGLWYDD, efe a'm dwg i eilwaith, ac a bâr i mi ei gweled hi, a'i babell.

26 Ond o's fel hyn y dywed efe, Nid wyf foddlon it'; wele fi, gwnaed i mi fel *y bydo* da yn ei olwg.

27 A'r brenin a ddywedodd wrth Sadoc yr offeiriad, On'd [e] gweledydd *ydwyt ti?* dychwel i'r ddinas mewn heddwch, [f] a'th ddau fâb gyd â thi, *ſef* Ahimaas dy fab a Jonathan mab Abiathar. [e] 1 Sam. 9. 9. [f] Edrych Pen. 17. 17.

28 Gwelwch, mi a drigaf yng waſtadedd yr anialwch, nes dyfod gair oddi wrthych i'w fynegi i mi.

2951. 29 Felly Sadoc ac Abiathar a ddygaſant yn ei hôl Arch Duw i Jeruſalem, ac a arhoſaſant yno.

30 ¶ A Dafydd a aeth i fynu i fryn yr oliwydd, *ac yr oedd* yn myned i fynu, ac yn ŵylo, [g] a'i ben wedi ei orchuddio, ac yr *oedd* eſe yn myned yn droednoeth: a'r holl bobl, y rhai *oedd* gyd ag ef, a orchuddiaſant bawb ei ben, ac a aethant i fynu, gan fyned ac ŵylo.

[g] Pen. 19. 4. Eſth. 6. 12.

31 ¶ A mynegwyd i Ddafydd, gan ddywedyd, *Y mae* Ahitophel ym mylg y cydfwriadwyr gyd ag Abſalom: a Dafydd a ddywedodd, O ARGLWYDD, [h] tro attolwg gyngor Ahitophel yn ffolineb.

[h] Pen. 17. 14, 23.

32 ¶ A phan ddaeth Dafydd i ben y *bryn* yr addolodd eſe Dduw ynddo, wele Huſai yr Arciad yn ei gyfarfod ef, [i] wedi rhwygo ei bais, a phridd ar ei ben.

[i] Pen. 1. 2.

33 A Dafydd a ddywedodd wrtho, Od ai drosodd gyd â mi, ti a fyddi yn faich arnaf.

34 Ond o's dychweli i'r ddinas, a dywedyd wrth Abſalom, Dy wâs di, O frenin, fyddaf fi, gwâs dy dâd *fûm* hyd yn hyn, ac yn awr dy wâs di thau *fyddaf*: ac felly y diddymmi i mi gyngor Ahitophel.

35 Oni *bydd* gyd â thi yno Sadoc, ac Abiathar yr offeiriaid? am hynny pob gair a glywech o dŷ 'r brenin, mynega i Sadoc ac i Abiathar yr offeiriaid.

[k] Ad. 27. 36 Wele *y mae* yno [k] gyd â hwynteu dau fâb, Ahimaas *mâb* Sadoc, a Jonathan *mâb* Abiathar; danfonwch gan hynny gyd â hwynt attaf bob peth a'r a glywoch.

37 Felly Huſai cyfaill Dafydd a ddaeth i'r ddinas, ac Abſalom a ddaeth i Jeruſalem.

PEN. XVI.

Ebrill, 22. B. *Siba trwy anrhegion a chelwyddau yn cael etifeddiaeth ei feiſtr.* 5 *Simei yn melldithio Dafydd ym Mahurim.* 9 *Dafydd trwy ammynedd yn ei gadw ei hun ac eraill rhag dial.* 15 *Huſai yn ymluſgo i mewn i gyfrinach Abſalom.* 20 *Cyngor Ahitophel.*

AC wedi myned o Ddafydd ychydig dros ben [a] y *bryn*, wele [b] Siba gwâs Mephiboſeth yn ei gyfarfod ef, a chwpl o aſynnod wedi eu cyfrwyo, ac arnynt hwy 'r *oedd* dau can *torth* o fara, a chan ſwp y reſynnau, a chant o ffrwythydd hâf, a choſtrelaid o wîn.

[a] Pen. 15. 30. [b] Pen. 9. 2.

2 A dywedodd y brenin wrth Siba, Beth yw 'r rhai hyn *ſydd* gennyt? A Siba a ddywedodd, A ynnod i dylwyth y brenin i farchogaeth, a bara, a ffrwythydd hâf i'r llanciau i'w bwyta, a gwin i'r lluddedig i'w yfed yn yr anialwch, *ydynt hwy*.

[c] Pen. 19. 27. 3 A'r brenin a ddywedodd, A pha le *y mae* mâb dy feiſtr? a [c] Siba a ddywedodd wrth y brenin, Wele y mae eſe yn aros yn Jeruſalem; canys eſe a ddywedodd, Tŷ Iſrael a roddant drachefn i mi heddyw frenhiniaeth fy nhâd.

4 Yna y dywedodd y brenin wrth Siba, Wele, eiddot ti 'r hyn oll *oedd* eiddo Mephiboſeth. A Siba a ddywedodd, Yr ydwyf yn [†] attolwg gael o honof ffafr yn dy olwg di, fy arglwydd frenin.

[†] Heb. *ymgrymmu i.*

5 ¶ A phan ddaeth y brenin Dafydd hyd Fahurim, wele [d] un o dylwyth tŷ Saul yn dyfod allan oddi yno, a'i enw ef *oedd* Simei mâb Gera; eſe a ddaeth allan dan gerdded a melldigo.

[d] 1 Bren. 2. 8.

6 Ac eſe a daflodd Ddafydd â cherrig, a holl weiſion y brenin Dafydd: ac *yr oedd* yr holl bobl a'r holl gedyrn ar ei law ddehau ac ar ei law aſliwy ef.

7 Ac fel hyn y dywedai Simei wrth felldithio, Tyred allan, tyred allan, ŵr gwaedlyd, a gŵr i'r fall.

2981. 8 Yr ARGLWYDD a drôdd arnat ti holl waed tŷ Saul, yr hwn y teyrneiaiſt yn ei le; a'r ARGLWYDD a roddodd y frenhiniaeth yn llaw Abſalom dy fab: ac wele di *wedi ay ddal* yn dy ddrygioni, canys gŵr gwaedlyd *wyt* ti.

9 ¶ Yna y dywedodd Abiſai mâb Serfiah wrth y brenin, Pa ham y melldithia [e] y ci marw hwn fy arglwydd frenin? gad i mi fyned droſodd attolwg a thorri ei ben ef.

[e] 1 Sam. 24. 14. Pen. 9. 8.

10 A'r brenin a ddywedodd, [f] Beth *ſydd* i mi *a wnelwyf* â chwi, meibion Serfiah? felly melldithied, o herwydd g yr ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Melldithia Ddafydd. Am hynny pwy a ddywed, Pa ham y gwnâi fel hyn?

[f] Pen. 19. 22. [g] Edrych 2 Bren. 18. 25. Galar. 3. 38.

11 A Dafydd a ddywedodd wrth Abiſai, ac wrth ei holl weiſion, Wele fy mab, yr hwn a ddaeth allan o'm hymyſgaroedd i, yn ceiſio fy einioes; ac yn awr pa faint mwy y *cas* y Benjaminiad hwn? gedwch iddo, a melldithied; canys yr ARGLWYDD a archodd iddo.

12 Fe a allai yr edrych yr ARGLWYDD ar [†] fy nghyſtudd i, ac y dyry 'r ARGLWYDD i mi ddaioni am ei felldith et y dydd hwn.

[†] Neu, *fy nagrau.* Heb. *llygaid.*

13 Ac fel yr oedd Dafydd a'i wŷr yn myned ar hyd y ffordd, Simei yntau oedd yn myned ar hŷd yſtlys y mynydd, ar ei gyfer ef; ac fel yr oedd eſe yn myned, eſe a felldithiai, ac a daflai gerrig, ac [†] a ſwriai lwch i'w erbyn ef.

[†] Heb. *a'i llwch-wineuda ef â llwch.*

14 A daeth y brenin, a'r holl bobl *oedd* gyd ag ef, yn lluddedig, ac a orphwyſodd yno.

15 ¶ Ac Abſalom a'r holl bobl, gŵyr Iſrael, a ddaethant i Jeruſalem, ac Ahitophel gyd ag ef.

16 A phan ddaeth Huſai 'r Arciad, cyfaill Dafydd, at Abſalom, Huſai a ddywedodd wrth Abſalom, Byw ro 'r brenin, byw fyddo 'r brenin.

17 Ac Abſalom a ddywedodd wrth Huſai, Ai dymma dy garedigrwydd di i'th gyfaill? pa ham nad aethoſt ti gyd â'th gyfaill?

18 A Huſai a ddywedodd wrth Abſalom, Nage, eithr yr hwn a ddewiſo 'r ARGLWYDD, a'r bobl ymma, a holl wŷr Iſrael, eiddo ef fyddaf fi, a chyd ag ef yr arhoſaf fi.

19 A phwy heſyd a waſanaethaf? onid ger bron ei fâb ef? megis y gwaſanaethais ger bron dy dâd di, felly y byddaf ger dy fron dithau.

20 ¶ Yna y dywedodd Abſalom wrth Ahitophel, Moeſwch eich cyngor beth a wnâwn ni.

21 Ac Ahitophel a ddywedodd wrth Abſalom, Dôs i mewn at ordderchwragedd dy dâd, y rhai a adawodd eſe i gadw 'r tŷ: pan glywo holl Iſrael dy fod yn ffiaidd gan dy dâd, yna y cryfhêir llaw y rhai oll *ſydd* gyd â thi.

22 Felly y tannaſant i Abſalom babell ar nen y tŷ: ac Abſalom [h] a aeth i mewn at ordderchwragedd ei dâd yngŵydd holl Iſrael.

[h] Pen. 12. 11, 12.

23 A chyngor Ahitophel, yr hwn a gynghorai eſe yn y dyddiau hynny, *oedd* fel pe ymofynai *un* â gair Duw; felly 'r *oedd* holl gyngor Ahitophel gyd â Dafydd a chyd ag Abſalom.

PEN.

PEN. XVII.

1 *Cyngor Huſai trwy ewyllys Duw yn diſwyno cyngor Ahitophel.* 15 *Danfon dirgel gyanabyddiaeth i Ddafydd.* 23 *Ahitophel yn ymgrogi.* 23 *Gwneuthur Amaſa yn gapten.* 27 *Dafyaa yn cael ymborth ym Mahanaim.*

DYwedodd Ahitophel hefyd wrth Abſalom, Gâd i mi yn awr ddewis deuddeng mil o wŷr, a mi a gyſodaf, ac a erlidiaf ar ôl Dafydd y nôs hon.

2 A mi a ddeuaf arno tra *fyddo* efe yn lluddedig, ac yn wan ei ddwylaw, ac a'i brawychaf ef: a ffy'r holl bobl *ſydd* gyd ag ef; a mi a darawaf y brenin yn unig.

3 A throaf yr holl bobl attat ti: megis pe dychwelai pob un, yw y gŵr yr ydwyt ti'n ei geiſio: *felly* 'r holl bobl fydd *mewn* heddwch.

4 A da fu 'r peth yngolwg Abſalom, ac yngolwg holl henuriaid Iſrael.

5 Yna y dywedodd Abſalom, Galw yn awr hefyd ar Huſai yr Arciad, a gwrandawn beth † a ddywedo yntef hefyd.

6 A phan ddaeth Huſai at Abſalom, Ilefarodd Abſalom wrtho ef, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedodd Ahitophel, A wnawn ni ‡ ei gyngor ef? onid ê, dywed di.

7 A dywedodd Huſai wrth Abſalom, Nid da 'r cyngor a gynghorodd Ahitophel y waith hon.

8 Canys, eb Huſai, ti a wyddoſt am dy dâd a'i wŷr, mai cryfion *ydynt* hwy, a † chreulon eu meddwl, megis [a] arth wedi colli ei chenawon yn y maes: dy dâd hefyd *ſydd* ryfelwr, ac nid erys efe dros nôs gyd â'r bobl.

9 Wele yn awr y mae efe yn llechu mewn rhyw ogof, neu mewn rhyw le: a phan ſyrthio *rhai* o honynt yn y dechrau, yna 'r *bobl* a glyw ac a ddywed, Bu laddfa ym myſg y bobl *ſydd* ar ôl Abſalom.

10 Yna 'r un grymmus, yr hwn y *mae* ei galon fel calon llew, a lwfrhâ: canys gŵyr holl Iſrael mai glew yw dy dâd di, ac *mai* gwŷr grymmus yw y rhai *ſydd* gyd ag ef.

11 Am hynny y cynghoraf I wyr-gaſglu attat ti holl Iſrael, [b] o Ddan hyd Feerſeba, fel y tywod wrth y môr o amldra, a myned o'th wyneb di dy hun i'r rhyfel.

12 Felly y deuwn arno ef i un o'r lleoedd yr hwn y ceffir ef ynddo, ac a ruthrwn arno ef, fel y ſyrth y gwlith ar y ddaear: ac ni adewir *dim* o hono ef, nac un chwaith o'r holl wŷr *ſydd* gyd ag ef.

13 Ond o's i ddinas yr ymgaſgl efe, yna holl Iſrael a ddygant raffau at y ddinas honno, a ni a'i tynnwn hi i'r afon fel na chaffer yno un garregan.

14 A dywedodd Abſalom, a holl wŷr Iſrael, Gwell yw cyngor Huſai yr Arciad nâ chyngor Ahitophel: canys [c] yr ARGLWYDD a † ordeiniaſai ddiddymmu cyngor da Ahitophel, fel y dygai 'r ARGLWYDD ddrŵg ar Abſalom.

15 ¶ Yna y dywedodd Huſai wrth Sadoc ac wrth Abiathar yr offeiriaid, Fel hyn ac fel hyn y cynghorodd Ahitophel i Abſalom, ac i henuriaid Iſrael; ac fel hyn ac fel hyn y cynghorais innau.

16 Yn awr gan hynny anſonwch yn fuan, a mynegwch i Ddafydd, gan ddywedyd, Nac aros dros nôs yngwaſtadedd yr anialwch, ond gan fyned dôs; rhag diſa 'r brenin a'r holl bobl *ſydd* gyd ag ef.

17 [d] Jonathan hefyd ac Ahimaas oedd yn ſefyll wrth [e] En-Rogel; ac fe aeth llangces ac a fynegodd iddynt; hwythau a aethant ac a fynegaſant i'r brenin Dafydd: canys ni allent hwy ymddangos i fyned i'r ddinas.

18 Etto llangc a'i gwelodd hwynt, ac a fynegodd i Abſalom; ond hwy a aethant ymmaith ill dau yn fuan, ac a ddaethant i dŷ gŵr ym Mahurim, ac iddo ef *yr oedd* pydew yn ei gynnedd, a hwy a aethant i wared yno.

19 [f] A'r wraig a gymmerth, ac a leddodd ‡ glawr ar wyneb y pydew, ac a dannodd arno ſalurion ŷd, fel na wybuwyd y peth.

20 A phan ddaeth gweiſion Abſalom at y wraig i'r tŷ, hwy a ddywedaſant, Pa le y *mae* Ahimaas a Jonathan? [g] a'r wraig a ddywedodd wrthynt, Hwy a aethant dros yr aber ddwfr: a phan geiſiaſant, ac na's cawſant *hwynt*, yna y dychwelaſant i Jeruſalem.

21 Ac ar ôl iddynt hwy fyned ymmaith, yna y *lleill* a ddaethant i fynu o'r pydew, ac a aethant, ac a fynegaſant i'r brenin Dafydd, ac a ddywedaſant wrth Ddafydd, Cyſodwch, ac ewch yn fuan dros y dwfr; canys fel hyn y cynghorodd Ahitophel yn eich erbyn chwi.

22 Yna y cododd Dafydd, a'r holl bobl, y rhai *oedd* gyd ag ef, ac a aethant dros y Jorddonen; erbyn goleuo 'r borau nid oedd un yn eiſiau a'r nad aethai dros y Jorddonen.

23 ¶ A phan welodd Ahitophel na wneuthid ei gyngor ef, efe a gyfrwyodd *ei* aſyn, ac a gyſododd, ac a aeth i'w dŷ ei hun, i'w ddinas, ac a wnaeth drefn ar ei dŷ, ac a ymgrogodd, ac a fu farw, ac a gladdwyd ym meddrod ei dâd.

24 Yna Dafydd a ddaeth i Fahanaim: ac Abſalom a aeth dros y Jorddonen, efe a holl wŷr Iſrael gyd ag ef.

25 ¶ Ac Abſalom a oſododd Amaſa yn lle Joab ar y llu. Ac Amaſa *oedd* fâb i wr a'i enw Ithra, yr hwn *oedd* Iſraëliad, yr hwn a aeth i mewn at [h] Abigail ferch Nahas, chwaer Serfiah, mam Joab.

26 Felly y gwerſyllodd Iſrael ac Abſalom yngwlâd Gilead.

27 ¶ A phan ddaeth Dafydd i Fahanaim, Sobi mâb Nahas o Rabbath meibion Ammon, a [i] Machir mâb Ammiel o Lo-debar, a [k] Barzilai y Gileadiad o Rogelim,

28 A ddygaſant welyau, a ‡ chawgiau, a lleſtri prîdd, a gwenith; a haidd, a blawd, a chraſ-*yd*, a ffâ, a ffacbys, a chraſ-*bys*,

29 A mêl, ac ymenyn, a deſaid, a chaws gwartheg, i Ddafydd, ac i'r bobl *oedd* gyd ag ef, i'w bwyta: canys dywedaſant, *Y mae* 'r bobl yn newynog, yn flin hefyd, ac yn ſychedig yn yr anialwch.

PEN. XVIII.

1 *Dafydd yn edrych ar y lluoedd yn myn'd allan, ac yn rhoddi gorchymmyn ynghylch Abſalom.* 6 *Lladdfa fawr ar yr Iſraëliaid ynghôed Ephraim.* 9 *Abſalom ynghrôg wrth ei wallt mewn derwen, a Joab yn ei ladd ef, ac yn ei ſwrw mewn pydew.* 18 *Lle Abſalom.* 19 *Ahimaas, a Chuſi yn dwyn newyddion i Ddafydd.* 33 *Dafydd yn galaru am Abſalom.*

A Dafydd a gyfrifodd y bobl *oedd* gyd ag ef, ac a oſododd arnynt hwy filwriaid a channwriaid.

2 A Dafydd a anfonodd o'r bobl y drydedd ran dan law Joab, a'r drydedd ran dan law Abiſai fâb Serfiah brawd Joab, a'r drydedd ran dan law Ittai y Gethiad. A'r brenin a ddywedodd wrth y bobl, Gan fyned

2981. Ebrill, 22. P.

† Heb. *ſyn ei genau ynau.* ‡ Heb. *yn ôl ei air ef.*

† Heb. *ſower w eu henaid* [a] Hoſ. 13. 8.

[b] Barn. 20. 1.

[c] Pen. 15. 31. † Heb. *orchymynnaſai.*

[d] Pen. 15. 27. [e] Joſ. 15. 7. a 18. 16.

2981. [f] Edrych Joſ. 2. 4, &c. ‡ *Gauad.*

[g] Edrych Eccleſ. 1. 19.

[h] Cron. 2. 16, 17.

[i] Pen. 9. 5. [k] Pen. 19. 31. 1 Bren. 2. 7. ‡ Neu, *phiolau.*

Ebrill, 23. B.

2981. fyned yr âſ finnau hefyd gyd â chwi.
a Pen.21. 17. 3 Ond a y bobl a attebodd, Nid ai di allan: canys o's gan ffoi y ffown ni, ni ofodant hwy eu meddwl arnom ni; ac o's bydd marw ein hanner ni, ni ofodant eu † meddwl arnom: ond yn awr yr ydwyt ti fel deng mil o honom ni: yn awr gan hynny gwell yw i ti fod i'n cynnorthwyo ni o'r ddinas.
† Heb. calon.
4 A dywedodd y brenin wrthynt hwy, Gwnâf yr hyn fyddo da yn eich golwg chwi. A'r brenin a ſafodd ger llaw 'r porth, a'r holl bobl a aethant allan yn gannoedd ac yn filoedd.
5 A'r brenin a orchymynnodd i Joab, ac Abiſai, ac Ittai, gan ddywedyd, Bydawch eſmwyth er ſy mwyn i wrth y llangc Abſalom: a'r holl bobl a glywſant pan orchymynnodd y brenin i'r holl flaenoriaid yn achos Abſalom.
6 ¶ Felly 'r aeth y bobl i'r maes i gyfarfod Iſrael: a'r rhyfel ſu ynghôed Ephraim.
7 Ac yno y lladdwyd pobl Iſrael o flaen gweiſion Dafydd: ac yno y bu lladdfa fawr y dwthwn hwnnw, ſef ugain mil.
8 Canys y rhyfel oedd yno wedi gwaſgaru ar hŷd wyneb yr holl wlâd: a'r coed a ddifaethodd fwy o'r bobl nag a ddifethodd y cleddyf y diwrnod hwnnw.
‡ Heb. amlhaodd ddaifeth.
9 ¶ Ac Abſalom a gyfarfu â gweiſion Dafydd yn eu hwyneb: ac Abſalom oedd yn marchogaeth ar fûl, a'r mûl a aeth dan dewfrig derwen fawr, a'i ben ef a lynodd yn y dderwen; felly yr oedd efe rhwng y nefoedd a'r ddaear: a'r mûl oedd dano ef a aeth ymmaith.
10 A rhyw un a ganfu hynny, ac a fynegodd i Joab, ac a ddywedodd, Wele, gwelais Abſalom ynghrôg mewn derwen.
11 A dywedodd Joab wrth y gŵr oedd yn mynegi iddo, Ac wele, ti a'i gwelaiſt ef, pa ham na's tarewaiſt ef yno i'r llawr, ac arnafi roddi i ti ddeg ſicl o arian, ac un gwregys?
12 A dywedodd y gŵr wrth Joab, Pe cawn bwyſo ar ſy llaw fil o ſiclau arian, nid eſtynnwn fy llaw yn erbyn mâb y brenin: canys gorchymynnodd y brenin lle y clywſom ni wrthyt ti, ac wrth Abiſai, ac wrth Ittai, gan ddywedyd, ‡ Gwiliwch gyffwrdd o neb â'r llangc Abſalom.
‡ Heb. gwiliwch pwy bynnag foch rhag y llangc Abſalom.
13 O's amgen, mi a wnaethwn ffalſter yn erbyn fy einioes: canys nid oes dim yn guddiedig oddi wrth y brenin; tithau hefyd a ſafaſit yn fy erbyn.
14 Yna y dywedodd Joab, Nid arhoaf fel hyn † gyd â thi: ac efe a gymmerth dair o biccellau yn ei law, ac a'i brathodd trwy gâlon Abſalom, ac efe etto yn fyw ‡ ynghanol y dderwen.
† Heb. o'th flaen di.
‡ Heb. ynghalon.
15 A'r deg llangc y rhai oedd yn dwyn arfau Joab a amgylchynaſant, ac a darawſant Abſalom, ac a'i lladdaſant ef.
16 A Joab a udganodd mewn udgorn, a'r bobl a ddychwelodd o erlid ar ôl Iſrael: canys Joab a attaliodd y bobl.
17 A hwy a gymmeraſant Abſalom, ac a'i bwriaſant ef mewn ffôs fawr yn y coed, ac b a oſodaſant arno garnedd gerrig fawr iawn: a holl Iſrael a ffoiſant bob un i'w babell.
b Joſ. 7. 26.
18 ¶ Ac Abſalom a gymmeraſai, ac a oſodaſai iddo yn ei fywyd golofn, c yn yr hyn y mae yn brenin: canys efe a ddywedodd, d Nid oes fâb gennyf i wneuthur coffa am fy enw: ac efe a alwodd y golofn ar ei enw ei hun. A hi a elwir Lle Abſalom hyd y dydd hwn.
c Gen. 14. 17.
d Edrych Pen. 14. 27.

19 ¶ Yna Ahimaas mâb Sadoc a ddywedodd, Gâd i mi redeg yn awr, a mynegi i'r brenin ddarfod i'r ARGLWYDD ei † ddial ef ar ei elynion.
2981.
† Heb. farnu efo law.
20 A Joab a ddywedodd wrtho ef, Ni bydai di yn genhadwr y dydd hwn, eithr mynegi ddiwrnod arall: ond heddyw ni byddi di gennad, o herwydd marw mâb y brenin.
21 Yna y dywedodd Joab wrth Guſi, Dôs, dywed i'r brenin yr hyn a welaiſt. A Chuſi a ymgrymmodd i Joab, ac a redodd.
22 Yna Ahimaas mâb Sadoc a ddywedodd eilwaith wrth Joab, ‡ Beth bynnag a fyddo, gâd i minnau attolwg redeg ar ôl Cuſi. A dywedodd Joab, I ba beth y rhedi di, fy mâb, gan nad oes gennyt gennadwriaeth addas?
‡ Heb. bydaed a fydao.
23 Ond beth bynnag a fyddo, (ebefe) gâd i mi redeg: a dywedodd yntef wrtho, Rhed. Felly Ahimaas a redodd ar hŷd y gwaſtadedd, ac a aeth heibio i Guſi.
24 A Dafydd oedd yn eiſtedd rhwng y ddau borth: a'r gwiliedydd a aeth ar nen y porth ar y mûr, ac a ddyrchafodd ei lygaid, ac a edrychodd, ac wele ŵr yn rhedeg ei hunan.
25 A'r gwiliedydd a waeddodd, ac a fynegodd i'r brenin: a'r brenin a ddywedodd, O's ei hun y mae efe, cennadwriaeth fydd yn ei enau ef. Ac efe a ddaeth yn fuan, ac a neſaodd.
26 A'r gwiliedydd a ganfu ŵr arall yn rhedeg; a'r gwiliedydd a alwodd ar y porthor, ac a ddywedodd, Wele ŵr arall yn rhedeg ei hunan: a dywedodd y brenin, Hwn hefyd ſydd gennad.
27 A'r gwiliedydd a ddywedodd, Yr ydwyf fi yn gweled rhediad y blaenaf fel rhediad Ahimaas mâb Sadoc. A dywedodd y brenin, Gŵr da yw hwnnw, ac â chennadwriaeth dda y daw efe.
28 Ac Ahimaas a alwodd, ac a ddywedodd wrth y brenin, Heddwch; ac a ymgrymmodd i lawr ar ei wyneb ger bron y brenin, ac a ddywedodd, Bendigedig fydao 'r ARGLWYDD dy Dduw, yr hwn a warchaeodd ar y gwŷr a gyfodaſant eu llaw yn erbyn fy arglwydd frenin.
29 A'r brenin a ddywedodd, † Ai dïangol y llangc Abſalom? A dywedodd Ahimaas, Gwelais gythrwfl mawr, pan anfonodd Joab wâs y brenin, a'th wâs dithau, ond ni wybûm i beth ydoedd.
† Heb. oes heddwch i'r llangc?
30 A'r brenin a ddywedodd, Trô heibio, ſaf ymma: ac efe a drôdd heibio ac a ſafodd.
31 Ac wele Cuſi a ddaeth, a dywedodd Cuſi, Cennadwri, arglwydd frenin: canys yr ARGLWYDD a'th ddïalodd di heddyw ar bawb a'r a ymgyfododd i'th erbyn.
32 A dywedodd y brenin wrth Guſi, A ddïangodd y llangc Abſalom? a dywedodd Cuſi, Fel y llangc hwnnw y byddo gelynion fy arglwydd frenin, a'r holl rai a ymgyfodant i'th erbyn di, er niwaid i ti.
33 ¶ A'r brenin a gyffrôdd, ac a aeth i fynu i ſtafell y porth, ac a wylodd; ac fel hyn y dywedodd efe wrth fyned, e O fy mâb Abſalom, fy mâb, fy mâb Abſalom: ô na buaſwn farw droſot ti, Abſalom, fy mâb, fy mâb.
e Ren. 19. 4.

PEN. XIX.

1 *Joab yn peri i'r brenin beidio a galaru.* 9 *Yr Iſraëliaid yn daer am ddwyn y brenin adref.* 11 *Dafydd yn anfon at yr offeiriaid i gynhyrfu gwŷr Juda.* 18 *Simei yn cael ei faddeu,* 24 *a Mephibeſeth ei eſcuſodi.* 32 *Barzilai.*

Sul 6 arôl y Drindod, P. Ebrill, 23 P.

2981. 32 *Barzilai yn cael cennad i fyned adref, a chymmeryd Cimham ei fâb ef i aŷ 'r brenin.* 41 *Yr Israëliaid yn ymsennu â gwŷr Juda am ddwyn y brenin aaref hebddynt hwy.*

A Mynegwyd i Joab, Wele 'r brenin yn wylo, ac yn galaru am Absalom.

† Heb. ymwared. 2 A'r † fuddugoliaeth a aeth y dwthwn hwnnw yn alar i'r holl bobl: canys clywodd y bobl y diwrnod hwnnw ddywedyd drist âu o'r brenin am ei fâb.

3 A'r bobl a aethant yn lledradaidd y diwrnod hwnnw i mewn i'r ddinas, fel pobl a fyddai yn myned yn lledradaidd, wedi eu cywilyddio wrth ffoi o ryfel.

a Pen. 15. 30. b Pen. 18. 33. 4 Ond y brenin a orchuddiodd ei wyneb; a'r brenin a waeddodd â llef uchel, b O fy mâb Absalom, Absalom, fy mâb, fy mâb.

5 A Joab a ddaeth i mewn i'r tŷ at y brenin, ac a ddywedodd, Gwaradwyddaist heddyw wynebau dy holl weision, y rhai a amddiffynnasant dy einioes di heddyw, ac einioes dy feibion a'th ferched, ac einioes dy wragedd, ac einioes dy ordderchwragedd;

6 Gan garu dy gaseion, a chasâu dy garedigion: canys dangosaist heddyw nad oedd ddim gennyt dy dywysogion, na'th weision; o herwydd mi a wn heddyw pe Absalom fuasai byw, a ninnau i gŷd yn seirw heddyw, mai da fuasai *hynny* yn dy olwg di.

† Heb. wrth fyned calon. 7 Cyfod yn awr gan hynny, cerdda allan, a dywed † yn dêg wrth dy weision: canys yr wyf fi yn tyngu i'r ARGLWYDD, o's ti nid ai allan, nad erys neb gyd â thi y nôs hon: a gwaeth fydd hyn i ti nâ'r holl ddrwg a ddaeth i'th erbyn di o'th febyd hyd yr awr hon.

8 Yna y brenin a gyfododd, ac a eisteddodd yn y porth: a mynegwyd i'r holl bobl, gan ddywedyd, Wele y brenin yn eistedd yn y porth. A'r holl bobl a ddaethant o flaen y brenin: canys Israel a ffoisai bob un i'w babell.

9 ¶ Ac yr oedd yr holl bobl yn ymryson trwy holl lwythau Israel, gan ddywedyd, Y brenin a'n gwaredodd ni o law 'n gelynion, ac efe a'n gwaredodd ni o law 'r Philistiaid, ac yn awr efe a ffodd o'r wlâd rhag Absalom.

10 Ac Absalom, yr hwn a enneiniasom ni arnom, a fu farw mewn rhyfel: ac yn awr pa ham yr ydych heb sôn am gyrchu 'r brenin dracheſn?

11 ¶ A'r brenin Dafydd a anfonodd at Sadoc ac at Abïathar yr offeiriaid, gan ddywedyd, Lleferwch wrth henuriaid Juda, gan ddywedyd, Pa ham yr ydych chwi olaf i ddwyn y brenin yn ei ôl i'w dy (canys gair holl Israel a ddaeth at y brenin hyd ei dŷ.)

12 Fy mrodyr *ydych* chwi; fy asgwrn a'm cnawd *ydych* chwi: pa ham gan hynny 'r ydych yn olaf i ddwyn y brenin adref?

c Pen. 17. 25. d Ruth 1. 17. 13 Dywedwch hefyd wrth Amasa, c Onid fy asgwrn i a'm cnawd wyt ti? d fel hyn y gwnelo Duw i mi, ac fel hyn y 'chwanego, onid tywysog y llu fyddi di ger fy mron i yn lle Joab byth.

e Barn. 20. 1. 14 Ac efe a drôdd galon holl wŷr Juda, e fel *calon* un gŵr; a hwy a anfonasant at y brenin *gan ddywedyd*, Dychwel di a'th holl weision.

15 Felly y brenin a ddychwelodd, ac a ddaeth i'r Iorddonen: a Juda a ddaeth i Ilgal i fyned i gyfarfod â'r brenin, i ddwyn y brenin dros y Iorddonen.

f Pen. 16. 5. 1 Bren. 2. 8. 16 ¶ A f Simei mâb Gera, mâb Jemini, yr hwn *oedd* o Fahurim, a fysiodd, ac a ddaeth i wared gyd â gwŷr Juda, i gyfarfod â'r brenin Dafydd.

17 A mil o wŷr o Fenjamin *oedd* gyd ag ef, g Siba hefyd gwas tŷ Saul, a'i bymtheng mâb a'i ugain gwas gyd ag ef: a hwy a aethant dros y Iorddonen o flaen y brenin.

g Pen. 16. 1, 2. 18 Ac ysgraff a aeth drosodd i ddwyn trwodd dylwyth y brenin, ac i wneuthur yr hyn fyddai da yn ei olwg ef: a Simei mâb Gera a syrthiodd ger bron y brenin, pan ddaeth efe dros y Iorddonen;

h Pen. 16. 5. 19 Ac a ddywedodd wrth y brenin, Na ddannoded fy arglwydd i mi anwiredd, ac na chofia h yr hyn a wnaeth dy was yn anwir, y dydd yr aeth fy arglwydd frenin o Jerusalem; i osod o'r brenin *hynny* at ei galon.

20 Canys dy was sydd yn cydnabod bechu o honofi: ac wele deuthum heddyw yn gyntaf o holl dŷ Joseph, i ddyfod i wared, i gyfarfod â'm harglwydd frenin.

21 Ac Abisai mâb Serfiah a attebodd, ac a ddywedodd, Ai o herwydd hyn ni roddir Simei i farwolaeth; am iddo felldithio enneiniog yr ARGLWYDD?

i Pen. 16. 10. 22 A dywedodd Dafydd, i Beth *sydd* i mi *a wnelwyf* â chwi, meibion Serfiah, fel y byddych i'm mi yn wrthwynebwyr heddyw?

k 1 Sam. 11. 13. k a roddir i farwolaeth heddyw neb yn Israel? canys oni wn i mai heddyw *'r ydwyf* fi yn frenin ar Israel?

l 1 Bren. 2. 8, 9, 37, 46. 23 l A'r brenin a ddywedodd wrth Simei, Ni byddi di farw: a'r brenin a dyngodd wrtho ef.

m Pen. 9. 6. 24 ¶ m Mephibosheth mâb Saul hefyd a ddaeth i wared i gyfarfod â'r brenin; ac ni olchasai efe ei draed, ac ni thorrasai ei farf, ac ni olchasai ei ddillad, er y dydd yr aethai 'r brenin hyd y dydd y daeth efe *drachefn* mewn heddwch.

25 A phan ddaeth efe i Jerusalem i gyfarfod â'r brenin, yna y dywedodd y brenin wrtho ef, Pa ham nad aethoft ti gyd â mi, Mephibosheth?

26 Ac efe a ddywedodd, Fy arglwydd frenin, fy ngwas a'm twyllodd i; canys dywedodd dy was, Cyfrwyaf i mi asen fel y marchogwyf arni, ac yr elwyf at y brenin; o herwydd cloff yw dy was.

n Pen. 16. 3. o Pen. 14. 17, 20. 27 Ac n efe a enllibiodd dy was wrth fy arglwydd frenin; ond fy arglwydd frenin *fydd* o fel angel Duw: am hynny gwna yr hyn *fydd* da yn dy olwg.

† Heb. marwolaeth. p Pen. 9. 7, 10, 13. 28 Canys nid oedd holl dŷ fy nhâd i ond dynion † meirw ger bron fy arglwydd y brenin; etto p tydi a osodaist dy was ymmhlith y rhai oedd yn bwyta ar dy fwrdd dy hun: pa gyfiawnder gan hynny fydd i mi bellach i waeddi mwy ar y brenin?

29 A'r brenin a ddywedodd wrtho, I ba beth yr adroddi dy fatterion ym mhellach? dywedais, Ti a Siba rhennwch y tîr.

30 A Mephibosheth a ddywedodd wrth y brenin, Ie cymmered efe 'r cwbl, gan ddyfod fy arglwydd frenin i'w dŷ mewn heddwch.

q 1 Bren. 2. 7. 31 ¶ A q Barzilai y Gileadiad a ddaeth i wared o Rogelim, ac a aeth dros y Iorddonen gyd â'r brenin i'w hebrwng ef dros y Iorddonen.

r Pen. 17. 27. 32 A Barzilai *oedd* hên jawn, yn fâb pedwar ugain mlwydd: r efe oedd yn darparu lluniaeth

2981. llunaeth i'r brenin, tra 'r ydoedd efe ym Mahanaim; canys gŵr mawr jawn *oedd* efe.

33 A'r brenin a ddywedodd wrth Farzilai, Tyred drosodd gyd â mi, a mi a'th borthaf di gyd â mi yn Jerusalem.

34 A Barzilai a ddywedodd wrth y brenin, Pa faint yw dyddiau blynyddoedd fy einioes i, fel yr elwn i fynu gyd â'r brenin i Jerusalem?

35 Mâb pedwar ugain mlwydd *ydwyf* fi heddyw: a wn i ragoriaeth rhwng da a drwg? a ddichon dy wâs di archwaethu yr hyn a fwytaf, neu 'r hyn a yfaf? a glywaf fi bellach lais cerddorion a cherddoresau? pa ham gan hynny y bydd dy wâs mwyach yn faich ar fy arglwydd frenin?

36 Dy wâs a â ychydig tu hwnt i'r Jorddonen gyd â'r brenin: a pha ham y talai 'r brenin i mi gyfryw daledigaeth?

37 Gad attolwg i'th wâs ddychwelyd yn fy ôl, fel y byddwyf marw yn fy ninas fy hun, *ac fel i'm cladder* yn meddrod fy nhâd a'm mam: ac wele Cimham dy wâs, efe a â drosodd gyd â'm harglwydd frenin, a gwnâ iddo yr hyn *fyddo* da yn dy olwg.

38 A dywedodd y brenin, Cimham a â gyd â mi, a mi a wnaf iddo ef yr hyn *fyddo* da yn dy olwg di: a pheth bynnag a † erfyniech di arnaf, mi a'r gwnaf erot.

† Heb. *adewisech geuyf.*

39 A'r holl bobl a aethant dros y Jorddonen: y brenin hefyd a aeth drosodd; a'r brenin a gusanodd Farzilai, ac a'i bendithiodd ef; ac efe a ddychwelodd i'w fangre ei hun.

40 Yna y brenin a aeth i Ilgal, a Chimham a aeth gyd ag ef: a holl bobl Juda a hebryngasant y brenin, a hanner pobl Israel hefyd.

41 ¶ Ac wele holl wŷr Israel a ddaethant at y brenin, ac a ddywedasant wrth y brenin, Pa ham y lleidratasodd ein brodyr ni gwŷr Juda dydi, ac y dygasant y brenin a'i dylwyth dros y Jorddonen, a holl wŷr Dafydd gyd ag ef?

42 Ac attebodd holl wŷr Juda i wŷr Israel, Oblegid câr agos yw 'r brenin i ni: pa ham gan hynny y digiasoch chwi am y peth hyn? a fwytasom ni *ddim* ar *draul* y brenin? neu a anrhegodd efe ni ag anrheg?

43 A gwŷr Israel a attebasant wŷr Juda, ac a ddywedasant, Deg rhan *sydd* i ni yn y brenin, hefyd y *mae* i ni yn Nafydd fwy nag i chwi: pa ham gan hynny y dïystyraist fi? onid myfi a ddywedais yn gyntaf am gyrchu adref fy mrenin? ac ‖ ymadrodd gwŷr Juda oedd galettach nag ymadrodd gwŷr Israel.

‖ Edrych Barn. 8. 1. a 12. 1.

PEN. XX.

Ebrill, 24 B.

1 *Seba o achos yr ymrafael yn codi plaid yn Israel.* 3 *Deg gorddercbwraig Dafydd mewn carchar tragywyddol.* 4 *Gwneuthur Amasa yn bennaeth ar Juda, a Joab yn ei ladd ef.* 14 *Joab yn erlid Seba i Abel.* 16 *Gwraig ddoeth yn achub y dainas trwy dorri pen Seba.* 23 *Swyddogion Dafydd.*

A Chyno y digwyddodd bod gŵr i'r fall, a'i enw Seba, mâb Bichri, gŵr o Jemini: ac efe a udganodd mewn udgorn, ac a ddywedodd, [a] Nid oes i ni ddim rhan yn Nafydd, nac etifeddiaeth i ni ym mâb Jesse: pawb i'w babell, O Israel.

[a] 2 Bren. 12. 16. 2 Cron. 10. 16.

2 Felly holl wŷr Israel a aethant i fynu oddi ar ôl Dafydd, ar ôl Seba mâb Bichri: ond gwŷr Juda a lynasant wrth eu brenin, o'r Jorddonen hyd Jerusalem.

3 ¶ A daeth Dafydd i'w dŷ ei hun i Jerusalem, a'r brenin a gymmerth [b] y deg gorddercbwraig a adawsai efe i gadw 'r tŷ, ac a'i rhoddes hwynt *mewn* cadwraeth, ac a'i porthodd hwynt, ond nid aeth efe i mewn attynt hwy; eithr buant yn rhwym hyd ddydd eu marwolaeth ‡ yn byw mewn gweddwdod.

[b] Pen. 15. 16. 21, 22.

‡ Heb. *mewn gweddwdod bywyd.*

4 ¶ Yna y dywedodd y brenin wrth Amasa, † [c] Cynnull i mi wŷr Juda *erbyn* y trydydd dydd; a bydd dithau ymma.

† Heb. *Galw attaf.*

5 Felly Amasa a aeth i gynnull Juda: ond efe a drigodd yn hwy nâ'r amser ter'nynedig a osodasai efe iddo.

[c] Pen. 19. 13.

6 A dywedodd Dafydd wrth Abisai, Seba mâb Bichri a'n dryga ni yn waeth nag Absalom: cymmer di [d] weision dy arglwydd, ac erlid ar ei ôl ef, rhag iddo gael y dinasoedd caerog, ac ymchub *o'n* golwg ni.

[d] Pen. 11. 11.

7 A gwŷr Joab, a'r [e] Cerethiaid, y Pelethiaid hefyd, a'r holl gedyrn a aethant ar ei ôl ef; ac a aethant allan o Jerusalem i erlid ar ôl Seba mâb Bichri.

[e] Pen. 8. 18.

8 *Pan oeddynt* hwy wrth y maen mawr *sydd* yng Ngibeon, Amasa a aeth o'i blaen hwynt: a Joab oedd wedi gwregysu ei gochl oedd am dano, ac arni *yr oedd* gwregys, a chleddyf wedi ei rwymo ar ei lwynau ef yn ei wain, a phan gerddai efe, *y cleddyf* a syrthiai.

9 A dywedodd Joab wrth Amasa, A wyt ti yn llawen, fy mrawd? A llaw ddehau Joab a ymaflodd ym marf Amasa i'w gusanu ef.

10 Ond ni ddaliodd Amasa ar y cleddyf *oedd* yn llaw Joab; felly [f] efe a'i tarawodd ef ag ef, [g] dan y bummed *ais*, ac a ollyngodd ei berfedd ef i'r llawr, ac nid ailddarawodd ef, ac efe a fu farw: felly Joab ac Abisai ei frawd a ganllynodd ar ôl Seba mâb Bichri.

[f] 1 Bren. 2. 5.
[g] Pen. 2. 23.

11 Ac un o weision Joab oedd yn sefyll yn ymmyl ef, ac a ddywedodd, Pwy bynnag a ewyllysio *yn dda* i Joab, a phwy bynnag *sydd* gyd â Dafydd *eled* ar ôl Joab.

12 Ac Amasa oedd yn ymdrybaeddu mewn gwaed ynghanol y brif-ffordd: a phan welodd y gŵr yr holl bobl yn sefyll, efe a symmudodd Amasa oddi ar y brif-ffordd i'r maes, ac a daflodd gadach arno, pan welodd efe bawb a'r a oedd yn dyfod atto ef yn sefyll.

13 Pan symmudwyd ef oddi ar y brif-ffordd, yr holl wŷr a aethant ar ôl Joab, i erlid ar ôl Seba mab Bichri.

14 ¶ Ac efe a dramwyodd trwy holl lwythau Israel i Abel, ac i Feth-maachah ac i holl *leoedd* Berim: a hwy a ymgasglasant, ac a aethant ar ei ôl ef.

15 Felly y daethant hwy, ac a warchaeasant arno ef yn Abel Beth-maachah, ac a fwriasant glawdd yn erbyn y ddinas, *yr hon* a safodd ar y rhagfur: a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd â Joab oedd yn † curo 'r mûr i'w fwrw i lawr.

† Heb. *ais wyna.*

16 ¶ Yna gwraig ddoeth o'r ddinas a lefodd, Clywch, clywch, dywedwch attolwg wrth Joab, Nesâ hyd ymma, fel yr ymddiddanwyf â thi.

17 Pan nesâodd efe atti hi, y wraig a ddywedodd, Ai ti yw Joab? dywedodd ynte[f], *Ie* myfi. A hi a ddywedodd wrtho ef, Gwrando eiriau dy lawforwyn: dywedodd ynte[f], Yr ydwyf yn gwrando.

† Heb. *yn y clywenid.* Edrych Deut. 20. 11.

18 Yna hi a ddywedodd, Hwy a lefarent † gynt, gan ddywedyd, Dïau yr ymofynnant ag Abel, ac felly y dibennent.

19 Myfi

2981. 19 Myfi *wyf un* o heddychol ffyddloniaid Iſrael: yr wyt ti yn ceiſio diſetha dinas a mam yn Iſrael: pa ham y diſethi di etifeddiaeth yr ARGLWYDD?

20 A Joab a attebodd, ac a ddywedodd, Na atto Duw, na atto Duw i mi, na diſetha na dinyſtrio.

21 Nid felly *y mae* 'r peth: eithr gŵr o ſynydd Ephraim, (Seba mâb Bichri *dan* ei enw,) a ddyrchafodd ei law yn erbyn y brenin, yn erbyn Dafydd: rhoddwch ef yn unig, a mi a af ymmaith oddi wrth y ddinas. A dywedodd y wraig wrth Joab, Wele ei ben ef a fwrir atti drosy mûr.

[b] Preg. 9. 14. 22 Yna 'r wraig [b] o'i doethineb a aeth at yr holl bobl. A hwy a dorraſant ben Seba mâb Bichri, ac a'i taflaſant allan i Joab: ac efe a udganodd mewn udgorn, a hwy a waſgarwyd oddi wrth y ddinas, bob un i'w pabellau. A Joab a ddychwelodd i Jeruſalem at y brenin.

[i] Pen. 8. 16. 23 ¶ Yna [i] Joab *oedd* ar holl luoedd Iſrael, a Benaiah mâb Jehoiada ar y Cerethiaid, ac ar y Pelethiaid:

[k] Pen. 8. 16. 1 Bren. 4. 3. 24 Ac Adoram *oedd* ar y dreth; a [k] Jehoſaphat mâb Ahilud yn goſiadur:

25 Seſa hefyd yn 'ſgrifennydd; a Sadoc ac Abiathar yn offeiriaid:

† Neu, *aywyſog.* 26 Ira hefyd y Jairiad oedd † benllywydd ynghŷlch Dafydd.

PEN. XXI.

1 *Y tair blyneda newyn o achos y Gibeoniaid ynpeidio trwy grogi ſaith o feibion Saul.* 10 *Caredigrwyad Riſpah tu ag at y marw.* 12 *Dafydd yn cladau eſgyrn Saul a Jonathan.* 15 *Pedair câd yn erbyn y Philiſtiaid, lle y lladdodd pedwar o gedyrn Dafydd bedwar o gawri.*

Sal 7 ar ôl y Drindod, B. Ebrill, 24. P. A Bu newyn yn nyddiau Dafydd dair blynedd ôl ynol: a Dafydd a † ymoſynnodd per bron yr ARGLWYDD. A'r ARGLWYDD a ddywedodd, O herwydd Saul, ac o herwydd *ei* dŷ gwaedlyd *ef* y *mae hyn*, o blegid lladd o hono ei y Gibeoniaid.

2983. † Heb. *geiſiad wneth yr Arglwydd.* Edrych Num. 27. 21. 2 A'r brenin a alwodd am y Gibeoniaid, ac a ymddiddanodd â hwynt; (a'r Gibeoniaid hynny nid *oeddynt* o feibion Iſrael, ond [a] o weddill yr Amoriaid; a meibion Iſrael a dyngaſai iddynt hwy: etto Saul a geiſiodd eu lladd hwynt, o'i ſerch i feibion Iſrael a Juda.)

[a] Joſ. 9. 3, 10, 17. 3 A Dafydd a ddywedodd wrth y Gibeoniaid, Beth a wnâf i chwi? ac â pha beth y gwnâf ymmod, ſel y bendithioch chwi etifeddiaeth yr ARGLWYDD.

4 A'r Gibeoniaid a ddywedaſant wrtho, Ni fynnwn ni nac arian nac aur gan Saul, na chan ei dŷ ef; ac ni fynnwn ni ladd neb yn Iſrael. Ac efe a ddywedodd, Yr hyn a ddywedoch chwi a wnâf i chwi.

† Neu, *a'u torraca ymmaith.* 5 A hwy a ddywedaſant wrth y brenin, Y gŵr a'n diſethodd ni, ac † a fwriadodd i'n herbyn ni, i'n dinyſtrio ni rhag aros yn un o derfynau Iſrael,

[b] 1 Sam. 10. 26. a 11. 4. 6 Rhodder i ni ſaith o wŷr o'i feibion ef, ſel y crogom ni hwynt i'r ARGLWYDD yng [b] Ngibeah Saul, dewiſedig yr ARGLWYDD. A dywedodd y brenin, Myfi a'i rhoddaf.

1 Sam. 18. 3. a 20. 8, 15, 42. a 23. 18. 7 Ond y brenin a arbedodd Fephiboſeth fâb Jonathan, fâb Saul, o herwydd [c] llw 'r ARGLWYDD yr hwn *oedd* rhyngddynt hwy, rhwng Dafydd a Jonathan mâb Saul.

8 Ond y brenin a gymmerth ddau fâb Riſpah merch Aiah, y rhai a ymddûg hi i Saul, ſef Armoni a Mephiboſeth; a phum mâb † Michal merch Saul, y rhai a blantodd hi i Adriel fâb Barzilai y Maholathiad:

† Neu, *Chwaer Michal.* 9 Ac efe a'i rhoddeshwynt yn llaw 'r Gibeoniaid; a hwy a'i crogaſant hwy yn y mynydd ger bron yr ARGLWYDD: a'r ſaith hyn a gydgwympaſant, ac a roddwyd i farwolaeth yn y dyddiau cyntaf o'r cynhauaf, yn nechreuad cynhauaf yr haidd.

[d] Pen. 3. 7. 10 ¶ A [d] Riſpah merch Aiah a gymmerth ſachlîain, a hi a'i heſtynnodd ef iddi ar y graig, o ddechrau 'r cynhauaf, nes diferu dwfr arnynt hwy o'r nefoedd, ac ni adawodd hi i ehediaid y nefoedd orphwys arnynt hwy y dydd, na bwyſtfil y maes liw nôs.

11 A mynegwyd i Ddafydd yr hyn a wnaethai Riſpah merch Aiah, gordderchwraig Saul.

[e] 1 Sam. 31. 10. 12 ¶ A Dafydd a aeth ac a ddug eſgyrn Saul, ac eſgyrn Jonathan ei fâb, oddi wrth berchennogion Jabes Gilead, y rhai a'i lleddraſent hwy o heol Bethſan, [e] yr hon y crogaſai 'r Philiſtiaid hwynt ynddi, y dydd y lladdoddy Philiſtiaid Saul yng Ngilboa.

13 Ac efe a ddug i fyny oddi yno eſgyrn Saul, ac eſgyrn Jonathan ei fâb; a hwy a gaſglaſant eſgyrn y rhai a grogaſid.

14 A hwy a gladdaſant eſgyrn Saul a Jonathan ei fâb, yngwlâd Benjamin, yn Selah, ym meddrod Cis ei dâd; a hwy a wnaethant yr hyn oll a orchymynnaſai 'r brenin: a bu Duw foddlon i'r wlâd ar ôl hyn.

‡ Neu, *Rapha.* † Heb. *Palaar*, neu, *ſtaen ei waywffon.* [f] Pen. 18. 3. ‡ Heb. *cannwyll*, neu, *lamp.* [g] 1 Bren. 11. 36. Pſal. 132. 17. [h] 1 Cron. 20. 4. [i] 1 Cron. 11. 29. † Neu, *Rapha.* [k] Edrych 1 Cron. 20. 5. † Neu, *Rapha.* ‡ Neu, *diſenwoad.* 1 Sam. 17. 10, 25, 26. [l] 1 Sam. 16. 9. *Sammah.* 15 ¶ A bu eilwaith ryfel rhwng y Philiſtiaid ag Iſrael, a Dafydd a aeth i wared a'i weiſion gyd ag ef, ac a ymladdaſant â'r Philiſtiaid, a diffygiodd Dafydd.

16 Ac Isbibenob, yr hwn *oedd* o feibion ‡ y cawr, (a phwys † ei waywffon yn drychan ſiel o bres) ac wedi ei wregyſu â *chleddyf* newydd, a feddyliodd ladd Dafydd.

17 Ond Abiſai mâb Serfiah a'i helpiodd ef, ac a darawodd y Philiſtiad, ac a'i lladdodd ef: yna [f] gŵr Dafydd a dyngaſant wrtho ef, gan ddywedyd, Nid ai di allan mwyach gyd â ni i ryfel, rhag it' ddiffoddi ‡ [g] goleuni Iſrael.

Ebrill, 26 B. 18 [h] Ac ar ôl hyn ſe ſu eilwaith ryfel yng Ngob yn erbyn y Philiſtiaid: yna [i] Sibbechai yr Huſiad a laddodd Saph, yr hwn *oedd* o feibion † y cawr.

19 A bu etto ryfel yng Ngob yn erbyn y Philiſtiaid, ac Elhanan mâb Jaare Oregim y Bethlehemiad a darawodd [k] *frawd* Goliath y Gethiad: a phren ei waywffon ef *oedd* fel carſan gwehydd.

20 A bu etto ryfel yng Ngath ac yr oedd gŵr corphol, a chwech o ſyſedd ar bob llaw iddo, a chwech o ſyſedd ar bob troed iddo, pedwar ar hugain o riſedi; efe hefyd *oedd* fâb i'r † cawr.

21 Ac efe a ‡ amharchodd Iſrael, a Jonathan mâb [l] Simea brawd Dafydd a'i lladdodd ef.

22 Y pedwar hyn a aned i'r cawr yng Ngath, ac a gwympaſant trwy law Dafydd, a thrwy law ei weiſion ef.

PEN. XXII.

Pſalm o ddiolchgarwch am alluog ymwared Duw, a'i amryw fendithion.

A Dafydd a lefarodd wrth yr ARGLWYDD eiriau 'r gân hon, yn y dydd y giwaredodd yr ARGLWYDD ef o law ei holl elynion, ac o law Saul.

2 Ac

2 Ac efe a ddywedodd, [a] Yr ARGLWYDD yw fy nghraig, a'm hamddiffynfa, a'm gwaredydd i.

3 Duw fy nghraig, [b] ynddo ef yr ymddiriedaf: fy nharian, a chorn fy jechydwriaeth, fy ucheldwr a'm noddfa, fy achubwr; rhag trais i'm hachubaist.

4 Galwaf ar yr ARGLWYDD canmoladwy: felly i'm cedwir rhag fy ngelynion.

5 Canys ‡ gofidion angau a'm cylchynasant: afonydd y † fall a'm dychrynasant i.

6 ‡ Deluriau uffern a'm hamgylchynasant: maglau angau a'm rhagflaenasant.

7 Yn fy nghyfyngdra y gelwais ar yr ARGLWYDD, ac y gwaeddais at fy Nuw: ac efe a glybu fy llefo'i deml, a'm gwaedd *a aeth* i'w gluſtiau ef.

8 Yna y cynhyrfodd, ac y crynodd y ddaear: [c] ſeiliau 'r nefoedd a gyffroiſant, ac a ymſiglaſant, am iddo ef ddigio.

9 Dyrchafodd mwg o'i ffroenau ef, a thân o'i enau ef a yſſodd: glô a ennynnaſant ganddo ef.

10 Efe a ogwyddodd y nefoedd, ac a ddiſgynnodd: a thywyllwch *oedd* dan ei draed ef.

11 Marchogodd efe hefyd ar y Cerub, ac a ehedodd: ïe efe a welwyd ar adenydd y gwynt.

12 Efe a oſododd y tywyllwch yn bebyll o'i amgylch: *ſef* caſgliad y dyfroedd, *a* thew-gymhylau 'r awyr.

13 Gan y diſgleirdeb ger ei fron ef yr ennynnodd y marwor tanllyd.

14 Yr ARGLWYDD a daranodd o'r nefoedd, a'r Goruchaf a roddes ei lef.

15 Ac efe a anfonodd *ei* ſaethau, ac a'i gwaſgarodd hwynt; mellt, ac a'i drylliodd hwynt.

16 Gwaelodion y môr a ymddangoſodd, *a* ſeiliau 'r byd a ddinoethwyd, gan gerydd yr ARGLWYDD, *a* chan chwythad anadl ei ffroenau ef.

17 Efe a anfonodd oddi uchod; cymmerodd fi; tynnodd fi o ddyfroedd † lawer.

18 Gwaredodd fi rhag fy ngelyn cadarn, *a* rhag fy nghaſcion; am eu bod yn drêch nâ mi.

19 Achubaſant fy mlaen yn nydd fy ngofid: ond yr ARGLWYDD oedd gynhaliad i mi.

20 Efe a'm dug i ehangder: efe a'm gwaredodd i, am iddo ymhoffi ynnof.

21 Yr ARGLWYDD a'm gobrwyodd yn ôl fy nghyfiawnder: yn ôl glendid fy nwylaw y talodd efe i mi.

22 Canys mi a gedwais ffyrdd yr ARGLWYDD, ac ni chiliais yn annuwiol oddi wrth fy Nuw.

23 Ô herwydd ei holl farnedigaethau ef *oedd* ger fy mron i: ac oddi wrth ei ddeddfau ni chiliais i.

24 Bûm hefyd berffaith † ger ei fron ef: ac ymgedwais rhag fy anwiredd.

25 A'r ARGLWYDD a'm gobrwyodd innau yn ôl fy nghyfiawnder: yn ôl fy nglendid o flaen ei lygaid ef.

26 A'r trugarog y gwnâi drugaredd: â'r gwŷr perffaith y gwnâi berffeithrwydd.

27 A'r glân y gwnâi lendid: ac [d] â'r cyndyn yr ymgyndynni.

28 Y bobl gyſtuddiedig a waredi: ond y *mae* dy lygaid ar y rhai uchel, i 'w daroſtwng.

29 Canys ti yw fy nghannwyll i, O ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a lewyrcha fy nhywyllwch.

30 O blegid ynnot ti y † rhedaf trwy fyddin: trwy fy Nuw y llammaf dros fûr.

31 [e] Duw *fydd* berffaith ei ffordd: [f] ymadrodd yr ARGLWYDD *fydd* buredig; tarian yw efe i bawb a ymddiriedant ynddo.

32 Canys [g] pwy *fyda* Dduw, heb law 'r ARGLWYDD? a phwy *fydd* graig, eithr ein Duw ni?

33 Duw yw fy nghadernid *a'm* nerth: ac a rwyddhaodd fy ffordd i yn berffaith.

34 Efe ſydd yn gwneuthud fy nhraed fel *traed* ewigod: ac efe ſydd yn fy ngoſod ar fy uchelfaoedd.

35 Efe ſydd yn dyſgu fy nwylaw i ryfel: fel y dryllir bwa dûr *yn* fy mreichiau.

36 Rhoddaiſt hefyd i mi darian dy jechydwriaeth: † ac â'th fwynder y lliooſogaiſt fi.

37 Ehengaiſt fy ngerddediad danaf; fel na lithrodd fy ſodlau.

38 Erlidiais fy ngelynion, a difethais hwynt: ac ni ddychwelais nes eu diſa hwynt.

39 Difeais hwynt hefyd, a thrywenais hwynt fel na chyfodant: a hwy a ſyrthiaſant dan fy nhraed i.

40 Canys ti a'm gwregyſaiſt i â nerth i ryfel: y rhai a ymgyfodent i'm herbyn a ddaroſtyngaiſt dana'.

41 Rhoddaiſt hefyd i mi warrau fy ngelynion; fel y diſethwn fy nghaſeion.

42 Diſgwiliaſant, ond nid *oedd* achubydd: *ſef* am yr ARGLWYDD, ond nid attebodd hwynt.

43 Yna y maluriais hwynt fel llwch y ddaear: melais hwynt fel tom yr heolydd, *a* thennais hwynt.

44 Gwaredaiſt fi rhag cynhennau fy mhobl; cedwaiſt fi yn ben *ar* genhedloedd: pobl nid adnabûm a'm gwaſanaethant.

45 Meibion dieithr a gymmerant arnynt * ymddaroſtwng i mi: pan glywant gwrandawant arnaf fi.

46 Meibion dieithr a ballant, ac a ddychrynant o'i carchardai.

47 Byw fyddo 'r ARGLWYDD, a bendigedig *fyddo* fy nghraig; a dyrchafer Duw, craig fy jechydwriaeth.

48 Duw ſydd yn † fy nïal i; ac ſydd yn daroſtwng pobloedd danaf fi;

49 Ac ſydd yn fy nhywys i o blith fy ngelynion: ti hefyd a'm dyrchefaiſt uwch law 'r rhai a gyfodent i'm herbyn: rhag y gŵr traws i'm hachubaiſt i.

50 Am hynny y mdiannaf di, O ARGLWYDD, ym mhlith [h] y cenhedloedd, ac y canaf i'th enw.

51 *Efe ſydd* dŵr jechydwriaeth i'w frenin: ac yn gwneuthur trugaredd i'w enneiniog, i Ddafydd, ac [i] i'w hâd, yn dragywydd.

PEN. XXIII.

1 Dafydd yn ei eiriau diweddaf yn dangos fod ei ffydd ef yn addewidion Duw tu hwnt i bob dyall dynol. 6 Anghyffelyb gyflwr yr annuwiol. 8 Enwau cedyrn Dafydd.

DYmma eiriau diweddaf Dafydd. Dywedodd Dafydd mâb Jeſſe, a dywedodd y gŵr a oſodwyd yn uchel, enneiniog Duw Jacob, a pheraidd ganiadydd Iſrael.

2 Ysbryd yr ARGLWYDD a leſarodd ynnoſi, a'i ymadrodd ef *oedd* ar fy nhafod.

3 Duw Iſrael a ddywedodd wrthyf fi, [a] Craig Iſrael a ddywedodd; † *Bydded* llywodraethwr ar ddynion yn gyfiawn, yn llywodraethu *mewn* ofn Duw:

[a] Deut. 32. 4. Pſal. 18. 2, &c.
[b] Heb. 2. 13.
‡ Neu, *gloes, neu, donnau.*
† Heb. *Belial.*
‡ Neu, *Rheffynnau.*
[c] Job 26. 11.
† Neu, *mawrion.*
† Heb. *saac.*
[d] Leſit. 26. 24, 27, 28. Pſal. 18. 26.
† Neu, *torraſ.*
[e] Deut. 32. 4.
Dan. 4. 37.
Dad. 15. 3.
[f] Pſal. 12. 6. a 119. 140.
Diar. 30. 5.
[g] 1 Sam. 2. 2.
Eſay 45. 5, 6.
† Neu, *a'th fwynder a'm lliooſogaod.*
* Edrych Deut. 33. 29.
† Heb. *rhoddi dial troſoſ.*
[h] Rhuf. 15. 9.
[i] Pen. 7. 12.
Ebrill, 26. P.
[a] Deut. 32. 4. Pen. 22. 2, 32.
† Neu, *bydd.*

4 Ac [c] *efe a lyddai* fel y boreu-oleuni, *pan* gyfodo haul foregwaith heb gymhylau: *fel* eginyn *a dŷf* o'r ddaear, gan lewyrchiad yn ôl glaw.

5 Er nad *yw* fy nhŷ i felly gyd â Duw: etto [c] cyfammod tragywyddol a wnaeth efe â mi, wedi ei luniaethu yn hollol, ac yn ſicr: canys fy holl jechydwriaeth, a'm holl ddymuniad *yw*, er nad yw yn peri *iddo* flaguro.

6 ¶ A'r anwir *fyddant* oll fel drain wedi eu bwrw heibio: canys mewn llaw ni's cymmerir hwynt.

7 Ond y gŵr a gyffyrddo â hwynt a † ddiffynnir a haiarn, ac â phaladr gwaywffon: ac â thân y lloſgir hwynt yn *eu* lle.

8 ¶ Dymma enwau 'r cedyrn oedd gan Ddafydd. ‡ Y Tachmoniad a eiſteddai yn y gadair yn bennaeth y tywyſogion, (hwnnw *oedd* Adino yr Eſniad;) † *efe a ruthrodd* yn erbyn wyth cant, y rhai a laddodd efe ar unwaith.

9 Ac ar ei ôl ef *yr oedd* [d] Eleazar mâb Dodo, fâb Ahohi, ym mhlith y tri cedyrn gyd â Dafydd, pan ddifenwaſant hwy 'r Philiſtiaid a ymgynnullaſent yno i ryſel, a phan aeth gwŷr Iſrael ymmaith.

10 Efe a gyſododd, ac a darawodd ar y Philiſtiaid nes diffygio ei law ef, a glynu o'i law ef wrth y cleddyf; a'r ARGLWYDD a wnaeth jechydwriaeth mawr y diwrnod hwnnw: a'r bobl a ddychwelaſant ar ei ôl ef yn unig i anrheithio.

11 Ac ar ei ôl ef *yr oedd* [e] Sammah mâb Age yr Hararíad: a'r Philiſtiaid a ymgynnullaſant ‡ yn dorf, ac yr oedd yno ran o'r maes yn llawn o ffacbys; a'r bobl a ffodd o flaen y Philiſtiaid.

12 Ond efe a ſafodd ynghanol y rhandir, ac a'i hachubodd, ac a laddodd y Philiſtiaid: felly y gwnaeth yr ARGLWYDD ymwared mawr.

13 ‡ A [f] thri o'r deg pennaeth ar hugain a ddiſgynnaſant, ac a ddaethant y cynhauaf at Ddafydd i [g] ogof Adulam: a thorf y Philiſtiaid oedd yn gwerſyllu yn [h] nyffryn Rephaim.

14 A Dafydd *oedd* yna mewn amddiffynfa; a ſefyllfa 'r Philiſtiaid *ydoedd* yna ym Methlehem.

15 A blyſiodd Dafydd, a dywedodd, Pwy a'm dïoda i â dwfr o bydew Bethlehem, yr hwn *ſydd* wrth y porth?

16 A'r tri chedyrn a ruthraſant trwy werſyll y Philiſtiaid, ac a dynnaſant ddwfr o bydew Bethlehem, yr hwn *oedd* wrth y porth, ac a'i cymmeraſant hefyd, ac a'i dygaſant at Ddafydd: ond ni fynnai efe ei yfed, eithr efe a'i dïod-offrymmodd ef i'r ARGLWYDD;

17 Ac a ddywedodd, Na atto 'r ARGLWYDD i mi wneuthur hyn: onid gwaed y gwŷr a aethant mewn *enbyd*rwydd am eu heinioes yw hwn? am hynny ni fynnai efe ei yfed. Hyn a wnaeth y tri chedyrn hynny.

18 Ac [i] Abiſai brawd Joab, mâb Serfiah, *oedd* bennaf o'r tri, ac efe a gyfododd ei wayw-ffon yn erbyn trychant, † *ac* a'i lladdodd *hwynt*: ac iddo ef *yr oedd* yr enw ym mhlith y tri.

19 Onid anrhydedduſaf *oedd efe* o'r tri? a bu iddynt yn dywyſog: etto ni chyrhaeddodd efe y tri *cyntaf*.

20 A Benaiah mâb Jehoiada, mâb gŵr grymmus o Gabſeel, aml ei weithredoedd, efe a laddodd ddau † o gedyrn Moab; ac efe a aeth i wared, ac a laddodd lew mewn pydew yn amſer eira.

21 Ac efe a darawodd Aiphtddyn, gŵr [k] golygus *o faint*; ac yn llaw yr Aiphtiad yr *oedd* gwaywffon, eithr efe a ddaeth i wared etto et â ffon, ac a ddug y waywffon o law 'r Aiphtiad, ac a'i lladdodd ef â'i waywffon ei hun.

22 Hyn a wnaeth Benaiah mâb Jehoiada: ac iddo *yr oedd* yr enw ym mhlith y tri cedyrn.

23 ‡ Anrhydedduſach *oedd* nâ 'r deg ar hugain, ond ni chyrhaeddodd efe y tri *cyntaf*: a Dafydd a'i goſododd ef ar † ei wŷr o gard.

24 [l] Aſahel brawd Joab *oedd* un o'r deg ar hugain; Elhanan mâb Dodo y Bethlehemiad,

25 Sammah 'r Harodiad, Elica yr Harodiad.

26 Heles y [m] Paltiad, Ira mâb Icces y Tecoiad.

27 Abïezer yr Anathothiad, Mebunnai yr Huſathiad,

28 Salmon yr Ahohiad, Maharai y Netophathiad,

29 Heleb mâb Baanah y Netophathiad, Ittai mâb Ribai o Ibeah meibion Benjamin,

30 Benaiah y Pirathoniad, Hidai o ‡ afonydd Gaas.

31 Abi-albon yr Arbathiad, Azmafeth y Barhumiad,

32 Elihaba y Saalboniad; o feibion Jaſen, Jonathan,

33 Sammah yr Hararíad, Ahïam mâb Sarar yr Ararïad,

34 Eliphalet mâb Ahaſbai mâb y Maachathiad, Eliam mâb Ahitophel y Gilonïad,

35 Heſrai y Carmeliad, Paarai yr Arbïad,

36 Igal mâb Nathan o Sobah, Bani y Gadiad,

37 Selec yr Ammoniad, Nahari y Beerothïad yn dwyn arfau Joab mâb Serfiah,

38 Ira yr Ithriad, Gareb yr Ithriad,

39 Urias yr Hethiad; dau ar bymtheg ar hugain o gwbl.

PEN. XXIV.

1 *Satan yn temptio Dafydd, ac yntau yn gyrru Joab i rifo y bobl.* 5 *Y capteiniaid, ym mhen y naw mis a'r ugain niwrnod, yn dwyn cyfrif o arychon mil ar ddeg o ryfelwyr.* 10 *Dafydd yn cael ei ddewis o dair pla, ac yn dewis tridiau o'r nodau,* 15 *ac wedi lladd deng mil a thrugain o'r bobl, yn edifarhâu, ac wrth hynny yn achub dinyſtr Jeruſalem.* 18 *Dafydd trwy gynghor Gad yn prynu llawr dyrnu Arafnah, a'r bla yn peidio, wedi iddo ef aberthu.*

A Thracheſn digllonedd yr ARGLWYDD a ennynnodd yn erbyn Iſrael, ac ‡ efe a annogodd Ddafydd yn eu herbyn hwynt, i ddywedyd, [a] Dôs, cyfrif Iſrael a Juda.

2 Canys y brenin a ddywedodd wrth Joab tywyſog y llu *oedd* ganddo ef, ‡ Dôs yn awr trwy holl lwythau Iſrael, [b] o Ddan hyd Feerſeba, a chyfrif y bobl, fel y gwypwyf riſedi 'r bobl.

3 A Joab a ddywedodd wrth y brenin, Yr ARGLWYDD dy Dduw a'chwanego 'r bobl yn gan cymmaint ag y mâent, fel y gwelo llygaid fy arglwydd frenin: ond pa ham yr ewyllyſia fy arglwydd frenin y peth hyn?

---

c Barn. 5. 31. Pſal. 89. 36. Diar. 4. 18. Hoſ. 6. 5.
c Pen. 7. 15, 16.
† Heb. *gyffwrdd*.
‡ *Joſebbaſſabet y Tachmoniad pen y tri.*
† Edrych 1 Cron. 11. 11. a 27. 2.
d 1 Cron. 11. 12. a 27. 4.
e 1 Cron. 11. 27.
‡ Neu, *i'ſyllyſaethau.*
‡ Neu, *o'r tri pennaeth ar.*
f 1 Cron. 11. 15. & 1 Sam. 22. 1.
g Pen. 5. 18.
h 1 Cron. 11. 20.
† Heb. *o laadeigion.*
† Heb. *lew Duw o Foab.*
k 1 Cron. 21. 23.
‡ Neu, *Anrhydeddus oedd ym myſg* v 30.
† Neu, *ei gyngor.* Heb. *ei orchymmyn.*
l Pen. 2. 18.
m 1 Cron. 11. 27.
‡ Neu, *dayffryn-noedd.*
Sul 7 ar ôl y Drindod, P. Ebrill, 27. B.
2987.
‡ *Satan*, Edrych 1 Cron. 21. 1.
a Edrych 1 Cron. 27. 23, 24.
‡ Neu, *cylchyna.*
b Barn. 20. 1.

2987. 4 A gair y brenin fu drech nã Ioab, ac nã thywyſogion y llu: Ioab am hynny a aeth allan, a thywyſogion y llu, o wydd y brenin, i gyfrif pobl Iſrael.

5 ¶ A hwy a aethant dros y Iorddonen ac a werſyllaſant yn Aroer, o'r tu dehau i'r ddinas *ſyad* ynghanol ‡ dyffryn Gad, a thua Jazer.

‡ Neu, *afon.*

6 Yna y daethant i Ilead, ac † i wlãd Tachtim Hodſi; daethant hefyd i Ddan Jaan, ac o amgylch i Sidon;

† Neu, *i'r iſſaf-wlãd newydd gyfanneddau.*

7 Daethant hefyd i amddiffynfa Tyrus, ac i holl ddinaſoedd yr Hefiaid, a'r Canaaneaid: a hwy a aethant i du dehau Juda, i Feerſeba.

8 Felly y cylchynaſant yr holl wlãd, ac a ddaethant ym mhen naw mis ac ugain niwrnod i Jeruſalem.

9 A rhoddes Joab nifer cyfrif y bobl at y brenin: ac Iſrael ydoedd wyth gan mil o wŷr grymmus yn tynnu cleddyf; a gwŷr Juda *oedd* bum can mil o wŷr.

c 1 Sam. 24. 5. 10 ¶ A c chalon Dafydd a'i tarawodd ef, ar ôl iddo gyfrif y bobl: a dywedodd Dafydd wrth yr ARGLWYDD, Pechais yn ddirfawr *yn* yr hyn a wneuthum: ac yn awr dilea, attolwg, O ARGLWYDD, anwiredd dy was; canys ynfyd jawn y gwneuthum.

11 A phan gyfododd Dafydd y borau, daeth gair yr ARGLWYDD at d Ad y prophwyd, e gweledydd Dafydd, gan ddywedyd,

d 1 Sam. 22. 5. e 1 Sam. 9. 9. 2 Cron. 29. 12. 12 Dos a dywed wrth Ddafydd, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Yr ydwyt ſi yn goſod tri *pheth* o'th flaen di; dewis it' un o honynt, a gwnaf *hynny* i ti.

13 Felly Gad a ddaeth at Ddafydd, ac a fynegodd iddo, ac a ddywedodd wrtho, A *fynni* ddyfod it' f ſaith mlynedd o newyn yn dy wlad, neu ffoi dri mis o flaen dy elynion, a hwy yn dy erlid, ai ynte bod haint yn y wlad dri diwrnod? yn awr ymgynghora, ac edrych pa beth a attebaf i'r hwn a'm hanfonodd i.

f Edrych 1 Cron. 21. 12. g Edrych Eſay 47. 6. Zech. 1. 15. h 1 Cron. 27. 24. 14 A dywedodd Dafydd wrth Ad, Y mae yn gyfyng jawn arnaſi: bid i mi ſyrthio yn awr yn llaw 'r ARGLWYDD; (canys aml yw ei drugareddau ef:) ac g na chwympwyf yn llaw dyn.

15 Yna y rhoddes h yr ARGLWYDD haint yn Iſrael, o'r borau hyd yr amſer nodedig: a bu farw o'r bobl, o Ddan hyd Feerſeba, ddeng mil a thrugain o wŷr.

16 A phan eſtynnaſai 'r angel ei law *at* Jeruſalem i'w dinyſtrio hi, i edifarhaodd at yr ARGLWYDD y drwg hwn, ac a ddywedodd wrth yr angel oedd yn dinyſtrio 'r bobl, Digon bellach, attal dy law. Ac angel yr ARGLWYDD *oedd* wrth lawr dyrnu k Arafnah y Jebuſiad.

i Gen. 6. 6. 1 Sam. 15. 11. k 1 Cron. 21. 15. *Ornan.* Edrych Ad. 18.

17 A lleſarodd Dafydd wrth yr ARGLWYDD, pan ganfu efe 'r angel a darawtai 'r bobl, a dywedodd, Wele myfi a bechais, ac a wneuthum yn ddrygionus: ond ŷ defaid hyn, beth a wnaethant hwy? bydded attolwg dy law arnaſi, ac ar dŷ fy nhad.

† Heb. *Aranah.*

18 ¶ A Gad a ddaeth at Ddafydd y dwthwn hwnnw, ac a ddywedodd wrtho, Dôs i fyny, cyfod allor i'r ARGLWYDD yn llawr dyrnu † Arafnah y Jebuſiad.

19 A Dafydd a aeth i fyny yn ôl gair Gad, fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD.

20 Ac Arafnah a edrychodd, ac a ganfu 'r brenin a'i weiſion yn dyfod tu ag atto: ac Arafnah a aeth allan, ac a oftyngodd ei wyneb i lawr ger bron y brenin.

l Edrych Gen. 23. 8——16. 21 Ac Arafnah a ddywedodd, Pa ham y daeth fy arglwydd frenin at ei was? l A dywedodd Dafydd, I brynu gennyt ti y llawr dyrnu i adeiladu allor i'r ARGLWYDD, fel yr attalier y bla oddi wrth y bobl.

‡ Heb. *gyflawn.*

22 A dywedodd Arafnah wrth Ddafydd, Cymmered, ac offrymmed fy arglwydd frenin yr hyn *fyado* da yn ei olwg: wele m 'r ychen yn boeth-offrwm, a'r ffuſtiau ac offer yr ychen yn lle cynnud.

m 1 Bren. 19. 21. 23 Hyn oll a roddodd Arafnah, *megis* brenin, i'r brenin. A dywedodd Arafnah wrth y brenin, Yr ARGLWYDD dy Dduw a fyddo boddlon i ti.

24 A dywedodd y brenin wrth Arafnah, Nage; eithr gan brynu y prynaf *ef* mewn pris gennyt, ac nid offrymmaf i'r ARGLWYDD fy Nuw boeth-offrymmau rhâd. Felly n Dafydd a brynodd y llawr dyrnu a'r ychen er deg a deugain o ſiclau arian.

n Edrych 1 Cron. 21. 25. 25 Ac yno 'r adeiladodd Dafydd allor i'r ARGLWYDD, ac a offrymmodd boeth-offrymmau ac offrymmau hedd. A'r ARGLWYDD a gymmodogdd â'r wlad, a'r bla a attaliwyd oddi wrth Iſrael.

¶ Llyfr cyntaf y BRENHINOEDD, Yr hwn a elwir hefyd, Trydydd llyfr y BRENHINOEDD.

PEN. I.

2989. Ebrill, 27. P.

1 *Abiſag yn ymgeleddu Dafydd.* 5 *Adoniah, anwylyd Dafydd, yn ei wneuthur ei hun yn frenin.* 11 *Nathan yn cynghori,* 15 *i Fathſeba dawycyd i'r brenin,* 22 *ac yn dywedyd gyd â hi.* 28 *Dafydd yn adnewyddu ei lw i Fathſeba.* Sadoc *a Nathan, trwy archiad Dafydd, yn enneinio Salomon yn frenin, a'r bobl yn gorfoleddu.* 41 *Jonathan yn adrodd hynny, a gwahoddwyr Adoniah yn ffoi.* 50 *Adoniah yn cymmerya nodafa wrth gyrn yr allor, a than ammod yn cael ei ollwng yn rhydd.*

2989. † Heb. *dydd iau.* A'R brenin Dafydd *oedd* hên, *ac* a aethai mewn † oedran, er iddynt ei anhuddo ef mewn dillad, ecto ni chynhefai efe.

‡ Heb. *ceſjant.* 2 Am hynny ei weiſion a ddywedaſant wrtho, † Ceiſier i'm harglwydd frenin langces o forwyn, a ſafed hi o flaen y brenin, a bydded yn gwneuthur yngeledd iddo, a gorwedded yn dy ſynwes, fel y gwreſogo fy arglwydd frenin.

3 A hwy a geiſiaſant langces dêg trwy holl fro Iſrael, ac a gawſant Abiſag y Sunamites, ac a'i dygaſant hi at y brenin.

4 A'r llangces *oedd* dêg jawn, ac oedd yn ymgeleddu 'r brenin, ac yn ei waſanaethu ef: ond ni bu i'r brenin a wnaeth â hi.

5 ¶ Ac a Adoniah mâb Haggith a ymddyrchafodd, gan ddywedyd, Myfi a † fyddaf frenin: ac b efe a ddarparodd iddo gerbydau a gwŷr meirch, a dengwr a deugain i redeg o'i flaen.

6 A'i dâd nid anſoddlonaſai ef ‡ yn ei ddyddiau, gan ddywedyd, Pa ham y gwnaethoſt fel hyn? ynref hefyd *oedd* dêg jawn o brŷd, ac c efe a aneſid wedi Abſalom.

7 † Ac o'i gyfrinach y gwnaeth efe Joab fab Serfiah, ac Abiathar yr offeiriad: a d hwy a gynhorthwyaſant ar ôl Adoniah:

2989. a 2 Sam. 3. 4. † Heb. *deyrnaſ.* b 2 Sam. 15. 1. ‡ Heb. *ere* c 2 Sam. 3. 3, 4. 1 Cron. 3. 2. † Heb. *A'i cyfrinaſ ef oedd gyd â Joab.* d Pen. 2. 22, 28.

2989.

8 Ond Sadoc yr offeiriad, a Benaiah mâb Jehoiada, a Nathan y prophwyd, a [c] Simei, a Rei, a'r [f] gwŷr cedyrn *a juasai* gyd â Dafydd, nid *oeaaynt* gyd ag Adoniah.

9 Ac Adoniah a laddodd ddefaid, a gwartheg, a phasgedigion, wrth faen Zoheleth, yr hwn *fydd* wrth ‡ En-Rogel, ac a wahoddodd ei holl frodyr meibion y brenin, a holl wŷr Juda, gweision y brenin.

10 Ond Nathan y prophwyd, a Benaiah, a'r gwŷr cedyrn, a Salomon ei frawd, ni wahoddodd efe.

11 ¶ Am hynny y dywedodd Nathan wrth Fathseba mam Salomon, gan ddywedyd, Oni chlywaist ti fod Adoniah mâb [g] Haggith yn teyrnasu, a'n harglwydd Dafydd heb wybod *hynny*?

12 Tyred gan hynny yn awr attolwg, rhoddaf it' gyngor, fel yr achubech dy einioes dy hun, ac einioes Salomon dy fâb.

13 Dos a cherdda i mewn at y brenin Dafydd, a dywed wrtho, Oni thyngaist ti, fy arglwydd frenin, wrth dy wasanaethwraig, gan ddywedyd, [h] Salomon dy fâb di a deyrnasa yn ddîau ar fy ôl i, ac efe a eistedd ar fy ngorseddfainge i? pa ham gan hynny y mae Adoniah yn teyrnasu?

14 Wele tra fyddech yno etto yn llefaru wrth y brenin, minnau a ddeuaf i mewn ar dy ôl di, ac a ‡ sierhâf dy eiriau di.

15 ¶ A Bathseba a aeth i mewn at y brenin, i'r ystafell. A'r brenin oedd hên iawn; ac Abisag y Sunamites oedd yn gwasanaethu 'r brenin.

16 A Bathseba a ostyngodd ei phen, ac a ymgrymmodd i'r brenin: a'r brenin a ddywedodd, Beth *a fynni di*?

17 Hithau a ddywedodd wrtho, Fy arglwydd, ti a dyngaist i'r ARGLWYDD dy Dduw wrth dy wasanaethyddes, *gan dywedyd*, Salomon dy fâb a deyrnasa yn ddîau ar fy ôl i, ac efe a eistedd ar fy ngorseddfainge i:

18 Ac yn awr, wele, Adoniah sydd frenin; ac yr awr hon, fy arglwydd frenin, ni's gwyddoft ti *hyn*.

19 Ac efe a laddodd wartheg, ac *anifeiliaid* breision, a defaid lawer iawn, ac a wahoddodd holl feibion y brenin, ac Abiathar yr offeiriad, a Joab tywysog y filwriaeth: ond dy wâs Salomon ni wahoddodd efe.

20 Tithau fy arglwydd frenin, y *mae* llygaid holl Israel arnat ti, am fynegi iddynt pwy a eistedd ar orseddfainge fy arglwydd y brenin ar ei ôl ef.

21 O's amgen, pan orweddo fy arglwydd frenin gyd â'i dadau, yna y cyfrifir fi a'm mâb Salomon yn bechaduriaid.

22 ¶ Ac wele tra 'r oedd hi etto yn ymddiddan â'r brenin, y daeth Nathan y prophwyd hefyd i mewn.

23 A hwy a fynegasant i'r brenin, gan ddywedyd, Wele Nathan y prophwyd. Ac efe a aeth i mewn o flaen y brenin, ac a ymgrymmodd i'r brenin, a'i wyneb hyd lawr.

24 A dywedodd Nathan, Fy arglwydd frenin, a ddywedaist ti, Adoniah a deyrnasa ar fy ôl i, ac efe a eistedd ar fy ngorseddfainge?

25 Canys efe a aeth i wared heddyw, ac a laddodd ychen, ac *anifeiliaid* breision, a defaid lawer, ac a wahoddodd holl feibion y brenin, a thywysogion y filwriaeth, ac Abiathar yr offeiriad: ac wele hwynt yn bwyta ac yn yfed o'i flaen ef, ac y maent yn dywedyd, [i] Bydded fyw y brenin Adoniah.

26 Ond myfi dy wâs, a Sadoc yr offeiriad, a Benaiah mab Jehoiada, a'th wâs Salomon, ni wahoddodd efe. 2989.

27 Ai trwy ty arglwydd frenin y bu 'r peth hyn, heb ddangos o honot i'th wâs, pwy a eisteddai ar orseddfainge fy arglwydd y brenin ar ei ôl ef?

28 ¶ A'r brenin Dafydd a attebodd, ac a ddywedodd, Gelwch Fathseba attafi: a hi a ddaeth o flaen y brenin, ac a safodd gerbron y brenin.

29 A'r brenin a dyngodd, ac a ddywedodd, *Fel* y mae'r ARGLWYDD yn fyw, yr hwn a waredodd fy enâid i allan o bob cyfyngder;

30 Yn ddîau megis y tyngais wrthyt ti i ARGLWYDD Dduw Israel, gan ddywedyd, Salomon dy fâb a deyrnasa yn ddîau ar fy ôl i, ac efe a eistedd ar fy ngorseddfainge i yn fy lle i; felly y gwnât y dydd hwn.

31 Yna Bathseba a ostyngodd ei phen, a'i hwyneb i lawr, ac a ymgrymmodd i'r brenin, ac a ddywedodd, [k] Bydded fy arglwydd frenin Dafydd fyw byth. [k] Dan. 2. 4.

32 ¶ A'r brenin Dafydd a ddywedodd, Gelwch attafi Sadoc yr offeiriad, a Nathan y prophwyd, a Benaiah fâb Jehoiada. A hwy a ddaethant o flaen y brenin.

33 A'r brenin a ddywedodd wrthynt, Cymmerwch weision eich arglwydd gyd â chwi, a pherwch i Salomon fy mâb farchogaeth ar [l] fy mules fy hun, a dygwch ef i wared i Ihon. [l] Edrych Esth. 6. 8.

34 Ac enneinied Sadoc yr offeiriad a Nathan y prophwyd ef yno yn frenin ar Israel: ac udgenwch mewn udgorn, a dywedwch, Bydded fyw y brenin Salomon.

35 Deuwch chwithau i fynu ar ei ôl ef, a deued efe i fynu, ac eistedded ar fy ngorseddfa i; ac efe a deyrnasa yn fy lle i: canys ef a ordeiniais i fod yn flaenor ar Israel ac ar Juda.

36 A Benaiah mâb Jehoiada a attebodd y brenin, ac a ddywedodd, Amen; yr un modd y dywedo ARGLWYDD Dduw fy arglwydd frenin.

37 Megis y bu'r ARGLWYDD gyd â'm harglwydd y brenin, felly bydded gyd â Salomon, a gwnaed yn fwy ei orseddfainge ef nâ gorseddfainge fy arglwydd y brenin Dafydd.

38 Felly Sadoc yr offeiriad, a Nathan y prophwyd, a Benaiah mâb Jehoiada, a'r Cerethiaid, a'r Pelethiaid, a aethant i wared, ac a wnaethant i Salomon farchogaeth ar fules y brenin Dafydd, ac a aethant ag ef i Ihon.

39 A Sadoc yr offeiriad a gymmerodd gorn o [m] olew allan o'r babell, ac a enneiniodd Salomon. A hwy a udganasant mewn udgorn; [n] a'r holl bobl a ddywedasant, Bydded fyw y brenin Salomon. [m] Exod. 30. 23, 25, 32. [n] 1 Sam. 10. 24.

40 A'r holl bobl a aethant i fynu ar ei ôl ef yn canu pibellau, ac yn llawenychu â llawenydd mawr, fel y rhwygai 'r ddaear gan eu sŵn hwynt.

41 ¶ A chlybu Adoniah a'i holl wahoddedigion, y rhai *oedd* gyd ag ef, pan ddarfuasai iddynt fwyta: Joab hefyd a glywodd lais yr udgorn, ac a ddywedodd, Pa ham y *mae* twrf y ddinas yn derfysgol?

42 Ac efe etto yn llefaru, wele daeth Jonathan mâb Abiathar yr offeiriad. A dywedodd Adoniah, Tyred i mewn; canys [o] gŵr grymmus *ydwyt* ti, a daioni a fynegi di. [o] 2 Sam. 18. 27.

2989. 43 A Jonathan a'r tebodd ac a ddywedodd wrth Adoniah, Yn ddiau ein harglwydd frenin Dafydd a oſododd Salomon yn frenin.

44 A'r brenin a anfonodd gyd ag ef Sadoc yr offeiriad, a Nathan y prophwyd, a Benaiah fab Jehoiada, a'r Cerethiaid, a'r Pelethiaid, a hwy a barafant iddo ef ar ſarchogaeth ar ſules y brenin.

45 A Sadoc yr offeiriad a Nathan y prophwyd a'i henneiniaſant ef yn frenin yng Ngihon: a hwy a ddaethant i fynu oddi yno yn llawen, a'r ddinas a derfyſgodd. Dyna 'r rwyf a glywſoch chwi.

46 Ac y mae Salomon yn eiſtedd ar orſeddfainge y frenhiniaeth.

47 A gweiſion y brenin a ddaethant heſyd i fendithio ein harglwydd frenin Dafydd, gan ddywedyd, Dy Dduw a wnelo enw Salomon yn well nā 'th enw di, ac a wnelo yn fwy ei orſeddfainge ef nā 'th orſeddfainge di. A'r brenin a ymgrymmodd ar y gwely.

48 Fel hyn heſyd y dywedodd y brenin, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD Dduw Iſrael, yr hwn a roddodd heddyw *un* i eiſtedd ar fy ngorſeddfainge, a'm llygaid innau yn gweled *hynny*.

49 A'r holl wahoddedigion, y rhai *oedd* gyd ag Adoniah, a ddychrynaſant, ac a gyfodaſant, ac a aethant bob un ei ffordd.

P Pen. 2. 28. 50 ¶ Ac Adoniah oedd yn ofni rhag Salomon, ac a gyfododd, ac a aeth, ac P a ymaflodd yng nghyrn yr allor.

51 A mynegwyd i Salomon, gan ddywedyd, Wele y mae Adoniah yn ofni 'r brenin Salomon: canys wele, eſe a ymaflodd yng nghyrn yr allor, gan ddywedyd, Tynged y brenin Salomon i mi heddyw na ladd eſe ei wās ā'r cleddyf.

q 1 Sam. 14. 45. 2 Sam. 14. 11. Act. 27. 34. 52 A dywedodd Salomon, O's bydd eſe yn wrda, q ni ſyrth *un* o'i wallt ef i lawr ; ond o's ceir drygioni ynddo ef, eſe a fydd marw.

53 A'r brenin Salomon a anfonodd, a hwy a'i dygaſant ef oddi wrth yr allor: ac eſe a ddaeth, ac a ymgrymmodd i'r brenin Salomon. A dywedodd Salomon wrtho, Dōs i'th dŷ.

PEN. II.

Ebrill, 28. B. 1 *Dafydd yn rhoi eyngor i Salomon,* 3 *i fod yn dduwiol,* 5 *ynghylch Joab,* 7 *Barzilai,* 8 *a Simei :* 10 *ac yn marw.* 12 *Salomon yn frenin ar ei ōl ef.* 13 *Adoniah yn ceiſio gan Fathſeba ddywedyd wrth Salomon am Abiſag, ac yn cael ei ddihenyda.* 26 *Abiathar yn cael ei hoedl, ac yn colli 'r offeiriadaeth.* 28 *Joab yn ffoi at gyrn yr allor, a'i ladd ef :* 35 *A goſod Benaiah yn lle Joab, a Sadoc yn lle Abiathar.* 36 *Simei yn cael gorchymmyn i aros yn Jeruſalem, ac am fyned i Aſa, yn gorfod arno farw.*

2990. YNa dyddiau Dafydd a neſaſant i farw, ac eſe a orchymynnodd i Salomon ei fab, gan ddywedyd,

a Joſua 23. 14. † Neu, *gwnelych yn gall.* b Deut. 29. 9. Joſ. 1. 7. 1 Cron. 22. 13. c Pſal. 132. 12. 2 a Myfi wyf yn myned ffordd yr holl ddaear : am hynny ymnertha, a bydd wr.

3 A chadw gadwraeth yr ARGLWYDD dy Dduw, i rodio yn ei ffyrdd ef, i gadw ei ddeddfau ef, a'i orchymynion, a'i farnedigaethau, a'i dyſtiolaethau; fel yr yſgrifennwyd ynghyſraith Moſes; fel † y b llwyddych yn yr hyn oll a wnelych, ac i ba le bynnag y trōch :

4 Fel y cyflawno 'r ARGLWYDD ei air a leferodd eſe wrthyf, gan ddywedyd, c O's dy feibion a gadwant eu ffyrdd, i rodio ger fy mron mewn gwirionedd, ā'i holl galon, ac ā'i holl enaid, d ni thorrir (eb eſe) na *byddo* o honot wr ar orſeddfainge Iſrael.

5 Tithau heſyd a wyddoſt yr hyn a wnaeth Joab mab Serfiah ā mi, a'r hyn a wnaeth eſe i ddau o dywyſogion llu oedd Iſrael, i e Abner fab Ner, ac i f Amaſa fab Jether, y rhai a laddodd eſe, ac a † ollyngodd waed rhyfel mewn heddwch, ac a roddodd waed rhyfel ar ei wregys *oedd* am ei lwynau, ac yn ei eſgidiau *oedd* am ei draed.

d 2 Sam. 2990. 2 Sam. 7. 12. e 2 Sam. 3. 27. f 2 Sam. 20. 10. † Heb. *oſodoad.*

6 Am hynny gwnā yn ōl dy ddoethineb, ac na ād i'w benllwydni ef ddiſgyn i'r bedd mewn heddwch.

7 Ond i feibion g Barzilai y Gileadiad y gwnāi garedigrwydd, a byddant ym myſg y rhai a fwytānt *ar* dy fwrdd di : canys felly h y daethant attaſi pan oeddwn yn ffoi rhag Abſalom dy frawd di.

g 2 Sam. 19. 31. h 2 Sam. 17. 27.

8 Wele heſyd i Simei fab Gera, fab Jemini, o Fahurim, gyd ā thi, yr hwn a'm melldithiodd i ā melldith † dōſt, y dydd yr euthum i Fahanaim: ond k efe a ddaeth i wared i'r Jorddonen i gyfarfod ā mi, a l mi a dyngais i'r ARGLWYDD wrtho ef, gan ddywedyd, Ni'th laddaf ā'r cleddyf.

i 2 Sam. 16. 5. † Heb. *galea.* k 2 Sam. 19. 18. l 2 Sam. 19. 23.

9 Ond yn awr na ād di ef heb goſbedigaeth ; canys gŵr doeth *ydwyt* ti, a gwyddoſt betha wnāi iddo: dwg dithau ei benwynni ef i wared i'r bedd mewn gwaed.

10 Felly m Dafydd a hunodd gyd ā'i dadau, ac a gladdwyd n yn ninas Dafydd.

2990. m Act. 2. 29. a 13. 36. n 2 Sam. 5. 7.

11 A'r dyddiau o y teyrnaſodd Dafydd ar Iſrael, *oedd* ddeugain mlynedd : ſaith mlynedd y teyrnaſodd efe yn Hebron, a thair blynedd ar ddeg ar hugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem.

o 2 Sam. 5. 4. 1 Cron. 29. 26, 27.

12 ¶ P A Salomon a eiſteddodd ar orſeddfainge Dafydd ei dād ; a'i frenhiniaeth ef a ſicrhāwyd yn ddirfawr.

P 1 Cron. 29. 23. 2 Cron. 1. 1.

13 ¶ Ac Adoniah māb Haggith a ddaeth at Fathſeba mam Salomon. A hi a ddywedodd, q Ai heddychlon dy ddyfodiad ? Yntef a ddywedodd, Heddychlon.

q 1 Sam. 16. 4.

14 Ac eſe a ddywedodd, *Y mae* i mi air ā thi. Hithau a ddywedodd, Dywed.

15 Yntef a ddywedodd, Ti a wyddoſt mai eiddofi oedd y frenhiniaeth, ac i holl Iſrael oſod eu hwynebau ar fy ngwneuthur i yn frenin ; eithr trōdd y frenhiniaeth, ac a aeth i'm brawd : canys r trwy 'r ARGLWYDD yr aeth hi yn eiddo ef.

r 1 Cron. 22. 9. a 28. 5. † Heb. *llwo heibio fy wyneb.*

16 Ond yn awr, dymunaf gennyt un dymuniad, na † ommedd fi. Hithau a ddywedodd wrtho, Dywed.

17 Yntef a ddywedodd, Dywed, attolwg, wrth y brenin Salomon (canys ni ommedd eſe dydi) am roddi o hono ef Abiſag y Sunamites yn wraig i mi.

18 A dywedodd Bathſeba, Da ; mi a ddywedaf droſot ti wrth y brenin.

19 Felly Bathſeba a aeth at y brenin Salomon, i ddywedyd wrtho ef dros Adoniah. A'r brenin a gododd i'w chyfarfod hi, ac a oſtyngodd iddi, ac a eiſteddodd ar ei orſeddfainge, ac a barodd oſod gorſeddfainge i fam y brenin ; a s hi a eiſteddodd ar ei ddeheulaw ef.

s Edrych Pſal. 45. 9.

20 Yna hi a ddywedodd, Un dymuniad bychan yr ydwyf fi yn ei ddymuno gennyt ; na ommedd fi. A'r brenin a ddywedodd wrthi hi, Goſyn, fy mam; canys ni 'th ommeddaf.

21 A hi a ddywedodd, Rhodder Abiſag y Sunamites yn wraig i Adoniah dy frawd.

22 A'r

2990. 22 A'r brenin Salomon a attebodd, ac a ddywedodd wrth ei fam, Pa ham y ceisi di Abisag y Sunamites i Adoniah? gofyn hefyd y frenhiniaeth iddo ef, (canys fy mrawd hŷn nã mi ydyw efe;) a chyd ag ef y mae Abiathar yr offeiriad, a Joab mãb Serfiah.

23 A'r brenin Salomon a dyngodd i'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, [c] Fel hyn y gwnelo Duw i mi, ac fel hyn y 'chwanego, onid yn erbyn ei einioes y llefarodd Adoniah y gair hyn. [c] Ruth 1. 17.

24 Yn awr gan hynny, *fel mai* byw 'r ARGLWYDD, yr hwn a'm ficrhaodd i, ac a wnaeth i mi eiftedd ar orfeddfainge Dafydd fy nhãd, yr hwn hefyd a wnaeth i mi dŷ, megis [u] y dywedafai efe; heddyw yn ddiau y rhoddir Adoniah i farwolaeth. [u] 2 Sam. 7. 12, 13.

25 A'r brenin Salomon a anfonodd gyd â Benaiah mãb Jehoiada; ac efe a ruthrodd arno ef, fel y bu efe farw.

26 ¶ Ac wrth Abiathar yr offeiriad y dywedodd y brenin, Dôs i [x] Anathoth, i'th fro dy hun; canys gŵr *yn heuddu* marwolaeth *ydwyt* ti: ond ni laddaf di y pryd hyn, o herwydd dwyn o honot Arch yr Arglwydd DDUW o flaen fy nhãd Dafydd, ac [y] am dy gyftuddio yn yr hyn oll y cyftuddiwyd fy nhãd. [x] Josua 21. 18. [y] 1 Sam. 22. 20. 2 Sam. 15. 14.

27 Felly y bwriodd Salomon Abiathar ymmaith o fod yn offeiriad i'r ARGLWYDD, fel [z] y cyflawnai air yr ARGLWYDD, yr hwn a ddywedafai efe am dŷ Eli yn Siloh. [z] 1 Sam. 2. 31, 35.

28 ¶ A'r chwedl a ddaeth at Joab: (canys Joab a wyrafai ar ôl Adoniah, er na wyrafai efe ar ôl Abfalom.) A ffodd Joab i babell yr ARGLWYDD, ac [a] a ymaflodd ynghŷrn yr allor. [a] Pen. 1. 50.

29 A mynegwyd i'r brenin Salomon ffoi o Joab i babell yr ARGLWYDD, ac wele y *mae efe* wrth yr allor. A Salomon a anfonodd Benaiah fãb Jehoiada, gan ddywedyd, Dôs, rhuthra arno ef.

30 A daeth Benaiah i babell yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd wrtho ef, Fel hyn y dywed y brenin, Tyred allan: ynteu a ddywedodd, Na *ddeuaf*; eithr ymma y byddaf farw. A Benaiah a ddug drachefn air at y brenin, gan ddywedyd, Felhyn y dywedodd Joab, ac fel hyn i'm hatteb odd.

31 A dywedodd y brenin wrtho ef, [b] Gwnã fel y dywedodd efe, a rhuthra arno ef, a chladd ef; fel y tynnech y gwaed gwirion a dywalltodd Joab, oddi arnafi ac oddi ar dŷ fy nhãd i. [b] Ecfod. 21. 14.

32 A'r ARGLWYDD [c] a ddychwel ei waed ef ar ei ben ei hun; o herwydd efe a ruthrodd ar ddau ŵr cyfiawnach a gwell nag ef ei hun, ac a'i lladdodd hwynt â'r cleddyf, a Dafydd fy nhãd heb wybod, *fef* [d] Abner fãb Ner tywyfog llu Iffael, ac [e] Amafa fãb Jether tywyfog llu Juda. [c] Pfal. 7. 16. [d] 2 Sam. 3. 27. [e] 2 Sam. 20. 10.

33 A'i gwaed hwynt a ddychwel ar ben Joab, ac [f] ar ben ei hãd ef yn dragywydd; ond i Ddafydd, ac i'w hãd, ac i'w dŷ, ac i'w orfeddfainge, y bydd heddwch yn dragywydd gan yr ARGLWYDD. [f] 2 Sam. 3. 29.

34 Felly 'r aeth Benaiah mãb Jehoiada i fynu, ac a ruthrodd arno, ac a'i lladdodd. Ac efe a gladdwyd yn ei dŷ ei hun yn yr aniallwch. [g] 1 Sam. 2. 35. Edrych 1 Cron. 6. 50. a 24. 3.

35 ¶ A'r brenin a ofodd Benaiah fãb Jehoiada yn ei le ef ar y filwriaeth; a'r brenin a ofodd [g] Sadoc yr offeiriad yn lle Abiathar.

36 ¶ A'r brenin a anfonodd, ac a alwodd am [h] Simei, ac a ddywedodd wrtho, Adeilada it' dŷ yn Jerufalem, ac aros yno, ac na ddôs allan oddi yno, nac ymma na thraw. 2990. [h] 2 Sam. 16. 5.

37 Canys bydd, y dydd yr elych allan, ac yr elych dros [i] afon Cidron, gan wybod y cai di wybod y lleddir di yn fiarw: dy waed fydd ar dy ben dy hun. [i] 2 Sam. 15. 23.

38 A dywedodd Simei wrth y brenin, Da yw 'r gair; fel y dywedodd fy arglwydd frenin, felly y gwnã dy wâs. A Simei a drigodd yn Jerufalem ddyddiau lawer.

39 Eithr ym mhen tair blynedd y ffodd dau wâs i Simei at Achisfãb Maachah brenin Gath. A mynegwyd i Simei, gan ddywedyd, Wele dy weifion di yng Ngath. 2993.

40 A Simei a gyfodod, ac a gyfrwyodd ei afyn, ac a aeth i Ath at Achis, i geifio ei weifion: ïe Simei a aeth, ac a gyrchodd ei weifion o Ath.

41 A mynegwyd i Salomon fyned o Simei o Jerufalem i Ath, a'i ddychwelyd ef.

42 A'r brenin a anfonodd ac a alwodd am Simei, ac a ddywedodd wrtho, Oni pherais i ti dyngu i'r ARGLWYDD, ac *oni* thyftiolaethais wrthyt, gan ddywedyd, Yn y dydd yr elych allan, ac yr elych nac ymma nac accw, gan wybod gwybydd y lleddir di yn farw? a thi a ddywedaift wrthyf, Da yw 'r gair a glywais.

43 Pa ham gan hynny na chedwaift lw 'r ARGLWYDD, a'r gorchymmyn a orchymynnais i ti?

44 A dywedodd y brenin wrth Simei, Ti a wyddoft [k] yr holl ddrygioni a ŵyr dy galon, yr hwn a wnaethoft di yn erbyn Dafydd fy nhãd: yr ARGLWYDD am hynny a ddychwelodd dy ddrygioni di ar dy ben dy hun. [k] 2 Sam. 16. 5.

45 A bendigedig *fydd* y brenin Salomon, a gorfeddfainge Dafydd a ficrhâir o flaen yr ARGLWYDD yn dragywydd.

46 Felly y gorchymynnodd y brenin i Fenaiah fãb Jehoiada; ac efe a aeth allan, ac a ruthrodd arno ef, fel y bu efe farw. A'r [l] frenhiniaeth a ficrhawyd yn llaw Salomon. [l] 2 Cron. 1. 1.

PEN. III.

1 *Salomon yn priodi merch Pharao, 2 ac wrth aberthu yn uchelfa Gibeon, 5 yn cael gan Ddaw ei ddewis rôdd, ac yn dewis doethineb: ac yn cael doethineb, a chyfoeth, ac anrhydedd. 16 Barn Salomon rhwng y ddwy buttain yn ei wneuthur ef yn enwog.*

A [a] Salomon a ymgyfathrachodd â Pharao brenin yr Aipht, ac a briodod ferch Pharao, ac a'i dûg hi i ddinas Dafydd, nes darfod iddo adeiladu ei dŷ ei hun, a thŷ 'r ARGLWYDD, a [b] mur Jerufalem oddi amgylch. 2991. [a] Pen. 7. 8. [b] Pen. 9. 15, 19.

2 Etto y bobl oedd yn aberthu mewn uchelfaoedd, o herwydd nad adeiladafid ty i enw 'r ARGLWYDD hyd y dyddiau hynny.

3 A Salomon a garodd yr ARGLWYDD, gan rodio yn neddfau Dafydd ei dãd: etto mewn uchelfaoedd yr oedd efe yn aberthu ac yn arogldarthu.

4 [c] A'r brenin a aeth i Ibeon i aberthu yno: canys honno *oedd* uchelfa fawr. Mil o boeth-offrymmau a offrymmodd Salomon ar yr allor honno. [c] Pen. 1 3.

5 ¶ [d] Yng Ngibeon yr ymddangofodd yr ARGLWYDD i Salomon mewn breuddwyd liw nôs: a dywedodd Duw, Gofyn beth a roddaf i ti. [d] Pen. 9. 2.

2990. 6 A dywedodd Salomon, Ti a wnaethoſt
‡ Neu, *haelioni.* a'th wâs Dafydd ſy nhâd fawr ‡ drugaredd, megis y rhodiodd eſe o'th flaen di mewn gwirionedd, ac mewn cyfiawnder, ac mewn uniondeb calon gyd â thi; ïe cedwaiſt iddo y drugaredd fawr hon, a rhoddaiſt iddo fâb i eiſtedd ar ei orſeddfaingc, fel y *gwelir* heddyw.

7 Ac yn awr, O ARGLWYDD fy Nuw, ti a wnaethoſt i'th wâs deyrnaſu yn lle Dafydd ſy nhâd: a minnau yn fachgen bychan: ni fedraf [e] fyned nac allan nac i mewn.

[e] Num. 27, 17.

8 A'th wâs *ſydd* ym myſg dy bobl, y rhai a ddewiſaiſt ti: pobl aml, y rhai ni rifir, ac ni's cyfrifir gan lïoſogrwydd.

9 Am hynny [f] dyro i'th wâs galon ‡ ddyallus i farnu dy bobl, i ddyall *rhagor* rhwng da a drwg: canys pwy a ddichon farnu dy lïoſog bobl hyn?

[f] 2 Cron. 1. 10. ‡ Neu, *gfydd.* Heb. *yn clywed.*

10 A'r peth fu dda yngolwg yr ARGLWYDD, am ofyn o Salomon y peth hyn.

11 A Duw a ddywedodd wrtho, O herwydd gofyn o honot y peth hyn, ac na ofynnaiſt it' ddyddiau lawer, ac na ofynnaiſt it' olud, ac na cheiſiaiſt einoes dy elynion, eithr gofynnaiſt it' ddyall i wrando barn:

[g] Preg. 1. 16. 12 Wele gwneuthym yn ôl dy eiriau; wele, [g] rhoddais it' galon ddoeth a dyallus, fel na bu dy fâth o'th flaen, ac na chyfyd dy fâth ar dy ôl.

[h] Doe. 7. 11. Mat 6. 33. Eph. 3. 20. ‡ Neu, *bu.* [i] Pen. 15. 5. 13 A [h] rhoddais it' hefyd yr hyn ni's gofynnaiſt, golud, a gogoniant hefyd; fel na ‡ byddo un o'th fath ym myſg y brenhinoedd dy holl ddyddiau di.

14 Ac o's rhodi yn fy ffyrdd i, gan gadw fy neddfau a'm gorchymynion, [i] megis y rhodiodd Dafydd dy dâd, eſtynnaf hefyd dy ddyddiau di.

15 A Salomon a ddeffrôdd, ac wele, breuddwyd *oedd.* Ac eſe a ddaeth i Jeruſalem, ac a ſafodd o flaen Arch cyfammod yr ARGLWYDD, ac a offrymmodd offrymmau poeth, ac a aberthodd aberthau hedd, ac a wnaeth wledd i'w holl weiſion.

16 ¶ Yna dwy wragedd o butteiniaid a ddaethant at y brenin, ac a ſafaſant ger ei fron ef.

17 A'r naill wraig a ddywedodd, O fy arglwydd, myfi a'r wraig hon oeddym yn trigo yn yr un tŷ, a mi a eſgorais yn tŷ gyd â hi.

18 Ac ar y trydydd dydd wedi eſgor o honofi, yr eſgorodd y wraig hon hefyd; ac yr *oeddem* ni ynghŷd, heb arall yn tŷ gyd â ni, ond nyni ein dwyoedd yn tŷ.

19 A mâb y wraig hon a fu farw liw nôs: o herwydd hi a orweddodd arno ef.

20 A hi a gododd ynghanol y nôs, ac a gymmerodd fy mâb i o'm hymmyl, tra yr ydoedd dy lawforwyn yn cyſgu, ac a'i goſododd ef yn ei mynwes hi, a'i mâb marw hi a oſododd hi yn ſy mynwes innau.

21 A phan godais i y borau i beri i'm mâb ſugno; wele marw oedd efe: ac wedi i mi ddal arno y borau, wele, nid fy mâb i, yr hwn a eſgoraſwn i, ydoedd eſe.

22 A'r wraig arall a ddywedodd, Nage; eithr ſy mâb i yw y byw, a'th fâb dithau yw y marw. A hon a ddywedodd, Nage; eithr dy fâb di yw y marw, a'm mâb i yw y byw. Fel hyn y lleſaraſant o flaen y brenin.

23 Yna y dywedodd y brenin, Hon ſydd yn dywedyd, Dymma ſy mâb i *ſyda* fyw, a'th fâb dithau yw 'r marw: a hon accw ſydd yn dywedyd, Nage; eithr dy fâb di yw 'r marw, a'm mâb innau yw 'r byw.

24 A dywedodd y brenin, Dygwch i mi gleddyf. A hwy a ddygaſant gleddyf o flaen y brenin.

25 A'r brenin a ddywedodd, Rhennwch y bachgen byw yn ddau, a rhoddwch yr hanner i'r naill, a'r hanner i'r llall.

26 Yna y dywedodd y wraig *bioedd* y mâb byw wrth y brenin, (canys [k] ei hymyſgaroedd a gynheſaſai wrth ei mâb,) ac a lefarodd, O ſy arglwydd, rhoddwch iddi hi y bachgen byw, ac na leddwch ef ddim: ond y llall a ddywedodd, Na fydded eiddo fi na thithau, *eithr* rhennwch *ef.*

[k] Hoſ. 11. 8.

27 Yna yr atteb odd y brenin, ac y dywedodd, Rhoddwch y bachgen byw iddi hi, ac na leddwch ef ddim: dyna ei fam ef.

28 A holl Iſrael a glywſant y farn a farnaſai 'r brenin; a hwy a ofnaſant y brenin: canys gwelſant *fod* doethineb Duw ynddo ef i wneuthur barn.

PEN. IV.

1 *Tywyſogion Salomon, 7 a deuddeg ſwyddog ei lys ef, 20 a headwch, a helaethrwydd ei frenhiniaeth, 22 ac arlwy ei ſwrdd, 26 a'i 'ſtablau, 29 a'i ddoethineb, 32 a'i lyfrau.*

Ebrill, 29. E.

A 'R brenin Salomon oedd frenin ar holl Iſrael.

2 A dymma 'r tywyſogion *oedd* ganddo ef: Azariah mâb Sadoc yr ‡ offeiriad;

‡ Neu, *pen-ſwyddog.*

3 Elihoreph, ac Ahiah, meibion Siſa, *oedd* 'ſgrifennyddion; [a] Jehoſaphat mâb Ahilud yn gofiadur:

[a] 2 Sam. 8. 16. a 20. 24.

4 A Benaiah mab Jehoiada *oedd* ar y llu; a Sadoc ac Abïathar yn offeiriaid:

5 Ac Azariah mâb Nathan *oedd* ar y ſwyddogion; a Zabud mab Nathan *oedd* benllywydd, *ac* yn gyſaill i'r brenin:

6 Ac Ahiſar *oedd* benteulu: ac [b] Adoniram mâb Abda ar y ‡ deyrnged.

[b] Pen. 5. 14. ‡ Neu, *dreth.*

7 ¶ A chan Salomon yr ydoedd deuddeg o ſwyddogion ar holl Iſrael, y rhai a barotöent luniaeth i'r brenin a'i dŷ: mis yn y flwyddyn yr oedd ar *bob* un ddarparu.

8 Dymma eu henwau hwynt: † mâb Hur ym mynydd Ephraim.

† Neu, *Ben-Hur.*

9 ‡ Mâb Decar ym Macas, ac yn Saalbim, a Bethſemes, ac Elon-Bethanan.

‡ Neu, *Ben-Decar.*

10 † Mâb Heſed yn Arûboth; iddo ef *yr oedd* Socho, a holl dîr Hepher.

† Neu, *Ben-Heſed.*

11 ‡ Mâb Abinadab *oedd yn* holl ardal Dor; Taphath merch Salomon oedd yn wraig iddo ef.

‡ Neu, *Ben-Abinadab.*

12 Baanah mâb Ahilud *oedd yn* Nhaanach, a Megido, a Bethſean oll, yr hon *ſydd* ger llaw Sartanah, is law Jezreel; o Bethſean hyd Abelmehola, hyd y tu hwnt i Jocmeam.

13 † Mâb Geber *oedd* yn Ramoth Gilead; iddo ef *yr oedd* [c] treſydd Jair mâb Manaſſeh, y rhai *ſydd* yng Ngilead: eiddo ef *oedd* [d] ardal Argob, yr hon *ſydd* ym Maſan, *ſef* tri ugain o ddinaſoedd mawrion, a chaerau a barrau prês.

† Neu, *Ben-Geber.*

[c] Num. 32. 41. [d] Deut. 3. 4.

14 Ahinadab mâb Ido *oedd* ym Mahanaim.

15 Ahimaas *oedd* yn Naphtali: yntef a gymmerodd Faſmath merch Salomon yn wraig.

16 Baanah mâb Huſai *oedd* yn Aſer, ac yn Aloth.

17 Jehoſaphat mâb Parua *oedd* yn Iſſaçar.

18 Simei

18 Simei mâb Elah *oedd* o ſewn Benjamin.

19 Geber mâb Uri *oedd* yngwlâd Gilead, gwlâd Sehon brenin yr Amoriaid, ac Og brenin Baſan; a'r unig ſwyddog *oedd* yn y wlâd *yaoedd eſe*.

20 ¶ Juda ac Iſrael *oedd* aml, fel y tywod *ſydd* ger llaw 'r môr o amldra, yn bwyta ac yn yſed, ac yn gwneuthur yn llawen.

21 A [c] Salomon oedd yn llywodraethu ar yr holl deyrnaſoedd, o'r afon hyd wlâd y Philiſtiaid, ac hyd derſyn yr Aipht: yr oeddynt hwy yn dwyn anrhegion, ac yn gwaſanaethu Salomon holl ddyddiau ei einioes eſ.

22 ¶ A † bwyd Salomon beunydd oedd ddeg Corus ar hugain o beillied, a thri ugain Corus o flawd:

23 Deg o ychen paſgedig, ac ugain o ychen porfadwy, a chant o ddefaid, heb law ceirw, a jyrchod, a buail, ac ednod breiſion.

24 Canys efe oedd yn llywodraethu ar y tu ymma i'r afon oll, o Diphſah hyd Azzah, ar yr holl frenhinoedd o'r tu ymma i'r afon: ac yr oedd iddo eſ heddwch o bob parth iddo o amgylch.

25 Ac yr oedd Juda ac Iſrael yn preſwylio yn ‡ ddïogel, [f] bob un dan ei winwydden a than ei ffigysbren, [g] o Ddan hyd Feerſeba, holl ddyddiau Salomon.

26 ¶ Ac [h] yr oedd gan Salomon ddeugain mîl o breſebau [i] meirch i'w gerbydau, a deuddeng mil o wŷr meirch.

27 A'r ſwyddogion hynny a barotöent luniaeth i Salomon y brenin, ac i bawb a ddelai i fwrdd y brenin Salomon, pob un yn ei fis; ni adawſant eiſiau dim.

28 Haidd heſyd a gwellt a ddygaſant hwy i'r meirch, ac i'r cyflym gamelod, i'r fan lle y byddai 'r *ſwyddogion*, pob un ar ei ran.

29 ¶ A [k] Duw a roddodd ddoethineb i Salomon, a dyall mawr iawn, a helaethdra calon, fel y tywod *ſydd* ar fin y môr.

30 A doethineb Salomon oedd fwy nâ doethineb holl feibion y dwyrain, ac nâ holl [l] ddoethineb yr Aipht.

31 Ie doethach oedd eſe nag un dŷn; nag [m] Ethan yr Ezrahiad, nâ Heman, nâ Chalcol, nâ Darda, meibion Mahol: a'i enw eſ oedd ym mhlith yr holl genhedloedd oddi amgylch.

32 Ac [n] eſe a leſarodd dair mîl o ddiarhebion: a'i ganiadau eſ oedd fil a phump.

33 Lleſarodd heſyd am brennau, o'r cedrwydd *ſydd* yn Libanus hyd yr iſop a dŷf allan o'r pared. Ac eſe a leſarodd am aniſeiliaid, ac am ehediaid, ac am ymluſgiaid, ac am byſgod.

34 Ac o bob pobloedd y daethpwyd i wrando doethineb Salomon, oddi wrth holl frenhinoedd y ddaear, y rhai a glywſent am ei ddoethineb eſ.

PEN. V.

1 *Hiram yn gyrru i gyſarch Salomon, ac yn cael gwybod ei ſod eſ ar ſedr adeiladu 'r Deml, ac yn addaw deſnyddiau i'r gwaith.* 7 *Hiram yn bendithio Duw dros Salomon, yn cael ymborth i'w deulu, ac yn gyrru coed i Salomon.* 13 *Rhifedi gweithwyr Salomon.*

[a] HIram heſyd brenin Tyrus a anfonodd ei weiſion at Salomon: (canys clybu enneinio o honynt hwy eſ yn frenin yn lle ei dâd:) canys [b] hoff oedd gan Hiram Ddafydd bob amſer:

2 A [c] Salomon a anfonodd at Hiram, gan ddywedyd,

3 Ti a wyddoſt am Ddafydd fy nhâd, na allai eſe adeiladu tŷ i enw 'r ARGLWYDD ei Dduw [d] gan y rhyfeloedd oedd o'i amgylch eſ, nes rhoddi o'r ARGLWYDD hwynt dan wadnau ei draed eſ.

4 Eithr yn awr yr ARGLWYDD fy Nuw a rodd i mi lonydd oddi amgylch *fel nad oes* na gwrthwynebydd, nac ymgyfarfod niweidiol.

5 Ac wele fi † a'm bryd ar adeiladu tŷ i enw 'r ARGLWYDD fy Nuw; [e] megis y lleſarodd yr ARGLWYDD wrth Ddafydd fy nhâd, gan ddywedyd, Dy fâb, yr hwn a oſodaf fi yn dy le di ar dy orſeddfainge di, eſe a adeilada dŷ i'm henw i.

6 Yn awr gan hynny gorchymmyn dorri o honynt i mi gedr-wydd o Libanus: a'm gweiſion i a fyddant gyd â'th weiſion di; a rhoddaf attat gyflog dy weiſion, yn ôl yr hyn a ddywedych: canys ti a wyddoſt nad *oes* yn ein plith ni wŷr a fedro gymmynu coed megis y Sidoniaid.

7 ¶ A bu, pan glybu Hiram eiriau Salomon, lawenychu o hono eſ yn ddirfawr, a dywedyd, Bendigedig *yw* 'r ARGLWYDD heddyw, yr hwn a roddes i Ddafydd fâb doeth ar y bobl lïoſog ymma.

8 A Hiram a anfonodd at Salomon, gan ddywedyd, Gwrandewais ar yr hyn a anfonaiſt attaf: mi a wnâf dy holl ewyllys di am goed cedrwydd, a choed ffynnidwydd.

9 Fy ngweiſion a'i dygant i wared o Libanus hyd y môr: a mi a'i gyrraf hwynt yn gludeiriau ar hŷd y môr, hyd [f] y ſan a ‡ oſodych di i mi: ac yno y datrodaf hwynt, a chymmer di *hwynt*; ond ti a wnâi fy ewyllys innau, [g] gan roddi ymborth i'm teulu i.

10 Felly yr oedd Hiram yn rhoddi i Salomon o goed cedrwydd, ac o goed ffynnidwydd, ei holl ddymuniad.

11 A [h] Salomon a roddodd i Hiram ugain mîl Corus o wenith *yn* gynhaliaeth i'w dŷ, ac ugain Corus o olew coeth: felly y rhoddai Salomon i Hiram bob blwyddyn.

12 A'r ARGLWYDD a roddes ddoethineb i Salomon, [i] fel y dywedaſai wrtho: a bu heddwch rhwng Hiram a Salomon, a hwy a wnaethant gyfammod ill dau.

13 ¶ A'r brenin Salomon a gyfododd ‡ dreth o holl Iſrael; a'r dreth oedd ddeng mîl ar hugain o wŷr.

14 Ac eſe a'i hanfonodd hwynt i Libanus, deng mîl yn y mîs *ar* gylch: mîs y byddent yn Libanus, *a* dau fis gartref; ac [k] Adoniram *oedd* ar y dreth.

15 Ac yr oedd gan Salomon ddengmil a thrugain yn dwyn beichiau, a phedwar ugain mîl yn naddu cerrig yn y mynydd.

16 Heb law pen-ſwyddogion Salomon, y rhai *oedd* ar y gwaith, ſef tair mîl a thrychant, yn llywodraethu 'r bobl a weithient yn y gwaith.

17 A'r brenin a orchymynnodd ddwyn o honynt hwy feini mawr, a meini coſtus, *a* meini nâdd, i ſylfaenu 'r tŷ.

18 Felly feiri Salomon, a feiri Hiram, a'r [l] Gibliaid, a naddaſant, ac a ddarparaſant goed a cherrig i adeiladu 'r tŷ.

[c] Eccl. 47. 13. Edrych Pſal. 72. 8.

† Heb. *bara.*

‡ Heb. *lyderus.*

[f] Mic. 4. 4. Zech. 3. 10.

[g] Barn. 20. 1.

[h] Pen. 10. 25, 26. 2 Cron. 1. 14. a 9. 25.

[i] Edrych Deut. 17. 16.

[k] Eccl. 47. 14, 15, 16.

[l] Edrych Act. 7. 22.

[m] 1 Cron. 2. 6. Pſal. 88. tit. a 89. tit.

[n] Preg. 12. 9.

Ebrill, 29. P. 2990.

[a] Act. 10, 18. 2 Cron. 2. 3.

[b] 2 Sam. 5. 11. 1 Cron. 14. 1. Amos 1. 9.

[c] 2 Cron. 2. 3.

[d] 1 Cron. 22. 8. a 28. 3.

† Heb. *yn dywedyd am.*

[e] 2 Sam. 7. 13. 1 Cron. 17. 12. a 22. 10.

[f] 2 Cron. 2. 10.

‡ Heb. *anfonych.*

[g] Edrych Ezra 3. 7. Ezec. 27. 17. Act. 12. 20.

[h] Edrych 2 Cron. 2. 10.

[i] Pen. 3. 12.

2992. ‡ Neu, *deyngeð* o wŷr.

[k] Pen. 4. 6.

[l] Ezec. 27. 9.

Ebrill, 30. B.

PEN. VI.

1 *Adeiladu Teml Salomon, 5 a'i 'ſtafelloedd.* 11 *Addewid Duw i'r Deml.* 15 *Byrddio ac addurno'r Deml,* 23 *Y Cerubiaid.* 31 *Y dorau.* 36 *Y cynteđd.* 37 *Yr hŷd y buwyd yn adeiladu 'r Deml.*

a 2 Cron. 3. 1.

AC [a] yn y bedwarugeinfed a phedwar cant o flynyddoedd, wedi dyfod meibion Iſrael allan o'r Aipht, yn y bedwaredd flwyddyn o deyrnaſiad Salomon ar Iſrael, yn y mîs Zif, hwnnw yw 'r ail mîs, ‡ [b] y dechreuodd eſe adeiladu tŷ 'r ARGLWYDD.

‡ Neu, *yradeiladodd.*

b Act. 7. 47.

2 A'r [c] tŷ a adeiladodd y brenin Salomon i'r ARGLWYDD *oedd* dri ugain cuſydd ei hŷd, ac ugain *cuſydd* ei lêd, a deg cufydd ar hugain ei uchder.

c Edrych Ezec. 41. 1, &c.

3 A'r porth o flaen teml y tŷ *oedd* ugain cuſydd ei hŷd, yn un hŷd â lled y tŷ, *ac* yn ddeg cufydd ei lêd, o flaen y tŷ.

4 Ac eſe a wnaeth i'r tŷ [d] ffeneſtri, ‡ yn llydain oddi fewn, ac yn gyſyng oddi allan.

d Edrych Ezec. 40. 16. a 41. 16.

‡ Neu, *ar oſgo ac yn gaeađ.*

5 ¶ Ac eſe a adeiladodd † wrth fur y tŷ ‡ [e] 'ſtafelloedd oddi amgylch mur y tŷ, ynghŷlch y deml, a'r gafell : ac a wnaeth † gelloedd o amgylch.

† Neu, *ar.* ‡ Heb. *loriau.*

e Edrych Ezec. 41. 6.

6 Yr yſtafell iſaf *oedd* bùm cufydd ei lled, a'r ganol chwe chufydd ei lled, a'r drydedd yn ſaith gufydd ei lled : canys eſe a roddaſai attegion o'r tu allan i'r tŷ oddi amgylch, fel na rwymid *y trawſtiau* ym mur y tŷ.

† Heb. *ais.*

7 A'r [f] tŷ pan adeiladwyd ef, a adeiladwyd o gerrig wedi eu cwbl naddu cyn eu dwyn yno : fel na chlybüwyd na morthwylion, na bwyill, *nac* un offeryn haiarn yn y tŷ wrth ei adeiladu.

f Edrych Deut. 27. 5, 6.

8 Drws y gell ganol *oedd* ar † yſtlys dehau 'r tŷ ; ac ar hŷd griſiau troëdig y dringid i'r ganol, ac o'r ganol i'r drydedd.

† Heb. *yſgwydd ađeilhau.*

9 Felly yr adeiladodd eſe 'r tŷ, ac a'i gorphennodd : ac a fyrddiodd y tŷ â thrawſtiau ac yſtyllod o gedrwydd.

10 Ac eſe a adeiladodd 'ſtafelloedd wrth yr holl dŷ, yn bùm cufydd eu huchder : ac â choed cedr yr oeddynt yn pwyſo ar y tŷ.

11 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD at Salomon, gan ddywedyd,

8 Pen. 2. 4. a 9. 4.

12 *Am* y tŷ yr wyt ti yn ei adeiladu, [g] o's rhodi di yn ſy neddfau i, a gwneuthur ſy marnedigaethau, a chadw ſy holl orchymynion, gan rodio ynddynt ; yna y cyflawnaf â thi ſy ngair [h] a leferais wrth Ddafydd dy dâd.

h 2 Sam. 7. 13.

13 A [i] mi a breſwyliaf ym myſg meibion Iſrael, ac ni adawaf fy mhobl Iſrael.

i Cron. 22. 10. k Ecſod. 25. 8.

14 Felly 'r adeiladodd Salomon y tŷ, ac a'i gorphennodd.

15 Ac eſe a fyrddiodd barwydydd y tŷ oddi fewn ag yſtyllod cedrwydd, o lawr y tŷ hyd y llogail y byrddiodd eſe eſ â choed oddi fewn : byrddiodd hefyd lawr y tŷ â phlangciau o ffynnidwydd.

16 Ac eſe a adeiladodd ugain cufydd ar yſtlyſau 'r tŷ ag yſtyllod cedr, o'r llawr hyd y parwydydd : felly 'r adeiladodd iddo o fewn, *ſef* i'r gafell, i'r cyſſegr ſanctteiddioſaf.

17 A'r tŷ, ſef y Deml, o'i flaen ef, oedd ddeugain cufydd *ei hŷd.*

18 A chedrwydd y tŷ oddi fewn *oedd* wedi eu cerfio yn gnappiau, ac yn flodau agored : y cwbl *oedd* gedrwydd, ni welid carreg.

19 A'r gafell a ddarparodd eſe yn y tŷ o fewn ; i oſod yno Arch cyfammod yr ARGLWYDD.

20 A'r gafell yn y pen blaen *oedd* ugain cufydd o hŷd, ac ugain cufydd o lêd, ac ugain cufydd ei huchder : ac eſe a'i gwiſgodd ag aur pur ; felly hefyd y gwiſgodd eſe 'r allor o gedrwydd.

21 Salomon hefyd a wiſgodd y tŷ oddi fewn ag aur † pur, ac a roddes farrau ar draws, wrth gadwyni aur, o flaen y gafell, ac a'i gwiſgodd ag aur.

† Heb. *cauedig.*

22 A'r holl dŷ a wiſgodd eſe ag aur, nes gorphen yr holl dŷ : yr allor hefyd oll, yr hon *oedd* wrth y gafell, a wiſgodd eſe ag aur.

23 ¶ Ac eſe a wnaeth yn y gafell ddau o Gerubiaid, *o* bren † oliwydd, *pob un yn* ddeg cufydd ei uchder.

† Heb. *olew.*

24 A'r naill aden i'r Cerub *oedd* bùm cufydd, a'r aden arall i'r Cerub *oead* bùm cufydd : deg cufydd *oedd* o'r naill gwr i'w adenydd eſ hyd y cwr arall i'w adenydd eſ.

25 A'r ail Cerub *oedd* o ddeg cufydd : un feſur ag un agwedd *oedd* y ddau Gerub.

26 Uchder y naill Gerub *oedd* ddeg cufydd : ac felly 'r *oeda* y Cerub arall.

27 Ac eſe a oſododd y Cerubiaid yn y tŷ oddi fewn, ‡ ac [k] adenydd y Cerubiaid a ymledaſant, fel y cyffyrddodd aden y naill â'r *naill* bared, ac aden y Cerub arall oedd yn cyffwrdd â'r pared arall : a'i hadenydd hwy ynghanol y tŷ oedd yn cyffwrdd a'i gilydd.

‡ Neu, *a'r Cerubiaid a ledaſant eu hadenydd.*

28 Ac eſe a wiſgodd y Cerubiaid ag aur.

k Ecſod. 25. 20.

29 A holl barwydydd y tŷ o amgylch a gerfiodd eſe â cherfiedig luniau Cerubiaid, a phalmwydd, a blodau agored, o fewn ac oddi allan.

30 Llawr y tŷ hefyd a wiſgodd eſe ag aur, oddi fewn ac oddi allan.

31 ¶ Ac i ddrws y gafell y gwnaeth eſe ddorau *o* goed oliwydd ; cappan y drws *a'r* gorſingau *oeda* ‡ bummed ran *y pared.*

‡ Neu, *bùm ſgwâr.*

32 Ac ar † y ddwy ddôr *o* goed oliwydd y cerfiodd eſe gerfiadau Cerubiaid, a phalmwydd, a blodau agored, ac a'i gwiſgodd ag aur, ac a ledodd aur ar y Cerubiaid, ac ar y palmwydd.

† Neu, *ddoleunau y dorau.*

33 Ac felly y gwnaeth eſe i ddrws y deml orſingau *o* goed oliwydd, *y rhai oeda* ‡ bedwaredd ran *y pared.*

‡ Neu, *bedwerongl.*

34 Ac yr *oedd* y ddwy ddôr *o* goed ffynnidwydd ; [l] dwy ddalen blygedig *oedd* i'r naill ddôr, a dwy ddalen blygedig i'r ddôr arall.

l Ezec. 41. 23.

35 Ac eſe a gerfiodd Gerubiaid a phalmwydd, a blodau agored *arnynt*, ac a'i gwiſgodd ag aur, yr hwn a gymhwyſwyd ar y cerfiad.

36 ¶ Ac eſe a adeiladodd y cynredd neſaf i mewn â thair rhês o gerrig nâdd, ac â rhês o drawſtiau cedrwydd.

37 ¶ [m] Yn y bedwaredd flwyddyn y ſylfaenwyd tŷ 'r ARGLWYDD, ym mîs Zif :

m Ad. 1.

38 Ac yn yr unfed flwyddyn ar ddeg, ym mîs Bul, (dyna 'r wythfed mis,) y gorphenwyd y tŷ, a'i holl rannau, a'i holl ‡ berthynaſau. Felly *mewn* [n] ſaith mlynedd yr adeiladodd eſe ef.

‡ Neu, *ordeiniadau.*

n Edrych Ad. 1.

PEN. VII.

1 *Adeiladu tŷ Salomon, 2 a thŷ coed Libanus, 6 a'r porth colofnau, 7 a phorth y frawdle, 8 a thŷ merch Pharao.* 13 *Gwaith Hiram ar y ddwy golofn.* 23 *Y môr tawdd.* 27 *Y deg yſtôl.* 38 *Y deg noe brês.* 40 *A'r holl leſtri.*

Ebrill, 30. P.

Eithr

ETthr ei dŷ ei hun a adeiladodd Salomon mewn · tair blynedd ar ddeg, ac a orphennodd ei holl dŷ.

2 ¶ Efe a adeiladodd dŷ coedwig Libanus, yn gan cufydd ei hŷd, ac yn ddeg cufydd a deugain ei lêd, ac yn ddeg cufydd ar hugain ei uchder; ar bedair rhês o golofnau cedrwydd, a thrawſtiau cedrwydd ar y colofnau.

3 Ac efe a döwyd â chedrwydd oddi arnodd ar † y trawſtiau *oedd* ar y pùm colofn a deugain, pymtheg *yn* y rhês.

4 Ac *yr oedd* tair rhês o ffeneſtri, ‡ golau ar gyfer golau, *yn* dair rhenge.

5 A'r holl ddryſau a'r gorſingau *oedd* yſgwâr, *felly* 'r *oedd* y ffeneſtri: a golau ar gyfer golau *yn* dair rhenge.

6 ¶ Hefyd efe a wnaeth borth o golofnau, yn ddeg cufydd a deugain ei hŷd, ac yn ddeg cufydd ar hugain ei lêd: a'r porth *oedd* o'i blaen hwynt; a'r colofnau *eraill* a'r ſwmmerau *oedd* o'i blaen hwythau.

7 ¶ Porth yr orſeddfa hefyd, yr hwn y barnai efe ynddo, a wnaeth efe yn borth barn: ac efe a wiſgwyd â chedrwydd † o'r naill gwr i'r llawr hyd y llall.

8 ¶ Ac i'w dŷ ei hun, yr hwn y trigai efe ynddo, *yr oedd* cyntedd arall o fewn y porth o'r un ſâth waith: gwnaeth hefyd dŷ i ferch Pharao [b] yr hon a briodaſai Salomon, fel y porth hwn.

9 Hyn oll *oedd* o feini coſtus, wedi eu naddu wrth feſur, *a'i* lladd â llif oddi fewn, ac oddi allan: a *hynny* o'r ſylfaen hyd y llogail: ac *felly* o'r tu allan hyd y cyntedd mawr.

10 Ac efe a ſylfaeneſid â meini coſtus, â meini mawr, â meini o ddeg cufydd, ac â meini o wyth gufydd.

11 Ac oddi arnodd *yr oedd* meini coſtus, (wedi eu naddu wrth feſur) a chedrwydd.

12 Ac *i'r* cyntedd mawr *yr oedd* o amgylch, dair rhês o gerrig nâdd, a rhês o drawſtiau cedrwydd; i gyntedd tŷ 'r ARGLWYDD oddi fewn, ac i borth y tŷ.

13 ¶ A'r brenin Salomon a anfonodd, ac a gyrchodd [c] Hiram o Dyrus.

14 [d] Mâb gwraig weddw *oedd* hwn, o lwyth Naphtali, a'i dâd yn ŵr o Dyrus: gôf prês *ydoedd efe*: a [e] llawn ydoedd o ddoethineb, a dyall, a gwybodaeth, i weithio pob gwaith o brês. Ac efe a ddaeth at y brenin Salomon, ac a weithiodd ei holl waith ef.

15 Ac efe a † fwriodd [f] ddwy golofn o brês, deunaw cufydd *oedd* uchder pob colofn, a llinyn o ddeuddeg cufydd a amgylchai bob un o'r ddwy.

16 Ac efe a wnaeth ddau gnap o brês tawdd, i'w rhoddi ar bennau 'r colofnau: pùm cufydd *oedd* uchder y naill gnap; a phùm cufydd uchder y cnap arall.

17 Efe a wnaeth rwydwaith, *a* phlethiadau o gadwynwaith i'r cnappiau *oedd* ar ben y colofnau: ſaith i'r naill gnap, a ſaith i'r cnap arall.

18 Ac efe a wnaeth y colofnau, a dwy rês o bomgranadau o amgylch, ar y naill rwydwaith, i guddio 'r cnappiau *oedd* uwch ben: ac felly y gwnaeth efe i'r cnap arall.

19 A'r cnappiau y rhai *oedd* ar y colofnau, *oedd* o waith lili, yn y porth, yn bedwar cufydd.

20 Ac i'r cnappiau ar y ddwy golofn oddi arnodd, ar gyfer y canol, *yr oedd pomgranadau*, y rhai *oedd* wrth y rhwydwaith: a'r pomgranadau *oedd* ‖ ddau cant, yn rheſau o amgylch, ar y cnap arall.

21 [h] Ac efe a gyfododd y colofnau [i] ym mhorth y deml; ac a gyfododd y golofn ddehau, ac a alwodd ei henw hi ‡ Jachin; ac efe a gyſododd y golofn aſſwy, ac a alwodd ei henw hi † Boaz.

22 Ac ar ben y colofnau *yr oedd* gwaith lili: felly y gorphennwyd gwaith y colofnau.

23 ¶ Ac efe a wnaeth [k] fôr tawdd yn ddeg cufydd o ymmyl i ymmyl; yn grwn oddi amgylch; ac yn bùm cufydd ei uchder; a llinyn o ddeg cufydd ar hugain a'i hamgylchai oddi amgylch.

24 A chnappiau a'i hamgylchent ef dan ei ymmyl o amgylch, deg mewn cufydd oedd [l] yn amgylchu 'r môr o amgylch: y cnappiau *oedd* yn ddwy rês, wedi eu bwrw pan fwriwyd yntau.

25 Sefyll yr oedd ar [m] ddeuddeg o ychen, tri oedd yn edrych tua 'r gogledd, a thri yn edrych tua 'r gorllewin, a thri yn edrych tua 'r dehau, a thri yn edrych tua 'r dwyrain; a'r môr arnynt oddi arnodd, a'i pennau ôl hwynt oll o fewn.

26 Ei dewder hefyd *oedd* ddyrnfedd, a'i ymmyl fel gwaith ymmyl cwppan; *a* blodau lili; [n] dwy fil o Fathau a annai yndd.

27 ¶ Hefyd efe a wnaeth ddeg o yſtolion prês, pedwar cufydd *oedd* hŷd pob yſtôl, a phedwar cufydd ei llêd, a thri chufydd ei huchder.

28 A dymma waith yr yſtolion; yſtlyſau *oedd* iddynt, a'r yſtlyſau *oedd* rhwng y delltennau.

29 Ac ar yr yſtlyſau *oedd* rhwng y delltennau, *yr oedd* llewod, ychen, a Cherubiaid: ac ar y delltennau *yr oedd* yſtôl oddi arnodd; ac oddi tan y llewod a'r ychen *yr oedd* cyſtyllteiadau o waith tenau.

30 A phedair olwyn brês *oedd* i bob yſtôl, a phlangciau prês: ac yn eu pedair congl *yr oedd* yſgwyddau iddynt: dan y noe *yr oedd* yſgwyddau, wedi eu toddi ar gyfer pob cyſtyllteiad.

31 A'i genau oddi fewn y cwmpas, ac oddi arnodd, *oedd* gufydd; a'i genau hi *oedd* grwn, ar waith yr yſtôl, yn gufydd a hanner: ac ar ei hymmyl hi *yr oedd* cerfiadau, a'i hyſtlyſau yn bedwar ochrog, nid yn grynnion.

32 A'r pedair olwyn *oedd* dan yr yſtlyſau, ac echelau 'r olwynion yn yr yſtôl: ac uchder pob olwyn yn gufydd a hanner cufydd.

33 Gwaith yr olwynion hefyd *oedd* fel gwaith olwynion men, eu hechelau, a'i bortiau, a'i cammegau, a'i hadenydd, *oedd* oll yn doddedig.

34 Ac *yr oedd* pedair yſgwydd wrth bedair congl pob yſtôl; o'r yſtôl *yr oedd* ei hyſgwyddau hi.

35 Ac ar ben yr yſtôl *yr oedd* cwmpas o amgylch, o hanner cufydd o uchder; ar ben yr yſtôl hefyd *yr oedd* ei hymmylau, a'i thalcithiau o'i hun.

36 Ac efe a gerfiodd ar yſtyllod ei hymmylau hi, ac ar ei thalcithiau hi, Gerubiaid, llewod, a phalmwydd, wrth noethder pob un, a chyſtyllteiadau oddi amgylch.

37 Fel hyn y gwnaeth efe y deg yſtôl; un doddiad, un feſur, *ac* un agwedd, *oedd* iddynt hwy oll.

38 ¶ [o] Gwnaeth hefyd ddeng noe brês, deugain Bath a ddaliai pob noe, yn bedwar

[a] Pen. 9. 10.

† Heb. yr ais.

‡ Heb. golwg ar gyfer golwg.

† Heb. o lawr i lawr.

[b] Pen. 3. 1.

[c] 2 Cron. 2. 11. Edrych Act. 40.

[d] 2 Cron. 2. 14.

[e] Eccl. 31. 3.

† Heb. llanoda.

[f] 2 Bren. 25. 17. 2 Cron. 3. 15. a 4. 12. Jer. 52. 21.

[g] Edrych 2 Cron. 3. 16. a 4. 13. Jer. 52. 23.

[h] 2 Cron. 3. 17.

[i] Pen. 6. 3.

‡ Hynny yw, *efe a ſicrhâ.*

† Sef, *yndo* y mae *nerth.*

[k] Jer. 52. 17.

[l] 2 Cron. 4. 3.

[m] Jer. 52. 20.

[n] Edrych 2 Cron. 4. 5.

[o] 2 Cron. 4. 6.

cuſydd bob noe, *ac* un noe ar bob un o'r deg yſtol.

† Heb. *yſgwydd.*

39 Ac eſe a oſodes bùm yſtòl ar † yſtlys dehau y tŷ, a phump ar yr yſtlys aſſiwy i'r tŷ, : a'r mòr a oſododd ete ar y tu dehau i'r tŷ, tu a'r dwyrain, ar gyter y dehau.

P Heb. *Hirom.* Edrych Ad. 13.

40 ¶ P Gwnaeth Hiram heſyd y noeau, a'r rhawiau, a'r cawgiau; a Hiram a orphennodd wneuthur yr holl waith, yr hwn a wnaeth eſe i'r brenin Salomon, *yn* nhŷ'r ARGLWYDD.

41 Y ddwy golofn, a'r cnappiau coronog, y rhai *oedd* ar ben y ddwy golofn; a'r ddau q rwydwaith, i guddio 'r ddau gnap coronog, *oedd* ar ben y colofnau;

q Ad. 17, 18.

42 A phedwar cant o bomgranadau i'r ddau rwydwaith; dwy rês o bomgranadau i un rhwydwaith i guddio 'r ddau gnap coronog, *oedd* ar ‡ y colofnau;

‡ Neu, *ar wyneb y colofnau.*

43 A'r deg yſtòl, a'r deg noe ar yr yſtolion;

44 Ac un môr, a deuddeg o ychen dan y môr;

45 A'r crochanau, a'r rhawiau, a'r cawgiau, a'r holl leſtri a wnaeth Hiram i'r brenin Salomon, i dŷ 'r ARGLWYDD, *oedd* o brês gloyw.

† Heb. *yn nhewdawr y tir.*

46 Yngwaſtadedd yr Jorddonen y toddodd y brenin hwynt, † mewn cleidir, rhwng Succoth a Sarthan.

47 A Salomon a beidiodd *â phwyſo* 'r holl leſtri, o herwydd eu lliòſogrwydd anfeidrol hwynt: ac ni ‡ wybuwyd pwys y prês chwaith.

‡ Heb. *chwiliwyd.*

48 A Salomon a wnaeth yr holl ddodrefn *a berthynai i* dŷ 'r ARGLWYDD: yr allor aur, a'r bwrdd aur, yr hwn *yr oedd* r y bara goſod arno;

r Eſod. 25. 30.

49 A phùm canhwyllbren o'r *zu* dehau, a phump o'r *zu* aſſiwy, o flaen y gafell, yn aur pûr, a'r blodau, a'r lluſernau, a'r geteiliau, *o* aur;

50 Y phîolau heſyd, a'r ſaltringau, a'r cawgiau, a'r llwyau, a'r † thuſèrau, *o* aur coeth; a bachau dorau 'r tŷ o ſewn y cyſſegr ſanctaiddiaf, a dorau tŷ 'r deml, *oedd* aur.

† Heb. *pedyll llaw.*

3000. s 2 Sam. 8. 11. 2 Cron. 5. 1.

51 Felly y gorphennwyd yr holl waith a wnaeth y brenin Salomon i dŷ 'r ARGLWYDD: a Salomon a ddûg i mewn s yr hyn a gyſſegraſai Dafydd ei dad; yr arian, a'r aur, a'r dodrefn, a roddodd eſe ym mhlith tryſorau tŷ 'r ARGLWYDD.

PEN. VIII.

Mai, 2. B. 1 *Gwŷl cyſſegriad y Deml.* 12, 54 *Bendith Salomon,* 22 *a'i weddi,* 62 *a'i heddaberth.*

3001. u 2 Cron. 5. 2.

YNa a Salomon a gaſgloddd henuriaid Iſrael, a holl bennau y llwythau, a thywyſogion tadau meibion Iſrael, at y brenin Salomon yn Jeruſalem, i ddwyn i fynu Arch cyſammod yr ARGLWYDD o b ddinas Dafydd, honno yw Sïon.

b 2 Sam. 5. 9. a 6. 12, 17.

2 A holl wŷr Iſrael a ymgynhullaſant at y brenin Salomon, ar yr wŷl, ym mis Ethanim, hwnnw yw 'r ſeithfed mis.

3 A holl henuriaid Iſrael a ddaethant, a'r offeiriaid a godaſant yr Arch i fynu.

4 A hwy a ddygaſant i fynu Arch yr ARGLWYDD, a phabell y cyfarfod, a holl leſtri 'r cyſſegr, y rhai *oedd* yn y babell, a'r offeiriaid a'r Leſiaid a'i dygaſant hwy i fynu.

5 A'r brenin Salomon, a holl gynnulleidfa Iſrael, y rhai a ymgynhullaſai atto ef, *oedd* gyd ag ef o flaen yr Arch, yn aberthu defaid, a gwartheg, y rhai ni rifid, ac ni chyfrifid gan lioſogrwydd.

6 Felly 'r offeiriaid a ddygaſant Arch cyfammod yr ARGLWYDD i'w lle ei hun, i gafell y tŷ, i'r cyſſegr ſanctaiddiaf, dan adenydd y Cerubiaid.

7 Canys y Cerubiaid oedd yn lledu *eu* hadenydd dros le 'r Arch; a'r Cerubiaid a orchuddient yr Arch a'i barrau oddi arnodd.

8 A'r barrau a eſtynnaſant fel y gwelid pennau 'r barrau o'r † cyſſegr, o flaen y gafell, ond ni's gwelid oddi allan: yno y maent hwy hyd y dydd hwn.

† Neu, *Arch.* 2 Cron. 5. 9.

9 c Nid *oedd* dim yn yr Arch d ond y ddwy lêch faen a oſodaſai Moſes yno, yn Horeb; ‡ lle e y cyfammodod yr ARGLWYDD â meibion Iſrael, pan oeddynt yn dyfod o wlâd yr Aipht.

c Eſod. 25. 21. Deut. 10. 2. d Heb. 9. 4. d Deut. 10. 5. ‡ Neu, *pan gyfam.* e Eſod. 34. 27, 28. Ad. 21.

10 A phan ddaeth yr offeiriaid allan o'r cyſſegr, f y cwmmwl a lanwodd dŷ 'r ARGLWYDD,

f Eſod. 40. 34, 35. 2 Cron. 5. 13, 14.

11 Fel na allai 'r offeiriaid ſefyll i waſanaethu o herwydd y cwmmwl; canys gogoniant yr ARGLWYDD a lanwaſai dŷ 'r ARGLWYDD.

12 ¶ g Yna y dywedodd Salomon, Yr ARGLWYDD a ddywedodd y preſwyliai efe h yn y tywyllwch.

g 2 Cron. 6. 1. h Leſ. 16. 2. Pſal. 97. 2.

13 Gan adeiladu yr adeiledais dŷ yn breſwylfod i ti; trigle i ti i aros yn dragywydd ynddo.

14 A'r brenin a drôdd ei wyneb, ac a fendithiodd holl gynnulleidfa Iſrael: (a holl gynnulleidfa Iſrael oedd yn ſefyll.)

i 2 Sam. 7. 6. 2 Cron. 6. 5. k Ad. 29. l 2 Sam. 7. 8. m 2 Sam. 7. 2. 1 Cron. 17. 1.

15 Ac efe a ddywedodd, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD Dduw Iſrael, yr hwn a lefarodd â'i enau wrth Ddafydd fy nhâd, ac a 'i i cwplaodd â'i law, gan ddywedyd,

16 k Er y dydd y dugum fy mhobl Iſrael allan o'r Aipht, ni ddewiſais ddinas o holl lwythau Iſrael i adeiladu tŷ, ſel y byddai fy enw i yno; eithr l dewiſais Ddafydd i fod ar fy mhobl Iſrael.

17 Ac m yr oedd ym mrŷd Dafydd fy nhâd adeiladu tŷ i enw ARGLWYDD Dduw Iſrael.

18 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Ddafydd fy nhâd, O herwydd bod yn dy frŷd di adeiladu tŷ i'm henw i, da y gwnaethoſt fod *hynny* yn dy galon.

19 Etto nid adeiledi di y tŷ; ond dy fab di, yr hwn a ddaw allan o'th lwynau di, efe a adeilada y tŷ i'm henw i.

20 A'r ARGLWYDD a gyflawnodd ei air a lefarodd efe, a mi a gyfodais yn lle Dafydd fy nhâd, ac a eiſteddais ar deyrnaſedd Iſrael, megis y llefarodd yr ARGLWYDD, ac a adeiledais dŷ i enw ARGLWYDD Dduw Iſrael.

21 A mi a oſodais yno le i'r Arch, yr hon y *mae* ynddi n gyfammod yr ARGLWYDD, yr hwn a gyfammododd efe â'n tadau ni, pan ddug efe hwynt allan o wlâd yr Aipht.

n Ad. 9.

22 ¶ A Salomon a ſafod o flaen o allor yr ARGLWYDD, yngwydd holl gynnulleidfa Iſrael; ac a eſtynnodd ei ddwylaw tu a'r nefoedd.

o 2 Cron. 6. 12. p 2 Mac. 2. 8.

23 Ac efe a ddywedodd, p O ARGLWYDD Dduw Iſrael, q nid *oes* Duw fel tydi, yn y nefoedd oddi uchod, nac ar y ddaear oddi iſod, r yn cadw cyfammod a thrugaredd â'th weiſion ſydd yn rhodio ger dy fron di â'i holl galon;

q Eſod. 15. 11. 2 Sam. 7. 22. r Dan. 9. 4.

24 Yr hwn a geidwaſt â'th wâs Dafydd fy

fy nhâd yr hyn a leferaiſt wrtho: traethaiſt hefyd â'th enau, a chwpleaiſt â'th law, megis heddyw y *mae*.

25 Ac yn awr, O ARGLWYDD Dduw, Iſrael, cadw â'th was Dafydd fy nhâd yr hyn a leferaiſt wrtho, gan ddywedyd, [s] Ni thorrir ymmaith oddi wrthyt *na byddo* gŵr ger fy mron i yn eiſtedd ar deyrngadair Iſrael; o's dy feibion a gadwant eu ffordd i rodio ger fy mron i, megis y rhodiaiſt ti ger fy mron.

26 Ac yn awr, O Dduw Iſrael, poed gwîr attolwg fyddo dy air a leferaiſt wrth dy was Dafydd fy nhâd.

27 [t] Ai gwîr yw y preſwylia Duw ar y ddaear? wele y nefoedd, a nefoedd y nefoedd ni allant dy gynnwys di, pa faint llai y *aichon* y tŷ hwn a adeiledais i?

28 Etto edrych ar weddi dy was, ac ar ei ddeiſyfiad ef, O ARGLWYDD fy Nuw, i wrando ar y llef a'r weddi y mae dy was yn ei gweddïo heddyw ger dy fron di:

29 Fel y byddo dy lygaid yn agored tu a 'r tŷ ymma nôs a dydd, tu a 'r lle y dywedaiſt am dano, [u] Fy enw a fydd yno: i wrando ar y weddi a weddïo dy was yn y lle hwn.

30 Gwrando gan hynny ddeiſyfiad dy was, a'th bobl Iſrael, pan weddïant yn y lle hwn: clyw hefyd o le dy breſwylfa, *ſef* o'r nefoedd; a phan glywech, maddau.

31 ¶ O's pecha gŵr yn erbyn ei gymmydog, a [x] gofyn gantho raith, gan ei dyngueſ, a dyfod y llw o flaen dy allor di yn y tŷ hwn:

32 Yna clyw di yn y nefoedd, gwnâ hefyd, a barna dy weiſion, gan ddamnio 'r drygionus i ddwyn ei ffordd ef ar ei ben, a chan gyfiawnhâu 'r cyfiawn, trwy roddi iddo ef yn ôl ei gyfiawnder.

33 ¶ [y] Pan darawer dy bobl Iſrael o flaen y gelyn, am iddynt bechu yn dy erbyn di, [z] o's dychwelant attat ti, a chyfaddef dy enw, a gweddïo, ac ymbil â thi † yn y tŷ hwn:

34 Yna gwrando di yn y nefoedd, a maddau bechod dy bobl Iſrael, a dychwel hwynt i'r tîr a roddaiſt i'w tadau hwynt.

35 ¶ [a] Pan gaeer y nefoedd fel na byddo glaw, o herwydd pechu o honynt i'th erbyn; o's gweddïant yn y lle hwn, a chyfaddef dy enw, a dychwelyd oddi wrth eu pechod, pan gyſtuddiech di hwynt,

36 Yna gwrando di yn y nefoedd, a maddau bechod dy weiſion, a'th bobl Iſrael, fel y dyſgech iddynt y ffordd orau y rhodiant ynddi, a dyro law ar dy dîr a roddaiſt i'th bobl yn etifeddiaeth.

37 ¶ [b] O's bydd newyn yn y tîr, o's bydd haint, lloſgfa, malldod, locuſtiaid, o's bydd y lindys: pan warchaeo ei elyn arno ef, yngwlâd ei † ddinaſoedd, pa blâ bynnag, pa gleſyd bynnag *a fyddo*;

38 Pob gweddi, pob deiſyfiad, a fyddo gan un dŷn, *neu* gan dy holl bobl Iſrael, y rhai a wyddant bawb blâ ei gâlon ei hun, ac a eſtynnant eu dwylaw tu a 'r tŷ hwn:

39 Yna gwrando di yn y nefoedd, mangre dy breſwylfod, a maddau; gwnâ hefyd, a dyro i bob un yn ôl ei holl ffyrdd, yr hwn yr adwaenoſt ei gâlon; (canys ti yn unig a adwaenoſt galonnau holl feibion dynion.)

40 [c] Fel i'th ofnont di yr holl ddyddiau y byddont byw ar wyneb y tîr a roddaiſt i'n tadau ni.

41 ¶ Ac am y dieithrddyn hefyd ni *byddo* o'th bobl Iſrael, ond dyfod o wlâd bell er mwyn dy enw;

42 (Canys clywant am dy enw mawr di, a'th law gref, a'th fraich eſtynnedig,) pan ddêl a gweddïo tu a 'r tŷ hwn:

43 Gwrando di yn y nefoedd, mangre dy breſwylfod, a gwnâ yn ôl yr hyn oll a'r a lefo y dieithrddyn arnat am dano: fel yr adwaeno holl bobl y ddaear dy enw di, i'th ofni di, fel y *mae* dy bobl Iſrael, ac y gwypont † mai ar dy enw di y gelwir y tŷ hwn a adeiledais i.

44 ¶ O's â dy bobl di allan i ryſel yn erbyn eu gelyn, ar hŷd y ffordd yr anſonych hwynt, o's gweddïant ar yr ARGLWYDD *tu a* ffordd y ddinas a ddewiſaiſt ti, a'r tŷ yr hwn a adeiledais i'th enw di:

45 Yna gwrando yn y nefoedd ar eu gweddi hwynt, ac ar eu deiſyfiad, a gwnâ farn iddynt.

46 ¶ O's pechant i'th erbyn, (canys nid [d] *oes* dŷn ni phecha) a digio o honot wrthynt, a'i rhoddi hwynt o flaen eu gelynion, fel y caethgludont hwynt yn gaethion [e] i wlâd y gelyn, ym mhell neu yn agos;

47 O's dychwelant at eu calon, yn y wlâd y caethgludwyd hwynt iddi, a dychwelyd, ac erfyn arnat yngwlâd y rhai a'i caethgludaſant, gan ddywedyd, [f] Pechaſom, troſeddaſom hefyd, a gwnaethom yn annuwiol;

48 A dychwelyd attat ti â'i holl gâlon, ac â'i holl enaid, yngwlâd eu gelynion a'i caethgludaſant hwynt, a gweddïo arnat ti tu a 'i gwlâd a roddaiſt i'w tadau, a'r ddinas a ddewiſaiſt, a'r tŷ a adeiledais i'th enw di:

49 Yna gwrando di yn y nefoedd, mangre dy breſwylfod, eu gweddi hwynt, a'i deiſyfiad, a gwnâ farn iddynt,

50 A maddau i'th bobl a bechaſant i'th erbyn, a'i holl gamweddau *yn* y rhai y troſeddaſant i'th erbyn, a phâr iddynt gael trugaredd ger bron y rhai a'i caethgludaſant, fel y trugarhaont wrthynt hwy.

51 Canys dy bobl di a'th etifeddiaeth *ydynt* hwy, y rhai a ddygaiſt ti allan o'r Aipht, [h] o ganol y ffwrn haiarn;

52 Fel y byddo dy lygaid yn agored i ddeiſyfiad dy was, a deiſyfiad dy bobl Iſrael, i wrando arnynt hwy, pa bryd bynnag y galwont arnat ti.

53 Canys ti a'i neilduaiſt hwynt yn etifeddiaeth i ti, o holl bobl y ddaear, [i] fel y lleferaiſt trwy law Moſes dy was, pan ddygaiſt ein tadau ni allan o'r Aipht, O ARGLWYDD Dduw.

54 Ac wedi gorphen o Salomon weddïo ar yr ARGLWYDD, yr holl weddi, a'r deiſyfiad ymma, eſe a gyfododd oddi ger bron allor yr ARGLWYDD, o oſtwng ar ei liniau, ac o eſtyn ei ddwylaw tu a'r nefoedd.

55 Ac eſe a ſafodd, ac a fendithiodd holl gynnulleidfa Iſrael â llef uchel, gan ddywedyd,

56 Bendigedig *fyddo* 'r ARGLWYDD, yr hwn a roddes lonyddwch i'w bobl Iſrael, yn ôl yr hyn oll a leſarodd eſe: [k] ni ſyrthiodd un gair o'i holl addewidion da ef, y rhai a addawodd eſe trwy law Moſes ei was.

57 Yr ARGLWYDD ein Duw fyddo gyd â ni fel y bu gyd â'n tadau; na wrthoded ni, ac na'n gadawed ni:

3001.

s 2 Sam. 7. 12, 16. Pen. 2. 4.

t 2 Cron. 2. 6. Eſay 66. 1. Jer. 23. 24. Act. 7. 49.

u Deut. 12. 11.

x Eſod. 22. 11.

y Lef. 26. 17. Deut. 28. 25.

z Lef. 26. 39, 40. † Neu, *yn ag ar.*

a Lef. 26. 19. Deut. 28. 23.

b Lef. 26. 16, 26. Deut. 28. 21, 22, 27, 38, 42. † Heb. *yrth.*

c 1 Bal. 130. 4.

d 2 Cron. 6. 36. Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. Jago 3. 2. 1 Joan 1. 8, 10.

e Lef. 26. 34, 44. Deut. 28. 26, 64.

f Dan. 9. 5.

g Dan. 6. 10.

h Deut. 4. 20. Jer. 11. 4.

i Eſod. 19. 5. Deut. 9. 26, 29. a 14. 2.

k Deut. 12. 10. Joſ. 21. 45.

† Heb. *y gelwir dy enw di ar y tŷ hwn.*

3001. 58 I oſtwng ein calonnau ni iddo ef, i rodio yn ei holl ffyrdd ef, ac i gadw ei orchymynion ef, a'i ddeddfau, a'i farnedigaethau, y rhai a orchymynnodd efe i'n tadau ni.

59 A bydded fy ngeiriau hyn, y rhai a ddeiſyfais ger bron yr ARGLWYDD, yn agos at fy ARGLWYDD Dduw ddydd a nôs, i wneuthur barn â'i wâs, a barn â'i bobl Iſrael † beunydd, ſel y byddo 'r achos:

† Heb. gwaith dydd yn ei ddydd.

60 Fel y gwypo holl bobl y ddaear mai [1] 'r ARGLWYDD *ſydd* Dduw, *ac* nad *oes* arall.

[1] Deut. 4. 35, 39.

61 Bydded gan hynny eich calon yn berffaith gyd â'r ARGLWYDD ein Duw ni, i rodio yn ei ddeddfau ef, ac i gadw ei orchymynion ef, ſel heddyw.

62 ¶ A'r [m] brenin a holl Iſrael gyd ag ef, a aberthaſant aberth ger bron yr ARGLWYDD.

[m] 2 Cron. 7. 4.

63 A Salomon a aberthodd aberth hedd, yr hwn a offrymmodd efe i'r ARGLWYDD, *ſef* dwy fil ar hugain o wartheg, a chwech ugain mil o ddeſaid. Felly 'r brenin a holl feibion Iſrael a gyſſegraſant dŷ 'r ARGLWYDD.

64 [n] Y dwthwn hwnnw y ſancteiddiodd y brenin ganol y cyntedd *oedd* o flaen tŷ 'r ARGLWYDD; canys yno 'r offrymmodd efe 'r poeth-offrymmau, a'r bwyd-offrymmau, a braſder yr offrymmau hedd: o herwydd [o] yr allor brês, yr hon *oedd* ger bron yr ARGLWYDD, *oedd* ry fechan i dderbyn y poeth-offrymmau, a'r bwyd-offrymmau, a braſder yr offrymmau hedd.

[n] 2 Cron. 7. 7.

[o] 2 Cron. 4. 1.

65 A Salomon a gadwodd y pryd hynny wŷl, a holl Iſrael gyd ag ef, cynnulleidfa fawr, o ddyfodfa Hamath hyd afon yr Aipht, ger bron yr ARGLWYDD ein Duw, [p] ſaith o ddyddiau, a ſaith o ddyddiau, *ſef* pedwar diwrnod ar ddeg.

[p] 2 Cron. 7. 9.

66 A'r wythfed dydd y gollyngodd efe ymmaith y bobl: a hwy a † fendithiaſant y brenin, ac a aethant i'w pebyll yn hyfryd, ac â chalon lawen, am yr holl ddaioni a wnaethai 'r ARGLWYDD i Ddafydd ei wâs, ac i Iſrael ei bobl.

† Neu, *daioleha-ſant i'r.*

PEN. IX.

Mai, 2. P. 1 *Ammod Duw â Salomon mewn gweledigaeth.* 10 *Salomon a Hiram yn anrhegu eu gilydd.* 15 *Y cenhedloedd yn gaethion, a'r Iſraeliaid yn weiſion parchedig, yng-wâith Salomon.* 24 *Merch Pharao yn ſymmudo i'w thŷ.* 25 *Cyhoedd aberthau blynyddol Salomon.* 26 *A'i lynges eſ yn cyrchu aur o Ophir.*

[a] 2 Cron. 7. 11.

A [a] Phan orphennodd Salomon adeiladu tŷ 'r ARGLWYDD, a thŷ 'r brenin, a

[b] 2 Cron. 8. 6.

[b] chwbl o ddymuniad Salomon, yr hyn a ewyllyſiodd efe ei wneuthur,

3012.

2 Yr ARGLWYDD a ymddangoſodd i Salomon yr ail waith, [c] fel yr ymddangoſaſai iddo yng Ngibeon.

[c] Pen. 3. 5.

3 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Gwrandewais dy weddi di, a'th ddeiſyfiad di, yr hwn a ddeiſyfaiſt ger fy mron i: cyſſegrais y tŷ ymma a adeiladaiſt, [d] i oſod fy enw ynddo byth; [e] fy llygaid hefyd a'm calon fydd yno yn waſtadol.

[d] Pen. 8. 29.

[e] Deut. 11. 12.

[f] 2 Sam. 7. 12, 16. Pen. 2. 4. [a] 6. 12. 1 Cron. 22. 10. Pſal. 132. 12.

4 Ac o's rhodi di ger fy mron i, megis y rhodiodd Dafydd dy dâd, mewn perfeithrwydd calon, ac uniondeb, i wneuthur yn ôl yr hyn oll a orchymynnais i ti, *ac* o's cedwi fy neddfau, a'm barnedigaethau:

5 Yna mi a ſicrhâf orſeddfainge dy freniniaeth di ar Iſrael yn dragywydd, [f] fel y

lleferais wrth Ddafydd dy dâd, gan ddywedyd, Ni phalla i ti ŵr ar orſeddfainge Iſrael.

6 ¶ O's gan ddychwelyd y dychwelwch chwi a'ch meibion oddi ar fy ôl i, ac heb gadw fy ngorchymynion a'm deddfau, y rhai a roddais o'ch blaen chwi, eithr myned a gwaſanaethu duwiau dieithr, ac ymgrymmu iddynt hwy:

7 Yna y torraf Iſrael oddi ar wyneb y tîr a roddais iddynt hwy; a'r [h] tŷ hwn a gyſſegrais i'm henw, a fwriaf allan o'm golwg; ac Iſrael fydd [i] yn ddiareb ac yn wawd ym myſg yr holl bobloedd:

[h] Jer. 7. 14.

[i] Deut. 28. 37.

8 A'r [k] tŷ uchel hwn, pawb a gynniweiro heibio iddo, a ſynna wrtho, ac a chwibana; dywedant hefyd, [l] Pa ham y gwnaeth yr ARGLWYDD fel hyn i'r wlâd hon, ac i'r tŷ ymma?

[k] 2 Cron. 7. 21.

[l] Deut. 29. 24. Jer. 22. 8.

9 A hwy a ddywedant, Am iddynt wrthod yr ARGLWYDD eu Duw, yr hwn a ddûg eu tadau hwynt allan o dîr yr Aipht, ac ymaflyd mewn duwiau dieithr, ac ymgrymmu iddynt, a'i gwaſanaethu hwynt; am hynny y dug yr ARGLWYDD arnynt hwy yr holl ddrwg hyn.

10 ¶ Ac [m] ym mhen yr ugain mlynedd, [n] *wedi* adeiladu o Salomon y ddau dŷ, ſef tŷ 'r ARGLWYDD, a thŷ 'r brenin,

[m] 2 Cron. 8. 1.

[n] Pen. 6. 37, 38. a 7. 1.

11 (*Am* i Hiram brenin Tyrus ddwyn i Salomon goed cedr, a choed ffynnidwydd, ac aur, yn ôl ei holl ewyllys ef,) y brenin Salomon a roddes i Hiram ugain ninas yngwlâd Galilee.

† Heb. *unton yn ei olwg ef.*

12 A Hiram a ddaeth o Dyrus i edrych y dinaſoedd a roddaſai Salomon iddo ef; ac nid oeddynt † wrth ei fodd ef.

‡ Sef, *bawlyd.*

13 Ac efe a ddywedodd, Pa ddinaſoedd yw † *Achos.* y rhai hyn a roddaiſt i mi, fy mrawd? ac efe a'i galwodd hwynt Gwlâd ‡ Cabul hyd y dydd hwn.

[o] Pen. 5. 13.

14 A Hiram a anſonodd i'r brenin chwech ugain talent o aur.

[p] Ad. 24. [q] Joſ. 19. 36.

15 ¶ A dymma † ſwm [o] y dreth a gododd y brenin Salomon i adeiladu tŷ 'r ARGLWYDD, a'i dŷ ei hun, a [p] Milo, a mur Jeruſalem, a [q] Haſor, a [r] Megido, a [s] Gezer.

[r] Joſ. 17. 11. [s] Joſ. 16. 10.

16 Pharao brenin yr Aipht a aethai i fynu, ac a ennillaſai Ezer, ac a'i lloſgaſai hi â thân, ac a laddaſai y Canaaneaid oedd yn trigo yn y ddinas, ac a'i rhoddaſai hi yn anrheg i'w ferch, gwraig Salomon.

Barn. 1. 29.

[t] Joſ. 21. 22.

17 A Salomon a adeiladodd Ezer, a [t] Bethhoron iſaf,

[u] Joſ. 19. 24. 2 Cron. 8. 6, &c.

18 A [u] Baalath, a Thadmor yn yr anialwch, o fewn y wlâd,

[x] Pen. 4. 26.

19 A holl ddinaſoedd y tryſorau, y rhai oedd gan Salomon, a dinaſoedd [x] y cerbydau, a dinaſoedd y gwŷr meirch, † a'r hyn *oedd* ewyllys gan Salomon ei adeiladu yn Jeruſalem, ac yn Libanus, ac yn holl dîr ei lywodraeth.

† Heb. *adymuniad Salomon yr hwn a ddymuniodd.*

20 Yr holl bobl y *rhai* a adawyd o'r Amoriaid, Hethiaid, Pereziaid, Heſiaid, a'r Jebuſiaid, y rhai nid *oeddynt* o feibion Iſrael;

[y] Barn. 1. 21, 27, 29.

21 *Sef* eu meibion hwy, y rhai a [y] adawſid ar eu hôl hwynt yn y wlâd, [z] y rhai ni alledd meibion Iſrael eu lladd; ar y rhai hynny y cyfododd Salomon dreth [a] wriogaeth hyd y dydd hwn.

[z] Joſ. 15. 63. a 17. 12.

[a] Edrych Ezra 2. 55, 58. Neh. 11. 3.

22 Ond [b] o feibion Iſrael, ni wnaeth Salomon *un* yn gaethwas: rhyfelwyr iddo ef *oeddynt*, a gweiſion iddo, a thywyſogion iddo, a chapteiniaid iddo, a thywyſogion ei gerbydau, a'i wŷr meirch.

[b] Lef. 25. 39.

23 Y

3012.

23 Y rhai hyn *oedd* bennaf ar y swyddogion *oedd* ar waith Salomon, [c] pum cant a deg a deugain, oedd yn llywodraethu 'r bobl, oedd yn gweithio yn y gwaith.

[c] 2 Cron. 8. 10.

24 ¶ A [d] merch Pharao a ddaeth i fynu o ddinas Dafydd i'w [e] thŷ ei hun, yr hwn a adeiladasai *Salomon* iddi hi: yna efe a adeiladodd [f] Filo.

[d] 2 Cron. 8. 11.
[e] Pen. 7. 8.
[f] Pen. 11. 27.

25 ¶ A thair gwaith yn y flwyddyn yr offrymmai Salomon boeth-offrymmau ac offrymmau hedd ar yr allor a adeiladasai efe i'r ARGLWYDD, ac efe a arogldarthodd † ar *yr allor oedd* ge bron yr ARGLWYDD. Felly efe a orphennodd y tŷ.

2 Cron. 32. 5.
† Heb. *arni hi.*

26 ¶ g A'r brenin Salomon a wnaeth longau yn [h] Esion Gaber, yr hon *sydd* wrth Eloth, ar fin y môr coch yngwlâd Edom.

g 2 Cron. 8. 17.
h Num. 33. 35. Deut. 2. 8.

27 A Hiram a anfonodd ei weision yn y llongau, *y rhai oedd* longwyr yn medru *oddi wrth* y môr, gyd â gweision Salomon.

28 A hwy a ddaethant i Ophir, ac a ddygasant oddi yno bedwar cant ac ugain o dalentau aur, ac a'i dygasant at y brenin Salomon.

PEN. X.

1 Brenhines Saba yn rhyfedd ganthi ddoethineb Salomon. 14 Swm ei aur ef. 16 Ei dariannau. 18 Ei orseddfainge Ifori. 21 Ei lestri. 24 Ei anrhegion. 26 Ei gerbydau a'i feirch. 28 Ei deyrnged.

A Phan glybu [a] brenhines Saba glôd Salomon, am enw 'r ARGLWYDD, hi a ddaeth [b] i'w brofi ef â chwestiynau caled.

[a] 2 Cron. 9. 1. Mat. 12. 42. Luc 11. 31.
[b] Edrych Barn. 14. 12.

2 A hi a ddaeth i Jerusalem â llu mawr iawn, â chamelod yn dwyn aroglau, ac aur lawer iawn, a meini gwerthfawr: a hi a ddaeth at Salomon, ac a lefarodd wrtho ef yr hyn oll oedd yn ei chalon.

3 A Salomon a fynegodd iddi hi ei holl † ofynion: nid oedd dim yn guddiedig rhag y brenin a'r na fynegodd efe iddi hi.

† Heb. *geiriau.*

4 A phan welodd brenhines Saba holl ddoethineb Salomon, a'r tŷ a adeiladasai efe,

5 A bwyd ei fwrdd, ac eisteddiad ei weision, a threfn ei weinidogion, a'i dillad hwynt, a'i drulliadau ef, a'i esgynfa, ar hŷd yr hon yr ai efe i fynu i dŷ 'r ARGLWYDD: nid oedd mwyach ysbryd ynddi.

6 A hi a ddywedodd wrth y brenin, Gwîr yw 'r gair a glywais yn fy ngwlâd am dy ymadroddion di, ac am dy ddoethineb.

† Heb. *chwanegaist ddoethineb a daioni at y glod.*

7 Etto ni chredais y geiriau, nes im' ddyfod, ac i'm llygaid weled; ac wele ni fynegasid i mi 'r hanner: † mwy yw dy ddoethineb, a'th ddaioni, nâ 'r glôd a glywais i.

8 Gwyn fyd dy wŷr di, gwynfyd dy weision hyn, y rhai sydd yn sefyll yn wastadol ger dy fron di, yn clywed dy ddoethineb.

9 Bendigedig fyddo 'r ARGLWYDD dy Dduw, yr hwn a'th hoffodd di, i'th roddi ar deyrngadair Israel; o herwydd cariad yr ARGLWYDD tuag at Israel yn dragywydd, y gosododd efe di yn frenin, i wneuthur barn a chyfiawnder.

10 A hi a roddes i'r brenin chwech ugain talent o aur, a phêr-aroglau lawer iawn, a meini gwerthfawr. Ni ddaeth y fath bêr-aroglau mwyach, cyn amled a'r rhai a roddes brenhines Saba i'r brenin Salomon.

11 A llongau Hiram hefyd, y rhai a gludent aur o Ophir, a ddygasant o Ophir lawer iawn o goed * Almugim, ac o feini gwerthfawr.

* 2 Cron. 2. 8. a 9. 10, 11. *Algumimwydd.*

12 [c] A'r brenin a wnaeth o'r coed Almugim annelau i dŷ 'r ARGLWYDD, ac i dŷ 'r brenin, a thelynnau, a salterau i gantorion. Ni ddaeth y fath goed Almugim, ac ni welwyd hyd y dydd hwn.

[c] 2 Cron. 9. 11.

13 A'r brenin Salomon a roddes i frenhines Saba ei holl ddymuniad, yr hyn a ofynnodd hi, heb law 'r hyn a roddodd Salomon iddi hi † o'i frenhinol haelioni. Felly hi a ddychwelodd, ac a aeth i'w gwlâd, hi a'i gweision.

† Heb. *yn ôl llaw brenin Salomon.*

14 ¶ A phwys yr aur a ddoi i Salomon bob blwyddyn, oedd chwe chant a thri ugain a chwech o dalentau aur;

15 Heb law 'r *hyn a gaî efe* gan y marchnadwyr, ac o farsiandiaeth y llysieuwyr, a chan holl frenhinoedd Arabia, a thywysogion y wlâd.

16 ¶ A'r brenin Salomon a wnaeth ddau cant o dariannau aur dilin: chwe chan *sicl* o aur a roddodd efe ym mhob tarian.

17 [d] A thrychant o fwcledi *o* aur dilin: tair punt o aur a roddes efe ym mhob bwcled. A'r brenin a'i rhoddes hwynt yn [e] nhŷ coedwig Libanus.

[d] Pen. 14. 26.
[e] Pen. 7. 2.

18 ¶ [f] A'r brenin a wnaeth orseddfainge fawr o Ifori, ac a'i gwisgodd hi ag aur o'r gorau.

[f] 2 Cron. 9. 17.

19 Chwech o risiau *oedd* i'r orseddfainge, a phen crwn *oedd* i'r orseddfainge o'r tu ôl iddi, a chanllawiau o bob tu i'r eisteddle, a dau lew yn sefyll yn ymmyl y canllawiau.

20 A deuddeg o lewod oedd yn sefyll yno, ar y chwe gris o'r ddeutu: ni wnaethpwyd † y fath yn un deyrnas.

† Heb. *felly.*

21 ¶ A holl lestri yfed y brenin Salomon *oedd o* aur, a holl lestri tŷ coedwig Libanus *oedd* aur pûr; nid *oedd* arian *ynddynt:* ni roddid dim bri arno yn nyddiau Salomon.

22 O herwydd llongau Tharsis *oedd* gan y brenin ar y môr, gyd â llongau Hiram. Unwaith yn y tair blynedd y deuai llongau Tharsis yn dwyn aur, ac arian, ac ‡ Ifori, ac epaod, a pheunod.

‡ Neu, *Elephantiaid.*

23 g A'r brenin Salomon a ragorodd ar holl frenhinoedd y ddaear mewn cyfoeth a doethineb.

g Pen. 3. 12, 13.

24 ¶ A'r holl fyd oedd yn ceisio *gweled* wyneb Salomon, i glywed ei ddoethineb ef, a roddasai Duw yn ei galon ef.

25 A hwy a ddygasant bob un ei anrheg, llestri arian, a llestri aur, a gwisgoedd, ac arfau, a phêr-aroglau, meirch, a mulod, dogn bob blwyddyn.

h Pen. 4. 26. 2 Cron. 1. 14. a 9. 25. Deut. 17. 16.

26 ¶ [h] A Salomon [i] a gasglodd gerbydau, a marchogion; ac yr oedd ganddo fil a phedwar cant o gerbydau, a deuddeng mil o farchogion: y rhai a osododd efe yn ninasoedd y cerbydau, a chyd â 'r brenin yn Jerusalem.

† Heb. *roddes.*

27 A'r brenin a † wnaeth yr arian yn Jerusalem fel cerrig, a'r cedrwydd a wnaeth efe fel sycomorwydd yn y doldir, o amldra.

k 1 Cron. 1. 16. a 9. 28.

28 ¶ [k] A † meirch a ddygid i Salomon o'r Aipht, ac edafedd llîn: marchnadyddion y brenin a gymmerent yr edafedd llîn dan bris.

† Heb. *mynediad y meirch oedd gan Salomon.*

29 A

29 A cherbyd a ddeuai i fynu, ac a ai allan o'r Aipht, am chwe chan *ficl* o arian, a march am gant a deg a deugain: ac fel hyn i holl frenhinoedd yr Hethiaid, ac i frenhinoedd Syria, y dygent hwy *feirch*, trwy eu llaw hwynt.

PEN. XI.

Mai, 3. P. 1 *Gwragedd a gordderchadon Salomon.* 4 *Y rhai hynny yn ei henaint yn ei dynnu ef i au-ddwiaeth.* 9 *Duw yn ei fwgwth ef.* 14 *Gwrthwynebwyr Salomon oedd, Hadad a aeth i'r Aipht,* 23 *Rezon a deyrnasoad yn Namascus,* 26 *a Jeroboam, i'r hwn y prophwyaodd Ahïah.* 41 *Gweithredoedd, a theyrnasiad, a marwolaeth Salomon: Rehoboam yn teyrnasu ar ei ôl ef.*

[a] Neh. 13. 26. [b] Deut. 17. 17. Eccl. 47. 1. ‡ Neu, *gyd a.* [c] Ecsod. 34. 16. Deut. 7. 3.

ONd [a] y brenin Salomon a garodd [b] lawer o wragedd dïeithr, (‡ heb law merch Pharao,) Moabiesau, Ammoniesau, Edomiesau, Sidoniesau, *a* Hethiesau:

2 O'r cenhedloedd *am* y rhai y dywedasai 'r ARGLWYDD wrth feibion Israel, [c] Nac ewch i mewn attynt hwy, ac na ddeuant hwythau i mewn attoch chwi, diau y troant eich calonnau chwi ar ôl eu duwiau hwynt: wrthynt hwy y glynodd Salomon mewn cariad.

3 Ac yr oedd ganddo ef saith gant o wragedd, yn frenhinesau, a thrychant o ordderchwragedd: a'i wragedd a droisant ei galon ef.

4 A phan heneiddiodd Salomon, ei wragedd a droisant ei galon ef ar ôl duwiau dïeithr: ac nid oedd ei galon ef berffaith gyd â'r ARGLWYDD ei Dduw, fel y *buasai* calon Dafydd ei dad ef.

[d] Barn. 2. 13. 2 Bren. 23. 13. * A elwir *Moloch*, Ad. 7.

5 Canys Salomon a aeth ar ôl [d] Aftoreth duwies y Sidoniaid, ac ar ôl * Milcom ffieidd-dra 'r Ammoniaid.

6 A Salomon a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD; ac ni chyflawnodd *fyned* ar ôl yr ARGLWYDD, fel Dafydd ei dad.

[e] Num. 21. 29. Barn. 11. 24. [f] 2 Bren. 23. 13.

7 Yna Salomon a adeiladodd uchelfa i [e] Gemos ffieidd-dra Moab, yn [f] y bryn *fydd* ar gyfer Jerusalem; ac i Foloch ffieidd-dra meibion Ammon.

8 Ac felly y gwnaeth efe i'w holl wragedd dïeithr, y rhai a arogl-darthasant, ac a aberthasant i'w duwiau.

[g] Pen. 3. 5. a 9. 2. [h] Pen. 6. 12.

9 ¶ A'r ARGLWYDD a ddigiodd wrth Salomon, o herwydd troi [g] ei galon ef oddi wrth ARGLWYDD Dduw Israel, [g] yr hwn a ymddangosasai iddo ef ddwy waith,

10 Ac [h] a orchymynnasai iddo am y peth hyn, nad elai efe ar ôl duwiau dïeithr: ond ni chadwodd efe yr hyn a orchymynnasai 'r ARGLWYDD.

11 Am hynny y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Salomon, O herwydd bod hyn ynnot ti, ac na chedwaist fy nghyfammod, a'm deddfau a orchymynnais i ti, [i] gan rwygo y rhwygaf y frenhiniaeth oddi wrthyt ti, ac a'i rhoddaf hi i'th wâs di.

[i] Ad. 31. Pen. 12. 35.

12 Etto yn dy ddyddiau di ni wnâf hyn, er mwyn Dafydd dy dad: o law dy fâb di y rhwygaf hi.

13 Ond ni rwygaf yr holl frenhiniaeth; un llwyth a roddaf i'th fâb di er mwyn Dafydd fy ngwâs, ac er mwyn Jerusalem, yr hon a etholais.

[k] 2 Sam. 8. 14. 1 Cron. 18. 12, 13. [l] Num. 24. 19. Deut. 20. 13.

14 ¶ A'r ARGLWYDD a gyfododd wrthwynebwr i Salomon, Hadad yr Edomiad: o hâd y brenin yn Edom *yr oedd* efe.

15 [k] Canys pan oedd Dafydd yn Edom, *a* Joab tywysog y filwriaeth yn myned i fynu i gladdu 'r lladdedigion, [l] wedi iddo daro pob gwryw yn Edom;

16 (Canys chwe mis yr arhosodd Joab yno, a holl Israel, nes diffetha pob gwryw yn Edom;)

17 Yr Hadad hwnnw a ffodd, a gwŷr Edom o weision ei dâd gyd ag ef, i fyned i'r Aipht, a Hadad yn fachgen bychan eto.

18 A hwy a gyfodasant o Fidian, ac a ddaethant i Baran, ac a gymmerasant wŷr gyd â hwynt o Baran, ac a ddaethant i'r Aipht at Pharao brenin yr Aipht, ac efe a roddes iddo ef dŷ, ac a ddywedodd *am roddi* bwyd iddo, ac a roddodd dîr iddo.

19 A Hadad a gafodd ffafr fawr yngolwg Pharao, ac efe a roddes iddo ef yn wraig chwaer ei wraig ei hun, chwaer Tahpenes y frenhines.

20 A chwaer Tahpenes a ymddûg iddo ef Enubath ei fâb, a Thahpenes a'i diddyfnodd ef yn nhŷ Pharao: a Genubath fu yn nhŷ Pharao ym mysg meibion Pharao.

21 A phan glybu Hadad yn yr Aipht, huno o Ddafydd gyd â'i dadau, a marw o Joab tywysog y filwriaeth, Hadad a ddywedodd wrth Pharao, † Gollwng fi, fel yr elwyf i'm gwlâd fy hun. 2990. † Heb. *anfon fi ymmaith.*

22 A dywedodd Pharao wrtho ef, Ond pa beth fydd arnat ei eisiau gyd â mi, pan wyt, wele, yn ceisio myned i'th wlâd dy hun? Ac efe a ddywedodd, Dim; eithr gan ollwng gollwng fi.

23 ¶ A Duw a gyfododd wrthwynebwr *arall* yn ei erbyn ef, Rezon fâb Eliadah, yr hwn a ffoisai oddi wrth Hadadezer brenin Sobah ei arglwydd: 2960.

24 Ac efe a gynhullodd wŷr atto, ac a aeth yn dywysog ar fyddin, [m] pan laddodd Dafydd hwynt *o Sobah:* a hwy a aethant i Ddamascus, ac a drigasant ynddi, ac a deyrnasasant yn Namascus. [m] 2 Sam. 8. 3. a 10. 18.

25 Ac yr oedd efe yn wrthwynebwr i Israel holl ddyddiau Salomon, heb law y drwg *a wnaeth* Hadad: ac efe a ffieiddiodd Israel, ac a deyrnasodd ar Syria.

[n] 2 Cron. 13. 6.

26 ¶ A [n] Jeroboam mâb Nebat, Ephratead o Sereda, (ac enw ei fam ef *oedd* Serfah *yr hon oedd* wraig weddw,) gwâs i Salomon, a ddyrchafodd hefyd *ei* law yn erbyn y brenin.

[o] Pen. 9. 24.

27 Ac o achos hyn y dyrchafodd efe *ei* law yn erbyn y brenin: [o] Salomon a adeiladodd Filo, *ac* a gaeodd adwyau dinas Dafydd ei dâd.

28 A'r gŵr Jeroboam *oedd* rymmus o nerth: a Salomon a ganfu 'r llangc hwnnw yn *medru* gwneuthur gwaith, ac a'i gwnaeth ef yn oruchwiliwr ar holl † faich tŷ Joseph. † *waith.*

29 A'r prŷd hynny a Jeroboam yn myned allan o Jerusalem, y prophwyd Ahïah y Siloniad a'i cafodd ef ar y ffordd, ac efe oedd wedi ei wisgo mewn gwisg newydd, a hwynt ill dau *oedaynt* yn unig yn y maes.

[p] Edryck 1 Sam. 15. 27. 2 24. 5. [q] Ad. 11.

30 Ac Ahïah a ymaflodd yn y wisg newydd *oedd* am dano ef, ac [p] a'i rhwygodd *yn* ddeuddeg o ddarniau.

31 Ac efe a ddywedodd wrth Jeroboam, Cymmer i ti ddêg darn: canys [q] fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw Israel, Wele fi yn rhwygo 'r frenhiniaeth o law Salomon, a rhoddaf ddeg llwyth i ti:

32 (Ond un llwyth fydd iddo ef, er mwyn fy ngwâs Dafydd, ac er mwyn Jerusalem, y ddinas a etholais i o holl lwythau Israel.)

33 O blegid

2960. 33 O blegid iddynt fy ngwrthod i, ac ymgrymmu i Aſtoreth duwies y Sidoniaid, ac i Gemos duw y Moabiaid, ac i Pilcom duw meibion Ammon, ac na rodiaſant yn fy ffyrdd i, i wneuthur *yr hyn oedd* union yn fy ngolwg i, ac *i wneuthur* fy neddfau, a'm barnedigaethau, ſel Dafydd ei dâd.

34 Ond ni chymmeraf yr holl frenhiniaeth o'i law ef: eithr gwnâf ef yn dywyſog holl ddyddiau ei einioes, er mwyn Dafydd fy ngwâs, yr hwn a ddewiſais i, yr hwn a gadwodd fy ngorchymynion a'm deddfau i:

r Pen. 12. 15. 35 Eithr r cymmeraf yr holl frenhiniaeth o law ei fâb ef, a rhoddaf o honi i ti ddeg llwyth.

36 Ac i'w fâb ef y rhoddaf un llwyth, ſel ſ y byddo ‡ goleuni i'm gwâs Dafydd yn waſtadol ger fy mron yn Jeruſalem, y ddinas a ddewiſais i mi, i oſod fy enw yno.

s 1 Bren. 15. 4. 2 Bren. 8. 19. Pſal. 132. 7. ‡ Heb. *canwyll*, neu *lamp*.

37 A thi a gymmeraf fi, ſel y teyrnaſech yn ôl yr hyn oll a ddymuno dy galon: a thi a fyddi frenin ar Iſrael.

38 Ac o's gwrandewi di ar yr hyn oll a orchymmynnwyf i ti, a rhodio yn fy ffyrdd i, a gwneuthur *yr hyn ſydd* union yn fy ngolwg i, i gadw fy neddfau, a'm gorchymynion, ſel y gwnaeth Dafydd fy ngwâs; yna mi a fyddaf gyd â thi, ac a adeiladaf i ti dŷ ſicr, ſel yr adeiledais i Ddafydd, a mi a roddaf Iſrael i ti.

39 A mi a gyſtuddiaf hâd Dafydd o blegid hyn, etto nid yn dragywydd.

3026. 40 Am hynny Salomon a geiſiodd ladd Jeroboam. A Jeroboam a gyſododd, ac a ffôdd i'r Aipht, at Siſac brenin yr Aipht, ac eſe a fu yn yr Aipht hyd farwolaeth Salomon.

t 2 Cron. 9. 29. ‡ Neu, *eiriau*, neu, *bethau*. u 2 Cron. 9. 30. x A elwir *Rehoam*, Mat. 1. 7.

41 ¶ t A'r rhan arall o ‡ weithredoedd Salomon, a'r hyn oll a wnaeth eſe, a'i ddoethineb ef, onid *ydynt* hwy yn ſgrifennedig yn llyfr gweithredoedd Salomon?

42 A'r dyddiau y teyrnaſodd Salomon yn Jeruſalem, ar holl Iſrael, *oedd* u ddeugain mlynedd.

43 A Salomon a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd yn ninas Dafydd ei dâd, a x Rehoboam ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XII.

Mai. 4. B. 1 *Yr Iſraëliaid wedi ymgaſglu yn Sichem i goroni Rehoboam, trwy Jeroboam yn ceiſio rhyddhâd ganddo. 6 Rehoboam yn gwrthod cyngor yr henafgwyr, a thrwy gyngor y gwŷr jeuainge, yn eu hatteb hwy yn arw. 16 Deg llwyth yn gwrthryfela, ac yn lladd Adoram, ac yn gyrru Rehoboam i ffoi. 21 Rehoboam yn caſglu llu, a Semaiah yn gwarafun iddo. 25 Jeroboam yn ymgadarnhâu â threfydd, 26 a thrwy adelwaddoliaeth y daau lo.*

a 2 Cron. 10. 1. YNa a Rehoboam a aeth i Sichem: canys i Sichem y daethai holl Iſrael i'w urddo ef yn frenin.

b Pen. 11. 40. 2 A phan glybu Jeroboam mâb Nebat, ac eſe etto yn yr Aipht, (canys b eſe a ffoiſai o rŷdd Salomon y brenin, a Jeroboam a arhoſaſai yn yr Aipht)

3 Hwy a anfonaſant, ac a alwaſant arno ef. A Jeroboam a holl gynnulleidfa Iſrael a ddaethant, ac a ymddiddanaſant â Rehoboam, gan ddywedyd,

c Pen. 4. 7. 4 Dy dâd di a wnaeth ein c hiau ni yn drom: ac ynawr yſgafnhâ *beth* o gaethiwed caled dy dâd, ac o'i jau drom ef, a roddes eſe arnom ni, ac ni a'th waſanaethwn di.

2026. 5 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Ewch etto dridiau, yna dychwelwch attaf. A'r bobl a aethant ymmaith.

6 ¶ A'r brenin Rehoboam a ymgynghorodd â'r henuriaid a ſuaſai yn ſefyll ger bron Salomon ei dâd ef, tra yr ydoedd efe yn fyw, ac a ddywedodd, Pa fodd yr ydych chwi yn cynghori atteb i'r bobl hyn?

7 A hwy a lefaraſant wrtho ef, gan ddywedyd, O's byddi di heddyw wâs i'r bobl hyn, a'i gwaſanaethu hwynt, a'i hatteb hwynt, a lleſaru wrthynt eiriau têg, yna y byddant weiſion i ti byth.

8 Ond eſe a wrthodedd gyngor yr henuriaid, yr hwn a gynghoraſent iddo ef, ac eſe a ymgynghorodd â'r gwŷr jeuainge a gynnyddaſai gyd-ag ef, a'r rhai oedd yn ſefyll ger ei fron ef.

9 Ac eſe a ddywedodd wrthynt hwy, Beth yr ydych chwi yn ei gynghori, ſel yr attebom y bobl hyn, y rhai a lefaraſant wrthyf, gan ddywedyd, Yſgafnhâ 'r jau a roddodd dy dâd arnom ni?

10 A'r gwŷr jeuainge, y rhai a gynnyddaſent gyd ag ef, a lefaraſant wrtho, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedi di wrth y bobl ymma, y rhai a lefaraſant wrthyt, gan ddywedyd, Dy dâd di a drymhaodd ein hiau ni, ond yſgafnhâ di *hi* arnom ni; fel hyn y lleferi di wrthynt, Fy *mŷs* bach *fydd* breiſgach nâ llwynau fy nhâd.

11 Ac yn awr fy nhâd a'ch llwythodd â jau drom, a minnau a 'chwanegat ar eich jau chwi: fy nhâd a'ch coſbodd chwi â ffrewyllau, a mi a'ch coſbaf chwi ag yſgorpionau.

3029. 12 A daeth Jeroboam a'r holl bobl at Rehoboam y trydydd dydd, ſel y llefaraſai 'r brenin, gan ddywedyd, Dychwelwch attaf y trydydd dydd.

† Heb. *galed*. 13 A'r brenin a attebodd y bobl yn † arw, ac a wrthododd gyngor yr henuriaid a gynghoraſent hwy iddo;

14 Ac a lefarodd wrthynt hwy yn ôl cyngor y gwŷr jeuainge, gan ddywedyd, Fy nhâd a wnaeth eich jau chwi yn drom, a minnau a 'chwanegat ar eich jau chwi: fy nhâd a'ch ceryddodd chwi â ffrewyllau, a minnau a'ch ceryddaf chwi ag yſgorpionau.

15 Ac ni wrandawodd y brenin ar y bobl: o herwydd d yr achos oedd oddi wrth yr ARGLWYDD, ſel y cwplâid e ei air ef, yr hwn a lefaraſai 'r ARGLWYDD trwy law Ahîah y Siloniad wrth Jeroboam fâb Nebat.

d Barr. 14. 4. Ad. 24. 2 Cron. 10. 15. a 22. 7. a 25. 20. e Pen. 11. 11, 31. f 2 Sam. 20. 1.

16 ¶ A phan welodd holl Iſrael na wrandawai 'r brenin arnynt hwy, y bobl a attebaſant y brenin, gan ddywedyd, f Pa ran *ſydd* i ni yn Naſydd? nid *oes i ni* etifeddiaeth ym mâb Jeſſe: O Iſrael, *dôs* i'th bebyll; edrych yn awr *ar* dy dŷ dy hun, Dafydd. Felly Iſrael a aethant i'w pebyll.

17 Ond g meibion Iſrael, y rhai oedd yn preſwylio yn ninaſoedd Juda, Rehoboam a deyrnaſodd arnynt hwy.

g Pen. 11. 32. † Heb. *ymgryfhaodd*.

18 A'r brenin Rehoboam a anfonodd Adoram, yr hwn *oedd* ar y dreth, a holl Iſrael a'i llabyddiaſant ef â meini, ſel y bu efe farw: am hynny 'r brenin Rehoboam a † bryſurodd i fyned i'w gerbyd i ffoi i Jeruſalem.

h 2 Brenin. 17. 21. ‡ Neu, *gwympaſant oddi wrth ây Daafydd*.

19 Felly h Iſrael â'r ‡ wrthryfelaſant yn erbyn tŷ Ddafydd hyd y dydd hwn.

20 A phan glybu holl Iſrael ddychwelyd o Jeroboam, hwy a anfonaſant, ac a'i galwaſant

3029. galwasant ef at y gynnulleidfa, ac a'i gosodasant ef yn frenin ar holl Israel: nid oedd *yn mynea* ar ôl tŷ Ddafydd, ond llwyth Juda yn unig.

i Pen. 11. 13, 32.

21 ¶ A k phan ddaeth Rehoboam i Jerusalem, efe a gasglodd holl dŷ Juda, a llwyth Benjamin, cant a phedwar ugain mil *o wŷr* dewisol, cymmwys i ryfel, i ymladd yn erbyn tŷ Israel, i ddwyn drachefn y frenhiniaeth i Rehoboam fab Salomon.

k 2 Cron. 11. 1.

22 Ond l gair Duw a ddaeth at Semaiah gŵr Duw, gan ddywedyd,

l 2 Cron. 11. 2.

23 Adrodd wrth Rehoboam fab Salomon brenin Juda, ac wrth holl dŷ Juda, a Benjamin, a gweddill y bobl, gan ddywedyd.

24 Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Nac ewch i fynu, ac nac ymleddwch yn erbyn eich brodyr meibion Israel; dychwelwch bob un i'w dŷ ei hun: m canys trwofi y mae 'r peth hyn. A hwy a wrandawsant ar air yr ARGLWYDD, ac a ddychwelasant i fyned ymmaith yn ôl gair yr ARGLWYDD.

m Ad. 15.

25 ¶ Yna Jeroboam a adeiladodd n Sichem ym mynydd Ephraim, ac a drigodd ynddi hi, ac a aeth oddi yno, ac a adeiladodd o Benuel.

n Edrych Barn. 9. 45.

o Barn. 8. 17.

26 A Jeroboam a feddyliodd yn ei galon, Yn awr y dychwel y frenhiniaeth at dŷ Ddafydd.

27 O's â 'r bobl hyn i fynu i wneuthur aberthau yn nhŷ 'r ARGLWYDD yn Jerusalem, yna y try calon y bobl hyn at eu harglwydd Rehoboam brenin Juda, a hwy a'm lladdant i, ac a ddychwelant at Rehoboam brenin Juda.

28 Yna 'r brenin a ymgynghorodd, ac p a wnaeth ddau lo aur, ac a ddywedodd wrthynt hwy, Gormod yw i chwi fyned i fynu i Jerusalem; q wele dy dduwiau di, O Israel, y rhai a'th ddug di i fynu o wlad yr Aipht.

p 2 Bren. 17. 16.

q Ecfod. 32. 4, 8.

r Hol. 4. 15.

29 Ac efe a ofodd un ym r Methel, ac a ofodes y llall yn Nan.

s Pen. 13. 33.

30 A'r peth hyn a aeth yn bechod: o blegid y bobl a aethant ger bron y naill hyd Ddan.

2 Bren. 17. 32. 2 Cron. 11. 15. Ezec. 44. 7, 8.

31 Ac efe a wnaeth dŷ uchelfeydd, ac s a wnaeth offeiriaid o'r rhai gwaelaf o'r bobl, y rhai nid oedd o feibion Lefi.

3030.

32 A Jeroboam a wnaeth uchelwyl yn yr wythfed mis, ar y pymthegfed dydd o'r mis, fel t yr uchelwyl *oedd* yn Juda, ac efe a † offrymmodd ar yr allor, (felly y gwnaeth efe ym Methel) ‡ gan aberthu i'r lloi a wnaethai efe: ac efe a ofodod ym Methel offeiriaid yr uchelfaoedd a wnaethai efe.

t Lef. 23. 33. Num. 29. 12.

† Neu, *aeth i fynu at yr.*

‡ Neu, *i aberthu.*

33 Ac efe a † offrymmodd ar yr allor a wnaethai efe ym Methel, y pymthegfed dydd o'r wythfed mis, *fef* yn y mis a ddychymmygasai efe yn ei galon ei hun; ac efe a wnaeth uchelwyl i feibion Israel: ac efe a aeth i fynu at yr allor i arogldarthu.

† Neu, *aeth i fynu at yr allor.*

P E N. XIII.

1 *Llaw Jeroboam, yr hon a eſtynnaſai efe yn erbyn yr hwn a brophwydaſai yn erbyn yr allor ym Methel, yn gwywo, 6 a thrwy weddi 'r Prophwyd yn myned yn iach. 7 Y Prophwyd yn gwrthod croeſaw y brenin, ac yn myned ymmaith o Fethel. 11 Hên Brophwyd yn ei hudo ef, ac yn ei droi yn ei ôl. 20 Duw 'n ei gerydau ef, 24 a llew yn ei ladd ef, 26 a'r hên Brophwyd yn ei gladdu ef, 31 ac yn cadarnhau ei brophwydoliaeth ef. 33 Cyndynrwydd Jeroboam.*

Sul 8 ar ôl y Drindod, B. Mai, 4. P.

AC wele gŵr i Dduw a ddaeth o Juda trwy air yr ARGLWYDD, i Fethel a Jeroboam oedd yn ſefyll wrth yr allor i ‡ arogl-darthu.

3029.

‡ Neu, *offrymmu.*

2 Ac efe a lefodd yn erbyn yr allor, trwy air yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O allor, allor, fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Wele mâb a enir i dŷ Ddafydd, a'i enw a Joſiah, ac efe a abertha arnat ti offeiriaid yr uchelfeydd, y rhai fydd yn arogl-darthu arnat ti, a hwy a loſgant eſgyrn dynion arnat ti.

a 2 Bren. 23. 15, 16.

3 Ac efe a roddes arwydd y dwthwn hwnnw, gan ddywedyd, Dymma 'r argoel a leſarodd yr ARGLWYDD, Wele 'r allor a rwygir, a'r lludw *fydd* arni a dywelltir.

4 A phan glybu 'r brenin air gŵr Duw, yr hwn a lefodd efe yn erbyn yr allor ym Methel, yna Jeroboam a eſtynnodd ei law oddi wrth yr allor, gan ddywedyd, Deliwch ef. A diffrwythodd ei law ef, yr hon a eſtynnaſai efe yn ei erbyn ef, fel na allai efe ei thynnu hi atto.

5 Yr allor hefyd a rwygodd, a'r lludw a dywalltwyd oddi ar yr allor, yn ôl yr argoel a roddaſai gŵr Duw, trwy air yr ARGLWYDD.

6 A'r brenin a attebodd, ac a ddywedodd wrth ŵr Duw, Gweddïa attolwg ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw, ac b ymbil droſoſi, fel yr adferer ſy llaw i mi. A gŵr Duw a weddïodd ger bron yr ARGLWYDD, a llaw 'r brenin a adferwyd iddo ef, ac a ſu fel cynt.

b Ecſod. 8. 8. a 9. 28. a 10. 17. Num. 21. 7. Act. 8. 24.

7 A'r brenin a ddywedodd wrth ŵr Duw, Tyred adref gyd â mi, a chymmer luniaeth, a mi a roddaf rodd i ti.

3030.

8 A gŵr Duw a ddywedodd wrth y brenin, c Pe rhoddit i mi hanner dy dŷ, ni ddeuwn i gyd â thi, ac ni fwytâwn fara ac ni yfwn ddwfr yn y fan hon:

c Felly Num. 22. 18. a 24. 13.

9 Canys fel hyn y gorchymynnwyd i mi trwy air yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Na fwyta fara, ac nac yf ddwfr, na ddychwel chwaith ar hŷd y ffordd y daethoſt.

10 Felly efe a aeth ymmaith ar hŷd ffordd arall, ac ni ddychwelodd ar hŷd y ffordd y daethai ar hyd-ddi i Fethel.

11 ¶ Ac yr oedd rhyw hên brophwyd yn trigo ym Methel; a'i fâb a ddaeth, ac a fynegodd iddo yr holl waith a wnelſai gŵr Duw y dydd *hwnnw* ym Methel: a hwy a fynegaſant i'w tâd y geiriau a leſaraſai efe wrth y brenin.

12 A'i tâd a ddywedodd wrthynt, Pa ffordd yr aeth efe? A'i feibion a welſent y ffordd yr aethai gŵr Duw, yr hwn a ddaethai o Juda.

13 Ac efe a ddywedodd wrth ei feibion, Cyfrwywch i mi 'r aſyn. A hwy a gyfrwyaſant iddo 'r aſyn, ac efe a farchogodd arno.

14 Ac efe a aeth ar ôl gŵr Duw, ac a'i cafodd ef yn eiſtedd dan dderwen, ac a ddywedodd wrtho, Ai tydi yw gŵr Duw, yr hwn a ddaethoſt o Juda? Ac efe a ddywedodd, *Ie* myfi.

15 Yna efe a ddywedodd wrtho, Tyred adref gyd â mi, a bwyta fara.

16 Yntef a ddywedodd, Ni allaf ddychwelyd gyd â thi, na dyfod gyd â thi: ac ni fwytâf fara ac nid yfaf ddwfr gyd â thi yn y fan hon.

† Heb. *bu gair attaf*

17 Canys † dywetpwyd wrthyf d trwy ymadrodd yr ARGLWYDD, Na fwyta fara ac nac yf ddwfr yno, ac na ddychwel gan fyned

d Pen. 20. 35. 1 Theſſ. 4. 15.

3030. fyned trwy 'r ffordd y daethoſt ar hyddi.

18 Dywedodd yntef wrtho, Prophwyd hefyd *ydwyf* fi fel tithau; ac angel a leſarodd wrthyf trwy air yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Dychwel ef gyd â thi i'th dŷ, fel y bwytao ſara, ac yr yſo ddwfr: *ond* efe a ddywedodd gelwydd wrtho.

19 Felly efe a ddychwelodd gyd ag ef, ac a ſwytaodd ſara yn ei dŷ ef, ac a yſodd ddwfr.

20 ¶ A phan oeddynt hwy yn eiſtedd wrth y bwrdd, daeth gair yr ARGLWYDD at y prophwyd a baraſai iddo ddychwelyd:

21 Ac efe a lefodd ar ŵr Duw, yr hwn a ddaethai o Juda, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, O herwydd it' anufuddhâu i air yr ARGLWYDD, ac na chedwaiſt y gorchymmyn a orchymynnodd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti,

22 Eithr dychwelaiſt, a bwyteaiſt ſara, ac yſaiſt ddwfr yn y lle, *am* yr hwn y dywedodd *yr ARGLWYDD* wrthyt ti, Na ſwyta ſara, ac nac yf ddwfr; nid â dy gelain di i feddrod dy dadau.

23 ¶ Ac wedi iddo fwyta bara, ac wedi iddo yfed, efe a gyfrwyodd iddo 'r aſyn, *ſef* i'r prophwyd a baraſai efe iddo ddychwelyd.

c Pen. 20. 36. 24 Ac wedi iddo fyned ymmaith, c llew a'i cyfarfu ef ar y ffordd, ac a'i lladdodd ef: a bu ei gelain ef wedi ei bwrw ar y ffordd, a'r aſyn oedd yn ſefyll yn ei ymmyl ef, a'r llew yn ſefyll wrth y gelain.

25 Ac wele wŷr yn myned heibio, ac a ganſuant y gelain wedi ei thaflu ar y ffordd, a'r llew yn ſefyll wrth y gelain: a hwy a ddaethant, ac a adroddaſant *hynny* yn y ddinas yr oedd yr hên brophwyd yn aros ynddi.

26 A phan glybu 'r prophwyd, yr hwn a baraſai iddo ef ddychwelyd o'r ffordd, efe a ddywedodd, Gŵr Duw *yw* efe, yr hwn a anufuddhaodd air yr ARGLWYDD: am hynny yr ARGLWYDD a'i rhoddodd ef i'r llew, yr hwn a'i drylliodd ef, ac a'i lladdodd ef, yn ôl gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarodd efe wrtho ef.

27 Ac efe a lefarodd wrth ei feibion, gan ddywedyd, Cyfrwywch i mi 'r aſyn. A hwy a'i cyfrwyaſant.

28 Ac efe a aeth, ac a gaſodd ei gelain ef wedi ei thaflu ar y ffordd, a'r aſyn, a'r llew yn ſefyll wrth y gelain: ac ni fwytaſai y llew y gelain, ac ni ddrylliaſai efe yr aſyn.

29 A'r prophwyd a gymmerth gelain gŵr Duw, ac a'i goſodd hi ar yr aſyn, ac a'i dug yn ei hôl. A'r hên brophwyd a ddaeth i'r ddinas i alaru, ac i'w gladdu ef.

30 Ac efe a oſododd ei gelain ef yn ei feddrod ei hun; a hwy a alaraſant am dano ef, *gan ddywedyd*, Oh fy mrawd.

31 Ac wedi iddo ei gladdu ef, efe a lefarodd wrth ei feibion, gan ddywedyd, Pan fyddwyf farw, cleddwch finnau hefyd yn y bedd y claddwyd gŵr Duw ynddo; f goſodwch fy eſgyrn i wrth ei eſgyrn ef.

f 2 Bren. 23. 18. g 2 Bren. 23. 16. h Edrych Pen. 16. 24. i Pen. 12. 31, 32. † Heb. *a arodd ac a wnaeth.*

32 Canys diammau y bydd g yr hyn a lefodd efe trwy air yr ARGLWYDD yn erbyn yr allor *ſydd* ym Methel, ac yn erbyn holl dai 'r uchelfeydd *ſydd* yn ninaſoedd h Samaria.

33 ¶ Wedi 'r perh hyn ni ddychwelodd Jeroboam o'i ffordd ddrygionus, ond i efe † a wnaeth drachefn o wehilion y bobl, offeiriaid i'r uchelfeydd: y neb a fynnai, efe ‡ a'i cyſſegrai ef, ac efe a gai fod yn offeiriad i'r uchelfeydd.

‡ Heb. *a lanwai ei law ef.*

34 Ar peth hyn a aeth yn bechod i dŷ Jeroboam, i'w ddiwreiddio hefyd, ac i'w ddileu oddi ar wyneb y ddaear.

PEN. XIV.

1 Jeroboam, pan glefychodd ei fâb Abïah, yn gyrru ei wraig yn ddieithr ag anrhegion i'r Prophwyd Abïah i Siloh. 5 Abïah, ar rybudd Duw, yn cyhoeddi barn Duw. 17 Abïah yn marw, a'i gladdu ef. 19 Nadab yn dyfod ar ôl Jeroboam. 25 Siſac yn anrheithio Jeruſalem. 29 Abïam yn dyfod ar ôl Rehoboam.

Mai, 5. B.

YPryd hynny y clefychodd Abïah mâb Jeroboam.

2 A Jeroboam a ddywedodd wrth ei wraig, Cyfod attolwg, a newid dy ddillad, fel na wypont mai ti yw gwraig Jeroboam; a dôs i Siloh: wele, yno y *mae* Ahïah y prophwyd, yr hwn a ddywedodd wrthyf a y *bydawn* frenin ar y bobl ymma.

a Pen. 11. 31.

3 A b chymmer yn dy law ddeg o ſara, a theiſennau, a chooſtrelaid o ſêl, a dôs atto ef: efe a fynega i ti beth a dderfydd i'r bachgen.

b Edrych 1 Sam. 9. 7.

4 A gwraig Jeroboam a wnaeth felly, ac a gyſododd ac a aeth i Siloh, ac a ddaeth i dŷ Ahïah: ond ni allai Ahïah weled, o herwydd ei lygaid efa † ballaſai o blegid ei henaint.

† Heb. *ſafaſai gan henaint.*

5 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Ahïah, Wele y mae gwraig Jeroboam yn dyfod i geiſio peth gennyt dros ei mâb, canys claf yw efe; fel hyn ac fel hyn y dywedi wrthi hi: canys pan ddelo hi i mewn, hi a ymddïeithra.

6 A phan glybu Ahïah drwſt ei thraed hi yn dyfod i'r drws, efe a ddywedodd, Tyred i mewn, gwraig Jeroboam, i ba beth yr wyt ti yn ymddïeithro? canys myfi a anfonwyd attat ti â *newyddion* caled.

7 Dôs, dywed wrth Jeroboam, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD Dduw Iſrael, Yn gymmaint a darfod i mi dy ddyrchafu di o blith y bobl, a'th wneuthur di yn flaenor ar fy mhobl Iſrael,

8 A thorri ymmaith y frenhiniaeth oddi wrth dŷ Ddaſydd, a'i rhoddi i ti; ac na buoſt ti fel fy ngwâs Daſydd, yr hwn a gadwodd fy ngorchymynion, a'r hwn a rodiodd ar fy ôl i â'i holl galon, i wneuthur yn unig *yr hyn oedd* union yn fy ngolwg i;

9 Ond a wnaethoſt ddrwg y tu hwnt i bawb a fu o'th flaen di: ac a aethoſt, ac a wnaethoſt it' dduwiau dieithr, a delwau toddedig, i'm digio i, ac c a'm teflaiſt i o'r tu ôl i'th gefn:

c Neh. 9. 26. Ezec. 23. 35.

10 Am hynny wele d fi yn dwyn drwg ar dŷ Jeroboam, a thorraf ymmaith oddi wrth Jeroboam e yr hwn a biſo ar bared, f y gwarchaeedig, a'r gweddilledig yn Iſrael, a mi a ſwriaf allan weddillion tŷ Jeroboam, fel y bwrir allan dom, nes ei ddarfod.

d Pen. 15. 29. e Pen. 21. 21. 2 Bren. 9. 8. f Deut. 32. 36.

11 Y cŵn a fwyty yr hwn fyddo farw o eiddo Jeroboam yn y ddinas; ac adar y neſoedd a fwyty yr hwn fyddo farw yn y maes: canys yr ARGLWYDD a'i dywedodd.

12 Cyfod di gan hynny, dôs i'th dŷ: a g phan ddelo dy draed i'r ddinas, bydd marw y bachgen.

g Ad. 17.

13 A holl Iſrael a alarant am dano ef, ac a'i claddant ef: canys efe yn unig o Jeroboam a ddaw i'r bedd, o herwydd h cael ynddo ef beth daioni tu ag at ARGLWYDD Dduw Iſrael, yn nhŷ Jeroboam.

h 2 Cron. 12. 12. a 19. 3.

14 Yr ARGLWYDD hefyd a gyfyd iddo i frenin ar Iſrael, yn hwn a dyrr ymmaith dŷ

i Pen. 15. 27.

dŷ Jeroboam y dwthwn hwnnw: ond pa beth? ïe yn awr.

15 Canys yr ARGLWYDD a dery Israel, megis y ſiglir y gorſen mewn dwfr, ac [k] a ddiwreiddia Israel o'r wlâd dda hon a roddodd efe i'w tadau hwynt, ac a'i gwaſgar hwynt tu hwnt i'r afon: o herwydd gwneuthur o honynt eu llwyni, gan annog yr ARGLWYDD i ddigoſaint.

16 Ac efe a ddyry heibio Israel, er mwyn pechodau Jeroboam, yr hwn a bechodd, a'r hwn a wnaeth i Israel bechu.

17 ¶ A gwraig Jeroboam a gyfododd, ac a aeth ymmaith, ac a ddaeth i [l] Dirſah: ac [m] a hi yn dyfod i drothwy 'r tŷ, bu farw y bachgen.

18 A hwy a'i claddaſant ef, a holl Israel a alaraſant am dano, [n] yn ôl gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefaraſai efe trwy law ei wâs Ahiah y prophwyd.

19 A'r rhan arall o weithredoedd Jeroboam, fel y rhyfelodd efe, ac fel y teyrnaſodd efe, wele hwynt yn 'ſgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Israel.

20 A'r dyddiau y teyrnaſodd Jeroboam *oedd* ddwy flynedd ar hugain: ac efe a hunodd gyd â'i dadau, a Nadab ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

21 ¶ A Rehoboam mâb Salomon a deyrnaſoddyn Juda: mâb un mlwydd a deugain *oedd* [o] Rehoboam pan aeth efe yn frenin, a dwy flynedd ar bymtheg y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem, y ddinas a ddewiſaſai 'r ARGLWYDD o holl lwythau Israel, i oſod ei enw yno: ac enw ei fam ef *oedd* Naamah, Ammonies.

22 A Juda a wnaeth ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD; a hwy a'i hannogoſant ef i eiddigedd, rhagor yr hyn oll a wnaethai eu tadau, yn eu pechodau a wnaethent.

23 Canys hwy a adeiladaſant iddynt uchelfeydd, a delwau, a llwynau, ar bob bryn uchel, a than bob pren gwŷrddlas.

24 A gwŷr [p] Sodomiaidd oedd yn y wlâd: gwnaethant *hefyd* yn ôl holl ffieidddra 'r cenhedloedd a fwriaſai 'r ARGLWYDD allan o flaen meibion Israel.

25 ¶ [q] Ac yn y bummed flwyddyn i'r brenin Rehoboam, [r] Siſac brenin yr Aipht a ddaeth i fynu yn erbyn Jeruſalem:

26 Ac efe a ddug ymmaith dryſorau tŷ 'r ARGLWYDD, a thryſorau tŷ 'r brenin, efe a'i dug hwynt ymmaith oll: dug ymmaith hefyd yr holl dariannau aur [s] a wnaethai Salomon.

27 A'r brenin Rehoboam a wnaeth yn eu lle hwynt dariannau prês, ac a'i rhoddes *hwynt* i gadw yn llaw tywyſogion y [‡] rhedegwyr, y rhai oedd yn cadw drŵs tŷ 'r brenin.

28 A phan elai 'r brenin i dŷ 'r ARGLWYDD, y rhedegwyr a'i dygent hwy, ac a'i hadferent i 'ſtafell y rhedegwyr.

29 ¶ A'r rhan arall o weithredoedd Rehoboam, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

30 A rhyfel fu rhwng Rehoboam a Jeroboam yr holl ddyddiau.

31 A Rehoboam a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Dafydd; ac enw ei fam ef *oedd* Naamah, Ammonites. Ac [t] Abiam ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XV.

1 *Annuwiol deyrnaſiad Abiam.* 8 *Aſa ar ei ôl ef,* 11 *yn teyrnaſu yn ddaionus,* 16 *a'r*

rhyfel rhyngtho ef a Baaſa yn peri iddo wneuthur cyngrair â Benhadad. 24 *Joſaphat yn dyfod ar ei ôl ef.* 25 *Drygionus lywodraeth Nadab.* 27 *Brâd Baaſa yn ei erbyn ef, yn cyflawni prophwydoliaeth Ahiah.* 31 *Hanes Nadab a'i farwolaeth.* 33 *Drygionus lywodraeth Baaſa.*

A Cyn y ddeunawfed flwyddyn i'r brenin [a] Jeroboam mâb Nebat, yr aeth Abiam yn frenin ar Juda.

2 [b] Tair blynedd y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac [c] enw ei fam ef *oedd* Maachah merch [d] Abiſalom.

3 Ac efe a rodiodd yn holl bechodau ei dâd, y rhai a wnaethai efe o'i flaen ef: ac nid oedd ei galon ef berffaith gyd â'r ARGLWYDD ei Dduw, fel calon Dafydd ei dâd.

4 Ond er mwyn Dafydd y rhoddodd yr ARGLWYDD ei Dduw iddo ef † oleuni yn Jeruſalem: i gyfodi ei fâb ef ar ei ôl ef, ac i ſicrhâu Jeruſalem.

5 O herwydd gwneuthur o Ddafydd *yr hyn oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD, ac na chiliodd oddi wrth yr hyn oll a orchymynnodd efe iddo, holl ddyddiau ei einioes, [e] ond yn achos Uriah yr Hethiad.

6 A rhyfel a fu rhwng Rehoboam a Jeroboam holl ddyddiau ei einioes.

7 A'r rhan arall o weithredoedd Abiam, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yn [f] llyfr cronicl brenhinoedd Juda? A rhyfel a fu rhwng Abiam a Jeroboam.

8 Ac Abiam a hunodd gyd â'i dadau, a hwy a'i claddaſant ef yn ninas Dafydd: ac [g] Aſa ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

9 ¶ Ac yn yr ugeinfed flwyddyn i Jeroboam brenin Israel yr aeth Aſa yn frenin ar Juda.

10 Ac un mlynedd a deugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw [‡] ei fam ef *oedd* Maachah merch Abiſalom.

11 Ac Aſa a wnaeth *yr hyn oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD, fel Dafydd ei dâd.

12 Ac efe a yrrodd ymmaith [h] y gwŷr Sodomiaidd o'r wlâd, ac a fwriodd ymmaith yr holl ddelwau a wnaethai ei dadau.

13 Ac efe a ſymmudodd [i] Faachah ei fam o *fod* yn frenhines, o herwydd gwneuthur o honi hi ddelw mewn llwyn; ac Aſa a ddrylliodd ei delw hi, ac a'i [k] loſgodd wrth afon Cidron.

14 Ond [k] ni ſwriwyd ymmaith yr uchelfeydd: etto calon Aſa oedd berffaith gyd â'r ARGLWYDD ei holl ddyddiau ef.

15 Ac efe a ddûg i mewn gyſſegredig bethau ei dâd, a'r pethau a gyſſegraſai efe ei hun, i dŷ 'r ARGLWYDD, yn arian, yn aur, ac yn lleſtri.

16 ¶ A rhyfel a fu rhwng Aſa a Baaſa brenin Israel eu holl ddyddiau hwynt.

17 A [l] Baaſa brenin Israel a aeth i fynu yn erbyn Juda, ac a adeiladodd Ramah, [m] fel na adawai efe i neb fyned allan na dyfod i mewn at Aſa frenin Juda.

18 Yna Aſa a gymmerodd yr holl arian, a'r aur a adawſid yn nhryſorau tŷ 'r ARGLWYDD, a thryſorau tŷ 'r brenin, ac e[n] a'i rhoddes hwynt yn llaw ei weiſion: a'r brenin Aſa a anfonodd at [n] Fenhadad mâb Tabrimmon fab Hezion, brenin Syria, yr hwn oedd yn trigo yn Namaſcus, gan ddywedyd,

19 Cyſammod *ſydd* rhyngofi a thi, rhwng fy nhâd i a'th dâd di: wele mi a anfonais i ti anrheg o arian, ac aur; dyred, di-

ddymma

a 2 Cron. 13. 1.
b 2 Cron. 11. 20, 22.
c 2 Cron. 13. 2.
d 2 Cron. 11. 21. *Abſalom* † Heb. *gannwyll*, neu *lamp*. Pen. 11. 36.
e 2 Sam. 11. 4, 15. 2 12. 9.
f 2 Cron. 13. 3.
g 2 Cron. 14. 1.
h Per. 14. 24. a 22. 46.
i 2 Cron. 15. 16.
k Pen. 22. 43.
l 2 Cron. 16. 1.
m Edrych Pen. 12. 27.
n 2 Cron. 16. 2.

ddymma dy gyfammod ã Baasa brenin Israel, ſel † y cilio ese oddi wrthyf fi.

20 Felly Benhadad a wrandawodd ar y brenin Asa, ac a anfonodd dywyſogion y lluoedd, y rhai *oedd* ganddo ef, yn erbyn dinaſoedd Israel, ac a darawodd [o] Hion, a Dan, ac Abel Bethmaachah, a holl Ginneroth, gyd ã holl wlad Naphtali.

21 A phan glybu Baasa *hynny*, ese a beidiodd ag adeiladu Ramah; ac a drigodd yn Nhirsah.

22 Yna y brenin Asa a gaſglodd holl Juda, heb lyſu *neb*: a hwy a gymmerasant gerrig Ramah, a'i choed, a'r rhai yr adeiladasai Baasa; a'r brenin Asa a adeiladodd ã hwynt Eba Benjamin, a Miſpah.

23 A'r rhan arall o holl hanes Asa, a'i holl gadernid ef, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'r dinaſoedd a adeiladodd efe, onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr croniel brenhinoedd Juda? eithr [p] yn amſer ei henaint, ese a glaſychodd o'i draed.

24 Ac Asa a hunodd gyd ã'i dadau, ac a gladdwyd gyd ã'i dadau yn ninas Daſydd ei dad, [q] a [r] Jehoſaphat ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

25 ¶ A Nadab mab Jeroboam a † ddechreuodd deyrnaſu ar Israel, yn yr ail flwyddyn i Asa brenin Juda, ac a deyrnaſodd ar Israel ddwy flynedd.

26 Ac efe a wnaeth ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd yn ffordd ei dad, ac yn ei bechod ef, ã'r hwn y gwnaeth efe i Israel bechu.

27 ¶ A Baasa mab Ahiah o dŷ Iſſacar a gyd-ſwriadodd yn ei erbyn ef; a Baasa a'i tarawodd ef yng [s] Ngibbethon eiddo'r Philiſtiaid: canys Nadab a holl Israel oedd yn gwarchae ar Ibbethon.

28 A Baasa a'i lladdodd ef yn y drydedd flwyddyn i Asa brenin Juda, ac a deyrnaſodd yn ei le ef.

29 A phan deyrnaſodd, efe a darawodd holl dŷ Jeroboam, ni adawodd un *perchen* anadl i Jeroboam, nes ei ddifetha ef, yn ôl [t] gair yr ARGLWYDD, yr hwn a leſaraſai efe trwy law ei wãs Ahiah y Siloniad:

30 Am bechodau Jeroboam y rhai a bechaſai efe, a *thrwy* 'r rhai y gwnaethai efe i Israel bechu; o herwydd ei waith ef yn digio ARGLWYDD Dduw Iſrael.

31 A'r rhan arall o hanes Nadab, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* yn 'ſgrifennedig yn llyfr croniel brenhinoedd Israel?

32 A rhyfel a fu rhwng Asa a Baasa brenin Israel eu holl ddyddiau hwynt.

33 Yn y drydedd flwyddyn i Asa brenin Juda y teyrnaſodd Baasa mab Ahiah ar holl Israel yn Nhirsah, bedair blynedd ar hugain.

34 Ac efe a wnaeth ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd yn ffordd Jeroboam, ac yn ei bechod ef, *trwy* yr hwn y gwnaeth efe i Israel bechu.

PEN. XVI.

1, 7 *Prophwydoliaeth Jehu yn erbyn Baasa.* 5 *Elah yn aſyfod ar ei ôl ef,* 8 *a Zimri trwy frâd, ar ei ôl yntau,* 11 *ac yn dwyn i ben brophwydoliaeth Jehu.* 15 *Omri yn ei yrru ef i'w loſgi ei hun,* 21 *a chwedi ymraunu o'r bobl, yn gorthrechu Tibni,* 23 *yn adeiladu Samaria,* 25 *yn teyrnaſu yn annuwiol.* 27 *Ahab ar ei ôl ef,* 29 *yn teyrnaſu yn ſgeler.* 34 *Melldith Joſua yn aſyfod i Hiel am adeiladu Jericho.*

YNa y daeth gair yr ARGLWYDD at [a] Jehu fâb Hanani yn erbyn Baasa, gan ddywedyd,

2 [b] O herwydd im' dy ddyrchafu o'r llwch, a'th wneuthur yn flaenor ar fy mhobl Israel, a rhodio o honot tithau yn ffordd Jeroboam, a pheri i'm pobl Israel bechu, gan fy nigio ã'i pechodau;

3 Wele fi [c] yn torri ymmaith hiliogaeth Baasa, a hiliogaeth ei dŷ ef: a mi a wnaf dy dŷ di fel [d] tŷ Jeroboam mab Nebat.

4 [e] Y cŵn a fwyty 'r hwn ſyddo marw o'r eiddo Baasa yn y ddinas; ac adar y neſoedd a fwyty yr hwn ſyddo marw o'r eiddo ef yn y maes.

5 A'r rhan arall o hanes Baasa, a'r hyn a wnaeth efe, a'i gadernid ef, [f] onid *ydynt* yn 'ſgrifennedig yn llyfr croniel brenhinoedd Israel?

6 A Baasa a hunodd gyd ã'i dadau, ac a gladdwyd yn Nhirsah, ac Elah ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

7 Heſyd trwy law Jehu fâb Hanani y prophwyd, y bu gair yr ARGLWYDD yn erbyn Baasa, ac yn erbyn ei dŷ ef, o herwydd yr holl ddrygioni a wnaeth efe yngolwg yr ARGLWYDD, gan ei ddigio ef trwy waith ei ddwylaw; gan ſod fel tŷ Jeroboam, ac o blegid g iddo ei ladd ef.

8 ¶ Yn y chweched flwyddyn ar hugain i Asa brenin Juda, y teyrnaſodd Elah mab Baasa ar Israel yn Nhirsah, ddwy flynedd.

9 A Zimri ei wãs ef, tywyſog ar hanner y cerbydau, a gyd-ſwriadodd yn ei erbyn ef, ac ese yn yfed yn feddw, yn Nhirsah, yn nhŷ Arſah yr hwn *oedd* † ben-teulu yn Nhirsah.

10 A [h] Zimri a aeth ac a'i tarawodd ef, ac a'i lladdodd, yn y ſeithfed flwyddyn ar hugain i Asa brenin Juda, ac a deyrnaſodd yn ei le ef.

11 ¶ A phan ddechreuodd ese deyrnaſu, ac eiſtedd ar ei deyrngadair, efe a laddodd holl dŷ Baasa: ni adawodd efe iddo ef [i] *un* i biſo yn erbyn y pared, na'i geraint, na'i gyſeillion.

12 Felly Zimri a ddinyſtriodd holl dŷ Baasa, yn ôl gair yr ARGLWYDD, yr hwn a leſarodd efe yn erbyn Baasa, trwy law [k] Jehu y prophwyd.

13 O herwydd holl bechodau Baasa, a phechodau Elah ei fâb ef, *trwy* y rhai y pechaſant hwy, a thrwy y rhai y gwnaethant i Israel bechu, gan ddigio ARGLWYDD Dduw Iſrael, ã [l] gwagedd.

14 A'r rhan arall o hanes Elah, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy 'n 'ſgrifennedig yn llyfr croniel brenhinoedd Israel?

15 ¶ Yn y ſeithfed flwyddyn ar hugain i Asa brenin Juda, y teyrnaſodd Zimri ſaith niwrnod yn Nhirsah: [m] a'r bobl *oedd* yn gwerſyllu yn erbyn Gibbethon eiddo'r Philiſtiaid.

16 A chlybu 'r bobl *y rhai oedd* yn y gwerſyll ddywedyd, Zimri a gyd-ſwriadodd, ac a laddodd y brenin. A holl Israel a goronaſant Omri, tywyſog y llu, yn frenin y dwthwn hwnnw ar Israel yn y gwerſyll.

17 Ac Omri a aeth i fynu, a holl Israel gyd ag ef, o Ibbethon: a hwy a warchaeaſant ar Dirſah.

18 A phan welodd Zimri ſod y ddinas wedi ei hymmilh, ese a aeth i balas tŷ y brenin, ac a loſgodd dŷ 'r brenin am ei ben â thân, ac a fu farw;

† Heb. *yr elo i fyny oddi wrthyf.*
[o] 2 Bren. 15. 29.
3087.
[p] 2 Cron. 16. 12.
3090.
[q] 2 Cron. 17. 1.
[r] Mat. 1. 8. *Joſaphat.*
3050.
† Heb. *deyrnaſoad.*
[s] Joſua 19. 44. Pen. 16. 15.
3051.
[t] Pen. 14. 10, 14.
Mai, 6. B.
[a] 2 Cron. 19. 2. a 20. 34.
[b] Pen. 14. 7.
[c] Ad. 11.
[d] Pen. 14. 10. a 15. 29.
[e] Pen. 14. 11.
[f] 2 Cron. 16. 1.
[g] Pen. 15. 27, 29. Edrych Ho. 1. 4.
3074.
† Heb. *yr dŷ Tirſah.*
3075.
[h] 2 Bren. 9. 31.
[i] 1 Sam. 25. 22.
[k] Ad. 1.
[l] Deut. 32. 21. 1 Sam. 12. 21. 1 Cor. 8. 4. a 10.
[m] Pen. 15. 27.

19 Am ei bechodau yn y rhai y pechodd efe, gan wneuthur drygioni yngolwg yr ARGLWYDD, gan rodioyn ffordd Jeroboam ac yn ei bechod a wnaeth efe, i beri i Israel bechu.

20 A'r rhan arall o hanes Zimri, a'i gyd-fradwriaeth a gyd-fwriadodd efe; onid *ydynt* hwy yn 'sgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Israel?

21 ¶ Yna 'r ymrannodd pobl Israel yn ddwy ran: rhan o'r bobl oedd ar ôl Tibni mâb Ginath i'w osod ef yn frenin, a rhan ar ôl Omri.

22 A'r bobl *oedd* ar ôl Omri a orchfygodd y bobl *oedd* ar ôl Tibni mâb Ginath: felly Tibni a fu farw, ac Omri a deyrnasodd.

23 ¶ Yn yr unfed flwyddyn ar ddeg ar hugain i Asa brenin Juda y teyrnasodd Omri ar Israel ddeuddeng mlynedd: yn Nhirsah y teyrnasodd efe chwe blynedd.

24 Ac efe a brynodd fynydd Samaria gan Semer, er dwy dalent o arian; ac a adeiladodd yn y mynydd, ac a alwodd enw 'r ddinas a adeiladasai efe, ar ôl enw Semer, arglwydd y mynydd, † [n] Samaria.

† Heb. *Someron.*

25 ¶ Ond [o] Omri a wnaeth ddrygioni yngwydd yr ARGLWYDD, ac a wnaeth yn waeth nâ'r holl rai *a fuasai* o'i flaen ef.

[n] Edrych Pen. 13. 32.

26 Canys efe a rodiodd yn holl ffordd Jeroboam mâb Nebat, ac yn ei bechod ef, *trwy* 'r hwn y gwnaeth efe i Israel bechu, gan ddigio ARGLWYDD Dduw Israel â'i [p] gwagedd hwynt.

[o] Mic. 6. 16.

[p] Ad. 13.

27 A'r rhan arall o hanes Omri yr hyn a wnaeth efe, a'i rymmusder a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn 'sgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Israel?

28 Ac Omri a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd yn Samaria, ac Ahab ei fâb a deyrnasodd yn ei le ef.

29 ¶ Ac Ahab mâb Omri a ddechreuodd deyrnasu ar Israel, yn y drydedd flwyddyn ar bymtheg ar hugain i Asa brenin Juda: Ac Ahab mâb Omri a deyrnasodd ar Israel yn Samaria ddwy flynedd ar hugain.

30 Ac Ahab mâb Omri a wnaeth ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD, y tu hwnt i bawb o'i flaen ef.

† Heb. *Ai.*

31 † Canys ysgafn oedd ganddo ef rodio ym mhechodau Jeroboam mâb Nebat, ac efe a gymmerth yn wraig Jezebel merch Ethbaal brenin y Sidoniaid, ac a aeth ac a wasanaethodd Baal, ac a ymgrymmodd iddo.

32 Ac efe a gysododd allor i Baal yn nhŷ Baal, yr hwn a adeiladasai efe yn Samaria.

[q] 2 Bren. 13. 6. a 17. 16. a 21. 3.

33 Ac Ahab a wnaeth [q] lwyn. Ac Ahab a wnaeth fwy i ddigio ARGLWYDD Dduw Israel nâ holl frenhinoedd Israel a fuasai o'i flaen ef.

34 ¶ Yn ei ddyddiau ef Hïel y Betheliad a adeiladodd Jericho: yn Abiram ei gyntaf-anedig y sylfaenodd efe hi, ac yn Segub ei *fâb* jeuangaf y gosodod efe ei phyrth hi, [r] yn ôl gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarasai efe trwy law Josua mâb Nun.

[r] Josua 6. 26.

PEN. XVII.

Sul 8 ar ôl y Drindod, P. Mai, 6. P.

1 *Elias, wedi prophwydo yn erbyn Ahab, yn cael ei borthi gan gigfrain yng Ngherith,* 10 *a chan wraig weddw yn Sarepta,* 14 *a honno yn cael rhâd penllâd,* 17 *a chyfodi ei mâb o farw i fyw,* 24 *ac yn credu Elias.*

AC ‡ Elias y Thesbiad, *un* o breswylwyr Gilead, a ddywedodd wrth Ahab, [a] *Fel mai* byw ARGLWYDD Dduw Israel, yr hwn yr ydwyf yn sefyll ger ei fron, [b] ni bydd [c] y blynyddoedd hyn na gwlith na glaw, ond yn ôl fy ngair i.

‡ Heb. *Eliahu.*

[a] 2 Bren. 3. 14.

[b] Eccl. 48. 3.

[c] Iago 5. 17.

2 A gair yr ARGLWYDD a ddaeth atto ef, gan ddywedyd,

[f] Luc 4. 25.

3 Dôs oddi ymma, a thro tu a 'r dwyrain, ac ymguddia wrth afon Cerith, yr hon *fydd* ar gyfer y Jorddonen.

4 Ac o'r afon yr yfi; a mi a berais i'r cigfrain dy borthi di yno.

5 Felly efe a aeth, ac a wnaeth yn ôl gair yr ARGLWYDD, canys efe a aeth, ac a arhosodd wrth afon Cerith, yr hon *fydd* ar gyfer y Jorddonen.

6 A'r cigfrain a ddygent iddo fara a chîg y bore, a bara a chîg bryd nawn: ac efe a yfai o'r afon.

7 Ac yn ôl talm o ddyddiau y sychodd yr afon: o blegid na buasai law yn y wlâd.

8 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth atto ef, gan ddywedyd,

9 Cyfod, dôs i [d] Sarepta, yr hon *fydd* i Sidon, ac aros yno: wele gorchymynais i wraig weddw dy borthi di yno.

[d] Luc 4. 26.

10 Felly efe a gyfododd, ac a aeth i Sarepta. A phan ddaeth efe at borth y ddinas, wele yno wraig weddw yn casglu briwydd: ac efe a alwodd arni, ac a ddywedodd, Dŵg attolwg i mi ychydig ddwfr mewn llestr, fel yr yfwyf.

11 Ac a hi yn myned i'w gyrchu, efe a alwodd arni, ac a ddywedodd, Dŵg attolwg i mi dammaid o fara yn dy law.

12 A hi a ddywedodd, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD dy Dduw, nid oes gennyf deisen, ond llonaid llaw o flawd mewn celwrn, ac ychydig olew mewn ystên: ac wele fi yn casglu dau o friwydd, i fyned i mewn, ac i barotôi hynny i mi ac i'm mâb, fel y bwytaom hynny, ac y byddom feirw.

13 Ac Elias a ddywedodd wrthi, Nac ofna, dôs, gwna yn ôl dy air: etto gwnâ i mi o hynny deisen fechan yn gyntaf, a dŵg i mi; a gwnâ i ti ac i'th fâb yn ôl hynny.

14 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Israel, Y blawd yn y celwrn ni threulir, a'r olew o'r ystên ni dderfydd, hyd y dydd y rhoddo 'r ARGLWYDD law ar wyneb y ddaear.

15 A hi a aeth, ac a wnaeth yn ôl gair Elias: a hi a fwytaodd, ac yntef, a'i thylwyth, ‡ *ysbaid* blwyddyn.

‡ Neu, *lawer o ddyddiau.*

16 Ni ddarfu 'r celwrn blawd, a'r ystên olew ni ddarfu, yn ôl gair yr ARGLWYDD, yr hwn a ddywedasai efe trwy law Elias.

17 ¶ Ac wedi 'r pethau hyn y clefychodd mâb gwraig y tŷ, ac yr oedd ei glefyd ef mor grŷf, fel na thrigodd anadl ynddo.

18 A hi a ddywedodd wrth Elias, [e] Beth *fydd* i mi *a wnelwyf* â thi, gŵr Duw? a ddaethoist ti attaf i gofio fy anwiredd, ac i ladd fy mâb?

[e] Edrych Luc 5. 8.

19 Ac efe a ddywedodd wrthi, Moes i mi dy fâb. Ac efe a'i cymmerth ef o'i mynwes hi, ac a'i dug ef i fynu i 'stafell yr oedd efe yn aros ynddi, ac a'i gosodod ef ar ei wely ei hun.

20 Ac efe a lefodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD fy Nuw, a ddrygaist ti 'r wraig weddw yr ydwyf fi yn ymdeithio gyd â hi, gan ladd ei mâb hi?

21 Ac

21 Ac [f] ese a ‡ ymestynnodd ar y bachgen dair gwaith, ac a lesodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD fy Nuw, dychwceled attolwg enaid y bachgen hwn † iddo eilwaith.

22 A'r ARGLWYDD a wrandawodd ar lef Elïas; ac enaid y bachgen a ddychwelodd i mewn iddo, ac ese, a ddadebrodd.

23 Ac Elïas a gymmerodd y bachgen, ac a'i dug es i wared o'r ystafell i'r ty, ac a'i rhoddes es i'w fam: ac Elïas a ddywedodd, Gwêl, byw yw dy fâb.

24 ¶ A'r wraig a ddywedodd wrth Elïas, Yn awr wrth hyn y gwn mai gŵr Duw *ydwyt* ti, ac *mai* gwirionedd yw gair yr ARGLWYDD yn dy enau di.

PEN. XVIII.

1 *Elïas, pan oedd dosta'r newyn, wedi ei yrru at Ahab, yn cyfarfod ag Obadïah, 9 a hwnnw yn dwyn Ahab at Elïas: 17 ac yntau yn argyoeddi Ahab, a thrwy dân o'r nef, yn cael y maes ar brophwydi Baal, 41 a thrwy weddi yn cael glaw, ac yn caulyn Ahab i Jezreel.*

A C *yn ôl* dyddiau lawer, daeth gair yr ARGLWYDD at Elïas, yn y drydedd flwyddyn, gan ddywedyd, Dôs, ymddangos i Ahab; a mi a roddaf law ar wyneb y ddaear.

2 Ac Elïas a aeth i ymddangos i Ahab. A'r newyn *oedd* dôst yn Samaria.

3 Ac Ahab a alwodd Obadïah, yr hwn *oedd* ‡ ben-teulu *iddo*: (ac Obadïah oedd yn ofni 'r ARGLWYDD yn fawr:

4 Canys pan ddistrywiodd † Jezebel brophwydi 'r ARGLWYDD, Obadïah a gymmerodd gant o brophwydi, ac a'i cuddiodd hwynt, bob yn ddeg a deugain mewn ogof, ac a'i porthodd hwynt â bara, ac â dwfr.)

5 Ac Ahab a ddywedodd wrth Obadïah, Dôs i'r wlâd, at bob ffynnon ddwfr, ac at yr holl afonydd: ysgatfydd ni a gawn laswellt fel y cadwom yn fyw y ceffylau a'r mulod, fel ‡ na adawom i'r holl anifeiliaid golli.

6 Felly hwy a rannasant y wlâd rhyngddynt i'w cherdded: Ahab a aeth y naill ffordd ei hunan, ac Obadïah a aeth y ffordd arall ei hunan.

7 ¶ Ac fel yr oedd Obadïah ar y ffordd, wele Elïas yn ei gyfarfod ef: ac ese a'i hadnabu ef, ac a syrthiodd ar ei wyneb, ac a ddywedodd, Onid ti yw fy arglwydd Elïas?

8 Yntef a ddywedodd wrtho, *Ie* myfi: dôs dywed i'th arglwydd, Wele Elïas.

9 Dywedodd ynte, Pa bechod a wneuthum i, pan roddit ti dy wâs yn llaw Ahab i'm lladd?

10 *Fel mai* byw yr ARGLWYDD dy Dduw, nid oes genedl, na brenhiniaeth, yr hon ni ddanfonodd sy arglwydd iddi i'th geisio di; a phan ddywedent, Nid *yw efe ymma*, efe a dyngai 'r frenhiniaeth, a'r genedl, na chawsent dydi.

11 Ac yn awr, yr *wyt* ti yn dywedyd, Dôs, dywed i'th arglwydd, Wele Elïas.

12 A phan elwyf fi oddi wrthyt ti, [a] Ysbryd yr ARGLWYDD a'th gymmer di lle ni's gwn i; a phan ddelwyf i synegi i Ahab, ac yntef heb dy gael di, efe a'm lladd i: ond y mae dy wâs di yn ofni 'r ARGLWYDD o'm mebyd.

13 Oni synegwyd i'm hargl wydd yr hyn a wneuthum i, pan laddodd Jezebel brophwydi 'r ARGLWYDD? fel y cuddiais gannwr o brophwydi 'r ARGLWYDD, bob yn ddengwr a deugain mewn ogof, ac a porthais hwynt â bara ac â dwfr?

14 Ac yn awr, ti a ddywedi, Dôs, dywed i'th arglwydd, Wele Elïas: ac efe a'm lladd i.

15 A dywedodd Elïas, *Fel mai* byw ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn yr wyf yn sefyll ger ei fron, heddyw yn ddïau yr ymddangosaf iddo ef.

16 Yna Obadïah a aeth i gyfarfod Ahab, ac a synegodd iddo. Ac Ahab a aeth i gyfarfod Elïas.

17 ¶ A phan welodd Ahab Elïas, Ahab a ddywedodd wrtho, Onid ti yw yr hwn [b] sydd yn blino Israel?

18 Ac ese a ddywedodd, Ni flinais i Israel, ond tydi, a thy dy dâd, am i chwi wrthod gorchymmyn yr ARGLWYDD, ac i ti rodio ar ôl Baalim.

19 Yn awr gan hynny anfon, *a* chasgl attaf holl Israel i fynydd Carmel, a phrophwydi Baal, pedwar cant a deg a deugain, a phrophwydi 'r llwynau, pedwar cant, y rhai sydd yn bwyta ar fwrdd Jezebel.

20 Felly Ahab a anfonodd at holl feibion Israel, ac a gasglodd y prophwydi ynghŷd i fynydd Carmel.

21 Ac Elïas a ddaeth at yr holl bobl, ac a ddywedodd, Pa hŷd yr ydych chwi yn cloffi rhwng dau feddwl? O's yr ARGLWYDD *sydd* Dduw, ewch ar ei ôl ef; ond o's Baal, [c] ewch ar ei ôl yntef. A'r bobl nid attebasant iddo air.

22 Yna y dywedodd Elïas wrth y bobl, [d] Myfi sy hunan wyf yn fyw o brophwydi 'r ARGLWYDD; ond prophwydi Baal *ydynt* bedwar cant a deugain.

23 Rhodder gan hynny i ni ddau fustach, a dewisant hwy iddynt un bustach, a darniant ef, a gosodant ar goed, ond na osodant dân *dano*: a minnau a barotoaf y bustach arall, ac a'*i* gosodaf ar goed, ac ni roddaf dân *dano*.

24 A gelwch chwi ar enw eich duwiau, a minnau a alwaf ar enw 'r ARGLWYDD. A'r Duw a attebo trwy dân, bydded ese Dduw. A'r holl bobl a attebasant, ac a ddywedasant, Da yw 'r † peth.

25 Ac Elïas a ddywedodd wrth brophwydi Baal, Dewiswch i chwi un bustach, a pharotôwch ef yn gyntaf; canys llawer *ydych* chwi: a gelwch ar enw eich duwiau, ond na osodwch dân *dano*.

26 A hwy a gymmerasant y bustach a roddasid iddynt, ac a'*i* parotoisant, ac a alwasant ar enw Baal o'r borau hyd hanner dydd, gan ddywedyd, Baal, † gwrando ni; ond nid *oedd* llef, na neb yn atteb: a hwy a lammasant ‡ ar yr allor a wnelsid.

27 A bu ar hanner dydd, i Elïas eu gwatwor hwynt, a dywedyd, Gwaeddwch â llef uchel: canys duw yw efe; naill ai † ymddiddan y *mae*, neu erlid, neu ymdeithio y mae efe; fe a allai ei fod yn cysgu, ac *mai rhaid* ei ddeffro ef.

28 A hwy a waeddasant â llef uchel, ac a'i torrasant eu hunain yn ôl eu harfer â chyllill, ac ag ellynnod, nes i'r gwaed ffrydio arnynt.

29 Ac wedi iddi fyned dros hanner dydd, a phrophwydo o honynt nes † offrymmu 'r *hwyr*-offrwm; ertto nid *oedd* llef, na neb yn atteb, nac yn ‡ ystyried.

30 A dywedodd Elïas wrth yr holl bobl, Nesêwch attafi. A'r holl bobl a nesasant atto ef. Ac ese a gyweiriodd allor yr ARGLWYDD, yr *hon* a ddrylliasid.

f 2 Bren. 4. 34.
‡ Heb. *ymfesuroda.*
† Heb. *i'w fewn.*
Sul 9 ar ôl y Drindod, B. Mai 27. B.
‡ Heb. *ar es ây ef.*
† Heb. *Jezebel.*
‡ Heb. *nad ymdorrom oddi wrth yr aniseiliaid.*
a 2 Bren. 2. 16. Ezec. 3. 12, 14. Act. 8. 39.
b Act. 16. 20.
c Edrych Josua 24. 15.
d Pen. 19. 10, 14.
† Heb. *gair.*
† Neu, *atteb.*
‡ Neu, *wrth.*
† Neu, *myfyrio.*
† Heb. *dy chafu.*
‡ Neu, *ymwranclo.*

31 Ac Elias a gymmerth ddeuddeg o gerrig, yn ôl rhifedi llwythau meibion Jacob, yr hwn y daethai gair yr ARGLWYDD atto, gan ddywedyd, [e] Israel fydd dy enw di.

* Gen. 32. 28.

32 Ac efe a adeiladodd â'r meini allor yn enw 'r ARGLWYDD, ac a wnaeth ffôs o gylch lle dau ſeſur o hâd, o amgylch yr allor.

2 Bren. 17. 34.

33 Ac efe a drefnodd y coed, ac a ddarniodd y buſtach, ac a'i goſododd ar y coed,

34 Ac a ddywedodd, Llenwch bedwar celyrnaid o ddwſr, a [f] thywelltwch ar y poeth-offrwm, ac ar y coed. Ac efe a ddywedodd, Gwnêwch eilwaith; a hwy a wnaethant eilwaith. Ac efe a ddywedodd, Gwnêwch y drydedd waith; a hwy a wnaethant y drydedd waith.

f Edrych Barn. 6. 20.

35 A'r dyfroedd a aethant o amgylch yr allor, ac a lanwodd y ffôs o ddwſr.

36 A phan offrymmid yr *hwyr*-offrwm, Elias y prophwyd a neſaodd, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD [g] Dduw Abraham, Iſaac, ac Iſrael, gwybydder heddyw mai ti *ſydd* Dduw yn Iſrael, a minnau yn wâs i ti, ac *mai* trwy dy air di y gwneuthum i yr holl bethau hyn.

g Eſod. 3. 6.

37 Gwrando fi, O ARGLWYDD, gwrando fi, fel y gwypo 'r bobl hyn mai tydi yw 'r ARGLWYDD Dduw; ac *mai* ti a ddychwelodd eu calon hwy drachefn.

38 Yna [h] tân yr ARGLWYDD a ſyrthiodd, ac a yſodd y poeth-offrwm, a'r coed, a'r cerrig, a'r llwch, ac a leibiodd y dwſr *oedd* yn y ffôs.

h Leſ. 9. 24. Barn. 6. 21. 2 Cron. 7. 1.

39 A'r holl bobl a welſant, ac a ſyrthiaſant ar eu hwynebau, ac a ddywedaſant, Yr ARGLWYDD, efe *ſydd* Dduw, yr ARGLWYDD, efe *ſydd* Dduw.

40 Ac Elias a ddywedodd wrthynt hwy, [i] Deliwch brophwydi Baal, na ddianged gŵr o honynt. A hwy a'i daliaſant: ac Elias a'i dygodd hwynt i wared i afon Ciſon, ac a'i lladdodd hwynt yno.

i 2 Bren. 10. 25.

41 ¶ Ac Elias a ddywedodd wrth Ahab, Dôs i fynu, bwyta, ac yf; canys *wele* ‡ drwſt llawer o law.

‡ Neu, ſŵn trwſt glaw.

42 Felly Ahab a aeth i fynu i fwyta, ac i yſed. Ac Elias a aeth i fynu i ben Carmel; ac a ymoſtyngodd ar y ddaear, ac a oſododd ei wyneb rhwng ei liniau,

43 Ac a ddywedodd wrth ei langc, Dôs i fynu yn awr, edrych tua 'r môr. Ac efe a aeth i fynu, ac a edrychodd, ac a ddywedodd, Nid *oes* dim. Dywedodd yntef, Dôs etto ſaith waith.

44 A'r ſeithfed waith y dywedodd efe, Wele gwmmwl bychan fel cledr llaw gŵr yn dyrchafu o'r môr. A dywedodd yntef, Dôs i fynu, dywed wrth Ahab, Rhwym dy *gerbyd*, a dôs i wared, fel na'th rwyſtro 'r glaw.

45 Ac yn yr ennyd honno, y neſoedd a dduodd gan gymhylau a gwynt; a bu glaw mawr. Ac Ahab a ſarchogodd, ac a aeth i Jezreel.

k 2 Bren. 4. 29. ‡ Heb. dy.

46 A llaw 'r ARGLWYDD oedd ar Elias, ac efe [k] a wregyſodd ei lwynau, ac a redodd o flaen Ahab, nes ‡ ei ddyfod i Jezreel.

PEN. XIX.

Sul 9 ar ôl y Drindod, P. Mai, 7. P.

1 *Elias wrth fygwth Jezebel, yn ffoi i Feerſeba, 4 a phan oedd flin gantho ei einioes, yn cael cyffur gan Angel. 9 Duw yn ymddangos iddo yn Horeb, ac yn ei anfon ef i enneinio Hazael, Jehu, ac Eliſëus. 19 Eliſëus, wedi canu 'n iach i'r eiddo, yn canlyn Elias.*

AC Ahab a fynegodd i Jezebel yr hyn oll a wnaethai Elias; a chyd â phob peth, y modd y lladdaſai efe 'r holl brophwydi a'r cleddyf.

2 Yna Jezebel a anfonodd gennad at Elias, gan ddywedyd, [a] Fel hyn y gwnelo 'r duwiau, ac tel hyn y 'chwanegont, oni wnâf erbyn y pryd *hyn* y foru dy einioes di fel einioes un o honynt hwy.

a Ruth 1. 17.

3 A phan welodd efe *hynny*, efe a gyfododd, ac a aeth am ei einioes, ac a ddaeth i Feerſeba, yr hon *ſydd* yn Juda, ac a adawodd ei langc yno.

4 ¶ Ond efe a aeth i'r anialwch daith diwrnod, ac a ddaeth, ac a eiſteddodd dan ferywen: ac [b] a ddeſyfodd ‡ iddo gael marw; dywedodd heſyd, Digon yw; yn awr, ARGLWYDD, cymmer fy einioes: canys nid ydwyf fi well nâ 'm tadau.

b Num. 11. 15. Jonah 4. 3, 8. ‡ Heb. *i'w einioes.*

5 Ac fel yr oedd efe yn gorwedd, ac yn cyſgu dan ferywen, wele angel a gyffyrddodd ag ef, ac a ddywedodd wrtho, Cyfod, bwyta.

6 Ac efe a edrychodd, ac wele deiſen wedi ei chraſu ar farwor, a phîolaid o ddwſr wrth ei ‡ ben ef: ac efe a fwytaodd, ac a yfodd, ac a gyſgodd drachefn.

‡ Heb. *obennyd.*

7 Ac angel yr ARGLWYDD a ddaeth drachefn yr ail waith, ac a gyffyrddodd ag ef, ac a ddywedodd, Cyfod *a* bwyta; canys y *mae* i ti lawer o ffordd.

8 Ac efe a gyfododd, ac a fwytaodd, ac a yfodd, a rhwy rym y bwyd hwnnw y cerddodd efe [c] ddeugain niwrnod a deugain nôs, hyd [d] Horeb mynydd Duw.

c Felly Deut. 9. 9, 18. Mat. 4. 2. d Eſod. 3. 1.

9 ¶ Ac yno yr aeth efe i fewn ogof, ac a letyodd yno. Ac wele air yr ARGLWYDD atto ef; ac efe a ddywedodd wrtho, Beth *a wnai* di ymma Elias?

10 Ac efe a ddywedodd, [e] Dygais fawr zêl dros ARGLWYDD Dduw y lluoedd, o herwydd i feibion Iſrael wrthod dy gyfammod di, a diſtrywio dy allorau di, a lladd dy brophwydi â'r cleddyf; a [f] mi fy hunan a adawyd, a cheiſio y maent ddwyn fy einioes innau.

e Rhuf. 11. 3. f Per. 18. 22.

11 Ac efe a ddywedodd, Dôs allan, a ſaf yn y mynydd ger bron yr ARGLWYDD. Ac wele, yr ARGLWYDD yn myned heibio, a [g] gwynt mawr a chryf yn rhwygo 'r mynyddoedd, ac yn dryllio 'r creigiau o flaen yr ARGLWYDD; *ond* nid *oedd* yr ARGLWYDD yn y gwynt: ac ar ôl y gwynt, daeargryn; *ond* nid *oedd* yr ARGLWYDD yn y ddaeargryn:

g Ezec. 1. 4. a 37. 7.

12 Ac ar ôl y ddaeargryn, tân; *ond* nid *oedd* yr ARGLWYDD yn y tân: ac ar ôl y tân, lleſ ddiſtaw fain.

13 A phan glybu Elias, [h] efe a oblygodd ei wyneb yn ei fantell, ac a aeth allan, ac a ſafodd *wrth* ddrws yr ogof: [i] ac wele leſ *yn dyfod* atto, yr hon a ddywedodd, Beth *a wnai* di ymma Elias?

h Felly Eſod. 3. 6. Eſay 6. 2. i Ad. 9.

14 [k] Dywedodd yntef, Dygais *fawr* zêl dros ARGLWYDD Dduw y lluoedd, o herwydd i feibion Iſrael wrthod dy gyfammod di, a diſtrywio dy allorau, a lladd dy brophwydi â'r cleddyf; a mi fy hunan a adawyd; a cheiſio y maent fy einioes innau i'w dwyn hi ymmaith.

k Ad. 10.

15 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Dôs, dychwel i'th ffordd i anialwch Damaſcus: a phan ddelych, enneinia [l] Hazael yn frenin ar Syria:

l 2 Bren. 8. 13. m 2 Bren. 9. 1, 3. Eccl. 48. 8.

16 A [m] Jehu fâb Nimſi a enneini di yn frenin ar Iſrael: ac [n] Eliſëus fâb Saphat, o

n Luc 4. 27.

Abel

Abel Meholah, a enneini di yn brophwyd yn dy le dy hun.

17 ° A'r hwn a ddiango rhag cleddyf Hazael, Jehu a'i lladd ef: ac P Elisēus a ladd yr hwn a ddiango rhag cleddyf Jehu.

18 ¶ A mi a ‡ adewais yn Israel saith o filoedd; y gliniau oll ni phlygasant i Faal, a phob genau a'r ni's cusanodd ef.

19 ¶ Felly efe a aeth oddi yno, ac a gafodd Elisēus fāb Saphat yn aredig, a deuddeg cwpl *o ychen* o'i flaen, ac efe *oedd* gyd ā'r deuddegfed. Ac Elias a aeth heibio iddo ef, ac a fwriodd ei fantell arno ef.

20 Ac efe a adawodd yr ychen, ac a redodd ar ôl Elias, ac a ddywedodd, Attolwg ſgād i mi gusanu fy nhād a'm mam, ac *yna* mi a ddeuaf ar dy ôl. Ac yntef a ddywedodd wrtho, Dōs, dychwel; canys beth a wnguthum i ti?

21 Ac efe a ddychwelodd oddi arei ôl ef, ac a gymmerth gwpl o ychen, ac a'i lladdodd, ac ag offer yr ychen ᵗ y berwodd efe eu cīg hwynt, ac a'i rhoddodd i'r bobl, a hwy a fwytasant. Yna efe a gyfododd, ac a aeth ar ôl Elias, ac a'i gwasanaethodd ef.

PEN. XX.

1 *Benhadad yn anfodalon i wregaeth Ahab, yn gwarchae ar Samaria.* 13 *Llad y Syriaid trwy gyngor y prophwyd.* 22 *Y Syriaid, fel y aywedasai'r prophwyd i Ahab, yn dyfod yn ei erbyn ef yn Aphec,* 28 *a thrwy air y prophwyd, a barn Duw, yn cael eu taro drachefn,* 31 *ac yn ymrōi, ac Ahab dan ammod yn gollwng ymmaith Fenhadad.* 35 *Y prophwyd trwy daammeg, yn peri i Ahab ei farnu ei hun, ac yn datgan barn Duw yn ei erbyn ef.*

A Benhadad brenin Syria a gasglodd ei holl lu, a deuddeg brenin ar hugain gyd ag ef, a meirch, a cherbydau: ac efe a aeth i fyny, ac a warchaeodd ar Samaria, ac a ryfelodd i'w herbyn hi.

2 Ac efe a anfonodd genhadau at Ahab brenin Israel, i'r ddinas,

3 Ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed Benhadad, Dy arian a'th aur *fydd* eiddof fi; dy wragedd hefyd, a'th feibion glanaf, *yntē* eiddof fi.

4 A brenin Israel a attebodd, ac a ddywedodd, Yn ôl dy air di, fy arglwydd frenin, myfi a'r hyn oll *fyd* gennyf, *yntē* eiddot ti.

5 A'r cenhadau a ddychwelasant, ac a ddywedasant, Fel hyn yr ymadroddodd Benhadad, gan ddywedyd, Er i mi anfon attat ti, gan ddywedyd, Dy arian, a'th aur, a'th wragedd, a'th feibion, a roddi di i mi,

6 Etto ynghŷlch y pryd *hyn* y foru, yr anfonaf fy ngweiſion attat ti, a hwy a chwiliant dy dŷ di, a thai dy weiſion: a phob peth dymunol yn dy olwg a gymmerant hwy yn eu dwylaw, ac a'*i* dygant ymmaith.

7 Yna brenin Israel a alwodd holl henuriaid y wlād, ac a ddywedodd, Gwybyddwch attolwg, a gwelwch mai ceiſio drygioni y mae hwn: canys efe a anfonodd attaf, am fy ngwragedd, ac am fy meibion, ac am fy arian, ac am fy aur; ac ni's † gommeddais ef.

8 Yr holl henuriaid hefyd, a'r holl bobl, a ddywedasant wrtho ef, Na wrando, ac na chyttuna *ag ef*.

9 Am hynny y dywedodd efe wrth genhadau Benhadad, Dywedwch i'm harglwydd y brenin, *Am* yr hyn oll yr anfonaiſti ti ac dy wās ar y cyntaf, mi a'i gwnāf: ond ni allaf wneuthur y peth hyn. A'r cenhadau a aethant, ac a ddygasant air iddo drachefn.

10 A Benhadad a anfonodd atto ef ac a ddywedodd, ª Fel hyn y gwnelo'r duwiau i mi, ac fel hyn y 'chwanegint, o's bydd pridd Samaria ddigon o ddyrneidiau i'r holl bobl ſydd † i'm canlyn i.

11 A brenin Israel a attebodd, ac a ddywedodd, Dywedwch *wrtho*, Nac ymffroſtied yr hwn a wregyſo *ei arfau*, fel yr hwn ſydd yn eu dīoſg.

12 A phan glywodd efe'r † peth hyn, (ac efe yn yfed, efe a'r brenhinoedd, yn y pebyll) efe a ddywedodd wrth ei weiſion, Ymoſodwch. A hwy a ymoſodasant yn erbyn y ddinas.

13 ¶ Ac wele rhyw brophwyd a neſaodd at Ahab brenin Israel, ac a ddywedodd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Oni welaiſt ti 'r holl dyrfa fawr hon? wele mi a'i rhoddaf yn dy law di heddyw, fel y gwypech mai myfi yw yr ARGLWYDD.

14 Ac Ahab a ddywedodd, Trwy bwy? Dywedodd yntef, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Trwy ‡ wŷr jeuainge tywyſogion y taleithiau. Ac efe a ddywedodd, Pwy a † dreſna 'r fyddin? Dywedodd yntef, Tydi.

15 Yna efe a gyfriſodd wŷr jeuainge tywyſogion y taleithiau, ac yr oeddynt yn ddau cant *a* deuddeg ar hugain: ac ar eu hôl hwynt, efe a gyfriſodd yr holl bobl, cwbl o feibion Israel, yn ſaith mil.

16 A hwy a aethant allan ganol dydd. A Benhadad *oedd* yn yfed yn feddw yn y pebyll, efe a'r brenhinoedd, y deuddeg brenin ar hugain oedd yn ei gynnorthwyo ef.

17 A gwŷr jeuainge tywyſogion y taleithiau a aethant allan yn gyntaf: a Benhadad a anfonodd allan, a hwy a ſynegaſant iddo, gan ddywedyd, Daeth gwŷr allan o Samaria.

18 Ac efe a ddywedodd, O's am heddwch y daethant allan, deliwch hwynt yn fyw; ac o's i ryfel y daethant allan, deliwch hwynt yn fyw.

19 Felly 'r aethant hwy allan o'r ddinas, *ſef* gwŷr jeuainge tywyſogion y taleithiau, a'r llu yr hwn *oedd* ar eu hôl hwynt.

20 A hwy a laddaſant bawb ei wr, a'r Syriaid a ffoiſant, ac Iſrael a'i herlidiodd hwynt: a Benhadad brenin Syria a ddiangodd ar farch, gyd ā 'r gwŷr meirch.

21 A brenin Iſrael a aeth allan, ac a darawodd y meirch, a'r cerbydau, ac a laddodd y Syriaid ā lladdfa fawr.

22 ¶ A'r prophwyd a neſaodd at frenin Iſrael, ac a ddywedodd wrtho, Dōs, ymgryfhā, gwybydd hefyd, ac edrych beth a wnelech: canys ym mhen y flwyddyn brenin Syria a ddaw i fyny i'th erbyn di.

23 A gweiſion brenin Syria a ddywedaſant wrtho ef, Duwiau 'r mynyddoedd yw eu duwiau hwynt, am hynny trech fuant nā ni: ond ymladdwn ā hwynt yn y gwaſtadedd, a ni a'i gorthrechwn hwynt.

24 A gwnā hyn, Tyn ymmaith y brenhinoedd bob un o'i le, a goſod gapteniaid yn eu lle hwynt.

25 Rhiſa hefyd it' lu, fel y llu a † gollaiſt, meirch am feirch, a cherbyd am gerbyd, a ni a ymladdwn ā hwynt yn y gwaſtadedd, a'i gorthrechwn hwynt. Ac efe a wrandawodd

3103.

ª Pen. 19. 2.

† Heb. neu, *wrth fy nhraed.* Felly Eſod. 11. 8.

† Heb. *gair hwn.*

‡ Neu, *weiſion.*

† Heb. *rwym y.*

3103.

† Heb. *gwym-bodd.*

° 2 Bren. 9. 14, &c. a 10. 6, &c. a 13. 3.

P Edrych Hoſ. 6. 5.

9 Rhuf. 11. 4.

‡ Neu, *adawaſ.*

r Edrych Hoſ. 13. 2.

s Mar. 8. 21, 22. Luc 9. 61, 62.

t 2 Sam. 24. 22.

Mat. 8. B.

† Heb. *cedwais oddi wrtho.*

Luc 4. 7.

dawodd ar eu llais hwynt, ac a wnaeth
3104. ſeliy.
26 Ac ym mhen y flwyddyn, Benhadad a
† Heb. i ryfel ag Iſrael. gyfriſodd y Syriaid, ac a aeth i tynu i Aphec,
† i ryfela yn erbyn Iſrael.
27 A meibion Iſrael a gyfrifwyd, ac
a oeddynt oll yn breſennol, ac a aerhant i'w
cyfarfod hwynt: a meibion Iſrael a wer-
ſyllaſant ar eu cyfer hwynt fel dwy ddiadell
fechan o eifr; a'r Syriaid oedd yn llenwi
'r wlâd.
28 ¶ A gŵr i Dduw a neſaodd, ac a le-
ſarodd wrth Frenin Iſrael, ac a ddywedodd,
Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, O her-
rwydd dywedyd o'r Syriaid, Duw 'r my-
nyddoedd yw 'r ARGLWYDD, ac nid Duw
'r dyffrynnoedd yw efe; am hynny y rho-
ddaf yr holl dyrfa fawr hon i'th law di, a
chwi a gewch wybod mai myfi yw 'r AR-
GLWYDD.
29 A hwy a werſyllaſant y naill ar gyfer y
llall ſaith niwrnod. Ac ar y ſeithfed dydd y
rhyfel a aeth ynghŷd: a meibion Iſrael a
laddaſant o'r Syriaid gan mil o wŷr traed
mewn un diwrnod.
30 A'r lleill a ffoiſant i Aphec, i'r ddinas,
a'r mur a ſyrthiodd ar ſaith mil ar hugain
o'r gwŷr a adawſid: a Benhadad a ffôdd,
ac a ddaeth i'r ddinas o 'ſtafell i 'ſtafell.
31 ¶ A'i weiſion a ddywedaſant wrtho,
Wele yn awr, clywſom am frenhinoedd
tŷ Iſrael, mai brenhinoedd trugarog y-
dynt hwy: goſodwn attolwg ſachliain am
ein llwynau, a rhaffau am ein pennau, ac
awn at frenin Iſrael; ond odid efe a geidw
dy einioes di.
32 Yno y gwregyſaſant ſachliain am eu
llwynau, a rhaffau am eu pennau, ac a
ddaethant at frenin Iſrael, ac a ddyweda-
ſant, Benhadad dy wâs a ddywed, Attolwg
gâd i mi fyw: dywedodd yntef, A ydyw
efe etto yn fyw? ſy mrawd yw efe.
33 A'r gwŷr oedd yn diſgwil yn ddyfal a
ddeuai dim oddi wrtho ef, ac a'i cippiaſant
ar frŷs, ac a ddywedaſant, Dy frawd Ben-
hadad. Dywedodd yntef, Ewch, dygwch
ef. Yna Benhadad a ddaeth allan atto ef;
ac efe a barodd iddo ddyfod i fynu i'r
cerbyd.
34 A *Benhadad* a ddywedodd wrtho, Y
dinaſoedd a ddug fy nhâd i oddi ar dy
dâd di, a roddaf dracheſn; a chai wneu-
thur heolydd it' yn Namaſcus, fel y gwnaeth
fy nhâd yn Samaria. A *dywedodd Ahab*,
Mi a'th ollyngaf dan yr ammod *hyn*. Felly
efe a wnaeth gyſammod ag ef, ac a'i gollyng-
odd ef ymmaith.
b 2 Bren. 2. 3, 5, 7, 15. 35 ¶ A rhyw wŕ o b feibion y prophwydi
a ddywedodd wrth ei gymmydog c trwy air
c Pen. 13. 17, 18. yr ARGLWYDD, Taro fi attolwg. A'r
gŵr a wrthododd ei daro ef.
36 Dywedodd yntef wrtho, O herwydd
na wrandewaiſt ar lais yr ARGLWYDD,
wele, pan elech oddi wrthyf, llew a'th
d Pen. 13. 24. ladd di. Ac efe a aeth oddi wrtho ef,
a d llew a'i cyfarfu ef, ac a'i lladdodd.
37 Yna efe a gafodd ŵr arall, ac a ddy-
wedodd, Taro fi attolwg. A'r gŵr a'i tara-
wodd ef, gan *ei* daro, a'i archolli.
38 Felly 'r prophwyd a aeth ymmaith, ac
a ſaſodd ſo flaen y brenin ar y ffordd, ac a
ymddieithrodd â lludw ar ei wyneb.
e Edrych 2 Sam. 12. 1, &c. 39 A e phan ddaeth y brenin heibio, efe
a lefodd ar y brenin, ac a ddywedodd,
Dy wâs a aeth i ganol y rhyfel, ac wele
gŵr a drôdd heibio, ac a ddug ŵr at-
taf fi, ac a ddywedodd, Cadw 'r gŵr
hwn: o's gan golli y cyll efe, yna y bydd
dy einioes di yn lle ei einioes ef, neu ti a
‡ deli dalent o arian.
40 A thra yr oedd dy wâs yn ymdrôi
ymma ac accw, † efe a doiangodd. A bre-
nin Iſrael a ddywedodd wrtho, Felly y
byad dy farn di, ti a'i rhoddaiſt *ar*
lawr.
41 Ac efe a fryſiodd, ac a dynnodd ym-
maith y lludw oddi ar ei wyneb; a brenin
Iſrael a'i hadnabu ef, mai o'r prophwydi
'r oedd efe.
42 Ac efe a ddywedodd wrtho, Fel hyn y
dywed yr ARGLWYDD, f O herwydd it'
f Pen. 22. 31——37. ollwng ymmaith o'th law y gŵr a nodais
i'w ddiſetha, dy einioes di fydd yn lle ei
einioes ef, a'th bobl di yn lle ei bobl ef.
43 A brenin Iſrael a aeth i'w dŷ ei
hun, yn driſt, ac yn ddigllon, ac a ddaeth i
Samaria.

PEN. XXI.

1 *Ahab yn athriſt am ei nacâu o winllan Na-*
both. 5 *Naboth, ar lythyrau Jezebel, yn*
cael barn i farw am gabledd, 15 *ac A-*
hab yn perchennogi ei winllan ef. 17 *Elias*
yn datgan barn Duw yn erbyn Ahab a
Jezebel. 25 *A Duw ar edifeirwch Ahab*
yn oedi ei farnedigaeth.

Sul 10 ar ôl y Drindod, B. Mai, 8. P.

A Digwyddodd yn ôl y pethau hyn, fod
3105. gwinllan gan Naboth y Jezreeliad, yn
hon *oedd* yn Jezreel, wrth balas Ahab bre-
nin Samaria.
2 Ac Ahab a lefarodd wrth Naboth, gan
ddywedyd, Dyro i mi dy a winllan, fel y
a 1 Sam. 8. 14. byddo hi i mi yn ardd lyſiau, canys y *mae* hi
yn agos i'm tŷ i: a mi a roddaf i ti am dani
hi winllan well nâ hi; *neu* o's da fydd
† Heb. *yn dy olwg.* gennyt, rhoddaf i ti ei gwerth hi yn
arian.
3 A Naboth a ddywedodd wrth Ahab,
b Lef. 25. 23. Na atto 'r ARGLWYDD b i mi roddi trei-
tadaeth ſy hynafiaid i ti.
4 Ac Ahab a ddaeth i'w dŷ yn athriſt ac
Num. 36. 7. yn ddigllon, o herwydd y gair a leſarasai
Ezec. 46. 18. Naboth y Jezreeliad wrtho ef; canys efe a
ddywedaſai, Ni roddaf it' dreſ-tadaeth fy
hynafiaid. Ac efe a orweliodd ar ei wely,
ac a drôdd ei wyneb ymmaith, ac ni fwytaa
fara.
5 ¶ Ond Jezebel ei wraig a ddaeth atto
ef, ac a ddywedodd wrtho, Pa ham y mae
dy yſbryd *mor* athriſt, ac nad wyt yn bwyta
bara?
6 Ac efe a ddywedodd wrthi, O her-
rwydd i mi leſaru wrth Naboth y Jezreeliad,
a dywedyd wrtho, Dyro i mi dy winllan er
arian; neu, o's mynni di, rhoddaf it' win-
llan am dani. Ac efe a ddywedodd, Ni
roddaf it' fy ngwinllan.
7 A Jezebel ei wraig a ddywedodd
wrtho, Ydwyt ti yn awr yn teyrnaſau ar
Iſrael? cyfod, bwyta fara, a llawenhâed
dy galon; myfi a roddaf i ti winllan Naboth
y Jezreeliad.
8 Felly hi a'ſgrifennodd lythyrau yn enw
Ahab, ac a'i ſeliodd â'i ſêl ef, ac a anfonodd
y llythyrau at yr henuriaid, ac at
y pennaethiaid *oedd* yn ei ddinas yn trigo
gyd â Naboth.
9 A hi a 'ſgrifennodd yn y llythyrau, gan
ddywedyd, Cyhoeddwch ympryd, a goſo-
c Ecſod. 22. 28. dwch Naboth uwch ben y bobl.
10 Cyflêwch hefyd ddau ŵr o feibion y
Lef. 24. 15, 16. fall gyferbyn ag ef, i dyſtiolaethu i'w er-
Act. 6. 11. byn ef, gan ddywedyd, Ti c a geblaiſt
d Lef. 24. 14. Dduw a'r brenin. Ac *yna* dygwch ef allan,
a d llabyddiwch ef, fel y byddo efe marw.

11 A

3105. 11 A gwŷr ei ddinas, *ſef* yr henuriaid, a'r pennaethiaid, y rhai oedd yn trigo yn ei ddinas ef, a wnaethant yn ôl yr hyn a anfonaſai Jezebel attynt hwy, *ac* yn ôl yr hyn oedd 'sgrifennedig yn y llythyrau a anfonaſai hi attynt hwy.

12 Cyhoeddaſant ympryd, a chyfleaſant Naboth uwch ben y bobl.

13 A dau ŵr o feibion y fall a ddaethant, ac a eiſteddaſant ar ei gyfer ef: a gwŷr y fall a dyſtiolaethaſant yn ei erbyn ef, *ſef* yn erbyn Naboth, ger bron y bobl, gan ddywedyd, Naboth a gablodd Dduw a'r brenin. Yna hwy a'i dygaſant ef allan o'r ddinas, ac a'i llabyddiaſant [c] ef â meini, ſel y bu efe farw.

[c] Edrych 1 Bren. 9. 26.

14 Yna 'r anfonaſant hwy at Jezebel, gan ddywedyd, Naboth a labyddiwyd, ac a fu farw.

15 ¶ A phan glybu Jezebel labyddio Naboth, a'i farw, Jezebel a ddywedodd wrth Ahab, Cyfod, perchennoga winllan Naboth y Jezreeliad, yr hwn a wrthododd *ei* rhoddi i ti er arian; canys nid byw Naboth, eithr marw yw.

16 A phan glybu Ahab farw Naboth, Ahab a gyfododd i fyned i wared i winllan Naboth y Jezreeliad, i gymmeryd meddiant ynddi.

17 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Elias y Thesbiad, gan ddywedyd,

18 Cyfod, dôs i wared i gyfarfod Ahab brenin Iſrael, yr hwn *ſydd* yn Samaria: wele *efe* yngwinllan Naboth, yr hon yr aeth efe i wared iddi i'w meddiannu.

19 A llefara wrtho ef, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, A leddaiſt ti, ac a feddienniſt hefyd? Llefara hefyd wrtho ef, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Yn y fan lle y llyſodd y cŵn waed Naboth, [f] y llŷf cŵn dy waed dithau hefyd.

[f] Pen. 22. 38.

20 A dywedodd Ahab wrth Elias, A gefaiſt ti fi, O ſy ngelyn? Dywedodd ynte, Cefais: o blegid [g] i ti ymwerthu i wneuthur yr hyn ſydd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD.

[g] 2 Bren. 17. 17. Rhuf. 7. 14.

21 Wele [h] fi yn dwyn drwg arnat ti, a mi a dynnaf ymmaith dy hiliogaeth di, ac a dorraf oddi wrth Ahab [i] yr hwn a biſo ar bared, [k] y gwarchaeedig hefyd, a'r gweddilledig yn Iſrael.

[h] Pen. 14. 10. 2 Bren. 9. 8. [i] 1 Sam. 25. 22. [k] Pen. 14. 10. [l] Pen. 15. 29.

22 A mi a wnâf dy dŷ di fel tŷ [l] Jeroboam mâb Nebat, ac fel tŷ [m] Baaſa mâb Ahïah, o herwydd y digter trwy 'r hwn i'm digiaiſt, ac y gwnaethoſt i Iſrael bechu.

[m] Pen. 16. 3, 11. [n] 2 Bren. 9. 36.

23 Am [n] Jezebel hefyd y llefarodd yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Y cŵn a fwyty Jezebel wrth ‡ fur Jezreel.

‡ Neu, *glawdd.*

24 [o] Y cŵn a fwyty yr hwn a ſyddo marw o'r eiddo Ahab yn y ddinas: a'r hwn a ſyddo marw yn y maes a fwyty adar y neſoedd.

[o] Pen. 14. 11. a 16. 4.

25 ¶ Dïau [p] na bu *neb* fel Ahab, yr hwn a ymwerthodd i wneuthur drwg yngolwg yr ARGLWYDD: o herwydd Jezebel ei wraig a'i hannogai ef.

[p] Pen. 16. 30, &c.

26 Ac efe a wnaeth yn ffiaidd jawn, gan fyned ar ôl delwau, yn ôl yr hyn oll a wnaeth yr Amoriaid, y rhai a yrrodd yr ARGLWYDD allan o flaen meibion Iſrael.

27 A phan glybu Ahab y geiriau hyn, efe a rwygodd ei ddillad, ac a oſododd ſachlïain am ei gnawd, ac a ymprydiodd, ac a orweddodd mewn ſachlïain, ac a gerddodd yn araſ.

28 A gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Elïas y Thesbiad, gan ddywedyd,

3105. 29 Oni welï di, ſel yr ymoſtwng Ahab ger fy mron i? am iddo ymoſtwng ger fy mron i, ni ddygaf y drwg yn ei ddyddiau ef; *ond* [q] yn nyddiau ei fab ef y dygaf y drwg ar ei dŷ ef.

[q] 2 Bren. 9. 25.

PEN. XXII.

1 *Ahab wedi ei dwyllo gan y gau-brophwydi, yn ôl gair Michea, yn cael ei ladd yn Ramoth Gilead.* 37 *Y cŵn yn llyfu ei waed ef, ac Ahaziah yn teyrnaſu ar ei ôl ef.* 41 *Daionus lywodraeth Jehoſaphat,* 45 *a'i weithredoedd.* 50 *Jehoram yn frenin ar ei ôl ef.* 51 *Drygionus lywodraeth Ahaziah.*

Sul 10 ar ôl y Drindod, P. Mai, 9. E.

A Buant yn aros dair blynedd heb ryfel rhwng Syria ac Iſrael.

2 Ac yn y drydedd flwyddyn, [a] Jehoſaphat brenin Juda a ddaeth i wared at frenin Iſrael.

[a] 2 Cron. 18. 1, &c.

3 (A brenin Iſrael a ddywedodd wrth ei weiſion, Oni wyddoch mai eiddo ni yw Ramoth Gilead, a'n *bod* ni yn tewi, heb ei dwyn hi o law brenin Syria?)

4 Ac efe a ddywedodd wrth Jehoſaphat, A ai di gyd â mi i ryfel i Ramoth Gilead? A Jehoſaphat a ddywedodd wrth frenin Iſrael, [b] *Yr ydwyf* fi fel tithau, fy mhobl i fel dy bobl dithau, fy meirch i fel dy feirch dithau.

3107. [b] 2 Bren. 3. 7.

5 Jehoſaphat hefyd a ddywedodd wrth frenin Iſrael, Ymgynghora attolwg heddyw â gair yr ARGLWYDD.

6 Yna brenin Iſrael a gaſglodd y prophwydi, ynghŷlch pedwar cant o wŷr, ac a ddywedodd wrthynt, A âf fi yn erbyn Ramoth Gilead i ryfel, neu a beidiaf fi? Dywedaſant hwythau, Dôs i fynu; canys yr ARGLWYDD a'i dyry hi yn llaw 'r brenin.

7 A [c] Jehoſaphat a ddywedodd, Onid *oes* ymma *un* prophwyd i'r ARGLWYDD mwyach, ſel yr ymgynghorem ag ef?

[c] 2 Bren. 3. 11.

8 A brenin Iſrael a ddywedodd wrth Jehoſaphat, *Y mae* etto un gŵr, trwy 'r hwn y *gallem* ymgynghori â'r ARGLWYDD: eithr câs yw gennyf fi ef; canys ni phrophwyda efe i mi ddaioni, namyn drygioni, Michea mâb Jimlah yw *efe*. A dywedodd Jehoſaphat, Na ddyweded y brenin ſelly.

9 Yna brenin Iſrael a alwodd ar ‡ un o'i 'ſtafellyddion, ac a ddywedodd, Pryſura *ymma* Fichea fâb Jimlah.

‡ Neu, *Eunuch.*

10 A brenin Iſrael, a Jehoſaphat brenin Juda, oeddynt yn eiſtedd bob un ar ei deyrngadair, wedi gwiſgo eu *brenhinol* wiſgoedd, mewn llannerch *wrth* ddrws porth Samaria; a'r holl brophwydi oedd yn prophwydo ger eu bron hwynt.

11 A Sedecïah mâb Cenaanah a wnaeth iddo gyrn heiyrn; ac efe a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, A'r rhai hyn y corni di y Syriaid, nes it' eu difa hwynt.

12 A'r holl brophwydi oedd yn prophwydo ſel hyn, gan ddywedyd, Dos i fynu i Ramoth Gilead, a llwydda: canys yr ARGLWYDD a'i dyry hi yn llaw 'r brenin.

13 A'r gennad a aethai i alw Michea a lefarodd wrtho ef, gan ddywedyd, Wele yn awr eiriau 'r prophwydi yn unair yn dda i'r brenin: bydded attolwg dy air dithau fel gair un o honynt, a dywed y gorau.

14 A dywedodd Michea, *Fel mai* byw 'r ARGLWYDD, yr hyn a ddywedo yr ARGLWYDD wrthyf, hynny a leſaraf fi.

3107. 15 ¶ Felly efe a ddaeth at y brenin. A'r brenin a ddywedodd wrtho, Michea, a awn ni i ryfel yn erbyn Ramoth Gilead, ai peidio? Dywedodd yntef wrtho, Dos i fynu, a llwydda; canys yr ARGLWYDD a'i dyry *hi* yn llaw'r brenin.

16 A'r brenin a ddywedodd wrtho, Pa fawl gwaith i'th dynghedaf di, na ddywedech wrthyf ond gwirionedd yn enw yr ARGLWYDD?

17 Ac efe a ddywedodd, Gwelais holl Israel [d] ar wasgar ar hyd y mynyddoedd, fel defaid ni *bydai* iddynt fugail. A dywedodd yr ARGLWYDD, Nid *oes* feistr arnynt hwy; dychweled pob un i'w dy ei hun mewn heddwch.

18 A brenin Israel a ddywedodd wrth Jehosaphat, Oni ddywedais i wrthyt ti na phrophwydai efe ddaioni i mi, eithr drygioni?

19 Ac efe a ddywedodd, Clyw gan hynny air yr ARGLWYDD: Gwelais yr ARGLWYDD yn eistedd ar ei orseddfa, [e] holl lu'r nefoedd yn sefyll yn ei ymmyl, ar ei law ddehau ac ar ei law asswy.

20 A'r ARGLWYDD a ddywedodd, Pwy a dwylla Ahab, fel yr elo efe i fynu, ac y syrthio yn Ramoth Gilead? Ac un a ddywedodd fel hyn, ac arall oedd yn dywedyd fel hyn.

21 Ac ysbryd a ddaeth allan, ac a safodd ger bron yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Myfi a'i twyllaf ef. A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho, Pa fodd?

22 Dywedodd yntef, Mi a âf allan, ac a fyddaf yn ysbryd celwyddog yngenau ei holl brophwydi ef. Ac efe a ddywedodd, [f] Twylli a gorchfygi *ef*; dos ymmaith, a gwna felly.

23 Ac yn awr wele, yr ARGLWYDD a roddodd ysbryd celwyddog yngenau dy holl brophwydi hyn; a'r ARGLWYDD a lefarodd ddrwg am danat ti.

24 Ond Sedecïah mab Cenaanah a nesaodd, ac a darawodd Fichea dan *ei* gern, ac a ddywedodd, [g] Pa ffordd yr aeth ysbryd yr ARGLWYDD oddi wrthyf fi i ymddiddan â thydi?

25 A Michea a ddywedodd, Wele ti a gai weled, y dwthwn hwnnw, pan elych di o'stafell i'stafell i ymguddio.

26 A brenin Israel a ddywedodd, Cymmer Pichea, a dwg ef yn ei ôl at Amon tywysog y ddinas, ac at Joas mab y brenin;

27 A dywed, Fel hyn y dywed y brenin, Rhowch hwn yn y carchardy, a bwydwch ef â bara cystudd, ac â dwfr blinder, nes i mi ddyfod mewn heddwch.

28 A dywedodd Michea, O's gan ddychwelyd y dychweli di mewn heddwch, ni lefarodd yr ARGLWYDD ynnofi: Dywedodd hefyd, Gwrandewch *hyn* yr holl bobl.

29 Felly brenin Israel, a Jehosaphat brenin Juda, a aethant i fynu i Ramoth Gilead.

30 A brenin Israel a ddywedodd wrth Jehosaphat, ‡ Mi a newidiaf fy nillad, ac a âf i'r rhyfel; ond gwisg di dy ddillad *dy hun*. A brenin Israel [h] a newidiodd *ei ddillad*, ac a aeth i'r rhyfel.

31 A brenin Syria a orchymynnasai i dywysogion y cerbydau *oedd* ganddo, (*sef* deudeg ar hugain) gan ddywedyd, Nac ymleddwch â bychan, nac â mawr, ond â brenin Israel yn unig.

32 A phan welodd tywysogion y cerbydau Jehosaphat, hwy a ddywedasant, Diau brenin Israel yw efe. A hwy a droisant i ymladd yn ei erbyn ef: a Jehosaphat [i] a waeddodd.

33 A phan welodd tywysogion y cerbydau nad brenin Israel oedd efe, hwy a ddychwelasant oddi ar ei ôl ef.

34 A *rhyw* wr a dynnodd mewn bwa † ar ei amcan, ac a darawodd frenin Israel rhwng ‡ cyssylltiadau'r llurig: am hynny efe a ddywedodd wrth ei gerbydwr, Tro dy law, a dwg fi allan o'r fyddin, canys fe'm clwyfwyd i.

35 A'r rhyfel a † gryfhaodd y dwthwn hwnnw: a'r brenin a gynhelid i fynu yn ei gerbyd yn erbyn y Syriaid; ac efe a fu farw gyd â'r hwyr: a gwaed yr archoll a ffrydiodd i ‡ ganol y cerbyd.

36 Ac fe aeth cyhoeddiad trwy'r gwersyll ynghylch machludiad yr haul, gan ddywedyd, *Eled* pob un i'w ddinas, a phob un i'w wlad ei hun.

37 ¶ Felly y bu farw'r brenin, ac y daeth efe i Samaria; a hwy a gladdasant y brenin yn Samaria.

38 A golchwyd ei gerbyd ef yn llyn Samaria; a'r cwn a lyfasant ei waed ef; yr arfau hefyd a olchwyd; [k] yn ôl gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarasai efe.

39 A'r rhan arall o hanesion Ahab, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'r tŷ [l] ifori a adeiladodd efe, a'r holl ddinasoedd a adeiladodd efe, onid *ydynt* hwy yn 'sgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Israel?

40 Felly Ahab a hunodd gyd â'i dadau: ac Ahaziah ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

41 ¶ A [m] Jehosaphat mab Asa a aeth yn frenin ar Juda yn y bedwaredd flwyddyn i Ahab brenin Israel.

42 Jehosaphat *oedd* fab pymtheng mlwydd ar hugain pan aeth efe yn frenin, a phum mlynedd ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem. Ac enw ei fam ef *oedd* Azubah merch Silhi.

43 Ac efe a rodiodd yn holl ffordd Asa ei dad, ni wyrodd efe oddi wrthi hi, gan wneuthur *yr hyn oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD. Er [n] hynny ni thynnwyd ymmaith yr uchelfeydd; y bobl oedd etto 'n offrymmu ac yn arogldarthu yn yr uchelfeydd.

44 A [o] Jehosaphat a heddychodd â brenin Israel.

45 A'r rhan arall o hanes Jehosaphat, a'i rymmusdra a wnaeth efe, a'r modd y rhyfelodd efe, onid *ydynt* hwy 'n 'sgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

46 A'r rhan arall [p] o'r Sodomiaid a'r a adawyd yn nyddiau Asa ei dad ef, efe a'i dileodd o'r wlad.

47 Yna nid *oedd* brenin yn Edom: *ond* rhaglaw *oedd* yn *lle* brenin.

48 [q] Jehosaphat ‡ a wnaeth longau † [r] môr i fyned i Ophir am aur, ond nid aethant, canys y llongau a ddrylliodd yn Esion Gaber.

49 Yna y dywedodd Ahaziah mab Ahab wrth Jehosaphat, Eled fy ngweision i gyd â'th weision di yn y llongau: ond ni fynnai Jehosaphat.

50 ¶ A [s] Jehosaphat a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Dafydd ei dad: a Jehoram ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

51 ¶ Ahaziah mab Ahab a aeth yn frenin ar Israel yn Samaria, yn y flwyddyn

[d] Mat. 9. 36.
[e] Job 1. 6. a 2. 1. Dan. 7. 10. Zech. 1. 10. Mar. 18. 10. Heb. 1. 7, 14.
[f] Barn. 9. 23. Job 12. 16. Ezec. 14. 9. 2 Thes. 2. 11.
[g] 2 Cron. 18. 23.
[h] Neu, *pan newidiodd ei ddillad, a mynta'r rhyfel.*
[i] 2 Cron. 18. 31.
[k] Pen. 21. 19.
[l] Am. 3. 15.
[m] 2 Cron. 20. 31.
[n] Pen. 15. 14. 2 Bren. 12. 3.
[o] 2 Cron. 19. 2.
[p] Pen. 15. 12.
[q] 2 Cron. 20. 35.
[r] Heb. *yn eu gwir-ioned.*
‡ Heb. *cyssylltiadau a'r dawnfronneg.*
† Heb. *dayrchafodd.*
‡ Heb. *fynwes.*
[s] Pen. 22. 50.

3090.
3108.
3115.
3106.

ddyn ar bymtheg, i Jehoſaphat brenin Juda, ac a deyrnaſodd ar Iſrael ddwy flynedd.

52 Ac eſe a wnaeth ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd yn ffordd ei dâd, ac yn ffordd ei fam, ac yn ffordd Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Iſrael bechu.

53 Canys eſe a waſanaethodd Faal, ac a ymgrymmodd iddo, ac a ddigiodd ARGLWYDD Dduw Iſrael, yn ôl yr hyn oll a wnaethai ei dâd.

¶ Ail Lyfr y BRENHINOEDD, Yr hwn a elwir heſyd, Pedwerydd Llyfr y BRENHINOEDD.

PEN. I.

1 Moab yn gwrthryfela. 2 Ahaziah yn gyrru at Faal-zebub, ac yn cael ei farnu gan Elias. 5 Elias ddwywaith yn dwyn tân o'r nefoedd ar y rhai a anfonaſai Ahaziah i'w ddal ef, 15 yn toſturio wrth y trydydd tywyſog, a chwedi ei gyſſuro gan Angel, yn aangos i'r brenin ei farwolaeth. 17 Jehoram mâb Ahab yn teyrnaſu yn lle Ahaziah.

Mai, 9. P. 3028. a Pen. 3. 5.

1 YNA Moab a wrthryfelodd yn erbyn Iſrael, a wedi marwolaeth Ahab.

2 Ac Ahaziah a ſyrthiodd trwy ddelit o'i lofft, yr hon *oedd* yn Samaria, ac a glefychodd: ac eſe a anfonodd genhadau, ac a ddywedodd wrthynt, Ewch, ac ymofynnwch â Baal-zebub duw Ecron, a fyddaf fi byw o'r cleſyd hwn.

3 Ac angel yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth Elias y Thesbiad, Cyfod, dôs i fynu i gyfarfod â chenhadau brenin Samaria, a dywed wrthynt, Ai am nad *oedd* Duw yn Iſrael, yr ydych chwi yn myned i ymofyn â Baal-zebub duw Ecron?

4 Ac am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Ni diſgynni o'r gwely y dringaiſt arno, eithr gan farw y byddi farw. Ac Elias a aeth ymmaith.

3108. 5 ¶ A phan ddychwelodd y cenhadau atto ef, eſe a ddywedodd wrthynt, Pa ham y dychwelaſoch chwi?

6 A hwy a ddywedaſant wrtho, Gŵr a ddaeth i fynu i'n cyfarfod ni, ac a ddywedodd wrthym ni, Ewch, dychwelwch at y brenin a'ch anfonodd, a lleferwch wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Ai am nad *oes* Duw yn Iſrael, yr ydwyt ti yn anfon i ymofyn â Baal-zebub duw Ecron? O herwydd hynny ni ddiſgynni o'r gwely y dringaiſt arno, eithr gan farw y byddi farw.

7 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Pa ddull *oedd ar* y gŵr a ddaeth i fynu i'ch cyfarfod chwi, ac a leferodd wrthych yr ymadroddion ymma?

8 A hwy a ddywedaſant wrtho, Gŵr b blewog *oedd eſe*, wedi ymwregyſu hefyd â gwregys croen am ei lwynau. Dywedodd yntef, Elias y Thesbiad *oedd* eſe.

b Edrych Zech. 13. 4. Mat. 3. 4.

9 Yna eſe a anfonodd atto ef dywyſog ar ddeg a deugain, ynghŷd â'i ddeg a deugain: ac eſe a aeth i fynu atto ef, (ac wele ef yn eiſtedd ar ben bryn) ac a leferodd wrtho, Ti ŵr Duw, y brenin a leferodd, Tyred i wared.

10 Ac Elias a attebodd, ac a ddywedodd wrth dywyſog y deg a deugain, O's gŵr Duw *ydwyf fi*, c diſgynned tân o'r nefoedd, ac yſſed di a'th ddeg a deugain. A thân a ddiſgynnodd o'r nefoedd, ac a'i hyſſodd ef a'i ddeg a deugain.

c Luc 9. 54.

11 A'r *brenin* a anfonodd eilwaith atto ef dywyſog arall ar ddeg a deugain, a'i ddeg a deugain: ac eſe a attebodd, ac a ddywedodd, O ŵr Duw, fel hyn y dywedodd y brenin, Tyred i wared yn ebrwydd.

12 Ac Elias a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt hwy, O's gŵr Duw *ydwyf fi*, diſgynned tân o'r nefoedd, ac yſſed di a'th ddeg a deugain. A thân Duw a ddiſgynnodd o'r nefoedd, ac a'i hyſſodd ef a'i ddeg a deugain. 3108.

13 ¶ A'r *brenin* a anfonodd etto y trydydd tywyſog *ar* ddeg a deugain, a'i ddeg a deugain: a'r trydydd tywyſog *ar* ddeg a deugain a aeth i fynu, ac a ddaeth, ac a ymgrymmodd ar ei liniau ger bron Elias, ac a ymbiliodd ag ef, ac a lefarodd wrtho, O ŵr Duw, attolwg bydded fy einioes i, ac einioes dy ddeg gwas a deugain hyn, d yn werthfawr yn dy olwg di.

d Pſal. 72. 14.

14 Wele diſgynnodd tân o'r nefoedd, ac yſſodd y ddau dywyſog cynta*f* ar ddeg a deugain, a'i deg a deugeiniau: am hynny yn awr bydded fy einioes i yn werthfawr yn dy olwg di.

15 Ac angel yr ARGLWYDD a leſarodd wrth Elias, Dôs i wared gyd ag ef, nac ofna ef. Ac eſe a gyfododd, ac a aeth i wared gyd ag ef at y brenin.

16 Ac eſe a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, O herwydd it anſon cenhadau i ymofyn â Baal-zebub duw Ecron, (ai am nad *oes* Duw yn Iſrael i ymofyn â'i air?) am hynny ni ddiſgynni o'r gwely y dringaiſt arno, eithr gan farw y byddi farw.

17 ¶ Felly eſe a fu farw yn ôl gair yr ARGLWYDD, yr hwn a leſaraſai Elias; a e Jehoram a deyrnaſodd yn ei le ef, yn yr ail flwyddyn i Jehoram fâb Jehoſaphat brenin Juda, am nad oedd mâb iddo ef. e Pen. 3. 1.

18 A'r rhan arall o hanes Ahaziah, y rhai a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn ſgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Iſrael?

PEN. II.

1 Elias wrth ganu'n ſachi Eliſeus, yn holli'r ſorddonen â'i fantell, 9 a chwedi rhoi ei ddymuniad i Eliſeus, yn cael ei ddwyn i'r nefoedd mewn cerbyd tanllyd. 12 Eliſeus yn holli'r ſorddonen â mantell Elias, ac eraill yn gwybod wrth hynny ei fod ef yn lle Elias. 16 Meibion y prophwydi yn mynnu chwilio am Elias, a heb ei gael ef. 19 Eliſeus â halen yn jachâu 'r dwfr. 23 Eirth yn diſtrywio 'r plant a fellaigaſai Eliſeus.

Dydd y Dyrchafael, P. Mai, 10. B.

A Phan oedd yr ARGLWYDD ar gymmeryd i fynu Elias mewn corwynt i'r nefoedd, aeth Elias ac Eliſeus allan o Ilgal.

a Edrych Ruth 1. 15. b 1 Sam. 1. 26. Ad. 4, 6. Pen. 4. 38. c 1 Bren. 20. 35. Ad. 5, 7, 15. Pen. 4. 1. a 9. 1. † Heb. oddi ar dy ben di?

2 Ac Elias a ddywedodd wrth Eliſeus, a Aros attolwg ymma; canys yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i Fethel. Ac Eliſeus a ddywedodd, *Fel mai* byw 'r ARGLWYDD, ac b *m'ai* byw dy enaid dithau, nid ymadawaf â thi. Felly hwy a aethant i wared i Fethel.

3 A c meibion y prophwydi, y rhai *oedd* ym Methel, a ddaethant allan at Eliſeus, ac a ddywedaſant wrtho, A wyddoſt ti mai heddyw y mae 'r ARGLWYDD yn dwyn dy feiſtr † oddi arnat ti? Dywedodd yntef,

3108. yntef, Mi a wn *hynny* hefyd, tewch chwi â ôn.

4 Ac Elïas a ddywedodd wrtho, Aros ymma attolwg, Eliseus; canys yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i Jericho. Dywedodd yntef, *Fel mai* byw 'r ARGLWYDD, ac *mai* byw dy enaid dithau, nid ymadawaf â thi. Felly hwy a ddaethant i Jericho.

5 A meibion y prophwydi, y rhai *oedd* yn Jericho, a ddaethant at Eliseus, ac a ddywedasant wrtho, A wyddoſt ti mai heddyw y mae 'r ARGLWYDD yn dwyn dy feiſtr oddi arnat ti? Yntef a ddywedodd, Mi a wn *hynny* hefyd, tewch chwi â ſôn.

6 Ac Elïas a ddywedodd wrtho, Aros ymma attolwg; canys yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i'r Jorddonen. Dywedodd yntef, *Fel mai* byw 'r ARGLWYDD, ac *mai* byw dy enaid dithau, nid ymadawaf â thi. A hwy a aethant ill dau rhagddynt.

† Neu, *mewn golwg*, neu, *i edrych.*

7 A dengwr a deugain o feibion y prophwydi a aethant, ac a ſafaſant † ar gyfer o bell: a hwy ill dau a ſafaſant wrth y Jorddonen.

8 Ac Elïas a gymmerth ei fantell, ac a 'i plygodd ynghŷd, ac a darawodd y dyfroedd, a hwy a ymwahanaſant ymma ac accw, fel yr aethant hwy trwodd ill dau ar *dîr* ſych.

d Felly Eciod. 14. 21. Joſ. 3. 16. Ad. 14.

9 ¶ Ac wedi iddynt fyned droſodd, Elïas a ddywedodd wrth Eliseus, Gofyn y perth a wnelwyf i ti, cyn ſy nghymmeryd oddi wrthyt. A dywedodd Eliseus, Bydedd gan hynny attolwg ddau parth o'th ysbryd di arnaſi.

† Heb. *caled y gwnaeth-oſt yn gofyn.*

10 Dywedodd yntef, † Gofynnaiſt beth anhawdd: o's gweli fi *wrth ſy* nghymmeryd oddi wrthyt, fe fydd it' felly; ac onid ê, ni bydd.

e Pen. 6. 17. f Eccl. 48. 9. 1 Mac. 2. 58. g Pen. 13. 14.

11 Ac fel yr oeddynt hwy yn myned dan rodio ac ymddiddan, wele e gerbyd tanllyd, a meirch tanllyd, a hwy a'i gwahanaſant hwynt ill dau. Ac f Elïas a ddyrchafodd mewn corwynt i'r nefoedd.

12 ¶ Ac Eliseus oedd yn gweled, ac efe a lefodd, g Fy nhâd, fy nhâd, cerbyd Iſrael, a'i farchogion. Ac ni's gwelodd ef mwyach: ac efe a ymaflodd yn ei ddillad, ac a'i rhwygodd yn ddeuddarn.

13 Ac efe a gododd i ſynu fantell Elïas a ſyrthiaſai oddi wrtho ef; ac a ddychwelodd, ac a ſafodd wrth fin y Jorddonen.

14 Ac efe a gymmerth fantell Elïas a ſyrthiaſai oddi wrtho ef, ac a darawodd y dyfroedd, ac a ddywedodd, Pa lle y *mae* ARGLWYDD Dduw Elïas? Ac wedi iddo yntau daraw 'r dyfroedd, h hwy a wahaniwyd ymma ac accw. Ac Eliseus a aeth droſodd.

h Ad. 8.

15 A phan welodd meibion y prophwydi ef, y rhai *oedd* yn Jericho i ar ei gyfer, hwy a ddywedaſant, Gorphwyſodd ysbryd Elïas ar Eliseus. A hwy a ddaethant i'w gyfarfod ef, ac a ymgrymmaſant hyd lawr iddo.

i Ad. 7.

16 ¶ A hwy a ddywedaſant wrtho, Wele yn awr y mae gyd â'th weiſion ddeg a deugain o ‡ wŷr cryfion; elont yn awr, ni a attolygwn, a cheiſiant dy feiſtr: rhag i k Ysbryd yr ARGLWYDD ei ddwyn ef, a'i fwrw ar † ryw ſynydd, neu mewn rhyw ddyffryn. Dywedodd yntef, Na anfonwch.

‡ Heb. *feibion nerth.* k Edrych 1 Bren. 18. 12. Ezec. 8. 3. Bela'r Ddraig 36. Act. 8. 39.

17 Etto bu'nt daer arno, nes cywilyddio *o hono*, ac efe a ddywedodd, Anfonwch. A hwy a anfonaſant ddengwr a deugain, y rhai a'i ceiſiaſant ef dridiau, ond ni's cawſant.

† Heb. *uno'r mynyddoedd.*

18 A hwy a ddychwelaſant atto ef, ac efe oedd yn aros yn Jericho; ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Oni ddywedais i wrthych, Nac ewch? 3108.

19 ¶ A gwŷr y ddinas a ddywedaſant wrth Eliseus, Wele attolwg anſawdd y ddinas, da yw, fel y *mae* ŷ arglwydd yn gweled: ond y dyfroedd *ſydd* ddrwg, a'r tîr yn † ddiffaith.

† Heb. *erthylu.*

20 Ac efe a ddywedodd, Dygwch i mi phiol newydd, a dodwch ynddi halen. A hwy a'i dygaſant atto ef.

21 Ac efe a aeth at ffynhonnell y dyfroedd, ac l a fwriodd yr halen yno, ac a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Mi a jacheais y dyfroedd hyn; ni bydd oddi yno farwolaeth mwyach na diffrwythdra.

l Edrych Eciod. 15. 25. Pen. 4. 41. a 6. 6. Ioan 9. 6.

22 Felly y jachäwyd y dyfroedd hyd y dydd hwn, yn ôl gair Eliseus, yr hwn a ddywedaſai efe.

23 ¶ Ac efe a aeth i ſynu oddi yno i Fethel: ac fel yr oedd efe yn myned i ſynu ar hŷd y ffordd, plant bychain a ddaeth allan o'r ddinas, ac a'i gwatworaſant ef, ac a ddywedaſant wrtho ef, Dôs i ſynu moelyn, dôs i ſynu moelyn.

24 Ac efe a drôdd yn ei ôl, ac a edrychodd arnynt, ac a'i melldithiodd yn enw 'r ARGLWYDD. A dwy arth a ddaeth allan o'r goedwig, ac a ddrylliodd o honynt ddau blentyn a deugain.

25 Ac efe a aeth oddi yno i fynydd Carmel, ac oddi yno efe a ddychwelodd i Samaria.

PEN. III.

1 Jehoram yn teyrnaſu. 4 Meſa yn gwrthryſela. 6 Jehoram, a Jehoſaphat, a brenin Edom mewn cyfyngder am ddwfr, trwy Eliſeus yn cael awſr, ac addewid o fuddugoliaeth. 21 Y Moabiaid wedi eu twyllo gan liw y dwfr wrth ddyfod i ysbeilio, yn cael eu gorchfygu. 26 Brenin Moab, trwy aberthu mâb brenin Edom, yn gyrru Iſrael i'w gwlâd.

Mai, 10. P

A Jehoram mâb Ahab a aeth yn frenin ar Iſrael yn Samaria, yn y ddeunawfed flwyddyn i Jehoſaphat brenin Juda, ac a deyrnaſodd ddeuddeng mlynedd.

2 Ac efe a wnaeth ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, ond nid fel ei dâd, nac fel ei fam: canys efe a fwriodd ymmaith ddelw Baal, a yr hon a wnelſai ei dâd.

a 1 Bren. 16. 31, 32.

3 Etto efe a lynodd wrth b bechodau Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Iſrael bechu: ni chiliodd efe oddi wrthynt hwy.

b 1 Bren. 12. 28, 33. 32.

4 ¶ A Meſa brenin Moab oedd berchen deſaid, ac a dalai i frenin Iſrael ganmil o c wŷn, a chanmil o hyrddod gwlanog.

c Edrych Eſay 16. 1.

5 Ond d wedi marw Ahab, brenin Moab a wrthryfelodd yn erbyn brenin Iſrael.

d Pen. 1. 1.

6 ¶ A'r brenin Jehoram a aeth allan y pryd hynny o Samaria, ac a gyfrifodd holl Iſrael.

7 Efe a aeth hefyd, ac a anſonodd at Jehoſaphat brenin Juda, gan ddywedyd, Brenin Moab a wrthryfelodd i'm herbyn i: a ddeui di gyd â mi i ryſel yn erbyn Moab? Dywedodd yntef, Mi âf i ſynu; e myſi *a'm ſiddaf* fel tithau, fy mhobl i fel dy bobl di thau, fy meirch i fel dy feirch dithau.

e 1 Bren. 22. 4.

8 Ac efe a ddywedodd, Pa ffordd yr awn ni i ſynu? Dywedodd yntef, Ffordd anialwch Edom.

9 Felly

3108. 9 Felly yr aeth brenin Iſrael, a brenin Juda, a brenin Edom, ac a aethant o amgylch ar eu taith ſaith niwrnod: ac nid oedd dwfr i'r ſyddin, nac i'r anifeiliaid *oedd* † yn eu canlyn hwynt.

† Heb. *wrth eu traed.* Edrych Eſod. 11. 8.

10 A brenin Iſrael a ddywedodd, Gwae *fi*, o herwydd i'r ARGLWYDD alw y tri brenin hyn ynghŷd, i'w rhoddi yn llaw Moab.

11 A [f] Jehoſaphat a ddywedodd, Onid *oes* ymma brophwyd i'r ARGLWYDD, ſel yr ymofynnom ni a'r ARGLWYDD trwyddo ef? Ac un o weiſion brenin Iſrael a attebodd, ac a ddywedodd, *Y mae* ymma Eliſeus mâb Saphat, yr hwn a dywalltodd ddwfr ar ddwylaw Elias.

[f] 1 Bren. 22. 7.

12 A Jehoſaphat a ddywedodd, Y mae gair yr ARGLWYDD gyd ag ef. Felly brenin Iſrael, a Jehoſaphat, a brenin Edom, a aethant i wared atto ef.

13 Ac Eliſeus a ddywedodd wrth frenin Iſrael, Beth *ſydd* i mi *a wnelwyf* â thi? [g] dôs at [h] brophwydi dy dâd, ac at brophwydi dy fam. A brenin Iſrael a ddywedodd wrtho, Nage: canys yr ARGLWYDD a alwodd y tri brenin hyn ynghŷd, i'w rhoddi yn llaw Moab.

[g] Felly Barn. 10. 14. Ruth 1. 15.

[h] 1 Bren. 18. 19.

14 Ac Eliſeus a ddywedodd, [i] *Fel mai* byw ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn yr ydwyf yn ſefyll ger ei fron, oni bai fy mod i yn perchi wyneb Jehoſaphat brenin Juda, nid edrychaſwn i arnat ti, ac ni'th welſwn.

[i] 1 Bren. 17. 1. Pen. 5. 16.

15 Ond yn awr dygwch i mi [k] gerddor. A phan ganodd y cerddor, daeth [l] llaw 'r ARGLWYDD arno ef.

[k] Edrych 1 Sam. 10. 5.

[l] Ezec. 1. 3. a 3. 14. 22. a 8. 1.

16 Ac efe a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, [m] Gwnâ 'r dyffryn hwn yn llawn ffoſydd.

[m] Edrych Pen. 4. 3.

17 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Ni welwch wynt, ac ni welwch law, etto y dyffryn hwn a lenwir o ddwfr; fel yr yfoch chwi, a'ch anifeiliaid, a'ch yſgrubliaid.

18 A pheth yſgafn yw hyn yngolwg yr ARGLWYDD: efe a ddyry Foab yn eich llaw chwi hefyd.

19 A chwi a darêwch bob dinas gaerog, a phob dinas ddetholedig, a phob pren têg a ſwriwch chwi i lawr, yr holl ffynhonnau dyfroedd hefyd a gaewch chwi, a phob darn o dîr da a ddifwynwch chwi â cherrig.

20 A'r borau pan offrymmwyd y bwyd-offrwm, wele ddyfroedd yn dyfod o ffordd Edom, a'r wlâd a lanwyd o ddyfroedd.

21 ¶ A phan glybu 'r holl Foabiaid fod y brenhinoedd hynny wedi dyfod i fynu i ymladd yn eu herbyn hwynt, y galwyd ynghŷd bawb a'r a allai † wiſgo arfau, ac uchod, a hwy a ſafaſant ar y terfyn.

† Heb. *ymwregyſu â gwregyſ.*

22 A hwy a gyfodaſant yn fore, a'r haul a gyſodaſai ar y dyfroedd; a'r Moabiaid a gaiſuant ar *eu* cyſer y dyfroedd yn gôch ſel gwaed.

23 A hwy a ddywedaſant, Gwaed yw hwn; gan ddiſetha y diſethwyd y brenhinoedd, a hwy a darawſant bawb ei gilydd: am hynny yn awr, at yr anrhaith, Moab.

24 A phan ddaethant at werſyll Iſrael, yr Iſraeliaid a gyſodaſant, ac a darawſant y Moabiaid, ſel y ffoiſant o'i blaen hwynt; a hwy a † aethant rhagddynt, gan daro 'r Moabiaid, yn *eu gwlâd* eu hun.

† Neu, *darawſant yndâi, gan, &c.*

25 A hwy a ddiſtrywiaſant y dinaſoedd, ac i bob darn o dîr da y bwriaſant bawb ei garreg, ac a'i llanwaſant, a phob ffynnon ddwfr a gaeaſant hwy, a phob pren da a gwympaſant hwy i lawr; † yn unig yng Nghîr-hareſeth y gadawſant ei cherrig: etto y rhai oedd yn taflu a'i hamgylchynaſant, ac a'i tarawſant hi.

† Heb. *nes iddo adael ei cherrig yng Nghîr-Hareſeth.*

26 ¶ A phan welodd brenin Moab fod y rhyſelwyr yn drech nag ef, efe a gymmerth gant o wŷr gyd ag ef yn tynnu cleddyf, i ruthro at frenin Edom; ond ni's gallaſant hwy.

27 Yna efe a gymmerodd ei fâb cyntaf-anedig ef, yr hwn oedd i deyrnaſu yn ei le ef, [n] ac a'i hoffrymmodd ef yn boeth-offrwm ar y mur. A bu llid mawr yn erbyn Iſrael; a hwy a aethant ymmaith oddi wrtho ef, ac a ddychwelaſant i'w gwlâd *eu hun.*

[n] Amos 2. 1.

PEN. IV.

1 *Eliſeus trwy râd penllâd yn amlhâu olew y wraig weddw ddyledog.* 12 *Yn cael mâb i'r Sunamites,* 18 *ac yn ei gyfodi ef o farw i fyw.* 38 *Yn jachâu 'r cawl yng Ngilgal.* 42 *Yn porthi cannwr ag ugain torth o fara.*

Mai, 11. B

A Rhyw wraig o wragedd [a] meibion y prophwydi a leſodd ar Eliſeus, gan ddywedyd, Dy wâs fy ngŵr a fu farw, a thi a wyddoſt fod dy wâs yn ofni 'r ARGLWYDD: a'r echwynwr a ddaeth [b] i gymmeryd fy nau fâb i *i fod* yn gaethion iddo.

[a] 1 Bren. 20. 35.

[b] Mat. 18. 25. Edrych Lef. 29. 39.

2 Ac Eliſeus a ddywedodd wrthi, Beth a wnâf fi i ti? mynega i mi, beth ſydd gennyt tî yn *dŷ*? Dywedodd hithau, Nid *oes* dim gan dy lawforwyn yn tŷ onid yſtenaid o olew.

3 Ac efe a ddywedodd, Dôs, cais it' leſtri oddi allan gan dy holl gymmydogion; *ſef* lleſtri gweigion [c] † nid ychydig.

[c] Edrych Pen. 3. 17.

† Neu, *na phrinhâ.*

4 A phan ddelych i mewn, cau 'r drws arnat, ac ar dy feibion, a thywallt i'r holl leſtri hyny, a dôd heibio yr hwn *a fyddo* llawn.

5 Felly hi a aeth oddi wrtho ef, ac a gaeodd y drws arni, ac ar ei meibion: a hwynt-hwy a ddygaſant *y lleſtri* atti hi, a hithau a dywalltodd.

6 Ac wedi llenwi 'r lleſtri, hi a ddywedodd wrth ei mâb, Dŵg i mi etto leſtr: a dywedodd yntef wrthi, Nid *oes* mwyach un lleſtr. A'r olew a beidiodd.

7 Yna hi a ddaeth, ac a ſynegodd i ŵr Duw. Dywedodd yntef, Dôs, gwerth yr olew, a thâl † dy ddyled, a bydd di fyw, ti a'th feibion, ar y rhan arall.

† Neu, *i'th ddyledwr.*

8 ¶ A bu *ar ryw* ddiwrnod i Eliſeus dramwyo i [d] Sunem, ac yno 'r *oedd* gwraig oludog, yr hon † a'i cymhellodd ef i fwyta bara: a chynnifer gwaith ag y tramwyai efe heibio, efe a droai yno i fwyta bara.

[d] Ioſ. 19. 18.

† Heb. *ymaflodd ynddo.*

9 A hi a ddywedodd wrth ei gŵr, Wele yn awr mi a wn mai gŵr ſanctaidd i Dduw *ydyw* hwn ſydd yn cyniwair heibio i ni yn waſtadol.

10 Gwnawn attolwg yſtafell fechan ar y mur, a goſodwn iddo yno wely, a bwrdd, a 'ſtôl, a chanhwyllbren: fel y trô efe yno pan ddelo efe attom ni.

11 Ac ar ddydd gwaith efe a ddaeth yno, ac a drôdd i'r yſtafell, ac a orphwyſodd yno.

12 Ac efe a ddywedodd wrth Ehezi ei wâs, Galw ar y Sunamites hon. Yntef a alwodd arni hi, hithau a ſafodd ger ei fron ef.

13 Dywedodd hefyd wrtho, Dywed yn awr

awr wrthi hi, Wele ti a oſclaiſt troſom ni â'r holl oſal ymma, beth *ſydd i'w* wneuthur erot ti? a oes *a ſymmyth* di ei ddywedyd wrth y brenin, neu wrth dywyſog y llu? Hithau a ddywedodd, Ynghanol fy nhobl yr ydwyf fi yn trigo.

14 Ac eſe a ddywedodd, Beth gan hynny *ſydd* i'w wneuthur erddi hi? A Gehezi a ddywedodd, Yn ddîau nid *oes* iddi fâb, a'i gŵr *ſydd* hên.

15 Ac eſe a ddywedodd, Galw hi. Ac eſe a'i galwodd hi, a hi a ſafodd yn y drws.

16 Ac eſe a ddywedodd, [c] Ynghŷlch † y pryd hyn wrth amſer bywiolaeth, ti a gofleidi fâb. Hithau a ddywedodd, Naghê, ſy arglwydd, gŵr Duw, [f] na ddywed gelwydd i'th lawforwyn.

17 A'r wraig a feichiogodd, ac a ddug fâb y pryd hwnnw, yn ôl amſer bywiolaeth, yr hyn a leſarasai Eliſëus wrthi hi.

18 ¶ A'r bachgen a gynnyddodd, ac a aeth ddyddgwaith allan at ei dâd, at y medelwyr.

19 Ac eſe a ddywedodd wrth ei dâd, Fy mhen, fy mhen. Dywedodd yntef wrth langc, Dŵg ef at ei fam.

20 Ac eſe a'i cynmerth, ac a'i dug ef at ei fam: ac eſe a eiſteddodd ar ei gliniau hi hyd hanner dydd, ac a fu farw.

21 A hi a aeth i fynu, ac a'i goſododd ef i orwedd ar wely gŵr Duw, ac a gaeodd y drws arno, ac a aeth allan.

22 A hi a alwodd ar ei gŵr, ac a ddywedodd, Anfon attolwg gyd â mi un o'r llangciau, ac un o'r aſynnod; canys mi a redaf hyd at ŵr Duw, ac a ddychwelaf.

23 Dywedodd yntef, Pa ham yr ai di atto ef heddyw; nid yw *hi* na newyddloer, na Sabboth. Hithau a ddywedodd, † Pob peth yn dda.

24 Yna hi a gyfrwyodd yr aſyn, ac a ddywedodd wrth ei llangc, Gyrr, a dôs rhagot: nac † aros am danaſi i farchogaeth, onid archwyf it'.

25 Felly hi a aeth, ac a ddaeth at ŵr Duw i fynydd Carmel. A phan welodd gŵr Duw hi o bell, eſe a ddywedodd wrth Ehezi ei wâs, Wele y Sunamites honno.

26 Rhêd yn awr attolwg i'w chyfarfod, a dywed wrthi hi, A *wyt* ti yn jâch? a *ydyw* dy ŵr yn jâch? a *ydyw* 'r bachgen yn jach? Dywedodd hithau, Jâch.

27 A phan ddaeth hi at ŵr Duw i'r mynydd, hi a ymaflodd yn ei draed ef: a Gehezi a neſaodd i'w gwthio hi ymmaith. A gŵr Duw a ddywedodd, Gâd hi yn llonydd; canys ei henaid *ſydd* † ofidus ynddi, a'r ARGLWYDD a'i celodd oddi wrthyf fi, ac ni's mynegodd i mi.

28 Yna hi a ddywedodd, A ddymunais i fâb gan fy arglwydd? [g] oni ddywedais, Na thwylla fi?

29 Yna eſe a ddywedodd wrth Ehezi, [h] Gwregyſa dy lwynau, a chymmer fy ffon i yn dy law, a dôs ymmaith: o chyfarfyddi â neb, [i] na chyfarch iddo; ac o chyfarch neb di, nac atreb ef: a [k] goſod fy ffon i ar wyneb y bachgen.

30 A mam y bachgen a ddywedodd, *Fel mai* byw 'r ARGLWYDD, ac *mai* byw dy enaid di, nid ymadawaf fi â thi. Ac eſe a gyfododd ac a aeth ar ei hôl hi.

31 A Gehezi a gerddodd o'i blaen hwnw, ac a oſododd y ffon ar wyneb y bachgen, ond nid *oedd* na lleferydd, na † chlywed: am hynny eſe a ddychwelodd i'w gyfarfod eſ, ac a fynegodd iddo, gan ddywedyd, Nid deffrôdd y bachgen.

32 A phan ddaeth Eliſëus i mewn i'r tŷ, wele 'r bachgen wedi marw, yn gorwedd ar ei wely ef.

33 Felly eſe [l] a ddaeth i mewn, ac a gaeodd y drws arnynt ill dau, ac a weddîodd ar yr ARGLWYDD.

34 Ac eſe a aeth i fynu, ac a orweddodd ar y bachgen, ac a oſododd ei enau ar ei enau yntef, a'i lygaid ar ei lygaid ef, a'i ddwylaw ar ei ddwylaw ef, ac [m] eſe a ymeſtynnodd arno ef; a chynheſodd cnawd y bachgen.

35 Ac eſe a ddychwelodd, ac a rodiodd yn y tŷ † i fynu ac i wared, ac a aeth i fynu, ac a ymeſtynnodd arno ef: a'r [n] bachgen a diſiodd hyd yn ſeithwaith, a'r bachgen a agorodd ei lygaid.

36 Ac eſe a alwodd ar Ehezi, ac a ddywedodd, Galw y Sunamites hon. Ac eſe a alwodd arni hi: a hi a ddaeth atto ef: dywedodd yntef, Cymmer dy fâb.

37 A hi a aeth i mewn, ac a ſyrthiodd wrth ei draed ef, ac a ymgrymmodd hyd lawr, ac a gymmerodd ei mâb, ac a aeth allan.

38 ¶ Ac Eliſëus a ddychwelodd i Ilgal. Ac *yr oedd* newyn yn y wlâd, a meibion y prophwydi *oedd* yn eiſtedd ger ei fron ef: ac eſe a ddywedodd wrth ei wâs, Treſna 'r crochan mawr, a berw gawl i feibion y prophwydi.

39 Ac un a aeth allan i'r maes i gaſglu breſych, ac a gafodd winwydden wyllt, ac a gaſglodd o honi freſych gwyllion, lonaid ei wiſg, ac a ddaeth, ac a'i briwodd yn y crochan cawl: canys nid adwaenent *hwynt*.

40 Yna y tywalltaſant i'r gŵŷr i fwyta: a phan fwytaſant o'r cawl, hwy a waeddaſant, ac a ddywedaſant, O ŵr Duw, y *mae* angau yn y crochan: ac ni allent *ei* fwyta.

41 Ond eſe a ddywedodd, Dygwch flawd. Ac [o] eſe a'i bwriodd yn y crochan: dywedodd heſyd, Tywallt i'r bobl, fel y bwytaont. Ac nid oedd dim niwaid yn y crochan.

42 ¶ A daeth [p] gŵr o Faal Saliſa, ac a ddug i ŵr Duw o fara blaenffrwyth, ugain torth haidd, a thy wyſennau o ŷd newydd yn ei † gibau: ac eſe a ddywedodd, Dôd i'r bobl, fel y bwytaont.

43 A'i weinidog ef a ddywedodd, [p] I ba beth y rhoddaf hyn ger bron cannwr? Dywedodd yntef, Dyro i'r bobl fel y bwytaont: canys fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Hwy a fwytant, a bydd gweddill.

44 Felly eſe a'i rhoddodd ger eu bron hwynt, a hwy a fwytaſant, ac [q] a weddillaſant, yn ôl gair yr ARGLWYDD.

PEN. V.

1 *Naaman wrth chweal ei gaethforwyn, yn myned i Samaria i'w jachâu o'i wahanglwyf.* 8 *Eliſëus yn ei yrru ef i'r Iorddonen i'w jachâu,* 15 *yn gwrthod ei roddion ef, ac yn rhoi iddo beth o'r ddaear.* 23 *Gehezi yn enw ei feiſtr yn cymmeryd rhoddion Naaman, ac yn cael gwahanglwyf tragywyddol.*

A [a] Naaman tywyſog llu brenin Syria oedd ŵr mawr yngolwg ei arglwydd, ac yn † anrhydeddus, canys trwyddo ef y rhoddaſai 'r ARGLWYDD ymwared i Syria: ac yr oedd eſe yn ŵr cadarn nerthol, *ond yr oedd* yn wahanglwyfus.

2 A'r

---

c Gen. 18.10, 14. † Heb. *yr amſer nodedig.* f Ad. 28.

† Heb. *Headwch.*

† Heb. *attal eroſi farchogaeth.*

† Heb. *chwerw.*

g Ad. 16. h 1 Bren. 18. 46. Pen. 9. 1. i Luc 10. 4. k Edrych Ecſod. 7. 9, 19. a 14. 16. Pen. 2. 8, 14. Act. 19. 12. † Heb. *ymwrando.*

l Ad. 4. Mat. 6. 6.

m 1 Bren. 17. 21. Act. 20. 10. † Heb. *unwaith ymma, ac unwaith accw.* n Pen. 8. 1, 5.

o Edrych Ecſod. 15. 25. Pen. 2. 20. a 5. 10. Joan 9. 6. † Neu, *wiſg.* p Joan 6. 9.

q Mat. 14. 20. a 15. 37. Joan 6. 13.

r Job 3 25. f Luc 4 27.

Sul 11 ar ôl y Drindod, B. Mai, 11. p

a Luc. 4 27. † Heb. *ſendith* 8 Pen. 14. b Edry Mat. 1 8. Act. 8 18, 20.

2 A'r Syriaid a aethent allan yn finteioedd, ac a gaeth-gludaſent o wlâd Iſrael langces fechan, a honno oedd † yn gwaſanaethu gwraig Naaman.

† Heb. *o ſiaen.*

3 A hi a ddywedodd wrth ei meiſtres, O na *byddai* ſy arglwydd o flaen y prophwyd *ſydd* yn Samaria: canys eſe a'i † hiachâi eſ o'i wahanglwyf.

† Heb. *caſglai.*

4 Ac *un* a aeth, ac a ſynegodd i'w arglwydd, gan ddywedyd, Fel hyn ac fel hyn y dywedodd y llangces o wlâd Iſrael.

5 A brenin Syria a ddywedodd, Dôs, cerdda, a mi a anfonaf lythyr at frenin Iſrael: ac eſe a aeth ymmaith, ac [b] a ddug † gyd ag eſ ddeg talent o arian, a chwe mil o aur, a deg pâr o ddillad.

[b] Pen. 8. 8, 9.
† Heb. *yn ei law.*

6 Ac eſe a ddug y llythyr at frenin Iſrael, gan ddywedyd, Yn awr pan ddêl y llythyr hwn attat ti, wele anfonais attat ti Naaman fy ngwâs, fel yr jachâit eſ o'i wahanglwyf.

7 A phan ddarllenodd brenin Iſrael y llythyr, eſe a rwygodd ei ddillad, ac a ddywedodd, Ai [c] Duw *ydwyf* ſi i farwhâu, ac i ſywhâu, pan anfonai eſe attaſi, i jachâu gŵr o'i wahan-glwyf? gwybyddwch gan hynny attolwg, a gwelwch mai ceiſio achos y mae eſe i'm herbyn i.

[c] Deut. 32. 39. 1 Sam. 2. 6.

8 ¶ A phan glybu Eliſëus gŵr Duw, rwygo o frenin Iſrael ei ddillad, eſe a anfonodd at y brenin, gan ddywedyd, Pa ham y rhwygaiſt dy ddillad? deued yn awr attaſi, ac eſe a gaiff wybod fod prophwyd yn Iſrael.

9 Yna Naaman a ddaeth, â'i feirch, ac â'i gerbydau, ac a ſaſodd *wrth* ddrws tŷ Eliſëus.

10 Ac Eliſëus a anfonodd attо eſ gennad, gan ddywedyd, Dôs, ac [d] ymolch ſaith waith yn y Jorddonen, a'th gnawd a ddychwel i ti, a thi a lanhêir.

[d] Edrych Pen. 4. 41.

11 Ond Naaman a ddigiodd, ac a aeth ymmaith, ac a ddywedodd, Wele, mi a † feddyliais ynnof fy hun, gan ddyfod y deuai eſe allan, ac y ſafai eſe, ac y galwai ar enw'r ARGLWYDD ei Dduw, ac y ‡ goſodai ei law ar y lan, ac y jachâi y gwahan-glwyfus.

† Heb. *dywedais wrthyf fy hun.* ‡ Heb. *eſgyn-ſanai.*

12 Onid gwell † Abana a Pharpar, afonydd Damaſcus, nâ holl ddyfroedd Iſrael? oni allaf ymolchi ynddynt hwy, ac ymlanhâu? felly eſe a drôdd ac a aeth ymmaith mewn digter.

† Neu, *Amana.*

13 A'i weiſion a neſaſant, ac a leſaraſant wrtho, ac a ddywedaſant, Fy nhâd, *pe* dywedaſai'r prophwyd berth mawr wrthyt ti, onis gwnelſit? pa faint mwy gan iddo ddywedyd wrthyt, Ymolch, a bydd lân?

14 Yna eſe a aeth i wared, ac a ymdrochodd ſaith waith yn y Jorddonen, yn ôl gair gŵr Duw: [e] a'i gnawd a ddychwelodd fel cnawd dŷn bach, ac [f] eſe a lanhâwyd.

[e] Job 33. 25. [f] Luc 4. 27.

15 ¶ Ac eſe a ddychwelodd at ŵr Duw, eſe a'i holl fintai, ac a ddaeth ac a ſaſodd ger ei fron eſ, ac a ddywedodd, Wele yn awr y gwn nad *oes* Duw trwy'r holl ddaear, ond yn Iſrael: am hynny cymmer yn awr attolwg † rodd gan dy wâs.

† Heb. *bendith.*

16 Ond eſe a ddywedodd, [g] *Fel mai* byw'r ARGLWYDD, yr hwn yr ydwyf yn ſeſyll ger ei fron, [h] ni chymmeraf. Ac eſe a gymhellodd arno *ei* chymmeryd; etto eſe a'i gwrthododd.

[g] Pen. 3. 14. [h] Edrych Mat. 10. 8. Act. 8. 18, 26.

17 A Naaman a ddywedodd, Oni roddir yn awr i'th wâs lwyth cwpl o fulod o ddaear? canys ni offrymma dy wâs di mwyach boeth-offrwm nac aberth i ddduwiau eraill, ond i'r ARGLWYDD.

18 Yn y peth hyn yr ARGLWYDD a ſaddeuo i'th wâs, pan elo fy arglwydd i dŷ Rimmon i addoli yno, a'i phwyſo ar fy llaw i, a *phan* ymgrymmwyf finnau yn nhŷ Rimmon: pan ymgrymmwyf yn nhŷ Rimmon, maddeued yr ARGLWYDD i'th wâs yn y peth hyn.

[i] Pen. 7. 2, 17.

19 Ac eſe a ddywedodd wrtho, Dôs mewn heddwch: ac eſe a aeth oddi wrtho ei encyd o † ffordd.

† Heb. *dir.* Fel Gen. 35. 16.

20 ¶ Ond Gehezi gwâs Eliſëus gŵr Duw, a ddywedodd, Wele fy meiſtr a arbedodd Naaman y Syriad hwn, heb gymmeryd o'i law eſ yr hyn a ddygaſai eſe: *fel mai* byw'r ARGLWYDD, mi a redaf ar ei ôl eſ, ac a gymmeraf ryw beth ganddo eſ.

21 Felly Gehezi a ganllynodd ar ôl Naaman: a phan welodd Naaman *ef* yn rhedeg ar ei ôl, eſe a ddiſgynnodd oddi ar y cerbyd i'w gyfarfod eſ, ac a ddywedodd, ‡ A yw pob peth yn dda?

‡ Heb. *A oes heddwch?*

22 Dywedodd yntef, *Y mae* pob peth yn dda. Fy meiſtr a'm hanfonodd i, gan ddywedyd, Wele yn awr hyn dau lange o fynydd Ephraim, o feibion y prophwydi, a ddaeth attaſi; dyro yn awr iddynt hwy dalent o arian, a dau bâr o ddillad.

23 A Naaman a ddywedodd, Bydd foddlon, cymmer ddwy dalent. Ac eſe a fu daer arno eſ, ac a rwymodd ddwy dalent o arian mewn dwy gôd, a deubar o ddillad, ac eſe a'i rhoddodd at ddau o'i weiſion, i'w dwyn o'i flaen eſ.

24 A phan ddaeth efe i'r ‡ bwlch, eſe a'i cymmerth o'i llaw hwynt, ac a'i rhoddodd i gadw yn tŷ, ac a ollyngodd ymmaith y gwŷr, a hwy a aethant ymmaith.

‡ Neu, *lle dirgel.*

25 Ond eſe a aeth i mewn, ac a ſaſodd o flaen ei feiſtr. Ac Eliſëus a ddywedodd wrtho eſ, O ba le y *daethoſt ti*, Gehezi? Dywedodd yntef, Nid aeth dy wâs *nac* ymma na thraw.

26 Ac eſe a ddywedodd wrtho, Onid aeth fy nghalon *gyd â thi*, pan drôdd y gŵr oddi ar ei gerbyd i'th gyfarfod di? A *ydoedd hi* amſer i gymmeryd arian, ac i gymmeryd gwiſgoedd, ac olifyddlannau, a gwinllannau, a defaid, a gwartheg, a gweiſion, a morwynion?

27 Am hynny gwahan-glwyf Naaman a lŷn wrthyt ti, ac wrth dy hâd yn dragywydd. Ac eſe a aeth ymmaith o'i ŵydd eſ, [k] yn wahan-glwyfus *cyn wynned* â'r eira.

[k] Eſod. 4. 6. Num. 12. 10.

PEN. VI.

1 *Eliſëus yn canhiatâu i feibion y prophwydi gael ehengi eu terfynau, ac yn peri i'r haiarn noſio.* 8 *Yn dadguddio cyfrinach brenin Syria.* 13 *Y llu a yrrwyd i ddal Eliſëus yn cael eu taro â dallineb,* 19 *a chwedi eu dwyn i Samaria, yn cael eu gollwng ymmaith.* 24 *Y newyn yn Samaria yn peri i wragedd fwyta eu plant.* 30 *Y brenin yn gyrru i ladd Eliſëus.*

Mai, 12 B.

A Meibion y prophwydi a ddywedaſant wrth Eliſëus, Wele yn awr, y lle yr hwn yr ydym ni yn trigo ynddo ger dy fron di, ſydd ry gyfyng i ni.

2 Awn yn awr hyd y Jorddonen, fel y cymmerom oddi yno bawb ei drawſt, ac y gwnelom i ni yno le i gyfanneddu ynddo. Dywedodd yntef, Ewch.

3 Ac

3 Ac un a ddywedodd, Bydd foddlon atolwg, a thyred gyd â'th weiſion. dywedodd ynteſ, Mi a ddeuaf.

4 Felly eſe a aeth gyd â hwynt: a hwy a ddaethant at y Jorddonen, ac a dorraſant goed.

5 A phan oedd un yn bwrw i lawr drawſt, ei ‡ſwyall eſ a ſyrthiodd i'r dwfr: ac eſe a waeddodd, ac a ddywedodd, Och fi, fy meiſtr; canys benthyg oedd.

‡ Heb. *haiarn.*

6 A gŵr Duw a ddywedodd, Pa le y ſyrthiodd? ynteſ a ddangoſodd iddo y ſan: ac [a] eſe a dorrodd bren, ac a'i taflodd yno; a'r haiarn a nofiodd.

[a] Pen. 2. 21.

7 Ac eſe a ddywedodd, Cymmer i fynu it': ac eſe a eſtynnodd ei law, ac a'i cymmerodd.

8 ¶ A brenin Syria oedd yn rhyfela yn erbyn Iſrael, ac eſe a ymgynghorodd â'i weiſion, gan ddywedyd, Yn y lle a'r lle y *bydd* fy ngwerſyllfa.

9 A gŵr Duw a anfonodd at frenin Iſrael, gan ddywedyd, Ymgadw rhag myned i'r lle a'r lle; canys yno y diſgynnodd y Syriaid.

10 A brenin Iſrael a anfonodd i'r lle *am* yr hwn y dywedaſai gŵr Duw wrtho, ac y rhybuddiaſai eſ, ac a ymgadwodd yno, nid unwaith, ac nid dwywaith.

11 A chalon brenin Syria a gythryblwyd herwydd y peth hyn, ac eſe a alwodd ar ei weiſion, ac a ddywedodd wrthynt, Oni fynegwch i mi pwy o honom ni *ſyda* gyd â brenin Iſrael?

12 Ac un o'i weiſion eſ a ddywedodd, Nid *oes neb* fy arglwydd frenin; ond Eliſëus y prophwyd, yr hwn *ſydd* yn Iſrael, a fynega i frenin Iſrael y geiriau a leferi di ynghanol dy ſtafell wely.

13 Ac eſe a ddywedodd, Ewch, ac edrychwch pa le y *mae* eſe, fel yr anfonwyt i'w gyrchu eſ. A mynegwyd iddo, gan ddywedyd, Wele yn Nothan *y mae eſe.*

14 Am hynny eſe a anfonodd yno feirch, a cherbydau, a llu ‡ mawr: a hwy a ddaethant liw nôs, ac a amgylchynaſant y ddinas.

‡ Heb. *trwm.*

15 A phan gododd gweinidog gŵr Duw yn fore a myned allan, wele lu yn amgylchynu 'r ddinas â meirch ac â cherbydau: a'i wâs a ddywedodd wrtho eſ, Aha, fy meiſtr, pa fodd y gwnâwn?

16 Ac eſe a ddywedodd, Nac ofna: canys amlach yw [b] y rhai *ſydd* gyd â ni nâ'r rhai ſy gyd â hwynt.

[b] 2 Cron. 32. 7.

17 Ac Eliſëus a weddïodd, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD, agor attolwg ei lygaid eſ, fel y gwelo. A'r ARGLWYDD a agorodd lygaid y llangc, ac eſe a edrychodd, ac wele 'r mynydd yn llawn [c] meirch, a cherbydau tanllyd, o amgylch Eliſëus.

[c] Pen. 2. 11. Pſal. 34. 7. Zech. 1. 8. a 6. 1——7.

18 A phan ddaethant i wared atto eſ, Eliſëus a weddïodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Taro attolwg y genedl hon â dallineb. Ac [d] eſe a'i tarawodd hwy â dallineb, yn ôl gair Eliſëus.

[d] Gen. 19. 11.

19 ¶ Ac Eliſëus a ddywedodd wrthynt, Nid hon yw 'r ffordd, ac nid hon yw 'r ddinas, deuwch ar fy ôl i, a mi a'ch dygaf chwi at y gŵr yr ydych chwi yn ei geiſio: ond eſe a'i harweiniodd hwynt i Samaria.

20 A phan ddaethant hwy i Samaria, Eliſëus a ddywedodd, O ARGLWYDD, agor lygaid y rhai hyn, fel y gwelont. A'r ARGLWYDD a agorodd eu llygaid hwynt; a hwy a welſant, ac wele ynghanol Samaria, *'r oeddynt.*

21 A brenin Iſrael a ddywedodd wrth Eliſëus, pan welodd eſe hwynt, Gan daro a darawaf *hwynt*, fy nhâd?

22 Dywedodd ynteſ, Na tharo: a darewit ti y rhai a gaethiwaiſt â'th gleddyf, ac â'th fwa dy hun? goſod fara a dwfr ger eu bron hwynt, fel y bwytaont, ac yr yfont, ac yr elont at eu harglwydd.

23 Ac eſe a arlwyodd iddynt hwy arlwy fawr: a hwy a fwytaſant, ac a yfaſant, ac eſe a'i gollyngodd hwynt ymmaith, a hwy a aethant at eu harglwydd. Felly bu ddinoedd Syria ni 'chwanegaſant ddyfod mwyach i wlâd Iſrael.

24 ¶ Ac wedi hyn, Benhadad brenin Syria a gynhullodd ei holl lu, ac a aeth i fynu, ac a warchaeodd ar Samaria.

25 Ac yr oedd newyn mawr yn Samaria; ac wele yr oeddynt hwy yn gwarchae arni hi, nes bod pen aſyn er pedwar ugain *ſicl* o arian, a phedwaredd *ran* cab o dom colomennod er pûm *ſicl* o arian.

26 Ac fel yr oedd brenin Iſrael yn myned heibio ar y mur, gwraig a lefodd arno eſ, gan ddywedyd, Achub, fy arglwydd frenin.

27 Dywedodd ynteſ, ‡ Oni achub yr ARGLWYDD dydi, pa fodd yr achubaf fi di? Ai o'r yſgubor, neu o'r gwin-wryſ?

‡ Neu, *na achubed.*

28 A'r brenin a ddywedodd wrthi hi, Beth *a ddarfu* i ti? Hithau a ddywedodd, Y wraig hon a ddywedodd wrthyf, Dyro dy fâb, fel y bwytaom eſ heddyw, a'm mâb innau a fwytâwn ni y foru.

29 Felly [e] ni a ferwaſom fy mâb i, ac a'i bwytaſom eſ: a mi a ddywedais wrthi hithau y diwrnod arall, Dyro dithau dy fâb, fel y bwytaom eſ: ond hi a guddiodd ei mâb.

[e] Deut. 28. 53, 57.

30 ¶ A phan glybu 'r brenin eiriau 'r wraig, eſe a rwygodd ei ddillad, ac a aeth heibio ar y mur, a'r bobl a edrychodd, ac wele ſachlïain *oedd* am ei gnawd eſ oddi fewn.

31 Ac eſe a ddywedodd, [f] Fel hyn y gwnelo Duw i mi, ac fel hyn y 'chwanego, o's ſaif pen Eliſëus mâb Saphat arno eſ heddyw.

[f] Ruth 1. 17. 1 Bren. 19. 2.

32 Ond Eliſëus oedd yn eiſtedd yn ei dŷ, a'r henuriaid yn eiſtedd gyd ag eſ: a'r *brenin* a anfonodd ŵr o'i flaen: ond cyn dyfod y gennad atto eſ, eſe a ddywedodd wrth yr henuriaid, A welwch chwi fel yr anfonodd mâb y llofrudd hwn, i gymmeryd ymmaith fy mhen i? edrychwch pan ddêl y gennad i mewn, caewch y drws, a deliwch eſ wrth y drws: onid yw trwſt traed ei arglwydd ar ei ôl eſ?

‡ Heb. *ni a gaw gabedi gaeth.*

33 Ac eſe etto yn ymddiddan â hwynt, wele 'r gennad yn dyfod i wared atto eſ: ac eſe a ddywedodd, Wele 'r drwg hyn *ſydd* oddi wrth yr ARGLWYDD, pa ham y diſgwiliaf wrth yr ARGLWYDD mwy?

PEN. VII.

1 *Eliſëus yn prophwydo helaethrwydd anghreadduy yn Samaria.* 3 *Pedwar gwahanglwyſus yn myned i werſyll y Syriaid, ac yn dangos iddynt ffoi.* 12 *Y brenin yn cael hynny yn wîr, ac yn ysbeilio pebyll y Syriaid.* 17 *Y pennaeth ni choeliai eiriau 'r prophwyd, yn cael ei ſathru dan draed nes ei farw.*

Mai, 12 P.

YNa Eliſëus a ddywedodd, Gwrandêwch air yr ARGLWYDD; fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, [a] Ynghŷlch y pryd

[a] Ad. 18. 19.

pryd hyn y toru y gwerthir ſat o beillied er ſicl, a dau ſat o haidd er ſicl ym mhorth Samaria.

2 Yna ‡ tywyſog yr oedd y brenin yn pwyſo ar ei law, a attebodd ŵr Duw, ac a ddywedodd, Wele, *pe* gwnâi 'r ARGLWYDD ffeneſtri yn y nefoedd, a fyddai 'r peth hyn? Dywedodd yntef, Wele, ti a'i gweli â'th lygaid, ond ni fwytâi o hono.

‡ Heb. tywyſog a'r brenin oedd yn pwyſo ar ei law ef.

3 ¶ Ac yr oedd pedwar gŵr gwahan-glwyfus [b] wrth ddrws y porth; a hwy a ddywedaſant wrth eu gilydd, Pa ham yr ydym ni yn aros ymma nes ein meirw?

[b] Lef. 13. 46.

4 O's dywedwn ni, Awn i mewn i'r ddinas, newyn *ſydd* yn y ddinas, a ni a fyddwn feirw yno; ac o's trigwn ymma, ni a fyddwn feirw hefyd. Am hynny deuwch yn awr, ac awn i werſyll y Syriaid: o chadwant ni yn fyw, byw fyddwn; ac o's lladdant ni, byddwn feirw.

5 A hwy a gyfodaſant ar dorriad dydd i fyned i werſyll y Syriaid. A phan ddaethant at gwrr eithaf gwerſyll y Syriaid, wele nid *oedd* neb yno.

6 Canys yr ARGLWYDD a baraſai i werſyll y Syriaid [c] glywed trŵſt cerbydau, a thrŵſt meirch, trŵſt llu mawr: a hwy a ddywedaſant wrth eu gilydd, Wele brenin Iſrael a gyflogodd i'n herbyn ni frenhinoedd yr Hethiaid, a brenhinoedd yr Aipht, i ddyfod arnom ni.

[c] 2 Sam. 5. 24.

7 Am hynny hwy a gyfodaſant, ac a ffoiſant, ar laſiad dydd, ac a adawſant eu pebyll, a'i meirch, a'i haſynnod, *ſef* y gwerſyll fel *yr ydoedd*, ac a ffoiſant am eu heinioes.

8 A phan ddaeth y rhai gwahan-glwyfus hyn hyd gwr eithaf y gwerſyll, hwy a aethant i un babell, ac a fwytaſant, ac a yfaſant, ac a gymmeraſant oddi yno arian, ac aur, a gwiſgoedd, ac a aethant, ac a'i cuddiaſant, ac a ddychwelaſant; ac a aethant i babell arall, ac a gymmeraſant oddi yno, ac a aethant, ac a'i cuddiaſant.

9 Yna y dywedodd y naill wrth y llall, Nid ydym ni yn gwneuthur yn jawn; y dydd hwn *ſy* ddydd llawenchwedl, ac yr ydym ni yn tewi a sôn; o's arhoſwn ni hyd oleuni 'r borau, ‡ rhyw ddrwg a ddigwydd i ni: deuwch gan hynny yn awr, ac awn fel y mynegom i dŷ 'r brenin.

‡ Heb. ni a gawn gosbedigaeth.

10 Felly hwy a ddaethant, ac a waeddaſant ar borthor y ddinas; a hwy a fynegaſant iddynt, gan ddywedyd, Daethom i werſyll y Syriaid, ac wele nid *oedd* yno neb, na llais dŷn, ond y meirch yn rhwym, a'r aſynnod yn rhwym, a'r pebyll megis yr *oeddynt o'r blaen*.

11 Ac eſe a alwodd ar y porthorion; a hwy a'i mynegaſant i dŷ 'r brenin oddi fewn.

12 ¶ A'r brenin a gyfododd liw nôs, ac a ddywedodd wrth ei weiſion, Mynegaf yn awr i chwi yr hyn a wnaeth y Syriaid i ni. Gwyddent mai newynog *oeddym* ni; am hynny yr aethant ymmaith o'r gwerſyll i ymguddio yn y maes, gan ddywedyd, Pan ddelont hwy allan o'r ddinas, ni a'i daliwn hwynt yn fyw, ac a awn i mewn i'r ddinas.

13 Ac un o'r gweiſion a attebodd, ac a ddywedodd, Cymmer yn awr bump o'r meirch a adawyd, y rhai a adawyd yn y ddinas, (wele, y *maent* hwy fel holl lîaws Iſrael, y rhai a arhoſaſant ynddi; wele y *maent* hwy fel holl lîaws Iſrael y rhai a ddarfuant) ac anfonwn, ac edrychwn.

14 Felly hwy a gymmeraſant feirch dau gerbyd: a'r brenin a anfonodd ar ôl gwerſyll y Syriaid, gan ddywedyd, Ewch, ac edrychwch.

15 A hwy a aethant ar eu hôl hwynt hyd y Jorddonen, ac wele 'r holl ffordd ydoedd yn llawn o ddillad, a lleſtri, y rhai a fwriaſai y Syriaid ymmaith wrth fryſio: a'r cenhadau a ddychwelaſant ac a fynegaſant i'r brenin.

16 Ar bobl a aethant allan, ac a anrheithiaſant werſyll y Syriaid: a bu ſat o beillied er ſicl, a dau ſat o haidd er ſicl, yn ôl gair yr ARGLWYDD.

17 ¶ A'r brenin a oſododd y tywyſog yr oedd efe yn pwyſo ar ei law, *i wiried* ar y porth: a'r bobl a'i mathraſant ef yn y porth, ac efe fu farw, megis y llefaraſai gŵr Duw, yr hwn a ddywedaſai *hynny*, pan ddaeth y brenin i wared atto ef.

18 A bu megis y llefaraſai gŵr Duw wrth y brenin, gan ddywedyd, [d] Dau ſat o haidd er ſicl, a ſat o beillied er ſicl, fydd y pryd *hyn* y foru ym mhorth Samaria.

‡ Ad. 1, 2.

19 A'r tywyſog a attebaſai ŵr Duw, ac a ddywedaſai, Wele *pe* gwnâi yr ARGLWYDD ffeneſtri yn y nefoedd, a fyddai 'r peth hyn? Dywedodd yntef, Wele ti a'i gweli â'th lygaid, ond ni fwytâi o hono.

20 Ac felly y bu iddo ef: canys y bobl a'i ſathraſant ef yn y porth, ac efe a fu farw.

PEN. VIII.

1 *Y Sunamites, wedi gadael ei gwlâd ſaith mlynedd i ffoi rhag y newyn, yn cael gan y brenin ei thîr yn ei ôl, er mwyn gwyrthiau Eliſëus. 7 Hazael wedi clywed y brophwydoliaeth, yn lladd ei feiſtr, ac yn teyrnaſu yn ei le ef. 16 Annuwiol lywodraeth Jehoram ar Juda. 20 Edom a Libnah yn cilio oddi wrth Juda. 23 Ahaziah yn frenin ar ôl Jehoram, 25 a'i lywodraeth annuwiol ef. 28 Ef yn ymweled â Jehoram, oedd friwêdig yn Jezreel.*

Mai, 13 B.

YNa Eliſëus a lefarodd wrth y wraig [a] y bywhaſai efe ei mâb, gan ddywedyd, Cyfod, a dôs ti a'th dylwyth, ac ymdeithia lle y gellych ymdeithio: canys yr ARGLWYDD [b] a alwodd am newyn, a *hwnnw* a ddaw ar y wlâd ſaith mlynedd.

[a] Pen. 4. 35.

[b] Pſal. 105. 16. Hag. 1. 11.

2 A'r wraig a gyfododd, ac a wnaeth yn ôl gair gŵr Duw: a hi a aeth, hi a'i thylwyth, ac a ymdeithiodd yngwlâd y Philiſtiaid ſaith mlynedd.

3 Ac ym mhen y ſaith mlynedd, y wraig a ddychwelodd o wlâd y Philiſtiaid: a hi a aeth i weiddi ar y brenin am ei thŷ, ac am ei thîr.

4 A'r brenin oedd yn ymddiddan â Gehezi gwâs gŵr Duw, gan ddywedyd, Adrodd i mi attolwg, yr holl bethau mawr a wnaeth Eliſeus.

5 Ac fel yr oedd efe yn mynegi i'r brenin y modd y bywhaſai efe 'r marw, yna wele 'r wraig y bywhaſai efe ei mâb yn gweiddi ar y brenin am ei thŷ, ac am ei thîr. A Gehezi a ddywedodd, Fy arglwydd frenin, dymma 'r wraig, a dymma ei mâb, yr hwn a ddarfu i Eliſeus ei fywhâu.

6 A'r

6 A'r brenin a ofynnodd i'r wraig, a hithau a fynegodd iddo ef: a'r brenin a roddodd iddi ryw ‡ ſtaellydd, gan ddywedyd, Dôd dracheîn yr hyn oll *oedd* eiddi hi, a holl gnŵd y maes, o'r dydd y gadawodd hi 'r wlâd hyd y pryd hwn.

‡ Neu, *Eunuch.*

7 ¶ A daeth Eliſëus i Ddamaſcus: a Benhadad brenin Syria oedd glâf; a myhegwyd iddo ef, gan ddywedyd, Daeth gŵr Duw ymma.

8 A'r brenin a ddywedodd wrth Hazael, [c] Cymmer anrheg yn dy law, a dôs i gyfarfod â gŵr Duw; ac [d] ymofyn â'r ARGLWYDD trwyddo ef, gan ddywedyd, A fyddaf fi byw o'r cleſyd hwn?

[c] 1 Bren. 14. 3. Pen. 5. 5.
[d] Pen. 1. 2.

9 Felly Hazael a aeth i'w gyfarfod ef, ac a gymmerth anrheg yn ei law, a phob peth *a'r a oedd* dda o Ddamaſcus, *ſef* llwyth deugain o gamelod; ac a ddaeth, ac a ſafodd o'i flaen ef, ac a ddywedodd, Benhadad brenin Syria dy fâb a'm hanſonodd attat, gan ddywedyd, A fyddaf fi byw o'r cleſyd hwn?

10 Ac Eliſëus a ddywedodd wrtho, Dôs, a dywed wrtho, Dïau y gelli fyw: etto 'r ARGLWYDD a ddangoſodd i mi [e] y bydd efe marw yn ddïau.

[e] Ad. 15.

† Heb. *ac a'i gofodaad.*

11 Ac efe a oſododd ei wyneb, † ac a ddaliodd ſulw arno, nes cywilyddio o hono ef; a gŵr Duw a wylodd.

12 A Hazael a ddywedodd, Pa ham y mae fy arglwydd yn wylo? Dywedodd yntef, Am fy mod yn gwybod [f] y drwg a wnâi di i feibion Iſrael: eu hamddiffynfaoedd hwynt a loſgi di â than, a'i gwŷr jeuainge a leddi â'r cleddyf, [g] a'i plant a bwyi, a'i gwragedd beichiogion a rwygi.

[f] Pen. 10. 32. a 12. 17. a 13. 3, 7. Amos 1. 3.
[g] Pen. 15. 6. Hoſ. 13. 16. Amos 1. 13.

13 A Hazael a ddywedodd, Pa beth? Ai ci yw dy wâs, fel y gwnelai efe 'r mawr beth hyn? Ac Eliſëus a ddywedodd, [h] Yr ARGLWYDD a ddangoſodd i mi *y byddi* di yn frenin ar Syria.

[h] 1 Bren. 19. 15.

14 Felly efe a aeth ymmaith oddi wrth Eliſëus, ac a ddaeth at ei arglwydd, yr hwn a ddywedodd wrtho, Beth a ddywedodd Eliſëus wrthyt ti? Ac efe a attebodd, Efe a ddywedodd wrthyf y byddit ti byw yn ddïau.

15 A thrannoeth efe a gymmerth wrthban, ac a'i gwlychodd mewn dwfr, ac a'i lledodd ar ei wyneb ef, fel y bu efe farw: a Hazael a deyrnaſodd yn ei le ef.

3112.

† Heb. *teyrnaſodd.*

16 ¶ Ac yn y bummed flwyddyn i Joram fâb Ahab frenin Iſrael, a Jehoſaphat yn frenin yn Juda, y † dechreuodd [i] Jehoram mâb Jehoſaphat brenin Juda deyrnaſu.

[i] 2 Cron. 21. 4.

17 Mâb deuddengmlwydd ar hugain oedd efe pan ddechreuodd deyrnaſu, ac wyth mlynedd a teyrnaſodd efe yn Jeruſalem.

18 Ac efe a rodiodd yn ffordd brenhinoedd Iſrael, fel y gwnai tŷ Ahab, canys [k] merch Ahab oedd yn wraig iddo: felly efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD.

[k] Ad. 26.

19 Ond ni fynnai 'r ARGLWYDD ddiſetha Juda, er mwyn Dafydd ei wâs, [l] megis yr addawſai efe, y rhoddai iddo † oleuni, *ac* i'w feibion yn dragywydd.

[l] 2 Sam. 7. 13. 1 Bren. 11. 36. a 15. 4.

20 ¶ Yn ei ddyddiau ef y gwrthryſelodd [m] Edom oddi tan law Juda, ac y goſodaſant frenin arnynt eu hunain.

3115.

† Heb. *ganwyll, neu, lamp.*
[m] Gen. 27. 40. 2 Cron. 21. 8.

21 A Joram a aeth troſodd i Sair, a'r holl gerbydau gyd ag ef: ac efe a gyfododd liw nôs, ac a darawodd yr Edomiaid, oedd yn ei amgylchu ef, a thywyſogion y cerbydau; a'r bobl a ffodd i'w pebyll.

22 Er hynny Edom a wrthryfelodd oddi tân law Juda hyd y dydd hwn: yna y gwrthryfelodd [n] Libnah y pryd hynny.

[n] 2 Cron. 21. 10.

23 A'r rhan arall o hanes Joram, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn ſgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

[o] 2 Cron. 22. 1. ‡ a elwir *Azariah* 2 Cron. 22. 6. ac a elwir *Jehoahaz* 2 Cron. 21. 17. a 25. 23.

24 A Joram a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Dafydd: ac [o] ‡ Ahaziah ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

† Neu, *wyr.* Edr. Ad. 18.

25 ¶ Yn y ddeuddegfed flwyddyn i Joram fâb Ahab frenin Iſrael, yr aeth Ahaziah mâb Jehoram brenin Juda yn frenin.

‡ *Mâb ynghyfraith.*

26 Mâb dwy flwydd ar hugain *oedd* Ahaziah pan aeth efe yn frenin, ac un flwyddyn y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Athaliah † merch Omri brenin Iſrael.

3120.

* *Kamſh.* Ad. 29.

27 Ac efe a rodiodd yn ffordd tŷ Ahab, ac a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, fel tŷ Ahab: canys ‡ daw tŷ Ahab *yn oedd* efe.

[p] Pen. 9. 15.

28 ¶ Ac efe a aeth gyd â Joram mâb Ahab i ryfel, yn erbyn Hazael brenin Syria, i [p] Ramoth Gilead; a'r Syriaid a darawſant Joram.

† Heb. *a'rrhwyr archollaſai y Syriaid ef.*

29 A [q] Joram y brenin a ddychwelodd i Jezreel i ymjachau o'r briwiau † a roiſai 'r Syriaid iddo ef yn Ramah, wrth ymladd o hono ef yn erbyn Hazael brenin Syria: ac [q] Ahaziah mâb Jehoram brenin Juda a aeth i wared i edrych Joram mâb Ahab yn Jezreel, canys clâf *y* doedd.

[q] 2 Cron. 22. 6, 7. Sul 11 ar ôl y Drindod, P. Mai, 13. P.

PEN. IX.

1 Eliſëus yn danfon prophwyd jeuange i ennemio Jehu yn Ramoth Gilead. 4 Y prophwyd wedi gwneuthur ei neges, yn ffoi. 11 Jehu wedi ei wneuthur yn frenin gan y milwyr, yn lladd Joram ym maes Naboth. 27 Lladd Ahaziah yng Ngur, a'i gladdu yn Jeruſalem. 30 Taſtu Jezebel allan trwy ffeneſtr, a chwn yn ei bwyta hi.

AC Eliſëus y prophwyd a alwodd un o [a] feibion y prophwydi, ac a ddywedodd wrtho, [b] Gwregyſa dy lwynau, a chymmer y phiolaid olew hon yn dy law, a dôs i Ramoth Gilead.

[a] 2 Bren. 20. 35.
[b] Pen. 4. 29. Jer. 1. 17.

2 A phan ddelych yno, edrych yno am Jehu mâb Jehoſaphat fâb Nimſi, a dôs i mewn, a phâr iddo godi o fyſg [c] ei frodyr, a dŵg ef i 'ſtafell † ddirgel.

[c] Ad. 5, 11.
† Heb. *o fewn 'ſtafell.*

3 Yna [d] cymmer y phiolaid olew, a thywallt ar ei ben ef, a dywed, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Mi a'th enneiniais di yn frenin ar Iſrael: yna agor y drŵs, a ffo, ac nac aros.

[d] 1 Bren. 19. 16.

3120.

4 ¶ Felly y llangc, *ſef* llangc y prophwyd, a aeth i Ramoth Gilead.

5 A phan ddaeth efe, wele tywyſogion y llu *oedd* yn eiſtedd; ac efe a ddywedodd, Y mae i mi air â thi, O dywyſog. A dywedodd Jehu, A pha [e] un o honom ni oll? Dywedodd yntef, A thydi, O dywyſog.

[e] 2 Cron. 22. 7.

6 Ac efe a gyfododd, ac a [f] aeth i mewn i'r tŷ, ac yntef a dywalltodd yr olew ar ei ben ef, ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſrael, [g] Myfi a'th enneiniais di yn frenin ar bobl yr ARGLWYDD, *ſef* ar Iſrael.

[f] 1 Bren. 21. 15.
[g] 1 Bren. 14. 10. a 21. 21. [h] 1 Sam. 25. 22.

7 A thi a darewi dŷ Ahab dy arglwydd, fel y dïalwyf fi waed fy ngweiſion y prophwydi, a gwaed holl weiſion yr ARGLWYDD, [i] ar law Jezebel.

8 Canys holl dŷ Ahab a ddifethir, a [g] mi a dorraf ymmaith oddi wrth Ahab [h] yr hwn

a biſo

a biſo ar bared, [i] y gwarchaeedig hefyd, a'r hwn a adawyd yn Iſrael.

9 A mi a wnâf dŷ Ahab fel tŷ [k] Jeroboam mâb Nebat, ac fel tŷ [l] Baaſa mâb Ahſah.

10 A'r cŵn a fwytânt Jezebel yn rhandir Jezreel, ac ni *bydd* a'i claddo *hi*. Ac efe a agorodd y drŵs, ac a ffôdd.

11 ¶ A Jehu a aeth allan at weiſion ei arglwydd, a dywedwyd wrtho ef, A yw pob peth yn dda? pa ham y daeth [m] yr ynfyd hwn attat ti? Dywedodd yntef wrthynt, Chwi a adwaenoch y gŵr, a'i ymadroddion.

12 Dywedaſant hwythau, Celwydd, myn'ga yn awr i ni. Dywedodd yntef, Fel hyn ac fel hyn y llefarodd wrthyf, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Mi a'th enneiniais di yn frenin ar Iſrael.

13 A hwy a fryſiaſant, ac [n] a gymeraſant bob un ei wiſg, ac a'i goſodaſant dano ef ar ben uchaf y griſiau, ac a ganaſant mewn udgorn, ac a ddywedaſant, Jehu ſydd ‡ frenin.

14 A Jehu mâb Jehoſaphat mâb Nimſi a gŷd-fwriadodd yn erbyn Joram: (a Joram oedd yn cadw Ramoth Gilead, efe a holl Iſrael, rhag Hazael brenin Syria:

15 Ond † [o] Joram y brenin a ddychwelaſai i ymjachâu i Jezreel, o'r archollion, â 'r rhai yr ‡ archollaſai 'r Syriaid ef wrth ymladd o hono yn erbyn Hazael brenin Syria.) A dywedodd Jehu, O's mynnwch chwi, nac eled *un* diangol o'r ddinaſ fyned i fynegi i Jezreel.

16 Felly Jehu a farchogodd mewn cerbyd, ac a aeth i Jezreel, (canys Joram oedd yn gorwedd yno.) Ac Ahaziah brenin Juda a ddaethai i wared i edrych Joram.

17 A gwiliwr oedd yn ſefyll ar y tŵr yn Jezreel, ac a ganfu fintai Jehu pan oedd efe yn dyfod, ac a ddywedodd, Yr ydwyf yn gweled mintai: a Joram a ddywedodd, Cymmer ŵr march, ac anſon i'w cyfarfod hwynt, a dyweded, Ai heddwch?

18 A gŵr march a aeth i'w gyfarfod ef, ac a ddywedodd, Fel hyn y dywed y brenin, *Oes* heddwch? A dywedodd Jehu, Beth *ſydd* i ti *a ofynnych* am heddwch? tro yn fy ôl i. A'r gwiliwr a ſynegodd, gan ddywedyd, Y gennad a ddaeth hyd attynt hwy, ond nid yw efe yn dychwelyd.

19 Yna efe a anfonodd yr ail gŵr march, ac efe a ddaeth attynt hwy, ac a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd y brenin, *Oes* heddwch? A dywedodd Jehu, Beth *ſydd* i ti *a ofynnych* am heddwch? tro yn fy ôl i.

20 A'r gwiliwr a ſynegodd, gan ddywedyd, Efe a ddaeth hyd attynt hwy, ond nid yw efe yn dychwelyd: a'r ‡ gyrriad *ſydd* fel gyrriad Jehu mâb Nimſi; canys y mae efe yn gyrru yn ynfyd.

21 A Joram a ddywedodd, Rhwym y *cerbyd*. Yntef a rwymodd ei gerbyd ef. A [p] Joram brenin Iſrael a aeth allan, ac Ahaziah brenin Juda, pob un yn ei gerbyd, a hwy a aethant yn erbyn Jehu, a † chyfarfuant ag ef yn rhandir Naboth y Jezreeliad.

22 A phan welodd Joram Jehu, efe a ddywedodd, A *oes* heddwch, Jehu? Dywedodd yntef, Pa heddwch tra *ſyddo* putteindra Jezebel dy fam di, a'i hudoliaeth, mor aml?

23 A Joram a drôdd ei law, ac a ffôdd, ac a ddywedodd wrth Ahaziah, *Y mae* bradwriaeth, O Ahaziah.

24 A Jehu a ‡ gymmerth ſwa yn ei law, ac a darawodd Joram rhwng ei yſgwyddau, fel yr aeth y ſaeth trwy ei galon ef, ac efe a † ſyrthiodd yn ei gerbyd.

25 A *Jehu* a ddywedodd wrth Fidcar ei dywyſog, Cymmer, bwrw ef i randir maes Naboth y Jezreeliad: canys cofia pan oeddym ni mi a thi yn marchogaeth yng nhŷd ein dau, ar ôl Ahab ei dâd ef, [q] roddi o'r ARGLWYDD arno ef y baich hwn.

26 Dïau meddai 'r ARGLWYDD, gwaed Naboth, a gwaed ei feibion a welais i neithiwyr, a mi a dalaf i ti yn y rhandir hon, medd yr ARGLWYDD. Gan hynny cymmer, *a* bwrw ef yn awr yn y rhandir hon, yn ôl gair yr ARGLWYDD.

27 ¶ Ond pan welodd Ahaziah brenin Juda *hynny*, efe a ffôdd ar hŷd ffordd tŷ 'r ardd: a Jehu a ymlidiodd ar ei ôl ef, ac a ddywedodd, Tarêwch hwn hefyd yn *ei* gerbyd; *a hwy a'i tarawſant ef* yn rhiw Gwrr, yr hon *ſydd* wrth Ibleam; ac efe a ffôdd i Fegido, ac a fu farw yno.

28 A'i weiſion a'i dygaſant ef mewn cerbyd i Jeruſalem, ac a'i claddaſant ef yn ei feddrod gyd â'i dadau, yn ninas Dafydd.

29 Ac yn yr unfed flwyddyn ar ddeg i Joram fâb Ahab yr aethai Ahaziah yn frenin ar Juda.

30 ¶ A phan ddaeth Jehu i Jezreel, Jezebel a glybu *hynny*, ac a golurodd ei † hwyneb, ac a wiſgodd yn wych am ei phen, ac a edrychodd trwy ffeneſtr.

31 A phan oedd Jehu yn dyfod i mewn i'r porth, hi a ddywedodd, [r] A *fu* heddwch i Zimri, yr hwn a laddodd ei feiſtr?

32 Ac efe a ddyrchaſodd ei wyneb at y ffeneſtr, ac a ddywedodd, Pwy *ſydd* gyd â mi? pwy? A dau *neu* dri o'r ſtafellyddion a edrychaſant arno ef.

33 Yntef a ddywedodd, Teflwch hi i lawr. A hwy a'i taflaſant hi i lawr; a thaenellwyd *peth* o'i gwaed hi ar y pared, ac ar y meirch; ac efe a'i mathrodd hi.

34 A phan ddaeth efe i mewn, efe a fwytaodd, ac a yfodd, ac a ddywedodd, Edrychwch am y *wraig* felldigedig honno, a chleddwch hi; canys [s] merch brenin ydyw hi.

35 A hwy a aethant i'w chladdu hi; ond ni chawſant o honi onid y benglog, a'r traed, a chledrau y dwylaw.

36 Am hynny hwy a ddychwelaſant, ac a ſynegaſant iddo ef. Dywedodd yntef, Dyna air yr ARGLWYDD, yr hwn a leſarodd efe trwy law ei waſanaethwr Elïas y Thesbiad, gan ddywedyd, [t] Yn rhandir Jezreel y bwyty 'r cŵn gnawd Jezebel.

37 A chelain Jezebel a fydd fel tommen ar wyneb y maes, yn rhandir Jezreel; fel na ellir dywedyd, Dymma Jezebel.

PEN. X.

1 *Jehu trwy lythyrau yn peri torri pennau deng mâb a thrugain Ahab, 8 ac yn ei eſguſodi ei hun â phroffwydoliaeth Elïas, 12 yn llaeſ dau a deugain o frodyr Ahaziah wrth y tŷ cneifio, 15 yn cymmeryd Jehonadab atto, 18 a thrwy gyfrwyſdra yn difetha holl addolwyr Baal, 29 yn canllyn pechodau Jeroboam. 32 Hazael yn gorthrymmu Iſrael. 34 Joachaz yn frenin ar ôl Jehu.*

AC i Ahab *yr oedd* deng mâb a thrugain yn Samaria. A Jehu a 'ſgrifennodd lythyrau, ac a anfonodd i Samaria at dywyſogion Jezreel, *ac* at yr henuriaid, ac at addyſgethod Ahab, gan ddywedyd,

3120. i Deut. 32. 36. k 1 Bren. 14. 10. a 15. 29. a 21. 22. l 1 Bren. 16. 3, 11. m Jer. 29. 26. Joan. 10. 20. Act. 26. 24. 1 Cor. 4. 10. n Mat. 21. 7. ‡ Heb. *yn teyrnaſu*. † Heb. *Jehoram*. o Pen. 8. 29. ‡ Heb. *parawſai*. ‡ Neu, *cerddediad*. p 2 Cron. 22. 7. † Heb. *chawſant ef*. 2 Cron. 22. 7. 1 Bren. 21. 15. 1 Bren. 14. 10. a 21. 21. 1 Sam. 25. 22.

3120. † Heb. *lanwodd ei law â bwa*. † Heb. *ymgrymmoda*. q 1 Bren. 21. 29. † Heb. *llygaid*. r 1 Bren. 16. 9—20. s 1 Bren. 16. 31. t 1 Bren. 21. 23. Sul 12 ar ôl y Drindod, B. Mai, 14. B.

3120. 2 Ac yn awr pan ddêl y llythyr hwn attoch chwi, canys gyd â chwi *y mae* meibion eich arglwydd, a chennych chwi *y mae* cerbydau, a meirch, a dinasoedd caerog, ac arfau:

3 Yna edrychwch yr hwn sydd orau, ac yn gymhwysaf o feibion eich arglwydd, a gosodwch *ef* ar deyrngadair ei dâd, ac ymleddwch dros dŷ eich arglwydd.

4 A hwy a ofnasant yn ddirfawr, ac a ddywedasant, Wele dau frenin ni safasant o'i flaen ef: pa fodd gan hynny y safwn ni?

5 Am hynny 'r anfonodd yr hwn *oedd* ar y tŷ, a'r hwn *oedd* ar y ddinas, a'r henuriaid, a'r tadmaethod, at Jehu, gan ddywedyd, Dy weision di *ydym* ni, a'r hyn oll a ddywedych di wrthym a wnawn ni; ni wnawn ni neb yn frenin: gwna 'r *hyn a fyddo* da yn dy olwg.

6 Yna efe a 'sgrifennodd yr ail llythyr attynt hwy, gan ddywedyd, O's † eiddof fi *ydych*, ac o's ar fy llais i y gwrandewch, cymmerwch bennau 'r gwŷr, meibion eich arglwydd, a deuwch attafi y pryd hyn y fêru i Jezreel. A meibion y brenin, *ef* dengnyn a thrugain, *oedd* gyd â phennaethiaid y ddinas, y rhai oedd yn eu meithrin hwynt.

† Heb. *o'r ose of y bydd wch.*

7 A phan ddaeth y llythyr attynt, hwy a gymmerasant feibion y brenin, ac a laddasant ddengnyn a thrugain, ac a osodasant eu pennau hwynt mewn basgedau, ac a'i danfonasant atto ef ei Jezreel.

8 ¶ A chennad a ddaeth, ac a fynegodd iddo ef, gan ddywedyd, Hwy a ddygasant bennau meibion y brenin. Dywedodd yntef, Gosodwch hwynt yn ddau bentwr wrth ddrws y porth hyd y borau.

9 A'r borau efe a aeth allan, ac a safodd, ac a ddywedodd wrth yr holl bobl, Cyfiawn *ydych* chwi: wele myfi a gyd-fwriedais yn erbyn fy arglwydd, ac a'i lleddais ef: ond pwy a laddodd yr holl rai hyn?

10 Gwybyddwch yn awr na fyrth *dim* o air yr ARGLWYDD i'r ddaear, yr hwn a lefarodd yr ARGLWYDD am dŷ Ahab: canys gwnaeth yr ARGLWYDD yr hyn a lefarodd efe a trwy law Elias ei was.

a 1 Bren. 21.19,21, 29.

11 Felly Jehu a darawôdd holl weddillion tŷ Ahab yn Jezreel, a'i holl bennaethiaid ef, a'i ‡ gyfneseifiaid ef, a'i offeiriaid, fel na adawyd un yngweddill.

‡ Neu, *gydnabod.*

12 ¶ Ac efe a gyfododd, ac a aeth ymmaith hefyd, ac a ddaeth i Samaria: *ac* fel *yr oedd efe wrth* dŷ cneifio 'r bugeiliaid ar y ffordd,

b 2 Cron. 22. 8.

13 b Jehu a gyfarfu â brodyr Ahaziah brenin Juda, ac a ddywedodd, Pwy *ydych* chwi? Dywedasant hwythau, Brodyr Ahaziah *ydym* ni; a ni a ddaethom i wared i gyfarch gwell i feibion y brenin, ac i feibion y frenhines.

14 Ac efe a ddywedodd, Deliwch hwynt yn fyw. A hwy a'i daliasant hwy yn fyw, ac a'i lladdasant hwy wrth bydew y tŷ cneifio, *sef* dau wŷr a deugain, ac ni adawôdd efe ŵr o honynt.

i Heb. *gafodd.*

15 ¶ A phan aethai efe oddi yno, efe a † gyfarfu â c Jehonadab fâb d Rechab yn cyfarfod ag ef, ac ‡ a gyfarchodd well iddo, ac a ddywedodd wrtho, A yw dy galon di yn union fel y *mae* fy nghalon i gyd â'th galon di? A dywedodd Jehonadab, Ydyw. Od ydyw (*eb efe*) e moes dy law. Rhoddodd yntef ei law, ac efe a barodd iddo ddyfod i fynu atto i'r cerbyd.

c Jer. 35. 6.

d 1 Cron. 2. 55.

‡ Heb. *a'i benlithiodd.*

e Ezec. 10. 19.

16 Ac efe a ddywedodd, Tyred gyd â mi, a gwel fy zêl i tu ag at yr ARGLWYDD. Felly hwy a wnaethant iddo 3120. sarchogaeth yn ei gerbyd ef.

17 A phan ddaeth efe i Samaria, f efe a darawôdd yr holl rai a adawsid i Ahab yn Samaria, nes iddo ei ddinystrio ef, yn ôl gair yr ARGLWYDD, g yr hwn a lefarasai efe wrth Elias.

f 2 Cron. 22. 8.

g 1 Bren. 21. 21.

18 ¶ A Jehu a gynhullodd yr holl bobl ynghŷd, ac a ddywedodd wrthynt, h Ahab a wasanaethodd Faal ychydig, *ond* Jehu a'i gwasanaetha ef lawer.

h 1 Bren. 16. 32.

19 Ac yn awr gelwch attafi holl brophwydi Baal, ei holl weision, a'i holl offeiriaid ef, na fydded un yn eisiau; canys aberth mawr *sydd* gennyf i Faal: pwy bynnag a fyddo yn eisiau, ni bydd efe byw. Ond Jehu a wnaeth *hyn* mewn cyfrwysdra, fel y diffethai efe addolwyr Baal.

20 A Jehu a ddywedodd, † Cyhoeddwch gymmanfa sanctaidd i Faal. A hwy a'i cyhoeddasant.

† Heb. *sancteiddiwch gymanfa i Faal.*

21 A Jehu a anfonodd trwy holl Israel: a holl addolwyr Baal a ddaethant, ac nid oedd un yn eisiau a'r ni ddaethai: a hwy a ddaethant i dŷ Baal, a llanwyd tŷ Baal o ben bwy gilydd.

22 Ac efe a ddywedodd wrth yr hwn *oedd geidwad* ar y gwisgoedd, Dŵg allan wisgoedd i holl addolwyr Baal: ac efe a ddug wisgoedd iddynt.

23 A Jehu a aeth i mewn, a Jehonadab mâb Rechab, i dŷ Baal, ac a ddywedodd wrth addolwyr Baal, Chwiliwch ac edrychwch rhag bod ymma gyd â chwi *neb* o weision yr ARGLWYDD, ond addolwyr Baal yn unig.

24 A phan ddaethant i mewn i wneuthur aberthau, a phoeth-offrymmau, Jehu a osododd iddo allan bedwar ugeinwr, ac a ddywedodd, *O's* diange yr un o'r dynion a ddygais i'ch dwylaw chwi, einioes yr hwn *y diango gantho fydd* am ei einioes ef.

25 A phan orphennodd efe wneuthur y poethoffrwm, Jehu a ddywedodd wrth y swyddogion a'r tywysogion, Ewch i mewn, lleddwch hwynt, na ddeled neb allan. Felly hwynt a'i tarawsant hwy â min y cleddyf: a'r swyddogion a'r tywysogion a'i taflasant *hwy* allan, ac a aethant i ddinas tŷ Baal.

26 A hwy a ddygasant allan ddelw tŷ Baal, ac a'i llosgasant hwy.

27 A hwy a ddistrywiasant ddelw Baal, ac a ddinystriasant dŷ Baal, ac a'i gwnaethant ef yn domdy hyd heddyw.

28 Felly y dileodd Jehu Faal allan o Israel.

29 ¶ Eto pechodau Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu, ni thrôdd Jehu oddi wrthynt hwy, *sef oddi wrth* i'y lloi aur *oedd* ym Methel, a'r rhai *oedd* yn Nan.

i 1 Bren. 12. 28.

30 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Jehu, O herwydd it' wneuthur yn dda, gan wneuthur *yr hyn oedd* union yn fy ngolwg i, yn ôl yr hyn oll a'r *a oedd* yn fy nghalon i y gwnaethost i dŷ Ahab, k meibion y bedwaredd genhedlaeth i ti a eisteddant ar orseddfainge Israel.

k Pen. 15, 12. Edr. ad. 35. Pen. 13, 1, 10. a 14. 23. a 15. 8.

31 Ond † nid edrychodd Jehu am rodio ynghyfraith ARGLWYDD Dduw Israel â'i holl galon: *canys* ni thrôdd efe oddi wrth bechodau Jeroboam, yr hwn a wnaeth i Israel bechu.

† Heb. *ni wil-ioad.*

32 ¶ Yn y dyddiau hynny y dechreuodd yr ARGLWYDD dorri cyrrau Israel: a Hazael a'i tarawodd hwynt yn holl derfynau Israel;

33 O'r

3120. 33 O'r Jorddonen *tu a* chodiad haul, *sef* holl wlâd Gilead, y Gadiaid, a'r Rubeniaid, a'r Manassiaid, *o* Aroer, yr hon *sydd* wrth afon Arnon, ‡ [1] Gilead a Basan hefyd.

‡ Neu, *hyd Gilead.*

[1] Amos 1. 3. 34 A'r rhan arall o hanes Jehu, a'r hyn oll a'r a wnaeth efe, a'i holl gadernid ef; onid *ydynt* hwy yn 'sgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Israel?

35 A Jehu a hunodd gyd â'i dadau, a chladdwyd ef yn Samaria, a Joachaz ei fâb a deyrnasodd yn ei le ef.

36 A'r dyddiau y teyrnasodd Jehu ar Israel yn Samaria, *oedd* wyth mlynedd ar hugain.

PEN. XI.

Mai, 14. P. 1 *Athub Joas gan ei soâryb Joseba, pan laddodd Athaliah yr hâd brenhinol, a'i guddio chwe blynedd yn nhŷ Duw.* 4 *Jehoiada, trwy gynhorthwy'r tywysogion, ar y seithfed flwyadyn, yn ei wneuthur ef yn frenin.* 13 *Llaad Athaliah.* 17 *Jehoiada yn adferu gwasanaeth Duw.*

[b] 2 Cron. 22. 10. [b] Pen. 8. 26. † Heb. *holl hâd y frenhinaeth.* A Phan welodd [a] Athaliah [b] mam Ahaziah farw o'i mâb, hi a gyfododd, ac a ddifethodd † yr holl hâd brenhinol.

[*] 2 Cron. 22. 11. *Josebeah.* 2 Ond [*] Josheba merch y brenin Joram, chwaer Ahaziah, a gymmerth Joas fâb Ahaziah; ac a'i lledrataodd ef o fysg meibion y brenin *y rhai* a laddwyd: a hwy a'i cuddiasant ef a'i fammaeth yn 'stafell y gwelyau, rhag Athaliah, fel na laddwyd ef.

3 Ac efe a fu gyd â hi ynghuddd *yn* nhŷ 'r ARGLWYDD chwe blynedd: ac Athaliah oedd yn teyrnasu ar y wlâd.

[c] 2 Cron. 23. 1. 4 ¶ Ac [c] yn y seithfed flwyddyn yr anfonodd Jehoiada, ac y cymmerth dywysogion y cannoedd, *a'r* capteniaid, a'r swyddogion, ac a'i dug hwynt i mewn atto i dŷ 'r ARGLWYDD, ac a wnaeth â hwynt gyfammod, ac a wnaeth iddynt dyngu yn nhŷ 'r ARGLWYDD, ac a ddangosodd iddynt fâb y brenin.

[d] 1 Cron. 9. 25. 5 Ac efe a orchymynnodd iddynt, gan ddywedyd, Dymma 'r peth a wnewch chwi; Trydedd ran o honoch sy'n dyfod i mewn [d] *ar* y Sabboth, a gadwant wiliadwriaeth tŷ 'r brenin;

6 A thrydedd ran *fydd* ym mhorth Sur; a thrydedd ran yn y porth o'r tu ôl i'r swyddogion: felly cedwch wiliadwriaeth y tŷ rhag ei dorri.

‡ Neu, *dwy ran.* Heb. *dwy law.* 7 A ‡ deuparth o honoch oll sydd yn myned allan ar y Sabboth, a gadwant wiliadwriaeth tŷ 'r ARGLWYDD, ynghylch y brenin.

8 A chwi a amgylchynwch y brenin o bob parth, pob un â'i arfau yn ei law; a'r hwn a ddelo i'r rhesau, lladder ef: a byddwch gyd â'r brenin pan elo efe allan, a phan ddelo efe i mewn.

[e] 2 Cron. 23. 8. 9 [e] A thywysogion y cannoedd a wnaethant yn ôl yr hyn oll a orchymynnasai Jehoiada yr offeiriad, a chymmerasant bawb eu gwŷr y rhai oedd yn dyfod i mewn *ar* y Sabboth, gyd â'r rhai oedd yn myned allan *ar* y Sabboth; ac a ddaethant at Jehoiada yr offeiriad.

10 A'r offeiriad a roddodd i dywysogion y cannoedd waywffyn a tharianau y brenin Dafydd, y rhai *oedd* yn nhŷ 'r ARGLWYDD.

‡ Heb. *llafnyad llafnau.* 11 A'r swyddogion a safasant bob un â'i arfau yn ei law, o'r ‡ tu dehau i'r tŷ, hyd y tu asliwy i'r tŷ, wrth yr allor a'r tŷ, amgylch ogylch y brenin.

12 Ac efe a ddug allan fâb y brenin, ac a roddodd y goron arno ef, a'r dystiolaeth; a hwy a'i hurddasant ef yn frenin, ac a'i henneiniasant ef; curasant hefyd eu dwylaw, a dywedasant, Byw fyddo 'r brenin.

13 ¶ A phan glybu Athaliah drwst y bobl yn rhedeg, hi a ddaeth i mewn at y bobl i dŷ 'r ARGLWYDD.

[f] Pen. 23. 3. 14 A phan edrychodd hi, wele y brenin oedd yn sefyll [f] wrth y golofn yn ôl yr arfer, a'r tywysogion a'r udgyrn, yn ymmyl y brenin, a holl bobl y wlâd yn llawen, ac yn canu mewn udgyrn. Ac Athaliah a rwygodd ei dillad, ac a waeddodd, Bradwriaeth, bradwriaeth.

2 Cron. 34. 31. 15 A Jehoiada yr offeiriad a orchymynnodd i dywysogion y cannoedd, y rhai oedd wedi eu gosod ar y llu, ac a ddywedodd wrthynt, Dygwch hi o'r tu allan i'r rhesau, a'r hwn a ddelo ar ei hôl hi, lladder ef â'r cleddyf: canys dywedasai yr offeiriad, Na laddder hi yn nhŷ 'r ARGLWYDD.

16 A hwy a osodasant ddwylaw arni hi, a hi a aeth ar hŷd y ffordd teirch i dŷ 'r brenin, ac yno y lladdwyd hi.

[g] 2 Cron 23. 16. 17 ¶ [g] A Jehoiada a wnaeth gyfammod rhwng yr ARGLWYDD a'r brenin a'r bobl, i fod o honynt yn bobl i'r ARGLWYDD; a rhwng y brenin a'r bobl.

18 A holl bobl y wlâd a aethant i dŷ Baal, ac a'i dinystriasant ef a'i allorau, ei ddelwau hefyd a ddrylliasant hwy yn chwilfriw, lladdasant hefyd Fatran offeiriad Baal o flaen yr allorau. [h] A'r offeiriad a osododd oruchwilwyr ar dŷ 'r ARGLWYDD.

[h] 2 Cron. 23. 18. 19 Efe a gymmerth hefyd dywysogion y cannoedd, a'r capteniaid, a'r swyddogion, a holl bobl y wlâd, a hwy a ddygasant i wared y brenin o dŷ 'r ARGLWYDD, ac a ddaethant ar hŷd ffordd porth y swyddogion, i dŷ 'r brenin: ac efe a eisteddodd ar orseddfa 'r brenhinoedd.

20 A holl bobl y wlâd a lawenychasant, a'r ddinas a lonyddodd: a hwy a laddasant Athaliah â'r cleddyf, *wrth* dŷ 'r brenin.

21 Mâb saith mlwydd *oedd* Joas pan aeth efe yn frenin.

PEN. XII.

Mai, 15. B. 1 *Joas yn teyrnasu yn dduwiol tra fu fyw Jehoiada,* 4 *ac yn peri cyweirio 'r Demle.* 17 *Troi Hazael oddi wrth Jerusalem ag amheg o'r trysorau cyssegredig.* 19 *Ei weision yn lladd Joas, ac Amasiah yn myned yn frenin ar ei ôl ef.*

3126. YN [a] y seithfed flwyddyn i Jehu y dechreuedd Joas deyrnasu, a deugain mlynedd y teyrnasodd efe yn Jerusalem. Ac enw ei fam ef *oedd* Sibiah o Feersheba.

[a] 2 Cron. 24. 1. 2 A Joas a wnaeth yr *hyn oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD, ei holl ddyddiau yn y rhai y dysgodd Jehoiada yr offeiriad ef.

[b] 1 Bren. 15. 14. a 22. 43. 3 Er hynny [b] ni thynnasid ymmaith yr uchelfeydd: y bobl oedd etto yn offrymmu ac yn arogldarthu yn yr uchelfeydd.

Pen. 14. 4. [c] Pen. 22. 4. 4 ¶ A Joas a ddywedodd wrth yr offeiriaid, [c] Holl arian y † pethau cyssegredig a ddyger i mewn i dŷ 'r ARGLWYDD, [d] arian y gŵr a gynniweiro, arian ‡ gwerth eneidiau pob un, *a* 'r holl arian a [e] glywodd ar ei galon eu dwyn i mewn i dŷ 'r ARGLWYDD,

† Heb. *anrheidiadau.* ‡ Heb. *eneidiau ei brîs ef.* [d] Ecsod. 30. 13. Lef. 27. 2. [e] Ecsod. 35. 5. 5 Cymmered yr offeiriaid *hynny* iddynt pawb gan ei gydnabod, a chyweiriant adwyau 'r tŷ, pa le bynnag y caffer adwy ynddo.

6 Ond yn y drydedd flwyddyn ar hugain i'r brenin Joas, nid atgyweiriasai 'r offeiriaid agennau 'r tŷ.

7 Yna y brenin Joas a alwodd am Jehoiada yr offeiriad, a'r offeiriaid *eraill*, ac a

ddywedodd wrthynt, Pa ham nad ydych chwi yn cyweirio agennau 'r tŷ? yn awr gan hynny, na dderbyniwch arian gan eich cydnabod, ond rhoddwch hwy at gyweirio adwyau 'r tŷ.

8 A'r offeiriaid a gyd-syniasant na dderbynient arian gan y bobl, ac na chyweirient agennau 'r tŷ.

9 Eithr lehoiada yr offeiriad a gymmerth gist, ac a dyllodd dwll yn ei chaead, ac a'i gosododd hi o'r tu dehau i'r allor, sfordd y delai un i mewn i dŷ 'r ARGLWYDD: a'r † Heb. rhiniog. offeiriaid, y rhai oedd yn cadw y † drŵs, a roddent yno 'r holl arian a ddygid i mewn i dŷ 'r ARGLWYDD.

10 A phan welent *fod* llawer o arian yn y gist, y dai 'sgrifennydd y brenin, a'r archoffeiriad, i synu, ac a † roent mewn codau, † Heb. rwyment. ac a gyfrifent yr arian a gawsid yn nhy 'r ARGLWYDD.

11 A hwy a roddasant yr arian wedi eu cyfrif, yn nwylaw gweithwyr y gwaith, goruchwilwyr tŷ 'r ARGLWYDD: a hwy a'i † talasant i'r seiri pren, ac i'r adeiladwyr oedd yn gweithio tŷ 'r ARGLWYDD, † Heb. aygasant allan.

12 Ac i'r seiri meini, ac i'r naddwyr cerrig, ac i brynu coed a cherrig nadd, i gyweirio adwyau tŷ 'r ARGLWYDD, ac am yr hyn oll a aethai allan i atgyweirio 'r tŷ.

13 Ettoni wnaed yn nhŷ 'r ARGLWYDD gwppanau arian, saltringau, cawgiau, udgyrn, na lleſtri aur, na lleſtri arian, o'r arian a ddygasid i mewn i dŷ 'r ARGLWYDD.

14 Eithr hwy a'i rhoddasant i weithwyr y gwaith; ac a gyweiriasant â hwynt dŷ 'r ARGLWYDD.

f Pen. 22.7. 15 Ac f ni cheisiasant gyfrif gan y dynion y rhoddasant hwy 'r arian yn eu dwylaw i'w rhoddi i weithwyr y gwaith: canys yr oeddynt hwy yn gwneuthur yn ffyddlon.

g Lef. 5. 15, 18. h Num. 18.9. 16 g Yr arian *dros* gamwedd a'r arian *dros* bechodau, ni ddygpwyd i mewn i dŷ 'r ARGLWYDD: h eiddo 'r offeiriaid oeddynt hwy.

3145. i Pen. 8. 12. k Edrych 2 Cron. 24.23. l 1 Bren. 15. 18. Pen. 18. 15, 16. 17 ¶ Yna i Hazael brenin Syria a aeth i fynu, ac a ymladdodd yn erbyn Gath, ac a'i hennillodd hi: a k Hazael a osododd ei wyneb i fyned i fynu yn erbyn Jerusalem.

† Heb. aeth i fynu. 18 A Ioas brenin Juda l a gymmerth yr holl bethau cyssegredig a gyssegrasai lehoſaphat, a Jehoram, ac Ahaziah, ei dadau ef, brenhinoedd Juda, a'i gyssegredig bethau ef ei hun, a'r holl aur a gafwyd yn nhrysorau tŷ 'r ARGLWYDD, a thŷ 'r brenin, ac a'i hanfonodd at Hazael brenin Syria, ac efe a † ymadawodd oddi wrth Jerusalem.

m Pen. 14. 5. ‡ Neu, *Beth-milo*. n 2 Cron. 24. 26. *Zabad*. 19 ¶ A'r rhan arall o hanes Ioas, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *vdynt* hwy yn 'sgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

20 m A'i weision ef a gyfodasant, ac a gydfwriadasant fradwriaeth; ac a laddasant Ioas *yn* ‡ nhy Milo, wrth ddyfod i wared i Sila.

21 A n Jozachar mab Simeath, a Jozabad mab Somer ei weision ef, a'i tarawsant ef, ac efe a fu farw; a hwy a'i claddasant ef gyd â'i dadau yn ninas Dafydd: ac Amasiah ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

P E N. XIII.

Mai, 15. P. 1 *Annuwiol lywodraeth Joachaz, 3 a Hazael yn ei orthrymma ef, ac yntau yn cael ymwared trwy weddi. 8 Joas yn teyrnasu yn ei le ef; 10 Ei annuwiol lywodraeth yntau. 12 Jeroboam yn dyfod ar ei ôl ef. 14 Eliseus wrth farw yn prophwydo y gorchfygai Joas y Syriaid dair gwaith. 20 Y Moabiaid yn dyfod yn erbyn y wlad ac efgyrn Eliseus yn cyfodi gŵr marw. 22 Hazael yn marw, a Joas deirgwaith yn gorchfygu Benhadad.*

3148. YN y drydedd flwyddyn ar hugain i Joas fab Ahaziah brenin Juda, y teyrnasodd Joachaz mab Jehu ar Israel yn Samaria, *a* dwy flynedd ar bymtheg y *teyrnasodd efe*.

2 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd ar ôl pechodau Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu; ni throdd oddi wrthynt hwy.

3148. 3 ¶ A digosaint yr ARGLWYDD a lidiodd yn erbyn Israel; ac efe a'i rhoddodd hwynt yn llaw a Hazael brenin Syria, ac yn llaw Benhadad mab Hazael, *eu* holl ddyddiau *hwynt*. a Pen. 8. 12.

4 A Joachaz a erfyniodd ar yr ARGLWYDD, a gwrandawodd yr ARGLWYDD arno ef; o herwydd iddo gan-fod gorthrymder Israel, canys brenin Syria a'i gorthrymmai hwynt.

5 (A'r ARGLWYDD a roddodd b achubwr i Israel, fel yr aethant oddi tan law y Syriaid: a meibion Israel a drigasant yn eu pebyll fel † cynt. b Edrych Ad. 25. a Pen. 14. 25, &c. † Heb. *doe ac echaoe*.

6 Etto ni throisant hwy oddi wrth bechodau tŷ Jeroboam, yr hwn a wnaeth i Israel bechu, *eithr* ‡ rhodiasant ynddynt hwy: a'r c llwyn hefyd a safai yn Samaria.) ‡ Heb. *rhodiodd*. c 1 Bren. 16. 33.

7 Ac ni adawodd efe i Joachaz o'r bobl, ond deg a deugain o wŷr meirch, a deg cerbyd, a deng mil o wŷr traed: o herwydd brenin Syria a'i dinyſtriasai hwynt, ac a'i gwnaethai hwynt fel llwch wrth d ddyrnu. d Amos 1. 3.

8 ¶ A'r rhan arall o hanes Joachaz, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'i gadernid, onid *vdynt* hwy yn 'sgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Israel?

3165. 9 A Joachaz a hunodd gyd â'i dadau, a chladdasant ef yn Samaria, a Joas ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

3163. 10 ¶ Yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg ar hugain i Joas frenin Juda, y teyrnasodd Joas mab Joachaz ar Israel yn Samaria: un mlynedd ar bymtheg y *teyrnasodd efe*.

11 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD: ni throdd efe oddi wrth holl bechodau Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu; *eithr* efe a rodiodd ynddynt.

12 e A'r rhan arall o hanes Joas, a'r f hyn oll a wnaeth efe, a'i g gadernid, *trwy* 'r hwn yr ymladdodd efe ag Amasiah brenin Juda, onid *vdynt* hwy yn 'sgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Israel? e Pen. 14. 15. f Edrych Ad. 14, 25.

13 A Joas a hunodd gyd â'i dadau, a Jeroboam a eistoddodd ar ei deyrngadair ef: a Joas a gladdwyd yn Samaria gyd â brenhinoedd Israel. 3179. g Pen. 14. 9, &c.

3165. 14 ¶ Ac yr oedd Eliseus yn glâf o'r clefyd y bu efe farw o hono, a Joas brenin Israel a ddaeth i wared atto ef, ac a wylodd ar ei wyneb ef, ac a ddywedodd, O h fy nhâd, fy nhâd, cerbyd Israel, a'i farchogion. h Pen. 2. 12.

15 Ac Eliseus a ddywedodd wrtho ef, Cymmer fwa a saethau. Ac efe a gymmerth fwa a saethau.

16 Ac

3165. 16 Ac eſe a ddywedodd wrth frenin Iſrael, Dôd dy law ar y bwa. Ac efe a roddodd ei law: ac Eliſëus a oſododd ei ddwylaw ar ddwylaw 'r brenin.

17 Ac eſe a ddywedodd, Agor y ffeneſtr tu a 'r dwyrain. Yntef a'i hagorodd. Yna y dywedodd Eliſëus, Saetha. Ac eſe a ſaethodd. Dywedodd yntef, Saeth ymwared yr ARGLWYDD, a ſaeth ymwared rhag Syria; a thi a darewi 'r Syriaid yn Aphec, nes eu diſa *hwynt*.

18 Heſyd eſe a ddywedodd, Cymmer y ſaethau. Ac eſe a'i cymmerodd. Ac eſe a ddywedodd wrth freniu Iſrael, Taro 'r ddaear. Ac eſe a darawödd dair gwaith, ac a beidiodd.

19 A gŵr Duw a ddigiodd wrtho eſ, ac a ddywedodd, *Dyleſit* daro bump neu chwech o weithiau, yna y tarawſit Syria nes ei diſa; [i] ac yn awr tair gwaith y tarewi Syria.

20 ¶ Ac Eliſëus a fu farw, a hwy a'i claddaſant eſ. A minteioedd y Moabiaid a ddaethant i'r wlâd y flwyddyn honno.

21 A phan oeddynt hwy yn claddu gŵr, wele hwy a ganfuant dorf, ac a ſwriaſant y gŵr i feddrod Eliſëus: a phan aeth y gŵr i lawr a chyffwrdd ag eſgyrn Eliſëus, [k] eſe a ddadebrodd, ac a gyſododd ar ei draed.

22 ¶ A Hazael brenin Syria a orthrymmodd Iſrael holl ddyddiau Joachaz.

23 A'r ARGLWYDD a drugarhaodd wrthynt hwy, ac a dofturiodd wrthynt hwy, ac [l] a drôdd attynt hwy, er mwyn ei gyſammod ag Abraham, Iſaac, a Jacob, ac ni fynnai eu dinyſtrio hwynt, ac ni ſwriodd eſe hwynt allan o'i ‡ olwg hyd yn hyn.

24 Felly Hazael brenin Syria a fu farw, a Benhadad ei fab a deyrnaſodd yn ei le eſ.

25 A Joas mâb Joachaz a † ennillodd yn eu hôl o law Benhadad mâb Hazael, y dinaſoedd a ddygaſai eſe o law Joachaz ei dâd eſ mewn rhyfel: Joas a'i tarawödd eſ [m] dair gwaith, ac a ddug adref ddinaſoedd Iſrael.

PEN. XIV.

1 Amaſiah y brenin dd. 5 Ei gyſiawnder ar y rhai a laddaſai ei dâd eſ. 7 A'i oruchafiaeth ar Edom. 8 Amaſiah yn annog Joas ac yn cael ei orchfygu a'i ysbeilio. 16 Jeroboam yn dyſod yn lle Joas. 19 Lladd Amaſiah trwy fradwriaeth. 21 Azariah yn dyſod ar ei ôl eſ. 23 Anuwiol deyrnaſiad Jeroboam. 29 A Zachariah yn dyſod yn ei le yntau.

3165. YN yr ail flwyddyn i Joas fâb Joachaz brenin Iſrael, y teyrnaſodd [a] Amaſiah mâb Joas brenin Juda.

2 Mâb pùm mlwydd ar hugain oedd eſe pan aeth yn frenin, a naw mlynedd ar hugain y teyrnaſodd eſe yn Jeruſalem: ac enw ei fam eſ *oedd* Joadan o Jeruſalem.

3 Ac eſe a wnaeth *yr hyn oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD, etto nid fel Dafydd ei dâd; *ond* eſe a wnaeth yn ôl yr hyn oll a wnaethai Joas ei dâd eſ.

4 [b] Er hynny ni thynnwyd ymmaith yr uchelfeydd: y bobl oedd etto yn aberthu ac yn arogldarthu yn yr uchelfeydd.

5 ¶ A phan ſicrhäwyd ei deyrnas yn ei law eſ, eſe a laddodd ei weiſion [c] y rhai a laddaſent y brenin ei dâd eſ.

6 Ond ni laddodd eſe feibion y lleiddiaid; fel y mae 'n 'ſgrifennedig yn llyfr cyfraith Moſes, yn yr hon y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, [d] Na ladder y tadau dros y meibion, ac na ladder y meibion dros y tadau; ond lladder pob un am ei bechod ei hun.

7 Eſe a darawödd [e] o'r Edomiaid, yn nyffryn yr halen, ddeng mil, ac a ennillodd † y graig mewn rhyfel, ac a alwodd ei henw Jocthеel hyd y dydd hwn.

8 ¶ Yna Amaſiah a anſonodd genhadau at Joas fâb Joachaz, fâb Jehu, brenin Iſrael, gan ddywedyd, Tyred, gwelwn wyneb ei gilydd.

9 A Joas brenin Iſrael a anſonodd at Amaſiah brenin Juda, gan ddywedyd, [f] Yr yſgellyn yn Libanus a anſonodd at y gedrwydden yn Libanus, gan ddywedyd, Dyro dy ferch i'm mâb i yn wraig. A bwyſthil y maes yr hwn *oedd* yn Libanus a dramwyödd ac a ſathrodd yr yſgellyn.

10 Gan daro y tarewaiſt yr Edomiaid, am hynny dy gâlon a'th falchïodd: ymffroſtia, ac eiſtedd yn dy dŷ: canys i ba beth yr ymyrri i'th ddrwg dy hun, fel y ſyrthit ti, a Juda gyd â thi?

11 Ond ni wrandawai Amaſiah. Am hynny Joas brenin Iſrael a aeth i ſynu, a hwy a welſant wynebau eu gilydd, eſe ac Amaſiah brenin Juda, ym Methſemes, yr hon *ſydd* yn Juda.

12 A Juda a darawyd o flaen Iſrael; a hwy a ffoiſant bawb i'w pebyll.

13 A Joas brenin Iſrael a ddaliodd Amaſiah brenin Juda mâb Joas, fâb Ahaziah, ym Methſemes, ac a ddaeth i Jeruſalem, ac a dorrodd i lawr fur Jeruſalem, o [g] borth Ephraim, hyd borth [h] y gongl, bedwar can cufydd.

14 Ac eſe a gymmerth yr holl aur, a'r arian, a'r holl leſtri a'r a gafwyd yn nhŷ 'r ARGLWYDD, ac yn nhryſorau tŷ 'r brenin, a gwyſtlon, ac a ddychwelodd i Samaria.

15 ¶ [i] A'r rhan arall o hanes Joas, yr hyn a wnaeth eſe, a'i gadernid, ac fel yr ymladdodd eſe ag Amaſiah brenin Juda, onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr croniel brenhinoedd Iſrael?

16 A Joas a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd yn Samaria gyd â brenhinoedd Iſrael, a Jeroboam ei fab a deyrnaſodd yn ei le eſ.

17 ¶ Ac Amaſiah mab Joas brenin Juda a fu fyw ar ôl marwolaeth Joas fâb Joachaz brenin Iſrael bymtheng mlynedd.

18 A'r rhan arall o hanes Amaſiah, onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr croniel brenhinoedd Juda?

19 Ond [k] hwy a ſrâd-ſwriadaſant yn ei erbyn eſ yn Jeruſalem; ac eſe a ffôdd i Lachis: etto hwy a anfonaſant ar ei ôl eſ i Lachis, ac a'i lladdaſant eſ yno.

20 A hwy a'i dygaſant eſ ar feirch, ac eſe a gladdwyd yn Jeruſalem gyd â'i dadau, yn ninas Dafydd.

21 ¶ A holl bobl Juda a gymmeraſant [l] Azariah, (ac yntef yn fâb un mlwydd ar bymtheg) ac a'i hurddaſant eſ yn frenin yn lle Amaſiah ei dâd.

22 Eſe a adeiladodd [m] Elath, ac a'i rhoddodd hi dracheſn i Juda, ar ôl huno o'r brenin gyd â'i dadau.

23 ¶ Yn y bymthegfed flwyddyn i Amaſiah fâb Joas brenin Juda, y teyrnaſodd Jeroboam mâb Joas brenin Iſrael, yn Samaria; un mlynedd a deugain y *teyrnaſodd eſe*.

24 Ac eſe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg

[i] Ad. 25.

[k] Eccl. 48. 14.

[l] Eſod. 2. 24, 25.

‡ Neu, *wyca*.

† Heb. *a ychwe-ſodd ac a ennillodd*.

[m] Ad. 18, 19.

Mai, 16. E.

[a] 2 Cron. 25. 1.

[b] Pen. 12. 3.

[c] Pen. 21. 20.

3165. [d] Deut. 24. 16. Ezec. 18. 4, 20.

[e] 2 Sam. 8. 13. Pſal. 60. tit.

† *Selah*.

3178.

[f] Edrych Barn. 9. 8.

[g] Neh. 12. 39.

[h] Jer. 31. 38.

[i] Pen. 13. 12.

3194.

[k] 2 Cron. 25. 27.

[l] Pen 15. 13. 2 Cron. 26. 1. *Uzziah*.

[m] Pen. 16. 6.

3179.

yngolwg yr ARGLWYDD : ni chiliodd efe oddi wrth holl bechodau Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu.

25 Efe a ddug adref dorfyn Israel o'r lle 'r [n] air i mewn i Hamath, hyd [o] fôr y rhôs, yn ôl gair ARGLWYDD Dduw Israel, yr hwn a lefarasai efe trwy law ei wâs [p] Jonas mâb Amittai y prophwyd, yr hwn *oedd* o Ath Hepher.

26 Canys yr ARGLWYDD a welodd gystudd Israel yn flîn jawn : canys [q] nid *oedd neb* gwarchaëdig, na *neb* wedi ei adael na chynnorthwyydd i Israel.

27 Ac ni lefarasai 'r ARGLWYDD y dileai efe enw Israel oddi tan y nefoedd : ond efe a'i gwaredodd hwynt trwy law Jeroboam mâb Joas.

28 ¶ A'r rhan arall o hanes Jeroboam, a'r hyn oll a'r a wnaeth efe, a'i gadernid ef, y modd y rhyfelodd efe, a'r modd y dug efe adref Ddamascus, a Hamath, [r] i Juda yn Israel, onid *ydynt* hwy yn 'sgrifennedig yn llyfr croniclau brenhinoedd Israel.

29 A Jeroboam a hunodd gyd â'i dadau, *sef* gyd a brenhinoedd Israel, a Zacharïah ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PEN. XV.

1 *Daionus deyrnasiad Azarïah.* 5 *Ef yn marw o'r gwahan-glwyf, a Jotham yn dyfod yn ei le ef.* 8 *Zacharïah y diwaethaf o genedl Jehu, yn teyrnasu yn ddrygionus, a'i ladd ef gan Sàlum.* 13 *Sàlum yn teyrnasu fis, a Menahem yn ei ladd ef.* 16 *Menahem yn cael nerth gan Bul.* 22 *Pecahiah yn dyfod yn ei le ef.* 25 *Pecah yn ei ladd ef.* 29 *Tiglath Peleser yn gorthrymmu Pecah, a Hosea yn ei ladd ef.* 32 *Jotham y brenin da.* 38 *Ahaz yn dyfod ar ei ôl ef.*

YN y seithfed flwyddyn ar hugain i Jeroboam brenin Israel [a] y teyrnasodd [b] Azarïah mâb Amasïah brenin Juda.

2 Mâb un mlwydd ar bymtheg ydoedd efe pan ddechreuodd deyrnasu, a deuddeng mlynedd a deugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem, ac enw ei fam *oedd* Jecholïah o Jerusalem.

3 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll a wnelsai Amasïah ei dâd ef ;

4 [c] Ond na thynnwyd ymmaith yr uchelfeydd : y bobl oedd etto yn aberthu ac yn arogl-darthu yn yr uchelfeydd.

5 ¶ A'r ARGLWYDD [d] a darawödd y brenin fel y bu efe wahan-glwyfus, hyd ddydd ei farwolaeth, ac [e] y trigodd mewn tŷ o'r neilldu : a Jotham mâb y brenin *oedd* ar y tŷ yn barnu pobl y wlâd.

6 A'r rhan arall o hanes Azarïah, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn 'sgrifennedig yn llyfr croniclau brenhinoedd Juda ?

7 Ac Azarïah a hunodd gyd â'i dadau, a [f] chladdasant ef gyd â'i dadau, yn ninas Dafydd, a Jotham ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

8 ¶ Yn y drydedd flwyddyn ar bymtheg ar hugain i Azarïah frenin Juda, y teyrnasodd Zacharïah mâb Jeroboam ar Israel yn Samaria chwe mis.

9 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg yng ngolwg yr ARGLWYDD, megis y gwnaethai ei dadau : ni thrôdd efe oddi wrth bechodau Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu.

10 A Sàlum mâb Jabes a frâd-fwriadodd yn ei erbyn ef, ac [g] a'i tarawödd ef ger bron y bobl, ac a'i lladdodd ef, ac a deyrnasodd yn ei le ef.

11 A'r rhan arall o hanes Zacharïah, wele *y mae* yn 'sgrifennedig yn llyfr croniclau brenhinoedd Israel.

12 Dymma [h] air yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarasai efe wrth Jehu, gan ddywedyd, Meibion y bedwaredd genhedlaeth i tî a eisteddant ar orseddfa Israel. Ac felly y bu.

13 ¶ Sàlum mâb Jabes a ddechreuodd deyrnasu yn y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg ar hugain i [i] Uzzïah brenin Juda, a ‡ mîs cyfan y teyrnasodd efe yn Samaria.

14 Canys Menahem mâb Gadi a aeth i fynu o [k] Dirsah, ac a ddaeth i Samaria, ac a darawödd Sàlum mâb Jabes yn Samaria, ac a'i lladdodd ef, ac a deyrnasodd yn ei le ef.

15 A'r rhan arall o hanes Sàlum, a'i fradwriaeth ef, yr hon a frâd-fwriadodd efe, wele hwynt yn 'sgrifennedig yn llyfr croniclau brenhinoedd Israel.

16 ¶ Yna Menahem a darawödd Diphsah, a'r rhai oll *oedd* yndді, a'i therfynau, o Dirsah : o herwydd nad agorasant *iddo ef*, am hynny y tarawödd efe *hi* ; *a'i* holl [l] wragedd beichiogion a rwygodd efe.

17 Yn y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg ar hugain i Azarïah brenin Juda, y teyrnasodd Menahem mâb Gadi ar Israel, *a* deng mlynedd *y teyrnasoad efe* yn Samaria.

18 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg yng ngolwg yr ARGLWYDD : ni thrôdd efe yn ei holl ddyddiau oddi wrth bechodau Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu.

19 *A* [m] Phul brenin Assyria a ddaeth yn erbyn y wlâd ; a Menahem a roddodd i Bul fil o talentau arian, fel y byddai ei law gyd ag ef, i sicrhâu y frenhiniaeth yn ei law ef.

20 A Menahem a gododd yr arian ar Israel, *sef* ar yr holl rai cedyrn o allu, ar bob un ddeg sicl a deugain o arian, i'w rhoddi i frenin Assyria ; felly brenin Assyria a ddychwelodd, ac nid arhosodd yno yn y wlâd.

21 A'r rhan arall o hanes Menahem, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn 'sgrifennedig yn llyfr croniclau brenhinoedd Israel ?

22 ¶ A Menahem a hunodd gyd â'i dadau, a Phecahiah ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

23 Yn y ddegfed flwyddyn a deugain i Azarïah brenin Juda, y teyrnasodd Pecahiah mâb Menahem ar Israel yn Samaria, *a* dwy flynedd *y teyrnasodd efe*.

24 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg yng ngolwg yr ARGLWYDD : ni thrôdd efe oddi wrth bechodau Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu.

25 ¶ A Phecah mâb Remalïah ei dywysog ef a frâd-fwriadodd yn ei erbyn ef, ac a'i tarawodd ef yn Samaria, yn llŷs y brenin, gyd ag Argob, ac Arieh, a chyd ag ef ddengwr a deugain o feibion y Gileadiaid : ac efe a'i lladdodd ef, ac a deyrnasodd yn ei le ef.

26 A'r rhan arall o hanes Pecahiah, a'r hyn oll a wnaeth efe, wele hwynt yn 'sgrifennedig

[n] Num. 34. 8. 3197.
[o] Deut. 3. 17.
[p] Joan 1. 1. Mat. 12. 39, 40.
[q] Deut. 32. 36.
[r] 2 Sam. 8. 6. 2 Cron. 8. 3. 3220.
Mai, 16. P.
[a] Pen. 14. 21. 2 Cron. 16. 1, 3.
[b] A elwir *Uzziah*, Ad. 13, 30, &c.
[c] Pen. 12. 3. a 14. 4. Ad. 35. 3194.
[d] 2 Cron. 26. 19.
[e] Lef. 13. 46.
[f] 2 Cron. 26. 23. 3246.
3232.
[g] Amos 7. 9.
[h] Pen. 10. 30.
[i] Mat. 1. 8, 9. a elwir *Ozias*. ac Ad. 1. *Azariah*,
‡ Heb. *mis o dayaiim*.
[k] 1 Bren. 14. 17. 3246.
[l] 2 Cron 27. 1.
[m] Pen. 8. 12. 3232.
Ad. 4.
3233.
[n] 1 Cron. 5. 26. Eſay 9. 1.
Pen. 1. Eſay 7.
Mai, 17. 8.
Lef. 18. 21.
3243.
3262.
2 Cron 28. 1.

'sgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Iſrael.

3245. 27 ¶ Yn y ddeuddegfed flwyddyn a deugain i Azarïah brenin Juda, y teyrnaſodd [n] Pecah mâb Remalïah ar Iſrael yn Samaria, *ac* ugain mlynedd *y teyrnaſoad eſe.*

28 Ac eſe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, ni thrôdd eſe oddi wrth bechodau Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Iſrael bechu.

3264. 29 Yn nyddiau Pecah brenin Iſrael [o] y daeth Tiglath Peleſer brenin Aſſyria, ac a ennillodd [p] Ijon, ac Abel-Beth-maachah, a Janoah, Cedes heſyd, a Haſor, a Gilead, a Galilee, holl wlâd Naphtali, ac a'i caeth-gludodd hwynt i Aſſyria.

3265. 30 A Hoſea mâb Elah a frâd-fwriadodd fradwriaeth yn erbyn Pecah mâb Remalïah, ac a'i tarawodd eſ, ac a'i lladdodd, ac a deyrnaſodd yn ei le eſ, yn yr ugeinfed flwyddyn i Jotham fâb Uzzïah.

31 A'r rhan arall o hanes Pecah, a'r hyn oll a wnaeth eſe, wele hwynt yn 'sgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Iſrael.

3246. 32 ¶ Yn yr ail flwyddyn i Becah fâb Remalïah brenin Iſrael, y dechreuodd [q] Jotham mâb Uzzïah brenin Juda deyrnaſu.

33 Mâb pùm mlwydd ar hugain oedd eſe pan ddechreuodd deyrnaſu, ac un mlwydd ar bymtheg y teyrnaſodd eſe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Jeruſa merch Sadoc.

34 Ac eſe a wnaeth *yr hyn oedd* union yng ngolwg yr ARGLWYDD: yn ôl yr hyn oll a'r a wnelſai Uzzïah ei dâd.

35 [r] Er hynny ni thynnwyd ymmaith yr uchelfeydd; y bobl oedd etto yn aberthu ac yn arogl-darthu yn yr uchelfeydd. Eſe a adeiladodd y porth uchaf i dŷ 'r ARGLWYDD.

36 A'r rhan arall o hanes Jotham, a'r hyn oll a wnaeth eſe, onid *ydynt* hwy yn 'sgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

37 Yn y dyddiau hynny y dechreuodd yr ARGLWYDD anfon yn erbyn Juda, [s] Reſin brenin Syria, a Phecah mâb Remalïah.

38 A Jotham a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Daſydd ei dâd, ac Ahaz ei fâb a deyrnaſodd yn ei le eſ.

PEN. XVI.

Annuwiol lywodraeth Ahaz. 5 *Ahaz yn cyflogi Tiglath Peleſer yn erbyn Reſin a Phecah.* 10 *Ahaz yn anfon portreiaid allor o Ddamaſcus i Urïah, ac yn mynnu 'r allor brês iddo ei hun i offrymmu arni.* 17 *Ahaz yn ysbeilio 'r Deml.* 19 *A Hezeciah yn teyrnaſu yn ei ôl eſ.*

3262. YN y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg i Becah fâb Remalïah, y dechreuodd Ahaz mâb Jotham brenin Juda deyrnaſu.

2 Mâb [a] ugain mlwydd *oedd* Ahaz pan ddechreuodd eſe deyrnaſu, ac un mlynedd ar bymtheg y teyrnaſodd eſe yn Jeruſalem, ac ni wnaeth eſe *yr hyn oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD ei Dduw, fel Daſydd ei dâd:

3 Eithr rhodiodd yn ffordd brenhinoedd Iſrael, ac [b] a dynnodd ei fâb trwy 'r tân, yn ôl ffieidd-dra 'r cenhedloedd a fwriaſai 'r ARGLWYDD allan o flaen meibion Iſrael.

4 Ac eſe a aberthodd, ac a arogl-darthodd yn yr uchelfeydd, ac [c] ar y brynnau, a than bob pren gwyrddlas.

5 ¶ [d] Yna y daeth Reſin brenin Syria, a Phecah mâb Remalïah brenin Iſrael, i fynu i Jeruſalem i ryfel: a hwy a warchaeſant ar Ahaz, ond ni allaſant hwy *ei* orchfygu *eſ.*

3263. 6 Yn yr amſer hwnnw Reſin brenin Syria a ddug drachefn [e] Elath at Syria, ac a yrrodd yr Juddewon o Elath: a'r Syriaid a ddaethant i Elath, a breſwyliaſant yno hyd y dydd hwn.

3264. 7 Yna Ahaz a anfonodd genhadau at [*] Diglath Peleſer brenin Aſſyria, gan ddywedyd, Dy wâs di, a'th fâb di *ydwyf* fi: tyred i fynu, a gwared fi o law brenin Syria, ac o law brenin Iſrael, y rhai ſydd yn cyſodi yn fy erbyn i.

8 Ac Ahaz [f] a gymmerth yr arian, a'r aur a gafwyd yn nhŷ 'r ARGLWYDD, ac yn nhryſorau tŷ 'r brenin, ac a'i hanfonodd yn anrheg i frenin Aſſyria.

9 A brenin Aſſyria a wrandawôdd arno eſ; a brenin Aſſyria a ddaeth i fynu i Ddamaſcus, ac [g] a'i hennillodd hi, ac a gaeth-gludodd ei *thrigolion* i Gir, ac a laddodd Reſin.

10 ¶ A'r brenin Ahaz a aeth i Ddamaſcus i gyfarfod Tiglath Peleſer brenin Aſſyria, ac a welodd allor *oedd* yn Namaſcus: a'r brenin Ahaz a anfonodd at Urïah yr offeiriad agwedd yr allor a'i phortreiad, yn ôl ei holl wneuthuriad.

11 Ac Urïah yr offeiriad a adeiladodd allor, yn ôl yr hyn oll a anfonaſai y brenin Ahaz o Ddamaſcus: felly y gwnaeth Urïah yr offeiriad, erbyn dyfod y brenin Ahaz o Ddamaſcus.

12 A phan ddaeth y brenin o Ddamaſcus, y brenin a ganfu yr allor: [h] a'r brenin a neſaodd at yr allor, ac a offrymmodd arni hi.

13 Ac eſe a loſgodd ei boeth-offrwm, a'i ſwyd-offrwm, ac a dywalltodd ei ddïod-offrwm, ac a daenellodd waed ei offrymmau hedd ar yr allor.

14 A'r [i] allor brês, yr hon *oedd* ger bron yr ARGLWYDD, a dynnodd eſe ymmaith o dalcen y tŷ, oddi rhwng yr allor a thŷ 'r ARGLWYDD, ac a'i rhoddes hi o du gogledd yr allor.

15 A'r brenin Ahaz a orchymynnodd i Urïah yr offeiriad, gan ddywedyd, Lloſg ar yr allor fawr [k] y poeth-offrwm boreuol, a'r bwyd-offrwm prydnhawnol, poeth-offrwm y brenin heſyd, a'i ſwyd-offrwm eſ, a phoeth-offrwm holl bobl y wlâd, a'i bwyd-offrwm hwynt, a'i dïodydd-offrwm hwynt; a holl waed y poeth-offrwm, a holl waed yr aberth, a daenelli di arni hi: a bydded yr allor brês i mi i ymofyn.

16 Ac Urïah yr offeiriad a wnaeth yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai y brenin Ahaz.

17 ¶ A'r brenin Ahaz a dorrodd [l] ddalenau yr yſtolion, ac a dynnodd ymmaith y noe oddi arnynt hwy, ac a ddiſgynnodd [m] y môr oddi ar yr ychen prês *oedd* tano, ac a'i rhoddodd ar balmant cerrig.

18 A gorchudd y Sabboth yr hwn a adeiladaſent hwy yn tŷ, a dyſodſa 'r brenin oddi allan, a drôdd eſe *oddi wrth* dŷ 'r ARGLWYDD, o achos brenin Aſſyria.

19 ¶ A'r rhan arall o hanes Ahaz, yr hyn a wnaeth eſe, onid *ydynt* hwy 'n 'sgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

3278. 20 Ac Ahaz a hunodd gyd â'i dadau,
m 2 Cron. 28. 27. ac n a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Dafydd, a Hezeciah ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PEN. XVII.

Mai, 17. P. 1 *Drygionus lywodraeth Hosea.* 3 *Wedi ei ddaroſtwng gan Salmaneſer, y mae yn ymgyfa-fwriadu â So brenin yr Aipht yn ei erbyn ef.* 5 *Caethgludo Samaria am eu pechodau.* 25 *Y cenhedloedd dieithr a blanneſid yn Samaria, wedi i lewod eu blino, yn gwneuthur cymmyſg o amryw grefyda.*

3274. YN y ddeuddegfed flwyddyn i Ahaz frenin Juda, y teyrnaſodd Hoſea mâb Elah yn Samaria ar Iſrael, naw mlynedd y teyrnaſodd efe.

2 Ac efe a wnaeth yr *hyn oedd* ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, etto nid fel brenhinoedd Iſrael, y rhai a fuaſai o'i flaen ef.

3276. 3 ¶ A Salmaneſer brenin Aſſyria a ddaeth i fynu yn ei erbyn ef, a Hoſea a aeth yn † Heb. *daloddi.* ‡ Neu, *deyrnged.* was iddo ef, ac a ‡ ddug iddo anrhegion.

3279. 4 A brenin Aſſyria a gafodd ſradwriaeth yn Hoſea, canys efe a ddanfonaſai genhadau at So brenin yr Aipht, ac ni ddanfonaſai anrheg i frenin Aſſyria, fel y *bydaai efe arferol* bob blwyddyn: am hynny brenin Aſſyria a gaeodd arno ef, ac a'i rhwymodd ei mewn carchardy.

3280. 5 ¶ Yna a brenin Aſſyria a aeth i fynu trwy 'r holl wlâd, ac a aeth i fynu i a Pen. 18. 9. Samaria, ac a warchaeodd arni hi dair blynedd.

3283. 6 ¶ b Yn y nawfed flwyddyn i Hoſea, b Pen. 18. 10. yr enillodd brenin Aſſyria Samaria, ac y caethgludodd efe Iſrael i Aſſyria, ac a'i cyfleodd hwynt c yn Halah, ac yn Habor, c 1 Cron. 5. 26. *wrth* afon Gozan, ac *yn* ninaſoedd y Mediaid.

7 Felly y bu, am i feibion Iſrael bechu yn erbyn yr ARGLWYDD eu Duw, yr hwn a'i dygaſai hwynt i fynu o wlâd yr Aipht, oddi tan law Pharao brenin yr Aipht, ac am iddynt o'ni duwiau dieithr,

d Lef. 18. 3. 8 A d rhodio yn neddfau 'r cenhedloedd, y rhai a fwriaſai 'r ARGLWYDD allan o flaen meibion Iſrael, ac *yn y deaddfau* a wnaethai brenhinoedd Iſrael.

9 A meibion Iſrael a wnaethant yn ddirgel bethau nid *oedd* union yn erbyn yr ARGLWYDD eu Duw, ac a adeiladaſant iddynt uchelfeydd yn eu holl ddinaſoedd, e o dŵr y gwilwyr hyd y ddinas gaerog.

e Pen. 18. 8. 10 Goſodaſant heſyd iddynt ddelwau, a f llwynau, g ar bob bryn uchel, a than bob pren îrlas;

f Ecſod. 34. 13. Deut. 16. 21. g Deut. 12. 2. 11 Ac a arogl-darthaſant yno yn yr holl uchelfeydd, fel y cenhedloedd y rhai a gaethgludaſai 'r ARGLWYDD o'i blaen hwynt; a gwnaethant bethau drygionus i ddigio 'r ARGLWYDD.

h Ecſod. 20. 3, 4. Deut. 5. 7, 8. 12 A hwy a waſanaethaſant enlynnod, h *am* y rhai y dywedaſai 'r ARGLWYDD wrthynt, Na wnewch y peth hyn.

i Deut. 4. 19. k 1 Sam. 9. 9. l Jer. 18. 11. a 25. 5. a 35. 15. 13 Er i'r ARGLWYDD dyſtiolaethu yn erbyn Iſrael, ac yn erbyn Juda, trwy law yr holl brophwydi, *a* phob k *gweledydd*, gan ddywedyd, l Dychwelwch o'ch ffyrdd drygionus, a chedwch fy ngorchymynion, a'm deddfau, yn ôl yr holl gyfraith a orchymynnais i'ch tadau, a'r hon a anſonais attoch, trwy law fy ngweiſion y prophwydi.

14 Etto ni wrandawſant, eithr m caledaſant eu gwarrau, fel gwarrau eu tadau, y rhai ni chredaſant yn yr ARGLWYDD eu Duw. m Deut. 31. 27.

15 A hwy a ddirmygaſant ei ddeddfau ef, a'i gyfammod, yr hwn a wnaethai efe â'i tadau hwynt, a'i dyſtiolaethau ef, y rhai a dyſtiolaethodd efe i'w herbyn; a rhodiaſant ar ôl n oferedd, ac o a aethant yn ofer: n Deut. 32. 21. *aethant* heſyd ar ôl y cenhedloedd, y rhai *oedd* o'i hamgylch, *am* y rhai y gorchymynaſai 'r ARGLWYDD iddynt, na wnelent fel hwynt. 1 Bren. 16. 13. 1 Cor. 8. 4.

16 A hwy a adawſant holl orchymynion yr ARGLWYDD eu Duw, ac p a wnaethant iddynt ddelwau tawdd, *nid amgen* dau lo: q gwnaethant heſyd lwyn, ac ymgrymmaſant i holl lu y nefoedd, a r gwaſanaethaſant Faal. o Pſal. 115. 8. p Ecſod. 32. 8. 1 Bren. 12. 28. q 1 Bren. 16. 33. r 1 Bren. 16. 31. a 22. 54.

17 A hwy s a dynnaſant eu meibion a'i merched trwy 'r tân, ac a arferaſant ddewiniaeth, a ſwynion, ac t a ymwerthaſant i wneuthur yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, i'w ddigio ef. Pen. 11. 18. s Lef. 18. 21. Pen. 16. 3. t 1 Bren. 21. 20. u 1 Bren. 11. 13, 32. 30. 29.

18 Am hynny yr ARGLWYDD a ddigiodd yn ddirfawr wrth Iſrael, ac a'i bwriodd hwynt allan o'i olwg: ni adawyd u ond llwyth Juda yn unig.

19 Ni chadwodd Juda chwaith orchymynion yr ARGLWYDD eu Duw, eithr rhodiaſant yn neddfau Iſrael y rhai a wnelſent hwy.

20 A'r ARGLWYDD a ddïyſtyrodd holl hâd Iſrael, ac a'i cyſtuddiodd hwynt, ac a'i rhoddodd hwynt yn llaw anrheithwyr nes iddo eu bwrw allan o'i olwg.

21 Canys x efe a rwygodd Iſrael oddi wrth dŷ Ddafydd; a y hwy a wnaethant Jeroboam fab Nebat yn frenin: a Jeroboam a yrrodd Iſrael oddi ar ôl yr ARGLWYDD, ac a wnaeth iddynt bechu pechod mawr. x 1 Bren. 11. 11, 31. y 1 Bren. 12. 20, 28.

22 Canys meibion Iſrael a rodiaſant yn holl bechodau Jeroboam, y rhai a wnaeth efe, heb gilio oddi wrthynt:

23 Nes i'r ARGLWYDD fwrw Iſrael allan o'i olwg, fel y llefaraſai trwy law ei holl weiſion y prophwydi: ac Iſrael a gaethgludwyd allan o'i wlâd ei hun i Aſſyria, hyd y dydd hwn.

24 ¶ A z brenin Aſſyria a ddug *bobl* o a Fabilon, ac o Gutha, ac o b Afa, o Hamath heſyd, ac o Sepharſaim, ac a'i cyfleodd *hwynt* yn ninaſoedd Samaria, yn lle meibion Iſrael. A hwynt a feddiannaſant Samaria, ac a drigaſant yn ei dinaſoedd hi. 3327. z Ezra 4. 2. a Edrych Ad. 31. b Pen. 18. 34. *Iſah.*

25 Ac yn nechrau eu trigias hwy yno, nid ofnaſant hwy yr ARGLWYDD; am hynny 'r ARGLWYDD a anfonodd lewod yn eu plith hwynt, y rhai a laddaſant *rai* o honynt.

26 Am hynny y mynegaſant i frenin Aſſyria, gan ddywedyd, Y cenhedloedd y rhai a fudaiſt ti, ac a gyfleaiſt yn ninaſoedd Samaria, nid adwaenant ddefod Duw y wlâd: am hynny efe a anfonodd lewod yn eu mysg hwynt, ac wele, lladdaſant hwynt, am na wyddent ddefod Duw y wlâd.

27 Yna brenin Aſſyria a orchymynnodd, gan ddywedyd, Dygwch yno un o'r offeiriaid a ddygaſoch oddi yno, i fyned ac i drigo yno; ac i ddyſgu iddynt ddefod Duw y wlâd.

28 Felly un o'r offeiriaid a ddygaſent hwy o Samaria a ddaeth ac a drigodd ym Methel, ac a ddyſgodd iddynt pa fodd yr ofnent yr ARGLWYDD.

29 Etto

29 Etto pob cenedl oedd yn gwneuthur eu duwiau eu hun; ac yn *eu* gosod yn nhai 'r uchelfeydd a wnaethai 'r Samariaid, pob cenedl yn eu dinasoedd yr oeddynt yn preswylio ynddynt.

[c] Ad. 24.

30 A gwŷr [c] Babilon a wnaethant Succoth Benoth, a gwŷr Cuth a wnaethant Nergal, a gwŷr Hamath a wnaethant Asima,

31 A'r Afiaid a wnaethant Nibhaz a Thartac, a'r Sepharfiaid a losgasant eu meibion yn tân i Adrammelech, ac i Hanammelech duwiau Sepharfaim.

32 Felly hwy a ofnasant yr ARGLWYDD, ac [d] a wnaethant iddynt rai o'i gwehilion yn offeiriaid yr uchelfeydd, y rhai a wnaethant *aberthau* iddynt yn nhai 'r uchelfeydd.

[d] 1 Bren. 12. 31.

33 [e] Yr ARGLWYDD yr oeddynt hwy yn ei ofni, a gwasanaethu yr oeddynt eu duwiau, yn ôl defod y cenhedloedd y rhai ‡ a ddygasent oddi yno.

[e] Zeph. 1. 5.

‡ Neu, *a'i aygasent.*

34 Hyd y dydd hwn y maent hwy yn gwneuthur yn ôl eu hên arferion: nid ydynt yn ofni 'r ARGLWYDD, ac nid ydynt yn gwneuthur yn ôl eu deddfau hwynt, nac yn ôl eu harfer, nac yn ôl y gyfraith, na 'r gorchymmyn, a orchymynnodd yr ARGLWYDD i feibion Iacob, [f] yr hwn y gosododd efe ei enw, Israel.

[f] Gen. 32. 28. a 35. 10.

35 A'r ARGLWYDD a wnaethai gyfammod â hwynt, ac a orchymynnasai iddynt, gan ddywedyd, [g] Nac ofnwch dduwiau dieithr, ac nac ymgrymmwch iddynt, ac na wasanaethwch hwynt, ac na aberthwch iddynt:

[g] 1 Bren. 18. 31. & Barn. 6. 10.

36 Ond yr ARGLWYDD yr hwn a'ch dug chwi i fynu o wlâd yr Aipht â nerth mawr, ac [h] â braich estynedig, ef a ofnwch chwi, ac iddo ef yr ymgrymmwch, ac iddo yr aberthwch.

[h] Ecsod. 6. 6.

37 Y deddfau hefyd, a'r barnedigaethau, a'r gyfraith, a'r gorchymmyn, a ysgrifennodd efe i chwi, a gedwch chwi, i'w gwneuthur byth; ac nac ofnwch dduwiau dieithr.

38 Ac nac anghofiwch y cyfammod a ammodais â chwi, ac nac ofnwch dduwiau dieithr.

39 Eithr ofnwch yr ARGLWYDD eich Duw; ac efe a'ch gwared chwi o law eich holl elynion.

40 Ond ni wrandawsant hwy, eithr yn ôl eu hên arfer y gwnaethant hwy.

41 Felly y cenhedloedd hyn oedd yn ofni 'r ARGLWYDD, ac yn gwasanaethu eu delwau cerfiedig; eu plant a'i hwyrion: fel y gwnaeth eu tadau, y maent hwy yn gwneuthur hyd y dydd hwn.

PEN. XVIII.

Sul 12 ar ôl y Drindod, P. Mai, 18 B.

1 *Y brenin duwiol Hezeciah, 4 yn dileu delwaddoliaeth, ac yn llwyddo. 9 Caethgludo Samaria am eu pechodau. 13 Senacherib yn dyfod yn erbyn Iuda, a theyrnged yn ei ddyhuddo ef. 17 Senacherib yn danfon Rabsaceh yr ail waith, ac yntau yn diffenwi Hezeciah, a thrwy gabl-eiriau yn annog y bobl i droi at frenin Assyria.*

3277. a 2 Cron. 28. 27. a 29. 1. a elwir *Hezecias.* Mat. 1. 9. b 2 Cron. 29. 1. *Abiah.*

A Cyn y drydedd flwyddyn i Hosea fâb Elah brenin Israel, y teyrnasodd [a] Hezeciah mâb Ahaz brenin Iuda.

2 Mâb pùm mlwydd ar hugain oedd efe pan aeth yn frenin, a naw mlynedd ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* [b] Abi, merch Zachariah.

3 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* union yng ngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll a wnaethai Dafydd ei dâd ef.

4 ¶ [c] Efe a dynnodd ymmaith yr uchelfeydd, ac a ddrylliodd y delwau, ac a dorrodd y llwynau, ac a faluriodd y [d] sarph brês a wnelsai Moses; canys hyd y dyddiau hynny yr oedd meibion Israel yn arogldarthu iddi hi: ac efe a'i galwodd hi Nehustan.

3278. [c] 2 Cron. 31. 1. [d] Num. 21. 9.

5 Yn ARGLWYDD Dduw Israel yr ymddiriedodd efe, ac ar ei ôl ef ni bu ei fâth ef ymhlith holl frenhinoedd Juda, nac *ym mysg* y rhai a fuasai o'i flaen ef.

6 Canys efe a lynodd wrth yr ARGLWYDD, ni thrôdd efe oddi ar ei ôl ef, eithr efe a gadwodd ei orchymynion ef, y rhai a orchymynnasai 'r ARGLWYDD wrth Fosts.

7 A'r ARGLWYDD fu gyd ag ef; i ba le bynnag yr aeth, efe a lwyddodd: ac efe a wrthryfelodd yn erbyn brenin Assyria, ac ni's gwasanaethodd ef.

3291.

8 [e] Efe a darawodd y Philistiaid hyd ‡ Aza a'i therfynau, [f] o dŵr y gwilwyr hyd y ddinas gaerog.

[e] Esay 14. 29. ‡ Heb. *Azzah.*

9 ¶ Ac yn y bedwaredd flwyddyn i'r brenin Hezeciah (honno *oedd* y seithfed flwyddyn i Hosea fâb Elah brenin Israel) y daeth [g] Salmaneser brenin Assyria i fynu yn erbyn Samaria, ac a warchaeodd arni hi.

3280. [f] Pen. 17. 9. [g] Pen. 17. 3.

10 Ac ym mhen y tair blynedd yr ennillwyd hi; yn y chweched flwyddyn i Hezeciah, (honno *oedd* [h] y nawfed flwyddyn i Hosea brenin Israel) yr ennillwyd Samaria.

3283. [h] Pen. 17. 6.

11 A brenin Assyria a gaethgludodd Israel i Assyria, ac a'i cysleodd hwynt [i] yn Halah ac yn Habor *wrth* afon Gozan, ac yn ninasoedd y Mediaid:

[i] 1 Cron. 5. 26.

12 Am na wrandawsent ar lais yr ARGLWYDD eu Duw, eithr troseddu ei gyfammod ef, *a'r* hyn oll a orchymynnasai Moses gwas yr ARGLWYDD, ac na wrandawent *arnynt*, ac na's gwnaent *hwynt*.

13 ¶ Ac [k] yn y bedwaredd flwyddyn ar ddeg i'r brenin Hezeciah, y daeth Senacherib brenin Assyria i fynu yn erbyn holl ddinasoedd caerog Juda, ac a'i hennillodd hwynt.

3291. [k] 2 Cron. 32. 1. Esay 36. 1. Eccl. 48. 18.

14 A Hezeciah brenin Juda a anfonodd at frenin Assyria i Lachis, gan ddywedyd, Pechais, dychwel oddi wrthyf; dygaf yr hyn a roddych arnaf. A brenin Assyria a osododd ar Hezeciah brenin Juda, drychant o dalentau ariau, a deg ar hugain o dalentau aur.

3294.

15 A Hezeciah a roddodd *iddo* yr holl arian a gafwyd yn nhŷ 'r ARGLWYDD, ac yn nhrysorau tŷ 'r brenin.

16 Yn yr amser hwnnw y torrodd Hezeciah *yr aur oddi ar* ddrysau teml yr ARGLWYDD, ac *oddi ar* y colofnau a orchuddiasai Hezeciah brenin Juda, ac a'i rhoddes hwynt i frenin Assyria.

17 ¶ A brenin Assyria a anfonodd Dartan, a Rabsaris, a Rabsaceh, o Lachis, at frenin Hezeciah, â llu ‡ dirfawr yn erbyn Jerusalem. A hwy a aethant i fynu, ac a ddaethant i Jerusalem. Ac wedi eu dyfod i fynu, hwy a ddaethant ac a safasant wrth [l] bistyll y llyn uchaf, yr hwn *fydd* ym mhriffordd maes y pannwr.

3294. ‡ Heb. *trwm.* [l] Esay 7. 3.

18 Ac wedi iddynt alw ar y brenin, daeth allan attynt hwy Eliacim mâb Helciah, yr hwn *oedd* benteulu, a Sobna 'r ysgrifennydd, a Joah mâb Asaph y cofiadur.

19 A Rabsaceh a ddywedodd wrthynt hwy, Dywedwch yn awr wrth Hezeciah, Fel hyn y dywedodd y brenin mawr, brenin

3294. brenin Aſſyria, Pa hyder yw hwn yr wyt yn ymddiried yndo?

20 † Dywedyd yr ydwyt, (ond *nid ydynt ond* geiriau † ofer) ‡ *Y mae gennyf* gyngor a nerth i ryfel. Ar bwy y mae dy hyder pan wrthryſelaiſt i'm herbyn i?

21 Wele yn awr y mae dy hyder ar y [m] ffon gorſen ddrylliedig hon, ar yr Aipht, yr hon pwy bynnag a bwyſo arni, hi a â i gledr ei law eſ, ac a dylla trwyddi hi: felly y *mae* Pharao brenin yr Aipht i bawb a hyderant arno ef.

22 Ac o's dywedwch wrthyf, Yn yr ARGLWYDD ein Duw yr ydym ni yn ymddiried; onid efe yw yr hwn y tynnodd Hezeciah ymmaith ei uchelfeydd, a'i allorau, ac y dywedodd wrth Juda, ac wrth Jeruſalem, O flaen yr allor hon yr ymgrymmwch chwi yn Jeruſalem?

23 Yn awr gan hynny dôd wyſtlon, atrolwg, i'm harglwydd brenin Aſſyria, a rhoddaf i ti ddwy fil o feirch, o's gelli di roddi rhai a farchogo arnynt hwy.

24 A pha fodd y troi di ymmaith wyneb un capten o'r gweiſion lleiaf i'm harglwydd, ac yr ymddiriedi yn yr Aipht am gerbydau a gwŷr meirch?

25 Ai heb yr ARGLWYDD y deuthym i ſ fynu yn erbyn y lle hwn, i'w ddinyſtrio ef? Yr ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Dôs i fynu yn erbyn y wlâd hon, a dinyſtria hi.

26 Yna y dywedodd Eliacim mâb Helciah, a Sobna, a Joah, wrth Rabſaceh, Llefara attolwg wrth dy weiſion yn Syrianaeg, (canys yr ydym ni yn *ei* dyall *hi*) ac nac ymddiddan â ni yn jaith yr Judiddewon, lle y clywo 'r bobl *ſydd* ar y mur.

27 Ond Rabſaceh a ddywedodd wrthynt, Ai at dy feiſtr di, ac attat tithau, yr anfonodd fy meiſtr fi, i lefaru 'r geiriau hyn? onid at y dynion ſydd yn eiſtedd ar y mur; fel y bwytaont eu tom eu hun, ac yr yfont eu † trwnge eu hun gyd â chwi, *yr anſonodd fi?*

28 Felly Rabſaceh a ſafodd, ac a waeddodd â llef uchel yn jaith yr Juddewon, llefarodd hefyd, a dywedodd, Gwrandêwch air y brenin mawr, brenin Aſſyria.

29 Fel hyn y dywedodd y brenin, Na thwylled Hezeciah chwi: canys ni ddichon efe eich gwaredu chwi o'm llaw i.

30 Ac na phared Hezeciah i chwi ymddiried yn yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD gan waredu a'n gwared ni, ac ni roddir y ddinas hon yn llaw brenin Aſſyria.

31 Na wrandêwch ar Hezeciah: canys fel hyn y dywed brenin Aſſyria, Gwnewch † fwynder â mi, a deuwch allan attaſi, ac yna bwytêwch bob un o'i winwydden ei hun, a phob un o'i ffigyſbren, ac yfed pawb ddwfr ei ‡ ffynnon ei hun.

32 Nes im' ddyfod a'ch dwyn chwi i wlâd megis eich gwlâd eich hun, gwlâd ŷd a gwîn, gwlâd bara a gwinllannoedd, gwlâd olew oliwydd a mêl, fel y byddoch fyw, ac na byddoch feirw: ac na wrandêwch ar Hezeciah, pan hudo efe chwi, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD a'n gwared ni.

33 [n] A lwyrwaredodd yr un o dduwiau 'r cenhedloedd ei wlâd o law brenin Aſſyria?

34 [o] Mae dduwiau Hamath, ac Arpad? mae dduwiau Sepharfaim, Hena, ac [p] Ifah? A achubaſant hwy Samaria o'm llaw i?

35 Pwy *ſydd* ym mhlith holl dduwiau 'r gwledydd a waredaſant eu gwlâd o'm llaw i, fel y gwaredai 'r ARGLWYDD Jeruſalem o'm llaw i? 3294.

36 Eithr y bobl a dawſant, ac nid attebaſant air iddo: canys gorchymmyn y brenin *oedd* hyn, gan ddywedyd, Nac attebwch ef.

37 Yna y daeth Eliacim mâb Helciah, yr hwn *oedd* benteulu, a Sobna 'r ſgrifennydd, a Joah mâb Aſaph y cofiadur, at Hezeciah, [q] a'i dillad yn rhwygedig, ac a fynegaſant iddo eiriau Rabſaceh. [q] Eſay 33. 7.

PEN. XIX.

1 Hezeciah yn galaru, ac yn anſon at Eſay i weddio droſto. 6 Eſay yn ei gyſſuro ef. 8 Senacherib yn myned i ymlaad a Thirhacah, ac yn danſon at Hezeciah lythyr yn llawn cabl-eiriau. 14 Gwedai Hezeciah. 20 Eſay yn prophwydo am falchder a dinyſtr Senacherib, a daioni Sion. 35 Angel yn lladd yr Aſſyriaid. 36 Ei feibion ei hun yn lladd Senacherib yn Ninifeh.

Sul 13 ar ôl y Drindod, B. Mai, 18 p.

A [a] Phan glybu y brenin Hezeciah *hynny*, efe a rwygodd ei ddillad, ac a ymwiſgodd â ſachliain, ac a aeth i mewn i dŷ 'r ARGLWYDD. [a] Eſay 37. 1.

2 Ac efe a anſonodd Eliacim, yr hwn *oedd* benteulu, a Sobna 'r ſgrifennydd, a henuriaid yr offeiriaid, wedi ymwiſgo mewn ſachliain, at [b] Eſay y prophwyd mâb Amos. [b] Luc 3. 4. *Eſaias.*

3 A hwy a ddywedaſant wrtho ef, Fel hyn y dywed Hezeciah, Diwrnod cyfyngdra, a cherydd, a ‡ chabledd, yw 'r dydd hwn: canys y plant a ddaethant hyd yr enedigaeth, ond nid *oes* grym eſgor. ‡ Neu, *chythrudd*

4 Fe allai y gwrendy 'r ARGLWYDD dy Dduw holl eiriau Rabſaceh, yr hwn a anfonodd brenin Aſſyria ei feiſtr ef, i gablu 'r Duw byw, ac y cerydda efe 'r geiriau a glybu 'r ARGLWYDD dy Dduw: am hynny dyrcha *ay* weddi dros y gweddill *ſyad* i'w gael.

5 Felly gweiſion y brenin Hezeciah a ddaethant at Eſay.

6 ¶ Ac Eſay a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywedwch wrth eich meiſtr, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Nac ofna 'r geiriau a glywaiſt, *trwy* y rhai [c] y cablodd gweiſion brenin Aſſyria fi. [c] Pen. 18. 17.

7 Wele fi yn rhoddi arno ef wynt, ac efe a glyw ſwn, ac a ddychwel i'w wlâd: gwnâf hefyd iddo ſyrthio gan y cleddyf yn ei wlâd ei hun.

8 ¶ Yna y dychwelodd Rabſaceh, ac a gafodd frenin Aſſyria yn ymladd yn erbyn Libnah: canys efe a glywſai fyned o hono ef ymmaith o Lachis.

9 A [d] phan glybu efe am Dirhacah brenin Ethiopia, gan ddywedyd, Wele efe a ddaeth allan i ryfela â thi; efe a anfonodd genhadau drachefn at Hezeciah, gan ddywedyd, [d] Edrych 1 Sam. 23. 27.

10 Fel hyn y lleferwch wrth Hezeciah brenin Juda, gan ddywedyd, Na thwylled dy Dduw di, yr hwn yr wyt yn ymddiried ynddo, gan ddywedyd, Ni roddir Jeruſalem yn llaw brenin Aſſyria.

11 Wele ti a glywaiſt yr hyn a wnaeth brenhinoedd Aſſyria i'r holl wledydd, gan eu difrodi hwynt: ac a waredir di?

12 [e] A waredodd duwiau 'r cenhedloedd hwynt, y rhai a ddarfu i'm tadau i eu dinyſtrio; *ſef* Gozan, a Haran, a Reſeph, a meibion Eden, y rhai *oedd* o ſewn Thelaſſar? [e] Pen. 18. 33.

13 [f] Mae

3294. ‡ Neu, *Siarad.* † Heb. *gwefuſau.* ‡ Neu, *ond cynghor a nerth ſydd raid i ryfel.* [m] Ezec. 29. 6.

† Heb. *adwſr eu traed.*

† Heb. *fenaith.* ‡ Neu, *byacw.*

[n] Pen. 19. 12. Eſay 10. 10. [o] Pen. 19. 13. [p] Pen. 17. 24. *Aſah.*

3294. Pen. 18.

13 [f] Mae frenin Hamath, a brenin Arpad, a brenin dinas Sepharfaïm, Hena, ac Ifah?

14 ¶ A Hezeciah a gymmerodd y llythyrau o law y cenhadau, ac a'i darllenodd hwy: a Hezeciah a aeth i fynu i dŷ 'r ARGLWYDD, ac a'i lledodd hwynt ger bron yr ARGLWYDD.

15 A Hezeciah a weddïodd ger bron yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD Dduw Iſrael, [g] yr hwn wyt yn trigo *rhwng* y Cerubiaid, tydi ſydd Dduw, tydi yn unig, i holl deyrnaſoedd y ddaear; ti a wnaethoſt y nefoedd a'r ddaear.

16 Gogwydda, ARGLWYDD, dy gluſt, a gwrando: agor dy lygaid, ARGLWYDD, ac edrych; a gwrando eiriau Senacherib, yr hwn a anfonodd i ddifenwi 'r Duw byw.

17 Gwir *yw*, O ARGLWYDD, i frenhinoedd Aſſyria ddifa 'r holl genhedloedd a'i tir,

18 A rhoddi eu duwiau hwynt yn tân: canys nid *oeddynt* hwy dduwiau, eithr gwaith dwylaw dŷn, *o* goed a maen: am hynny y dinyſtriaſant hwynt.

19 Yn awr gan hynny, O ARGLWYDD ein Duw ni, achub ni attolwg o'i law ef, fel y gwypo holl deyrnaſoedd y ddaear, mai tydi *yw* 'r ARGLWYDD Dduw, tydi yn unig.

20 ¶ Yna Eſay mâb Amos a anfonodd at Hezeciah, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſrael, Gwrandewais ar yr hyn a weddïaiſt arnaſi, yn erbyn Senacherib brenin Aſſyria.

21 Dymma 'r gair a lefarodd yr ARGLWYDD yn ei erbyn ef, Y forwyn merch Sion a'th ddirmygodd di, *ac* a'th watwarodd; merch Ieruſalem [h] a eſgydwodd ben ar dy ôl di.

22 Pwy a ddifenwaiſt ti, ac a geblaiſt? ac yn erbyn pwy y dyrchefaiſt ti *dy* lef, ac y codaiſt yn uchel dy lygaid? yn erbyn [i] Sanct Iſrael.

23 Trwy law dy genhadau y ceblaiſt ti 'r ARGLWYDD, ac y dywedaiſt, A lliaws fy ngherbydau y dringais i uchelder y mynyddoedd, i yſtlyſau Libanus; a mi a dorraf uchelder ei gedrwydd ef, *a'i* ddewis ffynidwydd ef, âf hefyd i'w letty eithaf, *ac i* goedwig ei ddoldir ef.

24 Myfi a gloddiais, ac a yfais ddyfroedd dïeithr, ac â gwadnau fy nhraed y dyhyſbyddais holl afonydd y [‡] gwarchaëdig.

25 Oni chlywaiſt ti ddarparu o honofi hyn er ys talm, ac i mi lunio hynny er y dyddiau gynt? yn awr [‖] y dugym hynny i ben, fel y byddit i ddinyſtrio dinaſoedd caerog *yn* garneddau dinyſtriol.

26 Am hynny eu trigolion yn gwttoglaw a ddychrynwyd, ac a gywilyddiwyd: oeddynt *megis* gwellt y maes, fel gwyrddlyſiau, *neu* [k] laſwelltyn ar bennau *tai*, neu ŷd wedi deifio cyn addfedu.

27 [l] Dy [‡] eiſteddiad hefyd, a'th fyneddiad allan, a'th ddyfodiad i mewn, a adnabum i, a'th gynddeiriawgrwydd i'm herbyn.

28 Am it' ymgynddeiriogi i'm herbyn, ac i'th ddadwrdd ddyfod i fynu i'm cluſtiau i; am hynny [m] y goſodaf fy mâch yn dy ffroen, a'm ffrwyn yn dy weſtau, ac a'th ddychwelaf di ar hŷd yr un ffordd ag y daethoſt.

29 A hyn *fydd* yn argoel i ti, O *Hezeciah*, Y flwyddyn hon y bwytâi a dyfo o hono ei hun, ac yn yr ail flwyddyn yr attwf; ac yn y drydedd flwyddyn hauwch, a medwch, plennwch winllannoedd hefyd, a bwytewch eu ffrwyth hwynt.

30 A'r [‡] gweddill o dŷ Juda 'r *hwn* a adewir, a wreiddia eilwaith i wared, ac a ddŵg ffrwyth i fynu.

31 Canys gweddill a â allan o Ieruſalem, a'r rhai diangol o fynydd Sïon: [n] zêl ARGLWYDD *y lluoedd* a wna hyn.

32 Am hynny fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD am frenin Aſſyria, Ni ddaw efe i'r ddinas hon, ac ni ergydia ſaeth yno; hefyd ni ddaw efe o'i blaen hi â tharian, ac ni fwrw glawdd i'w herbyn hi.

33 Ar hŷd yr un ffordd ag y daeth, y dychwel efe, ac ni ddaw i mewn i'r ddinas hon, medd yr ARGLWYDD.

34 Canys [o] mi a ddiffynnaf y ddinas hon, i'w chadw hi er fy mwyn fy hun, ac [p] er mwyn Dafydd fy ngwâs.

35 ¶ A'r [q] nolon honno 'r aeth Angel yr ARGLWYDD, ac a darawödd yngwerſyll yr Aſſyriaid, bump a phedwar ugain a chant o filoedd: a phan gyfodaſant yn forau dranoeth, wele hwynt oll yn gelaneddau meirwon.

36 Felly Senacherib brenin Aſſyria a ymadawodd, ac a aeth ymmaith, ac a ddychwelodd, ac a drigodd yn Ninifeh.

37 A bu, fel yr oedd efe yn addoli yn nhŷ Niſroch ei dduw, i [r] Adramelech a Sareſer [s] ei feibion, [t] ei ladd ef â'r cleddyf; a hwy a ddiangaſant i wlâd [‡] Armenia: ac [u] Eſarhâdon ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XX.

1 *Hezeciah, wedi cael rhybudd o'i farwolaeth, trwy weddi yn cael yſtyn ei oes.* 8 *Yr haul yn myned yn ei ôl ddeg o raddau yn argoel o'r aadewid hwnnw.* 12 *Berodach Baladan yn danfon i ymweled â Hezeciah o herwydd y rhyfeddod hwnnw, ac ſelly yn cael gwybodaeth am ei dryſorau ef.* 14 *Eſay yn cael gwybod hynny, ac yn rhag-fynegi 'r caethglud i Fabilon.* 21 *Manaſſeh yn frenin ar ôl Hezeciah.*

YN [a] y dyddiau hynny y clefychodd Hezeciah hyd farw, ac Eſay y prophwyd mâb Amos a ddaeth atto, ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, ‡ Trefna dy dŷ; canys marw fyddi, ac ni byddi byw.

2 Yna efe a drôdd ei wyneb at y pared, ac a weddïodd at yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

3 Attolwg, ARGLWYDD, cofia yr awr hon i mi rodio ger dy fron di mewn gwirionedd, ac â chalon berffaith, a gwneuthur o honof *yr hyn oedd* dda yn dy olwg di. A Hezeciah a wylodd ag wylofain mawr.

4 A chyn myned o Eſay allan i'r [‡] cyntedd canol, daeth gair yr ARGLWYDD atto, gan ddywedyd,

5 Dychwel, a dywed wrth Hezeciah blaenor fy mhobl i, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Dafydd dy dâd, Clywais dy weddi di, gwelais dy ddagrau: wele fi yn dy jachâu di; y trydydd dydd yr ai di i fynu i dŷ 'r ARGLWYDD.

6 A mi a 'chwanegaf at dy ddyddiau di bymtheng mlynedd, ac a'th waredaf di a'r ddinas hon o law brenin Aſſyria: [b] diffynnaf hefyd y ddinas hon er fy mwyn fy hun, ac er mwyn Dafydd fy ngwâs.

7 A dywedodd Eſay, Cymmerwch ſwp o ſſigys. A hwy a gymmeraſant, ac a'i goſodaſant

3294. 3295. 3296.

‡ Heb. *diangol.*

[a] Eſay 9. 7.

[o] Pen. 20. 6.

[p] 1 Bren. 11. 12, 13.

[q] Eſay 37. 36. Eccl. 48. 21. 1 Mac. 7. 41. 2 Mac. 8. 9.

[r] 2 Cron. 32. 21.

[s] Tob. 1. 21.

[t] Ad. 7.

‡ Heb. *Ararat.*

[u] Ezra 4. 2.

Mai, 19 B.

3291.

[a] 2 Cron. 32. 24. Eſay 38. 1.

‡ Heb. *dôd or-chymmyn am.*

‡ Neu, *ddinas.*

[b] Pen. 19. 34.

2391.

daſant ar y cornwyd, ac eſe a aeth yn jach.

8 ¶ A Hezeciah a ddywedodd wrth Eſay, [c] Pa arwydd *fydd* y jachâ 'r ARGLWYDD ſi, ac yr âf fi i ſynu i dŷ 'r ARGLWYDD y trydydd dydd?

9 Ac Eſay a ddywedodd, Hyn *fydd* i ti yn argoel oddi wrth yr ARGLWYDD, y gwnâ 'r ARGLWYDD y gair a leſarodd eſe: A â 'r cyſgod ddeg o raddau ym mlaen, neu a ddychwel eſe ddeg o raddau yn ôl?

10 A Hezeciah a ddywedodd, Hawdd yw i'r cyſgod ogwyddo ddeg o raddau: nid *ſelly*, ond dychweled y cyſgod yn ei ôl ddeg o raddau.

11 Ac Eſay y prophwyd a leſodd ar yr ARGLWYDD: ac [d] eſe a drôdd y cyſgod ar hŷd y graddau, ar hŷd y rhai y diſgynaſai eſe † yn neial Ahaz, ddeg o raddau yn ei ôl.

12 ¶ [e] Yn yr amſer hwnnw 'r anſonodd Berodach Baladan, mâb Baladan brenin Babilon, lythyrau ac anrheg at Hezeciah: canys eſe a glywſai ſod Hezeciah yn glâf.

13 A [f] Hezeciah a wrandawödd arnynt, ac a ddangoſodd iddynt holl dŷ ei ‡ dryſor, yr arian, a'r aur, a'r pêr-aroglau, a'r olew gorau, a *holl* dŷ ei † arfau, a'r hyn oll a gafwyd yn ei dryſorau eſ: nid oedd dim yn ei dŷ ef, nac yn ei holl gyfoeth ef, a'r na's dangoſodd Hezeciah iddynt.

14 ¶ Yna Eſay y prophwyd a ddaeth at y brenin Hezeciah, ac a ddywedodd wrtho, Beth a ddywedodd y gwŷr hyn? ac o ba le y daethant attat ti? A dywedodd Hezeciah, Yr hyn oll *oedd* yn fy nhŷ i a welſant hwy: nid oes dim yn fy nhryſorau i na's dangoſais iddynt hwy.

16 Ac Eſay a ddywedodd wrth Hezeciah, Gwrando air yr ARGLWYDD.

17 Wele y dyddiau yn dyfod, pan [g] ddyger i Fabilon yr hyn oll *fydd* yn dy dŷ di, a'r hyn a gynhilodd dy dadau hyd y dydd hwn: ni adewir dim, medd yr ARGLWYDD.

18 Cymmerant hefyd o'th feibion di, y rhai a ddaw allan o honot, y rhai a genhedli di, a hwy a fyddant yn 'ſtafellyddion yn llŷs brenin Babilon.

19 Yna Hezeciah a ddywedodd wrth Eſay, Da yw gair yr ARGLWYDD, yr hwn a leferaiſt. Dywedodd hefyd, ‡ Onid da o's bydd heddwch a gwirionedd yn fy nyddiau i?

20 A'r rhan arall o hanes Hezeciah, a'i holl rym ef, ac fel [h] y gwnaeth eſe 'r llyn, a'r piſtyll, ac [i] y dug eſe 'r dyfroedd i'r ddinas, onid *ydynt* hwy 'n 'ſgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Iuda?

21 A Hezeciah a hunodd gyd â'i dadau: a Manaſſeh ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XXI.

1 *Teyrnaſiad Manaſſeh,* 3 *a'i ddelw-addoliaeth.* 10 *Ei annuwioldeb ef yn achos o brophwydoliaethau yn erbyn Iuda.* 17 *Amon ar ei ôl ef,* 19 *a'i annuwioldeb ynteſ.* 23 *Ei weiſion yn ei ladd ef, a'r bobl yn eu lladd hwythau, a Joſiah yn myned yn frenin.*

MAb [a] deuddeng mlwydd *oedd* Manaſſeh pan ddechreuodd eſe deyrnaſu, a phymtheng mlynedd a deugain y teyrnaſodd eſe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Hephſibah.

2 Ac eſe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl ffieidd-dra 'r cenhedloedd a twriodd yr ARGLWYDD allan o flaen meibion Iſrael.

3 Canys eſe a adeiladodd drachefn yr uchelfeydd [b] a ddinyſtriaſai Hezeciah ei dâd ef; ac a gyfododd allorau i Faal, ac a wnaeth lwyn, fel [c] y gwnelſai Ahab brenin Iſrael, ac a addolodd holl lu 'r nefoedd, ac a'i gwaſanaethodd hwynt.

4 [d] Adeiladodd hefyd allorau yn nhŷ 'r ARGLWYDD, *am* yr hwn y dywedaſai 'r ARGLWYDD, [e] Yn Jeruſalem y goſodaf fy enw.

5 Ac eſe a adeiladodd allorau i holl lu 'r nefoedd yn nau gyntedd tŷ 'r ARGLWYDD.

6 Ac [f] eſe a dynnodd ei fâb trwy dân, ac a arferodd [g] hudoliaeth, a brudiau, ac a fawrhaodd ſwynyddion, a dewiniaid: eſe a wnaeth lawer o ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, i'w ddigio *ef*.

7 Ac eſe a oſododd ddelw gerfiedig y llwyn a wnelſai eſe, yn y tŷ, *am* yr hwn y dywedaſai 'r ARGLWYDD wrth Ddafydd, ac wrth Salomon ei fab, [h] Yn y tŷ hwn, ac yn Jeruſalem, yr hon a ddewiſais i o holl lwythau Iſrael, y goſodaf fi fy enw yn dragywydd:

8 Ac ni ſymmudaf mwyach droed Iſrael o'r wlâd a roddais i'w tadau hwynt: yn unig o's gwiliant ar wneuthur yr hyn oll a orchymynnais iddynt, ac yn ôl yr holl gyfraith a orchymynnodd fy ngwâs Moſes iddynt.

9 Ond ni wrandawſant hwy: a Manaſſeh a'i cyfeiliornodd hwynt i wneuthur yn waeth nâ'r cenhedloedd a ddiſtethaſai 'r ARGLWYDD o flaen meibion Iſrael.

10 ¶ A lleſarodd yr ARGLWYDD trwy law ei weiſion y prophwydi, gan ddywedyd,

11 [i] O herwydd i Fanaſſeh brenin Juda wneuthur y ffieidd-dra hyn, *a* gwneuthur yn waeth nâ'r hyn oll a wnaethai 'r Amoriaid *a fu* o'i flaen ef, a pheri o hono i Juda bechu trwy ei eulynnod:

12 O blegid hynny, fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſrael, Wele fi yn dwyn drwg ar Jeruſalem, a Juda, [k] fel y merwino dwyglust y ſawl a'i clywant.

13 A mi a eſtynnaf [l] linyn meſur Samaria ar Jeruſalem, a phwys tŷ Ahab: golchaf hefyd Jeruſalem, fel y gylch *un* gwppan, yr *hwn pan* ‡ olcho, eſe a'i trŷ ar ei wyneb.

14 A mi a wrthodaf weddill fy etifeddiaeth, ac a'i rhoddaf hwynt yn llaw eu gelynion, a hwy a fyddant yn anrhaith ac yn ysbail i'w holl elynion.

15 Am iddynt wneuthur yr hyn *oedd* ddrwg yn fy ngolwg i, a'i bod yn fy nigio i, er y dydd y daeth eu tadau hwynt allan o'r Aipht, hyd y dydd hwn.

16 Manaſſeh hefyd a dywalltodd lawer iawn o waed gwirion, hyd oni lanwodd eſe Jeruſalem o † ben bwy gilydd, heb law ei bechod *trwy* 'r hwn y gwnaeth eſe i Juda bechu, gan wneuthur yr hyn *oedd* ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD.

17 A'r [m] rhan arall o hanes Manaſſeh, a'r hyn a wnaeth eſe, a'i bechod a bechodd eſe,

3306.
[a] 2 Cron. 33. 1.
[b] Pen. 18. 4.
[c] 1 Bren. 16. 33.
[d] Jer. 32. 34.
[e] 2 Sam. 7. 13. 1 Bren. 8. 29. 9. 3.
[f] Lef. 18. 21. a 20. 2. 2 Bren. 16. 3.
[g] Lef. 19. 26, 31.
[h] 2 Sam. 7. 10. 1 Bren. 8. 29. a 9. 3. Pen. 23. 27. Pſal. 132. 13.
[i] Jer. 15. 4.
[k] 1 Sam. 3. 11. Jer. 19. 3. Edrych Eſay 34. 11. Galar. 2. 8. Amos 7. 7, 8.
[l] Neu, *ſycho.*
† Heb. *ymmvl i ymmvl.*
[m] 2 Cron. 33. 11—19.

2391. Eſay 7. 11, 14. Eſay 38. 8. Eccl. 48. 23. Edrych Joſ. 10. 12, 14. † Heb. *yngraddau.* Eſay 39. 1. 2 Cron. 32. 25, 31. ‡ Neu, *lyſieu-dy.* † Neu, *dlyſau.* Heb. *addoreſn.* Pen. 24. 13. a 25. 13. Jer. 27. 22. a 52. 17. ‡ Neu, *oni bydd heddwch,* &c. Neh. 3. 16. 2 Cron. 32. 36. 3306. Mai, 19. P.

eſe, onid *ydynt* hwy 'n 'ſgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

2 Cron. 33. 20. 18 A [n] Manaſſeh a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd yngârdd ei dŷ ei hun, *ſef* yngârdd Uzza, ac Amon ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

3361. 19 ¶ Mâb dwy flwydd ar hugain *oedd* Amon pan ddechreuodd eſe deyrnaſu, a dwy flynedd y teyrnaſodd eſe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Meſulemeth merch Harus o Jotbah.

20 Ac eſe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, fel y gwnelſai Manaſſeh ei dâd.

21 Ac eſe a rodiodd yn yr holl ffyrdd y rhodiaſai ei dâd ynddynt, ac a waſanaethodd yr eulynnod a waſanaethaſai ei dâd, ac a ymgrymmodd iddynt.

22 Ac eſe a wrthododd ARGLWYDD Dduw ei dadau, ac ni rodiodd yn ffordd yr ARGLWYDD.

23 ¶ A gweiſion Amon a frad-fwriadaſant yn ei erbyn ef, ac a laddaſant y brenin yn ei dŷ ei hun.

3363. 24 A phobl y wlâd a laddodd yr holl rai a frad-fwriadaſent yn erbyn y brenin Amon: a phobl y wlâd a oſodaſant Joſiah ei fâb ef yn frenin yn ei le ef.

25 A'r rhan arall o hanes Amon, yr hyn a wnaeth eſe, onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

[o] Mat. 1. 10. *Joſias.* 26 A chladdwyd ef yn ei feddrod yng ngardd Uzza, a [o] Joſiah e'i fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XXII.

1 Duwioldeb Joſiah, 3 a'i oſal am gyweirio 'r Deml. 8 Helciah yn cael llyfr y gyfraith, a Joſiah yn gyrru at Huldah i ymgynghori â'r Arglwydd. 15 Huldah yn prophwydo dinyſtr Jeruſalem, ond yr oedd hynny dros amſer Joſiah.

Mai, 20. B. 1 MAb [a] wyth mlwydd *oedd* Joſiah pan aeth eſe yn frenin, ac un mlynedd ar ddeg ar hugain y teyrnaſodd eſe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Jedidah merch Adaiah, o [b] Boſcath.

[a] 2 Cron. 34. 1.

[b] Joſ. 15. 39.

2 Ac eſe a wnaeth yr hyn *oedd* union yng ngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd yn holl ffyrdd Dafydd ei dâd, ac ni thrôdd ar y llaw ddehau nac ar y llaw aſſiwy.

3380. 3 ¶ Ac yn y ddeunawfed flwyddyn i frenin Joſiah, y brenin a anfonodd Saphan, fâb Aſaliah, fâb Meſùlam, yr ſgrifennydd, i dŷ 'r ARGLWYDD, gan ddywedyd,

[c] Pen. 12. 4. [d] Pen. 12. 9. † Heb. *trothwy.* 4 Dôs i fynu at Helciah 'r arch-offeiriad, fel y cyſrifo eſe 'r arian [c] a ddycpwyd i dŷ 'r ARGLWYDD, y rhai a gaſglodd [d] ceidwaid y † drws gan y bobl:

5 A rhoddant hwy yn llaw gweithwyr y gwaith, y rhai ſy olygwyr ar dŷ 'r ARGLWYDD: a rhoddant hwy i'r rhai ſydd yn gwneuthur y gwaith *ſyad* yn nhŷ 'r ARGLWYDD, i gŵeirio agennau 'r tŷ;

6 I 'r ſeiri coed, ac i'r adeiladwyr, ac i'r ſeiri maen, ac i brynu coed a cherrig nâdd, i atgyweirio 'r tŷ.

[e] Pen. 12. 15. 7 Etto [e] ni chyfrifwyd â hwynt am yr arian a roddwyd yn eu llaw hwynt, am eu bod hwy yn gwneuthur yn ffyddlon.

[f] Edrych Deut. 31. 24, &c. 2 Cron. 34. 14. † Heb. *addaſont.* 8 ¶ Helciah 'r arch-offeiriad a ddywedodd wrth Saphan y 'ſgrifennydd, Cefais [f] lyfr y gyfraith yn nhŷ 'r ARGLWYDD: a Helciah a roddodd y llyfr at Saphan, ac eſe a'i darllenodd eſ.

9 A Saphan y 'ſgrifennydd a ddaeth at y brenin, ac a adroddodd y peth i'r brenin, ac a ddywedodd, Dy weiſion di a † gaſglaſant yr arian a gafwyd yn tŷ, ac a'i rhoddaſant yn llaw gweithwyr y gwaith, y rhai ſy olygwyr ar dŷ 'r ARGLWYDD.

3380. 10 A Saphan yr ysgrifennydd a ſynegodd i'r brenin, gan ddywedyd, Helciah 'r offeiriad a roddodd i mi lyfr: a Saphan a'i darllenodd eſ ger bron y brenin.

11 A phan glybu y brenin eiriau llyfr y gyfraith, eſe a rwygodd ei ddillad.

12 A'r brenina orchymynnodd i Helciah 'r offeiriad, ac i Ahicam fâb Saphan, ac i [g] Achbor fâb [h] Michaiah, ac i Saphan y 'ſgrifennydd, ac i Aſahiah gwâs y brenin, gan ddywedyd,

[g] 2 Cron. 34. 20. *Abdon.* [h] Neu, *Michah.* 13 Ewch, ymoſynnwch â'r ARGLWYDD droſoſi, a thros y bobl, a thros holl Juda, am eiriau 'r llyfr hwn a gafwyd: canys mawr yw llid yr ARGLWYDD, yr hwn a ennynnodd i'n herbyn ni, o herwydd na wrandawôdd ein tadau ni ar eiriau 'r llyfr hwn, i wneuthur yn ôl yr hyn oll a 'ſgrifennwyd o'n plegid ni.

[i] 2 Cron. 34. 22. *Ticfath.* [k] Neu, *Haſrah.* ‡ Neu, *ail ran.* 14 Felly Helciah yr offeiriad, ac Ahicam, ac Achbor, a Saphan, ac Aſahiah, a aethant at Huldah y brophwydes, gwraig Sâlum mâb [i] Ticfah, fâb [k] Harhas, ceidwad y gwiſgoedd: a hi oedd yn trigo yn Jeruſalem yn yr ‡ yſgoldy, a hwy a ymddiddanaſant â hi.

15 ¶ A hi a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD Dduw Iſrael, Dywedwch i'r gŵr a'ch anfonodd chwi attaſi;

16 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi yn dwyn drwg ar y lle hwn, ac ar ei drigolion, *ſef* holl eiriau 'r llyfr a ddarllenodd brenin Juda.

17 Am iddynt fy ngwrthod i, ac arogldarthu i ddiwiau dieithr, i'm digio i â holl waith eu dwylaw: am hynny 'r ennyn fy llid yn erbyn y lle hwn, ac ni's diffoddir eſ.

18 Ond wrth frenin Juda, yr hwn a'ch anfonodd chwi i ymgynghori â'r ARGLWYDD, fel hyn y dywedwch wrtho eſ, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſrael, *Am* y geiriau a glywaiſt ti;

19 O blegid i'th gâlon feddalhâu, ac i tithau ymoſtwng o flaen yr ARGLWYDD, pan glywaiſt yr hyn a leferais yn erbyn y lle hwn, ac yn erbyn ei drigolion, y byddent yn anghyfannedd ac yn felldith, ac *am* rwygo o honot dy ddillad, ac wylo ger fy mron i; minnau hefyd a wrandewais, medd yr ARGLWYDD.

[l] Eſay 57. 1, 2. 20 O herwydd hynny, wele, mi a'th gymmeraf di ymmaith at dy dadau, a thi a ddygir i'th fedd [l] mewn heddwch, fel na welo dy lygaid yr holl ddrwg yr ydwyf fi yn ei ddwyn ar y fan hon. A hwy a ddygaſant air i'r brenin drachefn.

PEN. XXIII.

1 Joſiah yn peri darllen y gyfraith yng ngŵydd yr holl bobl. 3 Yn adnewyddu Cyfammod yr Arglwydd. 4 Yn difetha 'r eulynaddolwyr a'i hoffeiriaid. 15 Yn lloſgi eſgyrn y meirw ar allor Bethel, fel y daroganeſid. 21 Yn cadw Paſg ardderchog. 24 Yn aiſetha y conſurwyr a phob ffieiddra. 26 Dygn ddigofaint Duw yn erbyn Juda. 29 Joſiah yn cyffrôi Pharao Nechoh, ac yn cael ei ladd ym Megido. 31 Joachaz yn frenin ar ei ôl ef, a Pharao Nechoh yn ei garcharu ef, ac yn gwneuthur Joacim yn frenin. 36 Annuwiol lywodraeth Joacim.

Sul 13 ar ôl y Drindod, P. Mai, 20. P.

A'r

3380.

A'R [a] brenin a anfonodd, a holl henuriaid Juda a Jerusalem a ymgynnullasant atto ef.

[a] 2 Cron. 34. 29.

2 A'r brenin a aeth i fynu i dŷ 'r ARGLWYDD a holl wŷr Juda, a holl drigolion Jerusalem gyd ag ef, yr offeiriaid hefyd, a'r prophwydi, a'r holl bobl o fychan hyd fawr: ac efe a ddarllenodd, lle y clywsant hwy, holl eiriau llyfr y cyfammod, [b] *yr hwn* a gawsid yn nhŷ 'r ARGLWYDD.

[b] Pen. 22. 8.

3 ¶ A'r brenin [c] a safodd wrth y golofn, ac a wnaeth gyfammod ger bron yr ARGLWYDD, ar fyned ar ôl yr ARGLWYDD, ac ar gadw ei orchymynion ef, a'i dystiolaethau, a'i ddeddfau, â'*i* holl galon, ac â'*i* holl enaid, i gyflawni geiriau 'r cyfammod hwn, y rhai *oedd* 'sgrifennedig yn y llyfr hwn. A'r holl bobl a safodd wrth y cyfammod.

[c] Pen. 11. 14.

4 A'r brenin a orchymynnodd i Helcïah yr arch-offeiriad, ac i'r offeiriaid o'r ail *rada*, ac i geidwaid y drws, ddwyn allan o deml yr ARGLWYDD, yr holl lestri a wnelsid i Faal, ac [d] i'r llwyn, ac i holl lu y nefoedd: ac efe a'i llosgodd hwynt o'r tu allan i Jerusalem, ym meusydd Cidron, ac a ddug eu lludw hwynt i Bethel.

[d] Pen. 21. 3, 7.

5 Ac efe a ddiswyddodd yr † offeiriaid a osodasai brenhinoedd Juda i arogl-darthu yn yr uchelfeydd, yn ninasoedd Juda, ac yn amgylchoedd Jerusalem: a'r rhai oedd yn arogldarthu i Faal, i'r haul, ac i'r lleuad, ac i'r ‡ planedau, ac i holl lu y nefoedd.

† Heb. *Chemarim.* Hos. 10. 5. Zeph. 1. 4. ‡ Neu, *deuddeg arwyddion.*

6 Efe a ddug allan hefyd [e] y llwyn o dŷ 'r ARGLWYDD, i'r tu allan i Jerusalem, hyd afon Cidron, ac a'i llosgodd ef wrth afon Cidron, ac a'i malodd yn llwch, ac a daflodd ei lwch ar [f] feddau meibion y bobl.

[e] Pen. 21. 7. [f] 2 Cron. 34. 4. † Heb. *dai.*

7 Ac efe a dwriodd i lawr dai 'r Sodomiaid, y rhai *oedd* wrth dŷ 'r ARGLWYDD, lle yr oedd y gwragedd yn gwau † cortynnau i'r llwyn.

8 Ac efe a ddug yr holl offeiriaid allan o ddinasoedd Juda, ac a halogodd yr uchelfeydd yr oedd yr offeiriaid yn arogl-darthu arnynt, o Eba hyd Feerseba, ac a ddistrywiodd uchelfeydd y pyrth, y rhai *oedd wrth* ddrws porth Josua tywysog y ddinas, y rhai *oedd* ar y llaw asswy i bawb *a ddelai* i borth y ddinas.

[g] Edrych Ezec. 44. 10—14. [h] Jer. 7. 31. a 19. 6, 11. [i] Jos. 15. 8. [k] Lef. 18. 21. Deut. 18. 10. † Heb. *Eunuch.*

9 Etto [g] offeiriaid yr uchelfeydd ni ddaethant i fynu at allor yr ARGLWYDD i Jerusalem, ond hwy a fwytasant fara croyw ym mysg eu brodyr.

10 Ac efe a halogodd [h] Dopheth, yr hon *ydd* yn [i] nyffryn meibion Hinnom, fel [k] na thynnai neb ei fab na'i ferch trwy dân i Foloch.

[l] Edrych Jer. 19. 13. Zeph. 1. 5. [m] Pen. 21. 5. ‡ Neu, *a redcad oddi yno.* † Sef, *mynyad yr olivydd.*

11 Ac efe a ddifethodd y meirch a roddasai brenhinoedd Juda i'r haul, wrth ddysofa ty 'r ARGLWYDD, wrth ystafell Nathan-melech yr † ystafellydd, yr hwn *oedd* yn y pentref, ac a losgodd gerbydau 'r haul yn tân.

12 Yr allorau hefyd, y rhai *oedd* [l] ar nen ystafell Ahaz, y rhai a wnelsai brenhinoedd Juda, a'r allorau a wnelsai [m] Manasseh yn nau gynteddy 'r ARGLWYDD, a distrywiodd y brenin, ac ‡ a'i bwriodd *hwynt* i lawr oddi yno, ac a daflodd eu llwch hwynt i afon Cidron.

[n] 1 Bren. 11. 7.

13 Y brenin hefyd a ddiswynodd yr uchelfeydd *oedd* ar gyfer Jerusalem, y rhai *oedd* o'r tu dehau i † fynydd y llygredigaeth, y rhai a adeiladasai [n] Salomon brenin Israel i Astoreth ffieidd-dra 'r Sidoniaid, ac i Gamos ffieidd-dra 'r Moabiaid, ac i Filchom ffieidd-dra meibion Ammon.

[o] Ecsod. 23. 24. Deut. 7. 5, 25.

14 Ac efe [o] a ddrylliodd y delwau, ac a dorrodd y llwynau, ac a lanwodd eu lle hwynt ag esgyrn dynion.

[p] 1 Bren. 12. 28.

15 ¶ Yr allor hefyd, yr hon *oedd* ym Methel, *a'r* uchelfa [p] a wnaethai Jeroboam mab Nebat yr hwn a wnaeth i Israel bechu, ïe 'r allor honno a'r uchelfa a ddistrywiodd efe, ac a losgodd yr uchelfa, *ac* a'*i* malodd yn llwch, ac a losgodd y llwyn.

16 A Josiah a edrychodd, ac a ganfu feddau, y rhai *oedd* yno yn y mynydd, ac a anfonodd, ac a gymmerth yr esgyrn o'r beddau, ac a'*u* llosgodd ar yr allor, ac a'i halogodd hi, yn ôl [q] gair yr ARGLWYDD yr hwn a gyhoeddasai gŵr Duw, yr hwn a bregethasai 'r geiriau hyn.

[q] 1 Bren. 13. 2.

17 Yna efe a ddywedodd, Pa dîl *yw* hwn yr ydwyf fi yn ei weled? A gwŷr y ddinas a ddywedasant wrtho, [r] Bedd gŵr Duw, yr hwn a ddaeth o Juda, ac a gyhoeddodd y pethau hyn a wnaethoft ti i allor Bethel, *ydyw.*

[r] 1 Bren. 13. 30. 3030.

18 Ac efe a ddywedodd, Gedwch ef yn llonydd; nac ymyrred neb â'i esgyrn ef. Felly 'r achubasant ei esgyrn ef gyd ag esgyrn [s] y prophwyd a ddaethai o Samaria.

[s] 1 Bren. 13. 11. [t] Edrych 2 Cron. 34. 6.

19 Josiah hefyd a dynnodd ymmaith holl dai 'r uchelfeydd, y rhai *oedd* [t] yn ninasoedd Samaria, y rhai a wnelsai brenhinoedd Israel i ddigio 'r *ARGLWYDD*, ac a wnaeth iddynt yn ôl yr holl weithredoedd a wnelsai efe ym Methel.

[u] 1 Bren. 13. 2. ‡ Neu, *aberthodd.*

20 Ac [u] efe a ‡ [x] laddodd holl offeiriaid yr uchelfeydd *oedd* yno, ar yr allorau, ac a losgodd esgyrn dynion arnynt, ac a ddychwelodd i Jerusalem.

[x] Ecsod. 22. 20. Pen. 11. 18.

21 ¶ A'r brenin a orchymynnodd i'r holl bobl, gan ddywedyd, [y] Gwnewch Basg i'r ARGLWYDD eich Duw, [z] fel y *mae* yn 'sgrifennedig yn llyfr y cyfammod hwn.

[y] 2 Cron. 35. 1. [z] Esdr. 1. 1.

22 Yn ddiau [a] ni wnaed y fath Basg â hwn, er dyddiau 'r barnwyr a farnasant Israel, nac *yn* holl ddyddiau brenhinoedd Israel, na brenhinoedd Juda.

[a] Ecsod. 12. 3. Lef. 23. 5. Num. 9. 2. Deut. 16. 2.

23 Ac yn y ddeunawfed flwyddyn i frenin Josiah y cynhaliwyd y Pasg hwn i'r ARGLWYDD yn Jerusalem.

24 ¶ Y swynyddion hefyd, a'r dewiniaid, a'r ‡ delwau, a'r eulynnod, a'r holl ffieiddra, y rhai a welwyd yng[w]lâd Juda, ac yn Jerusalem, a dynnodd Josiah ymmaith, fel y cyflawnai efe eiriau [b] 'r gyfraith, y rhai *oedd* 'sgrifennedig yn y llyfr a gafodd Helcïah 'r offeiriad yn nhŷ 'r ARGLWYDD.

[b] 2 Cron. 35. 18. ‡ Neu, *Heraphim.* Gen. 31. 19.

25 Ac [c] ni bu o'i flaen frenin o'i fath ef, yr hwn a drôdd at yr ARGLWYDD â'i holl galon, ac â'i holl enaid, ac â'i holl egni, yn ôl cwbl o gyfraith Moses, ac ar ei ôl ef ni chyfododd ei fath ef.

[c] Pen. 18. 5. [d] Jer. 15. 4.

26 ¶ Er hynny ni thrôdd yr ARGLWYDD oddi wrth lid ei ddigofaint mawr, *trwy* 'r hwn y llidiodd ei ddigllonedd ef yn erbyn Juda, [d] o herwydd yr holl ddigter *trwy* 'r hwn y digiasai Manasseh ef.

[e] Pen. 17. 18, 20. a 18. 11. a 21. 13. [f] 1 Bren. 8. 29. a 9. 3. Pen. 21. 4, 7.

27 A dywedodd yr ARGLWYDD, Juda hefyd a fwriaf ymmaith o'm golwg, fel [e] y bwriais ymmaith Israel, ac a wrthodaf y ddinas hon Jerusalem, yr hon a ddetholais, a'r tŷ *am* yr hwn y dywedais, [f] Fy enw a fydd yno.

28 A'r rhan arall o hanes Josiah, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn 'sgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

3394. 29 ¶ g Yn ei ddyddiau ef y daeth Pharao
g 2 Cron. 35. 20. Nechoh brenin yr Aipht i fynu yn erbyn
h 2 Cron. 35. 24. brenin Aſſyria, hyd aſon Euphrates: a'r
i Zech. 12. 11. brenin Joſiah a aeth i'w gyfarfod ef, a *Pharaoh* h a'i lladdodd ef ym i Megido, pan ei
k Pen. 14. 8. k gwelodd ef.

30 A'i weiſion a'i dygaſant ef mewn
l 2 Cron. 36. 1. cerbyd yn farw o Fegido, ac a'i dygaſant
m 1 Cron. 3. 15. ef i Jeruſalem, ac a'i claddaſant ef yn ei
Johanan. Jer. 22. 11. Salum. n Pen. 24. 18. feddrod ei hun. A l phobl y wlâd a gym-
meraſant m Joachaz fab Joſiah, ac a'i hen-
neiniaſant ef, ac a'i hurddaſant yn frenin yn
lle ei dâd.

31 ¶ Mâb tair blwydd ar hugain *oedd*
Joachaz pan aeth efe yn frenin, a thri mis y
teyrnaſodd efe yn Jeruſalem; ac enw ei fam
ef *oedd* n Hamutal, merch Jeremïah o Lib-
nah.

32 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg
yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll
a wnaethai ei dadau ef.

33 A Pharao Nechoh a'i rhwymodd ef
‡ Neu, *am ei ſod yn teyrnaſu.* yn Riblah yngwlâd Hamath, ‡ fel na theyr-
naſai efe yn Jeruſalem: ac a oſododd dreth
ar y wlâd o gan talent o arian, a thalent o
aur.

34 A Pharao Nechoh a oſododd Eliacim
• Edrych Pen. 24. 17. fâb Joſiah yn frenin yn lle Joſiah ei dâd, ac
o a drôdd ei enw ef p Joacim: ac efe a
Dan. 1. 7. ddug ymmaith Joachaz, ac efe a ddaeth i'r
p Mat. 1. 11. Aipht, ac yno q y bu efe farw.

35 A Joacim a roddodd i Pharao r yr
q Jer. 22. 11, 12. arian, a'r aur; ond efe a drethodd y wlâd
r Ad. 33. i roddi 'r arian wrth orchymmyn Pharao:
efe a gododd yr arian a'r aur, ar bobl y
wlâd, ar bob un yn ôl ei dreth, i'w rhoddi
i Pharao Nechoh.

3394. 36 ¶ Mâb pùm mlwydd ar hugain *oedd*
Joacim pan ddechreuodd efe deyrnaſu, ac
un mlynedd ar ddeg y teyrnaſodd efe yn Je-
ruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Zebudah,
merch Pedaiah o Rumah.

37 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg
yngngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn
oll a wnelſai ei dadau.

PEN. XXIV.

Mai, 21. B. 1 *Joacim wedi ei orchfygu gan Nabuchodo-
noſor, yn gwrthryfela yn ei erbyn ef, ac
felly yn dwyn dinyſtr arno ei hun.* 6 *Joachin
yn teyrnaſu ar ei ôl ef.* 7 *Brenin Babilon
yn gorchfygu brenin yr Aipht.* 8 *Drwg
lywodraeth Joachin.* 10 *Ymmill Jeruſalem,
a chaethgludo 'r bobl i Fabilon.* 17 *Gwneu-
thur Sedeciah yn frenin, a'i ddrwg lywo-
draeth ef yn achos o lwyr-ddinyſtr Jeru-
ſalem.*

3394. YN a ei ddyddiau ef y daeth Nabucho-
a 2 Cron. 36. 6. donoſor brenin Babilon i fynu, a Jo-
acim a fu wâs iddo ef dair blynedd: yna
efe a drôdd, ac a wrthryſelodd yn ei er-
byn ef.

3401. 2 A'r ARGLWYDD a anfonodd yn ei
3404. erbyn ef dorfoedd o'r Caldeaid, a thorfoedd
o'r Syriaid, a thorfoedd o'r Moabiaid, a
thorfoedd o feibion Ammon, ac a'i hanto-
b Pen. 20. 17. a 23. 27. nodd hwynt yn erbyn Juda i'w dinyſtrio hi,
b yn ôl gair yr ARGLWYDD yr hwn a le-
faraſai efe trwy law ei weiſion y prophwydi.

3 Yn ddïau trwy orchymmyn yr AR-
GLWYDD y bu *hyn* yn erbyn Juda, i'w
c Pen. 21. 2. a 23. 26. bwrw allan o'i olwg ef, o achos c pechodau
Manaſſeh, yn ôl yr hyn oll a wnaethai efe;

d Pen. 21. 16. 4 A hefyd o herwydd d y gwaed gwirion
a ollyngodd efe: (canys efe a lanwodd Je-
ruſalem o waed gwirion;) a hynny ni fyn-
mai 'r ARGLWYDD ei faddau.

5 A'r rhan arall o hanes Joacim, a'r
hyn oll a'r a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy
yn 'ſgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd
Juda?

6 ¶ A e Joacim a hunodd gyd â'i dadau,
e Edrych 2 Cron. 36. 6. Jer. 22. 18, 19. a 36. 30.
a ‡ Joachin ei fâb a deyrnaſodd yn e
‡ Neu, *Jeconiah.* 1 Cron. 3. 16. Neu, *Coniah.* Jer. 22. 24, 28.
le ef.

7 Ac f ni ddaeth brenin yr Aipht mwyach
f Edrych Jer. 37. 5, 7.
o'i wlâd: canys g brenin Babilon a ddygaſai
'r hyn oll a oedd eiddo brenin yr Aipht, o
g Jer. 46. 2.
afon yr Aipht hyd aſon Euphrates.

8 h Mâb deunaw mlwydd *oedd* Joachin
h 2 Cron. 36. 9.
pan aeth efe yn frenin, a thri mis y teyrna-
i Dan. 1. 1.
ſodd efe yn Jeruſalem; ac enw ei fam ef
† Heb. *a'r ddinas a ddaeth yngwarchae.* ‡ Neu, *Eanuchaiah.*
oedd Nehuſta merch Elnathan o Jeruſalem.

9 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg
yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll
a wnaethai ei dâd.

10 i Yn yr amſer hwnnw y daeth gweiſ-
ion Nabuchodonoſor brenin Babilon i
fynu yn erbyn Jeruſalem, † a gwarchaewyd
ar y ddinas.

11 A Nabuchodonoſor brenin Babilon a
ddaeth yn erbyn y ddinas, a'i weiſion ef a
warchaeaſant arni hi.

12 A Joachin brenin Juda a aeth allan at
frenin Babilon, efe, a'i fam, a'i weiſion, a'i
dywyſogion, a'i ‡ 'ſtafellyddion: a brenin
Babilon k a'i daliodd ef, l yn yr wythfed
flwyddyn o'i deyrnaſiad.

13 Ac m efe a ddug oddi yno holl dry-
ſorau tŷ 'r ARGLWYDD, a thryſorau tŷ
'r brenin, ac n a dorrodd yr holl leſtri aur
a wnelſai Salomon brenin Iſrael, yn nhemml
yr ARGLWYDD, o fel y lleſaraſai 'r AR-
GLWYDD.

14 Ac p efe a ddug ymmaith holl Jeru-
ſalem, yr holl dywyſogion heſyd, a'r holl
gedyrn nerthol, q *ſef* deng mîl o gaethion,
a r phob ſaer, a gôf: ni adawyd ond s pobl
dlodion y wlâd *yno.*

15 t Efe heſyd a ddug ymmaith Joachin
i Fabilon, a mam y brenin, a gwragedd y
brenin, a'i ‡ 'ſtafellyddion, a chedyrn y
wlâd a ddug efe i gaethiwed o Jeruſalem i
Fabilon.

16 A'r u holl wŷr nerthol, *ſef* ſaith mîl;
ac o ſeiri a gofaint, mîl, y rhai oll *oedd*
gryfion *a* rhyfelwyr: hwynt-hwy a ddug
brenin Babilon yn gaeth i Fabilon.

17 ¶ A x brenin Babilon a oſododd
Pattaniah y brawd ei dâd ef yn frenin yn
ei le ef, ac z a drôdd ei enw ef yn Sede-
ciah.

18 a Mâb un mlwydd ar hugain *oedd*
Sedeciah pan ddechreuodd efe deyrnaſu, ac
un mlynedd ar ddeg y teyrnaſodd efe yn Je-
ruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* b Hamutal
merch Jeremïah o Libnah.

19 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg
yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll
a wnaethai Joachin.

20 Canys trwy ddigofaint yr AR-
GLWYDD y bu hyn yn Jeruſalem, ac yn
Juda, nes iddo eu taflu hwynt allan o'i
olwg, ſod i Sedeciah wrthryſela yn erbyn
brenin Babilon.

k Edrych Jer. 52. 28. l Jer. 37. 1. m 1 Cron. 3. 15. n 2 Cron. 36. 11. o Jer. 20. 5. p Jer. 24. 1. q Edrych Jer. 52. 28. r Felly Pen. 23. 34. s 1 Cron. 36. 4. t 2 Cron. 36. 10. Eſth. 2. 6. Jer. 22. 24, &c. u Jer. 37. 1. a 52. 1. v 1 Cron. 3. 15. x Felly Pen. 23. 34. y 1 Cron. 36. 4. z 2 Cron. 36. 10. a 2 Cron. 36. 11. b Pen. 23. 31.

PEN. XXV.

Mai, 21. P. 1 *Cylchynu Jeruſalem.* 4 *Dal Sedeciah, a
lladd ei feibion, a thynnu ei lygaid ef.*
8 *Nabuzaradan yn diſrodi 'r ddinas, ac
yn dwyn y gwedill, ond ychydig dlodion, i
gaethiwed,* 13 *yn anrheithio ac yn dwyn
ymma i'r*

ymmaith y tryſorau. 18 Lladd y boneddigion yn Riblah. 22 Wedi lladd Gedaliah a oſodaſid yn ben arnynt, y mae 'r lleill yn ffoi i'r Aipht. 27 Efil-merodach yn ayrchafu Joachin yn ei lys.

3414. A [a] yn y nawfed flwyddyn o'i deyrnaſiad ef, yn y degfed mis, ar y degfed dydd o'r mis, y daeth Nabuchodonoſor brenin Babilon, efe a'i holl lu yn erbyn Jeruſalem, ac a werſyllodd yn ei herbyn hi, a hwy a adeiladaſant yn ei herbyn hi wrthglawdd o'i hamgylch hi.

a 2 Cron. 36. 17. Jer. 34. 2. a 39. 1. a 52. 4. Ezec. 24. 1.

2 A bu 'r ddinas yngwarchae hyd yr unfed flwyddyn ar ddeg i'r brenin Sedeciah.

3416. 3 Ac ar y nawfed *dydd* o'r [b] *pedwerydd* mis y trymhaodd y newyn yn y ddinas, ac nid oedd bara i bobl y wlad.

b Jer. 52. 6.

4 ¶ A'r [c] ddinas a dorrwyd, a'r holl ryfelwyr *a ffoiſant* liw nôs *ar hŷd* ffordd y porth, rhwng y ddau fur, y rhai *ſydd* wrth ardd y brenin, (a'r Caldeaid *oedd* wrth y ddinas o amgylch) *a'r* [d] *brenin* a aeth y ffordd tu a'r rhôs.

c Jer. 39. 2, 3.

d Ezec. 12. 12.

5 A llu 'r Caldeaid a erlidiaſant ar ôl y brenin, ac a'i daliaſant ef yn rhoſydd Jericho: a'i holl lu ef a waſgaraſid oddi wrtho.

6 Felly hwy a ddaliaſant y brenin, ac a'i dygaſant ef i ſynu at frenin Babilon i Riblah; ac a † roddaſant farn yn ei erbyn ef.

† Heb. *leſaraſant farn gyd ag ef.*

7 Lladdaſant feibion Sedeciah heſyd o flaen ei lygaid, ac a ‡ [e] dynnaſant lygaid Sedeciah, ac a'i rhwymaſant ef mewn gefynnau prês, ac a'i dygaſant ef i Fabilon.

3416. ‡ Heb. *daallaſant.*

e Ezec. 12. 13.

8 ¶ Ac yn y pummed mis, [f] ar y ſeithfed *dydd* o'r mis (honno *oedd* [g] y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg i frenin Nabuchodonoſor brenin Babilon) y daeth Nabuzaradan y diſtain, gwâs brenin Babilon, i Jeruſalem.

f Edrych Jer. 52. 12.

9 Ac efe a loſgodd dŷ 'r ARGLWYDD, a thŷ 'r brenin, a holl dai Jeruſalem, a phob tŷ mawr a loſgodd efe â thân.

g Edrych Pen. 24. 12. a Ad. 27.

10 A holl lu 'r Caldeaid, y rhai *oedd gyd* â'r diſtain, a dorraſant i lawr turoedd Jeruſalem oddi amgylch.

11 A Nabuzaradan y diſtain a ddug ymmaith y rhan arall o'r bobl a adawſid yn y ddinas, a'r ffoaduriaid a giliaſent at frenin Babilon, gyd â gweddill y dyrfa.

h Pen. 24. 14. Jer. 40. 7. a 52. 16.

12 Ac [h] o dlodion y wlad y gadawödd y diſtain *rai*, yn winllannwyr, ac yn arddwyr.

i Pen. 20. 17. Jer. 27. 19, 22.

13 [i] Y [k] colofnau prês heſyd, y rhai *oedd* yn nhy 'r ARGLWYDD, [l] a'r yſtolion, [m] a'r môr prês, yr hwn *oedd* yn nhŷ 'r ARGLWYDD, a ddrylliodd y Caldeaid, a hwy a ddygaſant eu prês hwynt i Fabilon.

k 1 Bren. 7. 15. l 1 Bren. 7. 27. m 1 Bren. 7. 23.

14 [n] Y crochanau heſyd, a'r rhawiau, a'r ſaltringau, y llwyau, a'r holl leſtri prês, y rhai 'r oeddid yn gwaſanaethu â hwynt, a dygaſant hwy ymmaith.

n Eciod. 27. 3. 1 Bren. 7. 50.

15 Y pedyll tân heſyd, a'r cawgiau, y rhai *oedd* o aur *yn* aur, a'r rhai *oedd* o arian *yn* arian, a ddug y diſtain ymmaith.

16 Y ddwy goloſn, yr un môr, a'r yſtolion a wnelſai Salomon i dŷ 'r ARGLWYDD; o nid oedd bwys ar brês yr holl leſtri hyn.

o 1 Bren. 7. 47.

17 [p] Tri chufydd ar bymtheg *oedd* uchder y naill goloſn, a chnap prês *oedd* arni; ac uchder y cnap *oedd* dri chufydd; plethwaith heſyd, a phomgranadau *oedd* ar y cnap o amgylch, yn brês i gŷd: ac felly 'r *oead* yr ail goloſn, â phlethwaith.

p 1 Bren. 7. 15. Jer. 52. 21.

18 ¶ A'r diſtain a gymmerth [q] Seraiah yr offeiriad pennaf, a [r] Sephaniah yr ail offeiriad, a'r tri oedd yn cadw y † drŵs.

q 1 Cron. 6. 14. r Jer. 21. 1. a 29. 25. † Heb. *rhintog.*

19 Ac o'r ddinas efe a gymmerth ‡ ſtaſellydd, yr hwn oedd ar y rhyfelwyr, a [s] phùmwr o'r rhai oedd yn gweled wyneb y brenin, y rhai a gafwyd yn y ddinas, † ac yſgrifennydd tywyſog y llu, yr hwn oedd yn byddino pobl y wlâd; a thrugeinwr o bobl y wlâd, y rhai a gafwyd yn y ddinas.

‡ Neu, *Eunuch.* s Jer. 52. 25. † Neu, *a phen ſgrifennyda y llu.*

20 A Nabuzaradan y diſtain a gymmerth y rhai hyn, ac a'i dug at frenin Babilon, i Riblah.

21 A brenin Babilon a'i tarawödd hwynt, ac a'i lladdodd hwynt, yn Riblah, yngwlâd Hamath. Felly y caethgludwyd Juda o'i wlâd ei hun.

22 ¶ [t] Ac *am* y bobl a adawſid yngwlâd Juda, y rhai a adawſai Nabuchodonoſor brenin Babilon, efe a wnaeth yn ſwyddog arnynt hwy, Gedaliah fâb Ahicam, fâb Saphan.

t Jer. 40. 5, 9.

23 A phan glybu holl [u] dywyſogion y lluoedd, hwynt-hwy a'i gwŷr, wneuthur o frenin Babilon Edaliah yn ſwyddog, hwy a ddaethant at Edaliah i Fiſpah, ſef Iſmael mâb Nethaniah, a Johanan mâb Careah, a Seraiah mâb Tanhumeth y Netophathiad, a Jaazaniah mâb Maachathiad, hwynt a'i gwŷr.

u Jer. 40. 7.

24 A Gedaliah a dyngodd wrthynt hwy, ac wrth eu gwŷr, ac a ddywedodd wrthynt, Nac ofnwch *fod* yn weiſion i'r Caldeaid: trigwch yn y tîr, a gwaſanaethwch frenin Babilon, a bydd da i chwi.

25 Ac yn y ſeithfed mis [x] y daeth Iſmael mâb Nethaniah, fâb Eliſama, † o'r hâd brenhinol, a dengwr gyd ag ef, a hwy a darawſant Edaliah, fel y bu efe farw: *tarawſant* heſyd yr Judde won a'r Caldeaid oedd gyd ag ef ym Miſpah.

3317. x Jer. 41. 1. † Heb. *o hâd y frenhinaeth.*

26 A'r holl bobl o ſychan hyd fawr, a thywyſogion y lluoedd a gyfodaſant, ac [y] a ddaethant i'r Aipht: canys yr oeddynt yn ofni 'r Caldeaid.

y Jer. 43. 4.

27 ¶ Ac [z] yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg ar hugain o gaethiwed Joachin brenin Juda, yn y deuddegfed mis, ar y ſeithfed *dydd* ar hugain o'r mis, Efil-merodach brenin Babilon (yn y flwyddyn yr aeth efe yn frenin) [a] a ddyrchafodd ben Joachin brenin Juda o'r carchardy.

3442. z Jer. 52. 31. a Edrych Gen. 40. 15, 19, 20.

28 Ac efe a ddywedodd ‡ yn dêg wrtho, ac a oſododd ei gadair ef goruwch cadeiriau 'r brenhinoedd *oedd* gyd ag ef ym Mabilon.

‡ Heb. *bethau daionus.*

29 Ac efe a newidiodd ei garcharwiſg ef: ac efe a ſwytaodd ſwyd yn waſtadol ger ei fron ef, holl ddyddiau ei einioes.

30 A'i ran ef *oedd* ran feunyddol, a roddid iddo gan y brenin, dogn dydd yn ei ddydd, holl ddyddiau ei einioes ef.

3444.

¶ Y Llyfr

PEN. I.

1 *Llin Adda hyd Noah.* 5 *Meibion Japheth.* 8 *Meibion Cam.* 17 *Meibion Sem.* 24 *Llin Sem hyd Abraham.* 29 *Meibion Iſmael.* 32 *Meibion Ceturah.* 34 *Hiliogaeth Abraham o Eſau.* 43 *Brenhinoedd Edom.* 51 *Dugiaid Edom.*

ADDA, [a] Seth, Enos,
2 Cenan, Mahalaleel, Jered,
3 Henoch, Methuſelah, Lamech,
4 Noah, Sem, Cam, a Japheth.

5 ¶ [b] Meibion Japheth; Gomer, a Magog, a Madai, a Jafan, a Thubal, a Meſech, a Thiras.

6 A meibion Gomer; Aſchenaz, a ‡ Riphath, a Thogarmah.

7 A meibion Jafan; Eliſa, a Tharſis, Cittim, a † Dodanim.

8 ¶ [c] Meibion Cam; Cus, a Miſraïm, Pur, a Chanaan.

9 A meibion Cus; Seba, a Hafilah, a Sabra, a Raamah, a Sabtecha: a Seba, a Dadan, meibion Raamah.

10 [d] A Chus a genhedlodd Nimrod: hwn a ddechreuodd fôd yn gadarn ar y ddaear.

11 A Miſraïm a genhedlodd Ludim, ac Anamim, a Lehabim, a Naphtuhim,

12 Pathruſim heſyd, a Chaſluhim, (y rhai y daeth y Philiſtiaid allan o honynt) a [e] Chaphtorim.

13 A [f] Chanan a genhedlodd Sidon ei gyntafanedig, a Heth,

14 Y Jebuſiad heſyd, a'r Amoriad, a'r Girgaſiad,

15 A'r Hefiad, a'r Arciad, a'r Siniad,

16 A'r Arfadiad, a'r Semariad, a'r Hemathiad.

17 ¶ [g] Meibion Sem; Elam, ac Aſſur, ac Arphacſad, a Lud, ac Aram, ac Us, a Hul, a Gether, a ‡ Meſech.

18 Ac Arphacſad a genhedlodd Selah, a Selah a genhedlodd Eber.

19 Ac i Eber y ganwyd dau o feibion: enw y naill *ydoedd* † Peleg, (o herwydd mai yn ei ddyddiau ef y rhannwyd y ddaear) ac enw ei frawd *oedd* Joctan.

20 A [h] Joctan a genhedlodd Almodad, a Sileph, a Haſarmaſeth, a Jerah,

21 Hadoram heſyd, ac Uſal, a Dicla,

22 Ac Ebal, ac Abumael, a Seba,

23 Ophir heſyd, a Hafilah, a Jobab. Y rhai hyn oll *oedd* feibion Joctan.

24 ¶ [i] Sem, Arphacſad, Selah,

25 [k] Eber, Peleg, Reu,

26 Serug, Nachor, Terah,

27 [l] Abram, hwnnw *yw* Abraham.

28 Meibion Abraham; [m] Iſaac, ac [n] Iſmael.

29 ¶ Dymma eu cenhedlaethau hwynt: [o] cyntafanedig Iſmael *oedd* Nebaioth, yna Cedar, ac Adbeel, a Mibſam,

30 Miſma, a Dumah, Maſſa, † Hadad, a Thema,

31 Jetur, Naphis, a Chedemah. Dymma feibion Iſmael.

32 ¶ A [p] meibion Ceturah, gordderchwraig Abraham: hi a ymddûg Zimran, a Jocſan, a Medan, a Midian, ac Isbac, a Suah. A meibion Jocſan; Seba, a Dedan.

33 A meibion Midian; Ephah, ac Epher, a Henoch, ac Abida, ac Eldaah; y rhai hyn oll *oedd* feibion Ceturah.

34 Ac [q] Abraham a genhedlodd Iſaac. [r] Meibion Iſaac; Eſau, ac Iſrael.

35 ¶ [s] Meibion Eſau; Eliphaz, Reuel, a Jeus, a Jaalam, a Chorah.

36 Meibion Eliphaz; Teman, ac Omar, † Sephi, a Gatam, Cenaz, a Thimna, ac Amalec.

37 Meibion Reuel; Nahath, Zerah, Sammah, a Mizzah.

38 A [t] meibion Seir; Lotan, a Sobal, a Sibeon, ac Anah, a Diſon, ac Eſer, a Diſan.

39 A meibion Lotan; Hori, a ‡ Homam: a chwaer Lotan *oedd* Timna.

40 Meibion Sobal; * Alïan, a Manahath, ac Ebal, † Sephi, ac Onam. A meibion Sibeon; Aiah, ac Anah.

41 Meibion Anah; [u] Diſon. A meibion Diſon; † Amram, ac Esban, ac Ithran, a Cheran.

42 Meibion Eſer; Bilhan, a Zafan, a ‡ Jacan. Meibion Diſon; Us, ac Aran.

43 ¶ Dymma heſyd y [x] brenhinoedd a deyrnaſaſant yn nhir Edom cyn teyrnaſu o frenin ar feibion Iſrael; Bela mab Beor: ac enw ei ddinas ef *oedd* Dinhabah.

44 A phan fu farw Bela, y teyrnaſodd yn ei le ef Jobab mab Zerah o Foſrah.

45 A phan fu farw Jobab, Huſam o wlâd y Temaniaid a deyrnaſodd yn ei le ef.

46 A phan fu farw Huſam, yn ei le ef y teyrnaſodd Hadad mab Bedad, yr hwn a darawôdd Fidian ym maes Moab: ac enw ei ddinas ef *ydoedd* Afith.

47 A phan fu farw Hadad, y teyrnaſodd yn ei le ef Samlah o Faſrecah.

48 [y] A phan fu farw Samlah, Saul o Rehoboth *wrth* yr afon a deyrnaſodd yn ei le ef.

49 A phan fu farw Saul, y teyrnaſodd yn ei le ef Baalhanan mab Achbor.

50 A bu farw Baalhanan a theyrnaſodd yn ei le ef * Hadad: ac enw ei ddinas ef *oedd* † Pai; ac enw ei wraig ef Mehetabel, merch Matred, merch Mezahab.

51 ¶ A bu farw Hadad. [z] A dugiaid Edom oedd; duwc Timna, duwc Aliah, duwc Jetheth,

52 Duwc Aholibamah, duwc Elah, duwc Pinon,

53 Duwc Cenaz, duwc Teman, duwc Mibſar,

54 Duwc Magdiel, duwc Iram. Dymma ddugiaid Edom.

PEN. II.

1 *Meibion Iſrael.* 3 *Hiliogaeth Juda o Damar.* 13 *Meibion Jeſſe.* 18 *Hiliogaeth Caleb fâb Heſron.* 21 *Hiliogaeth Heſron o ferch Machir.* 25 *Hiliogaeth Jerahmeel.* 34 *Hiliogaeth Seſan.* 42 *Caingc arall o hiliogaeth Caleb.* 50 *Hiliogaeth Caleb mâb Hur.*

DYmma feibion † Iſrael; [a] Reuben, Simeon, Leſi, a Juda, Iſſâcar, a Zabulon,

2 Dan, Joſeph, a Benjamin, Naphtali, Gad, ac Aſer.

3 ¶ Meibion [b] Juda; Er, ac Onan, a Selah. Y tri *hyn* a anwyd iddo ef o ferch [c] Sua y Gananites. Ond [d] Er cyntafanedig Juda ydoedd ddrygionus yngolwg yr ARGLWYDD, ac efe a'i lladdodd ef.

4 A [e] Thamar ei waudd ef a ymddûg iddo Phares, a Zerah. Holl feibion Juda *oedd* bump.

a Gen. 4. 25, 26. a 5. 3—9.

b Gen. 10. 2.

‡ Neu, *Diphath.*

† Neu, *Rodanim,*

c Gen. 10. 4.

d Gen. 10. 8.

e Deut. 2. 23.

f Gen. 10. 15.

g Gen. 10. 22. a 11. 10.

‡ *Mas,* Gen. 10. 23.

† Sef, *Gwahanlad,*

h Gen. 10. 26.

i Gen. 11. 10. Luc 3. 34. &c.

k Gen. 11. 15.

l Gen. 17. 5.

m Gen. 21. 2, 3.

n Gen. 16. 11, 15.

o Gen. 25. 13, &c.

† Neu, *Hadar.*

p Gen. 25. 1, 2.

q Gen. 21. 2.

r Gen. 25. 25.

s Gen. 36. 9, 10.

† Neu, *Sepho.*

Gen. 36. 11.

t Gen. 36. 20.

‡ Neu, *Hemam,*

Gen. 36. 22.

* Neu, *Alfan,*

Gen. 36. 23.

† Neu, *Sepho.*

Gen. 36. 23.

u Gen. 36. 25.

† Neu, *Hemdan,*

Gen. 36. 26.

‡ Neu, *Acan,*

Gen. 36. 27.

x Gen. 36. 31.

y Gen. 36. 37.

* *Hadar,* Gen. 36. 39.

† *Pau,* Gen. 36. 39.

z Gen. 36. 40.

† Neu, *Jacob.*

a Gen. 29. 32. a 30. 5, &c.

35. 18, 22. a 46. 8, &c.

b Gen. 38. 3. a 46. 12. Num. 26. 19.

c Gen. Mat. 1. 3.

38. 2. d Gen. 38. 7. e Gen. 38. 29. 30.

f Gen. 46. 12. Ruth 4. 18.
‡ Neu, *Zabdi*, Jos. 7. 1.
g 1 Bren. 4. 31.
† Neu, *Darda*.
h Edrych Pen. 4. 1.
‡ Neu, *Achan*.
i Jos. 6. 19. a 7. 1.
k Neu, *Aram*, Mat. 1. 3. 4.
† Neu, *Caleb*, Ad. 18, 42.
k Ruth 4. 19. Mat. 1. 4.
l Num. 1. 7. a 2. 3.
x *Salmon*, Ruth 4. 21. Mat. 1. 4.
m 1 Sam. 16. 6.
† Neu, *Samma*, 1 Sam. 16. 9.
n 2 Sam. 2. 18.
o 2 Sam. 17. 25.
† *Ithra, yr Iſraelîad*, 2 Sam. 17. 25.
p Ad. 50.
q Ecſod. 31. 2.
r Num. 27. 1.
‡ Heb. *cymmerth*.
s Num. 32. 41. Deut. 3. 14. Joſ. 13. 30.
t Pen. 4. 5.
u Edrych Ad. 34, 35.

5 t Meibion Phares; Heſron a Hamul.
6 A meibion Zerah; ‡ Zimri, g ac Ethan, a Heman, a Chalcol, a † Dara; hwynt oll *oedd* bump.
7 A meibion h Carmi; ‡ Achar, yr hwn a ſlinodd Iſrael, ac a wnaeth gamwedd o blegid i y diofrydbeth.
8 A meibion Ethan; Azariah.
9 A meibion Heſron, y rhai a anwyd iddo ef; Jerahmeel, a k Ram, a † Chelubai.
10 A k Ram a genhedlodd Aminadab; ac Aminadab a genhedlodd Nahſon, l pennaeth meibion Juda;
11 A Nahſon a genhedlodd * Salma; a Salma a genhedlodd Boaz;
12 A Boaz a genhedlodd Obed; ac Obed a genhedlodd Jeſſe;
13 ¶ A Jeſſe a genhedlodd ei gyntafanedig m Eliab, ac Aminadab yn ail, a † Simma yn drydydd,
14 Nathanael yn bedwerydd, Radai yn bumed.
15 Oſem yn chweched, Dafydd yn ſeithfed:
16 A'i chwiorydd hwynt *oedd* Serfiah, ac Abigail. n A meibion Serfiah; Abiſai, a Joab, ac Aſahel; tri.
17 Ac o Abigail a ymddûg Amaſa. A thâd Amaſa *oedd* † Jether yr Iſmaëliad.
18 ¶ A Chaleb mâb Heſron a ennillodd *blant* o Azubah *ei* wraig, ac o Jerioth: a dymma ei meibion hi; Jeſer, Sobab, ac Ardon.
19 A phan ſu farw Azubah, Caleb a gymmerth iddo p Ephrath, a hi a ymddûg iddo Hur.
20 A q Hur a genhedlodd Uri, ac Uri a genhedlodd Beſaleel.
21 ¶ Ac wedi hynny yr aeth Heſron i mewn at ferch r Machir, tâd Gilead, ac eſe a'i ‡ priododdd hi pan *ydoedd* fâb trugain mlwydd; a hi a ddûg iddo Segub.
22 A Segub a genhedlodd Jair: ac yr oedd iddo ef dair ar hugain o ddinaſoedd yngwlâd Gilead.
23 s Ac eſe a ennillodd Eſur, ac Aram, a threfydd Iair oddi arnynt, a Chenath a'i phentrefydd, *ſef* trugain o ddinaſoedd. Y rhai hyn oll *oedd eiddo* meibion Machir tâd Gilead.
24 Ac yn ôl marw Heſron o ſewn Caleb Ephratah, Abiah gwraig Heſron a ymddûg iddo t Aſhur, tâd Tecoa.
25 ¶ A meibion Jerahmeel cyntafanedig Heſron oedd, Ram yr hynaf, Bunah, ac Oren, ac Oſem, *ac* Ahiah.
26 A gwraig arall ydoedd i Jerahmeel, a'i henw Atarah: hon *oedd* fam Onam.
27 A meibion Ram cyntafanedig Jerahmeel oedd, Maas, a Iamin, ac Ecar.
28 A meibion Onam oedd, Sammai, a Jada. A meibion Sammai; Nadab, ac Abiſur.
29 Ac enw gwraig Abiſur *oedd* Abihail; a hi a ymddûg iddo Ahban, a Molid.
30 A meibion Nadab; Seled, ac Appaim. A bu farw Seled yn ddiblant.
31 A meibion Appaim; Iſi. A meibion Iſi; Seſan. A u meibion Seſan; Ahlai.
32 A meibion Jada brawd Sammai; Jether, a Jonathan. A bu farw Jether yn ddiblant.
33 A meibion Jonathan; Peleth, a Zaza. Y rhai hyn *oedd* feibion Jerahmeel.
34 ¶ Ac nid oedd i Seſan feibion, ond merched. Ac i Seſan yr *oedd* gwâs o Aiphtiad, a'i enw Jarha,
35 A Seſan a roddodd ei ferch yn wraig i Jarha ei wâs. A hi a ymddûg iddo Attai.
36 Ac Attai a genhedlodd Nathan, a Nathan a genhedlodd x Zabad,
37 A Zabad a genhedlodd Ephlal, ac Ephlal a genhedlodd Obed,
38 Ac Obed a genhedlodd Jehu, a Jehu a genhedlodd Azariah,
39 Ac Azariah a genhedlodd Heles, a Heles a genhedlodd Eleaſah,
40 Ac Eleaſah a genhedlodd Siſamai, a Siſamai a genhedlodd Salum,
41 A Salum a genhedlodd Jecamiah, a Jecamiah a genhedlodd Eliſamah.
42 ¶ Hefyd meibion Caleb brawd Jerahmeel *oedd* Meſa ei gyntafanedig, hwn *oedd* dâd Ziph: a meibion Mareſa tâd Hebron.
43 A meibion Hebron; Corah, a Thappuah, a Recem, a Sema.
44 A Sema a genhedlodd Raham, tâd Jorcoam: a Recem a genhedlodd Sammai.
45 A mâb Sammai *oedd* Maon: a Maon *oedd* dâd Bethſur.
46 Ac Ephah gordderchwraig Caleb a ymddûg Haran, a Moſa, a Gazez: a Haran a genhedlodd Azez.
47 A meibion Jahdai; Regem, a Jotham, a Geſan, a Phelet, ac Ephah, a Saaph.
48 Gordderchwraig Caleb, *ſef* Maachah, a ymddûg Seber, a Thirhanah.
49 Hefyd hi a ymddûg Saaph tâd Madmannah, Seſa tâd Machbenah a thâd Gibeah: a merch Caleb *oedd* y Achſah.
50 ¶ Y rhai hyn oedd feibion Caleb fâb Hur, cyntafanedig z Ephratah; Sobal tâd Ciriath-Iearim,
51 Salma tâd Bethlehem, Hareph tâd Beth-Gader.
52 A meibion oedd i Sobal, tâd Ciriath-Iearim; ‡ Haroeh, *a* * hanner y † Manahethiaid.
53 A theuluoedd Ciriach-Iearim *oedd*, yr Ithriaid, a'r Puhiaid, a'r Sumathiaid, a'r Miſra'aid: o'r rhai hyn y daeth y Sareathiaid, a'r Eſthauliaid.
54 Meibion Salmah; Bethlehem, a'r Netophathiaid, ‡ Ataroth tŷ Joab, a hanner y Manahethiaid, y Soriaid.
55 A thylwyth y'ſgrifennyddion, y rhai a breſwylient yn Iabes; y Tirathiaid, y Simeathiaid, y Suchathiaid. Dymma 'r a Keniaid, y rhai a ddaethant o Hamath, tâd tylwyth b Rechab.

PEN. III.

1 *Meibion Dafydd, 10 a'i lin ef hyd Sedeciah.* 17 *Hiliogaeth Jeconiah.*

YRhai hyn hefyd oedd feibion Dafydd, y rhai a anwyd iddo ef yn Hebron; y cyntafanedig a Amnon, o Ahinoam y b Jezreelites: yr ail ‡ Daniel, o Abigail y Garmelites:
2 Y trydydd, Abſalom mâb Maachah, merch Talmai brenin Geſur: y pedwerydd, Adoniah mâb Haggith:
3 Y pumned, Sephatia o Abital: y chweched, Ithream o c Eglah ei wraig.
4 Chwech a anwyd iddo yn Hebron, ac d yno y teyrnaſodd efe ſaith mlynedd, a chwe mîs: a e thair blynedd ar ddeg ar huga'n y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem.
5 f A'r rhai hyn a anwyd iddo yn Jeruſalem; ‡ Simea, a Sobab, a Nathan, a g Salomon, pedwar, o * Fathſua merch † Ammiel:

x Pen. 11. 41.
y Joſ. 15. 17.
z Neu, *Ephrath*. Ad. 19.
‡ Neu, *Reaiah*. Pen. 4. 2.
* Neu, *Chatſihammenuchoth*.
† Neu, *Menuchaiad*.
‡ Neu, *Atarioth*, neu, *goron tŷ Joab*.
a Barn. 1. 16.
b Jer. 35. 2.
a 2 Sam. 3. 2.
b Joſ. 15. 56.
† Neu, *Cileab*, 2 Sam. 3. 3.
c 2 Sam. 3. 5.
d 2 Sam. 2. 11.
e 2 Sam. 5. 5.
f 2 Sam. 5. 14. Pen. 14. 4.
‡ Neu, *Sammuah*, 2 Sam. 5. 14. g 2 Sam. 12. 24. * Neu, *Bathſeba*, 2 Sam. 11. 3. † Neu, *Eliam*, 2 Sam. 11. 3.

6 Ibhar

6 Ibhar hefyd, ac ‡ Elifama, ac Eliphalet,
7 A Noga, a Nepheg, a Japhïa,
8 Ac Elifama, * Eliada, ac Eliphelet, naw.
9 *Dymma* holl feibion Dafydd, heb law meibion y gordderchwragedd, a [h] Thamar eu chwaer hwynt.
10 ¶ A mâb Salomon *ydoedd* [i] Rehoboam: * Abïah ei fâb yntef; Afa ei fâb yntef; *a* Jehofaphat ei fâb yntef;
11 Joram ei fâb yntef; † Ahaziah ei fâb yntef; Joas ei fâb yntef;
12 Amasïah ei fâb yntef; ‡ Azariah ei fâb yntef; Jotham ei fâb yntef;
13 Ahaz ei fâb yntef; Hezeciah ei fâb yntef; Manaffeh ei fâb yntef;
14 Amon ei fâb yntef; Jofiah ei fâb yntef.
15 A meibion Jofiah, y cyntafanedig *oedd* * Johanan, yr ail † Joacim, y trydydd ‡ Sedeciah, y pedwerydd Salum.
16 A meibion [k] Joacim; † Jeconiah ei fâb ef, Sedeciah [l] ei fâb yntef.
17 ¶ A meibion Jeconiah; Affir, Salathiel [m] ei fâb yntef,
18 Malchiram hefyd, a Phedaiah, a Senaffar, Jecamiah, a Hofama, a Nedabiah.
19 A meibion Pedaiah; Zorobabel, a Simei: a meibion Zorobabel; Meffulam, a Hananiah, a Selomith eu chwaer hwynt:
20 A Hafubah, ac Ohel, a Berechiah, a Hafadiah, Jufabhefed, pump.
21 A meibion Hananiah; Pelatiah, a Jefaiah: meibion Rephaiah, meibion Arnan, meibion Obadiah, meibion Sechaniah.
22 A meibion Sechaniah; Semaiah: a meibion Semaiah; [n] Hattus, ac Igeal, a Bariah, a Nearïah, a Saphat, chwech.
23 A meibion Nearïah; Elioenai, a Hezeciah, ac Azricam, tri.
24 A meibion Elioenai *oedd*, Hodaiah, ac Eliafib, a Phelaiah, ac Accub, a Johanan, a Dalaiah, ac Anani, faith.

[h] Mat. 1. 11. † Neu, *Joacim*, 2 Bren 24. 6. Neu, *Conïah* Jer. 22. 24. [l] 2 Bren. 24. 17. [m] Mat. 1. 12. [n] Ezra 8. 2.

PEN. IV.

1 Hiliogaeth Juda o Galeb mâb Hur, 5 Aser mâb Hefron. 9 Jabes, a'i weddi. 21 Hiliogaeth Selah, 24 a Simeon, a'i ddinafoedd. 39 Eu gorfoaeth ar Gedor, a'r Amaleciaid ym mynydd Seir.

MEibion Juda; [a] Phares, Hefron, a † Charmi, a Hur, a Sobal.
2 A ‡ Reaiah mâb Sobal a genhedlodd Jahath; a Jahath a genhedlodd Ahumai, a Lahad. Dymma deuluoedd y Sorathiaid.
3 A'r rhai hyn *oedd o* dâd Etam; Jezreel, ac Ifma, ac Idbas: ac enw eu chwaer hwynt *oedd* Hafelelponi.
4 A Phenuel tâd Gedor, ac Ezer tâd Hufah. Dymma feibion [b] Hur cyntafanedig Ephratah, tâd Bethlehem.
5 ¶ Ac i [c] Affur tâd Tecoa yr oedd dwy wragedd, Helah, a Naarah.
6 A Naarah a ddug iddo Ahuzam, a Hepher, a Themeni, ac Ahaftari. Dymma feibion Naarah.
7 A meibion Helah *oedd*, Sereth, a Soar, ac Ethnan,
8 A Chos a genhedlodd Anob, a Sobebah, a theuluoedd Aharhel fâb Harum.
9 ¶ Ac yr oedd * Jabes yn anrhydeddufach na'i frodyr: a'i fam a alwodd ei enw ef Jabes, gan ddywedyd, O blegid i mi *ei* ddwyn *ef* trwy ofid.
10 A Jabes a alwodd ar Dduw Ifrael, gan ddywedyd, † O na lwyr fendithit fi, ac na

[a] Gen. 38. 29. a 46. 12. † Neu, *Chelubai*, Pen 2. 9. Neu, *Caleb*, Pen. 2. 18. ‡ Neu, *Hiroeh*, Pen. 2. 52. [b] Pen. 2. 50. [c] Pen. 2. 24.

ehengit fy nherfynau, a bod dy law gyd â mi, ‡ a'm cadw oddi wrth ddrwg, fel na'm gofidier: a pharodd Duw ddyfod *iddo* yr hyn a ofynnafai.
11 ¶ A Chelub brawd Suah a genhedlodd Fehir, yr hwn *oedd* dâd Efton.
12 Ac Efton a genhedlodd Feth-rapha, a Phafeah, a Thehïnnah tâd * dinas Nahas. Dymma ddynion Rechah.
13 A meibion Cenaz; [d] Othniel, a Seraiah: a meibion Othniel; † Hathath:
14 A Meonothai a genhedlodd Ophrah: a Seraiah a genhedlodd Joab, tâd ‡ [e] glyn y creffwyr, canys creffwyr oeddynt hwy.
15 A meibion Caleb fâb Jephunneh; Iru, Elah, a Naam: a meibion Elah *oedd*, * Cenaz.
16 A meibion Jehaleleel; Ziph, a Ziphah, Tiria, ac Afareel.
17 A meibion Ezra *oedd*, Jether, a Mered, ac Epher, a Jalon: a hi a ddug Firiam, a Sammai, ac Isbah tâd Eſthemoa.
18 A'i wraig ef ‡ Jehudiah a ymddûg Jered tâd Gedor, a Heber tâd Socho, a Jecuthiel tâd Zanoah. A dymma feibion Bithiah merch Pharao, yr hon a gymmerth Mered.
19 A meibion *ei* wraig † Hodiah, chwaer Naham, tâd Ceilah y Garmiad, ac Eſthemoa y Maachathiad.
20 A meibion Simeon *oedd*, Amnon, a Rinnah, Benhanan, a Thilon. A meibion Iſi *oedd*, Zoheth, a Benzoheth.
21 ¶ *A* meibion Selah [f] fâb Juda *oedd*, Er tâd Lecah, a Laadah tâd Marefah, a theuluoedd tylwyth gweithyddion lïain main o dŷ Asbeah,
22 A Jocim, a dynion Cozebah, a Joas, a Saraph, y rhai oedd yn arglwyddiaethu ar Foab, a Jafubi Lehem. Ac y *mae* 'r pethau hyn yn hên.
23 Y rhai hyn *oedd* grochenyddion yn cyfannedu *ym mysg* plan-wydd, a chaeau: gyd â'r brenin yr arhofafant yno yn ei waith ef.
24 ¶ Meibion Simeon *oedd* ‡ Nemuel, a Jamin, Jarib, Zerah, *a* Saul:
25 Sâlum ei fâb yntef, Mibfam ei fâb yntef, Miſma ei fâb yntef.
26 A meibion Miſma; Hamuel ei fâb yntef, Zaccur ei fâb yntef, Simei ei fâb yntef.
27 Ac i Simei, *yr oedd* un ar bymtheg o feibion, a chwech o ferched, ond i'w frodyr ef nid *oedd* nemmor o feibion: ac nid amlhafai eu holl deulu hwynt ‡ megis meibion Juda.
28 A [g] hwy a breſwyliafant ym Meerſeba, a Moladah, a Hafar Sual,
29 Ym * Milha hefyd, ac yn Eſem, ac yn † Nholad,
30 Ac ym Methuel, ac yn Hormah, ac yn Siclag,
31 Ac ym Meth-marcaboth, ac yn ‡ Hafar-Suſim, ac ym Meth-birei, ac yn Saaraim. Dymma eu dinafoedd hwynt, nes teyrnafu o Ddafydd.
32 A'i trefydd hwynt *oedd*, * Etam, ac Ain, Rimmon, a Thochen, ac Afan; pump o ddinafoedd.
33 A'i holl bentrefydd hwynt hefyd, y rhai *oedd* o amgylch y dinafoedd hyn hyd ‡ Faal. Dymma eu trigfannau hwynt, † a'i hachau.
34 A Meſobab, a Jamlech, a Joſa mâb Amaſiah,

T 2 35 A

‡ Heb. *a gwneuthur* ymwared i mi. * Neu, *Irnahes*. [d] Jof. 15. 7. † Neu, *Huthah a Meonothai*, yr hwn a *genhedlodd*, &c. ‡ Neu, trigolion *dyffryn Caraſim*. [e] Neh. 11. 35. * Neu, *Ucnaz*. ‡ Neu, *Juddewes* † Neu, *Jehudiah*, a enwyd o'r blaen. [f] Gen. 38. 5. ‡ Neu, *Jemuel*, Gen. 46. 10. Ecſod. 6. 15. Num. 26. 12. ‡ Neu, *Hyd feibion*. [g] Jof. 19. 2. * Neu, *Balah*. Jof. 19. 3. † Neu, *Eltolad*, Jof. 19. 4. ‡ Neu, *Haſar-Suſah*, Jof. 19. 5. * Neu, *Ether*. Jof. 19. 7. ‡ Neu, *Baalath-beer*, Jof. 19. 8. † Neu, *Ac fel yr ymrannaſant yn genhedloedd yn eu mysg hwynt*.

35 A Joel, a Jehu mâb Josibia, sâb Seraia, sâb Asiel,
36 Ac Elioenai, a Jaacobah, a Jesohaiah, ac Asaiah, ac Adiel, a Jesimiel, a Benaiah,
37 A Ziza mâb Siphi, sâb Alon, sâb Jedaiah, sâb Simri, sab Semaiah.
38 Y rhai hyn erbyn *eu* henwau, *a aethant* yn bennaethiaid yn eu teuluoedd, ac a amlhasant dylwyth eu tadau yn fawr.
39 ¶ A hwy a aethant i flaenau Gedor, hyd at du dwyrain y dyffryn, i gessio porfa i'w praidd.
40 A hwy a gawsant borfa fras, a da, a gwlâd ehang *ei* therfynau, a heddychlon a thangneseddus: canys y rhai a bresswyliasent yno o'r blaen *oedd* o Gam.
41 A'r rhai hyn yn 'sgrifennedig erbyn eu henwau, a ddaethant yn nyddiau Hezeciah brenin Juda, ac a darawsant eu pebyll, a'r anneddau a gafwyd yno, ac a'i difrodasant hwy hyd y dydd hwn, a thrigasant yn eu lle hwynt; am *fod* porfa i'w praidd hwynt yno.
42 Ac o honynt hwy, *Jef* o feibion Simeon, yr aeth pûm cant o ddynion i fynydd Seir, a Phelatiah, a Neariah, a Raphaiah, ac Uzziel, meibion Isi, yn ben arnynt.
43 Tarawsant hefyd [h] y gweddill a ddiangasai o Amalec, ac a wladychasant yno hyd y dydd hwn.

[h] Edrych 1 Sam. 15. 8. a 30. 17. 2 Sam. 8. 12.

P E N. V.

1 *Llîn Reuben,* (*yr hwn a gollodd ei enedigaethfraint*) *hyd y caethgludiad i Fabilon,* 9 *Eu trigfas, a'i gorfodaeth ar yr Hagariaid.* 11 *Pennaduriaid a thrigleoedd Gad.* 18 *Rhifedi a gorfodaeth Reuben, a Gad, a hanner llwyth Manasseh.* 23 *Trigleoedd a phennaduriaid yr hanner llwyth hwnnw.* 25 *Eu caethiwed o herwydd eu pechod.*

A Meibion Reuben, cyntafanedig Israel (canys [a] efe *oedd* gyntafanedig, ond am iddo [b] halogi gwely ei dâd, rhoddwyd [c] ei enedigaethfraint ef i feibion Joseph, sâb Israel; ac ni chyfrifir ei achau ef yn ôl yr enedigaethfraint:
2 Canys [d] Juda a ragorodd ar ei frodyr, ac o hono ef y *daeth* [e] blaenor: a'r enedigaethfraint *a roddwyd* i Joseph.)
3 Meibion [f] Reuben cyntafanedig Israel *oedd,* Hanoch, a Phalu, Hesron, a Charmi.
4 Meibion Joel; Semaiah ei fâb ef, Gog ei sâb ynteu, Simei ei fâb ynteu.
5 Micah ei fâb ynteu, Reaia ei fâb ynteu, Baal ei fâb ynteu,
6 Beera ei fâb ynteu, yr hwn a *gaeth*-gludodd ‡ Tilgath-pilneser brenin Assyria: hwn *ydoedd* dywysog i'r Reubeniaid.
7 A'i frodyr ef yn eu teuluoedd, [g] wrth gymmeryd eu hachau yn eu cenhedlaethau: y pennaf *oedd* Jeiel a Zechariah.
8 A Bela mâb Azaz, fâb * Sema, fâb Joel, yr hwn a gyfanneddodd yn [h] Aroer, a hyd at Nebo, a Baal-meon.
9 Ac o du 'r dwyrain y preswyliodd efe, hyd y lle yr elir i'r anialwch, oddi wrth yr afon Euphrates: canys eu hanifeiliaid hwynt a amlhasai yngwlâd Gilead.
10 Ac yn nyddiau Saul y gwnaethant hwy ryfel yn erbyn yr Hagariaid, y *rhai* a fyrthiasant trwy eu dwylau hwynt; a thrigasant yn eu pebyll hwynt, † trwy holl du dwyrain Gilead.
11 ¶ A [i] meibion Gad a drigasant gyferbyn â hwynt, yngwlâd Basan, hyd at Salchah:

[a] Gen. 29. 32.
[b] Gen. 35. 22. a 49. 4.
[c] Gen. 48. 15, 22.
[d] Gen. 49. 8, 10. Psal. 60. 7. a 108. 8.
[e] Mic. 5. 2. Mat. 2. 6.
[f] Gen. 46. 9. Ecsod. 6. 14. Num. 26. 5.
‡ Neu, *Tiglath-pileser.*
2 Bren. 15. 29.
[g] Edrych Ad. 17.
* Neu, *Semaiah,* Ad. 4.
[h] Jos. 13. 15, 16.
† Heb. *or holl wyneb tu dwyrain.*
[i] Jos. 13. 11, 24.

12 Joel y pennaf, a Sapham yr ail, a Jaanai, a Saphat, ym Masan.
13 A'i brodyr hwynt o dŷ eu tadau *oedd,* Michael, a Mesulam, a Seba, a Jorai, a Jachan, a Zia, a Heber, saith.
14 Dymma feibion Abihail sâb Huri, sâb Jaroah, sâb Gilead, sâb Michael, sâb Jesisai, sâb Jahdo, sâb Buz;
15 Ahi mâb Abdiel, sâb Guni, y pennaf o dŷ eu tadau.
16 A hwy a drigasant yng Ngilead ym Masan, ac yn ei threfydd, ac yn holl bentrefydd [k] Saron, wrth eu ‡ terfynau.
17 Y rhai hyn oll a gyfrifwyd wrth eu hachau, yn nyddiau [l] Jotham brenin Juda, ac yn nyddiau [m] Jeroboam brenin Israel.
18 ¶ Meibion Reuben, a'r Gadiaid, a hanner llwyth Manasseh, o † wŷr nerthol, dynion yn dwyn tarian a chleddyf, ac yn tynnu bwa, ac wedi eu dysgu i ryfel, *oedd* bedair mil a deugain a saith gant a thri ugain, yn myned allan i ryfel.
19 A hwy a wnaethant ryfel yn erbyn yr Hagariaid, a [n] Jetur, a Naphis, a Nodab.
20 A [o] chynnorthwywyd hwynt yn erbyn y rhai hynny, a rhoddwyd yr Hagariaid i'w dwylaw hwynt, a chwbl a'r *a ydoedd* gyd â hwynt: canys llesasant ar Dduw yn y rhyfel, ac efe a wrandawodd arnynt, o herwydd iddynt obeithio ynddo.
21 A hwy a gaethgludasant eu hanifeiliaid hwynt, o'i camelod hwynt ddengmil a deugain, ac o ddefaid ddeucant a deg a deugain o filoedd, ac o asynnod ddwy fil, ac o ‡ ddynion ganmil.
22 Canys llawer yn archolledig a fuant feirw, am *fod* y rhyfel oddi wrth Dduw; a hwy a drigasant yn eu lle hwynt hyd [p] y caethiwed.
23 ¶ A meibion hanner llwyth Manasseh a drigasant yn y tîr: o Fasan hyd Faalhermon, a Senir, a mynydd Hermon, yr aethant hwy yn aml.
24 Y rhai hyn hefyd *oedd* bennau tŷ eu tadau, sef Epher, ac Isi, ac Eliel, ac Azriel, a Jeremiah, a Hodafiah, a Jahdiel, gwŷr cedyrn o nerth, gwŷr enwog, *a* phennau tŷ eu tadau.
25 ¶ A hwy a droseddasant yn erbyn Duw eu tadau, ac [q] a butteiniasant ar ôl duwiau pobl y wlâd, y rhai a ddinystriasai Duw o'i blaen hwynt.
26 A Duw Israel a annogodd ysbryd [r] Pul brenin Assyria, ac ysbryd Tilgath-Pilneser brenin Assyria, ac a'i *caeth*-gludodd hwynt, (sef y Reubeniaid, a'r Gadiaid, a hanner llwyth Manasseh) ac a'i dug hwynt i [s] Halah, a Habor, a Hara, ac i afon Gozan, hyd y dydd hwn.

[k] Pen. 27. 26.
‡ Heb. *mynteiaid allan.*
[l] 2 Bren. 15. 5, 32.
[m] 2 Bren. 14. 16, 18.
† Heb. *feibion.*
[n] Gen. 25. 15. Pen. 1. 31.
[o] Edrych Ad. 22.
‡ Heb. *Eneidiau dynion,* Megis, Num. 31. 35.
[p] 2 Bren. 15. 29. a 17. 6.
[q] 2 Bren. 17. 7.
[r] 2 Bren. 15. 19.
[s] 2 Bren. 17. 6. a 18. 11.

P E N. VI.

1 *Meibion Lefi.* 4 *Llîn yr offeiriaid hyd y caeth-gludiad.* 16 *Teuluoedd Gerfom, Merari, a Chohath.* 49 *Swydd Aaron, a'i llîn hyd Ahimaas.* 54 *Dinasoedd yr offeiriaid a'r Lefiaid.*

Meibion Lefi; ‡ [a] Gerson, Cohath, a Merari.
2 A meibion Cohath; Amram, [b] Ishar, a Hebron, ac Uziel.
3 A phlant Amram; Aaron, a Moses, a Miriam: a meibion Aaron; [c] Nadab, ac Abihu, Eleazar, ac Ithamar.
4 ¶ Eleazar a genhedlodd Phinees, Phinees a genhedlodd Abisua,
5 Ac Abisua a genhedlodd Bucci, a Bucci a genhedlodd Uzzi,
6 Ac Uzzi a genhedlodd Zerahiah, a Zerahiah a genhedlodd Feraioth,

‡ Neu, *Gerfom,* Ad. 16.
[a] Gen. 46. 11. Ecsod. 6. 16. Num. 26. 57. Pen. 23. 6.
[b] Edrych Ad. 22.
[c] Lef. 10. 1.

7 Meraioth

7 Meraioth a genhedlodd Amariah, ac Amariah a genhedlodd Ahitub,
8 Ac [d] Ahitub a genhedlodd Sadoc, a [e] Sadoc a genhedlodd Ahimaas,
9 Ac Ahimaas a genhedlodd Azariah, ac Azariah a genhedlodd Johanan,
10 A Johanan a genhedlodd Azariah, (hwn [f] oedd yn offeiriad yn g y tŷ a adeiladodd Salomon yn Jerusalem)
11 Ac [h] Azariah a genhedlodd Amariah, ac Amariah a genhedlodd Ahitub,
12 Ac Ahitub a genhedlodd Sadoc, a Sadoc a genhedlodd ‡ Salum,
13 A Salum a genhedlodd Helciah, a Helciah a genhedlodd Azariah,
14 Ac Azariah a genhedlodd [i] Saraiah, a Saraiah a genhedlodd Jehotadac,
15 A Jehosadac a ymadawodd, [k] pan *gaeth*-gludodd yr ARGLWYDD Juda a Jerusalem, trwy law Nabuchodonosor.
16 ¶ Meibion Lefi, † [l] Gersom, Cohath, a Merari.
17 A dymma enwau meibion Gersom; Libni, a Simei.
18 A meibion Cohath; Amram, ac Isnar, a Hebron, ac Uzziel.
19 Meibion Merari; Mahli, a Musi. A dymma dylwyth y Lefiaid, yn ôl eu tadau.
20 I Ersom; Libni ei fab, Jahath ei fab ynteu, [m] Zimmah ei fab ynteu,
21 ‡ Joah ei fab ynteu, † Ido ei fab ynteu, Zerah ei fab ynteu, *a* * Jeaterai ei fab ynteu.
22 ¶ Meibion Cohath; † Aminadab ei fab ef, Corah ei fab ynteu, Assir ei fab ynteu.
23 Elcanah ei fab ynteu, ac Ebiasaph ei fab ynteu, a Assir ei fab ynteu,
24 Tahath ei fab ynteu, * Uriel ei fab ynteu, * Uzziah ei fab ynteu, * a Saul ei fab ynteu.
25 A meibion Elcanah; [n] Amasai, ac Ahimoth.
26 Elcanah: meibion Elcanah ‡ Sophai ei fab ef, a [o] Nahath ei fab ynteu,
27 [p] Eliab ei fab ynteu, Jeroham ei fab ynteu, Elcanah ei fab ynteu.
28 A meibion Samuel; y cyntafanedig † Fasni, yna Abiah.
29 ¶ Meibion Merari; Mahli, Libni ei fab ynteu, Simei ei fab ynteu, Uzza ei fab ynteu,
30 Simea ei fab ynteu, Haggiah ei fab ynteu, Asaiah ei fab ynteu.
31 Y rhai hyn a osododd Dafydd yn gantorion *yn* nhŷ 'r ARGLWYDD, ar ôl gorphwys o'r [q] Arch.
32 A hwy a fuant weinidogion mewn cerdd o flaen tabernacl pabell y cyfarfod, nes adeiladu o Salomon dŷ 'r ARGLWYDD yn Jerusalem: a hwy a safasant wrth eu defod yn eu gwasanaeth.
33 A dymma y rhai a ‡ weinasant, a'i meibion hefyd: o feibion y Cohathiaid, Heman y cantor, mab Joel, fab Semuel,
34 Fab Elcanah, fab Jeroham, fab Eliel, fab † Toah,
35 Fab ‡ Suph, fab Elcanah, fab Mahath, fab Amasai,
36 Fab Elcanah, fab * Joel, fab * Azariah, fab * Sephaniah,
37 Fab Tahath, fab Assir, fab [r] Ebiasaph, fab Corah,
38 Fab Isnar, fab Cohath, fab Lefi, fab Israel.
39 A'i frawd Asaph, (yr hwn oedd yn sefyll ar ei law ddehau) *sef* Asaph mab Barachiah, fab Simea,
40 Fab Michael, fab Basiah, fab Melchiah,
41 Fab [s] Ethni, fab Zerah, fab Adaiah,
42 Fab Ethan, fab Zimmah, fab Simei,
43 Fab Jahath, fab Gersom, fab Lefi.
44 A'i brodyr hwynt, meibion Merari *oedd* ar y llaw assiwy: * Ethan mab ‡ Cisi, fab Abdi, fab Maluch,
45 Fab Hasabiah, fab Amasiah, fab Helciah,
46 Fab Amsi, fab Bani, fab Samer,
47 Fab Mahli, fab Musi, fab Merari, fab Lefi.
48 A'i brodyr hwynt, y Lefiaid *oedd* gweddi eu rhoddi ar holl wasanaeth tabernacl tŷ Dduw.
49 ¶ Ond Aaron a'i feibion a aberthasant [u] ar allor y poeth-offrwm, ac [x] ar allor yr arogldarth, i *gyflawni* holl wasanaeth y cyssegr sanctaidd iolaf, ac i wneuthur cymmod dros Israel, yn ôl yr hyn oll a orchymynasai Moses gwâs Duw.
50 Dymma hefyd feibion Aaron; Eleazar ei fab ef, Phinees ei fab ynteu, Abisuah ei fab ynteu,
51 Bucci ei fab ynteu, Uzzi ei fab ynteu, Zerahiah ei fab ynteu,
52 Meraioth ei fab ynteu, Amariah ei fab ynteu, Ahitub ei fab ynteu,
53 Sadoc ei fab ynteu, Ahimaas ei fab ynteu.
54 ¶ [y] A dymma eu trigloedd hwynt yn ôl eu palasau, yn eu terynau; *sef* meibion Aaron, o dylwyth y Cohathiaid, o blegid eiddynt hwy yddoedd y rhan hen.
55 [z] A rhoddasant iddynt Hebron yngwlad Juda, a'i meusydd pentrefol o'i hamgylch.
56 [a] Ond meusydd y ddinas, a'i phentrefydd, a roddasant hwy i Caleb fab Jephunneh.
57 Ac [b] i feibion Aaron y rhoddasant hwy ddinasoedd Juda, yn noddfa; Hebron, a Libnah a'i meusydd pentrefol, a Jattir, ac Esthemoa a'i meusydd pentrefol,
58 A ‡ Hilen a'i meusydd pentrefol, a Debir a'i meusydd pentrefol,
59 Ac † Asan a'i meusydd pentrefol, a Bethsemes a'i meusydd pentrefol,
60 Ac o lwyth Benjamin; Geba a'i meusydd pentrefol, ac ‡ Alemeth a'i meusydd pentrefol, ac Anathoth a'i meusydd pentrefol: eu holl ddinasoedd hwynt trwy eu teuluoedd, *oedd* dair dinas *ar* ddeg.
61 Ac [c] i'r rhan arall o feibion Cohath o deulu y llwyth hwnnw, y *rhoddwyd* o'r hanner llwyth, *sef* hanner Manasseh, ddeg dinas, [d] wrth goelbren.
62 *Rhoddasant* hefyd i feibion Gersom trwy eu teuluoedd, o lwyth Issacar, ac o lwyth Aser, ac o lwyth Naphtali, ac o lwyth Manasseh, ym Masan, dair *ar* ddeg o ddinasoedd.
63 I feibion Merari trwy eu teuluoedd, o lwyth Reuben, ac o lwyth Gad, ac o lwyth Zabulon, y *rhoddasant* trwy goelbren, [e] ddeuddeg o ddinasoedd.
64 A meibion Israel a roddasant i'r Lefiaid y dinasoedd *hyn* a'i meusydd pentrefol.
65 A hwy a roddasant trwy goelbren, o lwyth meibion Juda, ac o lwyth meibion Simeon, ac o lwyth meibion Benjamin, y dinasoedd hyn, y rhai a alwasant hwy ar *eu* henwau *hwynt*.
66 [f] I 'r *rhai oedd* o deuluoedd meibion Cohath, yr ydoedd dinasoedd eu terfyn, o lwyth Ephraim.

67 § A hwy a roddaſant iddynt hwy ddinaſoedd noddfa, ſef Sichem, a'i meuſydd pentrefol, ym mynydd Ephraim; Gezer heſyd a'i meuſydd pentrefol,

68 [h] Jocmeam heſyd a'i meuſydd pentrefol, a Beth-horon a'i meuſydd pentrefol,

69 Ac Ajalon a'i meuſydd pentrefol, a Gathrimmon a'i meuſydd pentrefol.

70 Ac o hanner Llwyth Manaſſeh; Aner a'i meuſydd pentrefol, a Bileam a'i meuſydd pentrefol, i deulu y rhai oedd yngweddill o feibion Cohath.

71 I feibion Gerſom, o deulu hanner Llwyth Manaſſeh y *rhodawyd* Golan ym Maſan a'i meuſydd pentrefol, Aſtaroth heſyd a'i meuſydd pentrefol.

72 Ac o lwyth Iſſacar; Cedes a'i meuſydd pentrefol, Daberath a'i meuſydd pentrefol,

73 Ramoth heſyd a'i meuſydd pentrefol, ac Anem a'i meuſydd pentrefol.

74 Ac o lwyth Aſer; Maſal a'i meuſydd pentrefol, ac Abdon a'i meuſydd pentrefol.

75 Hucoc heſyd a'i meuſydd pentrefol, a Rehob a'i meuſydd pentrefol.

76 Ac o lwyth Naphtali; Cedes yng Ngalilee a'i meuſydd pentrefol, Hammon heſyd a'i meuſydd pentrefol, a Chiriathaim a'i meuſydd pentrefol.

77 I'r rhan arall o feibion Merari y *rhoddwyd* o lwyth Zabulon, Rimmon a'i meuſydd pentrefol, a Thabor a'i meuſydd pentrefol.

78 Ac am y Jorddonen a Jericho, *ſef* o du dwyrain y Jorddonen, y *rhoddwyd* o lwyth Reuben ‡ Beſer yn yr anialwch a'i meuſydd pentrefol, Jahſah heſyd a'i meuſydd pentrefol,

79 Cedemoth heſyd a'i meuſydd pentrefol, a Mephaath a'i meuſydd pentrefol.

80 Ac o lwyth Gad, Ramoth yng Ngilead a'i meuſydd pentrefol, Mahanaim heſyd a'i meuſydd pentrefol,

81 Hesbon heſyd a'i meuſydd pentrefol, a Jazer a'i meuſydd pentrefol.

PEN. VII.

1 *Meibion Iſſacar, 6 Benjamin, 13 Naphtali, 14 Manaſſeh, 20, 24 Ephraim. 21 Adſyd Ephraim gan wŷr Gath. 23 Geni Beriah. 28 Trigleoedd Ephraim. 30 Meibion Aſer.*

A Meibion Iſſacar *oedd,* [a] Tola, a Phuah, Jaſub, a Simron, pedwar.

2 A meibion Tola, Uzzi, a Rephaiah, a Jeriel, a Jahmai, a Jibſam, a Semuel, pennaethiaid ar dŷ eu tadau: o Dola *'r ydoedd* gwŷr cedyrn *o* nerth yn eu cenhedlaethau; [b] eu rhîf yn nyddiau Dafydd *oedd* ddwy fil ar hugain a chwe chant.

3 A meibion Uzzi; Izrahiah: a meibion Izrahiah; Michael, ac Obadîah, a Joel, Iſiah, pump: yn bennaethiaid oll.

4 A chyd â hwynt yn eu cenhedlaethau, *ac* yn ôl tŷ eu tadau *yr ydoedd* byddinoedd milwyr i ryfel, un fil ar bymtheg ar hugain: canys llawer oedd ganddynt o wragedd a meibion.

5 A'i brodyr cedyrn *o* nerth, o holl deuluoedd Iſſacar, a gyfrifwyd wrth eu hachau, yn ſaith mîl a phedwar ugain *mil* oll.

6 ¶ *A meibion* [c] Benjamin *oedd,* Bela, a Becher, a Jediael, tri.

7 A meibion Bela; Esbon, ac Uzzi, ac Uzziel, a Jerimoth, ac Iri; pump o bennau tŷ *eu* tadau, cedyrn o nerth, a gyfrifwyd wrth eu hachau, yn ddwy fil ar hugain a phedwar ar ddeg ar hugain.

8 A meibion Becher *oedd,* Zemira, a Joas, ac Eliezer, ac Eliœnai, ac Omri, a Jerimoth, ac Abiah, ac Anathoth, ac Alameth: y rhai hyn oll *oedd* feibion Becher.

9 A hwy a rifwyd wrth eu hachau, yn ôl eu cenhedlaethau, yn bennau tŷ eu tadau, yn gedyrn *o* nerth, yn ugain mîl a dau cant.

10 A meibion Jediael; Bilhan: a meibion Bilhan; Jeus, a Benjamin, ac Ehud, a Chenaanah, a Zethan, a Tharſis, ac Ahiſahar.

11 Y rhai hyn oll *oedd* feibion Jediael, yn bennau eu tadau, yn gedyrn o nerth, yn myned allan mewn llu i ryfel, yn ddwy fil ar bymtheg a deucant.

12 [d] Suppim heſyd, a Huppim, meibion ‡ Ir; Huſim, meibion † Aher.

13 ¶ Meibion Naphtali; Jahſiel, a Guni, a Jeſer, a [e] Salum, meibion Bilhah.

14 ¶ Meibion Manaſſeh; Aſriel yr hwn a ymddûg *ei wraig:* (*ond* ei ordderch-wraig o Syria a ymddûg Fachir tâd Gilead:

15 A Machir a gymmerodd yn wraig *chwaer* Huppim, a Suppim, ac enw eu chwaer hwynt *oedd* Maachah,) ac enw *'r* ail *mâb* Salphaad: ac i Salphaad yr oedd merched.

16 A Maachah gwraig Machir a ymddûg fâb, a hi a alwodd ei enw ef Peres, ac enw ei frawd ef Seres, a'i feibion ef *oedd,* Ulam, a Reem.

17 A meibion Ulam; [f] Bedan. Dymma feibion Gilead fâb Machir, fâb Manaſſeh.

18 A Hammolecheth ei chwaer ef a ymddûg Iſhod, ac [g] Abiezer, a Mahalah.

19 A meibion Semida oedd, Ahian, a Sechem, a Licchi, ac Aniham.

20 ¶ A [h] meibion Ephraim; Suthelah, a Bered ei fâb ef, a Thahath ei fab yntef, ac Eladah ei fâb yntef, a Thahath ei fâb yntef,

21 A Zabad ei fâb yntef, a Suthelah ei fâb yntef, ac Ezer, ac Elead: a dynion Gath, y rhai a anwyd yn y tîr, a'i lladdodd hwynt, o herwydd dyfod o honynt i wared i ddwyn eu haniſeiliaid hwynt.

22 Ac Ephraim eu tâd a alarodd ddyddiau lawer; a'i frodyr a ddaethant i'w gyſſuro ef.

23 A phan aeth eſe at ei wraig, hi a feichiogodd, ac a eſgorodd ar fâb; ac eſe a alwodd ei enw ef Beriah, am fod drygfyd yn ei dŷ ef.

24 (Seera heſyd *oedd* ei ferch ef, a hi a adeiladodd Feth-horon yr iſaf, a'r uchaf *heſyd,* ac Uzzen Seera.)

25 A Repha *oedd* ei fâb ef, a Reſeph, a Thelah ei fâb yntef, a Thahan ei fâb yntef,

26 Laadan ei fâb yntef, Amihud ei fâb yntef, Eliſama ei fâb yntef,

27 Nun ei fâb yntef, Joſua ei fâb yntef.

28 ¶ A'i meddiant, a'i cyfanneddau *oedd* Bethel a'i phentrefydd; ac o du *'r* dwyrain [i] Naaran, ac o du *'r* gorllewin Gazer a'i † phentrefydd; a Sichem a'i phentrefydd; hyd ‡ Aza a'i phentrefydd:

29 Ac ar derſynau meibion [k] Manaſſeh, Bethſean a'i phentrefi, Taanach a'i phentrefi, [l] Megido a'i phentrefi, Dor a'i phentrefi. Meibion Joſeph mâb Iſrael a drigaſant yn y rhai hyn.

30 ¶ [m] Meibion Aſer; Imnah, ac Iſuah, ac Iſuai, a Beriah, a Serah eu chwaer hwynt.

31 A meibion Beriah; Heber, a Malchiel, hwn yw tâd Birzaith.

32 A Heber a genhedlodd Japhlet, a [n] Somer, a Hotham, a Suah eu chwaer hwynt.

33 A

---

[a] Gen. 46. 13. Num. 26. 23.

[b] 2 Sam. 24. 1, 2. Pen. 27. 1.

[c] Gen. 46. 21. Num. 26. 38. Pen. 8. 1, &c.

[d] Num. 26. 39. *Sephupham,* a *Huphamm* ‡ Neu, *Iri.* Ad. 7. † Neu, *Abiram,* Num. 26. 38. [e] Gen. 46. 24. *Silem.*

[f] 1 Sam. 12. 11.

[g] Num. 26. 30. *Jeezer.*

[h] Num. 26. 35.

[i] Joſ. 16. 7. *Naarath.* † Heb. *merched.* ‡ Neu, *Adaſſa,* 1 Mac. 7. 45. [k] Joſ. 17. 7. [l] Joſ. 17. 11. [m] Gen. 46. 17. Num. 26. 44. [n] Ad. 24. *Samer.*

33 A meibion Japhlet; Paſach, a Bimhal, ac Aſuath. Dymma feibion Japhlet.

34 A meibion [o] Samer; Ahi, a Rohgah, Jehubbah, ac Aram.

35 A mâb ei frawd ef Helem; Sophah, ac Imna, a Seles, ac Amal.

36 Meibion Sophah; Suah, a Harnepher, a Sual, a Beri, ac Imrah,

37 Beſer, a Hod, a Samma, a Silſah, ac Ithran, a Beera.

38 A meibion Jether; Jephunneh, Piſpa heſyd, ac Ara.

39 A meibion Ula; Arah, a Haniel, a Reſia.

40 Y rhai hyn oll *oedd* feibion Aſer, pennau *eu* cenedl, yn ddewis wŷr o nerth, yn bennau capteniaid. A'r cyfrif trwy eu hachau o wŷr i ryfel, *oedd* chwe mil ar hugain o wŷr.

PEN. VIII.

1 *Meibion a phennaduriaid Benjamin.* 33 *Hynafiaid Saul a Jonathan.*

BEnjamin heſyd a genhedlodd [a] Fela ei gyntafanedig, Asbel yr ail, ac Aharah y trydydd.

2 Noah y pedwerydd, a Rapha y pummed.

3 A meibion Bela oedd, † Adar, a Gera, ac Abihud,

4 Ac Abiſua, a Naaman, ac Ahoa,

5 A Gera, a ‡ Sephuphan, a Huram.

6 Dymma heſyd feibion Ehud; dymma hwynt pennau cenedl preſwylwyr Geba, a hwy a'i mudaſant hwynt i [b] Fanahath:

7 Naaman heſyd, ac Ahiah, a Gera, eſe a'i ſymmudodd hwynt, ac a genhedlodd Uzza, ac Ahihud.

8 Cenhedlodd heſyd Saharaim yngwlâd Moab, gwedi eu gollwng hwynt ymmaith: Huſim a Baara *oedd* ei wragedd.

9 Ac eſe a genhedlodd o Hodes ei wraig, Jobab, a Sibia, a Meſa, a Malcham,

10 A Jeus, a Sachia, a Mirma. Dymma ei feibion ef, pennau cenedl.

11 Ac o Huſim eſe a genhedlodd Ahitub, ac Elpaal.

12 A meibion Elpaal *oedd*, Eber, a Miſham, a Samed, yr hwn a adeiladodd Ono, a Lod a'i phentrefydd.

13 Beriah heſyd, a [c] Sema *oedd* bennau cenedl preſwylwyr Ajalon; y rhai a ymlidiaſant drigolion Gath.

14 Ahio heſyd, Saſac, a Jerimoth,

15 Zebadiah heſyd, ac Arad, ac Ader,

16 Michael heſyd, ac Iſpah, a Joha, meibion Beriah;

17 Zebadiah heſyd, a Meſulam, a Hezeci, a Heber,

18 Iſmerai heſyd, a Jezliah, a Jobab meibion Elpaal;

19 Jacim heſyd, a Zichri, a Zabdi,

20 Elienai heſyd, a Silthai, ac Eliel,

21 Adaiah heſyd, a Beraiah, a Simrath, meibion ‡ Simhi;

22 Iſpan heſyd, a Heber, ac Eliel,

23 Abdon heſyd, a Zichri, a Hanan,

24 Hananiah heſyd, ac Elam, ac Antothiah,

25 Iphedeiah heſyd, a Phenuel, meibion Saſac;

26 Samſerai heſyd, a Schariah, ac Athaliah,

27 Jareſiah heſyd, ac Eliah, a Zichri, meibion Jeroham.

28 Y rhai hyn *oedd* bennau cenedl, *ſef* pennaethiaid ar eu cenhedlaethau. Y rhai hyn a gyfanneddaſant yn Jeruſalem.

29 Yng Ngibeon heſyd y preſwyliodd * tâd Gibeon, ac enw ei [d] wraig ef *oedd* Maachah.

30 Ac Abdon ei fâb cyntafanedig ef, Sur heſyd, a Chis, a Baal, a Nadab,

31 Gidor heſyd, ac Ahio, a † Zacher.

32 Micloth heſyd a genhedlodd ‡ Simeah: y rhai hyn heſyd, ar gyfer eu brodyr, a breſwyliaſant yn Jeruſalem gyd â'i brodyr.

33 ¶ [e] Ner heſyd a genhedlodd Gis, a Chis a genhedlodd Saul, a Saul a genhedlodd Jonathan, a Malchiſua, ac [f] Abinadab, ac † Eſbaal.

34 A mâb Jonathan *oedd* ‡ Meribbaal, a Meribbaal a genhedlodd [g] Ficah.

35 A meibion Micah; Pithon, a Melec, a † Tharea, ac Ahaz.

36 Ac Ahaz a genhedlodd [h] Jehoadah, a Jehoadah a genhedlodd Alemeth, ac Azmaveth, a Zimri: a Zimri a genhedlodd Foſa.

37 A Moſa a genhedlodd Finea: [i] Rapha *oedd* ei fâb ef, Elaſa ei fâb yntef, Aſel ei fâb yntef.

38 Ac i Aſel y *bu* chwech o feibion, a dymma eu henwau hwynt, Azricam, Bocheru, ac Iſmael, a Seariah, ac Obadiah, a Hanan. Y rhai hyn oll *oedd* feibion Aſel.

39 A meibion Eſec ei frawd ef *oedd*, Ulam ei gyntafanedig ef, Jehus yr ail, ac Elipheleth y trydydd.

40 A meibion Ulam oedd ddynion cedyrn o nerth yn ſaethyddion, ac yn aml eu meibion a'i hwyrion, *ſef* cant a deg a deugain. Y rhai hyn oll *oedd* o feibion Benjamin.

PEN. IX.

1 *Achau Iſrael a Juda.* 2 *Yr Iſraëliaid,* 10 *yr offeiriaid,* 14 *a'r Leſiaid, a'r Nethiniaid, oedd yn trigo yn Jeruſalem.* 27 *Swydd rhai o'r Leſiaid.* 35 *Hynaif Saul a Jonathan.*

AHoll Iſrael a rifwyd wrth eu hachau, ac wele hwynt yn ſgrifennedig yn llyfr brenhinoedd Iſrael, a Juda; a hwy a *gaeth*-gludwyd i Fabilon am eu camwedd.

2 ¶ Y trigolion cyntaf heſyd y *rhai oedd* yn eu hetifeddiaeth yn eu dinaſoedd *oedd*, yr Iſraeliaid, yr offeiriaid, y Leſiaid, a'r [a] Nethiniaid.

3 [b] Ac yn Jeruſalem y trigodd *rhai* o feibion Juda, ac o feibion Benjamin, ac o feibion Ephraim, a Manaſſeh:

4 Uthai mâb Amihud, fâb Omri, fâb Imri, fâb Bani, o feibion Phares fâb Juda.

5 Ac o'r Siloniaid; Aſaiah y cyntafanedig, a'i feibion.

6 Ac o feibion Zerah; Jeuel, a'i brodyr, chwe chant a deg a phedwar ugain.

7 Ac o feibion Benjamin; Sâlu mâb Meſulam, fâb Hodaſiah, fab Hafenuah,

8 Ibneiah heſyd mâb Jeroham, ac Elah mâb Uzi, fâb Michri, a Meſulam mâb Sephatiah, fâb Reuel, fâb Ibnijah.

9 A'i brodyr yn ôl eu cenhedlaethau; naw cant deg a deugain a chwech. Y dynion hyn oll *oedd* bennau cenedl ar dŷ eu tadau.

10 ¶ [c] Ac o'r offeiriaid; Jedaiah, a Jehoiarib, a Jachin,

11 ¶ † Azariah heſyd mâb Helciah, fâb Meſulam, fâb Sadoc, fâb Meraioth, fâb Ahitub, tywyſog tŷ Ddûw;

12 Adaiah heſyd mâb Jeroham, fâb Paſſur, fâb Malciah; a Maaſia mâb Adiel, fâb Jahzerah, fâb Meſulam, fâb Meſillemith, fâb Immer.

[o] Ad. 32. *Somer.*

[a] Gen. 46. 21. Num. 26. 38. Pen. 7. 6.

† Neu, *Adra,* Gen. 46. 21.

‡ Neu, *Sapham.* Num. 26. 39.

[b] Pen. 2. 52.

[c] Ad. 21.

‡ Neu, *Sema,* ad. 13.

* a elwir *Jehiel,* Pen. 9. 35.

[d] Pen. 9. 35.

† Neu, *Zechariah,* Pen 9. 37.

‡ Neu, *Simeam,* Pen. 9. 38.

[e] 1 Sam. 14. 51.

[f] 1 Sam. 14. 49. *Iſui.*

† Neu, *Iſboſeth,* 2 Sa. 2. 8.

‡ Neu, *Mephiboſeth.* 2 Sam. 4. 4. 9. 6, 10.

[g] 2 Sam. 9. 12.

† *Thahrea,* Pen. 9. 41.

[h] Pen. 9. 42. *Jarah.*

[i] Pen. 9. 43. *Kephaiah*

[a] Ezr. 2. 43. a 8. 20.

[b] Neh. 11. 1, &c.

[c] Neh. 11. 10, &c.

† Neh. 11. 11. *Seraiah.*

13 A'i brodyr, pennaf ar dŷ eu tadau; yn fil a faith gant a thrugain; yn wŷr galluog o nerth i waith gwasanaeth tŷ Dduw.

14 As o'r Lefiaid; Semaiah mâb Hasub, fâb Azricam, fâb Hasabiah, o feibion Merari,

15 Bacbaccar hefyd, Heres, a Galal, a Mattaniah mâb Micah, fâb Zichri, fâb Asaph;

16 Obadiah hefyd mâb Semaiah, fâb Galal, fâb Jeduthun; a Berechiah mâb Asa, fâb Elcanah, yr hwn a drigodd yn nhrefydd y Netophathiaid.

17 Y porthorion hefyd *oedd*, Salum, ac Accub, a Thalmon, ac Ahiman, a'i brodyr: Salum *ydoedd* bennaf;

18 A hyd yn hyn ym mhorth y brenin o du 'r dwyrain. Y rhai hyn o finteioedd meibion Lefi, *oedd* borthorion.

19 Salum hefyd mâb Core, fâb Ebiasaph, fâb Corah, a'r Corahiaid ei frodyr ef o dylwyth ei dâd, *oedd* ar waith y weinidogaeth, yn cadw † pyrth y babell, a'i tadau hwnt ar lu 'r ARGLWYDD, *oedd* yn cadw y ddyfodfa i mewn.

20 [d] Phinees hefyd mâb Eleazar a fuasai dywysog arnynt hwy o'r blaen: a'r ARGLWYDD *ydoedd* gyd ag ef.

21 Zechariah mâb Meselemiah *ydoedd* borthor drws pabell y cyfarfod.

22 Hwynt oll *y rhai* a etholasid yn borthorion wrth y rhiniogau, *oedd* ddau cant a deuddeg. Hwynt-hwy yn eu trefydd a rifwyd wrth eu hachau; gosodasai [e] Dasydd a Samuel [f] y gweledydd y rhai hynny yn eu ‡ swydd.

23 Felly hwynt a'i meibion *a safent* wrth byrth tŷ 'r ARGLWYDD, *sef* ty 'r babell, i wilied wrth wiliadwriaethau.

24 Y porthorion oedd ar bedwar o fannau, dwyrain, gorllewin, gogledd, a dehau.

25 A'i brodyr, *y rhai oedd* yn eu trefydd, *oedd* i ddyfod § ar y seithfed dydd, o amser i amser, gyd â hwynt.

26 Canys dan † lywodraeth y Lefiaid hyn, y pedwar pen porthor, yr oedd yr ystafelloedd, a thrysorau tŷ Dduw.

27 ¶ Ac o amgylch tŷ Dduw y llettyent hwy, canys arnynt hwy *'r oedd* yr oruchwiliaeth, ac arnynt hwy hefyd *yr oedd* ei agoryd o forau i forau.

28 Ac o honynt hwy *yr oedd golygwyr* ar lestri 'r weinidogaeth, ac mewn rhif y dygent hwynt i mewn, ac mewn rhif y dygent hwynt allan.

29 A *rhai* o honynt hefyd *oedd* wedi eu gosod ar y llestri, ac ar holl ddodrefn y cysegr, ac ar y peillied, a'r gwin, a'r olew, a'r thus, a'r aroglau peraidd.

30 *Rhai* hefyd o feibion yr offeiriaid *oedd* yn gwneuthur [h] ennaint o'r aroglau peraidd.

31 A Mattithiah *un* o'r Lefiaid (yr hwn *oedd* gynt[a]nedig Salum y Corahiad) *ydoedd* mewn ‡ swydd ar waith y † radell.

32 Ac *eraill* o feibion y Cohathiaid eu brodyr hwynt, *oedd* ar y bara ‡ gosod, i'w ddarparu bob Sabboth.

33 A dymma 'r [i] cantorion, pennau cenedl y Lefiaid, *y rhai oedd* mewn ystafelloedd yn ysgafala; o herwydd arnynt *yr oedd* y gwaith *bwnw* ddydd a nôs.

34 Dymma bennau cenedl y Lefiaid, pennau trwy eu cenhedlaethau: hwy a drigent yn Jerusalem.

35 ¶ [k] Ac yng Ngibeon y trigodd tâd Gibeon, Jehiel, ac enw ei wraig ef *oedd* Maacha.

36 A'i fâb cyntafanedig ef *oedd* Abdon, yna Sur, a Chis, a Baal, a Ner, a Nadab,

37 A Gedor, ac Ahio, a Zechariah, a Micloth.

38 A Micloth a genhedlodd Simeam: a hwyntau hefyd, ar gyfer eu brodyr, a drigasant yn Jerusalem gyd â'i brodyr.

39 [l] Ner hefyd a genhedlodd Gis, a Chis a genhedlodd Saul, a Saul a genhedlodd Jonathan, a Malchisua, ac Abinadab, ac Esbaal.

40 A mâb Jonathan *oedd* Meribbaal; a Meribbaal a genhedlodd Fichah.

41 A meibion Michah *oedd*, Pithon, a Melech, a Thahrea, *ac* [m] *Ahaz*.

42 Ac Ahaz a genhedlodd Jarah, a Jarah a genhedlodd Alemeth, ac Azmaveth, a Zimri; a Zimri hefyd a genhedlodd Fosa;

43 A Mosa a genhedlodd Finea; a Rephaiah *oedd* ei fâb ef, Elasah ei fâb ynteu, Asel ei fâb ynteu.

44 Ac i Asel *yr ydoedd* chwech o feibion, a dymma eu henwau hwynt; Azricam, Bocheru, ac Ismael, a Seariah, ac Obadiah, a Hanan. Dymma feibion Asel.

PEN. X.

1 Cwymp Saul a'i farwolaeth. 8 Gorfoledd y Philistiaid o'r achos hwnnw. 11 Careiggrwydd Jabes Gilead tu ag at Saul a'i feibion. 13 Pechod Saul, am yr hwn yr aeth y frenhiniaeth oddi wrtho ef i Ddafydd.

A'r [a] Philistiaid a ryfelasant yn erbyn Israel, a ffôdd gwŷr Israel o flaen y Philistiaid, ac a gwympasant yn ‡ archolledig ym mynydd Gilboa.

2 A'r Philistiaid a erlidiasant ar ôl Saul, ac ar ôl ei feibion: a'r Philistiaid a laddasant Jonathan, ac † Abinadab, a Malchisua, meibion Saul.

3 A'r rhyfel a drymhaodd yn erbyn Saul, a'r perchen bwaau a'i cawsant ef, ac efe a archollwyd gan y saethyddion.

4 Yna y dywedodd Saul wrth yr hwn oedd yn dwyn ei arfau ef, Tyn dy gleddyf, a gwân fi ag ef, rhag dyfod y rhai dienwaededig hyn a'm gwatwar i: ond arweinydd ei arfau ef ni's gwnâi, canys ofnodd yn ddirfawr. Yna y cymmerth Saul gleddyf, ac a syrthiodd arno.

5 A phan welodd arweinydd ei arfau ef farw o Saul, syrthiodd yntef hefyd ar y cleddyf, ac a fu farw.

6 Felly y bu farw Saul, a'i dri mâb ef, a'i holl dylwyth a fuant feirw ynghŷd.

7 A phan welodd holl wŷr Israel, y rhai *oedd* yn y dyffryn, ffoi o honynt hwy, a marw Saul, a'i feibion; hwy a ymadawsant o'i dinasoedd, ac a ffoisant; a'r Philistiaid a ddaethant, ac a drigasant ynddynt.

8 ¶ A thrannoeth pan ddaeth y Philistiaid i ddiosg y lladdedigion, hwy a gawsant Saul a'i feibion yn feirw ym mynydd Gilboa.

9 Ac wedi iddynt ei ddiosg, hwy a gymmerasant ei ben ef, a'i arfau, ac a anfonasant i wlad y Philistiaid, o amgylch, i ddangos i'w delwau, ac i'r bobl.

10 A hwy a osodasant ei arfau ef yn nhŷ eu duwiau, a'i ben-glog a grogasant hwy yn nhŷ Dagon.

11 ¶ A phan glybu holl Jabes Gilead yr hyn oll a wnaethai 'r Philistiaid i Saul,

12 Pob gŵr nerthol a godasant, ac a gymmerasant ymmaith gorph Saul, a chyrph ei feibion ef, ac a'i dygasant i Jabes, ac a gladdasant

† Heb. *rhiniogau.*
[d] Num. 31. 6.
[e] Pen. 26. 1, 2.
[f] 1 Sam. 9. 9.
‡ Neu, *ymddirwed.*
§ 2 Bren. 11. 5.
† Neu, *ymddirwised.*
[h] Ecsod. 30. 23.
‡ Neu, *ymddiriedfed.*
† Neu, *radell.*
‡ Neu, *trefn.*
[i] Pen. 6. 31. a 25. 1.
[k] Pen. 8. 29.
[l] 1 Pen. 8. 33.
[m] Pen. 8. 35.
[a] 2 Sam. 31. 1, 2.
‡ Neu, *laddedaig*
† Neu, *Isui.* 1 Sam. 14. 49.
‡ Sef, *Sion.*
† He *aafyr goad.*

gladdasant eu hesgyrn hwynt dan y dderwen yn Jabes, ac a ymprydiasant saith niwrnod.

13 ¶ Felly y bu farw Saul, am ei gamwedd a † wnaethai efe yn erbyn yr ARGLWYDD, [b] *sef* yn erbyn gair yr ARGLWYDD, yr hwn ni chadwasai efe, ac am iddo ymgynghori â dewines, [c] i ymofyn *â hi*:

14 Ac heb ymgynghori â'r ARGLWYDD, am hynny y lladdodd efe ef, ac y trôdd y frenhiniaeth i Ddafydd fab Jesse.

PEN. XI.

1 *Enneinio Dafydd yn lle Saul o gyttundeb cyffredin yn Hebron.* 4 *Ac yntau yn ymnill tŵr Sion oddi ar y Jebusiaid, trwy wroliaeth Joab.* 10 *Enwau cedyrn Dafydd.*

YNa [a] holl Israel a ymgasglasant at Ddafydd i Hebron, gan ddywedyd, Wele dy asgwrn a'th gnawd di ydym ni.

2 Doe hefyd, ac echdoe, pan ydoedd Saul yn frenin, tydi *oedd* yn arwain Israel i mewn ac allan: a dywedodd yr ARGLWYDD dy Dduw wrthyt, Ti [b] a ‡ borthi fy mhobl Israel, a thi a fyddi dywysog ar fy mhobl Israel.

3 A holl henuriaid Israel a ddaethant at y brenin i Hebron, a Dafydd a wnaeth gyfammod â hwynt yn Hebron, ger bron yr ARGLWYDD; a hwy a enneiniasant Ddafydd yn frenin ar Israel, yn ôl gair yr ARGLWYDD trwy law [c] Samuel.

4 ¶ A [d] Dafydd a holl Israel a aeth i Jerusalem, hon *yw* Jebus, a yno y Jebusiaid *oedd* drigolion y tir.

5 A thrigolion Jebus a ddywedasant wrth Ddafydd, Ni ddeui i mewn ymma. Etto Dafydd a ennillodd dŵr Sion, yr hwn *yw* dinas Dafydd.

6 A dywedodd Dafydd, Pwy bynnag a darawo 'r Jebusiaid yn gyntaf, efe a fydd yn bennaf, ac yn dywysog. Yna 'r esgynnodd Joab mâb Serfiah yn gyntaf, ac a fu bennaf.

7 A thrigodd Dafydd yn y tŵr: o herwydd hynny y galwasant ef ‡ Dinas Dafydd.

8 Ac efe a adeiladodd y ddinas oddi amgylch, o Filo amgylch ogylch: a Joab a † adgyweiriodd y rhan arall i'r ddinas.

9 A Dafydd a aeth, ac a gynnyddodd fwyfwy, ac ARGLWYDD y lluoedd *oedd* gyd ag ef.

10 ¶ [e] Dymma hefyd bennaethiaid y cedyrn oedd gan Ddafydd, yn ymgryfhau gyd ag ef yn ei deyrnas, *a* chyd â holl Israel, i'w wneuthur ef yn frenin ar Israel, yn ôl [f] gair yr ARGLWYDD.

11 A dymma rif y cedyrn *oedd* gan Ddafydd; Jasobeam ‡ mâb Hachmoni, pen y capteniaid: hwn a ddyrchafodd ei waywffon yn erbyn trychant, y rhai a laddwyd ar unwaith *ganddo*.

12 Ac ar ei ôl ef Eleazar mâb Dodo, yr Ahohiad, hwn *oedd un* o'r tri cedyrn.

13 Hwn oedd gyd â Dafydd ym ‡ Mhasdammim; a'r Philistiaid a ymgynnullasant yno i ryfel, ac yr ydoedd rhan o'r maes yn llawn haidd, a'r bobl a ffoisant o flaen y Philistiaid.

14 A hwy a † ymosodasant ynghanol y rhandir *honno*, ac a'i hachubasant hi, ac a darawsant y Philistiaid: felly y gwaredodd yr ARGLWYDD *hwynt* ag ymwared mawr.

15 ¶ ‡ A [g] thri o'r deg pennaeth ar hugain a ddisgynnasant i'r graig at Ddafydd, i ogof Adulam; a llu 'r Philistiaid oedd yn gwersyllu yn nyffryn Rephaim.

16 A Dafydd yna *yaocad* yn yr amddiffynfa, a setyllfa 'r Philistiaid yna *oedd* ym Methlehem.

17 A Dafydd a flysiodd, ac a ddywedodd, Oh pwy a rydd i mi ddïod ddwfr o bydew Bethlehem, yr hwn *sydd* wrth y porth?

18 A'r tri a ruthrasant trwy wersyll y Philistiaid, ac a dynnasant ddwfr o bydew Bethlehem, yr hwn *oedd* wrth y porth, ac a'i cymmerasant, ac a'i dygasant i Ddafydd: ac ni fynnai Dafydd ei yfed ef, ond efe a'i dïod-offrymmodd ef i'r ARGLWYDD: 2947.

19 Ac efe a ddywedodd, Na atto fy Nuw i mi wneuthur hyn. A yfaf fi waed y dynion hyn † a beryglasant eu heinioes? o herwydd mewn *enbydrwydd am* eu heinioes y dygasant ef: am hynny ni fynnai efe ei yfed. Y tri cedyrn a wnaethant hyn. † Heb. *ynghŷd a'i heinioes*

20 ¶ [h] Ac Abisai brawd Joab oedd bennaf o'r tri. A hwn a ysgydwodd ei waywffon yn erbyn trychant, *ac* a'i lladdodd *hwynt*: ac iddo *y bu* enw ym mhlith y tri. h 2 Sam. 23. 28, &c.

21 O'r tri, anrhydeddusach nâ'r ddau *arall*, a thywysog iddynt, oedd efe; ond ni ddaeth efe hyd y tri *cyntaf*.

22 [i] Benaiah mâb Jehoiadah, mâb gŵr grymmus o Gabseel, mawr *ei* weithredoedd: efe a laddodd ddau o † gedyrn Moab; ac efe a ddisgynnodd, ac a laddodd lew mewn pydew yn amser eira. i 2 Sam. 23. 20. † Heb. *ewod*.

23 Ac efe a laddodd Aiphtddyn, gŵr pum cubyd o fesur; ac yn llaw 'r Aiphtddyn yr *oedd* gwaywffon megis carfan gwehydd; ac yntef a aeth i wared atto ef â ffon, ac a ddug y waywffon o law 'r Aiphtddyn, ac a'i lladdodd ef â'i waywffon ei hun.

24 Hyn a wnaeth Benaiah mâb Jehoiada, ac iddo *y bu* enw ym mhlith y tri cedyrn.

25 Wele, anrhydeddus *oedd* efe ym mysg y deg ar hugain, ond at y tri *cyntaf* ni ddaeth efe: a gosododd Dafydd ef ar ei wŷr o gard.

26 ¶ A chedyrn y llu *oedd* [k] Asahel brawd Joab, Elhanan mâb Dodo o Fethlehem, k 2 Sam. 23. 24.

27 Sammoth yr ‡ Harodiad, Heles y Peloniad,

28 Ira mâb Icces y Tecoiad, Abiezer yr Antothiad,

29 Sibbechai 'r Husathiad, Ilai 'r Ahohiad,

30 Maharai y Netophathiad, Heled mâb Baanah y Netophathiad,

31 Ithai mâb Ribai o Ibeah meibion Benjamin, Benaiah y Pirathoniad,

32 Hurai o afonydd Gaas, Abiel yr Arbathiad,

33 Azmafeth y Baharumiad, Elihaba y Saalboniad.

34 Meibion Hasem y Gizoniad, Jonathan mâb Sageth yr Hatariad,

35 Ahïam mâb Sachar yr Hatariad, Eliphal mâb Ur.

36 Hepher y Mecherathiad, Ahiah y Peloniad,

37 Hesro y Carmeliad, Naarai mâb Ezbai,

38 Joel mâb Nathan, Mibhar ‡ mâb Haggeri, ‡ Neu, *yr Haggeriad*.

39 Selec yr Ammoniad, Naharai y Berothiad, yr hwn oedd yn dwyn arfau Joab mâb Serfiah,

40 Ira

40 Ira 'r Ithriad, Gareb yr Ithriad,
41 Urïas yr Hethiad, Zabad mâb Ahlai,
42 Adina mâb Sisa y Reubeniad, pennaeth y Reubeniaid, a chyd ag ef ddeg ar hugain,
43 Hanan mâb Maachah, a Josaphat y Mithniad.
44 Uzzia 'r Asterathiad, Sama, a Jehiel, meibion Hothan yr Aroeriad.
‡ Neu, *y Simriad.* 45 Jediael ‡ mâb Simri, a Joha ei frawd ef, y Tisiad,
46 Eliel y Mahasiad, a Jeribai, a Josasiah, meibion Elnaan, ac Ithma y Moabiad,
47 Eliel, ac Obed, a Jasiel y Mesobaiad.

PEN. XII.

1 *Enwau 'r rhai a ddaeth at Ddafydd i Siclag,* 23 *a'r lluoedd a ddaeth atto ef i Hebron.*

2948. A Dymma 'r rhai a ddaeth at Ddafydd i
a 1 Sam. 27. 6. a Siclag, ac ese etto † yn cadw arno rhag Saul fab Cis: a hwy *oedd* ym mhlith y rhai cedyrn, cynnorthwywyr y rhyfel.
2 Yn arfogion â bwaau, yn medru o ddehau ac b o assiwy daflu â cherrig, a saethu mewn bwâu: o trodyr Saul, o Fenjamin.
b Barn. 20. 16.
3 Y pennaf *oedd* Ahiezer, yna Joas, meibion ‡ Semaah y Gibeathiad, a Jeziel, a Phelet meibion Azmafeth, a Berachah, a Jehu yr Antothiad,
‡ Neu, *Hasmaa.* 4 Ac Ismaiah y Gibeoniad, grymmus *oedd ese* ym mhlith y deg ar hugain, a goruwch y deg ar hugain; Jeremiah hefyd, a Jahaziel, a Johanan, a Jozabad y Gederathiad,
5 Eleuzai, a Jerimoth, a Bealiath, a Semariah, a Sephatiah yr Haruphiad,
6 Elcana, a Jesia, ac Azariel, a Joezer, a Jasobeam, y Corhiaid,
7 A Joelah, a Zebadiah, meibion Jeroam o Gedor.
8 A *rhai* o'r Gadiaid a ymneillduasant at Ddafydd, i'r amddiffynfa, i'r anialwch, yn gedyrn o nerth, gwŷr milwraidd i ryfel yn medru trîn tarian a bwcled, ac wynebau llewod *oedd* eu hwynebau hwynt, ac megis jyrchod ar y mynyddoedd † c o fuander *oeddynt hwy.*
‡ Heb. *i brysuro.* c 2 Sam. 2. 18.
9 Ezer y cyntaf, Obadiah yr ail, Eliab y trydydd,
10 Masmannah y pedwerydd, Jeremiah y pummed,
11 Attai y chweched, Eliel y seithfed,
12 Johanan yr wythfed, Elzabad y nawfed,
13 Jeremiah y degfed, Machbani 'r unfed ar ddeg.
14 Y rhai hyn *oedd* o feibion Gad, yn gapteniaid y llu: yr un lleiaf ‡ *oedd* ar gant, a'r mwyaf ar fil.
‡ *Neu,* a wrthwynebai *gant,* &c. † Heb. *llenwi.*
15 Dymma hwy y rhai a aethant dros y Jorddonen yn y mis cyntaf, a hi wedi † d llifo dros ei holl dorlannau, ac a yrasant i ffo holl *drigolion* y dyffrynnoedd tu a 'r dwyrain, a thu a 'r gorllewin.
d Jos. 3. 15.
16 A *rhai* o feibion Benjamin a Juda a ddaethant i'r amddiffynfa at Ddafydd.
† Heb. *o'i blaen.* 17 A Dafydd a aeth † i'w cyfarfod hwynt, ac a lefarodd, ac a ddywedodd wrthynt, O's mewn heddwch y daethoch chwi attafi i'm cynnorthwyo, bydd fy nghalon yn un â chwi: ond o's i'm bradychu i'm gelynion, a minnau heb ‡ gamwedd yn fy nwylaw, Duw ein tadau ni a edrycho, ac a geryddo.
‡ Neu, *drais.* † Heb. *wisgodd am,* felly Barn. 6. 34. 18 A'r Yspryd a † ddaeth ar Amasai pennaeth y capteniaid, *ac ese a adywedodd,* Eiddot ti, Dafydd, a chyd â thi, fab Jesse, *y byddwn ni*; heddwch, heddwch i ti, a hedd i'th gynnorthwywyr; o herwydd dy Dduw sydd yn dy gymmorth di. Yna Dafydd a'i croesawodd hwynt, ac a'i gosodod hwy yn bennaethiaid ar y syddin.
19 A *rhai* o Fanasseh a droesat Ddafydd, e pan ddaeth ete gyd â'r Philistiaid yn erbyn Saul i ryfel, ond ni chynnorthwyasant hwynt: canys f pennaduriaid y Philistiaid wrth gyngor, a'i gollyngasant ef ymmaith, gan ddywedyd, Ese a syrth at ei feistr Saul am ein pennau ni.
e 1 Sam. 29. 2.
f 1 Sam. 29. 4.
20 Fel yr oedd ese yn myned i Siclag, trôdd atto ef o Fanasseh, Adnah, a Jozabad, a Jediel, a Michael, a Jozabad, ac Elihu, a Silthai, y rhai *oedd* bennaethiaid y miloedd ym Manasseh.
21 A'r rhai hyn a gynnorthwyasant Ddafydd ‡ yn erbyn g y dorf: canys cedyrn o nerth oeddynt hwy oll, a chapteniaid ar y llu.
‡ Neu, *eyd âr.* g 1 Sam. 30. 1, 9, 10.
22 Canys rhai a ddai at Ddafydd beunydd y pryd *hynny,* i'w gynnorthwyo ef, hyd onid *oedd ese* yn llu mawr, megis llu Duw.
23 ¶ A dymma rifedi 'r pennau, y rhai yn arfogion i ryfel h a ddaethant at Ddafydd i Hebron, i droi brenhiniaeth Saul atto ef, i yn ôl gair yr ARGLWYDD.
2956. h 2 Sam. 2. 3, 4. i 1 Sam. 16. 1, 3.
24 O feibion Juda yn dwyn tarian, a ffonwayw, chwe mîl ac wyth gant, yn ‡ arfog i ryfel.
‡ Neu, *barod.*
25 O feibion Simeon yn gedyrn nerthol i rytel, saith mil a chant.
26 O feibion Lefi, pedair mîl a chwe chant.
27 A Jehoiada *oedd* dywysog ar yr Aaroniaid, a chyd ag ef dair mîl a saith gant.
28 k Sadoc hefyd llangc grymmus nerthol, ac o dŷ ei dâd ef, dau ar hugain o gapteniaid.
k 2 Sam. 8. 17.
29 Ac o feibion Benjamin brodyr Saul, tair mîl: canys hyd yn hyn l llawer o honynt oedd yn dilyn tŷ Saul.
l 2 Sam. 2. 8, 9.
30 Ac o feibion Ephraim, ugain mil ac wyth gant, yn rymmus nerthol, yn wŷr enwog yn nhŷ eu tadau.
31 Ac o hanner llwyth Manasseh, tair mîl ar bymtheg, y rhai a hysbysasid erbyn *eu* henwau, i ddyfod i wneuthur Dafydd yn frenin.
32 Ac o feibion Issacar, m y rhai a fedrent ddyall yr amseroedd i wybod beth a ddylai Israel ei wneuthur, eu pennaethiaid hwynt *oedd* ddeucant, a'i holl frodyr *oedd* wrth eu gorchymmyn hwynt.
m Est. 1. 13.
33 O Zabulon, y rhai a aent allan i ryfel, yn medru rhyfela â phob arfau rhyfel, deng mîl a deugain, yn medru byddino, a hyny † yn ffyddlon.
† Heb. *heb galon a chalon.*
34 Ac o Naphtali, mîl o dywysogion, a chyd â hwynt, â tharian a gwaywffon, ddwy fil ar bymtheg ar hugain.
35 Ac o'r Daniaid, wyth mîl ar hugain a chwe chant, yn medru rhyfela.
36 Ac o Aser yr oedd deugain mîl yn myned allan mewn byddin, yn medru ‡ rhyfela.
‡ Neu, *byddino.*
37 Ac o'r tu hwnt i'r Jorddonen, o'r Reubeniaid, ac o'r Gadiaid, ac o hanner llwyth Manasseh, y *daeth* chwech ugain mîl mewn pob rhyw arfau cymmwys i ryfel.
38 Yr holl ryfelwyr hyn, yn medru byddino, a ddaethant mewn calon berffaith i Hebron, i wneuthur Dafydd yn frenin ar holl Israel: a'r rhan arall o Israel *oedd* hefyd yn un feddwl, i wneuthur Dafydd yn frenin.

39 A

39 A hwy a fuant yno gyd â Dafydd dridiau, yn bwyta ac yn yfed: canys eu brodyr a arlwyasent iddynt hwy.

40 A hefyd, y rhai oedd agos attynt, hwy, hyd Issachar, a Zabulon, a Naphtali, a ddygasant fara ar asynnod, ac ar gamelod, ac ar fulod, ac ar ychen, yn ‡ fwyd, yn flawd, yn figys, ac yn resingau, ac yn win, ac yn olew, ac yn wartheg, ac yn ddefaid yn helaeth: o herwydd yr *ydoedd* llawenydd yn Israel.

‡ Neu, *ymborth o flawd*, &c.

PEN. XIII.

1 *Dafydd mewn rhwyfg fawr yn cyrchu'r Arch o Giriath-jearim, 9 ac o herwydd taro Uzzah, yn gadael yr Arch yn nhŷ Obed-Edom.*

2959. A Dafydd a ymgynghorodd â chapteniaid y miloedd a'r cannoedd, *ac* â'r holl dywyſogion.

2 A Dafydd a ddywedodd wrth holl gynnulleidfa Israel, O's da gennych chwi, a *bod hyn* o'r ARGLWYDD ein Duw, ‡ danfonwn ar lêd at ein brodyr y rhai a weddillwyd, trwy holl diroedd Israel, a chyd â hwynt *at* yr offeiriaid a'r Lefiaid o fewn † eu dinasoedd a'i meuſydd pentrefol, i'w cynnull hwynt attom ni.

‡ Heb. *tarrwn allan a anfonwn.*

† Heb. *ein dinasoedd eu meuſydd.*

3 A dygwn ‡ drachefn Arch ein Duw attom ni; canys nid ymofynnaſom â hi yn nyddiau Saul.

‡ Heb. *o amgylch.*

4 A'r holl dyrfa a ddywedaſant am wneuthur felly: canys uniawn *oedd* y peth yngolwg yr holl bobl.

5 Felly [a] y caſglodd Dafydd holl Israel ynghŷd, o Sihor yr Aipht, hyd y ffordd y dêlir i Hamath, i ddwyn Arch Duw o [b] Giriath-jearim.

[a] 2 Sam. 6. 1.

[b] 1 Sam. 6. 21. a 7. 1.

6 A Dafydd a aeth i fyny, a holl Israel, i [c] Faalah, ſef Ciriath-Jearim, yr hon *ſydd* yn Juda, i ddwyn oddi yno Arch yr ARGLWYDD Dduw, yr hwn ſydd yn preſwylio *rhwng* y Cerubiaid, *ar* yr hon y gelwir *ei* enw *ef*.

[c] Joſ. 15. 9, 60.

7 A hwy a † ddygaſant Arch Dduw [d] ar fen newydd o dŷ Abinadab: ac Uzza ac Ahio oedd yn gyrru'r fen.

† Heb. *wnaethant i'r Arch farchogaeth ar*, &c.

[d] Edrych Num. 4. 15. Pen. 15. 2, 13.

8 A Dafydd a holl Israel oedd yn chwarae ger bron Duw, â'*i* holl nerth, ac â chaniadau, ac â thelynau, ac â nablau, ac â thympanau, ac â ſymbalau, ac ag udgyrn.

9 ¶ A phan ddaethant hyd lawr dyrnu ‡ Cidon, Uzza a yſtynnodd ei law i ddala'r Arch: canys yr ychen † oedd yn ei hyſgwyd hi.

‡ A elwir *Nachon*, 2 Sam. 6. 6.

† Neu, *a aramgwyddasent*

10 Ac ennynnodd llîd yr ARGLWYDD yn erbyn Uzza, ac efe a'i lladdodd ef, [e] o blegid iddo eſtyn ei law at yr Arch; ac yno y bu efe farw ger bron Duw.

[e] Num. 4. 15.

11 A bu ddrwg gan Ddafydd am i'r ARGLWYDD rwygo rhwygiad yn Uzza: ac efe a alwodd y lle hwnnw ‡ Peres Uzza, hyd y dydd hwn.

‡ Sef, *Rhwyg Uzza.*

12 A Dafydd a ofnodd Dduw y dydd hwnnw, gan ddywedyd, Pa fodd y dygaf Arch Dduw i mewn attaf?

13 Ac ni † ddug Dafydd yr Arch atto ei hun i ddinas Dafydd, ond efe a'i cludodd hi i dŷ Obed-Edom y Gethiad.

† Heb. *ymmudodd.*

14 Ac Arch Dduw a arhoſodd gyd â theulu Obed-Edom, yn ei dŷ eſ, dri mîs. A'r ARGLWYDD a fendithiodd [f] dŷ Obed-Edom, a'r hyn oll *ydoedd* eiddo.

[f] Fel Pen. 26. 5.

PEN. XIV.

1 *Careadigrwydd Hiram i Ddafydd: 2 Dedwyddwch Dafydd, o'i bobl o'i wragedd, ac o'i blant. 8 Y ddwy orchfaeth a gaſodd efe yn erbyn y Philiſtiaid.*

A [a] Hiram brenin Tyrus a anfonodd genhadau at Ddafydd, a choed cedr, a ſeiri meini, a ſeiri prennau, i adeiladu iddo eſ dŷ. 2958.

[a] 2 Sam. 5. 11, &c.

2 ¶ A gwybu Dafydd ſicrhâu, o'r ARGLWYDD eſ yn frenin ar Israel: canys yr oedd ei frenhiniaeth ef wedi ei dyrchafu yn uchel, o herwydd ei bobl Israel.

3 A chymmerth Dafydd wragedd † ychwaneg yn Jeruſalem: a Dafydd a genhedlodd feibion ychwaneg, a merched.

† Heb. *etto.*

4 A [b] dymma enwau'r plant oedd iddo eſ yn Jeruſalem; Sammua, a Sobab, Nathan, a Salomon,

[b] Pen. 3. 5.

5 Ac Ibhar, ac Eliſua, ac Elpalet,

6 A Noga, a Nephec, a Japhia,

7 Ac Eliſama, a ‡ Beeliada, a Eliphalet.

‡ Neu, *Eliaaa*, 2 Sam. 5.

8 ¶ [c] A phan glybu'r Philiſtiaid fod Dafydd wedi ei enneinio yn frenin ar holl Israel, y Philiſtiaid oll a aethant i fyny i geiſio Dafydd: a chlybu Dafydd, ac a aeth allan yn eu herbyn hwynt. 2957.

[c] 2 Sam. 5. 17.

9 A'r Philiſtiaid a ddaethant, ac a ymwaſgaraſant yn nyffryn Rephaim.

10 A Dafydd a ymgynghorodd â Duw, gan ddywedyd, A âf fi i fyny yn erbyn y Philiſtiaid? ac a roddi di hwynt yn ſy llaw i? A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Cerdda i fyny, canys mi a'i rhoddaf hwynt yn dy law di.

11 Felly'r aethant i fyny i ‡ Faal-Perafim, a Dafydd a'i tarawodd hwynt yno. A Dafydd a ddywedodd, Duw a dorrodd i mewn ar fy ngelynion trwy fy llaw i, fel rhwygo dyfroedd: am hynny y galwaſant hwy enw'r lle hwnnw Baal-Peraſim.

‡ Sef, *lle rhwygiadau.*

12 A phan adawſant hwy eu duwiau, dywedodd Dafydd am eu lloſgi hwynt yn tân.

13 A thrachefn ettoʼr Philiſtiaid a ymwaſgaraſant yn y dyffryn.

14 A Dafydd a ymgynghorodd â Duw drachefn; a Duw a ddywedodd wrtho, Na ddôs i fyny ar eu hôl hwynt, tro ymmaith oddi wrthynt, [d] a thyred arnynt ar gyfer y morwydd.

[d] 2 Sam. 5. 23.

15 A phan glywech drŵſt cerddediad ym mrig y morwydd, yna dôs allan i ryfel: canys y mae Duw wedi myned o'th flaen di, i daro llu'r Philiſtiaid.

16 A gwnaeth Dafydd megis y gorchymynnaſai Duw iddo; a hwy a darawſant lu'r Philiſtiaid, o Ibeon hyd Azer.

17 Ac enw Dafydd a aeth trwy'r holl wledydd; a'r ARGLWYDD a roddes ei arſwyd eſ ar yr holl genhedloedd.

PEN. XV.

1 *Dafydd yn paroteî lle i'r Arch, yn trefnu'r offeiriaid a'r Lefiaid i'w chyrchu hi o dŷ Obed-Edom, 25 Ac yn ei dwyn hi yn ei hôl mewn llawenydd mawr. 29 Michal yn ei ddiyſtyru eſ.*

A *Dafydd* a wnaeth iddo dai yn ninas Dafydd, ac a barotôdd le i Arch Duw, ac a oſododd iddi babell. 2959.

2 A Dafydd a ddywedodd, [a] Nid yw *i neb* ddwyn Arch Duw ond i'r Lefiaid: canys hwynt a ddewiſodd yr ARGLWYDD i ddwyn Arch Duw, ac i weini iddo eſ yn dragywydd.

[a] Num. 4. 2, 15. Deut. 31. 9.

3 A Dafydd a gynhullodd holl Israel i Jeruſalem, i ddwyn i fyny Arch yr ARGLWYDD i'w lle a barotoiſai efe iddi hi.

4 A Dafydd a gynhullodd feibion Aaron, a'r Lefiaid.

2959. ‡ Neu, *gerainı.*

5 O feibion Cohath; Uriel y pennaf, a'i ‡ frodyr, cant ac ugain.

6 O feibion Merari; Aſaiah y pennaf, a'i frodyr, dau cant ac ugain.

7 O feibion Gerſom; Joel y pennaf, a'i frodyr, cant a deg ar hugain.

8 O feibion [b] Eliſaphan; Semaiah y pennaf, a'i frodyr, diu cant.

9 O feibion [c] Hebron; Eliel y pennaf, a'i frodyr, pedwar ugain.

10 O feibion Uzziel; Aminadab y pennaf, a'i frodyr, cant a deuddeg.

11 A Dafydd a alwodd am Sadoc ac am Abiathar yr offeiriaid, ac am y Leſiaid, am Uriel, Aſaiah, a Joel, Semaiah, ac Eliel: ac Aminadab,

12 Ac a ddywedodd wrthynt, Chwi *ſydd* bennau cenedl ym mhlith y Leſiaid: ymſancteiddiwch chwi a'ch brodyr, ſel y dygoch i ſynu Arch ARGLWYDD Dduw Iſrael, i'r *lle* a barotoais iddi hi.

13 [d] O herwydd na's *gwnaethoch* o'r dechreuad, [e] y torrodd yr ARGLWYDD ein Duw arnom ni, o blegid na cheiſiaſom ef yn y modd y dyleſym.

14 Felly 'r offeiriaid a'r Leſiaid a ymſancteiddiaſant i ddwyn i ſynu Arch ARGLWYDD Dduw Iſrael.

15 A meibion y Leſiaid a ddygaſant Arch Duw ar eu hyſgwyddau, wrth droſolion, megis [f] y gorchymynnodd Moſes, yn ôl gair yr ARGLWYDD.

16 A Dafydd a ddywedodd wrth dywyſogion y Leſiaid, ar iddynt oſod eu brodyr y cerddorion i leiſio ag offer cerdd, nablau, a thelynau, a ſymbalau, yn lleiſio gan ddyrchafu lleſ mewn gorfoledd.

17 Felly 'r Leſiaid a oſodaſant [g] Heman fab Joel; ac o'i frodyr ef [h] Aſaph fab Berechiah; ac o feibion Merari eu brodyr, [i] Ethan fab Cuſaiah.

18 A chyd â hwynt eu brodyr o'r ail *radd*, Zechariah, Ben, a Jaziel, a Semiramoth, a Jehiel, ac Unni, Eliab, a Benaiah, a Maaſiah, a Mattithiah, ac Eliphaleh, a Micniah, ac Obed-Edom, a Jehiel, y porthorion.

19 Felly Heman, Aſaph, ac Ethan, y cerddorion, *oeddynt* i leiſio â ſymbalau prês.

20 A Zechariah, ac [k] Aziel, a Semiramoth, a Jehiel, ac Unni, ac Eliab, a Maaſiah, a Benaiah, *a ganent* nablau ar Alamoth.

21 A Mattithiah, ac Eliphaleh, a Micniah, ac Obed-Edom, a Jehiel, ac Azaziah, *oeddynt* ‡ â thelynau ar y Seminith i ragori.

22 Cenaniah hefyd oedd flaenor y Leſiaid ar y † gân, eſe a ddyſgai *eraill* am y ‡ gân, canys cyſarwydd *ydoedd*.

23 A Berechiah ac Elcanah *oedd* borthorion i'r Arch.

24 A Sebaniah, a Jehoſaphat, a Nathaneel, ac Amaſai, a Zechariah, a Benaiah, ac Eliezer, yr offeiriaid, [l] *oedd* yn lleiſio mewn udgyrn o flaen Arch Duw: Obed-Edom hefyd a Jehiah *oedd* borthorion i'r Arch.

25 ¶ Felly [m] Dafydd a henuriaid Iſrael, a thywyſogion y miloedd, a aethant i ddwyn i ſynu Arch cyſammod yr ARGLWYDD, o dŷ Obed-Edom mewn llawenydd.

26 A phan gynnorthwyodd Duw y Leſiaid oedd yn dwyn Arch cyſammod yr ARGLWYDD, hwy a offrymmaſant ſaith o fuſtych, a ſaith o hyrddod.

27 A Dafydd *oedd* wedi ymwiſgo mewn gwiſg o lîain main; a'r holl Leſiaid, y rhai *oedd* yn dwyn yr Arch, a'r cantorion, Ecnaniah hefyd meiſtr y ‡ gân, a'r cerddorion. Ac am Ddafydd *yr oedd* Ephod lîain.

28 A holl Iſrael a ddygaſant i ſynu Arch cyſammod yr ARGLWYDD, â bloedd, â llais trwmped, ag udgyrn, ac â ſymbalau, yn lleiſio gyd â'r nablau, a'r telynau.

29 ¶ [n] A phan ydoedd Arch cyſammod yr ARGLWYDD yn dyfod i ddinas Dafydd, Michal merch Saul a edrychodd trwy ffeneſtr, ac a gantu Ddafydd y brenin yn dawnſio, ac yn chwarae: a hi a'i dirmygodd ef yn ei chalon.

PEN. XVI.

1 *Dafydd yn aberthu, 4 yn ordeinio cantorion i ganu mawl i Dduw, 7 yn gwneuthur Pſalm i ddiolch i Dduw, 37 yn goſod gweinidogion, a phorthorion, ac offeiriaid, a cherddorion, i weini i'r Arch yn waſtadol.*

FElly [a] y dygaſant hwy Arch Duw i mewn, ac a'i goſodaſant hi ynghanol y babell a oſodaſai Dafydd iddi hi: a hwy a offrymmaſant offrymmau poeth ac ebyrth hedd ger bron Duw.

2 Ac wedi i Ddafydd orphen aberthu offrymmau poeth ac ebyrth hedd, eſe a fendithiodd y bobl yn enw 'r ARGLWYDD.

3 Ac eſe a rannodd i bob un *o* Iſrael, yn ŵr, ac yn wraig, dorth o fara, a dryll o gig, a chooſtrelaid *o* win.

4 ¶ Ac eſe a oſododd ger bron Arch yr ARGLWYDD, weinidogion o'r Leſiaid, i gofio, ac i foliannu, ac i glodfori ARGLWYDD Dduw Iſrael.

5 Aſaph *oedd* bennaf, ac yn ail iddo ef Zechariah, Jeiel, a Semiramoth, a Jehiel, a Mattithiah, ac Eliab, a Benaiah, ac Obed-Edom; a Jeiel ag offer nablau, a thelynau; ac Aſaph oedd yn lleiſio â ſymbalau.

6 Benaiah hefyd a Jahaziel yr offeiriaid *oedd* ag udgyrn yn waſtadol o flaen Arch cyfammod Duw.

7 ¶ Yna y dydd hwnnw y rhoddes Dafydd *y pſalm hon* [b] yn gyntaf i foliannu 'r ARGLWYDD, yn llaw Aſaph a'i frodyr.

8 [c] Moliennwch yr ARGLWYDD, gelwch ar ei enw ef, hyſbyſwch ei weithredoedd ef ym mhlith y bobloedd.

9 Cenwch iddo, clodforwch ef, ymadroddwch am ei holl ryfeddodau.

10 Ymlawenychwch yn ei enw ſanctaidd ef; ymhyfryded calon y ſawl a geiſiant yr ARGLWYDD.

11 Ceiſiwch yr ARGLWYDD, a'i nerth ef, ceiſiwch ei wyneb ef yn waſtadol.

12 Cofiwch ei wyrthiau, y rhai a wnaeth eſe, ei ryfeddodau, a barnedigaethau ei enau;

13 Chwi hâd Iſrael ei wâs ef; chwi meibion Jacob ei etholedigion ef.

14 Efe *yw* 'r ARGLWYDD ein Duw ni; ei farnedigaethau ef *ſydd* trwy yr holl ddaear.

15 Cofiwch yn dragywydd ei gyfammod; y gair a orchymynnodd eſe i fil o genhedlaethau;

16 [d] Yr hwn a gyfammododd eſe ag Abraham, a'i lw i Iſaac:

17 Ac a oſododd efe yn ddeddf i Jacob, *ac* yn gyfammod tragywyddol i Iſrael,

18 Gan ddywedyd, I ti y rhoddaf dîr Canaan, † rhandir eich etifeddiaeth.

19 Pan nad oeddych ond ‡ ychydig, [e] ïe ychydig, a dieithriaid ynddi;

20 A *phan* rodient o genhedlaeth i genhedlaeth, ac o *un* frenhiniaeth at bobl *eraill*;

21 Ni adawodd efe i neb eu gorthrymmu: ond eſe [f] a geryddodd frenhinoedd o'i plegid hwy, *gan ddywedyd*,

2959. ‡ Neu, *clud.*

[b] 2 Sam. 6. 16.

[a] 2 Sam. 6. 17.

[b] Edrych 2 Sam. 23. 1.

[c] Pſal. 105. 1.

[d] Gen. 17. 2. a 26. 3. a 28. 13. a 35. 11.

† Heb. *llinyn.*

‡ Heb. *gwŷr rhif.*

[e] Gen. 34. 30.

[f] Gen. 12. 17. a 20. 3. Eccl. 7. 15.

2959. 8 Pſal. 105. 15. h Pſal. 96. 1.

22 g Na chyffyrddwch â'm henneiniog, ac na ddrygwch fy mhrophwydi.

23 h Cenwch i'r ARGLWYDD yr holl ddaear: mynegwch o ddydd i ddydd ei jechydwriaeth ef.

24 Adroddwch ei ogoniant ef ym mhlith y cenhedloedd; a'i wyrthiau ym mhlith yr holl bobloedd.

25 Canys mawr *yw* 'r ARGLWYDD, a chanmoladwy jawn: ofnadwy hefyd yw efe goruwch yr holl ddduwiau.

1 Lef. 19. 4.

26 O herwydd holl dduwiau i'r bobloedd *ydynt* eulynnod; ond yr ARGLWYDD a wnaeth y nefoedd.

27 Gogoniant a harddwch *ſydd* ger ei fron ef: nerth a gorfoledd yn ei ſangre ef.

28 Moeſwch i'r ARGLWYDD, chwi deuluoedd y bobloedd, moeſwch i'r ARGLWYDD ogoniant a nerth.

29 Moeſwch i'r ARGLWYDD ogoniant ei enw: dygwch aberth, a deuwch ger ei fron ef; ymgrymmwch i'r ARGLWYDD mewn prydferthwch ſancteiddrwydd.

30 Ofnwch rhagddo ef yr holl ddaear: y bŷd hefyd a ſicrhêir, fel na ſyflo.

31 Ymlawenyched y nefoedd, ac ymhyfryded y ddaear; a dywedant ym mhlith y cenhedloedd, Yr ARGLWYDD ſydd yn teyrnaſu.

32 Rhued y môr a'i gyflawnder; llawenhäed y maes, a'r hyn oll *y ſydd* ynddo.

33 Yna prennau 'r coed a ganant o flaen yr ARGLWYDD, am ei fod yn dyfod i farnu y ddaear.

k Pſal. 107. 1. a 118. 1. a 136. 1. l Pſal. 106. 47, 48.

34 k Clodforwch yr ARGLWYDD; canys da *yw*: o herwydd ei drugaredd *ſyda* yn dragywydd.

35 A dywedwch, l Achub ni, O Dduw ein hiechydwriaeth, caſgl ni hefyd, a gwared ni oddi wrth y cenhedloedd, i foliannu dy enw ſanctaidd di, *ac* i ymogoneddu yn dy foliant.

36 Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD Dduw Iſrael, o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb. A dywedodd yr holl m bobl, Amen, gan foliannu 'r ARGLWYDD.

m Deut. 27. 15.

37 ¶ Ac efe a adawodd yno, o flaen Arch cyfammod yr ARGLWYDD, Aſaph a'i frodyr, i weini ger bron yr Arch yn waſtadol, gwaith dydd yn ei ddydd:

38 Ac Obed-Edom, a'i brodyr, wyth a thri ugain: Obed-Edom hefyd mâb Jeduthun, a Hoſah, *i fod* yn borthorion.

n Pen. 21. 29. 2 Cron. 1. 3. o 1 Bren. 3. 4. p Eſod. 29. 38. Num. 28. 3.

39 Sadoc yr offeiriad, a'i frodyr yr offeiriaid, o flaen n tabernacl yr ARGLWYDD, o yn yr uchelfa *oedd* yng Ngibeon,

40 I offrymmu poeth-offrymmau i'r ARGLWYDD ar allor y poeth-offrwm yn waſtadol p fore a hwyr: yn ôl yr hyn oll *ſydd* 'ſgrifennedig ynghyfraith yr ARGLWYDD, yr hon a orchymynnodd efe i Iſrael;

q 2 Cron. 5. 13. a 7. 3. Ezra 3. 11. Jer. 33. 11.

41 A chyd â hwynt Heman, a Jeduthun, a'r etholedigion eraill, y rhai a hysbyſaſid wrth *eu* henwau, i foliannu 'r ARGLWYDD, q am *fod* ei drugaredd ef yn dragywydd;

42 A chyd â hwynt Heman, a Jeduthun, yn lleiſio ag udgyrn, ac â ſymbalau i'r cerddorion, ac offer cerdd Duw. A meibion Jeduthun *oedd* wrth y porth.

43 A'r holl bobl a aethant, bob un i'w dŷ ei hun: a Dafydd a ddychwelodd i ſendigo ei dŷ ynteſ.

PEN. XVII.

1 *Nathan unwaith yn ſoddlon i arfeddyd Dafydd ar adeiladu tŷ i Dduw, 3 a chwedi hynny, trwy air Duw, yn gwarafun iddo,*

11 yn addo iddo fendithion, a daioni yn ei hâd. 16 Gweddi Dafydd a'i ddiolch.

2960. 2 Sam. 7. 1. &c.

A a Phan oedd Dafydd yn trigo yn ei dŷ, Dafydd a ddywedodd wrth Nathan y prophwyd, Wele fi yn trigo mewn tŷ o gedrwydd, ac Arch cyfammod yr ARGLWYDD dan gortynnau.

2 Yna Nathan a ddywedodd wrth Ddafydd, Gwnâ 'r hyn oll *ſydd* yn dy galon; canys y *mae* Duw gyd â thi.

3 ¶ A'r noſon honno y daeth gair Duw at Nathan, gan ddywedyd,

4 Dôs, a dywed wrth Ddafydd fy ngwâs, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Nid adeiledi di i mi dŷ i breſwylio *ynddo*.

5 Canys ni phreſwyliais i mewn tŷ er y dydd y dugym i fyny Iſrael hyd y dydd hwn, ond bum o babell i babell, ac o dabernacl *mewn gilydd*.

6 Ym mha *le* bynnag y rhodiais gyd â holl Iſrael, a yngenais i air wrth un o farnwyr Iſrael (i'r rhai y gorchymynnaſwn borthi fy mhobl) gan ddywedyd, Pa ham nad adeiladaſoch i mi dŷ o gedrwydd?

7 Ac yr awr hon, fel hyn y dywedi wrth Ddafydd fy ngwâs, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Myfi a'th gymmerais di o'r gorlan, oddi ar ôl y praidd, i fod yn dywyſog ar fy mhobl Iſrael.

8 A bum gyd â thi, i ba le bynnag y rhodiaiſt, torrais ymmaith hefyd dy holl elynion o'th flaen, a gwneuthum enw i ti, megis enw y gwŷr mawr *ſydd* ar y ddaear.

9 Goſodaf hefyd i'm pobl Iſrael le, ac a'i plannaf, a hwy a drigant yn eu lle, ac ni ſymmudir hwynt mwyach; a meibion anwiredd ni 'chwanegant eu cyſtuddio, (megis yn y cyntaf,

10 Ac er y dyddiau y gorchymynnais i farnwyr *fod* ar fy mhobl Iſrael;) daroſtyngaf hefyd dy holl elynion di, a mynegaf i ti yr adeilada 'r ARGLWYDD i ti dŷ.

11 A bydd pan gyflawner dy ddyddiau di, i fyned at dy dadau, y cyfodaf dy hâd ar dy ôl di, yr hwn a fydd o'th feibion di, a mi a ſicrhâf ei deyrnas ef.

12 Efe a adeilada i mi dŷ, a minnau a ſicrhâf ei deyrngadair ef byth.

b 2 Sam. 7. 14. 13 b Myfi a fyddaf iddo ef yn dâd, ac efe a fydd i mi yn fâb, a'm trugaredd ni thynnaf oddi wrtho ef, megis y tynnais oddi wrth yr hwn a fu o'th flaen di.

c Luc 1. 33. 14 Ond c mi a'i goſodaf ef yn fy nhŷ, ac yn fy nheyrnas byth; a'i deyrngadair ef a ſicrhêir byth.

15 Yn ôl yr holl eiriau hyn, ac yn ôl yr holl weledigaeth hon, felly y llefarodd Nathan wrth Ddafydd.

16 ¶ A daeth Dafydd y brenin, ac a eiſteddodd ger bron yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Pwy *ydwyf* fi, O ARGLWYDD Dduw, a pheth yw fy nhŷ, pan ddygit fi hyd ymma?

17 Etto bychan yw hyn yn dy olwg di, O Dduw; canys dywedaiſt am dŷ dy wâs dros hîr o amſer, a thi a edrychaiſt arnaf (O ARGLWYDD Dduw) fel ar gyflwr dŷn uchelradd.

18 Pa beth a 'chwanega Dafydd *ei ddywedyd* wrthyt mwyach, am anrhydedd dy wâs? canys ti a adwaenoſt dy wâs.

19 O ARGLWYDD, er mwyn dy wâs, ac yn ôl dy feddwl dy hun, y gwnaethoſt yr holl fawredd hyn, i ddangos pob mawredd.

2960. 20 O ARGLWYDD, nid *oes neb* fel tydi, ac nid *oes* Duw ond tydi, yn ôl yr hyn oll a glywſom â'n cluſtiau.

21 A pha un genedl ar y ddaear *ſydd* megis dy bobl Iſrael, yr hon yr aeth Duw i'w gwaredu yn bobl iddo ei hun, i oſod i ti enw mawr ac ofnadwy, gan fwrw allan genhedloedd o flaen dy bobl, y rhai a waredaiſt ti o'r Aipht?

22 Ti hefyd a wnaethoſt dy bobl Iſrael yn bobl i ti byth; a thi, ARGLWYDD, a aethoſt yn Dduw iddynt hwy.

23 Am hynny yr awr hon, ARGLWYDD, y gair a leferaiſt am dy wâs, ac am ei dŷ ef, poed ſicr fyddo byth: gwnâ fel y lleferaiſt.

24 A phoed ſicr fyddo, fel y mawrhäer dy enw yn dragywydd, gan ddywedyd, ARGLWYDD y Lluoedd, Duw Iſrael, *ſydd* Dduw i Iſrael: a *bydded* tŷ Ddafydd dy wâs yn ſicr ger dy fron di.

† Heb. *ddadgudaiaiſt gluſt dy wâs.*

25 Canys ti, O fy Nuw, a † ddywedaiſt i'th wâs yr adeiladit ti dŷ iddo ef: am hynny y cafodd dy wâs weddïo ger dy fron di.

26 Ac yr awr hon, ARGLWYDD, (ti ydwyt Dduw, a thi a leferaiſt am dŷ dy wâs y daioni hwn.)

‡ Neu, *bu.*

27 Yn awr gan hynny ‡ bid wiw gennyt ſendigo tŷ dy wâs, i fod ger dy fron yn dragywydd: am i ti, O ARGLWYDD, ei ſendigo, bendigedig *fydd* yn dragywydd.

PEN. XVIII.

1 *Dafydd yn daroſtwng y Philiſtiaid a'r Moabiaid,* 3 *yn taro Hadarezer a'r Syriaid.* 9 *Tou yn danfon Hadoram ag anrhegion i fendithio Dafydd,* 11 *ac ymau yn cyſſegru'r anrhegion a'r ysbail i Dduw,* 13 *yn goſod amddiffynfeydd yn Eaom.* 14 *Swyddogion Dafydd.*

a 2 Sam. 8. 1, &c.

A a Darfu wedi hyn, i Ddafydd daro'r Philiſtiaid, a'i daroſtwng hwynt, a dwyn Gath a'i phentrefydd o law'r Philiſtiaid.

2 Hefyd efe a darawodd Foab; a'r Moabiaid a fuant weiſion i Ddafydd, yn dwyn treth.

‡ Neu, *Hadaezer,* 2 Sam. 8. 3.

3 ¶ Tarawodd Dafydd hefyd ‡ Hadarezer brenin Sobah *hyd* Hamath, pan oedd efe yn myned i ſicrhâu ei lywodraeth wrth afon Euphrates.

4 A Dafydd a ddug oddi arno ef fil o gerbydau, a ſaith mil o wŷr meirch, ac ugain mil o wŷr traed; a thorrodd Dafydd linynnau garr *meirch* yr holl gerbydau, ond efe a adawodd o honynt gan cerbyd.

5 A phan ddaeth y Syriaid o Ddamaſcus i gynnorthwyo Hadarezer brenin Sobah, Dafydd a laddodd o'r Syriaid ddwy fil ar hugain o wŷr.

‡ A elwir yn llyfr Samuel, *Beta a Berothai.* b 1 Bren. 7. 23. 2 Cron. 4. 15.

6 A goſododd Dafydd *amddiffynfeyd* yn Syria Damaſcus: a bu'r Syriaid yn weiſion i Ddafydd, yn dwyn treth. A'r ARGLWYDD a waredodd Ddafydd i ba le bynnag yr aeth.

† Neu, *Toi,* 2 Sam. 8. 9.

7 A Dafydd a gymmerodd y tariannau aur oedd gan weiſion Hadarezer, ac a'i dug hwynt i Jeruſalem.

8 Dug Dafydd hefyd o ‡ Dibhath, ac o Gun, dinaſoedd Hadarezer, lawer iawn o brês, â'r hwn y gwnaeth b Salomon y môr prês, a'r coloſnau, a'r lleſtri prês.

9 ¶ A phan glybu † Tou brenin Hamath daro o Ddafydd holl lu Hadarezer brenin Sobah;

10 Efe a anfonodd at y brenin Dafydd * Hadoram ei fâb, a phob lleſtri aur, ac arian, a phrês, *gyd ag ef,* i ymofyn am ei jechyd ef, ac i'w fendithio ef, am iddo ryſela yn erbyn Hadarezer a'i daro ef: canys † rhyfela yr oedd Hadarezer *yn erbyn* Tou.

2960. * Neu, *Foram,* 2 Sam. 8. 10. † Heb. *rhyfelwr oedd.*

11 ¶ Y rhai hynny hefyd a gyſſegrodd y brenin Dafydd i'r ARGLWYDD, gyd â'r arian a'r aur a ddygaſai efe oddi ar yr holl genhedloedd, *ſef* oddi ar Edom, ac oddi ar Foab, ac oddi ar feibion Ammon, ac oddi ar y Philiſtiaid, ac oddi ar Amalec.

c 2 Sam. 8. 13.

12 Ac Abiſai mâb Serfiah a c laddodd o Edom, yn nyffryn yr halen, dair mîl ar bymtheg.

13 Ac efe a oſododd amddiffynfeydd yn Edom; a'r holl Edomiaid a fuant weiſion i Ddafydd. A'r ARGLWYDD a gadwodd Ddafydd i ba le bynnag yr aeth efe.

14 ¶ A Dafydd a deyrnaſodd ar holl Iſrael, ac yr oedd efe yn gwneuthur barn a chyfiawnder i'w holl bobl.

* 2 Sam. 8. 17. *Abimelech.*

15 A Joab mâb Serfiah *oedd* ar y llu; a Jehoſaphat mâb Ahilud yn gofiadur;

‡ A elwir *Seraia,* 2 Sam. 8. 17.

16 A Sadoc mâb Ahitub, ac * Abimelech mâd Abïathar, *oedd* offeiriaid; a ‡ Sauſa yn 'ſgrifennydd;

a Siſa, 1 Bren. 4. 3.

17 Benaiah hefyd mâb Jehoiada *oedd* ar y Cerethiaid a'r Pelethiaid; a meibion Dafydd *oedd* y rhai pennaf wrth law'r brenin.

PEN. XIX.

1 *Traha Hanun â'r cenhadau a ddanfonaſai Dafydd i'w gyſſuro ef am ei dâd.* 6 *Yr Ammoniaid yn cael nerth gan y Syriaid, a Joab ac Abiſai yn cu gorchfygu hwynt.* 16 *Sophach yn cael cymmorth erto gan y Syriaid, a Dafydd yn ei ladd ef.*

a 2 Sam. 10. 1, &c.

AC yn ôl hyn a y bu i Nahas brenin meibion Ammon farw, a'i fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

‡ *Hanon,* 2 Sam. 10.

2 A Dafydd a ddywedodd, Gwnâf garedigrwydd â ‡ Hanun fâb Nahas, o herwydd gwnaeth ei dâd â myfi garedigrwydd. Ac anfonodd Dafydd genhadau i'w gyſſuro ef am ei dâd. A gweiſion Dafydd a ddaethant i wlâd meibion Ammon, at Hanun, i'w gyſſuro ef.

† Heb. *yn dyolwg di.*

3 A thywyſogion meibion Ammon a ddywedaſant wrth Hanun, Ai anrhydeddu dy dâd di y mae Dafydd † yn dy dŷb di, am iddo anfon cyſſurwyr attat ti? onid i chwilio, ac i ddiſetha, ac i droedio'r wlâd y daeth ei weiſion ef attat ti?

4 Yna y cymmerth Hanun weiſion Dafydd, ac a'i heilliodd hwynt, ac a dorrodd eu dillad hwynt yn eu hanner, wrth eu cluniau, ac a'i gyrrodd hwynt ymmaith.

5 A hwy a aethant, ac a fynegaſant i Ddafydd am y gwŷr. Ac efe a anfonodd i'w cyfarfod hwynt: (canys y gwŷr oedd wedi cywilyddio yn fawr.) A dywedodd y brenin, Trigwch yn Jericho, hyd oni thyfo'ch barfau, yna dychwelwch.

† Heb. *ddrewi.*

6 ¶ Yna meibion Ammon a welſant ddarfod iddynt eu gwneuthur eu hunain † yn gâs gan Ddafydd, ac anfonodd Hanun a meibion Ammon fil o dalentau arian i gyflogi iddynt gerbydau, a marchogion, o Feſopotamia, ac o Syria Maachah, ac o Sobah.

7 A chyflogaſant iddynt ddeuddeng mîl ar hugain o gerbydau, a brenin Maachah a'i bobl; y rhai a ddaethant, ac a werſyllaſant o flaen Medeba: a meibion Ammon

hefyd

2960. hefyd a ymgasglasant o'i dinasoedd, ac a ddaethant i ryfel.

8 A phan glybu Dafydd, efe a anfonodd Joab, a holl lu y cedyrn.

9 A meibion Ammon a aethant allan, ac a ymsyddinasant *wrth* borth y ddinas: a'r brenhinoedd y rhai a ddelsai, *oedd* o'r neilldu yn y maes.

10 A phan ganfu Joab fod wyneb y rhyfel yn ei erbyn ef ym mlaen ac yn ôl, efe a etholodd o holl ‡ etholedigion Israel, ac a'i byddinodd *hwynt* yn erbyn y Syriaid.

‡ Neu, *wŷr ieuainc.*

11 A gweddill y bobl a roddes efe dan law Abisai ei frawd; a hwy a ymsyddinasant yn erbyn meibion Ammon.

12 Ac efe a ddywedodd, O's trêch *fydd* y Syriaid nâ mi, yna bydd di yn gynnorthwy i mi: ond o's meibion Ammon a fyddant trêch nâ thi, yna mi a'th gynnorthwyaf dithau.

13 Bydd rymmus, ac ymwrolwn dros ein pobl, a thros ddinasoedd ein Duw; a gwnaed yr ARGLWYDD yr hyn *fyddo* da yn ei olwg ef.

14 Yna y nesaodd Joab, a'r bobl *oedd* gyd ag ef, yn erbyn y Syriaid i'r rhyfel; a hwy a ffoisant o'i flaen ef.

15 A phan welodd meibion Ammon ffoi o'r Syriaid, hwyntau hefyd a ffoisant o flaen Abisai ei frawd ef, ac a aethant i'r ddinas: a Joab a ddaeth i Jerusalem.

16 ¶ A phan welodd y Syriaid eu lladd o flaen Israel, hwy a anfonasant genhadau, ac a ddygasant allan y Syriaid y rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r ‡ afon; a † Sophach capten llu Hadarezer *oedd* o'i blaen hwynt.

‡ Sef, *Euphrates.* † Neu, *Sobach,* 2 Sam. 10. 16.

17 A mynegwyd i Ddafydd; ac efe a gasglodd holl Israel, ac a aeth dros y Jorddonen, ac a ddaeth arnynt hwy, ac a ymsyddinodd yn eu herbyn hwynt. A phan ymsyddinodd Dafydd yn erbyn y Syriaid, hwy a ryfelasant ag ef.

18 Ond y Syriaid a ffoisant o flaen Israel; a lladdodd Dafydd o'r Syriaid saith mil *o wŷr yn ymladd* mewn cerbydau, a deugain mil o wŷr traed, ac a laddodd Sophach capten y llu.

19 A phan welodd gweision Hadarezer eu lladd o flaen Israel, hwy a heddychasant â Dafydd, a gwasanaethasant ef: ac ni fynnai'r Syriaid gynnorthwyo meibion Ammon mwyach.

PEN. XX.

1 *Joab yn gwarchae ar Rabbah, a Dafydd yn ei hanrheithio hi, ac yn arteithio ei phobl.* 4 *Lladd tri chawr mewn tair câd yn erbyn y Philistiaid.*

2969. [a] DArfu hefyd † wedi gorphen y flwyddyn, yn amser myned o'r brenhinoedd allan *i ryfela,* arwain o Joab gadernid y llu, ac anrheithio gwlâd meibion Ammon, ac efe a ddaeth ac a warchaeodd ar Rabbah: (ond Dafydd a arhosodd yn Jerusalem) a Joab a darawodd Rabbah, ac a'i dinystriodd hi.

[a] 2 Sam. 11. 1. † Heb. *ar ddychweliad y flwyddyn.*

2 A [b] chymmerth Dafydd goron eu brenin hwynt oddi am ei ben, a chafodd hi o bwys talent o aur, ac ynddi feini gwerthfawr, a hi a roed am ben Dafydd: ac efe a ddug anrhaith fawr iawn *o'r* ddinas.

[b] 2 Sam. 12. 30.

3 A'r bobl *oedd* ynddi a ddug efe allan, ac a'i torrodd *hwynt* â llifiau, ac ag ogau heiyrn, ac â bwyill: ac felly hyn y gwnaeth Dafydd â holl ddinasoedd meibion Ammon. A dychwelodd Dafydd a'r holl bobl i Jerusalem.

4 ¶ Ac yn ôl hyn [c] y ‡ cyfodlodd rhyfel yng † Ngezer yn erbyn y Philistiaid: yna [d] Sibbechai yr Husathiad, a laddodd * Sippai *yr hwn oedd* o feibion ‡ y cawr; felly y darostyngwyd hwynt. 2986. [c] 2 Sam. 21. 18. ‡ Neu, *parhaodd.* Heb. *Jasodd.* † Neu, *Gob.* [d] Pen. 11. 29. * 2 Sam. 21. 18. *Saph.*

5 A bu drachefn ryfel yn erbyn y Philistiaid, ac Elhanan mâb † Jair a laddodd Lahmi, brawd Goliath y Gethiad, a phaladr ei waywffon ef *oedd* fel carsan gwehydd. ‡ Neu, *Rapha.* † A elwir *Jaare-Oregim,* 2 Sam. 21. 19.

6 [e] Bu hefyd drachefn ryfel yng Ngath, ac yr oedd gŵr † hir, a'i fysedd *oeddynt* bob yn chwech a chwech, *sef* pedwar ar hugain; yntef hefyd a anesid i'r ‡ cawr.

[e] 2 Sam. 21. 20. † Heb. o *fesur.* ‡ Neu, *Rapha.*

7 Ond pan ddifenwodd efe Israel, Jonathan mâb † Simea frawd Dafydd a'i lladdodd ef.

† A elwir *Sammah,* 1 Sam. 16. 9.

8 Y rhai hyn a anwyd i'r cawr yng Ngath, ac a laddwyd trwy law Dafydd, a thrwy law ei weision ef.

PEN. XXI.

1 *Dafydd wedi ei demptio gan Satan, yn gyrru Joab i rifo 'r bobl,* 5 *A chwedi dwyn cyfrif y bobl atto, yn edifar gantho hynny,* 9 *ac yn cael ei addewis o dair pla, ac yn dewis haint y nodau,* 14 *ac wedi marw deng mil a thrugain o'r bobl, trwy edifeirwch, yn achub dinystr Jerusalem.* 18 *Dafydd, trwy gyngor Gad, yn prynu llawr dyrnu Ornan, ac yn gwneuthur yno allor, a Duw trwy dân yn rhoi ido arwydd o'i ffafr, ac yn attal y bla.* 28 *Dafydd yn aberthu yno, wedi ei attal gan angel rhag myned i Ibeon.*

2987. A [a] Satan a safodd i fynu yn erbyn Israel, ac a annogodd Ddafydd i gyfrif Israel. [a] 2 Sam. 24. 1, &c.

2 A dywedodd Dafydd wrth Joab, ac wrth bennaethiaid y bobl, Ewch, cyfrifwch Israel o Feerseba hyd Ddan; a dygwch attafi, fel y gwypwyf eu rhifedi hwynt.

3 A dywedodd Joab, Chwaneged yr ARGLWYDD ei bobl yn gan cymmaint ag *ydynt:* O fy arglwydd frenin, onid gweision i'm harglwydd *ydynt* hwy oll? pa ham y cais fy arglwydd hyn? pa ham y bydd efe yn achos camwedd i Israel?

4 Ond gair y brenin a fu drech nâ Joab: a Joab a aeth allan, ac a dramwyodd trwy holl Israel, ac a ddaeth i Jerusalem.

5 ¶ A rhoddes Joab nifer rhifedi 'r bobl i Ddafydd. A holl Israel oedd fil o filoedd, a chan mil o wŷr yn tynnu cleddyf; a Juda *oedd* bedwar can *mil* a deng mil a thrugain o wŷr yn tynnu cleddyf.

6 Ond [b] Lefi a Benjamin ni chyfrifasai efe yn eu mysg hwynt; canys ffiaidd oedd gan Joab air y brenin. [b] 2 Cron. 27. 24.

7 A bu ddrwg † y peth hyn yngolwg Duw, ac efe a darawodd Israel. † Heb. *O herwydd y peth hyn.*

8 A Dafydd a ddywedodd wrth Dduw, [c] Pechais yn ddirfawr, o herwydd im' wneuthur y peth hyn: [d] ac yr awr hon, dilea attolwg anwiredd dy wâs, canys gwneuthum yn ynfyd iawn. [c] 2 Sam. 24. 10. [d] 2 Sam. 12. 13.

9 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Ad, [e] gweledydd Dafydd, gan ddywedyd, [e] Edrych 1 Sam. 9. 9.

10 Dôs, a llefara wrth Ddafydd, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Tri *pheth* yr ydwyf fi yn eu † gosod o'th flaen di; dewis i ti un o honynt, a mi a'i gwnâf i ti. † Heb. *estyn.*

11 Yna Gad a ddaeth at Ddafydd, ac a ddywedodd

2987. ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Cymmer i ti
12 *Naill* ai tair blynedd o newyn; ai *dy* ddifetha dri mis o flaen dy wrthwynebwyr, a chleddyf dy elynion yn *dy* oddiweddyd; ai yntte cleddyf yr ARGLWYDD, fef haint y nodau yn y tir dri diwrnod, ac angel yr ARGLWYDD yn dinyftrio trwy holl derfynau Iſrael. Ac yr awr hon edrych pa air a ddygaf dracheſn i'r hwn a'm hanfonodd.
13 A Dafydd a ddywedodd wrth Ad, Y mae 'n gyfyng iawn arnafi; fyrthiwyf attolwg yn llaw 'r ARGLWYDD (canys ei drugareddau ef *yayne* aml iawn) ac na fyrthiwyf yn llaw dyn.
14 ¶ Yna y rhoddes yr ARGLWYDD haint y nodau ar Iſrael: a fyrthiodd o Iſrael ddeng mil a thrugain *mil* o wŷr.
15 A Duw a anfonodd [f] angel i Jeruſalem i'w dinyftrio hi: ac fel yr oedd yn ei dinyftrio, yr ARGLWYDD a edrychodd, ac [g] a edifarhaodd am y drwg, ac a ddywedodd wrth yr angel oedd yn dinyftrio, Digon bellach, attal dy law. Ac angel yr ARGLWYDD oedd yn ſefyll wrth lawr dyrnu [*] Ornan y Jebuſiad.
16 A Dafydd a ddyrchafodd ei lygaid, ac [h] a ganfu angel yr ARGLWYDD yn ſefyll rhwng y ddaear a'r nefoedd, a'i gleddyf noeth yn ei law wedi eiſtyn tua Jeruſalem. A fyrthiodd Dafydd a'r henuriaid (*y rhai oedd* wedi ymwiſgo mewn ſachliain) ar eu hwynebau.
17 A Dafydd a ddywedodd wrth Dduw, Onid myfi a ddywedais am gyfrif y bobl? a mi yw 'r hwn a bechais, ac a wneuthym fawr ddrwg; ond y defaid hyn, beth a wnaethant hwy? Fy ARGLWYDD Dduw, bydded attolwg dy law arnafi, ac ar dŷ fy nhâd, ac nid yn blâ ar dy bobl.
18 ¶ Yna [i] angel yr ARGLWYDD a archodd i Ad ddywedyd wrth Ddafydd, am fyned o Ddafydd i fynu i gyfodi allor i'r ARGLWYDD yn llawr dyrnu Ornan y Jebuſiad.
19 A Dafydd a aeth i fynu, yn ôl gair Gad, yr hwn a lefaraſai efe yn enw 'r ARGLWYDD.
20 ‡ Yna y trôdd Ornan, ac a ganfu 'r angel, a'i bedwar mâb gyd ag ef a ymguddiaſant; ac Ornan oedd yn dyrnu gwenith.
21 A Dafydd a ddaeth at Ornan; ac edrychodd Ornan, ac a ganfu Ddafydd, ac a aeth allan o'r llawr dyrnu, ac a ymgrymmodd i Ddafydd, a'i wyneb tu a 'r ddaear.
22 A dywedodd Dafydd wrth Ornan, Moes i mi le y llawr dyrnu, fel yr adeiladwyf ynddo allor i'r ARGLWYDD: dyro ef i mi am *ei* lawn werth; fel yr attalier y blâ oddi wrth y bobl.
23 Ac Ornan a ddywedodd wrth Ddafydd, Cymmer i ti, a gwnâed fy arglwydd frenin yr hyn *fyddo* da yn ei olwg. Wele rhoddaf yr ychen yn boeth-offrwm, a'r offer dyrnu yn gynnud, a'r gwenith yn fwyd-offrwm: hyn oll a roddaſ.
24 A'r brenin Dafydd a ddywedodd wrth Ornan, Nid *felly*, ond gan brynu y prynaf ef am *ei* lawn werth: canys ni chymmeraf i'r ARGLWYDD yr eiddot ti, ac nid offrymmaf boeth-offrwm yn rhâd.
25 Felly [k] y rhoddes Dafydd i Ornan am y lle chwe chan ſicl o aur wrth bwys.
26 Ac yno 'r adeiladodd Dafydd allor i'r ARGLWYDD, ac a offrymmodd boeth-offrymmau, ac ebyrth hedd, ac a alwodd ar yr ARGLWYDD; ac [l] efe a'i hatteboddef o'r nefoedd trwy dân ar allor y poeth-offrwm.
27 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth yr angel; ac yntef a roes ei gleddyf yn ei wain dracheſn.
28 ¶ Y pryd hynny, pan ganfu Dafydd ddarfod i'r ARGLWYDD wrando arno ef yn llawr dyrnu Ornan y Jebuſiad, efe a aberthodd yno.
29 Ond tabernacl yr ARGLWYDD, yr hona wnelſai Moſes yn yr anialwch, ac allor y poeth-offrwm, *oedd* y pryd hynny yn yr uchelfa yng [m] Ngibeon.
30 Ac ni allai Dafydd fyned o'i blaen hi i ymofyn â Duw; canys ofnaſai rhag cleddyf angel yr ARGLWYDD.

PEN. XXII.

1 *Dafydd wedi gwybod y lle yr adeiledid y Deml, yn parotôi llawer o defnyddiau i'w hadeilad hi. 6 Dafydd yn dyfgu i Salomon addewidion Duw, a'i adyled wrth adeiladu 'r Deml, 17 ac yn gorchymmyn i'r tywyſogion ei gynnorthwyo ef.*

A Dywedodd Dafydd, [a] Hwn yw tŷ 'r ARGLWYDD Dduw, a dymma allor y poeth-offrwm i Iſrael.
2 Dywedodd Dafydd hefyd am gaſglu [b] 'r dieithriaid *oedd* yn nhir Iſrael; ac efe a oſododd ſeiri meini i naddu cerrig nâdd, i adeiladu tŷ Dduw.
3 A pharotôdd Dafydd haiarn yn helaeth, tu ag at hoelion dryſau 'r pyrth, ac i'r cyſylltiadau, a phrês mor helaeth ag [c] nad *oedd arno* bwys;
4 Coed cedr hefyd allan o rîf: canys y Sidoniaid a'r Tyriaid a ddygent gedrwydd lawer i Ddafydd.
5 A dywedodd Dafydd, [d] Salomon fy mâb *fydd* ieuangc a thyner, a'r tŷ a adeiladir i'r ARGLWYDD, *rhaid iddo fod* mewn mawredd, mewn rhagoriaeth, mewn enw, ac mewn gogoniant, trwy 'r holl wledydd: parotoaf yn awr tu ag atto ef. Felly y parotôdd Dafydd yn helaeth cyn ei farwolaeth.
6 ¶ Ac efe a alwodd ar Salomon ei fâb, ac a orchymynnodd iddo adeiladu tŷ i ARGLWYDD Dduw Iſrael.
7 Dywedodd Dafydd hefyd wrth Salomon, Fy mâb, [e] yr oedd yn fy mryd i adeiladu tŷ [f] i enw 'r ARGLWYDD fy Nuw.
8 Eithr gair yr ARGLWYDD a ddaeth attafi, gan ddywedyd, [g] Gwaed lawer a dywelltaiſt ti, a rhyfeloedd mawrion a wnaethoſt ti; nid adeiledi di dŷ i'm henw i: canys gwaed lawer a dywelltaiſt ar y ddaear yn fy ngŵydd i.
9 Wele, mâb a enir i ti, efe a fydd ŵr llonydd, a mi a roddaf lonyddwch iddo ef gan ei holl elynion o amgylch: canys ‡ Salomon fydd ei enw ef, heddwch hefyd a rhangnefedd a roddaf i Iſrael yn ei ddyddiau ei.
10 [h] Efe a adeilada dŷ i'm henw, ac [i] efe a fydd i mi yn fâb, a minnau yn dâd iddo yntef: ſicrhâf hefyd orſeddfa ei frenhiniaeth ef ar Iſrael byth.
11 Yn awr fy mâb, [k] yr ARGLWYDD fyddo gyd â thi, a ffynna dithau, ac adeilada dŷ 'r ARGLWYDD dy Dduw, megis ag y llefarodd efe am danat ti.
12 Yn unig rhodded yr ARGLWYDD i ti ddoethineb, a dyall, a rhodded it' orchymmyn

[f] 2 Sam. 24. 16.
[g] Edrych Gen. 6. 6.
[*] 2 Sam. 24. 16, 18. *Araſnah.*
[h] 2 Cron. 3. 1.
[i] 2 Cron. 3. 1.
‡ Neu, *Pan arodd Ornan a chanfod, &c.* yna efe, *a'i beawar, &c.*
[k] 2 Sam. 24. 24.

[l] Lef. 9. 24. 2 Cron. 3. 1.
[m] 1 Bren. 3. 4. Pen. 16. 39. 2 Cron. 1. 3.

2988. [a] Deut. 12. 5.
2 Sam. 24. 18.
[b] 1 Bren. 9. 21.
[c] Ad. 14.
[d] Pen. 29. 1.
2988.
[e] 2 Sam. 7. 2.
[f] Deut. 12. 5, 11.
[g] 1 Bren. 5. 3. Pen. 28. 8.
‡ Sef, *hedaych-lou.*
[h] 2 Sam. 7. 13. 1 Bren. 5. 5. Pen. 17. 12, 13.
[i] Heb. 1. 5.
[k] Ad. 16.

2960. mynion am Iſrael, fel y cadwech gyfraith yr ARGLWYDD dy Dduw.

13 Yna y ffynni, o's gwili ar wneuthur y deddfau a'r barnedigaethau a orchymynnodd yr ARGLWYDD i Foſes am Iſrael.

14 Ac wele, yn ſy ‡ nhlodi y parotoais i dŷ 'r ARGLWYDD, gan mil o dalentau aur, a mil o filoedd o dalentau arian; ar bres hefyd, ac ar haiarn, [m] nid *oes* bwys; (canys y mae yn helaeth) coed hefyd, a meini a barotoais i: 'chwanega dithau atynt hwy.

15 Hefyd *y mae* yn aml gyd â thi weithwyr gwaith, *ſef* cymynwyr, a ſeiri maen a phren, a phob rhai celfydd ym mhob gwaith.

16 Ar aur, ar arian, ar brês, ac ar haiarn, nid *oes* rifedi: cyfod dithau, a gweithia, a'r [n] ARGLWYDD a fydd gyd â thi.

17 ¶ A Dafydd a orchymynnodd i holl dywyſogion Iſrael gynnorthwyo Salomon ei fab, *gan ddywedyd*,

18 Onid *yw* 'r ARGLWYDD eich Duw gyd â chwi? ac *oni* roddes efe lonyddwch i chwi oddi amgylch? canys rhoddes yn fy llaw i drigolion y tîr; a'r tîr a ddaroſtyngwyd o flaen yr ARGLWYDD, ac o flaen ei bobl ef.

19 Yn awr rhoddwch eich càlon, a'ch enaid i geiſio 'r ARGLWYDD eich Duw; cyfodwch hefyd, ac adeiledwch gyſſegr yr ARGLWYDD Dduw, i ddwyn Arch cyfammod yr ARGLWYDD, a ſanctaidd leſtri Duw, i'r tŷ a adeiledir i enw 'r ARGLWYDD.

PEN. XXIII.

1 *Dafydd yn ei henaint yn gwneuthur Salomon yn frenin.* 2 *Rhifedi a dosbarthiadau 'r Lefiaid.* 7 *Teuluoedd y Gerſoniaid.* 12 *Meibion Cohath.* 21 *Meibion Merari.* 24 *Swydd y Lefiaid.*

2989. A Phan *oedd* Dafydd yn hên, ac yn llawn o ddyddiau, efe a oſododd [a] Salomon ei fab yn frenin ar Iſrael.

2 ¶ Ac efe a gynhullodd holl dywyſogion Iſrael, a'r offeiriaid, a'r Lefiaid.

3 A'r Lefiaid a gyfrifwyd o fâb [b] dengmlwydd ar hugain, ac uchod: a'i nifer hwy wrth eu pennau, bob yn wr, *oedd* onid dwy fil deugain.

4 O'r rhai *yr oedd* pedair mil ar hugain i oruchwilio ar waith tŷ 'r ARGLWYDD; ac [c] yn ſwyddogion, ac yn farnwyr, chwechmil:

5 A phedair mil yn borthorion, a phedair mil yn moliannu 'r ARGLWYDD a'r offer [d] a wnelſwn i, *eb Dafydd*, i foliannu.

6 A [e] dosbarthodd Dafydd hwynt yn ddosbarthiadau, ym myſg meibion Lefi, *ſef* Gerſon, Cohath, a Merari.

7 ¶ O'r [f] Gerſoniaid; yr *oedd* ‡ Laadan, a Simei.

8 Meibion Laadan; y pennaf Jehiel, a Zetham, a Joel, tri.

9 Meibion Simei; Selomith, a Haziel, a Haran, tri. Yr rhai hyn *oedd* bennau cenedl Laadan.

10 Meibion Simei hefyd *oedd*, Jahath, * Zina, a Jeus, a Beria. Dymma bedwar mâb Simei.

11 A Jahath oedd bennaf, a Ziza yn ail: ond Jeus a Beriah nid † oedd nemmor o feibion iddynt; am hynny yr oeddynt hwy yn un cyfrif, wrth dŷ *eu* tâd.

12 ¶ [g] Meibion Cohath; Amram, Iſhar, Hebron, ac Uzziel, pedwar.

13 Meibion [h] Amram *oedd*, Aaron, a Moſes: ac [i] Aaron a neilldüwyd i ſancteiddio 'r cyſſegr ſanctaidd iolaf, efe a'i feibion byth, i aroglarthu ger bron yr ARGLWYDD, i'w waſanaethu ef, ac [k] i fendigo yn ei enw ef, yn dragywydd.

14 A Moſes gŵr Duw, [l] ei feibion ef a alwyd yn llwyth Lefi.

15 [m] Meibion Moſes *oedd*, Gerſom, ac Eliezer.

16 O feibion Gerſom; [n] ‡ Sebuel *oedd* y pennaf.

17 A meibion Eliezer oedd, [o] Rehabiah y † cyntaf. Ac i Eliezer nid oedd meibion eraill; ond meibion Rehabiah a amlhaſant yn ddirfawr.

18 O feibion Iſhar; [p] Selomith y pennaf.

19 [q] O feibion Hebron; Jeriah y cyntaf, Amariah 'r ail, Jahaziel y trydydd, a Jecamiam y pedwerydd.

20 O feibion Uzziel; Micah y cyntaf, a Jeſiah 'r ail.

21 ¶ [q] Meibion Merari *oedd*, Mahli, a Muſi. Meibion Mahli; Eleazar, a [r] Chis.

22 A bu farw Eleazar, a [ſ] meibion nid oedd iddo ef, ond merched; a meibion Cis eu ‡ brodyr [t] a'i priododd hwynt.

23 [u] Meibion Muſi; Mahli, ac Eder, a Jerimoth, tri.

24 ¶ Dymma feibion [x] Lefi, yn ôl tŷ eu tadau, pennau *eu* cenedl, wrth eu rhifedi, dan nifer *eu* henwau wrth eu pennau, y rhai oedd yn gwneuthur y gwaith i waſanaeth tŷ 'r ARGLWYDD, o fâb [y] ugain mlwydd ac uchod.

25 Canys dywedodd Dafydd, ARGLWYDD Dduw Iſrael a roddes lonyddwch i'w bobl, † i aros yn Jeruſalem byth;

26 A hefyd i'r Lefiaid: ni ddygant *mwyach* y tabernacl, na dim o'i leſtri, i'w waſanaeth ef.

27 Canys yn ôl geiriau diweddaf Dafydd y cyfrifwyd meibion Lefi, o fâb ugain mlwydd ac uchod.

28 A'i ‡ gwaſanaeth hwynt *oedd* fod wrth law meibion Aaron yngweinidogaeth tŷ 'r ARGLWYDD, yn y cynteddau, ac yn y celloedd, ac ym mhuredigaeth pob ſanctaiddbeth, ac yngwâith gweinidogaeth tŷ Dduw;

29 Yn [z] y bara goſod hefyd, ac ym [a] mheillied y bwyd-offrwm, ac yn [b] y teiſennau croyw, yn [c] y † radell hefyd, ac yn y badell ffrio, ac ym mhob [d] meſur, a meidroldeb:

30 Ac i ſefyll bob borau i foliannu, ac i ogoneddu 'r ARGLWYDD, felly hefyd bryd nawn:

31 Ac i offrymmu pob offrwm poeth i'r ARGLWYDD [e] ar y Sabbothau, ar y newyddlŏerau, ac ar y gwyliau goſodedig, wrth rifedi, yn ôl y ddefod *ſydd* arnynt, yn waſtadol ger bron yr ARGLWYDD.

32 Ac i gadw goruchwiliaeth pabell y cyfarfod, a [f] goruchwiliaeth y cyſſegr, a goruchwiliaeth meibion Aaron eu brodyr, yngwaſanaeth tŷ 'r ARGLWYDD.

10. 10. Pſal. 81. 3. [ſ] Num.

PEN. XXIV.

1 *Dosbarthu meibion Aaron yn* 24 *o ddoſbarthiadau wrth goelbren.* 20 *Rhannu 'r Cohathiaid,* 27 *a'r Merariaid wrth goelbren.*

---

[1] Deut. 31. 7, 8. Joſ. 1. 6, 7, 9.
[‡] Neu, *mbrallod.*
[m] Ad. 3.
[n] Ad. 11.
[1] 1 Bren. 1. 33—39. Pen. 28. 5.
[a] Num. 4. 3, 47.
[b] Deut. 16. 18.
[c] Edrych 2 Cron. 19. 5. Amos 6. 5.
[d] Eſod. 6. 16. Num. 26. 57. Pen. 6. 1, &c.
[e] 2 Cron. 8. 14. a 29. 25. Pen. 26. 1.
[f] Neu, *Libni.* Pen. 6. 17.
[g] Neu, *Ziza,* Ad. 11.
[h] Heb. *milhafant tub on.*
[i] Eſod. 28. 1. Heb. 5. 4.
[k] Num. 6. 23.
[l] Edrych Pen. 26. 23, 24, 25.
[m] Eſod. 2. 22. a 18. 3, 4.
[n] Pen. 26. 24.
[‡] *Subael.* Pen. 24. 20.
[o] Pen. 26. 25.
[†] Neu, *pennaf.*
[p] Pen. 24. 22. *Selomoth.*
[q] Pen. 24. 23.
[r] Pen. 24. 26.
[ſ] Pen. 24. 29.
[t] Pen. 24. 28.
[‡] Neu, *ceraint.*
[u] Edrych Num. 3. 6, 8.
[x] Pen. 24. 30.
[y] Num. 10. 17, 21.
[z] Num. 8. 24. 2 4. 3.
[†] Neu, *ac y mae yn aros.*
[‡] Heb. *ſefyllfa.*
[a] Eſod. 25. 30.
[b] Lef. 6. 20. Pen. 9. 29, &c.
[c] Lef. 2. 4.
[d] Lef. 2. 5, 7.
[†] Neu, *badell.*
[e] Lef. 19. 35. Num. 3. 6, 9.
[f] Num. 10. 10. Pſal. 81. 3.

2988.

[a] Lef. 10. 1, 6.

[b] Num. 3, 6. a 26. 61.

DYmma ddosbarthiadau meibion Aaron. [a] Meibion Aaron *oedd*, Nadab, ac Abihu, Eleazar, ac Ithamar.

2 A bu farw [b] Nadab ac Abihu o flaen eu tâd, ac nid oedd meibion iddynt: am hynny Eleazar ac Ithamar a offeiriadasant.

3 A Dafydd a'i dosbarthodd hwynt, a Sadoc o feibion Eleazar, ac Ahimelech o feibion Ithamar, yn ôl eu swyddau, yn eu gwasanaeth.

4 A chafwyd mwy o feibion Eleazar yn llywodraethwyr nag o feibion Ithamar; ac *fel hyn* y rhannwyd hwynt. Yr *ydoedd* o feibion Eleazar yn bennau ar dŷ *eu* tadau un ar bymtheg, ac o feibion Ithamar, yn ôl tŷ eu tadau, wyth.

5 Felly y dosbarthwyd hwynt wrth goelbrennau, y naill gyd â'r llall; canys tywysogion y cyssegr, a thywysogion *ty* Dduw, oedd o feibion Eleazar, ac o feibion Ithamar.

6 A Semaiah mâb Nathaneel yr ysgrifennydd, o *lwyth* Lefi, a'i 'sgrifennodd hwynt, ger bron y brenin, a'r tywysogion, a Sadoc yr offeiriad, ac Ahimelech mâb Abïathar, a phên cenedl yr offeiriaid, a'r Lefiaid; un † teulu a ddaliwyd i Eleazar, ac *un arall* a ddaliwyd i Ithamar.

† Heb. *ty tâd.*

7 A'r coelbren cyntaf a ddaeth i Jehoiarib, a'r ail i Jedaiah,

8 Y trydydd i Harim, y pedwerydd i Seorim,

9 Y pummed i Falchiah, y chweched i Fijamin,

10 Y seithfed i Haccos, yr wythfed i [c] Abiah,

[c] Neh. 12. 4, 17. Luc 1. 5.

11 Ynawfed i Jesua, y degfed i Sechaniah,

12 Yr unfed ar ddeg i Eliasib, y deuddegfed i Jacim.

13 Y trydydd ar ddeg i Huppah, y pedwerydd ar ddeg i Jesebeab,

14 Y pymthegfed i Filgah, yr unfed ar bymtheg i Immer,

15 Y ddeufed ar bymtheg i Hezir, y deunawfed i Aphses,

16 Y pedwerydd ar bymtheg i Bethahiah, yr ugeinfed i Jehesecel,

17 Yr unfed ar hugain i Jachin, y ddeufed ar hugain i Amul,

18 Y trydydd ar hugain i Ddelaiah, y pedwerydd ar hugain i Faasiah.

19 Dymma eu dosbarthiadau hwynt yn eu gwasanaeth, [d] i fyned i dŷ 'r ARGLWYDD yn ôl eu defod, dan law Aaron eu tâd, fel y gorchymynnasai ARGLWYDD Dduw Israel iddo ef.

[d] Pen. 9. 25.

20 ¶ Ar lleill o feibion Lefi *oedd y rhai hyn.* O feibion Amram; [e] Subael: o feibion Subael; Jehdeiah.

[e] Pen. 23. 16, *Sebuel.*

21 Am [f] Rehabiah; Isia *oedd* ben ar feibion Rehabiah.

[f] Pen. 23. 17.

22 O'r Isshariaid; [g] Selomoth: o feibion Selomoth; Jahath.

[g] Pen. 23. 18, *Selomith.*

23 A meibion [h] *Hebron oedd*, Jeriah y *cyntaf*, Amariah yr ail, Jahaziel y trydydd, *a* Jecameam y pedwerydd.

[h] Pen. 23. 19. a 26. 31.

24 O feibion Uzziel; Michah: o feibion Michah; Samir.

25 Brawd Michah *oedd* Isshiah: o feibion Isshiah; Zechariah.

[i] Ecsod. 6. 19. Pen. 23. 21.

26 [i] Meibion Merari *oedd*, Mahli, a Musi: meibion Jaaziah; Beno.

27 ¶ Meibion Merari o Jaaziah; Beno, a Soham, a Zaccur, ac Ibri.

28 O Fahli y *daeth* Eleazar, ac [k] ni bu iddo ef feibion.

[k] Pen. 23. 22.

29 Am Gis: mâb Cis *oedd* Jerahmeel.

30 A [l] meibion Musi *oedd*, Mahli, ac Eder, a Jerimoth. Dymma feibion y Lefiaid yn ôl tŷ eu tadau.

[l] 2988. Pen. 23. 23.

31 A hwy a swriasant goelbrennau ar gyfer eu brodyr meibion Aaron, ger bron Dafydd y brenin, a Sadoc, ac Ahimelech, a phennau cenedl yr offeiriaid, a'r Lefiaid, *ie* y pen cenedl ar gyfer y brawd ieuangaf.

PEN. XXV.

1 *Rhifedi a swyddau 'r cantorion.* 8 *Eu dosbarthu hwy yn bedwar dosbarthiad ar hugain.*

ANeilldnodd Dafydd, a thywysogion y llu, tu ag ar y gwasanaeth, o feibion [a] Asaph, a Heman, a Jeduthun, y rhai a brophwydent â thelynau, ac â nablau, ac â symbalau; a nifer y gweithwyr yn ôl eu gwasanaeth ydoedd:

[a] Pen. 6. 33, 39, 44.

2 O feibion Asaph; Zaccur, a Joseph, a Nethaniah, * Asarelah, meibion Asaph, dan law Asaph, *yr hwn* oedd yn prophwydo wrth law 'r brenin.

* *Jesarelah*, Ad. 14.

3 O Jeduthun: meibion Jeduthun; Gedaliah, a † Seri, a Jesaiah, a Hasabiah, a Mattithiah, ‡ chwech, dan law Jeduthun eu tâd, ar y delyn yn prophwydo, i foliannu, ac i glodfori 'r ARGLWYDD.

† Neu, *Isri*, Ad. 11.

‡ Trwy *gyfrif Semei*, Ad. 17.

4 O Heman: meibion Heman; Bucciah, Mattaniah, * Uziel, † Sebuel, a Jerimoth, Hananiah, Hanani, Eliatha, Gedalti, a Romamti-Ezer, Josbecasah, Malothi, Hothir, *a* Mahazioth:

* Neu, *Azareel*, Ad. 18.

† Neu, *Subael*, Ad. 20.

5 Y rhai hyn oll *oedd* feibion Heman, gweledydd y brenin ‡ yngeiriau Duw, i ddyrchafu 'r corn. Duw hefyd a roddes i Heman bedwar ar ddeg o feibion, a thair o ferched.

‡ Neu, *yn achos-ion.*

6 Y rhai hyn oll *oedd* dan law eu tâd; yn canu *yn* nhŷ 'r ARGLWYDD, â symbalau, *a* nablau, a thelynau, i wasanaeth tŷ Dduw; [b] yn ôl † tresn y brenin i Asaph, a Jeduthun, a Heman.

[b] Ad. 2. † Heb. *llaw.*

7 A'i nifer hwynt, ynghŷd â'i brodyr dysgedig ynghaniadau 'r ARGLWYDD, *sef* pob *un* cyfarwydd, oedd ddau cant, pedwar ugain, ac wyth.

8 ¶ A hwy a swriasant goelbrennau, cylch yn erbyn *cylch*, bychan a mawr, [c] athro a disgybl.

[c] 2 Cron. 23. 13.

9 A'r coelbren cyntaf a ddaeth dros Asaph i Joseph: yr ail i Edaliah; efe, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg:

10 Y trydydd i Zaccur; *efe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

11 Y pedwerydd i Isri; *efe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

12 Y pummed i Nethaniah; *efe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

13 Y chweched i Fucciah; *efe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

14 Y seithfed i Jesarelah; *efe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

15 Yr wythfed i Jesaiah; *efe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

16 Y nawfed i Fattaniah; *efe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

17 Y degfed i Simei; *efe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

18 Yr unfed ar ddeg i Azareel; *efe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

19 Y deuddegfed i Hazabiah; *efe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

20 Y trydydd ar ddeg i Subael; *efe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

21 Y pedwerydd ar ddeg i Fattithiah; *efe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

22 Y

22 Y pymthegfed i Jerimoth ; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
23 Yr unfed ar bymtheg i Hananiah ; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
24 Y ddeufed ar bymtheg i Josbecasah ; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
25 Y deunawfed i Hanani ; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
26 Y pedwerydd ar bymtheg i Falothi ; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
27 Yr ugeinfed i Eliathah ; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
28 Yr unfed ar hugain i Hothir ; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
29 Y ddeufed ar hugain i Edalti ; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
30 Y trydydd ar hugain i Fahazioth ; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
31 Y pedwerydd ar hugain i Romamti-Ezer ; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

PEN. XXVI.

1 *Dosbarthiadau 'r porthorion.* 13 *Rhannu iddynt y pyrth wrth goelbren.* 20 *Y Lefiaid y rhai oedd ar y tryſorau.* 29 *Swyddogion a Barnwyr.*

AM ddosbarthiad y porthorion: o'r Corhiaid *yr oedd* ‡ Meſelemiah mâb Core o feibion † Aſaph.
2 A meibion Meſelemiah *oedd*, Zechariah y cyntafanedig, Jediael yr ail, Zebadiah y trydydd, Jathniel y pedwerydd,
3 Elam y pummed, Jehohanan y chweched, Eliöenai y ſeithfed.
4 A meibion Obed-Edom ; Semaiah y cyntafanedig, Jehozabad yr ail, Joah y trydydd, a Sachar y pedwerydd, a Nethaneel y pummed,
5 Ammiel y chweched, † Iſſacar y ſeithfed, Peulthai yr wythfed ; canys Duw a'i bendithiodd ‡ ef.
6 Ac i Semaiah ei fâb ef y ganwyd meibion, y rhai a arglwyddiaethant ar dŷ eu tad : canys cedyrn o nerth *oeddynt* hwy.
7 Meibion Semaiah ; Othni, a Rephael, ac Obed, Elzabad, ei frodyr ef *oedd* wŷr nerthol, *ſef* Elihu, a Semachiah.
8 Y rhai hyn oll o feibion Obed-Edom, hwynt-hwy a'i meibion, a'i brodyr, yn wŷr nerthol mewn cryfdwr, tu ag at y weinidogaeth, *oedd* dri ugain a dau, o Obed-Edom.
9 Ac i Feſelemiah yn feibion, ac yn frodyr, *yr oedd* tri ar bymtheg o wŷr nerthol.
10 O [a] Hoſah hefyd, o feibion Merari, yr oedd meibion; Simri y pennaf, (er nad oedd efe gyntafanedig, etto ei dâd a'i goſodod ef yn ben,)
11 Helciah yr ail, Tebaliah y trydydd, Zechariah y pedwerydd : holl feibion a brodyr Hoſah *oedd* dri ar ddeg.
12 Ymhlith y rhai hyn yr *oedd* dosbarthiadau 'r porthorion, *ſef* ymhlith y pennaethiaid, *ac idaynt* oruchwiliaeth ar gyfer eu brodyr i waſanaethu yn nhŷ 'r ARGLWYDD.
13 ¶ A hwy a ſwriaſant goelbrennau, † ſychan a mawr, yn ôl tŷ eu tadau, am bob porth.
14 A choelbren ‡ Selemiah a ſyrthiodd tu a'r dwyrain : a *thros* Zechariah ei fâb (cynghorwr dyallgar) y bwriaſant hwy goelbrennau, a'i golbren ef a ddaeth tu a'r gogledd.
15 I Obed-Edom tu a'r dehau, ac i'w feibion y *daeth* tŷ † Aſuppim.
16 I Suppim, a Hoſah, tu a'r gorllewin, gyd â phorth Salechcth, yn ffordd y ‡ rhiw, *yr oedd* y naill oruchwiliaeth ar gyfer y llall.
17 Tu a 'r dwyrain *yr oedd* chwech o Leſiaid, tu a 'r gogledd pedwar beunydd, tu a 'r dehau pedwar beunydd, a thu ag Aſuppim dau *a* dau.
18 A Pharbar tu a 'r gorllewin, pedwar ar y ffordd, *a* dau yn Pharbar.
19 Dymma ddosbarthiadau 'r porthorion, o feibion Core, ac o feibion Merari.
20 ¶ Ac o'r Leſiaid, Ahiah *oedd* ar [b] dryſorau tŷ Dduw, ac ar dryſorau 'r pethau cyſſegredig.
21 *Am* feibion † Laadan ; meibion y Gerſoniad Laadan, pennau tylwyth Laadan y Gerſoniad, *oeda* ‡ Jehieli.
22 Meibion Jehieli ; Zetham, a Joel ei frawd, *oedd* ar dryſorau tŷ 'r ARGLWYDD.
23 O'r Amramiaid, o'r Iſhariaid, o'r Hebroniaid, o'r Ozieliaid.
24 A [c] Sebuel mâb Gerſom, mâb Moſes, *oedd* olygwr ar y tryſorau.
25 A'i frodyr ef o Eleazar ; Rehabiah ei fâb ef, a Jeſaiah ei fâb yntef, a Joram ei fâb yntef, a Zichri ei fâb yntef, a [d] Selomith ei fab yntef.
26 Y Selomith hwnnw a'i frodyr *oedd* ar holl dryſorau 'r pethau cyſſegredig a gyſſegraſai Dafydd frenin, a'r tadau pennaf, a thywyſogion y miloedd a'r cannoedd, a thywyſogion y llu.
27 O'r rhyfeloedd, ac o'r ysbail y cyſſegraſant *berhau* i gynnal tŷ 'r ARGLWYDD.
28 A'r hyn oll a gyſſegrodd Samuel [e] y gweledydd, a Saul mâb Cis, ac Abner mâb Ner, a Joab mab Serfiah, *a* phwy bynnag a gyſſegraſai *ddim*, *yr oedd efe* dan law Selomith a'i frodyr.
29 ¶ O'r Iſhariaid, Cenaniah a'i feibion *oedd* yn Iſrael, [f] yn ſwyddogion, ac yn farnwyr, ar y gwaith oddi allan.
30 O'r Hebroniaid, Haſabiah a'i frodyr, meibion nerthol, mil a ſaith gant *oedd* mewn ſwydd *yn* Iſrael, o'r tu hwnt i'r Jorddonen tu a'r gorllewin, yn holl waith yr ARGLWYDD, ac yngwaſanaeth y brenin.
31 O'r Hebroniaid, [g] Jeriah *oedd* ben o'r Hebroniaid, yn ôl cenhedlaethau ei dadau : yn y ddeugeinfed flwyddyn o deyrnaſiad Dafydd y ceiſiwyd hwynt, a chafwyd yn eu myſg hwy wŷr cryfion nerthol, [h] yn Jazer Gilead.
32 A'i frodyr ef yn feibion nerthol *oedd* ddwy fil a ſaith gant o bennau cenedl : a Dafydd y brenin a'i goſododd hwynt ar y Reubeniaid, a'r Gadiaid, a hanner llwyth Manaſſeh, ym mhob gorchwyl Duw, a [i] gorchwyl y brenin.

PEN. XXVII.

1 *Y deuddeg tywyſog am bob mîs.* 16 *Pennaethiaid y deuddeg llwyth.* 23 *Rhwyſtro cyfrif y bobl.* 25 *Amryw ſwyddogion Dafydd.*

PEdair mil ar hugain *oedd* bob dosbarthiad o feibion Iſrael dan eu rhif, yn bennau cenedl, ac yn dywyſogion miloedd a channoedd, a'i ſwyddogion yn gwaſanaethu 'r brenin ym mhob achos o'r dosbarthiadau, yn dyfod i mewn, ac yn myned allan, o fis i fis, trwy holl fiſoedd y flwyddyn.
2 Ar y dosbarthiad cyntaf, dros y mîs cyntaf, yr *oedd* [a] Jaſobeam mâb Zabdiel ; ac yn ei ddosbarthiad ef *yr oedd* pedair mil ar hugain.
3 O feibion Peres *yr oedd* y pennaf o holl dywyſogion y llu, dros y mis cyntaf.

2989.

‡ Neu, Selemiah, Ad. 14, † Neu, Abiaſaph. Pen. 6. 37. a 9. 19.

† Heb. Iſſachar. ‡ Sef Obed-Edom, Pen. 13. 14.

a Pen. 16. 38.

† Neu, caros fychan. ‡ Neu, Meſeleſiah, Ad. 1. † Sef, ynhullaw. ‡ Gwel 1 Bren. 10. 5. 2 Cron. 9. 11.

b Mal. 3. 10.

† Neu, Libni. Pen 6. 17. ‡ Neu, Jehiel.

Pen. 23. 8. a 29. 8.

c Pen. 23. 16.

d Pen. 23. 18.

e 1 Sam. 9. 9.

f Pen. 23. 4.

g Pen. 23. 19.

h Edrych Joſ. 21. 34, 39.

i 2 Cron. 19. 11.

a 2 Sam. 23. 8. Pen. 11.

2989. ‡ Neu, *Dodo*, 2 Sam. 23. 9.

4 Ac ar ddoſbarthiad yr ail mîs *yr oedd* ‡ Dodai 'r Ahohiad, ac o'i ddoſbarthiad ef *yr oedd* Micloth heſyd yn gaptèn; ac yn ei ddoſbarthiad ef bedair mil ar hugain.

‡ Neu, *Swyddog*.

5 Trydydd tywyſog y llu dros y trydydd mîs *oedd* Benaiah mâb Jehoiada yr ‡ offeiriad pennaf; ac yn ei ddoſbarthiad ef bedair mil ar hugain.

[b] 2 Sam. 23. 20, 22, 23. Pen. 11. 22, &c.

6 Y Benaiah hwn *oedd* [b] gadarn *ym mhlith* y deg ar hugain, ac oddi ar y deg ar hugain; ac yn ei ddoſbarthiad ef *yr oedd* Amizabad ei fâb ef.

[c] 2 Sam. 23. 24. Pen. 11. 26.

7 Y pedwerydd dros y pedwerydd mîs *oedd* [c] Aſahel brawd Joab, a Zebadiah ei fâb yn ei ôl ef; ac yn ei ddoſbarthiad ef pedair mil ar hugain.

8 Y pummed dros y pummed mîs *oedd* dywyſog, Samhuth yr Izrahiad; ac yn ei ddoſbarthiad ef pedair mil ar hugain.

[d] Pen. 11. 28. [*] Pen. 11. 28, *Iecoiad*.

9 Y chweched dros y chweched mîs *oedd* [d] Ira mâb Icces y [*] Tecoad; ac yn ei ddoſbarthiad ef pedair mil ar hugain.

[e] Pen. 11. 27. [f] 2 Sam. 21. 18.

10 Y ſeithfed dros y ſeithfed mîs *oedd* [e] Heles y Peloniad, o feibion Ephraim; ac yn ei ddoſbarthiad ef pedair mil ar hugain.

11 Yr wythfed dros yr wythfed mîs *oedd* [f] Sibbechai 'r huſathiad, o'r Zarhiaid; ac yn yn ei ddoſbarthiad ef pedair mil ar hugain.

[g] Pen. 11. 28. [*] Pen. 11. 28, *Antothiad*. [h] 2 Sam. 23. 28. [i] Pen. 11. 31.

12 Y nawfed dros y nawfed mîs *oedd* g Abiezer yr [*] Anathothiad, o'r Benjaminiaid; ac yn ei ddoſbarthiad ef pedair mil ar hugain.

13 Y degfed dros y degfed mîs *oedd* [h] Maharai y Netophathiad, o'r Zarhiaid; ac yn ei ddoſbarthiad ef pedair mil ar hugain.

14 Yr unfed ar ddeg dros yr unfed mîs ar ddeg *oedd* [i] Benaiah y Pirathoniad, o feibion Ephraim; ac yn ei doſbarthiad ef pedair mil ar hugain.

‡ Neu, *Hhled*, Pen. 11. 30.

15 Y deuddegfed dros y deuddegfed mîs *oedd* ‡ Heldai y Netophathiad, o Othniel; ac yn ei ddoſbarthiad ef pedair mil ar hugain.

[k] Pen. 26. 30. [l] 1 Sam. 16. 6. *Eliab*. ‡ Heb. *Iſſaſchar*.

16 ¶ Ac ar lwythau Iſrael: ar y Rubeniaid, Eliezer mâb Zichri *oedd* dywyſog: ar y Simeoniaid, Sephatiah mâb Maachah:

17 Ar y Leſiaid, [k] Haſabiah mâb Cemuel: ar yr Aaroniaid, Sadoc:

18 Ar Juda, [l] Elihu, *un* o frodyr Dafydd: ar ‡ Iſſacar, Omri mâb Michael:

19 Ar Zabulon, Iſmaiah mâb Obadiah: ar Naphtali, Jerimoth mâb Azriel:

20 Ar feibion Ephraim, Hoſea mâb Azaziah: ar hanner llwyth Manaſſeh, Joel mâb Pedaiah:

21 Ar hanner *llwyth* [*] Manaſſeh yng Ngilead, Ido mâb Zechariah: ar Fenjamin, Jaaſiel mâb Abner:

22 Ar Ddan, Azariel mâb Jeroham. Dymma dywyſogion llwythau Iſrael.

2987. [m] Gen. 15. 5.

23 ¶ Ond ni chymmerth Dafydd eu rhifedi hwynt o fâb ugain mlwydd ac iſod; canys [m] dywedaſai 'r ARGLWYDD yr amlhaai efe Iſrael megis sêr y neſoedd.

[n] 2 Sam. 24. 15. Pen. 21. 7.

24 Joab mâb Serfiah a ddechreuodd gyfrif, ond ni orphennodd efe, am fod o achos hyn [n] lidiawgrwydd yn erbyn Iſrael, ac nid aeth y cyfrif hwn ym myſg cyfriſon cronicl y brenin Dafydd.

25 ¶ Ac ar dryſorau 'r brenin *yr oedd* Azmaſeth mâb Adiel: ac ar y tryſordai yn y meuſydd, yn y dinaſoedd, yn y pentrefi heſyd, ac yn y tyrau, *yr oedd* Jehonathan mâb Uzziah.

26 Ac ar weithwyr y maes, *y rhai oedd* yn llafurio 'r ddaear, *yr oedd* Ezri mâb Celub.

27 Ac ar y gwinllannoedd *yr oedd* Simei y Ramathiad: ac ar yr hyn *oedd* yn *ayfod* o'r gwinllannoedd i'r ſelerau gwîn, *yr oedd* Zabdi y Siphmiad.

28 Ac ar yr oliwydd, a'r ſycomorwydd, y rhai *oedd* yn y dyffrynnoedd, *yr oedd* Baalhanan y Gederiad: ac ar y ſelerau olew *yr oedd* Joas.

29 Ac ar yr ychen paſgedig yn Saron *yr oedd* Setrai y Saroniad: ac ar yr ychen yn y dyffrynnoedd *yr oedd* Saphat mâb Adlai.

30 Ac ar y camelod *yr oedd* Obil yr Iſmaëliad: ac ar yr aſynnod Jehdeiah y Meronothiad.

31 Ac ar y defaid *yr oedd* Jaziz yr Hageriad. Y rhai hyn oll *oedd* dywyſogion y golud eiddo 'r brenin Dafydd.

‡ Neu, *yr Hachmoniad*. [o] 2 Sam. 15. 12. [p] 2 Sam. 15. 37. [a] 16. 17. [q] Pen. 11. 6.

32 A Jehonathan ewythr Dafydd frawd ei dâd *oedd* gynghorwr, gŵr doeth, a 'ſgrifennydd: Jehiel heſyd ‡ mâb Hachmoni *oedd* gyd â meibion y brenin.

33 Ac [o] Ahitophel *oedd* gynghorwr y brenin; a [p] Huſai 'r Arciad *oedd* gyfaill y brenin.

34 Ac ar ôl Ahitophel *yr oedd* Jehoiada mâb Benaiah, ac Abiathar: a thywyſog llu y brenin *oedd* [q] Joab.

P E N. XXVIII.

1 Dafydd, yng ŵydd yr holl bobl, yn darcan daioni Duw iddo ef, a'i addewid i'w fâb Salomon, ac yn eu hannog hwynt i ofni Duw. 9, 20 Yn rhoi cyſſur yn Salomon i adeiladu 'r Deml, 11 yn dangos iddo ei dull a'i phortreiad hi, ac yn rhoddi iddo aur ac arian i'w gwneuthur hi.

2989. [a] Pen. 27. 16. [b] Pen. 27. 1, 2. [c] Pen. 27. 25. ‡ Neu, *amſeiliaid*. † Neu, *Eunuchiaid*. [d] Pen. 11. 10. [e] 2 Sam. 7. 2. [f] Pſal. 97. 5. 132. 7. [g] 2 Sam. 7. 5, 13. 1 Bren. 5. 3. Pen. 22. 8. [h] Gen. 49. 8. Pen. 5. 2. Pſal. 60. 7. 78. 68. [i] 1 Sam. 16. 1. [k] 1 Sam. 16. 12.

A Dafydd a gynhullodd holl dywyſogion Iſrael, [a] tywyſogion y llwythau, a [b] thywyſogion y doſbarthiadau, y rhai oedd yn gwaſanaethu 'r brenin tywyſogion y miloedd heſyd, a thywyſogion y cannoedd, a [c] thywyſogion holl olud ‡ a meddiant y brenin, a'i feibion, gyd â'r † ſtafellyddion, a'r [d] cedyrn, a phob un grymmuſol o nerth, i Jeruſalem.

2 A chyfododd Dafydd y brenin ar ei draed, ac a ddywedodd, Gwrandêwch arnaf fi, fy mrodyr, a'm pobl; [e] Myfi *a feddyliais* yn fy nghâlon adeiladu tŷ gorphwyſfa i Arch cyfammod yr ARGLWYDD, ac i [f] ſtôl-draed ein Duw ni, a mi a baratoais tu ag at adeiladu.

3 Ond Duw a ddywedodd wrthyf, [g] Nid adeiledi di dŷ i'm henw i, canys rhyfelwr *fuoſt*, a gwaed a dywelltaiſt.

4 Er hynny ARGLWYDD Dduw Iſrael a'm hetholodd i o holl dŷ fy nhâd, i fod yn frenin ar Iſrael yn dragywydd. Canys [h] Juda a ddewiſodd efe yn llywiawdur; ac o dŷ Juda, [i] tŷ fy nhâd i; ac [k] o feibion fy nhâd, efe a fynnai i mi deyrnaſu ar holl Iſrael:

5 [l] Ac o'm holl feibion innau (canys llawer o feibion a roddes yr ARGLWYDD i mi) efe heſyd a ddewiſodd Salomon fy mâb, i eiſtedd ar orſeddfa brenhiniaeth yr ARGLWYDD, ar Iſrael.

6 Dywedodd heſyd wrthyf, [m] Salomon dy fâb, efe a adeilada fy nhŷ a'm cynteddau i; canys dewiſais ef yn fâb i mi, a minnau a fyddaf iddo ef yn dâd.

[l] Pen. 23. 1. [m] 2 Sam. 7. 13, 14. Pen. 2 Cron. 1, 9.

7 A'i

7 A'i frenhiniaeth ef a ſicrhâf yn dragywydd, o's efe a ymegnïa i wneuthur ſy ngorchymynion, a'm barnedigaethau i, megis y dydd hwn.

8 Yn awr gan hynny, yngwŷdd holl Iſrael, cynnulleidfa 'r ARGLWYDD, a lle y clywo ein Duw ni, cedwch, a cheiſiwch holl orchymynion yr ARGLWYDD eich Duw, ſel y meddiannoch y wlâd dda *hon*, ac y gadawoch hi yn etifeddiaeth i'ch meibion ar eich ôl yn dragywydd.

9 ¶ A thithau Salomon ſy mâb, adnebydd Dduw dy dâd, a gwaſanaetha ef â chalon berffaith, ac â meddwl ewyllyſgar: canys yr [n] ARGLWYDD ſydd yn chwilio 'r holl galonnau, ac yn dyall pob dychymmyg meddyliau. O cheiſi ef, ti a'i cai; ond o's gwrthodi ef, efe a'th fwrw di ymmaith yn dragywydd.

10 Gwel yn awr mai 'r ARGLWYDD a'th ddewiſodd di, i adeiladu tŷ y cyſſegr: ymgryfhâ, a gwna.

11 ¶ Yna y rhoddes Dafydd i Salomon ei fâb [o] bortreiad y porth, a'i dai, a'i ſelerau, a'i gellau, a'i 'ſtafelloedd oddi fewn, a thŷ 'r drugareddfa,

12 A phortreiad yr hyn oll a oedd ganddo trwy 'r Yſbryd, am gynteddau tŷ 'r ARGLWYDD, ac am yr holl 'ſtafelloedd o amgylch, am dryſorau tŷ Dduw ac am dryſorau 'r pethau cyſſegredig:

13 Ac am ddoſbarthiadau yr offeiriaid a'r Leſiaid, ac am holl waith gweinidogaeth tŷ 'r ARGLWYDD, ac am holl leſtri gwaſanaeth tŷ 'r ARGLWYDD.

14 *Efe a roddes* o aur wrth bwys, *i'r pethau* o aur tu ag at holl leſtri pob gwaſanaeth, *ac arian* i'r holl leſtri arian, mewn pwys, tu ag at holl leſtri pob math ar waſanaeth:

15 Sef pwys y canhwyllbrenni aur, a'i lampau aur, wrth bwys i bob canhwyllbren ac i'w lampau: ac i'r canhwyllbrennau arian wrth bwys, i'r canhwyllbren ac i'w lampau, yn ôl gwaſanaeth pob canhwyllbren.

16 Aur hefyd *dan* bwys, tu ag at fyrddau 'r *bara* goſod, i bob bwrdd; ac arian i'r byrddau arian;

17 Ac aur pur i'r cigweiniau, ac i'r phiolau, ac i'r dyſglau, ac i'r gorflychau aur, wrth bwys pob gorflwch: ac i'r gorflychau arian wrth bwys pob gorflwch:

18 Ac i allor yr arogl-darth, aur pur wrth bwys; ac aur i bortreiad cerbyd [p] y Cerubiaid oedd yn ymledu, ac yn gorchuddio Arch cyfammod yr ARGLWYDD.

19 Hyn oll, *eb Dafydd*, [q] a wnaeth yr ARGLWYDD i mi ei ddyall mewn 'ſgrifen, trwy *ei* law ef arnafi, *ſef* holl waith y portreiad hwn.

20 A dywedodd Dafydd wrth Salomon ei fâb, [r] Ymgryfhâ, ac ymegnïa, a gweithia; nac ofna, ac na arſwyda: canys yr ARGLWYDD Dduw, ſy Nuw i, *fydd* gyd â thi; nid ymedy efe â thi, ac ni'th wrthyd, nes gorphen holl waith gwaſanaeth tŷ 'r ARGLWYDD.

21 Wele hefyd ddoſbarthiadau 'r offeiriaid a'r Leſiaid, i holl waſanaeth tŷ Dduw, a chyd â thi y *maent* yn yr holl waith, a [s] phob un ewyllyſgar cywraint i bob gwaſanaeth; y tywyſogion hefyd, a'r bobl oll *fyddant* wrth dy orchymmyn yn gwbl.

PEN. XXIX.

1 *Dafydd trwy ei eſampl e' hun, a'i eiriol,* 6 *yn peri i'r tywyſogion ac i'r bobl offrymmu yn ewyllyſgar.* 10 *Diolch Dafydd a' weddi.* 20 *Y bobl, wedi benaithio Duw, ac aberthu iddo, yn gwneuthur Salomon yn frenin.* 26 *Yr hŷd y teyrnaſodd Dafydd, a'i farwolaeth ef.*

YNa y dywedodd Dafydd y brenin wrth yr holl dyrfa, Duw a ddewiſodd yn unig ſy mâb Salomon, *ac y mae efe* [a] yn jeuange, ac yn dyner, a'r gwaith *ſydd* fawr; canys nid i ddŷn *y mae* 'r llŷs, ond i'r ARGLWYDD Dduw.

2 Ac â'm holl gryfdwr y parotoais i dŷ ſy Nuw, aur i'r *gwaith* aur, ac arian i'r arian, a phrês i'r prês, a haiarn i'r haiarn, a choed i'r *gwaith* coed; [b] meini Onics, a *meini* goſod, meini Carbunculus, ac o amryw liw, a phob maen gwerthiawr, a meini Marmor yn aml.

3 Ac etto am *fod* fy ewyllys tu a thŷ ſy Nuw, y mae gennyf o'm heiddo ſy hun, aur, ac arian, *yr hwn* a roddaf tu ag at dŷ ſy Nuw; heb law 'r hyn oll a barotoais tu a 'r tŷ ſanctaidd.

4 Tair mîl o dalentau aur, o aur [c] Ophir: a ſaith mîl o dalentau arian puredig, i oreuro parwydydd y tai.

5 Yr aur i'r *gwaith* aur, a'r arian i'r arian; a thu ag at yr holl waith, trwy law y rhai celfydd: pwy hefyd a ymrŷdd yn ewyllyſgar i † ymgyſſegru heddyw i'r ARGLWYDD?

6 ¶ Yna tywyſogion y teuluoedd, a thywyſogion llwythau Iſrael, a thywyſogion y miloedd a'r cannoedd, a [d] ſwyddogion gwaith y brenin, a offrymmaſant yn ewyllyſgar,

7 Ac a roddaſant tu ag at waſanaeth tŷ Dduw, bùm mîl o dalentau aur, a dengmil o ſyllau, a dengmil o dalentau arian, a deunaw mîl o dalentau prês, a chan mîl o dalentau haiarn.

8 A chyd â'r hwn y caid meini, hwy a'i rhoddaſant i dryſor tŷ 'r ARGLWYDD, trwy law [e] Jehiel y Gerſoniad.

9 A'r bobl a lawenhaſant pan offrymment o'i gwirfodd; am eu bod â chalon berffaith yn ewyllyſgar yn offrymmu i'r ARGLWYDD: a Dafydd y brenin hefyd a lawenychodd â llawenydd mawr.

10 ¶ Yna y bendithiodd Dafydd yr ARGLWYDD yngŵydd yr holl dyrfa, a dywedodd Dafydd, Bendigedig *wyt* ti ARGLWYDD Dduw Iſrael, ein tâd ni, o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb.

11 [f] I ti, ARGLWYDD, y *mae* mawredd, a gallu, a gogoniant, a goruwchafiaeth, a harddwch: canys y cwbl yn y nefoedd ac yn y ddaear *ſydd* eiddot ti; y deyrnas *ſydd* eiddot ti, ARGLWYDD, yr hwn hefyd a ymddyrchefaiſt yn ben ar bob peth.

12 Cyfoeth hefyd ac anrhydedd *a ddeuant* oddi wrthyt ti, a thi ſydd yn arglwyddiaethu ar bob peth, ac yn dy law di y *mae* nerth, a chadernid; yn dy law di hefyd y *mae* mawrhâu, a nerthu pob dim.

13 Ac yn awr, ein Duw ni, yr ydym ni yn dy foliannu, ac yn clodfori dy enw gogoneddus.

14 Eithr pwy *ydwyf* fi, a phwy yw ſy mhobl i, fel y caem ni rym i offrymmu yn ewyllyſgar fel hyn? canys oddi wrthyt ti y *mae* pob peth, ac o'th law dy hun y rhoiſom i ti.

15 O herwydd [g] dieithraid *ydym* ni ger dy fron di, ac alldudion fel ein holl dadau: [h] fel cyſgod yw ein dyddiau ni ar y ddaear, ac nid *oes* † ymaros.

[a] Pen. 22. 5. Diar. 4. 1.

[b] Edrych Eſay 54. 11, 12. Dadg. 21. 18, &c.

[c] 1 Bren. 9. 28.

† Heb. *lenwi ei law.*

[d] Pen. 27. 25, &c.

[e] Pen. 26. 21.

[f] Mar. 6. 13. 1 Tim. 1. 17. Dad. 5. 13.

[g] Pſal. 39. 12. Heb. 11. 13. 1 Pedr 2. 11.

[h] Pſal. 90. 9. a 102. 11. a 144. 4.

† Heb. *diſgwil.*

[n] 1 Sam. 16. 7. 1 Bren. 8. 39. Pen. 29. 17. Pſal. 7. 9. a 139. 2. Diar. 17. 3. Jer. 11. 20. a 17. 10. a 20. 12. Dad. 2. 23.

[o] Edrych Eſod. 25. 40. Ad. 19.

[p] 1 Sam. 4. 4. 1 Bren. 6. 23, &c.

[q] Edrych Eſod. 35. 40.

[r] Deur. 31. 7, 8. Joſ. 1. 6, 7, 9. Pen. 22. 13.

[s] Eſod. 35. 25, 26. a 36. 1, 2.

16 O ARGLWYDD cin Duw, yr holl amlder hyn a barotoiſom ni i adeiladu i ti dŷ i'th enw ſanctaidd, o'th law di y *mae*, ac eiddot ti *ydyw* oll.

17 Gwn hefyd, O ſy Nuw, mai ti ſydd [i] yn profi 'r galon, ac yn ymfodloni mewn cyfiawnder. Myſi yn uniondeb ſy nghalon, o wirfodd a offrymmais hyn oll; ac yn awr y gwelais dy bobl â gafwyd ymma, yn offrymmu yn ewyllyſgar i ti, a hynny mewn llawenydd.

18 ARGLWYDD Dduw Abraham, Iſaac, ac Iſrael, cin tadau, cadw hyn yn dragywydd ym mryd meddyliau calon dy bobl; a ‡ pharotoa eu calon hwynt attat ti.

19 A dyro i Salomon ſy mâb galon berffaith, i gadw dy orchymynion, dy dyſtiolaethau, a'th ddeddfau, ac i'w gwneuthur *hwynt* oll, ac i adeiladu 'r llŷs yr hwn y darperais iddo.

20 ¶ Dywedodd Dafydd hefyd wrth yr holl dyrfa, Bendithiwch attolwg yr ARGLWYDD eich Duw. A'r holl dyrfa a fendithiaſant ARGLWYDD Dduw eu tadau, ac a ymgrymmaſant i'r ARGLWYDD, ac i'r brenin.

21 Aberthaſant hefyd ebyrth i'r ARGLWYDD, a thrannoeth *yn ôl* y dydd hwnnw yr aberthaſant yn boeth-offrymmau, i'r ARGLWYDD, fil o ſuſtych, *a* mil o hyrddod, mil o wŷn, a'i diod-offrymmau, ac ebyrth yn llioſog, dros holl Iſrael:

22 Ac a ſwytaſant ac a yſaſant ger bron yr ARGLWYDD y diwrnod hwnnw mewn llawenydd mawr. A [k] goſodaſant Salomon fâb Dafydd yn frenin yr ail waith; ac eneiniaſant *ef* i'r ARGLWYDD yn flaenor, a Sadoc yn offeiriad.

23 Felly 'r eiſteddodd Salomon ar orſeddfa 'r ARGLWYDD, yn frenin yn lle Dafydd ei dâd, ac a lwyddodd; a holl Iſrael a wrandawſant arno.

24 Yr holl dywyſogion hefyd a'r cedyrn, a chyd â hynny holl feibion y brenin Dafydd [l] a roddaſant eu dwylaw *ar fod* dan Salomon y brenin.

25 A'r ARGLWYDD a fawrygodd Salomon yn rhagorol yngŵydd holl Iſrael, ac [m] a roddes iddo ogoniant brenhinol, mâth yr hwn ni bu i un brenin o'i flaen ef yn Iſrael.

26 ¶ Felly Dafydd mâb Jeſſe a deyrnaſodd ar holl Iſrael.

27 [n] A'r dyddiau y teyrnaſodd efe ar Iſrael *oedd* ddeugain mlynedd: [o] ſaith mlynedd y teyrnaſodd efe yn Hebron, a thair *blynead* ar ddeg ar hugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem.

28 Ac efe a fu farw mewn oedran têg, yn gyflawn o ddyddiau, cyfoeth, ac anrhydedd: a Salomon ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

29 Ac *am* weithredoedd cyntaf a diweddaf y brenin Dafydd, wele y *maent* yn 'ſgrifennedig yngeiriau Samuel y gweledydd, ac yngeiriau Nathan y prophwyd, ac yngeiriau Gad y gweledydd.

30 Gyd â'i holl frenhiniaeth ef, a'i gadernid, a'r amſerau a aethant droſto ef, a thros Iſrael, a thros holl deyrnaſoedd y gwledydd.

[i] 1 Sam. 16. 7. Pen. 28. 9.

‡ Neu, *cadarnhâ*.

2986.

[k] 1 Bren. 2. 35, 39.

[l] Edryeh Gen. 24. 2. a 47. 29.

[m] Ezec. 17. 18.

[m] 1 Bren. 3. 13. 2 Cor. 1. 12. Preg. 2. 9.

[n] 1 Bren. 2. 11. 2990.

[o] 2 Sam. 5. 5.

¶ Ail Lyfr y CRONICL.

PEN. I.

1 *Salomon yn offrymmu yng Ngibeon, 7 yn dewis doethineb, a Duw yn benaithio ei ddewis ef.* 13 *Ei allu a'i gyfoeth ef.*

[a] Salomon mâb Dafydd a ymgadarnhaodd yn ei deyrnas, a'r ARGLWYDD ei Dduw *oedd* gyd ag ef, ac a'i mawrhaodd ef yn ddirfawr.

2 A Salomon a ddywedodd wrth holl Iſrael, wrth dywyſogion y miloedd a'r cannoedd, ac wrth y barnwyr, ac wrth bob llywodraethwr yn holl Iſrael, *ſef* y pennau cenedl.

3 Felly Salomon a'r holl dyrfa gyd ag ef a aethant i'r uchelfa *oedd* yng [b] Ngibeon: canys yno 'r oedd pabell cyfarfod Duw, yr hon a wnelſai Moſes gwâs yr ARGLWYDD yn yr anialwch.

4 [c] Eithr Arch Dduw a ddygaſai Dafydd i fynu o Giriath-jearim, i'r *lle* a ddarparaſai Dafydd iddi: canys efe a oſodaſai iddi hi babell yn Jeruſalem.

5 Hefyd, [d] yr allor brês [e] a wnelſai Beſaleel mâb Uri fâb Hur, oedd yno o flaen pabell yr ARGLWYDD: a Salomon a'r dyrfa a'i hargeiſiodd hi.

6 A Salomon a aeth i fynu yno at yr allor brês, ger bron yr ARGLWYDD, yr hon *oedd* ym mhabell y cyfarfod, a mil o boeth-offrymmau a offrymmodd efe arni hi.

7 ¶ Y noſon honno yr ymddangoſodd Duw i Salomon, ac y dywedodd wrtho ef, Goſyn yr hyn a roddaf i ti.

8 A dywedodd Salomon wrth Dduw, Ti a wnaethoſt fawr drugaredd â'm tâd Dafydd, ac a wnaethoſt i mi [f] deyrnaſu yn ei le ef:

9 Yn awr, O ARGLWYDD Dduw, ſicrhaer dy air wrth ſy nhâd Dafydd; [g] canys gwnaethoſt i mi deyrnaſu ar bobl ‡ mor llioſog a llwch y ddaear.

10 Yn awr, [h] dyro i mi ddoethineb, a gwybodaeth, fel [i] yr elwyf allan, ac y delwyf i mewn, o flaen y bobl hyn: canys pwy a ddichon farnu dy bobl lioſog hyn?

11 A dywedodd Duw wrth Salomon, O herwydd bod hyn yn dy feddwl di, ac na ofynnaiſt na chyfoeth, na golud, na gogoniant, nac einioes dy elynion, ac na ofynnaiſt lawer o ddyddiau chwaith; eithr gofyn o honot i ti ddoethineb, a gwybodaeth, fel y bernit ſy mhobl, i'th oſodais yn frenin arnynt:

12 Doethineb, a gwybodaeth a roddwyd it', cyfoeth hefyd, a golud, a gogoniant, a roddaf it', y rhai [k] ni bu eu cyffelyb gan y brenhinoedd *a fu* o'th flaen di, ac ni bydd y cyffelyb i neb ar dy ôl di.

13 ¶ A Salomon a ddaeth o'r uchelfa *oedd* yng Ngibeon, i Jeruſalem, oddi ger bron pabell y cyfarfod, ac a deyrnaſodd ar Iſrael.

14 [l] A Salomon a gaſglodd gerbydau, a marchogion; ac yr oedd ganddo fil a phedwar cant o gerbydau, a deuddeng mil o wŷr meirch, ac efe a'i goſodod hwynt yn ninaſoedd y cerbydau, ac yn Jeruſalem gyd â'r brenin.

15 [m] A'r brenin a ‡ wnaeth yr arian a'r aur yn Jeruſalem *cyn amled* a'r cerrig, a chedrwydd a roddes efe fel y ſycomorwydd o amldra, y rhai ſydd *yn tyfu* yn y doldir.

16 † [n] A meirch a ddygid i Salomon o'r Aipht, ac edafedd llin: marchnadwyr y brenin a gymmerent yr edafedd llin dan bris.

17 Canys

[a] 1 Bren. 2. 46.

[b] 1 Bren. 3. 4. 1 Cron. 16. 39. a 21. 29.

[c] 2 Sam. 6. 2, 17. 1 Cron. 16. 1. 2959.

[d] Ecſod. 27. 1, 2. a 38. 1.

[e] Ecſod. 31. 2. 2991.

[f] 1 Cren. 28. 5.

[g] 1 Bren. 3. 7.

‡ Heb. *aml ſel llwch.*

[h] 1 Bren. 3. 9.

[i] Num. 27. 17.

[k] 1 Cron. 29. 25. Pen. 9. 25. Preg. 2. 9.

[l] 1 Bren. 4. 26. a 10. 26, &c. Pen. 9. 25.

[m] 1 Bren. 10. 27. Pen. 9. 27. Job 22. 24.

‡ Heb. *roddodd.*

† Heb. *Myneiad y meirch oedd gan Salomon oedd o'r Aipht.*

[n] 1 Bren. 10. 28. Pen. 9. 28.

17 Canys deuent i fynu, a dygent o'r Aipht, gerbyd am chwe chan *darn* o arian; a march am gant a hanner: ac felly y dygent i holl frenhinoedd yr Hethiaid, ac i frenhinoedd Syria ‡ gyd â hwynt.

PEN. II.

1, 17 *Gweithwyr Salomon wrth adeiladu 'r Deml.* 3 *Salomon yn gyrru at Hiram am weithwyr a defnyddiau.* 11 *A Hiram yn ei atteb ef yn garedig.*

A Salomon a roes ei fryd ar adeiladu tŷ i enw 'r ARGLWYDD, a brenhindy iddo ei hun.

2 A [a] Salomon a rifodd ddengmil a thrugain o gludwyr, a phedwar ugeinmil o gymynwyr yn y mynydd, ac yn oruchwilwyr arnynt hwy dair mil a chwechant.

3 ¶ A Salomon a anfonodd at ‡ Hiram brenin Tyrus, gan ddywedyd, [b] Megis y gwnaethoft â Dafydd fy nhâd, ac yr anfonaiſt iddo gedrwydd i adeiladu iddo dŷ i drigo ynddo, *felly gwnâ â minnau.*

4 Wele fi yn adeiladu tŷ i enw 'r ARGLWYDD fy Nuw, i'w gyſſegru iddo, *ac* i arogl-darthu arogl-darth llyſieuog ger ei fron ef, ac i'r gwaſtadol oſodiad *bara*, a'r [c] poeth-offrymmau borau a hwyr; ar y Sabbothau, ac ar y newydd-loerau, ac ar oſodedig wyliau 'r ARGLWYDD ein Duw ni. Hyd byth y *mae* hyn ar Iſrael.

5 A'r tŷ a adeiladaf fi *fydd* mawr; canys mwy yw ein Duw ni nâ'r holl dduwiau.

6 [d] A phwy † fydd abl i adeiladu iddo ef dŷ, gan na all y nefoedd, ïe nefoedd y nefoedd ei amgyffred? a phwy *ydwyf* fi, fel yr adeiladwn iddo ef dŷ, ond yn unig i arogl-darthu ger ei fron ef?

7 Felly yn awr anfon i mi ŵr cywraint, i weithio mewn aur, ac mewn arian, ac mewn pres, ac mewn haiarn, ac mewn porphor, ac yſgarlad, a glâs, ac yn medru cerfio cerfiadau gyd â'r rhai celfydd *fydd* gyd â mi yn Juda ac yn Jeruſalem, y rhai a ddarparodd fy nhâd Dafydd.

8 Anfon hefyd i mi goed cedr, a ffynnidwydd, ac ‡ Algumimwydd o Libanus: (canys myfi a wn y medr dy weiſion di naddu coed Libanus) ac wele, fy ngweiſion innau *a fyddant* gyd â'th weiſion dithau;

9 A *hynny* i ddarparu i mi lawer o goed; canys y tŷ yr ydwyf fi ar ei adeiladu *fydd* mawr a rhyfeddol.

10 Ac wele i'th weiſion i'r ſeiri a naddant y coed, y rhoddaf ugeinmil Corus o wenith wedi ei guro, ac ugeinmil Corus o haidd, ac ugeinmil Bath o win ac ugeinmil Bath o olew.

11 ¶ A Hiram brenin Tyrus a attebodd mewn yſgriſen, ac a anfonodd at Salomon, O gariad yr ARGLWYDD ar ei bobl, y rhoddes efe dydi yn frenin arnynt hwy.

12 Dywedodd Hiram hefyd, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD Dduw Iſrael, [e] yr hwn a wnaeth nef a daear, yr hwn a roddes i'r brenin Dafydd fâb doeth, † gwybodus o ſynwyr a dyall, i adeiladu tŷ i'r ARGLWYDD, a brenhindy iddo ei hun.

13 Ac yn awr mi a anfonais ŵr celfydd, cywraint, a dyallus, o'r eiddo fy nhâd Hiram:

14 [f] Mâb gwraig o ferched Dan, a'i dâd yn ŵr o Dyrus, yn medru gweithio mewn aur, ac mewn arian, mewn pres, mewn haiarn, mewn cerrig, ac mewn coed, mewn porphor, ac mewn glâs, ac mewn llïain main, ac mewn yſgarlad; ac i gerfio pob cerfiad, ac i ddychmygu pob dychymmyg a roddir atto ef, gyd â'th rai cywraint di, a rhai cywraint fy arglwydd Dafydd dy dâd.

15 Ac yn awr y gwenith, a'r haidd, yr olew, a'r gwîn, y rhai a ddywedodd [g] fy arglwydd, anfoned hwynt i'w weiſion.

16 A ni a gymynwn goed o Libanus, yn ôl dy holl raid, ac a'i dygwn hwynt it' yn gludeiriau ar hŷd y môr i ‡ Joppa: dwg dithau *hwynt* i fynu i Jeruſalem.

17 ¶ [h] A Salomon a riſodd yr holl wŷr dïeithr *oedd* yn nhîr Iſrael, wedi 'r rhifiad a'r hon y rhifaſai Dafydd ei dâd ef hwynt: a chaed tair ar ddeg a ſaith ugain o filoedd, a chwechant.

18 Ac efe a wnaeth o honynt hwy [k] ddengmil a thri ugain yn gludwyr, a phedwar ugain mil yn naddwyr yn y mynydd, a theirmil a chwechant yn oruchwilwyr, i roi 'r bobl ar waith.

PEN. III.

1 *Y lle a'r amſer yr adeiladwyd y Deml.* 3 *Ei meſur a'i haddurn.* 11 *Y Cerubiaid.* 14 *Y llen a'r colofnau.*

A [a] Salomon a ddechreuodd adeiladu tŷ 'r ARGLWYDD yn Jeruſalem ym mynydd [b] Moriah; ‡ lle yr ymddangoſaſai 'r ARGLWYDD i Ddafydd ei dâd ef, yn y lle a ddarparaſai Dafydd, yn llawr dyrnu † [c] Ornan y Jebuſiad.

2 Ac efe a ddechreuodd adeiladu ar yr ail *dydd* o'r ail mis, yn y bedwaredd flwyddyn o'i deyrnaſiad.

3 ¶ A dymma ‡ *ſeſurau* [d] ſylfaeniad Salomon wrth adeiladu tŷ Dduw. Yr hŷd *oedd* o gufyddau wrth y meſur cyntaf, yn dri ugain cufydd, a'r lled yn ugain cufydd.

4 A'r [e] porth *oedd* wrth dalcen y tŷ, *oedd* un hŷd a lled y tŷ, yn ugain cufydd, a'i uchder yn chwech ugain cufydd; ac efe a wiſgodd hwn o fewn ag aur pur.

5 A'r tŷ mawr a fyrddiodd efe â ffynnidwydd, y rhai a wiſgodd efe ag aur dilyn, ac a gerfiodd balmwydd a chadwynau ar hyddo ef.

6 Ac efe a † addurnodd y tŷ â meini gwerthfawr yn hardd, a'r aur *oedd* aur Parfaim.

7 Ie efe a wiſgodd y tŷ, y trawſtiau, y rhiniogau, a'i barwydydd, a'i ddorau, ag aur, ac a gerfiodd Gerubiaid ar y parwydydd.

8 Ac efe a wnaeth dŷ 'r cyſſegr ſanctaidd-ioſaf, ei hŷd *oedd* un hŷd a lled y tŷ, yn ugain cufydd, a'i lled yn ugain cufydd: ac efe a'i gwiſgodd ef ag aur da, *ſef* â chwechan talent.

9 Ac yr *oedd* pwys yr hoelion o ddeg ſicl a deugain o aur; y llofftydd hefyd a wiſgodd efe ag aur.

10 ¶ [f] Ac efe a wnaeth yn nhŷ y cyſſegr ſanctaiddiolaf ddau Gerub, o waith ‡ cywraint, ac a'i gwiſgodd hwynt ag aur.

11 Ac adenydd y Cerubiaid *oedd* ugain cufydd eu hŷd: y naill aden o bûm cufydd, yn cyrhaeddyd pared y tŷ; a'r aden arall o bûm cufydd yn cyrhaeddyd at aden y Cerub arall:

12 Ac aden y Cerub arall o bûm cufydd, yn cyrhaeddyd pared y tŷ; a'r aden arall o bûm cufydd ynghŷd ag aden y Cerub arall.

13 Adenydd y Cerubiaid hyn a ledwyd yn ugain cufydd: ac yr oeddynt hwy yn ſefyll ar eu traed, a'i hwynebau tu † ag i fewn.

‡ Heb. *grwy eu llaw hwynt.*

2992.

[a] 1 Bren. 5. 15. Ad. 18.

‡ Heb. *Hiram*, Edrych 1 Bren. 5. 1.

[b] 1 Cron. 14. 1.

[c] Num. 28. 3, 9, 11.

[d] 1 Bren. 8. 27. Pen. 6. 18.

† Heb. *a gaffaeneth.*

‡ Neu, *almugim*, 1 Bren. 10. 11.

[e] Gen. 1. a 2. Pſal. 33. 6. a 102. 25. a 124. 8. a 136. 5, 6. Act. 4. 24. a 14. 15. Dad. 10. 6.

† Heb. *yag wybod ſynwyr a dyall.*

[f] 1 Bren. 7. 14.

[g] Ad. 10.

‡ Heb. *Japho.*

[h] 1 Bren. 5. 13. a 9. 20.

[i] 1 Cron. 22. 2.

[k] Megis Ad. 2.

[a] 1 Bren. 6. 1, &c.

[b] Gen. 22. 2.

‡ Neu, *yr hwn a welwyd gan Dda-fydd.*

† Neu, *Arafnah.*

2 Sam. 24. 18.

[c] 1 Cron. 21. 18.

‡ Neu, *y pethau yr adaſ-gwyd.*

(Heb. *y ſylfaen-wyd*) *Salomon yn ddyn.*

[d] 1 Bren. 6. 2.

[e] 1 Bren. 6. 3.

† Heb. *o gubdd-oda.*

[f] 1 Bren. 6. 23.

‡ Neu, *delwau*, neu, *ſym-mudadwy.*

† Heb. *a'r ty.*

8 Mat. 27. 51. † Heb. *dyrchafoad.*

14 ¶ Ac efe a wnaeth g y wahanlen *o sidan* glas, a phorphor, a 'sgarlad, a llïain main, ac a † weithiodd Gerubiaid ar hynny.

15 Gwnaeth hefyd [h] ddwy golofn o flaen y tŷ, yn bymtheg cufydd ar hugain o hŷd, a'r cnap ar ben pob un o honynt *oedd* bùm cufydd.

16 Ac efe a wnaeth gadwyni *fel* yn y gafell, ac a'i rhoddodd ar ben y colofnau; ac efe a wnaeth [i] gant o bomgranadau, ac a'i rhoddodd ar y cadwynau:

17 A [k] chyfododd y colofnau o flaen y deml, un o'r tu dehau, ac un o'r tu aſſwy; ac a alwodd enw 'r ddehau, ‡ Jachin; ac enw 'r aſſiwy, † Boaz.

g 1 Bren. 7. 49. h Ecſod. 25. 31, 40. i Cron. 28. 12, 19. g 1 Bren. 7. 48. † Neu, *phiolau.* h 1 Bren. 6. 36. i 1 Bren. 7. 39. k Edrych 1 Bren. 7. 40. † Neu, *e'r phiolau.* l 1 Bren. 7. 41. m Edrych 1 Bren 7. 20.

PEN. IV.

1 Yr allor brês. 2 Y môr tawdd ar ddeuddeg o ychen. 6 Y deg noe, y canhwyllbrenni a'r byrddau. 9 Y cynteddau, a'r doareſn prês. 19 Yr offer aur.

[a] Ezec. 43. 13, 17.

AC efe a wnaeth [a] allor brês, o ugain cufydd ei hŷd, ac ugain cufydd ei llêd, a deg cufydd ei huchder.

[b] 1 Bren. 7. 23. † Heb. *o'i ymmyl i'w ymmyl.*

2 ¶ [b] Gwnaeth hefyd fôr tawdd, yn ddeg cufydd † o ymmyl i ymmyl, yn grwn o amgylch, ac yn bùm cufydd ei uchder, a llinyn o ddeg cufydd ar hugain a'i hamgylchai oddi amgylch.

[c] 1 Bren. 7. 24. ‡ Neu, *fel blodeuyn lili.* [d] 1 Bren. 7. 38.

3 [c] A llun ychen *oedd* dano yn ei amgylchu o amgylch, mewn deg cufydd yr oeddynt yn amgylchu 'r môr oddi amgylch: dwy rês o ychen *oedd* wedi eu toddi, pan doddwyd yntau.

4 Sefyll yr oedd ar ddeuddeg o ychen; tri yn edrych tu a'r gogledd, a thri yn edrych tu a'r gorllewin, a thri yn edrych tu a'r dehau, a thri yn edrych tu a'r dwyrain: a'r môr arnynt oddi arnodd, a'i holl bennau ôl hwynt *oedd* o fewn.

5 A'i dewder *oedd* ddyrnfedd, a'i ymmyl fel gwaith ymmyl cwppan, ‡ â blodau lili: *a* thair mil o Fathau a dderbyniai, ac a ddaliai.

6 ¶ Gwnaeth hefyd [d] ddeg o noeau, ac efe a roddodd bump o'r tu dehau, a phump o'r tu aſſwy, i ymolchi ynddynt: trochent ynddynt ddefnydd y poeth-offrwm, ond y môr *oedd* i'r offeiriaid i ymolchi ynddo.

[e] 1 Bren. 7. 49. [f] Ecſod. 25. 31, 40. 1 Cron. 28. 12, 19. [g] 1 Bren. 7. 48. † Neu, *phiolau.* [h] 1 Bren. 6. 36. [i] 1 Bren. 7. 39. [k] Edrych 1 Bren. 7. 40. † Neu, *e'r phiolau.* [l] 1 Bren. 7. 41. [m] Edrych 1 Bren 7. 20.

7 [e] Ac efe a wnaeth ddeg canhwyllbrenau r [f] yn ôl eu portreiad, ac a'i goſododd yn y deml, pump o'r tu dehau, a phump o'r tu aſſwy.

8 [g] Gwnaeth hefyd ddeg o fyrddau, ac a'i goſododd yn y deml, pump o'r tu dehau, a phump o'r tu aſſwy: ac efe a wnaeth gant o † gawgiau aur.

9 ¶ Ac [h] efe a wnaeth gyntedd yr offeiriaid, a'r cyntedd mawr, a dorau i'r cynteddoedd; a'i dorau hwynt a wiſgodd efe â phrês.

10 Ac [i] efe a oſododd y môr ar yr yſtlys ddehau, tu a 'r dwyrain, ar gyfer y dehau.

11 Gwnaeth [k] Hiram hefyd y crochanau, a'r rhawiau, † a'r cawgiau: a darfu i Hiram wneuthur y gwaith a wnaeth efe dros frenin Salomon i dŷ Dduw.

12 Y ddwy golofn, a'r [l] cnappiau, a'r coronau ar ben y ddwy golofn, a'r ddwy bleth i guddio'r ddau gnap coronog, y rhai *oedd* ar ben y colofnau.

13 A [m] phedwar cant o bomgranadau ar y ddwy bleth; dwy rês *oedd* o bomgranadau ar bob pleth, i guddio'r ddau gnap coronog *oedd* ar † bennau 'r colofnau.

† Heb. *wyneb.* [a] 1 Bren. 7. 27. ‡ Neu, *beiriau.* [o] 1 Bren. 7. 14. [p] 1 Bren. 7. 46. † Heb. *yn nhewder y tir.*

14 Ac efe a wnaeth [n] yſtolion, ac a wnaeth ‡ noeau ar yr yſtolion;

15 Un môr, a deuddeg o ychen dano:

16 Y crochanau hefyd, a'r rhawiau, a'r cigweiniau, a'i holl leſtri hwynt, a wnaeth [o] Hiram ei dâd i'r brenin Salomon, yn nhŷ 'r ARGLWYDD, o brês gloyw.

17 [p] Yngwaſtadedd yr Iorddonen y toddodd y brenin hwynt, † mewn cleidir, rhwng Succoth a Seredathah.

18 Fel hyn y gwnaeth Salomon yr holl leſtri hyn, yn llioſog jawn; canys anfeidrol oedd bwys y prês.

[q] 1 Bren. 7. 48. [r] Ecſod. 25. 30. [s] Ecſod. 27. 20, 21. [t] Ecſod. 25. 31, &c. † Heb. *o berfeithrwydd aur.* ‡ Neu, *phiolau,*

19 ¶ A [q] Salomon a wnaeth yr holl leſtri *oedd* yn nhŷ Dduw, a'r allor aur, a'r byrddau *oedd* [r] a'r bara goſod arnynt;

20 A'r canhwyllbrennau, a'i lampau, i oleuo [s] yn ôl y ddefod o flaen y gafell, o aur pur;

21 [t] Y blodau hefyd, a'r lampau, a'r gefeiliau, *oedd* aur, *a* hwnnw † yn aur perffaith.

22 Y ſaltringau hefyd, a'r ‡ cawgiau, a'r llwyau, a'r thuſſerau, *oedd* aur pur. A drws y tŷ, a'i ddorau, o du fewn y cyſſegr *aur.* ſanctteiddioſaf, a dorau tŷ 'r deml, *oedd* aur.

PEN. V.

1 Y tryſorau cyſſegredig. 2 Dwyn Arch Duw yn barchedig i'r cyſſegr. 11 Duw yn ôl ei foliannu, yn dangos arwydd o'i ffafr.

FElly y gorphennwyd yr holl waith a wnaeth Salomon i dŷ 'r ARGLWYDD: a [a] Salomon a ddug i mewn yr hyn a gyſſegraſai Dafydd ei dâd; ac a oſododd yn nhryſorau tŷ Dduw, yr arian, a'r aur, a'r holl leſtri.

3000.

[a] 1 Bren. 7. 51.

[b] 1 Bren. 8. 1, &c.

2 ¶ [b] Yna y cynhullodd Salomon henuriaid Iſrael, a holl bennau 'r llwythau, pennau cenedl meibion Iſrael, i Jeruſalem, i ddwyn i fynu Arch cyſammod yr ARGLWYDD, o ddinas Dafydd, honno *yw* Sïon.

3 Am hynny holl wŷr Iſrael a ymgynnullaſant at y brenin, [c] ar yr wŷl *oedd yn* y ſeithfed mis.

[c] Edrych Pen. 7. 8, 9, 10.

4 A holl henuriaid Iſrael a ddaethant, a'r Leſiaid a godaſant yr Arch.

5 A hwy a ddygaſant i fynu 'r Arch, a phabell y cyfarfod, a holl leſtri 'r cyſſegr, y rhai *oedd* yn y babell, yr offeiriaid *a'r* Leſiaid a'i dygaſant hwy i fynu.

6 Hefyd brenin Salomon, a holl gynnulleidfa Iſrael, y rhai a gynnullaſid atto ef, o flaen yr Arch, a aberthaſant o ddefaid, a gwartheg, fwy nag a ellid eu rhifo na'i cyfrif gan lioſogrwydd.

7 A'r offeiriaid a ddygaſant Arch cyfammod yr ARGLWYDD i'w lle, i gafell y tŷ, i'r cyſſegr ſanctteiddioſaf, hyd tan adenydd y Cerubiaid.

8 A'r Cerubiaid oedd yn lledu *eu* hadenydd dros le 'r Arch: a'r Cerubiaid a gyſgodent yr Arch a'i throſolion, oddi arnodd.

‡ Neu, *maent hwy,* mogis, 1 Bren. 8. 8.

9 A thynnaſant allan y troſolion, fel y gwelid pennau 'r troſolion o'r Arch o flaen y gafell, ac ni welid hwynt oddi allan. Ac yno y ‡ mae hi hyd y dydd hwn.

[d] Deut. 10. 2, 5. Pen. 6. 11. † Neu, *pan wnaethai.*

10 Nid *oedd* yn yr Arch ond y ddwy lêch [d] a roddaſai Moſes *ynddi* yn Horeb, † lle y gwnaethai 'r ARGLWYDD gyfammod â meibion Iſrael, pan ddaethent hwy allan o'r Aipht.

11 ¶ A phan ddaeth yr offeiriaid o'r cyſſegr, (canys yr holl offeiriaid, y rhai a gafwyd,

3000. gafwyd, a ymſancteiddiaſent, heb gadw dosbarthiad:

a 1 Cron. 25. 1. 12 a Felly 'r Leſiaid, *yr hai oedd* gantorion, hwynt-hwy oll o Aſaph, o Heman, o Jeduthun, a'i meibion hwynt, ac â'i brodyr, wedi *eu* gwiſgo â lliain main, â ſymbalau, ac â nablau, a thelynau, yn ſefyll o du dwyrain yr allor, a chyd â hwynt chwe ugain o offeiriaid yn udganu mewn udgyrn)

13 Ac fel yr oedd yr udganwyr, a'r cantorion, megis un, i ſeinio un ſain i glodfori ac i foliannu 'r ARGLWYDD: ac wrth ddyrchafu ſain mewn udgyrn, ac mewn ſymbalau, ac mewn offer cerdd, ac wrth foliannu 'r ARGLWYDD, *gan ddywedyd*, b Canys da yw, ac yn dragywydd *y mae* ei drugaredd ef: yna y llanwyd y tŷ â chwmmwl, *ſef* tŷ 'r ARGLWYDD:

b Pſal. 136. Edrych 1 Cron. 16. 41.

14 c Fel na allai 'r offeiriaid ſefyll i waſanaethu gan y cwmmwl: o herwydd gogoniant yr ARGLWYDD a lanwaſai dŷ Dduw.

c Eſod. 40. 35. Pen. 7. 2.

PEN. VI.

1 Salomon, wedi bendithio 'r bobl, yn benaithio Duw. 12 Gweddi Salomon wrth gyſſegru 'r Deml, allan o'r pulpud prês.

1 a YNa a y llefarodd Salomon, Yr ARGLWYDD a ddywedodd yr arhoſai efe yn b y tywyllwch.

a 1 Bren. 8. 12, &c. b Lef. 16. 2.

2 A minnau a adeiledais dŷ yn drigfa ir', a lle i'th breſwylfod yn dragywydd.

3 A'r brenin a drôdd ei wyneb, ac a fendithiodd holl gynnulleidfa Iſrael; (a holl gynnulleidfa Iſrael oedd yn ſefyll)

4 Ac efe a ddywedodd, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD Duw Iſrael, yr hwn a lefarodd â'i enau wrth Ddafydd ſy nhâd, ac a gwplaodd â'i ddwylaw, gan ddywedyd,

5 Er y dydd y dugym i fy mhobl allan o wlâd yr Aipht, ni ddetholais ddinas o holl lwythau Iſrael, i adeiladu tŷ, i fod ſy enw ynddo, ac ni ddewiſais ŵr i fod yn flaenor ar fy mhobl Iſrael:

c Pen. 12. 13. d 1 Cron. 28. 4. e 2 Sam. 7. 2. 1 Cron. 17. 1. a 28. 2.

6 Ond c mi a etholais Jeruſalem i fod fy enw yno, ac d a ddewiſais Ddafydd i fod ar fy mhobl Iſrael.

7 Ac e yr oedd ym mryd Dafydd ſy nhâd adeiladu tŷ i enw ARGLWYDD Duw Iſrael.

8 Ond dywedodd yr ARGLWYDD wrth Ddafydd ſy nhâd, O herwydd bod yn dy fryd di adeiladu tŷ i'm henw i, da y gwnaethoſt fod *hynny* yn dy galon.

9 Er hynny nid adeiledi di y tŷ, ond dy fâb di, yr hwn a ddaw allan o'th lwynau, efe a adeilada 'r tŷ i'm henw i.

10 Am hynny 'r ARGLWYDD a gwplaodd ei air a lefarodd efe: canys mi a gyfodais yn lle Dafydd fy nhâd, ac a eiſteddais ar orſeddfa Iſrael, fel y llefarodd yr ARGLWYDD, ac a adeiledais dŷ i enw ARGLWYDD Duw Iſrael.

f Pen. 7. 10.

11 Ac yno y goſodais yr Arch, f yn yr hon *y mae* cyfammod yr ARGLWYDD, yr hwn a ammododd efe â meibion Iſrael.

12 ¶ A *Salomon* a ſafodd o flaen allor yr ARGLWYDD yngwŷdd holl gynnulleidfa Iſrael, ac a eſtynnodd ei ddwylaw:

13 (Canys Salomon a wnaethai bulpud prês, ac a'i goſodaſai ynghanol y cyntedd, yn bûm cufydd ei hŷd a phûm cufydd ei lêd, a thri chufydd ei uchder; ac a ſafodd arno, ac a oſtyngodd ar ei liniau, ger bron holl gynnulleidfa Iſrael, ac a eſtynnodd ei ddwylaw tua 'r nefoedd,)

14 Ac efe a ddywedodd, O ARGLWYDD Dduw Iſrael, g nid *oes* Duw cyffelyb i ti yn y nefoedd, nac ar y ddaear, yn cadw cyfammod a thrugaredd â'th weiſion ſydd yn rhodio ger dy fron di â'i holl galon:

g Eſod. 15. 11. Deut. 4. 39. a 7. 9.

15 h Yr hwn a gedwaiſt â'th wâs Dafydd fy nhâd yr hyn a leferaiſt wrtho; fel y lleferaiſt â'th enau, felly y cwpleaiſt â'th law, megis *y mae* y dydd hwn.

h 1 Cron. 22. 9.

16 Ac yn awr, O ARGLWYDD Dduw Iſrael, cadw â'th wâs Dafydd fy nhâd yr hyn a leferaiſt wrtho, gan ddywedyd, i Ni thorrir ymmaith oddi wrthyt *na byddo* gŵr ger fy mron i, yn eiſtedd ar deyrngadair Iſrael; k o's dy feibion a wiliant ar eu ffordd, i rodio yn fy nghyfraith i, fel y rhodiaiſt ti ger fy mron i.

i 2 Sam. 7. 12, 16. 1 Bren. 2. 4. a 6. 12. k Pſal. 132. 12.

17 Yn awr gan hynny, O ARGLWYDD Dduw Iſrael, poed gwîr fyddo dy air a leferaiſt wrth dy wâs Dafydd.

18 (Ai gwîr yw y preſwylia Duw gyd â dŷn ar y ddaear? l wele 'r nefoedd, a nefoedd y nefoedd ni allant dy amgyffred; pa faint llai y *dichon* y tŷ hwn a adeiledais i?)

l 1 Pen. 2. 6. Eſay 66. 1.

19 Edrych gan hynny ar weddi dy wâs, ac ar ei ddeiſyfiad ef, O ARGLWYDD fy Nuw, i wrando ar y llef, ac ar y weddi y mae dy wâs yn ei gweddîo ger dy fron:

Act. 7. 49.

20 Fel y byddo dy lygaid yn agored tu a'r tŷ ymma ddydd a nôs, tu a 'r lle *am* yr hwn y dywedaiſt, y goſodit dy enw yno, i wrando ar y weddi a weddîo dy wâs di ‡ yn y fan hon.

‡ Neu, *tu a'r fan hon.*

21 Gwrando gan hynny ddeiſyfiadau dy wâs, a'th bobl Iſrael, y rhai a weddiant yn y lle hwn: gwrando di hefyd o le dy breſwylfod, *ſef* o'r nefoedd; a phan glywech, maddau.

22 ¶ O's pecha gŵr yn erbyn ei gymmydog, a gofyn ganddo raith, gan ei dyngu ef, a dyfod y llw o flaen dy allor di yn y tŷ hwn;

23 Yna gwrando di o'r nefoedd, gwnâ hefyd, a barna dy weiſion, gan dalu i'r drygionus, trwy roddi ei ffordd ef ar ei ben ei hun, a chan gyfiawnhâu 'r cyfiawn, trwy roddi iddo yntef yn ôl ei gyfiawnder.

24 ¶ A phan darawer dy bobl Iſrael o flaen y gelyn, am iddynt bechu yn dy erbyn; o's dychwelant, a chyfaddef dy enw, a gweddîo ac ymbil ger dy fron di, † yn y tŷ hwn;

† Neu, *tu a'r tŷ.*

25 Yna gwrando di o'r nefoedd, a maddau bechod dy bobl Iſrael, a dychwel hwynt i'r tîr a roddaiſt iddynt hwy, ac i'w tadau.

26 ¶ m Pan gauer y nefoedd, ſel na byddo glaw, o herwydd pechu o honynt i'th erbyn: o's gweddiant yn y lle hwn, a chyfaddef dy enw, a dychwelyd oddi wrth eu pechod, pan gyſtuddiech hwynt;

m 1 Bren. 17. 1.

27 Yna gwrando di o'r nefoedd, a maddau bechod dy weiſion, a'th bobl Iſrael, pan ddyſgech iddynt y ffordd dda, yr hon y rhodient ynddi, a dyro law ar dy wlâd a roddaiſt i'th bobl yn etifeddiaeth.

28 ¶ n O's bydd newyn yn tîr, o's bydd haint, deifiad, neu falldod, o's bydd locuſtiaid neu lindys, o's gwarchae ei elyn arno ef † yn ninaſoedd ei wlâd; *neu* pa blâ bynnag, neu gleſyd bynnag *a fyddo*;

n Pen. 20. 9. † Heb. *yng wlâd eu pyrth.*

29 Pob gweddi, pob deiſyfiad a fyddo gan bob dŷn, neu gan holl bobl Iſrael; pan wypo pawb ei blâ ei hun, a'i ddolur, ac eſtyn ei ddwylaw ‡ tu a 'r tŷ hwn;

‡ Neu, *yn y tŷ hwn.*

30 Yna

30 Yna gwrando di o'r nefoedd, o fangre dy breſwylfod, a maddau, a dyro i bob un yn ôl ei holl ffyrdd, yr hwn a adwaenoſt ei galon ef: (canys tydi yn unig [o] a adwaenoſt galon meibion dynion:

31 Fel i'th ofnont gan rodio yn dy ffyrdd di, yr holl ddyddiau y byddont hwy byw ar wyneb y ddaear, yr hon a roddaiſt i'n tadau ni.

32 ¶ Ac am y dieithrddyn hefyd, [p] yr hwn ni *bydd* o'th bobl di Iſrael, ond wedi dyfod o wlâd bell, er mwyn dy enw mawr, a'th law gadarn, a'th fraich eſtynnedig; o's deuant, a gweddïo yn y tŷ hwn;

33 Yna gwrando di o'r nefoedd, o fangre dy breſwylfod, a gwnâ yn ôl yr hyn oll a lefo 'r dieithrddyn arnat; fel yr adwaeno holl bobl y ddaear dy enw di, ac i'th ofnont, fel y *mae* dy bobl Iſrael, ac y gwypont mai † ar dy enw di y gelwir y tŷ ymma a adeiledais i.

34 ¶ O's â dy bobl allan i ryſel yn erbyn eu gelynion, ar hŷd y ffordd yr anfonych hwynt, o's gweddïant arnat ti tu a 'r ddinas ymma, yr hon a ddetholaiſt, a'r tŷ a adeiledais i'th enw di;

35 Yna gwrando o'r nefoedd ar eu gweddi hwynt, ac ar eu deiſyfiad; a gwnâ farn iddynt.

36 ¶ O's pechant i'th erbyn (canys [q] nid *oes* dŷn ni phecha) a digloni o honot i'w herbyn hwynt, a'i rhoddi o flaen *eu* gelynion, † ac iddynt eu caethgludo yn gaethion i wlâd bell, neu agos:

37 O's dychwelant at eu calon yn y wlâd y caethgludwyd hwynt iddi, a dychwelyd, ac ymbil â thi yngwlâd eu caethiwed, gan ddywedyd, Pechaſom, troſeddaſom, a gwnaethom yn annuwiol.

38 O's dychwelant attat â'i holl galon, ac â'i holl enaid, yngwlâd eu caethiwed, lle y caethgludaſant hwynt, a gweddïo tu a'i gwlâd a roddaiſt i'w tadau, a'r ddinas a ddetholaiſt, a'r tŷ a adeiledais i'th enw di:

39 Yna gwrando di o'r nefoedd, o fangre dy breſwylfod, eu gweddi hwynt, a'i deiſyfiadau, a gwnâ farn iddynt; a maddau i'th bobl a bechaſant i'th erbyn.

40 Yn awr, O fy Nuw, bydded attolwg dy lygaid yn agored, a'th gluſtiau yn ymwrando a'r weddi *a wneir tu a* 'r lle ymma.

41 Ac [r] yn awr cyfod, O ARGLWYDD Dduw i'th orphwyſfa, ti ac Arch dy gadernid: dillader dy offeiriaid, O ARGLWYDD Dduw, a jechydwriaeth, a llawenyched dy ſainct mewn daioni.

42 O ARGLWYDD Dduw, na thro ymmaith wyneb dy enneiniog: cofia [s] drugareddau Dafydd dy wâs.

PEN. VII.

1 *Duw yn tyſtiolaethu gyd â gweddi Salomon, trwy dân o'r nef, a gogoniant yn y Deml; a'r bobl yn ei addoli ef.* 4 *Cyboedd ebyrth Salomon.* 8 *Salomon, yn ôl cadw gŵyl y Pebyll, a gŵyl cyſſegriad yr allor, yn gollwng y bobl ymmaith.* 12 *Duw yn ymddangos i Salomon ac yn rhoi iddo addewidion dan ammod.*

AC [a] wedi gorphen o Salomon weddïo, [b] tân a ddiſgynnodd o'r nefoedd, ac a yſodd y poeth-offrwm, a'r ebyrth; a [c] gogoniant yr ARGLWYDD a lanwodd y tŷ.

2 Ac ni allai 'r offeiriaid fyned i mewn i dŷ yr ARGLWYDD, o herwydd gogoniant yr ARGLWYDD a lanwaſai dŷ 'r ARGLWYDD.

3 A phan welodd holl feibion Iſrael y tân yn diſgyn, a gogoniant yr ARGLWYDD ar y tŷ; hwy a ymgrymmaſant â'i hwynebau i lawr ar y palmant, ac a addolaſant, ac a glodforaſant yr ARGLWYDD, [d] canys daionus yw efe: [e] o herwydd *bôd* ei drugaredd ef yn dragywydd.

4 ¶ Yna 'r brenin a'r holl bobl a aberthaſant ebyrth ger bron yr ARGLWYDD.

5 A'r brenin Salomon a aberthodd aberth o ddwy fil ar hugain o ychen, a chwech ugain mîl o ddefaid: felly 'r brenin a'r holl bobl a gyſſegraſant dŷ Dduw.

6 [f] A'r offeiriaid oedd yn ſefyll yn eu goruchwiliaeth: a'r Lefiaid ag offer cerdd yr ARGLWYDD, y rhai a wnaethai Dafydd y brenin i gyffeſu 'r ARGLWYDD, o herwydd yn dragywydd y *mae* ei drugaredd ef, pan oedd Dafydd yn moliannu *Duw* † trwyddynt hwy: a'r offeiriaid oedd yn udganu ar eu cyfer hwynt, a holl Iſrael oedd yn ſefyll.

7 A Salomon a gyſſegrodd ganol y cyntedd, yr hwn *oedd* o flaen tŷ 'r ARGLWYDD: canys yno yr offrymmodd efe boeth-offrymmau, a braſder yr aberthau hedd; canys ni allai 'r allor brês a wnaethai Salomon dderbyn y poeth-offrwm, a'r bwyd-offrwm, a'r braſder.

8 ¶ [g] A Salomon a gadwodd wŷl y pryd hynny ſaith niwrnod, a holl Iſrael gyd ag ef, cynnulleidfa fawr iawn, o ddyfodfa Hamath hyd [h] afon yr Aipht.

9 Gwnaerhant hefyd yr wythfed dydd ‡ gymmanſa; canys cyſſegriad yr allor a gadwaſant hwy ſaith niwrnod, a'r wŷl ſaith niwrnod.

10 Ac [i] yn y trydydd dydd ar hugain o'r ſeithfed mis y gollyngodd efe 'r bobl i'w pabellau, yn hyfryd, ac yn llawen *eu* calon, am y daioni a wnaethai 'r ARGLWYDD i Ddafydd, ac i Salomon, ac i Iſrael ei bobl.

11 Fel hyn [k] y gorphennodd Salomon dŷ 'r ARGLWYDD, a thŷ 'r brenin: a'r hyn oll oedd ym mrŷd Salomon ei wneuthur yn nhŷ 'r ARGLWYDD, ac yn ei dŷ ei hun, a wnaeth efe yn llwydd'annus.

12 ¶ A'r ARGLWYDD a ymddangoſodd i Salomon liw nôs, ac a ddywedodd wrtho, Gwrandewais dy weddi, a [l] mi a ddewiſais y ſan hon i mi yn dŷ aberth.

13 O's caeaf fi y nefoedd fel na byddo glaw, neu o's gorchymynnaf i'r locuſtiaid ddifa 'r ddaear, ac o's anfonaf haint ym myſg fy mhobl;

14 O's fy mhobl, y rhai y gelwir fy enw arnynt, a ymoſtyngant, ac a weddïant, ac a geiſiant fy wyneb, ac a droant o'i ffyrdd drygionus: yna y gwrandawaf o'r nefoedd, ac y maddeuaf iddynt eu pechodau, ac yr jachâf eu gwlâd hwynt.

15 Yn awr [m] fy llygaid a fyddant yn agored, a'm cluſtiau yn ymwrando â'r weddi *a wneir yn* y ſan hon.

16 Ac yn awr [n] mi a ddetholais, ac a ſanctteiddiais y tŷ hwn, i ſod fy enw yno hyd byth: fy llygaid hefyd a'm calon a fyddant yno yn waſtadol.

17 A thithau o's rhodi ger fy mron i, fel y rhodiodd Dafydd dy dâd, a gwneuthur yr hyn oll a orchymynnais i ti, a chadw fy neddfau a'm barnedigaethau;

18 Yna

3001. 1 Cron. 28. 9. [o] Joan. 22. 20. Act. 8. 27. [p] Heb. *dy enw di a elwirar y ty hwn.* [q] Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. Jago 3. 3. 1 Joan 1. 8. [r] Pſal. 132. 8, 9, 10, 16. [s] Eſay 55. 3. [a] 1 Bren. 8. 54. [b] Lef. 9. 24. Barn. 6. 21. 1 Bren. 18. 38. 1 Cron. 21. 26. [c] 1 Bren. 8. 10, 11. Pen. 5. 13, 14.

3001. [d] Pen. 5. 13. [e] 1 Cron. 16. 41. Pen. 20. 21. [f] 1 Cron. 15. 16. † Heb. *trwy eu llaw hwynt.* [g] 1 Bren. 8. 65. [h] Joſ. 13. 3. ‡ Heb. *wahardd-iad.* [i] 1 Bren. 8. 66. 3012. [k] 1 Bren. 9. 1, &c. [l] Deut. 12. 5. [m] Pen. 6. 40. [n] Pen. 6. 6.

3012.

18 Yna y ſicrhâf deyrngadair dy frenhiniaeth di, megis yr ammodais â Dafydd dy dâd, gan ddywedyd, ° Ni thorrir ymmaith oddi wrthyt *na bydd* o gŵr yn arglwyddiaethu yn Iſrael.

° Pen. 6. 16.

19 ᵖ Ond o'ſ dychwelwch, ac o'ſ gwrthodwch ſy neddfau, a'm gorchymynion a roddais ger eich bron, ac o'ſ ewch a gwaſanaethu duwiau dïeithr, ac ymgrymmu iddynt hwy;

ᵖ Lefit. 26. 14, 33. Deut. 28. 15, 36, 37.

20 Yna mi a'i diwreiddiaf hwynt o'm gwlâd a roddais iddynt, a'r tŷ a ſanctteiddiais i'm henw a fwriaf allan o'm golwg, a mi a'i rhoddaf ef yn ddiareb ac yn wawd, ym myſg yr holl bobloedd.

21 A'r tŷ ymma, yr hwn ſydd uchel, a wnâ i bawb a'r a êl heibio iddo ſynnu; ſel y dywedo, ᵠ Pa ham y gwnaeth yr ARGLWYDD fel hyn i'r wlâd hon, ac i'r tŷ hwn?

ᵠ Deut. 29. 24. Jer. 22. 8, 9.

22 Yna y dywedant, Am iddynt wrthod ARGLWYDD Dduw eu tadau, yr hwn a'i dug hwy allan o wlâd yr Aipht, ac *am* iddynt ymaflyd mewn duwiau dïeithr, ac ymgrymmu iddynt, a'i gwaſanaethu hwynt: am hynny y dug eſe yr holl ddrwg ymma arnynt hwy.

PEN. VIII.

1 *Adeilad Salomon.* 7 *Salomon yn dwyn y cenhedloedd a adawſid dan deyrnged iddo; ac yn gwneuthur yr Iſraeliaid yn llywiawdwyr dano.* 11 ᵗ *Merch Pharo yn ſymmudo i'w thŷ.* 12 *Cyhoedd aberthau blynyddol Salomon.* 14 *Salomon yn goſod yr offeiriaid a'r Leſiaid yn eu lleoedd.* 17 *Y llynges yn cyrchu aur o Ophir.*

ᵗ 1 Bren. 9. 10, &c.

A Cᵃ ym mhen yr ugain mlynedd, *yn y* rhai 'r adeiladodd Salomon dŷ 'r ARGLWYDD a'i dŷ ei hun,

2 Salomon a adeiladodd y dinaſoedd a ‡ roddaſai Hiram i Salomon, ac a wnaeth i feibion Iſrael drigo yno.

‡ Neu, *adferaſai.*

3 A Salomon a aeth i Hamath Sobah, ac a'i gorchfygodd hi.

4 Ac eſe a adeiladodd Dadmor yn yr anialwch, a holl ddinaſoedd y tryſorau, y rhai a adeiladodd eſe yn Hamath.

5 Eſe hefyd a adeiladodd Feth-horon uchaf, a Beth-horon iſaf, dinaſoedd wedi eu cadarnhâu â muriau, pyrth, a barrau;

6 Baalath hefyd, a holl ddinaſoedd y tryſorau oedd gan Salomon, a holl ddinaſoedd y cerbydau, a dinaſoedd y marchogion, † ᵇ a'r hyn oll oedd ewyllys gan Salomon ei adeiladu yn Jeruſalem, ac yn Libanus, ac yn holl dïr ei arglwyddiaeth ef.

† Heb. *a holl ddymuniad Salomon, a adymunodd ef ei adeiladu.*

ᵇ 1 Bren. 9. 1.

7 ¶ Yr holl bobl y rhai a adawyd o'r Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Pherezïaid, a'r Heſiaid, a'r Jebuſiaid, y rhai nid *oeddynt* o Iſrael,

8 *Ond* o'i meibion hwynt, y rhai a drigaſant ar eu hôl hwynt yn y wlâd, y rhai ni ddiſethaſai meibion Iſrael, Salomon a'i gwnaeth hwynt yn drethol hyd y dydd hwn.

9 Ond o feibion Iſrael ni roddodd Salomon *neb* yn weiſion yn ei waith: canys hwynt-hwy *oeddynt* ryfelwyr, a thywyſogion ei gapteniaid eſ, a thywyſogion ei gerbydau, a'i wŷr meirch eſ.

10 A dymma 'r rhai pennaf o ſwyddogion y brenin Salomon: *ſef* dau cant a deg a deugain, yn arglwyddiaethu ar y bobl.

ᶜ 1 Bren. 3. 1. a 7. 8. a 9. 24.

11 ¶ A Salomon ᶜ a ddug ferch Pharao i fynu o ddinas Dafydd i'r tŷ a adeiladaſai eſe iddi hi: canys eſe a ddywedodd, Ni thrig fy ngwraig i yn mhŷ Ddaſydd brenin Iſrael, o herwydd ‡ ſanctaidd yw, o blegid i Arch yr ARGLWYDD ddyfod i mewn iddo.

† Heb. *ſanctteiddrwydd.*

12 ¶ Yna Salomon a offrymmodd boethoffrymmau i'r ARGLWYDD ar allor yr ARGLWYDD, yr hon a adeiladaſai eſe o flaen y porth;

13 I boeth-offrymmu dogn dydd ᵈ yn ei ddydd, yn ôl gorchymmyn Moſes, ar y Sabbothau, ac ar y newydd-loerau, ac ar y gwyliau arbennig, ᵉ dair gwaith yn y flwyddyn; *ſef* ar wŷl y bara croyw, ac ar wŷl yr wythnoſau, ac ar wŷl y pebyll.

ᵈ Ecſod. 29. 38.

ᵉ Ecſod. 23. 14. Deut. 16. 16.

14 ¶ Ac eſe a oſododd, yn ôl trefn Dafydd ei dâd, ᶠ ddoſbarthiadau 'r offeiriaid yn eu gwaſanaeth, a'r ᵍ Leſiaid yn eu goruchwiliaeth, i foliannu, ac i weini ger bron yr offeiriaid, ſel yr oedd ddyleduſ bob dydd yn ei ddydd; a'r ʰ porthorion yn eu doſbarthiadau wrth bob porth; canys felly 'r *oedd* gorchymmyn Dafydd gŵr Duw.

ᶠ 1 Cron. 24. 1.

ᵍ 1 Cron. 25. 1.

ʰ 1 Cron. 9. 17. a 26. 1.

15 Ac ni throiſant hwy oddi wrth orchymmyn y brenin i'r offeiriaid, a'r Leſiaid, am un peth, nac am y tryſorau.

16 A holl waith Salomon oedd wedi ei barotôi hyd y dydd y ſeiliwyd tŷ 'r ARGLWYDD, a hyd oni orphennwyd eſ. *Felly* y gorphennwyd tŷ yr ARGLWYDD.

17 ¶ Yna 'r aeth Salomon i Eſion-Gaber, ac i ‡ Eloth, ar fin y môr, yngwlâd Edom.

‡ Neu, *Elath,*

18 A Hiram a anſonodd gyd â'i weiſion longau, a gweiſion cyfarwydd ar y môr; a hwy a aethant gyd â gweiſion Salomon i Ophir, ac a gymmeraſant oddi yno bedwar cant a deg a deugain talent o aur, ac a'i dygaſant i'r brenin Salomon.

Deut. 2. 8.

2 Bren. 14. 22.

PEN. IX.

1 *Brenhines Saba yn rhyfedd ganthi ddoethineb Salomon.* 13 *Aur Salomon,* 15 *a'i dariannau,* 17 *a'i orſeddfaingc Iſori,* 20 *a'i leſtri,* 23 *a'i anrhegion,* 25 *a'i gerbydau, a'i feirch,* 26 *a'i deyrnged.* 29 *Pa hŷd y teyrnaſodd eſe, a'i farwolaeth.*

Aᵃ Phan glybu brenhines Saba glôd Salomon, hi a ddaeth i Jeruſalem, i broſi Salomon â chweſtiynau caled, â llu mawr iawn, ac â chamelod yn dwyn aroglau, ac aur lawer, a meini gwerthfawr: a hi a ddaeth at Salomon, ac a ddywedodd wrtho ef yr hyn oll oedd yn ei chalon.

ᵃ 1 Bren. 10. 1, &c. Mat. 12. 42. Luc 11. 31.

2 A Salomon a fynegodd iddi hi ei holl ofynion: ac nid oedd dim yn guddiedig rhag Salomon a'r na fynegodd eſe iddi hi.

3 A phan welodd brenhines Saba ddoethineb Salomon, a'r tŷ a adeiladaſai eſe,

4 A bwyd ei fwrdd, ac eiſteddiad ei weiſion, a threſn ei weinidogion, a'i dilliad, a'i drulliadau eſ, a'i gwiſgoedd, a'i eſgynſa ar hŷd yr hon yr ai eſe i fynu i dŷ 'r ARGLWYDD; nid oedd mwyach ysbryd ynddi.

5 A hi a ddywedodd wrth y brenin, Gwîr yw 'r gair a glywais yn fy ngwlâd, am dy ‡ weithredoedd di, ac am dy ddoethineb:

‡ Neu, *ymaddroddion.*

6 Etto ni choeliais i'w geiriau hwynt, nes im' ddyfod, ac i'm llygaid weled. Ac wele ni fynegaſid i mi hanner helaethrwydd dy ddoethineb: 'chwanegaiſt at y glôd a glywais i.

7 Gwynfyd dy wŷr di, a gwynfydedig yw dy weiſion hyn, y rhai ſydd yn ſeſyll yn waſtadol ger dy fron, ac yn clywed dy ddoethineb.

8 Bendigedig fyddo 'r ARGLWYDD dy Dduw, yr hwn a'th hoffodd di, i'th oſod ar ei orſeddfa eſ, yn frenin dros yr ARGLWYDD dy Dduw: o herwydd cariad dy

dy Dduw tu ag at Iſrael i'w ſicrhâu yn dragywydd, am hynny y gwnaeth efe dydi yn frenin arnynt hwy, i wneuthur barn a chyfiawnder.

9 A hi a roddodd i'r brenin chwech ugain talent o aur, a phêr-aroglau lawer iawn, a meini gwerthfawr: ac ni bu 'r fath beraroglau a'r rhai a roddodd brenhines Saba i 'r brenin Salomon.

10 Gweiſion Hiram hefyd, a gweiſion Salomon, y rhai a ddygaſant aur o Ophir, a ddygaſant goed Algummim, a meini gwerthfawr.

† Heb. *brifffyrdd.*

11 A'r brenin a wnaeth o'r coed Algummim † riſiau i dŷ 'r ARGLWYDD, ac i dŷ 'r brenin, a thelynau, a nabiau, i'r cantorion: ac ni welſid eu mâth o'r blaen yngwlâd Juda.

12 A'r brenin Salomon a roddodd i frenhines Saba ei holl ddymuniad, yr hyn a ofynnodd hi, heb law 'r hyn a ddygaſai hi i'r brenin. Felly hi a ddychwelodd, ac a aeth i'w gwlâd, hi a'i gweiſion.

13 ¶ A phwys yr aur a ddoi i Salomon bob blwyddyn, oedd chwe chant a thri ugain a chwech o dalentau aur;

14 Heb law 'r *hyn* yr oedd y marchnadwyr a'r marſiandwyr yn *eu* dwyn. A holl frenhinoedd Arabia, a thywyſogion y wlâd, oedd yn dwyn aur ac arian i Salomon.

15 ¶ A'r brenin Salomon a wnaeth ddau can tarian o aur dilin: chwe chan *ſicl* o aur dilin a roddodd efe ym mhob tarian.

16 A thrychant o fwcledi o aur dilin; trychant *ſicl* o aur a roddodd efe ym mhob bwcled. A'r brenin a'i goſododd hwynt yn nhŷ coed Libanus.

17 ¶ A'r brenin a wnaeth orſeddfa fawr o Ifori, ac a'i gwiſgodd ag aur pur.

18 A chwech o riſiau *oedd* i'r orſeddfa, a throedle o aur, ynglŷn wrth yr orſeddfa, a chanllawiau o bob tu i'r eiſteddle, a dau lew yn ſefyll wrth y canllawiau:

19 A deuddeg o lewod yn ſefyll yno ar y chwe gris o bob tu. Ni wnaethpwyd y fâth mewn un deyrnas.

† Heb. *cauedig.* ‡ Neu, *nid oedd arian ynddynt.*

20 ¶ A holl leſtri dîod y brenin Salomon *oedd* o aur, a holl leſtri tŷ coed Libanus *oedd* aur † pur: ‡ nid oedd yr un o arian: nid oedd dim bri arno yn nyddiau Salomon.

† Neu, *a daint elephant.*

21 Canys llongau 'r brenin oedd yn myned i Tharſis gyd â gweiſion Hiram: unwaith yn y tair blynedd y deuai llongau Tharſis yn dwyn aur, ac arian, † ac Ifori, ac eppaod, a pheunod.

22 A'r brenin Salomon a ragorodd ar holl frenhinoedd y ddaear, mewn cyfoeth, a doethineb.

23 ¶ A holl frenhinoedd y ddaear oedd yn ceiſio *gweled* wyneb Salomon, i wrando ei ddoethineb a roddaſai Duw yn ei gâlon ef.

24 A hwy a ddygaſant bob un ei anrheg, lleſtri arian, a lleſtri aur, a gwiſgoedd, arfau, a phêr-aroglau, meirch a mulod, dogn bob blwyddyn.

[b] 1 Bren. 4. 26. a 10. 26. Pen. 1. 14.

25 ¶ Ac [b] yr oedd gan Salomon bedair mîl o breſebau meirch a cherbydau, a deuddeng mîl o wŷr meirch; ac efe a'i cyfleodd hwynt yn ninaſoedd y cerbydau, a chyd â'r brenin yn Jeruſalem.

[c] 1 Bren. 4. 21. [d] Gen. 15. 18. ‡ Sef, *Euphrates.*

26 ¶ [c] Ac yr oedd efe yn arglwyddiaethu ar yr holl frenhinoedd, [d] o'r ‡ afon hyd wlâd y Philiſtiaid, a hyd derfyn yr Aipht.

† Heb. *roddes.*

27 A'r brenin a † wnaeth yr arian yn Jeruſalem fel cerrig, a'r cedrwydd a wnaeth efe fel y ſycomorwydd yn y doldir, o amldra.

[e] 1 Bren. 10. 28. Pen. 1. 16.

28 [e] Ac yr oeddynt hwy yn dwyn meirch i Salomon o'r Aipht, ac o bob gwlâd.

[f] 1 Bren. 11. 41. [g] Pen. 12. 15. a 13. 22.

29 ¶ A'r rhan arall o [f] weithredoedd Salomon, cyntaf a diwaethaf; onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yngeiriau Nathan y prophwyd, ac ym mhrophwydoliaeth Ahiah y Siloniad, ac yngweledigaethau [g] Ido y gweledydd yn erbyn Jeroboam mâb Nebat?

30 A Salomon a deyrnaſodd yn Jeruſalem ar holl Iſrael ddeugain mlynedd.

31 A Salomon a hunodd gyd â'i dadau, a chladdwyd ef yn ninas Dafydd ei dâd. A Rehoboam ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef. 3029.

PEN. X.

1 *Yr Iſraëliaid yn ymgaſglu yn Sichem i goroni Rehoboam, a thrwy Jeroboam yn ceiſio ganddo eu rhyddhâu hwy. 6 Rehoboam yn gwrthod cyngor yr hynaſgwyr, a thrwy gyngor y gwŷr ieuainge, yn eu hatteb hwy yn arw. 16 Deg llwyth yn cilio oddi wrtho ef, yn lladd Hadoram, ac yn ei yrru yntau i ffo.*

[a] 1 Bren. 12. 1, &c. [b] 1 Bren. 11. 40.

A [a] Rehoboam a aeth i Sichem; canys i Sichem y daethai holl Iſrael i'w urddo ef yn frenin. 3029.

2 A phan glybu Jeroboam mâb Nebat, (ac yntef yn yr Aipht [b] lle y ffoiſai efe o wydd Salomon y brenin) Jeroboam a ddychwelodd o'r Aipht.

3 Canys hwy a anfonaſent, ac a alwaſent am dano ef. A Jeroboam a holl Iſrael a ddaethant, ac a ymddiddanaſant â Rehoboam, gan ddywedyd,

4 Dy dâd a wnaeth ein hjau ni yn drom; yn awr gan hynny yſgafnhâ *beth* o gaethiwed caled dy dâd, ac o'i jau drom ef; yr hon a roddodd efe arnom ni, a ni a'th waſanaethwn di.

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ymmhen y tridiau dychwelwch attaſi. A'r bobl a aethant ymmaith.

6 ¶ A'r brenin Rehoboam a ymgynghorodd â'r henuriaid a fuaſai yn ſefyll o flaen Salomon ei dâd ef, pan ydoedd efe yn fyw, gan ddywedyd, Pa ſodd yr ydych chwi yn cynghori atteb y bobl hyn?

7 A hwy a leſaraſant wrtho, gan ddywedyd, O's byddi yn dda i'r bobl ymma, a'i boddloni hwynt, ac *o's* dywedi wrthynt eiriau têg, hwy a fyddant yn weiſion i ti byth.

8 Ond efe a wrthododd gyngor yr henuriaid a gynghoraſent hwy iddo: ac efe a ymgynghorodd â'r gwŷr ieuainge a gynnyddaſent gyd ag ef, a'r rhai oedd yn ſefyll ger ei fron ef.

9 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Beth yr ydych chwi yn ei gynghori, fel yr attebom y bobl hyn, y rhai a leſaraſant wrthyf, gan ddywedyd, Yſgafnhâ *beth ar* y jau a oſododd dy dâd arnom ni?

10 A'r gwŷr ieuainge, y rhai a gynnyddaſent gyd ag ef, a leſaraſant wrtho, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedi wrth y bobl a leſaraſant wrthyt, gan ddywedyd, Dy dâd a wnaeth ein hjau ni yn drom, yſgafnhâ dithau *hi* oddi arnom ni: fel hyn y dywedi wrthynt, Fy *mŷs* bâch *fydd* ffyrfach nâ llwynau fy nhâd.

11 Ac yn awr fy nhâd a'ch llwythodd chwi â jau drom, minnau hefyd a 'chwanegaf ar eich jau chwi: fy nhâd a'ch ceryddodd

3029. ceryddodd chwi â ffrewyllau, a minnau *a'ch ceryddaf* ag yſgorpionau.

12 Yna y daeth Jeroboam, a'r holl bobl, at Rehoboam y trydydd dydd, fel y llefarasai 'r brenin, gan ddywedyd, Dychwelwch atafi y trydydd dydd.

13 A'r brenin a'i hattebodd hwynt yn arw: a'r brenin Rehoboam a wrthododd gyngor yr henuriaid.

14 Ac efe a lefarodd wrthynt yn ôl cyngor y gwŷr ieuainge, gan ddywedyd, Fy nhâd a wnaeth eich jau chwi yn drom, a minnau a 'chwanegaf arni ht: ſy nhâd a'ch ceryddodd chwi â ffrewyllau, a minnau *a'ch ceryddaf chwi* ag yſgorpionau.

15 Ac ni wrandawödd y brenin ar y bobl; o herwydd [c] yr achos oedd oddi wrth Dduw, fel y cwplâi 'r ARGLWYDD ei air a lefarasai eſe trwy [d] law Ahiah y Siloniad wrth Jeroboam fâb Nebat.

[c] 1 Bren. 12.15,24.
[d] 1 Bren. 11.29.

16 ¶ A phan *welodd* holl Iſrael na wrandawai 'r brenin arnynt hwy, y bobl a attebaſant y brenin, gan ddywedyd, Pa ran *ſydd* i ni yn Naſydd? nid *oes* chwaith *i ni* etifeddiaeth ym mâb Jeſſe: O Iſrael, *aed* pawb i'w pebyll; edrych yn awr *ar* dy dŷ dy hun, Dafydd. Felly holl Iſrael a aethant i'w pebyll.

17 Ond meibion Iſrael, y rhai oedd yn preſwylio yn ninaſoedd Juda, Rehoboam a deyrnaſodd arnynt hwy.

18 A'r brenin Rehoboam a anfonodd Hadoram, yr hwn *oedd* ar y drêth, a meibion Iſrael a'i llabyddiaſant eſ â meini, fel y bu eſe farw: ond y brenin Rehoboam a

‡ Heb. *ymegnïodd.* ‡ bryſurodd i fyned i'w gerbyd, i ffoi i Jeruſalem.

19 Ac Iſrael a wrthryfelaſant yn erbyn tŷ Ddafydd hyd y dydd hwn.

PEN. XI.

1 Rehoboam yn codi llu i adwyn Iſrael dano, a Semaiah yn gwarafun iddo. 5 Rehoboam yn cadarnhâu 'r deyrnas ag ymddiffynfeydd ac angenrheidiau. 13 Yr offeiriaid a'r Lefiaid a'r rhai oedd yn ofni Duw, wedi i Jeroboam eu gwrthod, yn cadarnhâu teyrnas Juda. 18 Gwragedd a phlant Rehoboam.

[a] 1 Bren. 12.21, &c.

A [a] Phan ddaeth Rehoboam i Jeruſalem, eſe a gaſglodd o holl dŷ Juda, ac o Fenjamin, gant a phedwar ugain mîl *o* wŷr dewiſol, cymmwys i ryfel, i ymladd ag Iſrael, ac i ddwyn dracheſn y frenhiniaeth i Rehoboam.

2 Ond gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Semaiah gŵr Duw, gan ddywedyd,

3 Dywed wrth Rehoboam fâb Salomon brenin Juda, ac wrth holl Iſrael yn Juda a Benjamin, gan ddywedyd,

4 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Nac ewch i ſynu, ac nac ymleddwch yn erbyn eich brodyr; dychwelwch bob un i'w dŷ ei hun: canys trwof fi y gwnaethpwyd y peth hyn. A hwy a wrandawſant ar eiriau 'r ARGLWYDD, ac a ddychwelaſant, heb ſyned yn erbyn Jeroboam.

5 ¶ A Rehoboam a drigodd yn Jeruſalem, ac a adeiladodd ddinaſoedd cedyrn yn Juda.

6 Ac eſe a adeiladodd Fethlehem, ac Etam, a Thecoa,

7 A Bethſur, a Socho, ac Adûlam,

8 A Gath, a Mareſa, a Ziph,

9 Ac Adoraim, a Lachis, ac Azecah,

10 A Sorah, ac Ajalon, a Hebron, y rhai *oedd* yn Juda, ac ym Menjamin; dinaſoedd o gadernid.

11 Ac efe a gadarnhaodd yr amddiffynfaoedd, ac a oſodod flaenoriaid ynddynt hwy, a chellau bwyd, ac olew, a gwin. 3030.

12 Ac ym mhob dinas y *goſodod eſe* dariannau, a gwaywffyn, ac a'i cadarnhaodd hwynt yn gadarn jawn, ac eiddo eſ oedd Juda a Benjamin.

13 ¶ A'r offeiriaid a'r Lefiaid, y rhai *oedd* yn holl Iſrael, a gyrchaſant atto eſ o'i holl derfynau.

14 Canys y Lefiaid a adawſant [b] eu meuſydd pentrefol, a'i meddiant, ac a ddaethant i Juda, ac i Jeruſalem: canys [c] Jeroboam a'i feibion a'i bwriaſai hwynt ymmaith o fod yn offeiriaid i'r ARGLWYDD:

[b] Num. 35.2.
[c] Pen. 13.9.

15 Ac [d] efe a oſododd iddo offeiriaid i'r uchelfeydd, ac i'r [e] cythreuliaid, ac i'r lloi, a wnaethai eſe.

[d] 1 Bren. 12.31.
[e] Lef. 17.7.

16 Ac ar eu hôl hwynt, [f] o holl lwythau Iſrael, y rhai oedd yn rhoddi eu calon i geiſio ARGLWYDD Dduw Iſrael, a ddaethant i Jeruſalem, i aberthu i ARGLWYDD Dduw eu tadau.

[f] Edrych Pen. 15.9. a 30.11, 18.

17 Felly hwy a gadarnhaſant frenhiniaeth Juda, ac a gryfhaſant Rehoboam fâb Salomon, dros dair blynedd: canys hwy a rodiaſant yn ffordd Dafydd, a Salomon, dair blynedd.

18 ¶ A Rehoboam a gymmerth Fahalath, ferch Jerimoth fâb Dafydd, yn wraig iddo, *ac* Abihail ferch Eliab fâb Jeſſe:

19 A hi a ymddûg iddo eſ feibion, ſef Jeus, a Samariah, a Zaham.

20 Ac ar ei hôl hi eſe a gymmerth [g] Faachah ferch Abſalom, a hi a ymddûg iddo eſ Abiah, ac Atthai, a Ziza, a Selomith.

[g] 1 Bren. 15,2. Hi a elwir *Michaiah merch Uriel*, Pen. 13.2.

21 A Rehoboam a garodd Faachah ferch Abſalom, yn fwy nâ'i holl wragedd a'i ordderchadon: canys deunaw o wragedd a gymmerth eſe, a thri ugain o ordderchadon; ac efe a genhedlodd wyth ar hugain o feibion, a thri ugain o ferched,

22 A Rehoboam [h] a oſododd Abïah fâb Maachah yn ben, yn flaenor ar ei frodyr; canys *yr oedd yn ei fryd* ei urddo eſ yn frenin.

[h] Edrych Deut. 12.15,16,17.

23 Ac efe a fu gall, ac a waſgarodd *rai* o'i feibion i holl wledydd Juda, a Benjamin, i bob dinas gadarn, ac a roddes iddynt hwy luniaeth yn helaeth: ac efe a geiſiodd lîaws o wragedd.

PEN. XII.

1 Rehoboam yn ymwrthod â Duw, a Siſac yn ei gosbi ef. 5 Efe a'i dywyſogion yn edifarhâu wrth bregeth Semaiah, ac yn cael ynwared rhag eu dinyſtrio, ond nid rhag eu hanrheithio. 13 Pa hŷd y teyrnaſodd Rehoboam, a'i farwolaeth ef.

AC wedi i Rehoboam ſicrhâu 'r frenhiniaeth, a'i chadarnhâu, [a] efe a wrthododd gyfraith yr ARGLWYDD, a holl Iſrael gyd ag eſ. 3032.

[a] 1 Bren. 14.22.

2 Ac yn y bummed flwyddyn i'r brenin Rehoboam, y daeth Siſac brenin yr Aipht i fynu yn erbyn Jeruſalem; (o herwydd [b] iddynt wrthryfela yn erbyn yr ARGLWYDD,) 3033.

[b] 1 Bren. 14.24,25.

3 A mîl a dau cant o gerbydau, a thri ugeinmil o wŷr meirch; ac nid *oedd* nifer ar y bobl a ddaeth gyd ag eſ o'r Aiphr, *ſef* y Lubiaid, y Succiaid, a'r Ethiopiaid.

4 Ac efe a enillodd y dinaſoedd cedyrn, y rhai *oedd* yn Juda, ac a ddaeth hyd Jeruſalem.

5 ¶ Yna Semaiah y prophwyd a ddaeth

at Rehoboam, a thywyſogion Juda, y rhai oedd wedi ymgaſglu yn Jeruſalem rhag ofn Siſac, ac a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Chwi a'm gwrthodaſoch i, am hynny myfi a'ch gadewais chwi yn llaw Siſac.

6 Yna tywyſogion Iſrael a'r brenin a ymoſtyngaſant, ac a ddywedaſant, Cyfiawn yw 'r ARGLWYDD.

7 A phan welodd yr ARGLWYDD iddynt hwy ymoſtwng, daeth gair yr ARGLWYDD at Semaiah, gan ddywedyd, Hwy a ymoſtyngaſant; *am hynny* ni ddifetha'f hwynt, ond rhoddaf iddynt ymwared ar fyrder; ac ni thywelldir fy llid yn erbyn Jeruſalem trwy law Siſac.

[c] Edrych Eſay 26. 13.

8 Etto[c] byddant yn weiſion iddo eſ, ſel yr adnabyddont fy ngwaſanaeth i, a gwaſanaeth teyrnaſoedd y gwledydd.

9 Yna Siſac brenin yr Aipht a ddaeth i fynu yn erbyn Jeruſalem, ac a gymmerth dryſorau tŷ 'r ARGLWYDD, a thryſorau tŷ 'r brenin, ac a'i dug hwynt ymmaith oll: dug ymmaith heſyd y tariannau aur [d] a wnaethai Salomon.

[d] 1 Bren. 10. 16. Pen. 9. 15.

10 A'r brenin Rehoboam a wnaeth yn eu lle hwynt dariannau prês, ac a'i rhoddodd *hwynt* i gadw dan law tywyſogion gwŷr y gard, y rhai oedd yn cadw drws tŷ 'r brenin.

11 A phan elai 'r brenin i dŷ 'r ARGLWYDD, gwŷr y gard a ddeuent, ac a'i cyrchent hwy, ac a'i dygent drachefn i 'ſtafel gwŷr y gard.

‡ Neu, *ac etto yn Juda 'r oedd pezhau daionus.*

12 A phan ymoſtyngodd efe, llid yr ARGLWYDD a ddychwelodd oddi wrtho ef, fel na's dinyſtriai yn hollol; ‡ ac yn Juda heſyd yr oedd pob peth yn dda.

Edrych Gen. 18. 24, &c. 1 Bren. 14. 13. Pen. 19. 3.

13 ¶ Felly y brenin Rehoboam a ymgryfhaodd yn Jeruſalem, ac a deyrnaſodd: a mâb [e] un mlwydd a deugain *oedd* Rehoboam pan ddechreuodd efe deyrnaſu, a dwy flynedd ar bymtheg y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem, [f] y ddinas a ddewiſaſai 'r ARGLWYDD i oſod ei enw eſ ynddi, o holl lwythau Iſrael: ac enw ei fam *oedd* Naamah, Ammonies.

[e] 1 Bren. 14. 21. [f] Pen. 6. 6.

14 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg, canys ni ‡ pharotôdd efe ei galon i geiſio 'r ARGLWYDD.

‡ Neu, *ſefydlodd*, neu, *oſodd*, neu, *gyfeirtodd.*

15 Am y gweithredoedd cyntaf a diweddaf i Rehoboam, onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yngeiriau Semaiah y prophwyd, ac Ido y gweledydd, yn yr achau? A *bu* rhyfeloedd *rhwng* Rehoboam a Jeroboam yn waſtadol.

3046. [g] 1 Bren. 14. 31. *Abiam.*

16 A Rehoboam a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd yn ninas Dafydd. Ac [g] Abiah ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XIII.

1 Abiah yn dyfod yn lle Rehoboam, ac yn rhyfela â Jeroboam, 4 yn adrodd ddâed oedd ei achos, 13 yn rhoi ei hyder ar Ddaw, ac yn gorchfygu Jeroboam. 21 Gwragedd a phlant Abiah.

3047. [a] 1 Bren. 15. 1, &c.

AC [a] yn y ddeunawfed flwyddyn i'r brenin Jeroboam, y dechreuodd Abiah deyrnaſu ar Juda.

2 Tair blynedd y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem; ac enw ei fam ef *oedd* [b] Michaiah merch Uriel o Ibea. Ac yr oedd rhyfel rhwng Abiah a Jeroboam.

[b] Edrych Pen. 11. 20.

3 Ac Abiah a gydiodd y rhyfel â llu o ryfelwyr grymmus, *ſef* pedwar can mil o wŷr etholedig: a Jeroboam a luniaethodd y rhyfel yn ei erbyn ef, ag wyth gan mil o wŷr etholedig, grymmus, nerthol.

4 ¶ Ac Abiah a gyfododd ar ſynydd Semaraim, yr hwn *ſydd* ym mynydd Ephraim, ac a ddywedodd, O Jeroboam, a holl Iſrael, gwrandêwch fi;

5 Oni *ddylech* chwi wybod roddi o ARGLWYDD Dduw Iſrael y frenhiniaeth i Ddafydd ar Iſrael yn dragywydd, iddo ef ac i'w feibion, trwy [c] gyfammod halen?

[c] Num. 18. 19.

6 Etto [d] Jeroboam mâb Nebat, gwâs Salomon fâb Dafydd, a gyfododd ac a wrthryſelodd yn erbyn ei arglwydd.

[d] 1 Bren. 11. 26.

7 Ac ofer ddynion, *ſef* meibion y fall, a ymgaſglaſant atto eſ, ac a ymgadarnhaſant yn erbyn Rehoboam mâb Salomon, pan oedd Rehoboam yn fachgen, ac yn wan ei galon, ac ni allai ymgadarnhâu i'w herbyn hwynt.

8 Ac yn awr yr ydych yn meddwl ymgadarnhâu yn erbyn brenhiniaeth yr ARGLWYDD, yr *hôn ſydd* yn llaw meibion Dafydd; ac *yr ydych* yn dyrfa fawr, a chyd â chwi y *mae* 'r lloi aur [e] a wnaeth Jeroboam yn ddduwiau i chwi.

[e] 1 Bren. 12. 28.

9 * Oni yrraſoch ymmaith offeiriaid yr ARGLWYDD, meibion Aaron, a'r Lefiaid? ac [f] oni wnaethoch i chwi offeiriaid fel pobl y gwledydd *eraill*? pwy bynnag ſydd yn dyfod † i'w gyſſegru â buſtach jeuange ac â ſaith o hyrddod, *hwnnw* ſydd yn offeiriad i'r *rhai* nid *ydynt* dduwiau.

* Pen. 11, 14, 15. [f] 1 Bren. 12. 31. † Heb. *i lenwi ei law.*

10 Ninnau, yr ARGLWYDD yw ein Duw ni, ac ni's gwrthodaſom ef; a'r offeiriaid y rhai ſydd yngwaſanaethu 'r ARGLWYDD yw meibion Aaron, a'r Lefiaid *ſydd* yn eu gorchwyl.

Edrych Eccſod. 29. 1. Lef. 8. 2.

11 [g] Ac y maent hwy yn lloſgi i'r ARGLWYDD boeth-offrymmau bob borau a phob hwyr, ac arogl-darth peraidd; ac *yn caaw* trefn [h] y bara *goſod* ar y bwrdd pur, a'r canhwyllbren aur a'i lampau, [i] i loſgi bob prydnhâwn: canys yr ydym ni yn cadw goruchwiliaeth yr ARGLWYDD ein Duw; ond chwi a'i gwrthodaſoch ef.

[g] Pen. 2. 4. [h] Lef. 24. 6. [i] Eccſod. 27. 21. Lef. 24. 3.

12 Ac wele, Duw *ſydd* ben gyd â ni, [k] a'i offeiriaid ef ag udgyrn ſoniarus i udganu yn eich erbyn chwi. O feibion Iſrael, [l] nac ymleddwch yn erbyn ARGLWYDD Dduw eich tadau; canys ni lwyddwch chwi.

[k] Num. 10. 8. [l] Act. 5. 39.

13 ¶ Ond Jeroboam a barodd oſod cynllwyn o amgylch, a dyfod o'i hôl hwynt: felly 'r oeddynt hwy o flaen Juda, a'r cynllwyn o'r tu ôl iddynt.

14 A Juda a edrychodd yn ôl, ac wele ryfel iddynt ym mlaen ac yn ôl; a hwy a waeddaſant ar yr ARGLWYDD, a'r offeiriaid a leiſiaſant mewn udgyrn.

15 A gwŷr Juda a floeddiaſant: a phan waeddodd gwŷr Juda, Duw a darawodd Jeroboam, a holl Iſrael, o flaen Abiah a Juda.

16 A meibion Iſrael a ffoiſant o flaen Juda: a Duw a'i rhoddodd hwynt i'w llaw hwynt.

17 Ac Abiah a'i bobl a'i tarawſant hwy â lladdfa fawr: a ſyrthiodd yn archolledig o Iſrael bum can mil o wŷr etholedig.

18 Felly y daroſtyngwyd meibion Iſrael y pryd hynny; a meibion Juda a orfuant, o herwydd iddynt bwyſo ar ARGLWYDD Dduw eu tadau.

19 Ac Abiah a erlidiodd ar ôl Jeroboam, ac a ddug oddi arno eſ ddinaſoedd, Bethel a'i phentrefydd, a Jeſanah a'i phentrefydd, ac Ephraim a'i phentrefydd.

20 Ac ni chaſodd Jeroboam nerth mwyach yn nyddiau Abiah: ond yr ARGLWYDD a'i tarawodd eſ, ſel y bu eſe farw.

21 ¶ Ond

21 ¶ Ond Abiah a ymgryfhaodd, ac a gymmerth iddo bedair ar ddeg o wragedd, ac a genhedlodd ddau fab ar hugain, ac un ar bymtheg o ferched.

22 A'r rhan arall o hanes Abiah, a'i ffyrdd ef, a'i eiriau, y *maent* yn ᵖsgrifennedig yn ‡llyfr y prophwyd ᵐ Ido.

PEN. XIV.

1 *Asa yn dyfod ar ôl Abiah, ac yn dilëu delwaadoliaeth, 6 a chwedi cael heddwch, yn cadarnhâu ei deyrnas ag amddiffynfeydd ac ag arfau: 9 Yn galw ar Dduw, ac yn gorchfygu Zerah, ac yn ysbeilio ᵗr Ethiopiaid.*

FElly Abiah a hunodd gyd â'i dadau, a chladdasant ef yn ninas Dafydd. Ac ª Asa ei fab a deyrnasodd yn ei le ef. Yn ei ddyddiau ef y cafodd y wlad lonydd ddeng mlynedd,

2 Ac Asa a wnaeth yr hyn *oedd* dda ac union yngolwg yr ARGLWYDD ei Dduw.

3 Canys efe a fwriodd ymmaith allorau y *duwiau* dïeithr, a'r ᵇ uchelfeydd, ac ᶜ a ddrylliodd y delwau, ac a dorrodd y llwynau:

4 Ac a orchymynnodd i Juda geisio ARGLWYDD Dduw eu tadau, a gwneuthur y gyfraith a'r gorchymmyn.

5 Ac efe a fwriodd ymmaith o holl ddinasoedd Juda yr uchelfeydd a'r ‡ delwau: a chafodd y frenhiniaeth lonydd o'i flaen ef.

6 ¶ Ac efe a adeiladodd ddinasoedd cedyrn yn Juda, o herwydd bod y wlad yn cael llonydd, ac nad *oedd* rhyfel yn ei erbyn ef yn y blynyddoedd hynny; o blegid yr ARGLWYDD a roddasai lonyddwch iddo.

7 Am hynny efe a ddywedodd wrth Juda, Adeiladwn y dinasoedd hyn, ac amgylchwn *hwynt* â mur a thyrau, â dryssau, ac â barrau, tra *fyddo* ᵗr wlad o'n blaen ni; o herwydd i ni geisio ᵗr ARGLWYDD ein Duw, ni a'i ceisiasom, ac efe a roddodd lonyddwch i ni o amgylch. Felly hwy a adeiladasant, ac a lwyddasant.

8 Ac yr oedd gan Asa lu *o wŷr* yn dwyn tariannau a gwaywffyn, o Juda trychan mil, ac o Fenjamin dau cant a phedwar ugain mil yn dwyn tariannau, ac yn tynnu bwa: y rhai hyn oll *oedd* wŷr grymmus.

9 ¶ ᵈ A Zerah yr Ethiopiad a ddaeth allan yn eu herbyn hwynt, â llu o fil o filoedd, ac â thrychant o gerbydau; ac a ddaeth hyd ᵉ Fareſah.

10 Yna Asa a aeth allan yn ei erbyn ef, a hwy a luniaethasant ryfel yn nyffryn Sephathah wrth Fareſah.

11 Ac Asa â waeddodd ar yr ARGLWYDD ei Dduw, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD, ᶠ nid yw *ddim* i ti gynnorthwyo, pa un bynnag ai gyd â llawer, ai gyd â'r rhai nid oes ganddynt gryfdwr: cynnorthwya di ni, O ARGLWYDD ein Duw; canys pwyso'r ydym ni arnat ti, ac yn dy enw di y daethom yn erbyn y dorf hon: O ARGLWYDD, ein Duw ni *ydwyt* ti, na orfydded dyn i'th erbyn.

12 Felly ᵗr ARGLWYDD â darawodd yr Ethiopiaid o flaen Asa, ac o flaen Juda; a'r Ethiopiaid a ffoisant.

13 Ac Asa, a'r bobl *oedd* gyd ag ef, a'i herlidiasant hwy hyd Erar: a syrthiodd yr Ethiopiaid fel na allent ymadgryfhau; canys drylliasid hwynt o flaen yr ARGLWYDD, ac o flaen ei lu ef; a hwy a ddygasant ymmaith anrhaith fawr jawn.

14 A tharawsant yr holl ddinasoedd o amgylch Gerar; canys ᵍ yr oedd dychryn yr ARGLWYDD arnynt hwy: a hwy a anrheithiasant yr holl ddinasoedd; canys anrhaith fawr oedd ynddynt.

15 Llueſtai'r anifeiliaid hefyd a darawsant hwy, ac a gaethgludasant lawer o ddefaid, a chamelod, ac a ddychwelasant i Jerusalem.

PEN. XV.

1 *Asa a Juda a llawer o Israel, trwy annog prophwydoliaeth Azariah mâb Oded, yn gwneuthur cyhoedd gyfammod â Duw.* 16 *Yn symmudo Maachah ei fam o fod yn frenhines, o herwydd ei delw-adaoliaeth.* 18 *Yn dwyn y pethau cyssegreaig i dŷ Dduw, ac yn cael hïr heddwch.*

AC Ysbryd Duw a ddaeth ar Azariah fab Oded.

2 Ac efe a aeth allan ‡ o flaen Asa, ac a ddywedodd wrtho, O Asa, a holl Juda, a Benjamin, gwrandêwch fi; ª Yr ARGLWYDD *fydd* gyd â chwi, tra fyddoch gyd ag ef; ac ᵇ o's ceisiwch ef, chwi a'i cewch ef: ond ᶜ o's gwrthodwch chwi ef, yntef a'ch gwrthyd chwithau.

3 ᵈ Dyddiau lawer y *bu* Israel heb y gwir Dduw, a heb offeiriad yn ddysgawdur, a heb gyfraith.

4 Ond ᵉ pan ddychwelent yn eu cyfyngdra ar ARGLWYDD Dduw Israel, a'i geisio ef, efe a gaid ganddynt.

5 Ac ᶠ yn yr amseroedd hynny nid *oedd* heddwch i'r hwn oedd yn myned allan, nac i'r hwn oedd yn dyfod i mewn: ond blinder lawer *oedd* ar holl breswylwyr y gwledydd.

6 A chenedl a † ddinyſtriwyd gan genedl, a dinas gan ddinas: o blegid Duw oedd yn eu poeni hwy â phob aflwydd.

7 Ymgryfhêwch gan hynny, ac na laesed eich dwylaw: canys y mae gwobr i'ch gwaith chwi.

8 A phan glybu Asa y geiriau hyn, a phrophwydoliaeth Oded y prophwyd, efe a gryfhaodd, ac a fwriodd ymmaith y † ffiaidd *eulynnod* o holl wlad Juda, a Benjamin, ac o'r holl ddinasoedd a ennillasai efe o fynydd Ephraim, ac a adnewyddodd allor yr ARGLWYDD, yr hon *oedd* o flaen porth yr ARGLWYDD.

9 Ac efe a gynhullodd holl Juda, a Benjamin, a'r ᵍ dïeithriaid gyd â hwynt, o Ephraim a Manasseh ac o Simeon: (canys hwy a syrthiasant atto ef yn aml o Israel, pan welsant *fod* yr ARGLWYDD ei Dduw gyd ag ef.)

10 Felly hwy a ymgynnullasant i Jerusalem, yn y trydydd mis, yn y bymthegfed flwyddyn o deyrnasiad Asa.

11 A hwy a aberthasant i'r ARGLWYDD y dwthwn hwnnw, o'r ʰ anrhaith a ddygasent, saith gant o eidionnau, a saith mil o ddefaid.

12 A hwy a aethant dan gyfammod i geisio ARGLWYDD Dduw eu tadau, â'i holl galon, ac â'i holl enaid:

13 A ⁱ phwy bynnag ni cheisiai ARGLWYDD Dduw Israel, fod ei roddi ef i farwolaeth, yn fychan *ac* yn fawr, yn wr ac yn wraig.

14 A hwy a dyngasant i'r ARGLWYDD â llef uchel, ac â bloedd, ag udgyrn heiyd, ac â thrwmpedau.

15 A holl Juda a lawenychasant o herwydd y llw; canys â'i holl galon y tyngasent, ac ᵏ â'i holl ewyllys y ceisiasant ef, a hwy a'i cawsant ef: a'r ARGLWYDD a roddodd lonyddwch iddynt o amgylch.

16 ¶ A'r

ª 1 Bren. 15. 8, &c.
ᵇ Edrych Pen. 15. 17.
ᶜ Ecsod. 34. 13.
‡ Heb. *Haulcaethwau.*
ᵈ 2 Cron. 14. 9.
ᵉ Pen. 16. 8.. ᶠ Jos. 15. 44.
ᵍ 1 Sam. 14. 6.
ª Gen. 35. 5. Pen. 17. 10.
‡ *i gyfarfod.*
ª Jago 4. 8.
ᵇ Ad. 4, 15. 1 Cron. 28. 9. Pen. 33. 12, 13. Mat. 7. 7.
ᶜ Pen. 24. 20.
ᵈ Hos. 3. 4. ᵉ Deut. 4. 29. ᶠ Barn. 5. 6.
† Heb. *daryllwyd.*
† Heb. *ffieiddiara.*
ᵍ Pen. 11. 16.
ʰ Pen. 14. 13.
ⁱ Deut. 13. 5, 9, 15.
ᵏ Ad. 2.

16 ¶ A'r

16 ¶ A'r brenin Aſa a ſymmudodd [1] Faachah ei fam o *foa* yn frenhines; o herwydd gwneuthur o honi † ddelw mewn llwyn: ac Aſa a dorrodd ei delw hi, ac a 'i drylliodd, ac a 'i lloſgodd wrth afon Cidron.

17 Ond [m] ni thynnwyd ymmaith yr uchelfeydd o Iſrael: etto yr oedd calon Aſa yn berffaith ei holl ddyddiau eſ.

18 ¶ Ac efe a ddug i mewn i dŷ 'r ARGLWYDD yr hyn a gyſſegra'ai ei dâd, a'r hyn a gyſſegrafai efe ei hun, arian, ac aur, a lleſtri.

19 Ac ni bu ryfel *mwyach* hyd y bymthegfed flwyddyn ar hugain o deyrnaſiad Aſa.

PEN. XVI.

1 *Aſa, trwy gymmorth y Syriaid, yn rhwyſtro i Faaſa adeiladu Ramah.* 7 *Hanani yn ei argyoeddi ef am hynny, ac yntau yn ei ſwrw ef yngharchar.* 11 *Ym mhlith ei weithredoedd eraill, y mae efe, yn ei glefyd, yn ymgais, nid â Duw, ond â'r phyſygwyr.* 13 *Ei farwolaeth ef a'i gladdedigaeth.*

YN yr unfed flwyddyn ar bymtheg ar hugain o deyrnaſiad Aſa, [a] y daeth Baaſa brenin Iſrael i fyny yn erbyn Juda, ac a adeiladodd Ramah, fel na adawai *i neb* fyned allan na dyfod i mewn at Aſa brenin Juda.

2 Yna Aſa a ddug allan arian, ac aur, o dryſorau tŷ 'r ARGLWYDD, a thŷ 'r brenin, ac a'i hanfonodd at Fenhadad brenin Syria, yr hwn oedd yn trigo yn ‡ Namaſcus, gan ddywedyd,

3 Cyfammod *ſydd* rhyngofi â thi, fel y *bu* rhwng fy nhâd i â'th dâd dithau: wele, anfonais attat arian, ac aur; dôs, torr dy gyfammod â Baaſa brenin Iſrael, fel y cilio efe oddi wrthyf fi.

4 A Benhadad a wrandawodd ar y brenin Aſa, ac a anfonodd dywyſogion ei luoed yn erbyn dinaſoedd Iſrael, a hwy a darawſant Ijon, a Dan, ac Abel-maim; a holl dryſorddinaſoedd Naphtali.

5 A phan glybu Baaſa *hynny*, efe a beidiodd ag adeiladu Ramah, ac a adawodd ei waith i ſefyll.

6 Yna Aſa 'r brenin a gymmerth holl Juda, a hwy a gludaſant ymmaith gerrig Ramah, a'i choed, â'r rhai yr adeiladai Baaſa; ac a adeiladodd â hwynt Eba, a Miſpah.

7 ¶ Y pryd hynny y daeth [b] Hanani y gweledydd at Aſa frenin Juda, ac a ddywedodd wrtho, Gan i ti roi dy bwys ar frenin Syria, ac na roddaiſt dy bwys ar yr ARGLWYDD dy Dduw, am hynny y dïangodd llu brenin Syria o'th law di.

8 Onid oedd [c] yr Ethiopiaid a'r Lubiaid yn † llu dirfawr, â cherbydau, ac â gwŷr meirch yn aml iawn? ond am it' roi dy bwys ar yr ARGLWYDD, efe a'i rhoddodd hwynt yn dy law di.

9 Canys [d] y mae llygaid yr ARGLWYDD yn edrych ar yr holl ddaear, ‡ i'w ddangos ei hun yn gryf gyd â'r *rhai ſydd* a'i calon yn berffaith tu ag atto ef. Ynfyd y gwnaethoſt yn hyn; am hynny [e] rhyfeloedd ſydd i'th erbyn o hyn allan.

10 Yna y digiodd Aſa wrth y gweledydd, ac a'i rhoddodd ef mewn carchardy; canys *yr oedd efe* yn ddigllon wrtho am y *peth* hyn. Ac Aſa a † orchrymmodd *rai* o'r bobl y pryd hynny.

11 ¶ Ac wele, gweithredoedd Aſa, y rhai cyntaf a'r rhai diweddaf; wele, y *maent* yn 'ſgrifennedig yn llyfr brenhinoedd Juda ac Iſrael.

12 Ac Aſa a glâfychodd o'i draed yn y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg ar hugain o'i deyrnaſiad, nes i'w glefyd *fyned* yn ddirfawr; etto ni cheiſiodd efe 'r ARGLWYDD yn ei glefyd, ond y meddygon.

13 ¶ Ac Aſa a hunodd gyd â'i dadau, ac a fu farw yn yr unfed flwyddyn a deugain o'i deyrnaſiad.

14 A chladdaſant ef yn ei feddrod ei hun, yr hwn a † wnaethai efe iddo yn minas Dafydd, a rhoddaſant ef i orwedd mewn gwely a lanwaſid [f] â phêr-aroglau o amryw ryw-gaethau, wedi eu gwneuthur trwy waith apothecari; [g] a hwy a gynneuaſant iddo ef gynneu mawr jawn.

PEN. XVII.

1 *Jehoſaphat yn dyfod ar ôl Aſa, yn teyrnaſu yn ddaionus, ac yn ffynnu,* 7 *yn anfon Leſiaid gyd â'r pennaethiaid i ddyſgu Juda.* 10 *Duw yn dychrynu ei elynion ef, a rhai o honynt yn dwyn iddo anrhegion a theyrnged.* 12 *Ei fawredd, a'i gapteniaid, a'i luoedd ef.*

A [a] Jehoſaphat ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef, ac a ymgryfhaodd yn erbyn Iſrael.

2 Ac efe a roddodd ſyddinoedd ym mhob un o gaerog ddinaſoedd Juda, ac a roddes raglawiaid yngwlâd Juda, ac yn [b] ninaſoedd Ephraim, y rhai a ennillaſai Aſa ei dâd ef.

3 A'r ARGLWYDD a fu gyd â Jehoſaphat, o herwydd iddo rodio yn ffyrdd cyntaf Dafydd ei dâd, ac nad ymofynnodd â Baalim:

4 Eithr Duw ei dâd a geiſiodd efe, ac yn ei orchymynion ef y rhodiodd, ac nid yn ôl gweithredoedd Iſrael.

5 Am hynny 'r ARGLWYDD a ſicrhaodd y frenhiniaeth yn ei law ef; a holl Juda [c] a roddaſant anrhegion i Jehoſaphat; ac yr ydoedd iddo olud ac anrhydedd yn helaeth.

6 ‡ Ac efe a ddyrchafodd ei galon yn ffyrdd yr ARGLWYDD: ac [d] efe a fwriodd hefyd yr uchelfeydd a'r llwynau allan o Juda.

7 ¶ Hefyd yn y drydedd flwyddyn o'i deyrnaſiad, efe a anfonodd at ei dywyſogion, *ſef* Benhail, ac Obadiah, a Zechariah, a Nethaneel, a Michaiah, i ddyſgu yn ninaſoedd Juda.

8 A chyd â hwynt *yr anfonodd efe* Leſiaid, Semaiah, a Nethaniah, a Zebadiah, ac Aſahel, a Semiramoth, a Jehonathan, ac Adoniah, a Thobiah, a Thob-adoniah, y Leſiaid: a chyd â hwynt Eliſamah, a Jehoram, yr offeiriaid.

9 A hwy a ddyſgaſant yn Juda, a chyd â hwynt *yr oedd* llyfr cyfraith yr ARGLWYDD: felly 'r amgylchaſant hwy holl ddinaſoedd Juda, ac y dyſgaſant y bobl.

10 ¶ Ac [e] arſwyd yr ARGLWYDD oedd ar holl deyrnaſoedd y gwledydd *oedd* o amgylch Juda, fel nad ymladdaſant hwy yn erbyn Jehoſaphat.

11 A *rhai* o'r Philiſtiaid oedd yn dwyn i Jehoſaphat anrhegion, a theyrnged o arian: yr Arabiaid hefyd oedd yn dwyn iddo ef ddïadelloedd, ſaith mîl a ſaith gant o hyrddod, a ſaith mîl a ſaith gant o fychod.

12 ¶ Felly

---

1 Bren. 15. 13. † Heb. *daychryn.*

m Pen. 14. 3, 5.

3063.

3084. a 1 Bren. 15. 17.

‡ Heb. *Darmeſec.*

b 1 Bren. 16. 1. Pen. 19. 2.

c Pen. 14. 9. † Heb. *lliaws.* d Job 34. 21. Diar. 5. 21. a 15. 3. Jer. 16. 17. a 32. 19. Zech. 4. 10. ‡ Heb. *i ymgryfhau.*

e 1 Bren. 15. 32. † Heb. *ychwanegodd.*

3090.

† Heb. *gloddaiſai.* f Gen. 50. 2. g Pen. 21. 19.

f Ad. 2

a 1 Bren. 15. 24.

b Pen. 15. 8.

3096. a 2 Bren. 18. 18. 3107. b 1 Bren. 22. 2.

c 1 Sam. 10. 27.

‡ Neu, *A'i galon a ymgyfuroad.* d Edrych 1 Bren. 22. 43. Pen. 20. 33.

1 Sam. 23. 2, 4. 2 Sam. 1.

3092.

‡ Neu, *Eunuchiaid.*

e Gen. 35. 5.

12 ¶ Felly Jehoſaphat oedd yn myned rhagddo, ac yn cynnyddu yn uchel; ac efe a adeiladodd yn Juda ‡ balaſau, a dinaſoedd tryſorau.

13 A llawer o waith oedd ganddo ef yn ninaſoedd Juda; a rhyfelwyr cedyrn nerthol yn Jeruſalem.

14 A dymma eu rhifedi hwynt, yn ôl ty eu tadau: O Juda yn dywyſogion miloedd, *yr oedd* Adnah y pennaf, a chyd ag ef drychan mil *o wŷr* cedyrn nerthol.

15 A cher ei law ef, Jehohanan y tywyſog, a chyd ag ef ddau cant a phedwar ugain mil.

16 A cher llaw iddo ef, Amaſiah mâb Zichri, yr hwn o'i wirfodd a ymroddodd i'r ARGLWYDD; a chyd ag ef ddau can mil *o wŷr* cedyrn nerthol.

17 Ac o Fenjamin, *yr oedd* Eliada yn *ŵr* cadarn nerthol, a chyd ag ef ddau can mil yn arfogion â bwaau a thariannau.

18 A cher llaw iddo ef, Jehozabad, a chyd ag ef gant a phedwar ugain mil yn barod i ryfel.

19 Y rhai hyn oedd yn gwaſanaethu 'r brenin, heb law [f] 'r rhai a roddaſai 'r brenin yn y dinaſoedd caerog, trwy holl Juda.

PEN. XVIII.

1 Jehoſaphat yn ymgyfathrachu ag Ahab, ac yn myn'd gyd ag ef i Ramoth Gilead. 4 Gau brophwydi yn twyllo Ahab, a'i ladd ef yn ôl gair Michea.

AC i Jehoſaphat yr ydoedd golud, ac anrhydedd yn helaeth; ac efe [a] a ymgyfathrachodd ag Ahab.

2 [b] Ac ym mhen *ennyd* o flynyddoedd, efe a aeth i wared at Ahab i Samaria. Ac Ahab a laddodd ddefaid, a gwartheg lawer, iddo ef ac i'r bobl *oedd* gyd ag ef, ac a'i hannogodd ef i fyned i fynu *gya ag ef* i Ramoth Gilead.

3 Ac Ahab brenin Iſrael a ddywedodd wrth Jehoſaphat brenin Juda, A ai di gyd â mi i Ramoth Gilead? Yntef a ddywedodd wrtho, *Yr ydwyf* fi fel tithau, a'm pobl i fel dy bobl dithau, a *byddwn* gyd â thi yn y rhyfel.

4 ¶ Jehoſaphat hefyd a ddywedodd wrth frenin Iſrael, [c] Ymgynghora attolwg heddyw â gair yr ARGLWYDD.

5 Am hynny brenin Iſrael a gaſglodd o'r prophwydi bedwar cant o wŷr, ac a ddywedodd wrthynt, A awn ni yn erbyn Ramoth Gilead i ryfel, neu a beidiaf fi? Dywedaſant hwythau, Dôs i fynu, canys Duw a'*i* dyry yn llaw 'r brenin.

6 Ond Jehoſaphat a ddywedodd, Onid *oes* ymma *un* prophwyd i'r ARGLWYDD etto mwyach, fel yr ymgynghorem ag ef?

7 A brenin Iſrael a ddywedodd wrth Jehoſaphat, *Y mae* etto un gŵr trwy 'r hwn *y gallem* ymgynghori â'r ARGLWYDD: ond y mae yn gâs gennyf fi ef; canys nid yw 'n prophwydo i mi ddaioni, ond drygioni erioed: efe yw Michea mâb Imla. A dywedodd Jehoſaphat, Na ddyweded y brenin felly.

8 A brenin Iſrael a alwodd ar un *o'i* † 'ſtafelly ddion, ac a ddywedodd, Pryſura Fichea fâb Imla.

9 A brenin Iſrael, a Jehoſaphat brenin Juda, oeddynt yn eiſtedd bob un ar ei deyrngadair, wedi eu gwiſgo mewn *brenhinol* wiſgoedd, eiſtedd yr oeddynt mewn llannerch *wrth* ddrŵs porth Samaria; a'r holl brophwydi oedd yn prophwydo ger eu bron hwynt.

10 A Sedeciah mâb Cenaanah a wnaethai iddo ei hun gyrn heiyrn, ac efe a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, A'r rhai hyn y corni di 'r Syriaid, nes it' eu diſa hwynt.

11 A'r holl brophwydi oedd yn prophwydo fel hyn, gan ddywedyd, Dôs i fynu i Ramoth Gilead, a ffynna: canys yr ARGLWYDD a'*i* dyry *hi* yn llaw y brenin.

12 A'r gennad a aethai i alw Michea, a lefarodd wrtho ef, gan ddywedyd, Wele eiriau 'r prophwydi yn ‡ un air yn dda i'r brenin: bydded gan hynny attolwg dy air di ddiau fel un o'r rhai hynny, a dywed y gorau.

13 A Michea a ddywedodd, *Fel mai* byw 'r ARGLWYDD, [d] yr hyn a ddywedo fy Nuw, hynny a leſaraf fi.

14 A phan ddaeth efe at y brenin, y brenin a ddywedodd wrtho, Michea, a awn ni i ryfel yn erbyn Ramoth Gilead, neu a beidiaf fi? Dywedodd yntef, Ewch i fynu, a ffynnwch, a rhoddir hwynt yn eich llaw chwi.

15 A'r brenin a ddywedodd wrtho, Pa faint gwaith i'th dyngheda f di, na leferech wrthyf fi ond gwirionedd yn enw 'r ARGLWYDD?

16 Yna efe a ddywedodd, Gwelais holl Iſrael yn waſgaredig ar y mynyddoedd fel defaid ni *byddai* iddynt fugail. A dywedodd yr ARGLWYDD, Nid *oes* feiſtr arnynt hwy; dychweled pob un i'w dŷ ei hun mewn tangnefedd.

17 (A brenin Iſrael a ddywedodd wrth Jehoſaphat, Oni ddywedais i wrthyt, na phrophwydai efe ddaioni i mi, ond † drygioni?)

18 Yntef a ddywedodd, Gan hynny gwrando air yr ARGLWYDD, Gwelais yr ARGLWYDD yn eiſtedd ar ei orſeddfa, a holl lu y nefoedd yn ſefyll ar ei ddeheulaw, ac *ar* ei law aſliwy.

19 A dywedodd yr ARGLWYDD, Pwy a dwylla Ahab brenin Iſrael, fel yr elo efe i fynu, ac y ſyrthio yn Ramoth Gilead? Ac un a lefarodd gan ddywedyd fel hyn, ac arall gan ddywedyd fel hyn.

20 Yna [e] ysbryd a aeth allan, ac a ſafodd ger bron yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Myfi a'i twyllaf ef. A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho, Pa fodd?

21 Dywedodd yntef, Myfi a âf allan, ac a fyddaf yn ysbryd celwyddog yngenau ei holl brophwydi ef. A dywedodd *yr ARGLWYDD*, Twylli, a gorchfygi; dôs allan, a gwnâ felly.

22 Ac yn awr wele 'r [f] ARGLWYDD a roddodd ysbryd celwyddog yngenau dy brophwydi hyn; a'r ARGLWYDD a lefarodd ddrwg am danat ti.

23 Yna Sedeciah mâb Cenaanah a neſaodd, ac [g] a darawodd Fichea dan *ei* gern, ac a ddywedodd, Pa ffordd yr aeth Ysbryd yr ARGLWYDD oddi wrthyfi i ymddiddan â thydi?

24 A Michea a ddywedodd, Wele ti a gai weled y dwthwn hwnnw, pan elych di † o 'ſtafell i 'ſtafell i ymguddio.

25 A brenin Iſrael a ddywedodd, Cymerwch Fichea, a dygwch ef yn ei ôl at Amon tywyſog y ddinas, ac at Joas mâb y brenin;

26 A dywedwch, Fel hyn y dywedodd y brenin, Rhowch hwn yn y carchardy, a bwydwch ef â bara cyſtudd, ac â dwfr blinder

3090. ‡ Neu, geſtyll. f Ad. 2. 3096. a 2 Bren. 8. 18. 3107. b 1 Bren. 22. 2. f 1 Sam. 23. 3, 4, 9. 2 Sam. 2. 1. ‡ Neu, Eunuch-iaid. 3107. c Num. 22. 18, 20, 35. a 23. 12, 16. a 24. 13. 1 Bren. 22. 14. ‡ Heb. *un enaid.* † Neu, *er drygioni.* e Job 1. 6. f Job 12. 16. Eſay 19. 14. Ezec. 14. 9. g Jer. 20. 2. Marc 14. 65. Act. 23. 2. † Heb. *i'ſtafell mewn yſtafell.*

blinder, nes i mi ddyfod eilwaith mewn heddwch.

27 Yna y dywedodd Michea, O's gan ddychwelyd y dychweli di mewn heddwch, ni leſarodd yr ARGLWYDD ynnof fi. Efe a ddywedodd hefyd, Gwrandêwch *hyn*, yr holl bobl.

28 Felly brenin Iſrael, a Jehoſaphat brenin Juda, a aethant i fynu i Ramoth Gilead.

29 A brenin Iſrael a ddywedodd wrth Jehoſaphat, Mi a newidiaf fy nillad, ac a âf i'r rhyfel; ond gwiſg di dy ddillad. Felly brenin Iſrael a newidiodd ei ddillad, a hwy a aethant i'r rhyfel.

30 A brenin Syria a orchymynnaſai i dywyſogion y cerbydau, y rhai *oedd* ganddo ef, gan ddywedyd, Nac ymleddwch â bychan nac â mawr, ond â brenin Iſrael yn unig.

31 A phan welodd tywyſogion y cerbydau Jehoſaphat, hwy a ddywedaſant, Brenin Iſrael yw efe. A hwy a ‡ droiſant i ymladd yn ei erbyn ef: ond Jehoſaphat a waeddodd, a'r ARGLWYDD a'i cynnorthwyodd ef, a Duw a'i gyrrodd hwynt oddi wrtho ef.

32 A phan welodd tywyſogion y cerbydau nad brenin Iſrael oedd efe, hwy a ddychwelaſant oddi ar ei ôl ef.

33 A *rhyw* ŵr a dynnodd mewn bwa † ar ei amcan, ac a darawodd frenin Iſrael ‡ rhwng cyſſylltiadau'r llurig: am hynny efe a ddywedodd wrth ei gerbydwr, Trô dy law, a dŵg fi allan o'r gâd, canys fe 'm clwyfwyd i.

34 A'r rhyfel a gryfhaodd y dwthwn hwnnw: a brenin Iſrael a gynhelid yn *ei* gerbyd yn erbyn y Syriaid hyd yr hwyr: ac efe a fu farw ynghŷlch machludiad haul.

PEN. XIX.

1 Jehu yn ceryddu Jehoſaphat, ac yntau yn ymweled â'i deyrnas, 5 ac yn rhoi athrawiaeth i'w farnwyr, 8 ac i'r offeiriaid, a'r Lefiaid.

3107. A Jehoſaphat bren'n Juda a ddychwelodd i'w dŷ ei hun i Jeruſalem mewn heddwch.

2 A Jehu mâb Hanani [a] y gweledydd a aeth o'i flaen ef, ac a ddywedodd wrth y brenin Jehoſaphat, Ai cynnorthwyo'r annuwiol, a [b] charu'r rhai oedd yn casâu'r ARGLWYDD, a wnait ti? am hyn digoſaint oddi wrth yr ARGLWYDD *fydd* arnat ti.

3 Er hynny [c] pethau da a gafwyd ynnot ti; canys ti a dynnaiſt ymmaith y Rhwyni o'r wlâd, ac a barotoaiſt dy galon i geiſio Duw.

4 A Jehoſaphat a drigodd yn Jeruſalem: ac efe a † aeth drachefn trwy'r bobl o Feerſeba hyd fynydd Ephraim, ac a'i dug hwynt eilwaith at ARGLWYDD Dduw eu tadau.

5 ¶ Ac efe a oſododd farnwyr yn y wlâd, trwy holl ddinaſoedd caerog Juda, o ddinas bwy gilydd.

6 Ac efe a ddywedodd wrth y barnwyr, Edrychwch beth a wneloch: canys [d] nid dros ddŷn yr ydych yn barnu, ond dros yr ARGLWYDD; ac [e] *efe a fydd* gyd â chwi ‡ wrth roddi barn.

7 Yn awr gan hynny bydded ofn yr ARGLWYDD arnoch chwi; gwiliwch a gwnewch *hynny*: o herwydd [f] nid *oes* anwiredd gyd â'r ARGLWYDD ein Duw, na derbyn wyneb, na chymmeryd gwobr.

8 ¶ A Jehoſaphat [h] a oſododd hefyd yn Jeruſalem *rai* o'r Lefiaid, ac o'r offeiriaid, ac o bennau tadau Iſrael, *i farn* barnedigaethau'r ARGLWYDD ac amrafaelion, pan ddychwelent i Jeruſalem.

9 Ac efe a orchymynnodd iddynt, gan ddywedyd, Fel hyn y gwnêwch mewn ofn yr ARGLWYDD, mewn ffyddlondeb, ac â chalon berffaith.

10 A pha amrafael bynnag a ddêl attoch chwi oddi wrth eich brodyr, y rhai ſy'n trigo yn eu dinaſoedd, rhwng gwaed a gwaed, rhwng cyfraith a gorchymmyn, deddfau a barnedigaethau, rhybuddiwch hwynt na throſeddont yn erbyn yr ARGLWYDD, a bod digoſaint arnoch chwi, ac ar eich brodyr: felly gwnêwch, ac na throſeddwch.

11 Ac wele Amarïah'r archoffeiriad *fydd* arnoch chwi ym mhob peth *a berthyn i'r* ARGLWYDD, a Zebadïah mâb Iſmael blaenor tŷ Juda, ym mhob achos i'r brenin; a'r Lefiaid yn ſwyddogion ger eich bron chwi: ymwrolwch, a gwnêwch *hynny*, a'r ARGLWYDD fydd gyd â'r dajonus.

PEN. XX.

1 Jehoſaphat yn ei ofn yn cyhoeddi ympryd, 5 ac yn gweddio. 14 Prophwydoliaeth Jahaziel. 20 Jehoſaphat yn cynghori'r bobl, ac yn goſod cantorion i foliannu'r Arglwydd. 22 Mawr ddinyſtr y gelynion. 26 Y bobl, wedi bendithio Duw ym Merachah, yn dychwelyd mewn gorfoledd. 31 Teyrnaſiad Jehoſaphat. 35 Ei longau ef ac Ahaziah yn dryllio.

AC wedi hyn meibion Moab a meibion Ammon a ddaethant, a chyd â hwynt *eraill* heb law'r Ammoniaid, yn erbyn Jehoſaphat, i ryfel.

2 Yna y deuwyd, ac y mynegwyd i Jehoſaphat, gan ddywedyd, Tyrfa fawr a ddaeth yn dy erbyn di o'r tu hwnt i'r môr, o Syria; ac wele y *maent* hwy yn Haſaſon Tamar, honno yw En-gedi.

3 A Jehoſaphat a ofnodd, ac a † ymroddodd i geiſio'r ARGLWYDD; ac a gyhoeddodd ympryd trwy holl Juda.

4 A Juda a ymgaſglaſant i oſyn *cymmorth* gan yr ARGLWYDD: canys hwy a ddaethant o holl ddinaſoedd Juda i geiſio'r ARGLWYDD.

5 ¶ A Jehoſaphat a ſafodd ynghynnulleidfa Juda a Jeruſalem, yn nhŷ'r ARGLWYDD, o flaen y cyntedd newydd;

6 Ac a ddywedodd, O ARGLWYDD Dduw ein tadau, onid wyt ti yn Dduw yn y nefoedd, ac yn llywodraethu ar holl deyrnaſoedd y cenhedloedd? ac [a] *onid* yn dy law di y *mae* nerth a chadernid, fel nad oes a ddichon dy wrthwynebu di?

7 Onid tydi ein Duw ni a yrraiſt ymmaith breſwylwyr y wlâd hon o flaen dy bobl Iſrael, ac a'i rhoddaiſt hi i hâd Abraham [b] dy garedigol yn dragywydd?

8 A thrigaſant ynddi, ac adeiladaſant i ti ynddi gyſegr i'th enw, gan ddywedyd,

9 [c] *Pan* ddêl niwaid arnom ni, *ſef* cleddyf, barnedigaeth, neu haint y nodau, neu newyn; o's ſafwn o flaen y tŷ hwn, a cher dy fron di, (canys dy enw di *ſydd* yn y tŷ hwn) a gwaeddi arnat yn ein cyſyngdra, ti a wrandewi ac a'n gwaredi ni.

10 Ac yn awr wele feibion Ammon a Moab, a *thrigolion* mynydd Scir, y rhai [d] nâ

*amgylchaſant.

†Heb. *yn ei wirſiondeb.*

‡Heb. *rhwng y cyſſylltiadau, a rhwng y ddwyfronneg.*

[a] 1 Sam. 9. 9.

[b] Pſal. 139. 21.

[c] Pen. 17. 4, 6. Edrych Pen. 12. 12.

†Heb. *adychwelodd, ac a aeth.*

[d] Deut. 1. 17.

[e] Pſal. 82. 1. Preg. 5. 8.

‡Heb. *yn achos y farn.*

[f] Deut. 32. 4. Rhuf. 9. 14.

[g] Deut. 10. 17. Job 34. 19. Act. 10. 34. Rhuf. 2. 11. Gal. 2. 6. Eph. 6. 9. Col. 3. 25. 1 Pedr 1. 17.

[h] Deut. 16. 18.

†Heb. *rhoddodd ei wyneb.*

[a] 1 Cron. 29. 12. Mat. 6. 13.

[b] Jago 2. 23.

[c] 1 Bren. 8. 33, 37. Pen. 6. 28.

[d] nâ

d Deut. 2. 4, 9, 19.
e Num. 20. 21.

d ni chaniateaist i Israel fyned attynt, pan ddaethant o wlâd yr Aipht; ond e hwy a droisant oddi wrthynt, ac ni ddifethasant hwynt.

11 Etto wele hwynt-hwy yn talu i ni, gan ddyfod i'n bwrw ni allan o'th etifeddiaeth di, yr hon a wnaethost i ni ei hetifeddu.

12 Oh ein Duw ni, oni ferni di hwynt? canys nid *oes* gennym ni nerth *i sefyll* o flaen y dyrfa fawr hon sydd yn dyfod i'n herbyn; ac ni wyddom ni beth a wnawn: ond f arnat ti y *mae* ein llygaid.

f Psal. 25. 15. a 123. 1, 2. a 141. 8.

13 A holl Juda oedd yn sefyll ger bron yr ARGLWYDD, â'i rhai bâch, eu gwragedd, a'i plant.

14 ¶ Yna ar Jahaziel mâb Zecharïah, fâb Benaiah, fâb Jehiel, fâb Mattaniah, Lefiad o feibion Asaph, g y daeth Yspryd yr ARGLWYDD ynghanol y gynnulleidfa.

g Num. 11. 25, 26. a 24. 2.

15 Ac efe a ddywedodd, Gwrandêwch holl Juda, a thrigolion Jerusalem, a *thithau* frenin Jehosaphat, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD wrthych chwi, h Nac ofnwch, ac na ddigalonnwch rhag y dyrfa fawr hon: canys nid eiddoch chwi y rhyfel, eithr eiddo Duw.

Pen. 24. 20.
h Ecsod. 14. 13, 14.

16 Y foru ewch i wared yn eu herbyn hwynt; wele hwynt yn dyfod i fynu wrth riw Sis, a chwi a'i goddiweddwch hwynt ynghwrr ‡ yr asson, tu ag anialwch Jeruel.

‡ Neu, *y dyffryn.*

17 i Nid *rhaid* i chwi ymladd yn y *rhyfel* hwn: sefwch yn llonydd, a gwelwch ymwared yr ARGLWYDD tu ag attoch, O Juda, a Jerusalem: nac ofnwch, ac na ddigalonnwch: ewch y foru allan yn eu herbyn hwynt; a'r ARGLWYDD *fydd* gyd a chwi.

i Ecsod. 14. 13, 14.

18 A Jehosaphat a ymgrymmodd i lawr ar ei wyneb: holl Juda hefyd a holl drigolion Jerusalem a syrthiasant ger bron yr ARGLWYDD, gan addoli 'r ARGLWYDD.

19 A'r Lefiaid, o feibion y Cohathiaid, ac o feibion y Corhiaid, a gyfodasant i foliannu ARGLWYDD Dduw Israel â llef uchel ddyrchafedig.

20 ¶ A hwy a gyfodasant yn forau, ac a aethant i anialwch Tecoa: ac wrth fyned o honynt, Jehosaphat a safodd, ac a ddywedodd, Gwrandêwch fi, O Juda, a thrigolion Jerusalem; k Credwch yn yr ARGLWYDD eich Duw, a chwi a sicrhêir; coeliwch ei brophwydi ef, a chwi a ffynnwch.

k Esay 7. 9.

21 Ac efe a ymgynghorodd â'r bobl, ac a osododd gantorion i'r ARGLWYDD, a rhai i foliannu prydferthwch sancteiddrwydd, pan aent allan o flaen y rhyfelwyr; ac i ddywedyd, l Clodforwch yr ARGLWYDD, m o herwydd ei drugaredd *a bery* yn dragywydd.

l Psal. 136. 1.
m 1 Cron. 16. 41.

22 ¶ Ac yn yr amser y dechreuasant hwy y gân a'r moliant, n y rhoddodd yr ARGLWYDD gynllwynwyr yn erbyn meibion Ammon, Moab, a *thrigolion* mynydd Seir, y rhai oedd yn dyfod yn erbyn Juda; a hwy ‡ a laddasant bawb ei gilydd.

n Barn. 7. 22. 1 Sam. 14. 20.
‡ Neu, *a darawsant.*

23 Canys meibion Ammon, a Moab, a gyfodasant yn erbyn trigolion mynydd Seir, i'w difrodi, ac i'w difetha *hwynt*: a phan orphennasent hwy drigolion Seir, hwy a helpiasant ddifetha pawb ei gilydd.

24 A phan ddaeth Juda hyd † Fispah yn yr anialwch, hwy a edrychasant ar y dyrfa, a wele hwynt yn gelaneddau meirwon, yn gorwedd ar y ddaear, ac † heb un diangol.

† Heb. *nia oead diangfa.*

25 A phan ddaeth Jehosaphat a'i bobl i 'sglyfaethu eu hyspail hwynt, hwy a gawsant yn eu mysg hwy lawer o olud, gyd â'r cyrph meirw, a thlysau dymunol (yr hyn a 'sglyfaethasant iddynt) beth anfeidrol: a thridiau y buant yn ysglyfaethu 'r yspail; canys mawr *oedd.*

26 ¶ Ac ar y pedwerydd dydd yr ymgynnullasant i ddyffryn y † fendith; canys yno y bendithiasant yr ARGLWYDD: am hynny y gelwir enw y fan honno Dyffryn ‡ y fendith hyd heddyw.

† Berachah.
‡ Berachah.

27 Yna y dychwelodd holl wŷr Juda a Jerusalem, a Jehosaphat yn flaenor iddynt, i fyned yn eu hôl i Jerusalem mewn llawenydd; canys yr ARGLWYDD a roddasai lawenydd iddynt hwy ar eu gelynion.

28 A hwy a ddaethant i Jerusalem, â nablau, a thelynau, ac udgyrn, i dŷ 'r ARGLWYDD.

29 Ac o ofn Duw oedd ar holl deyrnasoedd y ddaear, pan glywsant hwy fel y rhyfelasai 'r ARGLWYDD yn erbyn gelynion Israel.

o Pen. 17. 10.

30 Felly teyrnas Jehosaphat a gasodd lonydd: canys ei Dduw a roddodd iddo lonyddwch o amgylch.

31 ¶ p A Jehosaphat a deyrnasodd ar Juda: mâb pymtheng mlwydd ar hugain *oedd efe* pan ddechreuodd deyrnasu, a phûm mlynedd ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Azubah merch Silhi.

3090.
p 1 Bren. 22. 41, &c.

32 Ac efe a rodiodd yn ffordd Asa ei dâd, ac ni chiliodd oddi wrthi, gan wneuthur yr hyn *oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD.

33 Er hynny, q ni thynnwyd yr uchelfeydd ymmaith: canys ni pharotoisai 'r bobl eu calon erto at Dduw eu tadau.

q Edrych Pen. 17. 6.

34 A'r rhan arall o'r gweithredoedd cyntaf a diweddaf i Jehosaphat, wele hwy yn 'sgrifennedig ym mysg geiriau Jehu mâb Hananiah, r yr hwn y † crybwyllir am dano yn llyfr brenhinoedd Israel.

r 1 Bren. 16. 1, 7.
† Heb. *a adyrchasyd.*

35 ¶ Ac wedi hyn, s Jehosaphat brenin Juda a ymgyfeillodd ag Ahaziah brenin Israel, yr hwn a ymroddasai i ddrygioni.

s 1 Bren. 22. 48, 49.

36 Ac efe a unodd ag ef ar wneuthur llongau i fyned i Darsis: a gwnaethant y llongau yn Esion-Gaber.

37 Yna Eliezer mâb Dodafah o Fareshah a brophwydodd yn erbyn Jehosaphat, gan ddywedyd, O herwydd i ti ymgyfeillachu ag Ahaziah, yr ARGLWYDD a ddrylliodd dy waith di. A'r llongau a ddrylliwyd fel na allasant fyned i Darsis.

PEN. XXI.

1 *Jehoram yn teyrnasu ar ôl Jehosaphat, ac yn lladd ei frodyr.* 5 *Ei annuwioldeb ef.* 8 *Edom a Libna yn troi oddi wrtho ef.* 12 *Prophwydoliaeth Elias yn ei erbyn ef.* 16 *Y Philistiaid a'r Arabiaid yn ei orthrymmu ef.* 18 *Ei anaele glefyd ef, a'i w'radwyddus farwolaeth, a'i gladdedigaeth.*

A a Jehosaphat a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Dasydd. A Jehoram ei fâb a deyrnasodd yn ei le ef.

3115.
a 1 Bren. 22. 50.

2 Ac iddo ef *yr oedd* brodyr, meibion Jehosaphat; Azariah, a Jehiel, a Zechariah, ac Azariah, a Michael, a Sephatiah: y rhai hyn oll *oedd* feibion Jehosaphat brenin Israel.

3112. 3 A'i tâd a roddodd iddynt roddion lawer, o arian, ac aur, a gwerthfawr bethau, gyd â dinasoedd caerog yn Juda: ond efe a roddodd y frenhiniaeth i Jehoram, canys efe *oedd* y cyntafanedig.

3115. 4 A [b] Jehoram a gyfododd ar frenhiniaeth ei dâd, ac a ymgadarnhaodd, ac a laddodd ei holl frodyr â'r cleddyf, a *rhai* hefyd o dywysogion Israel.

[b] 2 Bren. 8. 16, 17.

3112. 5 ¶ Mâb deuddeng mlwydd ar hugain *oedd* Jehoram pan ddechreuodd efe deyrnasu, ac wyth mlynedd y teyrnasodd efe yn Jerusalem.

6 Ac efe a rodiodd yn ffordd brenhinoedd Israel, fel y gwnelsai tŷ Ahab; canys [c] merch Ahab oedd wraig iddo: ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD.

[c] Pen. 22. 2.

7 Ond ni fynnai 'r ARGLWYDD ddifetha tŷ Ddafydd, er mwyn [d] y cyfammod a ammodasai efe â Dafydd, fel y dywedasai, y rhoddai efe iddo † oleuni ac i'w feibion byth.

[d] 2 Sam. 7. 12. 1 Bren. 11. 36. 2 Bren. 8. 19. Psal. 132. 11, &c.

8 ¶ Yn ei ddyddiau ef y gwrthryfelodd Edom oddi tan law Juda, ac y gosodasant frenin arnynt eu hun.

3115. † Heb. *lamp*, neu, *gannwyll*.

9 A Jehoram [e] a aeth allan, a'i dywysogion, a'i holl gerbydau gyd ag ef: ac efe a gyfododd liw nôs, ac a darawodd yr Edomiaid, y rhai oedd yn ei amgylchu ef, a thywysogion y cerbydau.

[e] 2 Bren. 8. 21.

10 Felly Edom a wrthryfelodd oddi tan law Juda hyd y dydd hwn: a gwrthryfelodd Libnah y pryd hynny oddi tan ei law ef; o herwydd iddo ymwrthod ag ARGLWYDD Dduw ei dadau.

3116. 11 Efe a wnaeth hefyd uchelfeydd ym mynyddoedd Juda, ac a wnaeth i drigolion Jerusalem butteinio, ac a gymhellodd Juda *i hynny*.

12 ¶ A daeth ysgrifen oddi wrth Elias y prophwyd atto ef, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Dafydd dy dâd, O herwydd na rodiaist ti yn ffyrdd Jehosaphat dy dâd, nac yn ffyrdd Asa brenin Juda;

13 Eithr rhodio o honot yn ffordd brenhinoedd Israel, a gwneuthur o honot i Juda ac i drigolion Jerusalem butteinio, fel y putteiniodd tŷ Ahab, a lladd o honot dy frodyr hefyd o dŷ dy dâd, y rhai *oedd* well nâ thydi:

14 Wele, yr ARGLWYDD a dery â † phlâ mawr dy bobl di, a'th blant, a'th wragedd, a'th holl olud.

† Heb. *gyrnod*.

15 A thi *a gei* glefyd mawr, clefyd o'th amysgaroedd, nes myned o'th goluddion allan gan y clefyd, o ddydd i ddydd.

16 ¶ Felly 'r ARGLWYDD a gyffrôdd yn erbyn Jehoram ysbryd y Philistiaid, a'r Arabiaid, y rhai *oedd* ger llaw 'r Ethiopiaid.

17 A hwy a ddaethant i fynu i Juda, ac a'i dryllïasant hi, ac a gaethgludasant yr holl gyfoeth a gafwyd yn nhŷ 'r brenin, a'i [f] feibion hefyd a'i wragedd; fel na adawyd mâb iddo ond ‡ Jehoahaz yr ieuangaf o'i feibion.

[f] Pen. 24. 7. ‡ Neu, *Ahaziah*, Pen. 22. 1. Neu, *Azariah*, Pen. 22. 6.

18 ¶ Ac wedi hyn oll yr ARGLWYDD a'i tarawodd ef yn ei ymysgaroedd â chlefyd anaele.

3119 [g] Pen. 16. 14.

19 A bu, yn ôl talm o ddyddiau, ac wedi darfod ysbaid dwy flynedd, ei ymysgaroedd ef a aeth allan gan ei glefyd: felly y bu efe farw o glefydau drwg. A'i bobl ni wnaethant ŵdo gymaint megis [g] cynneu ei dadau,

20 Mâb deuddeng mlwydd ar hugain oedd efe pan ddechreuodd efe deyrnasu, ac wyth mlynedd y teyrnasodd efe yn Jerusalem; ac efe a ymadawodd heb hiraeth *am dano*: a chladdasant ef yn ninas Dafydd, ond nid ym meddrod y brenhinoedd.

PEN. XXII.

1 Ahaziah yn dyfod ar ôl Jehoram, ac yn teyrnasu yn annuwiol. 5 Ei gyngrair â Joram mâb Ahab, a Jehu yn ei ladd ef. 10 Athaliah yn difethu 'r holl hâd brenhinol ond Joas, yr hwn a guddiasai Josabeah ei foaryb, ac yn cymmeryd arni y frenhiniaeth.

A Thrigolion Jerusalem a urddasant [a] Ahaziah ei fâb ieuangaf ef yn frenin yn ei le ef. Canys y fyddin a ddelsai gyd â'r Arabiaid i'r gwersyll a laddasai y rhai [b] hynaf oll. Felly Ahaziah mâb Jehoram brenin Juda a deyrnasodd.

3119. [a] 2 Bren. 8. 24, &c. Edrych Ad. 6. [b] Pen. 21. 17.

2 [c] Mâb dwy flwydd a deugain *oedd* Ahaziah pan ddechreuodd efe deyrnasu; ac un flwyddyn y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* [d] Athaliah merch Omri.

[c] Edrych 2 Bren. 8. 26. [d] Pen. 21. 6.

3 Yntau hefyd a rodiodd yn ffyrdd tŷ Ahab: canys ei fam oedd ei gyngor ef i wneuthur drwg.

3120.

4 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, fel tŷ Ahab: canys hwynt-hwy oedd gynghoriaid iddo ef, ar ôl marwolaeth ei dâd, i'w ddinystr ef.

5 ¶ Ac efe a rodiodd yn ôl eu cyngor hwynt, ac a aeth gyd â Jehoram mâb Ahab brenin Israel i ryfel, yn erbyn Hazael brenin Syria, yn Ramoth Gilead: a'r Syriaid a darawsant Joram.

6 Ac efe a ddychwelodd i ymjachâu i Jezreel, o herwydd yr archollion â'r rhai y tarawsent ef yn Ramah, pan ymladdodd efe â Hazael brenin Syria. Ac ‡ Azariah mâb Jehoram brenin Juda a aeth i wared i ymweled â Jehoram mâb Ahab i Jezreel, canys claf *oedd* efe.

‡ *Ahaziah*, Ad. 1. *Jehoahaz*, Pen. 21. 17.

7 A † dinystr Ahaziah [e] oedd oddi wrth Dduw, wrth ddyfod at Joram: canys pan ddaeth, efe a aeth gyd â Jehoram yn erbyn Jehu mab Nimsi, yr hwn [f] a enneiniasai 'r ARGLWYDD i dorri ymmaith dŷ Ahab.

† Heb. *mathrad*. [e] Barn. 14. 4. [f] 2 Bren. 9. 7.

8 A phan farnodd Jehu yn erbyn tŷ Ahab, efe [g] a gafodd dywysogion Juda, a meibion brodyr Ahaziah, y rhai oedd yn gwasanaethu Ahaziah, ac efe a'i lladdodd hwynt.

[g] 2 Bren. 10. 13.

9 [h] Ac efe a geisiodd Ahaziah: a hwy a'i daliasant ef (canys yr oedd efe yn llechu yn Samaria) a hwy a'i dygasant ef at Jehu: lladdasant ef hefyd, a chladdasant ef; canys dywedasant, Mâb Jehosaphat yw efe, yr hwn a geisiodd yr ARGLWYDD â'i holl galon. Felly nid oedd gan dŷ Ahaziah nerth i lynu yn y deyrnas.

[h] 2 Bren. 9. 27.

3120.

10 ¶ [i] Ond pan welodd Athaliah mam Ahaziah farw o'i mâb, hi a gyfododd, ac a ddifethodd holl frenhinol hâd tŷ Juda.

[i] 2 Bren. 11. 1.

11 Ond Josabeah merch y brenin a gymmerth Joas fâb Ahaziah, ac a'i lladratâodd ef o fysg meibion y brenin y rhai a laddwyd, ac a'i rhoddodd ef a'i fammaeth yn 'stafell y gwelyau. Felly Josabeah merch y brenin Jehoram gwraig Jehoiada yr offeiriad, (canys chwaer Ahaziah ydoedd hi) a'i cuddiodd ef rhag Athaliah, fel na laddodd hi ef.

12 Ac efe a fu ynghûdd gyd â hwynt yn nhŷ

nhŷ Dduw chwe blynedd: ac Athaliah oedd yn teyrnasu ar y wlâd.

PEN. XXIII.

1 Jehoiada, wedi gosod pethau mewn trefn, yn gwneuthur Joas yn frenin. 12 Lladd Athaliah. 16 Jehoiada yn edfryd gwasanaeth Duw.

3126. A C [a] yn y seithfed flwyddyn yr ymgadarnhaodd Jehoiada, ac y cymmerodd dywysogion y cannoedd, Azariah mâb Jeroham, ac Ismael mâb Johanan, ac Azariah mâb Obed, a Maasiah mâb Adaiah, ac Elisaphat mâb Zichri, gyd ag ef mewn cyfammod.

[a] 2 Bren. 11. 4 &c.

2 A hwy a aethant o amgylch yn Juda, ac a gynnullasant y Lefiaid o holl ddinasoedd Juda, a phennau cenedl Israel, ac a ddaethant i Jerusalem.

3 A'r holl gynnulleidfa a wnaethant gyfammod â'r brenin yn nhŷ Dduw: ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Wele, mâb y brenin a deyrnata, fel [b] y llefarodd yr ARGLWYDD am feibion Dafydd.

[b] 2 Sam. 7. 12. 1 Bren. 2. 4. 29. 5. Pen. 6. 16. a 7. 18. a 21. 7.

4 Dymma 'r peth a wnewch chwi; Y drydedd ran o honoch, y rhai a ddeuant i mewn *ar* y Sabboth, o'r offeiriaid, ac o'r Lefiaid, *fydd* yn borthorion i'r trothwyau;

5 A'r drydedd ran *fydd* yn nhŷ 'r brenin; a'r drydedd ran wrth borth y sylfaen; a'r holl bobl ynghynteddau tŷ 'r ARGLWYDD.

6 Ac na ddeled *neb* i dŷ 'r ARGLWYDD, ond yr offeiriaid, [c] a'r gweinidogion o'r Lefiaid; deuant hwy i mewn, canys sanctaidd *ydynt*: ond yr holl bobl a gadwant wiliadwriaeth yr ARGLWYDD.

[c] 1 Cron. 23. 28, 29.

7 A'r Lefiaid a amgylchant y brenin o bob tu, pob un a'i arfau yn ei law; a phwy bynnag *arall* a ddelo i'r tŷ, lladder ef: ond byddwch chwi gyd â'r brenin, pan ddelo efe i mewn, a phan elo efe allan.

8 A'r Lefiaid a holl Juda a wnaethant yn ôl yr hyn oll a orchymynnasai Jehoiada yr offeiriad, a hwy a gymmerasant bawb eu gwŷr, y rhai oedd yn dyfod i mewn *ar* y Sabboth, gyd â'r rhai oedd yn myned allan *ar* y Sabboth: (canys ni ryddhasai Jehoiada 'r offeiriad [d] y dosbarthiadau.)

[d] Edrych 1 Cron. 24. a 25.

9 A Jehoiada 'r offeiriad a roddodd i dywysogion y cannoedd, y gwaywffyn, a'r tariannau, a'r estylch, *a fuasai* yn eiddo y brenin Dafydd, y rhai *oedd* yn nhŷ Dduw.

10 Ac efe a gyfleodd yr holl bobl, a phob un a'i arf yn ei law, o'r ‡ tu dehau i'r tŷ hyd y tu asswy i'r tŷ, ynghylch yr allor a'r tŷ, yn ymmyl y brenin oddi amgylch.

‡ Heb. *ysgwydd eathau.*

11 Yna y dygasant allan fâb y brenin, a rhoddasant y goron arno ef, [e] a'r dystiolaeth, ac a'i hurddasant ef yn frenin: Jehoiada hefyd a'i feibion a'i henneiniasant ef, ac a ddywedasant, Byw fyddo 'r brenin.

[e] Deut. 17. 18.

12 ¶ A phan glybu Athaliah drŵst y bobl yn rhedeg, ac yn moliannu 'r brenin; hi a ddaeth at y bobl i dŷ 'r ARGLWYDD.

13 A hi a edrychodd, ac wele 'r brenin yn sefyll wrth ei golofn yn y ddyfodfa, a'r tywysogion, a'r udgyrn yn ymmyl y brenin; a holl bobl y wlâd yn llawen, ac yn lleisio mewn udgyrn; a'r cantorion ag offer cerdd, [f] a'r rhai a fedrent foliannu. Yna Athaliah a rwygodd ei dillad, ac a ddywedodd, Bradwriaeth, bradwriaeth.

[f] 1 Cron. 25. 8.

14 A Jehoiada yr offeiriad a ddug allan dywysogion y cannoedd, *sef* swyddogion y llu, ac a ddywedodd wrthynt, Dygwch hi allan o'r rhesau: a'r hwn a ddelo ar ei hôl hi, lladder ef â'r cleddyf. Canys dywedasai 'r offeiriad, Na leddwch hi yn nhŷ 'r ARGLWYDD. 3126.

15 A hwy a roddasant ddwylaw arni hi, a hi a ddaeth tu a'r porth y deuai 'r meirch i dŷ 'r brenin, ac yno y lladdasant hwy hi.

16 ¶ A Jehoiada a wnaeth gyfammod rhyngddo ei hun, a rhwng yr holl bobl, a rhwng y brenin, i fod yn bobl i'r ARGLWYDD.

17 Yna 'r holl bobl a aethant i dŷ Baal, ac a'i distrywiasant ef, a'i allorau, ei ddelwau hefyd a ddrylliasant hwy, ac [g] a laddasant Fattan offeiriad Baal o flaen yr allor.

[g] Deut. 13. 9.

18 A Jehoiada a osododd swyddau *yn* nhŷ 'r ARGLWYDD, dan law 'r offeiriaid y Lefiaid, y rhai [h] a ddosbarthasai Dafydd yn nhŷ 'r ARGLWYDD, i offrymmu poeth-offrymmau 'r ARGLWYDD, fel y *mae* yn [i] sgrifennedig ynghyfraith Moses, mewn llawenydd a chân; ‡ yn ôl tresn Dafydd.

[h] 1 Cron. 24. 1. [i] Num. 28. 2. ‡ Heb. *trwy dawylaw.*

19 Ac efe a gyfleodd [k] y porthorion wrth byrth tŷ 'r ARGLWYDD, fel na ddelai i mewn neb *a fyddai* aflan mewn dim oll.

[k] 1 Cron. 26. 1, &c.

20 Cymmerodd hefyd dywysogion y cannoedd, a'r pendefigion, a'r rhai oedd yn arglwyddiaethu ar y bobl, a holl bobl y wlâd, ac efe a ddug y brenin i wared o dŷ 'r ARGLWYDD: a hwy a ddaethant trwy 'r porth uchaf i dŷ 'r brenin, ac a gyfleasant y brenin ar orseddfa 'r frenhiniaeth.

21 A holl bobl y wlâd a lawenychasant, a'r ddinas a fu lonydd wedi iddynt ladd Athaliah â'r cleddyf.

PEN. XXIV.

1 Joas yn teyrnasu yn ddaionus, tra fu fyw Jehoiada, 4 yn peri cyweirio 'r Deml. 15 Marwolaeth Jehoiada a'i barchedig angladd. 17 Joas yn troi at ddelw-addoliaeth, ac yn lladd Zechariah mâb Jehoiada. 23 Y Syriaid yn ei anrheithio ef, a Zabad a Jozabad yn ei ladd ef. 27 Amasiah yn teyrnasu ar ei ôl ef.

M Ab [a] saith mlwydd *oedd* Joas pan ddechreuodd efe deyrnasu, a deugain mlynedd y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Sibea o Feersheba.

[a] 2 Bren. 12. 1, &c.

2 A Joas [b] a wnaeth yr hyn *oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD, holl ddyddiau Jehoiada 'r offeiriad.

[b] Edrych Pen. 26. 5.

3 A Jehoiada a gymmerth iddo ddwy wragedd: ac efe a genhedlodd feibion a merched.

4 ¶ Ac wedi hyn Joas a roes ei frŷd ar adnewyddu tŷ 'r ARGLWYDD. 3147.

5 Ac efe a gynhullodd yr offeiriaid, a'r Lefiaid, ac a ddywedodd wrthynt, Ewch i ddinasoedd Juda, a chesglwch gan holl Israel arian i gyweirio tŷ eich Duw, o flwyddyn i flwyddyn: prysurwch chwithau 'r peth. Ond ni fryssiodd y Lefiaid.

6 A'r brenin a alwodd am Jehoiada, yr *offeiriad* pennaf, ac a ddywedodd wrtho, Pa ham na cheisiaist gan y Lefiaid ddwyn o Juda, ac o Jerusalem dreth [c] Moses gwâs yr ARGLWYDD, a chynnulleidfa Israel, i babell y dystiolaeth?

[c] Ecsod. 30. 12, 13, 14.

7 Canys [d] meibion Athaliah y wraig ddrygionus honno a rwygasent dŷ Dduw; a holl

[d] Pen. 21. 17.

3148. a holl gyllegredig bethau tŷ 'r ARGLWYDD a roisant hwy i Faalim.

8 Ac wrth orchymmyn y brenin, hwy a wnaethant gist, ac a'i gosodasant hi ym mhorth tŷ 'r ARGLWYDD oddi allan.

† Heb. *lef.* 9 A rhoddasant † gyhoeddiad yn Juda, ac yn Jerusalem, ar ddwyn i'r ARGLWYDD dreth Moses gwâs Duw, *yr hon a roisid* ar Israel yn yr anialwch.

10 A'r holl dywysogion, a'r holl bobl a lawenychasant, ac a ddygasant, ac a fwriasant i'r gist, nes gorphen o honynt.

11 A bu, yr amser y dycpwyd y gist at swyddog y brenin trwy law y Lefiaid, a phan welsant *fod* llawer o arian, ddyfod o 'sgrifennydd y brenin, a swyddog yr archoffeiriad, a chywallt y gist, a'i chymmeryd hi, a'i dwyn drachefn i'w lle ei hun. Felly y gwnaethant o ddydd i ddydd, a chasglasant arian lawer.

12 A'r brenin a Jehoiada a'i rhoddodd i'r rhai oedd yn gweithio gwasanaeth tŷ 'r ARGLWYDD, a chyflogasant seiri maen, a seiri pren, i gyweirio tŷ 'r ARGLWYDD; a gofaint haiarn a phres, i gadarnhau tŷ 'r ARGLWYDD.

‡ Heb. *a meddyginiaeth aeth i fynu ar y gwaith.* 13 Felly y gweithwyr a weithiasant, ‡ a'r gwaith a orphennwyd trwy eu dwylaw hwynt: a hwy a wnaethant dŷ Dduw yn ei drefn ei hun, ac a'i cadarnhasant ef.

14 A phan orphennasant hwy *ef*, hwy a ddygasant y gweddill o'r arian ger bron y brenin a Jehoiada, a hwy a wnaethant o honynt lestri i dŷ 'r ARGLWYDD, *sef* llestri 'r weinidogaeth, † a'r morterau, a'r llwyau, a'r llestri aur ac arian. Ac yr oeddynt hwy yn offrymmu poeth-offrymmau yn nhŷ yr ARGLWYDD yn wastadol, holl ddyddiau Jehoiada.

† Heb. *a offrymmu.* 15 ¶ Ond Jehoiada a heneiddiodd, ac oedd gyflawn o ddyddiau, ac a fu farw: mab can mlwydd a deg ar hugain *oedd efe* pan fu farw.

16 A hwy a'i cladasant ef yn ninas Dafydd gyd â'r brenhinoedd; canys efe a wnelsai ddaioni yn Israel, tu ag at Dduw a'i dŷ.

17 Ac wedi marw Jehoiada, tywysogion Juda a ddaethant, ac a ymgrymmasant i'r brenin: yna y brenin a wrandawodd arnynt hwy.

18 A hwy a adawsant dŷ ARGLWYDD Dduw eu tadau, ac a wasanaethasant y llwynau, a'r delwau: a daeth digofaint ar Juda, a Jerusalem, o herwydd eu camwedd hyn.

19 Etto efe a anfonodd attynt hwy brophwydi, i'w troi hwynt at yr ARGLWYDD a hwy a dystiolaethasant yn eu herbyn hwynt, ond ni wrandawsant hwy.

† Heb. *wisgodd am*, fel Barn. 6. 34. 20 Ac Yspryd Duw a † ddaeth ar Zechariah fab Jehoiada yr offeiriad, ac efe a safodd oddi ar y bobl, ac a ddywedodd wrthynt hwy, Fel hyn y dywedodd Duw, Pa ham yr ydych chwi yn troseddu gorchymynion yr ARGLWYDD? dîau na ffynnwch chwi; canys [e] gwrthodasoch yr ARGLWYDD, am hynny yntau a'ch gwrthyd chwithau.

[e] Pen. 15. 2.

2164. [f] Mat. 23. 35. 21 A hwy a gyd-fwriadasant yn ei erbyn ef, ac [f] a'i llabyddiasant ef â meini wrth orchymmyn y brenin, ynghyntedd tŷ 'r ARGLWYDD.

22 Ac ni chofiodd Joas y brenin y caredigrwydd a wnaethai Jehoiada ei dad ef ag ef, ond efe a laddodd ei fab ef. A phan oedd efe yn marw, efe a ddywedodd; Edryched yr ARGLWYDD, a gofynned.

23 ¶ Ac † ym mhen y flwyddyn y daeth llu 'r Syriaid i fynu yn ei erbyn ef: a hwy a ddaethant yn erbyn Juda, a Jerusalem, ac a ddifethasant holl dywysogion y bobl o blith y bobl, ac a anfonasant eu holl anrhaith hwynt i frenin Damascus. 3165. † Heb. *yn nychweliad.*

24 Canys llu 'r Syriaid [g] a ddaethai ag ychydig wŷr, a'r ARGLWYDD a roddodd yn eu llaw hwynt lu mawr iawn, am iddynt wrthod ARGLWYDD Dduw eu tadau: felly y gwnaethant hwy farn yn erbyn Joas. [g] Lef. 26. 8. Deut. 32. 30. Esay 30. 17.

25 A phan aethant hwy oddi wrtho ef, (canys hwy a'i gadawsant ef mewn clefydau mawrion) ei weision ei hun a gyd-fwriadodd i'w erbyn ef, o herwydd gwaed meibion Jehoiada yr offeiriad, ac a'i lladdasant ef ar ei wely; ac efe a fu farw: a hwy a'i cladasant ef yn ninas Dafydd, ond ni chladdasant ef ym meddau 'r brenhinoedd.

‡ Neu, *Jozachar*, 2 Bren. 12. 21. † Neu, *Somer*, 2 Bren. 12. 21. 26 A dymma 'r rhai a frad-fwriadasant yn ei erbyn ef; ‡ Zabad mab Simeath yr Ammonites, a Jehozabad mab † Simrith y Foabites.

[h] 2 Bren. 12. 18. 27 ¶ Am ei feibion ef, a maint [h] y baich a roddwyd arno, a sylfaeniad tŷ Dduw, wele hwy yn 'sgrifennedig yn histori llyfr y brenhinoedd. Ac Amasiah ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PEN. XXV.

1 *Amasiah yn dechrau teyrnasu yn ddaionus.* 3 *Yn gwneuthur cyfiawnder â'r brâdwyr.* 5 *Yn cyflogi llu o'r Israeliaid yn erbyn yr Edomiaid, ac ar air y prophwyd yn colli 'r can talent cyflog, ac yn eu gollwng hwynt ymmaith.* 11 *Yn gorchfygu 'r Edomiaid.* 10, 13 *Yr Israeliaid yn ddigllon am eu gollwng ymmaith, yn ysbeilio wrth fyned adref.* 14 *Amasiah yn balchio am ei oruchafiaeth, ac yn gwasanaethu duwiau Edom, ac yn diystyru rhybudd y prophwyd,* 17 *yn cyffrôi Joas i'w ddinystr ei hun.* 25 *Yr hŷd y teyrnasodd efe.* 27 *Ei ladd ef trwy frâd.*

MAb [a] pùm mlwydd ar hugain *oedd* Amasiah pan ddechreuodd efe deyrnasu, a naw mlynedd ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Jehoadan o Jerusalem. 3165. [a] 2 Bren. 14. 1, &c.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD, [b] ond nid â chalon berffaith.

[b] Edrych 2 Bren. 14. 4. Ad. 4. † Heb. *arno.* 3 ¶ A phan sicrhäwyd ei deyrnas † iddo ef, efe a laddodd ei weision a laddasent y brenin ei dâd ef.

4 Ond ni laddodd efe eu meibion hwynt, ond *efe a wnaeth* fel *y mae* yn 'sgrifennedig yn y gyfraith yn llyfr Moses, lle y gorchymynnasai 'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, [c] Ni bydd marw y tadau dros y meibion, ac ni bydd marw y meibion dros y tadau, ond pob un a fydd marw am ei bechod ei hun.

[c] Deut. 24. 16. 2 Bren. 14. 6. 5 ¶ Ac Amasiah a gynhullodd Juda, ac a'i gwnaeth hwy, yn ôl tŷ *eu* tadau, yn dywysogion ar filoedd, ac yn dywysogion ar gannoedd, trwy holl Juda, a Benjamin: ac efe a'i cyfrifodd hwynt [d] o fâb ugain mlwydd ac uchod, ac a'i cafodd hwy yn drychan mîl o wŷr etholedig yn *gallu* myned i ryfel, yn medru trîn gwaywffon a tharian. Jer. 31. 30. Ezec. 18. 20. [d] Num. 1. 3.

6 Ac efe a gyflogodd o Israel gan mîl o wŷr cedyrn nerthol er can talent o arian.

7 Ond gŵr Duw a ddaeth atto ef, gan ddywedyd, O frenin, nac aed llu Israel gyd

gyd â thi: canys nid yw 'r ARGLWYDD gyd ag Israel, *ſef gyd â* holl feibion Ephraim.

8 Ond o's myned a fynni, gwnâ, ymgadarnhâ i ryfel: *ond* Duw a wnâ it' ſyrthio o flaen dy elynion; canys y mae gan Dduw nerth i gynnorthwyo, ac i gwympo.

9 Ac Amaſiah a ddywedodd wrth ŵr Duw, Ond beth a wneir am y can talent a roddais i dorf Iſrael? A dywedodd gŵr Duw, Y mae ar law 'r ARGLWYDD roddi i ti lawer mwy nâ hynny.

10 Felly Amaſiah a'i neillduodd hwynt, *ſef* y dorf a ddelſai atto ef o Ephraim, i fyned i'w mangre ei hun. A llidiodd eu digllonedd hwy yn ddirfawr yn erbyn Juda, a dychwelaſant i'w mangre eu hun mewn llid ddigllon.

11 ¶ Ac Amaſiah a ymgadarnhaodd, ac a dywyſodd allan ei bobl, ac a aeth i ddyffryn yr halen, ac a darawodd *o* feibion Seir ddengmil.

12 Meibion Juda hefyd a gaethgludaſant ddengmil yn fyw, ac a'i dygaſant i ben y graig, ac a'i taflaſant hwy o ben y graig, fel y drylliwyd hwynt oll.

13 ¶ A'r ‡ rhyfelwyr, y rhai a ddarfuaſai i Amaſiah eu troi yn ôl rhag myned gyd ag ef i ryfel, a ruthraſant ar ddinaſoedd Juda, o Samaria hyd Feth-Horon, ac a darawſant o honynt dair mil, ac a yſglyfaethaſant anrhaith fawr.

14 ¶ Ac wedi dyfod Amaſiah o ladd yr Edomiaid, [e] efe a ddug ddiwiau meibion Seir, ac a'i goſodod hwynt iddo ef yn dduwiau, ac a addolodd ger eu bron hwynt, ac a arogl-darthodd iddynt.

15 Am hynny y llidiodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn Amaſiah, ac efe a anfonodd brophwyd atto ef, yr hwn a ddywedodd wrtho ef, Pa ham y ceiſiaiſt ti dduwiau 'r bobl, y rhai nid achubaſant eu pobl eu hun o'th law di?

16 A phan oedd efe yn llefaru wrtho ef, *y brenin* a ddywedodd wrtho yntef, A wnaed tydi yn gynghorwr i'r brenin? paid, i ba beth i'th darewid? A'r prophwyd a beidiodd, ac a ddywedodd, Mi a wn fod Duw wedi † arfaethu dy ddinyſtrio di, am it' wneuthur hyn, ac na wrandewaiſt ar fy nghynghor i.

17 ¶ Yna [f] Amaſiah brenin Juda a ymgynghorodd, ac a anfonodd at Joas fâb Jehoahaz fâb Jehu brenin Iſrael, gan ddywedyd, Tyred, gwelwn wyneb ei gilydd.

18 A Joas brenin Iſrael a anfonodd at Amaſiah brenin Juda, gan ddywedyd, Yr ‡ yſgellyn *ſydd* yn Libanus a anfonodd at y gedrwydden *ſydd* yn Libanus, gan ddywedyd, Dyro dy ferch i'm mâb i yn wraig: a bwyſtfil y maes, yr hwn *oedd* yn Libanus, a dramwyodd ac a ſathrodd yr yſgellyn.

19 Dywedaiſt, Wele tarewaiſt yr Edomiaid, a'th galon a'th ddyrchafodd i ymffroſtio: eiſtedd yn awr yn dy dŷ; pa ham yr wyt yn ymyrryd er drwg *i ti dy hun*, fel y ſyrthit ti, a Juda gyd â thi?

20 Ond ni wrandawai Amaſiah, canys g oddi wrth Dduw 'r *oedd* hynny, fel y rhoddid hwynt yn llaw *y gelyn*, am iddynt geiſio duwiau Edom.

21 Felly Joas brenin Iſrael a aeth i fynu, a hwy a welſant wynebau ei gilydd, efe ac Amaſiah brenin Juda, ym Meth-ſemes yr hon *oedd* yn Juda.

22 A Juda a darawyd o flaen Iſrael, a hwy a ffoiſant bawb i'w pebyll.

23 A Joas brenin Iſrael a ddaliodd Amaſiah mâb Joasfâb [h] Jehoahaz brenin Juda, ym Meth-ſemes, ac a'i dug ef i Jeruſalem, ac a dorrodd i lawr fur Jeruſalem, o borth Ephraim hyd borth † y gongl, pedwar can cufydd.

24 Ac *efe a gymmerth* yr holl aur, a'r arian, a'r holl leſtri a gafwyd yn nhŷ Dduw gyd ag Obed Edom, a thryſorau tŷ 'r brenin, a'r gwyſtlon hefyd, ac a ddychwelodd i Samaria.

25 ¶ Ac Amaſiah mâb Joas brenin Juda a fu fyw, wedi marwolaeth Joas mâb Jehoahaz brenin Iſrael, bymtheng mlynedd. 3179.

26 A'r rhan arall o'r gweithredoedd cyntaf a diweddaf i Amaſiah, wele, onid *yayntr* hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr brenhinoedd Juda, ac Iſrael?

27 ¶ Ac wedi 'r amſer yr ymadawodd Amaſiah oddi ar ôl yr ARGLWYDD, hwy a fradfwriadaſant fradwriaeth yn ei erbyn ef yn Jeruſalem, ac efe a ffodd i Lachis: ond hwy a anfonaſant ar ei ôl ef i Lachis, ac a'i lladdaſant ef yno.

28 A hwy a'i dygaſant ef ar feirch, ac a'i claddaſant ef gyd â'i dadau ‡ yn ninas Juda.

PEN. XXVI.

1 *Uzziah yn frenin ar ôl Amaſiah, ac yn llwyddaethu yn dda tra fu fyw Zechariah, ac yn llwyddo.* 16 *Wedi hynny yn balchio, ac yn cymmeryd arno 'r offeiriadaeth, ac yn cael ei daro â gwahan-glwyf.* 22 *Efe yn marw, a Jotham yn teyrnaſu ar ei ôl ef.*

YNa holl bobl Juda a gymmeraſant ‡ [a] Uzziah, ac yntef yn fâb un mlwydd ar bymtheg; ac a'i hurddaſant ef yn frenin yn lle Amaſiah ei dâd.

2 Efe a adeiladodd Eloth, ac a'i dug hi drachefn i Juda, ar ôl huno o'r brenin gyd â'i dadau.

3 Mâb un mlwydd ar bymtheg *oedd* Uzziah pan ddechreuodd efe deyrnaſu, a deuddeng mlynedd a deugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Jecholiah o Jeruſalem. 3194.

4 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll a wnaethai Amaſiah ei dâd ef.

5 Ac [b] efe a ymgeiſiodd â Duw yn nyddiau Zechariah, yr hwn [c] oedd gantho ddyall † yngweledigaethau Duw: a'r dyddiau y ceiſiodd efe yr ARGLWYDD, Duw a'i llwyddodd ef.

6 Ac efe a aeth allan, ac [d] a ryfelodd yn erbyn y Philiſtiaid, ac a dorrodd i lawr fur Gath, a mur Jabneh, a mur Aſdod, ac a adeiladodd ddinaſoedd yn Aſdod, ac ym myſg y Philiſtiaid.

7 A Duw a'i cynnorthwyodd ef yn erbyn [e] y Philiſtiaid, ac yn erbyn yr Arabiaid, y rhai oedd yn trigo yng Ngur-baal, a'r Mehuniaid.

8 A'r Ammoniaid a roiſant roddion i Uzziah: a'i enw ef a aeth hyd y mynediad i'r Aipht: o herwydd efe a ymgryfhaodd yn ddirfawr.

9 Hefyd Uzziah a adeiladodd dyrau yn Jeruſalem wrth [f] borth y gongl, ac wrth borth y glyn, ac wrth droad y *mur*, ac a'i ‡ cadarnhaodd hwynt.

10 Ac efe a adeiladodd dyrau yn yr anialwch, ac a † gloddiodd bydewau lawer; o

h Edrych Pen. 21. 17. a 22. 1, 6.

† Heb. *yr hwn fydd yn wynebu.*

‡ Sef, *ainas Dafyad.*

2 Bren. 14. 20.

‡ Neu, *Azariah.*

a 2 Bren. 14. 21. a 15. 1.

3194.

b Edrych Pen. 24. 2.

c Gen. 41. 15. Dan. 1. 17. a 2. 19. a 10. 1.

† Heb. *yn gweled Duw.*

d Eſay 14. 29.

e Pen. 21. 16.

f Nehem. 3. 13, 19, 32. Zech. 14. 10.

‡ Neu, *cyweiriodd.*

† Neu *naddodd.*

blegid yr oedd ganddo lawer o anifeiliaid, yn
y dyffryndir ac yn y gwastadedd: *a* llafurwyr a gwinllanwyr yn y mynyddoedd, ac
† Neu, *meusydd ffrwythlawn.* yng † Ngharmel: canys hoff oedd ganddo *goledd* y ddaear.

11 Ac yr oedd gan Uzziah lu o ryfelwyr, yn myned allan yn tyddinoedd, yn
ôl nifer eu cyfrif hwynt trwy law Jeiel
yr ysgrifennydd, a Maasiah y llywydd,
dan law Hananiah *un* o dywysogion y
brenin.

12 Holl nifer pennau cenedl y rhai cedyrn
o nerth *oeda* ddwy fil a chwe chant.

13 A than eu llaw hwynt *yr oedd* llu
grymmus, trychan mil a saith mil a phùm
cant, yn rhyfela â chryfder nerthol, i gynnorthwyo 'r brenin yn erbyn y gelyn.

14 Ac Uzziah a ddarparodd iddynt *sef* i'r holl lu, darianau, a gwaywffyn, a helmau, a llurigau, a bwaau, a † thafflau *i daflu* cerrig.

† Heb. *cherrig taflu.*

15 Ac efe a wnaeth yn Jerusalem offer trwy gelfyddyd rhai cywraint, i fod ar y tyrau ac ar y conglau, i ergydio saethau a cherrig mawrion. A'i enw ef a aeth ym mhell, canys yn rhyfedd y cynnorthwywyd ef, nes ei gadarnhâu.

16 ¶ Ond pan aeth yn gryf, ei galon a ddyrchafwyd i'w ddinystr *ei hun*; canys efe
a droseddodd yn erbyn yr ARGLWYDD ei
Dduw: ac efe ‖ a aeth i mewn i deml yr
ARGLWYDD i arogl-darthu ar allor yr
arogl-darth.

‖ Felly 2 Bren. 16. 12, 13.

17 Ac Azariah 'r offeiriad a aeth i mewn
ar ei ôl ef, a chyd ag ef bedwar ugain o
offeiriaid yr ARGLWYDD, yn feibion
grymmus.

18 A hwy a safasant yn erbyn Uzziah y
brenin, ac a ddywedasant wrtho, [h] Ni
pherthyn i ti, Uzziah, arogl-darthu i'r ARGLWYDD, ond i'r [i] offeiriaid meibion
Aaron, y rhai a gyssegrwyd i arogl-darthu:
dôs allan o'r cyssegr; canys ti a droseddaist,
ac ni *bydd hyn* i ti yn ogoniant oddi wrth yr
ARGLWYDD Dduw.

[h] Num. 18. 7.
[i] Ecsod. 30. 7.

19 Yna y llidiodd Uzziah, a'r arogldarth i arogl-darthu *oedd* yn ei law ef:
a thra ydoedd efe yn llidiog yn erbyn yr
offeiriaid, gwahanglwyf a gyfododd yn ei
dalcen ef, yngwydd yr offeiriaid, yn nhŷ
'r ARGLWYDD, ger llaw allor yr arogldarth.

20 Ac edrychodd Azariah yr archoffeiriad
a'r holl offeiriaid arno ef, ac wele *yr oedd* efe
yn wahan-glwyfus yn ei dalcen, a gwnaethant iddo frysio oddi yno: ac yntau hefyd [k] a
frysiodd i fyned allan, o herwydd i'r ARGLWYDD ei daraw ef.

[k] Megis Esther 6. 12.

21 [l] Ac Uzziah y brenin a fu wahanglwyfus hyd ddydd ei farwolaeth, ac a drigodd yn wahan-glwyfus [m] mewn tŷ † neillduol; canys efe a dorrasid ymmaith o dŷ 'r
ARGLWYDD: a Jotham ei fab ef *oedd* ar
dŷ 'r brenin, yn barnu pobl y wlad.

[l] 2 Bren. 15. 5.
[m] Lef. 13. 46. Num. 5. 2.
† Heb. *thydd.*

22 ¶ A'r rhan arall o weithredoedd cyntaf a diweddaf Uzziah, a 'sgrifennodd
[n] Esay y prophwyd mab Amos.

[n] Esay 1. 1.

23 Felly Uzziah a hunodd gyd â'i dadau,
a chladdasant ef gyd â'i dadau ym maes
beddrod y brenhinoedd; canys dywedasant,
Gwahanglwyfus *ydyw* efe. A Jotham ei fab
a deyrnasodd yn ei le ef.

PEN. XXVII.

1 Jotham yn teyrnasu yn dda, ac yn llwyddo. 5 Yn daroſtwng yr Ammoniaid. 7 Ei deyrnasiad ef. 9 Ac Ahaz yn teyrnasu ar ei ôl ef.

MAb [a] pùm mlwydd ar hugain *oedd* Jotham pan ddechreuodd efe deyrnasu, a un mlynedd ar bymtheg y teyrnasodd efe yn Jerusalem, ac enw ei fam ef *oedd* Jerusah merch Sadoc.

[a] 2 Bren. 15. 32, &c.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll
a wnelsai Uzziah ei dad: eithr nid aeth efe
i deml yr ARGLWYDD. [b] A'r bobl oedd
etto yn ymlygru.

[b] 2 Bren. 15. 35.

3 Efe a adeiladodd y porth uchaf i dŷ 'r
ARGLWYDD; ac ar ‡ fur y twr yr adeiladodd efe lawer.

‡ Ophel.

4 Dinasoedd hefyd a adeiladodd efe ym
mynyddoedd Juda, ac yn y coedydd yr adeiladodd efe balasau a thyrau.

5 ¶ Ac efe a ryfelodd yn erbyn brenin
meibion Ammon, ac a aeth yn drech nâ
hwynt. A meibion Ammon a roddasant
iddo ef gan talent o arian y flwyddyn
honno, a deng mîl Corus o wenith, a deng
mîl Corus o haidd. Hyn a roddodd meibion Ammon iddo ef yr ail flwyddyn a'r
drydedd.

3246.

6 Felly Jotham a aeth yn gadarn, o blegid
efe a ‡ barotôdd ei ffyrdd ger bron yr ARGLWYDD ei Dduw.

‡ Neu, *sicrhaodd.*

7 ¶ A'r rhan arall o hanes Jotham, a'i holl
ryfeloedd ef, a'i ffyrdd, wele, *y maent* yn
'sgrifennedig yn llyfr brenhinoedd Israel a
Juda.

8 Mâb pùm mlwydd ar hugain oedd
efe pan ddechreuodd deyrnasu, ac un mlynedd ar bymtheg y teyrnasodd efe yn Jerusalem.

9 A Jotham a hunodd gyd â'i dadau, a
chladdasant ef yn ninas Dafydd. Ac Ahaz
ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PEN. XXVIII.

1 Ahaz yn teyrnasu yn ddrygionus, a'r Syriaid yn ei ſtino ef. 6 Yr Iſraeliaid yn caethgludo gwŷr Juda, a thrwy gyngor Oded y prophwyd yn eu gollwng hwy adref. 16 Ahaz yn gyrru am gymmorth i Aſſyria, a hynny heb leſu iddo. 22 Yn ei gyfyngder yn 'chwanegu ei ddelw addoliaeth. 26 Yn marw, a Hezeciah yn dyſod ar ei ôl ef.

MAb [a] ugain mlwydd *oedd* Ahaz pan
ddechreuodd efe deyrnasu, ac un
mlynedd ar bymtheg y teyrnasodd efe yn
Jerusalem: ond ni wnaeth efe yr hyn *oedd*
union yngolwg yr ARGLWYDD, tel Dafydd ei dad.

[a] 2 Bren. 16. 2.

2 Eithr efe a rodiodd yn ffyrdd brenhinoedd Israel, ac a wnaeth i Faalim *ddelwau* toddedig.

3 Ac efe a ‡ arogl-darthodd yn nyffryn
† Benhinnom, ac a losgodd [b] ei blant yn tân,
yn ôl ffieidd-dra 'r cenhedloedd a fwriasai
'r ARGLWYDD allan o flaen meibion Israel.

‡ Neu, *offrymodd aberth.*
† *Mâb Hinnom.*
[b] Lef. 18. 21.

4 Efe a aberthodd hefyd, ac a arogl-darthodd yn yr uchelfeydd, ac ar y brynnau,
a than bob pren gwŷrddlas.

5 Am hynny 'r [c] ARGLWYDD ei Dduw
a'i rhoddodd ef yn llaw brenin Syria; a hwy
a'i tarawsant ef, ac a gaethgludasant ymmaith
oddi ganddo ef gaethglud fawr, ac a'i dygasant i Ddamascus. Ac yn llaw brenin Israel
hefyd y rhoddwyd ef, yr hwn a'i tarawodd
ef â lladdfa fawr.

[c] Esay 7. 1.

6 ¶ Canys [d] Pecah mâb Remaliah a laddodd yn Juda chwech ugain mîl mewn un
diwrnod, hwynt oll yn feibion grymmus; am
wrthod o honynt ARGLWYDD Dduw eu
tadau.

3163.
[d] 2 Bren. 15. 27.

2262. 7 A Zichri gŵr grymmus o Ephraim a laddodd Faaſeiah fâb y brenin, ac Azricam llywodraethwr y tŷ, ac Elcanah † y neſaf at y brenin.

† Heb. yr ail i'r brenin,

8 A meibion Iſrael a gaethgludaſant o'i brodyr ddau can mil, yn wragedd, yn feibion, ac yn ferched, ac a 'iglyiaethaſant anrhaith fawr oddi arnynt, ac a ddygaſant yr ysbail i Samaria.

9 Ac yno 'r oedd prophwyd i'r ARGLWYDD a'i enw Oded; ac efe a aeth allan o flaen y llu oedd yn dyfod i Samaria, ac a ddywedodd wrthynt, Wele, [c] o herwydd digoſaint ARGLWYDD Dduw eich tadau yn erbyn Juda, y rhoddodd efe hwynt yn eich llaw chwi, a lladdaſoch hwynt mewn cynddaredd [f] yn cyrhaeddyd hyd y neſoedd.

c Pſal. 69. 26. Eſay 10. 5. a 47. 6. Ezec. 25. 12, 15. a 26. 2. Obad. 10. &c. Zech. 1. 15. f Ezra 9. 6.

10 Ac yn awr yr ydych chwi yn amcanu daroſtwng meibion Juda a Jeruſalem, yn gaethweiſion, ac yn gaethforwynion i chwi: onid *oes* gyd â chwi, ïe gyd â chwi bechodau yn erbyn yr ARGLWYDD eich Duw?

11 Yn awr gan hynny gwrandêwch arnaſi, a gollyngwch adref y gaethglud a gaethgludaſoch o'ch brodyr: o blegid *y mae* llidiog ddigoſaint yr ARGLWYDD arnoch chwi.

12 Yna rhai o bennaethiaid meibion Ephraim, Azariah mâb Johanan, Berechiah mâb Meſilemoth, a Jehizciah mâb Salum, ac Amaſa mâb Hadlai, a gyfodaſant yn erbyn y rhai oedd yn dyfod o'r filwriaeth,

13 Ac a ddywedaſant wrthynt, Ni ddygwch y gaethglud ymma: canys gan i ni bechu *euſys* yn erbyn yr ARGLWYDD, yr ydych chwi yn amcanu 'chwanegu ar ein pechodau ni, ac ar ein camweddau: canys y *mae* ein camwedd ni yn fawr, ac y *mae* digoſaint llidiog yn erbyn Iſrael.

14 Felly y llu a adawodd y gaethglud a'r anrhaith o flaen y tywyſogion, a'r holl gynnulleidfa.

g Ad. 12. 15 A'r gwŷr, [g] y rhai a enwyd wrth eu henwau, a gyfodaſant, ac a gymmeraſant y gaethglud, ac a ddilladaſant eu holl rai noethion hwynt â'r ysbail, a dilladaſant hwynt, a rhoddaſant iddynt eſgidiau, ac a wnaethant iddynt fwyta ac yfed, enneiniaſant hwynt hefyd, a dygaſant ar aſynnod bob un lleſg, ïe dygaſant hwynt i Jericho, [h] dinas y palmwydd, at eu brodyr. Yna hwy a ddychwelaſant i Samaria.

h Deut. 34. 3. Barn. 1. 16.

3264. 16 ¶ [i] Yr amſer hwnnw yr anfonodd y brenin Ahaz at frenhinoedd Aſſyria i'w gynnorthwyo eſ.

i 1 Bren. 16. 7.

17 A'r Edomiaid a ddaethent etto, ac a darawſent Juda, ac a gaethgludaſent gaethglud.

k Ezec. 16. 25, 57. 18 [k] Y Philiſtiaid hefyd a ruthraſent i ddinaſoedd y gwaſtadedd, a thu dehau Juda, ac a ennillaſent Fethſemes, ac Ajalon, a Gederoth, a Socho a'i phentrefydd, Timnah hefyd a'i phentrefydd, a Gimzo a'i phentrefydd; ac a drigaſant yno.

19 Canys yr ARGLWYDD a ddaroſtyngodd Juda o achos Ahaz brenin Iſrael: o blegid efe a [l] noethodd Juda, gan droſeddu yn erbyn yr ARGLWYDD yn ddirfawr.

l Ecſod. 32. 25.

3263. m 2 Bren. 15. 29. 20 A [m] Thilgath Pilneſer brenin Aſſyria a ddaeth atto eſ, ac a gyſyngodd arno eſ, ac ni's cynnorthwyodd eſ.

21 Er i Ahaz gymmeryd rhan allan o dŷ 'r ARGLWYDD, ac o dŷ 'r brenin, a chan y tywyſogion, a'i rhoddi i frenin Aſſyria; etto ni's cynnorthwyodd efe eſ.

22 ¶ A'r amſer yr oedd yn gyſyngu arno, efe a 'chwanegodd droſeddu yn erbyn yr ARGLWYDD: hwn yw 'r brenin Ahaz. 3265.

23 Canys [n] efe a aberthodd i dduwiau Damaſcus, y rhai a'i tarawſent eſ; ac efe a ddywedodd, Am i dduwiau brenhinoedd Syria eu cynnorthwyo hwynt, minnau a aberthaf iddynt hwy, fel i'm cynnorthwyont innau: ond hwy a fuant iddo eſ ac i holl Iſrael yn dramgwydd.

n Edrych Pen. 25. 14.

24 Ac Ahaz a gaſglodd leſtri tŷ Dduw, ac a ddarniodd leſtri tŷ Dduw, ac a [o] gaeodd ddryſau tŷ 'r ARGLWYDD, ac a wnaeth iddo allorau ym mhob congl i Jeruſalem.

o Edrych Pen. 29. 3.

25 Ac ym mhob dinas yn Juda y gwnaeth efe uchelfeydd i ‡ arogl-darthu i dduwiau dïeithr, ac a ddigllonodd ARGLWYDD Dduw ei dadau.

‡ Neu, offrymmu.

26 ¶ A'r rhan arall o'i hanes eſ, a'i holl ffyrdd, cyntaf a diweddaf, wele hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr brenhinoedd Juda ac Iſrael.

27 Ac Ahaz a hunodd gyd â'i dadau, a hwy a'i claddaſant eſ yn y ddinas yn Jeruſalem, ond ni ddygaſant hwy ef i feddrod brenhinoedd Iſrael. A Hezeciah ei fâb a deyrnaſodd yn ei le eſ. 3278.

PEN. XXIX.

1 *Y brenin duwiol Hezeciah,* 3 *yn adferu gwîr grefydd,* 5 *yn cynghori 'r Leſiaid:* 12 *A hwythau yn ymſancteiddio, ac yn glanhâu tŷ Dduw.* 20 *Hezeciah yn aberthu ebyrth cyhoedd, lle 'r oedd y Leſiaid yn barottach nâ 'r offeiriaid.*

MAb [a] pum mlwydd ar hugain *oedd* Hezeciah *pan* ddechreuodd efe deyrnaſu, a naw mlynedd ar hugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei ſam ef *oedd* Abiah merch Zechariah. 3277.

a 2 Bren. 18. 1.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll a wnelſai Dafydd ei dâd.

3 ¶ Yn y flwyddyn gyntaf o'i deyrnaſiad ef, yn y mis cyntaf, [b] efe a agorodd ddryſau tŷ 'r ARGLWYDD, ac a'i cyweiriodd hwynt. 3278.

b Edrych Pen. 28. 24. Ad. 7.

4 Ac efe a ddug i mewn yr offeiriaid, a'r Leſiaid, ac a'i caſglodd hwynt ynghŷd i heol y dwyrain,

5 Ac a ddywedodd wrthynt hwy, Gwrandêwch fi, O Leſiaid, ymſanctëiddiwch yn awr, a ſanctëiddiwch dŷ ARGLWYDD Dduw eich tadau, a dygwch yr aflendid allan o'r *lle* ſanctaidd.

6 Canys ein tadau ni a droſeddaſant, ac a wnaethant yr hyn *oedd* ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD ein Duw, ac a'i gwrthodaſant ef, ac a droiſant eu hwynebau oddi wrth babell yr ARGLWYDD, ac a † droiſant *eu* gwarrau.

† Heb. *roiſant.*

7 [c] Caeaſant hefyd ddryſau 'r porth, ac a ddiffoddaſant y lampau, ac nid arogl-darthaſant arogl-darth, ac ni offrymmaſant boeth-offrymmau yn y cyſſegr i Dduw Iſrael.

c Pen. 28. 24.

8 Am hynny digoſaint yr ARGLWYDD a ddaeth yn erbyn Juda a Jeruſalem, ac efe a'i rhoddodd hwynt yn gyffro, yn ſyndod, ac [d] yn watwargerdd, fel yr ydych yn gweled â'ch llygaid.

d 1 Bren. 9. 8.

9 Canys wele, [e] ein tadau ni a ſyrthiaſant trwy 'r cleddyf, ein meibion hefyd, a'n merched,

e Pen. 28. 5, 6, 8.

3278. merched, a'n gwragedd, *ydynt* mewn caethiwed o herwydd hyn.

10 Yn awr y *mae* yn fy mryd i wneuthur cyfammod ag ARGLWYDD Dduw Iſrael; fel y trô ei ddigoſaint llidiog ef oddi wrthym ni.

‡ Neu, *chwyller chwi.*

11 Fy meibion, na ‡ fyddwch ddifraw yn awr: canys yr ARGLWYDD [f] a'ch dewiſodd chwi i ſeſyll ger ei fron ef, i weini iddo ef, ac i fod yn gweini, ac yn arogldarthu iddo ef.

[f] Num. 3. 6. a 8. 14. a 18. 2, 6.

12 ¶ Yna y Leſiaid a gyſodaſant, Mahath mâb Amaſai, a Joël mâb Azariah o feibion y Cohathiaid: ac o feibion Merari; Cis mâb Abdi, ac Azariah mâb Jehaleleel: ac o'r Gerſoniaid; Joah mâb Zimmah, ac Eden mâb Joah:

13 Ac o feibion Eliſaphan; Simri, a Jehiel: ac o feibion Aſaph; Zechariah, a Mattaniah:

14 Ac o feibion Heman, Jehiel a Simei: ac o feibion Jeduthun; Semaiah, ac Uzziel.

15 A hwy a gynnullaſant eu brodyr, ac a ymſancteiddiaſant, ac a ddaethant yn ôl gorchymmyn y brenin, † trwy eiriau 'r ARGLWYDD, i lanhâu tŷ 'r ARGLWYDD.

† Neu, *yn achoſion.*

16 A'r offeiriaid a ddaethant i fewn tŷ 'r ARGLWYDD i'w lanhâu eſ, ac a ddygaſant allan yr holl frynti a gawſant hwy yn nheml yr ARGLWYDD, i gyntedd tŷ 'r ARGLWYDD. A'r Leſiaid a'i cymmeraſant i'w ddwyn ymmaith allan i afon Cidron.

17 Ac yn y *dydd* cyntaf o'r mis cyntaf y dechreuaſant *ei* ſancteiddio, ac ar yr wythfed dydd o'r mis y daethant i borth yr ARGLWYDD: ac mewn wyth niwrnod y ſancteiddiaſant dŷ 'r ARGLWYDD, ac yn yr unfed dydd ar bymtheg o'r mis cyntaf y gorphennaſant.

18 Yna y daethant hwy i mewn at Hezeciah y brenin, ac a ddywedaſant, Glanhaſom holl dŷ 'r ARGLWYDD, ac allor y poeth-offrwm, a'i holl leſtri, a bwrdd y *bara* goſod, a'i holl leſtri.

19 A'r holl leſtri a fwriaſai 'r brenin Ahaz ymmaith yn ei gamwedd, pan oedd eſe yn teyrnaſu, a barotoiſom, ac a ſancteiddiaſom ni: ac wele hwy ger bron allor yr ARGLWYDD.

20 ¶ Yna Hezeciah y brenin a gododd yn foreu, ac a gaſglodd dywyſogion y ddinas, ac a aeth i fynu i dŷ yr ARGLWYDD.

21 A hwy a ddygaſant ſaith o fuſtych, a ſaith o hyrddod, a ſaith o wŷn, a ſaith o ſychod geifr, [g] yn bech-aberth dros y frenhiniaeth, a thros y cyſſegr, a thros Juda: ac eſe a ddywedodd wrth yr offeiriaid meibion Aaron, am offrymmu y *rhai hynny* ar allor yr ARGLWYDD.

[g] Leſit. 4. 3, 14.

22 Felly hwy a laddaſant y buſtych, a'r offeiriaid a dderbyniaſant y gwaed, ac [h] a'i taenellaſant ar yr allor: lladdaſant heſyd yr hyrddod, a thaenellaſant y gwaed ar yr allor: a hwy a laddaſant yr wŷn, ac a daenellaſant y gwaed ar yr allor.

[h] Lef. 8. 14, 15, 19, 24. Heb. 9. 21.

23 A hwy a ‡ ddygaſant ſychod y pech-aberth, o flaen y brenin a'r gynnulleidfa, ac [i] a oſodaſant eu dwylaw arnynt hwy.

‡ Neu, *neſaſant.*

[i] Leſit. 4. 15, 24.

24 A'r offeiriaid a'i lladdaſant hwy, ac a wnaethant gymmod ar yr allor, â'i gwaed hwynt, i wneuthur cymmod dros holl Iſrael; canys dros holl Iſrael yr archaſai 'r brenin *wneuthur* y poethoffrwm, a'r pech-aberth.

25 [k] Ac eſe a oſododd y Leſiaid yn nhŷ 'r ARGLWYDD, â ſymbalau, ac â nablau, ac â thelynau, [l] yn ôl gorchymmyn Dafydd, a Gad gweledydd y brenin, a Nathan y prophwyd: canys y gorchymmyn *oedd* trwy law 'r ARGLWYDD, trwy law ei brophwydi ef.

[k] 1 Cron. 16. 4. a 25. 6.
[l] 1 Cron. 23. 5. a 25. 1. Pen. 8. 14.

26 A'r Leſiaid a ſafaſant ag offer [m] Dafydd, a'r offeiriaid â'r [n] udgyrn.

[m] 1 Cron. 23. 5. Amos 6. 5.

27 A Hezeciah a ddywedodd am offrymmu poeth-offrwm ar yr allor: a'r amſer y dechreuodd y poeth-offrwm, y dechreuodd cân yr ARGLWYDD, â'r udgyrn, ac ag offer Dafydd brenin Iſrael.

[n] Num. 10. 10.

28 A'r holl gynnulleidfa oedd yn addoli, a'r † cantorion yn canu, a'r udgyrn yn lleiſio: *hyn* oll *a barhaodd* nes gorphen y poethoffrwm.

† Heb. *caniad.*

29 A phan orphennaſant hwy offrymmu, y brenin a'r holl rai a gafwyd gyd ag ef, a ymgrymmaſant, ac a addolaſant.

30 A Hezeciah y brenin a'r tywyſogion a ddywedaſant wrth y Leſiaid am ſoliannu 'r ARGLWYDD â geiriau Dafydd, ac Aſaph y gweledydd. Felly hwy a ſoliannaſant â llawenydd, ac a ymoſtyngaſant, ac a addolaſant.

31 A Hezeciah a attebodd, ac a ddywedodd, Yn awr yr ‡ ymgyſlegraſoch chwi i'r ARGLWYDD; neſewch a dygwch ebyrth, ac [o] ebyrth moliant i dŷ 'r ARGLWYDD. A'r gynnulleidfa a ddygaſant ebyrth, ac ebyrth moliant, a phob ewyllyſgar o galon, boeth-offrymmau.

‡ Heb. *llanwaſoch eich llaw.*
[o] Lef. 7. 12.

32 A rhifedi 'r poeth-offrymmau a ddugy gynnulleidfa, oedd ddeg a thrugain o fuſtych, cant o hyrddod, dau cant o wŷn: y rhai hyn oll *oedd* yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD.

33 A'r pethau cyſſegredig *oedd* chwe chant o fuſtych, a thair mil o ddefaid.

34 Ond yr oedd rhy fychan o offeiriaid, fel na allent flingo 'r holl boeth-offrymmau: am hynny [p] eu brodyr y Leſiaid a'i cynnorthwyaſant hwy, nes gorphen y gwaith, ac nes i'r offeiriaid ymgyſſegru: canys y Leſiaid *oedd* uniawnach o galon i ymgyſſegru nâ'r offeiriaid.

[p] Pen. 35. 11.

35 Y poeth-offrymmau heſyd *oedd* yn aml, gyd â braſder yr hedd-offrwm, a'r ddiod-offrwm i'r poeth-offrymmau. Felly y trefnwyd gwaſanaeth ty 'r ARGLWYDD.

36 A Hezeciah a lawenychodd, a'r holl bobl, o herwydd parotôi o Dduw y bobl: o blegid yn ddiſymmwth y bu 'r peth.

PEN. XXX.

1 Hezeciah yn cyhoeddi Paſg arbennig ar yr ail mis i Juda ac i Iſrael. 13 Y gynnulleidfa wedi diſtrywio allorau delw-addoliaeth, yn cadw 'r wŷl bedwar diwrnod ar ddeg. 27 Yr offeiriaid a'r Leſiaid yn bendithio 'r bobl.

A Hezeciah a anfonodd at holl Iſrael a Juda, ac a 'ſgrifennodd lythyrau heſyd at Ephraim a Manaſſeh, i ddyfod i dŷ 'r ARGLWYDD i Jeruſalem, i gynnal Paſg i ARGLWYDD Dduw Iſrael.

2 A'r brenin a ymgynghorodd, a'i dywyſogion, a'r holl gynnulleidfa, yn Jeruſalem am gynnal y Paſg [a] yn yr ail mis.

[a] Num. 9, 10, 11.

3 Canys ni allent ei gynnal ef [b] y pryd hwnnw, o blegid nid ymſancteiddiaſai 'r offeiriaid ddigon, ac nid ymgaſglaſai 'r bobl i Jeruſalem.

[b] Eſtod. 12. 6, 18. † Heb. *Ac union.*

4 † A da oedd y peth yngolwg y brenin, ac yngolwg yr holl gynnulleidfa.

5 A

3278. 5 A hwy a orchymynnaſant gyhoeddi trwy holl Iſrael o Feerſeba hyd Ddan, am ddyſod i gynnal y Paſg i ARGLWYDD Dduw Iſrael yn Jeruſalem: canys ni wnaethent er ys talm ſel yr oedd yn ſgrifennedig.

6 Felly y rhedegwyr a aethant â'r llythyrau o law 'r brenin, a'i dywyſogion, trwy holl Iſrael a Juda, ac wrth orchymmyn y brenin, gan ddywedyd, O meibion Iſrael, dychwelwch at ARGLWYDD Dduw Abraham, Iſaac, ac Iſrael, ac efe a ddychwel at y gweddill a ddïangodd o honoch chwi o law [c] brenhinoedd Aſſyria.

c 2 Bren. 15.19,29. 7 Ac na fyddwch fel eich tadau, nac fel eich brodyr, y rhai a droſeddaſant yn erbyn ARGLWYDD Dduw eu tadau, am hynny efe a'i rhoddodd hwynt yn anghyfannedd, megis y gwelwch chwi.

8 Yn awr na chaledwch eich gwar, fel eich tadau; * rhoddwch law i'r ARGLWYDD, a deuwch i'w gyſſegr a gyſſegrodd efe yn dragywydd: a gwaſanaethwch yr ARGLWYDD eich Duw, fel y trô llîd ei ddigoraint ef oddi wrthych chwi.

* Edrych 1 Cron. 29. 24. Ezra 10 19.

9 Canys o's dychwelwch chwi at yr ARGLWYDD, eich brodyr chwi a'ch meibion *a gânt* drugaredd ger bron y rhai a'i caethgludodd hwynt, fel y dychwelont i'r wlâd ymma: o blegid [d] graſol, a thrugarog *yw* 'r ARGLWYDD eich Duw, ac ni thry efe *ei* wyneb oddi wrthych, o's dychwelwch atro ef.

d Ecſod. 34. 6.

10 Felly y rhedegwyr a aethant o ddinas i ddinas trwy wlâd Ephraim, a Manaſſeh, hyd Zabulon: ond hwy a wawdiaſant, ac a'i gwatwaraſant hwy.

e Felly Pen. 11. 16. Ad. 18. 11 Er hynny [e] gwŷr o Aſer, a Manaſſeh, ac o Zabulon a ymoſtyngaſant, ac a ddaethant i Jeruſalem.

12 Llaw Dduw hefyd ſu yn Juda, i roddi iddynt un gâlon, i wneuthur gorehymmyn y brenin a'r tywyſogion, yn ôl gair yr ARGLWYDD.

13 ¶ A phobl lawer a ymgaſglaſant i Jeruſalem, i gynnal gŵyl y bara croyw, yn yr ail mis; cynnulleidfa fawr iawn.

14 A hwy a gyfodaſant, ac a fwriaſant ymmaith [f] yr allorau *oedd* yn Jeruſalem: bwriaſant ymmaith allorau 'r arogl-darth, a thaflaſant *hwynt* i afon Cidron.

f Pen. 28. 24.

15 Yna y lladdaſant y Paſg ar y pedwerydd *dydd* ar ddeg o'r ail mis: yr offeiriaid hefyd a'r Lefiaid a gywilyddiaſant, ac a ymſanctteiddiaſant, ac a ddygaſant y poeth-offrymmau i dŷ 'r ARGLWYDD.

† Heb. *leſyliſa.* 16 A hwy a ſaſaſant yn eu † lle, wrth eu harfer, yn ôl cyfraith Moſes gŵr Duw: yr offeiriaid oedd yn taenellu 'r gwaed o law y Lefiaid.

17 Canys *yr oedd* llawer yn y gynnulleidfa y rhai nid ymſanctteiddiaſent: ac ar y Lefiaid *yr oedd* lladd y Paſg, dros yr holl rai aflan, i'w ſanctteiddio i'r ARGLWYDD.

g Ad. 11. 18 O herwydd llawer o'r bobl, *ſef* [g] llawer o Ephraim, a Manaſſeh, Iſſacar, a Zabulon, nid ymlanhaſent, etto hwy a fwytaſant y Paſg, yn amgenach nag yr oedd yn 'sgrifennedig. Ond Hezeciah a weddïodd droſtynt hwy, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD daionus a faddeuo i bob un

19 A barotôdd ei gâlon i geiſio Duw, *ſef* ARGLWYDD Dduw ei dadau, er na *lanhâwyd ef* yn ôl puredigaeth y cyſſegr.

20 A'r ARGLWYDD a wrandawodd ar Hezeciah, ac a jachaodd y bobl.

21 A meibion Iſrael, y rhai a gafwyd yn Jeruſalem, a gynhaliaſant wŷl y bara croyw ſaith niwrnod trwy lawenydd mawr: y Lefiaid hefyd a'r offeiriaid oedd yn moliannu 'r ARGLWYDD o ddydd i ddydd, *gan ganu* ag offer ‡ ſoniarus i'r ARGLWYDD,

‡ Heb. *cryfder.*

22 A Hezeciah a ddywedodd wrth *ſodd* calon yr holl Lefiaid, y rhai oedd yn dyſgu gwybodaeth ddaionus yr ARGLWYDD; a hwy a fwytaſant ar hŷd yr wŷl, ſaith niwrnod, *ac* a aberthaſant ebyrth hêdd, ac a gyffeſaſant i ARGLWYDD Dduw eu tadau.

23 A'r holl gynnulleidfa a ymgynghoraſant i gynnal ſaith o ddyddiau eraill: ſelly y cynhaliaſant [h] ſaith o ddyddiau *eraill* trwy lawenydd.

h Edrych 1 Bren. 8. 65.

24 Canys Hezeciah brenin Juda [i] a † roddodd i'r gynnulleidfa fil o ſuſtych, a ſaith mîl o ddefaid; a'r tywyſogion a roddaſant i'r gynnulleidfa fil o ſuſtych, a deng mîl o ddefaid: a llawer o offeiriaid a ymſanctteiddiaſant.

i Pen. 35. 7, 8. † Heb. *addyrchaſoda*, neu, *offrymmodd.*

25 A holl gynnulleidfa Juda a lawenychaſant, gyd a'r offeiriaid a'r Lefiaid, a'r holl gynnulleidfa a ddaeth o Iſrael, a'r dieithriaid a ddaethai o wlâd Iſrael, ac oeddynt yn gwladychu yn Juda.

26 Felly y bu llawenydd mawr yn Jeruſalem: canys er dyddiau Salomon mâb Dafydd brenin Iſrael, ni *bu* cyffelyb yn Jeruſalem.

k Num. 6. 23.

27 ¶ Yna yr offeiriaid a'r Lefiaid a gyfodaſant, ac [k] a fendithiaſant y bobl; a gwrandawyd ar eu llêf hwynt, a'i gweddi hwynt a ddaeth *i ſynu* i'w breſwylfa ‡ ſanctaidd ef, i'r nefoedd.

‡ Heb. *ei Sancteiddrwydd ef.*

PEN. XXXI.

1 Y bobl yn chwannog i ddilëu delw-addoliaeth. 2 Hezeciah yn trefnu cylchoedd yr offeiriaid a'r Lefiaid, ac yn parotôi gwaith a chynhaliaeth iddynt. 5 Parodrwydd y bobl i dalu degwm ac offrwm. 11 Hezeciah yn goſod ſwyddogion i ddosbarthu 'r degymmau. 20 Purdeb Hezeciah.

AC wedi gorphen hyn i gyd, holl Iſrael y rhai † *oedd* breſennol a aethant allan i ddinaſoedd Juda, ac [a] a ddrylliaſant y delwau, ac a dorraſant y llwynau, ac a ddiſtrywiaſant yr uchelfeydd, a'r allorau, allan o holl Juda a Benjamin; yn Ephraim hefyd, a Manaſſeh, nes *eu* ‡ llwyr ddifa. Yna holl feibion Iſrael a ddychwelaſant bob un i'w feddiant, i'w dinaſoedd.

† Heb. *a gafwyd.* a 2 Bren. 18. 4. ‡ Heb. *gorphen.*

2 ¶ A Hezeciah a oſododd ddosbarthiadau 'r offeiriaid, a'r Lefiaid, yn eu cylchoedd, pob un yn ôl ei weinidogaeth, yr offeiriaid a'r Lefiaid i'r poeth-offrwm, ac i'r ebyrth hedd, i weini, ac i ſoliannu, ac i ganmol, ym mhyrth gwerſylloedd yr ARGLWYDD.

3 A rhan y brenin *oedd* o'i olud ei hun i'r poeth-offrymmau, *ſef* i boeth-offrymmau y borau a'r hwyr, ac i boeth-offrymmau 'r Sabbothau, a'r newydd-locrau, a'r gwyliau arbennig, fel y *mae* yn 'sgrifennedig, [b] ynghyfraith yr ARGLWYDD.

b Num. 28. a 29.

4 Efe a ddywedodd hefyd wrth y bobl trigolion Jeruſalem, am roddi rhan i'r offeiriaid, a'r Lefiaid, fel yr ymgryfhâent ynghyfraith yr ARGLWYDD.

5 ¶ A phan gyhoeddwyd y gair hwn, meibion Iſrael a ddygaſant yn aml, flaenffrwyth yr ŷd, y gwin, a'r olew, a'r mêl, ac

3278. ac o holl gnwd y maes, a'r degwm o bob *peth* a ddygasant hwy yn helaeth.

6 A meibion Israel a Juda, y rhai oedd yn trigo yn ninasoedd Juda, hwythau a ddygasant ddegwm gwarthec, a defaid, a [c] degwm y pethau cyssegredig a gyssegrasid i'r ARGLWYDD eu Duw; ac a'i gosodasant ‡ bob yn bentwr.

7 Yn y trydydd mis y dechreuasant hwy seilio 'r pentyrrau, ac yn y seithfed mis y gorphennasant *hwynt*.

8 A phan ddaeth Hezeciah a'r tywysogion, a gweled y pentyrrau, hwy a fendithiasant yr ARGLWYDD a'i bobl Israel.

9 A Hezeciah a ymofynnodd â'r offeiriaid a'r Lefiaid, o herwydd y pentyrrau.

10 Ac Azariah 'r offeiriad pennaf o dŷ Sadoc, a ddywedodd wrtho, ac a lefarodd; [d] Er pan ddechreuwyd dwyn offrymmau i dŷ 'r ARGLWYDD, bwytasom a digonwyd ni, gweddillasom hefyd lawer iawn: canys yr ARGLWYDD a fendithiodd ei bobl; a'r gweddill *yw* 'r amldra hyn.

11 ¶ A Hezeciah a ddywedodd am barotôi celloedd yn nhŷ 'r ARGLWYDD; a hwy a'i parotoisant,

12 Ac a ddygasant i mewn y blaenffrwyth, a'r degwm, a'r *pethau* cyssegredig, yn ffyddlon: a Chonaniah y Lefiad *oedd* flaenor arnynt hwy, â Simei ei frawd ef yn ail.

13 Jehiel hefyd, ac Azaziah, a Nahath, ac Asahel, a Jerimoth, a Jozabad, ac Eliel, ac Ismachiah, a Mahath, a Benaiah, *oedd* swyddogion ‡ dan law Conaniah, a Simei ei frawd ef, trwy orchymmyn Hezeciah y brenin ac Azariah blaenor tŷ Dduw.

14 A Chore mâb Imnah y Lefiad, y porthor tu a'r dwyrain, *oedd* ar y pethau a offrymmid yn ewyllysgar i Dduw; i rannu offrymmau 'r ARGLWYDD, a'r pethau sanctteiddiolaf.

15 Ac wrth ei law ef *yr oedd* Eden, a Miniamin, a Jesua, a Semaiah, Amariah, a Sechaniah, yn [c] ninasoedd yr offeiriaid yn *eu* ‡ swydd, i roddi i'w brodyr yn ôl eu rhan, i fawr ac i fychan:

16 Heb law y gwrrywiaid o'i cenedl hwynt, o fâb tair blwydd ac uchod, i bawb a'r oedd yn dyfod i dŷ 'r ARGLWYDD, ddogn dydd yn ei ddydd, yn eu gwasanaeth hwynt, o fewn eu goruchwiliaethau, yn ôl eu dosbarthiadau;

17 I genedl yr offeiriaid wrth dŷ eu tadau, ac i'r Lefiaid, [f] o fâb ugain mlwydd ac uchod, yn ôl eu goruchwiliaethau, yn eu dosbarthiadau;

18 Ac i genedl eu holl blant hwy, eu gwragedd, a'i meibion, a'i merched, trwy 'r holl gynnulleidfa: o blegid † trwy eu ffyddlondeb y trinent hwy yn sanctaidd yr hyn oedd sanctaidd:

19 Ac i feibion Aaron yr offeiriaid, *y rhai oedd* ym [g] meusydd pentrefol eu dinasoedd, ym mhob dinas, y gwŷr a enwasid wrth eu henwau, i roddi rhannau i bob gwrryw ym mysg yr offeiriaid, ac i'r holl rai a gyfrifwyd wrth achau ym mhlith y Lefiaid.

20 ¶ Ac fel hyn y gwnaeth Hezeciah trwy holl Juda, ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* dda ac union a'r gwirionedd ger bron yr ARGLWYDD ei Dduw.

21 Ac ym mhob gwaith a ddechreuodd efe yng wein i dogaeth tŷ Dduw, ac yn y gyfraith, ac yn y gorchymmyn i geisio ei Dduw, efe a'i gwnaeth â i holl galon, ac a ffynnodd.

PEN. XXXII.

3291.

1 *Senacherib yn dyfod yn erbyn Juda, a Hezeciah yn ymgadarnhau, ac yn cyssuro ei bobl.* 9 *Hezeciah ac Esay yn gweddio yn erbyn cabledd Senacherib.* 21 *Angel yn diffetha llu'r Assyriaid, a hynny yn barch i Hezeciah.* 24 *Hezeciah yn gwedaio yn ei glefyd, a Duw yn rhoi iddo argoel iechyd.* 25 *Hezeciah yn balchio, a Duw yn ei ddarostwng ef.* 27 *Ei gyfoeth ef, a'i weithredoedd.* 31 *Ei fai ef ynghylch cenhadon Babilon.* 32 *Ei fe yn marw, a Manasseh yn teyrnasu ar ei ôl ef.*

WEdi [a] 'r pethau *hyn*, a'i sierhâu, y daeth Senacherib brenin Assyria, ac a ddaeth i mewn i Juda; ac a wersyllodd yn erbyn y dinasoedd caerog, ac a feddyliodd eu † henill hwynt iddo ei hun.

2 A phan welodd Hezeciah ddyfod Senacherib, a *bod* ei wyneb ef i ryfela yn erbyn Jerusalem;

3 Efe a ymgynghorodd â'i dywysogion, ac â'i gedyrn, am argae dyfroedd y ffynhonnau, y rhai *oedd* allan o'r ddinas: a hwy a'i cynnorthwyasant ef.

4 Felly pobl lawer a ymgasglasant, ac a argaeasant yr holl ffynhonnau, a'r afon sydd yn † rhedeg trwy ganol y wlâd, gan ddywedyd, Pa ham y daw brenhinoedd Assyria, ac y cânt ddyfroedd lawer?

5 Ac [b] efe a ymgryfhaodd, ac a adeiladodd yr holl fur drylliedig, ac a'i cysododd i fynu hyd y tyrau, a mur arall oddi allan, ac a gadarnhaodd [c] Filo *yn* ninas Dafydd, ac a wnaeth lawer o † biccellau, ac o dariannau.

6 Ac efe a osododd dywysogion rhyfel ar y bobl, ac a'i casglodd hwynt atto i heol porth y ddinas, ac a lefarodd wrth *fodd* eu calon hwynt, gan ddywedyd,

7 Ymwrolwch, ac ymgadarnhêwch, nac ofnwch, ac na ddigalonnwch rhag brenin Assyria, na rhag yr holl dyrfa *fydd* gyd ag ef: canys [d] *y mae* gyd â ni fwy nâ chyd ag ef.

8 Gyd ag ef y *mae* [e] braich cnawdol; ond yr ARGLWYDD ein Duw *fydd* gyd â ni, i'n cynnorthwyo, ac i ryfela ein rhyfeloedd. A'r bobl a † hyderasant ar eiriau Hezeciah brenin Juda.

9 ¶ [f] Wedi hyn, yr anfonodd Senacherib brenin Assyria ei weision i Jerusalem (ond *yr ydoedd* efe ei hun *yn rhyfela* yn erbyn Lachis, a'i holl † allu gyd ag ef) at Hezeciah frenin Juda, ac at holl Juda, y rhai *oedd* yn Jerusalem, gan ddywedyd,

10 Fel hyn y dywedodd Senacherib brenin Assyria, Ar ba beth yr ydych chwi yn hyderu, chwi y rhai sy 'n aros † yng warchae o fewn Jerusalem?

11 Ond Hezeciah sydd yn eich hudo chwi, i'ch rhoddi chwi i farw trwy newyn, a thrwy syched, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD ein Duw a'n gwared ni o law brenin Assyria?

12 [g] Onid yr Hezeciah hwnnw a dynnodd ymmaith ei uchelfeydd ef, a'i allorau, ac a orchymynnodd i Juda a Jerusalem, gan ddywedyd, O flaen un allor yr addolwch, ac ar honno yr arogl-derthwch?

13 Oni wyddoch chwi beth a wneuthym, mi a'm tadau, i holl bobl y tiroedd? ai gan allu y gallai dduwiau cenhedloedd y gwledydd achub eu gwlâd o'm llaw i?

14 Pwy *oedd* ym mysg holl dduwiau 'r cenhedloedd hyn, (y rhai a ddarfu i'm tadau eu diffetha) a allai waredu ei bobl o'm llaw i, fel y gallai eich Duw chwi eich gwaredu chwi o'm llaw i?

15 Yn

[a] 2 Bren. 18.13, &c. Esay 36. 1, &c.
† Heb. *torri.*
[b] Esay 22.9.
[c] 2 Sam. 5.9.
† Heb. *cwympau llut.*
‡ Neu, *wrth.*
† Neu, *gleddyfau, neu, arfau.*
† Neu, *anrhegi*
[d] 2 Bren. 6.16.
[e] Jer. 17. 5. 1 Joan 4.4.
† Heb. *pwyssant.*
[f] 2 Bren. 18.17.
† Heb. *lywodraeth.*
† Neu, *yn yr amddiffynfa.*
[g] 2 Bren. 18.22.

15 Yn awr gan hynny na thwylled Hezecïah chwi, ac na huded mo honoch fel hyn, ac na choeliwch iddo ef: canys ni allodd duw un genedl na theyrnas achub ei bobl o'm llaw i, nac o law fy nhadau: pa faint llai y gwared eich Duw chwychwi o'm llaw i?

16 A'i weision ef a ddywedasant ychwaneg yn erbyn yr ARGLWYDD Dduw, ac yn erbyn Hezecïah ei wâs ef.

17 [b] Ac efe a 'sgrifennodd lythyrau i gablu ARGLWYDD Dduw Israel, ac i lefaru yn ei erbyn ef, gan ddywedyd, Fel nad achubodd duwiau cenhedloedd y gwledydd eu pobl o'm llaw i, felly nid achub Duw Hezecïah ei bobl o'm llaw i.

18 [i] Yna y gwaeddasant hwy â llef uchel, yn iaith yr Iuddewon, ar bobl Jerusalem, y rhai oedd ar y mur, i'w hofni hwynt, ac i'w brawychu; fel yr ennillent hwy 'r ddinas.

19 A hwy a ddywedasant yn erbyn Duw Jerusalem fel yn erbyn duwiau pobloedd y wlâd, *sef* gwaith dwylaw dŷn.

20 [k] Am hynny y gweddïodd Hezecïah y brenin, ac Esay y prophwyd mâb Amos, ac a waeddasant i'r nefoedd.

21 ¶ [l] A'r ARGLWYDD a anfonodd angel, yr hwn a laddodd bob cadarn nerthol, a *phob* blaenor a thywysog yngwersyll brenin Assyria. Felly efe a ddychwelodd â chywilydd *ar ei* wyneb i'w wlâd ei hun. A phan ddaeth efe i dŷ ei Dduw, y rhai a ddaethant allan o'i amysgaroedd ei hun a'i † lladdasant ef yno â'r cleddyf.

22 Felly y gwaredodd yr ARGLWYDD Hezecïah a thrigolion Jerusalem o law Senacherib brenin Assyria, ac o law pawb *eraill*, ac a'i cadwodd hwynt oddi amgylch.

23 A llawer a ddygasant † roddion i'r ARGLWYDD i Jerusalem, a phethau gwerthfawr i Hezecïah brenin Juda: fel y dyrchafwyd ef o hynny allan yngŵydd yr holl genhedloedd.

24 ¶ [m] Yn y dyddiau hynny y clefychodd Hezecïah hyd farw, ac a weddïodd ar yr ARGLWYDD: yntef a ddywedodd wrtho, ac a roddes argoel iddo.

25 Ond ni thalodd Hezecïah dracheſn yn ôl yr hyn a roddasid iddo; canys ei galon ef a ddyrchafodd: a digofaint a ddaeth arno ef, ac ar Juda, a Jerusalem.

26 Er hynny Hezecïah a ymostyngodd o herwydd dyrchafiad ei galon, efe a thrigolion Jerusalem; ac ni ddaeth digofaint yr ARGLWYDD arnynt yn nyddiau Hezecïah.

27 ¶ Ac yr oedd gan Hezecïah gyfoeth ac anrhydedd mawr iawn: ac efe a wnaeth iddo drysorau o arian, ac o aur, ac o feini gwerthfawr, o bêr-aroglau hefyd, ac o dariannau, ac o bob llestri † hyfryd;

28 A selerau i gnŵd yr yd, a'r gwin, a'r olew; a phreſebau i bob math ar anifail, a chorlannau i'r diadellau.

29 Ac efe a wnaeth iddo ddinasoedd, a chyfoeth o ddefaid a gwartheg lawer: canys Duw a roddasai iddo ef gyfoeth mawr iawn.

30 [n] A'r Hezecïah ymma a argaeodd yr aber uchaf i ddyfroedd Gihon, ac a'i dug hwynt yn union oddi tanodd, tu a thu 'r gorllewin i ddinas Dafydd. A ffynnodd Hezecïah yn ei holl waith.

31 ¶ Etto yn *neges* † cenhadau tywysogion Babilon, y rhai a [o] anfonwyd atto ef, i ymofyn am y rhyfeddod a wnaethid yn y wlâd, Duw a'i gadawödd ef, i'w brofi ef, i wybod y cwbl *ag oedd* yn ei galon ef.

32 ¶ A'r rhan arall o hanes Hezecïah, a'i garedigrwydd ef, wele hwy yn 'sgrifennedig [p] yngweledigaeth Esay y prophwyd mâb Amos, *ac* yn [q] llyfr brenhinoedd Juda ac Israel.

33 A Hezecïah a hunodd gyd â'i dadau, a chladdasant ef yn yr uchaf o feddau meibion Dafydd. A holl Juda a thrigolion Jerusalem a wnaethant anrhydedd iddo ef wrth ei farwolaeth. A Manasseh ei fâb a deyrnasodd yn ei le ef.

PEN. XXXIII.

1 Y brenin annuwiol Manasseh, 3 yn gosod i fynu delwau addoliaeth, ac heb gymmeryd rhybudd. 11 Ei gaeth-gludo ef i Fabilon. 12 A'i weddi at Dduw yn achos o'i ryddhâd, ac yntau yn tynnu i lawr ddelwau addoliaeth. 18 Ei weithredoedd, 20 a'i farwolaeth ef, ac Amon yn dyfod ar ei ôl ef. 21 Annuwiol deyrnasiad Amon, a'i weision yn ei ladd ef. 25 Lladd y lleiddiaid, a Josiah yn myned yn frenin.

MAb [d] deuddeng mlwydd *oedd* Manasseh pan ddechreuodd efe deyrnasu, a phymtheng mlynedd a deugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem:

2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg yng ngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl [b] ffieidddra 'r cenhedloedd a fwriasai 'r ARGLWYDD allan o flaen meibion Israel.

3 ¶ Canys efe a † adeiladodd drachefn yr uchelfeydd, y rhai [c] a ddinystriasai Hezecïah ei dâd ef, ac a gyfododd allorau i Faalim, ac [d] a wnaeth lwynau, ac a addolodd [e] holl lu 'r nefoedd, ac a'i gwasanaethodd hwynt.

4 Adeiladodd hefyd allorau yn nhŷ 'r ARGLWYDD; *am* yr hwn y dywedasai 'r ARGLWYDD, [f] Yn Jerusalem y bydd fy enw i yn dragywydd.

5 Ac efe a adeiladodd allorau i holl lu 'r nefoedd yn nau gyntedd tŷ 'r ARGLWYDD.

6 Ac efe [g] a yrrodd ei feibion trwy 'r tân yn nyffryn mâb Hinnom, ac a arferodd frud, a hudoliaeth, a chyfareddion, ac a [h] fawrhaodd swynyddion, a dewiniaid: efe a wnaeth lawer o ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, i'w ddigio ef.

7 Ac [i] efe a osododd y ddelw gerfiedig (y ddelw a wnelsai efe) yn nhŷ Dduw, *am* yr hwn y dywedasai Duw wrth Ddafydd, ac wrth Salomon ei fâb, Yn [k] y tŷ hwn, ac yn Jerusalem, (yr hon a ddewisais i o holl lwythau Israel) y gosodaf fy enw yn dragywydd.

8 [l] Ac ni 'chwanegaf symmud troed Israel oddi ar y tîr a ordeiniais i'ch tadau chwi; o's gwiliant ar wneuthur yr hyn oll a orchymynnais iddynt, yn ôl yr holl gyfraith a'r deddfau a'r barnedigaethau trwy law Moses.

9 Felly Manasseh a wnaeth i Juda a thrigolion Jerusalem gyfeiliorni, *a* gwneuthur yn waeth nâ'r cenhedloedd a ddifethasai 'r ARGLWYDD o flaen meibion Israel.

10 Er llefaru o'r ARGLWYDD wrth Fanasseh, ac wrth ei bobl, etto ni wrandawsant hwy.

11 ¶ [m] Am hynny y dug yr ARGLWYDD arnynt hwy dywysogion llu brenin Assyria, a hwy a ddaliasant Fanasseh mewn dyrysni, ac a'i rhwymasant ef â † dwy gadwyn, ac a'i dygasant ef i Fabilon.

12 A phan oedd gyfyng arno ef, efe a weddïodd ger bron yr ARGLWYDD ei Dduw,

---

3294.

[b] 2 Bren. 19. 9.

[i] 2 Bren. 18. 28.

[k] 2 Bren. 19. 15.

[l] 2 Bren. 19. 35, &c.

† Heb. *cwympasant.*

† Neu, *anrhegion.*

[m] 2 Bren. 20. 1. Esay 38. 1.

† Heb. *cymaniad*

[n] Esay 22. 9, 11.

† Heb. *cyficithgodion.*

[o] 2 Bren. 20. 12. Esay 39. 1.

3306.

[d] 2 Bren. 21. 1, &c.

[b] Deut. 18. 9.

† Heb. *ddychwelodd ac adeiladodd.*

[c] 2 Bren. 18. 4. Pen. 30. 14. a 31. 1. a 32. 12.

[d] Deut. 16. 21.

[e] Deut. 17. 3.

[f] Deut. 12. 11. 1 Bren. 8. 29. a 9. 3. Pen. 6. 6. a 7. 16.

[g] Lef. 18. 21. Deut. 18. 10.

2 Bren. 23. 10.

[h] 2 Bren. 21. 6.

[i] 2 Bren. 21. 7.

[k] Psal. 132. 14. 2 Sam. 7. 10.

3327.

[m] Deut. 28. 36. Job 36. 8.

† Neu, *llyffetheiriau.*

3327. Dduw, ac a ymoſtyngodd yn ddirfawr o flaen Duw ei dadau.

13 Ac a weddïodd arno ef: ac efe a ſu foddlon iddo, ac a wraudawödd ei ddymuniad ef, ac a'i dug ef drachefn i Jeruſalem i'w frenhiniaeth. Yna y gwybu Manaſſeh mai 'r ARGLWYDD *oedd* Dduw.

14 Wedi hyn hefyd efe a adeiladodd y mur oddi allan i ddinas Dafydd, o du 'r gorllewin i Ihon, yn y dyffryn, hyd y ddyfodfa i borth y pyſgod, ac a amgylchodd † Ophel, ac a'i cytododd yn uchel iawn, ac a oſododd dywyſogion y llu yn yr holl ddinaſoedd caerog o fewn Juda.

† Heb. *y twr.*

Pen. 27. 3.

15 Ac efe a dynnodd ymmaith y duwiau dïeithr, a'r ddelw, allan o dŷ 'r ARGLWYDD, a'r holl allorau a adeiladaſai efe ym mynydd tŷ 'r ARGLWYDD, ac yn Jeruſalem, ac a'i taflodd allan o'r ddinas.

16 Ac efe a gyweiriodd allor yr ARGLWYDD, ac a aberthodd arni hi ebyrth hedd a [n] moliant; dywedodd hefyd wrth Juda am waſanaethu ARGLWYDD Dduw Iſrael.

[h] Lef. 7. 12.

17 Er hynny 'r bobl oedd etto yn aberthu yn yr uchelfeydd: etto i'r ARGLWYDD eu Duw yn unig.

18 ¶ A'r rhan arall o hanes Manaſſeh, a'i weddi ef at ei Dduw, a geiriau [o] 'r gweledyddion a leſaraſant wrtho ef yn enw ARGLWYDD Dduw Iſrael, wele hwynt ym mhlith geiriau brenhinoedd Iſrael.

[p] 1 Sam. 9. 9.

19 Ei weddi ef hefyd, a'r *modd* y cymmododd *Duw* ag ef, a'i holl bechod ef, a'i gamwedd, a'r lleoedd yr adeiladodd efe ynddynt uchelfeydd, ac y goſododd lwynau, a delwau cerfiedig, cyn ymoſtwng o hono ef; wele hwynt yn 'ſgrifennedig ym myſg geiriau ‡ 'r gweledyddion.

‡ Neu, *Hozai.*

20 ¶ Felly Manaſſeh a hunodd gyd â'i dadau, a chladdaſant ef *yn* ei dŷ ei hun. Ac Amon ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

[p] 2 Bren. 21. 19, &c.

21 [p] Mab dwy flwydd ar hugain *oedd* Amon pan ddechreuodd efe deyrnaſu, a dwy flynedd a teyrnaſodd efe yn Jeruſalem.

22 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, fel y gwnaethai Manaſſeh ei dad ef: canys Amon a aberthodd i'r holl ddelwau cerfiedig a wnelſai Manaſſeh ei dad ef, ac a'i gwaſanaethodd hwynt.

23 Ond nid ymoſtyngodd efe ger bron yr ARGLWYDD, fel yr ymoſtyngaſai Manaſſeh ei dad ef: eithr yr Amon ymma a † bechodd fwyfwy.

† Heb. *amlhaodd gamwedd.*

24 A'i weiſion ef a frad-fwriadaſant i'w erbyn ef, ac a'i lladdaſant ef yn ei dŷ ei hun.

3363. 25 ¶ Ond pobl y wlâd a laddaſant yr holl rai a frad-fwriadaſent yn erbyn y brenin Amon; a phobl y wlâd a urddaſant Joſiah ei fab ef yn frenin yn ei le ef.

P E N. XXXIV.

1 Joſiah yn teyrnaſu yn dduwiol, 3 ac yn dinyſtrio delw-addoliaeth, 8 yn peri adgyweirio'r Deml. 14 Helciah yn cael llyfr y gyfraith. a Joſiah yn gyrru at Hulaah i ymofyn â'r Arglwydd, 23 A hithau yn prophwydo dinyſtr Jeruſalem, ond yr oedia hynny dros amſer Joſiah. 29 Joſiah yn peri darllen llyfr y gyfraith yng wydd yr holl bobl, ac yn adnewyddu y cyfammod â Duw.

2363. Mab [a] wyth mlwydd *oedd* Joſiah pan ddechreuodd efe deyrnaſu, ac un mlynedd ar ddeg ar hugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem.

[a] 2 Bren. 22. 1, &c.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd yn ffyrdd Dafydd ei dâd, ac ni ogwyddodd ar y llaw ddehau nac ar y llaw aſſwy.

3 ¶ Canys yn yr wythfed flwyddyn o'i deyrnaſiad (tra'r ydoedd efe etto yn fachgen) efe a ddechreuodd geiſio Duw Dafydd ei dâd: ac yn y ddeuddegfed flwyddyn efe a ddechreuodd [b] lanhâu Judea a Jeruſalem oddi wrth yr uchelfeydd, a'r llwynau, a'r delwau cerfiedig, a'r delwau toddedig.

2370. 2374. [b] 1 Bren. 13. 2.

4 [c] Diſtrywiaſant hefyd yn ei wŷdd ef allorau Baalim; a'r ‡ delwau y rhai *oedd* i fyny oddi arnynt hwy a dorrodd efe: y llwynau hefyd, a'r delwau cerfiedig, a'r delwau toddedig, a ddryllioddefe, ac a faluriodd, tannodd hefyd *eu* llŵch hwy ar hŷd wyneb beddau y rhai a aberthaſent iddynt hwy.

[c] Lef. 26. 30. 2 Bren. 23. 4. ‡ Neu, *haul-ddelwau.*

5 [d] Ac eſgyrn yr offeiriaid a loſgodd efe ar eu hallorau, ac a lanhaodd Juda a Jeruſalem.

[d] 2 Bren. 23. 20.

6 Felly *y gwnaeth efe* yn ninaſoedd Manaſſeh, ac Ephraim, a Simeon, a hyd Naphtali; a'i ‡ ceibiau, oddi amgylch.

‡ Neu, *gyrdd, neu, morthwylion.*

7 A phan ddinyſtriaſai efe 'r allorau, a'r llwynau, a dryllio o hono y delwau cerfiedig, a falurio yn llŵch, a thorri 'r eulynnod i gŷd trwy holl wlâd Iſrael, efe a ddychwelodd i Jeruſalem.

8 ¶ Ac [e] yn y ddeunawfed flwyddyn o'i deyrnaſiad ef, wedi glanhâu 'r wlâd, a'r tŷ, efe a anfonodd Saphan fâb Aſaliah, a Maaſiah tywyſog y ddinas, a Joah fâb Joahaz y cofiadur, i gyweiriotŷ 'r ARGLWYDD ei Dduw.

2380. [e] 2 Bren. 22. 3.

9 A phan ddaethant hwy at Helciah yr archoffeiriad, hwy a roddaſant [f] yr arian a ddygaſid i dŷ Dduw, y rhai a gaſglaſai 'r Leſiaid oedd yn cadw 'r dryſau, o law Manaſſeh, ac Ephraim, ac oddi gan holl weddill Iſrael, ac oddi ar holl Juda, a Benjamin, a hwy a ddychwelaſant i Jeruſalem.

[f] 2 Bren. 12. 4, &c.

10 A hwy a'i rhoddaſant yn llaw y gweithwyr, y rhai oedd oruchwilwyr ar dŷ 'r ARGLWYDD: hwythau a'i rhoddaſant i wneuthurwyr y gwaith, y rhai oedd yn gweithio yn nhŷ 'r ARGLWYDD, i gyweiriо, ac i gadarnhâu 'r tŷ.

11 Rhoddaſant hefyd i'r ſeiri, ac i'r adeiladwyr, i brynu cerrig nadd a choed, tu ag at y cyſyllтiadau, ac i ‡ fyrddu 'r tai a ddinyſtriaſai brenhinoedd Juda.

‡ Neu, *loria.*

12 A'r gwŷr oedd yn gweithio yn y gwaith yn ffyddlon, ac arnynt hwy yn olygwyr *yr oedd* Jahath, ac Obadiah, y Leſiaid, o feibion Merari; a Zechariah, a Meſulam, o feibion y Cohathiaid, i'w hannog: ac o'r Leſiaid, pob un a oedd gyfarwydd ar offer cerdd.

13 *Yr oeddynt* hefyd ar y cludwyr, ac yn olygwyr ar yr holl rai oedd yn gweithio ym mhob rhyw waith: ac o'r Leſiaid *yr oedd* [g] ſgrifennyddion, a ſwyddogion, a phorthorion.

14 A phan ddygaſant hwy allan yr arian a ddygaſid i dŷ 'r ARGLWYDD, Helciah 'r offeiriad a gafodd lyfr cyfraith yr ARGLWYDD, yr *hwn a roddaſid* trwy law Moſes.

[g] 2 Bren. 22. 8, &c.

15 A Helciah a attebodd, ac a ddywedodd wrth Saphan y 'ſgrifennydd, Cefais lyfr y gyfraith yn nhŷ 'r ARGLWYDD. A Helciah a roddodd y llyfr at Saphan.

16 A Saphan a ddug y llyfr at y brenin, ac a ddug air drachefn i'r brenin, gan ddywedyd, Yr hyn oll a roddwyd yn llaw dy weiſion di, y maent hwy yn *ei* wneuthur.

17 † Caſglaſant

17 † Caſglaſant hefyd yr arian a gaſwyd yn nhy 'r ARGLWYDD, a rhoddaſant hwynt yn llaw 'r golygwyr, ac yn llaw 'r gweith-wyr.

18 Saphan y 'sgrifennydd a ſynegodd hefyd i'r brenin, gan ddywedyd, Helciah 'r offeiriad a roddodd i mi lyfr. A Saphan a ddarllenodd ynddo ef ger bron y brenin.

19 A phan glybu 'r brenin eiriau 'r gyfraith, efe a rwygodd ei ddillad.

20 A'r brenin a orchymynnodd i Helciah, ac i Ahicam fâb Saphan, ac i ‡ Abdon fâb Michah, ac i Saphan y 'sgrifennydd, ac i Aſaiah gwâs y brenin, gan ddywedyd,

21 Ewch, ymofynnwch â'r ARGLWYDD droſoſi, a thros y gweddill yn Iſrael ac yn Juda, am eiriau 'r llyfr a gafwyd: canys mawr yw llid yr ARGLWYDD a dywalltodd efe arnom ni, o blegid na chadwodd ein tadau ni air yr ARGLWYDD, gan wneuthur yn ôl yr hyn oll *ſydd* 'ſgrifennedig yn y llyfr hwn.

22 Yna 'r aeth Helciah, a'r rhai *a yrrodd* y brenin, at Huldah y brophwydes, gwraig Sâlum mâb [h] Ticfath, fâb ‡ Haſrah, ceidwad y gwiſgoedd, (a hi oedd yn aros yn Jeruſalem yn yr † yſgoldy,) ac a ymddiddanaſant â hi ſelly.

23 ¶ A hi a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD Dduw Iſrael, Dywedwch i'r gŵr a'ch anfonodd chwi attaſi,

24 Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Wele fi yn dwyn drwg ar y lle hwn, ac ar ei drigolion, *ſef* yr holl felldithion *ſydd* 'ſgrifennedig yn y llyfr a ddarllenaſant hwy ger bron brenin Juda.

25 Am iddynt ſy ngwrthod i, ac arogldarthu i ddduwiau dieithr, i'm digio i â holl waith eu dwylaw: am hynny yr ymddywalltſy llid i ar y lle hwn, ac ni's diffoddir ef.

26 Ond am frenin Juda, yr hwn a'ch anfonodd chwi i ymoſyn â'r ARGLWYDD, fel hyn y dywedwch wrtho, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſrael *am* y geiriau a glywaiſt;

27 O blegid i'th gâlon feddalhâu, ac i tithau ymoſtwng o flaen Duw, pan glywaiſt ei eiriau ef, yn erbyn y ſan hon, ac yn erbyn ei thrigolion, ac ymoſtwng o honot ger ſy mron, a rhwygo dy ddillad, ac wylo o'm blaen i; am hynny y gwrandewais innau, medd yr ARGLWYDD.

28 Wele mi a'th gymmeraf di ymmaith at dy dadau, a thi a ddygir ymmaith i'r bêdd mewn heddwch, fel na welo dy lygaid di yr holl ddrwg yr ydwyf fi yn ei ddwyn ar y ſan hon, ac yn erbyn ei phreſwlwyr. Felly hwy a ddygaſant air i'r brenin dracheſn.

29 ¶ [i] Yna y brenin a anfonodd, ac a gynhullodd holl henuriaid Juda a Jeruſalem.

30 A'r brenin a aeth i ſynu i dŷ 'r ARGLWYDD, a holl wŷr Juda, a thrigolion Jeruſalem, yr offeiriaid hefyd a'r Leſiaid, a'r holl bobl o fawr i ſychan; ac efe a ddarllenodd, lle y clywſant hwy, holl eiriau llyfr y cyfammod, yr hwn a gawſid yn nhŷ 'r ARGLWYDD.

31 A'r brenin a ſaſodd yn [k] ei le, ac a wnaeth gyfammod ger bron yr ARGLWYDD, ar rodio ar ôl yr ARGLWYDD, ac ar gadw ei orchymynion ef, a'i dyſtiolaethau, a'i ddefodau, â'i holl gâlon, ac â'i holl enaid; i gwplâu geiriau 'r cyfammod, y *rhai ſydd* 'ſgrifennedig yn y llyfr hwnnw.

32 Ac efe a wnaeth i bawb a'r a gafwyd yn Jeruſalem, ac ym Menjamin, ſefyll *wrth yr ammod*: trigolion Jeruſalem hefyd a wnaethant yn ôl cyfammod Duw, *ſef* Duw eu tadau.

33 Felly Joſiah a dynnodd ymmaith y ffieidd-dra i gyd o'r holl wledydd, y rhai *oedd* eiddo meibion Iſrael, ac efe a wnaeth i bawb a'r a gafwyd yn Iſrael waſanaethu, *ſef* gwaſanaethu 'r ARGLWYDD eu Duw. *Ac yn ei holl ddyddiau ef ni throiſant hwy oddi ar* ôl ARGLWYDD Dduw eu tadau.

PEN. XXXV.

1 Joſiah yn cadw Paſg godidog, 20 yn annog Pharo Necho, ac yn cael ei ladd ym Megido. 25 Galarnad Joſiah.

A [a] Joſiah a gynhaliodd Baſg i'r ARGLWYDD yn Jeruſalem, a hwy a laddaſant y Paſg ar [b] y pedwerydd *dydd* ar ddeg o'r mis cyntaf.

2 Ac efe a gyfleodd yr offeiriaid yn eu goruchwyliaethau, ac a'i hannogodd hwynt i weinidogaeth tŷ 'r ARGLWYDD;

3 Ac a ddywedodd wrth y Leſiaid, y rhai oedd yn dyſgu holl Iſrael, ac oedd ſanctaidd i'r ARGLWYDD, Rhoddwch yr Arch ſanctaidd yn y tŷ a adeiladodd Salomon mâb Dafydd brenin Iſrael; [c] na *fydded hi mwyach* i chwi yn faich ar yſgwydd: gwaſanaethwch yn awr yr ARGLWYDD eich Duw, a'i bobl Iſrael,

4 Ac ymbarotôwch wrth [d] deuluoedd eich tadau, yn ôl eich doſbarthiadau, yn ôl [e] 'ſgrifen Dafydd brenin Iſrael, ac yn ôl [f] 'ſgrifen Salomon ei fâb ef.

5 A ſeſwch yn y cyſſegr yn ôl doſbarthiadau † tylwyth tadau eich brodyr ‡ y bobl, ac *yn ôl* doſbarthiad tylwyth a Leſiaid.

6 Felly lleddwch y Paſg, ac [g] ymſancteiddiwch, a pharotôwch eich brodyr, i wneuthur yn ôl gair yr ARGLWYDD trwy law Moſes.

7 A Joſiah [h] a * roddodd i'r bobl ddïadell o wŷn, a mynnod i gŷd tu ag at y Paſgaberthau, *ſef* i bawb a'r a gafwyd, hyd rifedi deng mil ar hugain, a thair mil o eidionnau; hyn *oedd* o gyfoeth y brenin.

8 A'i dywyſogion ef a ‡ roddaſant yn ewyllyſgar i'r bobl, i'r offeiriaid, ac i'r Leſiaid: Helciah, a Zechariah, a Jehiel, blaenoriaid tŷ Dduw, a roddaſant i'r offeiriaid tu ag at y Paſg-aberthau, ddwy fil a chwe chant o *ddefaid*, a thrychant o eidionnau.

9 Conaniah hefyd, a Semaiah, a Nethaneel ei frodyr, a Haſabiah, a Jehiel, a Jozabad, tywyſogion y Leſiaid, a † roddaſant i'r Leſiaid yn Baſg-ebyrch, bùm mil o *ddefaid*, a thrychant o eidionnau.

10 Felly y parotôwyd y gwaſanaeth; a'r offeiriaid a ſafaſant yn eu lle, a'r Leſiaid yn eu doſbarthiadau, yn ôl gorchymmyn y brenin.

11 A hwy a laddaſant y Paſg; a'r offeiriaid a daenellaſant y *gwaed* o'i llaw hwynt, a'r Leſiaid [i] oedd yn *cu* blingo *hwynt*.

12 A chymmeraſant ymmaith y poethoffrymmau i'w rhoddi yn ôl doſbarthiadau teuluoeddd y bobl, i offrymmu i'r ARGLWYDD, fel y *mae yn* 'ſgrifennedig [k] yn llyfr Moſes: ac felly am yr eidionnau.

13 A hwy [l] a roſtiaſant y Paſg wrth dân, yn ôl y ddefod: a'r cyſſegredig *bethau eraill* a ferwaſant hwy mewn crochanau, ac mewn

---

2380. † Heb. *tywalldaſant*, neu, *toddaſant*

‡ Neu, *Achbor*, 2 Bren. 22. 12.

[h] 2 Bren. 22. 14. ‡ Neu, *Harhas*, 2 Bren. 22. 14. † Neu, *uil ran*.

[i] 2 Bren. 23. 1.

[k] 2 Bren. 11. 14. & 23. 3. Pen. 6. 17.

3381. [a] 2 Bren. 23. 21, 22. [b] Eſod. 12. 6.

[c] 1 Cron. 23. 26.

[d] 1 Cron. c. 10. [e] 1 Cron. 23, a 24, a 25, a 26. [f] Pen. 8. 14. † Heb. *ty*. ‡ Heb. *meibion y bobl*.

[g] Pen. 29. 5, 15. a 30. 3, 15. Ezra 6. 20.

[h] Pen. 30. 24. * Neu, *offrymmodd*. Heb. *ddyrchafſodd*. ‡ Neu, *offrymmaſant*. Heb. *ddyrchafſaſant*. † Megis Ad. 7, 8.

[i] Edrych Pen. 29, 34.

[k] Leſ. 3. 3.

[l] Eſod. 12. 8, 9.

3381. mewn pedyll, ac mewn peiriau, ac a'i rhannaſant ar redeg i'r holl bobl.

14 Wedi hynny y parotoiſant iddynt eu hunain, ac i'r offeiriaid; canys yr offeiriaid meibion Aaron *oedd* yn offrymmu y poeth-offrymmau a'r braſder, hyd y nôs; am hynny y Lefiaid oedd yn parotôi iddynt eu hunain, ac i'r offeiriaid meibion Aaron.

15 A meibion Aſaph y cantorion *oedd* yn eu ſefyllfa, yn ôl [m] gorchymmyn Daſydd, ac Aſaph, a Heman, a Jeduthun gweledydd y brenin; [n] a'r porthorion ym mhob porth: ni chaent hwy ymado o'i gwaſanaeth; canys eu brodyr y Lefiaid a barotöent iddynt hwy.

16 Felly y parotöwyd holl waſanaeth yr ARGLWYDD y dwthwn hwnnw, i gynnal y Paſg, ac i offrymmu poeth-offrymmau ar allor yr ARGLWYDD, yn ôl gorchymmyn y brenin Joſiah.

17 A meibion Iſrael y rhai a gafwyd, a gynhaliaſant y Paſg yr amſer hwnnw, a gŵyl y bara croyw, ſaith niwrnod.

[o] 2 Bren. 23. 22. 18 Ac [o] ni chynhaliaſid Paſg fel hwnnw yn Iſrael, er dyddiau Samuel y prophwyd: ac ni chynhaliodd neb o frenhinoedd Iſrael gyffelyb i'r Paſg a gynhaliodd Joſiah, a'r offeiriaid, a'r Lefiaid, a holl Juda, a'r neb a gafwyd o Iſrael, a thrigolion Jeruſalem.

19 Yn y ddeunawfed flwyddyn o deyrnaſiad Joſiah y cynhaliwyd y Paſg hwn.

3394. [p] 2 Bren. 23. 29. Jer. 46. 2. ‡ Set, y *Deml*. 20 ¶ [p] Wedi hyn oll, pan barotoiſai Joſiah y ‡ tŷ, Necho brenin yr Aipht a ddaeth i fynu i ryfela yn erbyn Carchemis, wrth Euphrates: a Joſiah a aeth allan yn ei erbyn ef.

21 Yntef a anſonodd genhadau atto ef, gan ddywedyd, Beth *ſydd* i mi *a wnelwyf* a thi, O frenin Juda? nid yn dy erbyn di y *daethym i* heddyw, ond yn erbyn tŷ *arall* y *mae* ſy rhyfel i; a Duw a archodd i mi fryſio: paid di â Duw, yr hwn *ſyad* gyd â mi, fel na ddifetho eſe dydi.

22 Ond ni throai Joſiah ei wyneb oddi wrtho ef, eithr [q] newidiodd ei ddillad i ymladd yn ei erbyn ef, ac ni wrandawödd ar eiriau Necho o enau Duw, ond eſe a ddaeth i ymladd i ddyffryn Megido.

[q] Felly 1 Bren. 22. 30. 23 A'r ſaethyddion a ſaethaſant at y brenin Joſiah: a'r brenin a ddywedodd wrth ei weiſion, Dygwch fi ymmaith, canys clwyſwyd fi yn dôſt.

24 Felly ei weiſion a'i tynnaſant ef o'r cerbyd, ac a'i goſodaſant ef yn yr ail cerbyd, yr hwn *oedd* ganddo; dygaſant ef hefyd i Jeruſalem, ac eſe fu farw, ac a gladdwyd ym ‡ meddrod ei dadau. A [r] holl Juda a Jeruſalem a alaraſant am Joſiah.

‡ Neu, *myſg*: *beddau*. [r] Zech. 12. 11. [s] Edrych Mat. 9. 23. 25 ¶ Jeremi hefyd a alarnadodd am Joſiah, a'r [s] holl gantorion a'r cantoreſau yn eu galarnadau a ſoniant am Joſiah hyd heddyw, a hwy a'i gwnaethant yn ddeſod yn Iſrael; ac wele hwynt yn 'ſgrifennedig yn y galarnadau.

† Heb. *gareaig-rwyda*. 26 A'r rhan arall o hanes Joſiah, a'i † ddaioni ef; yn ôl *yr hyn oedd* 'ſgrifennedig ynghyſraith yr ARGLWYDD,

27 A'i weithredoedd ef, cyntaf a diweddaf, wele hwynt yn 'ſgrifennedig yn llyfr brenhinoedd Iſrael a Juda.

P E N. XXXVI.

1 Joachaz yn frenin ar ôl Joſiah, a Pharao yn ei ddiſwyddo ef, ac yn ei ddwyn i'r Aipht. 5 Joacim yn teyrnaſu yn ddrygionus, a'i ddwyn ef yn rhwym i Fabilon. 9 Joachin yn teyrnaſu yn ddrygionus, a'i ddwyn yntau i Fabilon. 11 Sedecia y brenin drygionus, yn diyſtyru 'r Prophwyai, ac yn gwrthryfela yn erbyn Nabuchodonoſor. 14 Llwyr-ddifroai Jeruſalem am bechodau 'r offeiriaid a'r bobl. 22 Cyrus yn cyhoeddi yr adeiledid y Deml.

3394. [a] 2 Bren. 23. 30, &c. YNa [a] pobl y wlâd a gymmeraſant Joachaz fâb Joſiah, ac a'i hurddaſant ef yn frenin yn lle ei dâd yn Jeruſalem.

2 Mâb tair blwydd ar hugain *oedd* Joachaz pan ddechreuodd eſe deyrnaſu; a thri mîs y teyrnaſodd eſe yn Jeruſalem.

† Heb. *ymmuadoda*. 3 A brenin yr Aipht a'i † diſwyddodd ef yn Jeruſalem; ac a drethodd ar y wlâd gan talent o arian, a thalent o aur.

4 A brenin yr Aipht a wnaeth Eliacim ei frawd ef yn frenin ar Juda a Jeruſalem, ac a drôdd ei enw ef yn Joacim. A Necho a gymmerodd Joachaz ei frawd ef, ac a'i dug ef i'r Aipht.

3394. 5 ¶ Mâb ŵm mlwydd ar hugain *oedd* Joacim pan ddechreuodd eſe deyrnaſu, ac un mlynedd ar ddeg y teyrnaſodd eſe yn Jeruſalem: ac eſe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD ei Dduw.

3398. [b] 2 Bren. 24. 1. ‡ Neu, *llyffetheiriau*. 6 [b] Nabuchodonoſor brenin Babilon a ddaeth i fynu yn ei erbyn ef, ac a'i rhwymodd ef mewn ‡ cadwynau prês, [c] i'w ddwyn i Fabilon.

3399. [c] Edrych 2 Bren. 24. 6. Jer. 22. 18, 19. a 36. 30. 7 [d] Nabuchodonoſor hefyd a ddug o leſtri tŷ 'r ARGLWYDD i Fabilon, ac a'i rhoddodd hwynt yn ei deml, o fewn Babilon.

8 A'r rhan arall o hanes Joacim, a'i ffieidd-dra ef y rhai a wnaeth efe, a'r hyn a gafwyd arno ef, wele hwynt yn 'ſgrifennedig yn llyfr brenhinoedd Iſrael a Juda. A ‡ Joachin ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

3405. [d] 2 Bren. 24. 13. Dan. 1. 1, 2. ‡ Neu, *Feconiah*, 1 Cron. 3. 16. neu, *Coniah*, Jer. 22. 24. 9 ¶ [e] Mâb wyth mlwydd *oedd* Joachin pan ddechreuodd eſe deyrnaſu, a thri mîs a deng niwrnod y teyrnaſodd eſe yn Jeruſalem; ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD.

[e] 2 Bren. 24. 8. † Heb. *yn nychwelyd*. 10 Ac † ym mhen y flwyddyn [f] yr anfonodd y brenin Nabuchodonoſor, ac a'i dug ef i Fabilon gyd â lleſtri dymunol tŷ 'r ARGLWYDD: ac eſe a wnaeth ‡ [g] Sedeciah ei frawd ef yn frenin ar Juda a Jeruſalem.

[f] Dan. 1. 1, 2. ‡ Neu, *Mattaniah*, 2 Bren. 24. 17. 11 ¶ [h] Mâb un mlwydd ar hugain *oedd* Sedeciah pan ddechreuodd eſe deyrnaſu, ac un mlynedd ar ddeg y teyrnaſodd eſe yn Jeruſalem.

3411. [g] Jer. 37. 1. [h] 2 Bren. 24. 18. Jer. 52. 1, &c. 12 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD ei Dduw, *ac* nid ymoſtyngodd eſe o flaen Jeremi y prophwyd, yr *hwn oedd yn llefaru* o enau 'r ARGLWYDD.

[i] Ezec. 17. 15, 18. [k] Jer. 25. 3, 4. a 35. 15. 13 Ond [i] efe a wrthryſelodd yn erbyn brenin Nabuchodonoſor, yr hwn a wnaethai iddo dyngu i Dduw: ond efe a galedodd ei war, ac a gryfhaodd ei gâlon, rhag dychwelyd at ARGLWYDD Dduw Iſrael.

14 ¶ Holl dywyſogion yr offeiriaid hefyd, a'r bobl, a 'chwanegaſant gamſucheddu yn ôl holl ffieidd-dra 'r cenhedloedd; a hwy a halogaſant dŷ 'r ARGLWYDD, yr hwn a ſancteiddiaſai efe yn Jeruſalem.

15 [k] Am hynny ARGLWYDD Dduw eu tadau a anſonodd attynt hwy trwy law ei genhadau, gan forau-godi, ac anfon: am ei fod ef yn toſturio wrth ei bobl, ac wrth ei breſwylfod.

[l] Jer. 5. 12, 13. 16 Ond [l] yr oeddynt hwy yn gwatwar cenhadau Duw, ac yn tremygu ei eiriau ef, ac yn gwawdio ei brophwydi ef; nes cyfodi

cyfodi o ddigofaint yr ARGLWYDD yn erbyn ei bobl, fel nad oedd iachâd.

17 m Am hynny efe a ddygodd i fynu arnynt hwy frenin y Caldeaid, yr hwn a laddodd eu gwŷr jeuainge hwy a'r cleddyf yn nhŷ eu cyſſegr, ac nid arbedodd na gwr jeuange, na morwyn, na hên, na'r hwn oedd yn cammu gan oedran: efe a'i rhoddodd hwynt oll yn ei law ef.

18 Holl leſtri ty Dduw hefyd, mawrion a bychain, a thryſorau tŷ 'r ARGLWYDD, a thryſorau 'r brenin a'i dywyſogion: y rhai hynny oll a ddug efe i Fabilon.

19 A hwy a loſgaſant dŷ Dduw, ac a ddiſtrywiaſant fur Jeruſalem; a'i holl balaſau hi a loſgaſant hwy â thân, a'i holl leſtri dymunol a ddinyſtriaſant.

20 † A'r rhai a ddiangaſai gan y cleddyf a *gaeth*-gludodd efe i Fabilon: lle y buant hwy yn weiſion iddo ef, ac i'w feibion, nes teyrnaſu o'r Perſiaid:

21 I gyflawni gair yr ARGLWYDD trwy enau n Jeremi, nes o mwynhâu o'r wlad ei Sabbothau: *canys* yr holl ddyddiau *y bu hi* yn anghyfannedd, y gorphwyſodd hi, i gyflawni deng mlynedd a thrugain.

22 ¶ Ac p yn y flwyddyn gyntaf i Gyrus brenin Perſia, (ſel y cyflawnid gair yr ARGLWYDD *yr hwn a ddywedwyd* trwy enau q Jeremi) yr ARGLWYDD a gyffrôdd yſbryd Cyrus brenin Perſia, fel y cyhoeddodd efe trwy ei holl frenhiniaeth, a hynny mewn ſgrifen, gan ddywedyd,

23 Fel hyn y dywed Cyrus brenin Perſia, ARGLWYDD Dduw 'r nefoedd a roddodd holl deyrnaſoedd y ddaear i mi, ac efe a orchymynnodd i mi adeiladu tŷ iddo yn Jeruſalem, yr hon *ſydd* yn Juda. Pwy *ſydd* yn eich myſg chwi o'i holl bobl ef? yr ARGLWYDD ei Dduw *fyddo* gyd ag ef, ac eled i fynu.

n Jer. 25. 9, 12. a 26. 6, 7. a 29. 10.
o Lef. 26. 34, 35, 43.
p Ezra 1. 1.
q Jer. 25. 12, 13. a 29. 10.

¶ Llyfr EZRA.

PEN. I.

1 *Cyrus yn gorchymmyn adeiladu 'r Deml.* 5 *Y bobl yn ymbarotôi i daychwelyd yn eu hôl.* 7 *Cyrus yn rhoi yn ôl leſtri y Deml i Sesbaſſar.*

YN a y flwyddyn gyntaf i Gyrus brenin Perſia (i gyflawni gair yr ARGLWYDD o enau Jeremi) y cyffrôdd yr ARGLWYDD yſbryd Cyrus brenin Perſia, fel y ‡ cyhoeddodd efe trwy ei holl deyrnas, a *hynny* hefyd mewn yſgrifen, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed Cyrus brenin Perſia, ARGLWYDD Dduw 'r nefoedd a roddes i mi holl deyrnaſoedd y ddaear, ac efe b a orchymynnodd i mi adeiladu iddo ef dŷ yn Jeruſalem, yr hon *ſydd* yn Juda.

3 Pwy *ſydd* o honoch o'i holl bobl ef? bydded ei Dduw gyd ag ef, ac eled i fynu i Jeruſalem, yr hon *ſydd* yn Juda, ac adeiladed dŷ ARGLWYDD Dduw Iſrael (dyna 'r Duw) yr hwn *ſydd* yn Jeruſalem.

4 A phwy bynnag a adawyd mewn un man lle y mae efe yn ymdeithio, ‡ cynnorthwyed gwŷr ei wlad ef ag arian, ac ag aur, ac â golud, ac ag anifeiliaid, gyd ag ewyllyſgar offrwm tŷ Dduw, yr hwn *ſydd* yn Jeruſalem.

5 ¶ Yna y cododd pennau cenedl Juda a Benjamin, a'r offeiriaid a'r Leſiaid, a phob un y cyffrôdd Duw ei yſbryd, i fyned i fynu i adeiladu tŷ 'r ARGLWYDD, yr hwn *oedd* yn Jeruſalem.

6 A'r rhai oll o'i hamgylch a'i † cynnorthwyaſant hwy, â lleſtri arian, ac aur, a golud, ac ag anifeiliaid, ac â phethau gwerthfawr; heb law 'r hyn oll a offrymmwyd yn ewyllyſgar.

7 ¶ A'r brenin Cyrus a ddug allan leſtri tŷ 'r ARGLWYDD, c y rhai a ddygaſai Nabuchodonoſor allan o Jeruſalem, ac a roddaſai efe yn nhŷ ei dduwiau ei hun.

8 Y rhai hynny a ddug Cyrus brenin Perſia allan trwy law Mithredath y tryſorydd, ac a'i rhifodd hwynt at d Sesbaſſar pennaeth Juda.

9 A dymma eu rhifedi hwynt; Deg ar hugain o gawgiau aur, mil o gawgiau arian, naw ar hugain o gyllyll,

10 Deg ar hugain o orflychau aur, deg a phedwar cant o ail *fath* o orflychau arian, a mil o leſtri eraill.

11 Yr holl leſtri yn aur, ac yn arian, *oedd* bùm mil a phedwar cant. Y rhai hyn oll a ddug Sesbaſſar i fynu gyd â'r † gaeth-glud a ddygwyd i fynu o Fabilon i Jeruſalem.

PEN. II.

1 *Rhifedi 'r bobl a ddychwelodd, 36 a'r offeiriaid, 40 a'r Leſiaid, 43 a'r Nethiniaid, 55 a gweiſion Salomon, 62 a'r offeiriaid ni fedrent ddangos eu hachau, 64 Rhifedi 'r cwbl, a'i golud.* 68 *Eu hoffrymmau.*

A a Dymma feibion y dalaith y rhai a ddaeth i fynu o gaethiwed y gaeth-glud, yr hon a gaethgludaſai Nabuchodonoſor brenin Babilon i Fabilon, ac a ddychwelaſant i Jeruſalem a Juda, pob un i'w ddinas ei hun;

2 Y rhai a daeth gyd â Zorobabel, Jeſua, Nehemiah, ‡ Seraiah, Reelaiah, Mordechai, Bilſan, Miſpar, Bigfai, Rehum, Baanah. Rhifedi gwŷr pobl Iſrael.

3 Meibion Paros, dwy fil *a* deuddeg ac wyth ugain.

4 Meibion Sephatiah, trychant, *a* deuddeg a thri ugain.

5 Meibion Arah, b faith gant a phymtheg a thrugain.

6 Meibion c Pahath-Moab, o feibion Jeſua *a* Joab; dwy fil wyth gant a deuddeg.

7 Meibion Elam, mil dau cant *a* phedwar ar ddeg a deugain.

8 Meibion Zattu, naw cant a phump a deugain.

9 Meibion Zaccai, faith gant a thri ugain.

10 Meibion ‡ Bani, chwe chant a dau a deugain.

11 Meibion Babai, chwe chant a thri ar hugain.

12 Meibion Azgad, mil dau cant a dau ar hugain.

13 Meibion Adonicam, chwe chant a chwech a thrugain.

14 Meibion Bigfai, dwy fil ac onid pedwar trugain.

15 Meibion Adin, pedwar cant a phedwar ar ddeg a deugain.

16 Meibion Ater o Hezeciah, onid dau bùm ugain.

17 Meibion

m 2 Bren. 25. 1, &c.

3416.

† Heb. *A gweddill y ceadyſ.*

Mai, 22. B.

3468.
a 2 Cron. 36. 22.

‡ Heb. *gwnaeth i lef aramwy.*

b Eſay 44. 28. a 45. 1, 13.

‡ Heb. *cynaled, neu, cynhaled.*

† Heb. *cryfhaſant eu dwylaw hwy â, &c.*

c 2 Bren. 24. 13. 2 Cron. 36. 7.

d Edrych Pen. 5. 14.

3468.
a Neh. 7. 6, &c.

‡ Neu, *Azariah,* Neh. 7. 7.

b Edrych Neh. 7. 10.

c Neh. 7. 11.

‡ Neu, *Binnui,* Neh. 7. 15.

3468.

17 Meibion Beſai, trychant a thri ar hugain.
18 Meibion ‡ Jora, cant a deuddeg.
19 Meibion Haſum, dau cant a thri ar hugain.
20 Meibion † Gibbar, pymtheg a phedwar ugain.
21 Meibion Bethlehem, cant a thri ar hugain.
22 Gwŷr Netophah, onid pedwar trugain.
23 Gwŷr Anathoth, cant ac wyth ar hugain.
24 Meibion ‡ Azmaſeth, dau a deugain.
25 Meibion Ciriatharim, Cephirah, a Beeroth; ſaith gant a thri a deugain.
26 Meibion Ramah, a Gaba; chwe chant ac un ar hugain.
27 Gwŷr Michmas, cant a dau ar hugain.
28 Gwŷr Bethel, ac Ai; dau cant a thri ar hugain.
29 Meibion Nebo, deuddeg a deugain.
30 Meibion Magbis, cant ac onid pedwar tri ugain.
31 Meibion [d] Elam arall, mîl dau cant a phedwar ar ddeg a deugain.
32 Meibion Harim, trychant ac ugain.
33 Meibion Lod, † Hadid, ac Ono; ſaith gant a phump ar hugain.
34 Meibion Jericho, trychant a phump a deugain.
35 Meibion Senaah, tair mîl a chwe chant a deg ar hugain.
36 ¶ Yr offeiriaid: meibion [e] Jedaiah, o dŷ Jeſua; naw cant deg a thri ugain a thri.
37 Meibion [f] Immer, mîl a deuddeg a deugain.
38 Meibion [g] Paſur, mîl dau cant a ſaith a deugain.
39 Meibion [h] Harim, mîl a dau ar bymtheg.
40 ¶ Y Leſiaid: meibion Jeſua, a Chadmiel, o feibion ‡ Hodaſia; pedwar ar ddeg a thrugain.
41 ¶ Y cantoriaid: meibion Aſaph, cant ac wyth ar hugain.
42 ¶ Meibion y porthorion, *ſef* meibion Sâlum, meibion Ater, meibion Talmon, meibion Accub, meibion Hattita, meibion Sobai, *oedd* oll gant ac onid un deugain.
43 ¶ [i] Y Nethiniaid: meibion Siha, meibion Aſupha, meibion Tabbaoth,
44 Meibion Ceros, meibion Siaha, meibion Padon,
45 Meibion Lebanah, meibion Hagabah, meibion Accub,
46 Meibion Hagab, meibion † Samlai, meibion Hanan,
47 Meibion Gidel, meibion Gahar, meibion Reaiah,
48 Meibion Reſin, meibion Necoda, meibion Gazam,
49 Meibion Uzza, meibion Paſeah, meibion Beſai,
50 Meibion Aſnah, meibion Mehunim, meibion Nephuſim,
51 Meibion Bacbuc, meibion Hacupha, meibion Harhur,
52 Meibion ‡ Baſluth, meibion Mehida, meibion Harſa,
53 Meibion Barcos, meibion Siſera, meibion Thamah,
54 Meibion Neſiah, meibion Hatipha.
55 ¶ Meibion [k] gweiſion Salomon: meibion Sotai, meibion Sophereth, meibion † Perida,
56 Meibion Jaalah, meibion Darcon, meibion Gidel,
57 Meibion Sephatiah, meibion Hatril, meibion Pochereth o Sebaim, meibion ‡ Ami.
58 Yr holl [l] Nethiniaid, a meibion [m] gweiſion Salomon, *oedd* drychant deuddeg a phedwar ugain.
59 A'r rhai hyn a aethant i fynu o Delmelah, Telharſa, Cerub, † Adan, *ac* Immer: ond ni fedrent ddangos tŷ eu tadau, na'i hiliogaeth, ai o Iſrael *yr oeddynt:*
60 Meibion Delaiah, meibion Tobiah, meibion Necoda, chwechant a deuddeg a deugain.
61 ¶ A meibion yr offeiriaid: meibion Hebaiah, meibion Cos, meibion Barzilai, (yr hwn a gymmeraſai wraig o ferched [n] Barzilai y Gileadiad, ac a alwaſid ar eu henw hwynt.)
62 Y rhai hyn a geiſiaſant eu hyſgrifen *ym mhlith* yr achau, ond ni chafwyd hwynt: am hynny ‡ y bwriwyd hwynt allan o'r offeiriadaeth.
63 A'r † Tirſatha a ddywedodd wrthynt, na fwytâent o'r pethau ſanctteiddiaf hyd oni chyfodai offeiriad ag [o] Urim ac â Thummim.
64 ¶ Yr holl dyrfa ynghŷd *oedd* ddwy fil a deugain trychant *a* thri ugain:
65 Heb law eu gweiſion, a'i morwynion; y rhai hynny *oedd* ſaith mîl trychant a dau ar bymtheg ar hugain: ac yn eu myſg *yr oedd* dau cant yn gantorion ac yn gantoreſau;
66 Eu meirch *oedd* ſaith gant ac onid pedwar deugain; eu mulod yn ddau cant ac yn bump a deugain;
67 Eu camelod yn bedwar cant ac yn bymtheg ar hugain; *eu* haſynnod yn chwe mîl ſaith gant ac ugain.
68 ¶ Ac o'r pennau cenedl pan ddaethant i dŷ 'r ARGLWYDD, yr hwn *oedd* yn Jeruſalem, *rhai* a offrymmaſant o'i gwaith eu hun tu ag at dŷ 'r ARGLWYDD, i'w gyſodi yn ei le.
69 Rhoddaſant yn ôl eu gallu i [p] dryſordy 'r gwaith, un fil a thri ugain o ddracmonau aur, a phùm mîl o bunnoedd o arian, a chant o wiſgoedd offeiriaid.
70 Yna 'r offeiriaid a'r Leſiaid, a *rhai* o'r bobl, a'r cantorion, a'r porthorion, a'r Nethiniaid, a drigaſant yn eu dinaſoedd; a holl Iſrael yn eu dinaſoedd.

PEN. III.

1 Goſod i fynu yr allor. 4 Amled yr offrymmau. 7 Parotôi gweithwyr. 8 Goſod ſylfeini 'r Deml gyd â llawenyd mawr a galar.

A Phan ddaeth y ſeithfed mîs, a meibion Iſrael yn eu dinaſoedd, y bobl a ymgaſglaſant i Jeruſalem megis un gŵr.
2 Yna y cyfododd † Jeſua mâb Joſadac, a'i frodyr yr offeiriaid, a [a] Zorobabel mâb Salathiel, a'i frodyr, ac a adeiladaſant allor Duw Iſrael, i offrymmu arni offrymmau poeth, fel [b] yr yſgrifennaſid ynghyfraith Moſes gŵr Duw.
3 A hwy a oſodaſant yr allor ar ei hyſtolion (canys *yr oedd* arnynt ofn pobl y wlâd) ac a offrymmaſant arni boeth-offrymmau i'r ARGLWYDD, [c] poeth-offrymmau borau a hwyr.
4 Cadwaſant hefyd wŷl y pebyll, [d] fel y *mae* yn 'ſgrifennedig, ac [e] *a offrymmaſant* boeth-aberth beunydd dan rifedi, yn ôl y **ddefod**, dogn dydd yn ei ddydd;
5 Ac

3468.

‡ Neu, *Hariph.* Neh. 7. 24.
† Neu, *Gibeon.* Neh. 7. 25.
‡ Neu, *Beth-Azmaveth,* Neh. 7. 28.
[d] Edrych Ad. 7.
† Neu, *Harid.*
[e] 1 Cron. 24. 7.
[f] 1 Cron. 24. 14.
[g] 1 Cron. 9. 12.
[h] 1 Cron. 24. 8.
‡ Neu, *Juda,* Pen. 3. 9. Neu, *Hodeſah,* Neh. 7. 43.
[i] 1 Cron. 9. 2.
† Neu, *Salmai.*
† Neu, *Bazlith,* Neh. 7. 54.
[k] 1 Bren. 9. 21.
‡ Neu, *Perida,* Neh. 7. 57.
‡ Neu, *Amon,* Neh. 7. 59.
[l] Joſ. 9. 21, 27. 1 Cron. 9. 2.
[m] 1 Bren. 9. 21.
† Neu, *Adon.* Neh. 7. 61.
[n] 2 Sam. 17. 27.
‡ Heb. *yr halogwyd.*
† Neu, *llywyodd.* Edrych Neh. 8. 9.
[o] Eſod. 28. 30. Num. 27. 21.
[p] 1 Cron. 26. 20.
† Neu, *Joſua,* Hag. 1. 1. Zech. 3. 1.
[a] Mat. 1. 12. Luc 3. 27.
[b] Deut. 12. 5.
† Num. 28. 3, 4.
[c] Eſod. 23. 16.
[d] Num. 29. 12, &c.
[e] Neh. 10. 33.
[f] Act. 36.
[g] 1 Cr. 6. 31. 16. 7. a 1.
[h] Eſd. 35. 2 Cro. 3.
[i] 1 Cr. 16. 41 Jer. 33. 11.
[k] Edr. Hag.
Mai, 22. P.
Mai, B.
[l] Ed. Ad. 7. 9.
[m] 2 B. 17. 2. 19. 3. 33.
[n] Ne. 20.
[o] Per. 1, 2,

5 Ac wedi hynny y poeth-offrwm gwastadol, ac *offrwm* y newydd-loerau, a holl sanctaidd osodedig wyliau 'r ARGLWYDD; offrwm ewyllysgar pob un a offrymmai o hono ei hun, *a offrymmasant* i'r ARGLWYDD.

6 O'r dydd cyntaf i'r seithfed mis y dechreuasant offrymmu poeth-offrymmau i'r ARGLWYDD. Ond Teml yr ARGLWYDD ni sylfaenasid *etto*.

7 Rhoddasant hefyd arian i'r seiri maen, ac i'r seiri pren; a bwyd a diod ac olew i'r Sidoniaid, ac i'r Tyriaid, am ddwyn coed cedr o Libanus hyd y môr i [f] Joppa; yn ôl caniadhâd Cyrus brenin Persia iddynt hwy.

3469. 8 ¶ Ac yn yr ail flwyddyn wedi eu dyfod hwi i dŷ Dduw i Jerusalem, yn yr ail mis, y dechreuodd Zorobabel mab Salathiel, a Jesua mab Josadac, a'r rhan arall o'i brodyr hwynt yr offeiriaid a'r Lefiaid, a'r rhai oll a ddaethai o'r caethiwed i Jerusalem; ac a osodasant y Lefiaid, o fab ugeinmlwydd ac uchod, yn olygwyr ar waith tŷ 'r ARGLWYDD.

‡ Neu, *Hodaiah*. 9 Yna y safodd Jesua, *a*'i feibion, a'i frodyr, Cadmiel a'i feibion, meibion ‡ Juda, yn gyttûn i oruchwilio ar weithwyr y gwaith yn nhy Dduw; meibion Henadad, *a*'i meibion hwythau, a'i brodyr y Lefiaid.

10 A phan oedd y seiri yn sylfaenu Teml yr ARGLWYDD, hwy a osodasant yr offeiriaid yn eu gwisgoedd ag udgyrn, a'r Lefiaid meibion Asaph â symbalau, i foliannu 'r ARGLWYDD, yn ôl [g] ordinhâd Dafydd brenin Israel.

[g] 1 Cron. 6. 31. a 16. 7. a 25. 1.

11 A [h] hwy a gyd-ganasant wrth foliannu, ac wrth glodfori 'r ARGLWYDD, mai da *oedd*, [i] mai yn dragywydd *yr ydoedd* ei drugaredd ef ar Israel. A'r holl bobl a floeddiasant â bloedd fawr, gan foliannu 'r ARGLWYDD, am sylfaenu tŷ 'r ARGLWYDD.

[h] Esod. 15. 21. 2 Cron. 7. 3.

[i] 1 Cron. 16. 41. Jer. 33. 11.

12 Ond llawer o'r offeiriaid, a'r Lefiaid, a'r pennau cenedl, y rhai *oedd* hên, ac a welsent y tŷ cyntaf; [k] wrth sylfaenu 'r tŷ hwn yn eu golwg, a wylasant â llef uchel: a llawer oedd yn dyrchafu llef mewn bloedd gorfoledd:

[k] Edrych Hag. 2. 3.

13 Fel nad oedd y bobl yn adnabod sain bloedd y llawenydd oddi wrth sain wylofain y bobl: canys y bobl oedd yn bloeddio â bloedd fawr, a'r sŵn a glywid ym mhell.

PEN. IV.

Mai, 23. B. 1 *Gwrthwynebwyr Juda, am na chynhwysid iddynt adeiladu 'r Deml gyd â 'r Juddewon, yn ceisio llestair ei hadeiladu hi. 7 Eu llythyrau hwy at Artaxerxes. 17 Gorchymmyn Artaxerxes. 23 Rhwystro adeiladu 'r Deml.*

[a] Edrych Ad. 7, 8, 9. YNa [a] gwrthwynebwyr Juda a Benjamin a glywsant fod meibion y gaethglud yn adeiladu Teml i ARGLWYDD Dduw Israel;

2 Ac a ddaethant at Zorobabel, ac at y pennau cenedl, ac a ddywedasant wrthynt, Adeiladwn gyd â chwi: canys fel chwithau y ceisiwn eich Duw chwi; ac iddo ef yr ydym ni yn aberthu, er dyddiau [b] Esarhâdon brenin Assyria, yr hwn a'n dug ni i fynu ymma.

[b] 2 Bren. 17. 24. a 19. 37. 3327. 3 Eithr dywedodd Zorobabel, a Jesua, a'r rhan arall o bennau cenedl Israel wrthynt, [c] Nid yw i chwi ac i ninnau adeiladu tŷ i'n Duw ni: eithr nyni a gyd-adeiladwn i ARGLWYDD Dduw Israel, megis i'n gorchymynnodd [d] y brenin Cyrus, brenin Persia.

[c] Neh. 2. 20.

[d] Pen. 1. 1, 2, 3.

4 A [e] phobl y wlâd oedd yn anghysuro pobl Juda, ac yn eu rhwystro hwy i adeiladu;

[e] Pen. 3. 3.

5 Ac yn cyflogi cynghorwyr yn eu herbyn hwynt, i ddiddymmu eu cyngor hwynt, holl ddyddiau Cyrus brenin Persia, a hyd deyrnasiad Darius brenin Persia. 3470.

6 Ac yn nheyrnasiad Ahasferus, yn nechreuad ei deyrnasiad ef, yr ysgrifennasant *atto* achwyn, yn erbyn trigolion Juda a Jerusalem. 3471.

7 ¶ Ac yn nyddiau Artaxerxes yr ysgrifennodd ‡ Bislam, Mithredath, Tabeel, a'r rhan arall o'i † cyfeillion, at Artaxerxes brenin Persia; ac ysgrifen y llythyr a 'sgrifennwyd yn Syriäeg, ac a eglurwyd yn Syriäeg.

‡ Neu, *mewn hedd wch*. † Heb. *cyfeillach*.

8 Rehum y cofiadur, a Simsai yr ysgrifennydd, a 'sgrifennasant lythyr yn erbyn Jerusalem at Artaxerxes y brenin, fel hyn:

9 Yna *yr ysgrifennodd* Rehum y cofiadur, a Simsai yr ysgrifennydd, a'r rhan arall o'i ‡ cyfeillion, y Dinaiaid, yr Apharsathchiaid, y Tarpeliaid, yr Apharsiaid, yr Archefaid, y Babiloniaid, y Susanchiaid, y Dehafeaid, yr Elamiaid,

‡ Cald. *cyfeillach*.

10 A'r rhan arall o'r bobl, y rhai a ddug Asnappar mawr ac enwog, ac a osododd efe yn ninasoedd Samaria, a'r rhan arall tu ymma i'r afon, † a'r amser a'r amser: 3327.

11 ¶ Dymma ystyr y llythyr a anfonasant atto ef, *sef* at Artaxerxes y brenin, Dy wasanaethwyr o'r tu ymma i'r afon, a'r amser a'r amser. 3482.

† Cald. *Ceeneth*. Felly Ad. 11, 17. a Pen. 7. 12.

12 Bid hysbys i'r brenin fod yr Juddewon a ddaethant i fynu oddi wrthyt ti attom ni, wedi dyfod i Jerusalem, *ac* yn adeiladu 'r ddinas wrthryfelgar ddrygionus, a'r muroedd a sylfaenasant hwy, ac a gyd-wnïasant y sylfaenau.

13 Yn awr bydded hysbys i'r brenin, o's adefledir y ddinas hon, a gorphen ei chaerau, na roddant na tholl, na theyrnged, na threth; felly y drygi ‡ dyfsor y brenhinoedd.

‡ Neu, *ardreth, neu, allu*.

14 Ac yn awr o herwydd ein bod ni yn cael † ein cynhaliaeth o lŷs *y brenin*, ac nad oedd weddaidd i ni weled gwarth y brenin; am hynny 'r anfonasom, ac yr hysbysasom i'r brenin;

† Cald. *ein halltu â halen llys*, &c.

15 Fel y ceisier yn llyfr hiftoriâu dy dadau: a thi a gei yn llyfr yr hiftoriâu, ac a elli wybod, fod y ddinas hon yn ddinas wrthryfelgar, niweidiol i frenhinoedd a thaleithiau, a bod yn gwneuthur brâdfwriad o fewn hon er ys talm; am hynny y dinyftriwyd y ddinas hon.

16 Yr ydym yn hysbysu i'r brenin, o's y ddinas hon a adeiledir, a'i muriau a sylfaenir, wrth hynny ni fydd i ti ran o'r tu ymma i'r afon.

17 ¶ *Yna* yr anfonodd y brenin air at Rehum y cofiadur, a Simsai 'r ysgrifennydd, a'r rhan arall o'i ‡ cyfeillion hwynt, y rhai a drigent yn Samaria, ac *at* y llaill o'r tu hwnt i'r afon, Tangnefedd, a'r amser a'r amser. 3483.

‡ Cald. *cyfeillach*.

18 Y llythyr a anfonasoch attaf a ddarllenwyd yn eglur ger fy mron.

19 A mi a osodais urchymmyn, a chwiliwyd, a chafwyd fod y ddinas hon er ys talm yn ymddyrchafu yn erbyn brenhinoedd, a gwneuthur ynddi anufudd-dod, a gwrthryfel.

20 A brenhinoedd cryfion a fu ar Jerusalem, yn llywodraethu ar bawb o'r tu hwnt i'r afon; ac iddynt hwy y rhoddid toll, teyrnged, a threth.

21 Yn awr rhoddwch orchymmyn i beri i'r gwŷr hynny beidio, ac nad aelilader y ddinas honno, hyd oni roddwyf fi orchymmyn *etto*.

22 A gwiliwch wneuthur yn amryfus yn hyn: pa ham y tŷf niwaid i ddrygu 'r brenhinoedd?

23 ¶ Yna pan ddarllenwyd yſtyr llythyr Artaſerſes y brenin o flaen Rehum, a Simſai 'r 'ſgrifennydd, a'i cyfeillion, hwy a aethant i fynu ar frŷs i Jeruſalem at yr Juddewon, ac a wnaethant iddynt beidio, trwy fraich a chryfdwr.

24 Yna y peidiodd gwaith tŷ Dduw 'r hwn *ſyda* yn Jeruſalem, ac y bu yn ſefyll hyd yr ail flwyddyn o deyrnaſiad Darius brenin Perſia.

PEN. V.

1 *Zorobabel a Salathiel, wedi eu hannog gan Haggai a Zechariah, yn rhwydahau adeiladu 'r Deml.* 3 *Tatnai a Setharboznai heb allel rhwyſtro yr Juddewon.* 6 *Eu llythyr hwy at Darius yn erbyn yr Juddewon.*

Mai, 23. P. 3485. a Hag. 1. 1. b Zech. 1. 1.

YNa y prophwydi, a Haggai y prophwyd, a b Zechariah mâb Ido, a brophwydaſant i'r Juddewon *oedd* yn Juda, ac yn Jeruſalem; yn enw Duw Iſrael y prophwydaſant iddynt.

2 Yna Zorobabel mâb Salathiel, a Jeſua mâb Joſadac, a godaſant, ac a ddechreuaſant adeiladu tŷ Dduw yr hwn *ſydd* yn Jeruſalem: a phrophwydi Duw *oedd* gyd â hwynt yn eu cynnorthwyo.

3 ¶ Y prŷd hynny y daeth attynt hwy Tatnai tywyſog y tu ymma i'r afon, a Setharboznai, a'i cyfeillion, ac fel hyn y dywedaſant wrthynt, Pwy a roddes i chwi orchymmyn i adeiladu 'r tŷ hwn, ac i ſylfaenu 'r muriau hyn?

c Ad. 10. 4 c Yna fel hyn y dywedaſom wrthynt, Beth yw enwau y gwŷr a adeiladant yr adeiladaeth ymma?

d Edrych Pen. 7. 6, 28. 5 A d golwg eu Duw oedd ar henuriaid yr Juddewon, fel na wnaethant iddynt beidio, nes dyſod yr achos at Ddarius; ac yna 'r attebaſant *trwy* lythyr am hyn.

6 ¶ Yſtyr y llythyr a anfonodd Tatnai tywyſog y tu ymma i'r afon, a Setharboznai, a'i gyfeillion yr Apharſachiaid, y rhai *oedd* o'r tu ymma i'r afon, at y brenin Darius.

† Cald. *yn ei ganol ef.* 7 Anfonaſant lythyr atto ef, ac fel hyn yr yſgrifennaſid † ynddo, Pob heddwch i'r brenin Darius.

‡ Cald. *treiglo.* 8 Bydded hysbys i'r brenin fyned o honom ni i dalaith Judea i dŷ y Duw mawr, a bod yn ei adeiladu ef â meini ‡ mawr, a bod yn goſod coed yn ei barwydydd ef, a bod y gwaith yn myned rhagddo ar frŷs, a'i ſod yn llwyddo yn eu dwylaw hwynt.

9 Yna y gofynnaſom i'r henuriaid hynny, *ac* a ddywedaſom wrthynt fel hyn, Pwy a roddes i chwi orchymmyn i adeiladu 'r tŷ hwn, ac i ſylfaenu 'r mur ymma?

10 Gofynnaſom hefyd iddynt eu henwau, fel yr hysbyſem i ti, *ac* fel yr yſgrifennem enwau 'r gwŷr *oedd* yn bennau iddynt.

3000. * 1 Bren. 6. 1. † 2 Cron. 36. 16, 17. 11 A'r geiriau hyn a attebaſant hwy i ni, gan ddywedyd, Nyni ydym weiſion Duw nef a daear, ac yn adeiladu 'r tŷ yr hwn a adeiladwyd cyn hyn lawer o flynyddoedd, a brenin mawr o Iſrael a'i hadeiladodd, ac a'i ſeiliodd ef.

12 Eithr f wedi i'n tadau ni ddigio Duw y nefoedd, efe a'i rhoddes hwynt yn llaw g Nabuchodonoſor brenin Babilon y Caldead, a'r tŷ hwn a ddinyſtriodd efe, ac a gaethgludodd y bobl i Fabilon.

g 2 Bren. 24. 2. a 25. 8. 3468. h Pen. 1. 1.

13 Ond h yn y flwyddyn gyntaf i Gyrus brenin Babilon, y rhoddes y brenin Cyrus orchymmyn i adeiladu y tŷ Dduw hwn.

14 A i lleſtri tŷ Dduw hefyd o aur ac arian, y rhai a ddygaſai Nabuchodonoſor o'r deml yn Jeruſalem, ac a'i dygaſai i deml Babilon, y rhai hynny a ddug y brenin Cyrus allan o deml Babilon, a rhoddwyd hwynt i *un* Sesbaſſar *wrth* ei enw, yr hwn a oſodaſai efe yn ‡ dywyſog;

i Pen. 1. 7, 8. a 6. 5. ‡ Neu, *rhaglaw.*

15 Ac efe a ddywedodd wrtho, Cymmer y lleſtri hyn, dôs, dŵg hwynt i'r deml yn Jeruſalem, ac adeilader tŷ Dduw yn ei le.

16 Yna y daeth y Sesbaſſar hwnnw, *ac* a oſododd ſylfeini tŷ Dduw yn Jeruſalem. Ac o'r prŷd hynny hyd yr awr hon yr ydys yn ei adeiladu, ac ni's gorphennwyd ef: 3485.

17 Ac yn awr (o's da gan y brenin) ceiſier yn nhryſordy 'r brenin yna ym Mabilon, a ddarfu i'r brenin Cyrus oſod gorchymmyn am adeiladu y tŷ Dduw hwn yn Jeruſalem; ac anfoned y brenin ei ewyllys attom am y peth hyn.

PEN. VI.

1 *Darius, wedi gweled gorchymmyn Cyrus, yn rhoi gorchymmyn newydd i yrru gwaith y Deml ym mlaen.* 13 *Gorphen y Deml, trwy gymmorth y gelynion a chyfarwyddiad y Prophwydi.* 16 *Cadw gŵyl y Cyſſegriad,* 19 *a gŵyl y Paſg.*

Mai, 24. B.

YNa 'r brenin Darius a oſododd orchymmyn, a chwiliwyd yn nhŷ 'r llyfrau, lle y † cedwid y tryſorau ym Mabilon.

† Cald. *ayrchefid.*

2 A chafwyd yn ‡ Achmetha yn y llŷs yn nhalaith Media ryw lyſr, ac fel hyn yr yſgrifennaſid ynddo yn goffadwriaeth:

‡ Neu, *Ecbatana*, neu, *mewn ciſt.*

3 Yn y flwyddyn gyntaf i'r brenin Cyrus, y goſododd y brenin Cyrus orchymmyn *am* dŷ Dduw o fewn Jeruſalem, Adeilader y tŷ, y fan lle yr aberthent aberthau, a gwnaer yn gadarn ei ſylfeini, yn dri ugain cufydd ei uchder, *ac* yn dri ugain cufydd ei lêd:

a 1 Bren. 6. 36. 4 a Yn dair rhês o feini mawr, a rhês o goed newydd; a rhodder y draul o dŷ 'r brenin.

3399. 3405. 3416. b Pen. 1. 7, 8. a 5. 14. † Cald. *i fyned.* ‡ Cald. *cyfeillach.*

5 A b lleſtri tŷ Dduw hefyd, yn aur ac yn arian, y rhai a ddug Nabuchodonoſor o'r deml yn Jeruſalem, ac a ddug efe adref i Fabilon, rhodder hwynt † i'w dwyn i'r deml yn Jeruſalem, i'w lle, a goſoder *hwynt* yn nhŷ Dduw.

6 Yn awr Tatnai tywyſog y tu hwnt i'r afon, Setharboznai, a'ch ‡ cyfeillion yr Apharſachiaid, y rhai *ydych* o'r tu hwnt i'r afon, ciliwch oddi yno.

7 Gadêwch yn llonydd waith tŷ Dduw hwn: adeiladed tywyſogion a henuriaid yr Juddewon y tŷ hwn *i* Dduw yn ei le.

8 Goſodais hefyd orchymmyn am yr hyn a wnewch i henuriaid yr Juddewon hyn wrth adeiladu y tŷ Dduw hwn; mai o gyfoeth y brenin, ſef o'r deyrnged o'r tu hwnt i'r afon, y rhoddir traul i'r gwŷr hyn, fel na pheidio *'r gwaith.*

9 A'r hyn *a fyddo* angen rheidiol i boeth-offrymmau Duw y nefoedd, yn eidionnau, neu yn hyrddod, neu yn wyn, yn ŷd, yn halen, yn win, ac yn olew, yn ôl yr hyn a ddywedo 'r offeiriaid *ſyda* yn Jeruſalem, rhodder iddynt bob dydd yn ddibaid;

10 Fel

10 Fel yr offrymmont aroglau ‡ peraidd i Dduw 'r neſoedd, ac y gweddïont dros einioes y brenin, a'i feibion.

11 Goſodais heſyd orchymmyn, pa ddŷn bynnag a newidio 'r gair hwn, tynner coed o'i dŷ eſ, a goſoder i feſyll, *ac* ar hwnnw † croger eſ; a bydded ei dŷ eſ yn dommen am hynny.

12 A'r Duw, yr hwn a wnaeth i'w enw breſwylio yno, a ddinyſtrio bob brenin a phobl, a eſtynno ei law i newidio *ac* i ddiſtrywio 'r tŷ hwneiddo Duw yn Jeruſalem. Myfi Dariuſ a oſodais y gorchymmyn, gwneler eſ yn ebrwydd.

13 ¶ Yna Tatnai tywyſog y tu ymma i'r afon, Setharboznai a'i cyfeillion, megis yr anfonodd y brenin Dariuſ, felly y gwnaethant yn ebrwydd.

14 A henuriaid yr Juddewon a adeiladaſant, ac a lwyddaſant, trwy brophwydoliaeth Haggai y prophwyd, a Zechariah fâb Ido; ſe adeiladaſant, a gorphennaſant, wrth orchymmyn Duw Iſrael, ac wrth † orchymmyn [c] Cyrus, a [d] Dariuſ, ac [e] Artaſerſes brenin Perſia.

15 A'r tŷ hwn a orphennwyd y trydydd dydd o fis Adar, pan oedd y chweched flwyddyn o deyrnaſiad y brenin Dariuſ.

16 ¶ A meibion Iſrael, yr offeiriaid, a'r Leſiaid, a'r rhan arall o feibion y gaethglud, a [f] gyſlegraſant y tŷ hwn eiddo Duw, mewn llawenydd;

17 Ac [g] a offrymmaſant wrth gyſſegru 'r tŷ hwn eiddo Duw, gant o ychen, dau cant o hyrddod, pedwar cant o ŵyn, a deuddeg o fychod geifr, yn bech-aberth dros Iſrael, yn ôl rhifedi llwythau Iſrael.

18 Goſodaſant heſyd yr offeiriaid yn eu dosbarthiadau, a'r Leſiaid yn eu cylchoedd hwythau, i waſanaeth Duw yn Jeruſalem, yn ôl yſgrifen llyfr Moſes.

19 Meibion y gaethglud heſyd a gadwaſant y Paſg [h] ar y pedwerydd *ayáa* ar ddeg o'r mîs cyntaf.

20 Canys yr offeiriaid a'r Leſiaid a ymlanhaſant yn gyttûn, yn lân i gŷd oll, ac a aberthaſant y Paſg dros holl feibion y gaethglud, a thros eu brodyr yr offeiriaid, a throſtynt eu hunain.

21 A meibion Iſrael, yrhai a ddychwelaſent o'r gaethglud, a phob un a ymneilldduaſai oddi wrth halogedigaeth cenhedloedd y wlâd attynt hwy, i geiſio ARGLWYDD Dduw Iſrael, a ſwytaſant,

22 Ac a gadwaſant ŵyl y baracroyw ſaith niwrnod, mewn llawenydd; canys yr ARGLWYDD a'i llawenhaſai hwynt, ac a droiſai gâlon brenin Aſſyria attynt hwy, † i'w cynnorthwyo hwynt yngwâith tŷ Dduw, Duw Iſrael.

PEN. VII.

1 *Ezra yn myned i fynu i Jeruſalem,* 11 *wedi cael cennad a gorchymmyn gan Artaſerſes,* 27 *Ac yn bendithio Duw am ei drugaredd.*

AC wedi 'r pethau hyn, yn nheyrnaſiad [a] Artaſerſes brenin Perſia, Ezra [b] mâb Seraiah, fâb Azariah, fâb Helciah,

2 Fâb Sâlum, fâb Sadoc, fâb Ahitub,

3 Fâb Amariah, fâb Azariah, fâb Meraioth,

4 Fâb Zeraiah, fâb Uzzi, fâb Bucci,

5 Fâb Abiſua, fâb Phinees, fâb Eleazar, fâb Aaron yr offeiriad pennaf:

6 Yr Ezra hwn a aeth i fynu o Fabilon, ac eſe *oedd* [c] 'ſgrifennydd cyflym ynghyfraith Moſes, yr hon a roddaſai ARGLWYDD Dduw Iſrael; a'r brenin a roddes iddo eſ ei holl ddymuniad, [d] fel yr *ydoedd* llaw 'r ARGLWYDD ei Dduw arno eſ.

7 A *rhai* a aethant i fynu o feibion Iſrael, ac o'r offeiriaid, [e] a'r Leſiaid, a'r cantorion, a'r porthorion, [f] a'r Nethiniaid, i Jeruſalem, yn y ſeithfed flwyddyn i'r brenin Artaſerſes.

8 Ac eſe a ddaeth i Jeruſalem, yn y pummed mîs, yr hwn *oedd* yn y ſeithfed flwyddyn i'r brenin.

9 Canys ar y *dydd* cyntaf o'r mîs cyntaf † y dechreuodd eſe fyned i fynu o Fabilon, ac ar y *dydd* cyntaf o'r pummed mîs y daeth eſe i Jeruſalem, fel *yr oedd* daionus law ei Dduw gyd ag eſ.

10 Canys Ezra a barotoiſai ei gâlon i geiſio cyfraith yr ARGLWYDD, ac i'w gwneuthur, ac i ddyſgu yn Iſrael ddeddfau a barnedigaethau.

11 ¶ A dymma yſtyr y llythyr a roddodd y brenin Artaſerſes i Ezra yr offeiriad a'r yſgrifennydd, *ſef* yſgrifennydd geiriau gorchymynion yr ARGLWYDD, a'i ddeddfau ef i Iſrael.

12 Artaſerſes [g] brenin y brenhinoedd at Ezra yr offeiriad, † yſgrifennydd deddf Duw y neſoedd, perffaith *daugnefedd,* a'r amſer a'r amſer.

13 Myfi a oſodais orchymmyn, ſod i bwy bynnag yn fy nheyrnas i o bobl Iſrael, ac o'i offeiriaid ef, a'i Leſiaid, ſydd ewyllyſgar i fyned i Jeruſalem, gael myned gyd â thi.

14 O herwydd dy anſon di oddi wrth y brenin a'i [h] ſaith gynghoriaid i ymweled â Judaac â Jeruſalem, wrth gyfraith dy Dduw yr hon *ſydd* yn dy law di;

15 Ac i ddwyn 'yr arian a'r aur a offrymmodd y brenin a'i gynghoriaid, o honynt eu hunain, i Dduw Iſrael, yr hwn y *mae* ei breſwylfa yn Jeruſalem;

16 A'r holl arian, a'r aur a fedrych ei gael yn holl dalaith Babilon, gyd ag offrymmau gwirfodd y bobl a'r offeiriaid, y rhai a offrymmant o honynt eu hunain, tu ag at dŷ eu Duw yn Jeruſalem:

17 Fel y prynech yn ebrwydd â'r arian hynny ychen, hyrddod, ŵyn, a'i bwyd-offrymmau, a'i diod-offrymmau, a'i hoffrwm hwynt ar allor tŷ eich Duw yn Jeruſalem.

18 A'r hyn a fyddo da gennyt ti, a chan dy frodyr, ei wneuthur â'r rhan arall i'r arian a'r aur, gwnêwch yn ôl ewyllys eich Duw.

19 A'r lleſtri, y rhai a roddwyd it' i waſanaeth tŷ dy Dduw, dôd adref o flaen dy Dduw *yn* Jeruſalem.

20 A pheth bynnag ychwaneg a fyddo anghenrhaid i dŷ dy Dduw, yr hyn a ddigwyddo it' ei roddi, a roddi di o dryſordy 'r brenin.

21 A minnau y brenin Artaſerſes ydwyf yn goſod gorchymmyn i holl dryſorwyr y tu hwnt i'r afon, beth bynnag a geiſio Ezra, offeiriad, *ac* yſgrifennydd deddf Duw 'r neſoedd, gennych, gwneler yn ebrwydd;

22 Hyd gan talent o arian, a hyd gan Corus o wenith, a hyd gan Bath o win, a hyd gan Bath o olew, a halen heb feſur.

23 Beth bynnag † yw gorchymmyn Duw y neſoedd, gwneler yn ddyfal i dŷ Duw 'r neſoedd; canys pa ham y byddai llidiawgrwydd yn erbyn teyrnas y brenin a'i feibion?

2537.
[d] Ad. 9. Pen. 8.
22, 31.
[e] Edrych Pen. 8. 15, &c.
[f] Pen. 2. 43.
† Neu, *eſe oedd ſylfaen myned i fynu.*
[g] Ezec. 26. 7. Dan. 2. 37.
† Neu, *yſgrifennydd perffaith deddf Duw y neſoedd tangnefedd, &c.*
[h] Eſther 1. 14.
[i] Pen. 8. 25.

3537. 24 Yr ydym yn hysbyſu i chwi heſyd *am* yr holl offeiriaid, a'r Leſiaid, cantorion, porthorion, Nethiniaid, a gweinidogion y tŷ Duw hwn, na ellir bwrw arnynt doll, na theyrnged, na threth.

25 Tithau Ezra, yn ôl doethineb dy Dduw, yr hon *ſyd* yn dy law, goſod ſwyddogion a barnwyr, i farnu 'r holl bobl o'r tu hwnt i'r afon, y rhai oll a ſedrant gyfraith dy Dduw; a dyſgwch y rhai ni's medrant.

26 A phwy bynnag ni wnelo gyfraith dy Dduw, a chyfraith y brenin, gwneler barn yn ebrwydd arno ef, pa un bynnag ai i farwolaeth, ai i'w † ddeol, ai i ddirwy o dda, ai i garchar.

† Cald. *ddiwreiddio.*

27 ¶ Bendigedig *ſyddo* ARGLWYDD Dduw ein tadau, yr hwn a roddes ſel hyn ynghâlon y brenin, i harddu tŷ 'r ARGLWYDD, yr hwn *ſydd* yn Jeruſalem:

28 Ac [k] a barodd i mi drugaredd o flaen y brenin a'i gynghoriaid, ac o flaen holl gedyrn dywyſogion y brenin. A mi a gynnorthwywyd, ſel *yr oedd* [l] llaw 'r ARGLWYDD ſy Nuw arnaſi, a chefais o Iſrael bennaethiaid i fyned i ſynu gyd â mi.

[k] Pen. 9. 9.

[l] Edrych Pen. 5. 5.

PEN. VIII.

Pa rai a ddychwelaſant gyd ag Ezra o Fabilon. 15 *Ezra yn daufon at Ido am weinidogion i'r Deml,* 21 *Yn cadw ympryd,* 24 *Yn gorchymmyn y tryſorau i gadwraeth yr offeiriaid.* 31 *Y bobl yn dyfod o Ahafa i Jeruſalem.* 33 *Pwyſo 'r tryſor yn y Deml.* 36 *Rhoi gorchymmyn y brenin at y penaeſigion.*

A Dymma eu pennau cenedl hwynt, a'i hachau, y rhai a aeth i fynu gyd â mi, yn nheyrnaſiad Artaxerxes y brenin, allan o Fabilon.

2 O feibion Phinees; Gerſom: o feibion Ithamar; Daniel: o feibion Dafydd; [a] Hattus.

[a] 1 Cron. 3. 22.

3 O feibion Sechaniah, o feibion [b] Paros; Zechariah, a chyd ag ef y rhifwyd wrth eu hachau gant a deg a deugain o wrrywiaid.

[b] Pen. 2. 3.

4 O feibion Pahath-Moab; Elihoenai mâb Zerahiah, a chyd ag ef ddau cant o wrrywiaid.

5 O feibion Sechaniah; mâb Jahaziel, a chyd ag ef drychant o wrrywiaid.

6 O feibion Adin heſyd; Ebed mâb Jonathan, a chyd ag ef ddeg a deugain o wrrywiaid.

7 Ac o feibion Elam; Jeſaiah mâb Athaliah, a chyd ag ef ddeg a thrugain o wrrywiaid.

8 Ac o feibion Sephatiah; Zebadiah mâb Michael, a chyd ag ef bedwar ugain o wrrywiaid.

9 O feibion Joab; Obadiah mâb Jehiel, a chyd ag ef ddau cant a deunaw o wrrywiaid.

10 Ac o feibion Selomith; mâb Joſiphiah, a chyd ag ef wythugain o wrrywiaid.

11 Ac o feibion Bebai; Zechariah mâb Bebai, a chyd ag ef wyth ar hugain o wrrywiaid.

12 Ac o feibion Azgad; Johanan † mâb Haccatan, a chyd ag ef ddeng mâb a chant.

† Neu, *y mâb ieuangaf.*

13 Ac o feibion olaf Adonicam, dymma heſyd eu henwau hwynt, Eliphelet, Jehiel, a Semaiah, a chyd â hwynt drugain o wrrywiaid.

14 Ac o feibion Bigfai; Uthai, a ‡ Zabbud, a chyd â hwynt ddeg a thrugain o wrrywiaid.

‡ Neu, *Zaccur.*

15 ¶ A cheſglais hwynt wrth yr afon ſydd yn myned i Ahaſa, ac yno y gwerſyllaſom ni dridiau: a mi a yſtyriais y bobl, a'r offeiriaid, ond ni chefais yno *neb* o feibion Lefi. 3537.

16 Yna 'r anfonais am Eliezer, am Ariel, am Semaiah, ac am Elnathan, ac am Jarib, ac am Elnathan, ac am Nathan, ac am Zechariah, ac am Feſulam, y pennaethiaid, ac am Joiarib, ac am Elnathan, y rhai doethion:

17 A rhoddais orchymmyn gyd â hwynt at Ido, pennaeth yn y fan *a elwir* Caſiphia; a [*] goſodais yn eu pennau hwynt eiriau i'w traethu wrth Ido, *a'i* frodyr y Nethiniaid, yn y fan *a elwir* Caſiphia, ſel y dygent attom ni weinidogion i dŷ ein Duw.

* Edrych 2 Sam. 14. 3, 19.

18 A hwy a ddygaſant attom, (fel *yr oeda* daionus law ein Duw arnom ni,) ŵr dyallgar o feibion Mahli, fâb Lefi, fab Iſrael, a Serebiah, a'i feibion, a'i frodyr, ddeunaw;

§ Felly Pen. 6. 17.

19 A Haſabiah, a chyd ag ef Jeſaiah o feibion Merari, a'i frodyr, a'i meibion, ugain;

20 [c] Ac o'r Nethiniaid a roddaſai Dafydd a'r tywyſogion yngwaſanaeth y Leſiaid, dau cant ac ugain o Nethiniaid: hwynt oll a hysbyſaſid erbyn *eu* henwau.

[c] Edrych Pen. 2. 43.

21 ¶ Ac yna wrth afon Ahafa y cyhoeddais ympryd, i [d] ymgyſtuddio ger bron ein Duw ni, i geiſio ganddo ef ffordd union i ni, ac i'n plant, ac i'n golud oll.

[d] Lef. 16. 29.

22 Canys [e] cywilydd oedd gennyf geiſio gan y brenin ſyddin, a gwŷr meirch, i'n cynnorthwyo rhag y gelyn ar y ffordd: canys lleſaraſem wrth y brenin, gan ddywedyd, Llaw ein Duw ni *ſydd* er daioni ar bawb a'i ceiſiant ef, a'i gryſdwr a'i ddigter yn erbyn pawb a'i gadawant ef.

[e] Felly 1 Cor. 9. 15.

23 Am hynny yr ymprydiaſom, ac yr ymbiliaſom â'n Duw am hyn; ac efe a wrandawodd arnom.

24 ¶ Yna y neillduais ddeuddeg o bennaethiaid yr offeiriaid; Serebiah, Haſabiah, a deg o'i brodyr gyd â hwynt;

25 Ac a bwyſais attynt hwy [f] yr arian, a'r aur, a'r lleſtri, *ſef* offrwm tŷ ein Duw ni, yr hyn a offrymmaſai 'r brenin, a'i gynghoriaid, a'i dywyſogion, a holl Iſrael, y rhai a gawſid *yno.*

[f] Pen. 7. 15, 16.

26 Ie pwyſais i'w dwylaw hwynt chwe chant a deg a deugain talent o arian, ac o leſtri arian gan talent, *a* chan talent o aur;

27 A deg o orflychau aur, o fil o ddracmonau; a dau leſtr o brês melyn da, mor † brydferth ag aur.

† Heb. *daymunol.*

28 A dywedais wrthynt, Sanctaidd *ydych* chwi i'r ARGLWYDD; a'r lleſtri *ydynt* ſanctaidd; yr arian heſyd, a'r aur, *ſyad* offrwm gwirfodd i ARGLWYDD Dduw eich tadau.

29 Gwiliwch, a chedwch *hwynt*, hyd oni phwyſoch *hwynt* ger bron pennaethiaid yr offeiriaid a'r Leſiaid, a phennau cenedl Iſrael yn Jeruſalem, yngheloedd tŷ 'r ARGLWYDD.

30 Felly 'r offeiriaid a'r Leſiaid a gymmeraſant bwys yr arian, a'r aur, a'r lleſtri, i'w dwyn i Jeruſalem i dŷ ein Duw ni.

31 ¶ A chychwynnaſom oddi wrth afon Ahafa ar y deuddegfed *dydd* o'r mis cyntaf, i fyned i Jeruſalem: a [g] llaw ein Duw oedd arnom ni, ac a'n gwaredodd o law

[g] Pen. 7. 6, 28.

3537. law y gelyn, a'r rhai *oedd* yn cynllwyn ar y ffordd.

[b] Neh. 2. 11. 32 A ni [b] a ddaethom i Jerusalem, ac a arhosasom yno dridiau.

33 ¶ Ac ar y pedwerydd dydd y pwysswyd yr ar an, a'r aur, a'r lleſtri, yn nhŷ ein Duw ni, trwy law Meremoth fâb Uriah yr offeiriad, ac Eleazar mâb Phinees *oedd* gyd ag ef; a Jozabad mâb Jesua, a Noadiah mâb Binnui, y Lefiaid, *oedd* gyd a hwynt:

34 Wrth rifedi, *ac* wrth bwys pob un. A'r holl bwysau a 'sgrifennwyd y prŷd hynny.

[i] Felly Pen. 6. 17. 35 Meibion y gaethglud, y rhai a ddaeth o'r caethiwed, [i] a offrymmasant boethoffrymmau i Dduw Israel, *ſef* deuddeg o ſustych dros holl Israel, onid pedwar pùm ugain o hyrddod, namyn tri pedwar ugain o wyn, *a* deuddeg o ſychod yn bech-aberth: y cwbl *oedd* yn offrwm poeth i'r ARGLWYDD.

36 ¶ A rhoddâsant orchymmyn y brenin at bendeſigion y brenin, a thywyſogion y tu hwnt i'r afon: a hwy a gynnorthwyasant y bobl, a thŷ Dduw.

PEN. IX.

Mai, 25. B. 1 *Ezra yn gofidio am fod y bobl yn ymgyſathrachu â dieithraid, 5 Yn gweddio Duw, ac yn cyfaddef eu pechodau hwynt.*

3538. AC wedi darfod hynny, y tywyſogion a ddaethant attaf fi, gan ddywedyd, Nid ymneilldуodd pobl Israel, a'r offeiriaid, a'r Lefiaid, oddi wrth bobl y gwledydd: *gwnaethant* yn ôl eu ffieidd-dra hwynt, *ſef* y Canaaneaid, yr Hethiaid, y Phereziaid, y Jebuſiaid, yr Ammoniaid, y Moabiaid, yr Aiphtiaid, a'r Amoriaid.

2 Canys cymmerasant o'i merched iddynt eu hun, ac i'w meibion; a'r hâd ſanctaidd a ymgymmyſgodd â phobl y gwledydd: a llaw y pennaethiaid a'r tywyſogion fu gyntaf yn y camwedd hyn.

[a] Job 1. 20. 3 Pan glywais innau hyn, [a] mi a rwygais fy nillad a'm gwiſg, ac a dynnais wallt fy mhen a'm barf, ac a eiſteddais yn ſyn.

[b] Pen. 10. 3. 4 Yna 'r ymgaſglodd attaf fi bob un [a'r] [b] a ofnodd eiriau Duw Israel, am gamwedd y rhai a gaethgludaſid; a myfi a eiſteddais yn ſyn, hyd yr aberth prydnhawnol.

5 ¶ Ac ar yr aberth prydnhawnol, mi a gyfodais o'm cyſtudd; ac wedi i mi rwygo fy nillad a'm gwiſg, mi a oſtyngais ar ty ngliniau, ac a iedais fy nwylaw at yr ARGLWYDD fy Nuw,

6 Ac a ddywedais, O fy Nuw, y mae arnaf gywilydd a gorchwyledd godi fy wyneb attat ti, fy Nuw; o herwydd [c] ein hanwireddau ni a aethant yn aml dros ben, a'n ‡ camwedd [d] a dyfodd hyd y nefoedd.

[c] Pſal. 38. 4. ‡ Neu, euog-rwydd. [d] 2 Cron. 28. 9. 7 Er dyddiau ein tadau 'r *ydym* ni mewn camwedd mawr hyd y dydd hwn; ac am ein hanwireddau y rhoddwyd ni, ein brenhinoedd, a'n hoffeiriaid, i law brenhinoedd y gwledydd, i'r cleddyf, i gaethiwed, ac i anrhaith, ac i warthrudd wyneb, megis heddyw.

8 Ac yn awr, dros ennyd ſechan y daeth gràs oddi wrth yr ARGLWYDD ein Duw, i adael i ni weddill i ddiange, ac i roddi i ni hoel yn ei le ſanctaidd ef; ſel y goleuai ein Duw ein llygaid, ac y rhoddai i ni ychydig orphwyſdra yn ein caethiwed.

[e] Pen. 7. 28. 9 Canys caethion *oeddym* ni, ond ni adawodd ein Duw ni yn ein caethiwed, eithr [e] parodd i ni drugaredd o flaen brenhinoedd Perſia, i roddi i ni orphwyſdra i ddyrchafu tŷ ein Duw ni, ac i gyfodi ei leoedd anghyfannedd ef, ac i roddi i ni fur yn Juda a Jerusalem.

10 Ac yn awr, beth a ddywedwn wedi hyn, O ein Duw? canys gadawſom dy orchymynion di,

11 Y rhai a orchymynnaiſt trwy law dy weiſion y prophwydi, gan ddywedyd, Y wlâd yr ydych yn myned iddi i'w meddiannu, gwlâd halogedig yw hi, trwy halogedigaeth pobl y gwledydd, o blegid eu ffieidd-dra hwynt, y rhai a'i llanwaſant hi â'i haflendid, † o gwr bwy gilydd.

† Heb. o enau i enau, Megis 2 Bren. 21. 16. [f] Ecſod. 23. 32. Deut. 7. 3. [g] Deut. 23. 6. [h] Pſal. 103. 10. ‡ Heb. attal is law ein han. † Heb. a phobl y ffieidd-dra hyn 12 Ac yn awr, [f] na roddwch eich merched i'w meibion hwynt, ac na chymmerwch eu merched hwynt i'ch meibion chwi, ac [g] na cheiſiwch eu heddwch hwynt na'i daioni byth: ſel y cryfhaoch, ac y mwynhaoch ddaioni 'r wlâd, ac y gadawoch hi yn etifeddiaeth i'ch meibion byth.

13 Ac wedi yr hyn oll a ddaeth arnom am ein drwg weithredoedd, a'n mawr gamwedd, am i ti ein Duw [h] ‡ ein cosbi yn llai nâ'n hanwiredd, a rhoddi i ni ddiangfa fel hyn;

14 A dorrem ni dracheſn dy orchymynion di, ac ymgyfathrachu † â'r ffiaidd bobl hyn? Oni ddigit ti wrthym, nes ein difetha, fel na *byddai un* gweddill na diangol?

15 ARGLWYDD Duw Israel, cyfiawn *ydwyt* ti; eithr gweddill diangol ydym ni, megis heddyw: wele ni o'th flaen di yn ein camweddau; canys ni allwn ni ſefyll o'th flaen di am hyn.

PEN. X.

1 *Sechaniah yn annog Ezra i ddiwygio 'r priodasau dieithr. 6 Ezra yn galaru, ac yn caſglu 'r bobl ynghyd. 9 Y bobl, trwy eiriol Ezra, yn edifarhâu, ac yn addaw gwellhâu. 15 Eu gofal am gyfiawni hynny. 18 Enwau 'r rhai a briodaſai wragedd dieithr.*

AC wedi i Ezra weddïo a chyffeſu, gan wylo a ſyrthio i lawr o flaen tŷ Dduw, tyrfa fawr o Israel a ymgaſglaſant atto ef, yn wŷr, ac yn wragedd, ac yn blant: canys y bobl a wylaſant ag wyloſain mawr.

2 Yna y lleſarodd Sechaniah mâb Jehiel, o feibion Elam, ac a ddywedodd wrth Ezra, Ni a bechaſom yn erbyn ein Duw, ac a gymmeraſom â gwragedd dieithr, o bobl y wlâd: etto yn awr y mae gobaith i Israel am hyn.

3 Yn awr, gan hynny, gwnâwn gyſammod â'n Duw, ar † fwrw allan yr holl wragedd, a'i plant, wrth gyngor yr Arglwydd, a'r rhai [a] a ofnant [b] orchymynion ein Duw: a gwneler yn ôl y gyfraith.

† Heb. gadawyn allan. [a] Pen. 9. 4. [b] Deut. 7. 2, 3. 4 Cyfod; canys arnat ti y *mae* 'r peth: a ni *a fyddwn* gyd â thi; ymwrola, a gwnâ.

5 Yna y cyfododd Ezra, ac a dyngodd bennaethiaid yr offeiriaid a'r Lefiaid, a holl Israel, ar wneuthur ar ôl y peth hyn. A hwy a dyngaſant.

6 ¶ Yna y cyfododd Ezra o flaen tŷ Dduw, ac a aeth i'ſtafell Johanan fâb Eliaſib: a *phan* ddaeth yno, ni fwytaodd fara, ac nid yfodd ddwfr; canys galaru 'r oedd am gamwedd y gaethglud.

7 A chyhoeddaſant yn Juda a Jeruſalem, ar i holl feibion y gaethglud ymgaſglu i Jeruſalem;

8 A phwy bynnâg ni ddelai o fewn

3538. tridiau, yn ôl cyngor y pennaethiaid, a'r henuriaid, ese a gollai ei holl olud, ac yntef a ddidolid oddi wrth gynnulleidfa 'r rhai a gaeth-gludaſid.

9 ¶ Felly holl wŷr Juda a Benjamin a ymgaſglaſant i Jerusalem o fewn tridiau. Hynny *oedd* y nawfed mis, ar yr ugeinfed *dydd* o'r mis; a'r [c] holl bobl a eiſteddaſant yn heol tŷ Dduw, yn crynu o achos y peth hyn, ac o achos y glawogydd.

[c] Edrych 1 Sam. 12. 18.

10 Ac Ezra 'r offeiriad a gyfododd, ac a ddywedodd wrthynt, Chwi a bechaſoch, ac a gyttaliaſoch â gwragedd dïeithr, gan 'chwanegu ar bechod Israel.

11 Ac yn awr, rhoddwch foliant i ARGLWYDD Dduw eich tadau, a gwnêwch ei ewyllys ef; ac yſgerwch oddi wrth bobl y tir, ac oddi wrth y gwragedd dïeithr.

12 A holl dyrfa Iſrael a attebaſant, ac a ddywedaſant â llêf uchel, Yn ôl dy air di y mae arnom ni wneuthur.

13 Eithr y bobl ſydd lawer, a'r amſer yn lawog, ac ni ellir ſeſyll allan, ac nid gwaith un diwrnod na dau *ydyw*: canys pechaſom ‡ yn ddirfawr yn y peth hyn.

‡ Neu, *lawer o honom.*

14 Safed yn awr ein pennaethiaid o'r holl dyrfa, a deued y rhai o'n dinaſoedd a gyttaliaſant â gwragedd dïeithr ar amſeroedd goſodedig, a henuriaid pob dinas, a'i barnwŷr gyd a hwynt, nes troi digter ein Duw oddi wrthym ‡ am y peth hyn.

‡ Neu, *nes gorphen y peth hyn.*

15 ¶ Yn unig Jonathan mâb Aſahel, a Jahaſiah mâb Ticfah, a † oſodwyd ar hyn: Meſùlam hefyd, a Sabbethai y Lefiad a'i cynnorthwyaſant hwy.

† Heb. *Jafoad.*

16 A meibion y gaethglud a wnaethant felly. Ac Ezra 'r offeiriad, *a'r* gwŷr *oedd* bennau cenedl tŷ eu tadau, a hwynt oll wrth *eu* henwau, a neilldüwyd, ac a eiſteddaſant ar y dydd cyntaf o'r degfed mis i ymoſyn am y peth hyn.

17 A hwy a wnaethant ben â'r holl wŷr a gyttaliaſent â gwragedd dïeithr erbyn y dydd cyntaf o'r mis cyntaf.

18 ¶ A chaſwyd o feibion yr offeiriaid, y rhai a gyttaliaſent â gwragedd dïeithr: o feibion Jeſua fâb Joſadac a'i frodyr; Maaſeiah ac Eliezer, a Jarib, a Gedaliah.

19 A hwy [d] a roddaſant eu dwylaw ar fwrw allan eu gwragedd; a chan iddynt

[d] 2 Bren. 10. 19.

bechu, *a offrymmaſant* hwrdd o'r praidd dros eu camwedd. 3538.

20 Ac o feibion Immer; Hanani, a Zebadiah.

21 Ac o feibion Harim; Maaſeiah, ac Eliah, a Semaiah, a Jehiel, ac Uzziah.

22 Ac o feibion Paſur; Elioenai, Maaſeiah, Iſmael, Nethaneel, Jozabad, ac Elaſah.

23 Ac o'r Lefiaid; Jozabad, a Simei, a Chelaiah, (hwnnw yw Celitah) Pethahiah, Juda, ac Eliezer.

24 Ac o'r cantorion; Eliaſib: ac o'r porthorion; Salum, a Thelem, ac Uri.

25 Ac o Iſrael: o feibion Paros; Ramaiah, a Jeſiah, a Malchiah, a Mijamin, ac Eleazar, a Malchiah, a Benaiah.

26 Ac o feibion Elam; Mattania, Zechariah, a Jehiel, ac Abdi, a Jeremoth, ac Eliah.

27 Ac o feibion Zattu; Elioenai, Eliaſib, Mattaniah, a Jeremoth, a Zabad, ac Aziza.

28 Ac o feibion Bebai; Jehohanan, Hananiah, Zabbai, *ac* Athlai.

29 Ac o feibion Bani; Meſùlam, Maluch, ac Adaiah, Jaſub, a Seal, a Ramoth.

30 Ac o feibion Pahath-Moab; Adnah, a Chelal, Benaiah, Maaſeiah, Mattaniah, Bezaleel, a Binnui, a Manaſſeh.

31 Ac o feibion Harim; Eliezer, Iſiah, Malchiah, Semaiah, Simeon,

32 Benjamin, Maluch, Semariah.

33 O feibion Haſum; Mattenai, Mattatha, Zabad, Eliphelet, Jeremai, Manaſſeh, *a* Simei.

34 O feibion Bani; Maadai, Amram, ac Uel,

35 Benaiah, Bediah, Celuh,

36 Faniah, Meremoth, Eliaſib,

37 Mattaniah, Mattenai, a Jaaſau,

38 A Bani, a Binnui, Simei,

39 A Selemiah, a Nathan, ac Adaiah,

40 ‡ Machnadebai, Saſai, Sarai,

‡ Neu, *Mabnadebai.*

41 Azareel, a Selemiah, a Semariah,

42 Salum, Amariah, *a* Joſeph.

43 O feibion Nebo; Jehiel, Mattathiah, Zabad, Zebina, Jadau, a Joel, *a* Benaiah.

44 Y rhai hyn oll a gymmeraſent wragedd dïeithr: ac yr oedd *i rai* o honynt wragedd a ddygaſai blant iddynt.

¶ Llyfr NEHEMIAH.

PEN. I.

1 Nehemïah, wrth glywed gan Hanani darwg gyflwr Jeruſalem, yn galaru, ac yn ymprydio, ac yn gweddio. 5 Ei wedd ef.

Mai, 25. P.

3550. GEiriau Nehemïah mâb Hachaliah. A bu ym mis Cifleu, *yn* yr ugeinfed flwyddyn, pan oeddwn i ym mrenhinllys Suſan,

2 Ddyfod o Hanani un o'm brodyr, ese a gwŷr o Juda; a gofynnais iddynt am yr Iuddewon a ddïangaſai, y rhai a adawſid o'r caethiwed, ac am Jeruſalem.

3 A hwy a ddywedaſant wrthyf, Y gweddillion y rhai a adawyd o'r gaethglud yno yn y dalaith *ydynt* mewn blinder mawr a gwaradwydd: mur Jeruſalem hefyd [a] a ddrylliwyd, a'i phyrth a loſgwyd â thân.

[a] 2 Bren. 25. 10.

4 ¶ A phan glywais y geiriau hyn, myfi a eiſteddais, ac a wylais, ac a alerais *dalm* o ddyddiau; a bum yn ymprydio, ac yn gweddïo ger bron Duw y nefoedd;

5 A dywedais, Attolwg, [b] ARGLWYDD Dduw y nefoedd, y Duw mawr ac ofnadwy, [c] yr hwn ſydd yn cadw cyfammod a thrugaredd i'r rhai a'i carant ef ac a gadwant ei orchymynion:

[b] Dan. 9. 4.
[c] Eciod. 20. 6.

6 Bydded attolwg dy gluſt yn clywed, a'th lygaid yn agored i wrando ar weddi dy wâs, yr hon yr ydwyf fi yn ei gweddïo ger dy fron di yr awr hon ddydd a nôs, dros feibion Iſrael dy weiſion, ac yn cyffeſu pechodau meibion Iſrael, y rhai a bechaſom i'th erbyn: myfi hefyd a thŷ fy nhâd a bechaſom.

[d] 1 Bren. 8. 29.

7 Gwnaethom yn llygredig jawn i'th erbyn, ac ni chadwaſom y gorchymynion, na'r deddfau, na'r barnedigaethau, a orchymynnaiſt i Foſes dy wâs.

8 Cofia attolwg y gair a orchymynnaiſt wrth Foſes dy wâs, gan ddywedyd, [e] *O's* chwi a droſeddwch, myfi a'ch gwaſgaraf chwi ym myſg y bobloedd:

[e] Lef. 26. 39. Deut. 4. 25, &c.

9 Ond *o's* dychwelwch attafi, a chadw fy ngorchymynion, a'i gwneuthur hwynt;

f pe

3550.

f Deut. 30. 4.

f pe gyrrid rhai o honoch chwi hyd eithaf y nefoedd, *etto* mi a'i caſglaf hwynt oddi yno, ac a'i dygaf i'r lle a etholais i drigo o'm henw ynddo.

10 A hwy *ydynt* dy weiſion a'th bobl, y rhai a waredaiſt â'th fawr allu, ac â'th law nerthol.

11 Attolwg, ARGLWYDD, bydded yn awr dy gluſt yn gwrando ar weddi dy wâs, ac ar weddi dy weiſion y rhai ſydd yn ewyllyſio ofni dy enw: llwydda hefyd attolwg dy wâs heddyw, a chaniatâ iddo *gael* trugaredd ger bron y gŵr hwn. Canys myfi oedd drulliad i'r brenin.

PEN. II.

Mai, 26. B.

1 *Artaxerxes, pan wybu 'r achos yr oedd Nehemiah yn athriſt, yn ei anſon ef â llythyrau ac â gorchymynion i Jeruſalem.* 9 *Nehemiah yn dyfod i Jeruſalem, a'r gelynion yn ddrwg ganddynt hynny.* 12 *Yntau yn gyfrinachol yn golygu adfail y caerau,* 17 *Ac yn annog yr Judaiewon i adeiladu Jeruſalem, er gwaethaf eu gelynion.*

a Ezra 7. 1.

AC ym mis Niſan *yn* yr ugeinfed flwyddyn i a Artaxerxes y brenin, *yr oedd* gwîn o'i flaen ef: a mi a gymmerais y gwîn, ac a'i rhoddais i'r brenin. Ond ni byddwn *arferol o fod* yn driſt ger ei fron ef.

2 Am hynny y brenin a ddywedodd wrthyf, Pa ham y *mae* dy wynebpryd yn driſt, a thithau heb fod yn glaf? nid yw hyn ond triſtwch calon. Yna 'r ofnais yn ddirfawr:

b 1 Bren. 1. 31. Dan. 2. 4. a 5. 10. a 6. 6, 21.

3 A dywedais wrth y brenin, b Byw fyddo 'r brenin yn dragywydd: pa ham na thriſtaai fy wyneb pan fyddai y ddinas, ty beddrod fy nhadau, wedi *ei* dinyſtrio, a'i phyrth wedi eu hyſu â thân.

4 A'r brenin a ddywedodd wrthyf, Pa beth yr wyt ti yn ei ddymuno? Yna y gweddïais ar Dduw y nefoedd.

5 A mi a ddywedais wrth y brenin, O rhynga bodd i'r brenin, ac od yw dy wâs yn gymmeradwy ger dy fron di, ar it' fy anſon i Juda i ddinas beddrod ty nhadau, fel yr adeiladwyf hi.

6 A'r brenin a ddywedodd wrthyf, (a'i wraig yn eiſtedd yn ei ymmyl ef) Pa hŷd y bydd dy daith di, a pha brŷd y dychweli? A gwelodd y brenin yn dda fy anſon i, a minnau a nodais iddo c amſer.

c Pen. 5. 14. a 13. 6.

7 Yna y dywedais wrth y brenin, O rhynga bodd i'r brenin, rhodder i mi lythyrau at y tywyſogion o'r tu hwnt i'r afon, fel y troſglwyddont fi nes fy nyfod i Juda;

8 A llythyr at Aſaph ceidwad coedwig y brenin, fel y rhoddo efe i mi goed i wneuthur trawſtiau i byrth y palas, y rhai *a berthyn* i'r tŷ, ac i ſur y ddinas, ac i'r tŷ yr elwyf iddo. A'r brenin a roddodd i mi, d fel yr *oedd* daionus law ſy Nuw arnaſi.

d Ezra 5. 5. a 7. 6, 9, 28. Act. 18.

9 ¶ Yna y daethym at y tywyſogion o'r tu hwnt i'r afon, ac a roddes iddynt lythyrau 'r brenin. (A'r brenin a anfonaſai dywyſogion y llu, a marchogion gyd â mi.)

10 Pan glybu Sanbalat yr Horoniad, a Thobiah y gwâs, yr Ammoniad, *y peth hyn*, bu ddrwg jawn ganddynt, am ddyfod dŷn i geiſio daioni i feibion Iſrael.

e Ezra 8. 32.

11 Felly mi e a ddeuthym i Jeruſalem, ac a fum yno dridiau.

12 ¶ A chyſodais liw nôs, myfi ac ychydig wŷr gyd â mi; ac ni fynegai i neb beth a roddaſai fy Nuw yn ſy nghâlon ei wneuthur yn Jeruſalem: ac anifail nid *oedd* gennyf, ond yr anifail yr oeddwn yn marchogaeth arno.

3550.

13 A mi a euthym allan liw nôs trwy f borth y glyn ar gyfer ffynnon y ddraig, ac at borth y dom; a deliais ſulw ar furoedd Jeruſalem y rhai oedd wedi eu dryllio, a'i phyrth y *rhai* oedd wedi eu hyſu â thân.

f 2 Cron. 26. 9. Pen. 3. 13.

14 Yna y tramwyais i borth y ffynnon, ac at byſg ddlyn y brenin: ac nid *oeaa* le i'r anifail *oead* danaf i fyned heibio.

15 A mi a euthym i fyny gan lan yr afon liw nôs, ac a ddeliais ſulw ar y mur, ac a ddychwelais, ac a ddaethym trwy borth y glyn, ac *felly* y troais yn ôl.

16 A'r pennaethiaid ni wyddent i ba le 'r aethwn i, na pheth yr oeddwn yn ei wneuthur; a hyd yn hyn ni fynegaſwn *ddim* i'r Juddewon, nac i'r offeiriaid, nac i'r pendefigion, nac i'r pennaethiaid, nac i'r rhan arall oedd yn gwneuthur y gwaith.

17 ¶ Yna y dywedais wrthynt, Yr ydych yn gweled yr adſyd yr ydym ynddo, fod Jeruſalem wedi ei dinyſtrio, a'i phyrth wedi eu lloſgi â thân: deuwch, ac adeiladwn fur Jeruſalem, fel na byddom mwyach yn waradwydd.

18 Yna y mynegais iddynt fod g llaw fy Nuw yn ddaionus tu ag attaf; a geiriau 'r brenin hefyd y rhai a ddywedaſai efe wrthyf. A hwy a ddywedaſant, Cyfodwn, ac adeiladwn. Felly y cryfhaſant eu dwylaw i ddaioni.

g Ad. 8.

19 Ond pan glybu Sanbalat yr Horoniad, a Thobiah y gwâs, yr Ammoniad, a Geſem yr Arabiad, *hyn*, hwy a'n gwatwaraſant ni, ac a'n dirmygaſant, ac a ddywedaſant, Pa beth yw hyn yr ydych chwi yn ei wneuthur? A wrthryſelwch chwi yn erbyn y brenin?

20 Yna 'r attebais hwynt, ac y dywedais wrthynt, Duw y nefoedd, efe a'n llwydda ni; a ninnau ei weiſion ef a gyfodwn, ac a adeiladwn: ond h nid *oes* i chwi ran, na chyfiawnder, na choffadwriaeth yn Jeruſalem.

h Ezra 4. 3.

PEN. III.

1 *Enwau a threfn y rhai a adeiladaſant gaerau Jeruſalem.*

YNa a Eliaſib yr archoffeiriad a gyfododd, a'i frodyr yr offeiriaid, a hwy a adeiladaſant b borth y defaid; hwy a'i cyſſegraſant, ac a oſodaſant ei ddorau ef; ïe hyd dŵr Meah y cyſſegraſant ef, *a* hyd dŵr c Hananeel.

a Pen. 12. 10. b Pen 12. 39. c Jer. 31. 38.

2 A cher llaw iddo ef yr adeiladodd d gwŷr Jericho. A cher llaw iddynt hwy yr adeiladodd Zaccur mâb Imri.

d Ezra 2. 34.

3 A e meibion Haſenaah a adeiladaſant f borth y pyſgod; hwynt-hwy a oſodaſant ei drawſtiau ef, ac g a oſodaſant ei ddorau, ei gloau, a'i farrau.

e Ezra 2. 35. f 2 Cron. 33. 14, Zeph. 1. 10. g Edrych Pen. 6. 1. a 7. 1.

4 A cher eu llaw hwynt y cyweiriodd Merimoth mâb Uriah fâb Cos. A cher eu llaw hwynt y cyweiriodd Meſùlam mâb Berechiah fâb Meſezabeel. A cher eu llaw hwynt y cyweiriodd Sadoc mâb Baana.

5 A cher llaw iddynt hwy y cyweiriodd y Tecoaid; ond eu gwŷr mawr ni oſodaſant eu gwddf h yngwaſanaeth eu Harglwydd.

h Barn. 5. 23.

6 A Jehoiada mâb Paſeah, a Meſùlam mâb Beſodaiah, a gyweiriaſant yr hên borth; hwy a oſodaſant ei drawſtiau ef, ac a oſodaſant i fynu ei ddorau, a'i gloau, a'i farrau.

7 A

3550. 7 A cher eu llaw hwynt y cyweiriodd Melatiah y Gibeoniad, a Jadon y Meronothiad, gwŷr Gibeon a Miſpah, hyd orſeddfa 'r llywydd *oedd* tu ymma i'r afon.

8 Ger llaw iddo ef y cyweiriodd Uzziel mâb Harhaiah *o'r* gofaint aur. Ger llaw iddo yntef y cyweiriodd Hananiah mâb *un o'r* apothecariaid: a hwy a ‡ gyweiriaſant Jeruſalem hyd y mur llydan.

‡ Neu, *adawſant.*

9 A cher eu llaw hwynt y cyweiriodd Rephaiah mâb Hur, tywyſog hanner rhan Jeruſalem.

10 A cher llaw iddynt hwy y cyweiriodd Jedaiah mâb Harumaph ar gyfer ei dŷ. A Hattus mâb Haſabniah a gyweiriodd ger llaw iddo yntef.

11 Malciah mâb Harim, a Haſub mâb Pahath-Moab, a gyweiriaſant † ran arall, a thŵr y ſlyrnau.

† Heb. *yr ail meſur.*

12 A cher llaw iddo ef y cyweiriodd Sâlum mâb Halohes, tywyſog hanner rhan Jeruſalem, efe a'i ferched.

i Pen. 2. 13. 13 i Porth y glyn a gyweiriodd Hanun, a thrigolion Zanoah; hwynt-hwy a'i hadeiladaſant ef, ac a oſodaſant ei ddorau ef, ei gloau, a'i farrau, a mil o gufyddau ar y mur, hyd k porth y dom.

k Pen. 2. 13. 14 Ond Porth y dom a gyweiriodd Malchiah mâb Rechab tywyſog rhan o Fethhaccerem, efe a'i hadeiladodd, ac a oſododd ei ddorau, ei gloau, a'i farrau.

l Pen. 2. 14. 15 A Sâlum mâb Col-hozeh, tywyſog rhan o Fiſpah, a gyweiriodd l porth y ffynnon; efe a'i hadeiladodd, ac a'i tôdd, ac a oſododd ei ddorau ef, ei gloau, a'i farrau, a mur m pyſgodlyn Siloah wrth ardd y brenin, a hyd y griſiau ſydd yn dyfod i wared o ddinas Dafydd.

m Joan 9. 7.

16 Ar ei ôl ef y cyweiriodd Nehemiah mâb Azbuc tywyſog hanner rhan Bethſur hyd ar gyfer beddrod Dafydd, a hyd n y pyſgodlyn a wnelſid, a hyd dŷ y cedyrn.

n 2 Bren. 20. 20.

17 Ar ei ôl ef y cyweiriodd y Lefiaid, Rehum mâb Bani. Ger llaw iddo ef y cyweiriodd Haſabiah, tywyſog hanner rhan Ceilah, yn ei fro ei hun.

18 Ar ei ôl ef eu brodyr hwynt a gyweiriaſant, Bâfai mâb Henadad, tywyſog hanner rhan Ceilah.

19 A cher llaw iddo ef y cyweiriodd Ezer mâb Jeſua tywyſog Miſpah ran arall, ar gyfer y ddringfa i dŷ 'r arfau, wrth y drofa.

‡ Neu, *Zaccai.*

20 Ar ei ôl ef Baruc mâb ‡ Zabbai yn awyddus a gyweiriodd y meſur arall, o'r drofa hyd ddrws tŷ Eliaſib yr archoffeiriad.

21 Ar ei ôl ef Merimoth mâb Uriah fâb Cos a gyweiriodd y meſur arall, o ddrws tŷ Eliaſib hyd dalcen tŷ Eliaſib.

22 Ac ar ei ôl ef yr offeiriaid, gwŷr y gwaſtadedd a gyweiriaſant.

23 Ar ei ôl ef y cyweiriodd Benjamin, a Haſub, gyferbyn â'i tŷ. Wedi yntef Azariah mâb Maaſeiah, fab Ananiah, a gyweiriodd wrth ei dŷ.

o Jer. 32. 2. a 33. 1. a 37. 21. p Pen. 2. 43. ‡ *Y thŵr.* q 2 Cron. 27. 3. r Pen. 8. 1, 3. a 12. 37.

24 Ar ei ôl yntef Binnui mâb Henadad a gyweiriodd feſur arall, o dŷ Azariah hyd y drofa, ſef hyd y gongl.

25 Palal mâb Uzai, ar gyfer y drofa, a'r thŵr ſydd yn myned allan o ucheldy 'r brenin, yr hwn *ſydd* wrth o gyntedd y carchar. Ar ei ôl ef Pedaiah mâb Paros.

26 A'r p Nethiniaid, y rhai oedd yn trigo yn ‡ q Ophel hyd ar gyfer r porth y dwfr, tu a'r dwyrain, a'r thŵr oedd yn myned allan. 3550.

27 Ar ei ôl yntef y Tecoiaid a gyweiriaſant feſur arall, ar gyfer y thŵr mawr ſydd yn myned allan, hyd ſur Ophel.

28 Oddi ar s borth y meirch, yr offeiriaid a gyweiriaſant bob un gyferbyn â'i dŷ. s 2 Bren. 11. 16. Jer. 31. 40.

29 Ar eu hôl hwynt Sadoc mâb Immer a gyweiriodd ar gyfer ei dŷ. Ac ar ei ôl yntef y cyweiriodd Semaiah mâb Sechaniah, ceidwad porth y dwyrain.

30 Ar ei ôl ef y cyweiriodd Hananiah mâb Selemiah, a Hanun, chweched mâb Salaph, y meſur arall. Ar ei ôl yntef Meſulam mâb Berechiah a gyweiriodd ar gyfer ei 'ſtafell.

31 Ar ei ôl yntef Malchiah mâb y gôf aur, a gyweiriodd hyd dŷ 'r Nethiniaid, a'r marchnadyddion, ar gyfer porth Miphcad, hyd yſtafell y gongl.

32 A rhwng 'ſtafell y gongl a phorth y defaid, yr eurychod, a'r marchnadyddion a gyweiriaſant.

PEN. IV.

1 *Nehemiah yn gweithio, ac yn myned rhagddo yn adeiladu Jeruſalem, er bod y gelynion yn ei watwor, 7 A phan wybu eu digllonedd a'i cyfrinach hwy, yn goſod gwiliadwriaeth, 13 yn arfogi 'r gweithwyr, 19 ac yn dyſgu iddynt ryfela.*

Mâl, 26. P.

PAn glybu a Sanbalat ein bod ni yn adeiladu 'r mur, efe a gynddeiriogodd ynddo, ac a lidiodd yn ddirfawr, ac a watwarodd yr Juddewon.

a Pen. 2. 10.

2 Ac efe a lefarodd o flaen ei frodyr a llu Samaria, ac a ddywedodd, Beth y mae 'r Juddewon gweiniaid hyn yn ei wneuthur? A adewir iddynt hwy? A aberthant? A orphennant mewn diwrnod? A godant hwy 'r cerrig o'r tyrrau llwch, wedi eu lloſgi?

3 A Thobiah yr Ammoniad *oedd* yn ei ymmyl, ac efe a ddywedodd, Er eu bod hwy yn adeiladu, *etto* ped elai lwynog i fyny, efe a fwriai i lawr eu mur cerrig hwynt.

4 Gwrando, O ein Duw; canys yr ydym yn † ddirmygus: dychwel hefyd eu gwaradwydd ar eu pennau hwynt, a dôd hwynt yn anrhaith yngwlâd y caethiwed.

† Heb. *ddirmyg.*

5 Ac b na orchuddia eu hanwiredd hwynt, ac na ddileer eu pechod hwynt o'th wŷdd di: canys digiaſant *dydi* ger bron yr adeiladwyr.

b Pſal. 69. 27, 28. a 109. 14, 15. Jer. 18. 23.

6 Felly nyni a adeiladaſom y mur; a chyſannwyd yr holl fur hyd ei hanner: canys yr oedd gan y bobl galon i weithio:

7 ¶ Ond pan glybu Sanbalat, a Thobiah, a'r Arabiaid, a'r Ammoniaid, a'r Aſdodiaid, † gwblgweirio muroedd Jeruſalem, *a* dechrau cau 'r adwyau; yna y llidiaſant yn ddirfawr.

† Heb. *ddyrchafu o furoedd.*

8 A hwynt oll a frad-fwriadaſant ynghŷd i ddyfod i ymladd yn erbyn Jeruſalem, ac ‡ i'w rhwyſtro.

‡ Heb. *i wneuthur iddo amryſuſedd.*

9 Yna y gweddïaſom ar ein Duw, ac y goſodaſom wiliadwriaeth yn eu herbyn hwynt, ddydd a nôs, o'i plegid hwynt.

10 A Juda a ddywedodd, Nerth y cludwyr a wanhaodd, a phridd lawer *ſydd*, fel na allwn ni adeiladu 'r mur.

11 A'n gwrthwynebwyr a ddywedaſent, Ni chânt wybod, na gweled, nes i ni ddyfod i'w mysg hwynt, a'i lladd, a rhwyſtro eu gwaith hwynt.

12 A phan ddaeth yr Juddewon oedd yn preſwylio yn eu hymmyl hwynt, dywedaſant

wedaſant wrthym ddengwaith, ‡ O'r holl leoedd *trwy* y rhai y gallech ddychwelyd attom ni, *y byddant arnoch chwi.*

13 ¶ Am hynny mi a oſodais *rai* † yn y lleoedd iſaf, o'r tu ôl i'r mur, *ac* yn y lleoedd uchaf: yn ôl eu teuluoedd hefyd y goſodais y bobl, â'i cleddyfau, â'i gwaywffyn, ac â'i bwaau.

14 A mi a edrychais, ac a gyfodais, ac a ddywedais wrth y pendefigion, a'r ſwyddogion, ac wrth y rhan arall o'r bobl, Nac ofnwch rhagddynt: cofiwch yr ARGLWYDD mawr ac ofnadwy, ac ymleddwch dros eich brodyr, eich meibion a'ch merched, eich gwragedd a'ch tai.

15 A phan glybu ein gelynion fod *y peth* yn hysbys i ni, Duw a ddiddymmodd eu cyngor hwynt; a nimau oll a ddychwelaſom at y mur, bawb i'w waith.

16 Ac o'r dydd hwnnw, hanner ſy ngweiſion oedd yn gweithio yn y gwaith, a'i hanner hwynt oedd yn dal gwaywffyn, a tharianau, a bwaau, a llurigau: a'r tywyſogion *oedd* ar ôl holl dŷ Juda.

17 Y rhai oedd yn adeiladu ar y mur, ac yn dwyn beichiau, *a'r* rhai oedd yn llwytho, oeddynt ag un llaw yn gweithio yn y gwaith, ac â'r *llaw* arall yn dal arf.

18 Canys pob un o'r adeiladwyr oedd wedi gwregyſu ei gleddyf ar ei † glun, ac yn adeiladu: a'r hwn oedd yn lleiſio mewn udgorn *ydoedd* yn ſy ymmyl i.

19 ¶ A mi a ddywedais wrth y pendefigion, ac wrth y ſwyddogion, ac wrth y rhan arall o'r bobl, Y gwaith *ſyda* tawr a helaeth, a nyni a waſgarwyd ar hŷd y mur, ym mhell oddi wrth ei gilydd:

20 Yn y fan lle y clywoch ſain yr udgorn, yno ymgeſglwch attom. ᵉ Ein Duw ni a ymladd droſom.

21 Felly 'r oeddem ni yn gweithio yn y gwaith: a'i hanner hwynt yn dal gwaywffyn, o gyſodiad y wawr hyd gyfodiad y ſêr.

22 Dywedais hefyd y pryd hynny wrth y bobl, Llettyed pob un a'i wâs yn Jeruſalem, fel y byddont i ni yn williadwriaeth y nôs, a'r dydd *mewn* gwaith.

23 Felly myfi, a'm brodyr, a'm gweiſion, a'r gwilwyr *oedd* ar ſy ôl, ni ddioſgaſom ein dillad; † *ond* a ddïoſgai pob un i'w golchi.

PEN. V.

1 *Yr Juddewon yn ewyno rhag eu dyledion, a'i prîd, a'i caethiwed.* 6 *Nehemiah yn ceryddu 'r uſurwyr, ac yn peri iddynt roi 'r oecr a'r prîd yn ei ôl,* 13 *Yn maddau ei gynhaliaeth i'r bobl, ac yn cadw tŷ.*

AC yr oedd gweiddi mawr gan y bobl, a'i gwragedd, yn erbyn yr Juddewon eu brodyr.

2 Canys yr oedd rhai yn dywedyd, Y *mae* llawer o honom ni, ein meibion, a'n merched: am hynny yr ydym yn cymmeryd ŷd, fel y bwytaom, ac y byddom byw.

3 Yr oedd rhai hefyd yn dywedyd, Ein meuſydd, a'n gwinllannoedd, a'n tai, yr ydym ni yn eu gwyſtlo, fel y prynom ŷd rhag y newyn.

4 Ac yr oedd rhai *eraill* yn dywedyd, Benthygiaſom arian i *dalu* treth y brenin, *a hynny ar* ein tiroedd a'n gwinllannoedd.

5 Ac yn awr, ª ein cnawd ni *ſydd* fel cnawd ein brodyr, ein plant ni fel eu plant hwy: ac wele ni ᵇ yn daroſtwng ein meibion a'n merched yn weiſion, ac y mae *rhai* o'n merched ni wedi eu caethiwo, ac heb ſod gennym i'w *rhyddhâu*; canys gan eraill y *mae* ein meuſydd, a'n gwinllannoedd hyn. 3550.

6 ¶ Yna y llidiais yn ddirfawr, pan glywais eu gwaedd hwynt, a'r geiriau hyn.

7 Fy nghalon hefyd a † feddyliodd ynnoſ, a mi a ddwrdiais y pendefigion, a'r ſwyddogion, ac a ddywedais wrthynt, Yr ydych chwi yn cymmeryd occraeth bob un gan ei frawd. A goſodais yn eu herbyn hwynt gynulleidfa fawr. † Heb. *ymgyngoroda.*

8 Dywedais hefyd wrthynt, Nyni yn ôl ein gallu ᶜ brynaſom ein brodyr yr Juddewon, y rhai a werthaſid i'r cenhedloedd; ac a ydych chwithau yn gwerthu eich brodyr? neu a werthir hwynt i ni? Yna y tawſant, ac ni chawſant air *tatteb.* ᶜ Lef. 25. 48.

9 A mi a ddywedais, Nid da 'r peth yr ydych chwi yn ei wneuthur: oni ddylech chwi rodio ᵈ mewn ofn ein Duw ni, o achos gwaradwydd y cenhedloedd ein gelynion. ᵈ Lef. 25. 36.

10 Myfi hefyd, *a'm* brodyr, a'm llangciau, ydym yn echwyno iddynt arian, ac ŷd i peidiwn arnolwg â'r occraeth ymma.

11 Rhoddwch attolwg iddynt heddyw eu meuſydd, eu gwinllannoedd, a'i holiwyddlannoedd, a'i tai drachefn; a chanfed *ran* yr arian, a'r ŷd, y gwîn, a'r olew, yr ydych chwi yn ei ſynnu ganddynt.

12 Hwyntau a ddywedaſant, Nyni a'i rhoddwn drachefn, ac ni cheiſiwn *ddim* ganddynt; felly y gwnawn fel yr ydwyt yn lleſaru. Yna y gelwais yr offeiriaid, ac ᵉ a'i tyngais hwynt ar wneuthur yn ôl y gair hwn. ᵉ Jer. 34. 8, 9.

13 A ᶠ mi a yſgydwais odrau *fy ngwiſg*, ac a ddywedais, Felly 'r yſgydwo Duw bob gŵr o'i dŷ, ac o'i laſur, yr hwn ni chwplao y gair hwn, ac felly y byddo efe yn yſgydwedig, ac yn wâg. A'r holl gynulleidfa a ddywedaſant, Amen, ac a foliannaſant yr ARGLWYDD. A'r bobl a wnaeth yn ôl y gair hwn. ᶠ Mat. 10. 14. Act. 13. 51. a 18. 6.

14 ¶ Ac o'r dydd y goſodwyd ſi yn dywyſog iddynt hwy yngwlâd Juda, o'r ugeinfed flwyddyn hyd y ddeuddegfed flwyddyn ar hugain i Artaſerceſes y brenin, *ſef* deuddeng mlynedd, ni ſwyteais i na'm brodyr fara 'r tywyſog. 3562.

15 Ond y tywyſogion cyntaf, y rhai *a fuaſai* o'm blaen i, fuaſent drymion ar y bobl, ac a gymmeraſent ganddynt fara a gwin, heblaw deugain ſicl o arian; eu llangciau hefyd a arglwyddiaethent ar y bobl: ond ni wneuthym i felly rhag ofn Duw.

16 Eithr myfi a gyweiriais *ran* yngwâith y mur hwn, ac ni phrynaſom *un* maes: a'm holl weiſion i a ymgynnullaſant yno at y gwaith.

17 Ac *yr oedd* ar ſy mwrdd i, o Juddewon, ac o ſwyddogion, ddengwr a ſaith ugain, heb law y rhai oedd yn dyfod attom ni o'r cenhedloedd, y rhai *oedd* o'n hamgylch.

18 A'r hyn a arlwyid beunydd *oedd* un ŷch, chwech o ddefaid dewiſol, ac adar wedi eu parotôi i mi; a phob deng niwrnod *y rhoddid* gwîn o bob math, yn ddïandlawd: ac er hyn ni cheiſiais fara 'r tywyſog, canys trwm oedd y caethiwed ar y bobl ymma.

19 ᵍ Cofia fi, O fy Nuw, er lles *i mi*: *yn* ôl yr hyn oll a wneuthym i'r bobl hyn. ᵍ Pen. 13. 22.

PEN. VI.

1 *Sanbalat trwy ddichellion, a chwedlau, a brudiau gau yn ceiſio dychrynu Nehemiah.* 15 *Gorphen adeiladu Jeruſalem, a hynny yn ddaychryn i'r gelynion.* 17 *Pendefigion Juda,* Mai, 27. P.

a Pſay 58. 7. b Eccſod. 21. 7.

c Eccſod. 14. 14, 25. Deut. 1. 30.

† Neu, *pob un ai a'i arf i'r awſr.* Edrych Barn. 5. 11.

Mai, 27. B.

3550. *Juda, a'i gelynion, yn dyall cyfrinach eu gilydd.*

‡ *Gasmu.* Ad. 6. A Phan glybu Sanbalat, a Thobiah, a ‡ Gesem yr Arabiad, a'r rhan arall o'n gelynion, adeiladu o honofi y mur, ac nad oedd adwy wedi ei gadael ynddo; (a er na ofodasŵn i y pryd hynny y dorau ar y pyrth)

Pen. 3. 3. 2 Yna 'r anfonodd Sanbalat a Gesem attaf, gan ddywedyd, Tyred, ac ymgyfarfyddwn ynghŷd yn *un o'r* pentrefydd yngwastadedd b Ono: ac yr oeddynt hwy yn

b 1 Cron. 8. 22. bwriadu gwneuthur niwaid i mi.

3 Minnau a anfonais genhadau attynt hwy, gan ddywedyd, Gwaith mawr *yr yawyf fi* yn *ei* wneuthur, o herwydd hynny ni allaf ddyfod i wared: pa ham y safai 'r gwaith, pan ymadawn ag ef a dyfod i wared attoch chwi?

4 Etto hwy a anfonasant attafi yn y wedd hon bedair gwaith; ac yn y modd hwnnw yr attebais hwynt.

5 Yna Sanbalat a anfonodd ei was attafi y bummed waith yr un ffunyd, a llythyr agored yn ei law:

‡ *Gesem,* Ad. 1. 6 Ynddo 'r oedd yn 'sgrifennedig, Ym mysg y cenhedloedd y mae 'r gair, a ‡ Gasmu sydd yn dywedyd, dy fod di a'r Iuddewon yn amcanu gwrthryfela: o herwydd hynny dy fod di yn adeiladu 'r mur, fel y byddit frenin arnynt, yn ôl y geiriau hyn.

7 A'th fod dithau hefyd wedi gosod prophwydi i bregethu am danat yn Jerusalem, gan ddywedyd, *Y mae* brenin yn Juda. Ac yn awr y sath ymadroddion a hyn a glyw y brenin; gan hynny tyred yn awr, ac ymgynghorwn ynghŷd.

8 Yna 'r anfonais atto, gan ddywedyd, Ni ddarfu yn ôl yr ymadroddion hyn yr ydwyt ti yn eu dywedyd: ond o'th galon dy hun yr ydwyt yn eu dychymygu hwynt.

9 O blegid hwynt-hwy oll oedd yn ceisio ein hofni ni, gan ddywedyd, Eu dwylaw hwy a laesant oddi wrth y gwaith fel na's gwneir ef. Gan hynny cryfhâ yn awr, *O Ddaw*, fy nwylaw i.

10 A mi a ddaethym i dŷ Semaiah mâb Delaiah, fâb Mehetabel, yr hwn *oedd* wedi cau arno; ac efe a ddywedodd, Cyfarfyddwn yn nhŷ Dduw, a chaewn ddrysau 'r deml: canys y maent yn dyfod i'th ladd di; a lliw nôs y deuant i'th ladd di.

11 Yna y dywedais, A ffŷ gŵr o'm bath i? neu pwy *fydd* fel myfi 'r hwn a elai i'r deml, fel y byddai byw? Nid âf i mewn.

12 Ac wele, gwybum nad Duw a'i hanfonasai ef; ond lleferau o hono ef y brophwydoliaeth hon yn fy erbyn i: canys Tobiah a Sanbalat a'i cyflogasent ef.

13 O herwydd hyn y cyflogasid ef fel i'm hofnid i, ac y gwnawn felly, ac y pechwn, ac y byddai *hynny* ganddynt yn enllib *i'm herbyn*, fel i'm gwaradwyddent.

c Pen. 13. 29. 14 c O fy Nuw, cofia Dobiah, a Sanbalat, yn ôl eu gweithredoedd hynny; a Noadiah y brophwydes hefyd, a'r rhan arall o'r prophwydi y rhai oedd yn fy nychrynu i.

15 ¶ A'r mur a orphennwyd ar y pummed *dydd* ar hugain o Elul, mewn deuddeng niwrnod a deugain.

16 A phan glybu ein holl elynion ni *hynny*, a gweled o'r holl genhedloedd y rhai *oedd* o'n hamgylch, hwy a ofnasant, ac a lwfrhasant yn ddirfawr ynddynt eu hun: canys gwybuant mai trwy ein Duw ni y gwnelsid y gwaith hwn.

17 ¶ Ac yn y dyddiau hyn, pendefigion Juda oedd yn mynych-ddanfon eu llythyrau at Dobiah; a'r eiddo Tobiah oedd yn dyfod attynt hwythau. 3550.

18 Canys *yr oedd* llawer yn Juda mewn cyngrair ag ef, o herwydd ‡ daw *oedd* efe i Sechaniah fâb Arah, a Johanan ei fâb ef a gymeradasai ferch Mesulam fâb Berechiah *yn wraig iddo.* ‡ *Mâb ynghyfraith.*

19 A'i gymmwynasau ef y byddent hwy yn eu mynegi ger fy mron i, † fy ngeiriau innau hefyd y byddent yn eu hadrodd iddo yntef. *A* Thobiah a anfonodd lythyrau i'm dychrynu i. † Neu, *y mat-terion.*

PEN. VII.

1 Nehemiah yn gorchymmyn Jerusalem i Hanani a Hananiah. 5 Llyfr achau y rhai a ddaeth gyntaf allan o Fabilon. 9 O'r bobl, 39 A'r offeiriaid, 43 A'r Lefiaid, 46 A'r Nethiniaid, 57 A gweision Salomon. 63 Yr offeiriaid ni fedrent gael eu hachau. 66 Rhifedi 'r cwbl, a'i golud, 70 A'i hoffrymmau.

AC wedi adeiladu 'r mur, a chyfodi o honof y dorau, a gosod y porthorion, a'r cantorion, a'r Lefiaid;

2 Yna mi a orchymynnais i Hanani fy mrawd, ac i Hananiah tywysog y palas yn Jerusalem; (canys efe *oedd* ŵr ffyddlon, ac yn ofni Duw yn fwy nâ llawer)

3 A mi a ddywedais wrthynt, Nac agorer pyrth Jerusalem nes gwresogi 'r haul; a thra fyddont hwy yn sefyll yno, caeant y drysau a phrenniant: a mi a osodais wilwyr o drigolion Jerusalem, pob un yn ei wiliadwriaeth, a phob un ar gyfer ei dŷ.

4 A'r ddinas *oedd* ehang, a mawr; ac ychydig bobl ynddi: a'r tai *nid oeddynt* wedi eu hadeiladu.

5 ¶ A'm Duw a roddodd yn fy nghalon gynnull y pendefigion, y tywysogion hefyd, a'r bobl, i'w cyfrif wrth eu hachau. A mi a gefais lyfr achau y rhai a ddaethai i fyny yn gyntaf, a chefais yn 'sgrifennedig ynddo;

6 a Dymma feibion y dalaith, y rhai a ddaeth i fyny o gaethiwed y gaethglud a gaethgludasai Nabuchodonosor brenin Babilon, ac a ddychwelasant i Jerusalem, ac i Juda, pob un i'w ddinas ei hun; 3399. 3405. 3416. 3468.

7 Y rhai a ddaethant gyd â Zorobabel, Jesua, Nehemiah, ‡ Azariah, Raamiah, Nahamani, Mordechai, Bilsan, Misphereth, Bigfai, Nahum, Baanah. *Dymma* rifedi dynion pobl Israel; a Ezra 2. 1, &c. ‡ Neu, *Seraiah.* Edrych Ezra 2. 2.

8 Meibion Paros, dwy fil cant a deuddeg a thrugain.

9 Meibion Sephatiah, trychant a deuddeg a thrugain.

10 Meibion Arah, chwe chant a deuddeg a deugain.

11 Meibion Pahath-Moab; o feibion Jesua, a Joab, dwy fil ac wyth gant, *a* thri ar bymtheg.

12 Meibion Elam, mil dau cant a phedwar ar ddeg a deugain.

13 Meibion Zattu, wyth gant a phump a deugain.

14 Meibion Zaccai, saith gant a thri ugain.

15 Meibion † Binnui, chwe chant ac wyth a deugain. † Neu, *Bani.*

16 Meibion Bebai, chwe chant ac wyth ar hugain.

17 Meibion Azgad, dwy fil trychant a dau ar hugain.

18 Meibion

3468. 18 Meibion Adonicam, chwe chant a ſaith a thrugain.
19 Meibion Bigſai, dwy fil a ſaith a thrugain.
20 Meibion Adin, chwe chant a phymtheg a deugain.
21 Meibion Ater o Hezeciah, tri ar bymtheg a phedwar ugain.
22 Meibion Haſum, trychant ac wyth ar hugain.
23 Meibion Beſai, trychant a phedwar ar hugain.
‡ Neu, *Jora.* 24 Meibion ‡ Hariph, cant a deuddeg.
† Neu, *Gibbar.* 25 Meibion † Gibeon, pymtheg a phedwar ugain.
26 Gwŷr Bethlehem, a Netophah, cant wyth a phedwar ugain.
27 Gwŷr Anathoth, cant ac wyth ar hugain.
‡ Neu, *Azmaveth.* 28 Gwŷr ‡ Beth-azmafeth, dau a deugain.
† Neu, *Ciriath-jearim.* 29 Gwŷr † Ciriath-Jearim, Cephirah, a Beeroth; ſaith gant a thri a deugain.
30 Gwŷr Ramah, a Geba, chwe chant ac un ar hugain.
31 Gwŷr Micmas, cant a dau ar hugain.
32 Gwŷr Bethel, ac Ai, cant a thri ar hugain.
33 Gwŷr Nebo arall, deuddeg a deugain.
b Edrych Ad. 12. 34 Meibion b Elam arall, mîl dau cant a phedwar ar ddeg a deugain.
35 Meibion Harim, trychant ac ugain.
36 Meibion Jericho, trychant a phump a deugain.
37 Meibion Lod, Hadid, ac Ono, ſaith gant ac un ar hugain.
38 Meibion Senaah, tair mîl naw cant a deg ar hugain.
c 1 Cron. 24. 7. 39 ¶ Yr offeiriaid: meibion c Jedaiah, o dŷ Jeſua, naw cant a thri ar ddeg a thri ugain.
d 1 Cron. 24. 14. 40 Meibion d Immer, mîl a deuddeg a deugain.
e Edrych 1 Cron. 9. 12. a 24. 9. 41 Meibion e Paſur, mîl dau cant a ſaith a deugain.
f 1 Cron. 24. 8. 42 Meibion f Harim, mîl a dau ar bymtheg.
‡ Neu, *Hodaſiah,* Ezra 2. 4. neu, *Juda,* Ezra 3. 9. 43 ¶ Y Leſiaid: meibion Jeſua, o Gadmiel, *ac* o feibion ‡ Hodefah, pedwar ar ddeg a thrugain.
44 ¶ Y cantorion: meibion Aſaph, cant ac wyth a deugain.
45 ¶ Y porthorion: meibion Sálum, meibion Ater, meibion Talmon, meibion Accub, meibion Hatita, meibion Sobai; cant a thri ar bymtheg a hugain.
46 ¶ Y Nethiniaid: meibion Siha, meibion Haſupha, meibion Tabaoth,
47 Meibion Ceros, meibion Sia, meibion Padon,
48 Meibion Lebana, meibion Hagaba, meibion Salmai,
49 Meibion Hanan, meibion Gidel, meibion Gahar,
50 Meibion Reaiah, meibion Reſin, meibion Necoda,
51 Meibion Gazzam, meibion Uzza, meibion Paſeah,
52 Meibion Beſai, meibion Meunim, meibion Nephiſeſim,
53 Meibion Bacbuc, meibion Hacupha, meibion Harhur,
54 Meibion Baſlith, meibion Mehida, meibion Harſa,
55 Meibion Barcos, meibion Siſera, meibion Tamah,
56 Meibion Neſiah, meibion Hatipha.
57 ¶ Meibion gweiſion Salomon: meibion Sotai, meibion Sophereth, meibion Perida, 3468.
58 Meibion Jaala, meibion Darcon, meibion Gidel,
59 Meibion Sephatiah, meibion Hattil, meibion Pochereth Sebaim, meibion † Amcn. † Neu, *Ami.*
60 Yr holl Nethiniaid, a meibion gweiſion Salomon, *oedd* drychant a deuddeg a phedwar ugain.
g Ezra 2. 59. 61 g A'r rhai hyn a ddaethant i fynu o Delmelah, Telhareſa, Cerub, Adon, ac Immer: ond ni fedrent ddangos tŷ eu tadau, na'i ‡ hiliogaeth, ai o Iſrael *yr oeddynt.* ‡ Neu, *hachau.*
62 Meibion Delaiah, meibion Tobiah, meibion Necoda, chwe chant a dau a deugain,
63 ¶ Ac o'r offeiriaid: meibion Habaiah, meibion Cos, meibion Barzilai, yr hwn a gymmerth *un* o ferched Barzilai y Gileadiad yn wraig, ac a alwyd ar eu henw hwynt.
64 Y rhai hyn a geiſiaſant eu hyſgriſen ym mhlith yr achau, ond ni's cafwyd: am hynny y † bwriwyd hwynt allan o'r offeiriaeth. † Heb. *halogwyd.*
65 A'r ‡ Tirſatha a ddywedodd wrthynt, na ſwytäent o'r pethau ſanctaiddiolaf, hyd oni chyfodai offeiriad ag Urim ac â Thummim. ‡ Neu, *llywyad.*
66 ¶ Yr holl gynnulleidfa ynghŷd *oedd* ddwy fil a deugain trychant a thrugain.
67 Heb law eu gweiſion hwynt a'i morwynion, y rhai hynny *oedd* ſaith mîl trychant a dau ar bymtheg ar hugain: a chanddynt hwy *yr oedd* dau cant a phump a deugain o gantorion ac o gantoreſau.
68 Eu meirch hwynt *oedd* ſaith gant ac un ar bymtheg ar hugain; a'i mulod yn ddau cant a phump a deugain;
69 Y camelod *oedd* bedwar cant a phymtheg ar hugain; yr aſynnod *oedd* chwe mîl ſaith gant ac ugain.
70 ¶ A † rhai o'r tadau pennaf a roddaſant tu ag at y gwaith. † Heb. *rhan.* b Y Tirſatha a roddodd i'r tryſor fil o ddracmonau aur, deg a deugain o phiolau, pùm cant a deg ar hugain o wiſgoedd offeiriaid. b Pen. 8. 9.
71 A *rhai* o'r tadau pennaf a roddaſant i dryſor y gwaith ugain mîl o ddracmonau aur, a dwy fil a deucant o bunnau o arian.
72 A'r hyn a roddodd y rhan arall o'r bobl *oedd* ugain mîl o ddracmonau aur, a dwy fil o bunnau yn arian, a ſaith a thrugain o wiſgoedd offeiriaid.
73 A'r offeiriaid, a'r Leſiaid, a'r porthorion, a'r cantorion, a *rhai* o'r bobl, a'r Nethiniaid, a holl Iſrael, a drigaſant yn eu dinaſoedd. A phan ddaeth y ſeithfed mîs, yr *oedd* meibion Iſrael yn eu dinaſoedd. 3469.

PEN. VIII.

Mai, 28. B. 1 *Duwiol arfer gwrando a darllen y gyfraith.* 9 *Nehemiah, ac Ezra, a'r Leſiaid, yn cyſſuro'r bobl.* 13 *Parodrwyda'r bobl i wrando, ac i ddyſgu.* 16 *Caaw gwŷl y Pebyll.*

3551. A'R holl a bobl a ymgaſglaſant o unfryd i'r heol *oedd* o flaen b porth y dwfr, ac a ddywedaſant wrth Ezra c yr yſgrifennydd, am ddwyn llyfr cyfraith Moſes, yr hon a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD i Iſrael. a Ezra 3. 1. b Pen. 3. 26. c Ezra 7. 6.
2 Ac Ezra yr offeiriad a ddug y gyfraith o flaen y gynnulleidfa o wŷr, a gwragedd, a phawb a'r a oedd yn † medru gwrando yn ddyallus, ar y dydd cyntaf o'r ſeithfed mîs. † Heb. *dyall.*

3 Ac

3551.

† Heb. golau.

‡ Heb. dwr.

† Heb. yngolwg.

‡ Ilywydd. Ezra 2. 63. Pen. 10. 1.

d Num. 29. 1. e Deut. 16. 14, 15.

f Esth. 9. 19, 22. Dad. 11. 10.

† Neu, i ddysgu.

g Lef. 23. 24. Deut. 16. 13.

h Lef. 23. 4.

3 Ac efe a ddarllenodd ynddo ar wyneb yr heol *oedd* o flaen porth y dwfr, o'r † borau hyd hanner dydd, ger bron y gwŷr, a'r gwragedd, a'r rhai oedd yn medru dyall: a chlustiau 'r holl bobl *oedd yn gwrando* ar lyfr y gyfraith.

4 Ac Ezra 'r 'sgrifennydd a safodd ar ‡ bulpud o goed, yr hwn a wnelsid i'r peth *hyn*; a chyd ag ef y safodd Mattithiah a Sema, ac Anaiah, ac Uriah, a Helciah, a Maaseiah, ar ei law ddehau ef; a Phedaiah, a Misael, a Malchiah, a Hasum, a Hasbadana, Zechariah, *a* Mesulam, ar ei law asswy ei.

5 Ac Ezra a agorodd y llyfr † yngwydd yr holl bobl, (canys yr oedd efe oddi ar yr holl bobl:) a phan agorodd, yr holl bobl a safasant.

6 Ac Ezra a fendithiodd yr ARGLWYDD, y Duw mawr. A'r holl bobl a attebasant, Amen, Amen, gan ddyrchafu eu dwylaw: a hwy a ymgrymmasant, ac a addolasant yr ARGLWYDD *a'i* hwynebau *tu a* 'r ddaear.

7 Jesua hefyd, a Bani, a Serebiah, Jamin, Accub, Sabbethai, Hodijah, Maaseiah, Celita, Azariah, Jozabad, Hanan, Pelaiah, a'r Lefiaid, oedd yn dysgu y gyfraith i'r bobl, a'r bobl yn sefyll yn eu lle.

8 A hwy a ddarllenasant yn eglur yn y llyfr, ynghyfraith Dduw; gan osod *allan* y synwyr, fel y dyallent wrth ddarllen.

9 ¶ A Nehemiah, efe yw y ‡ Tirsatha, ac Ezra yr offeiriad *a'r* 'sgrifennydd, a'r Lefiaid y rhai oedd yn dysgu 'r bobl, a ddywedasant wrth yr holl bobl, [d] *Y mae* heddyw yn sanctaidd i'r ARGLWYDD eich Duw; [e] na alerwch, ac na wylwch. Canys yr holl bobl oedd yn wylo pan glywsant eiriau 'r gyfraith.

10 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ewch bwytêwch y breision, ac yfwch y melysion, ac [f] anfonwch rannau i'r hwn nid *oes* ganddo *ddim* yn barod; canys *y mae* heddyw yn sanctaidd i'n Harglwydd: am hynny na thristêwch; canys llawenydd yr ARGLWYDD yw eich nerth chwi.

11 A'r Lefiaid a ostegasant yr holl bobl, gan ddywedyd, Tewch; canys y dydd heddyw *sydd* sanctaidd, ac na thristêwch.

12 A'r holl bobl a aethant i fwyta, ac i yfed, ac i anfon ymmaith rannau, ac i wneuthur llawenydd mawr; o herwydd iddynt ddyall y geiriau a ddysgasent hwy iddynt.

13 ¶ A'r ail dydd, tadau pennaf yr holl bobl, yr offeiriaid, a'r Lefiaid, a ymgynullasant at Ezra yr 'sgrifennydd, † i'w dysgu yngeiriau y gyfraith.

14 A hwy a gawsant yn 'sgrifennedig yn y gyfraith, yr hon a orchymynasai 'r ARGLWYDD trwy law Moses, [g] y dylai meibion Israel drigo mewn bythod ar wyl y seithfed mis;

15 Ac [h] y dylent gyhoeddi, a gyrru gair trwy eu holl ddinasoedd, a thrwy Jerusalem, gan ddywedyd, Ewch i'r mynydd, a dygwch ganghennau olewydd, a changau pinwydd, a changau 'r myrtwydd, a changau 'r palmwydd, a changhennau o'r preniau caeadfrig, i wneuthur bythod, fel y *mae* yn 'sgrifennedig.

16 ¶ Felly y bobl a aethant allan, ac a'i dygasant, ac a wnaethant iddynt sythod, bob un ar ei nen, ac yn eu cynteddoedd, ac ynghynteddoedd tŷ Dduw, ac yn heol porth y dwfr, ac yn heol porth Ephraim.

17 A holl gynnulleidfa 'r rhai a ddychwelasent o'r caethiwed, a wnaethant sythod, ac a eisteddasant yn y bythod: canys er dyddiau Josua fab Nun hyd y dydd hwnnw ni wnaethai meibion Israel felly. Ac yr oedd llawenydd mawr iawn.

18 Ac *Ezra* a ddarllenodd yn llyfr cyfraith Dduw [i] beunydd, o'r dydd cyntaf hyd y dydd diweddaf. A hwy a gynhaliasant yr wyl saith niwrnod, ac ar yr wythfed dydd *y bu* ‡ cymmanfa, [k] yn ôl y ddefod.

PEN. IX.

1 Ympryd cyhoedd, ac edifeirwch y bobl. 4 Y Lefiaid yn gwneuthur dawiol gyffes o ddaioni Duw, a drygioni 'r bobl.

AC ar y pedwerydd dydd ar hugain o'r [a] mis hwn, meibion Israel a ymgynullasant mewn ympryd, ac mewn sachliain, a [b] phridd arnaddynt.

2 A [c] hâd Israel a ymneillduasant oddi wrth bob † dieithraid, ac a safasant, ac a gyffesasant eu pechodau, ac anwireddau eu tadau.

3 A chodasant i fynu yn eu lle, ac [d] a ddarllenasant yn llyfr cyfraith yr ARGLWYDD eu Duw, bedair gwaith yn y dydd; a phedair gwaith yr ymgyffesasant, ac yr ymgrymmasant i'r ARGLWYDD eu Duw.

4 ¶ Yna y safodd ‡ ym mhulpud y Lefiaid, Jesua, a Bani, Cadmiel, Sebaniah, Bunni, Serebiah, Bani, *a* Chenani; a gwaeddasant â llêf uchel ar yr ARGLWYDD eu Duw.

5 A'r Lefiaid, Jesua, a Chadmiel, Bani, Hasabniah, Serebiah, Hodiah, Sebaniah, Pethahiah, a ddywedasant, Cyfodwch, bendithiwch yr ARGLWYDD eich Duw o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb: a bendithier dy enw gogoneddus a dyrchafedig goruwch pob bendith a moliant.

6 Ti yn unig wyt ARGLWYDD: [e] ti a wnaethost y nefoedd, [f] nefoedd y nefoedd, a'i [g] holl luoedd hwynt, y ddaear a'r hyn oll *sydd* arni, y moroedd a'r hyn oll *sydd* ynddynt; a thi sydd yn eu cynnal hwynt oll; a llu 'r nefoedd sydd yn ymgrymmu i ti.

7 Ti yw 'r ARGLWYDD Dduw, yr hwn a ddetholaist [h] Abram, ac a'i dygaist ef allan o Ur y Caldeaid, ac a roddaist iddo enw [i] Abraham:

8 A chefaist ei galon ef [k] yn ffyddlawn ger dy fron di, ac a wnaethost [l] gyfammod ag ef, ar roddi 'n ddîau i'w hâd ef wlâd y Canaaneaid, yr Hefiaid, yr Amoriaid, a'r Phereziaid, a'r Jebusiaid, a'r Girgasiaid; ac a gwpleaist dy eiriau: o herwydd cyfiawn *wyt*:

9 [m] Gwelaist hefyd gystudd ein tadau yn yr Aipht: a thi [n] a wrandewaist eu gwaedd hwynt wrth y môr coch:

10 A thi [o] a wnaethost arwyddion, a rhyfeddodau ar Pharo, ac ar ei holl weision, ac ar holl bobl ei wlâd ef: canys gwybuost i'r rhai hyn falchïo yn eu herbyn hwynt. A gwnaethost it' enw, fel *y gwelir* y dydd hwn.

11 [p] Y môr hefyd a holltaist o'i blaen hwynt, fel y treiddiasant trwy ganol y môr ar hŷd sychdir; a'i herlidwyr a fwriaist i'r gwaelod, [q] fel maen i ddyfroedd cryfion:

12 Ac [r] a'i harweiniaist hwy liw dydd mewn colofn gwmmwl, a lliw nôs mewn colofn

3551.

i Deut. 31. 10, &c.

‡ Heb. *gwahar-ddiad.*

k Lef. 23. 36.

Mai, 28. P.

a Pen. 8. 2.

b Jos. 7. 6. Job 2. 12.

c Ezra 10. 11. Pen. 13. 3, 10.

† Heb. *meibion aïeithr.*

d Pen. 8. 7, 8.

‡ Neu, *yngrisiau.* Heb. *esgynfa.*

e Gen. 1. 1. Dadg. 14. 7.

f Deut. 10. 14. 1 Bren. 8. 27.

g Gen. 2. 1.

h Gen. 11. 31. a 12. 1.

i Gen. 17. 5.

k Gen. 15. 6. Gen. 12. 7. a 15. 18. a 17. 7, 8.

l Ecsod. 2. 25. a 3. 7.

m Ecsod. 14. 10.

n Ecsod. 7. 8, 9, 10, 11.

o Ecsod. a phedwar Pennod ar ddeg.

p Ecsod. 14. 21, 22.

q Ecsod. 15. 5, 10.

r Ecsod. 13. 21.

coloſn dân, i oleuo iddynt hwy y ffordd yr oeddynt yn myned ar hyd-ddi.

13 s Ti a ddiſgynnaiſt heſyd ar ſynydd Sinai, ac a ymddiddenaiſt â hwynt o'r neſoedd; rhoddaiſt heſyd iddynt farnedigaethau uniawn, a chyfreithiau † gwîr, deddfau a gorchymynion daionus:

14 A'th Sabboth ſanctaidd a hysbyſaiſt iddynt; gorchymynion heſyd, a deddfau, a chyfreithiau a orchymynnaiſt iddynt trwy law Moſes dy wâs.

15 t Bara heſyd o'r neſoedd a roddaiſt iddynt yn eu newyn, a u dwfr o'r graig a dynnaiſt iddynt yn eu ſyched; a thi a ddywedaiſt wrthynt, x y deuent i etifeddu 'r wlâd a ‡ dyngaſit ar *ei* rhoddi iddynt.

16 Ond hwynt-hwy a'n radau ni a falchîaſant, ac a galedaſant eu gwarrau, ac ni wrandawſant ar dy orchymynion di;

17 Ac a wrthodaſant wrando, ac ni chofiaſant dy ryfeddodau, y rhai a wneliſit ti erddynt; caledaſant heſyd eu gwarrau, a goſodaſant y ben arnynt i ddychwelyd i'w caethiwed yn eu cyndynrwydd: eithi *ydwyt* † Dduw parod i faddeu, z graſlawn, a thrugarog, hwyrfrydig i ddigter, ac aml o drugaredd, ac ni wrthodaiſt hwynt.

18 Heſyd a pan wnaethent iddynt lo toddedig, a dywedyd, Dymma dy Dduw di yr hwn a'th ddug di i fynu o'r Aipht; a chablaſent yn ddirfawr;

19 Er hynny yn dy amſer doſturiaethau ni adewaiſt ti hwynt yn yr anialwch: b y goloſn gwmmwl ni chiliodd oddi wrthynt trwy 'r dydd, i'w harwain hwynt ar hyd y ffordd; na'r goloſn dân trwy 'r nôs, i oleuo iddynt, ac i ddangos y ffordd y cerddent ynddi.

20 Dy c Ysbryd daionus heſyd a roddaiſt i'w dyſgu hwynt, ac nid atteliaiſt dy d Fanna rhag eu genau, e dwfr heſyd a roddaiſt iddynt yn eu ſyched.

21 Felly f deugain mlynedd y porthaiſt hwynt yn yr anialwch, heb fod arnynt eiſiau *dim*: eu g gwiſgoedd ni heneiddiaſant, a'i traed ni chwyddaſant.

22 A thi a roddaiſt iddynt frenhiniaethau, a phobloedd, a rhennaiſt hwynt i gonglau. Felly hwy a feddiannaſant wlâd h Sihon, a gwlâd brenin Heſbon, a gwlâd Og brenin Baſan.

23 i Lliooſogaiſt heſyd eu meibion hwynt fel ſêr y neſoedd, ac a'i dygaiſt hwynt i'r wlâd a ddywedaſit wrth eu tadau y deuent iddi i'w meddiannu.

24 Felly k y meibion a aethant i mewn, ac a feddiannaſant y wlâd, a thi a ddaroſtyngaiſt drigolion y wlâd, y Canaaneaid, o'i blaen hwynt, ac a'i rhoddaiſt yn eu llaw hwynt, eu brenhinioedd heſyd, a phobloedd y wlâd, fel y gwnaent iddynt yn ôl eu hewyllys.

25 A hwy a ennillaſant ddinaſoedd cedyrn, a daear frâs, ac a feddiannaſant dai llawn o bob daioni, pydewau cloddiedig, gwinllannoedd, ac oliwyddlannoedd, a choed ‡ ffrwythlawn yn aml; a hwy a fwyta ſant, ac a ddigonwyd, ac l a fraſâwyd, ac a ymhyfrydaſant yn dy fawr ddaioni di.

26 Etto hwy a anufuddhaſant, ac a wrthryfelaſant yn dy erbyn, m taflaſant heſyd dy gyfraith o'r tu ôl i'w cefn, n a'th brophwydi a laddaſant, y rhai a dyſtiolaethaſent wrthynt, am ddychwelyd attat; ac a gablaſant yn ddirfawr.

27 o Am hynny ti a'i rhoddaiſt hwynt yn llaw eu gorthrymwyr, y rhai a'i cyſtuddiaſant: ac yn amſer eu cyfyngdra pan waeddaſant arnat, a'i gwrandewaiſt *hwynt* o'r neſoedd, ac yn ôl dy aml doſturiaethau rhoddaiſt iddynt achubwyr, y rhai a'i hachubaſant o law eu gwrthwynebwyr.

28 Ond pan lonyddodd arnynt, dychwelaſant i wneuthur drygioni yn dy wydd di: am hynny y gadewaiſt hwynt yn llaw eu gelynion y rhai a arglwyddiaethaſant arnynt: etto pan ddychwelaſant, a gwaeddi arnat, tithau o'r neſoedd a wrandewaiſt, ac a'i gwaredaiſt hwynt, yn ôl dy doſturiaethau, lawer o amſeroedd.

29 A thi a dyſtiolaethaiſt yn eu herbyn hwynt, i'w dychwelyd at dy gyfraith di: ond hwy a falchîaſant, ac ni wrandawſant ar dy orchymynion, eithr pechaſant yn erbyn dy farnedigaethau, (p y rhai o's gwnâ dyn *hwynt*, eſe fydd byw ynddynt) a † gwnaethant yſgwydd i gilio, ac a galedaſant eu gwarrau, ac ni wrandawſant.

30 Er hynny ti a'i hoedaiſt hwynt flynyddoedd lawer, ac a dyſtiolaethaiſt q wrthynt trwy dy Ysbryd ‡ r yn dy brophwydi; ond ni wrandawſant: am hynny y rhoddaiſt hwynt yn llaw pobl y gwledydd.

31 Etto er mwyn dy fawr drugareddau, s ni lwyr-ddifethaiſt hwynt, ac ni wrthodaiſt hwynt; canys Duw graſlawn a thrugarog *ydwyt*.

32 Ac yn awr, O ein Duw ni, y Duw mawr, t cadarn, ac oſnadwy, yr hwn *wyt* yn cadw cyfammod a thrugaredd; na fydded bychan o'th flaen di yr holl flinder † a ddigwyddodd i ni, i'n brenhinoedd, i'n tywyſogion, ac i'n hoffeiriaid, ac i'n prophwydi, ac i'n tadau, ac i'th holl bobl, er dyddiau brenhinoedd Aſſyria hyd y dydd hwn.

33 u Tithau *ydwyt* gyfiawn yn yr hyn oll a ddigwyddodd i ni: canys gwirionedd a wnaethoſt ti, a ninnau a wnaethom yn annuwiol.

34 Ein brenhinoedd heſyd, ein tywyſogion, ein hoffeiriaid, a'n tadau ni chadwaſant dy gyfraith, ac ni wrandawſant ar dy orchymynion, na'th dyſtiolaethau, y rhai a dyſtiolaethaiſt wrthynt.

35 A hwy ni 'th waſanaethaſant yn eu brenhiniaeth, nac yn dy fawr ddaioni a roddaiſt iddynt, nac yn y wlâd ehang a brâs, yr hon a oſodaiſt o'i blaen hwynt; ac ni ddychwelaſant oddi wrth eu drwg weithredoedd.

36 Wele ni heddyw yn weiſion; ac *am* y wlâd a roddaiſt i'n tadau ni, i fwyta ei ffrwyth a'i daioni, wele ni yn weiſion ynddi.

37 A mawr yw ei thoreth hi i'r brenhinoedd a oſodaiſt arnom ni, am ein pechodau: ac arglwyddiaethu y maent ar ein cyrph, ac ar ein hanifeiliaid yn ôl eu hewyllys; ac yn *ydym* mewn cyfyngder mawr.

38 Ac o herwydd hyn oll yr ydym yn gwneuthur *cyfammod* ſicr, ac yn *ei* ſgrifennu; ac y *mae* ein tywyſogion, ein Leſiaid, a'n hoffeiriaid, ‡ yn *ei* ſelio.

PEN. X.

1 *Enwau y rhai a feliaſant y Cyfammod rhwng Duw a'r bobl. 29 Pyngciau 'r Cyfammod.*

A 'R rhai † a ſeliodd *oedd*, Nehemiah y Tirſatha, mâb Hachaliah, a Sidciah.

3551.
e Ecſod. 19. 20, a 20. 1.
† Heb. *gwiriondeb.*
f Ecſod. 16. 14, 15.
u Eciod. 17. 16. Num. 20. 9, &c.
x Deut. 1. 8.
‡ Heb. *goaſit dy law.*
Num. 14. 30.
y Num. 14. 4.
† Heb. *Duw y maddeuant.*
z Ecſod. 34. 6. Num. 14. 18. Pſal. 86. 5, 15.
a Ecſod. 32. 4.
b Eciod. 13. 22. Num. 14. 14. 1 Cor. 10. 1.
c Num. 11. 17. Eſay 63. 11.
d Ecſod. 16. 15. Joſ. 5. 1, 2.
e Eciod. 17. 6.
f Deut. 2. 7.
g Deut. 8. 4. a 29. 5.
h Num. 21. 21, &c.
i Gen. 22. 17.
k Joſ. 1. 2, &c.
‡ Heb. *ymborth.*
l Deut. 32. 15.
m 1 Bren. 14. 9.
n 1 Bren. 18. 4. a 19. 10. 2 Cron. 24. 20, 21.

3551.
o Barn. 2. 14. a 3. 8, &c.
p Lef. 18. 5.
† Heb. *rhoddaſant.*
Zech. 7. 11.
q 2 Bren. 17. 13.
‡ Heb. *yn llaw.*
r Edrych Act. 7. 51. 1 Pedr 1. 11.
s Jer. 4. 27.
t Ecſod. 34. 6, 7.
† Heb. *a'n caſodd*, neu, *a'n godaſweddodd.*
u Dan. 9. 14.
‡ Heb. *wrth*, neu, *wedi ei ſelio.*
Mai, 29. B.
† Heb. *oedd wrth ſelio.*

3551.
[a] Edrych Pen. 12. 1—21.

2 [a] Seraiah, Azariah, Jeremiah,
3 Paſur, Amariah, Malchiah,
4 Hattus, Sebaniah, Maluch,
5 Harim, Meremoth, Obadiah,
6 Daniel, Ginnethon, Baruch,
7 Meſulam, Abiah, Mijamin,
8 Maaziah, Bilgai, Semaiah: dymma 'r offeiriaid.
9 A'r Leſiaid: Jeſua mâb Azaniah, Binnui o feibion Henadad, Cadmiel;
10 A'i brodyr hwynt; Sebaniah, Hodiah, Celitah, Pelaiah, Hanan,
11 Michah, Rehob, Haſabiah,
12 Zaccur, Serebiah, Sebaniah,
13 Hodiah, Bani, Beninu.
14 Pennaethiaid y bobl; [b] Paros, Pahath-Moab, Elam, Zattu, Bani.
15 Bunni, Azgad, Bebai,
16 Adonijah, Bigfai, Adin,
17 Ater, Hizciah, Azzur.
18 Hodiah, Haſum, Beſai,
19 Hariph, Anathoth, Nebai,
20 Magpias, Meſulam, Hezir,
21 Meſezabeel, Sadoc, Jadua,
22 Pelatiah, Hanan, Anaiah,
23 Hoſea, Hananiah, Haſub,
24 Halohes, Pileha, Sobec,
25 Rehum, Haſabnah, Maaſeiah,
26 Ac Ahiah, Canan, Anan,
27 Maluch, Harim, Baanah.

[b] Ezra 2. Pſ. 119. 106. [c] Eccſod. 34. 16. Deut. 7. 3. [d] Eccſod. 20. 10. Lef. 23. 3. Deut. 5. 12. Pen. 13. 15, &c. [g] Eccſod. 23. 10, 11. Lef. 25. 4. [h] Deut. 15. 2. † Heb. *llaw.* [i] Lef. 24. 5, &c. 2 Cron. 2. 4. [k] Edrych Num. 28. 2 29. [l] Pen. 13. 31. [m] Lef. 16. 12. [n] Eccſod. 23. 19. a 34. 26. Lef. 19. 23. [o] Eccſod. 13. 2, 12, 13. Lef. 27. 27. Num. 18. 15, 16.

28 ¶ [c] A'r rhan arall o'r bobl, yr offeiriaid, y Leſiaid, y porthorion, y canorion, y Nethiniaid, a phawb a'r a ymneilldua ſent oddi wrth bobl y gwledydd at gyfraith Ddiw, eu gwragedd hwynt, eu meibion, a'i merched; pawb a'r a oedd a gwybodaeth ac a dyall ganddo:
29 Hwy a lynaſant wrth eu brodyr, eu pennaethiaid, ac [d] a aethant mewn rhaith a llw ar rodio ynghyfraith Ddiw, yr hon a roddaſid trwy law Moſes gwâs Duw: ac ar gadw, ac ar wneuthur holl orchymynion yr ARGLWYDD ein Harglwydd ni, a'i farnedigaethau, a'i ddeddfau:
30 Ac ar [e] nâ roddem ein merched i bobl y wlâd: ac na chymmerem eu merched hwy i'n meibion ni.
31 [f] Ac *o byddai* pobl y tîr yn dwyn marchnadoedd, neu ddim lluniaeth ar y dydd Sabboth i'w werthu, na phrynem *ddim* ganddynt ar y Sabboth, neu ar y dydd ſanctaidd; ac y gadawem heibio [g] y ſeithfed flwyddyn, a [h] chodi † pob dyled.
32 A ni a oſodaſom arnom ddeddfau, ar i ni roddi traian ſicl yn y flwyddyn, tu ag at waſanaeth tŷ ein Duw ni,
33 A thu ag at [i] y bara goſod, a'r bwyd-offrwm gwaſtadol, a thu ag at y poeth-offrwm gwaſtadol, [k] y Sabbothau, y newydd-loerau, a'r gwyliau arbennig, a thu ag at y cyſſegredig *bethau*, a thu ag at y pech-ebyrth, i wneuthur cymmod dros Iſrael; a *thu ag at* holl waith ty ein Duw.
34 A ni a ſwriaſom goel-brennau 'r offeiriaid, y Leſiaid, a'r bobl, am [l] goed yr offrwm, fel y dygent *hwynt* i dŷ ein Duw ni yn ôl tai ein tadau ni, ar amſerau nodedig, o flwyddyn i flwyddyn, i'w lloſgi ar allor yr ARGLWYDD ein Duw, [m] fel y *mae* 'n 'ſgrifennedig yn y gyfraith:
35 Ac [n] i ddwyn blaen-ffrwyth ein tîr, a blaen-ffrwyth o bob ffrwyth o bob pren, o flwyddyn i flwyddyn, i dŷ 'r ARGLWYDD:
36 A'r rhai cyntaf-anedig o'n meibion, ac o'n hanifeiliaid (fel y *mae* yn 'ſgrifennedig [o] yn y gyfraith) a chyntaf-anedigion ein gwartheg, a'n defaid, i'w dwyn i dŷ ein Duw, at yr offeiriaid ſydd yn gwaſanaethu yn nhŷ ein Duw ni.
37 [p] A blaenion ein toes, a'n hoffrymmau, a ffrwyth pob pren, gwin, ac olew, a ddygem at yr offeiriaid i gelloedd tŷ ein Duw, a [q] degwm ein tîr i'r Leſiaid; fel y cai 'r Leſiaid hwythau ddegwm trwy holl ddinaſoedd ein llafur ni.
38 A bydd yr offeiriad, mâb Aaron gyd â'r Leſiaid, [r] pan fyddo 'r Leſiaid yn degymmu: a dyged y Leſiaid i fynu ddegfed ran y degwm i dŷ ein Duw ni, i'r celloedd yn y try ſordy.
39 Canys meibion Iſrael a meibion Leſi [s] a ddygant offrwm yr ŷd, y gwin, a'r olew, i'r 'ſtafelloedd, lle y *mae* lleſtri 'r cyſſegr, a'r offeiriaid ſydd yn gweini, a'r porthorion, a'r cantorion; ac nac ymwrthodwn â thŷ ein Duw.

PEN. XI.

1 Tywyſogion, a'r rhai a ewyllyſient, a'r degfed gŵr a adewiſid wrth goelbren, yn trigo yn Jeruſalem. 3 Khol o'i henwau hwynt. 20 Y bobl eraill yn trigo mewn dinaſoedd eraill.

A Thywyſogion y bobl a drigaſant yn Jeruſalem: a'r rhan arall o'r bobl a fwriaſant goelbrennau i ddwyn un o'r deg i drigo yn Jeruſalem [a] y ddinas ſanctaidd, a naw rhan *i fod* yn y dinaſoedd *eraill*.
2 A'r bobl a fendithiaſant yr holl wŷr a ymroddaſent yn ewyllyſgar i breſwylio yn Jeruſalem.
3 ¶ A dymma bennaethiaid y dalaith, y rhai a drigaſant yn Jeruſalem: ond yn ninaſoedd Juda pawb a drigaſant yn eu meddiant o ſewn eu dinaſoedd, *ſef* Iſrael, yr offeiriaid, a'r Leſiaid, a'r [b] Nethiniaid, a [c] meibion gweiſion Salomon.
4 A [d] *rhai* o feibion Juda, ac o feibion Benjamin a drigaſant yn Jeruſalem. O feibion Juda; Athaiah mâb Uzziah, fâb Zechariah, fâb Amariah, fâb Sephatiah, fâb Mahalaleel, o feibion [e] Peres;
5 Maaſeiah hefyd mâb Baruch, fâb Colhoſeh, fâb Hazaiah, fâb Adaiah, fâb Joiarib, fâb Zechariah, fâb Siloni.
6 Holl feibion Peres y rhai oedd yn trigo yn Jeruſalem, *oedd* bedwar cant ac wyth a thri ugain o wŷr grymmus.
7 A dymma feibion Benjamin; Salu mâb Meſulam, fâb Joed, fâb Pedaiah, fâb Colaiah, fâb Maaſeiah, fâb Ithiel, fâb Eſay.
8 Ac ar ei ôl ef Gabbai, Sali; naw cant ac wyth ar hugain.
9 A Joel mâb Zichri *oedd* ſwyddog arnynt hwy: a Juda mâb Senuah yn ail ar y ddinas.
10 [f] O'r offeiriaid; Jedaiah mâb Joiarib, Jachin.
11 Seraiah mâb Helciah, fâb Meſulam, fâb Sadoc, fâb Meraioth, fâb Ahitub, blaenor tŷ Ddiw.
12 A'i brodyr y rhai oedd yn gweithio gwaith y tŷ *oedd* wyth cant a dau ar hugain: ac Adaiah mâb Jeroham, fâb Pelaliah, fâb Amſi, fâb Zechariah, fâb Paſur, fâb Malchiah,
13 A'i frodyr, pennau cenedl, dau cant a dau a deugain: ac Amaſai mab Azareel, fâb Ahazai, fâb Meſilemoth, fâb Immer.
14 A'i brodyr hwynt yn gedyrn o nerth *oedd* gant ac wyth ar hugain: a Zabdiel mâb ‡ Haggedolim yn ſwyddog arnynt.

3551.
[p] Lef. 23. 17. Num. 15. 19, a 18. 12, &c. Deut. 18. 4. a 26. 2. [q] Lef. 27. 30. Num. 18. 21, &c. [r] Num. 18. 26. [s] Deut. 12. 6, 11.

[a] Ad. 18. Mat. 4. 5. a 27, 53.
[b] Ezra 2. 43. [c] Ezra 2. 55. [d] 1 Cron. 9. 3. [e] Gen. 38. 29.
[f] 1 Cron. 9. 10, &c.
‡ Un o'r gwŷr mawr.

3551. 15 Ac o'r Lefiaid; Semaiah mâb Haſſûb, ſâb Azricam, ſâb Haſabiah, ſâb Bunni.

16 Sabbethai hefyd, a Jozabad, o bennaethiaid y Lefiaid, *oedd oruchaf* § ar y gwaith o'r tu allan i dŷ Dduw.

§ 1 Cron. 26. 29.

17 Mattaniah hefyd mâb Michah, ſâb Zabdi, ſâb Aſaph, oedd bennaf i ddechrau tâl diolch mewn gweddi; a Bacbuciah yn ail o'i frodyr; ac Abda mâb Sammua, ſâb Galal, ſâb Jeduthun.

18 Yr holl Lefiaid yn y ddinas ſanctaidd *oedd* ddau cant a phedwar a phedwar ugain.

19 A'r porthorion, Accub, Talmon, a'i brodyr † yn cadw 'r pyrth, *oedd* gant *a* deuddeg a thrugain.

† Heb. *wrth y pyrth.*

20 ¶ A'r rhan arall o Iſrael, o'r offeiriaid, *ac* o'r Lefiaid, *a drigent* yn holl ddinaſoedd Juda, pob un yn ei etifeddiaeth.

h Edrych Pen. 3. 26.

21 h Ond y Nethiniaid oeddynt yn aros yn ‡ y twŵr; Siha, a Giſpa *oedd* ar y Nethiniaid.

‡ *Ophel.*

22 A ſwyddog y Lefiaid yn Jeruſalem *oedd* Uzzi, mâb Bani, ſâb Haſabiah, ſâb Mattaniah, ſâb Michah: o feibion Aſaph, y cantorion *oedd* ar waith tŷ Dduw.

i Edrych Ezra 6. 8, 9. 27. 20, &c.

23 Canys i gorchymmyn y brenin am danynt hwy, *oedd fod* ‡ ordinhâd ſafadwy i'r cantorion, dogn dydd yn ei ddydd.

‡ Neu, *rhan.*

24 A Phethahiah mâb Meſezabeel, o feibion k Zerah ſâb Juda, *oedd* wrth law 'r brenin ym mhob peth *a berthynai* i'r bobl.

k Gen. 38. 30.

25 Ac am y trefydd, a'i meuſydd; *rhai* o feibion Juda a drigaſant ynghâer Arba a'i phentrefydd, ac yn Nibon a'i phentrefydd, ac yn Jecabſeel a'i phentrefydd,

26 Ac yn Jeſuah, ac ym Moladah, ac ym Meth-peler,

27 Ac yn Haſar-Sual, ac ym Meerſeba a'i phentrefydd,

28 Ac yn Siclag, ac ym Mechonah ac yn ei phentrefydd,

29 Ac yn En-rimmon, ac yn Sareah, ac yn Jarmuth,

30 Zanoah, Adûlam, a'i trefydd, Lachis a'i meuſydd, yn Azecah a'i phentrefydd. A hwy a wladychaſant o Feerſeba hyd ddyffryn Hinnom.

‡ Neu, *hyd.*

31 A meibion Benjamin o Eba *a drigaſant* ‡ *ym* Michmas, ac Aia, a Bethel, a'i pentrefydd,

32 Yn Anathoth, Nob, Ananiah,

33 Haſor, Ramah, Gittaim,

34 Hadid, Seboim, Nebalat,

35 Lod, ac Ono, l glyn y creffftwyr.

l 1 Cron. 4. 14.

36 Ac o'r Lefiaid *yr oedd* rhannau yn Juda, *ac* ym Menjamin.

PEN. XII.

1 Yr offeiriaid, 8 a'r Lefiaid a ddaeth i fynu gyd â Zorobabel. 10 Hiliogaeth yr offeiriaid. 22 Rhai o'r Lefiaid pennaf. 27 Cyhoedd gyſſegriad muriau Jeruſalem. 44 Goſoa ſwyddau i'r offeiriaid ac i'r Lefiaid yn y Deml.

3468. a Ezra 2. 1. b Edrych Jeremiah, Ezra, Pen. 10. 2---8.

DYmma hefyd a yr offeiriaid a'r Lefiaid, y rhai a ddaethant i fynu gyd â Zorobabel mâb Salathiel, a Jeſua: *ſef* b Seraiah,

2 Amariah, ‡ Maluch, Hattus,

3 † Sechaniah, ‡ Rehum, † Merimoth,

4 Ido, ‡ Ginnetho, c Abiah,

5 † Miamin, ‡ Maadiah, Bilgah,

6 Semaiah, a Joiarib, Jedaiah.

7 † Salu, Amoc, Helciah, Jedaiah: dymma bennaethiaid yr offeiriaid, a'i brodyr yn nyddiau d Jeſua.

‡ Neu, *Harim*, Ad. 15. † Neu, *Meraioth*, Ad. 15. ‡ Neu, *Ginnethon*, Ad. 16. c Luc 1. 5. † Neu, *Miniamin*, Ad. 17. ‡ Neu, *Moadiah*, Ad. 17. † Neu, *Salai*, Ad. 20.

8 A'r Lefiaid: Jeſua, Binnui, Cadmiel, Serebiah, Juda; *a* Mattaniah *oedd* ar y ‡ gerdd, efe a'i frodyr.

3468. d Ezra 3. 2. Hag. 1. 1. Zech. 3. 1.

‡ Sef, *Pſalmau diolch.*

9 Bacbuciah hefyd, ac Unni, eu brodyr hwynt *oedd* ar eu cyfer yn y gwiliadwriaethau.

10 ¶ A Jeſua a genhedlodd Joiacim, a Joiacim a genhedlodd Eliaſib, ac Eliaſib a genhedlodd Joiada,

11 A Joiada a genhedlodd Jonathan, a Jonathan a genhedlodd Jadua.

12 Ac yn nyddiau Joiacim, yr offeiriaid *hyn* oedd bennau cenedl: o Seraiah, Meraiah; o Jeremiah, Hananiah;

13 O Ezra, Meſulam; o Amariah, Jehohanan:

14 O Felicu, Jonathan; o Sebaniah, Joſeph;

15 O Harim, Adna; o Feraioth, Helcai;

16 O Ido, Zechariah; o Innethon, Meſulam;

17 O Abiah, Zichri; o Piniamin, o Foadiah, Piltai;

18 O Filgah, Sammua; o Semaiah, Jonathan;

19 Ac o Joiarib, Mattenai; o Jedaiah, Uzzi;

20 O Salai, Calai; o Amoc, Eber;

21 O Helciah, Haſabiah; o Jedaiah, Nethaneel.

3559.

22 ¶ Y Lefiaid yn nyddiau Eliaſib, Joiada a Johanan, a Jadua, *oead* wedi eu hyſgrifennu yn bennau cenedl: a'r offeiriaid hyd deyrnaſiad Darius y Perſiad.

23 Meibion Lefi *y pennau cenedl oedd* wedi eu hyſgrifennu yn llyfr e y croniclau hyd ddyddiau Johanan mab Eliaſib.

e 1 Cron. 9. 14, &c.

24 A phennaethiaid y Lefiaid *oedd* Haſabiah, Serebiah, a Jeſua mâb Cadmiel, a'i brodyr ar eu cyfer, i ogoneddu, *ac* i foliannu, f yn ôl gorchymmyn Dafydd gŵr Duw: gwiliadwriaeth ar gyfer gwiliadwriaeth.

f 1 Cron. 24, 2 25, a 26.

25 Mattaniah, a Bacbuciah, Obadiah, Meſulam, Talmon, Accub, *a oedd* borthorion yn cadw gwiliadwriaeth wrth ‡ drothwyau 'r pyrth.

‡ Neu, *dryſorau*, neu, *gymanfau.*

26 Y rhai hyn *oedd* yn nyddiau Joiacim mâb Jeſua, fâb Joſadac, ac yn nyddiau Nehemiah y tywyſog, ac Ezra 'r offeiriad *a'r* 'ſgrifennydd.

27 ¶ Ac g ynghyſſegriad mur Jeruſalem y ceiſiaſant y Lefiaid o'i holl leoedd i'w dwyn i Jeruſalem, i wneuthur y cyſſegriad, â gorfoledd, mewn diolchgarwch, ac mewn cân, â ſymbalau, nablau, ac â thelynau.

g Deut. 20. 5. Pſal. 30, tit.

28 A meibion y cantorion a ymgynnullaſant o'r gwaſtadedd o amgylch i Jeruſalem, ac o dreſydd Netophathi,

29 Ac o dŷ Gilgal, ac o feuſydd Geba, ac Azmaveth: canys y cantorion a adeiladaſent bentrefydd iddynt o amgylch Jeruſalem.

30 Yr offeiriaid hefyd a'r Lefiaid a ymlanhaſant; glanhaſant hefyd y bobl, a'r pyrth, a'r mur.

31 A mi a berais i dywyſogion Juda ddringo ar y mûr: a goſodais ddwy *fintai* fawr o rai yn moliannu; a mynediad h *y naill oedd* ar y llaw ddehau ar y mur tu a'l phorth y dom:

h Edrych Ad. 38. i Pen. 2. 13. a 3. 13.

32 Ac ar eu hôl hwynt yr aeth Hoſaiah, a hanner tywyſogion Juda,

3550.

33 Azariah heſyd, Ezra, a Meſulam,
34 Judâ, a Benjamin, a Semaiah, a Jeremiah,
35 Ac o ſeibion yr offeiriaid [k] ag udgyrn, Zechariah mâb Jonathan, ſâb Semaiah, ſâb Mattaniah, ſâb Michaiah, ſâb Zaccur, ſâb Aſaph;
36 A'i frodyr ef, Semaiah, ac Azareel, Milalai, Gilalai, Maai, Nethaneel, a Juda, Hanani, ag [l] offer cerdd Dafydd gŵr Duw; ac Ezra 'r [m] ſgrifennydd o'i blaen hwynt.
37 Ac wrth [m] borth y ffynnon, yr hon *oedd* ar eu cyfer hwynt, y dringaſant ar [n] riſiau dinas Dafydd yn nringfa y mur, oddi ar dŷ Ddafydd, hyd [o] borth y dwfr tu a 'r dwyrain.
38 A'r ail *fintai* o'r rhai oedd yn moliannu, oedd yn myned ar eu cyfer hwynt, a minnau ar eu hôl: a hanner y bobl *oedd* ar y mur, oddi ar [p] dŵr y ffyrnau, hyd [q] y mur llydan.
39 Ac oddi ar [r] borth Ephraim, ac oddi ar [s] yr hên borth, ac oddi ar [t] borth y pyſgod, a thŵr Hananeel, a [u] thŵr Meah, hyd borth y defaid; a hwy a ſafaſant ym [x] mhorth y wiliadwriaeth.
40 Felly y ddwy *fintai*, y rhai oedd yn moliannu, a ſafaſant yn nhŷ Dduw; a minnau, a hanner y ſwyddogion gyd â mi:
41 Yr offeiriaid heſyd; Eliacim, Maaſeia, Miniamin, Michaiah, Elioenai, Zechariah, Hananiah, ag udgyrn;
42 Maaſeiah heſyd, a Semaiah, ac Eleazar, ac Uzzi, a Jehohanan, a Malchiah, ac Elam, ac Ezer: â'r cantorion a ‡ ganaſant yn grôch, a Jazrahiah *eu* blaenor.
43 A'r diwrnod hwnnw 'r aberthaſant ebyrth mawrion, ac y llawenhaſant; canys Duw a'i llawenychaſai hwynt â llawenydd mawr: y gwragedd hefyd a'r plant a orfoleddaſant: fel y clybüwyd llawenydd Jeruſalem hyd ym mhell.
44 ¶ A'r dwthwn hwnnw y goſodwyd gwŷr ar gelloedd y tryſorau, ar yr offrymmau, ar y blaen-ffrwyth, ac ar y degymmau, i gaſglu iddynt hwy o feuſydd y dinaſoedd y rhannau cyfreithlon i'r offeiriaid a'r Lefiaid: canys llawenydd Juda *oedd* ar yr offeiriaid, ac ar y Lefiaid, y rhai oedd yn ſefyll *yno*.
45 Y cantorion heſyd a 'r porthorion a gadwaſant wiliadwriaeth eu Duw, a gwiliadwriaeth y glanhâd, yn [y] ôl gorchymmyn Dafydd, *a* Salomon ei fâb.
46 Canys gynt yn nyddiau Dafydd [z] ac Aſaph *yr oedd* y pen-cantorion, a chaniadau canmoliaeth, a moliant i Dduw.
47 Ac yn nyddiau Zorobabel, ac yn nyddiau Nehemiah, holl Iſrael oedd yn rhoddi rhannau i'r cantorion, a'r porthorion, dogn dydd yn ei ddydd, a hwy a gyſſegraſant *bethau ſanctaidd* i'r Lefiaid; [a] a'r Lefiaid a'*i* cyſſegraſant i feibion Aaron.

[k] 1 Cron. 25. a 26.
[l] 1 Cron. 25. 1, &c.
[m] Pen. 2. 14. a 3. 15.
[n] Pen. 3. 15.
[o] Pen. 3. 26. a 8. 1.
[p] 3. 16.
[q] Pen. 3. 11.
[r] Pen. 3. 8.
[s] 2 Bren. 14. 13.
[t] Pen. 3. 6.
[u] Pen. 3. 3.
[x] Pen. 3. 1.
[y] Pen. 3. 31.
‡ Heb. *wnaeſhant eu clywed.*
[z] 1 Cron. 25, a 26.
[a] Num. 18. 26.

Mai, 29. P.

PEN. XIII.

1 *Darllen y gyfraith, a gyrru 'r bobl gymmyſg o blith Iſrael.* 4 *Nehemiah, pan ddychwelodd, yn peri glanhâu 'r yſtafelloedd,* 10 *yn dwyn ſwyddau tŷ Dduw i well trefn,* 15 *yn lleſtair halogi 'r Sabboth,* 23 *a phriodi gwragedd o eſtron genedl.*

† Heb. *ynghluſtiau.*
[a] Deut. 23. 3, 4.

Y Dwthwn hwnnw y darllenwyd yn llyſr Moſes † lle y clybu 'r bobl; a chaſwyd yn 'sgrifennedig ynddo, [a] na ddylai 'r Ammoniad na 'r Moabiad ddyfod i gynnulleidfa Duw yn dragywydd;

2 Am na chyfarfuaſent â meibion Iſrael â bara, ac â dwfr; eithr [b] cyflogaſent Faalam yn eu herbyn i'w melldigo hwynt: [c] eto ein Duw ni a drôdd y felldith yn fendith.
3 A phan glywſant hwy y gyfraith, [d] hwy a neilldуaſant yr holl rai cymmyſg oddi wrth Iſrael.
4 ¶ Ac o flaen hyn, Eliaſib yr offeiriad, yr hwn a oſodaſid ar yſtafell tŷ ein Duw ni, *oedd* gyfathrachwr i Dobiah:
5 Ac efe a wnaeth iddo ef yſtafell fawr, ac yno y byddent o'r blaen yn rhoddi y bwyd-offrymmau, y thus, a 'r lleſtri, a degwm yr ŷd, y gwin, a 'r olew, † a orchymynnaſid *eu rhoddi* i 'r Lefiaid, a 'r cantorion, a 'r porthorion; ac offrymmau yr offeiriaid.
6 Ac yn hyn i gŷd *o amſer* ni bum i yn Jeruſalem: canys yn y ddeuddegfed flwyddyn ar hugain i Artaxerxes brenin Babilon y deuthym i at y brenin, ac ym mhen *talm o* ddyddiau y ‡ cefais gennad gan y brenin,
7 Ac a ddaethym i Jeruſalem, ac a ddyallais y drygioni a wnaethai Eliaſib er Tobiah, gan wneuthur iddo 'ſtafell yng-hynteddoedd tŷ Dduw.
8 A bu ddrwg jawn gennyf; am hynny mi a fwriais holl ddodrefn tŷ Tobiah allan o 'r yſtafell.
9 Erchais hefyd iddynt lanhâu 'r yſtafelloedd: a mi a ddygais yno drachefn leſtri tŷ Dduw, yr offrwm, a 'r thus.
10 ¶ Gwybûm hefyd fod [e] rhannau 'r Lefiaid heb eu rhoddi *iddynt*: canys ffoiſai 'r Lefiaid, a 'r cantorion, y rhai oedd yn gwneuthur y gwaith bob un i'w [f] faes.
11 Yna g y dwrdiais y ſwyddogion, ac y dywedais, Pa ham y gwrthodwyd tŷ Dduw? A mi a 'i ceſglais hwynt ynghŷd, ac a 'i goſodais yn eu † lle.
12 Yna holl Juda a ddygaſant ddegwm yr ŷd, a 'r gwin, a 'r olew i 'r tryſordai.
13 A mi a wneuthym yn dryſorwyr ar y tryſorau, Selemiah yr offeiriad, a Sadoc yr yſgrifennydd, a Phedaiah, o 'r Lefiaid: a cher llaw iddynt hwy *yr oedd* Hanan fâb Zaccur, fâb Mattaniah; canys ffyddlon y cyfrifid hwynt, ac arnynt hwy *yr oedd* rhannu i 'w brodyr.
14 [h] Cofia fi, fy Nuw, o herwydd hyn; ac na ddilea fy ngharedigrwydd a wneuthym i dŷ fy Nuw, ac i 'w wiliadwriaethau ef.
15 ¶ Yn y dyddiau hynny y gwelais yn Juda *rai* yn ſengi gwinwryfau ar y Sabboth, ac yn dwyn i mewn yſgubau yd, ac yn llwytho aſynnod, gwin hefyd, a grawnwin, a ffigys, a phob beichiau, ac yn *eu* dwyn i Jeruſalem ar y dydd Sabboth: a mi a dyſtiolaethais *yn eu herbyn* ar y dydd y gwerthaſant luniaeth.
16 Y Tyriaid hefyd oedd yn trigo ynddi, *ac* yn dwyn pyſgod, a phob peth gwerthadwy, y rhai yr oeddynt hwy yn *eu* gwerthu ar y Sabboth, i feibion Juda, ac yn Jeruſalem.
17 Yna [i] y dwrdiais bendefigion Juda, ac y dywedais wrthynt, Pa beth drygioni yw hwn yr ydych chwi yn ei wneuthur, gan halogi 'r dydd Sabboth?
18 Onid fel hyn y gwnaeth eich tadau chwi? ac oni ddug ein Duw ni 'r holl ddrwg hyn arnom ni, ac ar y ddinas hon? a chwithau

[b] Num. 22. 5. Joſ. 24. 9.
[c] Deut. 23. 5.
[d] Pen. 9. 2.
† Heb. *yr hyn oedd or-chymmyn y Lefiaid.*
3562.
‡ Neu, *gofynnais.*
[e] Mal. 3. 8.
[f] Num. 35. 2.
[g] Ad. 17, 35.
† Heb. *ſefyllfa.*
[h] Pen. 5. 19. Ad. 22, 31.
[i] Ad. 11.

3562. a chwithau ydych yn 'chwanegu digofaint ar Israel, trwy halogi 'r Sabboth.

19 A phan [b] dywyllasai pyrth Jerusalem cyn y Sabboth, yr erchais gau 'r dorau, ac a orchymynnais nad agorid hwynt hyd wedi 'r Sabboth: a mi a osodais *rai* o 'm gweision wrth y pyrth, [i] fel na ddelai baich i mewn ar ddydd y Sabboth.

20 Felly y marchnadwyr, a gwerthwyr pob peth gwerthadwy, a lettyasant o 'r tu allan i Jerusalem, unwaith neu ddwy.

21 A mi a dystiolaethais yn eu herbyn hwynt, ac a ddywedais wrthynt, Pa ham yr ydych chwi yn aros drosnos wrth y mur? o 's gwnewch eilwaith, mi a estynnaf fy llaw i 'ch erbyn. O 'r pryd hwnnw ni ddaethant ar y Sabboth *mwyach*.

22 A mi a ddywedais wrth y Lefiaid am [m] iddynt ymlanhau, a dyfod i gadw 'r pyrth, gan sancteiddio y dydd Sabboth. [n] *Am* hyn hefyd cofia fi, ty Nuw, ac arbed fi yn ôl ‡ lliaws dy drugaredd.

23 ¶ Yn y dyddiau hynny hefyd y gwelais Juddewon † [o] a briodasent Asdodiesau, Ammoniesau, *a* Moabiesau, yn wragedd *iddynt*.

24 A 'i plant hwy oedd yn llefaru y *naill* hanner o 'r Asdodiaeg, ac heb fedru ymddiddan yn iaith yr Juddewon, ond yn ôl tafodiaith † y ddeubar bobl.

25 Yna 'r ymrysonais â hwynt, ac y ‡ melldithniais hwynt, tarewais hefyd rai o honynt, ac a blicciais eu gwallt, hwynt: a mi a 'i tyngais hwynt trwy Dduw, *gan dywedyd*, Na roddwch eich merched i 'w meibion hwynt, ac na chymmerwch o 'i merched hwynt i 'ch meibion, nac i chwi eich hunain.

26 Onid o achos y rhai hyn y pechodd Salomon brenin Israel? er [p] na bu brenin cyffelyb iddo ef ym mysg cenhedloedd lawer, [q] yr hwn oedd hoff gan ei Dduw, a Duw a 'i gwnaeth ef yn frenin ar holl Israel: [r] etto gwragedd dieithr a wnaethant iddo ef bechu.

27 Ai arnoch chwi y gwrandawn, i wneuthur yr holl ddrygioni mawr hwnnw, gan droseddu yn erbyn ein Duw, trwy briodi gwragedd dieithr?

28 Ac *un* o feibion Joiada fab Eliasib yr archoffeiriad, *oedd* ddaw i Sanbalat yr Horoniad: yr hwn a ymlidiais i oddi wrthyf.

29 O fy Nuw, [s] cofia hwynt, am † iddynt halogi 'r offeiriadaeth, a [t] chyfammod yr offeiriadaeth a 'r Lefiaid.

30 Yna y glanheais hwynt oddi wrth bob estron; [u] gosodais hefyd oruchwiliaethau i 'r offeiriaid, ac i 'r Lefiaid, pob un yn ei waith;

31 Ac at [x] goed yr offrwm mewn amserau nodedig, ac at y blaen-ffrwythau. [y] Cofia fi, O fy Nuw, er daioni.

3562. ‡ Neu, *diffenwais*.

[p] 1 Bren. 3. 13. 2 Cron. 1. 12. [q] 2 Sam. 12. 24. [r] 1 Bren. 11. 1, &c.

[s] Pen. 6. 14. † Heb. *halogedigaethau*. [t] Mal. 2. 4, 11, 12. [u] Pen. 12. 1, &c. [x] Pen. 10. 34. [y] Ad. 14. 22.

[a] Lef. 23. 32. [b] Jer. 17. 21. [m] Pen. 12. 30. [n] Ad. 14. 21. ‡ Neu, *amlder*. † Heb. *gyttaliaf ag*. [o] Ezra 9. 2. † Heb. *y bobl a 'r bobl*.

¶ Llyfr ESTHER.

PEN. I.

Mai, 30. B. 1 *Ahasferus yn gwneuthur gwleddoedd brenhinol.* 10 *Yn anfon i gyrchu atto y frenhines Fasthi, a hithau yn gwrthod dyfod.* 13 *Ahasferus, trwy gyngor Memucan, yn gwneuthur cyfraith ar fod o 'r gwŷr yn ben ar eu gwragedd.*

3485. YN nyddiau Ahasferus, (efe yw Ahasferus yr hwn oedd yn teyrnasu [a] o India hyd Ethiopia, *fef ar* gant a saith ar hugain o daleithiau)

[a] Pen. 8. 9.

2 Yn y dyddiau hynny pan eisteddodd y brenin Ahasferus ar orseddfa ei frenhiniaeth, yr hon *oedd* yn Susan y brenhinllys;

3 Yn y drydedd flwyddyn o 'i deyrnasiad, efe a wnaeth wledd i 'w holl dywysogion, a 'i weision; cadernid Persia, a Media, y rhaglawiaid, a thywysogion y taleithiau *oedd* ger ei bron ef.

4 Fel y dangosai efe gyfoeth *a* gogoniant ei deyrnas, ac anrhydedd *a* phrydferthwch ei fawredd, ddyddiau lawer, *fef* cant a phedwar ugain o ddyddiau.

3486. 5 Ac wedi gorphen y dyddiau hynny, y brenin a wnaeth i 'r holl bobl a gafwyd yn Susan y brenhinllys, o 'r mwyaf hyd y lleiaf, wledd *dros* saith niwrnod, yng-hynteddgardd palas y brenin;

‡ Neu, *gleision*. [b] Edrych Pen. 7. 8. Ezec. 23. 41. Amos 2. 8. a 6. 4. † Heb. *llaw*.

6 *Lle 'r oedd llenni* gwynnion, gwyrddion, a ‡ rhudd-gochion, wedi eu cylymmu â llinynnau sidan, ac â phorphor, wrth fodrwyau arian, a cholofnau marmor: [b] y gwelyau *oedd* o aur ac arian, ar balmant o *faen* Grifial, a Marmor, ac Alabaſter, ac Iasinct.

7 Ac yfed diod *yr oeddynt* mewn llestri aur, a chyfnewid amryw lestri, a gwin brenhinol lawer, yn ôl † gallu 'r brenin.

8 Yr yfed hefyd *oedd* wrth ddefod, nid *oedd* neb yn cymmell: canys gosodasai 'r brenin *orchymmyn* ar bob swyddwr *o fewn* ei dŷ, ar wneuthur yn ôl ewyllys pawb.

9 Y frenhines Fasthi hefyd a wnaeth wledd i 'r gwragedd *yn* y brenhindy *oedd* eiddo Ahasferus y brenin.

10 ¶ Ar y seithfed dydd, pan oedd lawen calon y brenin gan win, efe a ddywedodd wrth Fehuman, Bizetha, [c] Harbona, Bigtha, ac Abagtha, Zethar, a Charcas, y tauh ‡ 'stafellydd oedd yn gweini ger bron y brenin Ahasferus,

[c] Pen. 7. 9. ‡ Neu, *Eunuch*.

11 Am gyrchu 'r frenhines Fasthi o flaen y brenin, yn y frenhinol goron, i ddangos i 'r bobloedd ac i 'r tywysogion ei gleindid hi; canys glân yr olwg *ydoedd* hi.

12 Ond y frenhines Fasthi a wrthododd ddyfod wrth air y brenin trwy law *ei* ystafellyddion: am hynny y llidiodd y brenin yn ddirfawr, a 'i ddigllonedd ef a ennynnodd ynddo.

13 ¶ Yna y dywedodd y brenin wrth y doethion [d] oedd yn gwybod yr amserau; (canys felly *yr oedd* arfer y brenin tu ag at bob rhai a fyddai yn gwybod cyfraith a barn;

[d] 1 Cron. 12. 32.

14 A nefaf atto ef *oedd* Carfena, Sethar, Admatha, Tarfis, Meres, Marfena, *a* Memucan, [e] faith dywysog Perfia a Media, [f] y rhai oedd yn gweled wyneb y brenin, ac yn eiſtedd yn gyntaf yn y frenhiniaeth,)

[e] Ezra 7. 14. [f] 2 Bren. 25. 19.

15 Beth fydd i 'w wneuthur wrth y gyfraith i 'r frenhines Fasthi, am na wnaeth hi archiad y brenin Ahasferus trwy law 'r ystafellyddion?

16 Yna Memucan a ddywedodd ger bron y brenin a 'r tywysogion, Nid yn erbyn y brenin yn unig y gwnaeth Fasthi y frenhines ar fai; ond yn erbyn yr holl dywysogion hefyd a 'r holl bobloedd *fydd* trwy holl daleithiau 'r brenin Ahasferus.

17 Canys gweithred y frenhines a â allan at yr holl wragedd, fel y trefnygant eu

3486. gwŷr yn eu golwg eu hun, pan ddywedant, Y brenin Ahasferus a archodd gyrchu Fasthi y frenhines o'i flaen, ond ni ddaeth hi.

18 Arglwyddesau Persia a Media, y rhai a glywsant weithred y frenhines, a ddywedant heddyw wrth holl dywysogion y brenin. Felly *y bydd* mwy nã digon o ddirmyg a digter.

† Heb. *a fydd gan.*

19 O's † bydd boddlon gan y brenin, eled brenhinol orchymmyn oddi wrtho, ac ysgrifenner ef ym mysgcyfreithiau 'r Persiaid a'r Mediaid, fel na * throtedder ef; na ddêl Fasthi *mwy* ger bron y brenin Ahasferus; a rhodded y brenin ei brenhinfraint hi i'w chyfeilles, yr hon ſydd well nã hi.

* Pen. 8. 8.

20 A phan glywer gorchymmyn y brenin, yr hwn a wnelo efe, trwy ei holl frenhiniaeth, yr hon ſydd fawr; yna 'r holl wragedd a roddant anrhydedd i'w gŵŷr, o'r mwyaf hyd y lleiaf.

21 A da oedd y peth yngolwg y brenin, a'r tywysogion: a'r brenin a wnaeth ar ôl gair Memucan.

‖ Pen. 8. 9.

‡ Heb. *a'i gyhoeddi o un yn ôl tafodiaith ei bobl.*

22 Canys efe a anfonodd lythyrau i holl daleithiau y brenin, ïe ‖ i bob talaith yn ôl ei 'sgrifen, ac at bob pobl yn ôl eu tafodiaith eu hun; ar fod pob gŵr yn arglwyddiaethu yn ei dŷ ei hun, ‡ a chyhoeddi *hyn* yn ôl tafodiaith pob rhyw bobl.

PEN. II.

1 Dewis brenhines i Ahasferus o fyſg y gwyryfon glanaf. 5 Mordecai tadmaeth Eſther. 8 Hegai yn gweled Eſther yn well nag yr un o'r llaill. 12 Y modd y glanhëid y gwyryfon, ac yr aent i mewn at y brenin. 15 Eſther yn rhyngu bodd y brenin yn orau, ac yn cael ei gwneuthur yn frenhines. 21 Mordecai yn dadguddio bradwriaeth, ac yſgrifennu hynny yn y cronicl.

Mai, 30. P.

WEdi 'r pethau hyn, pan lonyddodd digllonedd y brenin Ahasferus, efe a gofiodd Fasthi, a'r hyn a wnelsai hi, a'r hyn a farnasid arni.

2 Am hynny gweiſion y brenin, y rhai oedd yn gweini iddo, a ddywedasant, Ceiſier i'r brenin langcesau têg yr olwg o wyryfon,

3 A gosoded y brenin ſwyddogion trwy holl daleithiau ei frenhiniaeth, a chaſglant hwythau bob llangces dêg yr olwg, *o* wyryf, i Susan y brenhinllys, i dŷ y gwragedd, dan law † Hege 'ſtafellydd y brenin, ceidwad y gwragedd; a rhodder *iddynt* bethau i'w glanhãu.

† *Hegai*, Ad. 8.

4 A'r llangces a fyddo da yngolwg y brenin, a deyrnaſa yn lle Fasthi. A da oedd y peth hyn yngolwg y brenin, ac felly y gwnaeth efe.

5 ¶ Yn Susan y brenhinllys yr oedd rhyw Iuddew, a'i enw Mordecai, mãb Jair, ſãb Simei, ſãb Cis, gŵr o Iemini;

3405. a 2 Bren. 24.14,15. 2 Cron. 36. 10. Jer. 24.1. b Ad. 15.

6 a Yr hwn a ddygaſid o Ieruſalem gyd â'r gaethglud a gaethgludaſid gyd â Jeconiah brenin Juda, yr hwn a ddarſuaſai i Nabuchodonoſor brenin Babilon ei gaethgludo.

7 Ac efe a fagaſai Hadaſſah (honno yw Eſther,) b merch ei ewythr ef frawd ei dãd; canys nid *oedd* iddi dãd, na mam: a'r llangces *oedd* ‡ weddeiddlwys, a glãn yr olwg; a phan fuaſai ei thãd a'i mam hi farw, Mordecai a'i cymmeraſai hi yn ſerch iddo.

‡ Heb. *deg o bryd.*

8 ¶ A phan gyhoeddwyd gair y brenin, a'i gyfraith, pan gaſglaſid heſyd langceſau lawer i Susan y brenhinllys, dan law Hegai; cymmerwyd Eſther i dŷ 'r brenin, dan law Hegai ceidwad y gwragedd.

9 A'r llangces oedd † dêg yn ei olwg ef, a hi a gaſodd ffafr ganddo; am hynny efe a'r frŷs a barodd roddi iddi bethau i'w glanhau, a'i rhannau, a rhoddi iddi ſaith o langceſau golygus, o dŷ 'r brenin: ac efe a'i ‡ ſymmudodd hi a'i llangceſau, i'r *fan* orau *yn* tŷ 'r gwragedd.

† Heb. *ada.*

‡ Heb. *newidiodd.*

10 c Ond ni fynegaſai Eſther ei phobl, na'i chenedl: canys Mordecai a orchymynaſai iddi nad yngenai.

c Ad. 20.

11 A Mordecai a rodiodd beunydd o flaen cyntedd tŷ 'r gwragedd, i wybod † llwyddiant Eſther, a pheth a wnelid iddi.

† Heb. *heddwch.*

12 ¶ A phan ddigwyddai amſer pob llangces i ſyned i mewn at y brenin Ahaſferus, wedi bod iddi hi yn ôl defod y gwragedd ddeuddeng mîs, (canys felly y cyflawnid dyddiau eu puredigaethau hwynt, chwe mîs mewn olew myrr, a chwe mîs mewn pêr-aroglau, a phethau eraill i lanhãu 'r gwragedd)

13 Yna fel hyn y deuai 'r llangces at y brenin; Pa beth bynnag a ddywedai hi *a'i dano* a roddid iddi, i fyned gyd â hi o dŷ 'r gwragedd i dŷ 'r brenin.

14 Gyd â'r hwyr yr ai hi i mewn, a'r berau hi a ddychwelai i dŷ arall y gwragedd dan law Saaſgaz 'ſtafellydd y brenin, ceidwad y gordderchadon: ni ddeuai hi i mewn at y brenin mwyach, oddi eithr i'r brenin ei chwennych hi, a'i galw hi wrth *ei* henw.

15 ¶ A phan ddigwyddodd amſer Eſther d merch Abihail ewythr Mordecai, (yr hon a gymmeraſai efe yn ſerch iddo) i fyned i mewn at y brenin, ni cheiſiodd hi ddim ond yr hyn a ddywedaſai Hegai 'ſtafellydd y brenin, ceidwad y gwragedd: ac Eſther oedd yn cael ffafr yngolwg pawb a'r oedd yn edrych arni.

d 3490. Ad. 7.

16 Felly Eſther a gymmerwyd at y brenin Ahasferus i'w frenhindy ef, yn y degfed mîs, (hwnnw yw mis Tebeth) yn y ſeithfed flwyddyn o'i deyrnaſiad ef.

17 A'r brenin a hoffodd Eſther rhagor yr holl wragedd, a hi a gaſodd ffafr a charedigrwydd yn ei wydd ef, rhagor yr holl wyryfon; ac efe a oſododd y deyrngoron ar ei phen hi, ac a'i gwnaeth yn frenhines yn lle Fasthi.

18 Yna y gwnaeth y brenin wledd fawr i'w holl dywysogion, a'i weiſion, *ſef* gwledd Eſther; ac efe a wnaeth ‡ rydd-did i'r taleithiau, ac a roddodd roddion yn ôl gallu 'r brenin.

‡ Heb. *lonyddwch.*

19 A phan gaſglwyd y gwyryfon yr ail waith, yna Mordecai oedd yn eiſtedd ym mhorth y brenin.

20 e Nid oedd Eſther yn mynegi ei chenedl, na'i phobl, megis y gorchymynaſai Mordecai iddi: canys Eſther oedd yn gwneuthur yr hyn a ddywedai Mordecai, fel *cynt pan* oedd hi yn ei meithrin gyd ag ef.

e Ad. 10.

21 ¶ f Yn y dyddiau hynny (pan oedd Mordecai yn eiſtedd ym mhorth y brenin) y llidiodd † Bigthan, a Theres, dau o 'ſtafellyddion y brenin, *ſef* o'r rhai oedd yn cadw 'r trothwy, a cheiſiaſant eſtyn llaw yn erbyn y brenin Ahasferus.

f Edrych Eſther 12. 1.

† Neu, *Bigthana*, Pen. 6. 2.

22 A'r peth a wybu Mordecai, ac efe a'*i* mynegodd i Eſther y frenhines; ac Eſther a'*i* dywedodd wrth y brenin, yn enw Mordecai.

23 A phan chwiliwyd y peth, ſe a gaſwyd *felly*: am hynny y crogwyd hwynt

ill

ill dau ar bren. A 'sgrifennwyd *hynny* mewn ᵍ llyfr cronicl ger bron y brenin.

PEN. III.

1 *Ahasferus yn dyrchafu Haman, ac yntau am i Fordecai ei ddïyſtyru, yn ceiſio dïal ar yr holl Juddewon,* 7 *Ac yn bwrw coelbren,* 8 *A thrwy enllib yn cael gan y brenin wneuthur cyfraith i ladd yr holl Juddewon.*

WEdi 'r pethau hyn, y brenin Ahaſferus a ſawrhaodd Haman fâb Hammedatha ª yr Agagiad, ac a'i dyrchafodd ef; goſododd heſyd ei orſeddfainge ef goruwch yr holl dywyſogion *oedd* gyd ag ef.

2 A holl weiſion y brenin, y rhai *oedd* ym mhorth y brenin, oedd yn ymgrymmu, ac yn ymoſtwng i Haman; canys ſelly y gorchymynaſai 'r brenin am dano ef: ond ᵇ nid ymgrymmodd Mordecai, ac nid ymoſtyngodd.

3 Yna gweiſion y brenin, y rhai *oedd* ym mhorth y brenin, a ddywedaſant wrth Fordecai, Pa ham yr ydwyt ti yn troſeddu ᶜ gorchymmyn y brenin?

4 Ac er eu bod hwy beunydd yn dywedyd wrtho *fel hyn*, etto ni wrandawai efe arnynt: hwy; am hynny y mynegaſant i Haman, i edrych a ſaſai geiriau Mordecai: canys efe a ſynegaſai iddynt mai Juddew *ydoedd* efe.

5 A phan welodd Haman nad oedd Mordecai yn ymgrymmu, nac yn ymoſtwng iddo, Haman a lanwyd o ddigllonedd.

6 Er hynny dïyſtyr oedd ganddo yn ei olwg ei hun eſtyn llaw yn erbyn Mordecai ei hunan; canys mynegaſent iddo bobl Mordecai: am hynny Haman a geiſiodd ddifetha 'r holl Juddewon, y rhai *oedd* trwy holl frenhiniaeth Ahaſferus, *ſef* pobl Mordecai.

7 ¶ Yn y mîs cyntaf, (hwnnw yw mis Niſan) yn y ddeuddegfed flwyddyn i'r brenin Ahaſferus, ᵈ efe a barodd fwrw Pwr (hwnnw yw, y coelbren) ger bron Haman, o ddydd i ddydd, ac o fis i fis, *hyd* y deuddegfed *mis*, hwnnw yw mis Adar.

8 ¶ A Haman a ddywedodd wrth y brenin Ahasterus, Y mae rhyw bobl waſgaredig a gwahanedig ym mhlith y bobloedd, trwy holl daleithiau dy frenhiniaeth; ᵉ a'i cyfreithiau hwynt *ſy* yn amrafaelio oddi wrth yr holl bobl, ac nid ydynt yn gwneuthur cyfreithau 'r brenin; am hynny nid ‡ buddiol i'r brenin eu dioddef hwynt.

9 O bydd boddlon gan y brenin, 'sgrifenner † am eu difetha hwynt, a deng mil o dalentau arian a ʰ dalaf ar ddwylaw y rhai a wnânt y weithred hon, i'w dwyn i dryſorau 'r brenin.

10 A ᶠ thynnodd y brenin ᵍ ei fodrwy oddi am ei law, ac a'i rhoddes i Haman fâb Hammedatha yr Agagiad, † gwrthwynebwr yr Juddewon.

11 A'r brenin a ddywedodd wrth Haman, Rhodder yr arian i ti, a'r bobl, i wneuthur â hwynt fel y byddo da yn dy olwg.

12 ʰ Yna y galwyd 'sgrifennyddion y brenin yn y mîs cyntaf, ar y trydydd dydd ar ddeg o'r *mis* hwnnw, ac yr ysgrifennwyd yn ôl yr hyn oll a orchymynaſai Haman, ar benaethiaid y brenin, ac ar y dugiaid *oedd* ar bob talaith, ac ar dywyſogion pob pobl, i bob talaith ⁱ yn ôl ei 'sgrifen, ac *at* bob pobl yn ôl eu tafodiaith; yn enw 'r brenin Ahaſferus yr ysgrifennaſid, ac â modrwy 'r brenin y ſeliaſid *hyn*.

13 A'r llythyrau a anfonwyd gyd â'r rhedegwyr i holl daleithiau 'r brenin; i ddinyſtrio, i ladd, ac i ddifetha 'r holl Juddewon, yn ieuainge ac yn hên, yn blant, ac yn wragedd, ᵏ mewn un dydd, *ſef* ar ˡ y trydydd *dydd* ar ddeg o'r deuddegfed mis, (hwnnw yw mis Adar) ac ᵐ i 'ſglyfaethu eu hyſbail hwynt.

14 Teſtun yr ysgrifen i roi gorchymmyn ym mhob talaith a gyhoeddwyd i'r holl bobloedd, i fod yn barod erbyn y diwrnod hwnnw.

15 Y rhedegwyr a aethant wedi eu cymmell trwy air y brenin, a'r gorchymmyn a roddaſid yn Suſan y brenhinllys. Y brenin heſyd, a Haman a eiſteddaſant i yfed, a ⁿ dinaſyddion Suſan oedd yn athriſt.

PEN. IV.

1 *Mawr alar Mordecai a'r Juddewon.* 4 *Eſther pan wybu hynny, yn danfon at Fordecai, ac yntau yn dangos iddi 'r achos, ac yn ei chynghori hi i eiriol droſtynt hwy.* 10 *Hithau yn ymeſguſodi, a Mordecai yn ei bygwth hi.* 15 *A hithau yn goſod ympryd, ac yn addaw eiriol droſtynt.*

PAn wybu Mordecai yr hyn oll a wneſid, Mordecai a rwygodd ei ddillad, ac a wiſgodd ſach-lïain ª a lludw, ac a aeth allan i ganol y ddinas, ac a waeddodd â chwerwlef uchel.

2 Ac efe a ddaeth hyd o flaen porth y brenin: ond ni *cheid* dyfod i borth y brenin mewn gwiſg o ſâch.

3 Ac ym mhob talaith *a* lle a'r y daethai gair y brenin a'i orchymmyn *iddo*, *yr oedd* galar mawr gan yr Juddewon, ac ympryd, ac wylofain, ac oernad; a † llawer a orweddent mewn ſachlïain, a lludw.

4 ¶ Yna llangceſau Eſther a'i ‡ 'ſtafellyddion hi a ddaethant, ac a ſynegaſant *hynny* iddi hi. A'r frenhines a driſtaodd yn ddirfawr; a hi a ddanfonodd wiſgoedd i ddilladu Mordecai, ac i dynnu ymmaith ei ſachlïain ef oddi am dano; ond ni chymmerai efe *hwynt*.

5 Am hynny Eſther a alwodd ar Hatach, *un* o 'ſtafellyddion y brenin, yr hwn a oſodaſai efe *i waſanaethu* o'i blaen hi; a hi a orchymynnodd iddo am Fordecai, fynnu gwybod pa beth *oedd* hyn, ac am ba beth *yr ydoedd* hyn.

6 Yna Hatach a aeth allan at Fordecai i heol y ddinas, yr hon *ſydd* o flaen porth y brenin.

7 A Mordecai a ſynegodd iddo 'r hyn oll a ddigwyddaſai iddo; a ſwm yr arian y rhai a addawſai Haman eu talu i dryſorau 'r brenin, am yr Juddewon, i'w difetha hwynt.

8 Ac efe a roddodd iddo deſtun yſgrifen y gorchymmyn a oſodaſid yn Suſan i'w dinyſtrio hwynt, i'w ddangos i Eſther, ac i'w ſynegi iddi, ac i orchymmyn iddi ſyned i mewn at y brenin i ymbil ag ef, ac i ymnhêdd o'i flaen ef dros ei phobl.

9 A Hatach a ddaeth ac a ſynegodd i Eſther eiriau Mordecai.

10 ¶ Ac Eſther a ddywedodd wrth Hatach, ac a orchymynnodd iddo *ddywedyd* wrth Fordecai;

ᵍ Pen. 6. 1.

Mai, 31. B.

ª Edrych Eſth. 16. 10.

ᵇ Eſth. 13. 14.

ᶜ Ad. 2.

3494.

ᵈ Pen. 9. 24.

3495.

ᵉ Ezra 14. 3. Act. 16. 20. ‡ Neu, cymmwys. † Heb. i'w difetha. ʰ Heb. bwyſaf.

ᶠ Gen. 41. 42.

ᵍ Pen. 8. 2, 8. † Neu, gorthrymmwr.

ʰ Pen. 8. 9.

3495. ⁱ Pen. 1. 22. a 8. 9.

ᵏ Pen. 8. 12, &c. ˡ 2 Mat. 15. 36. ᵐ Pen. 8. 11.

ª Edrych Pen. 8. 15.

Mai, 31. P.

ª Joſ. 7. 6. Ezec. 27. 30.

† Heb. *ſach-liain a lludw a dènid dan lawer*, Eſay 58. 5. Dan. 9. 3. ‡ Heb. *Eunuchſand.*

3495.

11 Holl weision y brenin, a phobl taleithiau 'r brenin, ydynt yn gwybod, mai pawb bynnag, neu wraig a ddelo i mewn at y brenin i'r cyntedd nesaf i mewn, heb ei alw, [b] un o'i gyfreithiau ef *yw ei* farwolaethu *ef*, oddieithr yr hwn [c] yr estynno 'r brenin y deyrnwialen aur iddo, iel y byddo byw: ac ni 'm galwyd i ddyfod i mewn at y brenin, bellach *er* ys deng niwrnod ar hugain.

12 A hwy a synegasant i Fordecai eiriau Esther.

13 Yna Mordecai a ddywedodd am iddynt ateb Esther; Na feddwl yn dy galon y dianga *yn* nhy 'r brenin rhagor yr holl Iuddewon.

14 O herwydd o's tewi a sôn a wnai di y pryd hyn, esmwythder ac ymwared a gyfyd i'r Iuddewon o le arall, tithau a thy dy dada a gyrtgollir: a phwy sydd yn gwybod ai o herwydd y *saith* amser a hwn y daethoft ti i'r frenhiniaeth?

15 ¶ Yna Esther a ddywedodd am atteb Mordecai *fel hyn*,

16 Dos a chalg yr holl Iuddewon a gaffer yn Susan, ac ymprydiwch drosofi, na fwytewch hefyd, ac nac yfwch *dros* [d] dridiau nos na dydd: a minnau a'm llangcesau a ymprydiai felly: ac felly 'r âf i mewn at y brenin, yr hwn *beth* nid yw gyfreithlon: ac [e] o derfydd am danaf, darfydded.

17 Felly Mordecai a aeth ymmaith, ac a wnaeth yn ôl yr hyn oll a orchymynnasai Esther iddo.

PEN. V.

1 *Esther wrth antwrio ar ffafr y brenin, yn cael ystyn atti y deyrnwialen aur, ac yn gwahoddy brenin a Haman i'r wledd.* 6 *A chweai cael cyssur gan y brenin am y peth yr oedd hi yn ei geisio, yn ewgwahodd hwy drannoeth i wledd arall.* 9 *Haman yn falch o'i godiad, yn darwg gantho fod Mordecai yn ei ddirystyru ef,* 14 *a thrwy gyngor Zeres yn gwneuthur crogbren iddo ef.*

A C [a] ar y trydydd dydd, Esther a ymwisgodd *mewn* brenhinol *wisgoedd*, ac a safodd [b] ynghynnedd tŷ 'r brenin o'r tu fewn, ar gyfer tŷ 'r brenin: a'r brenin oedd yn eistedd ar ei deyrngadair yn y brenhindy gyferbyn â drws y tŷ.

2 A phan welodd y brenin Esther y frenhines yn sefyll yn y cyntedd, [c] hi a gafodd ffafr yn ei olwg ef: a'r [d] brenin a estynnodd y deyrnwialen aur *oedd* yn ei law ef tu ag at Esther; ac Esther a nesaodd, ac a gyffyrddodd â phen y deyrnwialen.

3 Yna y brenin a ddywedodd wrthi, Beth a fynni di y frenhines Esther? a pha beth yw dy ddeisyfiad? [e] hyd yn hanner y frenhiniaeth, ac fe a'i rhoddir it.

4 A dywedodd Esther, O rhynga bodd i'r brenin, deled y brenin a Haman heddyw i'r wledd a wneuthym iddo.

5 A'r brenin a ddywedodd, Perwch i Haman frysio i wneuthur yn ôl gair Esther. Felly y daeth y brenin a Haman i'r wledd a wnaethai Esther.

6 ¶ [f] A'r brenin a ddywedodd wrth Esther yngwyseddach y gwin, [g] Beth yr wyt ti yn ei ofyn, ac fe a roddir i ti? a pheth yr wyt ti yn ei geisio? *gofyn* hyd yn hanner y frenhiniaeth, ac fe a'i cwplheir.

7 Ac Esther a attebodd, ac a ddywedodd, Fy nymuniad a'm deisyfiad yw,

8 O chefais ffafr yngolwg y brenin, ac o rhyglydda bodd i'r brenin roddi fy nymuniad, a gwneuthur fy neisyfiad; deled y brenin a Haman i'r wledd a arlwywyf iddynt, ac y foru y gwnâf yn ôl gair y brenin.

9 ¶ Yna Haman a aeth allan y dwthwn hwnnw yn llawen, ac yn hyfryd ei galon: ond pan welodd Haman Fordecai ym mhorth y brenin, na chyfodasai efe, ac na fyflasai erddo ef, Haman a gyflawnwyd o ddigllonedd yn erbyn Mordecai.

10 Er hynny Haman a ymattaliodd; a phan ddaeth i'w dŷ ei hun, efe a anfonodd, ac a † alwodd am ei garedigion, a Zeres ei wraig.

11 A Haman a adroddodd iddynt ogoniant ei gyfoeth, ac [b] amldra ei feibion, a'r hyn oll y mawrhasai 'r brenin ef yn ddynt, ac fel y dyrchafasai 'r *brenin* ef goruwch y tywysogion a gweision y brenin.

12 A dywedodd Haman hefyd, Ni wahoddodd Esther y frenhines *neb* gyd â'r brenin i'r wledd a wnaethai hi, ond myfi; ac y foru hefyd i'm gwahoddwyd atti hi gyd â'r brenin.

13 Ond nid yw hyn oll yn llesâu i mi, tra fyddwyf fi yn gweled Mordecai 'r Iuddew yn eistedd ym mhorth y brenin.

14 ¶ Yna y dywedodd Zeres ei wraig, a'i holl garedigion wrtho, Parotöer pren o ddeg cufydd a deugain o uchder, a'r borau dywed wrth y brenin am grogi Mordecai arno; yna dos gyd â'r brenin i'r wledd yn llawen. A da oedd y peth gerbron Haman, am hynny efe a barotodd [i] y crog-bren.

PEN. VI.

1 *Ahasferus wrth ddarllen yn y cronicl am y gwasanaeth da a wnaethai Mordecai iddo, yn gofalu am wneuthur tâl iddo.* 4 *Haman wrth geisio peri crogi Mordecai, mewn anwybod yn rhoi cyngor i beri iddo gael parch,* 12 *yn cwyno mor drwch fuasai, a'r eiddo ei hun yn dangos iddo ei dynged.*

Y Nofon honno, cwfg y brenin a giliodd ymmaith; am hynny efe a archodd ddwyn [a] llyfr cofiadwriaethau haneffion yr amferoedd; a darllenwyd hwynt ger bron y brenin.

2 Yna y cafwyd yn fgrifennedig yr hyn a fynegasai Mordecai am ‡ Figthana, a Theres, dau o 'ftafellyddion y brenin, o'r rhai oedd yn cadw 'r trothwy; *fef* y rhai a geisiasent eftyn llaw yn erbyn y brenin Ahasferus.

3 A dywedodd y brenin, Pa anrhydedd neu fawredd a wnaed i Fordecai am hyn? A gweision y brenin, *fef* ei weinidogion ef, a ddywedafant, Ni wnaed dim erddo ef.

4 ¶ A'r brenin a ddywedodd, Pwy *fydd* yn y cyntedd? (A Haman a ddaethai i [b] gyntedd nefaf allan tŷ 'r brenin, i ddywedyd wrth y brenin am grogi Mordecai ar y pren a barotoifai efe iddo.)

5 A gweision y brenin a ddywedafant wrtho, Wele Haman yn fefyll yn y cyntedd. A dywedodd y brenin, Deled i mewn.

6 A phan ddaeth Haman i mewn, dywedodd y brenin wrtho, Beth a wneir i'r gŵr y mae 'r brenin yn ewyllyfio ei † anrhydeddu? (Yna Haman a ddywedodd yn ei galon, I bwy yr ewyllyfia 'r brenin wneuthur anrhydedd yn fwy nag i mi?)

3495.

[b] Dan. 2. 9.
[c] Pen. 5. 2. a 8. 4.
[a] Edrych Pen. 5. 1.
[e] Edrych Gen. 43. 14.
Mehefin, 1. B.
[a] Edrych Pen. 4. 16.
[b] Edrych Pen. 6. 4.
[c] Edrych Eſth. 15. 7.
[d] Pen. 8. 4.
[e] Felly Marc 6. 23.
[f] Pen. 7. 2.
[g] Pen. 9. 12.
[d] dridiau
[e] o derfydd am danaf, darfydded.
[a] A
[b] ynghynnedd
[c] hi a gafodd ffafr
[d] brenin a estynnodd
[e] hyd yn hanner
[f] A'r brenin a ddywedodd wrth Esther yngwyseddach y gwin,
[g] Beth yr wyt ti yn ei ofyn, ac fe a roddir i ti? a pheth yr wyt ti yn ei geisio? *gofyn* hyd yn hanner y frenhiniaeth, ac fe a'i cwplheir,
[i] y crog-bren.
[a] llyfr cofiadwriaethau haneffion yr amferoedd;
[b] gyntedd nefaf allan tŷ 'r brenin,

3495.

† Heb. *wnaeth i'w garedigion dayfod.*
[b] Pen. 9. 7, &c.
[a] Mehef. 1. P.
[a] Pen. 2. 23.
‡ Neu, *Figthan*, a *Figthana* Pen. 2. 21.
[b] Edrych Pen. 5. 1.
† Heb. *anrhydeddu.*

7 A Haman a ddywedodd wrth y brenin, Y gŵr y mae 'r brenin yn chwennych ei † anrhydeddu,

8 Dygant y wisg frenhinol *iddo* yr hon a wisg'd brenin, [c] a'r march y merchyg y brenin arno, a rhodder y frenhinol goron am ei ben ef:

9 A rhodder y wisg, a'r march, yn llaw un o dywysogion ardderchoccaf y brenin, a gwisgant am y gŵr y mae 'r brenin yn chwennych ei anrhydeddu, a pharant iddo farchogaeth ar y march trwy heol y ddinas, a chyhoeddant o'i flaen ef, Fel hyn y gwneir i'r gŵr y mae 'r brenin yn chwennych ei anrhydeddu.

10 Yna y brenin a ddywedodd wrth Haman, Brysia, cymmer y wisg a'r march, fel y lleferaist, a gwna felly i Fordecai yr Juddew, yr hwn sydd yn eistedd ym mhorth y brenin: na âd † heb wneuthur ddim o'r hyn oll a leferaist.

11 Felly Haman a gymmerth y wisg a'r march, ac a wisgodd am Fordecai, ac a wnaeth hefyd iddo farchogaeth trwy heol y ddinas, ac a gyhoeddodd o'i flaen ef, Fel hyn y gwneir i'r gŵr y mae 'r brenin yn mynnu ei anrhydeddu.

12 ¶ A dychwelodd Mordecai i borth y brenin. A Haman [d] a frysiodd i'w dŷ yn alarus [e] wedi gorchuddio ei ben.

13 A Haman a adroddodd i Zeres ei wraig, ac i'w holl garedigion, yr hyn oll a ddigwyddasai iddo. Yna ei ddoethion, a Zeres ei wraig, a ddywedasant wrtho, O's o hâd yr Juddewon y *mae* Mordecai, yr hwn y dechreuaist syrthio o'i flaen, ni orchfygi mo hono, ond gan syrthio y syrthi o'i flaen ef.

14 Tra 'r *oeddynt* hwy etto 'n ymddiddan ag ef, ystafellyddion y brenin a ddaethant, ac a gyrchasant Haman ar frys i'r wledd a wnelsai Esther.

PEN. VII.

1 *Esther wrth wneuthur croesaw i'r brenin ac i Haman, yn gofyn ei heinioes ei hun a'i phobl, 5 yn achwyn ar Haman, 7 a'r brenin yn ei ddâig, wrth glywed son ani y crogbren a wnaethai Haman i Fordecai, yn peri ei grogi ef ar hwnnw.*

FElly daeth y brenin a Haman i † gyfeddach gyd ag Esther y frenhines.

2 A dywedodd y brenin wrth Esther dracheſn yr ail dydd, [a] wrth gyfeddach y gwin, Beth yw dy ddymuniad, Esther y frenhines? ac fe a roddir i ti; a pha beth yw dy ddeisyfiad? *gofyn* hyd yn hanner y deyrnas, ac fe a'i cwpleir.

3 A'r frenhines Esther a attebodd, ac a ddywedodd, O chefais ffafr yn dy olwg di, O frenin, ac o rhyglydda bodd i'r brenin, rhodder i mi fy einioes ar fy nymuniad, a'm pobl ar fy neisyfiad.

4 Canys [b] gwerthwyd ni, myfi a'm pobl † i'n dinystrio, i'n lladd, ac i'n difetha: ond pe gwerthasid ni yn gaethweision, ac yn gaethforwynion, mi a dawswn â sôn, er nad yw 'r gwrthwynebwr yn cystadlu colled y brenin.

5 ¶ Yna y llefarodd y brenin Ahasferus, ac y dywedodd wrth Esther y frenhines, Pwy yw hwnnw, a pha le y mae efe, yr hwn † a glywai ar ei galon wneuthur felly?

6 A dywedodd Esther, Y gwrthwynebwr a'r gelyn yw 'r Haman ddrygionus hwn. Yna Haman a ofnodd ‡ ger bron y brenin a'r frenhines.

7 ¶ A'r brenin a gyfododd yn ei ddigllonedd o gyfeddach y gwîn, *ac a aeth* i ardd y palas: a Haman a safodd i ymbil ag Esther y frenhines am ei einioes; canys efe a welodd fod drwg wedi ei barotôi yn ei erbyn ef oddi wrth y brenin.

8 Yna y dychwelodd y brenin o ardd y palas i dŷ cyfeddach y gwîn. Ac yr oedd Haman wedi syrthio ar [c] y gwely *yr oedd* Esther arno. Yna y dywedodd y brenin, Ai treisio 'r frenhines hefyd y *mae efe* yn tŷ gyd â mi? *hwy'n gyntaf ag* yr aeth y gair allan o enau 'r brenin, hwy [d] a orchuddiasant wyneb Haman.

9 A [e] Harbona un o'r 'stafellyddion a ddywedodd yngwŷdd y brenin, Wele hefyd y crogbren a barodôdd Haman i Fordecai, yr hwn a lefarodd ddaioni am y brenin, yn sefyll yn nhŷ Haman, yn ddeg cufydd a deugain o uchder. Yna y dywedodd y brenin, Crogwch ef ar hwnnw.

10 Felly hwy a grogasant Haman ar y pren a barasai efe ei ddarparu i Fordecai. Yna digllonedd y brenin a lonyddodd.

PEN. VIII.

1 *Cyfodiad Mordecai.* 3 *Esther yn eiriol am alw llythyrau Haman yn eu hôl.* 7 *Ahasferus yn rhoi cennad i'r Juddewon i'w hamddiffyn eu hun.* 15 *Anrhydedd Mordecai, a llawenydd yr Juddewon.*

YDwthwn hwnnw y rhoddodd y brenin Ahasferus i'r frenhines Esther dŷ Haman gwrthwynebwr yr Juddewon. A Mordecai a ddaeth o flaen y brenin; canys Esther a fynegasai [a] beth *oedd* efe iddi hi.

2 A'r brenin a dynnodd ymmaith [b] y fodrwy a gymmerasai efe oddi wrth Haman, ac a'i rhoddodd i Fordecai. Ac Esther a osodd Fordecai ar dŷ Haman.

3 ¶ Ac Esther a lefarodd dracheſn ger bron y brenin, ac a syrthiodd wrth ei draed ef; wylodd hefyd, ac ymbiliodd ag ef am fwrw ymmaith ddrygioni Haman yr Agagiad, a'i fwriad yr hwn a fwriadasai efe yn erbyn yr Juddewon.

4 A'r [c] brenin a estynnodd y deyrnwialen aur tu ag at Esther. Yna Esther a gyfododd, ac a safodd o flaen y brenin,

5 Ac a ddywedodd, O bydd boddlon gan y brenin, ac o chefais ffafr o'i flaen ef, ac *od ydyw* 'r peth yn jawn ger bron y brenin, a minnau 'n gymmeradwy yn ei olwg ef; 'sgrifenner am alw yn ôl lythyrau bwriad Haman fâb Hammedatha 'r Agagiad, † y rhai a 'sgrifennodd efe i ddifetha 'r Juddewon *fyda* trwy holl daleithiau 'r brenin.

6 Canys pa fodd y gallaf edrych ar y drygfyd a gaiff fy mhobl? a pha fodd y gallaf edrych ar ddifetha fy nghenedl?

7 ¶ A'r brenin Ahasferus a ddywedodd wrth Esther y frenhines, ac wrth Fordecai yr Juddew, Wele tŷ Haman a roddais i Esther, a hwy a'i crogasant ef ar y pren, am iddo estyn ei law yn erbyn yr Juddewon.

8 Ysgrifennwch chwithau hefyd dros yr Juddewon fel y gweloch yn dda, yn enw 'r brenin, ac inseliwch â modrwy 'r brenin: canys yr ysgrifen a 'sgrifennwyd yn enw 'r brenin, ac a seliwyd â modrwy 'r brenin, [d] ni all neb ei dattroi.

9 [e] Yna y galwyd 'sgrifennyddion y brenin yr amser hwnnw yn y trydydd mis (hwnnw yw y mîs Sifan) ar y trydydd *dydd* ar hugain o hono, a 'sgrifennwyd

3495. †Heb. anrhydeddu. [c] 1 Bren. 1. 33. Heb, naeth y gare gion y fod. Pen. 9 &c. †Heb. addim gwmpo b'r, &c. [d] 2 Cron. 26. 20. [e] 2 Sam. 15. 30. Jer. 14. 3, 4. Pen. 7. ehef. P. Mehef. 2. B. Pen. 2. †Heb. ysta. [a] Pen. 5. 6. [b] Pen. 3. 9. a 4. 7. † Neu, fel i'n di-nyſtrient, &c. †Heb. y llan-wodd ei gâlon ef i wneuthur ‡ Neu, yngwŷdd. 3495. 7 ¶ A'r brenin a gyfododd yn ei ddigllonedd o gyfeddach y gwîn, *ac a aeth* i ardd y palas: a Haman a safodd i ymbil ag Esther y frenhines am ei einioes; canys efe a welodd fod drwg wedi ei barotôi yn ei erbyn ef oddi wrth y brenin. 8 Yna y dychwelodd y brenin o ardd y palas i dŷ cyfeddach y gwîn. Ac yr oedd Haman wedi syrthio ar [c] y gwely *yr oedd* Esther arno. Yna y dywedodd y brenin, Ai treisio 'r frenhines hefyd y *mae efe* yn tŷ gyd â mi? *hwy'n gyntaf ag* yr aeth y gair allan o enau 'r brenin, hwy [d] a orchuddiasant wyneb Haman. [c] Pen. 1. 6. [d] Job 9. 24. 9 A [e] Harbona un o'r 'stafellyddion a ddywedodd yngwŷdd y brenin, Wele hefyd y crogbren a barodôdd Haman i Fordecai, yr hwn a lefarodd ddaioni am y brenin, yn sefyll yn nhŷ Haman, yn ddeg cufydd a deugain o uchder. Yna y dywedodd y brenin, Crogwch ef ar hwnnw. [e] Pen. 1. 10. 10 Felly hwy a grogasant Haman ar y pren a barasai efe ei ddarparu i Fordecai. Yna digllonedd y brenin a lonyddodd. Mehef. 2. P. [a] Pen. 2. 7. [b] Pen. 3. 10. [c] Pen. 4. 11. a 5. 2. † Neu, yr hwn a 'sgrifennodd i ddinyſtrio &c. [d] Pen. 1. 19. Dan. 6. 8, 12, 15. [e] Pen. 3. 12.

3495. (yn ol yr hyn oll a orchymynnodd Mordeca'i) a'r Juddewon, ac at y rhaglawiaid, y pennaduriaid hefyd, a thywysogion y taleithiau, y rhai *oedd* [f] o India hyd Ethiopia, *ſef* cant a ſaith ar hugain o daleithiau, [g] i bob talaith wrth ei 'ſgrifen, ac *at* bob pobl yn ôl eu tafodjaith: at yr Juddewon hefyd yn ôl eu hyſgrifen hwynt, ac yn ôl eu tafodjaith.

[f] Pen. 1. 1.
[g] Pen. 1. 22. a 3. 12.

10 Ac efe a'ſgrifennodd yn enw 'r brenin Ahaſerus, ac a'i ſeliodd â modrwy 'r brenin; ac a anfonodd lythyrau gyd â'r rhedegwyr yn marchogaeth ar feirch, dromedariaid, mulod, *ac* ebolion cefig:

11 *Trwy* 'r rhai y caniatâodd y brenin i'r Juddewon, y rhai *oedd* ym mhob dinas, ymgynnull, a ſefyll am eu heinioes, i ddinyſtrio, i ladd, ac i ddifetha holl allu 'r bobl a'r dalaith a oddai arnynt, yn blant, ac yn wragedd, ac [h] i 'ſglyfaethu eu hysbail hwynt;

[h] Edrych Pen. 9. 10, 15, 16.

12 [i] Mewn un dydd, trwy holl daleithiau 'r brenin Ahaſerus, *ſef* ar y trydydd *dydd* ar ddeg, o'r deuddegfed mîs, hwnnw *yw* mîs Adar.

[i] Pen. 3. 13, &c. a 9. 1.

13 Teſtun yr yſgrifen i roddi gorchymmyn ym mhob talaith, a [†] gyhoeddwyd i bob rhyw bobl; ac ar fod yr Juddewon yn barod erbyn y diwrnod hwnnw i ymddîal ar eu gelynion.

[†] Heb. *ddar gudd-awya.*

14 Y rhedegwyr, y rhai oedd yn marchogaeth y dromedariaid a'r mulod, a aethant ar frŷs, wedi eu gyrru trwy air y brenin. A'r gorchymmyn a roddaſid yn Suſan y brenhinllys.

15 ¶ A Mordecai a aeth allan o ŵydd y brenin mewn brenhinol wiſg o ruddgoch, a gwynn, ac â choron fawr o aur, ac *mewn* dillad ſidan, a phorphor; a [k] dinas Suſan a orfoleddodd, ac a lawenychodd.

[k] Edrych Pen. 3. 15.

16 I'r Juddewon yr oedd goleuni, a llawenydd, a hyfrydwch, ac anrhydedd.

17 Ac ym mhob talaith, ac ym mhob dinas, lle y daeth gair y brenin a'i orchymmyn, *yr oedd* llawenydd a hyfrydwch gan yr Juddewon, gwledd *hefyd* a diwrnod daionus: a llawer o bobl y wlâd a aethant yn Juddewon, o blegid arſwyd yr Juddewon a ſyrthiaſai arnynt hwy.

PEN. IX.

Meheſ. 3. B.

1 *Yr Juddewon (trwy fod y llywodraeth wyr, rhag ofn Mordecai, yn eu helpio hwynt) yn lladd eu gelynion, a deng mâb Haman.* 12 *Ahaſerus, ar ddymuniad Eſther, yn caniatâu diwrnod etto i ladd, ac i grogi meibion Haman.* 20 *Gwneuthur dau ddiwrnod y Purim yn wŷliau.*

2496. [a] Pen. 8. 12.

FElly [a] yn y deuddegfed mîs (hwnnw yw mîs Adar) ar y trydydd dydd ar ddeg o hono, pan neſaodd gair y brenin a'i orchymmyn i'w gwplâu; yn y dydd y gobeithiaſai gelynion yr Juddewon y caent fuddugoliaethu arnynt, (ond yn y gwrthwyneb i hynny *y bu*, canys yr Juddewon a arglwyddiaethaſant ar eu caſeion)

2 Yr Juddewon a ymgynnullaſant yn eu dinaſoedd, trwy holl daleithiau 'r brenin Ahaſerus, i eſtyn llaw yn erbyn y rhai oedd yn ceiſio niwaid iddynt; ac ni ſafodd neb yn eu hwynebau; canys eu harſwyd a ſyrthiaſai ar yr holl bobloedd.

3 A holl dywyſogion y taleithiau, a'r pendefigion, a'r dugiaid, a'r rhai oedd yn gwneuthur y gwaith *oedd* eiddo 'r brenin, oedd yn cynnorthwyo 'r Juddewon: canys arſwyd Mordecai a ſyrthiaſai arnynt hwy.

4 Canys mawr *oedd* Mordecai yn nhŷ 'r brenin, a'i glôd ef oedd yn myned trwy 'r holl daleithiau: o herwydd y gŵr hwn Mordecai oedd yn myned rhagddo, ac yn cynnyddu. 3496.

5 Felly 'r Juddewon a darawſant eu holl elynion â dyrnod y cleddyf, a lladdedigaeth, a diſtryw; a gwnaethant i'w caſeion yn ôl eu hewyllys eu hun.

6 Ac yn Suſan y brenhinllys, yr Juddewon a laddaſant, ac a ddifethaſant bûm cant o wŷr.

7 Parſandatha hefyd, a Dalphon, ac Aſpatha,

8 Poratha hefyd, ac Adalia, ac Aridatha,

9 Parmaſta hefyd, ac Ariſai, Aridai hefyd, a Bajezatha,

10 Deng mâb Haman ſâb Hammedatha, gwrthwynebwr yr Juddewon, a laddaſant hwy: [b] ond nid eſtynnaſant eu llaw ar yr anrhaith.

[b] Edrych Pen. 8. 11.

11 ¶ Y dwthwn hwnnw nifer y lladdedigion yn Suſan y brenhindy a ddaeth ger bron y brenin.

12 A dywedodd y brenin wrth Eſther y frenhines, Yr Juddewon a laddaſant, ac a ddifethaſant yn Suſan y brenhinllys, bûm cant o wŷr, a deng mâb Haman; yn y rhan arall o daleithiau 'r brenin beth a wnaethant *hwy?* [c] beth gan hynny *yw* dy ddymuniad? ac fe a roddir it'; a pheth *yw* dy ddeiſyfiad ym mhellach? ac fe a'i gwnair.

[c] Pen. 5. 6. a 7. 2.

13 Yna y dywedodd Eſther, O rhyglydda bodd i'r brenin, caniatâer y foru i'r Juddewon *ſydd* yn Suſan wneuthur yn ôl y gorchymmyn heddyw: a chrogant ddeng mâb Haman ar y pren.

14 A'r brenin a ddywedodd am wneuthur felly, a'r gorchymmyn a roddwyd yn Suſan: a hwy a grogaſant ddeng mâb Haman.

15 Felly 'r Juddewon, y rhai *oedd* yn Suſan a ymgynnullaſant ar y pedwerydd dydd ar ddeg o fis Adar hefyd, ac a laddaſant drychant o wŷr yn Suſan: [d] ond nid eſtynnaſant eu llaw ar yr ysbail.

[d] Ad. 10.

16 A'r rhan arall o'r Juddewon, y rhai *oedd* yn nhaleithiau 'r brenin, a ymgaſglaſant, ac a ſaſaſant am eu heinioes, ac a gawſant lonyddwch gan eu gelynion, ac a laddaſant bymtheng mîl a thri ugain o'i caſeion: ond nid eſtynnaſant eu llaw ar yr anrhaith.

17 Ar y trydydd dydd ar ddeg o fis Adar y *bu hyn*, ac ar y pedwerydd *dydd* ar ddeg † o hono y gorphwyſaſant, ac y cynhaliaſant ef yn ddydd gwledd a gorfoledd.

† Heb. *ynâdo.*

18 Ond yr Juddewon, y rhai *oedd* yn Suſan, a ymgynnullaſant ar y trydydd *dydd* ar ddeg o hono, ac ar y pedwerydd *dydd* ar ddeg o hono; ac ar y pymthegfed o hono y gorphwyſaſant, a gwnaethant ef yn ddydd cyfeddach a llawenydd.

19 Am hynny Juddewon y pentrefydd, y rhai oedd yn trigo mewn dinaſoedd heb gaerau, oedd yn cynnal y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mîs Adar, [e] mewn llawenydd a chyfeddach, ac yn ddiwrnod daionus, ac [f] i anfon rhannau i'w gilydd.

[e] Deut. 16. 11, 14.
[f] Neh. 8. 10.

20 ¶ A Mordecai a 'ſgrifennodd y geiriau hyn, ac a anfonodd lythyrau at yr holl Juddewon *oedd* trwy holl daleithiau 'r brenin Ahaſerus, yn agos ac ym mhell,

21 I ordeinio iddynt gadw [g] 'r pedwerydd dydd ar ddeg o fis Adar, a'r pymthegfed dydd o hono, bob blwyddyn,

[g] Edrych 2 Mac. 15. 36.

22 Megis

22 Megis y dyddiau y cawſai 'r Juddewon ynddynt lonydd gan eu gelynion, a'r mis yr hwn a ddychwelaſai iddynt o driſtwch i lawenydd, ac o alar yn ddydd daionus: gan eu cynnal hwynt yn ddyddiau gwlêdd, a llawenydd, a phawb [h] yn anfon anrhegion i'w gilydd, a rhoddion i'r rhai anghenus.

23 A'r Juddewon a gymmeraſant arnynt wneuthur fel y dechreuaſent, ac fel y'ſgriſennaſai Mordecai attynt.

24 Canys Haman mâb Hammedatha 'r Agagiad, gwrthwynebwr yr holl Juddewon, a artaethaſai yn erbyn yr Juddewon, am eu diſetha hwynt; ac [i] eſe a fwriaſai Bwr (hwnnw yw y coelbren) i'w † dinyſtrio hwynt, ac i'w diſetha.

25 A [k] phan ddaeth ‡ *Eſther* o flaen y brenin, eſe a archodd trwy lythyrau ddychwelyd ei ddrwg-fwriad eſ, yr hwn a fwriadodd eſe yn erbyn yr Juddewon, ar ei ben ei hun; a'i grogi eſ a'i feibion ar y pren.

26 Am hynny y galwaſant y dyddiau hynny Purim, ar enw y † Pwr: am hyny o herwydd holl eiriau [l] y llythyr hwn, ac *o herwydd* y peth a welſent hwy am y peth hyn, a'r peth a ddigwyddaſai iddynt,

27 Yr Juddewon a ordeiniaſant, ac a gymmeraſant arnynt, ac ar eu hâd, ac ar yr holl rai oedd yn un â hwynt; ‡ na phallai bod cynnal y ddau ddydd hynny, yn ôl eu 'ſgriſen hwynt, ac yn ôl eu tymmor, bob blwyddyn;

28 Ac y *byddai* 'r dyddiau hynny i'w cofio, ac i'w cynnal trwy bob cenhedlaeth, a phob teulu, pob talaith, a phob dinas: ſef † na phallai y dyddiau Purim hynny o fyſg yr Juddewon, ac na ddarfyddai eu coffadwriaeth hwy o blith eu hâd.

29 Ac yſgriſennodd Eſther y frenhines merch Abihail, a Mordecai yr Juddew, trwy eu holl rym, i ſicrhâu ail lythyr y Purim hwn.

30 Ac eſe a anfonodd lythyrau at yr holl Juddewon trwy 'r cant a'r ſaith dalaith ar hugain o frenhiniaeth Ahaſferus, â geiriau heddwch a gwirionedd,

31 I ſicrhâu 'r dyddiau Purim hynny yn eu rymhorau, fel yr ordeiniaſai Mordecai yr Juddew, ac Eſther y frenhines, iddynt hwy, ac fel yr ordeiniaſent hwythau † droſtynt eu hun a thros eu hâd, eiriau yr ymprydiau, a'i gweiddi.

32 Ac ymadrodd Eſther a gadarnhaodd achoſion y *dyddiau* Purim hynny: ac yſgriſennwyd *hyn* mewn llyſr.

PEN. X.

1 *Mawredd Ahaſferus, 3 a chyfodiad Mordecai.*

A'R brenin Ahaſferus a oſodod dreth ar y wlâd, ac *ar* ynyſoedd y môr.

2 A holl weithredoedd ei rym eſ, a'i gadernid, a hysbyſrwydd o fawredd Mordecai, â'r hwn y mawrhaodd y brenin eſ, onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yn llyſr cronicl brenhinoedd Media a Pherſia?

3 Canys Mordecai yr Juddew *oedd* yn neſaf i'r brenin Ahaſferus, ac yn fawr gan yr Juddewon, ac yn gymmeradwy ym myſg lliaws ei frodyr; yn ceiſio daioni i'w bobl, ac yn dywedyd *am* heddwch i'w holl † hiliogaeth.

3496. † Heb. *nad elai heibio.*

† Heb. *dros eu heneidiau.*

† *Hâd.*

¶ Llyſr JOB.

PEN. I.

1 *Sancteiddrwydd Job, a'i gyfoeth, a'i ddduwiol ofal dros ei blant. 6 Satan yn ymddangos ger bron Duw, a thrwy enllib yn cael cennad i demtio Job. 13 Job yn ei golled am ei olud a'i blant, ac yn ei alar yn bendithio Duw.*

YR oedd gŵr yngwlâd Us a'i enw [a] Job; ac yr oedd y gŵr hwnnw [b] yn berffaith, ac yn uniawn, ac yn ofni Duw, ac yn cilio oddi wrth ddrygioni.

2 Ac iddo y ganwyd ſaith o feibion, a thair merched.

3 A'i † olud oedd ſaith mîl o ddefaid, a thair mîl o gamelod, a phùm can jau o ychen, a phùm cant o aſennod, a llawer jawn o ‡ waſanaethyddion: ac yr oedd y gŵr hwn yn fwyaf o holl feibion y dwyrain.

4 A'i feibion eſa aent, ac a wnaent wlêdd yn eu tai, bob un *ar* ei ddiwrnod; ac a anfonent, ac a wahoddent eu tair chwioryddi fwyta ac i yfed gyd â hwynt.

5 A phan ddaeth dyddiau 'r wlêdd oddi amgylch, yna Job a anfonai, ac a'i ſanctteiddiai hwynt, ac a gyfodai 'n forau, ac a offrymmai boeth-offrymmau *yn ôl* eu rhifedi hwynt oll: canys dywedodd Job, Fy meibion ond odid a bechaſant, ac [c] a ſelldithiaſant Dduw yn eu calonnau. Felly y gwnai Job yr holl ddyddiau hynny.

6 ¶ A [d] dydd a ddaeth i [e] feibion Duw ddyfod i ſeſyll ger bron yr ARGLWYDD; a † Satan heſyd a ddaeth yn eu ‡ plith hwynt.

7 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Satan, O ba le 'r ydwyt ti yn dyfod? A Satan a attebodd yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O [f] dramwy ar hŷd y ddaear, ac o ymrodio ynddi.

8 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Satan, A † ddeliaiſt ti ar fy ngwâs Job, nad *oes* gyffelyb iddo ar y ddaear, yn ŵr perffaith, ac uniawn, yn ofni Duw, ac yn cilio oddi wrth ddrygioni.

9 Yna Satan a attebodd yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Ai yn ddïachos y mae Job yn ofni Duw?

10 Oni chaeaiſt o'i amgylch eſ, ac o amgylch ei dŷ, ac ynghylch yr hyn oll *ſydd* eiddo oddi amgylch? ti a ſendithiaiſt waith ei ddwylaw eſ, a'i ‡ dda eſa gynnyddodd ar y ddaear.

11 [g] Eithr eſtyn yn awr dy law, a chyffwrdd â'r hyn oll *ſydd* ganddo; † ac eſe a'th felldiga o flaen dy vyneb.

12 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Satan, Wele 'r hynoll *ſydd* eiddo eſ yn dy law di; yn unig yn ei erbyn eſ ei hun nac eſtyn dy law. Felly Satan a aeth allan oddi ger bron yr ARGLVYDD.

13 ¶ A dydd a ddaeth, pan *oedd* ei feibion eſa'i ſerched yn bwyta ac yn yfed gwin yn nhŷ eu brawd hynaf:

14 A daeth cenad at Job, ac a ddywedodd, Yr ychen oedd yn aredig, a'r aſennod oedd yn pori ger llaw iddynt:

15 A'r Sabeaid a ruthraſant, ac a'i dygaſant ymmaith; y langciau heſyd a daraw-ſant hwy â min y deddyf; a mi fy hunan a ddïengais yn unig i'th fynegi i ti.

16 Tra

2400. [f] Pen. 2. 2. Mar. 12. 43. 1 Pedr 5. 8. † Heb. *rodaiſt ti dy galon.*

‡ Neu, *olud*, neu, *anifeiliaid.* [g] Pen. 2. 5. a 19. 21. † Heb. *oni 'th felldiga.*

3496. Mchef. 3. P. & Luc. P. Ad. 10. 2400. [a] Ezec. 14. 14. Jago 5. 11. [b] Pen. 2. 3. † Neu, *anifeiliaid*, neu, *dda.* ‡ Neu, *hwſmonaeth.* [c] 1 Bren. 21. 10, 13. [d] Pen. 2. 1. [e] 1 Bren. 22. 19. Pen. 38. 7. † Heb. *y gwrthwynebwr.* Dad. 12. 9. 1 Cron. 21. 1. ‡ Heb. *canol.*

2400. 16 Tra *ydoedd* hwn yn llefaru, un arall hefyd a ddaeth, ac a ddywedodd, Tân ‡ Duw a syrthiodd o'r nefoedd, ac a losgodd y defaid, a'r gweision, ac a'i hysodd hwynt; ond myfi fy hunan a ddiengais yn unig i fynegi i ti.

‡ Neu, *mawr.*

17 Tra *'r ydoedd* hwn yn llefaru, un arall hefyd a ddaeth, ac a ddywedodd, Y Caldeaid a osodasant dair byddin, ac a ruthrasant i'r camelod, ac a'i dygasant ymmaith, ac a darawsant y llangciau â min y cleddyf; a minnau fy hun yn unig a ddiengais i fynegi i ti.

18 Tra *'r ydoedd* hwn yn llefaru, un arall hefyd a ddaeth, ac a ddywedodd, Dy feibion a'th ferched oedd yn bwyta ac yn yfed gwin yn nhŷ eu brawd hynaf:

† Heb. *eddi-tros.*

19 Ac wele gwynt mawr a ddaeth † oddi ar yr anialwch, ac a darawodd wrth bedair congl y tŷ, ac efe a syrthiodd ar y llangciau, a buant feirw; ond myfi fy hun yn unig a ddiengais i fynegi i ti.

[b] Gen. 37. 29. [c] Preg. 5. 15. 1 Tim. 6. 7. ‡ Neu, *yn fyfyrwyad yn erbyn.*

20 Yna y cyfododd Job, ac [b] a rwygodd ei fantell, ac a eilliodd ei ben, ac a syrthiodd i lawr, ac a addolodd,

21 Ac a ddywedodd, [c] Noeth y daethym o grôth fy mam, a noeth y dychwelaf yno. Yr ARGLWYDD a roddodd, a'r ARGLWYDD a ddygodd ymmaith; bendigedig fyddo enw 'r ARGLWYDD.

22 Yn hyn i gŷd ni phechodd Job, ac ni roddodd ‡ yn ynfyd *ddim* yn erbyn Duw.

PEN. II.

1 Satan yn ymdangos ger bron Duw, ac yn cael cennad ei'to i demtio Job; 7 ac yn ei daro ef â chornwydydd blin. 9 Job yn cerydau ei wraig am geisio gantho felldithio Duw. 11 Ei dri chyfaill yn cŷd-dalurio ag ef mewn distawrwydd.

Meheſ. 4. B.

[a] Pen. 1. 6.

A [a] Dydd a ddaeth i feibion Duw ddyfod i sefyll ger bron yr ARGLWYDD; a Satan hefyd a ddaeth yn eu plith hwynt i sefyll ger bron yr ARGLWYDD.

[b] Pen. 1. 7.

2 [b] A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Satan, O ba le 'r ydwyt ti yn dyfod? A Satan a attebodd yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O dramwy ar hŷd y ddaear, ac o ymrodio ynddi.

[c] Pen. 1. 1, 8.

3 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Satan, A ddeliaist ti ar fy ngwâs Job, nad *oes* gyffelyb iddo ar y ddaear, [c] yn ŵr perffaith, ac uniawn, yn ofni Duw, ac yn cilio oddi wrth ddrygioni? ac yn parhau yn ei berffeithrwydd? er i ti fy annog i yn ei erbyn ef, [d] i'w † ddifa ef heb achos.

[d] Pen. 9. 17. † Heb. *lyngcu.*

4 A Satan a attebodd yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Croen am groen, a'r hyn oll *fydd* gan ŵr, a ddyry efe am ei einioes.

[e] Pen. 1. 11.

5 [e] Eithr eſtyn yn awr dy law, a chyffwrdd â'i esgyrn ef, ac â'i gnawd, ac efe a'th felldiga di o flaen dy wyneb.

[f] Pen. 1. 12. ‡ Neu, *yn unig.*

6 [f] A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Satan, Wele ef yn dy law di; ‡ ettto cadw ei hoedl ef.

7 ¶ Felly Satan a aeth allan oddi ger bron yr ARGLWYDD, ac a darawodd Job â chornwydydd blin, o wadn ei droed hyd ei goryn.

[g] Pen. 42. 6. Mat. 11. 21.

8 Ac efe a gymmerth gragen i ymgrafu â hi; ac [g] a eisteddodd yn y lludw.

9 ¶ Yna ei wraig a ddywedodd wrtho, A wyt ti etto 'n parhau yn dy berffeithrwydd; melldithia Dduw, a bydd farw.

10 Ond efe a ddywedodd wrthi, Lleferaist fel y llefarai un o'r ynfydion: a dderbyniwn ni gan Dduw 'r hyn fy dda, ac oni dderbyniwn yr hyn fydd ddrwg? Yn hyn i gŷd ni phechodd Job â'i wefusau.

2400.

11 ¶ A phan glybu tri chyfaill Job yr holl ddrwg ymma a ddigwyddasai iddo ef, hwy a ddaethant bob un o'i fangre ei hun; Eliphaz y Temaniad, a Bildad y Sŵhiad, a Sophar y Naamathiad: canys hwy a gyttunasent i ddyfod [h] i gyd-ofidio ag ef, ac i'w gyssuro.

[h] Pen. 42. 11.

12 A phan ddyrchafasant eu llygaid o bell, ac heb ei adnabod ef, hwy a ddyrchafasant eu lêf, ac a wylasant; rhwygasant hefyd bob un ei fantell, a [i] thaflasant lŵch ar eu pennau tu a 'r nefoedd.

[i] Neh. 9. 1. Galar. 2. 10. Ezec. 27. 30.

13 Felly hwy a eisteddasant gyd ag ef ar y ddaear saith niwrnod a saith nosweith; ac nid oedd *neb* a ddywedai air wrtho ef; canys gwelent fyned *ei* ddolur *ef* yn fawr iawn.

PEN. III.

1 Job yn melldithio dyad ei enedigaeth. 13 Esmwythder marwolaeth. 20 Job yn flin gantho ei einioes o achos ei gyfludd.

Meheſ. 4. P.

WEdi hyn Job a agorodd ei enau, ac a felldigodd ei ddydd.

2 A Job a lefarodd, ac a ddywedodd,

[a] Pen. 10. 18, 19. Jer. 15. 10. a 20. 14.

3 [a] Darfydded am y dydd i'm ganwyd yndo, a'r nôs y dywedwyd, Ennillwyd gwrryw.

4 Bydded y dydd hwnnw yn dywyllwch, *a* Duw oddi uchod heb ei ystyried, ac na thywynned llewyrch arno.

[b] Pen. 16. 16. Psal. 23. 4. ‡ Neu, *dychryniant ef fel rhai chwerw eu diwrnod.* Amos 8. 10. † *Na lawenyched ym mysg dyddiau,* &c.

5 Tywyllwch a [b] chysgod marwolaeth a'i haloco, ac arhoſed cwmmwl arno, ‡ dued y diwrnod a'i dychryno.

6 Y nôs honno, tywyllwch a'i cymmero; na † chydier hi â dyddiau 'r flwyddyn, ac na ddeued i rifedi ir miſoedd.

7 Bydded y noſwaith honno yn unig, ac na fydded gorfoledd ynddi.

8 A'r rhai a felldigant y dydd, ac sy barod i gyffroi ‡ eu galar, a'i melldithio hi.

9 A bydded sêr ei chyfddydd hi yn dywyll; diſgwilied am oleuni, ac na *fydded iddi*; ac na chaffed weled † y wawr ddydd:

10 Am na chaeodd ddrysau crôth fy *mam*, ac na chuddiodd ofid oddi wrth fy llygaid.

[c] Pen. 1. 1, 8.

11 [c] Pa ham na bum farw o'r bru? *na* threngais *pan* ddaethym allan o'r grôth?

12 Pa ham y derbyniodd gliniau fyſi? a pha ham y *cefais* fronnau i ſugno?

13 O herwydd ynawr mi a gawſwn orwedd, a gorphwys, *a* huno: yna y *buaſai* llonyddwch i mi,

[d] Pen. 10. 18.

14 Gyd â brenhinoedd, a chynghorwyr y ddaear, y rhai [d] a adeiladasant iddynt eu hunain fannau anghyfannedd;

[d] Pen. 15. 28.

15 Neu gyd â thywyſogion *ac* aur ganddynt, y rhai a lanwasant eu tai ag arian;

[e] Pſal. 58. 8.

16 Neu [e] fel erthyl cuddiedig, ni buaſwn ddim; megis plant bychain heb weled goleuni.

† Heb. *lluddedig o nerth.*

17 Yno yr annuwiolion a beidiant â'u cyffro: ac yno y gorphwys y rhai † lluddedig.

[f] Pen. 39. 7.

18 Y rhai a garcharwyd a gânt *yno* lonydd ynghŷd; [f] ni chlywant lais y gorthrymydd.

19 Bychan a mawr *ſydd* yno; a'r gwâs a rydd hâwyd oddi wrth ei feiſtr.

20 Pa ham y rhoddir goleuni i'r hwn ſydd mewn llafur? a bywyd i'r gofidus ei enaid?

21 Y

21 Y rhai s ſy 'n ddigwil am ſarwolaeth
ac heb ei *chael*; ac yn cloddio am dani yn
fwy nag am dryſorau cuddiedig?
22 Y rhai a lawenychant mewn hyfry-
dwch, *ac* a orfoleddant, pan gaffont y bedd?
23 *Pa ham y rhoddir goleuni* i'r dŷn y
mae ei ffordd yn guddiedig, h ac y caeodd
Duw arno?
24 O blegid o flaen ſy mwyd y daw ſy
uchenaid; a'm rhuadau a dywelldir megis
dyfroedd.
25 Canys † yr hyn a ſawr ofnais a ddaeth
arnaf, a'r hyn a arſwydais a ddigwyddodd
i mi.
26 Ni chefais na llonydd nac eſmwythdra,
ac ni orphwyſais: er hynny daeth cyn-
nwrf.

PEN. IV.

1 *Eliphaz yn ceryddu Job am na bai gantho ffydd, 7 yn dangos nad ar y cyfiawn, ond ar yr anwir y daw barnedigaethau Duw.*
12 *Ei weledigaeth erchyll ef, i ddaroſtwng gedidowgrwydd y creaduriaid gerbron Duw.*

YNa Eliphaz y Temaniad a attebodd,
ac a ddywedodd,
2 *Pe* profem ni air wrthyt, a fyddai
blin gennyt ti? ond pwy a all attal *ei* ym-
adroddion?
3 Wele ti a ddyſgaiſt lawer, ac a gryſ-
heaiſt ddwylaw wedi llaeſu.
4 Dy ymadroddion a godaſant i fynu yr
hwn oedd yn ſyrthio; a thi a nerthaiſt
y gliniau oedd * yn cammu.
5 Ond yn awr, daeth arnat tithau, ac y
mae 'n flin gennyt; cyffyrddodd â thi, a
chyffroaiſt.
6 Onid *dymma* dy oſn di, dy hyder,
perffeithrwydd dy ffyrdd, a'th obaith?
7 Cofia attolwg, pwy, *ac* efe 'n ddiniw-
aid, a gollwyd? a pha le y torrwyd y rhai
uniawn ymmaith?
8 Hyd y gwelais i, b y rhai a arddant
anwiredd, ac a hauant ddrygioni, a'i
medant.
9 Gan anadl Duw y difethir hwynt, a
chan * chwythad ei ffroenau ef y darfy-
ddant.
10 Rhuad y llew, a llais y llew creulon,
a c danneddd cenawon y llewod, a dor-
rwyd.
11 d Yr hên lew a fethodd o eiſiau
ſglyſaeth; a chenawon y llew mawr a
waſgarwyd.
12 Ac attafi y dygwyd gair yn † ddirgel:
a'm cluſt a dderbyniodd ychydig o hono.
13 e Ym mhlith meddyliau *yn dyfod* o
weledigaethau 'r nôs, pan ſyrthio trym-
gwſg ar ddynion,
14 Ofn † a ddaeth arnaf, a dychryn, ac
a wnaeth ‡ i'm holl eſgyrn grynu.
15 Yna yſbryd a aeth heibio o flaen fy
wyneb; ac a wnaeth i flew fy nghnawd
ſefyll.
16 Efe a ſafodd, ac nid adwaenwn ei
agwedd ef: drychiolaeth *oedd* o flaen fy
llygaid; † *bu* diſtawrwydd, a mi a gly-
wais lef *yn dywedyd*,
17 f A fydd dŷn marwol yn gyfiawnach
nâ Duw? a fydd gŵr yn burach nâ'i
wneuthurwr?
18 Wele, g yn ei waſanaethwyr ni roddes
ymddiried; ‡ ac yn erbyn ei angylion y
goſododdd ynfydrwydd:

g Pen. 15. 15. a 25. 5. 2 Pedr 2. 4. ‡ Neu, *nac yn ei angylion, yn y rhai y dodei oleuni.*

19 *Pa faint llai ar y rhai ſydd yn trigo*
mewn h tai o glai, y rhai *ſy* a'i ſail mewn
pridd, y rhai a falurir yn gynt nâ gwy-
ſyn?
20 i O'r borau hyd hwyr y malurir
hwynt; difethir hwynt yn dragywydd heb
neb yn yſtyried.
21 k Onid aeth y rhagoriaeth oedd yn-
ddynt ymmaith? l hwy a fyddant feirw, ac
nid mewn doethineb.

PEN. V.

1 *Y niwaid a ddaw o eiſiau yſtyried.*
3 *Afiwydd yw aiweda yr annuwiol.*
6 *Rhaid yw coſio Duw mewn adfyd.*
17 *Deawyd daiwedd ceryddon Duw.*

GAlw yn awr, od oes *neb* a ertyb i ti,
ac at bwy o'r ſainct ‡ y troi di?
2 Canys digllondeb a ladd yr ynfyd, a
† chenfigen a ladd yr annoeth.
3 a Mi a welais yr ynfyd yn gwreiddio:
ac a ſelldithiais ei drigfa ef yn ddiſym-
mwth.
4 b Ei feibion ef a bellhêir oddi wrth
jechydwriaeth: dryllir hwynt hefyd yn y
porth, ac nid *oes* gwaredydd.
5 Yr hwn y bwyty 'r newynog ei gyn-
hauaf, wedi iddo ei gymmeryd o bliſh
drain, c a'r ‡ ſychedig a lwnge eu cy-
focth.
6 Er na ddaw † cyſtudd allan o'r pridd,
ac na flagura gofid allan o'r ddaear:
7 Ond dŷn a aned i ‡ flinder, fel † yr
eheda gwreichionen i fynu.
8 Etto myfi a ymgynghorwn â Duw: ac
ar Dduw y rhoddwn fy achos:
9 d Yr hwn ſydd yn gwneuthur pethau
mawrion ac anchwiliadwy; rhyfeddol
† heb rifedi:
10 Yr hwn ſydd yn rhoddi glaw ar
wyneb y ddaear; ac yn danſon dyfroedd ar
wyneb y ‡ meuſydd:
11 e Gan oſod rhai iſel mewn uchelder;
fel y dyrchefir y galarus i jechydwriaeth.
12 f Efe ſydd yn diddymmu amcanion y
cyfrwys, fel na allo eu dwylaw ddwyn dim
i ben.
13 g Efe ſydd yn dal y doethion yn eu
cyfrwyſdra: a chyngor y cyndyn a ddiddym-
mir.
14 h Lliw dydd y ‡ cyfarfyddant â thy-
wyllwch, a hwy a balfalant hanner dydd
megis lliw nôs.
15 Yr hwn hefyd a achub y tlawd rhag
y cleddyf, rhag eu ſafn hwy, a rhag llaw
y cadarn.
16 i Felly y mae gobaith i'r tlawd, ac
anwiredd yn cau ei ſafn.
17 k Wele gwyn ei fyd y dŷn a geryddo
Duw; am hynny na ddiyſtyra gerydd yr
Hollalluog.
18 l Canys efe a glwyfa, ac a rwym: efe
a archolla, a'i ddwylaw ef a jachânt.
19 m Mewn chwech o gyſyngderau efe
a'th wared di; ïe mewn ſaith ni chy-
ffwrdd drwg â thi.
20 n Mewn newyn efe a'th wared rhag
marwolaeth: ac mewn rhyfel rhag † nerth
y cleddyf.
21 o ‡ Rhag ffrewyll tafod i'th guddir;
ac ni ofni rhag dinyſtr pan ddelo.

g 1 Cor. 3. 19. h Deut. 28. 29. Eſay 59. 10. ‡ Neu, *rhedant i dywyllwch.* i Pſal. 107. 42. 12. Heb. 12. 5. Jago 1. 12. Dad. 3. 19. l Deut. 32. 39. 1 Sam. 2. 6. Eſay 30. 26. Hoſ. 6. 1. m Diar. 24. 16. n Pſal. 33. 19. a 37. 19. † Heb. *llaw tafod.* o Pſal. 31. 20. ‡ Neu, *Pan ffrewyllio y*

22 Mewn

2400.
p Esay 11. 9. a 35. 9. a 65. 25. Ezec. 34. 25. Hos. 2. 18.
q Psal. 91. 12.
† Neu, *mai heddwch yw dy lueſt.*
‡ Neu, *chyfeilliorni.*

22 Mewn dinyſtr a newyn y chwerddi, p ac ni ofni rhag bwyſtfilod y ddaear.
23 Canys q a cherrig y maes y *byddi* mewn cyngrair; a bwyſtfil y maes hefyd fydd heddychol â thi.
24 A thi a gei wybod † y *bydd* heddwch yn dy lueſt: a thi a ymweli â'th drigfa, ac ni ‡ phechi.
25 A chei wybod hefyd mai † lliofog *fydd* dy hâd: a'th hiliogaeth megis gwellt y ddaear.
26 Ti a ddeui mewn henaint i'r bedd: fel y cyfyd yſgafn o ŷd yn ei hamſer.
27 Wele hyn, ni a'i chwiliaſom, felly y *mae*: gwrando hynny, a gwybydd er dy lwyn dy hun.

† Neu, *mawr.*

PEN. VI.

Mehef. 6. B.

1 Job yn dangos nad heb achos y mae yn cwyno, 8 Yn deiſyf cael marw, ac felly yn ſicr ganddo y caiff gyſſur, 14 Yn argyoeddi ei gyfeillion o angharedigrwydd.

A Job a attebodd, ac a ddywedodd,
2 O gan bwyſo na phwyſid fy ngofid, ac na chŷd-godid fy nhrychineb mewn cloriannau!
a Diar. 27. 3. 3 Canys yn awr trymmach fyddai a nâ thywod y môr: am hynny y pallodd geiriau gennyf.
b Pſal. 38. 2. c Pſal. 88. 15, 16. 4 b O herwydd y *mae* ſaethau 'r Hollalluog ynnof, y rhai y mae eu gwenwyn yn yſed fy yſbryd: c dychrynfâu Duw a ymfyddinaſant i'm herbyn.
5 A rua aſyn gwŷllt uwch ben glaſwellt? a frêf ŷch uwch ben ei borthiant?
6 A fwytêir peth diflas heb halen? a oes flâs ar wyn wŷ?
7 Y pethau a wrthododd fy enaid eu cyffwrdd *ſydd* megis bwyd gofidus i mi.
8 O na ddeuai fy nymuniad! ac na roddai Duw 'r hyn yr ydwyf yn ei ddiſgwil!
9 Sefrhyngu bodd i Dduw fy nryllio, a gollwng ei law yn rhydd, a'm torri ymmaith.
10 Yna cyſſur a fyddai etto i mi, îe mi a ymgaledwn mewn gofid; nac arbeded, canys ni chelais ymadroddion d y Sanctaidd.
d Lef. 19. 2. Eſay 57. 15.
11 Pa nerth *fydd* i mi i obeithio? a pha ddiwedd *fyda* i mi, fel yr eſtynnwn fy hoedl?
12 Ai cryſdwr cerrig yw fy nghryſdwr? a *ydyw* fy nghnawd o brês?
13 Onid *ydyw* fy nghymmorth ynnofi? a ſwriwyd doethineb yn llwyr oddi wrthyf?
† Heb. e 'r *hwn ſydd yn zoddi.* e Jer. 15. 18. 14 † I'r cyſtuddiol y byddai trugaredd oddi wrth ei gyfaill; ond efe a adawôdd ofn yr Hollalluog.
15 Fy mrodyr a'm twyllaſant megis afon: e aethant heibio fel lliſeiriant afonydd:
16 Y rhai a dduaſant gan rew; ac yr ymguddiodd eira ynddynt:
† Heb. yn eu gwrês y diſſoadant. 17 Yr amſer y cynheſant, hwy a dorrir ymmaith: † pan wreſogo 'r *hin*, hwy a ddarfyddant allan o'i lle.
18 Llwybrau eu ffordd hwy a giliant: hwy a ânt yn ddiddym, ac a gollir.
19 Byddinoedd Tema a edrychaſant: minteioedd Seba a ddiſgwiliaſant am danynt.
20 Hwy a gywilyddiwyd am iddynt obeithio; hwy a ddaethant hyd yno, ac a wladeiddiaſant.
21 Canys yn awr ‡ f nid ydych chwi ddim; chwi a welſoch *fy* nhaflu i lawr, ac a ofnaſoch.
22 A ddywedais i, Dygwch i mi? neu, o'ch golud rhoddwch roddion droſoſi?
23 Neu, gwaredwch fi o law y gelyn? neu, rhyddhêwch fi o law y cedyrn?
24 Dyſgwch fi, a myfi a dawaf: a gwnewch i mi ddyall *ym* mha beth y camgymmerais.
25 Mor gryfion ydyw geiriau uniondeb! ond pa beth a argyoedda argyoeddiad *un* o honoch chwi?
26 Ai argyoeddi ymadroddion a amcenwch chwi, a geiriau un dîobaith, y rhai *fy* megis gwŷnt?
27 Chwi a † ruthrwch hefyd am ben yr amddifad, ac a gloddiwch *bwll* i'ch cyfaill.
28 Yn awr gan hynny, byddwch foddlon, edrychwch arnafi; canys y *mae* yn ‡ eglur i chwi o'ch dywedaf gelwydd.
29 g Dychwelwch attolwg, na fydded anwiredd; îe trowch etto, y *mae* fy nghyfiawnder yn hyn.
30 A oes anwiredd yn fy nhafod? oni ddyall taflod fy ngenau gam flâs?

f Heb. *berwch ſyrthio ar.* ‡ Heb. *ger bron eich wyneb chwi.* g Pen. 17. 10.

PEN. VII.

Mehef. 6. P.

1 Job yn ei eſgusodi ei hun am ddeiſyfu angau, 12 yn cwyno aneſmwythed yw arno, 17 ac mor wiliadwrus ydyw Duw.

ONid *oes* ‡ a amſer terfynedig i ddŷn ar y ddaear? *onid* yw ei ddyddiau ef megis dyddiau gwâs cyflog?
‡ Neu, *milwriaeth.* a Pen. 14. 13, 14.
2 Megis y dyheua gwâs am gyſgod, ac y diſgwil cyflogddyn *wobr* ei waith:
3 Felly y gwnaethpwyd i mi feddiannu b miſoedd o oferedd, a noſweithiau blinion a oſodwyd i mi.
Pſal. 39. 4. b Edrych Pen. 29. 2. c Deut. 28. 67. Pen. 17. 12.
4 c Pan orweddwyf, y dywedaf, Pa brŷd y codaf, ac † yr ymedy y nôs? canys câf ddigon o ymdrôi hyd y cyfddydd.
5 Fy nghnawd a wiſgodd bryfed, a thom priddlyd: fy nghroen a agennodd, ac a aeth yn ffiaidd.
† Heb. *y meſurir yr hwyr.*
6 d Fy nyddiau ſydd gynt nâ gwennol gwehydd, ac a ddarfuant heb obaith.
d Pen. 9. 25. a 16. 22. a 17. 11.
7 Cofia mai e gwŷnt yw fy hoedl: ni † wêl fy llygad ddaioni mwyach.
e Pſal. 90. 6. a 102. 11. a 103. 15. a 144. 4.
8 f Y llygad a'm gwelodd, ni'm gwêl *mwyach:* dy lygaid *ſydd* arnaf, ac nid *ydwyf.*
f Eſay 38. 12.
9 *Fel* y derfydd y cwmmwl, ac yr â ymmaith: felly'r g hwn ſydd yn diſgyn i'r bedd, ni ddaw i fynu *mwyach.*
g Jago 4. 14.
10 Ni ddychwel mwy i'w dŷ: h a'i le nid edwyn ef mwy.
h Eſay 38. 12.
11 Gan hynny ni orafunaf i'm genau, mi a leſaraf ynghyfyngdra fy yſbryd; myfi a gwynaf yn chwerwder fy enaid.
a 40. 6. Jago 4. 14.
12 Ai môr *ydwyf*, neu forfil, gan dy ſod yn goſod cadwriaeth arnaf?
c Pſal. 78. 39. a 89. 47.
13 i Pan ddywedwyf, Fy ngwely a'm cyſſura; fy ngorweddfa a eſmwytha fy nghwynfan;
† Heb. *ddychwel fy llygad i weled ddaioni.*
14 Yna i'm brawychi â breuddwydion, ac a'm dychryni â gweledigaethau.
f Pen. 20. 9.
15 Am hynny y dewiſai fy enaid ymdagu, a marwolaeth yn fwy nâ'm † hoedl.
g 2 Sam. 12. 23.
16 k Ffieiddiais *einioes*, ni fynnwn fyw byth: l paid â mi, canys m oferedd *ydyw* fy nyddiau.
h Pen. 20. 9. Pſal. 103.
17 n Pa beth *ydyw* dŷn pan ſawrhêit ef? a phan oſodit dy feddwl arno?
16. i Pen. 9. 27, 28. † Heb. *beſgyrn.* k Pen. 10. 1. l Pen. 10. 20. a 14. 6. Pſal. 39. 13. m Pſal. 62. 9. n Pſal. 8. 4. a 144. 3. Heb. 2. 6.

18 Ac ymweled ag ef bob borau, *a* 'i brofi ar bob moment?
19 Pa hŷd y *bydai* heb gilio oddi wrthyi? ac na adewi fi yn llonydd tra llyngcwyf fy mhoeryn?
20 Myfi a bechais; beth a wnâf i ti, ° O geidwad dŷn? pa ham ᵖ y gosodaist fi yn nôd i ti, fel yr ydwyf yn faich i mi fy hun?
21 A pha ham na faddeui fy nghamwedd, ac na fwri heibio fy anwiredd? canys yn awr yn y llwch y gorweddaf, a thi a 'm ceisi yn forau, ond ni *bydaaf*.

PEN. VIII.

1 *Bildad yn dangos gyfiawned ydyw Duw, gan ei fod yn gwneuthur â phawb yn ôl ei weithrea.* 8 *Yn dangos o 'r hên oesoedd gynt, mor ſicr yw dinyſtr y rhagrithiwr.* 20 *Yn bwrw ac Job gyfiawned y gwnâ Duw â phawb.*

YNa Bildad y Suhiad a attebodd, ac a ddywedodd,
2 Pa hŷd y dywedi di hynny? ac y *bydd* geiriau dy enau *megis* gwynt cryf?
3 [a] A wyra Duw farn? neu a wyra 'r Hollalluog gyfiawnder?
4 O 's dy feibion a bechaſant yn ei erbyn ef; a bwrw o hono ef hwynt ymmaith † am eu camwedd;
5 [b] O 's tydi a foreu-godi at Dduw, ac a weddii ar yr Hollalluog;
6 O 's pur ac uniawn *ſyddi*, yn wîr efe a ddeffry attat ti yr awron, ac a wnâ drigfa dy gyfiawnder yn llwyddiannus:
7 Er bod dy ddechreuad yn fychan; etto dy ddiwedd a gynnydda yn ddirfawr.
8 [c] O blegid gofyn attolwg i 'r oes gynt, ac ymbarotoa i chwilio eu hynafiaid hwynt.
9 (Canys [d] *er* doe 'r ydym ni, ac ni wyddom *ddim*, o herwydd cyſgod yw ein dyddiau ni ar y ddaear.)
10 Oni ddyſgant hwy di? *ac oni* ddywedant i ti? ac *oni* ddygant ymadroddion allan o 'i calon?
11 A gyfyd brwynen heb wlybaniaeth? a dŷf hefg heb ddwfr?
12 [e] Tra fyddo hi etto yn wŷrddlas, heb ei thorri, hi a wywa o flaen pob glaſwelltyn.
13 Felly *y mae* llwybrau pawb a 'r ſydd yn gollwng Duw dros gôſ, ac [f] y derfydd am obaith y rhagrithiwr.
14 Yr hwn y torrir ymmaith ei obaith; ac *fel* * tŷ pryf coppyn *y bydd* ei hyder ef.
15 [g] Efe a bwyſa ar ei dŷ, ond ni ſaif: efe a ymeifl ynddo, ond ni phery.
16 Y mae efe yn îr o flaen pob haul: ac yn ei ardd y daw ei frig allan.
17 Plethir ei wraidd ef ynghŷlch y pentwr: *ac* efe a wêl le cerrig.
18 O 's diwreiddia efe ef allan o 'i le: [h] efe a 'i gwâd ef, *gan ddywedyd*, Ni 'th welais.
19 Wele, dymma lawenydd ei ffordd ef: ac o 'r ddaear y blagura eraill.
20 Wele, ni wrthyd Duw y perffaith; ac nid ymeifl efe yn llaw y rhai drygionus;
21 Oni lanwo efe dy enau di â chwerthin; a 'th wefuſau â † gorfoledd.
22 A gwiſgir dy gaſeion di â chywilydd, ac ni bydd llueſty 'r annuwiol.

PEN. IX.

1 *Job yn cydnabod gyfiawned yw Duw, ac yn dangos nad gwiw ymryſon ag ef.* 22 *Nad wrth oi gyſtudd y mae barnu gwirioneb dŷn.*

YNa Job a attebodd, ac a ddywedodd,
2 Yn wîr mi a wn mai felly *y mae*: canys pa fodd [a] y cyfiawnhêir dŷn gyd â Duw?
3 O 's myn efe ymryſon ag ef; ni all atteb iddo *am* un *peth* o fil.
4 [b] *Y mae* efe yn ddoeth a gâlon, ac yn alluog o nerth: pwy a ymgaledodd yn ei erbyn ef, ac a lwyddodd?
5 Yr hwn ſydd yn ſymmud mynyddoedd, ac heb wybod iddynt: yr hwn ſydd yn eu dymchwelyd hwynt yn ei ddigofaint.
6 Yr hwn ſydd yn cynhyrfu 'r ddaear allan o 'i lle; fel y cryno ei cholofnau hi.
7 Yr hwn a ddywed wrth yr haul, ac ni chŷſyd: ac a ſelia ar y ſêr.
8 [c] Yr hwn yn unig ſydd yn tânu 'r nefoedd, ac yn ſathru ar † donnau 'r môr.
9 [d] Yr hwn ſydd yn gwneuthur ‡ Arctu-rus, Orion, a Phleiades, a 'ſtafellocdd y dehau.
10 [e] Yr hwn ſydd yn gwneuthur pethau mawrion anchwiliadwy; a rhyfeddodau aneirif.
11 [f] Wele, efe a â heibio i mi, ac ni 'm gwelaf *ef*; ac efe a â rhagddo, ac ni chanfyddaf ef.
12 [g] Wele, efe a 'ſglyfaetha, pwy a 'i † fuddia? pwy a ddywed wrtho, Pa beth yr wyt yn ei wneuthur?
13 Oni thrŷ Duw ei ddigllonedd ymmaith; dano ef y crymma cynnorthwywyr ‡ balchder.
14 Pa faint llai 'r attebaf iddo ef; *ac y* gallaf ddewiſy ngeiriau *i ymreſymmu* ag ef?
15 I 'r hwn, pe bawn cyfiawn, nid attebwn, *eithr* ymbiliwn â 'm barnwr.
16 Pe galwaſwn, a phed attebaſai efe i mi, ni chredwn y gwrandawai efe fy lleferydd.
17 Canys efe a 'm dryllia â chorwynt; ac a amlhâ fy archollion [h] yn ddiachos.
18 Ni ddïoddef efe i mi gymmeryd fy anadl: ond efe a 'm lleinw â chwerwder.
19 O 's *ſoniaf* am gadernid, wele ef yn gadarn: ac o 's am farn, pwy a ddadleu droſofi?
20 O 's myfi a ymgyfiawnhâf, fy ngenau a 'm barn yn euog: *o 's* perffaith *y dywedaf ſy mod*, efe a 'm barn yn gildyn.
21 *Pe byddwn* berffaith, *etto* nid adwaenwn fy enaid: ffiaidd *fyddai* gennyf fy einioes.
22 Dymma un *peth*, am hynny mi a 'i dywedais: [i] y mae efe yn diſtetha 'r perffaith a 'r annuwiol.
23 O 's lladd y ffrewyll yn ddiſymmwth; efe a chwardd am ben profedigaeth y diniwaid.
24 Y ddaear a roddwyd yn llaw 'r annuwiol, efe a fwrw hng dros wynebau ei barnwyr hi: onid ê, pa le *y mae*, a phwy *yw efe*?
25 [k] A 'm dyddiau i ſydd gynt nâ rhedegwr: ffoant ymmaith, heb weled daioni.
26 Aetham heibio megis llongau † buain; [l] megis yr eheda eryr at ymborth.
27 [m] O 's dywedaf, Gollyngaf fy nghŵyn dros gof; mi a adawaf fy nhrymder, ac a ymgyſſuraf:
28 Yr wyf yn ofni fy holl ddolurïau: gwn na 'm berni yn wirion.
29 *O 's* euog ſyddaf: pa ham yr ymflinaf yn ofer?
30 [n] O 's ymolchaf mewn dwfr eira; ac *o 's* glanhâf fy nwylaw yn lân;
31 Etto ti a 'm trochi yn y pwll; a 'm dillad a 'm ffieiddiant.

32 Canys

2400.
[a] Pſal. 143. 2.
[b] Pen. 36. 5.
[c] Gen. 1. 6.
[d] Pſal. 104. 2, 3.
† Heb. *uchelderau.*
[e] Pen. 38. 31, &c. Amos 5. 8.
‡ Heb. *As, Ceſil, a Chimah.*
[f] Pen. 5. 9. Pſal. 71. 15.
[g] Eſay 45. 9. Jer. 18. 6. Rhuf. 9. 20.
† Heb. *a 'i ſtry yn ôl?*
Pen. 11. 10.
‡ Neu, *nerth.*
[h] Pen. 2. 3. a 34. 6.
[i] Preg. 9. 2, 3.
[k] Pen. 7. 6.
† Heb. *dymuniad*, neu, *Ebeh.*
[l] Hab. 1. 8.
[m] Pen. 7. 13.
[n] Jer. 2. 22.

32 Canys [o] nid gŵr ſel myfi yw *eſe*, ſel yr attebwn iddo, *ac* y delem ynghŷd i farn.

33 [p] Nid oes rhyngom ni † ddyddiwr a all oſod ei law arnom ein dau.

34 [q] Tynned ymmaith ei wialen oddi arnaf; ac na ddychryned ei oth ef ſyfi:

35 Yna y dywedwn, ac nid ofnwn ef: ond nid felly ‡ y mae gyd â myfi.

[o] Preg. 6. 10.
[p] Eſay 45. 9. Jer. 49. 19.
[q] Rhuf. 9. 20.
[r] 1 Sam. 2. 25. Ad. 1 Pen. 13.

PEN. X.

1 *Job yn cymmeryd rhyddid-ata i achwyn, ac yn ymliw â Duw o achos ei gyſtudd,* 18 *yn cwyno ei ſod yn fyw, ac yn erfyn cael ychydig eſmwythâra cyn ei farw.*

Mehef. 8. B.

YMae [a] fy enaid ‡ yn blino ar fy einioes: arnaf fy hun y gadawaf fy nghŵyn; ac yn chwerwder fy enaid y llefaraf.

[a] Pen. 7. 16. ‡ Neu, *wedi ei dorri ymmaith tra fwyf byw.*

2 Dywedaf wrth Dduw, Na farn fi yn euog; gwnâ i mi wybod pa ham yr ymryſoni â mi.

3 Ai da i ti orthrymmu, ſel y dïyſtyrit † waith dy ddwylaw, ac y llewyrchit gyngor yr annuwiol?

† Heb. *lafur.*

4 Ai llygaid o gnawd ſy i ti? ai [b] fel y gwêl dŷn y gweli di?

[b] 1 Sam. 16. 7.

5 *A ydyw* dy ddyddiau di fel dyddiau dŷn? *a ydyw* dy flynyddoedd di fel dyddiau gŵr?

6 Pan geiſi fy anwiredd, a phan ymofynni am fy mhechod.

7 ‡ Ti a wyddoſt nad ydwyf annuwiol; ac nid *oes* a waredo o'th law di.

‡ Heb. Mae *ar ty wybodaeth di.*

8 Dy ddwylaw di a'm gweithiaſant, ac a'm cyd-luniaſant o amgylch; etto fy nifetha yr wyt.

9 Cofia attolwg mai [c] fel clai y gwnaethoſt fi; ac a ddygi di fi i'r pridd drachefn?

[c] Gen. 2. 7. a 3. 19.

10 [d] Oni thywelltaiſt fi fel llaeth? ac oni cheulaiſt fi fel caws?

[d] Pſal. 139. 14, 15, 16.

11 Ti a'm gwiſgaiſt i â chroen, ac â chnawd; ti a'm † diffynnaiſt i ag eſgyrn ac â gïau.

† Heb. *caeaiſt.*

12 Bywyd a thrugaredd a ddarperaiſt i mi, a'th ymgeledd a gadwodd fy ysbryd.

13 A'r *pethau* hyn a guddiaiſt ti yn dy gâlon; gwn *ſod* hyn gyd â thi.

14 O's pechaſ, ti a'm gwili, ac ni 'm glanhêi oddi wrth fy anwiredd.

15 O's ydwyf annuwiol, gwae fi; ac [e] *o's* cyfiawn ydwyf, *er hynny* ni chodaf fy mhen; *yr ydwyf* yn llawn o warthrudd, am hynny gwêl fy nghyſtudd:

[e] Pen. 9. 20.

16 Canys cynnyddu y mae: [f] fy hela yr ydwyt ſel llew creulon: er hynny dracheſn ti a wnei yn rhyfedd â mi.

[f] Eſay 38. 13. Galar. 3. 10.

17 Yr wyt ti yn adnewyddu dy dyſtion i'm herbyn, ac yn amlhâu dy ddigofaint wrthyf; cyfnewidiau a rhyfel *ſyda* i'm herbyn.

18 [g] Pa ham gan hynny y dygaiſt fi allan o'r grôth? *o na* buaſwn farw, ac na 'm gwelai llygad!

[g] Pen. 3 11.

19 Mi a fuaſwn megis pe na buaſwn, a myſi a ddygaſid o'r bru i'r bedd.

20 [h] Onid ychydig yw fy nyddiau? i paid *gan hynny*, [k] gâd im' lonydd, ſel yr ymgyſſurwyf ychydig;

[h] Edrych Pen. 7. 16. a 8. 9.

21 Cyn myned o honof lle ni ddychwelwyf, i dïr tywyllwch a chyſgod angau;

[i] Pſal. 39. 13.

22 Tïr tywyllwch ſel y ſagddu, *a* chyſgod angau, a heb dreſn; lle y mae y goleuni ſel y tywyllwch.

[k] Pen. 7. 16, 19.

PEN. XI.

1 *Sophar yn cerydau Job am ei gyfiawnhâu ei hun,* 5 *ac yn dangos mor anchwiliadwy ydyw doethineb Duw.* 13 *Sicred yw benaith eaiſeirwch.*

Mehef. 8. P.

ASophar y Naamathiad a attebodd, ac a ddywedodd,

2 Oni attebir amlder geiriau? ac a gyfiawnhêir gŵr † ſiaradus?

† Heb. *gwefuſog.*

3 Ai dy ‡ gelwyddau a wnâi i wŷr dewi? a phan watwarech, oni bydd a'th waradwyddo?

‡ Neu, *ddychymygion.*

4 Canys [a] dywedaiſt, Pur *ydyw* fy nyſgeidiaeth, a glân ydwyf yn dy olwg di.

[a] Pen. 9. 20. a 33. 9.

5 Ond, ô na leſarai Duw, ac *nad* agorai ei wefuſau yn dy erbyn,

6 A mynegi iti ddirgeledigaethau doethineb, eu bod yn ddau cymmaint a'r hyn ſydd! cydnebydd gan hynny [b] i Dduw oſyn gennyt lai nag a haeddai di anwiredd.

[b] Ezra 9. 13.

7 [c] A elli di wrth chwilio gael gafael ar Dduw? a elli di gael yr Hollalluog hyd berffeithrwydd?

† Heb. *uchelderau y nefoedd.*
[c] Preg. 3. 11. Rhuf. 11. 33.

8 † Cyfuwch a'r nefoedd *ydyw*, beth a wnei di? dyfnach nag uffern yw, beth a elli di ei wybod?

9 *Mae* ei feſur eſ yn hwy nâ 'r ddaear ac yn llêd nâ 'r môr.

10 [d] O's tyrr eſe ymmaith, ac o's carchara; o's caſgl ynghŷd, pwy a'i ‡ rhwyſtra ef?

[d] Pen. 9. 12. [e] Pſal. 10. 11, 14. a 35. 22.

11 Canys [e] eſe a edwyn ofer ddynion, ac a wêl anwiredd; onid yſtyria eſe gan hynny?

‡ Neu, *try heibio?*

12 [f] Dŷn gwâg er hynny a gymmer arno fod yn ddoeth; er geni dŷn ſel llwdn aſen wŷllt.

[f] Pſ. 73. 22. a 92. 6. Preg. 3. 18.

13 [g] O's dydi a barotôi dy gâlon, ac [h] a eſtynni dy ddwylaw atto eſ;

[g] Pen. 5. 8. a 22. 21. [h] Pſal. 88. 9. a 143. 6.

14 Od *oes* ddrygioni yn dy law, bwrw eſ ymmaith ym mhell, ac na ddioddef i anwiredd drigo yn dy lueſtai:

15 Canys yna [i] y codi dy wyneb yn ddifrychau; ïe byddi ſafadwy, ac nid otni:

[i] Pen. 22. 26.

16 O blegid ti a ollyngi *dy* ofid dros gôf: ſel dyfroedd *y rhai* a aethant heibio y coſi *eſ.*

Edrych Gen. 4. 5, 6.

17 *Dy* oedran hefyd [k] a † fydd diſgleiriach nâ hanner dydd; llewyrchi, *a* byddi ſel y boreuddydd.

[k] Pſal. 37. 6. a 112. 4. Eſay 58. 8.

18 Hyderus fyddi hefyd, o herwydd bod gobaith: ïe ti a gloddi, *ac* [l] a orweddi mewn dïogelwch.

† Heb. *gyfyd uwchlaw.*
[l] Lef. 26. 5, 6. Pſal. 3. 5. a 4. 8. Diarheb. 18. 14.

19 Ti a orweddi hefyd, ac ni *bydd* a'th ddychryno, a llawer * a ymbiliant â'th wyneb.

20 Ond llygaid yr annuwiolion a ddiffygiant, metha ganddynt ffoi, [m] a'i gobaith *fydd ſel* ymadawiad yr enaid.

3. 24. * Pſal. 45. 12. [m] Pen. 8. 14.

PEN. XII.

1 *Job yn ei ymddiffyn ei hun yn erbyn ei gyfeillion oedd yn ei geryddu,* 7 *yn cyſnaboca ſod Duw yn hollalluog.*

Mehef. 9. B.

AJob a attebodd, ac a ddywedodd,

2 Dïau mai chwychwi *ſy* bobl; a chyd â chwi y bydd marw doethineb.

[a] Pen. 13. 2.

3 Eithr [a] *y mae* gennyf fi † ddyall ſel chwithau, nid ydwyf fi ‡ waeth nâ chwithau; † a phwy ni wŷr y ſath bethau a hyn?

† Heb. *gâlon.* ‡ Heb. *yn cwympo yn is nâ, &c.*

4 [b] Yr ydwyf *ſel* un a watworiid gan ei

[b] Pen. 17. 2, 6. a 21. 3. a 30. 1.

a chyd â phwy nid yw y ſath hyn?

gym-

gymmydog, yr hwn a eilw ar Dduw, ac efe a'i hettyb: [c] gwatworgerdd yw y cyfiawn perffaith.

5 Lamp ddïyſtyr ym meddwl y llwyddiannus, yw 'r hwn ſydd barod i lithro o'i draed.

6 [d] Llwyddiannus yw llueſtai ysbeilwyr, ac y mae diogelwch i'r rhai ſydd yn cyffroi Duw, y rhai y cyſoethoga Duw eu dwylaw.

7 Ond gofyn yn awr i'r aniſeiliaid, a hwy a'th ddyſgant, ac i ehediaid yr awyr, a hwy a fynegant i ti.

8 Neu dywed wrth y ddaear, a hi a'th ddyſg: a phyſgod y môr a hysbyſant i ti.

9 Pwy ni wyr yn y rhai hyn oll, mai llaw yr ARGLWYDD a wnaeth hyn?

10 [e] Yr hwn y *mae* ‡ einioes pob peth byw yn ei law; ac anadl pob † màth ar ddŷn.

11 [f] Onid y gluſt a farna ymadroddion? ‡ a'r genau a archwaetha ei fwyd?

12 Doethineb *ſydd* mewn henuriaid; a dyall mewn hîr ddyddiau.

13 [g] Gyd ag ef y *mae* doethineb, a chadernid, cyngor a dyall ſydd ganddo.

14 Wele, [h] efe a ddiſtrywia, ac nid adeiledir: [i] efe a gae ar ŵr, ac nid agorir arno.

15 Wele, efe a attal y dyfroedd, a hwy a ſychant: efe a'i denſyn hwynt, a hwy a ddadymchwelant y ddaear.

16 [k] Gyd ag ef y *mae* nerth a doethineb: efe biau y twyllodig, a'r twyllodrus.

17 Efe ſydd yn gwneuthur i gynghoriaid fyned yn anrhaith; ac [l] efe a yntyda farnwyr.

18 Efe ſydd yn dattod rhwym brenhinoedd, ac yn rhwymo gwregys am eu llwynau hwynt.

19 Efe ſydd yn gwneuthur i dywyſogion fyned yn anrhaith; ac a blyga 'r rhai cedyrn.

20 [m] Efe ſydd yn dwyn ymmaith † ymadrodd y ffyddlon; ac yn dwyn ſynwyr y rhai hên.

21 [n] Efe ſydd yn tywallt diſtyrwch ar dywyſogion; ac yn ‡ gwanhâu nerth y rhai cryfion.

22 [o] Efe ſy yn dadguddio *pethau* dyfnion allan o dywyllwch; ac yn dwyn cyſgod angau allan i oleuni.

23 [p] Efe ſydd yn amlhâu 'r cenhedloedd, ac yn eu diſtrywio hwynt: efe ſydd yn chengi ar y cenhedloedd, ac efe a'i dwg hwynt *i gyſyngdra*.

24 Efe ſydd yn dwyn câlon pennaethiaid pobl y ddaear; ac [q] efe a wna iddynt grwydro mewn anialwch heb ffordd.

25 Hwy a balfalant yn y tywyllwch heb oleuni; ac efe a wna iddynt hwy gyfeiliorni fel meddwyn.

38. [q] Pſal. 107. 4, 40.

PEN. XIII.

1 *Job yn argyoeddi ei gyfeillion am eu bod yn dueddol, 14 yn dangos ei ymdairied yn Nuw, 20 ac yn dymuno cael gwybod ei bechodau, ac amcan Duw wrth ei gyſtuddio ef.*

WEle ſy llygad a welodd *hyn* oll: ſy nghluſt a'i clywodd, ac a'i dyallodd.

2 [a] Mi a wn yn gyſtal a chwithau: nid ydwyf waeth nâ chwithau.

3 [b] Yn wîr myſi a leſaraf wrth yr Hollalluog, ac yr ydwyf yn chwennychu ymreſymmu â Duw.

4 Ond rhai yn aſio celwydd *ydych* chwi: [c] meddygon diddym *ydych* chwi oll.

5 Oh gan dewi na thawech; a [d] *hynny* a fyddai i chwi yn ddoethineb.

6 Clywch attolwg ſy rheſwm, a gwrandêwch ar ddadl ſy ngwefuſau.

7 [e] A ddywedwch chwi anwiredd dros Dduw? ac a ddywedwch chwi dwyll er ei ſwyn ef?

8 A dderbyniwch chwi ei wyneb ef? a ymryſonwch chwi dros Dduw?

9 Ai da *fydd hyn* pan chwilio efe chwi? a dwyllwch chwi ef fel twyllo dŷn?

10 Gan geryddu efe a'ch cerydda chwi; o's derbyniwch wyneb yn ddirgel.

11 Oni ddychryna ei ardderchawgrwydd ef chwi? ac oni ſyrth ei arſwyd ef arnoch?

12 Cyffelyb i ludw *ydyw* eich coffadwriaeth chwi; a'ch cyrph i gyrph o glai.

13 Tewch, † gedwch lonydd, fel y llefarwyf finnau; a deued arnaf yr hyn a *ddelo*.

14 Pa ham [f] y cymmeraf fy nghnawd â'm dannedd? ac [g] y goſodaf ſy einioes yn fy llaw?

15 [h] Pe lladdai efe fi, etto mi a obeithiaf ynddo ef: er hynny fy ffyrdd a ‡ ddiffynnaf ger ei fron ef.

16 Hefyd efe *fydd* jechydwriaeth i mi: canys ni ddaw rhagrithiwr yn ei wŷdd ef.

17 Gan wrando gwrandêwch ſy ymadrodd, ac a ſynegwyf, â'ch cluſtiau.

18 Wele yn awr trefnais *fy* achos, gwn i'm cyfiawnhêir.

19 Pwy ydyw 'r *hwn* a ymddadleu â mi? canys yn awr *o's* tawaf, mi a drengaf.

20 [i] Ond dau *beth* na wnâ i mi: yna nid ymguddiaf rhagot.

21 Pellhâ dy law oddi arnaf: ac na ddychryned dy ddychryn fi.

22 Yna galw, a myfi a attebaf: neu myfi a leſaraf, ac atteb di fi.

23 Pa faint o gamweddau ac o bechodau ſy ynnof? pâr i mi wybod ſy nghamwedd a'm pechod.

24 [k] Pa ham y cuddi dy wyneb, ac [l] y cymmeri fi yn elyn i ti?

25 [m] A ddrylli di ddeilen yſgwydedig? a ymlidi di ſoflyn ſych?

26 Canys yr wyt ti yn 'ſgrifennu pethau chwerwon yn fy erbyn; ac yn [n] gwneuthur i mi feddiannu camweddau fy jeuenctid.

27 Ac [o] yr ydwyt ti yn goſod fy nhraed mewn cyffion, ac yn gwilied ar fy holl lwybrau; *ac* yn nodi † gwadnau fy nhraed.

28 Ac efe megis pydrni a heneiddia, fel dilledyn yr hwn a yſa gwyſyn.

PEN. XIV.

1 *Job yn ymbil â Duw am ei ffafr, o herwydd byrred oes dŷn, a ſicred marwolaeth. 7 Er na's gellir cael einioes, wedi ei cholli unwaith, etto y mae efe yn diſgwil am gael ei newidio. 16 Trwy bechod y mae 'r creadur dan lygredigaeth.*

DYn a aned o wraig *ſydd* fyr o ddyddiau, a [a] llawn o helbul.

2 [b] Fel blodeuyn y daw allan, ac y torrir ef ymmaith; ac efe a gilia fel cyſgod, ac ni ſaif.

102. 11. a 103. 15. a 144. 4. Eſay 40. 6. Jac. 1. 10, 11. a 4. 14. 1 Pedr 1. 24.

2400.

[c] Pen. 6. 21. a 16. 2.
[d] Diar. 17. 28.
[e] Pen. 17. 5. a 32. 21. a 36. 4.
† Heb. *gnâd wrthyf.*
[f] Pen. 18. 4.
[g] 1 Sam. 28. 21. Pſal. 119. 109.
[h] Pſal. 23. 4. Diar. 14. 32.
‡ Heb. *brofaf*, neu, *argyoeddaf.*
[i] Pen. 9. 34. a 33. 7.
[k] Deut. 32. 20. Pſal. 13. 1.
[l] Deut. 32. 42. Ruth 1. 21. Pen. 16. 9. a 19. 11. a 33. 10. Galar. 2. 9.
[m] Eſay 42. 3.
[n] Pſal. 25. 7.
[o] Pen. 33. 11.
† Heb. *gwrâiad.*

Meheſ. 10. B.

[a] Preg. 2. 23.
[b] Pen. 8. 9. Pſal. 90. 5, 6, 9. a 30 1. 10.

2400.

3 A agori di dy lygaid ar y fâth ymma? ac a ddygi di fi i farn gyd â thi?

4 [c] Pwy a ddyry *beth* glân allan o *beth* aflan? neb.

[c] Gen. 5. 3. Pſal. 51. 5. Joan 3. 6. Rhuf. 5. 12. Eph. 2. 3.

5 [d] Gan *fod* ei ddyddiau ef wedi eu rhagderfynu, rhifedi ei ſiſoedd ef gyd â thi, a goſod o honoe ei derfynau, fel nad el droſtynt:

[d] Pen. 7. 1.

6 [e] Tro oddi wrtho, fel y ‡ gorphwyſo, hyd oni orphenno, [f] fel gwâs cyflog, ei ddiwrnod.

[e] Pen. 7. 16, 19. a 10. 20. Pſal. 39. 13. ‡ *Peidio.* [f] Pen. 7. 1.

7 Canys y mae gobaith o bren, er ei dorri, y blagura efe etto, ac na phaid ei flagur ef *a thyfu.*

8 Er heneiddio ei wreiddyn ef yn y ddaear, a marweiddio ei ſoncyff ef yn y pridd,

9 Efe a flagura oddi wrth arogl dyfroedd; ac a ſwrw ganghennau fel planhigyn.

10 Ond gŵr a ſydd marw, ac a dorrir ymmaith; a dŷn a drenga, a pha le *y mae?*

[g] Pſal. 102. 26. Eſay 51. 6. a 65. 17. a 66. 22. Act. 3. 21. Rhuf. 8. 20. 2 Pedr 3. 7, 10, 11. Dad. 20. 11. a 21. 1.

11 *Fel* y mae dyfroedd yn pallu o'r môr, a'r afon yn myned yn ddïyſbydd, ac yn ſychu:

12 Felly gŵr a orwedd ac ni chyſyd, hyd [g] oni *byddo* heb netoedd; ni ddihunant, ac ni ddeffroant o'i cwſg.

13 O na chuddit ſi yn y bedd; *na'm* cedwit yn ddirgel, nes troi dy lïd ymmaith; *na* oſodit amſer nodedig i mi, a'm cofio.

14 O's bydd gŵr marw, a ſydd efe byw *drachefn?* diſgwiliaf holl ddyddiau ſy milwriaeth, hyd oni ddelo ſy nghyfnewidiad.

[h] Pen. 10. 6, 14. a 31. 4. a 34. 21. Pſal. 56. 8. a 139. 1, 2, 3. Diar. 5. 21. Jer. 32. 19.

15 Gelwi, a myfi a'th attebaf; chwennychi waith dy ddwylaw.

16 Canys yr awr hon [h] y rhifi ſy nghamrau: onid wyt yn gwilied ar fy mhechod?

17 Fy nghamwedd [i] a ſelied mewn côd; a thi a wniaiſt i fynu ſy anwiredd.

[i] Deut. 32. 34. Hoſ. 13. 12.

18 Ac yn wîr, y mynydd a ſyrthio a ddiflanna; a'r graig a ſymmudir o'i lle.

19 Dyfroedd a dreuliant y cerrig; yr wyt yn † golchi ymmaith y pethau ſy [k] n tyfu o bridd y ddaear, ac yn gwneuthur i obaith dŷn golli.

† Heb. *llifeirio dros y pethau.* [k] Preg. 9. 5. Eſay 63. 16.

20 Yr wyt yn ei orchfygu ef yn dragywydd, fel yr elo ymmaith: a chan newidio ei wyneb ef, yr wyt yn ei ddanfon ef i ffordd.

[k] b's gwybydd efe: a hwy a oſtyngir, ac ni wyr efe oddi wrthynt.

21 Ei feibion ef a ddaw i anrhydedd, ac

22 Ond ei gnawd arno a ddoluria, a'i enaid ynddo a alara.

PEN. XV.

Mehef. 10. P.

1 *Eliphaz yn ceryddu Job am ei annuwioldeb yn ei gyfiawnhâu ei hun,* 17 *Ac yn profi o bennau 'r hên bobl, mor aneſmwyth yw 'r annuwiol.*

YNa Eliphaz y Temaniad a attebodd, ac a ddywedodd,

2 A adrodd *gŵr* doeth wybodaeth o wynt? ac a leinw efe ei fol â'r dwyreinwynt?

3 A ymreſymma efe â gair ni fuddia? neu ag ymadroddion, *y rhai* ni wna efe leſâd â hwynt?

† Heb. *ddiddymma ſi.* ‡ Neu, *ymadrodd* † Heb. *ſy yn dyſga.*

4 Yn ddïau ti a † dorraiſt ymmaith ofn: yr ydwyt yn attal ‡ gweddi ger bron Duw.

5 Canys dy enau † a draetha dy anwiredd; ac yr wyt yn dewis tafod y cyfrwys.

6 Dy enau di ſydd yn dy fwrw yn euog, ac nid myfi: a'th wefuſau ſydd yn tyſtiolaethu yn dy erbyn.

7 A aned tydi yn gyntaf dŷn? a [a] lunied tydi o flaen y brynnau?

[a] Pſal. 90. 2. Diar. 8. 25.

8 [b] A glywaiſt ti gyfrinach Duw? ac a atteli di ddoethineb gyd â thi dy hun?

[b] Rhuf. 11. 34.

9 Beth a wyddoſt ti a'r na's gwyddom ni? *beth* a ddyalli di, heb ſod hynny hefyd gennym ninnau?

10 [c] *Y mae* yn ein myſg ni y penllwyd, a'r oedrannus hefyd; hŷn o oedran na'th dâd di.

[c] Pen. 32. 6, 7.

11 Ai bychan gennyt ti ddiddanwch Duw? a oes dim dirgel gyd â thi?

12 Pa beth ſydd yn dwyn dy feddwl oddi arnat? ac ar ba beth yr amneidia dy lygaid,

13 Gan i ti droi dy ſeddwl yn erbyn Duw; a gollwng y *fâth* eiriau allan o'th enau?

14 [d] Pa beth *yw* dŷn i fod yn lân? a'r hwn a aned o wraig i fod yn gyfiawn?

[d] 1 Bren. 8. 46. 2 Cron. 6. 36. Pen. 14. 4.

15 [e] Wele ni roddes efe ymddiried yn ei ſainct; a'r neſoedd nid ydynt lân yn ei olwg ef.

[e] Pſal. 14. 3. Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. 1 Joan 1. 8, 10.

16 [f] Pa faint mwy ffiaidd a drewedig *yw* dŷn, [g] yr hwn ſydd yn yfed anwiredd fel dwfr?

[f] Pen. 4. 18. a 25. 5. [g] Pſal. 14. 3. a 53. 3. Pen. 34. 7.

17 Dangoſaf i ti, gwrando arnaf; a'r hyn a welais a fynegaf.

18 Yr hyn a fynegodd gwŷr doethion [h] oddi wrth eu tadau; ac ni's celaſant:

[h] Diar. 19. 28.

19 I'r rhai yn unig y rhoddwyd y ddaear: ac ni ddaeth alldud yn eu plith hwy.

20 Holl ddyddiau 'r annuwiol y bydd efe yn ymofidio: a rhifedi y blynyddoedd a guddiwyd oddi wrth y traws.

[i] Pen. 8. 8. † Heb. *dychrynfeydd.*

21 Trwſt † ofnadwy *ſydd* yn ei gluſtiau ef: [i] mewn heddwch y daw y diniſtrydd arno.

[i] 1 Theſ. 5. 3.

22 Ni chrêd efe y dychwel allan o dywyllwch: ac y mae 'r cleddyf yn gwilied arno.

[k] Pſal. 59. 15. a 109. 10.

23 Y mae efe [k] yn crwydro am fara, pa le *y bydd:* efe a wyr fod [l] dydd tywyllwch yn barod wrth ei law.

[l] Pen. 18. 12.

24 Cyſtudd a dreuliant a'i brawycha ef; *hwy* a'i gorchfygant fel brenin parod i ryſel.

25 Canys efe a eſtynnodd ei law yn erbyn Duw; ac yn erbyn yr Hollalluog yr ymnerthodd.

26 Efe a rêd yn y gwddf iddo ef; trwy dewdwr torrau ei dariannau:

27 Canys efe a dôdd ei wyneb â'i fraſder: ac a wnaeth dyrch *o floneg* ar ei dynewynnau.

28 A thrigo y mae mewn dinaſoedd wedi eu dinyſtrio, *a* thai anghyfannedd: y rhai ſydd barod *i fod* yn garneddau.

29 Ni chyfoethoga efe, ni phery ei olud ef chwaith; ac nid eſtyn efe eu perffeithrwydd hwy ar y ddaear.

[m] Pen. 4. 9.

30 Nid ymedy efe allan o dywyllwch, y fflam a wywa ei frig ef; ac efe a ymedy [m] trwy anadl ei enau ef.

[n] Pen. 22. 16. Pſal. 55. 22. [o] Pſal. 7. 14. Eſay 59. 4. Hoſ. 10. 13. ‡ Neu, *gawyged.*

31 *Yr hwn* a dwylled nac ymddirieded mewn oferedd: canys oferedd ſydd ei wobr [n] ef.

32 Efe a dorrir ymmaith [o] cyn ei ddydd; a'i gangen ni laſa.

33 Efe a ddihidla ei rawn anaddfed fel gwinwydden; ac a fwrw ei flodeuyn fel oliwydden.

34 Canys cynnulleidfa rhagrithwyr *fydd* unig: a thân a yſa lueſtai gwobrwyr.

35 [o] Y maent yn ymddŵyn blinder, ac yn eſgor ‡ ar wagedd: a'i bol ſydd yn darpar twyll.

PEN.

PEN. XVI.

1 *Job yn beio ar ei gyfeillion, eu hanrhugaroccced,* 7 *yn dangos mor doſtur yw ei gyſtwr,* 17 *ac yn amddiffyn ei adiniweidrwydd.*

A Job a attebodd, ac a ddywedodd,
2 Clywais lawer o'r ſath hyn: [a] cyſſurwyr ‡ gofidus *ydych* chwi oll.
3 Oni *cheir* diwedd ar eiriau † ofer? neu pa beth ſydd yn dy gryfhâu di i atteb?
4 Mi a fedrwn ddywedyd fel chwithau, pe byddai eich enaid chwi yn lle ſy enaid i, medrwn bentyrru geiriau i'ch erbyn, ac [b] yſgwyd ſy mhen arnoch.
5 Ond mi a'ch cryfhâwn chwi â'm genau; a ſymmudiad ſy ngwefuſau a eſmwythaai *eich gofid.*
6 O's lleſaraf fi, nid eſmwythâ ſy nolur; ac *o's* peidiaf, † ai llai ſy ngofid?
7 Ond yn awr eſe a'm blinodd i: anrheithiaiſt ſy holl gynnulleidfa:
8 A chroen-grychaiſt fi, a hynny ſydd dyſtiolaeth: a'm culni yn codi ynnof a dyſtiolaetha yn ſy wyneb.
9 [c] Yn ei ddigllondeb *i'm* rhwyga yr hwn a'm casâ: eſe a eſgyrnyga ddannedd arnaf; [d] ſy ngwrthwynebwr a flaenllymmodd ei lygaid yn ſy erbyn.
10 Hwy a ledaſant eu ſafnau arnaf, [e] tarawſant ſy nghernau yn ddirmygus; ymgaſglaſant ynghŷd yn ſy erbyn.
11 Duw [f] a'm † rhoddes i'r anwir; ac a'm trôdd i ddwylaw'r annuwiolion.
12 Yr oeddwn yn eſmwyth, ond eſe a'm drylliodd, ac a ymaflodd yn ty ngwddf, ac a'm drylliodd yn chwilfriw, ac [g] a'm cododd yn nôd iddo ei hun.
13 Ei ſaethyddion eſ ſy yn ſy amgylchu, y mae eſe yn hollti ſy arennau, ac nid ydyw yn arbed, y mae yn tywallt ſy muſtl ar y ddaear.
14 Y mae yn ſy rhwygo â rhwygiad ar rwygiad: y mae eſe yn rhedeg arnaf fel cawr.
15 Gwniais ſachlen ar ſy nghroen: a [h] halogais ſy nghorn yn y llwch.
16 Fy wyneb ſy fudr gan wylo, a chyſgod marwolaeth *ſydd* ar ſy amrantau;
17 Er nad *oes* gamwedd yn fy nwylaw: a *bod* ſy ngweddi yn bur.
18 O ddaear, na orchuddia fy ngwaed, ac [i] na ſydded lle i'm gwaedd.
19 Wele hefyd yn awr ſy nhyſt yn y neſoedd: a'm tyſtiolaeth yn yr uchelder.
20 Fy nghyſeillion † ſydd yn ſy ngwawdio: ſy llygad a ddifferodd *ddagrau* wrth Dduw.
21 [k] *O na* chai un ymddadleu â Duw dros ddŷn, ſel mâb dŷn dros ei ‡ gymmydog!
22 Canys *pan ddêl* † ychydig flynyddoedd, yna mi a rodiaf lwybr *ar hyd yr hwn* ni ddychwelaſ.

PEN. XVII.

1 *Job yn appelio oddi wrth ddynion at Dduw.* 6 *Y gall anrhugarea'd dynion wrth y cyſtuddiol, beri i'r duwiol ſynnu, ond na's gall beri iddynt ddigalonni.* 11 *Nad mewn bywyd, ond mewn marwolaeth, y mae ei obaith ef.*

FY ‡ anadl a lygrwyd, ſy nyddiau a ddiffoddwyd, beddau ſy *barod* i mi.
2 Onid *oes* watwarwyr gyd â mi? ac onid yw ſy llygad yn † aros yn eu chwerwedd hwynt?
3 Dyro i lawr yn awr, dyro i mi ſeichiau gyd â thi: pwy *ydyw* eſe [a] a dery ei law yn ſy llaw i?
4 Canys cuddiaiſt eu calon hwynt oddi wrth ddyall: am hynny ni ddyrcheſi di *hwynt.*
5 Yr hwn a ddywed weniaith i'w gyfeillion, llygaid ei feibion eſ a ballant.
6 Yn ddiau eſe a'm goſodod [b] yn ddiareb i'r bobl, ac ‡ o'r blaen yr oeddwn megis tympan iddynt.
7 Am hynny [c] y tywyllodd ſy llygad gan ddigllonedd: ac *y mae* ſy ‡ aelodau oll fel cyſgod.
8 Y rhai uniawn a ſynnant am hyn; a'r diniwaid a ymgyfyd yn erbyn y rhagrithiwr.
9 Y cyfiawn hefyd a ddeil ei ffordd; a'r glân ei ddwylaw a'chwanega gryfdwr.
10 Ond chwi oll, [d] dychwelwch, a deuwch yn awr: am na chaf fi *ŵr* doeth yn eich plith chwi.
11 [e] Fy nyddiau a aeth heibio, fy amcanion a dynned ymmaith; *ſef* ‡ meddyliau ſy nghalon.
12 Gwnânt y nôs yn ddydd: † byr *yw* 'r goleuni o herwydd tywyllwch.
13 O's diſgwiliaf, y bedd *ſydd* dŷ i mi: mewn tywyllwch y cyweiriais ſy ngwely.
14 Gelwais ar y pwll, Tydi *yw* ſy nhâd: ar y pryf, Fy mam⁊ a'm chwaer *wyt.*
15 A pha le yn awr y *mae* ſy ngobaith? pwy hefyd a genfydd fy ngobaith?
16 Diſgynnant i farrau'r pwll, pan *ſyddo ein* [f] cyd-orphwyſfa yn y llwch.

PEN. XVIII.

1 *Bildad yn beio ar Job am ei ryfyg a'i anniodefgarwch.* 5 *Trueni'r annuwiol.*

A Bildad y Suhiad a attebodd, ac a ddywedodd,
2 Pa *brŷd* y derſydd eich ymadrodd? yſtyriwch, wedi hynny ninnau a leſarwn.
3 Pa ham y cyfriſed nyni fel aniſeiliaid? *ac* yr ydym yn wael yn eich golwg chwi?
4 O [a] yr hwn ſydd yn rhwygo ei enaid yn ei ddigllondeb: ai er dy fwyn di y gadewir y ddaear? neu y ſymmudir y graig allan o'i lle?
5 Ie goleuni'r annuwiolion a ddiffoddir, a gwreichionen ei dân eſ ni lewyrcha.
6 ‡ Goleuni a dywylla yn ei luefty eſ: a'i luſern a ddiffydd gyd ag eſ.
7 Camrau ei gryfdwr eſ a gyfyngir: a'i gyngor ei hun a'i bwrw eſ i lawr.
8 Canys [b] efe a deflir i'r rhwyd erbyn ei draed; ac ar faglau y rhodia eſe.
9 Magl a ymeiſt yn ei ſawdl *eſ,* [c] a'r gwilliad ſydd trech nag eſ.
10 Hoenyn a guddied iddo eſ yn y ddaear; a magl iddo ar y llwybr.
11 [d] Braw a'i brawycha eſ o amgylch; ac a'i ‡ gyr i *gymmeryd* ei draed.
12 Ei gryfdwr fydd newynllyd, a [e] dinyſtr *ſydd* parod wrth ei yſtlys.
13 Eſe a yſa † gryfdwr ei groen eſ: cyntafanedig angau a fwyty ei gryfdwr eſ.
14 [f] Ei hyder eſ a dynnir allan o'i luefty: a *hynny* a'i harwain eſ at frenin dychryniadau.
15 Eſe a drîg yn ei lueſt eſ, am nad eiddo eſ *ydyw*: brwmſtan a waſgerir ar ei drigfa eſ.
16 [g] Ei wrâidd a ſychant oddi tanodd, a'i frîg a dorrir oddi arnodd.

2400. Mehef. 12. B.
[a] Pen. 13. 4.
‡ Neu, *traſſerchus.*
† Heb. *gwynt.*
[b] Pſal. 22. 7. a 109. 25. Galar. 2. 15.
† Heb. *pa beth ſydd yn myned oddiwrthyf?*
‡ Pen. 10. 16, 17.
[d] Pen. 13. 24.
[e] Galar. 3. 30. Mica 5. 1.
[f] Pen. 1. 15, 17.
† Heb. *hargaeodd.*
[g] Pen. 7. 20.
[h] Pen. 30. 19.
[i] Pen. 27. 9. Pſal. 66. 18, 19.
† Heb. *yw ſy ngwawdwyr.*
[k] Pen. 31. 35. Preg. 6. 10. Eſay 45. 9. Rhuf. 9. 20.
‡ Neu, *gyfaill.*
† Heb. *blynyddoedd rhif.*
Mehef. 12. P.
‡ Neu, *ſy ysbryd a dreuliwyd.*
† Heb. *llettya.*
2400.
[a] Diar. 6. 1. a 17. 18. a 22. 26.
[b] Pen. 30. 9.
‡ Neu, *o'i blaen* hwynt.
[c] Pſal. 6. 7.
‡ Neu, *medalliau.*
[d] Pen. 6, 29.
[e] Pen. 7. 6. a 9. 25.
‡ Neu, *meddalannau.*
† Heb. *cyſſagos.*
[f] Pen. 3. 17, 18, 19.
[a] Pen. 13. 14.
‡ Neu, *ganwyll.*
[b] Pen. 22. 10.
[c] Pen. 5. 5.
[d] Pen. 15. 21. Jer. 6. 25. a 20. 3. a 46. 5. a 49. 29.
‡ Heb. *waſgara.*
[e] Pen. 15. 23.
† Heb. *farriau.*
[f] Pen. 3. 14. a 1. 20. Pſal. 112. 10. Diar. 10. 18.
[g] Pen. 29. 19. Eſay 5. 24. Amos 2. 9. Mal. 4. 1.

17 [b] Ei goffadwriaeth a gollir o'r ddaear, ac ni *bydd* enw iddo ar wyneb yr heol.

18 ‡ Efe a yrrir allan o oleuni i dywyllwch: efe a ymlidir allan o'r byd.

19 [i] Ni *bydd* iddo fâb nac wyr ym mysg ei bobl; nac un wedi ei adael yn ei driglannau ef.

20 Y rhai a ddêl ar *ei* ôl, a synna arnynt o herwydd ei ddydd ef: a'r rhai o'r blaen a † gawsant fraw.

21 Yn wîr, dymma drigleoedd yr anwir; a dymma le y *dŷn* nid edwyn Dduw.

† Heb. *ymaflasant mewn braw.*

PEN. XIX.

Job yn cwyno greuloned yw ei gyfeillion, ac yn dangos fod yntho ef ddigon o drueni i borthi eu creulondeb hwy. 21, 28 *Yn ymbil am dosturi,* 23 *ac yn credu yr ailgyfodiad.*

A Job a attebodd, ac a ddywedodd,

2 Pa hyd y cystuddiwch fy enaid? ac i'm drylliwch â geiriau?

3 [a] Dengwaith bellach i'm gwaradwyddasoch, ac nid cywilydd gennych ymgaledu i'm herbyn.

4 Hefyd pe *byddai* wîr wneuthur o honoſi yn amryfus; gyd â mi y trig fy amryfusedd.

5 Yn wîr o's ymfawrygwch yn fy erbyn, a dadlau fy ngwaradwydd i'm herbyn:

6 Gwybyddwch yn awr mai Duw a'm dymchwelodd i, ac a'm hamgylchodd â'i rwyd.

7 Wele, lleſaf *rhag* trawſder, ond ni'm hattebir: gwaeddaf, ond nid *oes* farn.

8 [b] Efe a gaeodd fy ffordd fel nad elwyf drosodd: y mae efe yn gosod tywyllwch ar fy llwybrau.

9 Efe a ddïosgodd fy ngogoniant oddi amdanaf; ac a ddygodd ymmaith goron fy mhen.

10 Y mae efe yn fy nistrywio oddi amgylch, ac yr ydwyf yn myned ymmaith: ac efe a symmudodd fy ngobaith fel pren.

11 Gwnaeth hefyd i'w ddigoſaint gynneu yn fy erbyn; ac [c] a'm cyfrifodd iddo fel *un o'i* elynion.

12 Ei dorfoedd fy 'n dyfod ynghŷd; ac [d] yn palmantu eu ffyrdd yn fy erbyn, ac yn gwerſyllu o amgylch fy mhabell.

13 [e] Efe a bellhaodd fy mrodyr oddi wrthyf, a'r rhai oedd yn fy adnabod hefyd a ymddïeithraſant oddi wrthyf.

14 Fy nghyfneſaf a ballaſant, a'r rhai oedd o'm cydnabod a'm hanghofiaſant.

15 Y rhai oedd yn trigo yn fy nhŷ, a'm morwynion, fy 'n fy nghyfrif yn ddïeithr: alldud ydwyf yn eu golwg.

16 Gelwais ar fy ngwaſanaethwr, ac nid attebodd; ymbliais ag ef â'm genau.

17 Dïeithr oedd fy anadl i'm gwraig; er ymbil o honof â *hi* er mwyn fy mhlant o'm † corph.

18 ‡ Plant hefyd a'm dïyſtyrent: cyfodais, a dywedaſant i'm herbyn.

19 [f] Fy holl gyfrinachwyr fy 'n fy ffieiddio: a'r rhai a gerais a droiſant yn fy erbyn.

20 [g] Fy eſgyrn a lynodd wrth fy nghroen, ‡ ac wrth fy nghnawd; ac â chroen fy nannedd y dïengais.

21 Trugarhêwch wrthyf, trugarhêwch wrthyf, fy nghyfeillion; canys [h] llaw Dduw a gyffyrddodd â mi.

22 Pa ham yr ydych chwi yn fy erlid i fel Duw, heb gael digon ar fy nghnawd?

23 † Oh nad yſgrifennid fy ngeiriau yn awr! ô na argraphid hwynt mewn llyfr!

24 O nad yſgrifennid hwynt yn y graig dros byth â phin o haiarn ac â phlwm!

25 Canys myfi a wn fod fy mhrynwr yn fyw, ac y ſaif yn y diwedd ar y ddaear:

26 Ac ‡ er yn ôl fy nghroen *i bryfed* ddifetha *'r corph* hwn, etto [i] caf weled Duw yn fy nghnawd:

27 Yr hwn a gâf fi im' fy hun ei weled; a'm llygaid a'i gwelant, ac nid † arall; *er* i'm harennau ddarfod ‡ ynnof.

28 Eithr chwi a ddylech ddywedyd, Pa ham yr erlidiwn ef? † canys gwreiddyn y matter a gaed ynnof.

29 Ofnwch am danoch rhag y cleddyf: canys y *mae* digoſaint *yn dwyn* coſbedigaethau 'r cleddyf, fel y gwybyddoch *foa* barn.

† Heb. *dieithr.* ‡ Heb. *yn fy mynwes.* † *wreiddyn matter a gaed,* &c.

PEN. XX.

Sophar yn dangos cyflwr a rhan yr annuwiol.

YNa Sophar y Naamathiad a attebodd, ac a ddywedodd,

2 Am hynny y mae fy meddyliau yn peri i mi atteb; ac am *hyn y mae* brys ‡ arnaf.

3 Yr ydwyf yn clywed cerydd gwaradwyddus i mi; ac y mae yſbryd fy nyall yn peri i mi atteb.

4 Oni wyddoſt ti hyn eriôed, er pan oſodwyd dŷn ar y ddaear,

5 [a] Mai † byrr yw gorfoledd yr annuwolion: a llawenydd y rhagrithwyr dros funyd awr?

6 [b] Pe dyrchafai ei odidawgrwydd ef i'r nefoedd; a chyrhaeddyd o'i ben ef hyd y ‡ cymhyſau,

7 Efe a gollir yn dragywydd fel ei dom: y rhai a'i gwelſant a ddywedant, Pa le y *mae* efe?

8 Efe a eheda ymmaith [c] megis breuddwyd, ac ni cheir ef: ac efe a ymlidir fel gweledigaeth nôs.

9 [d] Y llygad a'i gwelodd ni wêl ef mwy: a'i le ni chenfydd mwy o hono.

10 ‡ Ei feibion a gais fodloni 'r tlodion; a'i ddwylaw [e] a roddant adref eu golud hwynt.

11 Ei eſgym fy 'n llawn o [f] *bechod* ei jeuengctid, yr hwn a orwedd gyd ag ef yn y pridd.

12 Er bod drygioni yn feluſ yn ei enau ef: *er* iddo ei gau dan ei dafod;

13 *Er* iddo ei arbed, ac heb ei ado; eithr ei attal o fewn tafod ei enau:

14 Ei fwyd a dry yn ei amyſgaroedd: buſtl aſpiaid yayw o'i fewn ef.

15 Efe a lyngcodd gyfoeth, ac efe a'i chwyda; Duw a'i tynn allan o'i ſol ef.

16 Efe a ſugn wenwyn aſpiaid: tafod gwiber a'i lladd *ef.*

17 Ni chaiff we'ed [g] afonydd ffrydiau, *ac* aberoedd o fel ac ymenyn.

18 Y mae efe [h] yn rhoddi adref yr hyn a laſuriodd am dano, ac ni'n llwngc: † yn ôl ei olud y rhydd adref, ac heb gael llawenydd o hono.

19 Am iddo ddryllio, a gadaw y tlodion; 'ſglyfaethu tŷ nid adeiladodd;

20 [i] Dïau-

[b] Pſal. 109. 13. Diar. 2. 22. a 10. 7.

‡ Heb. *Gyrrant ef allan,* &c.

[i] Eſay 14. 22. Jer. 22. 30. † Heb. *ymaflaſant mewn braw.*

Mehef. 13. B.

[a] Gen. 31. 7. Lef. 26. 26.

[b] Pen. 3. 23.

[c] Pen. 13. 24. Galar. 2. 5.

[d] Pen. 30. 12.

[e] Pſal. 31. 11. a 38. 11. a 69. 8. a 88. 8, 18.

† Heb. *bel.*

‡ Neu, *yr enwir.*

[f] Pſal. 41. 8. a 55. 12, 14, 20.

[g] Pen. 30. 30. Pſal. 102. 5. Galar. 4. 8.

‡ Neu, *ei wrth,* &c.

[h] Pen. 1. 12.

2400.

† Heb. *Pwy a ddyry ſgrifennu fy ngeir.*

‡ Neu, *wedi im' ddeffro, er dinyſtrio y corph hwn, etto o'm cnawd y gwelaf Dduw.*

[i] Pſal. 17. 15. 1 Cor. 13. 12. 1 Joan 3. 2. Neu, *ſa*

Mehef. 13. B.

‡ Heb. *ynnof.*

[a] Pſal. 37. 35, 36. † Heb. *o ages.*

[b] Eſay 14. 13, 14. Obad. 3. 4.

‡ Heb. *wybren.*

[c] Pſal. 73. 20. a 90. 5.

[d] Pen. 7. 8, 10. Ad. 8, 18. Pſal. 37. 36. a 103. 16.

‡ Neu, *y tlodion a orthrymma ei blant.*

[e] Ad. 18. [f] Pen. 13. 26. Pſal. 25. 7. 11.

[g] Pſal. 36. 9.

[h] Ad. 10. † Heb. *yn ôl golud ei gyfnewid.*

20 i Dïau na † chaiff lonydd yn ei fol, na weddill o'r hyn a ddymunodd.
21 Ni *fydd* gweddill ‡ o'i fwyd ef: am hynny ni ddisgwil neb am ei dda ef.
22 Pan gyflawner ei ddigonoldeb, cyfyng *fydd* arno: llaw pob *dŷn* blin a ddaw arno.
23 *Pan* fyddo efe ar fedr llenwi ei fol, Duw a ddenfyn arno angerdd ei ddigofaint: ac a'i glawia *hi* arno ef ym mysg ei fwyd.
24 k Efe a ffŷ oddi wrth arfau haiarn: a'r bwa dur a'i trywana ef.
25 Efe a dynnir, ac a ddaw allan o'r corph, a l gloyw-lafn a ddaw allan o'i fustl ef; m dychryn *fydd* arno.
26 Pob tywyllwch *a fydd* cuddiedig yn ei ddirgeloedd ef: tân heb ei chwythu a'i hysa ef: yr hyn a adawer yn ei luesty ef a ddrygir.
27 Y nefoedd a ddadguddiant ei anwirodd ef: a'r ddaear a gyfyd yn ei erbyn ef.
28 Cynnydd ei dŷ ef a gilia: *ei ada* a lifa ymmaith yn nydd ei ddigofaint ef.
29 n Dymma ran dŷn annuwiol gan Dduw; † a'r etifeddiaeth a osodwyd iddo gan Dduw.

PEN. XXI.

1 *Job yn dangos fod iddo achos i ofidio ïe ym marn dŷn.* 7 *Bod yr annuwiol weithiau yn gymmaint eu llwyddiant ag y pair iadynt adiystyru Duw:* 16 *A bod eu dinystr hwy weithiau yn eglur.* 22 *Nad oes ragor rhwng y llwyddiannus a'r truenus yn angau.* 30 *Ac mai mewn byd arall y mae barnedigaeth yr annuwiol.*

A Job a attebodd, a ddywedodd,
2 Gan wrando gwrandêwch fy ymadrodd; a bydded hyn *yn lle* eich cysŭr.
3 Dioddefwch fi, a minnau a lefaraf; ac wedi i mi ddywedyd, o gwatworwch.
4 A minnau, *ydwyf* fi *yn gwneuthur* fy nghŵyn wrth ddŷn? ac o's *ydwyf*, pa ham ‡ na byddai gyfyng ar fy ysbryd?
5 Edrychwch arnaf, a synnwch; a p gosodwch *eich* llaw ar *eich* genau.
6 Minnau pan gofiwyf a ofnaf; a dychryn a ymeifl yn fy nghnawd.
7 q Pan ham y mae 'r annuwiolion yn byw, yn heneiddio, ac yn cryfhâu *mewn* cyfoeth?
8 Eu hâd hwy *fydd* safadwy o'i blaen gyd â hwynt, a'i hiliogaeth yn eu golwg.
9 Eu tai *fy mewn* heddwch allan o ofn, ac nid *ydyw* gwialen Duw arnynt hwy.
10 Y mae ei tarw hwynt yn cyfloi, ac ni chyll ei hâd; ei fuwch ef a fwrw lo, ac nid erthyla.
11 Danfonant allan eu rhai bychain fel diadell, a'i bechgyn a neidiant.
12 Cymmerant dympan a thelyn, a llawenychant wrth lais yr organ.
13 r Treuliant eu dyddiau mewn daioni, ac mewn moment y disgynnant i'r bedd.
14 s Dywedant hefyd wrth Dduw, Cilia oddi wrthym; canys nid ydym yn chwennych gwybod dy ffyrdd.
15 t Pa beth *ydyw* 'r Hollalluog fel y gwasanaethem ef? a pha fudd fydd i ni o's gweddïwn arno?
16 Wele, nid *ydyw* eu daioni hwy yn eu llaw eu hun: u pell yw cyngor yr annuwiol oddi wrthyf fi.
17 Pa fawl gwaith y diffydd ‡ cannwyll yr annuwiolion? ac y daw eu dinystr arnynt hwy? *Duw* a ran ofidiau yn ei ddig.
18 b Y maent hwy fel sofl o flaen gwynt, ac fel mân-us yr hwn a † gippia 'r cowynt.
19 Duw a guddia ei anwiredd ef i i'w feibion: efe a dâl iddo, ac efe a'i gwybydd.
20 Ei lygaid a welant ei ddinystr ef; ac k efe a yf o ddigofaint yr Hollalluog.
21 Canys pa wynfyd fydd ganddo ef yn ei dŷ ar ei ôl, pan hannerer rhifedi ei fisodd ef?
22 l A ddysg *neb* wybodaeth i Dduw? gan ei fod yn barnu y rhai uchel.
23 Y naill fydd yn marw yn ‡ ei gyflawn nerth, ac efe yn esmwyth, ac yn heddychol yn gwbl.
24 Ei † fronnau ef sŷ 'n llawn llaeth; a'i esgyrn yn iraidd gan fêr.
25 A'r llall *fydd* yn marw mewn chwerwder enaid; ac ni fwytaodd mewn hyfrydwch.
26 Hwy a orweddant ynghŷd yn y pridd, a'r pryfed a'i gorchuddia hwynt.
27 Wele mi a adwaen eich meddyliau a'r bwriadau 'r ydych chwi yn eu dychymmygu ar gam yn fy erbyn.
28 Canys dywedwch, Pa le *y mae* tŷ y pendefig? a pha le *y mae* lluesty anneddau 'r annuwiolion?
29 Oni ofynnasoch chwi i 'r rhai oedd yn myned heibio ar hŷd y ffordd? ac onid adwaenoch chwi eu harwyddion hwy?
30 m Mai hyd ddydd dinystr yr arbedir y drygionus: yn nydd † cynddaredd y dygir hwynt allan.
31 Pwy a fynega ei ffordd ef yn ei wyneb ei? a phwy a dâl iddo ef fel y gwnaeth?
32 Etto efe a ddygir i'r ‡ bedd, ac a † erys yn y pentwr.
33 Y mae priddellau 'r dyffryn yn felus iddo, a phob dŷn a dyn ar ei ôl ef: megis *yr aeth* aneirif o'i flaen ef.
34 Pa fodd gan hynny y cyssurwch fi ag oferedd; gan fod camwedd *yn* eich attebion chwi?

PEN. XXII.

1 *Eliphaz yn dangos nad yw daioni dŷn yn gwneuthur dim lles i Dduw,* 5 *Yn cyhuddo Job o amryw bechodau:* 21 *yn ei gynghori ef i edifarhâu, trwy addewidion o drugaredd.*

YNa Eliphaz y Temaniad a attebodd, ac a ddywedodd,
2 a A wnâ gŵr lesâd i Dduw, fel y gwnâ 'r synhwyrol lesâd iddo ei hun?
3 Ai digrifwch *ydyw* i 'r Hollalluog dy fod di yn gyfiawn? neu ai elw dy fod yn perffeithio dy ffyrdd?
4 Ai rhag dy ofn y ceryddo efe dydi? *neu* yr â efe gŷd â thi i farn?
5 Onid *ydyw* dy ddrygioni di yn aml? a'th anwireddau heb derfyn?
6 Canys b cymmeraist wystl gan dy frawd yn ddïachos; a diosgaist ddillad y rhai noethion.
7 Ni roddaist ddwfr i 'w yfed i 'r lluddedig; a thi a atteliaist fara oddi wrth y newyneg.
8 Ond y gŵr † cadarn, efe biœdd y ddaear; a'r ‡ aurhydeddus a drigai ynddi.

2400. i Preg. 3. 13, 14. † Heb. *Dŵy a ddyry grisienmu fy ngein.* ‡ Neu, *i'w fwyd ef.* k Esay 24. 18. Jer. 48. 43. Am. 5. 19. l Pen. 16. 13. m Pen. 18. 11. n Pen. 27. 13. & 31. † Heb. *a etifeddiaeth ei ordinhâd ef gan Duw.* Mehef. 14. B.

a Pen. 16. 10. a 17. 2. ‡ Heb. *na fyrheir fy ysbryd i.* b Pen. 29. 9. a 40. 4. Pſal. 39. 9. c Pen. 12. 6. Pſal. 17. 10. a 73. 3, 12. Jer. 12. 1. Hab. 1. 16. d Pen. 36. 11. e Pen. 22. 17. f Eccſod. 5. 2. Pen. 34. 9. a 35. 3. Mal. 3. 14. g Pen. 22. 18.

2400. ‡ Neu, *lamp.* h Pſal. 1. 4. a 35. 5. Eſay 29. 5. Hoſ. 13. 3. † Heb. *ledratta.* i Eccſod. 20. 5. k Pſal. 75. 8. Jer. 25. 15. Dad. 14. 10. a 19. 15. l Eſay 40. 13. a 45. 9. Rhuſ. 11. 34. 1 Cor. 2. 16. ‡ Neu, *nerth ei berffeithrwydd.* † Neu, *gelyrnau.*

m Diar. 16. 4. † Heb. *cynddareddau.* ‡ Heb. *beddau.* † Heb. *wilia.*

Mehef. 14. P.

a Pen. 35. 7. Pſal. 16. 2. Luc 17. 10. b Eccſod. 22. 26, 27. Deut. 24. 10, &c. † Heb. *braich.* ‡ Heb. *uchel*, neu *gymmeradwy ei wyneb.*

2400.

9 Danſonaiſt ymmaith wragedd gweddwon yn waglaw; a breichiau 'r rhai amddifaid a dorrwyd.

10 Am hynny y *mae* [c] maglau o'th amgylch, ac ofn diſymmwth yn dy ddychrynu di;

11 Neu dywyllwch rhag gweled o honot: a llawer o ddyfroedd a'th orchuddiant.

12 Onid *ydyw* Duw yn uchelder y nefoedd? gwêl hefyd † uchder y sêr, mor uchel ydynt.

13 A thi a ddywedi, [d] Pa ‡ fodd y gŵyr Duw? a farn efe trwy 'r cwmmwl tywyll?

14 Y tew gymhylau *ſydd* loches iddo, ac ni wêl; ac y mae efe yn rhodio *ar* gylch y nefoedd.

15 A yſtyriaiſt di yr hên ffordd a ſathrodd y gwŷr enwir?

16 Y rhai [e] a dorrwyd pan nid *oedd* amſer; afon a dywalldwyd ar eu ſylfaen hwy.

17 [f] Hwy a ddywedaſant wrth Dduw, Cilia oddi wrthym; a pha beth a wnâ 'r Hollalluog iddynt hwy?

18 Etto efe a lanwaſai eu tai hwy o ddaioni: ond [g] pell *yw* cyngor yr annuwiolion oddi wrthyf fi.

19 [h] Y rhai cyfiawn a welant, ac a lawenychant: a'r diniwaid a'i gwatwar hwynt:

20 Gan na thorred ymmaith ein ſylwedd ni. Eithr y tân a yſodd eu † gweddill hwy.

21 Ymarfer attolwg ag ef a [i] bydd heddychlon: o hyn y daw i ti ddaioni.

22 Cymmer y gyfraith attolwg o'i enau ef; a goſod ei eiriau ef yn dy galon.

23 [k] O's dychweli at yr Hollalluog, ti a adeiledir; ſymmudi anwiredd ym mhell oddi wrth dy lueſtai.

24 [l] Rhoddi aur i gadw ‡ fel pridd: ac *aur* Ophir fel cerrig yr afonydd.

25 A'r Hollalluog ſydd yn † amddiffyn i ti; a thi a gei ‡ amldra o arian.

26 Canys yna 'r ymhoffi yn yr Hollalluog; ac [m] a ddyrcheſi dy wyneb at Dduw.

27 [n] Ti a weddii arno ef, ac efe a'th wrendy; a thi a deli dy addunedau.

28 Pan ragluniech di beth, efe a ſicrhêir i ti; a'r goleuni a lewyrcha ar dy ffyrdd.

29 Pan oſtynger hwynt, yna y dywedi di, *Y mae* goruchafiaeth: ac [o] efe a achub y goſtyngedig *ei* olwg.

30 † Efe a wareda ynys y diniwaid: a thrwy lendid dy ddwylaw y gwaredir hi.

† Neu, y *diniwaid a wareda 'r ynys.*

PEN. XXIII.

Meheſ. 15. B.

1 *Job yn hiraethu am ſyned ger bron Duw, 6 o hyder ar ei drugaredd ef.* 8 *Y mae Duw, er ei fod yn anweledig, yn dal ar ein ffyrdd ni.* 11 *Gwiriondeb Job.* 13 *Bod Barn Duw yn anghyfnewidiol.*

A Job a attebodd, ac a ddywedodd,

2 *Y mae* fy ymadrodd heddyw yn chwerw; ſy ‡ nialedd ſydd drymmach nâ'm huchenaid.

‡ Heb. *llaw.*

3 [a] Oh na wyddwn pa le y cawn ef! *fel* y deuwn at ei eiſteddfa ef!

[a] Pen. 13. 3. a 16. 21.

4 Treſnwn *ſy* matter ger ei fron ef; a llanwn ſy ngenau â rheſymmau.

5 Mynnwn wybod *â pha* eiriau i'm hattebai: a dyall pa beth a ddywedai efe wrthyf.

6 [b] A ddadleu efe i'm herbyn â helaethrwydd *ei* gadernid? na *ynâ*: oud efe a oſodai *nerth* ynoſ.

[b] Eſay 27. 4, 8.

7 Yno 'r uniawn a ymreſymmai ag ef: felly mi a ddianguwn byth gan ſy marnwr.

8 [c] Wele ym mlaen yr af, ond nid *ydyw efe yno*: yn ôl hefyd, ond ni ſedraf ei ganfod ef:

[c] Pen. 9. 11.

9 Ar y llaw aſſiwy, lle y mae efe 'n gweithio, ond ni ſedraf ei weled *ef*: ar y llaw ddehau y mae 'n ymguddio, fel na châf *ei* weled.

10 Ond efe a edwyn † ſy ffordd i; [d] wedi iddo fy mhrofi, myfi a ddeuaf allan fel aur.

† Heb. *y ffordd yſyd gennyf.*

11 Fy nhroed a ddilynodd ei gerddediad ef: cedwais ei ffordd ef, ac ni wyrais.

[d] Pſal. 17. 3. a 66. 10.

12 Nid ydwyf chwaith yn cilio oddi wrth orchymmyn ei wefuſau ef: ‡ hoffais eiriau ei enau ef yn fwy nâ'm † *hymborth* angenrheidiol.

‡ Heb. *cuddiais*

† Neu, *rhan oſodedig.*

13 Ond y *mae* efe yn un, a [e] phwy a'i try ef? [f] a'r hyn y mae ei enaid ef yn ei chwennychu, efe a'i gwnâ.

[e] Pen. 9, 12, 13. a 12. 14.

14 Canys efe a gyflawna 'r hyn a oſodwyd i mi: ac y *mae* ganddo lawer o'r fath bethau.

[f] Pſal. 115. 3.

15 Am hynny y dychrynais rhag ei ofn ef; yſtyriais, ac ofnais ef.

16 Canys Duw [g] a feddalhaodd ſy nghâlon: a'r Hollalluog a'm cythryblodd.

[g] Pſal. 22. 14.

17 O herwydd na thorrwyd fi ymmaith o flaen y tywyllwch: ac *na* chuddiodd efe 'r tywyllwch o 'm gŵydd.

PEN. XXIV.

1 *Bod anwiredd yn ſynych yn diange rhag ei gosbi,* 17 *A bod barn ddirgel i'r annuwiol.*

PA ham, gan [a] na chuddiwyd yr amſeroedd rhag yr Hollalluog, na welai 'r rhai ſydd yn ei adnabod ef, ei ddyddiau ef?

Meheſ. 15. P. S. Simon, &c. B.

[a] Act. 1. 7.

2 Y mae *rhai* 'n ſymmudo [b] terfynau; yn 'ſglyfaethu defaid, ac yn ‡ ymborthi *arnynt.*

[b] Deut. 19. 14. a 27. 17. Diar. 22. 28. a 23. 10.

‡ Neu, *eu porthi hwynt.*

3 Y maent yn gyrru aſynnod yr amddifad ymmaith: maent [c] yn cymmeryd ŷch y wraig weddw ar wyſtl.

[c] Pen. 22. 6. Deut. 24. 6, 10, 12, 17.

4 Maent yn troi 'r anghenog allan o'r ffordd: [d] tlodion y ddaear a ymgydlechant.

[d] Diar. 28. 28.

5 Wele, y maent *fel* aſynnod gwyllt ion yn yr anialwch, yn myned allan i'w gwaith, gan geiſio 'ſglyfaeth yn forau: y diffeithwch *ſydd yn dwyn* iddynt fwyd, *ac* i'w plant.

† Heb. *cymmyſgyd.*

6 Medant eu † hŷd yn y maes; a ‡ gwinllan yr annuwiol a gaſglant.

‡ Heb. *a'r annuwiol a gaſglant y winllan.*

7 Gwnânt i'r tlawd lettya yn noeth heb ddillad; ac heb wiſg mewn oerni.

8 Gwlychant gan lifeiriant y mynyddoedd; ac o eiſiau diddoſrwydd [e] y coſleidiant graig.

[e] Galar. 4. 5.

9 Tynnant yr amddifad oddi wrth y fron; cymmerant wyſtl gan y tlawd.

10 Gwnânt *iddo* fyned yn noeth heb ddillad: a dygant ddyrneidiau *lloffa* y rhai newynog.

11 Y rhai ſy 'n gwneuthur olew o fewn eu parwydydd hwynt, *ac* ſy 'n ſathru eu cafnau gwin ydynt ſychedig.

12 Y mae gŵyr yn griddfan o'r ddinas; ac y mae eneidiau y rhai archolledig yn gweiddi; ac nid yw Duw yn rhoi ffolineb *yn eu herbyn.*

13 Y rhai hynny ſy ym mhlith y rhai ſydd yn gwrthwynebu goleuni, nid ydynt yn adnabod ei ffyrdd, nac yn aros yn ei lwybrau.

14 [f] Gyd â'r goleuad y cyfyd y lleiddiad, ac y lladd efe 'r tlawd, a'r anghenog; a'r nôs y bydd ofe fel lleidr.

[f] Pſal. 10. 8.

15 g A llygad y godinebwr ſydd yn gwilied am y cyfnos, h gan ddywedyd, Ni chaiff llygad ſy ngweled; ac efe a eſyd hug ar ei wyneb.

16 Yn y tywyll y maent yn cloddio trwy dai, *y rhai* a nodaſant iddynt eu hunain liw dydd; i nid adwaenant hwy oleuni.

17 Canys megis cyſgod marwolaeth *ydyw* y borau iddynt hwy: dychryn cyſgod marwolaeth *yw*, o's edwyn neb *hwynt*.

18 Yſgafn *ydyw* ar wyneb y dyfroedd; melldigedig ydyw eu rhandir hwy ar y ddaear: ni thry efe ei wyneb *at* ffordd y gwinllannoedd.

19 Sychdwr a gwrês ſydd yn cippio dyfroedd eira; *felly* 'r bedd *y rhai* a bechaſant.

20 Y groth a'i gollwng ef dros goſ, melus fydd gan y pryf ef, ni chofir ef mwy: ac anwiredd a dorrir fel pren.

21 Y mae efe 'n dryllio 'r amhlantadwy, *yr hon* ni phlanta; ac nid ydyw yn gwneuthur daioni i'r weddw.

22 Ac y mae efe 'n tynnu rhai cedyrn wrth ei nerth: y mae efe 'n codi, ac ‡ nid oes *neb* dïogel o'i einioes.

23 Er rhoddi iddo fod mewn dïogelwch, ar yr hyn y mae ei bwys; etto *y mae* ei lygaid ef ar eu ffyrdd hwy.

24 Hwynt-hwy a ddyrchafwyd dros ychydig, ond hwy † a ddarfuant, ac a oſtyngwyd; hwy a ‡ ddycpwyd ymmaith fel pawb *eraill*, ac a dorrwyd ymmaith fel pen tywyſen.

25 Ac onid *ydyw felly* yn awr, pwy a'm gwnâ i yn gelwyddog; ac a eſyd ſy ymadrodd yn ddiddym?

PEN. XXV.

1 *Bildad yn dangos na all neb ſod yn gyfiawn ger bron Duw.*

YNa Bildad y Suhiad a attebodd, ac a ddywedodd,

2 Arglwyddïaeth ac ofn *ſydd* gyd ag ef: y mae efe 'n gwneuthur heddwch yn ei uchelfannau.

3 A oes gyfrif o'i luoedd ef? ac ar bwy ni chyſyd ei oleuni?

4 a Pa ſodd y cyfiawnhêir dŷn gyd â Duw? neu pa fodd y bydd yr hwn a aned o wraig yn lân?

5 Wele hyd yn oed y lleuad, ac ni lewyrcha hi; a'r sêr nid ydynt bur yn ei olwg ef:

6 Pa faint llai dŷn, *yr hwn ſydd* b bryf; a mâb dŷn, *yr hwn ſydd* abwydyn?

PEN. XXVI.

1 *Job yn ceryddu anrhugarog ysbryd Bildad, 5 ac yn cydnabod ſod gallu Duw yn anſe'drol, ac yn anchwiliadwy.*

A Job a attebodd, ac a ddywedodd,

2 Pwy a gynnorthwyaiſt ti? ai 'r dinerth? A achubaiſt ti y braich *ſydd* heb gadernid?

3 Pa ſodd y cynghoraiſt ti yr annoeth? ac y mynegaiſt yn helaeth y peth fel y mae?

4 Wrth bwy y mynegaiſt ymadroddion? ac ysbryd pwy a ddaeth allan o honot ti?

5 *Pethau* meirw a lunir oddi tan y dyfroedd, ‡ a'r rhai ſydd yn trigo ynddynt hwy.

6 a *Ymae* uffern yn noeth ger ei fron ef: ac nid oes do ar ddiſtryw.

7 b Y mae efe yn tànu y gogledd ar y gwagle; y mae efe yn crogi y ddaear ar ddiddym.

8 Y mae efe 'n rhwymo 'r dyfroedd yn ei gymhylau: ac nid ydyw 'r cwmmwl yn holltci danynt hwy.

9 Y mae efe 'n attal wyneb *ei* orſeddfaingc: y mae efe yn tànu ei gwmmwl arni hi.

10 c Efe a amgylchodd wyneb y dyfroedd â therfynau, † nes dibennu goleuni a thywyllwch.

11 Y mae colofnau 'r neſoedd yn crynu, ac yn ſynnu wrth ei gerydd ef.

12 d Efe a ranna 'r môr â'i nerth: ac a dery ſalchder â'i ddoethineb.

13 e Efe a addurnodd y nefoedd â'i Yſbryd; ei law ef a luniodd y ſarph dorchog.

14 Wele dymma rannau ei ffyrdd ef, ond mor ſychan *ydyw* 'r peth yr ydym ni yn ei glywed am dano ef! ond pwy a ddyall daranau ei gadernid ef?

15. Jer. 31. 35. e Pſal.

PEN. XXVII.

1 *Job yn dangos ei burdeb, 8 ac nad oes gobaith i'r rhagrithiwr. 11 Y troir bendithion yr enwir yn felldithion.*

A Job a † barablodd eilwaith, ac a ddywedodd,

2 Y mae Duw yn ſyw, a *yr hwn* a ddug ymmaith fy marn, a'r Hollalluog, *yr hwn* a ‡ ofidiodd fy enaid.

3 Tra *ſyddo* fy anadl ynnof; ac Ysbryd Duw yn fy ffroenau;

4 Ni ddywed fy ngwefuſau anwiredd; ac ni thraetha fy nhafod dwyll.

5 Na atto Duw i mi eich cyfiawnhâu chwi: oni threngwyf, b ni ſymmudaf fy mherffeithrwydd oddi wrthyf.

6 Yn ſy nghyfiawnder y glynais, ac ni'ſ gollyngaf hi: ni waradwydda fy nghalon *fi*, † tra fyddwyf byw.

7 Bydded fy ngelyn fel yr annuwiol; a'r hwn ſydd yn codi yn ſy erbyn, fel yr anwir.

8 c Canys pa obaith *ſydd* i'r rhagrithiwr, er elwa o hono ef, pan dynno Duw ei enaid ef allan?

9 d A wrendy Duw ar ei lêf, pan ddelo cyſyngder arno?

10 A ymlawenycha efe yn yr Hollalluog? a eilw efe ar Dduw bob amſer?

11 Myfi a'ch dyſgaf chwi trwy law Dduw: ni chelaf yr hyn *ſydd* gyd â'r Hollalluog.

12 Wele, chwychwi oll a'i gwelſoch: a pha ham yr ydych chwi felly yn ofera *mewn* oferedd?

13 e Dymma ran dŷn annuwiol gyd â Duw, ac etifeddiaeth y rhai traws, *yr hon* a gafant hwy gan yr Hollalluog.

14 f O's ei feibion ef a amlhêir, *hwy a amlhêir* i'r cleddyf: a'i hiliogaeth ef ni ddigonir â bara.

15 Ei weddillion ef a gleddir ym marwolaeth: g a'i wragedd gweddwon ni wylant.

16 Er iddo bentyrru arian fel llwch, a darparu dillad fel clai;

17 Efe a 'i darpara, ond h y cyfiawn a'i gwiſg: a'r diniwaid a gyfranna 'r arian.

18 Efe a adeiladodd ei dŷ fel gwyfyn, ac i fel bwth a wnâ gwiliwr.

19 Y cyſoethog a huna, ac ni's ceſglir ef; efe a egyr ei lygaid, ac nid yw.

20 k Dychryniadau a'i goddiweddant ef fel dyfroedd: corwynt a'i lladratta ef liw nôs.

Preg. 2. 26. i Eſay 1. 8. Galar. 2. 6. k Pen.

2400. c Pen. 38. 8. Pſal. 33. 7. a 104. 9. Diar. 8. 29. Jer. 5. 22. † Heb. *hyd ddiweddiad goleuni gyd â thywyllwch.* d Eſay 51. 33. 6.

A hon heſyd.

† Heb. *chwanegodd gymmeryd ei ddammeg.* a Pen. 34. 5. ‡ Heb. *chwerwodd.* Ruth 1. 20. d Pen. 35. 12. Pſal. 18. 41. a 109. 7. Diar. 1. 28. a 28. 9. Eſay 1. 15. Jer. 4. 12. Ezec. 8. 18. Mica 3. 4. Joan 9. 31. Jago 4. 3. e Pen. 20. 29. f Deut. 28. 41. Hoſ. 9. 13, 14. g Pſal 78. 64. h Diar. 28. 8. 18, 11.

2400. 21 Y dwyreinwynt a'i cymmer ef i ffordd, ac efe a â ymmaith; ac a'i teifl ef fel corwynt allan o'i le.

22 Canys *Duw* a deifl arno ef, ac nid arbed: gan ffoi, efe a fynnai ffoi rhag ei law ef.

23 Curant eu dwylaw arno: ac a'i hyffant allan o'i le.

PEN. XXVIII.

Mehef. 16. P. 1 *Bod gwybodaeth am bethau naturiol.* 12 *Ond mai godidog ddawn Duw yw doethineb.*

DIau fod gwythen i'r arian; a lle i'r aur, *lle* y coethant *ef*.

2 Haiarn a dynnir allan o'r pridd: ac o'r garreg y toddir prês.

3 *Duw* fydd yn gosod terfyn ar dywyllwch, ac yn chwilio allan bob perffeithrwydd; *hyd yn oed* meini tywyllwch, a chysgod angau,

4 Y mae yr afon yn torri allan oddi wrth y trigolion, *y dyfroedd* a anghofiwyd gan y troed: hwy a fychafant ac a aethant ymmaith oddi wrth ddynion.

5 Y ddaearen, o honi y daw bara, tröwyd megis tân oddi tani.

6 Ei cherrig hi *a fyddant* le i Saphir: a ‡ phriddellau aur fydd iddi.

‡ Neu, *mwyn aur.* 7 Y *mae* llwybr nid adnabu aderyn, ac ni chanfu llygad barcud:

8 Yr hwn ni fathrodd cenawon llew; nid aeth hên lew trwyddo.

9 Y mae efe yn eftyn ei law at y gallestr: y mae efe yn dymchwelyd mynyddoedd o'r gwrâidd.

10 Y mae efe yn peri i afonydd dorri trwy 'r creigiau: ac y mae ei lygad ef yn gweled pob peth gwerthfawr.

11 Y mae efe yn rhwymo 'r afonydd rhag † llifo, ac yn dwyn *peth* dirgel allan i oleuni.

† Heb. *wylo.* [a] Ad. 20. Preg. 7. 24. [b] Ad. 22. Rhuf. 11. 33, 34. [c] Diar. 3. 13, 14. a 8. 11, 19. a 16. 16. ‡ Heb. *Ni roir aur par am dani.* † Neu, *Kamoth.*

12 [a] Ond pa le y ceir doethineb? a pha le y *mae* trigle dyall? ◇

13 Ni wyr dŷn beth a dâl hi; ac ni cheir hi yn nhîr y rhai byw.

14 [b] Y mae 'r dyfnder yn dywedyd, Nid *ydyw* hi ynnofi: ac y mae 'r môr yn dywedyd, Nid *ydyw hi* gyd â myfi.

15 [c] ‡ Ni cheir hi er aur pur: ac ni cellir pwyfo ei gwerth hi o arian:

16 Ni chyffelybir hi i'r aur o Ophir: nac i'r Onics gwerthfawr, nac i'r Saphir.

17 Nid aur a griffal a'i cyfnadla hi: na lleftr o aur dilin *fydd* gydwerth iddi.

18 Ni chofir y † Cwrel, na'r Gabis; canys *gwell yw* caffaeliad doethineb nâ gemmau.

19 Ni ellir cyffelybu y Topaz o Ethiopia iddi hi: ni chyd-brifir hi ag aur pur.

[d] Ad. 12. 20 [d] Gan hynny o ba le y daw doethineb? a pha le y *mae* mangre dyall?

21 Canys hi a guddied oddi wrth lygaid pob dŷn byw: a hi a guddiwyd oddi wrth ehediaid y nefoedd.

[e] Ad. 14. 22 [e] Colledigaeth a marwolaeth fydd yn dywedyd, Ni a glywfom â'n cluftiau sôn am dani hi.

23 Duw fydd yn dyall ei ffordd hi; ac efe a edwyn ei lle hi.

24 Canys y mae efe yn edrych ar eithafoedd y ddaear; *ac* yn gweled dan yr holl nefoedd:

[f] Pfal. 135. 7. 25 [f] I wneuthur pwys i'r gwynt; ac efe a bwyfa 'r dyfroedd wrth fefur.

‡ Neu, *hifforddi.* 26 Pan wnaeth efe ddeddf i'r glaw; a ffordd i fellt y taranau:

27 Yna efe a'i gwelodd hi, ac a'i ‡ mynegodd hi; efe a'i parotôdd hi, a hefyd efe a'i chwiliodd hi allan.

28 Ac wrth ddŷn efe a ddywedodd, Wele *i* ofn yr Arglwydd, hynny *ydyw* doethineb; a chilio oddi wrth ddrwg *fyda* ddyall.

Diar. 1. 7. a 9. 10. Preg. 12. 13.

PEN. XXIX.

Job yn cwyno iddo ei hun, o herwydd ei lwyddiant a'i anrhydedd o'r blaen.

YNa Job a † barablodd drachefn, ac a ddywedodd,

2 Oh na bawn i fel *yn* [a] y miſoedd o'r blaen; fel *yn* y dyddiau *pan* gadwai Duw fi.

3 Pan wnâi efe i'w ‡ oleuni lewyrchu ar fy mhen: wrth oleuni yr hwn y rhodiwn trwy dywyllwch:

4 Pan oeddwn yn nyddiau fy ieuengctid, a dirgelwch Duw ar fy mhabell:

5 Pan *oedd* yr Hollalluog etto gyd â mi, *a'm* plant o'm hamgylch:

6 Pan [b] olchwn fy nghamrau ag ymenyn, a *phan* dywalldai [c] 'r graig † i mi afonydd o olew:

7 Pan awn i allan i'r porth trwy 'r dref; *pan* barotôwn fy eiſteddfa yn yr heol.

8 Llangciau a'm gwelent, ac a ymguddient; a henuriaid a gyfodent, *ac a* ſafent i fynu.

9 Tywyſogion a attalient eu hymadroddion; ac a oſodent *eu* llaw ar eu genau.

10 ‡ Pendefigion a dawent â ſôn: a'i tafod a lynai wrth daflod eu genau.

11 Pan i 'm clywai cluſt, hi a'm bendithiai; a phan i 'm gwelai llygad, efe a dyſtiolaethai gyd â mi:

12 Am fy mod [d] yn gwaredu 'r tlawd a fyddai yn gweiddi, a'r amddifad, a'r *hwn* ni *byddai* cynnorthwywr iddo.

13 Bendith yr hwn oedd ar ddarfod am dano, a ddeuai arnaf; a gwnâwn i gâlon y wraig weddw lawenychu.

14 [e] Gwiſgwn gyfiawnder, a hithau a wiſgai amdanafi: a'm barn *fyddai* fel mantell a choron.

15 Llygaid oeddwn i'r dall; a thraed *oedawn* i'r cloff.

16 Tâd *oeddwn* i'r anghenog; [f] a'r cwyn ni wyddwn a chwiliwn allan.

17 Drylliwn hefyd [g] gilddannedd yr anghyfiawn; ac a † dynnwn yr yſglyfaeth allan o'i ddannedd ef.

18 Yna y dywedwn, Byddaf farw yn fy nyth: a byddaf mor aml *fy* nyddiau a'r tywod.

19 [h] Fy ngwreiddyn *oedd* yn ‡ ymdânu [i] wrth y dyfroedd; a'r gwlith a arhoſodd ar hŷd nôs ar fy mrig.

20 Fy ngogoniant *oedd* † îr ynnofi: [k] a'm bwa a ‡ adnewyddai yn fy llaw.

21 Hwy a wrandawent arnaf, ac a ddiſgwilient; diſtawent wrth fy nghyngor.

22 Ar ôl fy ymadrodd ni ddywedent hwy eilwaith: a'm hymadrodd a ddiferai arnynt hwy.

23 A hwy a ddiſgwilient amdanaf fel am y glaw; ac a ledent eu genau fel *am* [l] y diweddarlaw.

24 *O's* chwarddwn arnynt hwy, ni chredent; ac ni wnaent hwy i lewyrch fy wyneb fyrthio.

25 Dewiſwn eu ffordd hwynt, eiſteddwn yn bennaf, a thrigwn fel brenin mewn llu; megis yr hwn a gyſſura rai galarus.

PEN.

Mehef. 17. B. † Heb. *chwanegoedd gwagmerya ei ddaammeg.* [a] Edrych Pen. 7. ‡ Neu, *lamp.* Pſal. 18. 28. [b] Edrych Deut. 32. 13. a 33. 24. Pen. 20. 17. [c] Pſal. 81. 16. † Heb. *gyd â myfi.* ‡ Heb. *llais y penn. a guddiwyd.* [d] Pſal. 72. 12. Diar. 21. 13. a 24. 11. [e] Pſal. 132. 9. Eſay 59. 17. a 61. 10. Eph. 6. 14, &c. 1 Theſ. 5. 8. [f] Diar. 29. 7. [g] Diar. 30. 14. † Heb. *fy wyn.* [h] Pen. 18. 16. ‡ Heb. *agored.* [i] Pſal. 1. 3. Jer. 17. 8. † Heb. *newyddi.* [k] Gen. 49. 24. ‡ Heb. *newiaiai.* [l] Zech. 10. 1.

PEN. XXX.

1 *Troi anrhydedd Job yn ddygn ddiyſtyrwch,*
15 *a'i hawdaſyd yn adſyd.*

ONd yn awr, *y rhai ſy* † ieuangach nã mi ſy yn ſy ngwarwar, y rhai y dïyſtyraſwn eu tadau, i'w goſod gyd ã chwn iſy neſaid.

2 I ba beth y *gwaſanaethai* cryfdwr eu dwylaw hwynt i mi? darfuaſai am henaint ynddynt hwy.

3 Gan angen, a newyn, unig *oeddynt*; yn ffoi i'r anialwch ‡ gynt, yn ddiffaith, ac yn wỳllt.

4 Y rhai a dorrent yr hoccys mewn bryſglwyni; a gwrãidd meryw yn fwyd iddynt.

5 Hwy a yrrid ymmaith o fyſg *dynion*, (gwaeddent ar eu hõl hwy, fel *ar ol* lleidr)

6 I drigo mewn holltau † afonydd: *mewn* tyllau 'r ddaear, ac *yn* y creigiau.

7 Hwy a ruent ym mhlith perthi: hwy a ymgaſglent dan ddanadl.

8 Meibion yr ynfyd, a meibion rhai anenwog *oeddynt*; gwaelach nã'r ddaear oeddynt.

9 [a] Ac yn awr eu cãn hwy ydwyf fi, a myfi ſydd yn deſtun iddynt.

10 Y maent yn fy ffieiddio, yn cilio ym mhell oddi wrthyf; ac nid † arbedant [b] boeri yn fy wyneb.

11 O blegid iddo [c] ddattod ſy rhaff, a'm cyſtuddio; hwythau a ollyngaſant y ffrwyn yn ỳ ngolwg i.

12 Y rhai ieuainge ſy 'n codi ar *fy llaw* ddehau, y maent yn gwthio fy nhraed; ac [d] yn ſarnu i'm herbyn ffyrdd eu dinyſtr.

13 Anrheithiant fy llwybr, 'chwanegant fy nhrueni; heb fod help iddynt.

14 Y maent hwy yn dyfod *arnaf*, megis *dwfr trwy* adwy lydan: y maent yn ymdreiglo *arnaf* wrth yr anrhaith.

15 Dychryniadau a drõwyd arnaf: fel gwynt yr eilidiant fy † enaid: a'm hiechydwriaeth a ã heibio fel cwmmwl.

16 Am hynny 'r [e] ymdywalld fy enaid yn awr arnaf; dyddiau cyſtudd a ymaflaſant ynnof.

17 Y nõs y tyllir fy eſgyrn o'm mewn: a'm gïau nid ydynt yn gorphwys.

18 Trwy fawr nerth *fy nghlefyd*, fy ngwiſg a newidiodd; *efe* a'm hamgylcha fel coler fy mhais.

19 Efe a'm taflodd yn y clai; ac aethym yn gyffelyb i lwch a lludw.

20 Yr ydwyf yn llefain arnat ti, ac nid ydwyt yn gwrando: yr ydwyf yn ſefyll, ac *nid* yſtyri wrthyf.

21 Yr wyt yn troi yn greulon yn fy erbyn; yr wyt yn fy ngwrthwynebu ã nerth dy law.

22 Yr wyt yn fy nyrchafu i'r gwỳnt; yr ydwyt yn gwneuthur i mi farchogaeth *arno*, ac yr ydwyt yn toddi fy ‡ ſylwedd.

23 Canys myfi a wn y dygi di fi *i* farwolaeth; ac *i'r* tỳ [f] rhagderfynedig i bob dỳn byw.

24 Dïau nad eſtyn *ef* law i'r † bedd: er *bod* gwaedd ganddynt yn ei ddinyſtr ef.

25 [g] Oni wylais i dros yr hwn oedd galed *ei* ‡ fyd? *oni* ofidiodd fy enaid dros yr anghenog?

26 Pan edrychais am ddaioni, drygfyd a ddaeth: pan ddiſgwiliais am oleuni, tywyllwch a ddaeth.

27 Fy amyſgaroedd a ferwaſant, ac ni orphwyſaſant: dyddiau cyſtudd a'm rhagflaenaſant.

28 [h] Cerddais yn alarus heb yr haul: codais *a* gwaeddais yn y gynnulleidfa.

29 [i] Yr ydwyf yn frawd i'r dreigiau; ac yn gyfaill i gwyliony r Eſtrys.

30 [k] Fy nghroen a dduodd am danaf: [l] a'm heſgyrn a loſgaſant gan wres.

31 Aeth fy nhelyn hefyd yn alar, a'm horgan *ſel* llais rhai yn wylo.

[k] Pſal. 119. 83. Galar. 4. 8. a 5. 10. [l] Pſal. 102. 3.

PEN. XXXI.

Job ar gyhoedd yn dangos ei burdeb mewn amryw bethau.

MYfi a wneuthym ammod ã'm [a] llygaid, pa ham gan hynny y meddyliwn am forwyn?

2 Canys pa [b] ran *ſydd oddi wrth* Dduw oddi uchod? a *pha* etifeddiaeth *ſydd oddi wrth* yr Hollalluog o'r uchelder?

3 Onid *oes* dinyſtr i'r anwir? a *dialedd* dïeithr i'r rhai ſy 'n gwneuthur anwiredd?

4 [c] Onid ydyw efe'n gweled fy ffyrdd i? ac yn cyfrif fy holl gamrau?

5 O's rhodiais mewn oferedd; ac *o's* pryſurodd fy nhroed i dwyllo;

6 Pwyſed fi mewn cloriannau cyfiawn, a mynned Duw wybod fy mherffeithrwydd.

7 O's gwyrodd fy ngherddediad allan o'r ffordd; a [d] myned o'm calon ar ôl fy llygaid; neu lynu dim aflan wrth fy nwylaw:

8 *Yna* [e] hauwyf fi, a bwytaed arall: ïe dadwreiddier fy hiliogaeth i.

9 O's twylled fy nghalon gan wraig; ac *o's* cynllwynais wrth ddrws fy nghymmydog;

10 Maled fy ngwraig innau i *ŵr* arall: ac ymgrymmed eraill arni hi.

11 Canys 'ſgelerder *ydyw* hyn, ac [f] anwiredd *ydyw*, i'w *chosbi gan* farnwyr.

12 Canys tãn *ydyw* a yſa oni anrheithio; ac efe a ddadwreiddia fy holl ffrwyth.

13 O's dïyſtyrais achos fy ngwãs a'm gwaſanaethferch, pan ymryſonent ã mi:

14 Pa beth gan hynny a wnãf pan ſ godo Duw? a phan ymwelo efe, pa beth a attebaf iddo?

15 [h] Onid yr hwn a'm gwnaeth i yn y grõth, a'i gwnaeth yntef? ac ‡ onid yr un a'n llunïodd yn y bru?

16 O's atteliais *ddim* o ddeiſyfiad y tlawd; ac o's gwneuthym i lygaid y weddw ddiffygio;

17 Ac o's bwyteais fy † mwyd yn unig, ac oni fwytaodd yr amddifad o hono;

18 (Canys efe a gynnyddodd gyd ã mi, fel *gyd* ã thãd, o'm hieuengctid; ac o grõth fy mam mi a'i tywyſais ‡ hi)

19 O's gwelais *neb* yn marw o eiſiau dillad; a'r anghenog heb wiſg;

20 O's ei lwynau ef ni'm [i] bendithiaſant, ac *oni* chynhefodd efe gan gnu fy nefaid i;

21 O's codais fy llaw yn erbyn yr amddifad, pan welwn fy nghymmorth yn y porth:

22 Syrthied fy mraich oddi wrth fy yſgwydd: a thorrer fy mraich oddi wrth y cymmal.

23 Canys [k] ofn dinyſtr Duw *oedd* arnaf: a chan ei uchelder ef ni allwn *oddef*.

24 [l] O's goſodais fy ngobaith *mewn* aur; ac o's dywedais wrth aur coeth, Fy ymddiried *wyt*;

25 [m] O's llawenychais am *fod* fy nghyfoeth yn fawr, ac o blegid i'm llaw gael llãwer;

2400.

n Deut. 4. 19. a 11. 16. a 17. 3.

o Ad. 11.

Diar. 1. o 5.

† Heb. *gaſodd arwg ef.*

q Mat. 5. 44. Rhuſ. 12. 14.

r Rhuſ. 12. 13. Heb. 13. 2. 1 Pedr 4. 9.

‡ Neu, *ffordd.*

s Gen. 3. 8, 12. Hoſ. 6. 7.

† Neu, *dŷn.*

‡ Neu, *argoel yw yr ettyb yr Hollalluog ſi.*

t Pen. 13. 22.

† Heb. *gryfawr.*

u Gen. 3.

Meheſ. 18. P.

‡ *Daiſgwiliaſai Job mewn geiriau.*

† Heb. *aavdaiau.*

‡ Heb. *bychan ydwyf o ddiwadiau.*

a Pen. 35. 11. a 38. 36. Diar. 2. 6. Preg. 2. 26. Dan. 1. 17. a 2. 21. Jago 1. 5.

26 n O's edrychais ar yr hauſ, pan dywynnai; a'r lleuad yn cerdded yn ddiſglair;

27 Ac o's hudwyd ſy nghalon yn gyddiedig; ac o's ſy ngenau a guſanoddſy llaw:

28 Hyn heſyd *ſuaſai* o anwiredd i'w gosbigan y barnwyr: canys gwadaſwn Dduw uchod.

29 p O's llawenychais i am drychineb yr hwn a'm casái, ac o's ymgodais pan † ddigwyddodd drwg iddo:

30 q (Ac ni ddioddefais i daflod ſy ngenau bechu; gan ofyn ei einioes ef trwy felldigo.)

31 Oni ddywedodd dynion ſy mhabell, Oh na chaem o'i gnawd ef! ni ddigonir ni.

32 r Ni letryodd dieithr ddŷn yn yr heol: agorais ſy nrylau i'r ‡ fforddolion.

33 O's cuddiais ſy nghamweddau s fel † Adda, gan guddio ſy anwiredd yn ſy mynwes;

34 A ofnais i dyrfa lioſog, neu a'm dychrynai dirmyg teulu; ſel y tawn heb tyned allan o'm drws?

35 Oh am un a'm gwrandawai! wele, ſy ‡ nymuniad yw, t i'r Hollalluog ſy atteb i, a i'ſgrifennu o'm gwrthwynebwr lyfr.

36 Diau y dygwn ef ar ſy yſgwydd; *a* rhwymwn ef yn *lle* coron i mi.

37 Mynegwn iddo rifedi ſy nghamrau; fel tywyſog y nesâwn atto.

38 O's ydyw ſy nhîr i yn llefain yn fy erbyn; ac o's ydyw ei gwyſau ef yn cydwylo;

39 O's bwyteais i ei † gnwd ef heb arian; ac o's cyſtuddiais enaid ei berchennogion ef;

40 Tyfed u yſgall yn lle gwenith, a ‡ bulwg yn lle haidd.

Diweddwyd geiriau Job.

18. ‡ Neu, *chwynn niweidiol.*

PEN. XXXII.

1 *Elihu yn ddig wrth Job a'i gyfeillion: 6 Ac am nad yw doethineb yn dyfod o henaint, yn eſgusodi hyfaer ei jeuengctid ei hun:* 11 *Ac yn beio arnynt hwy nad oeddent yn boddloni Job.* 16 *Ei zêl ef i lefaru.*

FElly y tri gŵr ymma a beidiaſant ag atteb i Job, am ei *fod* ef yn gyfiawn yn ei olwg ei hun.

2 Yna digoſaint Elihu mâb Barachel y Buziad, o genedl Ram, a gynneuodd; ei ddigoſaint ef a ennynnodd yn erbyn Job, am farnu o hono ei enaid yn gyfiawn o flaen Duw.

3 A'i ddigoſaint ef a gynneuodd yn erbyn ei dri chyfaill, am na chawſent hwy atteb, ac *er hynny*, farnu o honynt Job yn euog.

4 Elihu heſyd a ‡ arhoſaſai ar Job nes darfod iddo lefaru: canys *yr oeddynt* hwy yn hŷn nag ef o † oedran.

5 Pan welodd Elihu nad *oedd* atteb gan y trywyr hyn, yna y cynneuodd ei ddigoſaint ef.

6 Ac Elihu mâb Barachel y Buziad a attebodd, ac a ddywedodd, ‡ Jeuange ydwyf o oedran, chwithau *ydych* hên jawn: am hynny 'r arſwydais, ac yr ofnais ddangos fy meddwl i chwi.

7 Dywedais, Dyddiau a draethant, a lliaws o flynyddoedd a ddyſgant ddoethineb.

8 Ond *y mae* ysbryd mewn dŷn; ac a yſbrydoliaeth yr Hollalluog ſydd yn gwneuthur iddynt hwy ddyall.

9 Nid yw *gŵŷr* mawrion ddoeth *bob amſer*: ac nid yw henaſgwyr yn dyall barn.

10 Am hynny y dywedais, Gwrando fi; minnau a ddangoſaf ſy meddwl.

11 Wele, diſgwiliais wrth eich geiriau; cluſtymwrandewais â'ch ‡ rheſymnau, tra y chwiliaſoch chwi am eiriau.

12 Ie, mi a ddeliais arnoch, ac wele, nid *oedd un* o honoch yn argyoeddi Job gan atteb ei eiriau ef;

13 Rhag dywedyd o honoch, Ni a gawſom ddoethineb: Duw ſydd yn ei wthio ef i lawr, ac nid dŷn.

14 Ér na † hwyliodd efe *ei* ymadroddion yn fy erbyn i: ac nid attebaf finnau iddo â'ch geiriau chwi.

15 Hwy a ſynnaſant, nid attebaſant mwy; ‡ peidiaſant â llefaru.

16 Wedi diſgwil o honof, (canys ni lefarent, eithr ſefyll heb atteb mwy.)

17 *Dywedais*, Minnau a attebaf fy rhan, minnau a ddangoſaf ſy meddwl.

18 Canys yr ydwyf yn llawn geiriau: y mae 'r † ysbryd ſydd ynof yn fy nghymell i.

19 Wele, fy mol *ſydd* felgwîn nid agorid arno: y mae efe yn hollti fel coſtrelau newyddion.

20 Dywedaf, fel y caffwyf fy anadl: agoraf fy ngwefuſau, ac attebaf.

21 Ni dderbynniaf yn awr wyneb neb: ni wenieithiaf wrth ddŷn.

22 Canys ni fedraf wenieithio; *pe gwnâwn*, buan i'm cymmerai fy ngwneuthurwr ymmaith.

PEN. XXXIII.

1 *Elihu yn ymgymyg i ymreſymmu â Job dros Dduw mewn purdeb allarieidd-dra,* 8 *yn dangos nad yw Duw rwymedig i roi cyfrif o'i ffyrdd i ddŷn.* 14 *Duw yngalw dŷn i ediſeirwch trwy weledigaethau,* 19 *trwy gyſtuddiau,* 25 *a thrwy ei weinidogion.* 31 *Y mae efe yn annog Job i wrando.*

Meheſ. 19. B.

OHerwydd pa ham, Job, clyw attolwg fy ymadroddion; a gwrando fy holl eiriau.

2 Wele 'r ydwyf yn awr yn agoryd fy ngenau; mae fy nhafod yn dywedyd yn nhaflod fy ngenau.

3 O unfondeb fy nghalon *y bydd* fy ngeiriau; a'm gwefuſau a adroddant wybodaeth bur.

4 a Ysbryd Duw a'm gwnaeth i; ac anadl yr Hollalluog a'm bywiocaodd i.

5 O's gelli, atteb fi: ymbarotoa, *a* ſaf o'm blaen i.

6 b Wele fi yn ôl dy † ddymuniad di yn lle Duw: allan o'r clai y torrwyd finnau.

7 Wele, ni'th ddychryna fy arſwyd i; ac ni bydd ſy llaw yn drom arnat.

8 Dywedaiſt yn ddîau ‡ lle y clywais i: a myfi a glywais lais *dy* ymadroddion:

9 c Pur *ydwyf* fi heb gamwedd: glân *ydwyf* ac heb anwiredd ynnof.

10 Wele efe a gafodd achoſion yn fy erbyn: d y mae efe yn fy nghyfrif yn elyn iddo.

11 e Y mae yn goſod fy nhraed yn y cyffion: y mae yn gwilied fy holl lwybrau.

12 Wele *yn* hyn nid ydwyt gyfiawn: mi a'th attebaf, mai mwy ydyw Duw nâ dŷn.

13 Pa ham yr ymryſoni yn ei erbyn ef? o herwydd nid ydyw efe 'n † rhoi cyfrif am ddim o'i weithredoedd.

a Gen. 2. 7.

b Pen. 9. 34, 35. a 13. 20, 21.

† Heb. *enau.*

‡ Heb. *yn ſy nghluſtiau.*

c Pen. 9. 17. a 10. 7. a 11. 4. a 16. 17. a 23. 10, 11. a 27. 5. a 29. 14. a 31. 1.

d Pen. 13. 24. a 16. 9. a 19. 11.

e Pen. 13. 27. a 14. 16.

† Heb. *atteb.*

2400.

14 Canys y mae Duw yn llefaru unwaith, ïe ddwywaith, *ond* ni ddyall *dŷn*.

15 Trwy hun, *a thrwy* weledigaeth nos, pan syrthio trymgwsg ar ddynion, wrth hepian ar wely;

† Heb. *y dadguddia.*

16 Yna † fyr egyr efe gluſtiau dynion, ac y ſelia efe addyſg iddynt:

‡ Heb. *myned ymmaith.*

17 I dynnu dŷn *oddi wrth ei* waith, ac i guddio balchder oddi wrth ddŷn.

18 Y mae efe yn cadw ei enaid ef rhag y pwll; a'i hoedl ef rhag ei ‡ cholli trwy 'r cleddyf.

19 Ac efe a geryddir trwy ofid ar ei wely: a lliaws ei eſgyrn eſâ *gofid* caled.

§ Pſal. 107. 18.

20 § Fel y ffieiddio ei fywyd ef fara, a'i enaid fwyd † blaſus.

† Heb. *dymunel.*

21 Derſydd ei gnawd ef allan o olwg: ſaif ei eſgyrn allan, y *rhai* ni welid *o'r blaen*.

22 Nesâu y mae ei enaid i'r bedd: a'i fywyd i'r dinyſtrwyr.

23 O's bydd gyd ag ef gennad o ladmerydd, un o fil, i ddangos i ddŷn ei uniondeb:

24 Yna efe a drugarhâ wrtho, ac a ddywed, Gollwng eſ, rhag diſgyn o hono i'r clawdd, myfi a gefais ‡ jawn.

‡ Neu, *gymmod.*

25 Ireiddiach *fydd* ei gnawd nâ † bachgen; efe a ddychwel at ddyddiau ei jeuengctid.

† Heb. *mabolaeth.*

26 Efe a weddïa ar Dduw, ac yntef a fydd boddlon iddo, ac efe a edrych yn ei wyneb ef mewn gorfoledd: canys efe a dâl i ddŷn ei gyfiawnder.

27 Efe a edrych ar ddynion, ‡ ac *o's* dywed *neb*, Mi a bechais, ac a wyrais uniondeb, ac ni lwyddodd i mi:

‡ Neu, *ac a daywed.*

28 Efe a † ware ei enaid ef rhag myned i'r clawdd, ‡ a'i fywyd a wêl oleuni.

† Neu, *wareadodd ſy enaid.*

29 Wele, hyn oll a wnâ Duw ddwywaith *neu* dair, â dŷn,

‡ Neu, *a'u bywyd.*

30 [h] I ddwyn ei enaid ef o'r pwll: i'w oleuo â goleuni y rhai byw.

h Pſal. 56. 13.

31 Gwrando Job, clyw fi: taw, a mi a lefaraf.

32 Od oes geiriau gennyt, atteb fi: llefara, canys chwennychwn dy gyfiawnhâu di.

33 Onid ê gwrando arnaſi, bydd ddiſtaw, a myfi a ddyſgaf i ti ddoethineb.

PEN. XXXIV.

1 *Elihu yn beio ar Job am ſwrw ar Dduw ſod yn anghyfiawn.* 10 *Na's gall Duw Hollalluog ſod yn anghyfiawn,* 31 *Rhaid i ddŷn ymddaroſtwng i Dduw.* 34 *Elihu yn ceryddu Job.*

Mehef. 19. P.

AC Elihu a lefarodd, ac a ddywedodd,

2 *Ha wŷr* doethion, gwrandêwch ſy ymadroddion: a *chwychwi* y rhai ydych yn gwybod, cluſtymwrandêwch.

a Pen. 6. 30. a 12. 11.

3 [a] Canys y gluſt a farn ymadroddion, ſel yr archwaetha † 'r genau fwyd.

† Heb. *taſtoa* y *genau.*

4 Dewiſwn i ni farn, gwybyddwn rhyngom pa beth ſy dda.

b Pen. 27. 2.

5 Canys dywedodd Job, Cyfiawn ydwyf: a [b] Duw a ddug ymmaith fy marn.

c Pen. 9. 17.

6 A ddywedaſi gelwydd yn erbyn fy matter ſy hun? [c] anaele yw fy ‡ archoll heb gamwedd.

‡ Heb. *ſaeth.*

7 Pa wŷr *fydd* ſel Job, [d] *yr hwn* a yf watworgerdd fel dwfr?

d Pen. 15. 16. e Pen. 35. 3. f Deut. 32. 4. 2 Cron. 19. 7. Pen. 8. 3. a 36. 23. Pſ. 92. 15. Rhuf. 9. 14.

8 Ac a rodio ynghymdeithas gyd â gweithredwyr anwiredd; ac ſydd yn myned gyd â dynion annuwiol.

9 Canys [e] dywedodd, Ni fuddia i wŷr ymhyfrydu â Duw.

10 Am hynny chwychwi wŷr calonnog, gwrandêwch arnaſ. [f] Pell oddi wrth Dduw fyddo *gwneuthur* annuwioldeb, ac oddi wrth yr Hollalluog *weithredu* anwiredd.

11 § Canys efe a dâl i ddŷn ei waith: ac efe a wnâ i wr gael yn ôl ei ffyrdd ei hun.

§ Pſal. 62. 12. Diar. 24. 12. Jer. 32. 19. Ezec. 33. 20. Mat. 16. 27. Rhuf. 2. 6. 2 Cor. 5. 10. 1 Pedr 1. 17. Dad. 22. 12.

12 Dïau hefyd na wnâ Duw yn annuwiol; ac na wyra 'r Hollalluog farn.

† Heb. *y cwbl o hono.*

13 Pwy a roddes iddo ef lywodraethu 'r ddaear? a phwy a oſododd † yr holl fyd?

h Pſal. 104. 29. Preg. 12. 7.

14 [h] O's goſyd ei galon ‡ ar *acŷn: o's* caſgl efe atto ei hun ei ysbryd, a'i anadl ef;

‡ Heb. *arno ef.*

15 [i] Pob cnawd a gyd-drenga: a dŷn a ddychwel i'r pridd.

i Gen. 3. 19. Preg. 12. 7.

16 Ac od *oes* ddyall *ynnot*, gwrando hyn: cluſtymwrando â llef ſy ymadroddion.

17 [k] A gaiff yr hwn fydd yn casâu barn ‡ lywodraethu? ac a ferni di yr hwn fydd gyfiawn odiaeth, yn annuwiol?

k Gen. 18. 25. ‡ Heb. *rwymo.*

18 A ddywedir wrth frenin, Drygionus *ydwyt*; *ac*, Annuwiol *ydych*, wrth dywyſogion?

l Deut. 10. 17. 2 Cron. 19. 7. Act. 10. 34. Rhuf. 2. 11. Gal. 2. 6. Eph. 6. 9. Col. 3. 25.

19 *Pa faint llai wrth* yr hwn [l] ni dderbyn wynebau tywyſogion, ac nid edwyn y goludog o flaen y tlawd: canys [m] gwaith ei ddwylaw ef *ydynt* oll.

m Pen. 31. 15. ‡ Heb. *ſymmuddant.*

20 Hwy a fyddant meirw mewn moment, a hanner nôs y cynhyrfa 'r bobl, ac yr ânt ymmaith: a'r cadarn a ‡ ſymmudir heb *waith* llaw.

n 2 Cron. 16. 9. Pen. 31. 4. Pſ. 34. 15. Diar. 5. 21. a 15. 3. Jer. 16. 17. a 32. 19. o Pſal. 139. 12. Amos 9. 2, 3. Heb. 4. 13. † Heb. *anchwilliadwy.* ‡ Heb. *yſſigir.*

21 [n] Canys ei lygaid eſ *ſydd* ar ffyrdd dŷn: ac efe a wêl ei holl gamrau eſ.

22 [o] Nid *oes* dywyllwch, na chyſgod angau; lle y gall y rhai ſydd yn gweithio anwiredd ymguddio.

23 Canys ni eſyd *Duw* ar ddŷn ychwaneg *nag a haeddo*, ſel y gallo efe fyned i gyfraith â Duw.

24 Efe a [p] ddryllia rai cedyrn † yn aneirif: ac a eſyd eraill yn eu lle hwynt.

p Pen. 8. 22. Dan. 2. 21. Act. 17. 26.

25 Am hynny efe a edwyn eu gweithredoedd hwy: a phan newidio efe y nôs, hwy a ‡ ddryllir.

26 Efe a'i tery hwynt, megis rhai annuwiol, yn † amlwg:

27 Am iddynt gilio oddi ar ei ôl eſ; ac [p] nad yſtyrient ddim o'i ffyrdd eſ:

28 Gan ddwyn gwaedd y tlawd atto eſ, ac efe a wrendy waedd y cyſtuddiol.

29 Pan eſmwythao efe, pwy a aneſmwytha? a phan guddio efe *ei* wyneb, pwy a edrych arno? pa un bynnag ai yn erbyn cenedl, ai yn erbyn dŷn yn unig:

30 Fel na theyrnaſai dŷn ffuantus, *ac na* rwyder y bobl.

31 Ond wrth Dduw, yr hwn a ddywed, Mi a faddeuais, nid anrheithiaſ, *y dylid dywedyd*;

32 Heb law a welaſ, dyſg di fi; o gwneuthym anwiredd, ni wnaf fi mwy.

33 Ai † wrth dy feddwl di y *byddai*? efe a'i tâl, pa un bynnag a wnelych ai gwrthod ai dewis, ac nid myfi: am hynny dywed yr hyn a wyddoſt.

34 Gwŷr ‡ call, dywedant i mi; a'r gŵr doeth, clywed fi.

35 Job a ddywedodd yn annoeth; a'i eiriau *yaynt* heb ddoethineb.

36 Fy nhâd, profer Job hyd y diwedd; am *roddi* attebion dros ddynion anwir.

37 Canys efe a 'chwanegodd 'ſgelerder at ei bechod; efe a gurodd *ei ddwylaw* yn ein plith ni, ac a amlhaodd ei eiriau yn erbyn Duw.

† Heb. *mangre* y *rhai ſy yn edrych.* ‡ Heb. *o gâlon.*

PEN. XXXV.

1 *Nad oes mor ymgyſtadlu â Duw, am nad oes na'n daioni ni na'n drygioni yn dda nac*

Mehef. 20. B.

2400.

nac yn ddrwg iddo ef. 9 Bod llawer yn gwaeddi ar Dduw yn eu cystudd, a heb gael eu gwrando, o eifiau ffydd.

A C Elihu a lefarodd, ac a ddywedodd,
2 A gyfrifaift di yn union ddywedyd o honot, *Y mae* fy nghyfiawnder i yn fwy nâ 'r eiddo Duw?

a Pen. 21. 15. a 34. 9.

3 Canys a dywedaift, Pa lês a wnâ *hynny* i ti? pa beth a ennillaf ‡ *er fy nglanhâu* oddi wrth fy mhechod?

‡ Neu, *oddi wrtho mwy nag oddi wrth fy mhechod*,

4 Myfi a † attebaf i ti, ac i 'th gyfeillion gyd â thi.

† Heb. *daych welaf eiriau i ti.*

5 b Edrych ar y nefoedd a gwêl; ac edrych ar y cymhylau, y *rhai* fydd uwch nâ thi.

b Pen. 22. 12.

6 O 's pechi, pa *niwaid* a wnei di iddo ef? o 's aml fydd dy anwireddau, pa beth yr wyt yn ei wneuthur iddo ef?

7 c O 's cyfiawn fyddi, pa beth yr wyt yn ei roddi iddo ef? neu pa beth y mae efe yn ei gael ar dy law di?

c Pen. 22. 2, 3. Pfal. 16. 2. Diar. 9. 12. Rhuf. 11. 35.

8 I ŵr fel tydi, dy annuwioldeb; ac i fâb dŷn, dy gyfiawnder, *a all ryw beth.*

d Pfal. 42. 8. a 109. 5. a 149. 5.

9 Gan faint y gorthrymder, hwy a wnânt i'r *gorthrymmedig* lefain: hwy a floeddiant rhag braich y cedyrn.

10 Ond ni ddywed *neb*, Pa le y mae Duw, yr hwn a 'm gwnaeth i? d yr hwn fydd yn rhoddi *achafion i* ganu y nôs.

e Diar. 1. 28.

11 Yr hwn fydd yn ein dyfgu yn fwy nag anifeiliaid y ddaear, ac yn ein gwneuthur yn ddoethach nag ehediaid y nefoedd.

f Pen. 27. 9. Diar. 15. 29. Jer. 11. 11.

12 e Yna hwy a waeddant rhag balchder y rhai drwg, ac ni chlyw efe.

‡ Sef, *Duw.*

13 f Diau na wrendy Duw ofieredd; ac nad edrych yr Hollalluog arno.

† Sef, *Job.*

14 Er dywedyd o honot na weli ef, etto *y mae* barn ger ei fron ef, difgwil dithau wrtho.

15 Ac yn awr, am nad *yw felly*, ‡ efe a ymwelodd yn ei ddigofaint: etto ni wyr † efe mewn dirfawr galedi.

Mehef. 20. P.

16 Am hynny y lleda Job ei fafn yn ofer: ac yr amlhâ eiriau heb wybodaeth.

PEN. XXXVI.

1 *Elihu yn dangos bod Duw yn gyfiawn yn ei ffyrdd.* 16 *Y modd y mae pechodau Job yn attal bendithion Duw.* 24 *Rhaid yw mawrhâu gweithredoedd Duw.*

A C Elihu a aeth rhagddo, ac a ddywedodd,
2 Goddef i mi ychydig, a myfi a fynegaf i ti, *fod gennyf* ymadroddion etto dros Dduw.
3 O bell y cymmeraf fy ngwybodaeth: ac i 'm gwneuthurwr y rhoddaf gyfiawnder.

e Pen. 9. 4. a 12. 13, 16. a 37. 23. Pfal. 99. 4.

4 Canys yn wîr nid celwydd *fydd* fy ymadroddion: y perffaith o wybodaeth *fydd* gyd â thi.

† Heb. *chalon.*

5 Wele, cadarn *ydyw* Duw, ac ni ddîyftyra efe *neb*: a cadarn o gadernid a † doethineb *yw efe.*

‡ Neu, *cyfiudaiol*

6 Nid achub efe fywyd yr annuwiol; ond efe a rydd uniondeb i'r ‡ trueniaid.

b Pfal. 33. 18. a 34. 15.

7 b Ni thyn efe ei olwg oddi ar y cyfiawn; eithr c *y maent* gyd â brenhinoedd, ar yr orfeddfainge; ie efe a 'i ficrhâ yn dragywydd, a hwy a ddyrchefir.

c Pfal. 113. 8.

8 Ac d o 's hwy a rwymir â gefynnau, *ac* a ddelir â rhaffau gorthrymder;

d Pfal. 10. 10.

9 Yna efe a ddengys iddynt hwy eu gwaith, a 'i hanwireddau, amlhâu o honynt:

e Pen. 33. 16, 23.

10 e Ac a egyr eu cluftiau hwy i *dderbyn* cerydd; ac a ddywed am droi o honynt oddi wrth anwiredd.

11 O 's gwrandawant hwy, a 'i wafanaethu *ef*, hwy f a dreuliant eu dyddiau mewn daioni, a 'i blynyddoedd mewn hyfrydwch.

f Pen. 21. 13.

12 Ac oni wrandawant, † difethir hwy gan y cleddyf; a hwy a drengant heb wybodaeth.

† Heb. *ant ymmaith.*

13 Ond y rhai rhagrithiol o galon g a 'chwanegant ddîg: ni waeddant pan rwymo efe hwynt.

g Rhuf. 2. 5.

14 h Eu henaid hwythau fydd marw mewn jeuengctid: a 'i bywyd gyd â 'r † aflan.

h Pen. 15, 32. a 22. 16. Pfal. 55. 23.

† Neu, *Sodomiaid.*

14 Efe a wared y ‡ truan yn ei gyftudd; ac a egyr eu clufiau hwynt mewn gorthrymder.

‡ Neu, *cyftudaiol*

16 Felly hefyd efe a 'th fymmudafai di o enau cyfyngdra *i* ehangder, lle nid oes gwafgfa, † a i faig dy twrdd di *fuafai* yn llawn braifder.

† Heb. *yr hyn a orphwys ar dy fwrdd.*

17 Ond ti a gyflawnaift farn yr annuwiol: barn a chyfiawnder ‡ a ymafiant *ynnot.*

i Pfal. 23. 5.

‡ Neu, *a 'th gynhalient.*

18 O herwydd *bod* digofaint, *gochel* rhag iddo dy gymmeryd di ymmaith â 'i ddyrnod: yna k ni 'th † wared jawn mawr.

k Pfal. 49. 7.

† Heb. *ary heibio*

19 A briſia efe ar dy olud di? na *phriſia* ar aur, nac ar holl gadernid nerth.

l Eſay 40. 13, 14. Rhuf. 11. 34. 1 Cor. 2. 16.

20 Na chwennych y nôs, pan dorrer pobl ymmaith yn eu lle.

m Pen. 34. 13.

21 Ymochel, nac edrych ar anwiredd; canys hynny a ddewiſaift o flaen cyftudd.

n Pen. 34. 10. o Pſal. 90. 2. a 102. 24, 27. Heb. 1. 12.

22 Wele, Duw trwy ei nerth a ddyrchafa; l pwy fydd yn dyfgu fel efe?

† Heb. *wrâiad.*

23 m Pwy a orchymynnodd ei ffordd ef iddo? a n phwy a ddywed, Gwnaethoft anwiredd?

p Pen. 37. 13. a 38. 23.

24 Cofia fawrhâu ei waith ef; ar yr hwn yr edrych dynion.

‡ Heb. *yr eſgyniada.*

25 Pob dŷn a 'i gwêl; *a* dŷn a 'i cenfydd o bell.

Mehef. 21. B.

26 Wele, mawr yw Duw, ac nid adwaenom *ef*: ac o ni fedrir chwilio allan nifer ei flynyddoedd ef.

† Heb. *olewni.*

27 Canys efe a wnâ 'r defnynnau dyfroedd yn fân, *hwy* a dywalldant law fel y byddo ei darth;

‡ Heb. *eſgyll.*

28 Yr hwn a ddifera, *ac* a ddefnynna y cymhylau, ar ddŷn yn helaeth.

a Pen. 29. 3. a 68. 33.

29 Hefyd, a ddyall *dŷn* dàniadau y cymhylau, *a* thwrf ei babell ef?

b Pen. 5. 9. a 9. 10. a 36. 26.

30 Wele, efe a dànodd ei oleuni arno, ac a orchuddiodd † waelod y môr.

c Pſal. 147. 15, 16.

31 Canys p â hwynt y barn efe 'r bobloedd, *ac* y rhydd efe fwyd yn helaeth.

† Heb. *gawaeyd o law m.ww.*

32 Efe a guddia 'r goleuni â chymhylau: ac a rydd orchymmyn iddo *na thywynno* trwy 'r *cwmmwl* fydd rhyngthynt.

p Pen. 37. 13. a 38. 23.

33 Ei dwrf a fynega am dano, a 'r anifeiliaid am ‡ y tarth.

PEN. XXXVII.

1 *Rhaid yw ofni Duw o herwydd ei weithredoedd.* 15 *Bod ei ddoethineb ef yn anchwiliadwy ynddynt hwy.*

WRth hyn hefyd y cryn fy nghalon, ac y dychlamma hi o 'i lle.
2 Gan wrando gwrandêwch ar fŵn ei lef, ac ar y fain a ddaw allan o 'i enau ef.
3 Efe a 'i hyfforddia dan yr holl nefoedd; a 'i † fellt hyd ‡ eithafoedd y ddaear.

† Heb. *oleuni.*

‡ Heb. *eſgyll.*

4 a Swn a rua ar ei ôl ef, efe a wnâ daranau â llais ei odidowgrwydd, ac ni oeda efe hwynt, pan glywir ei dwrf ef.

a Pen. 29. 3. a 68. 33.

5 Efe a wnâ daranau â 'i lais yn rhyfedd: b y mae 'n gwneuthur *pethau* mwy nag a wyddom ni.

b Pen. 5. 9. a 9. 10. a 36. 26.

6 Canys c efe a ddywed wrth yr eira, Bydd *ar* y ddaear; ac wrth gawod o law, ac wrth † law mawr ei nerth ef.

c Pſal. 147. 15, 16.

7 Efe

7 Efe a ſelia law pob dŷn, fel yr adwaeno pawb ei waith ef.
8 Yna yr â 'r bwyſtfil i 'w loches; ac y trig yn ei le.
9 O 'r † dehau y daw corwynt: ac oerni oddi wrth y ‡ gogledd.
10 [d] A'i wynt y rhydd Duw rew: a lled y dytroedd a gyſyngir.
11 Heſyd efe a ſtina gwmmwl yn dwfr-hâu: efe a waſgar ‡ ei gwmmwl golau.
12 Ac y mae hwnnw yn ymdröi oddi amgylch wrth ei lywodraeth ef: ſel y gwnelont hwy beth bynnag a orchymynno efe iddynt, ar hŷd wyneb y byd, *ar* y ddaear:
13 Pa un bynnag ai yn † goſbedigaeth, ai [e] i 'w ddaear, ai [f] er daioni, ſ efe a bâr iddo ddyfod.
14 Gwrando hyn, Job; ſaf, ac yſtyria ryfeddodau Duw.
15 A wyddoſt ti pa bryd y doſbarthodd Duw hwynt, ac y gwnaeth efe i oleuni ei gwmmwl lewyrchu?
16 A wyddoſti oddi wrth bwyſau 'r cymhylau? rhyfeddodau 'r *hwn ſydd* berffeithgwbl o wybodaeth?
17 Pa fodd y *mae* dy ddillad yn gynnes, pan baro efe 'r ddaear yn'dawel â 'r deheu-wynt?
18 [b] A dènaiſt ti gyd ag ef yr wybren, yr hon a ſicrhäwyd fel drych toddedig?
19 Gwnâ i ni wybod pa beth a ddy-wedwn wrtho: ni fedrwn ni gyflëu *ein geiriau* gan dywyllwch.
20 A fynegir iddo ef o 's llefaraf? o 's dy-wed neb, diau y llyngcir ef.
21 Ac yn awr, ni wêl *neb* y goleuni diſglair ſy yn y cymhylau: ond myned y mae 'r gwynt, a 'i puro hwynt.
22 O 'r gogleddwynt y daw ‡ hindda: *ond* y *mae* yn Nuw ogoniant mwy oſnadwy.
23 Am yr Hollalluog, [i] ni allwn ni mo 'i gael ef: [k] ardderchawg *yw* o nerth, a barn, a helaethrwydd cyfiawnder; ni chyſtuddia efe.
24 Am hynny yr ofna dynion ef: nid edrych efe ar neb doeth eu calon.

PEN. XXXVIII.

1 *Duw yn annog Job i atteb.* 4 *Duw, trwy ei alluog weithredoedd, yn dangos i Job ei anwybodaeth,* 31 *a 'i wendid.*

YNa 'r ARGLWYDD a attebodd Job [a] allan o 'r corwynt, ac a ddywedodd,
2 [b] Pwy yw hwn ſydd yn tywyllu cyngor ag ymadroddion heb wybodaeth?
3 [c] Gwregyſa dy lwynau yn awr fel gŵr; a ‡ mynega i mi *yr hyn* a ofynnwyſ i ti.
4 [d] Pa le 'r oeddit ti pan ſylfaenais i 'r ddaear? mynega, o 's medri ddyall.
5 Pwy a oſododd ei meſurau hi, o 's gwyddoſt? neu pwy a eſtynnodd linyn arni hi?
6 Ar ba beth y † ſicrhäwyd ei ‡ ſylfeini hi? neu pwy a o'ododd ei chongfaen hi?
7 Pan gyd-ganodd ſêr y borau; ac y gorfoleddodd holl feibion Duw.
8 [e] A *phwy* a gaeodd y môr â dorau, pan ruthrodd efe allan *megis* pe dcuai allan o 'r gröth?
9 Pan oſodais i 'r cwmmwl yn wiſg iddo, a niwl tew yn rhwymyn iddo,
10 [f] Pan ofodais ſy ngorchymmyn arno, a *phan* oſodais drofolion a dorau,
11 Gan ddywedyd, Hyd ymma y deui, ac nid ym mhellach; ac ymma 'r attelir ym-chwydd dy donnau di.
12 A orchymynnaiſt ti y borau, er dy ddyddiau? a ddangoſaiſt ti i 'r wawr-ddydd ei lle?
13 I ymaflyd yn ‡ eithafoedd y ddaear, fel yr eigydwer yr annuwiol allan o honi hi?
14 *Canys* hi a ymnewidia fel clai 'r ſêl: a hwy a ſafant fel dillad.
15 Ac attelir eu goleuni oddi wrth yr annuwiol: ſ dryllir y braich dyrchafedig.
16 A ddaethoſt ti i eigion y môr? ac a rodiaiſti ynghilfachau 'r dyfnder?
17 A agorwyd [h] pyrth marwolaeth i ti? neu a welaiſt ti byrth cyſgod angau?
18 A yſtyriaiſt ti lêd y ddaear? mynega o 's adwaenoſt ti hi i gŷd.
19 Pa ffordd *yr eir lle* y trîg goleuni? a pha le y mae lle y tywyllwch?
20 Fel y cymmerit ef ‡ hyd ei derfyn, ac y medrit y llwybrau *i 'w* dŷ ef.
21 A wyddit ti yna y genid tydi? ac y *bydd* aai rhifedi dy ddyddiau yn fawr?
22 A aethoſt ti i [i] dryſorau 'r eira? neu a welaiſt ti dryſorau 'r cenllyſg?
23 [k] Y rhai a gedwais i hyd amſer cy-fyngder; hyd ddydd ymladd a rhyfel.
24 Pa ffordd yr ymranna goleuni *yr hwn* a waſgar y dwyreinwynt ar y ddaear?
25 Pwy a rannodd ddyfrlle i 'r lliſ-ddy-froedd? a ffordd i fellt y taranau,
26 I lawio ar y ddaear *lle* ni *byddo* dŷn: *ar* yr anialwch *ſydd* heb ddŷn ynddo;
27 [l] I ddigoni y tîr diffaeth a gwŷllt: ac i beri i gnŵd o laſwellt dyfu?
28 A oes dâd i 'r glaw? neu pwy a genhedlodd ddefnynnau 'r gwlith?
29 O gröth pwy y daeth yr jâ allan? a phwy a genhedlodd lwydrew 'r nefoedd?
30 Y dyfroedd a guddir megis â charreg, ac wyneb y dyfnder a † rewôdd.
31 A rwymi di hyfrydwch [m] Pleiades? neu a ddatrodi di rwymau † Orion?
32 A ddygi di allan ‡ Fazzaroth yn eu hamſer? neu a dywyſi † di Arcturus a 'i feibion?
33 A adwaenoſt ti [n] ordeiniadau y nefoedd? a oſodi di ei lywodraeth ef ar y ddaear?
34 A ddyrcheſi di dy lef ar y cwmmwl, fel y gorchuddio helaethrwydd o ddy-froedd dydi?
35 A ddanfoni di fellt allan, fel yr elont ac y dywedont wrthyt, Wele ni?
36 [o] Pwy a oſododd ddoethineb yn yr amyſgaroedd? neu pwy a roddodd ddyall i 'r galon?
37 Pwy a gyfrif y cymhylau trwy ddoethineb? a phwy a all † attal coſtrelau 'r nefoedd,
38 Pan ‡ droer y llwch yn dom, fel y glyno 'r priddellau ynghŷd?
39 P A elli di hela 'sglyfaeth i 'r llew? neu a elli di lenwi † gwangc cenawon y llewod,
40 Pan ymgrymmant yn *eu* llocheſau; pan eiſteddant mewn ffau i gynllwyn?
41 [q] Pwy a ddarpar i 'r gigfran ei bwyd? pan leſo ei chywion ar Dduw, gwibiant o eiſiau bwyd.

PEN. XXXIX.

1 *Am y geifr gwyllion a 'r ewigod,* 5 *yr aſyn gwŷllt,* 9 *yr unicorn,* 13 *y pawn, a 'r Eſtrys,* 19 *y march,* 26 *y gwalch,* 27 *a 'r eryr.*

A Wyddoſt ti 'r amſer i eifr gwyllion y creigiau lydnu? a fedri di wilied yr *amſer* a y bwrw 'r ewigod loi?
2 A gyfrifi di y miſoedd a gyflawnant hwy? ac a wyddoſt ti 'r amſer y llydnant?
3 Ymgrym-

2400.

† Heb. *ymaſaeth.*
‡ Heb. *gwyn-gedd gwaſgaroſ.*
d Pen. 38. 29, 30. Pſal. 147. 17, 18.
‡ Heb. *gwmmwl ei oleuni.*
† Heb. *ymalen.*
e Pen. 38. 26, 27.
f 2 Sam. 21. 10.
1 Bren. 18. 45.
g Eccl. 9. 18, 23.
h Sam. 12. 18, 19.
Ezra 10. 9.
i Pen. 36. 27.
k Gen. 3. 6.

‡ Heb. *ia.*
l 1 Tim. 6. 16.
m Pen. 36. 5.

Meheſ. 21. P.

a Felly Eccl. 19. 16, 18.
b Bren. 19. 11. Ezec. 1. 4. Nah. 1. 3.
c Pen. 40. 3.
d Pen. 40. 7.
‡ Heb. *gwnâ i mi wybod.*
e Pſ. 104. 5. Diar. 8. 29. a 30. 4.
† Heb. *goddwyd.*
‡ Heb. *morteiſiau,* neu, *ſtolion.*
f Gen. 1. 9. Pſal. 33. 7. a 104. 9. Diar. 8. 29. f Pen. 26. 10.

2400.

‡ Heb. *eſgyll.*
g Pſ. 10. 15.
h Pſ. 9. 13.

‡ Neu, *yn,* neu, *wrth.*
i Pſ. 135. 7.
k Eccſ. 9. 18. Joſ. 10. 11. E. 30. 30.
l Pſ. 107. 35.
† Heb. *daaliwyd.*
‡ Neu, *y vii feren.*
Heb. *Cimah.*
m Pen. 9. 9. Am. 5. 8.
† Heb. *Ceſil.*
‡ Neu, *y xii arwydd.*
† Heb. *ai hwynt,* Arct. *a'i feibion.*
n Jer. 31. 35.
o Pen. 32. 8 Preg. 2. 26.
† Heb. *beri i goſtrelau y nefoedd.*
‡ Heb. *aywalltrer.*
p Pſ. 104. 21.
† Heb. *pywyd.*
q Pſ. 147. 9. Mat. 6. 26.

Meheſ. 22. B.

a Pſ. 29. 9.

2400. 3 Ymgrymmant, bwriant eu llydnod, *ac* ymadawant â 'i gofid.

‡ Neu, *gan ya.* 4 Eu llydnod a gryfhâ, cynnyddant ‡ yn y maes: ânt allan, ac ni ddychwelant attynt hwy.

5 Pwy a ollyngodd yr aſyn gwŷllt yn rhydd? neu pwy a ddattododd rwymau 'r aſyn gwŷllt?

[b] Pen. 24. 5. Jer. 2. 24. Hoſ. 8. 9. † Heb. *halen-dir.* 6 [b] Yr hwn y goſodais yr anialwch yn dŷ iddo; a'r † diffeithwch yn drigfa iddo.

[c] Pen. 3. 18. † Heb. *cymhellwr* 7 Eſe a chwardd am *ben* lliaws tref: [c] ni wrendy ar lais y † geilwad.

8 Cilfachau 'r mynyddoedd yw ei borfa ef: ac eſe a chwilia am bob glaſwelltyn.

9 A gyttuna 'r unicorn i 'th waſanaethu di? a erys eſe wrth dy breſebau di?

10 A rwymi di unicorn â 'i did mewn rhych? a lyfna eſe y dolydd ar dy ôl di?

11 A ymddiriedi wrtho am fod ei gryfdwr yn fawr? a adewi di dy laſur iddo?

12 A goeli di ef, y dwg eſe dy hâd di dracheſn? ac y caſgl eſe ef i 'th lawrdyrnu di?

‡ Neu, *blu 'r Ciconia a'r Eſtrys* 13 *A roddaiſt ti* adenydd hyfryd i 'r peunod? neu ‡ adenydd a phlu i 'r Eſtrys?

14 Yr hon a âd ei hwyau yn y ddaear; ac a 'i cynheſa yn y llwch;

15 Ac y mae hi yn gollwng dros gof y gallai troed eu dryllio hwynt; neu aniſail y maes eu ſathru.

16 Caled yw hi wrth ei chywion, fel pe na *byddent* eiddi hi: ei gwaith hi *ſydd* ofer, heb ofn.

17 O blegid na roddes Duw iddi ddoethineb; ac na chyfrannodd iddi ddyall.

18 Yr amſer yr ymgodo hi yn uchel, hi a ddïyſtyra 'r march a 'i farchog.

‡ *Wiſgaiſt ti ei waaf ef â tharan?* 19 A roddaiſt ti gryfdwr i farch? neu a ‡ ddyſgaiſt iddo weryru?

20 A ddychryni di ef fel ceiliog rhedyn? dychryn *ydyw* ardderchawgrwydd ei ffroen ef.

21 *Ei draed ef* a gloddiant yn y dyffryn, ac eſe a lawencycha yn *ei* gryfdwr: eſe a â allan i gyfarfod arfau.

22 Eſe a ddïyſtyra arſwyd, ac ni ddychryna eſe; ac ni ddychwel yn ei ôl rhag y cleddyf.

23 Y cawell ſaethau a dryſtia yn ei erbyn; y ddiſglair waywffon a 'r darian.

24 Eſe a lwnge y ddaear gan greulondeb a chynddaredd: ac ni chrêd mai llais yr udgorn *yw.*

25 Eſe a ddywed ym mhlith yr udgyrn, Ha, ha; ac a arogla o bell ryfel, twrf tywyſogion, a 'r bloeddio.

26 Ai trwy dy ddoethineb di 'r eheda 'r gwalch, *ac* y lleda eſe ei adenydd tu a 'r dehau?

† Heb. *enau.* 27 Ai wrth dy † orchymmyn di 'r ymgyfyd yr eryr, ac [d] y gwnâ eſe ei nyth yn uchel?

[d] Jer. 49. 16. Obad. 4. [e] Mat. 24. 28. Luc 17. 37. 28 Y trig eſe, ac yr erys *mewn* craig; *ac* ar yſgithredd y graig, a 'r lle cadarn?

29 Oddi yno y chwilia am ſwyd: ei lygaid a ganfyddant o bell.

30 Ei gywion hefyd a ſugnant waed: a [e] lle y *byddo* celanedd, yno y *byda* efe.

P E N. XL.

Mehef. 22. P. 1 *Job yn ymoſtwng ger bron Duw.* 6 *Duw yn ei gyffröi ef i ddangos ei gyfiawnder, a 'i allu, a 'i ddoethineb.* 15 *Am y Behemoth.*

YR ARGLWYDD hefyd a attebodd Job, ac a ddywedodd,

2 Ai dyſgeidiaeth yw ymryſon â 'r Hollalluog? A argyoeddo Dduw, attebed i hynny.

3 ¶ A Job a attebodd yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, 2400.

4 Wele gwael ydwyf, pa beth a attebaf i ti? [a] mi a oſodaf ſy llaw ar fy ngenau.

[a] Pſ. 39. 9. 5 Dywedais unwaith, ond nid attebaf; ïe ddwywaith, ond ni 'chwanegaf.

[b] Pen. 38. 1. 6 ¶ [b] A'r ARGLWYDD a attebodd Job allan o 'r corwynt, ac a ddywedodd,

[c] Pen. 38. 3. [d] Job 42. 4. 7 [c] Gwregyſa yn awr dy lwynau fel gŵr; a [d] myfi a ofynnaf i ti, mynega dithau i mi.

[e] Pſ. 51. 4. Rhuf. 3. 4. 8 [e] A wnei di fy marn i yn ofer? a ferni di fi yn anghyfiawn, i 'th gyfiawnhâu dy hun?

9 A oes i ti fraich fel i Dduw? neu a wnei di daranau â 'th lais fel yntef?

[f] Pſ. 104. 1. 10 [f] Ymdrwſia yn awr â mawredd, ac â godidawgrwydd: ac ymwiſg â gogoniant, ac â phrydferthwch.

11 Gwaſgara gynddaredd dy ddigofaint; ac edrych ar bob balch, a thafl ef i lawr.

12 Edrych ar bob balch, a goſtwng ef; a mathra 'r annuwiol yn eu lle.

13 Cuddia hwynt ynghŷd yn y pridd, *a* rhwym eu hwynebau hwy mewn *lle* cuddiedig.

14 Yna hefyd myfi a addefaf i ti, y gall dy ddeheulaw dy achub.

‡ Neu, *yr Elephant.* 15 ¶ Yn awr wele ‡ y Behemoth, yr hwn a wneuthym gyd â thi; glaſwellt a fwyty efe fel ŷch.

16 Wele yn awr, ei gryfder ef *ſydd* yn ei lwynau: a 'i nerth ym mogel ei fol.

17 Efe a gyfyd ei gynffon fel cedrwydden: gewynnau ei arennau ef ſy blethedig.

18 Pibellau prês *ydyw* ei eſgyrn ef: ei eſgyrn *ſydd* fel ffyn heiyrn.

19 Pennaf o ffyrdd Duw *ydyw* efe: yr hwn a 'i gwnaeth a all beri i 'w gleddyf nesâu *atto ef.*

20 Y mynyddoedd yn ddïau a ddygant laſwellt iddo: ac yno y chwery holl aniſeiliaid y maes.

21 Efe a orwedd dan goedydd cyſgodfawr, mewn lloches o gyrs a ſiglennydd.

22 Coed cyſgodfawr a 'i gorchuddiant â 'i cyſgod: helyg yr afon a 'i hamgylchant.

† Heb. *dreiſia.* 23 Wele, efe a † ŷf yr afon, *ac* ni phryſura; efe a obeithiai y tynnai efe 'r Jorddonen i 'w ſafn.

24 A ddeil neb ef o flaen ei lygaid? a dylla *neb* ei drwyn *ef* â bachau?

P E N. XLI.

Mehef. 23. B. † Sef, *mor-fil.* ‡ Neu, *ei dafod ef â rhaff a ollyngych i lawr,* Heb. *a ſodaych.* *Mawr allu Duw yn y Leſiathan.*

A Dynni di 'r † Leſiathan allan â bach? ‡ neu a rwymi di ei dafod ef â rhaff?

2 A oſodi di fach yn ei drwyn ef? neu a dylli di aſgwrn ei ên ef â mynawyd?

3 A fawr ymbil efe â thi? a ddywed efe wrthyt ti yn dêg?

4 A wnâ efe ammod â thi? a gymmeri di ef yn wâs tragywyddol?

5 A chwareui di ag ef, fel *ag* aderyn? neu a rwymi di ef i 'th langceſau?

6 A ſwpera cyfeillion arno? a gyfrannant hwy ef rhwng marſiandwyr?

7 A lenwi di ei groen ef â phigau heiyrn? neu ei ben â thryferau?

8 Goſod dy law arno ef; cofia 'r rhyfel; na wnâ mwy.

9 Wele, ofer ydyw ei obaith ef: oni chwymp *un* gan ei olwg ef?

10 Nid *oes neb mor* hyderus a 'i godi ef: a phwy a ſaif ger fy mron i?

11 [a] Pwy

2400.
[a] Rhuf. 11. 35.
[b] Eccl. 19. 5. Deut. 10. 14. Pſal. 24. 1. a 50. 12. 1 Cor. 10. 26. 28.
† Heb. *gryſion darianau.*
Pſ. 104.
‡ Heb. *lawenychu.*
Neu, Eleint.
† Neu, *ddwyfronneg.*
Ieb. iſia.
‡ Neu, *ymddug.*
Mehef. 23. P. S. Simon, &c. P.
‡ Neu, *rwyſtrir un o'th feddyliau.*

11 [a] Pwy a roddodd i mi yn gyntaf? [b] *beth bynnag ſydd* dan yr holl neſoedd, eiddoſi yw.
12 Ni chelaf ei aelodau ef, na'i gryfder, na gweddeidd-dra ei yſtum ef.
13 Pwy a ddadguddia wyneb ei wiſg ef? pwy a ddaw *atto ef* â'i ffrwyn ddauddyblyg.
14 Pwy a egyr ddorau ei wyneb ef? ofnadwy yw amgylchoedd ei ddannedd ef.
15 *Ei* falchder yw *ei* † emmau, wedi eu cau ynghŷd *megis* â sêl gaeth.
16 *Y mae* 'r naill mor agos at y llall, ſel na ddaw gwynt rhyngddynt.
17 Pob un a lŷn wrth ei gilydd; hwy a gyd-ymgyſylltant, fel na wahenir hwy.
18 Wrth ei diſian ef y tywynna goleuni, a'i lygaid ef *ſydd* fel amrantau 'r borau.
19 Ffaglau a ânt allan, *a* gwreichion tanllyd a neidiant o'i enau ef.
20 Mwg a ddaw allan o'i ffroenau, fel o bair neu grochan berwedig.
21 Ei anadl a wnâ i'r glo loſgi: a fflam a ddaw allan o'i enau.
22 Yn ei wddf y trîg cryfder: a thriſtwch a ‡ drŷ yn llawenydd o'i flaen ef.
23 Llywethau ei gnawd a lynant ynghŷd: caledodd ynddo ei hun fel na ſyflo.
24 Caled ydyw ei gâlon fel carreg; a chaled fel darn o'r maen iſaf i *felin.*
25 Rhai cryfion a ofnant pan godo efe: rhag ei ddrylliadau ef yr ymlanhânt.
26 Cleddyf yr hwn a'i tarawo, ni ddeil; y waywffon, y biccell, na'r † llurig.
27 Efe a gyfrif haiarn fel gwellt, *a* phres fel pren pwdr.
28 Ni phâr ſaeth iddo ffoi: cerrig tafl a droed iddo yn ſoſl.
29 Piccellau a gyfrifir fel ſoflyn; ac efe a chwardd wrth yſgwyd gwaywffon.
30 Dano ef *y byad* megis darnau llymion o leſtri pridd: efe a dâna bethau llymion ar hŷd y clai.
31 Efe a wnâ i'r dyſnder ferwi fel crochan: efe a eſyd y môr fel crochan o enaint.
32 Efe a wnâ lwybr golau ar ei ôl: *fel* y tybygid *fod* y dyfnder yn frigwyn.
33 Nid *oes* ar y ddaear gyffelyb iddo: yr hwn a ‡ wnaethpwyd heb ofn.
34 Efe a edrych ar bob *peth* uchel: brenin *ydyw* ar holl feibion balchder.

PEN. XLII.

1 *Job yn ymrôi i Dduw.* 7 *A Duw yn barnu achos Job yn erau, ac yn peri i'w gyfeillion ymrôi iddo, ac yn ei dderbyn ef yn gymmeradwy,* 10 *ac yn ei fawrhâu, ac yn ei fendithio.* 16 *Oedran a marwolaeth Job.*

A Job a attebodd yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd,
2 Myfi a wn y gelli di bob *peth*; ac na ‡ attelir *un* meddwl oddi wrthyt.

3 [a] Pwy *ydyw* 'r hwn ſydd yn cuddio cyngor heb wybodaeth: am hynny y lleferais yr hyn ni's dyallais; [b] *pethau* rhy ryfedd i mi, y rhai ni's gwyddwn.
4 Gwrando attolwg, a myfi a lefaraf: [c] gofynnaf i ti, dyſg dithau finnau.
5 Myfi a glywais a'm cluſtiau sôn am danat: ond yn awr fy llygad â'th welodd di.
6 Am hynny y mae 'n ffiaidd gennyf fi *fy hun*; ac yr ydwyf yn ediſarhâu mewn llwch a lludw.
7 ¶ Ac wedi dywedyd o'r ARGLWYDD y geiriau hyn wrth Job; yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth Eliphaz y Temaniad, Fy nigoſaint a gynneuodd yn dy erbyn di, ac yn erbyn dy ddau gyſaill, am na ddywedaſoch am danafi yn uniawn fel fy ngwaſanaethwr Job.
8 Yn awr gan hynny cymmerwch i chwi ſaith o fuſtych, a ſaith o hyrddod, ac [d] ewch at fy ngwaſanaethwr Job; ac offrymmwch boethaberth droſoch, a gweddïed fy ngwaſanaethwr Job droſoch: canys mi a dderbynniaſ ei wyneb ef; ſel na wnelwyf i chwi *yn ôl eich* ffolineb, am na ddywedaſoch yr uniawn am danafi, fel fy ngwaſanaethwr Job.
9 Felly Eliphaz y Temaniad, a Bildad y Suhiad, *a* Sophar y Naamathiad, a aethant ac a wnaethant fel y dywedaſai 'r ARGLWYDD wrthynt: a'r ARGLWYDD a dderbynniodd wyneb Job.
10 Yna 'r [e] ARGLWYDD a ddychwelodd gaethiwed Job, pan weddïodd efe dros ei gyfeillion: a'r ARGLWYDD a 'chwanegodd yr hyn oll *a fuaſai* gan Job yn ddau ddyblyg.
11 Yna ei holl geraint, a'i holl gareſau, a phawb o'i gydnabod ef o'r blaen, a ddaethant atto, ac a ſwytaſant ſwyd gyd ag ef yn ei dŷ, ac a gwynaſant iddo, ac a'i cyſſuraſant ef, am yr holl ddrwg a ddygaſai 'r ARGLWYDD arno ef: a hwy a roddaſant iddo bob un ddarn o arian, a phob un dlŵs o aur.
12 Felly 'r ARGLWYDD a fendithiodd ddiwedd Job yn ſwy nâ'i ddechreuad: canys yr oedd ganddo bedair mîl ar ddeg o ddefaid, a chwe mil o gamelod, a mil o gyplau ychen, a mîl o aſynnod.
13 Ac yr oedd iddo ſaith o feibion, a thair o ferched.
14 Ac efe a alwodd enw y gyntaf, Jemima, ac enw yr ail Ceſia, ac enw y drydedd Cerenhappuch.
15 Ac ni cheid gwragedd mor lân a merched Job yn yr holl wlâd honno; a'i tâd a roddes iddynt hwy etifeddiaeth ym mhlith eu brodyr.
16 A Job a fu fyw wedi hyn gant a deugain o flynyddoedd; ac a welodd o'i feibion, a meibion ei feibion, bedair cenhedlaeth.
17 Felly Job a fu farw yn hên ac yn llawn o ddyddiau.

2400.
[a] Pen. 38. 2.
[b] Pſal. 40. 5. a 131. 1. a 139. 6.
[c] Pen. 38. 3. a 40. 7.
[d] Mat. 5. 24.
[e] Pſal. 14. 7.

¶ Llyſe

PSALM I.

Boreuol Weddi.

1 *Dedwyddwch y duwiol.* 4 *Annedwyddwch yr annuwiol.*

GWYN ei fyd [a] y gŵr ni rodia ynghyngor yr annuwiolion, ac ni faif yn ffordd pechaduriaid, ac [b] nid eiftedd yn eiftedd fa gwatwarwyr.

2 Ond *fydd* a'i ewyllys ynghyfraith yr ARGLWYDD; [c] ac yn myfyrio yn ei gyfraith ef ddydd a nôs.

3 Ac [d] efe a fydd fel pren wedi ei blannu ar lan afonydd dyfroedd, yr hwn a ry dd ei ffrwyth yn ei bryd; a'i ddalen ni † wywa, a pha beth bynnag a wnêl, efe a lwydda.

4 Nid felly y *bydd* yr annuwiol; ond [e] fel mân us yr hwn a chwâl y gwynt ymmaith.

5 Am hynny yr annuwiolion ni fafant yn y farn, na phechaduriaid ynghynnulleidfa y rhai cyfiawn.

6 Canys [f] yr ARGLWYDD a edwyn ffordd y rhai cyfiawn: ond ffordd yr annuwiolion a ddifethir.

[a] Pf. 46. 6. Act. 4. 25. [b] Pf. 45. 7. [c] Jer. 5. 5. Luc 19. 14. [d] Pf. 37. 13. a 59. 8. Diar. 1. 26. ‡ Neu, *blina.* † Heb. *enneiniais.* ‡ Heb. *mynydd fy ſanctaidd-rwydd.* † Neu, *yn lle dedaf.* [e] Act. 13. 33. Heb. 1. 5. a 5. 5. [f] Pſ. 22. 27. a 72. 8. a 89. 27. Edrych Joan 17. 4, 5. [g] Dad. 2. 27. a 19. 15. [h] Pſ. 34. 8. Diar. 16. 20. Eſay 30. 18. Jer. 17. 7. Rhuſ. 9: 33. a 10. 11. 1 Pedr 2. 6.

PSALM II.

1 *Brenhiniaeth Criſt,* 10 *A chynghori brenhinoedd i'w derbyn.*

PA ham [a] y terfyſga 'r cenhedloedd, ac y myfyria 'r bobloedd beth ofer?

2 Y mae brenhinoedd y ddaear yn ymoſod, a'r pennaethiaid yn ymgynghori ynghyd, yn erbyn yr ARGLWYDD, ac yn erbyn ei [b] Griſt ef *gan ddywedyd,*

3 [c] Drylliwn eu rhwymau hwy: a thafliwn eu rheffynnau oddi wrthym.

4 [d] Yr hwn ſydd yn preſwylio yn y nefoedd a chwardd: yr ARGLWYDD a'i gwatwar hwynt.

5 Yna y lleſara efe wrthynt yn ei lîd, ac yn ei ddigllonrwydd y ‡ dychryna efe hwynt.

6 Minnau a † oſodais fy Mrenin ar Sion ‡ fy mynydd ſanctaidd.

7 Mynegaf † y ddeddf: dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [e] Fy mâb *yawyt* ti, myfi heddyw a'th genhedlais.

8 [f] Gofyn i mi, a rhoddaf y cenhedloedd yn etifeddiaeth i ti, a therfynau 'r ddaear i'th feddiant.

9 [g] Drylli hwynt â gwialen haiarn; malurî hwynt fel lleſtr pridd.

10 Gan hynny 'r awr hon, frenhinoedd, byddwch ſynhwyrol: barnwyr y ddaear, cymmerwch ddyſg.

11 Gwaſanaethwch yr ARGLWYDD mewn ofn, ac ymlawenhêwch mewn dychryn.

12 Cuſenwch y mâb rhag iddo ddigio, a'ch difetha chwi o 'r ffordd, pan gynneuo ei lîd ef ond ychydig. [h] Gwyn eu byd pawb a ymddiriedant ynddo ef.

[a] 2 Sam. 15. 16, 17, 18.

PSALM III.

Diogelwch nawdd ac amddiffyn Duw.

¶ Pſalm Dafydd, [a] pan ffodd efe rhag Abſalom ei fâb.

ARGLWYDD, mor aml yw ſy nhrallodwyr? llawer *yw y rhai* ſy 'n codi i'm herbyn.

2 Llawer yw *y rhai* ſy 'n dywedyd am fy enaid, Nid *oes* jechydwriaeth iddo yn ei Dduw. Selah.

3 Ond tydi, ARGLWYDD, *ydwyt* darian ‡ i mi; fy ngogoniant, a [b] dyrchafydd fy mhen.

4 A'm llef y gelwais ar yr ARGLWYDD, ac efe a'm clybu o'i ſynydd ſanctaidd. Selah.

5 [c] Mi a orweddais, ac a gyſgais; *ac* a ddeffroais; canys yr ARGLWYDD a'm cynhaliodd.

6 [d] Nid ofnaf fyrddiwn o bobl, y rhai o amgylch a ymoſodaſant i'm herbyn.

7 Cyſod, ARGLWYDD; achub fi, fy Nuw: canys [e] tarewaiſt fy holl elynion *ar* garr yr ên; torraiſt ddannedd yr annuwiolion.

8 [f] Jechydwriaeth *ſydd* eiddo 'r ARGLWYDD: dy fendith *ſydd* ar dy bobl. Selah.

‡ Neu, *droſoſi.* [b] Eſay 27. 6. [c] Ezec. 26. 6. Pſal. 4. 8. Diar. 3. 23. [d] Pſal. 27. 3. [e] Job 16. 10. Pſal. 58. 6. [f] Diar. 21. 31. Eſay 43. 11. Jer. 3. 23. Hoſ. 13. 4. a 19. 1.

Joan 2. 9. Dad. 7. 10.

PSAL. IV.

1 *Dafydd yn gweddïo ar gael ei wrando.* 2 *Yn ceryddu, ac yn cynghori ei elynion.* 6 *Yn ffafr Duw y mae dedwyddwch dyn.*

¶ Pr ‡ Pencerdd ar Neginoth, Pſalm Dafydd.

GWrando fi pan alwyf, O Dduw fy nghyfiawnder: mewn cyfyngder yr ehangaiſt arnaf; † trugarhâ wrthyf, ac erglyw fy ngweddi.

2 O feibion dynion, pa hŷd y *trowch* fy ngogoniant yn warth? yr hoffwch wegi, *ac* yr argeiſiwch gelwydd? Selah.

3 Ond gwybyddwch i'r ARGLWYDD neillduo 'r duwiol iddo ei hun: yr ARGLWYDD a wrendy pan alwyf arno.

4 [a] Ofnwch, ac na phechwch; [b] ymddiddenwch â'ch calon ar eich gwely, a thewch. Selah.

5 Aberthwch [c] ebyrth cyfiawnder, a gobeithiwch yn yr ARGLWYDD.

6 Llawer *ſy* 'n dywedyd, Pwy a ddengys i ni ddaioni? [d] ARGLWYDD, dyrcha arnom lewyrch dy wyneb.

7 Rhoddaiſt lawenydd yn fy nghalon, mwy nâ 'r amſer yr amlhaodd eu hŷd a'i gwin hwynt.

8 [e] Mewn heddwch hefyd y gorweddaf; ac yr hunaf: canys ti, ARGLWYDD, yn unig a wnei i mi [f] drigo mewn diogelwch.

‡ Neu, *golygwr.* Hab. 3. 19. † Neu, *rhydd rafol i mi.* [a] Eph. 4. 26. [b] Pſal. 77. 6. [c] Deut. 33. 9. Pſal. 50. 14. a 51. 19. [d] Num. 6. 26. Pſal. 80. 3, 7. 19. a 119. 135. [e] Job 11. 18, 19. Pſ. 3. 5. [f] Lef. 26. 5. Deut. 12. 10.

PSAL. V.

1 *Dafydd yn gweddïo, ac yn dadgan ei ddiwydrwydd yn gweddio.* 4 *Ni ffafria Duw 'r enwir.* 7 *Dafydd yn dangos ei ffydd, ac yn gweddïo ar Dduw am ei gyfarwyddo ef,* 10 *a difetha ei elynion,* 11 *a chadw y duwiol.*

¶ Pr Pencerdd ar Nehiloth, Pſalm Dafydd.

GWrando fy ngeiriau, ARGLWYDD; dyall fy myfyrdod.

2 Erglyw ar lef fy ngwaedd, fy Mrenin, a'm Duw: canys arnat y gweddïaf.

3 [a] Yn forau, ARGLWYDD, y clywi fy lef: yn forau y cyfeiriaf atat, ac yr edrychaf *i fyny.*

4 O herwydd nid *wyt* ti Dduw 'n ewyllyſio anwiredd: a drwg ni thrîg gyd â thi.

[a] Pſ. 30. 5. a 130. 6.

5 [b] Ynfydion ni ſafant † yn dy olwg: caſeaiſt holl weithredwyr anwiredd.

6 Difethi y rhai a ddywedant gelwydd: [c] yr ARGLWYDD a ffieiddia y gŵr gwaedlyd, a'r twyllodrus.

7 A minnau a ddeuaf i'th dŷ di yn amlder dy drugaredd: *ac* a addolaf tu ‡ a'th Deml ſanctaidd yn dy ofn di.

8 ARGLWYDD, arwain fi yn dy gyfiawnder o achos † fy ngelynion; ac [d] uniona dy ffordd o'm blaen.

9 Canys nid *oes* ‡ uniondeb yn † eu genau; eu ceudod ſydd anwireddau: [e] bedd agored yw eu cēg, gwenieithiant â'i tafod.

10 ‡ Diſtrywia hwynt, O Dduw; ſyrthiant oddi wrth eu cynghorion: ‡ gyrr hwynt ymmaith yn amlder eu camweddau: canys gwrthryfelaſant i'th erbyn.

11 Ond llawenhāed y rhai oll a ymddiriedant ynnot ti: llafar-ganant yn dragywydd, am i ti orchuddio droſtynt: a'r rhai a garant dy enw, gorfoleddant ynnot.

12 Canys ti, ARGLWYDD, a fendithi y cyfiawn: â charedigrwydd megis â tharian y coroni di ef.

gwnâ hwynt yn euog.

PSAL. VI.

1 *Achwynion Dafydd yn ei gleſyd.* 8 *Y mae efe trwy ffydd yn ymorfoleddu ar ei elynion.*

¶ I'r Pencerdd ar Neginoth ar ‡ y Seminith, Pſalm Dafydd.

ARGLWYDD, [a] na cherydda fi yn dy lidiawgrwydd, ac na chosba fi yn dy lid.

2 Trugarhâ wrthyf, ARGLWYDD; canys lleſg *ydwyf* fi: jachâ fi, O ARGLWYDD; canys ſy eſgyrn a gyſtuddiwyd.

3 A'm henaid a ddychrynwyd yn ddirfawr: tithau, ARGLWYDD, pa hŷd?

4 Dychwel, ARGLWYDD, gwared fy enaid: achub fi er mwyn dy drugaredd.

5 [b] Canys yn angau nid *oes* goffa am danat: yn y bedd pwy a'th folianna?

6 Diffygiais gan fy ochain, bob nôs yr ydwyf yn gwneuthur fy ngwely yn foddfa: yr ydwyf fi 'n gwlychu fy ngorweddfa â'm dagrau.

7 [c] Treuliodd fy llygad gan ddigter: heneiddiodd o herwydd fy holl elynion.

8 [d] Ciliwch oddi wrthyf, holl weithredwyr anwiredd: canys yr ARGLWYDD a glywodd lef fy wylofain.

9 Clybu 'r ARGLWYDD fy neſyfiad: yr ARGLWYDD a dderbyn fy ngweddi.

10 Gwaradwydder a thralloder yn ddirfawr fy holl elynion; dychweler, *a* chywilyddier hwynt yn ddiſymmwth.

PSAL. VII.

1 *Dafydd yn gwedd'io yn erbyn malais ei elynion, ac yn dangos ei wiriondeb,* 10 *a thrwy ffydd yn gweled yr amddiffynnid ef, ac y diſterbid ei elynion.*

¶ [a] Sigaion Dafydd, yr hwn a ganodd efe i'r ARGLWYDD, o blegid ‡ geiriau Cus fâb Jemini.

ARGLWYDD fy Nuw, ynnot yr ymddiriedais: achub fi rhag fy holl erlidwyr, a gwared fi.

2 Rhag iddo larpio fy enaid fel llew, gan *ei* rwygo, pryd na *byddo* gwaredydd.

3 O ARGLWYDD fy Nuw, o's gwneuthym hyn; od oes anwiredd yn fy nwylaw:

4 O thelais ddrwg i'r neb oedd heddychol â mi: (ïe [b] mi a waredais yr hwn ſydd elyn i mi heb achos)

5 Erlidied y gelyn fy enaid, a goddiwedded; ſathred hefyd fy mywyd i'r llawr, a goſoded fy ngogoniant yn y llwch. Selah.

6 [c] Cyfod, ARGLWYDD, yn dy ddigllonedd, ymddyrcha o herwydd llid fy ngelynion: [d] deffro hefyd droſof i'r farn a orchymynnaiſt.

7 Felly cynnulleidfa 'r bobloedd a'th amgylchynant: er eu mwyn dychwel dithau i'r uchelder.

8 Yr ARGLWYDD a farn y bobloedd: barn fi, O ARGLWYDD, [e] yn ôl fy nghyfiawnder, ac yn ôl fy mherffeithrwydd *ſydd* ynnof.

9 Darfydded weithian anwiredd yr annuwiolion, eithr cyfarwydda di y cyfiawn: [f] canys y Duw cyfiawn a chwilia 'r calonnau a'r arennau.

10 † Fy amddiffyn *ſydd* o Dduw, jachawdwr y rhai uniawn o galon.

11 Duw ‡ ſydd farnydd cyfiawn, a Duw ſy ddigllon beunydd *wrth yr annuwiol.*

12 Oni ddychwel *yr annuwiol,* efe § a hoga ei gleddyf: efe a annelodd ei ſwa, ac a'i paratôdd.

13 Paratôdd hefyd iddo arfau angeuol; [h] efe a drefnodd ei ſaethau yn erbyn yr erlidwyr.

14 [i] Wele efe a ymddŵg anwiredd, ac a feichiogodd ar gamwedd, ac a eſgorodd ar gelwydd.

15 Torrodd bwll, cloddiodd ef, [k] ſyrthiodd hefyd yn y clawdd a wnaeth.

16 [l] Ei anwiredd a ymchwel ar ei ben ei hun: a'i draha a ddiſgyn ar ei gorpa ei hun.

17 Clodforaf yr ARGLWYDD yn ôl ei gyfiawnder: a chanmolaf enw 'r ARGLWYDD goruchaf.

Diar. 5. 22. a 26. 27. Preg. 10. 8. [l] 1 Bren. 2. 32.

PSAL. VIII.

Mawrygu gogoniant Duw wrth ei weithredoedd, ac wrth ei gariad tu ag at ddyn.

¶ I'r Pencerdd ar Itith, Pſalm Dafydd.

ARGLWYDD ein Jôr ni, mor ardderchog yw dy enw ar yr holl ddaear! yr hwn [a] a oſodaiſt dy ogoniant uwch y nefoedd.

2 [b] O enau plant bychain a rhai yn ſugno y † peraiſt nerth, o achos dy elynion; i oſtegu [c] y gelyn a'r ymddialydd.

3 Pan edrychwyf ar dy nefoedd, gwaith dy fyſedd; y lloer a'r ſêr, y rhai a ordeiniaiſt;

4 [d] Pa beth yw dŷn i ti i'w goſio *?* a mâb dŷn i ti i ymweled ag ef?

5 Canys gwnaethoſt ef ychydig îs nâ 'r angylion, ac a'i coronaiſt â gogoniant ac â harddwch.

6 [e] Gwnaethoſt iddo arglwyddiaethu ar weithredoedd dy ddwylaw; [f] goſodaiſt bob *peth* dan ei draed ef:

7 Defaid, ac ychen oll, ac anifeiliaid y maes hefyd;

8 Ehediaid y nefoedd, a phyſgod y môr, ac y ſydd yn tramwyo llwybrau 'r moroedd.

9 ARGLWYDD ein Jôr, mor ardderchog yw dy enw ar yr holl ddaear!

PSAL. IX.

1 *Dafydd yn moliannu Duw am wneuthur barn,* 11 *ac yn annog eraill i'w gloſfori ef,*

13 ac

[b] Hab. 1. 13.
† Heb. *o flaen dy llygaid.*
[c] Pſal. 55. 23.
‡ Heb. *a Theml dy ſanctaidd-rwydd.*
† Heb. *fy ngwnlwyr.*
[d] Pſal. 25. 4. 27. 11.
‡ Neu, *ffyddlondeb,* neu *ſicrwydd.*
† Neu, *eu enau.*
[e] Rhuf. 3. 13.
‡ Neu, *gwnâ hwynt yn euog.*

Prydnh. Weddi.
‡ Yr wyth-fed. Edrych 1 Cor. 15. 21.
[a] Pſ. 38. 1. Jer. 10. 24.

[b] Pſ. 30. 9. a 88. 11. a 115. 17. a 118. 17. Eſay 38. 18.
[c] Job 7. 17. Pſ. 31. 9. a 38. 10. a 88. 9. Galar. 5. 17.
[d] Mat. 7. 23. a 25. 41. Luc 13. 27.

[a] Hab. 3. 1.
‡ Neu, *cyfoeſion.*

Pſ. 30. a 130. 6.

[b] 1 Sam. 24. 7. a 26. 9.
[c] Pſal. 94. 2.
[d] Pſ. 44. 23.
[e] Pſ. 18. 20.
[f] 1 Sam. 16. 7. 1 Cron. 28. 9. Pſal. 139. 1. Jer. 11. 20. a 17. 10. a 20. 12. Dad. 2. 23.
† Heb. *Fy nharian ſydd ar Dduw.*
‡ *A farna y cyfawn.*
§ Deut. 32. 41.
[h] Deut. 32. 23, 42.
[i] Job 15. 35. Eſay 33. 11. a 59. 4. Jago 1. 15.
[k] Job 4. 8. Pſ. 9. 15. a 10. 2. a 35. 8. a 94. 23. a 141. 10.
[l] Edrych Mat. 11. 25. 1 Cor. 1. 27.
† Heb. *eiliaiſt.*
[c] Pſ. 44. 16.
[d] Job 7. 17. Pſ. 144. 3. Heb. 2. 6.
[e] Gen. 1. 26, 28. 1 Cor. 15. 27.

Boreuol Weddi.

13 *ac yn gweddïo ar ïddo gael achos i'w foli amnu ef.*

¶ I'r Pencerdd ar Futh Labben, Pſalm Dafydd.

CLodforaf *di*, O ARGLWYDD, â'm holl gâlon: mynegaf dy holl ryfeddodau.

2 Llawenychaf, a gorfoleddaf ynnot: canaf i'th enw di, [a] y Goruchaf.

3 Pan ddychweler fy ngelynion yn eu hôl, hwy a gwympant ac a ddifethir o'th flaen di.

4 Canys gwnaethoſt fy marn a'm matter *yn dda:* eiſteddaiſt ar orſeddfaingc, gan farnu † yn gyfiawn.

5 Ceryddaiſt y cenhedloedd, diſtrywiaiſt yr annuwiol; [b] eu henw hwynt a ddileaiſt, byth bythoſ.

6 ‡ Ha elyn, darfu am ddinyſtr yn dragywydd; a diwreiddiaiſt y dinaſoedd; darfu eu coffadwriaeth *gyd â* hwynt.

7 Ond yr ARGLWYDD a bery yn dragywydd: efe a barotôdd ei orſeddfaingc i farn.

8 Ac [c] efe a farn y byd mewn cyfiawnder: efe a farn y bobloedd mewn uniondeb.

9 [d] Yr ARGLWYDD hefyd fydd ‡ noddfa i'r gorthrymmedig, noddfa yn amſer trallod.

10 A'r rhai a adwaenant dy enw a ymddiriedant ynnot: canys ni adewaiſt, O ARGLWYDD, y rhai a'th geiſient.

11 Canmolwch yr ARGLWYDD, yr hwn ſydd yn preſwylio yn Sïon: mynegwch ym myſg y bobloedd ei weithredoedd ef.

12 [e] Pan ymofynno efe am waed, efe a'i cofia hwynt: nid anghofia waedd y cyſtuddiol.

13 Trugarhâ wrthyf, ARGLWYDD; gwel fy mlinder gan fy nghaſeion, fy nyrchafydd o byrth angau:

14 Fel y mynegwyf dy holl foliant ym mhyrth merch Sïon: llawenychaf yn dy jechydwriaeth.

15 [f] Y cenhedloedd a ſoddaſant yn y ffôſa wnaethant: yn y rhwyd a guddiaſant y daliwyd eu troed eu hun.

16 Adweiniſt yr ARGLWYDD wrth y farn a wnâ: yr annuwiol a faglwyd yngweithredoedd ei ddwylaw ei hun. Higgaion; Selah.

17 Y rhai drygionus a ymchwelant i uffern, *a* 'r holl genhedloedd a anghofiant Dduw.

18 Canys nid anghofir y tlawd byth; gobaith y trueniaid *ni* chollir byth.

19 Cyfod, ARGLWYDD; na orfydded dŷn: barner y cenhedloedd ger dy fron di.

20 Goſod, ARGLWYDD, ofn arnynt; *fel* y gwybyddo 'r cenhedloedd *mai* dynion ydynt. Selah.

PSAL. X.

1 *Dafydd yn cwyno wrth Dduw rhag traha 'r annuwiol, 12 ac yn gweddïo am ymwared, 16 ac yn dangos ei hyder.*

PAham, ARGLWYDD, y ſefi o bell? yr ymguddi yn amſer cyfyngder?

2 Yr annuwiol mewn balchder a erlid y tlawd: [a] dalier hwynt yn y bwriadau a ddychymmygaſant.

3 Canys yr annuwiol a ymffroſtia am ewyllys ei † gâlon; ‡ ac [b] a fendithia 'r cybydd, *yr hwn* y mae 'r ARGLWYDD yn ei ffieiddio.

4 Yr annuwiol gan uchder ei ffroen ni chais *Dduw:* ‡ nid yw Duw *yn* ei holl [c] feddyliau ef.

5 Ei ffyrdd ſydd flîn bob amſer; [d] uchel yw dy farnedigaethau allan o'i olwg ef: chwythu y mae yn erbyn ei holl elynion.

6 Dywedodd yn ei gâlon, Ni 'm ſymmudir; o herwydd ni *byddaf* mewn drygfyd, hyd genhedlaeth a chenhedlaeth.

7 [e] Ei enau ſydd yn llawn melldith a dichell a thwyll: dan ei dafod *y mae* † camwedd ac ‡ anwiredd.

8 Y mae efe yn eiſtedd ynghynllwynſa 'r pentrefydd, [f] mewn cilfachau y lladd efe y gwirion: ei lygaid a † dremiant yn ddirgel ar y tlawd.

9 Efe a gynllwyna mewn dirgelwch, megis llew yn ei ffau: cynllwyn y mae i ddal y tlawd: efe a ddeil y tlawd gan ei dynnu i'w rwyd.

10 Efe a ‡ ymgrymma, *ac* a ymoſtwng; fel y cwympo tyrfa trueniaid gan ei gedyrn ef.

11 Dywedodd yn ei gâlon, Anghofiodd Duw: [g] cuddiodd ei wyneb; ni wêl byth.

12 Cyfod, ARGLWYDD; O Dduw, dyrcha dy law: nac anghofia 'r cyſtuddiol.

13 Pa ham y dirmyga 'r annuwiol Dduw? dywedodd yn ei gâlon, Nid ymofynni.

14 Gwelaiſt *hyn*; canys ti a ganfyddi anwiredd, a cham, i roddi *tâl* â'th ddwylaw dy hun: arnat ti y gedy 'r tlawd: [h] ti yw cynnorthwywr yr amddifad.

15 [i] Torr fraich yr annuwiol a'r drygionus; cais ei ddrygioni ef *hyd* na chaffech ddim.

16 [k] Yr ARGLWYDD *ſydd* Frenin byth ac yn dragywydd: diſethwyd y cenhedloedd allan o'i dir ef.

17 ARGLWYDD, clywaiſt ddymuniad y tlodion; † parotôi eu câlon hwynt, gwrendy dy gluſt *arnynt*;

18 I farnu 'r amddifad a'r gorthrymmedig: fel na 'chwaneго dŷn daearol ‡ beri ofn mwyach.

1. 17. † Neu, *ſicrhêi*, ‡ Neu, *orthrymmu.*

PSAL. XI.

1 *Dafydd yn ymgyſſuro yn Nuw yn erbyn ei elynion.* 4 *Rhagddarbodaeth a chyfiawnder Duw.*

¶ I'r Pencerdd, *Pſalm* Dafydd.

YN yr ARGLWYDD yr wyf yn ymddiried: [a] pa fodd y dywedwch wrth fy enaid, Eheda i'ch mynydd *fel* aderyn?

2 Canys wele, [b] y drygionus a annelant fwa, parotoiſant eu ſaethau ar y llinyn; i ſaethu † yn ddirgel y rhai uniawn o galon.

3 ‡ Canys y ſeiliau a ddinyſtriwyd: pa beth a wnâ 'r cyfiawn?

4 [c] Yr ARGLWYDD *ſydd* yn Nheml ei ſanctteiddrwydd; gorſeddfa 'r ARGLWYDD *ſydd* yn y nefoedd: [d] y mae ei lygaid ef yn gweled, ei amrantau yn profi meibion dynion.

5 Yr ARGLWYDD a brawf y cyfiawn: eithr cās gan ei enaid ef y drygionus, a'r hwn ſydd hoff ganddo drawſder.

6 [e] Ar yr annuwiolion y glawia efe faglau, tân a brwmſtan, a phoethwynt yſtormus: [f] dymma ran eu phiol hwynt.

7 Canys yr ARGLWYDD cyfiawn a gâr gyfiawnder: ei wyneb a edrych ar yr uniawn.

PSAL.

‡ Neu, *ei holl feddyliau yw nad oes Duw.*
[c] Pſal. 14. 1.
[d] Diar. 24. 7.
[e] Rhuſ. 3. 14.
† *Blinder.*
‡ Gwaeddo, Heb. *rwyll.*
[f] Hab. 1. 41.
† Heb. *lechant*, neu, *a ymgudd-iant.*
‡ Heb. *ymddrylliir.*
[g] Job 22. 13. Pſal. 94. 7.
[h] Pſal. 68. 5.
[i] Pſal. 37. 17.
[k] Pſal. 29. 10. 2 145. 13. 2 146. 10. Jer. 10. 10. Galar. 5. 19. Dan. 4. 34. a 6. 26. 1 Tim. 1. 17.

[a] Edrych 1 Sam. 26. 19.
[b] Pſal. 64. 3, 4.
† Heb. *mewn tywyllwch.*
‡ *O'r.*
[c] Hab. 2. 20.
[d] Pſal. 33. 13. 2 34. 15, 16. a 66. 7.
[e] Ezec. 38. 22.
[f] Pſ. 75. 8, Edrych Gen. 43. 34. 1 Sam. 1. 4. a 9. 23.

PSAL. XII.

1 Dafydd heb ganado ddim cyffur dynol, yn erfyn cymmorth gan Dduw, 3 a'i yn ymgyffuro a barnedigaethau Duw ar yr enwir, a'i ymaairiea ym mhrofeaig addewidion Duw.

¶ I'r Pencerdd ar ‡ Seminith, Pſalm Dafydd.

A Chub, ARGLWYDD; canys [a] darſu y trugarog: o herwydd pallodd y ffyddloniaid o blith meibion dynion.

2 Oferedd a ddywedant bob un wrth ei gymmydog; [b] â gwefus wenhieithgar, ac â [†] chalon ddau ddyblyg y llefarant.

3 Torred yr ARGLWYDD yr holl wefuſau gwenhieithus, a'r tafod a ddywedo fawrhydri.

4 Y rhai a ddywedant, A'n tafod y gorfyddwn; ein gwefuſau *fyad* ‡ eiddom ni; pwy *fydd* arglwydd arnom ni?

5 O herwydd anrhaith y rhai cyſtuddiedig, o herwydd uchenaid y tlodion, y cyfodaf yn awr, medd yr ARGLWYDD: rhoddaf mewn jechydwriaeth yr *hwn* y ‡ magler iddo.

6 [c] Geiriau'r ARGLWYDD *ydynt* eiriau purion; *fel* arian wedi ei goethi mewn ffwrn bridd, wedi ei buro ſeithwaith.

7 Ti, ARGLWYDD, a'i cedwi hwynt: cedwi † hwynt rhag y genhedlaeth hon yn dragywydd.

8 Yr annuwiolion a rodiant o amgylch, pan ddyrchafer y gwaelaf o feibion dynion.

PSAL. XIII.

1 Dafydd yn cwyno bod yn oedi ei ymwared eſ, 3 yn gweddio am râs i'w ragflaenu, 5 yn ymffroſtio yn nhrugaredd Duw.

¶ I'r ‡ Pencerdd, Pſalm Dafydd.

PA hŷd, ARGLWYDD, i'm hanghofi, *a* yn dragywydd? pa hŷd [a] y cuddi dy wyneb rhagof.

2 Pa hŷd y cymmeraf gynghorion yn fy enaid, gan fod blinder beunydd yn fy nghalon? pa hŷd y dyrchefir fy ngelyn arnaf?

3 Edrych *a* chlyw fi, O ARGLWYDD fy Nuw: goleua fy llygaid rhag im' huno *yn* yr angau.

4 [b] Rhag dywedyd o'm gelyn, Gorchfygais eſ; *ac* i'm gwrthwynebwyr lawenychu o's gogwyddaf.

5 Minnau hefyd a ymddiriedais yn dy drugaredd di; fy nghalon a ymlawenycha yn dy jechydwriaeth: canaf i'r ARGLWYDD am iddo ſynnio arnaf.

PSAL. XIV.

1 Dafydd yn dangos llygredigaeth natur dŷn, 4 yn argyoeddi'r annuwiol trwy oleuni eu cydwybod eu hun, 7 yn ymogoneddu yn jechydwriaeth Duw.

¶ I'r Pencerdd, *Pſalm* Dafydd.

YR [a] ynfyd a ddywedodd yn ei galon, Nid *oes un* Duw. [b] Ymlygrafant, ffieiddwaith a wnaethant; nid *oes* a wnêl ddaioni.

2 [c] Yr ARGLWYDD a edrychodd i lawr o'r nefoedd ar feibion dynion; i weled a *oedd neb* dyallgar, yn ymgeiſio â Duw.

3 Ciliodd pawb; cyd-ymddifwynafant; nid *oes* a wnêl ddaioni, nac oes un.

4 Oni wyr holl weithredwyr anwiredd? y *rhai ſy* [d] 'n bwyta fy mhobl *fel* y bwytaent fara; [e] ni alwafant ar yr ARGLWYDD.

5 Yno y dychrynafant gan ofn; canys y *mae* Duw ynghenhedlaeth y cyfiawn.

6 Cyngor y dlawd a waradwyddafoch chwi; am *fod* yr ARGLWYDD yn obaith iddo.

7 * Pwy a ddyry jechydwriaeth i Iſrael o Sion? Pan [f] ddychwelo 'r ARGLWYDD gaethiwed ei bobl, yr ymhyfryda Jacob, *ac y* llawenhâ Iſrael.

PSAL. XV.

Dafydd yn dangos pa fâth fyad ar ddinafyddion Sion.

¶ Pſalm Dafydd.

ARGLWYDD, [a] pwy a † drig yn dy babell? pwy a breſwylia ym mynydd dy ſanctaidd?

2 [b] Yr hwn a rodia yn berffaith, ac a wnêl gyfiawnder, ac a ddywed wîr yn ei galon.

3 [c] Heb abſennu â'i dafod, heb wneuthur drwg i'w gymmydog, a heb * dderbyn enllib yn erbyn ei gymmydog.

4 Yr hwn y mae 'r drygionus yn ddirmygus yn ei olwg; ond a anrhydedda y rhai a ofnant yr ARGLWYDD: *yr hwn* a dwng i'w niwaid *ei hun*, ac ni newidia.

5 [d] Yr *hwn* ni roddes ei arian ar uſuriaeth, ac [e] ni chymmer wobr yn erbyn y gwirion. A wnelo hyn nid yſgogir yn dragywydd.

PSAL. XVI.

1 Dafydd o anyddiried i'w haeddedigaethau ei hun, ac o gâs ar ddelw-addoliaeth, yn cyrchu at Dduw am ymwared. 5 Yn dangos gobaith ei alwedigaeth, yr adgyfodiad, a bywyd tragywyddol.

¶ ‡ Michtam Dafydd.

CAdw fi, O Dduw; canys ynnot yr ymddiriedaf.

2 *Fy enaid*, dywedaiſt wrth yr ARGLWYDD, Fy Arglwydd *ydwyt ti*: [a] fy na nid yw ddim i ti:

3 *Ond* i'r ſainct *fydd* ar y ddaear, a'r rhai rhagorol, yn y rhai y *mae* fy holl hyfrydwch.

4 Gofidiau a amlhânt i'r rhai a ‡ fryſiant *ar ôl duw* dieithr: eu dîod-offrwm o waed ni offrymmaf fi, ac [b] ni chymmeraf eu henwau yn fy ngwefuſau.

5 [c] Yr ARGLWYDD yw rhan fy † etifeddiaeth i [d] a'm phîol: ti a gynheli fy nghoelbren.

6 Y llinynnau a fyrthiodd i mi mewn *llevedd* hyfryd; ïe y *mae* i mi etifeddiaeth dêg.

7 Bendithiaf yr ARGLWYDD, yr hwn a'm cynghorodd: fy arennau hefyd a'm dyſgant y nôs.

8 [e] Goſodais yr ARGLWYDD bob amſer ger fy mron: am [f] *ei fod* ar fy neheulaw, ni'm hyſgogir.

9 O herwydd hynny llawenychodd fy nghalon, ac [g] ymhyfrydodd fy ngogoniant: fy nghnawd hefyd a † orphwys mewn gobaith.

10 [h] Canys, ni adewi fy enaid yn uffern; ac ni oddefi i'th Sanct weled llygredigaeth.

11 Dangoſi i mi lwybr bywyd: [i] digonolrwydd llawenydd *fyda* ger dy fron, ar dy ddeheulaw y *mae* digrifwch yn dragywydd.

g Pſalm. 30. 13. † Heb. *breſwylia yn ddiogel.* h Act. 2. 31. a 13. 35. i Pſal. 17. 15. a 21. 6. 1 Cor. 13. 12. 1 Joan 3. 2.

PSAL. XVII.

1 Dafydd o hyder ar ei wiriondeb, yn gofyn cymmorth Duw yn erbyn ei elynion, 10 yn

* Edrych Rhut. 11. 26.
[f] Job 42. 10.
Boreuol Weddi.
[a] Pſal. 24. 3, &c.
† Heb. *ymdeithia.*
[b] Eſ. 33. 15
[c] Lef. 19. 16.
* Eccſod. 23. 1.
[d] Eccſod. 22. 25.
Lef. 25. 36
Deut. 23. 19.
Ezec. 18. 8. a 22. 12.
[e] Eccſod. 23. 8.
Deut. 16. 19.
‡ Pſalm *euraid.* Felly Pſal. 56—60.
[a] Job 22. 2, 3. a 35. 7, 8.
Pſal. 50. 9.
Rhuf. 11. 35.
‡ Neu, *amhegant eraill.*
[b] Joſ. 23. 7.
Hoſ. 2. 16, 17.
[c] Deut. 32. 9.
Pſal. 73. 26. a 142. 5.
Galar. 3. 24.
† Heb. *rhandir.*
[d] Pſal. 11. 6.
[e] Act. 2. 25.
[f] Pſal. 73. 23. a 110. 5. a 121. 5.
[g] el. [h] Act. Mat. 5. 8.

dangos eu balchder, a'i dichell, a'i creulondeb hwy, 13 *yn gweadio yn eu herbyn hwy mewn hyder ar ei obaith.*

¶ Gweddi Dafydd.

CLyw, ARGLWYDD, gyfiawnder; ysſtyria fy llefain, gwrando fy ngweddi † o wefuſau didwyll.

2 Deued fy marn oddi ger dy fron; edrycched dy lygaid ar uniondeb.

3 Profaiſt fy nghalon, gofwyaiſt *fi* y nôs; [a] chwiliaiſt fi, *ac* ni chei ddim; bwriedais na throſeddai fy ngenau.

4 Tu ag at am weithredoedd dynion, wrth eiriau dy wefuſau yr ymgedwais *rhag* llwybrau yr yſbeilydd.

5 [b] Cynnal fy nghamrau yn dy lwybrau, *fel* † na lithro fy nhraed.

6 [c] Mi a elwais arnat; canys gwrandewi arnaf fi, O Dduw: goſtwng dy gluſt attaf, *ac* erglyw fy ymadrodd.

7 [d] Dangos dy ryfedd drugareddau, O achubydd y rhai a ymddiriedant *ynnot*, rhag y ſawl a ymgyfodant yn erbyn dy ddeheulaw.

8 [e] Cadw fi fel cannwyll llygad: [f] cudd fi dan gyſgod dy adenydd,

9 Rhag yr annuwiolion, y rhai a'm ‡ gorthrymmant; *rhag* fy ngelynion † marwol, y *rhai* a'm hamgylchant.

10 [g] Caeaſant gan eu braſder: â'i genau y llefarant mewn balchder.

11 Ein cynniweirfa ni a gylchynaſant hwy yr awr hon: goſodaſant eu llygaid i dynnu i lawr i'r ddaear:

12 ‡ Eu dull *fyda* fel llew a chwennychai ſglyſaethu, ac megis llew jeuangc yn aros mewn lleoedd dirgel.

13 Cyſod, ARGLWYDD, achub ei flaen eſ, cwympa ef: gwared fy enaid rhag yr annuwiol † *yr hwn yw* dy gleddyf di.

14 Rhag dynion *y rhai yw* dy law, O ARGLWYDD, rhag dynion y byd, [h] *y rhai* y mae eu rhan yn y bywyd *ymma*, a'r rhai y llenwaiſt eu boliau â'th guddiedig *dryſor*: llawn ‡ ydynt o feibion, a gadawant eu gweddill i'w rhai bychain.

15 Myfi a edrychaf ar dy wyneb mewn cyfiawnder: [i] digonir fi, pan ddihunwyf, â'th ddelw di.

[h] Luc 16. 25. ‡ Neu, *yw eu meibion.* [i] Pſ. 4. 6, 7. a 16. 11.

PSAL. XVIII.

Dafydd yn moliannu Duw am ei amryw a'i ryfeddol fendithion.

¶ I'r Pencerdd, *Pſalm* Dafydd [a] gwâs yr ARGLWYDD, yr hwn a leſarodd wrth yr ARGLWYDD eiriau [b] y gân hon, yn y dydd y gwaredodd yr ARGLWYDD ef o law ei holl elynion, ac o law Saul: Ac efe a ddywedodd,

[c] CAraf di, ARGLWYDD fy nghadernid.

2 Yr ARGLWYDD *yw* fy nghraig, a'm hamddiffynfa, a'm gwaredydd; fy Nuw, † fy nghadernid, [d] yn yr hwn yr ymddiriedaf; fy nharian, a chorn fy jechydwriaeth, a'm hucheldwr.

3 Galwaf ar yr ARGLWYDD [e] canmoladwy: felly i'm cedwir rhag fy ngelynion.

4 [f] Gofidion angau a'm cylchynaſant; ac afonydd † y fall a'm dychrynaſant i.

5 ‡ Gofidiau uffern a'm cylchynaſant: maglau angau a achubaſant fy mlaen.

6 Yn fy nghyfyngder y gelwais ar yr ARGLWYDD, ac y gwaeddais ar fy Nuw; efe a glybu fy llef o'i Deml, a'm gwaedd ger ei fron a ddaeth i'w gluſtiau eſ.

7 Yna y ſiglodd ac y crynodd y ddaear: a ſeiliau'r mynyddoedd a gynhyrfodd ac a ymſiglodd, am iddo ef ddigio.

8 Dyrchafodd mŵg ‡ o'i ffroenau, a thân a yſodd o'i enau: glô a ennynnaſant ganddo.

9 [g] Efe hefyd a 'oſtyngodd y nefoedd, ac a ddiſgynnodd: a thywyllwch *oedd* dan ei draed ef.

10 Marchogodd hefyd ar y Cerub, ac a ehedodd: ïe [h] efe a ehedodd ar adenydd y gwynt.

11 [i] Efe a wnaeth dywyllwch yn ddirgelfa iddo; *a'i* babell o'i amgylch *oedd* dywyllwch dyfroedd, *a* thew-gymhylau yr awyr.

12 Gan y diſgleirdeb *oedd* ger ei fron, ei gymhylau a aethant heibio; cenllyſg a marwor tanllyd.

13 Yr ARGLWYDD hefyd a daranodd yn y nefoedd, a'r Goruchaf a roddes ei lef; cenllyſg a marwor tanllyd.

14 Ie [k] efe a anfonodd ei ſaethau, ac a'i gwaſgarodd hwynt; ac a ſaethodd *ei* fellt, ac a'i gorchfygodd hwynt.

15 Gwaelodion y dyfroedd a welwyd, a ſeiliau'r byd a ddinoethwyd gan dy gerydd di, O ARGLWYDD, *a* chan chwythad anadl dy ffroenau.

16 [l] Anfonodd oddi uchod, cymmerodd fi, tynnodd fi allan o ddyfroedd ‡ lawer.

17 Efe a'm gwaredodd oddi wrth fy ngelyn cadarn, a rhag fy nghaſeion: canys yr oeddynt yn drech nâ mi.

18 Achubaſant fy mlaen yn nydd fy ngofid: ond yr ARGLWYDD oedd gynhaliad i mi.

19 [m] Dug fi hefyd i changder; gwaredodd fi: canys ymhoffodd ynnof.

20 Yr ARGLWYDD a'm gobrwyodd yn ôl fy nghyfiawnder; yn ôl glendid fy nwylaw y talodd efe i mi.

21 Canys cedwais ffyrdd yr ARGLWYDD; ac ni chiliaiſyn annuwiol oddi wrth fy Nuw.

22 O herwydd ei holl farnedigaethau eſ *oedd* ger fy mron i; a'i ddeddfau ni fwriais oddi wrthyf.

23 Bum hefyd yn berffaith gyd ag ef; ac ymgedwais rhag fy anwiredd.

24 A'r ARGLWYDD a'm gobrwyodd yn ôl fy nghyfiawnder, yn ôl purdeb fy nwylaw o flaen ei lygaid ef.

25 A'r trugarog y gwnâi drugaredd; â'r gŵr perffaith y gwnâi berffeithrwydd:

26 A'r glân y gwnâi lendid; ac [n] â'r cyndyn yr ymgyndynni.

27 Canys ti a waredi'r bobl gyſtuddiedig; ond ti a oſtyngi [o] olygon uchel.

28 O herwydd ti a oleui fy ‡ nghannwyll: yr ARGLWYDD fy Nuw a lewyrcha fy nhywyllwch.

29 O blegid ynnot ti y † rhedais trwy fyddin; ac yn fy Nuw y llemmais dros fur.

30 Duw [p] *fyda* berffaith ei ffordd; [q] gair yr ARGLWYDD fydd wedi ei buro: tarian yw efe i bawb a ymddiriedant ynddo.

31 [r] Canys pwy *fyda* Dduw heb law yr ARGLWYDD? a phwy *fyda* graig ond ein Duw ni?

32 Duw [s] *fy* 'n fy ngwregyſu â nerth, ac yn gwneuthur fy ffordd yn berffaith.

33 [t] Gofod y mae efe fy nhraed fel *traed* ewigod; ac [u] ar fy uchel-fannau i'm ſefydla.

†‖Heb. *heb wefuſau zwyll.*
[a] Job 23. 10. Pſ. 26. 2. a 66. 10. Mal. 3. 2, 3.
[b] 1 Pedr 1. 7.
[b] Pſ. 119. 133. † Heb. *nad yſgogo.*
[c] Pſ. 116. 2.
[d] Pſ. 31. 21.
[e] Deut. 32. 10. Zech. 2. 8.
[f] Ruth 2. 12. Pſ. 57. 1. a 91. 4. Mat. 23. 37. ‡ Heb. *amrheithiant.* † Heb. *yn erbyn yr enaid.*
[g] Deut. 32. 15. Pſ. 73. 7. a 119. 70. ‡ Heb. *Ei ddull.* † Neu, *a'th gledyf.*
[h] Luc 16. 25. ‡ Neu, *yw eu meibion.*
[i] Pſ. 4. 6, 7. a 16. 11.

Prydnh. Weddi.
[a] Pſ. 36. 1.
[b] 2 Sam. 22.
[c] Pſ. 144. 1. † Heb. *fy nghraig.*
[d] Heb. 2. 13.
[e] Pſ. 76. 4.
[f] Pſ. 116. 3. † *Dyſtion annuwiol.* Heb. *Belial.* ‡ Neu, *reffynnau*
[g] Gofidion angau a'm cylchynaſant; ac afonydd † y fall a'm dychrynaſant i.
5 ‡ Gofidiau uffern a'm cylchynaſant: maglau angau a achubaſant fy mlaen.
6 Yn fy nghyfyngder y gelwais ar yr ARGLWYDD, ac y gwaeddais ar fy Nuw;
[h] Pſ. 104. 3.
[i] Pſ. 97. 2.
[k] Pſ. 144. 6.
[l] Pſ. 144. 7. ‡ Neu, *mawrion.*
[m] Pſ. 118. 5.
[n] Lef. 26. 23, 24, 27, 28.
[o] Pſ. 101. 5. Diar. 6. 17. ‡ Neu, *lamp.* Job 29. 3. † Neu, *torrais.*
[p] Deut. 32. 4. Dan. 4. 37. Dad. 15. 3.
[q] Pſ. 12. 6. a 119. 140. Diar. 30. 5.
[r] Deut. 32. 31, 39. 1 Sam. 2. 2. Pſ. 86. 8. Eſay 45. 5.
[s] Pſ. 92. 1.
[t] Hab. 3. 19. [u] Deut. 32. 13. a 33. 29.

34 [x] Efe fy 'n dysgu fynwylaw i ryfel; fel y dryllir bwa dur *yn* fy mreichiau.

35 Rhoddaist hefyd i mi darian dy iechydwriaeth; a'th ddeheulaw a'm cynhaliodd, ‡ a'th fwynder a'm lliosogodd.

36 Ehengaist fy ngherddediad danaf; fel na lithrodd fy † nhraed.

37 Erlidiais fy ngelynion, ac a'i goddiweddais: ac ni ddychwelais nes eu difa hwynt.

38 Archollais hwy, fel na allent godi: fyrthiasant dan fy nhraed.

39 Canys gwregysaist fi â nerth i ryfel: ‡ darostyngaist danaf y rhai a'ymgododd i'm herbyn.

40 Rhoddaist hefyd i mi warrau fy ngelynion; fel y difethwn fy nghaseion.

41 Gwaeddasant, ond nid *oedd* achubydd: *ie* ar yr ARGLWYDD, ond nid attebodd efe hwynt.

42 Maluriais hwynt hefyd fel llwch o flaen y gwynt: [z] teflais hwynt allan megis tom yr heolydd.

43 [a] Gwaredaist fi rhag cynhennau 'r bobl; [b] gosodaist fi yn ben cenhedloedd: [c] pobl nid adnabûm a'm gwasanaethant.

44 † Pan glywant am danaf, ufuddhânt i mi: [d] meibion dieithr a ‡ gymmerant arnynt ymddarostwng i mi.

45 Meibion dieithr a ballant, ac a ddychrynant allan o'i dirgel fannau.

46 Byw yw 'r ARGLWYDD, a bendithier fy nghraig: a dyrchafer Duw fy iechydwriaeth.

47 Duw sydd yn rhoddi i mi *allu* ymddial; ac a † ddarostwng y bobloedd danaf.

48 Efe sydd yn fy ngwared oddi wrth fy ngelynion: ie [e] ti a'm dyrchefi uwch law y rhai a gyfodant i'm herbyn: achubaist fi rhag y gŵr ‡ traws.

49 [f] Am hynny y ‡ moliannaf di, O ARGLWYDD, ym mhlith y cenhedloedd, ac y canaf i'th enw.

50 Efe sydd yn gwneuthur mawr ymwared i'w frenin; ac yn gwneuthur trugaredd i'w enneiniog, i Ddafydd, ac i'w hâd ef [g] byth.

[x] Heb. *ddywedant gelwydd wrthyf.* † Neu, *ddifetha.* ‡ Neu, *trais.* [z] Rhuf. 15. 9. ‡ Neu, *cyffesaf.* [a] Sam. 7. 13.

PSALM XIX.

1 Bod y creaduriaid yn dangos gogoniant Duw, 7 A'i air yn dangos ei râs ef. 12 Dafydd yn gweddio am râs.

¶ I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

Y [a] Nefoedd sy 'n dadgan gogoniant Duw; a'r ffurfafen sy 'n mynegi gwaith ei ddwylaw ef.

2 Dydd i ddydd a draetha ymadrodd: a nôs i nôs a ddengys wybodaeth.

3 Nid *oes* iaith nac ymadrodd, ‡ *lle* ni chlybŵyd eu lleferydd hwynt.

4 [b] Eu † llinyn a aeth trwy 'r holl ddaear, a'i geiriau hyd eithafoedd byd: i'r haul y gosododd efe babell ynddynt.

5 Yr hwn *sydd* fel gŵr priod yn dyfod allan o'i ystafell: *ac* [c] a ymlawenhâ fel cawr i redeg gyrfa.

6 O eithaf y nefoedd y *mae* ei fynediad ef allan, a'i amgylchiad hyd eu heithafoedd hwynt: ac nid ymgudd *dim* oddi wrth ei wrês ef.

7 [d] † Cyfraith yr ARGLWYDD *sydd* berffaith, yn ‡ troi 'r enaid: tystiolaeth yr ARGLWYDD *sydd* sicr, ac yn gwneuthur y gwirion yn ddoeth.

8 Deddfau 'r ARGLWYDD *sydd* uniawn, yn llawenhâu 'r galon: gorchymmyn yr ARGLWYDD *sydd* bur, yn goleuo 'r llygaid.

9 Ofn yr ARGLWYDD *sydd* lân, yn parhâu yn dragywydd; barnau 'r ARGLWYDD *ydynt* wirionedd, cyfiawn *ydynt* i gŷd.

10 [e] Mwy dymunol *ŷnt* nag aur, ïe nag aur coeth lawer: [f] melysach hefyd nâ 'r mêl, ac nâ diferiad diliau mêl.

11 Ynddynt hwy hefyd y rhybuddir dy wâs: o'i cadw y *mae* gwobr lawer.

12 [g] Pwy a ddyall *ei* gamweddau? glanhâ fi oddi wrth *fy meiau* [h] cuddiedig.

13 Attal hefyd dy wâs oddi wrth *bechodau* rhyfygus; [i] na arglwyddiaethant arnaf: yna i'm perffeithir, ac i'm glanhêir oddi wrth ‡ anwiredd lawer.

14 Bydded ymadroddion fy ngenau, a myfyrdod fy nghalon, yn gymmeradwy ger dy fron, O ARGLWYDD, fy nghraig, a'm prynwr.

[a] Heb. *ddyrchafa* ‡ Heb. *dy gymmorth.* † Heb. *atteged,* neu, *cynhalied.* ‡ Heb. *gwnaed yn lludw,* neu, *yn frâs.* [a] Ecsod. 17. 15. Ps. 60. 4. [b] Ps. 33. 16. Diar. 21. 31. Esay 31. 1.

PSALM XX.

1 Yr eglwys yn bendithio 'r brenin yn ei fawrhydi. 7 Ei hyder hi ynghymmorth Duw.

¶ I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

GWrandawed yr ARGLWYDD arnat yn nydd cyfyngder: enw Duw Jacob a'th † ddiffyno.

2 Anfoned ‡ i ti gymmorth o'r cyssegr; a † nerthed di o Sion.

3 Cofied dy holl offrymmau; a ‡ bydded foddlon i'th boeth-offrwm. Selah.

4 Rhodded i ti wrth *fodd* dy galon; a chyflawned dy holl gyngor.

5 Gorfoleddwn yn dy jechydwriaeth di, a dyrchafwn faner [a] yn enw ein Duw: cyflawned yr ARGLWYDD dy holl ddymuniadau.

6 Yr awr hon y gwn y gwared yr ARGLWYDD ei enneiniog: efe a wrendy arno o nefoedd ei sancteiddrwydd, yn nerth jechyd ei ddeheulaw ef.

7 [b] *Ymddiried* rhai mewn cerbydau, a rhai mewn meirch: ond nyni a gofiwn enw yr ARGLWYDD ein Duw.

8 Hwy a gwympasant, ac a syrthiasant; ond nyni a gyfodasom, ac a safasom.

9 Achub, ARGLWYDD: gwrandawed y Brenin arnom yn y dydd y lleiom.

[a] Heb. *ddyrchafa* ‡ Heb. *dy gymmorth.* † Heb. *atteged,* neu, *cynhalied.* ‡ Heb. *gwnaed yn lludw,* neu, *yn frâs.* [a] Ecsod. 17. 15. Ps. 60. 4. [b] Ps. 33. 16. Diar. 21. 31. Esay 31. 1.

PSALM XXI.

1 Tâl dioch am fuddugoliaeth: 7 A hyder ar gael ychwaneg o lwyddiant.

¶ I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

ARGLWYDD, yn dy nerth y llawenycha 'r brenin: ac yn dy jechydwriaeth di, mor ddirfawr yr ymhyfryda!

2 Deisyfiad ei galon a roddaist iddo; a dymuniad ei wefusau ni's gommeddaist. Selah.

3 Canys achubaist ei flaen ef â bendithion daioni: gosodaist ar ei ben ef goron o aur coeth.

4 [a] Gofynnodd oes gennyt, *a* rhoddaist iddo: ie [b] † hiroes, byth ac yn dragywydd.

5 Mawr *yw* ei ogoniant yn dy jechydwriaeth: gosodaist arno ogoniant a phryderfirhwch.

6 Canys gwnaethost ef yn fendithion yn dragywyddol; llawenychaist ef â llawenydd â'th wynebpryd.

7 O herwydd bod y brenin yn ymddiried

yn yr ARGLWYDD, a thrwy drugaredd y Goruchaf nid yſgogir eſ.

8 Dy law a gaiff afael ar dy holl elynion: dy ddeheulaw a gaiff afael ar dy gaſcion.

9 Ti a'i gwnâi hwynt fel ffwrn danllyd yn amſer dy lid: yr ARGLWYDD yn ei ddigloneddu a'i llwnge hwynt, a'r tân a'i hyſa hwynt.

10 [c] Eu ffrwyth hwynt a ddinyſtri di oddi ar y ddaear; a'i hâd o blith meibion dynion.

11 Canys bwriadaſant ddrwg i'th erbyn: meddyliaſant amcan, heb allu o honynt *ei gwpla.*

12 Am hynny [x] y gwnêi iddynt droi eu † cefnau: ar dy linynnau y parotôi di *ſaethau* yn erbyn eu hwynebau.

13 Ymddyrcha, ARGLWYDD, yn dy nerth: canwn, a chanmolwn dy gadernid.

PSAL. XXII.

1 *Dafydd yn aehwyn mewn anghyffur mawr,*
9 *yn gweddio mewn cyfyngaer mawr,*
23 *ac yn clodfori Duw.*

¶ I'r Pencerdd ar ‡ Aieleth haſhahar, Pſalm Dafydd.

FY [a] Nuw, fy Nuw, pa ham i 'm gwrthodaiſt? *pa ham yr yawyt* mor bell oddi wrth fy jechydwriaeth, *a* [b] geiriau fy llefain?

2 Fy Nuw, llefain yr ydwyf y dydd, ac ni wrandewi; y nôs hefyd, ac ‡ nid *oes* oſteg i mi.

3 Ond tydi *wyt* ſanctaidd, *O dydi* yr hwn wyt yn cyfanneddu ym moliant Iſrael.

4 Ein tadau a obeithiaſant ynnot: gobeithiaſant, a gwaredaiſt hwynt.

5 Arnat ti y llefaſant, ac achubwyd hwynt: [c] ynnot yr ymddiriedaſant, ac ni 's gwaradwyddwyd hwynt.

6 A minnau pryf *ydwyf*, ac nid gŵr; [d] gwarthrudd dynion, a dirmyg y bobl.

7 [e] Pawb a'r a 'm gwelant a 'm gwatwarant: † llaeſant wefl, [f] eſgydwant ben, *gan ddywedyd,*

8 8 † Ymddiriedodd yn yr ARGLWYDD, gwareded eſ: achubed eſ, ‡ gan ei fod yn dda ganddo.

9 Canys [h] ti a 'm tynnaiſt o'r grôth: † gwnaethoſt i mi obeithio *pan oedawn* ar fronnau fy mam.

10 Arnat ti i 'm bwriwyd o'r bru: o grôth fy mam fy Nuw *yawyt.*

11 Nac ymbellhâ oddi wrthyf, o herwydd cyfyngder *ſydd* agos: canys nid *oes* cynnorthwywr.

12 Teirw lawer a'm cylchynaſant: gwridd *deirw* [i] Baſan a 'm hamgylchaſant.

13 [k] Agoraſant arnaf eu genau, *fel* llew rheipus a rhuadwy.

14 Fel dwfr i'm tywalldwyd, a 'm heſgyrn oll a ymwahanaſant: [l] fy nghalon ſydd fel cwyr, hi a doddodd ynghanol fy mherfedd.

15 Fy nerth a wywodd fel priddlefr, [m] a 'm tafod a lynodd wrth daflod fy ngenau: ac i lwch angau i 'm dygaiſt.

16 Canys cŵn a 'm cylchynaſant: cynnulleidia'r drygionus a 'm hamgylchaſant: [n] trywanaſant fy nwylaw a 'm traed.

17 Gallaſ gyfrif fy holl eſgyrn: [o] y maent yn trèmio, *ac* yn edrych arnaf.

18 [p] Y maent yn rhannu fy nillad yn eu myſg: ac ar fy ngwiſg yn bwrw coelbren.

19 Ond tydi, ARGLWYDD, nac ymbellhâ: fy nghadernid, bryſia i 'm cynnorthwyo.

20 Gwared fy enaid rhag y cleddyf, [q] fy unig *enaid* o † feddiant y ci.

21 [r] Achub fi rhag ſafn y llew: canys o blith cyrn unicorniaid i 'm gwrandewaiſt.

22 [s] Mynegaf dy enw [t] i 'm brodyr: yng nghanol y gynulleidfa i'th folaf.

23 Y rhai fy yn ofni 'r ARGLWYDD, molwch eſ: holl hâd Jacob, gogoneddwch eſ; a holl hâd Iſrael, ofnwch eſ.

24 Canys ni ddirmygodd, ac ni ffieiddiodd gyſtudd y tlawd; ac ni chuddiodd ei wyneb rhagddo: ond [u] pan lefodd eſe arno, eſe a wrandawodd.

25 [x] Fy mawl *ſydd* o honot ti yn y gynulleidfa fawr: [y] fy addunedau a dalaf ger bron y rhai a 'i hofnant eſ.

26 [z] Y tlodion a fwytânt, ac a ddiwellir; y rhai a geiſiant yr ARGLWYDD a 'i moliannant eſ: eich calon fydd byw yn dragywydd.

27 [a] Holl derfynau 'r ddaear a gofiant, ac a droant at yr ARGLWYDD: a holl dylwythau 'r cenhedloedd a addolant ger dy fron di.

28 Canys eiddo 'r ARGLWYDD yw 'r deyrnas: ac eſe ſydd yn llywodraethu ym mhlith y cenhedloedd.

29 Yr holl rai breiſion *ar* y ddaear a fwytânt, ac a addolant: [b] y rhai a ddiſgynnant i'r llwch a ymgrymmant ger ei fron eſ; ac nid oes neb a all gadw yn fyw ei enaid ei hun.

30 *Eu* hâd a'i gwaſanaetha eſ: [c] cyfrifir ef i'r ARGLWYDD yn genhedlaeth.

31 Deuant, ac [d] adroddant ei gyfiawnder ef i'r bobl a enir, mai eſe a wnaeth *hyn.*

PSAL. XXIII.

Hyder Dafydd ar râs Duw.

¶ Pſalm Dafydd.

YR ARGLWYDD yw [a] fy mugail; [b] ni bydd eiſiau arnaf.

2 Eſe a wnâ im' orwedd mewn porfeydd gwelltog: eſe a 'm tywys ger llaw 'r dyfroedd † tawel.

3 Eſe a ddychwel fy enaid; [c] eſe a 'm harwain ar hŷd llwybrau cyfiawnder er mwyn ei enw.

4 Ie pe rhodiwn ar hŷd glyn [d] cyſgod angau, [e] nid ofnaf niwaid: canys *yr wyt* ti gyd â mi; dy wialen a'th ffon a 'm cyſſurant.

5 [f] Ti a arlwyi fort ger fy mron yng ŵydd fy ngwrthwynebwyr: † iraiſt fy mhen ag olew; fy phiol *ſydd* lawn.

6 Daioni a thrugaredd yn ddïau a 'm canlynant holl ddyddiau fy mywyd: a phreſwyliaf yn nhŷ 'r ARGLWYDD ‡ yn dragywydd.

---

19. Pſ. 35. 17. † Heb. *law.* [r] 2 Tim. 4. 17. [s] Heb. 2. 12. [t] Joan 20. 17. Rhuf. 8. 29. [u] Heb. 5. 7. [x] Pſ. 35. 18. [y] Pſ. 116. 14. [z] Pſ. 69. 32. Eſay 65. 13. [a] Pſ. 2. 8. a 72. 11. a 86. 9. [b] Phil. 2. 10. [c] Pſ. 87. 6. [d] Edrych Rhuf. 3. 21, 22.

[a] Eccſod. 40. 11. Jer. 23. 4. Ezec. 34. 23. Joan 10. 11. 1 Pedr 2. 25. Dad. 7. 17. [b] Phil. 4. 19. † Heb. *llonyddwch.* [c] Pſ. 5. 8. a 31. 3. [d] Job 3. 5. a 10. [e] Pſ. 104. 21, 22. a 24. 17. Pſ. 44. 19. [c] Pſ. 3. 6. a 118. 6. 15. † Heb. *braſeaiſt.* ‡ Heb. *dros hîr ddyddiau.*

PSAL. XXIV.

1 *Arglwyddiaeth Duw yn y byd hwn.* 3 *Dinaſyddion ei ysbrydol deyrnas eſ.* 7 *Cyngor i'w dderbyn ef.*

¶ Pſalm Dafydd.

EIddo [a] 'r ARGLWYDD y ddaear, a 'i chyflawnder; y byd, ac a breſwylia ynddo.

2 [b] Canys eſe a 'i ſeiliodd ar y moroedd, ac a 'i ſicrhaodd ar yr afonydd.

Boreuol Weddi. [a] Eccſod. 9. 29. a 19. 5. Deut. 10. 14. Job 41. Pſ. 104. 5.

11. Pſ. 50. 12. 1 Cor. 10. 26, 28. [b] Job 38. 6. a 136. 6. 2 Pedr 3. 5.

c Pſ.15.1. 3 c Pwy a eſgyn i fynydd yr ARGLWYDD? a phwy a ſaif yn ei leſanctaidd eſ?
d Eſay 33. 15, 16. † Heb. *enaid.* 4 d Y glân *ei* ddwylaw, a'r pur *ei* galon; yr hwn ni ddyrchafodd ei † feddwl at wagedd ac ni thyngodd i dwyllo.
5 Eſe a dderbyn fendith gan yr ARGLWYDD, a chyfiawnder gan Dduw ei jechydwriaeth.
6 Dymma genhedlaeth y rhai a'i ceiſiant eſ: y rhai e a geiſiant dy wyneb di, ‡ O Jacob. Selah.
e Pſ.38.8. ‡ Neu, o Dduw *Jacob.* 7 O byrth, dyrcheſwch eich pennau, ac ymddyrcheſwch ddryſau tragywyddol; a brenin y gogoniant a ddaw i mewn.
8 Pwy yw 'r brenin gogoniant hwn? yr ARGLWYDD nerthol, a chadarn; yr ARGLWYDD cadarn mewn rhyfel.
9 O byrth, dyrcheſwch eich pennau, ac ymddyrcheſwch ddryſau tragywyddol; a brenin y gogoniant a ddaw i mewn.
10 Pwy yw 'r brenin gogoniant hwn? ARGLWYDD y lluoedd, eſe yw brenin y gogoniant. Selah.

PSAL. XXV.

1 *Hyder Dafydd yn ei weddi.* 7 *Ymae yn gweddio am faddeuant pechodau,* 16 *ac am gymmorth mewn trallod.*

¶ *Pſalm* Dafydd.

a Pſ.86.4. a 143.8. A Ttat a ti, O ARGLWYDD, b y dyrchafaf fy enaid.
b Pſ.22.5. a 31.1. a 34.5. Eſay 28. 16. a 49. 23. Rhuſ. 10. 11. 2 O ſy Nuw, b ynnot ti 'r ymddiriedais: na 'm gwaradwydder; c na orfoledded fy ngelynion arnaf.
c Pſ.13.4. d Pſ.5.8. a 27.11. a 86.11. a 119. a 143.8, 10. 3 Ie na waradwydder neb ſydd yn diſgwil wrthyt ti: gwaradwydder y rhai a droleddant heb achos.
4 d Pâr i mi wybod dy ffyrdd, O ARGLWYDD: dyſg i mi dy lwybrau.
5 Tywys fi yn dy wirionedd, a dyſg fi: canys ti yw Duw fy jechydwriaeth; wrthyt ti y diſgwiliaf ar hyd y dydd.
6 Coffa, ARGLWYDD, e dy † doſturiaethau, a'th drugareddau: canys eriôed y *maent* hwy.
e Pſ. 103. 17. a 106. 1. a 107.1. Jer.33.11. † Heb. *amyſgaroedd.* 7 Na chofia f bechodau fy jeuengctid, na 'm camweddau: yn ôl dy drugaredd meddwl di am danaf, er mwyn dy ddaioni, ARGLWYDD.
f Job 13. 26. a 20. 11. Jer. 3. 25. 8 Da ac uniawn yw yr ARGLWYDD: o herwydd hynny y dyſg eſe bechaduriaid yn y ffordd.
9 Y rhai llariaidd a hyffordda eſe mewn barn: a'i ffordd a ddyſg eſe i 'r rhai goſtyngedig.
10 Holl lwybrau 'r ARGLWYDD *ydynt* drugaredd a gwirionedd i 'r rhai a gadwant ei gyfammod a'i dyſtiolaethau eſ.
g Edrych Rhuſ. 5. 20. † Heb. *lertyz.* 11 Er mwyn dy enw, ARGLWYDD, maddau fy anwiredd: g canys mawr yw.
12 Pa ŵr yw eſe ſy 'n ofni 'r ARGLWYDD? eſe a'i dyſg ef yn y ffordd a ddewiſo.
13 Ei enaid ef a † erys mewn daioni:
h a'i hâd a etifedda 'r ddaear.
i Diar. 3. 32. 14 i Dirgelwch yr ARGLWYDD ſydd gyd â 'r rhai a'i hofnant eſ: a'i gyfammod heſyd, † i 'w cyfarwyddo hwynt.
Edrych Joan 7. 17. a 15. 15. † Heb. *i beri iddynt wybod.* 15 Fy llygaid *ſydd* yn waſtad ar yr ARGLWYDD: canys eſe a ddwg ſy nhraed allan o 'r rhwyd.
16 Trô attaf, a thrugarhâ wrthyf; canys unig a thlawd *ydwyf.*
17 Gofidiau fy nghalon a helaethwyd: dwg di fi allan o 'm cyſyngderau.
18 Gwêl fy nghyſtudd, a'm helbul; a maddau fy holl bechodau.
19 Edrych ar ſy ngelynion; canys amlhaſant; â chaſineb traws heſyd i 'm caſaſant.
20 Cadw fy enaid, ac achub fi: na 'm gwaradwydder; canys ymddiriedais ynnot.
21 Cadwed perffeithrwydd ac uniondeb fi; canys yr wyf yn diſgwil wrthyt.
22 O Dduw, gwared Iſrael o 'i holl gyfyngderau.

PSAL. XXVI.

Dafydd yn cyrchu at Dduw mewn hyder o'i ddiniweidrwydd.

¶ *Pſalm* Dafydd.

a Pſ. 7. 8. BArn a fi, ARGLWYDD; canys rhodiais yn fy mherffeithrwydd: ymddiriedais heſyd yn yr ARGLWYDD; *am hynny* ni lithraf.
b Pſ.17.3. a 66. 10. a 139. 23. Zech. 13. 9. 2 b Hola fi, ARGLWYDD, a phrawf fi: c chwilia fy arennau a'm calon.
3 Canys dy drugaredd *ſydd* o flaen fy llygaid: a mi a rodiais yn dy wirionedd.
c Pſ. 7. 9. d Pſ. 1. 1. Jer. 15. 17. 4 d Nid eiſteddais gyd â dynion coegion, a chyd â 'r rhai trofaus nid âf.
5 Caſeais gynnulleidfa 'r drygionus: a chyd â 'r annuwiolion nid eiſteddaf.
e Pſ. 73. 13. Edrych Eſtod. 30. 19, 20. f Pſ.27.4. ‡ Neu, *tabernacl.* g Pſ.28.3. Edrych 1 Sam. 25. 29. 6 e Golchaf fy nwylaw mewn diniweidrwydd: a 'th allor, O ARGLWYDD, a amgylchynaf:
7 I gyhoeddi â llef clodforedd; ac i fynegi dy holl ryfeddodau.
8 ARGLWYDD, f hoffais drigfan dy dŷ, a lle ‡ preſwylfa dy ogoniant.
9 g Na chaſgl fy enaid gyd â phechaduriaid; na 'm bywyd gyd â dynion gwaedlyd:
10 Y rhai y *mae* 'ſgelerder yn eu dwylaw, a'i deheulaw yn llawn gwobrau.
11 Eithr mi a rodiaf yn fy mherffeithrwydd: gwared fi, a thrugarhâ wrthyf.
h Pſ. 40. 2. 12 h Fy nhroed ſydd yn ſefyll ar yr union: yn y cynnulleidfaoedd i 'th fendithiaf, O ARGLWYDD.

PSAL. XXVII.

1 *Dafydd yn arfogi ei ffydd trwy allu Duw,* 4 *trwy ei ſerch i waſanaeth Duw,* 9 *trwy weddi.*

Prydnh. Weddi. ¶ *Pſalm* Dafydd.

a Eſay 60. 19, 20. Mica 7.8. b Pſ. 118. 6. YR a ARGLWYDD yw fy ngoleuni, a'm hiechydwriaeth; rhag pwy yr ofnaf? b yr ARGLWYDD yw nerth fy mywyd; rhag pwy y dychrynaf?
2 Pan neſaodd y rhai drygionus, *ſef* fy ngwrthwynebwyr a 'm gelynion, i 'm herbyn i fwyta fy nghnawd, hwy a dramgwyddaſant ac a ſyrthiaſant.
c Pſ. 3. 6. 3 c Pe gwerſyllai llu i 'm herbyn, nid ofna fy nghalon: pe cyſodai câd i 'm herbyn, yn hyn mi *a fyddaf* hyderus.
d Pſ.26.8. e Pſ. 90. 17. ‡ Neu, *byfrydwch.* 4 d Un *peth* a ddeiſyfais i gan yr ARGLWYDD, hynny a geiſiaf; *ſef* caſtael trigo yn nhŷ 'r ARGLWYDD holl ddyddiau fy mywyd; i edrych ar e ‡ brydferthwch yr ARGLWYDD, ac i ymofyn yn ei Deml.
f Pſ. 31. 20. a 83. 3. a 91. 1. g Pſ. 3. 3. ‡ Heb. *bloedd.* 5 Canys f yn y dydd blin i 'm cuddia o fewn ei babell: yn nirgelfa ei babell i 'm cuddia; ar graig i 'm cyfyd i.
6 Ac yn awr g y dyrcha eſe fy mhen goruwch fy ngelynion o 'm hamgylch: am hynny 'r aberthaf yn ei babell eſ ebyrth ‡ gorfoledd; canaf, ïe canmolaf yr ARGLWYDD.
7 Clyw, O ARGLWYDD, fy lleſerydd *pan* leſwyf; trugarhâ heryd wrthyf, a gwrando arnaf.
h Pſ.24.6 8 *Pan ddywedaiſt,* h Ceiſiwch fy wyneb; fy nghalon a ddywedodd wrthyt, Dy wyneb a geiſiaf, O ARGLWYDD.
i Pſ. 69. 17. 9 i Na chuddia dy wyneb oddi wrthyf;

k Esay 49. 15. † Heb. *casgl.*

l Ps. 25. 4. a 86. 11. a 119. ‡ Heb. *ngwilwyn*

m Ps. 116. 9. a 142. 5.

n Ps. 31. 24. a 130. 5. Esay 25. 9. Hab. 2. 3.

ua ſwrw ymmaith dy wâs mewn ſorriant: ſy nghymmorth fuoſt; na âd fi, ac na wrthod fi, O Dduw ſy iechydwriaeth.

10 k Pan yw ſy nhâd a'm mam yn ſy ngwrthod, yr ARGLWYDD a'm † derbyn.

11 l Dyſg i mi dy ffordd, ARGLWYDD; ac arwain fi ar hyd llwybrau uniondeb, o herwydd ſy ‡ ngelynion.

12 Na ddyro fi i fynu i ewyllys fy ngelynion: canys gau dyſtion, a *rhai* a adroddant drawſter a gyfodaſant i'm herbyn.

13 *Diffygiaſwn*, pe na chredaſwn weled daioni 'r ARGLWYDD m yn nhir y rhai byw.

14 n Diſgwil wrth yr ARGLWYDD; ymwrola, ac efe a nertha dy galon: diſgwil *meddaf* wrth yr ARGLWYDD.

PSAL. XXVIII.

1 *Dafydd yn gweddio yn daer yn erbyn ei elynion, 6 yn bendithio Duw, 9 ac yn gweddio dros y bobl.*

¶ *Pſalm* Dafydd.

a Ps. 83. 1. b Ps. 143. 7. c Ps. 138. 2. † Heb. *gafell dy gyſſegr.* d Pſ. 26. 9. e Ps. 12. 2. a 55. 21. a 62. 4. Ier. 9. 8. f 2 Tim. 4. 14. Dad. 18. 6. g Job 34. 27.

ARnat ti, ARGLWYDD, y gwaeddaf; ſy nghraig, a na ddiſtawa wrthyf: b rhag o thewi wrthyf, im' fod yn gyffelyb i rai yn diſgyn i'r pwll.

2 Erglyw lef fy ymbil pan waeddwyf arnat; pan ddyrchafwyf fy nwylaw c tu ag at † dy gafell ſanctaidd.

3 d Na thyn fi gyd â'r annuwiolion, a chyd â gweithredwyr anwiredd; e y rhai a lefarant heddwch wrth eu cymmydogion, a drwg yn eu calon.

4 f Dyro iddynt yn ôl eu gweithred, ac yn ôl drygioni eu dychymmygion: dyro iddynt yn ôl gweithredoedd eu dwylaw; tâl iddynt eu haeddedigaeth.

5 Am g nad yſtyriant weithredoedd yr ARGLWYDD, na gwaith ei ddwylaw ef, y dinyſtria efe hwynt, ac ni'n adeilada hwynt.

6 Bendigedig *fyddo* 'r ARGLWYDD: canys clybu lef fy ngweddïau.

7 Yr ARGLWYDD *yw* fy nerth a'm tarian; ynddo ef yr ymddiriedodd fy nghalon, a'myfi a gynnorthwywyd: o herwydd hyn y llawenychodd fy nghalon, ac *ar* fy nghân y clodforaf ef.

8 Yr ARGLWYDD *ſydd* nerth i'r cyfryw ‡ rai, a chadernid iechydwriaeth ei enneiniog yw efe.

9 Cadw dy bobl, a bendithia dy etifeddiaeth: † portha hwynt hefyd, a dyrcha hwynt yn dragywydd.

‡ Neu, *un.* † Neu, *llywoaraetha.*

PSAL. XXIX.

1 *Dafydd yn annog tywyſogion i roi gogoniant i Dduw, 3 o herwydd ei ſawr allu, 11 a'i amddiffyn i'w bobl.*

¶ Pſalm Dafydd.

a 1 Cron. 16. 28, 29. Pſ. 96. 7, 8, 9. ‡ Neu, *yn ei brydferth gyſſegr.* b Job 37. 4, 5.

MOeſwch a i'r ARGLWYDD, *chwi* feibion cedyrn; moeſwch i'r ARGLWYDD ogoniant a nerth.

2 Moeſwch i'r ARGLWYDD ogoniant ei enw: addolwch yr ARGLWYDD ym ‡ mhrydferthwch *ei* ſanctaiddrwydd.

3 Llef yr ARGLWYDD *ſydd* ar y dyfroedd; b Duw y gogoniant a darana: yr ARGLWYDD *ſydd* ar y dyfroedd mawrion.

4 Llef yr ARGLWYDD *ſydd* mewn grym: llef yr ARGLWYDD *ſy* mewn prydferthwch.

5 Llef yr ARGLWYDD ſy 'n dryllio 'r cedrwydd: ïe drylha 'r ARGLWYDD gedrwydd Libanus.

6 Efe a wnâ iddynt lammu fel llo; Libanus a c Sirion fel llwdn unicorn.

c Deut. 3. 9.

7 Llef yr ARGLWYDD a ‡ waſgara 'r fflammau tân.

8 Llef yr ARGLWYDD a wnâ d i'r anialwch † grynu: yr ARGLWYDD a wnâ i anialwch Cades grynu.

9 Llef yr ARGLWYDD a wnâ d i'r ewigod lydnu, ac a ddinoetha 'r coedydd: ac yn ei Deml ‡ pawb a draetha *ei* ogoniant *ef.*

10 Yr ARGLWYDD ſydd yn eiſtedd ar y llifeiriant: ïe c yr ARGLWYDD a eiſtedd yn Frenin yn dragywydd.

11 Yr ARGLWYDD a ddyry nerth i'w bobl: yr ARGLWYDD a fendithia ei bobl â thangnefedd.

‡ Neu, *dyrr allan.* † Neu, *oſiaio.* d Job 39. 1, 2, 3. ‡ Neu, *y cwbl o honi.* e Pſ. 10. 16.

PSAL. XXX.

1 *Dafydd yn moli Duw am ei ymwared, 4 yn annog eraill i'w gloſfori, wrth welea fel yr oedd Duw yn gwneuthur ag ef.*

¶ Pſalm *neu* gân o a gyſſegriad ty Ddafydd.

Boreuol Weddi.

a Deut. 20. 5. b Ps. 86. 13. c Ps. 97. 12. d Ps. 103. 9. Esay 26. 20. a 54. 7, 8. 2 Cor. 4. 17. † Heb. *yr hwyr.* ‡ Heb. *cân.* e Job 29. 18. f Pſ. 104. 29. g Pſ. 6. 5. a 88. 11. a 115. 17. h Esay 61. 3. * Hynny yw, ſy *nhaſod*, neu, ſy *enaid.* Pſ. 16. 9. a 57. 8. Edrych Gen. 49. 6.

MAwrygaf di, O ARGLWYDD; canys dyrchefaiſt fi, ac ni lawenheaiſt fy ngelynion o'm plegid.

2 ARGLWYDD ty Nuw, llefais arnat, a thithau a'm hiacheaiſt.

3 ARGLWYDD, b dyrchefaiſt fy enaid o'r bedd; cedwaiſt fi yn fyw, rhag diſgyn o honof i'r pwll.

4 c Cenwch i'r ARGLWYDD, ei ſainct ef; a chlodforwch wrth gofladwriaeth ei ſanctaiddrwydd ef.

5 Canys d ennyd fechan *y bydd* yn ei lid; yn ei foddlonrwydd *y mae* bywyd: † dros brŷd nawn yr erys wylofain, ac erbyn y borau *y bydd* ‡ gorfoledd.

6 e A mi a ddywedais yn fy llwyddiant, Ni'm ſyflir yn dragywydd.

7 O'th ddaioni, ARGLWYDD, y goſodaiſt gryfder yn fy mynydd: f cuddiaiſt dy wyneb, *a* bum helbulus.

8 Arnat ti, ARGLWYDD, y llefais: ac â'r ARGLWYDD yr ymbiliais.

9 Pa fudd *ſydd* yn ſy ngwaed pan ddiſgynnwyf i'r ffôs? g a glodfora 'r llwch di? a fynega efe dy wirionedd.

10 Clyw, ARGLWYDD, a thrugarha wrthyf; ARGLWYDD, bydd gynnorthwywr i mi:

11 h Troaiſt fy ngalar yn llawenydd i mi: dioſgaiſt fy ſachwiſg, a gwregyſaiſt fi â llawenydd.

12 Fel y cano * *fy* ngogoniant i ti, ac na thawo: O ARGLWYDD fy Nuw, yn dragywyddol i'th foliannaf.

PSAL. XXXI.

1 *Dafydd yn dangos ei ymddiried yn Nuw, ac yn goſyn ei help ef, 7 yn ymlawenychu yn ei drugaredd ef, 9 yn gweddio yn ei adſyd, 19 ac yn moliannu Duw am ei ddaioni.*

¶ Pr Pencerdd, Pſalm Dafydd.

a Pſ. 22. 5. a 25. 2. a 71. 1. Esay 49. 23. b Pſ. 143. 1. ‡ Heb. *cadernid.* c Pſ. 23. 3. d Luc 23. 46. Act. 7. 59. e Joan 20. 8.

YNnot a ti, ARGLWYDD, yr ymddiriedais; na'm gwaradwydder yn dragywydd: b gwared fi yn dy gyfiawnder.

2 Gogwydda dy gluſt attaf; gwared fi ar frys: bydd i mi yn graig ‡ gadarn, yn dŷ amddiffyn i'm cadw.

3 Canys fy nghraig a'm caſtell *ydwyt*: gan hynny c er mwyn dy enw, tywys fi, ac arwain fi.

4 Tyn fi allan o'r rhwyd a guddiaſant i mi: canys ti yw fy nerth.

5 d I'th law y gorchymynnaf fy yſbryd: gwaredaiſt fi, O ARGLWYDD Dduw y gwirionedd.

6 Caſeais y rhai e ſy 'n dal ar oferwagedd minnau a obeithiaf yn yr ARGLWYDD.

7 Ym-

7 Ymlawenhâf, ac ymhyfrydaf yn dy drugaredd: canys gwelaiſt ty adfyd; adnabuoſt ſy enaid mewn cyfyngderau;

8 Ac ni warchaeaiſt fi yn llaw y gelyn, *ond* [f] goſodaiſt ſy nhraed mewn ehangder.

9 Trugarhâ wrthyf, ARGLWYDD, canys cyſyng yw arnat: [g] dadwinodd ſy llygad gan ofid, *ie* ſy enaid a'm bol.

10 Canys ſy mywyd a ballodd gan ofid, a'm blynyddoedd gan ochain: ſy nerth a ballodd o herwydd ſy anwiredd, [h] a'm heſgyrn a bydraſant.

11 [i] Yn warthrudd yr ydwyf ym myſg fy holl elynion, a *hynny* [k] yn ddirfawr ym myſg ſy nghymmydogion; ac yn ddychryn i'r rhai a'm hadwaenant: y rhai a'm gwelent allan, a gilient oddi wrthyf.

12 [l] Anghofiwyd fi fel un marw allan o feddwl: yr ydwyf fel lleſtr methedig.

13 [m] Canys clywais ogan llaweroedd; [n] dychryn *oedd* o bob parth, pan gydymgynghoraſant yn fy erbyn, y bwriadaſant fy nieneidio.

14 Ond mi a obeithiais ynnot ti, ARGLWYDD; dywedais, Fy Nuw *ydwyt*.

15 Yn dy law di *y mae* fy amſerau: gwared fi o law fy ngelynion, ac oddi wrth fy erlidwyr.

16 [o] Llewyrcha dy wyneb ar dy wâs: achub fi er mwyn dy drugaredd.

17 ARGLWYDD, [p] na waradwydder fi; canys gelwais arnat: gwaradwydder yr annuwiolion, [q] torrer hwynt i'r bedd.

18 [r] Gofteger y gwefuſau celwyddog, y rhai [s] a ddywedant yn galed trwy falchder a dîyſtyrwch yn erbyn y cyfiawn.

19 [t] Mor fawr yw dy ddaioni a roddaiſt i gadw i'r ſawl a'th ofnant; *ac* a wnaethoſt i'r rhai a ymddiriedant ynnot, ger bron meibion dynion!

20 [u] Cuddi hwynt yn nirgelfa dy wyneb rhag balchder dynion: [x] cuddi hwynt mewn pabell rhag cynnen tafodau.

21 Bendigedig *fyddo* 'r ARGLWYDD: canys [y] dangoſodd yn rhyfedd ei garedigrwydd i mi mewn dinas ‡ gadarn.

22 Canys [z] mi a ddywedais yn fy ffrwſt, [a] Fe'm bwriwyd allan o'th olwg; er hynny ti a wrandewaiſt lais fy ngweddîau pan lefais arnat.

23 [b] Cerwch yr ARGLWYDD ei holl ſainct ef: yr ARGLWYDD a geidw 'r ffyddloniaid, ac a dâl yn ehelaeth i'r neb a wna falchder.

24 [c] Ymwrolwch, ac efe a gryfhâ eich calon, chwychwi oll y rhai ydych yn gobeithio yn yr ARGLWYDD.

PSAL. XXXII.

1 Yn maddeuant pechodau y mae dedwyddwch yn ſefyll. 3 Bod cyfaddef pechodau yn ſmwythau ar y gydwybod. 8 Addewidion Duw yn dwyn llawenydd.

¶ *Pſalm* Dafydd † er athrawiaeth.

GWyn ei fyd *y neb* [a] y maddeuwyd *ei* droſedd, ac y cuddiwyd *ei* bechod.

2 Gwyn ei fyd y dŷn ni chyfrif yr ARGLWYDD iddo anwiredd, ac [b] ni *bo* dichell yn ei ysbryd.

3 Tra y tewais, heneiddiodd fy eſgyrn gan fy rhuad ar hyd y dydd.

4 Canys trymhaodd dy law arnaf ddydd a nôs: fy irder a drôwyd yn ſychder haf. Selah.

5 Addefais fy mhechod wrthyt, a'm hanwiredd ni chuddiais: [c] dywedais, Cyffeſaf yn fy erbyn fy hun fy anwireddau i'r ARGLWYDD; a thi a faddeuaiſt anwiredd fy mhechod. Selah.

6 Am hyn [d] y gweddîa pob duwiol arnat ti yn † yr amſer i'th geffir: yn ddîau yn lliſeiriant dyfroedd mawrion, ni chânt nesâu atto ef.

7 [e] Ti *ydwyt* loches i mi; cedwi fi rhag ing: amgylchyni fi â chaniadau ymwared. Selah.

8 Cyfarwyddaf di, a dyſgaf di yn y ffordd yr elech: ân'm llygad arnat *i'th* gynghoraf.

9 [f] Na fyddwch fel march, *neu* ful, heb ddyall: yr *hwn y mae rhaid* attal ei ên â genfa, ac â ffrwyn, rhag ei ddynesâu attat.

10 [g] Gofidiau lawer *fydd* i'r annuwiol: ond y neb a ymddiriedo yn yr ARGLWYDD, trugaredd a'i cylchyna ef.

11 Y rhai cyfiawn, [h] byddwch lawen a hyſryd yn yr ARGLWYDD: a'r rhai uniawn o galon oll, cenwch yn llafar.

PSAL. XXXIII.

1 Bod yn rhaid moliannu Duw, am ei ddaioni, 6 am ei allu, 12 am ei raglunaeth. 20 Ar Dduw y mae hyderu.

YMlawenhêwch, y rhai cyfiawn, [a] yn yr ARGLWYDD: i'r rhai uniawn gweddus *yw* [b] mawl.

2 Molwch yr ARGLWYDD â'r delyn: cenwch iddo â'r nabl, *ac â'r* degtant.

3 [c] Cenwch iddo ganiad newydd: cenwch yn gerddgar, yn ſoniarus.

4 Canys uniawn yw gair yr ARGLWYDD; a'i holl weithredoedd *a wnâed* mewn ffyddlondeb.

5 [d] Efe a gâr gyfiawnder a barn: [e] o drugaredd yr ARGLWYDD y *mae* 'r ddaear yn gyflawn.

6 [f] Trwy air yr ARGLWYDD y gwnaethpwyd y nefoedd; a'i [g] holl luoedd hwy [h] trwy ysbryd ei enau ef.

7 [i] Caſglu y mae efe ddyfroedd y môr ynghŷd megis pentwr: y mae yn rhoddi y dyfnderoedd mewn tryſorau.

8 Ofned yr holl ddaear yr ARGLWYDD: holl drigolion y byd arſwydant ef.

9 Canys [k] efe a ddywedodd, ac *felly* y bu; efe a orchymynnodd, a *hynny* a ſafodd.

10 [l] Yr ARGLWYDD ſydd yn diddymmu cyngor y cenhedloedd: y mae efe yn diddymmu amcanion pobloedd.

11 [m] Cyngor yr ARGLWYDD a ſaif yn dragywydd; meddyliau ei galon o genhedlaeth i genhedlaeth.

12 [n] Gwyn ei byd y genedl *y mae* yr ARGLWYDD yn Dduw iddi; a'r bobl a ddetholes efe yn etifeddiaeth iddo ei hun.

13 [o] Yr ARGLWYDD ſy 'n edrych i lawr o'r nefoedd: *y mae* yn gweled holl feibion dynion.

14 O breſwyl ei drigfa yr edrych efe ar holl drigolion y ddaear.

15 Efe a gyd-luniodd eu calon hwynt; efe a ddyall eu holl weithredoedd.

16 [p] Ni waredir brenin gan lîaws llu ni ddîangc cadarn trwy ei fawr gryfder.

17 [q] Peth ofer yw march i ymwared: ac nid achub efe *neb* trwy ei fawr gryfder.

18 [r] Wele y mae llygad yr ARGLWYDD [s] ar y rhai a'i hofnant ef, *ſef* ar y rhai a obeithiant yn ei drugaredd ef;

19 I waredu eu henaid rhag angau, ac [t] i'w cadw yn fyw yn *amſer* newyn.

20 [u] Ein henaid ſydd yn diſgwil am yr ARGLWYDD: [x] efe yw ein porth a'n tarian.

[d] Eſay. 55. 6. Joan 7. 34. † Heb. *amſer caffael.*
[e] Pſ. 9. 9. a 27. 5. a 31. 20. a 119. 114.
[f] Diar. 26. 3. Jago 3. 3.
[g] Diar. 13. 21.
[h] Pſ. 64. 10. a 68. 3.
[a] Pſ. 97. 12.
[b] Pſ. 147. 1.
[c] Pſ. 96. 1. a 98. 1. a 144. 19. Eſ. 42. 10. Dad. 5. 9.
[d] Pſ. 45. 7.
[e] Pſ. 119. 64.
[f] Gen. 1. 6, 7. Heb. 11. 3. 2 Pedr 3. 5.
[g] Gen. 2. 1.
[h] Job 26. 13.
[i] Gen. 1. 9. Job 26. 10. a 38. 8.
[k] Pſ. 148. 5.
[l] Eſay 19. 3.
[m] Job 23. 13. Diar. 19. 21. Eſay 46. 10.
[n] Pſ. 65. 4. a 144. 15.
[o] 2 Cron. 16. 9. Job 28. 24. Pſ. 11. 4. a 14. 2.
[p] Pſ. 44. 6.
[q] Pſ. 147. 10. Diar. 21. 31.
[r] Job 36. 7. Pſ. 34. 15. 1 Pedr 3. 12.
[s] Pſ. 147. 11.
[t] Job 5. 20. 9, 10, 2 [illegible]

Pſ. 37. 19. [u] Pſ. 92. 1, 5. a 130. 6. [x] Pſ. 115.

21 Canys ynddo ef y llawenycha ein calon; o herwydd i ni obeithio yn ei enw sanctaidd ef.

22 Bydded dy drugaredd, ARGLWYDD, arnom ni, megis yr ydym yn ymddiried ynnot.

PSAL. XXXIV.

1 Dafydd yn cladfor i Duw, ac yn anneg eraill i wneuthur hynny, wrth a brofasai efe. 8 Deawydd yw y rhai sy 'n ymadiried yn Nuw. 11 Cyngor i ofn Duw. 15 Rhagorfraint y cyfiawn.

¶ *Pſalm* Dafydd, pan newidiodd efe ei wedd o flaen ‡ Abimelech; yr hwn a'i gyrrodd ef ymmaith, ac efe a ymadawodd.

B Endithiaf [a] yr ARGLWYDD bob amſer: ei foliant *fydd* yn fy ngenau yn waſtad.

2 Yn yr ARGLWYDD y gorfoledda fy enaid: [b] y rhai goſtyngheidig a glywant *hyn*, ac a lawenychant.

3 Mawrygwch yr ARGLWYDD gyd â mi; a chyd-ddyrchafwn ei enw ef.

4 Ceiſiais yr ARGLWYDD, ac efe a'm gwrandawodd; gwaredodd fi hefyd o'm holl ofn.

5 Edrychaſant arno, a hwy a oleuwyd; a'i hwynebau ni chywilyddiwyd.

6 Y tlawd hwn a lefodd, a'r ARGLWYDD a'i clybu, ac a'i gwaredodd o'i holl drallodau.

7 Angel yr ARGLWYDD [c] a gaſtella o amgylch y rhai a'i hofnant ef, ac a'i gwared hwynt.

8 [d] Profwch, a gwelwch mor dda yw 'r ARGLWYDD: [e] gwyn ei fyd y gŵr a ymddiriedo ynddo.

9 [f] Ofnwch yr ARGLWYDD, ei ſainct ef: canys nid *oes* eiſiau ar y rhai a'i hofnant ef.

10 [g] Y mae eiſiau a newyn ar y llewod ieuainge; ond y ſawl a geiſiant yr ARGLWYDD, ni bydd arnynt eiſiau dim daioni.

11 Deuwch blant, gwrandêwch arnaf: dyſgaf i chwi ofn yr ARGLWYDD.

12 [h] Pwy yw 'r gŵr a chwennych fywyd, *ac a gâr hir* ddyddiau, i weled daioni?

13 Cadw dy dafod rhag drwg: a'th wefuſau rhag traethu twyll.

14 [i] Cilia oddi wrth ddrwg, a gwnâ dda: [k] ymgais â thangnefedd, a dilyn hi.

15 [l] Llygaid yr ARGLWYDD *fydd* ar y cyfiawn: a'i gluſtiau *fydd yn agored* i'w lieſain hwynt.

16 [m] Wyneb yr ARGLWYDD *fydd* yn erbyn y rhai a wnâ ddrwg, i dorri eu coffa oddi ar y ddaear.

17 *Y rhai cyfiawn* a lefant, a'r ARGLWYDD a glyw, ac a'i gwared o'i holl drallodau.

18 [n] Agos yw 'r ARGLWYDD at y rhai drylliedig o galon: ac efe a geidw y rhai briwedig o ysbryd.

19 [o] Aml ddrygau *a gaiff* y cyfiawn: ond yr ARGLWYDD a'i gwared ef oddi wrthynt oll.

20 Efe a geidw ei holl eſgyrn ef: [p] ni thorrir un o honynt.

21 [q] Drygioni a ladd yr annuwiol? a'r rhai a gaſânt y cyfiawn a ‡ anrheithir.

22 Yr ARGLWYDD a wared eneidiau ei weiſion: a'r rhai oll a ymddiriedant ynddo ef, nid anrheithir hwynt.

PSAL. XXXV.

1 Dafydd yn gweddio am ddiogelwch iddo ei hun, a gwarthi'w elynion, 11 yn achwyn rhag y cam a wnaent ag ef. 22 Ac wrth hynny, yn annog Duw yn eu herbyn hwy.

¶ *Pſalm* Dafydd.

D Adleu [a] *ſy nadl*, ARGLWYDD, yn erbyn y rhai a ddadleuant i'm herbyn: ymladd â'r rhai a ymladdant â mi.

2 Ymafael yn y darian a'r aſtalch, a chyfod i'm cymmorth.

3 Dwg allan y waywffon, ac argae yn erbyn fy erlidwyr: dywed wrth fy enaid, Myfi yw dy jechydwriaeth.

4 [b] Cywilyddier a gwaradwydder y rhai a geiſiant fy enaid: ymchweler yn *eu* hôl a gwarthäer y ſawl a fwriadant fy nrygu.

5 [c] Byddant fel us o flaen y gwynt: ac angel yr ARGLWYDD yn *eu* herlid.

6 Bydded eu ffordd [d] yn dywyllwch, ac yn llithrigfa: ac angel yr ARGLWYDD yn eu hymlid.

7 Canys heb achos y cuddiaſant eu rhwyd i mi *mewn* pydew, *yr hwn* heb achos a gloddiaſant i'm henaid.

8 Deued arno ddiſtryw ni wypo; [e] a'i rwyd yr hon a guddiodd a'i dalio: ſyrthied yn y diſtryw hwnnw.

9 A llawenycha fy enaid i yn yr ARGLWYDD: *efe* a ymhyfryda yn ei jechydwriaeth ef.

10 [f] Fy holl eſgyrn a ddywedant, O ARGLWYDD, pwy *ſyda* fel tydi, yn gwaredu 'r tlawd rhag yr hwn a fyddo trech nag ef, y truan hefyd a'r tlawd rhag y neb a'i hyſbeilio?

11 Tyſtion gau a gyſodaſant: holaſant i mi yr hyn ni's gwn oddi wrtho.

12 [g] Talaſant i mi ddrwg dros dda; i † ysbeilio fy enaid.

13 A minnau, [h] pan glafychent hwy, *oedawn* a'm gwiſg o ſachlen; ‡ goſtyngais fy enaid ag ympryd; a'm [i] gweddi a ddychwelodd i'm mynwes fy hun.

14 † Ymddygais fel *pe buaſai* 'n gyfaill, *neu* yn frawd i mi; ymoſtyngais mewn galarwiſg, fel *un* yn galaru am *ei* fam.

15 Ond ymlawenhaſant hwy yn fy ‡ adfyd i, ac ymgaſglaſant: [k] ymgaſglodd efryddion yn fy erbyn, ac ni's gwyddwn; rhwygaſant *fi*, ac ni pheidient:

16 Ym myſg y gwatwarwyr rhagrithiol mewn gwleddoedd; [l] yſgyrnygaſant eu dannedd arnaf.

17 Arglwydd, [m] pa hŷd yr edrychi di *ar hyn?* gwared fy enaid rhag eu diſtryw hwynt, [n] fy unig *enaid* rhag y llewod.

18 [o] Mi a'th glodforaf yn y gynnulleidfa fawr: moliannaf di ym mhlith pobl † lawer.

19 Na lawenychant o'm herwydd y rhai ſydd elynion i mi ‡ heb achos: y ſawl [p] a'm casânt yn ddiachos, *nac* [q] amneidiant â llygad.

20 Gan nad ymddiddanant yn dangnefeddus; eithr dychymygant eiriau dichellgar yn erbyn y rhai llonydd yn y tîr.

21 Lledaſant eu ſafn arnaf, gan ddywedyd, [r] Ha, ha, gwelodd ein llygad.

22 Gwelaiſt *hyn*, ARGLWYDD: [s] na thaw dithau: nac ymbellhâ oddi wrthyf, O Arglwydd.

23 [t] Cyfod, a deffro i'm barn, *ſef* i'm dadl, fy Nuw a'm Harglwydd.

24 Barn fi, ARGLWYDD fy Nuw, yn ôl dy gyfiawnder: ac na lawenhânt o'm plegid.

25 Na

‡ *Achis* 1 Sam. 21. 13.
[a] Eph. 5. 20. 1 Theſ. 5. 18. 2 Theſ. 1. 3. a 2. 13.
[b] Pſ. 119. 74. a 142. 7.
[c] Zech. 9. 8. Edrych Gen. 32. 1, 2. 2 Bren. 6. 17.
[d] 1 Pedr 2. 3.
[e] Pſ. 2. 12.
[f] Pſ. 31. 23.
[g] Job 4. 10. 11.
[h] 1 Pedr 3. 10.
[i] Pſ. 37. 27. Eſay 1. 16, 17.
[k] Heb. 12. 14.
[l] Job 36. 7. Pſ. 33. 18. 1 Pedr 3. 12.
[m] Lef. 17. 10. Jer. 44. 11. Amos 9. 4.
[n] Pſ. 51. 17. Eſay 57. 15. a 61. 1. a 66. 2.
[o] 2 Tim. 3. 11, 12.
[p] Joan 19. 36.
[q] Pſ. 94. 23.
‡ *Neu, a fyddant euog.*

Boreuol Weddi.
[a] Pſ. 43. 1. a 119. 154. Galar. 3. 58.
[b] Ad. 26. Pſ. 40. 14. a 70. 3.
[c] Job 21. 18. Pſ. 1. 4. Eſay 29. 5. Hoſ. 13. 3.
[d] Pſ. 73. 18. Jer. 23. 12.
[e] Pſ. 7. 15. 16. a 57. 6. a 141. 9. Diar. 5. 22.
[f] Edrych Pſ. 51. 8.
[g] Pſ. 38. 20. a 109. 3, 5.
† Heb. *adiſuaſio.*
[h] Job 30. 25. Pſ. 69. 10, 11.
‡ Neu, *cyſtuddiais.*
[i] Mar. 10. 13. Luc 10. 6.
† Heb. *rhodiais.*
‡ Heb. *nghloffni.*
Pſ. 38. 17.
[k] Job 30. 1, 8, 12.
[l] Pſ. 37. 12.
[m] Hab. 1. 13.
[n] Pſ. 22. 20.
[o] Pſ. 22. 25, 31. a 40. 9, 10. a 111. 1.
† Heb. *gedyrn.*
‡ Heb. *ar gam.*
[p] Pſ. 69. 4. a 109. 3. a 119. 161.
Galar. 3. 52. Joan 15. 25.
[q] Diar 6. 13. a 10. 10.
[r] Pſ. 40. 15. a 70. 3.
[s] Pſ. 83. 1.
[t] Pſ. 44. 23.

25 Na ddywedant yn eu calon, O ein † gwynfyd: na ddywedant, Llyngcasom ef.

26 [u] Cywilyddier a gwaradwydder hwy i gyd, y rhai sy lawen am sy nrygfyd: [x] gwisger â gwarth ac â chywilydd y rhai a ymfawrygant i'm herbyn.

27 Caned a llawenyched y rhai a hoffant fy nghyfiawnder; dywedant hefyd yn wastad, Mawryger yr ARGLWYDD, [y] yr hwn a gâr lwyddiant ei wâs.

28 Fy nhafod innau a lefara am dy gyfiawnder a'th foliant ar hŷd y dydd.

PSAL. XXXVI.

1 Bŷn gyfrwr yr annuwiol. 5 Godidawgrwydd trugaredd Duw. 10 Dafydd yn gweddio am ffafr i blant Duw.

¶ I'r Pencerdd, *Psalm* Dafydd gwâs yr ARGLWYDD.

[a] Ruth 3. 18. [b] Deut. 29. 19. Pſ. 10. 3. a 49. 18. † Heb. *i gael* ‡ Heb. *s'w gasfa.* † Neu, *wageda.* [c] Diar. 4. 16. Mica 2. 1. [d] Pſ. 57. 10. a 108. 4. ‡ Heb. *Duw.* [e] Job 11. 8. Rhuf. 11. 33. [f] Job 7. 20. [g] 1 Tim. 4. 10. [g] Ruth 2. 12. Pſ. 17. 8. † Heb. *meddwir*, neu, *mwydir*, [h] Pſal. 65. 4. [i] Job 20.

YMae anwiredd yr annuwiol yn dywedyd o fewn fy nghalon, [a] nad *oes* ofn Duw o flaen ei lygaid ef.

2 O herwydd [b] ymwenhieithio y mae efe iddo ei hun yn ei olwg ei hunan, † nes cael ei anwiredd ‡ yn atcas.

3 Geiriau ei enau *ydynt* anwiredd a thwyll: peidiodd â bod yn gall i wneuthur daioni.

4 † [c] Anwiredd a ddychymmyg efe ar ei wely: efe a'i gesyd ei hun ar ffordd nid yw dda; nid ffiaidd gantho ddrygioni.

5 [d] Dy drugaredd, ARGLWYDD, *fydd* hyd y nefoedd, *a'th* wirionedd hyd y cymhylau.

6 Fel mynyddoedd ‡ cedyrn *y mae* dy gyfiawnder; [e] dyfnder mawr yw dy farnedigaethau: [f] dŷn ac anifail a gedwi di, ARGLWYDD.

7 Mor werthfawr yw dy drugaredd, O Dduw! am hynny 'r ymddiried meibion dynion [g] dan gysgod dy adenydd.

8 † [h] Llawn-ddigonir hwynt â brasder dy dŷ: ac [i] ag afon dy hyfrydwch y diodi hwynt.

9 Canys gyd â thi *y mae* ffynnon y bywyd: yn dy oleuni di y gwelwn oleuni.

10 Estyn dy drugaredd i'r rhai a'th adwaenant, a'th gyfiawnder i'r rhai uniawn o galon.

11 Na ddeued troed balchder i'm herbyn: na fyfled llaw yr annuwiol fi.

12 Yno y fyrthiodd gweithwyr anwiredd: gwthiwyd hwynt i lawr, ac ni allant gyfodi.

17. Dad. 22. 1.

PSAL. XXXVII.

1 Dafydd yn annog i ammynedd, ac i hyderu ar Dduw, o herwydd y rhagor fydd rhwng cyfiawn y duwiol a'r annuwiol.

Psalm Dafydd.

[a] Pſ. 73. 3. Diar. 23. 17. a 24. 1. 19. [b] Pſ. 55. 22. Diar. 16. 3. Mat. 6. 25. Luc 12. 22. 1 Pedr 5. 7.

NAc [a] ymddigia o herwydd y rhai drygionus, ac na chenfigenna wrth y rhai a wnânt anwiredd.

2 Canys yn ebrwydd y torrir hwynt i'r llawr fel glaswellt, ac y gwywant fel gwŷrddlysiau.

3 Gobeithia yn yr ARGLWYDD, a gwnâ dda: *felly* y trigi yn y tîr, a thi a borthir yn ddîau.

4 Ymddigrifa hefyd yn yr ARGLWYDD, ac efe a ddyry i ti ddymuniadau dy galon.

5 [b] Treigla dy ffordd ar yr ARGLWYDD, ac ymddiried ynddo; ac efe a 'i dwg i ben.

6 Efe a ddwg allan dy gyfiawnder fel y goleuni; a'th farn [c] fel hanner dydd.

7 Distawa yn yr ARGLWYDD, a disgwil wrtho: nac ymddigia o herwydd yr hwn a lwyddo ganddo ei ffordd, wrth y gŵr sydd yn gwneuthur *ei* ddrwg amcanion.

8 Paid â digofaint, a gâd ymmaith gynddaredd: [d] nac ymddigia er dim i wneuthur drwg.

9 Canys torrir ymmaith y drwg ddynion: ond y rhai a ddisgwiliant wrth yr ARGLWYDD, hwynt-hwy a etifeddant y tîr.

10 Canys etto ychydigyn, ac ni *welir* yr annuwiol; a [e] thi a edrychi am ei le ef, ac ni *bydd* dim o hono.

11 [f] Eithr y rhai gostyngedig a etifeddant y ddaear, ac a ymhyfrydant gan lïaws tangnefedd.

12 Yr annuwiol a amcana yn erbyn y cyfiawn, ac [g] a ysgyrnyga ei ddannedd arno.

13 [h] Yr ARGLWYDD a chwardd am ei ben ef; canys gwêl fod ei ddydd ar ddyfod.

14 Yr annuwiolion a dynnasant eu cleddyf, ac a annelasant eu bwa, i fwrw i lawr y tlawd a'r anghenog, *ac* i ladd y rhai uniawn *eu* ffordd.

15 [i] Eu cleddyf a â yn eu calon eu hunain, a'i bwaau a ddryllir.

16 Gwell *yw* 'r ychydig sydd gan y cyfiawn nâ mawr olud annuwiolion lawer.

17 Canys [k] breichiau 'r annuwiolion a dorrir: ond yr ARGLWYDD a gynnal y rhai cyfiawn.

18 Yr ARGLWYDD a edwyn ddyddiau y rhai perffaith: a'i hetifeddiaeth hwy fydd yn dragywydd.

19 Ni's gwaradwyddir hwy yn amser drygfyd; ac [l] yn amser newyn y cânt ddigon.

20 Eithr collir yr annuwiolion, a gelynion yr ARGLWYDD fel † brasder ŵyn a ddiflannant: yn fwg y diflannant hwy.

21 Yr annuwiol a echwyna, ac ni thâl adref: ond y [m] cyfiawn sydd drugarog, ac yn rhoddi.

22 Canys y rhai a fendigo efe a etifeddant y tîr; a'r rhai a felldithio efe a dorrir ymmaith.

23 Yr ARGLWYDD a ‡ fforddia gerddediad gŵr *da*: a da sydd ganddo ei ffordd ef.

24 [n] Er iddo gwympo, ni lwyr-fwrir ef i lawr: canys yr ARGLWYDD sydd yn *ei* gynnal *ef* â'i law.

25 Mi a fum jeuangc, ac yr ydwyf yn hên: etto ni welais y cyfiawn wedi ei adu, na 'i had [o] yn cardotta bara.

26 † [p] Pob amser *y mae efe* yn drugarog, ac yn rhoddi benthyg: a'i had a fendithir.

27 [q] Cilia di oddi wrth ddrwg, a gwnâ dda; a chysannedda yn dragywydd.

28 Canys yr ARGLWYDD a gâr farn, ac ni edy ei saint; cedwir hwynt yn dragywydd: ond [r] had yr annuwiol a dorrir ymmaith.

29 [s] Y rhai cyfiawn a etifeddant y ddaear, ac a breswyliant ynddi yn dragywydd.

30 Genau y cyfiawn a fynega ddoethineb, a'i dafod a draetha farn.

31 [t] Deddf

[c] Job 11. 17. [d] Eph. 4. 26. [e] Job 7. 10. a 20. 9. [f] Mat. 5. 5. [g] Pſ. 35. 16. [h] Pſ. 2. 4. [i] Mica 5. 6. [k] Job 38. 15. Pſ. 10. 15. Ezec. 30. 21, &c. [l] Pſ. 33. 19. † Heb. *gwerthfawrogrwydd.* [m] Pſal. 112. 5, 9. ‡ Neu, *ſicrhâ.* [n] Diar. 24. 16. 2 Cor. 4. 9. [o] Job 15. 23. Pſ. 59. 15. a 109. 10. † Heb. *Ar hyd y dydd*, neu, *bob dydd.* [p] Pſal. 112. 5, 9. [q] Pſ. 34. 14. [r] Pſal. 21. 10. [s] Diar. 2. 21.

Deut. 6. 6.
Pſ. 40. 8. a 119. 98.
Eſay 51. 7. ‡ Neu, *gerdded-ydd.*
n Pſ. 91. 8.
Job 5. 3. † Neu, *pren gwyrddlas yn tyfu o hono ei hun.*
Eſay 31. 5.
Boreuol Weddi.
a Pſ. 70. tit.
b Pſ. 6. 1.
c Job 6. 4.
d Pſ. 6. 4.
e Ezra 9. 6. Pſ. 40. 12.
f Job 30. 28. Pſ. 35. 14. a 42. 9. a 43. 2.
g Job 3. 24. Eſay 59. 11.
h Pſ. 6. 7.
i Pſ. 31. 11.
k Luc 10. 21, 32. † Heb. *myrnod.* ‡ Neu, *cymmydogion.*
l Edrych 2 Sam. 16. 10.
m Pſ. 39. 9.
† Neu, *ettebi.*

31 t Deddf ei Dduw *ſydd* yn ei gâlon eſ; a'i ‡ gamrau ni lithrant.
32 Yr annuwiol a wilia ar y cyfiawn, ac a gais ei ladd eſ.
33 Ni âd yr ARGLWYDD eſ yn ei law eſ, ac ni âd eſ yn euog pan ei barner.
34 Gobeithia yn yr ARGLWYDD, a chadw ei ffordd eſ, ac eſe a'th ddyrchafa ſel yr etifeddech y tîr: u pan ddifether yr annuwiolion, ti a'i gweli.
35 x Gwelais yr annuwiol yn gadarn, ac yn frigog fel † y lawryf gwŷrdd.
36 Er hynny eſe a aeth ymmaith, ac wele nid *oedd mwy* o hono: a mi a'i ceiſiais, *ac* nid oedd i'w gael.
37 Yſtyr y perffaith, ac edrych ar yr unawn; canys diwedd y gŵr *hynnyw ſydd* tangnefedd.
38 Ond y troſeddwyr a gyd-ddiſtrywir; diwedd yr annuwiolion a dorrir ymmaith.
39 A jechydwriaeth y cyfiawn *ſydd* oddi wrth yr ARGLWYDD: *eſe yw* eu nerth yn amſer trallod.
40 y A'r ARGLWYDD a'i cymmorth hwynt, ac a'i gwared: eſe a'i gwared hwynt rhag yr annuwiolion, ac a'i ceidw hwynt, am iddynt ymddiried ynddo.

PSAL. XXXVIII.

Dafydd yn erfyn ar Dduw doſturio wrth ei doſtur gyſtŵr eſ.

¶ Pſalm Dafydd a er coffa.

ARGLWYDD, b na cherydda fi yn dy lid: ac na chosba fi yn dy ddigllonedd.
2 Cans c y mae dy ſaethau ynglŷn ynnof; a'th law yn drom arnaf.
3 Nid *oes* jechyd yn fy nghnawd, o herwydd dy ddigllonedd; d *ac* nid *oes* heddwch i'm heſgyrn, o blegid fy mhechod.
4 Canys e fy nghamweddau a aethant dros fy mhen: megis baich trwm y maent yn rhy drwm i mi.
5 Fy nghleiſiau a bydraſant, *ac* a lygraſant gan fy ynfydrwydd.
6 Crymmwyd a daroſtyngwyd fi 'n ddirfawr: f beunydd yr ydwyf yn myned yn alarus.
7 Canys fy llwynau a lanwyd o ffieidd-*glwyf*; ac nid *oes* jechyd yn fy nghnawd.
8 Gwanhäwyd, a drylliwyd fi 'n dramawr: g rhuais gan aflonyddwch fy nghalon.
9 O'th flaen di, Arglwydd, y *mae* fy holl ddymuniad; ac ni chuddiwyd fy uchenaid oddi wrthyt.
10 Fy nghalon ſydd yn llammu; fy nerth a'm gadawodd; a h llewyrch fy llygaid nid yw chwaith gennyf.
11 i Fy ngharedigion a'm cyſeillion k a ſafent oddi ar gyfer fy † mhlâ; a'm ‡ cyfneſeifiaid a ſafent o hirbell.
12 Y rhai heſyd a geiſient fy einioes a oſodaſant faglau; a'r rhai a geiſient fy niwaid a draethent anwireddau, ac a ddychymygent ddichellion ar hŷd y dydd.
13 A l minnau fel byddar ni chlywn; eithr m *oeddwn* fel mudan heb agoryd ei enau.
14 Felly 'r oeddwn fel gŵr ni chlywai, ac heb argyoeddion yn ei enau.
15 O herwydd im' obeithio ynnot, ARGLWYDD; ti, ARGLWYDD fy Nuw, a † wrandewi.
16 Canys dywedais, *Gwrando ſi*, rhag llawenychu *o honynt* i'm herbyn; pan lithrai fy nhroed, ymfawrygent i'm herbyn.
17 Canys parod *wyf* i * gloffi: a'm dolur *ſydd* ger fy mron yn waſtad.
18 Diau y mynegaf fy anwiredd, *ac* y pryderaf o herwydd fy mhechod.
19 Ac y mae fy ngelynion yn fyw *ac* yn gedyrn; amlhäwyd heſyd y rhai a'm casânt ar gam.
20 A'r rhai n a dalant ddrwg dros dda a'm gwrthwynebant; o am fy mod yn dilyn daioni.
21 Na âd fi, O ARGLWYDD: fy Nuw, nac ymbellhâ oddi wrthyf.
22 Bryſia i'm cymmorth, O ARGLWYDD fy jechydwriaeth.

PSAL. XXXIX.

1 *Gofal Dafydd am ei ſeddyliau.* 4 *yſtyried fyrred ac ofered oes dŷn,* 7 *parch barnedigaethau Duw,* 10 *a gweddi, yn ffrwyno ei annioddefgarwch eſ.*

¶ Pſalm Dafydd i'r Pencerdd, *ſef* i a Jeduthun.

DYwedais, Cadwaf fy ffyrdd rhag pechu â'm tafod: cadwaf ffrwyn yn fy ngenau, tra *ſyddo* 'r annuwiol yn fy ngolwg.
2 Tewais yn ddiſtaw, ïe tewais â daioni: a'm dolur a gyffrôdd.
3 Gwreſogodd fy nghâlon o'm mewn: tra oeddwn yn myſyrio, ennynnodd tân, *a* mi a leſerais â'm tafod.
4 ARGLWYDD, b pâr i mi wybod fy niwedd, a pheth *yw* meſur fy nyddiau: fel y gwypwyf ‡ o ba oedran *y byddaf* fi.
5 Wele, gwnaethoſt fy nyddiau *fel* dyrnfedd; c a'm heinioes *ſydd* megis diddym yn dy olwg di: d diau mai cwbl wagedd *yw* pob dŷn, pan ſo † ar y gorau. Selah.
6 Dŷn yn ddïau ſydd yn rhodio mewn ‡ cyſgod, ac yn ymdrafferthu yn oſer: e eſe a dyrra *olud*, ac ni's gŵyr pwy a'i caſgl.
7 Ac yn awr, beth a ddiſgwiliaf, O Arglwydd? fy ngobaith ſydd ynnot ti.
8 Gwared fi o'm holl gamweddau; *ac* na oſod fi yn waradwydd i'r ynfyd.
9 f Aethym yn fud, *ac* nid agorais fy ngenau; canys ti a wnaethoſt *hyn*.
10 g Tynn dy bla oddi wrthyf: gan ‡ ddyrnod dy law y darfûm i.
11 *Pan* gosbit ddŷn â cheryddon am anwiredd, † h dattodit ſel gwyſyn ei ardderchawgrwydd eſ: i gwagedd yn ddïau yw pob dŷn. Selah.
12 Gwrando fy ngweddi, ARGLWYDD, a chlyw fy lleſ; na thaw wrth fy wyloſain: canys k ymdeithydd *ydwyf* gyd â thi, *ac* alldud l fel fy holl dadau.
13 m Paid â mi, ſel y cryfhäwyf cyn fy myned, ac na byddwyf *mwy*.

a 1 Cron. 16. 41. a 25. 1.
b Pſ. 119. 84.
‡ Neu, *mor frezol ydwyf.*
c Pſ. 90. 4.
d Ad. 11. Pſ. 62. 9. a 144. 5.
† Heb. *wedi ymſefydlu.*
‡ Heb. *eulyn.*
e Job. 27. 17. Preg. 2. 18, 21, 26. a 5. 14.
f Job 40. 4, 5. Pſ. 38. 13.
g Job 9. 34. a 13. 21.
‡ Heb. *frwydr.*
† Heb. *toddit.*
h Job 4. 19. a 13. 28. Eſay 50. 9. Hoſ. 5. 12.
i Ad. 5.
k Lef. 25. 23.
l 1 Cron. 29. 15. Pſ. 119. 19. 2 Cor. 5. 6. Heb. 11. 13. 1 Pedr 1. 17. a 2. 11.
m Gen. 47. 9. Job 10. 20. a 14. 6.

PSAL. XL.

1 *Y llês ſydd o hyderu ar Dduw.* 6 *Uſudd-dod yw yr aberth gorau.* 11 *Drygau Dafydd yn peri iddo weddio yn daerach.*

¶ I'r Pencerdd, Pſalm Dafydd.

DIſgwiliais † yn ddyſal am yr ARGLWYDD; ac eſe a ymoſtyngodd at-taf, ac a glybu fy llefain.
2 Cyſodod fi heſyd o'r pydew ‡ erchyll, allan o'r a pridd tomlyd; ac a oſododd fy nhraed ar graig, gan hwylio fy ngherddediad.
3 A rhoddodd yn fy ngenau ganiad newydd o foliant i'n Duw ni; llawer a welant *hyn*,

† Heb. *gan daiſgwil.*
‡ Heb. *trwſt.*
a Pſ. 69. 2.

byn, ac a ofnant, ac a ymddiriedant yn yr ARGLWYDD.

4 Gwyn ei fyd y gŵr a oſodo 'r ARGLWYDD yn ymddiried iddo; ac ni thry at feilchion, nac at y rhai a wyrant at gelwydd.

5 [b] Lliofog y gwnaethoft ti, O ARGLWYDD fy Nuw, dy ryfeddodau, a'th amcanion tu ag attom; ni *ellir* yn dreſnus eu cyfrif *hwynt* i ti: pe mynegwn, a phe traethwn *hwynt*, amlach ydynt nag y gellir eu rhifo.

6 [c] Aberth ac offrwm nid ewyllyſiaiſt, † agoraiſt fy nghluſtiau: poeth-offrwm a phech-aberth ni's goſynnaiſt.

7 Yna y dywedais, Wele 'r ydwyf yn dyfod; yn rhol y llyfr y [d] ſgrifennwyd am danaf.

8 [d] Da gennyf wneuthur dy ewyllys, O fy Nuw: [e] a'th gyfraith *fyda* ‡ o fewn fy nghalon.

9 [f] Pregethais gyfiawnder yn y gynnulleidfa fawr: wele, nid atteliais fy ngwefuſau; ti, ARGLWYDD, a'i gwyddoſt.

10 Ni chuddiais dy gyfiawnder o fewn fy nghalon; treuthais dy ffyddlondeb, a'th jechydwriaeth: ni chelais dy drugaredd na'th wirioned yn y gynnulleidfa liofog.

11 Tithau, ARGLWYDD, nac attal dy drugareddau oddi wrthyf: [g] cadwed dy drugaredd a'th wirioned fi byth.

12 Canys drygau anifeiriol a'm cylchynaſant o amgylch: [h] fy mhechodau a'm daliaſant, fel na allwn edrych *i fyny*: amlach ydynt nā gwallt fy mhen; am hynny † [i] y pallodd fy nghalon gennyf.

13 [k] Rhynged bodd it', ARGLWYDD, fy ngwaredu: bryſia, ARGLWYDD, i'm cymmorth.

14 [l] Cyd-gywilyddier a gwaradwyddder y rhai a geiſiant fy einioes i'w diſetha; gyrrer yn eu hôl a chywilyddier y rhai a ewyllyſiant i mi ddrwg.

15 Anrheithier hwynt yn wobr am eu gwaradwydd, y rhai a ddywedant wrthyf, Ha, ha.

16 Llawenyched ac ymhyfryded ynnot ti y rhai oll a'th geiſiant: dyweded y rhai a garant dy jechydwriaeth bob amſer, Mawryger yr ARGLWYDD.

17 Ond yr *wyf* fi yn dlawd, ac yn anghenus; *etto* yr Arglwydd a feddwl am danaf: fy nghymmorth a'm gwaredydd *ydwyt* ti; fy Nuw, na hîr drîg.

PSAL. XLI.

1 *Gofal Duw dros y tlawd.* 4 *Dafydd yn cwyno rhag brâd ei elynion,* 10 *yn cilio at Dduw am gymmorth.*

¶ I'r Pencerdd, Pſalm Dafydd.

GWyn [a] ei fyd a yſtyria wrth ‡ y tlawd: yr ARGLWYDD a'i gwared ef yn † amſer adfyd.

2 Yr ARGLWYDD a'i ceidw, ac a'i bywhā; gwynfyddedig fydd ar y ddaear: na ddôd dithau ef wrth ewyllys ei elynion.

3 Yr ARGLWYDD a'i nertha ef ar ei glaf-wely: ‡ cyweiri ei holl wely ef yn ei glefyd.

4 Mi a ddywedais, ARGLWYDD, trugarhā wrthyf: jachā fy enaid; canys pechais i'th erbyn.

5 Fy ngelynion a lefarent ddrwg am danaf, *gan ddywedyd*, Pa bryd y bydd efe farw, ac y derfydd am ei enw ef?

6 Ac o's daw i'm hedrych, efe a ddywed gelwydd; ei galon a gaſgl atti anwiredd: *pan êl allan*, efe a'i traetha.

7 Fy holl gaſeion a gyd-huſtyngant i'm herbyn: yn fy erbyn y dychymygant ddrwg i mi.

8 † Aflwydd, *meddant*, a lŷn wrtho: a chan ei fod yn gorwedd, ni chyfyd mwy.

9 [b] Hefyd y gŵr oedd ‡ annwyl gennyf, yr hwn yr ymddiriedais iddo, [c] ac a fwytaodd fy mara, a † ddyrchaſodd *ei* ſodl i'm herbyn.

10 Eithr ti, ARGLWYDD, trugarhā wrthyf; a chyfod fi, fel y talwyf iddynt.

11 Wrth hyn y gwn hoffi o honot fi: am na chaiff fy ngelyn orfoleddu i'm herbyn.

12 Ond am danaf fi, yn fy mherffeithrwydd i'm cynheli; ac i'm goſodi ger dy fron yn dragywydd.

13 Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD Dduw Iſrael o dragywyddoldeb a hyd dragywyddoldeb. Amen, ac Amen.

PSAL. XLII.

1 *Zêl Dafydd i weddîo Duw yn ei Deml.* 5 *Y mae'n cynhyrfu ei enaid i roi ei oglud ar Dduw.*

¶ I'r Pencerdd, ‡ Maſcil i feibion [a] Corah.

FEl y breſa 'r hŷdd am yr afonydd dyfroedd, felly 'r hiraetha fy enaid am danat ti, O Dduw.

2 [b] Sychedig yw fy enaid am Dduw, am [c] y Duw byw: pa bryd y deuaf ac yr ymddangoſaf ger bron Duw?

3 [d] Fy nagrau oedd fwyd im' ddydd a nôs, [e] tra dywedant wrthyf bob dydd, Pa le y *mae* dy Dduw?

4 [f] Tywalltwn fy enaid ynnof, pan goſiwn hynny: canys aethwn gyd â'r gynnulleidfa, [g] cerddwn gyd â hwynt i dŷ Dduw, mewn ſain cān a moliant, *fel* tyrfa yn cadw gŵyl.

5 [h] Pa ham, fy enaid, † i'th ddaroſtyngir, ac yr ymderfyſgi ynnof? gobeithia yn Nuw: o blegid moliannaf ef etto, ‡ *am* jechydwriaeth ei wynebpryd.

6 Fy Nuw, fy enaid a ymddaroſtwng ynnof: am hynny y cofiaf di, o dîr yr Jorddonen, a'r Hermoniaid, † o fryn Miſſar.

7 [i] Dyſnder a eilw ar ddyfnder, wrth ſŵn dy biſtylloedd di: [k] dy holl donnau a'th lifeiriant a aethant droſoſi.

8 *Etto* yr ARGLWYDD [l] a orchymmyn ei drugaredd liw dydd, a'i gân *fydd* gyd â mi [m] liw nôs; *ſef* gweddi ar Dduw fy einioes.

9 Dywedaf wrth Dduw fy nghraig, Pa ham yr anghofiaiſt fi? pa ham [n] y rhodiaf yn alarus trwy orthrymder y gelyn?

10 *Megis* â ‡ chleddyf yn fy eſgyrn y *mae* fy ngwrthwynebwyr yn fy ngwaradwyddo, [o] pan ddywedant wrthyf bob dydd, Pa le y *mae* dy Dduw?

11 Pa ham i'th ddaroſtyngir, fy enaid? a pha ham y terfyſgi ynnof? ymddiried yn Nuw; canys etto y moliannaf ef, *ſef* jechydwriaeth fy wyneb, a'm Duw.

Jon. 2. 3. [l] Leſ. 25. 21. Deut. 28. 8. Pſ. 133. 35. 10. Pſ. 63. 6. a 149. 5. [n] Pſ. 38. 6. ‡ Neu, [o] Ad. 3. Joel 2. 17. Mica 7. 10.

PSAL. XLIII.

1 *Dafydd yn gweddîo am gael ei ddwyn drachefn i'r Deml, ac yn addaw gwaſanaethu Duw yn llawen:* 5 *yn cynhyrfu ei enaid i ymddiried yn Nuw.*

BArn fi, O Dduw, a dadleu fy nadl yn erbyn y genhedlaeth anhrugarog; gwared fi rhag y dyn twyllodrus ac anghyfiawn.

2 Canys

† Heb. *Peth i'r Fall* neu, *Belial.*

[b] Job 19. 19. Pſal. 55. 12, 13. Jer. 20. 10.

‡ Heb. *hedawch i mi.*

[c] Joan 13. 18.

† Heb. *awrygoda.*

‡ Neu, *Pſalm yn rhoddi athrawiaeth meibion Corah.*

[a] Edrych 1 Cron. 6. 33, 37. a 25. 5.

[b] Pſ. 63. 1. a 84. 2.

† 1 Theſ. 1. 9.

[d] Pſ. 80. 5. a 102. 9.

[e] Ad. 10. Pſ. 79. 10. a 115. 2.

[f] Job 30. 16.

[g] Eſay 30. 29.

[h] Pſ. 43. 5.

† Heb. *yr ymgrymmi.*

‡ Neu, *jechydwriaeth yw ei wynebpryd.*

† O'r *bryn bychan.*

[i] Jer. 4. 20. Ezec. 7. 26.

[k] Pſ. 88. 7. 3. [m] Job *lladdiad.*

2 Canys ti yw Duw fy nerth; pa ham
a Pf. 42. 9. i'm bwri ymmaith? a pa ham yr af yn
alarus trwy orthrymder y gelyn?
b Pf. 40. 11. 3 b Anion dy oleuni a'th wirionedd; ty-
wysant hwy fi, ac arweiniant fi i fynydd dy
sancteiddrwydd, ac i'th bebyll.
4 Yna 'r af at allor Duw, at Dduw hy-
frydwch fy ngorfoledd, a mi a 'th foliannaf ar y delyn, O Dduw, fy Nuw.
c Pf. 42. 5, 11. 5 c Pa ham i'th ddarostyngir, fy enaid?
a pha ham y terfysgi ynnof? gobeithia yn
Nuw; canys etto y moliannaf ef, *sef* jechydwriaeth fy wyneb, a'm Duw.

PSAL. XLIV.

Boreuol Weddi. 1 *Yr eglwys wrth gofio daioni Duw tu ag atti o'r blaen, 7 yn cwyno rhag ei dryglyd presennol, 17 yn dangos ei phurdeb, 24 ac yn gweddio yn ddifrif am gymmorth.*

¶ I'r Pencerdd, i feibion Corah, Maſcil.

DUw, clywſom â'n clustiau, ein tadau a fynegasant i ni y weithred a wnaethoſt yn eu hamſer hwynt, yn y dyddiau gynt.
d Eſod. 15. 17. Pſ. 78. 55. a 80. 8. 2 a Ti â'th law a yrraiſt allan y cenhedloedd, ac a'i plennaiſt hwythau; ti a ddrygaiſt y bobloedd, ac a'i ‡ cynnyddaiſt hwythau.
‡ *gyrraiſt ymmaith.* 3 Canys b nid â'i cleddyf eu hun y goreſgynnasant y tir, nid eu braich a barodd jechydwriaeth iddynt; eithr dy ddeheulaw di, a'th fraich, a llewyrch dy wyneb, c o herwydd it' eu hoffi hwynt.
b Deut. 8. 17. Joſua 24. 12. c Deut. 4. 37. 4 d Ti, Dduw, yw ſy Mrenin: gorchymmyn jechydwriaeth i Jacob.
d Pſ. 74. 12. 5 Ynnot ti y cilgwthiwn ni ein gelynion: yn dy enw di y ſathrwn y rhai a gyfodant i'n herbyn.
e Pſ. 33. 16. 6 O herwydd e nid yn ſy mwa 'r ymddiriedaſ: nid ſy nghleddyf chwaith a 'm hachub.
7 Eithr ti a'n hachubaiſt ni oddi wrth ein gwrthwynebwyr, ac a waradwyddaiſt ein caſeion.
8 Yn Nuw yr ymffroſtiwn bob dydd; a ni a glodforwn dy enw yn dragywydd. Selah.
f Pſ. 60. 1, 10. a 74. 1. a 89. 38. a 108. 11. g Rhuf. 8. 36. h Eſay 52. 3, 4. Jer. 15. 13. † Heb. *olud.* i Deut. 28. 37. Pſ. 79. 4. a 80. 6. k Jer. 24. 9. l 2 Bren. 19. 21. m Job 16. 4. Pſ. 8. 2. a 22. 7. n Eſay 34. 13. a 35. 7. o Pſ. 23. 4.
9 Ond f ti a'n bwriaiſt ni ymmaith, ac a'n gwaradwyddaiſt; ac nid wyt yn myned allan gyd â'n lluoedd.
10 Gwnaethoſt i ni droi yn ôl oddi wrth y gelyn: a'n caſeion a anrheithiasant iddynt eu hun.
11 g Rhoddaiſt ni fel defaid i'w bwyta; a gwaſgeraiſt ni ym myſg y cenhedloedd.
12 h Gwerthaiſt dy bobl heb † elw, ac ni 'chwanegaiſt *dy olud* o'i gwerth hwynt.
13 i Goſodaiſt ni yn warthrudd i'n cymmydogion, yn watwargerdd ac yn wawd i'r rhai ydynt o'n hamgylch.
14 k Goſodaiſt ni yn ddiareb ym myſg y cenhedloedd, l yn rhai i yſgwyd pen arnynt ym myſg y bobloedd.
15 Fy ngwarthrudd *fyad* beunydd ger fy mron, a chywilydd fy wyneb a'm tôdd:
16 Gan lais y gwarthruddwr, a'r cablwr; o herwydd m y gelyn a'r ymddialwr.
17 Hyn oll a ddaeth arnom; etto ni 'th anghofiasom di, ac ni buom anffyddlon yn dy gyfammod.
18 Ni thrôdd ein calon yn *ei* hôl, ac nid aeth ein cerddediad allan o'th lwybr di:
p Eſay 34. 13. a 35. 7. 19 Er i ti ein curo yn n nhrigfa dreigiau, a thoi troſom â o chyſgod angau.
20 O 's anghofiasom enw ein Duw; neu p eſtyn ein dwylaw ac Dduw dïeithr:
21 q Oni chwilia Duw hyn allan? canys efe a wyr ddirgeloedd y galon.
22 Ie, r er dy fwyn di i'n lleddir beunydd; cyſrifir ni fel defaid i'w lladd.
23 s Deffro, pa ham y cyſgi, O ARGLWYDD? cyfod, na fwrw *ni* ymmaith yn dragywydd.
24 Pa ham y cuddi dy wyneb; *ac yr* anghofi ein cyſtudd a'n gorthrymder?
25 Canys t goſtyngwyd ein henaid i'r llwch: glynodd ein bol wrth y ddaear.
26 Cyfod yn gynhorthwy i ni, a gwared ni er mwyn dy drugaredd.
p Job 11. 13. Pſ. 68. 31. q Job 31. 14. r Rhuf. 8. 36. s Pſ. 7. 6. a 35. 23. a 59. 4, 5. a 78. 65. t Pſ. 119. 25.

PSAL. XLV.

1 *Mawrhydi a rhâd brenhiniaeth Criſt.* 10 *Dyleſswydd yr Eglwys, a'r budd ſydd o hynny.*

¶ I'r Pencerdd u ar Soſannim, i feibion Corah, ‡ Maſcil, Cân cariadau.
u Pſ. 69. tit. ‡ Neu, *Athrawiaeth.*

† TRaetha fy nghalon beth da; dywedyd yr ydwyf y pethau a wneuthym i'r brenin: fy nhafod *ſydd* bin 'ſgrifennydd buan.
† Heb. *Mae fy nghalon yn berwi allan beth da.*

2 Teccach ydwyt nâ meibion dynion: tywalldwyd gras ar dy wefuſau; o herwydd hynny i'th fendithiodd Duw yn dragywydd.
b Eſay 49. 2. Heb. 4. 12. Dad. 1. 16. a 19. 15.

3 Gwregyſa dy b gleddyf ar *dy* glun, ô gadarn, *â'th* ogoniant a'th harddwch.
† Heb. *llwyaðs marchog.*

4 Ac yn dy harddwch † marchog yn llwyddiannus, o herwydd gwirionedd a llednéiſrwydd *a* chyfiawnder: a'th ddeheulaw a ddyſg i ti bethau oſnadwy.
c Pſ. 93. 2. Heb. 18. d Pſ. 39. 5. e Eſay 61. 1.

5 Pobl a ſyrthiant danat; *o herwydd* dy ſaethau llymion *yn glynu* ynghâlon gelynion y brenin.

6 c Dy orſedd di, O Dduw, *ſydd* byth ac yn dragywydd: teyrnwialen uniondeb *yw* teyrnwialen dy frenhiniaeth di.

7 d Ceraiſt gyfiawnder, a chaſeaiſt ddrygioni; am hynny i'th enneiniodd e Duw, *ſef* dy Dduw di, ag olew llawenydd yn fwy nâ 'th gyfeillion.
f Edrych 1 Bren. 2. 19. g Edrych Deut. 21. 13. h Eſay 54. 5.

8 *Arogl* Myrr, Alöes, *a* Chaſia *ſydd ar* dy holl wiſgoedd: *allan* o'r palaſau Iſori, â'r rhai i'th lawenhaſant.

9 Merched brenhinoedd *oedd* ym mhlith dy bendefigeſau; f ſafai 'r frenhines ar dy ddeheulaw mewn aur coeth o Ophir.

10 Gwrando ferch, a gwêl, a goſtwng dy gluſt; ac g anghófia dy bobl dy hun, a thŷ dy dâd.

11 A'r brenin a chwennych dy degwch: canys h eſe yw dy Jôr di; ymoſtwng dithau iddo ef.
i Pſ. 72. 10. Eſay 49. 23. k Dad. 19. 7, 8. l Can. 1. 4.

12 Merch Tyrus hefyd *ſydd yno* ag anrheg, i *a* chyfoethogion y bobl a ymbiliant â'th wyneb.

13 k Merch y brenin *ſydd* oll yn ogoneddus o fewn: gemwaith aur *yw* ei gwiſg hi.

14 l Mewn gwaith edau a nodwydd y dygir hi at y brenin; y morwynion *y rhai a adeuant* ar ei hôl, yn gyfeilleſau iddi, a ddygir attat ti.
m 1 Pedr 2. 9. Dad. 1. 6. a 5. 10. a 20. 6.

15 Mewn llawenydd a gorfoledd y dygir hwynt; deuant i lys y brenin.

16 Dy feibion fydd yn lle dy dadau: m y rhai a wnei yn dywyſogion yn yr holl dir.

17 Paraf gofio dy enw ym mhob cenhedlaeth, ac oes: am hynny y bobl a 'th foliannant byth ac yn dragywydd.

PSAL. XLVI.

1 *Yr vmdairied ſydd gan yr Eglwys yn Nuw.* 8 *Cyngor i yſtyried hynny.*

¶ I'r

¶ I'r Pencerdd ‡ o feibion Corah, cân ar [a] Alamoth.

DUw *sydd* noddfa, a nerth i ni, [b] cymmorth hawdd ei gael mewn cyfyngder.

2 Am hynny nid ofnwn pe symmudai 'r ddaear, a phe treiglid y mynyddoedd i † ganol y môr:

3 [c] Er rhuo a therfysgu o'i ddyfroedd, er crynu o'r mynyddoedd gan ei ymchwydd ef. Selah.

4 *Y mae* afon, a'i ffrydiau a lawenhânt ddinas Dduw; cyssegr preswylfeydd y Goruchaf.

5 Duw *sydd* yn ei chanol; nid ysgog hi: Duw a'i cynnorthwya † yn forau iawn.

6 [d] Y cenhedloedd a derfysgasant, y teyrnasoedd a ysgogasant: *efe* a roddes ei lef, toddodd y ddaear.

7 [e] *Y mae* ARGLWYDD y lluoedd gyd â ni: *y mae* Duw Jacob yn ‡ amddiffynfa i ni. Selah.

8 [f] Deuwch, gwelwch weithredoedd yr ARGLWYDD; pa anghyfannedd-dra a wnaeth efe ar y ddaear.

9 Gwnâ i ryfeloedd beidio hyd eithaf y ddaear; [g] efe a ddryllia 'r bwa, ac a dyrr y waywffon, *efe* a lysg y cerbydau â thân.

10 Peidiwch, a gwybyddwch mai myfi *sydd* Duw: dyrchefir fi ym mysg y cenhedloedd, dyrchefir fi ar y ddaear.

11 [h] *Y mae* ARGLWYDD y lluoedd gyd â ni: amddiffynfa i ni yw Duw Jacob. Selah.

PSAL. XLVII.

Cynghori 'r cenhedloedd i groesawu teyrnas Crist yn llawen.

¶ I'r Pencerdd, Psalm ‡ i feibion Corah.

YR holl bobl, [a] curwch ddwylaw: llafar-genwch i Dduw â llef gorfoledd.

2 Canys yr ARGLWYDD goruchaf *sydd* ofnadwy: [b] brenin mawr ar yr holl ddaear.

3 Efe a ddwg y bobl danom ni; a'r cenhedloedd dan ein traed.

4 Efe a ddethol ein hetifeddiaeth i ni, ardderchawgrwydd Jacob, yr hwn a hoffodd efe. Selah.

5 [c] Dyrchafodd Duw â llawen-floedd, yr ARGLWYDD â sain udgorn.

6 Cenwch fawl i Dduw, cenwch: cenwch fawl i'n Brenin, cenwch.

7 Canys Brenin yr holl ddaear *yw* Duw: [d] cenwch fawl † yn ddyallus.

8 Duw *sydd* yn teyrnasu ar y cenhedloedd: eisteddy mae Duw ar orseddfainge ei sancteiddrwydd.

9 ‡ Pendefigion y bobl a ymgasglasant ynghŷd, † *sef* pobl Duw Abraham; canys tariannau y ddaear *ydynt* eiddo Duw; dirfawr y dyrchafwyd ef.

PSAL. XLVIII.

Addurn a rhagorfraint yr Eglwys.

¶ Cân Psalm i feibion Corah.

MAwr *yw* 'r ARGLWYDD, a thra moliannus, yn ninas ein Duw ni, *yn* ei fynydd sanctaidd.

2 [a] Tegwch bro, llawenydd yr holl ddaear *yw* mynydd Sion [b] *yn* ystlysau 'r gogledd; [c] dinas y Brenin mawr.

3 Duw yn ei phalasau a adwaenir yn amddiffynfa.

4 Canys wele y brenhinoedd a ymgynullasant; aethant heibio ynghŷd.

5 Hwy a welsant, felly y rhyfeddasant: brawychasant, ac aethant ymmaith ar ffrwst.

6 Dychryn a ddaeth arnynt yno, *a* dolur megis gwraig yn esgor,

7 [d] A gwynt y dwyrain y [e] dryllii longau ‡ 'r môr.

8 Megis y clywsom, felly y gwelsom yn [f] ninas ARGLWYDD y lluoedd, yn ninas ein Duw ni: Duw a'i sicrhâ hi yn dragywydd. Selah.

9 Meddyliasom, O Dduw, am dy drugaredd ynghanol dy Deml.

10 Megis y *mae* dy enw, O Dduw, felly y *mae* dy fawl hyd eithafoedd y tir: cyflawn o gyfiawnder yw dy ddeheulaw.

11 Llawenyched mynydd Sion, ac ymhyfryded merched Juda, o herwydd dy farnedigaethau.

12 Amgylchwch Sion, ac ewch o'i hamgylch hi; rhifwch ei thyrau hi.

13 † Ystyriwch ei rhagfuriau, ‡ edrychwch ar ei phalasau; fel y mynegoch i'r oes a ddelo yn ôl.

14 Canys y Duw hwn yw ein Duw ni byth ac yn dragywydd: efe a'n tywys ni hyd angau.

PSAL. XLIX.

1 Eiriol difrif i adeiladu ffydd yr adgyfodiad, nid ar allu bydol ona ar Dduw. 16 Nas ddylid rhyfeddu wrth lwyddiant bydol.

¶ I'r Pencerdd, ‡ Psalm i feibion Corah.

CLywch hyn, yr holl boblocdd; gwrandewch *hyn*, holl drigolion y byd:

2 Yn gyfial [a] gwreng a bonheddig, cyfoethog a thlawd ynghŷd.

3 Fy ngenau a draetha ddoethineb; a myfyrdod fy nghalon *fydd am* ddyall.

4 [b] Gostyngaf fy nghluft at ddiareb; fy nammeg a ddadguddiaf gyd â'r delyn.

5 Pa ham yr ofnaf yn amser adfyd, *pan* i'm hamgylchyno anwiredd fy sodlau?

6 Rhai [c] a ymddiriedant yn eu golud, ac a ymffrostiant yn lliosogrwydd eu cyfoeth.

7 Gan waredu ni wared neb *ei* frawd, *ac* ni all efe roddi jawn drosto i Dduw:

8 (Canys [d] gwerthfawr yw pryniad eu henaid, a *bynny* a baid byth)

9 Fel y byddo efe byw byth, *ac* [e] na welo lygredigaeth.

10 Canys efe a wêl fod [f] y doethion yn meirw, yr un ffunyd y derfydd am ffôl ac ynfyd, gadawant eu golud i eraill.

11 Eu meddwl *yw y pery* eu tai yn dragywydd, a'i trigfeydd hyd genhedlaeth a chenhedlaeth: enwant *eu* tiroedd ar eu henwau eu hunain.

12 Er hynny [g] dŷn mewn anrhydedd nid erys: tebyg yw i aniseiliaid â ddifethir.

13 Eu ffordd ymma *yw* eu hynfydrwydd: etto eu hiliogaeth ydynt foddlon i'w † hymadrodd. Selah.

14 Fel defaid y gosodir hwynt yn ‡ uffern; angau a ymborth arnynt; [h] a'r rhai cyfiawn a lywodraetha arnynt y bore; [i] a'i † tegwch a dderfydd ‡ yn y bedd o'i cartref.

15 Etto Duw a wared fy enaid i o † seddiant ‡ uffern: canys efe a'm derbyn i. Selah.

16 Nac ofna pan gyfoethogo un, pan 'chwanego gogoniant ei dŷ ef.

17 [k] Canys wrth fariw ni ddwg efe ddim ymmaith, ac ni ddisgyn ei ogoniant ar ei ôl ef.

18 Er iddo yn ei fywyd fendithio ei enaid: canmolant dithau o byddi da wrthyt dy hun.

cartref pob un o honynt. † Heb. *law.* ‡ Neu, *y bedd.*

[k] Job 27. 19.

19 Efe

I feibion.
[a] 1 Cron. 15. 20.
[b] Deut. 4. 7. Pf. 145. 18.
† Heb. *galon y mororedd.*
[c] Pf. 93. 3, 4. Jer. 5. 22. Mat. 7. 25.
† Heb. *pan wynebo 'r boreu.* Edrych Ecfod. 14. 24, 27. 2 Cron. 20. 20. Pf. 30. 5. a 143. 8.
[d] Pf. 2. 1.
[e] Ad. 11.
‡ Heb. *uchelfa.*
[f] Pf. 66. 5.
[g] Pf. 76. 3.
[h] Ad. 8.

Prydnh. Weddi.
‡ Neu, *meibion.*
[a] Eſay 55. 12.
[b] Mal. 1. 14.

[c] Pf. 68. 24, 25.
[d] 1 Cor. 14. 15.
† Heb. *bob dyallus.*
‡ Neu, *rhai ewyllysgar*
† Neu, *at bobl.*

[a] Pf. 50. 2. Jer. 3. 19. Galar. 2. 15. Ezec. 20. 6. Dan. 8. 9.
[a] 11. 16.
[b] Eſay 14. 13.
[c] Mat. 5. 35.

[d] Jer. 18. 17.
[e] Ezec. 27. 26.
‡ *Tarſis.*
[f] Ad. 1, 2.

‡ Neu, *Pſalm meibion.*
† Pſ. 62. 9.

† Pſ. 78. 1.
Mat. 13. 35.
† Job 31. 24.
Pſ. 52. 7. 62. 10.
Mar. 10. 24.
† Tim. 6. 17.
[d] Job 36. 18, 19.
† Pſ. 89. 48.
† Preg. 2. 16.
[g] Ad. 22. Pſ. 82. 7.
† Heb. *genau.*
‡ *Y bedd.*
[h] Dan. 7. 22. Mal. 4. 3.
Luc 22. 30.
[i] 1 Cor. 6. 2. Dad. 2. 26. a 20. 4.
† Job 4. 21. Pſal. 39. 11.
† Neu, *gryfder.*
‡ Neu, *y bedd yw*

19 Efe a â at genhedlaeth ei dadau, *ac* ni welant oleuni byth.

20 [l] Dŷn mewn anrhydedd, ac heb ddyall, [m] sydd gyffelyb i anifeiliaid a ddifethir.

PSAL. L.

1 *Mawrhydi Duw yn ei eglwys.* 5 *Ei Drefn ef am gasglu'r Saint ynghŷd.* 7 *Nad oes ewyllys gan Dduw mewn Seremoniau,* 14 *ond mewn gwir ufudd-dod.*

¶ Psalm ‡ Asaph.

DUw y duwiau, *sef* yr ARGLWYDD a leferodd, ac a alwodd y ddaear, o godiad haul hyd ei fachludiad.

2 Allan o Sion [a] perffeithrwydd tegwch [b] y llewyrchodd Duw.

3 Ein Duw ni a ddaw, ac ni bydd distaw: [c] tân a ysa o'i flaen ef, a thymmestl ddirfawr fydd o'i amgylch.

4 [d] Geilw ar y nefoedd oddi uchodd; ac ar y ddaear, i farnu ei bobl.

5 Cesglwch fy saint ynghŷd attafi, y rhai a wnaethant gyfammod â mi trwy aberth.

6 [e] A'r nefoedd a fynegant ei gyfiawnder ef: canys [f] Duw ei hun *ydyd* farnwr. Selah.

7 [g] Clywch, fy mhobl, a mi a lefaraf; O Israel, a mi a dystiolaethaf i'th erbyn: Duw *sef* dy Dduw di *yawf* fi.

8 [h] Nid i am dy aberthau i'th geryddaf, na'th boeth-offrymmau, *am nad oeddynt* ger fy mron i yn wastad.

9 [i] Ni chymmeraf fustach o'th dŷ, *na* bychod o'th gorlannau.

10 Canys holl fwyst filod y coed ydynt eiddof fi; *a'r* anifeiliaid ar fil o fynyddoedd.

11 Adwaen holl adar y mynyddoedd: a gwŷllt anifeiliaid y maes *ydynt* † eiddof fi.

12 O's bydd newyn arnaf, ni ddywedaf i ti: [l] canys y bŷd a'i gyflawnder *sydd* eiddof fi.

13 A fwytaf fi gîg teirw? neu a ysaf fi waed bychod?

14 [m] Abertha foliant i Dduw; a [n] thâl i'r Goruchaf dy addunedau:

15 A [o] galw arnafi yn nydd trallod; *mi* a'th waredaf, a thi a'm gogoneddi.

16 Ond wrth yr annuwiol y dywedodd Duw, Beth *sydd* i ti a fynegech ar fy neddfau, neu a gymmerech ar fy nghyfammod yn dy enau?

17 [p] Gan dy fod yn casâu addysg, ac yn taflu fy ngeiriau i'th ôl.

18 Pan welaist leidr, cyttunaist ag ef: a'th gyfran *oedd* gyd â'r godinebwyr.

19 Gollyngaist dy safn i ddrygioni, [q] a'th dafod a gydbletha ddichell.

20 Eisteddaist, *a* dywedaist yn erbyn dy frawd: rhoddaist enllib i fâb dy fam.

21 Hyn a wnaethost, a [r] mi a dewais: [s] tybiaist dithau fy mod yn gwbl fel ti dy hun: *ond* [t] mi a'th argyoeddaf, ac a'i trefnaf o flaen dy lygaid.

22 Dyellwch hyn yn awr, y rhai ydych yn anghofio Duw, rhag i mi *eich* rhwygo, ac na *byddo* gwaredydd.

23 Yr hwn a abertho foliant, a'm gogonedda i: a'r neb a osodo *ei* ffordd *yn jawn*, dangosaf iddo jechydwriaeth Duw.

[l] Ad. 12. [m] Preg. 3. 19.

Boreuol Weddi.

‡ Neu, *i Asaph.*

[a] Edrych 1 Cron. 15. 17. 2 25. 2. 2 Cron. 29. 30. [b] Pl. 48. 2. [c] Pſ. 80. 1. [d] Pſ. 97. 3. [e] Deut. 31. 28. [f] 32. 1. Eſay 1. 2. Mica 6. 1, 2. [g] Pſ. 97. 6. [h] Pſ. 7. 5, 7. [i] Pſ. 81. 8. [k] Eſay 1. 11. [l] Hoſ. 6. 6. [m] Mica 6. 6. Act. 17. 25. † Heb. *gyd â mi.* [n] Eccſod. 19. 5. Deut. 10. 14. Job 41. 11. Pſ. 24. 1. 1 Cor. 10. 26, 28. [o] Hoſ. 14. 2. Heb. 13. 15. [p] Deut. 23. 21. Job 22. 27. Pſ. 76. 11. Preg. 5. 4, 5. [q] Job 22. 27. Pſ. 91. 15. [r] 107. 6, 13, 19, 28. [s] Rhuſ. 2. 21, 22. [t] Pſ. 52. 2. [u] Preg. 8. 11, 12. Eſay 26. 10.

[s] Edrych Rhuſ. 2. 4. [t] Pſ. 50. 8.

PSAL. LI.

1 *Dafydd yn gweddïo am faddeuant pechodau, ac yn gwneuthur cyffes ddifrif o honynt.* 6 *Yn gweddïo am ei ſanctëiddio.* 16 *Nad oes ewyllys gan Dduw mewn aberth, ond mewn purdeb calon.* 18 ? *mae yn gweddïo dros yr Eglwys.*

¶ I'r Pencerdd, Psalm Dafydd, [a] pan ddaeth Nathan y prophwyd atto, wedi iddo [b] fyned i mewn at Bathſeba.

TRugarhâ wrthyf, O Dduw, yn ôl dy drugarogrwydd; yn ôl lliaws dy dosturiaethau [c] dilea fy anwireddau.

2 [d] Golch fi yn llwyrddwys oddi wrth fy anwiredd: a glanhâ fi oddi wrth fy mhechod.

3 Canys yr wyf yn cydnabod fy nghamweddau: a'm pechod *sydd* yn wastad ger fy mron.

4 [e] Yn dy erbyn di, dydi dy hunan, y pechais, ac y gwneuthym y drwg hyn yn dy olwg: [f] fel i'th gyfiawnhäer pan leferych, *ac* y byddit bur pan farnech.

5 Wele [g] mewn anwiredd i'm lluniwyd; ac mewn pechod y † beichiogodd fy mam arnaf.

6 Wele, ceraiſt wirionedd oddi mewn: a pheri i mi wybod doethineb yn y dirgel.

7 [h] Glanhâ fi ag isop, a mi a lanhëir: golch fi, a byddaf i wynnach nâ'r eira.

8 Pâr i mi glywed gorfoledd a llawenydd; *fel* y llawenycho'r esgyrn a ddrylliaiſt.

9 Cuddia dy wyneb oddi wrth fy mhechodau; a [k] dilea fy holl anwireddau.

10 Crea gâlon lân ynnof, O Dduw; ac adnewydda yſbryd ‡ uniawn o'm mewn.

11 Na fwrw fi ymmaith oddi ger dy fron: ac na chymmer dy Yſbryd ſanctaidd oddi wrthyf.

12 Dyro drachefn i mi orfoledd dy jechydwriaeth; ac â'th hael Yſbryd cynnal fi.

13 *Yna* y dyſgaf dy ffyrdd i rai anwir: a phechaduriaid a droir attat.

14 Gwared fi oddi wrth waed, O Dduw, Duw fy jechydwriaeth: a'm tafod a gân yn llafar am dy gyfiawnder.

15 Arglwydd, agor fy ngwefuſau: a'm genau a fynega dy foliant.

16 Canys [l] ni chwennychi aberth; ‡ pe amgen mi a'i rhoddwn: poeth-offrwm ni fynni.

17 [m] Aberthau Duw *ydynt* yſbryd drylliedig: calon ddrylliog gyſtuddiedig, O Dduw, ni ddirmygi.

18 Gwnâ ddaioni, yn dy ewyllyſgarwch i Sion: adeilada furiau Jeruſalem.

19 Yna y byddi foddlon i [n] ebyrth cyfiawnder, *i* boeth-offrwm ac aberth lloſg: yna'r offrymmant fuſtych ar dy allor.

[a] 2 Sam. 12. 1. [b] 2 Sam. 11. 2, 4. [c] Ad. 9. Eſay 43. 25. a 44. 22. Col. 2. 14. [d] Heb. 9. 14. 1 Joan 1. 7. Dad. 1. 5. [e] Gen. 20. 6. a 39. 9. Leſ. 5. 19. a 6. 2. [f] Rhuſ. 3. 4. [g] Job 14. 4. Joan 3. 6. Rhuſ. 5. 12. Eph. 2. 3. † Heb. *cynhe-oodd fy mam.* [h] Leſ. 14. 4, 6, 49. Num. 19. 18. Heb. 9. 19. [i] Eſay 1. 18. [k] Ad. 1. ‡ Neu, *dian-wadal.* [l] Pſ. 40. 6. a 50. 8. Eſay 1. 11. Jer. 7. 22. Hoſ. 6. 6. ‡ Neu, *ſel y rhoddwn.* [m] Eſay 57. 15. a 66. 2. [n] Pſ. 4. 5. Mal. 3. 3.

PSAL. LII.

1 *Dafydd yn barnu ar goegni Doeg, ac yn prophwydo ei ddinyſtr ef,* 6 *ac y llawenhâ'r cyfiawn o'i blegid.* 8 *Dafydd, o'i hyder ar drugaredd Duw, yn rhoddi diolch.*

¶ I'r Pencerdd, Maſcil, *Pſalm* Dafydd, [a] pan ddaeth Doeg yr Edomiad, a mynegi i Saul, a dywedyd wrtho, Daeth Dafydd i dŷ Ahimelech.

PA ham yr ymffrofti mewn drygioni, O [b] gadarn? y mae trugaredd Duw yn *parhâu* yn wastadol.

2 [c] Dy dafod a ddychymmyg ddinyſtr; [d] fel ellyn llym, yn gwneuthur twyll.

3 Hoffaiſt ddrygioni yn fwy nâ daioni; *a* chelwydd yn fwy nâ thraethu cyfiawnder. Selah.

[a] 1 Sam. 22. 9. [b] 1 Sam. 21. 7. [c] Pſ. 50. 19. [d] Pſ. 57. 4. a 59. 7. a 64. 3.

4 Hoffaiſt

4 Hoffaiſt bob geiriau diſtryw, ‡ ô dafod twyllodrus.

5 Duw a'th † ddiſtrywia dithau yn dragywydd: efe a'th gipia di ymmaith, ac a'th dyn allan o'th babell, ac a'th ddiwreiddia o dîr y rhai byw. Selah.

6 [c] Y cyfiawn hefyd a welant, ac a ofnant, ac a chwarddant am ei ben.

7 Wele'r gŵr ni ofododd Dduw yn gadernid iddo: eithr [f] ymddiriedodd yn lliôſogrwydd ei olud, *ac* a ymnerthodd yn ei ‡ ddrygioni.

8 Ond myfi *fydd* [g] fel oliwydden werdd yn nhŷ Dduw: ymddiriedaſ yn nhrugaredd Duw byth ac yn dragywydd.

9 Clodforaf di yn dragywydd, o herwydd i ti wneuthur *hyn*: a diſgwiliaf wrth dy enw; canys da yw ger bron dy ſainc.

PSAL. LIII.

1 *Dafydd yn goſod allan lygredigaeth dŷn naturiol, 4 yn argyoeddi'r annuwiol wrth oleuni eu cydwybod eu hun, 6 yn ymogoneddu yn jechydwriaeth Duw.*

¶ I'r Pencerdd ar y Mahalath, Maſcil, *Pſalm* Dafydd.

1 [a] DYwedodd yr ynfyd yn ei gâlon, Nid *oes un* Duw. Ymlygraſant, a gwnaethant ffiaidd anwiredd: [b] nid *oes un* yn gwneuthur daioni.

2 Edrychodd Duw i lawr o'r nefoedd ar feibion dynion, i edrych a oedd *neb* yn ddyallus, *ac* yn ceiſio Duw.

3 Cîliaſai pob un o honynt yn ŵyſg ei gefn: cyd-ymddifwynaſent; nid *oes* a wnêl ddaioni, nac *oes* un.

4 Oni ŵyr gweithredwyr anwiredd? *y rhai ſydd* yn bwyta fy mhobl *fel* y bwytâent fara: ni alwaſant ar Dduw.

5 [c] Yno'r ofnaſant *gan* ofn, *lle* nid oedd ofn: canys Duw a waſgarodd eſgyrn yr hwn a'th warchaeodd; gwaradwyddaiſt *hwynt*, am i Dduw eu dirmygu hwy.

6 † Oh na roddid jechydwriaeth *i* Iſrael o Sïon: pan ymchwelo Duw gaethiwed ei bobl, y llawenycha Jacob, *ac* yr ymhyfryda Iſrael.

PSAL. LIV.

1 *Dafydd yn cwyno rhag y Ziphiaid, ac yn gweddïo am jechydwriaeth, 4 A co hyder ar gymmorth Duw, yn addaw aberth.*

¶ I'r Pencerdd ar Neginoth, Maſcil, *Pſalm* Dafydd, [a] pan ddaeth y Ziphiaid a dywedyd wrth Saul, Onid ydyw Dafydd yn ymguddio gyd a ni?

1 ACh ſub fi, O Dduw, yn dy enw: a barn fi yn dy gadernid.

2 Duw, clyw fy ngweddi; gwrando ymadrodd fy ngenau.

3 Canys [b] dïeithriaid a gyfodaſant i'm herbyn, a'r trawſion a geiſiant fy enaid; ni o'dodaſant Dduw o'i blaen. Selah.

4 Wele, Duw *ſydd* yn fy nghynnorthwyo: [c] yr Arglwydd *ſydd* ym myſg y rhai a gynhaliant fy enaid.

5 Efe a dâl ddrwg i'm † gelynion: torr hwynt ymmaith yn dy wirionedd.

6 Aberthaf it' yn ewyllyſgar: [d] clodforaf dy enw, O ARGLWYDD; canys da yw.

7 Canys efe a'm gwaredodd o bob trallod; [e] a'm llygad a welodd *ei ewyllys* ar fy ngelynion.

PSAL. LV.

1 *Dafydd yn ei weddi yn cwyno ei gyſtwr erchyll. 9 Yn gweddïo yn erbyn ei elynion ac yn achwyn rhag eu hanwiredd a'i brâd hwy, 16 yn ymgyſuro, o herwydd nawdd Duw yn ei gadw, ac o herwydd gwaradwydd ei elynion.*

¶ I'r Pencerdd ar Neginoth, Maſcil, *Pſalm* Dafydd.

GWrando ſy ngweddi, O Dduw; ac nac ymguddia rhag fy neiſyfiad.

2 Gwrando arnaf, ac erglyw fi; cwynfan yr ydwyf yn ſy ngweddi, a thuchan,

3 Gan lais y gelyn, gan orthrymder yr annuwiol; o herwydd y maent yn bwrw anwiredd arnaf, ac yn fy nghaſáu yn llidiog.

4 Fy nghâlon a ofidia o'm mewn: ac ofn angau a ſyrthiodd arnaf.

5 Ofn ac arſwyd a ddaeth arnaf, a dychryn a'm gorchuddiodd.

6 A dywedais, O na bai i mi adenydd fel colommen; *yna* 'r ehedwn ymmaith, ac y gorphwyſwn.

7 Wele crwydrwn ym mhell, *ac* arhoſwn yn yr anialwch. Selah.

8 Bryſiwn i ddianc rhag y gwynt yſtormus a'r dymheſtl.

9 Dinyſtria, O ARGLWYDD, *a* gwahan eu tafodau; canys gwelais [a] drawſder a chynnen yn y ddinas.

10 Dydd a nôs yr amgylchant hi ar ei muriau: ac *y mae* anwiredd a blinder yn ei chanol hi.

11 Anwireddau *ſydd* yn ei chanol hi; ac ni chilia twyll a dichell o'i heolydd hi.

12 Canys nid gelyn a'm difenwodd; yna y dioddefaſwn: nid fy nghaſáddyn a ymfawrygodd i'm herbyn; yna mi a ymguddiaſwn rhagddo ef.

13 Eithr tydi, ddŷn, fy nghydradd, [b] fy fforddwr, a'm cydnabod,

14 Y rhai oedd felys gennym gyd-gyfrinachu, *ac* a rodiaſom i dŷ Dduw yng-hŷd.

15 Rhuthred marwolaeth arnynt, a diſgynnant i ‡ uffern yn fyw; canys drygioni *ſydd* yn eu cartref, *ac* yn eu myſg.

16 Myfi a waeddaf ar Dduw; a'r ARGLWYDD a'm hachub i.

17 [c] Hwyr a borau a hanner dydd y gweddïaf, a byddaf daer: ac efe a glyw fy lleferydd.

18 Efe a waredodd fy enaid mewn heddwch oddi wrth y rhyfel *oedd* i'm herbyn: canys yr oedd llawer gyd â mi.

19 Duw a glyw, ac a'i daroftwng hwynt, yr hwn ſydd yn aros er joed, Selah: ‡ am nad *oes* gyfnewidiau iddynt, † am hynny nid ofnant Dduw.

20 Efe a eſtynnodd ei law yn erbyn y rhai oedd heddychlon ag ef; *efe* a ‡ dorrodd ei gyfammod.

21 [d] Llyfnach oedd ei enau nag ymenyn, a rhyfel yn ei gâlon; tynerach oedd ei eiriau nag olew, a hwynt yn gleddyfau nocthion.

22 [e] Bwrw dy † faich ar yr ARGLWYDD, ac efe a'th gynnal di; [f] ni âd i'r cyfiawn yſgogi byth.

23 Tithau, Dduw, a'i diſgynni hwynt i bydew dinyſtr: [g] gŵŷr gwaedlyd a thwyllodrus ni ‡ byddant byw hanner eu dyddiau, ond myfi a obeithiaf ynnot ti.

PSAL. LVI.

1 *Dafydd wrth weddïo Duw o hyder ar ei air, yn cwyno rhag ei elynion. 9 Yn dadgan ei ymddïried yngâir Duw, ac yn addo ei foliannu ef.*

¶ I'r Pencerdd ar Jonath Elem Rehocim; ‡ Michtam Dafydd, pan ddaliodd [a] y Philiſtiaid ef yng Ngath.

1 TRugarhâ wrthyf, O Dduw: canys dŷn a'm llyngcai: beunydd gan ymladd i'm gorthrymma. 2 Beunydd

---

‡ Neu, *o'r tafod.*
† Heb. *dery aipnau i ſawr.*
[c] Pſ. 64. 9.
[f] Pſ. 49. 6.
‡ Neu, *olud.*
[g] Hoſ. 14. 6.
Prydnh. Weddi.
[a] Pſ. 10. 4. a 14. 1, &c.
[b] Rhuf. 3. 10.
[c] Lef. 26. 17, 36. Diar. 28. 1.
† Heb. *Pwy a rydd,* &c.
a 2 Sam. 23. 19. a 26. 1.
[b] Pſ. 86. 14.
[c] Pſ. 118. 7.
† Heb. *gwiſwyr.*
[d] Pſ. 52. 9.
[e] Pſ. 59. 10.
[a] Jer. 6. 7.
[b] Pſ. 41. 9.
‡ Neu, *bedd.*
† Dan. 6. 10. Act. 3. 1. a 10. 3, 9, 30.
‡ Neu, *gyd â'r rhai nid oes gyſnewidiau.*
† Neu, *ezto.*
‡ Heb. *halogodd.*
[a] Pſ. 28. 3. a 57. 4. a 62. 4. a 64. 4. Diar. 5. 3, 4.
[c] Pſ. 37. 5. Mat. 6. 25. Luc 12. 22.
1 Pedr 5. 7.
† Neu, *ay rodd.*
[f] Pſ. 37. 24.
[g] Pſ. 5. 6.
‡ Heb. *hanner eu dyddiau.* Edrych Diar. 10. 27. Preg. 7. 17.
Boreuol Weddi.
‡ *Pſalm euraid.*
[a] 1 Sam. 21. 11.

† Heb. *fy ngwilwyr.*

2 Beunydd i'm llyngcai † fy ngelynion; canys llawer *ſydd* yn rhyſela i'm herbyn, O *Dduw* goruchaf.

3 Y dydd yr ofnwyf, mi a ymddiriedaf ynnot ti.

[b] Ad. 10, 11.
[c] Pſ. 118. 6. Heb. 13. 6.

4 [b] Yn Nuw y clodforaf ei air, yn Nuw y gobeithiaf; [c] nid ofnaf beth a wnêl cnawd imi.

5 Beunydd y cam-gymmerant ſy ngeiriau: eu holl feddyliau *ſydd* i'm herbyn er drwg.

6 Hwy a ymgaſglant, a lechant *ac* a wiliant ſy nghamrau, pan ddiſgwiliant am fy enaid.

7 A ddiangant hwy trwy anwiredd? diſgyn y bobloedd *hyn*, O Dduw, yn *dy* lidiawgrwydd.

8 Ti a gyfrifaiſt fy ymmudiadau; dôd ſy nagrau yn dy goſtrel: [d] onid *ydynt* yn dy lyfr di?

[d] Mal. 3. 16.

9 Y dydd y lleſwyf *arnat*, yna y dychwelir fy ngelynion yn eu gwrthol: hyn a wn; am *fod* Duw gyd â mi.

[e] Ad. 4.

10 [e] Yn Nuw y moliannaf *ei* air: yn yr ARGLWYDD y moliannaf *ei* air.

11 Yn Nuw 'r ymddiriedais; nid ofnaf beth a wnêl dyn i mi.

12 Arnaſi, O Dduw, y *mae* dy addunedau: talaf i ti ſoliant.

13 Canys [f] gwaredaiſt fy enaid rhag angau; oni *waredi* fy nhraed rhag ſyrthio? [f] Pſ. 116. 8.

[g] Job 33. 30.

fel y rhodiwyf ger bron Duw [g] yngoleuni y rhai byw.

PSAL. LVII.

1 *Dafydd yn cilio at Dduw trwy weddi, ac yn cwyno ei enbyd gyflwr, 7 yn ymgyſſuro i foliannu Duw.*

¶ I'r Pencerdd, ‡ Al-taſhith, Michtam Dafydd, [a] pan ffodd rhag Saul i'r ogof.

[a] 1 Sam. 22. 1. a 24. 3.

TRugarhâ wrthyf, O Dduw, trugarhâ wrthyf; canys ynnot y gobeithiodd fy enaid; ïe [b] ynghyſgod dy adenydd y gobeithiaf, hyd onid êl yr aflwydd *hyn* heibio.

[b] Pſ. 17. 8. a 63. 7.

2 Galwaf ar Dduw goruchaf; ar Dduw [c] a gwplâ â mi.

[c] Pſ. 138. 8.

3 Efe a enfyn o'r nefoedd, ac ‡ a'm gwared *oddi wrth* warthrudd yr hwn a'm llyngcai. Selah. [d] Denfyn Duw ei drugaredd a'i wirionedd.

‡ Neu, *Na ddiſtrha.*
[d] Pſ. 40. 11. a 43. 3. a 61. 7.

4 Fy enaid *ſydd* ym myſg llewod; gorwedd yr wyf *ym myſg dynion* poethion, *ſef* meibion dynion, [e] *y rhai y mae* eu dannedd yn waywffyn a ſaethau, [f] a'i tafod yn gleddyf llym.

[e] Diar. 30. 14.
[f] Pſ. 55. 21. a 64. 3.

5 [g] Ymddyrcha Dduw uwch y nefoedd: *a bydded* dy ogoniant ar yr holl ddaear.

[g] Ad. 11. Pſ. 108. 5.

6 [h] Darparaſant rwyd i'm traed; crymmwyd fy enaid, cloddiaſant bydew o'm blaen, ſyrthiaſant yn ei ganol. Selah.

[h] Pſ. 7. 15. 16. a 9. 15.

7 [i] Parod yw fy nghâlon, O Dduw, parod yw fy nghâlon: canaf, a chanmolaf.

[i] Pſ. 108. 1, &c.

8 Deffro, [k] fy ngogoniant; deffro, nabl a thelyn: deffroaf yn ſorau.

[k] Edrych Pſ. 30. 12.

9 Clodforaf di, Arglwydd, ym myſg y bobloedd; canmolaf di ym myſg y cenhedloedd.

10 [l] Canys mawr yw dy drugaredd hyd y nefoedd, a'th wirionedd hyd y cymhylau.

[l] Pſ. 36. 5. a 108. 4.

11 [m] Ymddyrcha Dduw uwch y nefoedd: *a bydded* dy ogoniant ar yr holl ddaear.

[m] Ad. 5.

PSAL. LVIII.

1 *Dafydd yn argyoeddi barnwyr enwir, 3 yn dangos naturiaeth yr annuwiol, 6 yn ymroi i farnedigaethau Duw, 10 y rhai a bâr i'r cyfiawn lawenychu.*

¶ I'r Pencerdd, ‡ [a] Al-taſhith, Michtam Dafydd.

‡ Neu, *na ddiſtrha, Euraid Pſalm Dafydd.*
[a] Pſ. 57. tit.

A I cyfiawnder yn ddïau a draethwch chwi, O gynnulleidfa? a farnwch chwi uniondeb, O feibion dynion?

2 Anwiredd yn hytrach a weithredwch yn y galon: [b] trawider eich dwylaw yr ydych yn ei bwyſo ar y ddaear.

[b] Pſ. 94. 20. Eſay 10. 1.

3 [c] O'r groth yr ymddieithrodd y rhai annuwiol: o'r bru y cyfeiliornaſant, gan ddywedyd celwydd.

[c] Pſal. 48. 8.

4 [d] Eu gwenwyn *ſydd* † fel gwenwyn ſarph: *y maent* fel ‡ [e] y neidr fyddar yr *hon* a gau ei chluſtiau;

[d] Pſ. 140. 3. Preg. 10. 11.
† Heb. *yn ôl cyffelybrwydd gwen.*
‡ Neu, *yr aſp.*

5 Yr hon ni wrendy ar lais y rhinwyr, *er* cyfarwydded fyddo 'r ſwynwr.

[e] Jer. 8. 17.

6 [f] Dryllia, O Dduw, eu dannedd yn eu geneuau: torr, O ARGLWYDD, gilddannedd y llewod jeuainge.

[f] Job 4. 10.

7 Todder hwynt fel dyfroedd ſydd yn rhedeg yn waſtad: *pan* ſaetho eu ſaethau, *byddant* megis wedi eu torri.

[g] Job 3. 16.

8 Aed ymmaith fel malwoden dawdd, *neu* § erthyl gwraig; *fel* na welont yr haul.

Preg. 6. 3.
† Heb. *megis byw, me-*
§ Neu, *Gwŷr.*

9 Cyn i'ch crochanau glywed y mieri, efe a'i cymmer hwynt ymmaith megis â chorwynt, † yn fyw, ac yn *ei* ddigofaint.

10 Y cyfiawn a lawenycha pan welo ddïal: [h] efe a ylch ei draed yngwâed yr annuwiol.

[h] Pſal. 68. 23.

11 Fel y dywedo dyn, Dïau *fod* ‡ ffrwyth i'r cyfiawn: dïau fod Duw a farna ar y ddaear.

‡ Neu, *Diau gis digofaint.*

PSAL. LIX.

1 *Dafydd yn gweddio am gael ei ware oddi wrth ei elynion, 6 yn cwyno rhag eu creulondeb hwy, 9 yn ymdairied yn Nuw, 11 yn gweddio yn eu herbyn hwy, 16 ac yn clodfori Duw.*

Prydnâ. Weddi.

¶ I'r Pencerdd ‡ [a] Al-taſhith, Michtam Dafydd; [b] pan yrrodd Saul rai i gadw y tŷ i'w ladd ef.

‡ Neu, *Na ddiſtrha, Euraid Pſalm Dafydd.*
[a] Pſ. 57. tit.
[b] 1 Sam. 19. 11.

FY Nuw, [c] gwared fi oddi wrth fy ngelynion: † amddiffyn fi oddi wrth y rhai a ymgyfodant i'm herbyn.

[c] Pſ. 18. 48.
† Heb. *ayrchafa fi.*

2 Gwared fi oddi wrth weithredwyr anwiredd, ac achub fi rhag y gwŷr gwaedlyd.

[d] Pſ. 44. 23.
† Heb. *cyſarfod.*

3 Canys wele, cynllwynaſant yn erbyn fy enaid: ymgaſglodd cedyrn i'm herbyn; nid *ar* fy mai na'm pechod i, O ARGLWYDD.

[e] Ad. 14.
[f] Pſ. 57. 4. Diar. 22. 18.

4 Rhedant, ymbarotoant, heb anwiredd *ynnof*: [d] deffro dithau i'm † cymmorth, ac edrych.

[g] Pſ. 10. 11, 13. a 73. 11. a 94. 7.

5 A thi ARGLWYDD Dduw 'r lluoedd, Duw Iſrael, deffro i ymweled â'r holl genhedloedd: na thrugarhâ wrth neb a wnânt anwiredd yn faleiſus. Selah.

[h] Pſ. 59. 5.
[i] Ad. 17.
† Heb. *uchelfa.*

6 [e] Dychwelant gyd â'r hwyr, cyſarthant fel cŵn, ac amgylchant y ddinas.

[k] Pſ. 92. 11.
† Heb. *fy ngwiſwyr.*

7 Wele, bytheiriant â'i genau; [f] cleddyfau *ſydd* yn eu gwefuſau: canys § pwy, *(meddant)* a glyw?

8 Ond [h] tydi, O ARGLWYDD, a'i gwatweri hwynt; *ac* a chwerddi am ben yr holl genhedloedd.

9 O *herwydd* ei nerth ef, y diſgwiliaf wrthyt ti; [i] canys Duw yw fy † amddiffynfa.

10 Fy Nuw trugarog a'm rhagflaena: Duw a wnâ [k] i mi weled *fy* ewyllys ar † fy ngelynion.

11 [l] Na

[l] Felly Gen. 4. 12, 15.
[m] Diar. 12. 13. a 18. 7.
[n] Pſ. 83. 18.
[o] Ad. 6.
[p] Job 15. 23.
† Heb. *ſywytta.*
‡ Neu, *hwy a arhoſant dros nôs.*
[q] Ad. 9. 10.
[r] Pſ. 80. tit.
‡ *Pſalm euraid.*
[s] 2 Sam. 8. 3, 13. 1 Cron. 18. 3, 12.
[t] Pſ. 44. 9.
† Heb. *drylliaſt.*
[u] Pſ. 71. 20.
[x] Eſay 51. 17, 22.
‡ *Synadod.*
[y] Pſ. 22. 5.
[z] Pſ. 108. 6, &c.
[a] Edrych Deut. 33. 17.
[b] Gen. 49. 10.
† Neu, *arnaſi.*
[c] Pſ. 44. 9. a 108. 11.
[d] Pſ. 146. 3.
‡ Neu, *nodaea.*
[e] Num. 24. 18.
[f] Cron. 29. 13.

11 [l] Na ladd hwynt, rhag i'm pobl anghofio: gwaſgar hwynt yn dy nerth, a daroſtwng hwynt, O Arglwydd ein tarian.

12 [m] *Am* bechod eu genau, *ac* ymadrodd eu gwefuſau, dalier hwynt yn eu balchder: ac am y felldith a'r celwydd a draethant.

13 Difa *hwynt* yn *dy* lîd, diſa, ſel na *byddont:* a [n] gwybyddant mai Duw ſydd yn llywodraethu yn Jacob, hyd eithafoedd y ddaear. Selah.

14 A [o] dychwelant gyd â'r hwyr, *a* chyfarthant ſel cŵn, ac amgylchant y ddinas.

15 [p] Crwydrant † am fwyd, ac oni's digonir ‡ grwgnachant.

16 Minnau a ganaf am dy nerth, ïe llafarganaf am dy drugaredd yn forau: canys buoſt yn amddiffynſa i mi, ac yn noddfa yn y dydd y *bu* cyfyngder arnaf.

17 I ti, fy nerth, y canaf: canys [q] Duw yw fy amddiffynfa, *a* Duw fy nhrugaredd.

PSAL. LX.

1 *Dafydd yn cwyno wrth Dduw am farnedigaethau o'r blaen, 4 ac yr awr hon, ar obaith gwell, yn gweddio am ymwared: 6 yn ymgyſſuro yn addewidion Duw, ac yn deiſyf cael yr help y rhoiſai ei hyder arno.*

¶ I'r Pencerdd [a] ar Suſan-Eduth, ‡ Michtam Dafydd i ddyſgu; [b] pan ymladdodd yn erbyn Syriaid Meſopotamia, a Syriaid Sobah, pan ddychwelodd Joab, a lladd deuddeng mil o'r Edomiaid yn nyffryn yr halen.

O Dduw, [c] bwriaiſt ni ymmaith, † gwaſgeraiſt ni, *a* ſorraiſt: dychwel attom dracheſn.

2 Gwnaethoſt i'r ddaear grynu, *a* holltaiſt hi: jacha ei briwiau; canys y mae yn crynu.

3 [d] Dangoſaiſt i'th bobl galedi: [e] diodaiſt ni â gwîn † madrondod.

4 [f] Rhoddaiſt faner i'r rhai a'th ofnant, i'w dyrchafu o herwydd y gwirionedd. Selah.

5 [g] Fel y gwarederir dy rai annwyl: achub â'th ddeheulaw, a gwrando fi.

6 Duw a lefarodd yn ei ſancteiddrwydd, Llawenychaf, rhannaf Sichem, a meſuraf ddyffryn Succoth.

7 Eiddof fi yw Gilead, ac eiddof fi Manaſſeh: [h] Ephraim hefyd yw nerth fy mhen; [i] Juda yw fy neddfwr.

8 Moab yw fy nghrochan golchi; dros Edom y bwriaf fy eſgid; Philiſtia, ymorfoledda di † o'm plegid i.

9 Pwy a'm dwg i'r ddinas gadarn? pwy a'm harwain hyd yn Edom?

10 Onid tydi, Dduw, *yr hwn* [k] a'n bwriaiſt ymmaith? a *thydi*, O Dduw, *yr hwn* nid ait allan gyd â'n lluoedd?

11 Moes i ni gynhorthwy rhag cyfyngder; canys [l] ofer yw ‡ ymwared dyn.

12 Yn Nuw [m] y gwnawn wroldeb; canys efe a ſathr ein gelynion.

PSAL. LXI.

1 *Dafydd yn cilio at Dduw, wrth a brofaſai o'r blaen, 4 ac yn addunedu ei waſanaethu ef yn waſtadol, o herwydd ei addewidion.*

¶ I'r Pencerdd ar Neginath, *Pſalm* Dafydd.

CLyw, O Dduw, fy llefain; gwrando ar fy ngweddi.

2 O eithaf y ddaear y llefaf attat, pan leſmeirio fy nghalon: arwain fi i graig a fyddo uwch nâ mi.

3 Canys buoſt yn noddfa i mi, *ac* yn dŵr cadarn rhag y gelyn.

4 [a] Preſwyliaf yn dy babell byth: [b] a'm hymddiried fydd dan orchudd dy adenydd. Selah.

5 Canys ti, Dduw, a glywaiſt fy addunedau: rhoddaiſt etifeddiaeth i'r rhai a ofnant dy enw.

6 [c] Ti a ‡ eſtynni oes y brenin; ei flynyddoedd *fyddant* fel † cenhedlaethau lawer.

7 Efe a erys byth ger bron Duw: darpar [d] drugaredd a gwirionedd, *fel* y cadwont ef.

8 Felly y canmolaf dy enw yn dragywydd; fel y talwyf fy addunedau beunydd.

[d] Pſal. 40. 11. Diar. 20. 28.

PSAL. LXII.

1 *Dafydd wrth ddangos ei hyder ar Dduw, yn digalonni ei elynion, 5 ac yn yr un hyder yn rhoi calon yn y duwiol. 9 Nad yw i neb roi ei oglud ar berthau bydol. 11 Gallu a thrugaredd a berthyn i Dduw.*

¶ I'r Pencerdd, i [a] Jeduthun, Pſalm Dafydd.

WRth Dduw ‡ yn unig y † diſgwil [b] fy enaid; o hono ei y daw fy jechydwriaeth.

2 [c] Efe yn unig yw fy nghraig, a'm hiechydwriaeth: *a* 'm ‡ hamddiffyn; ni'm mawr yſgogir.

3 Py hyd y bwriedwch aflwydd yn erbyn gŵr? lleddir chwi oll; *a byddwch* [d] fel magwyr ogwyddedig, *neu* bared ar ei ogwydd.

4 Ymgynghoraſant yn unig i'w ſwrw *ef* i lawr o'i fawredd; hoffaſant gelwydd: [e] â'i geneuau y bendithiant, ond o'i mewn y melldithiant. Selah.

5 [f] Oh fy enaid, diſgwil wrth Dduw yn unig: canys ynddo ef y *mae* fy ngobaith.

6 Efe yn unig yw fy nghraig, a'm hiechydwriaeth: *efe* yw fy amddiffynfa, ni'm hyſgogir.

7 Yn Nuw y *mae* fy jechydwriaeth a'm gogoniant: craig fy nghadernid, *a*'m noddfa *fydd* yn Nuw.

8 Gobeithiwch ynddo ef bob amſer; O bobl, [g] tywelltwch eich calon ger ei fron ef: Duw *ſydd* noddfa i ni. Selah.

9 [h] Gwagedd yn ddïau yw meibion dynion, geudab yw meibion gwŷr: i'w goſod yn y clorian, *yſgafnach ydynt* hwy i gyd nâ gwegi.

10 Nac ymddiriedwch mewn trawſder, ac mewn crais na ſyddwch ofer: [i] o's cynnydda golud, na roddwch eich calon *arno.*

11 Unwaith y dywedodd Duw, clywais hynny ddwywaith, mai eiddo Duw yw cadernid.

12 Trugaredd hefyd *ſydd* eiddot ti, O Arglwydd: canys [k] ti a deli i bob dŷn yn ôl ei weithred.

2 Cor. 5. 10. Eph. 6. 8. Col. 3. 25. 1 Pedr 1. 17.

PSAL. LXIII.

1 *Hiraeth Dafydd am Dduw. 4 Y modd y benaiſhiai efe Dduw. 9 Ei hyder o ddinyſtr ei elynion, a'i ddiogelwch ei hun.*

¶ Pſalm Dafydd, [a] pan oedd efe yn niffeithwch Juda.

TI, O Dduw, yw fy Nuw i; yn forau i'th geiſiaf: [b] ſychedodd fy enaid am danat, hiraethodd fy nghnawd am danat, mewn tir crâs a † ſychedig heb ddwfr,

[a] Pſ. 27. 4.
[b] Pſ. 57. 1. a 91. 4.
[c] Pſ. 21. 4.
‡ Heb. *chwanegi adyddiau at adyddiau y brenin.*
† Heb. *cenhedlaeth a chenhedlaeth.*
[d] Eſay 30. 13.
[e] Pſ. 28. 3.
[f] Ad. 1, 2.
[g] 1 Sam. 1. 15. Galar. 2. 19.
[h] Pſ. 39. 5, 11. Eſay 40. 15, 17. Rhuf. 3. 4.
[i] Job 31. 25. Luc 12. 15. 1 Tim. 6. 17.
[k] Job 34. 11. Diar. 24. 12. Jer. 32. 19. Ezec 7. 27. a 33. 20. Mat. 16. 27. Rhuf. 2. 6. 1 Cor. 3. 8. Dad. 22. 12.

[a] 1 Sam. 22. 5. a 23. 14, 15, 26.
[b] Pſ. 42. 3. a 84. 2. a 143. 6.
† Heb. *ſych.*

2 I weled [c] dy nerth a'th ogoniant, fel i'th welais yn y cyſſegr.
3 Canys gwell yw dy drugaredd di nâ'r bywyd : fy ngwefuſau a'th foliannant.
4 Fel hyn i'th glodforaf yn fy mywyd ; dyrchafaf fy nwylaw yn dy enw.
5 Megis â † mêr ac â braſder y digonir fy enaid ; a'm genau a'*th* fawl â gwefuſau llafar :
6 Pan [d] i'th gofiwyf ar fy ngwely, myfyriaf am danat yngwiliadwriaethau *'r nôs.*
7 Canys buoſt gynhorthwy i mi, am hynny [e] ynghyſgod dy adenydd y gorfoleddaf.
8 Fy enaid a lŷn wrthyt ; dy ddeheulaw a'm cynnal.
9 Ond y rhai a geiſiant fy enaid i ddiſtryw, a â'nt i iſſelderau 'r ddaear.
10 ‡ Syrthiant ar fin y cleddyf : rhan llwynogod fyddant.
11 Ond y brenin a lawenycha yn Nuw : gorfoledda pob un [f] a dyngo iddo ef : eithr caeir genau y rhai a ddywedant gelwydd.

PSAL. LXIV.

1 *Dafydd yn gweddio am ymwared, ac yn cwynorhag ei elynion, 7 Yn addaw iddo ei hun y cai weled yſâth amlwg ddinyſtr ar ei elynion ag a barai i'r cyfiawn lawenychu o'i blegid.*

¶ I'r Pencerdd, Pſalm Dafydd.

CLyw ſy lleſ, O Dduw, yn ſy ngweddi : cadw fy einioes rhag ofn y gelyn.
2 Cudd ſi rhag cyfrinach y rhai dryg-ionus, rhag teriyſg gweithredwyr anwiredd :
3 [a] Y rhai a hogant eu tafod fel cleddyf, *ac* [b] a ergydiant eu ſaethau, *ſef* geiriau chwerwon :
4 I ſeuthu 'r perffaith yn ddirgel : yn ddiſymmwth y ſaethant ef, ac nid ofnant.
5 [c] Ymwrolant *mewn* ‡ peth drygionus ; ymchwedleuant † am oſod maglau yn ddirgel : [d] dywedant, Pwy a'i gwêl hwynt ?
6 Chwiliant allan anwireddau, ‡ gorphennant ddyſâl chwilio : cendod a chalon pob un *o honynt yſdd* ddofn.
7 Eithr [e] Duw a'i ſaetha hwynt : â ſaeth ddiſymmwth † yr archollir hwynt.
8 Felly hwy a wnânt i'w tafodau eu hun ſyrthio arnynt : pob un a'i gwelo a gilia :
9 A [f] phob dŷn a ofna, ac a fynega waith Duw : canys doeth-yſtyriant ei waith ef.
10 [g] Y cyfiawn a lawenycha yn yr ARGLWYDD, ac a obeithia ynddo : a'r rhai uniawn o galon oll a orfoleddant.

PSAL. LXV.

1 *Dafydd yn moliannu Duw am ei rûs.* 4 *Dedwyddâwch etholedigion Duw, o blegid amryw ddoniau.*

¶ I'r Pencerdd, Pſalm cân Dafydd.

MAwl † a'th erys di yn Sïon, O Dduw : ac i ti y telir yr addunedau.
2 *Ti* yr hwn a wrandewi weddi, attat ti y daw pob cnawd.
3 Pethau anwir a'm gorchfygaſant : ein camweddau ni, ti a'i glanhei.
4 [a] Gwyn ei fyd *yr hwn* a ddewiſech, ac a neſäech *attat* ; *ſef* y trigo yn dy gynteddoedd : [b] ni a ddigonir â daioni dŷ dŷ, *ſef* dy Deml ſanctaidd.
5 Attebi i ni *trwy bethau* ofnadwy, yn *dy* gyfiawnder, O Dduw ein hiechydwriaeth ; gobaith holl gyrrau 'r ddaear, a'r rhai ſydd bell ar y môr.
6 Yr hwn a ſicrhâ 'r mynyddoedd trwy ei nerth, *ac* [c] a wregyſir â chadernid.
7 [d] Yr hwn a oſtega dwrf y moroedd ; twrf eu tonnau, a [e] therfyſg y bobloedd.
8 A phreſwylwyr eithafoedd *y byd* a ofnant dy arwyddion : gwnai i deriyn borau a hwyr ‡ lawenychu.
9 Yr wyt yn ymweled â 'r ddaear, † ac [f] yn ei dwfrhâu hi ; yr ydwyt yn ei chyſoethogi hi yn ddirfawr ag afon Duw, *yr hon ſydd* yn llawn dwfr : yr wyt yn parotöi ŷd iddynt, pan ddarperaiſt felly iddi.
10 Gan ddwfrhâu ei chefnau, *a* ‡ goſtwng ei rhychau, yr ydwyt yn ei † mwydo hi â chafodau, ac yn bendithio ei chnwd hi.
11 Coroni yr ydwyt y flwyddyn â'th ddaioni ; a'th lwybrau a ddiferant braſder.
12 Diferant *ar* borfeydd yr anialwch : a'r bryniau a ‡ ymwregyſiant â hyfrydwch.
13 Y dolydd a wiſgir â deſaid, a'r dyffrynnoedd a orchuddir ag ŷd ; *am hynny* y bloeddiant, ac y canant.

PSAL. LXVI.

1 *Dafydd yn annog i foliannu Duw, 5 i ddal ar ei weithredoedd ef, 8 i'w ſendithio am ei ddoniau graſuſol : 12 Yn addaw droſto ei hun wſanaeth crefyddol i Dduw : 16 Yn datgan enweaig ddoniau Duw iddo ef.*

¶ I'r Pencerdd, Cân *neu* Pſalm.

LAwen-floeddiwch i Dduw, yr holl ddaear.
2 Datgenwch ogoniant ei enw : gwnewch ei foliant yn ogoneddus.
3 Dywedwch wrth Dduw, Mor ofnadwy *wyt yn* dy weithredoedd ! o herwydd maint dy nerth, * y cymmer dy elynion arnynt fod yn ddaroſtyngheidig i ti.
4 Yr holl ddaear a'th addolant di, ac a ganant i ti : *ie* canant i'th enw. Selah.
5 [a] Deuwch, a gwelwch weithredoedd Duw : ofnadwy *yw yn ei* weithred tu ag at feibion dynion.
6 [b] Trôdd efe 'r môr yn ſychdir ; [c] aethant trwy 'r afon ar draed yna y llawenychaſom ynddo.
7 Efe a lywodraetha trwy ei gadernid byth ; [d] ei lygaid a edrychant ar y cenhedloedd ; nac ymddyrchafed y rhai anufudd. Selah.
8 Oh bobloedd, bendithiwch ein Duw ; a pherwch glywed llais ei ſawl ef :
9 Yr hwn ſydd yn goſod ein henaid mewn bywyd, ac ni âd i'n troed lithro.
10 Canys [e] profaiſt ni, O Dduw ; coethaiſt ni fel coethi arian.
11 Dygaiſt ni i'r rhwyd ; goſodaiſt waſgfa ar ein llwynau.
12 [f] Peraiſt i ddynion farchogaeth ar ein pennau ; [g] aethom trwy 'r tân a'r dwfr : a thi a'n dygaiſt allan i *ie* † diwall.
13 [h] Deuaf i'th dŷ ag offrymmau poeth, [i] talaf it' fy addunedau :
14 Y rhai a ‡ adroddodd fy ngweſuſau, ac a ddywedodd fy ngenau yn fy nghyfyngder.
15 Offrymmaf it' boeth-offrymmau † breiſion, ynghŷd ag arogl-darth hyrddod : aberthaf ychen a bychod. Selah.
16 Deuwch, gwrandêwch, y rhai oll a ofnwch Dduw ; a mynegaf yr hyn a wnaeth efe i'm henaid.
17 Llefais arno â'm genau, ac efe a ddyrchafwyd â'm tafod.

18 k Pe edrychaſwn ar anwiredd yn fy nghalon, ni wrandawſai 'r Arglwydd.

19 Duw yn ddiau a glybu, *ac a* wrandawodd ar lais ſy ngweddi.

20 Bendigedig *ſyddo* Duw, yr hwn ni thrôdd fy ngweddi *oddi wrthо*, na'i drugaredd ef oddi wrthyf finnau.

PSAL. LXVII.

1 *Gweddi am helaethu teyrnas Duw, 3 er llawenydd i'r bobl, 6 ac er amlhâu bendithion Duw.*

¶ I'r Pencerdd ar Neginoth, Pſalm, *neu* gân.

DUw a drugarhao wrthym, ac a'n bendithio, *a* a thywynned ei wyneb † arnom. Selah.

2 Fel yr adwaener dy ffordd ar y ddaear, a'th jechydwriaeth ym mhlith yr holl genhedloedd.

3 Molianned y bobl di, O Dduw; molianned yr holl bobl dydi.

4 Llawenhäed y cenhedloedd, a byddant hyfryd: canys b ti a ferni 'r bobl yn uniawn, ac a ‡ lywodraethi 'r cenhedloedd ar y ddaear. Selah.

5 Molianned y bobl di, O Dduw; molianned yr holl bobl dydi.

6 c *Yna* 'r ddaear a rydd ei ffrwyth; *a* Duw, *ſef* ein Duw ni a'n bendithia.

7 Duw a'n bendithia; a holl derfynau 'r ddaear a'i hofnant ef.

PSAL. LXVIII.

1 *Gweddi wrth ſymmuo 'r Arch. 4 Cyngor i foliannu Duw am ei drugareddau, 7 am ei ofal dros ei Eglwys, 19 am ei fawr drugareddau.*

¶ I'r Pencerdd, Pſalm *neu* gân Dafydd.

CYfoded a Duw, gwaſgarer ei elynion: a ffoed ei gaſeion † o'i flaen ef.

2 Chweli *hwynt* fel chwalu mwg: fel y tawdd cwyr wrth y tân, difether y rhai annuwiol o flaen Duw.

3 Ond b llawenycher y rhai cyfiawn, a gorfoleddant ger bron Duw; a byddant hyfryd o lawenydd.

4 Cenwch i Dduw, canmolwch ei enw; dyrcheſwch yr hwn ſydd yn marchogaeth ar y nefoedd, a'i enw yn JAH: a gorfoleddwch ger ei fron ef.

5 c Tad yr amddifaid, *a* barnwr y gweddwon yw Duw yn ei breſwylfa ſanctaidd.

6 d Duw ſydd yn goſod yr unig mewn teulu: e yn dwyn allan y rhai a rwymwyd mewn geſynnau; ond f y rhai cyndyn a breſwyſiant gra*ſ*-*air*.

7 Pan aethoſt, O Dduw, o flaen dy bobl; pan gerddaiſt trwy 'r anialwch; Selah:

8 g Y ddaear a grynodd, a'r nefoedd a ddiferaſant o flaen Duw: Sinai yntef *a grynodd* o flaen Duw, *ſef* Duw Iſrael.

9 h Dyhidlaiſt law graſlawn, O Dduw, *ar* dy etifeddiaeth: ti a'i gwreidhiaiſt wedi ei blino.

10 Dy gynnulleidfa di ſydd yn trigo ynddi: yn dy ddaioni, O Dduw, yr wyt yn darparu i'r tlawd.

11 Yr Arglwydd a roddes y gair; mawr *oedd* ‡ minrai y rhai a'i pregethent.

12 Brenhinoedd byddinog a † ffoiſant ar ffrwſt: a'r hon a drigodd yn tŷ a rannodd yr yſbail.

13 Er gorwedd o honoch ym myſg y crochanau, *byeidwch ſef* eſgyll colommen wedi eu gwiſgo ag arian, a'i hadenydd ag aur melyn.

14 Pan waſgarodd yr Hollalluog frenhinoedd ‡ ynddi, yr oedd hi yn wen fel eira yn Salmon.

15 Mynydd Duw *ſydd ſef* mynydd Baſan, yn fynydd cribog *ſef* mynydd Baſan.

16 Pa ham y llemmwch, chwi fynyddoedd cribog? i dymma 'r mynydd a chwennychodd Duw ei breſwylio; ïe preſwylia 'r ARGLWYDD *yndo* byth.

17 k Cerbydau Duw *ydynt* ugain mil, *ſef* ‡ miloedd o angylion: yr Arglwydd *ſydd* yn eu plith *megis yn* Sinai yn y cyſſegr.

18 l Dyrcheſaiſt i'r uchelder, caeth-gludaiſt gaethiwed, derbyniaiſt roddion † i ddynion; ïe, i'r rhai cyndyn hefyd, fel y preſwyliai 'r ARGLWYDD Duw *yn eu plith*.

19 Bendigedig *ſyddo* 'r Arglwydd, *yr hwn* a'n llwytha beunydd *â daioni*; *ſef* Duw ein hiechydwriaeth. Selah.

20 Ein Duw ni *ſydd* Duw jechydwriaeth: ac m i'r ARGLWYDD Duw y *perthyn* dfangfâu rhag marwolaeth.

21 n Duw yn ddiau a archolia ben ei elynion; *a* choppa walldog yr hwn a rodio rhagddo yn ei gamweddau.

22 Dywedodd yr Arglwydd, Dygaf *fy mhobl* dracheſn o o Faſan, dygaf *hwynt* dracheſn p o ddyfnder y môr:

23 q Fel y † trocher dy droed yngwâed *dy* elynion, *a* thafod dy gŵn yn yr unrhyw.

24 Gwelſant dy ſynediad, O Dduw; mynediad ſy Nuw, fy Mrenin, yn y cyſſegr.

25 r Y cantorion a aethant o'r blaen, a'r cerddorion ar ôl: yn eu myſg yr oedd y llangceſau yn canu cympanau.

26 Bendithiwch Dduw yn y cynnulleidfaoedd, *ſef* yr Arglwydd, *y rhai ydych* o s ffynnon Iſrael.

27 Yno y *mae* t Benjamin ſychan *a'i* llywydd, tywyſogion Juda *a'i* cynnulleidfa; tywyſogion Zabulon, *a* thywyſogion Naphtali.

28 Dy Dduw a orchymmynnodd dy nerth: cadarnhâ, O Dduw, yr hyn a wnaethoſt yn nom ni.

29 u Brenhinoedd a ddygant i ti anrheg er mwyn dy Deml yn Jeruſalem.

30 Cerydda † dyrfa 'r gwaywffyn, cynnulleidfa y gwrdd-deirw, gyd â lloi 'r bobl, *ſef* y delont yn oſtyngedig â darnau arian, ‡ gwaſgar y bobl ſy dda ganddynt rytel.

31 Penddefigion a ddeuant o'r Aipht; Ethiopia x a eſtyn ei dwylaw 'n bryſur at Dduw.

32 Teyrnaſoedd y ddaear, canwch i Dduw; canmolwch yr Arglwydd, Selah:

33 Yr hwn y a ferchyg ar nef y nefoedd; y *rhai oedd* eriôed: wele z efe yn † anfon ei leſ, *a honno* yn lleſ nerthol.

34 Rhoddwch i Dduw gadernid: ei oruchelder *ſyda* ar Iſrael, a'i nerth yn yr wybrennau.

35 O naddwy *wyt*, O Dduw, o'th gyſſegr: Duw Iſrael yw efe, ſydd yn rhoddi nerth a chadernid i'r bobl. Bendigedig *ſyddo* Duw.

PSAL. LXIX.

1 *Dafydd yn cwyno ei gyſtudd, 13 Yn gweddio am ymwared, 22 Yn diofrydu ei elynion i dainyſtr, 30 Yn moliannu Duw gyd â diolch.*

I'r Pencerdd a ar Soſannim, *Pſalm* Dafydd.

k Diar. 28. 9. Eſay 1. 15. Joan 9. 31. Jago 4. 3.

a Pſ. 4. 6. † Heb. *gya â ni.*

b Pſ. 96. 13. ‡ Heb. *dywyſi.*

c Pſ. 85. 12.

Boreuol Wedd.

a Num. 10. 35. † Heb. *rhag ei wyneb ef.*

b P. 32. 11.

c Pſ. 10. 14, 18. a 146. 9.

d 1 Sam. 2. 5. Pſ. 113. 9.

e Pſ. 107. 10. a 140. 7.

f Pſ. 107. 34, 40.

g Eciod. 19. 16, 18. Barn. 5. 4. Eſay 64. 1, 3.

h Deut. 11. 11, 12.

‡ Heb. *llu.* † Heb. *ſfoiſant, ſfoiſant.*

i Pſ. 87. 1. a 132. 13, 14.

k Deut. 33. 2. 2 Bren. 6. 16, 17. Dan. 7. 10. Heb. 12. 22. Dad. 9. 16.

‡ Neu, *llawer mil.*

l Eph. 4. 8. † Heb. *mewn dŷn.*

m Dad. 1. 18. a 20. 1.

n Pſ. 110. 6. Hab. 3. 13.

o Num. 21. 23.

p Eciod. 14. 22.

q Pſ. 58. 10. † Neu, *cocher.*

r 1 Cron. 15. 16. Pſ. 47. 5.

s Deut. 33. 28.

t Eſay 48. 1. 1 Sam. 9. 21.

u 1 Bren. 10. 10, 24, 25. 2 Cron. 32. 23.

Pſ. 72. 10. a 76. 12. † Neu, *anifail y cyrs.*

‡ Neu, *efe a waſg gar.*

x Pſ. 44. 20.

y Pſ. 18. 10. a 104. 3.

z Pſal. 29. 3, &c. † Heb. *rhoi.*

Prydnh: Weddi:

a Pſ. 45. tit:

b Joan 2. 5. Ad. 2, 14. 15.
c Pſ. 40. 2. † Heb. yn nhom y dyfnder.
d Pſ. 119. 82, 123.
e Joan 15. 25. † Heb. ſy euog-rwydd.
f Pſ. 31. 11. Eſay 53. 3. Joan 1. 11. a 7. 5.
g Pſ. 119. 139. Joan 2. 17.
h Rhuſ. 15. 3. Edrych Pſ. 89. 50, 51.
i Pſ. 35. 13, 14.
k Job 30. 9. Pſ. 35. 15, 16. † Heb. ſ yfwyr diod gadarn. ‡ Gan.
l Eſay 49. 8. a 55. 6. 2 Cor. 6. 2.
m Pſ. 144. 7.
n Ad. 1, 2, 15.
o Pſ. 27. 9. a 102. 2.
p Pſ. 22. 6, 7. Eſay 53. 3. Heb. 12. 2.
q Pſ. 142. 4. Eſay 63. 5. † Heb.
r gyd-gwynfan â mi.
s Mat. 27. 34, 48. Marc 15. 23. Joan 19. 29.
t Rhuſ. 11. 9, 10.
u Eſay 6. 9, 10. Joan 12. 39, 40. Rhuſ. 11. 8.
v Edrych archolledigion.

A Chub ſi, O Dduw; canys b y dyſroedd a ddaethant i mewn hyd at ſy enaid.

2 c Soddais † mewn tom dwfn, lle nid oes ſefyllfa: deuthym i ddyfnder dyfroedd, a'r ffrwd a liſodd droſof.

3 Blinais yn llefain, ſychodd fy nghêg; d pallodd ſy llygaid; tra ydwyf yn diſgwil wrth ſy Nuw.

4 Amlach na gwallt fy mhen yw y rhai e a'm casânt heb achos: cedyrn yw fy ngelynion dïachos, y rhai a'm difethent: yna y telais yr hyn ni chymmerais.

5 O Dduw, ti a adwaenoſt fy ynfydrwydd; ac nid yw † fy nghamweddau guddiedig rhagot.

6 Na chywilyddier o'm plegid i y rhai a obeithiant ynnot ti, Arglwydd DDUW y lluoedd; na waradwydder o'm plegid i y rhai a'th geiſiant di, O Dduw Iſrael.

7 Canys er dy fwyn di y dygais warthrudd, ac y tôdd cywilydd fy wyneb.

8 f Euthym yn ddïeithr i'm brodyr, ac fel eſtron gan blant fy mam.

9 g Canys zêl dy dŷ a'm hyſodd; a h gwaradwyddiad y rhai a'th waradwyddent di a ſyrthiodd arnaſi.

10 i Pan wylais gan gyſtuddio fy enaid ag ympryd, bu hynny yn waradwydd i mi.

11 Gwiſgais hefyd ſachlïain; ac euthym yn ddiareb iddynt.

12 Yn ſy erbyn y chwedleuai'r rhai a eiſteddent yn y porth; k ac † i'r meddwon yr oeddwn yn ‡ wawd.

13 Ond myfi, fy ngweddi ſydd attat ti, O ARGLWYDD, l mewn amſer cymmeradwy: O Dduw, yn llïoſogrwydd dy drugaredd gwrando fi, yngwirionedd dy jechydwriaeth.

14 Gwared fi o'r dom, ac na ſoddwyf: m gwareder fi oddi wrth fy nghaſeion, ac o'r n dyfroedd dyfnion.

15 Na lïfed y ffrwd ddwfr droſof, ac na lyngced y dyſnder fi: na chaued y pydew chwaith ei ſafn arnaf.

16 Clyw fi, ARGLWYDD; canys da yw dy drugaredd: yn ôl llïaws dy doſturiaethau edrych arnaf.

17 Ac o na chuddia dy wyneb oddi wrth dy wâs; canys y mae cyfyngder arnaf: bryſia, gwrando fi.

18 Nesâ at fy enaid, p gwared ef; achub fi o herwydd ſy ngelynion.

19 Ti a adwaenoſt P ſy ngwarthrudd, a'm cywilydd, a'm gwaradwydd: ſy holl elynion ydynt ger dy fron di.

20 Gwarthrudd a dorrodd ſy nghâlon; yr ydwyf mewn gofid: a q diſgwiliais am rai † i doſturio wrthyf, ac nid oedd neb; ac am gyſſurwyr, ac ni chefais neb.

21 r Rhoddaſant hefyd fuſtl yn fy mwyd, ac a'm diodaſant yn fy ſyched â finegr.

22 s Bydded eu bwrdd yn fagl ger eu bron, a'i llwyddiant yn dramgwydd.

23 t Tywyller eu llygaid fel na welont; a gwnâ i'w llwynau grynu bob amſer.

24 Tywallt dy ddig arnynt; a chyrhaedded llidiawgrwydd dy ddigofaint hwynt.

25 u Bydded eu † preſwylfod yn anghyfannedd; ac na fydded a drigo yn eu pebyll:

26 Canys x erlïdiaſant y yr hwn a darawſit ti, ac am ofid † y rhai a archollaiſt ti y chwedleuant.

27 Dôd di ‡ anwiredd at eu hanwiredd hwynt; ac na ddelont i'th gyfiawnder di.

28 z Dileer hwynt o lyfr y rhai byw; ac a na'ſgrifenner hwynt gyd â'r rhai cyfiawn.

29 Minnau, truan a gofidus ydwyf: dy jechydwriaeth di, O Dduw, a'm dyrchafo.

30 Moliannaf enw Duw ar gân, c a mawrygaf ef mewn mawl.

31 b A hyn ſydd gwell gan yr ARGLWYDD nag ych, neu fuſtach corniog, carnol.

32 c Y trueniaid a lawenychant: pan welant hyn: d eich calon chwithau, y rhai a geiſiwch Dduw, a fydd byw.

33 Canys gwrendy'r ARGLWYDD ar dlodion, ac ni ddïyſtyra efe ei garcharorion.

34 e Netoedd, a daear, y mor a'r hyn oll a ymluſgo ynddo, molant ef.

35 Canys Duw a achub Sïon, ac a adeilada ddinaſoedd Juda; fel y trigont yno, ac y medd annont hi.

36 f A hiliogaeth ei weiſion a'i meddiannant hi: a'r rhai a hoffant ei enw ef a breſwyliant ynddi.

PSAL. LXX.

Dafydd yn ymbil â Duw am gyflym ddiwyſtr i'r annuwiol, a'i nawdd i'r auwiol.

¶ I'r Pencerdd, *Pſalm* Dafydd a i goffa.

O b Dduw, *pryſura* i'm gwaredu; bryſia, ARGLWYDD, i'm cymmorth.

2 c Cywilyddier a gwarthrudder y rhai a geiſiant fy enaid: troer yn eu hôl a gwaradwydder y rhai a ewyllyſiant ddrwg i mi.

3 Dattroer yn lle gwobr am eu cywilydd, y rhai a ddywedant, Ha, ha.

4 Llawenyched, a gorfoledded ynnot ti y rhai oll a'th geiſiant; a dyweded y rhai a garant dy jechydwriaeth yn waſtad, Mawryger Duw.

5 Minnau ydwyf dlawd ac anghenus; O Dduw, bryſia attaf: fy nghymmorth a'm gwaredydd ydwyt ti, O ARGLWYDD; na hîr drig.

PSAL. LXXI.

1 *Dafydd mewn hyder ffyad, a phrawf o ffafr Duw, yn gweddio aroſto ei hun, ac yn erbyn gelynion ei enaid:* 14 *Yn addo boa yn ddiauwaſal:* 17 *yn gweddio am nerth i barhau:* 19 *Yn moliannu Duw, ac yn addaw gwneuthur hynny yn llawen.*

Y Nnot a ti, O ARGLWYDD, y gobeithiais; na'm cywilyddier byth.

2 Achub fi, a gwared fi yn dy gyfiawnder: goſtwng dy gluſt attaf, ac achub fi.

3 Bydd i mi'n † drigfa gadarn, i ddyfod iddi bob amſer: gorchymmynnaiſt y achub; canys ti yw fy nghraig a'm hamddiffynfa.

4 b Gwared fi, O fy Nuw, o law'r annuwiol, o law'r anghyfion, a'r traws.

5 Canys ti yw fy ngobaith, O Arglwydd DDUW; fy ymddiried o'm hieuengctid.

6 c Wrthyt ti i'm cynhaliwyd o'r bru; ti a'm tynnaiſt o grôth fy mam: fy mawl fydd yn waſtad am danat ti.

7 d Oeddwn i lawer megis yn rhyfeddod: eithr tydi yw fy nghadarn noddfa.

8 Llanwer fy ngenau â'th foliant, ac â'th ogoniant beunydd.

9 e Na fwrw fi ymmaith yn amſer henaint: na wrthod fi pan ballo fy nerth.

10 Canys fy ngelynion ſydd yn dywedyd i'm herbyn; a'r rhai a ddiſgwiliant am fy enaid a gyd-ymgynghorant,

11 Gan ddywedyd, Duw a'i gwrthododd ei;

a Luc 10. 20. Heb. 12. 23.
b Pſ. 50. 13, 14, 23.
c Pſ. 34. 2.
d Pſ. 22. 26.
e Pſ. 96. 11. Eſay 44. 23. a 49. 13.
f Pſ. 102. 28.

a Pſ. 38. tit.
b Pſ. 40. 13, &c. a 71. 12.
c Pſ. 35. 4, 26. a 71. 13.

Boreuol Weddi.

a Pſ. 25. 2, 3. a 31. 1.
† Heb. graig gyſannedd.
b Pſ. 142. 1, 4.
c Pſ. 22. 9, 10.
d Zech. 3. 8.
e Ad. 18.

ef: erlidiwch, a deliwch ef; canys nid *oes* gwaredydd.

f Pf. 70. 1. 12 f O Dduw, na fydd bell oddi wrthyf:

g Pf. 35. 4, 26. a 40. 14. a 70. 2. Ad. 24. fy Nuw, brysia i'm cymmorth.

13 g Cywilyddier *a* difether y rhai a wrthwynebant iy enaid; ā gwarth ac ā gwaradwydd y gorchuddier y rhai a geisiant ddrwg i mi.

14 Minnau a obeithiaf yn wastad, ac a'th foliannaf di fwy fwy.

h Pf. 40. 5. 15 Fy ngenau a fynega dy gyfiawnder *a*'th jechydwriaeth beunydd: canys h ni wn ritedi *arnynt*.

16 Ynghadernid yr Arglwydd DDUW y cerddaf: dy gyfiawnder di yn unig a gofiaf fi.

17 O'm hieuengctid i'm dysgaiſt, O Dduw: hyd yn hyn y mynegais dy ryfeddodau.

i Ad. 9. † Heb. *hyd.* ‡ Heb. *fraich.* 18 i Na wrthod fi chwaith, O Dduw, † mewn henaint a phen-llwydni: hyd oni fynegwyf dy ‡ nerth i'r genhedlaeth *hon*, a'th gadernid i bob un a ddelo.

k Pf. 89. 6, 8. l Pf. 60. 3. 19 Dy gyfiawnder hefyd, O Dduw, *fydd* uchel, yr hwn a wnaethoſt *bethau* mawrion: pwy, k O Dduw, *fyad* debyg i ti?

20 l Yr hwn a wnaethoſt i mi weled aml a blin gyſtuddiau, a'm bywhāi drachefn, ac a'm cytodi drachefn o orddyfnder y ddaear.

21 Amlhāi fy mawredd, ac a'm cyſſuri oddi amgylch.

22 Minnau a'th foliannaf ar offeryn nabl, *ſef* dy wirionedd, O fy Nuw: canaf it' ā'r delyn, O Sanct Iſrael.

23 Fy ngwefuſau a fyddant hyfryd pan ganwyf i ti; a'm henaid, yr hwn a waredaiſt.

m Ad. 13. 24 Fy nhafod hefyd a draetha dy gyfiawnder beunydd: o herwydd m cywilyddiwyd *a* gwaradwyddwyd y rhai a geiſiant niwaid i mi.

PSAL. LXXII.

1 *Dafydd, wrth weddïo dros Salomon, yn dangos daioni a gogoniant ei deyrnas ef yn y cyſgod, ond mewn gwirioneda, teyrnas Criſt:* 18 *yn benditho Duw.*

¶ Pſalm i Salomon.

n Pf. 85. 10. o Ad. 7, 17. Pſ. 89. 36, 37. p 2 Sam. 23. 4. Hoſ. 6. 3. ‡ Neu, rr-wair. † Heb. *hyd oni bo heb leuad.* q Pſ. 2. 8. r 80. 11. s 89. 25. Zech. 9. 10. Edrych Eccſod. 23. 31. t Eſay 49. 23. Mic. 7. 17. u Pſ. 45. 12. a 68. 29. Eſay 49. 7.

O Dduw, dôd i'r brenin dy farnedigaethau, ac i fāb y brenin dy gyfiawnder.

2 Efe a farn dy bobl mewn cyfiawnder; a'th druenaid ā barn.

3 Y mynyddoedd [n] a ddygant heddwch i'r bobl, a'r brynniau, trwy gyfiawnder.

4 Efe a farn drueniaid y bobl, efe a achub feibion yr anghenus, ac a ddryllia'r gorthrymmydd.

5 [o] Tra fyddo haul a lleuad i'th ofnant, *yn* oes oeſoedd.

6 [p] Efe a ddiſgyn fel glaw ar ‡ gnu gwlān; fel cawodydd yn dyfrhāu'r ddaear.

7 Yn ei ddyddiau ef y blodeua'r cyfiawn; [q] ac amlder o heddwch fydd † tra *fyddo* lleuad.

8 [r] Ac efe a lywodraetha o fôr hyd fôr, ac o'r afon hyd derfynau y ddaear.

9 O'i flaen ef yr ymgrymma trigolion yr anialwch: [s] a'i elynion a lyfant y llwch.

10 [t] Brenhinoedd Tarſis a'r ynyſoedd a dalant anrheg: brenhinoedd Sheba a Seba a ddygant rodd.

11 Ie'r holl frenhinoedd a ymgrymmant iddo: yr holl genhedloedd a'i gwaſanaethant ef.

12 Canys efe [u] a wared yr anghenog pan waeddo: y truan hefyd, a'r *hwn* ni *fyddo* cynnorthwywr iddo. u Job 29. 12.

13 Efe a arbed y tlawd a'r rheidus; ac a achub eneidiau'r rhai anghenus.

14 Efe a wared eu henaid oddi wrth dwyll a thrawſder: a [h] gwerthfawr fydd eu gwaed yn ei olwg ef. h Pſ. 116. 15.

15 Byw hefyd fydd efe, a rhoddir iddo o aur Seba: gweddiant hefyd droſto ef yn wastad: beunydd y clodforir ef.

16 Bydd dyrnaid o ŷd ar y ddaear ym mhen y mynyddoedd; ei ffrwyth a ysgwyd fel Libanus: a *phobl* y ddinas a flodeuant fel gwellt y ddaear.

17 Ei enw fydd yn dragywydd; ei enw a bery tra fyddo haul: ac [i] ymfendithiant ynddo: yr holl genhedloedd a'i galwant yn wynfydedig. i Gen. 12. 3. a 22. 18.

18 Bendigedig *fyddo* 'r ARGLWYDD Dduw, Duw Iſrael, [k] yr hwn yn unig ſydd yn gwneuthur rhyfeddodau. k Pſ. 136. 4.

19 Bendigedig hefyd *fyddo* ei enw gogoneddus ef yn dragywydd: a'r holl ddaear a lanwer o'i ogoniant. Amen, ac Amen.

Gorphen gweddïau Dafydd fāb Jeſſe.

PSAL. LXXIII.

1 *Prophwyd wedi gorſod rhyw brofedigaeth,* Prydnh. Weddi. *2 ar yr achlyſur hwnnw, yn dangos llwyddiant yr enwir: 13 a'r briw a gafodd efe wrth hynny, ſef anymddiried.* 15 *Ei orfodaeth, ſef gwybod amcan Duw, yn difetha'r annuwiol, ac yn cynnal y cyfiawn.*

¶ Pſalm i Aſaph.

‡ Neu, *eithr.* YN ‡ ddïau da yw Duw i Iſrael; *ſef* i'r rhai glān o galon.

a Job 21. 7. Pſ. 37. 1. Jer. 12. 1. † Heb. *dirſ, neu, frâs.* 2 Minnau, braidd na lithrodd fy nhraed; prin na thrippiodd fy nghherddediad.

3 [a] Canys cenfigennais wrth y rhai ynfyd, *pan* welais lwyddiant y rhai annuwiol.

4 Canys nid *oes* rhwymau yn eu marwolaeth: a'i cryder *ſydd* † heini.

5 Nid *ydynt* mewn blinder *fel* dynion *eraill*; ac ni ddialeddir arnynt hwy gyd ā dynion *eraill*.

6 Am hynny y cadwynodd balchder hwynt, *ac* y gwiſg trawſder am danynt *fel* dilledyn.

b Job 15. 27. Pſ. 17. 10. a 119. 70. c Hoſ. 7. 16. 7 [b] Eu llygaid a ſaif allan gan fraſder: aethant dros feddwl calon *o gyfoeth*.

8 Y maent wedi llygru, [c] yn chwedleua 'n ddrygionus *am* drawſder; yn dywedyd yn uchel.

9 Goſodaſant eu genau yn erbyn y nefoedd: a'i tafod a gerdd trwy'r ddaear.

10 Am hynny y dychwel ei bobl ef yma; ac y gweſgir iddynt ddwfr *phiol* lawn.

d Job 22. 13. 11 Dywedant hefyd, [d] Pa fodd y gŵyr Duw? a oes gwybodaeth gan y Goruchaf?

12 Wele, dymma y rhai annuwiol, a'r rhai ſydd lwyddiannus yn y byd, *ac* a amlhaſant olud.

e Job 21. 15. a 34. 9. a 35. 3. Mal. 3. 14. f Pſ. 26. 6. 13 [e] Diau *mai* yn ofer y glanheais fy nghalon, ac [f] y golchais fy nwylaw mewn diniweidrwydd.

14 Canys ar hŷd y dydd i'm maeddwyd, fy nghherydd *a ddeuai* bob borau.

15 O's dywedwn, Mynegaf fel hyn; wele ā chenhedlaeth dy blant di y gwnawn gam.

16 Pan amcenais wybod hyn, blin *oedd* hynny yn fy ngolwg i;

17 Hyd onid g euthym i gyſſegr Duw: *yna* y dyellais eu diwedd hwynt.

18 Diau [b] oſod o honot hwynt mewn lithrigſa; *a* chwympo o honot hwynt i ddinyſtr.

19 Mor ddiſymmwth yr aethant yn anghyfannedd? pallaſant, a darfuant gan ofn.

20 [i] Fel breuddwyd wrth ddihuno *un*; *felly*, O Arglwydd, pan ddeffröech y dirmygi eu gwedd hwynt.

21 Fel hyn y gofidiodd fy nghàlon, ac i'm pigwyd yn fy arennau.

22 [k] Mor ynfyd *oeddwn*, ac heb wybod: anifail oeddwn † o'th flaen di.

23 Etto *yr ydwyf* yn waſtad gyd â thi: ymaflaiſt yn fy llaw ddehau.

24 A'th gyngor i'm harweini: ac wedi *hynny* i'm cymmeri *i* ogoniant.

25 Pwy *ſydd* gennyfi yn y nefoedd *ond tydi?* ac ni ewyllyſiais ar y ddaear *neb* gyd â thydi.

26 Pallodd fy nghnawd a'm calon: ond † nerth fy nghàlon [l] a'm rhan yw Duw yn dragywydd.

27 Canys wele difethir y rhai a bellhânt oddi wrthyt; torraiſt ymmaith bob un [m] a butteinio oddi wrthyt.

28 Minnau, nesâu *at* Dduw *ſydd* dda i mi; yn yr Arglwydd DDUW y goſodais fy ngobaith, i dreuthu dy holl weithredoedd.

PSAL. LXXIV.

1 *Y prophwyd yn cwyno anrheithio'r Cyſſegr:* 10 *Yn erfyn cymmorth gan Dduw, wrth yſtyried ei allu,* 18 *a'i elynion enllibus, a'i blant, a'i gyſammod.*

¶ ‡ Maſcil i Aſaph.

PA ham, Dduw, i'n bwriaſt heibio yn dragywydd, *ac* y myga dy ddigofaint yn erbyn [a] defaid dy borfa?

2 Cofia dy gynnulleidfa, *yr hon* a brynaiſt gynt; *a* ‡ [b] llwyth dy etifeddiaeth, *yr hwn* a waredaiſt; mynydd Sïon hwn, y preſwyli ynddo.

3 Dyrcha dy draed at anrhaith dragywyddol; *ſef* at yr holl ddrwg a wnaeth y gelyn yn y cyſſegr.

4 Dy elynion a ruaſant ynghanol dy gynnulleidfaoedd: goſodaſant eu banerau yn arwyddion.

5 Hynod oedd *gŵr*, fel y codaſai fwyill mewn dyryſgoed:

6 Ond yn awr y maent yn dryllio [c] ei cherfiadau ar unwaith â bwyill ac â morthwylion.

7 [d] Bwriaſant dy gyſſegroedd yn tân; hyd lawr yr halogaſant breſwylfa dy enw.

8 Dywedaſant yn eu calonnau, † Cyd-anrheithiwn hwynt: lloſgaſant holl ſynagogau Duw yn y tir.

9 Ni welwn ein harwyddion; [e] nid *oes* brophwyd mwy, nid oes gennym a wŷr pa hŷd.

10 Pa hŷd, Dduw, y gwarthrudda'r gwrthwynebwr? a gabla'r gelyn dy enw yn dragywydd?

11 Pa ham y tynni yn ei hôl dy law, *ſef* dy ddeheulaw? tyn hi allan o ganol dy fynwes:

12 Canys [f] Duw yw fy Mrenin o'r dechreuad; gwneuthurwr jechydwriaeth o fewn y tir.

13 [g] Ti yn dy nerth a † berthaiſt y môr: drylliaiſt bennau [h] ‡ dreigiau yn y dyfroedd.

14 [g] Ti a ddrylliaiſt ben Leſiathan; rhoddaiſt ef yn fwyd i'r bobl *yn* yr anialwch.

15 [i] Ti a holltaiſt y ffynnon a'r afon; [k] ti a ddyhyſbyddaiſt aſonydd cryfion.

16 Y dydd *ſydd* eiddot ti, y nôs hefyd *ſydd* eiddot ti: [l] ti a barotoaiſt oleuni a haul.

17 Ti a oſodaiſt holl derfynau'r ddaear: [m] † ti a luniaiſt hâf a gauaf.

18 [n] Cofia hyn, i'r gelyn gablu, O ARGLWYDD, ac i'r bobl ynfyd ddifenwi dy enw.

19 Na ddyro enaid dy durtur i gynnulleidfa'r *gelynion*: nac anghofia gynnulleidfa dy drueniaid byth.

20 Edrych ar y cyfammod; canys llawn yw tywyll-leoedd y ddaear o drigfannau trawſder.

21 Na ddychweled y ‡ dlawd yn waradwyddus; molianned y truan a'r anghenus dy enw.

22 Cyfod, O Dduw, dadleu dy ddadl; [o] cofia dy waradwydd gan yr ynfyd beunydd.

23 Nac anghofia lais dy elynion: dadwrdd y rhai a godant i'th erbyn ſydd yn dringo yn waſtadol.

PSAL. LXXV.

1 *Y prophwyd yn moliannu Duw,* 2 *yn addaw barnu yn gyfiawn,* 4 *yn ceryddu'r beilchion, trwy yſtyried rhagluniaeth Duw,* 9 *yn moliannu Duw, ac yn addaw gwneuthur cyfiawnder.*

¶ I'r Pencerdd, † Al-taſhith, Pſalm *neu* gân i Aſaph.

CLodforwn dydi, O Dduw, clodforwn; canys agos yw dy enw; dy ryfeddodau a fynegant *hynny*.

2 Pan ‡ dderbyniwyf y gynnulleidfa, mi a farnaf yn uniawn.

3 Ymddattodod y ddaear, a'i holl drigolion: myfi ſydd yn cynnal ei cholofnau. Selah.

4 Dywedais wrth y rhai ynfyd, Nac ynfydwch; ac wrth y rhai annuwiol, [a] Na ddyrchefwch *eich* corn.

5 Na ddyrchefwch eich corn yn uchel *na* ddywedwch yn warſyth.

6 Canys nid o'r dwyrain, nac o'r gorllewin, nac o'r † dehau, *y daw* goruchafiaeth.

7 Ond [b] Duw *ſydd* yn barnu; [c] efe a oſtwng y naill, ac a gyfyd y llall.

8 O blegid [d] y *mae* phiol yn llaw'r ARGLWYDD, a'r gwin ſydd goch; [e] yn llawn cymmyſg, ac efe a dywalltodd o hono: etto holl annuwiolion y tir a waſgant, *ac* a yſant ei waelodion.

9 Minnau a fynegaf yn dragywydd, *ac* a ganaf i Dduw Jacob.

10 Torraf hefyd holl [f] gyrn y rhai annuwiol; *a* 8 chyrn y rhai cyfiawn a ddyrchefir.

PSAL. LXXVI.

1 *Datgan mawredd Duw yn ei Eglwys.*
11 *Cyngor i'w waſanaethu ef yn barchedig.*

¶ I'r Pencerdd ar Neginoth, Pſalm *neu* gân i Aſaph.

HYnod yw Duw [a] yn Juda; mawr yw ei enw ef yn Iſrael.

2 Ei babell hefyd ſydd yn Salem, a'i drigfa yn Sïon.

3 Yna [b] y torrodd efe ſaethau'r bwa, y tarian, y cleddyf hefyd a'r frwydr. Selah.

4 Gogonedduſach wyt *a* chadarnach nâ mynyddoedd yr yſbail.

5 Yſbeiliwyd y cedyrn gàlon, hunaſant cu

[b] Pſ. 77. 13.
[k] Pſ. 35. 6.
[l] Job 20. 8. Pſ. 90. 5.
[k] Pſ. 92. 6.
† Heb. *gyd â thi.*
† Heb. *craig.*
[a] Pſ. 16. 5.
[m] Eccſod. 34. 15. Num. 15. 39. Jago 4. 4.
‡ Neu, Pſalm *i Aſaph i roddai a'r brawdiaeth.*
[a] Pſ. 95. 7.
‡ Neu, *gwialen.*
[b] Deut. 32. 9. Jer. 10. 16.
[c] 1 Bren. 6. 18, 29, 32, 35.
[d] 2 Bren. 25. 9.
† Heb. *cyddrylliwn* neu, *cyddorrwn.*
[e] 1 Sam. 3. 1. Amos 8. 11.
[f] Pſ. 44. 4.
[g] Eccſod. 14. 21.
† Heb. *dorraiſt.*
[h] Eſay 51. 9. Ezec. 29. 3. a 32. 2.
‡ Neu, *morfeirch.*
[i] Eccſod. 17. 5. Num. 20. 11. Pſ. 105. 41. Eſay 48. 21.
[k] Joſua 3. 13, &c.
[l] Gen. 1. 14, &c.
[m] Gen. 8. 22.
† Heb. *haf a gauaf, ti a'i lluniaiſt.*
[n] Ad 22.
‡ *Gorthrymmedig.*
[o] Ad. 18.
Boreuol Weddi.
† Neu, *Na aaiſetha.*
‡ Neu, *gymmerwyf amſer nodeadig.*
[a] Zech. 1. 21.
† Heb. *aniaſwch.*
[b] Pſ. 50. 6. a 58. 11.
[c] 1 Sam. 2. 7.
[d] Job 21. 20. Pſ. 60. 3. Jer. 25. 15. Dad. 14. 10. a 16. 19.
[e] Diar. 23. 30.
[f] Jer. 48. 25.
8 Pſ. 89. 17. a 148. 14.
[a] Pſ. 48. 1, &c.
[b] Pſ. 76. 3.

eu hun: a'r holl wŷr o nerth ni chawsant eu dwylaw.

6 [c] Gan dy gerydd di, O Dduw Jacob, y rhoed y cerbyd a'r march i gysgu.

7 Tydi, tydi *wyt* ofnadwy; a phwy a saif o'th flaen, pan *emynno* dy ddigter?

8 O'r nefoedd y peraist glywed barn; ofnodd, a gostegodd y ddaear,

9 Pan gyfododd Duw i farn, i achub holl rai llednais y tîr. Selah.

10 [d] Diau cynddaredd dŷn a'th folianna di; gweddill cynddaredd a waherddi.

11 [e] Addunedwch, a thelwch i'r ARGLWYDD eich Duw: [f] y rhai oll ydynt o'i amgylch ef, dygant anrheg i'r † ofnadwy.

12 Efe a dyrr ymmaith yſbryd tywysogion: *y mae yn* ofnadwy i frenhinoedd y ddaear.

PSALM. LXXVII.

1 Ỳ *Psalmyad yn dangos pa ymdrech creulon a fuasai rhyngtho ac anobaith, 10 a'r oruchafiaeth a gafodd, wrth ystyried mawr a grasusol weithredoedd Duw.*

¶ I'r Pencerdd, i [a] Jeduthun, Psalm i Asaph.

A'M llef y gwaeddais ar Dduw, ā'm llef ar Dduw; ac efe a'm gwrandawodd.

2 Yn nydd fy nhrallod y ceisiais yr Arglwydd: fy † archoll a redodd liw nôs, ac ni pheidiodd: fy enaid a wrthododd *ei* ddiddanu.

3 Cofiais Dduw, ac a'm cythryblwyd: cwynais, a therfysgwyd fy yſbryd. Selah.

4 Deliaist fy llygaid yn neffro: ſynnodd a nas, fel na allai lefaru.

5 [b] Yſtyriais y dyddiau gynt, blynyddoedd yr hên oesoedd.

6 Cofio yr ydwyf fy nghān y nôs: [c] yr ydwyf yn ymddiddan ā'm calon, fy yſbryd ſydd yn chwilio yn ddyſal.

7 Ai yn dragywydd y bwrw'r Arglwydd heibio? ac oni bydd efe boddlon mwy?

8 A ddarfu ei drugaredd ef dros byth? a balla *ei* addewid *ef* yn oes oesoedd?

9 A anghofiodd Duw drugarhāu? a gaeodd efe ei drugareddau mewn ſorriant? Selah.

10 A dywedais, Dymma fy ngwendid; *etto cofiaf* flynyddoedd deheulaw y Goruchaf.

11 Cofiaf weithredoedd yr ARGLWYDD; ïe cofiaf dy wyrthiau gynt.

12 Myſyriaf hefyd ar dy holl waith: ac am dy weithredoedd y chwedleuaf.

13 [d] Dy ffordd, O Dduw, *ydd* yn y cyſlēgr: pa dduw *mor* fawr a'*n* Duw *ni*?

14 Ti yw y Duw ſydd yn gwneuthur rhyfeddodau: dangoſaiſt dy nerth ym myſg y bobloedd.

15 [e] Gwaredaiſt ā'*th* fraich dy bobl, meibion Jacob a Joſeph. Selah.

16 [f] Y dyfroedd a'th welſant, O Dduw, y dyfroedd a'th welſant: hwy a ofnaſant; y dyfnderau hefyd a gynhyrfwyd.

17 Y cymhylau a † dywalldaſant ddwfr; yr wybrennau a roddaſant dwrf: dy ſaethau hefyd a gerddaſant.

18 Twrf dy daran *a glywyd* ‡ o amgylch; g mellt a oleuaſant y byd: cyffrôdd a chrynodd y ddaear

19 Dy ffordd *ydd* yn y môr, a'th lwybrau yn y dyfroedd mawrion; ac nid adweinir dy ôl.

20 [h] Tywyſaiſt dy bobl fel defaid trwy law Moſes ac Aaron.

Pſ. 78.52. Ho

PSALM. LXXVIII.

1 *Cyngor i dayſgu ac i bregethu cyfraith Duw. 9 Hiſtori digofaint Duw yn erbyn yr anghredadwy, a'r anufudd. 67 Wedi bwrw heibio'r Iſraëliaid, y mae Duw yn aewis Juda, Sion, a Dafyad.*

¶ [a] Maſcil i Aſaph.

GWrando fy nghyfraith, fy mhobl; goſtyngwch eich cluſt at eiriau fy ngenau.

2 [b] Agoraf fy ngenau mewn diareb; traethaf ddamhegion o'r cynfyd;

3 [c] Y rhai a glywſom, ac a wybuom, ac a fynegodd ein tadau i ni.

4 Ni chelwn rhag eu meibion, gan fynegi i'r oes a ddêl foliant yr ARGLWYDD, a'i nerth, a'i ryfeddodau, y rhai a wnaeth efe.

5 Canys [d] efe a ſicrhaodd dyſtiolaeth yn Jacob, ac a oſododd gyfraith yn Iſrael, y rhai a orchymynnodd efe i'n tadau [e] eu dyſgu i'w plant:

6 Fel y gwybyddai'r oes a ddêl, *ſef* y plant a enid; a *phan* gyfodent, y mynegent *hwy* i'w plant hwythau:

7 Fel y goſodent eu gobaith ar Dduw, heb anghofio gweithredoedd Duw, eithr cadw ei orchymynion ef:

8 Ac na byddent fel eu tadau [f] yn genhedlaeth gyndyn a gwrthryfelgar; yn genhedlaeth ni † oſododd ei chalon yn union, ac nid yw ei hyſbryd ffyddlon gyd ā Duw.

9 Meibion Ephraim, yn arfog *ac* yn ſaethu â bwa, a droiſant *eu cefnau* yn nydd y frwydr.

10 Ni chadwaſant gyfammod Duw, eithr gwrthodaſant rodio yn ei gyfraith ef:

11 Ac anghofiaſant ei weithredoedd, a'i ryfeddodau, y rhai a ddangoſaſai efe iddynt.

12 Efe a wnaethai wyrthiau o flaen eu tadau hwynt yn nhir yr Aipht, *ym* maes [h] Soan.

13 [i] Efe a barthodd y môr, ac a aeth â hwynt drwodd; [k] gwnaeth hefyd i'r dwfr ſefyll fel pentwr.

14 [l] Y dydd hefyd y tywyſodd efe hwynt â chwmmwl, ac ar hŷd y nôs ā goleuni tān.

15 [m] Efe a holltodd y creigiau yn yr anialwch; a rhoddes ddiod *oddi yno* megis o ddyfnderau dirfawr:

16 Canys efe a ddug [n] ffrydiau allan o'r graig, ac a dynnodd i lawr megis afonydd o ddyfroedd.

17 Er hynny 'chwanegaſant etto bechu yn ei erbyn ef, gan [o] ddigio'r Goruchaf yn y diffeithwch:

18 A [p] themtiaſant Dduw yn eu calon, gan oſyn bwyd wrth eu blys.

19 [q] Lleſaraſant hefyd yn erbyn Duw, dywedaſant, A ddichon Duw † arlwyo bwrdd yn yr anialwch?

20 [r] Wele, efe a darawodd y graig, fel y piſtyllodd dwfr, ac y llifodd afonydd; a ddichon efe roddi bara hefyd? a ddarpara efe gig i'w bobl?

21 Am hynny y clybu'r ARGLWYDD, ac [s] y digiodd: a thān a ennynnodd yn erbyn Jacob, a digoſaint hefyd a gynneuodd yn erbyn Iſrael;

22 Am na chredent yn Nuw, ac na obeithient yn ei jechydwriaeth ef.

[c] Nah. 3. 8. Zech. 12. 4.

[d] Edrych Eſod. 9. 16. 2 18. 11.

[e] Preg. 5. 4, 5, 6.

[f] Pſ. 89. 7.

† Heb. *oſu.*

Pſ. 62. 11.

† Heb. *llaw.*

Pſ. 143. 5.

Pſ. 4. 4.

Pſ. 73. 17.

[e] Eſod. 6. 6.

[f] Eſod. 14. 21. Pſ. 114. 3. Hab. 3. 8. &c.

† Heb. *aywallu wyd gan ddwfr.*

‡ Neu, *yn yr wybr.*

g Pſ. 97. 4.

[h] Eſod. 14. 19. Pſ. 12. 13.

Pſ. 74. 1.

Pſ. 49. 4. Mat. 13. 35.

Pſ. 44. 1.

[d] Pſ. 147. 19.

[e] Deut. 4. 9. a 6. 7. a 11. 19.

[f] Eſod. 32. 9. a 33. 3. a 34. 9. Deut. 9. 6, 13. a 31. 27.

g Ad. 37.

† Heb. *pharo-dôdd ei chalon.*

[h] Num. 13. 22. Eſay 19. 11, 13. Ezec. 30. 14.

[i] Eſod. 14. 21.

[k] Eſod. 15. 8.

[l] Eſod. 13. 21. a 14. 24. Pſ. 105. 39.

[m] Eſod. 17. 6. Num. 20. 11. Pſ. 105. 41. 1 Cor. 10. 4.

[n] Deut. 9. 21. Pſ. 105. 41.

[o] Pſ. 95. 8.

[p] Eſod. 16. 2.

[q] Num. 11. 4.

† Heb. *drefnu.*

[r] Eſod. 17. 6. Num. 20. 11.

[s] Num. 11. 1, 10.

23 Er iddo ef orchymmyn i'r wybrennau oddi uchod, ac [t] agoryd drysau 'r nefoedd;
24 [u] A glawio Manna arnynt i'w fwyta; a rhoddi iddynt ŷd y nefoedd.
25 ‡ Dŷn a fwytaodd fara angylion; anfonodd iddynt fwyd yn ddigonol.
26 [x] Gyrrodd y dwyreinwynt yn y nefoedd: ac yn ei nerth y dug efe ddeheuwynt.
27 Glawiodd hefyd gîg arnynt fel llwch; ac adar aſgellog fel tywod y môr.
28 Ac a wnaeth *idaynt* gwympo o fewn eu gwerſyll, o amgylch eu preſwylfeydd.
29 Felly y bwytaſant, ac y llwyr-ddiwallwyd hwynt; ac efe a barodd eu dymuniad iddynt;
30 Ni ymmeddwyd hwynt o'r hyn a flyſiaſant: *Er hynny* [y] tra *yr ydoedd* eu bwyd yn eu ſafnau,
31 Digllonedd Duw a gynneuodd yn eu herbyn hwynt, ac a laddodd y rhai braſaf o honynt, ac a † gwympodd ‡ etholedigion Iſrael.
32 Er hyn oll [z] pechaſant etto, ac ni chredaſant i'w ryfeddodau ef.
33 Am hynny y treuliodd efe eu dyddiau hwynt mewn oteredd, a'i blynyddoedd mewn dychryn.
34 [a] Pan laddai efe hwynt, hwy a'i ceiſient ef, ac a ddychwelent, ac a geiſient Dduw yn ſorau.
35 Cofient hefyd mai [b] Duw *oedd* eu craig, ac mai 'r Goruchaf Dduw *oedd* eu gwaredydd.
36 Er hynny, rhagrithio yr oeddynt iddo ef â'i genau, a dywedyd celwydd wrtho â'i tafod:
37 A'i [c] càlon heb *fod* yn uniawn gyd âg ef, na'i bod yn ffyddlon yn ei gyfammod ef.
38 Er hynny efe yn drugarog a faddeuodd *eu* hanwiredd, ac ni ddifethodd *hwynt*: ïe [d] trôdd ymmaith ei ddigofaint yn fynych, ac ni chyffrôdd ei holl lîd.
39 Canys [e] efe a gofiai [f] mai enawd *oeddynt*, *a* gwynt yn myned, ac heb ddychwelyd.
40 Pa fawl gwaith [g] y ‡ digiaſant ef yn yr anialwch, *ac* y gofidiaſant ef yn y diffeithwch?
41 Ie [h] troiſant, a phrofaſant Dduw, ac a oſodaſant derfyn i Sanct yr Iſrael.
42 Ni chofiaſant ei law ef, *na*'r dydd y gwaredodd efe hwynt oddi wrth ‡ y gelyn.
43 Fel [i] y goſodaſai efe ei arwyddion yn yr Aipht, a'i ryfeddodau ym maes Soan:
44 [k] Ac y troiſai eu hafonydd yn waed; a'i ffrydiau, fel na allent yfed.
45 [l] Anfonodd gymmyſgbla yn eu plith, yr hon a'i difaodd hwynt; a [m] llyffaint i'w difetha.
46 [n] Ac efe a roddodd eu cnŵd hwynt i'r lindys, a'i llafur i'r locuſt.
47 [o] † Diſtrywiodd eu gwînwydd â chenllyſg; a'i ſycomorwydd â ‡ rhew.
48 † Rhoddodd hefyd eu hanifeiliaid i'r cenllyſg, a'i golud i'r mellt.
49 Anfonodd arnynt gynddaredd ei lîd, llidiawgrwydd, a digter, a chyfyngder, trwy anfon angylion drwg.
50 Cymhwyſodd ffordd i'w ddigofaint; nid attaliodd eu henaid oddi wrth angau, ond eu ‡ bywyd a roddodd eſe i'r haint.
51 [p] Tarawodd hefyd bob cyntafanedig yn yr Aipht, *ſef* blaenion *eu* nerth *hwynt* ym [q] mhebyll Ham.

[t] Mal. 3. 10.
[u] Ecſod. 16. 4, 14. Pſal. 105. 40. Joan 6. 31. 1 Cor. 10. 3.
‡ Neu, *Pawb a fwytaodd fara 'r cedyrn.*
Pſal. 103. 20.
[x] Num. 11. 31.
[y] Num. 11. 33.
† Heb. *grynmodd*, neu, *blygodd.*
‡ Neu, *wŷr ieuaingc.*
[z] Num. 14. a 16. a 17.
[a] Edrych Hoſ. 5. 15.
[b] Deut. 32. 4.
[c] Ad. 8. 21.
[d] Eſay 48. 9.
[e] Job 7. 7, 16. Pſal. 103. 14.
[f] Gen. 6. 3.
Joan 3. 6.
[g] Pſal. 95. 9, 10. Eſay 7. 13. Eph. 4. 30.
‡ Neu, *gwrthryſelaſant â'w erbyn.*
[h] Num. 14. 22.
‡ Neu, *gyfyngaſ.*
[i] Pſ. 105. 27, &c.
[k] Ecſod. 7. 20.
[l] Ecſod. 8. 24.
[m] Ecſod. 8. 6.
[n] Ecſod. 10. 13.
[o] Ecſod. 9. 23.
† Heb. *Lladdodd*
‡ Neu, *cheſair.* † Heb. *Canodd.* ‡ Neu, *hanifeiliaid.*
Ecſod. 9. 3, 6. [p] Ecſod. 12. 29. Pſ. 105. 36. [q] Pſ. 106. 22.

52 Ond [r] efe a yrrodd ei bobl ei hun fel defaid, ac a'i harweiniodd hwynt fel praidd yn yr anialwch.
53 Tywyſodd hwynt hefyd yn ddiogel, fel nad o'naſant: a'r môr [s] a orchuddiodd eu gelynion hwynt.
54 Hwythau a ddug efe i oror ei ſanctеiddrwydd; *i'r* mynydd hwn [t] a ennillodd ei ddeheulaw ef.
55 Ac efe a yrrodd allan y cenhedloedd o'i blaen hwynt, ac [u] a rannodd iddynt etifeddiaeth wrth linyn, ac a wnaeth i lwythau Iſrael drigo yn eu pebyll hwynt.
56 Er hynny temtiaſant a digiaſant Dduw goruchaf, ac ni chadwaſant ei dyſtiolaethau:
57 Eithr ciliaſant a buant anffyddlon fel eu tadau; troiſant [x] fel bwa twyllodrus.
58 [y] Digiaſant ef hefyd â'i huchel-ſannau: a gyrraſant eidd gedd arno â'i cerfiedig ddelwau.
59 Clybu Duw *hyn*, ac a ddigiodd, ac a ffieiddiodd Iſrael yn ddirfawr.
60 [z] Fel y gadawodd efe dabernacl Siloh, y babell a oſodaſai efe ym myſg dynion:
61 Ac y rhoddodd ei nerth mewn caethiwed, a'i brydferthwch yn llaw 'r gelyn.
62 Rhoddes hefyd ei bobl i'r cleddyf; a digiodd wrth ei etifeddiaeth.
63 Tân a yſodd eu gwŷr ieuainge; [a] a'i morwynion ni † phriodwyd.
64 Eu hoffeiriaid a laddwyd â'r cleddyf; [b] a'i gwragedd gweddwon nid wylaſant.
65 Yna [c] y deffrôdd yr Arglwydd fel *un* o gyſgu, fel cadarn yn bloeddio gwedi gwin.
66 Ac [d] efe a darawödd ei elynion o'r tu ôl: rhoddes iddynt warth tragywyddol.
67 Gwrthododd hefyd babell Joſeph, ac ni etholodd lwyth Ephraim:
68 Ond efe a etholodd lwyth Juda, mynydd Sïon, yr hwn a hoffodd.
69 Ac a adeiladodd ei gyſſegr fel *llys* uchel, fel y ddaear, yr hon a ſeiliodd efe yn dragywydd.
70 [e] Etholodd hefyd Ddafydd ei wâs, ac a'i cymmerth o gorlannau 'r defaid:
71 Oddi ar ôl [f] *y defaid* cyfebron y daeth ag ef [g] i borthi Jacob ei bobl, ac Iſrael ei etifeddiaeth.
72 Yntef a'i porthodd hwynt yn ôl perffeithrwydd ei galon; ac a'i trinodd wrth gyfarwyddyd ei ddwylaw.

PSAL. LXXIX.

1 *Y Pſalmydd yn cwyno difrod Jeruſalem,* 8 *yn gweddïo am ymwared,* 13 *ac yn addo diolch.*

¶ Pſalm i Aſaph.

Y Cenhedloedd, O Dduw, a ddaethant i'th etifeddiaeth; [a] halogaſant dy Deml ſanctaidd: goſodaſant Jeruſalem yn garneddau.
2 Rhoddaſant gelanedd dy weiſion yn fwyd i adar y nefoedd, *a* chîg dy ſainct i fwyſtfilod y ddaear.
3 Tywalltaſant eu gwaed fel dwfr o amgylch Jeruſalem; [b] ac nid *oedd* a'i claddai.
4 [c] Yr ydym ni yn warthrudd i'n cymmydogion, dirmyg a gwatwargerdd i'r rhai ſydd o'n hamgylch.
5 [d] Pa hŷd, ARGLWYDD? a ddigi di 'n dragywydd? a lyſg dy eiddigedd di fel tân?
6 [e] Tywallt dy lîd ar y cenhedloedd ni'th adnabuant; ac ar y teyrnaſoedd ni alwaſant ar dy enw.

[r] Pſal. 77. 20.
[s] Ecſod. 14. 27, 28. [a] 15. 10.
[t] Pſal. 44. 3.
[u] Joſ. 13. 7. Pſal. 136. 21, 22.
[x] Hoſ. 7. 16.
[y] Deut. 32. 16, 21.
[z] 1 Sam. 4. 11. Jer. 7. 12, 14. a 26. 6, 9.
[a] Jer. 7. 34. a 16. 9. a 25. 10.
† Heb. *chymmalwya.*
[b] Job 27. 15. Ezec. 24. 23.
[c] Pſal. 44. 23.
[d] 1 Sam. 5. 6. a 6. 4.
[e] 1 Sam. 16. 11. 2 Sam. 7. 8.
[f] Gen. 33. 13. Eſay 40. 11.
[g] 2 Sam. 5. 2. 1 Cron. 11. 2.

Boreuol Weddi.

[a] Pſal. 74. 7. 1 Mac. 1. 31, 39.
[b] Pſal. 141. 7. Jer. 14. 16. a 16. 4.
[c] Pſal. 44. 14. a 80. 6.
[d] Pſal. 89. 46.
[e] Jer. 10. 25.

7 Canys yſaſant Jacob, ac a wnaethant ei breſwylfa yn anghyfannedd.

8 [f] Na chofia 'r anwireddau gynt i'n herbyn: bryſia, rhagflaened dy doſtur drugareddau ni: canys lleſg jawn i'n gwnaethpwyd.

9 Cynnorthwya ni, O Dduw ein hiechydwriaeth, er mwyn gogoniant dy enw: gwared ni heſyd, a thrugarhā wrth ein pechodau, er mwyn dy enw.

10 [g] Pa ham y dywed y cenhedloedd, Pa le y *mae* eu Duw hwynt? bydded hysbys ym mhlith y cenhedloedd yn ein golwg ni, *wrth* ddïal gwaed dy weiſion, yr hwn a dywalltwyd.

11 [h] Deued uchenaid y carcharorion ger dy fron: yn ôl mawredd dy ‡ nerth, cadw blant marwolaeth.

12 A thāl i'n cymmydogion ar y ſeithfed [i] i'w mynwes eu cabledd, trwy 'r hon i'th gablaſant di, O Arglwydd.

13 A [k] ninnau dy bobl a defaid dy borſa a'th foliannwn di yn dragywydd: dadganwn dy foliant o genhedlaeth i genhedlaeth.

PSAL. LXXX.

1 *Dafydd yn ei weddi yn cwyno trueni 'r Eglwys.* 8 *Daioni Duw o'r blaen yn troi yn farnedigaethau.* 14 *Y mae 'n gweddio am ymwared.*

¶ I'r Pencerdd [a] ar Soſannim, Eduth, Pſalm i Aſaph.

GWrando, O fugail Iſrael, yr hwn wyt [b] yn arwain Joſeph fel praidd; [b] ymddiſgleiria, [c] yr hwn wyt yn eiſtedd *rhwng* y Cerubiaid.

2 Cyfod dy nerth o flaen Ephraim a Benjamin a Manaſſeh, a thyred yn jechydwriaeth i ni.

3 [d] Dychwel ni, O Dduw, a [e] llewyrcha dy wyneb; a ni a achubir.

4 O ARGLWYDD Dduw 'r lluoedd, pa hŷd y † ſorri wrth weddi dy bobl?

5 [f] Porthaiſt hwynt â bara dagrau; a dïodaiſt hwynt â dagrau *wrth* ſeſur mawr.

6 [g] Goſodaiſt ni yn gynnen i'n cymmydogion; a'n gelynion a'n gwatwarent yn eu myſg eu hun.

7 O Dduw 'r lluoedd, [h] dychwel ni, a llewyrcha dy wyneb; a ni a achubir.

8 Mudaiſt [i] winwydden o'r Aipht; [k] bwriaſt y cenhedloedd allan, a phlennaiſt hi.

9 Arloeſaiſt o'i blaen, a pheraiſt i'w gwrāidd wreiddio, a hi a lanwodd y tïr.

10 Cuddiwyd y mynyddoedd gan ei chyſgod; a'i changhennau *oedd fel* cedrwydd † rhagorol.

11 Hi a eſtynnodd ei changau hyd y môr, a'i blagur [l] hyd yr afon.

12 Pa ham y [m] rhwygaiſt ei chaeau, fel y tynno pawb a elo heibio *ar hŷd* y ffordd *ei grawn hi?*

13 Y baedd o'r coed a'i turia, a bwyſtfil y maes a'i pawr.

14 O Dduw 'r lluoedd, dychwel attolwg: [n] edrych o'r neſoedd, a chenſydd, ac ymwêl â'r winwydden hon;

15 A'r winllan a blannodd dy ddeheulaw, ac â'r planhigyn a gadarnheaiſt i ti dy hun.

16 Lloſgwyd hi â thān, torrwyd hi i lawr: gan gerydd dy wyneb y difethir hwynt.

17 [o] Bydded dy law dros wŷr dy ddeheulaw; a thros fāb dŷn *yr hwn* a gadarnheaiſt i ti dy hun.

18 Felly ni chiliwn yn ôl oddi wrthyt ti; bywhā ni, a ni a alwn ar dy enw.

19 O ARGLWYDD Dduw 'r lluoedd, [p] dychwel ni, llewyrcha dy wyneb; a ni a achubir.

PSAL. LXXXI.

1 *Y mae 'n annog i roi cyhoedd daïolch i Dduw.* 4 *Bod Duw yn goſyn hynny o dayled, o blegid ei adoniau.* 8 *Duw, wrth annog i ufudd-dod, yn cwyno rhag eu hanufudd-aod hwy, yr hon ſy niweidiol idaynt.*

¶ I'r Pencerdd ar Ittith, *Pſalm* i Aſaph.

CEnwch yn llafar i Dduw ein cadernid: cenwch yn llawen i Dduw Jacob.

2 Cymmerwch pſalm, a moeſwch dympan, y delyn ſwyn, a'r nabl.

3 Udgenwch udgorn ar y lloer newydd, ar yr amſer nodedig, yn nydd ein huchelwyl.

4 Canys [a] deddf yw hyn i Iſrael, *a* defod i Dduw Jacob.

5 Efe a'i goſododd yn dyſtiolaeth yn Joſeph, pan aeth eſe allan [t] trwy dïr yr Aipht; *lle* y clywais [b] jaith ni ddyallwn.

6 [c] Tynnais ei yſgwydd oddi wrth y baich: ei ddwylaw a ymadawſant â'r [d] crochanau.

7 [e] Mewn cyfyngder y gelwaiſt, a mi a'th waredais: gwrandewais di yn nirgelwch y daran; [f] profais di wrth ddyſtroedd ‡ Meribah. Selah.

8 [g] Clyw, ſy mhobl, a mi a dyſtiolaethaf i ti; Iſrael; o's gwrandewi arnaf;

9 Na fydded ynnot Dduw arall; ac nac ymgrymma i Dduw dïeithr.

10 [h] Myfi 'r ARGLWYDD dy Dduw, yw 'r hwn a'th ddug di allan o dïr yr Aipht: [i] lleda dy ſafn, a mi a'i llanwaf.

11 Ond ni wrandawai fy mhobl ar fy lleſ; ac Iſrael ni'm mynnai.

12 [k] Yna y gollyngais hwynt ynghyndyn-rwydd eu calon; aethant wrth eu cyngor eu hunain.

13 [l] Oh na wrandawſai fy mhobl arnaf; *na* rodiaſai Iſrael yn ſy ffyrdd!

14 Buan y goſtyngaſwn eu gelynion, ac y troiſwn ſy llaw yn erbyn eu gwrthwynebwyr.

15 Caſeion yr ARGLWYDD a † gymmeraſent arnynt ymoſtwng iddo ef: a'i hamſer hwythau fuaſai 'n dragywydd.

16 [m] Bwydaſai hwynt hefyd â * braſder gwenith: ac â mêl [n] o'r graig i'th ddiwallaſwn.

[a] Leſ. 23. 24. Num. 10. 10. ‡ Neu, *yn erbyn.* [b] Pſal. 114. 1. [c] Eiay 9. 4. a 10. 27. [d] Ecſod. 1. 14. [e] Ecſod. 2. 23. a 14. 10. Pſal. 50. 15. [f] Ecſod. 17. 6, 7. Num. 20. 13. ‡ Neu, *y gynnen.* [g] Pſal. 50. 7. [h] Ecſod. 20. 2. [i] Pſal. 37. 4. Eph. 3. 20. [k] Act. 7. 42. a 14. 16. [l] Deut. 5. 29. a 10. 12, 13. a 32. 29. Eſay 48. 18. † Heb. *adyweda-ſent gelwydd.* * Pſal. 18. 44 a 66. 3. [m] Deut. 32. 13, 14. * Pſal. 147. 14. [n] Job 29. 6.

PSAL. LXXXII.

1 *Dafydd wedi cynghori y barnwyr,* 5 *a cherydu eu helgeuluſdra hwy,* 8 *yn erfyn ar Dduw farnu.*

Prydnh. Weddi.

¶ Pſalm i Aſaph.

DUw ſydd [a] yn ſefyll ynghynnulleidfa 'r gallUog: ym mhlith y duwiau y barn eſe.

2 Pa hŷd y bernwch ar gam? ac [b] y derbynniwch wyneb y rhai annuwiol? Selah.

3 ‡ Bernwch y tlawd a'r amddifad: cyfiawnhêwch y cyſtuddiedig a'r rheidus.

4 [c] Gwaredwch y tlawd a'r anghenus: achubwch *hwynt* o law y rhai annuwiol.

5 Ni wyddant, ac ni ddyallant; mewn tywyllwch y rhodiant: holl ſylfaenau y ddaear a ſymmudwyd *o'i lle.*

[a] 2 Cron. 19. 6. Preg. 5. 8. [b] Deut. 1. 17. 2 Cron. 19. 7. ‡ *ymddiffynnwch.* [c] Diar. 24. 11.

6 [d] Myfi

6 [d] Myfi a ddywedais, Duwiau *ydych* chwi; a meibion y Goruchaf *ydych* chwi oll.
7 Eithr [e] byddwch feirw fel dynion, ac fel un o'r tywysogion y syrthiwch.
8 Cyfod, O Dduw, barna 'r ddaear: canys ti a etifeddi 'r holl genhedloedd.

PSALM. LXXXIII.

1 *Achwyn wrth Dduw rhag brâd y gelyn.*
9 *Gweddi yn erbyn y rhai sy 'n gorthrymmu 'r Eglwys.*

¶ Cân *neu* Psalm i Asaph.

O Dduw, [a] na ostega: na thaw, ac na fydd lonydd, O Dduw.
2 Canys weledy elynion sydd yn terfysgu, a'th gasëion yn cyfodi eu pennau.
3 Ymgynghorasant yn ddichellgar yn erbyn dy bobl, ac ymgynghorasant yn erbyn [b] dy rai dirgel di.
4 Dywedasant, Deuwch, a [c] difethwn hwynt, fel na byddont yn genedl, ac na chofier enw Israel mwyach.
5 Canys ymgynghorasant yn † unfryd; ac ‡ ymwnaethant i'th erbyn.
6 [d] Pebyll Edom, a'r Ismaëliaid, y Moabiaid, a'r Hagariaid;
7 Gebal, ac Ammon, ac Amalec; y Philistiaid, gyd â phreswylwyr Tyrus.
8 Assur hefyd a ymgwplysodd â hwynt, buant fraich i blant Lot. Selah.
9 Gwnâ di iddynt fel *i* [e] Fidian, megis i [f] Sisara, megis *i* Jabin, wrth afon Cison;
10 Yn Endor y difethwyd hwynt; [g] aethant yn dail i'r ddaear.
11 Gwnâ eu pendefigion fel [h] Oreb, ac fel Zeeb; a'i holl dywysogion fel [i] Zebah, ac fel Salmunnah:
12 Y rhai a ddywedasant, Cymmerwn i ni gyfanneddau Duw i'w meddiannu.
13 Gosod hwynt, O fy Nuw, [k] fel olwyn; fel fosl o flaen y gwynt.
14 Fel y llysg tân goed, ac fel y goddeithia fflam fynyddoedd:
15 Felly erlid di hwynt â'th dymmestl, a dychryna hwynt â'th gorwynt.
16 Llanw eu hwynebau â gwarth, fel y ceisiont dy enw, O ARGLWYDD.
17 Cywilyddier a thralloder hwynt yn dragywydd; ïe gwaradwydder a difether hwynt:
18 [l] Fel y gwypont mai tydi, yr hwn yn unig wyt JEHOFAH *wrth* dy enw, *wyt* Oruchaf ar yr holl ddaear.

PSALM. LXXXIV.

1 *Dafydd yn hiraethu am gyfundeb y cyssegr,*
4 *ac yn dangos mor ddedwydd yw y rhai sy yn aros yndo;* 8 *Ac yn gweddïo ar gael o hono yntau fyned yno drachefn.*

¶ I'r Pencerdd ar Ittith, Psalm i feibion Corah.

MOr hawddgar yw dy bebyll di, O ARGLWYDD y lluoedd!
2 [a] Fy enaid a hiraetha, ïe ac a flysia am gynteddau 'r ARGLWYDD: fy nghalon a'm cnawd a waeddant am y Duw byw.
3 Aderyn y to hefyd a gafodd dŷ, a'r wennol nyth iddi lle y gesyd ei chywion; sef dy allorau di, O ARGLWYDD y lluoedd, fy Mrenin a'm Duw.
4 Gwyn fyd preswylwyr dy dŷ: yn wastad â'th foliannant. Selah.
5 Gwyn ei fyd y dŷn y mae ei gadernid ynnot; a'th ffyrdd yn eu calon:
6 Y rhai yn myned trwy ddyffryn † Baca, a'i gwnânt yn ffynnon; a'r glaw a † leinw 'r llynnau.
7 Ant o ‡ nerth i nerth; ymddengys *pob un* ger bron Duw yn Sïon.

8 O ARGLWYDD Dduw 'r lluoedd, clyw fy ngweddi: gwrando, O Dduw Jacob. Selah.
9 O Dduw ein tarian, gwêl, ac edrych ar wyneb dy enneiniog.
10 Canys gwell yw diwrnod yn dy gynteddau di na mil: dewiswn † gadw drws yn nhŷ fy Nuw o flaen trigo ym mhebyll annuwioldeb.
11 Canys haul, a [b] tharian yw 'r ARGLWYDD Dduw: yr ARGLWYDD a rydd râs a gogoniant: [c] ni attal efe ddim daioni oddi wrth y rhai a rodiant yn berffaith.
12 O ARGLWYDD y lluoedd, [d] gwyn fyd y dŷn a ymddiried ynnot.

PSALM. LXXXV.

1 *Dafydd wedi profi trugareddau Duw o'r blaen, yn gweddïo ar iddynt barhâu,* 8 *ac o hyder ar ddaioni Duw, yn addo diolchgarwch wrthynt.*

¶ I'r Pencerdd, i feibion Corah, Psalm.

‡ GRaslawn fuost, O ARGLWYDD, i'th dîr: dychwelaist gaethiwed Jacob.
2 [a] Maddeuaist anwiredd dy bobl: cuddiaist eu holl bechod. Selah.
3 Tynnaist ymmaith dy holl lîd: † troaist oddi wrth lidiawgrwydd dy ddigter.
4 Trô ni, O Dduw ein hiechydwriaeth: a thorr ymmaith dy ddigofaint wrthym.
5 Ai byth y digi wrthym? a estynni di dy sorriant hyd genhedlaeth a chenhedlaeth?
6 Oni throi di a'n bywhâu ni, fel y llawenycho dy bobl ynnot ti?
7 Dangos i ni, ARGLWYDD, dy drugaredd; a dôd i ni dy jechydwriaeth.
8 Gwrandawaf beth a ddywed yr ARGLWYDD Dduw; canys [b] efe a draetha heddwch i'w bobl, ac i'w saint; ond na throantat ynfydrwydd.
9 Dïau *fod* ei jechyd ef yn agos i'r rhai a'i hofnant; fel y trigo gogoniant yn ein tîr ni.
10 Trugaredd a gwirionedd a ymgyfarfuant; [c] cyfiawnder a heddwch a ymgusanasant.
11 [d] Gwirionedd a dardda o'r ddaear; a chyfiawnder a edrych i lawr o'r nefoedd.
12 Yr ARGLWYDD hefyd a rydd ddaioni; [e] a'n daear a rydd ei chnwd.
13 [f] Cyfiawnder a â o'i flaen ef; ac a esyd ei draed et ar y ffordd.

PSALM. LXXXVI.

1 *Dafydd yn cadarnhâu ei weddi, trwy wybod fod ganddo ffydd,* 5 *trwy ddaioni a gallu Duw;* 11 *yn deisyf parhâu o'r grâs cyntaf:*
14 *Ac wrth gwyno rhag y balch, yn ei fyn rhyw arwydd o ddaioni Duw.*

¶ Gweddi Dafydd.

GOstwng, O ARGLWYDD, dy glust, gwrando fi: canys truan ac anghenus *ydwyf.*
2 Cadw fy enaid; canys ‡ sanctaidd *ydwyf:* achub di dy was, O fy Nuw, yr hwn sydd yn ymddiried ynnot.
3 Trugarhâ wrthyf, Arglwydd; canys arnat y llefaf † beunydd.
4 Llawenhâ enaid dy wâs; canys [a] attat ti, Arglwydd, y dyrchafaf fy enaid.
5 [b] Canys ti, O Arglwydd, *ydwyt* dda, a maddeugar; ac o fawr drugaredd i'r rhai oll a alwant arnat.
6 Clyw, ARGLWYDD, fy ngweddi: ac ymwrando â llais fy ymbil.
7 [c] Yn nydd fy nghyfyngder y llefaf arnat: canys gwrandewi fi.

8 [d] Nid

---

[a] Joan 10. 34. [e] Psal. 49. 12. Ezec. 31. 14.
[a] Psal. 28. 1. a 35. 22. a 109. 1.
[b] Psal. 27. 5. [c] Jer. 11. 19. Edrych Jer. 31. 36. † Heb. *un galon.* ‡ *gwnaethant gyfammod.*
[d] Edrych 2 Cron. 20. 1, 10, 11. [e] Barn. 7. 22. [f] Barn. 4. 15, 24. a 5. 21. [g] 2 Bren. 9. 37. Zeph. 1. 17. [h] Barn. 7. 25. [i] Barn. 8. 12, 21. [k] Esay 17. 13.
[l] Psal. 59. 13.
[a] Psal. 42. 1, 2. a 63. 1. a 119. 20.
‡ *Morwydd.* † Heb. *orchuddia.* ‡ Neu, *fintai i fintai.*
[a] Psal. 84. 2. [b] Psal. 115. 9, 10, 11. a 119. 114. Diar. 2. 7. [c] Psal. 34. 9, 10. [d] Psal. 2. 12.
‡ Heb. *Bodulawn.* [a] Psal. 32. 1. † Heb. *troaist dy ddigter rhag llidio.*
[b] Zech. 9. 10.
[c] Psal. 72. 3. Esay 32. 17. [d] Esay 45. 8. [e] Psal. 67. 6. [f] Psal. 89. 14.
Boreuol Weddi.
[a] Psal. 25. 1. a 143. 8. [b] Ad. 15. Joel 2. 13. [c] Psal. 50. 15.

8 [d] Nid *oes* fel tydi ym mysg y duwiau, O Arglwydd; na *gweithredoedd* fel dy weithredoedd di.

9 Yr holl genhedloedd y rhai a wnaethost a ddeuant, ac a addolant ger dy fron di, O Arglwydd; ac a ogoneddant dy enw.

10 Canys *ydwyt* fawr, ac [e] yn gwneuthur rhyfeddodau: [f] ti yn unig *wyt* Dduw.

11 § Dysg i mi dy ffordd, O ARGLWYDD; mi a rodiaf yn dy wirionedd: una fy nghalon i ofni dy enw.

12 Moliannaf di, O Arglwydd fy Nuw, â'm holl galon: a gogoneddaf dy enw yn dragywydd.

13 Canys mawr yw dy drugaredd tu ag attafi: a gwaredaist fy enaid ‡ o uffern isod.

14 [h] Rhai beilchion a gyfodasant i'm herbyn, O Dduw, a chynnulleidfa † y trawsion a geisiasant fy enaid; ac ni'th osodasant di ger eu bron.

15 [i] Eithr ti, O Arglwydd, *wyt* Dduw trugarog a graslawn: hwyrtrydig i lid, a helaeth o drugaredd a gwirionedd.

16 Edrych arnaf, a thrugarha wrthyf: dyro dy nerth i'th was, ac achub [k] fab dy wasanaethferch.

17 Gwna i mi arwydd er daioni, fel y gwelo fy nghasceion, ac y gwaradwydder hwynt: am i ti, O ARGLWYDD, fy nghynnorthwyo a'm diddanu.

d Ecsod. 15. 11. Deut. 3. 24.
e Pſ. 89. 6.
f Pſ. 72. 18. a 77. 14.
g Deur. 6. 4. a 32. 39. Eſay 37. 16. a 44. 6. Marc. 12. 29. 1 Cor. 8. 4. Eph. 4. 6.
h Pſ. 25. 4. a 27. 11. a 119. 33. a 143. 8.
‡ Neu, *o'r bedd.*
† Heb. *yr ofnadwy.*
i Ecſod. 34. 6. Num. 14. 18. Neh. 9. 17. Ad. 5. Pſ. 103. 8. a 111. 4. a 130. 4, 7. a 145. 8. Joel 2. 13.
k Pſ. 116. 16.

PSALM. LXXXVII.

1 *Naturiaeth a gogoniant yr Eglwys. 4 Cynnydd, a pharch, a diddanwch aelodau 'r Eglwys.*

¶ Pſalm *neu* gân i feibion Corah.

EI ſail *ydd* [a] ar y mynyddoedd ſanctaidd.

2 Yr ARGLWYDD a gâr byrth Sion yn fwy nâ holl breſwylfeydd Jacob.

3 Gogoneddus *bethau* a ddywedir am danat ti, O ddinas Dduw. Selah.

4 Cofiaf [b] Rahab a Babilon wrth fy nghydnabod: wele Philiſtia, a Thyrus, ynghŷd ag Ethiopia. Yno y ganwyd hwn.

5 Ac am Sion y dywedir, Y gŵr a'r gŵr a anwyd ynddi; a'r Goruchaf ei hun a'i ſicrhâ hi.

6 [c] Yr ARGLWYDD a gyfrif pan 'ſgrifenno y bobl, eni hwn yno. Selah.

7 Y cantorion a'r cerddorion *a fyddant yno:* fy holl ffynhonnau *ſydd* ynnot ti.

a Pſ. 48. 11.
b Pſ. 89. 10.
c Pſ. 22. 30.

PSALM. LXXXVIII.

Gweddi yn cynnwys achwyn chwerw-doſt.

¶ Pſalm *neu* gân i feibion Corah, i'r Pencerdd ar Fahalath Leannoth, ‡ Maſcil [a] Heman yr Ezrahiad.

‡ Neu, Pſalm *Heman, &c. yn rhoi athrawſaeth.*
a 1 Bren. 4. 31. 1 Cron. 2. 26.

OARGLWYDD Dduw fy jechydwriaeth, gwaeddais o'th flaen ddydd *a* nôs.

2 Deued fy ngweddi ger dy fron; goſtwng dy gluſt at fy llefain.

3 Canys fy enaid a lanwyd o flinderau; a'm heinioes a nesâ i'r beddrod.

4 [b] Cyfrifwyd fi gyd â'r rhai a ddiſgynnent i'r pwll: ydwyf fel gŵr heb nerth:

5 Yn rhydd ym mysg y meirw, fel rhai wedi eu lladd, yn gorwedd mewn bedd, y rhai ni chofi mwy; a hwy a dorrwyd † oddi wrth dy law.

6 Goſodaiſt fi yn y pwll iſaf, mewn tywyllwch, yn y dyfnderau.

7 Y mae dy ddigoſaint yn pwyſo arnaf: ac [c] â'th holl donnau i'm cyſtuddiaiſt. Selah.

b Pſ. 31. 12.
† Neu, *gan.*
c Pſ. 2. 7.

8 [d] Pellheaiſt fy nghydnabod oddi wrthyf; gwnaethoſt fi yn ffieidd-dra iddynt: gwarchaewyd *fi*, fel nad awn allan.

9 Fy llygad a ofidiodd gan fy nghyſtudd; llefais arnat, ARGLWYDD, beunydd; [e] eſtynnais fy nwylaw attat.

10 [f] Ai i'r meirw y gwnai ryfeddod? a gyſyd y meirw *a'th* foliannu di? Selah.

11 A dreuthir dy drugaredd mewn bedd? *a'th* wirionedd yn niſtryw?

12 A adwaenir dy ryfeddod yn y tywyllwch? a'th gyfiawnder yn nhir angof?

13 Ond myfi a lefais arnat, ARGLWYDD; g yn forau yr achub fy ngweddi dy flaen.

14 Pa ham, ARGLWYDD, y gwrthodi fy enaid? y cuddi dy wyneb oddi wrthyf?

15 Truan *ydwyf* fi, ac ar drangcedigaeth o'm hieuengctid; [h] dygais dy ofn, *ac* yr ydwyf yn petruſo.

16 Dy ſorriant a aeth droſof; dy ddychrynedigaethau a'm torrodd ymmaith.

17 Fel dwfr i'm cylchynaſant ‡ beunydd; ac i'm cyd-amgylchaſant.

18 [i] Câr a chyfaill a yrraiſt ym mhell oddi wrthyf, *a'm* cydnabod i dywyllwch.

d Job 19. 13. Pſ. 31. 11. a 142. 4.
e Job 11. 13. Pſ. 143. 6.
f Pſ. 6. 5. a 30. 9. a 115. 17. a 118. 17. Eſay 38. 18.
g Pſ. 5. 3.
h Job 6. 4.
‡ Neu, *ar hyd y dydd.*
i Pſ. 31. 11. a 38. 11.

PSALM. LXXXIX.

1 *Dafydd yn moliannu Duw am ei gyfammod, 5 am ei ryfeddol allu, 15 am ei ofal dros ei Eglwys, 19 am ei ffafr i frenhintaeth Dafydd: 38 Yna yn cwyno am yr hyn a ddigwyddaſai yn y gwrthwyneb, 46 yn ymymliw â Duw, yn ei weddio, ac yn ei fendithio.*

Prydnh. Weddi.

¶ ‡ Maſcil [a] Ethan yr Ezrahiad.

‡ Neu, *Pſalm i Ethan, &c. i roi athrawſiaeth.*
a 1 Cron. 2. 6.

TRugareddau 'r ARGLWYDD a ddadganaf byth; â'm genau y mynegaf dy wirionedd o genhedlaeth hyd genhedlaeth.

2 Canys dywedais, Adeiledir trugaredd yn dragywydd: [b] yn y neſoedd y ſicrhâi dy wirionedd.

3 Gwneuthym ammod â'm hetholedig, [c] tyngais i'm gwâs Dafydd.

4 [d] Yn dragywydd y ſicrhâf dy hâd di; ac [e] o genhedlaeth i genhedlaeth yr adeiladaf dy orſeddfainge ſi. Selah.

5 [f] A'r nefoedd, O ARGLWYDD, a foliannant dy ryfeddod; a'th wirionedd yng-hynnulleidfa 'r ſainct.

6 Canys [g] pwy yn y nef a gyſtedlir â'r ARGLWYDD? *pwy* a gyffelybir i'r ARGLWYDD ym mysg meibion y cedyrn?

7 [h] Duw ſydd ofnadwy jawn ynghynnulleidfa 'r ſainct; ac i'w arſwydo yn ei holl amgylchoedd.

8 O ARGLWYDD Dduw 'r lluoedd, pwy *ſydd* fel tydi, yn gadarn JOR? a'th wirionedd o'th amgylch?

9 [i] Ti wyt yn llywodraethu ymchwydd y môr: pan gyſodo ei donnau, ti a'i goſtegi.

10 [k] Ti a ddrylliaiſt yr † Aipht, fel *un* laddedig: trwy ‡ nerth dy fraich y gwaſgeraiſt dy elynion.

11 [l] Y nefoedd *ydynt* eiddot ti, a'r ddaear *ſydd* eiddot ti: ti a ſeiliaiſt y byd a'i gyflawnder.

12 Ti a greaiſt ogledd a dehau: Tabor a Hermon a lawenychant yn dy enw.

13 *Y mae* i ti fraich, a chadernid; cadarn yw dy law, *ac* uchel yw dy ddeheulaw.

14 [m] Cyfiawnder a barn yw † trigfa dy orſeddfainge: [n] trugaredd a gwirionedd a ragflaenant dy wyneb.

15 Gwyn ei fyd y bobl a adwaenant [o] yr hyfrydlais: yn llewyrch dy wyneb, O ARGLWYDD, y rhodiant hwy.

16 Yn

b Job 19. 13. Pſ. 31. 11. a 142. 4.
c Job 11. 13. Pſ. 143. 6.
f Pſ. 6. 5. a 30. 9. a 115. 17. a 118. 17. Eſay 38. 18.
g Pſ. 5. 3.
h Job 6. 4.
‡ Neu, *ar hyd y dydd.*
i Pſ. 31. 11. a 38. 11.
k Ecſod. 14. 26. † *Rahab.* ‡ Heb. *fraich dy nerth.*
l Gen. 1. 1. Pſ. 24. 1. a 50. 12.
m Pſ. 97. 2.
† Neu, *ſicrhâd.*
n Pſ. 85. 13.
o Num. 10. 6.

16 Yn dy enw di y gorfoleddant beunydd; ac yn dy gyfiawnder yr ymddyrchafant.

17 Canys godidawgrwydd eu cadernid hwynt *yawyt* ti; ac yn dy ewyllys da [p] yr dyrchefir ein corn ni.

18 Canys ‡ yr ARGLWYDD *yw* ein tarian; a Sanct Iſrael *yw* ein Brenin.

19 Yna [r] yr ymddiddenaiſt mewn gweledigaeth â'th ſainct, ac a ddywedaiſt, Gotodais gymmorth ar *un* cadarn; dyrchefais *un* etholedig o'r bobl.

20 [q] Ceſais Ddafydd ſy ngwaſanaethwr: enneiniais ef â'm holew ſanctaidd:

21 [r] Yr hwn y ſicrhêir ſy llaw gyd ag ef: a'm braich a'i nertha ef.

22 [s] Ni orthrymma'r gelyn ef; a'r mâb anwir ni's cyſtuddia ef.

23 A mi a goethaf ei elynion o'i flaen; a'i gaſeion a darawaf.

24 [t] Fy ngwirionedd hefyd, a'm trugaredd *fydd* gyd ag ef: ac [u] yn ſy enw y dyrchefir ei gorn ef.

25 A [x] goſodaf ei law yn y môr, a'i ddeheulaw yn yr afonydd.

26 Efe a lefa arnaf, Ti yw fy Nhâd, fy Nuw, a chraig fy jechydwriaeth.

27 Minnau a'i gwnâf ynteſ yn gynſaf, goruwch brenhinoedd y ddaear.

28 [y] Cadwaf iddo ſy nhrugaredd yn dragywydd: a'm cyſammod fydd ſicr iddo.

29 [z] Goſodaf hefyd ei had yn dragywydd; a'i orſeddfainge [a] ſel dyddiau 'r nefoedd.

30 O's ei feibion a adawânt ſy nghyfraith: ac ni rodiant yn fy marnedigaethau;

31 O's fy neddfau a halogant; a'm gorchymynion ni chadwant;

32 Yna [b] mi a ymwelaf â'i camwedd â gwialen, ac â'i hanwiredd â ffrewyllau.

33 Ond ni thorraf fy nhrugaredd oddi wrtho: ac † ni phallaf o'm gwirionedd.

34 Ni thorraf fy nghyſammod: ac ni newidiaf yr hyn a ddaeth allan o'm genau.

35 Tyngais unwaith i'm ſancteiddrwydd, na ddywedwn gelwydd i Ddafydd.

36 [c] Bydd ei hâd ef yn dragywydd; a'i orſeddfainge [d] ſel yr haul ger fy mron i.

37 Sicrhêir ef yn dragywydd ſel y lleuad, ac *ſel* tyſt ffyddlon yn y nef. Selah.

38 Ond ti a wrthodaiſt ac a ffieiddiaiſt, ti a ddigiaiſt wrth dy enneiniog.

39 Diddymmaiſt gyfammod dy wâs; halogaiſt ei goron, *gan ei thaflu* i lawr.

40 [e] Drylliaiſt ei holl gaeau ef; gwnaethoſt ei amddiffynfeydd yn adwyau.

41 Yr holl fforddolion a'i hyſbeiliant ef: aeth yn wartharudd i'w gymmydogion.

42 Dyrchefaiſt ddeheulaw ei wrthwynebwyr; llawenheaiſt ei holl elynion.

43 Troaiſt hefyd fin ei gleddyf, ac ni chadarnheaiſt ef mewn rhyfel.

44 Peraiſt i'w ‡ harddwch ddarfod, a bwriaiſt ei orſeddfainge i lawr.

45 Byrheaiſt ddyddiau ei jeuengctid; toaiſt gywilydd droſto ef. Selah.

46 [f] Pa hŷd, ARGLWYDD, yr ymguddi, *ai* yn dragywydd? a lŷſg dy ddigofaint di ſel tân?

47 [g] Cofia [h] pa amſer ſydd *i* mi: pa ham y creaiſt holl blant dynion yn ofer.

48 [i] Pa ŵr a ſydd byw, ac ni [k] wêl farwolaeth? a wared eſe ei enaid o law 'r bedd? Selah.

49 Pa le y *mae* dy hên drugareddau, O Arglwydd, y *rhai* [l] a dyngaiſt i Ddafydd yn dy wirionedd?

50 Cofia, O Arglwydd, waradwydd dy weiſion, [m] *yr hwn* a ddygais yn ſy mynwes *gan* yr holl bobloedd fawrion;

51 A'r hwn y gwaradwyddodd dy elynion, O ARGLWYDD; â'r hwn y gwaradwyddaſant ôl troed dy enneiniog.

52 Bendigedig *fyddo* 'r ARGLWYDD yn dragywydd. Amen, ac Amen.

PSAL. XC.

1 *Moſes yn datcan rhagluniaeth Duw, 3 yn cwyno rhag brevoldeb dŷn, 7 a cheryddon Duw, 10 a byrred yr einioes: 12 Ac yn gweddio am gael gwybodaeth a phrawf o ddaioni rhagluniaeth Duw.*

¶ Gweddi Moſes [a] gŵr Duw.

TI, Arglwydd, [b] fuoſt yn breſwylfa i ni † ym mhob cenhedlaeth:

2 [c] Cyn gwneuthur y mynyddoedd, a llunio o honot y ddaear, a'r byd; ti heiyd *wyt* Dduw o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb.

3 Troi ddŷn i ddinyſtr; a dywedi, [d] Dychwelwch feibion dynion.

4 [e] Canys mil o flynyddoedd *ydynt* yn dy olwg di fel doe, wedi 'r êl heibio, ac *fel* gwiliadwriaeth nôs.

5 Dygi hwynt ymmaith megis â llifeiriant; [f] y maent *fel* hûn: y borau [g] y *maent* fel llyſieuyn a newidir.

6 Y borau y blodeua, ac y tŷf; pryd nawn y torrir ef ymmaith, ac y gwywa.

7 Canys yn dy ddîg y diferthwyd ni, ac yn dy lidiawgrwydd i'n brawychwyd.

8 [h] Goſodaiſt ein hanwiredd ger dy fron, ein [i] dirgel *bechodau* yngoleuni dy wyneb.

9 Canys ein holl ddyddiau ni a † ddarfuant gan dy ddigofaint di: treuliaſom ein blynyddoedd fel ‡ chwedl.

10 † Yn nyddiau ein blynyddoedd *y mae* deng mlynedd a thrugain: ac o's o gryſder y *cyrheuddir* pedwar ugain mlynedd, etto eu nerth *ſydd* boen a blinder; canys ebrwydd y derfydd, a ni a ehedwn ymmaith.

11 Pwy a edwyn nerth dy ſorriant; canys fel *y mae* dy ofn, *y mae* dy ddigter.

12 [k] Dyſg *i ni* felly gyfrif ein dyddiau, fel y dygom *ein* calon i ddoethineb.

13 Dychwel, ARGLWYDD, pa hŷd? ac edifarhâ o ran dy weiſion.

14 Diwalla ni yn forau â'th drugaredd; fel y gorfoleddom ac y llawenychom dros ein holl ddyddiau.

15 Llawenhâ ni yn ôl y dyddiau y cyſtuddiaiſt ni, *a* 'r blynyddoedd y gwelſom ddrygfyd.

16 Gweler dy waith tu ag at dy weiſion, a'th ogoniant tu ag at eu plant hwy.

17 A bydded [l] prydferthwch yr ARGLWYDD ein Duw arnom ni: a threfna weithred ein dwylaw ynnom ni; ïe trefna waith ein dwylaw.

PSAL. XCI.

1 *Cyſtwr y duwiol, 3 a'i diogelwch, 9 a'i frigias, 11 Ei gweiſion, 14 a'i caredig, a diwedd y cwbl.*

YR hwn [a] ſydd yn trigo yn nirgelwch y Goruchaf, a † erysynghyſgod yr Hollalluog.

2 [b] Dywedaf am yr ARGLWYDD, Fy noddfa a'm hamddiffynfa *ydyw*; fy Nuw, ynddo yr ymddiriedaf.

3 Canys [c] efe a'th wareda di o fagl yr heliwr, *ac* oddi wrth haint echryſlon.

4 [d] A'i aſgell y cyſgoda efe troſot, a than ei adenydd y byddi dîogel: ei wirionedd *fydd* darian ac aſtalch *i ti*.

5 [e] Nid

---

[p] Pſ. 75. 10. Ad. 24.
‡ Neu, *o'r Arglwydd y mae ein tarian. ac o Sanct Iſ. y mae ein Brenin.*
[q] 1 Sam. 16. 1, 2.
[r] Pſ. 80. 17.
[s] 2 Sam. 7. 10.
[t] Pſ. 61. 7.
[u] Ad. 17.
[x] Pſ. 72. 8. a 80. 11.
[y] Eſay 55. 3.
[z] Ad. 4. 36.
[a] Deut. 11. 21.
[b] 2 Sam. 7. 14.
† Heb. *ni adiddymmaf fy nghyfammod.*
[c] 2 Sam. 7. 16. Ad. 4, 29. Luc 1. 33. Joan 12. 34.
[d] Pſ. 72. 5, 17.
[e] Pſ. 80. 12.
‡ Heb. *ddiſgleirdeb.*
[f] Pſ. 79. 5.
[g] Job 7. 7.
[h] Pſ. 39. 4, 5.
[i] Pſ. 49. 9.
[k] Heb. 11. 5.
[l] 2 Sam. 7. 15. Eſay 55. 3.

[m] Pſ. 69. 9.

[a] Deut. 33. 1.
[b] Ezec. 11. 16.
† Heb. *yngheneddlaeth a chenedlaeth.*
[c] Diar. 8. 25.
[d] Gen. 3. 19. Preg. 12. 7.
[e] 2 Pedr 3. 8.
[f] Pſ. 73. 20.
[g] Pſ. 103. 15. Eſay 40. 6.
[h] Pſ. 50. 21.
[i] Pſ. 19. 12.
† Heb. *droiſant eu hwyneb.*
‡ Neu, *myſyrdod.*
† Neu, *Dyddiau ein blynyddoedd, ynddynt y mae, &c.*
[k] Pſ. 39. 4.

[l] Pſ. 27. 4.

[a] Pſ. 27. 5.
† Heb. *letty.*
[b] Pſ. 142. 5.
[c] Pſ. 124. 7.
[d] Pſ. 17. 8. a 57. 1. a 61. 4.

5 [e] Nid ofni rhag dychryn nôs; *na* rhag y ſaeth a ehetto 'r dydd:

6 *Na* rhag yr haint a rodio yn y tywyllwch; *na* rhag y dinyſtr a ddinyſtrio ganol dydd.

7 Wrth dy yſtlys y cwymp mil, a dengmil wrth dy ddeheulaw: ond ni ddaw yn agos attat ti.

8 Yn unig [f] ti a ganfyddi â'th lygaid, ac a weli dâl y rhai annuwiol.

9 Am i ti wneuthur yr ARGLWYDD fy noddfa, *ſef* y Goruchaf, [g] yn breſwylfa i ti;

10 Ni ddigwydd i ti niwaid, ac ni ddaw pla yn agos i'th babell.

11 [h] Canys efe a orchymmyn i'w angylion am danat ti, dy gadw yn dy holl ffyrdd.

12 Ar eu dwylaw i'th ddygant; [i] rhag taro dy droed wrth garreg.

13 Ar y llew a'r ‡ aſp y cerddi: y cenaw llew a'r ddraig a ſethri.

14 Am iddo roddi ei ſerch arnaf: am hynny y gwaredaf eſ: am iddo adnabod fy enw.

15 [k] Efe a eilw arnaf, a mi a'i gwrandawaf: mewn ing y *byddaf* fi gyd ag ef, y gwaredaf, ac y gogoneddaf ef.

16 Digonaf ef â hîr ddyddiau: a dangoſaf iddo fy jechydwriaeth.

PSAL. XCII.

1 Dafydd yn annog i foliannu Duw, 4 am ei fawr weithredoedd, 6 am ei farneiaethau ar yr enwir, 10 a'i ddaioni i'r duwiol.

¶ Pſalm *neu* gân ar y dydd Sabboth.

[a] DA yw moliannu 'r ARGLWYDD; a chanu *mawl* i'th enw di, y Goruchaf:

2 A mynegi 'r borau am dy drugaredd, a'th wirioneddu y noſweithiau;

3 Ar ddegtant, ac ar nabl, *ac* ar delyn † yn ſyſyriol.

4 Canys llawenychaiſt fi, O ARGLWYDD, â'th weithred: yngwaith dy ddwylaw y gorſoleddaf.

5 [b] Mor fawredig, O ARGLWYDD, yw dy weithredoedd! [c] dwfn jawn yw dy feddyliau.

6 [d] Gŵr annoeth ni wyr, a'r ynfyd ni ddyall hyn.

7 Pan [e] flodeuo 'r rhai annuwiol fel llyſieuyn, a blaguro holl weithredwyr anwiredd; *hynny fydd* i'w dinyſtrio byth bythoedd.

8 Tithau, ARGLWYDD, *wyt* ddyrchafedig yn dragywydd.

9 Canys wele dy elynion, O ARGLWYDD, wele dy elynion a ddifethir: gwaſgerir holl weithredwyr anwiredd.

10 Ond [f] fy nghorn i a ddyrchefi fel unicorn, ag olew îr i'm henneinir.

11 [g] Fy llygad hefyd a wêl *fy ngwynfyd* ar fy ngwrthwynebwyr: fy nghluſtiau a glywant *fy ewyllys* am y rhai drygionus a gyſodant i'm herbyn.

12 [h] Y cyfiawn a flodeua fel palmwydden, *ac* a gynnydda fel cedrwydden yn Libanus.

13 Y rhai a blannwyd yn nhŷ 'r ARGLWYDD, a flodeuant ynghynteddoedd ein Duw.

14 Ffrwythant etto yn *eu* henaint; tirfion, ac iraidd fyddant:

15 I fynegi mai uniawn *yw* 'r ARGLWYDD [i] fy nghraig; ac [k] nad *oes* anwiredd ynddo.

PSAL. XCIII.

Mawrhydi, gallu, a ſancteidarwydd teyrnas Criſt.

[a] YR ARGLWYDD ſydd yn teyrnaſu, [b] efe a wiſgodd ardderchawgrwydd; gwiſgodd yr ARGLWYDD nerth *ac* ymwregyſodd: y byd hefyd a ſicrhäwyd fel na ſyflo.

2 [c] Darparwyd dy orſeddfaingc ‡ eriôed: ti *wyt* er tragywyddoldeb.

3 Y llifeiriaint, O ARGLWYDD, a ddyrchafaſant, y llifeiriaint a ddyrchafaſant eu twrf; y llifeiriaint a ddyrchafaſant eu tonnau.

4 Yr ARGLWYDD yn yr uchelder *ſydd* gadarnach nâ thwrf dyfroedd lawer, *nâ* chedyrn donnau y môr.

5 Sicr jawn yw dy dyſtiolaethau: ſanctеiddrwydd a weddai i'th dŷ, O ARGLWYDD, † byth.

PSAL. XCIV.

1 Y prophwyd wrth alw am gyfiawnder, yn cwyno rhag trais ac annuwiolaeb: 8 yn dyſgu rhagluniaeth Duw: 12 yn dangos deadwydawch cyſtudd. 16 Mai Duw yw amddiffynwr y cuſtuddieaig.

O ARGLWYDD Dduw 'r [a] dîal, O Dduw 'r dîal, * ymddiſgleiria.

2 [b] Ymddyrcha, [c] farnwr y byd: tâl eu gwobr i'r beilchion.

3 Pa hyd, ARGLWYDD, y *caiff* yr annuwiolion? pa hyd y *caiff* yr annuwiol orfoleddu?

4 Pa *hyd* [d] y ſiaradant *ac* y dywedant yn galed? yr ymfawryga holl weithredwyr anwiredd?

5 Dy bobl, ARGLWYDD, a ddrylliant; a'th etifeddiaeth a gyſtuddiant.

6 Y weddw a'r dieithr a laddant, a'r amddifad a ddieneidiant.

7 [e] Dywedant hefyd, Ni wêl yr ARGLWYDD; ac nid yſtyria Duw Jacob *hyn*.

8 [f] Yſtyriweh chwi rai annoeth ym myſg y bobl: ac ynfydion, pa bryd y dyellwch?

9 [g] Oni chlyw 'r hwn a blannodd y gluſt? oni wêl yr hwn a luniodd y llygad?

10 Oni cherydda 'r hwn a gosba 'r cenhedloedd? *oni* wyr yr hwn ſydd yn dyſgu gwybodaeth i ddŷn?

11 [h] Gŵyr yr ARGLWYDD feddyliau dŷn, mai gwagedd *ydynt*.

12 [i] Gwyn ei fyd y gŵr a geryddi di, O ARGLWYDD, ac a ddyſgi yn dy gyfraith;

13 I beri iddo lonydd oddi wrth ddyddiau drygfyd; hyd oni chloddier ffos i'r annuwiol.

14 [k] Canys ni âd yr ARGLWYDD ei bobl, ac ni wrthyd efe ei etifeddiaeth.

15 Eithr barn a ddychwel at gyfiawnder: a'r holl rai uniawn o galon *a ânt* ar ei ôl.

16 Pwy a gyfyd gyd â mi yn erbyn y rhai drygionus? pwy a ſaif gyd â mi yn erbyn gweithredwyr anwiredd?

17 Oni *buaſai* 'r ARGLWYDD yn gymmorth i mi, braidd na thrigaſai fy enaid *mewn* diſtawrwydd.

18 Pan ddywedais, Llithrodd fy nhroed; dy drugaredd di, O ARGLWYDD, a'm cynhaliodd.

19 Yn amlder fy meddyliau o'm mewn, dy ddiddanwch di a lawenycha fy enaid.

20 A [l] fydd cyd-ymdeithas i ti â gorſeddfaingc anwiredd, yr hon [m] a lunia anwiredd yn lle cyfraith?

21 Yn

[e] Job 5. 19, &c. Pſ. 121. 6. Diar. 3. 23. Eſay 43. 2.
[f] Pſ. 37. 34.
[g] Pſ. 90. 1.
[h] Pſ. 34. 7. Mat. 4. 6. Luc 4. 10.
[i] Job 5. 23.
‡ *Neidr.*
[k] Pſ. 50. 15.
[a] Pſ. 147. 1.
† Heb. *Higaion.*
[b] Pſ. 40. 5. a 139. 17.
[c] Rhuf. 11. 34.
[d] Pſ. 94. 8.
[e] Job 12. 6. a 21. 7. Jer. 12. 1, 2. Mal. 3. 15.
[f] Pſ. 89. 17, 24.
[g] Pſ. 54. 7. a 59. 10. a 112. 8.
[h] Eſay 65. 22. Hoſ. 14. 5.
[i] Deut. 32. 4.
[k] Rhuf. 9. 14.

Prydnh. Weddi.
[a] Pſ. 96. 10. a 97. 1. a 99. 1. Eſay 52. 7.
[b] Pſ. 104. 1.
[c] Pſ. 5. 6. Diar. 8. 22, &c.
‡ *Cynt.*
† Heb. *dros hîr ddyddiau.*
[a] Deut. 32. 35. Nah. 1. 2.
* Pſ. 80. 1.
[b] Pſ. 7. 6.
[c] Gen. 18. 25.
[d] Pſ. 31. 18. Jud 15.
[e] Pſ. 10. 11, 13. a 59. 7.
[f] Pſ. 92. 6.
[g] Eccſod. 4. 11. Diar. 20. 12.
[h] 1 Cor. 3. 20.
[i] 1 Cor. 11. 32. Hebr. 12. 5, &c.
[k] 1 Sam. 12. 22. Rhuf. 11. 1, 2.
[l] Am. 6. 4.
[m] Pſ. 58. 2. Eſay 10. 1.

21 Yn ſinteioedd y deuant yn erbyn enaid y cyfiawn; a gwaed gwirion a farnant yn euog.

22 Eithr yr ARGLWYDD ſydd yn amddiffynfa i mi; a'm Duw yw craig fy nodded.

a Pſ.7.16. 23 Ac [a] efe a dâl iddynt eu hanwiredd, ac a'i tyrr ymmaith yn eu drygioni: yr ARGLWYDD ein Duw a'i tyrr hwynt ymmaith.

PSAL. XCV.

Boreuol Weddi.

1 Cyngor i ſoliannu Duw, 3 o herwydd ei fawredd, 6 a'i ddaioni: 8 ac na themtier ef.

a Pſ. 100. 1. † Heb. *ynghrâig.* ‡ Heb. *Rhag-flaenwn ei wyneb ef.*

[a] DEuwch, canwn i'r ARGLWYDD; † ymlawenhâwn ‡ yn nerth ein hiechyd.

2 ‡ Deuwn ger ei fron ef â diolch: canwn yn llafar iddo â pſalmau.

b Pſ. 96. 4. a 97. 9 a 135. 5. ‡ Neu, *nerth.*

3 Canys [b] yr ARGLWYDD *ſydd* Dduw mawr, a brenin mawr goruwch yr holl dduwiau.

c Pſ. 79. 13. a 80. 1. a 100. 3. d Heb. 3. 7. a 4. 7. e Eciod. 17. 2, 7. Num. 14. 22, &c. a 20. 13. Deut. 6. 16. † Heb. *gynnen.*

4 Yr hwn y *mae* gorddyſnderau'r ddaear yn ei law; ac ‡ uchelderau'r mynyddoedd yn eiddo.

5 Y môr *ſydd* eiddo, ac efe a'i gwnaeth: a'i ddwylaw a luniaſant y ſychdir.

6 Deuwch, addolwn, ac ymgrymmwn: goſtyngwn ar ein gliniau ger bron yr ARGLWYDD ein gwneuthurwr.

7 Canys efe yw ein Duw ni; a [c] ninnau *ym* bobl ei borfa, a defaid ei law. [d] Heddyw o's gwrandêwch ar ei leferydd,

8 Na chaledwch eich calonnau, [e] megis yn yr † ymryſonfa, fel yn nydd profedigaeth yn yr anialwch:

9 Pan [f] demtiodd eich tadau fi, y profaſant fi, ac y gwelſant fy ngweithredoedd.

10 Deugain mlynedd yr ymryſonais â'r genhedlaeth *hon*, a dywedais, Pobl gyfeiliornus yn *eu* calon *yaynt* hwy, ac nid adnabuant fy ffyrdd:

11 *Wrth* y rhai y tyngais yn fy llid, † na ddelent i'm gorphwyſta.

f Pſal. 78. 18, 40, 56. 1 Cor. 10. 9. † Heb. *o's deuant.*

PSAL. XCVI.

1 Cyngor i gloſori Duw, 4 am ei fawredd, 8 a'i frenhiniaeth, 11 a'i ſarn gyffredinol.

a 1 Cron. 16. 23. Pſ. 33. 3.

[a] CEnwch i'r ARGLWYDD ganiad newydd: cenwch i'r ARGLWYDD, yr holl ddaear.

2 Cenwch i'r ARGLWYDD, bendigwch ei enw; cyhoeddwch o ddydd i ddydd ei jechydwriaeth ef.

3 Dadgenwch ym myſg y cenhedloedd ei ogoniant ef, ym mhlith yr holl bobloedd ei ryfeddodau.

b Pſ. 145. 3. c Pſ. 18. 3. d Pſ. 95. 3. e Edrych Jer. 10. 11, 12.

4 Canys [b] mawr yw'r ARGLWYDD, a [c] chanmoladwy iawn; [d] ofnadwy yw efe goruwch yr holl dduwiau.

5 Canys [e] holl dduwiau'r bobloedd *ydynt* eulynnod: ond yr ARGLWYDD a wnaeth y nefoedd.

6 Gogoniant a harddwch *ſydd* o'i flaen ef; nerth a hyfrydwch *ſydd* yn ei ſyſlegr.

f Pſ. 29. 1, 2. † Neu, *yn y Cyſſegr prydferth.* g Pſ. 110. 3.

7 Tylwythau'r bobl, rhoddwch i'r ARGLWYDD; rhoddwch i'r ARGLWYDD ogoniant a nerth.

8 [f] Rhoddwch i'r ARGLWYDD ogoniant ei enw: dygwch offrwm, a deuwch i'w gynteddoedd.

9 Addolwch yr ARGLWYDD † [g] mewn prydferthwch ſanctteiddrwydd: yr holl ddaear, ofnwch ger ei fron ef.

10 Dywedwch ym myſg y cenhedloedd, [h] Yr ARGLWYDD ſydd yn teyrnaſu: a'r byd a ſicrhaodd efe, fel nad yſgogo: efe a farna'r bobl yn uniawn.

h Pſ. 93. 1. a 97. 1.

11 [i] Llawenhaed y nefoedd, a gorfoledded y ddaear; [k] rhued y môr a'i gyflawnder.

i Pſ. 69. 34. k Pſ. 98. 7, &c.

12 Gorfoledded y maes, a'r hyn oll *ſydd* ynddo: yna holl brennau'r coed a ganant

13 O flaen yr ARGLWYDD: canys y mae yn dyfod, canys y mae'n dyfod i farnu'r ddaear: [l] efe a farna'r byd trwy gyfiawnder, a'r bobloedd â'i wirioneddl. Pſ. 67. 4. Dad. 19. 11.

PSAL. XCVII.

1 Mawrhydi teyrnas Duw. 7 Yr Eglwys yn llawenychu o herwydd barnedigaethau Duw ar ddelwaddolwyr. 10 Cyngor i ddûwioldeb a llawenydd.

a Pſ. 96. 10. † Neu, *mawrion.* b 1 Bren. 8. 12. Pſ. 18. 11. c Pſ. 89. 14. ‡ Neu, *ſicrhâo.* d Pſ. 77. 18. a 104. 32. e Barn. 5. 5. Mic. 1. 4. Nah. 1. 5. f Pſ. 19. 1. a 50. 6. g Eciod. 20. 4. Lef. 26. 1. Deut. 5. 8. h Heb. 1. 6. i Pſ. 95. 3. a 96. 4. k Pſ. 34. 14. a 101. 3. Amos 5. 25.

[a] YR ARGLWYDD ſydd yn teyrnaſu; gorfoledded y ddaear; llawenyched ynyſoedd † lawer.

2 [b] Cymhylau a thywyllwch *ſydd* o'i amgylch ef: [c] cyfiawnder a barn *yw* ‡ trigfa ei orſeddfainge ef.

3 Tân a â allan o'i flaen ef, ac a lŷſg ei elynion o amgylch.

4 [d] Ei ſellt a lewyrchaſant y byd: y ddaear a welodd, ac a grynodd.

5 [e] Y mynyddoedd a doddaſant fel cŵyr o flaen yr ARGLWYDD; o flaen Arglwydd yr holl ddaear.

6 [f] Y nefoedd a fynegant ei gyfiawnder ef: a'r holl bobl a welant ei ogoniant.

7 [g] Gwaradwydder y rhai oll a waſanaethant ddelw gerfiedig, y rhai a ymffroſtiant mewn eulynnod: [h] addolwch ef, yr holl dduwiau.

8 Sion a glywodd, ac a lawenychodd; a merched Juda a orfoleddaſant; o herwydd dy farnedigaethau di, O ARGLWYDD.

9 Canys ti, ARGLWYDD, wyt oruchel goruwch yr holl ddaear: [i] dirfawr i'th ddyrchafwyd goruwch yr holl dduwiau.

10 Y rhai a gerwch yr ARGLWYDD, [k] casêwch ddrygioni: efe ſydd yn cadw eneidiau ei ſainct; efe a'i gwared o law y rhai annuwiol.

11 [l] Hauwyd goleuni i'r cyfiawn, a llawenydd i'r rhai uniawn o galon.

12 Y rhai cyfiawn, [m] llawenychwch yn yr ARGLWYDD; a moliennwch wrth goffadwriaeth ei ſanctteiddrwydd ef.

Rhuf. 12. 9. [l] Pſ. 112. 4. [m] Pſ. 33. 1.

PSAL. XCVIII.

1 Dafydd yn annog yr Iuddewon, 4 a'r cenhedloedd, 7 a'r holl greaduriaid, i gloſori Duw.

Prydnhn. Weddi.

¶ Pſalm.

a Pſ. 33. 3 a 96. 1. Eſay 42. 10. a 43. 5. b Eſay 59. 16. c Eſay 52. 10.

[a] CEnwch i'r ARGLWYDD ganiad newydd; canys efe a wnaeth *bethau* rhyfedd: [b] ei ddeheulaw a'i fraich ſanctaidd a barodd iddo fuddugoliaeth.

2 [c] Hyſbyſodd yr ARGLWYDD ei jechydwriaeth: dadguddiodd ei gyfiawnder yngolwg y cenhedloedd.

3 Cofiodd ei drugaredd a'i wirionedd i dŷ Iſrael: holl derfynau'r ddaear a welſant jechydwriaeth ein Duw ni.

4 Cenwch yn llafar i'r ARGLWYDD, yr holl ddaear: lleſwch, ac ymlawenhêwch, a chenwch.

5 Cenwch i'r ARGLWYDD gyd â'r delyn; gyd â'r delyn â lleſ Pſalm.

6 Ar

6 Ar udgyrn a ſain cornet, cenwch yn llafar o flaen yr ARGLWYDD y Brenin.

7 [a] Rhued y môr a'i gyflawnder; y bŷd a'r rhai a drigant o'i fewn.

8 Cured y lliſeiriaint *eu* dwylaw: a chydganed y mynyddoedd

9 O flaen yr ARGLWYDD: canys y mae 'n dyfod i farnu 'r ddaear: efe a farna 'r byd â chyfiawnder, a'r bobloedd ag uniondeb.

PSAL. XCIX.

1 *Dafydd yn goſod allan deyrnas Duw yn Sïon, 5 ac yn annog pawb, wrth eſampl yr hen dadau, i adaoli Duw yn ei fynydd ſanctaidd.*

YR ARGLWYDD ſydd yn teyrnaſu, cryned y bobloedd: [b] eiſtedd y mae *rhwng* y Cerubiaid, ymgynhyrfed y ddaear.

2 Mawr yw 'r ARGLWYDD yn Sïon, a dyrchafedig yw efe goruwch yr holl bobloedd.

3 Moliannant dy enw mawr ac ofnadwy; *canys* ſanctaidd yw.

4 A [c] nerth y brenin a hoffa farn: ti a ſicrhêi uniondeb; barn, a chyfiawnder a wnai di yn Jacob.

5 [d] Dyrchefwch yr ARGLWYDD ein Duw, ac ymgrymmwch o flaen [e] ei ſtoldraed ef; *canys* ſanctaidd yw.

6 [f] Moſes ac Aaron ym mhlith eioffeiriaid ef; a Samuel ym myſg y rhai a alwant ar ei enw: galwaſant ar yr ARGLWYDD, ac efe a 'i gwrandawodd hwynt.

7 [g] Llefarodd wrthynt yn y goloſn gwmmwl: cadwaſant ei dyſtiolaethau, a'r ddeddf a roddodd efe iddynt.

8 Gwrandewaiſt arnynt, O ARGLWYDD ein Duw: Duw oeddit yn eu harbed, ïe pan [h] ddïelit am eu dychymmygion.

9 [i] Dyrchefwch yr ARGLWYDD ein Duw, ac ymgrymmwch ar ei fynydd ſanctaidd: canys ſanctaidd yw 'r ARGLWYDD ein Duw.

PSAL. C.

1 *Cyngor i foliannu Duw yn llawen-hyfryd, 3 am ei fawredd, 4 ac am ei allu.*

¶ [a] Pſalm ‡ o foliant.

CEnwch [b] yn llafar i'r ARGLWYDD, yr holl ddaear:

2 Gwaſanaethwch yr ARGLWYDD mewn llawenydd; deuwch o 'i flaen ef â chân.

3 Gwybyddwch mai 'r ARGLWYDD *ſydd* Dduw: [c] efe a'n gwnaeth, ac ‡ nid ni ein hunain: [d] ei bobl ef *ydym*, a defaid ei borfa.

4 [e] Ewch i mewn i'w byrth ef â diolch, *ac* i 'w gynteddau â mawl: diolchwch iddo, *a* bendithiwch ei enw.

5 Canys da yw 'r ARGLWYDD: [f] ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd; a 'i wirionedd hyd genhedlaeth a chenhedlaeth.

30, 31. [e] Pſ. 66. 13. [f] Pſ. 136. 1, &c.

PSAL. CI.

Dafydd yn gwneuthur addûned a phroffes o aduwioldeb.

¶ Pſalm Dafydd.

CAnaf am drugaredd a barn: i ti, ARGLWYDD, y canaf.

2 Byddaf ddyallus mewn ffordd berffaith: pa bryd y deui attaf? rhodiaf mewn perffeithrwydd ſy nghâlon o fewn fy nhŷ.

3 Ni oſodaf ddim ‡ anwir o flaen fy llygaid: [a] câs gennyf waith [b] y rhai cildynnus; ni lŷn wrthyf fi.

4 Calon gyndyn a gilia oddi wrthyf: nid adnabyddaf *dŷn* drygionus.

5 Torraf ymmaith yr hwn a enllibio ei gymmydog yn ddirgel: [c] yr uchel o olwg, a'r balch ei galon, ni allaf *ei* daioddef.

6 Fy llygaid *ſydd* ar ffyddloniaid y tîr, fel y trigont gyd â mi: yr hwn a rodio mewn ffordd berffaith, hwnnw a'm gwaſanaetha i.

7 Ni thrîg o fewn fy nhŷ yr un a wnelo dwyll: ni † thrîg yn fy ngolwg yr un a ddywedo gelwydd.

8 [d] Yn forau y torraf ymmaith holl annuwiolion y tîr; i ddiwreiddio holl weithredwyr anwiredd o ddinas yr ARGLWYDD.

PSAL. CII.

1 Ϋ *Prophwyd yn ei wedai yn cwyno yn chwerwdoſt: 12 Ϋn cymmeryd cyſſur o dragywyddoldeb a thrugaredd Duw. 18 Bod yn rhaid cadw coffa o drugareddau Duw. 23 Ϋ mae yn attegu ei wenaid ag anghyfnewidiolder Duw.*

¶ Gweddi 'r cyſtuddiedig, pan fyddo mewn blinder, ac yn tywallu ei gwyn ger bron yr ARGLWYDD.

ARGLWYDD, clyw fy ngweddi, a deled fy llef attat.

2 [a] Na chudd dy wyneb oddi wrthyf yn nydd fy nghyfyngder, goſtwng dy gluſt attaf: yn y dydd y galwyf, bryſia, gwrando fi.

3 Canys fy nyddiau a ddarfuant ‡ fel mwg: [b] a'm heſgyrn a boethaſant fel aelwyd.

4 Fy nghâlon a darawyd, ac a wywodd fel llyſieuyn; fel yr anghofiais fwyta fy mara.

5 Gan lais fy nhuchan y glynodd [c] fy eſgyrn wrth ‡ fy nghnawd.

6 [d] Tebyg wyt i belican yr anialwch; ydwyf fel dylluan y diffeithwch.

7 Gwiliais, ac ydwyf fel aderyn y tô, unig ar ben y tŷ.

8 Fy ngelynion a'm gwaradwyddant beunydd: y rhai a ynfydant wrthyf a dyngaſant yn fy erbyn.

9 Canys bwyteais ludw fel bara: a [e] chymmyſgais fy niod ag wylofain;

10 O herwydd dy lîd di a'th ddigofaint: canys codaiſt fi i fynu, a theflaiſt fi i lawr.

11 [i] Fy nyddiau *ſydd* fel cyſgod yn cilio; a [g] minnau fel glaſwelltyn a wywais.

12 [h] Tithau, ARGLWYDD, a barhêi yn dragywyddol: a'th [i] goffadwriaeth hyd genhedlaeth a chenhedlaeth.

13 Tia gyſodi, *ac* a drugarhêi wrth Sïon: canys yr amſer i drugarhâu wrthi, ïe 'r amſer nodedig, a ddaeth.

14 O blegid y mae dy weiſion yn hoffi [k] ei meini; ac yn toſturio wrth ei llwch hi.

15 Felly 'r cenhedloedd a ofnant enw 'r ARGLWYDD: a holl frenhinoedd y ddaear dy ogoniant.

16 Pan adeilado 'r ARGLWYDD Sïon, y gwelir ef yn ei ogoniant.

17 Efe a edrych ar weddi 'r gwael; ac ni ddïyſtyrodd eu dymuniad.

18 Hyn a 'ſgrifennir i'r genhedlaeth a ddêl: [l] a'r bobl a grëir a foliannant yr ARGLWYDD.

19 Canys

‡ Neu, *i'r Fall.* Heb. *Belial.*
[a] Pſ. 97. 10.
[b] Pſ. 125. 5.
[c] Pſ. 18. 23. Diar. 6. 17.
‡ Neu, *yn berffaith yn y ffordd.*
† Heb. *ſicrhêir.*
[d] Jer. 21. 12.
Boreuol Weddi.
[a] Pſ. 27. 9. a 69. 17.
‡ Neu, *yn fwg.*
[b] Job 30. 30.
[c] Job 19. 20. Galar. 4. 8.
‡ *Fy nghroen.*
[d] Job 30. 29.
[e] Pſ. 42. 3. a 80. 5.
[f] Pſ. 109. 23. a 144. 4. Preg. 6. 12.
[g] Eſay 40. 6. Jago 1. 10.
[h] Galar. 5. 19.
[i] Pſ. 135. 13.
[k] Pſ. 79. 1.
[l] Pſ. 22. 31. Eſay 43. 21.

19 Canys [m] efe a edrychodd o uchelder ei gyſſegr: yr ARGLWYDD a edrychodd o'r nefoedd ar y ddaear;
20 [n] I wrando uchenaid y carcharorion; ac i ryddhâu plant angau;
21 I fynegi enw'r ARGLWYDD yn Sion, a'i foliant yn Jeruſalem:
22 Pan gaſgler y bobl ynghŷd; a'r teyrnaſoedd i waſanaethu'r ARGLWYDD.
23 † Goſtyngodd efe fy nerth ar y fforedd; byrhaodd fy nyddiau.
24 Dywedais, Fy Nuw, na chymmer fi ymmaith ynghanol fy nyddiau: dy flynyddoedd di *ſyda* yn oes oeſoedd.
25 [o] Yn y dechreuad y ſeiliaiſt y ddaear; a'r nefoedd *ydynt* waith dy ddwylaw.
26 [p] Hwy a ddarfyddant, a thi a ‡ barhei; ïe hwy oll a heneiddiant fel dilledyn: fel gwiſg y newidi hwynt, a hwy a newidir.
27 Tithau'r un *ydwyt*, a'th flynyddoedd ni ddarfyddant.
28 [q] Plant dy weiſion a barhânt, a'i hâd a ſicrhêir ger dy fron di.

PSAL. CIII.

1 *Cyngor i fendithio Duw am ei drugaredd,*
15 *a'i daioni wrth ddynion.*

¶ *Pſalm* Dafydd.

FY enaid, [a] bendithia'r ARGLWYDD; a chwbl ſydd ynnof, ei enw ſanctaidd eſ.
2 Fy enaid, bendithia'r ARGLWYDD; ac nac anghofia ei holl ddoniau ei:
3 [b] Yr hwn ſydd yn maddau dy holl anwireddau; yr hwn ſydd yn jachâu dy holl leſgedd:
4 Yr hwn ſydd yn gwaredu dy fywyd o ddiſtryw; yr [c] hwn ſydd yn dy goroni â thrugaredd ac â thoſturi:
5 Yr hwn ſydd yn diwallu dy enau â daioni; [d] *fel* yr adnewyddir dy jeuenctid fel yr eryr.
6 [e] Yr ARGLWYDD ſydd yn gwneuthur cyfiawnder, a barn i'r rhai gorthrymmedig oll.
7 [f] Hyſbyſodd ei ffyrdd i Foſes; ei weithredoedd i feibion Iſrael.
8 [g] Trugarog, a graſlawn yw'r ARGLWYDD; hwyrfrydig i lid, a mawr o drugarogrwydd.
9 [h] Nid byth yr ymryſon efe; ac nid byth y ceidw efe *ei ddigofaint*.
10 [i] Nid yn ôl ein pechodau, y gwnaeth efe â ni; ac nid yn ôl ein hanwireddau y talodd efe i ni.
11 Canys cyfuwch ag yw'r nefoedd uwchlaw'r ddaear, y rhagorodd ei drugaredd ef ar y rhai a'i hofnant ef.
12 Cyn belled ag yw'r dwyrain oddi wrth y gorllewin, y pellhaodd efe ein camweddau oddi wrthym.
13 [k] Fel y toſturia tâd wrth *ei* blant, *felly* y toſturia'r ARGLWYDD wrth y rhai a'i hofnant ef.
14 Canys efe a edwyn ein deſnydd ni: [l] cofia mai llwch *ydym*.
15 [m] Dyddiau dyn *ſydd* fel glaſ-welltyn: [n] megis blodeuyn y maes, felly y blodeua efe.
16 Canys y gwynt a â droſto, ac ni *bydd* mwy o hono; [o] a'i le nid edwyn ddim o hono ef mwy.
17 Ond trugaredd yr ARGLWYDD *ſydd* o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb, ar y rhai a'i hofnant ef; a'i gyfiawnder [p] i blant *eu* plant;
18 I'r ſawl a gadwant ei gyfammod ef, ac a gofiant ei orchymynion i'w gwneuthur.
19 Yr ARGLWYDD a barotôdd ei orſeddfa yn y nefoedd: a'i frenhiniaeth ef ſydd yn llywodraethu ar bob peth.
20 [q] Bendithiwch yr ARGLWYDD, ei angylion ef; * cedyrn o nerth, yn gwneuthur ei air ef, gan wrando ar leferydd ei air ef.
21 Bendithiwch yr ARGLWYDD, ei holl luoedd ef; [r] ei holl weiſion yn gwneuthur ei ewyllys ef.
22 Bendithiwch yr ARGLWYDD, ei holl weithredoedd ei, ym mhob man o'i lywodraeth. Fy enaid, bendithia'r ARGLWYDD.

PSAL. CIV.

1 *Myſyrdod ar gadarn allu, 7 a rhyfeddol ragddarbodaeth Duw.* 31 *Bod gogoniant Duw yn dragywyddol.* 33 *Y Prophwyd yn addunio moliannu Duw yn ddibaid.*

FY enaid, bendithia'r ARGLWYDD. O ARGLWYDD fy Nuw, tra mawr ydwyt: [a] gwiſgaiſt ogoniant a harddwch.
2 Yr hwn wyt yn gwiſgo goleuni fel dilledyn: *ac* [b] yn tanu'r nefoedd fel llen.
3 [c] Yr hwn ſy'n goſod tylathau ei ſtafelloedd yn y dyfroedd; [d] yn gwneuthur y cymhylau yn gerbyd iddo; ac [e] yn rhodio ar adenydd y gwynt.
4 [f] Yr hwn ſydd yn gwneuthur ei genhadon yn yſbrydion; a'i weinidogion yn dân fflamllyd.
5 [g] *Yr hwn* a ſeiliodd y ddaear ar ei ſylfeini; *fel* na ſymmudo byth, yn dragywydd.
6 [h] Toaiſt hi â'r gorddyfnder, megis â gwiſg: y dyfroedd a ſatent goruwch y mynyddoedd.
7 [i] Gan dy gerydd di y ffoiſant; rhag ſŵn dy daran y pryſura'ant ymmaith.
8 ‡ *Gan* y mynyddoedd yr ymgodant; ar hŷd y dyffrynnoedd y diſgynnant, i'r lle a ſeiliaiſt iddynt.
9 [k] Goſodaiſt derſyn, fel nad elont droſodd, [l] fel na ddychwelont i orchuddio'r ddaear.
10 Yr hwn a yrr ffynhonnau i'r dyffrynnoedd, *y rhai* a gerddant rhwng y bryniau.
11 Diodant holl ſwyſtfilod y maes: yr aſynnod gwyllt ion a dorrant eu ſyched.
12 Adar y nefoedd a drigant ger llaw iddynt; *y rhai* a leiſiant oddi rhwng y cangau.
13 [m] Y mae efe'n dwſrhâu'r brynniau o'i ſtafelloedd: [n] y ddaear a ddigonir o ffrwyth dy weithredoedd.
14 [o] Y mae yn peri i'r gwellt dyfu i'r anifeiliaid, a llyſiau i waſanaeth dyn: fel y dycco ſara allan o'r ddaear;
15 A [p] gwin, *yr hwn* a lawenycha galon dyn; *ac* ‡ olew i beri i'w wyneb ddiſgleirio; a bara, *yr hwn* a gynnal galon dyn.
16 Prennau'r ARGLWYDD ſydd lawn ſugn; cedrwydd Libanus, [q] y rhai a blannodd efe:
17 Lle y nytha'r adar: y ffynnid-wydd yw tŷ'r Ciconia.
18 Y mynyddoedd uchel *ſydd* noddfa i'r geifr; *a'r* creigiau i'r cwningod.
19 [r] Efe a wnaeth y lleuad i amſerau nodedig: yr haul a edwyn ei ſachludiad.

20 ſ Gwnêi

---

[m] Pſ. 14. 2. a 33. 13.
[n] Pſ. 79. 11.
† Heb. *Cyſtuddioda.*
[o] Heb. 1. 10.
[p] Eſay 51. 6. a 65. 17. a 66. 22. Rhuf. 8. 20. 2 Pedr 3. 7, 10, 11.
‡ Heb. *ſeſi.*
[q] Pſ. 69. 36.
[a] Pſ. 104. 1. a 146. 1.
[b] Pſ. 130. 8. Mar. 9. 2, 6. Mar. 2. 11. Luc 7. 47.
[c] Pſ. 5. 12.
[d] Eſay 40. 31.
[e] Pſ. 146. 7.
[f] Pſ. 147. 19.
[g] Ecſod. 34. 6. Num. 14. 18. Deut. 5. 10. Neh. 9. 17. Pſ. 86. 15. Jer. 32. 18.
[h] Pſ. 30. 5. Eſay 57. 16. Jer. 3. 5. Mic. 7. 18.
[i] Ezra 9. 13.
[k] Mal. 3. 17.
[l] Pſ. 78. 39.
[m] Pſ. 90. 5.
[n] Job 14. 1, 2. Jago 1. 10, 11.
[o] Job 7. 10. a 20. 9.
[p] Ecſod. 20. 6. Deut. 7. 9.
[q] Dydd. 148. 3. Edrych Pſ. 78. 25.
[r] Heb. 1. 14.
Prydnh. Weddi.
[a] Pſ. 93. 1. Eſay 40. 22. a 45. 12.
[b] Amos 9. 6.
[c] Eſay 19. 1. Pſ. 18. 10.
[d] Heb. 1. 7. Job 26. 7. a 38. 4. Pſ. 24. 2. a 136. 6.
[e] Gen. 7. 19. Gen. 8. 1.
‡ Neu, *Y mynyddoedd a ymgodant, a'r dyffrynnoedd a ddiſgynnant.*
[k] Pſ. 33. 7. Jer. 5. 22. Gen. 9. 11, 15.
[l] Pſ. 147. 8.
[m] Pſ. 65. 9.
[n] Gen. 1. 29, 30. a 3. 18. a 9. 3.
[o] Barn. 9. 9, 13. Pſ. 23. 5. Diar. 31. 6, 7.
‡ Heb. *i beri i'w wyneb adiſgleirio ag olew*, neu, *yn fwy nag olew.*
[q] Num. 24. 6.
[r] Gen. 1. 14.

20 s Gwnêi dywyllwch, a nôs ſydd: † ynddi yr ymluſga pob bwyſtfil coed.
21 t Y cenawon llewod a ruant am yſglyfaeth, ac a geiſiant eu bwyd gan Dduw.
22 *Pan* godo haul, ymgaſglant, a gorweddant yn eu llocheiau.
23 Dŷn a â allan i'w waith, ac i'w orchwyl hyd yr hwyr.
24 Mor llioſog yw dy weithredoedd, O ARGLWYDD! gwnaethoſt hwynt oll mewn doethineb: llawn yw 'r ddaear o'th gyfoeth.
25 Felly y mae 'r môr mawr, llydan: yno y *mae* ymluſgiaid heb rifedi, bwyſtfilod bychain a mawrion.
26 Yno 'r â 'r llongau: *yno y mae* 'r Lefiathan, *yr hwn* a luniaiſt i chwarae ynddo.
27 u Y rhai hyn oll a ddiſgwiliant wrthyt, am roddi *iddynt* eu bwyd yn ei brŷd.
28 A roddech iddynt a gaſglant: agori dy law, a diwellir hwynt â daioni.
29 Ti a guddi dy wyneb, hwythau a drallodir: x dygi ymmaith eu hanadl, *a* threngant, a dychwelant i'w llwch.
30 y *Pan* ollyngych dy ysbryd, y creîr hwynt, ac yr adnewyddi wyneb y ddaear.
31 Gogoniant yr ARGLWYDD ſydd yn dragywydd: yr ARGLWYDD a lawenycha yn ei weithredoedd.
32 Efe a edrych ar y ddaear, a hi a gryna: z *efe* a gyffwrdd â'r mynyddoedd, a hwy a ſygant.
33 a Canaf i'r ARGLWYDD tra fyddwyf fyw: canaf i'm Duw tra fyddwyf.
34 Bydd melys fy myſyrdod am dano: mi a lawenychaf yn yr ARGLWYDD.
35 Darfydded y pechaduriaid o'r tîr, na fydded yr annuwiolion mwy. Fy enaid, bendithia di 'r ARGLWYDD. Molwch yr ARGLWYDD.

PSAL. CV.

1 *Cyngor i foliannu Duw, ac i chwilio allan ei weithredoedd ef. 7 Hiſtori rhagluniaeth Duw tu ag at Abraham, 16 a Joſeph, 23 a Jacob yn yr Aipht, 26 a Moſes yn gwaredu 'r Iſraeliaid, 37 a'r Iſraeliaid wedi eu dwyn allan o'r Aipht, yn eu porthi hwy yn yr anialwch, ac yn eu plannu yng ngwlâd Canaan.*

a CLodforwch yr ARGLWYDD; gelwch ar ei enw: mynegwch ei weithredoedd ym myſg y bobloedd.
2 Cenwch iddo, canmolwch ef: ymddiddenwch am ei holl ryfeddodau ef.
3 Gorfoleddwch yn ei enw ſanctaidd: llawenyched calon y rhai a geiſiant yr ARGLWYDD.
4 Ceiſiwch yr ARGLWYDD a'i nerth: ceiſiwch ei wyneb ef bob amſer.
5 Cofiwch ei ryfeddodau, y rhai a wnaeth efe; ei wyrthiau, a barnedigaethau ei enau;
6 Chwi hâd Abraham ei wâs ef, chwi meibion Jacob ei etholedigion.
7 Efe yw 'r ARGLWYDD ein Duw ni: ei farnedigaethau ef *ſydd* trwy 'r holl ddaear.
8 Cofiodd ei gyfammod byth; y gair a orchymynnodd efe i fil o genhedlaethau:
9 b Yr hyn a ammododd efe ag Abraham, a'i lŵ i Iſaac:
10 A'r *hyn* a oſododd efe yn ddeddf i Jacob, *ac yn* gyfammod tragywyddol i Iſrael;
11 Gan ddywedyd, c I ti y rhoddaf dîr Canaan, † rhandir eich etifeddiaeth.
12 d Pan oeddynt ychydig o rifedi, îe ychydig, a e dieithriaid ynddi:
13 Pan rodient o genhedlaeth i genhedlaeth; o'r *naill* deyrnas at bobl arall:
14 f Ni adawodd i neb eu gorthrymmu: îe, g ceryddodd frenhinoedd o'i plegid,
15 *Gan ddywedyd*, Na chyffyrddwch â'm rhai enneiniog, ac na ddrygwch fy mhrophwydi.
16 h Galwodd hefyd am newyn ar y tîr: a ‡ dinyſtriodd holl † i gynhaliaeth bara.
17 k Anfonodd ŵr o'i blaen hwynt, l Joſeph, *yr hwn* a werthwyd yn wâs.
18 m Cyſtuddiaſant ei draed ef mewn gefyn: ei enaid a aeth mewn heiarn:
19 Hyd yr amſer y daeth ei air ef: gair yr ARGLWYDD a'i profodd ef.
20 n Y brenin a anfonodd, ac a'i gollyngodd ef; llywodraethwr y bobl, ac a'i rhyddhaodd ef.
21 o Goſodod ef yn arglwydd ar ei dŷ, ac yn llywydd ar ei holl ‡ gyfoeth:
22 I rwymo ei dywyſogion ef wrth ei ewyllys; ac i ddyſgu doethineb i'w henuriaid ef.
23 p Aeth Iſrael hefyd i'r Aipht; a Jacob a ymdeithiodd q yn nhîr Ham.
24 Ac r efe a gynnyddodd ei bobl yn ddirfawr; ac a'i gwnaeth yn gryfach na'i gwrthwynebwyr.
25 s Trôdd eu calon hwynt i gasâu ei bobl ef, i wneuthur yn ddichellgar â'i weiſion.
26 t Efe a anſonodd Foſes ei wâs; *ac* Aaron, yr hwn a ddewiſaſai.
27 u Hwy a ddangoſaſant † ei arwyddion ef yn eu plith hwynt, a rhyfeddodau yn nhîr Ham.
28 x Efe a anſonodd dywyllwch, ac a dywyllodd: ac y nid anufuddhaſant hwy ei air ef.
29 z Efe a drôdd eu dyſroedd yn waed, ac a laddodd eu pyſgod.
30 a Eu tîr a heigiodd lyffaint yn 'ſtafelloedd eu brenhinoedd.
31 b Efe a ddywedodd, a daeth cymyſg-bla, *a* llau yn eu holl frô hwynt.
32 c Efe ‡ a wnaeth eu glaw hwynt yn genllyſg, *ac* yn fflammau tân yn eu tîr.
33 Tarawôdd hefyd eu gwinwydd, a'i ffigyſwydd; ac a ddrylliodd goed eu gwlâd hwynt.
34 d Efe a ddywedodd, a daeth y locuſtiaid, a'r lindys, yn aneirif,
35 Y rhai a fwytaſant yr holl laſwellt yn eu tîr hwynt, ac a ddifaſant ffrwyth eu daear hwynt.
36 e Tarawôdd hefyd bob cyntafanedig yn eu tîr hwynt; f blaenffrwyth eu holl nerth hwynt.
37 g Ac a'i dug hwynt allan ag arian, ac aur: ac heb *un* lleſg yn eu llwythau.
38 h Llawenychodd yr Aipht pan aethant allan: canys ſyrthiaſai eu harſwyd arnynt hwy.
39 i Efe a dânodd gwmmwl yn dô, a thân i oleuo liw nôs.
40 k Gofynnaſant, ac efe a ddug ſoſiſieir; ac l a'i diwallodd â bara nefol.
41 m Efe a holldodd y graig, a'r dy-

s Eſay 45. 7. † Heb. *y mae ei holl ſwyſtfilod yn ymluſgo yn y coed.* t Job 38. 39. Joel 1. 20.
u Pſ. 136. 25. a 145. 15.
x Job 34. 14, 15. Pſ. 146. 4. Preg. 12. 7.
y Eſay 32. 15. Ezec. 37. 9.
z Pſ. 144. 5. a Pſ. 63. 4. a 146. 2.
Boreuol Weddi.
b Gen. 17. 2. a 22. 16, &c. a 26. 3. a 28. 13. a 35. 11. Luc 1. 73. Heb. 6. 17.
c Eccſod. 12. 29. Pſ. 78. 51. d Gen. 49. 3. e Eccſod. 12. 35. h Eccſod. 12. 33. i Eccſod. 13. 21. k Eccſod. 16. 12, &c. l Pſ. 78. 24, 25. m Eccſod. 17. 6. Num. 20. 16. 1 Cor. 10. 4.
c Gen. 13. 15. a 15. 18. † Heb. *llinyn.* d Gen. 34. 30. Deut. 7. 7. a 26. 5. f Heb. 11. 9. g Gen. 35. 5. g Gen. 12. 17. a 20. 3, 7. p Gen. 41. 54. q *Torrodd.* † *Ffon.* r Lef. 26. 26. Eſay 3. 1. Ezec. 4. 16. k Gen. 45. 5. a 50. 20. l Gen. 37. 28. m Gen. 39. 20. a 40. 15. n Gen. 41. 14. o Gen. 41. 40. ‡ Heb. *feddiant.* p Gen. 46. 6. q Pſ. 106. 22. r Eccſod. 1. 7. s Eccſod. 1. 8, &c. t Eccſod. 3. 10. a 4. 12, 14. u Eccſod. 7. 9. Pſ. 78. 34, &c. † Heb. *eiriau ei arwyddion ef.* x Eccſod. 10. 22. y Pſ. 99. 7. z Eccſod. 7. 20. a Eccſod. 8. 6. b Eccſod. 8. 17, 24. c Eccſod. 9. 23. ‡ Heb. *roddes.* d Eccſod. 10. 4, 5, 13. e Eccſod. 12. 35.

froedd a ddyliſodd ; cerddaſant ar hŷd lleoedd ſychion yn afonydd.

42 Canys efe a gofiodd [n] ei air ſanctaidd, *ac* Abraham ei was.

43 Ac a ddug ei bobl allan mewn llawenydd ; ei etholedigion mewn † gorfoledd.

44 [o] Ac a roddes iddynt diroedd y cenhedloedd : a meddiannaſant laſur y bobloedd.

45 [p] Fel y cadwent ei ddeddfau ef, ac y cynhalient ei gyfreithiau. Molwch yr ARGLWYDD.

PSAL. CVI.

1 *Y Pſalmydd yn annog i foliannu Duw, 4 yn gweddïo am ſaddeuant pechodau, megis y gwnaeth Duw â'r tadau. 7 Hiſtori o wrthryfelgarwch y bobl, a thrugaredd Duw. 47 Y mae efe yn diweddu â gweddi ac â moliant.*

† MOlwch yr ARGLWYDD. [a] [b] Clodforwch yr ARGLWYDD ; canys da yw : o herwydd ei drugaredd *a bery* yn dragywydd.

2 Pwy a draetha nerthoedd yr ARGLWYDD ? *ac* a fynega ei holl fawl ef ?

3 Gwyn eu byd a gadwant farn, *a'r* hwn a wnêl gyfiawnder bob amſer.

4 [c] Cofia fi, ARGLWYDD, yn ôl *dy* raſſonrwydd *i'th* bobl ; ymwel â mi â'th jechydwriaeth.

5 Fel y gwelwyf ddaioni dy etholedigion, fel y llawenychwyf yn llawenydd dy genedl di, fel y gorfoleddwyf gyd â'th etifeddiaeth.

6 [d] Pechaſom gyd â'n tadau ; gwnaethom gamwedd, anwireddus fuom.

7 Ein tadau ni ddyallaſant dy ryfeddodau yn yr Aipht, ni chofiaſant lïoſogrwydd dy drugareddau ; [e] eithr gwrthryfelgar fuant wrth y môr, *ſef* y môr coch.

8 Etto efe a'i hachubodd hwynt er mwyn ei enw, [f] i beri adnabod ei gadernid.

9 [g] Ac a geryddodd y môr coch, fel y ſychodd efe : a [h] thywyſodd hwynt trwy 'r dyfnder megis trwy 'r anialwch.

10 Achubodd hwynt hefyd o law *eu* digaſog ; ac a'i gwaredodd o law y gelyn.

11 [i] A'r dyfroedd a doiſant ei gwrthwynebwyr ; ni adawyd un o honynt.

12 [k] Yna y credaſant ei eiriau ef ; canaſant ei fawl ef.

13 [l] ‡ Yn y fan yr anghofiaſant ei weithredoedd ef ; ni ddiſgwiliaſant am ei gyngor ef :

14 [m] Eithr blyſiaſant yn † ddirfawr yn yr anialwch ; a themtiaſant Dduw yn y diffeithwch.

15 [n] Ac efe a roddes eu dymuniad iddynt ; eithr efe a anſonodd gulni i'w henaid.

16 [o] Cynfigennaſant hefyd wrth Foſes yn y gwerſyll, *ac* wrth Aaron ſanct yr ARGLWYDD.

17 [p] Y ddaear a agorodd, ac a lyngcodd Ddathan, ac a orchuddiodd gynnulleidfa Abiram.

18 [q] Cynneuodd tân hefyd yn eu cynnulleidfa hwynt : fflam a loſgodd y rhai annuwiol.

19 [r] Llô a wnaethant yn Horeb ; ac ymgrymmaſant i'r ddelw dawdd.

20 Felly [s] y troiſant eu gogoniant i lun eidion yn pori glaſwellt.

21 Anghofiaſant Dduw eu hachubwr, yr hwn a wnelſai bethau mawrion yn yr Aipht :

22 Pethau rhyfedd [t] yn nhîr Ham : pethau oſnadwy wrth y môr coch.

23 [u] Am hynny y dywedodd y dinyſtriaſe hwynt, oni buaſai i Foſes ei etholedig [x] ſefyll ar yr adwy o'i flaen ef, i droi ymmaith ei lidiawgrwydd ef, rhag *eu* dinyſtrio.

24 Diyſtyraſant hefyd [y] y tîr dymunol : ni chredaſant ei air ef :

25 [z] Ond grwgnachaſant yn eu pebyll : *ac* ni wrandawſant ar lais yr ARGLWYDD.

26 [a] Yna y dyrchafodd efe ei law yn eu herbyn hwynt, i'w cwympo yn yr anialwch ;

27 [b] Ac i gwympo eu hâd ym myſg y cenhedloedd ; ac i'w gwaſgaru yn y tiroedd.

28 [c] Ymgyſylltaſant hefyd â Baal-peor, a bwytaſant ebyrth y meirw.

29 Felly y digiaſant *ef* â'i dychymmygion eu hun ; ac y tarawodd pla yn eu myſg hwy.

30 [d] Yna y ſafodd Phinees, ac a jawn-farnodd : a'r plâ a attaliwyd.

31 A chyfrifwyd *hyn* iddo yn gyfiawnder o genhedlaeth i genhedlaeth byth.

32 [e] Llidiaſant *ef* hefyd wrth ddyfroedd y gynnen ; fel y bu ddrwg i Foſes o'i plegid hwynt :

33 O herwydd cythruddo o honynt ei ysbryd ef, fel y cam-ddywedodd â'i weſuſau.

34 [f] Ni ddinyſtriaſant y bobloedd, [g] am y rhai y dywedaſai 'r ARGLWYDD wrthynt :

35 [h] Eithr ymgymmyſgaſant â'r cenhedloedd ; a dyſgaſant eu gweithredoedd hwynt :

36 A gwaſanaethaſant eu delwau hwynt ; i y rhai a ſu yn fagl iddynt.

37 [k] Aberthaſant hefyd eu meibion a'i merched i gythreuliaid,

38 Ac a dywalltaſant waed gwirion, *ſef* gwaed eu meibion a'i merched, y rhai a aberthaſant i ddelwau Canaan : [l] a'r tîr a halogwyd â gwaed.

39 Felly 'r ymhalogaſant yn eu gweithredoedd eu hun, ac [m] y putteiniaſant gyd â'i dychymmygion.

40 Am hynny y cynneuodd dîg yr ARGLWYDD yn erbyn ei bobl, fel y ffieiddiodd efe ei etifeddiaeth.

41 Ac efe a'i rhoddes hwynt yn llaw 'r cenhedloedd ; a'i caſeion a lywodraethaſant arnynt.

42 Eu gelynion hefyd a'i gorthrymmaſant ; a daroſtyngwyd hwynt dan eu dwylaw hwy.

43 [n] Llawer gwaith y gwaredodd efe hwynt ; hwythau a'i digiaſant *ef* â'i cyngor eu hun, a hwy a ‡ wanhychwyd am eu hanwiredd.

44 Etto efe a edrychodd pan oedd ing arnynt, pan [o] glywodd eu llefain hwynt.

45 [p] Ac efe a gofiodd ei gyfammod â hwynt, ac a edifarhaodd yn ôl lïoſogrwydd ei drugareddau :

46 [q] Ac a wnaeth iddynt *gael* trugaredd gan y rhai oll a'i caethiwai.

47 [r] Achub ni, O ARGLWYDD ein Duw, a chynnull ni o blîth y cenhedloedd, i glodfori dy enw ſanctaidd, ac i orfoleddu yn dy foliant.

48 Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD Dduw Iſrael er ioed ac yn dragywydd : a dyweded yr holl bobl, Amen. Molwch yr ARGLWYDD.

PSAL.

[n] Gen. 15. 14. † Heb. *cân.* [o] Deut. 6. 10, 11. Joſ. 3. 17. [p] Deut. 4. 1, 40. a 6. 21. 25.

Prydnh. Weddi.

† Heb. *Halelujah.* [a] 1 Cron. 16. 34. [b] Pſ. 107. 1. a 118. 1. a 136. 1. [c] Pſ. 119. 132. [d] Dan. 9. 5. [e] Eſod. 14. 11, 12. [f] Eſod. 9. 16. [g] Eſod. 14. 21. [h] Eſay 63. 11, 12, 13. [i] Eſod. 14. 27. a 15. 5. [k] Eſod. 14. 31. a 15. 1. [l] Eſod. 15. 24. a 17. 2. ‡ Heb. *Hwy a fryſiaſant ac a anghofiaſant &c.* [m] Num. 11. 4, 33. Pſ. 78. 18. 1 Cor. 10. 6. † Heb. *ſtys.* [n] Num. 11. 31. [o] Num. 16. 1, &c. [p] Num. 16. 31. Deu. 11. 6. [q] Num. 16. 35, 46. [r] Eſod. 32. 4. [s] Jer. 2. 11. Rhuf. 1. 23. [t] Pſ. 78. 51. a 105. 23, 27.

[u] Eſod. 32. 10, 11. 32. Deut. 9. 19. a 10. 10. [x] Ezec. 13. 5. a 22. 30. [y] Jer. 3. 19. [z] Num. 14. 2. [a] Num. 14. 28. Pſ. 95. 11. Ezec. 20. 15. [b] Pſ. 44. 11. Ezec. 20. 23. [c] Num. 25. 2, 3. a 31. 16. Hoſ. 9. 10. Dat. 2. 14. [d] Num. 25. 7. [e] Num. 20. 3, 12. Deut. 3. 26. [f] Barn. 14. 21, 27. [g] Deut. 7. 2. [h] Barn. 2. 2. a 3. 5, 6. [i] Eſod. 23. 33. Deut. 7. 16. [k] 2 Bren. 16. 3. Eſay 57. 5. Ezec. 16. 20. a 20. 26. 1 Cor. 10. 20. [l] Num. 35. 33. [m] Lef. 17. 7. Num. 15. 39. [n] Barn. 2. 13. Pſ. 15, 2. Mat. 25, 3. [o] Barn. 3. 2. a 4. 3. a 6. 7. a 10. 10. [p] Deut. 30. 3. [q] Ezra 9. 9. Jer. 42. 12. [r] 1 Cron. 16. 35, 36.

PSAL. CVII.

Boreuol Weddi.

1 *Dafydd yn annog y gwaredigion, yrth gloſfori Duw, i yſtyried ei amryw raglunieeth ef, 4 tu ag at ffforddolion, 10 a chaethion, 17 a rhai cleiſion, 23 a morwyr, 33 ac yn amrafael ddamweiniau y bywyd hwn.*

a Pſ. 106. 1. a 118. 1a 136. 1.

a CLodforwch yr ARGLWYDD; canys da yw: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

2 *Felly* dyweded gwaredigion yr ARGLWYDD, y rhai a waredodd efe o law y gelyn;

3 Ac a gaſglodd efe o'r tiroedd, o'r dwyrain, ac o'r gorllewin, o'r gogledd, ac o'r † dehau.

† Heb. *môr.*

4 Crwydraſant yn yr anialwch mewn ffordd ddiſathr, heb gael dinas i aros ynddi:

b Adn. 13. 19, 28. Hoſ. 5. 15.

5 Yn newynog ac yn ſychedig, eu henaid a lewygodd ynddynt.

6 b Yna y lleſaſant ar yr ARGLWYDD yn eu cyfyngder, *ac* efe a'i gwaredodd o'i gorthrymderau.

7 Ac a'i tywyſodd hwynt ar hŷd y ffordd uniawn, i fyned i ddinas gyfanneddol.

c Adn. 15, 21, 31.

8 c O na foliannent yr ARGLWYDD *am* ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibion dynion:

9 Canys efe a ddiwalla 'r enaid ſychedig, ac a leinw 'r enaid newynog â daioni.

10 Y rhai a breſwyliant yn y tywyllwch a chyſgod angau, d yn rhwym *mewn* cyſtudd a haiarn;

d Job 36. 8.

11 O herwydd anufuddhâu o honynt eiriau Duw, a dirmygu e cyngor y Goruchaf:

e Pſ. 73. 24. a 119. 24.

12 Am hynny yntef a oſtyngodd eu calon â blinder: ſyrthiaſant, ac nid *oedd* cynnorthwywr.

f Adn. 6, 19, 28.

13 f Yna y gwaeddaſant ar yr ARGLWYDD yn eu cyfyngder; efe a'i hachubodd o'i gorthrymderau.

g Pſ. 68. 6. a 146. 7.

14 g Dug hwynt allan o dywyllwch, a chyſgod angau; a drylliodd eu rhwymau hwynt.

h Adn. 8, 21, 31.

15 h O na foliannent yr ARGLWYDD *am* ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibion dynion:

16 Canys efe a dorrodd y pyrth prês, ac a ddrylliodd y barrau heiyrn.

17 Ynfydion o blegid eu camweddau, ac o herwydd eu hanwireddau a gyſtuddir.

i Job 33. 20.

18 i Eu henaid a ffieiddiai bob bwyd; a k daethant hyd byrth angau.

k Pſ. 9. 13. a 88. 3.

19 l Yna y gwaeddaſant ar yr ARGLWYDD yn eu cyfyngder, *ac* efe a'i hachubodd o'i gorthrymderau.

l Adn. 6, 13, 28.

20 m Anfonodd ei air, a jachaodd hwynt, ac a'i gwaredodd o'i dinyſtr.

m Pſ. 147. 15, 20. Mat. 8. 8.

21 n O na foliannent yr ARGLWYDD *am* ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibion dynion.

n Adn. 8, 15, 31.

22 o Aberthant hefyd aberth moliant; a mynegant ei weithredoedd ef mewn ‡ gorfoledd.

o Lef. 7. 12.

23 Y rhai a ddiſgynnant mewn llongau i'r môr, gan wneuthur eu gorchwyl mewn dyfroedd mawrion.

Pſ. 50. 14. Heb. 13. 15.

‡ Heb. *ſin.*

24 Hwy a welant weithredoedd yr ARGLWYDD, a'i ryfeddodau yn y dyfnder.

25 Canys efe a orchymmyn, a chyſyd tymheſtlwynt, yr hwn a ddyrchafa ei donnau ef.

p Pſ. 22. 24. a 119. 28. Nah. 2. 10.

26 *Hwy* a eſgynnant i'r neſoedd, diſgynnant i'r dyfnder; p tawdd eu henaid gan flinder.

27 Ymdroant, ac ymſymmudant fel meddwyn: a'i holl ddoethineb a † ballodd.

† Heb. *lyngcwyd.*

28 q Yna y gwaeddant ar yr ARGLWYDD yn eu cyfyngder, ac efe a'i dwg allan o'i gorthrymderau.

q Adn. 6, 13, 19.

29 r Efe a wnâ 'r 'ſtorm yn dawel; a'i tonnau a oſtegant.

r Mat. 8. 26.

30 Yna y llawenhânt am eu goſtegu; ac efe a'i dwg i'r porthladd a ddymunent.

31 s O na foliannent yr ARGLWYDD *am* ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibion dynion.

s Adn. 8, 15, 21.

32 A dyrchafant ef ynghynnulleidfa 'r bobl, a moliannant ef yn eiſteddfod yr henuriaid.

‡ Heb. *halltineb.*

33 Efe a wnâ afonydd yn ddiffeithwch, a ffynhonnau dyfroedd yn ſychdir;

t Pſ. 114. 8. Eſay 41. 18.

34 *A* thîr ffrwythlawn yn ‡ ddiffrwyth, am ddrygioni 'r rhai a drigant ynddo.

u Eccſod. 1. 7.

35 t Efe a dry 'r anialwch yn llyn dwfr, a'r tîr crâs yn ffynhonnau dwfr.

x Job 12. 21, 24.

36 Ac yno y gwnâ i'r newynog aros; fel y darparont ddinas i gyfanneddu:

† Neu, *gwag-le.*

37 Ac yr hauont feuſydd, ac y plannont winllannoedd, y rhai a ddygant ffrwyth toreithiog.

y 1 Sam. 2. 8. Pſ. 113. 7, 8.

38 u Ac efe a'i bendithia hwynt fel yr amlhânt yn ddirfawr, ac ni âd i'w hanifeiliaid leihâu.

‡ Neu, *ar ol cyſtudd.*

39 Lleihêir hwynt hefyd, a goſtyngir hwynt, gan gyfyngder, drygfyd, a chyni.

z Pſ. 63. 6. a Job 22. 19.

40 x Efe a dywallt ddirmyg ar ſoneddigion, ac a wnâ iddynt grwydro mewn † anialwch heb ffordd.

b Job 5. 16. Diar. 10. 11.

41 y Ond efe a gyfyd y tlawd ‡ o gyſtudd, ac z a wnâ *iddo* deuluoedd fel praidd.

c Jer. 9. 12. Hoſ. 14. 9.

42 a Y rhai uniawn a welant *hyn*, ac a lawenychant: a phob b anwiredd a gau ei ſafn.

43 c Y neb *ſydd* ddoeth ac a gadwo hyn, hwy a ddyallant drugareddau 'r ARGLWYDD.

PSAL. CVIII.

Prydnh. Weddi.

1 *Dafydd yn ymwroli i foliannu Duw, 5 yn gweddio am gymmorth Duw yn ôl ei addewid. 11 Ei hyder ef ar gynhorthwy Duw.*

¶ Cân *neu* Pſalm Dafydd.

a Pſ. 57. 7, &c.

a PArod yw ſy nghâlon, O Dduw, canaf a chanmolaf â'm gogoniant.

2 Deffro, y nabl a'r delyn; minnau a ddeffroaf yn ſorau.

3 Clodforaf di, ARGLWYDD, ym myſg y bobloedd: canmolaf di ym myſg y cenhedloedd.

4 Canys mawr yw dy drugaredd oddi ar y neſoedd: a'th wirionedd *a gyrraedd* hyd yr wybren.

b Pſ. 57. 5, 11.

5 b Ymddyrcha, O Dduw, uwch y neſoedd: a bydded dy ogoniant ar yr holl ddaear;

c Pſ. 60. 5, &c.

6 c Fel y gwareder dy rai annwyl: achub â'th ddeheulaw, a gwrando fi.

7 Duw a leſarodd yn ei ſancteiddrwydd; Llawenychaf, rhannaf Sichem, a meſurafddyffryn Succoth.

8 Eiddof fi yw Gilead; eiddof fi Manaſſeh; Ephraim hefyd yw nerth fy mhen; Juda yw fy neddfwr.

9 Moab yw fy nghrochan golchi; dros Edom y taflaf fy eſgid; buddugoliaethaf ar Philiſtia.

10 Pwy a'm dŵg i'r ddinas gadarn? pwy a'm dŵg hyd yn Edom?

11 Onid *tydi*, O Dduw, yr *hwn* a'n bwriaiſt ymmaith? ac onid ai di allan, O Dduw, gŷd â'n lluoedd?

12 Dyro i ni gynhorthwy rhag cyfyngder: canys gau yw ymwared dyn.

13 Trwy Dduw y gwnawn wroldeb; canys efe a sathr ein gelynion.

PSAL. CIX.

1 Dafydd yn cwyno rhag enllib ei elynion, ac yn rhith Judas yn eu melldigo hwy. 16 Yn dangos eu pechod hwy. 21 Yn cwyno rhag ei drueni ei hun, ac yn gweddio am help. 30 Yn addo bod yn ddiolchgar.

¶ I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

[a] Psal. 83. 1. NAthaw, O Dduw fy moliant.

2 Canys genau 'r annuwiol, a † genau 'r twyllodrus a ymagorasant arnaf: â thafod celwyddog y llefarasant i'm herbyn.

3 Cylchynasant fi hefyd â geiriau câs; ac ymladdasant â mi [b] heb achos.

[b] Psal. 69. 4. 4 Am fy ngharedigrwydd i'm gwrthwynebant: minnau *a arferaf* weddi.

[c] Psal. 35. 7, 12. 5 [c] Talasant hefyd i mi ddrwg am dda, a chas am fy ngharedigrwydd.

[a] 38. 20. [d] Zech. 3. 1. 6 Gosod *dithau un* annuwiol arno ef: a sased [d] ‡ Satan wrth ei ddeheulaw ef.

‡ Neu, *y gwrthwynebwr.* 7 Pan farner ef, eled yn euog; [e] a bydded ei weddi yn bechod.

[e] Diar. 28. 9. [f] Act. 1. 20. [g] Ecsod. 22. 24. [h] Job 5. 5. a 18. 9. 8 Ychydig fyddo ei ddyddiau; *a* [f] chymmered arall ei swydd ef.

9 [g] Bydded ei blant yn amddifaid, a'i wraig yn weddw.

10 Gan grwydro hefyd crwydred ei blant ef, a chardottant: ceisiant hefyd *eu bara* o'i hanghysannedd leoedd.

11 [h] Rhwyded y ceisiad yr hyn oll sydd ganddo: ac anrheithied dieithriaid ei lafur ef.

12 Na fydded *neb* a estynno drugaredd iddo: ac na fydded *neb* a drugarhao wrth ei amddifaid ef.

[i] Job 18. 19. 13 [i] Torrer ymmaith ei hiliogaeth ef; dileer eu henw yn yr oes nesaf.

[k] Ecsod. 21. 5. 14 [k] Cofier anwiredd ei dadau o flaen yr ARGLWYDD; ac na ddileer pechod ei fam ef.

[l] Job 18. 17. Psal. 34. 16. 15 Byddant bob amser ger bron yr ARGLWYDD: fel [l] y torro efe ymmaith eu coffadwriaeth o'r tir.

16 Am na chofiodd wneuthur trugaredd, eithr erlid o hono y truan a'r tlawd, a'r cystuddiedig o galon i'w ladd.

[m] Ezec. 35. 6. 17 [m] Hoffodd felldith, a hi a ddaeth iddo: ni fynnai fendith, a hi a bellhaodd oddi wrtho.

18 Ie gwisgodd felldith fel dilledyn, a hi a ddaeth fel dwfr i'w fewn, ac fel olew i'w esgyrn.

19 Bydded iddo fel dilledyn *yr hwn* a wisgo efe, ac fel gwregys a'i gwregyso efe yn wastadol.

20 Hyn *fyddo* tâl sy ngwrthwynebwyr gan yr ARGLWYDD, a'r rhai a ddywedant ddrwg yn erbyn sy enaid.

21 Tithau, ARGLWYDD Dduw, gwna â'r erosi er mwyn dy enw: am *fod* yn dda dy drugaredd, gwared fi.

22 Canys truan a thlawd *ydwyf* fi, a'm calon a archollwyd o'm mewn.

[n] Psal. 102. 11. a 144. 4. 23 Enthym [n] fel cysgod pan gilio; fel locust i'm hysgydwir.

24 Fy ngliniau a aethant yn egwan gan ympryd; a'm cnawd a guriodd o eisiau braster.

[o] Psal. 22. 7. 25 Gwaradwydd hefyd oeddwn iddynt: *pan* welent fi, [o] siglent eu pennau.

26 Cynnorthwya fi, O ARGLWYDD fy Nuw; achub fi yn ôl dy drugaredd:

27 Fel y gwypont mai dy law di yw hyn, *mai* ti, ARGLWYDD, a'i gwnaethost.

28 Melldithiant hwy, ond bendithia di: cywilyddier hwynt, pan gyfodant; a llawenyched dy wâs.

29 Gwisger sy ngwrthwynebwyr â gwarth; ac ymwisgant a'i cywilydd megis â chochl.

30 Clodforaf yr ARGLWYDD yn ddirfawr â'm genau; ie moliannaf ef yn mysg llawer.

[p] Psal. 16. 8. a 73. 23. a 110. 5. a 121. 5. 31 O herwydd [p] efe a saif ar ddeheulaw 'r tlawd: i'w achub oddi wrth y rhai a farnant ei enaid.

PSAL. CX.

1 Brenhiniaeth, 4 offeiriadaeth, 5 goruchafiaeth, 7 a dioddefaint Crist.

Boreuol Weddi.

¶ Psalm Dafydd.

[a] Mar. 22. 44. Mar. 12. 36. Luc 20. 42. Act. 2. 34. 1 Cor. 15. 25. Heb. 1. 13. 1 Pedr 3. 22. DYwedodd [a] yr ARGLWYDD wrth fy Arglwydd, Eistedd ar fy neheulaw, hyd oni osodwyf dy elynion yn faingc i'th draed.

2 Gwialen dy nerth a enfyn yr ARGLWYDD o Sion: llywodraetha di yngha-nol dy elynion.

3 Dy bobl *a fyddant* ewyllysgar yn nydd dy nerth, mewn [b] harddwch sanctaidd-rwydd ‡ o grôth y wawr; y *mae* gwlith dy † enedigaeth i ti.

[b] Psal. 96. 9. ‡ Neu, *yn swyn â chrothy wawr: cei wlith, &c.* † *Feuengtid.* 4 [c] Tyngodd yr ARGLWYDD, ac nid edifarhâ; Ti *wyt* offeiriad yn dragywyddol yn ôl urdd Melchisedec.

[c] Heb. 5. 6. a 7, 17. 21. Edrych Zech. 6. 13. 5 Yr Arglwydd [d] ar dy ddeheulaw a drywana frenhinoedd yn nydd ei ddigo-faint.

[d] Psal. 16. 8. [e] Psal. 68. 21. Hab. 3. 13. ‡ Neu, *gwleidydd mawr.* 6 Efe a farn ym mysg y cenhedloedd, llenw *leoedd* â chelaneddau: [e] archolla ben ‡ llawer gwlâd.

7 Efe a yf o'r rafon ar y ffordd: am hynny y dyrcha efe *ei* ben.

PSAL. CXI.

1 Y Psalmydd, trwy ei esampl ei hun, yn annog eraill i foliannu Duw am ei ogoneddus, 5 a'i rasusol weithredoedd. 10 Mai ofn Duw sy 'n magu gwir ddoethineb.

† Heb. *Halelujah.* † MOlwch yr ARGLWYDD. Clodforaf yr ARGLWYDD â'm holl galon, ynghymmanfa y rhai uniawn, ac *yn y* gynnulleidfa.

2 Mawr *yw* gweithredoedd yr ARGLWYDD, wedi eu ceisio gan bawb a'i hoffant.

3 Gogoniant a harddwch *yw* ei waith ef: a'i gyfiawnder sydd yn parhâu byth.

[a] Psal. 86. 5. a 103. 8. 4 Gwnaeth gofio ei ryfeddodau: [a] graslawn a thrugarog yw 'r ARGLWYDD.

‡ Heb. *ysglyfaeth.* 5 Rhoddodd ‡ ymborth i'r rhai a'i hofnant ef; efe a gofia ei gyfammod yn dragywydd.

6 Mynegodd i'w bobl gadernid ei weithredoedd; i roddi iddynt etifeddiaeth y cenhedloedd.

[b] Psal. 19. 7. [c] Esay 40. 8. Mar. 5. 18. 7 Gwirionedd a barn *yw* gweithredoedd ei ddwylaw ef: [b] ei holl orchymynion *ydynt* sicr:

8 [c] Wedi eu sicrhâu byth ac yn dragywydd, *a'i* gwneuthur mewn gwirionedd ac uniawnder.

9 Anfonodd ymwared i'w bobl; gorchymynnodd ei gyfammod yn dragywyddol: sanctaiddiol ac ofnadwy *yw* ei enw ef.

10 [d] Dechreuad

10 [d] Dechreuad doethineb yw ofn yr ARGLWYDD: ‡ dyall da *ſydd* gan y rhai a wnânt † *ei orchymynion ef*: y mae ei foliant ef yn parhâu byth.

[d] Deut. 4. 6. Job 28. 28. Diar. 1. 7. a 9. 10. † Heb. *hwynt*. Preg. 12. 13. Eccl. 1. 16. ‡ Neu, *Uwyddiant*.

PSALM. CXII.

1 *Duwioldeb ſydd iddi addewid o'r bywyd ymma, 4 ac o'r bywyd a ddaw. 10 Y bydd drwg gan yr enwir weled llwyddiant y duwiol.*

† MOlwch yr ARGLWYDD. [a] Gwyn ei fyd y gŵr a ofna 'r ARGLWYDD, *ac* ſydd yn hoffi ei orchymynion ef yn ddirfawr.

2 Ei hâd fydd cadarn ar y ddaear: cenhedlaeth y rhai uniawn a fendithir.

3 Golud a chyfoeth *ſydd* yn ei dŷ ef: a'i gyfiawnder ſydd yn parhâu byth.

4 [b] Cyfyd goleuni i'r rhai uniawn yn y tywyllwch: trugarog, a thoſturiol, a chyfiawn *yw efe*.

5 [c] Gŵr da *ſydd* gymmwynaſgar, ac yn rhoddi benthyg: wrth farn y llywodraetha efe ei achoſion.

6 Yn ddïau nid yſgogir ef byth: [d] y cyfiawn fydd byth mewn coffadwriaeth.

7 [e] Nid ofna efe rhag chwedl drwg: ei gâlon ſydd ddiſigl, yn ymddiried yn yr ARGLWYDD.

8 Attegwyd ei gâlon, nid ofna efe hyd oni welo *ei ewyllys* ar ei elynion.

9 [f] Gwaſgarodd, rhoddodd i'r tlodion, a'i gyfiawnder ſydd yn parhâu byth; [g] ei gorn a ddyrchefir mewn gogoniant.

10 [h] Yr annuwiol a wêl *hyn*, ac a ddigia; [i] efe a yſgyrnyga ei ddannedd, ac [k] a dawdd ymmaith: [i] derfydd am ddymuniad y rhai annuwiol.

† Heb. *Halelujah*. a Pſal. 128. 1. b Job 11. 17. Pſal. 97. 11. c Pſal. 37. 26. Luc 6. 35. d Diar. 10. 7. e Diar. 1. 33. f 2 Cor. 9. 9. g Pſal. 75. 10. h Edrych Luc 13. 28. i Pſal. 37. 12. k Pſal. 68. 7, 8. l Diar. 10. 28.

PSALM. CXIII.

1 *Cyngor i foliannu Duw, o herwydd ei arderchawgrwydd, 6 a'i drugaredd.*

† MOlwch yr ARGLWYDD. Gweiſion yr ARGLWYDD, molwch: *ie* molwch enw 'r ARGLWYDD.

2 [a] Bendigedig fyddo enw 'r ARGLWYDD o hyn allan ac yn dragywydd.

3 [b] O godiad haul hyd ei fachludiad moliannus yw enw 'r ARGLWYDD.

4 Uchel *yw* yr ARGLWYDD goruwch yr holl genhedloedd; [c] *a'i* ogoniant *ſydd* goruwch y nefoedd.

5 [d] Pwy *ſydd* fel yr ARGLWYDD ein Duw ni, yr hwn ſydd yn ‡ preſwylio yn uchel?

6 [e] Yr hwn a ymddaroſtwng i edrych y *pethau* yn y nefoedd ac yn y ddaear?

7 [f] Efe ſydd yn codi 'r tlawd o'r llwch; *ac* yn dyrchafu yr anghenus o'r dommen:

8 I'w [g] oſod gyd â phendefigion; *ie* gyd â phendefigion ei bobl.

9 [h] Yr hwn a wnâ i'r amhlantadwy † gadw tŷ, *a bod* yn llawen-ſam plant. Canmolwch yr ARGLWYDD.

† Heb. *Halelujah*. a Dan. 2. 20. b Eſay 59. 19. Mal. 1. 11. c Pſal. 8. 1. d Pſal. 89. 6. ‡ Heb. *ymddyrchafu i breſwylio*. e Pſal. 138. 6. Eſay 57. 15. f 2 Sam. 2. 8. Pſal. 107. 41. g Job 36. 7. h 1 Sam. 2. 5. Pſal. 68. 9. † Heb. *drigo mewn ty*.

PSALM. CXIV.

Dafydd, trwy eſampl y creaduriaid mudion, yn annog i ofni Duw yn ei Eglwys.

PAn [a] aeth Iſrael o'r Aipht, tŷ Jacob [b] oddi wrth bobl anghyfiaith;

2 [c] Juda oedd ei ſanctaidd rwydd, *ac* Iſrael ei arglwyddiaeth.

3 [a] Y mor a welodd *hyn*, ac a giliodd; [c] y Jorddonen a drôdd yn ôl.

4 [f] Y mynyddoedd a neidiaſant fel hyrddod, a'r brynniau fel wŷn deſaid.

5 [g] Beth *ddarfu* i ti, ô fôr, pan giliaiſt? *tithau* Jorddonen, *pa ham* y troaiſt yn ôl?

6 *Pa ham* fynyddoedd y neidiech fel hyrddod? a'r brynniau fel wŷn deſaid?

7 Ofna, di ddaear, rhag yr Arglwydd, rhag Duw Jacob:

8 [h] Yr hwn ſydd yn troi 'r graig *yn* llyn dwfr, a'r gallestr yn ffynnon dyfroedd.

a Edrych Eſay 48. 11. Ezec. 36. 32. b Pſal. 42. 3, 10. a 79. 10. Joel 2. 17. c Pſal. 135. 6. d Deut. 4. 28. Pſal. 135. 15. Jer. 10. 3, &c. e Edrych Pſal. 118. 2, 3, 4. f Pſal. 33. 20. Diar. 30. 5. g Pſal. 128. 1, 4. † Heb. *gyda â*. h Pſal. 6. 5. a 88. 10, 11, 12. Eſay 38. 18. Dan. 2. 20.

PSALM. CXV.

1 *O herwydd bod Duw yn wir-ogoneddus, 4 ac eulynnod yn wagedd, 9 Y mae 'n cynghori rhoi hyder ar Dduw. 12 Y dylid bendithio Duw am ei fendithion.*

[a] NId i ni, O ARGLWYDD, nid i ni, ond i'th enw dy hun dôd ogoniant, er mwyn dy drugaredd, er mwyn dy wirionedd.

2 [b] Pa ham y dywedai 'r cenhedloedd, Pa le yn awr *y mae* eu Duw hwynt?

3 Ond ein Duw ni *ſydd* yn y nefoedd; [c] efe a wnaeth yr hyn a fynnodd oll.

4 [d] Eu delwau hwy *ydynt* o aur ac arian, gwaith dwylaw dynion.

5 Genau *ſydd* iddynt, ond ni lefarant; llygaid *ſydd* ganddynt, ond ni welant:

6 Y *mae* cluſtiau iddynt, ond ni chlywant; ffroenau *ſydd* ganddynt, ond ni aroglant:

7 Dwylaw *ſydd* iddynt, ond ni theimlant; traed *ſy* iddynt, ond ni cherddant; ni leiſiant 'chwaith â'i gwddf.

8 Y rhai a'i gwnânt ydynt fel hwythau, *a* phob un a ymddiriedo ynddynt.

9 [e] O Iſrael, ymddiried di yn yr ARGLWYDD; [f] efe *yw* eu porth a'i tarian.

10 Tŷ Aaron, ymddiriedwch yn yr ARGLWYDD; efe *yw* eu porth a'i tarian.

11 Y rhai a ofnwch yr ARGLWYDD, ymddiriedwch yn yr ARGLWYDD: efe *yw* eu porth a'i tarian.

12 Yr ARGLWYDD a'n cofiodd ni; efe a'*n* bendithia: bendithia efe dŷ Iſrael; bendithia efe dŷ Aaron.

13 [g] Bendithia efe y rhai a ofnant yr ARGLWYDD, ſychain † a mawrion.

14 Yr ARGLWYDD a'ch 'chwanega chwi fwyfwy, chwychwi a'ch plant hefyd.

15 Bendigedig *ydych* chwi gan yr ARGLWYDD, yr hwn a wnaeth nef a daear.

16 Y nefoedd, *ie* 'r nefoedd *ydynt* eiddo 'r ARGLWYDD: a'r ddaear a roddes efe i feibion dynion.

17 [h] Y meirw ni foliannant yr ARGLWYDD, na 'r neb ſydd yn diſgyn i ddiſtawrwydd.

18 [i] Ond nyni a fendithiwn yr ARGLWYDD o hyn allan ac yn dragywydd. Molwch yr ARGLWYDD.

a Edrych Eſay 48. 11. Ezec. 36. 32. b Pſal. 42. 3, 10. a 79. 10. Joel 2. 17. c Pſal. 135. 6. d Deut. 4. 28. Pſal. 135. 15. Jer. 10. 3, &c. e Edrych Pſal. 118. 2, 3, 4. f Pſal. 33. 20. Diar. 30. 5. g Pſal. 128. 1, 4. † Heb. *gyda â*. h Pſal. 6. 5. a 88. 10, 11, 12. Eſay 38. 18. Dan. 2. 20.

PSALM. CXVI.

1 *Dafydd yn dangos ei gariad a'i ddyled tu ag at Dduw am ei wared ef: 12 ac yn ymegnio i fod yn ddiolchgar.*

DA gennyf wrando o'r ARGLWYDD ar fy llef a'm gweddïau.

2 Am oſtwng o hono ei gluſt attaf, am hynny llefaf dros fy nyddiau *arno ef*.

3 [a] Gofidion angau a'm cylchynaſant, a gofidiau uffern a'm † daliaſant; ing a blinder a gefais.

a Pſal. 18. 5, 6. † Heb. *cawſant*.

4 Yna y gelwais ar enw 'r ARGLWYDD; Attolwg, ARGLWYDD, gwared fy enaid.
5 Graſlawn yw 'r ARGLWYDD, a chyfiawn; a thoſturiol yw ein Duw ni.
6 Yr ARGLWYDD ſydd yn cadw 'r rhai annichellgar: tlodais, ac efe a'm hachubodd.
7 Dychwel, ô fy enaid, i'th orphwyſfa; canys [b] yr ARGLWYDD tu dda wrthyt.
8 [c] O herwydd it' waredu fy enaid oddi wrth angau, fy llygaid oddi wrth ddagrau, a'm traed rhag llithro:
9 Rhodiaf o flaen yr ARGLWYDD [d] yn nhîr y rhai byw.
10 [e] Credais, am hynny y lleferais: cyſtuddiwyd ſi 'n ddirfawr.
11 [f] Mi a ddywedais yn fy ffrwſt, [g] Pob dŷn *ydd* gelwyddog.
12 Beth a dalaf i'r ARGLWYDD *am* ei holl ddoniau i mi?
13 Phîol jechydwriaeth a gymmeraf, ac ar enw 'r ARGLWYDD y galwaf.
14 [h] Fy addunedau a dalaf i'r ARGLWYDD, yn awr yngŵydd ei holl bobl ef.
15 [i] Gwerthfawr yngolwg yr ARGLWYDD yw marwolaeth ei ſainct ef.
16 O ARGLWYDD, yn ddîau [k] dy wâs di *ydwyf* ſi, dy wâs di *ydwyf* ſi, [l] mâb dy waſanaethwraig; dattodaiſt fy rhwymau.
17 Aberthaf i ti [m] aberth moliant; a galwaf ar enw 'r ARGLWYDD.
18 [n] Talaf fy addunedau i'r ARGLWYDD, yn awr yngŵydd ei holl bobl;
19 Yng nghynteddoedd tŷ 'r ARGLWYDD, yn dy ganol di, O Jeruſalem. Molwch yr ARGLWYDD.

PSAL. CXVII.

Cyngor i foliannu Duw am ei drugaredd a'i wirionedd.

[a] MOlwch yr ARGLWYDD, yr holl genhedloedd: clodforwch eſ, yr holl bobloedd.
2 O herwydd ei drugaredd ef tu ag attom ni ſydd fawr: a gwirionedd yr ARGLWYDD *a bery* yn dragywydd. Molwch yr ARGLWYDD.

PSAL. CXVIII.

Cyngor i foliannu Duw am ei drugaredd.
5 Y Pſalmydd wrth a brofaſai efe ei hun, yn dangos mor dda ydyw hyderu ar Dduw.
19 Mynegi dyſodiad Criſt yn ei deyrnas, dan rith a chyſgod y Pſalmydd.

[a] CLodforwch yr ARGLWYDD; canys da yw: o herwydd ei drugaredd *a bery* yn dragywydd.
2 [b] Dyweded Iſrael yr awr hon, fod ei drugaredd ef *yn parhâu* yn dragywydd.
3 Dyweded tŷ Aaron yn awr, fod ei drugaredd ef *yn parhâu* yn dragywydd.
4 Yn awr dyweded y rhai a ofnant yr ARGLWYDD, fod ei drugaredd ef *yn parhâu* yn dragywydd.
5 [c] † Mewn ing y gelwais ar yr ARGLWYDD; yr ARGLWYDD a'm clybu, *ac* [d] *a'm goſododd* mewn ehangder.
6 [e] Yr ARGLWYDD *ſydd* gyd â mi, nid ofnaf: beth à wnâ dŷn i mi?
7 [f] † Yr ARGLWYDD *ſydd* gyd â mi ym mhlith fy nghynnorthwywyr: am hynny y câf weled *fy ewyllys* ar fy nghaſeion.
8 [g] Gwell yw gobeithio yn yr ARGLWYDD nag ymddiried mewn dŷn.
9 [h] Gwell yw gobeithio yn yr ARGLWYDD nag ymddiried mewn tywyſogion.
10 Yr holl genhedloedd a'm hamgylchynaſant: ond yn enw 'r ARGLWYDD mi a'i torraf hwynt ymmaith.
11 Amgylchynaſant fi; fe amgylchynaſant fi; ond yn enw 'r ARGLWYDD mi a'i torraf hwynt ymmaith.
12 Amgylchynaſant fi [i] fel gwenyn; diffoddaſant [k] fel tân drain: o herwydd yn enw 'r ARGLWYDD mi a'i torraf hwynt ymmaith.
13 Gan wthio y gwthiaiſt fi fel y ſyrthiwn: ond yr ARGLWYDD a'm cynnorthwyodd.
14 [l] Yr ARGLWYDD yw fy nerth a'm cân; ac ſydd jechydwriaeth i mi.
15 Llef gorfoledd a jechydwriaeth *ſydd* ym mhebyll y cyfiawn: deheulaw 'r ARGLWYDD ſydd yn gwneuthur grymmuſder.
16 Deheulaw 'r ARGLWYDD a ddyrchafwyd: deheulaw 'r ARGLWYDD ſydd yn gwneuthur grymmuſder.
17 [m] Ni byddaf farw, ond byw; a mynegaf weithredoedd yr ARGLWYDD.
18 Gan gosbi i'm cosbodd yr ARGLWYDD: ond ni'm rhoddodd i farwolaeth.
19 [n] Agorwch i mi byrth cyfiawnder: â'f i mewn iddynt, *a* chlodforaf yr ARGLWYDD.
20 Dymma borth yr ARGLWYDD, [o] y rhai cyfiawn a ânt i mewn iddo.
21 Clodforaf di, o herwydd i ti fy ngwrando, a'th fod yn jechydwriaeth i mi.
22 [p] Y maen a wrthododd yr adeiladwyr a aeth yn ben i'r gongl.
23 O'r ARGLWYDD y daeth hyn; hyn *oedd* ryfedd ynein golwgni.
24 Dymma 'r dydd a wnaeth yr ARGLWYDD; gorfoleddwn, a llawenychwn ynddo.
25 Attolwg, ARGLWYDD, achub yn awr: attolwg, ARGLWYDD, pâr yn awr lwyddiant.
26 [q] Bendigedig yw a ddêl yn enw 'r ARGLWYDD: bendithiaſom chwi o dŷ 'r ARGLWYDD.
27 Duw yw 'r ARGLWYDD, yr hwn a lewyrchodd i ni; rhwymwch yr aberth â rhaffau hyd wrth gyrn yr allor.
28 Fy Nuw *ydwyt* ti, a mi a'th glodforaf; dyrchafaf di, fy Nuw.
29 Clodforwch yr ARGLWYDD; canys da yw: o herwydd yn dragywydd y *pery* ei drugaredd ef.

PSAL. CXIX.

Y Pſalm hon ſydd yn cynnwys amryw weddîau, a moliannau, ac addewidion ufuddodd.

ALEPH.

GWyn fyd y rhai perffaith *eu* ffordd, [a] y rhai a rodiant ynghyfraith yr ARGLWYDD.
2 Gwyn fyd y rhai a gadwant ei dyſtiolaethau eſ; *ac* a'i ceiſiant ef â 'i holl galon.
3 [b] Y rhai heſyd ni wnânt anwiredd, hwy a rodiant yn ei ffyrdd ef.
4 Ti a orchymynnaiſt gadw dy orchymynion yn ddyfal.
5 O am gyfeirio fy ffyrdd i gadw dy ddeddfau!
6 Yna ni 'm gwaradwyddid, pan edrychwn ar dy holl orchymynion.
7 [c] Clodforaf di ag uniondeb câlon, pan ddyſgwyf farnedigaethau dy gyfiawnder.
8 Cadwaf dy ddeddfau; na âd fi 'n hollol.

BETH.

9 PA fodd y glanhâ llangc ei lwybr? wrth ymgadw yn ôl dy air di.
10 A'm holl galon i'th geiſiais, na âd i mi gyfeiliorni oddi wrth dy orchymynion.
11 [d] Cuddiais

---

b Pſal. 13. 6.
c Pſal. 56. 13.
d Pſal. 27. 13.
e 2 Cor. 4. 13.
f Pſal. 31. 22.
g Rhuſ. 3. 4.
h Pſal. 22. 25. Ad. 18.
i Pſal. 72. 14.
k Pſal. 113. 12.
l Pſal. 86. 16.
m Leſ. 7. 12.
n Ad. 14.
a Rhuſ. 15. 11.
e 1 Cron. 16. 8. Pſal. 106. 1. 2 107. 1. a 136. 1.
b Edrych Pſal. 115. 9, 14.
c Pſal. 120. 1.
† Heb. *Allan o ing.*
d Pſ. 18. 19
e Pſ. 27. 1.
a 56. 4, 11.
f Eſay 51. 12 Heb. 13. 6.
g Pſ. 54. 4.
a Pſ. 40. 4. 62. 8, 9. Jer. 17. 5, 7.
b Pſal. 146. 3.
i Deut. 1. 44.
k Preg. 7. 6.
l Ecſod. 15. 2. Eſay 12. 2.
m Hab. 1. 12.
n Eſay 26. 2.
o Eſay 35. 8. Dad. 21. 27. a 22. 14, 15.
p Mat. 21. 42. Mar. 12. 10. Luc 20. 17. Act. 4. 11. Eph. 2. 20. 1 Pedr 2. 4, 7.
q Mat. 21. 9. a 23. 39. Mar. 11. 9. Luc 19. 38. Edrych Zech. 4. 7.
a Pſal. 128. 1.
b 1 Joan 3. 9. a 5. 18.
c Ad. 17.
Pl. 37 31. Luc 2. 9, 51. Ad. 2 3, 64, 88, 108, 24, 133
Gen. 4 9. Cron 29. 15. Pſ. 39. 1 Cor. 6. Heb. 11 3. Pſ. 4 2. a 63. 1. a 64. 2. Ad. 7 92. Pſ. 44 25. Ad. 4 Pſ. 14 11. Pſ. 25 4. a 27. 11. a 8 11. Ad. 12. Pſ. 10 26. Eſay 5. Boreu Wedd Ad. Pryd Wedd Eſay 15. Diar 23. 5. Ad. 88, 10 149, 1 159. Neu yr at beth hwn a gwryd

11 [d] Cuddiais dy ymadroddion yn fy nghàlon, fel na phechwn i 'th erbyn.
12 Ti, ARGLWYDD, *wyt* fendigedig: [e] dyfg i mi dy ddeddfau.
13 A'm gwefufau y treuthais holl farnedigaethau dy enau.
14 Bu mor llawen gennyf ffordd dy dyftiolaethau â 'r holl olud.
15 Yn dy orchymynion y myfyriaf, ac ar dy lwybrau yr edrychaf.
16 Yn dy ddeddfau 'r ymddigrifaf; nid anghofiaf dy air.

GIMEL.

17 BYdd dda wrth dy wâs, *fel* y byddwyf byw, ac y cadwyf dy air.
18 Dadguddia fy llygaid, fel y gwelwyf *bethau* rhyfedd allan o'th gyfraith di.
19 [f] Dïeithr *ydwyf* fi ar y ddaear: na chudd di rhagof dy orchymynion.
20 [g] Drylliwyd fy enaid gan awydd i 'th farnedigaethau bob amfer.
21 Ceryddaift y beilchion melldigedig, y rhai a gyfeiliornant oddi wrth dy orchymynion.
22 Trô oddi wrthyf gywilydd a dirmyg; o blegid dy dyftiolaethau di a gedwais.
23 Tywyfogion hefyd a eiftteddafant, *ac* a ddywedafant i 'm herbyn: dy wâs dithau a fyfyriai yn dy ddeddfau.
24 [h] A'th dyftiolaethau *oeddynt* fy hyfrydwch *a* 'm cynghorwyr.

DALETH.

25 [i] GLynodd fy enaid wrth y llwch: [k] bywhâ fi 'n ôl dy air.
26 Fy ffyrdd a fynegais, a gwrandewaift fi: [l] dyfg i mi dy ddeddfau.
27 Gwnâ i mi ddyall ffordd dy orchymynion; a mi a fyfyriaf yn dy ryfeddodau.
28 [m] Diferodd fy enaid gan ofid: nertha fi 'n ôl dy air.
29 Cymmer oddi wrthyf ffordd celwydd; ac yn raflawn dôd i mi dy gyfraith.
30 Dewifais ffordd gwirionedd: gofodais dy farnedigaethau *o 'm blaen*.
31 Glynais wrth dy dyftiolaethau: O ARGLWYDD, na 'm gwaradwydda.
32 Ffordd dy orchymynion a redaf, pan [n] changech fy nghàlon.

HE.

33 [o] DYfg i mi, O ARGLWYDD, ffordd dy ddeddfau, a chadwaf hi *hyd* y diwedd.
34 Gwnâ i mi ddyall, a chadwaf dy gyfraith: ïe cadwaf hi â 'm holl gâlon.
35 Gwnâ i mi gerdded yn llwybr dy orchymynion: canys ynddo y mae fy ewyllys.
36 Goftwng fy nghàlon at dy dyftiolaethau, ac nid at gybydd-dra.
37 [p] Trô heibio fy llygaid, rhag [q] edrych ar wagedd: *a* bywhâ fi yn dy ffyrdd.
38 Sicrhâ dy air i 'th wâs, yr hwn *fy* 'n *ymroddi* i 'th ofn di.
39 Trô heibio fy ngwaradwydd yr wyf yn ei ofni: canys dy farnedigaethau *fydd* dda.
40 Wele awyddus ydwyf i 'th orchymynion: [r] gwnâ i mi fyw yn dy gyfiawnder.

FAU.

41 DEued i mi dy drugaredd, ARGLWYDD, *a* 'th jechydwriaeth yn ôl dy air.
42 Yna ‡yr attebaf i 'm cablydd; o herwydd yn dy air y gobeithiais.
43 Na ddwg dithau air y gwirionedd o 'm genau yn llwyr: o herwydd yn dy farnedigaethau di y gobeithiais.
44 A'th gyfraith a gadwaf yn waftadol, byth ac yn dragywydd.
45 Rhodiaf hefyd mewn ehangder: o herwydd dy orchymynion di a geifiaf.
46 [s] Ac am dy dyftiolaethau di y llefaraf o flaen brenhinoedd, ac ni bydd cywilydd gennyf.
47 Ac ymddigrifaf yn dy orchymynion, y rhai a hoffais.
48 A'm dwylaw a ddyrchafaf at dy orchymynion, y rhai a gerais; a mi a fyfyriaf yn dy ddeddfau.

ZAIN.

49 COfia y gair wrth dy wâs, yn yr hwn y peraift i mi obeithio.
50 Dymma fy nghyfiur yn fy nghyftudd: canys dy air di a 'm bywhaodd i.
51 Y beilchion a 'm gwatwarafant yn ddirfawr: *er hynny* ni throais oddi wrth dy gyfraith di.
52 Cofiais, O ARGLWYDD, dy farnedigaethau er ioed; ac ymgyfiurais.
53 Dychryn a ddaeth arnaf, o blegid yr annuwiolion, y rhai fydd yn gadu dy gyfraith di.
54 Dy ddeddfau oedd fy nghân yn nhŷ fy mhererindod.
55 [t] Cofiais dy enw, ARGLWYDD, y nôs; a chedwais dy gyfraith.
56 Hyn oedd gennyf, am gadw o honof dy orchymynion di.

CHETH.

57 [u] O ARGLWYDD, fy rhan *ydwyt*; dywedais y cadwn dy eiriau.
58 Ymbiliais â 'th wyneb â 'm holl gâlon: trugarhâ wrthyf yn ôl dy air.
59 Meddyliais am fy ffyrdd, a throais fy nhraed at dy dyftiolaethau di.
60 Bryfiais, ac nid oedais gadw dy orchymynion.
61 ‡ Mintcioedd yr annuwiolion a 'm hyfbeiliafant: *ond* nid anghofiais dy gyfraith di.
62 Hanner nôs y cyfodaf i 'th foliannu, am farnedigaethau dy gyfiawnder.
63 Cyfaill *ydwyf* fi i 'r rhai oll a 'th ofnant, ac i 'r rhai a gadwant dy orchymynion.
64 Llawn yw 'r ddaear o 'th drugaredd, O ARGLWYDD: [x] dyfg i mi dy ddeddfau.

TETH.

65 GWnaethoft yn dda â 'th wâs, O ARGLWYDD, yn ôl dy air.
66 Dyfg i mi jawn ddyall a gwybodaeth: o herwydd dy orchymynion di a gredais.
67 [y] Cyn fy nghyftuddio, yr oeddwn yn cyfeiliorni: ond yn awr cedwais dy air di.
68 Da *ydwyt*, a daionus; [z] dyfg i mi dy ddeddfau.
69 Y beilchion a glyttiafant gelwydd i 'm herbyn: minnau a gadwaf dy orchymynion â 'm holl gâlon.
70 [a] Cyn frafed a 'r bloneg yw eu câlon: minnau a ymddigrifais *yn* dy gyfraith di.
71 [b] Da *yw* i mi fy nghyftuddio; fel y dyfgwn dy ddeddfau.
72 [c] Gwell i mi gyfraith dy enau nâ miloedd o aur ac arian.

JOD.

73 [d] DY ddwylaw a 'm gwnaethant, ac a 'm lluniafant: par i mi ddyall, fel y dyfgwyf dy orchymynion.
74 [e] Y rhai a 'th ofnant a 'm gwelant, ac a lawe-

Pf. 37. 31. Luc 2. 19, 51. Ad. 26, 32, 64, 68, 108, 124, 135.
Gen. 47 9. Cron. 29. 15. Pf. 39. 12. Cor. 5. 6. Heb. 11. 13.
Pf. 42. 1, 2. a 63. 1. a 84. 2.
Ad. 77. 92.
Pf. 44. 25.
Ad. 40. Pf. 143. 11.
Pf. 25. 4. a 27. 11. a 86. 11. Ad. 12.
Pf. 107. 26.
Eſay 60. 5. Boreuol Weddi.
Ad. 12.
Eſay 33. 15.
Diar. 23. 5.
Ad. 25, 88, 107, 149, 156, 159.
‡ Neu, *yr attebaf beth i 'r hawn a 'm cerydda.*
Pf. 119. 18, 19.
Ad. 12, 26.
Pf. 17. 10. Eſay 6. 10.
Ad. 67. Heb. 12. 10, 11.
Pf. 19. 10. Ad. 127. Diar. 8. 11
Prydnh. Weddi.
Job 10. 8. Pf. 100. 3. a 138. 8.
Pf. 34. 2.
‡ Neu, *Bydai-noedd.*
Ad. 12, 26.
Ad. 71. Jer. 31. 18, 19.
Ad. 12, 26.
Pf. 63. 6.
Pf. 16. 5. Jer. 10. 16. Galar. 3. 24.

a lawenychant; o blegid gobeithio o honof yn dy air di.

† Heb. *cyfiawnder.*

75 Gwn, ARGLWYDD, mai † cyfiawn yw dy farnedigaethau; ac [f] mai mewn ffyddlondeb i'm cyſtuddiaiſt.

‡ Heb. 12. 10.

76 Bydded attolwg dy drugaredd i'm cyſſuro, yn ôl dy air i'th waſanaethwr.

77 Deued i'mi dy drugareddau, fel y byddwyf byw: o herwydd [g] dy gyfraith yw fy nigrifwch.

[g] Ad. 24, 47, 174.

78 Cywilyddier y beilchion, canys gwnânt gam â mi yn ddïachos: *ond* myfi a fyſyriaf yn dy orchymynion di.

79 Troer attafi y rhai a'th ofnant di, a'r rhai a adwaenant dy dyſtiolaethau.

80 Bydded fy nghalon yn berffaith yn dy ddeddfau; fel na'm cywilyddier.

C A P H.

[h] Pſ. 84. 2. 81 [h] Dffygiodd fy enaid am dy jechydwriaeth: wrth dy air yr ydwyf yn diſgwil.

[i] Pſ. 69. 3. Ad. 123. [k] Job 30. 30.

82 [i] Y mae fy llygaid yn pallu am dy air, gan ddywedyd, Pa bryd i'm diddeni? 83 Canys [k] ydwyffel coſtrel mewn mŵg; *ond* nid anghofiais dy ddeddfau.

[l] Pſ. 39. 4.

84 [l] Pa niſer yw dyddiau dy wâs? pa bryd y gwnêi farn ar y rhai a'm herlidiant?

[m] Pſ. 35. 7. ‡ Neu, *Iſydalon-aeth.*

85 [m] Y beilchion a gloddiaſant byllau i mi, yr hyn nid yw wrth dy gyfraith di.

86 Dy holl orchymynion *ydynt* ‡ wirioned: ar gam i'm herlidiaſant; cymmorth ſi.

87 Braidd na'm diſaſant ar y ddaear: minnau ni adewais dy orchymynion.

[n] Ad. 49. 88 [n] Bywhâ fi yn ôl dy drugaredd: ſelly y cadwaf dyſtiolaeth dy enau.

L A M E D.

[o] Pſ. 89. 2. 89 [o] YN dragywydd, O ARGLWYDD, y mae dy air wedi ei ſicrhâu yn y nefoedd.

90 Dy wirionedd *ſydd* hyd genhedlaeth a chenhedlaeth: ſeiliaiſt y ddaear, a hi a ſaif.

91 Wrth dy farnedigaethau y ſaſant heddyw: canys dy weiſion yw pob peth.

[p] Ad. 24. 92 Oni bai *fod* [p] dy ddeddf yn hyfrydwch i mi, darfuaſai yna am danaf yn fy nghyſtudd.

93 Byth nid anghofiaf dy orchymynion: canys â hwynt i'm bywheaiſt.

94 Eiddot ti *ydwyf*, cadw fi: o herwydd dy orchymynion a geiſiais.

95 Y rhai annuwiol a ddiſgwiliaſant am danaf i'm diſetha: *ond* dy dyſtiolaethau di a ſyſtyriaf fi.

[q] Mat. 5. 18. a 24. 35. 96 [q] Yr ydwyf yn gweled diwedd ar bob perfFeithrwydd: *ond* dy orchymmyn di ſydd dra ehang.

M E M.

[r] Pſ. 1. 2. ‡ *Ar hyd y dyd.* 97 MOr gu gennyf dy gyfraith di! [r] hi yw fy myfyrdod ‡ beunydd.

98 A'th orchymynion yr ydwyt yn fy ngwneuthur yn ddoethach nâ'm gelynion: canys byth y † *maent* gyd â mi.

† Heb. *mae.*

99 Dyellais fwy nâ'm holl athrawon: o herwydd dy dyſtiolaethau yw fy myfyrdod.

100 Dyellais yn well nâ'r henuriaid, am fy mod yn cadw dy orchymynion di.

[s] Pſ. 19. 10. Diar. 8. 11.

101 Atteliais fy nhraed oddi wrth bob llwybr drwg; fel y cadwn dy air di.

† Heb. *dyſtod fy ngenau.*

102 Ni chiliais oddi wrth dy farnedigaethau; herwydd ti a'm dyſgaiſt.

103 [s] Mor felus yw dy eiriau † i'm genau! *melyſach* nâ mêl i'm ſafn.

104 Trwy dy orchymynion di y pwyllais: am hynny [t] y caſeais bob gau lwybr.

[t] Ad. 128.

N U N.

105 ‡ [u] LLuſern yw dy air i'm traed, a llewyrch i'm llwybr.

Boreuol Weddi. ‡ Neu, *Canwyll.*

106 [x] Tyngais, a chyflawnaf, y cadwn farnedigaethau dy gyfiawnder.

[u] Diar. 6. 23.

107 Cyſtuddiwyd fi yn ddirfawr: [y] bywhâ fi, O ARGLWYDD, yn ôl dy air.

[x] Neh. 10. 29. [y] Ad. 88.

108 Attolwg, ARGLWYDD, bydd foddlon i ewyllyſgar offrymmau fy ngenau, a [z] dyſg i mi dy farnedigaethau.

[z] Ad. 12, 26.

109 [a] *Y mae* fy enaid yn fy llaw yn waſtadol: er hynny nid wyf yn anghofio dy gyfraith.

[a] Job 13. 14.

110 [b] Y rhai annuwiol a oſodaſant fagl i mi: ond ni chyfeiliornais oddi wrth dy orchymynion.

[b] Pſ. 140. 5. a 141. 9.

111 [c] Cymmerais dy orchymynion yn etifeddiaeth dros byth: o herwydd [d] llawenydd fy nghalon ydynt.

[c] Deut. 33. 4. [d] Ad. 77, 92, 174.

112 Goſtyngais fy nghalon i wneuthur dy ddeddfau byth *hyd* y diwedd.

S A M E C H.

113 MEddyliau *ofer* a gaſeais; a'th gyfraith di a hoffais.

[e] Pſ. 32. 7. a 91. 1.

114 [e] Fy lloches a'm tarian *ydwyt*: yn dy air y gobeithiaf.

[f] Pſ. 6. 8. a 139. 19. Mat. 7. 23.

115 [f] Ciliwch oddi wrthyf, rai drygionus: canys cadwaf orchymynion fy Nuw.

116 Cynnal fi yn ôl dy air, fel y byddwyf byw: ac na âd i mi gywilyddio am fy ngobaith.

117 Cynnal fi, a diangol fyddaf: ac ar dy ddeddfau yr edrychaf yn waſtadol.

† Heb. *Gwnaethoſt i holl, &c. ddarfod fel, &c.*

118 Sethraiſt y rhai oll a gyfeiliornant oddi wrth dy ddeddfau: canys twyllodrus yw eu dichell hwynt.

[g] Ezec. 22. 8.

119 † Bwriaiſt heibio holl annuwiolion y tîr [g] *fel* ſothach: am hynny 'r hoffais dy dyſtiolaethau.

[h] Hab. 2. 16.

120 [h] Dychrynodd fy nghnawd rhag dy ofn, ac ofnais rhag dy farnedigaethau.

A I N.

121 GWneuthym farn a chyfiawnder: na âd fi i'm gorthrymmwyr.

122 Mechnïa dros dy wâs er daioni: na âd i'r beilchion fy ngorthrymmu.

[i] Ad. 81, 82.

123 [i] Fy llygaid a ballaſant am dy jechydwriaeth, ac am ymadrodd dy gyfiawnder.

124 Gwnâ i'th wâs yn ôl dy drugaredd; a [k] dyſg i mi dy ddeddfau.

[k] Ad. 12.

125 Dy wâs *ydwyf* fi; pâr i mi ddyall, fel y gwypwyf dy dyſtiolaethau.

126 Amſer yw i'r ARGLWYDD weithio: diddymmaſant dy gyfraith di.

[l] Pſ. 19. 10. Ad. 72. Diar. 8. 11.

127 [l] Am hynny 'r hoffais dy orchymynion yn fwy nag aur; ïe yn fwy nag aur coeth.

128 Am hynny uniawn y cyfrifais *dy* orchymynion *am* bob *peth*; *a* [m] chaſeais bob gau lwybr.

[m] Ad. 104.

P E.

129 RHyfedd yw dy dyſtiolaethau: am hynny y ceidw fy enaid hwynt.

[n] Pſ. 19. 7.

130 Agoriad dy eiriau a rydd oleuni: [n] pair ddyall i rai annichellgar.

[o] Pſ. 106. 4.

131 Agorais fy ngenau a dyheais; o blegid awyddus oeddwn i'th orchymynion di.

[p] 2 Theſ. 1. 6, 7. ‡ Neu, *gu ag ar y rhai.*

132 [o] Edrych arnaf, a thrugarhâ wrthyf, [p] yn ôl *dy* arfer ‡ i'r rhai a garant dy enw.

133 [q] Cyſa-

133 q Cyfarwydda fy nghamrau yn dy air: ac r na lywodraethed dim anwiredd arnaf.

134 Gwared fi oddi wrth orthrymder dynion: felly y cadwaf dy orchymynion.

135 s Llewyrcha dy wyneb ar dy wâs: a t dyſg i mi dy ddeddfau.

136 u Afonydd o ddyfroedd a redant o'm llygaid; am na chadwaſant dy gyfraith di.

TSADI.

137 CYfiawn *ydwyt* ti, O ARGLWYDD, ac uniawn yw dy farnedigaethau.

138 Dy dyſtiolaethau y *rhai* a orchymynnaiſt, ydynt † gyfiawn a ffyddlon jawn.

139 x Fy Zêl a'm ‡ difaodd; o herwydd i'm gelynion anghofio dy eiriau di.

140 y Purwyd dy ymadrodd yn ddirfawr: am hynny y mae dy wâs yn ei hoffi.

141 Bychan *ydwyf* fi a dirmygus: *ond* nid anghofiais dy orchymynion.

142 Dy gyfiawnder *ſydd* gyfiawnder byth, a'th gyfraith *ſydd* wirionedd.

143 Adfyd a chyſtudd † a'm goddiweddaſant: *a*'th orchymynion *oedd* fy nigrifwch.

144 Cyfiawnder dy dyſtiolaethau *a bery* yn dragywydd: gwnâ i mi ddyall, a byw fyddaf.

COPH.

145 LLefais â'm holl galon; clyw fi, O ARGLWYDD: dy ddeddfau a gadwaf.

146 Llefais arnat; achub fi, ‡ a chadwaf dy dyſtiolaethau.

147 z Achubais flaen y cyfddydd, a gwaeddais; wrth dy air y diſgwiliais.

148 a Fy llygaid a achubaſant flaen gwiliadwriaethau 'r *nôs*, i fyfyrio yn dy air di.

149 Clyw fy llef yn ôl dy drugaredd: ARGLWYDD, b bywhâ fi yn ôl dy farnedigaethau.

150 Y rhai a ddilynant 'ſgelerder a neſaſant *arnaf*: ymbellaſant oddi wrth dy gyfraith di.

151 Tithau, ARGLWYDD, *wyt* agos; a'th holl orchymynion *ſydd* wirionedd.

152 Er ys talm y gwyddwn am dy dyſtiolaethau, ſeilio o honot hwynt yn dragywydd.

RESH.

153 GWêl fy nghyſtudd, a gwared fi: canys nid anghofiais dy gyfraith.

154 c Dadleu fy nadl, a gwared fi: d bywhâ fi yn ôl dy air.

155 e Pell yw jechydwriaeth oddi wrth y rhai annuwiol: o herwydd ni cheiſiant dy ddeddfau di.

156 Dy drugareddau, ARGLWYDD, *ſydd* aml: f bywhâ fi yn ôl dy farnedigaethau.

157 Llawer *ſydd* yn fy erlid, ac yn ſy ngwrthwynebu; *er hynny* ni throais oddi wrth dy dyſtiolaethau.

158 Gwelais y troſeddwyr, a greſynais; am na chadwent dy air di.

159 Gwêl fy mod yn hoffi dy orchymynion: ARGLWYDD, g bywhâ fi yn ôl dy drugarogrwydd.

160 † Gwirionedd o'r dechreuad yw dy air: a phob un o'th gyfiawn farnedigaethau *a bery* yn dragywydd.

SCHIN.

161 TYwyſogion a'm herlidiaſant heb achos; er hynny fy nghalon a grynai rhag dy air di.

162 Llawen ydwyf fi o blegid dy air, fel *un* yn cael 'ſglyfaeth lawer.

163 Celwydd a gaſeais, ac a ffieiddiais: a'th gyfraith di a hoffais.

164 Seithwaith yn y dydd yr ydwyf yn dy glodfori; o herwydd dy gyfiawn farnedigaethau.

165 h Heddwch mawr *ſydd* i'r rhai a garant dy gyfraith: ac nid *oes* dramgwydd iddynt.

166 i Diſgwiliais wrth dy jechydwriaeth di, O ARGLWYDD; a gwneuthym dy orchymynion.

167 Fy enaid a gadwodd dy dyſtiolaethau; a hoff jawn gennyf hwynt.

168 Cedwais dy orchymynion a'th dyſtiolaethau: canys *y mae* fy holl ffyrdd ger dy fron di.

TAU.

169 NEsâed fy ngwaedd o'th flaen, ARGLWYDD: gwnâ i mi ddyall yn ôl dy air.

170 Deued fy ngweddi ger dy fron: gwared fi yn ôl dy air.

171 k Fy ngwefuſau a draetha foliant, pan ddyſgech i mi dy ddeddfau.

172 Fy nhafod a ddadgan dy air: o herwydd dy holl orchymynion *ſydd* gyfiawnder.

173 Bydded dy law i'm cynnorthwyo; o herwydd l dy orchymynion di a ddewiſais.

174 m Hiraethais, O ARGLWYDD, am dy jechydwriaeth: n a'th gyfraith yw fy hyfrydwch.

175 Bydded byw fy enaid, fel i'th foliannо di; a chynnorthwyed dy farnedigaethau fi.

176 o Cyfeiliornais fel dafad wedi colli: cais dy wâs; o blegid nid anghofiais dy orchymynion.

PSAL. CXX.

1 *Dafydd yn gweddïo yn erbyn Dŏeg, 3 yn ceryddu ei dafod ef, 5 yn cwyno fod yn rhaid iddo gyttal a bucheddu gyd â'r enwir.*

¶ Caniad y graddau.

AR yr ARGLWYDD y gwaeddais a yn fy nghyfyngder; ac efe a'm gwrandawodd i.

2 ARGLWYDD, gwared fy enaid oddi wrth wefuſau celwyddog, *ac* oddi wrth dafod twyllodrus.

3 ‡ Beth a roddir i ti? neu pa beth a wneir i ti, dydi dafod twyllodrus?

4 Llymmion ſaethau cawr, ynghŷd â marwor meryw.

5 Gwae fi fy mod yn preſwylio *yn* Meſech, yn cyfanneddu b ym mhebyll Cedar.

6 Hîr y trigodd fy enaid gyd â'r hwn oedd yn casâu tangnefedd.

7 Heddychol *yawyf* fi: ond pan lefarwyf, *y maent yn barod* i ryfel.

PSAL. CXXI.

Mawr ddiogelwch y duwiol ſydd yn hyderu ar nawdd ac amddiffyn Duw.

¶ Caniad y graddau.

‡ DYrchafaf fy llygaid i'r mynyddoedd, o'r lle y daw fy nghymmorth.

2 a Fy nghymmorth *a ddaw* oddi wrth yr ARGLWYDD, yr hwn a wnaeth nefoedd a daear.

3 Ni âd ese i'th droed lithro: ac [b] ni hun a dy geidwad.
4 Wele, ni huna ac ni chwsg ceidwad Israel.
5 Yr ARGLWYDD yw dy geidwad; yr ARGLWYDD yw [c] dy gysgod [d] ar dy ddeheulaw.
6 [e] Ni'th dery 'r haul y dydd, na'r lleuad y nôs.
7 Yr ARGLWYDD a'th geidw rhag pob drwg; efe a geidw dy enaid.
8 Yr ARGLWYDD [f] a geidw dy fynediad, a'th ddyfodiad, o'r pryd hyn hyd yn dragywydd.

PSAL. CXXII.

1 Dafydd yn dangos ei lawenydd dros yr Eglwys, 6 ac yn gweddio am heddwch iddi.

¶ Caniad y graddau o'r eiddo Dafydd.

LAwenychais pan ddywedent wrthyf, Awn i dŷ 'r ARGLWYDD.
2 Ein traed a safant o fewn dy byrth di, O Jerusalem.
3 Jerusalem a adeiladwyd fel dinas [a] wedi ei chyd-gysylltu ynddi ei hun.
4 [b] Yno 'r esgyn y llwythau, llwythau 'r ARGLWYDD, [c] yn dystiolaeth i Israel, i foliannu enw 'r ARGLWYDD.
5 Canys yno y † gosodwyd gorseddfeinge iau barn, gorseddfeinge iau tŷ Dafydd.
6 Dymunwch heddwch Jerusalem: llwydded y rhai a 'th hoffant.
7 Heddwch fyddo o fewn dy ragfur, a ffynniant yn dy balasau.
8 Er mwyn fy mrodyr a'm cyfeillion y dywedaf yn awr, Heddwch *fyddo* i ti.
9 Er mwyn tŷ 'r ARGLWYDD ein Duw [d] y ceisiaf i ti ddaioni.

PSAL. CXXIII.

1 Y duwiol yn dangos eu hyder ar Dduw, 3 ac yn gweddio ar gael eu gwared oddi wrth ddirmyg.

¶ Caniad y graddau.

ATtat [a] ti y dyrchafaf fy llygaid, ti yr hwn [b] a breswyli yn y nefoedd.
2 Wele, fel *y mae* llygaid gweision ar law eu meistred, *neu* fel *y mae* llygaid llawforwyn ar law ei meistres; felly *y mae* ein llygaid ni ar yr ARGLWYDD ein Duw, hyd oni thrugarhao efe wrthym ni.
3 Trugarha wrthym, ARGLWYDD, trugarha wrthym; canys llanwyd ni â dirmyg yn ddirfawr.
4 Yn ddirfawr y llanwyd ein henaid â gwatwargerdd y rhai goludog, *ac* â dïystyrwch y beilchion.

PSAL. CXXIV.

Yr Eglwys yn bendithio Duw am ei ryfeddol ymwared.

¶ Caniad y graddau o'r eiddo Dafydd.

ONi *buasai* 'r ARGLWYDD yr hwn a fu gyd â ni, [a] y gall Israel ddywedyd yn awr;
2 Oni *buasai* 'r ARGLWYDD yr hwn a fu gyd â ni, pan gyfododd dynion yn ein herbyn;
3 Yna i 'n llyngcasent ni yn fyw, pan ennynnodd eu llid hwynt i 'n herbyn:
4 Yna y dyfroedd a lifasai drosom, y ffrwd a aethai dros ein henaid:
5 Yna 'r aethai dros ein henaid ddyfroedd ‡ chwyddedig.
6 Bendigedig *fyddo* 'r ARGLWYDD, yr hwn ni roddodd ni yn ysglyfaeth i'w dannedd hwynt.
7 Ein henaid a ddianggodd [b] fel aderyn o fagl yr adarwyr: y fagl a dorrwyd, a ninnau a ddianghasom.

8 [c] Ein porth ni *fydd* yn enw 'r ARGLWYDD, yr hwn a wnaeth nefoedd a daear.

PSAL. CXXV.

1 Diogelwch y rhai sy 'n ymddiried yn Nuw. 4 Gweddi dros y duwiol, ac yn erbyn yr annuwiol.

¶ Caniad y graddau.

YRhai a ymddiriedant yn yr ARGLWYDD *fyddant* fel mynydd Sion, yr *hwn* ni syflir, *ond* a bery yn dragywydd.
2 *Fel y mae* Jerusalem *a* 'r mynyddoedd o 'i hamgylch; felly *y mae* 'r ARGLWYDD o amgylch ei bobl o 'r pryd hyn hyd yn dragywydd.
3 Canys [a] ni orphwys gwialen annuwioldeb ar randir y rhai cyfiawn; rhag i 'r rhai cyfiawn estyn eu dwylaw at anwiredd.
4 Oh ARGLWYDD, gwna ddaioni i 'r rhai daionus, ac i 'r rhai uniawn yn eu calonnau.
5 Ond y rhai a ymdroant i 'w [b] trofeydd, yr ARGLWYDD a 'i gyrr gyd â gweithredwyr anwiredd: *a bydd* [c] tangnefedd ar Israel.

PSAL. CXXVI.

1 Yr Eglwys wrth ddangos coffa o 'i rhyfeddol ymwared allan o gaethiwed, 4 yn gweddio am lwyddiant, ac yn ei brophwydo.

¶ Caniad y graddau.

PAn † ddychwelodd yr ARGLWYDD gaethiwed Sion, [a] yr oeddem fel rhai yn breuddwydio.
2 Yna [b] y llanwyd ein genau â chwerthin, a 'n tafod â chanu: yna y dywedasant ymmysg y cenhedloedd, Yr ARGLWYDD a † wnaeth bethau mawrion i 'r rhai hyn.
3 Yr ARGLWYDD a wnaeth i ni bethau mawrion; *am hynny* 'r ydym yn llawen.
4 Dychwel, ARGLWYDD, ein caethiwed ni, fel yr afonydd yn y dehau.
5 [c] Y rhai sydd yn hau mewn dagrau a fedant mewn ‡ gorfoledd.
6 *Yr hwn* sydd yn myned rhagddo, ac yn wylo, gan ddwyn † hâd gwerthfawr, gan ddyfod a ddaw mewn gorfoledd, dan gludo ei ysgubau.

PSAL. CXXVII.

1 Rhinwedd bendithion Duw. 3 Dawn Duw yw plant rhinweddol.

¶ Caniad y graddau i Salomon.

O'S yr ARGLWYDD nid adeilada 'r tŷ, ofer y llafuria ei adeiladwyr wrtho: o's [a] yr ARGLWYDD ni cheidw 'r ddinas, ofer y gwilia 'r ceidwaid.
2 Ofer i chwi foreu-godi, myned yn hwyr i gysgu, bwyta bara gofidiau: felly y rhydd efe hûn i'w annwyl'yd.
3 Wele, [b] plant *ydynt* etifeddiaeth yr ARGLWYDD: [c] *ei* wobr *ef yw* ffrwyth y grôth.
4 Fel *y mae* saethau yn llaw y cadarn; felly *y mae* plant ieuenctid.
5 Gwyn ei fyd y gŵr a lanwodd ei gawell saethau â hwynt; [d] ni's gwaradwyddir hwy, pan ‡ ymddiddanant â 'r gelynion yn y porth.

PSAL. CXXVIII.

Yr amryw fendithion sydd yn canlyn y rhai a ofnant Dduw.

¶ Caniad y graddau.

[a] GWyn ei fyd pob un sydd yn ofni 'r ARGLWYDD; yr hwn sydd yn rhodio yn ei ffyrdd ef.

2 [b] Canys

[b] Pſ. 127. 1. Eſay 27. 3. [c] Eſay 25. 4. [d] Pſ. 16. 8. [a] 109. 31. [e] Pſ. 91. 5. Eſay 49. 10. Dad. 7. 16. [f] Deut. 28. 6.

[a] Edrych 2 Sam. 5. 9. [b] Eccſod. 23. 17. Deut. 16. 16. [c] Eccſod. 16. 34. † Heb. yr eiſteddi

[d] Neh. 2. 10.

[a] Pſ. 121. 1. [b] Pſ. 115. 3.

[a] Pſ. 129. 1.

‡ Beilchion.

[b] Pſ. 91. 3. Dia. 1. 6. 5.

[c] Pſ. 121. 2.

[a] Diar. 22. 8. Eſay 14. 5.

[b] Diar. 2. 15. [c] Pſ. 128. 6. Gal. 6. 16.

Prydnh. Weddi.

‡ Tyſa

† Heb. adychwelodd ddychwelïad [a] Act. 12. 9. [b] Job 8. 21. † Heb. *fawrhaodd wnaethur i'r*, &c. [c] Edr. Jer. 31, 9, &c. ‡ Neu, *cân.* † Neu, *hâd-leſtr.*

[a] Pſ. 121. 3, 4, 5. [b] Gen. 33. 5. a 48. 4. Joſ. 24. 3, 4. [c] Deut. 28. 4. [d] Edrych Job 5. 4. Diar. 27. 11. ‡ Neu, *ddaroſtyngant y gel. Megis*, Pſ. 18. 44. Neu, *ddiſethant.*

[a] Pſ. 112. 1. a 115. 13. a 119. 1.

2 [b] Canys mwynhâi lafur dy ddwylaw: gwyn dy fyd, a da *fydd* it'.

3 Dy wraig *fydd* fel gwinwydden ffrwythlawn ar hŷd ystlysau dy dŷ: dy blant fel planhigion oliwydd o amgylch dy ford.

4 Wele, fel hyn yn ddïau y bendithir y gŵr a ofno 'r ARGLWYDD.

5 [c] Yr ARGLWYDD a'th fendithia allan o Sïon; a thi a gai weled daioni Jerusalem holl ddyddiau dy einioes:

6 A thi a gai weled plant dy blant, *a* [d] changnefedd ar Israel.

PSALC. CXXIX.

1 Y mae 'n annog i foliannu Duw am gadw Israel yn ei fawr gyſtuddiau. 5 Melldithio 'r rhai a gasânt Eglwys Duw.

¶ Caniad y graddau.

LLawer gwaith i'm cyſtuddiasant [a] o'm hieuengctid, [b] y dichon Israel ddywedyd yn awr:

2 Llawer gwaith i'm cyſtuddiasant o'm hieuengctid: etto ni'm gorfuant.

3 Yr arddwyr a arddasant ar ſy nghefn; estynnasant eu cwysau yn hirion.

4 Yr ARGLWYDD *fydd* gyfiawn: efe a dorrodd raffau y rhai annuwiol.

5 Gwaradwydder hwy oll, a gyrrer yn eu hôl, y rhai a gasânt Sïon.

6 Byddant fel glaswellt pen tai, yr hwn a wywa cyn y ‡ tynner ef ymmaith:

7 A'r hwn ni leinw y pladurwr ei law; na 'r hwn ſyddo yn rhwymo yr ysgubau, ei ſynwes.

8 Ac ni ddywed y rhai a ânt heibio, [c] Bendith yr ARGLWYDD arnoch: bendithiwn chwi yn enw 'r ARGLWYDD.

PSALC. CXXX.

1 Y Pſalmydd yn dangos ei obaith mewn gweddi; 5 A'i daioddefgarwch mewn gobaith. 7 Y mae yn annog Israel i obeithio yn Nuw.

¶ Caniad y graddau.

[a] O'R dyfnder y llefais arnat, O ARGLWYDD.

2 Arglwydd, clyw ſy llefain; yſtyried dy gluſtiau wrth lef ſy ngweddiau.

3 [b] O's creffi ar anwireddau, ARGLWYDD: O Arglwydd, pwy a ſaif?

4 Ond y *mae* gyd â thi ſaddeuant, fel [c] i'th ofner.

5 [d] Diſgwiliaf am yr ARGLWYDD, diſgwil ſy enaid, ac yn ei air ef y gobeithiaf.

6 [e] Fy enaid *ſydd yn diſgwil* am yr Arglwydd yn fwy nag *y mae* y gwilwyr am y borau; ‡ *yn fwy nag y mae* y gwilwyr am y borau.

7 Diſgwilied Israel am yr ARGLWYDD: o herwydd [f] *y mae* trugaredd gyd â'r ARGLWYDD, ac aml ymwared gyd ag ef.

8 Ac [g] efe a wared Israel oddi wrth ei holl anwireddau.

‡ Neu, *y rhai ſydd yn gwilied am y borau.* [f] Pſ. 86. 5, 15. [g] Pſ. 103. 3, 4.

PSALC. CXXXI.

1 Dafydd yn dangos ei oſtyngeidrwydd, 3 ac yn annog Israel i obeithio yn Nuw.

¶ Caniad y graddau o'r eiddo Dafydd.

O ARGLWYDD, nid ymſalchïodd ſy nghalon, ac nid ymddyrchafodd ſy llygaid: [a] ni rodiais chwaith mewn pethau rhy fawr, a rhy † uchel i mi.

2 Eithr goſodais, a goſtegais ſy enaid, [b] fel un wedi ei ddiddyſnu oddi wrth ei fam: ſy enaid ſydd ynnoſ fel un wedi ei ddiddyſnu.

3 Diſgwilied Israel wrth yr ARGLWYDD o'r † pryd hyn hyd yn dragywydd.

PSALC. CXXXII.

1 Dafydd yn ei weddi yn dangos i Dduw ei aduwiol oſal dros yr Arch: 8 Yn gweddïo wrth ſymmudo yr Arch, 11 ac yn ailadroad addewidion Duw iddo.

¶ Caniad y graddau.

O ARGLWYDD, cofia Ddafydd, *a* 'i holl flinder:

2 Y modd y tyngodd efe wrth yr ARGLWYDD, *ac* yr addunodd i [a] rymmus *Dduw* Jacob:

3 Ni ddeuaf i fewn pabell ſy nhŷ, ni ddringaf ar erchwyn ſy ngwely;

4 [b] Ni roddaf gwſg i'm llygaid, *na* hûn i'm hamrantau,

5 Hyd oni chaffwyf le i'r ARGLWYDD, ‡ preſwylfod i rymmus *Dduw* Jacob.

6 Wele, clywſom am dani yn Ephrata: [c] cawſom hi ym meuſydd y coed.

7 Awn i'w bebyll ef; [d] ymgrymmwn o flaen ei faingc draed ef.

8 [e] Cyfod, ARGLWYDD, i'th orphwyſfa; ti, ac Arch dy gadernid.

9 [f] Gwiſged dy offeiriaid gyfiawnder; a gorfoledded dy ſainct.

10 Er mwyn Dafydd dy wâs na thrô ymmaith wyneb dy enneiniog.

11 [g] Tyngodd yr ARGLWYDD *mewn* gwirionedd i Ddafydd; ni thrŷ efe oddi wrth hynny; [h] O ffrwyth dy † gorph y goſodaf ar dy orſeddfaingc.

12 O's ceidw dy feibion ſy nghyfammod a 'm tyſtiolaeth, y rhai a ddyſgwyf iddynt; eu meibion hwythau yn dragywydd a eiſteddant ar dy orſeddfaingc.

13 Canys dewiſodd yr ARGLWYDD Sïon; *ac* a 'i chwennychodd yn drigfa iddo ei hun.

14 [i] Dymma ſy ngorphwyſfa yn dragywydd: ymma y trigaf; canys chwennychais hi.

15 [k] Gan fendithio y bendithiaf ei lluniaeth: diwallaf ei thlodion â bara.

16 [l] Ei hoffeiriaid hefyd a wiſgaf â jechydwriaeth: a'i ſainct dan ganu a ganant.

17 [m] Yna y paraf i gorn Dafydd flaguro: darperais † lamp i 'm henneiniog.

18 Ei elynion ef a wiſgaf â chywilydd; arno yntef y blodeua ei goron.

† Neu, *gannwyll.* Edrych 1 Bren. 11. 36.

PSALC. CXXXIII.

Budd cymmundeb y Sainct.

¶ Caniad y graddau o'r eiddo Dafydd.

WEle, mor ddaionus ac mor hyfryd, yn [a] trigo o frodyr ynghŷd.

2 *Y mae* fel [b] yr ennaint gwerthfawr ar y pen, yn diſgyn ar hŷd y farf, *ſef* barf Aaron; yr hwn *oedd* yn diſgyn ar hŷd ymmyl ei wiſgoedd ef:

3 Fel gwlith [c] Hermon, *ac fel y gwlith* yn diſgyn ar ſynyddoedd Sïon: canys [d] yno y gorchymynnodd yr ARGLWYDD y fendith, *ſef* bywyd yn dragywydd.

PSALC. CXXXIV.

Y mae 'n annog i fendithio Duw.

¶ Caniad y graddau.

WEle, [a] holl weiſion yr ARGLWYDD, bendithiwch yr ARGLWYDD; [b] y rhai ydych yn ſefyll yn nhŷ 'r ARGLWYDD yn nôs.

2 Dyrchefwch eich dwylaw ‡ *yn y* cyſſegr; a bendithiwch yr ARGLWYDD.

3 [c] Yr

‡ Heb. *awr hon.*

Boreuol Weddi.

[a] Gen. 49. 24. [b] Diar. 6. 4. ‡ Heb. *preſwylfeyad.* [c] 1 Sam. 7. 1. [d] Pſ. 99. 5. [e] Num. 10. 35. 2 Cron. 6. 41, 42. [f] Job 29. 14. Eſay 61. 10. [g] Pſ. 89. 3, 4, 33, &c. [h] 2 Sam. 7. 12. 1 Bren. 8. 25. 2 Cron. 6. 16. Luc 1. 69. Act. 2. 30. † Heb. *fru.* [i] Pſ. 68. 16. [k] Pſ. 147. 14. [l] 2 Cron. 6. 41. Pſ. 149. 4. [m] Ezec. 29. 21. Luc 1. 79. a 15. 4.

[a] Gen. 13. 8. [b] Eccſod. 30. 25, 30. [c] Deut. 4. 48. [d] Lef. 25. 2. Deut. 28. 8. Pſ. 41. 8.

[a] Pſ. 135. 1, 2. [b] 1 Cron. 9. 33. ‡ Neu, mewn *ſanctteidd-rwydd.*

c Pf. 128. 5.

3 c Yr ARGLWYDD yr hwn a wnaeth nefoedd a daear, a'th fendithio di allan o Sïon.

PSAL. CXXXV.

1 Y mae 'n annog i gloïfori Duw am ei drugaredd, 5 am ei allu, 8 am ei farnedigaethau. 15 Oferedyw eulynnoa. 19 Y mae 'n annog i fendithio Duw.

d Pf. 134. 1.

MOlwch yr ARGLWYDD. Molwch enw 'r ARGLWYDD; d gweïsion yr ARGLWYDD, molwch *ef*.

b Pf. 147. 1.

2 Y rhai ydych yn ſefyll yn nhŷ 'r ARGLWYDD, ynghynteddoedd tŷ ein Duw ni.

c Ecſod. 19. 5. Deut. 7. 6, 7. a 10, 15.

3 b Molwch yr ARGLWYDD; canys da yw 'r ARGLWYDD: cenwch i'w enw; canys hyfryd yw.

d Pf. 95. 3. a 97. 9.

4 O blegid c yr ARGLWYDD a ddetholodd Jacob iddo ei hun, *ac* Iſrael yn briodoriaeth iddo.

e Pf. 115. 3.

5 Canys mi a wn mai d mawr yw 'r ARGLWYDD; a *bod* ein Harglwydd ni goruwch yr holl ddiwiau.

f Jer. 10. 13. a 51. 16.

6 e Yr ARGLWYDD a wnaeth yr hyn oll a fynnai yn y nefoedd ac yn y ddaear, yn y môr, ac yn yr holl ddyfnderau.

g Job 28. 25, 26. a 38. 24, &c. Zech. 10. 1.

7 f Y mae yn codi tarth o eithafoedd y ddaear, g mellt a wnaeth efe ynghŷd â'r glaw; gan ddwyn y gwynt allan o'i dryſorau.

h Ecſod. 12. 12, 29. Pſ. 78. 51. a 136. 10.

8 h Yr hwn a darawodd gyntafanedig yr Aipht, † yn ddŷn ac yn anifail.

† Heb. *o ddyn hyd anifail.*

i Ecſod. 7. a 8, a 9, a 10, a 14.

9 i Danſonodd arwyddion a rhyfeddodau i'th ganol di, yr Aipht; ar Pharao, ac ar ei holl weiſion.

k Num. 21. 24, 34. Pſ. 136. 17, &c.

10 k Yr hwn a darawödd genhedloedd lawer, ac a laddodd frenhinoedd cryfion;

l Joſ. 12.

11 Sehon brenin yr Amoriaid, ac Og brenin Baſan, a l holl frenhiniaethau Canaan:

m Pf. 78. 55.

12 m Ac a roddodd eu tîr hwynt *yn* etifeddiaeth, yn etifeddiaeth i Iſrael ei bobl.

n Ecſod. 3. 15. Pſ. 102. 12.

13 n Dy enw, O ARGLWYDD, *a bery* yn dragywydd; dy goffadwriaeth, O ARGLWYDD, ‡ o genhedlaeth i genhedlaeth.

‡ Heb. *i genhedlaeth a chenhedlaeth.*

o Deut. 32. 36. P Pſ. 115. 4, &c.

14 o Canys yr ARGLWYDD a farna ei bobl, a bydd edifar gantho o ran ei weiſion.

15 P Delwau 'r cenhedloedd *ydynt* arian ac aur, gwaith dwylaw dŷn.

16 Genau *ſydd* iddynt, ond ni leſarant; llygaid *ſydd* ganddynt, ond ni welant:

17 Y mae cluſtiau iddynt, ond ni chlywant; nid oes chwaith anadl yn eu genau.

18 Fel hwynt y mae y rhai a'i gwnânt; a phob un a ymddiriedo ynddynt.

19 Tŷ Iſrael, bendithiwch yr ARGLWYDD: bendithiwch yr ARGLWYDD, tŷ Aaron.

20 Tŷ Leſi, bendithiwch yr ARGLWYDD: y rhai a ofnwch yr ARGLWYDD, bendithiwch yr ARGLWYDD.

21 Bendithier yr ARGLWYDD o Sïon, yr hwn ſydd yn trigo yn Jeruſalem. Molwch yr ARGLWYDD.

PSAL. CXXXVI.

Y mae 'n annog i foliannu Duw am ei drugareddau neilldual.

q Pſ. 106. 1. a 107. 1. a 118. 1. r 1 Cron. 16. 34, 41. s Deut. 40. 17.

a CLodforwch yr ARGLWYDD; canys da yw: b o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

2 Clodforwch c Dduw y duwiau: o blegid ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

3 Clodforwch Arglwydd yr arglwyddi: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

d Pſ. 72. 18.

4 d Yr hwn yn unig ſydd yn gwneuthur rhyfeddodau: canys ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

e Gen. 1. 1. Diar. 3. 19. Jer. 51. 15.

5 e Yr hwn a wnaeth y nefoedd mewn doethineb: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

f Gen. 1. 9. Pſ. 24. 2. Jer. 10. 12.

6 f Yr hwn a eſtynnodd y ddaear oddi ar y dyſroedd: o blegid ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

g Gen. 1. 14.

7 g Yr hwn a wnaeth oleuadau mawrion: canys ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

h Gen. 1. 16.

8 h Yr haul, i † lywodraethu 'r dydd: canys ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

† Heb. *lywodraeth y dydd.*

9 Y lleuad a'r ſêr, i lywodraethu 'r nôs: canys ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

i Ecſod. 12. 29.

10 i Yr hwn a darawödd yr Aipht yn eu cyntafanedig: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

k Ecſod. 12. 29. l Ecſod. 12. 51. a 13. 17.

11 k Ac a ddug Iſrael o'i myſg hwynt: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd,

12 l A llaw greſ ac â braich eſtynnedig: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

m Ecſod. 14. 21, 22. Pſ. 78. 13.

13 m Yr hwn a rannodd y môr côch yn ddwy ran: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

14 Ac a wnaeth i Iſrael fyned trwy ei ganol: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

n Ecſod. 14. 28.

15 n Ac a yſgyttiodd Pharao a'i lu yn y môr côch: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

o Ecſod. 15. 22.

16 o Ac a dywyſodd ei bobl trwy 'r anialwch: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

p Pſ. 135. 10, 11.

17 p Yr hwn a darawodd frenhinoedd mawrion: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

q Deut. 29. 7.

18 q Ac a laddodd frenhinoedd arderchog: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

r Num. 21. 23.

19 r Sehon brenin yr Amoriaid: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

s Num. 21. 33.

20 s Ac og brenin Baſan: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

t Joſ. 12. 1, &c.

21 t Ac a roddodd eu tîr hwynt yn etifeddiaeth: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

22 Yn etifeddiaeth i Iſrael ei wâs: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

23 Yr hwn yn ein hiſelradd a'n cofiodd ni: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

24 Ac a'n hachubodd ni oddi wrth ein gelynion: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

u Pſ. 104. 27. a 145. 15. a 147. 9.

25 u Yr hwn ſydd yn rhoddi ymborth i bob cnawd: canys ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

26 Clodforwch Dduw 'r nefoedd: canys ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

PSAL. CXXXVII.

1 Dïanwadalwch yr Iuddewon mewn caethiwed. 7 Y Prophwyd yn melldithio Eaom a Babel.

WRth afonydd Babilon, yno yr eiſteddaſom ac wylaſom, pan feddyliaſom am Sïon.

† Heb. *eiriau cân.*

2 Ar yr helyg o'i mewn y crogaſom ein telynau.

‡ Neu, *gwnaethant yn garne-*

3 Canys yno y goſynnodd y rhai a'n caethiwaſent i ni † gân, a'r rhai a'n ‡ a hanrheithiaſai, lawenydd, *gan ddywedyd*, Cennwch i ni *rai* o ganiadau Sïon.

ddau, neu, *yn bentyrrau.* a Pſal. 79. 1.

4 Pa fodd y canwn gerdd yr ARGLWYDD mewn gwlâd ddïeithr?
5 O's anghofiaf di, Jerusalem, anghofied fy neheulaw *ganu*.
6 Glyned fy nhafod wrth daflod fy ngenau, oni chofiaf di; oni chodaf Jerusalem goruwch † fy llawenydd pennaf.
7 Cofia, ARGLWYDD, [b] blant Edom yn nydd Jerusalem; y rhai a ddywedant, Dinoethwch, dinoethwch *hi*, hyd ei sylfaen.
8 O ferch Babilon [c] a anrheithir, gwyn ei fyd [d] ‡ a dalo i ti, fel y gwnaethost i ninnau.
9 Gwyn ei fyd a gymmero ac [e] a darawo dy rai bâch wrth y † meini.

‡ Heb. *a dalo i ti daledigaeth fel y telaist*
[e] Esay 13. 16. † Heb. *graig*.

PSAL. CXXXVIII.

1 *Dafydd yn moliannu Duw am wirionedd ei air*; 4 *Yn prophwydo y bydd i frenhinoedd y ddaear foliannu Duw*: 7 *Yn dangos ei ymddiried yn Nuw*.

¶ *Pſalm* Dafydd.

CLodforaf di â'm holl galon; [a] yngwŷdd y duwiau y canaf it'.
2 [b] Ymgrymmaf [c] tu a'th deml ſanctaidd; a chlodforaf dy enw, am dy drugaredd a'th wirionedd: o blegid ti a fawrheaiſt dy air uwch law dy enw oll.
3 Y dydd y lleſais i'm gwrandewaiſt, *ac* a'm cadarnheaiſt â nerth yn fy enaid.
4 [d] Holl frenhinoedd y ddaear a'th glodforant, O ARGLWYDD; pan glywant eiriau dy enau.
5 Canant hefyd am ffyrdd yr ARGLWYDD: canys mawr yw gogoniant yr ARGLWYDD.
6 [e] Er *bod* yr ARGLWYDD yn uchel, etto [f] eſe a edrych ar yr iſel; ond y balch a edwyn eſe o hirbell.
7 Pe rhodiwn ynghanol cyfyngder, ti a'm bywhait; eſtynnit dy law yn erbyn digoſaint fy ngelynion, a'th ddeheulaw a'm hachubai.
8 [g] Yr ARGLWYDD a gyflawna â mi: dy drugaredd, ARGLWYDD, *ſydd* yn dragywydd: [h] nac eſgeuluſa waith dy ddwylaw.

[a] Pſ. 119. 46.
[b] Pſ. 28. 2.
[c] 1 Bren. 8. 29, 30.
[d] Pſ. 102. 15, 22.
[e] Pſ. 113. 5, 6.
[f] Eſay 57. 15. Jago 4. 6. 1 Pedr 5. 5.
[g] Pſ. 57. 2. Phil. 1. 6.
[h] Edrych Job 10. 8.

PSAL. CXXXIX.

1 *Dafydd yn moliannu Duw am ei raglunaeth ſydd yn canfod pob peth*: 19 *Yn ſſieiddio 'r annuwiol*: 23 *Yn gweddïo am burdeb*.

¶ I'r Pencerdd, *Pſalm* Dafydd.

ARGLWYDD, [a] chwiliaiſt, ac adnabuoſt fi.
2 [b] Ti a adwaenoſt fy eiſteddiad a'm cyſodiad: dyelli fy meddwl o bell.
3 Amgylchyni fy llwybr a'm gorweddfa; a hyſbys wyt *yn* fy holl ffyrdd.
4 Canys nid *oes* air ar fy nhafod, *ond* wele ARGLWYDD, ti a'i gwyddoſt oll.
5 Amgylchynaiſt fi yn ôl ac ym mlaen; a goſodaiſt dy law arnaf.
6 [c] *Dymma* wybodaeth ry ryfedd i mi: uchel yw, ni fedraf oddi wrthi.
7 [d] I ba le 'r âf oddi wrth dy Ysbryd? ac i ba le y ffoaf o'th wŷdd?
8 [e] O's dringaf i'r nefoedd, yno *yr wyt* ti: † o's cyweiriaf fy ngwely yn uffern, wele di *yno*.
9 *Pe* cymmerwn adenydd y wawr, *a phe* trigwn yn eithafoedd y môr;
10 Yna hefyd i'm tywyſai dy law, ac i'm daliai dy ddeheulaw.
11 Pe dywedwn, Dïau y tywyllwch a'm cuddia; yna y *byddai* y nôs yn oleuni o'm hamgylch.
12 [g] Ni thywylla y tywyllwch rhagot ti; ond y nôs a oleua fel dydd: † un ffunyd yw tywyllwch a goleuni *i ti*.
13 Canys ti a feddieunaiſt fy arennau: toaiſt fi ynghrôth fy mam.
14 Clodforaf dydi; canys ofnadwy *a rhyfedd* i'm gwnaed: rhyfedd yw dy weithredoedd; a'm hemaid a wŷr *hynny* yn ‡ dda.
15 [h] Ni chuddiwyd fy † ſylwedd oddi wrthyt pan i'm gwnaethpwyd yn ddirgel, *ac* i'm cywreiniwyd yn iſelder y ddaear.
16 Dy lygaid a welſant fy anelwig ddefnydd, ac yn dy lyfr di y'ſgrifennwyd ‡ hwynt oll y dydd y † lluniwyd hwynt, pan nad *oedd* yr un o honynt,
17 [i] Am hynny mor werthfawr yw dy feddyliau gennyf, O Dduw! mor ſawr yw eu ſwm hwynt!
18 *Pe* cyfriſwn hwynt, amlach ydynt nâ'r tywod: *pan* ddeffrowyf, gyd â thi 'r *ydwyf* ſi yn waſtad.
19 Yn ddïau, O Dduw, ti a leddi 'r annuwiol: am hynny y gwŷr gwaedlyd, [k] ciliwch oddi wrthyf:
20 Y rhai a ddywedant 'Ygelerder yn dy erbyn, dy elynion a gymmerant *dy enw* yn ofer.
21 [l] Onid câs gennyf, O ARGLWYDD, dy gaſeion di? onid ffiaidd gennyf y rhai a gyfodant i'th erbyn?
22 A châs cyflawn y caſeais hwynt: cyfriſais hwynt i mi yn elynion.
23 [m] Chwilia fi, O Dduw, a gwybydd fy nghalon; prawf fi, a gwybydd fy meddyliau.
24 A gwêl, a *oes* ffordd ‡ annuwiol gennyf; a [n] thywys fi yn y ffordd dragywyddol.

‡ Heb. *odïaeth*.
† Job 10. 8, 10. Preg. 11. 5.
† Neu, *nerth*, neu, *nghorph*, neu, *eſgyrn*.
‡ *Fy aelodau oll*.
† *Llunid*.
[i] Pſ. 40. 5.
‡ Pſ. 119. 115.
[k] 2 Cron. 19. 2. Pſ. 119. 158.
[l] Job 31. 6. Pſ. 26. 2.
‡ Heb. *goſid*, neu, *driſtwch*.
[m] Pſ. 5. 8. a 143. 10.

PSAL. CXL.

1 *Dafydd yn gweddïo am gael ei waredu oddi wrth Saul a Dŏeg*; 8 *yn gweddïo yn ei herbyn hwy*: 12 *Yn ymgyſſuro trwy ymddiried yn Nuw*.

¶ I'r Pencerdd, Pſalm Dafydd.

GWared fi, O ARGLWYDD, oddi wrth y dŷn drwg: [a] cadw fi rhag y gŵr † traws.
2 Y rhai ſydd yn bwriadu drygioni yn eu calon: ymgaſglant beunydd *i* ryfel.
3 Golymmaſant eu tafodau fel ſarph: [b] gwenwyn aſp *ſydd* dan eu gwefuſau. Selah.
4 [c] Cadw fi, O ARGLWYDD, rhag dwylaw 'r annuwiol; [d] cadw fi rhag y gŵr traws; y rhai a fwriadaſant fachellu fy nhraed.
5 [e] Y beilchion a guddiaſant faglau i mi, ac a eſtynnaſant rwyd *wrth* dannau ar ymmyl y llwybrau: goſodaſant hoenynnau ar fy medr. Selah.
6 Dywedais wrth yr ARGLWYDD, Fy Nuw *ydwyt* ti: clyw, O ARGLWYDD, lef fy ngweddïau.
7 ARGLWYDD Dduw, nerth fy jechydwriaeth, gorchuddiaiſt fy mhen yn nydd brwydr.
8 Na chanlatâ, ARGLWYDD, ddymuniad yr annuwiol: na lwydda ei ddrwg feddwl; [f] ‡ *rhag* eu balchïo hwynt. Selah.
9 Y pennaf o'r rhai a'm hamgylchyno, [g] blinder eu gwefuſau a'i gorchuddio.
10 [h] Syrthied marwor arnynt: a bwrier hwynt yn tân; *ac* mewn ceu-ffoſydd, fel na chyfodant.

[a] Ad. 4.
† Heb. *trais*.
[b] Pſ. 58. 4. Rhuf. 3. 13.
[c] Pſ. 71. 4.
[d] Ad. 1.
[e] Pſ. 35. 7. a 57. 6. a 119. 110. a 141. 9. Jer. 18. 22.
[f] Deut. 32. 26.
‡ Heb. *nac ymddyrchafant*.
[g] Pſ. 7. 16. a 94. 23. Diar. 12. 13. a 18. 7.
[h] Pſ. 11. 6.

† Heb. *safod.*
‡ Neu, *y gŵr traws, arwg, ar y ddaear helier ef â'w ddisgryw.*

11 Na sicrhaer dŷn † siaradus ‡ ar y ddaear: drwg a hela y gŵr traws i'w ddistryw.

12 Gwn y dadleu 'r ARGLWYDD ddadl y truan, *ac* y barna efe y tlodion.

13 Y cyfiawn yn ddïau a glodforant dy enw di: y rhai uniawn a drigant ger dy fron di.

PSAL. CXLI.

1 Dafydd yn gweddïo ar sod ei arch ef yn gymmeradwy, 3 a'i gydwybod yn bur, 7 a'i einioes yn ddïogel oddi wrth faglau.

¶ Psalm Dafydd.

[a] Dad. 5. 8. a 8. 3, 4.
[b] Pf. 134. 2.
[c] Diar. 9. 8. a 19. 25. a 25. 12.
† Neu, *caredigrwydd fydd.*
‡ Neu, *olew rhagorol fydd, yr hwn ni thyrr fy mhen.*
[d] 2 Cron. 20. 12. Pf. 123. 1, 2.
† Heb. *na noetha fy enaid.*
[e] Pf. 119. 110. a 140. 5. a 142. 3.
[f] Pf. 35. 8.

ARGLWYDD, yr wyf yn gweiddi arnar; brysia attaf: clyw fy llais pan lefwyf arnat.

2 Cyfeirier [a] fy ngweddi ger dy fron *fel* arogldarth, *a* [b] dyrchafiad fy nwylaw *fel* yr offrwm prydnhawnol.

3 Gosod, ARGLWYDD, gadwraeth o flaen fy ngenau: cadw ddrws fy ngwefusau.

4 Na ostwng fy nghalon at ddim drwg, i fwriadu gweithredoedd drygioni, gyd â gwŷr a weithredant anwiredd: ac na âd i mi fwyta o'i danteithion hwynt.

5 [c] Cured y cyfiawn fi † yn garedig, a cherydded fi: ‡ na thorred *eu* holew pennaf *hwynt* fy mhen: canys fy ngweddi *fydd* etto yn eu drygau hwynt.

6 Pan dafler eu barnwyr i lawr mewn lleoedd carregog, clywant fy ngeiriau; canys melus ydynt.

7 Y mae ein hesgyrn ar wasgar ar fin y bedd, megis *un* yn torri neu yn hollti *coed* ar y ddaear.

8 Eithr [d] arnat ti, O ARGLWYDD Dduw, y *mae* fy llygaid: ynnot ti y gobeithiais, † na âd fy enaid yn ddïymgeledd.

9 Cadw fi rhag [e] y fagl a osodasant i mi, a hoenynnau gweithredwyr anwiredd.

10 [f] Cyd-gwymped y rhai annuwiol yn eu rhwydau eu hun, tra elwyf fi heibio.

PSAL. CXLII.

Dafydd yn dangos mai gweddïo Duw oedd ei holl gyffur ef mewn trallod.

¶ [a] ‡ Masgil Dafydd; gweddi [b] pan oedd efe yn yr ogof.

GWaeddais â'm llef ar yr ARGLWYDD; â'm llef yr ymbiliais â'r ARGLWYDD.

2 [c] Tywelldais fy myfyrdod o'i flaen ef; a mynegais fy nghystudd ger ei fron ef.

3 Pan [d] ballodd fy ysbryd o'm mewn, tithau a adwaenit fy llwybr. [e] Yn y ffordd y rhodiwn y cuddiasant i mi fagl.

4 [f] † Edrychais ar y tu dehau, a ‡ deliais sylw, ac [g] nid *oedd* neb a'm hadwaenai: † pallodd nodded imi; nid *oedd neb* yn ymofyn am fy enaid.

5 Llefais arnat, O ARGLWYDD, *a* dywedais, [h] Ti yw fy ngobaith, [i] a'm rhan [k] yn nhîr y rhai byw.

6 Ystyr wrth fy ngwaedd; canys truan iawn ydwyf: gwared fi oddi wrth fy erlidwyr; canys trêch ydynt nâ mi.

7 Dŵg fy enaid allan o garchar, fel y moliannwyf dy enw: [l] y rhai cyfiawn a'm cylchynant; canys ti a fyddi da wrthyf.

[a] Dad. 5. 8. a 8. 3, 4.
[b] Pf. 134. 2.
[c] Diar. 9. 8. a 19. 25. a 25. 12.
† Neu, *caredigrwydd fydd.*
‡ Neu, *olew rhagorol fydd, yr hwn ni thyrr fy mhen.*
[d] 2 Cron. 20. 12. Pf. 123. 1, 2.
† Heb. *na noetha fy enaid.*
[e] Pf. 119. 110. a 140. 5. a 142. 3.
[f] Pf. 35. 8.

Prydnh. Weddi.
[a] Pf. 32. tit.
‡ Neu, Psalm *Dafydd yn rhoi athrawiaeth.*
[b] 1 Sam. 22. 1. a 24. 3.
[c] Pf. 102. tit.
[d] Pf. 143. 4.
[e] Pf. 140. 5.
[f] Pf. 69. 20.
† Neu, *Edrych.*
‡ Neu, *gwêl.*
[g] Pf. 31. 11. a 88. 8, 18.
† Heb. *collasai nodded oddiwrthyf.* [h] Pfal. 46. 1. a 91. 2. [i] Pfal. 16. 5. a 73. 26. a 119. 57. Galar. 3. 24. [k] Pfal. 27. 13. [l] Pfal. 34. 2.

PSAL. CXLIII.

1 Dafydd yn gweddïo am ffafr mewn barn: 3 Yn cwyno rhag ei ofidiau: 5 Yn cadarnhâu ei ffydd trwy fyfyrio a gweddïo: 7 Yn gweddïo am râs, 9 am ymwared, 10 am sancteiddrwydd, 12 am ddinyſtr ar ei elynion.

¶ Psalm Dafydd.

[a] Pf. 31. 1.
[b] Ecfod. 34. 7. Job 4. 17. a 9. 2. a 15. 14. a 25. 4. Rhuf. 3. 20. Gal. 2. 16.
[c] Pf. 142. 3.
[d] Pf. 77. 5, 10, 11.
[e] Pf. 88. 9.
[f] Pf. 63. 1.
[g] Pf. 28. 1.
† Neu, *uethym yn gyffelyb, &c.*
[h] Edrych Pf. 46. 5.
[i] Pf. 5. 8.
[k] Pf. 25. 1.
‡ Neu, *cuddia fi, gyd â thi.*
[l] Pf. 25. 4, 5. a 139. 24.
† Neu, *daionus yw dy yſbryd; tywys fi, &c.*
[m] Eſay 26. 10.

ARGLWYDD, clyw fy ngweddi, a gwrando ar fy neisyfiadau: [a] erglyw fi yn dy wirionedd, ac yn dy gyfiawnder:

2 Ac na ddôs i farn â'th wâs; o herwydd [b] ni chyfiawnhêir neb byw yn dy olwg di.

3 Canys y gelyn a erlidiodd fy enaid; curodd fy enaid i lawr: gwnaeth i mi drigo mewn tywyllwch, fel y rhai a fu feirw er ys talm.

4 Yna [c] y pallodd fy ysbryd o'm mewn: *ac* y synnodd fy nghalon ynnof.

5 [d] Cofiais y dyddiau gynt, myfyriais ar dy holl waith: ac yngweithredoedd dy ddwylaw y myfyriaf.

6 [e] Lledais fy nwylaw attat: [f] fy enaid fel tîr sychedig *fydd yn hiraethu* am danat. Selah.

7 Oh ARGLWYDD, gwrando fi yn ebrwydd: pallodd fy ysbryd: na chuddia dy wyneb oddi wrthyf, [g] † rhag fy mod yn gyffelyb i'r rhai a ddisgynnant i'r pwll.

8 Pâr i mi glywed dy drugaredd bore; o herwydd ynnot ti y gobeithiaf: [i] pâr i mi wybod y ffordd y rhodiwyf; o blegid [k] attat ti y dyrchafaf fy enaid.

9 Gwared fi oddi wrth fy ngelynion, O ARGLWYDD: ‡ gyd â thi 'r ymguddiais.

10 [l] Dysg i mi wneuthur dy ewyllys di; canys ti yw fy Nuw: † tywysed dy Ysbryd daionus fi i [m] dîr uniondeb.

11 [n] Bywhâ fi, O ARGLWYDD, er mwyn dy enw: dŵg fy enaid allan o ing er mwyn dy gyfiawnder.

12 Ac er dy drugaredd dinyſtria fy ngelynion, a difetha holl gyſtuddwyr fy enaid: o blegid [o] dy wâs di *ydwyf* fi.

[n] Pſal. 119. 25, 37, 40, &c. [o] Pſal. 116. 16.

PSAL. CXLIV.

1 Dafydd yn bendithio Duw am ei drugaredd tu ag atto ef, a thu ag at bob dŷn: 5 Yn gweddïo ar i Dduw yn alluog ei waredu ef oddi wrth ei elynion: 9 Yn addo bendithio Duw: 11 Yn gweddïo dros ddedwydd gyſtŵr y deyrnas.

¶ *Pſalm* Dafydd.

Boreuol Weddi.
† Heb. *fy nghraig.*
Pſal. 18. 2, 31.
[a] 2 Sam. 22. 35.
[b] 2 Sam. 22. 2, 3. 40, 48.
[c] Job 7. 17. Pſal. 8. 4. a 62. 9.

BEndigedig *fyddo* 'r ARGLWYDD † fy nerth, [a] yr hwn fydd yn dysgu fy nwylaw i ymladd, *a* 'm bysedd i ryfela.

2 [b] Fy nhrugaredd, a'm hamddiffynfa; fy nhŵr, a'm gwaredydd; fy nharian yw *efe*, ac ynddo y gobeithiais; yr hwn fydd yn daroſtwng fy mhobl danaf.

3 [c] ARGLWYDD, beth *yw* dŷn, pan gydnabyddit ef? *neu* fab dŷn pan wnait gyfrif o hono?

4 [d] Dŷn fydd debyg i wagedd; [e] ei ddyddiau *ſydd* fel cyſgod yn myned heibio.

Heb. 2. 6. [d] Job 14. 2. Pſal. 39. 5. [e] Pſal. 102. 11.

5 AR-

f Pſal. 18. 9. Eſay 64. 1.

5 ARGLWYDD, f goſtwng dy nefoedd, a diſgyn: g cyffwrdd â'r mynyddoedd, a mygant.

g Pſal. 104. 32.

6 h Saetha ſelle, a gwaſgar hwynt: ergydia dy ſaethau, a diſa hwynt.

h Pſal. 18. 4.

7 i Anſon † dy law oddi uchod; k achub a gwared fi o ddyfroedd mawrion, o law i plant eſtron;

i Pſal. 18. 16.

† Heb. dy ddwylaw.

8 Y rhai y lleſara eu genau wagedd, ac y *mae* eu deheulaw yn ddeheulaw ffalſder.

k Pſal. 69. 2, 14. Ad. 11.

9 m Canaf i ti, O Dduw, ganiad newydd: ar y nabl a'r dectant y canaf i ti.

l Pſal. 54. 3.

10 Efe ſydd yn rhoddi ‡ jechydwriaeth i frenhinoedd; yr hwn ſydd yn gwaredu Dafydd ei wâs oddi wrth y cleddyf niweidiol.

m Pſal. 33. 2, 3.

‡ Imwared.

11 n Achub fi a gwared fi o law meibion eſtron, y rhai y lleſara eu genau wagedd, ac y *mae* eu deheulaw yn ddeheulaw ffalſder:

n Ad. 7, 8.

12 Fel y *byddo* ein meibion fel plànwyddo yn tyfu yn eu hieuengctid; a'n merched fel congliaen nadd, wrth gyffelybrwydde palas;

13 *Fel y byddo* ein celloedd yn llawn, yn treſnu pob rhyw luniaeth; a'n defaid yn dwyn miloedd a myrddiwn yn ein heolydd;

14 A'n hychen yn gryfion i ‡ lafurio; heb na rhuthro i mewn, na myned allan; na gwaedd yn ein heolydd.

‡ ddwyn llwythau.

15 o Gwyn ei fyd y bobl y *mae* felly iddynt: gwyn ei fyd y bobl y *mae* 'r ARGLWYDD yn Dduw iddynt.

o Pſal. 33. 12. a 65. 4. a 146. 5.

PSAL. CXLV.

1 Dafydd yn moliannu Duw o herwydd ei enw, 8 ei ddaioni, 11 ei frenhiniaeth, 14 ei ragddarbodaeth, 17 a'i drugaredd yn achub.

¶ a Clodforedd Dafydd.

a Pſal. 100. tit.

DYrchafaf di, fy Nuw, O Frenin; a bendithiaf dy enw byth ac yn dragywydd.

2 Beunydd i'th fendithiaf; a'th enw a folaf byth ac yn dragywydd.

b Pſal. 96. 4.

3 b Mawr yw 'r ARGLWYDD, a chanmoladwy jawn: c a'i fawredd *fydd* anchwiliadwy.

c Job 5. 9. a 9. 10

4 Cenhedlaeth wrth genhedlaeth a fawl dy weithredoedd, ac a fynega dy gadernid.

5 Ardderchawgrwydd gogoniant dy fawredd, a'th bethau rhyfedd a draethaf.

6 Traethant hwy gadernid dy *weithredoedd* ofnadwy: mynegaf finnau dy fawredd.

7 Coffadwriaeth amlder dy ddaioni a draethant; a'th gyfiawnder a ddadganant.

d Eſod. 34. 6, 7. Num. 14. 18. Pſal. 86. 5, 15. a 103. 8.

8 d Graſlawn, a thrugarog yw 'r ARGLWYDD; hwyrfrydig i ddig, a mawr *ei* drugaredd.

9 Daionus yw 'r ARGLWYDD i bawb: a'i drugaredd *ſydd* ar ei holl weithredoedd.

10 Dy holl weithredoedd a'th glodforant, O ARGLWYDD; a'th ſainct a'th fendithiant.

11 Dywedant am ogoniant dy frenhiniaeth; a thraethant dy gadernid;

e Pſal. 146. 10. 1 Tim. 1. 17.

12 I beri i feibion dynion adnabod ei gadernid eſ, a gogoniant ardderchawgrwydd ei frenhiniaeth.

‡ Heb. yr oeſoedd eu gyd.

13 e Dy frenhiniaeth di *ſydd* frenhiniaeth ‡ dragywyddol: a'th lywodraeth *a bery* yn oes oeſoedd.

f Pſal. 146. 8.

14 Yr ARGLWYDD ſydd yn cynnal y rhai oll a ſyrthiant, ac f ſydd yn codi pawb a ddaroſtyngwyd.

g Pſal. 104. 27.

15 g Llygaid pob peth a ddiſgwiliant wrthyt, ac h yr ydwyt yn rhoddi eu bwyd iddynt yn ei bryd;

h Pſal. 136. 25.

16 Gan agoryd dy law, a † diwallu pob peth byw â'th ewyllys da.

† digoni ewyllys pob peth byw.

17 Cyfiawn yw 'r ARGLWYDD yn ei holl ffyrdd, a ‡ ſanctaidd yn ei holl weithredoedd.

‡ Neu, *thrugarog*, neu, *daionus.*

18 i Agos yw 'r ARGLWYDD at y rhai oll a alwant arno, at y rhai oll a alwant arno mewn gwirionedd.

i Deut. 4. 7.

19 Efe a wnâ ewyllys y rhai a'i hofnant: gwrendy heſyd eu lleſain, ac a'i hachub hwynt.

20 Yr ARGLWYDD ſydd yn cadw pawb a'i carant ef; ond yr holl rai annuwiol a ddifetha efe.

21 Traetha fy ngenau ſoliant yr ARGLWYDD: a bendithied pob cnawd ei enw ſanctaidd ef byth ac yn dragywydd.

PSAL. CXLVI.

1 Y Pſalmydd yn addunedu moliant gwaſtadol i Dduw: 3 Yn annog na hyderer ar ddŷn. 5 Duw yn unig, o herwydd ei allu, a'i gyfiawnder, a'i drugaredd, a'i frenhiniaeth, ſydd wiw hyderu arno.

‡ Heb. *Halelujah.*

‡ MOlwch yr ARGLWYDD. a Fy enaid, mola di 'r ARGLWYDD.

a Pſal. 103. 1.

2 b Molaf yr ARGLWYDD yn fy myw: canaf i'm Duw tra fyddwyf.

b Pſal. 104. 33.

3 c Na hyderwch ar dywyſogion, *nac* ar fâb dŷn, yr hwn nid *oes* jechydwriaeth ynddo.

c Pſal. 118. 8, 9.

4 d Ei anadl a â allan, efe a ddychwel i'w ddaear: y dydd hwnnw e y derfydd am ei *holl* amcanion ef.

d Pſal. 104. 29. Preg. 12. 7.

e Eſay 2. 22.

5 f Gwyn ei fyd yr hwn y *mae* Duw Jacob yn gymmorth iddo, *ſydd* a'i obaith yn yr ARGLWYDD ei Dduw:

f Edrych 1 Cor. 2. 6.

6 g Yr hwn a wnaeth nefoedd a daear, y môr a'r hyn oll *ſydd* ynddynt: yr hwn ſydd yn cadw gwirionedd yn dragywydd:

f Jer. 17. 7.

g Gen. 1. 1.

7 h Yr hwn ſydd yn gwneuthur barn i'r rhai gorthrymmedig, yn rhoddi bara i'r newynog; i yr ARGLWYDD ſydd yn gollwng y carcharorion yn rhydd.

h Pſal. 103. 6.

i Pſal. 68. 6. a 107. 10, 14.

8 k Yr ARGLWYDD ſydd yn agoryd llygaid y deillion: l yr ARGLWYDD ſydd yn codi 'r rhai a ddaroſtyngwyd: yr ARGLWYDD ſydd yn hoffi 'r rhai cyfiawn.

k Mat. 9. 30. Joan 9. 7---32.

l Pſal. 145. 14. a 147. 6.

9 m Yr ARGLWYDD ſydd yn cadw 'r dieithriaid: efe a gynnal yr amddifad a'r weddw: ac a ddadymchwel ffordd y rhai annuwiol.

m Deut. 10. 18. Pſal. 68. 3. 15. 18. Pſal. 10. 16. a 145. 13.

10 n Yr ARGLWYDD a deyrnaſa byth, *ſef* dy Dduw di, Sion, dros genhedlaeth a chenhedlaeth. Molwch yr ARGLWYDD.

n Eſod.

PSAL. CXLVII.

1 Y Prophwyd yn annog i foliannu Duw, am ei ofal dros ei Eglwys; 4 am ei allu, 6 a'i drugaredd, 7 a'i ragluniaeth, 12 a'i fendithion ar y deyrnas, 15 a'i allu ar y rhew, a'r eira, a phob tywydd arall; 19 a'i ddeddfau yn yr Eglwys.

Prydnh. Weddi.

MOlwch yr ARGLWYDD: canys a da yw canu i'n Duw ni; o herwydd hyfryd yw, *ie* b gweddus yw mawl.

a Pſal. 92. 1. a 135. 3.

b Pſal. 33. 1.

2 Yr ARGLWYDD ſydd yn adeiladu Jeruſalem; c efe a gaſgl waſgaredigion Iſrael.

c Deut. 30. 3.

3 d Efe

3 [d] Efe ſydd yn jachau y rhai briwedig o galon, ac yn rhwymo eu doluriau.

4 [e] Y mae efe yn rhifo rhifedi 'r ſêr; geilw hwynt oll wrth *eu* henwau.

5 Mawr yw ein Harglwydd, a mawr ei nerth: aneirif yw ei ddyall.

6 [f] Yr ARGLWYDD ſydd yn dyrchafu y rhai llariaidd, gan oſtwng y rhai annuwiol hyd lawr.

7 Cyd-genwch i'r ARGLWYDD mewn diolchgarwch: cenwch i'n Duw â'r delyn:

8 [g] Yr hwn ſydd yn toi 'r nefoedd â chymylau, yn parotôi glaw i'r ddaear, gan beri i'r gwellt dyfu ar y mynyddoedd.

9 [h] Efe ſydd yn rhoddi i'r anifail ei borthiant, *ac* [i] i gywion y gigfran, pan leſant.

10 [k] Nid oes hyfrydwch ganddo yn nerth march: ac nid ymhoffa efe yn eſgeiriau gŵr.

11 Yr ARGLWYDD ſydd hoff ganddo y rhai a'i hofnant ef, *ſef* y rhai a ddiſgwiliant wrth ei drugaredd ef.

12 Jeruſalem, mola di 'r ARGLWYDD; Sion, molianna dy Dduw.

13 O herwydd efe a gadarnhaodd farrau dy byrth; efe a fendithiodd dy blant o'th ſewn.

14 Yr hwn ſydd yn gwneuthur dy fro yn † heddychol, *ac* [l] a'th ddiwalla di â * braſder gwenith.

15 [m] Yr hwn ſydd yn anfon ei orchymmyn *ar* y ddaear: a'i air a rêd yn dra buan.

16 Yr hwn ſydd yn rhoddi eira fel gwlân; *ac* a dâna rew fel lludw.

17 Yr hwn ſydd yn bwrw ei ja fel tammeidiau: pwy a erys gan ei oerni ef?

18 [n] Efe a enfyn ei air, ac a'i tawdd hwynt: â'i wŷnt y chwŷth efe, *a'r* dyfroedd a liſant.

19 [o] Y mae efe yn mynegi ei eiriau i Jacob, [p] ei ddeddfau a'i farnedigaethau i Iſrael.

20 [q] Ni wnaeth efe felly ag un genedl: ac nid adnabuant ei farnedigaethau eſ. Molwch yr ARGLWYDD.

4. [q] Edrych Rhuf. 3. 1, 2.

PSALM CXLVIII.

1 *Y Pſalmydd yn annog y creaduriaid nefol, 7 a daearol, 11 a rheſymmol i foliannu Duw.*

† MOlwch yr ARGLWYDD. Molwch yr ARGLWYDD o'r nefoedd: molwch ef yn yr uchelderau.

2 [a] Molwch ef, ei holl angylion: molwch ef, ei holl luoedd.

3 Molwch ef, haul a lleuad: molwch ef, yr holl ſêr goleuni.

4 Molwch ef, [b] nef y nefoedd; [c] a'r dyfroedd y rhai *ydych* oddi ar y nefoedd.

5 Molant enw 'r ARGLWYDD: o herwydd [d] efe a orchymmynodd, a hwy a grëwyd.

6 [e] A gwnaeth iddynt barhâu byth yn dragywydd: goſododd ddeddf, ac ni's troſeddir hi.

7 Molwch yr ARGLWYDD o'r ddaear, y dreigiau a'r holl ddyfnderau:

8 Tân, a chenllyſg; eira, a tharth; gwŷnt yſtormus, yn gwneuthur ei air ef:

9 Y mynyddoedd, a'r brynniau oll; y coed ffrwythlawn, a'r holl gedrwydd:

10 Y bwyſtfilod, a phob anifail; yr ymluſgiaid, ac adar aſgellog:

11 Brenhinoedd y ddaear, a'r holl bobloedd; tywyſogion, a holl farnwyr y byd;

12 Gwŷr jeuainc, a gwyryſon hefyd; henafgwyr, a llangciau.

13 Molant enw 'r ARGLWYDD: o herwydd [f] ei enw ef yn unig ſydd ddyrchafadwy; ei ardderchawgrwydd ef *ſydd* uwch law daear a nefoedd.

14 [g] Ac efe ſydd yn dyrchafu corn ei bobl, [h] moliant ei holl ſainct; *ſef* meibion Iſrael, pobl agos atto. Molwch yr ARGLWYDD.

PSALM CXLIX.

1 *Y Prophwyd yn annog i foliannu Duw, am ei gariad tu ag at yr Eglwys, 5 ac am y gallu a roddes efe i'r Eglwys i lywodraethu cydwybodau dynion.*

† MOlwch yr ARGLWYDD. [a] Cenwch i'r ARGLWYDD ganiad newydd, a'i foliant ef ynghynnulleidfa y ſainct.

2 Llawenhäed Iſrael yn [b] yr hwn a'i gwnaeth: gorſoledded meibion Sion yn eu brenin.

3 [c] Molant ei enw ef ar y ‡ dawns: canant iddo ar dympan a thelyn.

4 O herwydd [d] hoffodd yr ARGLWYDD ei bobl: [e] efe a brydfertha y rhai llednais â jechydwriaeth.

5 Gorfoledded y ſainct mewn gogoniant: [f] chanant ar eu gwelyau.

6 *Bydded* ardderchog *foliant* Duw yn eu † genau, a [g] chleddyf dau-finiog yn eu dwylaw;

7 I wneuthur dïal ar y cenhedloedd, *a* chosb ar y bobloedd;

8 I rwymo eu brenhinoedd â chadwynau, a'i pendefigion â gefynnau heiyrn;

9 [h] I wneuthur arnynt y farn ſgrifennedig: [i] yr ardderchawgrwydd hyn ſydd i'w holl ſainct eſ. Molwch yr ARGLWYDD.

[g] Heb. 4. 12. Dad. 1. 16. [h] Deut. 7. 1, 2.

PSALM CL.

1 *Y mae yn annog i foliannu Duw, 3 â phob math ar offer cerdd.*

† MOlwch yr ARGLWYDD. Molwch Dduw yn ei ‡ ſanctaiddrwydd: molwch ef yn ffurfafen ei nerth.

2 [a] Molwch ef am ei gadernid: molwch ef yn ôl amlder ei fawredd.

3 Molwch ef â llais udgorn: [b] molwch ef â nabl ac â thelyn.

4 Molwch ef â thympan ac â † dawns: molwch ef à thannau ac ag organ.

5 Molwch ef â ſymbalau ſoniarus: molwch ef â ſymbalau llafar.

6 Pob *perchen* anadl molianned yr ARGLWYDD. Molwch yr ARGLWYDD.

¶ DIARHEBION.

PEN. I.

1 Arfer y diarhebion. 7 Cyngor i ofni Duw, ac i gredu ei air; 10 i ochel hud pechaduriaid. 20 Doethineb yn cwyno fod yn ei diyſtyru hi, 24 ac yn bygwth y rhai a'i diyſtyrent.

DIarhebion Salomon fâb Dafydd brenin Iſrael;

2 I wybod doethineb ac addyſg, i ddyall geiriau ſynwyr;

3 I gymmeryd athrawiaeth dyall, cyfiawnder, a barn, ac uniondeb;

4 I roi callineb i'r anghall, ac i'r bachgen wybodaeth a ſynwyr.

5 Y doeth a wrendy, ac a 'chwanega addyſg; a'r dyallgar a ddaw i gyngherion pwyllog:

6 I ddyall diareb a'i deongl; geiriau 'r doethion, a'i damhegion.

7 ¶ [b] Ofn yr ARGLWYDD yw ‡ dechreuad gwybodaeth: ffyliaid a ddiyſtyrant ddoethineb ac addyſg.

8 [c] Fy mâb, gwrando addyſg dy dâd, ac nac ymado â chyfraith dy fam:

9 Canys [d] ‡ cynnydd grâs *a fyddant* hwy i'th ben, a chadwyni am dy wddf di.

10 ¶ Fy mâb, o's pechaduriaid a'th ddemtiant, na chyttuna.

11 O's dywedant, Tyred gyd â ni, [e] cynllwynwn am waed, ymguddiwn yn erbyn y gwirion yn ddiachos:

12 Llyngcwn hwy yn fyw, fel y bedd; ac yn gyfan, fel rhai yn diſgyn i'r pydew:

13 Nyni a gawn bob cyfoeth gwerthfawr, nyni a lanwn ein tai ag ysbail:

14 Bwrw dy goelbren yn ein myſg; bydded un pwrs i ni i gŷd:

15 Fy mâb, [f] na rodia yn y ffordd gyd â hwynt; attal dy droed rhag eu llwybr hwy.

16 [g] Canys eu traed a redant i ddrygioni, ac a bryſurant i dywallt gwaed.

17 Diau gwaith ofer yw tannu rhwyd yngolwg pob perchen aden.

18 Ac y maent hwy yn cynllwyn am *eu* gwaed *eu hun:* am *eu* heinioes *eu hun* y maent yn llechu.

19 Felly *y mae* llwybrau y rhai oll ſydd chwannog i elw; *yr hwn* a ddwg einioes ei berchennogion.

20 ¶ † [h] Doethineb ſydd yn gweiddi oddi allan; y mae hi yn adrodd ei lleferydd yn yr heolydd.

21 Y mae hi yn llefain ym mhrif-leoedd y dyrfa, yn nryſau 'r pyrth; yn y ddinas y mae hi yn treuthu ei hymadroddion, *gan ddywedyd,*

22 Pa hŷd, chwi ynfydion, y cerwch ynfydrwydd? a chwi wawrwyr, y bydd hoff gennych watwar, ac y casâ ffyliaid wybodaeth?

23 Dychwelwch wrth fy ngherydd: wele mi a dywalldaf fy ysbryd i chwi, fy ngeiriau a hysbysaf i chwi.

24 ¶ [i] Yn gymmaint ag i mi *eich* gwahodd, ac i chwithau wrthod; i mi eſtyn fy llaw, a neb heb yſtyried;

25 Ond [k] diyſtyraſoch fy holl gyngor i, ac ni fynnech ddim o'm cerydd:

26 [l] Minnau hefyd a chwarddaf yn eich dïaledd chwi; mi a wawdiaf pan fyrthio arnoch yr hyn yr ydych yn ei ofni;

27 Pan [m] ddêl arnoch yr hyn yr ydych yn ei ofni megis diſtryw, ac y dêl eich dïaledd arnoch megis corwynt; a dyfod arnoch waſgfa a chaledi:

28 [n] Yna y galwant arnaf, ond ni wrandawâf; yn forau i'm ceiſiant, ond ni'm cânt.

29 Canys câs ſu ganddynt wybodaeth, ac [o] ofn yr ARGLWYDD ni ddewiſaſant.

30 [p] Ni chymmerent ddim o'm cyngor i; dirmygaſant fy holl gerydd.

31 Am hynny [q] hwy a gânt fwyta ffrwyth eu ffordd eu hunain, a'i llenwi â'i cynghorion eu hunain.

32 Canys eſmwythdra y rhai anghall a'i lladd; a llwyddiant y rhai ffôl a'i diſetha.

33 Er hynny [r] y ſawl a wrandawo arnaf a gaiff aros yn ddïogel, ac [s] a gaiff lonyddwch oddi wrth ofn drwg.

[q] Job 4. 8. Pen. 14. 14. a 22. 8. Jer. 6. 19. [r] Pſal. 25. 12, 13. [s] Pſal. 112. 7.

PEN. II.

1 Doethineb yn addaw duwioldeb i'w phlant, 10 a diogelwch rhag cyſeillach ddrwg, 20 a chyfarwyddyd mewn ffyrdd da.

FY mâb, o's derbynni di fy ngeiriau, ac o's [a] cuddi fy ngorchymynion gyd â thi;

2 Fel y parech i'th gluſt wrando ar ddoethineb, *ac* y gogwyddech dy galon at ddyall;

3 Ie, o's gwaeddi ar ôl gwybodaeth, o's † cyſodi dy leſ am ddyall;

4 [b] O's ceiſi hi fel arian, o's chwili am dani fel *am* dryſorau cuddiedig;

5 Yna y cei ddyall ofn yr ARGLWYDD, ac y cei wybodaeth o Dduw.

6 [c] Canys yr ARGLWYDD ſydd yn rhoi doethineb: allan o'i enau ef y *mae* gwybodaeth a dyall *yn dyfod.*

7 Y mae ganddo ynghadw i'r rhai uniawn wir ddoethineb: [d] tarian *yw efe* i'r ſawl a rodiant yn uniawn.

8 Y mae efe yn cadw llwybrau barn, ac yn cadw ffordd ei ſainct.

9 Yna y cei di ddyall cyfiawnder, a barn, ac uniondeb, a phob llwybr daionus.

10 ¶ Pan ddelo doethineb i mewn i'th galon; a phan fyddo hyfryd gan dy enaid wybodaeth;

11 Yna cyngor a'th gynnal, a ſynwyr a'th geidw:

12 I'th achub di oddi wrth y ffordd ddrwg, ac oddi wrth y dŷn a lefaro drawſedd;

13 Y rhai a ymadawânt â llwybrau uniawndeb, i rodio mewn ffyrdd tywyllwch;

14 Y rhai a ymlawenychant i wneuthur drwg, *ac* a ymddigrifant yn anwiredd y drygionus;

15 [e] Y rhai ſydd a'i ffyrdd yn geimion, ac yn gildyn yn eu llwybrau:

16 I'th wared oddi wrth [f] y fenyw eſtronaidd, [g] oddi wrth y ddïeithr wenhieithus ei geiriau;

17 [h] Yr hon a ymedy â llywodraethwr ei hieuengctid, ac a ollwng dros gôf gyfammod ei Duw.

18 Canys [i] y mae ei thŷ yn gwyro at angau, a'i llwybrau at y meirw.

19 Pwy bynnag a elo i mewn arti hi ni ddychwelant, ac nid ymafaelant yn llwybrau 'r bywyd.

Mehef. 25. B. Sul 2 ar ôl y Drindod, P. a 1 Bren. 4. 32. Pen. 10. 1. a 25. 1.

[b] Job 28. 28. Pſal. 111. 10. Pen. 9. 10. Preg. 12. 13. ‡ Neu, *rhan bennaf.* [c] Pen. 4. 1. a 6. 20. [d] Pen. 3. 22. † 'chwanegiad. [e] Jer. 5. 26. [f] Pen. 4. 14. [g] Eſay 59. 7. Rhuf. 3. 15.

† Heb. *Doethineb yn, ſef, Godidog doethineb.* [h] Pen. 8. 1. a 9. 3. [i] Eſay 65. 12. a 66. 4. Jer. 7. 13. Zec. 7. 18. [k] Pſal. 107. 11. Ad. 30. Luc 7. 30. [l] Pſal. 2. 4.

[m] Pen. 10. 24. [n] Job 27. 9. a 35. 12. Eſay 1. 15. Jer. 11. 11. a 14. 12. Mich. 3. 4. Zech. 7. 13. Iago 4. 3. [o] Pſal. 119. 173. [p] Ad. 25. 19. [r] Pſal.

Mehef. 25. P. Sul 22 ar ôl y Drindod, B. [a] Pen. 4. 21. a 7. 1.

† Heb. *rhoddi.* [b] Mat. 13. 44.

[c] 1 Bren. 3. 9, 12. Iago 1. 5. [d] Pſal. 84. 11. Pen. 30. 5.

[e] Pſal. 125. 5. [f] Pen. 5. 20. [g] Pen. 5. 3. a 6. 24. a 7. 5. [h] Edrych Mal. 2. 14, 15. [i] Pen. 7. 27.

20 Fel y rhodiech di ar hyd ffordd *gwŷr* dı̂, a chadw llwybrau 'r cyfiawn.

21 [k] Canys y gwŷr cyfiawn a breſwyliant y ddaear, a'r rhai perffaith a gânt aros ynddi.

22 [l] Ond yr annuwiolion a dorrir oddi ar y ddaear, a 'r troſeddwyr a ddiwreiddir allan o honi.

PEN. III.

1 *Y mae 'n annog i ufudd-dod,* 5 *a ffydd,* 7 *a marwhâd,* 9 *a dwyſolder,* 11 *ac ammynead.* 13 *Dedwydd elw Doethineb.* 19 *Gallu,* 21 *a chymmwynaſau Doethineb.* 27 *Cyngor i fod yn gariadus,* 30 *yn heddychol,* 31 *ac yn foadlongar.* 33 *Cyflwr melldigeaig yr enwir.*

FY mâb, na ollwng ſy nghyfraith dros gôf; ond [a] cadwed dy galon ſy ngorchymynion:

2 Canys hîr-ddyddiau, a blynyddoedd bywyd, a [b] heddwch, a 'chwanegant hwy i ti.

3 Na âd i drugaredd a gwirionedd ymadael â thi: [c] cylymma hwy am dy wddf, [d] 'ſgrifenna hwy ar lêch dy galon.

4 [e] Felly y cei di râs a ‡ dyall da ger bron Duw a dynion.

5 ¶ Gobeithia yn yr ARGLWYDD â'th holl galon; ac nac ymddiried i'th ddyall dy hun.

6 [f] Yn dy holl ffyrdd cydnebydd ef, ac efe a hyſſordda dy lwybrau.

7 ¶ [g] Na ſydd ddoeth yn dy olwg dy hun; [h] ofna 'r ARGLWYDD, a thyn ymmaith oddi wrth ddrygioni.

8 Hynny a fydd † jechyd i'th fogel, a ‡ [i] mêr i'th eſgyrn.

9 ¶ [k] Anrhydedda 'r ARGLWYDD â 'th gyſoeth, ac â'r peth pennaf o'th holl ffrwyth:

10 [l] Felly y llenwir dy yſguboriau â digonoldeb, a 'th winwryſoedd a dorrant gan wîn newydd.

11 ¶ [m] Fy mâb, na ddirmyga gerydd yr ARGLWYDD; ac na flina ar ei goſbeddgaeth ef;

12 Canys y neb a fyddo DUW yn ei garu, efe a'i ceryddu, [n] megis tâd ei fâb anwyl ganddo.

13 ¶ [o] Gwyn ei fyd y dŷn a gaffo ddoethineb, a'r dŷn a ddygo ddyall allan.

14 [p] Canys gwell yw ei marſiandiaeth hi nâ marſiandiaeth o arian, a'i chynnyrch hi *ſydd well* nag aur coeth.

15 Gwerthfawroccach yw hi nâ gemmau: a 'r holl bethau dymunol nid ydynt gyffelyb iddi.

16 [q] Hîr-hoedl *ſydd* yn ei llaw ddehau hi; *ac* yn ei llaw aſiwy *y mae* cyfoeth a gogoniant.

17 Ei ffyrdd hi *ſydd* ffyrdd hyfrydwch, a'i holl lwybrau hi *ydynt* heddwch.

18 [r] Pren bywyd yw hi i'r neb a ymaſto ynddi: a gwyn ei fyd a ddalio ei afael ynddi hi.

19 [s] Yr ARGLWYDD trwy ddoethineb a ſeiliodd y ddaear; trwy ddyall y ‡ ſicrhaodd efe y nefoedd.

20 [t] Trwy ei wybodaeth ef yr holldodd y dyfnderau, ac y deſnynna 'r wybrennau wlith.

21 ¶ Fy mâb, na ollwng hwynt allan o'th olwg: cadw ddoethineb a phwyll.

22 Yna y byddant yn ſywyd i'th enaid, ac [u] yn râs i'th wddf.

23 [x] Yna y cei rodio dy ffordd yn ddiofal, a'th droed ni thramgwydda.

24 [y] Pan orweddych, nid ofni; ti a orweddi, a'th gwſg fydd melys.

25 [z] Nac ofna rhag braw diſymmwth, na rhag dinyſtr yr annuwiol, pan ddelo.

26 Canys yr ARGLWYDD a fydd dy hyder di, ac a geidw dy droed rhag ei ddal.

27 ¶ Na attal ddaioni oddi wrth † y rhai y perthyn iddynt, pan fyddo ar dy law *ei* wneuthur.

28 [a] Na ddywed wrth dy gymmydog, Cerdda ymmaith a thyred amſer arall, ac y foru mi a roddaf; a chennyt *beth yn awr.*

29 Na feddwl ddrwg yn erbyn dy gymmydog, ac yntef yn trigo yn ddiofal yn dy ymmyl.

30 ¶ Nac ymryſon â neb heb achos, o's efe ni wnaeth ddrwg i ti.

31 ¶ [b] Na chenfigenna wrth ŵr ‡ traws, ac na ddewis yr un o'i ffyrdd ef.

32 Canys ffiaidd gan yr ARGLWYDD y cyndyn: [c] ond gyd â 'r rhai uniawn *y mae* ei gyfrinach ef.

33 ¶ [d] Melldith yr ARGLWYDD *ſydd* yn nhŷ 'r annuwiol: ond efe a fendithia drigfa 'r cyfiawn.

34 [e] Diau efe a watwar y gwatwarus: ond ei râs a rydd efe i'r goſtyngedig.

35 Y doethion a eriſeddant anrhydedd, a gwarth † *ſydd* dyrchafiad ffyliaid.

PEN. IV.

1 *Salomon, er mwyn dyſgu ufudd-dod i eraill,* 3 *yn dangos pa athrawiaeth a gafodd efe gan ei rieni,* 5 *i geiſio Doethineb,* 14 *ac i ochel llwybrau 'r annuwiol.* 20 *Y mae yn annog i ffyad,* 23 *ac i ſancteiddrwydd.*

[a] GWrandêwch, blant, addyſg tâd, ac eglywch i ddyſgu dyall.

2 Canys yr ydwyf fi yn rhoddi i chwi addyſg dda: na wrthodwch fy nghyfraith.

3 Canys yr oeddwn yn fâb i 'm tâd, yn [b] dyner ac yn anwyl i yngolwg fy mam.

4 [c] Efe a 'm dyſgai, ac a ddywedai wrthyf, Dalied dy galon fy ngeiriau: [d] cadw fy ngorchymynion, a bydd fyw.

5 Cais ddoethineb, cais ddyall: na ad dros gôf, ac na wyra oddi wrth eiriau fy ngenau.

6 Nac ymâd â hi, a hi a 'th geidw: câr hi, a hi a 'th ward di.

7 Pennaf peth yw doethineb: cais ddoethineb; ac â 'th holl gyfoeth cais ddyall.

8 [e] Dyrchafa di hi, a hithau a 'th ddyrchafa di: hi a 'th ddwg di i anrhydedd, o 's cofleidi hi.

9 [f] Hi a rydd ychwaneg o râs i 'th ben di: ie, hi ‡ a rydd i ti goron gogoniant.

10 Gwrando, fy mâb, a derbyn fy ngeiriau; a blynyddoedd dy fywyd a amlhêir.

11 Yr ydwyf yn dy ddyſgu yn ffordd doethineb; ac yn dy dywys yn llwybrau uniondeb.

12 Pan rodiech, dy gerddediad ni bydd cyfyng; a [g] phan redech, ni thramgwyddi.

13 Ymafael mewn addyſg, *ac* na ollwng *hi:* cadw hi; canys dy fywyd di yw hi.

14 ¶ [h] Na ddôs i lwybr yr annuwiolion, ac na rodia ar hyd ffordd y drygionus.

15 Gochel hi, na ddôs ar hyd-ddi; cilia oddi wrthi hi, a dôs heibio.

16 Canys [i] ni chyſgant nes gwneuthur drwg; a 'i cwſg a gollant nes iddynt gwympo *rhyw ddŷn.*

17 Canys

---

* Pſ. 37. 29.
l Job 18. 17. Pſ. 104. 35.
Mcheſ. 26. B. Sul 22 ar ôl y Drindod, P.
a Deut. 8. 1. a 30. 16, 20.
b Pſ. 119. 165.
c Eccſod. 13. 9. Deut. 6. 8. Pen. 6. 21. a 7. 3.
d Jer. 17. 1.
e Pſ. 111. 10. Edrych 1 Sam. 2. 26. Luc 2. 52. Act. 2. 47. Rhuſ. 14. 18.
‡ *llwyddiant.*
f 1 Cron. 18. 9.
g Rhuſ. 12. 16.
h Job 1. 1. Pen. 16. 6.
† Heb. *meddyginiaeth.*
‡ Heb. *llcithdra.*
i Job 21. 24.
k Eccſod. 23. 19. a 34. 26. Deut. 26. 2, &c. Mal. 3. 10, &c. Luc 18. 12.
l Deut. 28. 8.
m Job 5. 17. Heb. 12. 5. Deut. 3. 19.
n Deut. 8. 5.
o Pen. 8. 34.
p Job 28. 15, &c. Pſ. 19. 10. Pen. 8. 1
q Pen. 9. a 3. 11. ‡ Neu, *ddarparedd.*
r Edrych Gen. 2. s Pſ. 136. 5. Peu. 8. 27. Jer. 10. 12. a 51. 15.
t Gen. 1. 9.
u Pen. 1. 9.
x Pſ. 37. 24. a 91. 11, 12.
y Pſ. 3. 5. a 4. 8.
z Pſ. 91. 5. a 112. 7.
† Heb. *ei berchennogion.*
a Lef. 19. 13. Deut. 24. 15.
b Pſ. 37. 1. a 73. 3. Pen. 24. 1.
‡ Heb. *trais.*
c Pſ. 25. 14.
d Lef. 26. 14, &c. Mal. 2. 2. Jago 4. 6. 1 Pedr 5. 5.
† Heb. *a ddyrchafa.*
Mcheſ. 26. P.
a Pen. 1. 8.
b 1 Cron. 29. 1.
‡ Neu, *ym myſg meibion.*
c 1 Cron. 28. 9.
d Pen. 7. 2.
e 1 Sam. 2. 30.
f Pen. 1. 9.
‡ Neu, *a'th amgylchu â choron gogoniant.*
g Pſ. 91. 11, 12.
h Pſ. 1. 1. Pen. 1. 10, 15.
i Pſal. 36. 4.

17 Canys y maent yn bwyta bara annuwioldeb, ac yn yfed gwîn trais.

18 Onid llwybr y cyfiawn [k] *ſydd* fel y goleuni, yr hwn a lewyrcha fwyfwy hyd ganol dydd.

19 [l] *Eithr* ffordd y drygionus *ſydd* fel y tywyllwch: ni wyddant wrth ba beth y tramgwyddant.

20 ¶ Fy mâb, gwrando ar fy ngeiriau; gogwydda dy gluſt at fy ymadroddion.

21 [m] Na âd iddynt fyned ymmaith o'th olwg; [n] cadw hwynt ynghanol dy galon.

22 Canys bywyd *ydynt* i'r neb a'i caffont, a [o] †jechyd i'w holl gnawd.

23 ¶ Cadw dy galon yn dra dïeſgeulus; canys allan o honi y mae bywyd yn dyfod.

24 Bwrw oddi wrthyt ‡enau taeogaidd, a gwefuſau trofäus ym mhell oddi wrthyt.

25 Edryched dy lygaid yn uniawn; ac edryched dy amrantau yn union o'th flaen.

26 Yſtyria lwybr dy draed: a † threfner dy holl ffyrdd yn uniawn.

27 [p] Na thro ar y llaw ddehau nac ar y llaw aſſwy; ſymmud dy droed oddi wrth ddrygioni.

PEN. V.

1 *Salomon yn annog i geiſio doethineb*; 3 *yn dangos ſgelerder putteinara ac anllywodraeth*: 15 *Yn annog i fodlonrwydd, haelioni, a diweirdeb.* 22 *Bod eu pechodau eu hun yn goddiwes yr annuwiol.*

FY mâb, gwrando ar fy noethineb, *a* goſtwng dy gluſt at fy nyall:

2 Fel y gellych yſtyried pwyll, a'th wefuſau gadw gwybodaeth.

3 ¶ [a] Canys gwefuſau y ddïeithr a ddiferant *fel* y dil mêl, ‡ a'i genau *ſydd* [b] lyſnach nag olew:

4 Ond ei diwedd hi a fydd chwerw fel y wermod, [c] yn llym fel cleddyf dauſiniog.

5 [d] Ei thraed hi a ddiſgynnant i angau; a'i cherddediad a ſang uffern.

6 Rhag i ti yſtyrio ffordd bywyd, y ſymmud ei chamrau hi, heb wybod i ti.

7 Yr awr hon gan hynny, O blant, gwrandêwch arnaf fi, ac nac ymadêwch â geiriau fy ngenau.

8 Cadw dy ffordd ym mhell oddi wrthi hi, ac na nesâ at ddrws ei thŷ hi:

9 Rhag i ti roddi dy harddwch i eraill, a'th flynyddoedd i'r creulon.

10 Rhag llenwi 'r eſtron â'th ‡ gyfoeth di, ac *i*'th lafur *fod* yn nhŷ y dieithr,

11 Ac o'r diwedd i ti ochain, wedi i'th gnawd a'th gorph gurio,

12 A dywedyd, Pa fodd y caſeais i addyſg? pa fodd y dirmygodd fy nghalon gerydd?

13 Ac na wrandewais ar lais fy athrawon, ac na oſtyngais fy nghluſt i'm dyſgawdwyr?

14 Bum o fewn ychydig at bob drwg, yng nghanol y gynnulleidfa a'r dyrfa.

15 ¶ Yf ddwfr o'th bydew dy hun, a ffrydiau allan o'th ffynnon dy hun.

16 Tardded dy ffynhonnau allan, *a'th* ffrydiau dwfr yn yr heolydd.

17 Byddant yn eiddot ti dy hun yn unig, ac nid yn eiddo dïeithriaid gyd â thi.

18 Bydded dy ffynnon yn ſendigedig: ac ymlawenhâ gyd â [e] gwraig dy jeuengctid.

19 [f] *Bydded fel* ewig gariadus, ac fel jwrch hawddgar: gâd i'w bronnau hi dy † lenwi bob amſer, ‡ ac ymfoellona yn ei chariad hi yn waſtadol.

20 A pha ham, fy mâb, yr ymddïgrifi yn [g] y wraig ddïeithr, ac y cofleidi ſynwes yr hon nid yw eiddot ti?

21 [h] Canys ffyrdd dŷn *ſydd* yngolwg yr ARGLWYDD, ac y mae efe yn dal ar ei holl lwybrau ef.

22 ¶ [i] Ei anwiredd ei hun a ddeil yr annuwiol, ac efe a ddelir â rhaffau ei bechod ei hun.

23 [k] Efe fydd farw o eiſiau addyſg, a rhag maint ei ffolineb yr â ar gyfeiliorn.

Heb. 4. 13. [i] Pſal. 9. 15. [k] Job 4. 21.

PEN. VI.

1 *Yn erbyn mechniaeth, 6 a ſeguryd, 12 ac yſgelerder. 16 Saith beth cas gan Dduw. 20 Bendithion ufudd-dod. 25 Drygioni putteindra.*

FY mâb, o'ſ [a] mechniaiſt dros dy gymydog, *ac o'ſ* tarewaiſt dy law yn *llaw* y dïeithr,

2 Ti a ſaglwyd â geiriau dy enau, ti a ddaliwyd â geiriau dy enau.

3 Gwnâ hyn yr awr hon, fy mâb, a gwared *dy* hun, gan i ti ſyrthio i law dy gymmydog; cerdda, ac ymoſtwng iddo, ac ymbil â'th gymmydog.

4 [b] Na ddyro gwſg i'th lygaid, na hûn i'th amrantau.

5 Gwared dy hun fel y jwrch o law 'r *heliwr*, ac fel aderyn o law yr adarwr.

6 ¶ Cerdda at y morgrugyn, tydi ddïogyn; edrych ar ei ffyrdd ef, â bydd ddoeth:

7 Nid oes ganddo rieb i'w arwain, i'w lywodraethu, nac i'w feiſtroli,

8 *Ac er hynny* y mae efe yn parotôi ei fwyd yr hâf, *ac* yn caſglu ei luniaeth y cynhauaf.

9 [c] Pa hŷd, ddïogyn, y gorweddi? pa bryd y cyfodi o'th gwſg?

10 Etto ychydig gyſgu, ychydig hèpian, ychydig blethu dwylaw i gyſgu.

11 [d] Felly y daw tlodi arnat fel ymdeithydd, a'th angen fel gŵr arfog.

12 ¶ Dŷn i'r fall, *a* gŵr anwir, a rodia â genau cyndyn.

13 [e] Efe a amneidia â'i lygaid, efe a leſara â'i draed, efe a ddyſg â'i ſyſedd.

14 *Y mae* pob rhyw gyndynrwydd yn ei galon, y mae yn dychymmyg drygioni bob amſer, yn peri cynhennau.

15 Am hynny ei ddinyſtr a ddaw arno yn ddiſymmwth: yn ddiſymmwth [f] y dryllir ef, fel na byddo meddyginiaeth.

16 ¶ Y chwe *pheth* hyn ſydd gâs gan yr ARGLWYDD: ïe, ſaith *beth ſydd* † ffiaidd ganddo ef:

17 [g] Llygaid beilchion, tafod celwyddog, a'r dwylaw a dywalldant waed gwirion,

18 Y galon a ddychymmygo feddyliau drwg, [h] traed yn rhedeg yn fuan i ddrygioni,

19 [i] Tyſt celwyddog yn dywedyd celwydd, a'r neb a gyfodo gynnen rhwng brodyr.

20 ¶ [k] Fy mâb, cadw orchymmyn dy dâd, ac nag ymado â chyfraith dy fam.

21 [l] Rhwym hwynt ar dy galon yn waſtadol; cwlwm hwynt am dy wddf.

22 [m] Pan rodiech, hi a'th gyfarwydda; pan orweddych, hi a'th wilia; pan ddeffroych, hi a gŷd-ymddiddan â thi.

23 [n] Canys ‡ cannwyll yw'r gorchymmyn; a goleuni yw'r gyfraith; a ffordd i fywyd yw ceryddon addyſg:

[a] Pen. 2. 16. a 6. 24.
‡ Heb. *a thaflod eu genau.*
[b] Pſ. 55. 21.
[c] Heb. 4. 12.
[d] Pen. 7. 27.
‡ Heb. *nerth.*
[e] Mal. 2. 14.
[f] Edrych Can. 4. 5. a 7. 3.
† Heb. *addyfvhâu.*
‡ Heb. *chyfeillferia.*
[g] Pen. 2. 16. a 7. 4.
[h] 2 Cron. 16. 9. Job 31. 4. a 34. 21. Pen. 15. 2. Jer. 16. 17. a 32. 19. Hoſ. 7. 2. a 36. 12.
[i] Pen. 19. 5.
[k] Pen. 1. 8.
[l] Pen. 3. 3. a 7. 3.
[m] Pen. 3. 23, 24.
[n] Pſ. 19. 8. a 119. 105.
‡ Neu, *lamp.*

o Pen. 2. 16. a 5. 3. a 7. 5.

24 o I'th gadw rhag y ſenyw ddrwg, a rhag gweniaith taſod ‡ y ddieithr.

‡ Neu, *dieithr.*

p Mat. 5. 28.

25 p Na chwennych ei phrŷd hi yn dy galon; ac na âd iddi dy ddal â'i hamrantau.

q Pen. 29. 3.

26 q O blegid y ſenyw butteinig *y daw dŷn* i dammaid o fara; a gwraig gŵr *arall* a hela yr enaid gwerthfawr.

27 A ddichon gŵr ddwyn tân yn ei ſynwes, heb loſgi ei ddillad?

28 A ddichon gŵr rodio ar hŷd marwor, ac heb loſgi ei draed?

29 Felly, pwy bynnag a êl at wraig ei gymmydog; y neb a gyffyrddo â hi, ni bydd glân.

30 Ni ddirmyga *neb* leidr a ledratao i ddiwallu ei enaid, pan fyddo arno newyn.

r Eccſod. 22. 1, 4.

31 Ond *o's* delir ef, r efe a dâl yn ſaith ddyblyg, efe a rydd cymmaint oll ag a feddo yn ei dŷ.

† Heb. *gâlon.*

32 *Ond* y neb a wnêl odineb â benyw, ſydd heb † ſynwyr; y neb a'i gwnêl a ddifetha ei enaid ei hun.

33 Archoll a gwarth a gaiff efe; a'i gywilydd ni ddileir.

† Heb. *ni dderbyn wyneb dim iawn.*

34 Canys cynddaredd *yw* eiddigedd gŵr; am hynny nid erbyd efe yn nydd dïal.

35 † Ni bydd ganddo brîs ar ddim jawn; ac ni fodlonir ef, er rhoi rhoddion lawer.

PEN. VII.

Mehef. 28. B.

1 *Salomon yn cynghori bod mewn pur a chariadus gyfeillach â doethineb: 6 Wrth a welſai efe ei hun, yn dangos* 10 *cyfrwyſdra puttain,* 22 *ac enbyd wirioneb y jeuange nwyfus:* 24 *Yn cynghori gochelyd y cyfryw annuwioldeb.*

FY mâb, cadw ſy ngeiriau, a a chuddia fy ngorchymynion gyd â thi.

a Pen. 2. 1.

b Lef. 18. 5. Pen. 4. 4.

2 b Cadw fy ngorchymynion, a bydd ſyw; a'm cyfraith fel c cannwyll dy lygad.

c Deut. 32. 10.

3 d Rhwym hwynt am dy ſyſedd, e agrifenna hwynt ar lêch dy gâlon.

d Deut. 6. 8. a 11. 18.

4 Dywed wrth ddoethineb, Fy chwaer *wyt* ti; a galw ddyall yn gares:

e Pen. 3. 3. a 6. 21.

5 e Fel i'th gadwont oddi wrth y wraig ddieithr, a rhag y ſenyw â'r ymadrodd gwenhieithus.

c Pen. 2. 16. a 5. 3.

6 ¶ Canys *a mi* yn ffeneſtr fy nhŷ, mi a edrychais trwy fy nellt,

† Heb. *y meibion.*

7 A mi a welais ym myſg y ffyliaid, ïe mi a ganfûm ym mhlith † y jeuengctid ddŷn jeuange heb ddyall ganddo,

8 Yn myned ar hŷd yr heol, ger llaw ei chongl hi; ac efe a ai ar hŷd y ffordd i'w thŷ hi;

† Heb. *hwyr y dydd.*

9 Yn † y cyſhos, gyd â'r hwyr, pan oedd hi yn nôs du ac yn dywyll:

f Pen. 9. 13.

10 Ac wele ſenyw yn cyſarfod ag ef, a chanhi ymddygiad puttain, ac â chalon ddichellgar.

g 1 Tim. 5. 13. Tit. 2. 5.

11 (f Siaradus ac anufudd *yw* hi; g ei thraed nid arhoant yn ei thŷ:

12 Weithiau yn y drws, weithiau yn yr heolydd, ac yn cynllwyn ym mhob congl)

† Heb. *hi a gadarnhaodd ei hwyneb ag,* &c.

13 Hi a ymafaelodd ynddo, ac a'i cuſanodd, ac † ag wyneb digywilydd hi a ddywedodd wrtho,

h Eſay 19. 9.

14 *Yr oedd* arnaſi aberthau hedd; heddyw y cywirais fy addunedau:

15 Ac am hynny y daethym allan i gyfarfod â thi, i chwilio am dy wyneb, a chefais aſael arnat.

16 Mi a drwſiais fy ngwely â llenni, ac â chrefiadau a h lliciniau ſr Aipht.

17 Mi a ſwg-derthais fy ngwely â myrr, aloes, a ſynamon.

18 Tyred, moes i ni ymlenwi o garu hyd y bore; ymhyfrydwn â chariad.

19 Canys nid *yw* 'r gŵr gartref, efe a aeth i ffordd bell.

20 Efe a gymmerth godaid o arian yn ei law, efe a ddaw adref ar y ‡ dydd ammodol.

‡ Neu, *lloer newydd.*

21 i Hi a'i troes ef â'i haml eiriau têg, ac â gweniaith ei gwefuſau hi a'i cymhellodd ef.

i Pen. 5. 3.

22 Efe a'i canlynodd hi ar † frys fel yn ŷch yn myned i'r lladdfa, neu fel ynfyd yn myned i'r cyffion i'w gofbi:

† Heb. *yn ddiſymmwth.*

23 Hyd oni ddyllio 'r ſaeth ei afu ef; fel yr aderyn yn pryſuro i'r fagl, heb wybod *ei bod* yn erbyn ei einioes ef.

24 ¶ Yn awr gan hynny, *fy* meibion, gwrandêwch arnaſi, ac yſtyriwch eiriau fy ngenau.

25 Na thuedded dy gâlon ar ei ffyrdd hi, na chyfeiliorna ar hŷd ei llwybrau hi.

26 Canys llawer a gwympodd hi yn archolledig; ïe, *gŵŷr* grymmus lawer a laddodd hi.

27 k Pſordd i uffern *yw* ei thŷ hi, yn diſgyn i 'ſtafelloedd angau.

k Pen. 2. 18. a 5. 5.

PEN. VIII.

Mehef. 28. P.

1 *Enwocced,* 6 *ac eglured yw Doethineb.* 10 *Gedidawgrwydd,* 12 *naturiaeth,* 15 *gallu,* 18 *cyfoeth,* 22 *a thragywyddoldeb Doethineb.* 32 *Bod Doethineb yn ddymunol, o achos y dedwyddwch y mae yn ei ddwyn.*

ONid yw a doethineb yn gweiddi? a dyall yn llefain?

a Pen. 1. 20. a 9. 3.

2 Ym mhen lleoedd uchel, ger llaw 'r ffordd, lle mae llwybrau lawer, y mae hi yn ſeſyll.

3 Ger llaw y pyrth ym mhen y dref, yn ymmyl y dryſau y mae hi 'n llefain.

4 Arnoch chwi, wŷr, yr wyf fi yn galw; ac at feibion dynion *y mae* fy llais.

5 Ha ynfydion, dyellwch gyfrwyſder; a chwi wŷr angall, byddwch o galon ddyallus.

6 Gwrandêwch: canys myfi a dracthaf i chwi b bethau ardderchog; ac a agoraf fy ngwefuſau ar bethau union.

b Pen. 22. 20.

7 Canys fy ngenau a draetha wirionedd; a † ffiaidd gan fy ngwefuſau ddrygioni.

† Heb. *ffieidddra fy ngwefuſau yw drygioni.*

8 Holl eiriau fy ngenau *ydynt* gyfiawn; nid *oes* ynddynt na gwŷrni, na thrawſedd.

9 Y *maent* hwy oll yn amlwg i'r neb a ddyallo, ac yn uniawn i'r rhai a gafodd wybodaeth.

10 Derbyniwch fy addyſg, ac nid arian; a gwybodaeth o flaen aur etholedig.

c Job 28. 15. Pſ. 19. 10. a 119. 27. Pen. 3. 14. 15. a 4. 5, 7. a 16. 16.

11 c Canys gwell *yw* doethineb nâ gemmau: nid oes dim dymunol cyffelyb iddi.

12 Myfi doethineb wyf yn trigo gyd â challineb: yr ydwyf yn cael allan wybodaeth cyngor.

13 Ofn yr ARGLWYDD yw casâu drygioni: balchder, ac uchder, a ffordd ddrygionus, a'r genau traws, ſydd gâs gennyf fi.

d Preg. 7. 19.

14 Mi biau gyngor, a gwîr ddoethineb: dyall *ydwyf* fi; d mi biau nerth.

c Dan. 2. 21. Rhuf. 13. 1.

15 c Trwofi y teyrnaſa brenhinoedd, ac y barna 'r pennaethiaid gyfiawnder:

f Jago 1. 5.

16 Trwofi y rheola tywyſogion a phendefigion, *ſef* holl farnwyr y ddaear.

17 Y rhai a'm carant i a garaf finnau; f a 'r rhai a'm ceiſiant yn fore a'm cânt.

g Pen. 3. 16.

18 g Gyd â myfi *y mae* cyfoeth, ac anrhydedd, golud parhäus, a chyfiawnder.

19 h Gwell

h Pen. 22. 1.

19 [a] Gwell *yw* ſy ffrwyth i nag aur, ie nag aur coeth; a 'm cynnyrch *ſydd well* nâ'r arian detholedig.

20 Ar hŷd ffordd cyſiawnder ‡ yr arweiniaf, ar hŷd canol llwybrau barn:

21 I berì i 'r rhai a 'm carant etifeddu ſylwedd: a mi a lanwaf eu tryſorau.

22 Yr ARGLWYDD a'm meddiannodd i yn nechreuad ei ffordd, cyn ei weithredoedd erioed.

23 Er tragywyddoldeb i'm henneiniwyd, er y dechreuad, cyn bod y ddaear.

24 Prŷd nad *oedd* dyſnder i'm cenhedlwyd, cyn *bod* ffynhonnau yn llawn o ddyfroedd.

25 [i] Cyn ſylfaenu 'r mynyddoedd, o flaen y brynniau, i'm cenhedlwyd.

26 Cyn gwneuthur o hono ef y ddaear, na 'r meuſydd, † nac uchder llwch y byd.

27 Pan baroẍôdd efe 'r nefoedd, *yr oeddwn* i yno: pan oſodod efe gylch ar wyneb y dyfnder:

28 Pan gadarnhaodd efe 'r cymhylau uwch ben: a phan nerthodd efe ffynhonnau 'r dyfnder:

29 [k] Pan roddes efe ei ddeddf i'r môr, ac i 'r dyfroedd, na thorrent ei orchymyn ef: pan [l] oſodod efe ſylfeini 'r ddaear:

30 [m] Yna yr oeddwn i gyd ag ef, *megis* un wedi ei feithrin *gyd ag ef*: ac yr oeddwn yn hyfrydwch *iddo* beunydd, yn ymlawenhâu ger ei fron ef bob amſer;

31 Ac yn llawenychu ynghyfanneddle ei ddaear ef; a 'm hyfrydwch *oedd* gyd â meibion dynion.

32 Yr awron gan hynny, O feibion, gwrandêwch arnaf; canys [n] gwyn eu byd a gadwant fy ffyrdd i.

33 Gwrandêwch addyſg, a byddwch ddoethion, nac ymwrthodwch â hi.

34 [o] Gwyn ei fyd y dŷn a wrandawo arnaf, ac a wilio yn ddyfal beunydd wrth fy nryſau, gan warchod wrth byſt fy mhyrth i.

35 Canys y neb a 'm caffo i, a gaiff ſywyd, ac [p] a† feddianna ewyllys da gan yr ARGLWYDD.

36 Ond y neb a becho yn fy erbyn a wnâ gam â 'i enaid ei hun: fy holl gaſeion a garant angau.

PEN. IX.

1 Addyſg, 4 ac athrawiaeth Doethineb. 13 Arfer, 16 ac amryfuſedd ynfydrwydd.

DOethineb a adeiladodd ei thŷ, hi a naddodd ei ſaith golofn.

2 [a] Hi a laddodd ei ‡ haniſeiliai'd; hi [b] a gymmyſgodd ei gwîn, ac a huliodd ei bwrdd.

3 Hi a yrrodd ei llaw-forwynion: [c] y mae yn lleſain [d] oddi ar fannau uchel y ddinas:

4 [e] Pwy bynnag *ſydd* annichellgar, troed i mewn ymma: *ac* wrth yr annoeth y mae hi yn dywedyd,

5 [f] Deuwch, a bwytêwch o 'm bara, ac yfwch o 'r gwîn a gymmyſcais.

6 Ymadêwch â 'r rhai ffôl, a byddwch fyw; a cherddwch yn ffordd dyall.

7 Yr hwn a geryddo watwarwr a gaiff waradwydd iddo ei hun: a 'r hwn a feio ar y drygionus a gaiff anaf.

8 [g] Na cherydda watwarwr, rhag iddo dy gasâu: [h] cerydda 'r doeth, ac efe a 'th gâr di.

9 Dyro *addyſg* i 'r doeth, ac efe fydd doethach: dyſg y cyfiawn, ac efe a 'chwanega ei ddyſgeidiaeth.

10 [i] Dechreuad doethineb *yw* ofn yr ARGLWYDD: a gwybodaeth y ſanctaidd *yw* dyall.

11 [k] Canys trwofi yr amlhêir dy ddyddiau, ac y 'chwanegir blynyddoedd dy einioes.

12 [l] O 's doeth fyddi, doeth fyddi i ti dy hun: ond *o 's* gwatwarwr fyddi, tydi dy hun a 'i dygi.

13 ¶ [m] Gwraig ffôl *a fydd* ſiaradus; anghall *yw*, ac ni wŷr ddim:

14 Canys hi a eiſtedd ar ddrws ei thŷ, ar faingc, [n] yn y lleoedd uchel yn y ddinas,

15 I alw ar y neb a fyddo yn myned heibio, y rhai ſydd yn cerdded eu ffyrdd yn uniawn:

16 [o] Pwy bynnag *ſydd* ehud, tröed ymma: a phwy bynnag ſydd ddiſynwyr, a hi a ddywed wrtho,

17 [p] Dyfroedd lledrad ſydd felus, a bara cudd ſydd beraidd.

18 Ond ni wŷr efe mai [q] meirw *yw y rhai ſydd* yno; *a bod* ei gwahoddwyr hi yn nyfnder uffern.

PEN. X.

O 'r bennod ymma hyd y bummed ar hugain, y mae amryw addyſg ynghŷlch rhinweddau da, a 'i gwrthwyneb feiau.

DArhebion Salomon. [a] Mâb doeth a wnâ dâd llawen, a [b] mâb ffôl a driſtâ ei fam.

2 [c] Ni thyccia tryſorau drygioni; ond cyfiawnder a wared rhag angau.

3 [d] Ni edy yr ARGLWYDD i enaid y cyfiawn newynu: ond efe a chwâl ymmaith ‡ gyfoeth y drygionus.

4 [e] Y neb a weithio â llaw ‡ dwyllodrus fydd tlawd: ond [f] llaw y diwyd a gyfoetha.

5 Mâb ſynhwyrol *yw* yr hwn a gaſgl amſer hâf: *ond* [g] mâb gwaradwyddus *yw* yr hwn a gwſg amſer cynhauaf.

6 Bendithion *fydd* ar ben y cyfiawn: *ond* [h] trawſedd a gau ar enau y drygionus.

7 [i] Coffadwriaeth y cyfiawn *fydd* fendigedig: ond enw y drygionus a bydra.

8 Y gâlon ddoeth a dderbyn orchymynion: ond [k] y ffôl ei wefuſau a ‡ gwymp.

9 [l] Y neb a rodio yn union, a rodia yn ddiogel: ond y neb a gam-drŷ ei ffyrdd a fydd hynod.

10 [m] Y neb a amneidio â 'i lygaid, a bair flinder: [n] a 'r ffôl ei wefuſau a ‡ gwymp.

11 [o] Ffynnon bywyd *yw* genau 'r cyfiawn: ond [p] trawſedd a gau ar enau 'r drygionus.

12 Caſineb a gyfyd gynhennau: ond [q] cariad a guddia bob camwedd.

13 Yngwefuſau y ſynhwyrol y ceir doethineb: ond [r] gwialen *a weddai* i gefn ‡ yr anghall.

14 Y doethion a 'ſtoriant wybodaeth: ond [s] dinyſtr *ſydd* gyfagos i enau 'r ffôl.

15 [t] Cyfoeth y cyfoethog *yw* dinas ei gadernid ef: ond dinyſtr y tlodion *yw* eu tlodi.

16 Gwaith y cyfiawn *a dyn* at fywyd: ond ffrwyth y drygionus tu ag at bechod.

17 *Ar* y ffordd i fywyd *y mae* 'r neb a gadwo addyſg: ond y neb a wrthodo geryddu ſydd yn cyfeiliorni.

Pſ. 107. 42. [q] Pen. 17. 9. 1 Cor. 13. 4. [r] Pen. 26. 3. ‡ Heb. *yr hwn ſydd heb galon.* 7. a 21. 23. [t] Pen. 18. 11.

18 A guddio gâs â gwefusau celwyddog, a'r neb a ddywed enllib, ſydd ffôl.

[n] Preg. 5. 3.

19 [n] Yn amlder geiriau ni bydd pall ar bechod: ond y neb a attalio ei wefuſau *ſydd* ſynhwyrol.

20 Tafod y cyfiawn *ſydd fel* arian dethol: calon y drygionus ni thâl ond ychydig.

21 Gwefuſau 'r cyfiawn a borthant lawer: ond y ffyliaid, o ddiffyg † ſynwyr, a fyddant feirw.

† Heb. *calon.*

22 Bendith yr ARGLWYDD a gyfoethoga; ac ni ddwg ffinder gyd â hi.

[x] Pen. 14. 9. a 15. 21.

23 [x] Hyfryd gan ffôl wneuthur drwg: a chan ŵr ſynhwyrol y *mae* doethineb.

24 Y peth a ofno 'r drygionus a ddaw iddo: ond y peth a ddeiſyfo 'r rhai cyfiawn, *Duw* a'i rhydd.

25 Fel y mae 'r corwynt yn myned heibio, felly ni *bydd* y drygionus *mwy*: ond [y] y cyfiawn *ſydd* ſylfaen a bery byth.

[y] Mar. 7. 24, 25. a 16. 18.

26 Megis finegr i'r dannedd, a mŵg i'r llygaid, felly y *bydd* y diog i'r neb a'i gyrrant.

[z] Pen. 9. 11.

27 [z] Ofn yr ARGLWYDD a ‡ eſtyn ddyddiau: ond [a] blynyddoedd y drygionus a fyrhêir.

‡ Heb. *chwanega.*

[a] Job 15. 32. a 22. 16. Pſ. 55. 23.

28 Gobaith y cyfiawn *ſydd* llawenydd: ond [b] gobaith y drygionus a dderfydd am dano.

[b] Job 8.

29 Ffordd yr ARGLWYDD *ſydd* gadernid i'r perffaith: ond dinyſtr *fydd* i'r rhai a wnânt anwiredd.

30 [c] Y cyfiawn nid yſgog byth: ond y drygionus ni phreſwyliant y ddaear.

[c] Pſ. 37. 22. a 125. 1.

31 [d] Genau 'r cyfiawn a ddwg allan ddoethineb: a'r tafod cyndyn a dorrir ymmaith.

[d] Pſ. 37. 30.

32 Gwefuſau 'r cyfiawn a wyddant beth ſy gymmeradwy: ond genau 'r drygionus *a lefara* drawſedd.

PEN. XI.

Gorphenaf, 1. B. Sul 23. ar ôl y Drindod, B.

[a] CLoriannau ‡ anghywir *ſydd* ffiaidd gan yr ARGLWYDD: ond carreg † union *ſydd* foddlon ganddo ef.

[a] Lef. 19. 35, 36. Deut. 25. 13—— 16. Pen. 16. 11. a 20. 10, 23.

‡ Heb. *ewyll.*

† Heb. *berffaith.*

2 [b] *Pan* ddêl balchder, ſe a ddaw gwarth: ond gyd â'r goſtyngedig y *mae* doethineb.

[b] Pen. 15. 33. a 16. 18. a 18. 12.

3 [c] Perſſeithrwydd yr uniawn a'i tywys hwynt; ond trawſedd yr anffyddloniaid a'i difetha hwynt.

[c] Pen. 13. 6.

4 [d] Ni thyccia cyfoeth yn nydd digofaint; ond cyfiawnder a wared rhag angau.

[d] Pen. 10. 2. Ezec. 7. 19. Zeph. 1. 18.

5 Cyfiawnder y perffaith ‡ a'i hyffordda ef: ond o achos ei ddrygioni y ſyrth y drygionus.

‡ Heb. *ewyll.*

6 Cyfiawnder y cyfiawn a'i gwared hwynt: ond [e] troſeddwyr a ddelir yn *eu* drygioni.

† Heb, *berffaith.*

[b] Pen. 15. 33. a 16. 18. a 18. 12.

7 Pan fyddo marw dŷn drygionus, fe a ddarfu am *ei* obaith *ef*: a gobaith y traws a gyfrgollir.

[c] Pen. 13. 6.

8 [f] Y cyfiawn a waredir o gyſyngder, a'r drygionus a ddaw yn ei le ef.

[d] Pen. 10. 2. Ezec. 7. 19.

9 [g] Rhagrithiwr â'i enau a lygra ei gymmydog: ond y cyfiawn a waredir trwy wybodaeth.

10 [h] Yr holl ddinas a ymlawenhâ o herwydd llwyddiant y cyfiawn: a phan gyfrgoller y drygionus, *y bydd* gorfoledd.

11 [i] Trwy fendith y cyfiawn y dyrchefir y ddinas; ond trwy enau 'r drygionus y dinyſtrir hi.

12 Y neb ſy † ddiſynwyr a ddïyſtyra ei gymmydog; ond y ſynhwyrol a daw â sôn.

[e] Pen. 5. 22.

[f] Pen. 21. 3. † Heb.

13 [k] Yr hwn a rodia yn athrodwr, a ddatguddia gyfrinach; ond y ffyddlon ei gâlon a gela 'r peth.

[k] Lef. 19. 16. Pen. 20. 19.

14 [l] Lle ni *bydd* cyngor, y bobl a ſyrthiant: ond lle y byddo llawer o gynghorwyr y *bydd* diogelwch.

[l] 1 Bren. 12. 1, &c. Pen. 15. 22. a 24. 6.

15 [m] † Blinder mawr a gaiff y neb a fachnïo dros ddïeithrddyn: ond y neb a gaſao ‡ fachniaeth fydd diogel.

[m] Pen. 6. 1.

† Heb. *Llwyr-ddyllir y neb.*

16 Gwraig raſol a gaiff anrhydedd; a'r galluog a gânt gyfoeth.

‡ Heb. *y rhai a dery law.*

17 Gŵr trugarog ſydd dda wrth ei enaid ei hun: ond y creulon a flina ei gnawd ei hun.

[n] Hoſ. 10. 12.

18 Y drygionus a wnâ waith twyllodrus: ond [n] i'r neb a hauo gyfiawnder *y bydd* gwobr ſicr.

Gal. 6. 8. Jago 3. 18.

19 Fel yr *arwain* cyfiawnder i ſywyd: felly dilyn drygioni *a dywys* i angau.

[o] Pen. 16. 5.

20 Ffiaidd gan yr ARGLWYDD y neb ſydd gyndyn eu calonnau: eithr hoff ganddo ef y rhai ſy berffaith yn eu ffyrdd.

‡ Heb. Er bod *llaw yn llaw.*

21 [o] ‡ Er maint fyddo cymmorth, y drygionus ni bydd dïeuog: ond hâd y cyfiawn a waredir.

† Heb. *yn cilio oddiwrth ſynwyr.*

22 *Fel* modrwy aur yn nhrwyn hwch, yw benyw lân † heb ſynwyr.

[p] 2 Cor. 9. 8, 9, 10.

23 Deiſyfiad y cyfiawn *ſydd* ar ddaioni yn unig: *ond* gobaith y drygionus *fydd* ddigter.

‡ Heb. *bendith.*

24 Rhyw un a waſgar ei dda, ac eſe a 'chwanegir *iddo*: a rhyw un arall a arbed mwy nag a weddai, ac *a fyrth* i dlodi.

[q] Am. 8. 5, 6.

25 [p] Yr enaid ‡ hael a fraſhêir: a'r neb a ddyfrhao a ddyfrhêir yntau hefyd.

‡ Heb. *bendith.*

26 [q] Y neb a attalio ei ŷd, y bobl a'i melldithia: ond bendith *a fydd* ar ben y neb a'i gwertho.

[r] Pſ. 7. 15, 16. a 9. 15, 16. a 10. 2. a 57. 6.

27 Y neb a ddyfal geiſio ddaioni, a ennill ewyllys da: [r] ond y neb a geiſio ddrwg, iddo ei *hun* y daw.

[s] Job 31. 34. Marc 10. 24. 1 Tim. 6. 17. Pſal. 1. 3. a 92. 12, &c. Jer. 17. 8. 17, 18.

28 [s] Y neb a roddo ei oglud ar ei gyfoeth, a fyrth: ond [t] y cyfiawn a flodeuant megis cangen.

29 Y neb a flino ei dŷ ei hun, a berchennoga 'r gwŷnt: a'r ffôl *a fydd* gwâs i'r ſynhwyrol ei gâlon.

30 Ffrwyth y cyfiawn *ſydd* megis pren y bywyd: [u] a'r neb a ‡ ennillo eneidiau *ſydd* ddoeth.

Gorphen. 1. P. Sul 23. ar ôl y Drindod, P.

[a] Pen. 8. 35.

[b] Pen. 10. 25.

31 [x] Wele, telir i'r cyfiawn ar y ddaear: pa faint mwy i'r drygionus a'r pechadur?

[t] Dan. 12. 3. ‡ Heb. *ddalio.* [x] 1 Pedr 4. 18.

PEN. XII.

[c] 1 Cor. 11. 7. [d] Pen. 14. 30.

YNeb a garo addyſg a gâr wybodaeth: ond y neb a gaſao gerydd, aniſeiliaidd yw:

[e] Pen. 1. 11, 18.

2 [a] *Gŵr* da a gaiff ffafr gan yr ARGLWYDD: ond gŵr o ddichellion drwg a ddamna efe.

[f] Pen. 14. 3.

3 Ni ſierhêir dŷn trwy ddrygioni: ond [b] gwrâidd y cyfiawn nid yſgoga.

[g] Pſ. 37. 36. Pen. 11. 21.

4 [c] Gwraig rymmus *ſydd* goron i'w gŵr; ond y waradwyddus *ſydd* [d] megis pydrni yn ei eſgyrn ef.

5 Meddyliau 'r cyfiawn *ſydd* union: *a* chynghorion y drygionus *ſydd* dwyllodrus.

6 [e] Geiriau 'r drygionus yw cynllwyn am waed: [f] ond genau 'r uniawn a'i gwared hwynt.

7 [g] Difethir y drygionus, fel na *byddont* hwy: ond tŷ 'r cyfiawn a ſaif.

8 Yn

[g] Job 8. 13. [h] Pen. 28. 12, 28. [i] Pen. 29. *ddigalon,*

8 Yn ôl ei ddyall y canmolir gŵr: ond gŵr cyndyn ei galon a ddiystyrir.

9 [h] Gwell *yw* 'r hwn a'i cydnabyddo ei hun yn wael, ac *fydd* ‡ wâs iddo ei hun; nâ'r hwn a'i hanrhydeddo ei hun, ac sydd arno eisiau bara.

10 [i] Y cyfiawn a fydd ofalus am fywyd ei anifail: ond † tosturi 'r drygionus *fydd* greulon.

11 [k] Y neb a lafurio ei dîr, a ddigonir o fara: ond y neb a ganlyno ofer-*wyr*, disynwyr yw.

12 Y drygionus sydd yn deisyf rhwyd y drygionus: ond gwreiddyn y cyfiawn a rydd *ffrwyth*.

13 [l] ‡ Trwy drosedd *ei* wefusau y meglir y drygionus: ond y cyfiawn a ddaw allan o gyfyngder.

14 [m] Trwy ffrwyth *ei* enau y digonir gŵr â daioni; a thaledigaeth dwylaw dŷn a delir iddo.

15 [n] Ffordd yr ynfyd *fydd* uniawn yn ei olwg ei hun: ond y neb a wrandawo ar gyngor *fydd* gall.

16 [o] Mewn un dydd y gwybyddir digter yr ynfyd: ond y call a guddia gwilydd.

17 [p] *Y neb* a ddywedo 'r gwîr a ddengys gyfiawnder: ond gau dyst *a draetha* dwyll.

18 [q] Rhyw ddŷn a ddywed eiriau fel brath cleddyf: ond tafod y doethion *fydd* feddyginiaeth.

19 Gwefus gwirionedd a saif byth: ond tafod celwyddog ni *saif* funyd awr.

20 Dichell *fydd* ynghalon y rhai a ddychymmygant ddrwg: ond i gynghorwyr heddwch *y byad* llawenydd.

21 Ni ddigwydd i'r cyfiawn ddim blinder: ond y drygionus a lenwir â drwg.

22 [r] Ffiaidd gan yr ARGLWYDD wefusau celwyddog: ond y rhai a wnânt yn ffyddlon a ryngant fodd iddo ef.

23 [s] Gŵr pwyllog a gela wybodaeth: ond calon ffyliaid a gyhoedda ffolineb.

24 [t] Llaw'r diysgeulus a deyrnasa: a *llaw* 'r † twyllodrus a fydd dan deyrnged.

25 [u] Gofid ynghalon gŵr a bair iddi grymmu: ond [x] gair da a'i llawenhâ hi.

26 Y cyfiawn a ragora ar ei gymmydog: ond ffordd y rhai drygionus a'i twylla hwynt.

27 Ni rosta 'r twyllodrus ei helwriaeth: ond golud y dŷn diysgeulus sydd werthfawr.

28 Yn ffordd cyfiawnder y *mae* bywyd; ac yn *ei* llwybrau *hi* nid *oes* marwolaeth.

PEN. XIII.

MAb doeth *a wrendy* ar athrawiaeth ei dâd: ond gwatwarwr ni wrendy ar gerydd.

2 [a] Gŵr a fwynhâ ddaioni o ffrwyth *ei* enau: ac enaid yr anghyfiawn *a fwynhâ* drawsedd.

3 [b] Y neb a geidw ei enau a geidw ei einioes: *ond* y neb a ledo ei wefusau a ddinystrir.

4 [c] Enaid y dîog a ddeisyf, ac ni *chaiff* ddim: ond enaid y diwyd a wneir yn frâs.

5 Câs gan y cyfiawn gelwydd: ond y drygionus sydd ffiaidd, ac a ddaw i gywilydd.

6 [d] Cyfiawnder a geidw 'r perffaith yn ei ffordd: ond annuwioldeb a ddymchwel † y pechadur.

7 [e] Rhyw un a ymffrostia ei fod yn gyfoethog, ac heb ddim ganddo: ac arall ei fod yn dlawd, a chyfoeth lawer iddo.

8 Jawn am einioes gŵr *yw* ei dda: ond y tlawd ni chlyw gerydd.

9 Goleuni y cyfiawn a lawenhâ: [f] ond ‡ cannwyll y drygionus a ddiffoddir.

10 Trwy falchedd yn unig y cyffry cynnen: ond gyd â'r pwyllog y *mae* doethineb.

11 [g] Golud *a gasgler* trwy oferedd a leihëir: ond y neb a gasglo â'i law a 'chwanega.

12 Gobaith a oeder a wanhâ 'r galon: ond [h] pren y bywyd *yw* deisyfiad, pan ddêl i ben.

13 Yr hwn a ddirmygo 'r gair a ddifethir: ond yr hwn sydd yn ofni 'r gorchymmyn a † obrwyir.

14 [i] Cyfraith y doeth *fydd* ffynnon bywyd, i gilio oddi wrth faglau angau.

15 Dyall da a ddyry râs: ond ffordd troseddwyr *fydd* galed.

16 [k] Pob call a wnâ *bethau* trwy wybodaeth: ond yr ynfyd a ddengys ynfydrwydd.

17 Cennad annuwiol a syrth i ddrygioni: ond [l] cennad ffyddlon *fyda* jechyd.

18 Tlodi a gwaradwydd *fydd* i'r hwn a wrthodo addysg: ond [m] yr hwn a gadwo gerydd a anrhydeddir.

19 [n] Dymuniad wedi ei gyflawnu sydd felus gan yr enaid: ond ffiaidd gan ynfydion gilio oddi wrth ddrygioni.

20 Yr hwn a rodia gyd â doethion fydd doeth: ond yr hwn sydd gyfaill i ynfydion a ‡ gystuddir.

21 [o] Drygsyd a erlyn bechaduriaid: ond daioni a delir i'r rhai cyfiawn.

22 Y *gŵr* daionus a âd etifeddiaeth i feibion *ei* feibion: a [p] golud y pechadur a roddwyd i gadw i'r cyfiawn.

23 [q] Llawer o ymborth *fydd* ym maes y tlodion: ond y mae a ddinystrir o eisiau barn.

24 [r] Yr hwn a arbedo 'r wialen sydd yn casâu ei fâb: ond yr hwn a'i câr ef a'i cerydda mewn amser.

25 [s] Y cyfiawn a fwyty hyd oni ddigoner ei enaid: ond bol yr annuwiolion fydd mewn eisiau.

PEN. XIV.

GWraig ddoeth a adeilada ei thŷ: ond y ffolog a'i tynn ef i lawr â'i dwylaw.

2 Yr hwn sydd yn rhodio yn ei uniawnder sydd yn ofni 'r ARGLWYDD; [a] a'r *hwn fydd* gyndyn yn ei ffyrdd sydd yn ei ddirmygu ef.

3 Yngenau 'r ffol y *mae* gwialen balchder: ond [b] gwefusau 'r doethion a'i ceidw hwynt.

4 Lle nid *oes* ychen, glân yw y preseb: ond llawer o gnwd *fydd yn dyfod* trwy nerth yr ych.

5 [c] Tyst ffyddlon ni ddywed gelwydd: ond gau dyst a draetha gelwyddau.

6 Y gwatwarwr a gais ddoethineb, ac ni's *caiff*: ond [d] gwybodaeth *fydd* hawdd i'r dyallus.

7 Dôs ymmaith oddi wrth wr ffol, pan wypech nad *oes ganddo* wefusau gwybodaeth.

8 Doethineb y call *yw* dyall ei ffordd ei hun: ond ffolineb y ffyliaid *yw* twyll.

9 [e] Y ffyliaid a ymhyfrydant mewn camwedd: ond ym mhlith y rhai uniawn *y mae* cwyllys da.

[h] Pen. 13. 7. *A gwâs ganddo.* Deut. 25. 4. ‡ Heb. *mysg a roedd.* [k] Pen. 18. 19.

[l] Pen. 18. 7. ‡ Heb. *yn nhroedd ei wefusau mae magl y drygionus.*

[m] Pen. 13. 2. [n] Pen. 3. 7. [o] Pen. 29. 11. [p] Pen. 14. 5. [q] Pf. 57. 4. a 59. 7. a 64. 3.

[r] Pen. 6. 17. a 11. 20. Dad. 22. 15. [s] Pen. 13. 16. a 15. 2. [t] Pen. 10. 4. † Neu, *deng.* [u] Pen. 15. 13. [x] Eſay 50. 4.

Gorph. 2. B. Sul 24 ar ôl y Drindod, B. [a] Pen. 12. 14. [b] Pen. 21. 23. [c] Pen. 10. 4.

[d] Pen. 11. 3, 5, 6. † Heb. *bechod.* [e] Pen. 12. 9.

[f] Job 18. 6. a 21. 17. ‡ Neu, *lamp.* [g] Pen. 10. 2. a 20. 21.

[h] Ad. 19. † Neu, *fydd mewn heddwch.* [i] Pen. 10. 11. a 14. 27. a 16. 22. [k] Pen. 12. 23. a 15. 2. [l] Pen. 25. 13. [m] Pen. 15. 5, 31. [n] Ad. 12. ‡ Heb. *ddaryllfir.* [o] Pf. 32. 10. [p] Job 27. 17. Pen. 28. 8. Preg. 2. 26. [q] Pen. 12. 11. [r] Pen. 19. 18. a 22. 15. a 23. 13. a 29. 15, 17. [s] Pſ. 34. 10. a 37. 3.

Gorph. 2. P. Sul 24 ar ôl y Drindod, P. [a] Job 12. 4.

[b] Pen. 12. 6.

[c] Ad. 25. Ecſod. 20. 16. a 23. 1. Pen. 6. 19. a 12. 17. [d] Pen. 8. 9. a 17. 24.

[e] Pen. 10. 23.

10 Y gâlon ſydd yn gwybod chwerwder ei hena'd ei hun: a'r dieithr ni bydd gyfrannog o'i llawenydd hi.

11 Tŷ yr annuwiolion a ddinyſtrir: ond pabell y rhai uniawn a flodeua.

12 [f] Y mae ffordd ſydd uniawn yngolwg dŷn: ond ei diwedd hi yw ffyrdd angiu.

13 Ie wrth chwerthin y bydd blin ar y gâlon; a [g] diwedd y llawenydd hwnnw yw triſtwch.

14 Y gwrthnyſig o gâlon [h] a gaiff ddigon o'i ffyrdd ei hun: ond y gŵr daionus ‡ *a gilia* oddi wrtho ef.

15 Yr chud a gredia bob gair: a'r call a ddeil ar ei gamrau.

16 [i] Y doeth ſydd yn ofni, ac yn cilio oddi wrth ddrygioni: ond y ffôl ſydd ffrom, a hyderus.

17 Gŵr digllon a wnâ ffolineb: a chas yw 'r gŵr dichellgar.

18 Y rhai chud a etiſeddant ffolineb: ond y rhai call a goronir â gwybodaeth.

19 Y rhai drygionus a ymoſtyngant ger bron y daionus: a'r annuwiol ym mhyrth y cyſiawn.

20 [k] Y tlawd a gaſeir, ïe gan ei gymmydog ei hun: ond llawer ſydd yn caru 'r cyfoethog.

21 A ddirmygo ei gymmydog ſydd yn pechu: ond [l] y trugarog wrth y tlawd, gwyn ei fyd ef.

22 Onid ydyw 'r rhai a ddychymmygant ddrwg yn cyfeilliorni? eithr trugaredd a gwirionedd *a fyda* i'r ſawl a ddychymmygant ddaioni.

23 Ym mhob llafur y mae elw: ond o eiriau gwefuſau nid *oes* dim ond tlodi.

24 Coron y doethion yw eu cyfoeth: *ond* ffolineb y ffyliaid *ſydd* ffolineb.

25 [m] Tyſt ffyddlon a wery'd eneidiau: *ond* y twyllodrus a ddywed gelwyddau.

26 Yn ofn yr ARGLWYDD y *mae* gobaith cadarn: ac i'w blant ef y bydd noddfa.

27 [n] Ofn yr ARGLWYDD yw ffynnon y bywyd, i ddiangc rhag maglau angau.

28 Mewn amldery bobl y *mae* anrhydedd y brenin: ac o ddiffyg pobl y dinyſtrir y tywyſog.

29 Y dîog i ddigofaint *ſydd* yn llawn o ſynwyr: ond y † digllon ei yſpryd a ddyrchafa ynfydrwydd.

30 Câlon jach yw bywyd y cnawd: ond [o] cenfigen [p] a bydra 'r eſgyrn.

31 [q] Y neb a orthrymma 'r tlawd, a gywilyddia [r] ei greawdydd: ond y neb a drugarhao wrth yr anghenus a'i hanrhydedda ef.

32 Y drygionus a yrrir ymmaith yn ei ddrygioni: ond [s] y cyſiawn a obeithia pan fyddo yn marw.

33 Doethineb ſydd yn gorphwys ynghalon y call: ond [t] *yr hyn ſyda* ynghanol ffyliaid a wybyddir.

34 Cyſiawnder a ddyrchafa genedl: ond cywilydd pobloedd yw pechod.

35 Ewyllys da 'r brenin *ſydd* ar ei wâs ſynhwyrol: ond ei ddigofaint a fydd ar *wâs* gw'radwyddus.

PEN. XV.

[a] ATteb arafaidd a ddertyy lîd: ond gair garw a gyffry ddigofaint.

2 Tafod y ſynhwyrol a draetha wybodaeth yn dda: ond [b] genau 'r ffyliaid † a dywallt ffolineb.

3 [c] Ym mhob lle y mae llygaid yr ARGLWYDD yn canfod y drygionus a'r daionus.

4 Pren y bywyd yw tafod † jach: ond trawſedd ynddo *ſydd* rwyg yn yr yſbryd.

5 [d] Dŷn ffôl a ddîyſtyra addyſg ei dâd; ond [e] y neb a ddioddefo gerydd ſydd gall.

6 Yn nhŷ 'r cyſiawn y *bydd* mawr gyfoeth: ond am olud yr annuwiol y mae trallod.

7 Gwefuſau 'r doethion a waſgarant wybodaeth: ond câlon y ffyliaid ni wnâ ſelly.

8 [f] Aberth yr annuwiol *ſydd* ffiaidd gan yr ARGLWYDD: ond gweddi 'r uniawn *ſydd* hoff ganddo.

9 Ffordd yr annuwiol *ſydd* ffiaidd gan yr ARGLWYDD: ond eſe a gâr y neb ſ a ddilyn gyfiawnder.

10 ‡ Cerydd *ſydd* flîn gan y neb a drŷ oddi ar y ffordd: [h] *a'r* neb a gaſao gerydd a fydd mawr.

11 [i] Uffern a dinyſtr *ſydd* ger bron yr ARGLWYDD: pa faint mwy, [k] calonnau plant dynion?

12 Ni chăr y gwatwarwr mo'r neb a'i ceryddo; ac nid â at y doethion.

13 [l] Câlon lawen a wnâ wyneb ſiriol: ond [m] trwy ddolur y gâlon y torrir yr yſbryd.

14 Câlon y ſynhwyrol a ymgais â gwybodaeth: ond genau y ffyliaid a borthir â ffolineb.

15 Holl ddyddiau 'r cyſtuddiedig *ſydd* flîn: ond gwledd waſtadol yw câlon lawen.

16 [n] Gwell yw ychydig gyd âg ofn yr ARGLWYDD, nâ thryſor mawr a thrallod gyd ag ef.

17 [o] Gwell yw prŷd o ddail, lle bydd cariad, nâg ŷch paſgedig a chas gyd ag ef.

18 [p] Gŵr digllon a gyffry gynnen: ond *gŵr* hwyrfrydig i lid a dyrr ymryſon.

19 [q] Ffordd y dîog *ſydd* fel cae drain: ond ffordd yr uniawn † *ſydd* waſtad.

20 [r] Mâb doeth a lawenhâ ei dâd: ond dŷn ffôl a ddîyſtyra ei fam.

21 [s] Ffolineb *ſydd* hyfryd gan yr ‡ ynfyd: ond gŵr dyallus a rodia yn uniawn.

22 [t] Ofer fydd bwriadau, lle ni byddo cyngor: ac mewn amlder cynghorwyr y ſicrhêir *bwynt*.

23 Llawenydd fydd i ŵr o herwydd ymadrodd ei enau; ac [u] ô mor dda yw gair yn ei amſer!

24 [x] Ffordd y bywyd *ſydd* † fry i'r ſynhwyrol, i ochel uffern ‡ obry.

25 [y] Yr ARGLWYDD a ddiwreiddia dŷ 'r beilchion: ond [z] eſe a ſicrhâ derfyn y weddw.

26 [a] Meddyliau 'r annuwiol *ſydd* ffiaidd gan yr ARGLWYDD: ond geiriau 'r glân *ŷnt* beraidd.

27 [b] Y neb a fyddo dra-chwannog i elw a derfyſga ei dŷ: ond y neb a gaſao roddion fydd byw.

28 Câlon y cyfiawn a fyſyria i atteb: ond genau 'r drygionus a dywallt allan ddrwg.

Job 34. 21. Pen. 5. 21. Jer. 16. 17. Heb. 4. 13. † Heb. *meddyginiaeth gaſoa.*

[d] Pen. 10. 1.

[e] Pen. 13. 18.

Act. 31, 32.

[f] Pen. 21. 27. Eſay 1. 11. a 61. 8. a 66. 3. Jer. 6. 20. a 7. 22. Am. 5. 22. & Pen. 21. 21.

1 Tim. 6. 11. ‡ Neu, *Addyſg.*

[h] Pen. 5. 12. a 10. 17.

[i] Job 28. 6. Pſal. 39. 8.

[k] 2 Cron. 6. 30. Pſ. 7. 9. a 44. 21. Joan 2. 24, 25. a 21. 17. Act. 1. 24.

[l] Pen. 17. 22.

[m] Pen. 12. 25.

[n] Pſ. 37. 16. Pen. 16. 8. 1 Tim. 6. 6.

[o] Pen. 17. 1.

[p] Pen. 16. 21. a 27. 22.

[q] Pen. 22. 5. † Heb. *a goair yn ſarn.*

[r] Pen. 10. 1. a 29. 3.

[s] Pen. 10. 23. ‡ Heb. *hwn ſyad heb gâlon.*

[t] Pen. 11. 14. a 20. 18. [u] Pen. 25. 11. [x] Phil. 3. 20. Col. 3. 1, 2. † I *ſynu.* ‡ I *ward.* [y] Pen. 12. 7. a 14. 11. [z] Pſ. 68. 5, 6. a 146. 9. [a] Pen. 6. 18. [b] Pen. 11. 19.

29 [c] Pell

[f] Pen. 16. 25.

[g] Pen. 5. 4.

[h] Pen. 1, 31. a 12. 14.

‡ Neu, a ddigonir. *gantho ei hun.*

[i] Pen. 22. 3.

[k] Pen. 19. 7.

[l] Pſ. 41. 1. a 112. 9.

[m] Ad. 5.

[n] Pen. 13. 14. † Heb. *byrr.*

[o] Pſ. 112. 10.

[p] Pen. 12. 4.

[q] Pen. 17. 5. Mat. 25, 40, 45.

[r] Pen. 22. 2. Edrych Job 31. 15, 16.

[s] Job 13. 15. a 19. 26. Pſ. 23. 4. 2 Cor. 1. 9.

[t] Pen. 12. 16. a 29. 11.

Gorph. 3. B. Sul 25 ar ôl y Drindod, B.

[a] Pen. 25. 15.

[b] Ad. 28. Pen. 12. 23. a 13. 16. † Heb. *fytheiria.*

29 [c] Pell yw 'r ARGLWYDD oddi wrth y rhai annuwiol: ond [d] efe a wrendy weddi 'r cyfiawn.

30 Llewyrch y llygaid a lawenhā 'r galon: a gair da a frasā 'r eigyrn.

31 Y gluſt a wrandawö ar gerydd y bywyd, a breſwylia ym mhlith y doethion.

32 Y neb a wrthodo ‡ addyſg, a ddiyſtyra ei enaid ei hun: ond y neb a wrandawo ar gerydd a feddianna † ddyall.

33 [e] Addyſg doethineb yw ofn yr ARGLWYDD; ac [f] o flaen anrhydedd *yr â* goſtyngeiddrwydd.

PEN. XVI.

[a] PArotoad y galon mewn dŷn, ac ymadrodd y tafod oddi wrth yr ARGLWYDD *y mae*.

2 [b] Holl ffyrdd dŷn *ydynt* lân yn ei olwg ei hun: ond yr ARGLWYDD a bwyſa 'r ysbrydion.

3 [c] Treigla dy weithredoedd ar yr ARGLWYDD, a'th feddyliau a ſafant.

4 Yr ARGLWYDD a wnaeth bob *peth* er ei fwyn ei hun: [d] a'r annuwiol heſyd erbyn y dydd drwg.

5 [e] Ffiaidd gan yr ARGLWYDD bob dŷn uchel galon: † [f] er maint fyddo ei gymmorth, ni bydd dïeuog.

6 Trwy drugaredd a gwirionedd y dileir pechod: a [g] thrwy ofn yr ARGLWYDD y mae ymado oddi wrth ddrwg.

7 Pan fyddo ffyrdd gŵr yn rhyngu bodd i'r ARGLWYDD; efe a bair i'w elynion fod yn heddychol ag ef.

8 [h] Gwell yw ychydig trwy gyfiawnder, nā chnŵd mawr trwy gam.

9 [i] Calon dŷn a ddychymmyg ei ffordd: ond yr ARGLWYDD a gyfarwydda ei gerddediad ef.

10 † Ymadrodd Duw *ſydd* yngwefuſau 'r brenin: ni wyra ei enau ef mewn barn.

11 [k] Pwys a chloriannau cywir, yr ARGLWYDD a'i piau: ei waith ef *yw* holl gerrig y gôd.

12 Ffiaidd yw i frenhinoedd wneuthur annuwioldeb: canys [l] trwy gyfiawnder y cadarnhëir yr orſedd.

13 [m] Gwefuſau cyfiawn *ſydd* gymmeradwy gan frenhinoedd; a'r brenin a gār a draetho yr uniawn.

14 [n] Digofaint y brenin *ſydd* megis cennad angau; ond gŵr doeth a'i goſtega.

15 Yn ſiriol wynebpryd y brenin y *mae* bywyd: [o] a'i ewyllys da ef *ſydd* [p] megis cwmmwl glaw diweddar.

16 [q] Cael doethineb, ô mor well *yw* nag aur coeth! a chael dyall, mwy dymunol yw nag arian.

17 Sarn y cyfiawn *yw* dychwelyd oddi wrth ddrwg: y neb a gadwo ei ffordd a geidw ei enaid.

18 [r] Balchder *ſydd yn myned* o flaen dinyſtr: ac uchder ysbryd o flaen cwymp.

19 Gwell yw bod yn oſtyngedig gyd â'r goſtyngedig, nā rhannu'r yſpail gyd â'r beilchion.

20 A ‡ drino ſatter yn ddoeth, a gaiff ddaioni: a'r neb [s] a ymddiriedo yn yr ARGLWYDD, ô gwyn ei fyd hwnnw.

21 Y doeth ei galon a elwir yn ddyallus; a meluſder y gwefuſau a'chwanega ddyſgeidiaeth.

22 [t] Ffynnon y bywyd yw dyall i'w pherchennog: ond addyſg ffyliaid yw ffolineb.

23 Calon y doeth a reola ei enau ef yn ſynhwyrol, ac a 'chwanega addyſg i'w wefuſau.

24 Geiriau tẽg *ydynt* megis dil mêl, yn felus i'r enaid, ac yn jachus i'r eſgyrn.

25 [u] Mae ffordd a dybir ei bod yn uniawn yngolwg dŷn: ond ei diwedd yw ffyrdd marwolaeth.

26 ‡ [x] Y neb a lafurio, a lafuria iddo ei hun; canys ei enau † a'i gofyn ganddo.

27 Dŷn ‡ i'r ſall ſydd yn cloddio drwg: ac ar ei wefuſau *yr erys* fel tân poeth.

28 [y] Dŷn cyndyn a bair ymryſon: [z] a'r huſtyngwr a neilldua dywyſogion.

29 Gŵr traws [a] a hudа ei gymmydog, ac a'i tywysi'r ffordd nid yw dda.

30 Efe a gau ei lygaid i ddychymmyg trawſedd; gan ſymmud ei wefuſau y dwg efe ddrwg i ben.

31 [b] Coron anrhydeddus yw penllwydni, *o's* bydd mewn ffordd cyfiawnder.

32 Gwell yw 'r dïog i ddigofaint nā'r cadarn; a'r neb a reola ei ysbryd ei hun nā'r hwn a ennillo ddinas.

33 Y coelbren a ſwrir i'r arffed: ond oddi wrth yr ARGLWYDD *y mae* ei holl lywodraethiad ef.

PEN. XVII.

GWell *yw* [a] tammaid ſych a llonyddwch gyd ag ef, nā thŷ yn llawn o † aberthau gyd ag ymryſon.

2 Gwâs ſynhwyrol a feiſtrola ar [b] fâb gwradwyddus, ac a gaiff ran o'r etifeddiaeth ym mhlith y brodyr.

3 [c] Y tawddleſtr *ſydd* i'r arian, a'r ffwrn i'r aur: ond yr hwn a brawf y calonnau yw 'r ARGLWYDD.

4 Y drygionus a wrendy ar wefus anwir: a'r celwyddog a rydd gluſt i dafod drwg.

5 [d] Y neb a watwaro 'r tlawd, ſydd yn gwaradwyddo ei wneuthurwr ef: [e] a'r neb a ymddigrifo mewn cyſtudd, ni bydd dïeuog.

6 [f] Coron yr henafgwyr yw eu hwyrion: ac anrhydedd y plant yw eu tadau.

7 Anweddaidd yw i ffôl † ymadrodd rhagorol; mwy o lâwer i bendefig wefuſau celwyddog.

8 [g] Maen gwerthfawr yw anrheg yngolwg ei pherchennog: pa le bynnag y trô, hia ffynna.

9 [h] Y neb a guddia bechod, ſydd yn ‡ ceiſio cariad: ond [i] y neb a adnewydda fai, ſydd yn neilldua ‡ tywyſogion.

10 *Un* ſen a ofna 'r call yn fwy nā phe baeddid y ffôl ganwaith.

11 Y dŷn drwg ſydd a'i fryd ar derfyſg yn unig: a chennad greulon a anfonir yn ei erbyn ef.

12 [k] Gwell i ŵr gyfarfod ag arthes wedi colli ei chenawon, nag â'r ffôl yn ei ffolineb.

13 Y neb [l] a dalo ddrwg dros dda, nid ymedy drwg ā'i dŷ ef.

14 Pen y gynnen *ſydd megis* ped agorid † argae: am hynny [m] gād ymmaith ymryſon, cyn ymyrryd arni.

15 [n] Y neb a gyfiawnhao 'r drygionus ac a gondemnio 'r gwirion; ffiaidd gan yr ARGLWYDD *ydynt* eill dau.

16 Pa ham y *bydd* gwerth yn llaw 'r ffôl, i berchennogi doethineb, ac *yntau* heb galon *gantho*?

17 [o] Cydymmaith a gār bob amſer: a brawd a anwyd erbyn caledi.

18 [p] Dŷn heb † bwyll a dery ei law, *ac a* fachnïa o flaen ei gyfaill.

---

[c] Pſal. 34. 16. [d] Pſal. 145. 18, 19. ‡ Neu, *gerydd*. † Heb. *galon*. [e] Pen. 1. 7. [f] Pen. 18. 12. Gorph. 2. P. Sul 25 ar ôl y Drindod, P. [g] Ad. 9. Pen. 19. 21. a 20. 24. Jer. 10. 23. [h] Pen. 21. 2. [i] Pſal. 37. 5. a 55. 22. Mat. 6. 25. Luc 12. 22. Phil. 4. 6. 1 Pedr 5. 7. [k] Job 21. 30. Rhuſ. 9. 22. [l] Pen. 6. 17. a 8. 13. † Heb. *er bod llaw yn llaw*. [m] Pen. 11. 21. [n] Pen. 14. 16, [o] Pſal. 37. 16. Pen. 15. 16. [p] Ad. 1. † Heb. *Dewiniaeth*. [q] Lef. 19. 36. Pen. 11. 1. [r] Pen. 25. 5. a 29. 14. [s] Pen. 14. 35. a 22. 11. [t] Pen. 19. 12. a 20. 2. [u] Pen. 19. 12. [x] Job 29. 2. a 17. 19. a 18. 12. ‡ Neu, *ddyallo ſatter a gaiff*. [y] Pſal. 2. 12. a 34. 8. a 125. 1. Eſay 30. 18. Jer. 17. 7. [z] Pen. 13. 14. a 14. 27.

[a] Pen. 14. 12. ‡ Heb. *Enaid y neb*. [x] Preg. 6. 7. Edrych Pen. 9. 22. † Heb. *a ymoſtwng iddo*. ‡ Heb. *i Felial*. [y] Pen. 6. 14, 19. a 15. 18. a 26. 21. a 29. 22. [z] Pen. 17. 9. [a] Pen. 1. 10, &c. [b] Pen. 20. 29. Gorph. 4. B. Sul 26 ar ôl y Drindod, B. [a] Pen. 15. 17. † Heb. *fyd da*. [b] Pen. 10. 5. a 19. 26. [c] Pſal. 26. 2. Pen. 27. 21. Jer. 17. 10. Mal. 3. 3. [d] Pen. 14. 31. [e] Job 31. 29. [f] Pſal. 127. 3. a 128. 3. † Heb. *wefus rhagoriaeth*. [g] Pen. 18. 16. a 19. 6. [h] Pen. 10. 12. ‡ Neu, *peri*. [i] Pen. 16. 28. ‡ *caredigion*. [k] Hoſ. 13. 8. [l] Rhuſ. 12. 17. 1 Theſ. 5. 15. [m] Eccl. 23. 7. [n] Pen. 6. 1. a 11. 15. † Heb. *galon*. [o] Pen. 14. 12. ‡ Heb. *Enaid y neb*. [x] Preg. 6. 7. Edrych Pen. 9. 22. † Heb. *a ymoſtwng iddo*. ‡ Heb. *i Felial*. [y] Pen. 6. 14, 19. a 15. 18. a 26. 21. a 29. 22. [z] Pen. 17. 9. [a] Pen. 1. 10, &c. [b] Pen. 20. 29. Gorph. 4. B. Sul 26 ar ôl y Drindod, B. [a] Pen. 15. 17. † Heb. *fyd da*. [b] Pen. 10. 5. a 19. 26. [c] Pſal. 26. 2. Pen. 27. 21. Jer. 17. 10. Mal. 3. 3. [d] Pen. 14. 31. [e] Job 31. 29. [f] Pſal. 127. 3. a 128. 3. † Heb. *wefus rhagoriaeth*. [g] Pen. 18. 16. a 19. 6. [h] Pen. 10. 12. ‡ Neu, *peri*. [i] Pen. 16. 28. ‡ *caredigion*. [k] Hoſ. 13. 8. [l] Rhuſ. 12. 17. 1 Theſ. 5. 15. [m] Eccl. 23. 7. [n] Pen. 6. 1. a

1 Pedr 3. 9. † Heb. *dyfroedd*. [m] Pen. 20. 3. [n] Pen. 24. 24. Eſay 5. 23. [o] Pen. 18. 24. [p] 11. 15. † Heb. *galon*.

q Pen. 16. 18.
r Pen. 10. 1. Ad. 25.
s Pen. 15. 13. a 12. 25.
‡ Neu, *i feddyginiaeth.*
t Pen. 14. 6. Preg. 2. 14. a 8. 1.
u Pen. 10. 1. a 15. 20. a 19. 13.
† Heb. *i'r hon a'i hesgorodd.*
x Jag. 1. 19.
‡ Neu, *oer*, neu, *odidawg.*
y Job 13. 5. Gorph. 4. P.
‡ Neu, *Irwy adeisyfiad y cais y neilldvoll, ac yr ymmyrr â phob doethineb.* Edrych Jud 19.
a Pen. 10. 11. a 20. 5.
b Lef. 19. 15. Deut. 1. 17. a 16. 19. Pen. 24. 23.
c Pen. 10. 14. a 12. 13. a 13. 3. Preg. 10. 12.
d Pen. 12. 18. a 26. 22.
‡ Neu, *rhai a archollwyd.*
† Heb. *gelloedd.*
e Pen. 28. 24.
f 2 Sam. 21. 51. Pſal. 18. 2. a 27. 1. a 61. 4. a 91. 2. a 144. 2.
† Heb. *ddyrchafedig.*

19 Y neb ſydd hoff ganddo ymſennu, ſydd hoff ganddo bechod; q *a'r* hwn ſydd yn gwneuthur ei ddrws yn uchel, ſydd yn ceiſio niwaid.

20 Y cyndyn ei gàlon ni chaiff ddaioni: a'r hwn ſydd droſaus yn ei dafod, a ſyrth i ddrwg.

21 r Y neb a genhedlo un ffôl *a ennill* iddo ei hun driſtwch: ac ni bydd llawen tâd yr ynfyd.

22 s Càlon lawen a wnâ lês ‡ *fel* meddyginiaeth: ond meddwl trwm a ſych yr eſgyrn.

23 Yr annuwiol a dderbyn rodd o'r ſynwes, i gam-droi llwybrau barn.

24 t Doethineb *ſydd* yn wyneb y dyallgar: ond llygaid y ffyliaid *ſydd* ynghyrrau 'r byd.

25 u Màb ffôl *a bair* ddigllonedd i'w dâd, a chwerwder † i'w fam.

26 Hefyd nid da cosbi'r cyfiawn, *na* tharo pennaethiaid, *pan fyddant* ar yr jawn.

27 x Gŵr ſynhwyrol a attal ei ymadroddion: *a* gŵr pwyllog ſydd ‡ ymarhòus ei ysbryd.

28 y Y ffôl, tra tawö, a gyfrifir yn ddoeth; *a'r* neb a gaeo ei weſuſau, yn ddyallus.

PEN. XVIII.

Y ‡ Neilldvol a gais wrth *ei* ddeiſyfiad *ei hun, ac* a ymyrra â phob peth.

2 Y ffôl nid hoff ganddo ddyall; ond bod i'w gàlon ei dadguddio ei hun.

3 Wrth ddyfodiad y drygionus y daw dîyſtyrwch, a chyd â gogan gwaradwydd.

4 a Geiriau yngenau gŵr *ſydd fel* dyfroedd dyfnion; *a* ffynnon doethineb *ſydd megys* afon yn lliſo.

5 b Nid da derbyn wyneb yr annuwiol, i ddymchwelyd y cyfiawn mewn barn.

6 Gweſuſau 'r ffôl a ânt i mewn i gynnen, a'i enau a eilw am ddyrnodiau.

7 c Genau 'r ffôl *yw* ei ddinyſtr, a'i weſuſau *ſydd* fagl i'w enaid.

8 d Geiriau 'r huſtyngwr *ſydd megis* ‡ archollion, ac a ddiſgynnant i † gilſachau 'r bol.

9 Y neb a fyddo dîog yn ei waith ſydd e frawd i'r treulgar.

10 f Twr cadarn yw enw 'r ARGLWYDD: atto y rhêd y cyfiawn, ac y mae yn † ddiogel.

11 g Cyfoeth y cyfoethog ſydd iddo yn ddinas gadarn, ac yn ſur uchel, yn ei dŷb ei hun.

12 h Cyn dinyſtr y balchïa càlon gŵr; a chyn anrhydedd y *bydd* goſtyngeiddrwydd.

13 Y neb a † attebo beth cyn *ei* glywed, ffolineb a chywilydd *ſydd* iddo.

14 Ysbryd gŵr a gynnal ei glefyd ef: ond ysbryd cyſtuddiedig pwy a'i ‡ cyfyd?

15 Càlon y pwyſlog a berchennoga wybodaeth; a chluſt y doethion a gais wybodaeth.

16 i Rhodd dŷn a ehanga arno, ac a'i dŵg ef ger bron pennaethiaid.

17 Y cyntaf yn ei hawl *a dybir ei ſod* yn gyfiawn: ond ei gymmydog a ddaw, ac a'i chwilia ef.

18 Y coelbren a wnâ i gynhennau beidio; ac a athrywyn rhwng cedyrn.

19 Anhawſ *yw ennill ewyllys da* brawd pan ddigier nâ dinas gadarn: a'i hymryſon *ſydd* megis troſol caſtell.

g Pen. 10. 15. h Pen. 11. 2. a 15. 33. a 16. 18.
† Heb. *adfero air.* ‡ Neu, *dwg.* i Pen. 17. 8. a 21. 14.

20 k A ffrwyth genau gŵr y diwellir e ſol; *ac* o ffrwyth y gweſuſau y digonir ef.

21 l Angau a bywyd *ſyad* ym meddiant y tafod: a'r rhai a'i hoffant ef a fwytânt ei ffrwyth ef.

22 m *Y neb* ſydd yn cael gwraig, ſydd yn cael *peth* daionus; ac yn cael ffafr gan yr ARGLWYDD.

23 Y tlawd a ymbil; a'r cyfoethog a ettyb n yn erwin.

24 Y neb y mae iddo gyfeillion, cadwed gariad: o ac y mae cyfaill a lŷn *wrthyt* yn well nâ brawd.

PEN. XIX.

a GWell *yw* 'r tlawd a rodio yn ei uniondeb, nâ'r traws ei weſuſau, ac ynte ſ yn ffôl.

2 Hefyd, *bod* yr enaid heb wybodaeth, nid *yw* dda; a'r hwn ſy bryſur *ei* draed a becha.

3 Ffolineb dŷn a wyra ei ffordd ef: a'i gàlon a ymddigia yn erbyn yr ARGLWYDD.

4 b Cyfoeth a 'chwanega lawer o gyfeillion: ond y tlawd a ddidolir oddi wrth ei gymmydog.

5 c Tyſt celwyddog ni bydd dïeuog: a lluniwr celwyddau ni ddianc.

6 d Llawer a ymbilianto flaen pendefig: a e phawb *ſydd* gyfaill † i'r hael.

7 f Holl frodyr y tlawd a'i casânt ef: pa faint mwy yr ymbellhâ ei gyfeillion oddi wrtho? er maint a ymhleddo, nithroant atto.

8 A gaffo † ddoethineb a gâr ei enaid: a gadwo ddyall a ennill ddaioni.

9 g Tyſt celwyddog ni bydd dïeuog: a thraethwr celwyddau a ddifethir.

10 Nid gweddaidd i ffôl hyfrydwch: anweddeiddiach o lawer h i wâs arglwyddiaethu ar bennaethiaid.

11 i‡ Synwyr dŷn a oeda ei ddigofaint ef: a harddwch yw iddo fyned dros gamwedd.

12 k Llid y brenin *ſydd* megis rhuad llew jeuange: ond ei ffafr ef *ſydd* megis gwlith ar laſwellt.

13 l Màb ffôl *ſydd* orthrymder i'w dâd: m ac ymſerth gwraig *ſydd* megis defni parhaus.

14 Ty a chyfoeth *ŷnt* etiſeddiaeth y tadau: ond n *rhodd* yr ARGLWYDD *yw* gwraig bwyllog.

15 Syrthni a bair drymgwſg: ac o enaid ‡ twyllodrus a newyna.

16 p Y neb a gadwo 'r gorchymmyn a geidw ei enaid: *a'r* neb a yſgeuluſa ei ffyrdd fydd marw.

17 q Y neb a gymmero drugaredd ar y tlawd, ſydd yn rhoddi echwyn i'r ARGLWYDD; a'i ‡ rodd a dâl eſe iddo drachefn.

18 r Cerydda dy fâb tra fyddo gobaith; ac nac arbeded dy enaid ef, ‡ i'w ddifetha.

19 Y mawr ei ddïg a ddwg gosbedigaeth: canys o's ti a'i gwaredi, rhaid it' † wneuthur hynny drachefn.

20 Gwrando gyngor, a chymmer addyſg, fel y byddech ddoeth yn dy ddiwedd.

21 s Ewriadau lawer *ſydd* ynghalon dŷn: ond cyngor yr ARGLWYDD, hwnnw a ſaif.

22 Deiſyfiad dŷn *yw* ei drugaredd ef: a gwell yw 'r dŷn tlawd nâ'r gŵr celwyddog.

k Pen. 12. 14. a 13. 2.
l Edrych Mat. 12. 37.
m Pen. 19. 14. a 31. 10.
n Jago 2. 3.
o Pan. 17. 17. Gorph. 5. B. Sul 26 a ôl y Drindod, P.
a Pen. 28. 6.
b Pen. 14. 20.
c Ad. 9. Ecſod. 23. 1. Deut. 19. 16, 19. Pen. 6. 19, a 21. 28.
d Pen. 29. 26.
e Pen. 17. 8. a 18. 16. a 21. 14.
† Heb. *i wrthodaſon.*
f Pen. 14. 20.
† Heb. *galon.*
g Ad. 5.
h Pen. 30. 22. Preg. 10. 6, 7.
i Pen. 14. 29.
‡ Neu, *Callineb.*
k Pen. 16. 14, 15. a 20. 2. a 28. 15.
l Pen. 10. 1. a 15. 20. a 17. 21, 25.
m Pen. 21. 9, 19. a 27. 15.
n Pen. 18. 22.
o Pen. 10. 4. a 20. 13. a 23. 21.
‡ Neu, *fegurllyd.*
p Luc a 25. 40. a 23. 13. Job 23. 13. Pſal. 33. 10, 11. Pen. 16. 1, 9. Eſay 14. 26, 27. a 46. 10. Heb. 6. 17.

23 Oſn yr ARGLWYDD *a dywys* i fywyd : a'r *neb y bydao gandao* a erys yn ddiwall, heb i ddrwg ymweled ag ef.

24 [t] Y dŷn ſwrth a gudd ei law yn *ei* ſynwes, ac ni eſtyn hi at ei enau.

25 [u] Taraw watwarwr, a'r ehud ſydd cyfrwyſach ; a phan geryddech y dyallus, eſe a ddyall wybodaeth.

26 [x] Mâb gw'radwyddus gwarthus, a anrheithia ei dâd, ac a yrr ei fam ar grwydr.

27 Fy mâb, paid â gwrando 'r addyſg *a bair i ti* gyfeiliorni oddi wrth eiriau gwybodaeth.

28 Tyſt † y fall a watwar farn : a [y] genau 'r drygionus a lwngc anwiredd.

29 Barn ſydd barod i'r gwatwarwyr, a chleiſiau i gefn y ffyliaid.

PEN. XX.

[a] GWatwarus *yw* gwîn, a therfyſgaidd yw dîod gadarn : pwy bynnag a ſiommir ynddi nid yw ddoeth.

2 [b] Megis rhuad llew jeuangc yw ofn y brenin : y mae 'r *neb* a'i cyffrô ef i ddigofaint yn pechu *yn erbyn* ei enaid ei hun.

3 [c] Anrhydeddus yw i wr beidio ag ymryſon : ond pob ffôl a fynn ymyrraeth.

4 [d] Y dîog nid ardd o herwydd *oerder* y gauaf ; *am hynny* y cardotta efe y cynhauaf, ac ni *chaiff* ddim.

5 [e] Megis dyfroedd dyfnion yw pwyll ynghâlon gŵr : etto 'r gŵr call a'i tyn allan.

6 [f] Llawer dŷn a gyhoedda ei ‡ drugarogrwydd ei hun : ond pwy a gaiff ŵr ffyddlon ?

7 Y cyfiawn â rodia yn ei uniondeb : gwyn eu byd ŵ ei blant ar ei ôl ef.

8 [h] Brenin yn eiſtedd ar orſedd barn a waſgar â'i lygaid bob drwg.

9 [i] Pwy a ddichon ddywedyd, Mi a lanheais fy nghâlon ; glân wyf oddi wrth fy mhechod ?

10 [k] † Amryw bwyſau, *ac* amryw feſurau, ffiaidd gan yr ARGLWYDD bob un o'r ddau.

11 Bachgen a adweinir wrth ei waith, ai pur ai uniawn yw ei waith.

12 [l] Y gluſt yn clywed, a'r llygad yn gweled, yr ARGLWYDD a wnaeth bob un o'r ddau.

13 [m] Na châr gyſgu, rhag dy ſyned yn dlawd : agor dy lygaid, ſel i'th ddigoner â bara.

14 Drwg, drwg, medd y prynwr : ond pan êl o'r neilldu, eſe a ymffroſtia.

15 Y mae aur, a gemmau lawer : ond [n] gwefuſau gwybodaeth *ſydd* ‡ ddodrefnyn gwerthfawr.

16 [o] Cymmer wiſg y gŵr a fachnïo *dros* eſtron ; a chymmer wyſtl ganddo dros eſtrones.

17 [p] Melus gan ŵr fara *trwy* ffalſedd : ond o'r diwedd ei enau a lenwir â graian.

18 [q] Bwriadau a ſicrhêir trwy gyngor : a [r] thrwy gyngor dîyſgeulus dôs i ryfela.

19 [s] Y neb a fyddo athrodwr, a ddatguddia gyfrinach : am hynny nac ymyrr â'r hwn a † wenhieithio â'i wefuſau.

20 [t] Y neb a felldithio ei dâd neu ei fam, [u] ei ‡ gannwyll a ddiffoddir yn y tywyllwch du.

21 [x] Eriſeddiaeth a geir ar frys yn y dechreuad, ond ei diwedd ni fendithir.

22 [y] Na ddywed, Mi a dalaf ddrwg : diſgwil wrth yr ARGLWYDD, ac eſe a 'th achub.

23 [z] Ffiaidd gan yr ARGLWYDD amryw bwyſau ; a chlorian twyllodrus nid yw dda.

24 [a] Oddi wrth yr ARGLWYDD y *mae* cerddediad gŵr : ond beth a ddyall dŷn o'i ffordd ei hun ?

25 Magl yw i wr lyngcu peth cyſſegredig ; ac wedi addunedu ymoſyn.

26 [b] Brenin doeth a waſgar yr annuwiol, ac a drŷ 'r olwyn arnynt.

27 [c] ‡ Cânwyll yr ARGLWYDD *yw* yſbryd dŷn, yn chwilio holl gelloedd y bol.

28 [d] Trugaredd a ffyddlondeb a gadwant y brenin, a'i orſeddfa a gadarnheir trwy drugaredd.

29 Gogoniant gwŷr jeuainge *yw* eu nerth : a [e] harddwch henafgwyr yw gwallt gwyn.

30 Cleiſiau briw † a lanhâ ddrwg : felly *y gwnâ* dyrnodiau gelloedd y bol.

‡ Neu, *Lamp.* [d] Pſal. 101. 1. Pen. 29. 14. [e] Pen. † Heb. *Syda feddyginiaeth i.*

PEN. XXI.

FEl afonydd o ddwfr, y *mae* câlon y brenin yn llaw 'r ARGLWYDD : efe a'i try hi lle y mynno.

2 [a] Pob ffordd gŵr *ſydd* uniawn yn ei olwg ei hun : ond yr ARGLWYDD a bwyſa 'r calonnau.

3 [b] Gwneuthur cyfiawnder a barn ſydd well gan yr ARGLWYDD nag aberth.

4 [c] Uchder golwg, a balchder calon, *ac* ‡ âr yr annuwiol, *ſydd* bechod.

5 [d] Bwriadau 'r dîyſgeulus *ſydd* at helaethrwydd yn unig ; ond yr eiddo pob pryſur at eiſiau yn unig.

6 [e] Tryſorau a gaſgler â thafod celwyddog, a chwelir megis gwagedd gan y neb ſydd yn ceiſio angau.

7 Anrhaith yr annuwiol a'i † difetha hwynt, am iddynt wrthod gwneuthur barn.

8 Troſäus a dîeithr yw ffordd dŷn : ond y pur *ſydd* uniawn ei waith.

9 [f] Gwell yw bod mewn congl yn nen tŷ, nâ bod gyd â gwraig anynad mewn tŷ † ehang.

10 [g] Enaid yr annuwiol a ddeiſyf ddrwg : nid graſol yw ei gymmydog yn ei olwg ef.

11 [h] Pan gosber gwatwarwr, y bydd yr ehud callach : a phan ddyſger y doeth, eſe a dderbyn wybodaeth.

12 Call y mae y cyfiawn yn yſtyried am dŷ yr annuwiol : *ond* y mae *Duw* yn difetha y rhai annuwiol am *eu* drygioni.

13 [i] Y neb a gaeo ei gluſt rhag llef y tlawd, a leſâ ei hunan, ac ni's gwrandewir ef.

14 [k] Rhodd yn y dirgel a dyrr ddigofaint : a gwobr yn y ſynwes, lîd cryf.

15 Llawen gan y cyfiawn wneuthur barn : ond dinyſtr *ſydd* i weithwyr anwiredd.

16 Dŷn yn myned ar gyfeiliorn oddi ar ffordd dyall, a orphwys ynghynnulleidfa 'r meirw.

17 Y neb a garo ‡ ddiffyrrwch, *a ddaw* i dlodi : a'r neb a garo wîn ac olew, ni bydd cyfoethog.

18 [l] Yr annuwiol *a roddir* yn jawn dros y cyfiawn, a'r troſeddwr dros yr uniawn.

19 [m] Gwell

[x] Pen. 28. 20. [y] Deut. 32. 35. Pen. 17. 13. a 24. 29. Rhuf. 12. 17. [z] 1 Theſ. 5. 15. 1 Pedr 3. 9. [a] Ad. 10. Pſal. 37. 23. Pen. 16. 9. Jer. 10. 23. [b] Pſal. 101. 5, &c. Ad. 8. [c] 1 Cor. 2. 11. Pen. 16. 31. Gorph. 6. B. S. Andreas, P. [a] Pen. 16. 2. [b] 1 Sam. 15. 22. Pſ. 50. 8. Eſay 1. 11, &c. Hoſ. 6. 6. Mic. 6. 7, 8. [c] Pen. 6. 17. ‡ Neu, *lamp.* [d] Pen. 10. 4. a 13. 4. [e] Pen. 10. 2. a 13. 11. † Heb. *lliſia*, neu, *ymdeithia gyd â hwynt.* [f] Ad. 19. Pen. 19. 13. a 25. 24. a 27. 15. † Heb. *cyfeillach.* [g] Iago 4. 5. [h] Pen. 19. 25. [i] Mat. 18. 30, &c. [k] Pen. 17. 8, 23. a 18. 16. ‡ Neu, *lawenydd.* [l] Pen. 11. 8. Eſay 43. 3.

Pen. 5. 19. a 26. 13, 15. [b] Pen. 21. 11. [c] Pen. 17. 2. † Heb. *Belial.* [d] Job 15. 16. a 20. 12, 13. a 34. 7. Gorph. 5. P. S. Andreas, B. [e] Eſay 28. 7. Hoſ. 4. 11. [b] Pen. 16. 14. a 19. 12. [c] Pen. 17. 14. [d] Pen. 10. 4. [e] Pen. 28. 4. [f] Pen. 25. 14. ‡ Neu, *haelioni.* [g] Pſal. 112. 2. [h] Ad. 26. [i] 1 Bren. 8. 46. [k] 2 Cron. 6. 36. Job 14. 4. Pſal. 51. 5. Preg. 7. 20. 1 Joan 1. 8. [k] Ad. 23. Deut. 25. 13, &c. Pen. 11. 1. a 16. 11, Mic. 6. 10, 11. † Heb. *Carreg a charreg, Ephah ac Ephah.* [l] Eccſod. 4. 11. Pſal. 94. 9. [m] Pen. 6. 9. a 12. 11. a 19. 27. 13. [n] Pen. 3. 15. a 8. 11. ‡ *dlws.* [o] Pen. 22. 27. [p] Pen. 9. 17. [q] Pen. 15. 22. a 24. 6. [r] Luc 14. 31. [s] Pen. 11. 13. † Neu, *daeno.* [t] Eccſod. 21. 17. [u] Mat. 15. 4. [x] Pen. 24. 20. ‡ Neu, *lamp.*

m Ad. 9. † Heb. yn nhir yr amalwch. n Pſal. 112. 3. o Pen. 15. 9. p Preg. 9. 14, &c. q Pen. 12. 13. a 13. 3. a 18. 21. ‡ Heb. balchder. r Pen. 13. 3. s Pſal. 122. 9. t Pſal. 50. 9. Pen. 15. 8. Eſay 66. 3. Jer. 6. 20. Amos 5. 22. † Heb. ſgelerder. u Pen. 19. 5, 9. ‡ Neu, yſyria. x Pſal. 3. z

19 m Gwell yw aros † yn yr anialwch, nā chyd ā gwraig anynad ddigllon.

20 n Y mae tryſor dymunol, ac olew, yn nhrigſa 'r doeth: ond dŷn ffôl a'i llwngc hwynt.

21 o Y neb a ddilyno gyſiawnder a thrugaredd a gaiff fywyd, cyſiawnder, ac anrhydedd.

22 p Y doeth a ddring *i* ddinas y cedyrn, ac a fwrw i lawr y cadernid y mae hi yn hyderu arno.

23 q Y neb a gadwo ei enau a'i dafod, a geidw ei enaid rhag cyſyngder.

24 Y balch, *a'r* gwatwarwr uchel, yw enw y gŵr a wnelo beth mewn digllonedd ‡ balch.

25 r Deiſyfiad y dîog a'i lladd; canys ei ddwylaw a wrthodant weithio.

26 Yn hŷd y dydd y mae yn ſawr ei awydd: ond s y cyſiawn a rydd, ac ni arbed.

27 t Aberth y rhai annuwiol *ſydd* ffiaidd: pa faint mwy, *pan* offrymmant mewn † meddwl drwg?

28 u Tŷſt celwyddog a ddifethir: ond y gŵr a wrandawo, a leſara yn waſtad.

29 Gŵr annuwiol a galeda ei wyneb: ond yr uniawn a ‡ gyfarwydda ei ffordd.

30 x Nid *oes* doethineb, na dyall, na chyngor, yn erbyn yr ARGLWYDD.

31 y Y march a ddarperir erbyn dydd y frwydr: ond z ymwared *ſydd* oddi wrth yr ARGLWYDD.

PEN. XXII.

MWy dymunol yw a enw *da* nā chyſoeth lawer: *a gwell yw* ffafr dda nag arian, ac nag aur.

2 b Y tlawd a'r cyfoethog a gyd-gyfarfyddant: c yr ARGLWYDD yw gwneuthurwr y rhai hyn oll.

3 d Y call a genfydd y drwg, ac a ymgudd: ond y ffyliaid a ânt rhagddynt, ac a gosbir.

4 e Gwobr goſtyngeiddrwydd *ac* ofn yr ARGLWYDD yw cyfoeth, ac anrhydedd, a bywyd.

5 f Drain *a* maglau *ſydd* yn ffordd y cyndyn: g y neb a gadwo ei enaid a fydd bell oddi wrthynt hwy.

6 Hyfforddia blentyn ym mhen ei ffordd: a phan heneiddio nid ymedy â hi.

7 h Y cyfoethog a arglwyddiaetha ar y tlawd: a gwâs *ſydd* yr hwn a gaffo ſenthyg i'r gŵr a roddo ſenthyg.

8 i Y neb a hauo anwiredd a fêd flinder: a gwialen ei ddigoſaint † ef a balla.

9 k † Yr hael ei lygad a fendithir: canys efe a rydd o'i ſara i'r tlawd.

10 l Bwrw allan y gwatwarwr, a'r gynnen a â allan: ïe 'r ymryſon, a'r gwarth a dderfydd.

11 m Y neb a garo lendid càlon, ‡ *am* râs ei wefuſau *a gaiff* y brenin yn garedig iddo.

12 Llygaid yr ARGLWYDD a gadwant wybodaeth, ac efe a ddinyſtria † eiriau y troſeddwr.

13 n Medd y dîog, Y mae llew allan, fo'm lleddir ynghanol yr heolydd.

14 o Ffôs ddofn yw genau gwraged dieithr: p y neb y byddo 'r ARGLWYDD yn ddîg wrtho, a ſyrth yno.

15 Fſolineb *ſydd* yn rhwym ynghàlon plentyn: ond q gwialen cerydd a'i gyrr ym mhell oddi wrtho.

16 Y neb a orthrymmo 'r tlawd er 'chwanegu ei *gyfoeth*, *a'r* neb a roddo i'r cyfoethog, *a ddaw* i dlodi yn ddïammau.

17 Gogwydda dy gluſt, a gwrando eiriau 'r doethion, a goſod dy gàlon ar fy ngwybodaeth.

18 Canys peth peraidd yw, o's cedwi hwynt yn dy † gàlon; cymhwyſir hwynt heſyd yn dy wefuſau.

19 Fel y byddo dy obaith yn yr ARGLWYDD, yr hysbyſais i ti heddyw, ‡ ïe i ti.

20 Oni 'ſgrifennais i ti *eiriau* r ardderchog o gyngor a gwybodaeth?

21 I beri i ti adnabod ſicrwydd geiriau gwirionedd, fel y gallit atteb geiriau y gwirionedd i'r neb ‡ a anfonant attat.

22 Na ysbeilia mo'r tlawd, o herwydd ei fod yn dlawd: ac s na orthrymma 'r cyſtuddiol yn y porth.

23 Canys t yr ARGLWYDD a ddadleu eu dadl hwynt, ac a orthrymma enaid y neb a'i gorthrymmo hwynt.

24 Na fydd gydymmaith i'r digllon: ac na chyd-gerdd â gŵr llidiog:

25 Rhag i ti ddyſgu ei lwybrau ef, a chael magl i'th enaid.

26 u Na fydd *un* o'r rhai a roddant eu dwylaw, o'r rhai a ſachnïant am ddyled.

27 Oni bydd gennyt i dalu, pa ham y cymmerai efe dy wely oddi tanat?

28 x Na ſymmud mo'r hên derfyn yr hwn a oſododd dy dadau.

29 A welaiſt ti ŵr dîyſgeulus yn ei orchwyl? efe a ſaif ger bron brenhinoedd, ac ni ſaif ger bron rhai iſelradd.

PEN. XXIII.

PAn eiſteddych i fwyta gyd â thywyſog, yſtyria yn ddyſal beth *ſydd* ger dy fron:

2 A goſod gyllell ar dy gêg, o's *byddi* dŷn blyſig.

3 Na ddeiſyf ei ddanteithion ef: canys bwyd twyllodrus *ydyw*.

4 a Na ymflina i ymgyfoethogi: b dôd heibio dy ſynwyr dy hun.

5 A beri di i'th lygaid ehedeg ar y peth nid yw? canys *golud* yn ddïau a gymmer adenydd, ac a eheda ymmaith megis eryr tua'r wybr.

6 Na fwyta fwyd y drwg ei lygad: ac na chwennych mo'i ddanteithion ef.

7 Canys fel y meddylia yn ei gàlon, felly eſe a ddywed wrthyt; Bwyta, ac yſ; a'i gàlon heb fod gyd â thi.

8 Y tammaid a fwyteaiſt a fwri i fynu; a'th eiriau melus a golli.

9 c Na leſara lle y clywo 'r ffôl: canys eſe a ddïyſtyra ddoethineb dy eiriau.

10 d Na ſymmud mo'r hên derfyn; ac na ddôs i feuſydd yr amddifaid.

11 e Canys eu gwaredwr hwynt ſydd nerthol; ac a amddiffyn eu cweryl hwynt yn dy erbyn di.

12 Goſod dy gàlon ar addyſg, a'th gluſtiau ar eiriau gwybodaeth.

13 f Na thynn gerydd oddi wrth *dy* blentyn: o's curi ef â gwialen, ni bydd eſe farw.

14 Cur ef â gwialen, a thi a achubi ei enaid rhag uffern.

15 Fy

---

x Pen. 20. 16. y Deut. 19. 14. a 27. 17. Pen. 23. 10.

Gorph. 7. B. S. Tomas, B.

a Pen. 28. 20. 1 Tim. 6. 9, 10. b Pen. 3. 5.

c Pen. 9. 8. Mat. 7. 6. d Deut. 19. 14. a 27. 17. Pen. 22. 28. e Job 31. 21. Pen. 22. 23. f Pen. 13. 24. a 19. 18. a 22. 15. a 29. 15, 17.

---

o Pen. 3. 16. a 5. 3. a 7. 5. a 23. 27. p Preg. 7. 26. q Pen. 13. 24. a 19. 18. a 23. 13, 14. a 29. 15, 17.

† Heb. ſol.

‡ Neu, gobeithia *ditheu*. r Pen. 8. 6. ‡ Neu, *a'th anſonant* s Zech. 7. 10. t Job 31. 21. Pſal. 68. 5. Pen. 23. 11. u Pen. 6. 1. a 11. 15. x Pen. 20. 16. y Deut. 19. 14. a 27. 17. Pen. 23. 10.

Gorph. 7. B. S. Tomas, B.

a Pen. 28. 20. 1 Tim. 6. 9, 10. b Pen. 3. 5.

c Pen. 9. 8. Mat. 7. 6. d Deut. 19. 14. a 27. 17. Pen. 22. 28. e Job 31. 21. Pen. 22. 23. f Pen. 13. 24. a 19. 18. a 22. 15. a 29. 15, 17.

15 Fy mâb, ᵍ o's dy gâlon di ſydd doeth, ſy ngalon innau a lawenycha ;
16 Ie ſy arennau a grychneidiant, pan draetho dy wefuſau di gyfiawnder.
17 ʰ Na wynſyded dy gâlon wrth bechaduriaid : ond ⁱ *aros* yn oſn yr ARGLWYDD yn hŷd y dydd.
18 ᵏ Canys yn ddîau y mae gwobr ; ac ni phalla dy ddiſgwiliad.
19 Erglyw, ſy mâb, a bydd ddoeth ; a chyfarwydda dy galon yn y ffordd.
20 ˡ Na ſydd ym myſg y rhai ſydd yn meddwi ar wîn ; ym myſg rhai glythion ar † gîg.
21 Canys y meddw a'r glwth a ddaw i ddlodi : a ᵐ chyſgu ‡ a bair ſyned mewn gwiſg garpiog.
22 ⁿ Gwrando ar dy dâd a'th genhedlodd : ac na ddîyſtyra dy fam, pan heneiddio.
23 ᵒ Pryn y gwîr, ac na werth ; *felly* doethineb, ac addyſg, a dyall.
24 ᵖ Tâd y cyfiawn a orfoledda yn fawr ; a'r neb a genhedlo *fâb* doeth a lawenhâ o'i blegid.
25 Dy dâd a'th fam a lawenycha ; a'r hon a'th ymddug a orfoledda.
26 Fy mâb, moes i mi dy gâlon ; dalied dy lygaid ar ſy ffyrdd i.
27 ᵠ Canys ffôs ddofn *yw* puttain : a phydew cyfyng yw 'r ddîeithr.
28 ʳ Ie hi a gynllwyn fel † gwilliad ; ac a 'chwanega bechaduriaid ym myſg dynion.
29 ˢ I bwy y mae gwae ? i bwy y *mae* ochain ? i bwy y mae cynnen ? i bwy y mae dadwrdd ? ac i bwy y mae gweliau heb achos ? i bwy ᵗ y mae llygaid cochion ?
30 I'r neb ſydd yn aros wrth y gwîn : i'r neb ſydd yn myned i ymoſyn am ᵘ wîn cymyſgedig.
31 Nac edrych ar y gwîn pan ſyddo côch, pan ddangoſo ei liw yn y cwppan, *pan* ymgynhyrſo yn jawn.
32 Yn y diwedd efe a frâth fel ſarph, ac a biga fel neidr.
33 Dy lygaid a edrychant ar wragedd dîeithr, a'th galon a draetha drawſedd.
34 Ti a fyddi megis un yn cyſgu ‡ yngha-nol y môr ; ac fel un yn cyſgu ym mhen yr hwylbren.
35 Curent fi, *meddi, ac* ni chlaſychais ; dulient fi, ac ni's gwybûm : ˣ pan ddeffröwyſ, mi a âf rhagof ; mi a'i ceiſiaf dracheſn.

PEN. XXIV.

ª NA chenfigenna wrth wŷr annuwiol : ac na chwennych ſod gyd â hwynt.
2 ᵇ Canys eu calon a fyſyria anrhaith, a'i gwefuſau a draetha ſlinder.
3 Trwy ddoethineb yr adeiledir tŷ, a thrwy ddyall y ſicrhëir ef :
4 A thrwy wybodaeth y llenwir y cellodd o bob golud gwerthfawr a hyſryd.
5 ᶜ Gŵr doeth *ſydd* nerthol ; a gŵr pwyllog a † 'chwanega ei nerth.
6 ᵈ Canys trwy gyngor doeth y gwnei dy ryfel : a thrwy lawer o gynghorwyr *y byad* dîogelwch.
7 ᵉ Rhy uchel *yw* doethineb i ffôl ; ni egyr efe ei enau yn y porth.
8 Y neb a fwriada ddrygau, a elwir yn yſgeler.
9 Bwriad y ffôl *ſydd* bechod ; a ffiaidd gan ddynion y gwatwarus.

14. 31. ᶜ Pſ. 10. 5. Pen. 14. 6.

10 *O's* llwfrhêi † mewn amſer cyfyngder, ‡ bychan *yw* dy nerth.
11 ᶠ Gwared y rhai a luſgir i angau : a ymadewit â'r neb ſydd barod i'w lladd ?
12 O's dywedi, Wele, ni wyddom ni hyn : onid yw pwyſwr y calonnau yn dyall ? a'r hwn ſydd yn cadw dy enaid, oni wŷr efe ? ac oni ᵍ thâl efe i *bob* un yn ôl ei weithred ?
13 Fy mâb, bwyta fêl ; canys da *yw* : a'r dil mêl ; *canys* melus *yw* † i'th enau.
14 ʰ Felly *y bydd* gwybodaeth doethineb i'th enaid : o's cei di *hi*, ⁱ yn ddîau ſe fydd gwobr, a'th obaith ni phalla.
15 Na chynllwyn di, ô annuwiol, wrth drigfa 'r cyfiawn ; na anrheithia ei orphwyſfa ef.
16 ᵏ Canys ſeithwaith y ſyrth y cyfiawn, ac efe a gyfyd *drachefn* : ond ˡ yr annuwiolion a ſyrthiant mewn drygioni.
17 ᵐ Pan ſyrthio dy elyn, na lawenycha : a phan dramgwyddo, na orfoledded dy gâlon :
18 Rhag i'r ARGLWYDD weled, a bod hynny yn ddrwg yn ei olwg ef, ac iddo droi ei ddîg oddi wrtho ef *at at ti*.
19 ⁿ Nac ‡ ymddigia o herwydd y drwg-*weithredwyr* ; na chynfigenna wrth yr annuwiolion :
20 Canys ni bydd gwobr i'r drygionus : ᵒ † cannwyll yr annuwiolion a ddiffoddir.
21 Fy mâb, ofna 'r ARGLWYDD a'r brenin, *ac* nac ymyrr a'r ‡ rhai anwaſtad :
22 Canys yn ddiſymmwth y cyfyd eu diſtryw hwy : a phwy a wŷr eu dinyſtr hwy ill dau ?
23 ¶ Dymma hefyd *bethau* doethion : ᵖ nid da derbyn wyneb mewn barn.
24 ᵠ Y neb a ddywedo wrth yr annuwiol, Cyfiawn *wyt* ; y bobl a'i melldithiant ef, cenhedloedd a'i ffieiddiant ef :
25 Ond i'r neb a'i ceryddo, y bydd hyfrydwch ; a bendith ‡ dda a ddigwydd iddynt.
26 *Pawb* a guſana wefuſau 'r neb a artebo eiriau uniawn.
27 ʳ Darpara dy orchwyl oddi allan, a dosbartha ef i ti yn y maes : ac wedi hynny adeilada dy dŷ.
28 Na fydd dyſt heb achos yn erbyn dy gymmydog : ac na huda â'th wefuſau.
29 ˢ Na ddywed, Mi a wnâf iddo ef fel y gwnaeth ynte'f i minnau ; mi a dalaf i'r gŵr yn ôl ei weithred.
30 Mi a euthym heibio i faes y dŷn dîog, a heibio i winllan yr angall ;
31 Ac wele, codaſai drain ar hyd-ddo oll ; danadl a guddiaſai ei wyneb ef ; a'i fagwyr gerrig a ſyrthiaſai i lawr.
32 Gwelais hyn, *a* mi † a yſtyriais yn ddwys ; edrychais arno, *a* chymmerais addyſg.
33 ᵗ Ychydig gyſgu, ychydig heppian, ychydig waſgu dwylaw i gyſgu :
34 Felly y daw dy dlodi *megis* ymdeithydd, a'th angen fel gŵr ‡ arfog.

28. ˢ Pen. 20. 22. Mat. 5. 29. Rhuf. 12. 17, 19. † Heb. *oſodais ſy nghâlon.* ᵗ Pen. 6. 9, &c. ‡ Heb. *tarian.*

PEN. XXV.

1 *Addyſg ynghylch brenhinoedd, 8 a gochel achoſion i ymrafaelio.*

DYmma hefyd ddiarhebion Salomon, y rhai a ‡ gaſglodd gwŷr Hezeciah brenin Juda.

2 ª An-

† Heb. *yn nydd.* ‡ Heb. *cyſyng.* ᶠ Pſ. 82. 4. Eſay 58. 6, 7. 1 Joan 3. 16. ᵍ Job 34. 11. Pſ. 62. 12. Jer. 32. 19. Rhuf. 2. 6. Dad. 22. 12. † Heb. *i daſled dy enau.* ʰ Pſ. 19. 10. a 119. 103. ⁱ Pen. 23. 18. ᵏ Job 5. 19. Pſ. 34. 19. a 37. 24. ˡ Amos 5. 2. a 8. 14. ᵐ Job 31. 29. Pſ. 35. 15. Pen. 17. 5. ⁿ Pſ. 37. 1. Pen. 23. 17. Ad. 1. ‡ Neu, *ymgyfeillacha a'r drwg, &c.* ᵒ Job 18. 5, 6. a 21. 17. Pen. 13. 9. a 20. 20. † Neu, *lamp.* ‡ Heb. *newidwyr.* ᵖ Lef. 19. 15. Deut. 1. 17. a 16. 19. Pen. 18. 5. a 28. 21. Joan 7. 24. ᵠ Pen. 17. 15. Eſay 5. 23. ‡ Heb. *daioni.* ʳ Luc 14. 29. † Heb. *gopplod.*

Gorph. 8. B.

2 [a] Anrhydedd Duw yw dirgelu peth: ond anrhydedd brenin yw chwilio peth allan.

3 Y nefoedd am uchder, y ddaear am ddyfnder, a chalon brenhinoedd, ni *ellir* eu chwilio.

4 Tyn yr amhuredd oddi wrth yr arian, a daw i'r gof-arian leſtr.

5 [b] Tyn yr annuwiol o olwg y brenin; ei orſeddfa ef a gadarnhêir trwy gyfiawnder.

6 [c] Nac ymogonedda ger bron y brenin; ac na ſaf yn lle *gwŷr* mawr.

7 Canys gwell it' ddywedyd wrthyt, Tyred ymma i fynu, nâ'th fwrw yn is ger bron pendefig, yr hwn a welodd dy lygaid.

8 Na ddos allan i gynhennu ar frŷs: rhag *na wypech* beth a wnelych yn ei diwedd, wedi dy gywilyddio gan dy gymmydog.

9 [d] Ymreſymma â'th gymmydog *ei hun:* ond na ddadguddia gyfrinach ‡ i arall:

10 Rhag i'r neb a ſyddo yn gwrando ddwyn gwarth arnat ti; ac i'th gywilydd na thro ymmaith.

11 [e] Gair a ddyweder † mewn amſer *ſydd megis* afalau aur mewn gwaith arian cerfiedig.

12 Ceryddwr doeth i'r gluſt a wrandawo, *ſydd fel* âuwyldlws euraid, a gwiſg o aur rhagorol.

13 [f] Megis oerder eira yn amſer cynhauaf, yw cennad ffyddlon i'r rhai a'i gyrrant: canys eſe a lawenycha enaid ei feiſtred.

14 [g] Y neb a ymffroſtio o achos gau rodd, *ſydd gyffelyb* i [h] gymhylau, a gwynt, heb law.

15 [i] Trwy hirymaros y boddlonir pendefig: a thafod eſmwyth a dyrr aſgwrn.

16 Pan gaffech fêl, [k] bwyta a'th waſanaetho: rhag wedi dŷ lenwi o hono, i ti ei chwydu ef.

17 ‡ Cadw dy droed allan o dŷ dy gymmydog, rhag iddo † flino arnat, a'th gasâu.

18 [l] Y neb a ddygo gam-dyſtiolaeth yn erbyn ei gymmydog ſydd megis gordd, a chleddyf, a ſaeth lem.

19 Hyder ar ffâlſwr yn nydd cyfyngder, *ſydd megis* dant wedi ei dorri, a throed wedi tyrſu.

20 *Fel* yr hwn a ddygo ymmaith wiſg yn amſer oerfel, *ac fel* finegr ar nitr, felly y *mae* 'r hwn ſydd yn canu caniadau i galon drift.

21 [m] O's dy elyn a newyna, portha ef â bara; ac o's ſycheda, dŏd iddo ddiod i'w hyfed:

22 Canys marwor a bentyrri ar ei ben ef; a'r ARGLWYDD a dâl i ti.

23 [n] Gwynt y gogledd ‡ a yrr y glaw ymmaith: felly y *gyrr* † wynebpryd digllon dafod athrodgar.

24 [o] Gwell yw trigo mewn congl yn nen tŷ, nâ chyd â gwraig anynad mewn tŷ ehang.

25 *Fel* dyfrodd oerion i enaid ſychedig, yw newyddion da o wlâd bell.

26 Gŵr cyfiawn wedi ſyrthio i lawr ger bron y drygionus, *ſydd megis* ffynnon wedi ei chymmyſgu â gofer budr.

27 [p] Nid da bwyta llawer o fêl: *ac* felly chwilio eu hanrhydedd, *nid* anrhydedd yw.

28 [q] Y neb ni byddo ganddo attal ar ei yſbryd ei hun, *ſydd megis* dinas ddrylliog heb gaer.

[a] Deut. 29. 29. Rhuf. 11. 33.

[b] Pen. 20. 8.

[c] Luc 14. 8, 9, 10.

[d] Mat. 5. 25. a 28. 15.

‡ Neu, *yn arall.*

[e] Pen. 15. 23.

† Neu, *yn ei le.* Heb. *ar ei olwynion.*

[f] Pen. 13. 17.

[g] Pen. 20. 6.

[h] Jud 12. [i] Gen. 32. 4, &c. [i] Sam. 25. 24, &c.

Pen. 15. 1. a 16. 14.

[k] Ad. 27.

‡ Neu, *Bid anſynnych dy droed yn nhy dy, &c.*

† Heb. *gael digon.*

[l] Pſ. 120. 4. Pen. 12. 18.

[m] Eccſod. 23. 4. Mat. 5. 44. Rhuf. 12. 20.

[n] Job 37. 22.

‡ Heb. *a ſgor ar y glaw.*

† Neu, *tafod athrodgar wyn. dig.*

[o] Pen. 19. 13. a 21. 9, 19.

[p] Ad. 16. [q] Pen. 16. 32.

PEN. XXVI.

1 *Addyſg ynghŷlch ynfydion,* 13 *a rhai ſegurllyd;* 17 *ac ynghŷlch dynion cymhennus, traſferthus.*

MEgis ôd yr hâf, neu [a] law y cynhauaf, felly nid cymmwys i'r ffôl anrhydedd.

2 Fel yr aderyn wrth grwydro, a'r wennol wrth ehedeg; felly y felldith ddiachos, ni ddaw.

3 Ffrewyll i farch, [b] ffrwyn i aſyn, a [c] gwialen i gefn yr ynfyd.

4 Na atteb ynfyd yn ôl ei ynfydrwydd; rhag dy fod yn gyffelyb iddo.

5 Atteb yr ynfyd yn ôl ei ynfydrwydd; rhag iddo fod yn ddoeth yn ei olwg ei hun.

6 Y neb a yrro negeſau gyd ag un angall, a dyrr ymmaith y traed, *ac a* yf ‡ golled.

7 Nid gogyhyd eſgeiriau 'r cloff: felly dammeg yngenau ffyliaid.

8 Fel un † yn rhwymo carreg mewn taſl; felly y *gwnâ* 'r neb a anrhydeddo ffôl.

9 *Fel* draen yn myned i law dŷn meddw; felly y *mae* diareb yngenau 'r angall.

10 ‡ *Y Duw* mawr yr hwn a luniodd bob *peth,* ſydd yn gobrwyo y ffôl, ac yn talu i'r troſeddwyr.

11 [d] Megis y mae 'r cî yn dychwelyd at ei chwydfa; *felly* y mae 'r ffôl yn † dychwelyd at ei ffolineb.

12 [e] A weli di wŷr doeth yn ei olwg ei hun? gwell yw 'r gobaith am ffôl nag am hwnnw.

13 [f] *Y mae* llew mawr ar y ffordd, medd y diog, y *mae* llew yn yr heolydd.

14 *Fel* y drws yn troi ar ei gòlyn, felly y *trŷ* 'r diog yn ei wely.

15 [g] Y diog a guddia ei law yn *ei* ſynwes; blin ganddo ei heſtyn at ei enau drachefn.

16 Doethach yw 'r diog yn ei olwg ei hun, nâ ſeithwyr yn adrodd rheſwm.

17 Y neb wrth fyned heibio a ‡ ymyrro â chynnen ni *pherthyn* iddo, *ſydd megis* un yn cymmeryd cî erbyn ei gluſtiau.

18 Fel *dŷn* gwallgofus a daflo † bentewynion tân, ſaethau, ac *arfau* marwolaeth;

19 Felly y *mae* 'r gŵr a dwyllo ei gymmydog, ac a ddywed, Onid cellwair yr ydwyf?

20 Megis ‡ pan ddarfyddo 'r coed, y diffydd y tân: felly [h] pryd na *byddo* athrodwr, † derfydd y gynnen.

21 [i] *Fel* glo i'r marwor a choed i'r tân; felly y *mae* gŵr cynhennus i ennyn cynnen.

22 [k] Geiriau 'r athrodwr *ſydd* megis archollion, a hwy a ddiſgynnant i gelloedd y bol.

23 *Fel* ſorod arian wedi eu bwrw dros ddryll o leſtr pridd; *felly* y *mae* gwefuſau poeth, a chalon ddrwg.

24 Y digaſog a ‡ ragrithia â'i wefuſau; ac yn ei galon yn bwriadu twyll.

25 Pan † ddywedo eſe yn dêg, na ymddiried iddo: canys y *mae* ſaith ffieidd-dra yn ei galon ef.

26 ‡ Trwy gyfrwyſder y cuddir digaſedd: ond ei ddrygioni a ddadguddir yn y gynulleidfa.

27 [l] Y neb a gloddio bydew a ſyrth ynddo; a'r neb a dreiglo garreg, atto y dychwel.

28 Y tafod celwyddog a gasâ 'r neb a gyſtuddio eſe; a'r genau gwenhieithus a wnâ ddinyſtr.

Gorph. 8. P.

[a] 1 Sam. 12. 16.

[b] Pſ. 32. 9.

[c] Pen. 10. 13.

‡ Neu, *drais.*

† Neu, *yn goſod maen gwerthfawr mewn carnedd gerrig.*

‡ Neu, *Gwr mawr a gythruddo bawb, ac fydd yn cyſtlogi y ffôl, &c.*

[d] 2 Pedr 2. 22.

† Heb. *adwaen ehur.*

[e] Pen. 29. 20.

[f] Pen. 22. 13.

[g] Pen. 19. 24.

‡ Neu, *ymdaigio mewn cynnen ni, &c.*

† Heb. *wreichion.*

‡ Heb. *heb godd.*

[h] Pen. 22. 10.

† Heb. *goſtega.*

[i] Pen. 15. 18. a 29. 22.

[k] Pen. 18. 8.

‡ Neu, *adweinir.*

† Heb. *wnelo ei yeferydd yn hawddgar.*

‡ Neu, *yn y dirgel.*

[l] Pſ. 7. 15, 16. a 9. 15. a 10. 2. a 57. 6. Pen. 28. 10. Preg. 10. 8.

PEN. XXVII.

1 *Ynghŷlch ſerch arnom ein hunain : 5 Am wir gariad : 11 Gofalu am ochel rhwyſtrau : 23 A gofalu dros dŷ a thylwyth.*

[a] NAc ymffroſtia o'r dydd y ſoru : canys ni wyddoſt beth a ddigwydd *mewn* diwrnod.

2 Canmoled arall dydi, ac nid dy enau dy hun ; eſtron, ac nid dy wefuſau dy hunan.

3 Trom yw 'r garreg, a phwyſfawr yw 'r tywod ; ond digofaint y ffôl *ſydd* drymmach nâ hwy ill dau.

4 Creulon yw llid, fel llif-ddwfr yw digofaint : a phwy a ddichon ſefyll o flaen ‡ cenfigen ?

5 Gwell yw cerydd cyhoedd nâ chariad cuddiedig.

6 [b] Ffyddlon yw archollion y caredig : ond cuſanau y digaſog *ydynt* † dwyllodrus.

7 ‡ Y dŷn llawn a ſathra 'r dil mêl ; ond [c] i'r newynog pob peth chwerw ſydd ſelus.

8 Gŵr yn ymdaith o'i le ei hun ſydd debyg i aderyn yn cilio o'i nŷth.

9 Olew ac arogl-darth a lawenycha 'r galon ; felly *y gwnâ* mwynder cyfaill trwy gyngor † ffyddlon.

10 Nac ymado â'th gydymmaith dy hun, a chydymmaith dy dâd ; ac na ddôs i dŷ dy frawd yn amſer dy orthrymder : *canys* [d] gwell yw cymmydog yn agos nâ brawd ym mhell.

11 [e] Bydd ddoeth, fy mab, a llawenycha fy nghalon, [f] fel y gallwyf atteb i'r neb a'm gw'radwyddo.

12 [g] Y call a wêl y drwg *yn dyſod*, *ac* a ymgudd : *ond* yr anghall a ânt rhagddynt, *ac* a gosbir.

13 [h] Cymmer wiſg yr hwn a fachnïo dros y dieithr ; a chymmer wyſtl ganddo dros y ddieithr.

14 Y neb a fendithio ei gydymmaith â llef uchel, y bore pan gyſodo, cyfrifir *hyn* yn felldith iddo.

15 [i] Defni parhäus ar ddiwrnod glawog, a gwraig anynad, cyffelyb ydynt.

16 Y mae yr hwn a'i cuddio hi *megis* yn cuddio 'r gwynt, ac olew ei ddeheulaw, *yr hwn* a ymddengys.

17 Haiarn a hoga 'r haiarn : felly gŵr a hoga wyneb ei gyfaill.

18 [k] Y neb a gadwo ei ffigysbren, a fwyty o'i ffrwyth ef ; a'r neb a waſanaetho ei feiſtr, a ddaw i anrhydedd.

19 Megis mewn dwfr y *mae* wyneb *yn atteb* i wyneb ; felly y *mae* câlon dŷn i ddŷn.

20 [l] Ni lenwir uffern na diſtryw, felly [m] ni lenwir llygaid dŷn.

21 [n] *Fel* y tawddleſtr i'r arian, a'r ffwrnes i'r aur, felly y *mae* gŵr i'w glôd.

22 Er i ti bwyo ffôl mewn morter â pheſtl ym mhlith gwenith ; *etto* nid ymedy ei ffolineb ag ef.

23 Edrych yn ddyfal ar dy anifeiliaid, ‡ gofala am dy braidd.

24 Canys † cyfoeth ni *phery* byth : ac *a bery* y goron o genhedlaeth i genhedlaeth ?

25 Y gwair a flaendardda, a'r glaſwellt a ymddengys, a llyſiau 'r mynyddoedd a gaſglir.

26 Yr ŵyn a'th ddillada ; ac o'r geifr y *cei* werth tîr.

27 Heſyd *ti a gei* ddigon o laeth geifr yn fwyd i ti, yn fwyd i'th dylwyth, ac *yn* ‡ gynhaliaeth i'th langceſau.

PEN. XXVIII.

Athrawiaethau cyffredinol ynghŷlch annuwioldeb, a duwiol burdeb.

YR [a] annuwiol a ffŷ heb neb yn ei erlid : ond y rhai cyfiawn ſydd hŷ megis llew.

2 O herwydd camwedd gwlâd, aml *ſydd* ei phennaethiaid : ond † lle y byddo gŵr pwyllog ſynhwyrol, y ‡ pery hi yn hîr.

3 Gŵr tlawd yn gorthrymmu tlodion, *ſydd debyg i* lif-ddwfr, † yr hwn ni âd lunieth.

4 [b] Y rhai a ymadawânt â'r gyfraith a ganmolant yr annuwiol : ond y neb a gadwant y gyfraith a ymladd â hwynt.

5 Dynion annuwiol ni ddyallant farn : ond [c] y neb a geiſiant yr ARGLWYDD a ddyallant bob *peth*.

6 [d] Gwell yw y tlawd a rodio yn ei uniawndeb, nâ'r traws ei ffyrdd, er ei *ſod* yn gyfoethog.

7 [e] Y neb a gadwo 'r gyfraith *ſydd* fâb dyallus : ond y neb ‡ fyddo cydymmaith i loddeſtwyr a gywilyddia ei dâd.

8 [f] Y neb a 'chwanego ei gyfoeth trwy uſuriaeth ac occraeth, ſydd yn caſglu i'r neb a ſydd trugarog wrth y tlawd.

9 [g] Y neb a drŷ ei gluſt *ymmaith* rhag gwrando 'r gyfraith, *fyda* ffiaidd ei weddi heſyd.

10 [h] Y neb a ddeno 'r cyfiawn i ffordd ddrwg a ſyrth yn ei bydew ei hun : ond y cyfiawn a feddianna ddaioni.

11 Gŵr cyfoethog *ſydd* ddoeth yn ei olwg ei hun : ond y tlawd dyallus a'i chwilia ef allan.

12 [i] Pan fyddo llawen y cyfiawn, *y mae* anrhydedd mawr : ond pan ddyrchafer yr annuwiolion, y chwilir am ddŷn.

13 [k] Y neb a guddio ei bechodau ni lwydda : ond y neb a'i haddefo, ac a'*i* gadawo, a gaiff drugaredd.

14 Gwyn ei fyd y dŷn [l] a ofno yn waſtadol : ond [m] y neb a galedo ei gâlon a ddigwydda i ddrwg.

15 *Fel* y llew rhuadus, a'r arth wangcus, yw llywydd annuwiol i bobl dlodion.

16 Pennadur heb ddyall *ſydd* yn fawr ei drawſedd : *ond* y neb a gaſao gybydd-dra a eſtyn *ei* ddyddiau.

17 [n] Dŷn a wnelo drawſedd i wæd neb, a ffŷ i'r pwll ; nac attalied neb ef.

18 [o] Y neb a rodio yn uniawn a waredir : ond [p] y *neb a fyddo* traws ei ffyrdd, a ſyrth ar unwaith.

19 [q] Y neb a lafurio ei dîr a ddigonir o fara : ond y neb a ganlyno ofer-*wyr* a gaiff ddigon o dlodi.

20 Gŵr ffyddlon a fydd aml ei fendithion : ond [r] y neb a bryſuro i fod yn gyfoethog, ni bydd digerydd.

21 [s] Nid da derbyn wyneb : canys [t] y cyfryw wŷr am dammaid o fara a wnâ gam.

22 [x] Gŵr drwg ei lygaid a bryſura i ymgyfoethogi : ond bychan y gŵyr efe y daw tlodi arno.

23 [u] Y neb a geryddo ddŷn, a gaiff yn y diwedd fwy o ffafr nâ'r neb a draetho weniaith â'i dafod.

24 Y neb a ysbeilio ei dâd neu ei fam, ac a ddywed, Nid yw hyn gamwedd, [x] *ſydd* gymmar i ddinyſtriwr.

25 [y] Gŵr uchel ei feddwl a ennyn gynnen : ond y neb a ymddiriedo yn yr ARGLWYDD a wneir yn frâs.

[s] Pen. 18. 5. a 24. 23. [t] Ezec. 13. 19. [x] Ad. 27. 6. [u] Pen. 18. 9. [y] Pen. 13. 10.

26 Y neb a ymddiriedo yn ei gâlon ei hun ſydd ffôl: ond y neb a rodio yn bwyllog a achubir.

27 [z] Y neb a roddo i'r tlawd, ni bydd angen arno: ond y neb a guddio ei lygaid a gaiff lawer o felldithion.

28 [a] Pan ddyrchafer yr annuwiol, [b] dynion a ymguddia; ond wedi darfod am danynt, yr amlhêir y cyfiawn.

PEN. XXIX.

1 *Addyſg ynghylch llywodraeth gyffredinol,* 15 *a neilluol:* 22 *ynghylch llid, balchder, lledrad, llyfnder ac anwreidd-dra, a llygredigaeth ſwyddogion.*

GWr † a gerydder yn fynych ac a galeda ei warr, a ddryllir yn ddiſymmwth, ſel na byddo meddyginiaeth.

2 [a] Pan amlhäer y cyfiawn, y bobl a lawenychant: ond pan fyddo'r annuwiol yn llywodraethu, y bobl a ocheneidia.

3 [b] Gwr a garo ddoethineb a lawenycha ei dâd: ond [c] y neb a fyddo gyfaill i butteiniaid a ddifa ei dda.

4 Brenin trwy farn a gadarnhâ y wlâd; ond † y neb a garo anrhegion a'i dinyſtria hi.

5 Y gŵr a ddywedo weniaith wrth ei gymmydog ſydd yn tânu rhwyd i'w draed ef.

6 Yngham wedd dŷn drwg *y mae* magl; ond y cyfiawn a gân ac a fydd lawen.

7 [d] Y cyfiawn a yſtyria farter y tlodion; *ond* yr annuwiol ni ofala am *ei* wybod.

8 [e] Dynion gwatwarus a † faglant ddinas; ond y doethion a dreant ymmaith ddigofaint.

9 *O's* gŵr doeth a ymryſon â dŷn ffôl, pa un bynnag a wnêl ai digio ai chwerthin, ecto ni *bydd* llonyddwch.

10 Gwŷr gwaedlyd a gasânt yr uniawn; ond yr uniawn a gais ei enaid ef.

11 [f] Y ffôl a dywallt ei holl feddwl: ond gŵr doeth a'i hattal hyd yn ôl.

12 O's llywydd a wrendy ar gelwydd, ei holl weiſion *ſyddant* annuwiol.

13 g Y tlawd a'r † twyllodrus a gyd-gyfarfyddant; a'r ARGLWYDD a lewyrcha eu llygaid hwy ill dau.

14 [h] Y brenin a farno'r tlodion yn ffyddlon, ei orſedd a ſicrhêir.

15 [i] Y wialen a cherydd a rydd ddoethineb: ond [k] mâb a gaffo ei rwyſg ei hun a gywilyddia ei fam.

16 Pan amlhao'r rhai annuwiol, yr amlhâ camwedd: ond [l] y rhai cyfiawn a welant eu cwymp hwy.

17 [m] Cerydda dy fâb, ac eſe a bair i ti lonyddwch; ac a bair hyfrydwch i'th enaid.

18 [n] Lle ni *byddo* gweledigaeth, ‡ methu a wnâ'r bobl: ond [o] y neb a gadwo'r gyfraith, gwyn ei fyd ef.

19 Ni chymmer gwâs addyſg ar eiriau: canys er ei ſod yn dyall, etto nid ettyb.

20 A weli di dŷn pryſur yn ei ‡ eiriau? [p] gwell *yw* 'r gobaith am y ffôl nag am dano ef.

21 Y neb a ddygo ei wâs i fynu yn foethus o'i febyd, o'r diwedd efe a fydd *fel* mâb *iddo.*

22 [q] Gŵr digllon a ennyn gynnen, a'r llidiog ſydd aml ei gamwedd.

23 [r] Balchder dŷn a'i goſtwng eſ; ond y goſtyngedig o yſpryd a gynnal anrhydedd.

24 Y neb a fo cyfrannog â lleidr, a gasâ ei enaid ei hun: eſe a wrendy ar felldith, ac ni's mynega.

25 Ofn dŷn ſydd yn dwyn magl: ond y neb a ymddiriedo yn *yr* ARGLWYDD a ddyrchefir.

26 [s] Llawer a ymgeiſiant ag wyneb y llywydd: ond oddi wrth yr ARGLWYDD y *mae* barn pob dŷn.

27 Ffiaidd gan y cyfiawn ŵr anghyfiawn; a ffiaidd gan yr annuwiol ŵr uniawn ei ffordd.

PEN. XXX.

1 *Cyffes Agur o'i ffydd.* 7 *Dau bwngc ei weddi eſ.* 10 *Na ddaylid gwneuthur cam â'r rhai gwaelaf.* 11 *Pedair cenhedlaeth ddrygionus.* 15 *Pedwar peth ni ellir eu digoni.* 17 *Na ddylid aïyſtyru tâd a mam.* 18 *Pedwar peth anhawdd eu gwybod.* 21 *Pedwar peth ni ellir eu diodde ſ.* 24 *Pedwar peth doeth dros ben.* 29 *Pedwar peth mawrfrydig.* 32 *Rhaid yw achub blaen digofaint.*

GEiriau Agur mâb Jaceh; *ſef* [a] y brophwydoliaeth: y gŵr a leſarodd wrth Ithiel, wrth Ithiel, *meddaſ*, ac Ucal.

2 Yn wîr *yr yawyſ* yn ffolach nâ neb, ac nid oes dyall dŷn gennyf.

3 Ni ddyſgais ddoethineb, ac † nid oes gennyf wybodaeth y ſanctaidd.

4 [b] Pwy a eſgynnodd i'r nefoedd, neu a ddiſgynnodd? [c] pwy a gaſglodd y gwynt yn ei ddyrnau? pwy a rwymodd y dyfroedd mewn dilledyn? pwy a gadarnhaodd holl derfynau 'r ddaear? beth yw ei enw eſ, a pheth yw enw ei fâb, o's gwyddoſt?

5 [d] Holl air Duw *ſyad* ‡ bur: [e] tarian yw eſe i'r neb a ymddiriedant ynddo.

6 [f] Na ddyro ddim at ei geiriau ef, rhag iddo dy geryddu, a'th gael yn gelwyddog.

7 Dau *beth* yr ydwyf yn eu goſyn gennyt, † na ommedd *hwynt* i mi cyn fy marw.

8 Tyn ym mhell oddi wrthyf wagedd a chelwydd: na ddyro i mi na thlodi na chyfoeth; g portha fi â'm † digonedd o fara.

9 [h] Rhag i mi ymlenwi, a'*th* wadu *di*, a dywedyd, Pwy yw 'r ARGLWYDD? a rhag i mi fyned yn dlawd, a lledratta, a chymmeryd enw fy Nuw *yn ofer.*

10 ‡ Nac achwyn ar wâs wrth ei feiſtr, rhag iddo dy felldithio a'th gael yn euog.

11 *Y mae* cenhedlaeth a felldithia ei thâd, a'i mam ni fendithia.

12 *Y mae* cenhedlaeth lân yn ei golwg ei hun, er na's glanhäwyd oddi wrth ei haflendid.

13 *Y mae* cenhedlaeth, ô mor [i] uchel yw ei llygaid! a'i hamrantau a ddyrchafwyd.

14 [k] *Y mae* cenhedlaeth, a'i dannedd yn gleddyfau, a'i childdannedd yn gyllill; [l] i ddifa 'r tlodion oddi ar y ddaear, a'r anghenus o *blith* dynion.

15 I'r gele y mae dwy ferch, *yn llefain*, Moes, moes. Tri *pheth* ni ddiwellir, ie pedwar *peth* ni ddywedant byth, ‡ Digon.

16 [m] Y bedd; y grôth amhlantadwy; y ddaear ni ddiwellir â dyfroedd; a'r tân ni ddywed, Digon.

17 Llygad yr hwn a watwaro *ei* dâd, ac a ddiyſtyro ufuddhâu *ei* fam, a dyn cigfrain ‡ y dyffryn, a'r cywion eryrod a'i bwyty.

18 Tri *pheth* ſydd guddiedig i mi; ie pedwar peth nid adwaen:

19 Pfordd

Deut. 15. 7, &c. Pen. 19. 17. a 22. 9.
[a] Ad. 12. Pen. 29. 2.
[b] Job 24. 4. Gorph. 10. B.
† Heb. *cerydaon.*
[a] Pen. 11. 10. a 28. 12, 28. Preg. 10. 5.
[b] Pen. 10. 1. a 15. 20. a 27. 11.
[c] Pen. 5. 9, 10. a 6. 20. a 28. 7. Luc 15. 13.
† Heb. *gwr anrhegion.*
[d] Job 29. 16.
[e] Pen. 11. 11.
† Heb. *Voſgant.*
[f] Pen. 12. 16. a 14. 33.
g Pen. 22. 2.
‡ Neu, *occrwr.*
[h] Pen. 20. 28. a 25. 5.
[i] Ad. 17.
[k] Pen. 10. 1. a 17. 21, 25.
[l] Pſal. 37. 36. a 58. 10. a 91. 8.
[m] Pen. 13. 24. a 19. 18. a 22. 15. a 23. 13, 14.
[n] 1 Sam. 3. 1. Amos 8. 11, 12.
‡ Neu, *ymoethir ſ bobl.*
[o] Joan 13. 17. Jago 1. 25.
‡ Neu, *ſatterion.*
[p] Pen. 26. Pen. 15. 33. a 18. 12, a 18. 14.
12. [q] Pen. 15. 18. a 26. 21. [r] Job 22. 29. a 18. 12. Eſay 66. 2. Mat. 23. 12. Luc 14. Jago 4. 6, 10. 1 Pedr 5. 5.
29. 17. Pſal. 52. 2. a 57. 4. Pen. 12. 18. [l] Amos 8. 4. ‡ Heb. *golud.* [m] Pen. 27. 20. ‡ Neu, *yr afon.*

[s] Pen. 19. 6. Edrych Pſal. 20. 9.
[a] Pen. 31. 1.
† Heb. *ni's gwn wybodaeth.*
[b] Joan 3. 13.
[c] Job 38. 4, &c. Pſal. 104. 3, &c. Eſay 40. 12, &c.
[d] Pſal. 12. 6. a 18. 30. a 19. 8. a 119. 140.
‡ Heb. *buredig.*
[e] Pſal. 84. 11. a 115. 9, 10, 11.
[f] Deut. 4. 2. a 12. 32. Dad. 22. 18, 19.
† Heb. *nac attal hwynt oddi wrthyf.*
g Mat. 6. 11.
† Heb. *dogn.*
[h] Deut. 8. 12. a 32. 15. Hoſ. 13. 6.
‡ Heb. *Na niweidia a'th dafod.*
[i] Pen. 6. 17.
[k] Job Pſal. 14. 4. Hab. 2. 5.

19 Ffordd eryr yn yr awyr, ffordd neidr ar graig, ffordd llong † ynghanol y môr, a ffordd gŵr gyd â morwyn.

20 Felly *y mae* ffordd merch odinebus; hi a fwyty, ac a ſych ei ſafn, ac a ddywed, Ni wneuthym i anwiredd.

21 O herwydd tri *pheth* y cynhyrfir y ddaear, ac o herwydd pedwar, y *rhai* ni ddichon hi eu dioddef:

22 [n] O herwydd gwâs pan deyrnaſo; ac un ffôl pan lanwer ei o fwyd;

23 O herwydd *gwraig* atgas pan brioder hi; a llawforwyn a elo yn aeres i'w meiſtres.

24 Y mae pedwar *peth* bychain ar y ddaear, ac etto y *maent* yn ddoeth † jawn:

25 [o] Nid *yw* 'r morgrug bobl nerthol, etto y maent yn darparu eu lluniaeth yr hâf:

26 [p] Y cwningod nid *ydynt* bobl rymmus, etto hwy a wnânt eu tai yn y graig:

27 Y locuſtiaid nid oes brenin iddynt, etto hwy a ânt allan † yn dorfeydd:

28 Y pryf coppyn a ymafaela â'i ddwylaw, ac y mae yn llŷs y brenin.

29 Y mae tri *pheth* a gerddant yn hardd, ie pedwar *peth* a rodiant yn weddus;

30 Llew cryf ym mhlith anifeiliaid, ni thrŷ yn ôl er neb:

31 ‡ Milgi *cryf yn ei feingefn*, a bwch, a brenin, *yr hwn* ni chyfyd neb yn ei erbyn.

32 O's buoſt ffôl yn ymddyrchafu, ac o's meddyliaiſt ddrwg, [q] *dyro* dy law ar dy enau:

33 Yn ddîau corddi llaeth a ddwg allan ymenyn, a gwaſgu ffroenau a dyn allan waed: felly cymmell llid a ddwg allan gynnen.

PEN. XXXI.

1 *Addyſg Lemuel ynghŷlch diweirdeb a chymhedrolder.* 6 *Bod yn rhaid cyſſuro, ac amddiffyn y cyſtuddiedig.* 10 *Clôd a chynheddfau gwraig dda.*

GEiriau Lemuel frenin; [a] y brophwydoliaeth a ddyſgodd ei fam iddo.

2 Pa *beth* ſy mâb? pa beth mâb ſy nghrôth? ie pa beth mâb ſy addunedau?

3 [b] Na ddyro i wragedd dy nerth: na'th ffyrdd [c] i'r hyn a ddifetha frenhinoedd.

4 [d] Nid *gweddaidd* i frenhinoedd, O Lemuel, nid *gweddaidd* i frenhinoedd yſed gwîn; nac i bennaduriaid ddîod gadarn;

5 Rhag iddo yfed, ac ebargofi 'r ddeddf; a newidio barn † yr un o'r rhai gorthrymmedig.

6 [e] Rhoddwch ddîod gadarn i'r neb ſydd ar ddarfod am dano; a gwîn i'r rhai ‡ trwm eu câlon.

7 Yfed efe, fel yr anghofio ei ddodi; ac na's meddylio am ei flinfyd mwy.

8 [f] Agor dy enau dros y mud, yn achos holl blant dinyſtr.

9 Agor dy enau, [g] barn yn gyfiawn; a dadleu dros y tlawd a'r anghenus.

10 ¶ [h] Pwy a fedr gael gwraig rinweddol? gwerthfawroccach *yw* hi nâ'r carbwncl.

11 Câlon ei gŵr a ymddiried ynddi, ſel na bydd arno eiſiau anrhaith.

12 Hi a wnâ iddo lês ac nid drwg holl ddyddiau ei bywyd.

13 Hi a gais wlân a llîn, ac a'i gweithia â'i dwylaw yn ewyllyſgar.

14 Tebyg yw hi i long marſiandwr; hi a ddwg ei hymborth o bell.

15 Hi a gyfyd hefyd liw nôs, ac a rydd fwyd i'w thylwyth, a'i dogn i'w llangceſau.

16 Hi a feddwl am faes, ac a'i † pryn ef; â gwaith ei dwylaw hi a blanna winllan.

17 Hi a wregyſa ei llwynau â nerth, ac a gryfhâ ei breichiau.

18 Hi a † wêl *fod* ei marſiandiaeth yn fuddiol; ni ddiffydd ei channwyll ar hŷd y nos.

19 Hi a rydd ei llaw ar y werthyd, a'i llaw a ddeil y cogeil.

20 Hi a † egyr ei llaw i'r tlawd; ac a eſtyn ei dwylaw i'r anghenus.

21 Nid ofna hi am ei thylwyth rhag yr eira; canys ei holl dŷ hi a ddilledir ‡ ag yſgarlad.

22 Hi a weithia iddi ei hun garpedau; ei gwiſg yw ſidan a phorphor.

23 Hynod yw ei gŵr hi yn y pyrth, pan eiſteddo gyd â henuriaid y wlad.

24 Hi a wnâ lîain main, ac a'i gwerth, ac a rydd wregyſau at y marſiandwr.

25 Nerth ac anrhydedd *yw* ei gwiſg; ac yn yr amſer a ddaw hi a chwardd.

26 Hi a egyr ei genau yn ddoeth; a chyfraith trugaredd *ſydd* ar ei thafod hi.

27 Hi a graffa ar ffyrdd tylwyth ei thŷ: ac ni fwyty hi fara ſeguryd.

28 Ei phlant a godant, ac a'i galwant yn ddedwydd; ei gŵr *hefyd*, ac a'i canmol hi:

29 Llawer merch a ‡ weithiodd yn rymmus; ond ti a ragoraiſt arnynt oll.

30 Siommedig *yw* ffâfr, ac ofer *yw* tegwch; *ond* benyw yn ofni 'r ARGLWYDD, hi a gaiff glôd.

31 Rhoddwch iddi o ffrwyth ei dwylaw; a chanmoled ei gweithredoedd hi yn y pyrth.

¶ Llyſr ECCLESIASTES, neu 'r PREGETHWR.

PEN. I.

1 *Y Pregethwr yn dangos ofered gorchwylion dyn:* 4 *O herwydd bod y creaduraid yn ddiorphwys yn eu cylchoedd,* 9 *nad ydynt yn dwyn dim newydd, a bod yr hên bethau wedi eu hebargofi,* 12 *ac o herwydd mai felly y cafodd efe wrth chwilio doethineb.*

GEiriau [a] 'r Pregethwr, mâb Dafydd, frenin yn Jeruſalem.

2 [b] Gwagedd o wagedd, medd y Pregethwr, gwagedd o wagedd; [c] gwagedd *yw* 'r cwbl.

3 [d] Pa fudd ſydd i ddŷn o'i holl lafur a gymmer efe dan yr haul?

4 *Un* genhedlaeth a â ymmaith, a chenhedlaeth *arall* a ddaw: [e] ond y ddaear a ſaif byth.

5 Yr haul hefyd a gyfyd, a'r haul a fachlud, ac a † bryſura i'w le, lle y mae yn codi.

6 Y gwynt a â i'r dehau, ac a amgylcha i'r gogledd: y mae yn myned oddi amgylch yn waſtadol, y mae 'r gwynt yn dychwelyd yn ei gwmpaſoedd.

7 [f] Yr holl aſonydd a redant i'r môr, etto nid *yw* 'r môr yn llawn: o'r lle y daeth yr aſonydd, yno y dychwelant † eilwaith.

[a] Ad. 12. Pen. 7. 27. a 12. 8, 9, 10. [b] Pſal. 39. 5, 6. a 62. 9. a 144. 4. Pen. 12. 8. [c] Rhuſ. 8. 20.

[d] Pen. 2. 22. a 3. 9.

[e] Pſal. 104, 5. a 119. 90.

[f] Job 38. 10. Pſal. 104. 8, 9.

8 Pob peth ſydd yn llawn blinder; ni ddichon dyn *ei* draethu: ni chaiff y llygad ddigon o edrych, ac ni ddigonir y gluſt â chlywed.

g Pen. 3. 15. 9 g Y peth a fu a fydd; a'r peth a wnaed a wneir; ac nid *oes* dim newydd dan yr haul.

10 A oes dim y gellir dywedyd am dano, Edrych ar hwn, dymma beth newydd? efe fu eiſus, yn yr hên amſer o'n blaen ni.

11 Nid *oes* goffa am y pethau gynt; ac ni bydd coffa am y pethau a ddaw, gan y rhai a ddaw ar ôl.

h Ad. 1. † Heb. *ngnâlon.* 12 ¶ h Myfi y Pregethwr oeddwn frenin ar Iſrael yn Jeruſalem:

i Gen. 3. 19. ‡ Neu, *ymgyſtuddio.* 13 Ac a roddais ſy † mrŷd ar geiſio, a chwilio trwy ddoethineb, am bob *peth* a wnaed dan y nefoedd: i y llafur blîn ymma a roddes Duw ar feibion dynion i ‡ ymguro ynddo.

14 Mi a welais yr holl weithredoedd a wnaed dan haul; ac wele, gwagedd a gorthrymder ysbryd yw 'r cwbl.

k Pen. 7. 13. 15 k Ni ellir uniawnu 'r hyn ſydd gam, na chyfrif yr hyn ſydd ddiffygiol.

l 1 Bren. 3. 12, 13. a 4. 30. a 10. 7, 23. Pen. 2. 9. † Heb. *welodd.* 16 Mi a ymddiddenais â'm calon fy hun, gan ddywedyd, Wele, l mi a aethym yn fawr, ac a getglais ddoethineb, tu hwnt i bawb a fu o'm blaen i yn Jeruſalem; a'm calon a † ddyallodd lawer o ddoethineb a gwybodaeth.

m Pen. 2. 12. a 7. 23, 25. 17 m Mi a roddais fy nghalon hefyd i wybod doethineb, ac i wybod ynfydrwydd, a ffolineb: mi a wybûm fod hyn hefyd yn orthrymder ysbryd.

n Pen. 12. 12. 18 Canys n mewn llawer o ddoethineb y *mae* llawer o ddîg: a'r neb a 'chwanego wybodaeth a 'chwanega ofid.

PEN. II.

Gorph. 11. P. 1 *Ofered gwaith dŷn yn ei ddifyrrwch.* 12 *Er bod y doeth yn well nâ 'r ynfyd, etto yr un diwedd ſydd i bob un o'r ddau.* 18 *Ofered llafur dŷn, gan fod yn rhaid iddo adael y cwbl, ni wŷr i bwy.* 24 *Nad oes dim well nâ chymmeryd llawenydd o'n llafur; etto rhodd Duw yw hynny.*

MI a ddywedais yn fy nghalon, Iddo yn awr, mi a'th brofaf â llawenydd; am hynny cymmer dy fyd yn ddifyr: ac wele, hyn hefyd *ſydd* wagedd.

2 Mi a ddywedais am Chwerthin, Ynfyd yw: ac am Lawenydd, Pa beth a wnâ?

a Pen. 1. 17. † Heb. *aynnu fy nghnawd â gwin.* ‡ Heb. *rifedi cyddiau eu heinioes.* 3 a Mi a geiſiais yn fy nghalon † ymroddi i wîn, (etto yn arwain fy nghalon mewn doethineb,) ac i gofleidio ffolineb, hyd oni welwn beth *oedd* y da hwnnw i feibion dynion, yr hyn a wnânt hwy dan y nefoedd ‡ holl ddyddiau eu bywyd.

4 Mi a wneuthym i mi waith mawr; mi a adeiledais i mi dai; mi a blennais im' winllannoedd:

5 Mi a wneuthym erddi a pherllannau, ac a blennais ynddynt brennau o bob ffrwyth:

6 Mi a wneuthym lynnau dwfr, i ddyfrhau â hwynt y llwynau ſy 'n dwyn coed:

7 Mi a ddarperais weiſion, a morwynion; hefyd yr oedd i mi † gaeth-weiſion tŷ; îe yr oeddwn i yn berchen llawer o wartheg a defaid, tu hwnt i bawb a fuaſai o'm blaen i yn Jeruſalem:

b 1 Bren. 9. 28. a 10. 10, 14. 21, &c. 8 b Mi a bentyrrais i mi hefyd arian ac aur, a thryſor pennat brenhinoedd a thaleithiau: mi a ddarperais i mi gantorion a chantoreſau, a phob rhyw offer cerdd, diſyrrwch meibion dynion.

c Pen. 1. 16. 9 A c mi a aethym yn fawr, ac a gynnyddais yn fwy nâ neb a fuaſai o'm blaen i yn Jeruſalem: a'm doethineb oedd yn ſefyll gyd â mi.

10 A pha beth bynnag a ddeiſyfiai fy llygaid, ni ommeddwn hwynt: ni attaliwn fy nghalon oddi wrth ddim hyfryd; canys fy nghalon a lawenychai yn fy holl lafur: a d hyn oedd fy rhan i o'm holl lafur.

d Pen. 3. 22. a 5. 18. a 9. 9. 11 Yna mi a edrychais ar fy holl weithredoedd a wnaethai fy nwylaw, ac ar y llafur a lafuriais yn ei wneuthur: ac wele, hyn oll *oedd* e wagedd a gorthrymder ysbryd, ac nid *oedd* dim budd dan yr haul.

e Pen. 1. 3, 14. 12 A mi a droais i edrych ar ddoethineb, ac ar f ynfydrwydd a ffolineb, (canys beth *a wnai* 'r dŷn a ddeuai ar ôl y brenin? ‡ y peth a wnaed eiſus.)

f Pen. 1. 17. a 7. 25. ‡ Neu, *yn y pethau, &c.* 13 Yna mi a welais † fod doethineb yn rhagori ar ffolineb fel y mae goleuni yn rhagori ar dywyllwch.

† Heb. *fod rhagoriaeth yn noethineb, mwy nag mewn ynfydrwydd.* 14 g Y doeth ſydd a'i lygaid yn ei ben; ond y ffôl a rodia yn y tywyllwch; ac etto mi a welais h yr un damwain yn digwydd iddynt oll.

g Diar. 17. 24. h Pen. 8. 14. 15 Yna y dywedais yn fy nghalon, Fel y digwydd i'r ffôl y digwydd i minnau; pa beth gan hynny a dal i mi fod yn ddoeth *mwyach?* Yna y dywedais yn fy nghalon, *fod* hyn hefyd yn wagedd.

16 Canys ni *bydd* coffa am y doeth mwy nag am yr annoeth, yn dragywydd; y pethau *ſydd* yr awr hon, yn y dyddiau a ddaw a ollyngir oll dros gof: a pha fodd y mae 'r doeth yn marw? fel yr annoeth.

b Pſal. 49, 10. Pen. 9. 2, 3. 17 Am hynny câs gennyf einioes; canys blîn gennyf y gorchwyl a wneir dan haul; canys gwagedd a gorthrymder ysbryd yw 'r cwbl.

† Heb. *lafurio.* i Pſal. 49. 10. 18 Ie câs gennyf fy holl lafur yr ydwyf fi yn ei † gymmeryd dan haul; am fod i yn rhaid i mi ei adael i'r neb a fydd ar fy ôl i.

19 A phwy a wŷr ai doeth ai annoeth fydd efe? etto efe a fydd feiſtr ar fy holl lafur, yr hwn a gymmerais, ac yn yr hwn y bum ddoeth dan haul. Dymma wagedd hefyd.

20 Am hynny mi a droais i beri i'm calon anobeithio o'r holl lafur a gymmerais dan yr haul.

† Heb. *roddâi.* 21 Canys y mae dŷn yr hwn y *mae* ei lafur yn bwyllog, yn ſynhwyrol, ac yn uniawn: ac y mae yn ei † adael yn rhan i'r neb ni lafuriodd wrtho. Hyn hefyd *ſydd* wagedd, a gorthrymder mawr.

k Pen. 1. 3. a 3. 9. 22 k Canys beth ſydd i ddŷn o'i holl lafur a gorthrymder ei galon, yr hwn a gymmerodd efe dan haul?

l Job 14. 1. 23 Canys ei holl ddyddiau *ſy* l orthrymder, a'i lafur yn ofid: îe ni chymmer ei galon eſmwythdra y nôs. Hyn hefyd ſydd wagedd.

m Pen. 3. 12, 13, 22. a 5. 18. a 8. 15. 24 ¶ m Nid *oes* daioni mwy i ddŷn *nag* iddo fwyta ac yfed, a pheri i'w enaid gael daioni o'i lafur. Hyn hefyd a welais, mai o law Duw *yr oedd* hyn.

25 Canys pwy a ddichon fwyta? a phwy a'i mwynhâi o'm blaen i?

† Heb. *ger ei fron eſ.* n Job 27. 16, 17. Diar. 28. 8. 26 Canys i'r dŷn a fyddo da † yn ei olwg ef, y rhydd *Duw* ddoethineb, a gwybodaeth, a llawenydd; ond i'r pechadur y rhydd efe boen i gaiglu, ac i dyrru, n i'w roddi i'r *neb a fyddo* da ger bron Duw. Hynny hefyd ſydd wagedd, a gorthrymder ysbryd.

PEN.

PEN. III.

1 *Bod anghenrhaid gyſnewid yr amſeroedd, yn 'chwanegu gwagedd at lafur dŷn.* 11 *Godidowgrwyaa gweithredoedd Duw:* 16 *Ond dŷn, Duw a farn ei weithredoedd ef yn y bya a ddaw, ac ymma ni byad ond cyffelyb i anifail.*

Gorph. 12. B.

Y *Mae* [a] amſer i bob *peth*, ac amſer i bob amcan dan y neſoedd:

2 Amſer i † enu, ac amſer i farw; amſer i blannu, ac amſer i dynnu 'r peth a blannwyd;

3 Amſer i ladd, ac amſer i jachâu; amſer i ſwrw i lawr, ac amſer i adeiladu;

4 Amſer i wylo, ac amſer i chwerthin; amſer i alaru, ac amſer i ddawnſio;

5 Amſer i daflu cerrig ymmaith, ac amſer i gaſglu cerrig ynghŷd; amſer i ymgofleidio, ac [b] amſer i ‡ochel ymgofleidio;

6 Amſer i geiſio, ac amſer i golli; amſer i gadw, ac amſer i ſwrw ymmaith;

7 Amſer i rwygo, ac amſer i wnio; amſer i dewi, ac amſer i ddywedyd;

8 Amſer i garu, ac amſer i gaſâu; amſer i ryfel, ac amſer i heddwch.

9 [c] Pa fudd ſydd i'r gweithydd yn yr hyn y mae 'n llafurio?

10 Mi a welais y blinder a roddes Duw ar feibion dynion, i ymflino ynddo.

11 Efe a wnaeth bob *peth* yn dêg yn ei amſer: efe a oſododd y byd heſyd yn eu calonnau hwy, fel [d] na allo dŷn gael allan y gwaith a wnaeth Duw o'r dechreuad hyd y diwedd.

12 [e] Mi a wn nad *oes* dim da ynddynt, ond bod *i ddŷn* fod yn llawen, a gwneuthur daioni yn ei fywyd.

13 A [f] bod i bob dŷn fwyta, ac yfed, a mwynhâu daioni o'i holl lafur; rhodd Duw yw hynny.

14 Mi a wn beth bynnag a wnêl Duw, y bydd hynny byth; ni ellir na bwrw atto, na thynnu dim oddi wrtho: ac y mae Duw yn gwneuthur *hyn*, fel yr ofnai *dynion* ger ei fron ef.

15 [g] Y peth a fu o'r blaen ſydd yr awron; a'r peth ſydd ar ddyfod a fu o'r blaen: Duw ei hun a oſyn y peth a † aeth heibio.

16 Heſyd [h] mi a welais dan yr haul le barn, yno 'r *oedd* annuwioldeb; a lle cyfjawnder, yno 'r *oedd* anwiredd.

17 Mi a ddywedais yn fy nghalon, Duw a farn y cyfiawn a'r anghyfiawn: canys y *mae* [i] amſer i bob amcan, ac i bob gwaith yno.

18 Mi a ddywedais yn fy nghalon am gyflwr meibion dynion; ‡ fel y byddai i Dduw eu hamlygu hwynt, ac y gwelent hwythau mai aniſeiliaid ydynt.

19 [k] Canys digwydd meibion dynion a ddigwydd i'r aniſeiliaid; yr un digwydd ſydd iddynt: fel y mae 'r naill yn marw, felly y bydd marw'r llall; ïe, yr un chwythad ſydd iddynt oll; ſel nad oes mwy rhagoriaeth i ddŷn nag i anifail: canys gwagedd yw 'r cwbl.

20 Y mae 'r cwbl yn myned i'r un lle: [l] pob un ſydd o'r pridd, a phob un a drŷ i'r pridd eilwaith.

21 Pwy a edwyn ysbryd † dŷn yr hwn ſydd yn eſgyn i fyny, a chwythad anifail yr hwn ſydd yn diſgyn i wared i'r ddaear?

22 [m] Am hynny mi a welaf nad *oes* dim well nag i ddŷn ymlawenychu yn ei weithredoedd ei hun; canys hyn *yw* ei ran ef: canys pwy a'i dwg ef i weled y peth ſydd ac ei ôl?

a Ad. 17. Pen. 8. 6. † Heb. *amſer.*

b Joel 2. 16. 1 Cor. 7. 5. ‡ Heb. *beſhâu oddiwrth.*

c Pen. 1. 3.

d Pen. 8. 17.

e Ad. 22.

f Pen. 2. 24.

g Pen. 1. 9. † Heb. *yr hwyd ymaith.*

h Pen. 5. 8.

i Ad. 1. *ſel y gwnaent Duw yn bur, ac y gwelent mai, &c.*

k Pſ. 49. 12, 20. Pen. 2. 16.

l Gen. 3. 19. † Heb. *meibion dŷn.*

m Pen. 2. 24. a Ad. 12. a 5. 18. a 11. 8.

PEN. IV.

1 *Bod trais,* 4 *a chynſigen,* 5 *a ſeguryd,* 7 *a chybydd-dod,* 9 *a neilldualrwyad,* 13 *a gwrthnyſigrwydd, yn 'chwanegu ar wagedd dŷn.*

Gorph. 12. P. S. Stephan, P.

FElly mi a ddychwelais, ac a edrychais ar yr holl [a] orthrymderau ſydd dan yr haul; ac wele ddagrau y rhai gorthrymmedig heb neb i'w cyſſuro; ac ar law eu treiſwyr *yr oedd* gallu, a hwythau heb neb i'w cyſſuro.

a Pen. 5, 8, &c.

2 [b] A mi a ganmolais y meirw y rhai ſydd yn barod wedi marw, yn fwy na'r byw y rhai ſydd yn fyw etto.

b Job 3. 17, &c. Pen. 6. 3.

3 [c] Gwell na'r ddau yw 'r neb ni bu erioed, yr hwn ni welodd y gwaith blin ſydd dan haul.

c Job 3. 11, 16, 21.

4 ¶ A mi a welais ſod pob llafur, a phob uniondeb gwaith dŷn, † yn peri iddo genfigen gan ei gymmydog. Hyn heſyd *ydd* wagedd a gorthrymder ysbryd.

† Heb. *mai hyn yw cynſigen dŷn gan ei gymmydog.*

5 [d] Y ffôl a wâſg ei ddwylaw ynghŷd, ac a fwyty ei gnawd ei hun.

d Diar. 6. 10. a 24. 33.

6 [e] Gwell yw llonaid llaw *trwy* lonyddwch, nâ llonaid dwy law *trwy* flinder a gorthrymder ysbryd.

e Diar. 15. 16, 17. a 16. 8. Pſ. 39. 6.

7 ¶ Yna mi a droais, ac a welais wagedd dan yr haul.

8 Y mae un *yn unig* ac heb ail: ïe nid *oes* iddo na mâb na brawd; ac etto nid *oes* diwedd ar ei lafur oll: ïe ni chaiff ei lygaid ddigon o gyfoeth, [f] *ni ddywed efe,* I bwy yr ydwyt yn llafurio, ac yn difuddio ſy enaid oddi wrth hyfrydwch? Hyn heſyd *ydd* wagedd, a dymma drafferth flin.

9 ¶ Gwell *yw* dau nag un, o achos bod iddynt wobr da am eu llafur.

10 Canys o's ſyrthiant, y naill a gyfyd y llall: ond gwae yr unig; canys pan ſyrthio efe, nid *oes* ail i'w gyfodi.

11 Heſyd o's dau a gŷd-orweddant, hwy a ymgynheſant; ond yr unig, pa fodd y cynheſa efe.

12 Ac o's cryſach ſydd un nâg ef, dau a'i gwrthwynebant ynef; a rhaff deircainge ni thorrir ar frys.

13 ¶ Gwell yw bachgen tlawd a doeth, na brenin hên ac ynfyd, yr hwn ni fedr gymmeryd rhybudd mwyach:

14 Canys y *naill* ſydd yn dyfod allan o'r carchardy i deyrnaſu, a'r llall wedi ei eni yn ei frenhiniaeth, *yn myned* yn dlawd.

15 Mi a welais y rhai byw oll, y rhai ſydd yn rhodio dan yr haul, gyd â'r ail mâb, yr hwn a ſaif yn ei le ef.

16 Nid *oes* diben ar yr holl bobl, *ſef* ar y rhai oll a fu o'i blaen hwynt, a'r rhai a ddêl ar ôl, ni lawenychant ynddo: gwagedd yn ddiau a blinder ysbryd *yw* hyn heſyd.

PEN. V.

1 *Gwagedd yngwaſanaeth Duw,* 8 *mewn grwgnach yn erbyn trais,* 9 *ac mewn cyfoeth,* 18 *Rhodd Duw yw cael llawenydd o'n cyfoeth.*

Gorph. 13. B. S. Joan, B.

GWilia ar dy droed, [a] pan fyddech yn myned i dŷ Dduw, a bydd barottach i wrando [b] nag i roi aberth ffyliaid; canys ni wyddant hwy eu bod yn gwneuthur drwg.

a Edrych Eſay 1. 12, &c.

b 1 Sam. 15. 22. Pſal. 50. 8. Diar. 15. 8. a 21.

2 Na fydd *ry* bryſur â'th enau, ac na fryſied dy galon i draethu ‡ dim ger bron Duw: canys Duw *ſydd* yn y neſoedd, a

27. Hoſ. 6. 6. ‡ Neu, *gair.*

thithau *fydd* ar y ddaear; ac am hynny [c] bydded dy eiriau yn anaml.

3 Canys breuddwyd a ddaw o drallod lawer: ac [d] ymadrodd y ffôl o laweroedd o eiriau.

4 [e] Pan addunedech adduned i Dduw, nac oeda ei thalu: canys nid *oes ganddo* flâs ar rai ynfyd; [f] y peth a addunedaist tâl.

5 § Gwell i ti fod heb addunedu, nag i ti addunedu, a bod heb dalu.

6 Na âd i'th enau beri i'th gnawd bechu, ac na ddywed ger bron yr angel, Amryfusedd *fu*: pa ham y digiai Duw wrth dy leferydd, a difetha gwaith dy ddwylaw?

7 Canys mewn llaweroedd o freuddwydion y *mae* gwagedd, ac mewn llawer o eiriau: ond ofna di Dduw.

8 ¶ O's gweli dreisio 'r tlawd, a thrawswyro barn a chyfiawnder mewn gwlâd; na ryfedda † o achos hyn: canys [h] y mae *hwn fydd* uwch nâ'r uchaf yn gwilied, ac y *mae un* fydd uwch nâ hwynt.

9 ¶ Cynnyrch y ddaear hefyd ydd i bob peth: wrth dir llafur y mae y brenin yn byw.

10 Y neb a garo arian, ni ddigonir ag arian; na'r neb a hoffo amldra, â chynnyrch. Hyn hefyd *fydd* wagedd.

11 Lle y byddo llawer o dda, y bydd llawer i'w ddifa: pa fudd gan hynny *fydd* i'w perchennog, ond eu gweled â'i llygaid?

12 Melus yw hûn y gweithwr, pa un bynnag ai ychydig ai llawer a fwytao: ond llawnder y cyfoethog ni âd iddo gysgu.

13 Y mae trueni blîn a welais dan yr haul, cyfoeth wedi eu cadw yn niweid i'w perchennog.

14 Ond derfydd am y cyfoeth hynny trwy drallod blîn; ac efe a ennill fâb, ac nid *oes* dim yn ei law ef.

15 [i] Megis y daeth allan o grôth ei fam yn noeth, y dychwel i fyned modd y daeth, ac ni ddwg ddim o'i lafur yr hyn a ddygo ymmaith yn ei law.

16 A hyn hefyd *fydd* ofid blîn, yn hollol y modd y daeth, felly yr â efe ymmaith: a [k] pha fudd *fyda* iddo ef a lafuriodd am y gwynt?

17 Ei holl ddyddiau [l] y bwyty efe mewn tywyllwch, mewn digter mawr, gofid, a llîd.

18 ¶ Wele 'r peth a welais i, [m] ‡ da yw a thêg *i ddyn*; bwyta ac yfed, a chymmeryd byd da o'i holl lafur a lafuria dan yr haul, † holl ddyddiau ei fywyd, y rhai a roddes Duw iddo: [n] canys hynny yw ei ran ef.

19 [o] Ie i bwy bynnag y rhoddes Duw gyfoeth a golud; ac y rhoddes iddo rydd did i fwyta o honynt, ac i gymmeryd ei ran, ac i lawenychu yn ei lafur; rhodd Duw yw hyn.

20 ‡ Canys ni fawr-gofia efe ddyddiau ei fywyd; am fod Duw yn atteb i lawenydd ei gâlon ef.

PEN. VI.

1 Ofered yw cyfoeth heb eu harfer, 3 Plant, 6 henaint heb gyfoeth. 9 Ofered golwg, a deisyfiadau anwastad. 11 Diweddglwm ar bob gwagedd.

Y Mae drwg a welais dan haul, a hwnnw yn ‡ fawr ym mysg dynion.

2 Gŵr y rhoddodd Duw iddo gyfoeth, golud, ac anrhydedd; [a] heb arno eisiau dim i'w enaid a'r a ddymunai; a Duw heb roi gallu iddo i fwyta o hono; ond estron a'i bwyty: dymma wagedd a'e *mae* yn ofid blîn.

3 ¶ O's ennil gŵr gant *o blant*, ac a fydd byw lawer o flynyddoedd, fel y bô dyddiau ei flynyddoedd yn llawer, o's ei enaid ni ddiwellir â daioni, ac [b] oni bydd iddo gladdedigaeth, mi a ddywedaf [c] mai gwell *yw* erthyl nag ef.

4 Canys mewn oferedd y daeth, ac yn y tywyllwch yr ymedy, a'i enw a guddir â thywyllwch.

5 Yntau ni welodd mo'r haul, ac ni wybu *ddim*: mwy o lonyddwch fydd i hwn nag i'r llall.

6 ¶ Pe byddai efe fyw ddwyfil o flynyddoedd, etto ni welodd efe ddaioni: ond i'r un lle yr â pawb.

7 [d] Holl lafur dŷn *fydd* dros ei enau, ac etto ni ddiwellir ei enaid ef.

8 Canys pa ragoriaeth fydd i'r doeth mwy nag i'r annoeth? beth fydd i'r tlawd a fedr rodio ger bron y rhai byw?

9 ¶ Gwell yw golwg y llygaid nag ymdaith yr enaid: hyn hefyd *fydd* wagedd a gorthrymder ysbryd.

10 Beth bynnag fu, y mae enw arno; ac y mae yn hysbys mai dŷn yw efe: ac [e] ni ddichon efe ymryson â'r neb fydd drêch nag ef.

11 ¶ Gan fod llawer o bethau yn amlhâu gwagedd, beth yw dŷn well?

12 Canys pwy a wyr beth *fydd* dda i ddŷn yn y bywyd *hwn* † holl ddyddiau ei fywyd ofer, y rhai a dreulia efe fel [f] cysgod; canys [g] pwy a ddengys i ddŷn beth a ddigwydd ar ei ôl ef dan yr haul?

PEN. VII.

1 Help yn erbyn gwagedd, yw enw da, 2 marwolaethu 'r cnawd, 7 ammynedd, 11 Doethineb, 23 ac anhawsfed ydyw ei chael.

[a] GWell yw enw *da* nag ennaint gwerthfawr; a dydd marwolaeth nâ dydd genedigaeth.

2 ¶ Gwell *yw* myned i dŷ galar nâ myned i dŷ gwlêdd: canys hynny yw diwedd pob dŷn; a'r byw a'i gesyd at ei gâlon.

3 Gwell *yw* ‡ digter nâ chwerthin: canys trwy driftwch yr wynebpryd y gwellhêir y gâlon.

4 Câlon doethion *fydd* yn nhŷ y galar: ond câlon ffyliaid yn nhŷ llawenydd.

5 [b] Gwell yw gwrando sen y doeth, nâ gwrando cân ffyliaid.

6 Canys [c] chwerthiniad dŷn ynfyd *fydd* fel clindarddach drain dan grochan: dymma wagedd hefyd.

7 ¶ Yn ddîau trawsfedd a ynfyda 'r doeth, a [d] rhôdd a ddisetha 'r gâlon.

8 Gwell yw diweddiad peth nâ'i ddechreuad: [e] gwell yw y dioddefgar o ysbryd nâ'r balch o ysbryd.

9 [f] Na fydd gyflym yn dy ysbryd i ddigio: o blegid dig fydd yn gorphwys ym mynwes ffyliaid.

10 Na ddywed, Pa ham y bu 'r dyddiau o'r blaen yn well nâ'r dyddiau hyn? canys nid o ddoethineb yr wyt yn ymofyn am y peth hyn.

11 ¶ † Da yw doethineb gyd ag etifeddiaeth: ac *o hynny y mae* elw i'r rhai fydd yn gweled yr haul.

12 Canys cysgod yw doethineb, *a* chysgod yw arian: ond rhagoriaeth gwybodaeth yw, bod doethineb yn rhoddi bywyd i'w pherchennog.

13 Edrych

[c] Diar. 10. 19. Mat. 6. 7. [d] Diar. 10. 19. [e] Num. 30. 2. Deut. 23. 21, 22. Pſ. 50. 14. a 76. 11. [f] Pſ. 66. 13, 14. [g] Act. 5. 4.

† Heb. *wrth yr ewyllys.* neu, *yr amcan.* [h] Pſ. 58. 11. a 82. 1.

[i] Job 1. 21. Pſ. 49. 17. 1 Tim. 6. 7. [k] Pen. 1. 3. [l] Pſ. 127. 2. [m] Pen. 2. 24. a 3. 12, 13, 22. a 9. 7. a 11. 9. 1 Tim. 6. 17.

‡ Heb. *Y mae peth da yr hwn fyddo neg.*

† Heb. *rifedi dyddiau.* [n] Pen. 2. 10. a 3. 22. [o] Pen. 2. 24. a 3. 13. a 6. 2.

‡ Neu, *Er na rydd lawer, etto efe a gofia ddyddiau, &c.*

Gorph. 13. P. S. Joan, P.

‡ *aml.*

[a] Job 21. 10. Pſ. 17. 14. a 73. 7.

[b] Eſay 14. 19, 20. Jer. 22. 19. [c] Job 3. 16. P. 58. 8.

[d] Diar. 16. 26.

[e] Job 9. 32. Eſay 45. 9. Jer. 49. 19.

† Heb. *rifedi dyddiau bywyd ei ofered.*

[f] Pſ. 102. 11. a 109. 23. a 144. 4. Jag. 4. 14. [g] Pen. 8. 7.

Gorph. 14. B.

[a] Diar. 15. 30. a 22. 1.

‡ Neu, *triſtwch.*

[b] Diar. 13. 18. a 15. 31, 32. Edrych Pſ. 141. 5. [c] Pſ. 118. 12. [d] Eccſod. 23. 8. Deut. 16. 19. [e] Diar. 14. 29. [f] Diar. 14. 17. a 16. 32.

† Neu, *Cyſtal yw doethineb ac etifeddiaeth: ie gwell i'r rhai fydd, &c.*

13 Edrych ar orchwyl Duw: canys g pwy a all unioni 'r peth a gammodd efe?

14 Yn amſer gwynfyd bydd lawen: ond yn amſer adfyd yſtyria: Duw heſyd a wnaeth y naill ar gyfer y llall, er mwyn na chai dyn ddim ar ei ôl ef.

15 Hyn oll a welais yn nyddiau fy ngwagedd: h y mae *un* cyfiawn yn diflannu yn ei gyfiawnder, ac y mae *un* annuwiol yn eſtyn *ei ddyddiau* yn ei ddrygioni.

16 Na fydd ry gyfiawn, ac na chymmer arnat fod yn rhy ddoeth: pa ham i'th ddifethit dy hun?

17 Na fydd ry annuwiol, ac na fydd ffôl: pa ham y byddit i ſarw † cyn dy amſer?

18 Da i ti ymafael yn hyn; ac oddi wrth hyn na ollwng dy law: canys y neb a ofno Dduw, a ddaw allan o honynt oll.

19 k Doethineb a nertha 'r doeth, yn ſwy nâ deg o gedyrn a fyddant yn y ddinas.

20 l Canys nid *oes* dyn cyfiawn ar y ddaear, a wnâ ddaioni, ac ni phecha.

21 Na ‡ oſod dy galon ar bob gair a ddyweder; rhag it' glywed dy wâs yn dy felldithio.

22 Canys llawer gwaith heſyd y gwyr dy galon ddarfod i ti dy hun felldithio eraill.

23 ¶ Hyn oll a brofais trwy ddoethineb; mi a ddywedais, Mi a ſyddaf ddoeth; a hithau ym mhell oddi wrthyf.

24 m Y peth ſydd bell a dwfn jawn, pwy a'i caiff?

25 n Mi a droais â'm calon i wybod, ac i chwilio, ac i geiſio doethineb, a rheſwm; ac i adnabod annuwioldeb ffolineb, ſef ffolineb, *ac* ynfydrwydd:

26 o Ac mi a gefais beth chwerwach nag angau, y wraig y mae ei chalon yn faglau ac yn rhwydau, *a*'i dwylaw yn rhwymau: y neb ſydd dda † gan Dduw, a waredir oddi wrthi hi; ond pechadur a ddelir ganddi.

27 Wele, hyn a gefais (medd p y pregethwr) *wrth chwilio* o'r naill *beth* i'r llall, i gael y ‡ rheſwm;

28 Yr hwn beth etto y chwilia ſy enaid am dano, ac ni chefais: un gŵr a gefais ym mhlith mil; ond un wraig yn eu plith hwy oll ni's cefais.

29 Wele hyn yn unig a gefais, q mai Dduw a wnaeth dyn yn uniawn: ond hwy a chwiliaſant allan lawer o ddychymmygion.

PEN. VIII.

1 *Am ufuddhâu brenhinoedd,* 6 *Rhaid yw dal ar ragluniaeth Duw,* 12 *Gwell yw 'r byd ar y duwiol mewn adfyd, nag ar yr annuwiol mewn bawddfyd.* 16 *Mor anchwiliadwy yw gweithredoedd Duw.*

PWy *ſydd* debyg i'r doeth? a phwy a fedr ddeongl peth? a doethineb gŵr a lewyrcha ei wyneb, a nerth ei wyneb ef a newidir.

2 Yr *ydwyf yn dy rybuddio* i gadw gorchymmyn y brenin, a b *hynny* o herwydd llw Duw.

3 c Na dôs ar frys allan o'i olwg ef; na ſaf mewn peth drwg: canys efe a wnâ a fynno ei hun.

4 Lle y *bydd* o gair y brenin, *y mae* gallu: a phwy a ddywed wrtho, Beth yr wyt ti yn ei wneuthur?

5 Y neb a gadwo 'r gorchymmyn, ni wybydd oddi wrth ddrwg: a chalon y doeth a edwyn amſer, a barn.

6 ¶ Canys d y mae amſer a barn i bob amcan: ac *y mae* trueni dyn yn fawr arno.

7 Canys e ni wyr efe beth a fydd: canys pwy a ddengys iddo pa ‡ bryd y bydd?

8 Nid *oes* un dyn yn arglwyddiaethu f ar yr ysbryd, i attal yr ysbryd; ac nid *oes ganddo* allu yn nydd marwolaeth: ac nid *oes* bwrw arfau yn y rhyfel *hwnnw*; ac nid achub annuwioldeb ei pherchennog.

9 Hyn oll a welais i, a goſodais fy nghalon ar bob gorchwyl a wneir dan haul: y *mae* amſer pan arglwyddiaetha dyn ar ddyn er drwg iddo.

10 Ac felly mi a welais gladdu 'r rhai annuwiol, y rhai a ddaethent, ac a aethent o le 'r Sanctaidd, a hwy a ebargofwyd yn y ddinas, lle y gwnaethent felly. Gwagedd yw hyn hefyd.

11 g O herwydd na wneir barn *yn erbyn* gweithred ddrwg yn ſuan; am hynny calon plant dynion ſydd yn llawn ynddynt, i wneuthur drwg.

12 ¶ Er gwneuthur o bechadur ddrwg ganwaith, ac eſtyn ei *ddyddiau* ef; etto mi a wn yn ddîau h y bydd daioni i'r rhai a ofnant Dduw, y rhai a arſwydant ger ei fron ef.

13 Ond ni bydd daioni i'r annuwiol, ac ni eſtyn efe *ei* ddyddiau, *y rhai ſydd* gyffelyb i gyſgod; am nad yw yn ofni ger bron Duw.

14 Y mae gwagedd a wneir ar y ddaear, bod y cyfiawn i yn damwain iddynt yn ôl gwaith y drygionus: a bod y drygionus yn digwyddo iddynt yn ôl gwaith y cyfiawn: mi a ddywedais *fod* hyn heſyd yn wagedd.

15 Yna mi a ganmolais lawenydd, am k nad oes dim well i ddyn dan haul nâ bwyta ac yfed, a bod yn llawen: canys hyny a lŷn wrth ddyn o'i lafur, ddyddiau ei fywyd, y rhai a roddes Duw iddo dan yr haul.

16 ¶ Pan oſodais i fy nghalon i wybod doethineb, a'i edrych ar y draffertha a wneir ar y ddaear; (canys *y mae* ni wêl hûn â'i lygaid, na dydd na nôs:)

17 Yna mi a edrychais ar holl waith Duw, l na ddichon dyn ddyall y gwaith a wneir dan haul: o blegid er i ddyn lafurio i geiſio, etto ni's caiff: ïe pe meddyliai 'r doeth ſynnu gwybod, etto ni allai efe gael *hynny*.

PEN. IX.

1 Yr *un fath bethau a ddigwydd i'r drwg ac i'r da.* 4 *Bod yn anghenrhaid i ddynion farw.* 7 *Cyſſur yw eu holl ran hwy yn y fuchedd ymma.* 11 *Bod rhagluniaeth Duw yn llywodraethu pob peth.* 13 *Gwell yw doethineb nâ chryfder.*

ER hyn oll mi a † yſtyriais yn fy nghalon, i ddangos hyn oll; *bod* y cyfiawn a'r doethion, a'i gweithredoedd yn llaw Dduw: ni wyr dyn gariad, neu gâs, *wrth* yr hyn oll *ſydd* o'i blaen.

2 a Yr un peth *a ddamwain* i bawb ſel ei gilydd; yr un peth a ddamwain i'r cyfiawn, ac i'r annuwiol; i'r da, ac i'r glân, ac i'r aflan; i'r neb a abertha, ac i'r neb ni abertha: fel *y mae* 'r da, felly *y mae* 'r pechadur; *a*'r neb a dyngo, fel y neb a ofno dyngu.

3 Dymma ddrwg ym myſg yr holl *bethau* a wneir dan haul, *ſef* bod yr un diben i bawb; hefyd calon meibion dynion ſydd yn llawn drygioni, ac ynfyd-

rwydd *ſydd* yn eu cálon, tra ſyddant ſyw; ac yn ôl hynny *y maent yn myned* at y meirw.

4 ¶ Canys i'r neb a fo ynghymdeithas y rhai byw oll, y mae gobaith: canys gwell yw ci byw nâ llew marw.

[b] Job 14. 21. Eſay 63. 16.

5 O herwydd y rhai byw a wyddant y byddant feirw; ond [b] nid oes dim gwybodaeth gan y meirw, ac nid oes iddynt wobr mwyach; canys [c] eu coffa hwynt a anghofiwyd.

[c] Job 7. 8, 9, 10. Eſay 26. 14.

6 Eu cariad heſyd a'i câs, a'i cenfigen, a ddarfu yn awr; ac nid oes iddynt gyfran byth mwy o ddim oll a wneir dan yr haul.

[d] Pen. 8. 15.

7 ¶ Dôs, [d] bwyta dy fwyd yn llawen, ac ŷf dy wîn a chalon hyfryd: canys yn awr cymmeradwy gan Dduw dy weithredoedd.

8 Bydded dy ddillad yn wynnion bob amſer; ac na fydded diffyg olew ar dy ben.

† Heb. *gwêl fywyd.*

9 † Dwg dy fyd yn llawen gyd â'th wraig annwyl holl ddyddiau bywyd dy oferedd, y rhai a roddes efe i ti dan yr haul, holl ddyddiau dy oferedd: [e] canys dyna dy randi yn y bywyd *ymma*, ac yn dy lafur a gymmeri dan yr haul.

[e] Pen. 2. 10, 24. a 3. 13. a 5. 18.

10 Beth bynnag a ymafael dy law ynddo â'w wneuthur, gwna â'th *holl* egni; canys nid oes na gwaith, na dychymmyg, na gwybodaeth, na doethineb, yn y bedd, lle yr wyt ti yn myned.

11 ¶ Mi a droais ac a welais dan haul, nad yw y rhedfa yn eiddo 'r cyflym, na 'r rhyfel yn eiddo 'r cedyrn, na 'r bwyd yn eiddo 'r doethion, na chyfoeth yn eiddo 'r pwyllog, na ffafr yn eiddo 'r cyfarwydd; ond amſer a damwain a ddigwydd iddynt oll.

[f] Pen. 8. 7.

12 Canys [f] ni wŷr dŷn 'chwaith ei amſer: fel y pyſgod a ddelir â'r rhwyd niweidiol, ac fel yr adar a ddelir yny delm; felly [g] y delir plant dynion yn amſer drwg, pan ſyrthio arnynt yn ddiſymmwth.

[g] Diar. 29. 6. Luc 12. 20, 39.

13 ¶ Hefyd y doethineb hyn a welais i dan haul, ac *ſydd* fawr gennyf fi.

[h] Edrych 2 Sam. 20. 16---22.

14 [h] *Yr oedd* dinas fechan, ac ynddi ychydig wŷr; a brenin mawr a ddaeth yn ei herbyn hi, ac a'i hamgylchynodd, ac a godod glawdd uchel yn ei herbyn:

15 A chafwyd ynddi wr tlawd doeth, ac efe a waredodd y ddinas honno â'i ddoethineb; eto ni chofiodd neb y gŵr tlawd hwnnw.

[i] Diar. 21. 22. a 24. 5. Pen. 7. 19.

16 [i] Yna y dywedais, Gwell yw doethineb nâ nerth: er hynny dirmygir doethineb y tlawd, ac ni wrandewir ar ei eiriau ef.

17 Geiriau 'r doethion a wrandewir mewn diſtawrwydd, rhagor bloedd yr hwn ſy'n llywodraethu ym myſg ffyliaid.

18 Gwell yw doethineb nag arfau rhyfel; ond un pechadur a ddinyſtria lawer o ddaioni.

PEN. X.

Gorph. 15. P.

1 *Pethau i ddal arnynt ynghŷlch doethineb ac ynfydrwydd.* 16 *Am anllywodraeth,* 18 *diogi,* 19 *ac arian,* 20 *Rhaid i bawb ſeddwl yn barchedig o'r brenin.*

† Heb. *marwolaeth.*

GWybed † meirw a wnânt i ennaint yr apothecari ddrewi: *felly* y gwna ychydig ffolineb i wr ardderchog o herwydd doethineb *ac* anrhydedd.

2 Cálon y doeth *ſydd* ar ei ddeheulaw; a chalon y ffôl ar ei law aſſwy.

3 Ie y ffôl pan rodio ar y ffordd, ſydd a'i galon yn pallu, ac y mae yn dywedyd wrth bawb ei fod yn ffôl.

4 Pan gyfodo ysbryd pennadur yn dy erbyn, [a] nac ymado â'th le: canys [b] ymoſtwng a oſtega bechodau mawrion.

[a] Pen. 8. 3. [b] Diar. 25. 15.

5 Y mae drwg a welais dan yr haul, cyffelyb i gyfeiliorni ſydd yn dyfod oddi gerbron y llywydd.

† Heb. *ucheldeiraumawr.*

6 Goſodir ffolineb mewn † graddau uchel, a'r cyfoethog a eiſtedd mewn lle iſel.

[c] Diar. 19. 10. a 30. 22.

7 Mi a welais weiſion [c] ar feirch, a thywyſogion yn cerdded fel gweiſion ar y ddaear.

[d] Pſal. 7. 15. Diar. 26. 27.

8 [d] Y ſawl a gloddio bwll a ſyrth ynddo; a'r neb a waſgaro gae, ſarph a'i brâth.

[e] Pſal. 58. 4, 5. Jer. 8. 17.

9 Y ſawl a ſymmudo gerrig, a gaiff ddolur oddi wrthynt; a'r neb a holldo goed, a gaiff niwaid oddi wrthynt.

† Heb. *perchen rafodu.*

10 O's yr haiarn a byla, oni hoga efe 'r min, rhaid iddo roi mwy o nerth: eto doethineb *ſydd* ragorol i gyfarwyddo.

[f] Diar. 10. 32. a 12. 13.

11 O's brâth ſarph [e] heb ſwyno, nid gwell yw † dŷn ſiaradus.

‡ Heb. *râs.*

12 [f] Geiriau genau 'r doeth *ſydd* ‡ raſol; ond [g] gweſuſau 'r ffôl a'i difetha ef ei hun.

[g] Diar. 10. 14. a 18. 7.

13 Ffolineb yw dechreuad geiriau ei enau ef: a diweddiad geiriau ei enau *ſydd* anfad ynfydrwydd.

[h] Diar. 15. 2.

14 [h] Y ffôl hefyd ſydd aml ei eiriau; [i] ni wyr neb beth a fydd; a phwy a ſynega iddo pa beth fydd ar ei ôl ef?

[i] Pen. 3. 22. a 6. 12. a 8. 7.

15 Llafur y ffyliaid a flina bawb o honynt: canys ni fedr efe fyned i'r ddinas.

[k] Eſay 3. 4, 5, 12. a 5. 11.

16 ¶ [k] Gwae di 'r wlâd *ſydd* a bachgen yn frenin i ti, a'th dywyſogion yn bwyta yn forau.

[l] Diar. 31. 4. ‡ Segurydd y dywlaw.

17 Gwyn dy fyd di y wlâd *ſydd* a'th frenin yn fâb i bendefigion, [l] a'th dywyſogion yn bwyta eu bwyd yn *eu* hamſer, er cryſder, ac nid er meddwdod.

[m] Pſal. 104. 15. [n] Eccſod. 22. 28. Act. 23. 5.

18 ¶ Trwy ddïogi lawer yr adfeilia 'r adeilad; ac wrth ‡ laeſu 'r dwylaw y gollwng y tŷ ddefni.

‡ Neu, gydwybod.

19 ¶ Arlwyant wlêdd i chwerthin, a [m] gwin a lawenycha 'r rhai byw; ond arian ſydd yn atteb i bob *peth.*

20 ¶ [n] Na felldithia 'r brenin yn dy ‡ feddwl, ac yn 'ſtafell dy wely na felldithia 'r cyfoethog: canys ehediad yr awyr a gyhoedda 'r llais, a pherchen aden a ſynega 'r peth.

PEN. XI.

Gorph. 16. B.

1 *Addyſg at gariad perffaith.* 7 *Rhaid yn medawl am angau mewn bywyd,* 9 *ac am ddydd y farn mewn jeuengctid.*

[a] Edrych Eſay 32. 20.

BWrw dy fara [a] ar wyneb y dyfroedd; canys ti a'i cei yn ôl [b] llawer o ddyddiau.

[b] Deut. 15. 10. Diar. 19. 17. Mat. 10. 42.

2 [c] Dyro ran i ſaith, a hefyd i wyth: canys [d] ni wyddoſt pa ddrwg a ddigwydd ar y ddaear.

[c] Pſal. 112. 9. Luc 6. 30.

3 O's bydd y cymhylau yn llawn glaw, hwy a ddefnynnant ar y ddaear: ac o's tu a 'r dehau neu tu a 'r gogledd y ſyrth y pren; lle y ſyrthio 'r pren, yno y bydd efe.

[d] Eph. 5. 16.

4 Y neb a ddalio ar y gwynt, ni haua; a'r neb a edrycho ar y cymhylau, ni feda.

[e] Joan 3. 8.

5 Megis [e] na's gwyddoſt ffordd yr ysbryd, [f] *na* pha fodd y *ffurfhëir* yr eſgyrn ynghrôth y feichiog; felly ni wyddoſt waith Duw, yr hwn ſydd yn gwneuthur y cwbl.

[f] Pſal. 139. 14, 15.

6 Y boreu haua dy hâd, a phrydnawn nac attal dy law: canys ni wyddoſt pa un † a ffynna ai hyn ymma, ai hyn accw, ai ynte da *ſyddant* ill dau yn yr un ffunyd.

† Heb. *ſydd unawn.*

7 ¶ Melus yn ddîau yw 'r goleuni, a hyfryd yw i'r llygaid weled yr haul.

8 Ond pe byddai dŷn fyw lawer o flynyddoedd, *a* bod yn llawen ynddynt oll; eto

etto cofied ddyddiau tywyllwch; canys llawer ſyddant. Beth bynnag a ddigwydda, oferedd yw.

9 ¶ Gwnâ yn llawen, ŵr ieuange, yn dy ieuengctid, a llawenyched dy galon yn nyddiau dy ieuengctid, a rhodia yn ffyrdd dy galon, ac yngolwg dy lygaid: ond gwybydd y geilw Duw di i'r farn am hyn oll.

10 Am hynny bwrw ‡ ddîg oddi wrth dy galon, a thro ymmaith ddrwg oddi wrth dy gnawd: canys gwagedd yw mebyd a ieuengctid.

‡ Neu, ariſtwch.

PEN. XII.

1 *Rhaid yw meddwl am ein Gwneuthurwr mewn pryd.* 8 *Gofal y pregethwr am adeiladu eraill.* 13 *Ofn Duw yw'r help pennaf yn erbyn pob gwagedd ac oferedd.*

a COfia yn awr dy greawdr yn nyddiau dy ieuengctid, cyn dyfod y dyddiau blin, â nesâu o'r blynyddoedd b yn y rhai y dywedi, Nid oes i mi ddim diddanwch ynddynt:

a Gorph. 36. P.

b Diar. 22.6.

c Edrych Sam. 19. 35.

2 Cyn tywyllu'r haul, a'r goleuni, a'r lleuad, a'r ſêr, a dychwelyd y cymhylau ar ôl y glaw:

3 Yr amſer y cryna ceidwaid y tŷ, ac y crymma'r gwŷr cryfion, ac y metha'r rhai ſydd yn malu, am eu bod yn ‡ ychydig, ac y tywylla'r rhai ſydd yn edrych trwy ffenestri;

‡ Neu, malu ychydig.

4 A chau'r pyrth yn yr heolydd, pan fo iſel ſŵn y malu, a'i gyfodi wrth lais yr aderyn, a goſtwng i lawr holl ferched cerdd:

5 Ie yr amſer yr ofnant yr hyn ſydd uchel, ac yr arſwydant yn y ffordd, ac y blodeua'r pren Almon, ac y bydd y ceiliog rhedyn yn faich, ac y palla chwant; pan elo dŷn i dŷ ei hir gartref, c a'r galarwyr yn myned o bob tu yn yr heol:

c Jer. 9. 17.

6 Cyn torri'r llinyn arian, a chyn torri'r cawg aur, a chyn torri'r piſer ger llaw'r ffynnon, neu dorri'r olwyn wrth y pydew.

d Gen. 3. 19.

7 d Yna y dychwel y pridd i'r ddaear ſel y bu, ac y dychwel yr ysbryd at Dduw e yr hwn a'i rhoes ef.

e Pſal. 90. 3. f Num. 16. 22. a 27. 16. Job 34. 14. Eſay 57. 16. Zech. 12. 1.

8 ¶ f Gwagedd o wagedd, medd y pregethwr; gwagedd yw'r cwbl.

f Pen. 1. 2. & 1 Bren. 4. 32.

9 A hefyd, am fod y pregethwr yn ddoeth, efe a ddyſgodd etto wybodaeth i'r bobl, ïe efe a yſtyriodd, ac a chwiliodd allan, ac a drefnodd ddiarhebion lawer.

g Heb. dymunol.

10 Chwiliodd y pregethwr am eiriau † cymmeradwy, a'r hyn oedd 'ſgrifennedig oedd union, ſef geiriau gwirionedd.

h Pen. 1. 18.

11 Geiriau'r doethion ſydd megis ſymbylau, ac fel hoelion wedi eu ſierhâu gan feiſtred y gynnulleidfa, y rhai a roddir oddi wrth un bugail.

‡ Neu, Diwedd y peth, ſef, y cwbl a glywyd, yw, &c.

12 Ym mhellach hefyd, fy mâb, cymmer rybudd wrth y rhai hyn; nid oes diben ar wneuthur llyfrau lawer, a dawllen llawer ſydd flinder i'r cnawd.

i Deut. 6. 2. a 10. 12.

13 ¶ ‡ Swm y cwbl a glybüwyd yw, i Ofna Dduw, a chadw ei orchymynnion: canys hyn yw holl ddyled dŷn.

k Rhuf. 2. 16. a 14. 10. 1 Cor. 4. 5. 2 Cor. 5. 10.

14 Canys k Duw a ddwg bob gweithred i farn, a phob peth dirgel, pa un bynnag fyddo ai da ai drwg.

¶ CANIAD SALOMON.

PEN. I.

1 *Cariad yr Eglwys ar Criſt.* 5 *Y mae hi yn cyfaddef ei gwrthuni,* 7 *ac yn gweddio am gael ei chyfarwyddo at ei ddiadell ddefaid ef.* 8 *Criſt yn ei chyfarwyddo hi at bebyll y Bugeiliaid:* 9 *A chan ddangos ei gariad tu ag atti,* 11 *yn gwneuthur iddi addewidion graſuſol.* 12 *Criſt a'i Eglwys yn ymgaredigo.*

CAn y caniadau, eiddo Salomon.

2 Cuſaned fi â chuſanau ei fin; a canys gwell yw dy gariad nâ gwîn.

a Pen. 4. 10.

3 O herwydd arogl dy ennaint daionus, ennaint tywalltedig yw dy enw: am hynny y llangceſau a'th garant.

b Hoſ. 11. 4. Joan 6. 44. a 12. 32.

4 b Tyn fi, c ni a redwn ar dy ôl. d Y brenin a'm dug i i'w 'ſtafellau: ni a ymhyfrydwn, ac a ymlawenhawn ynnot; ni a gofiwn dy gariad yn fwy nâ gwîn: † y rhai uniawn ſydd yn dy garu.

c Phil. 3. 12, 13, 14. d Pſal. 45. 14, 15. Joan 14. 2. Eph. 2. 6.

† Neu, mwy a'th garant yn uniawn.

5 Du ydwyf fi, ond hawddgar, (merched Jeruſalem,) fel pebyll Cedar, fel llenni Salomon.

‡ Neu, tweai ei gor chuddio.

6 Nac edrychwch arnaf, am fy mod yn ddu, ac am i'r haul edrych arnaf: meibion fy mam a ddigiaſant wrthyf, goſodaſant fi i gadw gwinllannoedd eraill; fy ngwinllan fy hun ni's cedwais.

e Pen. 5. 9. a 6. 1.

7 Mynega i mi, 'r hwn a hoffodd fy enaid, pa le yr wyt yn bugeilio, pa le y gwnei iddynt orwedd ganol dydd? canys pa ham y byddaf megis un ‡ yn troi heibio, wrth ddiadellau dy gyfeillion?

‡ Heb. deilyſiain.

8 ¶ Oni wyddoſtti, e y deccaf o'r gwragedd, dos allan rhagot ar hŷd ôl y praidd, a phortha dy fynnod ger llaw pebyll y bugeiliaid.

9 I'r meirch yngherbydau Pharao i'th gyffelybais, f fy annwylyd.

f Pen. 2. 2, 10, 13. a 4. 1, 7. a 5. 2. a 6. 4.

10 g Hardd yw dy ruddiau gan dlyſau, a'th wddf gan gadwyni.

g Joan 15. 14, 15. Ezec. 16. 11, 12, 13.

11 Tlyſau o aur, a boglynnau o arian, a wnawn i ti.

12 ¶ Tra yw 'r brenin ar ei fwrdd, fy Nardus i a rydd ei arogl.

h Pen. 4. 1. a 5. 12.

13 Fy annwylyd ſydd im' yn bwyſi myrr; rhwng fy mronnau yr erys dros nôs.

‡ Neu, nghyfeiſlles.

14 Cangen o rawn Camphyr yw fy annwylyd i mi, yngwinllannoedd En-gedi.

† Neu, ceibr, neu, rhoddfeydd.

15 h Wele di yn deg, fy ‡ annwylyd, wele di yn deg, y mae i ti lygaid colommennod.

16 Wele di, fy annwylyd, yn deg, ac yn hawddgar; ein gwely hefyd ſydd iraidd.

17 † Swmmerau ein tai ſydd gedrwydd, ein diſtiau ſydd ffynnidwydd.

PEN. II.

1 *Y cariad ſydd rhwng Criſt a'i Eglwys.* 8 *Gobaith,* 10 *a galwedigaeth yr Eglwys,* 14 *a gofal Criſt drofti.* 16 *Proffes yr Eglwys, a'i ffydd, a'i gobaith.*

RHoſyn Saron, *a* lili 'r dyffrynnoedd *ydwyf fi.*

2 Megis lili ym myſg y drain; felly *y mae* fy annwylyd ym myſg y merched.

3 Megis pren afalau ym myſg prennau 'r coed, felly *y mae* fy annwylyd ym mhlith y meibion: † bu dda gennyf eiſtedd dan ei gyſgod ef, a'i ffrwyth *oedd* felus ‡ i'm genau.

† Heb. eiſtedd i daſlod fy ngenau.

4 Efe a'm dug i'r gwindy, a'i faner droſof *ydoedd* gariad.

† Heb. tenwch i mi afalau.

5 Cynheliwch fi â phorthelau, † cyſſurwch fi ag afalau; canys clat *ydwyf fi* o gariad.

6 [a] Ei law aſſiwy *ſydd* dan ſy mhen, a'i ddeheulaw ſydd yn ſy nghofleidio.

7 [b] Merched Jeruſalem, tynghedaf chwi trwy jyrchod ac ewigod y maes, na chyffrôch, ac na ddeffrôch *ſy* nghariad, hyd oni fynno ei hun.

8 ¶ *Dymma* lais ſy annwylyd! wele ef yn dyfod, yn neidio ar y mynyddoedd, *ac* yn llammu ar y brynniau.

9 [c] Tebyg *yw* ſy annwylyd i jwrch neu lwdn hydd; wele efe yn ſeſyll y tu ôl i'n pared, yn edrych trwy 'r ffeneſtri, yn ymddangos trwy 'r delltſ.

10 Fy annwylyd a lefarodd, ac a ddywedodd wrthyf, Cyfod, ſy annwylyd, a thyred di, ſy mhrydferth.

11 Canys wele 'r gauaf a aeth heibio, y glaw a baſſiodd, *ac* a aeth ymmaith.

12 Gwelwyd y blodau ar y ddaear, daeth amſer i'r *adar* i ganu, clywyd llais y durtur yn ein gwlâd.

13 Y ffigyſbren a ſwriodd allan ei ffigys irion, a'r gwinwydd â'i hegin grawn a roddaſant arogl *zêg*: cyfod di, ſy annwylyd, a thyred di, ſy mhrydferth.

14 ¶ Fy ngholommen, *yr hon wyt* yn holltau y graig, yn lloches y griſiau, gâd i mi weled dy wyneb, [d] gâd i mi glywed dy lais: canys dy lais *ſydd* beraidd, a'th olwg yn hardd.

15 Deliwch i ni [e] y llwynogod, y llwynogod bychain, y rhai a ddifwynant y gwinllannoedd; canys y *mae* i'n gwinllannoedd egin grawnwin.

16 ¶ [f] Fy annwylyd *ſydd* eiddof fi, a minnau yn eiddo ynteſ; y mae efe yn bugeilio ym myſg y lili.

17 [g] Hyd oni wawrio 'r dydd, a chilio o'r cyſgodau; tro, bydd [h] debyg, ſy annwylyd, i jwrch, neu lwdn hydd ym mynyddoedd ‡ Bether.

PEN. III.

1 *Ymdrech yr Eglwys, a'i gorfodaeth mewn profedigaeth.* 6 *Yr Eglwys yn ymgoneddu yng Nghriſt.*

I Liw [a] nôs yn ſy ngwely y ceiſiais yr hwn a hoffa ſy enaid; ceiſiais eſ, ac ni's cefais.

2 Codaf yn awr ac âf o amgylch y ddinas, trwy 'r heolydd a'r ſtrydoedd, ceiſiaf yr hwn a hoffa ſy enaid; ceiſiais eſ, ac ni's cefais.

3 [b] Y gwilwyr, y rhai a aent o amgylch y ddinas, a'm cawſant: *gofynnais*, A welſoch chwi yr hwn ſydd hoff gan ſy enaid?

4 Nid aethwn i nepell oddi wrthynt, hyd oni chefais yr hwn ſydd hoff gan ſy enaid: deliais eſ, ac ni's gollyngais, hyd oni ddygais ef i dŷ ſy mam, ac i yſtafell yr hon a'm hymddûg.

5 [c] Merched Jeruſalem, tynghedaf chwi trwy jyrchod ac ewigod y maes, na chyffrôch ac na ddeffrôch *ſy* nghariad, hyd oni fynno ei hun.

6 ¶ [d] Pwy yw hon ſydd yn dyfod i fynu o'r anialwch, megis coloſnau mwg wedi ei phêr arogli â myrr, ac â thus, *ac* â phob powdr yr apothecari?

7 Wele ei wely eſ, ſef yr eiddo Salomon, y *mae* tri ugain o gedyrn o'i amgylch, *ſef* o gedyrn Iſrael.

8 Hwynt oll a ddaliant gleddyf, wedi eu dyſgu *i* ryſel, pob un a'i gleddyf ar ei glun, rhag ofn liw nôs.

9 Gwnaeth y brenin Salomon iddo ‡ gerbyd o goed Libanus.

10 Ei byſt ef a wnaeth efe o arian, ei lawr o aur, ei lenni o borphor, ei ganol a balmantwyd â chariad i ferched Jeruſalem.

11 Ewch allan, merched Sion, ac edrychwch ar y brenin Salomon, yn y goron a'r hon y coronodd ei fam ef, yn ei ddydd dyweddi ef, ac yn nydd llawenydd ei galon ef.

PEN. IV.

1 *Criſt yn goſod allan hawddgar ddoniau 'r Eglwys:* 8 *yn dangos ei gariad tu ag atti.* 16 *Yr Eglwys yn gweddïo ar gael ei gwneuthur yn gymmwys i'w breſennoldeb ef.*

[a] WEle di yn dêg, ſy annwylyd, wele di yn dêg; dy lygaid *ydynt* golommennaidd rhwng dy lywethau; [b] dy wallt *ſydd* fel diadell o eifr, y rhai a ‡ ymddangoſant o ſynydd Gilead.

2 Dy ddannedd *ſydd* fel diadell *o ddefaid gwaſtaf*-gnaif, y rhai a ddaethant i fynu o'r olchfa, y rhai *oeddynt* bob un yn dwyn dau oen, ac nid *oedd un* ynddynt yn ddieppil.

3 Dy wefuſau *ſydd* fel edau 'ſgarlad, a'th barabl yn weddus: [c] dy arleiſiau rhwng dy lywethau *ſydd* fel darn o bomgranad.

4 [d] Dy wddf *ſydd* fel twr Dafydd, yr hwn a adeiladwyd yn dŷ arfau, tariannau fil ſydd yn crogi ynddo, i gŷd yn eſtylch y cedyrn.

5 [e] Dy ddwy fron *ſydd* fel dau lwdn jwrch o efelliaid, yn pori ym myſg lili.

6 [f] Hyd oni † wawrio 'r dydd, a chilio o'r cyſgodau, âf i fynydd y myrr, ac i fryn y thus.

7 [g] Ti oll *ydwyt* dêg, ſy annwylyd; ac nid *oes* ynnot frychewyn.

8 ¶ Tyred gyd â mi o Libanus, *ſy* nyweddi, gyd â mi o Libanus: edrych o ben Amana, o goppa Senir a [h] Hermon, o lochefau 'r llew, o fynyddoedd y llewpardiaid.

9 Dygaiſt ſy nghalon, ſy chwaer, *a'm* dyweddi; dygaiſt ty nghalon ag un o'th lygaid, ag un gadwyn wrth dy wddf.

10 Mor deg yw dy gariad, ſy chwaer, *a'm* dyweddi! [i] pa faint gwell yw dy gariad nâ gwin, ac arogl dy olew nâ'r holl bêr-aroglau!

11 Dy wefuſau, *ſy* nyweddi, ſydd yn diferu *fel* dil mêl; *y mae* mêl a llaeth dan dy dafod, ac arogl dy wiſgoedd [k] fel arogl Libanus.

12 Gardd † gauedig yw ſy chwaer, *a'm* dyweddi: ffynnon gloedig, ffynnon ſeliedig yw.

13 Dy blanhigion *ſydd* berllan o bomgranadau, a ffrwyth peraidd, camphir, a nardus.

14 *Ie* nardus a ſaphrwn, calamus a ſynamwn, a phob pren thus, myrr, ac aloes, ynghŷd a phob rhagorol bêr-lyſiau.

15 Ffynnon y gerddi, ffynnon y dyfroedd byw, a ffrydiau o Libanus.

16 ¶ Deffro di, ogleddwynt, a thyred ddeheuwynt, chwŷth *ar* fy ngardd, *ſef* y gwaſgarer ei phêr-aroglau: deued ſy annwylyd i'w ardd, a bwytaed ei ffrwyth peraidd ei hun.

PEN. V.

1 *Criſt yn deffröi 'r Eglwys â'i alwad.* 2 *Yr Eglwys wedi profi cariad Criſt, yn glâf o gariad.* 9 *Portreiadu Criſt wrth ei radau.*

DEuthym i'm gardd, ſy chwaer *a'm* dyweddi, ceſglais ſy myrr gyd â'm pêr-arogl, bwyteais ſy nil gyd â'm mêl, yſais ſy

[a] Pen. 8. 3.
[b] Pen. 3. 5. a 8. 4.
[c] Ad. 17.
[d] Pen. 8. 13.
[e] Ezec. 13. 4. Luc 13. 32.
[f] Pen. 6. 3. a 7. 10.
[g] Pen. 4. 6.
[h] Pen. 8. 14.
‡ Neu, *y gwahan.*
[a] Eſay 26. 9.
[b] Pen. 5. 7.
[c] Pen. 2. 7. a 8. 4.
[d] Pen. 8. 5.
‡ Neu, *wely.*
[a] Pen. 1, 15. a 5. 12.
[b] Pen. 6. 5, 6.
‡ Neu, *borant ar fynydd,* &c.
[c] Pen 3. 1.
[d] Pen 3. 3.
[c] Pen. 6. 7.
[d] Pen. 7. 4.
[e] Pen. 7. 3.
[f] Edrych Diar. 5. 19.
[f] Pen. 2. 17.
† Heb. *anadlo.*
[g] Eph. 5. 27.
[h] Deut. 3. 9.
[i] Pen. 1. 2.
[k] Hoſ. 14. 6, 7.
† Heb. *gloedig,* neu, *wedi ei barrio.*
‡ Taſt ei en
[a] Pen 8.
[b] Pen 16. a 10.
[c] Ad. ‡ Neu *chwyd ſant.*
[d] Pen. 4. 1, 2

[a] Luc 15. 7, 10. Joan 3. 29.

‡ Neu, *a meadwer chwi gan gariad.*

[b] Dad. 3. 20.

‡ Neu, *yno ſ.*

[c] Pen. 3. 1.

[d] Pen. 3. 3.

[e] Pen. 1. 8.

† Heb. *fanerog.*

‡ Neu, *yn gudynnog.*

[f] Pen. 1. 15. a 4. 1.

‡ Heb. *yn eiſtedd mewn cyflawnder.*

‡ *Tiſlod ei enau.*

[a] Pen. 1. 8.

[b] Pen. 2. 16. a 7. 10.

[c] Ad. 10.

‡ Neu, *chwydda-ſant.*

[d] Pen. 4. 1, 2.

fy ngwin gyd a'm llaeth: bwytewch, [a] gyfeillion, yſwch, ïe ‡ yſwch yn helaeth, *fy* rhai annwyl.

2 ¶ Myfi *ſydd* yn cyſgu, a'm calon yn neffro; llais fy annwylyd *yw*, [b] yn curo, *gan dywedyd*, fy chwaer, fy annwylyd, fy ngholommen, fy nihalog, agor i mi: canys llanwyd fy mhen â gwlith, *a'm* gwallt â defnynnau 'r nôs.

3 Dïoſgais fy mhais, pa fodd y gwiſgaf hi? golchais fy nhraed, pa fodd y diwynaf hwynt?

4 Fy annwylyd a eſtynnodd ei law trwy 'r twll, a'm hamyſgaroedd a gyffrôdd ‡ er ei fwyn.

5 Mi a gyſodais i agori i'm hannwylyd, a'm dwylaw a ddiferaſant *gan* fyrr, a'm byſedd *gan* fyrr yn diferu ar hyd heſpennau 'r clö.

6 Agorais i'm hannwylyd; ond fy annwylyd a giliaſai, *ac* a aethai ymmaith: fy enaid a lewygodd pan lefarodd: [c] ceiſiais, ac ni's cefais; gelwais ef, ond ni'm hattebodd.

7 [d] Y gwilwyr y rhai a aent o amgylch y ddinas a'm cawſant, a'm tarawſant, a'm harcholaſant: gwilwyr y caerau a ddygaſant fy ngorchudd oddi arnaf.

8 Merched Jeruſalem, gorchymynnaf i chwi, o's cewch fy annwylyd, fynegi iddo fy *mod* yn glâf o gariad.

9 ¶ Beth *yw* dy annwylyd rhagor annwyl *arall*, [e] y deccaf o'r gwragedd? beth *yw* dy annwylyd rhagor annwyl *arall*, pan orchymynni i ni felly?

10 Fy annwylyd *ſydd* wyn a gwridog, yn † rhagori ar ddengmil.

11 Ei ben *fel* aur coeth, ei wallt yn ‡ grych, yn ddu fel y frân.

12 [f] Ei lygaid fel *llygaid* colomennod wrth afonydd dyfroedd, wedi eu golchi â llaeth, ‡ wedi eu goſod yn gymmwys.

13 Ei ruddiau fel gwely per-lyſiau, *fel* blodau peraidd: ei weſuſau *fel* lili yn diferu myrr diferol.

14 Ei ddwylaw *ſydd fel* modrwyau aur, wedi eu llenwi o Feril: ei ſol *fel* diſglair iſori, wedi ei wiſgo â Saphyr.

15 Ei goeſau *fel* coloſnau marmor, wedi eu goſod ar wadnau o aur coeth: ei wynebpryd fel Libanus, mor ddewiſol a chedrwydd.

16 Melus odiaeth *yw* ‡ ei enau, ïe y *mae* eſe oll yn hawddgar. Dymma fy annwylyd, dymma fy nghyfaill, o ferched Jeruſalem.

PEN. VI.

1 Yr Eglwys yn gwneuthur proffes o'i ffydd yng Nghriſt. 4 Criſt yn dangos hawddgar ddoniau 'r Eglwys, 10 A'i gariad ef tu ag atti.

I Ba le 'r aeth dy annwylyd, [a] y deccaf o'r gwragedd? i ba le y trôdd dy annwylyd, fel y ceiſiom ef gyd â thi?

2 Fy annwylyd a aeth i wared i'w ardd, i welyau y pêr-lyſiau, i ymborth yn y gerddi, ac i gaſglu lili.

3 [b] Myfi *wyf* eiddo fy annwylyd, a'm hannwylyd yn eiddof finnau, yr hwn ſydd yn bugeilio ym myſg y lili.

4 ¶ Têg *ydwyt* ti, fy annwylyd, megis Tirſah, gweddus megis Jeruſalem, [c] otnadwy megis *llu* banerog.

5 Tro dy lygaid oddi wrthyf, canys hwy a'm ‡ gorchfygaſant: [d] dy wallt *ſydd* fel diadell o çifr, y rhai a ymddangoſant o Ilcad.

6 Dy ddannedd *ſydd* fel diadell o ddefaid a ddai i fynu o'r olchfa; y rhai ſydd bob un yn dwyn dau oen, ac heb *un* yn ddieppil yn eu myſg.

7 [e] Dy arleiſiau rhwng dy lywethau *ſydd* fel darn o bomgranad.

8 Y mae tri ugain o frenhineſau, ac o orddêrchwragedd bedwar ugain, a llangceſau heb rifedi.

9 Un *ydyw* hi fy ngholommen, fy nihalog, unig ei mam *yw* hi, dewiſol *yw* hi gan yr hon a'i heſgorodd: y merched a'i gwelſant, ac a'i galwaſant yn ddedwydd, y brenhineſau a'r gordderchwragedd, a hwy a'i canmolaſant hi.

10 ¶ Pwy *yw* hon a welir fel y wawr? yn dêg fel y lleuad, yn bur fel yr haul, [f] yn ofnadwy fel *llu* banerog?

11 Euthym i wared i'r ardd gnau, i edrych am ffrwythydd y dyffryn, [g] i weled a flodeuaſai y winwydden, a flodeuaſai y pomgranadau.

12 Heb wybod i mi ‡ i'm gwnaeth fy enaid *megis* cerbydau Ammi-nadib.

13 Dychwel, dychwel, y Sulamithes; dychwel, dychwel, fel yr edrychom arnat: beth a welwch chwi yn y Sulamithes? megis tyrfa † dau lu.

PEN. VII.

1 Hyſbyſrwydd pellach o radau 'r Eglwys, 10 Yr Eglwys yn gwneuthur proffes o'i ffydd ac o'i dymuniad.

MOr dêg yw dy draed mewn eſgidiau, ferch pendefig! cymhalau dy forddwydydd *ſydd* fel tlyſau, gwaith dwylaw 'r cywrain.

2 Dy fogail *ſydd fel* gorflwch crwn, heb eiſiau † lleithder: dy fru *fel* twrr gwenith wedi ei amgylchu â lili.

3 [a] Dy ddwyfron megis dau lwdn jwrch o efelliaid.

4 [b] Dy wddf fel twr o Ifori; dy lygaid *fel* pyſgod-lynnoedd yn Hesbon, wrth borth Bath-rabbim; dy drwyn fel twr Libanus yn edrych tu a Damaſcus.

5 Dy ben *ſydd* arnat fel ‡ Carmel, a gwallt dy ben fel porphor; y brenin *ſy* wedi ei rwymo yn y rhodfeydd.

6 Mor dêg ydwyt, ac mor hawddgar, fy nghariad, a'm hyfrydwch!

7 Dy uchder ymma ſydd debyg i balmwydden, a'th fronnau i'r grawn-ſyppiau.

8 Dywedais, Dringaf i'r balmwydden, ymaflaf yn ei cheingciau; ac yn awr dy fronnau fyddant megis grawn-ganghennau y winwydden, ac arogl dy ffroenau megis afalau;

9 A thaflod dy enau megis y gwîn gorau i'm hannwylyd, yn myned *i wared* yn † felus, acyn peri i weſuſau 'r rhai a fyddo 'n ‡ cyſgu lefaru.

10 ¶ [c] Eiddo fy annwylyd *ydwyf* fi, ac [d] attafi *y mae* ei ddymuniad ef.

11 Tyred, fy annwylyd, awn i'r maes, a llettywn yn y pentreſydd.

12 Boreugodwn i'r gwinllannoedd, [e] edrychwn a flodeuodd y winwydden, a ‡ agorodd egin y grawnwin, a flodeuodd y pomgranadau; yno y rhoddaf fy nghariad i ti.

13 [f] Y mandragorau a roddaſant arogledd, ac wrth ein dryſau § y *mae* pob rhyw odidawg *ffrwythau* newydd a hên, y *rhai* a roais i gadw i ti, fy annwylyd.

† Heb. *cymmyſg.*

[a] Pen. 4. 5.

[b] Pen. 4. 4.

‡ Neu, *yſgarlad.*

† Heb. *yn uniawn.*

‡ Neu, *hên.*

[c] Pen. 2. 16. a 6. 3.

[d] Pſal. 45. 11.

[e] Pen. 6. 11.

‡ Neu, *ymddangoſodd.*

[f] Gen. 30. 14.

§ Mar. 13. 52.

PEN.

PEN. VIII.

1 *Cariad yr Eglwys tu ag at Grift.* 6 *Mor angerddol yw cariad.* 8 *Galwad y cenhealoedd.* 14 *Yr Eglwys yn gwedaio am dduyfodiad Crift.*

‡ Neu, *dirmygent.*

ONa bait megis brawd im', yn ſugno bronnau fy mam: *pan* i'th gawn allan, cuſanwn di; etto ni'm ‡ dirmygid.

2 Arweiniwn *a* dygwn di i dŷ fy mam, *yr hon* a'm dyſgai: rarwn it' yſed [a] gwîn llyſieuog, ſugn ſy mhomgranadau.

3 [b] Ei law aſliwy *ſyddai* dan fy mhen, a'i law ddehau a'm cofleidiai.

4 [c] Tynghedaf chwi, ſerched Jeruſalem, † na chyffrôch, ac na ddeffrôch *ſy* nghariad, hyd oni fynno ei hun.

5 [d] (Pwy yw hon ſydd yn dyfod i fynu o'r anialwch, *ac* yn pwyſo ar ei hannwyliyd?) dan yr aſallen i'th gyſodais, yno i'th eſgorodd dy fam, yno i'th eſgorodd *yr hon* a'th ymddûg.

6 ¶ [e] Goſod fi megis sêl ar dy galon, fel sêl ar dy fraich: canys cariad *ſyadd* gryt fel angau; eiddigedd *ſyad* † greulon fel y bedd: ei farwor *ſyad* farwor tanllyd, *a* fflam angerddol *iddynt.*

7 Dyfroedd lawer ni allant ddiffoddi cariad, ac afonydd ni's boddant: [f] pe rhoddai ŵr holl gyfoeth ei dŷ am gariad, gan ddirmygu y dirmygid hynny.

8 ¶ *Y mae* i ni chwaer fechan, ac nid *oes* fronnau iddi: beth a wnawn i'n chwaer, y dydd y dyweder am dani?

9 O's caer *yw* hi, ni a adeiladwn arni balas arian; ac o's drws yw hi, ni a'i caewn hi ag ſtyllod cedrwydd.

10 Caer *ydwyf* fi, a'm bronnau fel tyrau; yna 'r oeddwn yn ei olwg ef megis wedi cael ‡ tangnefedd.

11 Yr oedd gwinllan i Salomon ym Maalhamon: efe a oſododd y winllan i warcheidwaid; pob un a ddygai am ei ffrwyth fil o *ddarnau* arian.

12 Fy ngwinllan *ſydd* ger fy mron; mîl *a roddir* i ti, Salomon, a dau cant i'r rhai a gadwant ei ffrwyth hi.

13 Oh yr hon a drigi yn y gerddi, y cyfeillion a wrandawant ar dy lais: ‖ pâr i mi *ei* glywed.

14 ¶ † [h] Bryſia, fy annwylyd, a [i] bydd debyg i jwrch neu lwdn hydd ar fynyddoedd y perlyſiau.

‡ *Ffafr.* Mat. 22. 33.

‖ Pen. 2. 14.

† Heb. *ffo ymmaith.*

[h] Edrych Dad. 22. 17, 20.

[i] Pen. 2. 17.

[f] Diar. 6. 35.

¶ Llyfr y *Prophwyd* ESAY.

PEN. I.

Tach. 23. P. Sul 1 o'r Adfent, B.

1 *Eſay yn achwyn ar Juda am ei hanufuddod:* 5 *Yn gofidio am ei barnedigaeth hi:* 10 *Yn edliw iddynt eu holl waſanaeth;* 16 *Yn annog i edifeirwch, trwy addewidion a bygythion:* 21 *Yn cwyno eu hannuwioled hwy, ac yn dadgan barnedigaethau Duw:* 25 *Yn addo grâs:* 28 *Ac yn bygwth ainyſtr ar yr annuwiol.*

[a] Num. 12. 6.

[a] GWeledigaeth Eſay fâb Amos, yr hon a welodd efe am Juda, a Jeruſalem, yn nyddiau Uzziah, Jotham, Ahaz, *a* Hezeciah, brenhinoedd Juda.

[b] Deut. 32. 1. Jer. 2. 12. a 22. 29. Ezec. 36. 4. Mic. 1. 2. a 6. 1, 2.

2 [b] Gwrandêwch, nefoedd; clyw, dithau ddaear: canys yr ARGLWYDD a lefarodd; megais a meithrinais feibion, a hwy a wrthryfelaſant i'm herbyn.

[c] Jer. 8. 7. † Heb. *ymdaeiſbraſant.* Neu, *ymwahanaſant.* Pſal. 58. 4.

3 [c] Yr ŷch a edwyn ei feddiannydd, a'r aſyn breſeb ei berchennog: *ond* Iſrael nid edwyn, fy mhobl ni ddyall.

[d] Jer. 2. 30. a 5. 3. ‡ *jach.*

4 Oh genhedlaeth bechadurus, pobl lwythog o anwiredd, hâd y rhai drygionus, meibion yn llygru: gwrthodaſant yr ARGLWYDD, digiaſant Sanct Iſrael, † ciliaſant yn ôl.

[e] Deut. 28. 51, 52. Pen. 5. 5. † Heb. *aymchweliad eſtroniaid*

5 ¶ [d] I ba beth i'ch tarewir mwy? cildynrwydd a 'chwanegwch: y pen oll *ſyad* glwyfus, a'r holl galon yn lleſg.

[f] Job 27. 18. Galar. 2. 6.

6 O wadn y troed hyd y pen, nid *oes* dim ‡ cyfan ynddo; *ond* archollion, a chleiſiau, a gweliau crawnllyd: ni waſgwyd hwynt, ac ni rwymwyd, ac ni thynerwyd a golew.

[g] Gal. 3. 22. Rhuſ. 9.

7 [e] *Y mae* eich gwlâd yn anrheithiedig, eich dinaſoedd wedi eu lloſgi â thân: eich tîr a dieithriaid yn ei yſu yn eich gŵydd, ac wedi ei anrheithio fel † ped ymchwelai eſtroniaid ef.

8 A merch Sion a adewir [f] megis llueſty mewn gwinllan, megis lletty mewn gardd cucumerau, megis dinas warchaeedig.

9 [g] Oni buaſai i ARGLWYDD y lluoedd adael i ni ychydig jawn weddill; fel [h] Sodoma y buaſem, *a* chyffelyb fuaſem i Omorrah.

10 ¶ Gwrandêwch air yr ARGLWYDD, tywyſogion [i] Sodoma: clywch gyfraith ein Duw ni, pobl Gomorrah.

11 [k] Beth yw lliôſogrwydd eich aberthau i mi, medd yr ARGLWYDD? llawn ydwyf o boeth-aberthau hyrddod, ac o fraſder *aniſeiliaid* breiſion: gwaed buſtych heſyd, ac ŵyn, a bychod, nid ymhyfrydais ynddynt.

12 Pan ddeloch [l] † i ymddangos ger fy mron, pwy a geiſiodd hyn ar eich llaw, *ſef* ſengi fy nghynteddau?

13 Na 'chwanegwch ddwyn offrwm ofer; arogl-darth ſydd ffiaidd gennyf; ni allai ôddef y newydd-loerau, na'r Sabbothau, [m] cyhoeddi cymanfa; ‡ anwiredd *ydyw*, ſef yr uchel-wyl gyfarfod.

14 Eich lleuadau newydd a'ch gwyliau goſodedig a gaſaodd fy enaid; y maent yn faich arnaf, [n] blinais yn *eu* dwyn.

15 A [o] phan eſtynnoch eich dwylaw, mi a guddiaf fy llygaid rhagoch: heſyd pan † weddioch lawer ni wrandawaf: [p] eich dwylaw ſydd lawn o waed.

16 ¶ Ymolchwch, ymlanhêwch, bwriwch ymmarth ddrygioni eich gweithredoedd oddi ger bron fy llygaid; [q] peidiwch â gwneuthur drwg,

17 Dyſgwch wneuthur daioni, ceiſiwch farn, gwnewch uniondeb i'r gorthrymmedig, gwnewch farn i'r ymddifad, dadleuwch *dros* y weddw.

18 Deuwch yr awr hon, ac [r] ymreſymmwn, medd yr ARGLWYDD; pe byddai eich pechodau fel ſgarlad, [s] ânt cyn wynned a'r eira; pe cochent fel porphor, byddant fel gwlân.

19 O's byddwch ewyllyſgar ac ufudd; daioni 'r tîr a fwytêwch.

20 Ond o's gwrthodwch, ac *o's* anufuddhêwch, â chleddyf i'ch yſir: canys genau 'r ARGLWYDD a'*i* lefarodd.

21 ¶ [s] Pa wedd yr aeth y ddinas ffyddlawn yn buttain: cyflawn *ſu* o farn, lletyodd cyfiawnder ynddi; ond yr awr hon lleiddiaid.

[i] Deut. 32. 32. Ezec. 16. 46.

[k] Pſal. 50. 8, 9. a 51. 16. Diar. 15. 8. a 21. 27. Pen. 66. 3. Jer. 6. 20. a 7. 2. Amos 5. 21, 22. Mic. 6. 7.

[l] Ecſod. 23. 17. a 34. 23. † Heb. *i'ch gweled.*

[m] Joel 1. 14. a 2. 15. ‡ Neu, *gofid.*

[n] Pen. 43. 24.

[o] Job 27. 9. Diar. 1. 28. Jer. 14. 12. Mic. 3. 4. † Heb. *amlhaoch weddi.*

[p] Pen. 59. 3.

[q] Pſal. 34. 14. a 37. 27. Amos 5. 15. Mic. 6. 8.

Rhuſ. 12. 9. 1 Pedr 3. 11. [r] Pen. 43. 26. [s] Pſal. 51. 7. Dad. 7. 14. [t] Jer. 2. 21.

[29. [h] Gen. 19. 24.

22 [u] Dy arian a aeth yn sothach, dy win sydd wedi ei gymmysgu â dwfr;

23 Dy dywysogion *sydd* gyndyn, ac [v] yn gyfrannogion â lladron; [y] pob un yn caru rhoddion, ac yn dilyn gwobrau: [z] ni farnant yr amddifad, a chwyn y weddw ni chaiff ddyfod attynt.

24 Am hynny, medd yr Arglwydd, ARGLWYDD y lluoedd, cadarn *Duw* Israel: Aha, [a] ymgyssuraf ar fy ngwrthwynebwyr, ac ymddialaf ar fy ngelynion.

25 ¶ A mi a ddychwelaf fy llaw arnat, ac [b] a † lân-buraf dy sothach, ac a dynnaf ymmaith dy holl alcam.

26 Adferaf hefyd dy farnwyr fel cynt, a'th gynghoriaid megis yn y dechrau: wedi hynny [c] i'th elwir yn ddinas cyfiawnder, yn dref ffyddlon.

27 Sïon a waredir â barn, a'r rhai a ddychwelant ynddi â chyfiawnder.

28 ¶ A † [d] dinystr y troseddwyr a'r pechaduriaid *sydd* ynghŷd: a'r rhai a ymadawânt â'r ARGLWYDD a ddifethir.

29 Canys cywilyddiant o achos [e] y derw a chwennychasoch; a gwarthruddir chwi am [f] y gerddi a ddetholasoch.

30 Canys byddwch fel derwen a'i dail yn syrthio, ac fel gardd heb ddwfr iddi.

31 A'r cadarn sydd fel carth, a'i ‡ weithydd fel gwreichionen: a hwy a losgant ill dau ynghŷd, ac ni *bydd* a'i diffoddo.

[u] Jer. 6. 28, 30. Ezec. 22. 18, 19. [v] Diar. 29. 24. [y] Ezec. 22. 12. Hos. 4. 18. Mic. 3. 11. [z] Jer. 5. 28. Zech. 7. 10. [a] Deut. 28. 63. Ezec. 5. 13. [b] Jer. 6. 29. a 9. 7. Mal. 3. 3. † Heb. *buraf fel pureiddiad.* [c] Zech. 8. 3. † Heb. *arylliad.* [d] Job 31. 3. Psal. 16. 5. 6. a 73. 27. a 92. 9. a 104. 35. [e] Pen. 57. 5. [f] Pen. 65. 3. a 66. 17. ‡ Neu, *waith.*

PEN. II.

1 *Esay yn prophwydo dyfodiad brenhiniaeth Crist.* 6 *Annuwioldeb yw 'r achos y mae Duw yn gwrthod dŷn.* 10 *Y mae yn annog i ofni, o herwydd maint yw gallu mawrhydi Duw.*

Y Gair yr hwn a welodd Esay mâb Amos am Juda a Jerusalem.

2 A [a] bydd yn y dyddiau diwaethaf, [b] sod mynydd tŷ 'r ARGLWYDD wedi ei ‡ barotôi ym mhen y mynyddoedd, ac yn ddyrchafedig goruwch y brynniau; a'r holl genhedloedd a ddylifant atto.

3 A phobloedd lawer a ânt, ac a ddywedant, [c] Deuwch, ac esgynnwn i fynydd yr ARGLWYDD, i dŷ Duw Jacob; ac efe a'n dysg ni yn ei ffyrdd, a ni a rodiwn yn ei lwybrau ef: canys y gyfraith a â allan o Sïon, a gair yr ARGLWYDD o Jerusalem:

4 Ac efe a farna rhwng y cenhedloedd, ac a gerydda bobloedd lawer: a [d] hwy a gurant eu cleddyfau yn sychau, a'i gwaywffyn yn bladuriau: ni chyfyd cenedl gleddyf yn erbyn cenedl, ac ni ddysgant ryfel mwyach,

5 Tŷ Jacob, deuwch, a rhodiwn yng-oleuni 'r ARGLWYDD.

6 ¶ Am hynny y gwrthodaist dy bobl, tŷ Jacob, am eu bod wedi eu llenwi ‡ allan o'r dwyrain, [e] *a'i bod* yn swynwyr megis y Philistiaid; ac mewn plant dieithriaid † yr ymsodlonant.

7 † A'i tîr sydd gyflawn o arian ac aur, ac nid *oes* diben ar eu trysorau; a'i tîr sydd lawn o feirch, ac nid *oes* diben ar eu cerbydau.

8 Eu tîr hefyd sydd lawn o eulynnod; i waith eu dwylaw eu hun yr ymgrymmant, i'r hyn a wnaeth eu bysedd eu hun.

9 A'r gwreng sydd yn ymgrymmu, a'r bonheddig yn ymostwng: am hynny na faddeu iddynt.

[a] Mic. 4. 1, &c. [b] Psal. 68. 15, 16. ‡ Neu, *sicrhâu.* [c] Jer. 31. 6. a 50. 5. Zech. 8. 21. [d] Psal. 46. 9. Hos. 2. 18. Zech. 9. 10. ‡ Neu, *yn fwy nâ'r dwyrain.* [e] Deut. 18. 14. † Neu, *yr ymddygomant.* [f] Deut. 17. 16, 17.

10 ¶ Dôs i'r graig, ac ymgudd yn y llwch, rhag ofn yr ARGLWYDD, a rhag gogoniant ei fawredd ef.

11 [g] Ucheldrem dŷn a ifelir, ac uchder dynion a ostyngir; a'r ARGLWYDD yn unig a ddyrchefir yn y dydd hwnnw.

12 Canys dydd ARGLWYDD y lluoedd *fydd* ar bob balch ac uchel, ac ar bob dyrchafedig; ac efe a ostyngir:

13 Ac ar holl uchel a dyrchafedig [h] gedrwydd Libanus, ac ar holl dderi Basan,

14 Ac [i] ar yr holl fynyddoedd uchel, ac ar yr holl frynniau dyrchafedig,

15 Ac ar bob tŵr uchel, ac ar bob magwyr gadarn,

16 Ac ar holl [k] longau Tarsis, ac ar yr holl luniau dymunol.

17 Yna yr ifelir uchelder dŷn, ac y gostyngir uchder dynion: a'r ARGLWYDD yn unig a ddyrchefir yn y dydd hwnnw.

18 A'r eulynnod a ‡ twrw efe ymmaith yn hollol.

19 A hwy a ânt i [l] dyllau 'r creigiau, ac i ogofau ‡ llychlyd, rhag ofn yr ARGLWYDD, a rhag gogoniant ei fawredd ef; pan gyfodo efe i gynhyrfu 'r ddaear.

20 [m] Yn y dydd hwnnw y teifl dŷn † ei eulynnod arian, a'i eulynod aur, (y rhai a wnaethant ‡ iddynt i'w haddoli) i'r wâdd, ac i'r ystlummod:

21 I fyned i agennau 'r creigiau, ac i gopâu y clogwyni, rhag ofn yr ARGLWYDD, a rhag gogoniant ei fawredd ef; pan gyfodo efe i gynhyrfu 'r ddaear.

22 Peidiwch chwithau â'r dŷn, yr hwn *sydd* a'i anadl yn ei ffroenau: canys ym mha beth y gwneir cyfrif o hono?

[g] Pen. 5. 15. [h] Zech. 11. 1, 2. Edrych Ezec. 31. 3. [i] Pen. 30. 25. [k] 1 Bren. 10. 22. ‡ Neu, *ânt ymmaith.* [l] Hos. 10. 8. Luc 23. 30. Dad. 6. 16. a 9. 6. ‡ Heb. *llwch.* [m] Pen. 30. 22. a 31. 7. † Heb. *eulynnod ei arian.* ‡ Neu, *iddo.*

PEN. III.

1 *Y mawr w'radwydd Sydd yn dyfod o bechu.* 9 *Digwilydd-dra 'r bobl.* 12 *Traha a chybydd-dod y llywodraethwyr.* 16 *Pa ddialedd a ddaw am falchder y gwragedd.*

CAnys wele 'r Arglwydd, ARGLWYDD y lluoedd, [a] a dyn ymmaith o Jerusalem, ac o Juda [b] y cynnaliaeth, a'r ffon; holl gynhaliaeth bara, a holl gynhaliaeth dwfr,

2 [c] Y cadarn, a'r rhyfelwr, y brawdwr, a'r prophwyd, y synhwyrol, a'r henwr,

3 Y tywysog deg a deugain, a'r † anrhydeddus, a'r cynghorwr, a'r crefftwr celfydd, a'r areithiwr hyawdl.

4 A rhoddaf [d] blant yn dywysogion iddynt, a bechgyn a arglwyddiaetha arnynt.

5 A'r bobl a orthrymmir y naill gan y llall, a phob un gan ei gymmydog: y bachgen yn erbyn yr henwr, a'r gwael yn erbyn yr anrhydeddus, a ymfalchïa.

6 Pan ymaflo gŵr yn ei frawd o dŷ ei dâd, *gan ddywedyd*, Y mae dillad gennyt, bydd dywysog i ni; a *bydaed* y cwymp hwn dan dy law di.

7 Yntef a † dwng yn y dydd hwnnw, gan ddywedyd, Ni byddaf ‡ jachäwr; canys yn sy nhŷ nid *oes* swyd, na dillad: na osodwch fi yn dywysog i'r bobl.

8 Canys cwympodd Jerusalem, a syrthiodd Juda; o herwydd eu tafod hwynt, a'u gweithredoedd *sydd* yn erbyn yr ARGLWYDD, i gyffrôi llygaid ei ogoniant ef.

9 ¶ Dull eu hwynebau hwynt a dystiolaetha yn eu herbyn, a'i pechod fel [e] Sodoma a fynegant, *ac* ni chelant: gwae eu henaid, canys talasant ddrwg iddynt eu hunain.

10 Dywedwch mai da *fydd* i'r cyfiawn: canys [f] ffrwyth eu gweithredoedd a fwynhânt.

[a] Jer. 37. 21. a 38. 9. [b] Lef. 26. 26. [c] Edrych 2 Bren. 24. 14. † Heb. *uchel ei wyneb.* [d] Preg. 10. 16. † Heb. *gyfyd ei law.* Gen. 14. 22. ‡ Heb. *rwymwr.* [e] Gen. 13. 13. a 18. 21. a 19. 5. [f] Psal. 128. 2.

11 Gwae

11 Gwae 'r anwir, drwg *fydd iddo:* canys gwobr ei ddwylaw ei hun a † fydd iddo.

12 ¶ Fy mhobl [g] *fydd* a'i treisiwyr yn fechgyn; a gwragedd a arglwyddiaetha arnynt. O fy mhobl, [h] y rhai a'th ‡ dywysant sy 'n peri it' gyfeiliorni, a ffordd dy lwybrau a † ddistrywiant.

13 Yr ARGLWYDD sy 'n sefyll i ymddadleu, ac yn sefyll i farnu 'r bobloedd.

14 Yr ARGLWYDD a ddaw i farn â henuriaid ei bobl, a'i tywysogion: canys chwi a ‡ borasoch y winllan; anrhaith y tlawd *fydd* yn eich tai.

15 Beth *fydd* i chwi a guroch ar fy mhobl? ac a faloch ar wynebau 'r tlodion, medd ARGLWYDD Dduw y lluoedd?

16 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd, O herwydd balchio o ferched Sïon, a rhodio â gwddf estynnedig, ac â llygaid † gwammal, gan rodio a rhygyngu wrth gerdded, a thrystio â'i traed:

17 Am hynny y clafra 'r Arglwydd gorynnau merched Sion: a'r ARGLWYDD [i] a ddinoetha eu gwarthle hwynt.

18 Yn y dydd hwnnw y tyn yr Arglwydd ymmaith addurn yr esgidiau, y rhwydwaith hefyd, a'r lloerawg wisgoedd,

19 Y ‡ cadwynau, a'r breichledau, a'r moledau,

20 Y penguwch, ac addurn y coesau, a'r snodennau, a'r † dwysronnegau, a'r clustdlysau,

21 Y modrwyau, ac addurn y trwyn,

22 Y gwisgoedd symmudliw, a'r mentyll, a'r misyrnau, a'r crychnodwyddau,

23 Y drychau hefyd, a'r llïain meinwych, a'r coccyllau, a'r gynau.

24 A bydd yn lle pêr-arogl, ddrewi; bydd hefyd yn lle gwregys, rwygiad; ac yn lle jawn dresn *gwallt*, foelni; ac yn lle dwysronneg, gwregys o sachlïain; *a* llosgfa, yn lle prydferthwch.

25 Dy wŷr a syrthiant gan y cleddyf, a'th ‡ gadernid trwy ryfel.

26 A'i phyrth hi a ofidiant, ac a alarant: a hithau yn † anrheithiedig a eistedd ar y ddaear.

PEN. IV.

Mewn dygn adfyd teyrnas Crist a fydd nodded.

AC yn y dydd hwnnw saith o wragedd a ymaflant mewn un gŵr, gan ddywedyd, Ein bara ein hun a fwytawn, a'n dillad ein hun a wisgwn: yn unig galwer dy enw di arnom ni; ‡ cymmer ymmaith [a] ein gwarth ni.

2 Y pryd hynny y bydd [b] Blaguryn yr ARGLWYDD yn brydferthwch, ac yn ogoniant; a ffrwyth y ddaear yn rhagorol, ac yn hardd † i'r rhai a ddiangasant o Israel.

3 A bydd, *am* yr hwn a adewir yn Sïon, ac a weddillir yn Jerusalem, y dywedir wrtho, O sanct; *sef* pob un a'r a 'sgrifennwyd ‡ ymhlith y rhai byw yn Jerusalem:

4 Pan [c] ddarffo i'r ARGLWYDD olchi budreddi merched Sïon, a charthu gwaed Jerusalem o'i chanol, mewn ysbryd barn, ac mewn ysbryd llosgfa.

5 A'r ARGLWYDD a grea ar bob trigfa o fynydd Sïon, ac ar ei gymmanfaoedd, [d] gwmmwl a mŵg y dydd, a llewyrch tân fflamllyd y nôs: canys ‡ ar yr holl ogoniant y *bydd* † amddiffyn.

6 A phabell fydd yn gysgod y dydd rhag gwrês, ac yn noddfa, ac yn ddiddos rhag tymmestl, a rhag glaw.

PEN. V.

1 *Trwy ddammeg y winllan, y mae Duw yn esgusodi bod ei farnedigaethau cyn aosted.* 8 *Ei farnedigaethau ef yn erbyn cybydddod;* 11 *a thrythyllwch,* 13 *ac annuwioldeb,* 20 *ac anghyfiawnder.* 26 *Y rhai a ddialedda dros Ddaw.*

CAnaf yr awr hon i'm hannwylyd ganiad fy annwylyd am [a] ei winllan: gwinllan fydd i'm hannwylyd † mewn bryn tra ffrwythlon:

2 Ac efe a'i ‡ cloddiodd hi, ac a'i digarregodd, ac a'i plannodd o'r winwydden orau, ac a adeiladodd dŵr yn ei chanol, ac a drychodd winwryf ynddi: ac efe a ddisgwiliodd *iddi* ddwyn grawnwin, hithau a ddug rawn gwyllt ïon.

3 Ac yr awr hon preswylwyr Jerusalem, a gwŷr Juda, bernwch attolwg rhyngofi a'm gwinllan.

4 Beth *oedd* i'w wneuthur ychwaneg i'm gwinllan nag a wneuthym ynddi? pa ham, a mi yn disgwil iddi ddwyn grawnwin, y dug hi rawn gwyllt ïon?

5 Ac yr awr hon mi a hysbysaf i chwi yr hyn a wnâf i'm gwinllan: [b] tynnaf ymmaith ei chae, fel y porer hi; torraf ei magwyr, fel y byddo hi yn sathrfa.

6 A mi a'i gosodaf hi yn ddifrod, nid ysgythrir hi, ac ni chloddir hi; ond mieri a drain a gytyd: ac i'r cymhylau y gorchymynnaf na lawiont law arni.

7 Dïau, gwinllan ARGLWYDD y lluoedd *yw* tŷ Israel, a gwŷr Juda *yw* ‡ ei blanhigyn hyfryd ef: ac efe a ddisgwiliodd am farn, ac wele † drais; am gyfiawnder, ac wele lef.

8 ¶ Gwae y rhai sy yn cyssylltu [c] tŷ at dŷ, *ac* yn cydio maes wrth faes, hyd *ont byddo* eisiau lle, ac y trigoch chwi yn unig ynghanol y tïr.

9 ‡ Lle y clywais *y dywedodd* ARGLWYDD y lluoedd, † Yn ddïau bydd tai lawer, mawrion, a thêg, yn anghyfannedd heb drigiannydd.

10 Canys dêg cyfair o winllan a ddygant un [d] Bath, a lle Gomer a ddwg Ephah.

11 ¶ [e] Gwae y rhai a gyfodant yn forau, i ddilyn diod gadarn, a arhosant hyd yr hwyr, *hyd oni* ‡ ennynno y gwin hwynt.

12 Ac yn eu gwleddoedd hwynt y mae [f] y delyn, a'r nabl, y tympan, a'r bibell, a'r gwin: ond [g] am waith yr ARGLWYDD nid edrychant, a gweithred ei ddwylaw ef nid ystyriant.

13 ¶ [h] Am hynny y caeth-gludwyd fy mhobl, am nad *oes ganddynt* wybodaeth: a'i † gwŷr anrhyddeddus *fydd* newynog, a'i lïaws a wywodd gan syched.

14 Herwydd hynny 'r ymchengodd uffern, ac yr agorodd ei fasn yn anserth; ac yno y disgyn eu gogoniant, a'i lïaws, a'i rhwysg, a'r hwn a lawenycha ynddi.

15 [i] A'r gwreng a grymmir, a'r galluog a ddarostyngir, a llygaid y rhai uchel a iselir.

16 Ond ARGLWYDD y lluoedd a ddyrchefir mewn barn; a'r Duw ‡ sanctaidd a sancteiddir mewn cyfiawnder.

17 Yr wŷn hefyd a borant yn ôl eu harfer; a dieithriaid a fwytânt ddiffeithfaoedd y breision.

18 Gwae 'r rhai a dynnant anwiredd â rheffynnau oferedd, a phechod megis â rhaffau men:

19 [k] Y rhai a ddywedant, Brysied, a phrysured ei orchwyl, fel y gwelom; nesäed

† Neu, *rodair.* Heb. *wnair.*
g Ad. 4.
h Pen. 9. 16.
‡ Neu, *fenditheiant.*
† Heb. *lyngcant.*
‡ Neu, *losgafoch.*
† Neu, *yn hudo.*
i Pen. 47. 2, 3. Nah. 3. 5.
‡ Neu, *per-ar oglau.*
† Heb. *tai yr enaid.*
‡ Neu, *gedyrn.*
† Neu, *yn wâg.* Heb. *wedi ei glanhâu.*
Tach. 25. B.
‡ Neu, *i gymmeryd ymmaith.*
a Luc 1. 25.
b Zech. 3. 8. a 6. 12.
† Heb. *i ddiangfa Israel.*
‡ Neu, *mewn bywyd.*
c Mal. 3. 2, 3.
d Eclod. 13. 21.
‡ Neu, *uwch ben.*
† Heb. *gorchudd.*

Tach. 25. P. Sul 2 o'r Adfent, B.
a Pf. 80. 8. Can. 8. 12.
Pen. 27. 2.
Jer. 2. 21. Mat. 21. 33. Mar. 12. 1. Luc 20. 9.
† Heb. *ynghorn mab yr olew.*
‡ Neu, *cauodd.*
b Pſ. 80. 12.
‡ Heb. *planmgyn ei hyfrydwch ef.*
† Heb. *grammen.*
c Mic. 2. 2.
‡ Neu, hyn fydd *yn fy nghlustiau medd Arg. Tc.*
† Heb. *oni bydd.*
d Ephrych Ezec. 45. 11.
e Diar. 23. 29, 30. Preg. 10. 16.
‡ Neu, *erlidio.*
f Am. 6. 5, 6.
g Job 34. 27. Pſ. 28. 5.
h Hoſ. 4. 6.
† Heb. *hanrhydedd fydd wŷr newyn.*
i Pen. 2. 9, 11, 17.
‡ Heb. *y Sanctaidd.*
k Pen. 66. 5. Jer. 17. 15. Am. 5. 18.
2 Pedr 3. 3, 4.

neſäed heſyd, a deued cyngor Sanct yr Iſrael, fel y gwypom.

20 ¶ Gwae y rhai a ddywedant am y drwg, Da yw; ac am y da, Drwg yw; gan oſod tywyllwch am oleuni, a goleuni am dywyllwch; y rhai a oſodant chwerw am felys, a melys am chwerw.

21 Gwae 'r rhai *ſydd* [l] ddoethion yn eu golwg eu hun, a'r rhai dyallgar yn eu golwg eu hun.

22 Gwae 'r rhai cryfion i yfed gwîn, a'r dynion nerthol i gymmyſgu diod gadarn:

23 Y rhai [m] a gyfiawnhânt yr anwir er gwobr, ac a gymmerant ymmaith gyfiawnder y rhai cyfiawn oddi ganddynt.

24 Am hynny [n] megis ag yr yſa 'r † ffagl dân y ſoſl, ac y diſa 'r ffflam y mân-us; *felly* [o] y bydd eu gwreiddyn hwynt yn bydredd, a'i blodeuyn a gyfyd i fynu fel llwch; am iddynt ddiyſtyru cyfraith ARGLWYDD y lluoedd, a dirmygu gair Sanct yr Iſrael.

25 Am hynny 'r ennynnodd llîd yr ARGLWYDD yn erbyn ei bobl, ac yr eſtynnodd eſe ei law arnynt, ac a'i tarawodd hwynt; a [p] chrynodd y mynyddoedd, a bu eu celanedd hwynt ‡ yn rhwygedig ynghanol yr heolydd. [q] Er hyn oll ni ddychwelodd ei llîd eſ, ond etto *y mae* ei law eſtwedi ei heſtyn allan.

26 ¶ Ac eſe a gyfyd faner i'r [r] cenhedloedd o bell, ac [r] a chwibana arnynt hwy o eithaf y ddaear; ac wele, ar frŷs yn ſuan y deuant.

27 Ni *bydd un* blîn, na thramgwyddedig yn eu plith; ni huna 'r un ac ni chwſg; ac [s] ni ddattodir gwregys ei lwynau, ac ni ddryllir carrai ei eſgidiau.

28 Yr hwn *ſydd* a'i ſaethau yn llymion, a'i holl fwaau yn annelog: carnau ei feirch ef a gyfrifir fel calleſtr, a'i olwynion fel corwynt.

29 Ei ruad *fydd* fel llew, eſe a rua fel cenawön llew; eſe a chwyrna heſyd, ac a ymeifl yn yr yſglyfaeth, eſe a ddîangc heſyd, ac a'i dwg ymmaith yn ddîogel, ac ni bydd achubydd.

30 Ac eſe a rua arnynt y dydd hwnnw, fel rhuad y môr: o's [t] edrychir ar y tîr, wele dywyllwch, *a* chyfyngder, ‡ a'r goleuni a dywyllir yn ei neſoedd.

PEN. VI.

1 Eſay mewn gweledigaeth yn gweled Duw yn ei ogoniant, 5 a chwedi ofni; yn cael ei gadarnhâu i'w gennadwri. 9 Y mae 'n dangos gwrthnyſigrwydd y bobl, nes eu dinyſtrio. 13 Y gweddill a fydd cadwedig.

YN y ſlwyddyn [a] y bu farw 'r brenin Uzzîah, [b] y gwelais heſyd yr Arglwydd yn eiſtedd ar eiſteddfa uchel a dyrchafedig; a'i odrau yn llenwi 'r Deml.

2 Y Seraphiaid oedd yn ſefyll oddi ar hynny: chwech aden ydoedd i bob un; â dwy y cuddiai ei wyneb, ac [c] â dwy y cuddiai ei draed, ac â dwy yr ehedai.

3 A llefodd † y naill wrth y llall, ac a ddywedodd, [d] Sanct, Sanct, Sanct, yw ARGLWYDD y lluoedd, yr ‡ holl ddaear ſydd lawn o'i ogoniant ef.

4 A phyſt y rhiniogau a ſymmudaſant gan lef yr hwn oedd yn llefain, [e] a'r tŷ a lanwyd gan fŵg.

5 ¶ Yna y dywedais, [f] Gwae fi: canys † darfu am danaf; o herwydd gŵr halogedig *ei* wefuſau *ydwyf* fi, ac ym myſg pobl halogedig o wefuſau yr ydwyf yn trigo: canys tŷ llygaid a welſant y brenin, ARGLWYDD y lluoedd.

6 Yna yr ehedodd attaf un o'r Seraphiaid, ac yn ei law farworyn a gymmeraſai efe oddi ar yr allor mewn gefail;

7 Ac [g] a'i rhoes i gyffwrdd â'm genau, ac a ddywedodd, Wele, cyffyrddodd hwn â'th wefuſau, ac ymadawodd dy anwiredd, a glanhâwyd dy bechod.

8 Clywais heſyd lêf yr ARGLWYDD yn dywedyd, Pwy a anfonaf? a phwy a â droſom [h] ni? Yna y dywedais, Wele fi, anfon fi.

9 ¶ Ac eſe a ddywedodd, Dôs, a dywed wrth y bobl hyn, [i] Gan glywed clywch, ond na ddyellwch; a chan weled gwelwch, ond na wybyddwch.

10 Braſhâ [k] galon y bobl hyn, a thrymhâ eu cluſtiau, a chau eu llygaid: [l] rhag iddynt weled â'i llygaid, a chlywed â'i cluſtiau, a dyall â'i calon, a dychwelyd, a'i meddyginiaethu.

11 Yna y dywedais, Pa hŷd, ARGLWYDD? Ac eſe a attebodd, Hyd oni anrheithier y dinaſoedd heb drigiannydd, a'r tai heb ddŷn, a gwneuthur y wlâd yn gwbl anghyfannedd,

12 Ac i'r ARGLWYDD bellhâu dynion, a *bod* ymadawiad mawr ynghanol y wlâd.

13 ¶ Ac etto *bydd* ynddi ddegwm, † a *hi* a ddychwel, ac a borir: fel y llwyfen a'r dderwen, y rhai wrth fwrw *eu dail y mae* ‡ ſylwedd ynddynt; *felly* yr hâd ſanctaidd *fydd* ei ſylwedd hi.

PEN. VII.

1 Ahaz, pan oedd ofn Reſin a Phecah yn ei flino eſ, yn cael cyſſur gan Eſay. 10 Ahaz, wedi cael cennad i ddewis argoel, yn ei wrthod; ac yn cael yn lle arwydd, addewid o Griſt. 17 Prophwydo y daw dialedd arno ef o Aſſyria.

A Bu yn nyddiau [a] Ahaz fâb Jotham, fâb Uzzîah frenin Juda, ddyfod o Reſin brenin Syria, a Phecah mâb Remaliah brenin Iſrael, i fynu *i'a* Jeruſalem, i ryſela arni: ond ni allodd ei gorchfygu.

2 A mynegwyd i dŷ Ddafydd, gan ddywedyd, Syria a † gyd-ſymmiodd ag Ephraim. A'i galon ef a gyffrôdd, a chalon ei bobl, megis y cynhyrfa prennau y coed o flaen y gwynt.

3 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Eſay, Dôs allan yr awr hon i gyfarfod Ahaz, ti a ‡ Sear-Jaſub dy fâb, wrth ymmyl [b] piſtyll y llyn uchaf, † ym mhriffordd maes y pannwr:

4 A dywed wrtho, Ymgadw a bydd lonydd; nac ofna, ac na feddalhaed dy galon, rhag dwy gloren y pentewynion myglyd hyn, rhag angerdd llîd Reſin, a Syria, a mâb Remaliah:

5 Canys Syria, ac Ephraim, a mâb Remaliah, a ymgynghorodd gyngor drwg yn dy erbyn, gan ddywedyd,

6 Eſgynnwn yn erbyn Juda, a ‡ blinwn hi, torrwn hi hefyd attom, a goſodwn frenin yn ei chanol hi; *ſef* mâb Tabeal:

7 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD Dduw, Ni ſaif, ac ni bydd *hyn*.

8 Canys pen Syria yw Damaſcus, a phen Damaſcus yw Reſin; ac o fewn pùm mlynedd a thri ugain y torrir Ephraim rhag bod yn bobl.

9 Heſyd

---

l Diar. 3. 7. Rhuf. 12. 16.

m Diar. 17. 15. a 24. 24.

n Eccſod. 15. 7. † Heb. *talon tân.*

o Job 18. 16. Amos 2. 9.

p Jer. 4. 24. ‡ Neu, *ſel tom.* q Pen. 9. 12, 17, 21. a 10. 4.

r Pen. 7. 18.

s Dan. 5. 6.

t Pen. 8. 22. ‡ Neu, *a phan fo goleu, tywyll ſydd yn eu dinyſtr.* Tach. 26. B.

a 2 Bren. 15. 7. b Joan 12. 41. c Ezec. 1. 11. † Heb. *hwn ar hwn.* d Dad. 4. 8. ‡ Heb. *llonaid yr holl addaear yw ei ogoniant.* e Eccſod. 40. 34. 1 Bren. 8. 10. f Barn. 6. 22. a 13. 22. † Heb. *torrwyd ſi ymmaith.*

g Edrych Jer. 1. 9. Dan. 10. 16. h Gen. 1. 26. a 3. 22. a 11. 7. i Mat. 13. 14. Mar. 4. 12. Luc 8. 10. Joan 12. 40. Act. 28. 26. Rhuf. 11. 8. k Pſal. 119. 70. Pen. 63. 17. l Jer. 5. 21. † Neu, *wedi ei dychwelyd, a'i phori.* ‡ Neu, *bon-cyff.*

Tach. 26. P. D. Nydolig, P. gw. 10. hydw. 17. a 2 Bren. 16. 5. 2 Cron. 28. 5. 3262.

† Neu, *orphwys ar Ephraim.*

‡ Sef, *y gweddill a ddychwel.* Edrych Pen. 6. 13. a 10. 21. b 2 Bren. 18. 17. Pen. 36. 2. † Neu, *yn ſarn,* ‡ Neu, *deffrown.*

Cyflawn. 3327.

[a] Edrych 2 Cron. 20. 20.

† Neu, *oni chredwch? amna'ch ficrhawyd*, y mae.

[d] Mat. 1. 23. Luc 1. 31.

[e] Pen. 9. 5.

‡ Neu, *a thi* forwyn *a elwi*.

Cyflawn. 3264.

Edrych Gen. 4. 1, 25. a 16. 11. a 29. 32. a 30. 6, 8.

Cyflawn. 3265.

[i] 1 Sam. 4. 21.

[f] Edrych Pen. 8. 4.

[g] 2 Bren. 15. 30.

[a] 16. 9.

[h] 1 Bren. 12. 16.

[i] Pen. 5. 26.

[k] 2 Bren. 16. 7, 8. Edrych Ezec. 5. 1.

† Heb. *ynghanol y tir.*

Tach. 27. B.

3262.

[a] Hab. 2. 2.

† *Bryffia'r yspail, pryffura i'r anrhaith.*

[b] 2 Bren. 16. 10.

‡ *Bryffia'r yspail, pryffura i'r anrhaith.*

9 Hefyd pen Ephraim yw Samaria, a phen Samaria yw mab Remaliah: [c] † oni chredwch, diau ni ficrheir chwi.

10 ¶ A'r ARGLWYDD a 'chwanegodd lefaru wrth Ahaz, gan ddywedyd,

11 Gofyn it' arwydd gan yr ARGLWYDD dy Dduw; gofyn o'r dyfnder, neu o'r uchelder oddi arnedd.

12 Ond Ahaz a ddywedodd, Ni ofynnaf, ac ni themtiaf yr ARGLWYDD.

13 A dywedodd yntef, Gwrandewch yr awr hon, ŷ Ddafydd, Ai bychan gennych flino dynion, oni flinoch hefyd fy Nuw?

14 Am hynny yr ARGLWYDD ei hun a ddyry i chwi arwydd; [d] Wele, morwyn a fydd feichiog, ac a esgor ar [e] fab, ‡ ac a eilw ei enw ef, Immanu-El.

15 Ymenyn a mêl a fwyty efe, fel y medro ymwrthod â'r drwg, ac ethol y da.

16 [f] Canys cyn medru o'r bachgen ymwrthod â'r drwg, ac ethol y da; y gwrthodir y wlâd a ffieiddiaift gan [g] ei dau frenin.

17 ¶ Yr ARGLWYDD a ddwg arnat ti, ac ar dy bobl, ac ar dŷ dy dadau, ddyddiau ni ddaethant er y dydd [h] yr ymadawodd Ephraim oddi wrth Juda, *fef* brenin Aſſyria.

18 A bydd, yn y dydd hwnnw i'r ARGLWYDD [i] chwibanu am y gwybedyn *fydd* yn eithaf afonydd yr Aiphr, ac am y wenhynen *fydd* yn nhir Aſſyria:

19 A hwy a ddeuant, ac a orphwyſant oll yn y dyffrynnoedd anghyfanneddol, ac yng-hromlechydd y creigiau; ac yn yr ysbyddeid oll, ac yn y perthi oll.

20 Yn y dydd hwnnw yr eillia 'r Arglwydd â'r [k] ellyn a gyflogir, *fef* â'r rhai o'r tu hwnt i'r afon, *fef* a brenin Aſſyria, y pen, a blew 'r traed; a'r farf hefyd a ddifa efe.

21 A bydd yn y dydd hwnnw i wr fagu anneirfuwch, a dwy ddafad.

22 Bydd hefyd oamlder y llaeth a roddant, iddo fwyta ymenyn: canys ymenyn a mêl a fwyty pawb a adewir † o fewn y tir.

23 A bydd y dydd hwnnw, fod pob lle yr hwn y bu ynddo fil o winwydd er mil o arian *bathol*, yn fieri ac yn ddrain y bydd.

24 A faethau, ac â bwaau y daw yno: canys yn fieri ac yn ddrain y bydd yr holl wlâd.

25 Eithr yr holl fynyddoedd, y rhai a geibir â cheibiau, ni ddaw yno ofn mieri na drain: end bydd yn hebryngfa gwartheg, ac yn fathria defaid.

PEN. VIII.

1 *Yn Maher-ſalal-haſbaz y mae efe yn prophwydo y dareſtyngir Syria ac Iſrael gan Aſſyria; 5 A Juda hefyd am eu hanffyddlondeb. 9 Na's gellir gwrthwynebu barneidgaeth Duw. 11 Y bydd cyffur i'r rhai a ofno Dduw. 19 Trallod blin er ddelw-addolwyr.*

A'R ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Cymmer it' rôl fawr, a [a] ſgrifenna arni â phin dŷn, † am Faher-ſalal-haſ-baz.

2 A chymmerais yn dyſtiolaeth i mi dyſtion ffyddlon, [b] Uriah yr offeiriad, a Zechariah fab Jeberechiah.

3 Ac mi a neſeais at y brophwydes; a hi a feichiogodd, ac a eſgorodd ar fab. Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Galw ei enw ef, ‡ Maher-ſalal-haſ-baz.

4 [c] Canys cyn y medro 'r bachgen alw, Fy nhad, neu, Fy mam, [d] ‡ golud Damaſcus ac ysbail Samaria a ddygir ymmaith o flaen brenin Aſſyria.

5 ¶ A 'chwanegodd yr ARGLWYDD lefaru wrthyf drachefn, gan ddywedyd,

6 O herwydd i'r bobl hyn wrthod dyfroedd Siloah, y rhai ſy 'n cerdded yn araf, *a chymmeryd* llawenydd o Reſin, a mab Remaliah:

7 Am hynny wele mae 'r Arglwydd yn dwyn arnynt ddyfroedd yr afon, yn gryfion, ac yn fawrion, *ſef* brenin Aſſyria, a'i holl ogoniant; ac efe a eſgyn ar ei holl afonydd, ac ar ei holl geulennydd eſ.

8 Ie trwy Juda y treiddia efe; efe a lifa, ac a â drofodd, [e] efe a gyrraedd hyd y gwddf; ac eſtynniad ei adenydd ei fydd llonaid lled dy dir di, O [f] Immanu-El.

9 ¶ Ymgyfeillechwch, bobloedd, ‡ a chwi a ddryllir: gwrandewch, holl belledigion y gwledydd; ymwregyſwch, a chwi a ddryllir; ymwregyſwch, a chwi a ddryllir.

10 Ymgynghorwch gyngor, ac ſe a ddiddymmir; dywedwch y gair, ac ni ſaif: canys y *mae* Duw gyd â ni.

11 ¶ Canys fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf † â llaw gref; ac efe a'm dyſgodd na rodiwn yn ffordd y bobl hyn, gan ddywedyd,

12 Na ddywedwch, Cyd-ſwriad, wrth y rhai oll y dywedo y bobl hyn, Cyd-ſwriad: nac ofnwch chwaith eu hofn hwynt, ac na arſwydwch.

13 ARGLWYDD y lluoedd ei hun a ſanctteiddiwch; a *bydded* efe yn ofn i chwi, a *bydded* efe yn arſwyd i chwi;

14 Ac [g] efe a fydd yn noddfa; [h] ond yn faen tramgwydd, ac yn graig rhwyſtr i ddau dŷ Iſrael, yn fagl ac yn rhwyd i breſwylwyr Jeruſalem.

15 A llawer yn eu myſg [i] a dramgwyddant ac a ſyrthiant, ac a ddryllir, ac a rwydir, ac a ddelir.

16 Rhwym y dyſtiolaeth, ſelia y gyfraith ym mhlith fy niſgyblion.

17 A minnau a ddiſgwiliaf am yr ARGLWYDD ſydd yn cuddio ei wyneb oddi wrth dŷ Jacob, ac a wiliaf am dano.

18 [k] Wele fi a'r plant a roddes yr ARGLWYDD i mi, [l] yn arwyddion ac yn rhyfeddodau yn Iſrael; oddi wrth ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn ſydd yn trigo ym mynydd Sion.

19 ¶ A phan ddywedant wrthych, Ymofynnwch â'r ſwynyddion, ac â'r dewiniaid, [m] y rhai ſy 'n huſtyng, ac yn ſibrwd: onid a'i Duw 'r ymofyn pobl? dros y byw, at y meirw?

20 [n] At y gyfraith, ac at y dyſtiolaeth: oni ddywedant yn ôl y gair hwn, *hynny ſydd* am [o] nad *oes* ‡ oleuni ynddynt.

21 A hwy a dramwyant trwyddi, yn galed arnynt, ac yn newynog: a bydd pan newynont, yr ymddigiant, ac y melldigant eu brenin a'i Duw, ac a edrychant i fyny.

22 [p] A hwy a edrychant ar y ddaear, ac wele drallod, a thywyllwch, niwl cyfyngder: a *byddant* wedi eu gwthio i dywyllwch.

PEN. IX.

1 *Pa lawenydd a fydd ynghanol blinderau, trwy frenhiniaeth a genedigaeth Criſt: 8 Barneidgaethau yn erbyn Iſrael am eu balchder, 13 am eu rhagrith, 18 ac am eu hanedifeirwch.*

Etto

[c] Edrych Pen. 7. 16.

[d] 2 Bren. 15. 29.

[a] 16. 9. Pen. 17. 3.

‡ Neu, *yr hwn fydd o flaen brenin Aſſyria a dawg ymaith cludion Damaſcus, &c.*

[e] Pen. 30. 28.

[f] Pen. 7. 14.

‡ Neu, *etto.*

† Heb. *a chryfder llaw.*

[g] Ezec. 11. 16.

[h] Pen. 28. 16. Luc 2. 34. Rhuf. 9. 33. 1 Pedr 2. 8.

[i] Mat. 21. 44. Luc 20. 18.

[k] Heb. 2. 13.

[l] Pſ. 71. 7. Zech. 3. 8.

[m] Pen. 29. 4.

[n] Luc 16. 29.

[o] Mic. 3. 6.

‡ Heb. *wawr.*

[p] Pen. 5. 30.

Tach. 27. P. D. Nydolig, B. hyd w. 8.

ETto ni *bydd* y tywyllwch yn ôl yr hyn *a fu* yn y gofid; megis yn yr amser cyntaf y cyffyrddodd yn ysgafn a thîr Zabulon a thîr Naphtali, ac wedi hynny yn ddwysach y cyfluddiodd *hi* wrth ffordd y môr, tu hwnt i'r Jorddonen, yng Ngalilee † y cenhedloedd.

2 [a] Y bobl a rodiasant mewn tywyllwch a welsant oleuni mawr: y rhai sydd yn aros yn nhîr cysgod angau, y llewyrchodd goleuni arnynt.

3 Amlheaist y genhedlaeth, ‡ ni 'chwanegaist lawenydd; llawenychasant ger dy fron megis y llawenydd amser cynhauaf, *ac* megis y llawenychant wrth rannu ysbail.

4 † Canys drylliaist jau ei faich ef, a ffon ei ysgwydd ef, gwialen ei orthrymmwr, megis yn nydd [b] Midian.

5 ‡ Canys pob cãd y rhyfelwr sydd mewn trwst, a dillad wedi eu trybaeddu mewn gwaed: † ond bydd *hwn* trwy losgiad *a* ‡ chynnyd tân.

6 Canys [c] bachgen a aned i ni, [d] mãb a roddwyd i ni, a bydd y llywodraeth ar ei ysgwydd ef: a gelwir ei enw ef, [e] Rhyfeddol, Cynghorwr, y Duw cadarn, Tâd tragywyddoldeb, Tywysog tangnefedd.

7 Ar helaethrwydd *ei* lywodraeth a'i dangnefedd [f] ni *bydd* diwedd, ar orseddfa Dafydd, ac ar ei frenhiniaeth ef, i'w threfnu hi, ac i'w chadarnhãu â barn ac â chyfiawnder, o'r pryd hyn a hyd byth. [g] Zel ARGLWYDD y lluoedd a wnã hyn.

8 ¶ Yr Arglwydd a anfonodd air i Jacob; ac efe a syrthiodd ar Israel.

9 A'r holl bobl a wybydd, *sef* Ephraim a thrigiannydd Samaria, y rhai a ddywedant mewn balchder, ac mewn mawredd calon,

10 Y priddfeini a syrthiasant, ond ã cherrig nãdd yr adeiladwn: y sycomorwydd a dorrwyd, ond ni a'i newidiwn *yn* gedrwydd.

11 Am hynny'r ARGLWYDD a ddyrchafa wrthwynebwyr Resin yn ei erbyn ef, ac a ‡ gyfyllta ei elynion ef ynghŷd;

12 Y Syriaid o'r blaen, a'r Philistiaid hefyd o'r ôl, a hwy a ysant Israel yn safnrhwth. [h] Er hyn i gŷd ni ddychwelodd ei lîd ef, ond etto y *mae* ei law ef yn estynnedig.

13 ¶ [i] A'r bobl ni ddychwelant at yr hwn a'i tarawôdd; ac ni cheisiant ARGLWYDD y lluoedd.

14 Am hynny y tyrr yr ARGLWYDD oddi wrth Israel ben a chynffon, cangen a brwynen, yn yr un dydd.

15 Yr henwr a'r anrhydeddus yw'r pen: a'r prophwyd sydd yn dysgu celwydd, efe yw'r gynffon.

16 Canys [k] ‡ cyfarwyddwyr y bobl hyn sy'n peri *iddynt* gyfeiliorni; a llyngcwyd y *rhai* a † gyfarwyddir ganddynt.

17 Am hynny nid ymlawenhã'r Arglwydd yn eu gwŷr jeuaingc hwy, ac wrth eu hymddifaid a'i gweddwon ni thosturia: canys pob un o honynt *sydd* ragrithiwr a drygionus, a phob genau yn traethu ‡ ynfydrwydd. [l] Er hyn oll ni ddychwelodd ei lîd ef, ond etto y *mae* ei law ef yn estynnedig.

18 ¶ Ô herwydd anwiredd a lŷsg fel tân; y mieri a'r drain a ysa efe, ac a gynneu yn nryfni y coed; a hwy a ddyrchafant *fel* ymddyrchafiad mŵg.

19 Gan ddigofaint ARGLWYDD y lluoedd [m] y tywylla'r ddaear, ac y bydd y bobl fel ymborth tân: nid eiriach neb ei frawd.

20 Ac efe a † gippia ar y llaw ddehau, ac a newyna; bwyty hefyd ar y llaw asswy, ac ni's digonir hwynt: [n] bwytânt bawb gig ei fraich ei hun:

21 Manasseh, Ephraim; ac Ephraim, Manasseh: hwythau ynghŷd yn erbyn Juda. [o] Er hyn oll ni ddychwelodd ei lîd ef, ond etto y *mae* ei law ef yn estynnedig.

PEN. X.

1 *Gwae'r rhai trawsion.* 5 *Assyria, gwialen rhagrithwyr, am ei falchder a dorrir.* 20 *Yr achubir gweddill o Israel.* 24 *Cyssuro Israel, trwy addo iddynt gael eu gwared oddi wrth Assyria.*

GWae'r rhai sy [a] 'n gwneuthur deddfau anwir, a'r 'sgrifennyddion sydd yn 'sgrifennu blinder;

2 I ymchwelyd y tlodion oddi wrth farn, ac i ddwyn barn anghenogion fy mhobl: fel y byddo gweddwon yn ysbail iddynt, [c] ac yr anrheithiont yr amddifaid.

3 A [b] pha beth a wnewch yn nydd yr ymweliad, ac yn y distryw a ddaw o bell? at bwy y ffowch am gynhorthwy? a pha le y gedwch eich gogoniant?

4 Heboſi y crymmant dan y carcharorion, a than y rhai a laddwyd y syrthiant. [c] Er hyn oll ni ddychwelodd ei lîd ef, ond etto y *mae* ei law ef yn estynnedig.

5 ¶ ‡ Gwae Assur, [d] gwialen fy llîd, a'r ffon yn eu llaw hwynt yw fy nigofaint.

6 At genedl ragrithiol yr anfonaf ef, ac yn erbyn pobl fy nigter y gorchymynnaf iddo ysbeilio ysbail, a 'sglyfaethu ysglyfaeth, a'i gosod hwynt yn sathrfa, megis tom yr heolydd.

7 [e] Ond nid felly 'r amcana efe, ac nid felly y meddwl ei galon; eithr *y mae* yn ei fryd ddifetha a thorri ymmaith genhedloedd nid ychydig.

8 [f] Canys efe a ddywed, Onid *yw* fy nhywysogion i gyd yn frenhinoedd?

9 Onid fel Carchemis yw [g] Calno? onid fel Arpad yw Hamath? onid fel Damascus yw Samaria?

10 Megis y cyrhaeddodd fy llaw deyrnasoedd yr eulynnod, a'r rhai yr oedd eu delwau cerfiedig yn rhagori ar yr eiddo Jerusalem, a Samaria;

11 Ond megis y gwneuthym i Samaria ac i'w heulynnod, felly y gwnâf i Jerusalem ac i'w delwau hithau?

12 A bydd pan gyflawno 'r Arglwydd ei holl waith [h] ym mynydd Sion, ac yn Jerusalem, yr ymwelaf â ffrwyth mawredd calon brenin Assur, ac â gogoniant uchelder ei lygaid ef:

13 Canys dywedodd, Trwy nerth fy llaw y gwneuthym *hyn*, a thrwy fy noethineb; o herwydd doeth ydwyf: ac mi a symmudais derfynau poblocdd, a'i trysorau a ysbeiliais, ac a fwriais i'r llawr y trigolion fel † gŵr grymmus.

14 A'm llaw a gafodd gyfoeth y bobloedd fel nŷth; ac megis y ceſglir wyau wedi eu gado, y ceſglais yr holl ddaear; ac nid oedd a symmudai aden, nac a agorai safn, nac a ynganai.

15 A ymffrostia 'r fwyall yn erbyn yr hwn a gymmyno â hi? a ymsawryga 'r llif yn erbyn yr hwn a'i tynno? megis

‡ pe

† Neu, *boblog.*
[a] Mat. 4. 16. Eph. 5. 14.
‡ Neu, *iddi y chwanegaist.*
† Neu, *Pan darllaiaist.*
[b] Barn. 7. 22. Pſ. 83. 9. Pen. 10. 26.
‡ Neu, *Pan oedd holl gâd rhyfelwr mewn, &c.*
† Neu, *a bu.*
‡ Heb. *ymborth.*
[c] Pen. 7. 14.
[d] Joan 3. 16.
[e] Barn. 13. 18.
[f] Luc 1. 32, 33.
[g] 2 Bren. 19. 31. Pen. 37. 32.
‡ Heb. *gymmyſga.*
[h] Pen. 5. 25. a 10. 4.
[i] Jer. 5. 3.
[k] Pen. 3. 12.
‡ Neu, *bendithwyr.*
† Neu, *fendithir.*
‡ Neu, *coegni.*
[l] Ad. 12, 21. Pen. 10 4.
[m] Pen. 8. 22.
† Heb. *dyrr.*
[n] Pen. 49. 26.
[o] Pen. 5. 25.
Tach. 28. B.
[a] Pſ. 58. 2. a 94. 20.
[b] Job 31. 14.
[c] Pen. 5. 25. a 9. 12, 17, 21.
‡ Neu, *Oh.*
[d] Jer. 51. 20.
[e] Mic. 4. 12.
[f] 2 Bren. 18. 24, 33.
[g] 2 Bren. 19. 10, &c. Amos 6. 2.
[h] 2 Bren. 19. 31.
† Neu, *pobl llawr.*

‡ pe *ym*-ddyrchafai 'r wialen yn erbyn y rhai a'i codai hi i fynu, *neu* megis pe † *ym*ddyrchafai 'r ffon, *fel pe* na *byddai* yn bren.

16 Am hynny 'r hebrwng yr Arglwydd, Arglwydd y lluoedd, ym mhlith ei freision ef gulni; a than ei ogoniant ef y llysg llosgiad, megis llosgiad tân.

17 A bydd goleuni Israel yn dân, a'i Sanct ef yn fflam: ac efe a lysg, ac a ysa ei ddrain a'i fieri mewn un dydd:

18 Gogoniant ei goed hefyd, a'i ddoldir, a ysa efe, ‡ enaid a chorph: a byddant megis pan lesmeirio baner-wr.

19 A phrennau gweddill ei goed ef a fyddant o rifedi, fel y rhiso plentyn hwynt.

20 ¶ A bydd yn y dydd hwnnw, na 'chwanega gweddill Israel, a'r rhai a ddiangodd o dŷ Jacob, [i] ymgynnal mwyach ar yr hwn a'i tarawodd; ond pwysant ar yr ARGLWYDD Sanct Israel mewn gwirionedd.

21 [k] Y gweddill a ddychwel, *sef* gweddill Jacob, at y Duw cadarn.

22 [l] Canys pe byddai dy bobl di Israel fel tywod y môr, gweddill o honynt a ddychwel: [m] darfodiad terfynedig a lifa drosodd *mewn* cyfiawnder.

23 Canys darfodedigaeth, a *hanno* yn derfynedig, a wna Arglwydd DDUW 'r lluoedd ynghanol yr holl dir.

24 ¶ Am hynny fel hyn y dywed Arglwydd DDUW 'r lluoedd, Fy mhobl yr hwn a breswyli yn Sion, nac ofna rhag yr Assyriad: â gwialen i'th dery di, ac efe a gyfyd ei ffon † i'th erbyn, yn ôl ffordd [n] yr Aipht.

25 Canys etto ychydig bach, ac fe a dderfydd y llid, a'm digofaint yn eu dinystr hwy.

26 Ac ARGLWYDD y lluoedd a gyfyd [o] ffrewyll yn ei erbyn ef, megis lladdfa [p] Midian ynghraig Oreb: ac [q] *fel y bu* ei wialen ar y môr, felly y cyfyd efe hi yn ôl ffordd yr Aipht.

27 A bydd yn y dydd hwnnw [r] y symmudir ei faich ef oddi ar dy ysgwydd di, a'i jau ef oddi ar dy war di; a dryllir yr jau, o herwydd yr enneiniad.

28 Daeth at Ajath, tramwyodd i Figron, ym Michmas y rhoddes ei ddodrefn i gadw.

29 Aethant trwy [s] 'r rhŷd, yng Ngeba y llettyasant: dychrynodd Ramah; [t] Gibeah Saul a ffoes.

30 Bloeddia *a'th* lef, merch [u] Galim: pâr ei chlywed hyd [x] Laïs, ô [y] Anathoth dlawd.

31 Ymbellaodd [z] Madmenah; trigolion Gebim a ymgasglasant i ffoi.

32 Etto y dydd hwnnw y saif efe yn [a] Nob; efe a gyfyd ei law *yn erbyn* mynydd merch Sion, bryn Jerusalem.

33 Wele, yr Arglwydd, ARGLWYDD y lluoedd, yn ysgythru 'r gangen â dychryn: a'r rhai uchel o gyrph a dorrir ymmaith, a'r rhai goruchel a ostyngir.

34 Ac efe a dyr ymmaith frysglwyni 'r coed â haiarn; a Libanus trwy un cryf a gwymp.

PEN. XI.

1 Heddychol frenhiniaeth y Blaguryn a darddo o wreiddyn Jesse. 10 Gorfodus adnewyddiad Israel, a galwedigaeth y cenhedloedd.

YNa [a] y daw allan wialen o gyff [b] Jesse, a [c] blaguryn a dŷf o'i wraidd ef:

2 Ac Ysbryd yr ARGLWYDD a orphwys arno ef; Ysbryd doethineb a dyall, Ysbryd cyngor a chadernid, Ysbryd gwybodaeth ac ofn yr ARGLWYDD;

3 Ac a wnâ ei † ddyall ef yn fywiog yn ofn yr ARGLWYDD: ac nid wrth olwg ei lygaid y barn efe, nac wrth glywed ei glustiau y cerydda efe.

4 Ond [d] efe a farn y tlodion mewn cyfiawnder, ac a argyoedda dros rai llariaidd y ddaear, mewn uniondeb: ac efe [e] a dery 'r ddaear â gwialen ei enau, ac ag anadl ei wefusau y lladd efe 'r anwir.

5 A chyfiawnder fydd gwregys ei lwynau ef, a ffyddlondeb yn wregys ei arennau.

6 † A'r blaidd a drig gyd â'r oen, a'r llewpard a orwedd gyd â'r mynn; y llo hefyd, a chenau 'r llew, a'r anifail brâs, fyddant ynghŷd, a bachgen bychan a'i harwain.

7 Y fuwch hefyd a'r arth a borant ynghŷd, eu llydnod a *gyd*-orweddant: y llew, fel yr ŷch, a bawr wellt.

8 A'r plentyn sugno a chwery wrth dwll yr asp; ac ar ffau 'r wiber yr estyn yr hwn a ddiddyfnwyd ei law.

9 [g] Ni ddrygant ac ni ddifethant yn holl fynydd fy sancteiddrwydd: canys [h] y ddaear a fydd llawn o wybodaeth yr ARGLWYDD, megis y mae 'r dyfroedd yn toi 'r môr.

10 ¶ Ac yn y dydd hwnnw [i] y bydd gwreiddyn Jesse, yr hwn a saif yn arwydd i'r bobloedd; ag ef yr ymgais y cenhedloedd: a'i orphwysfa *fydd* yn ogoniant.

11 Bydd hefyd yn y dydd hwnnw, i'r Arglwydd fwriw eilwaith ei law i feddiannu gweddill [k] ei bobl, y rhai a weddillir gan Assyria, a chan yr Aipht, a chan Bathros, a chan Ethiopia, a chan Elam, a chan Sinar, a chan Hamath, a chan ynysoedd y môr.

12 Ac efe a gyfyd faner i'r cenhedloedd, ac a gynnull [l] grwydriaid Israel, ac a gasgl wasgaredigion Juda o bedair ‡ congl y ddaear.

13 [m] Cenfigen Ephraim a ymedy hefyd, a gwrthwynebwyr Juda a dorrir ymmaith: ni chenfigenna Ephraim wrth Juda, ac ni chyfynga Juda ar Ephraim.

14 Ond hwy a chedant ar ysgwyddau 'r Philistiaid tu a 'r gorllewin; ynghŷd yr ysbeiliant seibion y dwyrain: † hwy a osodant eu llaw ar Edom a Moab, a meibion Ammon ‡ fydd *mewn* ufudd-dod iddynt.

15 Yr ARGLWYDD hefyd [n] a ddifroda dafod môr yr Aipht, ac â'i wynt nerthol efe a gyfyd ei law ar yr afon, ac a'i tery hi yn y saith ffrwd, ac a wnâ fyned drosodd yn † droedfych.

16 A [o] hi a fydd yn brif-ffordd i weddill ei bobl ef, y rhai a adewir o Assyria, [p] megis ag y bu i Israel yn y dydd y daeth efe i fynu o dîr yr Aipht.

PEN. XII.

Llawen ddiolch y ffyddloniaid am drugareddau Duw.

YNa y dywedi yn y dydd hwnnw, Molaf di, O ARGLWYDD: er it' sorri wrthyf, dychwelir dy lid, a thi a'm cysluri.

2 Wele, Duw yw fy jechydwriaeth; gobeithiaf, ac nid ofnaf: canys [a] yr ARGLWYDD DDUW yw fy nerth a'm cân; efe hefyd yw fy jechydwriaeth.

3 Am

---

‡ Neu, *pea yf-gydwai y wialen y rhai, &c.*
† Neu, *dyrchafai y ffon yr hynnia yw bren.*
‡ Heb. *o'r enaid hyd y cnawd.*
i Edrych 2 Bren. 16. 7. 2 Cron. 28. 20.
k Pen. 7. 3. Rhut. 9. 27.
l Pen. 28. 22. Dan. 9. 27.
m Pen. 28. 22. Dan. 9. 27.
† Neu, *trosot.*
n Ecsod. 14.
o 2 Bren. 19. 35.
p Barn. 7. 25. Pen. 9. 4.
q Ecsod. 14. 26, 27.
r Pen. 14. 25.
s 1 Sam. 13. 23.
t 1 Sam. 11. 4.
u 1 Sam. 25. 44.
x Barn. 18. 7.
y Jos. 21. 18.
z Jos. 15. 31.
a 1 Sam. 21. 1. Neh. 11. 32.
Tach. 28. P. Y Sulgwyn, P.
a Pen. 53. 2. Zech. 6. 12. Dad. 5. 5.
b Act. 13. 23.
c Pen. 42. Jer. 23. 5.
† Heb. *arogliad.*
d Pſ. 72. 2. Dad. 19. 11.
e Job 4. 9. Mal. 4. 6. 2 The. 2. 8. Dad. 1. 16. a 2t 16. a 19. 15.
f Pen. 65. 25. Ezec. 34. 25. Hos. 2. 18.
g Job 5. 23. Pen. 35. 9.
h Hab. 2. 14.
i Rhuf. 15. 12.
k Zech. 10. 10.
l Jago. 1.
‡ Heb. *algell.*
m Jer. 3. 18. Ezec. 37. 16, 22. Hos. 1. 11.
† Heb. *Edom a Moab fydd gosodfa eu dwylo hwynt.*
‡ Heb. *ei hufuddod hwy.*
n Zech. 10. 11.
† Heb. *mewn ſgidiau.*
o Pen. 19. 23.
p Ecsod. 14. 26.
Tach. 29. B.
a Ecsod. 15. 2. Pſ. 118. 14.

3 Am hynny mewn llawenydd y tynnwch [b] ddwfr o ffynhonnau jechydwriaeth.

4 A chwi a ddywedwch yn y dydd hwnnw, [c] Molwch yr ARGLWYDD, † gelwch ar ei enw, hyſbyſwch ei weithredoedd ef ym mhlith y bobloedd; cofiwch mai dyrchafedig yw ei enw ef.

5 Cenwch i'r ARGLWYDD; canys rhodiawgrwydd a wnaeth efe: hyſbys yw hyn yn yr holl dîr.

6 [d] Bloedda, a chroch-lefa, preſwylferch Sion; canys mawr yw Sanct Iſrael o'th fewn di.

PEN. XIII.

1 Duw yn bygwth diſtrywio Babilon trwy'r Mediaid. 19 Difrod Babilon.

[a] BAich Babilon, yr hwn a welodd Eſay mâb Amos.

2 [b] Dyrchefwch faner ar y mynydd uchel, dyrchefwch lef attynt; yſgydwch law fel yr elont i fewn pyrth y pendefigion.

3 Myfi a orchymynnais i'm rhai ſanctaidd; gelwais hefyd fy nghedyrn i'm digter, y rhai a ymhyfrydant yn fy nyrchafiad.

4 Llef tyrfa yn y mynyddoedd, † yn gyffelyb i bobl lawer; ſwn twrf teyrnaſoedd y cenhedloedd wedi ymgynnull: ARGLWYDD y lluoedd ſydd yn cyfrif llu y rhyfel.

5 Dyſod y maent o wlâd bell, o eithaf y nefoedd; *ſef* yr ARGLWYDD, ac arfau ei lidiawgrwydd, i ddifa'r holl dîr.

6 ¶ Udwch; canys agos *yw* diwrnod yr ARGLWYDD; [c] megis anrhaith oddi wrth yr Hollalluog y daw.

7 Am hynny'r holl ddwylaw a † laeſa; a chalon pob dŷn a dawdd.

8 A hwy a ofnant; gweiwyr a doluriau a'i deil hwynt; megis *gwraig* yn eſgor yr ymofidiant; pawb wrth ei ‡ gyfaill a ryfedda; eu hwynebau *fyddant* wynebau fflamllyd.

9 Wele ddydd yr ARGLWYDD yn dyfod yn greulon â digofaint a digter llidiog, i oſod y wlâd yn ddiffeithwch; a'i phechaduriaid a ddifa efe allan o honi.

10 Canys ſêr y nefoedd a'i planedau, ni roddant eu llewyrch; yr haul [d] a dywyllir yn ei godiad, a'r lloer ni oleua â'i llewyrch.

11 A mi a ymwelaf â'r byd *am ei* ddrygioni, ac â'r annuwiolion *am* eu hanwiredd: a gwnâf i falchder y rhai rhyfygus beidio; goſtyngaf hefyd uchder y rhai ofnadwy.

12 Gwnâf ddŷn yn werthfawroccach nag aur coeth; ïe dŷn na chŷn o aur Ophir.

13 Am hynny yr yſgydwaf y nefoedd, a'r ddaear a gryn o'i lle, yn nigofaint ARGLWYDD y lluoedd, ac yn nydd llid ei ddigter ef.

14 A hi a fydd megis ewig wedi ei tharfu, ac fel dafad heb neb a'i coleddo; [e] pawb a wynebant at eu pobl eu hun, a phawb i'w gwlâd eu hun a ffoant.

15 Pob un a geffir *yndai* a drywenir; a phawb a'chwaneger *drti* a ſyrth trwy'r cleddyf.

16 Eu plant hefyd [f] a ddryllir o flaen eu llygaid; eu tai a yſbeilir, a'i gwragedd a dreiſir.

17 Wele fi ſŷn cyfodi'r Mediaid yn eu herbyn hwy, y rhai ni roddant fri ar arian; a'r aur nid ymhyfrydant ynddo.

18 *Eu* bwâau hefyd a ddryllia'r gwŷr jeuainge, ac *wrth* ffrwyth bru ni thoſturiant; eu llygad nid eiriach y rhai bach.

19 ¶ A Babilon, prydferthwch y teyrnaſoedd, gogoniant godidowgrwydd y Caldeaid, fydd megis dinyſtr Duw [h] ar Sodoma a Gomorrah.

20 Ni chyfanneddir hi yn dragywydd, ac ni phreſwylir hi o genhedlaeth i genhedlaeth; ac ni phabella'r Arabiad yno, a'r bugeiliaid ni chorlannant yno.

21 Ond [i] † aniueiliaid gwyllt ion yr anialwch a orweddant yno, a'i tai hwynt a lenwir o ‡ ormeſiaid, a † chywion yr eſtrys a drigant yno; a'r ellyllon a lammant yno.

22 A'r † carhod a gyd-attebant yn ei gweddwdai hi, a'r dreigiau yn y palaſoedd hyfryd: a'i hamſer *ſydd* yn agos i ddyfod, a'i dyddiau nid oedir.

PEN. XIV.

1 Duw yn drugarog yn adnewyddu Iſrael: 4 A'i gorfoledd hwythau yn erbyn Babilon. 24 Amcan Duw yn erbyn Aſſyria. 29 Bygwth Paleſtina.

CAnys yr ARGLWYDD a dofturia wrth Jacob; ac [a] a ddethol Iſrael etto, ac a bair iddynt orphwys yn eu tîr eu hunain: a'r dieithr a ymgyſſylltâ hwynt, a hwy a lynant wrth dŷ Jacob.

2 Y bobl hefyd a'i cymmer hwynt; ac a'i dygant i'w lle, a thŷ Iſrael a'i meddianna hwynt yn nhir yr ARGLWYDD, yn weiſion, ac yn forwynion: a hwy a gaethiwant y rhai a'i caethiwodd hwythau, ac a lywodraethant ar eu gorthrymmwyr.

3 ¶ A bydd yn y dydd y rhoddo'r ARGLWYDD lonyddwch i ti oddi wrth dy ofid, ac oddi wrth dy ofn, ac oddi wrth y caethiwed caled y gwaſanaethaiſt ynddo;

4 I ti [b] gymmeryd y ddiareb hon yn erbyn brenin Babilon, a dywedyd, Pa wedd y peidiodd y gorthrymmwr? *ac* y peidiodd y dref aur?

5 Yr ARGLWYDD a ddrylliodd [c] ffon yr anwiriaid, *a* theyrnwialen y llywiawdwyr.

6 Yr hwn ſydd yn tato'r bobloedd mewn digllonedd â ‡ phlâ † gwaſtadol, yr hwn ſydd yn llywodraethu'r cenhedloedd mewn llidiawgrwydd, a erlidir heb *neb* yn lluddias.

7 Gorphwyſodd *a* llonyddodd yr holl ddaear; canaſant o lawenydd.

8 [d] Y ffynnidwydd hefyd *a* chedrwydd Libanus a lawenhaſant yn dy erbyn, *gan* *dywedyd*, Er pan orweddaiſt, nid eigynnodd cymmynydd i'n herbyn.

9 [e] ‡ Uffern oddi tanodd a gynhyrfodd o'th achos, i gyfarfod â *thi* wrth dy ddyfodiad: hi a gyfododd y meirw i ti, *ſef* holl † dywyſogion y ddaear; cyfododd holl frenhinoedd y cenhedloedd o'i gorſeddfaoedd.

10 Y rhai hynny oll a lefarant, ac a ddywedant wrthyt, A wanhâwyd tithau ſel ninnau? a aethoſt ti yn gyffelyb i ni?

11 Diſgynnwyd dy falchder i'r bedd, *a* thrwſt dy nablau: tanat y tenir pryf, pryfed hefyd a'th doant.

12 Pa fodd y ſyrthiaiſt o'r nefoedd, ‡ Luſiffer, mâb y wawr ddydd? *pa fodd* i'th dorrwyd ti i lawr, yr hwn a wanheiſt y cenhedloedd?

13 Canys ti a ddywedaiſt yn dy galon, Mi a ddringaf i'r nefoedd, oddi ar ſêr Duw y dyrchafaf fy ngorſeddfa; a mi a eiſteddaf

[b] Gen. 19. 24. Deut. 29. 23. Jer. 49. 18. a 50. 40.
[i] Pen. 34. 11—15. Dad. 18. 2.
† Heb. *Ziim.*
‡ Heb. *Ochim.*
† Heb. *merched.*
‡ Heb. *Jim.*
Rhagfyr 1. B.
[a] Zech. 1. 17. a 2. 12.
‡ Neu; *ayrnod.*
† Heb. *heb ſymmiad.*
[d] Ezec. 31. 16.
[e] Ezec. 32. 21.
‡ Neu; *y bedd.*
† Heb. *ſychod mawr.*
Cyflawn. 3466.
‡ Neu; *ô'r ſêr i ddydd.*

cilsteddaf ym mynydd y gynnulleidfa, f yn yſtlyſau 'r gogledd.

14 Dringaf yn uwch nâ 'r cymhylau, rebyg ſyddaf i 'r goruchaf.

15 Er hynny i uffern i 'th ddiſgynnir, i yſtlyſau 'r ffos.

16 Y rhai a 'th welant a edrychant arnat yn graff, *ac* a 'th yſtyrian, *gan ddywedyd*, Ai dymma y gŵr a wnaeth i 'r ddaear grynu, ac a gynhyrfodd deyrnaſoedd?

17 A oſododd y byd fel anialwch, ac a ddinyſtriodd ei ddinaſoedd, heb ollwng ei garcharorion yn rhydd tu ag adref?

18 Holl frenhinoedd y cenhedloedd, *ie* hwy oll a orweddaſant mewn gogoniant, bob un yn ei dŷ ei hun.

19 Eithr tydi a fwriwyd allan o 'th fedd, fel cangen ſſaidd, *neu* wiſg y lladdedigion, y rhai a drywanwyd â chleddyf; y rhai a ddiſgynnent i gerrig y ffos, fel celain wedi ei mathru.

20 Ni byddi mewn un bedd â hwynt, o herwydd dy dîr a ddifethaiſt, *a* 'th bobl a leddaiſt: ſ ni bydd hâd yr annuwiol enwog byth.

21 Darperwch laddfa i 'w feibion ef, h am anwiredd eu tadau; rhag codi o honynt a goreſgyn y tîr, a llenwi wyneb y byd â dinaſoedd.

22 Minnau a gyfodaf yn eu herbyn hwynt, medd ARGLWYDD y lluoedd, ac a dorraf allan o Fabilon enw a gweddill, a mâb, ac wŷr, medd yr ARGLWYDD:

23 i Ac a 'i goſodaf hi yn feddiant i aderyn y bwn, ac yn byllau dyſroedd; y gubaf hi hefyd ag yſgubau diſtryw, medd ARGLWYDD y lluoedd.

24 ¶ Tyngodd ARGLWYDD y lluoedd, gan ddywedyd, Dîau megis yr amcenais, felly y bydd; ac fel y bwriedais, hynny a ſaif;

25 Am ddryllio Aſſŵr yn fy nhîr, canys mathraf ef ar fy mynyddoedd; yna k y cilia ei jau ef oddi arnynt, ac y ſymmudir ei faich ef oddi ar eu hyſgwyddau hwynt.

26 Dymma 'r cyngor a gymmerwyd am yr holl ddaear; a dymma 'r llaw a eſtynnwyd ar yr holl genhedloedd.

27 O herwydd ARGLWYDD y lluoedd l a 'i bwriadodd, a phwy a 'i diddymma? ei law ef hefyd a eſtynnwyd, a phwy a 'i try yn ôl?

28 ¶ Yn y flwyddyn m y bu farw brenin Ahaz, y bu y baich hwn.

29 Paleſtina, na lawenycha di oll, er torri n gwialen dy darawydd: o herwydd o wreiddyn y ſarph y daw o gwiber allan, a 'i ffrwyth hi *fyda* ſarph danllyd hedegog.

30 A chynblant y tlodion a ymborthant, a 'r rhai anghenus a orweddant mewn diogelwch: a mi a laddaf dy wreiddyn â newyn, yntef a ladd dy weddill.

31 Uda, borth; gwaedda, ddinas; Paleſtina, ti oll a doddwyd; canys mwg ſydd yn dyfod o 'r gogledd, ac ni *bydd* unig yn ei ‡ amſeroedd nodedig ef.

32 A pha beth a attebir i genhadau y genedl? p ſeilio o 'r ARGLWYDD Sïon, ac q y † gobeithia trueniaid ei bobl ef ‡ ynddi.

PEN. XV.

Tostur gyfwr Moab.

a BAich Moab. O herwydd y nôs y dinyſtriwyd Ar Moab, *ac* y ‡ diſtawyſ

hi; o herwydd y nôs y dinyſtriwyd Cir Moab, *ac* y diſtawyd hi.

2 b Aeth i fyny i Faith, ac i Ddibon, i 'r uchelfeydd i wylo: am Nebo, ac am Fedeba yr uda Moab: c *byddi* moelni ar eu holl bennau, *a* phob barf wedi ei heillio.

3 Yn eu heolydd yr ymwregyſant â ſachlain: d ar bennau eu tai, ac yn eu heolydd yr uda pob un, † gan wylo yn hîdl.

4 Gwaedda, Hesbon hefyd, ac Elealeh; hyd Jahas y clywir eu lleſain hwynt: am hynny arfogion Moab a floeddiant, *pob un* a flina ar ei einioes.

5 e Fy nghalon a waedda am Foab, ‡ ei f ffoaduriaid hi *a ânt* hyd Soar, *fel* anner deirblwydd; mewn wylofain y dringant hyd âllt Luith: canys codant waedd † dinyſtr *ar hyd* ffordd Horonaim.

6 O herwydd dyfroedd Nimrim a fyddant yn anrhaith: canys gwywodd y llyſiau; darfu 'r gwellt; nid oes gwyrddlesni.

7 Am hynny yr helaethrwydd a gawſant, a 'r hyn a roiſant i gadw, a ddygant i ‡ afon yr helyg.

8 Canys y gweiddi a amgylchynodd derfyn Moab, eu hudfa hyd Eglaim, a 'i hochain *hyd* Feer-Elim.

9 Canys dyfroedd Dimon a lenwir o waed; canys goſodaf ychwaneg ar Ddmon, llewod ar yr hwn a ddïango ym Moab, ac ar weddill y wlâd.

PEN. XVI.

1 *Annog Moab i ufuddhâu i frenhiniaeth Criſt.* 6 *Bygwth Moab am ei balchder.* 9 *Y Prophwyd yn cwynfan droſti.* 12 *Barnedigaeth Moab.*

ANſonwch oen i lywodraethwr y tîr, † o Sela i 'r anialwch, i fynydd merch Sïon.

2 Bydd fel aderyn yn gwibio, ‡ wedi ei fwrw allan *o* 'r nŷth, *felly* y bydd merched Moab *wrth* rydau a Arnon.

3 † Ymgynghora, gwnâ farn, gwnâ dy gyſgod fel nôs ynghanol hanner dydd; cuddia 'r rhai gwaſgaredig, na ddadguddia 'r crwydrad.

4 Triged fy ngwaſgaredigion gyd â thi, Moab, bydd di ſoches iddynt rhag y dinyſtrydd; canys diweddwyd y gorthrymmydd, yr anrheithiwr a beidiodd, y mathrwyr a ddarfuant o 'r tîr.

5 A b gorſeddfainge a ddarperir mewn trugaredd; ac arni yr eiſtedd efe mewn gwirionedd, o fewn pabell Dafydd, yn barnu ac yn ceiſio barn, ac yn pryſuro cyfjawnder.

6 ¶ c Clywſom am falchder Moab (balch jawn yw) am ei falchder, a 'i draha, a 'i ddigllonedd: *ond* nid felly y *bydd* ei gelwyddau.

7 Am hynny 'r d uda Moab am Foab, pob un a uda: am ſylfeini Cir-† hareſeth y griddfenwch, yn ddïau hwy a gleiarawyd.

8 Canys e ‡ gwinwydd Heſbon a wanhaſant; *ac am* winwydden Sibmah, arglwyddi 'r cenhedloedd a eſgydwaſant ei phêrwinwydd hi; hyd Jazer y cyrhaeddaſant; crwydraſant *ar hyd* yr anialwch; ei changhennau a ‡ ymeſtynnaſant, *ac* a aethant dros y môr.

9 ¶ Am hynny f y galaraf ag wylofain Jazer, gwinwydden Sibmah; dyfrhâf di, Heſbon, ac Elealeh, â 'm dagrau: canys ‡ ar dy ffrwythydd haf, ac † ar dy gynhauaf y ſyrthiodd ‡ bloedd.

10 g Y llawenydd 'nefyd a 'r gorfoledd a ddarfu

Rhag. 1 P. Cyflawn. 3278. a Jer. 48. Ezec. 25. 8. Amos 2. 1. ‡ Neu *torrwyd hi ymmaith.*

b Pen. 16. 12. c Jer. 47. 5. a 48. 37, 38. Ezec. 7. 18. Edr. Lef. 21. 5. d Jer. 48. 38. † Heb. *gan ddiſgyn i wylo*, neu, *gyd ag wylofain.* e Pen. 16. 11. Jer. 47. 31. ‡ Neu, *hyd ei therfynau*, ſef, *hyd Soar.* f Jer. 18. 5, 34. † Heb. *torriad.* ‡ Neu, *ddyſtryw yr Arabiaid.*

Rhag. 2. P. Cyflawn. 3278. 3280. † Heb. *o 'r graig.* ‡ Neu, ſel *nyth wedi ei adel.* g Num. 21. 13. † Heb. *Dwg gyngor.* h Dan. 7. 14, 27. Mic. 4. 7. Luc 1. 33. c Jer. 48. 29. Zeph. 2. 10. d Jer. 48. 20. e Pen. 24. 7. ‡ *meuſydd.* ‡ Neu, *dynnwyd ymmaith.* f Jer. 48. 32. † *am.* † *am.* ‡ *y floeddiad.* g Jer. 48. 33.

ddarfuo 'r dolydd; ni chenir, ac ni floeddir yn y gwinllannoedd; ni sathr sathrydd win yn y gwrysoedd; gwnaethym i'w bloedd gynhauaf beidio.

h Pen. 15. 5. Jer. 48. 36.

11 Am hynny h y rhua fy ymysgaroedd am Foab fel telyn, a'm perfedd am Gir-Hares.

i Pen. 15. 2.

12 ¶ A phan weler flino o Foab i ar yr uchelfan, yna y daw ese i'w gysegr i weddio, ond ni thyccia iddo.

k Pen. 21. 16. Cyflawn. 3280.

13 Dymma 'r gair a lefarodd yr ARGLWYDD am Foab, er yr amser hwnnw.

14 Ond yn awr y llefarodd yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, O fewn tair blynedd, k fel blynyddoedd gwâs cyflog, y dirmygir gogoniant Moab, a'r holl dyrfa fawr; a'r gweddill *fydd* ychydig bach, ‡ *a* dirym.

PEN. XVII.

1 Bygwth Syria, ac Israel. 6 Gweddill a ymwrthyd â delw-addoliaeth; 9 A'r lleill a gânt ddialedd am eu hannuwioldeb. 12 Gwae gelynion Israel.

Rhag. 2. P.

a Jer. 49. 23. Amos 1. 3. Zech. 9. 1.

a BAich Damascus Wele Ddamascus wedi ei symmud o *fod* yn ddinas, a charnedd wedi syrthio a fydd hi.

2 Gwrthodwyd dinasoedd Aroer: i ddiadellau y byddant, y rhai a orweddant, ac ni *bydd* a'i dychryno.

b Pen. 7. 16. a 8. 4.

3 b A derfydd amddiffynfa o Ephraim, a brenhiniaeth o Ddamascus, a gweddill Syria: fel gogoniant meibion Israel y byddant, medd ARGLWYDD y lluoedd.

4 Ac ar y dydd hwnnw y bydd i ogoniant Jacob feinhâu, a brasder ei gig ef a gulhâ.

5 Ac ese a fydd fel pan gasglo 'r cynhauafwr yr ŷd, a medi â'i fraich y tywysennau: a bydd fel casglydd tywysennau ynglynn Rephaim.

c Pen. 24. 13.

6 ¶ (c Etto ynddo y gadewir llofflon grawnwin, fel esgydwad oliwydden, *Jef* dau *neu* dri o rawn ymlâen y brig, a phedwar *neu* bump yn ei changhennau ffrwythlawn eithaf, medd ARGLWYDD Dduw Israel.

7 Yn y dydd hwnnw yr edrych dŷn at ei wneuthurwr, a'i lygaid a edrychant ar Sanct Israel:

8 Ac nid edrych am yr allorau, y *rhai ydynt* waith ei ddwylaw; ïe nid edrycham yr hyn a wnaeth ei fysedd, na'r llwyni, na 'r ‡ delwau.)

‡ Neu, *haul-ddelwau.*

9 ¶ Yn y dydd hwnnw y bydd eu dinasoedd cedyrn fel cangen wrthodedig, a'r brig, y rhai a adawsant o herwydd meibion Israel: felly y bydd anghyfannedd-dra.

10 O herwydd anghofio o honot Dduw dy jechydwriaeth, ac na chofiaist graig dy gadernid: am hynny y plenni blanhigion hyfryd, ac yr impi hwynt â changhennau dieithr.

11 Y dydd y gwnei i'th blanhigyn dyfu, a'r boreu y gwnei i'th hâd flodeuo: *ond bydd* y cynhauaf ‡ yn bentwr ar ddydd llesgedd a dolur gofidus.

‡ Neu, *weai ei symmudo ar ddydd ctifeddiaeth,* a bydd *dolur gofiaus.*

12 ¶ Gwae † dyrfa pobloedd lawer, fel twrf y môr y tryftiant, ac i dwrf y bobloedd a dryftiant fel swn dyfroedd lawer.

† Neu, *dwrf.*

13 Fel swn dyfroedd lawer y tryftia 'r bobl; a *Duw* a'i cerydda hwynt, a hwy a ffoant ym mhell, ac d a erlidir fel peiswyn mynydd o flaen y gwynt, ac fel ‡ peth yn treiglo ym mlaen corwynt.

d Pf. 83. 13. Hos. 13. 3.

14 Ac wele drallod ar bryd nawn, *a* chyn y boreu ni *bydd*. Dymma ran y rhai a'n hanrheithiant ni, a choelbren y rhai a 'n hysbeiliant ni.

‡ Neu, *plu 'r gweunydd*

PEN. XVIII.

1 Duw o ofal dros ei bobl, yn addo distrywio yr Ethiopiaid: 7 Ac o hynny y daw cynnydd i'r Eglwys.

Rhag. 3. B.

a GWae 'r tir sy 'n cysgodi ag adenydd, yr hwn *sydd* tu hwnt i a afonydd Ethiopia.

* Pen. 20. 4. Ezec. 30. 9. Zeph. 2. 12.

2 Yr hwn a hebrwng genhadau hyd y môr, ac ar hŷd wyneb y dyfroedd, mewn llestri brwyn, *gan* *adyweaud*, Ewch, genhadon cyflym, at b genhedlaeth wasgaredig, ac ysbeiliedig, at bobl ofnadwy er pan ydynt ac etto, † cenhedlaeth wedi ei mesur a'i sathru, yr hon ‡ yn ysbeiliodd yr afonydd ei thir.

b Ad. 7. † Neu, *cenhedlaeth yn mesur ac yn sathru.* ‡ Heb. *cenllinyn a llinyn, a mathrad.*

3 Holl drigolion y byd, a phreswylwyr y ddaear, gwelwch pan gyfodo ese faner *ar y* mynyddoedd, a chlywch pan udgano ag udgorn.

‡ Neu, *y dirmygoad.*

4 Canys fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Byddaf lonydd, a mi a ystyriaf † yn sy annedd, megis gwres eglur ‡ ar lysiau, fel niwl gwlith yngwres cynhaaf.

† Neu, *y annedale.* ‡ Neu, *ar ôl glaw.*

5 Canys o flaen cynhaaf, pan fyddo 'r blodeuyn yn berffaith, a'r grawnwin surion yn addfedu yn y blodeuyn; ese a dyrr y brig â chrymmanau, ac a dyn ymmaith, *ac* a dyrr y canghennau.

† Zeph. 3. 10.

6 Gadewir hwynt ynghŷd i adar y mynyddoedd, ac i anifeiliaid y ddaear: ac arnynt y bwrw 'r adar yr haf, a holl anifeiliaid y ddaear a auafa arnynt.

7 ¶ Yr amser hwnnw c y dygir rhodd i ARGLWYDD y lluoedd *gan* bobl * wasgaredig ac ysbeiliedig, a chan bobl ofnadwy er pan ydynt ac etto, cenedl wedi ei mesur a'i sathru, yr hon yr ysbeiliodd yr afonydd ei thir, i le enw ARGLWYDD y lluoedd, *sef i* synydd Sion.

Edrych Psf. 68. 31. a 72. 10. Pen. 16. 1. c Edrych Ad. 2.

PEN. XIX.

1 Gwradwydd yr Aipht. 11 Ynfydrwydd eu pendefigion hwy. 18 Galw 'r Aipht at yr Eglwys. 23 Cyngrair yr Aipht, Assyria, ac Israel.

Rhag. 3. P.

a BAich yr Aipht. Wele'r ARGLWYDD b yn marchogaeth ar gwmmwl ysgafn, ac ese a ddaw i'r Aipht: ac c eulynnod yr Aipht a gynhyrfant rhagddo ef, a chalon yr Aipht a dawdd yn ei chanol.

a Jer. 46. 13. Ezec. 29. a 30. b Psf. 18. 10. a 104. 3. c Ecfod. 12. 12. Jer. 43. 12.

2 † Gyrraf hefyd yr Aiphtiaid yn erbyn yr Aiphtiaid, a hwy a ymladdant bob un yn erbyn ei frawd, a phob un yn erbyn ei gymmydog; dinas yn erbyn dinas, *a* theyrnas yn erbyn teyrnas.

† Heb. *Cymmyfgaf.*

3 Ac ysbryd yr Aipht a ‡ balla yn ei chanol, a mi a † ddiddymmaf ei chyngor hi: yna 'r ymofynnant ag eulynnod, ac â swynyddion, ac â dewiniaid, ac â brudwyr.

‡ Heb. *dywelltir.* † Heb. *lyngcaf.*

4 Ac mi a gauaf yr Aipht yn llaw arglwydd caled; a brenin cadarn a lywodraetha arnynt, medd yr Arglwydd, ARGLWYDD y lluoedd.

5 A'r dyfroedd a ddarfyddant o'r môr, yr afon hefyd a â yn hesb ac yn sych.

6 A hwy a droant yr afonydd ym mhell; y ffrydiau amddiffyn a ddyhysbyddir, ac a sychant: torrir ymmaith *bob* corsen, a hesgen.

7 Y papurfrwyn wrth yr afon, ar fin yr afon, a phob peth a hauwyd wrth yr afon, a wywa, a chwelir, ac ni bydd *mwy*.

8 Y pysgodwyr hefyd a driftânt, a'r rhai oll a fwriant fachau i'r afonydd a alarant: felly y rhai a danant rwydau ar hŷd wyneb y dyfroedd a lesgânt.

9 Gw'radwyddir hefyd y rhai a weithiant [d] feinllin, a 'r rhai a weuant ‡ rwydwaith.

10 A hwy a dorrir yn eu † bwriadau, y rhai oll a wnânt argaeau *a* ‡ physgodlynnau.

11 ¶ Dïau ynfydion yw tywysogion [e] Soan, cyngor doethion gynghorwyr Pharao a aeth yn ynfyd: pa fodd y dywedwch wrth Pharao, Mab y doethion *ydwyf fi*, mâb hên frenhinoedd?

12 *Mae* hwynt? *mae* dy ddoethion? a mynegant it' yr awr hon, a gwybyddant pa gyngor a gymmerodd ARGLWYDD y lluoedd yn erbyn yr Aipht.

13 Tywysogion Soan a ynfydasânt, twyllwyd tywysogion Noph, a ‡ phennaethiaid eu llwythau a hudasânt yr Aipht.

14 Cymmysgodd yr ARGLWYDD ynddi ysbryd gwrthnysigrwydd, a hwy a wnaethant i'r Aipht gyfeiliorni yn ei holl waith, fel y cyfeiliorna meddwyn yn ei chwydfa.

15 Ac ni bydd gwaith i'r Aipht, yr hwn a wnelo [f] y pen na 'r gloren, y gangen na 'r frwynen.

16 Y dydd hwnnw y bydd yr Aipht [g] fel gwragedd; canys hi a ddychryna, ac a ofna rhag ysgydwad llaw ARGLWYDD y lluoedd, yr hon a ysgydwa efe arni hi.

17 A bydd tîr Juda yn arswyd i'r Aipht: pwy bynnag a'i cofio hi, a ofna ynddo ei hun, o herwydd cyngor ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn a gymmerodd efe yn ei herbyn hi.

18 ¶ Y dydd hwnnw y bydd pûm dinas yn nhîr yr Aipht [h] yn llefaru † iaith Canaan, ac yn tyngu i ARGLWYDD y lluoedd: dinas ‡ distryw y gelwir un.

19 Y dydd hwnnw [i] y bydd allor i'r ARGLWYDD ynghanol tîr yr Aipht, a cholofn i'r ARGLWYDD ger llaw ei therfyn hi.

20 [k] Yn arwydd hefyd ac yn dystiolaeth y bydd i ARGLWYDD y lluoedd yn nhîr yr Aipht. Canys llefant ar yr ARGLWYDD o herwydd y gorthrymwyr, ac efe a enfyn iddynt Jachawdur, a Phennaeth, ac efe a'i gwared hwynt.

21 A'r ARGLWYDD a adweinir gan yr Aipht; ïe 'r Aiphtiaid a adwaenant yr ARGLWYDD yn y dydd hwnnw: [l] gwnânt hefyd aberth ac offrwm, ac addunant addunedi i'r ARGLWYDD, ac a'i talant.

22 Yr ARGLWYDD hefyd a dery 'r Aipht; efe a'i tery ac a'i hiachâ; hwythau a droant at yr ARGLWYDD, ac efe a'i gwrendy hwynt, ac a'i hiachâ hwynt.

23 A'r dydd hwnnw [m] y bydd prif-ffordd o'r Aipht i Assyria, ac yr â yr Assyriad i'r Aipht, a'r Aiphtiad i Assyria: a'r Aiphtiaid gyd â'r Assyriaid a wasanaethant.

24 Y dydd hwnnw y bydd Israel yn drydydd gyd â'r Aipht, a chydag Assyria, *sef* yn fendith o fewn y tîr:

25 Yr hwn a fendithia ARGLWYDD y lluoedd, gan ddywedyd, Bendigedig *yw* 'r Aipht fy mhobl i, ac Assyria [n] gwaith fy nwylaw, ac Israel fy etifeddiaeth.

PEN. XX.

Arwydd a chyfgod yn rhagarwyddoccâu caethiwed yr Aipht ac Ethiopia.

YN y flwyddyn y daeth [a] Tartan i Asdod, (pan ddanfonodd Sargon brenin Assyria ef,) ac yr ymladdodd yn erbyn Asdod, ac a'i hennillodd hi;

2 Yr amser hwnnw y bu gair yr ARGLWYDD trwy law Esay fab Amos, gan ddywedyd, Dos, a datrod y sach-llïain oddi am dy lwynau, a dïosg dy esgidiau oddi am dy draed. Ac efe a wnaeth felly, [b] gan rodio 'n noeth, ac heb esgidiau.

3 Dywedodd yr ARGLWYDD hefyd, Megis y rhodiodd fy ngwâs Esay yn noeth ac heb esgidiau dair blynedd, *yn* arwydd ac *yn* argoel yn erbyn yr Aipht, ac yn erbyn Ethiopia;

4 Felly yr arwein brenin Assyria gaethiwed yr Aipht, a chaethglud Ethiopia, *sef* yn llangciau, a henaifgwyr, yn noethion, ac heb esgidiau, ac [c] yn din-noeth, yn † warth i 'r Aipht.

5 Brawychant a chywilyddiant o achos Ethiopia eu gobaith hwynt, ac o achos yr Aipht eu gogoniant hwy.

6 A'r dydd hwnnw y dywed preswylwyr ‡ yr ynys hon, Wele, fel hyn *y mae* ein gobaith ni, lle y ffoisom am gymmorth i 'n gwared rhag brenin Assyria: a pha fodd y diangwn?

PEN. XXI.

1 *Y Prophwyd wrth gwyno caethiwed ei bobl, mewn gweledigaeth yn gweled cwymp Babilon gan y Mediaid a'r Persiaid.* 11 *Edom yn gwatwar y Prophwyd, a'i hannog i ceisiarhâu.* 13 *Amser nodedig adfyd Arabia.*

BAich anialwch y môr. Fel [a] y mae corwynt yn y dehau yn myned trwodd; *felly* y daw o'r anialwch, o wlâd ofnadwy.

2 Gweledigaeth galed a fynegwyd i mi. [b] Yr anffyddlon fydd yn anffyddloni, a'r dinyftrydd fydd yn dinyftrio. Elam, [c] dring; Media, gwarchae; gwnaethym i 'w holl riddfan hi ddarfod.

3 Am hynny y [d] llanwyd fy llwynau o ddolur; gwewyr a'm daliasant fel gwewyr gwraig yn esgor; fyrthiais wrth *ei* glywed, brawychais wrth *ei* weled.

4 Cyfeiliornodd fy nghâlon, braw a 'm dychrynodd; efe a † drôdd fy nghyfnos ddymunol yn ddychryn i mi.

5 Parotoa 'r bwrdd, gwilia yn y ddïogwilfa, bwyta, yf; cyfodwch, dywysogion, enneiniwch y darian.

6 O herwydd fel hyn y dywedoddyr ARGLWYDD wrthyf, Dos, gosod wiliedydd, myneged yr hyn a welo.

7 Ac efe a welodd gerbyd, *a* dau o wŷr meirch, cerbyd asynnod, *a* cherbyd camelod; ac efe a ystyriodd yn ddyfal jawn dros ben.

8 Ac efe a lefodd, ‡ Llew: fy Arglwydd, ar [e] y ddïsgwilfa yr wyf fi 'n sefyll liw dydd yn wastad, ac ar fy nghadwriaeth yr ydwyf yn sefyll bob nôs.

9 Ac wele, ymma, y mae yn dyfod gerbyd o wŷr, *a* dau o wŷr meirch. Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd, [f] Syrthiodd, fyrthiodd Babilon; a [g] holl ddelwau cerfiedig ei duwiau hi a ddrylliodd efe i lawr.

10 [h] O fy nyrniad, a ‡ chnŵd fy llawrdyrnu: yr hyn a glywais gan ARGLWYDD y lluoedd, Duw Israel, a fynegais i chwi.

11 ¶ [i] Baich Dumah. Arnafi y mae 'n galw o Seir, Y gwiliedydd, beth am y nôs? y gwiliedydd, beth am y nôs?

12 Dywedodd y gwiliedydd, Daeth y borau a'r nôs hefyd: o's ceisiwch, ceisiwch: dychwelwch, deuwch.

13 ¶ [k] Baich

13 ¶ [k] Baich ar Arabia. Yn y coed yn Arabia y llettywch chwi, ffordd olion Dedanim.

14 ‡ Dygwch ddyfroedd i gyfarfod â'r sychedig, trigolion tîr Tema, † achubwch flaen y crwydrus â'i fara.

15 O herwydd rhag cleddyfau y ffoisant, ‡ rhag y cleddyf noeth, a rhag y bwa annelog, a rhag trymder rhyfel.

16 O herwydd fel hyn y dywedodd yr Arglwydd wrthyf fi, Cyn pen blwyddyn, [l] o fath blwyddyn gwâs cyflog, y derfydd hefyd holl anrhydedd Cedar:

17 A'r gweddill o rifedi † saethyddion gwŷr cedyrn meibion Cedar, a leiheir: canys ARGLWYDD Dduw Israel a'i dywedodd.

PEN. XXII.

1 *Y Prophwyd yn cwyno dyfodiad y Persiaid i Judea: 8 Yn beio ar eu synwyr daynol, a'i llawenydd bydol hwy: 15 Yn prophwydo y diswyddiad Sobna, 20 ac y gosodid Eliacim yn ei le ef, yr hwn oedd arwyddo o frenhiniaeth Crist.*

BAich glyn gweledigaeth. Beth *a ddarfu* i ti yn awr, pan ddringaist ti oll i nennau 'r tai?

2 Ti yr hon wyt yn llawn terfysg, yn ddinas derfysgol, [a] yn ddinas lawen: dy laddedigion ni laddwyd â chleddyf, na'th feirw mewn rhyfel.

3 Dy holl dywysogion a gyd-ffoisant, gan y *perchen* bwaau y rhwymwyd hwynt: y rhai oll a gafwyd ynnot a gyd-rwymwyd, *y rhai* a ffoisant o bell.

4 Am hynny y dywedais, [b] Edrychwch oddi wrthyf, † mi a wylaf yn chwerw, na lafuriwch fy nghysuro am ddinystr merch fy mhobl.

5 O herwydd diwrnod blinder yw, a mathru, a dyrysni, gan Arglwydd DDUW 'r lluoedd, ynglynn gweledigaeth, yn diturio 'r gaer, ac yn gweiddi i'r mynydd.

6 Elam hefyd a ddug y cawell saethau, mewn cerbydau dynion, *a* gwŷr meirch; Cir hefyd a ddinoethodd y darian.

7 A bydd † dy ddyffrynnoedd dewisol yn llawn o gerbydau, a'r gwŷr meirch a ymfyddinant ‡ tu a'r porth.

8 ¶ Ac efe a ddinoethodd dô Juda, ac yn y dydd hwnnw yr edrychaist ar arfogaeth [c] tŷ 'r goedwig:

9 A'[d] gwelioch rwygiadau dinas Ddafydd, mai aml oeddynt; a chasglasoch ddyfroedd y pysgodlyn isaf:

10 Rhifasoch hefyd dai Jerusalem, a thynnasoch y tai i lawr, i gadarnhâu 'r mûr.

11 A rhwng y ddau fûr y gwnaethoch lyn i ddyfroedd yr hên bysgodlyn: ond nid edrychasoch am [e] ei wneuthurwr, nid ystyriasoch yr hwn a'i lluniodd ef er ys talm.

12 A'r dydd hwnnw y gwahoddodd Arglwydd DDUW 'r lluoedd *rai* i wylofain, ac i alarnad, ac [f] i foeledd, ac i ymwregysu â sachlïain:

13 Ac wele lawenydd a gorfoledd, gan ladd gwartheg, a lladd defaid, gan fwyta cîg, ac yfed gwin: [g] Bwytawn ac yfwn; canys y foru, *meddant*, y byddwn feirw.

14 A dadguddiwyd *hyn* lle y clywais gan ARGLWYDD y lluoedd, Yn ddîau ni lanheir yr anwiredd hyn, hyd oni byddoch feirw, medd Arglwydd DDUW 'r lluoedd.

15 ¶ Fel hyn y dywed Arglwydd DDUW 'r lluoedd, Cerdda, dôs at y tryforydd hwn, *sef* at Sobna, yr hwn *sydd* benteulu, *a dywed*,

16 Beth *sydd* i ti ymma? a phwy *sydd* gennyt ti ymma, pan drychaist i ti ymma fedd, ‡ fel yr hwn a drychai ei fedd yn uchel, *ac* a naddai iddo ei hun driga mewn craig?

17 Wele 'r ARGLWYDD † yn dy tudo di â chaethiwed ‡ tost, a chan wisgo a'th wisgo di.

18 Gan dreiglo i'th dreigla di *fel* treiglo pêl i wlâd ehang: yno y byddi farw, ac yno *y bydd* cerbydau dy ogoniant yn warth i dŷ dy feistr.

19 Yna i'th yrraf o'th sefyllfa, ac o'th sefyllfa y dinystria efe di.

20 ¶ Ac yn y dydd hwnnw y galwaf ar fy ngwâs [h] Eliacim fâb Helciah:

21 A'th wisg di hefyd y gwisgaf ef, ac â'th wregys di y nerthaf ef; a than ei law ef y rhoddaf dy lywodraeth di: ac efe a fydd yn dâd i breswylwyr Jerusalem, ac i dŷ Juda.

22 Rhoddaf hefyd agoriad tŷ Ddafydd ar ei ysgwydd ef: yna [i] yr egyr efe, ac ni *bydd* a gauo; ac efe a gau, ac ni *bydd* a agoro.

23 A mi a 'i sicrhâf ef *fel* [k] hoel mewn man sicr; ac efe a fydd yn orseddfa gogoniant i dŷ ei dâd.

24 Ac arno et y crogant holl ogoniant tŷ ei dâd, hîl ac eppil; yr holl fan lestri; o'r lleftri meiliau, hyd yr holl ‡ offer cerdd.

25 Yn y dydd hwnnw, medd ARGLWYDD y lluoedd, y symmudir yr hoel a hoeliwyd yn y man sicr, a hi a dorrir, ac a syrth: torrir hefyd y llwyth *oedd* arni; canys yr ARGLWYDD a'i dywedodd.

PEN. XXIII.

1 *Gosidas gwymp Tyrus. 17 Eu trwch ddychweliad hwy.*

[a] BAich Tyrus. Llongau Tarsis, udwch: canys anrheithiwyd *hi*, fel nad oes na thŷ, na chyntedd: o dîr Cittim y dadguddiwyd iddynt.

2 Distêwch drigolion yr ynys, yr hon y mae marchnadyddion Sidon, y rhai sy 'n trammwy 'r môr, yn dy lenwi.

3 Ac wrth ddyfroedd lawer, hâd Sihor, cynhauaf yr afon yw ei chnwd hi: felly marchnadfa cenhedloedd yw hi.

4 Cywilyddia, Sidon: canys y môr, *ie* cryfder y môr a lefarodd, gan ddywedyd, Nid ymddygais, ac nid esgorais, ni fegais wŷr jeuainge chwaith, *ac ni* feithrinais forwynion.

5 Megis wrth glywed sôn am yr Aiphtiaid, yr ymofidiant wrth glywed sôn am Dyrus.

6 Ewch trosodd i Darsis; udwch, preswylwyr yr ynys.

7 Ai hon *yw* eich *dinas* lawen chwi, yr hon y *mae* ei hynafiaeth er y dyddiau gynt? ei thraed a 'i dygant hi i ymdaith † i bell.

8 Pwy a gynghorodd hyn yn erbyn Tyrus [b] goronog, yr hon *yr ydoedd* ei marchnattäwyr yn dywysogion, a'i marsiandwyr yn bendefigion y ddaear?

9 ARGLWYDD y lluoedd a fwriadodd hyn, i ddifwyno balchder pob gogoniant, *ac* i ddirmygu holl bendefigion y ddaear.

10 Dôs trwy dy wlâd fel afon, *ô* ferch Tarsis: nid *oes* † nerth mwyach.

11 Estynnodd ei law ar y môr, dychrynodd y teyrnasoedd; gorchymynnodd yr

[k] Jer. 49. 28.

‡ Neu, *aygsfant.*

† Neu, *achubasant.*

‡ Neu, *rhag ofn*, Heb. *rhag wyneb.*

[l] Pen. 16. 14.

† Heb. *bwâu.*

Rhag. 4. P.

[a] Pen. 32. 13.

[b] Jer. 4. 19. a 9. 1.

† Heb. *mi a fydaf chwerw yrth wylo*

† Heb. *dewis dy dyffrynnoedd.*

‡ Neu, *yn y porth*

[c] 1 Bren. 7. 2. a 10. 17.

[d] 2 Cron. 32. 4, 5, 30.

[e] Edrych Pen. 37. 26.

[f] Edrych Ezra 9. 3. Pen. 15. 2. Mic. 1. 16.

[g] Pen. 56. 12. Doeth. 2. 6. 1 Cor. 15. 32.

‡ Neu, *ô yr hwn*, &c.

† Neu, *ô yr hwn a th' orchuddiodd di â gorchudd godidawg, a chan wisgo a'th wisgodd di.*

Ad. 18. *gan dreiglo a'th dreigla*, &c.

‡ Heb. *gŵr.*

[h] 2 Bren. 18. 18.

[i] Job 12. 14. Dad. 3. 7.

[k] Ezra 2. 8.

‡ Neu, *lestri costrelau.*

Rhag. 5. B. 2. 27.

Cyflawn. 3432.

[a] Jer. 25. 22. a 47. 4. Ezec. 26, a 27, a 28. Amos 1. 9. Zech. 9. 2, 4.

† Heb. *o bell.*

[b] Edrych Ezec. 28. 2, 12.

† Heb. *wregys.*

ARGLWYDD ‡ am *ddinas* † y farſiandiaeth, ddinyſtrio ei chadernid.

12 Ac efe a ddywedodd, Ni chai orfoleddu mwyach, yr orthrymmedig forwyn, merch Sidon; cyfod, dôs i Gittim; yno chwaith ni bydd llonyddwch.

13 Wele dîr y Caldeaid, nid oedd y bobl hyn, *nes* i Aſſur ei ſylfaenu hi i drigolion yr anialwch: dyrchaſaſant ei thyrau, cyfodaſant ei phalatau: *ac* efe a'i tynnodd hi i lawr.

14 Llongau Tarſis, udwch; canys anrheithiwyd eich nerth.

15 A'r dydd hwnnw yr anghofir Tyrus ddengmlynedd a thrugain, megis dyddiau un brenin: ym mhen y dengmlynedd a thrugain ‡ y cân Tyrus megis puttain.

16 Cymmer y delyn, amgylchyna'r ddinas, ti buttain anghofiedig; can gerdd yn dda; cân lawer fel i'th gofier.

17 ¶ Ac ym mhen y dengmlynedd a thrugain yr ARGLWYDD a ymwêl a Thyrus, a hi a ddychwel ar ei helw, ac a butteinia â holl deyrnaſoedd y byd ar wyneb y ddaear.

18 Yna y bydd ei marchnad a'i helw [c] yn ſancteiddrwydd i'r ARGLWYDD: ni thryſorir ac ni's cedwir: canys eiddo y rhai a drigant o flaen yr ARGLWYDD fydd ei marſiandiaeth, i fwyta yn ddigonol, ac yn ddillad † parhäus.

PEN. XXIV.

1 *Toſtur farnedigaethau Duw ar y wlad.* 13 *Y llawen glodfora y gweddill Duw.* 16 *Y ayrchaſa Duw ei deyrnas yn ei farnedigaethau.*

WEle'r ARGLWYDD yn gwneuthur y ddaear yn wâg, ac yn ei difwyno hi; canys efe a ddadymchwel ei hwyneb hi, ac a waſgar ei thrigolion.

2 Yna bydd yr un ffunyd i'r bobl ac i'r [a] † offeiriad, i'r gwâs ac i'w feiſtr, i'r llawforwyn ac i'w meiſtres, [b] i'r prynydd ac i'r gwerthydd, i'r hwn a roddo ac i'r hwn a gymmero echwyn, i'r hwn a gymmero lôg ac i'r hwn a dalo lôg iddo.

3 Gan waghâu y gwaghëir, a chan yſbeilio'r yſbeilir y wlad; canys yr ARGLWYDD a leſarodd y gair hwn.

4 Galarodd a diflannodd y ddaear, llesgaodd *a* dadwinodd y byd, dihoenodd † pobl feilchion y ddaear:

5 [c] Y ddaear hefyd a halogwyd dan ei phreſwylwyr: canys troſeddaſant y cyfreithiau, newidiaſant y deddfau, diddymmaſant y cyfammod tragywyddol.

6 Am hynny melldith a yſodd y tîr, a'r rhai oedd yn trigo ynddo a anrheithiwyd; am hynny preſwylwyr y tîr a loſgwyd, ac ychydig ddynion a adawyd.

7 [d] Galarodd y gwin, llesgaodd y winwydden, y rhai llawen gâlon oll a riddfanaſant.

8 Darfu llawenydd [e] y tympanau, peidiodd trwſt y gorfoleddwyr, darfu hyfrydwch y delyn.

9 Nid yfant win dan ganu; chwerw fydd diod gref i'r rhai a'i hyfant.

10 Drylliwyd y ddinas wagedd; cauwyd pob tŷ, fel na ddeler i mewn.

11 *Y mae* lleſain am win yn yr heolydd; tywyllodd pob llawenydd, hyfrydwch y tîr a fudodd ymma ith.

12 Yn y ddinas y gadawyd anghyfanneddrwydd, ag anrhaith hefyd y dryllir y porth.

13 ¶ O blegid bydd o ſewn y tîr, yng[f] Pen. 17. 5, 6.
nhanol y bobloedd, megis yſgydwad olifwydden, *ac* fel grawn lloſta, pan ddarffo cynhauaf y gwin.

14 Hwy a ddyrchafant eu llêf, *ac* a ganant; o herwydd godidawgrwydd yr ARGLWYDD, bloeddiant o'r môr.

15 Am hynny gogoneddwch yr ARGLWYDD yn y ‡ dyffrynnoedd, enw ARGLWYDD Dduw Iſrael yn ynyſoedd y môr.

16 ¶ O † eithafoedd y ddaear y clywſom ganiadau, *ſef* gogoniant i'r cyfiawn. A dywedais, ‡ O ry nghulni, ô fy nghulni, gwae fi; y rhai anffyddlon a wnaethant yn anffyddlon, ïe gwnaeth yr anffyddlon o'r fath anffyddloniaſ.

17 [g] Dychryn, a ffôs, a magl *ſydd* arnat, breſwylydd y ddaear.

18 A'r hwn a ffŷ rhag trwſt y dychryn a ſyrth yn y ffôs; a'r hwn a gyfodo o ganol y ffôs a ddelir yn y fagl: o herwydd [h] ffeneſtri o'r uchelder a agorwyd, a'i ſeiliau'r ddaear ſydd yn crynu.

19 Gan ddryllio'r ymddrylliodd y ddaear, gan rwygo'r ymrwygodd y ddaear, gan ſymmud yr ymſymmudodd y ddaear.

20 Y ddaear [k] gan ſymmud a ymſymmud fel meddwyn, ac a ymſigla megis bwth; a'i chamwedd fydd trwm arni, a hi a ſyrth ac ni chyſyd mwy.

21 Yr amſer hwnnw'r ymwêl yr ARGLWYDD â llu'r uchel, yr *hwn ſydd* yn yr uchelder, ac â brenhinoedd y ddaear ar y ddaear.

22 A cheſglir hwynt † *fel* y ceſglir carcharorion mewn daeardy, a hwy a garcherir mewn carchar, ac ym mhen llawer o ddyddiau ‡ yr ymwelir â hwynt.

23 Yna [l] y lleuad a wrida, a'r haul a gywilyddia, pan deyrnaſo ARGLWYDD y lluoedd ym mynydd Sïon ac yn Jeruſalem, ac o flaen ei henuriaid ‡ *mewn* gogoniant.

PEN. XXV.

1 *Y Prophwyd yn moliannu Duw am ei farnedigaethau.* 16 *Am ei adoniau ymwared.* 9 *Ac am ei orfoleddus jechydwriaeth.*

O ARGLWYDD, ſy Nuw *ydwyt*; dyrchafaf di, moliannaf dy enw; canys gwnaethoſt ryfeddodau; *dy* gynghorion er ys talm *ſydd* wirionedd *a* ſicrwydd.

2 Canys goſodaiſt [a] ddinas yn bentwr, *a* thref gadarn yn garnedd; palas dïeithriaid, fel na byddo ddinas; nid adeiledir hi byth.

3 Am hynny pobl nerthol a'th ogonedda, dinas y cenhedloedd ofnadwy a'th arſwyda:

4 Canys buoſt nerth i'r tlawd, a chadernid i'r anghenog yn ei gyſyngder, yn nodded rhag tymmeſtl, yn gyſgod rhag gwrês, pan *oedd* gwŷnt y cedyrn fel tymmeſtl, *yn erbyn* mûr.

5 Fel gwrês mewn ſychder y daroſtyngi dwrf dïeithriaid; *ſef* gwrês, â chyſgod cwmmwl; daroſtyngir cangen yr ofnadwy.

6 ¶ Ac [b] ARGLWYDD y lluoedd a wnâ i'r holl bobloedd yn y mynydd hwn wlêdd o baſgedigion, gwlêdd o loyw-win; *o* baſgedigion breiſion, *a* gloyw-win puredig.

7 Ac efe a † ddifa yn y mynydd hwn y gorchudd ſydd yn gorchuddio'r holl bobloedd, a'r llen yr hon a danwyd ar yr holl genhedloedd.

8 Efe

[a] Neu, *yn erbyn.* † Heb. *Canaan.*

‡ Heb. *y bydd i Dyrus megis cân puttain.* Cyflawn. 3502.

[a] Zech. 14. 20, 21.

† Heb. *hên.*

Rhag. 5. P. Sul 2 o'r Adfent, P.

[a] Hoſ. 4. 9. † Neu, *ſywyſog.* [b] Ezec. 7. 12, 13.

† Heb. *uchder pobl y ddaear.* [c] Gen. 3. 17.

[d] Pen. 17. 8, 9. Joel 1. 10, 12. [e] Jer. 7. 34. a 16. 9. a 25. 10. Ezec. 26. 13. Hoſ. 2. 11.

‡ Neu, *tân.* † Heb. *algell.* ‡ Heb. *culni i mi*, neu, *fy nghyfrinach i mi.*

[g] Jer. 48. 43, 44. Edrych 1 Bren. 19. 17. Amos 5. 19. [h] Gen. 7. 11. [i] Pſ. 18. 7. [k] Pen. 19. 14. † Heb. *chaſgliad carchar.* ‡ Neu, *y ceir hwynt yn daiffygiad.* [l] Pen. 13. 10. Ezec. 32. 7. Joel 2. 31. a 3. 15. ‡ Neu, *y bydd gogoniant.*

Rhag. 6. B. Sul 3 o'r Adfent, B.

[a] Pen. 21. 9. a 23. 13.

[b] Diar. 9. 2. Mat. 22. 4.

† Heb. *lwngc.*

8 Efe [c] a lwngc angau mewn buddugoliaeth; a'r Arglwydd DDUW [d] a sych ymmaith ddagrau oddi ar bob wyneb; ac ete a dyn ymmaith warthrudd ei bobl oddi ar yr holl ddaear: canys yr ARGLWYDD a'i llefarodd.

9 ¶ A'r dydd hwnnw y dywedir, Wele dymma ein Duw ni; gobeithiasom ynddo, ac efe a'n ceidw: dymma'r ARGLWYDD; gobeithiasom ynddo, gorfoleddwn a llawenychwn yn ei jechydwriaeth ef.

10 Canys llaw'r ARGLWYDD a orphwys yn y mynydd hwn, a Moab a ‡ sethrir tano, fel † sathru gwellt mewn tommen.

11 Ac efe a estyn ei ddwylaw yn eu canol hwy, fel yr estyn nofiedydd *ei ddwylaw* i nofio; ac efe a ostwng eu balchder hwynt ynghyd ag ysbail eu dwylaw.

12 Felly y gogwydda, y gostwng, *ac y* bwrw efe i lawr hyd y llwch [e] gadernid uchelder dy gaerau.

PEN. XXVI.

1 *Cân yn annog i hyderu ar Dduw, 5 o herwydd ei farnedigaethau, 12 a'i ffafr i'w bobl. 20 Cyngor i ddisgwil wrth Dduw.*

Y Dydd hwnnw y cenir gân hon yn nhir Juda; Dinas gadarn *fyad* i ni; [a] *Duw* a esyd jechydwriaeth *yn* gaerau, ac *yn* rhagfur.

2 [b] Agorwch y pyrth, fel y dêl y genedl gyfiawn i mewn, yr hon a geidw wirionedd.

3 Ti a gedwi mewn tangnefedd † heddychol yr hwn sydd a'i seddylfryd *arnat ti*; am ei fod yn ymddiried ynnot.

4 Ymddiriedwch yn yr ARGLWYDD byth; o herwydd yn yr ARGLWYDD DDUW y *mae* ‡ cadernid tragywyddol.

5 ¶ Canys efe a ostwng preswylwyr yr uchelder, [c] tref uchel a ostwng efe: efe a'i daro ftwng hi i'r llawr, ac a'i bwrw hi i'r llwch.

6 Troed a'i sathr hi, *sef* traed y truenaidd, *a* chamrau'r tlodion.

7 Uniondeb yw llwybr y cyfiawn; tydi yr uniawn wyt yn pwyso ffordd y cyfiawn.

8 *Ar* [d] lwybr dy farnedigaethau hefyd i'th ddisgwiliasom, ARGLWYDD, dymuniad *ein* henaid *fydd* at dy enw, ac at dy gofiadwriaeth.

9 [e] A'm henaid i'th ddymunais liw nôs; â'm hysbryd hefyd o'm mewn i'th foreugeisiaf: canys pan fo'r barnedigaethau ar y ddaear.

10 [f] Gweler cymmwynas i'r annuwiol, *etto* ni ddysg efe gyfiawnder; yn [g] nhir uniondeb y gwnâ ar gam, ac ni wêl uchelder yr ARGLWYDD.

11 [h] Ni welant, ARGLWYDD, *pan* ddyrchafer dy law: *either* cânt weled, a chywilyddiant am *eu* heiddigedd † *wrth* y bobl; ïe tân dy elynion a'i hysa hwynt.

12 ¶ ARGLWYDD, ti a drefni i ni heddwch; canys ti hefyd a wnaethoft ein holl weithredoedd ‡ ynnom ni.

13 O ARGLWYDD ein Duw, i arglwyddi *eraill* heb dy law di a arglwyddiaethasant arnom ni; yn unig trwot ti y coffawn dy enw.

14 Meirw *ydynt*, ni byddant fyw; ymadawsant, ni chyfodant; am hynny y gofwyaist a difethaist hwynt, dinystriaist hefyd bob coffa am danynt.

15 'Chwanegaist ar y genedl, O ARGLWYDD, 'chwanega ft ar y genedl; ti a ogoneddwyd; ti a'i symmudaist ym mhell i holl gyrrau'r ddaear.

16 Mewn adfyd, ARGLWYDD, yr ymwelsant â thi; tywalltasant ‡ weddi, *pan oedd* dy gosbedigaeth arnynt.

17 Fel y gofidia *ac* y gwaedda [k] gwraig feichiog dan ei gwewyr, *pan* fyddo agos i esgor; felly'r oeddem o'th flaen di, ARGLWYDD.

18 Beichiogasom, gofidiasom, oeddym fel ped esgorem ar wynt; ni wnaethom ymwared ar y ddaear, a phreswylwyr y byd ni syrthiasant.

19 [l] Dy feirw a fyddant byw, *fel* fy nghorph i yr adgyfodant. Deffrowch, a chenwch, preswylwyr y llwch: canys dy wlith *fyad fel* gwlith llysiau, a'r ddaear a fwrw y meirw allan.

20 ¶ Tyred, fy mhobl, dôs i'th 'stafelloedd, a chau dy ddrysau arnat: llecha megis [m] ennyd bach, hyd onid elo'r llid heibio.

21 Canys wele'r ARGLWYDD [n] yn dyfod allan o'i sangre, i ymweled ag anwiredd preswylwyr y ddaear: a'r ddaear a ddadguddia ei gwaed, ac ni chuddia mwyach ei lladdedigion.

PEN. XXVII.

1 *Gosal Duw dros ei winllan. 7 Y mae rhagor rhwng ei gerydaon ef a'i farnedigaethau. 12 Eglwys yr Judaewon a'r Cenhealoedd.*

Y Dydd hwnnw'r ymwêl yr ARGLWYDD â'i gleddyf caled, mawr, a chadarn, â Leviathan y sarph hir-braff, ïe â Leviathan y sarph dorchog; ac efe a ladd [a] y ddraig *fyaa* yn y môr.

2 Yn y dydd hwnnw [b] cenwch iddi, Gwinllan y gwin coch.

3 Myfi'r ARGLWYDD a'i ceidw; ar *bob* moment y dyfrhâi hi: cadwaf hi nôs a dydd, rhag *i neb* ei drygu.

4 Nid *oes* lidiawgrwydd ynnof: pwy a osodai fieri *i* drain yn fy erbyn mewn rhyfel? myfi a ‡ awn trwyddynt, mi a'i llosgwn hwynt ynghŷd.

5 Neu ymafled yn fy nerth i, *fel* [c] y gwnelo heddwch â mi, *ac* efe a wna heddwch â mi.

6 Efe a wnâ i hiliogaeth Jacob wreiddio; Israel a flodeua, ac a flandardda; a hwy a lanwant wyneb y byd â chnwd.

7 ¶ A darawodd efe ef † fel y tarawodd y rhai a'i tarawsai ef? a laddwyd ef fel lladdfa ei laddedigion ef?

8 [d] Wrth fesur, pan ‡ êl allan, yr ymddadleu ag ef: y mae'n attal ei wynt garw ar ddydd dwyreinwynt.

9 Am hynny trwy hyn y glanheir anwiredd Jacob; a dymma'r holl ffrwyth, tynnu ymmaith ei bechod: pan wnelo efe holl gerrig yr allor fel cerrig calch briwedig, ni saif y llwyni na'r † delwau.

10 Etto y ddinas gadarn *fyda* unig, *a'r* annedd wedi ei adel, a'i wrthod megis yn anialwch: yno y pawr y llo, ac y gorwedd, ac y difa ei blagur hi.

11 Pan wywo ei brig hi, hwy a dorrir: gwragedd a ddaw, *ac* a'i [o] gant hi; canys [e] nid pobl ddyallgar *ydynt*: am hynny'r hwn a'i gwnaeth ni thosturia wrthynt, a'r hwn a'i [f] luniodd ni thrugarhâ wrthynt.

12 ¶ A'r dydd hwnnw y bydd i'r ARGLWYDD ddyrnu, o ffrwd yr afon hyd afon yr Aipht: a chwi meibion Israel a gesglir bob yn un ac un.

c 1 Cor. 15. 54. Dad. 20. 14. a 21. 4.
d Dad. 7. 17. a 21. 4.
‡ *ddyrnir*
† Neu, *fel dyrnu gwellt ym Madmenah.*
e Pen. 26. 5.
Rhag. 6. P. Sul 3 o'r Adfent, P.
a Pen. 60. 18.
b Pſ. 118. 19, 20.
† Neu, *headwch.*
‡ Heb. *craig oſoeaid.* Deut. 32. 4.
c Pen. 25. 12. a 32. 19.
d Pen. 64. 5.
e Can. 3. 1.
f Preg. 8. 11.
g Pſ. 143. 10.
h Job 34. 27. Pſ. 28. 5. Pen. 5. 12.
† Neu, *tu ag at dy bobl.*
‡ *Trosom ni.*
i 2 Cron. 12. 8.
k Joan 16. 21.
l Ezec. 37. 1, &c.
m Pſ. 30. 5. Pen. 54. 7, 8. 2 Cor. 4. 17.
n Mic. 1. 3.
Rhag. 7. B.
a Pen. 51. 9. Ezec. 29. 3. & 32. 2.
b Pen. 5. 1.
‡ Neu, *geradwn yn eu herbyn.*
† Job 22. 21.
‡ Heb. *yn ôl dyrnod y rhai a darawſai, &c.*
a Job 23. 6. Jer. 10. 24. a 30. 11. a 46. 28. 1 Cor. 10. 13.
‡ Neu, *anfonych ef allan.*
† Neu, *haul-ddelwau.*
e Deut. 32. 28. Pen. 1. 3.

13 Ac yn y dydd hwnnw 'r udgenir ag udgorn mawr; yna y daw y rhai ar ddarfod am danynt yn nhir Assyria, a'r rhai a wasgarwyd yn nhir yr Aipht, ac a addolant yr ARGLWYDD yn y mynydd sanctaidd yn Jerusalem.

PEN. XXVIII.

Rhag. 7. P.

1 Y *Prophwyd yn bygwth Ephraim am eu balchder a'i meddwdod.* 5 Y *gweddill a ddyrchefir yn nheyrnas Crist.* 7 Y *mae 'n argyoeddi eu hamryfusedd hwy,* 9 *a'i drwg athrylith i ddysgu,* 15 *a'i aiofalwch.* 16 *Addewid o Grist, y sail sicr.* 18 Y *profir eu diofalwch hwy.* 23 *Eu hannog hwy i ystyried pwyllog ragluniaeth Duw.*

a Ad. 3. b Ad. 4.

GWae a goron balchder, meddwon Ephraim; yr hwn y *mae* b ardderchawgrwydd ei ogoniant yn flodeuyn diflannedig, yr hwn *fydd* ar ben y dyffryn noedd breision, y rhai a † orchfygwyd gan win.

† Heb. *dorrwyd.*

2 Wele un grymmus a nerthol sydd gan yr Arglwydd, fel tymmestl cenllysg, *neu* gorwynt dinystriol, fel llifeiriant dytroedd mawrion yn llifo drosodd, yr hwn a fwrw i lawr â llaw.

‡ Heb. *Ephraed.*

3 ‡ Dan draed y sethrir coron balchder, meddwon Ephraim:

4 Ac ardderchawgrwydd ei ogoniant, yr hwn *fydd* ar ben y dyffryn bras, sydd blodeuyn diflannedig, megis ffigysen gynnar cyn yr haf, yr hon *pan* welo 'r hwn a edrycho arni, efe a'i llwnge hi, a hi etto yn ei law.

5 ¶ Yn y dydd hwnnw y bydd ARGLWYDD y lluoedd yn goron ardderchawgrwydd, ac yn goron gogoniant i weddill ei bobl;

6 Ac yn ysbryd barn i 'r hwn a eisteddo ar farn, ac yn gadernid i 'r rhai a ddychwelant y rhyfel i 'r porth.

c Diar. 20. 1. Hos. 4. 11. d Pen. 56. 10, 12.

7 ¶ Ac er hynny hwy c a gyfeiliornasant trwy win, ac a amryfusasant trwy ddiod gadarn: d yr offeiriad a 'r prophwyd a gyfeiliornasant trwy ddiod gadarn, difawyd hwy gan win, cyfeiliornasant trwy ddiod gadarn, amryfusasant mewn gweledigaeth, tramgwyddasant *mewn* barn.

8 Canys y byrddau oll sydd lawn o chwydfa, *a* budreddi, heb le *glân.*

9 ¶ I bwy y dysg efe wybodaeth? ac i bwy y pâr efe ddyall yr hyn a glywo? i 'r *rhai* a ddiddyfnwyd oddi wrth laeth, y rhai a dynnwyd oddi wrth y bronnau.

‡ Neu, *rhoddwyd*

10 Canys ‡ *rhoddir* gorchymmyn ar orchymmyn, gorchymmyn ar orchymmyn; llin ar lin, llin ar lin; ychydig ymma, *ac* ychydig accw.

e 1 Cor. 14. 21. † Heb. *gwefus.* ‡ Neu, *lefaroad.*

11 Canys e â bloesgni † gwefusau, ac â thafodiaith ddieithr y ‡ llefara efe wrth y bobl hyn.

12 Y rhai y dywedodd efe wrthynt, Dymma orphwysfa, gadewch i 'r diffygiol orphwyso, a dymma esmwythder; ond ni fynnent wrando.

13 Eithr gair yr ARGLWYDD oedd iddynt yn orchymmyn ar orchymmyn, yn orchymmyn ar orchymmyn; yn llin ar lin, yn llin ar lin; ychydig ymma, *ac* ychydig accw; fel yr elent ac y syrthient yn ôl, ac y dryllier, ac y magler, ac y dalier hwynt.

14 ¶ Am hynny gwrandêwch air yr ARGLWYDD, ddynion gwatwarus, llywodraethwyr y bobl hyn, y rhai *fydd* yn Jerusalem.

15 Am i chwi ddywedyd, Gwnaethom ammod ag angau, ac ag uffern y gwnaethom gyngrair; pan ddêl ffrewyll lifeiriol, ni ddaw attom ni: canys gosodasom ein gobaith *ar* gelwydd, a than ffalsder y llechasom.

16 ¶ Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, f Wele fi yn sylfaenu maen yn Sion, maen profedig, *congl-faen* gwerthfawr, sylfaen safadwy; ni thrysia 'r hwn a gredo.

f Ps. 118. 22. Mat. 21. 42. Act. 4. 11. Rhuf. 9. 33. a 10. 11. Eph. 2. 20. 1 Pedr 2. 6, 7, 8.

17 A mi a osodaf farn wrth linyn, a chyfiawnder wrth bwys; y cenllysg a yguba g noddfa celwydd, a 'r dyfroedd a foddant y lloches.

g Ad. 15.

18 ¶ A diddymmir eich ammod ag angau, a'ch cyngrair ag uffern ni saif; pan ddêl y ffrewyll lifeiriol, byddwch yn sathrfa iddi.

19 O'r amser y delo y cymmer chwi: canys daw bob borau, ddydd a nôs; a blinder yn unig fydd ‡ *i* beri dyall yr hyn a glywir.

‡ Neu, *pan haro i chwi adyall addysg.*

20 Canys byrrach yw 'r gwely nag y *galler* ymestyn *ynddo*; a chûl yw 'r cwrlid i ymdrôi *ynddo.*

21 Canys yr ARGLWYDD a gyfyd megis ym mynydd h Perasim, efe a ddigia megis yng nglyn i Gibeon, i wneuthur ei waith, ei ddieithr waith; ac i wneuthur ei weithred, ei ddieithr weithred.

h 2 Sam. 5. 20. 1 Cor. 14. 11. i Jos. 10, 11, 12. 2 Sam. 5. 25. 1 Cron. 14. 16.

22 Ac yn awr na warworwch, rhag cadarnhâu eich rhwymau: canys clywais k *fod* darfodedigaeth derfynol oddi wrth Arglwydd DDUW 'r lluoedd ar yr holl dir.

k Pen. 10. 22, 23.

23 ¶ Clywch, a gwrandêwch fy llais; ystyriwch, a gwrandêwch fy lleferydd.

24 Ydyw yr arddwr yn aredig ar hŷd y dydd i hau? ydyw efe yn agoryd, ac yn llyfnu ei dir?

25 Onid wedi iddo lyfnhâu ei wyneb, y tâna efe 'r ffacbys, ac y gwasgar y cwmin, ac y bwrw ‡ y gwenith ardderchawg, a'r haidd nodedig, a'r rhŷg *yn* ei † gyfle?

‡ Neu, *y gwenith yn y lle pennaf, a'r haidd yn y lle nodedig.* † Heb. *derfyn.*

26 ‡ Canys ei Dduw a 'i hyfforddia ef mewn synnwyr, *ac* a 'i dysg ef.

‡ Neu, *Ac efe a'i rhwym yn y modd y mae Duw yn ei ddysgu.*

27 Canys nid ag ôg y dyrnir ffacbys, ac *ni* throir olwyn men ar gwmin; eithr dyrnir ffacbys â ffon, a chwmin â gwialen.

† Heb. *derfyn.* ‡ Neu, *Ac efe a'i rhwym yn y modd y mae Duw yn ei ddysgu.*

28 *Yd* bara a felir; ond gan ddyrnu ni ddwrn y dyrnwr ef yn wastadol, ac ni yssiga *ef* ag olwyn ei fen, ac ni 's mâl ef â 'i wyr meirch.

l Jer. 32. 19.

29 Hyn hefyd a ddaw oddi wrth ARGLWYDD y lluoedd, *yr hwn* fydd l ryfedd yn ei gyngor, *ac* ardderchog yn ei waith.

PEN. XXIX.

Rhag. 8. B.

1 *Gorthrwm farnedigaeth Duw ar Israel.* 7 *Na ddigonir ei gelynion hi.* 9 *Annyallgarwch,* 13 *a rhagrith yr Iuddewon.* 18 *Addaw sanctaidd 'r duwiol.*

‡ Neu, *lew Duw.*

GWae ‡ Ariel, Ariel, y ddinas y trigodd Dafydd *ynddi:* 'chwanegwch flwyddyn at flwyddyn; † lladdant ebyrth.

Ezec. 43. 15, 16. † Heb. *torrant bennau.*

2 Etto mi a gyfyngaf ar Ariel, a bydd galar, a griddfan; a hi a fydd i mi fel Ariel.

3 A gwersyllaf yn grwn i 'th erbyn, ac a warchaeaf i 'th erbyn *mewn* gwarchdwr, ac a gyfodaf wrthglawdd yn dy erbyn.

4 A thi a ostyngir, o'r ddaear y lleferi, ac o'r llwch y bydd isel dy leferydd; dy lais fydd hefyd o'r ddaear fel *llais* swynwr, a 'th ymadrodd a hustyng o'r llwch.

5 A thyrfa dy ddieithriaid fydd fel llwch
[a] Job 21. 18. Pen. 17. 13.
man, a thyrfa 'r cedyrn [a] fel peiſwyn yn myned heibio; ïe, bydd [b] yn ddiſymmwth ddiattreg.
[b] Pen. 30. 33.
6 Oddi wrth ARGLWYDD y lluoedd y gofwyir trwy daranau, a thrwy ddaeargryn, a thwrf mawr; trwy gorwynt, a thymmeſtl, a fflam dân yſol.
7 ¶ Yna y bydd tyrfa 'r holl genhedloedd, y rhai a ryfelant yn erbyn Ariel, ſel breuddwyd gweledigaeth nôs, ſef y rhai oll a ymladdant yn ei herbyn hi a'i hamddiffynfa, ac a warchânt arni.
8 Ie bydd, megis newynog a freuddwydio, ac wele ef yn bwyta; a phan ddeffrô, gwâg fydd ei enaid: ac megis y ſychedig a freuddwydio, ac wele ef yn yfed; a phan ddeffrô, wele ef yn ddiffygiol, a'i enaid yn chwennych *diod:* ſelly y bydd tyrfa 'r holl genhedloedd a lueddant yn erbyn mynydd Sion.
9 ¶ Arefwch, a rhyfeddwch; bloeddiwch, a gwaeddwch: [c] meddwaſant, ac nid *trwy* win; penfeddwaſant, ac nid *trwy* ddîod gadarn.
[c] Edrych Pen. 28. 7, 8.
10 Canys [d] tywalltodd yr ARGLWYDD arnoch ysbryd trymgwſg, ac a gauodd eich llygaid chwi: eich prophwydi, a'ch pennaethiaid, [e] y gweledyddion a orchuddiodd eſe.
[d] Rhuf. 11. 8.
[e] 1 Sam. 9. 9.
11 A gweledigaeth pob un *o honynt* ſydd i chwi ſel geiriau ‡ llyfr [f] ſeliedig, yr hwn *o'r* rhoddant eſ at *un* a fedr *ar* lytr, gan ddywedyd, Darllen hwn, attolwg: yna y dywed, Ni allaf; canys ſeliwyd ef.
‡ Neu, *lyfryr.*
[f] Pen. 8. 16. Dad. 5. 1, 5.
12 O's rhoddir y llyfr at yr hwn ni fedr *ar* lyfr, gan ddywedyd, Darllen hwn, attolwg: yna y dywed, Ni fedraf *ar* lyfr.
13 ¶ Am hynny y dywedodd yr Arglwydd, [g] O herwydd bod y bobl hyn yn nesâu attaf â'i genau, ac yn fy anrhydeddu â'i gwefuſau, a phellhâu eu câlon oddi wrthyf, a bod eu hofn tuag attaſi wedi ei ddyſgu allan o athrawiaeth dynion;
[g] Ezec. 33. 31. Mat. 15. 8. Mar. 7. 6.
14 Am hynny wele fi yn † myned rhagof, i wneuthur yn rhyfedd ym myſg y bobl hyn, *ſef* gwyrthiau a rhyfeddod: [h] canys diferhir doethineb eu doethion hwynt, a dyall eu rhai dyallgar hwynt a ymguddia.
† Heb. *chwanegu.*
[h] Jer. 49. 7. Obad. 8. 1 Cor. 1. 19.
15 [i] Gwae 'r rhai a ddyſn-geiſiant, i guddio *eu* cyngor oddi wrth yr ARGLWYDD; ac y maeeu gweithredoedd mewn tywyllwch, ac [k] a ddywedant, [l] Pwy a'n gwêl ni? a phwy a'n hedwyn?
[i] Pen. 30. 1.
[k] Pſ. 94. 7. [l] Eccl. 23. 18.
16 Diau ſel clai crochenydd y cyfrifir eich trofeydd chwi. Canys a ddywed [m] y gwaith am y gweithydd, Ni 'm gwnaeth i? neu a ddywed y peth a luniwyd am yr hwn a'i lluniodd, Nid yw ddyallus?
[m] Pen. 45. 9.
17 Onid ychydig bach *fydd* etto hyd oni throir [n] Libanus yn ddoldir, a'r doldir a gyfrifir yn goed?
[n] Pen. 32. 15.
18 ¶ [o] A'r dydd hwnnw, y rhai byddar a glywant eiriau 'r Llyfr, a llygaid y deillion a welant allan o niwl a thywyllwch.
[o] Pen. 35. 5.
19 A'r rhai llariaidd a 'chwanegant lawenychu yn yr ARGLWYDD; a'r dynion tlodion a ymhyfrydant yn Sanct Iſrael.
20 Canys darfu am yr ofnadwy, a difethwyd y gwatwarus, a'r rhai oll a wiliant am anwiredd a dorrir ymmaith:
21 Y rhai a wnânt ddŷn yn droſeddwr o herwydd gair, ac [p] a oſodant faglau i'r hwn a geryddo yn y porth, ac a wnânt i'r cyfiawn wyro am beth coeg.
[p] Am. 5. 10.
22 Am hynny, ſel hyn y dywed yr ARGLWYDD, yr hwn a waredodd Abraham, am dŷ Jacob, Weithian ni chywilyddir Jacob, ac ni laſla ei wyneb eſ.
23 Eithr pan welo eſe ei feibion, [q] gwaith ſy nwylaw o'i ſewn, hwy a ſancteiddiant ſy enw, ïe ſancteiddiant Sanct Jacob, ac a ofnant Dduw Iſrael.
[q] Pen. 19. 23. Eph. 2. 10.
24 A'r rhai cyfeiliornus o ysbryd a † ddyſgant ddyall, a'r grwgnachwyr a ddyſgant addyſg.
† Heb. *ſedrant.*

PEN. XXX.

1 Y *Prophwyd yn bygwth y bobl am hyderu ar yr Aipht,* 8 *ac am daiyſtyru gair Duw.* 18 *Trugareddau Duw i'w Eglwys.* 27 *Digofaint Duw, a llawenydd y bobl am ddinyſtr Aſſyria.*

GWae 'r meibion cyndyn, medd yr ARGLWYDD, [a] a gymmerant gyngor, ond nid gennyf fi; ac a orchuddiant â gorchudd, ac nid o'm Hysbryd i, i 'chwanegu pechod ar bechod.
[a] Pen. 29. 15.
2 [b] Y rhai ſydd yn myned i ddiſgyn i'r Aipht, (c heb ymofyn a mi,) i ymnerthu yn nerth Pharao, ac i ymddiried ynghyſgod yr Aipht.
[b] Pen. 31. 1.
[c] Num. 27. 21.
3 Am hynny [d] y bydd nerth Pharao yn gywilydd i chwi, a'r ymddiried ynghyſgod yr Aipht yn w'radwydd.
[d] Joſ. 9. 14. 1 Bren. 12. 7. Jer. 21. 2. a 42. 1, 20.
4 Canys bu ei dywyſogion yn Soan, a'i genhadau a ddaethant i Hanes.
5 [e] Hwynt oll a gywilyddiwyd o herwydd y bobl ni fuddia iddynt, ni *byddant* yn gynhorthwy nac yn llesâd, eithr yn warth, ac yn w'radwydd.
[d] Jer. 37. 5, 7. [e] Jer. 2. 36.
6 [f] Baich anifeiliaid y dehau: i dîr cyſtuddiad ac ing, *lle y daw* o honynt yr hên lew a'r llew jeuangc, y wiber a'r ſarph danllyd hedegog, y dygant eu golud ar geſnau aſynnod, a'i try ſorau ar geſnau camelod, at bobl ni wnâ lês.
[f] Pen. 57. 9. Hoſ. 8. 9. a 12. 1.
7 Canys yn ddiles ac yn ofer y cynnorthwya 'r Aiphtiaid: am hynny y llefais arni, [g] Eu nerth hwynt yw aros yn llonydd.
[g] Pen. 7. 4. Ad. 15.
8 ¶ Dôs yn awr, [h] yſgrifenna hyn mewn llech ger eu bron hwynt, a ſgrifenna mewn llyfr, ſel y byddo hyd y dydd diweddaf yn oes oeſoedd:
[h] Hab. 2. 2.
9 Mai [i] pobl wrthryfelgar yw y rhai hyn, plant celwyddog, plant ni fynnant wrando cyfraith yr ARGLWYDD:
[i] Deut. 32. 20. Pen. 1. 4.
10 [k] Y rhai a ddywedant wrth y gweledyddion, Na welwch; ac wrth y prophwydi, Na phrophwydwch i ni bethau union, [l] treuthwch i ni weniaith, prophwydwch i ni ſiommedigaeth:
[k] Jer. 11. 21. Am. 2. 12. a 7. 13. Mic. 2. 6.
[l] Mic. 2. 11.
11 Ciliwch o'r ffordd; ciliwch o'r llwybr; perwch i Sanct Iſrael beidio â ni.
12 Am hynny ſel hyn y dywed Sanct Iſrael, Am wrthod o honoch y gair hwn, ac ymddiried o honoch mewn ‡ twyll a cham, a phwyſo ar hynny;
‡ Neu, *trais.*
13 Am hynny y bydd yr anwiredd hyn i chwi, [m] fel rhwygiad chwyddedig, mewn mur uchel ar ſyrthio, yr hwn y daw ei ddrylliad [n] yn ddiſymmwth heb attreg.
[m] Pſ. 62. 3. [n] Pen. 29. 5.
14 Canys [o] eſe a'i dryllia hi, ſel dryllio † lleſtr crochenydd, gan guro heb arbed; ſel na chaffer ym myſg ei darnau gragen i gymmeryd tân o'r aelwyd, nac i godi dwfr o'r ffos.
[o] Jer. 19. 11. † Heb. *coſtrel.*
15 Canys ſel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Sanct Iſrael, [p] Trwy ddychwelyd a gorphwys y byddwch gadwedig, mewn llonyddwch a gobaith y bydd eich cadernid; ond ni fynnech.
[p] Ad. 7.

16 Eithr

16 Eithr dywedaſoch, Nid *felly* ; canys ni a ffown ar feirch ; am hynny y ffowch : a marchogwn ar *feirch* buain ; am hynny y bydd buan y rhai a'ch erlidio.

17 [q] Mil *a ffŷ* wrth gerydd un ; ac wrth gerydd pump y ffowch ; hyd oni'ch gadawēr megis hwylbren ar ben mynydd, ac fel baner ar fryn.

18 ¶ Ac am hynny y diſgwil yr ARGLWYDD i drugarhau wrthych, ïe am hynny 'r ymddyrchaif i doſturio wrthych ; canys Duw cyfiawnder yw 'r ARGLWYDD. [r] Gwyn eu byd y rhai oll a ddiſgwiliant wrtho.

19 Canys y bobl a drig yn Sïon o fewn Jeruſalem : gan wylo nid wyli ; gan drugarhau eſe a drugarhâ wrthyt ; wrth leſ dy waedd, pan ei clywo, eſe a'th atteb di.

20 A'r Arglwydd a rydd i chwi [s] ſara ing, a dwfr gorthrymder, ond ni chornelir dy athrawon mwy, eithr dy lygaid fyddant yn gweled dy athrawon.

21 A'th gluſtiau a glywant air o'th ôl yn dywedyd, Dymma'r ffordd, rhodiwch ynddi, pan [t] bwyſoch ar y llaw ddehau, neu pan bwyſoch ar y llaw aſſwy.

22 [u] Yna 'r halogwch ball † dy gerfddelwarian, ac Ephod dy dawdd-ddelw aur ; gwaſgeri hwynt fel cadach miſglwyf, a dywedi wrthynt, Dôs ymmaith.

23 Ac eſe a rydd law i'th hâd pan hauech dy dir, a bara cnwd y ddaear, ac eſe a fydd yn dew ac yn aml ; a'r dydd hwnnw y pawr dy aniſeiliaid mewn porfa helaeth.

24 Dy ychen hefyd a'th aſynnod, y rhai a lafuriant y tir, a berant ebran ‡ pur, yr hwn a nithiwyd â gwyntill ac â gogr.

25 Bydd hefyd [x] ar bob mynydd uchel, ac ar bob bryn dyrchafedig, afonydd *a* ffrydau dyfroedd, yn nydd y lladdfa fawr, pan ſyrthio 'r tyrau.

26 A bydd llewyrch y lleuad fel llewyrch yr haul, a llewyrch yr haul fydd ſaith mwy, megis llewyrch ſaith niwrnod, yn y dydd y rhwyma 'r ARGLWYDD friw ei bobl, ac y jachao archoll eu dyrnod hwynt.

27 ¶ Wele enw 'r ARGLWYDD yn dyſod o bell, yn lloſgi gan ei ddigoſaint ei, † a'i ſaich *ſydd* drwm ; ei weſuſau a lanwyd o ddigter, a'i daſod *ſydd* megis tân yſol.

28 Ei anadl hefyd megis afon lifeiriol y a gyrraedd hyd hanner y gwddf, i nithio 'r cenhedloedd â gogr oferedd ; a bydd [z] ffrwyn yngenau 'r bobloedd, yn *eu* gyrru ar gyfeiliorn.

29 Y gân fydd gennych megis y noſwaith [a] y ſancteiddir uchelwyl ; a llawenydd calon, megis pan elo un â phibell i fyned i fynydd yr ARGLWYDD, at ‡ gadarn yr Iſrael.

30 A'r ARGLWYDD a wnâ glywed arddercha wgrwydd ei lais, ac a ddengys ddiſgynniad ei fraich, mewn digter llidiog, ac â fflam dân yſol, â gwaſgarfa, ac â thymmeſtl, ac â cherrig cenllyſg.

31 Canys [b] â llais yr ARGLWYDD y diſtrywir Aſſur, [c] *yr hwn* a darawai â'r wialen.

32 † A pha le bynnag yr elo 'r wialen ddŷſgog, yr hon a ‡ eſyd yr ARGLWYDD arno ef, gyd â thympanau a thelynau y bydd : ac â rhyfel tôſt yr ymladd eſe yn ei erbyn.

33 Canys darparwyd Tophet er doe, ïe parotöwyd hi i'r brenin : efe a'i dyſnhaodd *hi*, ac a'i ehengodd : ei chynneuad *ſydd* dân a choed lawer ; anadl yr ARGLWYDD, megis afon o frwmſtan, ſydd yn ei hennyn hi.

PEN. XXXI.

1 Y *proph*wyd yn *dangos melldigedig ynfyd*rwyad *y bobl, yn hyderu ar yr Aipht, ac yn ymwrthod â Duw.* 6 Y *mae 'n anneg i edifarhâu :* 8 *Ac yn dangos cwymp Aſſyria.*

GWae 'r rhai [a] a ddiſgynnant i'r Aipht am gymhorthwy, ac [b] a ymddiriedant mewn meirch, ac a hyderant ar gerbydau, am *eu bod yn* aml ; ac ar wŷr meirch, am eu bod yn nerthol jawn : ond nid edrychant am Sanct Iſrael, ac ni cheiſiant yr ARGLWYDD.

2 Etto y *mae* eſe yn ddoeth, ac a ddaw â chosbedigaeth, ac ni † eilw ei air yn ôl ; eithr cyſyd yn erbyn tŷ y rhai drygionus, ac yn erbyn cynhorthwy y rhai a weithredant anwiredd.

3 Yr Aiphtiaid hefyd *ydynt* ddynion, ac nid Duw ; a'i meirch yn gnawd, ac nid yn ysbryd. Pan eſtynno 'r ARGLWYDD ei law, yna y ſyrth y cynnorthwywr, ac y cwymp y cynnorthwyedig, a hwynt oll a gyd-ballant.

4 Canys fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Megis y rhua hên lew a'r llew ieuangc ar ei ſglyfaeth, yr hwn er galw lliaws o fugeiliaid yn ei erbyn, ni ddychryn rhag eu llef hwynt, ac nid ymoſtwng er eu ‡ twrf hwynt : felly y diſgyn ARGLWYDD y lluoedd i ryſela dros fynydd Sïon, a thros ei fryn ef.

5 [c] Megis adar yn ehedeg, felly 'r amddiffyn ARGLWYDD y lluoedd Jeruſalem ; [d] gan amddiffyn a gwared, gan baſſio heibio ac achub.

6 ¶ Dychwelwch at yr hwn [e] y llwyrgiliodd meibion Iſrael oddi wrtho.

7 O herwydd yn y dydd hwnnw, [f] gwrthodant bob un † ei eulynnod arian, a'i eulynnod aur, y rhai a wnaeth eich dwylaw eich hun *yn* bechod i chwi.

8 ¶ A'r Aſſyriad a ſyrth trwy gleddyf, [g] nid eiddo gŵr grymmus ; a chleddyf, nid eiddo dŷn gwael, a'i difa ef : ac eſe a ffŷ ‡ rhag y cleddyf, a'i wŷr jeuainge a fyddant dan dreth.

9 † Ac [h] eſe a â i'w graig rhag oſn ; a'i dywyſogion a oſnant rhag y faner, medd yr ARGLWYDD, yr hwn y *mae* ei dân yn Sïon, a'i ffwrn yn Jeruſalem.

PEN. XXXII.

1 *Bendithion teyrnas Criſt.* 9 *Rhagddangos diſrod* ; 15 *Ac aadaw adnewyddiad yn ôl hynny.*

WEle, [a] brenin a deyrnaſa mewn cyfjawnder, a thywyſogion a lywodraethant mewn barn.

2 A gŵr fydd megis yn ymguddfa *rhag y* gwynt, ac yn lloches *rhag* y dymmeſtl ; megis afonydd dyfroedd mewn ſychdir, megis cyſgod craig † fawr mewn tîr ‡ ſychedig.

3 Yna [b] llygaid y rhai a welant ni chauir, a chluſtiau 'r rhai a glywant a wrandawânt.

4 Calon y rhai chwi hefyd a ddyall wybodaeth, a thaſod y rhai bloeſg a bryſura leſaru 'n † eglur.

5 Ni elwir mwy y coegddyn yn ſonheddig, ac ni ddywedir am y cybydd, Hael yw.

6 Canys

6 Canys coegwr a draetha goegni, a'i gâlon a wnâ anwiredd, i ragrithio, ac i draethu amryfusedd yn erbyn yr ARGLWYDD, i ddiddymmu enaid y newynog; ac ese a wnâ i ddïod y ſychedig ballu.

7 Arfau y cybydd *ſydd* ddrygionus: efe a ddychymmyg ddichellion i ddifwyno 'r trueniaid trwy ymadroddion gau; pan draetho ‡ 'r anghenus yr union.

8 Ond yr hael a ddychymmyg haelioni; ac ar haelioni y † ſaif efe.

9 ¶ Cyfodwch, wragedd diwaith; clywch ſy llais: gwrandêwch ſy ymadrodd, ſerched dïofal.

10 ‡ Dyddiau gyd â blwyddyn y trallodir chwi, wragedd difraw: canys darfu 'r cynhauaf gwîn, ni ddaw cynnull.

11 Ofnwch, rai difraw; dychrynwch, rai dïofal: ymddïoſgwch, ac ymnoethwch, a gwregyſwch *ſachliain* am eich lwynau.

12 Galarant am y tethau, am y meuſydd hyfryd, am y winwydden ffrwythlon.

13 [c] Cyfyd drain *a* mieri ar dîr ſy mhobl, ïe † ar bob tŷ llawenydd *yn* [d] y ddinas hyfryd.

14 Canys y palaſau a wrthodir, llioſogrwydd y ddinas a adewir, yr amddiffynfeydd a'r tyrau fyddant yn ogfeydd hyd byth, yn hyfrydwch aſynnod gwyllt ion, yn borfa diadellau;

15 Hyd [e] oni thywallder arnom yr yſbryd o'r uchelder, a bod [f] yr anialwch yn ddoldir, a chyfrif y doldir yn goedtir.

16 Yna y trig barn yn yr anialwch, a chyfiawnder a erys yn y doldir.

17 A gwaith cyfiawnder ſydd heddwch; ïe gweithred cyfiawnder *ſydd* llonyddwch, a dïogelwch, hyd byth.

18 A'm pobl a drig mewn preſwylfa heddychlon, ac mewn anneddau dïogel, ac mewn gorphwyſfaoedd llonydd:

19 Pan ddiſcynno cenllyſg *ar* y coed, ac y goſtyngir y ddinas ‡ mewn lle iſel.

20 Gwyn eich byd y rhai a hauwch ger llaw pob dyfroedd, y rhai a yrrwch draed yr ych a'r aſyn *yno*.

PEN. XXXIII.

1 *Barnedigaethau Duw yn erbyn gelynion yr Eglwys.* 13 *Rhagorfraint y duwiol.*

GWae *di* [a] anrheithiwr, a thi heb dy anrheithio; a *thi* anffyddlon, er na wnaed yn anffyddlon â thi: [b] pan ddarffo it' anrheithio, i'th anrheithir; *a* phan ddarffo it' fod yn anffyddlon, byddant anffyddlon i ti.

2 ARGLWYDD, trugarhâ wrthym; wrthyt y diſgwiliaſom: bydd fraich iddynt bob borau, a'n hiechydwriaeth ninnau yn amſer cyſtudd.

3 Wrth lais y twrf y gwibiodd y bobl; wrth ymddyrchafu o honot y gwaſgarwyd y cenhedloedd.

4 A'ch ysbail a gynhullir *fel* cynhulliad lindys; fel gwibiad ceiliogod rhedyn y rhêd efe arnynt.

5 Dyrchafwyd yr ARGLWYDD; canys preſwylio y mae yn yr uchelder: efe a lanwodd Sïon o farn a chyfiawnder.

6 A ſicrwydd dy amſerau, *a* nerth iechydwriaeth fydd doethineb a gwybodaeth: ofn yr ARGLWYDD yw ei dryſor ef.

7 Wele, eu ‡ rhai dewrion a waeddant oddi allan: cenhadon heddwch a wylant yn chwerw.

8 [c] Aeth y priſ-ffyrdd yn ddiſathr, darfu cynniweirydd llwybr: diddymmodd y cyſammod, diſtyrodd y dinaſoedd, ni wnaeth gyfrif o ddynion.

9 Galarodd *a* lleſgaodd y ddaear; cywilyddiodd Libanus, *a* ‡ thorrwyd eſ; Saron a aeth megis anialwch, eſgydwyd Baſan heſyd a Charmel.

10 Cyfodaf yn awr, medd yr ARGLWYDD: ymddyrchafaf weithian; ymgodaf bellach.

11 [d] Chwi a ymddygwch us, *ac* a eſgorwch ar ſoſl; eich anadl *fel* tân a'ch yſa chwi.

12 A'r bobloedd ſyddant *fel* lloſgfa calch, *fel* drain wedi eu torri y lloſgir hwy yn tân.

13 ¶ Gwrandêwch, belledigion, yr hyn a wneuthym; a gwybyddwch, gymmydogion, ſy nerth.

14 Pechaduriaid a ofnaſant yn Sïon, dychryn a ddaliodd y rhagrithwyr: pwy o honom a drîg gyd â'r tân yſol? pwy o honom a breſwylia gyd â lloſgfeydd tragywyddol?

15 [e] Yr hwn a rodia *mewn* cyfiawnder, ac a draetha uniondeb, a wrthyd elw † trawſder, a eſgydwo ei law rhag derbyn gwobr, a gauo ei gluſt rhag clywed ‡ celanedd, ac a gauo ei lygaid rhag edrych ar ddrygioni;

16 Efe a breſwylia 'r uchelderau; ceſtyll y creigiau *ſydd* ei amddiffynfa ei: ei fara a roddir iddo, ei ddwfr *ſydd* ſicr.

17 Dy lygaid a welant y brenin yn ei degwch: gwelant † y tir pell.

18 Dy galon a fyfyria ofn; [f] pa le y *mae* 'r ſgrifennydd? pa le y *mae* 'r ‡ tryſorwr? pa le y *mae* rhifwr y tyrau?

19 Ni [g] chei weled pobl greulon, [h] pobl o iaith ddyfnach nag a ddyallech di, *neu* floeſg dafod, *fel* na ddyallech.

20 Gwêl, Sïon, dinas ein cyfarfod: dy lygaid a welant [i] Jeruſalem, y breſwylfa lonydd, y babell ni thynnir i lawr, *ac* ni ſyffir un o'i hoelion byth, ac ni thorrir un o'i rhaffau.

21 Eithr yr ARGLWYDD ardderchawg *ſydd* yno i ni, yn fangre afonydd *a* ffrydau † llydain: y rhwyf-long nid â trwyddo, a llong odidawg nid â drofto.

22 Canys yr ARGLWYDD yw ein barnwr, yr ARGLWYDD yw ein [k] deddfwr, yr ARGLWYDD yw ein brenin; efe a'n ceidw.

23 ‡ Gollyngaſant dy raffau; ni chadarnhaſant eu hwylbren yn jawn, ni thanaſant yr hwyl; yna y rhennir yſglyfaeth yſbail fawr; y cloffion a 'ſglyfaethant yr yſglyfaeth.

24 Ac ni ddywed y preſwylydd, Claf ydwyf: maddeuir anwiredd y bobl a drigant ynddi.

PEN. XXXIV.

1 *Y barnedigaethau y mae Duw yn dïal ei Eglwys â hwynt.* 11 *Difrod ei gelynion hi.* 16 *Sicred yw y brophwydoliaeth.*

NEſewch genhedloedd i glywed, a gwrandêwch, bobloedd; gwrandawed y ddaear † ac oll y ſydd ynddi, y byd a'i holl gnwd.

2 Canys llidiawgrwydd yr ARGLWYDD *ſydd* ar yr holl genhedloedd, a'i ſorriant ar eu holl luoedd hwynt: difrododd hwynt, rhoddes hwynt i'r lladdfa.

3 A'i laddedigion a ſwrir allan, [a] a'i drewiant o'i celanedd a gyfyd i fynu, y mynydd-

‡ Neu, *yn erbyn yr anghenus mewn barn.* † Neu, *y ſicrhâer.* ‡ *Dyddiau a blynyddoedd lawer.*

[c] Pen. 34. 13. Hoſ. 9. 6. † Neu, *yn* lloſgi *pob tŷ, &c.* [d] Pen. 22. 2. [e] Pſ. 104. 30. [f] Pen. 29. 17. a 35. 2.

‡ Neu, *yn iſel.*

Rhag. 10. B. [a] Pen. 21. 2. Hab. 2. 8. [b] Dad. 13. 10.

‡ Neu, *cenhadon.* ‡ Barn. 5. 6.

[d] Pſ. 7. 14.

[e] Pſ. 15. 2. a 24. 4. † Neu, *rwyll.* ‡ Heb. *gwaed.*

† Heb. *a'r y pellder.* [f] 1 Cor. 1. 20. ‡ Heb. *pwyſwr ſ.* g 2 Bren. 19. 32. [h] Deut. 28. 49. Jer. 5. 15. [i] Pſ. 46. 5. a 125. 1, 2. † Heb. *ehang-lle,* neu, *ehang-law.* [k] Jag. 4. 12. ‡ Neu, *Gollyngwyd.*

Rhag. 10. P.

† Heb. *a'i chyflawnder.*

[a] Joel 2. 20.

mynyddoedd hefyd a doddant o'i gwaed hwynt.

4 [b] Holl lu 'r nefoedd hefyd a ddattodir, [c] a'r nefoedd a blygir fel llyfr: a'i holl lu a syrth, fel y syrthiai deilen o'r winwydden, ac fel [d] ffigyſen yn syrthio oddi ar y pren.

5 Canys [e] fy nghleddyf a drochir yn y nefoedd: wele, [f] ar Edom y diſgyn i farn, ac ar y bobl a yſgymmunais.

6 Cleddyf yr ARGLWYDD a lanwyd o waed, tewychodd gan fraſder, *a* chan waed ŵyn a bychod, gan fraſder arennau hyrddod: canys [g] mae i'r ARGLWYDD aberth ym Moſrah, a lladdfa fawr yn nhîr Edom.

7 A diſgyn yr unicorniaid gyd â hwynt, a'r buſtych gyd â'r teirw, a'i tîr hwynt a feddwa o'i gwaed hwynt, a'i llwch ſydd tew o fraſder.

8 Canys [h] diwrnod dïal yr ARGLWYDD, blwyddyn taledigaeth yn achos Sïon, yw.

9 [i] A'i haſonydd a droir yn bŷg, a'i llwch yn frwmſtan, a'i daear yn bŷg lloſgedig.

10 Ni's diffoddir nôs na dydd; [k] ei mŵg a ddring byth: [l] o genhedlaeth i genhedlaeth y diffeithir hi; ni *bydd* cynniweirydd trwyddi byth bythoedd.

11 ¶ [m] Y pelican hefyd a'r draenog a'i meddianna; y dylluan a'r gigfran a drigant ynddi; ac [n] efe a eſtyn arni linyn anhrefn, a meini gwagedd.

12 Ei phendefigion hi a alwant i'r frenhiniaeth, ond ni *bydd* yr un yno, a'i holl dywyſogion hi ſyddant ddiddym.

13 [o] Cyfyd hefyd *yn* ei phalaſau ddrain, danadl ac yſgall o fewn ei cheurydd: a [p] hi a ſydd yn drigfa dreigiau, yn gyntedd i † gwiony'r eſtrys.

14 Ac ‡ aniſeiliaid gwylltion yr anialwch, a'r † cathod a ymgyfarfyddant, yr ellyll a eilw ar ei gyfaill; yr wyll a orphwys yno hefyd, ac a gaiff orphwyſfa iddi.

15 Yno y nytha y dylluan, ac y dodwa, ac y dehora, ac a gaſgl yn ei chyſgod; y fylturiaid a ymgaſglant yno hefyd, pob un gyd â'i gymmar.

16 ¶ Ceiſiwch allan o lyfr yr ARGLWYDD, a darllenwch; ni phalla un o hyn, ni bydd un heb ei gymmar; canys ſy ngenau, efe a orchymynnodd, a'i ysbryd, efe a'i caſglodd hwynt.

17 Efe hefyd a ſwriodd y coelbren iddynt, a'i law ef a'i rhannodd hi iddynt wrth linyn: meddiannant hi hyd byth, a phreſwyliant ynddi o genhedlaeth i genhedlaeth.

PEN. XXXV.

1 Hyfrydwch a godidowgrwydd teyrnas Criſt. 3 Cyſſuro 'r gweiniaid trwy rinweddau a breiniau 'r Eſengyl.

[a] YR anialwch a'r anghyfanneddle a lawenychant o'i plegid; y diffeithwch hefyd a orfoledda, ac a flodeua fel rhoſyn.

2 [b] Gan flodeuo y blodeua, ac y llawenycha hefyd â llawenydd ac â chân: gogoniant Libanus a roddir iddo, godidowgrwydd Carmel a Saron: hwy a welant ogoniant yr ARGLWYDD, *a* godidowgrwydd ein Duw ni.

3 ¶ [c] Cadarnhêwch y dwylaw lleſg, a chryfhêwch y gliniau gweiniaid.

4 Dywedwch wrth y rhai † ofnus o galon, Ymgryfhêwch, nac ofnwch: wele, eich Duw chwi a ddaw â dïal, *ie* Duw a thaledigaeth; efe a 'ddaw, ac a'ch achub chwi.

5 [d] Yna 'r agorir llygaid y deillion, a [e] chluſtiau 'r byddarion a agorir.

6 Yna [f] y llamma 'r cloff fel hŷdd, ac y cân [g] taſod y mudan: canys [h] dyfroedd a dyrr allan [i] yn yr anialwch, ac afonydd yn y diffeithwch.

7 Y craſdir hefyd fydd yn llyn, a'r tîr ſychedig yn ffynhonnau dyfroedd; yn [k] nhrigfa 'r dreigiau, a'i gorweddfa, y *bydd* † cyfle corſennau a brwyn.

8 Yna y bydd priſ-ffordd, a ffordd; a ffordd ſanctaidd y gelwir hi: [l] yr halogedig nid â ar hyd-ddi, canys ‡ hi *a fydd* i'r rhai hynny: a rodio 'r ffordd, pe *byddent* ynſyddion, ni chyfeiliornant.

9 [m] Ni bydd yno lew, a bwyſtfil gormeſol ni ddring iddi, *ac* ni's ceir yno: eithr y rhai gwaredol a rodiant *yno.*

10 A [n] gwaredigion yr ARGLWYDD a ddychwelant, ac a ddeuant i Sïon, a chaniadau, ac â llawenydd tragywyddol ar eu pen: goddiweddant lawenydd a hyfrydwch; a [o] chyſtudd a galar a ffŷ ymmaith.

32, 33. a 12. 22. a 15. 30. [b] Joan 7. 38, 39. 18. a 43. 19. [k] Pen. 34. 13. † Neu, *Cynteda.* [l] Pen. 52. 1. Joel 3. 17. Dad. 21. 27. ‡ Neu, *efe a fydd gyd a'r rhai hynny.* [m] Leſ. 26. 6. Pen. 11. 9. [n] 11. [o] Pen. 25. 8. Dad. 7. 17. a 21. 4.

PEN. XXXVI.

1 Sennacherib yn dyfod yn erbyn Juda. 4 Rabſaceh weai ei anfon gan Sennacherib, trwy reſymmau cablaidd, yn ceiſio gan y bobl droi oddi wrth Hezeciah. 22 Mynegi ei eiriau ef i Hezeciah.

[a] AC yn y bedwaredd flwyddyn ar ddeg i'r brenin Hezeciah, y daeth Sennacherib brenin Aſſyria i fynu yn erbyn holl gaerog ddinaſoedd Juda, ac a'i goreſgynnodd hwynt.

2 A brenin Aſſyria a anfonodd Rabſaceh o Lachis i Jeruſalem, at y brenin Hezeciah, â llu dirfawr. Ac efe a ſafodd wrth biſtyll y llyn uchaf, ym mhrif-ffordd maes y pannwr.

3 Ac aeth atto ef Eliacim mâb Helciah, yr hwn *oedd* benteulu, a Sobna 'r ſgrifennydd, a Joah mâb Aſaph y cofiadur.

4 ¶ A dywedodd Rabſaceh wrthynt Dywedwch yn awr wrth Hezeciah, Fel hyn y dywed y brenin mawr, brenin Aſſyria, Pa hyder yw hwn yr ymddiriedi *ynddo?*

5 Dywedais, *weddi,* (ond nid *ydynt ond* † geiriau ofer) Cyngor a nerth *ſydd* ‡ *gennyf* i ryſel: ar bwy attolwg yr hyderi, pan wyt yn gwrthryfela i'm herbyn?

6 Wele hyderaiſt ar [b] y ffon gorſen ddrylliedig honno, ar yr Aipht; yr hon pwy bynnag a bwyſo arni, hi a â i gledr ei law ef, ac a dylla trwyddi: felly y *mae* Pharao brenin yr Aipht i bawb a hyderant arno.

7 Ond o's dywedi wrthyf, Yn yr ARGLWYDD ein Duw 'r ydym yn ymddiried: onid efe yw 'r hwn y darfu i Hezeciah dynnu i lawr ei uchelfeydd, a'i allorau, a dywedyd wrth Juda a Jeruſalem, O flaen yr allor hon yr addolwch?

8 Ac yn awr, dôd wyſtlon attolwg i'm harglwydd, brenin Aſſyria, a mi a roddaſ i ti ddwy fil o feirch, o's gelli di roddi rhai a farchogo arnynt.

9 A

[d] Pen. 29. 18. a 32. 3, 4. a 42. 7. Mat. 9. 27, &c. a 11. 5. a 12. 22. a 20. 30, &c. a 21. 14. Joan 9. 6, 7. [e] Mat. 11. 5. Marc 7. 32, &c. [f] Mat. 11. 5. a 15. 30. a 21. 14. Joan 5. 8, 9. Act 3. 2, &c. a 8. 7. a 14. 8, &c. [g] Mat. 9. [h] Pen. 41. [i] Pen. *a fydd gyd* Pen. 5.

3294. [a] 2 Bren. 18. 13, 17. 2 Cron. 32. 1.

† Heb. *fenaith*

† Heb. *gweſuſau.* ‡ Neu, *raid.* [b] Ezec. 29. 6, 7.

Rhag. 11. B.

[a] Pen. 55. 12.

[b] Pen. 32. 15.

[c] Job. 4. 3, 4. Heb. 12. 12. † Heb. *pryſur.*

3294. 9 A pha fodd y troi di ymmaith wyneb un capten o'r gweiſion lleiaf i'm harglwydd, ac yr ymddiriedi yn yr Aipht, am gerbydau ac am farchogion?

10 Ai heb yr ARGLWYDD y daethym i ſynu yr awr hon yn erbyn y wlâd hon i'w dinyſtrio? Yr ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Dôs i ſynu yn erbyn y wlâd hon, a dinyſtria hi.

11 Yna y dywedodd Eliacim, a Sobna, a Joah, wrth Rabſaceh, Llefara attolwg wrth dy weiſion yn Syriaeg; canys *yr ydym* ni yn *ei* deall: ac na lefara wrthym yn iaith yr Juddewon, lle y clywo 'r bobl *ſydd* ar y mûr.

12 Ond Rabſaceh a ddywedodd, Ai at dy feiſtr ac attat tithau yr anfonodd fy meiſtr fi i leſaru 'r geiriau hyn? onid at y dynion ſydd yn eiſtedd ar y mur *yr anfonodd fi*, ſel y bwytaont eu tom eu hun ac yr yſont eu trwnge eu hun gyd â chwi?

13 A ſafodd Rabſaceh, a gwaeddodd â llêf uchel yn iaith yr Juddewon, ac a ddywedodd, Gwrandêwch eiriau 'r brenin mawr, brenin Aſſyria.

14 Fel hyn y dywed y brenin, Na thwyllêd Hezeciah chwi: canys ni ddichon eſe eich gwaredu chwi.

15 Ac na phared Hezeciah i chwi ymddiried yn yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD gan waredu a'ch gwared chwi, ni roddir y ddinas hon yn llaw brenin Aſſyria.

16 Na wrandêwch ar Hezeciah: canys fel hyn y dywed brenin Aſſyria, Gwnewch † fwynder â mi, a deuwch allan attaf, a bwyteêwch bob un o'i winwydden ei hun, a phob un *o'i* ffigysbren, ac yfed pawb ddwfr ei ffynnon ei hun;

17 Nes im' ddyfod a'ch dwyn chwi i wlâd megis eich gwlâd eich hun, gwlâd ŷd a gwin, gwlâd bara a gwinllannoedd.

18 *Gwiliwch* rhag i Hezeciah eich hudo chwi, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD a'n gwared ni. A waredodd un o dduwiau 'r cenhedloedd ei wlâd o law brenin Aſſyria?

19 *Mae* dduwiau Hamath ac Arphad? *mae* dduwiau Sepharſaim? a waredaſant hwy Samaria o'm llaw i?

20 Pwy *ſydd* ym mhlith holl dduwiau y gwledydd hyn, a'r a waredaſant eu gwlâd o'm llaw i, ſel y gwaredai 'r ARGLWYDD Jeruſalem o'm llaw?

21 Eithr hwy a dawſant, ac nid attebaſant air iddo: canys gorchymmyn y brenin *oedd* hyn, gan ddywedyd, Nac attebwch ef.

22 ¶ Yna y daeth Eliacim mâb Helciah, yr hwn *oedd* benteulu, a Sobna 'r 'ſgrifennydd, a Joah mâb Aſaph y cofiadur, at Hezeciah a'i dillad yn rhwygedig, ac a fynegaſant iddo eiriau Rabſaceh.

PEN. XXXVII.

Hezeciah yn ei driſtwch yn gyrru at Eſay i gael gantho weddio droſto ef a'i bobl. 6 Eſay yn ei cyſſuro hwy. 8 Sennacherib yn myned i ymladd â Thirhacah, ac yn anfon llythyrau cablaidd at Hezeciah. 14 Gweddi Hezeciah. 21 Eſay yn prophwydo balchder a chwymp Sennacherib, a llwyddiant Sïon. 36 Angel yn lladd yr Aſſyriaid. 37 Lladd Sennacherib yn Nimifeh gan ei feibion ei hun.

3224. A Phan glybu 'r brenin Hezeciah hynny, eſe a rwygodd ei ddillad, ac a ymwiſgodd mewn ſachlïain, ac a aeth i dŷ 'r ARGLWYDD.

2 Ac a anfonodd Eliacim y penteulu, a Sobna 'r 'ſgrifennydd, a henuriaid yr offeiriaid, wedi ymwiſgo mewn ſach-liain, at Eſay 'r prophwyd fâb Amos.

3 A hwy a ddywedaſant wrtho, Fel hyn y dywedodd Hezeciah, Diwrnod cyfyngder, a cherydd, a ‡ chabledd, *yw* 'r dydd hwn: canys y plant a ddaethant hyd yr enedigaeth, ond nid *oes* grym i eſgor. ‡ Neu, *chyffro.*

4 Fe allai y gwrendy 'r ARGLWYDD dy Dduw eiriau Rabſaceh, yr hwn a anfonodd brenin Aſſyria ei feiſtr i gablu 'r Duw byw, ac y ceryddu eſe 'r geiriau a glybu 'r ARGLWYDD dy Dduw: am hynny dyrcha *dy* weddi dros y gweddill *ſydd* i'w gael.

5 Felly gweiſion y brenin Hezeciah a ddaethant at Eſay.

6 ¶ A dywedodd Eſay wrthynt, Fel hyn y dywedwch wrth eich meiſtr, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Nac ofna 'r geiriau a glywaiſt, *erwy* y rhai y cablodd gweiſion brenin Aſſyria fi.

7 Wele fi yn rhoddi ‡ arno ef wŷnt, ac eſe a glyw ſŵn, ac a ddychwel i'w wlâd: gwnâf hefyd iddo ſyrthio gan y cleddyf yn ei wlâd ei hun. ‡ Neu, *ymado ef yſpryd.*

8 ¶ Yna y dychwelodd Rabſaceh, ac a gafodd frenin Aſſyria yn rhyfela yn erbyn Libnah: canys eſe a glywſai ddarfod iddo fyned o Lachis.

9 Ac eſe a glywodd *ſôn* am Dirhacah frenin Ethiopia, gan ddywedyd, Eſe a aeth allan i ryfela â thi. A phan glywodd *hynny*, eſe a anfonodd genhadau at Hezeciah, gan ddywedyd,

10 Fel hyn y dywedwch wrth Hezeciah brenin Juda, gan ddywedyd, Na thwylled dy Dduw di, yr hwn yr wyt yn ymddiried ynddo, gan ddywedyd, Ni roddir Jeruſalem yn llaw brenin Aſſyria.

11 Wele, ti a glywaiſt yr hyn a wnaeth brenhinoedd Aſſyria i'r holl wledydd, gan eu difrodi hwynt; ac a waredir di?

12 A waredodd dduwiau 'r cenhedloedd hwynt, y rhai a ddarfu i'm tadau eu dinyſtrio, *ſef* Gozan, a Haran, a Reſeph, a meibion Eden, y rhai *oedd* o fewn Telaſſar.

13 Mae frenin [b] Hamath? a brenin Arphad? a brenin dinas Sepharfaïm, Hena, ac Iſah? [b] Ier. 49. 23.

14 ¶ A chymmerth Hezeciah 'r llythyr o law y cenhadau, ac a'i darllenodd; a Hezeciah a aeth i ſynu i dŷ 'r ARGLWYDD, ac a'i lledodd ger bron yr ARGLWYDD.

15 A Hezeciah a weddïodd at yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

16 ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, yr hwn wyt yn trigo *rhwng* y Cerubiaid, tydwyt Dduw, *ie* tydi yn unig, i holl deyrnaſoedd y ddaear: ti a wnaethoſt y neſoedd a'r ddaear.

17 Gogwydda, ARGLWYDD, dy gluſt, a gwrando; agor dy lygaid ARGLWYDD, ac edrych: gwrando hefyd holl eiriau Sennacherib, yr hwn a anfonodd i ddifenwi 'r Duw byw.

18 Gwir yw, O ARGLWYDD, i frenhinoedd Aſſyria ddifa 'r holl † genhedloedd a'i gwledydd, † Heb. *airoedd.*

19 A rhoddi eu duwiau hwy yn tân: canys nid *oeddynt* hwy dduwiau, ond gwaith dwylaw dŷn, *o* goed a maen: am hynny y dinyſtriaſant hwynt.

20 Yr awr hon gan hynny, O ARGLWYDD ein Duw, achub ni o'i law ef; ſel

Heb. *Jeuaith.*

Rhag. 12. B. Sul 1 ar ôl y Nyddolig, B.

2 Bren. 19. 1, &c.

3224. fel y gwypo holl deyrnaſoedd y ddaear mai ti yw 'r ARGLWYDD, tydi yn unig.

21 ¶ Yna Eſay mâb Amos a anfonodd at Hezeciah, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſrael, O herwydd it' weddïo attaſi yn erbyn Sennacherib brenin Aſſyria:

22 Dymma 'r gair a lefarodd yr ARGLWYDD yn ei erbyn ef, Y forwyn merch Sïon a'th ddirmygodd, ac a'th watwarodd; merch Jeruſalem a eſgydwodd ben ar dy ôl.

23 Pwy a ddifenwaiſt ac a geblaiſt? ac yn erbyn pwy y dyrchefaiſt dy lef, ac y cyfodaiſt yn uchel dy lygaid? yn erbyn Sanct Iſrael.

24 Trwy law dy weiſion y ceblaiſt yr Arglwydd, ac y dywedaiſt, A lliaws ſy ngherbydau y daethym i ſynu i uchelder y mynyddoedd, i yſtlyſau Libanus; a mi a dorraf uchelder ei gedrwydd, a'i ddewis ffynnidwydd; â'ſ hefyd i'w gwr uchaf, ac i goed
‡ Carmel. ei ‡ ddoldir.

25 Myfi a gloddiais, ac a yſais ddwfr; â gwadnau fy nhraed hefyd y ſychais holl afonydd y gwarchaëdig.

* 2 Bren. 19. 25. ‡ Neu, a ddygwn bynny yn awr i'w daiſtrywio, a din. caer i ſod yn gar. &c. 26 * Oni chlywaiſt wneuthur o honof hyn er ys talm, a'i lunio er y dyddiau gynt? ‡ yn awr y dugym hynny i ben, ſel y byddit i ddiſtrywio dinaſoedd caerog yn garneddau dinyſtriol.

27 Am hynny eu trigolion yn gwttoglaw a ddychrynwyd ac a gywilyddiwyd: oeddynt megis gwellt y maes, ſel gwŷrddlyſiau, a glaſwellt ar bennau tai, neu ŷd wedi deifio cyn addfedu.

28 Dy eiſteddiad hefyd, a'th ſynediad allan, a'th ddyfodiad i mewn, a adnabûm; a'th gynddeiriogrwydd i'm herbyn.

29 Am it' ymgynddeiriogi i'm herbyn, ac i'th ddadwrdd ddyfod i ſynu i'm cluſtiau; am hynny c y rhoddaf fy mâch yn dy ffroen di, a'm ffrwyn yn dy weſiau, ac
c Pen. 30. 28. Ezec. 38. 4. a'th ddychwelaf di ar hŷd yr un ffordd ag y daethoſt.

30 A hyn fydd yn arwydd i ti, Hezeciah, Y flwyddyn hon y bwyteï a dyfo o hono ei hun; ac yn yr ail flwyddyn yr attwf; ac yn y drydedd flwyddyn, hauwch, a medwch, plennwch winllannoedd hefyd, a bwytêwch eu ffrwyth hwynt.

31 A'r gweddill o dŷ Juda, yr hwn a adewir, a wreiddia eilwaith i wared, ac a ddŵg ffrwyth i ſynu.

d 2 Bren. 19. 31. 32 Canys gweddill a â allan o Jeruſalem, a'r rhai dïangol o fynydd Sïon: d zêl ARGLWYDD y lluoedd a wnâ hyn.

Pen. 9. 7. 33 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am frenin Aſſyria, Ni ddaw eſe i'r ddinas hon, ac nid ergydia eſe ſaeth yno; hefyd ni ddaw o'i blaen â tharian, ac ni ſwrw glawdd i'w herbyn.

34 Ar hŷd yr un ffordd ag y daeth y dychwel, ac ni ddaw i mewn i'r ddinas hon, medd yr ARGLWYDD.

* 2 Bren. 20. 6. 35 Canys mi e a ddiffynnaf y ddinas hon, i'w chadw hi er fy mwyn ſy hun, ac er mwyn Dafydd ſy ngwâs.

f 2 Bren. 19. 35. 36 ¶ Yna 'r aeth f Angel yr ARGLWYDD, ac a darawodd yngwerſyll yr Aſſyriaid gant a phedwar ugain a phump o filoedd: a phan gyfodaſant yn forau drannoeth, wele hwynt oll yn gelaneddau meirwon.

37 ¶ Felly Sennacherib brenin Aſſyria a ymadawodd, ac a aeth, ac a ddychwelodd, ac a drigodd yn Niniſe.

38 A bu ſel yr ydoedd eſe yn addoli yn nhŷ Niſroch ei dduw, i Adramelech a Sareſer ei feibion ei daraw ef â'r cleddyf; a hwy a ddïangaſant i wlâd † Armenia. Ac Eſarhadon ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef. 3294. † Heb. Ararat.

PEN. XXXVIII.

1 Hezeciah wedi cael cennadwri o'i farwolaeth, trwy weddi yn cael yſtyn ei einioes. 8 Yr haul yn myned ddeg o raddau yn ei ôl, yn argoel o'r addewid hwnnw. 9 Cân dïolch Hezeciah.

YN a y dyddiau hynny y claſychodd Hezeciah hyd farw. Ac Eſay y Prophwyd mâb Amos a ddaeth atto ef, ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, † Tretna dy dŷ; canys marw fyddi, ac ni byddi byw. Rhag. 12. P. Sul 1 ar ôl y Nydolig. P. 3791. a 2 Bren. 20. 1. 2 Cron. 32. 24. † Heb. dod orchymyn am dy dŷ.

2 Yna Hezeciah a droes ei wyneb at y pared, ac a weddïodd at yr ARGLWYDD;

3 A dywedodd, Attolwg, ARGLWYDD, cofia 'r awr hon i mi rodio ger dy fron di mewn gwirionedd ac â chalon berffaith, a gwneuthur o honof yr hyn oedd dda yn dy olwg. A Hezeciah a wylodd ag wylofain mawr. 3291. 2 Bren. 20. 12, &c.

4 ¶ Yna y bu gair yr ARGLWYDD wrth Eſay, gan ddywedyd,

5 Dos, a dywed wrth Hezeciah, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Dafydd dy dâd, Clywais dy weddi di, gwelais dy ddagrau; wele mi a 'chwanegaf at dy ddyddiau di bymtheng mlynedd.

6 Ac o law brenin Aſſyria i'th waredaf di a'r ddinas: a mi a ddiffynnaf y ddinas hon.

7 A hyn fydd iti yn arwydd oddi wrth yr ARGLWYDD, y gwnâ 'r ARGLWYDD y gair hwn a lefarodd;

8 Wele fi yn dychwelyd cyſgod y graddau, yr hwn a ddiſgynnodd † yn neial Ahaz gyd â'r haul, ddeg o raddau yn ei ôl. Felly 'r haul a ddychwelodd ddeg o raddau, ar hŷd y graddau y diſgynnaſai ar hyd-ddynt. † Heb. yngraddau.

9 ¶ 'Sgrifen Hezeciah brenin Juda, pan glaſychaſai, a byw o hono o'i gleſyd.

10 Myfi a ddywedais yn nhorriad fy nyddiau, Af i byrth y bedd; difuddiwyd fi o weddill fy mlynyddoedd.

11 Dywedais, Ni châf weled yr ARGLWYDD Jôr b yn nhîr yrhai byw: ni welaf ddŷn mwyach ym myſg trigolion y byd. b Pſal. 27. 13. a 116. 9.

12 e Fy ‡ nhrigfa a aeth, ac a ſymmudwyd oddi wrthyf fel llueſt bugail: torrais ymmaith fy hoedl megis gwehydd; † â nychdod i'm tyrr ymmaith: o ddydd hyd nôs y gwnâi ben am danaf. c Job 7. 6. ‡ Neu, oes.

13 Cyfrifais hyd y boreu, mai megis llew y dryllia eſe fy holl eſgyrn: o ddydd hyd nôs y gwnei ddiben arnaf. † Neu, oddi wrth yr eddi.

14 Megis garan neu wennol, felly trydar a wneuthym; d griddfenais megis colommen: fy llygaid a ddyrchafwyd i fynu; O ARGLWYDD, gorthrymmwyd fi; eſmwythâ arnaf. d Pen. 59. 11.

15 Beth a ddywedaf? canys dywedodd wrthyf, ac eſe a'i gwnâ: mi a gerddaf yn araf fy holl flynyddoedd yn chwerwedd fy enaid.

16 Arglwydd, trwy 'r pethau hyn yr ydys yn byw, ac yn yr holl bethau hyn y mae bywyd fy ysbryd i; felly y jachêi, ac y bywhêi fi. ‡ Neu, ar fy hedduch.

17 Wele ‡ yn lle heddwch i mi chwerwder chwerw: ond † o gariad ar fy enaid y gwaredaiſt ef o bwll llygredigaeth: canys ti a deflaiſt fy holl bechodau o'r tu ôl i'th gefn. † Heb. ceraiſt fy enaid o bwll llygredigaeth, &c.

3291. Pſal. 6. 5. a 30. 9. 88. 11. 115. 17.

18 Canys [c] y bedd ni'th fawl di, angau ni'th glodfora: y rhai ſy 'n diſgyn i'r pwll ni obeithiant am dy wirionedd.

19 Y byw, y byw, efe a'th fawl di, fel yr wyf fi heddyw: y tad a hysbysa i'r plant dy wirionedd.

20 Yr ARGLWYDD *ſydd* i'm cadw: am hynny y canwn ty nghaniadau holl ddyddiau ein heinioes yn nhŷ 'r ARGLWYDD.

2 Bren. 20. 7.

21 Canys [f] Eſay a ddywedaſai, Cymerant ſwp o ffigys, a rhwymant yn blaſtr ar y cornwyd, ac efe a ſydd byw.

22 A dywedaſai Hezeciah, Pa arwydd ſydd y câf ſyned i fynu i dŷ 'r ARGLWYDD?

PEN. XXXIX.

Rhag. 13. B.

1 *Merodach-Baladan yn anfon i ymweled â Hezeciah o herwydd y rhyfedodd, ac wrth hynny yn cael gwybodaeth o'i aryſorau ef:* 3 *Ac Eſay yn cael gwybod hynny, ac yn rhag-fynegi y caethglud i Fabilon.*

3291. 2 Bren. 20. 12. &c.

YN [a] yr amſer hwnnw Merodach-Baladan, mab Baladan brenin Babilon, a anfonodd lythyrau ac anrheg at Hezeciah: canys efe a glywſai ei fod ef yn glaf, a'i fyned yn jach.

2 A Hezeciah a lawenychodd o'i herwydd hwynt, ac a ddangoſodd iddynt ‡ dŷ ei dryſorau, yr arian, a'r aur, a'r [b] ſyſieuau, a'r olew gwerthfawr, a holl dŷ ei † arfau, a'r hyn oll a gafwyd yn ei dryſorau ef: nid oedd dim yn ei dŷ ef, nac yn ei holl gyfoeth ef, a'r na's dangoſodd Hezeciah iddynt.

‡ Neu, *ſyſteu-dy.* † Neu, *dryſau.* Heb. *addo-reſu.*

3 ¶ Yna y daeth Eſay y prophwyd at y brenin Hezeciah, ac a ddywedodd wrtho, Beth a ddywedodd y gwŷr hyn? ac o ba le y daethant attat? A dywedodd Hezeciah, O wlâd bell y daethant attafi, *ſef* o Fabilon.

4 Ynref a ddywedodd, Beth a welſant hwy yn dy dŷ di? A dywedodd Hezeciah, Yr hyn oll *oedd* yn fy nhŷ i a welſant: nid oes dim yn fy nhryſor au a'r na's dangoſais iddynt.

5 Yna Eſay a ddywedodd wrth Hezeciah, Gwrando air ARGLWYDD y lluoedd.

Cyflawn. 3398. 3495. 3416. Cyflawn. 3398.

6 Wele 'r dyddiau 'n dyfod, pan ddygir i Fabilon yr hyn oll *ſydd* yn dy dŷ di, a'r hyn a gynhilodd dy dadau di hyd y dydd hwn: ni adewir dim, medd yr ARGLWYDD.

7 Cymmerant hefyd o'th feibion di, y rhai a ddaw o honot, *ſef* y rhai a genhedli, fel y byddont 'ſtafellyddion yn llys brenin Babilon.

8 Yna y dywedodd Hezeciah wrth Eſay, Da yw gair yr ARGLWYDD, yr hwn a le ſeraiſt. Dywedodd hefyd, Canys bydd he ddwch a gwirionedd yn fy nyddiau i.

PEN. XL.

Rhag. 13. P.

1 *Cyhoeddi 'r Efengyl.* 3 *Pregeth Joan Fedyd diwr:* 9 *A'r Apoſtolion.* 12 *Y prophwyd, yr wyddangos fod Duw yn hollalluog,* 18 *ac nad oes dim cyffelyb na chyſartal i ddo,* 26 *yn cyſſuro 'r bobl.*

CYſſurwch, cyſſurwch fy mhobl, medd eich Duw.

2 Dywedwch ‡ wrth fodd calon Jeruſalem, lleſwch wrthi hi, gyflawnu ei † milwriaeth, ddileu ei hanwiredd: o herwydd derbynniodd o law 'r ARGLWYDD [a] yn ddau ddyblyg am ei holl bechodau.

[a] Edrych Pen. 61. 7.

3 ¶ [b] Llef un yn lleſain yn yr anialwch, [c] Paroto wch ffordd yr ARGLWYDD, unionwch lwybr i'n Duw ni yn y diffeithwch.

[b] Mat. 3. 3. Marc 1. 3. Luc 3. 4. Joan 1. 23. [c] Mal. 3. 1.

4 Pob [d] pant a gyfodir, a phob mynydd a bryn a oſtyngir; y gwŷr a wneir yn uniawn, a'r anwaſtad yn waſtadedd.

[d] Job 14. 2. Pſal. 90. 5. a 102. 11. a 103. 15. Jago 1. 10. 1 Pedr 1. 24.

5 A gogoniant yr ARGLWYDD a ddadguddir, a phob cnawd ynghŷd a'i gwêl; canys genau 'r ARGLWYDD a leferodd *hyn.*

[e] Job 12. 34. 1 Pedr 1. 25.

6 Y llef a ddywedodd, Gwaedda. Ynref a ddywedodd, Beth a waeddaf? [d] Pob cnawd ſydd wellt, a'i holl odidawgrwydd fel [e] blodeuyn y maes.

† Neu, *pan wyt yn efangyſu i Sion,* &c.

7 Gwywa 'r gwelltyn, ſyrth y blodeuyn; [f] canys Ysbryd yr ARGLWYDD a chwythodd arno: gwellt yn ddiau yw 'r bobl.

‡ Neu, *llaw gadarn.* [f] Pen. 62. 11.

8 Gwywa 'r gwelltyn, ſyrth y blodeuyn; ond [g] gair ein Duw ni a ſaif byth.

† Neu, *dâl am ei waith.* [g] Pen. 40. 9, 10. Ezec. 34. 23. Joan 10. 11.

9 ¶ Dring rhagot, yr † efangyles Sion, i fynydd uchel; dyrchafa dy lef trwy nerth, ô efangyles Jeruſalem: dyrchafa, nac ofna; dywed wrth ddinaſoedd Juda, Wele eich Duw chwi.

‡ Neu, *cyſebron.*

10 Wele 'r Arglwydd DDUW a ddaw ‡ yn erbyn y cadarn, a'i fraich a lywodraetha droſto: wele [h] ei wobr gyd ag ef, a'i † waith o'i flaen.

[h] Diar. 30. 4. Job 21. 22. a 36. 22, 23. Doeth. 9. 13. Rhuſ. 11. 34. 1 Cor. 2. 16.

11 ¶ Fel bugail y portha efe ei braidd; â'i fraich y caſgl ei wŷn, ac a'i dŵg yn ei fynwes, *ac* a goledda 'r ‡ mammogiaid.

† Heb. *a wnaeth iddo ddeall.*

12 ¶ [i] Pwy a feſurodd y dyfroedd yn ei ddwrn, ac a feſurodd y nefoedd â'i rychwant, ac a gymhwyſodd bridd y ddaear mewn meſur, ac a bwyſodd y mynyddoedd mewn pwyſau, a'r brynniau mewn cloriannau?

[i] Job 36. 22. Pen. 40. 9, 10. Ezec. 34. 23. Joan 10. 11.

13 [k] Pwy a gyfarwyddodd Ysbryd yr ARGLWYDD, ac yn ŵr o'i gyngor a'i cyfarwyddodd ef?

‡ Neu, *cyſebron.*

14 A phwy 'r ymgynghorodd efe, ïe *pwy* † a'i cyfarwyddodd, ac a'i dyſgodd yn llwybr barn, ac a ddyſgodd iddo wybodaeth, ac a ddangoſodd iddo ffordd dyalldwriaeth?

[k] Diar. 30. 4. Job 21. 22. a 36. 22, 23. Doeth. 9. 13. Rhuſ. 11. 34. 1 Cor. 2. 16.

15 Wele, y cenhedloedd a gyfrifwyd fel defnyn o gelwrn, ac fel mân-lwch y cloriannau; wele, fel brychewyn y cymmer efe 'r ynyſoedd i fynu.

† Heb. *a wnaeth iddo ddeall.*

16 Ac nid digon Libanus i gynneu tân; nid digon ei fwyſtfilod 'chwaith yn boethoffrwm.

17 Yr holl genhedloedd *ydynt* megis [k] ddim ger ei fron ef; yn llai nâ dim, ac nâ gwagedd y cyfrifwyd hwynt ‡ ganddo.

[k] Dan. 4. 35. ‡ *wrtho.*

18 ¶ [l] I bwy gan hynny y cyffelybwch Dduw? a pha ddelw a oſodwch iddo?

[l] Pen. 46. 5. Act. 17. 29.

19 [m] Y creffftwr a dawdd gerſddelw, a'r eurych a'i goreura, ac a dawdd gadwyni arian.

[m] Pen. 41 6. a 44. 12. Jer. 10. 3.

20 Yr hwn *ſydd* dlawd ei offrwm a ddewis bren ni phydra; efe a gais atto ſaer cywraint, i barotôi cerſddelw, *yr hon* ni ſyſt.

[n] Job 9. 8. Pſal. 104. 2. Pen. 44. 24. Jer. 10. 12. [o] Job 12.

21 Oni wybuoch? oni chlywſoch? oni fynegwyd i chwi o'r dechreuad? oni ddyallaſoch er ſeiliad y ddaear?

22 Efe ſydd yn eiſtedd ar amgylchoedd y ddaear, a'i thrigolion *ſydd* fel locuſtiaid; [n] yr hwn a dana 'r nefoedd fel llen, ac a'i lleda fel pabell i drigo *ynddi:*

23 [o] Yr hwn a wnâ lywodraethwyr yn ddiddym; fel gwagedd y gwnâ efe farnwyr y ddaear.

24 Ie ni phlennir hwynt, ni's heuir chwaith; ei foncyff hefyd ni wreiddia yn y ddaear: ac efe a chwŷth arnynt, a hwy a wywant,

wywant, a chorwynt a'i dwg hwynt ymmaith fel ſoſi.

25 I bwy gan hynny i'm cyffelybwch, ac i'm cyſtedlir, medd y Sanct?

26 Dyrchefwch eich llygaid i fynu, ac edrychwch pwy a greodd y rhai hyn, a ddwg eu llu hwynt allan mewn rhifedi: [p] efe a'i geilw hwynt oll wrth eu henwau; gan amlder *ei* rym *ef*, a'i gadarn allu, ni phalla un.

27 Pa ham y dywedi, Jacob, ac y lleferi, Iſrael, Cuddiwyd fy ffordd oddi wrth yr ARGLWYDD, a'm barn a aeth heibio i'm Duw?

28 Oni wyddoſt? oni chlywaiſt na ddiffygia, ac na flina Duw tragywyddoldeb, yr ARGLWYDD, Creawdr cyrrau'r ddaear? [q] ni ellir chwilio allan ei ſynwyr ef.

29 Yr hwn a rydd nerth i'r diffygiol, ac a amlhâ gryfder i'r dirym.

30 Canys y jeuengctid a ddiffygia ac a flina, a'r gwŷr jeuainge gan ſyrthio a ſyrthiant:

31 Eithr y rhai a obeithiant yn yr ARGLWYDD [r] a † adnewyddant *eu* nerth; chedant fel eryrod; rhedant ac ni flinant; rhodiant ac ni ddiffygiant.

PEN. XLI.

1 *Duw yn ym-ymliw â'i bobl, ynghŷlch ei drugareddau i'w Eglwys,* 10 *a'i addewidion;* 21 *Ac ynghylch ofereda delwau ac eulynnod.*

DIſtêwch, ynyſoedd, ger ſy mron; adnewydded y cenhedloedd *eu* nerth: deuant yn nês, yna llefarant; cyd-nesâwn i farn.

2 Pwy a gyſododd † y cyſiawn o'r dwyrain, a'i gâlwodd at ei droed, [a] a roddodd y cenhedloedd o'i flaen ef, ac a wnaeth *iddo* lywodraethu ar frenhinoedd? efe a'*i* rhoddodd *hwynt* fel llŵch i'w gleddyf, *ac* fel ſoſi gwaſgaredig i'w fwa ef.

3 Y mae efe yn eu herlid hwynt, *ac* yn myned † yn ddiogel; *ar hŷd* llwybr ni cherddaſai efe â'i draed.

4 Pwy a weithredodd ac a wnaeth *hyn*, gan alw 'r cenhedlaethau o'r dechreuad? myfi 'r ARGLWYDD [b] y cyntaf, myfi hefyd *fydd* gyd â'r diweddaf.

5 Yr ynyſoedd a welſant, ac a ofnaſant; eithaſoedd y ddaear a ddychrynaſant, a neſaſant, ac a ddaethant.

6 [c] Pob un a gynnorthwyodd ei gymmodog, ac a ddywedodd wrth ei frawd, Ymgryfhâ.

7 Felly 'r ſaer a gyſſurodd yr ‡ eurych, *a'r* morthwylwr yr hwn oedd yn taro ar yr einion, † gan ddywedyd, *Ymae* yn barod i'w aſſio; ac efe a'i ſicrhaodd â hoelion, fel nad yſgogir.

8 Eithr ti Iſrael, ſy ngwâs *ydwyt* ti, Jacob, yr hwn a [d] etholais, hâd Abraham ſy [e] annwylyd.

9 *Ti* yr hwn a gymmerais o eithafoedd y ddaear, ac i'th elwais oddi wrth ei phendefigion, ac y dywedais wrthyt, Fy ngwâs *wyt* ti; dewiſais di, ac ni'th wrthodais.

10 ¶ Nac ofna; canys *yr ydwyf* fi gyd â thi: na lwfrhâ; canys myfi yw dy Dduw: cadarnhâf di, cynnorthwyaf di hefyd, a chynhaliaf di â dheculaw fy nghyfiawnder.

11 Wele [f] cywilyddir a gw'radwyddir y rhai oll a lldiaſent wrthyt: † dy wrthwynebwyr a fyddant megis diddym, ac a ddiſethir.

12 Ti a'i ceiſi, ac ni's cei hwynt, *ſef* † y dynion a ymgynhennaſant â thi: ‡ y gwŷr a ryfelant â thi fyddant megis diddym, a megis peth heb ddim.

13 Canys myfi 'r ARGLWYDD dy Dduw a ymaflaf yn dy ddeheulaw, a ddywed wrthyt, Nac ofna, myfi a'th gynnorthwyaf.

14 Nac ofna, di brŷf Jacob, gwŷr Iſrael; myfi a'th gynnorthwyai, medd yr ARGLWYDD, a'th waredydd, Sanct Iſrael.

15 Wele, [g] goſodaf di yn fen ddyrnu newydd † ddamheddog; y mynyddoedd a ddyrni, ac a feli, goſodi hefyd y brynniau fel † mwlwg.

16 Nithi hwynt, a'r gwŷnt a'i dwg ymmaith, a'r corwynt a'i gwaſgar hwynt: a thi a lawenychi yn yr ARGLWYDD, yn Sanct Iſrael y gorfoleddi.

17 *Pan* geiſio 'r trueniaid a'r tlodion ddwfr, ac ni's *cânt*; *pan* ballo eu tafod o ſyched, myfi 'r ARGLWYDD a'i gwrandawaf hwynt, *myfi* Duw Iſrael ni's gadawaf hwynt.

18 [h] Agoraf afonydd ar leoedd uchel, a ffynhonnau ynghanol y dyffrynnoedd: gwnâf i y diffeithwch yn llyn dwfr, a'r eraſdir yn ffrydiau dyfroedd.

19 Goſodaf yn yr anialwch y cedrwydd, Shittah, myrtwydd, ac oliwydd; goſodaf yn y diffeithwch ffynnidwydd, ffawydd, a'r pren bocs ynghŷd;

20 Fel y gwelont, ac y gwybyddont, ac yr yſtyriont, ac y dyallont ynghŷd mai llâw 'r ARGLWYDD a wnaeth hyn, a Sanct Iſrael a'i creodd.

21 Deuwch yn nês â'ch ewyn, medd yr ARGLWYDD; dygwch eich *rheſymmau* cadarnaf, medd brenin Jacob.

22 [k] Dygant *hwynt* allan, a mynegant i ni 'r pethau a ddigwyddant: mynegwch y pethau gynt beth *ydynt*, fel † yr yſtyriom, ac y gwypom eu diwedd hwynt; neu traethwch i ni y pethau a ddaw.

23 Mynegwch y pethau a ddaw yn ôl *hyn*, fel y gwypom mai duwiau *ydych* chwi; [l] gwnewch hefyd dda neu ddrwg, fel y ſynno arnom, ac y gwelom ynghŷd.

24 Wele, [m] peth heb ddim *ydych* chwi, a'ch gwaith ſydd ‡ ddiddym: ffiaidd yw 'r *gŵr* a'ch dewiſo chwi.

25 Cyfodais *un* o'r gogledd, ac efe a ddaw: o gyfodiad haul y geilw efe ar ſy enw; ac efe a ddaw ar dywyſogion fel ar glai, ac fel y ſathr crochenydd bridd.

26 Pwy a fynegodd o'r dechreuad, fel y gwybyddom? ac ym mlaen llaw, fel y dywedom, Cyfiawn yw? nid *oes* a fynega, nid *oes* a draetha chwaith, ac nid *oes* a glyw eich ymadroddion.

27 Y cyntaf *a ddywed* wrth Sion, Wele, wele hwynt; rhoddaf hefyd efangylwr i Jeruſalem.

28 Canys edrychais, ac nid *oedd* neb, ie yn eu plith, ac nid *oedd* gynghorwr, pan ofynnais iddynt, a fedrai † atteb gair.

29 Wele, hwynt oll *ydynt* wagedd; a'i gweithredoedd yn ddiddym: gwŷnt a gwagedd yw eu tawdd-ddelwau.

PEN. XLII.

1 *Swydd Criſt, ynghŷd â'i larieidd-dra a'i ddianwadalwch.* 5 *Addewid Duw iddo ef.* 10 *Y mae yn annog i foliannu Duw am ei Efengyl:* 17 *Ac yn beio ar y bobl am eu hanghreuniaeth.*

Wele

---

p Pſal. 147. 4.

q Pſal. 147. 5.

† Heb. *newidiant*

Rhag. 14. B. Sul 2 ar ôl y Nydolig, B.

† Heb. *gyſnawnaer.*

a Edrych Gen. 14. 14. &c.

† Heb. *mewn hedawch.*

b Pen. 43. 10. a 44. 6. a 48. 12. Dad. 1. 17. a 22. 13.

c Pen. 40. 19. a 44. 12.

‡ Neu, *roddwr.*

† Neu, *gan daywedyd am yr aſſiad, Da yw.*

d Deut. 7. 6. a 10. 15. a 14. 2. Pſ. 135. 4. Pen. 43. 1. a 44. 1.

e 2 Cron. 20. 7. Jago 2. 23.

f Ecſod. 23. 22. Pen. 45. 24. a 60. 12. Zec. 12. 3.

† Heb. *gŵyr dy gynnen.*

† Heb. *gŵyr dy ymryſon.*

‡ Heb. *gŵyr dy ryfel.*

g Mic. 4. 13. 2 Cor. 10. 4, 5.

† Heb. *Ifanu.*

‡ Neu, *us.*

h Pen. 35. 6, 7. & 43. 19. a 44. 3.

i Pſal. 107. 35.

k Pen. 45. 21.

† Heb. *y goſodont ein calon arnynt.*

l Jer. 10. 5.

m Pen. 44. 9. 1 Cor. 8. 4.

‡ Neu, *waeth na'r eiddo gwiber.*

† Heb. *daycŵe lya.*

n Pen. 8. Ezec. 2. Edry 39, 41. Rhuf 22.

WEle [a] fy ngwâs, yr hwn yr ydwyf yn ei gynnal; fy etholedig, *i'r hwn y* mae fy enaid [b] yn fodlon: [c] rhoddais fy Yſbryd arno; efe a ddwg allan farn i'r cenhedloedd.

2 Ni waedda, ac ni ddyrchafa, ac ni phair glywed ei lef yn yr heol.

3 Ni ddryllia gorſen yſſig, ac ni ddiffydd lin yn † mygu: efe a ddwg allan farn at wirionedd.

4 Ni phalla efe, ac ni ddigalonna, hyd oni oſodo farn ar y ddaear; yr ynyſoedd hefyd a ddiſgwiliant am ei gyfraith ef.

5 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD Dduw, [d] creawdydd y neſoedd a'i heſtynnydd, lledydd y ddaear a'i chnwd, rhoddydd anadl i'r bobl arni, ac yſbryd i'r rhai a rodiant ynddi.

6 Myfi 'r ARGLWYDD a'th elwais mewn cyfiawnder, ac ymaflaf yn dy law, [e] cadwaf di hefyd, a rhoddaf di yn gyfammod pobl, as [f] yn oleuni cenhedloedd;

7 [g] I agoryd llygaid y deillion, i ddwyn allan y carcharor o'r carchar *a* 'r rhai a eiſteddant *mewn* [h] tywyllwch o'r carchardy.

8 Myfi yw yr ARGLWYDD; dymma fy enw: [i] a'm gogoniant ni roddaf i arall, na'm mawl i ddelwau cerfiedig.

9 Wele 'r pethau o'r blaen a ddaethant i ben, a mynegi 'r ydwyf fi bethau newydd; traethaf *hwy* i chwi cyn eu tarddu allan.

10 [k] Cenwch i'r ARGLWYDD gân newydd, *a'i* fawl ef o eithaf y ddaear; y rhai a ddiſgynnwch i'r môr, ‡ ac ſydd ynddo; yr ynyſoedd a'i trigolion.

11 Y diffeithwch a'i ddinaſoedd, dyrchafant *eu llef*, y maeſdrefi a breſwylia Cedar; caned preſwylwyr y graig, bloeddiant o ben y mynyddoedd.

12 Rhoddant ogoniant i'r ARGLWYDD, a mynegant ei fawl yn yr ynyſoedd.

13 Yr ARGLWYDD a â allan fel cawr, fel rhyfelwr y cyffry eiddigedd; efe a waedda, ïe efe a rua, *ac a* † ſydd trêch nâ 'i elynion.

14 Tewais er ys talm, diſtewais, ymatteliais; lleſaf fel gwraig yn eſgor, ditwynaf, a ‡ diſethaf ar unwaith.

15 Mi a wnâf y mynyddoedd a'r brynniau yn ddiffeithwch, a'i holl welltt a wywaf; ac a wnâf yr afonydd yn ynyſoedd, a'r llynnoedd a ſychaf.

16 Arweiniaf y deilliaid ar hyd ffordd nid adnabuant; a gwnâf iddynt gerdded ar hŷd llwybrau ni adnabuant; gwnâf dywyllwch yn oleuni o'i blaen hwynt, a'r pethau ceimion yn uniawn. Dymma 'r pethau a wnâf iddynt, ac ni's gadawaf hwynt.

17 ¶ [l] Troir yn eu hôl, *a* llwyr-waradwyddir yrhai a ymddiriedant mewn delwau cerfiedig, y rhai a ddywedant wrth y delwau tawdd, Chwi ywein duwiau ni.

18 O ſyddariaid, gwrandêwch; a'r deillion, edrychwch i weled.

19 [m] Pwy *ſydd* ddall ond fy ngwâs i? neu fyddar fel fy nghennad a anſonais? pwy mor ddall a'r perffaith, a dall fel gwâs yr ARGLWYDD?

20 *Er* gweled llawer, [n] etto nid yſtyri; er agoryd cluſtiau, etto ni wrendy.

21 Yr ARGLWYDD ſydd foddlon er mwyn ei gyfiawnder, efe a fawrhâ 'r gyfraith, ac a'i gwnâ yn anrhydeddus.

22 Etto dymma bobl a ysbeiliwyd, ac a anrheithiwyd: † hwy a faglwyd oll mewn tyllau, mewn carchardai heſyd y cuddiwyd hwynt: y maent yn ysbail, ac heb waredydd; yn ‡ anrhaith, ac heb a ddywedai, Dyro yn ei ôl.

23 Pwy o honoch a wrendy hyn? *pwy* a yſtyr, ac a glyw erbyn † yr amſer a ddaw?

24 Pwy a roddes Jacob yn anrhaith, ac Iſrael i'r ysbeilwyr? onid yr ARGLWYDD, yr hwn y pechaſom i'w erbyn? canys ni fynnent rodio yn ei ffyrdd, ac nid ufuddhâent i'w gyfraith.

25 Am hynny y tywalltodd efe arno lidiawgrwydd ei ddigter, a chryfder rhyfel: efe a'i hennynnodd oddi amgylch, ond ni wybu efe; lloſgodd ef heſyd, ond nid yſtyriodd.

PEN. XLIII.

1 *Yr Arglwydd yn cyffuro ei Eglwys â'i addewidion: 8 yn apelio at y bobl, i fod yn dyſtion o'i Hollalluogrwydd: 14 yn rhag-fynegi iddynt dainyſtr Babilon, 18 a rhyſeddol ymwared ei bobl: 22 yn argyoeddi 'r bobl megis rhai dieſgus.*

ONd yr awr hon fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [a] dy greawdr di, Jacob, a'th luniwr di, Iſrael, Nac ofna; canys gwaredais di: gelwais *di* erbyn dy enw; eiddof fi *ydwyt*.

2 Pan [b] elych trwy 'r dyfroedd, myfi *a fyddaf* gyd â thi; a thrwy 'r afonydd, *fel* na lifant droſot: pan rodiech trwy 'r tân, ni'th loſgir; ac ni ennyn y fflam arnat.

3 Canys myfi yw 'r ARGLWYDD dy Dduw, Sanct Iſrael dy waredydd: [c] myfi a roddais yr Aipht yn jawn troſot, Ethiopia a Seba am danat.

4 Er pan aethoſt yn werthfawr yn fy ngolwg, i'th ogoneddwyd, a mi a'th hoffais; am hynny y rhoddaf ddynion am danat ti, a phobloedd dros dy einioes di.

5 [d] Nac ofna; canys *yr ydwyf* fi gyd â thi: o'r dwyrain y dygaf dy hâd, ac o'r gorllewin i'th gaſglaf.

6 Dywedaf wrth y gogledd, Dôd; ac wrth y dehau, Nac attal: dwg fy meibion o bell, a'm merched o eithaf y ddaear;

7 *Sef* pob un a elwir ar fy enw: canys [e] i'm gogoniant y creais ef, y lluniais ef, ac y gwneuthym ef.

8 ¶ Dwg allan [f] y bobl ddall ſydd a llygaid iddynt; a'r byddariaid ſydd a chluſtiau iddynt.

9 Caſgler yr holl genhedloedd ynghŷd, a chynhuller y bobloedd; [g] pwy yn eu myſg a fynega hyn, ac a draetha i ni y pethau o'r blaen? dygant eu tyſtion, fel y cyfiawnhâer hwynt; neu wrandawant, a dywedant, Gwîr yw.

10 [h] Fy nhyſtion i *ydych* chwi, medd yr ARGLWYDD, a'm gwâs yr hwn a ddewiſais; fel yr adnabyddoch, ac y credoch fi, ac y dyalloch [i] mai myfi *yw*: o'm blaen nid *oedd* † duw wedi ei ffurfio, ac ni bydd ar fy ôl.

11 Myfi, myfi [k] *yw* 'r ARGLWYDD; ac nid *oes* geidwad ond myfi.

12 Myfi a fynegais, ac a achubais, ac a ddangoſais, pryd nad *oedd duw* dieithr yn eich myſg: am hynny chwi *ydych* fy nhyſtion (medd yr ARGLWYDD,) mai myfi *ſydd* Dduw.

† Neu, *yn magl eu holl wyr ieuaingc hwynt mewn carch.* &c.
‡ Heb. *ſathrfa.*
† Heb. yr amſer *yn ôl.*

[a] Ad. 7.
[b] Pſ. 66. 12.
[c] Diar. 11. 8. a 21. 18.
[d] Pen. 41. 1, 2. Jer. 30. 10. a 46. 27.
[e] Pſ. 100. 3. Pen. 29. 23. Joan 3. 3, 5. 2 Cor. 5. 17. Eph. 2. 10.
[f] Pen. 42. 19. Ezec. 12. 2.
[g] Pen. 41. 21, 22.
[h] Pen. 44. 8.
[i] Pen. 41. 4. a 44. 8.
† Neu, *dim wedi ei ffurfio gan Dduw.*
[k] Pen. 45. 21. Hoſ. 13. 4.

13 Ie cyn *bod* dydd *yr ydwyf fi*; ac nid *oes* a wared o'm llaw: gwnaf, a phwy a'i [l] † lluddia?

14 ¶ Felhyn y dywed yr ARGLWYDD, eich gwaredydd chwi, Sanct Iſrael, Er eich mwyn chwi 'r antonais i Fabilon, ac y tynnais i lawr eu holl ‡ benmaduriaid, a'r Caldeaid, ſydd a'i bloedd mewn llongau.

15 Myfi 'r ARGLWYDD *yw* eich Sanct chwi, creawdydd Iſrael, eich brenin chwi.

16 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, yr hwn [m] a wna ffordd yn y môr, a [n] llwybr yn y dyfroedd cryfion;

17 Yr hwn [o] a ddŵg allan y cerbyd a'r march, y llu a'r cryfder; cyd-orweddant, ni chodant: darfuant, fel llîn y diffoddaſant.

18 ¶ [p] Na chofiwch y pethau o'r blaen, ac na yſtyriwch y pethau gynt.

19 Wele fi yn gwneuthur [q] peth newydd; yr awr hon y dechreu; oni chewch ei wybod? [r] Gwnaf ffordd yn yr anialwch, *ac* afonydd yn y diffeithwch.

20 Bwyſtfil y maes, y dreigiau, a † chywion yr eſtrys, a'm gogoneddant, am [s] roddi o honof ddwfr yn yr anialwch, *a'r* afonydd yn y diffeithwch, i roddi dîod i'm pobl, ſy newiſedig.

21 [t] Y bobl hyn a luniais im' ſy hun; ſy moliant a fynegant.

22 ¶ Eithr ni elwaiſt arnaf, Jacob; ond blinaiſt arnaf, Iſrael.

23 [u] Ni ddygaiſt im' ‡ filod dy offrymmau poeth, ac ni'm hanrhydeddaiſt â'th ebyrth: ni pherais it' ſy ngwaſanaethu ag offrwm, ac ni'th flinais ag arogl-darth.

24 Ni phrynaiſt im' Galamus ag arian, ac ni'm † llenwaiſt â braſder dy ebyrth: eithr ti a wnaethoſt i mi waſanaethu â'th bechodau, [x] blinaiſt fi a'th anwireddau.

25 Myfi, myfi yw 'r hwn a ddilea dy gamweddau, [y] er ſy mwyn ſy hun, ac ni chofiaf dy bechodau.

26 Dŵg ar gof im', [z] cyd-ymddadleuwn: adrodd di, fel i'th gyfiawnhäer.

27 Dy dâd cyntaf a bechodd, a'th † athrawon a wnaethant gamwedd i'm herbyn.

28 Am hynny [a] yr halogais ‡ dywyſogion y cyſſegr, ac y rhoddais Jacob yn ddiofrydbeth, ac Iſrael yn waradwydd.

Pen. 1. 18. † Heb. *ladmeryddion.* [a] Pen. 47. *y tywyſogion ſanctaidd.*

PEN. XLIV.

1 *Duw yn cyſſuro ei Eglwys â'i addewidion.* 7 *Gwagedd ac oferedd Eulynnod;* 9 *ac ynfydrwydd y rhai a'i gwnâ.* 21 *Y mae yn annog i foliannu Duw am ei ymwared, ac am ei Hollalluogrwydd.*

AC yn awr gwrando, [a] Jacob ſy ngwâs, ac Iſrael yr hwn a ddewiſais.

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [b] yr hwn a'th wnaeth, ac a'th luniodd o'r grôth, efe a'th gynnorthwya, Nac ofna, ſy ngwâs Jacob; a thi [c] Jeſurun, yr hwn a ddewiſais.

3 Canys [d] tywalldaf ddyfroedd ar y ſychedig, a ffrydiau ar y ſychdir; tywalldaf fy Ysbryd ar dy hâd, a'm bendith ar dy hiliogaeth:

4 A hwy a dyfant *megis* ym myſg glaſwellt, fel helyg wrth ffrydiau dyfroedd.

5 Hwn a ddywed, Eiddo 'r ARGLWYDD *ydwyf fi*; a'r llall a'i geilw *ei hun* ar enw Jacob; ac arall a 'ſgrifenna â'i law, Eiddo 'r ARGLWYDD *ydwyf*, ac a *ymgyfenwa* ar enw Iſrael.

6 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Brenin Iſrael a'i waredydd, ARGLWYDD y lluoedd, [e] Myfi *yw* y cyntaf, diweddaf *ydwyf* fi hefyd; ac nid *oes* Duw ond myfi.

7 [f] Pwy hefyd, fel fi, a ellw, a fynega, ac a eſyd hyn yn drefnus i mi, er pan oſodais yr hên bobl? neu mynegant iddynt y pethau ſy'n ddyfod, a'r pethau a ddaw.

8 Nac ofnwch, ac nac arſwydwch; onid er hynny o amſer y treuthais it', ac y mynegais? *a* a'm tyſtion *ydych* chwi. A oes Duw ond myfi? îe [h] nid *oes* † duw: nid adwaen i *yr un.*

9 ¶ [i] Oferedd *ydynt* hwy oll, y rhai a luniant ddelw gerfiedig, ni wna eu pethau ‡ dymunol leſâd: tyſtion *ydynt* iddynt eu hun, [k] na welant, ac na wyddant; fel y byddo cywilydd arnynt.

10 Pwy a luniai dduw, neu a fwriai ddelw gerfiedig, [l] heb wneuthur dim llês?

11 Wele, ei holl gyfeillion [m] a gywilyddir, y ſeiri hefyd o ddynion *y maent:* caſgler hwynt oll, ſafant i ſynu; *etto* hwy a oſnant, *ac* a gydgywilyddiant.

12 [n] Y gôf † a'r efail a weithia yn y glô, ac a'i llunia â morthwylion, ac â nerth ei fraich y gweithia efe hi: newynog *yw* heſyd, a'i nerth a balla; nid *yſ* ddwfr, ac y mae yn diffygio.

13 Y ſaer pren a eſtyn *ei* linyn, efe a'i llunia hi wrth linyn côch, efe a'i cymhwyſa hi â bwyill, ac a'i gweithia wrth gwmpas, ac a'i gwnâ ar ôl delw ddŷn, fel prydferthwch dŷn, i aros *mewn* tŷ.

14 Efe a dyrr iddo gedrwydd, ac a gymmer y cypreſwydden a'r dderwen, ac ‡ a ymegnïa ym myſg prennau 'r coed; efe a blanna onnen, a'r glaw a'i maetha.

15 Yna y bydd i ddŷn i gynneu *tân*: canys efe a gymmer o honi, ac a ymdwymna; îe efe a'i [o] llyſg, ac a boba fara; gwnâ hefyd dduw, ac a'i haddola *ef*; gwnâ ef yn ddelw gerfiedig, ac a ymgrymma iddo.

16 Rhan o hono a lyſg efe yn tân; wrth ran o hono y bwyty gig, y rhoſtia roſt, fel y diwaller ef: efe a ymdwymna hefyd, ac a ddywed, Aha, ymdwymnais, gwelais dân.

17 A'r rhan arall yn dduw y gwnâ, yn ddelw gerfiedig iddo; efe a ymgrymma iddo, ac a'i haddola, ac a weddïa arno, ac a ddywed, Gwared fi; canys fy Nuw *ydwyt.*

18 [p] Ni wyddant, ac ni ddyallant; canys *Duw* a † gaeodd eu llygaid hwynt rhag gweled, *a'i* calonnau rhag dyall.

19 Iê ni [p] ‡ feddwl *neb* yn ei gâlon, îe nid *oes* wybodaeth na dyall i ddywedyd, Llyſgais ran o hono yn tân, ac ar ei farwor y pobais fara, y rhoſtiais gig, ac y bwyteais; ac a wnâf fi y rhan arall yn ffieiddbeth? a ymgrymmaf † i foncyff o bren?

20 Ymborth ar ludw y mae; [q] calon ffommedig a'i gwyrdrôdd eſ, fel na waredo ei enaid, ac na ddywedo, Onid *oes* celwydd yn fy neheulaw?

21 ¶ Meddwl hyn, Jacob ac Iſrael; canys fy ngwâs *ydwyt* ti: lluniais di, gwâs i mi *ydwyt*; Iſrael, ni'th anghofir gennyſ.

22 Dileais dy gamweddau fel cwmmwl, a'th bechodau fel niwl: dychwel attaf; canys myfi a'th waredais di.

23 [r] Cenwch, nefoedd: canys yr ARGLWYDD a wnaeth *hyn.* Bloeddiwch, gwaelodion y ddaear; bloeddiwch ganu, fyny-

[l] Job 9. 12. Pen. 14. 27. † Heb. *dychwel.* ‡ Heb. *barrau,* neu, *ffoaduriaid.* [m] Eſod. 14. Pen. 51. 10. [n] Joſua 3. [o] Eſod. 14. 4.—9, 23. [p] Jer. 16. 14. a 23. 7. [q] 2 Cor. 5. 17. Dad. 21. 5. [r] Eſod. 17. 6. Num. 20. 11. Pſ. 78. 16. Pen. 35. 6. † Heb. *merched.* [s] Pen. 48. 21. [t] Pſ. 102. 18. [u] Am. 5. 25. ‡ Heb. *wyn,* neu, *fynnod.* † Heb. *meddwaiſt,* neu *llwyrſwyddaiſt.* [x] Pen. 1. 14. Mal. 2. 17. [y] Pen. 48. 9. Ezec. 36. 22, &c. [z] 6. ‡ Neu,

Rhag. 15. P. Sul 1 ar ôl yr Yſtwyll, B. [a] Pen. 41. 8. a 43. 1. Jer. 30. 10. a 46. 27. [b] Pen. 43. 7. [c] Deut. 32. 15. [d] Pen. 35. 7. Joel 2. 28. Joan 7. 38. Act. 2. 18.

[e] Pen. 41. 4. a 48. 12. Dad. 1. 8, 17. a 22. 13. [f] Pen. 45. 21. [g] Pen. 43. 10. [h] Deut. 4. 35. 39. 32. 39. 1 Sam. 2. 2. Pen. 44. 6, 8. † Heb. *rag.* Deut. 32. 4. [i] Pen. 41. 24, 29. ‡ Neu, *byfryd.* [k] Pſ. 115. 4, &c. [l] Hab. 2. 18. [m] Pſ. 97. 7. Pen. 1. 29. a 41. 17. a 45. 16. [n] Pen. 40. 19. a 41. 6. Jer. 10. 3. Doeth. 13. 11. † Neu, *a weithia fywall.* ‡ Neu, *a'i caſarnhâ.* [o] Eſo 33. 12, [p] Deut 29. 4. Pen. 6. 9. Pſ. 8 11. [q] Pen. 45. 20. † Neu, *ddwbbiodd.* [r] Pen. 46. 8. ‡ Heb. *eſyd neb a'i galon.* † Heb. *i'r hyn a ddaw o bren.* [s] Hoſ. 4. 12. [t] Pſ. 69. 34. a 96. 11, 12. Pen. 42. 10. a 49. 13. Jer. 51. 48. Dad. 18. 20.

fynyddoedd, y coed a phob pren ynddo: canys gwaredodd yr ARGLWYDD Jacob, ac yn Israel yr ymgonedda efe.

o Pen. 43. 1.

24 Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD dy waredydd, [s] a'r hwn a'th luniodd o'r grôth, Myfi yw 'r ARGLWYDD fydd yn gwneuthur pob *peth*, [t] yn eſtyn y nefoedd fy hunan, yn lledu 'r ddaear o honof fy hun:

s Job 9.8. Pſ. 104.2. Pen. 40. 22. a 42. 5. a 45. 12. a 51. 13.

25 [u] Yn diddymmu arwyddion y rhai celwyddog, ac yn ynfydu dewiniaid; yn troi 'r doethion yn eu hôl, ac yn gwneuthur eu gwybodaeth yn ynfyd:

t Pen. 47. 13.

26 Yr hwn a gyflawna air ei wâs, ac a gwpla gyngor ei genhadon; yr hwn a ddyweda wrth Jeruſalem, Ti a breſwylir; ac wrth ddinaſoedd Juda, Chwi a adeiledir, a chyſodaf ei † hadwyau:

† Heb. *aiffeithiaſoedd.*

27 [x] Yr hwn wyf yn dywedyd wrth y dyfnder, Bydd ſych; a mi a ſychaf dy afonydd:

x Edrych Jer. 50. 38. a 51. 32, 36.

28 Yr hwn wyf yn dywedyd wrth Gyrus, Fy mugail yw, ac efe a gyflawna fy holl ewyllys, gan ddywedyd wrth Jeruſalem, [y] Ti a adeiledir; ac wrth y deml, Ti a ſylfeinir.

y 2 Cron. 36. 22, 23. Ezr. 1. 1, &c. Pen. 45. 13.

PEN. XLV.

1 Duw yn galw Cyrus er mwyn ei Eglwys: 5 Yn goſyn ufudd-dod am ei ſod yn Hollalluog: 20 Yn dangos ofered ydyw eulynnod, wrth ei allu yn ymwared.

FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD wrth ei enneiniog, wrth Gyrus, yr hwn † yr ymaflais i yn ei ddeheulaw, i ddaroſtwng cenhedloedd o'i flaen ef; a mi a ddattodaf lwyni brenhinoedd; i agoryd y dorau o'i flaen ef, a'r pyrth ni cheuir:

Rhag. 36. 8.

† Neu, *yr eryſneais ei ddeheulaw.*

2 Mi a âf o'th flaen di, ac a unionaf y gwyrgeimion; y dorau prês a dorraf, a'r barrau heiyrn a ddrylliaf:

3 Ac a roddaf it' dryſorau cuddiedig, a chuddfeydd dirgel, fel y gwypech, mai myfi yr ARGLWYDD, yr hwn [a] a'th alwodd erbyn dy enw, yw Duw Iſrael.

a Eſod. 33. 12, 17.

4 Er mwyn Jacob fy ngwâs, ac Iſrael fy etholedig i'th elwais erbyn dy enw: mi a'th gyfenwais, er na'm hadwaenit.

5 ¶ [b] Myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD, ac [c] nid arall, nid *oes* Duw ond myfi; gwregyſais di, er na'm hadwaenit.

b Deut. 4. 35, 39. a 32. 39. Pen. 44. 8.

6 Fel y gwypont o godiad haul, ac o'r gorllewin, nad neb ond myfi: myfi yw 'r ARGLWYDD, ac nid arall:

c Ad. 14. 18, 21.

7 Yn llunio goleuni, ac yn creu tywyllwch; yn gwneuthur llwyddiant, ac [d] yn creu drygfyd: myfi 'r ARGLWYDD ſydd yn gwneuthur hyn oll.

d Amos 3. 6.

8 [e] Defnynnwch nefoedd oddi uchod, a thywallded yr wybrennau gyfiawnder; ymagored y ddaear, ffrwythed jechydwriaeth a chyfiawnder, cyd-darddant: myfi 'r ARGLWYDD a'i creais.

e Pſ. 85. 11.

9 Gwae a ymryſono a'i luniwr. *Ymryſoned* priddell â phriddellau 'r ddaear. [f] A ddywed y clai wrth ei luniwr, Beth a wnei? neu y mae dy waith heb ddwylaw iddo?

f Pen. 29. 16. Jer. 18. 6. Rhuf. 9. 20.

10 Gwae a ddywedo wrth *ei* dâd, Beth a genhedli? neu wrth y wraig, Beth a eſgoraiſt?

11 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Sanct Iſrael, a'i luniwr, Gofynnwch i mi 'r pethau a ddaw am fy meibion, a gorchymynnwch fi am waith fy nwylaw.

12 Myfi a wneuthym y ddaear, ac a greais ddyn arni; myfi, ie fy nwylaw i a eſtynnaſant y nefoedd, ac a orchymynnais eu holl luoedd.

13 Myfi a'i cyſodais ef mewn cyfiawnder, a'i holl ffyrdd a ‡ gyfarwyddaf; efe 8 a adeilada fy ninas, efe a ollwng fy ngharcharorion, [h] heb na gwerth na gobrwy, medd ARGLWYDD y lluoedd.

Cyflawn. 3468. ‡ Neu, *uniawnaf.* 8 2 Cron. 36. 22, 23. Ezr. 1. 1, &c. Pen. 44. 28.

14 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Llafur yr Aipht, a marſiandiaeth Ethiopia, a'r Sabeaid hirion a ddeuant attat ti, ac eiddot ti fyddant; ar dy ôl y deuant, [i] mewn cadwyni y deuant troſodd: ac ymgrymmant i ti, attat y gweddïant, [k] *gan ddywedyd*, Yn ddïau ynnot ti y *mae* Duw, [l] ac nid *oes* arall, nac *oes* Duw.

h Pen. 52. 3. i Pſ. 149. 8. k 1 Cor. 14. 15. l Ad. 5. 17.

15 Ti yn ddïau *wyt* Dduw [m] yn ymguddio, O Dduw Iſrael yr achubwr.

m Pen. 57. 17.

16 Cywilyddir a gw'radwyddir hwynt oll; [n] ſeiri delwau a ânt ynghŷd i waradwydd.

n Pen. 44. 11.

17 Iſrael a achubir yn yr ARGLWYDD â jechydwriaeth dragywyddol: ni'ch cywilyddir, ac ni'ch gw'radwyddir byth bythoedd.

18 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [o] creawdydd y nefoedd, y Duw ei hun a luniodd y ddaear, ac a'i gwnaeth; efe a'i ſicrhaodd hi, ni chreodd hi yn ofer, i'w phreſwylio y lluniodd hi, [p] Myfi yw 'r ARGLWYDD, ac nid neb amgen.

o Pen. 42. 5. p Ad. 5. 9 Deut. 30. 11. Pen. 48. 16.

19 [q] Ni leferais mewn dirgelwch, mewn man tywyll o'r ddaear; ni ddywedais wrth hâd Jacob, Ceiſiwch fi yn ofer. Myfi 'r ARGLWYDD wyf yn lleſaru cyfiawnder, ac yn mynegi pethau union.

r Pen. 44. 17, 18, 19. q Pen. 41. 22. a 43. 9. a 44. 7. a 46. 10. a 48. 14.

20 ¶ Ymgeſglwch, a deuwch; cydneſewch, rai dïangol y cenhedloedd; [r] nid oes gwybodaeth gan y rhai a ddyrchafant goed eu cerfddelw, ac a weddïant Dduw nid all achub.

r Ad. 5, 14, 18.

21 Mynegwch, a neſêwch *hwynt*; cyd-ymgynghorant heſŷd; [s] pwy a draethodd hyn er cynt? *pwy* a'i mynegodd er y pryd hynny? onid myfi 'r ARGLWYDD? ac [t] nid *oes* Duw arall ond myfi; yn Dduw cyfiawn, ac yn achubydd; nid *oes* ond myfi.

s Rhuf. 14. 11. Phil. 2. 10. t Gen. 31. 35. Deut. 6. 13. Pen. 55. 16.

22 Trowch eich wynebau attafi, holl gyrrau 'r ddaear, ſel i'ch achuber: canys myfi *wyf* Dduw; ac nid neb arall.

‡ Neu, *efe a ddywed am danat, yn yr Arglwydd y mae pob cyfiawnder.* Heb. *cyfiawnderau.*

23 Im' ſy hun y tyngais, aeth y gair o'm genau *mewn* cyfiawnder, ac ni ddychwel, Mai [u] i mi y plyga pob glîn, [x] y twng pob tafod.

u Pen. 49. 18, 21. x Phil. 2. 10. Rhuf. 14. 11.

24 Yn ddïau ‡ yn yr ARGLWYDD (medd *un*) y *mae* i mi gyfiawnder a nerth; atto ef y deuir; [y] a chywilyddir pawb a ddigiant wrtho.

‡ Neu, *efe a ddywed am danat, yn yr Arglwydd y mae pob cyfiawnder.* Heb. *cyfiawnderau.* y Pen. 41. 11.

25 Yn yr ARGLWYDD y cyfiawnhêir, ac yr ymgonedda holl hâd Iſrael.

PEN. XLVI.

1 Na allai eulynnod Babilon eu hachub eu hunain. 3 Bod Duw yn achub ei bobl hyd y diwedd. 5 Nad yw eulynnod gyffelyb i Dduw mewn gallu, 12 nac mewn ymwared preſennol.

CRymmodd [a] Bel, plygodd Nebo; eu delwau oedd ar fwyſtfilod ac ar aniferiaid: eich clud a lwythwyd yn drwm; llwyth *ydynt* i'r diffygiol.

a Pen. 21. 9. Jer. 50. 2. a 51. 44.

2 Goſtyngant, cyd-grymmant, ni allent achub y llwyth, † ond aethant mewn caethiwed eu hunain.

† Heb. *a'i henaid aeth mewn, &c.*

3 ¶ Tŷ Jacob, gwrandêwch arnaſi, a holl weddill tŷ Iſrael, y *rhai* a ddygpwyd *gennyf* o'r grôth, *ac* a arweddwyd o'r bru.

[b] Ecſod. 19. 4. Deut. 1. 31. a 32. 11. Pſal. 71. 6, 18. Pen. 63. 9.

[c] Pen. 40. 18, 25.

[d] Pen. 10. 19. a 41. 6. a 44. 12, 19. Jer. 10. 3.

[e] Jer. 10. 5.

[f] Pen. 45. 20.

[g] Pen. 44. 19.

[h] Pen. 45. 5. a 48. 12.

[i] Pen. 45. 21.

[k] Pſ. 33. 11 Diar. 19. 21. a 21. 30. Heb. 6. 17

† Heb. *fy nghynghorwr.*

Rhag. 17. B.

Cyflawn. 2466.

[a] Jer. 48. 18.

[b] Ecſod. 11. 5. Barn. 16. 21. Mat. 24. 41.

[c] Pen. 20. 4. Jer. 13. 22, 26. Nah. 3. 5.

[d] 2 Cron. 28. 9. Zech. 1. 15. Edrych 2 Sam. 24. 14.

[e] Pen. 43. 28.

[f] Deut. 28. 50.

[g] Dad. 18. 7.

[h] Zeph. 2. 15.

[i] Ad. 10.

[k] Pen. 51. 19.

[l] Nah. 3. 4.

[m] Ad. 8.

4 Hyd henaint heſyd myfi yw; ïe [b] myfi a'ch dygaf hyd oni ben-wynnoch: gwneuthym, arweddaf heſyd; ïe dygaf, a gwaredaf *chwi.*

5 ¶ [c] I bwy i'm gwnewch yn debyg, ac i'm cyſtedlwch, ac i'm cyffelybwch, ſel y byddom debyg.

6 [d] Hwy a waſtraffant aur o'r pwrs, ac a bwyſant arian mewn clorian, a gyflogant eurych, ac eſe a'i gweithia yn dduw: goſtyngant, ac ymgrymmant.

7 [e] Dygant ef ar yſgwyddau, dygant ef, ac a'i goſodant yn ei le, ac eſe a ſaif; ni ſyfl o'i le: [f] o's lleſa *un* arno, nid ettyb, ac ni's gwared ef o'i gyſtudd.

8 Cofiwch hyn, a byddwch wŷr: g adgofiwch, droſeddwyr.

9 Cofiwch y pethau gynt eriôed; canys myfi *yawf* Dduw, ac [h] nid neb arall; Duw *yawf*, ac heb fy mâth;

10 [i] Yn mynegi y diwedd o'r dechreuad, ac er cynt yr hyn ni wnaed *etto*, yn dywedyd, [k] Fy nghyngor a ſaif, a'm holl ewyllys a wnâf:

11 Yn galw aderyn o'r dwyrain, y † gŵr a wnâ fy nghyngor o wlâd bell: dywedais, a mi a'i dygaf i ben; mi a'i lluniais, a mi a'i gwnâf.

12 ¶ Gwrandêwch arnafi, y rhai cedyrn gâlon, y rhai pell oddi wrth gyfiawnder.

13 Neſeais fy nghyfiawnder; ni bydd bell, a'm hiechydwriaeth nid erys: rhoddaf heſyd jechydwriaeth yn Sïon, i'm gogoniant Iſrael.

PEN. XLVII.

1 *Barnedigaethau Duw ar Fabilon a Chaldea, 6 am eu hanhrugarogrwydd, 7 a'i balchder, 10 a'i rhyfyg: 11 Ac na's gellir eu gwrthwynebu.*

[a] Diſgyn, ac eiſtedd yn y llwch, *ti* forwyn ferch Babilon, eiſtedd ar lawr: nid *oes* orſeddfainge, *ti* ferch y Caldeaid; canys ni'th alwant mwy yn dyner ac yn foethus.

2 Cymmer y meini melin, a [b] mala flawd; dadguddia dy lywethau, noetha dy ſodlau, dinoetha dy forddwydydd, dôs trwy 'r afonydd.

3 [c] Dy noethni a ddadguddir, dy warth heſyd a welir: dïalaf, ac nid *fel* dŷn *i'th* gyfarfyddaf.

4 Ein gwaredydd ni, ei enw yw ARGLWYDD y lluoedd, Sanct Iſrael.

5 Eiſtedd yn ddiſtaw, a dôs i dywyllwch, *ti* ferch y Caldeaid: canys ni'th alwant mwy yn arglwyddes y teyrnaſoedd.

6 ¶ [d] Digiais wrth fy mhobl, [e] halogais fy etifeddiaeth, a rhoddais hwynt yn dy law di: ni chymmeraiſt drugaredd arnynt; [f] rhoddaiſt dy jau yn drom jawn ar yr henuriaid;

7 ¶ A dywedaiſt, Byth y byddaf g arglwyddes: ſelly nid yſtyriaiſt hyn, ac ni chofiaiſt ei diwedd hi.

8 Am hynny yn awr gwrando hyn, y foethus, [h] yr hon a drigi yn ddïofal, [i] yr hon a ddywedi yn dy gâlon, Myfi *fydd*, ac nid neb ond myfi: nid eiſteddaf yn weddw, ac ni châf wybod beth yw dieppiledd.

9 Ond y ddau [k] *beth* hyn a ddaw it' yn ddiſymmwth yr un dydd, dieppiledd a gweddwdod: yn gwbl y deuant arnat, am amlder dy hudoliaethau, *a* mawr nerth dy ſwynion.

10 ¶ Canys [m] ymddiriedaiſt yn dy ddrygioni: dywedaiſt, Ni'm gwêl *neb*. Dy ddoethineb a'th wybodaeth a'th † hurtiant; a dywedaiſt yn dy galon, Myfi *ſydd*, ac nid neb arall ond myfi.

11 Am hynny y daw arnat ddrygſyd, yr hwn ni chei wybod ei † gyſodiad; a ſyrth arnat ddinyſtr ni's gelli ei ochelyd: ïe, daw arnat ddiſtryw yn ddiſymmwth, heb wybod it'.

12 Saf yn awr gyd â'th ſwynion, a chyd ag amlder dy hudoliaethau, yn y rhai 'r ymflinaiſt o'th jeuengctid; *i edrych* a elli wneuthur lles, *i edrych* a fyddi grymmus.

13 Ymflinaiſt yn amlder dy gynghorion dy hun. Safed yn awr [n] aſtronomyddion y nefoedd, y rhai a dremiant ar y ſêr, y rhai a hysbyſant am y miſoedd, ac achubant di oddi wrth *y pethau* a ddeuant arnat.

14 Wele, hwy a fyddant fel ſoſi; y tân a'i llyſg hwynt; ni waredant eu † heiniues o ſeddiant y fflam: ni *bydd* marworyn i ymdwymno, *na* thân i eiſtedd ar ei gyfer.

15 Felly y byddant hwy it', gyd â'r rhai yr ymflinaiſt, *ſef* [o] dy farſiandwyr o'th jeuengctid; crwydraſant bob un ar ei dudd; nid oes *un* yn dy achub di.

PEN. XLVIII.

1 *Duw, i argyoeddi 'r bobl o'i hynod gyndynrwydd, yn dadguddio ei brophwydoliaethau. 9 Er ei ſwyn ei hun y mae eſe yn eu gwared hwy. 12 Y mae yn eu hannog hwy i fod yn ufudd, o herwydd ei allu a'i raglunaeth eſ: 16 Yn cwyno eu cildynrwydd hwy. 20 O'i fawr allu y mae yn gwared ei bobl o Fabilon.*

GWrandêwch hyn, tŷ Jacob, y rhai a elwir ar enw Iſrael, ac [a] a ddaethant allan o ddyfroedd Juda; [b] y rhai a dyngant i enw 'r ARGLWYDD, ac a goffânt am Dduw Iſrael; [c] nid mewn gwirionedd, nac mewn cyfiawnder.

2 Canys hwy a'i galwant eu hunain o'r ddinas ſanctaidd, ac [d] a bwyſant ar Dduw Iſrael; enw yr hwn yw ARGLWYDD y lluoedd.

3 [e] Y pethau gynt a ſynegais er y pryd hynny, a daethant o'm genau, a mi a'i traethais; mi a'i gwnaethym yn ddiſymmwth, daethant i ben.

4 O herwydd im' wybod dy *fod* di yn galed, a'th warr *fel* geuyn haiarn, a'th dalcen yn brês;

5 Mi a'i mynegais i ti er y pryd hynny, adroddais it' cyn *ei* ddyfod; rhag dywedyd o honot, Fy nelw a'i gwnaeth, fy ngherfddelw a'm tawdd-ddelw a'i gorchymynnodd.

6 Ti a glywaiſt, gwêl hyn oll; ac oni fynegwch chwithau *ef?* adroddais it' bethau newyddion o'r pryd hyn, a phethau cuddiedig, y rhai ni wyddit oddi wrthynt.

7 Yn awr y crëwyd hwynt, ac nid er y dechreuad, cyn y dydd ni chlywaiſt sôn am danynt: rhag dywedyd o honot, Wele gwyddwn hwynt.

8 Ie ni's clywſit, ac ni's gwyddit chwaith, nid agoraſid dy gluſt y pryd hynny: canys gwyddwn y byddit lwyr-anffyddlon, a'th alw o'r grôth [f] yn droſeddwr.

9 ¶ [g] Er mwyn fy enw 'r [h] oedaf fy llïd, ac *er* fy mawl yr ymattaliaf oddi wrthyt, rhag dy ddifetha:

10 Wele, myfi a'th burais, ond nid ‡ fel arian; dewiſais di mewn pair cyſtudd.

11 Er fy mwyn fy hun, er fy mwyn fy hun, y gwnâf *hyn*; canys [l] pa ſodd yr halogid *fy enw?* ac [k] ni roddaf fy ngogoniant i arall.

12 ¶ Gwrando

[n] Pen. 44. 25.

† Heb. *heneidiau.*

[o] Dad. 18. 11.

Rhag. 17. P.

[a] Pſal. 68. 26.

[b] Pen. 65. 16. Zeph. 1. 5.

[c] Jer. 4. 2. 2. 2.

[d] Mic. 3. 11. Rhuf. 2. 17.

[e] Pen. 42. 9. a 43. 9. a 44. 7, 8. a 45. 21. a 46. 9, 10.

[f] Pſal. 58. 3.

[g] Pen. 43. 2.

[h] Pſal. 78. 38.

‡ Neu, *i arian.*

[i] Edrych Deut. 32. 26, 27.

[k] Pen. 42. 8.

‡ Neu, *droant ymmaith.*

† Heb. *wawr.*

12 ¶ Gwrando arnaſi, Jacob, ac Iſrael, yr hwn a elwais; [l] myfi yw; myfi yw [m] y cyntaf, a mi yw y diwaethaf.

13 Fy llaw i hefyd a ſeiliodd y ddaear, a'm deheulaw i a ‡ rychwantodd y neſoedd: *pan* [n] alwyf fi arnynt, hwy a gydſaſant.

14 [o] Ymgeſglwch oll, a gwrandêwch; pwy o honynt hwy a ſynegodd hyn? [p] Yr ARGLWYDD a'i hoffodd: efe a wnâ ei ewyllys ar Fabilon, a'i fraich *a fydd ar* y Caldeaid.

15 Myfi, myfi a leferais, ac a'i gelwais ef: dygais ef, ac fe a lwydda ei ffordd ef.

16 ¶ Neſêwch attaf, gwrandêwch hyn; [q] ni leferais o'r cyntaf yn ddirgel; er y pryd y mae hynny [r] *yr ydwyf* ſinnau yno: ac yn awr [r] yr Arglwydd DDUW a'i Ysbryd a'm hanfonodd.

17 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD dy waredydd, Sanct Iſrael; Myfi yw [r] ARGLWYDD dy Dduw, yr hwn wyf yn dy ddyſgu di i wellhâu, gan dy arwain yn y ffordd y dylit rodio.

18 [s] O na wrandawſit ar fy ngorchymmynion, yna y buaſai dy heddwch fel afon, a'th gyfiawnder fel tonnau [t] môr:

19 A buaſai dy hâd fel y tywod, ac eppil dy gorph fel ei raian ef: ni thorraſid, ac ni ddinyſtriaſid ei enw oddi ger fy mron.

20 ¶ [t] Ewch allan o Fabilon, ffowch oddi wrth y Caldeaid, â llef gorfoledd mynegwch, *ac* adroddwch hyn, treuthwch ef hyd eithafoedd y ddaear; dywedwch, [u] Gwaredodd yr ARGLWYDD ei wâs Jacob.

21 Ac [x] ni ſychedaſant *pan* arweiniodd hwynt yn yr anialwch; [y] gwnaeth i ddwfr biſtyllio iddynt o'r graig: holldodd y graig hefyd, a'r dwfr a ddyliſodd.

22 [z] Nid *oes* heddwch, medd yr ARGLWYDD i'r rhai annuwiol.

[l] Deut. 32. 39. [m] Pen. 41. 4. a 44. 6. Dad. 1. 17. a 22. 13. ‡ Neu, *ddyrnſeddaodd.* [n] Pen. 40. 26. [o] Pen. 41. 22. a 43. 9. a 44. 7. a 45. 21. [p] Pen. 45. 1. [q] Pen. 45. 19. [r] Zech. 2. 9, 11. [s] Deut. 32. 29. Pſal. 81. 13. [t] Pen. 52. 11. Jer. 50. 8. a 51. 6, 45. Cyſtawn. 3468. Zech. 2. 6. Dad. 18. 4. [u] Ecſod. 19. 4, 5, 6. [x] Edrych Pen. 21. 19, 20. [y] Ecſod. 17. 6. Num. 20. 11. [z] Pen. 57. 21.

PEN. XLIX.

1 *Criſt wedi ei anſon at yr Juddewon yn achwyn rhagddynt.* 5 *Ei anſon ef at y Cenhedloedd ag addewidion graſuſol.* 13 *Bod cariad Duw tu ag at ei Eglwys yn dragywyddol.* 18 *Helaeth adferu* [r] *Eglwys.* 24 [r] *galluog ymwared allan o'r caethiwed.*

Rhag. 18. B. Yſtwyll, P.

[a] Mat. 1. 20, 21. Luc 1. 31. [b] Pen. 11. 4. a 51. 16. Heb. 4. 12. Dad. 1. 16. [c] Pſal. 45. 5. [d] Pen. 42. 1. Zech. 3. 8. ‡ Neu, *gwobr.* † Neu, *ſel yr ymgalglo Iſrael attoo, ac y byddwyf yn og. ymgolwg, &c.*

GWrandêwch arnaf, ynyſoedd: ac yſtyriwch, bobl o bell; [a] Yr ARGLWYDD a'm galwodd o'r grôth, o ymyſgaroedd fy mam y gwnaeth goffa am fy enw.

2 Goſodod hefyd [b] fy ngenau fel cleddyf llym, ynghyſgod ei law i'm cuddiodd; a gwnaeth fi [c] yn ſaeth loyw, cuddiodd fi yn ei gawell ſaethau;

3 Ac a ddywedodd wrthyf, [d] Fy ngwâs i *ydwyt* ti, Iſrael, yr hwn yr ymogoneddaf ynnot.

4 Minnau a ddywedais, Yn ofer y llafuriais, yn ofer ac am ddim y treuliais fy nerth; er hynny y *mae* fy marn gyd â'r ARGLWYDD, a'm ‡ gwaith gyd â'm Duw.

5 ¶ Ac yn awr, medd yr ARGLWYDD, yr hwn a'm lluniodd o'r grôth yn wâs iddo, i ddychwelyd Jacob ato ef, † Er nad ymgaſglodd Iſrael, etto gogoneddus fyddaf fi yngolwg yr ARGLWYDD, a'm Duw fydd fy nerth.

6 Ac efe a ddywedodd, † Gwael yw dy fod yn wâs i mi, i gyfodi llwythau Jacob, ac i adferu ‡ rhai cadwedig Iſrael; [e] mi a'th roddaf hefyd yn oleuni i'r Cenhedloedd, fel y byddych yn jechydwriaeth i mi hyd eithaf y ddaear.

7 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Gwaredydd Iſrael a'i Sanct, wrth [f] y dirmygedig ‡ o enaid, wrth yr hwn ſydd ffiaidd gan y genedl, wrth wâs llywodraethwyr; [g] Brenhinoedd a welant, ac a gyfodant; tywyſogion hefyd a ymgrymmant; er mwyn yr ARGLWYDD, yr hwn ſydd ffyddlon, Sanct Iſrael, ac efe a'th ddewiſodd di.

8 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [h] Mewn amſer bodlon-gar i'th wrandewais, ac yn nydd jechydwriaeth i'th gynnorthwyais; [i] a mi a'th gadwaf yn gyfammod y bobl, ‡ i ſierhâu [r] ddaear, i beri etifeddu yr etifeddiaethau anghyfanneddol;

9 Fel y dywedych [k] wrth y carcharorion, Ewch allan; wrth y rhai *ſydd* mewn tywyllwch, Ymddangoſwch. Ar y ffyrdd y porant, ac yn yr holl uchelfannau y *bydd* eu porfa hwynt.

10 [l] Ni newynant, ac ni ſychedant, ac [m] ni's tery gwrês na haul hwynt: o herwydd yr hwn a doſturia wrthynt a'i tywys ac a'i harwain wrth y ffynhonnau dyfroedd.

11 A mi a wnâf fy holl fynydd yn ffordd, a'm prif-ffyrdd a gyfodir.

12 Wele, y rhai hyn a ddeuant o bell, ac wele, y rhai acçw o'r gogledd, ac o'r gorllewin, a'r rhai ymma o dir Sinim.

13 ¶ [n] Cenwch, neſoedd; a gorfoledda, ddaear; bloeddiwch ganu, y mynyddoedd; canys yr ARGLWYDD a gyſſurodd ei bobl, ac a drugarhâ wrth ei drueniaid.

14 Ittoo dywedodd Sion, Yr ARGLWYDD a'm gwrthododd, a'm Harglwydd a'm hanghoſiodd.

15 A anghofia gwraig ei phlentyn ſugno, † fel na thoſturio wrth fâb ei chroth? ie hwy a allant anghofio, etto myfi nid anghofiaf di.

16 Wele, [o] ar gledr *fy* nwylaw i'th argreffais; dy furiau *ſydd* ger fy mron bob amſer.

17 Dy ‡ blant a fryſiant; y rhai a'th ddinyſtriant, ac a'th ddiſtrywiant, a âant allan o honot.

18 ¶ [p] Dyrcha dy lygaid oddi amgylch, ac edrych: y rhai hyn oll a ymgaſglant, *ac* a ddeuant attat. *Fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD, diau y gwiſgi hwynt oll fel harddwiſg, ac y rhwymi hwynt *am danat* fel priod-ferch.

19 Canys dy ddiffeithwch a'th anialwch a'th dîr dinyſtriol yn ddîau [q] fydd yn awr yn rhy gyfyng gan breſwylwyr; a'r rhai a'th lyngcant a ymbellhânt.

20 Plant dy ddieppiledd a ddywedant etto lle y clywech, Cyfyng yw y lle hwn i mi; dôd le i mi fel y preſwyliwyf.

21 Yna y dywedi yn dy gâlon, Pwy a genhedlodd y rhai hyn i mi; a mi 'n ddieppil, ac yn unig, yn gaeth, ac ar grwydr? a phwy a fagodd y rhai hyn? wele, myfi a adawyd fy hunan, ‡ o ba le y *daeth* y rhai hyn?

22 [r] Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele, cyfodaf fy llaw at y cenhedloedd, a dyrchafaf fy maner at y bobloedd; a dygant dy feibion † yn *eu* mynwes, a dygir dy ferched ar yſgwyddau.

† Heb. *Ai gwaelach wyt nag y bydait yn wâs?* &c. ‡ Neu, *diffeithfaoedd.* [e] Pen. 42. 6. Luc 2. 32. Act 13. 47. a 26. 18. [f] Pen. 53. 3. ‡ Neu, *gan adyn.* [g] Pſal. 72. 10, 11. [h] 2 Cor. 6. 2. Edrych Pſal. 69. 13. [i] Pen. 42. 6. ‡ Neu, *i gyfodi.* [k] Pen. 42. 7. [l] Dad. 7. 16. [m] Pſal. 121. 6. [n] Pen. 44. 23. † Heb. *rhag toſturio.* [o] Edrych Ecſod. 13. 9. Can. 8. 6. ‡ Neu, *adeiladwyr.* [p] Pen. 60. 4. [q] Edrych Pen. 54. 1, 2. Zech. 2. 4. a 10. 10. ‡ Neu, *pa le 'r oedd?* [r] Pen. 60. 4. a 66. 20. ‡ Neu, *ar eu breichiau.*

† Heb. *zywysoge-sau.*

23 Brenhinoedd hefyd fydd dy dadmaethod, a'i † brenhinesau dy fammaethod; crymmant it' *a'i* hwynebau tu a 'r llawr, a

s Pſal. 72. 9. Mic. 7. 17.

s llyfant lweh dy draed; a chei wybod mai myfi yw 'r ARGLWYDD; canys t ni chywilyddir y rhai a ddiſgwiliant wrthyf fi.

t Pſal. 34. 22. Rhuf. 5. 5. a 9. 33. a 10. 11.

24 ¶ u A ddygir y caffaeliad oddi ar y cadarn? neu a waredir † y rhai a garcherir yn gyfiawn?

u Mat. 12. 29.

25 Ond felhyn y dywed yr ARGLWYDD, Ie † carcharorion y cadarn a ddygir, ac anrhaith y creulon a ddiange: canys myfi a ymryſonaf â 'th ymryſonydd, a myfi a achubaf dy feibion.

† Heb. *caethiwed y cyfiawn.* † Heb. *caeth-glud.*

26 x Gwnâf hefyd i 'th orthrymmwyr fwyta eu cîg eu hunain, ac ar eu y gwaed eu hun y meddwant fel ar win † melys; a gwybydd pob cnawd mai myfi 'r ARGLWYDD yw dy achubydd, â 'th gadarn waredydd di Jacob.

x Pen. 9. 20. y Dad. 14. 20. a 16. 6. ‡ Neu, *newydd.*

PEN. L.

Rhag. 18 P.

1 *Criſt yn dangos nad efe yw 'r achos y gwrthodwyd yr Juddewon, am ei fod yn abl i'w hachub hwy, 5 am ei fod yn ufudd i wneuthur hynny, 7 ac am ei fod yn ymddiried ynghymmorth Duw.* 10 *Annog i hyderu ar Dduw, ac nid arnom ein hunain.*

a Deut. 24. 1. Hoſ. 2. 2. ‡ *yr hon a yrrais.*

FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD, Pa le y mae a llythyr yſgar eich mam, ‡ trwy 'r hwn y gollyngais hi ymmaith? neu pwy o'm b dyledwyr y gwerthais chwi iddo? Wele am eich anwireddau yr ymwerthaſoch, ac am eich camweddau y gollyngwyd ymmaith eich mam.

b Edrych 2 Bren. 4. 1.

2 Pa ham pan ddeuthym, nad *oedd* neb *i'm derbyn?* pan elwais, nad attebodd *neb?* c Gan gwttogi a gwttogodd fy llaw; fel na allai ymwared? neu onid *oes* ynnof nerth i achub? wele d â'm cerydd e y ſychaf y môr; gwneuthym f yr afonydd yn ddiffeithwch: g eu pyſgod a ddrewant o eiſiau dwfr, ac a fyddant feirw o ſyched.

c Num. 11. 23. Pen. 59. 1.

d Nah. 1. 4.

e Ecſod. 14. 21.

f Ecſod. 7. 18.

g Joſ. 3. 16.

3 h Gwiſgaf y nefoedd â thywyllwch, a goſodaf ſachliain yn dô iddynt.

h Ecſod. 10. 21.

4 Yr Arglwydd DDUW a roddes im' dafod y dyſgedig, i fedru mewn pryd leſaru gair wrth i y diffygiol: deffry fi bob borau, deffry im' gluſt i glywed fel y dyſgedig.

i Mat. 11. 28.

5 ¶ Yr Arglwydd DDUW a agorodd fy nghluſt, a minnau ni k wrthwynebais, *ac* ni chiliais yn *fy* ôl.

k Joan 14. 13. Phil. 2. 8. Heb. 10. 5, &c.

6 l Fy nghorph a roddais i'r curwyr, m a'm cernau i'r rhai a dynnai 'r blew; ni chuddiais fy wyneb oddi wrth w'radwydd a phoeredd.

l Mat. 26. 67. a 27. 26.

m Galar. 3. 30.

7 ¶ O herwydd yr Arglwydd DDUW a'm cymmorth, am hynny ni'm cywilyddir; am hynny n goſodais fy wyneb fel calleſtr, a gwn na'm cywilyddir.

n Ezec. 3. 8, 9.

8 o Agos yw 'r hwn a'm cyfiawnhâ; pwy a ymryſon â mi? ſafwn ynghŷd: pwy yw † fy ngwrthwynebwr? nesaed attaf.

o Rhuf. 8. 33, 34. † Heb. *meiſtr fy nghâl.*

9 Wele 'r Arglwydd DDUW a'm cynnorthwya; pwy yw 'r hwn a'm bwrwyn euog? wele, hwynt oll a heneiddiant fel dilledyn, p y gwyfyn a'i hyſa hwynt.

p Pen. 51. 8.

10 ¶ Pwy yn eich myſg ſydd yn ofni 'r ARGLWYDD, yn gwrandaw ar lais ei wâs ef? q yn rhodio *mewn* tywyllwch, ac heb lewyrch iddo? gobeithied yn enw 'r ARGLWYDD, ac ymddiried yn ei Dduw.

q Pſal. 23. 4.

11 Wele, chwi oll y rhai ydych yn cynneu tân, *ac* yn eich amgylchu eich hunain â gwreichion; rhodiwch wrth lewyrch eich tân, ac wrth y gwreichion a gynneuaſoch. r O'm llaw i y bydd hyn i chwi; mewn gofid y gorweddwch.

r Joan 9. 39.

PEN. LI.

Rhag. 19. B. Sul 2 ar ôl yr Yſtwyll, B.

1 *Cyngor i hyderu ar Griſt, yn ôl eſampl Abraham,* 3 *o herwydd ei addewidion cyſurſawr,* 4 *a'i gyfiawn ymwared,* 7 *a marwoldeb dŷn.* 9 *Bod Criſt a'i ſanctaidd fraich yn amddiffyn yr eiddo rhag ofn dŷn.* 17 *Y mae 'n cwyno adfyd Jeruſalem,* 21 *ac yn addaw ymwared.*

GWrandêwch arnaf fi, a ddilynwyr cyfiawnder, y rhai a geiſiwch yr ARGLWYDD: edrychwch ar y graig i'ch naddwyd, ac ar geudod y ffôs i'ch clodd-jwyd *o honynt.*

a Rhuf. 9. 30, 31. 32.

2 Edrychwch ar Abraham eich tâd, ac ar Sara a'ch eſgorodd; canys ei hunan y gelwais ef, ac y bendithiais, ac yr amlheais ef.

3 O herwydd yr ARGLWYDD a gyſſura Sïon; efe a gyſſura ei holl anghyfannedleoedd hi, gwna hefyd ei hanialwch hi fel Eden, a'i diffeithwch fel gardd yr ARGLWYDD: ceir ynddi lawenydd a hyfrydwch, diolch, a llais cân.

4 ¶ Gwrandêwch arnaf, fy mhobl; cluſtymwrandêwch â mi, fy nghenedl; canys cyfraith a â allan oddi wrthyf, a goſodaf fy marn yn oleuni pobloedd.

5 Agos yw fy nghyfiawnder; fy jechydwriaeth a aeth allan, fy mreichiau hefyd a farnant y bobloedd: yr ynyſoedd a ddiſgwiliant wrthyf, ac a ymddiriedant yn fy mraich.

6 Dyrcheſwch eich llygaid tu a 'r neſoedd, ac edrychwch ar y ddaear iſod: canys b y nefoedd a ddarfyddant fel mŵg, a'r ddaear a heneiddia fel dilledyn, a'i phreſwylwyr yr un modd a fyddant meirw; ond fy jechydwriaeth i a fydd byth, a'm cyfiawnder ni dderfydd.

b Pſal. 102. 26. Mat. 24. 25. 2 Pedr 3. 10.

7 ¶ Gwrandêwch arnaf, y rhai a adwaenoch gyfiawnder, y bobl c ſy a'm cyfraith yn eu calon: d nac ofnwch w'radwydd dynion, ac nac arſwydwch rhag eu difenwad.

c Pſal. 50. 9.

8 Canys e y prŷf a'i bwyty fel dilledyn, a'r gwyfyn a'i hyſa fel gwlân: eithr fy nghyfiawnder a fydd yn dragywydd, a'm hiechydwriaeth o genhedlaeth i genhedlaeth.

e Pſal. 87. 4. f Pſal. 74. 13, 14. Pen. 27. 1.

9 ¶ Deffro, deffro, gwiſg nerth, O fraich yr ARGLWYDD; deffro fel yn y dyddiau gynt, yn yr oeſoedd gynt: onid ti yw 'r hwn a dorraiſt f Rahab, *ac* a archollaiſt g y ddraig?

Ezec. 29. 3. g Ecſod. 14. 21. Pen. 43. 16.

10 Onid ti yw 'r hwn h a ſychaiſt y môr, dyfroedd y dyfnder mawr? yr hwn a wnaethoſt ddyfnderoedd y môr yn ffordd i 'r gwaredigion i fyned drwodd?

h Pen. 35. 10.

11 Am hynny i y dychwel gwaredigion yr ARGLWYDD, a hwy a ddeuant i Sïon â chanu, ac â llawenydd tragywyddol ar eu pennau: goddiweddant lawenydd, a hyfrydwch; gofid a griddfan a ffŷ ymmaith.

i Pſal. 118. 6. k Pſal. 104. 2. l Pen. 40. 6. 1 Pedr 1. 24.

12 Myfi, myfi, yw yr hwn a'ch diddana chwi; pwy wyt ti fel yr ofnit k dŷn *yr hwn* fydd marw, a mâb dŷn *yr hwn* a wneir l *fel* glaſwelldyn?

m Job 9. 8. Pſal. 104. 2. Pen. 40. 22. a 42. 5. a 44. 24.

13 Ac a anghofi yr ARGLWYDD dy wneuthurwr, m yr hwn a eſtynnodd y nefoedd, ac a ſeiliodd y ddaear? ac a ofnaiſt bob dydd yn waſtad rhag llid y gorthrymmydd, fel

ſel pe darparai i ddinyſtrio? a pha le y *mae* llid y gorthrymmydd?

14 Y carcharor ſydd yn bryſio i gael ei ollwng yn rhydd, ſel na byddo farw yn y pwll, ac na phallo ei fara ef.

15 Eithr myfi *yw* yr ARGLWYDD dy Dduw, yr hwn [n] a barthodd y môr, pan ruodd ei donnau: ei enw yw ARGLWYDD y lluoedd.

16 [o] Goſodais hefyd fy ngeiriau yn dy enau, ac ynghyſgod fy llaw i'th doais, ſel y plannwn y nefoedd, ac y ſeiliwn y ddaear, ac y dywedwn wrth Sïon, Fy mhobl *ydwyt*.

17 ¶ [p] Deffro, deffro; cyfod, Jeruſalem, yr hon [q] a yfaiſt o law 'r ARGLWYDD gwppan ei lidiawgrwydd ef; yſfailt waddod [r] y cwppan erchyll; *ie* ſugnaiſt *ef*.

18 Nid *oes* arweinydd iddi o'r holl feibion a eſgorodd; ac nid *oes* a ymaflo yn ei llaw o'r holl feibion a fagodd.

19 [s] Y ddau *beth* hyn a ddigwyddaſant it'; pwy a ofidia troſot? dinyſtr, a † diſtryw; a newyn, a chleddyf; *trwy* bwy i'th gyſſuraf?

20 [t] Dy feibion a lewygaſant, gorweddant ym mhen pob heol, ſel tarw gwŷllt *mewn* magl: llawn ydynt o lidiawgrwydd yr ARGLWYDD, *a* cherydd dy Dduw.

21 ¶ Am hynny gwrando fi yn awr, y druan,, a'r feddw, [u] ac nid *trwy* win.

22 Fel hyn y dywed dy Arglwydd, yr ARGLWYDD, a'th Dduw di, *yr hwn* a ddadleu *dros* ei bobl, Wele, cymmerais o'th law y cwppan erchyll, *ſef* gwaddod cwppan fy llidiawgrwydd: ni 'chwanegi ei yfed mwy.

23 Eithr [x] rhoddaf ef yn llaw dy gyſtuddwyr, [y] y rhai a ddywedaſant wrth dy enaid, Goſtwng, fel yr elom droſot: a thi a oſodaiſt dy gorph fel y llawr, ac fel heol i'r rhai a elent droſto.

PEN. LII.

1 *Criſt yn perſwadio ei Eglwys i gredu ei râd brynedigaeth ef; 7 i dderbyn gweinidogion yr adbrynedigaeth, 9 i lawenychu yn ei gallu hi, 11 ac i'w rhyddhâu eu hunain oddi wrth gaethiwed. 13 Ydyrchefir teyrnas Criſt.*

[a] Deffro, deffro, gwiſg dy nerth, Sïon; gwiſg wiſgoedd dy ogoniant, ſanctaidd ddinas Jeruſalem: canys [b] ni ddaw o'th fewn mwy ddïenwaededig nac aflan.

2 Ymeſgwyd o'r llwch, cyfod, eiſtedd, Jeruſalem: ymddattod oddi wrth rwymau dy wddf, *ti* gaethferch Sïon.

3 Canys fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, [c] Yn rhâd yr ymwerthaſoch, ac nid ag arian i'ch gwaredir.

4 Canys fel hyn y dywedodd yr Arglwydd DDUW, Fy mhobl a aeth i wared i'r [d] Aipht yn y dechreuad, i ymdaith yno; a'r Aſſyriad a'i gorthrymmodd yn ddïachos.

5 Ac yn awr beth *ſydd* ymma i mi, medd yr ARGLWYDD, pan ddygid fy mhobl ymmaith yn rhâd? eu llywodraethwyr a wnâ *iddynt* udo, medd yr ARGLWYDD; a phob dydd yn waſtad [e] y ceblir fy enw.

6 Am hynny y caiff fy mhobl adnabod fy enw: am hynny y *câm wybod* y dydd hwnnw mai myfi yw yr hwn ſy'n dywedyd: wele, myfi *ydyw*.

7 ¶ [f] Mor weddaidd ar y mynyddoedd *yw* traed yr hwn ſydd yn efangylu, yn cyhoeddi heddwch; a'r hwn ſydd yn mynegi daioni, yn cyhoeddi jechydwriaeth; yn dywedyd wrth Sïon, [g] Dy Dduw di ſydd yn teyrnaſu!

8 Dy wilwyr a ddyrchafant leſ; gyd â'r lleſ y cyd-ganant: canys gwelant lygad yn llygad pan ddychwelo 'r ARGLWYDD Sïon.

9 ¶ Bloeddiwch, cyd-genwch, anialwch Jeruſalem: canys yr ARGLWYDD a gyſſurodd ei bobl, *eſe* a waredodd Jeruſalem.

10 Dïoſgodd yr ARGLWYDD fraich ei ſancteiddrwydd yngolwg yr holl genhedloedd; a [h] holl gyrrau 'r ddaear a welant jechydwriaeth ein Duw ni.

11 ¶ [i] Ciliwch, ciliwch, ewch allan oddi yno, na chyffyrddwch â dim halogedig; ewch allan o'i chanol, ymlanhêwch, y rhai a ddygwch leſtri 'r ARGLWYDD.

12 Canys [k] nid ar frys yr ewch allan, ac nid ar ffô y cerddwch: canys yr ARGLWYDD a â o'ch blaen chwi, a Duw Iſrael a'ch caſgl chwi.

13 ¶ Wele, fy ngwâs a † lwydda, eſe a godir, a ddyrchefir, ac a fydd uchel jawn.

14 Megis y rhyfeddodd llawer wrthyt; (mor llygredig *oedd* ei [l] wedd yn anad neb, a'i brŷd yn anad meibion dynion!)

15 Felly [m] y taenella eſe genhedloedd lawer; brenhinoedd a gaeant eu genau wrtho eſ: canys gwelant yr hyn [n] ni fynegaſid iddynt, a dyallant yr hyn ni chlywſent.

PEN. LIII.

1 *Y Prophwyd yn cwyno rhag anghreduniaeth, ac yn eſguſodi rhwyſtr y Groes, 4 trwy ddangos y daioni a ddaw o ddioddefaint Criſt, 10 a ffynniant y groes.*

[a] Pwy a gredodd i'n † hymadrodd? ac i bwy y dadguddiwyd braich yr ARGLWYDD?

2 Canys [b] efe a dyfu o'i flaen ef fel blaguryn, ac fel gwreiddyn o dir ſych: [c] nid oes na phrŷd na thegwch iddo: pan edrychom arno, ni bydd prŷd fel y dymunem ef.

3 [d] Dirmygedig yw a dïyſtyraf o'r gwŷr; gŵr gofidus, a chynnefin â dolur: ac ‡ yr *oeddym* megis yn cuddio *ein* hwynebau oddi wrtho: dirmygedig oedd, ac ni wnaethom gyfrif o hono.

4 ¶ Dïau [e] efe a gymmerth ein gwendid ni, ac a ddug ein doluriau: etto ni a'i cyfrifaſom ef wedi ei faeddu, ei daro gan Dduw, a'i gyſtuddio.

5 Ond efe [f] a † archollwyd am ein camweddau ni, efe a ddrylliwyd am ein hanwireddau ni: cosbedigaeth ein heddwch ni *oedd* arno ef; a [g] thrwy ei gleiſiau ef y jachäwyd ni.

6 Nyni oll a grwydraſom fel defaid; troiſom bawb i'w ffordd ei hun: a'r ARGLWYDD a ‡ reddes arno ef ein hanwiredd ni i gŷd.

7 Efe a orthrymmwyd, ac efe a gyſtuddiwyd, ac [h] nid agorai ei enau: [i] fel oen yr arweinid ef i'r lladdfa, ac fel y tau dafad o flaen y rhai a'i cneifiai, felly nid agorai yntau ei enau.

8 O † garchar ac o farn y cymmerwyd ef: a phwy a draetha ei oes ef? canys

---

a Pſ. 93. 1. a 96. 10. a 97. 1.

b Pſ. 98. 2, 3. Luc 3. 6.

c Pen. 48. 20. Jer. 50. 8. a 51. 6, 45. 2 Cor. 6. 17.

d Dad. 18. 4.

e Edrych Eſod. 12. 33, 39.

† Neu, *wnâ 'n gall.*

f Pen. 53. 10. g Pſ. 22. 6, 7. Pen. 53. 2, 3.

h Act. 2. 33.

i Rhuf. 15. 21.

Rhag. 20. B. Sul 2 arôl yr Yſtwyll, P. Gwener y Croglith, P.

a Joan 12. 38. Rhuf. 10. 16.

† Neu, *addyſg.* Heb. *clywed.*

b Pen. 11. 1.

c Pen. 49. 7. a 52. 14. Marc 9. 12.

d Pſ. 22. 6. Pen. 49. 7.

‡ Neu, *yr oedd megis yn cuddio ei wyneb oddi wrthym.* Heb. *megis cuddio wynebau oddi wrtho,* neu, *oddi wrthym.* e Mat. 8. 17. f Rhuf. 3. 15. 1 Cor. 15. 3. † Neu, *boenwyd.* g 1 Pedr 2. 24. ‡ Heb. *wnaeth i'n hanwireddau ni i gyd, gyfarfod arno ef.* h Mat. 26. 63. a 27. 12, 14. Mar. 14. 61. a 15. 5. i Act. 8. 32. † Neu, *gwyngder.*

k efe a dorrwyd o dîr y rhai byw; *rhoddwyd* pla arno ef am gamwedd fy mhobl.

9 Ac efe a wnaeth ei fedd gyd â'r rhai anwir, a l chyd â'r cyfoethog yn ei farwolaeth; m am na wnaethai gam, ac nad oedd twyll yn ei enau.

10 ¶ Eithr yr ARGLWYDD a fynnai ei ddryllio ef; efe a'i clwyfodd: pan † ofodo efe n ei enaid yn aberth dros bechod, efe a wêl *ei* hâd, efe a eſtyn *ei* ddyddiau; ac cwyllys yr ARGLWYDD a lwydda yn ei law ef.

11 O lafur ei enaid y gwêl, *ac* y diwellir: o fy ngwâs cyfiawn a gyfiawnhâ lawer p trwy ei wybodaeth; canys efe a ddwg eu hanwireddau hwynt.

12 Am hynny y rhannaf iddo *ran* gyd â ‡ llawer, ac efe a ranna 'r ysbail gyd â'r cedyrn: am iddo dywallt ei enaid i farwolaeth: ac q efe a gyfriſwyd gyd â'r troſeddwyr; ac efe a ddug bechodau llaweroedd, ac r a eiriolodd dros y troſeddwyr.

k Dan. 9. 26.
l Mat. 27. 57.
m 1 Pedr 2. 27.
1 Joan 3. 5.
† Neu, *wnelo ei enaid ef aberth.*
n 2 Cor. 5. 21.
1 Pedr 2. 24.
o Pen. 42. 1. a 49. 3.
p Rhuf. 5. 18, 19.
1 Joan 2. 1.
‡ 'r *mawrion.*
q Mar. 15. 28. Luc 22. 37. r Luc 23. 34. Rhuf. 8. 34. Heb. 7. 25. a 9. 24. 1 Joan 2. 1.

PEN. LIV.

1 Y *Prophwyd, er mwyn cyſſuro 'r cenhedloedd, yn prophwydo helaethrwydd yr Eglwys*; 4 *Eu diogelwch hwy,* 6 *A'i ſicr ymwarea allan o gyſtudd,* 11 *A'i hadeilad deg,* 15 *A'i diogel gadwedigaeth.*

Rhag. 20. P.

a Zeph. 3. 14. Gal. 4. 27.

a CAn, *ai* amhlantadwy nid eſgorodd, bloeddia ganu, a gorfoledda, yr *hon* nid eſgorodd: o herwydd b amlach meibion yr hon a adawyd nâ'r hon y mae gŵr iddi, medd yr ARGLWYDD.

b 1 Sam. 2. 5.

2 c Helaetha le dy babell, ac eſtynnant gortynnau dy breſwylfeydd: nac attal, eſtyn dy raffau, a ſicrhâ dy hoelion.

c Pen. 49. 19. 20.

3 Canys ti a dorri allan ar y llaw ddehau, ac ar y llaw aſſiwy; a'th hâd a etifedda 'r cenhedloedd: a dinaſoedd anrheithiedig a wnânt yn gyfanneddol.

4 Nac ofna; canys ni'th gywilyddir: ac na'th w'radwydder, am na'th warthruddir; canys ti a anghofi w'radwydd dy jeuengctid, a gwarthrudd dy weddwdod ni chofi mwyach.

5 Canys dy briod yw 'r hwn a'th wnaeth, (d ARGLWYDD y llu oedd yw ei enw:) dy waredydd hefyd, Sanct Iſrael, Duw 'r holl ddaear y gelwir ef.

d Luc. 1. 32.

6 Canys e ſel gwraig wrthodedig, a chyſtuddiedig o ysbryd, i'th alwodd yr ARGLWYDD, a gwraig jeuengctid, pan oeddit wrthodedig, medd dy Dduw.

e Pen. 62. 4.

7 f Dros ennyd ſechan i'th adewais, ond â mawr drugareddau i'th gaſglaf.

f Pſ. 30. 5. Pen. 26. 20. 2 Cor. 4. 17.

8 Mewn ychydig ſorriant y cuddiais ſy wyneb odi wrthyt ennyd *awr*; ond â thrugaredd dragywyddol y trugarhâf wrthyt, medd yr ARGLWYDD dy waredydd.

g Gen. 8. 21. a 9. 11. Edr. Jer. 31. 35, 36.

9 Canys g *ſel* dyſroedd Noah y *mae* hyn i mi: canys *megis* y tyngais nad elai ddyſroedd Noah mwy dros y ddaear; felly y tyngais na ddigiwn wrthyt, ac na'th geryddwn.

h Pſ. 46. 2. Mat. 5. 18.

10 Canys h y mynyddoedd a giliant, a'r brynniau a ſymmudant: eithr fy nhrugaredd ni chilia oddi wrthyt, a chyfammod fy hedd ni ſyfl, medd yr ARGLWYDD ſydd yn trugarhâu wrthyt.

i 1 Cron. 29. 2. Dad. 21. 18, &c.

11 ¶ Y druan, helbulus gan dymmeſtl, y ddigyſſur, wele, i mi a oſodaf dy gerrig di â Charbuncl, ac a'th ſylfaenaf â *meini* Saphyr.

12 Gwnâf hefyd dy ffeneſtri o riſial, a'th byrth o feini diſglair, a'th holl derfynau o gerrig dymunol.

13 k Dy holl feibion hefyd *fyddant* wedi eu dyſgu gan yr ARGLWYDD; a mawr *fydd* heddwch dy feibion.

k Pen. 11. 9. Jer. 31. 34. Joan 6. 45. 1 Cor. 2. 10. 1 Theſ. 4. 9. 1 Joan 2. 20.

14 Mewn cyfiawnder i'th ſicrhêir: byddi bell oddi wrth orthrymder, canys nid ofni; ac oddi wrth ddychryn, canys ni nesâ attat.

15 Wele, gan ymgaſglu hwy a ymgaſglant, *ond* nid o honof i: pwy bynnag o honot ti a ymgaſglo i'th erbyn, efe a ſyrth.

16 Wele myfi a greais y gôf, yr hwn a chwŷth y marwor yn tân, ac a ddeſnyddia arf i'w waith: myfi hefyd a greais y dinyſtrydd i ddiſtrywio.

17 ¶ Ni lwydda un offeryn a lunier i'th erbyn; a thi a wnei yn euog bob tafod a gyfodo i'th erbyn mewn barn. Dymma etifeddiaeth gweiſion yr ARGLWYDD, a'i cyfiawnder hwy *ſydd* oddi wrthyf fi, medd yr ARGLWYDD.

PEN. LV.

1 Y *Prophwyd, trwy addewidion o Griſt, yn galw pawb i gredu, &c. ac i edifarhâu.* 8 *Dedwydd lwyddiant y rhai a gredo.*

Rhag. 22. B. Sul 3 ar ôl yr Yſtwyll, B.

OH a deuwch i'r dyfroedd, bob un y mae ſyched arno, ïe yr hwn nid *oes* arian ganddo; b deuwch, prynwch, a bwytêwch; ïe deuwch, prynwch wîn a llaeth, heb arian, ac heb werth.

a Joan 4. 14. a 7. 37. Dad. 21. 6. a 22. 17.
b Mat. 13. 44, 46. Dad. 3. 18.

2 Pa ham y † gweriwch arian am *yr hyn* nid *ydyw* fara? a'ch llafur am *yr hyn* nid yw yn digoni? gan wrando gwrandêwch arnafi, a bwytêwch *yr hyn ſy* dda; ac ymhyfryded eich enaid mewn braſder.

† Heb. *pwyſwch.*

3 Gogwyddwch eich cluſt, a deuwch attaf; gwrandêwch, a bydd byw eich enaid: a mi a wnâf gyfammod tragywyddol â chwi, *ſef* c ſicr drugareddau Dafydd.

c 2 Sam. 7. 8. Pſ. 89. 28. Act. 13. 34.

4 Wele, rhoddais ef yn dyſt i'r bobl, yn flaenor ac yn athro i'r bobloedd.

5 Wele, d cenedl nid adweini a elwi, a chenhedloedd ni'th adwaenai di a rêd attat, er mwyn yr ARGLWYDD dy Dduw, ac o herwydd Sanct Iſrael: canys efe a'th ogoneddodd.

d Eph. 2. 11, 12.

6 ¶ e Ceiſiwch yr ARGLWYDD, tra y galler ei gael ef; gelwch arno, tra fyddo yn agos.

e Pſ. 32. 6. Mat. 5. 25. Joan 7. 34. a 8. 21.

7 Gadawed y drygionus ei ffordd, a'r gŵr † anwir ei feddyliau; a dychweled at yr ARGLWYDD, ac efe a gymmer drugaredd arno; ac at ein Duw ni, o herwydd efe a † arbed yn helaeth.

‡ Heb. *anwireddo.* † Heb. *amlhâ arbed.*

8 ¶ Canys nid fy meddyliau i yw eich meddyliau chwi, ac nid eich ffyrdd chwi yw fy ffyrdd i, medd yr ARGLWYDD.

9 Canys *fel* y mae 'r nefoedd yn uwch nâ'r ddaear, felly uwch yw fy ffyrdd i nâ'ch ffyrdd chwi, a'm meddyliau i nâ'ch meddyliau chwi.

10 Canys f fel y diſgyn y glaw a'r eira o'r nefoedd, ac ni ddychwel yno, eithr dyfrhâ 'r ddaear, ac a wnâ iddi darddu a thyfu, fel y rhoddo hâd i'r hauwr, a bara i'r bwytäwr:

f Deut. 32. 2.

11 Felly y bydd fy ngair, yr hwn a ddaw o'm genau: ni ddychwel attaf yn wâg; eithr efe a wnâ yr hyn a fynnwyf, ac a lwydda yn y *peth* yr anfonais ef o'i blegid.

12 Canys

12 Canys mewn llawenydd yr ewch allan, ac mewn hedd i'ch arweinir; [g] y mynyddoedd a'r brynniau a floeddiant ganu o'ch blaen, a [h] holl goed y maes a gurant ddwylaw.

13 [i] Yn lle [k] drain y cyfyd ffynidwydd, yn lle mieri y cyfyd myrtwydd: a *hyn* fyddi'r ARGLWYDD yn enw, ac ynarwydd tragywyddol, *yr hwn* ni thorrir ymmaith.

PEN. LVI.

1 *Y Prophwyd yn annog i ſancteiddrwydd; 3 ac yn addaw y bydd ſancteiddiad yn gyffredinol, heb dderbyn wyneb neb. 9 Y mae efe yn rhoi anglod i'r gwilwyr deillion.*

FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD, Cedwch farn, a gwnewch gyfiawnder; [a] canys fy jechydwriaeth *ſyda* ar ddyfod, a'm cyfiawnder ar ymddangos.

2 Gwyn ei fyd y dŷn a wnelo hyn, a mab y dŷn a ymafio ynddo; gan gadw'r Sabboth heb ei halogi, a chadw ei law rhag gwneuthur dim drwg.

3 ¶ Ac na lefared [b] y dieithrfab, yr hwn a lynodd wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD gan ddidoli a'm didolodd oddi wrth ei bobl; ac na ddyweded y disbaddedig, Wele fi yn bren crin.

4 Canys ſel hyn y dywed yr ARGLWYDD wrth y rhai disbaddedig, y rhai a gadwant fy Sabbothau, ac a ddewiſant yr hyn a ewyllyſiwyf, ac a ymaflant yn fy nghyſammod i;

5 Ie rhoddaf iddynt yn fy nhŷ ac o fewn fy magwyrydd le ac enw gwell nâ meibion ac na merched: rhoddaf iddynt enw tragywyddol, yr hwn ni thorrir ymmaith.

6 A'r meibion dieithr, y rhai a lynant wrth yr ARGLWYDD, gan ei waſanaethu ef, a chan garu enw'r ARGLWYDD, i fod yn weiſion iddo ef, pob un a gadwo y Sabboth heb ei halogi, ac a ymafio yn fy nghyfammod;

7 [c] Dygaf hwythau hefyd i fynydd fy ſancteiddrwydd, a llawenychaf hwynt yn † nhŷ fy ngweddi: eu poeth-offrymmau hefyd a'i hebyrth *fyddant* gymmeradwy ar fy allor: canys [d] fy nhŷ i a elwir yn dŷ gweddi i'r holl bobloedd.

8 Medd yr Arglwydd DDUW, yr hwn a gaſgl waſgaredigion Iſrael, [e] Etto mi a gaſglaf *eraill* atto ef, ‡ gyd â'r rhai ſy wedi eu caſglu atto.

9 ¶ Pob bwyſtfil y maes, deuwch i ddiſa, *a* phob bwyſtfil yn y coed.

10 Deillion *yw* ei wiliedyddion: ni wyddant hwy oll, *ddim*, cŵn mudion *ydynt* hwy oll, heb fedru cyſarth; yn † cyſgu, yn gorwedd, *ac* yn caru heppian.

11 Ie cŵn gwangcus *ydynt* [f] ni chydnabyddant â'i digon, a bugeiliaid *ydynt* ni fedrant ddyall; y mynebant oll at eu ffordd eu hun, pob un at ei elw ei hun ‡ o'i cwrr.

12 Deuwch, *meddant*, cyrchaf wîn, ac ymlanwn o ddiod grêf; a [g] bydd y ſoru megis heddyw, *a* mwy o lawer jawn.

PEN. LVII.

1 *Bendigedig far wolaeth y cyfiawn. 3 Duw yn argyoeddi'r Juddewon, am eu putteiniaidd ddelw-addoliaeth; 13 Yn rhoi addewidion Efangylaidd i'r ediſeiriol.*

[a] ARfu am y cyfiawn, ac ni eſyd neb at ei galon; a'r gwŷr † trugarog a gymmerir ymmaith, [b] heb neb yn dyall mai ‡ o flaen drygfyd y cymmerir y cyfjawn ymmaith.

[b] Edrych 2 Bren. 22. 20. Doeth. 4. 10, &c.

2 *Efe a â* † i dangneſedd, hwy a orphwyſant yn eu ‡ ſtafelloedd, *ſef pob un* a rodia † *yn* ei uniondeb.

3 ¶ Neſêwch ymma, meibion yr hudoles, hâd y godinebus, a'r buttain.

4 Yn erbyn pwy'r ymddigriſwch? yn erbyn pwy y lledwch ſaſn, *ac* yr eſtynnwch dafod? onid meibion camwedd, *a* hâd ffalſedd *ydych* chwi?

5 Y rhai a ymwreſogwch ‡ ag eulynnod [c] dan bob pren deiliog, [d] gan ladd y plant yn y glynnoedd, dan gromlechydd y creigiau.

6 Ynghabelfeini'r aſon *y mae* dy ran; hwynt hwy yw dy gwtttws: iddynt hwy hefyd y tywelldaiſt ddiod-offrwm, *ac* yr offrymmaiſt fwydoffrwm. Ai yn y rhai hyn yr ymgyſurwn?

7 [e] Ar fynydd uchel a dyrchafedig y goſodaiſt dy wely: dringaiſt hefyd yno i aberthu aberth.

8 Ynghil y dryſau hefyd a'r pŷſt y goſodaiſt dy goffadwriaeth: canys *ymddinoethaiſt i arall* heb fy llaw i, a dringaiſt; helaethaiſt dy wely, ac † a wnaethoſt *ammod* rhyngot â hwynt; [f] ti a hoffaiſt eu gorweddle hwynt, ‡ pa le bynnag y gwelaiſt.

9 [g] Cyfeiriaiſt hefyd at y brenin ag enaint, ac amlheaiſt dy bêr-aroglau: anfonaiſt hefyd dy genhadau i bell, ac ymoſtyngaiſt hyd uffern.

10 Ym maint dy ffordd yr ymflinaiſt; *ac* ni ddywedaiſt, Nid oes obaith: cefaiſt fywyd dy law; am hynny ni chlefychaiſt.

11 [h] Pwy hefyd a arſwydaiſt, ac a ofnaiſt, ſel y dywedaiſt gelwydd, ac na chofjaiſt fi, ac nad yſtyriaiſt yn dy gâlon? oni thewais i â ſôn er ys talm, a thithau heb fy ofni?

12 Myfi a fynegaf dy gyfiawnder, a'th weithredoedd; canys ni wnânt it' lês.

13 ¶ Pan waeddech, gwareded dy gynnulleidfaoedd di: eithr y gwynt a'i dwg hwynt ymmaith oll; oſeredd a'i cymmer *hwynt*: ond yr hwn a obeithia ynnoſi a etifedda'r tîr, ac a ſeddianna fynydd fy ſancteiddrwydd.

14 Ac efe a ddywed, [i] Palmentwch, palmentwch, parotôwch y ffordd, cyſodwch y rhwyſtr o ffordd fy mhobl.

15 Canys ſel hyn y dywed y Goruchel, a'r dyrchafedig, yr hwn a breſwylia dragywyddoldeb, ac [k] y *mae* ei enw'n Sanctaidd, Y goruchelder a'r cyſſegr a breſwyliaf; a [l] chyd â'r cyſtuddiedig a'r iſel o ysbryd, [m] i fywhâu'r rhai iſel o ysbryd, ac i fywhâu calon y rhai cyſtuddiedig.

16 Canys [n] nid byth yr ymryſonaf, ac nid yn dragywydd y digiaf: o herwydd yr yſbryd a ballai o'm blaen i, a'r eneidiau [o] a wneuthym i.

17 Am anwiredd ei gybydd-dod eſ y digiais, ac y tarewais ef: [p] ymguddiais, a digiais, ac efe a aeth rhagddo'n ‡ gildynnus ar hŷd ffordd ei galon.

18 Ei ffyrdd a welais, a mi a'i jachâf ef: tywyſaf ef hefyd, ac adferaf gyſſur iddo, ac i'w alarwyr.

19 Myfi ſy'n creu ffrwyth y gwefuſau; [q] Heddwch, heddwch, i bell, ac i agos, medd yr ARGLWYDD; a mi a'i jachâf ef.

20 Ond y rhai anwir *ſydd* fel y môr yn dygyſor, pan na allo fod yn llonydd, yr hwn y mae ei ddyfroedd yn bwrw allan dom a llaid.

21 [r] Ni

† Neu, mewn *tangneſedd*.
‡ *Gwelyau.*
† Neu, *gerei fron ef.*
‡ Neu, *ymmhlith y derw.*
[c] 2 Bren. 16. 4.
[d] Leſ. 18. 21. a 20. 2. 2 Bren. 16. 3. a 23. 10. Ezec. 16. 20. a 20. 26.
[e] Ezec. 16. 16, 25.
† Neu, *a'i neddaiſt i ti yn* helaethach *nâ'r* eiddynt hwy.
[f] Ezec. 16. 26, 28. a 23. 2, 20.
‡ Neu, *gwnaethoſt le.*
[g] Pen. 30. 6. Ezec. 16. 33. a 23. 16.
[h] Pen. 51. 12. 13.
[i] Pen. 40. 3. a 62. 10.
[k] Job 6. 10.
[l] Pſ. 34. 18. a 51. 17. a 138. 6. Pen. 66. 2.
[m] Pſ. 147. 3. Pen. 61. 1.
[n] Pſ. 103. 9. Mic. 7. 18.
[o] Num. 16. 22. Job 34. 14. Heb. 12. 9.
[p] Pen. 45. 15.
‡ Neu, *droſaus.*
[q] Eph. 2. 17.

21 [r] Ni

PEN. LVIII.

1 Y Prophwyd wedi ei yrru i argyoeddi rhagrith, 3 yn dangos beth yw ympryd ffuantus, a gwir ympryd, 8 yn dangos pa addewidion fy ddyledus am aduwioldeb, 13 ac am gadw 'r Sabboth.

LLefa â'th gêg, nac arbed; dyrchafa dy lais fel udgorn, a mynega i'm pobl eu camwedd, a'i pechodau i dŷ Jacob.

2 Etto beunydd i'm ceisiant, ac a ewyllysiant wybod fy ffyrdd, fel cenedl a wnelai gyfiawnder, ac ni wrthodai farnedigaeth ei Duw: gofynnant i mi farnedigaethau cyfiawnder, ewyllysiant nesâu at Dduw.

3 ¶ Pa ham, *meddant*, yr ymprydiasom, ac ni's gwelaist? a y cystuddiasom ein henaid, ac ni's gwybuost? Wele yn y dydd yr ymprydioch yr ydych yn cael gwynfyd, ac yn mynnu ‡ eich holl ddyledion.

4 Wele, i ymryson a chynnen yr ymprydiwch, ac i daro â dwrn anwiredd: † nac ymprydiwch fel y dydd *hwn*, i beri clywed eich llais yn yr uchelder.

5 Ai b dymma 'r ympryd a ddewisais? ‡ dydd i ddŷn i gystuddio ei enaid? ai crymmu ei ben fel brwynen, *ydyw?* a c thânu sach-lïain a lludw dano? ai hyn a elwi yn ympryd, ac yn ddiwrnod cymmeradwy gan yr ARGLWYDD?

6 Onid dymma 'r ympryd a ddewisais? dattod rhwymau anwiredd, tynnu ymmaith feichiau † trymmion, a d gollwng y rhai ‡ gorthrymmedig yn rhyddion, a thorri o honoch bob jau?

7 e Onid torri dy fara i'r newynog, a dwyn o honot y ‡ crwydraid i dŷ? a phan welych noeth, ei ddilladu, ac nad ymguddiech oddi wrth f dy gnawd dy hun?

8 ¶ g Yna y tyrr dy oleuni allan fel y wawr, a'th jechyd a dardda yn fuan: a'th gyfiawnder a â o'th flaen; h gogoniant yr ARGLWYDD a'th † ddilyn.

9 Yna y gelwi, a'r ARGLWYDD a ettyb; y gweiddi, ac efe a ddywed, Wele fi. O's bwri o'th fysg yr jau, estyn bŷs, a dywedyd oferedd;

10 O's tynni allan dy enaid i'r newynog, a diwallu 'r enaid cystuddiedig: yna dy oleuni a gyfyd mewn tywyllwch, a'th dywyllwch *fydd* fel hanner dydd:

11 A'r ARGLWYDD a'th arwain yn wastad, ac a ddiwalla dy enaid ar sychder, ac a wnâ dy esgyrn yn freision: a thi a fyddi fel gardd wedi ei dyfrhâu, ac megis ffynnon ddwfr, yr hon ni ‡ phalla ei dyfroedd.

12 A'r *rhai a fyddant* o honot ti i a adeiladant yr hên ddiffeithleoedd; ti a gyfodi sylfeini llawer cenhedlaeth: a thi a elwir yn gaewr yr adwy, yn gyweiriwr llwybrau, i gyfannedd u ynddynt.

13 ¶ O throi dy droed oddi wrth y Sabboth, *heb* wneuthur dy ewyllys ar fy nydd sanctaidd; a galw 'r Sabboth yn hyfrydwch; sanct yr ARGLWYDD yn ogoneddus; a'i anrhydeddu ef, heb wneuthur dy ffyrdd dy hun, heb geisio dy ewyllys dy hun, na dywedyd *dy* eiriau *dy hun:*

14 Yna yr ymhyfrydi yn yr ARGLWYDD, ac mi a wnaf it' k farchogaeth ar uchelfeydd y ddaear, ac a'th borthaf ag etifeddiaeth Jacob dy dâd: canys genau 'r ARGLWYDD a'i llefarodd.

21 r Ni *bydd* heddwch, medd fy Nuw, i'r rhai annuwiol.

PEN. LIX.

1 Ygeler naturiaeth pechod. 3 Pechodau 'r Juddewon. 9 Am bechod y daw aflwydd. 16 O Dduw yn unig y mae jechydwriaeth. 20 Cyfammod y prynwr.

WEle, a ni fyrhäwyd llaw 'r ARGLWYDD, fel na allo achub; ac ni thrymhaodd ei glust ef, fel na allo glywed:

2 Eithr eich anwireddau chwi a ysgarodd rhyngoch chwi a'ch Duw, a'ch pechodau a ‡ guddiasant *ei* wyneb oddi wrthych, fel na chlywo.

3 Canys b eich dwylaw a halogwyd â gwaed, a'ch bysedd â chamwedd: eich gwefusau a draethasant gelwydd, eich tasod a fyfyriodd anwiredd.

4 Nid *oes* a alwo am gyfiawnder, nac a ddadleu dros y gwirionedd: y *maent* yn gobeithio mewn gwagedd, ac yn dywedyd celwydd; c yn beichiogi ar flinder, ac yn esgor ar anwiredd.

5 Wyau ‡ asp a ddodwasant, a gweoedd y pryf-coppyn a weant: yr hwn a fwyty o'i hwyau a fydd marw, a'r hwn † a fathrer a dyrr allan yn wiber.

6 d Eu gweoedd hwy ni byddant yn wisgoedd, ac nid ymddilladant â'i gweithredoedd: eu gweithredoedd *ydynt* weithredoedd anwiredd, a gwaith trawsder *fydd* yn eu dwylaw.

7 e Eu traed a redant i ddrygioni, a hwy a fryssiant i dywallt gwaed gwirion: eu meddyliau *fydd* feddyliau anwir; distryw a † dinystr *fydd* ar eu ffyrdd hwynt.

8 Ffordd heddwch nid adwaenant; ac nid *oes* ‡ gyfiawnder yn eu llwybrau: gwnaethant iddynt lwybrau ceimion: pwy bynnag a rodio yno, nid edwyn heddwch.

9 ¶ Am hynny y ciliodd barnedigaeth oddi wrthym, ac ni'n goddiweddodd cyfiawnder: disgwiliasom am oleuni, ac wele dywyllwch; am ddisgleirdeb, *ac* yn y fagddu yr ydym yn rhodio.

10 f Palfalasom fel deillion â'r pared, ïe fel *rhai* heb lygaid y palfalasom: tramgwyddasom ar hanner dydd fel y cyfnos; *oeddem* mewn lleoedd anghyfannedd fel rhai meirw.

11 Nyni oll a ruasom fel eirth, a g chan riddfan y griddfanasom fel colomennod: disgwiliasom am farn, ac nid *oes dim*; am jechydwriaeth, *ac* ymbellhaodd oddi wrthym.

12 Canys amlhaodd ein camweddau ger dy fron, a thystiolaethodd ein pechodau i'n herbyn: o herwydd ein camweddau *fydd* gyd â ni; a'n hanwireddau, ni a'i hadwaenom:

13 Camweddu, a dywedyd celwydd yn erbyn yr ARGLWYDD, a chilio oddi ar ôl ein Duw, dywedyd trawsder, ac anufuddod, myfyrio a thraethu o'r galon eiriau gau.

14 Barn hefyd a dröed yn ei hôl, a chyfiawnder a safodd o hirbell: canys gwirionedd a gwympodd yn yr heol, ac uniondeb ni all ddyfod i mewn.

15 Ie gwirionedd fydd yn pallu, a'r hwn fydd yn cilio oddi wrth ddrygioni ‡ a'i gwnâ ei hun yn ysbail; a gwelodd yr ARGLWYDD *hyn*, a drwg oedd yn ei olwg nad *oedd* barn.

16 ¶ h Gwelodd hefyd nad *oedd* gŵr, a i rhyfeddodd nad *oedd* eiriolwr: k am hynny ei fraich a'i hachubodd, a'i gyfiawnder ei hun a'i cynhaliodd.

17 l Canys

---

* Pen. 48. 22.

Rhag. 23. P. Sul 4 ar ôl yr Yttwyll, P.

a Lef. 16. 29, 31. a 23. 27.

‡ Neu, *y peraau y gofidioch eraill â hwynt.*

Heb. *gofidiau.*

† Neu, *nid ydych yn ympryddio.*

b Zech. 7. 5.

‡ Neu, *cystuddio o ddŷn ei enaid dros ddiwrnod?*

c Esther 4. 3. Job 2. 8. Dan. 9. 3.

† Heb. *yr jau.*

d Jer. 34. 9.

‡ Heb. *drylliedig.*

e Ezec. 18. 7, 16. Mat. 25. 35.

‡ Neu, *y cystuddiol.*

f Neh. 5. 5.

g Job 11. 17.

h Ecsod. 14. 19.

† Heb. *gasgl.*

‡ Heb. *chwylla.*

i Pen. 61. 4.

k Deut. 32. 13.

Rhag. 24. B. Sul 5 ar ôl yr Yttwyll, B.

a Num. 11. 23. Pen. 50. 2.

‡ Neu, *wnaeth iddo gu-ddio.*

b Pen. 1. 15.

c Job 15. 35.

Psal. 7. 14.

‡ Neu, *nadroedd.*

† Neu, *daeneller* Sydd fel pe *torrai allan wi-ber.*

d Job 8. 14, 15.

e Diar. 1. 16.

Rhuf. 3. 15.

† Heb. *thorriad.*

‡ Neu, *barn.*

f Deut. 28. 29. Job 5. 14. Amos 8. 9.

g Pen. 38. 14.

‡ Neu, *a gyfrifir yn ynfyd.*

h Pen. 63. 5.

i Mar. 6. 6.

k Psal. 98. 1.

Eph. 6. 14, 17. 1 Thes. 5. 8.

17 [l] Canys efe a wisgodd gyfiawnder fel llurig, a helm jechydwriaeth am ei ben; ac a wisgodd wisgoedd dïal yn ddillad; ïe gwisgodd zêl fel cochl.

Pen. 63. 6. ‡ Neu, taledigaeth i'w elynion; taledigaeth i'r ynysoedd a dâl efe.

18 [m] Yn ôl y ‡ gweithredoedd, ïe yn *eu* hôl *hwynt*, y tâl efe, llid i'w wyrthwynebwyr, taledigaeth i'w elynion; taledigaeth i'r ynysoedd a dâl efe.

Pſal. 113. 3. Mal. 1. 11.

19 [n] Felly 'r ofnant enw 'r ARGLWYDD o'r gorllewin, a'i ogoniant ef o godiad haul: pan ddelo 'r gelyn i mewn [o] fel afon, Yspryd yr ARGLWYDD ‡ a'i hymlid ef ymmaith.

Dad. 12. 15. ‡ Neu, *a gyfyd fawer yn ei erbyn ef.*

20 ¶ Ac i Sïon y daw [p] 'r gwaredydd, ac i'r rhai a droant *oddi wrth* anwiredd yn Jacob, medd yr ARGLWYDD.

Rhuſ. 11. 26.

21 A minnau, dymma fy nghyfammod â hwynt, medd yr ARGLWYDD; Fy ysbryd yr hwn *ſydd* arnat, a'm geiriau y rhai a osodais yn dy enau, ni chiliant o'th enau, nac o enau dy hâd, nac o enau hâd dy hâd, medd yr ARGLWYDD, o hyn allan byth.

PEN. LX.

1 *Gogoniant yr Eglwys pan ddelo 'r cenhedloedd yn dra aml atti,* 15 *A'r bendithion mawr a ſydd ar ôl ychydig gyſtudd.*

Rhag. 24. p. Yſtwyll, B.

CYfod, llewyrcha; canys daeth dy oleuni, [a] a chyfododd gogoniant yr ARGLWYDD arnat.

Mal. 4. 2.

2 Canys wele, tywyllwch a orchuddia 'r ddaear, a'r fagddu y bobloedd: ond arnat ti y cyfyd yr ARGLWYDD, a'i ogoniant a welir arnat.

3 [b] Cenhedloedd hefyd a rodiant at dy oleuni, a brenhinoedd at ddiſgleirdeb dy gyfodiad.

Dad. 21. 24.

4 [c] Cyfod dy lygaid oddi amgylch, ac edrych; ymgaſglaſant oll, daethant attat: dy feibion a ddeuant o bell, a'th ferched a fegir wrth *dy* yſtlys.

Pen. 49. 18, 22, 23. a 66. 11, 12.

5 Yna y cei weled, ac yr ‡ ymddiſgleiri; dy gâlon hefyd a ofna ac a helaethïr; am droi attat † [d] lioſogrwydd y môr, golud y cenhedloedd a ddaw i ti.

‡ Neu, *a wrwſ.* † Rhuſ. 11. 15.

6 Lliaws y camelod a'th orchuddiant, *ſef* cyflym gamelod Midian ac Ephah; hwynt oll o Seba a ddeuant; [e] aur a thus a ddygant; a moliant yr ARGLWYDD a fynegant.

Pen. 61. 6. Mat. 2. 11.

7 Holl ddefaid Cedar a ymgaſglant attat ti, hyrddod Nebaioth a'th waſanaethant: hwy a ddeuant i fynu yn gymmeradwy ar fy allor, a mi a anrhydeddaf dŷ fy ngogoniant.

8 Pwy yw y rhai hyn a ehedant fel cwmmwl, ac fel colomennod i'w ffeneſtri?

9 Yn ddïau yr ynysoedd a'm diſgwiliant, a llongau Tarſis yn ‡ bennaf, [f] i ddwyn dy feibion o bell, eu harian *hefyd* a'i haur gyd â hwynt, [g] i enw 'r ARGLWYDD dy Dduw, ac i Sainct Iſrael, am iddo dy ogoneddu di.

‡ *gyntaf.* f Gal. 4. 26. g Jer. 3. 17. h Zech. 6. 15.

10 A [h] meibion dïeithr a adeiladant dy furiau, a'i brenhinoedd a'th waſanaethant; canys yn fy nïg i'th darewais, ac o'm hewyllys da fy hun y tosturiais wrthyt.

i Dad. 21. 25.

11 Am hynny [i] dy byrth a fyddant yn agored yn waſtad, ni cheuir hwynt na dydd na nôs, i ddwyn attat olud y cenhedloedd, ſef y dyger eu brenhinoedd hwynt hefyd.

k Zech. 14. 17. l Pen. 35. 2. a 41. 19.

12 Canys [k] y genedl a'r deyrnas ni'th waſanaetho di a ddifethïr; a'r cenhedloedd hynny a lwyr-ddinyſtrir.

13 [l] Gogoniant Libanus a ddaw attat, y ffynnidwydd, ffawyd, a bocs ynghyd, i harddu lle fy nghyſſegr; harddaf hefyd [m] le fy nhraed.

m Edrych 1 Cron. 28. 2. Pſal. 132. 7.

14 A meibion dy gyſtuddwyr [n] a ddeuant attat yn oſtyngedig: a'r rhai oll a'th ddïyſtyraſant a ymoſtyngant wrth wadnau dy draed, ac a'th alwant yn ddinas yr ARGLWYDD, yn Sïon Sanct Iſrael.

n Pen. 49. 23. Dad. 3. 9.

15 Lle y buoſt yn wrthodedig, ac yn gâs, ac heb gynniweirydd *i'r wot*, gwnâf di yn ardderchawgrwydd tragywyddol, *ac* yn llawenydd i'r holl genhedlaethau.

16 [o] Sugni hefyd laeth y cenhedloedd, ïe bronnau brenhinoedd a ſugni; a chei wybod mai [p] myfi 'r ARGLWYDD yw dy achubydd, a'th waredydd yw cadarn *Dduw* Jacob.

o Pen. 49. 23. a 61. 6. a 66. 11, 12. p Pen. 43. 3.

17 Yn lle prês y dygaf aur, ac yn lle haiarn y dygaf arian, ac yn lle coed brês, ac yn lle cerrig haiarn; a gwnâf dy ſwyddogion yn heddychol, a'th drethwyr yn gyfiawn.

18 Ni chlywir mwy *ſôn am* drais yn dy wlâd, *na* diſtryw, na dinyſtr yn dy derſynau: eithr ti a elwi [q] dy fagwyrydd yn jechydwriaeth, a'th byrth yn foliant.

q Pen. 26. 1.

19 [r] Ni bydd yr haul it' mwyach yn oleuni 'r dydd, a'r lleuad ni oleua yn llewyrch i ti: eithr yr ARGLWYDD fydd i ti yn oleuni tragywyddol, [s] a'th Dduw yn ogoniant it'.

r Dad. 21. 23. a 22. 5. s Zech. 2. 5.

20 Ni fachluda dy haul mwyach, a'th leuad ni phalla: oherwydd yr ARGLWYDD fydd it' yn oleuni tragywyddol, a dyddiau dy alar a ddarſyddant.

t Pen. 52. 1. u Pſal. 37. 11, 22. Mat. 5. 5.

21 [t] Dy bobl hefyd *fyddant* gyfiawn oll; [u] etifeddant y tïr byth, ſef [x] blaguryn fy mhlanhigion, [y] gwaith fy nwylaw, fel i'm gogonedder.

x Pen. 61. 3. Mat. 15. 13. y Pen. 29. 23. a 45. 11.

22 Y bychan a fydd yn fil, a'r gwael yn genedl gref. Myfi 'r ARGLWYDD a brysuraf hynny yn ei amſer.

PEN. LXI.

1 *Swydd Criſt.* 4 *Parodrwydd,* 7 *a bendithion y ffydaloniaid.*

Rhag. 29. B.

[a] YSbryd yr ARGLWYDD Dduw *ſydd* arnaf; o herwydd yr ARGLWYDD a'm henneiniodd, i efangylu *i'r* rhai llariaidd; efe a'm hanfonodd [b] i rwymo 'r rhai yſſig eu calon, i gyhoeddi [c] rhydd-did i'r caethion, ac agoriad carchar i'r *rhai ſy 'n* rhwym;

a Luc 4. 18. b Pſal. 147. 3. Pen. 57. 15. c Pen. 42. 7. d Mat. 5. 4. e Pſal. 30. 12. f Pen. 60. 21. g Pen. 58. 12.

2 I gyhoeddi blwyddyn gymmeradwy 'r ARGLWYDD, a dydd dïal cin Duw ni; [d] i gyſſuro pob galarus;

3 I oſod i alarwyr Sïon, *ac* [e] i roddi iddynt ogoniant yn lle lludw, olew llawenydd yn lle galar, gwiſg moliant yn lle ysbryd cyſtuddiedig; ſel y gelwid hwynt yn brennau cyfiawnder, [f] yn blanhigyn yr ARGLWYDD, ſel y gogonedder ef.

4 ¶ [g] Adeiladant hefyd yr hên ddiffeithfa, cyfodant yr anghyfanneddfa gynt, ac adnewyddant ddinaſoedd diffaith, ac anghyfannedd-dra llawer oes.

h 1 Pedr 2. 5, 9. Dad. 1. 6. a 5. 10. i Pen. 60. 6, 16. k Zech. 9. 12.

5 A dïeithriaid a ſafant, ac a borthant eich praidd, a meibion dïeithr *fyda* arddwyr a gwinllanwyr i chwi.

6 Chwithau a elwir [h] yn Offeiriaid i'r ARGLWYDD: Gweinidogion cin Duw ni meddir wrthych; [i] golud y cenhedloedd a ſwynhêwch, ac yn eu gogoniant hwy 'r ymddyrchefwch.

7 ¶ Yn lle eich cywilydd [k] y *cewch* ddau ddyblyg, ac *yn lle* gwradwydd hwy a lawenychant yn eu rhan: am hynny yn y tïr y meddiannant *rin* ddwbl; llawenydd tragywyddol fydd iddynt.

8 Canys myfi 'r ARGLWYDD a hoffa gyfiawnder, [l] yr wyf yn casâu trais yn boeth-

l 1 Pen. 1. 11, 13.

boeth-offrwm, ac a gyſarwyddaf eu gwaith mewn gwirionedd, ac a wnâf â hwynt gyſammod tragywyddol.

9 Eu hâd hwynt heſyd a adweinir ym myſg y cenhedloedd, a'i hiliogaeth hwynt ynghanol y bobl: y rhai a'i gwelant a'i hadwaenant, mai hwynt-hwy yw 'r hâd a fendithiodd yr ARGLWYDD.

10 Gan lawenychu y llawenychaf yn yr ARGLWYDD, ty enaid a orfoledda yn ſy Nuw: canys [m] gwiſgodd ſi â gwiſgoedd jechydwriaeth, gwiſgodd ſi â mantell cyſiawnder; megis y mae priod-fâb † yn ymwiſgo â harddwiſg, ac fel yr ymdrwſia priod-ferch â'i thlyſau.

11 Canys megis y gwnâ 'r ddaear i'w gwellâ dyfu, ac fel y gwnâ gardd i'w hadau egino, felly y gwnâ 'r Arglwydd JôR i gyfiawnder a moliant darddu ger bron yr holl genhedloedd.

PEN. LXII.

1 *Awyddus chwant y prophwyd i gadarnhâu yr Eglwys yn addewidion Duw.* 5 *Dyledſwydd y gweinidogion wrth bregethu 'r Efengyl,* 10 *a pharotôi 'r bobl i'w derbyn.*

ER mwyn Sion ni thawaſ, ac er mwyn Jeruſalem ni oſtegaf, hyd onid elo ei chyfjawnder hi allan fêl diſgleirdeb, a'i hiechydwriaeth hi fel lamp yn lloſgi.

2 A'r cenhedloedd a welant dy gyfiawnder, a'r holl frenhinoedd dy ogoniant: yna [a] y gelwir arnat enw newydd, yr hwn a enwa genau 'r ARGLWYDD.

3 Byddi heſyd [b] yn goron gogoniant yn llaw 'r ARGLWYDD, ac yn dalaith frenhinol yn llaw dy Dduw.

4 [c] Ni ddywedir am danat mwy, [d] Gwrthodedig; am dy dir heſyd ni ddywedir mwy, Anghyſannedd: eithr ti a elwir ‡ Hephſi-bah; a'th dir, † Beulah: canys y mae 'r ARGLWYDD yn dy hoffi, a'th dir a briodir.

5 Canys *fel* y prioda gŵr jeuange forwyn, y prioda dy feibion dydi; ac â llawenydd priod-fâb am briod-ferch, [e] y llawenycha dy Dduw o'th blegid di.

6 [f] Ar dy ſuriau di, Jeruſalem, y goſodais geidwaid, *y rhai* ni thawant ddydd na nôs yn waſtad: y rhai ydych ‡ yn cofio 'r ARGLWYDD, na ddiſtêwch;

7 Ac na adewch ddiſtawrwydd iddo, hyd oni ſicrhao, ac hyd oni oſodo Jeruſalem yn foliant ar y ddaear.

8 Tyngodd yr ARGLWYDD i'w ddeheulaw, ac i'w fraich nerthol, † Yn ddîau ni [g] roddaf dy ŷd mwyach yn ymborth i'th elynion, a meibion dieithr nid yſant dy wîn, yr hwn y llafuriaiſt am dano:

9 Eithr y rhai a'i caſglant a'i bwytânt, ac a foliannant yr ARGLWYDD; a'r rhai a'i cynnullaſant a'i hyfant [h] o fewn cynteddoedd ſy ſanctaiddrwydd.

10 ¶ Cynniweirwch, cynniweirwch, trwy 'r pyrth, [i] parotôwch ffordd y bobl; palmentwch, palmentwch briſ-ffordd; digarregwch *hi*: cyſodwch ſaner i'r bobloedd.

11 Wele, yr ARGLWYDD a gyhoeddodd hyd eithaf y ddaear, [k] Dywedwch wrth ferch Sion, Wele dy jechydwriaeth yn dyfod, wele ei [l] gyflog gyd ag eſ, a'i † waith o'i flaen.

12 Galwant hwynt hefyd yn bobl ſanctaidd, yn waredigion yr ARGLWYDD: tithau a elwir, Yr hon a geiſiwyd, Dinas ni's gwrthodwyd.

PEN. LXIII.

1 *Criſt yn dangos pwy ydyw,* 2 *A pha beth yw ei oruchaſiaeth ar ei elynion.* 10 *Yn ei gyfjawn daigllonedd y mae 'n meddwl am ei hael drugaredd.* 15 *Yr Eglwys yn ei gweddi,* 17 *a'i hachwyn, yn gwneuthur proffes o'i ffydd.*

PWy yw hwn yn dyfod o Edom, [a] yn gôch ei ddillad o Boſrah? hwn *ſydd* hardd yn ei wiſg, yn ymdaith yn amlder ei rym? Myfi, yr hwn a lefarai mewn cyfiawnder, *ac wyf* gadarn i jachâu.

2 Pa ham *yr ydwyt* yn gôch dy ddillad, a'th wiſgoedd fel yr hwn a ſathrai mewn gwinwryf?

3 [b] Sethrais y gwinwryf ſy hunan, ac o'r bobl nid *oedd* un gyd â mi; canys mi a'i ſathraf hwynt yn ſy nig, ac a'i mathraf hwynt yn ſy llidiawgrwydd; a'i gwaed hwynt a daenellir ar ſy nillad, a'm holl wiſgoedd a lychwinaf.

4 Canys [c] dydd dîal *ſydd* yn ſy nghâlon, a blwyddyn ſy ngwaredigion a ddaeth.

5 [d] Edrychais heſyd, ac [e] nid *oedd* gynnorthwywr; rhyfeddais heſyd am nad *oedd* gynhaliwr: yna [f] ſy mraich ſy hun a'm hachubodd, a'm llidiawgrwydd a'm cynhaliodd.

6 A mi a ſathraf y bobl yn ſy nîg, ac [g] a'i meddwaf hwynt yn ſy llidiawgrwydd; a'i cadernid a ddiſgynnaf i'r llawr.

7 ¶ Coſiaf drugareddau 'r ARGLWYDD, *a* moliant DUW, yn ôl yr hyn oll a roddodd DUW i ni, ac amlder *ei* ddaioni i dŷ Iſrael, yr hyn a roddodd eſe iddynt yn ôl ei doſturiaethau, ac yn ôl amlder ei drugareddau.

8 Canys eſe a ddywedodd, Dîau ſy mhobl *yaynt* hwy, meibion ni ddywedant gelwydd; ſelly eſe a aeth yn Jachawdur iddynt.

9 [h] Yn eu holl gyſtudd hwynt eſe a gyſtuddiwyd, ac Angel ei gyd [i] ycholdeb a'i hachubodd hwynt; [j] yn ei gariad, ac yn ei drugaredd y gwarededdodd eſe hwynt: [k] eſe a'i dygodd hwynt, ac a'i harweiniodd yr holl ddyddiau gynt.

10 ¶ Hwythau oeddynt [l] wrthryfelgar, ac [m] a ofidiaſant ei Ysbryd ſanctaidd eſ: am hynny y trôdd eſe yn elyn iddynt, *ac* yr ymladdodd yn eu herbyn.

11 Yna ycofiodd *eſe* 'r dyddiau gynt, Moſes a'i bobl, *gan ddywedyd*, *Mae* 'r hwn [n] a'i dygodd hwynt i fynu o'r môr, gyd â ‡ bugail ei braidd? mae 'r hwn [o] a oſododd ei Ysbryd ſanctaidd o'i fewn eſ?

12 Yr hwn a'i tywyſodd *hwynt* â deheulaw Moſes, ac â'i ogoneddus fraich, [p] gan hollti 'r dyfroedd o'i blaen hwynt, i wneuthur iddo ei hun enw tragywyddol?

13 Yr hwn a'i harweiniodd hwynt trwy 'r dyfnderau, fel march yn yr anialwch, fel na thramgwyddynt?

14 Fel y diſgyn anifail i'r dyffryn, y gwnâ Ysbryd yr ARGLWYDD iddo orphwys: ſelly y tywyſaiſt dy bobl, i wneuthur it' enw gogoneddus.

15 ¶ [q] Edrych o'r nefoedd, a gwêl o annedd dy ſanctaiddrwydd a'th ogoniant: mae dy zêl, a'th gadernid, ‡ llioſogrwydd [r] dy doſturiaethau, a'th drugareddau tu ag attaſi? a ymattaliaſant?

16 Canys ti yw ein Tâd ni, er [s] nâd edwyn Abraham ni, ac na'n cydnebydd Iſrael: ti, ARGLWYDD, yw ein Tâd ni, ‡ ein gwaredydd; dy enw *ſydd* eriôed.

17 ¶ Pa

[m] Pſal. 132. 9, 16. † Heb. *yn ymharadu fel offeiriaid.*

Rhag. 29. P.

[a] Pen. 65. 15. Edrych Ad. 4, 12. [b] Zech. 9. 16. [c] Hoſ. 1. 10. 1 Pedr 2. 10. [d] Pen. 54. 6, 7. ‡ Sef, y *mae ſy ewyllys arni.* † Sef, *priodaol.* [e] Pen. 65. 19. [f] Ezec. 3. 17. a 33. 7. ‡ Neu, *goſiadu-riaid yr Arglwydd.* † Heb. *o's rhoddaſ.* [g] Deut. 28. 31, &c. Jer. 5. 17. [h] Edrych Deut. 12. 12. a 14. 26. a 16. 11, 14. [i] Pen. 40. 3. a 57. 14. [k] Zech. 9. 9. Mat. 21. 5. Joan 12. 15. [l] Pen. 40. 10. Dad. 22. 12. † Heb. *daliad.*

Rhag. 30. B.

[a] Dad. 19. 13. [b] Galar. 1. 15. Dad. 14. 19, 20. a 19. 15. [c] Pen. 34. 8. a 61. 2. [d] Pen. 59. 16. [e] Joan 16. 32. [f] Pſ. 98. 1. [g] Dad. 16. 6. [h] Barn. 10. 16. Zech. 2. 8. Act. 9. 4. [i] Deut. 7. 7, 8. [k] Eſod. 19. 4. Deut. 1. 31. Pen. 46. 3, 4. [l] Eſod. 15. 24. Num. 14. 11. Pſal. 78. 56. a 95. 9. [m] Pſal. 78. 40. Eph. 4. 30. [n] Eſod. 14. 30. Jer. 2. 6 ‡ Neu, *bugeiliaid*, fel Pſ. 77. 20. [o] Neh. 9. 20. Hag. 2. 5. [p] Eſod. 14. 21. Joſ. 3. 16. [q] Deut. 26. 15. Pſ. 80. 14. ‡ Neu, *ſŵn dy ymyſgaroedd.* [r] Jer. 31. 20. Hoſ. 11. 8. [s] Job 14. 21. Preg. 9. 5. ‡ Neu, *ein gwaredydd erioed, yw dy enw.*

17 ¶ Pa ham, ARGLWYDD, y gwnaethoſt i ni gyſeiliorni allan o'th ffyrdd? ac y caledaiſt ein calonnau oddi wrth dy ofn? dychwel er mwyn dy weiſion, llwythau dy etifeddiaeth.

18 Dros ychydig ennyd y meddiannodd dy bobl ſanctaidd; [c] ein gwrthwynebwyr a ſathraſant dy gyſſegr di.

19 Nyni ydym *eidaot ti*; eriôed ni buoſt yn arglwyddiaethu arnynt hwy; *ac* ‡ ni elwid dy enw arnynt.

PEN. LXIV.

1 *Yr Eglwys yn gweddio ar i Ddduw egluro ei allu,* 5 *Ac wrth lawrygu trugaredd Duw, yn cyfaddef ei llygredigaeth naturiol:* 9 *Yn cwyno rhag ei chyſtudd.*

OH na rwygit y nefoedd, a diſgyn, *fel* y [a] toddai 'r mynyddoedd o'th flaen di,

2 Fel pan loſgo 'r tân greiſion, y pair y tân i'r dwfr ferwi; i hyſbyſu dy enw i'th wrthwynebwyr, *fel* yr ofno 'r cenhedloedd rhagot.

3 Pan [b] wnaethoſt bethau ofnadwy ni ddiſgwiliaſom *am danynt*, y diſgynnaiſt, *a* 'r mynyddoedd a doddaſant o'th flaen.

4 Ac eriôed [c] ni chlywſant, ni dderbyniaſant â chluſtiau, ac ni welodd llygad, ‡ oh Dduw, ond tydi, *yr hyn* a ddarparodd efe i'r neb a ddiſgwil wrtho.

5 Cyfarfyddi â'r hwn ſy lawen, ac a wnâ gyfiawnder; [d] *y rhai* yn dy ffyrdd a'th gofiant di: wele ti a ddigiaiſt, pan bechaſom; ynddynt hwy y mae para, ac ni a fyddwn cadwedig.

6 Eithr yr ydym ni oll megis *peth* aflan, ac megis brattiau budron yw ein holl gyfiawnderau, a [e] megis deilen y ſyrthiaſom ni oll; a'n hanwireddau, megis gwynt, a'n dug ni ymmaith.

7 Ac [f] nid *oes* a alwo ar dy enw, nac a ymgyfyd i ymaflyd ynnoc: canys cuddiaiſt dy wyneb oddi wrthym, † diſeaiſt ni o herwydd ein hanwireddau.

8 Ond yn awr, O ARGLWYDD, ein Tâd ni *ydwyt* ti; [g] nyni *ydym* glai, a thithau yw ein lluniwr ni; ïe gwaith dy law *ydym* ni oll.

9 ¶ [h] Na ddigia, ARGLWYDD, yn ddirfawr, ac na chofia anwiredd yn dragywydd; wele, edrych attolwg; dy bobl di *ydym* ni oll.

10 Dy ſanctaidd ddinaſoedd ſydd anialwch; Sïon *ſydd* yn ddiffeithwch, a Jeruſalem yn anghyfannedd.

11 Tŷ ein ſancteiddrwydd, a'n harddwch ni, lle y moliannai ein tadau dydi, a loſgwyd â thân; a'n holl bethau dymunol ſydd yn anrhaith.

12 A ymatteli di, ARGLWYDD, wrth y *pethau* hyn? a dewi di, ac a gyſtuddi di ni yn ddirfawr?

PEN. LXV.

1 *Galwedigaeth y cenhedloedd.* 2 *Gwrthod yr Juddewon, am eu hanghreduniaeth, a'i delwaddoliaeth, a'i rhagrith.* 8 *Gweddill a achubir.* 11 *Barnedigaethau ar yr enwir, a bendithion ar y duwiol.* 17 *Dedwydd gyſtwr Jeruſalem newydd.*

[a] EIſtiwyd fi gan y rhai ni ymofynnaſant *am danaf*, cafwyd fi gan *y rhai* ni 'm ceiſiaſant: dywedais, Wele fi, wele fi, wrth genhedlaeth ni alwyd ar fy enw.

2 Eſtynnais fy llaw ar hŷd y dydd at bobl wrthryfelgar, y rhai a rodient y ffordd nid *oedd* dda, ar ôl eu meddyliau eu hun;

3 Pobl y rhai a'm llidient i yn waſtad yn fy wyneb, [b] yn aberthu mewn gerddi, ac yn arogldarthu † ar allorau priddfeini.

4 Y rhai a arhöent ym myſg y beddau, ac a letyent yn y mynwentau; [c] y rhai a fwytäent gîg moch, ‡ ac iſgell ffiaidd *bethau yn* eu lleſtri:

5 Y rhai a ddywedent, Saf ar dy ben dy hun, na nesä attaf i; canys ſancteiddiach ydwyf nâ thi. Y rhai hyn *ſydd* ſŵg yn † fy ffroenau, tân yn lloſgi ar hŷd y dydd.

6 Wele, [d] 'ſgrifennwyd ger ty mron; ni thawaf; eithr talaf, ïe talaf [e] i'w mynwes,

7 Eich anwireddau chwi, ac [f] anwireddau eich tadau ynghŷd, (medd yr ARGLWYDD,) y rhai a arogl-darthaſant ar y mynyddoedd, ac a'm cablaſant ar y bryniau: am hynny y meſuraf eu hên weithredoedd hwynt i'w mynwes.

8 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Megis y ceir gwîn newydd mewn ſwpp o rawn, ac y dywedir, Na ddifwyna ef, canys *y mae* [g] bendith ynddo; felly y gwnâf er mwyn ſy ngweiſion, na ddiſtrywiwyf hwynt oll.

9 Eithr dygaf hâd allan o Jacob, ac o Juda *un* a etifeddo ſy mynyddoedd: a'm hetholedigion a'i hetifeddant, a'm gweiſion a drigant yno.

10 Saron heſyd fydd yn gorlan defaid, a [h] glyn Achor yn orweddfa gwartheg, i'm pobl y rhai a'm ceiſiaſant.

11 ¶ Ond chwi *yw* y rhai a wrthodwch yr ARGLWYDD, a anghofiwch ſy mynydd ſanctaidd, a arlwywch fwrdd i'r ‡ llu accw, ac a lenwch ddïod-offrwm i'r † nifeiri accw.

12 Rhifaf chwithau i'r cleddyf, a chwi oll a ymoſtyngwch i'r lladdedigaeth; [i] o herwydd pan elwais chwi, nid attebaſoch; pan leferais, ni wrandawſoch; ond gwnaethoch ddrygioni yn fy ngolwg, a dewiſaſoch yr hyn nid oedd dda gennyf.

13 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD Dduw, Wele, ſy ngweiſion a fwytânt, a chwithau a newynwch; wele, ſy ngweiſion a yfant, a chwithau a ſychedwch; wele, ſy ngweiſion a lawenychant, a chwithau a ſydd cywilydd arnoch:

14 Wele, ſy ngweiſion a ganant o hyfrydwch calon, a chwithau a waeddwch rhag gofid calon, ac a udwch rhag † cyſtudd yſbryd.

15 A'ch enw a adewch yn felldith gan fy etholedigion; canys yr Arglwydd DDUW a'th ladd di, ac [k] a eilw ei weiſion *ar* enw arall:

16 Fel y bo i'r hwn a ymfendigo ar y ddaear, ymfendigo yn Nuw 'r gwirionedd; ac [l] i'r hwn a dyngo ar y ddaear, dyngu i Dduw 'r gwirionedd: am anghofio 'r trallodau gynt, ac am eu cuddio hwynt o'm golwg.

17 ¶ Canys wele fi yn crëu [m] nefoedd newydd, a daear newydd; a'r rhai cyntaf ni chofir, ac ni † feddylir am danynt.

18 Eithr llawenychwch, a gorfoleddwch yn dragywydd, *yn y pethau* a grëwyf fi: canys wele fi yn crëu Jeruſalem yn orfoledd, a'i phobl yn llawenydd.

19 [n] Gorfoleddaf heſyd yn Jeruſalem, a llawenychaf yn fy mhobl; ac ni chlywir ynddi mwyach [o] lais wylofain, na lleſ gwaedd.

20 Ni bydd o hynny allan blentyn o oed, na henafgwr, yr hwn ni chyflawnodd ei ddyddiau; canys y bachgen fydd marw yn ſâb canml wydd,

[a] Pſ. 74. 7. ‡ Neu, *ni elwid hwynt ar dy enw.*

Rhag. 30. P. Sul 5 ar ôl yr Yſtwyll, P.

[a] Mic. 1. 4.

[b] Eccſod. 34. 10. Barn. 5. 4, 5. Pſ. 68. 8. Hab. 3. 3.

[c] Pſ. 31. 19. 1 Cor. 2. 9. ‡ Neu, *Dduw ond tydi.*

[d] Pen. 26. 8.

[e] Pſ. 90. 5, 6.

[f] Hoſ. 7. 7. † Heb. *toddaiſt.*

[g] Pen. 29. 16. a 45. 9. Jer. 18. 6. Rhuf. 9. 20, 21.

[h] Pſ. 79. 8.

Rhag. 31. B. Sul 6 ar ôl yr Yſtwyll, B.

[a] Rhuf. 9. 24, 25, 26. a 10. 20. Eph. 2. 12, 13.

[b] Pen. 1. 29. a 66. 17. † Heb. *ar briddfeini.*

[c] Pen. 66. 17. ‡ Neu, *a drylliau.* † Neu, *fy nigoſaint.*

[d] Deut. 32. 34. Mal. 3. 16.

[e] Pſ. 79. 12.

[f] Eccſod. 20. 5.

[g] Joel 2. 14.

[h] Hoſ. 2. 15.

‡ Neu, *Gad.* † Neu, *Menni.*

[i] Diar. 1. 24, &c. Pen. 66. 4. Jer. 7. 13.

† Heb. *drylliad.*

[k] Pen. 62. 2.

[l] Deut. 6. 13. Pſ. 63. 11. Pen. 19. 18. a 45. 23. Zeph. 1. 5.

[m] Pen. 66. 22. 2 Pedr 3. 13. Dad. 21. 1.

† Heb. *ddaw i ſynu ar y galon.*

[n] Pen. 62. 5.

[o] Pen. 35. 10. a 51. 11. Dad. 7. 17. a 21. 4.

canmlwydd, ond y pechadur yn fâb canmlwydd a felldithir.

21 A phwy a adeiladant dai, ac a 'i cyfanneddant; plannant heſyd winllannoedd, a bwytânt eu ffrwyth.

22 Nid adeiladant hwy, ſel y cyfanneddo arall; ac ni phlannant, tel y bwytao arall: eithr [q] megis dyddiau pren *y bydd* dyddiau fy mhobl, a 'm hetholedigion a [‡] hirfwynhânt waith eu dwylaw.

23 Ni lafuriant yn ofer, ac [r] ni chenhedlant i drallod: canys hâd rhai bendigedig yr ARGLWYDD *ydynt* hwy, a 'i heppil gyd â hwynt.

24 A bydd [s] cyn galw o honyn, i mi ateb; ac a hwy etto yn lleſaru mi a wrandawaf.

25 [t] Y blaidd a 'r oen a borant ynghŷd, y llew fel ŷch a bâwr wellt: a 'r ſarph, [u] llwch *ſydd* ei bwyd hi: ni ddrygant ac ni ddiſtrywiant yn ŷ holl fynydd ſanctaidd, medd yr ARGLWYDD.

PEN. LXVI.

1 *Y mŷn y gogoneddus Ddaw ei waſanaethu mewn goſtyngedig burdeb,* 5 *Y mae yn cyſſuro 'r goſtyngedig â rhyfeddol genhedliad,* 10 *a graſuſol ddoniau 'r Eglwys.* 15 *Ioſt farnedigaethau Duw yn erbyn yr annuwiol.* 19 *Y bydd i 'r cenhealoedd eglwys ſanctaidd,* 24 *Ac y cânt weled damnedigaeth yr annuwiol.*

FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD, [a] Y net yw ſy ngorſeddfainge, a 'r ddaear yw lleithig fy nhraed: mae 'r tŷ a adeiledwch i mi? ac mae 'r ſan y gorphwyſaf?

2 Canys y *pethau* hyn oll a wnaeth fy llaw, a *thrwoſi* y mae hyn oll, medd yr ARGLWYDD: ond ar hwn yr edrychaf, [b] *ſef* ar y truan, a 'r cyſtuddiedig o yſbryd, ac [c] ſydd yn crynu wrth fy ngair.

3 [d] Yr hwn a laddo ŷch *ſydd fel* yr hwn a laddo ŵr; yr hwn a abertho ‡ oen *ſydd fel* yr hwn [e] a dorfynyglo gi; yr hwn a offrymma offrwm *ſydd fel ped offrymmai* waed môch; yr hwn a arogl-dartha thus ſydd *fel pe* bendigai eilun. Ie hwy a ddewiſaſant eu ffyrdd eu hun, a 'i henaid a ymhyfrydodd yn eu ffieidd-dra.

4 Minnau a ddewiſaf eu ‖ dychymmygion hwynt, ac a ddygaf arnynt yr hyn a ofnant; [f] am alw o honof, ac nid *oedd* a attebai; lleſerais, ac ni wrandawſant: eithr gwnaethant yr hyn oedd ddrwg yn fy ngolwg, a 'r hyn nid oedd dda gennyf a ddewiſaſant.

5 ¶ Gwrandêwch air yr ARGLWYDD, [g] y rhai a grynwch wrth ei air ef; Eich brodyr y rhai a 'ch caſaſant, *ac* a 'ch gyrraſant ar encil er mwyn fy enw i, a ddywedaſant, [h] Gogonedder yr ARGLWYDD: etto i 'ch llawenydd chwi y gwelir ef, a hwynt a w'radwyddir.

6 Llef ſoniarus o 'r ddinas, llef o 'r Deml, llef yr ARGLWYDD yn talu 'r pwyth i 'w elynion.

7 Cyn ei chlefychu yr eſgorodd; cyn dyfod gwewyr arni y rhyddhâwyd hi ar fâb.

8 Pwy a glybu 'r fath beth a hyn? pwy a welodd y ſath bethau a hyn? a wneir i 'r ddaear dyfu mewn un dydd? a enir cenedl *ar* unwaith? pan glaſychodd Sion, yr eſgorodd heſyd ar ei meibion.

9 A ddygaf fi i 'r enedigaeth, ac oni pharaf eſgor, medd yr ARGLWYDD? a baraf fi eſgor, ac a luddiaf, medd dy Dduw.

10 Llawenhêwch gyd â Jeruſalem, a byddwch hyfryd gyd â hi, y rhai oll a 'i cerwch hi; llawenychwch gyd â hi yn llawen, y rhai oll a alerwch o 'i phlegid hi:

11 Fel y ſugnoch, ac i 'ch diwaller â bronnau ei diddanwch hi; fel y godruch, ac y byddoch hyfryd gan ‡ helaethrwydd ei gogoniant hi.

12 Canys ſel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele, [i] mi a eſtynnaf iddi heddwch fel afon, a gogoniant y cenhedloedd fel ffrŵd lifeiriol: yna [k] y ſugnwch, [l] ar ei hyſtlys *hi* i 'ch dygir, ac ar ei gliniau i 'ch diddenir.

13 Fel un yr hwn y diddana ei fam ef, felly y diddanaf fi chwi; ac yn Jeruſalem i 'ch diddenir.

14 A phan welo*ch hyn* y llawenycha eich câlon, [m] eich eſgyrn heſyd a flodeuant fel llyſieuyn: ac ſe adweinir llaw 'r ARGLWYDD tu ag at ei weiſion, a 'i lidiawgrwydd wrth ei elynion.

15 Canys wele 'r ARGLWYDD a ddaw â thân, ac â 'i gerbydau fel trô-wynt, i dalu ei ddigter â llidiawgrwydd, a 'i gerydd â fflammau tân.

16 Canys yr ARGLWYDD a ymddadleu â thân, ac â 'i gleddyf yn erbyn pob cnawd; a lladdedigion yr ARGLWYDD fyddant aml.

17 [n] Y rhai a ymſancteiddiant, ac a ymlanhânt yn y gerddi, † yn ôl eu gilydd, yn y canol, gan fwyta cîg môch a ffieiddra, a llygod, a gyd-ddiweddir medd yr ARGLWYDD.

18 Canys mi *a adwien* eu gweithredoedd hwynt, a 'i meddyliau: y mae 'r *amſer* yn dyfod, i gaſglu 'r holl genhedloedd, a 'r jeithoedd, a hwy a ddeuant, ac a welant fy ngogoniant.

19 A goſodaf yn eu myſg arwydd, ac anfonaf y rhai dianget o honynt, at y cenhedloedd, *i* Darſis, ‡ Affrica, a Lydia, y rhai a dynnant *mewn* bwa, † Italia, a Groeg, *i* 'r ynyſoedd pell, y rhai ni chlywſant sôn am danaf, ac ni welſant fy ngogoniant: a mynegant fy ngogoniant ym myſg y cenhedloedd.

20 A hwy a ddygant eich holl frodyr o blith yr holl genhedloedd, [o] *yn* offrwm i 'r ARGLWYDD, ar feirch, ac ar gerbydau, ac ar elorau meirch, ac ar fulod, ac ar anifeiliaid buain, i 'm mynydd ſanctaidd Jeruſalem, medd yr ARGLWYDD, megis y dŵg meibion Iſrael offrwm mewn lleſtr glân i dŷ 'r ARGLWYDD.

21 Ac o honynt hwy y cymmeraf *rai* [p] yn offeiriaid, *ac* yn Lefiaid, medd yr ARGLWYDD.

22 Canys megis y ſaif ger fy mron [q] y neſoedd newydd, a 'r ddaear newydd, y rhai a wnâf fi, medd yr ARGLWYDD; felly y ſaif eich hâd chwi, a 'ch enw chwi.

23 [r] Bydd heſyd o newydd-loer † i newyddloer, ac o Sabboth ‡ i Sabboth, i bob cnawd ddyfod i addoli ger fy mron i, medd yr ARGLWYDD.

24 A hwy a ânt allan, ac a edrychant ar gelanedd y rhai a wnaethant gamwedd i 'm herbyn. Canys eu [s] prŷf ni bydd marw, a 'i tân ni ddiffydd; a byddant yn ffieidd-dra gan bob cnawd.

¶ Llyſt

Amos 9. 14. Edrych Leſ. 26. 16. Deut. 28. 30.

[q] Pſ. 92. 12.

[‡] Neu, *a dreuliant.*

[r] Deut. 28. 41. Hoſ. 9. 12.

[s] Pſ. 32. 5.

[t] Pen. 11. 6, 7, 9.

[u] Gen. 3. 14.

Rhag. 31. P. Sul 6 ar ôl yr Yſtwyll, P.

[a] 1 Bren. 8. 27. 2 Cron. 6. 18. Mat. 5. 34, 35. Act. 7. 48, 49. a 17. 24.

[b] Pſ. 34. 18. a 51. 17. Pen. 57. 15. a 61. 1.

[c] Ezra 9. 4. a 10. 3. Diar. 20. 14. Ad. 5.

[d] Pen. 1. 11.

[‡] Neu, *ſynn.*

[e] Deut. 23. 18.

‖ Neu, *ſiommedi-gaethau.*

[f] Diar. 1. 24. Pen. 65. 12. Jer. 7. 13.

[g] Ad. 2.

[h] Pen. 5. 19.

[i] Pen. 48. 18. a 60. 5.

[k] Pen. 60. 16.

[l] Pen. 49. 22. a 60. 4.

[m] Edrych Ezec. 37. 1, &c.

[n] Pen. 65. 3, 4.

† Heb. *o 'r tu ôl i un pren.*

‡ Pul, a Lud. † Tubal, a Jafan.

[o] Rhuſ. 15. 16.

[p] Eſod. 1. 6. Pen. 61. 6. 1 Pedr 2. 9. Dad. 1. 6.

[q] Pen. 65. 17. 2 Pedr 3. 13. Dad. 21. 1.

[r] Zech. 14. 16.

† Heb. *i 'w newydd-loer.*

‡ Heb. *i 'w Sabboth.*

[s] Marc 9. 44, 46, 48.

PEN. I.

1 *Amser*, 3 *a galwad Jeremi.* 11 *Ei brophwydol weledigaeth ef, am y wialen Almon, a'r crochan berwedig.* 15 *Ei drom gennadwri ef yn erbyn Juda.* 17 *Duw yn eigyssuro ef, trwy addo iddo ei gymmorth.*

GEiriau Jeremi fâb Helciah, o'r offeiriaid, y rhai *oedd* yn [a] Anathoth, o fewn tîr Benjamin:

2 Yr hwn y daeth gair yr ARGLWYDD atto, yn nyddiau Josiah fâb Amon brenin Juda; yn y drydedd flwyddyn ar ddeg o'i deyrnasiad ef.

3 Ac fe ddaeth yn nyddiau Jehoiacim fâb Josiah brenin Juda; nes darfod un mlynedd ar ddeg i Sedeciah fâb Josiah brenin Juda; hyd ddygiad Jerusalem i gaethiwed, [b] yn y pummed mis.

4 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

5 Cyn i mi [c] dy lunio di yn y groth, [d] mi a'th adnabûm; a chyn dy ddyfod o'r grôth, [e] y sancteiddiais di; *a* mi a'th roddais yn brophwyd i'r cenhedloedd.

6 Yna y dywedais, [f] O Arglwydd DDUW, wele, ni fedraf ymadrodd; canys bachgen *ydwyf* fi.

7 ¶ Ond yr ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Na ddywed, Bachgen ydwyf: canys ti a ai at y rhai oll i'th anfonwyf, a'r hyn oll a orchymynnwyf it' a ddywedi.

8 ¤ Nac ofna rhag eu hwynebau hwynt: canys [h] *yr ydwyf* fi gyd â thi i'th waredu, medd yr ARGLWYDD.

9 Yna'r estynnodd yr ARGLWYDD ei law, ac [i] a gyffyrddodd â'm genau. A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Wele, [k] rhoddais fy ngeiriau yn dy enau di.

10 Gwêl, heddyw i'th osodais ar y cenhedloedd, ac ar y teyrnasoedd, [l] i ddiwreiddio, ac i dynnu i lawr, i ddifetha, ac i ddistrywio, i adeiladu, ac i blannu.

11 ¶ Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd, Jeremi, beth a weli di? Minnau a ddywedais, Gwialen almon a welaf fi.

12 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Da y gwelaist; canys mi a brysuraf fy ngair i'w gyflawnu.

13 A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf yr ail waith, gan ddywedyd, Beth a weli di? A mi a ddywedais, Mi a welaf [m] grochan berwedig, a'i wyneb † tu a'r gogledd.

14 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, O'r [n] gogledd † y tyrr drwg allan ar holl drigolion y tîr.

15 Canys wele, myfi [o] a alwaf holl deuluoedd teyrnasoedd y gogledd, medd yr ARGLWYDD, a hwy a ddeuant, ac a osodant bob un ei orseddfainge wrth ddrws porth Jerusalem, ac yn erbyn ei muroedd oll o amgylch, ac yn erbyn holl ddinasoedd Juda.

16 A mi a draethaf fy marnedigaethau yn eu herbyn, am holl anwiredd y rhai a'm gadawsant, ac a arogl-darthasant i ddiwiau eraill, ac a addolasant weithredoedd eu dwylaw eu hunain.

17 ¶ Am hynny [p] gwregysa dy lwynau, a chyfod, a dywed wrthynt yr hyn oll yr ydwyf yn ei orchymmyn it': na arswyda eu hwynebau; rhag i mi dy ‡ ddistrywio di ger eu bron hwynt.

18 Canys wele, heddyw yr ydwyf yn dy roddi di [q] yn ddinas gaerog, ac yn golofn haiarn, ac yn fur pres, yn erbyn yr holl dîr, yn erbyn brenhinoedd Juda, yn erbyn ei thywysogion, yn erbyn ei offeiriaid, ac yn erbyn pobl y tîr.

19 Ymladdant hefyd yn dy erbyn, ond ni'th orchfygant: canys myfi *fydd* gyd â thi i'th ymwared medd yr ARGLWYDD.

PEN. II.

1 *Duw wedi dangos ei garedigrwydd o'r blaen, yn ymliw â'r Juddewon am droi oddi wrtho mor ddiachos,* 9 *y tu hwnt i bawb eraill.* 14 *Mai hwynt-hwy eu hunain yw'r achos o'i haflwydd.* 20 *Pechodau Juda.* 31 *Gwrthod ei hyder ef.*

A Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf fi, gan ddywedyd,

2 Cerdda, a lleffa ynghlustiau Jerusalem, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Cofiais ‡ di, caredigrwydd dy [a] jeuengctid, a serch dy ddyweddi, pan i'm canlynaist yn y diffeithwch, mewn tîr nid hauwyd.

3 [b] Israel *ydoedd* sanctaiddrwydd i'r ARGLWYDD, *a* [c] blaenffrwyth ei gnwd ef: [d] pawb oll a'r a'i bwytao a bechant; drwg a ddigwydd iddynt, medd yr ARGLWYDD.

4 Gwrandêwch air yr ARGLWYDD, ŷ Jacob, a holl deuluoedd tŷ Israel.

5 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [e] Pa anwiredd a gafodd eich tadau chwi ynnoſi, gan iddynt ymbellhâu oddi wrthyf, a rhodio ar ôl oferedd, a myned yn ofer.

6 Ac ni ddywedant, [f] Pa le y *mae* 'r ARGLWYDD a 'n dug ni i fynu o dîr yr Aipht; a 'n harweiniodd trwy 'r ¤ anialwch; trwy dîr diffaith, a phyllau; trwy dîr sychder, a chyſgod angau; trwy dîr nid aeth gŵr trwyddo, ac ni thrigodd dŷn ynddo?

7 Dygais chwi hefyd i wlâd gnydfawr, i fwyta ei ffrwyth a'i daioni: eithr pan ddaethoch i mewn, [h] halogasoch fy nhîr i, a gwnaethoch fy etifeddiaeth i yn ffieidd-dra.

8 Yr offeiriaid ni ddywedasant, Pa le y *mae* 'r ARGLWYDD? [i] a 'r rhai sy 'n trîn y gyfraith nid adnabuant fi: y bugeiliaid hefyd a droseddasant i 'm herbyn, a'r prophwydi a brophwydasant yn *enw* Baal, ac a aethant ar ôl *y pethau* ni wnaent lesâd.

9 ¶ O blegid hyn, mi a ddadleuaf â chwi eto, medd yr ARGLWYDD; ïe [k] dadleuaf â meibion eich meibion chwi.

10 Canys ewch ‡ dros ynysoedd Cittim, ac edrychwch; a danfonwch i Gedar, ac ystyriwch yn ddiwyd, ac edrychwch a fu 'r cyfryw beth.

11 [l] A newidiodd *un* genedl *eu* duwiau, a hwy [m] heb *fod* yn dduwiau? eithr fy mhobl i [n] a newidiodd eu gogoniant am *yr hyn* ni wna lesâd.

12 O chwi nefoedd, [o] synnwch wrth hyn, ac ofnwch yn aruthrol, a byddwch anghyfannedd jawn, medd yr ARGLWYDD.

13 Canys dau ddrwg a wnaeth fy mhobl; Hwy a 'm gadawsant i, [p] ffynnon y dyfroedd byw, *ac* a gloddiasant iddynt eu hunain bydewau, *ie* bydewau wedi eu torri, ni ddaliant ddwfr.

14 ¶ Ai gwâs *ydyw* Israel? ai *gwâs* a anwyd yn tŷ yw efe? pa ham † yr yſbeiliwyd ef?

15 Y llewod jeuainge a ruasant arno, ac a

† leisiasant

Gorph. 17. B.

[a] Josh. 21. 18. 1 Cron. 6. 60.

[b] 2 Bren. 25. 8. Pen. 52. 12.

[c] Esay 49. 1, 5.

[d] Ecsod. 33. 12, 17.

[e] Luc 1. 15, 41. Gal. 1. 15, 16.

[f] Ecsod. 4. 10. a 6. 12.

[g] Ezec. 3. 9.

[h] Ecsod. 3. 12. Deut. 31. 6, 8. Jos. 1. 5. Heb. 13. 6.

[i] Esay 6. 7.

[k] Pen. 5. 14.

[l] Pen. 18. 7. 2 Cor. 10. 4, 5.

[m] Ezec. 11. 3, 7. a 24. 3.

† Heb. *odduwrth wyneb y gogledd.*

[n] Pen. 4. 6. a 6. 1.

† Heb. *yr agorir drwg.*

[o] Pen. 5. 15. a 6. 22. a 10. 22.

[p] 1 Bren. 18. 46. 2 Bren. 4. 29. a 9. 1.

‡ Neu, *adrylliio.*

[q] Esay 50. 7. Pen. 6. 27. a 15. 20.

‡ Neu, *er dwyn, gared.*

[a] Ezec. 16. 8, 22. a 23. 3, 8, 19.

[b] Ecsod. 19. 5, 6.

[c] Jago 1. 18. Dad. 14. 4.

[d] Pen. 12. 14. Edrych Pen. 50. 7.

[e] Esay 5. 4. Mic. 6. 3.

[f] Esay 63. 9, 11, 13. Hos. 13. 4.

[g] Deut. 8. 15. a 32. 10.

[h] Ps. 78. 58. a 106. 38.

[i] Mal. 2. 6, 7. Rhuf. 2. 20.

[k] Ecsod. 20. 5. Lef. 20. 5.

‡ Neu, *trosoda i.*

[l] Mic. 4. 5.

[m] Pen. 16. 20.

[n] Ps. 106. 20. Rhuf. 1. 23.

[o] Esay 1. 2. Pen. 6. 19.

[p] Ps. 36. 9. Pen. 17. 13. a 18. 14.

† Heb. *yr aeth yn yſpail.*

† Heb. roisant eu llef.

‡ Neu, ymborthant ar. Deut. 33. 12. Esay 8. 8.

q Pen. 4. 18.

‡ Sihor.

r Esay 3. 9. Hos. 5. 5.

‡ Neu, wasanaethaf.

s Esay 57. 5, 7. Pen. 3. 6.

t Ecsod. 15. 17. Ps. 44. 2. a 80. 8. Esay 5. 1, &c. Mat. 21. 33. Marc 12. 1. Luc 20. 9.

u Deut. 32. 32.

x Job 9. 30.

y Deut. 32. 34. Job 14. 17. Hos. 13. 12.

‡ Neu, o gamel buan, yr ydwyt, &c.

z Job 39. 5, &c. Pen. 14. 6.

‡ Neu, Oh asyn.

† Heb. dysgu.

‡ bod yn ddiarchen

a Jer. 18. 12.

‖ Neu, ai diobaith yw?

† Heb. gaffer.

b Esay 26. 16.

c Deut. 32. 37. Barn. 10. 14.

d Esay 45. 20.

† Heb. ddi wg.

e Pen. 11. 13.

f Esay 1. 5.

† leisiasant; a'i dîr ef a osodasant yn anrhaith, a'i ddinasoedd a losgwyd heb drigiannydd.

16 Meibion Noph hefyd a Thahapanes a ‡ dorrasant dy goryn di.

17 q Onid tydi a beraist hyn it' dy hun, am wrthod o honot yr ARGLWYDD dy Dduw, pan ydoedd efe yn dy arwain ar hŷd y ffordd?

18 A'r awr hon, beth *sydd* i ti *a wnelych* yn ffordd yr Aipht, i yfed dwfr ‡ Nilus? a pheth *fydd* i ti yn ffordd Aſſyria, i yfed dwfr yr afon?

19 r Dy ddrygioni dy hun a'th gosba di, a'th wrthdro a'th gerydda: gwybydd dithau a gwêl mai drwg a chwerw *ydyw* gwrthod o honot yr ARGLWYDD dy Dduw, ac nad *ydyw* fy ofn i ynnot ti, medd Arglwydd DDUW 'r lluoedd.

20 ¶ O blegid er ys ralm mi a dorrais dy jau di, *ac* a ddrylliais dy rwymau; a thi a ddywedaiſt, Ni ‡ throseddaf; s er hynny ti a wibiaiſt, gan burteinio ar bob bryn uchel, a than bob pren deiliog.

21 Etto myfi t a'th blannaſwn yn bêr-winwydden, o'r jawn hâd oll: pa fodd gan hynny i 'th drowyd im' u yn blanhigyn atrywiog gwinwydden ddïeithr?

22 Canys pe byddai it' x ymolchi â nitr, a chymmeryd it' lawer o ſebon; *etto* y nodwyd dy anwiredd ger fy mron i, medd yr Arglwydd DDUW.

23 Pa fôdd y dywedi, Ni halogwyd fi, ac nid euthym yn ôl Baalim? Edrych dy ffordd yn y glyn, gwybydd beth a wnaethoſt; ‡ camel buan *ydwyt* yn amgylchu ei ffyrdd.

24 z ‡ Aſen wŷllt wedi ei † chynnefino â 'r anialwch, wrth ddymuniad ei chalon yn yfed gwynt, wrth ei hachlyſur pwy a 'i try ymmaith? pawb a'r a 'i ceiſiant hi, nid ymflinant; yn ei mîs y cânt hi.

25 Cadw dy droed rhag ‡ noethni, a 'th gêg rhag ſyched. a Tithau a ddywedaiſt, ‖ Nid oes obaith, nac *oes*: canys cerais ddïeithriaid, ac ar eu hôl hwynt yr âf fi.

26 Megis y cywilyddia lleidr pan † ddalier ef; felly y cywilyddia tŷ Iſrael; hwynt-hwy, eu brenhinoedd, eu tywyſogion, a 'i hoffeiriaid, a 'i prophwydi;

27 Y rhai a ddywedant wrth bren, Tydi yw fy nhâd; ac wrth garreg, Ti a 'm cenhedlaiſt. Canys hwy a droiſant attafi wegil, ac nid wyneb: ond yn amſer eu b hadfyd y dywedant, Cyfod, a chadw ni.

28 Eithr c pa le y *mae* dy dduwiau, y rhai a wnaethoſt i ti? codant, o 's d gallant dy gadw yn amſer dy † adfyd: canys e *wrth* riſedi dy ddinaſoedd y mae dy dduwiau di, ô Juda.

29 Pa ham yr ymddadleuwch â mi? chwi oll a droſeddaſoch i 'm herbyn, medd yr ARGLWYDD.

30 Yn ofer y f tarewais eich plant chwi, ni dderbyniaſant gerydd: eich cleddyf eich hun g a ddifaodd eich prophwydi, megis llew yn diſtrywio.

31 ¶ Oh genhedlaeth, gwelwch air yr ARGLWYDD: h A ſum i yn anialwch i Iſrael? yn dîr tywyllwch? pa ham y dywed fy mhobl, † Arglwyddi ydym ni, ni ddeuwn ni mwy attat ti?

32 A anghofia morwyn ei harddwiſg? *neu* y briodaſ-ferch ei thlyſau? etto fy

a 9. 13. Pen. 5. 3. g Mat. 23. 29, &c. h Ad. 5. † Heb. *arglwyddiaethu yr ydym.*

mhobl i a'm hanghofiaſant ddyddiau aneirif.

33 Pa ham yr wyt ti yn cyweirio dy ffordd i geiſio cariad? am hynny hefyd y dyſgaiſt dy ffyrdd i rai drygionus.

34 Hefyd yn dy odrau di y caſwyd gwaed eneidiau 'r tlodion diniwaid; nid wrth † chwilio y cefais hyn, eithr ar y rhai hyn oll.

35 Etto ti a ddywedi, Am fy mod yn ddiniwaid, yn ddîau y try ei lid ef oddi wrthyf. Wele, dadleuaf â thi am ddywedyd o honot, Ni phechais.

36 i Pa ham y gwibi di cymmaint i newidio dy ffordd? canys k ti a w'radwyddir o herwydd yr Aipht, fel l i 'th w'radwyddwyd o herwydd Aſſyria.

37 Hefyd ti a ddeui allan oddi wrtho, m a 'th ddwylaw ar dy ben: o blegid yr ARGLWYDD a wrthodes dy hyder di, ac ni lwyddi ynddynt.

PEN. III.

1 *Mawr drugaredd Duw yn yſgeler butteindra Juda.* 6 *Mai gwaeth yw Juda nag Iſrael.* 12 *Addewidion yr Efengyl i 'r edeifeiriol.* 20 *Duw yn argyoeddi, ac yn galw Iſrael, a hwythau yn gwneuthur cyffes gyhoedd o'i pechodau.*

† HWy a ddywedant, O gyr gŵr ei wraig ymmaith, a myned o honi oddi wrtho eſ, ac iddi fod yn eiddo gŵr arall, a ddychwel eſe atti hi mwyach? oni lwyr-halogir y tîr hwnnw? Ond ti a butteiniaiſt *gyda* â chyfeillion lawer; etto dychwel attafi, medd yr ARGLWYDD.

2 Dyrchaſa dy lygaid i'r lleoedd uchel, ac edrych pa le ni phutteiniaiſt. b Ti a eiſteddaiſt ar y ffyrdd iddynt hwy, megis Arabiad yn yr anialwch, ac a halogaiſt y tîr â'th butteindra, ac â 'th ddrygioni.

3 Am hynny 'r attaliwyd c y caſodydd, ac ni bu glaw diweddar; a d thalcen putteinwraig oedd i ti, gwrthodaiſt gywilyddio.

4 Oni lefi di arnaſi o hyn allan, Fy nhâd, ti yw e tywyſog ſy jeuengctid?

5 f A ddeil efe *ei ddig* byth? a 'i ceidw yn dragywydd? Wele dywedaiſt a gwnaethoſt yr hyn oedd ddrwg hyd y gellaiſt.

6 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf yn amſer Joſiah y brenin, A welaiſt ti hyn a wnaeth Iſrael wrthnyſig? Hi g a aeth i bob mynydd uchel, a than bob pren deiliog, ac a butteiniodd yno.

7 A mi a ddywedais wedi iddi wneuthur hyn i gŷd, Dychwel attafi. Ond ni ddychwelodd. A Juda h ei chwaer anffyddlon hi a welodd *hynny*.

8 A gwelais yn dda, am yr achoſion oll y putteiniodd Iſrael wrthnyſig, ollwng o honof hi ymmaith, ac a roddais iddi ei llythyr yſgar: er hyn ni ofnodd Juda ei chwaer anffyddlon; eithr aeth a phutteiniodd hithau hefyd.

9 A chan ‡ yſgafnder ei phutteindra yr halogodd hi 'r tîr; canys gyd â 'r maen a 'r pren y putteiniodd hi.

10 Ac er hyn oll hefyd, ni ddychwelodd Juda ei chwaer anffyddlon attafi, â 'i holl gâlon, eithr mewn † rhagrith, medd yr ARGLWYDD.

11 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, i Iſrael wrthnyſig a'i cyfiawnhaodd ei hun rhagor Juda anffyddlon.

12 ¶ Cerdda a chyhoedda 'r geiriau hyn tu a 'r gogledd, a dywed, Ti Iſrael wrthnyſig, dychwel, medd yr ARGLWYDD, ac

i Pen. 31. 22.

k Esay 30. 3. l 2 Cron. 28. 20.

m 2 Sam. 13. 19.

Gorph. 18. B.

† Heb. *Gan daywaeyd.*

a Deut. 24. 4.

b Gen. 38. 14. Ezec. 16. 24, 25.

c Deut. 28. 24. Pen. 9. 12. d Pen. 6. 15. a 8. 12. Ezec. 7. 7. Zeph. 3. 5.

e Diar. 2. 17.

f Pſ. 103. 9. Esay 57. 16. Ad. 12.

g Pen. 2. 20.

h Ezec. 16. 46. a 23. 2, 4

‡ Neu, *air.*

† Heb. *ffalſder.* neu, *celwydd.*

i Ezec. 16. 51. a 23. 11.

ac ni adawaf i'm llîd ſyrthio arnoch: canys [k] trugarog *ydwyf* fi, medd yr ARGLWYDD, ni ddaliaf *lid* yn dragywydd.

13 Yn unig cydnebydd dy anwiredd, droſeddu o honot yn erbyn yr ARGLWYDD dy Dduw, a gwaſgaru o honot dy ffyrdd i ddïethriaid, dan bob pren deiliog, ac ni wrandawëch ar fy llef, medd yr ARGLWYDD.

14 Trowch, chwi blant gwrthnyſig, medd yr ARGLWYDD; canys myfi a'ch priodais chwi; a mi a'ch cymmeraf chwi, un o ddinas, a dau o deulu, ac a'ch dygaf chwi i Sïon:

15 Ac a roddaf i chwi [l] fugeiliaid wrth *foad* fy nghalon, y rhai a'ch porthant chwi â gwybodaeth, ac â dyall.

16 Ac wedi darfod iwch' amlhâu a chynnyddu ar y ddaear, yn y dyddiau hynny, medd yr ARGLWYDD, ni ddywedant mwy, Arch cyfammod yr ARGLWYDD; ac † ni's meddwl càlon am dani, ac ni chofir hi; nid ymwelant â *hi* chwaith, ac ni wneir *hynny* mwy.

17 Yn yr amſer hwnnw y galwant Jeruſalem yn orſeddfa'r ARGLWYDD, ac y ceſglir atti yr holl genhedloedd, [m] at enw'r ARGLWYDD, i Jeruſalem: ac ni [n] rodiant mwy yn ôl cildynrwydd eu càlon ddrygionus.

18 Yn y dyddiau hynny [o] y rhodia tŷ Juda ‡ gyd â thŷ Iſrael, a hwy a ddeuant ynghŷd, o dir y gogledd, i'r tïr a roddais i yn etifeddiaeth i'ch tadau chwi.

19 Ond mi a ddywedais, Pa fodd i'th oſodaf ym mhlith y plant, ac y rhoddaf i ti [p] dïr dymunol, *ſef* etifeddiaeth † ardderchog lluoedd y cenhedloedd? Ac a ddywedais, Ti a elwi arnafi, Fy nhâd, ac ni throi ymmaith oddi ar fy ôl i.

20 ¶ Yn ddïau fel yr anffyddlona gwraig oddi wrth ei chyfaill; felly, tŷ Iſrael, [q] y buoch anffyddlon i mi, medd yr ARGLWYDD.

21 Llef a glywyd yn y mannau uchel, wylofain *a* dymuniadau meibion Iſrael: canys gwyraſant eu ffordd, *ac* anghofiaſant yr ARGLWYDD eu Duw.

22 [r] Ymchwelwch, feibion gwrthnyſig, *a* mi a jachâf eich gwrthnyſigrwydd chwi. Wele ni yn dyfod attat ti; o blegid ti yw'r ARGLWYDD ein Duw.

23 [s] Dïau *fod* yn ofer *ymddiried am help* o'r brynniau, *ac o* lïaws y mynyddoedd: [t] dïau *fod* jechydwriaeth Iſrael yn yr ARGLWYDD ein Duw ni.

24 Canys gwarth a yſodd lafur ein tadau o'n hieuengctid; eu defaid a'i gwartheg, eu meibion a'i merched.

25 Gorwedd yr ydym yn ein cywilydd, a'n gwarth a'n tŏdd ni: canys yn erbyn yr ARGLWYDD ein Duw y pechaſom, nyni a'n tadau, o'n hieuengctid hyd y dydd heddyw, ac ni wrandawſom ar lais yr ARGLWYDD ein Duw.

PEN. IV.

1 *Duw yn galw Iſrael, trwy ei addewid;* 3 *yn annog Juda i edifarhâu, trwy farnedigaethau ofnadwy.* 19 *Toſtur gwŷnfan am drueni Juda.*

ISrael, o's dychweli, [a] dychwel attafi, medd yr ARGLWYDD: heſyd o's rhoi heibio dy ffieidd-dra oddi ger fy mron, yna ni'th ſymmudir.

2 A [b] thi a dyngi, Byw yw'r ARGLWYDD, [c] mewn gwirionedd, mewn barn, ac mewn cyfiawnder: a'r cenhedloedd a ymfendithiant ynddo; ïe ynddo ef [d] yr ymglodforant.

3 ¶ Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD wrth wŷr Juda, ac wrth Jeruſalem, [e] Braenerwch i chwi fraenar, ac [f] na heuwch mewn drain.

4 [g] Ymenwaedwch i'r ARGLWYDD, a rhoddwch heibio ddïenwaediad eich càlon, chwi gwŷr Juda, a thrigolion Jeruſalem: rhag i'm digoſaint ddyfod allan fel tân, a lloſgi, fel na *byddo* diffoddydd, o herwydd drygioni eich amcanion.

5 Mynegwch yn Juda, a chyhoeddwch yn Jeruſalem, a dywedwch, Udgenwch udgorn yn y tïr, gwaeddwch, ymgeſglwch, a dywedwch, [h] Ymgynhullwch, ac awn i'r dinaſoedd caerog.

6 Codwch faner tu a Sïon, † ffowch, ac na ſefwch: canys [i] mi a ddygaf ddrwg o'r gogledd, a ‡ dinyſtr mawr.

7 [k] Y llew a ddaeth i ſynu o'i loches, a diſtethwr y cenhedloedd a gychwynnodd, ac a aeth allan o'i drigle, [l] i wneuthur dy dir yn orwag; *a*'th ddinaſoedd a ddinyſtrir heb drigiannydd.

8 Am hyn [m] ymwregyſwch â llïain sâch; galerwch ac udwch: canys angerdd llîd yr ARGLWYDD ni throes oddi wrthym ni.

9 Ac yn y dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y derſydd am gàlon y brenin, ac am gàlon y pennaethiaid: yr offeiriaid hefyd a ſynnant, a'r prophwydi a ryfeddant.

10 Yna y dywedais, O ARGLWYDD Dduw, [n] yn ſicr gan dwyllo ti a dwyllaiſt y bobl ymma a Jeruſalem, gan ddywedyd, Bydd heddwch i chwi; ac etto fe ddaeth y cleddyf hyd at yr enaid.

11 Yn yr amſer hwnnw y dywedir wrth y bobl hyn, ac wrth Jeruſalem; Gwynt ſych yr uchel-leoedd yn y diffeithwch tu a merch fy mhobl, nid i nithio, ac nid i buro;

12 Gwynt † llawn o'r *lleoedd* hynny a ddaw attafi: weithian hefyd myfi a draethaf farn yn eu herbyn hwy.

13 Wele, megis cymhylau y daw i ſynu, [o] a'i gerbydau megis corwynt: [p] ei feirch ſy ysgafnach nâ'r eryrod. Gwae nyni; canys ni a anrheithiwyd.

14 O Jeruſalem, [q] golch dy gàlon oddi wrth ddrygioni, fel y byddech gadwedig; pa hŷd y llettŷi o'th fewn goeg amcanion?

15 Canys llef ſydd yn mynegi [r] allan o Ddan, ac yn cyhoeddi cyſtudd allan o fynydd Ephraim.

16 Coffëwch i'r cenhedloedd; wele, cyhoeddwch yn erbyn Jeruſalem, ddyfod gwilwyr o wlâd bell, a llefaru yn erbyn dinaſoedd Juda.

17 Megis ceidwaid maes y maent o amgylch yn ei herbyn; am iddi fy nigloni, medd yr ARGLWYDD.

18 [s] Dy ffordd di a'th amcanion a wnaethant hyn i ti: dymma dy ddrygioni di, am ei fod yn chwerw, am ei fod yn cyrhaeddyd hyd at dy galon di.

19 ¶ Fy [t] mol, fy mol, gofidus wyf o barwydenau fy nghalon, mae fy nghalon yn terfyſau ynnof: ni allaf dewi, am it' glywed ſain yr udgorn, ô fy enaid, *a* gwaedd rhyfel.

20 [u] Dinyſtr ar ddinyſtr a gyhoeddwyd; canys yr holl dïr a anrheithiwyd: yn ddiſymmwth y diſtrywiwyd fy llueſtai i, *a*'m corcenni yn ddïantreg.

[k] Pſ. 86. 15. a 103. 8, 9. Ad. 5.

[l] Pen. 23. 4. Ezec. 34. 23. Eph. 4. 11.

† Heb. ni eſgyn ar y galon.

[m] Eſay 60. 9.

[n] Pen. 11. 8.

[o] Edrych Eay 11. 13. Ezec. 37. 16, 22. Hoſ. 1. 11.

‡ Neu, i ti.

[p] Pſ. 106. 24. Ezec. 20. 6. Dan. 8. 9. a 11. 16, 41, 45.

† Heb. dymuniad.

[q] Pen. 5. 11. Hoſ. 14. 1.

[r] Pſ. 121. 1, 2.

[s] Pſ. 3. 8.

Gorph. 18. P.

[t] Joel 2. 12.

[u] Eſay 65. 16. Edrych Pen. 5. 2. Eſa. 48. 1.

[a] Pen. 3. 1.

[b] Jer. 5. 2. Hoſ. 4. 15. Amos 8. 14.

[c] Pen. 9. 24. Eſay 48. 1. Zech. 8. 8.

[d] 2 Cor. 10. 17.

[e] Hoſ. 10. 12.

[f] Mat. 13. 7, 22.

[g] Deut. 10. 16. a 30. 6. Col. 2. 11.

[h] Pen. 8. 14.

† Neu, *ymgeſglwch*, neu, *ymgryfhewch*.

[i] Pen. 1. 13, 14, 15. a 6. 22.

‡ Heb. *thorriad*.

[k] Dan. 7. 4.

[l] Pen. 2. 15.

[m] Pen. 6. 26.

[n] Ezec. 14. 9.

† Neu, *llawnach nâ'r* llenedd.

[o] Eſay 5. 28.

[p] Hab. 1. 8.

[q] Eſay 1. 16.

[r] Pen. 8. 16.

[s] Pſ. 107. 17. Eſay 50. 1. Pen. 2. 17, 19.

[t] Eſay 15. 5. a 16. 11. a 21. 3. a 22. 4. Pen. 9. 1, 10.

[u] Pſ. 42. 7. Ezec. 7. 26.

21 Pa hŷd y gwelaf faner? *ac* y clywaf ſain yr udgorn?

22 Canys y *mae* fy mhobl i yn ynfyd heb fy adnabod i; meibion angall *yaynt*, ac nid dyallgar hwynt: y *maent* yn ſynhwyrol i wneuthur drwg, eithr gwneuthur da ni fedrant.

23 Mi a edrychais ar y ddaear, ac wele, afluniaidd a gwâg *oedd*; ac ar y nefoedd, a goleuni nid *oedd* ganddynt.

24 [x] Mi a edrychais ar y mynyddoedd, ac wele yr oeddynt yn crynu; a'r holl frynniau a ymeſgydwent.

25 Mi a edrychais, ac wele, nid *oedd* dŷn, a holl adar y nefoedd a giliaſent.

26 Mi a edrychais, ac wele 'r doldir yn anialwch, a'i holl ddinaſoedd a ddiſtrywiaſid o flaen yr ARGLWYDD, gan lidiawgrwydd ei ddigter ef.

27 Canys ſel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Y tîr oll fydd diffeithwch: [y] ac etto ni wnâf ddiben.

28 Am hynny y galara 'r ddaear, ac [z] y tywylla 'r nefoedd oddi uchod: o herwydd dywedyd o honoſi, Mi a'i bwriedais, ac ni bydd edifar gennyf, ac ni thrôf oddi wrtho.

29 Rhag trwſt y gwŷr meirch a'r ſaethyddion y ffŷ 'r holl ddinas; hwy a ânt i'r dryſni, ac a ddringant ar y creigiau: yr holl ddinaſoedd a adewir, ac heb neb a drigo ynddynt.

30 A thithau yr anrheithiedig, beth a wnei? Er ymwiſgo o honot ag yſgarlad, er it' ymdrwſſio â thlyſau aur, er i ti † liwio dy wyneb â lliwiau, yn ofer i'th wnei dy hun yn dêg; *dy* gariadau a'th ddirmygant, *ac* a geiſiant dy einioes.

31 Canys clywais lef megis gwraig yn eſgor, cyfyngder fel benyw yn eſgor ar ei hetifedd cyntaf, lef merch Sion, yn ochain, *ac* yn lledu ei dwylaw, *gan ddywedyd*, Gwae fi yr awr hon; o blegid diffygiodd fy enaid gan leiddiaid.

PEN. V.

Barnedigaethau Duw ar yr Juddewon, am eu gwrthnyſigrwydd, 7 am eu godineb, 10 am eu hannuwioldeb, 19 am iddynt daïyſtyru Duw, 25 am eu mawr lygredigaeth yn eu llywodraeth fydol, 30 ac eglwyſig.

RHedwch ymma a thraw, ar hŷd heolydd Jeruſalem, ac edrychwch yr awr hon, mynnwch wybod hefyd, a cheiſiwch yn ei † heolydd hi, o chewch ŵr, [a] a oes a wnêl farn, a gais wirionedd, a myfi a'i harbedaf hi.

2 Ac [b] er dywedyd o honynt, Byw yw 'r ARGLWYDD, etto yn gelwyddog y tyngant.

3 O ARGLWYDD, onid ar y gwirionedd *y mae* dy lygaid di? ti [c] a'i tarewaiſt hwynt, ac nid ymofidiaſant; diſeaiſt hwynt, *eithr* [d] gwrthodaſant dderbyn cerydd; hwy a wnaethant eu hwynebau yn galettach nâ chraig: gwrthodaſant ddychwelyd.

4 A mi a ddywedais, Yn ſicr tlodion y-*dyw* y rhai hyn, ynfydion ydynt: canys [e] nid adwaenant ffordd yr ARGLWYDD, *na* barn eu Duw.

5 Mi a âf rhagof at y gwŷr mawr, ac a ymddiddanaf â hwynt; canys [f] hwy a wybuant ffordd yr ARGLWYDD, *a* barn eu Duw; eithr y rhai hyn [g] a gyddorraſant yr jau, *ac* a ddrylliaſant y rhawymau.

6 O blegid hyn [h] llew o'r coed a'i tery hwy, [i] blaidd † o'r anialwch a'i diſtrywia hwy, [k] llewpard a wilia ar eu dinaſoedd hwy: pawb a'r a ddêl allan o honynt a rwygir: canys eu camweddau a amlhaſant, eu gwrthdrofeydd ‡ a 'chwanegaſant.

7 Pa fodd i'th arbedwn am hyn? dy blant a'm gadawſant i, ac [l] a dyngaſant i'r *rhai* nid *ydynt* dduwiau: a phan ddiwellais hwynt, gwnaethant odineb, ac a heidiaſant i dŷ 'r buttain.

8 [m] Oeddynt *fel* meirch porthiannus y borau; gweryrent bob un ar wraig ei gymmydog.

9 [n] Onid ymwelaf am y *pethau* hyn, medd yr ARGLWYDD? oni ddïal fy enaid ar gyfryw genedl a hon?

10 ¶ [o] Dringwch ar ei muriau hi, a diſtrywiwch, [p] ond na orphennwch yn llwyr; tynnwch ymmaith eu mur-ganllawiau hi; canys nid eiddo 'r ARGLWYDD *yaynt*.

11 O blegid [q] tŷ Iſrael a thŷ Juda a wnaethant yn anffyddlon jawn â mi, medd yr ARGLWYDD.

12 [r] Celwyddog ſuant yn erbyn yr ARGLWYDD, a dywedaſant, [s] Nid eſe yw; ac ni ddaw drygfyd arnom, ac ni welwn gleddyf na newyn:

13 A'r prophwydi a ſuant fel gwynt, a'r gair nid yw ynddynt: fel hyn y gwneir iddynt hwy.

14 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw y lluoedd, Am i chwi ddywedyd y gair hwn, [t] wele fi yn rhoddi fy ngeiriau yn dy enau di yn dân, a'r bobl hyn yn gynnud, ac eſe a'i diſa hwynt.

15 Wele, mi a ddygaf arnoch chwi, tŷ Iſrael, [u] genedl o bell, medd yr ARGLWYDD: cenedl nerthol *ydyw*, cenedl *a fu* er ys talm, cenedl ni wyddoſt ei hiaith, ac ni ddyelli beth a ddywedant.

16 Ei chawell ſaethau hi *ſydd* fel bedd agored, cedyrn *ydynt* oll.

17 A hi a fwyty dy [x] gynhauaf di, a'th ſara, *yr hwn* a gawſai dy feibion di a'th ferched ei fwyta: hi a fwyty dy ddefaid di a'th wartheg; hi a fwyty dy winwydd a'th ffigyſwydd: dy ddinaſoedd cedyrn, y rhai yr wyt yn ymddiried ynddynt, a dloda hi â'r cleddyf.

18 Ac er hyn, yn y dyddiau hynny, medd yr ARGLWYDD, [y] ni wnâf fi gwbl ben a chwi.

19 ¶ A bydd pan ddywedoch, [z] Pa ham y gwnâ yr ARGLWYDD ein Duw hyn oll i ni? ddywedyd o honot tithau wrthynt, Megis y gwrthodaſoch fi, ac y gwaſanaethaſoch dduwiau dïeithr yn eich tîr eich hun; felly y gwaſanaethwch ddïeithriaid mewn tîr ni *byddo* eiddo chwi.

20 Mynegwch hyn yn nhŷ Jacob; a chyhoeddwch hyn yn Juda, gan ddywedyd,

21 Gwrando hyn yn awr, [a] ti bobl ynfyd ac heb † ddyall; y rhai v mae llygaid iddynt, ac ni welant; *a chluſtiau* iddynt, ac ni chlywant.

22 Onid ofnwch chwi fi, medd yr ARGLWYDD? oni chrynwch rhag fy mron, yr hwn a oſodais y tywod [b] *yn* derfyn i'r môr *trwy* ddeddf dragywyddol, fel nad elo dros hwnnw; er i'r tonnau ymgyrchu, etto ni thyccia iddynt; er iddynt derfyſgu, etto ni ddeuant dros hwnnw?

23 Eithr i'r bobl hyn y mae calon wrthnyſig, ac anufuddgar: hwynt-hwy a giliaſant, ac a aethant *ymmaith*:

[x] Eſay 5. 25.

[y] Pen. 5. 10. 18. a 30. 11. a 46. 28.

[z] Eſay 5. 30. a 50. 3.

† Neu, *aorri ay lygaid.*

Gorph. 19. B. Sul 14 ar ôl y Drindod, B.

† *ehangeodd.*

[a] Gen. 18. 23, &c. Pſ. 12. 1.

[b] Edrych Pen. 4. 2.

[c] Eſay 1. 5. a 9. 13. Peu. 2. 30.

[d] Zeph. 3. 2.

[e] Pen. 8. 7.

[f] Mic. 3. 1.

[g] Pſ. 2. 3.

[h] Pen. 4. 7.

[i] Pſ. 104. 20. Hab. 1. 8.

† Neu, *yr hwyr.*

[k] Hol. 13. 7.

‡ Heb. *a gryſhaodd.*

[l] Joſ. 23. 7. Zeph. 1. 5.

[m] Ezec. 22. 11.

[n] Ad. 2. a Pen. 9. 9.

[o] Pen. 39. 8.

[p] Pen. 4. 27.

[q] Pen. 3. 20.

[r] 2 Cron. 36. 16.

[s] Eſay 28. 15.

[t] Pen. 1. 9.

[u] Deut. 28. 49. Eſay 5. 26. Pen. 1. 15. a 6. 22.

[x] Leſ. 26. 16. Deut. 28. 31, 33.

[y] Pen. 4. 27.

[z] Pen. 13. 22. a 16. 10.

[a] Eſay 6. 9. Ezec. 12. 2. Mat. 13. 14. Joan 12. 40. Act. 28. 26. Rhuſ. 11. 8.

† Heb. *galon.*

[b] Job 38. 10, 11. Pſ. 104. 9.

24 Ac ni ddywedant yn eu calon, Ofnwn weithian yr ARGLWYDD ein Duw, [c] yr hwn ſydd yn rhoi 'r glaw cynnar a'r diwedd ar yn ei amſer: *efe* a geidw i ni ddefodol wythnoſau cynhauaf.

25 ¶ Eich anwireddau chwi a droes heibio y rhai hyn, a'ch pechodau chwi a attaliaſant ddaioni oddi wrthych.

26 Canys ym myſg ſy mhobl y ceir anwiriaid, y rhai [d] a † wiliant megis *un* yn goſod maglau: goſodant offer dinyſtr, dynion a ddaliant.

27 Fel cawell yn llawn o adar, ſelly y *mae* eu tai hwynt yn llawn o dwyll: am hynny y cynnyddaſant, ac yr ymgyfoethogaſant.

28 [e] Tewychaſant, diſgleiriaſant, aethant heſyd tu hwnt i weithredoedd y drygionus; [f] ni farnant farn yr amddifad, [g] etto ffynnaſant; ac ni farnant farn yr anghenus.

29 [h] Onid ymwelaf am *y pethau* hyn, medd yr ARGLWYDD? oni ddial ſy enaid ar gyfryw genedl a hon?

30 ¶ ‡ Peth aruthr ac erchyll a wnaed yn y tir.

31 Y prophwydi a brophwydant i gelwydd, yr offeiriaid heſyd a † lywodraethant trwy eu gwaith hwynt; a'm pobl a hoffant hynny: etto beth a wnewch yn niwedd hyn?

PEN. VI.

1 Y gelynion a yrrwyd yn erbyn Judea, 4 yn ymgyſſuro. 6 Duw yn goſod y gelynion ar waith, o herwyad pechodau ei bobl. 9 Y Prophwyd yn cwyno rhag barnedigaethau Duw o herwydd eu pechodau hwy: 18 Yn cyhoedai digofaint Duw, 26 Yn galw 'r bobl i alaru, o herwydd barnedigaethau Duw, am eu pechodau hwy.

YMgynhullwch i ffoi, meibion Benjamin, o ganol Jeruſalem, ac yn Nhecoa udgenwch udgorn; a chodwch ffagl ym Meth-haccerem: canys [a] drwg a welir o'r gogledd, a dinyſtr mawr.

2 Cyffelybais ferch Sion i *wraig* † dêg ſoethus.

3 Atti hi y daw 'r bugeiliaid a'i dadebau; yn ei herbyn hi o amgylch y goſodant *eu* pebyll; porant bob un yn ei le.

4 Parotowch ryfel yn ei herbyn hi; codwch, ac awn i fynu ar hanner dydd. Gwae ni, o herwydd ciliodd y dydd, canys cyſgodau 'r hwyr a ymeſtynnaſant.

5 Codwch, ac awn i fynu o *hŷd* nos, a diſtrywiwn ei phalaſau hi.

6 ¶ Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Torrwch goed, a ‡ chodwch glawdd yn erbyn Jeruſalem. Dymma 'r ddinas *ſydd* i ymweled â hi; gorthrymder *yw* hi oll o'i mewn.

7 [b] Megis y gwnâ ffynnon i'w dwfr darddu allan, ſelly y mae hi yn bwrw allan ei drygioni: [c] trais ac ysbail a glywir ynddi; gofid a dyrnodiau *ſy* 'n waſtad ger fy mron.

8 Cymmer addyſg, O Jeruſalem, rhag [d] i'm hemaid i † ymado oddi wrthyt; rhag i mi dy oſod di yn anrhaith, yn dîr anghyfanneddol.

9 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Gan loffa y lloffant weddill Iſrael fel gwinwydden: trô dy law yn ei hôl, megis caſglydd grawnwin i'r baſgedau.

10 Wrth bwy y dywedaf fi, a phwy a rybuddiaf, fel y clywant? wele, [e] eu cluſt ſy ddienwaededig, ac ni allant wrando: wele, dirmygus ganddynt air yr ARGLWYDD, nid oes ganddynt ewyllys iddo.

11 Am hynny 'r ydwyf fi yn llawn o lid yr ARGLWYDD, blinais yn ymattal: tywalldaf ef ar y plant ‡ yn yr heol; ac ar gynnulleidfa 'r gwŷr ieuaingc heſyd: canys y gŵr a'r wraig a ddelir, yr henwr a'r llawn o ddyddiau.

12 [f] A'i tai a ddigwyddant i eraill, eu meuſydd a'i gwragedd heſyd: canys eſtynnaf fy llaw ar drigolion y wlâd, medd yr ARGLWYDD.

13 O blegid [g] o'r lleiaf o honynt hyd y mwyaf, pob un ſydd yn ymrôi i gybyddodd: ac o'r prophwyd hyd yr offeiriad, pob un ſydd yn gwneuthur ffalſder.

14 A hwy [h] a jachaſant ‡ friw *merch* fy mhobl i yn eſmwyth, gan ddywedyd, Heddwch, heddwch; er nad *oedd* heddwch.

15 [i] A ydoedd arnynt hwy gywilydd pan wnelent ffieidd-dra? nid ydoedd arnynt hwy ddim cywilydd, ac ni fedrent wrido: am hynny y cwympant ym myſg y rhai a gwympant; yn yr amſer yr ymwelwyf â hwynt y cwympant, medd yr ARGLWYDD.

16 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Sefwch ar y ffyrdd, ac edrychwch, a goſynnwch am [k] yr hên lwybrau, lle *mae* ffordd dda, a rhodiweh ynddi; a [l] chwi a gewch orphwyſdra i'ch eneidiau: ond hwy a ddywedaſant, Ni rodiwn ni *ynddi*.

17 A mi a oſodais [m] wilwyr arnoch chwi, *gan ddywedyd*, Gwrandêwch ar ſain yr udgorn. Hwythau a ddywedaſant, Ni wrandâwn ni ddim.

18 ¶ Am hynny clywch, genhedloedd; a thi gynnulleidfa, gwybydd pa bethau ſy yn eu plith hwynt.

19 [n] Gwrando, tydi 'r ddaear, wele fi yn dwyn drygfyd ar y bobl hyn, *ſef* [o] ffrwyth eu meddyliau eu humain; am na wrandawſant ar fy ngeiriau, na 'm cyfraith, eithr gwrthodaſant hi.

20 [p] I ba beth y daw i mi thus o Seba, a chalamus peraidd o wlâd bell? eich poethoffrymmau nid *ydynt* gymmeradwy; ac nid melus eich aberthau gennyf.

21 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi yn rhoddi tramgwyddiadau i'r bobl hyn, fel y tramgwyddo wrthynt y tadau a'r meibion ynghŷd; cymmydog a'i gyfaill a ddifethir.

22 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele [q] bobl yn dyfod o dîr y gogledd, a chenedl fawr a gyfyd o ſtlyſau 'r ddaear.

23 Yn y bwa a'r waywffon yr ymaflant; creulon *ydynt*, ac ni chymmerant drugaredd: eu llais a rua megis y môr, ac ar feirch y marchogant yn daclus, megis gŵr i ryfel yn dy erbyn di, merch Sion.

24 Clywſom sôn am dawynt, ein dwylaw a laeſaſant; [r] blinder a'n daliodd, fel gofid gwraig yn eſgor.

25 Na ddos allan i'r maes, ac na rodia ar hŷd y ffordd; canys cleddyf y gelyn, *ac* arſwyd *ſydd* oddi amgylch.

26 ¶ Merch ſy mhobl, [s] ymwregyſa â ſachliain, ac [t] ymdroa yn y lludw; [u] gwnâ it' gwynfan *a* galar toſt, *megis am* unig *fâb*: canys y diſtrywiwr a ddaw yn ddiſymmwth arnom ni.

27 [x] Mi a'th roddais di yn dŵr, *ac yn* gadarnfa ym myſg fy mhobl, i wybod ac i brofi eu ffordd hwy.

[c] Deut. 11. 14.
[d] Diar. 1. 11, 17, 18.
† Neu, *aremiant yd adarwyr yn cynllwyn.*
[e] Deut. 32. 15.
[f] Eſay 1. 23. Zech. 7. 10.
[g] Job 12. 6. Pſ. 73. 12. Pen. 12. 1.
[h] Ad. 9.
‡ Neu, *Syndoa a bwyti.*
[i] Pen. 14. 14. a 23. 25, 26. Ezec. 13. 6.
† Heb. *gymmerant i'w dwylo.*

Gorph. 19. P.

[a] Pen. 1. 14.
† Neu, *yn trigo garref.*

‡ Neu, *tywyllwch yr offer Jaeou.*
[b] Eſay 57. 20. Pſ. 55. 9, 10, 11.
[c] Ezec. 23. 12.
† Neu, *ymdazlau.*

[d] Pen. 7. 16.

[e] Heb. *caſon.* Job 38. 10, 11. Pſ. 104. 9.

[f] Pen. 5. 28.
[g] Eſay 56. 11. Pen. 8. 10. a 14. 18.
[h] Pen. 8. 11. Ezec. 13. 10.
‡ Heb. *dorriad.*
[i] Pen. 3. 3. a 8. 12.

[k] Eſay 8. 20. Pen. 18. 15. Mal. 4. 4. Luc 16. 29.
[l] Mat. 11. 29.
[m] Eſay 21. 11. Ezec. 3. 17. Hab. 2. 1.
[n] Eſay 1. 2.
[o] Diar. 1. 31.
[p] Eſay 1. 11. a 66. 3. Amos 5. 21. Mic. 6. 6, &c.

[q] Pen. 1. 15. a 5. 15. a 10. 22. a 50. 41, 42, 43.

[r] Pen. 4. 31. a 49. 24. a 50. 43.
[s] Pen. 4. 8. a 25. 34.
[t] Mic. 1. 10.
[u] Zech. 12. 10.
[x] Pen. 1. 18. a 15. 20.

28 Cyndyn o'r ſâth gyndynnaf *ydynt* oll,
[y] Pen. 9. 4. yn rhodio ag enllib: [z] eſydd a haiarn *ynt*;
[z] Ezec. 22. 18. llygru y maent hwy oll.

29 Lloſgodd y ſegin, gan dân y darfu
'r plwm; yn ofer y toddodd y toddydd:
canys ni thynnwyd y rhai drygionus ym-
maith.

[a] Eſay 1. 22. 30 [a] Yn arian gwrthodedig y galwant
hwynt; am wrthod o'r ARGLWYDD
hwynt.

PEN. VII.

Gorph. 20. B. 1 *Anfon Jeremi i alw am wîr edifeirwch, i ludaias y caethiwed.* 8 *Y mae yn llyſu eu hoferymaairied hwy,* 12 *trwy eſampl Siloh.* 17 *Y mae yn eu bygwth am eu aelw-aadoliaeth:* 21 *Yn llyſu ebyrth yr anufudd;* 29 *Yn eu hannog i alaru, o achos eu ffieiddra yn Nhophet,* 32 *a'r barnedigaethau a ddoi am hynny.*

Y Gair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddi wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

2 Saſ di ym mhorth tŷ 'r ARGLWYDD, a chyhoedda 'r gair hwn yno, a dywed, Gwrandêwch air yr ARGLWYDD, *chwi* holl Juda, y rhai a ddeuwch i mewn trwy 'r pyrth hyn, i addoli 'r ARGLWYDD.

3 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, [a] Gwellhêwch eich ffyrdd, a'ch gweithredoedd; ac mi a wnâf i chwi drigo yn y man ymma.

[a] Pen. 18. 11. a 26. 13.

4 Nac ymddiriedwch mewn geiriau celwyddog, [b] gan ddywedyd, Teml yr ARGLWYDD, Teml yr ARGLWYDD, Teml yr ARGLWYDD *ydynt.*

[b] Mic. 3. 11.

5 Canys o's gan wellhâu y gwellhêwch eich ffyrdd, a'ch gweithredoedd; o's gan wneuthur y gwnewch farn rhwng gŵr a'i gymmydog;

6 *Ac* ni orthrymmwch y dïeithr, yr ymddifad, a'r weddw; ac ni thywelldwch waed gwirion yn y ſan hon; ac ni rodiwch ar ôl duwiau dïeithr, i'ch niwaid eich hun;

7 Yna y gwnâf i chwi drigo yn y ſan hon, yn y tîr a roddais i'ch tadau chwi, yn oes oeſoedd.

[c] Ad. 4. ‡ Neu, *a elwir ar ſy enw.* [d] Mat. 21. 13. Mar. 11. 17. Luc 19. 46. [e] Eſay 56. 7. [f] Joſ. 18. 1. Barn. 18. 31. [g] Ad. 25. Pen. 11. 7. [h] Diar. 1. 24. Eſay 65. 12. a 66. 4. [i] 1 Sam. 4. 10, 11. Pſal. 78. 60. a 132. 6. Pen. 26. 6.

8 ¶ Wele [c] chwi yn ymddiried mewn geiriau celwyddog ni wnânt lês.

9 Ai yn lledratta, yn lladd, ac yn godinebu, a thyngu anudon, ac arogl-darthu i Faal, a rhodio ar ôl duwiau dïeithr, y rhai nid adwaenoch;

10 Y deuwch, ac y ſefwch ger ſy mron i yn y tŷ hwn, yr hwn ‡ y gelwir ſy enw i arno, ac y dywedwch, Rhyddhâwyd ni i wneuthur y ffieidd-dra hyn oll?

11 Ai [d] yn llochês lladron yr aeth [e] y tŷ ymma, ar yr hwn y gelwir ſy enw i, ger bron eich llygaid? wele minnau a welais *hyn*, medd yr ARGLWYDD.

12 Eithr attolwg, ewch [f] i'm lle, yr hwn *a ſa* yn Siloh, lle y goſodais ſy enw ar y cyntaf, ac edrychwch beth a wneuthym i hwnnw o herwydd anwiredd ſy mhobl Iſrael.

13 Ac yn awr, am wneuthur o honoch yr holl weithredoedd hyn, medd yr ARGLWYDD, minnau a leſerais wrthych, [g] gan godi 'n fore, a llefaru, etto ni chlywſoch; a [h] gelwais arnoch, ond nid attebaſoch:

14 Am hynny y gwnâf i'r tŷ *hwn* y gelwir ſy enw arno, yr hwn yr ydych yn ymddiried ynddo, ac i'r lle a roddais i chwi ac i'ch tadau, megis y gwneuthym i [i] Siloh.

15 A mi a'ch taflaf allan o'm golwg, fel y teflais eich holl frodyr, *ſef* holl hâd Ephraim.

16 Am hynny, [k] na weddïa dros y bobl hyn, ac na ddyſchafa waedd na gweddi droſtynt; ac nac eiriol arnaf: canys ni'th wrandawaf.

[k] Ecſod. 32. 10. Pen. 11. 14. a 14. 11.

17 ¶ Oni weli di beth y maent hwy yn ei wneuthur yn ninaſoedd Juda, ac yn heolydd Jeruſalem?

[l] Pen. 44. 19.

18 [l] Y plant ſy 'n caſglu cynnud, a'r tadau yn cynneu tân, a'r gwragedd yn tylino toes, i wneuthur teiſennau i ‡ frenhines y neſ, ac i dywallt dïod-offrymmau i dduwiau dïeithr, i'm digio i.

‡ Neu, *waith.*

19 Ai ſi y maent hwy yn ei ddigio, medd yr ARGLWYDD? ai hwynt eu hun, er cywilydd i'w hwynebau eu hun?

[m] Eſay 1. 11. Pen. 6. 20. Amos 5. 21.

20 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele ſy llïd a'm digoſaint a dywelltîr ar y man ymma, ar ddŷn ac ar anifail, ar goed y maes, ac ar ffrwyth y ddaear; ac eſe a lŷſg, ac ni's diffoddir.

Edrych Hoſ. 8. 13. † Heb. *meſeſau poeth-offr.*

21 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael; [m] Rhoddwch eich poeth-offrymmau at eich aberthau, a bwytêwch gîg.

[n] Deut. 6. 3. [o] Ecſod. 19. 5. Lef. 26. 2.

22 Canys ni ddywedais i wrth eich tadau, ac ni orchymynnais iddynt, y dydd y dugym hwynt o dîr yr Aipht, am † boeth-offrymmau, neu aberthau:

[p] Pen. 11. 8. ‡ Neu, *ac amcanion.*

23 Eithr y peth hyn a orchymynnais iddynt, gan ddywedyd, [n] Gwrandêwch ar ſy llef, a [o] mi a fyddaf Dduw i chwi, a chwithau fyddwch yn bobl i minnau; a rhodiwch yn yr holl ffyrdd a orchymynnais i chwi, fel y byddo yn ddaionus i chwi.

[q] Pen. 2. 27. a 32. 33. † Heb. *oeddynt yn ôl.*

24 [p] Eithr ni wrandawſant, ac ni oſtyngaſant eu cluſt, ond rhodiaſant yn ôl cynghorion *a* ‡ childynrwydd eu călon ddrygionus, ac [q] † aethant yn ôl, ac nid ym mlaen.

[r] 2 Cron. 36. 15. Pen. 25. 4.

25 O'r dydd y daeth eich tadau chwi allan o wlâd yr Aipht hyd y dydd hwn, [r] mi a ddanſonais attoch ſy holl waſanaethwyr y prophwydi, [s] *bob* dydd gan foregodi, ac anſon:

[s] Ad. 13. [t] Pen. 11, 8.

26 [t] Er hynny ni wrandawſant arnaſi, ac ni oſtyngaſant eu cluſt, eithr [u] caledaſant eu gwarrau; gwnaethant yn waeth nâ'i tadau.

[u] Neh. 9. 17, 29. Pen. 16. 12. a 17. 23. a 19. 15. a 25. 3.

27 Am hynny ti a ddywedi 'r geiriau hyn oll wrthynt; ond ni wrandawant arnat: gelwi hefyd arnynt; ond nid attebant di.

‡ Neu, *addyſg.*

28 Eithr ti a ddywedi wrthynt, Dymma genedl ni wrendy ar lais yr ARGLWYDD ei Duw, ac ni dderbyn ‡ gerydd: darfu am y gwirionedd, a thorrwyd hi ymmaith o'i genau hwynt.

[x] Job 1. 20. Eſay 15. 2. Jer. 16. 6 † 2 Bren. 21. 4. 2 Cron. 33. 4. Ezec. 8. 5, 6. [z] 2 Bren. 23. 10. Pen. 19. 5. † Heb. *eſgynnodd ar ſy nghalon.*

29 ¶ [x] Cneifia dy wallt, *ô Jeruſalem*, a bwrw i ffordd; a chyfod gwynſan ar y lleoedd uchel: canys yr ARGLWYDD a ſwriodd i ffordd, ac a wrthododd genhedlaeth ei ddigoſaint.

30 Canys meibion Juda a wnaethant ddrwg yn ſy ngolwg, medd yr ARGLWYDD: [y] goſodaſant eu ffieidd-dra yn y tŷ yr hwn y gelwir ſy enw arno, i'w halogi ef.

[y] Pen. 19. 5. † Heb. *eſgynnodd ar ſy nghalon.*

31 A hwy a adeiladaſant [z] uchelfeydd Tophet, yr hon *ſydd* ynglynn mâb Hinnom; i loſgi eu meibion a'i merched yn tân, yr hyn ni orchymynnais, ac ni † feddyliodd ſy nghalon.

32 ¶ Am

32 ¶ Am hynny wele 'r dyddiau [a] yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, na elwir hi mwy Tophet, na glyn mâb Hinnom, namyn glyn lladdedigaeth; canys claddant o fewn Tophet, nes bod eisiau lle.

33 A bydd [b] celanedd y bobl hyn yn ſwyd adar y nefoedd, ac ianiſeiliaid y ddaear; ac ni *bydd* a'i tarfo.

34 [c] Yna y gwnâf i lais llawenydd, a llais digriſwch, llais priod-fâb, a llais priod-ferch, ddarfod allan o ddinaſoedd Juda, ac o heolydd Jeruſalem; canys yn anrhaith y bydd y wlâd.

26. 13. Hoſ. 2. 11. Dad. 18. 23.

PEN. VIII.

1 *Gofid yr Juddewon, yn fyw ac yn farw.* 4 *Y mae yn edliw iadynt eu hynfyd a'i digywilydd anedifeirwch:* 13 *Yn dangos y farn dôſt a gaent hwy,* 18 *ac yn cwyno eu henbyd gyflwr hwy.*

YN yr amſer hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y dygant hwy eſgyrn brenhinoedd Juda, ac eſgyrn ei dywyſogion, ac eſgyrn yr offeiriaid, ac eſgyrn y prophwydi, ac eſgyrn trigolion Jeruſalem, allan o'i beddau.

2 A hwy a'i tânant o flaen yr haul, ac o flaen y lleuad, a holl lu 'r nefoedd, y rhai a garaſant hwy, a'r rhai a waſanaethaſant, a'r rhai y rhodiaſant ar eu hôl, a'r rhai a geiſiaſant, a'r rhai a addolaſant: ni chaeſglir hwynt, ac ni's cleddir; yn dommen ar wyneb y ddaear y byddant.

3 Ac angau a ddewiſir o flaen bywyd gan yr holl weddillion a adewir o'r teulu drwg hwn, y rhai a adewir yn y lleoedd oll y gyrrais i hwynt yno, medd ARGLWYDD y lluoedd.

4 ¶ Ti a ddywedi wrthynt hefyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; A gwympant hwy, ac ni chodant? a dry eſe ymmaith, ac oni ddychwel?

5 Pa ham y ciliodd pobl Jeruſalem ymma yn ei hôl ag encil tragywyddol? glynaſant mewn twyll, gwrthodaſant ddychwelyd.

6 Mi a wrandewais ac a glywais, *ond* ni ddywedent yn jawn, nid edifarhaodd neb am ei anwiredd, gan ddywedyd, Beth a wneuthym i? pob un oedd yn troi i'w yrfa, megis march yn rhuthro i'r frwydr.

7 Ie [a] y ciconia yn yr awyr a edwyn ei dymhorau, y durtur hefyd, a'r aran, a'r wennol, a gadwant amſer eu dyfodiad; eithr [b] ſy mhobl i ni wyddant farn yr ARGLWYDD.

8 Pa fodd y dywedwch, Doethion *ydym* ni, a chyfraith yr ARGLWYDD *ſydd* gyd â ni? wele, yn ddïau ‡ ofer y gwnaeth *hi*; ofer yw pin y 'ſgriſennyddion.

9 [c] Y doethion † a w'radwyddwyd, a ddychrynwyd, ac a ddaliwyd: wele, gwrthodaſant air yr ARGLWYDD; a ‡ pha ddoethineb *ſydd* ynddynt?

10 Am hynny [d] y rhoddaf eu gwragedd hwynt i eraill, *a'*i meuſydd i'r rhai a'i meddianno: canys o'r lleiaf hyd y mwyaf, pob un ſy 'n ymrôi i [e] gybydd-dod, o'r prophwyd hyd at yr offeiriad, pawb ſydd yn gwneuthur ffalſder.

11 [f] Jachaſant hefyd archoll merch fy mhobl yn yſgafn, gan ddywedyd, [g] Heddwch, heddwch, pryd nad *oedd* heddwch.

12 A fu [h] gywilydd arnynt hwy pan wnaethant ffieidd-dra? na fu ddim cywilydd arnynt, ac ni fedraſant wrido: am hynny ſyrthiant ym myſg y rhai a ſyrthiant: yn amſer eu hymweliad y ſyrthiant, medd yr ARGLWYDD.

13 ¶ Gan ‡ ddifa y difaf hwynt, medd yr ARGLWYDD; ni *bydd* grawnwin [i] ar y winwydden, na ffigys [k] ar y ffigysbren, a'r ddeilen a ſyrth; a'r *hyn* a roddais iddynt a ymedy â hwynt.

14 Pa ham yr ydym ni yn aros? [l] ymgaſglwch ynghŷd, ac awn i'r dinaſoedd cedyrn, a diſtawn yno: canys yr ARGLWYDD ein Duw a'n goſtegodd, ac a roes i ni [m] ddwfr ‡ buſtl i'w yfed, o herwydd pechu o honom yn erbyn yr ARGLWYDD.

15 [n] Diſgwil yr oeddym am heddwch, ettto ni *ddaeth* daioni; am amſer meddyginiaeth, ac wele ddychryn.

16 O [o] Ddan y clywir ffroen'iad ei feirch ef; gan lais gweryrfa ei gedyrn ef y crynodd yr holl ddaear: canys hwy a ddaethant, ac a ſwyaſant y tîr, † ac oll a oedd ynddo; y ddinas, a'r rhai ſy 'n trigo ynddi.

17 Canys wele, mi a ddanſonaf ſeirph, aſpiaid i'ch myſg, y rhai nid *oes* [p] ſwyn rhag ddynt: a hwy a'ch brathant chwi, medd yr ARGLWYDD.

18 ¶ *Pan* ymgyſſurwn yn erbyn gofid, ſy nghalon *ſydd* yn gofidio ‡ ynnof.

19 Wele lais gwaedd merch fy mhobl, o blegid † y rhai o wlâd bell: onid *ydyw* 'r ARGLWYDD yn Sion? onid yw ei brenin hi ynddi? pa ham i'm digiaſant â'i delwau cerfiedig, *ac* ag ofereedd dïeithr?

20 Y cynhauaf a aeth heibio, darfu 'r hâf, ac nid ydym ni gadwedig.

21 Am friw merch fy mhobl i'm briwyd i; ‡ galerais, daliodd ſynder fi.

22 Onid *oes* [q] driagl yng Ngilead? onid *oes* yno phyſygwr? pa ham na † wellhâ jechyd merch fy mhobl?

PEN. IX.

1 *Jeremïah yn cwynfan o achos amryw bechodau 'r Juddewon, a'i barnedigaethau.* 12 *Anufudd-dod yw achos eu chwerw ofid hwy.* 17 *Y mae yn eu hannog i gwynfan o achos eu dinyſtr:* 23 *ac i hyderu, nid arnynt eu hunain, ond ar Dduw.* 25 *Y mae yn bygwth Juddewon a chenhedloedd hefyd.*

O [a] Na bai fy mhen yn ddyfroedd, a'm llygaid yn ffynnon o ddagrau, fel yr wylwn ddydd a nôs, am laddedigion merch fy mhobl.

2 Oh na byddai i mi yn yr anialwch letty fforddolion, fel y gadawn fy mhobl, ac yr elwn oddi wrthynt; canys [b] hwynt oll *vdynt* odinebus, *a* chynnulliad anffyddloniaid.

3 A [c] hwy a annelaſant eu tafod *fel* eu bwa *i* gelwydd; ac nid ar wirionedd yr ymgryfhaſant ar y ddaear: canys aethant o ddrwg i ddrwg, ac nid adnabuant fi, medd yr ARGLWYDD.

4 [d] Gochelwch bawb ei ‡ gymmydog, ac na choelied neb ei frawd: canys pob brawd gan ddiſodli a ddiſodla, a phob cymmydog [e] a rodia yn dwyllodrus.

5 Pob un hefyd a † dwylla ei gymmydog, a'r gwîr ni's dywedant: hwy a ddyſgaſant eu tafodau i ddywedyd celwydd, ymflinaſant yn gwneuthur anwiredd.

6 Dy drigfan *ſydd* yng nghanol twyll: o herwydd twyll y gwrthodaſant fy adnabod i, medd yr ARGLWYDD.

[a] Pen. 19. 6.
[b] Deut. 28. 26. Pſal. 79. 2. Pen. 12. 9. a 16. 4. a 34. 20.
[c] Eſay 24. 7, 8. Pen. 16. 9. a 25. 10. a 33. 11. Ezec. 26. 13. Hoſ. 2. 11. Dad. 18. 23.

Gorph. 20. P.

[a] Eſay 1. 3.
[b] Pen. 5. 4, 5.
‡ Neu, *ffals bin yr ysgrifennyddion ſydd yngweithio ar ffalſder.*
Eſay 10. 1.
[c] Pen. 6. 15.
† Neu, *a wrad. a ddych. ac a ddaliwyd hwynt?*
‡ Heb. *doethineb pa beth?*
[d] Deut. 28. 30. Pen. 6. 12. Amos 5. 11. Zeph. 1. 13.
[e] Eſay 56. 11. Pen. 6. 13.
[f] Pen. 6. 14.
[g] Ezec. 13. 10.
[h] Pen. 3. 3. a 6. 15.

‡ Neu, *gaſglu.*
[i] Eſay 5. 1, &c.
[k] Mat. 21. 19. Luc 13. 6. &c.
[l] Pen. 4. 5.
[m] Pen. 9. 15. a 23. 15.
‡ Neu, *gwenwyn.*
[n] Pen. 14. 19.
[o] Pen. 4. 15.
† Heb. *a'i gyflawnaer.*
[p] Pſal. 58. 4, 5.
‡ Heb. *arnaf.*
† Heb. *gwlâd y pellenniged-ion.*
‡ Heb. *duïo.*
[q] Gen. 37. 25. Pen. 46. 11. a 51. 8.
† Heb. *eſgyn.*

Gorph. 21. B.

† Heb. *Pwy a ryddfy mhen yn ddwfr, neu, i'm pen ddwfr?*
[a] Eſay 22. 4. Pen. 4. 19. a 14. 17.
[b] Pen. 5. 7, 8
[c] Pſ. 64. 3. Eſay 59. 4, 13, 15.
[d] Pen. 12. 6. Mic. 7. 5, 6
‡ Neu, *gyfail.*
[e] Pen. 6. 28.
† Neu, *wa wan.*

7 Am hynny, fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Wele fi yn eu toddi hwynt, ac yn eu profi hwynt: canys pa wedd y gwnâf o herwydd merch fy mhobl?

8 Saeth ‡ lem yw eu tafod hwy, yn dywedyd f twyll: â'i genau y traetha *un* g heddwch wrth ei gymmydog, eithr o'i fewn y gesyd ‡ gynllwyn iddo.

9 ¶ h Onid ymwelaf â hwynt am hyn, medd yr ARGLWYDD? oni ddïal fy enaid ar gyfryw genedl a hon?

10 Dros y mynyddoedd y codaf wylofain a chwynfan, i a galar dros ‡ lannerchau 'r anjalwch; am eu † llosgi hwynt, fel na thramwyo neb trwyddynt, ac na chlywir llais ysgrubliaid: ‡ adar y nefoedd, a'r anifeiliaid hefyd a giliasant, aethant ymmaith.

11 A mi a wnâf Jerusalem yn garneddau, *ac* k yn drigfan dreigiau; a dinasoedd Juda a wnâf yn ddiffeithwch heb breswylydd.

12 ¶ l Pa ŵr *fydd* ddoeth a ddyall hyn? a phwy y traethodd genau 'r ARGLWYDD wrtho, fel y mynego? pa ham y darfu am y tîr, *ac* y llosgwyd fel anialwch, heb gynniweirydd?

13 A dywedodd yr ARGLWYDD, Am wrthod o honynt fy nghyfraith, yr hon a roddais ger eu bron hwynt, ac na wrandawsant ar fy llef, na rhodio ynddi;

14 Eithr myned yn ôl ‡ cyndynrwydd eu calon eu hun, ac yn ôl Baalim, yr hyn a ddysgodd eu tadau iddynt:

15 Am hynny, fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Israel, Wele, mi a'i bwydaf hwynt, y bobl hyn, m â wermod, ac a'i diodaf hwynt â dwfr bustl.

16 n Gwasgaraf hwynt hefyd ym mysg cenhedloedd nid adnabuant hwy na'i tadau: a mi a ddanfonaf ar eu hôl hwynt gleddyf, hyd oni ddifethwyf hwynt.

17 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Edrychwch, a o gelwch am alarwragedd i ddyfod; a danfonwch am y rhai cyfarwydd, i beri iddynt ddyfod;

18 A brysio, a chodi cwynfan am danom ni, fel y gollyngo ein llygaid ni ddagrau, ac y difero ein hamrantau ni ddwfr.

19 Canys llais cwynfan a glybüwyd o Sïon, Pa wedd i'n hanrheithiwyd? Ni a lwyr-w'radwyddwyd; o herwydd i ni adael y tîr, o herwydd p i'n trigfannau *ein* bwrw *ni* allan.

20 Erto gwrandêwch air yr ARGLWYDD, wragedd, a derbynnied eich clust air ei enau ef; dysgwch hefyd gwynfan i'ch merched, a galar bob un i'w gilydd.

21 O herwydd dringodd angau i'n ffenestri, *ac* efe a ddaeth i'n palasau, i ddistrywio 'r rhai bychain oddi allan, a'r gwŷr jeuainge o'r heolydd.

22 Dywed, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Celaneddau dynion a syrthiant megis tom ar wyneb y maes, ac megis y dyrnaid ar ôl y medelwr, ac ni chynnull *neb hwynt*.

23 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Nac ymffrostied y doeth yn ei ddoethineb, ac nac ymffrostied y cryf yn ei gryfder, ac nac ymffrostied y cyfoethog yn ei gyfoeth;

24 Eithr q y neb a ymffrostio, ymffrostied yn hyn, *ei fod* yn dyall, ac yn fy adnabod i, mai myfi yw 'r ARGLWYDD a wnâ drugaredd, barn, a chyfiawnder yn y ddaear: o herwydd yn y rhai hyn y mynnaf, medd yr ARGLWYDD.

25 ¶ Wele'r dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, pan ymwelwyf â phob enwaededig ynghŷd â'r rhai dienwaededig;

26 A'r Aipht, ac â Juda, ac ag Edom, ac â meibion Ammon, ac a Moab, ac â'r rhai oll † sydd yn r y cyrrau eithaf, a'r rhai a drigant yn yr anialwch: canys yr holl genhedloedd *hyn fy* ddïenwaededig, a holl dŷ Israel *fydd* a s chalon ddïenwaededig.

† Heb. *a dorrwyd ymmaith i gonglau*, neu, *a dorrwyd cyrrau eu gwallt.*

r Pen. 25. 23. a 49. 32. s Lef. 26. 41. Rhuf. 2. 28, 29.

PEN. X.

1 *Yr anghyffelybrwydd fydd rhwng Duw ac eulynnod,* 17 *Ymae'n annog i ochel y gofidiau fydd ar ddyfod:* 19 *Yn cwyno anrhaith y Tabernacl gan fugeiliaid ynfydion:* 23 *Yn gwneuthur gweddi ostyngheaig.*

Gorph, 21. P.

GWrandêwch y gair a ddywed yr ARGLWYDD wrthych chwi, tŷ Israel:

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, a Na ddysgwch ffordd y cenhedloedd, ac nac ofnwch arwyddion y nefoedd: canys y cenhedloedd a'i hofnant hwy.

3 Canys deddfau 'r bobloedd sydd oferedd: o herwydd b cymmyna *un* bren o'r coed, (gwaith llaw 'r saer) â bwyall.

4 Ag arian, ac ag aur yr harddant ef; â hoelion, ac â morthwylion y sierhânt ef, fel na sy flo.

5 Megis palmwydden, syth *ydynt* hwy, c ac ni lefarant: d y mae 'n rhaid eu dwyn hwy, am na allant gerdded. Nac ofnwch hwynt; canys e ni allant wneuthur drwg, a gwneuthur da nid *oes* ynddynt.

6 Yn gymmaint ag f nad *oes neb* fel tydi, ARGLWYDD: mawr *wyt*, a mawr yw dy enw mewn cadernid.

7 g Pwy ni'th ofna di, Brenin y cenhedloedd? canys i ti y ‡ gweddai: o herwydd ym mysg holl ddoethion y cenhedloedd, ac ym mysg eu holl deyrnasoedd hwy, nid *oes neb* fel tydi.

8 Eithr † h cyd-ynfydasant, ac amhwyllasant: athrawiaeth oferedd yw cyff.

9 Arian wedi ei yrru yn ddalennau a ddygir o Darsis, ac i aur o Uphaz, gwaith y celfydd, a dwylaw 'r toddydd: sidan glas a phorphor yw eu gwisg hwy; gwaith y celfydd *ynt* oll.

10 Eithr yr ARGLWYDD *ydyw* 'r ‡ gwîr Dduw, efe yw 'r Duw byw, a'r k Brenin † tragywyddol: rhag ei lid ef y cryna 'r ddaear, a'r cenhedloedd ni allant ddioddef ei sorriant ef.

11 Fel hyn y dywedwch wrthynt; l Y duwiau ni wnaethant y nefoedd a'r ddaear, difether hwynt o'r ddaear, ac oddi tan y nefoedd.

12 Efe m a wnaeth y ddaear trwy ei nerth, efe a sierhaodd y byd trwy ei ddoethineb, ac n a estynnodd y nefoedd trwy ei synwyr.

13 Pan roddo efe ei lais, *y bydd* ‡ twrf dyfroedd yn y nefoedd, ac o efe a wna i'r tarth ddyrchafu o eithafoedd y ddaear: efe a wna feilt ‡ gyd â'r glaw, ac a ddwg y gwynt allan o'i dryssorau.

a Lef. 18. 3. a 20. 23.
b Esay 40. 19. a 44. 9, 12, &c.
c Psal. 115. 5. a 135. 16.
d Esay 46. 1, 7.
e Esay 41. 23.
f Eccles. 15. 11. Psal. 86. 8, 10.
g Dad. 15. 4.
‡ Neu, *perthyna.*
† Heb. *yn un*, neu, *ar un-waith yr ymsydasant.*
h Psal. 115. 8. Esay 41. 29. Hab. 2. 18.
i Zech. 10. 2. Rhuf. 1. 21, 22.
k Dan. 10. 5.
‡ Heb. *Duw y gwiriondeb.*
l Psal. 10. 16.
† Heb. *tragywyddoldeb.*
m Edrych Psf. 96. 5. Jer. 15, &c.
n Job 9. 8. Psal. 104. 2. Esay 40. 22. ‡ Neu, *llawn*
o Psal. 135. 7. ‡ Neu, *i'r glaw.*

q 1 Cor. 1. 31. 2 Cor. 10. 17.

14 Ynsyd

14 Ynfyd yw pob dŷn yn *ei* wybodaeth; [p] gwradwyddwyd pob toddydd trwy 'r ddelw gerfiedig: canys celwydd yw ei ddelw dawdd, ac nid *oes* anadl ynddynt.

15 Ofered *ynt*, a gwaith cyfeiliorni: yn amſer eu goſwy y difethir hwynt.

16 Nid fel y rhai hyn *yw* rhan Jacob: canys lluniwr pob *peth* yw eſe, ac [q] Iſrael *yw* gwialen ei etifeddiaeth ef. ARGLWYDD y lluoedd *yw* ei enw.

17 ¶ [r] Caſgl o'r tir dy ſarſiandiaeth, yr hon wyt yn trigo yn yr amddiffynfa.

18 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi [s] yn taflu trigolion y tir y waith hon, a chyfyngaf arnynt, fel y caffont *ſelly*.

19 ¶ Gwae fi am ſy mriw, dolurus *yw* ſy archoll: ond mi a ddywedais, Yn ddïau dymma ofid, a mi a'i dygaf.

20 Fy mhabell i a anrheithiwyd, a 'm rhaffau oll a dorrwyd, fy mhlant a aethant oddi wrthyf, ac nid *ydynt*: nid *oes* mwy a ledo fy mhabell, nac a gyfyd fy llenni.

21 Canys y bugeiliaid a ynfydaſant, ac ni cheiſiaſant yr ARGLWYDD: am hynny ni lwyddant; a *defaid* eu porfa hwy oll a waſgerir.

22 Wele, trŵſt y ſôn a ddaeth, a chynnwrf mawr o [t] dîr y gogledd, i oſod dinaſoedd Juda yn ddiffeithwch, *ac* [u] yn driglan dreigiau.

23 ¶ Gwn, ARGLWYDD, [x] nad eiddo dŷn ei ffordd: nid ar law gŵr a rodio y *mae* llywodraethu ei gerddediad.

24 [y] Coſba fi, ARGLWYDD, etto mewn barn; nid yn dy lid, rhag it' † fy ngwneuthur yn ddiddym.

25 [z] Tywallt dy lid ar y cenhedloedd y rhai ni'th adnabuant, ac ar y teuluoedd ni alwaſant ar dy enw: canys bwytaſant Jacob, ie bwytaſant ef, difaſant ef hefyd, ac anrheithiaſant ei gyfannedd.

PEN. XI.

1 Jeremi yn cyhoeddi Cyfammod Duw; 8 Yn ceryddu 'r Juddewon am fod yn anufudd iddo, 11 yn prophwydo y doi drygau arnynt hwy; 18 ac ar wŷr Anathoth, am gyd-fwriadu lladd Jeremi.

Y Gair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddi wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

2 Gwrandêwch eiriau 'r cyfammod hwn, a dywedwch wrth wŷr Juda, ac wrth breſwylwyr Jeruſalem:

3 Dywed hefyd wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſrael; [a] Melldigedig *fyddo* 'r gŵr ni wrendy ar eiriau 'r cyfammod hwn;

4 Yr hwn a orchymynnais i 'ch tadau chwi, y dydd y dugym hwynt o wlâd yr Aipht, [b] o'r ſſwrn haiarn, gan ddywedyd, [c] Gwrandêwch ar fy llef, a gwnewch hwynt, yn ôl yr hyn oll a orchymynnwyf i chwi: felly chwi a fyddwch yn bobl i mi, a minnau a fyddaf yn Dduw i chwithau:

5 Fel y gallwyf gwplâu [d] 'r llw a dyngais wrth eich tadau, ar roddi iddynt dîr yn llifeirio o laeth a mêl, megis y *mae* heddyw. Yna 'r attebais, ac y dywedais, O ARGLWYDD, † felly y byddo.

6 Yna 'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Cyhoedda 'r geiriau hyn oll yn ninaſoedd Juda, ac yn heolydd Jeruſalem, gan ddywedyd, Gwrandêwch eiriau 'r cyfammod hwn, a gwnewch hwynt.

7 Canys gan dyſtiolaethu y tyſtiolaethais wrth eich tadau, y dydd y dugym hwynt i ſynu o dîr yr Aipht, hyd y dydd hwn, [e] trwy gedi 'n foreu, a thyſtiolaethu, gan ddywedyd, Gwrandêwch ar fy llais.

8 [f] Ond ni wrandawſant, ac ni ogwyddaſant eu cluſt, eithr [g] rhodiaſant bawb ar ôl † cyndynrwydd eu calon ddrygionus: am hynny y dygaf arnynt holl eiriau 'r cyfammod hwn, yr hwn a orchymynnais *idaynt* ei wneuthur, ond ni wnaethant.

9 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [h] Cydſtradwriaeth a gafwyd yngwŷr Juda, ac ym myſg trigolion Jeruſalem.

10 Troiſant at anwiredd eu tadau gynt, y rhai a wrthodaſant wrando fy ngeiriau: a hwy a aethant ar ôl duwiau dieithr i 'w gwaſanaethu hwy: tŷ Juda a thŷ Iſrael a dorraſant fy nghyfammod, yr hwn a wneuthym â 'i tadau hwynt.

11 ¶ Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi yn dwyn drwg arnynt, yr hwn ni 's gallant fyned oddi wrtho: [i] yna y gwaeddant arnaf, ac ni wrandawaf hwynt.

12 Yna dinaſoedd Juda a thrigolion Jeruſalem a ânt, ac [k] a waeddant ar y duwiau yr arogldarthant iddynt: ond gan waredu ni allant eu gwared hwynt yn amſer eu drygfyd.

13 Canys *yn ôl* rhifedi dy [l] ddinaſoedd yr oedd dy dduwiau, ô Juda; ac *yn ôl* rhifedi heolydd Jeruſalem y goſodaſoch allorau i 'r † peth gw'radwyddus *hynnw*, ie allorau i fwgdarthu i Faal.

14 Am hynny [m] na weddïa dros y bobl hyn, ac na chyfod waedd neu weddi droſtynt: canys ni wrandawaf yr amſer y gwaeddant arnaf o herwydd eu drygfyd.

15 [n] ‡ Beth *a wnâ* fy annwyl yn fy nhŷ, gan iddi wneuthur 'ſgelerder lawer? a 'r cig cyſſegredig a aeth ymmaith oddi wrthyt: † pan wnelit ddrygioni, yna y llawenychit.

16 Oliwydden ddeiliog deg, o ffrwyth prydferth, y galwodd yr ARGLWYDD dy enw: trwy drwſt cynnwrf mawr y cynneuodd tân ynddi, a'i changhennau a dorrwyd.

17 Canys ARGLWYDD y lluoedd, [o] yr hwn a 'th blannodd, a draethodd ddrwg yn dy erbyn, o herwydd drygioni tŷ Iſrael a thŷ Juda, y rhai a wnaethant yn eu herbyn eu hun, i 'm digio i, trwy fwgdarthu i Faal.

18 ¶ A'r ARGLWYDD a hyſbyſodd im', a mi a'*i* gwn; yna y dangoſaiſt im' eu gweithredoedd hwy.

19 A minnau *oeddwn* fel oen, *neu* fuſtach a ddygid i 'w ladd; ac ni wyddwn [p] fwriadu o honynt fwriadau yn fy erbyn i, *gan ddywedyd*, Diſtrywiwn y pren yng-hŷd â'i ‡ ffrwyth, a [q] difethwn ef o dîr y rhai byw, fel na chofier ei enw ef mwy.

20 Eithr, O ARGLWYDD y lluoedd, barnwr cyfiawnder, a [r] chwiliwr yr arennau a'r galon, gwelwyf dy ddialedd arnynt; canys i ti y datguddiais fy nghŵyn.

21 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am wŷr Anathoth, y rhai a geiſiant dy einioes, gan ddywedyd, [s] Na phrophwyda yn enw 'r ARGLWYDD, rhag dy ſarw trwy ein dwylaw ni:

22 Am hynny, fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Wele fi yn ymweled â hwynt: y gwŷr ieuaingc a fyddant feirw trwy 'r cleddyf, a'i meibion a'i merched a fyddant feirw o newyn.

[p] Eſay 42. 17. a 44. 11. a 45. 16.
[q] Pſ. 74. 2.
[r] Edrych Pen. 6. 1. Ezec. 12. 3.
[s] 1 Sam. 25. 29.
[t] Pen. 1. 15. a 4. 6. a 5. 15. a 6. 22.
[u] Pen. 9. 11.
[x] Diar. 16. 1. a 20. 24.
[y] Pſ. 6. 1. a 38. 1. Pen. 30. 11.
† Heb. *ſy leiháu.*
[z] Pſ. 79. 6.
Gorph. 22. B.
[a] Deut. 27. 26. Gal. 3. 10.
[b] Deut. 4. 20. 1 Bren. 8. 51. Lef. 26. 13. 12.
[c] Deut. 7. 12.
† Heb. *Amen.* Deut. 27. 15—26.
[d] Pen. 7. 13. 25.
[e] Pen. 7. 26.
[f] Pen. 7. 24. a 9. 14.
[g] Neu, *meddyliſ-fryd.*
[h] Ezec. 22. 25. Hoſ. 6. 9.
[i] Pſ. 18. 41. Diar. 1. 28. Eſay 1. 15. Pen. 14. 12. Ezec. 8. 18. Mic. 3. 4. Zech. 7. 13.
[k] Deut. 32. 37, 38.
[l] Pen. 2. 28.
† Heb. *gwaradwydd.* Hoſ. 9. 10.
[m] Pen. 7. 16. a 14. 11.
[n] Eſay 1. 11, &c.
‡ Heb. *Beth* ſydd *i'm hanwylyd yn*, &c.
† Heb. *pan* ſyddo *dy ddrygioni.*
[o] Pen. 2. 21.
[p] Pen. 18. 18.
‡ Heb. *fara.*
[q] Pſ. 83. 4.
[r] 1 Sam. 16. 7. 1 Cron. 28. 9. Pſ. 7. 9. Pen. 17. 10. a 20. 12. Dad. 2. 23.
[s] Eſay 30. 10. Amos 2. 12. a 7. 13. Mic. 2. 6.

23 Ac ni bydd gweddill o honynt; canys mi a ddygaf ddrygfyd ar wŷr Anathoth, ſef, blwyddyn eu gofwy.

PEN. XII.

Gorph. 22. P.

1 *Jeremi yn cwyno rhag llwyddiant yr annuwiol, a thrwy ffyda yn gweled eu cwymp hwy.* 5 *Duw yn ei rybuddio ef o fradwriaeth ei frodyr yn ei erbyn.* 7 *Ac yn gofidio ar ol ei etifeddiaeth;* 14 *Ac yn addo i'r eaifeiriol gael dychwelyd o gaethiwed.*

[a] Pſ. 51. 4. [b] Job 12. 6. a 21. 7. Pſ. 37. 1, 35. a 73. 3, &c. Pen. 5. 28. Hab. 1. 4. Mal. 3. 15. † Heb. *ant* rhagddynt. [c] Eſay 29. 13. [d] Pſ. 17. 3 a 139. 1. [e] Pen. 11. 20. † Heb. *gya â thi* [f] Pſ. 107. 34. [g] Pen. 4. 25. a 7. 20. a 9. 10. Hoſ. 4. 3. [h] Joſ. 3. 15. 1 Cron. 12. 15. Pen. 49. 19. a 50. 44. [i] Pen. 9. 4 ‡ Neu, *alwajant ſiaws ar ay ôl.* [k] Diar. 26. 25. † Heb. *bethau da.* ‡ Heb. *gariad.* † Neu, *llefoda.* Heb. *rhoddes ei lef.* ‡ Neu, *crafangog*, neu, *ewinog.* [l] Pen. 7. 33. ‡ Neu, *perwch iddynt ddyfod.* [m] Lef. 26. 16. Dent. 28. 38. Mic. 6. 15. Hag. 1. 6. [n] Deut. 30. 3. Pen. 32. 37.

[a] CYhawn wyt, O ARGLWYDD, pan ddadleuwyf â thi: er hynny ymreſymmaf â thi *am dy* farnedigaethau: [b] pa ham y llwydda ffordd yr anwir, ac y ffynna'r anffyddloniaid oll?

2 Plennaiſt hwy, îe gwreiddiaſant; † cynnyddant, îe dygant ffrwyth; [c] agos wyt yn eu genau, a phell oddi wrth eu harennau.

3 Ond ti, ARGLWYDD, [d] a'm hadwaenoſt i; ti a'm gwelaiſt, ac [e] a brofaiſt fy nghalon † tu ag attat: tyn allan hwynt megis defaid i'r lladdfa, a pharotoa hwynt erbyn dydd y lladdfa.

4 Pa hŷd y galara'r tîr, ac y gwywa gwellt yr holl faes, [f] o blegid drygioni'r rhai ſy'n trigo ynddo? [g] methodd yr anifeiliaid a'r adar, o blegid iddynt ddywedyd, Ni wêl efe ein diwedd ni.

5 ¶ O rhedaiſt ti gyd â'r gwŷr traed, a hwy yn dy flino, pa fodd yr ymdarewi â'r meirch? ac o's *blinaſant ai* mewn tîr heddychlawn, *yn yr hwn* yr ymddiriedaiſt, yna pa fodd y gwnâi yn [h] ymchwydd yr Jorddonen?

6 Canys [i] dy frodyr, a thŷ dy dâd, îe y rhai hynny a wnaethant yn anffyddlon â thi; hwynt-hwy hefyd ‡ a waeddaſant yn gröch ar dy ôl: [k] na choelia hwy er iddynt ddywedyd † geiriau têg wrthyt.

7 ¶ Gadewais fy nhŷ, gadewais fy etifeddiaeth; mi a roddais ‡ annwyliyd fy enaid yn llaw ei gelynion.

8 Fy etifeddiaeth ſydd i mi megis llew yn y coed, † rhuo y mae i'm herbyn; am hynny caſeais hi.

9 † *mae* fy etifeddiaeth i mi *ſel* aderyn ‡ brith; y *mae* 'r adar o amgylch yn ei herbyn hi: deuwch, ymgeiglwch, holl fwyſtfilod y maes; [l] ‡ deuwch i ddifa.

10 Bugeiliaid lawer a ddiſtrywiaſant fy ngwinllan; ſathraſant fy rhandir, fy rhandir dirion a wnaethant yn ddiffeithwch anrheithiol.

11 Gwnaethant hi yn anrhaith, *ac* wedi ei hanrheithio y galara hi wrthyf: y tîr i gŷd a anrheithiwyd, am nad *oes* neb yn *ei* gymmeryd at *ei* gâlon.

12 Anrheithwyr a ddaethant ar yr holl frynniau trwy 'r anialwch: canys cleddyf yr ARGLWYDD a ddifetha o'r *naill* gwr i'r ddaear hyd y cwrr *arall* i'r ddaear: nid *oes* heddwch i un enawd.

13 [m] Hauaſant wenith, ond hwy a fedant ddrain; ymboenaſant, *ond* ni thyccia iddynt: a hwy a gywilyddiant am eich ffrwythydd chwi, o herwydd llîd digoſaint yr ARGLWYDD.

14 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD yn erbyn ſy holl gymmydogion drwg, y rhai ſy 'n cyffwrdd â'r etifeddiaeth a berais i'm pobl Iſrael ei hetifeddu, Wele, mi [n] a'i tynnaf hwy allan o'i tîr, ac a dynnaf dŷ Juda o'i myſg hwynt.

15 Ac wedi i mi eu tynnu hwynt allan, mi a ddychwelaſ ac a drugarhâf wrthynt; a dygaf hwynt drachefn bob un i'w etifeddiaeth, a phob un i'w dir.

16 Ac o's gan ddyſgu y dyſgant ffyrdd fy mhobl, i dyngu i'm henw, Byw yw 'r ARGLWYDD, (megis y dyſgaſant fy mhobl i dyngu i Faal,) yna 'r adeiledir hwy ynghanol fy mhobl.

17 Eithr oni [o] wrandawant, yna gan ddiwreiddio y diwreiddiaf fi y genedl hon, a chan ddiſetha myfi a'i dinyſtriaf hi, medd yr ARGLWYDD.

[o] Eſay 60. 12.

PEN. XIII.

1 *Trwy arwyad y gwregys liain a guddiwyd yn Euphrates, y mae Duw yn rhagddangos dinyſtr ei bobl:* 12 *Trwy ddammeg coſtrelau a lenwid â gwin, yn rhagſynegi y meddwid hwy â drygfyd.* 16 *Y mae yn eu hannog i ochel y barneaigaethau ſydd ar ddyfod;* 22 *Ac yn dangos mai eu ffieidd-dra hwy oedd yr achos o hynny.*

Gorph. 23. B.

FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD wrthyf, Dôs a chais it' wregys liain, a dôd ei am dy lwynau, ac na ddôd ef mewn dwfr.

2 Felly y ceiſiais wregys yn ôl gair yr ARGLWYDD, ac a'i dodais am fy llwynau.

3 A daeth gair yr ARGLWYDD attaf eilwaith, gan ddywedyd,

4 Cymmer y gwregys a gefaiſt, *ac ſydd* am dy lwynau, a chyfod, dôs i Euphrates, a chuddia ef mewn twll o'r graig.

5 Felly mi a aethym, ac a'i cuddiais ef yn Euphrates, megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD i mi.

6 Ac ar ôl dyddiau lawer, y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Cyfod, dôs i Euphrates, a chymmer oddi yno y gwregys a orchymynnais i ti ei guddio yno.

7 Yna 'r aethym i Euphrates, ac a gloddiais, ac a gymmerais y gwregys o'r man lle y cuddiaſwn ef: ac wele, pydraſai 'r gwregys, *ac* nid oedd efe dda i ddim.

8 A daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

9 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Felly y gwnâf i falchder Juda, a mawr falchder Jeruſalem bydru.

10 Y bobl ddrygionus hyn, y rhai a wrthodant wrando fy ngeiriau i, y rhai a rodiant ynghyndynrwydd eu calon, ac a ânt ar ôl duwiau dieithr, i'w gwaſanaethu hwynt, ac i ymoſtwng iddynt, a fyddant fel y gwregys ymma, yr hwn nid yw dda i ddim.

11 Canys megis ag yr ymwâſg gwregys am lwynau gŵr, felly y gwneuthym i holl dŷ Iſrael a holl dŷ Juda lynu wrthyf, medd yr ARGLWYDD, i fod i mi yn bobl, ac yn enw, ac yn foliant, ac yn ogoniant: ond ni wrandawent.

12 ¶ Am hynny y dywedi wrthynt y gair ymma; Felhyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſrael, Pob coſtrel a lenwir â gwin. A dywedant wrthyt ti, Oni wyddom ni yn ſicr y llenwir pob coſtrel â gwin?

[a] Eſay 17, 21. 63. 6. Pen. 25. 27. a 51. 7.

13 Yna y dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele fi yn llenwi holl drigolion y tîr hwn, îe y brenhinoedd ſy 'n eiſtedd yn lle Dafydd ar ei orſeddfainge ef, yr offeiriaid hefyd a'r prophwydi, a holl breſwylwyr Jeruſalem, [a] â meddwdod.

† Heb. *wr wrth ei fraw* ‡ Heb. *rhag ei diſtho*

14 Tarawaf hwy † y naill wrth y llall, y tadau a'r meibion ynghyd, medd yr ARGLWYDD: nid arbedaf, ac ni thrugarhâf, ac ni reſynaf, ‡ ond eu diſetha hwynt.

[b] Pen. 24.

15 ¶ Clywch,

15 ¶ Clywch, a gwrandêwch, na falchiwch; canys yr ARGLWYDD a lefarodd.

16 [b] Rhoddwch ogoniant i'r ARGLWYDD eich Duw, cyn iddo ef ddwyn [c] tywyllwch, a chyn i chwi daro eich traed wrth y mynyddoedd tywyll; a thra [d] yn diſgwil am oleuni, iddo ef ei droi [e] yn gyſgod angau, *a'i* wneuthur yn dywyllwch.

17 Ond oni wrandêwch chwi hyn, ſy enaid a wyla mewn lleoedd dirgel am *eich* balchder; [f] a'm llygaid gan wylo a wylant, ac a ollyngant ddagrau, o achos dwyn diadell yr ARGLWYDD i gaethiwed.

18 Dywed wrth y brenin a'r frenhines, Ymoſtyngwch, eiſteddwch i lawr: canys diſgynnodd eich ‡ pendefigaeth, *ſef* coron eich anrhydedd.

19 Dinaſoedd y deau a gaeir, ac ni bydd a'i hagoro: Juda i gŷd a gaethgludir, yn llwyr y dygir hi i gaethiwed.

20 Codwch i ſyn eich llygaid, a gwelwch y rhai ſy 'n dyſod o'r gogledd: pa le y *mae* 'r ddiadell a roddwyd i ti, *ſef* dy ddiadell brydferth?

21 Beth a ddywedi, pan ymwelo â thi? (canys ti a'i dyſgaiſt hwynt yn dywyſogion, ac yn ben arnat:) oni [g] oddiwes gofidiau di megis gwraig yn eſgor?

22 ¶ Ac o dywedi yn dy galon, [h] Pa ham y digwydd hyn i mi? Ô herwydd amlder dy anwiredd [i] y noethwyd dy odrau, *ac* y ‡ dinoethwyd dy ſodlau.

23 A newidia 'r Ethiopiad ei groen? neu 'r llewpard ei frychni? *felly* chwithau a ellwch wneuthur da, y rhai a † gynneſinwyd â gwneuthur drwg.

24 Am hynny y chwalaf hwynt megis ſoſil yn myned ymmaith gyd â gwŷnt y diffeithwch.

25 Dymma dy gyfran di, y rhan a feſurais i ti, medd yr ARGLWYDD, am i ti fy anghofio i, ac ymddiried mewn celwydd.

26 Am hynny [k] y dinoethais innau dy odrau di dros dy wyneb, fel yr amlyger dy warth.

27 Gwelais dy odineb, a'th [l] weryrad, brynti dy butteindra; *a'th* ffieidd-dra [m] ar y brynniau yn y meuſydd. Gwae di, Jeruſalem: a ymlanhêi di? † pa bryd bellach?

PEN. XIV.

1 *Y newyn toſt 7 yn peri i Jeremi weddïo.* 10 *Ni fyn yr Arglwydd ymbil ag ef dros y bobl.* 13 *Nad yw gau-brophwydi yn eſgus iddynt hwy.* 17 *Cyffrôi Jeremi i gwyno droſtynt hwy.*

GAir yr ARGLWYDD, yr hwn a ddaeth at Jeremi † o achos y drudaniaeth.

2 Galar Juda, a'i phyrth a leſgânt; y maent yn ddu hyd lawr; a gwaedd Jeruſalem a ddyrchafodd i fynu.

3 A'i boneddigion a hebryngaſant eu rhai bychain i'r dwfr: daethant i'r ffoſydd, ni chawſant ddwfr; dychwelaſant a'i lleſtri yn weigion: cywilyddio a gwladeiddio a wnaethant, a [a] chuddio eu pennau.

4 O blegid agennu o'r ddaear, am nad oedd glaw ar y ddaear, cywilyddiodd y llafurwyr, cuddiaſant eu pennau.

5 Ie 'r ewig hefyd a lydnodd yn y maes, ac a'i gadawodd, am nad oedd gwellt.

6 [b] A'r aſynnod gwylltion a ſaſaſant yn y lleoedd uchel, yſaſant wŷnt fel dreigiau; eu llygaid hwy a ballaſant, am nad oedd gwellt.

7 ¶ O ARGLWYDD, er i'n hanwireddau dyſtiolaethu i'n herbyn, gwnâ di er mwyn dy enw: canys aml yw ein cildynrwydd ni, pechaſom i'th erbyn.

8 Gobaith Iſrael, a'i Geidwad yn amſer adfyd, pa ham y byddi megis pererin yn y tîr, ac fel ymdeithydd yn troi i lettya dros noſwaith?

9 Pa ham y byddi megis gŵr wedi ſynnu? fel gŵr cadarn heb allu achub? etto *yr ydwyt* yn ein myſg ni, ARGLWYDD, a 'th enw di a elwir arnom; na âd ni.

10 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD wrth y bobl hyn, [c] Fel hyn yr hoffaſant hwy grwydro, ac ni attaliaſant eu traed: am hynny ni's myn yr ARGLWYDD hwy; [d] yr awr hon y cofia eſe eu hanwiredd hwy, ac a ymwel â 'i pechodau.

11 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [e] Na weddïa dros y bobl hyn am ddaioni.

12 [f] Pan ymprydiant, ni wrandawaf eu gwaedd hwynt; a g phan offrymmant boeth-offrwm a bwyd-offrwm ni byddaf boddlon iddynt: ond [h] â 'r cleddyf, ac â newyn, ac â haint, y difaf hwynt.

13 ¶ Yna y dywedais, O Arglwydd DDUW, wele, mae 'r prophwydi yn dywedyd wrthynt, Ni welwch chwi gleddyf, ac ni ddaw newyn attoch; eithr mi a roddaf heddwch † ſicr i chwi yn y lle ymma.

14 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Y prophwydi ſy 'n prophwydo celwyddau yn fy enw i; [i] nid anfonais hwy, ni orchymynnais iddynt chwaith, ac ni leferais wrthynt: gau weledigaeth, a dewiniaeth, a choegedd, a thwyll eu calon eu hun, y maent hwy yn eu prophwydo i chwi.

15 Am hynny, ſel hyn y dywed yr ARGLWYDD, am y prophwydi ſy 'n prophwydo yn fy enw i, a minnau heb eu hanfon hwynt, etto hwy a ddywedant, Cleddyf a newyn ni bydd yn y tîr hwn; Trwy gleddyf a newyn y difethir y prophwydi hynny.

16 A'r bobl, y rhai y maent yn prophwydo iddynt, a fyddant wedi eu taflu allan yn heolydd Jeruſalem, o herwydd y newyn a'r cleddyf; ac ni bydd neb i 'w claddu, hwynt-hwy, na 'i gwragedd, na'i meibion, na'i merched: canys mi a dywalltaf arnynt eu drygioni.

17 ¶ Am hynny y dywedi wrthynt y gair ymma, [k] Difered ſy llygaid i ddagrau nos a dydd, ac na pheidiant: canys â briw mawr y briwyd yr wyryf, merch ſy mhobl, *ac* â phlâ toſt jawn.

18 O's âf fi allan i'r maes, wele rai wedi eu lladd â 'r cleddyf: ac o deuaf i mewn i'r ddinas, wele rai lleſg o newyn; canys y prophwyd a 'r offeiriad hefyd ſy 'n ‡ amgylchu i dir nid adwaenant.

19 Gan wrthod a wrthodaiſt ti Juda? neu a ffieiddiodd dy enaid ti Sïon? pa ham y tarewaiſt ni, ac nad *oes* i ni feddyginiaeth? [l] diſgwiliaſom am heddwch, ac nid *oes* daioni; ac am amſer jachâd, ac wele ſlinder.

20 Yr ydym yn cydnabod, ARGLWYDD, ein camwedd, *ac* anwiredd ein tadau; o blegid [m] ni a bechaſom yn dy erbyn di.

21 Na ffieiddia *ni*, er mwyn dy enw, ac na fwrw i lawr orſeddfa dy ogoniant: cofia, na thor dy gyfammod â ni.

22 [n] A

---

[b] Joſ. 7. 19.
[c] Eſay 8. 22.
[d] Eſay 59. 9.
[e] Pſ. 44. 19.
[f] Galar. 1. 2, 16. a 2. 18.
‡ Neu, *pen-wyſg.*
[g] Pen. 6. 24.
[h] Pen. 5. 19. a 16. 10.
[i] Eſay 47. 2, 3. Nah. 3. 5.
‡ Neu, *dygir ymmaith dy ſodlau trwy drais.*
† Heb. *dayſgwyd.*
[k] Galar. 1. 8. Ezec. 16. 37. a 23. 29. Hoſ. 2. 10.
[l] Pen. 5. 8.
[m] Eſay 65. 7. Pen. 2. 20. Ezec. 6. 13.
† Heb. *yn ôl pa bryd etto?*

Gorph. 23. P.

† Heb. *am erchiau y drudaniaeth*, neu, *y gwahardd-iadau.*

[a] Eſay 17, 24. 63. 6. Pen. 2. 27. a 32. 7.
† Heb. *wyr wrth ei fram.*
‡ Heb. *rhag eu diſethu.*

[b] Pen. 2. 24.

[c] Edrych Pen. 2. 23, 24, 25.
[d] Hoſ. 8. 13. a 9. 9.
[e] Ecſod. 32. 10. Pen. 7. 16. a 11. 14.
[f] Diar. 1. 28. Eſay 1. 15. a 58. 3. Pen. 11. 11. Ezec. 8. 18. Mic. 3. 4. Zec. 7. 7, 13.
[g] Pen. 6. 20. a 7. 21, 22.
[h] Pen. 9. 16.
† Heb. *gwiriondedd*, neu, *ſicrwydd.*
[i] Pen. 23. 21. a 27. 15. a 29. 8, 9.

[k] Pen. 9. 1. a 13. 17. Galar. 1. 16. a 2. 18.
‡ Neu, *marſiandiaeth yn erbyn tîr, a hwythau heb ei gydnabod.* Pen. 5. 31.
[l] Pen. 8. 15.
[m] Pſ. 106. 6. Dan. 9. 8.

22 u A oes *neb* ym mhlith oferedd y cenhedloedd a wnâ iddi lawio? neu a rydd y nefoedd gafodau? o Onid ti *yw* efe, O ARGLWYDD ein Duw ni? am hynny arnat ti y disgwyliwn ni: canys tia wnaethoſt *y pethau* hyn oll.

PEN. XV.

1 *Llwyr-wrthodiad, ac amryw farnedigaethau 'r Juddewon.* 10 *Jeremi yn cwyno rhag eu hatgasrwydd hwy, ac yn derbyn addewid iddo ei hun,* 12 *a bygwth arnynt hwythau:* 15 *yn gweddio,* 19 *ac yn cael addewid graſuſol.*

A Dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, a Pe ſaſai b Moſes a c Samuel ger fy mron, *etto* ni *byddai* fy ſerch ar y bobl ymma; bwrw *hwy* allan o'm golwg, ac elont ymmaith.

2 Ac o's dywedant wrthyr, I ba le yr awn? Tithau a ddywedi wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, d Y ſawl *ſydd* i angau, i angau; a'r ſawl i'r cleddyf, i'r cleddyf; a'r ſawl i'r newyn, i'r newyn; a'r ſawl i gaethiwed, i gaethiwed.

3 A mi e a oſodaf arnynt bedwar † rhywogaeth, medd yr ARGLWYDD; y cleddyf, i ladd; a'r cŵn, i larpio; ac f adar y nefoedd, ac anifeiliaid y ddaear, i yſu ac i ddifa.

4 Ac a'i rhoddaf hwynt i'w g ſymmudo i holl deyrnaſoedd y ddaear; herwydd h Manaſſeh mâb Hezeciah brenin Juda, am yr hyn a wnaeth efe yn Jeruſalem.

5 Canys i pwy a drugarhâ wrthyt ti, O Jeruſalem? a phwy a gwyna i ti? a phwy a dry i ymofyn ‡ pa fodd yr wyt ti?

6 Ti a'm gadewaiſt, medd yr ARGLWYDD, *ac* a aethoſt yn ôl: am hynny 'r yſtynnaf fy llaw yn dy erbyn di, ac a'th ddiſtethaf; myſi a flinais yn edifarhâu.

7 A mi a'i chwalaf hwynt â gwyntyll ym mhyrth y wlâd: † diblantaf, diſtechaf fy mhobl, *gan* na ddychwelant oddi wrth eu ffyrdd.

8 Eu gweddwon a amlhaſant i mi tu hwnt i dywod y môr: dugym arnynt, yn erbyn ‡ mam y gwŷr jeuainge, anrheithiwr ganol dydd; perais *idao* ſyrthio 'n ddiſymmwth arni hi, a dychryn ar y ddinas.

9 k Yr hon a blantodd ſaith a leſgaodd: † ei henaid hi a leſmeiriodd, l ei haul a fachludodd tra *oedd hi* yn ddydd; hi a gywilyddiwyd ac a wradwyddwyd; a rhoddaf y gweddillion o honynt i'r cleddyf yngŵydd eu gelynion, medd yr ARGLWYDD.

10 ¶ * Gwae fi, ſy mam, ymddŵyn o honot fi, yn ŵr ymryſon, ac yn ŵr cynnen i'r holl ddaear: ni logais, ac ni logwyd i mi; *etto* pawb o honynt ſy 'n ſy melldigo i.

11 Yr ARGLWYDD a ddywedodd, Yn ddiau *bydd* dy weddill di mewn daioni, yn ddiau ‡ gwnâf i'r gelyn ſod yn dda wrthyt, yn amſer adſyd ac yn amſer cyſtudd.

12 A dyr haiarn yr haiarn o'r gogledd, a'r dur?

13 Dy gyfoeth a'th dryſoran m a roddaf yn ysbail, nid am werth, ond o blegid dy holl bechodau, trwy dy holl derfynau.

14 Gwnâf it' fyned hefyd gyd â'th elynion i dîr nid adwaenoſt: canys n tân a ennynnodd yn fy nigofaint, arnoch y llŷſg.

15 ¶ Ti a wyddoſt, ARGLWYDD; cofia fi, ac ymwel â mi, a dial droſof ar ſy erlidwyr na ddwg fi ymmaith yn dy hirymaros: gwybydd ddwyn o honof w'radwydd er dy ſwyn di.

16 Dy eiriau a gaed, a mi o a'i bwyteais hwynt; ac yr oedd dy air di i mi yn llawenydd, ac yn hyfrydwch fy nghâlon: canys dy enw di a alwyd arnaſi, O ARGLWYDD Dduw 'r lluoedd.

17 p Nid eiſteddais ynghymanſa 'r gwatwarwyr, ac *nid* ymhyfrydais; eiſteddais fy hunan o herwydd dy law di; canys ti a'm llenwaiſt i o lid.

18 Pa ham y mae fy q nolur i yn dragywyddol? a'm plâ yn anaele, fel na ellir ei jachâu? a fyddi di i mi megis celwyddog, *neu fel* r dyfroedd † a ballant.

19 ¶ Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, s O's dychweli, yna i'th ddygaf eilwaith, *a* thi a ſeſi ger fy mron; o's t tynni ymmaith y gwerthfawr oddi wrth y gwael, byddi fel fy ngenau i: dychwelant hwy attat ti, ond na ddychwel di attynt hwy.

20 Gwnâf di heſyd i'r bobl ymma u yn ſagwyr efydd gadarn; a hwy a ryſelant yn dy erbyn di, eithr x ni'th orchfygant; canys *yr yawyf* fi gyd â thi, i'th achub ac i'th wared, medd yr ARGLWYDD.

21 A mi a'th waredaſ di o law y rhai drygionus, ac a'th ryddhâf di o law 'r ofnadwy.

PEN. XVI.

1 *Y Prophwyd trwy gyſgodion ſef trwy ymattal oddi wrth briodas, ac oddi wrth dai galar a gwledda, yn rhagddangos llwyrddifrod yr Juddewon,* 10 *am eu bod yn waeth nâ'i tadau.* 14 *Y bydd rhyſeddach eu hymwared hwy allan o gaethiwed nag allan o'r Aipht.* 16 *Y tâl Duw iddynt eu dewiſ-addoliaeth yn ddu-ddyblyg.*

GAir yr ARGLWYDD a ddaeth hefyd attaſi, gan ddywedyd,

2 Na chymmer i ti wraig, ac na fydded i ti feibion na merched yn y lle hwn.

3 Canys ſel hyn y dywed yr ARGLWYDD am y meibion ac am y merched a anwyd yn y lle hwn, ac am eu mammau a'i dug hwynt, ac am eu tadau a'i cenhedlodd hwynt yn y wlâd hon;

4 a O angau nychlyd y byddant feirw; b ni alerir am danynt, ac ni's cleddir hwynt; byddant fel tail ar wyneb y ddaear, a darfyddant trwy 'r cleddyf, a thrwy newyn: a'i c celaneddau fydd yn ymborth i adar y nefoedd ac i anifeiliaid y ddaear.

5 Canys ſel hyn y dywed yr ARGLWYDD, d Na ddôs i dŷ † y galar, ac na ddôs i alaru, ac na chwyna iddynt: canys myſi a gymmerais ymmaith fy heddwch oddi wrth y bobl hyn, medd yr ARGLWYDD, *ſef* trugaredd a thoſturi.

6 A byddant feirw yn y wlâd hon, fawr a bychan: ni chleddir hwynt, ac ni alerir am danynt; nid e ymdorrir, ac nid f ymfoelir droſtynt.

7 ‡ Ni rannant iddynt *ſwyd* mewn galar, i roi cyſŵr iddynt am y marw; ac ni pharant iddynt yfed o phîol cyſŵr, am eu tâd neu am eu mam.

8 Na ddôs i dŷ gwlêdd, i eiſtedd gyd â hwynt i fwyta ac i yfed.

9 Canys ſel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, Wele, g myſi a baraſ

a Zech. 10. 1, 2. o Pſ. 135. 7. a 147. 8. Eſa. 30. 23. Pen. 5. 24. a 10. 13. Gorph. 24. B.

b Ezec. 14. 14, &c. c Eciod. 32. 11, 14. Pſ. 99. 6. c 1 Sam. 7. 9. d Pen. 43. 11. Ezec. 5. 2, 12. Zech. 11. 9. e Lef. 26. 16, &c. † Heb. *zeulu.* f Pen. 7. 33. g Deut. 28. 25. Pen. 24. 9. Ezec. 23. 46. h 2 Bren. 23. 11. a 21. 36. a 24. 3. i Eſay 51. 19. ‡ Heb. *am dy heddweh.* † Heb. *difuddiaf,* neu *ymddiſadaf.* ‡ Neu, *y fam* ddinas, *wr ieuangc yn yſpeilio,* neu, *y fam a'r gwr ieuangc.* k 1 Sam. 2. 5. † Neu, *ymadawodd â'r enaid.* l Amos 8. 9. * Job 3. 1, &c. Pen. 20. 14. ‡ Neu, *eiriolaf ar y gelyn droſot.* m Pſal. 44. 13. Pen. 17. 3. n Deut. 32. 22.

o Ezec. 3. 1, 3. Dad. 10. 9. p Pſ. 1. 1. a 26. 4, 5. q Pen. 30. 15. r Job 6. 15, &c. † Heb. *nid ydynt ffyddlon.* s Zech. 3. 7. t Ezec. 22. 26. a 44. 23. u Pen. 8. 18. a 6. 27. x Pen. 22. 11, 12.

Gorph. 24. P. a Pen. 15. 2. b Pen. 25. 33. c Pſ. 79. 2. Pen. 7. 33. a 15. 3. a 24. 20. d Ezec. 24. 17, 22. † Neu, *galar-wledd.* e Lef. 19. 28. Deut. 14. 1. f Eſay 22. 12. ‡ Neu, *nid ymdorrant droſtynt.* megis Ezec. 24. 17. Edrych Deut. 26. 14. Job 42. 11. g Eſay 24. 7, 8. Pen. 7. 34. a 25. 10. Ezec. 26. 13. Hoſ. 2. 11. Dad. 18. 23.

i lais eerdd a llawenydd, i lais y prïodfab, ac i lais y briod-ferch, ddarfod o'r lle hwn, o flaen eich llygaid, ac yn eich dyddiau chwi.

10 ¶ A phan ddangosech i'r bobl ymma yr holl eiriau hyn, ac [h] iddynt hwythau ddywedyd wrthyt, Am ba beth y llefarodd yr ARGLWYDD yr holl fawrddrwg hyn i'n herbyn ni? neu pa beth yw ein hanwiredd? neu beth yw ein pechod a bechasom yn erbyn yr ARGLWYDD ein Duw?

11 Yna y dywedi wrthynt, O herwydd i'ch tadau fy ngadael i, medd yr ARGLWYDD, a myned ar ôl duwiau dïeithr, a'i gwasanaethu hwynt, ac ymgrymmu iddynt, a'm gwrthod i, a bod heb gadw fy nghyfraith;

12 A chwithau a wnaethoch [i] yn waeth na'ch tadau; (canys wele chwi yn rhodio, bob un yn ôl cyndynrwydd ei galon ddrwg, heb wrando arnaf:

13 [k] Am hynny mi a'ch taflaf chwi, o'r tîr hwn, i wlad nid adwaenoch, chwi, na'ch tadau; ac yno y gwasanaethwch dduwiau dïeithr ddydd a nos, lle ni ddangosaf i chwi ffafr.

14 ¶ [l] Gan hynny, wele 'r dyddiau 'n dyfod, medd yr ARGLWYDD, pryd na ddywedir mwyach, Byw yw 'r ARGLWYDD, yr hwn a ddug feibion Israël i fynu o dir yr Aipht;

15 Eithr, Byw yw 'r ARGLWYDD, yr hwn a ddug i fynu feibion Israël o dir y gogledd, ac o'r holl diroedd lle y gyrrasai efe hwynt: a mi a'i dygaf hwynt dracheſn i'w gwlâd a roddais i'w tadau.

16 ¶ Wele fi yn anfon am [m] bysgodwyr lawer, medd yr ARGLWYDD, a hwy a'i pysgotant hwy; ac wedi hynny mi a anfonaf am helwyr lawer, a hwy a'i heliant hwynt oddi ar bob mynydd, ac oddi ar bob bryn, ac o ogofeydd y creigiau.

17 Canys [n] y *mae* fy ngolwg ar eu holl ffyrdd hwynt: nid ydynt guddiedig o'm gwydd i, ac nid yw eu hanwiredd hwynt guddiedig oddi ar gyfer fy llygaid.

18 Ac yn gyntaf myfi a dalaf yn ddwbl am eu hanwiredd a'i pechod hwynt; am [o] iddynt halogi fy nhir â'i ffiaidd gelanedd; ïe â'i ffieidd-dra y llanwasant fy etifeddiaeth.

19 O ARGLWYDD, fy nerth a'm cadernid, [p] a'm noddfa yn nydd blinder; attat ti y daw 'r cenhedloedd o eithafoedd y ddaear, ac a ddywedant, Dïau mai celwydd a ddarfu i'n tadau ni ei etifeddu, oferedd, a *phethau* heb lês ynddynt.

20 A wna dŷn dduwiau iddo ei hun, a [q] hwythau heb *fod* yn dduwiau?

21 Am hynny wele, mi a wnâf iddynt wybod y waith hon; dangosaf iddynt fy llaw, a'm grym: a chânt wybod mai Yr ARGLWYDD yw [r] fy enw.

PEN. XVII.

1 *Caethiwed Juda am eu pechod.* 5 *Melldithio ymddiried mewn dŷn,* 7 *a bendithio ymddiried yn Nuw.* 9 *Na's gall y galon dwyllodrus dwyllo Duw.* 12 *Fecbydwriaeth Duw.* 15 *Y Prophwyd yn cwyno rhag y rhai oedd yn gwatwar ei brophwydoliaeth ef.* 19 *Ei anfon ef i adnewyddu 'r Cyfammod, trwy sanctteidaio 'r Sabboth.*

PEchod Juda a 'sgrifennwyd â [a] phin o haiarn, ag ewin o adamant [b] y cerfjwyd *ef* ar loch eu calon, ac ar gyrn eich allorau;

2 Gan fod eu meibion yn cofio eu hallorau a'i [c] llwynau wrth y pren deiliog ar y brynniau uchel.

3 Oh fy mynydd yn y maes, [d] dy olud *a*'th holl dryſorau di a roddaf yn anrhaith, *a*'th uchelfeydd i bechod, trwy dy holl derfynau.

4 Ti a adewir hefyd † dy hunan, heb dy etifeddiaeth a roddais i ti; a mi a wnâf i ti wasanaethu dy elynion mewn tîr nid adwaenoſt: canys [e] cynneuaſoch dân yn fy nïg, *yr hwn* a lŷſg byth.

5 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Melldigedig *fyddo* 'r gŵr a hydero mewn dŷn, ac a wnelo [f] gnawd yn fraich iddo, a'r *hwn* y cilio ei galon oddi wrth yr ARGLWYDD.

6 Canys efe a fydd [g] fel y grug yn y diffeithwch, ac ni wêl pan ddêl daioni; eithr efe a gyfannedda boeth-fannau *yn* yr anialwch, *mewn* tîr hallt ac anghyfanneddol.

7 [h] Bendigedig *yw* 'r gŵr a ymddiriedo yn yr ARGLWYDD, ac y byddo 'r ARGLWYDD yn hyder iddo.

8 Canys efe a fydd [i] megis pren wedi ei blannu wrth y dyfroedd, ac a eſtyn ei wrâidd wrth yr afon; ac ni wŷr oddi wrth ddyfod gwrês; ei ddeilen fydd âr, ac ar flwyddyn ‡ ſychder ni ofala, ac ni phaid â ffrwytho.

9 ¶ Y galon *fydd* fwy ei thwyll nâ dim, a drwg ddïobaith ydyw; pwy a'i hedwyn?

10 Myfi 'r ARGLWYDD [k] fydd yn chwilio 'r galon, yn profi 'r arennau, i roddi i bob un yn ôl ei ffyrdd, *ac* yn ôl ffrwyth ei weithredoedd.

11 *Fel* pettris yn † eiſtedd, ac heb ddeor, yw 'r hwn a helio gyfoeth yn anheilwng: [l] yn hanner ei ddyddiau y gedy hwynt, ac yn ei ddiwedd ynfyd fydd.

12 ¶ Gorſedd ogoneddus ddyrchafedig o'r dechreuad yw lle ein cyſſegr ni.

13 O ARGLWYDD, gobaith Iſrael, [m] y rhai oll a'th wrthodant a w'radwyddir, yſgrifennir yn y ddaear y rhai a giliant oddi wrthyf; am iddynt adel yr ARGLWYDD, [n] ffynnon y dyfroedd byw.

14 Jachâ fi, O ARGLWYDD, a mi a jachêir; achub fi, a mi a achubir; canys [o] tydi yw fy moliant.

15 ¶ Wele hwynt yn dywedyd wrthyf; [p] Pa le y *mae* gair yr ARGLWYDD? deued bellach.

16 Ond myfi [q] ni phryſurais rhag *bod* yn fugail ar dy ôl di: ac ni ddymunais y dydd blïn; ti a'i gwyddoſt: yr oedd yr hyn a ddaeth o'm gwefuſau *yn union* ger dy fron di.

17 Na fydd yn ddychryn i mi; [r] ti yw fy ngobaith yn nydd y drygfyd.

18 [s] Gwaradwydder fy erlidwyr, ac na'm gwaradwydder i; brawycher hwynt, ac na'm brawycher i: dŵg arnynt ddydd drwg, a [t] dryllia hwynt â drylliad dauddyblyg.

19 ¶ Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Cerdda, a ſaf ym mhorth meibion y bobl, trwy 'r hwn yr â brenhinoedd Juda i mewn, a thrwy yr hwn y deuant allan, ac yn holl byrth Jeruſalem;

20 A dywed wrthynt, Gwrandêwch air yr ARGLWYDD, brenhinoedd Juda, a holl Juda, a holl breſwylwyr Jeruſalem, y rhai a ddeuwch trwy 'r pyrth hyn;

21 Fel

---

[h] Pen. 5. 19. a 13. 22.

[i] Pen. 7. 26.

[k] Deut. 4. 27. a 28. 36, 64, 65.

[l] Pen. 43. 18. Pen. 23. 7, 8.

[m] Amos 4. 2. Hab. 1. 15.

[n] Job 34. 22. Diar. 5. 21. a 15. 3. Pen. 32. 19.

[o] Ezec. 43. 7, 9.

[p] Pen. 17. 17.

[q] Pen. 2. 11.

[r] Pen. 33. 2.

Gorph. 26. b.

[s] Job 19. 24.

[t] Diar. 3. 3.

[a] Barn. 3. 7. Eſay 1. 29. a 17. 8. Pen. 2. 20.

[d] Pen. 15. 13.

† Heb. *ynnot dy hunan.*

[e] Pen. 15. 14.

[f] Edrych Eſay 31. 3.

[g] Pen. 48. 6.

[h] Pſ. 2. 12. a 34. 8. a 125. 1. a 146. 5. Diar. 16. 20. Eſay 30. 18.

[i] Job 8. 16. Pſ. 1. 3.

‡ Neu, *attalaeth.*

[k] 1 Sam. 16. 7. 1 Cron. 28. 9. Pſ. 7. 9. Diar. 17. 3. Pen. 11. 20. a 30. 12. Rhuf. 8. 27. Dad. 2. 23.

† Neu, *caſglu cywion nid eſgorodd hi.*

[l] Pſ. 55. 23.

[m] Pſ. 73. 17. Eſay 1. 28.

[n] Pen. 2. 13.

[o] Deut. 10. 21.

[p] Eſay 5. 19. Amos 5. 18.

2 Pedr 3. 4.

[q] Pen. 1. 4, &c.

[r] Pen. 16. 19.

[s] Pſ. 35. a 40. 14.

[t] Pen. 11. 20.

21 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [u] Diſgwiliwch ar eich eneidiau, ac na ddygwch faich ar y dydd Sabboth, ac na ddygwch *ef* i mewn trwy byrth Jeruſalem.

22 Ac na ddygwch faich allan o'ch tai ar y dydd Sabboth, ac na wnewch ddim gwaith; eithr ſanctteiddiwch y dydd Sabboth, fel [x] y gorchymynnais i'ch tadau.

23 [y] Ond ni wrandawſant, ac ni ogwyddaſant eu cluſt, eithr caledaſant eu gwarrau rhag gwrando, a rhag derbyn addyſg.

24 Er hynny o's dyfal-wrandewch arnaf, medd yr ARGLWYDD, heb ddwyn baich trwy byrth y ddinas hon ar y dydd Sabboth, ond ſanctteiddio 'r dydd Sabboth, heb wneuthur dim gwaith arno;

25 [z] Yna y daw trwy byrth y ddinas hon, frenhinoedd, a thywyſogion, yn eiſtedd ar orſedd Daſyddd, yn marchogaeth mewn cerbydau, ac ar ſeirch, hwy a'i tywyſogion, gwŷr Juda, a phreſwylwyr Jeruſalem: a'r ddinas hon a gyfanneddir byth.

26 Ac o ddinaſoedd Juda, ac o [a] amgylchoedd Jeruſalem, ac o wlâd Benjamin, ac o'r gwaſtadedd, ac o'r mynydd, ac o'r deau, y daw rhai yn dwyn poeth-offrymmau, ac aberthau, a bwyd-offrymmau, a thus, ac yn dwyn aberthau moliant i dŷ 'r ARGLWYDD.

27 Ond o's chwi ni wrendy arnaf, i ſanctteiddio 'r dydd Sabboth, heb ddwyn baich, wrth ddyfod i byrth Jeruſalem, ar y dydd Sabboth; yna [b] mi a gynneuaf dân yn ei phyrth hi, ac efe a yſa balaſau Jeruſalem, ac ni's diffoddir.

PEN. XVIII.

1 *Trwy arwydd o'r crochenydd, y dangoſir cyflawn allu Duw, i wneuthur â phob cenedl y peth a fynno.* 11 *Bygwth ar Juda am gilio oddi wrth Ddaw.* 18 *Jeremi yn gweddïo yn erbyn y rhai oedd mewn cyd-ſwriad iddo.*

Y Gair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddi wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

2 Cyſod, a dôs i wared i dŷ 'r crochenydd, ac yno y paraf i ti glywed ſy ngeiriau.

3 Yna mi a euthym i wared i dŷ 'r crochenydd, ac wele ef yn gwneuthur *ei* waith ar † droellau.

4 A'r lleſtr yr hwn yr oedd efe yn ei wneuthur ‡ o glai a ddiſwynwyd yn llaw 'r crochenydd; felly efe † a'i gwnaeth ef dracheſn yn lleſtr arall, fel y gwelodd y crochenydd yn dda *ei* wneuthur *ef*.

5 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

6 [a] Oni allaf fi, fel y crochenydd hwn, wneuthur i chwi, tŷ Iſrael, medd yr ARGLWYDD? wele, [b] megis ag y *mae* 'r clai yn llaw 'r crochenydd, felly 'r *ydych* chwithau yn ſy llaw i, tŷ Iſrael.

7 Pa brŷd bynnag y dywedwyf am [c] ddiwreiddio, a thynnu i lawr, a difetha cenedl neu frenhiniaeth;

8 [d] O's y genedl honno y dywedais yn ei herbyn a drŷ oddi wrth ei drygioni, [e] myfi a edifarhâf am y drwg a amcenais ei wneuthur iddi.

9 A pha brŷd bynnag y dywedwyf am adeiladu, ac am blannu cenedl neu frenhiniaeth;

10 O's hi a wnâ ddrygioni yn ſy ngolwg, heb wrando ar ſy llais, minnau a edifarhâf am y daioni â'r hwn y dywedais y gwnawn lês iddi.

11 ¶ Yn awr gan hynny attolwg, dywed wrth wŷr Juda, ac wrth breſwylwyr Jeruſalem, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi 'n llunio drwg i'ch erbyn, ac yn dychymygu dychymmyg i'ch erbyn: [f] dychwelwch yr awr hon bob un o'i ffordd ddrwg, a gwnewch eich ffyrdd a'ch gweithredoedd yn dda.

12 Hwythau a ddywedaſant, [g] Nid oes obaith; *ond* ar ôl ein dychymygion ein hunain yr awn, a gwnawn bob un amcan ei ddrwg calon ei hun.

13 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [h] Gofynnwch attolwg ym myſg y cenhedloedd, pwy a glywodd y cyfryw bethau? Gwnaeth y forwyn Iſrael beth erchyll jawn.

14 A wrthyd *dŷn* † eira Libanus, *yr hwn ſydd yn dyfod* o graig y maes? *neu* a wrthodir y dyfroedd oerion rhedegog ſydd yn dyfod o le arall?

15 O herwydd [i] i'm pobl fy anghofio i, *hwy* a arogl-darthaſant i wagedd, ac a wnaethant iddynt dramgwyddo yn eu ffyrdd, *allan* o'r [k] hên lwybrau, i gerdded llwybrau ffordd ddiſathr,

16 I wneuthur eu tîr [l] yn anghyfannedd, *ac* yn chwibaniad byth: pob un a elo heibio iddo a ſynna, ac a yſgwyd ei ben.

17 [m] Megis â gwynt y dwyrain [n] y chwalaf hwynt o flaen y gelyn; *fy* ngwegil ac nid *fy* wyneb a ddangoſaf iddynt yn amſer eu dialedd.

18 ¶ Yna y dywedaſant, [o] Deuwch a dychymygwn ddychymygion yn erbyn Jeremi; [p] canys ni chyll y gyfraith gan yr offeiriad, na chyngor gan y doeth, na'r gair gan y prophwyd. Deuwch, tarawn ef ‡ â'r tafod, ac nac yſtyriwn yr un o'i eiriau ef.

19 Yſtyria di wrthyf, O ARGLWYDD, a chlyw lais y rhai ſydd yn ymryſon â mi.

20 A delir drwg dros dda? Canys cloddiaſant ffôs i'm henaid. Cofia i mi ſefyll ger dy fron di, i ddywedyd daioni droſtynt, *ac* i droi dy ddîg oddi wrthynt.

21 Am hynny [q] dyro eu plant hwy i fynu i'r newyn, a thywallt eu *gwaed* hwynt trwy † nerth y cleddyf; a bydded eu gwragedd heb eu plant, ac yn weddwon; lladder hefyd eu gwŷr yn feirw, *a* tharawer eu gwŷr ieuainge â'r cleddyf yn y rhyfel.

22 Clywer eu gwaedd o'i tai, pan ddygech fyddin arnynt yn ddiſymmwth; canys cloddiaſant ffôs i'm dal, a chuddiaſant faglau i'm traed.

23 Tithau, O ARGLWYDD, a wyddoſt eu holl gyngor hwynt i'm herbyn, ‡ i'm lladd *i*: [r] na faddeu eu hanwiredd, ac na ddileu eu pechodau o'th wŷdd; eithr byddant dramgwyddedig ger dy fron: gwna *hyn* iddynt yn amſer dy ddigofaint.

PEN. XIX.

1 *Dan rith lleſtr crochenydd, y mae 'n rhagddangos diſtryw 'r Juddewon am eu pechodau.*

FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD; Dôs, a chais yſtên bridd y crochenydd, a *chymmer* o henuriaid y bobl ac o henuriaid yr offeiriaid;

2 A dôs allan i ddyffryn mâb Hinnom, yr hwn *ſydd* wrth ddrws porth † y dwyrain, a chyhoedda yno y geiriau a ddywedwyf wrthyt;

3 A dywed, Brenhinoedd Juda, a phreſwylwyr Jeruſalem, clywch air yr ARGLWYDD;

---

[u] Neh. 13. 19.
[x] Eceſod. 20. 8. a 23. 12. a 31. 13. Ezec. 20. 12.
[y] Pen. 11. 10.
[z] Pen. 22. 4.
[a] Pen. 32. 44.
[b] Pen. 49. 27. Amos 1. 4, 7, 10, 12. a 2. 2, 5.
Gorph. 26. P.
† Neu, *eiſtedaleoedd.*
‡ Neu, *a ddiſwynwyd megis clai yn llaw y crochenydd.*
† Heb. *a ddychwelodd ac a'i gwnaeth yn lleſtr, &c.*
[a] Eſay 45. 9. Doeth. 15. 7. Rhuſ. 9. 20.
[b] Eſay 64. 8.
[c] Pen. 1. 10.
[d] Ezec. 18. 21. a 33. 11.
[e] Joan 3. 10.
[f] 2 Bren. 17. 13. Pen. 7. 3. a 25. 5. a 26. 13. a 35. 15.
[g] Pen. 2. 25.
[h] Pen. 2. 10. 1 Cor. 5. 1.
† Neu, *ſy meuydd am graig, neu, am eira Libanus? a wrthodir dyfroedd rhedegog, am y dyfroedd dieithr perion.*
[i] Pen. 2. 13, 32. a 3. 21. a 13. 25. a 17. 13.
[k] Pen. 6. 16.
[l] Pen. 19. 8. a 49. 13. a 50. 13.
[m] Pſ. 48. 7.
[n] Pen. 13. 24.
[o] Pen. 11. 19.
[p] Mal. 2. 7. Joan 7. 48, 49.
‡ Neu, *am y ſafod.*
[q] Pſ. 109. 10.
† Heb. *ddwylo.*
‡ Heb. *i ſarwolaeth.*
[r] Pen. 4. 5.
Gorph. 27. B.
† Heb. *yr hauſ.*

GLWYDD; Fel hyn y dywed ARGLWYDD
a 1 Sam. 3, 11. 2 Bren. 21. 12. b Esay 65. 11. Pen. 2. 13, 17, 19. a 15. 6. a 17. 13. c Pen. 7. 31, 32.
y lluoedd, Duw Israel, Wele fi yn dwyn ar y lle hwn ddrwg, a yr hwn pwy bynnag a'i clywo, ei gluſtiau a ſerwinant.

4 Am iddynt b ſy ngwrthod i, a dieithro 'r lle hwn, ac arogl-darthu ynddo i dduwiau dieithr, y rhai nid adwaenent hwy, na'i tadau, na brenhinoedd Juda, a llenwi o honynt y lle hwn o waed gwirioniaid;

5 Adeiladaſant hefyd uchelfeydd Baal i loſgi eu meibion â thân, *yn* boeth-offrymmau i Faal; c yr hyn ni orchymynnais, ac ni ddywedais, ac ni feddyliodd ſy nghâlon;

6 Am hynny wele 'r dyddiau 'n dyfod, medd yr ARGLWYDD, pryd na elwir y lle hwn mwyach Tophet, na dyffryn mâb Hinnom, ond dyffryn y lladdfa.

7 A mi a wnâf yn ofer gyngor Juda a Jeruſalem yn y lle hwn, a pharaf iddynt ſyrthio gan y cleddyf o flaen eu gelynion, a thrwy law y rhai a geiſiant eu heinioes hwy: d rhoddaf hefyd eu celaneddau hwynt yn ſwyd i ehediaid y nefoedd, ac i aniſeiliaid y ddaear.

d Pen. 7. 33. a 16. 4. a 34. 20. e Pen. 18. 16. a 49. 13. a 50. 13. f Lef. 26. 29. Deut. 28. 53. Galar. 4. 10.

8 A e mi a wnâf y ddinas hon yn anghyfannedd, ac yn ffiaidd; pob un a elo heibio iddi a ſynna ac a chwibana, o herwydd ei holl ddialeddau hi.

9 A mi a baraf iddynt f fwyta cnawd eu meibion, a chnawd eu merched, bwytânt hefyd bob un gnawd ei gyſaill, yn y gwarchae a'r cyſyngder, â'r hwn y cyſynga eu gelynion, a'r rhai ſy 'n ceiſio eu heinioes, arnynt.

10 Yna y torri 'r yſtên yngŵydd y gwŷr a êl gyd â thi;

11 Ac y dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, g Yn y modd hwn y drylliaf y bobl hyn, a'r ddinas hon, fel y dryllia *un* leſtr pridd, yr hwn ni ellir ei † gyſannu mwyach; ac yn h Nhophet y cleddir hwynt, o eiſiau lle i gladdu.

g Eſay 30. 14. Galar. 4. 2. † Heb. *fedayginaetha.* h Pen. 7. 32.

12 Fel hyn y gwnâf i'r lle hwn, medd yr ARGLWYDD, ac i'r rhai ſy 'n trigo ynddo; a mi a wnâf y ddinas hon megis Tophet.

13 A thai Jeruſalem, a thai brenhinoedd Juda, a ſyddant halogedig, fel mangre Tophet; o herwydd yr holl i dai, y rhai yr arogl-darthaſant ar eu pennau, i holl lu y nefoedd, ac k y tywalltaſant ddiod-offrymmau i dduwiau dieithr.

i 2 Bren. 23. 12. Pen. 32. 29. k Pen. 7. 18.

14 Yna y daeth Jeremi o Dophet, lle 'r anfonaſai 'r ARGLWYDD ef i brophwydo, ac a ſafodd ynghyntedd tŷ 'r ARGLWYDD, ac a ddywedodd wrth yr holl bobl,

15 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd Duw Iſrael, Wele fi yn dwyn ar y ddinas hon, ac ar ei holl drefydd, yr holl ddrygau a leferais i'w herbyn, am l galedu o honynt eu gwarrau, rhag gwrando ſy ngeiriau.

l Pen. 17. 23. Gorph. 27. P.

PEN. XX.

1 Paſur yn taro Jeremi, ac yn cael enw newydd, a barn oſnadwy. 7 Jeremi yn achwyn rhag dirmyg, 10 a bradwriaeth, 14 ac yn cwyno ei eni.

PAn glybu Paſur mâb a Immer yr offeiriad, yr hwn *oedd* yn ben-llywodraethwr yn nhŷ 'r ARGLWYDD, i Jeremi brophwydo 'r geiriau hyn;

a 1 Cron. 24. 14.

2 Yna Paſur a darawodd Jeremi y prophwyd, ac a'i rhoddodd ef yn y ‡ carchar *oedd* yn y porth uchaf i Fenjamin, yr hwn *oedd* wrth dŷ 'r ARGLWYDD.

‡ Cyſſion.

3 A thrannoeth, Paſur a ddug Jeremi allan o'r ‡ carchar. Yna Jeremi a ddywedodd wrthof ef, Ni alwodd yr ARGLWYDD dy enw di Paſur, ond ‡ Magor-miſſabib.

‡ Sef, *Dychryn o amgylch.*

4 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi yn dy wneuthur di yn ddychryn i ti dy hun, ac i'r rhai oll â'th garant: a hwy a ſyrthiant ar gleddyf eu gelynion, a'th lygaid di yn gweled: rhoddaf hefyd holl Juda yn llaw eu gelynion, y rhai a'i hanrheithiant hwynt, ac a'i cymmerant, ac a'i dygant i Fabilon.

Pen. 6. 25. a 46. 5.

5 b Rhoddaf hefyd holl olud y ddinas hon, a'i holl laſur, a phob dim a'r y ſydd werthfawr ganddi; a holl dryſorau brenhinoedd Juda a roddaf ſi yn llaw eu gelynion, y rhai a'i hanrheithiant hwynt, ac a'i cymmerant, ac a'i dygant i Fabilon.

b 2 Bren. 20. 17.

6 A thithau, Paſur, a phawb a'r ſydd yn trigo yn dy dŷ, a ewch i gaethiwed: a thi a ddeui i Fabilon; ac yno y byddi farw, ac yno i'th gleddir, ti, a'r rhai oll a'th garant, y rhai y prophwydaiſt iddynt yn gelwyddog.

7 ¶ O ARGLWYDD, ti a'm hudaiſt, a mi a ‡ hudwyd; cryfach oeddit nâ mi, a gorchfygaiſt: yr ydwyf yn watwargerdd ar hŷd y dydd, pob un ſydd yn ſy ngwatwar.

‡ Neu, *a ddenwyd.*

8 Canys o'r pan leſerais, mi a waeddais, trais ac anrhaith a leſais; am ſod gair yr ARGLWYDD yn w'radwydd ac yn watwargerdd i mi beunydd.

9 Yna y dywedais, Ni ſoniaf am dano ef, ac ni leſaraf yn ei enw ef mwyach: ond c *ei air* ef oedd yn ſy nghâlon yn lloſgi fel tân, wedi ei gau o fewn ſy eſgyrn, a mi a flinais yn ymattal, ac d ni allwn *beidio.*

c Job 32. 18, 19. Pſal. 39. 3. d Job 32. 18.

10 ¶ e Canys clywais ogan llawer, dychryn o amgylch. Mynegwch, *meddant*, a ninnau a'i mynegwn. f Pob dŷn † heddychol â mi *oedd* yn diſgwil i mi gloffi, *gan feddwl*, Yſgatfydd efe a hudir: a ni a'i gorchfygwn ef, ac a ymddialwn arno.

e Pſal. 31. 13. † Job 19. 19. Pſal. 41. 9. a 55. 13, 14. † Heb. *ſy heddwch.*

11 Ond yr ARGLWYDD *oedd* gyd â mi, fel un cadarn oſnadwy: am hynny g fy erlidwyr a dramgwyddant, ac ni orchfygant; gw'radwyddir hwynt yn ddirfawr, canys ni lwyddant: nid anghofir *eu* h gwarth tragywyddol byth.

g Pen. 15. 20. a 17. 18. h Pen. 23. 40.

12 Ond tydi ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn wyt i yn profi 'r cyfiawn, yn gweled yr arennau a'r galon, gâd i mi weled dy ddialedd arnynt; canys i ti y dadguddiais fy nghŵyn.

i Pen. 11. 20. a 17. 10.

13 Cenwch i'r ARGLWYDD, moliennwch yr ARGLWYDD: canys efe a achubodd enaid y tlawd o law y drygionus.

14 ¶ k Melldigedig *fyddo* 'r dydd i'm ganwyd arno: na fendiger y dydd i'm hefgorodd fy mam.

k Job 3. 3. Pen. 15. 10.

15 Melldigedig *fyddo* 'r gŵr a fynegodd i'm tâd, gan ddywedyd, Ganwyd i ti blentyn gwrryw, gan ei lawenychu ef yn fawr.

16 A bydded y gŵr hwnnw fel y dinaſoedd l a ymchwelodd yr ARGLWYDD, ac ni bu edifar ganddo: a chaffed efe glywed gwaedd y borau, a bloedd brŷd hanner dydd:

l Gen. 19. 25.

17 Am na laddodd fi *wrth ddyfod* o'r grôth; neu na buaſai fy mam yn fedd i mi, a'i chrôth yn feichiog *arnaf* byth.

18 m Pa ham y deuthym i allan o'r grôth, i weled poen a gofid, fel y darfyddai fy nyddiau mewn gwarth?

m Job 3. 20.

PEN.

PEN. XXI.

Gorph. 28. B.

1 *Sedeciah yn anfon at Jeremi i ymofyn pa beth a daigwyddai o ryfel Nabuchodonosor.* 3 *Jeremi yn darogan gwarchae tôst, a chaethiwed gofidus.* 8 *Y mae'n cynghori 'r bobl i droi at y Caldeaid:* 11 *ac yn edliw i dŷ 'r brenin.*

YGair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddi wrth yr ARGLWYDD, pan anfonodd y brenin Sedeciah atto ei Pasur fâb Melchiah, a Sephaniah fâb Maaseiah yr offeiriad, gan ddywedyd,

2 Ymofyn attolwg â'r ARGLWYDD drosom ni, (canys y mae Nabuchodonosor brenin Babilon yn rhyfela yn ein herbyn ni,) i edrych a wnâ 'r ARGLWYDD â ni yn ôl ei holl ryseddodau, fel yr elo ese i fynu oddi wrthym ni.

3 ¶ Yna y dywedodd Jeremi wrthynt, Fel hyn y dywedwch wrth Sedeciah;

4 Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Israel, Wele fi yn troi yn ou hôl yr arfau rhysel *sy* yn eich dwylaw, y rhai yr ydych yn ymladd â hwynt yn erbyn brenin Babilon, ac *yn erbyn* y Caldeaid, y rhai sydd yn gwarchae arnoch o'r tu allan i'r gaer; a mi a'i casglaf hwynt i ganol y ddinas hon.

[a] Eesod. 6. 6.

5 A mi fy hun a ryfelaf i'ch erbyn [a] â llaw estynnedig, ac â braich cryf, mewn sorriant, a llid, a digofaint mawr.

6 Tarawaf hefyd drigolion y ddinas hon, yn ddŷn, ac yn anifail; byddant feirw o haint mawr.

7 Ac wedi hynny, medd yr ARGLWYDD, [b] y rhoddaf Sedeciah frenin Juda, a'i weision, a'r bobl, a'r *rhai* a weddillir yn y ddinas hon, gan yr haint, gan y cleddyf, a chan y newyn, i law Nabuchodonosor brenin Babilon, ac i law eu gelynion, ac i law y rhai sydd yn ceisio eu heiniocs: ac efe a'i tery hwynt â min y cleddyf; ni thosturia wrthynt, ac nid erbyd, ac ni chymmer drugaredd.

[b] Pen. 39. 5. a 52. 5.

8 ¶ Ac wrth y bobl hyn y dywedi, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele fi yn rhoddi ger eich bron ffordd einioes, a ffordd angau.

9 [c] Yr hwn a drigo yn y ddinas hon a leddir gan y cleddyf, a chan y newyn, a chan yr haint; ond y neb a elo allan, ac a gilio at y Caldeaid, y rhai sydd yn gwarchae arnoch, a fydd byw, [d] a'i einioes fydd yn 'sglyfaeth iddo.

[c] Pen. 38. 2.

[d] Pen. 39. 18. a 45. 5.

10 Canys mi a osodais fy wyneb yn erbyn y ddinas hon, er drwg, ac nid er da, medd yr ARGLWYDD: yn llaw brenin Babilon y rhoddir hi, ac efe a'i llŷsg hi â thân.

11 ¶ Ac am dŷ brenin Juda, *dywed*, Gwrandewch air yr ARGLWYDD.

12 O tŷ Ddafydd, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [e] Bernwch uniondeb y borau, ac achubwch y gorthrymmedig o law 'r gorthrymmwr, rhag i'm llid dorri allan fel tân, a llosgi fel na allo neb ei ddiffodd, o herwydd drygioni eich gweithredoedd.

[e] Pen. 22. 3.

13 Wele fi yn dy erbyn, yr hon wyt yn preiwylio 'r dyffryn, *a* chraig y gwastadedd, medd yr ARGLWYDD; y rhai a ddywedwch, Pwy a ddaw i wared i'n herbyn; neu pwy a ddaw i'n hanneddau?

14 Ond mi a ymwelaf â chwi yn ôl [f] ffrwyth eich gweithredoedd, medd yr ARGLWYDD; a mi a gynneuaf dân yn ei choedwig, ac efe a yssa bob dim o'i hamgylch hi.

[f] Diar. 1. 31.

PEN. XXII.

Gorph. 28. P. Sul 14 ar ôl y Drindod, P.

1 *Y mae yn annog i edifeirwch, trwy addewidion a bygythion.* 10 *Barn Salum,* 13 *Jehoiacim,* 20 *a Choniah.*

FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD, Dôs di i wared i dŷ brenin Juda, a llefara yno y gair hwn;

2 A dywed, Gwrando air yr ARGLWYDD, frenin Juda, yr hwn wyt yn eistedd ar trenhintaenge Dafydd, tí, a'th weision, a'th bobl y rhai sydd yn dyfod i mewn trwy 'r pyrth hyn:

3 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [a] Gwnewch farn a chyfiawnder, a gwaredwch y gorthrymmedig o law 'r gorthrymwr: na wnewch gam, ac na threisiwch y dieithr, yr amddifad, na'r weddw, ac na thywelldwch waed gwirion yn y lle hwn.

[a] Pen. 21. 12.

4 Canys [b] o's gan wneuthur y gwnewch y peth hyn, daw trwy byrth y tŷ hwn frenhinoedd yn eistedd † ar deyrn-gadair Dafydd, yn marchogaeth mewn cerbydau, ac ar seirch, ese, a'i weision, a'i bobl.

[b] Pen. 17. 25. † Heb. *tros Dds-fyaa ar ei deyrn-gadair ese.*

5 Eithr oni wrandêwch y geiriau hyn, i mi fy hun y tyngaf, medd yr ARGLWYDD, y bydd y tŷ hwn yn anghyfannedd.

6 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am dŷ brenin Juda, Gilead *wyt* i mi, *a* phen Libanus: *etto* yn ddiau mi a'th wnâf yn ddiffeithwch, *ac* yn ddinasoedd anghyfanneddol.

7 Parotoaf hefyd i'th erbyn anrheithwyr, pob un a'i arfau, a hwy a dorrant [c] dy ddewis gedrwydd, ac a'*i* bwriant i'r tân.

[c] Pen. 21. 14.

8 A chenhedloedd lawer a ânt heb law y ddinas hon, ac a ddywedant bob un wrth ei gilydd, [d] Pa ham y gwnaeth yr ARGLWYDD fel hyn i'r ddinas fawr hon?

[d] Deut. 29. 24.

9 Yna 'r attebant, Am iddynt ymwrthod â chyfammod yr ARGLWYDD eu Duw, ac addoli duwiau dieithr; a'i gwasanaethu hwynt.

[e] Bren. 9. 8.

10 ¶ Nac wylwch dros y marw, ac na ymofidiwch am dano; *ond* gan wylo wylwch am yr hwn sydd yn myned ymmaith: canys ni ddychwel mwyach, ac ni wêl wlâd ei enedigaeth.

11 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am Salum fâb Josiah brenin Juda, yr hwn a deyrnasodd yn lle Josiah ei dâd, yr hwn a aeth allan o'r lle hwn, Ni ddychwel ese yno mwyach.

12 Eithr [e] yn y lle y caethgludasant ef iddo, yno y bydd ese marw; ac ni wêl ese 'r wlâd hon mwyach.

[e] 2 Bren. 23. 34.

13 ¶ Gwae [f] 'r hwn a adeilado ei dŷ trwy anghyfiawnder, a'i 'stafellau trwy gam; gan beri i'w gymmydog ei wasanaethu yn rhâd, ac heb roddi iddo am ei waith.

[f] Lef. 19. 13. Deut. 24. 14, 15. Mic. 3. 10. Hab. 2. 9.

14 Yr hwn a ddywed, Mi a adeiladaf i mi dŷ ehang, a 'stafellau helaeth, ac a nâdd iddo ‡ ffenestri, a llofft o gedrwydd, wedi ei liwio â fermilion.

‡ Neu, *fy ffenestri.*

15 A gei di deyrnasu, am i ti ymgâu mewn cedrwydd? oni fwytaodd, ac oni yfodd dy dâd, ac oni wnaeth ese farn, a chyfiawnder, *ac* yna y *bu* dda iddo?

16 Ese a farnodd gŵyn y tlawd a'r anghenus, yna y llwyddodd: onid fy adnabod i *oedd* hyn, medd yr ARGLWYDD?

17 Er hynny dy lygaid di a'th galon nid *ydynt* ond ar dy gybydd-dod, ac ar dywallt gwaed gwirion, ac ar wneuthur trais, ‡ a cham.

‡ Neu, *ymgyrrais*

18 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am Jehoiacim fab Josiah frenin

Cyflawn. 3405.

frenin Juda, Ni alarant am dano, *gan ddywedyd*, O fy mrawd! neu, O fy chwaer! ni alarant am dano ef, *gan ddywedyd*, Oh Iôr! neu, Oh ei ogoniant ef!

g Pan. 36. 30.

19 g A chladdedigaeth asyn y cleddir ef, wedi ei lusgo a'i daflu tu hwnt i byrth Jerusalem.

‡ rhydau.

20 ¶ Dring i Libanus, a gwaedda; cyfod dy lef ym Masan, a bloeddia o'r ‡ bylchau: canys dinystriwyd y rhai oll a'th garant.

h Pen. 7. 23, &c.

21 Dywedais wrthyt pan oedd esmwyth arnat: tithau a ddywedaist, Ni wrandawaf. h Dymma dy arfer o'th jeuengctid, na wrandewaist ar fy llais.

22 A gwynt a ysa dy holl fugeiliaid, a'th gariadau a ânt i gaethiwed: yna i'th gywilyddir, ac i'th w'radwyddir, am dy holl ddrygioni.

23 Ti yr hon wyt yn trigo yn Libanus, yn nythu yn y cedr-wydd, mor hawddgar fyddi pan ddelo gwewyr arnat, *fel* cnofeydd gwraig yn esgor?

Cyflawn. 3349. i Edrych 2 Bren. 24. 6. k Can. 8. 6. Hag. 2. 23.

24 *Fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD, pe byddai i Coniah mâb Jehoiacim brenin Juda k yn fodrwy ar fy neheulaw, diau y tynnwn di oddi yno.

25 A mi a'th roddaf di yn llaw y rhai sy 'n ceisio dy einioes, ac yn llaw y rhai y mae arnat ofn eu hwynebau, sef i law Nabuchodonosor brenin Babilon, ac i law 'r Caldeaid.

26 Bwriaf dithau hefyd, a'th fam a'th esgorodd, i wlâd ddieithr, yr hon ni'ch ganwyd ynddi; ac yno y byddwch farw.

† Heb. *y ayrchazfant eu meadyliau.*

27 Ond i'r wlâd † y bydd arnynt hiraeth am ddychwelyd iddi, ni ddychwelant yno.

28 Ai delw ddirmygus ddrylliedig yw y gŵr hwn Coniah? ai l lestr yw heb hoffder ynddo? pa ham y bwriwyd hwynt ymmaith, efe a'i hâd, ac y taflwyd hwynt i wlâd nid adwaenant?

l Pen. 48. 38. Hos. 8. 8.

29 O ddaear, ddaear, ddaear, gwrando air yr ARGLWYDD.

30 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Ysgrifennwch y gŵr hwn yn ddiblant; gŵr ni ffynna yn ei ddyddiau: canys ni ffynna o'i hâd ef un a eisteddo ar orseddfa Dafydd, nac a lywodraetho mwyach yn Juda.

PEN. XXIII.

Gorph. 29. B.

1 *Y mae 'n prophwydo 'r adferir y praidd gwasgaredig:* 5 *Yn dangos y teyrnasa Crist, ac y gwared efe hwy.* 9 *Yn erbyn gau-brophwydi,* 33 *a gwatworwyr y gwir brophwyd.*

3405. a Pen. 10. 21. Ezec. 34. 2.

a GWae 'r bugeiliaid sydd yn difetha, ac yn gwasgaru defaid fy mhorfa, medd yr ARGLWYDD.

2 Am hynny, fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Israel, yn erbyn y bugeiliaid sydd yn bugeilio fy mhobl, Chwi a wasgaroscho fy nefaid, ac a'i hymlidioscho, ac nid ymwelsoch â hwynt: wele fi yn ymweled â chwi, am ddrygioni eich gweithredoedd, medd yr ARGLWYDD.

b Pen. 3. 15. Ezec. 34. 11, &c. c Esay 4. 2. a 11. 1. a 40. 11. Pen. 33. 14, 15. Dan. 9. 24. Zech. 3. 8. a 6. 12. Joan 1. 45.

3 A mi a gasglaf weddill fy nefaid o'r holl wledydd lle y gyrrais hwynt, a mi a'i dygaf hwynt drachefn i'w corlannau; yna yr amlhânt, ac y 'chwanegant.

4 b Gosodaf hefyd arnynt fugeiliaid, y rhai a'i bugeilia hwynt: ac nid ofnant mwyach, ac ni ddychrynant, ac ni byddant yn eisiau, medd yr ARGLWYDD.

5 ¶ Wele c 'r dyddiau 'n dyfod, medd yr ARGLWYDD, y cyfodaf i Ddafydd Flaguryn cyfiawn, a brenin a deyrnasa, ac a lwydda, ac a wna farn a chyfiawnder ar y ddaear.

d Deur. 33. 28. e Edrych Pen. 33. 16. 1 Cor. 1. 30. † Heb. *Jehofah-tsidcenu.* f Pen. 16. 14, 15. g Pen. 5. 7, 8. a 9. 2. ‡ Neu, *melldithion.* h Pen. 9. 10. a 12. 4. † Neu, *trawsder.* 3405. i Pen. 6. 13. a 28. 10. Zeph. 3. 4. k Pen. 11. 15. Ezec. 8. 11. a 23. 39. l Pfal. 35. 6. Diar. 4. 19. Pen. 13. 16. ‡ Neu, *direfwm.* † Neu, *frynti.* m Pen. 29. 23. n Deur. 32. 32. Esay 1. 9, 10. o Pen. 8. 14. a 9. 15. ‡ Neu, *anwiredd.* p Pen. 14. 14. q Pen. 6. 14. a 8. 11. Ezec. 13. 10. Zech. 10. 2. † Neu, *gyndynrwydd.* r Job 15. 8. ‡ Neu, *ynghynghor.* s Pen. 25. 32. a 30. 23. t Pen. 30. 24. u Pen. 14. 14. a 27. 15. a 29. 9.

6 d Yn ei ddyddiau ef yr achubir Juda, ac Israel a breswylia yn ddiogel: a e hyn *fydd* ei enw, *ar yr* hwn y gelwir ef, † YR ARGLWYDD EIN CYFIAWNDER.

7 f Am hynny wele 'r dyddiau 'n dyfod, medd yr ARGLWYDD, pryd na ddywedant mwyach, Byw yw 'r ARGLWYDD, yr hwn a ddug feibion Israel i fynu o wlâd yr Aipht;

8 Eithr, Byw yw 'r ARGLWYDD, yr hwn a ddug i fynu, ac a dywysodd hâd tŷ Israel o dir y gogledd, ac o bob gwlâd lle y gyrraswn i hwynt; a hwy a gânt aros yn eu gwlâd eu hun.

9 ¶ O herwydd y prophwydi y torrodd fy nghalon ynnof; fy holl esgyrn a grynant: yr ydwyf fel un meddw, ac fel un wedi i wîn ei orchfygu: o herwydd yr ARGLWYDD, ac o herwydd geiriau ei sancteiddrwydd ef.

10 Canys g llawn yw 'r ddaear o odinebwyr: canys o herwydd ‡ llwôn y gofidiodd y ddaear, ac h y sychodd tirion feoedd yr anialwch; a'i † helynt fydd ddrwg, a'i cadernid nid yw uniawn.

11 Canys i y prophwyd a'r offeiriad hefyd a ragrithiasant: k yn fy nhŷ hefyd y cefais eu drygioni hwynt, medd yr ARGLWYDD.

12 Am hynny l y bydd eu ffordd yn llithrig iddynt yn y tywyllwch; gyrrir hwynt rhagddynt, a syrthiant ynddi; canys myfi a ddygaf arnynt ddrygfyd, *sef* blwyddyn eu gofwy, medd yr ARGLWYDD.

13 Ar brophwydi Samaria y gwelais hefyd beth ‡ diflas: prophwydasant ym Maal, a hudasant fy mhobl Israel.

14 Ac ar brophwydi Jerusalem y gwelais † beth erchyll; m torri priodas, a rhodio mewn celwydd: cynnorthwyant hefyd ddwylaw y drygionus, fel na ddychwel neb oddi wrth ei drygioni: y mae y rhai hyn oll i mi fel n Sodoma, a'i thrigolion fel Gomorrah.

15 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd am y prophwydi, Wele o mi a'i bwydaf hwynt â'r wermod, ac a'i diodaf hwynt â dwfr bustl: canys oddi wrth brophwydi Jerusalem yr aeth ‡ lledrith allan i'r holl dîr.

16 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Na wrandêwch ar eiriau y prophwydi sy 'n prophwydo i chwi: y maent yn eich gwneuthur yn ofer: p gweledigaeth eu calon eu hunain a lefarant, *ac* nid o enau 'r ARGLWYDD.

17 Gan ddywedyd y dywedant wrth fy nirmygwyr, Yr ARGLWYDD a ddywedodd, q Bydd i chwi heddwch; ac *wrth* bob un sydd yn rhodio wrth † amcan ei galon ei hun y dywedant, Ni ddaw arnoch niwaid.

18 Canys r pwy a safodd ‡ ynghyfrinach yr ARGLWYDD, ac a welodd, ac a glywodd ei air ef? pwy hefyd a ddaliodd ar ei air ef, ac a'i gwrandawodd?

19 s Wele, corwynt yr ARGLWYDD a *aeth allan mewn* llidiawgrwydd, sef corwynt angerddol a syrth ar ben y drygionus.

20 t Digofaint yr ARGLWYDD ni ddychwel, nes iddo wneuthur, a nes iddo gwplâu meddwl ei galon: yn y dyddiau diwaethaf y dyellwch hynny yn eglur.

21 u Ni hebryngais i y prophwydi *hyn,* etto hwy a redasant; ni leferais wrthynt, etto hwy a brophwydasant.

22 A phe

22 A phe ſaſaſent yn ſy nghyngor, a phe traethaſent ſy ngeiriau i'm pobl; yna y gwnaethent iddynt ddychwelyd o'i ſhordd ddrwg, ac oddi wrth ddrygioni eu gweithredoedd.

23 Ai Duw o agos *ydwyf* fi, medd yr ARGLWYDD, ac nid Duw o bell?

x Pſ. 139. 7, &c. Amos 9. 2, 3.

24 x A lecha un mewn dirgel-leoedd, fel na 's gwelwyf fi ef, medd yr ARGLWYDD. y Onid ydwyf fi yn llenwi 'r nefoedd a'r ddaear, medd yr ARGLWYDD?

y 1 Bren. 8. 27. Pſ. 139. 7.

25 Mi a glywais beth a ddywedodd y prophwydi ſydd yn prophwydo celwydd yn ſy enw, gan ddywedyd, Breuddwydiais, breuddwydiais.

26 Pa hŷd y bydd *hyn* ynghâlon y prophwydi ſydd yn prophwydo celwydd? ie prophwydi hudoliaeth eu calon eu hunain *ydynt*.

z Barn. 3. 7. a 8. 33, 34. † Heb. *gyd ag ef.*

27 Y rhai ſydd yn meddwl peri i'm pobl anghofio ſy enw trwy eu breuddwydion a ſynegant bob un i'w gymmydog; z fel yr anghofiodd eu tadau ſy enw er mwyn Baal.

28 Y prophwyd ſydd a breuddwyd † ganddo, myneged freuddwyd; a'r hwn y mae ganddo ſy ngair, lleſared ſy ngair *mewn* gwirionedd: beth *yw* 'r us wrth y gwenith, medd yr ARGLWYDD?

29 Onid *yw* ſy ngair i megis tân, medd yr ARGLWYDD; ac fel gordd yn dryllio 'r graig?

a Deut. 18. 20. Pen. 14. 14, 15.

30 Am hynnny wele a fi yn erbyn y prophwydi, medd yr ARGLWYDD, y rhai ſy'n lledratta fy ngeiriau, bob un oddi ar ei gymmydog.

31 Wele fi yn erbyn y prophwydi, medd yr ARGLWYDD, y rhai a lyſnhant eu tafodau, ac a ddywedant, Efe a ddywedodd.

32 Wele fi yn erbyn y rhai a brophwydant freuddwydion celwyddog, medd yr ARGLWYDD, ac a'i mynegant, ac a hudant fy mhobl â 'i celwyddau, ac â 'i b gwagedd, a mi heb eu gyrru hwynt, ac heb orchymyn iddynt: am hynny ni wnânt ddim lleſ i'r bobl hyn, medd yr ARGLWYDD.

b Zeph. 3. 4.

33 ¶ A phan oſynno 'r bobl hyn, neu y prophwyd, neu yr offeiriad, i ti, gan ddywedyd, Beth yw baich yr ARGLWYDD? yna y dywedi wrthynt, Pa faich? eich gwrthod a wnâf, medd yr ARGLWYDD.

34 A'r prophwyd, a'r offeiriad, a 'r bobl, y rhai a ddywedo, Baich yr ARGLWYDD, myfi a ymwelaf â'r gŵr hwnnw, ac â 'i dŷ.

35 Fel hyn y dywedwch bob un wrth ei gymmydog, a phob un wrth ei frawd, Beth a attebodd yr ARGLWYDD? a pha beth a lefarodd yr ARGLWYDD?

36 Ond am faich yr ARGLWYDD na wnewch goſſa mwyach; canys baich i bawb fydd ei air ei hun: o herwydd chwychwi a wyraſoch eiriau y Duw byw, ARGLWYDD y lluoedd, ein Duw ni.

37 Fel hyn y dywedi wrth y prophwyd, Pa atteb a roddodd yr ARGLWYDD i ti? a pha beth a lefarodd yr ARGLWYDD?

38 Ond gan eich bod yn dywedyd, Baich yr ARGLWYDD; am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Am i chwi ddywedyd y gair hwn, Baich yr ARGLWYDD, a mi wedi anfon attoch, gan ddywedyd, Na ddywedwch, Baich yr ARGLWYDD;

39 Am hynny wele, myfi a'ch llwyr-anghofiaf chwi, ac mi a'ch gadawaf chwi, a'r ddinas, yr hon a roddais i chwi ac i'ch tadau, *ac a'ch bwriaf* allan o'm golwg.

c Pen. 20. 11.

40 A mi a roddaf arnoch c warthrudd tragywyddol, a gwradwydd tragywydd, yr hwn nid anghofir.

PEN. XXIV.

Gorph. 29. P.

1 *Dan rith ffigys da a drwg, 4 y mae yn darogan yr aſferid y rhai a aethai ynghaethiwed, 8 ac y diſtrywid Sedeciah a'r lliaill.*

YR ARGLWYDD a ddangoſodd i mi, ac wele ddau gawell o ffigys wedi eu goſod ar gyfer teml yr ARGLWYDD, wedi i a Nabuchodonoſor brenin Babilon gaethgludo b Jeconiah fâb Jehoiacim brenin Juda, a thywyſogion Juda, gyd â 'r ſeiri a'r gofaint, o Jeruſalem, a 'i dwyn i Fabilon.

a 2 Bren. 24. 12, &c. 2 Cron. 36. 10. b Edrych Pen. 22. 24, &c.

2 Un cawell *oedd* o ffigys da jawn, fel ffigys yr addfediad cyntaf: a 'r cawell arall *oedd* o ffigys drwg jawn, y rhai ni ellid eu bwyta rhag eu drycced.

3 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Beth a weli di, Jeremi? A mi a ddywedais, Ffigys; y ffigys da, yn dda jawn; a'r rhai drwg, yn ddrwg jawn, y rhai ni ellir eu bwyta rhag eu drycced.

c Pen. 35. 7. a 42. 10.

4 ¶ Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

d Deut. 30. 6. Pen. 32. 39. Ezec. 11. 19. a 36. 26, 27. Cyflawn. 3468.

5 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw Iſrael, Fel y ffigys da hyn, felly y cydnabyddaf fi gaethglud Juda, y rhai a anfonais o'r lle hwn i wlâd y Caldeaid, er daioni.

e Pen. 30. 2. a 31. 33. a 32. 38.

6 Canys mi a oſodaf fy ngolwg arnynt er daioni, ac a'i dygaf drachefn i'r wlâd hon, ac c a'i hadeiladaf hwynt, ac ni thynnaf i lawr; plannaf hefyd hwynt, ac ni's diwreiddiaf.

f Pen. 29. 17.

7 d Rhoddaf hefyd iddynt gâlon i'm hadnabod, mai 'r ARGLWYDD *ydwyf*: a e hwy a fyddant yn bobl i mi, a minnau a fyddaf yn Dduw iddynt hwy: canys hwy a droant attaſi â 'i holl galon.

g Edrych Pen. 43, a 44. Cyflawn. 3416. † Heb. *yn ſymmudfa*, neu, *yn gynnwrf.*

8 ¶ Ac f fel y ffigys drwg, y rhai ni ellir eu bwyta rhag eu drycced; (dïau fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,) Felly y rhoddaf Sedeciah frenin Juda, a 'i bennaethiaid, a gweddill Jeruſalem, y rhai a weddillwyd yn y wlâd hon, g a'r rhai ſydd yn trigo yn nhîr yr Aipht:

h Deut. 28. 25, 37. 1 Bren. 9. 7. 2 Cron. 7. 20. Pen. 15. 4.

9 Ie rhoddaf hwynt † i'w h ſymmud i holl deyrnaſoedd y ddaear, er drwg *iddynt, i fod* yn w'radwydd ac yn ddiareb, yn watworgerdd, ac yn felldith, ym mhob man lle y gyrrwyf hwynt.

10 A mi a anfonaf arnynt y cleddyf, newyn, a haint, nes eu darfod oddi ar y ddaear yr hon a roddais iddynt ac i'w tadau.

PEN. XXV.

Gorph. 30. B.

1 *Jeremi yn argyoeddi 'r Juddewon am eu hanufudd-dod i'r prophwydi, 8 yn rhagſynegi dengmlynedd a thrugain o gaethiwed, 12 a chwedi hynny, dinyſtr Babilon. 15 Dan rith y phiolaid win, y mae 'n darogan dinyſtr yr holl genhedloedd. 34 Udfa 'r bugeiliaid.*

Y Gair yr hwn a ddaeth at Jeremi am holl bobl Juda, yn y bedwaredd flwyddyn i Jehoiacim fab Joſiah frenin Juda; hon *oedd* y flwyddyn gyntaf i Nabuchodonoſor frenin Babilon;

3397.

2 Yr hwn a lefarodd y prophwyd Jeremi wrth holl bobl Juda, ac wrth holl breſwylwyr Jeruſalem, gan ddywedyd,

3 Er y drydedd flwyddyn ar ddeg i Joſiah fâb Amon frenin Juda, hyd y dydd hwn, (honno *yw* y drydedd flwyddyn ar hu-

3357.

gain) y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, ac mi a ddywedais wrthych, gan foreugodi, a llefaru, [a] ond ni wrandawsoch.

4 A'r ARGLWYDD a anfonodd attoch chwi ei holl weision y prophwydi, [b] gan foreugodi a'i hanfon; ond ni wrandawsoch, ac ni ogwyddasoch eich clust i glywed.

5 Hwy a ddywedent, [c] Dychwelwch yr awr hon bob un oddi wrth ei ffordd ddrwg, ac oddi wrth ddrygioni eich gweithredoedd; a thrigwch yn y tir a roddodd yr ARGLWYDD i chwi, ac i'ch tadau, byth ac yn dragywydd:

6 Ac nac ewch ar ôl duwiau dïeithr, i'w gwasanaethu, ac i ymgrymmu iddynt; ac na lidïwch fi â gweithredoedd eich dwylaw, ac ni wnâf niwaid i chwi.

7 Er hynny ni wrandawsoch arnaf, medd yr ARGLWYDD, fel y digiech fi â gweithredoedd eich dwylaw, er drwg i chwi eich hunain.

8 [d] Am hynny, fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, O herwydd na wrandawsoch ar fy ngeiriau;

9 Wele, mi a anfonaf, ac a gymmeraf [d] holl deuluoedd y gogledd, medd yr ARGLWYDD, a Nabuchodonosor brenin Babilon [e] fy ngwâs, a mi a'i dygaf hwynt yn erbyn y wlâd hon, ac yn erbyn ei phreswylwyr, ac yn erbyn yr holl genhedloedd hyn oddi amgylch; difrodaf hwynt hefyd, a [f] gosodaf hwynt yn syndod, ac yn chwibaniad, ac yn anrhaith tragywyddol.

10 Paraf hefyd i [g] lais hyfrydwch, ac i lais llawenydd, i lais y priod-fâb, ac i lais y briodferch, i sŵn y meini melinau, ac i lewyrch y canhwyllau, ‡ ballu ganddynt.

11 A'r holl dîr hwn fydd yn ddiffeithwch, *ac* yn syndod; a'r cenhedloedd hyn a wasanaethant frenin Babilon ddengmlynedd a thrugain.

12 A [h] phan gyflawner dengmlynedd a thrugain, myfi a ymwelaf â brenin Babilon, ac â'r genedl honno, medd yr ARGLWYDD, am eu hanwiredd, ac â gwlâd y Caldeaid; a [i] mi a'i gwnâf hi yn anghyfannedd tragywyddol.

13 Dygaf hefyd ar y wlâd honno fy holl eiriau, y rhai a leferais i yn ei herbyn, *sef* cwbl *ag fydd* ‖grifennedig yn y llyfr hwn; yr hyn a brophwydodd Jeremi yn erbyn yr holl genhedloedd.

14 Canys [k] cenhedloedd lawer a brenhinoedd mawrion a fynnant wasanaeth ganddynt hwythau: a mi a dalaf iddynt yn ôl eu gweithredoedd, ac yn ôl gwaith eu dwylaw eu hun.

15 ¶ Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw Israel, wrthyf fi, Cymmer [l] phïol win y digofaint ymma o'm llaw, a dôd hi i'w hyfed i'r holl genhedloedd, y rhai yr wyf yn dy anfon attynt.

16 A [m] hwy a yfant, ac a frawychant, ac a wallgofant, o herwydd y cleddyf, yr hwn a anfonaf yn eu plith.

17 Yna mi a gymmerais y phïol o law 'r ARGLWYDD, ac a'i rhoddais i'w hyfed i'r holl genhedloedd, y rhai yr anfonasai 'r ARGLWYDD fi attynt:

18 I Jerusalem, ac i ddinasoedd Juda, ac i'w brenhinoedd, ac i'w thywysogion; i'w gwneuthur hwynt yn ddiffeithwch; [n] yn syndod, yn chwibaniad, ac yn felldith, [o] fel y *mae* heddyw:

19 [p] I Pharao frenin yr Aipht, ac i'w weision, ac i'w dywysogion, ac i'w holl [q] bobl;

20 Ac i'r holl bobl gymmysg, ac i holl [r] frenhinoedd gwlâd Us, a [s] holl frenhinoedd gwlâd y Philistiaid, ac i Ascelon, ac Azzah, ac Ecron, a [t] gweddill Asdod;

21 I [q] Edom, a [r] Moab, a meibion [s] Ammon;

22 I holl frenhinoedd [t] Tyrus hefyd, ac i holl frenhinoedd Sidon, ac i frenhinoedd ‡ yr ynysoedd, y rhai *ydŷn* dros [u] y môr;

23 I [x] Ddedan, a Thema, a Buz; ac i [y] bawb † o'r cyrrau eithaf;

24 Ac i holl frenhinoedd Arabia, ac i holl frenhinoedd [y] y bobl gymmysg, y rhai sydd yn trigo yn yr anialwch;

25 Ac i holl frenhinoedd Zimri, ac i holl frenhinoedd [z] Elam, ac i holl frenhinoedd y Mediaid;

26 Ac i holl frenhinoedd y gogledd, agos a phell, bob un gyd â'i gilydd; ac i holl deyrnasoedd y byd, y rhai sydd ar wyneb y ddaear; a brenin [a] Sesach a yfa ar eu hôl hwynt.

27 A thi a ddywedi wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Israel, [b] Yfwch a [c] meddwch, a chwydwch, a syrthiwch, ac na chyfodwch, o herwydd y cleddyf, yr hwn a anfonwyf i'ch plith.

28 Ac o's gwrthodant dderbyn y phïol o'th law di i yfed, yna y dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Dïau yr yfwch.

29 Canys wele [d] fi yn dechreu drygu 'r ddinas y gelwir sy enw arni, ac a ddiengwch chwi yn ddigerydd? [a] na ddïengwch; canys yr ydwyf fi yn galw am gleddyf ar holl drigolion y ddaear, medd ARGLWYDD y lluoedd.

30 Am hynny prophwyda yn eu herbyn yr holl eiriau hyn, a dywed wrthynt, [c] Yr ARGLWYDD oddi uchod a rua, ac a rydd ei lef o drigle ei sancteiddrwydd; gan ruo y rhua efe ar ei drigle, [f] bloedd fel rhai yn sathru *grawnwin*, a rydd efe yn erbyn holl breswylwyr y ddaear.

31 Daw twrf hyd eithafoedd y ddaear: canys y *mae* cŵyn rhwng yr ARGLWYDD a'r cenhedloedd; efe a ymddadleu â phob cnawd; y drygionus a ddyry efe i'r cleddyf, medd yr ARGLWYDD.

32 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Wele ddrwg yn myned allan o genedl at genedl, a [g] chorwynt mawr yn cyfodi o ystlysau y ddaear.

33 A lladdedigion yr ARGLWYDD a fyddant y dwthwn hwnnw o'r *naill* gwrr i'r ddaear hyd y cwrr *arall* i'r ddaear: ni [h] alerir drostynt, ac ni's casglir, ac ni's cleddir hwynt; fel tommen y byddant ar wyneb y ddaear.

34 ¶ [i] Udwch, fugeiliaid, a gwaeddwch; ac ymdreiglwch mewn lludw, chwi flaenoriaid y praidd: canys cyflawnwyd † dyddiau eich lladdedigaeth, a'ch gwasgarfa; a chwi a syrthiwch fel llestr dymunol.

35 Metha gan y bugeiliaid ffoi, a chan flaenoriaid y praidd ddïange.

36 *Clywir* llef gwaedd y bugeiliaid, ac udfa blaenoriaid y praidd; canys yr ARGLWYDD a anrheithiodd eu porfa hwynt.

37 A'r

[a] Pen. 11. 7, 8, 10. [a] 13. 10, 11. a 16. 12. a 17. 23. a 18. 12. a 19. 15. a 22. 21.
[b] Pen. 7. 13, 25. [a] 29. 19. [b] 2 Bren. 17. 13. Pen. 18. 11. a 35. 15. Jon. 3. 8.
[a] Pen. 1. 15. 3397.
[d] Pen. 27. 6. a 43. 10. Edrych Esay 44. 28. a 45. 1. Pen. 40. 2. [e] Pen. 18. 16.
[g] Esay 24. 7. Pen. 7. 34. a 16. 9. Ezec. 26. 13. Hos. 2. 11. Dad. 18. 23. Cyflawn. 3466.
‡ Heb. *fetha*, neu, *golli*.
[h] 2 Gron. 26. 21, 22. Ezra 1. 1. Pen. 29. 10. Dan. 9. 2. 3397.
[i] Esay 13. 19. a 14. 23. a 21. 1. a 47. 1. Pen. 50. 40. a 51. 25.
[k] Pen. 27. 7.
[l] Job 21. 20. Ps. 75. 8. Esay 51. 17. [m] Ezec. 23. 34. Nah. 3. 8.
[n] Pen. 46. [o] Pen. 47. Edrych Esay 20. 1.
[p] Pen. 49. 7, &c.
[q] Pen. 48. [r] Pen. 49. 1.
[s] Pen. 47. 4.
‡ Neu, *wlâd sy ar lan y môr.*
[t] Pen. 49. 23.
[u] Pen. 49. 8, 28.
† Heb. *dorrwyd ymmaith gonglau*, neu, *a dorrwyd cyrrau ey gwallt.*
[x] Pen. 9. 26.
[y] Pen. 49. 31. a 50. 37. Edrych Ad. 20. Ezec. 30. 5.
[z] Pen. 49. 34.
[a] Pen. 51. 41.
[b] Hab. 2. 16.
[c] Esay 51. 21. a 63. 6.
[d] Diar. 11. 31. Pen. 49. 12. Ezec. 9. 6. Obad. 16. Luc 23. 31.
[e] 1 Pedr 4. 17. 3397.
[f] Joel 3. 16. Amos 1. 2.
[g] Esay 16. 9. Pen. 48. 33. 8 Pen. 23. 19. a 30. 23.
[h] Pen. 16. 4.
[i] Pen. 4. 8. a 6. 26.
† Heb. *eich dyddiau i lladdedigaeth.*

37 A'r anneddau heddychlon a ddryllir, gan lid digofaint yr ARGLWYDD.

38 Efe a wrthododd ei loches, fel cenaw llew: canys y mae eu tîr yn † anghyfannedd, gan lid y gorthrymmwr, a chan lid ei ddigofaint ef.

† Heb. *anghyfannedd-dra.*

PEN. XXVI.

Gorph. 30. P.

1 *Jeremi, trwy addewidion a bygythion yn annog y bobl i edifeirwch,* 8 *a'i adal ef am hynny,* 10 *a'i adwyn ger bron:* 11 *Ei atteb ef drosto ei hun,* 16 *a'i farnu yn ddieuog, trwy esampl Micah,* 20 *ac Uriah,* 24 *a thrwy ofal Ahicam.*

3395. YN nechrau teyrnasiad Jehoiacim fâb Josiah brenin Juda y daeth y gair hwn oddi wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Saf ynghyntedd tŷ 'r ARGLWYDD, a llefara wrth holl ddinasoedd Juda, y rhai a ddêl i addoli i dŷ 'r ARGLWYDD, yr holl eiriau a orchymynnwyf i ti eu llefaru wrthynt; na attal air:

a Act. 20. 27.

3 I edrych a wrandawant, ac a ddychwelant bob un o 'i ffordd ddrwg; fel b yr edifarhâwyf finnau am y drwg a amcenais ei wneuthur iddynt, am ddrygioni eu gweithredoedd.

b Pen. 18. 8.

4 A dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Oni wrandêwch arnaf, i rodio yn fy nghyfraith, yr hon a roddais ger eich bron,

5 I wrando ar eiriau fy ngweision y prophwydi, c y rhai a anfonais attoch, gan godi yn fore, ac anfon, ond ni wrandawsoch chwi;

c Pen. 7. 13, 25. a 11. 7. a 25. 3.

6 Yna y gwnâf y tŷ hwn fel d Siloh, a'r ddinas hon a wnâf yn felldith i holl genhedloedd y ddaear.

d 1 Sam. 4. 12. Pſ. 78. 60. Pen. 7. 12, 14.

7 Yr offeiriaid hefyd, a'r prophwydi, a'r holl bobl a glywsant Jeremi yn llefaru 'r geiriau hyn, yn nhŷ yr ARGLWYDD.

8 ¶ A phan ddarfu i Jeremi lefaru 'r hyn oll a orchymynnasai 'r ARGLWYDD ei ddywedyd wrth yr holl bobl; yna 'r offeiriaid, a'r prophwydi, a'r holl bobl a'i daliasant ef, gan ddywedyd, Ti a fyddi farw yn ddîau.

9 Pa ham y prophwydaist yn enw 'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, Fel Siloh y bydd y tŷ hwn, a 'r ddinas hon a wneir yn anghyfannedd heb breswyliwr? Felly ymgasglodd yr holl bobl yn erbyn Jeremi yn nhŷ yr ARGLWYDD.

10 ¶ Pan glybu tywysogion Juda y geiriau hyn, yna hwy a ddaethant i fynu o dŷ 'r brenin i dŷ 'r ARGLWYDD, ac a eisteddasant ar ddrws porth newydd tŷ 'r ARGLWYDD.

11 Yna yr offeiriaid a 'r prophwydi a lefarasant wrth y tywysogion, ac wrth yr holl bobl, gan ddywedyd, Barn marwolaeth *sydd ddyledus* i 'r gŵr hwn: canys efe a brophwydodd yn erbyn y ddinas hon, megis y clywsoch â 'ch cluſtiau.

12 ¶ Yna y llefarodd Jeremi wrth yr holl dywysogion, ac wrth yr holl bobl, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD a 'm hanfonodd i brophwydo yn erbyn y tŷ hwn, ac yn erbyn y ddinas hon, yr holl eiriau a glywsoch.

e Pen. 7. 3.

13 Gan hynny e gwellhêwch yn awr eich ffyrdd, a'ch gweithredoedd, a gwrandêwch ar lais yr ARGLWYDD eich Duw; ac fe f a edifarhâ 'r ARGLWYDD am y drwg a lefarodd efe i 'ch erbyn.

f Ad. 19.

14 Ac am danaf, wele fi yn eich dwylaw; gwnewch i mi fel † y gweloch yn dda ac yn uniawn.

† Heb. *y mae yn dda ac yn union yn eich golwg.*

15 Ond gwybyddwch yn ſicr, o 's chwi a 'm lladd, eich bod yn dwyn gwaed gwirion arnoch eich hunain, ac ar y ddinas hon, ac ar ei thrigolion: canys mewn gwirionedd yr ARGLWYDD a 'm hanfonodd attoch i lefaru, ‡ lle y clywech, yr holl eiriau hyn.

‡ Heb. *yn eich clustiau.*

16 ¶ Yna y tywysogion, a'r holl bobl, a ddywedasant wrth yr offeiriaid a 'r prophwydi, Ni haeddai y gŵr hwn farn marwolaeth: canys yn enw 'r ARGLWYDD ein Duw y llefarodd efe wrthym.

17 Yna rhai o henuriaid y wlâd a godasant, ac a lefarasant wrth holl gynnulleidfa 'r bobl, gan ddywedyd,

18 ¶ Micah y Morasthiad oedd yn prophwydo yn nyddiau Hezeciah brenin Juda, ac efe a lefarodd wrth holl bobl Juda, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, h Sion a erddir *fel* maes, a Jerusalem a dydd yn garneddau, a mynydd y tŷ yn uchelfeydd i goed.

g Mic. 1. 1.

h Mic. 3. 12.

19 A roddodd Hezeciah brenin Juda, a holl Juda ef i farwolaeth? oni ofnodd efe 'r ARGLWYDD, ac *oni* weddiodd efe ger bron yr ARGLWYDD, fel yr edifarhaodd yr ARGLWYDD am y drwg a draethasai efe yn eu herbyn? Fel hyn y gwnaem ddrwg mawr yn erbyn ein heneidiau.

20 Ac yr oedd hefyd ŵr yn prophwydo yn enw 'r ARGLWYDD, Uriah mâb Semaiah, o Giriath-jearim, yr hwn a brophwydodd yn erbyn y ddinas hon, ac yn erbyn y wlâd hon, yn ôl holl eiriau Jeremi.

21 A phan glywodd y brenin Jehoiacim, a'i holl gedyrn, a'r holl dywysogion, ei eiriau ef; y brenin a geisiodd ei ladd ef: ond pan glywodd Uriah, efe a ofnodd, ac a ffodd, ac a aeth i'r Aipht.

22 A'r brenin Jehoiacim a anfonodd wŷr i'r Aipht, *ſef* Elnathan fâb Achbor, a gwŷr gyd ag ef, i'r Aipht.

23 A hwy a gyrchasant Uriah allan o'r Aipht, ac a 'i dygasant ef at y brenin Jehoiacim; yr hwn a 'i lladdodd ef â 'r cleddyf, ac a fwriodd ei gelain ef i feddau † y cyffredin.

† Heb. *meibion y bobl.*

24 Eithr llaw i Ahicam fâb Saphan oedd gyd â Jeremi; fel na roddwyd ef i law y bobl i 'w ladd.

i 2 Bren. 22. 12, 14.

PEN. XXVII.

Gorph. 31. B.

1 *Dan rith rhwymau ac jeuau, y mae 'n prophwydo y darostyngid dan Nabuchodonoſor y brenhinoedd oedd gymmydogion iddo.* 8 *Y mae yn eu hannog i ymröi, ac na chredent y gau-brophwydi.* 12 *Y mae yn gwneuthur yr un peth i Sedeciah:* 19 *Yn darogan y dygid yr hyn a adawſid o'r lleſtri i Fabilon, ac y byddent yno hyd ddydd yr ymweliad.*

3395. YN nechrau teyrnasiad Jehoiacim fâb Josiah brenin Juda y daeth y gair hwn at Jeremi oddi wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD wrthyf; Gwnâ i ti rwymau, a ‡ geſynnau, a dôd hwynt am dy wddf;

‡ Neu, *jeuau.*

3 Ac anfon hwynt at frenin Edom, ac at frenin Moab, ac at frenin meibion Ammon, ac at frenin Tyrus, ac at frenin Sidon, yn llaw 'r cenhadau a ddelo i Jerusalem at Sedeciah frenin Juda;

Cyflawn. 3405.

4 A gorchymmyn iddynt ddywedyd wrth eu harglwyddi, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Israel; Fel

† Neu, am.

Fel hyn y dywedwch † wrth eich arglwyddi;

5 Myfi a wneuthym y ddaear, y dŷn a'r anifail *fydd* ar wyneb y ddaear, a'm grym mawr, ac â'm braich eſtynnedig, ac [a] a'i rhoddais hwynt i'r neb y gwelais yn dda.

[a] Dân. 4 17,25,32. Cyflawn. 3432.

6 Ac yn awr mi a roddais yr holl diroedd hyn yn llaw Nabuchodonoſor brenin Babilon [b] ſy ngwâs; a mi a roddais hefyd [c] aniſeiliaid y maes i'w waſanaethu ef.

[b] Pen. 25. 9. a 43. 10. Cyflawn. 3466. [c] Pen. 28. 14. Dan. 2. 38. [d] Pen. 25. 12.

7 A'r holl genhedloedd a'i gwaſanaethant ef, a'i fâb, a mâb ei fâb; [d] nes dyfod gwîr amſer ei wlâd ef: yna cenhedloedd lawer a brenhinoedd mawrion a ſynnant waſanaeth ganddo ef.

8 Ond y genedl a'r deyrnas ni's gwaſanaetho ef, ſef Nabuchodonoſor brenin Babilon, a'r rhai ni roddant eu gwddf dan jau brenin Babilon; â'r cleddyf, ac â newyn, ac â haint yr ymwelaf â'r genedl honno, medd yr ARGLWYDD, nes i mi eu diſetha hwynt trwy ei law ef.

9 Am hynny na wrandêwch ar eich prophwydi, nac ar eich dewiniaid, nac ar eich ‡ breuddwydwyr, nac ar eich hudolion, nac ar eich ſwynyddion y rhai ſydd yn lleſaru wrthych, gan ddywedyd, Nid rhaid i chwi waſanaethu brenin Babilon:

‡ Heb. breuddwydion.

10 Canys celwydd y mae'y rhai hyn yn ei brophwydo i chwi, i'ch gyrru chwi ym mhell o'ch gwlâd; ac fel y bwriwn chwi ymmaith, ac y methoch.

11 Ond y genedl a roddo ei gwddf dan jau brenin Babilon, ac a'i gwaſanaetho ef, y rhai hynny a adawaf fi yn eu gwlâd eu hun, medd yr ARGLWYDD; a hwy a'i llafuriant hi, ac a drigant ynddi.

3405.

12 ¶ Ac mi a leferais wrth Sedeciah frenin Juda, yn ôl yr holl eiriau hyn, gan ddywedyd, Rhoddwch eich gwarrau dan jau brenin Babilon, a gwaſanaethwch ef a'i bobl, fel y byddoch byw.

13 Pa ham y byddwch feirw, ti a'th bobl, trwy'r cleddyf, trwy newyn, a thrwy haint, fel y dywedodd yr ARGLWYDD yn erbyn y genedl ni waſanaethai frenin Babilon?

14 Am hynny na wrandêwch ar eiriau'r prophwydi, y rhai a leferant wrthych, gan ddywedyd, Nid rhaid i chwi waſanaethu brenin Babilon: canys [e] y maent yn prophwydo celwydd i chwi.

[e] Pen. 14. 14. a 23. 21. a 29. 8.

15 O herwydd nid myfi a'i hanfonodd hwynt, medd yr ARGLWYDD, er hynny hwy a brophwydant yn fy enw ar gelwydd, fel y gyrrwn chwi ymmaith, ac y darfyddai am danoch chwi, a'r prophwydi ſydd yn prophwydo i chwi.

16 Myfi a leferais hefyd wrth yr offeiriaid, a'r holl bobl hyn, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Na wrandêwch ar eiriau eich prophwydi, y rhai ſydd yn prophwydo i chwi, gan ddywedyd, Wele, [f] lleſtri tŷ'r ARGLWYDD a ddygir yn eu hôl o Fabilon, bellach ar frys; canys celwydd y maent yn ei brophwydo i chwi.

[f] Pen. 28. 3.

17 Na wrandêwch arnynt, gwaſanaethwch chwi frenin Babilon, a byddwch fyw. Pa ham y byddai'r ddinas hon yn ddiffeithwch?

18 Ond o's prophwydi *ydynt* hwy, ac od ydyw gair yr ARGLWYDD gyd â hwynt, eiriolant yr awr hon ar ARGLWYDD y lluoedd, nad elo'r lleſtri a adawyd yn nhŷ yr ARGLWYDD, ac yn nhŷ brenin Juda, ac yn Jeruſalem, i Fabilon.

19 ¶ Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, am y colofnau, ac am y môr, ac am yr yſtolion, ac am y rhan arall o'r lleſtri a adawyd yn y ddinas hon,

20 Y rhai ni ddug Nabuchodonoſor brenin Babilon ymmaith, pan [g] gaethgludodd efe Jeconiah fâb Jehoiacim frenin Juda, o Jeruſalem i Fabilon, a holl bendefigion Juda a Jeruſalem;

21 Ie fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, am y lleſtri a adawyd yn nhŷ'r ARGLWYDD, ac yn nhŷ brenin Juda, a Jeruſalem;

22 [h] Hwy a ddygir i Fabilon, ac yno y byddant hyd y dydd [i] yr ymwelwyf â hwynt, medd yr ARGLWYDD: yna [k] y dygaf hwynt i ſynu, ac y dychwelaf hwynt i'r lle hwn.

[g] 2 Bren. 24. 14, 15. Pen. 24. 1. [h] 2 Bren. 25. 13. 2 Cron. 36. 18. Cyflawn. 2416. 2 Cron. 36. 21. Pen. 19. 10. [i] Ezra. 1. 7. a 7. 19.

PEN. XXVIII.

1 Hananiah yn gau-brophwydo y dychwelai y lleſtri yn eu hôl, a Jeconiah hefyd. 5 Jeremi yn dymuno bod hynny yn wîr, ac yn dangos mai'r diwedd a ddengys pa rai ſy wîr-brophwydi. 10 Hananiah yn torri jau Jeremi. 12 Jeremi yn darogan jau haiarn, 15 a marwolaeth Hananiah.

Gorph. 31 P.

AC yn y flwyddyn honno, yn nechrau teyrnaſiad Sedeciah brenin Juda, yn y bedwaredd flwyddyn, ar y pummed mis, y llefarodd Hananiah mâb Azur y prophwyd, yr hwn *oedd* o Ibeon, wrthyf fi yn nhŷ yr ARGLWYDD, yngwydd yr offeiriaid a'r holl bobl, gan ddywedyd,

3408.

2 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, gan ddywedyd, Myfi a dorrais jau brenin Babilon.

3 [a] † O fewn ysbaid dwy flynedd, myfi a ddygaf drachefn i'r lle hwn holl leſtri tŷ'r ARGLWYDD, y rhai a gymmerth Nabuchodonoſor brenin Babilon ymmaith o'r lle hwn, ac a'i dug i Fabilon.

[a] Pen. 27. 16. † Heb. *Ac etto ddwy flynedd o ddyddiau.*

4 Ac mi a ddygaf Jeconiah fâb Jehoiacim frenin Juda, a holl gaethglud Juda, y rhai a aethant i Fabilon, drachefn i'r lle hwn, medd yr ARGLWYDD; canys mi a dorraf jau brenin Babilon.

5 ¶ Yna Jeremi y prophwyd a ddywedodd wrth Hananiah y prophwyd, yngwydd yr offeiriaid, ac yngwydd yr holl bobl, y rhai oedd yn ſefyll yn nhŷ'r ARGLWYDD;

6 Ie'r prophwyd Jeremi a ddywedodd, Amen, poed felly y gwnelo'r ARGLWYDD; yr ARGLWYDD a gyflawno dy eiriau di, y rhai a brophwydaiſt, am ddwyn drachefn lleſtri tŷ'r ARGLWYDD, a'r holl gaethglud, o Fabilon i'r lle hwn.

7 Etto gwrando di yr awr hon y gair ymma, yr hwn a lefaraf fi ‡ lle y clywech di, a lle clywo'r holl bobl;

‡ Heb. *yn eyglu-fiau di, &c.*

8 Y prophwydi y rhai a fuant o'm blaen i, ac o'th flaen dithau erjoed, a brophwydaſant yn erbyn gwledydd lawer, ac yn erbyn teyrnaſoedd mawrion, am ryfel, ac am ddrygfyd, ac am haint.

9 [b] Y prophwyd a brophwydo am heddwch, pan ddêl gair y prophwyd *i ben*, yr adnabyddir y prophwyd, mai'r ARGLWYDD a'i hanfonodd ef mewn gwirionedd.

[b] Deut. 18. 22.

10 ¶ Yna Hananiah y prophwyd a gymmerodd [c] y gefyn oddi am wddf Jeremi y prophwyd, ac a'i torrodd ef.

[c] Pen. 27. 2.

11 A Hananiah a lefarodd yngwydd yr holl bobl, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Y modd hyn y

torraf fi jau Nabuchodonoſor brenin Babilon o fewn ysbaid dwy flynedd [d] oddi ar war pob cenedl. A Jeremi y prophwyd a aeth i ffordd.

[d] Pen. 27. 7.

12 ¶ Yna y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremi y *prophwyd* (wedi i Hananïah y prophwyd dorri 'r geſyn oddi am wddf y prophwyd Jeremi,) gan ddywedyd,

13 Dôs di, a dywed i Hananïah, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Geſynnau pren a dorraiſt ti; ond ti a wnei yn eu lle hwynt eſynnau o haiarn.

14 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, [e] Rhoddaf jau o haiarn ar warr yr holl genhedloedd hyn, fel y gwaſanaethont Nabuchodonoſor frenin Babilon; a hwy a'i gwaſanaethant ef: [f] mi a roddais hefyd anifeiliaid y maes iddo ef.

[e] Deut. 28. 48.

[f] Pen. 27. 6.

15 ¶ Yna Jeremi y prophwyd a ddywedodd wrth Hananïah y prophwyd, Gwrando yn awr, Hananïah; Ni anfonodd yr ARGLWYDD mo honoti; ond yr wyt yn peri i'r bobl hyn ymddiried mewn celwydd.

16 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, mi a'th dwriaf di oddi ar wyneb y ddaear: *o fewn* y flwyddyn hon y byddi farw; [g] o herwydd i ti ddyſgu † gwrthryſel yn erbyn yr ARGLWYDD.

[g] Deut. 13. 5. Pen. 29. 32.

† Heb. *ymadawiad.*

17 Felly Hananïah y prophwyd a fu farw y flwyddyn honno, yn y ſeithfed mis.

3409.

PEN. XXIX.

Awſt, 1. B.

1 *Jeremi yn anſon llythyr at y rhai oedd ynghaethiwed Babilon, ar ſod o honynt yn llonydd yno; 8 ac na choelient freuddwydion eu prophwydi; 10 ac y caent ddychwelyd yn eu hôl ym mhen 70 o flynyddoedd. 15 Y mae yn rhag-fynegi dinyſtr y llaill, am eu hanufudd-dod: 20 ac yn dangos erchyll anſwedd Ahab a Sedeciah, dau brophwyd celwyddog. 24 Semaiah yn ſ'grifennu llythyr yn erbyn Jeremi: 30 A Jeremi yn dangos ei farnedigaeth yntau.*

3405. DYmma eiriau 'r llythyr a anfonodd Jeremi y prophwyd o Jeruſalem at weddill henuriaid y gaethglud, ac at yr offeiriaid, ac at y prophwydi, ac at yr holl bobl, y rhai a gaethgludaſai Nabuchodonoſor o Jeruſalem i Fabilon;

2 (Wedi myned [a] Jeconïah y brenin, a'r frenhines, a'r † ſtaſellyddion, tywyſogion Juda a Jeruſalem, a'r ſeiri, a'r gofaint, allan o Jeruſalem;)

[a] 2 Bren. 24. 12, &c.

† Neu, *Eunuchiaid.*

3 Yn llaw Elaſah fâb Saphan, a Gemarïah fâb Helcïah, y rhai a anfonodd Sedecïah brenin Juda at Nabuchodonoſor frenin Babilon i Fabilon, gan ddywedyd,

4 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, wrth yr holl gaethglud, yr hon a berais ei chaethgludo o Jeruſalem i Fabilon;

[b] Ad. 28.

5 [b] Adeiledwch dai, a phreſwyliwch *yn ddynt*; a phlennwch erddi, a bwytewch eu ffrwyth hwynt.

6 Cymmerwch wragedd, ac ennillwch feibion a merched; a chymmerwch wragedd i'ch meibion, a rhoddwch eich merched i wŷr, fel yr eſgoront ar feibion a merched; ac yr amlhaoch chwi yno, ac na leihaoch.

7 Ceiſiwch hefyd heddwch y ddinas yr hon i 'ch caethgludais iddi, a gweddïwch ar yr ARGLWYDD droſti hi; canys yn ei heddwch hi y bydd heddwch i chwithau.

8 ¶ O herwydd fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael; Na [c] thwylled eich prophwydi y rhai *ſydd* yn eich myſg chwi mo honoch, na'ch dewiniaid; ac na wrandêwch ar eich breuddwydion y rhai yr ydych chwi yn peri eu breuddwydio:

[c] Pen. 14. 14. a 23. 21. a 27. 15.

9 Canys y maent hwy yn prophwydo i chwi ar gelwydd yn fy enw i: ni anfonais i mo honynt, medd yr ARGLWYDD.

10 ¶ O herwydd, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Pan gyflawner ym Mabilon [d] ddengmlynedd a thrugain, yr ymwelaf â chwi, ac a gyflawnaf â chwi fy ngair daionus, trwy eich dwyn chwi drachefn i'r lle hwn.

Cyflawn. 3468.

[d] 2 Cron. 36. 21, 22. Ezra 1. 1. Pen. 25. 12. a 27. 22. Dan. 9. 2.

11 O blegid myfi a wn y meddyliau yr wyf fi yn eu meddwl am danoch chwi, medd yr ARGLWYDD, meddyliau heddwch ac nid niwaid; i roddi i chwi ‡ y diwedd yr ydych chwi yn ei ddiſgwil.

‡ Heb. *ddaiwedd a diſgwiliad.*

12 Yna y [e] gelwch chwi arnaf, ac yr ewch, ac y gweddïwch arnafi, a minnau a'ch gwrandawaf.

[e] Dan. 9. 3, &c.

13 [f] Ceiſiwch fi hefyd, a chwi a'm cewch, pan y'm ceiſioch â'ch holl galon.

[f] Leſ. 26. 39, 40. Deut. 30. 2.

14 A mi a adawaf i chwi fy nghael, medd yr ARGLWYDD, a mi a ddychwelaf eich caethiwed, ac [h] a'ch caſglaf chwi o'r holl genhedloedd, ac o'r holl leoedd, y rhai y'ch gyrrais iddynt, medd yr ARGLWYDD; a mi a'ch dygaf chwi drachefn i'r lle y perais eich caethgludo chwi allan o hono.

[g] Deut. 4. 7. Pſ. 32. 6. a 46. 2. Eſay 55. 6.

15 ¶ O herwydd i chwi ddywedyd, Yr ARGLWYDD a gyfododd brophwydi i ni ym Mabilon;

[h] Pen. 23. 3.

16 *Gwybyddwch* mai fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am y brenin ſydd yn eiſtedd ar deyrn-gadair Dafydd, ac am yr holl bobl ſydd yn trigo yn y ddinas hon, *ac* am eich brodyr, y rhai nid aethant allan gyd â chwi i gaethglud;

17 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Wele fi yn anfon arnynt [i] y cleddyf, a newyn, a haint, a mi a'i gwnâf hwynt fel [k] y ffigys bryntion, y rhai ni ellir eu bwyta rhag eu drycced.

[i] Pen. 24. 10.

[k] Pen. 24. 8.

18 A mi a'i herlidiaf hwynt â'r cleddyf, â newyn, ac â haint; ac [l] mi a'i rhoddaf hwynt i'w ſymmud i holl deyrnaſoedd y ddaear, [m] yn felldith, ac yn chwithdra, ac yn chwibaniad, ac yn warth, ym myſg yr holl genhedloedd, lle y gyrrais i hwynt:

[l] Deut. 28. 25. 2 Cron. 29. 8. Pen. 15. 4. a 24. 9. a 34. 17.

[m] Pen. 42. 18.

19 Am na wrandawſant ar fy ngeiriau, medd yr ARGLWYDD, y rhai [n] a anfonais i attynt, gyd â'm gweiſion y prophwydi, gan gyfodi yn ſorau, a'i hanfon; ond ni wrandawech, medd yr ARGLWYDD.

[n] Pen. 25. 4. a 32. 33.

20 ¶ Gan hynny gwrandewch air yr ARGLWYDD, chwi oll o'r gaethglud a anfonais o Jeruſalem i Fabilon:

21 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, am Ahab fâb Colaiah, ac am Sedecïah fâb Maaſeiah, y rhai ſy 'n prophwydo celwydd i chwi yn fy enw i; Wele, myfi a'i rhoddaf hwynt yn llaw Nabuchodonoſor brenin Babilon, ac efe a'i lladd hwynt yngwŷdd eich llygaid chwi.

22 [o] A holl gaethglud Juda, yr hon *ſydd* ym Mabilon, a gymmerant y rhêg *hon* oddi wrthynt hwy, gan ddywedyd, Gwneled yr ARGLWYDD dydi fel Sedecïah, ac fel Ahab, y rhai a roſtiodd brenin Babilon wrth y tân;

[o] Edrych Gen. 48. 20.

23 Am

p Pen. 23. 14.

23 Am p iddynt wneuthur ᵍsgelerder yn Iſrael, a gwneuthur godineb gyd â gwragedd eu cymmydogion, a lleſaru o honynt eiriau celwyddog yn ſy enw i, y rhai ni orchymmynnais iddynt ; a minnau yn gwybod, ac yn dyſt, medd yr ARGLWYDD.

† Neu, *breuddwydiwr.*

24 ¶ Ac wrth Semaiah y † Nehelamiad y lleteri, gan ddywedyd,

25 Fel hyn y lleſarodd ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, gan ddywedyd, Am i ti anfon yn dy enw dy hun lythyrau at yr holl bobl ſy yn Jeruſalem, ac at Sephaniah ſab Maaſeiah yr offeiriad, ac at yr holl offeiriaid, gan ddywedyd,

26 Yr ARGLWYDD a'th oſododd di yn offeiriad yn lle Jehoiada yr offeiriad, i fod yn olygwyr yn nhŷ ᵗr ARGLWYDD, ar bob ʳ gŵr gorphwyllog, ac yn cymmeryd arno brophwydo, i'w ˢ roddi ef mewn carchar a chyffion :

q 2 Bren. 9. 11. Act. 26. 24.

27 Ac yn awr pa ham na cheryddaiſt ti Jeremi o Anathoth, yr hwn ſydd yn prophwydo i chwi ?

r Pen. 20. 2.

28 Canys am hynny yr anfonodd attom ni i Fabilon, gan ddywedyd, Hîr *ydd y gaethiwed* hon ; ˢ adeiledwch dai, a phreſwyliwch *ynddynt*, a phlennwch erddi, a bwytewch eu ffrwyth hwynt.

s Ad. 5.

29 A Sephaniah yr offeiriad a ddarllenodd y llythyr hwn, lle y clywodd Jeremi y prophwyd.

30 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremi, gan ddywedyd,

31 Anfon at yr holl gaethglud, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am Semaiah y Nehelamiad ; O herwydd i Semaiah brophwydo i chwi, a minneu heb ei anfon ef, a pheri o hono i chwi ymddiried mewn celwydd ;

32 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD ; Wele mi a ymwelaf â Semaiah y Nehelamiad, ac â'i hâd ef ; ni bydd iddo un a drigo ym myſg y bobl hyn, ac ni chaiff efe weled y daioni a wnâf fi i'm pobl, medd yr ARGLWYDD ; ᵗ am iddo ddyſgu ‡ gwrthryfel yn erbyn yr ARGLWYDD.

t Pen. 28. 16.

‡ Heb. *ymadawraeth.*

PEN. XXX.

Awſt, A. P. 3398.

1 *Duw yn dangos i Jeremi y dychwelai yr Juddewon ; 4 ac yn ôl eu trallod y cânt ymwared.* 10 *Y mae yn cyſſuro Jacob.* 18 *Y bydd eu dychweliad hwy yn raſuſol.* 20 *Y ſyrth digofaint ar yr enwir.*

Y Gair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddi wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y lleſarodd yr ARGLWYDD, Duw Iſrael, gan ddywedyd, Yſgrifenna i ti yr holl eiriau a leferais i wrthyt mewn llyfr.

3 Canys wele y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, i mi ddychwelyd caethiwed fy mhobl Iſrael a Juda, medd yr ARGLWYDD ; a mi a'i dygaf hwynt drachefn i'r wlâd a roddais i'w tadau, a hwy a'i meddiannant hi.

4 ¶ Dymma hefyd y geiriau a lefarodd yr ARGLWYDD am Iſrael, ac am Juda.

5 O herwydd fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Llef dychryn a glywſom ni, † ofn, ac nid heddwch.

† Neu, *ofn ſydd ac nid, &c.*

6 Gofynnwch yr awr hon, ac edrychwch a eſgora gwrryw ? pa ham yr ydwyf fi yn gweled pob gŵr a'i ddwylaw ar ei lwynau, ᵃ fel gwraig wrth eſgor, ac y trowyd yr holl wynebau yn leſhi ?

a Pen. 4. 31. a 6. 24.

7 ᵇ Och ! canys mawr yw ʸr dydd hwn, heb gyffelyb iddo : amſer blinder yw hwn i Jacob ; ond efe a waredir o hono.

b Joel 2. 11. Amos 5. 18. Zeph. 1. 14, &c.

8 Canys y dydd hwnnw medd ARGLWYDD y lluoedd, y torraf fi ei jau ef oddi ar dy warr di, a mi a ddrylliaf dy rwymau, ac ni chaiff dieithriaid wneuthur iddo ef eu gwaſanaethu hwynt mwyach.

9 Eithr hwy a waſanaethant yr ARGLWYDD eu Duw, a ᶜ Dafydd eu brenin, yr hwn a godaf fi iddynt.

c Ezec. 34. 23. a 37. 24. Hoſ. 3. 5.

10 ¶ Ac ᵈ nac ofna di, O fy ngwâs Jacob, medd yr ARGLWYDD ; ac na frawycha di, O Iſrael : canys wele, mi a'th achubaf di o bell, a'th hâd o dir eu caethiwed ; a Jacob a ddychwel, ac a orphwys, ac a gaiff lonydd, ac ni bydd a'i dychryno.

d Eſay 41. 13. a 43. 5. a 44. 2. Pen. 46. 28.

11 Canys *yr ydwyf* fi gyd â thi, medd yr ARGLWYDD, i'th achub di : ᵉ er i mi wneuthur pen am yr holl genhedloedd lle i'th waſgerais, etto ᶠ ni wnâf ben am danat ti ; eithr mi a'th geryddaf di mewn † barn, ac ni'th adawaf yn gwbl ddigerydd.

e Am. 9. 8.

f Pſ. 6. 1. Eſay 27. 8. Pen. 10. 24. a 46. 28.

† Neu, *meſur.*

12 O blegid fel hyn y dywed yr ARGLWYDD ; ᵍ Anafus yw dy yſligtod, *a* dolurus yw dy archoll.

g Pen. 15. 18.

13 Nid *oes* a ddadleuo dy gŵyn, ‡ fel y'th jachâer : ʰ nid *oes* feddyginiaeth jechyd i ti.

‡ Heb. *i rwymo*, neu, *i waſgu.*

h Pen. 8. 22.

14 ⁱ Dy holl gariadau a'th anghofiaſant : ni cheiſiant mo honot ti ; canys mi a'th darewais â dyrnod ᵏ gelyn, *ſef* â chosbedigaeth ˡ y creulon ; am amlder dy anwiredd : ᵐ *o blegid* dy bechodau a amlhaſant.

i Galar. 1. 2.

k Job 13. 24. a 16. 9. a 19. 11.

l Job 30. 21.

15 Pa ham ⁿ y bloeddi am dy yſligtod ? anafus yw dy ddolur, gan amlder dy anwiredd : *o herwydd* amlhâu o'th bechodau, y gwneuthym hyn i ti.

m Pen. 5. 6.

16 Am hynny ᵒ y rhai oll a'th yſant a yſir, a chwbl o'th holl elynion a ânt i gaethiwed : a'th anrheithwyr di a fyddant yn anrhaith, a'th holl ysbeilwyr a roddaf fi yn ysbail.

n Pen. 15. 18.

o Eſod. 23. 22. Eſay 33. 1. a 41. 11. Pen. 10. 15.

17 Canys myfi a roddaf jechyd i ti, ac a'th jachâf di o'th friwiau, medd yr ARGLWYDD : o blegid hwy a'th alwaſant di, yr hon a yrrwyd ymmaith, *gan dywedyd*, Dymma Sïon, yr hon nid oes *neb* yn ei cheiſio.

† Neu, *bryncyn.*

18 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele, myfi a ddychwelaf gaethiwed pebyll Jacob, ac a gymmeraf drugaredd ar ei anneddau ef : a'r ddinas a adeiledir ar ei † charnedd, a'r llŷs a erys yn ôl ei arfer.

p Eſay 35. 10. a 51. 11.

19 A ᵖ moliant a âllan o honynt, a llais rhai yn gorfoleddu ; a mi a'i hamlhâf hwynt, ac ni byddant anaml ; a mi a'i hanrhydeddaf hwynt, ac ni byddant wael.

20 Eu meibion hefyd ſydd megis cynt, a'i cynnulleidfa a ſicrhêir ger fy mron : a mi a ymwelaf â'i holl orthrymmwyr hwynt.

21 A'i pendefigion fydd o honynt eu hun, a'i llywiawdr a ddaw allan o'i myſg eu hun ; a mi a baraf iddo neſâu, ac efe a ddaw attaf : canys pwy yw hwn a lwyr-roddodd ei galon i neſau attaf fi, medd yr ARGLWYDD ?

q Pen. 24. 7. a 31. 1, 33. a 32. 38.

22 A ᵠ chwi a fyddwch yn bobl i mi, a minnau a fyddaf yn Dduw i chwithau.

23 Wele ʳ gorwynt yr ARGLWYDD yn myned allan *mewn* digter, corwynt parhäus ; ar ben annuwiolion yr erys.

r Pen. 23. 19, 20. a 25. 32.

24 Ni ddychwel digofaint llidiog yr ARGLWYDD, nes iddo gyflawnu meddyliau ei galon: yn y dyddiau diweddaf y dyellwch hyn.

PEN. XXXI.

Adferu Israel: 10 a chyhoeddi hynny. 15 Rahel yn galaru am ei phlant. 18 Ephraim yn edifarhau, ac yn cael ei adwyn aaref arachefyn. 22 Aadewid o Grist. 27 Ei ofal ef aros ei Eglwys. 31 Ei gyfammod newydd ef. 35 Sicrwyda, 38 a helaethrwydd yr Eglwys.

Awst, 2. B. Dydd y Gwirioniaid, B. h. w. 28. D. Jou cyn y Pasg, P.

1 YR amser hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y byddaf Dduw i holl deuluoedd Israel; a hwythau a fyddant bobl i mi.

3398.

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Y bobl *y rhai* a weddillwyd gan y cleddyf, a gafodd ffafr yn yr anialwch, pan [a] aethym i beri llonyddwch iddo ef, sef i Israel.

[a] Num. 10. 33. Deut. 1. 33. Psal. 95. 11.

3 † Er ys talm yr ymddangosodd yr ARGLWYDD i mi, *gan ddywedyd*, A chariad tragywyddol y 'th gerais: am hynny ‡ tynnais di â thrugaredd.

† Heb. *O bell.* ‡ Neu, *yr estynnau arugareda i ti.*

4 [b] Mi a'th adeiladaf etto, a thi a adeiledir, O forwyn Israel: ymdrwsi etto â'th [c] dympanau, ac a ai allan gyd â'r chwareuyddion dawns.

[b] Pen. 33. 7. [c] Ecsod. 15. 20. Barn. 11. 34.

5 [d] Ti a blenni etto winllannoedd ym mynyddoedd Samaria: y plannwyr a blannant, ac a'i † mwynhânt yn gyffredin.

[d] Esay 65. 21. † Heb. *cyffredinant.*

6 Canys daw 'r dydd y llefa y gwilwyr ym mynydd Ephraim, [e] Codwch, ac awn i fynu i Sion at yr ARGLWYDD ein Duw.

[e] Ecsod. 15. 20. Barn. 11. 34. Esay 65. 21. † Heb. *cyffredinant.* [c] Esay 2. 3. Mic. 4. 2.

7 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Cenwch orfoledd i Jacob, a chrechwennwch ymhlith rhai pennaf y cenhedloedd: cyhoeddwch, molwch, a dywedwch, O ARGLWYDD, cadw dy bobl, gweddill Israel.

8 Wele, mi a'i harweiniaf hwynt [f] o dîr y gogledd, ac a'i casglaf hwynt o ystlysau 'r ddaear, y dall, a'r cloff, y feichiog, a'r hon fydd yn esgor, ar unwaith gyd â hwynt: cynnulleidfa fawr a ddychwelant ymma.

[f] Pen. 3. 8. [g] Psal. 126. 5, 6. Pen. 50. 4. ‡ Neu, *ffafr*, neu, *deisyfiadau.* [h] Esay 35. 8. a 43. 19. [i] Ecsod. 4. 22. [k] Esay 49. 24, 25. [l] Esay 58. 11.

9 [g] Mewn wylofain y deuant, ac mewn ‡ tosturiaethau y dygaf hwynt; gwnâf iddynt rodio wrth ffrydiau dyfroedd, [h] mewn ffordd uniawn, yr hon ni thrippiant ynddi: o blegid myfi sydd dâd i Israel, ac Ephraim yw [i] fy nghyntafanedig.

10 ¶ Gwrandêwch air yr ARGLWYDD, O genhedloedd, a mynegwch yn yr ynysoedd o bell, a dywedwch, Yr hwn a wasgarodd Israel a'i casgl ef, ac a'i [k] geidw, fel bugail ei braidd.

11 O herwydd [k] yr ARGLWYDD a waredodd Jacob, ac a'i hachubodd ef o law yr hwn *oedd* drêch nag ef.

12 Am hynny y deuant, ac y canant yn uchelder Sion, a hwy a redant at ddaioni 'r ARGLWYDD, am wenith, ac am wîn, ac am olew, ac am eppil y defaid a'r gwartheg: a'i henaid fydd fel [l] gardd ddyfradwy, ac ni ofidiant mwyach.

13 Yna y llawenycha 'r forwyn yn y dawns, a'r gwŷr ieuainge, a'r henafgwyr ynghŷd: canys myfi a droaf eu galar yn llawenydd, ac a'i diddanaf hwynt, ac a'i llâwenychaf o'i trifttwch.

14 A mi a ddiwallaf enaid yr offeiriaid â brafder: a'm pobl a ddigonir â'm daioni, medd yr ARGLWYDD.

15 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [m] Llef a glywyd yn Ramah, cwynfan ac wylofain chwerw: Rahel yn wylo am ei meibion, ni fynnai ei chyssuro am ei meibion, o herwydd nad *oeddynt.*

[m] Mat. 2. 17, 18.

16 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Attal dy lef rhag wylo, a'th lygaid rhag dagrau: canys y mae tâl i'th lafur, medd yr ARGLWYDD; a hwy a ddychwelant o dîr y gelyn:

3398.

17 Ac y mae gobaith yn dy ddiwedd, medd yr ARGLWYDD, y dychwel *dy* blant i'w brô eu hun.

18 ¶ Gan glywed y clywais Ephraim yn cwynfan *fel hyn*, Cosbaist fi, a mi a gosbwyd, fel llo heb ei gynnefino *â'r jau*: [n] dychwel di fi, a myfi a ddychwelir; canys [o] blegid tiyw yr ARGLWYDD fy Nuw.

[n] Galar. 5. 21. [o] Deut. 30. 2.

19 Yn ddîau [o] wedi i mi ddychwelyd, mi a edifarheais; ac wedi i mi wybod, mi a darewais *fy* morddwyd: myfi a gywilyddiwyd, ac a w'radwyddwyd hefyd, am i mi ddwyn gwarth fy ieuengctid.

20 Ai mâb hoff gennyf yw Ephraim? ai plentyn hyfrydwch yw? canys er pan leferais i yn ei erbyn ef, gan gofio y cofiaf ef etto: [p] am hynny fy mherfedd a ruant am dano ef; gan drugarhau y trugarhâf wrtho ef, medd yr ARGLWYDD.

[p] Deut. 32. 36. Esay 63. 15. [q] Esay 54. 9. Pen. 33. 20. [r] Pen. 33. 22. Ezec. 14. 10. [s] Neh. 8. 1. [t] Neh. 3. 28.

21 Cyfod it' arwyddion ffordd, gosod i ti garneddau uchel: gosod dy galon tu a'r briffordd, y ffordd yr aethoft: dychwel, forwyn Israel, dychwel i'th ddinasoedd hyn.

22 ¶ Pa hŷd [q] yr ymgrwydri, O ferch wrthnyfig? o blegid yr ARGLWYDD a greodd beth newydd ar y ddaear; Benyw a amgylcha wr.

23 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Israel; Dywedant etto y gair hwn yngwlâd Juda ac yn ei dinasoedd, pan ddychwelwyf eu caethiwed hwynt; Yr ARGLWYDD a'th fendithio, trigfa cyfiawnder, mynydd sancteiddrwydd.

24 Yna arddwyr a † bugeiliaid a breswyliant ynddi hi Juda, ac yn ei holl ddinasoedd ynghŷd.

† Heb. *rhai'n myned allan gyd â diadellau.*

25 O herwydd yr enaid diffygiol a ddigonais, a phob enaid trist a lenwais.

26 Ar hyn y deffroais, ac yr edrychais, a melys oedd fy hûn gennyf.

27 ¶ Wele 'r dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, [r] yr hauaf dŷ Israel, a thŷ Juda, â hâd dyn, ac â hâd anifail.

[r] Hos. 2. 23. Zech. 10. 9.

28 Ac megis y gwiliais arnynt [s] i ddiwreiddio, ac i dynnu i lawr, ac i ddinystrio, ac i ddifetha, ac i ddrygu; felly y gwiliaf arnynt, i adeiladu, ac i blannu, medd yr ARGLWYDD.

[s] Pen. 1. 10. a 18. 7.

29 [t] Yn y dyddiau hynny, ni ddywedant mwyach, Y tadau a fwytasant rawnwin surion, ac ar ddannedd y plant y mae dingcod.

[t] Ezec. 18. 2.

30 Ond pob un a fydd farw am ei anwiredd ei hun; pob dŷn a'r a fwytao rawnwin surion, ar ei ddannedd ef y bydd dingcod.

[u] Pen. 32. 40. Heb. 8.

31 ¶ Wele, [u] y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, y gwnâf gyfammod newydd â thŷ Israel, ac â thŷ Juda:

8. a 10. 16. ‡ Neu, *a barhawa yn briod iddynt?*

32 Nid fel y cyfammod a wneuthym â'i tadau hwynt, ar y dydd yr ymaflais yn eu llaw hwynt, i'w dwyn allan o dîr yr Aipht; yr hwn gyfammod mau fi a ddarfu iddynt hwy ei dorri, ‡ er fy mod i yn briod iddynt, medd yr ARGLWYDD:

[x] Psal. 40. 8. Ezec. 11. 19, 20. a 36. 26, 27. [y] 2 Cor. 3. 3. [z] Pen. 24. 7. a 30. 22.

33 Ond dymma 'r cyfammod a wnaf fi â thŷ Israel; Ar ôl y dyddiau hynny, medd yr ARGLWYDD, [x] myfi a roddaf fy nghyfraith o'i mewn hwynt, ac a'i 'sgrifennaf hi yn eu calonnau hwynt; a [y] mi a fyddaf iddynt hwy yn Dduw, a hwynthau a fyddant yn bobl i mi.

34 [z] Ac

34 [z] Ac ni ddysgant mwyach bob un ei gymmydog, a phob un ei frawd, gan ddywedyd, Adnabyddwch yr ARGLWYDD: o herwydd hwynt-hwy oll o'r lleiaf o honynt hyd y mwyaf o honynt a'm hadnabyddant, medd yr ARGLWYDD; o blegid [a] mi a faddeuaf eu hanwiredd, a'i pechod ni chofiaf mwyach.

35 ¶ Felhyn y dywed yr ARGLWYDD, [b] yr hwn ſydd yn rhoddi 'r haul yn oleuni dydd, defodau 'r lloer a'r sêr, yn oleuni nos; [c] yr hwn ſydd yn rhwygo 'r môr, pan ruo ei donnau; ARGLWYDD y lluoedd yw ei enw:

36 [d] O's cilia 'r defodau hynny o'm gwydd i, medd yr ARGLWYDD, yna hâd Iſrael a baid a bod yn genedl ger fy mron i yn dragywydd.

37 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [e] O's gellir meſur y nefoedd oddi uchod, a chwilio ſylfeini 'r ddaear hyd iſod, minnau hefyd a wrthodaf holl hâd Iſrael, am yr hyn oll a wnaethant hwy, medd yr ARGLWYDD.

38 Wele, [f] y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, yr adeiledir y ddinas i'r ARGLWYDD o [g] dŵr Hananeel hyd borth y gongl.

39 A'r llinyn meſur a â allan etto ar ei gyfer ef, ar fryn Gareb, ac a amgylcha hyd Goath.

40 A holl ddyffryn y celaneddau, a'r lludw, a'r holl feuſydd, hyd afon Cidron, hyd gongl [h] porth y meirch tu a 'r dwyrain, *a fydd* ſanctaidd i'r ARGLWYDD; ni's diwreiddir, ac ni's dinyſtrir mwyach byth.

PEN. XXXII.

Jeremi, wedi ei garcharu gan Sedeciah am ei brophwydoliaeth, 6 yn prynu maes Hanameel. 13 Baruch yn rhaid iddo gadw 'r ſgrifennadau, megis yn arwyddion o ddychweliad y bobl. 16 Jeremi, yn ei weddi, yn achwyn wrth Ddduw. 26 Duw yn ſicrhâu y caethiwed am eu pechodau hwy, 36 ac yn addo iddynt raſuſol ddychweliad.

YGair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddi wrth yr ARGLWYDD yn y ddegfed flwyddyn i Sedeciah frenin Juda; honno *oedd* y ddeunawfed flwyddyn i Nabuchodonoſor.

2 Canys y pryd hynny yr oedd llu brenin Babilon yn gwarchae ar Jeruſalem: a Jeremi y prophwyd ydoedd wedi cau arno a ynghyntedd y carchar, yr hwn *oedd* yn nhŷ brenin Juda.

3 Canys Sedeciah brenin Juda a gaeaſai arno ef, gan ddywedyd, Pa ham y prophwydi, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; [b] Wele mi a roddaf y ddinas hon yn llaw brenin Babilon, ac efe a'i hennill hi;

4 Ac [c] ni ddiange Sedeciah brenin Juda o law 'r Caldeaid, ond efe a roddir yn ddiau yn llaw brenin Babilon, ac efe a ymddiddan ag ef enau yngenau, a'i lygaid ef a edrychant yn ei lygaid yntau:

5 Ac efe a arwain Sedeciah i Fabilon, ac yno y bydd efe, hyd oni ymwelwyf fi ag ef, medd yr ARGLWYDD: er i chwi ymladd â'r Caldeaid, ni lwyddwch?

6 ¶ A Jeremi a leſarodd, Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

7 Wele Hanameel fâb Salum dy ewythr yn dyfod attat, gan ddywedyd, Pryn i ti fy maes, yr hwn *ſydd* yn Anathoth, o blegid [d] i ti y *mae* cyfiawnder y pryniad i'w brynu ef.

8 Felly Hanameel mab ſy ewythr frawd fy nhâd a ddaeth attaf i gyntedd y carchardy, yn ôl gair yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd wrthyf, Pryn attolwg fy maes *ſyda* yn Anathoth yn nhîr Benjamin: canys i ti y *mae* cyfiawnder yr etifeddiaeth, ac i ti y perthyn ei ollwng; pryn *ef* i ti. Yna y gwybûm mai gair yr ARGLWYDD *oedd* hwn.

9 A mi a brynais y maes *oedd* yn Anathoth, gan Hanameel fâb fy ewythr frawd fy nhâd, ac a bwyſais iddo 'r arian, ſaith ſicl, a deg *darn* o arian.

10 A mi a 'ſgrifennais *hyn* mewn llyfr, ac a'i ſeliais, cymmerais hefyd dyſtion a phwyſais yr arian mewn cloriannau.

11 Yna mi a gymmerais lyfr y pryniad, *ſef yr hwn oedd* wedi ei ſelio *wrth* gyfraith a defod, a'r *hwn oeda* yn agored.

12 A mi a roddais lyfr y pryniad ar Faruch fâb Neriah, fâb Maaſeiah, yng ngwydd Hanameel *mâb* fy ewythr, ac yng ngwydd [e] y tyſtion a 'ſgrifennaſent lyfr y prynedigaeth, yng ngwydd yr holl Iuddewon oedd yn eiſtedd yng hyntedd y carchardy.

13 A mi a orchymynnais i Faruch yn eu gwydd hwynt, gan ddywedyd,

14 Felhyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael; Cymmer y llyfrau hyn, *ſef* y llyfr hwn o'r pryniad, yr hwn *ſydd* ſeliedig, a'r llyfr agored hwn; a dôd hwynt mewn lleſtr pridd, fel y parhaont ddyddiau lawer.

15 O herwydd fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael; Tai, a meuſydd, a gwinllannoedd a feddiennir etto yn y wlâd hon.

16 ¶ Ac wedi i mi roddi llyfr y pryniad at Faruch fâb Neriah, myſi a weddiais ar yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

17 O Arglwydd DDUW, wele, ti a wnaethoſt y nefoedd a'r ddaear, a'th fawr allu, ac a'th fraich eſtynnedig; [f] nid oes dim ‡ rhy anhawdd i ti.

18 Yr wyt yn gwneuthur [g] trugaredd i filoedd, ac yn talu anwireddau 'r tadau i fynwes eu meibion ar eu hôl hwynt: y Duw Mawr, Cadarn, ARGLWYDD y lluoedd yw ei enw.

19 Mawr mewn cyngor, a galluog ar weithred; (canys *y mae* dy [h] lygaid yn agored ar holl ffyrdd meibion dynion, i roddi i bob un yn ôl ei ffyrdd, ac yn ôl ffrwyth ei weithredoedd.)

20 Yr hwn a oſodaiſt arwyddion a rhyfeddodau yng ngwlâd yr Aipht hyd y dydd hwn, ac yn Iſrael, ac ym myſg dynion *eraill*; ac a wnaethoſt i ti enw, megis heddyw;

21 Ac a ddygaiſt dy bobl Iſrael [k] allan o dîr yr Aipht, ag arwyddion, ac â rhyfeddodau, ac â llaw gref, ac â braich eſtynnedig, ac ag ofn mawr;

22 Ac a roddaiſt iddynt y wlâd ymma, yr hon a dyngaiſt wrth eu tadau y rhoddi iddynt, *ſef* gwlâd yn llifeirio o laeth a mêl.

23 A hwy a ddaethant i mewn, ac a'i meddiannaſant hi; ond ni wrandawſant ar dy lais, ac ni rodiaſant yn dy gyfraith: ni wnaethant ddim o'r hyn oll a orchymynnaiſt iddynt ei wneuthur: am hynny y peraiſt i'r holl niwaid hyn ddigwydd iddynt.

24 Wele, ‡ peiriannau ergydion a ddaeth at y ddinas, i'w goreſgyn hi; a'r ddinas a roddir i law 'r Caldeaid, y rhai ſydd yn ymladd yn ei herbyn, [e] herwydd y cleddyf,

[z] Eſay 54. 13. Joan 6. 45. 1 Cor. 2. 10. 1 Joan 2. 20. [a] Pen. 33. 8. Mic. 7. 18. Act. 10. 43. Rhuf. 11. 27. [b] Gen. 1. 16. [c] Pſal. 72. 5, 17. a 89. 2, 36. a 119. 89. Eſay 51. 15. [d] Eſay 54. 9. Pen. 33. 20. [e] Pen. 31. 22. Ezec. 34. 10. [f] Neh. 8. 1. [g] Neh. 3. 28.

Awſt, 2. p.

3414.

[a] Neh. 3. 25.

3424.

[b] Pen. 34. 2.

[c] Pen. 34. 3.

[d] Lef. 25. 24, 25, 32. Ruth 4. 4.

3414.

Edrych Eſay 8. 2.

[f] Gen. 18. 14. Luc. 1. 37. ‡ Neu, *cuddiedig rhagot.*

[g] Ecſod. 20. 6. a 34. 7. Deut. 5. 10. [h] Job 34. 21. Pſal. 33. 13. Diar. 5. 21. Pen. 16. 17. [i] Pen. 17. 10. [k] Ecſod. 6. 6. 2 Sam. 7. 23. 1 Cron. 17. 21.

‡ Neu, *gwrthglawdd.*

3414.

a'r newyn, a'r haint: a'r hyn a ddywedaist ti, a gwplawyd; ac wele ti a'i gweli.

25 A thi a ddywedaist wrthyf, O Arglwydd DDUW, Pryn i ti y maes ag arian, a chymmer dyſtion: gan fod y ddinas wedi ei rhoddi i law 'r Caldeaid.

26 ¶ Yna y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremi, gan ddywedyd,

27 Wele, myfi yw 'r ARGLWYDD, [1] Duw pob cnawd: * a oes dim ‡ rhy anhawdd i mi?

28 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi yn rhoddi 'r ddinas hon yn llaw 'r Caldeaid, ac yn llaw Nabuchodonoſor brenin Babilon; ac eſe a'i hennill hi.

29 A'r Caldeaid y rhai a ryſelant yn erbyn y ddinas hon, a ddeuant, ac [m] a ffaglant y ddinas hon â thân, ac a'i lloſgant hi, a'r tai [n] y rhai yr arogl-darthaſant ar eu pennau i Faal, ac y tywalltaſant ddïod-offrwm i dduwiau dïeithr, i'm digio i.

30 O blegid meibion Iſrael, a meibion Juda oeddynt yn gwneuthur yn unig yr hyn oedd ddrwg yn ſy ngolwg i o'i mebyd: o herwydd meibion Iſrael oeddynt yn unig yn ſy nigllooi i â gweithredoedd eu dwylaw, medd yr ARGLWYDD.

31 Canys i'm digoſaint, ac i'm llïd, y bu y ddinas hon i mi, er y dydd yr adeiladaſant hi hyd y dydd hwn, i beri ei ſymmud oddi ger bron ſy wyneb:

32 Am holl ddrygioni meibion Iſrael, a meibion Juda, y rhai a wnaethant i'm digio i, hwynt-hwy, eu brenhinoedd eu tywyſogion, eu hoffeiriaid, a'i prophwydi, a gwŷr Juda, a phreſwylwyr Jeruſalem.

33 Er i mi *eu* dyſgu, gan foreugodi i roddi addyſg *iddynt*, etto ni wrandawſant i gymmeryd athrawiaeth; eithr troiſant attaſi eu * gwarrau, ac nid eu hwynebau:

34 Eithr [o] goſodaſant eu ffieidd-dra yn y tŷ y gelwir ſy enw arno, i'w halogi ef.

35 A hwy a adeiladaſant uchelfeydd Baal, y rhai *ydd* yn nyſſryn mâb Hinnom, i [p] wneuthur i'w meibion a'i merched ſyned trwy 'r tân i [q] Folech; yr hyn ni orchymynais iddynt, ac ni ſeddyliodd ſy nghalon iddynt wneuthur y ffieidd-dra hyn, i beri i Juda bechu.

36 ¶ Acyn awr am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw Iſrael, am y ddinas hon, am yr hon y dywedwch chwi, Rhoddir hi i law brenin Babilon trwy y cleddyf, a thrwy newyn, a thrwy haint;

37 Wele, myfi [r] a'i cynhullaf hwynt o'r holl diroedd, y rhai yn ſy nîg a'm llïd a'm ſorriant mawr y gyrrais hwynt iddynt; ac a'i dygaf yn eu hôl i'r lle hwn, ac a wnâf iddynt breſwylio yn ddïogel.

38 A [s] hwy a fyddant yn bobl i mi, a minnau a fyddaf yn Dduw iddynt hwythau.

39 A mi [t] a roddaf iddynt un galon, ac un ffordd, i'm hofni † byth, er lles iddynt ac i'w meibion ar eu hôl.

40 A [u] mi a wnâf â hwynt gyſammod tragywyddol, na throaf † oddi wrthynt, heb wneuthur lles iddynt; a mi a oſodaf fy ofn yn eu calonnau, fel na chiliont oddi wrthyf.

41 Ie [x] mi a lawenychaf ynddynt, gan wneuthur lles iddynt, a [y] mi a'i plannaf hwynt yn y tîr hwn † yn ſicr, â'm holl galon ac â'm holl enaid.

42 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Megis y dygais i ar y bobl hyn yr holl fawr ddrwg hyn; felly y dygaf fi arnynt yr holl ddaioni a addewais iddynt.

43 A meuſydd a feddiennir yn y wlâd ymma, *am* yr hon yr ydych chwi yn dywedyd, Anghyfannedd yw hi, heb ddŷn nac anifail; yn llaw 'r Caldeaid y rhoddwyd hi.

44 Meuſydd a brynant am arian, ac a 'ſgrifennant mewn llyfrau, ac a ſeliant, ac a gymmerant dyſtion yn [z] nhîr Benjamin, ac yn amgylchoedd Jeruſalem, ac yn ninaſoedd Juda, ac yn ninaſoedd y mynyddoedd, ac yn ninaſoedd y gwaſtad, ac yn ninaſoedd y deau: canys [a] mi a ddychwelaf eu caethiwed hwynt, medd yr ARGLWYDD.

PEN. XXXIII.

1 *Duw yn addo i'r gaethglud raſuſol ddychweliad, 9 a llawen gyſtwr, 12 a llywodraeth ddïyſgog, 15 a Chriſt, blaguryn cyfiawnder; 17 Y parhâi eu brenhiniaeth a'i hoffeiriadaeth, 20 a ſicrwydd o hâd bendigedig.*

GAir yr ARGLWYDD heſyd a ddaeth at Jeremi yr ail waith (ac eſe etto [a] yn garcharor ynghyntedd y carchardy,) gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [b] yr hwn a'i llunioddi'w ſicrhâu; Yr ARGLWYDD yw ei enw;

3 Galw arnaf, a mi â'th attebaf, ac a ddangoſaf i ti *bethau* mawrion, a ‡ chedyrn, y rhai ni's gwyddoſt.

4 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw Iſrael, am dai y ddinas hon, ac am dai brenhinoedd Juda, y rhai a ddinyſtriwyd â pheiriannau rhyfel, ac â chleddyf;

5 Y maent yn dyfod i ymladd â'r Caldeaid, ond i'w llenwi â chelanedd dynion, y rhai a leddais yn fy llïd a'm digoſaint, ac am i mi guddio fy wyneb oddi wrth y ddinas hon am eu holl ddrygioni hwynt.

6 Wele, myfi a ddygaf iddi hi jechyd a meddyginiaeth, a mi a'i meddyginiaethaf hwynt, ac a ddadguddiaf iddynt amlder o heddwch a gwirionedd.

7 A [c] mi a ddychwelaf gaethiwed Juda, a chaethiwed Iſrael, a [d] mi a'i hadeiladaf hwynt megis yn y dechreuad.

8 A mi a'i puraf hwynt oddi wrth eu holl anwiredd a bechaſant i'm herbyn, a mi [e] a faddeuaf iddynt eu holl bechodau, *trwy* 'r rhai y pechaſant i'm herbyn, a *thrwy* 'r rhai y troſeddaſant yn ſy erbyn.

9 ¶ A *hyn* fydd i mi yn enw llawenydd, yn glôd, ac yn ogoniant, o flaen holl genhedloedd y ddaear, y rhai a glywant yr holl ddaioni yr ydwyf fi yn ei wneuthur iddynt: a hwythau a ofnant, ac a grynant am yr holl ddaioni, a'r holl lwyddiant yr ydwyf fi yn eu gwneuthur i'r *ddinas* hon.

10 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Clywir etto yn y lle hwn, (*am* yr hwn y dywedwch, Anialwch yw efe heb ddŷn, ac heb anifail, yn ninaſoedd Juda, ac yn heolydd Jeruſalem, y rhai a wnaed yn anghyfannedd, heb ddŷn, ac heb breſwylwr, ac heb anifail,)

11 [f] Llef gorfoledd a llef llawenydd, llef y priod-fâb a llef y briod-ferch, llef rhai yn dywedyd, [g] Molwch ARGLWYDD y lluoedd; o herwydd daionus yw yr ARGLWYDD;

---

[1] Num. 16. 22.
* Ad. 17. Cyflawn. 3416.
‡ Neu, *cuddiedig yhagof ſ*
[m] Pen. 21. 10.
[n] Pen. 19. 13.
* Pen. 2. 27. a 7. 24.
[o] Pen. 7. 30, 31. a 23. 11. Ezec. 8. 5, 6.
[p] Pen. 19. 5.
[q] Lef. 18. 21.
[r] Deut. 30. 3. Pen. 23. 3. a 29. 14. a 31. 10.
[s] Pen. 24. 7. a 30. 22. a 31. 33.
[t] Ezec. 11. 19.
† Heb. *yr holl ddyddiau.*
[u] Pen. 31. 31.
† Heb. *oddi ar eu hôl hwynt.*
[x] Deut. 30. 9. Zeph. 3. 17.
[y] Pen. 24. 6. Amos 9. 15.
† Heb. *mewn gwirionead*, neu, *mewn ſicrwyda.*
[z] Pen. 17. 26.
[a] Pen. 33. 7, 11, 26.
[a] Pen. 32. 2, 3.
[b] Eſay 37. 26.
‡ Neu, *dirgel.*
[c] Pen. 32. 44.
[d] Pen. 24. 6. a 31. 4. a 42. 10.
[e] Pen. 31. 34. Mic. 7. 18.
[f] Pen. 7. 34. a 16. 9.
[g] 2 Cron. 7. 3. Pſal. 136. 1.

3414. ARGLWYDD; o blegid ei drugaredd *a bery* yn dragywydd; *ilef* rhai yn dwyn offrwm moliant i dŷ 'r ARGLWYDD: canys [b] mi a ddychwelaf gaethiwed y wlâd megis yn y dechreuad, medd yr ARGLWYDD.

[b] Ad. 7.

12 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Bydd etto yn y lle ymma, *yr hwn fydd* anghyfanneddol heb ddŷn ac heb anifail, ac yn ei holl ddinaſoedd, drigfa bugeiliaid yn corlannu 'r praidd.

[i] Pen. 17. 26. a 32. 44.

13 [i] Yn ninaſoedd y mynydd, yn ninaſoedd y gwaſtad, ac yn ninaſoedd y deau, ac yngwlâd Benjamin, ac yn amgylchoedd Jeruſalem, ac yn ninaſoedd Juda, [k] yr â defaid etto, dan law 'r hwn ſy 'n eu rhifo, medd yr ARGLWYDD.

[k] Leſ. 27. 32.

14 Wele 'r dyddiau 'n dyfod, medd yr ARGLWYDD, fel y cyflawnwyf y peth daionus a addewais i dŷ Iſrael ac i dŷ Juda.

[l] Eſay 11. 1. a 4. 2. Pen. 23. 5.

15 ¶ Yn y dyddiau hynny, ac yn yr amſer hwnnw, y paraf i [l] Flaguryn cyfiawnder flaguro i Ddafydd; ac efe a wna farn a chyfiawnder yn y tîr.

†Jehofah tſidcenu.

16 Yn y dyddiau hynny Juda a waredir, a Jeruſalem a breſwylia yn ddiogel; a hwn *yw 'r enw* y gelwir ef, † Yr ARGLWYDD cin cyfiawnder.

[m] 2 Sam. 7. 16. 1 Bren. 2. 4.

17 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [m] Ni phalla i Ddafydd ŵr yn eiſtedd ar frenhinfainge tŷ Iſrael;

‡ Heb. *thorrir ymmaith oddi wrth Dafydd.*

18 Ac ni phalla i 'r offeiriaid y Leſiaid ŵr ger fy mron i, i offrymmu poeth-offrwm, ac i offrymmu bwyd-offrwm, ac i wneuthur aberth yn dragywydd.

19 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Jeremi, gan ddywedyd,

[n] Eſay 54. 9. Pen. 31. 36.

20 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [n] O's gellwch ddiddymmu fy nghyfammod â 'r dydd, a 'm cyfammod â 'r nôs, ac na byddo dydd a nôs yn eu hamſer;

21 Yna y diddymmir fy nghyfammod â Dafydd fy ngwâs, na byddo iddo tâb yn teyrnaſu ar ei deyrn-gadair ef, ac â 'r Leſiaid yr offeiriaid fy ngweinidogion.

[o] Gen. 13. 15. a 15. 5. a 22. 17. Pen. 31. 37.

22 [o] Megis na ellir cyfrif llu 'r nefoedd, ac na ellir meſur tywod y môr; felly myfi a amlhâf hâd Dafydd fy ngwâs, a 'r Leſiaid y rhai ſydd yn gweini i mi.

23 Heſyd, gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Jeremi, gan ddywedyd,

24 Oni weli di pa beth y mae 'r bobl hyn yn ei leſaru, gan ddywedyd, Y ddau deulu a ddewiſodd yr ARGLWYDD, efe a 'i gwrthododd hwynt? felly y dirmygaſant fy mhobl, fel nad ydynt mwyach yn genedl, yn eu golwg hwynt.

[p] Ad. 7, 11.

25 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, O's fy nghyfammod â 'r dydd ac â 'r nôs ni *ſaif, ac oni* oſodais i ddeſodau 'r nefoedd a 'r ddaear;

Awſt, 3. P.

26 Yna hâd Jacob a Dafydd fy ngwâs a wrthodaf fi, fel na chymmerwyf o'i hâd ef lywodraethwyr ar hâd Abraham, Iſaac, a Jacob: canys [p] mi a ddychwelaf eu caethiwed hwynt, ac a drugarhâf wrthynt.

PEN. XXXIV.

1 Jeremi yn prophwydo caethiwed Sedeciah, a'r ddinas. 8 Y tywyſogion a'r bobl, wedi iddynt rydâhau eu caeth-weiſion, yngwrthwyneb i gyfammod Duw, yn eu cymmeryd hwy drachefn. 12 Jeremi am eu hanufudd-dod yn eu rhoddi hwy a Sedeciah yn nwylaw eu gelynion.

[a] 2 Bren. 25. 1, &c. Pen. 52. 1.

Y Gair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddi wrth yr ARGLWYDD, ([a] pan oedd Nabuchodonoſor brenin Babilon a 'i holl lu, a holl deyrnaſoedd y ddaear, *y rhai oedd* dan lywodraeth ei law ef, a 'r holl bobloedd, yn rhyfela yn erbyn Jeruſalem, ac yn erbyn ei holl ddinaſoedd hi,) gan ddywedyd, 3414.

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw Iſrael, Dôs, a lleſara wrth Sedeciah frenin Juda, a dywed wrtho, [b] Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele fi yn rhoddi y ddinas hon i law brenin Babilon; ac [c] efe a 'i llŷſg hi â thân:

[b] Pen. 32. 3. [c] Pen. 32. 29.

3 Ac [d] ni ddiengi dithau o 'i law ef; canys dîau y 'th ddelir, ac i 'th roddir i 'w law ef; a 'th lygaid di a gânt weled llygaid brenin Babilon, a'i enau ef a ymddiddan â 'th enau di, a thithau a ai i Fabilon.

[d] Pen. 32. 4.

4 Er hynny, O Sedeciah brenin Juda, gwrando air yr ARGLWYDD; Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am danat ti; Ni byddi di farw trwy 'r cleddyf:

5 Mewn heddwch y byddi farw: a hwy a loſgant *bêr-groglau* i ti, fel [e] y lloſgwyd i 'th dadau, y brenhinoedd gynt, y rhai a fu o'th flaen di; a [f] hwy a alarant am danat ti, *gan ddywedyd*, Oh Arglwydd! canys myfi a ddywedais y gair, medd yr ARGLWYDD.

[e] Edrych 2 Cron. 16. 14. [a] 21. 19. [f] Edrych Pen. 22. 18.

6 Yna Jeremi y prophwyd a leſarodd wrth Sedeciah frenin Juda yr holl eiriau hyn yn Jeruſalem,

7 Pan oedd llu brenin Babilon yn rhyfela yn erbyn Jeruſalem, ac yn erbyn holl ddinaſoedd Juda y rhai a adawſid, yn erbyn Lachis, ac yn erbyn Azecah: canys y dinaſoedd caerog hyn a adawſid o ddinaſoedd Juda.

8 ¶ Y gair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddi wrth yr ARGLWYDD, wedi i 'r brenin Sedeciah wneuthur cyfammod â 'r holl bobl *oedd* yn Jeruſalem, am gyhoeddi iddynt [g] rydd-did;

[g] Ecſod. 21. 1.

9 [h] I ollwng o bob un ei waſanaethwr, a phob un ei waſanaethferch, *y rhai fyddent* Hebread neu Hebrees, yn rhyddion; ac na cheiſiai neb waſanaeth ganddynt, *ſef* gan ei frawd o Juddew.

[h] Neh. 5. 11.

10 A phan glybu 'r holl bennaethiaid, a 'r holl bobl, y rhai a aethent i 'r cyfammod, am ollwng o bob un ei waſanaethwr, a phob un ei waſanaethferch, yn rhyddion, fel na cheiſient waſanaeth ganddynt mwyach; yna hwy a wrandawſant, ac a 'i gollyngaſant ymmaith.

11 Ond wedi hynny yr edifarhaodd arnynt, a hwy a ddygaſant yn eu hôl eu gweiſion a 'i morwynion, y rhai a ollyngaſent yn rhyddion, ac a 'i caethiwaſant hwy yn weiſion ac yn forwynion.

12 Am hynny y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremi oddi wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

13 Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſrael; Mi a wneuthym gyfammod â 'th tadau chwi, y dydd y dygais hwynt allan o dîr yr Aipht, o dŷ 'r caethiwed, gan ddywedyd,

14 Ym mhen [i] ſaith mlynedd gollyngwch bob un ei frawd o Hebread, yr hwn a [‡] werthwyd i ti, ac a 'th waſanaethodd chwe blynedd; gollwng ef yn rhydd oddi wrthyt: ond ni wrandawodd eich tadau arnaf, ac ni ogwyddaſant eu cluſtiau.

[i] Ecſod. 21. 2. Deut. 15. 12. ‡ Neu, *ymwerthodd.*

15 A chwithau a gymmeraſech edifeirwch heddyw, ac a wnaethech yr hyn oedd uniawn yn fy ngolwg, am gyhoeddi rhyddid bob un i 'w gymmydog; a chwi a wnaethech

3414. wnaethech gyfammod yn fy ngwydd i, yn y tŷ y gelwir fy enw arno:

16 Ond chwi a ddychwelasoch, ac a halogasoch fy enw, ac a ddygasoch yn eu hôl bob un ei wasanaethwr, a phob un ei wasanaethferch, y rhai a ollyngasech yn rhyddion, wrth eu hewyllys eu hun: caethiwatoch hwynt hefyd i fod yn weision ac yn forwynion i chwi.

17 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Ni wrandawsoch arnafi, gan gyhoeddi rhydd-did bob un i'w frawd, a phob un i'w gymmydog: wele fi yn cyhoeddi i'ch erbyn, medd yr ARGLWYDD, rhydd-did i'r cleddyf, i'r haint, ac i'r newyn; ac mi † a wnâf eich k fymmud chwi i holl deyrnasoedd y ddaear.

† Heb. *a'ch rhoddaf yn fymmudiad.*

18 A mi a roddaf y dynion a droseddodd fy nghyfammod, y rhai ni chwplasant eiriau'r cyfammod a wnaethant ger fy mron, wedi iddynt fyned rhwng rhannau'r llo, l yr hwn a holltasent yn ddau,

k Deut. 28. 64. Pen. 29. 18.

19 Tywysogion Juda, a thywysogion Jerusalem, y'stafellyddion, a'r offeiriaid, holl bobl y wlâd, y rhai a aethant rhwng rhannau'r llo,

l Edrych Gen. 15. 10, 17.

20 Ie mi a'i rhoddaf hwynt yn llaw eu gelynion, ac yn llaw y rhai sydd yn ceisio eu heinioes: m a'i celain fydd yn fwyd i ehediaid y nefoedd ac i anifeiliaid y ddaear.

m Pen. 7. 33. a 16. 4.

21 A mi a roddaf Sedeciah frenin Juda, a'i dywysogion, i law eu gelynion, ac i law y rhai sy'n ceisio eu heinioes, ac yn llaw llu brenin Babilon, n y rhai a aethant i fynu oddi wrthych.

n Edrych Pen. 37. 5, 11.

22 Wele, mi a orchymynnaf, medd yr ARGLWYDD, ac a wnâf iddynt droi yn ôl at y ddinas hon, a hwy a ryfelant yn ei herbyn hi, ac a'i goresgynnant hi, ac a'i llosgant hi â thân: ac mi a wnâf ddinasoedd Juda yn anghyfannedd heb breswylydd.

PEN. XXXV.

1 Trwy ddangos ufudd-dod y Rechabiaid, 12 Y mae Jeremi yn barnu ar anufudd-dod yr Juddewon. 18 Duw yn bendithio'r Rechabiaid am eu hufudd-dod.

Awst, 4. B. Sul 15 ar ôl y Drindod, B. 3398.

YGair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddi wrth yr ARGLWYDD yn nyddiau Jehoiacim mâb Josiah brenin Juda, gan ddywedyd,

a 1 Cron. 2. 55.

2 Dos di i dŷ a'r Rechabiaid, a llefara wrthynt, a phâr iddynt ddyfod i dŷ'r ARGLWYDD, i un o'r 'stafelloedd, a dod iddynt win i'w yfed.

3 Yna mi a gymmerais Jaazaniah, fâb Jeremiah, fâb Habaziniah, a'i frodyr, a'i holl feibion, a holl deulu'r Rechabiaid;

4 A mi a'i dugym hwynt i dŷ'r ARGLWYDD, i 'stafell meibion Hanan fâb Igdaliah, gŵr i Dduw, yr hon *oedd* wrth 'stafell y tywysogion, yr hon *fydd* goruwch 'stafell Maaseiah mâb Salum ceidwad y † drws.

† Heb. *rhiniog, neu, dodrefn.*

5 A mi a roddais ger bron meibion tŷ'r Rechabiaid phïolau yn llawn o win, a chwppanau; a mi a ddywedais wrthynt, Yfwch win

6 Ond hwy a ddywedasant, Nid yfwn ni ddim gwin: o herwydd b Jonadab mâb Rechab ein tâd a roddodd i ni orchymmyn, gan ddywedyd, Na yfwch win, *na* chwychwi, na'ch plant, yn dragywydd.

b 2 Bren. 10. 15.

7 Na adeiledwch dŷ, ac na heuwch hâd, ac na phlennwch winllan, ac na fydded gennwch chwi: ond mewn pebyll y preswyliwch eich holl ddyddiau; fel y byddoch chwi fyw ddyddiau lawer ar wyneb y ddaear, lle'r *ydych* yn ddïeithriaid.

8 A nyni a wrandawsom ar lais Jonadab mâb Rechab ein tâd, am bob peth a orchymynnodd efe i ni; nad yfem ni win ein holl ddyddiau, nyni, ein gwragedd, ein meibion, a'n merched;

9 Ac nad adeiladem i ni dai i'w preswylio; ac nid oes gennym na gwinllan, na maes, na hâd.

10 Eithr trigo a wnaethom mewn pebyll, a gwrandaw, a gwneuthur yn ôl yr hyn oll a orchymynnodd Jonadab ein tad i ni.

11 Ond pan ddaeth Nabuchodonosor brenin Babilon i fynu i'r wlâd, nyni a ddywedasom, Deuwch, ac awn i Jerusalem, rhag llu'r Caldeaid, a rhag llu'r Asyriaid: ac yn Jerusalem yr ydym ni yn preswylio.

12 ¶ Yna y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremi, gan ddywedyd,

13 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Israel, Dos, a dywed wrth wŷr Juda, ac wrth breswylwyr Jerusalem, Oni chymmerwch chwi addysg, i wrando ar fy ngeiriau, medd yr ARGLWYDD?

14 Geiriau Jonadab mâb Rechab, y rhai a orchymynnodd efe i'w feibion, nad yfent win, a gyflawnwyd: canys nid yfant hwy *win* hyd y dydd hwn; ond hwy a wrandawant ar orchymmyn eu tâd: a minnau a ddywedais wrthych chwi, c gan godi'n forau, a llefaru; ond ni wrandawsoch arnaf.

c Pen. 7. 13, 25.

15 Mysi a anfonais hefyd attoch chwi fy holl weision y prophwydi, gan godi'n forau, ac anfon, gan ddywedyd, d Dychwelwch yn awr bawb oddi wrth ei ffordd ddrwg, a gwellhewch eich gweithredoedd, ac nac ewch yn ôl duwiau dïeithr, i'w gwasanaethu hwynt; a chwi a drigwch yn y wlâd yr hon a roddais i chwi ac i'ch tadau: ond ni ogwyddasoch eich clustiau, ac ni wrandawsoch arnaf.

d Pen. 18. 11. a 25. 5.

16 Gan i feibion Jonadab mâb Rechab gyflawnu gorchymmyn eu tâd, yr hwn a orchymynnodd efe iddynt; ond y bobl ymma ni wrandawsant arnaf: 3398.

17 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw y lluoedd, Duw Israel; Wele fi'n dwyn ar Juda, ac ar holl drigolion Jerusalem, yr holl ddrwg a leferais yn eu herbyn: o herwydd i mi ddywedyd wrthynt, ond ni wrandawsant; a galw arnynt, ond nid attebasant.

18 ¶ A Jeremi a ddywedodd wrth dylwyth y Rechabiaid, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Israel, O herwydd i chwi wrando ar orchymmyn Jonadab eich tâd, a chadw ei holl orchymmynion ef, a gwneuthur yn ôl yr hyn oll a orchymynnodd efe i chwi:

19 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Israel; † Ni phalla i Jonadab fâb Rechab ŵr i sefyll ger fy mron i yn dragywydd.

† Heb. *ni tharria ymmaith i Jonadab*

PEN. XXXVI.

1 Jeremi yn peri i Faruch ysgrifennu ei brophwydoliaeth ef, 5 a'i darllen ar gyhoedd. 11 Y tywysogion wedi cael gwybodaeth o hynny trwy Ficaiah, yn anfon Jehudi i gyrchu'r llyfr, ac yn ei ddarllen: 19 Yn erchi i Faruch ymguddio, efe a Jeremi. 20 Y brenin Jehoiacim wedi clywed sôn am y llyfr, yn gwrando peth o hono, ac yn ei lolgi

Awst, 4. P. Sul 15 ar ôl y Drindod, P.

losgi ef. 27 Jeremi yn adrodd ei farn ef. 32 Baruch yn 'sgrifennu 'r llyfr o newydd.

3398. AC yn y bedwaredd flwyddyn i Jehoiacim fâb Josiah frenin Juda, y daeth y gair hwn oddi wrth yr ARGLWYDD, at Jeremi, gan ddywedyd,

Esay 8. 2 Cymmer i ti [a] blyg llyfr, ac [b] ysgrifenna ynddo yr holl eiriau a leferais i wrthyt yn erbyn Israel, ac yn erbyn Juda, ac yn erbyn yr holl genhedloedd, o'r dydd y

Pen.30. Pen. 25. lleferais i wrthyt ti, er dyddiau [c] Josiah hyd y dydd hwn.

3 Fe allai pan glywo tŷ Juda yr holl ddrwg yr ydwyf fi yn amcanu ei wneuthur iddynt, y dychwelant bob un o'i ffordd ddrygionus, fel y maddeuwyf eu hanwiredd a'i pechod.

Pen. 35. 1. 4 Yna Jeremi a alwodd Faruch fâb Neriah. A [d] Baruch a 'sgrifennodd o enau Jeremi holl eiriau 'r ARGLWYDD, y rhai a lefarasai efe wrtho, mewn plyg llyfr.

5 A Jeremi a orchymynnodd i Faruch, gan ddywedyd, Caewyd arnafi, ni allaf fi fyned i dŷ 'r ARGLWYDD.

6 Am hynny dos di, a darllen o 'r llyfr a 'sgrifennaist o'm genau, eiriau 'r ARGLWYDD, lle y clywo 'r bobl, yn nhŷ 'r ARGLWYDD, ar y dydd ympryd; a lle y clywo holl Juda hefyd, y rhai a ddelont o'i dinasoedd, y darlleni di hwynt.

Heb. cwymp eu deisyfiad. 7 Fe allai † y daw eu gweddi hwynt ger bron yr ARGLWYDD, ac y dychwelant bob un o'i ffordd ddrygionus: canys mawr yw y llid a 'r digofaint a draethodd yr ARGLWYDD yn erbyn y bobl hyn.

8 Felly Baruch mâb Neriah a wnaeth yn ôl yr hyn oll a orchymynnasai Jeremi y prophwyd iddo, gan ddarllen o 'r llyfr eiriau 'r ARGLWYDD, yn nhy 'r ARGLWYDD.

3399. 9 Ac yn y bummed flwyddyn i Jehoiacim fâb Josiah brenin Juda, ar y nawfed mis, y cyhoeddasant ympryd ger bron yr ARGLWYDD, i 'r holl bobl yn Jerusalem, ac i 'r holl bobl a ddaethent o ddinasoedd Juda i Jerusalem.

398. 10 Yna Baruch a ddarllenodd o 'r llyfr eiriau Jeremi, yn nhŷ 'r ARGLWYDD, yn 'stafell Gemariah mâb Saphan y 'sgrifennydd, yn y cyntedd uchaf, wrth [e] ddrws porth newydd tŷ 'r ARGLWYDD, lle y clybu 'r holl bobl.

Pen. 26. 20. 11 ¶ Pan glybu Micaiah mâb Gemariah fâb Saphan holl eiriau 'r ARGLWYDD allan o 'r llyfr;

12 Yna efe a aeth i wared i dŷ 'r brenin, i 'stafell y 'sgrifennydd: ac wele, yr holl dywysogion oeddyno yn eistedd; *sef* Elisama 'r 'sgrifennydd, a Delaiah mâb Semaiah, ac Elnathan mâb Achbor, a Gemariah mâb Saphan, a Sedeciah mâb Hananiah, a 'r holl dywysogion.

13 A Micaiah a fynegodd iddynt yr holl eiriau a glywsai efe, pan ddarllenasai Baruch y llyfr lle y clybu 'r bobl.

14 Yna 'r holl dywysogion a ansonasant Jehudi, fâb Nethaniah, fâb Selemiah, fâb Cusi, at Faruch, gan ddywedyd, Cymmer yn dy law y llyfr y darllenaist allan o hono lle y clybu 'r bobl, a thyred. Felly Baruch mâb Neriah a gymmerodd y llyfr yn ei law, ac a ddaeth attynt.

15 A hwy a ddywedasant wrtho, Eistedd yn awr, a darllen ef lle y clywom ni. Felly Baruch a 'i darllenodd lle y clywsant hwy.

16 A phan glywsant yr holl eiriau, hwy a ofnasant bawb gyd â 'i gilydd; a hwy a ddywedasant wrth Faruch, Gan fynegi mynegwn yr holl eiriau hyn i 'r brenin.

17 A hwy a ofynnasant i Faruch, gan ddywedyd, Mynega i ni yn awr, Pa fodd yr ysgrifennaist ti yr holl eiriau hyn o 'i enau ef?

18 Yna Baruch a ddywedodd wrthynt, Efe a draethodd yr holl eiriau hyn wrthyt fi â 'i enau; a minnau a 'i *sgrifennais hwynt* yn y llyfr ag inge.

19 Yna y tywysogion a ddywedasant wrth Faruch, Dos ac ymguddia, ti, a Jeremi; ac na wyped neb pa le y *byddoch* chwi.

20 ¶ A hwy a aethant at y brenin i 'r cyntedd, (ond hwy a gadwasant y llyfr yn 'stafell Elisama 'r ysgrifennydd, ac a fynegasant yr holl eiriau, lle y clybu 'r brenin.

21 A'r brenin a anfonodd Jehudi i gyrchu 'r llyfr. Ac efe a 'i dug ef o 'stafell Elisama 'r 'sgrifennydd. A Jehudi a 'i darllenodd lle y clybu 'r brenin, a lle y clybu 'r holl dywysogion oedd yn sefyll yn ymmyl y brenin.

22 A'r brenin oedd yn eistedd yn [f] y gauafdy, ar y nawfed mis; a thân wedi ei gynneu ger ei fron.

f Edrych Amos 3. 15.

23 A phan ddarllenasai Jehudi dair dalen, neu bedair, *yna* efe a 'i torrodd â chyllell 'sgrifennydd, ac a 'i bwriodd i 'r tân *oedd* yn yr aelwyd, nes darfod yr holl lyfr gan y tân *oedd* ar yr aelwyd.

24 Etto nid ofnasant, ac ni [g] rwygasant eu dillad, *na* 'r brenin, nac yr un o 'i weision, y rhai a glywsant yr holl eiriau hyn.

g 2 Bren. 22. 11.

25 Etto Elnathan, a Delaiah, a Gemariah, a ymbiliasant â 'r brenin na losgai efe 'r llyfr: ond ni wrandawai efe arnynt.

26 Ond y brenin a orchymynnodd i Jerahmeel fâb ‡ Hammelech, a Seraiah fâb Azriel, a Selemiah fâb Abdiel, ddala Baruch y 'sgrifennydd, a Jeremi y prophwyd. Ond yr ARGLWYDD a 'i cuddiodd hwynt.

‡ Neu, *y brenin.*

27 ¶ Yna y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremi, (wedi i 'r brenin losgi 'r llyfr, a 'r geiriau a 'sgrifennasai Baruch o enau Jeremi,) gan ddywedyd,

28 Cymmer i ti etto lyfr arall, a 'sgrifenna arno yr holl eiriau cyntaf, y rhai oedd yn y llyfr cyntaf, yr hwn a losgodd Jehoiacim brenin Juda:

29 A dywed wrth Jehoiacim frenin Juda, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Ti a losgaist y llyfr hwn, gan ddywedyd, Paham yr ysgrifennaist ynddo, gan ddywedyd, Diau y daw brenin Babilon, ac a anrheithia 'r wlad hon; ac efe a wna i ddŷn ac i anifail ddarfod o honi?

30 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am Jehoiacim frenin Juda, Ni bydd iddo ef a eisteddo ar frenhinfaingc Dafydd; [h] a 'i gelain ef a fwrir allan i wres y dydd, ac i rew 'r nôs.

Cyflawn. 3405.

h Pen. 22. 19.

31 A mi a ymwelaf ag ef, ac â 'i had, ac â 'i weision, am eu hanwiredd; a mi a ddygaf arnynt hwy, ac ar drigolion Jerusalem, ac ar wŷr Juda, yr holl ddrwg a leferais i 'w herbyn; ond ni wrandawsant.

32 ¶ Yna Jeremi a gymmerth lyfr arall, ac a 'i rhoddodd at Faruch fâb Neriah 'r ysgrifennydd, ac efe a 'sgrifennodd ynddo o enau Jeremi holl eiriau y llyfr a losgasai Jehoiacim brenin Juda yn tân: a 'chwanegwyd attynt etto eiriau lawer fel hwythau.

PEN.

PEN. XXXVII.

Awſt, 5. B.

1 *Wedi darfod i'r Aiphtiaid yrru 'r Caldeaid ymmaith o warchae ar Jeruſalem, y mae 'r brenin Sedeciah yn anfon at Jeremi i weddio dros y bobl.* 6 *Jeremi yn prophwydo y dychwelai 'r Caldeaid, ac y gorchfygent.* 11 *Ei ddal ef megis ffoadur, a'i faeddu, a'i garcharu.* 16 *Y mae efe yn ſicrhau Sedeciah o'r gaethiwed:* 18 *Yn ymbil am gael ei ollwng yn rhydd, ac yn cael peth ffafr.*

3403. a 2 Bren. 24. 17. 1 Cron. 3. 15. 2 Cron. 36. 10. Pen. 22. 24.

A'R brenin [a] Sedeciah mâb Joſiah, a deyrnaſodd yn lle Conſiah fâb Jehoiacim, yr hwn a wnaeth Nabuchodonoſor brenin Babilon yn frenin yngwlâd Juda.

2 Ond ni wrandawodd efe, na'i weiſion, na phobl y tîr, ar eiriau 'r ARGLWYDD, y rhai a draethodd efe trwy law Jeremi y prophwyd.

3414. b Pen. 29. 25. a 52. 24.

3 A'r brenin Sedeciah a anfonodd Jehucal fâb Selemîah, a [b] Sephaniah fâb Maaſeiah 'r offeiriad at Jeremi y prophwyd, gan ddywedyd, Gweddïa attolwg droſom ni ar yr ARGLWYDD ein Duw.

4 A Jeremi oedd yn myned i mewn ac allan ym myſg y bobl: canys ni roddaſent hwy ef *etto* yn y carchardy.

c Edrych 2 Bren. 24. 7. d Pen. 34. 21.

5 A [c] llu Pharao a ddaethai allan o'r Aipht; a [d] phan glybu 'r Caldeaid oedd yn gwarchae ar Jeruſalem sôn am danynt, hwy a aethant ymmaith oddi wrth Jeruſalem.

6 ¶ Yna gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Jeremi y prophwyd, gan ddywedyd,

7 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw Iſrael; Fel hyn y dywedwch chwi wrth frenin Juda, yr hwn a'ch anfonodd chwi attaſi, i ymofyn â mi; Wele, llu Pharao, yr hwn a ddaeth allan yn gynhorthwy i chwi, a ddychwel i'w wlâd ei hun i'r Aipht.

8 A'r Caldeaid a ddychwelant, ac a ryſelant yn erbyn y ddinas hon, ac a'i henillant, ac a'i loſgant â thân.

† Heb. *eich enei-aiau.*

9 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Na thwyllwch † eich hunain, gan ddywedyd, Diau yr â 'r Caldeaid oddi wrthym ni; o blegid nid ânt hwy.

10 Canys pe tarawech chwi holl lu 'r Caldeaid, y rhai ſydd yn rhyſela i'ch erbyn, ſel *na* weddillid o honynt *ond* gwŷr ‡ archolledig, *etto* hwy a gyfodent bob un yn ei babell, ac a loſgent y ddinas hon a thân.

‡ Heb. *wedi eu trywanu.* † Heb. *i ſynu.*

11 ¶ A phan aeth llu 'r Caldeaid † ymmaith oddi wrth Jeruſalem, rhag llu Pharao;

‡ Neu, *ymneilldu-o.*

12 Yna Jeremi a aeth allan o Jeruſalem, i ſyned i wlâd Benjamin, i ‡ ymlithro oddi yno ynghanol y bobl.

13 A phan oedd efe ym mhorth Benjamin, yr *oedd* yno ben-ſwyddog, a'i enw ef *oedd* Iriah, mâb Selemîah, fâb Hananîah; ac efe a ddaliodd Jeremi y prophwyd, gan ddywedyd, Cilio at y Caldeaid yr wyt ti.

† Heb. *celwydd.*

14 Yna y dywedodd Jeremi, † Nid gwîr; nid ydwyf fi yn cilio at y Caldeaid. Ond ni wrandawai efe arno: felly Iriah a ymaflodd yn Jeremi, ac a'i dygodd ef at y tywyſogion.

15 Am hynny y tywyſogion a ddigiaſant wrth Jeremi, ac a'i tarawſant, ac a'i rhoddaſant yn y carchardy, yn nhŷ Jonathan yr yſgrifennydd: o herwydd hwnnw a wnaethent hwy yn garchardy.

16 ¶ Pan ddaeth Jeremi i'r daeardy, ac i'r ‡ cabanau; ac *wedi* i Jeremi aros yno ddyddiau lawer.

‡ Neu, *elloedd.*

3415.

17 Yna y brenin Sedeciah a anfonodd, ac a'i cymmerodd ef allan; a'r brenin a ofynnodd iddo yn gyfrinachol yn ei dŷ ei hun, ac a ddywedodd, A oes gair oddi wrth yr ARGLWYDD? A dywedodd Jeremi, Oes: canys tydi, *eb efe*, a roddîr yn llaw brenin Babilon:

18 Jeremi hefyd a ddywedodd wrth y brenin Sedeciah, Pa bechod a wneuthym i i'th erbyn di, neu yn erbyn dy weiſion, neu yn erbyn y bobl hyn, pan y'm rhoddaſoch yn y carchardy?

19 Pa le y *mae* eich prophwydi a brophwydaſant i chwi, gan ddywedyd, Ni ddaw brenin Babilon i'ch erbyn, nac yn erbyn y wlâd hon?

20 Ac yn awr gwrando attolwg, O ſy arglwydd frenin: attolwg † deued fy ngweddi ger dy fron; ſel na pharech i mi ddychwelyd i dy Jonathan y ſgrifennydd, rhag ſy marw yno.

† Heb. cwymped.

21 Yna y brenin Sedeciah a orchymynnodd iddynt hwy roddi Jeremi [e] ynghyntedd y carchardy, a rhoddi iddo ef deiſen o fara beunydd, o heol y pobyddion, nes darfod yr holl fara yn y ddinas. Felly Jeremi a arhoſodd ynghyntedd y carchardy.

e Pen. 32. 2.

PEN. XXXVIII.

Awſt, 5. B.

1 *Jeremi ar gam-achwyn yn cael ei fwrw i ddaeardy Malchiah;* 7 *Ac Ebedmelech yn cael peth rhydd-did iddo ef.* 14 *Jeremi trwy ymddiddan cyfrinachol, yn cynghori i'r brenin achub ei einioes trwy ymrôi:* 24 *A thrwy archiad y brenin yn celu 'r ymddiddan hwnnw oddi wrth y tywyſogion.*

YNa Sephatîah mâb Mattan, a Gedaliah mâb Paſur, a Jucal mab Selemîah, a Phaſur mâb Malchîah, a glywſant y geiriau a draethaſai Jeremi wrth yr holl bobl gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD; [a] Yr hwn a arhoſo yn y ddinas hon a ſydd farw trwy 'r cleddyf, trwy newyn, a thrwy haint: ond y neb a elo allan at y Caldeaid a fydd byw; canys ei einioes ſydd yn yſglyfaeth iddo, a byw ſydd.

a Pen. 21. 9.

3 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Y ddinas hon a roddir yn ddiau yn llaw llu brenin Babilon, yr hwn a'i hennill hi.

4 Yna y tywyſogion a ddywedaſant wrth y brenin, Rhodder attolwg y gŵr hwn i farwolaeth: o blegid fel hyn y mae efe yn gwanhâu dwylaw y rhyfelwyr a adawyd yn y ddinas hon, a dwylaw yr holl bobl, wrth ddywedyd wrthynt yn ôl y geiriau hyn: o herwydd nid yw y gŵr hwn yn ceiſio † llwyddiant i'r bobl hyn, ond niwaid.

† Heb. *bedawch.*

5 A'r brenin Sedeciah a ddywedodd, Wele ef yn eich llaw chwi: canys nid yw 'r brenin *ŵr* a ddichon ddim yn eich erbyn chwi.

6 Yna hwy a gymmeraſant Jeremi, ac a'i bwriaſant ef i ddaeardy Malchîah mâb ‡ Hammelech, yr hwn *oedd* ynghyntedd y carchardy: a hwy a ollyngaſant Jeremi i wared wrth raffau. Ac nid *oedd* dwfr yn y daeardy, ond tom: Felly Jeremi a lynodd yn y dom.

‡ Neu, *y brenin.*

7 ¶ A phan glybu [b] Ebedmelech yr Ethiopiad (un o'r 'ſtafellyddion, yr hwn oedd yn nhŷ 'r brenin,) iddynt hwy roddi Jeremi yn y daeardy, (a'r brenin yn eiſtedd ym mhorth Benjamin;)

b Pen. 39. 16.

3415.

8 Ebedmelech a aeth allan o dŷ 'r brenin, ac a leſarodd wrth y brenin, gan ddywedyd,

9 O ſy arglwydd frenin, drwg y gwnaeth y gŵyr hyn ynghwbl ag a wnaethant i Jeremi

Jeremi y prophwyd, yr hwn a ſwriaſant hwy i'r daeardy; ac eſe a fydd marw o newyn yn y ſan lle y mae; o herwydd nid oes bara mwyach yn y ddinas.

10 Yna y brenin a orchymynnodd i Ebedmelech yr Ethiopiad, gan ddywedyd, Cymmer oddi ymma ddengwr ar hugain † gyd â thi, a chyfod Jeremi y prophwyd o'r daeardy, cyn ei farw.

† Heb. yn dylaw, neu, gyd 'th law.

11 Felly Ebedmelech a gymmerodd y gwŷr gyd ag ef, ac a aeth i dŷ 'r brenin, dan y tryſordy, ac a gymmerodd oddi yno hên garpiau, a hên bwdr-frattiau, ac a'i gollyngodd i wared at Jeremi i'r daeardy wrth raffau.

12 Ac Ebedmelech yr Ethiopiad a ddywedodd wrth Jeremi, Goſod yn awr yr hên garpiau, a'r pwdr-frattiau hyn, dan dy geſſeiliau oddi tan y rhaffau. A Jeremi a wnaeth ſelly.

13 Felly hwy a dynnaſant Jeremi i fynu wrth y rhaffau, ac a'i codaſant ef o'r daeardy. A Jeremi a arhoſodd ynghyntedd y carchardy.

14 ¶ Yna y brenin Sedeciah a anfonodd, ac a gymmerodd Jeremi y prophwyd atto ‡ i'r trydydd cyntedd, yr hwn ſydd yn nhŷ 'r ARGLWYDD. A'r brenin a ddywedodd wrth Jeremi, Mi a ofynnaf i ti beth, na chela ddim oddi wrthyf fi.

‡ Neu, i'r cyntedd pennaf.

15 A Jeremi a ddywedodd wrth Sedeciah, O's mynegaf i ti, oni roddi di fi i farwolaeth? ac o's rhoddaf i ti gyngor, oni wrandewi di arnaf?

16 Felly 'r brenin Sedeciah a dyngodd wrth Jeremi yn gyfrinachol, gan ddywedyd, *Felmai* byw 'r ARGLWYDD, [c] yr hwn a wnaeth i ni yr enaid hwn, ni roddaf fi di i farwolaeth, ac ni roddaf di yn llaw y gwŷr hyn ſydd yn ceiſio dy einioes.

[c] Eſay 57. 16.

17 Yna y dywedodd Jeremi wrth Sedeciah, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw y lluoedd, Duw Iſrael; O's gan fyned yr ai di allan at dywyſogion brenin Babilon, yna y bydd dy enaid fyw, ac ni loſgir y ddinas hon â thân; a thithau a ſyddi fyw, ti a'th deulu.

18 Ond onid ai di allan at dywyſogion brenin Babilon, yna y ddinas hon a roddir i law 'r Caldeaid, a hwy a'i lloſgant hi â thân, ac ni ddïengi dithau o'i llaw hwynt.

19 A'r brenin Sedeciah a ddywedodd wrth Jeremi, Yr ydwyf fi yn ofni 'r Judddewon a giliaſant at y Caldeaid, rhag iddynt hwy ſy rhoddi i yn eu llaw hwynt, ac i'r rhai hynny ſy ngwatwar.

20 A Jeremi a ddywedodd, Ni roddant ddim: gwrando attolwg ar lais yr ARGLWYDD, yr hwn yr ydwyf fi yn ei draethu i ti; felly y bydd yn dda i ti, a'th enaid a fydd byw.

21 Ond o's gwrthodi fyned allan, dymma 'r gair a ddangoſodd yr ARGLWYDD i mi;

22 Ac wele, yr holl wragedd, y rhai a adawyd yn nhŷ brenin Juda, a ddygir allan at dywyſogion brenin Babilon; a hwy a ddywedant, † Dy gyfeillion a'th hudaſant, ac a'th orchfygaſant; dy draed a lynaſant yn y dom, *a* hwythau a droiſant yn eu hôl.

† Heb. gwŷr dy heddwch.

23 Felly hwy a ddygant allan dy holl wragedd a'th blant at y Caldeaid: ac ni ddïengi dithau o'i llaw hwynt; canys â llaw brenin Babilon i'th ddelir; a'r ddinas hon a loſgi â thân.

24 ¶ Yna y dywedodd Sedeciah wrth Jeremi, Na chaffed neb wybod y geiriau hyn, ac ni'th roddir i farwolaeth.

25 Ond o's y tywyſogion a glywant i mi ymddiddan â thi, ac *o's* deuant attat ti, a dywedyd wrthyt, Mynega yn awr i ni beth a draethaiſt ti wrth y brenin, na chela oddi wrthym ni, ac ni roddwn ni mo honot ti i farwolaeth; a pha beth a draethodd y brenin wrthyt tithau:

26 Yna dywed wrthynt, [d] Myfi a weddïais yn oſtyngedig ger bron y brenin, na yrrai eſe fi drachefn i dŷ Jonathan, i farw yno.

[d] Pen. 37. 20.

27 Yna 'r holl dywyſogion a ddaethant at Jeremi, ac a'i holaſant ef: ac eſe a fynegodd iddynt yn ôl yr holl eiriau hyn, y rhai a orchymmynnaſai 'r brenin. Felly hwy † a beidiaſant ag ymddiddan ag ef; canys ni chafwyd clywed y peth.

† Heb. *a dawſant oddi wrtho.*

28 A Jeremi a arhoſodd ynghyntedd y carchardy hyd y dydd yr ennillwyd Jeruſalem; ac *yno* yr oedd eſe pan ennillwyd Jeruſalem. 3416.

PEN. XXXIX.

1 *Ennill Jeruſalem.* 4 *Tynnu llygaid Sedeciah, a'i anfon i Fabilon.* 8 *Difrodi 'r ddinas,* 9 *a chaethiwo 'r bobl.* 11 *Nabuchodonoſor yn rhoi gorchymmyn ar fod yn dda wrth Jeremi.* 15 *Addewid Duw i Ebedmelech.*

Awſt, 6. B.

YN [a] y nawfed flwyddyn i Sedeciah frenin Juda, ar y degfed mis, y daeth Nabuchodonoſor brenin Babilon, a'i holl lu, yn erbyn Jeruſalem, ac a warchaeaſant arni.

[a] 2 Bren. 25. 1. Pen. 52. 4. 3414.

2 Yn yr unfed flwyddyn ar ddeg i Sedeciah, yn y pedwerydd mis, ar y nawfed *dydd* o'r mis, y torrwyd y ddinas. 3416.

3 A holl dywyſogion brenin Babilon a ddaethant i mewn, ac a eiſteddaſant yn y porth canol, *ſef* Nergal-Sareſer, Samgar-Nebo, Sarſechim, Rabſaris, Nergal-Sareſer, Rabmag, a holl dywyſogion eraill brenin Babilon.

4 ¶ A phan welodd Sedeciah brenin Juda hwynt, a'r holl ryfelwyr, hwy a ffoiſant, ac a aethant allan o'r ddinas liw nôs, trwy ffordd gardd y brenin, i'r porth rhwng y ddau fur: ac eſe a aeth allan tu a † 'r anialwch. 3415.

† Neu, 'r gwaſtadedd.

5 A llu 'r Caldeaid a erlidiaſant ar eu hôl hwynt, ac a oddiweddaſant Sedeciah yn rhoſydd Jericho, ac a'i daliaſant eſ, ac a'i dygaſant at Nabuchodonoſor frenin Babilon, i Riblah yngwlâd Hamath; lle y ‡ rhoddodd efe farn arno.

‡ Heb. *lleſaroddwrtho farnedigaethau.*

6 Yna brenin Babilon a laddodd feibion Sedeciah yn Riblah o flaen ei lygaid ef: brenin Babilon heſyd a laddodd holl bendefigion Juda.

7 Ac eſe a dynnodd lygaid Sedeciah, ac a'i rhwymodd eſ â † chadwynau, i'w ddwyn i Fabilon.

† Heb. *dwy gadwyn braſ,* neu, *llyffetheiriau.*

8 ¶ A'r Caldeaid a loſgaſant dŷ 'r brenin, a thai 'r bobl, â thân; a hwy a ddrylliaſant furiau Jeruſalem.

9 Yna Nabuzaradan ‡ pennaeth y milwyr a gaethgludodd i Fabilon weddill y bobl, y rhai a adawſid yn y ddinas, a'r encilwyr, y rhai a giliaſent atto eſ, ynghŷd a gweddill y bobl, y rhai a adawſid.

‡ Heb. *y penlleiddiad,* ac felly Ad. 10, 11, &c.

10 A Nabuzaradan pennaeth y milwyr a adawodd o dlodion y bobl, y rhai nid oedd dim ganddynt, yngwlâd Juda, ac eſe a roddodd iddynt winllannoedd a meuſydd † y pryd hynny.

† Heb. *y dydd hwnnw.*

11 ¶ A

† Heb. trwy law Nabuzaradan.

11 ¶ A Nabuchodonosor brenin Babilon a roddodd orchymmyn am Jeremi † i Nabuzaradan pennaeth y milwyr, gan ddywedyd,

12 Cymmer ef, a bwrw olwg arno, ac na wna iddo ddim niwaid; ond megis y dywedo efe wrthyt ti, felly gwna iddo.

13 Felly Nabuzaradan pennaeth y milwyr a anfonodd, Nebusazban hefyd, Rabsaris, a Nergal-Sereser, Rabmag, a holl bennaethiaid brenin Babilon:

14 Ie hwy a anfonasant, ac a gymmerasant Jeremi o gyntedd y carchardy, ac [b] a'i rhoddasant ef at Edaliah fab Ahicam fab Saphan, i'w ddwyn adref. Felly efe a drigodd ym mysg y bobl.

[b] Pen. 40. 5.

3415. 15 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Jeremi, pan oedd efe wedi cau arno yng-hyntedd y carchar, gan ddywedyd,

[c] Pen. 38. 7. 16 Dos, a dywed i [c] Ebedmelech yr Ethiopiad, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Israel; Wele, mi a barafi'm geiriau ddysod yn erbyn y ddinas hon, er niwaid, ac nid er lles, a hwy a gwpleir o flaen dy wyneb y dwthwn hwnnw.

17 Ond myfi a'th waredaf di y dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD; ac ni'th roddir yn llaw 'r dynion yr ydwyt ti yn ofni rhagddynt.

[d] Pen. 21. 9. a 45. 5. 18 Canys gan achub mi a'th achubaf, ac ni syrthi trwy 'r cleddyf, eithr [d] bydd dy einioes yn yslyfaeth i ti; am it' ymddiried ynnofi, medd yr ARGLWYDD.

PEN. XL.

Awst, 6. P. 1 *Jeremi, wedi darfod i Nabuzaradan ei ollwng ef yn rhydd, yn myned at Edaliah: 7 A'r Iuddewon oedd ar wasgar yn ymgasglu atto ef.* 13 *Johanan yn dadguddio bradwriaeth Ismael, heb gael ei gredu.*

YGair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddi wrth yr ARGLWYDD, wedi i Nabuzaradan pennaeth y milwyr ei ollwng ef yn rhydd o Ramah, wedi iddo ei gymmeryd ef, ac yntau yn rhwym mewn ‡ cadwyni, ym mysg holl gaethglud Jerusalem a Juda, y rhai a gaeth-gludasid i Fabilon.

3416.

‡ Neu, gefynnau.

2 A phennaeth y milwyr a gymmerodd Jeremi, ac [a] a ddywedodd wrtho, Yr ARGLWYDD dy Dduw a lefarodd y drwg ymma yn erbyn y lle hwn.

[a] Pen. 50. 7.

3 A'r ARGLWYDD a'i dug i ben, ac a wnaeth megis y llefarodd; am i chwi bechu yn erbyn yr ARGLWYDD, ac na wrandawsoch ar ei lais ef: am hynny y daeth y peth hyn i chwi.

4 Ac yn awr wele, mi a'th ryddheais di heddyw o'r cadwynau *oedd* am dy ddwylaw. O's da gennyt ti ddyfod gyd â mi i Fabilon, tyred, a myfi † a syddaf da wrthyt; ond o's drwg y gweli ddyfod gyd â mi i Fabilon, paid; wele 'r holl dir o'th flaen di, i'r fan *y bydo* da a bodlon gennyt fyned, yno dos.

† Heb. fwriaf olwg arnat.

5 Ac yn awr, ac efe etto heb ddychwelyd, *efe a ddywedodd*, Dychwel at [b] Edaliah fab Ahicam, fab Saphan, yr hwn a osodod brenin Babilon ar ddinasoedd Juda, ac aros gyd ag ef ym mhlith y bobl; neu dos lle y gwelech di yn dda fyned. Felly pennaeth y milwyr a roddodd iddo ef luniaeth a rhodd, ac a'i gollyngodd ef ymmaith.

[b] 2 Bren. 25. 22. Pen. 39. 14.

6 Yna yr aeth Jeremi at Edaliah fab Ahicam i Fisspah; ac a arhosodd gyd ag ef ym mysg y bobl a adawsid yn y wlad.

7 ¶ [c] A phan glybu holl dywysogion y lluoedd, y rhai *oedd* ar hŷd y wlad, hwyntwy a'i gwŷr, i frenin Babilon osod Gedaliah fab Ahicam ar y wlad, ac iddo roddi dan ei law ef wŷr, a gwragedd, a phlant, ac o dlodion y wlad, o'r rhai ni chaethgludasid i Fabilon;

[c] 2 Bren. 25. 23.

8 Yna hwy a ddaethant at Edaliah i Fisspah, *sef* Ismael mab Nethaniah, a Johanan a Jonathan meibion Careah, a Seraiah mab Tanhumeth, a meibion Ephai y Netophathiad, a Jezaniah mab Maachathiad, hwyntwy a'i gwŷr.

9 A Gedaliah mab Ahicam fab Saphan a dyngodd wrthynt hwy, ac wrth eu gwŷr, gan ddywedyd, Nac ofnwch wasanaethu 'r Caldeaid: trigwch yn y wlad, a gwasanaethwch frenin Babilon, felly y bydd daioni i chwi.

10 Am danaf finnau, wele, mi a drigaf ym Mispah, i wasanaethu 'r Caldeaid, y rhai a ddeuant attom ni: chwithau casglwch win, a ffrwythydd haf, ac olew, a dodwch *hwynt* yn eich llestri, a thrigwch yn eich dinasoedd, y rhai yr ydych yn eu meddiannu.

11 A phan glybu 'r holl Juddewon y rhai *oedd* ym Moab, ac ym mysg meibion Ammon, ac yn Edom, ac yn yr holl wledydd, i frenin Babilon adael gweddill o Juda, a gosod Gedaliah fab Ahicam fab Saphan yn llywydd arnynt hwy;

3416.

12 Yna 'r holl Juddewon a ddychwelasant o'r holl leoedd lle y gyrrasid hwynt, ac a ddaethant i wlad Juda at Edaliah i Fisspah, ac a gasglasant win a ffrwythydd haf lawer iawn.

13 ¶ Johanan hefyd mab Careah, a holl dywysogion y lluoedd, y rhai *oedd* ar hŷd y wlad, a ddaethant at Edaliah i Fisspah,

14 Ac a ddywedasant wrtho, A wyddost ti yn hysbys i Faalis, brenin meibion Ammon, anson Ismael fab Nethaniah † i'th ladd di? Ond ni chredodd Gedaliah mab Ahicam iddynt hwy.

† Heb. i'th daro yn yr enaid.

15 Yna Johanan mab Careah a ddywedodd wrth Edaliah ym Mispah yn gyfrinachol, gan ddywedyd, Gad i mi fyned attolwg, a mi a laddaf Ismael fab Nethaniah, ac ni chaiff neb wybod: pa ham y lladdai efe di, fel y gwasgerid yr holl Juddewon, y rhai a ymgasglasant attat ti, ac y darfyddai am y gweddill yn Juda?

16 Ond Gedaliah mab Ahicam a ddywedodd wrth Johanan fab Careah, Na wna y peth hyn: canys celwydd yr ydwyt ti yn ei ddywedyd am Ismael.

PEN. XLI.

Awst, 7. B. 1 *Ismael trwy fradwriaeth yn lladd Gedaliah ac eraill, ac yn amcanu, efe a'r lleill, ffoi at yr Ammoniaid.* 11 *Johanan yn ennill y caethion, ac yn meddwl ffoi i'r Aipht.*

AC [a] yn y seithfed mis, daeth Ismael mab Nethaniah fab Elisama o'r had brenhinol, a phendefigion y brenin, sef dengwr gyd ag ef, at Edaliah fab Ahicam i Fisspah: a hwy a fwytasant yno fara ynghŷd ym Mispah.

3417.

[a] 2 Bren. 25. 25.

2 Ac Ismael mab Nethaniah a gyfododd, *efe* a'r dengwr oedd gyd ag ef, ac a darawsant Edaliah fab Ahicam, fab Saphan, â'r cleddyf, ac a'i lladdasant ef, yr hwn a osodasai brenin Babilon yn llywydd ar y wlad.

3 Ismael hefyd a laddodd yr holl Juddewon oedd gyd ag ef, *sef* gyd â Gedaliah ym

ym Miſpah, a'r Caldeaid y rhai a gaſwyd yno, y rhyſelwyr.

4 A'r ail dydd wedi iddo ef ladd Gedaliah, heb neb yn gwybod;

5 Yna y daeth gwŷr o Sichem, o Siloh, ac o Samaria, *ſef* pedwar ugeinwr, wedi eillio eu barfau, a rhwygo eu dillad, ac ymdorri, ag offrymmau ac â thus yn eu dwylaw, i'w dwyn i dŷ 'r ARGLWYDD.

6 Ac Iſmael mâb Nethaniah a aeth allan o Fiſpah, i'w cyfarfod hwynt, gan gerdded rhagddo, ac wylo; a phan gyfarfu efe â hwynt, efe a ddywedodd wrthynt, Deuwch at Edaliah fâb Ahicam.

7 A phan ddaethant hwy i ganol y ddinas, yna Iſmael mâb Nethaniah a'i lladdodd hwynt, *ac* [b] *a'i bwriodd* i ganol y pydew, efe a'r gwŷr *oedd* gyd ag ef.

8 Ond dengwr a gafwyd yn eu myſg hwynt, y rhai a ddywedaſant wrth Iſmael, Na ladd ni: o blegid y mae gennym ni dryſor yn y maes, o wenith, ac o haidd, ac o olew, ac o fel. Felly efe a beidiodd, ac ni laddodd hwynt ym myſg eu brodyr.

9 A'r pydew i'r hwn y bwriodd Iſmael holl gelaneddau 'r gwŷr a laddaſai efe, ‡ er mwyn Gedaliah, *yw* [c] yr hwn a wnaethai 'r brenin Aſa, rhag ofn Baaſa frenin Iſrael: hwnnw a ddarfu i Iſmael mâb Nethaniah ei lenwi â'r rhai a laddaſid.

10 Yna Iſmael a gaethgludodd holl weddill y bobl y rhai *oedd* ym Miſpah, *ſef* [d] merched y brenin, a'r holl bobl, y rhai a adawſid ym Miſpah, ar y rhai y goſodaſai Nebuzaradan pennaeth y milwyr Gedaliah fab Ahicam yn llywydd: ac Iſmael mâb Nethaniah a'i caethgludodd hwynt, ac a ymadawodd i fyned drofodd at feibion Ammon.

11 ¶ Ond pan glybu Johanan mâb Careah, a holl dywyſogion y llu, y rhai *oedd* gyd ag ef, yr holl ddrwg a wnaethai Iſmael mâb Nethaniah;

12 Yna hwy a gymmeraſant *eu* holl wŷr, ac a aethant i ymladd ag Iſmael mâb Nethaniah, ac a'i cawſant [e] wrth y dyfroedd mawrion, y rhai *ſydd* yng Ngibeon.

13 A phan welodd yr holl bobl, y rhai *oedd* gyd ag Iſmael, Johanan fâb Careah, a holl dywyſogion y llu, y rhai *oedd* gyd ag ef, yna hwy a lawenychaſant.

14 Felly 'r holl bobl, y rhai a gaethgludaſai Iſmael ymmaith o Fiſpah, a droiſant ac a ddychwelaſant, ac a aethant at Johanan fâb Careah.

15 Ond Iſmael mâb Nethaniah a ddïangodd, ynghŷd ag wythnyn, oddi gan Johanan, ac a aeth at feibion Ammon.

16 Yna Johanan mâb Careah a holl dywyſogion y llu, y rhai *oedd* gyd ag ef, a gymmeraſant holl weddill y bobl, y rhai a ddygaſai efe yn eu hôl oddi ar Iſmael fâb Nethaniah o Fiſpah, (wedi iddo ef ladd Gedaliah fâb Ahicam) *ſef* cedyrn ryfelwyr, a'r gwragedd, a'r plant, a'r 'ſtafellyddion, y rhai a ddygaſai efe o Ibeon.

17 A hwy a aethant oddi yno, ac a eiſteddaſant yn nhrigfa [f] Cimham, yn agos at Fethlehem, i fyned i'r Aipht,

18 Rhag y Caldeaid: o herwydd eu bod yn eu hofni hwynt, am i Iſmael mâb Nethaniah ladd Gedaliah fâb Ahicam, yr hwn a roddaſai brenin Babilon yn llywydd yn y wlâd.

PEN. XLII.

1 *Johanan yn erfyn ar Jeremi ymofyn â Duw, ac yn adao bod yn ufudd i'w ewyllys ef.* 7 *Jeremi yn dangos iddo y cai efe ddiogelwch yn Judea,* 13 *a dinyſtr yn yr Aipht.* 19 *Y mae'n beio ar eu rhagrith hwy yn peri ymofyn â'r Arglwydd, am yr hyn nid oedd yn eu bryd ei wneuthur.*

FElly holl dywyſogion y llu, a Johanan mâb Careah, a Jezaniah mâb Hoſaiah, a'r holl bobl, o ſychan hyd fawr, a neſaſant,

2 Ac a ddywedaſant wrth Jeremi y prophwyd, Attolwg † gwrando ein deiſyfiad ni, a gweddïa droſom ni ar yr ARGLWYDD dy Dduw, *ſef* dros yr holl weddill hyn, (canys nyni a adawyd o lawer yn ychydig, fel y mae dy lygaid yn ein gweled ni;)

3 Fel y dangoſo 'r ARGLWYDD dy Dduw i ni y ffordd y mae i ni rodio ynddi, a'r peth a wnelom.

4 Yna Jeremi y prophwyd a ddywedodd wrthynt, Myfi a'*ch* clywais *chwi*: wele mi a weddïaf ar yr ARGLWYDD eich Duw yn ôl eich geiriau chwi: a pheth bynnag a ddywedo 'r ARGLWYDD am danoch, myfi a'*i* mynegaf i chwi; [a] nid attaliaf ddim oddi wrthych.

5 A hwy a ddywedaſant wrth Jeremi, Yr ARGLWYDD tyddo tŷſt cywir a ffyddlon rhyngom ni, oni's gwnawn yn ôl pob gair a anfono 'r ARGLWYDD dy Dduw *gya* â thi attom ni.

6 O's da neu o's drwg *fydd*, ar lais yr ARGLWYDD ein Duw (yr hwn yr ydym ni yn dy anfon atto) y gwrandäwn ni; [b] fel y byddo da i ni, pan wrandawom ar lais yr ARGLWYDD ein Duw.

7 ¶ Ac ym mhen y deng niwrnod y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremi.

8 Yna efe a alwodd ar Johanan fâb Careah, ac ar holl dywyſogion y llu, y rhai *oedd* gyd ag ef, ac *ar* yr holl bobl, o ſychan hyd fawr,

9 Ac a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw Iſrael, yr hwn yr anfonaſoch fi atto, i roddi i lawr eich gweddïau ger ei fron ef;

10 O's trigwch chwi yn waſtad yn y wlâd hon, myfi a'ch adeiladaf chwi, ac ni's tynnaf i lawr; myfi a'ch plannaf chwi, ac ni's diwreiddiaf: o blegid y mae 'n edifar gennyf am y drwg a wneuthym i chwi.

11 Nac ofnwch rhag brenin Babilon, yr hwn y mae arnoch ei ofn; nac ofnwch ef, medd yr ARGLWYDD: canys myfi *a fyddaf* gyd â chwi, i'ch achub, ac i'ch gwaredu chwi o'i law ef.

12 A [c] mi a roddaf i chwi drugaredd, fel y trugarhao efe wrthych, ac y dygo chwi drachefn i'ch gwlâd eich hun.

13 Ond o's dywedwch, Ni thrigwn ni yn y wlâd hon, heb wrando ar lais yr ARGLWYDD eich Duw,

14 Gan ddywedyd, Nage: ond i wlâd yr Aipht yr awn ni, lle ni welwn ryfel, ac ni chlywn ſain udgorn, ac ni bydd arnom newyn bara, ac yno y trigwn ni:

15 Am hynny, O gweddill Juda, gwrandewch yn awr air yr ARGLWYDD, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael; O's chwi [d] gan oſod a oſodwch eich wynebau i fyned i'r Aipht, ac a ewch i ymdeithio yno,

16 Yna

3417. Awſt, 7. P.

† Heb. *cwymped ein deiſyfiad ger dy fron.*

[a] 1 Sam. 3. 18. Act. 20. 20.

[b] Pen. 7. 23.

[c] Pſal. 106. 46.

[d] Deut. 17. 16.

[e] 2 Sam. 21. 13.

[f] 2 Sam. 19. 37, 38.

3417. 16 Yna y bydd i'r cleddyf, yr hwn yr ydych yn ei ofni, eich goddiwes chwi yno yn nhir yr Aipht; a'r newyn yr hwn yr ydych yn gofalu rhagddo, † a'ch dilyn chwi yn yr Aipht; ac yno y byddwch feirw.

† Heb. *a lyn wrthych.*

17 Felly y bydd i'r holl wŷr a osodant eu hwynebau i fyned i'r Aipht, i aros yno, hwy a leddir â'r cleddyf, â newyn, ac â haint: ac [c] ni bydd un o honynt yngweddill, neu 'n ddianguol, gan y dialedd a ddygaf fi arnynt.

[c] Edrych Pen. 44. 14, 28.

18 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Israel; Megis [f] y tywalldwyd fy llid a'm digofaint ar breswylwyr Jerusalem; felly y tywelldir fy nigofaint arnoch chwithau, pan ddeloch i'r Aipht: a [g] chwi a fyddwch yn felldith, ac yn syndod, ac yn rhêg, ac yn warth; ac ni chewch weled y lle hwn mwyach.

[f] Pen. 7. 20.

[g] Pen. 29. 18, 22. Zech. 8. 13.

19 O gweddill Juda, yr ARGLWYDD a ddywedodd am danoch, Nac ewch i'r Aipht; gwybyddwch yn hysbys i mi † eich rhybuddio chwi heddyw.

† Heb. *ayftiolaethu i'ch erbyn chwi.*

20 Canys ‡ rhagrithiasoch yn eich calonnau, wrth fy anfon i at yr ARGLWYDD eich Duw, gan ddywedyd, Gweddïa drosom ni ar yr ARGLWYDD ein Duw, a mynega i ni yn ôl yr hyn oll a ddywedo 'r ARGLWYDD ein Duw, a nyni a'i gwnawn.

‡ Heb. *cyfeiliornasoch yn eich eneidiau,* neu, *twyllasoch eich eneidiau.*

21 A mi a'i mynegais i chwi heddyw; ond ni wrandawsoch ar lais yr ARGLWYDD eich Duw, nac ar ddim oll a'r y danfonodd efe fi attoch o'i blegid.

22 Ac yn awr gwybyddweh yn hysbys, mai trwy 'r cleddyf, *a* thrwy newyn, a thrwy haint y byddwch chwi feirw, yn y lle yr ydych yn ewyllysio myned i ymdeithio ynddo.

PEN. XLIII.

Awst, 8. B.

1 *Johanan yn anghoelio prophwydoliaeth Jeremi, ac yn ei adwyn ef ac eraill i'r Aipht.* 8 *Jeremi, trwy gyfgod, yn prophwydo y goresgynnid yr Aipht gan y Babiloniaid.*

A Phan ddarfu i Jeremi lefaru wrth yr holl bobl holl eiriau 'r ARGLWYDD eu Duw, am y rhai 'r anfonasai 'r ARGLWYDD eu Duw ef attynt; *sef* yr holl eiriau hyn;

2 Yna y llefarodd Azarïah mâb Hosaiah, a Johanan mâb Careah, a'r holl ddynion beilchion, gan ddywedyd wrth Jeremi, Celwydd yr wyt ti yn ei ddywedyd; ni anfonodd yr ARGLWYDD ein Duw ni mo honot ti i ddywedyd, Nac ewch i'r Aipht i ymdeithio yno.

3 Eithr Baruch mâb Nerïah a'th annogodd di i'n herbyn ni, i gael ein rhoddi ni yn llaw y Caldeaid i'n lladd, ac i'n caethgludo i Fabilon.

4 Ond ni wrandawodd Johanan mâb Careah, na holl dywysogion y llu, na'r holl bobl, ar lais yr ARGLWYDD, i drigo yn nhir Juda:

5 Eithr Johanan mâb Careah a holl dywysogion y llu a ddygasant ymmaith holl weddill Juda, y rhai a ddychwelasent oddi wrth yr holl genhedloedd, lle y gyrrasid hwynt, i aros yngwlâd Juda;

6 Yn wŷr a gwragedd, a phlant, a [a] merched y brenin, a phob enaid a'r a adawsai Nabuzaradan pennaeth y milwyr, gyd â Gedaïah mâb Ahicam fâb Saphan, y prophwyd Jeremi hefyd, a Baruch fâb Nerïah.

[a] Pen. 41. 10.

7 Felly hwy a ddaethant i wlâd yr Aipht: canys ni wrandawsant ar lais yr ARGLWYDD. Fel hyn y daethant i [b] Dahpanhes. 3417.

[b] Esay 30. 4. *Hanes.*

8 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Jeremi yn Nhahpanhes, gan ddywedyd,

9 Cymmer yn dy law gerrig mawrion, a chuddia hwynt yn y clai, yn yr odyn briddfaen, yr hon *fydd* yn nrws tŷ Pharao, yn Nhahpanhes, yngolwg gwŷr Juda;

10 A dywed wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Israel; Wele, mi a anfonaf, ac a gymmeraf Nabuchodonosor frenin Babilon [c] fy ngwâs, ac a osodaf ei frenhinfainge ef ar y cerrig hyn, y rhai a guddiais; ac efe a danna ei frenhinol babell arnynt. Cyflawn. 3433.

[c] Pen. 25. 9. Edrych Ezec. 29. 18.

11 A phan ddelo, efe a dery wlâd yr Aipht, [d] y rhai *fydd* i angau, ag angau; a'r rhai *fydd* i gaethiwed, â chaethiwed; a'r rhai *fydd* i'r cleddyf, â'r cleddyf.

[d] Pen. 15. 2. Zech. 11. 9.

12 A mi a gynneuat dân yn nhai duwiau 'r Aipht, ac efe a'i llŷfg hwynt, ac a'i caethgluda hwynt; ac efe a ymwisg â gwlâd yr Aipht fel y gwisg bugail ei ddillad: ac efe a â allan oddi yno mewn heddwch.

13 Ac efe a dyrr ddelwau ‡ tŷ 'r haul, yr hwn *fydd* yngwlâd yr Aipht, ac efe a lŷfg dai duwiau 'r Aipht â thân.

‡ Beth-femes.

PEN. XLIV.

Awst, 8. P.

1 *Jeremi yn adrodd dinystr Juda am eu delwaddoliaeth;* 11 *Yn prophwydo dinystr y rhai a wnânt ddelw-addoliaeth yn yr Aipht.* 15 *Gwrthnysigrwydd yr Juddewon;* 20 *A Jeremi yn eu bygwth hwy o'i herwydd,* 29 *Ac yn lle arwydd yn prophwydo dinystr yr Aipht.*

YGair yr hwn a ddaeth at Jeremi, am yr holl Juddewon y rhai oedd yn trigo yngwlâd yr Aipht, *ac* yn preswylio ym Migdol, ac yn Nhahpanhes, ac yn Noph, ac yngwlâd Pathros, gan ddywedyd, 3417. Cyflawn. 3433.

2 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Israel; Chwi a welsoch yr holl ddrwg a ddygais i ar Jerusalem, ac ar holl ddinasoedd Juda; ac wele hwy heddyw yn anghyfannedd, ac heb breswylydd ynddynt:

3 O achos eu drygioni, yr hwn a wnaethant i'm digio i, gan fyned i arogldarthu, *ac* i wasanaethu duwiau dïeithr, y rhai nid adwaenent, *na* hwy, *na* chwithau, na'ch tadau.

4 Er i mi [a] anfon attoch fy holl weision y prophwydi, gan foreugodi, ac anfon, i ddywedyd, Na wnewch attolwg y ffieiddbeth hyn, yr hwn fydd gâs gennyf fi:

[a] 2 Cron. 36. 13.

5 Eto ni wrandawsant, ac ni ogwyddasant eu clust, i ddychwelyd oddi wrth eu drygioni, fel nad arogldarthent i dduwiau dïeithr.

6 Am hynny [b] y tywalldwyd fy llid a'm digofaint, ac y llosgodd efe yn ninasoedd Juda, ac yn heolydd Jerusalem; ac y maent hwy yn anghyfannedd, *ac* yn ddiffeithwch, fel y *gwelir* heddyw.

[b] Pen. 4 18.

7 Ac yn awr, fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw 'r lluoedd, Duw Israel; Pa ham y gwnewch y mawr ddrwg *hwn* yn erbyn eich eneidiau? i dorri ymma th oddi wrthych ŵr a gwraig, plentyn, a'r hwn fydd yn sugno, † allan o Juda, fel na adawer i chwi weddill?

† Heb. *o ganol Juda.*

8 Gan fy nigio i â gweithredoedd eich dwylaw, gan arogldarthu i dduwiau dïeithr yngwlâd yr Aipht, yr hon yr aethoch i aros ynddi, i'ch difetha eich hunain, ac i fod yn felldith

3417. Cyflawn. 3433.

† Heb. *ddrygau, neu, gofbeidiaethau.*

‡ Heb. *ddrylliedig.*

t Lef. 17. 10. Pen. 21. 10. Amos 9. 4.

u Pen. 42. 15, 16, 17, 22.

e Pen. 42, 18.

† Heb. *a yrchafasant eu henaid.*

f Ad. 28.

g Num. 30. 12. Edrych Ad. 25.

h Pen. 7. 18.

‡ Neu, *waith.*

i Pen. 7. 18.

felldith ac yn warth ym myſg holl genhedloedd y ddaear.

9 A anghofiaſoch chwi † ddrygioni eich tadau, a drygioni brenhinoedd Juda, a drygioni eu gwragedd hwynt, a'ch drygioni eich hunain, a drygioni eich gwragedd, y rhai a wnaethant hwy yngwlâd Juda, ac yn heolydd Jeruſalem?

10 Nid ydynt ‡ wedi ymoſtwng hyd y dydd hwn, ac nid ofnaſant, ni rodiaſant chwaith yn fy nghyfraith, nac yn fy neddfau, y rhai a roddais i o'ch blaen chwi, a'o flaen eich tadau.

11 Am hynny, fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael; Wele, [c] myfi a oſodaf fy wyneb yn eich erbyn chwi, er niwaid, ac i ddifetha holl Juda.

12 A mi a gymmeraf weddill Juda, y rhai a oſodaſant eu hwynebau i fyned i wlâd yr Aipht, i aros yno, a [d] hwy a ddifethir oll; yngwlâd yr Aipht y ſyrthiant: trwy'r cleddyf, *a* thrwy newyn y difethir hwynt: o fychan hyd fawr, trwy'r cleddyf, a thrwy newyn, y byddant feirw: a [e] hwy a fyddant yn felldith, *ac* yn ſyndod, ac yn rhêg, ac yn warth.

13 Canys myfi a ymwelaf â thrigolion gwlâd yr Aipht, fel yr ymwelais â Jeruſalem, â chleddyf, â newyn, ac â haint:

14 Fel na byddo un a ddiango, nac a adawer o weddill Juda, y rhai a aethant i ymdeithio yno i wlâd yr Aipht, i ddychwelyd i wlâd Juda, yr hon y † mae eu hewyllys ar ddychwelyd i aros ynddi; canys [f] ni ddychwel ond y rhai a ddiangant.

15 ¶ Yna'r holl wŷr, y rhai a wyddent i'w gwragedd arogldarthu i dduwiau dieithr, a'r holl wragedd y rhai oedd yn ſefyll yno, cynnulleidfa fawr, yr holl bobl, y rhai oedd yn trigo yngwlâd yr Aipht, ym Mhathros, a attebaſant Jeremi gan ddywedyd,

16 *Am* y gair a leſeraiſt ti wrthym ni yn enw'r ARGLWYDD, ni wrandawn ni arnat,

17 Ond gan wneuthur y gwnawn ni g bob peth a'r a ddelo allan o'n genau, gan arogldarthu i [h] ‡ frenhines y nefoedd, a thywallt iddi hi ddiodoffrwm, megis y gwnaethom, nyni a'n tadau, ein brenhinoedd, a'n tywyſogion, yn ninaſoedd Juda, ac yn heolydd Jeruſalem: canys *yna* yr oeddem ni yn ddigonol o fara, ac yn dda, ac heb weled drwg.

18 Ond er pan beidiaſom ag arogldarthu i frenhines y nefoedd, ac â thywallt diodoffrwm iddi hi, bu arnom eiſiau pob *dim*: trwy gleddyf hefyd, a thrwy newyn y darfuom ni.

19 [i] A phan oeddem ni yn arogldarthu i frenhines y nefoedd, ac yn tywallt diodoffrwm iddi; ai heb ein gwŷr y gwnaethom ni iddi hi deiſennau i'w haddoli hi, ac y tywalltaſom ddiod-offrwm iddi?

20 ¶ Yna Jeremi a ddywedodd wrth yr holl bobl, wrth y gwŷr, ac wrth y gwragedd, ac wrth yr holl bobl a'i hattebaſant ef felly, gan ddywedyd,

21 Oni chofiodd yr ARGLWYDD yr arogldarth a arogldarrhaſoch chwi yn ninaſoedd Juda, ac yn heolydd Jeruſalem, chwychwi a'ch tadau, eich brenhinoedd a'ch tywyſogion, a phobl y wlâd? ac *oni* ddaeth yn ei feddwl ef?

22 Fel na allai'r ARGLWYDD gyddwŷn yn hwy, o achos drygioni eich gweithredoedd, *a* chan y ffiaidd bethau a wnaethech: am hynny yr aeth eich tir yn anghyfannedd, ac yn ſyndod, ac yn felldith, heb breſwylydd, megis y *gwelir* y dydd hwn.

23 O herwydd i chwi arogldarthu, ac am i chwi bechu yn erbyn yr ARGLWYDD, ac na wrandawſoch ar lais yr ARGLWYDD, ac na rodiaſoch yn ei gyfraith ef, nac yn ei ddeddfau, nac yn ei dyſtiolaethau; am hynny y digwyddodd i chwi yr aflwydd hwn, fel y *gwelir* heddyw.

24 A Jeremi a ddywedodd wrth yr holl bobl, ac wrth yr holl wragedd, Gwrandewch air yr ARGLWYDD, holl Juda, y rhai *ydych* yngwlâd yr Aipht.

25 Fel hyn y llefarodd ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, gan ddywedyd, [k] Chwychwi a'ch gwragedd a leferaſoch â'ch genau, ac a gyflawnaſoch â'ch dwylaw, gan ddywedyd, Gan dalu ni a dalwn ein haddunedau y rhai aaddunaſom, am arogldarthu i frenhines y nefoedd, ac am dywallt diod-offrwm iddi; llwyr y cwplêwch eich addunedau, a llwyr y telwch yr hyn a addunaſoch.

26 Am hyuny gwrandewch air yr ARGLWYDD, holl Juda, y rhai ſy'n aros yngwlâd yr Aipht; Wele, myfi a dyngais i'm henw mawr, medd yr ARGLWYDD, na elwir ſy enw i mwyach, o fewn holl wlâd yr Aipht, yngenau un gŵr o Juda, gan ddywedyd, Byw yw'r Arglwydd DDUW.

27 Wele, [l] mi a wiliaf arnynt hwy er niwaid, ac nid er daioni: a holl wŷr Juda, y rhai ſy yngwlâd yr Aipht, a ddifethir â'r cleddyf, ac â newyn, hyd oni ddarfyddont.

28 [m] A'r rhai a ddiangant gan y cleddyf, *ac* a ddychwelant o wlâd yr Aipht i wlâd Juda, *fyddant* ychydig o nifer: a holl weddill Juda, y rhai a aethant i wlâd yr Aipht i aros yno, a gânt wybod gair pwy a ſaif, † ai'r eiddoſi, ai yr eiddynt hwy.

29 ¶ A hyn *fydd* yn arwydd i chwi, medd yr ARGLWYDD, ſef yr ymwelaf â chwi yn y lle hwn, fel y gwypoch y ſaif fy ngeiriau i'ch erbyn chwi, er niwaid:

30 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, myfi a roddaf Pharao Hophra frenin yr Aipht yn llaw ei elynion, ac yn llaw'r rhai ſy'n ceiſio ei einioes ef, fel y rhoddais i Sedeciah frenin Juda yn llaw Nabuchodonoſor brenin Babilon ei elyn, a'r hwn oedd yn ceiſio ei einioes.

PEN. XLV.

1 *Baruch yn ei anghyſſur, 4 yn cael ei ddyſgu, a'i gyſſuro gan Jeremi.*

Y Gair yr hwn a leſarodd Jeremi y prophwyd wrth Faruch fâb Neriah, [a] pan 'ſgrifennaſai efe'r geiriau hyn o enau Jeremi mewn llyfr, yn y bedwaredd flwyddyn i Jehoiacim fâb Joſiah brenin Juda, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw Iſrael, wrthyt ti, Baruch;

3 Tydi a ddywedaiſt, Gwae fi yn awr! canys yr ARGLWYDD a 'chwanegodd driſtwch ar fy ngofid; myfi a ddiffygiais yn fy ochain, ac nid wyf yn cael gorphwyſdra.

4 ¶ Fel hyn y dywedi wrtho ef, Yr ARGLWYDD a ddywed fel hyn, Wele, myfi a ddiſtrywiaſ yr hyn a adeiledais, a mi a ddiwreiddiaf yr hyn a blennais, nid amgen, yr holl wlâd hon:

5 Ac a geiſi di fawredd i ti dy hun? Na chais: canys wele, myfi a ddygaf ddrwg ar bob cnawd, medd yr ARGLWYDD: ond [b] mi a roddaf i ti dy einioes yn 'ſglyfaeth ym mha le bynnag yr elych di.

k Aa. 15 &c.

l Pen. 1. 12. a 31. 28.

m Ad. 14.

† Heb. *ai oddi wrthyf fi, ai oddi wrthynt hwy.*

Cyflawn. 3455.

Awſt, 9. B. 3398.

a Pen. 36. 1, 4.

b Pen. 21. 9. a 38. 2. a 39. 18.

PEN. XLVI.

A hon hefyd.

1 *Jeremi yn prophwydo ainyſtr llu Pharao wrth Euphrates,* 13 *Ac y goreſgynnid yr Aipht gan Nabuchodonoſor.* 27 *Y mae 'n cyſſuro Jacob yn eu cerydd.*

3397. GAir yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at Jeremi y prophwyd, yn erbyn y cenhedloedd;

2 Yn erbyn yr Aipht, yn erbyn llu Pharao Necho brenin yr Aipht, yr hwn oedd wrth afon Euphrates yng [a] Ngharchemis, yr hwn a ddarfu i Nabuchodonoſor brenin Babilon ei daraw, yn y bedwaredd flwyddyn i Jehoiacim fâb Joſiah, brenin Juda.

[a] 2 Cron. 35. 20.

3 Teclwch y darian, a'r altalch, a neſêwch i ryfel.

4 Cenglwch y meirch, ac ewch arnynt, farchogion, ſefwch yn *eich* helmau, gloywch y gwaywffyn, gwiſgwch y llurigau.

5 Pa ham y gwelais hwynt yn ddychrynedig, wedi cilio yn eu hôl, a'i cedyrn † wedi eu curo i lawr, a ffoi ar ffrwſt, ac heb edrych yn eu hôl? dychryn *ſydd* o amgylch, medd yr ARGLWYDD.

† Heb. *wedi eu dryllio.*

6 Na chaed y buan ffoi, na'r cadarn ddiange: tua 'r gogledd, ger llaw afon Euphrates, y tripiant, ac y ſyrthiant.

7 Pwy *yw* hwn *ſydd* yn ymgodi fel afon? a'i ddyfroedd yn dygyſor fel yr afonydd?

8 Yr Aipht ſydd fel afon yn ymgodi, a'i dyfroedd ſy 'n dygyſor fel yr afonydd: a hi a ddywed, Mi a âf i fynu, *ac* a orchuddiaf y ddaear; myfi a ddifethaf y ddinas, a'r rhai ſydd yn trigo ynddi.

‡ Heb. *Cus.* † Heb. *Put.*

9 O feirch, deuwch i fynu, a chwithau gerbydau, ymgynddeiriogwch, a deuwch allan y cedyrn; ‡ yr Ethiopiaid, a'r † Libiaid, y rhai ſy 'n dwyn tarian; a'r Lydiaid, [b] y rhai ſydd yn telmlo, *ac* yn annelu bwa.

[b] Eſay 66. 19.

10 Canys dydd Arglwydd DDUW 'r lluoedd *yw* hwn, dydd dial, fel yr ymddialo efe ar ei elynion: a'r cleddyf a yſa, ac a ddigonir, ac a feddwir â'i gwaed hwynt: canys [c] aberth ſydd i Arglwydd DDUW 'r lluoedd yn nhîr y gogledd, wrth afon Euphrates.

[c] Zeph. 1. 7. Edrych Ezec. 39. 17.

11 [d] O forwyn, ferch yr Aipht, dôs i fynu i Ilead, a chymmer [e] driagl: yn ofer yr arferi lawer o feddyginiaethau; canys ni *bydd* jachâd i ti.

[d] Eſay 47. 1. [e] Pen. 8. 22. a 51. 8. Ezec. 30. 21. Cyflawn. 3433.

12 Y cenhedloedd a glywſant dy w'radwydd, a'th waedd a lanwodd y wlâd; canys cadarn wrth gadarn a dramgwyddodd, *a* hwy ill dau a gyd-ſyrthiaſant.

[f] Eſay 19. 1. Ezec. 29. a 30. 2 32.

13 ¶ Y gair yr hwn a leſarodd yr ARGLWYDD wrth Jeremi y prophwyd, y deuai Nabuchodonoſor brenin Babilon, *ac* [f] y tarawai wlâd yr Aipht.

‡ Neu, *yr yſgubwyd ymaith.* † Heb. *amlhaodd y cwympeiaig.*

14 Mynegwch yn yr Aipht, cyhoeddwch ym Migdol, hyſbyſwch yn Noph, ac yn Nhahpanhes: dywedwch, Saf, a bydd barod; o blegid y cleddyf a yſa dy amgylchoedd.

15 Pa ham ‡ y ſyrthiodd dy rai cryfion? ni ſaſaſant, am i'r ARGLWYDD eu gwthio hwynt.

16 Efe a † wnaeth i lawer ſyrthio, ïe pawb a ſyrthiodd ar ei gilydd, a hwy a ddywedaſant, Cyfodwch, a dychwelwn at ein pobl, i wlâd ein genedigaeth, rhag cleddyf y gorthrymmwr.

17 Yno y gwaeddaſant, Pharao brenin yr Aipht *nid yw ond* trwſt; aeth dros yr amſer nodedig.

18 *Fel mai* byw fi, medd y Brenin, enw yr hwn yw ARGLWYDD y lluoedd, cyn ſicred *a bod* Tabor yn y mynyddoedd, a Charmel yn y môr, efe a ddaw.

3397. Cyflawn. 3433.

19 O ferch drigiannol yr Aipht, gwnâ i ti offer caethglud; canys Noph a fydd anghyfannedd, ac a ddifethir heb breſwylydd.

20 Yr Aipht *ſydd* anner brydferth, y mae dinyſtr yn dyfod: o'r gogledd y mae 'n dyfod.

† Heb. *o'r baſgfa.*

21 Ei gwŷr cyflog hefyd *ſydd* o'i mewn hi fel lloi † paſgedig: canys hwythau hefyd a droiſant eu hwynebau, *ac* a gyd-ffoiſant, *ac* ni ſaſaſant, o herwydd dydd eu gofid, *ac* amſer eu gofwy a ddaethai arnynt.

22 Ei llais hi a â allan ſel ſarph: canys â llu yr ânt hwy, ac â bwyill y deuant yn ei herbyn hi, fel cymynwyr coed.

23 Hwy a gymynant i lawr ei choed hi, medd yr ARGLWYDD, er na ellir ei chwilio: canys amlach fyddant nâ'r ceiliogod rhedyn, ac heb riſedi arnynt.

24 Merch yr Aipht a gywilyddir; hi a roddir yn llaw pobl y gogledd.

‡ Neu, *maethydd No,* Heb. *Amon.* [g] Ezec. 30. 15. Nah. 3. 8. Cyflawn. 3473.

25 ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, ſydd yn dywedyd, Wele, myfi a ymwelaſ â ‡ Iſtaws [g] No, ac â Pharao, ac â'r Aipht, ac [h] â'i duwiau hi, ac â'i brenhinoedd, ſef â Pharao, ac â'r rhai ſydd yn ymddiried ynddo.

[h] Pen. 43. 12, 13. Ezec. 30. 13.

26 A mi a'i rhoddaf hwynt yn llaw y rhai ſydd yn ceiſio eu heinioes, ac yn llaw Nabuchodonoſor brenin Babilon, ac yn llaw ei weiſion eſ; ac [i] wedi hynny hi a gyfanneddir megis y dyddiau gynt, medd yr ARGLWYDD.

[i] Ezec. 29. 11, 13.

27 ¶ [k] Ond nac ofna di, O ſy ngwâs Jacob; a thithau Iſrael, na ddychryna; canys wele, myfi a'th gadwaf di o bell, a'th hâd o wlâd eu caethiwed; a Jacob a ddychwel, ac a orphwys, ac a fydd eſmwyth arno, ac heb neb a'i dychryno.

[k] Eſay 41. 13. a 43. 5. a 44. 2. Pen. 30. 10.

28 O ſy ngwâs Jacob, nac ofna, medd yr ARGLWYDD; canys *yr ydwyf* fi gyd â thi; canys mi a wnâf ddiben ar yr holl genhedloedd, y rhai y'th ſwriais attynt; ond ni wnâf fi [l] ddiben arnat ti; eithr mi a'th goſbaf di † mewn barn, ac ni'th dorraf ymmaith yn llwyr.

[l] Pen. 10. 24. a 30. 11. † Neu, *wrth ſeſur.*

PEN. XLVII.

Dinyſtr y Philiſtiaid.

GAir yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at Jeremi y prophwyd [a] yn erbyn y Philiſtiaid, cyn i Pharao daro † Gaza.

Awſt, 9. P. [a] Pen. 25. 20. Ezec. 25. 15. Amos 1. 6. Zeph. 2. 4, 5. † Heb. *Azzah.*

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, [b] dyfroedd a gyfodant [c] o'r gogledd, ac a fyddant fel afon lifeiriol, a hwy a lifant dros y wlâd, ‡ a'r hyn ſydd ynddi; y ddinas, a'r rhai ſy 'n aros ynddi; yna y dynion a waeddant, a holl breſwylwyr y wlâd a udant.

[b] Eſay 8. 7. [c] Pen. 1. 14. ‡ Heb. *a'i cyflawnder.*

3 Rhag ſŵn twrf carnau ei *feirch* cryfion, rhag trwſt ei gerbydau, *a* thrwſt ei olwynion eſ, y tadau nid edrychant yn ôl ar *eu* plant gan wendid dwylaw.

4 O achos y dydd ſydd yn dyfod i ddiſtrywio 'r holl Philiſtiaid, *ac* i ddinyſtrio o [d] Dyrus a Sidon bob cynhorthwywr ag y ſydd yngweddill: o blegid yr ARGLWYDD a ddinyſtria 'r Philiſtiaid, [e] gweddill † ynys Caphtor.

[d] Pen. 25. 22. [e] Amos 9. 7. † Neu, *gwlâd.*

5 ‡ Moelni a ddaeth ar Aza, torrwyd ymmaith § Aſcelon, *gyd â'r* rhan arall o'i dyffrynnoedd hwynt: pa hŷd [f] yr ymrwygi di?

[f] Mic. 1 16. § Pen. 25. 20. [b] Pen. 16. 6. a 48. 37.

† Heb. *ymgaſgl.*
‡ Heb. *llonyddi, &c.*

6 Oh cleddyf yr ARGLWYDD, pa hyd ni lonyddi? † dychwel i'th wain, gorphwys a bydd ddiſtaw.

7 Pa fodd y ‡ llonydda efe, gan i'r ARGLWYDD ei orchymmyn ef yn erbyn Aſcelon, ac yn erbyn glan y môr? yno y goſododd ef.

PEN. XLVIII.

1 *Barnedigaeth Moab,* 7 *am eu balchder,* 11 *a'i diofalwch,* 14 *a'i hyder cnawdol.* 26 *a'i diyſtyrwch ar Dduw,* 29 *a'i bobl.* 47 *Adferu Moab.*

Awſt, 10. B.

FEl hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, yn erbyn [a] Moab; Gwae Nebo, canys hi a anrheithiwyd; gwradwyddwyd Ciriathäim, *ac* ennillwyd hi; † Miſgab a wradwyddwyd, ac a ddychrynwyd.

Cyflawn. 3424.

[a] Eſay 15, 2 16. Pen. 25. 21. a 27. 3. Ezec. 25. 9. Amos 2. 1.

2 Ni *bydd* ‡ ymffroſt Moab mwy. Yn Hesbon, hwy a ddychymmygaſant ddrwg i'w herbyn hi; Deuwch, dinyſtriwn hi i lawr, fel na byddo yn genedl. Tithau Madmen a † dorrir i lawr, y cleddyf ‡ a'th erlid.

† Neu, *yr uchelfa.*
‡ Neu, *clôd.*

3 Llef yn gweiddi *a glywir* o Horonäim; anrhaith, a dinyſtr mawr.

† Neu, *anyſtrywyr.*
‡ Heb. *â ar dy ôl.*

4 Moab a ddiſtrywiwyd, gwnaeth ei rhai bychain glywed gwaedd.

5 [b] Canys yn rhiw Luhith, galar a â i fynu mewn wylofain, ac yngoriwared Horonäim, y gelynion a glywſant waedd dinyſtr.

[b] Eſay 15. 5.

6 Ffowch, achubwch eich einioes; a [c] byddwch fel y † grug yn yr anialwch.

[c] Pen. 17. 6.

7 ¶ O herwydd am i ti ymddiried yn dy weithredoedd a'th dryſorau dy hun, tithau a ddelir: [d] Camos heſyd [e] a â allan i gaethiwed, *a'i* offeiriaid a'i dywyſogion ynghŷd.

† Neu, *noeth-hren.*
[d] Num. 21. 29.
[e] Pen. 49. 3. Edrych Eſay 46. 1, 2.

8 A'r anrheithwr a ddaw i bob dinas, ac ni ddiange un ddinas; eithr derfydd am y dyffryn, a'r gwaſtad a ddiſtrywnir; megis y dywedodd yr ARGLWYDD.

[f] Edrych Barn. 5. 23.

9 Rhoddwch adenydd i Foab, ſel yr chedo, ac yr elo ymmaith; canys ei dinaſoedd hi a fyddant anghyfannedd, heb breſwylydd ynddynt.

‡ Neu, *ffeuluoedd.*

10 [f] Melldigedig *fyddo* 'r hwn a wnelo waith yr ARGLWYDD yn ‡ dwyllodrus, a melldigedig *fyddo* 'r hwn a attalio ei gleddyf oddi wrth waed.

[g] Zeph. 1. 12.

11 ¶ Moab a fu eſmwyth arni er ei hieuengctid, a hi [g] a orphwyſodd ar ei gwaddod, ac ni thywalldwyd hi o leſtr i leſtr, ac nid aeth hi i gaethiwed: am hynny y ſafodd ei blâs arni, ac ni newidiodd ei harogl.

12 Am hynny, wele 'r dyddiau 'n dyſod, medd yr ARGLWYDD, pan anſonwyf fudwyr, y rhai a'i mudant hi, ac a waghânt ei lleſtri hi, ac a ddrylliant eu coſtrelau.

[h] 1 Bren. 12. 29.
[i] Eſay 16. 6.

13 A Moab a gywilyddia o blegid Camos, fel y cywilyddiodd tŷ Iſrael o blegid [h] Bethel eu hyder hwynt.

† Heb. *a dewis ei gwŷr jeuainge.*

14 ¶ Pa fodd y dywedwch chwi, [i] Cedyrn *ydym* ni, a gwŷr nerthol i ryfel?

15 Moab a anrheithiwyd, ac a aeth i fynu o'i dinaſoedd, † a'i dewis wŷr jeuainge a ddiſgynnaſant i'r lladdfa, medd y Brenin, a'i enw ARGLWYDD y lluoedd.

[k] Eſay 47. 1.

16 Agos yw dinyſtr Moab i ddyfod; a'i dialedd hi ſydd yn bryſio yn ffeſt.

17 Alaethwch droſti hi, y rhai ydych o'i hamgylch; a phawb a'r a edwyn ei henw hi, dywedwch, Pa fodd y torrwyd y ffon gref, a'r wialen hardd?

18 [k] O breſwylferch Dibon, diſgyn o'th ogoniant, ac eiſtedd mewn ſyched: canys anrheithiwr Moab a ddaw i'th erbyn, *ac* a ddinyſtria dy amddiffynfeydd.

19 Preſwylferch Aroer, ſaf ar y ffordd, a gwilia; gofyn i'r hwn a fyddo yn ffoi, ac i'r hon a ddiango, *a* dywed, Beth a ddarfu?

20 Gwaradwyddwyd Moab, canys hi a ddinyſtriwyd: [l] udwch, a gwaeddwch; mynegwch yn Arnon anrheithio Moab.

[l] Eſay 16. 7.

21 A barn a ddaw ar y tir gwaſtad, ar Holon, ac ar Jahaſah, ac ar Fephaath,

22 Ac ar Ddibon, ac ar Nebo, ac ar Feth-Diblathäim,

23 Ac ar Giriathäim, ac ar Feth-gamul, ac ar Feth-meon,

24 Ac ar Gerioth, ac ar Foſrah, ac ar holl ddinaſoedd gwlâd Moab, ym mhell ac yn agos.

[m] Pſ. 75. 10.

25 [m] Corn Moab a yſgythrwyd, a'i braich hi a dorrwyd, medd yr ARGLWYDD.

[n] Pen. 25. 27.

26 ¶ [n] Meddwch hi, o blegid hi a ymfawrygodd yn erbyn yr ARGLWYDD; ſe Moab a ymdrybaedda yn ei chwydfa, am hynny y bydd hi heſyd yn watwargerdd.

[o] Zeph. 2. 8.

27 Ac [o] oni bu Iſrael yn watwargerdd i ti? a gafwyd ef ym myſg lladron? canys er pan ſoniaiſt am dano, yr ymgynhyrfaiſt.

[p] Eſay 55. 6, 7.

28 Trigolion Moab, gadewch y dinaſoedd, ac [p] arhoſwch yn y graig, a byddwch megis colommen, *yr hon* a nytha yn yr yltlyſau, ar fin y twll.

[q] Eſay 16. 6, &c.

29 [q] Nyni a glywſom ſalchder Moab, (*y mae hi* yn falch iawn,) ei huchder, a'i rhyfyg; a'i hymchwydd, ac uchder ei chalon.

† Neu, *ei hattegion* (Heb. *barrau*) *hi ni wnânt unrhondeb.*

30 Myfi a adwaen ei llid hi, medd yr ARGLWYDD; ond nid felly y *bydd*; † ei chelwyddau hi ni wnânt felly.

[r] Eſay 15. 5.

31 Am hynny [r] yr udaf fi dros Foab, ac y gwaeddaf dros holl Foab: *fy nghalon* a riddfana dros wŷr Cir-heres.

[s] Eſay 16. 10. Joel 1. 12.

32 Myfi a wylaf droſot ti, gwinwydden Sibmah, ag wylofain Jazer; dy gangau a aethant dros y môr, hyd for Jazer y cyrhaeddant: yr anrheithwr a ruthrodd ar dy ffrwythydd hâf, ac ar dy gynhauaf gwin.

[t] Eſay 15. 4, 5, 6. ‡ Heb. *anghyfannedd-leoedd.*

33 A dygir ymmaith [s] lawenydd a gorfoledd o'r doldir, ac o wlâd Moab, a mi a wnâf i'r gwin ddarfod o'r caſnau: ni ſathr neb trwy floddeſt; *eu* bloddeſt ni *bydd* bloddeſt.

[u] Eſay 15. 2. a 16. 12.
[x] Eſay 15. 5. a 16. 11.
[y] Eſay 15. 7.
[z] Eſay 15. 2, 3. Pen. 47. 5.

34 [t] O floedd Hesbon hyd Elealeh, *a* hyd Jahas, y lleſaſant, o Soar hyd Horonäim, *fel* anner deirblwydd: canys dyfroedd Nimrim a fyddant ‡ anghyfannedd.

† Heb. *gwrtogir.*

35 Mi a wnâf hefyd ballu ym Moab, medd yr ARGLWYDD, [u] yr hwn ſydd yn offrymmu mewn uchelfeydd, a'r hwn ſydd yn arogldarthu i'w dduwiau.

[a] Pen. 22. 28.
[b] Deut. 28. 49. Pen. 49. 22. Dan. 7. 4. Hoſ. 8. 1. Hab. 1. 8.

36 Am hynny [x] y lleiſia *fy* nghalon am Foab fel pibellau, ac am wŷr Cir-heres y lleiſia *fy* nghalon fel pibellau: o blegid [y] darfod y golud a gaſglodd.

37 O blegid [z] pob pen *a fydd* moel, a phob barf a † dorrir; ar bob llaw *y bydd* rhwygiadau, ac am y llwynau, ſachliain.

38 Ar holl bennau tai Moab, a'i heolydd oll, *y bydd* alaeth: o blegid myfi a dorraf Foab, fel [a] lleſtr heb hoffder ynddo, medd yr ARGLWYDD.

39 Hwy a udant, *gan ddywedyd,* Pa fodd y bwriwyd hi i lawr? pa fodd y trôdd Moab *ei* gwarr trwy gywilydd? felly Moab a fydd yn watwargerdd, ac yn ddychryn i bawb o'i hamgylch.

40 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, [b] efe a cheda fel eryr, ac a leda ei adenydd dros Foab.

Cyflawn. 3424.

† Cerioth.

c Pen. 49. 22.

41 † Y dinasoedd a oresgynnir, a'r amddiffynfeydd a ennillir, a c chalon cedyrn Moab fydd y dydd hwnnw fel calon gwraig wrth esgor.

42 A Moab a ddifethir o fod yn bobl, am iddi ymsawrygu yn erbyn yr ARGLWYDD.

d Esay 24. 17, 18.

43 d Ofn, a ffos, a magl *a ddaw* arnat ti, trigiannol Moab, medd yr ARGLWYDD.

44 Y neb a ffy rhag yr ofn a syrth yn y ffos; a'r hwn a gyfyd o'r ffos a ddelir yn y fagl: canys mysi a ddygaf arni, *sef* ar Foab, flwyddyn eu hymweliad, medd yr ARGLWYDD.

e Num 21. 28.

45 Yngh ysgod Hesbon y safodd y rhai a ffoisant rhag y cadernid: eithr e tân a ddaw allan o Hesbon, a fflam o ganol Sihon, ac f a ysa gongl Moab, a choryn ‡ y meibion tryfflawr.

f Num. 24. 17.

‡ Heb. *meibion y terwst.*

46 g Gwae di, Moab; darfu am bobl Camos: canys cymmerwyd ymmaith dy feibion † yn gaethion, a'th serched yn gaethion.

g Num. 21. 29.

† Heb. *mewn caethglud.*

47 ¶ Etto h mysi a ddychwelaf gaethiwed Moab yn y dyddiau diweddaf, medd yr ARGLWYDD. Hyd ymma y *mae* barn Moab.

h Pen. 49. 6, 39.

PEN. XLIX.

Awst, 10. P.

1 *Barnedigaeth yr Ammoniaid: 6 a'i hadferiad.* 7 *Barnedigaeth Edom,* 23 *Damascus,* 28 *Cedar,* 30 *Hasor,* 34 *ac Elam.* 39 *Aaferiad Elam.*

† Neu, *yn erbyn meibion, &c.*

† AM a feibion Ammon, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Onid oes feibion i Israel? onid oes etifedd iddo? pa ham y mae ‡ eu brenin hwynt yn etifeddu Gad, a'i bobl yn aros yn ei ddinasoedd ef?

a Ezec. 21. 28. a 25. 2. Am. 1. 13. Zeph. 2. 8, 9.

2 Am hynny wele 'r dyddiau 'n dyfod, medd yr ARGLWYDD, pan wnelwyf glywed trwst rhyfel yn b Rabbath meibion Ammon; a hi a fydd yn garnedd anghyfanneddol, a'i merched hi a losgir â thân: yna Israel a feddianna y rhai a'i meddianasant ef, medd yr ARGLWYDD.

‡ Neu, *Malcom.*

3 Uda, Hesbon; am anrheithio Ai: gwaeddwch, chwi merched Rabbath, c ymwregyswch mewn sachlïain; alaethwch, a gwibiwch gan y gwrychoedd: o blegid d† eu brenin a â i gaethiwed, ei offeiriaid a'i bennaethiaid ynghŷd.

b Amos 1. 14.

c Esay 32. 11. Pen. 4. 8. a 6. 26.

4 Pa ham yr ymffrosti di yn y dyffrynnoedd? llifodd dy ddyffryn di ymmaith, O ferch wrthnysig, yr hon a ymddiriedodd yn ei thrysorau, e *gan ddywedyd,* Pwy a ddaw attafi?

d Pen. 48. 7.

5 Wele, mysi a ddygaf arswyd arnat ti, medd Arglwydd DDUW 'r lluoedd, rhag pawb o'th amgylch: a chwi a yrrir allan bob un o'i flaen, ac ni *bydd* a gasglo 'r crwydrad.

Amos 1. 15.

† Neu, *Maicom.*

e Pen. 21. 13.

6 Ac f wedi hynny, mysi a ddychwelaf gaethiwed meibion Ammon, medd yr ARGLWYDD.

f Pelly Pen. 48. 47. a Ad. 39.

7 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd g am Edom; h Onid *oes* doethineb mwy yn Nheman? a fethodd cyngor gan y rhai dyallgar? a fethodd eu doethineb hwynt?

g Ezec. 25. 12. Amos 1. 11.

h Obad. 8.

8 i Ffowch, ‡ trowch eich cefnau, ewch yn isel i drigo, preswylwyr k Dedan: canys mi a ddygaf ddinystr Esau arno, amser ei osŵy.

i Ad. 30.

‡ Neu, *troisant ei cefnau.*

9 l Pe deuai cynhauafwyr gwin attat ti, oni weddillent hwy loffion grawn? pe lladron liw nôs, hwy a anrheithient: ‡ nes cael digon.

k Pen. 25. 23.

l Obad. 5.

‡ Heb. *ai digon.*

10 Ond mysi a ddinoethais Esau, *ac* a ddadguddiais ei lochesau ef, fel na allo lechu: ei hâd ef a ddifethwyd, a'i frodyr a'i gymmydogion, ac nid yw efe.

Cyflawn. 3424.

11 Gâd dy amddifaid; mysi a'i cadwaf *hwynt* yn fyw; ac ymddirieded dy weddwon ynnof fi.

12 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, m y rhai nid *oedd* eu barn i yfed o'r phiol, gan yfed a yfasant, ac a ddïengi di yn ddigerydd? na ddïengi; eithr tithau a yfi 'n sicr.

m Pen. 25. 29. Obad. 16.

13 Canys i mi fy hun y tyngais, medd yr ARGLWYDD, mai 'n anghyfannedd, yn warth, yn anialwch, ac yn felldith, y bydd Bosrah; a'i holl ddinasoedd yn ddiffeithwch tragywyddol.

14 n Mysi a glywais chwedl oddi wrth yr ARGLWYDD, bod cennad wedi ei anfon at y cenhedloedd, *yn dywedyd,* Ymgesglwch, a deuwch yn ei herbyn hi, a chyfodwch i'r rhyfel.

n Obad. 1.

15 O herwydd wele, mysi a'th wnâf di yn fychan ym mysg y cenhedloedd, *ac* yn wael ym mhlith dynion.

16 Dy erwindeb a'th dwyllodd, *a* balchder dy galon, ti yr hon ydwyt yn aros ynghromlechydd y graig, ac yn meddiannu uchelder y bryn: o er i ti p osod dy nŷth cyn uched a'r eryr, mysi a wnâf i ti ddisgyn oddi yno, medd yr ARGLWYDD.

o Obad. 4.

p Job 39. 27.

17 Edom hefyd a fydd yn anghyfannedd: q pawb a'r a elo heibio iddi a synna, ac a chwibana am ei holl ddïaleddau hi.

q Pen. 50. 13.

18 r Fel yn ninystr Sodoma, a Gomorrah, a'i chymmydogesau, medd yr ARGLWYDD; ni phreswylia neb yno, ac nid erys mâb dyn ynddi.

r Gen. 19. 25. Deut. 29. 23. Pen. 50. 40. Amos 4. 11.

19 s Wele, fel llew y daw i fynu oddi wrth t ymchwydd y Jorddonen, i drigfa 'r cadarn; eithr mi a wnâf iddo redeg yn ddisymmwth oddi wrthi hi: a phwy *fy* wŷr dewisol, a osodwyf fi arni hi? canys u pwy *fydd* fel myfi? a phwy a x † esyd i mi amser? a phwy yw 'r bugail hwnnw a saif o'm blaen i?

s Pen. 50. 44, &c.

t Pen. 12. 5.

u Ecsod. 15. 11.

x Job 41. 10.

† Neu, *a'm gesyd i farn.*

20 Am hynny gwrandewch gyngor yr ARGLWYDD, yr hwn a gymmerodd efe yn erbyn Edom, a'i fwriadau a fwriadodd efe yn erbyn preswylwyr Teman: Yn ddïau y rhai lleiaf o'r praidd a'i lluisgant hwy; yn ddïau efe a wnâ yn anghyfannedd eu trigleoedd gyd â hwynt.

21 Gan lef eu cwymp hwynt y cryn y ddaear: llais eu gwaedd hwynt a glybüwyd ‡ yn y môr côch.

‡ Heb. *ym môr y gwmmon.*

22 Wele, y fel eryr y daw i fynu, ac efe a eheda, ac a leda ei adenydd dros Fosrah: yna y bydd calon cedyrn Edom y dydd hwnnw fel calon gwraig wrth esgor.

y Pen. 4. 13. a 48. 40, 41.

23 ¶ z Am Ddamascus. Hamath, ac Arphad a waradwyddwyd; o herwydd hwy a glywsant chwedl drwg, † llesmeiriasant; y *mae* gofal ‡ ar y môr heb fedru gorphwys.

z Esay 17. 1. a 37. 13. Amos 1. 3. Zech. 9. 1, 2.

† Heb. *toddasant.*

‡ Neu, *fel ar y môr.*

24 Damascus a lesgaodd, *ac* a ymdrŷi ffoi, ond dychryn a'i goddiweddodd *hi*; a gwasgfa a phoenau a'i daliodd hi fel gwraig yn esgor.

a Pen. 4. 31. a 6. 24.

25 Pa fodd na adewir dinas moliant, caer fy llawenydd?

a 30. 6.

26 b Am hynny ei gwŷr jeuainge a syrthiant yn ei heolydd: a'r holl ryfelwyr a ddistethir y dydd hwnnw, medd ARGLWYDD y lluoedd.

b Pen. 50. 30.

27 A mi a gynneuaf c dân ym mur Damascus; ac efe a ddifa lysoedd Benhadad.

c Amos 1. 4.

28 ¶ d Am Gedar, ac am deyrnasoedd Hasor, y rhai a ddinystria Nabuchodonosor brenin

d Esay 21. 13.

brenin Babilon, ſel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Cyfodwch, ewch i fynu yn erbyn Cedar, ac anrheithiwch feibion y dwyrain.

29 Eu llueſtai a'i dïadellau a gymmerant ymmaith; eu llenni, a'i holl leſtri, a'i camelod, a gymmerant iddynt eu hunain; a hwy a floeddiant arnynt, *Y mae* ofn o amgylch.

30 ¶ [e] Ffowch, ciliwch † ym mhell, ewch yn iſel i drigo, preſwylwyr Haſor, medd yr ARGLWYDD: o herwydd Nabuchodonoſor brenin Babilon a gymmerodd gyngor yn eich erbyn chwi, ac a fwriadodd fwriad yn eich erbyn chwi.

31 Cyfodwch, ac ewch i fynu at y genedl ‡ oludog, yr hon ſydd yn trigo yn ddïofal, medd yr ARGLWYDD, heb ddorau na barrau iddi; wrthynt eu hunain y maent yn trigo.

32 A'i camelod a fydd yn anrhaith, a'i minteioedd anifeiliaid yn ysbail, a mi a wasgaraf tu a phob gwynt [f] y rhai † ſy yn y conglau eithaf; a myfi a ddygaf o bob yſtlys iddi eu dinyſtr hwynt, medd yr ARGLWYDD.

33 Haſor hefyd [g] fydd yn drigfa dreigiau, *ac* yn anghyfannedd byth: ni phreſwylia neb yno, ac nid erys mâb dŷn ynddi.

34 ¶ Gair yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at Jeremi [h] prophwyd yn erbyn [h] Elam, yn nechrau teyrnaſiad Sedeciah brenin Juda, gan ddywedyd,

35 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Wele fi 'n torri bwa Elam, eu cadernid pennaf hwynt.

36 A mi a ddygaf ar Elam bedwar gwynt, o bedwar eithaf y nefoedd, a mi a'i gwaſgaraf hwynt tu a'r holl wyntoedd hyn; ac ni bydd cenedl, at yr hon ni ddelo *rhai* o grwydraid Elam.

37 Canys mi a yrraf ar Elam ofn eu gelynion, a'r rhai a geiſiant eu heinioes; a myfi a ddygaf arnynt aflwydd, *ſef* angerdd fy nigofaint, medd yr ARGLWYDD; a mi a anfonaf y cleddyf ar eu hôl, nes i mi eu diſetha hwynt.

38 A mi a oſodaf fy nheyrn-gadair yn Elam, a mi a ddifethaf oddi yno y brenin a'r tywyſogion, medd yr ARGLWYDD.

39 ¶ Ond yn y dyddiau diweddaf, [i] myfi a ddychwelaf gaethiwed Elam, medd yr ARGLWYDD.

PEN. L.

1, 9, 21, 35 Barnedigaeth Babilon. 4, 17, 33 Ymwared Iſrael.

YGair a leſarodd yr ARGLWYDD [a] yn erbyn Babilon, *ac* yn erbyn gwlâd y Caldeaid, † trwy Jeremi y prophwyd.

2 Mynegwch ym myſg y cenhedloedd, a chyhoeddwch, a chodwch arwydd; cyhoeddwch, na chelwch: dywedwch, Goreſgynnwyd Babilon, gwaradwyddwyd [b] Bel, drylliwyd Merodach: eu heulynnod a gywilyddiwyd, a'i delwau a ddrylliwyd.

3 Canys o'r gogledd y daw cenedl yn ei herbyn hi, yr hon a wnâ ei gwlâd hi yn anghyfannedd, ſel na byddo preſwylydd ynddi: yn ddŷn ac yn anifail y mudant, ac y ciliant ymmaith.

4 ¶ Yn y dyddiau hynny, ac yn yr amſer hwnnw, medd yr ARGLWYDD, meibion Iſrael a ddeuant, hwy a meibion Juda ynghŷd, [c] dan gerdded ac wylo yr ânt, ac y ceiſiant yr ARGLWYDD eu Duw.

5 Hwy a ofynnant y ffordd i Sïon, tu ag yno y *bydd* eu hwynebau hwynt: Deuwch, *meddant*, a glynwn wrth yr ARGLWYDD, [d] trwy gyfammod tragywyddol, *yr hwn* nid anghofir.

6 Fy mhobl a fu *ſel* praidd colledig; eu bugeiliaid a'i gyrraſant hwy ar gyfeiliorn, *ar* y mynyddoedd y troiſant hwynt ymmaith: aethant o ſynydd i fryn, anghofiaſant eu gorweddfa.

7 Pawb a'r a'i cawſant a'i difaſant, [e] a'i gelynion a ddywedaſant, [f] Ni wnaethom ni ar fai; canys hwy a bechaſant yn erbyn yr ARGLWYDD, [g] trigle cyfiawnder; ſef yr ARGLWYDD, gobaith eu tadau.

8 [h] Ciliwch o ganol Babilon, ac ewch allan o wlâd y Caldeaid; a byddwch fel bychod o flaen y praidd.

9 ¶ O herwydd wele, myfi a gyfodaf ac a ddygaf i fynu yn erbyn Babilon gynnulleidfa cenhedloedd mawrion o dîr y gogledd: a hwy a ymfyddinant yn ei herbyn; oddi yno y goreſgynnir hi, eu ſaethau *fydd* fel *ſaethau* cadarn ‡ cyfarwydd; ni ddychwelant yn ofer.

10 A Chaldea fydd yn ysbail: pawb a'r a'i hyſbeiliant hi a ddigonir, medd yr ARGLWYDD.

11 Am i chwi fod yn llawen, am i chwi fod yn hyfryd, chwi ſathrwyr ſy etifeddiaeth, am i chwi † frasâu fel anner *mewn* glaſwellt, a beichio fel teirw;

12 Eich mam a gywilyddir yn ddirfawr, a'r hon a'ch ymddûg a waradwyddir: wele, yr olaf o'r cenhedloedd yn anialwch, yn graſdir, ac yn ddiffeithwch.

13 O herwydd digofaint yr ARGLWYDD ni's preſwylir hi, eithr hi a fydd i gŷd yn anghyfannedd: [i] pawb a êl heibio i Fabilon a ſynna, ac a chwibana am ei holl ddïaleddau hi.

14 Ymfyddinwch yn erbyn Babilon o amgylch; yr holl berchen bwaau, ſaethwch atti, nac arbedwch ſaethau: o blegid hi a bechodd yn erbyn yr ARGLWYDD.

15 Bloeddiwch yn ei herbyn hi o amgylch; hi a roddes ei llaw: ei ſylfeini hi a ſyrthiaſant, ei muriau a fwriwyd i lawr; o herwydd [k] dïal yr ARGLWYDD yw hyn: dïelwch arni: [l] fel y gwnaeth, gwnewch iddi.

16 Torrwch ymmaith yr hauwr o Fabilon, a'r hwn a ddalio ‡ grymman ar amſer cynhauaf: rhag cleddyf y gorthrymmwr [m] y troant bob un at ei bobl ei hun, ac y ffoant bob un i'w wlâd.

17 ¶ Fel dafad ar waſgar yw Iſrael; llewod a'i hymlidiaſant ymmaith: brenin Aſſyria yn gyntaf a'i hyſodd, a'r Nabuchodonoſor ymma brenin Babilon yn olaf † a'i dïeſgyrnodd.

18 Am hynny, fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael; Wele, myfi a ymwelaf â brenin Babilon, ac â'i wlâd, fel yr ymwelais â brenin Aſſyria.

19 A mi a ddychwelaf Iſrael i'w drigfa, ac eſe a bawr *ar* Garmel, a Baſan; ac ar fynydd Ephraim, a Gilead, y digonir ei enaid eſ.

20 Yn y dyddiau hynny, ac yn yr amſer hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y ceiſir anwiredd Iſrael, ac ni *bydd*; a phechodau Juda, ond ni's ceir hwynt: canys myfi a faddeuaf i'r rhai a weddillwyſ.

21 ¶ Dôs i fynu yn erbyn gwlâd ‡ Merarhaim, *ie* yn ei herbyn hi, ac yn erbyn trigolion † Pecod: anrheithia di a difroda ar eu hôl hwynt medd yr ARGLWYDD, a gwnâ [n] yn ôl yr hyn oll a orchymmynnais i ti.

3409. Cyflawn. 3466.

[a] Pen. 31. 31, &c.

[e] Pen. 40. 2, 3. Zech. 11. 5.

[f] Edrych Pen. 2. 3.

[g] Pſal. 90. 1. a 91. 1.

[h] Eſay 48. 20. Pen. 51. 6, 45. Dad. 18. 4.

‡ Neu, *yn ainyſtrio*, neu *yn diſuadio*.

† Neu, *gymyddo* neu, *fyned yn gorphol*, neu, *yn ſawr*.

[i] Pen. 49. 17.

[k] Pen. 51. 6, 11.

[l] Pſal. 137. 8. Ad. 29. Dad. 18. 6.

† Neu, *bladur*.

[m] Eſay 13. 14. Pen. 51. 9.

‡ Neu, *a ddrylliodd ei eſgyrn*.

‡ Neu, *y gwthryſelwyr*.

† Neu, *y goſwy*.

[n] Edrych 2 Sam. 16. 11. 1 Bren. 18. 25. 2 Cron. 36. 23. Eſay 10. 6. a 44. 28. a 48. 14. Pen. 34. 22.

[b] Eſay 46. 1. Pen. 51. 44.

[c] Ezra 3. 12, 13. Pſal. 126. 5, 6. Pen. 31. 9.

[d] Jer. 32. 40.

3409. Cyflawn. 3466. o Pen. 51. 20.

22 Trwſt rhyfel ſydd yn y wlâd, a dinyſtr mawr.

23 Pa fodd y drylliwyd ac y torriwyd o gordd yr holl ddaear! pa fodd yr aeth Babilon yn diffeithwch ym myſg y cenhedloedd!

24 Myfi a oſodais ſagl i ti, a thithau Babilon a ddaliwyd, a heb wybod i ti: ti a gafwyd, ac a ddaliwyd, o herwydd i ti ymryſon yn erbyn yr ARGLWYDD.

25 Yr ARGLWYDD a agorodd ei dryſor, ac a ddug allan arfau ei ddigofaint: canys gwaith Arglwydd DDUW 'r lluoedd yw hyn yngwlâd y Caldeaid.

26 Deuwch yn ei herbyn o'r cwr eithaf, agorwch ei hyſguboriau hi; ‡ dyrnwch hi fel pentwr ŷd, a llwyrddinyſtriwch hi: na fydded gweddill o honi.

‡ Neu, *pentyrrwch*, neu, *ſethrwch*.

27 Lleddwch ei holl fuſtych hi; diſgynnant i'r lladdfa: gwae hwynt; canys eu dydd a ddaeth, *ac* amſer eu hymweliad.

28 Llef y rhai a ffoant, ac a ddîangant o wlâd Babilon, ℙ i ddangos yn Sion ddîal yr ARGLWYDD ein Duw ni, dîal ei Deml ef.

ℙ Pen. 51. 10, 11.

29 Gelwch y ſaethyddion ynghŷd yn erbyn Babilon; y perchen bwaau oll, gwerſyllwch i'w herbyn hi o amgylch; na chafed neb ddîangc o honi; ℚ telwch iddi yn ôl ei gweithred; ac yn ôl yr hyn oll a wnaeth hi, gwnewch iddi: o herwydd hi a fu falch yn erbyn yr ARGLWYDD, yn erbyn Sanct Iſrael.

ℚ Ad. 15.

30 ℝ Am hynny ei gwŷr jeuainge a ſyrthiant yn ei heolydd hi; a'i holl ryfelwyr a ddiſtethir y dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD.

ℝ Pen. 49. 26.

31 Wele fi yn dy erbyn di, O † falch, medd Arglwydd DDUW 'r lluoedd; o herwydd dy ddydd a ddaeth, yr amſer yr ymwelwyf â thi.

† Heb. *falchder.*

32 A'r balch a dramgwydda, ac a ſyrth, ac ni *bydd* a'i cyfodo: a mi a gynneuaf dân yn ei ddinaſoedd, ac efe a ddifa ei holl amgylchoedd ef.

33 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Meibion Iſrael a meibion Juda a orthrymmwyd ynghŷd; a phawb a'r a'i caethiwodd hwynt a'i daliaſant yn dyn, ac a wrthodaſant eu gollwng hwy ymmaith.

34 Eu gwaredwr *ſyda* grŷf; ARGLWYDD y lluoedd yw ei enw; efe a lwyrddadleu eu dadl hwynt, i beri llonydd i'r wlâd, ac aflonyddwch i breſwylwyr Babilon.

‡ Neu, *aewinaid*, neu, *arteglon pennaf.* Heb. *barnau.*

35 ¶ Cleddyf *ſydd* ar y Caldeaid, medd yr ARGLWYDD, ac ar drigolion Babilon, ac ar ei thywyſogion, ac ar ei doethion.

36 Cleddyf *ſydd* ar y ‡ celwyddog; a hwy a ynfydant: cleddyf *ſydd* ar ei chedyrn; a hwy a ddychrynant.

37 Cleddyf *ſydd* ar ei meirch, ac ar ei cherbydau, ac ar yr holl ⁵ werin *ſydd* yn ei chanol hi; a ᵗ hwy a fyddant fel gwragedd: cleddyf *ſydd* ar ei thryſorau; a hwy a ysbeilir.

§ Pen. 25. 20, 24.
ᵗ Nah. 3. 13.
ᵘ Pen. 51. 32, 36.
ˣ Eſay 13. 22. a 34. 14.

38 ᵘ Sychder *ſydd* ar ei dyfroedd hi; a hwy a ſychant: o herwydd gwlâd delwau cerfiedig yw hi, ac mewn eulynnod y maent yn ynfydu.

Pen. 51. 37. Dad. 18. 2.

39 Am hynny ˣ anifeiliaid gwyllt ion yr anialwch a chathod a arhoſant *yno*, a chywion yr eſtrys a drigant ynddi: ac ni phreſwylir hi mwyach byth; ac ni's cyfanneddir hi o genhedlaeth i genhedlaeth.

ˣ Gen. 19. 25. Eſay 13. 19. Pen. 49. 18.

40 ʸ Fel yr ymchwelodd Duw Sodoma a Gomorrah, a'i chymmydogeſau, medd yr ARGLWYDD; *felly* ni phreſwylia neb yno; ac ni erys mab dŷn ynddi.

41 ᶻ Wele, pobl a ddaw o'r gogledd, a chenedl fawr, a brenhinoedd lawer, a godir o eithaſoedd y ddaear.

ʸ Pen. 49. 18, &c.
ᶻ Pen. 6. 22. ᵃ Eſay 5. 30.

42 Y bwa a'r waywffon a ddaliant; creulon *ydynt*, ac ni thoſduriant: ᵃ eu lleſ fel môr a rua, ac ar ſeirch y marchogant yn daclus i'th erbyn di, merch Babilon, fel gŵr i ryfel.

43 Brenin Babilon a glywodd ſôn am danynt, a'i ddwylaw ef a leſgaſant: ᵇ gwaſgfa a'i daliodd ef, *a* gwewyr fel gwraig wrth eſgor.

ᵇ Pen. 49. 24.

44 ᶜ Wele, fel llew y daw i fynu oddi wrth ymchwydd y Jorddonen, i drigfa 'r cadarn: eithr mi a wnâf iddo ef redeg yn ddiſymmwth oddi wrthi hi, a phwy *ſy* wr dewiſol a oſodwyf ſi arni hi? canys pwy *ſydd* fel myfi? a ᵈ phwy a eſyd i mi 'r amſer? a phwy yw 'r bugail hwnnw a ſaif o'm blaen i?

ᶜ Pen. 49. 19, &c.
ᵈ Job 41. 10.

45 Am hynny gwrandewch chwi gyngor yr ARGLWYDD, yr hwn a gymmerodd efe yn erbyn Babilon, a'i fwriadau a fwriadodd efe yn erbyn gwlâd y Caldeaid: Yn ddîau y rhai lleiaf o'r praidd a'i lluſgant hwy; yn ddîau efe a wna yn anghyfannedd *eu* trigleoedd gyd â hwynt.

46 Gan drwſt goreſgyniad Babilon y cynhyrfa 'r ddaear, ac y clywir y waedd ym myſg y cenhedloedd.

PEN. LI.

1 Toſt farnedigaeth Duw yn erbyn Babilon er mwyn dîal am Iſrael. 59 Jeremi yn rhoddi llyfr y brophwydoliaeth at Seraiah, i'w fwrw i Euphrates, a hynny i arwyddocâu y ſoddai Babilon dros byth.

Awſt, 11. P.

FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele myfi a godaf wynt dinyſtriol yn erbyn Babilon, ac yn erbyn y rhai ſy'n trigo † yng-hanol y rhai a godant yn ſy erbyn i;

† Heb. *ynghalon.*

2 A mi a anfonaf i Fabilon ᵃ nithwyr, a hwy a'i nithiant hi, ac a waghânt ei thîr hi; o herwydd hwy a fyddant yn ei herbyn hi o amgylch, ar ddydd blinder.

ᵃ Pen. 15. 7.

3 Yn erbyn *yr hwn* a ennylo, ennyled y ſaethydd ei fwa, ac yn erbyn *yr hwn* ſydd yn ymddyrchafu yn ei lurig; nac arbedwch ei gwŷr jeuainge, difrodwch ei holl lu hi.

4 Felly y rhai lladdedig a ſyrthiant yng-wlâd y Caldeaid, a'r rhai a drywanwyd ᵇ yn ei heolydd hi.

ᵇ Pen. 49. 26.

5 Canys Iſrael ni adawyd, na Juda gan ei Dduw, gan ARGLWYDD y lluoedd; er bod eu gwlâd hwynt yn llawn o gamwedd yn erbyn Sanct yr Iſrael.

6 ᶜ Ffowch o ganol Babilon, ac achubwch bawb ei enaid ei hun: na adêwch eich diſetha yn ei hanwiredd hi: o blegid ᵈ amſer dîal yw hwn i'r ARGLWYDD; efe a dâl y pwyth iddi hi.

ᶜ Pen. 50. 8. Dad. 18. 4.
ᵈ Pen. 50. 15, 28.

7 ᵉ Phîol aur *oedd* Babilon yn llaw 'r ARGLWYDD, yn meddwi pob gwlâd: yr holl genhedloedd a yſaſant o'i gwîn hi; am hynny y cenhedloedd a ynfydaſant.

ᵉ Dad. 14. 8. a 17. 4.

8 Yn ddiſymmwth ᶠ y ſyrthiodd Babilon, ac y drylliwyd hi: udwch droſti, ᵍ cymmerwch driagl i'w dolur hi, i edrych a jachâ hi.

ᶠ Eſay 21. 9. Dad. 14. 8. a 18. 2.
ᵍ Pen. 46. 11. ʰ Eſay 13. 14. Pen. 50. 16.

9 Nyni a jachaſom Fabilon, ond nid aeth hi 'n jach; gadêwch hi, ac ʰ awn bawb i'w wlâd: canys ei barn a gyrraedd i'r nefoedd, ac a ddyrchafwyd hyd yr wybrau.

10 Yr ARGLWYDD a ddug allan ein cyfjawnder ni: deuwch, a ⁱ thraethwn yn Sion waith yr ARGLWYDD ein Duw.

ⁱ Pen. 50. 28.

11 ᵏ † Gloywch

11 [k] † Gloywch y ſaethau; ceſglwch y tariannau: [l] yr ARGLWYDD a gyſodod ysbryd brenhinoedd Media: o blegid *y mae* ei fwriad ef yn erbyn Babilon, i'w dinyſtrio hi; canys [m] dïal yr ARGLWYDD *yw* hyn, dïal ei Deml ef.

12 [n] Dyrcheſwch faner ar furiau Babilon; cadarnhêwch y wiliadwriaeth; goſodwch i fynu y gwilwyr; darperwch y cynllwynwyr: canys yr ARGLWYDD a fwriadodd, ac efe a wnaeth heſyd yr hyn a lefarodd yn erbyn trigolion Babilon.

13 Tydi yr hon ydwyt yn aros ar ddyfroedd lawer, yn aml dy ysforau, dy ddiwedd di a ddaeth, *ſef* meſur dy gybyddod.

14 [o] ARGLWYDD y lluoedd a dyngodd † iddo ei hun, *gan ddywedyd*, Dïau y'th lanwaf â dynion megis â lindys: a hwy a ‡ ganant floddeſt i'th erbyn.

15 [p] Efe a wnaeth y ddaear trwy ei nerth, *ac* a ſicrhaodd y byd trwy ei ddoethineb, ac [q] a dannodd y neſoedd trwy ei ddyall.

16 Pan roddo efe *ei* leſ, *y mae* ‡ twrf dyfroedd yn y neſoedd, ac [r] y mae efe 'n codi 'r niwloedd o eithaf y ddaear: ac efe ſydd yn gwneuthur y melltgyd â 'r glaw, ac yn dwyn y gwynt allan o'i dryſorau.

17 Ynſyd yw pob dŷn o wybodaeth; gwaradwyddwyd pob toddydd, gan y ddelw gerfiedig: canys celwyddog *yw* ei ddelw dawdd, ac nid *oes* chwythad ynddynt.

18 Oferedd *ydynt*, gwaith cyfeiliorni: yn amſer eu hymweliad y difethir hwynt.

19 Nid ſel y rhai hyn, eithr lluniwr y cwbl oll, *yw* rhan Jacob; ac *Iſrael yw* gwialen ei etifeddiaeth ef: ARGLWYDD y lluoedd *yw* ei enw ef.

20 [s] Ti *wyt* forthwyl i mi, *ac* arfau rhyfel; canys â thi y drylliaf y cenhedloedd, ac â thi y dinyſtriaf deyrnaſoedd.

21 A thi heſyd y gwaſgaraf y march a'r marchwr, ac â thi y drylliaf y cerbyd a'i farchog.

22 A thi y drylliaf fi ŵr a gwraig, ac â thi y drylliaf hên a jeuange, ac â thi y drylliaf y gŵr jeuange a'r forwyn.

23 A thi heſyd y drylliaf fi 'r bugail a'i braidd, ac â thi y drylliaf yr arddwr a'i jau ychen, ac â thi y drylliaf y tywyſogion a'r pennaethiaid.

24 A mi a dalaf i Fabilon, ac i holl breſwylwyr Caldea eu holl ddrwg a wnaethant yn Sïon, yn eich golwg chwi, medd yr ARGLWYDD.

25 Wele fi i'th erbyn di, O ſynydd dinyſtriol, yr hwn *wyt* yn dinyſtrio 'r holl ddaear, medd yr ARGLWYDD; a myfi a eſtynnaf fy llaw arnat, ac a'th dreiglaf di i lawr o'r creigiau, ac a'th wnâf di yn ſynydd lloſg:

26 Ac ni chymmerant o honot faen congl, na ſylfaen; ond diffeithwch tragywyddol a fyddi di, medd yr ARGLWYDD.

27 Dyrcheſwch faner yn y tîr; lleiſiwch udgorn ym myſg y cenhedloedd; darperwch y cenhedloedd yn ei herbyn hi; gelwch ynghŷd deyrnaſoedd Ararat, Minni, ac Aſchenaz yn ei herbyn hi; goſodwch dywyſog yn ei herbyn hi; gwnewch i feirch ddyfod i fynu, cyn amled a'r lindys blewog.

28 Darperwch y cenhedloedd yn ei herbyn hi, gyd â brenhinoedd Media, a'i thywyſogion, a'i holl bennaethiaid, a holl wlâd ei lywodraeth ef.

29 Y ddaear heſyd a gryna ac a ofidia; o blegid ſe gyflawnir bwriadau 'r ARGLWYDD yn erbyn Babilon, i wneuthur gwlâd Babilon yn anghyfannedd heb driganniol *ynddi*.

30 Cedyrn Babilon a beidiaſant ag ymladd, *ac* y maent hwy yn aros o fewn *eu* hamddiffynfeydd; pallodd eu nerth hwynt; [t] aethant yn wrageddos: ei hanneddau hi a loſgwyd, a'i barrau a dorrwyd.

31 Rhedegwr a rêd i gyfarfod â rhedegwr, a chennad i gyfarfod â chennad, i fynegi i frenin Babilon oreſgyn ei ddinas ef o'i chwr,

32 Ac ennill [u] y rhydau, a lloſgi o honynt y cyrs â thân, a ſynnu ar y rhyfelwyr.

33 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael; Merch Babilon [x] *ſyd* fel llawr-dyrnu; [t] amſer ei dyrnu hi *a ddaeth*: ac ar fyrder y daw amſer cynhauaf iddi.

34 Nabuchodonoſor brenin Babilon a'm hyſodd, *ac* a'm hyſſigodd i; efe a'm gwnaeth fel lleſtr gwâg; efe a'm llyngcodd fel draig; ac a lanwodd ei ſol o'm dainteithion, efe a'm bwriodd i allan.

35 † Y cam a wnaed i mi, ac i'm ‡ cnawd, *a ddelo* ar Fabilon, medd preſwylferch Sïon; a'm gwaed i ar drigolion Caldea, medd Jeruſalem.

36 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, myfi a ddadleuaf dy ddadl di, ac a ddïalaf droſot ti; a [y] mi a ddyhysbyddaf ei môr hi, ac a ſychaf ei ffynhonnau hi.

37 A bydd Babilon yn garneddau [z] yn drigfa dreigiau, yn ſyndra, ac yn chwibaniad, heb breſwylydd.

38 Cyd-ruant fel llewod; ‡ bloeddiant fel cenawon llewod.

39 Yn eu gwrês hwynt y goſodaf wleddoedd iddynt, a [a] mi a'i meddwaf hwynt, fel y llawenychont, ac y cyſgont hûn dragywyddol, ac na ddeffrônt, medd yr ARGLWYDD.

40 Myfi a'i dygaf hwynt i wared fel ŵyn i'r lladdfa, fel hyrddod a bychod.

41 Pa fodd y goreſgynnwyd [b] Seſach? pa fodd yr ennillwyd gogoniant yr holl ddaear? pa fodd yr aeth Babilon yn ſyndod ym myſg y cenhedloedd?

42 Y môr a ddaeth i fynu ar Fabilon: hi a orchuddiwyd ag amlder ei donnau ef.

43 Ei dinaſoedd hi a aethant yn anghyfannedd, yn graſdir ac yn ddiffeithwch: gwlâd ni thrig un gŵr ynddi, ac ni thramwya mâb dŷn trwyddi.

44 A mi a ymwelaf â Bel ym Mabilon, a mi a dynnaf o'i ſafn ef yr hyn a lyngcodd; a'r cenhedloedd ni ddylifant atto mwyach, ïe mur Babilon a ſyrth.

45 [c] Deuwch allan o'i chanol, O fy mhobl, ac achubwch bob un ei enaid, rhag llid digoſaint yr ARGLWYDD,

46 A rhag llwfrhau eich calonnau, ac ofni rhag y chwedl a glywir yn y wlâd: a'r *naill* flwyddyn y daw chwedl newydd, ac ar ôl hynny chwedl newydd y flwyddyn *arall*; a thrais yn y wlâd, llywodraethwr yn erbyn llywodraethwr.

47 Am hynny, wele 'r dyddiau 'n dyfod yr ymwelwyf â delwau Babilon, a'i holl wlâd hi a waradwyddir, a'i holl rai lladdedig hi a ſyrthiant yn ei chanol.

48 Yna [d] y neſoedd a'r ddaear, a'r hyn oll *ſydd* ynddynt, a ganant o herwydd Babilon: o blegid o'r gogleddy daw yr anrheithwyr atti, medd yr ARGLWYDD.

3409. Cyflawn. 3466.
[k] Pen. 46. 4. † Heb. *Glanhewch.*
[l] Eſay 13. 17.
[m] Pen. 50. 28.
[n] Nah. 2. 1. a 3. 14.
[o] Amos 6. 8. † Heb. *Tw enaid ei hun.* ‡ Neu, *dïadeſnant.*
[p] Gen. 1. 1, 6. Pen. 10. 12—16.
[q] Job 9. 8. Pſal. 104. 2. Eſay 40. 22. ‡ Neu, *lliaws.*
[r] Pſal. 135. 7.
[s] Eſay 10. 5, 15. Pen. 50. 23.
[t] Eſay 19. 16. Pen. 50. 37.
[u] Pen. 50. 38.
[x] Eſay 51. 10. ‡ Neu, *yr amſer y dyrnu ſe hi.*
† Heb. *Fy nhrais i.* ‡ Neu, *gweddill.*
[y] Pen. 50. 38.
[z] Eſay 13. 22. Pen. 50. 39. ‡ Neu, *ymeſgyd-want.*
[a] Ad. 57.
[b] Pen. 25. 26.
[c] Pen. 50. 8. Ad. 6. Dad. 18. 4.
[d] Eſay 44. 23. a 49. 13. Dad. 18. 20.

3490. Cyflawn. 3466.

49 † Fel y *gwnaeth* Babilon i'r rhai lladdedig o Israel syrthio; felly ym Mabilon y syrth lladdedigion yr holl ‡ ddaear.

50 Y rhai a ddiangasoch gan y cleddyf, ewch ymmaith, na sefwch; cofiwch yr ARGLWYDD o bell; a deued Jerusalem yn eich côf chwi.

51 Gwaradwyddwyd ni, am i ni glywed cabledd; gwarth a orchuddiodd ein hwynebau: canys daeth estroniaid i gysegroedd tŷ 'r ARGLWYDD.

52 Am hynny, wele 'r dyddiau 'n dyfod, medd yr ARGLWYDD, pan ymwelwyf fi â'i delwau hi; a thrwy ei holl wlâd hi yr archolledig a riddfan.

53 [e] Er i Fabilon ddyrchafu i'r nefoedd, ac er iddi gadarnhâu ei hamddiffynfa yn uchel; *etto* anrheithwyr a ddaw atti oddi wrthyf fi, medd yr ARGLWYDD.

54 Sain gwaedd *a glywir* o Fabilon; a dinystr mawr o wlâd y Caldeaid;

55 O herwydd yr ARGLWYDD a anrheithiodd Fabilon, ac a ddinystriodd y mawrair allan o honi hi: er rhuo o'i tonnau fel dyfroedd lawer, *a* rhoddi twrf eu llef hwynt.

56 Canys yr anrheithiwr a ddaeth yn ei herbyn hi, *sef* yn erbyn Babilon, a'i chedyrn hi a ddaliwyd; eu bwa a dorrwyd: canys ARGLWYDD Dduw 'r gwobr a obrwya 'n sicr.

[e] Ad. 39.

57 A [f] myfi a feddwaf ei thywysogion hi, a'i doethion, ei phennaethiaid, a'i swyddogion, a'i chedyrn: a hwy a gysgant hûn dragywyddol, ac ni ddeffroant, medd y Brenin, enw 'r hwn yw ARGLWYDD y lluoedd.

58 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Gan † ddryllio y dryllir ‡ llydan furiau Babilon, a'i huchel byrth a losgir â thân: a'r bobl a ymboenant mewn oferedd, a'r cenhedloedd mewn tân, a hwy a ddiffygiant.

† Neu, *ddinoethi y dinoethir.* ‡ Neu, *muriau Babilon lydan.* [f] Hab. 2. 13.

59 ¶ Y gair yr hwn a orchymynnodd Jeremi y prophwyd i Seraiah fab Neriah, fab Maaseiah, pan oedd efe yn myned † gyd â Sedeciah frenin Juda i Fabilon, yn y bedwaredd flwyddyn o'i deyrnasiad ef: a Seraiah *oedd* ‡ dywysog llonydd.

† Neu, *ymmhlaid Sedeciah.* ‡ Neu, *dywysog Menuchah*, neu, *ben llaselly dd.*

60 Felly Jeremi a 'sgrifennodd yr holl aflwydd oedd ar ddyfod yn erbyn Babilon, mewn un llyfr; *sef* yr holl eiriau a 'sgrifennwyd yn erbyn Babilon.

61 A Jeremi a ddywedodd wrth Seraiah, Pan ddelych i Fabilon, a gweled, a darllen yr holl eiriau hyn,

62 Yna dywed, O ARGLWYDD, ti a leferaist yn erbyn y lle hwn, am ei ddinystrio, fel na byddai yndo breswylydd, na dŷn nac anifail, eithr ei fod yn ‡ anghyfannedd tragywyddol.

‡ Heb. *anghyfanneddau.*

63 A phan ddarfyddo i ti ddarllen y llyfr hwn, rhwym [h] faen wrtho, a bwrw ef i ganol Euphrates,

[h] Edrych Dad. 18. 21.

64 A dywed, Fel hyn y soddir Babilon, ac ni chyfyd hi, gan y drwg a ddygaf fi arni: a hwy a ddiffygiant. Hyd hyn y *mae* geiriau Jeremi.

PEN. LII.

Awst, 22. 8.

1 *Sedeciah yn gwrth-ryfela.* 4 *Amgylchynu Jerusalem, a'i gorchfygu.* 8 *Lladd meibion Sedeciah, a thynnu ei lygaid ymaef.* 12 *Nabuzaradan yn llosgi ac yn anrheithio 'r ddinas,* 24 *yn dwyn caethion ymmaith.* 32 *Esilmerodach yn dyrchafu Jehoiachin.*

MAb [a] un mlwydd ar hugain *oedd* Sedeciah pan † ddechreuodd efe deyrnasu, ac un mlynedd ar ddeg y teyrnasodd efe yn Jerusalem; ac enw ei fam ef *oedd* Hamutal, merch Jeremiah, o Libnah. 3405. [a] 2 Bren. 24. 18. † Heb. *deyrnasodd.*

2 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll a wnaethai Jehoiacim.

3 O herwydd *gan* ddigofaint yr ARGLWYDD y bu yn Jerusalem, ac yn Juda, hyd oni fwriodd efe hwynt allan o'i olwg, wrthryfela o Sedeciah, yn erbyn brenin Babilon.

4 ¶ Ac yn [b] y nawfed flwyddyn o'i deyrnasiad ef, yn y degfed mîs, ar y degfed *dydd* o'r mis, y daeth Nabuchodonosor brenin Babilon, efe a'i holl lu, yn erbyn Jerusalem, ac a wersyllasant yn ei herbyn hi, ac a adeiladasant gyferbyn â hi amddiffynfa o amgylch ogylch. 3474. [b] 2 Bren. 25. 1. Pen. 39. 1.

5 Felly y ddinas a fu yngwarchae hyd yr unfed flwyddyn ar ddeg i'r brenin Sedeciah.

6 Yn y pedwerydd mîs, ar y nawfed *dydd* o'r mis, y newyn a drymhaodd yn y ddinas, fel nad oedd bara i bobl y wlâd. 3415.

7 Yna y torrwyd y ddinas, a'r holl ryfelwyr a ffoisant, ac a aethant allan o'r ddinas liw nôs, ar hŷd ffordd y porth, rhwng y ddau fur, yr hwn *oedd* wrth ardd y brenin, (a'r Caldeaid *oedd* wrth y ddinas o amgylch,) a hwy a aethant ar hŷd ffordd y rhôs.

8 ¶ Ond llu 'r Caldeaid a ymlidiasant ar ôl y brenin, ac a oddiweddasant Sedeciah yn rhosydd Jericho, a'i holl lu ef a wasgarwyd oddi wrtho.

9 Yna hwy a ddaliasant y brenin, ac a'i dygasant ef at frenin Babilon, i Riblah, yngwlâd Hamath; ac efe a roddodd farn arno ef.

10 A brenin Babilon a laddodd seibion Sedeciah yngwydd ei lygaid ef: efe a laddodd hefyd holl dywysogion Juda yn Riblah.

11 Yna efe a † dynnodd lygaid Sedeciah, ac a'i rhwymodd ef â ‡ chadwyni; a brenin Babilon a'i harweiniodd ef i Fabilon, ac a'i rhoddodd ef mewn carchardy, hyd ddydd ei farwolaeth. † Heb. *ddallodd.* ‡ Neu, *llyffetheiriau.*

12 ¶ Ac yn y pummed mîs, ar y degfed *dydd* o'r mis, ([c] hon *oedd* y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg i'r brenin Nabuchodonosor brenin Babilon,) y daeth Nabuzaradan † pennaeth y milwyr, (yr *hwn* a safai ger bron brenin Babilon,) i Jerusalem; 3416. [c] Edrych Ad. 29. † Heb. *y penlleiddiad.* Felly Ad. 14 &c.

13 Ac efe a losgodd dŷ 'r ARGLWYDD, a thŷ 'r brenin, a holl dai Jerusalem; a phob tŷ mawr a losgodd efe â thân.

14 A holl lu 'r Caldeaid, y rhai *oedd* gyd â phennaeth y milwyr, a ddrylliasant holl furiau Jerusalem o amgylch.

15 Yna Nabuzaradan pennaeth y milwyr a gaethgludodd *rai* o'r bobl wael, a'r gweddill o'r bobl a adawsid yn y ddinas, a'r ffoaduriaid a giliasent at frenin Babilon, a'r gweddill o'r bobl.

16 Ond Nabuzaradan pennaeth y milwyr a adawodd *rai* o dlodion y wlâd yn winllanwyr ac yn arddwyr.

17 [d] A'r Caldeaid a ddrylliasant [e] y colofnau prês, y rhai *oedd* yn nhŷ 'r ARGLWYDD, a'r ystolion, a'r môr prês yr hwn *oedd* yn nhŷ 'r ARGLWYDD; a hwy a ddygasant eu holl brês hwynt i Fabilon. [d] Pen. 25. 27. 19. [e] Edrych 1 Bren. 7. 15. 23, 27. 50.

18 A hwy a ddygaſant ymmaith f y crochanau, a'r rhawiau, a'r ſaltringau, a'r cawgiau, a'r thuſſerau, a'r holl leſtri prês, y rhai yr oeddid yn gwaſanaethu â hwynt:

19 A'r phïolau, a'r pedyll tân, a'r cawgiau, a'r crochanau, a'r canhwyllbrennau, a'r thuſſerau, a'r cwppanau, y rhai *oedd* o aur *yn* aur, a'r rhai *oedd* o arian *yn* arian, a gymmerodd pennaeth y milwyr ymmaith:

20 Y ddwy golofn, un môr, a deuddeg o ychen prês, y rhai *oedd* dan yr yſtolion, y rhai a wnaethai 'r brenin Salomon, yn nhŷ 'r ARGLWYDD: g nid oedd pwys † ar brês yr holl leſtri hyn.

21 Ac *am* h y colofnau, deunaw cufydd *oedd* uchder un golofn, ‡ a llinyn o ddeuddeg cufydd oedd yn ei hamgylchu; a'i thewdwr yn bedair modfedd; *ac* yn gau *yr oedd*.

22 A chnap prês *oedd* arni, a phùm cufydd *oedd* uchder un cnap; a rhwydwaith, a phomgranadau ar y cnap o amgylch, yn brês i gŷd: ac ſel hyn *yr oedd* yr ail golofn, a'i phomgranadau.

23 A'r pomgranadau oeddynt ond pedwar cant ar yſtlys: i yr holl bomgranadau ar y rhwydwaith o amgylch *oedd* gant.

24 ¶ A k phennaeth y milwyr a gymmerodd Seraiah 'r archoffeiriad, a Sephaniah 'r ail offeiriad, a'r tri oedd yn cadw 'r † drws.

25 Ac eſe a gymmerodd o'r ddinas yſtafellydd, yr hwn oedd ſwyddog ar y rhyfelwyr; a ſeithwyr ‡ o weiſion pennaf y brenin, y rhai a gafwyd yn y ddinas; † a phenſgrifennydd y llu, yr hwn a fyddai 'n byddino pobl y wlâd; a thri ugeinwr o bobl y wlâd, y rhai a gafwyd ynghanol y ddinas.

26 A Nabuzaradan pennaeth y milwyr a gymmerodd y rhai hyn, ac a aeth a hwynt i Riblah, at frenin Babilon.

27 A brenin Babilon a'i tarawodd hwynt, ac a'i lladdodd hwynt yn Riblah, yngwlâd Hamath. Fel hyn y caethgludwyd Juda o'i wlâd ei hun. 3416.

28 Dymma 'r bobl a gaethgludodd Nabuchodonoſor yn l y ſeithfed flwyddyn, m tair mil a thri ar hugain o juddewon. 3404.

29 Yn y ddeunawfed flwyddyn i Nabuchodonoſor eſe a gaethgludodd o Jeruſalem wyth gant a deuddeg ar hugain o † ddynion. 3414.

30 Yn n y drydedd flwyddyn ar hugain i Nabuchodonoſor, Nabuzaradan pennaeth y milwyr a gaethgludodd ſaith gant a phump a deugain o Juddewon: yr holl ddynion hyn *oedd* bedair mil a chwe chant. 3420.

31 ¶ o Ac yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg ar hugain, wedi caethgludo Jehoiacim frenin Juda, yn y deuddegfed mis, ar y pummed *dydd* ar hugain o'r mis, Eſilmerodach brenin Babilon (yn y flwyddyn *gyntaf* o'i deyrnaſiad) p a ddyrchafodd ben Jehoiacim brenin Juda, ac a'i dûg ef allan o'r carchardy, 3442.

32 Ac a ‡ ddywedodd yn dêg wrtho, ac a oſododd ei frenhinfainge ef uwch law gorſeddfeingeiau 'r brenhinoedd, y rhai *oedd* gyd ag ef ym Mabilon.

33 Ac eſe a newidiodd ei garcharwiſg ef: ac eſe a fwytaodd fara ger ei fron ef yn waſtad, holl ddyddiau ei einioes.

34 Ac *am* ei luniaeth eſ, lluniaeth gwaſtadol a roddwyd iddo gan frenin Babilon, dogn dydd yn ei ddydd hyd ddydd ei farwolaeth, holl ddyddiau ei einioes. 3444.

e Eſod. 27. 3.

g 1 Bren. 7. 47.

† Heb. *ar eu prês hwy yr holl leſtri hyn.*

h 1 Bren. 7. 15. 2 Bren. 25. 17. 2 Cron. 3. 15.

‡ Heb. *ac edau.*

i Edrych 1 Bren. 7. 20.

k 2 Bren. 25. 18.

† Heb. *rhiniog.*

‡ Heb. *o'r rhai oedd yn gweled wyneb y brenin.*

† Neu, *ac ysgrifennydd pennaeth y llu.*

¶ Galarnad JEREMI.

PEN. I.

1 Gosidus gyfiwr Jeruſalem o herwydd ei phechodau, 12 A hithau 'n cwyno rhag ei gosid, 18 Ac yn cyfaddef bod barnedigaethau Duw yn gyfiawn.

PA fodd y mae 'r ddinas aml *ei* phobl yn eiſtedd ei hunan! *pa fodd* y mae 'r lioſog ym mhlith y cenhedloedd, megis yn weddw! *pa fodd* y mae tywyſoges y taleithiau dan deyrnged!

2 Y mae hi a yn wylo 'n hidl b liw nôs, ac y *mae* ei dagrau ar ei gruddiau, c heb *neb* d o'i holl gariadau yn ei chyſſuro: ei holl gyfeillion a ſuant anghywir iddi, *ac* a aethant yn elynion iddi.

3 Juda a ſudodd ymmaith gan flinder, a chan faint caethiwed; y mae hi 'n aros ym myſg y cenhedloedd, heb gael gorphwyſdra: ei holl erlidwyr a'i godd weddaſant hi mewn lleoedd cyfyng.

4 Y mae ffyrdd Sïon yn galaru, o eiſiau rhai yn dyfod i'r wŷl arbennig: ei holl byrth hi *ſydd* anghyfannedd, ei hoffeiriaid yn ocheneidio, ei morwynion yn oſidus, a hithau yn † flin arni.

5 Ei gwrthwynebwyr e ydynt bennaf, y mae ei gelynion yn ffynnu: canys yr ARGLWYDD a'i gosfidiodd hi am amlder ei chamweddau; ei f phlant a aethant i gaethiwed o flaen y gelyn.

6 A holl harddwch merch Sïon a ymadawödd â hi; y mae ei thywyſogion hi ſel hyddod heb gael porfa, ac yn myned yn ddinerth o flaen yr ymlidiwr.

7 Y mae Jeruſalem, yn nyddiau ei blinder a'i chaledi, yn cofio ei holl † hyfrydwch oedd *iddi* yn y dyddiau gynt, pan ſyrthiodd ei phobl hi yn llaw 'r gelyn, heb *neb* yn ei chynnorthwyo hi: y gelynion a'i gwelſant *hi*, *ac* a chwarddaſant am ben ei Sabbothau.

8 Jeruſalem a bechodd bechod; am hynny ‡ y ſymmudwyd hi: yr holl rai a'i hanrhydeddent, ſy 'n ei diyſtyru hi, o herwydd g iddynt weled ei noethni hi: ïe y mae hi yn ucheneidio, ac yn troi yn ei hôl.

9 Ei haflendid *ſydd* yn ei godrau, h nid yw hi yn meddwl am ei diwedd; am hynny y ſyrthiodd hi yn rhyfedd, i heb *neb* yn ei chyſſuro: edrych, ARGLWYDD, ar fy mlinder; canys *ymfawrygodd* y gelyn.

10 Y gwrthwynebwr a eſtynnodd ei law ar ei holl † hoff-bethau hi: hi a welodd y cenhedloedd yn dyfod i mewn i'w chyſſegr, i'r rhai y gorchymynaſit ti, k na ddelent i'th gynnulleidfa.

11 Y mae ei holl bobl hi yn ucheneidio, l yn ceiſio bwyd: hwy a roddaſant eu hoffbethau am fwyd i ‡ ddadebru 'r enaid: edrych, ARGLWYDD, a gwêl; canys dirmygus ydwyf fi.

12 ¶ † Onid gwaeth gennych chwi, ‡ y fforddolion oll? gwelwch ac edrychwch m a oes y fath ofid a'm gofid i, yr hwn a wnaethpwyd i mi, â'r hwn y gofidiodd yr ARGLWYDD *fi*, yn nydd angerdd ei ddigter.

‡ Heb. *yrhai a dramwywch y ffordd.*

† Neu, *bethau dymunol.*

‡ Heb. *yr aeth yn ymmudiad*, neu, *yn grwydr.*

g Jer. 13. 26. Ezec. 16. 37. a 23. 29.

h Deut. 32. 29. i Ad. 2, 17, 21.

† Neu, *addymunol*, neu, *hyfryd.*

k Deut. 23. 3. Neh. 13. 1

l Jer. 52. 6.

‡ Heb. *ddychwelyd.*

† Neu, *Nid gwaeth.*

m Dan. 9. 12.

13 O'r

Awſt, 12. P.

3394. Cyſtawn. 3398. 3405. 3416. 3420.

a Jer. 13. 17.

b Iob 7. 3. Pſ. 6. 6.

c Ad. 9, 16, 17, 21.

d Jer. 4. 30. a 30. 14. Ad. 19.

† Heb. *chwerw.*

e Deut. 28. 13, 44.

f Jer. 52. 28.

13 O'r uchelder yr anfonodd eſe dân i'm heſgyrn i, yr hwn a aeth yn drech nâ hwynt: eſe a ledodd rwyd o flaen fy nhraed, ac a'm dychwelodd yn *fy* ôl; eſe a'm gwnaeth yn anrheithiedig, *ac* yn ofidus ar hŷd y dydd.

14 Rhwymwyd jau fy nghamweddau â'i law ef, hwy a blethwyd, *ac* a ddaethant i fynu am fy ngwddf: eſe a wnaeth i'm nerth ſyrthio; yr ARGLWYDD a'm rhoddodd mewn dwylaw, *oddi tan y rhai* ni allaf gyſodi.

15 Yr ARGLWYDD a fathrodd fy holl rai grymmus o'm mewn; eſe a gyhoeddodd i'm herbyn gymmanſa, i ddifetha fy ngwŷr jeuainge: † *fel* gwinwryf [n] y fathrodd yr ARGLWYDD y forwyn, merch Juda.

16 Am hyn yr ydwyf yn wylo, [o] y mae fy llygad, fy llygad yn rhedeg gan ddwfr o herwydd pellhâu oddi wrthyf ddiddanwr a ‡ ddadebrai fy enaid: fy meibion ſydd anrheithiedig, am i'r gelyn orchfygu.

17 [p] Sion a ledodd ei dwylaw, heb neb yn ei diddanu: yr ARGLWYDD a orchymynnodd am Jacob, *fod* ei elynion yn ei gylch: Jeruſalem ſydd fel gwraig fiſglwyfus yn eu myſg hwynt.

18 ¶ [q] Cyfiawn yw 'r ARGLWYDD; o blegid myfi [r] a fûm anufudd i'w † air ef: gwrandêwch, attolwg, bobloedd oll, a gwelwch fy ngofid: fy morwynion a'm gwŷr jeuainge a aerhant i gaethiwed.

19 Gelwais am fy nghariadau, *a* [s] hwy a'm twyllaſant; fy offeiriaid a'm henafgwyr a drengaſant yn y ddinas; tra oeddynt yn ceiſio iddynt fwyd i ddadebru eu henaid.

20 Gwêl, O ARGLWYDD; canys y mae yn gyfyng arnat: [t] fy ymyſgarogedd a gyffroiſant, fy nghâlon a drodd ynnof; o herwydd fy mod yn rhy anufudd: [u] y mae y cleddyf yn difetha oddi allan, megis marwolaeth *ſy* gartref.

21 Clywſant fy mod i yn ucheneidio, nid *oes* a'm diddano: fy holl elynion, *pan* glywſant fy nrygfyd, a lawenychaſant am i ti wneuthur *hynny*: *ond* ti a ddygi i ben [x] y dydd a gyhoeddaiſt, a hwy a fyddant fel ſiunau.

22 Deued eu holl ddrygioni hwynt o'th flaen di; a gwnâ iddynt hwy fel y gwnaethoſt i minnau, am fy holl gamweddau: o blegid y *mae* fy ucheneidiau yn aml, [y] a'm câlon yn ofidus.

PEN. II.

1 *Jeremi yn galaru am ofid Jeruſalem:* 20 *Ac yn cwyno wrth Dduw ſaint oedd.*

PA fodd y dug yr ARGLWYDD gwmmwl ar ferch Sion, yn ei ſorriant: y bwriodd degwch Iſrael i lawr o'r nefoedd, ac na chofiodd [a] leithig ei draed yn nydd ei ddigoſaint?

2 Yr Arglwydd a lyngcodd [b] hed arbed holl anneddau Jacob; eſe a ddifrododd yn ei ddigter amddiffynfeydd merch Juda; eſe † a'i tynnodd *hwynt* i lawr, *ac* a ddifwynodd y deyrnas a'i thywyſogion.

3 Mewn ſorriant digllon y torrodd eſe holl gorn Iſrael: eſe a dynnodd *ei* ddeheulaw yn *ei* hôl oddi wrth y gelyn; ac yn erbyn Jacob y cyniewodd megis fflam danllyd, *yr hon* a ddifa o amgylch.

4 Eſe a annelodd ei ſwa fel gelyn; ſaſodd a'i ddeheulaw fel gwrthwynebwr, ac a laddodd bob dim hyfryd i'r golwg, ym mhabell merch Sion: fel tân y tywalltodd eſe ei ddigoſaint.

5 Yr Arglwydd ſydd megis gelyn: eſe a lyngcodd Iſrael, eſe a lyngcodd ei holl balaſau hi: eſe a ddifwynodd ei hamddiffynfeydd, ac a wnaeth gwynfan a galar yn aml ym merch Juda.

6 Eſe [c] a anrheithiodd † ei babell [d] fel gardd, eſe a ddinyſtriodd leoedd ei gymmanfa: yr ARGLWYDD a wnaeth anghofio yn Sion yr uchelwyl a'r Sabboth, ac yn llidiawgrwydd ei ſorriant y dirmygodd eſe 'r brenin a'r offeiriad.

7 Yr Arglwydd a wrthododd ei allor; a ffieiddiodd ei gyſſegr; ‡ rhoddodd gaerau ei phalaſau hi yn llaw 'r gelyn: [e] rhoddaſant ſloedd yn nhŷ 'r ARGLWYDD, megis ar ddydd uchelwyl.

8 Yr ARGLWYDD a fwriadodd ddifwyno mur merch Sion; [f] eſe a eſtynnodd linyn, ac nid attaliodd ei law rhag † diſetha: am hynny y gwnaeth eſe i'r rhagfur ac i'r mur alaru; cydleſgaſant.

9 Ei phyrth a ſoddaſant i'r ddaear; eſe a ddifethodd, ac a ddrylliodd ei barrau hi: [g] ei brenin a'i thywyſogion *ydynt* ym myſg y cenhedloedd: heb gyfraith *y mae*; [h] a'i phrophwydi heb gael gweledigaeth gan yr ARGLWYDD.

10 Henuriaid merch Sion a eiſteddant ar lawr, a dawant â sôn; [i] goſodaſant lwch ar eu pennau, ymwregyſaſant â ſachliain: gwyryſon Jeruſalem a oſtyngaſant eu pennau i lawr.

11 [k] Fy llygaid ſy yn pallu gan ddagrau, [l] fy ymyſgaroedd a gyſtroiſant, fy âtu a dywalldwyd ar y ddaear; o herwydd dinyſtr merch fy mhobl, pan lewygodd [m] y plant a'r rhai yn ſugno yn heolydd y ddinas.

12 Hwy a ddywedant wrth eu mammau, Pa le y *mae* ŷd a gwin? pan lewygent fel yr archolledig yn heolydd y ddinas; pan dywalldent eu heneidiau ym mynwes eu mammau.

13 Pa beth a gymmeraf yn dyſt i ti? beth a gyffelybaf i ti, O ferch Jeruſalem? beth a gyſtadlaf â thi, fel y'th ddiddanwyf, O forwyn, merch Sion? canys y *mae* dy ddinyſtr yn fawr, fel y môr, pwy a'th jachâ di?

14 Dy [n] brophwydi a welſant i ti gelwydd a diflaſrwydd, ac ni ddadguddiaſant dy anwiredd, i droi ymmaith dy gaethiwed: eithr hwy a welſant i ti feichiau celwyddog, ac achoſion deol.

15 [o] Y rhai oll a dramwyent y ffordd, [p] a gurent *eu* dwylaw arnat ti; chwibanent, ac eſgydwent eu pennau ar ferch Jeruſalem, *gan ddywedyd*, Ai dymma 'r ddinas a alwent [q] yn berffeithrwydd tegwch, yn llawenydd yr holl ddaear?

16 [r] Dy holl elynion a ledaſant eu ſafnau arnat ti, a chwibanaſant, ac a eſgyrnygaſant ddannedd, ac a ddywedaſant, Llyngcaſom *hi*: yn ddiau dymma 'r dydd a ddiſgwiliaſom ni; ni a'i cawſom, ni a'i gwelſom.

17 Yr ARGLWYDD a wnaeth [s] yr hyn a ddychymygodd; ac a gyflawnodd ei air, yr hwn a orchymynnodd eſe er y dyddiau gynt: [t] eſe a ddifrododd, ac nid arbedodd; eſe a wnaeth i'r gelyn lawenychu yn dy erbyn di, eſe a ddyrchafodd gorn dy wrthwynebwyr di.

18 Eu câlon hwynt a waeddodd ar yr Arglwydd, O fur merch Sion, tywallt [u] ddagrau ddydd a nôs fel afon: na orphwys, ac na pheidied cannwyll dy lygad.

19 Cyfod, cyhoedda liw nôs; yn nechrau 'r wiliadwriaeth [x] tywallt dy galon fel dwfr ger bron yr ARGLWYDD: dyrchafa dy

† Neu, *fathroad yr Arglwyn wryf y forwyn.*
[n] Eſay 63. 3.
[o] Jer. 13. 17. a 14. 17. Pen. 2. 18.
‡ Heb. *ddychwelai.*
[p] Jer. 4. 31.
[q] Dan. 9. 7.
[r] 1 Sam. 12. 14, 15.
† Neu, *orchymyn.* Heb. *enau.*
[s] Jer. 30. 14. Ad. 2.
[t] Eſay 16. 11. Jer. 48. 36. Pen. 2. 11. Hoſ. 11. 8.
[u] Deut. 32. 25. Ezec. 7. 15.
[x] Eſay 13, &c. Jer. 46, &c. Pen. 5. 17.
[y] Pen. 5. 17.

Awſt, 13. B. Sul 16 ar ôl y Drindod, B.
[a] 1 Cron. 28. 2. Pſ. 99. 5. a 132. 7.
[b] Ad. 17, 21. Pen. 3. 43.
† Heb. *a wnaeth* iddynt *gyffwrdd* â'r *llawr.*

[c] Pſ. 80. 12. a 89. 40. Eſay 5. 5.
† Neu, *ei gae.*
[d] Eſay 1. 8.
‡ Heb. *caucodd.*
[e] Pſ. 74. 4.
[f] 2 Bren. 21. 13. Eſay 34. 11.
† Heb. *llyngcu.*
[g] 2 Bren. 24. 15. a 25. 7.
[h] Pſ. 74. 9. Ezec. 7. 26.
[i] Job 2. 12.
[k] Pen. 3. 48, &c.
[l] Pen. 1. 20.
[m] Ad. 19. Pen. 4. 4.

[n] Jer. 2. 8. a 5. 31. a 14. 14. a 23. 16. a 27. 14. a 29. 8, 9. Ezec. 13. 2.
[o] 2 Bren. 9. 8.
[p] Ezec. 25. 6.
[q] Pſ. 48. 2. a 50. 2.
[r] Pen. 3. 46.
[s] Lef. 26. 16, &c. Deut. 28. 15, &c.
[t] Ad. 2.

[u] Jer. 14. 17. Pen. 1. 16.
[x] Pſ. 62. 8.

dy ddwylaw atto ef am einioes dy blant, y rhai fydd yn llewygu o newyn ym mhen pob heol.

20 ¶ Edrych, ARGLWYDD, a gwêl i bwy y gwnaethoft fel hyn: [z] a fwyty 'r gwragedd eu ffrwyth eu hun, plant ‡ o rychwant o hŷd? a leddir yr offeiriad a'r prophwyd ynghyffegr yr ARGLWYDD?

21 Jeuangc a hên fydd yn gorwedd ar lawr yn yr heolydd: fy morwynion a'm gwŷr jeuainge a fyrthiafant trwy 'r cleddyf: [a] ti a'i lleddaift *hwynt* yn nydd dy fforriant, lleddaift *hwy* heb arbed.

22 Gelwaift megis ar ddydd uchelwyl fy nychryn o amgylch, fel na ddïangodd, ac na adawyd neb yn nydd fforriant yr ARGLWYDD: y gelyn a ddifethodd y rhai a faethais ac a fegais i.

PEN. III.

1 *Y ffyddloniaid yn cwynfan am eu gosidiau:* 22 *A threwy drugareddau Duw, yn cadarnhâu eu gobaith.* 37 *Yn cyanabod cyfiawnder Duw:* 55 *Yn gweddio am ymwared iddynt eu hunain,* 64 *a dial ar eu gelynion.*

MYfi yw 'r gŵr a welodd flinder gan wialen ei ddigofaint ef.

2 I dywyllwch, ac nid *i* oleuni yr arweiniodd ac y tywyssod efe fi.

3 Yn ſy erbyn i yn ddïau y trôdd efe ; *ac* y mae efe yn troi ei law ar hŷd y dydd.

4 Efe a wnaeth fy nghnawd a'm croen yn hên, efe a ddylliodd fy eſgyrn.

5 Efe a adeiladodd i'm herbyn, ac a'*m* hamgylchodd â buſtl ac â blinder.

6 [c] Efe a'm goſododd mewn tywyll leoedd, fel y rhai ſydd wedi marw er ys talm.

7 [b] Efe a gaeodd o'm hamgylch, fel nad elwyf allan: efe a wnaeth fy llyffethair i yn drom.

8 Pan lefwyf, a *phan* ffloeddiwyf, efe a gau allan fy ngweddi.

9 Efe a gaeodd ſy ffyrdd â cherrig nâdd, efe a wyrodd ſy llwybrau.

10 [c] *Yr oeda* efe i mi *fel* arth yn cynllwyn, *neu* lew mewn llochesau.

11 Efe a wyrodd ſy ffyrdd, ac a'm drylliodd ; yn anrheithiedig y gwnaeth fi.

12 Efe a ennylodd ei fwa, ac [d] a'm goſodod fel nôd i ſaeth.

13 Efe a wnaeth i † ſaethau ei gawell fyned i'm harennau.

14 [e] Gwatworgerdd oeddwn i'm holl bobl, a'i [f] cân ar hŷd y dydd.

15 Efe a'm llanwodd â chwerwder, *efe* a'm meddwodd i â'r wermod.

16 Efe a dorrodd ſy nannedd â cherrig, ac a'm trybaeddodd yn y llwch.

17 A phelleaiſt ſy enaid oddi wrth heddwch ; anghofiais ddaioni.

18 A mi a ddywedais, Darfu am fy nerth a'm gobaith oddi wrth yr ARGLWYDD.

19 ‡ Cofia fy mlinder a'm gofid, y wermod, a'r buſtl.

20 Fy enaid gan gofio a gofia, ac a † ddaroſtyngwyd ynnoſi.

21 Hyn yr ydwyf yn ei ‡ adgofio, am hynny y gobeithiaf.

22 ¶ [g] Trugareddau 'r ARGLWYDD yw na ddarfu am danom ni : [o] herwydd ni phalla ei doſturiaethau eſ.

23 Bob borau y *deuant* o newydd : mawr yw dy ffyddlondeb.

24 Yr ARGLWYDD yw fy [h] rhan i, medd fy enaid ; am hynny y gobeithiaf ynddo.

25 Daionus yw 'r ARGLWYDD i'r rhai a ddiſgwiliant wrtho, *ac* i'r enaid a'i ceiſio.

26 Da yw gobeithio a diſgwil yn ddiſtaw am jechydwriaeth yr ARGLWYDD.

27 Da yw i ŵr ddwyn y jau yn ei jeuengctid.

28 [i] *Efe* a eiſtedd ei hunan, ac a dau â sôn ; am iddo *ei* dwyn *hi* arno.

29 Efe a ddyry ei enau yn y llwch, *i edrych* a oes obaith.

30 [k] Efe a ddyry *ei* gern i'r hwn a'i tarawo, efe a lenwir â gwradwydd.

31 O blegid nid yn dragywydd y gwrthyd yr Arglwydd :

32 Ond er iddo gyſtuddio, etto efe a doſturia, yn ôl amlder ei drugareddau.

33 Canys [l] nid o'i † fodd y blina efe, nac y cyſtuddia blant dynion :

34 I ſathru holl garcharorion y ddaear dan ei draed,

35 I wyro barn gŵr, o flaen wyneb y Goruchaf.

36 Nid yw 'r Arglwydd yn gweled yn *dda* wneuthur cam â gŵr yn ei ſatter.

37 ¶ Pwy [m] a ddywed y bydd dim heb i'r Arglwydd *ei* orchymmyn ?

38 Oni ddaw o enau 'r Goruchaf [n] ddrwg a da ?

39 [o] Pa ham y ‡ grwgnach dŷn byw, gŵr am gosbedigaeth ei bechod ?

40 Ceiſiwn a chwiliwn ein ffyrdd, a dychwelwn at yr ARGLWYDD.

41 Dyrchafwn ein calonnau a'*n* dwylaw at Dduw yn y nefoedd.

42 Nyni a wnaethom gamwedd, ac a fuom anufudd ; tithau nid arbedaiſt.

43 Gorchuddiaiſt *ni* â ſorriant, ac erlidiaiſt ni : [p] lleddaiſt, nid arbedaiſt.

44 Ti a'th guddiaſt dy hun â chwmmwl, fel na ddeuai *ein* gweddi trwodd.

45 Ti a'n gwnaethoft [q] yn ſorod, ac yn yſgubion, ynghanol y bobl.

46 [r] Ein holl elynion a ledaſant eu ſafnau yn ein herbyn.

47 [s] Dychryn a magl a ddaeth arnom, anrhaith a dinyſtr.

48 [t] Fy llygad a ddiferodd ffrydiau o ddwfr, o herwydd dinyſtr merch fy mhobl.

49 Fy llygad a ddiferodd, ac ni pheidiodd, am nad oes gorphwyſdra :

50 Hyd oni edrycho, ac *oni* yſtyrio 'r ARGLWYDD o'r nefoedd.

51 Y mae fy llygad yn blino fy enaid, ‡ o herwydd holl ferched fy ninas.

52 Fy ngelynion gan hela a'm heliaſant [u] yn ddïachos, fel aderyn.

53 Torraſant ymmaith fy einioes yn y pwll ; a bwriaſant gerrig arnaf.

54 [x] Y dyfroedd a liſaſant dros fy mhen ; [y] dywedais, Torrwyd fi ymmaith.

55 ¶ [z] Gelwais ar dy enw di, O ARGLWYDD, o'r pwll iſaf.

56 Ti a glywaiſt fy lleſ : na chudd dy gluſt rhag fy uchenaid a'm gwaedd.

57 Ti a ddaethoſt yn nês y dydd y gelwais arnat : dywedaiſt, Nac ofna.

58 Ti, O Arglwydd, a ddadleuaiſt gyd â'm henaid : gwaredaiſt fy einioes.

59 Ti, O ARGLWYDD, a welaiſt fy ngham : barn di fy marn i.

60 Ti a welaiſt eu holl ddïal hwynt, a'i holl amcanion i'm herbyn i.

61 Clywaiſt eu gwradwydd, O ARGLWYDD, a'i holl fwriadau i'm herbyn ;

62 Gwefuſau y rhai a godant i'm herbyn, a'i myfyrdod i'm herbyn, ar hŷd y dydd.

63 Edrych ar eu he'ſteddiad a'i cyfodiad ; [a] myfi yw eu cân hwynt.

64 ¶ [b] Tâl

---

[z] Ad. 11.
[a] Lef. 26. 29. Deut. 28. 53. Jer. 19. 9. Pen. 4. 10. Ezec. 5. 10.
‡ Neu, *a drinir â dwylo.*
[a] Pen. 3. 43.
Awſt, 13. p.
[a] Pſal. 88. 5, 6.
[b] Job 3. 23. a 19. 8.
[c] Job 10. 16. Eſay 38. 13. Hoſ. 5. 14. a 13. 7, 8.
[d] Job 7. 20. a 16. 12.
† Heb. *feibion.*
[e] Jer. 20. 7.
[f] Job 30. 9. Pſal. 69. 12. Ad. 63.
‡ Neu, *Wrth gofio.*
† Neu, *grymmwyd.*
‡ Heb. *adychwelyd at fy nghalon.*
[g] Mal. 3. 6.
[h] Pſal. 16. 5. a 73. 26. a 119. 57. Jer. 10. 16.
[i] Jer. 15. 17.
[k] Eſay 50. 6. Mat. 5. 39.
[l] Ezec. 33. 11.
† Heb. *galon.*
[m] Pſal. 33. 9.
[n] Job 2. 10. Eſay 45. 7. Amos 3. 6.
[o] Diar. 19. 3.
‡ Neu, *cwyna.*
[p] Pen. 2. 2, 17, 21.
[q] 1 Cor. 4. 13.
[r] Pen. 2. 16.
[s] Eſay 24. 17. Jer. 48. 43.
[t] Jer. 4. 19. a 9. 1. a 14. 17. Pen. 2. 11.
‡ Neu, *yn fwy nâ.*
[u] Pſal. 35. 7, 19. a 69. 4. a 109. 3. a 119. 161.
[x] Pſal. 69. 2. a 124. 4, 5.
[y] Pſal. 31. 22. Eſay 38. 10, 11.
[z] Pſal. 130. 1.
[a] Ad. 14.

b Pſ.28.4.
‡ Neu, *gyndynrwydd.*
c Pſal. 8. 3.

64 ¶ b Tâl y pwyth iddynt, O ARGLWYDD, yn ôl gweithred eu dwylaw.

65 Dod iddynt ‡ ofid calon, dy felldith iddynt.

66 Erlid hwynt â digoſaint, a difetha hwy oddi tan c nefoedd yr ARGLWYDD.

PEN. IV.

Awſt, 14. B.

1 *Sion yn cwyno ei thoſtur gyflwr :* 13 *Yn cyffeſu ei phechodau.* 21 *Bygythio Edom ;* 22 *A chyſſuro Sion.*

PA fodd y tywyllodd yr aur ! y newidiodd yr aur coeth da ! taflwyd cerrig y cyſtegr ym mhen pob heol.

a Eſay 30. 14. Jer. 19. 11.
b Job 39. 14, 16.
c Pſal. 22. 15.
d Edrych Pen. 2. 11, 12.

2 Gwerthſawr feibion Sion, a chyſtal ag aur pur ; pa fodd y cyfriſwyd hwynt a fel ’ſtenau pridd, gwaith dwylo ’r crochenydd !

3 Y dreigiau a dynnant allan eu bronnau, a roddant ſugn i ’w cenawon ; merch ſy mhobl *a aeth* yn greulon, b fel yr eſtryſiaid yn yr anialwch.

4 c Tafod y plentyn ſugno ſydd yn glynu wrth daflod ei enau gan ſyched : d y plant a ofynnant fara, *ond* nid *oedd* a dorrai iddynt.

5 Y rhai a ymborthent yn foethus a ddiſethwyd yn yr heolydd : y rhai a feithrinwyd mewn yſgarlad e a gofleidiant y tommennydd.

e Job 24. 8.
‡ Neu, *coſpedigaeth.*
† *choſpedigaeth.*
f Gen. 19. 25.

6 Canys mwy yw ‡ anwiredd merch ſy mhobl nâ † phechod Sodoma, yr hon f a ddinyſtriwyd megis yn ddiſymmwth, ni ſaſodd llaw arni.

† Heb. *Tywyllach nâ du.*

7 Purach oedd ei Nazareaid hi nâ ’r eira, gwynnach oeddynt nâ ’r llaeth ; gwridoccach oeddynt o gorph nâ ’r cwrel, â ’i trwſſiad *oedd* o Saphyr :

8 † Duach yw ’r golwg arnynt nâ ’r gloyn ; nid adweinir hwynt yn yr heolydd : eu croen a lŷn wrth eu heſgyrn, gwywodd, aeth yn debyg i bren.

† Heb. *Iſfeiriant.*
g Pen. 2. 20.

9 Gwell yw y rhai a laddwyd â chleddyf nâ ’r rhai a laddwyd â newyn : o blegid y rhai hyn a † ddihoenant, wedi eu trywanu o eiſiau cnwd y maes.

h Deut. 28. 57. 2 Bren. 6. 29.

10 g Dwylaw gwragedd toſturiol a ferwaſant eu plant eu hun : eu h hymborth oeddynt yn ninyſtr merch ſy mhobl.

i Deut. 32. 22.
k Jer. 5. 31. a 23. 21.

11 Yr ARGLWYDD a gyflawnodd ei ddigter, a dywalldodd lidiawgrwydd ei ſoriant, ac i a gynneuodd dân yn Sion, yr hwn a ddifaodd ei ſeiliau hi.

† Neu, *gan na's gallent na chyffyradaent a'i*, &c.

12 Ni choeliaſai brenhinoedd y ddaear, na holl drigolion y byd, y deuai ’r gwrthwynebwr a ’r gelyn i mewn i byrth Jeruſalem.

‡ Neu, *o aflan.*
† Heb. *wyneb.*

13 ¶ k Am bechodau ei phrophwydi, *ac* anwiredd ei hoffeiriaid, y rhai a ollyngaſant waed y rhai cyfiawn o ’i mewn hi ;

l 2 Bren. 24. 7. Eſay 30. 6, 7. Jer. 37. 7. Ezec. 29. 16.

14 Gwibiaſant *fel* deillion yn yr heolydd, *ac* ymddifwynaſant gan waed, † fel na ellid cyffwrdd â ’i dillad hwynt.

15 Gwaeddaſant arnynt, Ciliwch ; ‡ aflan yw ; ciliwch, ciliwch na chyffyrddwch ; pan ffoiſant, ac yr aethant ymmaith. Dywedent ym myſg y cenhedloedd, Ni thrigant hwy *ymma* mwyach.

m 2 Bren. 25. 4, 5.
n Deut. 28. 49.
o Gen. 2. 7.
p Jer. 52. 8. Ezec. 12. 13. a 19. 4, 8.

16 † Sorriant yr ARGLWYDD a ’i gwaſgarodd hwynt ; nid edrych efe arnynt mwy : ni pharchent hwy ’r offeiriaid, ni thoſturient wrth yr henaſgwyr.

3394. ‡ *Ffoſyd.*
q Jer. 25. 15, 16, 21.
r Eſay 40. 2.
‡ Neu, *anwiredd.*
† efe a ddadguddia dy *bechodau.*

17 Ninnau hefyd, l ein llygaid a ballaſant am ein cynhorthwy ofer : gan ddiſgwil diſgwil yr oeddem ni wrth genhedlaeth ni allai *ein* hachub.

18 m Hwy a olrheiniant ein cerddediad, fel na allwn fyned ar hŷd ein heolydd : y mae ein diwedd ni yn agos, ein dyddiau ni a gyflawnwyd ; canys daeth ein diwedd ni.

19 n Buanach yw ein herlidwyr nag eryrod yr awyr, y maent yn ein herlid ni ar y mynyddoedd, yn ein cynllwyn yn yr anialwch.

20 o Anadl ein ffroenau, enneiniog yr ARGLWYDD, p a ddaliwyd yn eu ‡ rhwydau hwynt, *am* yr hwn y dywedaſem, Dan ei gyſgod ef y byddwn ni byw ym myſg y cenhedloedd.

21 r Bydd lawen a hyfryd, merch Edom, yr hon wyt yn trigo yn nhir Us : q daw ’r cwppan attat tithau hefyd ; ti a feddwi ac a ymnoethi.

22 ¶ r Gorphennwyd dy ‡ gosbedigaeth di, merch Sion ; ni chaethgluda efe di mwy : eſe a ymwel â ’th anwiredd di, merch Edom ; † efe a ddadguddia dy bechodau.

PEN. V.

Toſtur gwynſan Sion mewn gweddi at Dduw.

Awſt, 14. P.

COfia O ARGLWYDD, beth a ddaeth i ni : edrych a gwêl ein gwaradwydd.

† Heb. *Ar ein gwarrau y'n herlidir.*
a Jer. 31. 29. Ezec. 18. 2.

2 Ein hetifeddiaeth ni a drôwyd i eſtroniaid ; a ’n tai i ddieithriaid.

‡ *Anwiredau.*
b Job 32. 30. Pſal. 119. 83.

3 Ymddifaid ydym heb dadau ; ein mammau *ydd* megis gweddwon.

‡ Neu, *gan ddychrynisdau*, neu, *dymheſloedd y newyn.*

4 Yr ydym yn yfed ein dwfr am arian ; ein coed ſy ’n dyfod am werth.

c Eſay 47. 6.
† Heb. *coron ein.*
d Pen. 1. 22.

5 † Ein gwarrau ſydd dan erlid : llaſurio ’r ydym, nid oes gorphwyſdra i ni.

e Pſ. 6. 7.
f Pſal. 9. 7. a 10. 16. a 29. 10. a 90. 2. a 102. 12, 27. a 145. 13. Hab. 1. 12.

6 Rhoiſom ein llaw i ’r Aiphtiaid, i ’r Aſſyriaid, i gael digon o fara.

g Pſal. 82. 3, 7, 19. Jer. 31. 18.

7 a Ein tadau a bechaſant, ac nid *ydynt :* ninnau ſy ’n dwyn eu ‡ cosb hwynt.

‡ Neu, *gan ddychrynisdau*, neu, *dymheſloedd y newyn.*
h Eſay 47. 6.
† Heb. *coron ein.*
i Pen. 1. 22.
k Pſ. 6. 7.
l Pſal. 9. 7. a 10. 16. a 29. 10. a 90. 2. a 102. 12, 27. a 145. 13. Hab. 1. 12.
m Pſal. 82. 3, 7, 19. Jer. 31. 18.

8 Gweiſion ſy ’n llywodraethu arnom ni, heb *fod* a ’n gwaredo o ’i llaw hwynt.

9 *Mewn enbydrwydd* am ein heinioes y dygaſom ein bara i mewn, o herwydd cleddyf yr anialwch.

10 Ein b croen a dduodd fel ffwrn, ‡ gan y newyn tôſt.

11 Hwy a dreiſiaſant y gwragedd yn Sion : a ’r morwynion yn ninaſoedd Juda.

12 Crogaſant dywyſogion â ’i dwylaw ; c ni pherchid wynebau ’r henafgwyr.

13 Hwy a gymmeraſant y gwŷr jeuainge i falu ; a ’r plant a ſyrthiaſant dan y coed.

14 Yr henafgwyr a beidiaſant â ’r porth ; y gwŷr jeuainge â ’i cerdd.

15 Darfu llawenydd ein calon : ein dawns a drôdd yn alar.

16 Syrthiodd † y goron *oddi am* ein pen : gwae ni yn awr bechu o honom.

17 Am hyn d y mae ’n calon yn ofidus ; e am hyn y tywyllodd ein llygaid.

18 O herwydd mynydd Sion, yr hwn a anrheithiwyd, y mae ’r llwynogod yn rhodio ynddo.

19 f Ti, ARGLWYDD, a barhei byth ; dy orſeddfainge yn oes oeſoedd.

20 Pa ham yr anghofi ni byth, *ac* y gadewi ni dros hîr ddyddiau ?

21 g Dychwel ni, O ARGLWYDD, attat ti, a ni a ddychwelir ; adnewydda ’n dyddiau megis cynt.

22 † Eithr ti a ’n llwyrwrthodaiſt ni : ti a ddigiaiſt wrthym ni yn ddirfawr.

¶ Llyſt

PEN. I.

1 *Yr amſer y prophwydodd Ezeciel yng Nghebar.* 4 *Gweledigaeth y pedwar Cerub,* 15 *Y pedair olwyn;* 26 *A gogoniant Duw.*

3409. A Darfu yn y ddegfed flwyddyn ar hugain, yn y pedwerydd *mîs*, ar y pummed *dydd* o'r mîs, (a mi ym myſg ‡ y gaethglud wrth aſon Cebar) [a] agoryd y nefoedd; a gwelwn weledigaethau Duw.

2 Yn y pummed *dydd* o'r mîs, (honno *oedd* y bummed flwyddyn o gaethgludiad [b] brenin Jehoiacin,)

3 Y daeth gair yr ARGLWYDD yn eglur at † Ezeciel yr offeiriad mâb Buzi, yn nhîr y Caldeaid, wrth aſon Cebar; ac [c] yno y bu llaw 'r ARGLWYDD arno ef.

4 ¶ Yna 'r edrychais, ac wele yn dyfod o'r gogledd gorwynt, *a* chwmmwl mawr, a thân yn ymgymmeryd, a diſgleirdeb o amgylch iddo; ac o'i ganol, *ſef* o ganol y tân fel lliw ambr.

5 Heſyd o'i ganol y *daeth* cyffelybrwydd i bedwar peth byw. A [d] dymma eu hagwedd hwynt, Dull dŷn oedd iddynt.

6 A [e] phedwar wyneb *i bob* un, a phedair aden *i bob* un o honynt.

7 A'i traed yn † draed uniawn; a gwadn eu traed fel gwadn troed llô; a gwreichioni yr oeddynt, fel lliw efydd gloyw.

8 Ac *yr oedd* dwylo dŷn oddi tan eu hadenydd, ar eu pedwar yſtlys; eu hwynebau heſyd a'i hadenydd *oedd* ganddynt ill pedwar.

9 [f] Eu hadenydd hwynt *oedd* wedi eu cyſſylltu y naill wrth y llall: pan gerddent ni throent; aent bob un yn union rhag ei wyneb.

10 Dymma [g] ddull eu hwynebau hwynt; wyneb dŷn, ac wyneb llew, *oedd* ar y tu dehau iddynt ill pedwar: ac wyneb ych o'r tu aſſiwy iddynt ill pedwar, ac wyneb eryr iddynt ill pedwar.

11 Dymma eu hwynebau hwynt; a'i hadenydd *oedd* wedi eu ‡ dosbarthu oddi arnodd, dwy i bob un wedi eu cyſſylltu â'i gilydd, a [h] dwy oedd yn cuddio eu cyrph.

12 [i] Aent heſyd bob un yn uniawn rhag ei wyneb; [k] i'r lle y byddai 'r ysbryd ar fyned, yno yr aent; [l] ni throent pan gerddent.

13 Dymma ddull y pethau byw; Eu gweledigaeth oedd fel marwor tân yn lloſgi, *ac* fel gweledigaeth ffaglau: yr oedd eſe yn ymgerdded rhwng y pethau byw, a diſglair oedd y tân, a melld yn dyfod allan o'r tân.

14 Rhedai heſyd a dychwelai 'r pethau byw, fel gweledigaeth mellden.

15 ¶ Edrychais heſyd ar y pethau byw: ac wele ar lawr yn ymmyl y pethau byw, un olwyn gyd â'i bedwar wyneb.

16 Dull yr olwynion â'i gwaith *oedd* fel lliw Beril: a'r un dull oedd iddynt ill pedair; a'i gwedd hwynt, a'i gwaith, fel pe byddai olwyn ynghanol olwyn.

17 Pan elent, aent ar eu pedwar ochr: [m] ni throent pan gerddent.

18 Eu cantau heſyd oedd gyſuwch ag yr oeddynt yn ofnadwy: a'i cantau *oedd* yn llawn llygaid oddi amgylch ill pedwar.

19 A phan gerddai 'r pethau byw, yr olwynion a gerddent wrthynt; a phan ymgodai 'r pethau byw oddi ar y ddaear, yr ymgodai 'r olwynion.

20 [u] I'r lle y *byddai* 'r ysbryd i fyned yr aent, yno 'r *oedd* eu hysbryd ar fyned; a'r olwynion a ymgodent ar eu cyfer hwynt: canys ysbryd ‡ y peth byw *oedd* yn yr olwynion.

21 [o] Cerddent pan gerddent hwythau, a ſaſent pan ſaſent hwythau; a phan ymgodent hwy oddi ar y ddaear, yr olwynion a ymgodent ar eu cyfer hwythau: canys ysbryd ‡ y peth byw *oedd* yn yr olwynion.

22 Ac *yr oedd* ar bennau 'r pethau byw ddull y ffurfafen, fel lliw Griſial ofnadwy, wedi ei heſtyn dros eu pennau hwynt oddi arnodd.

23 A than y ffurfafen *yr oedd* eu hadenydd hwynt, yn uniawn y naill tu ag at y llall: dwy i bob un, yn eu cuddio o'r naill du, a dwy i bob un yn cuddio eu cyrph, o'r tu arall.

24 A mi a glywn ſŵn eu hadenydd hwynt, fel ſŵn dyfroedd lawer, fel ſŵn yr Hollalluog, pan gerddent: ſŵn lleferydd, fel ſŵn llu: pan ſaſent, llaeſent eu hadenydd.

25 Ac yr oedd llais oddi ar y ffurfafen yr hon *oedd* ar eu pennau hwynt, pan ſaſent, *ac* y llaeſent eu hadenydd.

26 ¶ Ac oddi ar y ffurfafen, yr hon *oedd* ar eu pennau hwynt, *yr oedd* cyffelybrwydd gorſeddfainc, fel gweledigaeth maen Saphir, ac ar gyffelybrwydd yr orſeddfainc *yr oedd* oddi arnodd arno ef, gyffelybrwydd megis gweledigaeth dŷn.

27 Gwelais heſyd megis lliw ambr, fel gweledigaeth tân o'i fewn o amgylch, o weledigaeth ei lwyni ac uchod, ac o weledigaeth ei lwyni ac iſod, y gwelais megis gweledigaeth tân, a diſgleirdeb iddo oddi amgylch.

28 [p] Fel gweledigaeth y bwa a fydd yn y cwmmwl ar ddydd glawog, fel hyn *yr oedd* gweledigaeth y diſgleirdeb o amgylch: dymma weledigaeth cyffelybrwydd gogoniant yr ARGLWYDD. A phan welais, [q] ſyrthiais ar fy wyneb, a chlywais lais un yn llefaru.

PEN. II.

1 *Awdurdod Ezeciel;* 6 *A'i addyſg.* 9 *Plyg llyfr ei orthrwm brophwydoliaeth ef.*

A Cefe a ddywedodd wrthyf, Mâb dŷn, ſâf ar dy draed, a mi a leſaraf wrthyt.

2 [a] A'r ysbryd a aeth ynnof, pan leſarodd efe wrthyf, ac a'm goſododd ar fy nhraed, fel y clywais yr hwn a leſarodd wrthyf.

3 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Mâb dŷn, yr ydwyf fi yn dy ddanfon di at feibion Iſrael, at ‡ genedl wrthryfelgar, y rhai a wrthryfelaſant i'm herbyn; [b] hwynt-hwy a'i tadau a droſeddaſant i'm herbyn, hyd gorph y dydd hwn.

4 Meibion wynebgaled heſyd, a chadarn galon yr wyf fi yn dy ddanfon attynt: dywed dithau wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW.

5 A [c] pha un bynnag a wnelont ai gwrando ai peidio, (canys tŷ gwrthryfelgar *ydynt*,) etto [e] cânt wybod fod prophwyd yn eu myſg hwynt.

6 ¶ Tithau fâb dŷn, [f] nac ofna rhagddynt, ac na arſwyda er eu geiriau hwynt, er *bod* ‡ gwrthryfelwyr a drain gyd â thi, a thithau yn trigo ym myſg ſgorpionau: [h] nac ofna rhag eu geiriau hwynt, ac na ddychryna gan eu hwynebau hwynt, er mai tŷ † gwrthryfelgar *ydynt*.

7 Etto

3409.
n Ad. 12.
‡ Neu, *bywyd.*
o Ad. 19, 20.
‡ Neu, *bywyd.*
p Dad. 4. 3.
q Pen. 3. 23. Dan. 8. 17. Dad. 1. 17.
Awſt, 15. B.
a Pen. 3. 24. ‡ Heb. *genhedloedd.*
b Jer. 3. 25.
c Pen. 3. 11.
d Pen. 3. 26, 27.
e Pen. 33. 33.
f Jer. 1. 8, 17. Luc 12. 4.
‡ Neu, *mieri.*
g Jer. 6. 28. Mic. 7. 4.
h Pen. 3. 9. 1 Pedr 3. 14. † Heb. *gwrthryfel.*

7 Etto

a Felly Mat. 3. 16. Act. 7. 56. a 10. 11. Dad. 19. 11.
b 2 Bren. 24. 12. † Heb. *Jehoiacin.*
c 1 Bren. 18. 46. Pen. 3. 14, 22.
d Pen. 10. 8, &c.
e Ad. 10. † Heb. *troed.*
f Ad. 11, 12.
g Edrych Dad. 4. 7.
‡ Neu, *lledu.*
h Eſay 6. 2.
i Ad. 9.
k Ad. 20.
l Ad. 17.
m Ad. 12.

7 Etto lleſara di ſy ngeiriau wrthynt, pa un bynnag a wnelont ai gwrando ai peidio; canys † gwrthryfelgar *ydynt*.

8 Tithau fâb dŷn, gwrando 'r hyn yr ydwyf ſi yn ei leſaru wrthyt, Na ſydd di wrthryſelgar fel y tŷ gwrthryfelgar hwn: lleda dy ſafn, a [i] bwyta 'r hyn yr ydwyf ſi yn ei roddi i ti.

9 ¶ Yna 'r edrychais, ac wele law wedi ei hanſon attaf, ac wele ynddi blŷg llyfr.

10 Ac eſe a'i dadblygodd o'm blaen i: ac yr *oedd* eſe wedi ei 'ſgrifennu, wyneb a chefn; ac yr *oedd* wedi 'ſgrifennu arno, galar, a griddfan, a gwae.

PEN. III.

1 *Ezeciel yn bwyta 'r plŷg llyfr: 4 A Duw yn ei nerthu eſ: 15 Ac yn dangos iddo reol prophwydoliaeth: 22 Ac yn cau ac yn egori genau 'r prophwyd.*

A Cefe a ddywedodd wrthyf, Mâb dŷn, bwyta 'r hyn a geffych, [a] bwyta 'r llyfr hwn, a dos, *a* lleſara wrth dŷ Iſrael.

2 Yna mi a agorais fy ſafn, ac eſe a wnaeth i mi fwyta 'r llyfr hwnnw.

3 Dywedodd hefyd wrthyf, Bwyda dy fol, a llanw dy berfedd, fâb dŷn, â'r llyfr hwn yr ydwyf ſi yn ei roddi attat. Yna [b] y bwyteais; ac yr oedd eſe yn fy ſafn fel mêl o felyſder.

4 ¶ Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Mâb dŷn, cerdda, dos at dŷ Iſrael, a lleſara â'm geiriau wrthynt.

5 Canys nid at bobl † o iaith ddieithr ac o dafodjaith galed i'th anſonir di, *ond* at dŷ Iſrael;

6 Nid at bobloedd lawer o iaith ddieithr ac o dafodjaith galed, y rhai ni ddyelli eu hymadroddion. ‡ Oni wrandawſai y rhai hynny arnat, *pe* y 'th anfonaſwn attynt?

7 Etto tŷ Iſrael ni fynnant wrando arnat ti; canys [c] ni fynnant wrando arnaf ſi: o blegid talgryfion, a chaled gâlon *ydynt* hwy, holl dŷ Iſrael.

8 Wele, gwnaethym dy wyneb yn grŷf yn erbyn eu hwynebau hwynt, a'th dal yn grŷf yn erbyn eu talcennau hwynt.

9 Gwnaethym dy dalcen [d] fel adamant, yn galettach nâ'r galleſtr: [e] nac ofna hwynt, ac na ddychryna rhag eu hwynebau, er mai tŷ gwrthryfelgar *ydynt*.

10 Dywedodd hefyd wrthyf, Hâ fâb dŷn, derbyn â'th gâlon, a chlyw a'th gluſtiau, fy holl eiriau a leſarwyf wrthyt.

11 Cerdda hefyd, *a* dos at y gaethglud, at feibion dy bobl, a lleſara hefyd wrthynt, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [f] pa un bynnag a wnelont ai gwrando ai peidio.

12 Yna [g] 'r ysbryd a'm cymmerodd, a chlywn ſŵn cynnwrf mawr o'm hôl, *yn dywedyd*, Bendigedig *fyddo* gogoniant yr ARGLWYDD o'i le.

13 A ſŵn adenydd y pethau byw oedd yn † cyffwrdd â'i gilydd, a ſŵn yr olwynion ar eu cyfer hwynt; a ſŵn cynnwrf mawr.

14 A'r ysbryd a'm cyſododd, ac a'm cymmerodd ymmaith, a mi a aethym yn chwerw yn angerdd fy ysbryd; ond [h] llaw 'r ARGLWYDD *oedd* grêf arnaf.

15 ¶ A mi a ddeuthym i Delabib, at y gaethglud oedd yn aros wrth afon Cebar, a [i] mi a eiſteddais lle 'r oeddynt hwythau 'n eiſtedd, ſe eiſteddais yno ſaith niwrnod yn ſynn yn eu plith hwynt.

16 Ac ym mhen y ſaith niwrnod y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

17 [k] Mâb dŷn, mi a'th wneuthym di [l] yn wiliedydd i dŷ Iſrael: am hynny gwrando 'r gair o'm genau, a rhybuddia hwynt oddi wrthyf ſi.

18 Pan ddywedwyf wrth y drygionus, Gan farw y byddi farw; oni rybuddi eſ, ac oni leſeri i rybuddio 'r drygionus oddi wrth ei ddrygfforddd, fel y byddo byw; y drygionus hwn a fydd marw yn ei anwiredd: ond ei waed eſ a ofynnaf ſi ar dy law di.

19 Ond o's rhybuddi 'r drygionus, ac yntau heb droi oddi wrth ei ddrygioni, na'i ffordd ddrygionus, eſe a fydd marw yn ei ddrygioni; ond ti a achubaiſt dy enaid.

20 Hefyd [m] pan ddychwelo 'r cyfiawn oddi wrth ei † gyfiawnder, a gwneuthur camwedd, a rhoddi o honof dramgwydd o'i flaen eſ: eſe fydd marw, am na rybuddiaiſt eſ, am ei bechod y bydd eſe marw, a'i gyfiawnder yr hwn a wnaeth eſe ni chofir; ond ei waed eſ a ofynnaf ar dy law di.

21 Ond o's tydi a rybuddi 'r cyfiawn, rhag pechu o'r cyfiawn, ac na phecho eſe, gan fyw y bydd eſe byw, am ei rybuddio; a thithau a achubaiſt dy enaid.

22 ¶ Ac [n] yno y bu llaw 'r ARGLWYDD arnaf, ac eſe a ddywedodd wrthyf, Cyſod, dos i'r gwaſtadedd, ac yno y lleſaraf wrthyt.

23 Yna y cyſodais, ac yr euthym i'r gwaſtadedd: ac wele ogoniant yr ARGLWYDD yn ſefyll yno, fel y gogoniant [o] a welſwn wrth afon Cebar: a [p] mi a ſyrthiais ar fy wyneb.

24 Yna ydd aeth [q] yr ysbryd ynnof, ac a'm goſododd ar fy nhraed, ac a ymddiddanodd â mi, ac a ddywedodd wrthyf, Dôs, a chau arnat o fewn dy dŷ.

25 Tithau fâb dŷn, wele, [r] hwy a roddant rwymau arnat, ac a'th rwymant â hwynt, ac na ddôs allan yn eu plith.

26 A [s] mi a wnâf i'th dafod lynu wrth daflod dy enau, a thi a wneir yn fud, ac ni byddi iddynt yn geryddwr: [t] canys tŷ gwrthryſelgar *ydynt*.

27 Ond pan leſarwyf wrthyt yr agoraf dy ſafn, a dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Yr hwn a wrandawo, gwrandawed; a'r hwn a beidio, peidied: canys tŷ gwrthryfelgar *ydynt*.

PEN. IV.

1 *Dan rith a chyſgod amgylchynu 'r ddinas, y mae 'n dangos yr amſer o wrthryſel Jeroboam hyd y caethiwed: 9 A thrwy ddarparu lluniaeth mewn gwarchae, yn dangos doſted fyddai 'r newyn.*

TIthau fâb dŷn, cymmer it' briddlech, a dod hi o'th flaen, a llunia arni ddinas Jeruſalem.

2 A gwarchae yn ei herbyn hi, ac adeilada wrthi † warchlawdd, a bwrw o'i hamgylch hi wrthglawdd; dôd hefyd werſylloedd wrthi, a goſod offer rhyſel yn ei herbyn o amgylch.

3 Cymmer it' hefyd ‡ badell haiarn, a dôd hi *yn* fur haiarn rhyngot a'r ddinas; a chyfeiria dy wyneb atti, a bydd mewn gwarchâedigaeth, a gwarchae di arni. Arwydd *fydd* hyn i dŷ Iſrael.

4 Gorwedd hefyd ar dy yſtlys aſſiwy, a goſod anwiredd ty Iſrael arno; *wrth* rifedi 'r dyddiau y gorweddych arno y dygi eu hanwiredd hwynt.

5 Canys rhoddais arnati flynyddoedd eu hanwiredd hwynt, wrth rifedi 'r dyddiau, trychan niwrnod a deg a phedwar ugain: felly y dygi anwiredd tŷ Iſrael.

¶ A phan

17 [k] Mâb dŷn, mi a'th wneuthym di [l] yn wiliedydd i dŷ Iſrael: am hynny gwrando 'r gair o'm genau, a rhybuddia hwynt oddi wrthyf ſi.

18 Pan ddywedwyf wrth y drygionus, Gan farw y byddi farw; oni rybuddi eſ, ac oni leſeri i rybuddio 'r drygionus oddi wrth ei ddrygfforddd, fel y byddo byw; y drygionus hwn a fydd marw yn ei anwiredd: ond ei waed eſ a ofynnaf ſi ar dy law di.

19 Ond o's rhybuddi 'r drygionus, ac yntau heb droi oddi wrth ei ddrygioni, na'i ffordd ddrygionus, eſe a fydd marw yn ei ddrygioni; ond ti a achubaiſt dy enaid.

20 Hefyd [m] pan ddychwelo 'r cyfiawn oddi wrth ei † gyfiawnder, a gwneuthur camwedd, a rhoddi o honof dramgwydd o'i flaen eſ: eſe fydd marw, am na rybuddiaiſt eſ, am ei bechod y bydd eſe marw, a'i gyfiawnder yr hwn a wnaeth eſe ni chofir; ond ei waed eſ a ofynnaf ar dy law di.

21 Ond o's tydi a rybuddi 'r cyfiawn, rhag pechu o'r cyfiawn, ac na phecho eſe, gan fyw y bydd eſe byw, am ei rybuddio; a thithau a achubaiſt dy enaid.

22 ¶ Ac [n] yno y bu llaw 'r ARGLWYDD arnaf, ac eſe a ddywedodd wrthyf, Cyſod, dos i'r gwaſtadedd, ac yno y lleſaraf wrthyt.

23 Yna y cyſodais, ac yr euthym i'r gwaſtadedd: ac wele ogoniant yr ARGLWYDD yn ſefyll yno, fel y gogoniant [o] a welſwn wrth afon Cebar: a [p] mi a ſyrthiais ar fy wyneb.

24 Yna ydd aeth [q] yr ysbryd ynnof, ac a'm goſododd ar fy nhraed, ac a ymddiddanodd â mi, ac a ddywedodd wrthyf, Dôs, a chau arnat o fewn dy dŷ.

25 Tithau fâb dŷn, wele, [r] hwy a roddant rwymau arnat, ac a'th rwymant â hwynt, ac na ddôs allan yn eu plith.

26 A [s] mi a wnâf i'th dafod lynu wrth daflod dy enau, a thi a wneir yn fud, ac ni byddi iddynt yn geryddwr: [t] canys tŷ gwrthryſelgar *ydynt*.

27 Ond pan leſarwyf wrthyt yr agoraf dy ſafn, a dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Yr hwn a wrandawo, gwrandawed; a'r hwn a beidio, peidied: canys tŷ gwrthryfelgar *ydynt*.

PEN. IV.

1 *Dan rith a chyſgod amgylchynu 'r ddinas, y mae 'n dangos yr amſer o wrthryſel Jeroboam hyd y caethiwed: 9 A thrwy ddarparu lluniaeth mewn gwarchae, yn dangos doſted fyddai 'r newyn.*

TIthau fâb dŷn, cymmer it' briddlech, a dod hi o'th flaen, a llunia arni ddinas Jeruſalem.

2 A gwarchae yn ei herbyn hi, ac adeilada wrthi † warchlawdd, a bwrw o'i hamgylch hi wrthglawdd; dôd hefyd werſylloedd wrthi, a goſod offer rhyſel yn ei herbyn o amgylch.

3 Cymmer it' hefyd ‡ badell haiarn, a dôd hi *yn* fur haiarn rhyngot a'r ddinas; a chyfeiria dy wyneb atti, a bydd mewn gwarchâedigaeth, a gwarchae di arni. Arwydd *fydd* hyn i dŷ Iſrael.

4 Gorwedd hefyd ar dy yſtlys aſſiwy, a goſod anwiredd ty Iſrael arno; *wrth* rifedi 'r dyddiau y gorweddych arno y dygi eu hanwiredd hwynt.

5 Canys rhoddais arnati flynyddoedd eu hanwiredd hwynt, wrth rifedi 'r dyddiau, trychan niwrnod a deg a phedwar ugain: felly y dygi anwiredd tŷ Iſrael.

¶ A phan

3409. † Heb. *gwrthryfel.* [i] Dad. 10. 9. Awſt, 15. p. [a] Pen. 2. 8. [b] Dad. 10. 9. Edrych Jer. 15. 16. † Heb. *aawſn o weſuſau a thrwm o eaſod.* Felly Ad. 6. ‡ Neu, *diau y gwrandawſai, &c. pe i'th anfonaf, &c.* [c] Joan 15. 20. [d] Eſay 50. 7. Jer. 1. 18. a 15. 20. Mic. 3. 8. [e] Jer. 1. 8, 17. Pen. 2. 6. [f] Pen. 2. 5, 7. [g] Pen. 8. 3. Edrych 1 Bren. 18. 12. 2 Bren. 2. 16. Act. 8. 39. † Heb. *cuſſanu ei gilydd.* [h] 2 Bren. 3. 15. Pen. 8. 1. [i] Job 2. 13.

3409. [k] Pen. 33. 7, &c. [l] Eſay 52. 8. 2 56. 10. 2 62. 6. Jer. 6. 17. [m] Pen. 18. 24. 2 33. 12, 13. † Heb. *gyfiawnderau.* [n] Pen. 1. 3. Ad. 14. [o] Pen. 1. [p] Pen. 1. 28. [q] Pen. 2. 2. [r] Pen. 4. 8. [s] Pen. 34. 27. Luc 1. 20, 22. [t] Pen. 2. 5, 7. ‡ Neu, *bennaeth-aid.* † Neu, *radell.* Dechreu. 3380. Diwedd. 3420.

6 A phan orphennych y rhai hynny, gorwedd eilwaith ar dy ſtlys dehau, a thi a dygi anwiredd tŷ Juda ddeugain niwrnod: [a] † pob diwrnod am ſlwyddyn a roddais i ti.

7 A chyfeiria dy wyneb at warchäedigaeth Jeruſalem, a'th fraich yn noeth: a thi a brophwydi yn ei herbyn hi.

8 Wele hefyd rhoddais rwymau arnat, fel nà throech ‡ o yſtlys i yſtlys; nes gorphen o honot ddyddiau dy warchäedigaeth.

9 ¶ Cymmer it' hefyd wenith, a haidd, a ffa, a ffacbys, a milet, a chorbys, a dôd hwynt mewn un lleſtr, a gwnà hwynt i ti yn fara, *dros* rifedi'r dyddiau y gorweddych ar dy yſtlys; trychan niwrnod a deg a phedwar ugain y bwytëi eſ.

10 A'th ſwyd a fwytëi *a fydd* wrth bwys, ugain ſicl yn y dydd: o amſer i amſer y bwytëi eſ.

11 Y dwfr hefyd a yfi wrth feſur; chwech*ed ran* Hin a yfi, o amſer i amſer.

12 Ac *fel* teiſen haidd y bwytëi eſ, ti a'i creſi hi hefyd wrth dail tom dŷn, yn eu gŵydd hwynt.

13 A dywedodd yr ARGLWYDD, Felly [b] y bwyty meibion Iſrael eu bara halogedig, ym myſg y cenhedloedd y rhai y gyrraf hwynt attynt.

14 Yna y dywedais, [c] O Arglwydd DDUW, wele ni halogwyd fy enaid, ac ni fwyteais [d] furgyn neu 'ſglyfaeth, o'm hieuengctid hyd yr awr hon: ac ni ddaeth i'm ſafn gîg ffiaidd.

15 Yntef a ddywedodd wrthyf, Wele, mi a roddais it' fiſweil gwartheg yn lle tom dŷn, ac â hwynt y gwnei dy fara.

16 Dywedodd hefyd wrthyf, Mâb dŷn, wele [e] fi yn torri ffon bara yn Jeruſalem, fel y bwytaont fara dan bwys, ac mewn gofal; ac yr yſont ddwfr dan feſur, ac mewn ſyndod.

17 Fel y byddo arnynt eiſiau bara a dwfr, ac y ſynnont, un gyd ag arall; ac [f] y darfyddont yn eu hanwiredd.

PEN. V.

1 *Dan rith a chyſgod y gwalld,* 5 *y mae yn dangos barnedigaeth Jeruſalem am ei hamufudd-dod:* 12 *A hynny trwy newyn, a chleddyf, a gwaſgarfa.*

TIthau fâb dŷn, cymmer it' gyllell lem, cymmer it' ellyn eillio, † ac [a] eillia dy ben a'th farf: yna y cymmeri it' gloriannau pwys, ac y rhenni hwynt.

2 [b] Traian a loſgi yn tân ynghanol [c] y ddinas, pan gyflawner [d] dyddiau 'r gwarchae: traian a gymmeri heſyd, *ac a'i* tarewi â'r gyllell o'i amgylch; a thraian a denni gyd â'r gwynt, a mi a dynnaf gleddyf ar eu hôl hwynt.

3 Cymmer hefyd oddi yno ychydig o nifer, a chylymma hwynt yn dy ‡ odreu.

4 A chymmer eilwaith *rai* o honynt hwy, a thafl hwynt i ganol y tân, a loſg hwynt yn tân; o hono y daw allan dân i holl dŷ Iſrael.

5 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Jeruſalem yw hon; goſodais hi ym myſg y cenhedloedd a'r tiroedd o'i hamgylch.

6 A hi a newidiodd fy marnedigaethau i ddrygioni yn fwy nâ'r cenhedloedd, a'm deddfau yn fwy nâ'r gwledydd *ſydd* o'i hamgylch: canys gwrthodaſant fy marnedigaethau, a'm deddfau, ni rodiaſant ynddynt.

7 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Am i chwi amlhau yn fwy nâ'r cenhedloedd *ſydd* o'ch amgylch, heb rodio o honoch yn fy neddfau, na gwneuthur fy marnedigaethau, ac [e] na wnaethoch yn ôl barnedigaethau 'r cenhedloedd *ſydd* o'ch amgylch;

8 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele fi, ïe myfi *ydwyf* yn dy erbyn, a gwnâf yn dy ganol di farnedigaethau yngolwg y cenhedloedd.

9 A gwnâf ynnot yr hyn ni wneuthym, ac ni's gwnâf ei fath mwy; am dy holl ffieidd-dra.

10 Am hynny y tadau [f] a fwytânt y plant yn dy fyſg dî, a'r plant a fwyty eu tadau: a gwnâf ynnot farnedigaethau, a mi a dânaf dy holl weddill gyd â phob gwynt.

11 Am hynny, *fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, Yn ddiau am halogi o honot fy nghyſſegr â'th holl ffieidd-dra ac â'th holl frynti; am hynny hefyd y prinhâf finnau *di*; ac [g] nid arbed fy llygad, ac ni thoſturiaf chwaith.

12 ¶ [h] Dy draean fyddant feirw o'r haint, ac a ddarfyddant o newyn yn dy ganol; a thraean a fyrthiant ar y cleddyf o'th amgylch; a [i] thraean a dannaf gyd â phob gwynt, a [k] thynnaf gleddyf ar eu hôl hwynt.

13 Felly y gorphennir fy nig, ac y llonyddaf fy llidiawgrwydd yn eu herbyn hwynt, ac [l] ymgyſſuraf: a hwy a gânt wybod mai myfi 'r ARGLWYDD a'i lleferais yn fy ngwŷn, pan orphennwyf fy llid ynthynt.

14 A rhoddaf di hefyd yn anrhaith, ac yn warth, ym myſg y cenhedloedd *ſydd* o'th amgylch, yngolwg pawb a êl heibio:

15 Yna y bydd [m] y gwradwydd a'r gwarthrudd yn ddyſg, ac yn ſyndod i'r cenhedloedd *ſydd* o'th amgylch; pan wnelwyf ynnot farnedigaethau mewn dîg, a llidiawgrwydd, a cherydd llidiog. Myfi 'r ARGLWYDD a'i lleferais.

16 Pan [n] anfonwyf arnynt ddrwg ſaethau newyn, y rhai fyddant i'w difetha, y rhai a ddanfonaf i'ch difetha: eaſglaf hefyd newyn arnoch, a [o] thorraf eich ffon bara.

17 Anfonaf hefyd arnoch newyn, a [p] bwyſtfil drwg; ac efe a'th ddiblanta di: haint hefyd a gwaed a dramwya trwot ti; a dygaf gleddyf arnat. Myfi yr ARGLWYDD a'i lleferais.

PEN. VI.

1 *Barnedigaeth Iſraël am eu delw-addoliaeth.* 8 *Gweddill a fendithir.* 11 *Anno y ffyddloniaid i gwyno eu gofid.*

ADaeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Mâb dŷn, goſod dy wyneb tu a [a] mynyddoedd Iſrael, a phrophwyda yn eu herbyn;

3 A dywed, Mynyddoedd Iſrael, gwrandêwch air yr Arglwydd DDUW, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW wrth y mynyddoedd ac wrth y brynniau, wrth y nentydd ac wrth y dyffrynnoedd, Wele fi, ïe myfi 'n dwyn cleddyf arnoch, a mi a ddinyſtriaf eich uchel-leoedd.

4 Eich allorau hefyd a ddifwynir, a'ch † haulddelwau a ddryllir: a [b] chwympaf eich archolledigion o flaen eich eulynnod.

5 A rhoddaf gelanedd meibion Iſrael gerbron eu heulynnod; a thânaf eich eſgyrn o amgylch eich allorau.

6 Yn

3410.

[e] Jer. 2. 10, 11.

[f] Lef. 26. 29. Deut. 28. 53. 2 Bren. 6. 29. Jer. 19. 9. Galar. 2. 20. a 4. 10. Baruch 2. 3.

[g] Pen. 7. 4, 9. a 8. 18.

[h] Edrych Ad. 2.

[i] Jer. 15. 2.

[k] Pen. 6. 8.

[l] Lef. 26. 33.

[m] Eſay 1. 24.

[n] Deut. 32. 23.

[o] Pen. 4. 16.

[p] Lef. 36. 22.

† Neu, *delwau.* Felly Ad. 6.

[b] Lef. 26. 30.

3410. 6 Yn eich holl drigfaon, y dinaſoedd a anrheithir, a'r uchelfaon a ddifwynir: fel yr anrheither ac y ditwyner eich allorau, ac y torrer ac y peidio eich eulynnod, ac y torrer ymmaith eich haul-ddelwau, ac y dileer eich gweithredoedd.

7 Yr archolledig hefyd a ſyrth yn eich canol, a [c] chewch wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD.

[c] Ad. 13. Pen. 7. 4, 9. a 11. 10, 12.

8 ¶ [d] Etto gadawaf weddill, fel y byddo i chwi *rai* wedi diange gan y cleddyf ym myſg y cenhedloedd, pan waſgarer chwi trwy 'r gwledydd.

[d] Pen. 5. 2, 12.

9 A'ch rhai dïangol a'm cofiant i ym myſg y cenhedloedd, y rhai y caethgludir hwynt attynt, am [e] ſy nryllio â'i calon butreinllyd, yr hon a giliodd oddi wrthyf; ac [f] â'i llygaid, y rhai a butreiniaſant ar ôl eu heulynnod: [g] yna 'r ymffieiddiant ynddynt eu hun, am y drygioni a wnaethant yn eu holl ffieidd-dra.

[e] Pſ. 78. 40. Eſay 7. 13. a 63. 10. [f] Num. 15. 39. Pen. 20. 7, 24. [g] Lef. 26. 39. Pen. 36. 31.

10 A chânt wybod mai myfi yw 'r ARGLWYDD, *ac* na leferais yn ofer am wneuthur iddynt y drwg hwn.

11 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [h] Taro â'th law, a chur â'th droed, a dywed, Oh rhag holl ffieidd-dra drygioni ty Iſrael: canys trwy gleddyf, trwy newyn, a thrwy haint y ſyrthiant.

[h] Pen. 21. 17.

12 Y pellennig a ſydd marw o'r haint, a'r cyfagos a ſyrth gan y cleddyf: y gweddilledig hefyd a'r gwarchaedig a ſydd marw o newyn: fel hyn y gorphennaf ſy llidiawgrwydd wrthynt.

13 A [i] chewch wybod mai myfi yw 'r ARGLWYDD, pan fyddo eu harcholledigion hwynt ym myſg eu heulynnod, o amgylch eu hallorau, [k] ar bob bryn uchel, ar holl bennau 'r mynyddoedd, a than bob pren îr, a than bob derwen gaeadfrig, lle y rhoddaſant arogl peraidd i'w holl eulynnod.

[i] Ad. 7. [k] Eſay 57. 5. Hoſ. 4. 13.

14 Felly 'r eſtynnaf ſy llaw arnynt, a gwnâf y tîr yn anrhaith, ïe yn fwy † anrheithiol nâ 'r anialwch tu a Diblath, trwy eu holl drigfaon: a chânt wybod mai myfi yw 'r ARGLWYDD.

† Neu, *anrheithiol o'r anialwch.*

PEN. VII.

Awſt, 16. P.

1 *Llwyr-anrhaith Iſrael.* 16 *Galarus edifeirwch y rhai a ddiangent.* 20 *Y gelynion yn halogi 'r Cyſſegr, o herwydd ffieiddra 'r Iſraëliaid.* 23 *Dan rith caawyn, y mae 'n aangos eu gofidus gaethiwed hwy.*

A Daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Tithau fâb dŷn, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW wrth dîr Iſrael, [a] Diwedd, diwedd a ddaeth ar bedair congl y tîr.

[a] Ad. 3, 6.

3 *Daeth* yr awr hon ddiwedd arnat, a mi a anfonaf fy nig arnati; [b] barnaf di hetyd yn ôl dy ffyrdd, a rhoddaf dy holl ffieidd-dra arnat.

[b] Ad. 8, 9.

4 [c] Fy llygad hefyd ni'th arbed di, ac ni thoſturiaf: eithr rhoddaf dy ffyrdd arnati, a'th ffieidd-dra fydd yn dy ganol di: [d] fel y gwypoch mai myfi yw 'r ARGLWYDD.

[c] Pen. 5. 11. a 8. 18. a 9. 10. [d] Pen. 6. 7. a 12. 20.

5 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Drwg, drwg unig, wele, a ddaeth.

6 Diwedd a ddaeth, daeth diwedd; y mae yn gwilio ‡ am danat, wele efe a ddaeth.

‡ Heb. *yn dy erbyn.*

7 [e] Daeth y boregwaith attat, preſwylydd y tîr; [f] daeth yr amſer, agos yw y dydd terfyſg, ac nid adſain mynyddoedd.

[e] Ad. 10. [f] Ad. 12.

8 Weithian ar fyrder y tywalldaf fy llîd arnat, ac y gorphennaf ſy nig arnat: barnaf di hefyd yn ôl dy ffyrdd, a rhoddaf dy holl ffieidd-dra arnat.

3410.

9 A'm llygad nid arbed, ac ni thoſturiaf: rhoddaf arnat yn ôl dy ffyrdd, a'th ffieidd-dra a fydd yn dy ganol di: a [g] chewch wybod mai myfi yr ARGLWYDD ſydd yn taro.

[g] Ad. 4.

10 Wele 'r dydd, wele *efe* yn dyfod, y boregwaith a aeth allan; blodeuodd y wialen, blagurodd balchder.

11 Cyfododd traha yn wialen drygioni: ni *bydd un* o honynt, nac o'i † lïaws, nac o'r ciddynt, [h] na galar droſtynt.

† Neu, *terfyſgwyr.* Heb. *terfyſg.* [h] Jer. 16. 5, 6. Pen. 24. 16, 22.

12 Yr amſer a ddaeth, y dydd a neſaodd; na lawenyched y prynwr, ac na thriſtaed y gwerthwr: canys *mae* digllonedd ar ei holl lïaws hi.

13 Canys y gwerthydd ni ddychwel at yr hyn a werthwyd, ‡ er eu bod etto 'n fyw: o blegid y weledigaeth *fydd* am ei holl lïaws, y *rhai* ni ddychwelant: ac nid ymgryfhâ neb † yn anwiredd ei fuchedd.

‡ Heb. *er bod eu bywyd eto yn myſg y byw.* † Neu, *fydd a'i fuchedd yn ei anwiredd.*

14 Udganaſant yr udgorn, i baratôi pawb; etto nid â neb i'r rhyfel: am *fod* fy nigllonedd yn erbyn eu holl lïaws.

15 [i] Y cleddyf *fydd* oddi allan, yr haint hefyd a'r newyn o fewn: yr hwn *fyddo* yn y maes a fydd farw gan gleddyf; a'r hwn *a fyddo* yn y ddinas, newyn a haint a'i difa ef.

[i] Deut. 32. 25. Galar. 1. 20.

16 ¶ Etto eu rhai dïangol hwynt a ddiangant, ac ar y mynyddoedd y byddant hwy, i gŷd fel colomennod y dyffryn yn griddfan, bob un am ei anwiredd.

17 Yr holl [k] ddwylaw a laeſant, a'r holl liniau a ânt yn ddwfr.

[k] Pſ. 137. Jer. 6. 24. Eſay 3. 24. a 15. 2, 3. Jer. 48. 37. Amos 8. 10.

18 [l] Ymwregyſant hefyd mewn ſachlïain, ac arſwyd a'i toa hwynt; a *bydd* cywilydd ar bob wyneb, a moelni ar eu holl bennau hwynt.

‡ Heb. *a fydd yn neilldu-aeth, neu, aflendid.*

19 Eu harian a daflant i'r heolydd, a'i haur ‡ a roir heibio: eu [m] harian na'i haur ni ddichon eu gwared hwynt yn nydd digter yr ARGLWYDD: eu henaid ni ddiwallant, a'i coluddion ni lanwant; o blegid † tramgwydd eu hanwiredd ydyw.

[m] Diar. 11. 4. Zeph. 1. 18. Eccl. 5. 8.

† Neu, *eu hanwiredd yw eu tramgwydd.*

20 ¶ A thegwch ei harddwch ef a oſododd efe yn rhagoriaeth: ond gwnaethant ynddo ddelwau eu ffieidd-dra *a'i* brynti: am hynny y ‡ rhoddais ef ymhell oddi wrthynt.

‡ Neu, *gwneuthym ef yn beth aflan iddynt.*

21 Ac mi a'i rhoddaf yn llaw dïeithriaid yn ysbail, ac yn anrhaith i rai drygionus y tîr; a hwy a'i halogant ef.

† Neu, *ysbeilwyr.*

22 Troaf hefyd fy wyneb oddi wrthynt, a halogant fy nirgelfa: ïe † anrheithwyr a ddaw iddi, ac a'i halogant.

‡ Neu, *gwneuthym ef yn beth aflan iddynt.* † Neu, *ysbeilwyr.*

23 ¶ Gwnâ gadwyn; canys llanwyd y tîr o farn waedlyd, a'r ddinas ſydd lawn o drais.

‡ Neu, *etifeddant.*

24 Am hynny y dygaf rai gwaethaf y cenhedloedd, fel y meddiannont eu tai hwynt: gwnâf hefyd i falchder y cedyrn beidio; a'i cyſſegroedd a ‡ halogir.

† Heb. *torriad.*

25 Y mae † dinyſtr yn dyfod; a hwy a geiſiant heddwch, ac ni's *cânt.*

26 Daw [n] trychineb ar drychineb, a bydd chwedl ar chwedl: yna [o] y ceiſiant weledigaeth gan y prophwyd; ond cyfraith a gyll gan yr offeiriad, a chyngor gan yr henuriaid.

[n] Jer. 4. 20. [o] Pſ. 74. 9. Galar. 2. 9.

27 Y brenin a alara, a'r tywyſog a wiſgir ag anrhaith, a dwylaw pobl y tîr a drallodir: gwnâf â hwynt yn ôl eu ffordd, ac â'i barnedigaethau y barnaf hwynt; fel y gwybyddont mai myfi yw yr ARGLWYDD.

PEN.

PEN. VIII.

1 *Ezeciel mewn gweledigaeth yn Jeruſalem* 5 *yn cael dangos iddo addelw eiddigedd,* 7 *ac yſtafelloedd y delwau,* 13 *a galarwyr Iammuz,* 15 *a'r rhai oedd yn addoli tu a'r Haul.* 18 *Digofaint Duw am eu delw-addoliaeth hwy.*

A Bu yn y chweched flwyddyn, yn y chweched *mis*, ar y pummed *ayaa* o'r mis, a mi yn eiſtedd yn fy nhŷ, a henuriaid Juda yn eiſtedd ger fy mron, [a] ſyrthio o law 'r Arglwydd DDUW arnaf yno.

2 Yna 'r edrychais, ac wele [b] gyffelybrwydd ſel gweledigaeth tân; o weledigaeth ei lwyni ac iſod yn dân; ac o'i lwyni ac uchod, fel gweledigaeth diſgleirdeb, [c] megis lliw ambr.

3 Ac eſe [d] a eſtynnodd lun llaw, ac a 'm cymmerodd erbyn cudyn o'm pen: a chododd yr yſbryd fi rhwng y ddaear a 'r neſoedd, ac a 'm dug i Jeruſalem mewn gweledigaethau Duw, hyd ddrŵs y porth neſaf i mewn, yr hwn ſydd yn edrych tu a 'r gogledd, lle 'r *ydoedd* eiſteddfa delw 'r eiddigedd, yr hon a wnâ eiddigedd.

[e] 4 Ac wele yno ogoniant Duw Iſrael, ſel y weledigaeth [e] a welſwn yn y gwaſtadedd.

5 ¶ Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Mâb dŷn, cyſod yn awr dy lygaid *tu a* ffordd y gogledd; felly y cyſodais ty llygaid *tua* ffordd y gogledd, ac wele, tu a 'r gogledd, wrth borth yr allor, ddelw 'r eiddigedd hon yn y cyntedd.

6 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Mâb dŷn, a weli di beth y maent hwy yn ei wneuthur, y ffieidd-dra mawr y mae tŷ Iſrael yn ei wneuthur ymma, i'm gyrru ym mhell oddi wrth fy nghyſſegr? ac etto dychwel, cei weled ffieidd-dra mwy.

7 ¶ Ac eſe a'm dug i ddrŵs y cynredd; a phan edrychais, wele dwll yn y pared.

8 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Mâb dŷn, cloddia yn y pared: a phan gloddiais yn y pared, wele ddrŵs.

9 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Dôs i mewn, ac edrych y ffieidd-dra drygionus y maent hwy yn eu gwneuthur ymma.

10 Felly mi a euthym, ac a edrychais, ac wele bob llun ymluſgiad, ac anifail ffiaidd, a holl eulynnod tŷ Iſrael, wedi eu portreio ar y pared o amgylch oglych:

11 A dengwr a thrugain o henuriaid tŷ Iſrael yn ſefyll ar eu cyfer hwynt, a Jaazaniah mâb Saphan yn ſefyll yn eu canol: pob un a'i thuſſer yn ei law, a chwmmwl tew o fwg-darth oedd yn dyrchafu.

12 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, A weli di, fâb dŷn, yr hyn y mae henuriaid Iſrael yn ei wneuthur yn y tywyllwch, bob un o fewn ei ddelw-gelloedd? canys dywedant, [f] Nid yw 'r ARGLWYDD yn ein gweled; gadawodd yr ARGLWYDD y ddaear.

13 ¶ Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Tro etto, cei weled ffieidd-dra mwy, y rhai y maent hwy yn eu gwneuthur.

14 Ac eſe a'm dug i ddrŵs porth tŷ 'r ARGLWYDD, yr hwn *oedd* tu a 'r gogledd, ac wele yno wragedd yn eiſtedd yn wylo am Dammuz.

15 ¶ Ac eſe a ddywedodd wrthyf, A weli di *hyn*, fâb dŷn? dychwel etto, cei weled ffieidd-dra mwy nâ hyn.

16 Ac eſe a'm dug i gyntedd tŷ 'r ARGLWYDD oddi ſewn, ac wele *wrth* ddrŵs teml yr ARGLWYDD, rhwng y porth a 'r allor, ynghŷlch 8 pummwr ar hugain, a'i

[a] Pen. 1. 3. a 3. 22.
[b] Pen. 1. 26, 27.
[c] Pen. 1. 4.
[d] Dan. 5. 5.
[e] Pen. 1. 3. a 3. 23.
[f] Pen. 9. 9.

ceſnau tu ag at Deml yr ARGLWYDD, a'i hwynebau tu a 'r dwyrain; ac yr oeddynt hwy yn ymgrymmu [h] i 'r haul tu a 'r dwyrain.

17 ¶ Ac eſe a ddywedodd wrthyf, A weli di *hyn*, fâb dŷn? ‡ ai peth yſgafn gan dŷ Juda wneuthur y ffieidd-dra a wnânt ymma? canys llanwaſant y tir â thrais, a gwrthdroiſant i'm cyffroi i; ac wele hwy yn goſod blaguryn wrth eu trwyn.

18 Minnau hefyd a wnâf mewn llid: [i] nid arbed fy llygad, ac ni thoſturiaf: ac er iddynt [k] lefain yn fy nghluſtiau a llef uchel, ni wrandawaf hwynt.

[g] Pen. 5. 11. a 7. 4, 9. a 9. 5, 10. a 14. 12.
[h] Deut. 4. 19. a Bren. 23. 5, 11. Job 31. 26. Jer. 44. 17.
‡ Neu, *ai yſgafnach aim gan dŷ Juda nâ gwneuthur*, &c.
[i] Pen. 5. 11. a 7. 4, 9. a 8. 18.
[k] Diar. 1. 28. Eſay 1. 15. Jer. 11. 11. Mic. 3. 4. Zech. 7. 13.

PEN. IX.

1 *Gweledigaeth yn dangos yr ac'nbid rhai.* 5 *ac y aiſtrywid y llaill.* 8 *Duw yn gwrthod gwrando eiriol aroſtynt.*

I Lefodd hefyd â llef uchel lle y clywais, gan ddywedyd, Gwneweh i ſwyddogion y ddinas neſâu, a phob un a'i arf dinyſtr yn ei law.

2 Ac wele chwech o wŷr yn dyfod o ffordd y porth uchaf, yr hwn ſydd yn † edrych tu a'r gogledd, a phob un ‡ a 'i arf dinyſtr yn ei law: ac *yr oedd* un gŵr yn eu myſg hwynt, wedi ei wiſgo â llîain, a chorn du yſgrifennydd wrth ei † glun; a hwy a aethant i mewn, ac a ſaſaſant wrth yr allor brês.

3 A [a] gogoniant Duw Iſrael a gyſododd oddi ar y cerub yr ydoedd efe arno, hyd riniog y tŷ. Ac efe a lefodd ar y gŵr oedd wedi ei wiſgo â llîain, yr hwn *yr oedd* corn du yſgrifennydd wrth ei glun:

4 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Dôs trwy ganol y ddinas, trwy ganol Jeruſalem, a [b] noda nôd ar dalcennau 'r dynion [c] ſydd yn ucheneidio ac yn gweiddi am y ffieidd-dra oll a wneir yn ei chanol hi.

5 ¶ Ac wrth y lleill y dywedodd efe, lle y clywais, Ewch trwy 'r ddinas ar ei ôl ef, a tharêwch; [d] nac arbeded eich llygad, ac na thoſturiwch.

6 [e] Lleddwch † yn ſarw yr henwr, y gŵr jeuangc, a'r forwyn, y plant hefyd a'r gwragedd; ond na ddeuwch yn agos at un gŵr y *byddo* 'r nôd arno: ac [f] ar fy nghyſſegr y dechreuwch. Yna y dechreuaſant ar [g] y gwŷr hên, y rhai *oedd* o flaen y tŷ.

7 Dywedodd wrthynt hefyd, Halogwch y tŷ, a llenwch y cynteddoedd o rai lladdedig; ewch allan. Felly hwy a aethant allan, ac a darawſant yn y ddinas.

8 ¶ A bu, a hwy yn lladd, a 'm gadoingau, i mi ſyrthio ar fy wyneb, a gwaeddi, a dywedyd, O ARGLWYDD DDUW, a ddifethi di holl weddill Iſrael, wrth dywallt dy lîd ar Jeruſalem?

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Anwiredd tŷ Iſrael a thŷ Juda *fydd* fawr drosben; a † llawn yw 'r tîr o waed, a llanwyd y ddinas o ‡ gamwedd: o herwydd dywedant, [h] Gwrthododd yr ARGLWYDD y ddaear, ac nid yw 'r ARGLWYDD yn gweled.

10 Ac am danaſi, [i] nid erbyd fy llygad, ac ni thoſturiaf; rhoddaf eu ffordd eu hun ar eu pennau.

11 Ac wele, y gŵr wedi ei wiſgo â

[a] Pen. 10. 4.
[b] Eſay 44. 5. Apoc. 7. 3. a 9. 4.
[c] Ecſod. 12. 7. Dad. 7. 3.
[d] 2 Pedr 2. 8.
[e] 2 Cron. 36. 17.
[f] Jer. 25. 29. a Pen. 8. 11, 16.
[g] Pen. 8. 12.
[h] Pen. 8. 12.
[i] Pen 5. 11. a 7. 4. a 8. 18.

† Heb. *wyneb.*
‡ Heb. *ag arf ei ddrylliad.*
† Heb. *lwyn.*
a Edrych Pen. 3. 23.
† Heb. *llanwyd tîr â gwaed.*
‡ Neu, *wyro barn.*

3410. lliain, yr hwn *yr oedd* y corn du wrth ei glun, yn dwyn gair drachefn, gan ddywedyd, Gwneuthym fel y gorchymynnaist i mi.

PEN. X.

1 *Gweledigaeth y marwor tûn a wasgerid dros y adinas.* 8 *Gweledigaeth y Cerubiaid.*

[a] Pen. 1. 22. [b] Pen. 1. 26. [c] Pen. 9. 2. † Heb. *gwaeb dy adwylo.*

YNa 'r edrychais, ac wele yn [a] y ffurfafen, yr hon *oedd* uwch ben y Cerubiaid, [b] megis maen Saphir, fel dull cyffelybrwydd gorseddfa, a welid arnynt hwy.

2 Ac efe a lefarodd wrth [c] y gŵr a wisgasid â lliain, ac a ddywedodd, Dôs i mewn rhwng yr olwynion, hyd dan y Cerub, a llanw † dy ddwylaw o farwor tanllyd oddi rhwng y Cerubiaid, a thanna ar y ddinas. Ac efe a aeth o flaen fy llygaid.

3 A'r Cerubiaid oedd yn sefyll o du dehau y ty, pan aeth y gŵr i mewn; a'r cwmmwl a lanwodd y cyntedd nesaf i mewn.

[d] Edrych Pen. 9. 3. Ad. 18.

4 Yna [d] y cyfododd gogoniant yr ARGLWYDD oddi ar y Cerub, *ac a safodd* oddi ar riniog y ty; a'r ty a lanwyd â'r cwmmwl, a llanwyd y cyntedd o ddisgleirdeb gogoniant yr ARGLWYDD.

[e] Pen. 1. 24.

5 A [e] sŵn adenydd y Cerubiaid a glybuwyd hyd y cyntedd nesaf allan, fel sŵn Duw Hollalluog pan lefarai.

† Heb. *un Cerub a unsonoddallan â'i law.*

6 Bu hefyd wedi iddo orchymmyn i 'r gŵr a wisgasid â lliain, gan ddywedyd, Cymmer dân oddi rhwng yr olwynion, oddi rhwng y Cerubiaid; yna yr aeth efe, a sefyll wrth yr olwynion.

7 Yna † 'r estynnodd *un* Cerub ei law oddi rhwng y Cerubiaid i 'r tân, yr hwn *oedd* rhwng y Cerubiaid, ac a gymmerth, ac a roddodd *beth* yn nwylaw 'r hwn a wisgasid â lliain: yntef a 'i cymmerodd, ac a aeth allan.

[f] Pen. 1. 8.

8 ¶ A [f] gwelid yn y Cerubiaid lun llaw dŷn dan eu hadenydd.

[g] Pen. 1. 15.

9 Edrychais hefyd, ac wele [g] bedair olwyn wrth y Cerubiaid, un olwyn wrth un Cerub, ac un olwyn wrth Gerub arall: a [h] gwelediad yr olwynion *oedd* fel lliw maen Beril.

[h] Pen. 1. 16.

10 A'i gwelediad, un wedd oedd iddynt ill pedair, fel pe byddai olwyn ynghanol olwyn.

[i] Pen. 1. 17.

11 [i] Pan gerddent, ar eu pedwar ochr y cerddent; ni throent pan gerddent, ond lle 'r edrychai 'r pen, y cerddent ar ei ôl ef; ni throent pan gerddent.

‡ Sef, *gorpo.*

[k] Pen. 1. 18. † Neu, *A'r olwynion a alwyd lle y clywais i, Olwyn, neu, Galgal.*

12 Eu holl ‡ gnawd hefyd, a 'i cefnau, a 'i dwylaw, a'i hadenydd, a 'r [k] olwynion *oedd* yn llawn llygaid oddi amgylch; *sef* yr olwynion oedd iddynt ill pedwar.

[l] Pen. 1. 10. [m] Pen. 1. 5. [n] Pen. 1. 19. [o] Pen. 1. 12, 20, 21. ‡ Neu, *bywyd.*

13 † Galwyd hefyd lle y clywais arnynt hwy, *sef* ar yr olwynion, O olwyn.

14 A [l] phedwar wyneb *oedd* i bob un; yr wyneb cyntaf yn wyneb Cerub, a 'r ail wyneb yn wyneb dŷn, a'r trydydd yn wyneb llew, a 'r pedwerydd yn wyneb eryr.

15 A'r Cerubiaid a ymddyrchafasant. Dymma 'r [m] peth byw a welais wrth afon Cebar.

16 A [n] phan gerddai 'r Cerubiaid, y cerddai 'r olwynion wrthynt; a phan godai 'r Cerubiaid eu hadenydd i ymddyrchafu oddi ar y ddaear, yr olwynion hwythau ni throent chwaith oddi wrthynt.

17 Safent, pan safent hwythau; a chodent gyd â hwy, pan godent hwythau; canys [o] ysbryd † y peth byw *oedd* ynddynt.

18 Yna [p] gogoniant yr ARGLWYDD a aeth allan oddi ar riniog y tŷ, ac a safodd ar y Cerubiaid. [p] 3410. Ad. 4.

19 [q] A'r Cerubiaid a godasant eu hadenydd, ac a ymddyrchafasant oddi ar y ddaear o flaen ty llygaid: a'r olwynion *oedd* yn eu hymmyl, pan aethant allan: a safodd *pob un wrth* ddrŵs porth y dwyrain i dŷ 'r ARGLWYDD; a gogoniant Duw Israel *oedd* arnynt oddi arnodd. [q] Pen. 11. 22.

20 Dymma 'r peth byw a welais dan Dduw Israel, wrth afon Cebar: a gwybûm mai 'r Cerubiaid *oeddynt.*

21 Pedwar wyneb oedd i bob un, a phedair aden i bob un, a chyffelybrwydd dwylo dŷn dan eu hadenydd.

22 Cyffelybrwydd eu hwynebau *oedd* yr un wynebau ag a welais wrth afon Cebar, eu dull hwynt, a hwythau: cerddent bob un yn union rhag ei wyneb.

PEN. XI.

1 *Rhyfyg y tywysogion.* 4 *Eu pechod a 'i barnedigaeth.* 13 *Ezeciel yn cwyno, a Duw yn dangos iddo ei arfaeth wrth achub gweddill,* 21 *a chosbi 'r annuwiol.* 22 *Gogoniant Duw yn gadael y ddinas.* 24 *Dychwelyd Ezeciel at y gaethglud.*

YNa y 'm cyfododd yr ysbryd, ac y 'm dug hyd borth dwyrain ty 'r ARGLWYDD, yr hwn fydd yn edrych tu a 'r dwyrain: ac wele [a] bûmwr ar hugain yn nrŵs y porth; ac yn eu mysg y gwelwn Jaazaniah fab Azur, a Phelatiah fab Benaiah, tywysogion y bobl. [a] Edrych Pen. 8. 16.

2 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ha fab dŷn, dymma 'r gwŷr *sydd* yn dychymygu anwiredd, ac yn cynghori drwg gyngor yn y ddinas hon.

3 Y rhai a ddywedant, ‡ Nid yw yn agos, adeiladwn dai; [b] hi yw 'r crochan, a ninnau 'r cîg. ‡ Neu, *nid yw yn i ni adeiladu tai yn agos.*

4 Am hynny prophwyda i 'w herbyn hwynt, prophwyda, fab dŷn.

5 Yna y syrthiodd [c] ysbryd yr ARGLWYDD arnaf, ac a ddywedodd wrthyf, Dywed; Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Ty Israel, fel hyn y dywedasoch: canys mi a wn y pethau sy 'n dyfod i 'ch meddwl chwi, bob un *o honynt.* [b] Edrych Jer. 1. 13. [c] Pen. 2. 2.

6 Amlhasoch eich lladdedigion o fewn y ddinas hon, a llanwasoch ei heolydd hi â chelaneddau.

7 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [d] Eich lladdedigion, y rhai a osodasoch yn ei chanol hi, yw 'r cîg; a hithau yw 'r crochan: chwithau a ddygaf allan o 'i chanol. [d] Pen. 24. 3, 6, 10, 11. Mic. 3. 3.

8 Y cleddyf a ofnasoch, a 'r cleddyf a ddygaf arnoch, medd yr Arglwydd DDUW.

9 Dygaf chwi hefyd allan o 'i chanol hi, a rhoddaf chwi yn llaw dieithriaid, a gwnâf farn yn eich mysg.

10 Ar y cleddyf y syrthiwch, ar derfyn Israel y barnaf chwi; [e] fel y gwypoch mai myfi yw 'r ARGLWYDD. [e] Pen. 6. 7. a 13. 9, 14, 31, 33.

11 Y *dinas* hon ni bydd i chwi yn grochan, ni byddwch chwithau yn gîg o 'i mewn; *ond* ar derfyn Israel y barnaf chwi.

12 A [f] chewch wybod mai myfi yw 'r ARGLWYDD: ‡ canys ni rodiasoch yn fy neddfau, ac ni wnaethoch fy marnedigaethau; ond yn ôl defodau 'r cenhedloedd o 'ch amgylch y gwnaethoch. [f] Ad. 10. ‡ Neu, *y rhai.*

13 ¶ A phan brophwydais, bu farw Pelatiah mab Benaiah: yna syrthiais ar fy wyneb

3410. wyneb, a gwaeddais â llef uchel, a dywedais, O Arglwydd DDUW, a wnâi di drange ar weddill Iſrael?

14 A daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

15 Ha fâb dŷn, dy frodyr, dy frodyr, dynion dy geraint, a holl dŷ Iſrael yn gwbl, *ydyw y rhai* y dywedodd preſwylwyr Jeruſalem wrthynt, Ymbellhewch oddi wrth yr ARGLWYDD; i ni y rhodded y tîr hwn yn etifeddiaeth.

16 Dywed am hynny, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Er gyrru o honof hwynt ym mhell ym myſg y cenhedloedd, ac er gwaſgaru o honof hwynt trwy 'r gwledydd, etto g byddaf yn gyſſegr bychan iddynt yn y gwledydd lle y deuant.

17 Dywed gan hynny, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Caiglaf chwi hefyd o fyſg y bobloedd, a chynhullaf chwi o 'r gwledydd y 'ch gwaſgarwyd ynddynt, a rhoddaf i chwi dîr Iſrael.

18 A hwy a ddeuant yno, ac a ſymmudant ei holl frynti hi, a 'i holl ffieidd-dra allan o honi hi,

19 A h rhoddaf iddynt un gâlon, ac i yſbryd newydd a roddaf ynnoch; tynnaf hefyd k y galon garreg ymmaith o 'i cnawd hwynt, a rhoddaf iddynt gâlon gîg:

20 Fel y rhodiont yn fy neddfau, ac y cadwont fy marnedigaethau, ac y gwnelont hwynt: a hwy a fyddant yn bobl i mi, a minnau a fyddaf Dduw iddynt hwy.

21 Ond *am y rhai* y mae eu câlon yn myned ar ôl meddwl eu brynti a 'i ffieidd-dra, l rhoddaf eu ffordd hwynt ar eu pennau eu hun, medd yr Arglwydd DDUW.

22 ¶ Yna 'r Cerubiaid a gyfodaſant eu hadenydd, a 'r olwynion yn eu hymmyl, a gogoniant Duw Iſrael *oedd* arnynt oddi arnodd.

23 A gogoniant yr ARGLWYDD a ymddyrchafodd oddi ar ganol y ddinas, ac a ſafodd m ar y mynydd *ſydd* o 'r tu dwyrain i 'r ddinas.

24 ¶ Yna 'r yſbryd a 'm cododd i, ac a 'm dug hyd Galdea at y gaethglud mewn gweledigaeth trwy Yſbryd Duw: a 'r weledigaeth a welſwn a ddyrchafodd oddi wrthyf.

25 Yna y lleferais wrth y rhai o 'r gaethglud holl eiriau 'r ARGLWYDD, y rhai a ddangoſaſai efe i mi.

PEN. XII.

1 *Rhith ac arwydd ſymmudiad Ezeciel,* 8 *yn dangos caethiwed Sedeciah.* 17 *Dychryn Ezeciel yn dangos anghyfanedd-dra 'r Juddewon.* 21 *Beio ar ryfygus ddiareb yr Juddewon.* 26 *Ebrwydded y weledigaeth.*

3411. A Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Trigo 'r wyt ti, fâb dŷn, ynghanol a tŷ gwrthryfelgar, y rhai b y *mae* llygaid iddynt i weled, ac ni welant; cluſtiau iddynt i glywed, ac ni chlywant: canys tŷ gwrthryfelgar *ydynt.*

3 A thithau, fâb dŷn, gwnâ it' ‡ offer caethglud, a muda liw dydd o flaen eu llygaid hwynt, ïe muda o 'th le dy hun i le arall yngŵydd eu llygaid hwynt: nid hwyrach y gwelant, er eu bod yn dŷ gwrthryfelgar.

4 A dŵg allan dy ddodrefn liw dydd yngŵydd eu llygaid, fel dodrefn caethglud: a dos allan yn yr hwyr yngŵydd eu llygaid fel † rhai yn mynd allan i gaethglud.

5 Cloddia i mi o flaen eu llygaid hwynt trwy 'r mûr, a dŵg allan trwy hwnnw. 3411.

6 Ar *dy* yſgwydd y dygi yngŵydd eu llygaid hwynt, yn y tywyll y dygi allan: dyweb a guddi, fel na welech y ddaear: canys *yn* arwydd y 'th roddais i dŷ Iſrael.

7 Ac mi a wnaethym felly, fel i 'm gorchymynnwyd: dygais fy offer allan liw dydd, fel offer caethglud; ac yn yr hwyr y cloddiais trwy 'r mûr â 'm llaw: yn y tywyll y dygais allan, ar *fy* yſgwydd y dygym o flaen eu llygaid hwynt.

8 ¶ A 'r borau y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

9 Ha fâb dŷn, oni ddywedodd tŷ Iſrael, y tŷ gwrthryfelgar, wrthyt, Beth yr wyt ti yn ei wneuthur?

10 Dywed di wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, I 'r tywyſog yn Jeruſalem y *mae* 'r baich hwn, ac i holl dŷ Iſrael, y rhai *ſydd* yn eu myſg.

11 Dywed, Eich arwydd chwi *yw wyf* fi: fel y gwnaethym i, felly y gwneir iddynt hwy: mewn caethglud yr ânt i gaethiwed.

12 A 'r c tywyſog, yr hwn *ſydd* yn eu canol, a ddŵg ar *ei* yſgwydd yn y tywyll, ac a a allan: cloddiant trwy 'r mûr i ddwyn allan trwyddo: ei wyneb a guddia, fel na welo efe y ddaear â 'i lygaid. c Jer. 39. 4.

13 A mi a dânaf fy d rhwyd arno ef, fel y dalier ef yn fy rhwyd: a e dygaf ef i Fabilon, tîr y Caldeaid; ac ni wêl efe hi, etto yno y bydd efe marw. d Pen. 17. 20. e 2 Bren. 25. 7.

14 A f gwaſgaraf yr holl rai *ſydd* yn ei gylch ef i 'w gynnorthwyo, a 'i holl fyddinoedd, tu a phob gwynt; a g thynnaf gleddyf ar eu hôl hwynt. f 2 Bren. 25. 4, 5. Pen. 5. 10.

15 A hwy a gânt wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD, wedi gwaſgaru o honof hwynt ym myſg y cenhedloedd, a 'i tânu ar hŷd y gwledydd. g Pen. 5. 2, 12.

16 Etto gweddillaf o honynt † ychydig ddynion, oddi wrth y cleddyf, oddi wrth y newyn, ac oddi wrth yr haint; fel y mynegont eu holl ffieidd-dra ym myſg y cenhedloedd, lle y delont: a gwybyddant mai myfi yw yr ARGLWYDD. † Heb. *ddynion rhifi.*

17 ¶ Gair yr ARGLWYDD hefyd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

18 Ha fâb dŷn, h bwyttêi dy fara dan grynu, a 'th ddwfr a yfi mewn dychryn a gofal: h Pen. 4, 16.

19 A dywed wrth bobl y tîr, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW am drigolion Jeruſalem, *ac* am wlâd Iſrael, Eu bara a fwytânt mewn gofal, a 'i dwfr a yſant mewn ſyndod, fel yr anrheithir ei thir o 'i chyflawnder, am drais y rhai oll a drigant ynddi.

20 A 'r dinaſoedd cyfanneddol a anghyfanneddir, a 'r tîr a fydd anrheithiol; felly y gwybyddwch mai myfi yw yr ARGLWYDD.

21 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

22 Ha fâb dŷn, beth yw 'r ddiareb hon gennych am dîr Iſrael, i gan ddywedyd, Y dyddiau a eſtynnwyd, a darfu am bob gweledigaeth? i Pen. 11. 3. Ad. 27. Amos 6. 3. 2 Pedr 3. 4.

23 Am hynny dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, Gwnâi 'r ddiareb hon beidio, fel nad arferont hi yn ddiareb mwy yn Iſrael: ond dywed wrthynt, Y dyddiau ſydd agos, a ſylwedd pob gweledigaeth.

24 1. k Pen. 13. 23.

24 Canys k ni bydd mwy un weledigaeth ofer na dewiniaeth wenhieithus o fewn tŷ Israel.

25 Canys myfi yw 'r ARGLWYDD: mi a leferaf, a'r gair a leferwyf a wneir; nid oedir ef mwy: o herwydd yn eich dyddiau chwi, O dŷ gwrthrytelgar, y dywedaf y gair, ac a'i gwnaf, medd yr ARGLWYDD DDUW.

26 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

l Ad. 22.

27 l Ha fab dŷn, wele dŷ Israel yn dywedyd, Y weledigaeth a wêl efe *fydd* m wedi dyddiau lawer, a ph ophwydo y mae efe am amseroedd pell.

m 2 Pedr 3. 4.

28 Am hynny dywed wrth yn-, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Nid oedir dim o 'm geiriau mwy, ond y gair a ddywedais a wneir, medd yr Arglwydd DDUW.

PEN. XIII.

1 Argyoeddi prophwydi celwyddog, 10 a'i priodgiſt heb aymheru. 17 Y prophwydesau a'i clustogau.

Awst, 17. B. Sul 16 ar ôl y Drindod, P.

A Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Prophwyda, fab dŷn, yn erbyn prophwydi Israel, y rhai sydd yn prophwydo, a dywed wrth a y rhai † a brophwydant o'i b calon eu hun, Gwrandêwch air yr ARGLWYDD.

a Ad. 17. † Heb. *ſy brophwydi.* b Jer. 14. 14. a 23. 16.

3 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Gwae 'r prophwydi ynfyd, y rhai a rodiant yn ôl eu hysbryd eu hun, ‡ ac heb weled *dim.*

‡ Neu, *a phethau ni's gwelſant.*

4 Dy brophwydi, Israel, ydynt fel c llwynogod yn yr anialwch.

c Can. 2. 15.

5 d Ni safasoch yn † yr adwyau, ac ni chaeasoch y cae i dŷ Israel, i sefyll yn y rhyfel, ar ddydd yr ARGLWYDD.

d Pſ. 106. 23, 30. Pen. 22. 30.

6 e Gwag-dd a gau-ddewiniaeth a welsant, y rhai a ddywedant, Dywedodd yr ARGLWYDD; a 'r ARGLWYDD heb eu hanfon hwynt: a pharasant i *eraill* ddisgwil am gyflawnu 'r gair.

† Neu, *y rhwyg-iadau.*

7 Onid ofer weledigaeth a welsoch, a gauddewiniaeth a draethasoch, pan ddywedasoch, Yr ARGLWYDD a ddywedodd; a minnau heb ddywedyd *?*

e Pen. 12. 24. Ad. 23.

8 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Am leferu o honoch wagedd, a gweled o honoch gelwydd; am hynny wele fi i 'ch erbyn, medd yr Arglwydd DDUW.

9 A bydd fy llaw yn erbyn y prophwydi sydd yn gweled gwagedd, ac yn dewino celwydd; † ynghyfrinach fy mhobl ni byddant, ac o fewn ysgrifen tŷ Israel ni 'sgrifennir hwynt, i dir Israel hefyd ni ddeuant; a f gwybyddwch mai myfi yw yr Arglwydd DDUW.

† Neu, *ynghynulleidfa.* f Pen. 11. 10, 12. g Jer. 6. 14. a 8. 11.

10 ¶ O achos, ie o achos hudo o honynt fy mhobl, gan ddywedyd, g Heddwch; ac nid *oedd* heddwch; un a adeiladai ‡ bared, ac wele eraill h yn ei briddo â *chlai* heb ei dymheru.

‡ Neu, *bared ſalw.* h Pen. 22. 28.

11 Dywed wrth y rhai a'i priddant â *phridd* rhydd, y syrth efe: canys curlaw a fydd, a chwithau gerrig cenllysg a syrthiwch; a gwynt tymhestlog a 'i rhwygai.

12 Wele, pan syrthio 'r pared, oni ddywedir wrthych, *Mae* 'r clai â 'r hwn y priddasoch *ef?*

13 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Minnau a 'i rhwygaf â gwynt tymhestlog yn fy llid; a churlaw fydd yn fy nig, a cherrig cenllysg yn *fy* llidiawgrwydd, i'w ddifetha.

14 Felly y bwriaf i lawr y pared a briddasoch â *phridd* heb ei dymheru, ac a 'i tynnaf hyd lawr, fel y dinoether ei sylfaen, ac efe a syrth, a chwithau a ddifethir yn ei ganol ef; a i chewch wybod mai myfi yw 'r ARGLWYDD.

3411.

i Ad. 9, 21, 23. Pen. 14. 8.

15 Fel hyn y gorphennaf fy llid ar y pared, ac ar y rhai a 'i priddasant â *phridd* heb dymheru, a dywedaf wrthych, Y pared nid yw, na 'r rhai a 'i priddasant;

16 *Sef* prophwydi Israel, y rhai a brophwydant am Jerusalem, ac a welant iddi weledigaethau heddwch, ac nid *oes* heddwch, medd yr Arglwydd DDUW.

17 ¶ Tithau fab dŷn, gosod dy wyneb yn erbyn merched dy bobl, k y rhai a brophwydant o'i calon eu hun; a phrophwyda yn eu herbyn hwynt,

k Ad. 2.

18 A dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Gwae 'r gwniadyddesau clustogau dan holl ‡ benelinoedd ty mhobl, a 'r rhai a weithiant foledau am ben pob corpholaeth; i hela eneidiau. Ai eneidiau fy mhobl a heliwch chwi, ac a gedwch chwi yn fyw yr eneidiau *a ddêl* attoch *?*

‡ Neu, *gefeiliau.*

19 Ac a halogwch chwi fi ym mysg fy mhobl l er dyrneidiau o haidd, ac am dammeidiau o fara, i ladd yr eneidiau ni ddylent farw, a chadw yn fyw yr eneidiau ni ddylent fyw, gan ddywedyd o honoch gelwydd wrth fy mhobl, y rhai a wrandawent gelwydd *?*

l Edrych Diar. 28. 21. Mic. 3. 5.

20 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn erbyn eich clustogau chwi, â 'r rhai yr ydych yno yn hela eneidiau, ‡ i beri *iddynt* ehedeg, a rhwygaf hwynt oddi wrth eich breichiau; a gollyngaf yr eneidiau, *ſef* yr eneidiau yr ydych yn eu hela, i beri *iddynt* ehedeg.

‡ Neu, *i eraill.*

21 Rhwygaf hefyd eich moledau chwi, a gwaredaf fy mhobl o 'ch llaw, ac ni byddant mwy yn eich llaw chwi yn helfa, a m chewch wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD.

m Ad. 9. n Jer. 23. 14.

22 Am driftâu calon y cyfiawn trwy gelwydd, a minnau heb ei ofidio ef; ac n am gadarnhâu dwylaw 'r annuwiol, fel na ddychwelai o 'i ffordd ddrygionus, ‡ trwy addo iddo einioes.

‡ Neu, *fel yr achubwn ei einioes.*

23 O herwydd hynny, o ni welwch wagedd, ac ni ddewinwch ddewiniaeth mwy; canys gwaredaf fy mhobl o 'ch llaw chwi; a p chewch wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD.

Heb. *i'w ſywhau.* o Pen. 12. 24. Ad. 6, &c. Mic. 3. 6. p Ad. 9. Pen. 14. 8. a 15. 7.

PEN. XIV.

1 Duw yn atteb delw-addolwyr yn ôl meddwl eu calon eu hun. 6 Eu hannog hwy i edifarhâu, rhag ofn barnedigaethau, o herwydd gaubrophwydi. 12 Sicr farn Duw ar ddaufon newyn, 15 a bwyſtfilod niweidiol, 17 a chleddyf, 19 a haint y nodau. 22 Gweddill a achubir er eſampl i eraill.

Awst, 17. P. Sul 17 ar ôl y Drindod, B.

YNa q y daeth attaf wŷr o henuriaid Israel, ac a eisteddasant o 'm blaen.

q Pen. 20. 1.

2 A daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

3 Y gwŷr hyn, O fab dŷn, a ddyrchafasant eu heulynnod yn eu calonnau, ac a roddasant dramgwydd eu hanwiredd ar gyfer eu hwynebau: gan ymofyn a ymofyn y cyfryw â myfi *?*

4 Am hynny ymddiddan â hwynt, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Pob un o dŷ Israel, yr hwn a ddyrchafo ei eulynnod yn ei galon, ac a osodo dramgwydd ei anwiredd ar gyfer ei wyneb, ac a ddaw at y prophwyd; myfi yr

‡ Neu, *hefyd pan anfonwyf*

yr ARGLWYDD a attebaf yr hwn a ddelo yn ôl amlder ei eulynnod,

5 I ddal tŷ Israel yn eu calonnau, am iddynt ymddieithrio oddi wrthyf oll trwy eu heulynnod.

6 ¶ Am hynny dywed wrth dŷ Israel, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Trowch a ‡ dychwelwch oddi wrth eich eulynnod, a throwch eich wynebau oddi wrth eich holl ffieidd-dra.

7 Canys pob un o dŷ Israel, ac o'r dieithr a ymdeithio o fewn Israel, a ymneillduo oddi ar fy ôl i, ac a ddyrchafo ei eulynnod yn ei galon, ac a osodo dramgwydd ei anwiredd ar gyfer ei wyneb, ac a ddêl at brophwyd i ymofyn â myfi trwyddo ef; myfi 'r ARGLWYDD a attebaf iddo trwof fy hun.

8 [b] Gosodaf hefyd fy wyneb yn erbyn y gŵr hwnnw, a gwnaf ef [c] yn arwydd ac yn ddiareb, a thorraf ef ymmaith o fysg fy mhobl; [d] fel y gwypoch mai myfi yw yr ARGLWYDD.

9 Ac o's twyllir y prophwyd pan lefaro ef, [e] myfi 'r ARGLWYDD a dwyllodd y prophwyd hwnnw; a mi a estynnaf hefyd fy llaw arno ef, ac a'i difethaf o fysg fy mhobl Israel.

10 A hwy a ddygant eu hanwiredd: un fath fydd anwiredd yr ymofynnydd ag anwiredd y prophwyd:

11 Fel na chyfeiliorno tŷ Israel mwy oddi ar fy ôl, ac na haloger hwynt mwy â'i holl droseddau; ond bod o honynt i mi yn bobl, a minnau iddynt hwy yn Dduw, medd yr Arglwydd DDUW.

12 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf drachefn, gan ddywedyd,

13 Ha fâb dyn, pan becho gwlâd i'm herbyn, trwy wneuthur camwedd, yna 'r estynnaf fy llaw arni, a thorraf [f] ffon ei bara hi, ac anfonaf arni newyn, ac a dorraf ymmaith o honi ddŷn ac anifail.

14 ‖ Pe byddai yn ei chanol y trywyr hyn, Noah, Daniel, a Job, hwynt-hwy yn eu cyfiawnder a achubent eu henaid eu hun *yn unig*, medd yr Arglwydd DDUW.

15 ¶ O's bwystfil niweidiol a yrraf trwy 'r wlâd, a'i ‡ difa o hwnnw, fel y byddo yn anghyfannedd, heb gynniweirydd, rhag ofn y bwystfil:

16 *Pe byddai* 'r trywyr hyn yn ei chanol, *fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, ni waredent na meibion, na merched; hwynt-hwy yn unig a waredid, a 'r tîr a fyddai yn anghyfannedd.

17 ¶ Neu *o's* cleddyf a ddygaf ar y tîr hwnnw, a dywedyd o honof, Cynniwair, gleddyf, trwy 'r tîr, fel y torrwyf ymmaith o hono ddŷn ac anifail:

18 A'r trywyr hyn yn ei ganol, *fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, ni achubent na meibion, na merched; ond hwynt-hwy yn unig a achubid.

19 ¶ Neu *o's* haint a anfonaf i'r wlâd honno, a thywallu o honof ty llid arni mewn gwaed, gan dorri ymmaith o honi ddŷn ac anifail;

20 A Noah, Daniel, a Job yn ei chanol hi, *fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, ni waredent na mâb, na merch; hwynt-hwy yn eu cyfiawnder a waredent eu heneidiau eu hun *yn unig*.

21 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; ‡ Pa faint mwy pan anfonwyf fy mhedair drygfarn, cleddyf, a newyn, a bwystfil niweidiol, a haint, ar Jerusalem, *i* dorri ymmaith o honi ddŷn ac anifail?

22 ¶ Etto wele, bydd ynddi weddill diangol, y rhai a ddygir allan, yn feibion a merched: wele hwynt yn dyfod allan attoch, a chewch weled eu ffyrdd hwynt, a'i gweithredoedd, fel yr ymgyssuroch, o herwydd yr adfyd a ddygais ar Jerusalem, *sef* yr hyn oll a ddygais arni.

23 Ie cyssurant chwi, pan weloch eu ffordd, a'i gweithredoedd: a chewch wybod nad heb achos y gwneuthym yr hyn oll a wneurhym i'w herbyn hi, medd yr Arglwydd DDUW.

PEN. XV.

1 *Trwy ddangos mor anghymmwys i wneuthur defnydd o hont ydyw 'r winwydden,* 6 *y dangosir y llyssid ac y gwrthodid Jerusalem.*

A Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Ha fâb dyn, beth yw coed y winwydden *fwy* nâ phob coed *arall, neu* gainge, yr hon sydd ym mysg prennau 'r coed?

3 A gymmerir o honi goed i wneuthur gwaith? a gymmerant o honi hoel, i grogi un offeryn arni?

4 Wele, [a] yn ymborth i'r tân y rhoddir hi; difaodd y tân ei deupen hi, ei chanol a olosgwyd: a † wasanaetha hi mewn gwaith?

5 Wele, pan oedd gyfan nid ‡ oedd gymmwys i ddim gwaith: pa faint llai, gan ei difa o dân a'i golosgi, y bydd hi etto gymmwys i waith?

6 ¶ Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Megis pren y winwydden ym mysg prennau 'r coed, yr hon a roddais yn ymborth i 'r tân; felly y rhoddaf drigolion Jerusalem.

7 A [b] gosodaf fy wyneb yn eu herbyn hwynt: o'r *naill* dân y deuant allan, a thân *arall* a'i difa hwynt; [c] fel y gwypoch mai myfi yw 'r ARGLWYDD, pan osodwyf fy wyneb i'w herbyn hwynt.

8 Gwnâf hefyd y wlâd yn anrhaith, am † wneuthur o honynt gamwedd, medd yr Arglwydd DDUW.

PEN. XVI.

1 *Trwy gyffelybrwydd o ddŷn bâch mewn gosfidus gyflwr, y dangosir cyflwr naturiol Jerusalem.* 6 *Anfeidrol gariad Duw tu ag atti hi:* 15 *A'i hanferth bätteindra hithau;* 35 *a'i barn dosfi.* 44 *Bod ei phechod hi yn gymmaint a'r eiddo ei mam, ac yn fwy nâ'r eiddo ei chwiorydd Sodoma a Gomerrah, ac am hynny yn galw am farnedigaethau.* 60 *Addaw trugaredd iddi yn y diweda.*

A Daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Ha fâb dyn, gwnâ i Jerusalem adnabod ei ffieidd-dra,

3 A dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW wrth Jerusalem, Dy ‡ drigfa a'th enedigaeth *fydd* o wlâd Canaan; [a] dy dâd *oedd* Amoriad, a'th fam yn Hittites.

4 Ac *am* dy enedigaeth, ar [b] y dydd y'th anwyd, ni thorrwyd dy fogail, ac mewn dwfr ni'th olchwyd ‡ i'th feddalhau; ni'th gyweiriwyd chwaith â halen, ac ni'th rwymwyd â rhwymyn:

5 Ni thofturiodd llygad wrthyt, i wneuthur it' un o hyn, i dofturio wrthyt; ond ar wyneb y maes y'th daflwyd i ffieiddio dy einioes, ar y dydd y'th aned.

a Joan 15. 6.
† Heb. *wydda, neu, ayeia.*
‡ Heb. *ni weithid hi mewn gwaith, &c.*
b Lef. 17. 10. Pen. 14. 8.
c Pen. 6. 7. a 7. 4. a 20. 38, 42, 44.
† Heb. *gamweddu.*
‡ Neu, *dorriad, neu, gychwyniad.*
a Ad. 45.
b Hos. 2. 3.
‡ Neu, *pan earychais arnat.*

3411.

6 ¶ A phan dramwyais heibio it', a th weled ‡ yn ymdrybaeddu yn dy waed, dywedais wrthyt yn dy waed, Bydd fyw; ïe, dywedais wrthyt yn dy waed, Bydd fyw.

7 [c] Yn fyrddiwn y 'th wneuthym fel gwelld y maes, a thi a gynnyddaist, ac a aethost yn fawr, ac a ddaethost i † harddwch godidog: *dy* fronnau a chwyddasant, a 'th wallt a dyfodd, a thi yn llom ac yn noeth *o'r blaen*.

8 Pan euthym heibio it', ac edrych arnat, wele dy amser yn amser serchawgrwydd: yna [d] lledais fy aden drosot, a chuddiais dy noethni: tyngais hefyd it'; ac euthym mewn cyfammod â thi, medd yr Arglwydd DDUW, a thi a aethost yn eiddof fi.

9 Yna mi a'th olchais â dwfr, ïe golchais dy waed oddi wrthyt, ac irais di ag olew.

10 Mi a'th wisgais hefyd â gwaith edau a nodwydd, rhoddais it' hefyd esgidiau o groen daearfoch, a gwregysais di â lliain main, a gorchuddiais di â sidan.

11 Mi a'th herddais hefyd â harddwch, a [e] rhoddais freichledau am dy ddwylaw, a chadwyn am dy wddf.

12 Rhoddais hefyd dlws ar dy * dalcen, a rhlysau wrth dy glustiau, a choron hardd am dy ben.

13 Felly y 'th harddwyd ag aur ac arian; a'th wisg *oedd* liain main, a sidan, a gwaith edau a nodwydd; peillied, a mêl, ac olew a fwyteit: têg hefyd odiaeth oeddit, a ffynnaist yn frenhiniaeth.

14 Aeth allan hefyd it' enw ym mysg y cenhedloedd, am dy degwch: canys cyflawn *oedd* gan fy harddwch, yn hwn a osodaswn arnat, medd yr Arglwydd DDUW.

15 ¶ Ond ti a ymddiriedaist i'th degwch, a [f] phutteiniaist o herwydd dy enw, a thywelltaist dy butteindra ar bob cynniweirydd; eiddo ef ydoedd.

16 [g] Cymmeraist hefyd o'th ddillad, a gwnaethost it' uchelfeydd brithion, a phutteiniaist arnynt: *y fath* ni ddaw, ac ni bydd *felly*.

17 A chymmeraist offer dy harddwch o'm haur ac o'm harian i, y rhai a roddaswn i ti, a gwnaethost it' ddelwau † gwŷr; a phutteiniaist gyd â hwynt.

18 Cymmeraist hefyd dy wisgoedd o waith edau a nodwydd, ac a'i gwisgaist hwynt; fy olew hefyd a 'm harogldarth a roddaist o'i blaen hwynt.

19 Felly fy mwyd, yr hwn a roddaswn i ti, yn beillied, ac yn olew, ac yn têl, â'r *rhai* y 'th borthaswn di; rhoddaist hynny hefyd o'i blaen hwynt yn arogl ‡ peraidd: tel hyn y bu, medd yr Arglwydd DDUW.

20 Cymmeraist hefyd dy feibion a'th ferched, y rhai a blantaist i mi, [h] y rhai hyn a aberthaist iddynt i'w bwyta: ai bychan *hyn* o'th butteindra di,

21 Ladd o honot fy mhlant, a'i rhoddi hwynt i'w tynnu trwy 'r tân iddynt?

22 Ac yn dy holl ffieidd-dra a'th butteindra ni chofiaist ddyddiau dy [i] jeuengctid pan oeddit lom, a noeth, *a* 'th fod yn ymdrybaeddu yn dy waed.

23 A bu ar ôl dy holl ddrygioni (gwae, gwae it', medd yr Arglwydd DDUW)

24 [k] Adeiladu o honot it' uchelfa, a [l] gwneuthur it' ‡ uchelfa ym mhob hyol.

25 Ym mhen pob ffordd yr adeiladaist dy uchelfa, a gwnaethost dy degwch yn ffiaidd, ac a ledaist dy draed i bob cynniweirydd, ac amlheaist dy butteindra.

26 Putteiniaist hefyd [m] gyd â meibion yr Aipht, dy gymmydogion mawr eu cnawd; ac a amlheaist dy butteindra i'm digio i.

27 Am hynny wele, estynnais fy llaw arnat, a phrinheais dy ran, a rhoddais di wrth ewyllys dy gasceion, [n] ‡ merched y Philistiaid, y rhai sydd gywilydd ganddynt dy ffordd ysgeler.

28 [o] Putteiniaist hefyd gyd â meibion Assur, o eisiau cael dy ddigon; a hefyd wedi putteinio gyd â hwynt, ni'th ddigonwyd.

29 Amlheaist hefyd dy butteindra yng-wlâd Canaan hyd Galdea; ac etto ni 'th ddigonwyd â hyn.

30 Mor llesg yw dy galon, medd yr Arglwydd DDUW, gan it' wneuthur hyn oll, *fel* gwaith putteinwraig yn llywodraethu.

31 ‡ Pan [p] adeiladaist dy uchelfa yn mhen pob ffordd, ac y gwnaethost dy uchelfa ym mhob heol, ac nid oeddit fel puttain, gan dy fod yn dirmygu gwobr;

32 *Ond fel* gwraig adorrai ei phriodas, *ac* a gymmerai ddieithriaid yn lle ei gŵr.

33 I bob puttain y rhoddant wobr; ond [q] tydi a roddi dy wobr i'th holl gariadfu, ac a 'i gobrwyi hwynt i ddyfod attat oddi amgylch i'th butteindra.

34 Ac ynnot ti y mae 'r gwrthwyneb i wragedd *eraill* yn dy butteindra, gan na phutteiniodd neb ar dy ôl di: canys lle y rhoddi wobr, ac na roddir gwobr it', yna 'r wyt yn y gwrthwyneb.

35 ¶ Gan hynny, O buttain, clyw air yr ARGLWYDD.

36 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Am dywallt dy frynti, a dadguddio dy noethni, trwy dy butteindra gyd â'th gariadau, a chyd â holl eulynnod dy ffieidd-dra, a thrwy waed dy feibion y rhai a roddaist iddynt;

37 Am hynny wele [r] fi yn casglu dy holl gariadau gyd â'r rhai yr ymddigrifaist; a'r rhai oll a geraist, gyd â'r rhai oll a gasceaist; ïe casglaf hwynt i'th erbyn oddi amgylch, ac a ddinoethaf dy noethni iddynt, fel y gwelont dy holl noethni.

38 Barnaf di hefyd ‡ â barnedigaethau putteiniaid a'r rhai a dywalltant waed, a rhoddaf i ti waed mewn llidiawgrwydd ac eiddigedd.

39 Ie rhoddaf di yn eu dwylaw hwynt, a hwy a ddinyftriant [s] dy uchelfa, ac a fwriant i lawr dy uchel-leoedd: dïosgant di hefyd o'th ddillad, a chymmerant ddodrefn dy harddwch, ac a'th adawant yn llom ac yn noeth.

40 Dygant hefyd dyrfa i'th erbyn, ac a 'th labyddiant â meini, ac â'i cleddyfau y 'th drywanant.

41 [u] Llosgant hefyd dy dai â thân, a gwnânt arnat farnedigaethau yngolwg gwragedd lawer: a mi a wnâf it' beidio â phutteinio, a hefyd ni roddi wobr mwy.

42 Felly y llonyddaf fy llid i 'th erbyn, a symmud fy eiddigedd oddi wrthyt; mi a lonyddaf hefyd, ac ni ddigiaf mwy.

43 Am na chofiaist ddyddiau dy jeuengctid, ond annogaist fi i lid yn hyn oll; am hynny wele, [x] myfi a roddaf dy ffordd ar dy ben, medd yr Arglwydd DDUW; tel na wnelech yr ysgelerder hyn am ben dy holl ffieidd-dra.

44 ¶ Wele, pob diarhebydd a ddiarheba am danat, gan ddywedyd, Fel y fam y *mae* 'r ferch.

45 Merch dy fam, yr hon a ffieiddiodd ei gŵr a 'i meibion, *yawyz* ti; a chwaer dy chwiorydd *yawyz*, y rhai a ffieiddiasant eu

---

‡ Neu, *wedi dy halogi*, neu, *ay fathru*.
[c] Ecsod. 1. 7.
† Heb. *adaurn adaurnau*.
[d] Ruth. 3. 9.
[e] Gen. 24. 22, 47.
* Edrych Esay 3. 21.
[f] Esay 57. 8. Jer. 2. 20 a 3. 2, 6, 20. Pen. 23. 3, 12.
[g] Pen. 7. c. Hos. 2. 8.
† Heb. *gwrryw*.
‡ Heb. *gorphwysdra*.
[h] 2 Bren. 16. 3. Psl. 106. 37. Esay 57. 5. Pen. 20. 26.
[i] Hos. 11. 1.
[k] Ad. 31.
[l] Esay 57. 5, 7. Jer. 2. 20.
‡ Neu, *butteindy*.
[m] Pen. 8. 10, 14. a 23, 19, 20.
[n] 2 Cron. 28. 18. Ad. 57.
‡ Neu, *treſi*.
[o] 2 Bren. 16. 7, 10. 2 Cron. 28. 23. Jer. 2. 18, 36.
[p] Pen. 23. 12, &c.
‡ Neu, *In dy ſerched*.
[q] Esay 30. 6.
* *y mae dy uchelfa*.
[p] Ad. 24. 39.
[r] Jer. 13. 22, 26. Galar. 1. 8. Pen. 23. 22, 29. Hos. 2. 10. a 8. 10.
‡ Neu, *fel barnu*.
[s] Lef. 20. 10. Deut. 22. 22.
[t] Ad. 24. 31.
[u] 2 Bren. 25. 9. Jer. 39. 8. a 52. 13.
[x] Pen. 9. 10. a 11. 21. a 22. 31.

eu gwŷr a'i meibion: [y] eich mam *oedd* Hittïes, a'ch tâd yn Amoriad.

46 A'th chwaer hynaf yw Samaria, hi a'i merched, yn trigo ar dy law aſſiwy: [z] a'th chwaer † jeuangach nâ thi, yr hon ſydd yn trigo ar dy law ddehau, yw Sodoma a'i merched.

47 Etto ni rodiaiſt yn eu ffyrdd hwynt, ac nid yn ôl eu ffieidd-dra hwynt y gwnaethoſt: ‡ megis *pettai hynny* ychydig bach, ymlygraiſt yn ſwy nâ hwy yn dy holl ffyrdd.

48 *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, [a] ni wnaeth Sodoma dy chwaer, na hi na'i merched, fel y gwnaethoſt ti a'th ferched.

49 Wele, hyn oedd anwiredd dy chwaer Sodoma, Balchder, [b] digonedd bara, ac amlder o ſeguryd oedd ynddi ac yn ei merched, ac ni chryfhaodd hi law 'r anghenog a'r tlawd.

50 A hwy a ymddyrchafaſant, ac [c] a wnaethant ffieidd-dra o'm blaen i: am hynny [d] y ſymmudais hwynt, fel y gwelais *yn dda*.

51 Samaria hefyd ni phechodd fel hanner dy bechod di; ond tydi a amlheaiſt dy ffieidd-dra yn fwy nâ hwynt, ac [e] a gyfiawnheaiſt dy chwiorydd yn dy holl ffieidd-dra a wnaethoſt.

52 Tithau yr hon a fernaiſt ar dy chwiorydd, dwg dy wradwydd am dy bechodau, y rhai a wnaethoſt yn ffieiddiach nâ hwynt: cyfiawnach ydynt nâ thi: cywilyddia dithau, a dwg dy wradwydd, gan gyfiawnhâu o honot dy chwiorydd.

53 [f] Pan ddychwelwyf eu caethiwed hwynt, § caethiwed Sodoma a'i merched, a chaethiwed Samaria a'i merched, yna y *dychwelaf* gaethiwed dy gaethion dithau a'th ferched yn eu canol hwynt:

54 Fel y dygech dy warth, ac y'th wradwydder, am yr hyn oll a wnaethoſt, gan gyſſuro o honot hwynt.

55 Pan ddychwelo dy chwiorydd, Sodoma a'i merched, i'w hên gyflwr, a phan ddychwelo Samaria a'i merched i'w hên gyflwr, yna tithau a'th ferched a ddychwelwch i'ch hên gyflwr.

56 Canys ‡ nid oedd mo'r sôn am Sodoma dy chwaer yn dy enau yn nydd dy falchder:

57 Cyn dadguddio dy ddrygioni, megis *yn* amſer *dy* [h] wradwydd gan ferched † Syria, a'r holl rai o'i hamgylch, merched y Philiſtiaid, y rhai a'th ‡ ddïyſtyrant o bobparth.

58 Dy 'ſgelerder, a'th ffieidd-dra hefyd, [i] ti a'i dygaiſt hwynt, medd yr ARGLWYDD.

59 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Felly y gwnâf â thi fel y gwnaethoſt, yr hon a ddïyſtyraiſt lw, i ddiddymmu 'r cyfammod.

60 ¶ Etto mi a gofiaf fy nghyfammod â thi yn nyddiau dy jeuengctid, ac a ſicrhâf it' gyfammod tragywyddol.

61 Yna [k] y cofi dy ffyrdd, ac y cywilyddi, pan dderbyniech dy chwiorydd hŷn nâ thi, gyd â'r rhai jeuangach nâ thi: a rhoddaf hwynt [l] yn ferched it', [m] a *hynny* nid wrth dy ammod di.

62 A mi a ſicrhâf fy nghyfammod â thi; a chei wybod mai myfi *yw* 'r ARGLWYDD:

63 Fel y cofiech di, ac y cywilyddiech, ac na byddo it' mwy agoryd ſafn gan dy wradwydd, pan ddyhudder ſi tu ag attat, am yr hyn oll a wnaethoſt, medd yr Arglwydd DDUW. 3411.

PEN. XVII.

1 *Trwy ddammeg o ddau eryr a gwin-wydden, 11 y dangoſir barnedigaeth Duw ar Jeruſalem, am droi oddi wrth Babilon at yr Aipht. 22 Duw yn addaw plannu cedrwydden yr Eſengyl.*

A Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Mâb dŷn, traetha ddychymmyg, a diarheba ddihareb wrth dŷ Iſrael,

3 A dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Eryr mawr, mawr ei adenydd, hîr ei aſgell, llawn plu, yr hwn oedd iddo † amryw liwiau, a ddaeth i Libanus, ac [a] a gymmerth frigyn uchaf y gedrwydden.

4 Torrodd frîg ei blagur hi, ac a'i dug i dîr maſiandiaeth: yn ninas marchnadyddion y goſododd efe ef.

5 A chymmerth o hâd y tîr, ac a'i bwriodd mewn maes ‡ ffrwythlon; efe a'*i* goſododd *ef* wrth ddyfroedd lawer, *ac* a'i plannodd *fel* helygen.

6 Ac efe a dyfodd, ac a aeth yn winwydden waſgarog, iſel o dŵf, a'i changau yn troi atto ef; a'i gwrâidd oedd dano ei: felly yr aeth yn winwydden, ac y dug geingciau, ac y bwriodd frîg.

7 Yr oedd hefyd ryw eryr mawr, mawr ei eſgyll, ac â llawer o blu: ac wele y winwydden hon yn plygu ei gwrâidd tu ag atto ef, ac yn bwrw ei cheingciau tu ag atto, i'w dyfrhâu ar hŷd rhigolau ei phlaniad.

8 Mewn maes da wrth ddyfroedd lawer y plannaſid hi, i fwrw brîg, ac i ddwyn ffrwyth, fel y byddai yn winwydden harddeg.

9 Dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, A lwydda hi? oni thyn efe ei gwrâidd hi? ac oni thyrr efe ei ffrwyth hi fel y gwywo? ſych holl ddail ei brîg, ac nid trwy fraich mawr, na thrwy bobl lawer, i'w thynnu hi o'i gwrâidd.

10 Ie wele, wedi ei phlannu, a lwydda hi? [b] gan wywo oni wywa, pan gyffyrddo gwŷnt y dwyrain â hi? yn rhigolau ei thŵf y gwywa.

11 ¶ Daeth hefyd air yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

12 Dywed yr awr hon wrth y tŷ gwrthryfelgar, Oni wyddoch beth yw hyn? dywed, Wele, daeth brenin Babilon i Jeruſalem, ac efe a gymmerodd ei brenin hi, a'i thywyſogion, ac a'i dug hwynt gyd ag ef i Fabilon:

13 Ac a gymmerodd o'r hâd brenhinol, ac a wnaeth ag ef gyfammod, ac [c] a'i dug ef dan lw; cymmerodd hefyd gedyrn y wlâd:

14 Fel y byddai 'r deyrnas yn iſel, heb ymddyrchafu, *eithr* † ſeſyll o honi trwy gadw ei gyfammod ef.

15 Ond [d] gwrthryſelodd i'w erbyn, gan anfon ei genhadau i'r Aipht, [e] fel y rhoddid iddo feirch, a phobl lawer: a lwydda efe? a ddïange yr hwn a wnelo hyn? neu a ddiddymma efe 'r cyfammod, ac a waredir ef?

16 *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, [f] ynghartref y brenin yr hwn a'i gwnaeth ef yn frenin, yr hwn y dïyſtyrodd efe ei lw, a'r hwn y diddymmodd efe ei gyfammod, gyd ag ef y bydd efe marw ynghanol Babilon.

Deut. 21. 32. Eſay 1. 10. Heb. *ni nâ thi.* Neu, *darwyd yr hynny, negiſpeth ychain.* Mat. 10. 15. a 11. 24. Gen. 13. 10. Gen. 18. 20. Gen. 19. 24. Eſay 30. Jer. 3. 11. Mat. 12. 41, 42. Edrych Eſay 1. 9. Ad. 60. Jer. 20. 16. Heb. *nid oedd dychwaer Sodoma yn chwedl, neu, yn ſôn yn dy enau.* 2 Bren. 16. 5. 2 Cron. 28. 18. Eſay 7. 1. a 14. 28. Heb. *Aram.* Neu, *gwrtheithiant.* Pen. 23. 49. Pen. 20. 43. Eſay 54. 1. a 60. 4. Galar. 4. 21, &c. Jer. 31. 31, &c.

3411. Ad. 3. Cron. 18. 57. Heb. Bren. 7, 10. Cron. 23. 2. 18. n. 23. 5. a 11. 4. Gen. 13. 10. Gen. 18. 20. Gen. 19. 24. Eſay 30. Jer. 8. 9. Jer. 13. 26. lar. 8. n. 23. 29. oſ. 2. 2 8. Neu, barnu Lef. 20. eur. 22. Ad. 24. 2 Bren. 9. r. 39. 2. 13. Pen. 9. 2 11. 1. a 22. Pen. 23. Pen. 20. Eſay 54. 1. a 60. 4. Galar. 4. 21, &c. Jer. 31. 31, &c.

3411. Deut. 21. 32. Eſay 1. 10. Heb. *ni nâ thi.* Neu, *darwyd yr hynny, negiſpeth ychain.* Mat. 10. 15. a 11. 24. Gen. 13. 10. Gen. 18. 20. Gen. 19. 24. Eſay 30. Jer. 3. 11. Mat. 12. 41, 42. Edrych Eſay 1. 9. Ad. 60. Jer. 20. 16. Heb. *nid oedd dychwaer Sodoma yn chwedl, neu, yn ſôn yn dy enau.* 2 Bren. 16. 5. 2 Cron. 28. 18. Eſay 7. 1. a 14. 28. Heb. *Aram.* Neu, *gwrtheithiant.* Pen. 23. 49. Pen. 20. 43. Eſay 54. 1. a 60. 4. Galar. 4. 21, &c. Jer. 31. 31, &c.

3411. Pen. 19. 12. Hoſ. 13. 15. 2 Cron. 36. 13. Heb. *trwy gadw ei gyfammod ef, i ſeſyll wrtho.* 2 Bren. 24. 20. Eſay 31. 1, 3. Jer. 32. 5. a 34. 3. Pen. 12. 13.

3411.

17 Ac ni wnâ Pharao â'i lu mawr, ac â'i fintai lioſog, *daim* gyd ag ef mewn rhyfel,
g Jer. 52. 4. g wrth godi clawdd, ac wrth adeiladu ceſtyll, i dorri ymmaith lawer einioes.
Pen. 4. 2. 18 Gan ddïyſtyru o hono y llw, gan ddiddymmu 'r cyngrair, (canys wele, eſe a roddaſai ei law) a gwneuthur o heno hynny oll, ni ddïangec.

19 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; *Fel mai* byw fi, ſy llw yr hwn a ddïyſtyrodd efe, a'm cyſammod yr hwn a ddiddymmodd eſe, hwnnw a roddaf fi ar ei ben ei.

b Pen. 12. 13. a 32. 3. 20 Canys b tânaf ſy rhwyd arno, ac eſe a ddelir yn ſy rhwyd, a dygaf ef i Fabilon, ac yno 'r ymddadleuaf ag ef, *am* ei gamwedd a wnaeth i'm herbyn.

i Pen. 12. 14. 21 i A'i holl ffoaduriaid ynghŷd â'i holl ſyddinoedd a ſyrthiant gan y cleddyf, a'r gweddill a waſgerir gyd â phob gwynt; ſel y gwypoch mai myfi 'r ARGLWYDD a'i llefarais.

22 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Mi a gymmeraf heſyd frig y gedrwydden uchel, ac a'i goſodaf: o frig ei blagur y torraf *un* tyner, a mi a'i plannaf ar ſynydd uchel a dyrchafedig.

k Eſay 2. 2, 3. Pen. 20. 40. Mic. 4. 1. 23 Ar k ſynydd uchelder Iſrael y plannaf ef: ac eſe a fwrw frig, ac a ddwg ffrwyth, ac a ſydd yn gedr-wydden harddeg: a phob aderyn o bob rhyw aſgell a drîg dani; dan gyſgod ei changhenni y trigant.

24 A holl brennau 'r maes a gânt wybod mai myfi 'r ARGLWYDD a oſtyngais y pren uchel, ac a ddyrchefais y pren iſel; a ſychais y pren îr, ac a ireiddiais y pren crîn: myfi 'r ARGLWYDD a'i llefarais, ac a'i gwneuthym.

PEN. XVIII.

Awſt, 18. B. Sul 17 ar ôl y Drindod P. *1 Duw yn argyoeddi anghyfiawn ddiareb y grawnwin ſurion; 5 yn dangos y modd y gwnâ efe â thâd cyfiawn: 10 ac â mâb anghyfiawn i dâd cyfiawn: 14 ac â mâb cyfiawn i dâd anghyfiawn: 19 ac â'r annuwiol a edifarhao: 24 ac â'r duwiol a ymadawo a'i ddduwioldeb. 25 Y mae 'n ymddiffyn ei gyfiawnder, 31 ac yn annog i ediſeirwch.*

A Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Pa ham gennych arferu 'r ddiareb hon am dîr Iſrael, gan ddywedyd, a Y tadau a fwytaſant rawnwin ſurion, ac ar ddannedd y plant y mae dingcod?

d Lef. 18. 19. a 20. 18. e Ecſod. 22. 21. Lef. 19. 13. a 25. 14. f Ecſod. 22. 26. Deut. 24. 12. g Deut. 15. 7. Eſay 58. 7. Mat. 25. 35. h Ecſod. 22. 25. Lef. 25. 36, 37. Deut. 23. 19. Pſ. 15. 5.

3 *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, ni bydd i chwi mwy arferu 'r ddiareb hon yn Iſrael.

4 Wele, yr holl eneidiau, eiddof fi ydynt; fel enaid y tâd, felly heſyd enaid y mâb, eiddof fi ydynt: yr enaid a becho, hwnnw a fydd marw.

5 ¶ Canys o's bydd gŵr yn gyfiawn, ac yn gwneuthur barn a chyfiawnder;

6 Heb b fwyta ar y mynyddoedd, na chyfodi ei lygaid at eulynnod tŷ Iſrael, ac heb c halogi gwraig ei gymmydog, na neſâu at d wraig fiſglwyſus,

7 Na e gorthrymmu neb, *ond* a roddes ei f wyſtl i'r dyledwr yn ei ôl, ni threiſiodd drais, g ei fara a rôdd i'r newynog, ac a ddilladodd y noeth,

8 Ni roddes ar b uſuriaeth, ac ni chymmerodd ychwaneg, ei law a dynnodd yn ei hôl oddi wrth anwiredd, gwîr farn a wnaeth rhwng gŵr a gŵr,

9 Yn ſy neddfau y rhodiodd, a'm barnedigaethau a gadwedd, i wneuthur gwir-

ionedd; cyfiawn yw; gan fyw eſe a fydd byw, medd yr Arglwydd DDUW.

3411.

† Neu, *dorrwr tai.*

10 ¶ O's cenhedla efe fâb yn † lleidr, ac yn tywallt gwaed, ac a wnâ ‡ gyffelyb i'r un o'r *pethau* hyn,

‡ Neu, *i'w frawd yn erbyn y pethau hyn.*

11 Ac ni wnâ yr un o'r *pethau* hynny, ond ar y mynyddoedd y bwyty, a gwraig ei gymmydog a haloga,

12 Yr anghenus a'r tlawd a orthrymma, trais a dreiſia, gwyſtl ni rydd dracheſn, ac at eulynnod y cyfyd ei lygaid, a wnaeth ffieidd-dra,

13 Ar uſuriaeth y rhoddes, ac ychwaneg a gymmer; gan hynny a fydd eſe byw? Ni bydd byw: gwnaeth yr holl ffieidd-dra hyn; gan farw y bydd farw; i ei waed a fydd arno ei hun.

i Lef. 20. 9. Act. 18. 6.

14 ¶ Ac wele, *o's* cenhedla fâb a wêl holl bechodau ei dâd y rhai a wnaeth eſe, ac a yſtyria, ac ni wnâ felly,

15 Ar y mynyddoedd ni fwyty, a'i lygaid ni chyfyd at eulynnod tŷ Iſrael, ni haloga wraig ei gymmydog,

16 Ni orthrymma neb chwaith, ni † atta wyſtl, ac ni threiſia drais, ei fara a rydd i'r newynog, a'r noeth a ddillada,

† Heb. *wyſtla wyſtl*, neu, *chymmer yngwyſtl.*

17 *Ns* thrŷ ei law oddi wrth yr anghenog, uſuriaeth na llôg ni chymmer, ſy marnau a wnâ, yn ſy neddfau y rhodia: hwnnw ni bydd farw am anwiredd ei dâd; gan fyw y bydd eſe byw.

18 Ei dâd am orthrymmu 'n dôſt, a threiſio ei frawd trwy orthrech, a gwneuthur yr hyn nid *oedd* dda ym myſg ei bobl, wele, efe a fydd marw yn ei anwiredd.

19 ¶ Etto chwi a ddywedwch, Pa ham? k oni ddŵg y mâb anwiredd y tâd? Pan wnelo 'r mâb farn a chyfiawnder, *a* chadw ſy holl ddeddfau, a'i gwneuthur hwynt, gan fyw efe a fydd byw.

k Ecſod. 20. 5. Deut. 5. 9.

20 Yr enaid a becho, hwnnw a fydd marw. l Y mâb ni ddŵg anwiredd y tâd, a'r tâd ni ddŵg anwiredd y mâb: cyfiawnder y cyfiawn fydd arno ef; a drygioni 'r drygionus fydd arno ynteſ.

l Deut. 24. 16. 2 Bren. 14. 6. 2 Cron. 25. 4. Jer. 31. 29, 30.

21 Ond m o's yr annuwiol a ddychwel oddi wrth ei holl bechodau, y rhai a wnaeth, a chadw ſy holl ddeddfau, a gwneuthur barn a chyfiawnder, efe gan fyw a fydd byw, ni bydd efe marw.

m Pen. 33. 12.

22 Ni chofir iddo yr holl gamweddau a wnaeth; yn ei gyfiawnder a wnaeth y bydd efe byw.

23 n Gan ewyllyſio a ewyllyſiwn i farw yr annuwiol, medd yr Arglwydd DDUW, *ac* na ddychwelai oddi wrth ei ffyrdd, a byw?

n Ad. 32. Pen. 33. 11.

24 ¶ Ond o pan ddychwelo 'r cyfiawn oddi wrth ei gyfiawnder, a gwneuthur anwiredd, a gwneuthur yn ôl yr holl ffieidd-dra a wnelo 'r annuwiol; a fydd efe byw? Ni chofir yr holl gyfiawnderau a wnaeth eſe: yn ei gamwedd yr hwn a wnaeth, ac yn ei bechod a bechodd, ynddynt y bydd efe marw.

o Pen. 3. 20. a 33. 12, 13.

25 ¶ p Etto chwi a ddywedwch, Nid cymmwys yw ffordd yr Arglwydd. Gwrandewch yr awr hon, tŷ Iſrael, onid yw *gymmwys* ſy ffordd i? onid ẹich ffyrdd chwi nid ydynt gymmwys?

p Ad. 29. Pen. 33. 7, 20.

26 Pan ddychwelo 'r cyfiawn oddi wrth ei gyfiawnder, a gwneuthur anwiredd, a a marw ynddynt; am ei anwiredd a wnaeth y bydd eſe marw.

27 A phan ddychwelo 'r annuwiol oddi wrth ei ddrygioni yr hwn a wnaeth, a gwneuthur barn a chyfiawnder, hwnnw a geidw yn fyw ei enaid.

28 Am

28 Am iddo yſtyried a dychweiyd oddi wrth ei holl gamweddau y rhai a wnaeth, gan fyw y bydd byw, ni bydd marw.

29 ᵍ Etto tŷ Iſrael a ddywedant, Nid cymmwys yw ffordd yr Arglwydd: Tŷ Iſrael, onid cymmwys ſy ffyrdd i? onid eich ffyrdd chwi nid ydynt gymmwys?

30 Am hynny barnaf chwi, tŷ Iſrael, bob un yn ôl ei ffyrdd ei hun, medd yr Arglwydd DDUW: ʳ Dychwelwch † a throwch oddi wrth eich holl gamweddau, ſel na byddo anwiredd yn dramgwydd i chwi.

31 ¶ Bwriwch oddi wrthych eich holl gamweddau y camweddaſoch ynddynt, a gwnewch iwch' ˢ gâlon newydd, ac ysbryd newydd: canys pa ham, tŷ Iſrael, y byddwch feirw?

32 Canys ᵗ nid oes ewyllys gennyf i farwolaeth y marw, medd yr Arglwydd DDUW. ‡ Dychwelweh gan hynny, a byddwch fyw.

PEN. XIX.

1 Cwynfan am dywyſogion Iſrael, trwy ddammeg o genawon llew a ddelid mewn pyaew; 10 Ac am Jeruſalem, trwy ddammeg o winwydden anrheithiedig.

CYmmer dithau alarnad am dywyſogion Iſrael,

2 A dywed, Beth yw dy ſam? llewes: gorweddodd ym myſg llewod, ynghanol y llewod jeuainge y maethodd hi ei chenawon.

3 A hi a ddug i fynu un o'i chenawon; ª efe a aeth yn llew jeuange, ac a ddyſgodd yſglyfaethu yſglyfaeth; bwytaodd ddynion.

4 Yna y cenhedloedd a glywſant sôn am dano; ᵇ daliwyd ef yn eu ffos hwynt, a dygaſant ef mewn cadwynau i dir yr Aipht.

5 A phan welodd iddi ddiſgwil, *a* darfod am ei gobaith, hi a gymmerodd un *arall* o'i chenawon, *ac* a'i gwnaeth ef yn llew jeuange.

6 Yntef a dramwyodd ym myſg y llewod; ᶜ efe a aeth yn llew jeuange, ac a ddyſgodd yſglyfaethu 'ſglyfaeth; bwytaodd ddynion.

7 Adnabu heſyd eu † gweddwon hwynt, a'i dinaſoedd a anrheithiodd efe; ïe anrheithiwyd y tîr a'i gyflawnder gan lais ei rund ef.

8 Yna ᵈ y cenhedloedd a ymoſodaſant yn ei erbyn ef o amgylch, o'r taleithiau, ac ᵉ a dânaſant eu rhwyd arno: ac efe a ddaliwyd yn eu ffos hwynt.

9 A hwy a'i rhoddaſant ef yngharchar mewn ‡ cadwyni, ac a'i dygaſant at frenin Babilon; dygaſant ef i ymddiffynfeydd, ſel na chlywid ei lais ef mwy ar fynyddoedd Iſrael.

10 ¶ Dy fam *ſydd* fel gwinwydden yn dy † waed di, wedi ei phlannu wrth ddyfroedd; ffrwythlon a brigog oedd, o herwydd dyfroedd lawer.

11 Ac yr oedd iddi wïail cryfion, yn deyrnwïail llywodraethwyr, a'i huchder *oedd* uchel ym myſg y tewfrig; ſel y gwelid hi yn ei huchder, yn amlder ei changhennau.

12 Ond hi a ddiwreiddiwyd mewn llidiawgrwydd, bwriwyd hi i'r llawr; a ᶠ gwynt y dwyrain a wywodd ei ffrwyth hi: ei gwïail cryfion a dorrwyd, ac a wywaſant; tân a'i hyſodd.

13 Ac yr awr hon hi a blannwyd mewn anialwch, mewn tîr crâs a ſychedig.

14 A ᵍ thân a aeth allan o wialen ei changhennau, yſodd ei ffrwyth hi, ſel nad oedd ynddi wialen gref, yn deyrnwialen i lywodraethu. Galarnad yw hyn, ac yn alarnad y bydd.

PEN. XX.

1 Duw yn gwrthod gadael i henuriaid Iſrael ymgynghori ag ef: 5 Yn aatrodd hiſtori eu hanufudd-doa hwy yn yr Aipht, 10 yn yr anialwch, 27 ac yn eu gwlâd: 33 Yn adaaw eu cynnull hwy trwy 'r eſengyl. 45 Dan enw coedwig y mae yn dangos dinyſtr Jeruſalem.

YN y ſeithfed flwyddyn, o fewn y pummed *mis*, ar y degfed *dydd* o'r mis, ª y daeth gwŷr o henuriaid Iſrael i ymgynghori â'r ARGLWYDD, ac a eiſteddaſant ger fy mron i.

2 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

3 Ha fâb dŷn, llefara wrth henuriaid Iſrael, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; ᵇ Ai i ymofyn â mi yr ydych chwi yn dyfod? Fel mai byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, ni fynnaf gennych ymofyn â mi.

4 † ᶜ A ferni di hwynt? mâb dŷn, a ferni di *hwynt?* gwnâ iddynt wybod ffieiddra eu tadau;

5 ¶ A dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Ar y dydd ᵈ y dewiſais Iſrael, ac y ‡ tyngais wrth hâd tŷ Jacob, ac y'm ᵉ gwneuthym yn hyſbys iddynt yn nhîr yr Aipht, pan dyngais wrthynt, gan ddywedyd, Myfi yw yr ARGLWYDD eich Duw chwi;

6 Yn y dydd y tyngais wrthynt, ar eu dwyn hwynt allan o dîr yr Aipht, i wlâd yr hon a ddarparaſwn iddynt, yn llifeirio o laeth a mêl; ᶠ yr hon yw gogoniant yr holl diroedd:

7 Yna y dywedais wrthynt, Bwriwch ymmaith bob un ffieidd-dra ei lygaid, ac nac ymhalogwch ag eulynnod yr Aipht. Myfi yw yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

8 Er hynny gwrthryfelaſant i'm herbyn, ac ni fynnent wrando arnaf; ni fwriaſant ymmaith ffieidd-dra eu llygaid bob un, ac ni adawſant eulynnod yr Aipht. Yna y dywedais, Tywalldaf arnynt ſy llidiawgrwydd, i gyflawnu ſy nig arnynt ynghanol gwlâd yr Aipht.

9 ᵍ Etto gwneuthym er mwyn fy enw, rhag ei halogi yngolwg y cenhedloedd, y rhai *yr oeddynt* hwy yn eu myſg; yngwŷdd pa rai yr ymhysbyſais iddynt hwy, wrth eu dwyn hwynt allan o dîr yr Aipht.

10 ¶ Am hynny ʰ y dygais hwynt allan o dîr yr Aipht, ac a'i dygais hwynt i'r anialwch.

11 A rhoddais iddynt fy neddfau, † a hysbyſais iddynt fy marnedigaethau; ⁱ y rhai y bydd byw ynddynt y dŷn a'i gwna hwynt.

12 Rhoddais heſyd iddynt fy ᵏ Sabbothau, i fod yn arwydd rhyngof a hwynt, i wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD a'i ſancteiddiodd hwynt.

13 Er hynny tŷ Iſrael a wrthryfelaſant i'm herbyn yn yr anialwch; ni rodiaſant yn fy neddfau, ond dïyſtyriaſant fy marnedigaethau, y rhai y bydd byw ynddynt y dŷn a'i gwnelo hwynt; fy Sabbothau heſyd a ˡ halogaſant yn ddirfawr. Yna y dywedais y tywalldwn fy llid arnynt yn yr ᵐ anialwch, i'w diſetha hwynt.

14 ⁿ Etto

3411.
ª Ad. 25.
ᵇ Mat. 3. 2.
† Neu, *a throwch* eraill.
ᶜ Jer. 32. 39. Pen. 11. 19. a 36. 26.
ᵈ Galar. 3. 33. Pen. 33. 11.
ᵉ 2 Pedr 3. 9.
‡ Neu, *trowch* eraill.

ª Ad. 6.
ᵇ 2 Bren. 23. 33, 34. Jer. 22. 11, 12.
ᶜ Ad. 3.
† Neu, *llyſoedd anghyfannedd*, neu, *gweddwdai*.
ᵈ 2 Bren. 24. 2.
ᵉ 2 Cron. 36. 6. Jer. 22. 18.
‡ Neu, *bichau*.
† Neu, *lonydd-wch*, neu, *gyffelybrwydd*.
ᶠ Pen. 17. 10. Hoſ. 13. 15.

3411.
ᵍ Barn. 9. 15.

ª Pen. 8. 1. a 14. 1.
ᵇ Pen. 14. 3. a Ad. 31.
† Neu, *a ddadleui ditroſtynt hwy*.
ᶜ Pen. 22. 2. a 23. 36.
ᵈ Eſod. 6. 7.
† Heb. *codais fy llaw*, ac ſelly Ad. 6, &c.
ᵉ Eſod. 3. 8. a 4. 31.
ᶠ Pſ. 48. 2. Ad. 15. Dan. 8. 9. a 11. 16.
ᵍ Edrych Eſod. 32. 12. Num. 14. 16. Deut. 9. 28. Ad. 14, 22.
ʰ Eſod. 13. 1.
† Heb. *a gwneuthym i'ddynt wybod*:
ⁱ Lef. 18. 5. Ad. 13, 21. Rhuf. 10. 5. Galat. 3. 12.
ᵏ Eſod. 20. 8. a 31. 13, &c. a 35. 2. Deut. 5. 12.
ˡ Eſod. 16. 27.
ᵐ Num. 14. 29. a 26. 65.

3411.

n Ad. 9, 22.

o Num. 14. 28. p Psal. 106. 26.

p Ad. 6.

q Ad. 13, 24.

14 n Etto gwneuthym er mwyn fy enw, fel na halogid ef yngolwg y cenhedloedd, y rhai y dygais hwynt allan yn eu gŵydd.

15 Ac etto o mi a dyngafwn iddynt yn yr anialwch, na dygwn hwynt i'r wlad a roddafwn *idaynt*, yn lliteirio o laeth a mêl; p honno yw gogoniant yr holl wledydd:

16 q O herwydd iddynt ddïyſtyru fy marnedigaethau, ac na rodiafant yn fy neddfau, ond halogi fy Sabbothau; canys eu calon oedd yn myned ar ôl eu heulynnod.

17 Etto tofturiodd fy llygaid wrthynt, rhag eu dinyſtrio, ac ni wneuthym ddiben am danynt yn yr anialwch.

18 Ond mi a ddywedais wrth eu meibion hwynt yn yr anialwch, Na rodiwchyn neddfau eich tadau, ac na chedwch eu barnedigaethau hwynt, nac ymhalogwch chwaith â'i heulynnod hwynt.

19 Myfi yw yr ARGLWYDD eich Duw chwi. Rhodiwch yn fy neddfau, a chedwch fy marnedigaethau, a gwnewch hwynt:

20 Sanctteiddiwch hefyd fy Sabbothau, fel y byddont yn arwydd rhyngofi a chwithau, i wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

21 Y meibion hwythau a wrthryfelafant i'm herbyn, yn fy neddfau ni rodiafant, a'm barnedigaethau ni chadwafant, trwy eu gwneuthur hwynt, r y rhai y bydd byw yn ddynt y dŷn a'i gwnelo hwynt: halogafant fy Sabbothau. Yna y dywedais y tywallt wn fy llidarnynt, i gyflawnu fy nîg wrthynt yn yr anialwch.

r Ad. 11, 13.

22 s Etto troais hefbio fy llaw, a t gwneuthym er mwyn fy enw, fel na halogid ef yngolwg y cenhedloedd, y rhai y dygafwn hwynt allan yn eu gŵydd.

s Pſal. 78. 38.

t Ad. 9, 14.

23 Hefyd mi a dyngafwn wrthynt yn yr anialwch, u ar eu gwafgaru hwynt ym myſg y cenhedloedd, a'i tänu hwynt ar hŷd y gwledydd;

u Lef. 26. 33. Jer. 15. 7.

24 x O herwydd fy marnedigaethau ni wnaethent, ond fy neddfau a ddïyſtyrafent, fy Sabbothau hefyd a halogafent, a'i llygaid oedd ar ôl eulynnod eu tadau.

x Ad. 13, 16.

25 y Minnau hefyd a roddais iddynt ddeddfau nid *oedaynt* dda, a barnedigaethau ni byddent fyw ynddynt:

y Edrych Ptal. 81. 12. Ad. 39. Rhuf. 1. 24.

26 Ac a'i halogais hwynt yn eu hoffrymmau, z wrth dynnu *trwy dân* bob peth a egoro 'r grôth, fel y dinyſtriwn hwynt; fel y gwybyddent mai myfi yw yr ARGLWYDD.

z 2 Bren. 17. 17. a 21. 6. 2 Cron. 28. 3. a 33. 6. Pen. 16. 20.

27 ¶ Am hynny, fâb dŷn, lleſara wrth dŷ Iſrael, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Etto yn hyn y'm cablodd eich tadau, gan † wneuthur o honynt gamwedd i'm herbyn.

† Heb. *gamweddau o honynt gamwedd.*

28 Canys dygais hwynt i'r tîr a dyngafwn ar ei roddi iddynt, a a gwelfant bob bryn uchel; a phob pren brigog, ac aberthafant yno eu hebyrth, ac yno y rhoddafant eu hoffrymmau digllonedd: yno hefyd y gofodafant eu b harogl peraidd, ac yno y tywallafant eu dïod-offrymmau.

a Eſay 57. 5, &c. b Pen. 16. 19.

29 Yna y dywedais ‡ wrthynt, Beth yw 'r uchelfa 'r ydych chwi yn myned iddi? a Bamah y galwyd ei henw hyd y dydd hwn.

‡ Neu, *iddynt, Beth oedd yr uchelfa, neu, y Bamah?* &c.

30 Am hynny dywed wrth dŷ Iſrael, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Ai ar ffordd eich tadau yr ymhalogwch chwi? ac a butteiniwch chwi ar ôl eu ffieidd-dra hwynt?

31 Canys pan offrymmoch eich offrymmau, gan dynnu eich meibion trwy 'r tân, yr ymhalogwch wrth eich holl eulynnod hyd heddyw: ac fynnaf fi gennych ymofyn â mi, tŷ Iſrael? *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, nid ymofynnir â mi gennych.

c Ad. 3.

32 † Eich bwriad hefyd ni bydd ddim, yr hyn a ddywedwch, Byddwn fel y cenhedloedd, fel teuluoedd y gwledydd, i wafanacthu pren a maen.

† Heb. *a'r hyn a eſgynno ar eich ysbryd.*

33 ¶ *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, yn ddiau â llaw gadarn, ac â braich eſtynnedig, ac â llidiawgrwydd tywallt edig, y teyrnafaf arnoch.

34 A dygaf chwi allan o fyſg y bobloedd, a chaſglaf chwi o'r gwledydd, y rhai y'ch gwafgarwyd ynddynt, â llaw gadarn, ac â braich eſtynnedig, ac â llidiawgrwydd tywallt edig.

35 A dygaf chwi i anialwch y bobloedd, ac ymddadleuaf â chwi yno wyneb yn wyneb.

36 Fel yr ymddadleuais â'ch tadau yn anialwch tîr yr Aipht, felly yr ymddadleuaf â chwithau, medd yr Arglwydd DDUW.

37 A gwnâf iwch' fyned dan y wialen; a dygaf chwi i ‡ rwym y cyfammod.

‡ Neu, *araddodiad.*

38 A d charthaf o honoch y rhai gwrthryfelgar, a'r rhai a droſeddant i'm herbyn: dygaf hwynt o wlâd eu hymdaith, ac e i wlad Iſrael ni ddeuant: a f chewch wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD.

d Pen. 34. 17, 20. Mar. 25. 32, 33. e Jer. 44. 14. f Pen. 6. 7. a 15. 7. a 23. 49.

39 Chwithau tŷ Iſrael, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Ewch, gwafanaethwch bob un ei eulynnod, ac yn ôl hyn *hefyd*, oni wrandewch arnafi: ond na halogwch mwy fy enw ſanctaidd â'ch offrymmau, ac â'ch eulynnod.

40 Canys g yn fy mynydd ſanctaidd, yn mynydd uchelder Iſrael, medd yr Arglwydd DDUW, yno y'm gwafanaetha holl dŷ Iſrael, cwbl o'r wlâd: yno y byddaf fodlon iddynt, ac yno y gofynnaf eich offrymmau, a blaenffrwyth eich offrymmau, gyd â'ch holl ſanctaidd bethau.

g Eſay 2. 2, 3. Pen. 17. 2. Mic. 4. 1. ‡ Neu, *a'r penaf o'ch offrymmau.*

41 Byddaf fodlon i chwi gyd â'ch arogl † peraidd, pan ddygwyf chwi allan o blith y bobloedd, a'ch caſglu chwi o'r tiroedd y'ch gwafgarwyd ynddynt; a mi a ſanctteiddir ynnoch yngolwg y cenhedloedd.

† Heb. *gorphwyfdra.*

42 h Hefyd cewch wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD, pan ddygwyf chwi i dîr Iſrael, i'r tîr y tyngais am ei roddi i'ch tadau.

h Ad. 38, 44.

43 Ac i yno y cofiwch eich ffyrdd, a'ch holl weithredoedd y rhai yr ymhalogaſoch ynddynt; k fel yr alaroch arnoch eich hun, am yr holl ddrygioni a wnaethoch.

i Pen. 16. 61. k Lef. 26. 39. Pen. 6. 9. Hoſ. 5. 15.

44 A l chewch wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD, pan wnelwyf â chwi er mwyn fy enw, nid yn ôl eich ffyrdd drygionus chwi, nac yn ôl eich gweithredoedd llygredig, O tŷ Iſrael, medd yr Arglwydd DDUW.

l Ad. 38. Pen. 24.

45 ¶ Daeth dracheſn air yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

24.

46 Goſod dy wyneb, m fâb dŷn, tu a 'r dehau, ïe difera *eiriau* tu a 'r deau, a phrophwyda yn erbyn coed maes y deau;

m Pen. 21. 2.

47 A dywed wrth goed y deau, Gwrando air yr ARGLWYDD; Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn cynneu ynnot ti dân, ac efe a yſa ynnot ti n bob pren îr, a phob pren ſych; ffagl y ffiam ni ddiffydd, a'r holl wynebau o'r deau hyd y gogledd a loſgir ynddo.

n Luc 23. 31.

48 A phob cnawd a welant, mai myfi yr ARGLWYDD a'i cynneuais; ni's diffoddir ef.

3411.

49 Yna y dywedais, O Arglwydd DDUW, y maent hwy yn dywedyd am danaf, Onid damhegion y mae hwn yn eu traethu?

PEN. XXI.

1 *Ezeciel yn prophwydo yn erbyn Jerusalem trwy arwydd ochenciaio.* 8 *Y cledd yf gloyw-lym,* 18 *yn erbyn Jerusalem,* 25 *yn erbyn y frenhiniaeth,* 28 *ac yn erbyn yr Ammoniaid.*

A Daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Gosod dy wyneb, [a] fab dŷn, tu a Jerusalem, a [b] difera *dy eiriau* tu a'r cysegroedd, a phrophwyda yn erbyn gwlâd Israel,

3 A dywed wrth wlâd Israel, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele fi i'th erbyn, tynnaf helyd fy nghleddyf o'i wain, a thorraf o honot gyfiawn ac anghyfiawn.

4 O herwydd y torraf o honot gyfiawn ac anghyfiawn, am hynny y daw fy nghleddyf allan o'i wain: yn erbyn pob cnawd o'r deau hyd y gogledd;

5 Fel y gwypo pob cnawd i mi yr ARGLWYDD dynnu fy nghleddyf allan o'i wain: ni ddychwel efe mwy.

6 Ochain dithau, fab dŷn, gyd ag ysigtod lwyni; ie ochain yn chwerw yn eu golwg hwynt.

7 A bydd, pan ddywedant wrthyt, Am ba beth yr ydwyt yn ochain? yna ddywedyd o honot, Am y chwedl newydd, am ei fod yn dyfod, fel y toddo pob calon, ac y llaeso [†] dwylaw oll, ac y pallo pob ysbryd, a'r gliniau oll a ânt † fel dwfr; wele efe yn dyfod, ac a fydd, medd yr Arglwydd DDUW.

8 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

9 Prophwyda, fab dŷn, a dywed, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Dywed, [c] Cleddyf, cleddyf a hogwyd, ac a loywyd.

10 Efe a hogwyd i ladd lladdfa, efe a loywyd, fel y byddai ddisglair: a lawenychwn ni? † y mae efe 'n dirmygu gwialen fy mâb, *fel* pob pren.

11 Ac efe a'i rhoddes i'w loywi, i'w ddal mewn llaw; y cleddyf hwn a hogwyd, ac a loywyd, i'w roddi yn llaw y lleiddiad.

12 Gwaedda ac uda, fab dŷn; canys hwn fydd ar fy mhobl, hwn *fydd* yn erbyn holl dywysogion Israel; ‡ dychryn gan y cleddyf fydd ar fy mhobl: am hynny [d] taro *law* ar forddwyd.

13 ‡ Canys profiad yw; a pheth o's y *cleddyf* a ddïystyra 'r wialen? ni bydd efe *mwy*, medd yr Arglwydd DDUW.

14 Tithau, fab dŷn, prophwyda, a [e] tharo law wrth law, a dybler y cleddyf y drydedd waith: cleddyf y lladdedigion, cleddyf lladdedigaeth y gwŷr mawr *ydyw*, yn myned i'w 'stafelloedd hwynt.

15 Rhoddais † flaen y cleddyf yn erbyn eu holl byrth hwynt, i doddi *eu* calon, ac i amlhau *eu* tramgwyddiadau: oh, gwnaed ef yn loyw, ‡ hogwyd ef i ladd.

16 Dos ryw ffordd, *naill* ar y llaw ddehau, † ai ar y llaw asswy, lle y tueddo dy wyneb.

17 Minnau hefyd [f] a darawaf y naill law yn y llall, ac a lonyddaf fy llid: myfi yr ARGLWYDD a'i *lleferais*.

18 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

19 Tithau, fab dŷn, gosod i ti ddwy ffordd, fel y delo cleddyf brenin Babilon; o un tîr y deuant *ill dwy*: a dewis le, ym mhen ffordd y ddinas y dewisi *ef*.

20 Gosod ffordd i ddyfod o'r cleddyf tu a [g] Rabbath meibion Ammon, a thu a Juda, yn erbyn Jerusalem gaerog.

21 Canys safodd brenin Babilon † ar y groesffordd, ym mhen y ddwy ffordd, i ddewino dewiniaeth: gloywodd *ei* ‡ laethau, ymofynnedd † â delwau, edrychodd mewn atu.

22 Yn ei law ddehau yr oedd dewiniaeth Jerusalem, [h] am osod † capteniaid i agoryd safn mewn lladdedigaeth, i ddyrchafu llef gyd â bloedd, i osod offer rhyfel yn erbyn y pyrth, i fwrw clawdd, i adeiladu amddiffynfa.

23 A *hyn* fydd ganddynt, fel dewino dewiniaeth gwagedd yn eu golwg hwynt, ‡ i'r rhai a dyngasant lwon: ond efe a gofia 'r anwiredd, i'w dal *hwynt*.

24 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Am beri o honoch gofio eich anwiredd, gan amlygu eich camweddau, fel yr ymddengys eich pechodau yn eich holl weithredoedd; am beri o honoch *eich* cofio, y'ch delir â llaw.

25 ¶ Tithau halogedig annuwiol dywysog Israel, [i] yr hwn y daeth ei ddydd, yn amser diwedd anwiredd.

26 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Symmud y meitr, a thyn ymmaith y goron; nid yr un *fydd* hon: cyfod yr isel, a gostwng yr uchel.

27 † Dymchwelaf, dymchwelaf, dymchwelaf hi; ac ni bydd *mwyach* [k] hyd oni ddelo 'r hwn y mae yn gyfiawn iddo; ac *iddo ef* y rhoddaf hi.

28 ¶ Prophwyda dithau, fab dŷn, a dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW [l] am feibion Ammon, ac am eu gwaradwydd hwynt; dywed di, Y cleddyf, y cleddyf a dynnwyd: i ladd y gloywyd ef, i ddifetha o herwydd y disgleirdeb.

29 Wrth [m] weled gwagedd i ti, wrth ddewino it' gelwydd, i'th roddi ar ddyddau 'r lladdedigion, y drygionus, [n] y rhai y daeth eu dydd yn amser diwedd eu hanwiredd.

30 [o] ‡ A ddychwelaf fi *ef* i'w wain? yn y lle y'th grëwyd, yn nhîr dy gynnefin y'th farnaf.

31 A thywalltaf fy nigllonedd arnat, â thân fy llidiawgrwydd y chwythaf arnat, a rhoddaf di yn llaw dynion † poethion, cyweraint i ddinystrio.

32 I'r tân y byddi yn ymborth; dy waed fydd ynghanol y tîr; n'th gofir *mwyach*; canys myfi yr ARGLWYDD a'i dywedais.

PEN. XXII.

1 *Rhestr o bechodau Jerusalem.* 13 *Y llysg Duw hwynt megis sothach yn ei ffwrn.* 23 *Llygreigaeth yr holl brophwydi, a'r offeiriaid, a'r tywysogion, a'r bobl.*

GAir yr ARGLWYDD a ddaeth attaf dra-chefn, gan ddywedyd,

2 Tithau fab dŷn, ‡ [a] a ferni di? a ferni [b] ddinas y gwaed? ie ti a wnei iddi wybod ei holl ffieidd-dra.

3 Dywed dithau, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Tywallt gwaed y mae 'r ddinas yn ei chanol, i ddyfod o'i hamser, ac eulynnod a wnaeth hi yn ei herbyn ei hun i ymhalogi.

4 Euog wyt yn dy waed, yr hwn a [c] dywelltaist; a halogedig yn dy eulynnod, y rhai a wnaethost: a thi a neseaist dy ddyddiau, a daethost hyd at dy flynyddoedd: am hynny y'th [d] wneuthym yn warth i'r cenhedloedd, ac yn watwargerdd i'r holl wledydd.

5 Y rhai

• Pen. 20. 46.
• Deut. 32. 2. Amos 7. 16. Mic. 2. 6, 11.
† Heb. yn adwyr.
c Deut. 32. 41. Ad. 15, 28.
† Neu, gwialen fy mâb yw; dirmygu pob pren y mae.
‡ Neu, gwthiwyd hwynt i law i'r cleddyf gyd a'm pobl.
d Jer. 31. 19.
‡ Neu, wedi hod profiad, beth yna? oni bydd-ant i'r wialen fy 'n dïystyru?
e Num. 24. 10. Pen. 6. 11. Ad. 17.
† Neu, loywder, neu, ofn.
‡ Neu, gobïo-gwyd.
† Heb. ymosod, dôs ar y llaw asswy.
f Ad. 14.
g Jer. 49. 2.
† Heb. ar fam y ffordd.
‡ Neu, gyllyll.
† Heb. Teraphim.
h Pen. 4. 2.
† Neu, offer rhyfel.
Heb. hyrddod.
‡ Neu, am y llwon a dyngwyd iddynt.
i Ad. 29. Pen. 35. 5.
† Heb. yn ddymchwelediz, ddymchwelediz, ddymchwelediz, y gosodaf hi.
k Gen. 49. 10. Luc 1. 32, 33. Joan 1. 49.
l Jer. 49. 1. Pen. 25. 2, 3. Zeph. 2. 9.
m Pen. 22. 28.
n Ad. 25.
o Jer. 47. 6, 7.
‡ Neu, Dychwel ef.
† Neu, ynfydion.
‡ Neu, a ddadeui ai tros. &c.
a Pen. 20. 4. a 23. 36.
b Pen. 24. 6, 9. Nah. 3. 1.
c 2 Bren. 21. 16.
d Deut. 28. 37. Pen. 5. 14.

3411.

† Heb. Jraich.
‡ Neu, drahaus, neu, draws.
a Ecsod. 23. 1. Lef. 19. 16.
b Pen. 18. 6, 11.
c Lef. 18. 8. a 20. 11.
d Lef. 18. 19. a 20. 18.
e Lef. 18. 20. a 20. 10. Deut. 22. 22. Jer. 5. 8.
f Lef. 18. 15. a 20. 12.
g Lef. 18. 9. a 20. 17.
h Ecsod. 23. 8. Deut. 16. 19. a 27. 25.
i Ecsod. 22. 25. Lef. 25. 35. Deut. 23. 19.
k Pen. 21. 27.
l Pen. 17. 24.
m Deut. 4. 27. a 28. 25, 64. Pen. 12. 14, 15.
n Pen. 23. 27, 48.
o Neu, ymhalogi.
p Esay 1. 22. Jer. 6. 28, &c.
q Hos. 6. 9.
r Mat. 23. 14.
s Mic. 3. 11. Zeph. 3. 3, 4.
t Lef. 10. 10. Jer. 15. 19. Pen. 44. 23.

5 Y rhai agos a'r rhai pell oddi wrthyt a'th watwarant, yr halogedig o enw, ac aml dy drallod.

6 Wele, tywysogion Israel oeddynt ynnot, bob un yn ei † allu, i dywallt gwaed.

7 Dirmygasant ynnot dâd a mam; gwnaethant yn ‡ dwyllodrus â'r dieithr o'th fewn: gorthrymmasant ynnot yr ymddifad a'r weddw.

8 Dirmygaist fy mhethau sanctaidd, a halogaist fy Sabbothau.

9 [c] Athrodwyr oedd ynnot i dywallt gwaed; [f] ar y mynyddoedd hefyd y bwytasant ynnot ti: gwnânt 'sgelerder o'th fewn.

10 Ymot ti [g] y dadguddient noethni eu tâd: [h] yr aflan o fisglwyf a ddaroftyngent ynnot.

11 [i] Gwnai ŵr hefyd ffieidd-dra â gwraig ei gymmydog, a gŵr [k] a halogai ei waudd ei hun mewn 'sgelerder; ie daroftyngai gŵr ynnot ei [l] chwaer ei hun, merch ei dâd.

12 [m] Gwobr a gymmerent ynnot am dywallt gwaed; [n] cymmeraist usuriaeth ac occraeth, ac elwaist ar dy gymmydogion trwy dwyll, ac anghofiaist fi, medd yr Arglwydd DDUW.

13 ¶ Am hynny wele, [o] tarewais fy llaw wrth dy gybydd-dod yr hwn a wnaethoft, ac am y gwaed oedd o'th fewn.

14 A bery dy galon? a gryfhâ dy ddwylaw yn y dyddiau y bydd i mi a wnelwyf â thi? [p] myfi yr ARGLWYDD a'i lleferais, ac a'i gwnâf.

15 Canys [q] gwasgaraf di ym mysg y cenhedloedd, a thanaf di ar hŷd y gwledydd; a [r] gwnâf i'th aflendid ddarfod allan o honot.

16 A thi a ‡ etifeddi ynnot dy hun yngwŷdd y cenhedloedd; a chei wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD.

17 A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

18 Ha fâb dŷn, [s] tŷ Israel a aeth gennyf yn amhuredd: prês, ac alcam, a haiarn, a phlwm *ydynt* oll ynghanol y pair; amhuredd arian ydynt.

19 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Am eich bod chwi oll yn amhuredd, am hynny, wele fi yn eich casglu chwi i ganol Jerusalem.

20 *Fel* casglu arian, a phrês, a haiarn, a phlwm, ac alcam i ganol y ffwrn, i chwythu tân arnynt i'w toddi; felly yn fy llid, a'm dig, y casglaf *chwi*, ac a'ch gadawaf *yno*, ac a'ch toddaf.

21 Ie casglaf chwi, a chwythaf arnoch â thân fy llidiawgrwydd, fel y todder chwi yn ei chanol hi.

22 Fel y toddir arian ynghanol y pair, felly y toddir chwi yn ei chanol hi; fel y gwypoch mai myfi yr ARGLWYDD a dywelltais fy llidiawgrwydd arnoch.

23 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

24 Dywed wrthi hi, fâb dŷn, Ti yw y tîr fy heb ei buro, heb lawio arno, yn nydd digter.

25 [t] Cyd-fradwriaeth ei phrophwydi o'i mewn, *fydd* fel llew rhuadwy yn 'sglyfaethu 'sglyfaeth; [u] eneidiau a ysasant; [x] trysor a phethau gwerthfawr a gymmerasant; ei gweddwon hi a amlhasant hwy o'i mewn.

26 Ei hoffeiriaid a dreisiasant fy nghyfraith, ac a halogasant fy mhethau sanctaidd: ni wnaethant [y] ragor rhwng cyssegredig a halogedig, ac ni wnaethant wybod *rhagor* rhwng yr aflan a'r glân; cuddiasant heryd eu llygaid oddi wrth fy Sabbothau, a halogwyd fi yn eu mysg hwynt.

27 Ei [z] phennaethiaid *oedd* yn ei chanol, fel bleiddiaid yn y glyfaethu 'sglyfaeth i dywallt gwaed, i ddifetha eneidiau, er elwa elw.

28 Ei [a] phrophwydi hefyd a'i priddasant hwy â *chlai* anhymherus, [b] gan weled gwagedd, a dewino iddynt gelwydd, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, a'r ARGLWYDD heb ddywedyd.

29 Pobl y tîr a arferasant ‡ dwyll, ac a dreisiasant drais, ac a orthrymmasant y truan a'r tlawd; y dieithr hefyd a orthrymmasant † yn anghyfiawn.

30 [c] Ceisiais hefyd ŵr o honynt i [d] gau 'r cae, ac i [e] sefyll ar yr adwy o'm blaen dros y wlad, rhag ei dinystrio; ac ni's ceisais.

31 Am hynny y tywelltais fy nigofaint arnynt, â thân fy llidiawgrwydd y difethais hwynt; [f] eu ffordd eu hun a roddais ar eu pennau hwynt, medd yr Arglwydd DDUW.

PEN. XXIII.

1 *Putteindra Aholah ac Aholibah.* 22 *Dialeddu ar Aholibah gan ei chariadau.* 36 *Y prophwyd yn argyoeddi eu godineb hwy ill dwyoedd,* 45 *ac yn dangos eu barn hwy.*

YNa y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Ha fâb dŷn, [a] dwy wraig oedd ferched i'r un fam;

3 A [b] phutteiniasant yn yr Aipht, yn eu hieuengctid y putteiniasant: yno y pwysyd ar eu bronnau, ac yno yr yssigasant ddidennau eu morwyndod.

4 A'i henwau hwynt *oedd*, Aholah yr hynaf, ac Aholibah ei chwaer: ac [c] yr oeddynt yn eiddof fi, a phlantasant feibion a merched. Dymma eu henwau; Samaria yw Aholah, a Jerusalem Aholibah.

5 Ac Aholah a butteiniodd pan oedd eiddof fi, ac a ymserchodd yn ei chariadau, *ei* chymmydogion [d] yr Assyriaid;

6 Y rhai a wisgid â glâs, yn ddugiaid, ac yn dywysogion, o wŷr jeuainge dymunol i gŷd; yn farchogion yn marchogaeth meirch.

7 Fel hyn y † gwnaeth hi ei phutteindra â hwynt, â dewis feibion Assur oll, a chyd â'r rhai oll yr ymserchodd ynddynt, â'i holl eulynnod hwynt yr ymhalogodd hi.

8 Ac ni adawodd ei phutteindra *a ddygasai hi* o'r Aipht: canys gorweddasent gyd â hi yn eu hieuengctid, a hwy a yssigasent fronnau ei morwyndod hi, ac a dywalltasent eu putteindra arni.

9 Am hynny y rhoddais hi yn llaw ei chariadau, *sef* yn llaw [e] meibion Assur, y rhai yr ymserchadd hi ynddynt.

10 Y rhai hynny [f] a ddadguddiasant ei noethni hi: hwy a gymmerasant ei meibion hi a'i merched, ac a'i lladdasant hithau â'r cleddyf: a hi a aeth yn † enwog ym mysg gwragedd; canys gwnaethent farn arni.

11 A [g] phan welodd ei chwaer Aholibah, [h] hi a lygrodd ei thraserch yn fwy nâ hi, a'i phutteindra yn fwy nâ phutteindra ei chwaer.

12 [i] Ymserchodd ym meibion Assur, y dugiaid a'r tywysogion o gymmydogion, wedi

3411.

[x] Mic. 3. 11. Zeph. 3. 3.
[a] Pen. 13. 10.
[b] Pen. 21. 29.
‡ Neu, drais.
† Heb. heb farn, neu, iondeb.
[c] Jer. 5. 1.
[d] Pen. 13. 5.
[e] Pfal. 106. 23,
[f] Pen. 9. 10. a 11. 21. a 16. 43.

[a] Jer. 3. 7, 8, 10.
[b] Pen. 16. 46.
[c] Lef. 17. 7. Jos. 24. 14. Pen. 20. 8.
[c] Pen. 16. 8, 20.
[d] 2 Bren. 15. 19.

† Heb. rhoddes.

[e] 2 Bren. 17. 3, 4, 5, 23.
[f] Pen. 16. 37.
† Heb. enw.
g Jer. 3. 8.
h Jer. 3. 11. Pen. 16. 47, 51.
[i] 2 Bren. 16. 7, 10. Pen. 16. 28.

3411. wedi eu gwiſgo yn wŷch jawn, yn ſarchogion yn marchogaeth meirch, yn wŷr jeuainge dymunol i gyd.

13 Yna y gwelais ei halogi hi, *a bod* un ffordd ganddynt ill dwy;

14 Ac iddi hi 'chwanegu ar ei phutteindra: canys pan welodd wŷr wedi eu llunio ar y pared, delwau 'r Caldeaid wedi eu llunio â fermilion,

15 Wedi eu gwregyſu â gwregys am eu llwyni, yn rhagori mewn lliwiau am eu pennau, mewn golwg yn dywyſogion oll, o ddull meibion Babilon yng Nghaldea, tîr eu genedigaeth:

16 Hi a ymſerchodd ynddynt [x] † pan eu gwelodd â'i llygaid, ac a anſonodd genhadau attynt i Galdea.

17 A meibion Babilon a ddaethant atti, i wely cariad, ac a'i halogaſant hi â'i putteindra, a hi a ymhalogodd gyd â hwynt, [l] a'i meddwl a giliodd oddi wrthynt.

18 Felly y dadguddiodd hi ei phutteindra, ac a dadguddiodd ei noethni. Yna [m] y ciliodd ſy meddwl oddi wrthi, fel y † ciliaſai ſy meddwl oddi wrth ei chwaer hi.

19 Etto hi a 'chwanegodd ei phutteindra, gan gofio dyddiau ei hieuengctid, *yn* y rhai y putteiniaſai hi yn nhîr yr Aipht.

20 Canys hi a ymſerchodd yn ei gorddercherwyr, [n] y rhai *yr oedd* eu cnawd *fel* cnawd aſynnod, a'i diferlif *fel* diferlif meirch.

21 Felly y coſiaiſt 'ſgelerder dy jeuenctid, pan yſſigwyd dy ddidennau gan yr Aiphtiaid, am fronnau dy jeuengctid.

22 ¶ Am hynny, Aholibah, ſel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, [o] Wele fi yn cyſodi dy gariadau i'th erbyn, y rhai y ciliodd dy feddwl oddi wrthynt, a dygaf hwynt i'th erbyn o amgylch;

23 Meibion Babilon, a'r holl Galdeaid, Pecod, a Soa, a Choa, holl feibion Aſſûr gyd â hwynt, yn wŷr jeuainge dymunol, yn ddugiaid, a thywyſogion i gŷd, yn bennaethiaid, ac yn enwog, yn marchogaeth meirch, bawb o honynt.

24 A dewant i'th erbyn â menni, cerbydau, ac olwynion, ac â chynnulleidfa o bobl; goſodant i'th erbyn oddi amgylch aſtalch, a tharian, a helm: a rhoddaf o'i blaen hwynt farnedigaeth, a hwy a'th farnant â'i barnedigaethau eu hun.

25 A mi a oſodaf ſy eiddigedd yn dy erbyn, a hwy a wnant â thi yn llidiog: dy drwyn a'th gluſtiau a dynnant ymmaith; a'th weddill a ſyrth gan y cleddyf: hwy a ddaliant dy feibion a'th ferched; a'th weddill a yſir gan y tân.

26 [p] Dioſgant hefyd dy ddillad, a dygant ‡ dy ddodrefn hyfryd.

27 Felly [q] y gwnâf i'th 'ſgelerder, a'th butteindra o dîr yr Aipht, beidio â thi; fel na chodech dy lygaid attynt, ac na chofiech yr Aipht mwy.

28 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele fi yn dy roddi yn llaw [r] y rhai a gaſeaiſt, yn llaw [s] y rhai y ciliodd dy feddwl oddi wrthynt.

29 A gwnânt â thi yn atcas, ac a gymmerant dy holl lafur, ac [t] a'th adawant di yn llom, ac yn noeth: a dadguddir noethni dy butteindra; ïe dy 'ſgelerder a'th butteindra.

30 Mi a wnâf hyn i ti, am butteinio o honot ar ôl y cenhedloedd, am dy halogi gyd â'i heulynnod hwynt.

31 Ti a rodiaiſt yn ffordd dy chwaer; am hynny y rhoddaf finnau ei [u] chwppan hi yn dy law di.

32 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Dwfn a helaeth gwppan dy chwaer a yfi: ti a fyddi i'th watwar, ac i'th dremmygu: y mae llawer yn genni ynddo.

33 Ti a lenwir â meddwdod ac â gofid, o gwppan ſyndod ac anrhaith, o gwppan dy chwaer Samaria.

34 Canys ti [x] a yfi, ac a ſugni o hono, drylli hefyd ei ddarnau eſ, ac a dynni ymmaith dy fronnau dy hun: canys myfi a'i lleferais, medd yr Arglwydd DDUW.

35 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, O herwydd it' [y] fy anghofio, [z] a'm bwrw o honot tu ôl i'th gefn; am hynny dwg dithau dy 'ſgelerder a'th butteindra.

36 ¶ Dywedodd yr ARGLWYDD hefyd wrthyf, [a] † A ferni di, fâb dŷn, Aholah ac Aholibah? ïe mynega iddynt eu ffieiddra;

37 Iddynt dorri prîodas, a [b] *bod* gwaed yn eu dwylaw, ïe gyd â'i heulynnod y puteiniaſant, [c] eu meibion hefyd, y rhai a blantaſant i mi, a dynnaſant trwy *dân* iddynt, i'w hyſu.

38 Gwnaethant hyn ychwaneg i mi; Fy nghyſſegr a aflanhaſant yn y dydd hwnnw, [d] a'm Sabbothau a halogaſant.

39 Canys pan laddaſant eu meibion i'w heulynnod, yna y daethant i'm cyſſegr yn y dydd hwnnw, i'w halogi ef; ac wele, [e] ſel hyn y gwnaethant ynghanol ŷ nhŷ.

40 A hefyd gan anfon o honoch am wŷr ‡ i ddyfod o bell, y rhai yr anſonwyd cennad attynt, ac wele daethant; er mwyn pa rai yr ymolchaiſt, y lliwia ſt dy lygaid, ac yr ymherddaiſt â harddwch.

41 Eiſteddaiſt hefyd ar [f] wely anrhydeddus, a bord drefnus o'i flaen, [g] a goſodaiſt arno ſy arogl-darth a'm holew i.

42 A llais tyrfa heddychol *oedd* gyd â hi, a chyd â'r † cyffredin y dygwyd y ‡ Sabeaid o'r anialwch, y rhai a roddaſant freichledau am eu dwylaw hwynt, a choronau hyfryd am eu pennau hwynt.

43 Yna y dywedais wrth yr hên ei phutteindra, A wnânt hwy yn awr butteindra gyd â hi, a hithau *gyd â hwythau?*

44 Etto aethant atti fel myned at butteinwraig; felly yr aethant at Aholah ac Aholibah, y gwragedd 'ſgeler.

45 ¶ A'r gwŷr cyfiawn hwythau [h] a'i barnant hwy â barnedigaeth putteiniaid, ac â barnedigaeth rhai yn tywallt gwaed: canys putteinio y maent, a gwaed *ſydd* yn eu dwylaw.

46 Canys ſel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, [i] Dygaf i fynu dyrfa arnynt hwy, a rhoddaf hwynt † i'w mudo ac i'w hanrheithio.

47 A'r dyrfa a'i llabyddiant hwy â meini, ac a'i ‡ torrant hwy â'i cleddyfau: eu meibion a'i merched a laddant, a'i tai a loſgant â thân.

48 Fel hyn [k] y gwnâf finnau i 'ſgelerder beidio o'r wlâd, ſel y dyſcir yr holl wragedd, na wnelont yn ôl eich 'ſgelerder chwi.

49 A hwy a roddant eich 'ſgelerder i'ch erbyn, a chwi a ddygwch bechodau eich culynnod; ac [l] a gewch wybod mai myfi yw yr Arglwydd DDUW.

PEN. XXIV.

1 *Trwy ddammeg o grochan berwedig, 6 y dangoſir ſicr dainyſtr Jeruſalem.* 15 *Trwy ſod*

3411.
[u] Jer. 25. 15, &c.
[x] Pſal. 75. 8. Eſay 51. 17.
[y] Jer. 2. 32. a 3. 21. a 13. 25.
[z] Pen. 22. 12.
[a] 1 Bren. 14. 9. Neh. 9. 26.
[a] Pen. 20. 4. a 22. 2.
† Neu, *ddadleui di, ſâb dyn tros, &c.*
[b] Pen. 16. 38.
[c] Pen. 16. 20, 36, 45. a 20. 26. 31.
[d] Pen. 22. 8.
[e] 2 Bren. 21. 4.
‡ Heb. *yn dyfod.*
[f] Eſth. 1. 6. Amos 2. 8. a 6. 4.
[g] Diar. 7. 17.
† Heb. *rhai o amlder dynion.*
‡ Neu, *meddwon.*
[h] Pen. 16. 38.
[i] Pen. 16. 40.
† Heb. *yn ſymmudfa ac yn anrhaith.*
‡ Neu, *neilldu-ant*, neu, *yſgythr-ant.*
[k] Pen. 22. 15.
[l] Pen. 20. 38, 42, 44. a 25. 5.

Sul 18 ar ôl y Drindod, P.

fod Ezeciel heb alaru am farwolaeth ei wraig, 19 y dangosir bod gosid yr Juddewon y tu hwnt i bob tristwch.

3414. DRacheſn yn y mawſed flwyddyn, yn y degfed mis, ar y degfed *dyda* o'r mis, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Yſgrifenna it' enw y dydd hwn, ſâb dŷn, *ie* corph y dydd hwn: ymoſododd brenin Babilon yn erbyn Jeruſalem [a] o fewn corph y dydd hwn.

3 A thraetha ddiareb wrth y tŷ gwrthryſelgar, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [b] Goſod y crochan, goſod, a thywallt heſyd ddwfr ynddo.

4 Caſgl ei ddrylliau iddo, pob dryll têg, y morddwyd, a'r yſgwyddog; llanw *ef* â'r dewis eſgyrn.

5 Cymmer ddewis o'r praidd, a [†] chynneu yr eſgyrn dano, *a* berw eſ yn terwedig, ïe berwed ei eſgyrn o'i fewn.

6 ¶ Am hynny 'r Arglwydd DDUW a ddywed fel hyn, [c] Gwae ddinas y gwaed, y crochan, yr hwn y *mae* ei ſcum ynddo, ac nid aeth ei ſcum allan o hono: tyn ef allan bob yn ddryll; na ſyrthied coelbren arno.

7 O herwydd ei gwaed ſydd yn ei chanol: ar goppa craig y goſododd hi ef; [d] ni'ſ tywalltodd ar y ddaear, i fwrw arno lwch:

8 I beri i ſïd godi i wneuthur dïal; rhoddais ei gwaed hi ar goppa craig, rhag ei guddio.

9 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, [e] Gwae ddinas y gwaed; minnau a wnâf ei thanllwyth yn fawr.

10 Amlhâ 'r coed, cynneu 'r tân, diſa 'r cïg, a gwnä goginiaeth, a lloſger yr eſgyrn.

11 A dôd ef ar ei farwor yn wâg, fel y twymno, ac y lloſgo ei briẽs, ac y toddo ei aflendid ynddo; *ac* y darfyddo ei ſcum.

12 Ymflinodd â chelwyddau, ac nid aeth ei ſcum mawr allan o honi; yn tân y *bwrir* ei ſcum hi.

13 Yn dy aflendid y *mae* 'ſgelerder: o herwydd glanhâu o honof di, ac nid wyt lân, o'th aflendid ni'th lanhëir mwy, hyd [f] oni pharwyf i'm llïd orphwys arnat.

14 Myfi yr ARGLWYDD a'i lleferais, daw, a gwnâf; nid âf yn ôl, ac [g] nid arbedaf, ac nid edïſarhâf. Yn ôl dy ffyrdd, ac yn ôl dy weithredoedd y barnant di, medd yr Arglwydd DDUW.

15 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

16 Wele, ſâb dŷn, ſi yn cymmeryd oddi wrthyt ddymuniant dy lygaid â dyrnod: eto na alara ac na wyla, ac na ddeued dy ddagrau.

17 Taw â llefain, na wnâ ſarwnad, [h] rhwym dy gap am dy *ben*, a dôd dy eſgidiau am dy draed, ac na chau ar *dy* ‡ enau, na fwyta chwaith fara dynion.

18 Felly y lleferais wrth y bobl y borau; a bu farw ſy ngwraig yn yr hwyr; a gwneuthym y borau drannoeth fel y gorchymynaſid i mi.

19 ¶ A'r bobl a ddywedaſant wrthyf, Oni fynegi i ni beth yw hyn i ni, gan it' wneu hur *ſelly?*

20 Yna y dywedais wrthynt, Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

21 Dywed wrth dŷ Iſrael, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele fi yn halogi ſy nghyſſegr, godidowgrwydd eich nerth, dymuniant eich llygaid, † ac anwyldra eich enaid; a'ch meibion a'ch merched, y rhai a adawſoch, a ſyrthiant gan y cleddyf.

22 Ac fel y gwneuthym i, y gwnewch chwithau; [i] ni chauwch ar *eich* geneuau, ac ni fwytewch fara dynion.

23 *Byddwch* a'ch cappiau am eich pennau, a'ch eſgidiau am eich traed: [k] ni alerwch, ac ni wylwch; ond [l] am eich anwiredd y dihoenwch, ac ocheneidiwch bob un wrth ei gilydd.

24 Felly [m] y mae Ezeciel yn arwydd i chwi: yn ôl yr hyn oll a wnaeth eſe y gwnewch chwithau: a phan ddelo hyn, [n] chwi a gewch wybod mai myfi yw 'r Arglwydd DDUW.

25 Tithau fâb dŷn, onid yn y dydd y cymmeraf oddi wrthynt eu nerth, llawenydd eu gogoniant, dymuniant eu llygaid, † ac anwyldra eu henaid, eu meibion a'i merched;

26 ° Y dydd hwnnw y daw yr hwn a ddïango, attat, i beri it' *ei* glywed â'*th* gluſtiau?

27 Yn y dydd hwnnw [p] yr agorir dy ſafn wrth yr hwn a ddïango, lleferi hefyd, ac ni byddi fud mwy: a byddi iddynt yn arwydd; fel y gwypont mai myfi yw yr ARGLWYDD.

PEN. XXV.

1 *Dial Duw ar yr Ammoniaid am eu rhoſyg yn erbyn yr Juddewon*; 8 *Ac ar Foaw, a Seir*, 12 *Ac ar Edom*, 15 *Ac ar y Philiſtiaid.*

A Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Ha fâb dŷn, goſod dy wyneb [a] yn erbyn meibion Ammon, a phrophwyda yn eu herbyn hwynt;

3 A dywed wrth feibion Ammon, Gwrandewch air yr Arglwydd DDUW; Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, [b] Am ddywedyd o honot, Haha, yn erbyn ſy nghyſſegr, pan halogwyd; ac yn erbyn tîr Iſrael, pan anrheithiwyd; ac yn erbyn tŷ Juda, pan aethant mewn caethglud:

4 Am hynny, wele fi yn dy roddi di yn etifeddiaeth i feibion y dwyrain, fel y goſodant eu palaſau ynnot, ac y goſodant eu pebyll o'th fewn: hwy a yſant dy ffrwyth, a hwy a yſant dy laeth.

5 Rhoddaf hefyd Rabbah yn drigfa camelod, a meibion Ammon yn orweddfa defaid: [c] ſel y gwypoch mai myfi yw yr ARGLWYDD.

6 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; O herwydd [d] taro o honot *dy* † ddwylaw, a churo o honot â'*th* ‡ draed, a llawenychu o honot yn *dy* † galon â'th holl ddirmyg yn erbyn tîr Iſrael;

7 Am hynny wele, mi a eſtynnaf ſy llaw arnat, ac a'th roddaf yn ‡ fwyd i'r cenhedloedd, ac a'th dorraf ymmaith o ſyſg y bobloedd, ac a'th ddifethaf o'r tiroedd: dinyſtriaf di; ſel y gwypech mai myfi yw yr ARGLWYDD.

8 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [e] Am ddywedyd o Foab a Seir, Wele dŷ Juda fel yr holl genhedloedd:

9 Am hynny wele fi yn agori † yſtlys Moab o'r dinaſoedd, o'i ddinaſoedd eſ, y *rhai ſydd* yn ei gyrrau, gogoniant y wlad, Beth-jeſimoth, Baalmeon, a Chiriathäim,

10

3414.

† Heb. *a thoſturi.*

[i] Jer. 16. 6, 7. Ad. 17.

[k] Job 27. 15. Pſ. 78. 64.

[l] Lef. 26. 39. Pen. 33. 10.

[m] Pen. 12. 6.

[n] Pen. 6. 7. a 25. 5.

† Heb. *gyrchfa-iad.*

° Pen. 33. 21, 22.

[p] Pen. 3. 26, 27.

3417. Cyflawn. 3424.

[a] Jer. 49. 1, &c. Pen. 21. 28. Amos 1. 13. Zeph. 2. 9.

[b] Pen. 26. 2.

[c] Pen. 24. 24. a 35. 9.

[d] Job 27. 23. Galar. 2. 15. Zeph. 2. 15.

† Heb. *dy law.*

‡ Heb. *droed.*

† Heb. *enaid.*

‡ Neu, *ysbail.*

[e] Eſay 15. a 16. Jer. 48. 1, &c. Amos 2. 1.

† Heb. *y ſg wyddog.*

[a] Jer. 52. 4.

[b] Edrych Jer. 1. 13. Pen. 11. 3.

† Neu, *phemyr-ia.*

[c] Pen. 22. 3.

[d] Lef. 17. 13.

[e] Nah. 3. 1. Hab. 2. 12.

[f] Pen. 16. 42.

[g] Pen. 5. 11.

[h] Edrych Lef. 10. 6. a 21. 10. 2 Sam. 15. 30. Mic. 3. 7. Jer. 16. 5, 7.

‡ Heb. *wefus uchaf.* ac ſelly Ad. 22.

10 I feibion y dwyrain ‡ ynghŷd â meibion Ammon, a rhoddaf hwynt yn etifeddiaeth; fel na chofier meibion Ammon ym mysg y cenhedloedd.

11 Gwnâf farn hefyd ar Foab; fel y gwypont mai myfi yw yr ARGLWYDD.

12 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Am i Edom wneuthur yn erbyn tŷ Juda wrth † wneuthur dîal, a gwneuthur camwedd mawr, ac ymddîal arnynt:

13 Am hynny, medd yr Arglwydd DDUW, yr estynnaf inneu fy llaw ar Edom, a thorraf o honi ddŷn ac anifail; a gwnâf hi yn anrhaith o Deman; ‡ a'r rhai o Ddedan a syrthiant gan y cleddyf.

14 A rhoddaf fy nïaledd ar yr Edomiaid trwy law fy mhobl Israel: a hwy a wnânt ag Edom yn ôl fy nigllonedd, ac yn ôl fy llid; fel y gwypont fy nïaledd, medd yr Arglwydd DDUW.

15 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Am wneuthur o'r Philistiaid trwy ddîal, a dîalu dîal trwy ddirmygcalon, i'w dinystrio † am yr hên gas;

16 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele fi yn estyn fy llaw ar y Philistiaid, a thorraf ymmaith y Cerethiaid, a difethaf weddill porthladd y môr.

17 A gwnâf arnynt † ddîaledd mawr, trwy gerydd llidiog; a chânt wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD, pan roddwyf fy nïaledd arnynt.

3414. ‡ Neu, yn erbyn meibion Ammon. e Pen. 21. 32. f Phal. 137. 7. Jer. 49. 7, 8. Pen. 35. 2. Amos 1. 11. Obad. 11. 1 Esd. 4. 45. † Heb. ddîal dîal. ‡ Neu, hyd Ddedan y syrthiant, &c. h 1 Mac. 5. 3. 2 Mac. 10. 16, 17. Edrych Esay 11. 14. Jer. 49. 2. i Jer. 25. 20. a 47. 2. Amos 1. 6. k 2 Cron. 28. 18. ‡ Neu, a chân tragywyddaol. l Zeph. 2. 4, &c. † Heb. ddîaleddau.

PEN. XXVI.

1 *Bygwth Tyrus am ei rhyfyg yn erbyn Jerusalem.* 7 *Gallu Nabuchodonosor yn ei herbyn hi.* 15 *Cwynfan a syndod y môr o herwydd ei chwymp hi.*

AC yn yr unfed flwyddyn ar ddeg, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Ha fâb dŷn, a o herwydd dywedyd o Dyrus am Jerusalem, b Aha, torrwyd hi, pyrth y bobloedd; trôdd attafi; fo'm llenwir, anrheithiedig yw hi.

3 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi i'th erbyn, O Tyrus, a chodaf genhedloedd lawer i'th erbyn, fel y cyfyd y môr ei donnau.

4 A hwy a ddinystriant geurydd Tyrus, a'i thyrau a ddinystriant: minnau a grafaf ei llwch o honi, ac a'i gwnâf yn goppa craig.

5 Yn danfa rhwydau y bydd ynghanol y môr; canys myfi a lefarodd *hyn*, medd yr Arglwydd DDUW: a hi a fydd yn ysbail i'r cenhedloedd.

6 Ei merched hefyd, y rhai *fydd* yn y maes, a leddir â'r cleddyf; fel y gwypont mai myfi yw yr ARGLWYDD.

7 ¶ Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn dwyn ar Dyrus o'r gogledd, Nabuchodonosor brenin Babilon, c brenin brenhinoedd, â meirch, ac â cherbydau, ac â marchogion, a thorfoedd, a phobl lawer.

8 Dy ferched a ladd efe yn y maes â'r cleddyf, ac a ‡ esyd wrthglawdd i'th erbyn, ac a fwrw glawdd i'th erbyn, ac a gyfyd darian i'th erbyn.

9 Ac efe a esyd beiriannau rhyfel yn erbyn dy geurydd, a'th dyrau a fwrw efe i lawr â'i fwyill.

3416. Cyflawn. 3432. a Esay 23. Jer. 25. 22. a 47. 4. Amos 1. 9. Zech. 9. 2. b Pen. 25. 3. c Dan. 2. 37. ‡ Neu, drywallt offer erddynt.

10 Gan amlder ei feirch ef, eu llwch a'th dd; dy geurydd a gynhyrfiant gan fŵn y marchogion, a'r olwynion, a'r cerbydau, pan ddelo trwy dy byrth di, fel dyfod i ddinas adwyog.

11 A charnau ei feirch y sathr efe dy heolydd oll: dy bobl a ladd efe â'r cleddyf; a'th sefyllfannau cedyrn a ddisgyn i'r llawr.

12 A hwy a anrheithiant dy gyfoeth, ac a ysbeiliant dy farchnadaeth, ac a ddinystriant dy geurydd, a'th dai dymunol a dynnant i lawr; a'th gerrig, a'th goed, a'th bridd, a osodant ynghanol y dyfroedd.

13 d A gwnâf i fŵn e dy ganiadau beidio; ac ni chlywir mwy lais dy delynau.

14 A gwnâf di yn goppa craig; tanfa rhwydau fyddi; ni'th adeiledir mwy: canys myfi yr ARGLWYDD a'i lleferais, medd yr Arglwydd DDUW.

15 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW wrth Dyrus; Oni chryn yr ynysoedd gan fŵn dy gwymp, pan waeddo'r archolledig, pan ladder lladdfa yn dy ganol?

16 Yna f holl dywysogion y môr a ddisgynnant o'i gorseddfeingciau, ac a fwriant ymmaith eu mantelloedd, ac a ddiosgant eu gwisgoedd symmudliw: † dychryn a wisgant, ar y ddaear yr eisteddant, ac a ddychrynant ar *bob* moment, ac a synnant wrthyt.

17 Codant hefyd g alarnad am danat, a dywedant wrthyt, Pa fodd y'th ddifethwyd, yr hon a breswylir † gan forwyr, y ddinas ganmoladwy, yr hon oedd gref ar y môr, hi a'i thrigolion, y rhai a roddasant eu harswyd ar ei holl ymdeithwyr hi?

18 Yr awr hon yr ynysoedd a ddychrynant yn nydd dy gwymp, ïe'r ynysoedd y rhai *sydd* yn y môr a drallodir wrth dy ynediad di ymmaith.

19 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Pan roddwyf di yn ddinas anrheithiedig, fel y dinasoedd ni's cyfanneddir, gan ddwyn arnat y dyfnder, fel y'th guddio dyfroedd lawer;

20 A'th ddisgyn o honof gyd â'r rhai a ddisgynnant i'r pwll, at y bobl gynt, a'th osod yn iselderau'r ddaear, yn yr hên anrhaith, gyd â'r rhai a ddisgynnant i'r pwll, fel na'th breswylier; a rhoddi o honof ogoniant yn nhir y rhai byw;

21 h Gwnâf di yn ‡ ddychryn, ac ni *byddi*; er dy geisio ni'th geir mwy, medd yr Arglwydd DDUW.

Cyflawn. 3432. d Esay 24. 8. Jer. 7. 34. a 10. y. e Esay 23. 16. Pen. 28. 13. f Pen. 32. 10. † Heb. *dychrynfadau*. g Dad. 18. 9. † Heb. *gan y moroedd*. h Pen. 27. 36. a 28. 19. ‡ Heb. *daychryniadau*.

PEN. XXVII.

1 *Cyfoeth Tyrus.* 26 *A'i hanfad gwympo.*

GAir yr ARGLWYDD a ddaeth attaf drachefn, gan ddywedyd,

2 Tithau fâb dŷn, cyfod alarnad am Dyrus;

3 A dywed wrth Dyrus, O dydi yr hon wyt yn trigo wrth borthladdoedd y môr, marchnadyddes y bobloedd i ynysoedd lawer, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Tyrus, ti a ddywedaist, a Myfi wyf berffaith o degwch.

4 Dy derfynau *sydd* ‡ ynghanol y môr, dy adeiladwyr a berffeithiasant dy degwch.

5 Adeiladasant dy holl ystyllod o ffynidwydd o Senir; cymmerasant gedrwydd o Libanus, i wneuthur hwylbren i ti.

6 Gweithiasant rwyfau o dderw o Fasan; † mintai'r Assuriaid ‡ a wnaethant dy feinciau o Ifori o ynysoedd Cittim.

7 Lliain main o'r Aipht o symmudliw oedd yr hyn a ledit i fod yn hwyl it': † glâs a phorphor o ynysoedd Elisah oedd dy do.

8 Trigolion

3416. a Pen. 28. 12. ‡ Heb. *ynghalon*. † Heb. *merch yr Assuriaid*. ‡ Neu, *gwnaethant dy fyrddiaddau o Ifori wedi eu fathru yn daa*. † Neu, *Porphor ac ysgarlaa*.

3416. Cyflawn. 3432. † Heb. *cadarnhau ay rwygiadau.*

8 Trigolion Siden ac Arfad oedd dy rwyfwyr: dy ddoethion di, Tyrus, o'th fewn oedd dy longlywiawdwyr.

9 Henuriaid Gebal a'i doethion oedd ynnot, yn † cau dy agennau; holl longau 'r môr a'i llongwyr oedd ynnot ti, i farchnatta dy farchnad.

10 Y Perſiaid, a'r Lydiaid, a'r Phuttiaid, oedd ryfelwyr it' yn dy luoedd: tarian a helm a grogaſant ynnot, hwy a roddaſant it' harddwch.

11 Meibion Arfad *oedd* gyd â'th luoedd, ar dy gaerau oddi amgylch, a'r Gammadiaid yn dy dyrau: crogaſant eu tariannau ar dy gaerau oddi amgylch; hwy a berffeithiaſant dy degwch.

12 Tarſis *oedd* dy farchnadyddes, o herwydd amlder pob golud; ag arian, haiarn, alcam, a phlwm, y marchnattaſant *yn* dy ffeiriau.

13 Jaſan, Tubal, a Meſech, hwythau *oedd* dy farchnadyddion; marchnattaſant *yn* dy ‡ farchnad am ddynion a lleſtri prês.

14 Y *rhai* o dŷ Togarmah a farchnattaſant *yn* dy ffeiriau, â meirch, a marchogion, a mulod.

15 Meibion Dedan *oedd* dy farchnadwyr; ynyſoedd lawer *oedd* farchnadoedd dy law: dygaſant gyrn Iſori a Hebenus yn anrheg i ti.

‡ *Syria.* 16 ‡ Aram *oedd* dy farchnadydd, o herwydd amled pethau o'th waith di: am garbuncl, porphor, a gwaith edau a nodwydd, a lliain meinllin, a chwrel, a gemmau, y marchnattaſant *yn* dy ffeiriau.

17 Juda, a thir Iſrael, hwythau *oedd* dy farchnadyddion: marchnattaſant *yn* dy farchnad, am wenith Minnith, a Phannag, a mêl, ac olew, a † thriagl.

[b] 1 Bren. 5. 9, 11. Ezra 3. 7. Act. 12. 20. 18 Damaſcus *oedd* dy farchnadydd, yn amlder dy waith o herwydd lliaws pob golud, am win Helbon, a gwlân gwynn.

† Neu, *balm*, neu, *yſtor*. 19 Dan hefyd, a Jaſan ‡ yn cynniwair, a farchnattaſant yn dy farchnadoedd: haiarn wedi ei weithio, caſſia, a'r calamus oedd yn dy farchnad.

20 Dedan *oedd* dy farchnadydd mewn brethynnau † gwerthfawr i gerbydau.

21 Arabia, a holl dywyſogion [c] Cedar *oeda* hwythau ‡ farchnadyddion it' am wŷn, hyrddod, a bychod: yn y rhai hyn *yr oeda* dy farchnadyddion.

‡ Heb. *farchnadyddion ay law.* † Neu, *am bethau godiog*, neu, *am bob math ar bethau.* 22 Marchnadyddion Sebah, a Ramah, hwythau *oedd* dy farchnadyddion: marchnattaſant *yn* dy ffeiriau, am bob prif bêr-aroglau, ac am bob maen gwerthfawr, ac aur.

23 Haran, a Channeh, ac Eden, marchnadyddion Sebah, Aſſur, *a* Chilmad *oeda* yn marchnatta â thi,

24 Dymma dy farchnadyddion † am bethau perffaith, am frethynnau ‡ gleiſion, a gwaith edau a nodwydd, ac am giſtiau gwîr goedd gwerthfawr, wedi eu rhwymo â rhaffau, a'i gwneuthur o gedrwydd ym mylg dy farchnadaeth.

25 Llongau Tarſis oedd † yn canu am danat yn dy farchnad; a thi a lanwyd, ac a ogoneddwyd yn odiaeth ynghanol y moroedd.

[d] Pſal. 48. 7. ‡ Heb. *ynghalon.* [e] Dad. 18. 9, &c. † Neu, *gyd a'th holl*, &c. 26 ¶ Y rhai a'th rwyfaſant a'th ddygaſant i ddyfnder oedd lawer: [d] gwynt y dwyrain a'th ddryllioddt ‡ ynghanol y moroedd.

27 Dy [e] olud, a'th ffeiriau, dy farchnadaeth, dy forwyr, a'th feiſtred llongau, cyweirwyr dy agennau, a marchnadwyr dy farchnad, *a'th* ryfelwyr oll y rhai *ſydd* ynnot, † a'th holl gynnulleidfa yr hon *ſyad* yn dy ganol, a ſyrthiant † ynghanol y môr, ar ddydd dy gwymp di.

3416. Cyflawn. 3432. † Heb. *ynghalon.* ‡ Neu, *pentrefydd.* [f] Job 2. 12. [g] Eph. 4. 1, 3. Jer. 6. 36.

28 Wrth lêf gwaedd dy feiſtred llongau, y ‡ tonnau a gyffroant.

29 Yna pob rhwyfwr, y morwyr, holl lywyddion y moroedd, a ddiſgynnant o'i llongau, ar y tîr y ſafant;

30 A gwnânt glywed eu lêf am danat, a gwaeddant yn chwerw, a [f] chodant lwch ar eu pennau, ac [g] ymdrybaeddant yn y lludw.

31 A hwy a'i gwnânt eu humain yn foelion am danat, ac a ymwregyſant â ſachlîain, ac a wylant am danat â chwerw alar, mewn chwerwedd câlon.

32 A chodant am danat alarnad yn eu cwynſan, a galarant am danat, *gan adywedyd*, Pwy *oedd* fel Tyrus, fel yr hon a ddinyſtriwyd ynghanol y môr?

33 Pan ddelai dy farchnadaeth o'r moroedd, diwellit boblooedd lawer: ag amlder dy olud a'th farchnadoedd y cyfoethogaiſt frenhinoedd y ddaear.

[b] Pen. 26. 19. 34 Y pryd [b] y'th dorrwyd gan y môr, yn nyfnderau 'r dyfroedd, dy farchnad a'th holl gynnulleidfa a ſyrthiaſant, yn dy ganol.

† Heb. *dychrynfadau.* [i] Pen. 26. 21. 35 Holl breſwylwyr yr ynyſoedd a ſynnant am danat, a'i brenhinoedd a ddychrynant ddychryn; hwy a drallodir yn *eu* hwynebau.

36 Y marchnadyddion ym myſg y boblooedd a chwibanant arnat: † [i] dychryn fyddi; ac ni *bydd* byth *mwyach.*

PEN. XXVIII.

1 Barnedigaeth Duw ar dywyſog Tyrus am ei falchder yn erbyn Duw. 11 Cwynfan am fod ei fawr ogoniant ef wedi ei lygru gan bechod. 20 Barnedigaeth Siaon. 24 Addeſeru Iſrael.

DAeth gair yr ARGLWYDD attaf drachefn, gan ddywedyd,

2 Ha fab dŷn, dywed wrth dywyſog Tyrus, Fel hyny dywed yr Arglwydd DDUW; Am falchio dy gâlon, a dywedyd o honot, Duw *yawyf* fi, eiſteddd yr ydwyt *yn* eiſteddfa Duw ‡ ynghanol y moroedd; [a] a thi yn ddŷn, ac nid yn Dduw, er goſod o honot dy galon fel calon Duw:

‡ Heb. *ynghalon.* [a] Eſay 31. 3.

3 Wele [b] di yn ddoethach nâ Daniel; ni chuddir dim dirgelwch oddi wrthyt.

[b] Zech. 9. 2.

4 Trwy dy ddoethineb a'th ddyallgarwch y cefaiſt gyfoeth it', ïe y cefaiſt aur ac arian i'th dryſorau.

[c] Pſal. 62. 10. † Heb. *amlder dy ddoethineb.* 5 [c] Trwy † dy fawr ddoethineb *ac* wrth dy farchnadaeth yr amlheaiſt dy gyfoeth, a'th galon a falchïodd o herwydd dy gyfoeth.

6 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Am oſod o honot dy galon fel calon Duw;

[d] Pen. 30. 11. 2 31. 12. 2 32. 12. 7 O herwydd hynny, wele fi yn dwyn i'th erbyn ddïeithriaid, [d] y trawſaf o'r cenhedloedd; a thynnant eu cleddyfau ar degwch dy ddoethineb, a halogant dy loywder.

8 Diſgynnant di i'r ffos, a byddi farw o farwolaeth yr archolledig ynghanol y môr.

9 Gan ddywedyd a ddywedi di o flaen dy leiddiaid, Duw *ydwyf* fi? a thi *a fydai* yn ddŷn, ac nid yn Dduw, yn llaw dy ‡ leiddiaid.

‡ Neu, *archolledig yda.* 10 Byddi farw o farwolaeth y dïenwaedig trwy law dïeithriaid; canys myfi a'i dywedais, medd yr Arglwydd DDUW.

11 ¶ Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf drachefn, gan ddywedyd,

12 Cyfod, fab dŷn, alarnad am frenin Tyrus, a dywed wrtho, Fel hyn y dywed yr

yr Arglwydd DDUW; Ti ſeliwr nifer, llawn o ddoethineb, a chyflawn o degwch:

13 Ti a fuoſt yn [c] Eden, gardd Duw; pob maen gwerthfawr a'th orchuddiai, ſ ſardius, tophas, ac adamant, beril, onics, a jaſpis, ſaphir, rubi, a ſmaragdus, ac aur: gwaith [f] dy dympanau a'th bibellau a barottowyd ynnot ar y dydd y'th grëwyd.

14 Cerub enneiniog *ydwyt* yn gorchuddio; ac *felly* y'th roddaſwn; oeddit ar ſanctaidd fynydd Duw: ymrodiaiſt ynghanol y cerrig tanllyd.

15 Perffaith *oeddit* ti yn dy ffyrdd, er y dydd y'th grëwyd, hyd oni chaed ynnot anwiredd.

16 Yn amlder dy ſarchnadaeth y llanwaſant dy ganol â thrais, a thi a bechaiſt: am hynny y'th halogaf allan o fynydd Duw, ac y'th ddiſtathaf di, Gerub yn gorchuddio, o ganol y cerrig tanllyd.

17 Balchïodd dy galon yn dy degwch, llygraiſt dy ddoethineb o herwydd dy loywder: bwriat di i'r llawr; o flaen brenhinoedd y'th oſodaf, fel yr edrychont arnat.

18 Trwy amlder dy anwiredd, ag anwiredd dy ſarchnadaeth yr halogaiſt dy gyſſegroedd: am hynny y dygaf dân allan o'th ganol, hwnnw a'th yſa; a gwnâf di yn lludw ar y ddaear yngolwg pawb a'th welant.

19 Y rhai a'th adwaenant oll ym my'g y bobloedd a ſynnant o'th achos: ‖ † dychryn fyddi, ac ni *bydai* byth.

20 ¶ Ynagair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

21 Goſod, fâb dyn, dy wyneb [h] yn erbyn Sidon, a phrophwyda yn ei herbyn hi,

22 A dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi i'th erbyn, Sidon; fel y'm gogonedder yn dy ganol, ac y gwypont mai myfi yw yr ARGLWYDD; pan wnelwyf ynddi farnedigaethau, ac y'm ſanctaiddier ynddi.

23 Canys anfonaf iddi haint, a gwaed i'w heolydd; a bernir yr archolledig o'i mewn â'r cleddyf, *yr hwn fydd* arni oddi amgylch; a chânt wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD.

24 ¶ Ac ni bydd mwy i dŷ Iſrael, o'r holl rai o'i hamgylch a'r a'i dirmygaſant, [i] yſbyddaden bigog, na draenen ofidus; a chânt wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD DDUW.

25 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Pan gaſglwyf dŷ Iſrael o fyſg y bobloedd y rhai y gwaſgarwyd hwy yn eu plith, ac yr ymſanctaiddiwyf ynddynt yngolwg y cenhedloedd; yna y trigant yn eu gwlâd a roddais i'm gwâs Jacob.

26 Ïe trigant ynddi ‡ yn ddïogel, ac adeiladant dai, a [k] phlannant winllannoedd, a phreſwyliant mewn dïogelwch; pan wnelwyf farnedigaethau â'r rhai oll a'i † dirmygant hwy o'i hamgylch; fel y gwypont mai myfi yw yr ARGLWYDD eu Duw.

PEN. XXIX.

Barnedigaeth Pharo am ei fradwriaeth i Iſrael. 8 *Dinyſtr yr Aipht,* 13 *A'i hadferu ym mhen deugain mlynedd.* 17 *Nabuchodonoſor yn cael yr Aipht yn gyflog ac yn wobr am goſpi Tyrus.* 21 *Yr adferir Iſrael.*

YN y degfed *mis* o'r ddegfed flwyddyn, ar y deuddegfed *dydd* o'r mis, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd

2 Goſod, fâb dyn, dy wyneb [a] yn erbyn Pharao brenin yr Aipht, a phrophwyda yn ei erbyn ef, ac [b] yn erbyn yr Aipht oll.

3 Llefara, a dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi i'th erbyn, Pharao brenin yr Aipht, [c] y ddraig fawr, yr hwn ſydd yn gorwedd ynghanol ei afonydd, yr hwn a ddywedodd, Eiddof fi yw fy afon, a mi a'i gwneuthym *hi* i mi fy hun.

4 Eithr [d] goſodaf fachau yn dy ſochgernau, a gwnâf i byſgod dy afonydd lynu yn dy emmau, a chodaf di o ganol dy afonydd, ïe holl byſgod dy afonydd a lynant wrth dy emmau.

5 A mi a'th adawâf yn yr anialwch, ti a holl byſgod dy afonydd: ſyrthi ar wyneb y maes, ni'th geſglir, ac ni'th gynhullir; i fwyſtfilod y maes, ac i ehediaid y neſoedd, y'th roddais yn ymborth.

6 A holl drigolion yr Aipht a gânt wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD; am iddynt fod [e] yn ffon gorſen i dŷ Iſrael.

7 Pan ymaflaſant ynnot erbyn dy law, ti a dorraiſt, ac a rwygaiſt eu holl ſiglwydd: a phan bwyſaſant arnat, ti a dorraiſt, ac a wnaethoſt i'w holl arennau ſeſyll.

8 ¶ Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn dwyn arnat gleddyf, a thorraf ymmaith o honot ddŷn ac anifail.

9 A bydd tîr yr Aipht yn ddiny ſtr, ac yn anrhaith; a chânt wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD: am iddo ddywedyd, Eiddof fi yw 'r afon, a myfi a'i gwneuthym.

10 Am hynny wele fi yn dy erbyn di, ac yn erbyn dy afonydd, a gwnâf dîr yr Aipht yn † ddiffeithwch anrheithiedig, *ac* yn anghyfannedd, [f] o dŵr ‡ Syene hyd yn nherfyn Ethiopia.

11 ‖ Ni chynniwair troed dŷn trwyddi, ai ni chynniwair troed anifail trwyddi, ac ni's cyfanneddir hi ddeugain mlynedd.

12 [h] A mi a wnâf wlâd yr Aipht yn anghyfanneddol ynghanol gwledydd anghyfanneddol, a'i dinaſoedd ſyddant yn anghyfannedd ddeugain mlynedd ynghanol dinaſoedd anrheithiedig; a mi a waſgaraf yr Aiphtiaid ym myſg y cenhedloedd, ac a'i taraf hwynt ar hŷd y gwledydd.

13 ¶ Etto fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [i] Ym mhen deugain mlynedd y caſglaf yr Aiphtiaid o fyſg y bobloedd lle y gwaſgarwyd hwynt.

14 A dychwelaf gaeth-wed yr Aipht, ïe dychwelaf hwynt i dîr Pathros, i dîr eu † preſwylfa; ac yno y byddant [k] yn frenhiniaeth iſel.

15 Iſaf ſydd o'r brenhiniaethau, ac ni'd ymddyrchaif mwy oddi ar y cenhedloedd: canys lleihâf hwynt, rhag arglwyddieuthu ar y cenhedloedd.

16 Ac ni bydd hi mwy i dŷ Iſrael yn hyder, yn dwyn ar gôf *eu* hanwiredd, pan edrychont hwy ar eu hôl hwythau: eithr cânt wybod mai myfi yw yr Arglwydd DDUW.

17 ¶ Ac yn y *mis* cyntaf o'r ſeithfed flwyddyn ar hugain, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

18 Ha fâb dŷn, Nabuchodonoſor brenin Babilon a wnaeth i'w lu waſanaethu gwaſanaeth mawr yn erbyn Tyrus: pob pen a foelwyd, a phob yſgwydd a ddinoethwyd; ond nid oedd am Dyrus gyflog, iddo, ac i'w lu, am y gwaſanaeth a waſanaethodd efe yn ei herbyn hi:

3416. Cyflawn.
3432.
* Pen.31. 8, 9.
† Neu, *Kubi.*
‖ Pen.26. 21.
† Heb. *dychrynfadau.*
a Eſay 23. 4, 12. Jer. 25. 22. a 27. 3.
* Num. 33. 55. Jo. 23. 13.
† Neu, *nawen dyger.*
* Jer. 31. 8.
† Neu, *anrheithiant.*
3415. Cyflawn.
3430.
3433.
a Jer. 44. 30.
b Eſay 19. 1. Jer. 25. 19. a 46. 2.
c Pſ. 74. 13, 14. Eſay 27. 1. a 51. 9. Pen. 32. 2.
d Eſay 37. 29. Pen. 38. 4.
e 2 Bren. 18. 21. Eſay 36. 6.
† Heb. *ddiffeithafedd diffeithfa.*
f Pen. 30. 6.
‡ Heb. *Sefeneh.*
g Pen. 32. 13.
h Pen. 30. 7. Cyflawn. 3473.
i Eſa 19. 23. Jer. 46. 26.
† Neu, *genedigaeth.*
k Pen. 17. 6, 14.
3431.

Cyflawn. 3433.

19 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn rhoddi tîr yr Aipht i Nabuchodonoſor brenin Babilon, ac efe a gymmer ei lîaws hi, ac a ysbeilia ei hyſbail hi, ac a yſglyfaetha ei hyſglyfaeth hi, ſel y byddo hi yn gyflog i'w lu ef.

† Neu, Yn lle *ei gyflog am yr hyn a &c.*

20 † *Am* ei waith yr hwn a wasanaethodd efe yn ei herbyn hi, y rhoddais iddo dîr yr Aipht, o herwydd i mi y gweithiaſant, medd yr Arglwydd DDUW.

[1] Pſ. 132. 17.

21 ¶ Yn y dydd hwnnw [1] y gwnâf i gorn tŷ Iſrael flaguro, a rhoddaf i tithau agoriad genau yn eu canol hwynt: a chânt wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD.

PEN. XXX.

1 Dinyſtr yr Aipht a'i chymnorthwywyr. 20 Y caarnheir braich Babilon i dorri braich yr Aipht.

A Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Prophwyda, fâb dŷn, a dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Udwch, ôch o'r diwrnod.

3 Canys agos dydd, ïe agos dydd yr ARGLWYDD, dydd cymhylog; amſer y cenhedloedd fydd efe.

† Neu, *oſu.*

4 A'r cleddyf a ddaw ar yr Aipht, a bydd † gofid blîn yn Ethiopia, pan ſyrthio 'r archolledig yn yr Aipht, a chymmeryd o honynt ei lîaws hi, a dinyſtrio ei ſeiliau.

Cyflawn. 3433.

5 Ethiopia, a ‡ Libia, a Lydia, [a] a'i gwerin oll, Cub hefyd, a meibion y tîr ſydd yn y cyfammod, a ſyrthiant gyd â hwynt gan y cleddyf.

‡ Heb. *Phut.*

[a] Jer. 25. 20, 24.

6 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Y rhai ſy'n cynnal yr Aipht a ſyrthiant hefyd; a balchder ei nerth hi a ddiſgyn: ſyrthiant ynddi gan y cleddyf [b] o dŵr Syene, medd yr Arglwydd DDUW.

[b] Pen. 29. 10.

[c] Pen. 29. 12.

7 A [c] hwy a wneir yn anghyfannedd ym mhlith y gwledydd anghyfanneddol, a'i dinaſoedd fydd ynghanol y dinaſoedd anrheithiedig.

8 A chânt wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD, pan roddwyf dân yn yr Aipht, ac y torrer ei holl gynnorthwywyr hi.

[d] Eſay 18. 1, 2.

9 Y dydd hwnnw [d] cenhadau a ânt allan oddi wrthyf fi mewn llongau, i ddychrynu Ethiopia ddïofal, a bydd gofid blîn arnynt fel yn nydd yr Aipht: canys wele ef yn dyfod.

10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Gwnâf hefyd i lîaws yr Aipht ddarfod trwy law Nabuchodonoſor brenin Babilon.

[e] Pen. 28. 7.

11 Efe a'i bobl gyd ag ef, [e] y rhai trawſion o'r cenhedloedd, a ddygir i ddifetha 'r tîr: a hwy a dynnant eu cleddyfau ar yr Aipht, ac a lanwant y wlâd â chlelanedd.

[f] Eſay 19. 5.

12 [f] Gwnâf hefyd yr afonydd yn ſychder, a gwerthaf y wlâd i law y drygionus; fe anrheithiaf y wlâd a'i chyflawnder trwy law dïeithriaid: myfi 'r ARGLWYDD a'i dywedodd.

[g] Jer. 43. 12. a 46. 25. Zech. 13. 2.

13 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [g] Difethaf hefyd y delwau, a gwnâf a'r eulynnod ddarfod o Noph; ac ni bydd tywyſog mwyach o dîr yr Aipht: ac ofn a roddaf yn nhîr yr Aipht.

† Neu, *Tanis.*

14 Pathros hefyd a anrheithiaf, a rhoddaf dân † yn Soan, a gwnâf farnedigaethau yn No.

‡ Neu, *Peluſium.*

15 A thywalltaf fy llîd ar ‡ Sin, cryfder yr Aipht; ac a dorraf ymmaith lîaws No.

16 A mi a roddaf dân yn yr Aipht; gan ofidio y gofidia Sin, a No a rwygir, a *bydd* yr Noph gyfyngderau beunydd.

17 Gwŷr jeuainge † Afen a ‡ Phibeſeth a ſyrthiant gan y cleddyf; ac i gaethiwed yr ânt hwy.

† Neu, *Heliopolis.*

‡ Neu, *Phubaſtum.*

18 Ac ar Dehaphneches † y tywylla 'r diwrnod, pan dorrwyf yno jeuau 'r Aipht: a balchder ei chryſder a ddarfydd ynddi: cwmmwl a'i cuddia hi, a'i merched a ânt i gaethiwed.

† Neu, *yr attelir*

19 Felly y gwnâf farnedigaethau yn yr Aipht; ſel y gwypont mai myfi yw yr ARGLWYDD.

20 ¶ Ac yn y *mîs* cyntaf o'r unfed flwyddyn ar ddeg, ar y ſeithfed *dydd* o'r mis, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

[h] Jer. 46. 11.

21 Ha fâb dŷn, torrais fraich Pharao brenin yr Aipht; ac wele, [h] ni's rhwymir, i roddi meddyginiaethau *wrtho*, i oſod rhwymyn i rwymo, i'w gryfhâu i ddal y cleddyf.

1416.

22 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn erbyn Pharao brenin yr Aipht, a mi a dorraf ei freichiau ef, y cryf, a'r *hwn oedd* ddrylliedig, ac a wnâf i'r cleddyf ſyrthio o'i law ef.

23 A mi a waſgaraf yr Aiphtiaid ym myſg y cenhedloedd, ac a'i tânaf hwynt ar hŷd y gwledydd.

24 A mi a gadarnhâf freichiau brenin Babilon, ac a roddaf fy nghleddyf yn ei law ef: ond mi a dorraf freichiau Pharao, ac efe a ochain o'i flaen ef ag ocheneidiau un archolledig.

25 Ond mi a gadarnhâf freichiau brenin Babilon, a breichiau Pharao a ſyrthiant; ſel y gwypont mai myfi yw yr ARGLWYDD, wedi i mi roddi fy nghleddyf yn llaw brenin Babilon, ac iddo yntau ei eſtyn ef ar wlâd yr Aipht.

26 A mi a waſgaraf yr Aiphtiaid ym myſg y cenhedloedd, ac a'i tânaf hwynt ar hŷd y gwledydd; ſel y gwypont mai myfi yw yr ARGLWYDD.

PEN. XXXI.

1 Adrodd i Pharao 3 ogoniant Aſſyria, 10 a'i chwymp am ei balchder. 18 A'r un dynyſtr ar yr Aipht.

A C yn y trydydd *mîs* o'r unfed flwyddyn ar ddeg, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

3416.

2 Dywed, fâb dŷn, wrth Pharao frenin yr Aipht, ac wrth ei lîaws; [a] I bwy yr ydwyt debyg yn dy fawredd?

[a] Ad. 18.

[b] Dan. 4. 10.

3 ¶ Wele, Aſſur oedd [b] gedr-wydden yn Libanus, yn dêg ei cheingciau, a'i brîg yn cyſgodi, ac yn uchel ei huchder, a'i brigyn oedd rhwng y tewfrig.

4 Dyfroedd a'i maethaſai hi, y dyſnder a'i † dyrchaſaſai, â'i haſonydd yn cerdded o amgylch ei phlanſa, bwriodd hefyd ei ffrydiau at holl goed y maes:

† Neu, *dygaſai i fynu.*

5 Am hynny yr ymddyrchaſodd ei huchder hi goruwch holl goed y maes, a'i cheingciau a amlhaſant, a'i changhennau a ymeſtynnaſant, o herwydd dyfroedd lawer, pan † fwriodd hi allan.

‡ Neu, *yrrodd* hwynt *allan.*

6 [c] Holl ehediaid y nefoedd a nythent yn ei cheingciau hi, a holl fwyſtfilod y maes a lydnent dan ei changhennau hi, ïe yr holl genhedloedd llioſog a eiſteddent dan ei chyſgod hi.

[c] Dan. 4. 12.

7 Felly têg ydoedd hi yn ei mawredd, yn hŷd ei brîg, o herwydd ei gwrâidd ydoedd wrth ddyfroedd lawer.

8 Y cedrwydd [d] yngârdd Duw ni allent ei chuddio hi: y ffynnidwydd nid oeddynt debyg

[d] Gen. 2. 8.

debyg i'w cheingciau hi, a'r ffawydd nid oeddynt fel ei changhennau hi; ac un pren yngardd yr Arglwydd nid ydoedd debyg iddi hi yn ei thegwch.

9 Gwnaethwn hi yn dêg gan lïaws ei changhennau: a holl goed Eden, y rhai *oedd* yngardd Duw, a genfigennasant wrthi hi.

10 ¶ Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Oherwydd ymddyrchafu o honot mewn uchder, a rhoddi o honi ei brig ym mysg y tewfrig, ac ymddyrchafu o'i chalon yn ei huchder:

11 Am hynny y rhoddais hi yn llaw cadarn y cenhedloedd: gan wneuthur y gwnâ ese iddi; am ei drygioni y bwriais hi allan.

12 A dïeithraid, [c] rhai ofnadwy y cenhedloedd, a'i torrasant hi ymmaith, ac a'i gadawsant hi: ar y mynyddoedd, ac yn yr holl ddyffrynnoedd y syrthiodd ei brig hi, a'i changhennau a dorrwyd yn holl afonydd y ddaear: a holl bobloedd y tîr a ddisgynnasant o'i chysgod hi, ac a'i gadawsant hi.

13 Holl ehediaid y nefoedd a drigant ar ei † chyff hi: a holl fwystfilod y maes a fyddant ar ei changhennau hi;

14 Fel nad ymddyrchafo holl goed y dyfroedd yn eu huchder, ac na roddont eu brigyn rhwng y tewfrig, ac na safo 'r holl goed dyfradwy ‡ yn eu huchder: canys [d] rhoddwyd hwynt oll i farwolaeth yn y tîr isaf, ynghanol meibion dynion, gyd â'r rhai a ddisgynnant i'r pwll.

15 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Yn y dydd y disgynnodd hi i'r bedd, gwneuthym alaru: toais y dyfnder am dani hi, ac atteliais ei hafonydd, fel yr attaliwyd dyfroedd lawer: † gwneuthym i Libanus alaru am dani hi, ac *yr ydoedd ar* holl goed y maes lesmair am dani hi.

16 Gan sŵn ei chwymp hi y cynhyrfais y cenhedloedd, pan wneuthym iddi ddisgyn i uffern, gyd â'r rhai a ddisgynnant i'r pwll; a [g] holl goed Eden, y dewis a'r gorau yn Libanus, y dyfradwy oll, [h] a ymgyssurant yn y tîr isaf.

17 Hwythau hefyd gyd â hi a ddisgynnant i uffern, at laddedigion y cleddyf a'r rhai *oedd* fraich iddi, *y rhai* a drigasant dan ei chysgod hi ynghanol y cenhedloedd.

18 ¶ [i] I bwy felly ym mysg coed Eden yr oeddit debyg mewn gogoniant a mawredd? etto ti a ddisgynnir gyd â choed Eden i'r tîr isaf: [k] gorweddi ynghanol y rhai dïenwaededig, gyd â lladdedigion y cleddyf. Dymma Pharao a'i holl lïaws, medd yr Arglwydd DDUW.

PEN. XXXII.

1 *Cwynfan am erchyll gwymp yr Aipht.* 11 *Cleddyf Babilon a'i dinystria hi.* 17 *Y dygir hi i wared i uffern ym mhlith y cenhedloedd dïenwaededig.*

A Cyn y deuddegfed mîs o'r ddeuddegfed flwyddyn, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Ha fâb dŷn, cyfod alarnad am Pharao brenin yr Aipht, a dywed wrtho, [a] Tebygaist i lew jeuanc y cenhedloedd, ac [b] *yr ydwyt* ti fel † morfil yn y moroedd: a daethost allan gyd â'th afonydd, cythryblaist hefyd y dyfroedd â'th draed, a methraist eu hafonydd hwynt.

3 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW;

[c] Minnau a dânaf fy rhwyd arnat â chynulleidfa pobloedd lawer; a hwy a'th godant yn fy rhwyd i.

4 [d] Gadawaf di hefyd ar y tîr, taflaf di ar wyneb y maes, a gwnâf i holl ehediaid y nefoedd drigo arnat ti; îe o honot ti y diwallaf fwystfilod yr holl ddaear.

5 Rhoddaf hefyd dy gig ar y mynyddoedd, a llanwaf y dyffrynnoedd â'th uchder di.

6 Mwydaf hefyd â'th waed † y tîr yr wyt yn nofio ynddo, hyd y mynyddoedd; a llenwir yr afonydd o honot.

7 Ie [e] cuddiaf y nefoedd wrth dy ddiffoddi, a thywyllaf eu sêr hwynt; yr haul a guddiaf â chwmmwl, a'r lleuad ni wna i'w goleuni oleuo.

8 Tywyllaf arnat holl lewyrch goleuadau 'r nefoedd; a rhoddaf dywyllwch ar dy dîr, medd yr Arglwydd DDUW.

9 A digiaf galon pobloedd lawer, pan ddygwyf dy ddinystr ym mysg y cenhedloedd i diroedd nid adnabuost.

10 A gwnâf i bobloedd lawer ryseddu wrthyt, a'i brenhinoedd a ofnant yn fawr o'th blegid, pan wnelwyf i'm cleddyf ddisgleirio o flaen eu hwynebau hwynt; [f] a hwy ar *bob* munyd a ddychrynant, bob un am ei einioes, yn nydd dy gwymp.

11 ¶ Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Cleddyf brenin Babilon a ddaw arnat ti.

12 A chleddyfau y rhai cedyrn y cwympaf dy llïaws, *byddant* oll [g] yn gedyrn y cenhedloedd; a hwy a anrheithiant falchder yr Aipht; a'i holl llïaws hi a ddinystrir.

13 Disethaf hefyd ei holl anifeiliaid hi oddi wrth ddyfroedd ‡ lawer; [h] ac ni sathr troed dŷn hwynt mwy, ac ni fathra carnau anifeiliaid hwynt.

14 Yna y gwnâf yn ddyfnion eu dyfroedd hwynt, a gwnâf i'w hafonydd gerdded fel olew, medd yr Arglwydd DDUW.

15 Pan roddwyf dîr yr Aipht yn anrhaith, ac anrheithio 'r wlâd o'i llawnder, pan darawyf y rhai oll a bresyliant ynddi, yna y cânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

16 Dymma 'r galar a alarant am dani hi; merched y cenhedloedd a alarant am dani hi: galarant am dani hi, *sef* am yr Aipht, ac am ei llïaws oll, medd yr Arglwydd DDUW.

17 ¶ Ac yn y ddeuddegfed flwyddyn, ar y pymthegfed *dydd* o'r mis, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

18 Cwyna, fâb dŷn, am llïaws yr Aipht, a disgyn hi, hi a merched y cenhedloedd enwog, i'r tîr isaf, gyd â'r rhai a ddisgynnant i'r pwll.

19 [i] Teccach nâ phwy oeddit? [k] disgyn a gorwedd gyd â'r rhai dïenwaededig.

20 Syrthiant ynghanol y rhai a laddwyd â'r cleddyf: † i'r cleddyf y rhoddwyd hi: lusgwch hi a'i llïaws oll.

21 [l] Llefared crysion y cedyrn wrthi hi o ganol uffern gyd â'r chynnorthwywyr; [m] disgynnasant, gorweddant yn ddïenwaededig, wedi eu lladd â'r cleddyf.

22 [n] Yno y *mae* Assur a'i holl gynnulleidfa, a'i feddau o amgylch; wedi eu lladd oll, a syrthio trwy 'r cleddyf.

23 Yr hon y rhoddwyd ei beddau yn ystlysau 'r pwll, a'i chynnulleidfa ydoedd o amgylch ei bedd; wedi eu lladd oll, a syrthio trwy 'r cleddyf, y rhai a barasant arswyd yn nhîr y rhai byw.

3378. [c] Pen. 28. 7.

† Heb. *chwymp.*

‡ Heb. *arnynt eu hunain am ei huchder.* [d] Ps. 82. 7.

† Heb. *tawais, neu, tywyllais Libanus am dani hi.* [g] Esay 14. 8. [h] Pen. 32. 31.

[i] Ad. 2. Cyflawn. 3433. [k] Pen. 28. 10. a 32. 19, 21, 24, &c.

3417. Cyflawn. 3433.

[a] Pen. 19. 2. [b] Pen. 29. 3.

† Neu, *draig.*

[c] Pen. 12. 13. a 17. 20.

[d] Pen. 29. 5.

† Heb. *dir dy nofiad.* [e] Esay 13. 10. Joel 2. 31. a 3. 15. Mat. 24. 29.

[f] Pen. 26. 16.

[g] Pen. 28. 7.

‡ Neu, *mawrion.* [h] Pen. 29. 11.

3417

[i] Pen. 31. 18. [k] Ad. 21, 24, &c.

† Neu, *gosodwyd y cleddyf.* [l] Esay 14. 9. [m] Ad. 19, 25, &c. [n] Ad. 24, 26, 29, 30.

24 Yno y *mae* Elam, a'i holl lïaws o amgylch ei bedd, wedi eu lladd oll a syrthio trwy 'r cleddyf, y rhai a ddisgynasant yn ddïenwaededig i 'r tîr isaf, y rhai a barasant eu harswyd yn nhîr y rhai byw; etto hwy a ddygasant eu gwradwydd gyd â 'r rhai a ddisgynnant i 'r pwll.

25 Ynghanol y rhai lladdedig y gosodasant iddi wely ynghŷd â'i holl lïaws; a'i beddau o'i amgylch: y rhai hynny oll yn ddïenwaededig a laddwyd â 'r cleddyf: er peri eu harswyd yn nhîr y rhai byw, etto dygasant eu gwradwydd gyd â 'r rhai a ddisgynnent i 'r pwll; ynghanol y lladdedigion y rhoddwyd ef.

26 Yno y *mae* Mesech, Tubal, a'i holl lïaws; a'i beddau o'i amgylch: y rhai hynny oll yn ddïenwaededig wedi eu lladd â 'r cleddyf, er peri o honynt eu harswyd yn nhîr y rhai byw.

27 Ac ni orweddant gyd â 'r cedyrn a syrthiasant o'r rhai dïenwaededig, y rhai a ddisgynnasant i uffern † â 'i harfau rhyfel: a rhoddasant eu cleddyfau dan eu pennau; eithr eu hanwireddau fydd ar eu hesgyrn hwy, er *eu bod* yn arswyd i 'r cedyrn yn nhîr y rhai byw.

† Heb. *ag arfau eu rhyfel.*

28 A thithau a ddryllir ym mysg y rhai dïenwaededig, ac a orweddi gyd â 'r rhai a laddwyd â 'r cleddyf.

29 Yno y *mae* Edom a'i brenhinoedd, a'i holl dywysogion, y rhai a roddwyd a'i cadernid gyd â 'r rhai a laddwyd â 'r cleddyf: hwy a orweddant gyd â 'r rhai dïenwaededig, a chyd â 'r rhai a ddisgynnant i 'r pwll.

30 Yno y *mae* holl dywysogion y gogledd, a 'r holl Sidoniaid, y rhai a ddisgynnant gyd â 'r lladdedigion; gyd â 'i harswyd y cywilyddiant am eu cadernid; gorweddant hefyd yn ddïenwaededig gyd â 'r rhai a laddwyd â 'r cleddyf, ac a ddygant eu gwradwydd gyd â 'r rhai a ddisgynnant i 'r pwll.

31 Pharao a'i gwêl hwynt, ac a ymgyssura yn ei holl lïaws; Pharao a 'i holl lu, wedi eu lladd â 'r cleddyf, medd yr Arglwydd DDUW.

32 Canys rhoddais fy ofn yn nhîr y rhai byw; a gwnair iddo orwedd ynghanol y rhai dïenwaededig, gyd â lladdedigion y cleddyf, *sef* i Pharao ac i 'w holl lïaws, medd yr Arglwydd DDUW.

PEN. XXXIII.

Awst, 18. P.

1 *Yn ol dyled gwiliwr yn rhybuddio 'r bobl,*
7 *y dygir ar gôf i Ezeciel ei ddyled yntau.*
10 *Duw yn dangos mor union ydyw ei ffyrdd ef tu ag at yr edifeiriol, a thu ag at y rhai a gilio oddi wrtho:* 17 *Yn ymddiffyn ei gyfiawnder.* 21 *Wrth glywed darfod emmill Jerusalem, y mae 'n prophwyao dinyssr y wlâd.* 30 *Barnedigaethau Duw yn erbyn y rhai a watwarent y Prophwydi.*

A Daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Llefara, fâb dŷn, wrth feibion dy bobl, a dywed wrthynt, † Pan ddygwyf gleddyf ar wlâd, a chymmeryd o bobl y wlâd ryw wr o'i chyrrau, a 'i roddi yn wiliedydd iddynt:

† Heb. *gwlâd pan ddygwyf gleddyf arni.*

3 O's gwêl efe gleddyf yn dyfod ar y wlâd, ac udganu mewn udgorn, a rhybuddio 'r bobl;

‡ Heb. *ga glywed a glywo.*

4 Yna 'r hwn ‡ a glywo lais yr udgorn, ac ni chymmer rybudd; eithr dyfod o 'r cleddyf a 'i gymmeryd ef ymnaith, ei waed fydd ar ei ben ei hun.

5 Efe a glybu lais yr udgorn, ac ni chymmerodd rybudd, ei waed fydd arno: ond yr hwn a gymmero rybudd a wared ei enaid.

6 Ond pan welo 'r gwiliedydd y cleddyf yn dyfod, ac ni udgana mewn udgorn, a 'r bobl heb eu rhybuddio; eithr dyfod o'r cleddyf a chymmeryd un o honynt, efe a ddaliwyd yn ei anwiredd, ond mi a ofynnaf ei waed ef ar law 'r gwiliedydd.

7 ¶ [a] Felly dithau, fâb dŷn, yn wiliedydd y'th roddais i dŷ Israel; tel y clywech air o'm genau, ac y rhybuddiech hwynt oddi wrthyf fi. [a] Pen. 3. 17, &c.

8 Pan ddywedwyf wrth yr annuwiol, *Ti* annuwiol gan farw a fyddi farw; oni leferi di i rybuddio 'r annuwiol o'i ffordd; yr annuwiol hwn a fydd marw yn ei anwiredd; ond ar dy law di y gofynnaf ei waed ef.

9 Ond o's rhybuddi di yr annuwiol o'i ffordd, i ddychwelyd o honi; o 's efe ni ddychwel o 'i ffordd, efe fydd marw yn ei anwiredd, a thithau a wareda'st dy enaid.

10 ¶ Llefara hefyd wrth dŷ Israel, ti fab dŷn, Fel hyn gan ddywedyd y dywedwch, O's yw ein hanwireddau a 'n pechodau arnom, a nhwnnau [b] yn dihoeni ynddynt, pa fodd y byddem ni byw? [b] Pen. 24. 23.

11 Dywed wrthynt, [c] *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, nid ymhoffaf ym marwolaeth yr annuwiol, ond troi o'r annuwiol oddi wrth ei ffordd, a byw: dychwelwch, dychwelwch oddi wrth eich ffyrdd drygionus; canys, tŷ Israel, [d] pa ham y byddwch feirw? [c] 2 Sam. 14. 14. Pen. 18. 23, 32. 2 Pedr 3. 9. [d] Pen. 18.

12 Dywed hefyd, fâb dŷn, wrth feibion dy bobl, [e] Cyfiawnder y cyfiawn ni 's gwared ef yn nydd ei anwiredd: felly am annuwioldeb yr annuwiol, ni tyrth efe o'i herwydd yn y dydd y dychwelo oddi wrth ei anwiredd; ni ddichon y cyfiawn chwaith fyw o blegid *ei gyfiawnder* yn y dydd y pecho. [e] Pen. 3. 20. a 18. 24.

13 Pan ddywedwyf wrth y cyfiawn, Gan fyw y caiff fyw; o 's efe a hydera ar ei gyfiawnder, ac a wna anwiredd, ei holl gyfiawnderau ni chofir; ond am ei anwiredd a wnaeth, am dano y bydd efe marw.

14 A phan ddywedwyf wrth yr annuwiol, Gan farw y byddi farw; o 's dychwel efe oddi wrth ei bechod, a gwneuthur barn, a chyfiawnder;

15 *O's* yr annuwiol [f] a ddadrydd wyftl, *ac* [g] a rydd yn ei ôl yr hyna dreisiodd, a rhodio yn [h] nedd'au 'r bywyd, heb wneuthur anwiredd; gan fyw y bydd efe byw, ni bydd marw. [f] Pen. 18. 7. [g] Ecfod. 22. 1, 4. Lef. 6. 2, 4. [h] Num. 5. 6, 7.

16 Ni chofferir iddo yr holl bechodau a bechodd: barn a chyfiawnder a wnaeth; efe gan fyw a fydd byw.

17 ¶ [i] A meibion dy bobl a ddywedant, Nid yw uniawn ffordd yr Arglwydd: eithr eu ffordd hwynt nid yw union. [i] Lef. 18. 5. Pen. 20. 11, 13, 21.

18 Pan ddychwelo 'r cyfiawn oddi wrth ei gyfiawnder, a gwneuthur anwiredd, efe a fydd marw yddynt. [i] Pen. 18. 25, 29.

19 A phan ddychwelo 'r annuwiol oddi wrth ei annuwioldeb, a gwneuthur barn a chyfiawnder, yn y rhai hynny y bydd efe byw.

20 [k] Etto chwi a ddywedwch nad uniawn ffordd yr Arglwydd. Barnaf chwi, tŷ Israel, bob un yn ôl ei ffyrdd ei hun. [k] Ad. 17.

21 ¶ Ac yn y degfed *mis* o 'r ddeuddegfed flwydd yn [l] Zech. 11. 16. [c] Ad. 16.

[f] Pen. 1. 2. [m] Pen. 24. 26. [n] 2 Bren. 25. [o] Pen. 1. 3. [p] Pen. 24. 27.

ſiwyddyn [†] o'n caethgludiad ni, ar y pummed *dydd* o'r mis [m] y daeth un a ddiangaſai o Jeruſalem attaf fi, gan ddywedyd, [n] Tarawyd y ddinas.

22 A [o] llaw'r ARGLWYDD a fuaſai arnaf yn yr hwyr, cyn dyfod y diangydd, ac a agoraſai fy ſafn, nes ei ddyfod attaf y borau; ïe [p] ymagorodd fy ſafn, ac ni bum ſud mwyach.

23 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

24 Ha fâb dŷn, preſwylwyr y diffeithwch hyn yn nhîr Iſrael ydynt yn llefaru, gan ddywedyd, Abraham oedd un, ac a feddiannodd y tîr; ninnau *yaym* lawer, i ni y rhoddwyd y tir yn eiſeddiaeth.

25 Am hynny dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [q] Yr ydych yn bwyta ynghŷd â'r gwaed, ac [r] yn dyrchafu eich llygaid at eich gau-dduwiau, ac yn tywallt gwaed; ac a feddiennwch chwi y tir?

26 Sefyll yr ydych ar eich cleddyf, gwnaethoch ſſieidd-dra, halogaſoch hefyd bob un wraig ei gymmydog; ac a feddiennwch chwi y tîr?

27 Fel hyn y dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; *Fel mai* byw fi, trwy'r cleddyf y ſyrth y rhai *fydd* yn y diffeithwch; a'r hwn *fydd* ar wyneb y maes, [s] i'r bwyſtfil y rhoddaf ef i'w fwyta; a'r rhai *fydd* yn yr amddiffynfeydd, ac [t] mewn ogofeydd, a fyddant feirw o'r haint.

28 Canys gwnâf y tîr yn anrhaith, ïe yn anrhaith; a [u] balchder ei nerth ef a baid, ac anrheithir mynyddoedd Iſrael, heb gyniweirydd ynddynt.

29 A chant wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD, pan wnelwyf y tir yn anrhaith, ïe yn anrhaith, am eu holl ſſieidd-dra a wnaethant.

30 ¶ Tithau fâb dŷn, meibion dy bobl ſydd yn ſiarad i'th erbyn, wrth y parwyddydd, ac o fewn dryſau'r tai, ac yn dywedyd y naill wrth y llall, pob un wrth ei gilydd, gan ddywedyd, Deuwch attolwg, a gwrandewch beth yw'r gair ſydd yn dyfod oddi wrth yr ARGLWYDD.

31 [x] Deuant hefyd attat fel † y daw y bobl, ac [y] eiſteddant o'th flaen *fel* fy mhobl, gwrandawânt hefyd dy eiriau, ond ni'n gwnânt hwy: canys [z] â'i geneuau y dangoſant gariad, a'i calon ſydd yn myned ar ôl eu cybydd-dod.

32 Wele di hefyd iddynt fel cân cariad *un* hyfrydlais, ac yn canu yn dda: canys gwrandawânt dy eiriau, ond ni'n gwnânt hwynt.

33 A phan ddelo hyn (wele et yn dyfod) yna [a] y cânt wybod fod prophwyd yn eu myſg.

[p] Pen. 14. 19, &c. [q] Pen. 20. 1, &c. † Heb. *ſyfodiad y bobl.* [r] Pen. 8. 1. [s] Eſay 29. 13. [t] Pen. 2. 5. Awſt, 19. B. [u] Jer. 23. 1. [b] Zech. 11. 16. [c] Ad. 16. Ad. 17.

ddrylliedig chwaith, a'r gyfeiliornus ni ddygaſoch adref, a'r golledig ni cheiſiaſoch; eithr llywodraethaſoch hwynt â [d] thrais ac â chreulondeb.

5 A hwy a waſgarwyd † o eiſiau bugail: a buant yn ymborth i holl fwyſtfilod y maes pan waſgarwyd hwynt.

6 Fy nefaid a grwydraſant ar hŷd yr holl fynyddoedd, ac ar bob bryn uchel: ïe gwaſgarwyd fy mhraidd ar hŷd holl wyneb y ddaear, ac nid oedd a'i ceiſiai, nac a ymoſynnai *am danynt.*

7 ¶ Am hynny, fugeiliaid, gwrandewch air yr ARGLWYDD;

8 *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, am fod fy mhraidd yn yſbail, a bod fy mhraidd yn ymborth i holl fwyſtfilod y maes o eiſiau bugail, ac na cheiſiodd fy mugeiliaid fy mhraidd, eithr y bugeiliaid a'i porthaſant eu hun, ac ni phorthaſant fy mhraidd:

9 Am hynny, O fugeiliaid, gwrandewch air yr ARGLWYDD;

10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn erbyn y bugeiliaid: a gofynnaf fy mhraidd ar eu dwylaw hwynt, a gwnâf iddynt beidio a phorthi'r praidd; a'r bugeiliaid ni phorthant eu hun mwy: canys gwaredaf fy mhraidd o'i ſafn hwy, fel na byddont yn ymborth iddynt.

11 ¶ Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele myfi, ïe myfi a ymo[e]ynnaf am fy mhraidd, ac a'i ceiſiaf hwynt.

12 Fel y caiſ bugail ei ddiadell, ar y dydd y byddo ym myſg ei ddefaid gwaſgaredig, felly y ceiſiaf finnau fy nefaid, ac a'i gwaredaf hwynt o bob lle y gwaſgarer hwynt iddo, ar y dydd cymhylog a thywyll.

13 A [e] dygaf hwynt allan o ſyſg y bobloedd, a chaſglaf hwynt o'r tiroedd, a dygaf hwynt i'w tîr eu hun, a phorthaf hwynt ar fynyddoedd Iſrael, wrth yr afonydd, ac yn holl drigfannau'r wlâd.

14 Mewn porfa dda y porthaf hwynt, ac ar uchel fynyddoedd Iſrael y bydd eu corlan hwynt: yno y gorweddant mewn corlan dda, ïe *mewn* porfa frâs y porant ar fynyddoedd Iſrael.

15 Myfi a borthaf fy mhraidd, a myfi a'i gorweddfaaf hwynt, medd yr Arglwydd DDUW.

16 [f] Y golledig a geiſiaf, a'r darfedig a ddychwelaf, a'r friwedig a rwymaf, a'r leſg a gryfhâf: eithr dinyſtriaf [g] y frâs a'r gref; â barn y porthaf hwynt.

17 Chwithau fy mhraidd, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele [h] fi yn barnu rhwng milyn a milyn, rhwng yr hyrddod a'r bychod.

18 Ai bychan gennych bori o honoch y borfa dda, oni bydd i chwi ſathru dan eich traed y rhan arall o'ch porfeydd? ac yſed o honoch y dyfroedd dyfnion, oni bydd i chwi ſathru'r rhan arall â'ch traed?

19 A'm praidd i, y maent yn pori ſathrfa eich traed chwi; a mathrfa eich traed a yfant.

20 ¶ Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW wrthynt hwy; Wele myfi, myfi a farnaf rhwng milyn bras a milyn cul.

21 O herwydd gwthio o honoch ag ystlys, ac ag yſgwydd, a chornio o honoch â'ch cyrn y rhai lleſg oll, hyd oni waſgaraſoch hwynt allan:

22 Am hynny y gwaredaf fy mhraidd, fel

[d] 1 Pedr 5. 3. † Heb. *heb fugail:* [e] Pen. 28. 25. [f] Mic. 4. 6. Edrych Ad. 4. [g] Eſay 10. 16. Amos 4. 1. [h] Pen. 20. 37, 38. Zech. 10. 3. Mat. 25. 32.

i Esay 40. 11. Pen. 37. 24. Joan 10. 11. Heb. 13. 20. 1 Pedr 2. 25. a 5. 4. k Jer. 30. 9. Hos. 3. 5. l Pen. 37. 26. m Esay 11. 6—9. a 35. 9. Hos. 2. 18. n Ps. 68. 9. o Ps. 85. 12. p Jer. 30. 10. a 46. 27. q Esay 11. 1. Jer. 23. 5. ‡ Heb. yn enw. † Heb. eu cymmeryd ymaith. r Pen. 36. 3, 6, 15. s Joan 10. 11.

na byddont mwy yn yſbail; a barnaf rhwng milyn a milyn.

23 Cyfodaf heſyd i un Bugail arnynt, ac eſe a'i portha hwynt, ſef ſy ngwâs k Dafydd; eſe a'i portha hwynt, ac eſe a fydd yn Fugail iddynt.

24 A minnau yr ARGLWYDD a fyddaf yn Dduw iddynt, a'm gwâs Dafydd yn Dywyſog yn eu myſg: myfi yr ARGLWYDD a leferais *hyn*.

25 l Gwnâf heſyd â hwynt gyſammod heddwch, a m gwnâf i'r bwyſtfil drwg beidio o'r tîr: a hwy a drigant yn ddïogel yn yr anialwch, ac a gyſgant yn y coedydd.

26 Hwynt heſyd ac amgylchoedd ſy mryn a wnâf yn fendith: a gwnaf i'r glaw ddiſgyn yn ei amſer; n cawodydd bendith a fydd.

27 A o rhydd pren y maes ei ffrwyth, a'r tîr a rydd ei gynnyrch, a byddant yn eu tir eu hun mewn dïogelwch, ac a gânt wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD; pan dorrwyf rwymau eu hiau hwynt, a'i gwared hwynt o law y rhai oedd yn mynnu gwaſanaeth ganddynt,

28 Ac ni byddant mwyach yn yſbail i'r cenhedloedd, a bwyſtfil y tîr ni's bwyty hwynt; eithr p trigant mewn diogelwch, ac ni *bydd* a'i dychryno.

29 Cyfodaf iddynt hefyd q blanhigyn ‡ enwog, ac ni byddant mwy wedi † trengi o newyn yn y tîr, ac r ni ddygant mwy wradwydd y cenhedloedd.

30 Fel hyn y cânt wybod mai myfi'r ARGLWYDD eu Duw *ſydd* gyd â hwynt, ac *mai* hwythau, tŷ Iſrael, yw ſy mhobl i, medd yr Arglwydd DDUW.

31 Chwithau ſy s mhraidd, defaid fy mhorfa, dynion *ydych* chwi, myfi yw eich Duw chwi, medd yr Arglwydd DDUW.

PEN. XXXV.

Barnedigaeth mynydd Seir am eu câs tu ag at Iſrael.

A Daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Goſod dy wyneb, fâb dŷn, tu ag at ſynydd Seir, a t phrophwyda yn ei erbyn,

3 A dywed wrtho, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi i'th erbyn di, mynydd Seir, eſtynnaf heſyd ſy llaw i'th erbyn, a † gwnâf di yn anghyſannedd ac yn ddiffeithwch.

4 Goſodaf dy ddinaſoedd yn ddiffeithwch, a thithau a fyddi yn anghyfannedd, fel y gwypech mai myfi yw yr ARGLWYDD.

5 Am fod gennyt alanaſdra ‡ tragywyddol, a thywallt o honot *waed* meibion Iſrael â † min y cleddyf, yn amſer eu gofid, u yn amſer diwedd *eu* hanwiredd *hwynt*:

6 Am hynny *fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, mi a'th wnaf di yn waed, a gwaed a'th ymlid di: x gan na chaſei waed, gwaed a'th ddilyn.

7 Gwnâf heſyd ſynydd Seir yn anrhaith ac yn ddiffeithwch, a thorraf ymmaith o hono yr hwn a elo allan a'r hwn a ddychwelo.

8 Llanwaf heſyd ei ſynyddoedd ef â'i laddedigion: yn dy ſrynniau, a'th ddyffrynnoedd, a'th holl afonydd, y ſyrth y rhai a laddwyd â'r cleddyf.

9 d Gwnâf di yn anrhaith tragywyddol, a'th ddinaſoedd ni ddychwelant; e ſel y gwypoch mai myfi yw yr ARGLWYDD.

10 Am ddywedyd o honot, Y ddwy genedl a'r ddwy wlâd hyn fyddant eiddof fi: a f nyni a'i meddiannwn, er bod yr ARGLWYDD yno:

11 Am hynny *fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, gwnâf yn ôl dy ddig, ac yn ôl dy gynfigen, y rhai o'th gâs yn eu herbyn hwynt a wnaerhoſt; fel y'm hadwaener yn eu myſg hwynt, pan y'th farnwyf di.

12 A chei wybod mai myfi yw 'r ARGLWYDD, *ac* i mi glywed dy holl gabledd a draethaiſt yn erbyn mynyddoedd Iſrael, gan ddywedyd, Anrheithiwyd hwynt, i ni y rhoddwyd hwynt i'w † difa.

13 Ymfawrygaſoch heſyd â'ch geneuau yn ſy erbyn i, ac g amlhaſoch eich geiriau i'm herbyn: mi a'i clywais.

14 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Pan lawenycho 'r holl wlâd, mi a'th wnaf di yn anghyfannedd.

15 h Yn ôl dy lawenydd di am feddiant tŷ Iſrael, o herwydd ei anrheithio, felly y gwnâf i tithau: anrhaith ſyddi di, mynydd Seir, ac Edom oll i gŷd; fel y gwypont mai myfi yw yr ARGLWYDD.

PEN. XXXVI.

1 Cyſſuro gwlâd Iſrael, trwy ddiwyſtr y cenhedloedd a waaent yn drahâus â hi, 8 a thrwy addaw bendithion Duw iddi. 16 Mai am eu pechodau y gwrthodwyd Iſrael, 21 ond yr adferir hwy drachefn, heb iddynt ei haeddu. 25 Bendithion brenhiniaeth Crist.

TIthau fâb dŷn, a prophwyda wrth fynyddoedd Iſrael, a dywed, Gwrandewch, ſynyddoedd Iſrael, air yr ARGLWYDD.

2 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, O herwydd b dywedyd o'r gelyn nyn am danoch chwi, Aha, aeth yr hên uchelfaoedd heſyd yn etifeddiaeth i ni:

3 Am hynny prophwyda, a dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; ‡ o herwydd iddynt *eich* anrheithio, a'ch llyngcu o amgylch, i fod o honoch yn etifeddiaeth i weddill y cenhedlodd, a † myned o honoch yn watwargerdd tafodau, ac yn ogan pobloedd:

4 Am hynny, mynyddoedd Iſrael, gwrandewch air yr Arglwydd DDUW; Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW wrth y mynyddoedd, ac wrth y brynniau, wrth ‡ yr afonydd, ac wrth y dyffrynnoedd, wrth y diſſeithwch anghyfanneddol, ac wrth y dinaſoedd gwrthodedig, y rhai a aeth yn yſbail, ac yn watwar, i'r rhan arall o'r cenhedloedd o'i hamgylch:

5 Am hynny ſel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; c Diau yn angerdd fy eiddigedd y lleferais yn erbyn y rhan arall o'r cenhedloedd, ac yn erbyn holl Edom, y rhai a roddaſant fy nhîr i yn etifeddiaeth iddynt eu hun, â llawenydd *eu* holl galon, trwy feddwl dirmygus, i'w yrru allan yn yſbail.

6 Am hynny prophwyda am dîr Iſrael, a dywed wrth y mynyddoedd, ac wrth y brynniau, wrth yr afonydd, ac wrth y dyffrynnoedd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele yn ſy eiddigedd ac yn fy llîd y lleferais, o herwydd dwyn o honoch waradwydd y cenhedloedd.

7 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Myfi a dyngais, Diau y dŵg y cenhedloedd *ſyad* o'ch amgylch chwi eu gwradwydd.

8 ¶ A chwithau, mynyddoedd Iſrael, a ſwriwch

i Esay 40. 11. Pen. 37. 24. Joan 10. 11. Heb. 13. 20. 1 Pedr 2. 25. a 5. 4. k Jer. 30. 9. Hos. 3. 5. l Pen. 37. 26. m Esay 11. 6—9. a 35. 9. Hos. 2. 18. n Ps. 68. 9. o Ps. 85. 12. p Jer. 30. 10. a 46. 27. q Esay 11. 1. Jer. 23. 5. ‡ Heb. yn enw. † Heb. eu cymmeryd ymaith. r Pen. 36. 3, 6, 15. s Joan 10. 11. a Jer. 49. 7, 8. Pen. 25. 12. Amos 1. 11. Obadiah 10, &c. † Heb. rhoddaf. ‡ Neu, er cynt. † Heb. dwylo. b Pen. 21. 25, 29. c Ps. 109. 17. d Pen. 6. 7. a 7. 4, 9. a 36. 11. e Pen. 6. 7. a 7. 4, 9. a 36. 11. f Ps. 83. 4, 12. † Heb. bwyta. g 1 Sam. 2. 3. h Ob. 15. a Pen. 6. 2. b Pen. 25. 3. a 26. 2. † Heb. o herwydd, o herwydd. † Heb. gwneuthur i chwi eſgyn ar fin y tafod. ‡ Neu, y glynoedd. c Pen. 38. 19.

ſwriwch allan eich ceingciau, ac a ddygwch eich ffrwyth i'm pobl Iſrael; canys agos ydynt ar ddyfod.

9 Canys wele fi attoch, ïe troaf attoch, fel y'ch coletter, ac y'ch hauer.

10 Amlhâf ddynion ynnoch chwi hefyd, holl dŷ Iſrael ei gŷd, fel y cyfannedder y dinaſoedd, ac yr adeilader y diffeithwch.

11 Ie amlhâf ynnoch ddŷn ac aniſail; a hwy a 'chwanegant ac a ffrwythant; a gwnâf i chwi breſwylio fel yr oeddych gynt, ïe gwnâf *i chwi* well nag *yn* eich dechreuad, [d] fel y gwypoch mai myfi yw yr ARGLWYDD.

[a] Pen. 35. 9. & 37. 6, 13.

12 Ie gwnâf i ddynion rodio arnoch, *ſef* fy mhobl Iſrael; a hwy a 'th etiteddant di, a byddi yn etifeddiaeth iddynt, ac ni 'chwanegi eu gwneuthur hwy yn amddifaid mwy.

13 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; O herwydd eu bod yn dywedyd wrthych, Yr wyt ti yn diſa dynion, ac yn gwneuthur dy genhedloedd yn amddifaid;

14 Am hynny ni fwytëi ddynion mwy, ac ni wnai ‡ dy genhedloedd mwyach yn amddifaid, medd yr Arglwydd DDUW.

‡ Neu, *'th genhedloedd mwyach gwympo.*

15 [e] Ac ni adawaf glywed gwradwydd y cenhedloedd ynnot ti mwy, ni ddygi chwaith warth y cenhedloedd mwyach, ac ni wnei mwy i'th genhedloedd ſyrthio, medd yr Arglwydd DDUW.

[e] Pen. 34. 29.

16 ¶ Daeth hefyd air yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

17 Ha fâb dŷn, pan oedd tŷ Iſrael yn trigo yn eu tîr eu hun, hwy a 'i halogaſant ef â'i ffordd ac â'i gweithredoedd eu hun: eu ffordd ydoedd ger ſy mron i fel aflendid gwraig ſiſglwyſus:

18 Yna y tywelltais ſy llid arnynt, am y gwaed a dywalltaſent ar y tîr, ac am eu delwau *trwy y rhai* yr halogaſent ef;

19 Ac a'i gwaſgerais hwynt yn mhlith y cenhedloedd, a hwy a chwalwyd ar hŷd y gwledydd; yn ôl eu ffyrdd ac yn ôl eu gweithredoedd y bernais hwynt.

20 A [f] phan ddaethant at y cenhedloedd, y rhai yr aethant attynt, hwy a halogaſant ſy enw ſanctaidd, pan ddywedid wrthynt, Dymma bobl yr ARGLWYDD, ac o'i wlâd ef yr aethant allan.

[f] Eſay 52. 5. Rhuſ. 2. 24.

21 ¶ Er hynny arbedais *hwynt* er mwyn ſy enw ſanctaidd, yr hwn a halogodd tŷ Iſrael ym myſg y cenhedloedd, y rhai yr aethant attynt.

22 Am hynny dywed wrth dŷ Iſrael, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Nid er eich mwyn chwi, tŷ Iſrael, yr ydwyf fi yn gwneuthur *hyn*, ond er mwyn ſy enw ſanctaidd, yr hwn a halogaſoch chwi ym myſg y cenhedloedd lle yr aethoch.

23 A mi a ſancteiddiaf ſy enw mawr, yr hwn a halogwyd ym myſg y cenhedloedd, yr hwn a halogaſoch chwi yn eu myſg hwynt; fel y gwypo 'r cenhedloedd mai myfi yw yr ARGLWYDD, medd yr Arglwydd DDUW, pan ymſanteiddiwyf ynnoch o flaen ‡ eich llygaid.

‡ Neu, *eu llygaid hwynt.*

24 Canys ſ mi a'ch cymmeraf chwi o ſyſg y cenhedloedd, ac a 'ch caſglaf chwi o 'r holl wledydd, ac a'ch dygaf i'ch tîr eich hun:

ſ Pen. 34. 13.

25 ¶ Ac a daenellaf arnoch ddwfr glân, fel y byddoch lân: oddi wrth eich holl frynti, ac oddi wrth eich holl eulynnod y glanhâf chwi.

26 A [h] rhoddaf i chwi galon newydd, yſbryd newydd hefyd a roddaf o'ch mewn chwi; a thynnaf y galon garreg o 'ch cnawd chwi, ac mi a roddaf i chwi galon gig.

[h] Jer. 32. 39. Pen. 11. 19.

27 Rhoddaf hefyd ſy Yſbryd o'ch mewn, a gwnâf i chwi rodio yn fy neddfau, a chadw fy marnedigaethau, a 'i gwneuthur.

28 Cewch drigo hefyd yn y tîr a roddais i'ch tadau; a byddwch yn bobl i mi, a minnau a fyddaf Dduw i chwithau.

29 Achubaf chwi hefyd oddi wrth eich holl aflendid; a [i] galwaf am yr ŷd, ac a 'i hamlhâf, ac [k] ni roddaf arnoch newyn.

[i] Edrych Pſ. 105. 16. [k] Pen. 34. 29.

30 Amlhâf hefyd ffrwyth y coed, a chynnyrch y maes, fel na ddygoch mwy waradwydd newyn ym myſg y cenhedloedd.

31 Yna [l] y cofiwch eich ffyrdd drygionus, a'ch gweithredoedd nid oeddynt dda, a [m] byddwch yn ffiaidd gennych eich hunain am eich anwireddau ac am eich ffieidd-dra.

[l] Pen. 16. 61, 63. [m] Lef. 26. 39. Pen. 6. 9.

32 [n] Nid er eich mwyn chwi yr ydwyf fi yn gwneuthur *hyn*, medd yr Arglwydd DDUW; bydded hyſbys i chwi: tŷ Iſrael, gwridwch, a chywilyddiwch am eich ffyrdd eich hun.

[n] Deut. 9. 5.

33 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Yn y dydd y glanhâwyf chwi o'ch holl anwireddau, y paraf hefyd i *chwi* gyfanneddu 'r dinaſoedd, ac yr adeiledir yr anghyfannedd-leoedd.

34 A'r tîr anrheithiedig a goleddir, lle y bu yn anrhaith yngolwg pob cynniweirydd.

35 A hwy a ddywedant, Y tîr anrheithiedig hwn a aeth fel [o] gardd Eden, a'r dinaſoedd anghyfannedd, ac anrheithiedig, a dinyſtriol, *a aethant* yn gaerog, *ac* a gyfanneddir.

[o] Eſay 51. 3. Pen. 28. 13.

36 Felly y cenhedloedd y rhaia weddillir o'chamgylch, a gânt wybod mai myfi 'r ARGLWYDD ſydd yn adeiladu 'r lleoedd dinyſtriol, *ac* yn plannu *eich mannau* anrheithiedig: [p] myfi yr ARGLWYDD a 'i lleferais, ac a 'i gwnâf.

[p] Pen. 17. 24. a 22. 14. a 37. 14.

37 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Ymoſynnir â myfi etto gan dŷ Iſrael, i wneuthur *hyn* iddynt; amlhâf hwynt â dynion fel praidd.

38 Fel † y praidd ſanctaidd, fel praidd Jeruſalem, yn eu huchelwyliau, felly y dinaſoedd anghyfannedd ſyddant lawn o ſinteioedd o ddynion; ſel y gwypont mai myfi yw yr ARGLWYDD.

† Heb. *praidd ſanctaidd bethau.*

PEN. XXXVII.

1 *Trwy adgyfodi eſgyrn ſychion,* 11 *yr adſywiocëir marw obaith Iſrael.* 15 *Trwy gydio dau bren,* 18 *yr arwyddoceir cyfſylltu Iſrael at Juda.* 20 *Addewidion brenhiniaeth Criſt.*

BU [a] Law 'r ARGLWYDD arnaf, ac a'm dug allan yn Yſbryd yr ARGLWYDD, ac a'm goſododd ynghanol dyffryn, a hwnnw *oedd* yn llawn eſgyrn.

[a] Pen. 1. 3.

2 Ac eſe a wnaeth im' fyned heibio iddynt, o amgylch ogylch; ac wele *hwynt* yn aml iawn ar wyneb y dyffryn; wele hefyd ſychion iawn *oeddynt.*

3 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Ha fâb dŷn, a ſydd byw 'r eſgyrn hyn? A mi a ddywedais, O Arglwydd DDUW, ti a 'i gwyddoſt.

4 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Prophwyda am yr eſgyrn hyn, a dywed wrthynt, O eſgyrn ſychion, clywch air yr ARGLWYDD.

5 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD

DDUW wrth yr eſgyrn hyn; Wele fi yn dwyn anadl i'ch mewn, fel y byddoch byw.

6 C'iau hefyd a roddaſ arnoch, a pharaf i gig gyfodi arnoch, gwiſgaf chwi hefyd â chroen, a rhoddaf anadl ynnoch; fel y byddoch byw, [b] ac y gwypoch mai myfi yw yr ARGLWYDD.

7 Yna y prophwydais, fel y'm gorchymynnaſid; ac fel yr oeddwn yn prophwydo, bu ſŵn, ac wele gynnwrf, a'r eſgyrn a ddaethant ynghŷd, aſgwrn at ei aſgwrn.

8 A phan edrychais, wele cyſodaſai giau a chig arnynt, a gwiſgaſai croen am danynt; ond nid *oedd* anadl ynddynt.

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Prophwyda tu a'r ‡ gwynt, prophwyda, fâb dŷn, a dywed wrth y gwynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [c] O anadl, tyred oddi wrth y pedwar gwynt, ac anadla ar y lladdedigion hyn, fel y byddont byw.

10 Felly y prophwydais fel y'm gorchymynnaſid, a'r anadl a ddaeth ynddynt, a buant fyw, a ſaſaſant ar eu traed, yn llu mawr iawn.

11 ¶ Yna y dywedodd wrthyf, Ha fâb dŷn, yr eſgyrn hyn ydynt dŷ Iſrael oll: wele, dywedant, [d] Ein heſgyrn a wywaſant, a'n gobaith a gollodd; torrwyd ni ymmaith o'n rhan ni.

12 Am hynny prophwyda, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele [e] fi yn agori eich beddau, fy mhobl, codaf chwi hefyd o'ch beddau, a dygaf chwi i dîr Iſrael.

13 A chewch wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD, pan agorwyf eich beddau, a phan gyfodwyf chwi i fynu o'ch beddau, fy mhobl;

14 Ac y rhoddwyf fy Yſbryd ynnoch, ac y byddoch byw, ac y goſodwyf chwi yn eich tîr eich hun: yna y cewch wybod mai myfi'r ARGLWYDD a leferais, ac a wneuthym *hyn*, medd yr ARGLWYDD.

15 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

16 Tithau, fâb dŷn, [f] cymmer it' un pren, ac yſgrifenna arno, I Juda, ac i [g] feibion Iſrael ei gyfeillion; a chymmer it' bren arall, ac yſgrifenna arno, I Joſeph pren Ephraim, ac *i* holl dŷ Iſrael ei gyfeillion:

17 A chydia hwynt y naill wrth y llall, yn un pren i ti; fel y byddont yn un yn dy law di.

18 ¶ A phan lefaro meibion dy bobl wrthyt, gan ddywedyd, Oni fynegi i ni beth yw hyn gennyt?

19 Dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn cymmeryd pren Joſeph, yr hwn *ſyad* yn llaw Ephraim, a llwythau Iſrael ei gyfeillion, a mi a'i rhoddaf hwynt gyd ag ef, *Jef* gyd â phren Juda, ac a'i gwnaf hwynt yn un pren, fel y byddont yn fy llaw yn un.

20 ¶ A bydded yn dy law o flaen eu llygaid hwynt, y prennau yr yſgrifennych arnynt;

21 A dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele fi yn cymmeryd meibion Iſrael o fyſg y cenhedloedd yr aethant attynt, ac mi a'i caſglaf hwynt o amgylch, ac a'i dygaf hwynt i'w tîr eu hun.

22 A [h] gwnâf hwynt yn un genedl o fewn y tîr ym mynyddoedd Iſrael, ac [i] un Brenin fydd yn Frenin iddynt oll: ni byddant hefyd mwy yn ddwy genedl, ac ni rennir hwynt mwyach yn ddwy frenhiniaeth.

23 Ac ni ymhalogant mwy wrth eu heulynnod, na thrwy eu ffieidd-dra, nac yn eu holl anwireddau: eithr cadwaf hwynt o'i holl drigfaon, y rhai y pechaſant ynddynt, a mi a'i glanhaf hwynt; fel y byddont yn bobl i mi, a minnau a fyddaf yn Dduw iddynt hwythau.

24 A'm [k] gwâs Dafydd *fydd* Brenin arnynt; ſe [l] un Bugail fydd iddynt oll: yn fy marnedigaethau hefyd y rhodiant, a'm deddfau a gadwant, ac a wnânt.

25 Trigant hefyd yn y tîr a roddais i'm gwâs Jacob, yr hwn y trigodd eich tadau ynddo; a hwy a drigant ynddo, hwy a'i meibion, a meibion eu meibion byth; a [m] Dafydd fy ngwâs *fydd* dywyſog iddynt yn dragywydd.

26 [n] Gwnâf hefyd â hwynt gyſammod hedd; ammod tragywyddol a fydd â hwynt: a goſodaf hwynt, ac a'i hamlhâf, a [o] rhoddaf fy nghyſſegr yn eu myſg hwynt yn dragywydd.

27 [p] A'm tabernacl fydd gyd â hwynt; ïe myfi a fyddaf iddynt [q] yn Dduw, a hwythau a fyddant i mi yn bobl.

28 A'r cenhedloedd a gânt wybod mai myfi yr ARGLWYDD ydd yn ſancteiddio Iſrael; gan ſod fy nghyſſegr yn eu myſg hwynt yn dragywydd.

PEN. XXXVIII.

1 Llu, 8 a malau Gog. 14 Barn Duw yn erbyn ef.

A Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Goſod dy wyneb, [a] fâb dŷn, yn erbyn [b] Gog, tîr Magog, ‡ pentywyſog Meſech a Thubal, a phrophwyda yn ei erbyn;

3 A dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn dy erbyn di, Gog, pentywyſog Meſech a Thubal;

4 [c] Dychwelaf di hefyd, a rhoddaf fachau yn dy fochgernau, a mi a'th ddygaf allan, a'th holl lu, y meirch a'r marchogion, [d] wedi eu gwiſgo i gŷd â phob rhyw *arfau*, yn gynnulleidfa fawr â thariannau ac eſtylch, hwynt oll yn dwyn cleddyfau:

5 Perſia, Ethiopia, a ‡ Libia, gyd â hwynt; hwynt oll *yn dwyn* tarian a helm:

6 Gomer a'i holl ſyddinoedd; tŷ Togarmah o yſtlyſau'r gogledd, a'i holl ſyddinoedd; *a* phobl lawer gyd â thi.

7 Ymbarotoa, ïe parotoa i ti dy hun, ti a'th holl gynnulleidfa, y rhai a ymgynhullaſant attat, a bydd yn gadwraeth iddynt.

8 ¶ Wedi dyddiau lawer yr ymwelir â thi; yn y blynyddoedd diwaethaf y deui i dîr wedi ei ddwyn yn ei ôl oddi wrth y cleddyf, wedi ei gaſglu o bobloedd lawer, yn erbyn mynyddoedd Iſrael, y rhai a fuant yn anghyfannedd bob amſer: eithr eſe a ddygwyd allan o'r bobloedd, a hwynt oll a drigant mewn diogelwch.

9 Dringi hefyd fel tymmeſtl, deui, *a* byddi fel cwmmwl, i guddio'r ddaear, ti a'th holl ſyddinoedd, a phobloedd lawer gyd â thi.

10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Bydd hefyd yn y dydd hwnnw, i bethau ddyfod i'th feddwl, a thi a ‡ feddyli feddwl drwg.

11 A thi a ddywedi, Mi a âf i fynu i wlâd maeſdrefydd; [e] âf at y rhai llonydd, y rhai ſydd yn preſwylio ‡ yn ddiogel, gan drigo oll heb gaerau, ac heb droſolion na dorau iddynt;

12 I yſbeilio

[a] Pen. 39. 1.
[b] Dad. 20. 8.
‡ Neu, *tywyſog pennaeth Meſech.*
[c] 2 Bren. 19. 28. Pen. 29. 4. a 39. 2.
[d] Pen. 23. 12.
‡ Neu, *Plint.*
[e] Eſay 47. 11. Jer. 23. 5. a 30. 9. Pen. 34. 23. Hoſ. 3. 5. Luc 1. 33. Act. 22. Joan 10. 16.
[m] Joan 12. 34.
[n] Pſ. 89. 3. Pen. 34. 25.
[o] 2 Cor. 6. 16.
[p] Joan 1. 14.
[q] Pen. 11. 20. a 14. 11.

[a] Pſ. 141. 7.
[b] Eſay 11. 13. Jer. 3. 18. Hoſ. 1. 11.
[c] Eſay 26. 19.
[d] Edrych Num. 17. 2.
[e] 2 Cron. 11, 12, 13, 16.
[f] Joan 10. 26.
‡ Neu, *ynwynt.*
‡ Neu, *fwrredi amcan ſgeler.*
[g] Jer. 49. 31.
‡ Neu, *yn hyaeru*

12 I ſybeilio yſbail, i 'ſglyſaethu 'ſglyſaeth, i ddychwelyd dy law ar anghyfannedd leoedd y rhai a gyfanneddir *yr awr hon*, ac ar y bobl a gaiglwyd o'r cenhedloedd, y rhai a ddarparaſant anifeiliaid a golud, *ac* ydynt yn trigo † ynghanol y wlâd.

† Heb. *ym mogael.*

13 Seba, a Dedan, a marchnadyddion Tarſis hefyd, a'i holl lewôd jeuainge, a ddywedent wrthyt, Ai i yſbeilio yſbail y daethoſt ti? ai i 'ſglyſaethu yſglyfaeth y ceſglaſt y gynnulleidia? *ai* i ddwyn ymmaith arian ac aur, i gymmeryd anifeiliaid a golud, i yſbeilio yſbail fawr?

14 ¶ Am hynny prophwyda, fâb dŷn, a dywed wrth Og, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Y dydd hwnnw, pan breſwylio ſy mhobl Iſrael yn ddiôfal, oni chei di wybod?

15 A thi a ddeui o'th fangre dy hun, o yſtlyſau 'r gogledd, ti a phobl lawer gyd â thi, hwynt oll yn marchogaeth ar feirch, yn dyrfa fawr, ac yn llu lhoſog.

16 A thi a ai i ſynu yn erbyn fy mhobl Iſrael, fel cwmmwl i guddio 'r ddaear: yn y dyddiau diwaethaf y bydd hyn; a mi a'th dygaf yn erbyn fy nhîr, fel yr adwaeno 'r cenhedloedd fi, pan ymſanctteiddiwyf ynnot ti, Gog, o flaen eu llygaid hwynt.

17 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Ai tydi yw 'r hwn y lleſerais *am* dano, yn y dyddiau gynt, trwy law fy ngweiſion, prophwydi Iſrael, y rhai a brophwydaſant y dyddiau hynny flynyddoedd *lawer*, y dygwn di yn eu herbyn hwynt?

18 A bydd yn y dydd hwnnw, yn y dydd y delo Gog yn erbyn tir Iſrael, medd yr Arglwydd DDUW, i'm llîd gyfodi yn fy ‡ ſoriant.

‡ Neu, *wyneb.*

19 Canys ſyn fy eiddigedd, *ac* yn angerdd fy nigllonedd y dywedais, Yn ddîau bydd yn y dydd hwnnw ddychryn mawr yn nhîr Iſrael.

f Pen. 36. 5, 6.

20 Fel g y cryno pyſgod y môr, ac ehediaid y nefoedd, a bwyſtfilod y maes, a phob ymluſgiad a ymluſgo ar y ddaear, a phob dŷn ar wyneb y ddaear, ger fy mron i; a'r mynyddoedd a ddryllir i lawr, a'r ‡ grîſiau a ſyrthiant, a phob mur a ſyrth i lawr.

g Hoſ. 4. 3.

‡ Neu, *lleoedd diffwys, neu, tyrau.*

21 A mi a alwaf am gleddyf yn ei erbyn trwy fy holl fynyddoedd, medd yr Arglwydd DDUW: cleddyf pob un fydd yn erbyn ei frawd.

22 Mi a ddadleuaf hefyd yn erbyn eſâ haint ac â gwaed; h glawiaf hefyd gurlaw, a cherrig cenllyſg, tân a brwmſtan, arno eſ, ac ar ei holl fyddinoedd, ac ar y bobloedd lawer *fydd* gyd ag eſ.

h Pſ. 11. 6.

23 Fel hyn i yr ymſawrygaf, ac yr ymſanctteiddiaf; a pharaf fy adnabod yngolwg cenhedloedd lawer, fel y gwypont mai myfi yw yr ARGLWYDD.

i Pen. 36. 23. a 37. 28.

PEN. XXXIX.

1 Barn Duw yn erbyn Gog. 8 Buddugoliaeth Iſrael. 11 Claddu Gog yn Hamon-Gog. 17 Gwlêdd yr adar. 23 Weai âial ar Iſrael am eibechodau, eſe a geſglir drachefn trwy ffafr dragywyddol.

PRophwyda hefyd, a fâb dŷn, yn erbyn Gog, a dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn dy erbyn di, Gog, penywyſog Meſech a Thubal.

k Pen. 38. 2.

2 A mi a'th ddychwelaf, ac ‡ ni adawâf o honot ond y chweched ran, ac a'th ddygaf i fynu o yſtlyſau 'r gogledd, ac a'th ddygaf ar fynyddoedd Iſrael:

‡ Neu, *a'th adawaf â chwe phia, neu, a'th dynnaf â hanner chwechaf: ſel Pen. 38. 4. Heb. ni a'th chwechaf di.*

3 Ac a dârawâf dy fwa o'th law aſtwy, a gwnâf i'th ſaethau ſyrthio o'th law ddehau.

4 Ar fynyddoedd Iſrael y ſyrthi, ti a'th holl ſyddincedd, a'r bobloedd *ſydd* gyd â thi: b i'r ehediaid, ‡ *i* bob rhyw aderyn, ac *i* fwyſtfilod y maes y 'th roddaf † i'*th* ddifa.

b Pen. 33. 27.

5 Ar wyneb y maes y ſyrthi; canys myfi a ‡ dywedais, medd yr Arglwydd DDUW.

‡ Heb. *i'r aderyn o bob aſgell.*

6 Anfonaf hefyd dân ar Fagog, ac ym myſg y rhai a breſwyliant yr ynyſoedd yn ‡ ddifraw; ſel y gwypont mai myfi yw yr Arglwydd.

† Heb. *i daifa.*

7 Felly y gwnâf adnabod fy enw ſanctaidd ynghanol fy mhobl Iſrael, ac ni adawâf halogi fy enw ſanctaidd mwy: a'r cenhedloedd a gânt wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD, y Sanct yn Iſrael.

‡ Neu, *yn hyderus.*

8 ¶ Wele eſe a ddaeth, ac a ddarfu, medd yr Arglwydd DDUW; dymma 'r diwrnod am yr hwn y dywedais.

9 A phreſwylwyr dinaſoedd Iſrael a âant allan, ac a gynneuant, ac a loſgant yr arfau, a'r tarian a'r aſtalch, y bwa a'r ſaethau, a'r llawffon, a'r waywffon; ſe ‡ lloſgant hwynt yn tân ſaith mlynedd.

‡ Neu, *cynneuant dân â hwynt.*

10 Ac ni ddygant goed o'r maes, ac ni thorrant *ddim* o'r coedydd; canys â'r arfau y cynneuant dân: a hwy a yſbeiliant eu hyſbeilwyr, ac a 'ſglyſaethant *eddi ar eu* 'ſglyſaethwyr, medd yr Arglwydd DDUW.

11 ¶ Bydd hefyd yn y dydd hwnnw i mi roddi i Og le bedd yno yn Iſrael, dyffryn y fforddolion o du dwyrain y môr: ac eſe a gau † *ffroenau* 'r fforddolion: ac yno y claddant Og a'i holl dyrfa, a galwant *ef* Dyffryn ‡ Hamon-Gog.

† Neu, ſafnau. ‡ Sef, *lliaws Gog.*

12 A thŷ Iſrael fydd yn eu claddu hwynt ſaith mîs, er mwyn glanhâu 'r tîr.

13 Ie holl bobl y tîr a 'i claddant; a *hyn* fydd enwog iddynt y dydd y'm gogonedder, medd yr Arglwydd DDUW.

14 A hwy a neillduant wŷr gwaſtadol, y rhai a gynniweirant trwy 'r wlâd, i gladdu gyd â 'r fforddolion, y rhai a adawyd ar wyneb y ddaear, i'w glanhâu hi: ym mhen ſaith mis y chwiliant.

15 A'r tramwywyr a gynniweirant trwy 'r tîr, pan welo *un* aſgwrn dŷn, eſe a † gyfyd nôd wrtho, hyd oni chladdo 'r claddwyr ef yn nyffryn ‡ Hamon-Gog.

† Heb. *adeilada.* ‡ Sef, *lliaws Gog.*

16 Ac enw 'r ddinas hefyd *fyda* ‖ Hamonah: felly y glanhânt y wlâd.

‖ Sef, *y lliaws.*

17 ¶ Tithau fâb dŷn, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Dywed wrth † bob rhyw aderyn, ac wrth holl fwyſtfilod y maes, c Ymgeſglwch, a deuwch; ymgynhullwch oddi amgylch at fy ‡ aberth yr ydwyf fi yn ei aberthu i chwi, aberth mawr ar fynyddoedd Iſrael, fel y bwytaoch gig, ac yr yfoch waed.

† Heb. *yr aderyn o bob aſgell.*

c Eſay 18. 6. a 34. 6. Jer. 12. 9. Zeph. 1. 7. Dad. 19. 17.

18 Cîg y cedyrn a fwytewch, a chwi a yfwch waed tywyſogion y ddaear, hyrddod, wŷn, a bychod, buſtych, yn baſgedigion Baſan oll.

‡ Neu, *lladdfa.*

19 Bwytewch hefyd fraſder hyd ddigon, ac yfwch waed hyd oni feddwoch o'm haberth a aberthais i chwi.

20 Felly y'ch diwellir ar fy mwrdd i, â meirch a cherbydau, â gŵr cedyrn a phob rhyfelwr, medd yr Arglwydd DDUW.

21 A goſodaf fy ngogoniant ym myſg y cenhedloedd, a'r holl genhedloedd a gânt weled fy marnedigaeth yr hon a wneuthym, a'm llaw yr hon a oſodais arnynt.

22 A thŷ Iſrael a gânt wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD eu Duw hwynt o'r dydd hwnnw allan.

23 ¶ Y

23 ¶ Y cenhedloedd hefyd a gânt wybod mai am eu hanwiredd eu hun y caethgludwyd tŷ Iſrael: o herwydd gwneuthur o honynt gamwedd i'm herbyn, am hynny y cuddiais ſy wyneb oddi wrthynt, ac y rhoddais hwynt yn llaw eu gelynion: felly hwy a ſyrthiaſant oll trwy 'r cleddyf.

24 Yn ôl eu haflendid eu hun ac yn ôl eu hanwireddau y gwneuthym â hwynt, ac y cuddiais ſy wyneb oddi wrthynt.

25 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Yr awr hon y dychwelaf gaethiwed Iacob, toſturiaf hefyd wrth holl dŷ Iſrael, a gwynfydaf dros ſy enw ſanctaidd;

26 Wedi dwyn o honynt eu gwradwydd, a'i holl gamweddau a wnaethant i'm herbyn, pan drigent yn eu tîr eu hun yn ddiffraw, a heb ddychrynydd.

27 Pan ddychwelwyf hwynt oddi wrth y bobloedd, a'i caſglu hwynt o wledydd eu gelynion, ac y'm [d] ſancteiddier ynddynt yngolwg cenhedloedd lawer;

28 Yna y cânt wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD eu Duw hwynt, † yr hwn a'i caethgludais hwynt ym myſg y cenhedloedd, ac a'i ceſglais hwynt i'w tîr eu hun, ac ni adewais mwy *un* o honynt yno.

29 Ni chuddiaf chwaith ſy wyneb mwy oddi wrthynt: o herwydd [e] tywelltais ſy Ysbryd ar dŷ Iſrael, medd yr Arglwydd DDUW.

[d] Pen. 36. 23.
† Heb. *wrth gaethgludo o honof hwynt.*
[e] Ioel 2. 28. Act. 2. 17.

PEN. XL.

1 Amſer, a dibeu y weledigaeth. 6 Portreiad porth y dwyrain, 20 a phorth y gogledd, 24 a phorth y dehau, 32 a phorth y dwyrain, 35 a phorth y gogledd. 39 Yr wyth mwrdd. 44 Yr yſtafelloedd. 48 Porth y tŷ.

3430. YN y bummed flwyddyn ar hugain o'n caethgludiad ni, yn nechreu 'r flwyddyn, ar y degfed *dydd* o'r mis, yn y bedwaredd flwyddyn ar ddeg, wedi taro [a] 'r ddinas, o fewn corph y dydd hwnnw, y daeth [b] llaw 'r ARGLWYDD arnaf, ac a'm dug yno.

2 Yng weledigaethau Duw y dug efe fi i dîr Iſrael, ac a'm goſododd ar ſynydd uchel iawn, ac ‡ arno *yr oedd* megis adail dinas o du 'r dehau.

3 Ac efe a'm dug yno, ac wele ŵr a'i welediad fel gwelediad prês, ac yn ei law linyn llîn a [c] chorſen feſur: ac yr ydoedd efe yn ſefyll yn y porth.

4 A dywedodd y gŵr wrthyf, Ha [d] fâb dyn, gwêl â'th lygaid, gwrando hefyd â'th gluſtiau, a goſod dy galon ar yr hyn oll a ddangoſwyf it': o herwydd er mwyn dangos i ti *hyn* y'th ddygwyd ymma: mynega i dŷ Iſrael yr hyn oll a weli.

5 Ac wele fur o'r tu allan i'r ty o amgylch ogylch: a chorſen feſur yn llaw 'r gŵr, yn chwe chufydd *o hŷd*, wrth gufydd a dyrnfedd: ac efe a feſurodd lêd yr adeiladaeth yn un gorſen, a'r uchder yn un gorſen.

6 ¶ Ac efe a ddaeth i'r porth *oedd* a'i wyneb tu a 'r dwyrain, ac a ddringodd ar hŷd ei riſiau ef, ac a feſurodd riniog y porth yn un gorſen o lêd, a'r rhiniog arall yn un gorſen o lêd.

7 A *phob* yſtafell *oedd* un gorſen o hŷd, ac un gorſen o lêd: a phùm cufydd *oedd* rhwng yr yſtafelloedd: a rhiniog y porth, wrth gyntedd y porth o'r tu mewn, *oedd* un gorſen.

[a] Pen. 33. 21.
[b] Pen. 1. 3.
‡ Neu, *wrtho.*
[c] Dad. 11. 1. a 21. 15.
[d] Pen. 44. 5.

8 Efe a feſurodd hefyd gyntedd y porth oddi fewn, yn un gorſen. 3430.

9 Yna y meſurodd gyntedd y porth yn wyth gufydd, a'i bŷſt yn ddau gufydd, a chyntedd y porth *oedd* o'r tu mewn.

10 Ac yſtafelloedd y porth tu a'r dwyrain, *oedd* dair o'r tu ymma, a thair o'r tu accw; un feſur *oeddynt* ill tair: ac un meſur oedd i'r pŷſt o'r tu ymma ac o'r tu accw.

11 Ac efe a feſurodd lêd drŵs y porth yn ddeg cufydd, *a* hŷd y porth yn dri chufydd ar ddeg.

12 A'r terfyn o flaen yr yſtafelloedd *oedd* un cufydd *o'r naill du*, a'r terfyn o'r tu arall yn un cufydd, a'r yſtafelloedd *oedd* chwe chufydd o'r tu ymma, a chwe chufydd o'r tu accw.

13 Ac efe a feſurodd y porth o nen y *naill* yſtafell hyd nen un arall, yn bùm cufydd ar hugain o lêd, drws ar gyfer drws.

14 Ac efe a wnaeth bŷſt o dri ugain cufydd, a *hynny* hyd boſt y cyntedd, amgylch ogylch y porth.

15 Ac o wyneb porth y dyfodiad i mewn hyd wyneb cyntedd y porth oddi mewn yr *oedd* deg cufydd a deugain.

16 A ffeneſtri † cyfyng *oedd* i'r yſtafelloedd, ac i'w pŷſt, o fewn y porth o amgylch ogylch; ac felly *yr oedd* i'r ‡ bwâu meini: a ffeneſtri *oedd* o amgylch ogylch † o fewn; ac *yr oedd* palmwydd ar *bob* poſt.

† Heb. *cauedig.*
‡ Neu, *cyntedau.*

17 Ac efe a'm dug i'r cyntedd neſaf allan, ac wele yno 'ſtafelloedd, a phalmant wedi ei wneuthur i'r cyntedd o amgylch ogylch; [e] deg 'ſtafell ar hugain *oedd* ar y palmant.

† Neu, *tu ag i mewn.*
[e] Pen. 45. 5.

18 A'r palmant gan yſtlys y pyrth ar gyfer hŷd y pyrth, *oedd* y palmant oddi tanodd.

19 Ac efe a feſurodd y llêd o wyneb y porth iſaf hyd wyneb y cyntedd oddi fewn, yn gan cufydd oddi allan tu a 'r dwyrain a'r gogledd.

20 ¶ A'r porth yr hwn *oedd* a'i wyneb tu a 'r gogledd, ar y cyntedd neſaf allan, a feſurodd efe ei hŷd a'i lêd.

21 A'i 'ſtafelloedd ef *oedd* dair o'r tu ymma, a thair o'r tu accw; ac yr ydoedd ei bŷſt, a'i fwâu meini, wrth feſur y porth cyntaf, yn ddeg cufydd a deugain ei hŷd, a'r llêd yn bùm cufydd ar hugain.

22 Eu ffeneſtri hefyd, a'i bwâu meini, a'i palmwydd, *oedd* wrth feſur y porth *oedd* a'i wyneb tu a 'r dwyrain; ar hŷd ſaith o riſiau hefyd y dringent iddo; a'i fwâu meini *oedd* o'i blaen hwynt.

23 A phorth y cyntedd neſaf i mewn *oedd* ar gyfer y porth tu a 'r gogledd a thu a 'r dwyrain: ac efe a feſurodd o borth i borth gan cufydd.

24 ¶ Wedi hynny efe a'm dug i tu a 'r deau, ac wele borth tu a 'r deau, ac efe a feſurodd ei bŷſt a'i fwâu meini wrth y meſurau hyn.

25 Ffeneſtri hefyd *oedd* iddo ac i'w fwâu meini, o amgylch ogylch, fel y ffeneſtri hynny, yn ddeg cufydd a deugain o hŷd, ac yn bùm cufydd ar hugain o lêd.

26 Saith o riſiau hefyd *oedd* ei eſgynſa ef, a'i fwâu meini o'i blaen hwynt: *yr oedd* hefyd iddo palmwydd, un o'r tu ymma, ac un o'r tu accw, ar ei bŷſt ef.

27 Ac *yr oedd* porth yn y cyntedd neſaf i mewn tu a 'r deau, ac efe a feſurodd o borth i borth, tu a 'r deau, gan cufydd.

28 Ac

3430.

28 Ac efe a'm dug i'r cyntedd neſaf i mewn trwy borth y deau, ac a feſurodd borth y deau wrth y meſurau hyn;

29 A'i 'ſtafelloedd, a'i bŷſt, a'i ſwâu meini, wrth y meſurau hyn: ac *yr oedd* ffeneſtri ynddo, ac yn ei ſwâu meini, o amgylch ogylch: deg cuſydd a deugain *oedd* yr hŷd, a phùm cuſydd ar hugain y lled.

30 A'r bwâu meini o amgylch ogylch *oedd* [f] bùm cuſydd ar hugain o hŷd, a phùm cuſydd o lêd.

31 A'i ſwâu meini *oedd* tu a'r cyntedd neſaf allan; a phalmwydd *oedd* ar ei bŷſt; ac wyth o riſiau *oedd* ei eſgynſa ef.

32 ¶ Ac efe a'm dug i'r cyntedd neſaf i mewn tu a 'r dwyrain, ac a feſurodd y porth wrth y meſurau hyn:

33 A'i 'ſtafelloedd, a'i bŷſt, a'i ſwâu meini *oedd* wrth y meſurau hyn: ac *yr oedd* ffeneſtri ynddo ef, ac yn ei ſwâu meini, o amgylch ogylch: yr hŷd *oedd* ddeg cuſydd a deugain, a'r lled *oedd* bùm cuſydd ar hugain.

34 A'i ſwâu meini *oedd* tu a 'r cyntedd neſaf allan, a phalmwydd *oedd* ar ei bŷſt o'r tu ymma, ac o'r tu accw, a'i eſgynſa *oedd* wyth o riſiau.

35 ¶ Ac efe am dug i borth y gogledd, ac a'i meſurodd wrth y meſurau hyn:

36 Ei 'ſtafelloedd, ei bŷſt, a'i ſwâu meini; a'r ffeneſtri iddo o amgylch ogylch; yr hŷd *oedd* ddeg cuſydd a deugain, a'r lled *oedd* bùm cuſydd ar hugain.

37 A'i bŷſt *oedd* tu a 'r cyntedd neſaf allan; a phalmwydd ar ei bŷſt o'r tu ymma, ac o'r tu accw; a'i eſgynſa *oedd* wyth o riſiau.

38 A'r celloedd a'i dryſau *oedd* wrth bŷſt y pyrth, lle y golchent y poethoffrwm.

39 ¶ Ac ynghyntedd y porth *yr oedd* dau ſwrdd o'r tu ymma, a dau ſwrdd o'r tu accw, i ladd y poethoffrwm, a'r [g] pech-aberth, a'r [h] aberth dros gamwedd, arnynt.

40 Ac ar yr yſtlys oddi allan, † lle y dringir i ddrws porth y gogledd, *yr oedd* dau ſwrdd; a dau ſwrdd ar yr yſtlys arall, yr hwn *oedd* wrth gyntedd y porth.

41 Pedwar bwrdd *oedd* o'r tu ymma, a phedwar bwrdd o'r tu accw, ar yſtlys y porth: wyth bwrdd; ar y rhai y lladdent *eu haberthau.*

42 A'r pedwar bwrdd i'r poethoffrwm *oedd* o gerrig nâdd, yn un cuſydd a hanner o hŷd, ac yn un cuſydd a hanner o lêd, ac yn un cuſydd o uchder: arnynt hwy heſyd y goſodent yr offer, y rhai y lladdent yr offrwm poeth a'r aberth â hwynt.

43 Heſyd *yr oedd* ‡ bachau o un ddyrnfedd, wedi eu parotôi o fewn, o amgylch ogylch; a chîg yr offrwm *oedd* ar y byrddau.

44 ¶ Ac o'r tu allan i'r porth neſaf i mewn *yr oedd* 'ſtafelloedd y cantorion, o fewn y cyntedd neſaf i mewn, yr hwn *oedd* ar yſtlys porth y gogledd; a'i hwynebau *oedd* tu a 'r deau: un *oedd* ar yſtlys porth y dwyrain a'i wyneb tu a 'r gogledd.

45 Ac efe a ddywedodd wrthyſ, Yr yſtafell hon, yr hon *ſydd* a'i hwyneb tu a 'r deau, *ſydd* i'r offeiriaid, [i] ceidwaid † cadwraeth y tŷ.

46 A'r 'ſtafell yr hon *ſydd* a'i hwyneb tu a 'r gogledd, *ſydd* i'r offeiriaid, [k] ceidwaid cadwraeth yr allor: y rhai hyn yw meibion [l] Sadoc, y rhai ydynt o feibion Leſi, yn neſâu at yr ARGLWYDD i weini iddo.

47 Felly efe a feſurodd yn gan cuſydd o hŷd, ac yn gan cuſydd o lêd, yn bedeirongl; a'r allor *oedd* o flaen y tŷ.

48 ¶ Ac efe a'm dug i borth y tŷ, ac a feſurodd *bob* poſt i'r porth, yn bùm cuſydd o'r maill du, ac yn bùm cuſydd o'r tu arall; a lêd y porth *oedd* dri chuſydd o'r naill du, a thri chuſydd o'r tu arall.

49 Y cyntedd *oedd* ugain cuſydd o hŷd, ac un cuſydd ar ddeg o lêd: ac *efe a'm dug* ar hyd y griſiau, ar hŷd y rhai y dringent iddo: heſyd *yr ydoedd* colofnau wrth y pŷſt, un o'r naill du, ac un o'r tu arall.

PEN. XLI.

Meſur, a rhannau, ac yſtafelloedd, ac addurn y Deml.

ACefe a'm dug i i'r Deml, ac a feſurodd y pŷſt yn chwe chuſydd o lêd o'r naill du, ac yn chwe chuſydd o lêd o'r tu arall, *ſef yr oedd* lled y babell.

2 Lled y drws heſyd *oedd* ddeg cuſydd, ac yſtlyſau 'r drws yn bùm cuſydd o'r naill du ac yn bùm cuſydd o'r tu arall: ac efe a feſurodd ei hŷd ef yn ddeugain cuſydd, a'r lled yn ugain cuſydd.

3 Ac efe a aeth tu ag i mewn, ac a feſurodd bôſt y drws yn ddau gufydd, a'r drws yn chwe chuſydd, a lled y drws, yn faith gufydd.

4 Ac [a] efe a feſurodd ei hŷd ef yn ugain cuſydd, a'r lled yn ugain cuſydd, o flaen y Deml. Ac efe a ddywedodd wrthyſ, Dymma 'r cyffegr ſanctaiddiolaf. [a] 1 Bren. 6. 20.

5 Ac efe a feſurodd bared y tŷ yn chwe chuſydd, a lled *pob* yſtlyſgell yn bedwar cuſydd, o amgylch ogylch i'r tŷ.

6 A'r celloedd *oedd* dair, cell ar gell, ac yn ddeg ar hugain o † weithiau; ac yr oeddynt yn cyrheuddyd at bared y tŷ, yr hwn *oedd* i'r yſtafelloedd o amgylch ogylch, ſel y byddent ynglŷn, ac nid oeddynt ynglŷn o fewn pared y tŷ. † Neu, *o droeadeddau.*

7 Ac [b] ſe a changwyd, ac oedd yn myned ‡ ar drô uwch-uwch i'r celloedd; o herwydd trô y tŷ oedd yn myned i ſynu o amgylch y tŷ, am hynny y tŷ *oedd* ehengach oddi arnodd: ac felly y dringid o'r iſaf i'r uchaf trwy 'r ganol. [b] 1 Bren. 6. 8. ‡ Neu, *yn grwn.*

8 Gwelais heſyd uchder y tŷ o amgylch ogylch: ſeiliau 'r celloedd *oedd* [c] gorſen helaeth o chwe chufydd mawrion. [c] Pen. 40. 5.

9 A thedwer y mur, yr hwn *oedd* i'r gell o'r tu allan, *oedd* bùm cuſydd; a'r gweddill *oedd* le i'r celloedd y rhai *oedd* o fewn.

10 A rhwng y 'ſtafelloedd *yr oedd* lled ugain cuſydd ynghŷlch y tŷ, o amgylch ogylch.

11 A dryſau 'r yſtlyſgell *oedd* tu a 'r *llannerch* weddill; un drws tu a 'r gogledd, ac un drws tu a 'r deau: a lled y ſan a weddillaſid *oedd* bùm cuſydd o amgylch ogylch.

12 A'r adeiladaeth yr hon *oedd* o flaen y llannerch neillduol, ar y cwrr tu a 'r gorllewin, *oedd* ddeg cuſydd a thrugain o led: a mur yr adeiladaeth *oedd* bùm cuſydd o dewder o amgylch ogylch, a'i hŷd *oedd* ddeg cufydd a phedwar ugain.

13 Ac efe a feſurodd y tŷ yn gan cuſydd o hŷd; a'r llannerch neillduol, a'r adeiladaeth, a'i pharwydydd, yn gan cuſydd o hŷd.

14 A lled wyneb y tŷ, a'r llannerch neillduol, tu a 'r dwyrain, *oedd* gan cuſydd. † Neu, *roeſeydd a choloſnau oedynt.*

15 Ac efe a feſurodd hŷd yr adeiladaeth, ar gyfer y llannerch neillduol, yr hon *oedd* o'r tu ceſn iddo, a'i † 'ſtafelloedd o'r naill

[f] Edrych Ad. 21, 25, 33, 36.

[g] Lef. 4. 2. a 5. 2. a 6. 2.

[h] Lef. 7. 1. † Neu, *wrth riſiau drws porth, &c.*

‡ Neu, *dau faen celwyd.*

[i] Num. 3. 27, 28, 32, 38. † Neu, *o ainhâd.* ſelly Ad. 46.

[k] Dad. 6. 12, 13.

[l] 1 Bren. 2. 35.

3430. naill du, ac o'r tu arall, yn gan cufydd, gyd â'r Deml oddi tewn, a dryſau 'r cyntedd.

16 Y gorſingau a'r ffeneſtri cyfyng, a'r 'ſtafelloedd o amgylch, ar eu tri uchder, ar gyfer y rhiniog a yſtyllennaſid â choed o amgylch ogylch, ‡ ac o'r llawr hyd y ffeneſtri, a'r ffeneſtri heſyd a yſtyllennaſid;

‡ Neu, *a'r llawr.*

17 Hyd uwch ben y drws, a hyd y ty o ſewn ac allan, ac ar yr holl bared, o amgylch ogylch, o ſewn ac allan, wrth ſeſurau.

18 A Cherubiaid heſyd, ac â phalmwydd y gweithiaſid eſ, palmwydden rhwng pob dau Gerub; a dau wyneb *oedd* i *bob* Cerub.

d Pen. 1. 10.

19 Canys wyneb dŷn *oedd* tu a 'r palmwydden o'r naill du, ac wyneb llew tu a 'r palmwydden o'r tu arall: *yr oedd* wedi ei weithio ar hŷd y tŷ, o amgylch ogylch.

20 Cerubiaid a phalmwydd a weithiaſid o'r ddaear hyd oddi ar y drŵs; ac *ar* bared y Deml.

† Heb. *poſt.*

21 Pedwar ochrog *oedd* † pŷſt y Deml, ac wyneb y cyſſegr; gweledigaeth *y naill* fel gweledigaeth *y llall.*

22 Yr allor bren *oedd* dri chuſydd ei huchder, a'i hŷd yn ddau gufydd; a'i chonglau, a'i huchder, a'i pharwydydd *oedd* o bren: ac eſe a ddywedodd wrthyf, Dymma e 'r bwrdd *ſydd* ger bron yr ARGLWYDD.

e Mal. 1. 7, 12.

23 Ac *yr ydoedd* dau ddrws i'r Deml ac i'r cyſſegr:

24 A dwy ddôr i'r dryſau, *ſef* dwy ddôr blygedig, dwy ddôr i'r naill ddrws, a dwy ddôr i'r llall.

25 A gwnaethid arnynt, ar ddryſau 'r Deml, Gerubiaid a phalmwydd, fel y gwneuthid ar y parwydydd: ac *yr oedd* trawſtiau coed ar wyneb y cyntedd o'r tu allan.

26 Ffeneſtri cyfyng heſyd, a phalmwydd *oedd* o bob tu, ar yſtlyſau 'r porth, ac *ar* yſtafelloedd y tŷ, a'r trawſtiau.

PEN. XLII.

1 *Yſtafelloedd yr offeiriaid*; 13 *a'r defnydd a wnaid â hwynt.* 19 *Meſurau y cyntedd neſaf allan.*

A Cefe a'm dug i'r cyntedd neſaf allan, y ffordd tu a 'r gogledd, ac a'm dug i'r 'ſtafell *oedd* ar gyfer y llannerch neilldu ol, yr hon *oedd* ar gyfer yr adail, tu a 'r gogledd.

2 Drws y gogledd *oedd* ar gyfer hŷd y can cufydd, a llêd y deg cufydd a deugain.

3 Ar gyfer yr ugain *cufydd*, y rhai *oedd* i'r cyntedd neſaf i mewn, ac ar gyfer y palmant yr hwn *oedd* i'r cyntedd neſaf allan, *yr ydoedd* 'ſtafell ar gyfer 'ſtafell yn dri *uchder.*

4 Ac o flaen y 'ſtafelloedd *yr oedd* rhodfa yn ddeg cufydd o lêd oddi fewn, ffordd o un cufydd, a'i dryſau tu a 'r gogledd.

‡ Neu, *oedd yn bwyta*, neu, *yn llyngcu y rhai hyn*, &c.

5 A'r 'ſtafelloedd uchaf *oedd* gulion: o herwydd yr yſtafelloedd ‡ oeddynt uwch nâ'r rhai hyn, † nâ'r rhai iſaf, nâ'r rhai canol o'r adeiladaeth.

† Neu, *a'r adeiladaeth oedd o'r rhai iſaf, a'r rhai canol.*

6 Canys yn dri *uchder yr oeddynt* hwy, ac heb golofnau iddynt, fel colofnau y cynteddoedd: am hynny yr oeddynt hwy yn gyſyngach nâ'r rhai iſaf, ac nâ'r rhai canol, o'r llawr *i ſynu.*

7 A'r mur yr hwn *oedd* o'r tu allan, ar gyfer yr yſtafelloedd, tu a 'r cyntedd neſaf allan, o flaen yr yſtafelloedd, *oedd* ddeg cufydd a deugain ei hŷd.

8 O herwydd hŷd y 'ſtafelloedd, y rhai *oedd* yn y cyntedd neſaf allan, *oedd* ddeg cufydd a deugain: ac wele, o flaen y Deml *yr oedd* can cufydd. 3430.

9 Ac ‡ oddi tan y 'ſtafelloedd hyn yr y-*doedd* † mynediad i mewn, o du 'r dwyrain, ‡ ffordd yr elid iddynt hwy o'r cyntedd neſaf allan.

‡ Neu, *o le yr yſtafelloedd.*

† Neu, *yr hwn a'm dug i mewn.*

10 O ſewn tewder mur y cyntedd tu a 'r dwyrain, ar gyfer y llannerch neilldu ol, ac ar gyfer yr adeiladaeth, *yr oedd* yr yſtafelloedd.

‡ Neu, *ac eſe yn dyſoa.*

11 A'r ffordd o'i blaen hwynt *oedd* fel gweledigaeth yr yſtafelloedd y rhai *oedd* tu a 'r gogledd; un hŷd â hwynt *oeddynt*, ac un lled â hwynt; a'i holl ſynediad allan *oedd* yn ôl eu dull hwynt, ac yn ôl eu dryſau hwynt.

12 Ac fel dryſau 'r 'ſtafelloedd, y rhai *oedd* tu a 'r deau, *yr oedd* drws ym mhen y ffordd, y ffordd ym mhen y mur yn uniawn tu a 'r dwyrain, yn y ddyfodfa i mewn.

13 ¶ Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Yſtafelloedd y gogledd, *ac* yſtafelloedd y deau, y rhai *ſydd* ar gyfer y llannerch neilldu ol, yſtafelloedd ſanctaidd yw y rhai hynny, lle a y bwyty 'r offeiriaid, y rhai a neſânt at yr ARGLWYDD, y pethau ſanctaidd cyſſegredig; yno y goſodant y ſanctaidd bethau cyſſegredig, a'r b bwyd-offrwm, a'r pechaberth, a'r aberth dros gamwedd; canys y lle *ſydd* ſanctaidd.

a Lef. 6. 16, 26.

b Lef. 2. 3, 10. a 6. 17, 25, 29.

14 A phan elo 'r offeiriaid i mewn iddynt, nid ânt allan o'r cyſſegr i'r cyntedd neſaf allan, eithr yno y goſodant eu dillad, y rhai y gwaſanaethant ynddynt; am eu *bod* yn ſanctaidd; ac a wiſgant wiſgoedd eraill, ac a neſânt at yr hyn *a berthyn* i'r bobl. a 7. 1.

15 Pan orphennaſai efe feſuro 'r tŷ oddi fewn, efe a'm dug i tu a 'r porth *ſydd* a'i wyneb tu a 'r dwyrain, ac a'i meſurodd eſ o amgylch ogylch.

16 Efe a feſurodd † du 'r dwyrain â chorſen feſur, yn bùm cant o gorſennau, wrth y gorſen feſur oddi amgylch.

† Heb. *wynt y dwyrain.*

17 Efe a feſurodd du 'r gogledd yn bùm can corſen, wrth y gorſen feſur oddi amgylch.

18 Y tu deau a feſurodd efe yn bùm can corſen, wrth y gorſen feſur.

19 ¶ Efe a aeth o amgylch i du 'r gorllewin, *ac* a feſurodd bùm can corſen, wrth y gorſen feſur.

20 Efe a feſurodd ei bedwar yſtlys eſ, mur *oedd* iddo eſ o amgylch ogylch, c yn bùm can *corſen* o hŷd, ac yn bùm can *corſen* o lêd, i wahanu rhwng y cyſlegr a'r digyſſegr.

c Pen. 45. 2.

PEN. XLIII.

1 *Gogoniant Duw yn dychwelyd i'r Deml.* 7 *Pechod Iſrael yn rhwyſtro cymyrcholaeb Duw.* 10 *Y prophwyd yn eu hannog hwy i edifarhâu, ac i gadw cyfraith y tŷ.* 13 *Meſurau*, 18 *a defodau 'r Allor.*

A Cefe am dug i'r porth, *ſef* y porth ſydd yn edrych tu a 'r dwyrain.

a Pen. 1. 24. Dad. 1. 15. a 14. 2. a 19. 1, 6.

2 Ac wele ogoniant Duw Iſrael yn dyfod o ffordd y dwyrain; a a'i lais fel ſŵn dyfroedd lawer, a'r ddaear yn diſgleirio o'i ogoniant eſ.

3 Ac *yr oedd* b yn ôl y gweledigaeth y weledigaeth a welais, *ſef* yn ôl y weledigaeth a welais pan ddaethym c ‡ i ddiſetha 'r

b Pen. 1. 4. a 8. 4.

c Felly *y darnau.*

Jer. 1. 10. ‡ Neu, i brophwydo y *diſethid* gwêl Pen. 9. 2, 5.

ddinas:

3430. ddinas: a'r gweledigaethau *oedd* ſel y weledigaeth a welſwn wrth afon Cebar: yna y ſyrth'ais ar fy wyneb.

4 A gogoniant yr ARGLWYDD a ddaeth i'r tŷ *ar hyd* ffordd y porth *ſyda* a'i wyneb tu a 'r dwyrain.

5 Felly 'r ysbryd a'm cododd, ac a'm dug i'r cynedd neſaf i mewn, ac wele, [d] llanwaſai gogoniant yr ARGLWYDD y tŷ.

6 Clywn *ef* hefyd yn lleſaru wrthyf o'r tŷ; ac yr oedd y gŵr yn ſefyll yn ſy ymmyl.

7 ¶ Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Ha fâb dŷn, *dymma* le fy ngorſeddfa, a [e] lle gwadnau ſy nhraed, lle y trigaf ym myſg meibon Iſrael yn dragywydd, a'm henw ſanctaidd ni haloga tŷ Iſrael mwy, *na* hwynt-hwy, na'i brenhinoedd, trwy eu putteindra, na thrwy [f] gyrph meirw eu brenhinoedd *yn* eu huchel-leoedd,

8 ‖ Wrth oſod eu rhiniog wrth fy rhiniog i, a'i gorſin wrth fy ngorſin i, ‡ a phared rhyngof fi a hwynt, hwy a halogaſant fy enw ſanctaidd â'i ffieidd-dra, y rhai a wnaethant: am hynny mi a'i hyſais hwy yn fy llid.

9 Pellhânt yr awr hon eu putteindra, a chelanedd eu brenhinoedd oddi wrthyf fi, a mi a drigaf yn eu myſg hwy yn dragywydd.

10 ¶ Ti fâb dŷn, dangos y tŷ i dŷ Iſrael, ſel y cywilyddion: ana eu hanwireddau; a meſurant † y portreiad.

11 Ac o's cywilydd iant am yr hyn oll a wnaethan', hysbyſa iddynt ddull y tŷ, a'i o odiad, a'i ſynediadau allan, a'i ddyfodiadau i mewn, a'i holl ddull, a'i holl ddeddfau, a'i holl ddull, a'i holl gyfreithiau; a ſgrifenna o flaen eu llygaid hwynt, fel y cadwont ei holl ddull ei, a'i holl ddeddfau, ac y gwnelont hwynt.

12 Dymma gyfraith y tŷ; Ar ben y mynydd y *bydd* ei holl derfyn ef, yn gyſſegr ſanctaiddiolaf o amgylch ogylch: wele, dymma gyfraith y tŷ.

13 ¶ A dymma feſurau 'r allor wrth gufyddau. [b] Y cufydd *ſyda* gufydd a dyrnfedd; † y gwaelod *fydd* yn gufydd, a'r lled yn gufydd, a'i hymmylwaith a'r ei min o amgylch *fyda* yn rhychwant: a dymma le uchaf yr allor.

14 Ac o'r gwaelod, *ar* y llawr, hyd yr yſtôl iſaf, *y bydd* dau gufydd, ac un cufydd o led, a phedwar cufydd o'r yſtôl leiaf hyd yr yſtôl fwyaf, a chufydd o led.

15 Felly ‡ 'r allor *ſydd* bedwar cufydd, ac o'r † allor *y bydd* hefyd tu ag i fynu, bedwar o gyrn.

16 A'r allor *ſydd* ddeuddeg *cufydd* o hŷd a deuddeg o led, yn ſgwâr yn ei phedwar yſtlys.

17 A'r yſtôl *fydd* bedwar *cufydd* ar ddeg o hŷd, a phedwar ar ddeg o led, yn ei phedwar yſtlys; a'r ymmylwaith o amgylch iddi yn hanner cufydd; a'i gwaelod yn gufydd o amgylch; [i] a'i griſiau yn edrych tu a 'r dwyrain.

18 ¶ Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Ha fâb dŷn, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Dymma ddeddfau 'r allor, yn y dydd y gwneler hi, i boethoffrymmu poethoffrwm arni, ac i daenellu gwaed arni.

19 Yna y rhoddi at yr offeiriaid y Leſiaid, (y rhai ſydd o hâd Sadoc, yn neſâu attaſi, medd yr Arglwydd DDUW, i'm gwaſanethu) fuſtach jeuange [k] yn bechaberth.

20 A chymmer o'i waed ef, a dyro ar ei phedwar corn hi, ac ar bed tir congl yr yſtôl, ac ar yr ymmyl o amgylch: fel hyn y glanhêi, ac y cyſſegri hi.

21 Cymmeri hefyd fuſtach y pechaberth, ac eſe a'i llyſg ef yn y lle nodedig i'r tŷ, o'r tu allan i'r cyſſegr.

22 Ac ar yr ail dydd ti a offrymmi fwch geifr perffeithgwbl yn bechaberth; a hwy a lanhânt yr allor, megis y glanhaſant hi â'r buſtach.

23 Pan orphennych *ei* glanhâu, ti a offrymmi fuſtach jeuange perffeithgwbl, a hwrdd perffeithgwbl o'r praidd.

24 Ac o flaen yr ARGLWYDD yr offrymmi hwynt, a'r offeiriaid [l] a fwriant halen arnynt, ac a'i hoffrymmant hwy *yn* boeth-offrwm i'r ARGLWYDD.

25 Saith niwrnod y darperi fwch *yn* bechaberth bob dydd; darparant hefyd fuſtach jeuange, a hwrdd o'r praidd, o rai perffeithgwbl.

26 Saith niwrnod y cyſſegrant yr allor, ac y glanhânt hi, ac † yr ymgyſſegrant.

27 A phan ddarffo 'r dyddiau hyn, bydd ar yr wythfed dydd, ac o hynny allan, i'r offeiriaid offrymmu ar yr allor eich poethoffrymmau, a'ch ebyrth ‡ hêdd: a mi a fyddaf fodlon i chwi, medd yr Arglwydd DDUW.

PEN. XLIV.

1 *Porth y dwyrain a berthyn yn unig i'r tywyſog.* 4 *Ceryddu 'r offeiriaid am halogi 'r Cyſſegr.* 9 *Na chaiff delw-addolwyr fwydd yr offeiriaid,* 15 *ond meibion Sadoc a'i caiff.* 17 *Oraeiniadau i'r offeiriaid.*

ACeſe a wnaeth im' ddychwelyd ar hŷd ffordd porth y cyſſegr neſaf allan, yn hwn ſydd yn edrych tu a 'r dwyrain, ac *yr oedd* yn gaead.

2 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf; Y porth hwn fydd gaead, nid agorir ef, ac nid â neb i mewn trwyddo ef: o herwydd ARGLWYDD Dduw Iſrael a aeth i mewn trwyddo ef; am hynny y bydd yn gauad.

3 I'r tywyſog *y mae*; y tywyſog, eſe a eiſtedd ynddo, i fwyta bara o flaen yr ARGLWYDD: ar hŷd ffordd cyntedd y porth *hwnnw* y daw efe i mewn, a hyd ffordd yr un yr â efe allan.

4 ¶ Ac eſe a'm dug i ffordd porth y gogledd o flaen y tŷ: a mi a edrychais, ac wele, [a] llanwaſai gogoniant yr ARGLWYDD dŷ 'r ARGLWYDD: a mi a ſyrthiais ar fy wyneb.

5 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, † Goſod dy galon, [b] fâb dŷn, a gwêl â'th lygaid, clyw hefyd â'th gluſtiau 'r hyn oll yr ydwyf yn ei ddywedyd wrthyt, am holl ddeddfau tŷ 'r ARGLWYDD, ac am ei holl gyfreithiau, ‡ a goſod dy feddwl ar ddyfodfa 'r tŷ, ac ar bob mynedfa allan o'r cyſſegr.

6 A dywed wrth y gwrthryſelgar, ſef tŷ Iſrael, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [c] Digoni chwi *hyn*, tŷ Iſrael, o'ch holl ffieidd-dra;

7 [d] Gan ddwyn o honoch † ddïeithriaid [e] dïenwaededig o galon, a dïenwaededig o gnawd, i fod yn fy nghyſſegr, i'w halogi ef, ſef fy nhŷ i, pan offrymmaſoch fy mara, y braſder, a'r gwaed; a hwy a dorraſant fy nghyfammod, o herwydd eich holl ffieiddra chwi.

8 Ac ni chadwaſoch gadwraeth fy mhethau cyſſegredig; eithr goſodaſoch i chwi eich hunain geidwaid *ar* ‡ fy nghadwraeth yn fy nghyſſegr.

9 ¶ Fel

3430.

[d] 1 Bren. 8. 10, 11.

[e] 1 Cron. 28. 2.

[f] Lef. 26. 30. Jer. 16. 18. ‖ Edrych 2 Bren. 16. 14. a 21. 7. Pen. 8. 3. a 23. 38. a 44. 7. ‡ Neu, *canys nid oedd ond pared rhyngof fi a,* &c. † Neu, *y ſwm, neu, y rhifeai.*

[b] Pen. 40. 5. a 41. 8. † Heb. *y fynwes.*

‡ Heb. *Harel,* ſef, *mynydd Duw.* † Heb. *Ariel,* ſef, *llew Duw.* Eſay 29. 1.

[i] Edrych Eſod. 20. 26.

[k] Eſod. 29. 30. Lef. 8. 14, 15.

[l] Lef. 2. 13.

† Heb. *y llanwant eu dwylo.*

‡ Neu, *dïolch.*

[a] Pen. 3. 23. a 43. 5.

† Sef, *ſyſtyria yn aaa.*

[b] Pen. 40. 4. ‡ *ac yſtyria.*

[c] Pen. 45. 9.

[d] Pen. 43. 8. † Heb. *feibion dïeithr.*

[e] Lef. 26. 41. ‡ Neu, *fy ordinhâd.*

Felly Ad. 14, 16.

3430.

9 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Ni ddaw i'm cyſſegr un màb dieithr dienwaededig o galon, a dienwaededig o gnawd, o'r holl feibion dieithr, y rhai *ſydd* ym myſg meibion Iſrael.

10 A'r [f] Leſiaid, y rhai a giliaſant ym mhell oddi wrthyf, pan gyfeiliornodd Iſrael, y rhai a grwydraſant oddi wrthyf ar ôl eu delwau, hwy a ddygant eu hanwiredd.

11 Etto hwy a fyddant yn ſy nghyſſegr, yn weinidogion *mewn* ſwydd ym mhyrth y tŷ, ac yn gweini i'r tŷ: hwy a laddant yr offrwm poeth, ac aberth y bobl, a hwy a ſafant o'i blaen hwy i'w gwaſanaethu hwynt.

12 O herwydd gwaſanaethu o honynt hwy o flaen eu heulynnod, a bod o honynt i dŷ Iſrael yn dramgwydd i anwiredd, am hynny y dyrchefais fy llaw yn eu herbyn hwynt, medd yr Arglwydd DDUW, a hwy a ddygant eu hanwiredd.

13 Ac ni ddeuant yn agos attaf, i offeiriadu i mi, nac i neſàu at yr un o'm pethau ſanctaidd yn y cyſſegr ſancteiddiolaf: eithr dygant eu cywilydd, a'i ffieidd-dra a wnaethant.

14 Eithr gwnâf hwynt yn geidwaid cadwraeth y tŷ, yn ei holl waſanaeth, ac yn yr hyn oll a wneir ynddo.

15 ¶ Yna yr offeiriaid y Leſiaid, [g] meibion Sadoc, y rhai a gadwaſant gadwraeth fy nghyſſegr, pan gyfeiliornodd meibion Iſrael oddi wrthyf, hwynt-hwy a neſânt attaſi i'm gwaſanaethu, ac a ſaſant o'm blaen, i offrymmu i mi y braſder a'r gwaed, medd yr Arglwydd JOR.

16 Hwy a ânt i mewn i'm cyſſegr, a hwy a neſânt at [h] fy mwrdd, i'm gwaſanaethu, ac a gadwant fy nghadwraeth.

17 ¶ A phan ddelont i byrth y cyntedd neſaf i mewn, [i] gwiſgant wiſgoedd lliain; ac na ddeued gwlân am danynt, tra y gwaſanaethant ym mhyrth y cyntedd neſaf i mewn, ac o fewn.

18 Cappiau lliain ſydd am eu pennau hwynt, a llodrau lliain ſydd am eu llwynau hwynt: nac ymwregyſant ‡ â dim a baro chwŷs.

19 A phan elont i'r cyntedd neſaf allan, *ſef* at y bobl i'r cyntedd oddi allan, [k] diofigant eu gwiſgoedd, y rhai y gwaſanaethaſant ynddynt, a goſodant hwynt o fewn celloedd y cyſſegr, a gwiſgant ddillad eraill, ac [l] na chyſſegrant y bobl â'i gwiſgoedd.

20 [m] Eu pennau heſyd ni eilliant, ac ni ollyngant *eu* gwallt *yn llaes*: gan dalgrynnu talgrynnant eu pennau.

21 Heſyd, [n] nac yfed un offeiriad win, pan ddelont i'r cyntedd neſaf i mewn.

22 [o] Na chymmerant chwaith yn wragedd iddynt wraig weddw, neu † yſgaredig; eithr morwynion o hâd tŷ Iſrael, neu 'r weddw a fyddo gweddw offeiriad, a gymmerant.

23 A [p] dyſgant i'm pobl *ragor* rhwng y ſanctaidd a'r halogedig, a gwnânt iddynt wybod *gwahan* rhwng aflan a glân.

24 Ac [q] mewn ymraſael hwy a ſaſant mewn barn, *ac* a farnant yn ôl fy marnedigaethau i: cadwant heſyd fy nghyfreithiau, a'm deddfau, yn ſy holl uchelwyliau; a ſanctteiddiant ſy Sabbothau.

25 [r] Ni ddeuant chwaith at ddŷn marw i ymhalogi: eithr wrth dâd, ac wrth fam, ac wrth fâb, ac wrth ferch, wrth frawd, ac wrth chwaer yr hon ni bu eiddo gŵr, y gallant ymhalogi.

26 Ac [s] wedi ei buredigaeth y cyfrifir iddo faith ni wrnod.

27 A'r dydd yr elo i'r cyſſegr, o fewn y cyntedd neſaf i mewn, i weini yn y cyſſegr, offrymmed ei bechaberth, medd yr Arglwydd DDUW.

28 A bydd yn etifeddiaeth iddynt hwy; [t] myfi yw eu hetifeddiaeth hwy. Ac na roddwch berchennogaeth iddynt hwy yn Iſrael; myfi yw eu perchennogaeth hwy.

29 Y bwydoffrwm, a'r pechaberth, a'r aberth dros gamwedd, a fwytânt hwy; a phob † peth cyſſegredig yn Iſrael fydd eiddynt hwy.

30 ‡ A [u] blaenion pob blaenffrwyth o bob *peth*, a phob offrwm pob dim oll o'ch holl offrymmau, ſydd eiddo 'r offeiriaid: [x] blaenffrwyth eich toes heſyd a roddwch i'r offeiriaid, i oſod bendith ar dy dŷ.

31 [y] Na fwytàed yr offeiriaid ddim a fu farw ei hun, neu yiglyfaeth o aderyn, neu o anifail.

3430.
[s] Num. 6. 10. a 19. 11.
[t] Num. 18. 20. Deut. 10. 9. a 18. 1, 2. Joſ. 13. 14, 33.
† Neu, *diofrydbeth.*
‡ Neu, *a'r cyntaf*, neu, *a'r pennaf.*
[u] Ecſod. 13. 2. a 22. 29, 30. Num. 3. 13. a 18. 12. [x] Num. 15. 20. Neh. 10. 37. [y] Ecſod. 22. 31. Lef. 22. 8.

PEN. XLV.

1 *Rhandir y Cyſſegr*, 6 *a'r eiddo 'r ddinas*, 7 *a'r tywyſog.* 9 *Ordeiniadau i'r tywyſog.*

A ‡ Phan rannoch y tîr wrth goelbren yn etifeddiaeth, [a] yr offrymmwch i'r ARGLWYDD † offrwm cyſſegredig o'r tîr; yr hŷd *fydd* pùm mil ar hugain *o gorſennau* o hŷd, a dengmil o lêd: cyſſegredig *fydd* hyny yn ei holl derfyn, o amgylch.

2 O hyn y *bydd* i'r cyſſegr [b] bùm cant *ar hŷd*, a phùm cant *ar lêa*, yn bcdeirongl oddi amgylch; a deg cuſydd a deugain, yn ‡ faes pentrefol iddo, o amgylch.

3 Ac o'r meſur hwn y meſuri bùm mil ar hugain o hŷd, a dengmil o lêd; ac yn hwnnw y bydd y cyſſegr, *a'r* lle ſancteiddiolaf.

4 Y rhan gyſſegredig o'r tîr fydd i'r offeiriaid, y rhai a waſanaethant y cyſſegr, y rhai a neſânt i waſanaethu 'r ARGLWYDD; ac efe a fydd iddynt yn lle tai, ac yn gyſſegrfa i'r cyſſegr.

5 A'r pùm mil ar hugain o hŷd, a'r dengmil o lêd fydd heſyd i'r Leſiaid, y rhai a waſanaethant y tŷ, yn etifeddiaeth [c] ugain o 'ſtafelloedd.

6 ¶ Rhoddwch heſyd bùm mil o lêd, a phùm mil ar hugain o hŷd, yn berchennogaeth i'r ddinas, ar gyfer offrwm y rhan gyſſegredig: i holl dŷ Iſrael y bydd *hyn.*

7 ¶ A *rhan fydd* i'r tywyſog, o'r tu ymma ac o'r tu accw i offrwm y rhan gyſſegredig: ac i berchennogaeth y ddinas, ar gyfer y rhan gyſſegredig, ac ar gyfer eiſteddiaeth y ddinas, o du 'r gorllewin tu a'r gorllewin, ac o du 'r dwyrain tu a 'r dwyrain: a'r hŷd *fydd* ar gyfer *pob* un o'r rhannau, o derfyn y gorllewin hyd derfyn y dwyrain.

8 *Yn* y tîr y bydd ei etifeddiaeth ef yn Iſrael, ac [d] ni orthrymma fy nhywyſogion fy mhobl i mwy; a'r *rhan* arall o'r tîr a roddant i dŷ Iſrael yn ôl eu llwythau.

9 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [e] Digon i chwi hyn, tywyſogion Iſrael; bwriwch ymmaith drawſder a difrod, gwnewch heſyd farn a chyfiawnder, tynnwch ymmaith eich † trethau oddi ar fy mhobl, medd yr Arglwydd DDUW.

10 [f] Bydded gennych gloriannau uniawn, ac Ephah uniawn, a Bath uniawn.

‡ Heb. *phan bwroch i'r tîr ſyrthio yn etif.*
[a] Pen. 48. 8.
† Heb. *ſancteiddrwydd*, neu, *gyſſegr.*
[b] Pen. 42. 20.
‡ Neu, *llennyrch gweigion.*
[c] Edrych Pen. 40. 17.
[d] Pen. 46. 18.
[e] Pen. 44. 6. ‡ Neu, *cymhellion.* Heb *gwthio allan.*
[f] Lef. 19. 35, 36.

11 Bydded

11 Bydded yr Ephah a'r Bath un feſur, gan gynnwys o'r Bath ddegfed ran Homer; a'r Ephah ddegfed ran Homer: wrth yr Homer y bydd eu meſur hwynt.

12 § Y Sicl *fydd* ugain Gerah; ugain Sicl a phum ſicl ar hugain, a phymtheg Sicl, fydd Maneh i chwi.

13 Dymma 'r offrwm a offrymmwch, chweched ran Ephah o Homer o wenith, felly y rhoddwch chweched ran Ephah o Homer o haidd.

14 Am ddeddf yr olew, Bath o olew, degfed ran Bath *a roddwch* o'r Corus: yr hyn yw Homer o ddeg Bath: o herwydd deg Bath yw Homer.

15 Un ‡ milyn hefyd o'r praidd *o offrymmwch o bob* deucant, allan o ddolydd Iſrael, yn fwydoffrwm, ac yn boeth-offrwm, ac yn aberthau † hedd, i wneuthur cymmod droſtynt, medd yr Arglwydd DDUW.

16 Holl bobl y tîr ſyddant dan yr offrwm hwn ‡ i'r tywyſog yn Iſrael.

17 Ac ar y tywyſog y bydd poerhoffrwm, a bwydoffrwm, a diodoffrwm, ar yr uchelwyliau, a'r newyddloerau, a'r Sabbothau, trwy holl oſodedig wyliau tŷ Iſrael: efe a ddarpara bechaberth, a bwydoffrwm, a phoethoffrwm, ac aberthau ‡ hedd, i wneuthur cymmod dros dŷ Iſrael.

18 Felhyny dywed yr Arglwydd DDUW; O ſewn y *mis* cyntaf, ar y *dydd* cyntaf o'r mîs, y cymmeri fuſtach jeuangc perffeithgwbl, ac *h* y puri 'r cyſſegr.

19 Yna y cymmer yr offeiriad o waed y pechaberth, ac a'i rhŷdd ar orſingau 'r tŷ, ac ar bedair congl yſtôl yr allor, ac ar orſingau porth y cyntedd neſaf i mewn.

20 Felly y gwnei hefyd ar y ſeithfed *dydd* o'r mîs, dros y neb a becho yn amryfus, a thros yr ehud; felly y purwch y tŷ.

21 *i* Yn y *mîs* cyntaf, ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mîs, y bydd i chwi y Paſg, gwyl *fydd i chwi* ſaith niwrnod; bara croyw a fwytewch.

22 A'r tywyſog a ddarpara ar y dydd hwnnw droſto ei hun, a thros holl bobl y wlâd, fuſtach *yn* bechaberth.

23 A ſaith niwrnod yr wyl y darpara efe yn offrwm poeth i'r ARGLWYDD, ſaith o fuſtych, a ſaith o hyrddod perffeithgwbl, bob dydd o'r ſaith niwrnod, a bwch geifr yn bechaberth bob dydd.

24 Bwydoffrwm hefyd a ddarpara efe, ſef Ephah gyd â *phob* buſtach, ac Ephah gyd â *phob* hwrdd; a Hin o olew gyd â 'r Ephah.

25 *k* Yn y ſeithfed *mîs*, ar y pymthegfed dydd o'r mîs, y gwnâ y cyffelyb ar yr wyl *dros* ſaith niwrnod: *ſef* fel y pechaberth, fel y poerhoffrwm, ac fel y bwydoffrwm, ac fel yr olew.

PEN. XLVI.

1 Ordeiniadau i'r Tywyſog pan addolo, 9 ac i'r bobl. 16 Trefn am etiſeddiaeth y Tywyſog. 19 Y cyntedd i ferwi ac i bobi.

FEl hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Porth y cyntedd neſaf i mewn, yr hwn ſydd yn edrych tu a 'r dwyrain, ſydd yn gauad y chwe diwrnod gwaith; ond ar y dydd Sabboth yr agorir ef; ac efe a agorir ar ddydd y newyddloer.

2 A'r tywyſog a ddaw *ar hŷd* ffordd cyntedd y porth oddi allan, ac a ſaif wrth orſing y porth, a'r offeiriaid a ddarpara ei boeth-offrwm ef, a'i aberthau hedd, ac efe a addola wrth riniog y porth; ac a â allan; a'r porth ni cheuir hyd yr hwyr.

3 Pobl y tîr a addolant heſyd *wrth* ddrws y porth hwnnw, ar y Sabbothau, ac ar y newyddloerau o flaen yr ARGLWYDD.

4 A'r offrwm poeth a offrymmo 'r tywyſog i'r ARGLWYDD ar y dydd Sabboth, *ſydd* chwech o ŵyn perffeithgwbl, a hwrdd perffeithgwbl:

5 A bwyd-offrwm o Ephah gyd â'r hwrdd, a rhôdd ei law o fwyd-offrwm gyd â'r ŵyn, a Hin o olew gyd â'r Ephah.

6 Ac ar ddydd y newyddloer, buſtach jeuangc perffeithgwbl, a chwech o ŵyn, a hwrdd: perffeithgwbl ſyddant.

7 Ac efe a ddarpara Ephah gyd â'r buſtach, ac Ephah gyd â'r hwrdd, yn fwyd-offrwm; a chyd â'r ŵyn, ſel y cyrhaeddo ei law ef, a Hin o olew gyd â *phob* Ephah.

8 A phan ddelo 'r tywyſog i mewn, *ar hŷd* ffordd cyntedd y porth y daw i mewn, ac ar hŷd y ffordd honno yr â allan.

9 ¶ A phan ddelo pobl y tîr o flaen yr ARGLWYDD ar y gwyliau gôſodedig, yr hwn a ddelo i mewn ar hŷd ffordd porth y gogledd i addoli, a â allan i ffordd porth y deau; a'r hwn â ddelo ar hŷd ffordd porth y deau, a â allan ar hŷd ffordd porth y gogledd; na ddychweled i ffordd y porth y daeth i mewn trwyddo, eithr eled allan ar ei gyfer.

10 A phan ddelont hwy i mewn, y daw y tywyſog yn eu myſg hwy; a phan elont allan, yr â yntef allan.

11 Ac ar y gwyliau, a'r uchelwyliau heſyd, y bydd y bwydoffrwm o Ephah gyd â *phob* buſtach, ac Ephah gyd â *phob* hwrdd, a rhôdd ei law gyd â'r ŵyn, a Hin o olew gyd â'r Ephah.

12 A phan ddarparo 'r tywyſog boeth-offrwm gwirfodd, neu aberthau hedd gwirfodd, i'r ARGLWYDD, yna 'r egyr *un* iddo 'r porth ſydd yn edrych tu a 'r dwyrain, ac efe a ddarpara boethoffrwm, a'i aberthau hedd, fel y gwnaeth ar y dydd Sabboth; ac a â allan, ac *un* a gae 'r porth ar ôl ei fyned ef allan.

13 [a] Oen † blwydd perffeithgwbl heſyd a ddarperi yn boethoffrwm i'r ARGLWYDD beunydd: o forau i forau y darperi ef.

14 Darperi hefyd yn fwydoffrwm gyd ag ef o forau i forau, chweched ran Ephah, a thrydedd ran Hin o olew, i gymmyſgu 'r peillied, yn fwyd-offrwm i'r ARGLWYDD, *trwy* ddeddfau tragywyddol byth.

15 Fel hyn y darparant yr oen, a'r bwyd-offrwm, a'r olew, o forau i forau, *yn* boeth-offrwm gwaſtadol.

16 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; O's rhydd y tywyſog rôdd i neb o'i feibion o'i etifeddiaeth, eiddo ei feibion fydd hynny, eu perchennogaeth *fydd* hynny wrth etifeddiaeth.

17 Ond pan roddo efe rôdd o'i etifeddiaeth i un o'i weiſion, bydd hefyd eiddo hwnnw hyd flwyddyn y rhydd-did; yna y dychwel i'r tywyſog; etto ei etifeddiaeth *fydd eiddo* ei feibion, iddynt hwy.

18 Ac [b] na chymmered y tywyſog o etifeddiaeth y bobl, i'w gorthrymmu hwynt allan o'i perchennogaeth; *eithr* rhodded etifeddiaeth i'w feibion o'i berchennogaeth ei hun; fel na waſgarer fy mhobl, bob un allan o'i berchennogaeth.

19 ¶ Ac efe a'm dug trwy 'r ddyſodfa *oedd* ar yſtlys y porth, i'ſtafelloedd cyſſegredig yr offeiriaid, y rhai oedd yn edrych tu a 'r gogledd: ac wele yno le ar y ddau yſtlys, tu a 'r gorllewin.

20 Ac

3430.

§ Ecſod. 30. 13. Lef. 27. 25. Num. 3. 47.

‡ Neu, *oen*, neu, *fyn*.

† Neu, *diolch*.

‡ Neu, *gyd â'r*.

‡ Neu, *diolch*.

h Lef. 16. 16.

i Ecſod. 12. 3. Lef. 23. 5. Num. 9. 3. a 28. 17. Deut. 16. 1.

k Lef. 23. 33. Num. 29. 12. Deut. 16. 13.

3430.

[a] Ecſod. 29. 38. Num. 28. 3.

† Heb. *mâb ei flwyddyn*

[b] Pen. 45. 8.

3430.

20 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Dymma 'r ſan lle y beirw 'r offeiriaid yr aberth dros gamwedd, a'r pechaberth, *a* lle y pobant y bwydoffrwm, ſel na ddyconť *hwynt* i'r cyntedd neſaf allan, [c] i ſancteiddio 'r bobl.

21 Ac eſe am dug i'r cyntedd neſaf allan, ac a'm tywyſodd heibio i bedair congl y cyntedd; ac wele † gyntedd ym mhob congl i'r cyntedd.

22 Ym mhedair congl y cyntedd *yr ydoedd* gynteddau ‡ cyſylltedig, o ddeugain *cufydd* o hŷd, a deg ar hugain o lêd: un meſur *oedd y* † conglau ill pedair.

23 A *yr ydoedd* adail newydd o amgylch ogylch iddynt ill pedair, a cheginau wedi cu gwneuthur oddi tan y muroedd oddi amgylch.

24 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Dymma dŷ 'r cogau, lle y beirw gweinidogion y tŷ aberth y bobl.

PEN. XLVII.

1 *Gweledigaeth y dyfroedd ſanctaidd, 6 a'i rhinwedd.* 13 *Terfynau 'r wlâd,* 22 *a'i rhannu wrth goelbren.*

[a] Joel 3. 18. Zech. 13. 1. a 14. 8. Dad. 22. 1.

Ac eſe a'm dug i drachefn i ddrws y tŷ; ac wele [a] ddwfr yn dyfod allan oddi tan riniog y tŷ, tu a 'r dwyrain; o herwydd wyneb y tŷ *oedd tu a* 'r dwyrain; a'r dyfroedd oedd yn diſgyn oddi tanodd o yſtlys dehau 'r tŷ, o du 'r deau i'r allor.

2 Ac eſe a'm dug i *ar hŷd* ffordd y porth tu a 'r gogledd, ac a wnaeth im' amgylchu 'r ffordd oddi allan, hyd y porth neſaf allan *ar hŷd* y ffordd ſydd yn edrych tu a 'r dwyrain: ac wele ddyfroedd yn tarddu ar yr yſtlys dehau.

3 A phan aeth y gŵr, yr hwn oedd â'r llinyn yn ei law, allan tu a 'r dwyrain, eſe a feſurodd fil o guſyddau, ac a'm tywyſodd i trwy 'r dyfroedd, † *a'r* dyfroedd hyd y fferau.

† Heb. *ayfroedd yfferau.*

4 Ac eſe a feſurodd fil *eraill*, ac a'm tywyſodd trwy 'r dyfroedd, *a'r* dyfroedd hyd y gliniau: ac a feſurodd fil *eraill*, ac a'm tywyſodd trwodd, *a'r* dyfroedd hyd y lwyni:

5 Ac a feſurodd fil *eraill ac* afon *oedd*, yr hon ni allwn ſyned trwyddi; canys codaſai 'r dyfroedd yn ddyfroedd † noſiadwy, yn afon ni ellid myned trwyddi.

† Heb. *noſio.*

6 ¶ Ac eſe a ddywedodd wrthyf, A welaiſt ti *hyn*, fab dŷn? Yna y'm tywyſodd, ac y'm dychwelodd hyd lan yr afon.

[b] Dad. 22. 2.

7 Ac wedi i mi ddychwelyd, wele [b] ar fin yr afon goed lawer jawn o'r tu ymma ac o'r tu accw.

‡ Neu, *anialwch.* Edrych Deut. 3. 17. a 4. 49. Joſ. 3. 16. † Heb. *y ddwy afon.*

8 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Y dyfroedd hyn ſydd yn myned allan tu a bro 'r dwyrain, ac a ddiſgynnant i'r ‡ gwaſtad, ac a ânt i'r môr; *ac* wedi eu myned i'r môr, yr jachêir y dyfroedd.

[c] Num. 34. 6. ‡ Neu, *a'r hyn ni jachêir.* [d] Job 8. 16. Pſal. 1. 3. Jer. 17. 8.

9 A bydd i bob peth byw, yr hwn a ymluſgo pa le bynnag y delo † *y* afonydd, gael byw: ac ſe fydd pyſgod lawer jawn, o herwydd dyfod y dyfroedd hyn yno: canys jachêir hwynt, a phob dim lle y delo 'r afon fydd byw.

10 A bydd i'r pyſgodwyr ſefyll arni, o En-gedi hyd En-eglaim; hwy a fyddant yn danfa rhwydau: eu pyſgod ſydd yn ôl eu rhyw, ſel pyſgod [c] y môr mawr, yn llawer jawn.

11 Ei lleoedd leidiog a'i chorſydd ‡ ni jachêir; i halen y rhoddir hwynt.

12 Ac wrth yr afon y cyſyd ar ei mîn o'r ddeutu, bob pren ymborth, [d] ei ddalen ni ſyrth, a'i ffrwyth ni dderfydd; yn ei ſiſoedd y dwg ffrwyth † newydd: o herwydd ei ddyfroedd, hwy a ddaethant allan o'r cyſegr: am hynny y bydd ei ffrwyth yn ymborth, a'i [e] ddalen ‡ yn feddyginiaeth.

† Heb. *noſiadwy.*

13 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Dymma 'r terfyn, wrth yr hwn y rhennwch y tîr yn etifeddiaeth i ddeuddeg llwyth Iſrael: [f] Joſeph *a gaiff ddwy* o rannau.

‡ Neu, *yſhgtod, neu, ddolurian.*

14 Heſyd chwi a'i hetifeddwch eſ, bob un cyſtal a'i gilydd; *am* yr hwn y [g] † tyngais ar ei roddi i'ch tadau: a'r tîr hwn a iyrth i chwi yn etifeddiaeth.

[e] Gen. 48. 5. 1 Cron. 5. 1. [f] Pen. 48. 4, 5. [g] Gen. 15. 7. a 17. 8. a 26. 3. a 28. 13. † Heb. *codais fy llaw.*

15 A dymma derfyn y tîr o du 'r gogledd, o'r môr mawr tu a Hethlon, ffordd yr eir i Zedad:

16 Hamath, Berothah, Sibraim, yr hwn *ydd* rhwng terfyn Damaſcus a therfyn Hamath; † Haſar-hatticon, yr hwn *ydd* ar derfyn Hauran.

‡ Neu, *y ganol-dref.*

17 A'r terfyn o'r môr ſydd [h] Haſar-Enan, terfyn Damaſcus, a'r gogledd tu a 'r gogledd, a therfyn Hamath: a dymma du 'r gogledd.

[h] Pen. 48. 1.

18 Ac yſtlys y dwyrain a feſurwch o Hauran, ac † o Ddamaſcus, ac o Ilead, ac o dir Iſrael *wrth* yr Iorddonen, o'r terfyn hyd fôr y dwyrain: a dymma du 'r dwyrain.

† Heb. *oddi rhwng Damaſcus.* ‡ Neu, *Meribah yng Nghades.*

19 A'r yſtlys deau tu a 'r deau, o Damar hyd ddyfroedd ‡ cynnen Cades, † yr a'on hyd y môr mawr: a dymma 'r yſtlys deau tu a ‡ Theman.

† Neu, *y dyfryn.* ‡ Neu, *'r deau.*

20 A thu 'r gorllewin *ydd* y môr mawr, o'r terfyn hyd oni ddeuer ar gyfer Hamath: dymma du 'r gorllewin.

21 Felly y rhennwch y tîr hwn i chwi yn ôl llwythau Iſrael.

22 ¶ Bydd heſyd i chwi ei rannu eſ wrth goelbren yn etifeddiaeth i chwi, ac i'r dieithriaid a ymdeithiant yn eich myſg, y rhai a genhedla blant yn eich plith: a byddant i chwi fel un wedi ei eni yn y wlâd, ym myſg meibion Iſrael; gyd â chwi y cânt etifeddiaeth ym myſg llwythau Iſrael.

23 A bydd ym mha lwyth bynnag yr ymdeithio 'r dieithr, yno y rhoddwch ei etifeddiaeth eſ, medd yr Arglwydd DDUW.

PEN. XLVIII.

1, 23 *Rhandiredd y deuddeg llwyth.* 8 *Rhandir y Cyſſegr,* 15 *a'r ddinas, a'i pheuttrefydd,* 21 *a'r tywyſog.* 30 *Meſuran pyrth y ddinas.*

[a] Pen. 47. 15, &c.

A Dymma enwau 'r llwythau. [a] O gwrr y gogledd, ar duedd ffordd Hethlon, ffordd yr eir i Hamath, Haſar-Enan, terfyn Damaſcus, tu a 'r gogledd i duedd Hamath, (canys y *rhai hyn* oedd ei derfynau dwyrain *a* gorllewin;) † rhan i Ddan.

† Heb. *un rhan.* Felly, Ad. 2, 3, &c.

2 Ac ar derfyn Dan, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, rhan i Aſer.

3 Ac ar derfyn Aſer, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, i Naphtali ran.

4 Ac ar derfyn Naphtali, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, i Manaſſeh ran.

5 Ac ar derfyn Manaſſeh, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, i Ephraim ran.

6 Ac ar derfyn Ephraim, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, i Reuben ran.

7 Ac ar derfyn Reuben, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, i Juda ran.

8 ¶ Ac ar derfyn Juda, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, y bydd [b] yr offrwm a offrymmoch, yn bum mil ar hugain o *gorſennau* o lêd, ac *o* hŷd fel un o'r rhannau, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin; a'r cyſſegr ſydd yn ei ganol.

[b] Pen. 45. 1.

3430. 9 Yr offrwm a offrymmoch i'r ARGLWYDD *fydd* bùm mil ar hugain o hŷd, a dengmil o lêd.

10 Ac eiddo 'r rhai hyn fydd yr offrwm cyſſegredig, *ſef* eiddo 'r offeiriaid *fydd* pùm mil ar hugain tu a 'r gogledd *o hŷd*, a dengmil tu a 'r gorllewin o lêd; ſelly dengmil tu a 'r dwyrain o lêd; a phùm mil ar hugain tu a 'r dehau o hŷd: a chyſſegr yr ARGLWYDD ſydd yn ei ganol.

[c] Pen. 44. 15. † Neu, Yr rhan gyſſegredig ydd yd offeiriaid o feibion Sadoc. ‡ Neu, Gwrainnia.

11 [c] † I'r offeiriaid cyſſegredig o feibion Sadoc y *bydd*, y rhai a gadwaſant ‡ ſy nghadwraeth, y rhai ni chyfeiliornaſant pan gyfeiliornodd plant Iſrael, megis y cyfeiliornodd y Lefiaid.

12 A bydd eiddynt yr hyn a offrymmir o offrwm y tîr, yn ſancteiddbeth cyſſegredig wrth derfyn y Lefiaid.

13 A'r Lefiaid *a gânt* ar gyfer terfyn yr offeiriaid, bùm mil ar hugain o hŷd, a dengmil o lêd: pob hŷd *fydd* bùm mil ar hugain, a'r llêd yn ddengmil.

14 Hefyd ni werthant *ddim* o hono, ac ni chyfnewidiant, ac ni throſglwyddant flaenffrwyth y tîr; o herwydd cyſſegredig *yw* i'r ARGLWYDD.

15 A'r pùm mil gweddill o'r llêd, ar gyfer y pùm mil ar hugain, ſydd dir yſſêgredig, yn drigfa ac yn faes pentrefol i'r ddinas, a'r ddinas ſydd yn ei ganol.

16 A dymma ei feſurau ef; Yſtlys y gogledd *fydd* bùm cant a phedair mil, ac yſtlys y deau yn bùm cant a phedair mil, ſelly o du 'r dwyrain yn bùm cant a phedair mil, a thu a 'r gorllewin yn bùm cant a phedair mil.

17 A maes pentrefol y ddinas ſydd hefyd tu a 'r gogledd, yn ddeucant a deg a deugain, ac yn ddeucant a deg a deugain tu a 'r dehau, ac yn ddeucant a deg a deugain tu a 'r dwyrain, ac yn ddeucant a deg a deugain tu a 'r gorllewin.

18 A'r gweddill o'r hŷd, ar gyfer offrwm y rhan gyſſegredig, *fydd* yn ddengmil tu a 'r dwyrain, ac yn ddengmil tu a 'r gorllewin: ac ar gyfer offrwm y rhan gyſſegredig y bydd; a'i gawd ſydd yn ymborth i weinidogion y ddinas.

19 A gweinidogion y ddinas a'i gwaſanaethant o holl lwythau Iſrael.

20 Yr holl offrwm *fydd* bùm mil ar hugain, wrth bùm mil ar hugain: yn bedeirongl yr offrymmwch yr offrwm cyſſegredig, gyd à pherchennogaeth y ddinas.

21 A'r hyn a adewir *fydd* i'r tywyſog, o ddeutu 'r offrwm cyſſegredig, ac o berchennogaeth y ddinas, ar gyfer y pùm mil ar hugain, o'r offrwm tu a therfyn y dwyrain, a thu a 'r gorllewin, ar gyfer y pùm mil ar hugain, tu a therfyn y gorllewin, gyferbyn a rhannau 'r tywyſog: a'r offrwm cyſſegredig ſydd, a chyſſegrfa 'r tŷ *fydd* ynghanol hynny.

3430.

22 Felly o berchennogaeth y Leſiaid, ac o berchennogaeth y ddinas, ynghanol yr hyn ſydd i'r tywyſog rhwng terfyn Juda a therfyn Benjamin, eiddo 'r tywyſog fydd.

23 Ac *am* y rhan arall o'r llwythau o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, *y bydd* † rhan i Fenjamin.

† Heb. *un* rhan.

24 Ac ar derfyn Benjamin, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin *y bydd* ‡ rhan i Simeon.

‡ Heb. *un* rhan.

25 Ac ar derfyn Simeon, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, *rhan* i Iſſacar.

26 Ac ar derfyn Iſſacar, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, *rhan* i Zabulon.

27 Ac ar derfyn Zabulon, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, *rhan* i Ad.

28 Ac ar derfyn Gad, ar y tu dehau tu a 'r dehau, y terfyn ſydd o [d] Damar *hyd* ddyfroedd † cynnen Cades, *a* hyd yr afon tu a 'r môr mawr.

[d] Pen. 47. 19. † Neu, Meribah.

29 Dymma 'r tîr a rennwch wrth goelbren yn etifeddiaeth i lwythau Iſrael, a dymma eu rhannau hwynt, medd yr Arglwydd DDUW.

30 ¶ Dymma hefyd ſynediad allan y ddinas; o du 'r gogledd pùm cant a phedair mil o feſurau.

31 A [e] phyrth y ddinas *fydd* ar enwau llwythau Iſrael, tri phorth tu a 'r gogledd; porth Ruben yn un, porth Juda yn un, porth Leſi yn un.

[e] Dad. 21. 12, &c.

32 Ac ar du 'r dwyrain pùm cant a phedair mil: a thri phorth; ſef porth Joſeph yn un, porth Benjamin yn un, porth Dan yn un.

33 A thu a 'r deau pum cant, a phedair mil o feſurau: a thri phorth; porth Simeon yn un, a phorth Iſſacar yn un, a phorth Zabulon yn un.

34 Tu a 'r gorllewin *y bydd* pùm cant a phedair mil, *a*'i tri phorth; porth Gad yn un, porth Aſer yn un, *a* phorth Nephtali yn un.

35 Deunaw mil o feſurau *oedd* hi o amgylch: [f] ac enw 'r ddinas o'r dydd hwnnw *allan fydd*, ‡ Yr ARGLWYDD *fydd* yno.

[f] Jer. 33. 16. ‡ *Jehoſah Sammah.* Edrych Eſod. 17. 15. Barn. 6. 24.

¶ Llyfr DANIEL.

PEN. I.

1 *Caethiwed Jehoiacim.* 3 *Aſpenaz yn cymeryd Daniel, Hananiah, Miſaël, ac Azariah, i'w dyſgu yng wybodaeth y Caldeaid:* 8 *A hwythau yn gwrthod rhan o fwyd y brenin, ac wrth fwyta ffa ac yfed dwfr yn myned yn dda arnynt.* 17 *Eu godidog ddoethineb hwy.*

3397. 2 Bren. 24. 1. Cron. 36. 6.

YN y drydedd flwyddyn o deyrnaſiad Jehoiacim brenin Juda, [a] y daeth Nabuchodonoſor brenin Babilon i Jeruſalem, ac a warchaeodd arni.

[a] 2 Bren. 24. 1.

3398. 3399.

2 A'r Arglwydd a roddes i'w law ef Jehoiacim brenin Juda, a rhan o leſtri tŷ Dduw; yntef a'i dug hwynt i wlâd Sinar, i dŷ ei ddaw ef; ac *i dryſorfa* ei ddaw y dug efe 'r lleſtri;

3 A dywedodd y brenin wrth Aſpenaz el benſtafellydd, am ddwyn o feibion Iſrael, ac o'r hâd bremhinol, ac o'r tywyſogion,

3398.

4 Fechgyn y rhai ni *byddai* ynddynt ddim gwrthuni, eithr yn dda yr olwg, a dyallgar ym mhob doethineb, ac yn gwybod gwybodaeth, ac yn dyall cyfarwyddyd, a'r rhai y *byddai* grym ynddynt, i ſefyll yn llŷs y brenin, [b] i'w dyſgu *ar* lyfr, ac ym iaith y Caldeaid.

[b] Act. 7. 21.

5 A'r brenin a ddognodd iddynt ran beunydd o fwyd y brenin, † ac o'r gwin a yfai efe; ſelly i'w maethu hwynt dair blynedd, fel [c] y ſaſent yn ôl hynny ger bron y brenin.

† Heb. *ac o win ei ddiod ef.* [c] Ad. 19.

6 Ac yr ydoedd yn eu plith hwynt o feibion Juda, Daniel, Hanamiah, Miſael, ac Azariah.

3398. 7 [d] A'r penſtafellydd a oſododd arnynt enwau : canys ar Ddaniel y goſododd eſe [e] Belteſaſſar ; ac ar Hananïah, Sadrach ; ac ar Miſaël, Meſach ; ac ar Azarïah, Abednego.

[d] Pen. 5. 12. [e] Pen. 4. 8.

8 A Daniel a roddes ei frŷd [f] nad ymhalogai eſe trwy ran o fwyd y brenin, na thrwy 'r gwin a yſai eſe : am hynny eſe a ddymunodd ar y penſtafellydd, na byddai raid iddo ymhalogi.

[f] Hoſ. 9. 3.

9 A [g] Duw a roddes Ddaniel mewn ffafr a thriondeb gyd â'r penſtafellydd.

[g] Edrych Gen. 39. 21. Pſ. 106. 46. Diar. 16. 7.

10 A'r penſtafellydd a ddywedodd wrth Ddaniel, Oini yr ydwyf fi fy arglwydd y brenin, yr hwn a oſododd eich bwyd chwi, a'ch diod chwi : o herwydd pa ham y gwelai eſe eich wynebau yn † gulach nâ'r bechgyn *ſydd* ‡ fel chwithau ? felly y parech ſy mhen yn ddyledus i'r brenin.

† Neu, *waeth.* Heb. *driſtach.* ‡ Neu, *o'ch dull neu, o'ch amſer chwi.*

11 Yna y dywedodd Daniel wrth † Felſar, yr hwn a oſodaſai 'r penſtafellydd ar Ddaniel, Hananïah, Miſael, ac Azarïah ;

† Neu, *y goruchwiliwr.*

12 Prawf attolwg dy weiſion ddeg diwrnod, a rhoddant i mi ‡ ſſa † i'w bwyta, a dwfr i'w yſed.

‡ Heb. *o ffa.* † Heb. *a ni a ſwyddawn.*

13 Yna edrycher ger dy fron di ein gwedd ni, a gwedd y bechgyn ſydd yn bwyta rhan o fwyd y brenin ; Ac fel y gwelych, gwnâ â'th weiſion.

14 Ac efe a wrandawödd arnynt yn y peth hyn, ac a'i profodd hwynt ddeg o ddyddiau.

15 Ac ym mhen y deng niwrnod y gwelid eu gwedd hwynt yn deccach, ac yn dewach o gnawd, nâ'r holl fechgyn oedd yn bwyta rhan o fwyd y brenin.

16 Felly Melſar a gymmerodd ymmaith ran eu bwyd hwynt, a'r gwin a yſent ; ac a roddes iddynt ſſa.

17 A'r bechgyn hynny ill pedwar, Duw a roddes iddynt [h] wybodaeth, a dyall ym mhob dyſg a doethineb : a Daniel [i] ‡ a hyſſorddiodd eſe ym mhob gweledigaeth a breuddwydion.

[h] Act. 7. 22. [i] Num. 12. 6. 2 Cron. 26. 5. Pen. 10. 1.

18 Ac ym mhen y dyddiau y dywedaſai 'r brenin am eu dwyn hwynt i mewn ; yna y penſtafellydd a'i dug hwynt ger bron Nabuchodonoſor.

3401. ‡ Neu, *oedd iddyallus.*

19 A'r brenin a chwedleuodd â hwynt ; ac ni chaiwyd o honynt oll *un* fel Daniel, Hananïah, Miſael, ac Azarïah : am hynny [k] y ſaſaſant hwy ger bron y brenin.

[k] Gen. 41. 46. † Heb. *ddoethineb dyall.*

20 Ac *ym* mhob rhyw † ddoethineb [l] dyall a'r a ofynnai 'r brenin iddynt, eſe a'i caſodd hwynt yn ddeg gwell nâ 'r holl ddewiniaid *a'r* aſtronomyddion *oedd* o ſewn ei holl frenhiniaeth eſ.

[l] Pen. 6. 28. a 10. 1.

21 A bu Daniel hyd y flwyddyn gyntaf i'r brenin [1] Cyrus.

3468.

PEN. II.

Awſt, 20. B.

1 *Nabuchodonoſor yn anghofio ei freuddwyd, a thrwy addewidion a bygythion yn ceiſio gan y Caldeaid ei ddangos iddo.* 10 *Hwythau yn cydnabod na's gallent, ac yn cael barn marwolaeth.* 14 *Daniel, wedi cael peth ysbaid, yn cael allan y breuddwyd ;* 19 *Yn bendithio Duw ;* 24 *Yn attal y farn, ac yn dyfod ger bron y brenin.* 31 *Y breuddwyd,* 36 *a'i ddeongliad ;* 46 *A chyfodiad Daniel.*

3401. AC yn yr ail flwyddyn o deyrnaſiad Nabuchodonoſor, y breuddwydiodd Nabuchodonoſor freuddwydion, a thrallodwyd ei ysbryd eſ, a'i gwſg a dorrodd oddi wrtho.

2 A'r brenin a archodd alw am y dewiniaid, ac am yr aſtronomyddion, ac am yr hudolion, ac am y Caldeaid, i fynegi i'r brenin ei freuddwydion. A hwy a ddaethant, ac a ſaſaſant ger bron y brenin.

3401.

3 A'r brenin a ddywedodd wrthynt, Breuddwydiais freuddwyd, a thrallodwyd fy ysbryd am wybod y breuddwyd.

4 Yna y Caldeaid a leſaraſant wrth y brenin yn Syriäeg ; [a] O frenin, bydd fyw yn dragywydd ; adrodd dy freuddwyd i'th weiſion, a mynegwn y deongliad.

[a] 1 Bren. 1. 31. Pen. 3. 9. 6. 6, 21.

5 Attebodd y brenin a dywedodd wrth y Caldeaid, Aeth y peth oddi wrthyf : oni fynegwch y breuddwyd im', a'i ddeongliad, [b] gwneir chwi yn ddrylliau, a'ch [c] tai a oſodir yn dommen.

[b] Pen. 3. 29. [c] Ezra 6. 11.

6 Ond o's y breuddwyd a'i ddeongliad a ddangoſwch, cewch roddion, a gwobrau, ac anrhydedd mawr o'm blaen i : am hynny dangoſwch y breuddwyd a'i ddeongliad.

7 Attebaſant eilwaith a dywedaſant, Dyweded y brenin y breuddwyd i'w weiſion, ac ni a ddangoſwn ei ddeongliad eſ.

8 Attebodd y brenin a dywedodd, Mi a wn yn hysbys mai † oedi 'r amſer yr ydych chwi ; canys gwelwch fyned y peth oddi wrthyf.

† Cald. *prynu.*

9 Ond oni wnewch im' wybod y breuddwyd, [d] un gyfraith *fydd* i chwi ; canys gair celwyddog a llygredig a ddarparaſoch ei ddywedyd o'm blaen, nes newid yr amſer : am hynny dywedwch im' y breuddwyd, a mi a gâf wybod y medrwch ddangos i mi ei ddeongliad eſ.

[d] Eph. 4. 11.

10 Y Caldeaid a attebaſant o flaen y brenin, ac a ddywedaſant, Nid oes dŷn ar y ddaear a ddichon ddangos yr hyn y mae 'r brenin yn ei ofyn : ac ni cheiſiodd un brenin, na phennaeth, na llywydd y fath beth a hwn gan un dewin, nac aſtronomydd, na Chaldead.

11 Canys dieithr *yw* 'r peth a gais y brenin, ac nid oes *neb* arall a fedr ei ddangos o flaen y brenin, ond y duwiau, y rhai nid yw eu trigfa gyd â chnawd.

12 O achos hyn y digiodd y brenin ac y creulonodd yn ddirfawr, ac a orchymmynodd ddifetha holl ddoethion Babilon.

13 Yna 'r aeth y gyfraith allan am ladd y doethion ; ceiſiaſant hefyd Ddaniel a'i gyfeillion i'w lladd.

14 Yna ‡ yr attebodd Daniel trwy gyngor a doethineb i Arioch † pendiſtain y brenin, yr hwn a aethai allan i ladd doethion Babilon.

‡ Cald. *y trôdd.* † Neu, *tywyſog filwriaeth* Cald. *penlleidd iad.* Gen. 37. 36.

15 Eſe a leſarodd, ac a ddywedodd wrth Arioch diſtain y brenin, Pa ham y *mae* 'r gyfraith yn myned ar y *farth* frŷs oddi wrth y brenin ? Yna Arioch a fynegodd y peth i Ddaniel.

16 Yna Daniel a aeth i mewn, ac a ymbiliodd â'r brenin am roddi iddo amſer, ac y dangoſai eſe 'r deongliad i'r brenin.

17 Yna 'r aeth Daniel i'w dŷ, ac a fynegodd y peth i'w gyfeillion Hananïah, Miſael, ac Azarïah :

18 Fel y ceiſient drugareddau ‡ gan Dduw y neſoedd, yn achos y dirgelwch hyn, fel na ddifethid Daniel a'i gyfeillion, gyd â'r rhan arall o ddoethion Babilon.

‡ Cald. *flaen Duw, neu, ddyfod ger bron Duw.*

19 Yna y dadguddiwyd y dirgelwch i Ddaniel mewn gweledigaeth nôs. Yna Daniel a fendithiodd Dduw 'r neſoedd.

20 Attebodd Daniel, a dywedodd ; [e] Bendigedig fyddo enw Duw o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb : canys doethineb a nerth ydynt eiddo eſ ;

[e] Pſ. 113. 2. a 115. 18.

21 Ac

21 Ac efe ſydd yn newid amſerau, a thymhorau: [f] efe ſydd yn ſymmud brenhinoedd, ac yn goſod brenhinoedd: efe ſydd yn rhoddi doethineb i'r doethion, a gwybodaeth i'r rhai a fedrant ddyall.

22 [g] Efe ſydd yn dadguddio y *pethau* dyſnion a chuddiedig: efe a wyr beth *ſydd* yn y tywyllwch, a chyd ag ef y mae 'r goleuni 'n trigo.

23 Tydi Dduw fy nhadau yr ydwyf fi yn diolch iddo, ac yn ei ſoliannu, o herwydd rhoddi o honot ddoethineb a nerth i mi; a pheri i mi wybod yn awr yr hyn a geiſiaſom gennyt: canys gwnaethoſt i ni wybod † yr hyn a ofynnodd y brenin.

24 O herwydd hyn yr aeth Daniel at Arioch, yr hwn a oſodaſai 'r brenin i ddifetha doethion Babilon: efe a aeth, ac a ddywedodd wrtho fel hyn; Na ddifetha doethion Babilon; dwg fi o flaen y brenin a mi a ddangoſaf i'r brenin y deongliad.

25 Yna y dug Arioch Ddaniel o flaen y brenin ar frys, ac a ddywedodd wrtho fel hyn; ‡ Ceſais ŵr o blant caethiwed Juda, yr hwn a fynega i'r brenin y deongliad.

26 Attebodd y brenin, a dywedodd wrth Ddaniel, (yr hwn *yr oedd* ei enw Belteſaſſar) A elli di fynegi i mi y breuddwyd a welais, a'i ddeongliad?

27 Attebodd Daniel o flaen y brenin, a dywedodd, Ni all doethion, aſtronomyddion, dewiniaid, *na* brudwyr ddangos i'r brenin y dirgelwch y mae 'r brenin yn ei ofyn.

28 Ond y mae Duw yn y neſoedd yn dadguddio dirgeledigaethau, ac a fynegodd i'r brenin Nabuchodonoſor beth a fydd yn y dyddiau diweddaf. Dy freuddwyd a gweledigaethau dy ben yn dy wely *ydoedd* hyn ymma.

29 Ti frenin, dy feddyliau a godaſant *yn dy ben* ar dy wely, beth *oedd* i ddyfod ar ôl hyn: a'r hwn ſydd yn dadguddio dirgeledigaethau a fynegodd i ti beth a fydd.

30 [h] Minnau hefyd, nid o herwydd y doethineb ſydd ynnof fi, yn fwy nâ neb byw, y dadguddiwyd im' y dirgelwch hwn: ond o'i hachos *hwynt* y rhai a fynegant y deongliad i'r brenin, ac fel y gwybyddit feddyliau dy galon.

31 ¶ Ti frenin oeddit yn gweled, ac wele ryw ddelw fawr. Y ddelw fawr hon, *yr oedd* ei diſgleirdeb yn rhagorol, oedd yn ſefyll gyferbyn a thi; a'r olwg arni *ydoedd* ofnadwy.

32 [i] Pen y ddelw hon *ydoedd* o aur da, ei dwyfron a'i breichiau o arian, ei bol a'i † morddwydydd o brês,

33 Ei choeſau o haiarn, ei thraed *oedd beth* o honynt o haiarn, a *pheth* o honynt o bridd.

34 Edrych yr oeddit hyd oni thorrwyd allan garreg, ‡ nid trwy waith dwylo, a hi a darawodd y ddelw ar ei thraed o haiarn a phridd, ac a'i maluriodd hwynt.

35 Yna 'r haiarn, y pridd, y prês, yr arian, a'r aur, a gyd-faluriaſant, ac oeddynt [k] fel mân us yn *dyfod* o'r lloriau-dyrnu hâf; a'r gwynt a'i dug hwynt ymmaith, ac ni chaed lle iddynt; a'r garreg, yr hon a darawodd y ddelw, a aeth yn fynydd mawr, ac a lanwodd yr holl ddaear.

36 Dymma 'r breuddwyd: dywedwn hefyd ei ddeongliad o flaen y brenin.

37 [l] Ti frenin *wyt* frenin brenhinoedd canys Duw y neſoedd a roddodd i ti frenhiniaeth, gallu, a nerth, a gogoniant;

38 A pha le bynnag y preſwylia plant dynion, efe a roddes dan dy law fwyſtfilod y maes, ac ehediaid y neſoedd, ac a'th oſododd di yn arglwydd arnynt oll. Ti yw y pen aur hwnnw.

39 Ac ar dy ôl di y cyfyd brenhiniaeth arall *is* nâ thi, a thrydedd frenhiniaeth arall o brês, yr hon a lywodraetha ar yr holl ddaear.

40 Bydd hefyd y bedwaredd frenhiniaeth yn grêf fel haiarn: canys yr haiarn a ddryllia, ac a ddoſa bob peth; ac fel haiarn yr hwn a ddryllia bob peth, y maluria ac y dryllia hi.

41 A lle y gwelaiſt y traed a'r byſedd, peth o honynt o bridd crochenydd, a *pheth* o honynt o haiarn, brenhiniaeth rannedig fydd; a bydd ynddi *beth* o gryfder haiarn, o herwydd gweled o honot haiarn wedi ei gymmyſgu â phridd cleilyd.

42 Ac *fel yr ydoedd* byſedd y traed, peth o haiarn, a pheth o bridd; *felly* y bydd y frenhiniaeth, o ran yn grêf, ac o ran yn frau.

43 A lle y gwelaiſt haiarn wedi ei gymmyſgu â phridd cleilyd, ymgymmyſgant â hâd dŷn; ond ni lynant y naill wrth y llall, megis nad ymgymmyſga haiarn â phridd.

44 Ac yn nyddiau y brenhinoedd hyn, y cyfyd Duw y neſoedd [m] frenhiniaeth yr hon ni ddiſtrywir byth, a'r frenhiniaeth ni adewir i bobl eraill; *ond* hi a faluria, ac a dreulia 'r holl frenhiniaethau hyn, a hi a faif yn dragywydd:

45 Lle y gwelaiſt dorri [n] carreg o'r mynydd, yr hon ni *thorrwyd* â llaw, a malurio o honi yr haiarn, y prês, y pridd, yr arian, a'r aur; hysbyſodd y Duw mawr i'r brenin beth a fydd wedi hyn: felly y breuddwyd *ſydd* wir a'i ddeongliad yn ffyddlon.

46 ¶ Yna y ſyrthiodd Nabuchodonoſor y brenin ar ei wyneb, ac [o] a addolodd Ddaniel; gorchymynnodd hefyd am offrymmu iddo offrwm ac aroglarth.

47 Attebodd y brenin a dywedodd wrth Ddaniel, Mewn gwirionedd y *gwn* mai eich Duw chwi yw Duw y duwiau, ac Arglwydd y brenhinoedd, a dadguddiydd dirgeledigaethau, o herwydd medru o honot ddadguddio 'r dirgelwch hyn.

48 Yna y brenin a fawrygodd Ddaniel, ac a roddes iddo roddion mawrion lawer; ac efe a'i gwnaeth ef yn bennaeth ar holl dalaith Babilon, ac [p] yn ben i'r ſwyddogion ar holl ddoethion Babilon.

49 Yna Daniel a ymbiliodd â'r brenin, ac yntef a oſododd Sadrach, Meſach, ac Abednego ar lywodraeth talaith Babilon: ond Daniel *a eiſteddodd* ym mhorth y brenin.

PEN. III.

1 *Nabuchodonoſor yn cyſſegru delw fawr yn Nura.* 8 *Achwyn ar Saarach, Meſach, ac Abednego, am nad addolent y ddelw.* 13 *A chweci eu bygwth, yn gwneuthur cyffes ddaionus.* 19 *Duw yn eu gwared hwy allan o'r ffwrn dân.* 26 *Nabuchodonoſor wrth weled y rhyfeddod yn bendithio Duw.*

NAbuchodonoſor y brenin a wnaeth ddelw aur, ei huchder *oedd* yn dri ugain cufydd, ei led yn chwe chufydd: [q] efe a'i goſododd hi i fynu yngwaſtadedd Dura, o fewn talaith Babilon.

3401. [f] Job 12. 18.

[g] Job 12. 22.

† Cald. *ymſadroddi*, neu, *ſattter y brenin.*

‡ Cald. *gatl o honof wr.*

[h] Felly Gen. 41. 16. Act. 3. 12.

‡ Cald. *y trodd.* † Neu, *tywyſog fil wriaeth* Cald. *penlleidiad.* Gen. 37. 36.

[i] Pen. 7. 3. † Neu, *fyſtlyſau.* ‡ Neu, *ma oedd mewn gwylo*; Fel Ad. 45. [k] Hoſ. 13. 3. [l] Ezra 7. 12. Jer. 27. 6. 7. Ezec. 26. 7. [m] Pſ. 11 2. a 115 18. Hoſ. 8. 10.

3401. [m] Pen. 4. 3, 34. a 6. 26. a 7. 14. 27. Mic. 4. 7. Luc 1. 33. Joan 12. 44. [n] Eſay 28. 16.

[o] Edrych Act. 10. 25. a 14. 11, 13. a 28. 6.

[p] Pen. 4. 9.

Sul 19 ar ôl y Drindod, B.

2 Yna Nabuchodonoſor y brenin a anfonodd i gaſglu ynghŷd y tywyſogion, dugiaid, a phendefigion, y rhaglawiaid, y tryſorwyr, y cyſreithwyr, y trethwyr, a holl lywodraethwyr y taleithiau, i ddyſtod wrth gyſlegru 'r ddelw a gyſodaſai Nabuchodonoſor y brenin.

3 Yna y tywyſogion, dugiaid, a phendefigion, rhaglawiaid, y tryſorwyr, y cyſreithwyr, y trethwyr, a holl lywodraethwyr y taleithiau, a ymgaſglaſant ynghŷd wrth gyſlegru 'r ddelw a gyſodaſai Nabuchodonoſor y brenin. A hwy a ſafaſant o flaen y ddelw a gyſodaſai Nabuchodonoſor.

‡ Cald. *a nerth.* † Cald. y maent *yn aywedyd.* ‡ Neu, *y canu.*

4 A chyhoeddwr a leſodd ‡ yn grôch, Wrthych chwi, bobloedd, genhedloedd, a ieithoedd, † y dywedir,

5 Pan glywoch ſŵn y cornet, y chwibanogl, y delyn, y dulſimer, ‡ y ſaltring, y ſymphon, a phob rhyw gerdd, y ſyrthiwch, ac yr addolwch y ddelw aur a gyſododd Nabuchodonoſor y brenin:

6 A'r hwn ni ſyrthio ac ni addolo, yr awr honno a ſwrir i ganol ffwrn o dân poeth.

7 Am hynny 'r amſer hwnnw pan glywodd yr holl bobloedd ſain y cornet, y chwibanogl, y delyn, y dulſimer, y ſaltring, a phob rhyw gerdd, y bobloedd, y genhedloedd, a'r ieithoedd oll a ſyrthiaſant, *ac* a addolaſant y ddelw aur a gyſodaſai Nabuchodonoſor y brenin.

8 O ran hynny yr amſer hwnnw y daeth gŵŷr o Galdea, ac a gyhuddaſant yr Juddewon.

9 Adroddaſant a dywedaſant wrth Nabuchodonoſor y brenin, [a] Bydd ſyw, frenin, yn dragywydd.

a Pen. 2. 4. a 5. 10. a 6. 6, 21.

10 Ti, frenin, a oſodaiſt orchymmyn ar i bwy bynnag a glywai ſain y cornet, y chwibanogl, y delyn, y dulſimer, y ſaltring, a'r ſymphon, a phob rhyw gerdd, ſyrthio, ac ymgrymmu i'r ddelw aur:

11 A phwy bynnag ni ſyrthiai, ac *nid* ymgrymmai, y teflid ef i ganol ffwrn o dân poeth.

12 Y mae gwŷr o Juddewon a oſodaiſt ti ar oruchwiliaeth talaith Babilon, Sadrach, Meſach, ac Abednego; y gwŷr hyn, O frenin, ni † wnaethant gyfrif o honot ti; dy ddiwian nid addolant, ac nid ymgrymmant i'r ddelw aur a gyſodaiſt.

† Cald. *oſodaſant fri arnat ôl.*

13 Yna Nabuchodonoſor mewn llidiawgrwydd a digter a ddywedodd am gyrchu Sadrach, Meſach, ac Abednego. Yna y dygpwyd y gwŷr hyn o flaen y brenin.

14 Adroddodd Nabuchodonoſor a dywedodd wrthynt, ‡ Ai gwîr *hyn*, Sadrach, Meſach, ac Abednego? oni addolwch chwi ſy nuwiau i, ac oni ymgrymmwch i'r ddelw aur a gyſodais i?

‡ Neu, *ai o'r gwaith goddef y mae hyn?* ſel Eſod. 2 Is. 13.

15 Yr awr hon wele, o's byddwch chwi parod pan glywoch ſain y cornet, y chwibanogl, y delyn, y dulſimer, y ſaltring, a'r ſymphon, a phob rhyw gerdd, i ſyrthio, ac i ymgrymmu i'r ddelw a wneuthym, *da:* ac onid ymgrymmwch, yr awr honno y bwrir chwi i ganol ffwrn o dân poeth; a pha Dduw yw efe a'ch gwared chwi o'm dwylaw i?

16 Sadrach, Meſach, ac Abednego a atebaſant, ac a ddywedaſant wrth y brenin; Nabuchodonoſor, [b] nid *ydym* ni yn gofalu am atteb i ti yn y peth hyn.

b Mat. 10. 19.

17 Wele, y mae ein Duw ni, yr hwn yr

ydym ni yn ei addoli, yn abl i'n gwared ni allan o'r ffwrn danllyd boeth; ac efe a'n gwared *ni* o'th law di, O frenin.

18 Ac onid ê, bydded hyſbys it', frenin, na addolwn dy dduwiau, ac nad ymgrymmwn i'th ddelw aur a gyſodaiſt.

19 Yna y llanwyd Nabuchodonoſor o lidiawgrwydd, a gwedd ei wyneb of a newidiodd yn erbyn Sadrach, Meſach, ac Abednego; *am hynny* y llefarodd ac y dywedodd am dwymno'r ffwrn ſeithwaith mwy nag y byddid arfer o'i thwymno hi.

20 Ac efe a ddywedodd wrth wŷr cryfion † nerthol, y rhai *oedd* yn ei lu ef, am rwymo Sadrach, Meſach, ac Abednego, i'w bwrw i'r ffwrn o dân poeth.

† Cald. *o nerth.*

21 Yna y rhwymwyd y gwŷr hynny, yn eu ‡ peiſiau, eu llodrau, a'i cwccyllau, a'i dillad *eraill*, ac a'i bwriwyd i ganol y ffwrn o dân poeth.

‡ Neu, *mentyll.*

22 Gan hynny o achos *bod* † gorchymmyn y brenin yn gaeth, a'r ffwrn yn boeth rhagorol, ‡ fflam y tân a laddodd y gwŷr hynny a ſwriaſant i fynu Sadrach, Meſach, ac Abednego.

† Cald. *gaur.* ‡ Neu, *gwreichion.*

23 A'r trywyr hyn, Sadrach, Meſach, ac Abednego, a ſyrthiaſant ynghanol y ffwrn o dân poeth yn rhwym.

24 Yna y ſynnodd ar Nabuchodonoſor y brenin, ac y cyſododd ar frŷs, attebodd *heſyd* a dywedodd wrth ei † gynghoriaid, Onid trywyr a ſwriaſom ni i ganol y tân yn rhwym? Hwy a attebaſant ac a ddywedaſant wrth y brenin, Gwîr, O frenin.

† Neu, *tywodraethwyr.*

25 Attebodd a dywedodd ynteſ, Wele fi yn gweled pedwar gwyr rhyddion yn rhodio ynghanol y tân, ac nid oes niwaid arnynt; a dull y pedwerydd ſydd debyg i fâb Duw.

26 Yna y neſaodd Nabuchodonoſor at ‡ enau 'r ffwrn o dân poeth, *ac* a lefarodd, ac a ddywedodd, O Sadrach, Meſach, ac Abednego, gwaſanaethwyr y Duw goruchaf, deuwch allan, a deuwch *ymma.* Yna Sadrach, Meſach, ac Abednego a ddaethant allan o ganol y tân.

‡ Cald. *ddrwm.*

27 A'r tywyſogion, dugiaid, a phendefigion, a chynghoriaid y brenin, a ymgaſglaſant ynghŷd, ac a welſant y gwŷr hyn, y rhai ni finiaſai 'r tân ar eu cyrph, ac ni ddeifiaſai flewyn o'i pen, ni newidiaſai eu peiſiau chwaith, ac nid aethai ſawr y tân arnynt.

28 Attebodd Nabuchodonoſor, a dywedodd, Bendigedig yw Duw Sadrach, Meſach, ac Abednego, yr hwn a anfonodd ei Angel, ac a waredodd ei weiſion a ymddiriedaſant ynddo, ac a † dorraſant orchymmyn y brenin, ac a roddaſant eu cyrph, rhag gwaſanaethu nac ymgrymmu o honynt i un Duw, ond i'w Duw eu hun.

† Cald. *newidiaſant air.*

29 Am hynny y goſodir gorchymmyn gennyf fi, Pob pobl, cenedl, a iaith, yr hon a ddywedo ‡ ddim ar fai yn erbyn Duw Sadrach, Meſach, ac Abednego, [c] a wneir yn ddrylliau, a'i tai a wneir yn dommen: o herwydd nad oes Duw arall a ddichon waredu fel hyn.

‡ Cald. *amryſwiedd.* c Pen. 2. 5.

30 Yna y † mawrhaodd y brenin Sadrach, Meſach, ac Abednego, o fewn talaith Babilon.

† Cald. *llwyddodd.*

PEN. IV.

1 *Nabuchodonoſor yn cyfaddef brenhiniaeth Dduw, 4 yn adrodd ei freuddwydion, a'i dewiniaid heb feddu mo'i deongl.* 8 *Daniel yn gwrando 'r breuddwyd,* 19 *ac yn ei ddeongl.*

Awſt. 2 B.

ddeongl. 28 *Hiſtori o'r hyn a ddigwyddodd.*

NAbuchodonoſor frenin ar yr holl bobloedd, cenhedloedd, a jeithoedd, y rhai a drigant yn yr holl ddaear; Aml ſyddo heddwch i chwi.

2 † Mi a welais yn dda ſynegi 'r arwyddion a'r rhyfeddodau a wnaeth y goruchaf Dduw â mi.

3 Mor fawr *yw* ei arwyddion ef! ac mor gedyrn yw ei ryfeddodau! [a] ei deyrnas ef *ſydd* deyrnas dragywyddol, a'i lywodraeth ef *ſydd* o genhedlaeth i genhedlaeth.

4 ¶ Myfi Nabuchodonoſor oeddwn eſmwyth arnaf yn fy nhŷ, ac yn hoyw yn fy llŷs.

5 Gwelais freuddwyd yr *hwn* a'm hofnodd, meddyliau hefyd yn fy ngwely a gweledigaethau fy mhen a'm dychrynaſant.

6 Am hynny y goſodwyd gorchymmyn gennyf fi, ar ddwyn ger fy mron holl ddoethion Babilon, fel yr hyſbyſent i mi ddeongliad y breuddwyd.

7 Yna y dewiniaid, yr aſtronomyddion, y Caldeaid, a'r brudwyr, a ddaethant: a mi a ddywedais y breuddwyd o'i blaen hwynt, ond ei ddeongliad nid hyſbyſaſant i mi.

8 Ond o'r diwedd daeth Daniel o'm blaen i, ([b] yr hwn *yw* ei enw Belteſaſſar, yn ôl enw fy Nuw i, yr hwn hefyd y *mae* yſbryd y duwiau ſanctaidd ynddo) a'm breuddwyd a dreuthais o'i flaen ef,

9 *gan ddywedyd,* Belteſaſſar [c] pennaeth y dewiniaid, o herwydd im' wybod *fod* yſbryd y duwiau ſanctaidd ynnot ti, ac nad oes un dirgelwch yn anhawdd i ti; dywed weledigaethau fy mreuddwyd yr hwn a welais, a'i ddeongliad.

10 A *aymma* weledigaethau fy mhen ar fy ngwely; Edrych yr oeddwn, ac wele [d] bren ynghanol y ddaear, a'i uchder yn fawr.

11 ‡ Mawr oedd y pren a chadarn, a'i uchder a gyrhaeddai hyd y nefoedd, *yr ydoedd* hefyd i'w weled hyd yn eithaf yr holl ddaear.

12 Ei ganghennau *oedd* dêg, a'i ffrwyth yn aml, ac ymborth arno i bob *peth*: [e] dano yr ymgyſgodai bwyſtfilod y maes, ac adar y nefoedd a drigent yn ei ganghennau ef, a phob cnawd a fwytäei o hono.

13 Edrych yr oeddwn yngweledigaethau fy mhen ar fy ngwely, ac wele wiliedydd, a [f] Sanct yn diſgyn o'r nefoedd,

14 Yn llefain † yn grôch, ac yn dywedyd fel hyn, Torrwch y pren, ac yſgythrwch ei wryſg ef, eſgydwch ei ddail ef, a gwaſgerwch ei ffrwyth: cilied y bwyſtfil oddi tano, a'r adar o'i ganghennau.

15 Er hynny gadewch foncyff ei wrâidd ef yn y ddaear, mewn rhwym o haiarn a phrês, ym mhlith gwellt y maes; gwlycher ef hefyd â gwlith y nefoedd, a *bydded* ei ran gyd â'r bwyſtfilod yngwellt y ddaear.

16 Newidier ei gâlon ef o *fod yn gâlon* dŷn, a rhodder iddo gâlon bwyſtfil: a chyfnewidier ſaith amſer arno.

17 O ordinhâd y gwiliedyddion y *mae* y peth hyn, a'r dymuniad wrth ymadrodd y rhai ſanctaidd: ſel y gwypo y rhai byw mai y Goruchaf a lywodraetha ym mrenhiniaeth dynion, ac a'i rhydd i'r neb y mynno eſe, ac a eſyd arni y gwaelaf o ddynion. 3434.

18 Dymma 'r breuddwyd a welais i Nabuchodonoſor y brenin. Tithau, Belteſaſſar, dywed ei ddeongliad ef, o herwydd na's gall holl ddoethion fy nheyrnas hyſbyſu y deongliad i mi: eithr ti a elli; am *fod* yſbryd y duwiau ſanctaidd ynnot ti.

19 ¶ Yna Daniel, yr hwn *ydoedd* ei enw Belteſaſſar, a ſynnodd dros un awr, a'i feddyliau a'i dychrynaſant ef. Attebodd y brenin, a dywedodd; Belteſaſſar, na ddychryned y breuddwyd ti, na'i ddeongliad. Attebodd Belteſaſſar a dywedodd, Fy arglwydd, [g] *deued* y breuddwyd i'th gaſeion, a'i ddeongliad i'th elynion. [g] Edrych Jer. 29. 7.

20 Y pren a welaiſt, yr hwn a dyfaſai, ac a gryſhaſai, ac a gyrhaeddaſai ei uchder hyd y nefoedd, ac *oedd* i'w weled ar hŷd yr holl ddaear;

21 A'i ddail yn dêg, a'i ffrwyth yn aml, ac ymborth i bob *peth* yndo; tan yr hwn y trigai bwyſtfilod y maes, ac y preſwyliai adar y nefoedd yn ei ganghennau:

22 Ti frenin *yw* eſe, tydi a dyfaiſt, ac a grytheaiſt: canys dy fawredd a gynnyddodd, ac a gyrhaeddodd hyd y nefoedd, a'th lywodraeth hyd eithaf y ddaear.

23 A lle y gwelodd y brenin wiliedydd, a Sanct, yn diſgyn o'r nefoedd, ac yn dywedyd, Torrwch y pren, a dinyſtriwch ef, er hynny gadewch foncyff ei wrâidd ef yn y ddaear, mewn rhwym o haiarn a phrês, ym mhlith gwellt y maes, a gwlycher ef â gwlith y nefoedd, a *bydded* ei ran gyd â bwyſtfil y maes, hyd oni gyfnewidio ſaith amſer arno ef.

24 Dymma 'r deongliad, O frenin, a dymma ordinhâd y Goruchaf, yr hwn ſydd yn dyfod ar fy arglwydd frenin.

25 Canys [h] gyrrant ti oddi wrth ddynion, a chyd â bwyſtfil y maes y bydd dy drigfa, â gwellt hefyd y'th borthant fel eidionnau, ac a'th wlychant â gwlith y nefoedd, a ſaith amſer a gyfnewidia arnat ti, hyd oni wypech mai y Goruchaf ſy 'n llywodraethu ym mrenhiniaeth dynion, ac [i] yn ei rhoddi i'r neb a fynno. [h] Pen. 5. 21, &c. [i] Jer. 27. 5.

26 A lle y dywedaſant am adael boncyff gwrâidd y pren; dy frenhiniaeth ſydd ſicr it', wedi i ti wybod mai [k] 'r nefoedd ſy'n llywodraethu. [k] Mat. 21. 25. Luc 15. 18, 21.

27 Am hynny, frenin, bydded fodlon gennyt fy nghyngor, a thorr ymmaith dy bechodau trwy gyfiawnder, a'th anwireddau trwy drugarhâu wrth drueniaid, *i eairych* a fydd ‡ eſtynniad ar dy heddwch. ‡ Neu, *iachâd i'th amryfuſedd.*

28 ¶ Daeth *hyn* oll ar Nabuchodonoſor y brenin. 3435.

29 Ym mhen deuddeng mîs yr oedd eſe yn rhodio ‡ yn llŷs brenhiniaeth Babilon. ‡ Neu, *ar lyſ.*

30 Llefarodd y brenin a dywedodd, Onid hon yw Babilon fawr, yr hon a adeiledais i yn frenhindy ynghryfder fy nerth, ac er gogoniant fy mawrhydi?

31 A'r gair etto yngenau 'r brenin, ſyrthiodd lleſ o'r nefoedd *yn dywedyd,* Wrthyt ti, frenin Nabuchodonoſor, y dywedir, Aeth y frenhiniaeth oddi wrthyt.

32 A [l] thi a yrrir oddi wrth ddynion, a'th drigfa *ſydd* gyd â bwyſtfilod y maes; â gwellt y'th borthant fel eidionnau; a chyfnewidir ſaith amſer arnat; hyd oni wypech mai 'r Goruchaf ſydd yn llywodraethu ym mrenhiniaeth dynion, ac yn ei rhoddi i'r neb y mynno. [l] Ad. 25.

33 Yrawr honno y cyflawnwyd y gair ar Nabuchodonosor, ac y gyrrwyd ef oddi wrth ddynion, ac y porodd wellt fel eidionnau, ac y gwlychwyd ei gorph ef gan wlith y nefoedd, hyd oni thyfodd ei flew ef fel *plu* eryrod, a'i ewinedd fel *ewinedd* adar.

3442. 34 Ac yn niwedd y dyddiau, myfi Nabuchodonosor a ddyrchefais fy llygaid tu a'r nefoedd, a'm gwybodaeth a ddychwelodd attaf, a bendithiais y Goruchaf, a moliennais a gogoneddais yr hwn sydd yn byw byth, am *ſoa* [m] ei lywodraeth ef yn llywodraeth dragywyddol, a'i frenhiniaeth hyd genhedlaeth a chenhedlaeth.

35 [n] A holl drigolion y ddaear a gyfrifir megis yn ddiddym: ac yn ôl ei ewyllys ei hun y mae yn gwneuthur â llu'r nefoedd, ac â thrigolion y ddaear; ac nid oes a attalio ei law ef, neu a ddywedo wrtho, [o] Beth yr wyt yn ei wneuthyd?

36 Yn yr amser hwnnw y dychwelodd fy synwyr attafi, a *deubym* i ogoniant fy mrenhiniaeth, fy harddwch a'm hoywder a ddychwelodd attafi, a'm cynghoriaid a'm tywyſogion a'm ceiſiaſant; felly y'm ſicrhawyd yn fy nheyrnas, a 'chwanegwyd im' fawredd rhagorol.

37 Yrawr hon myfi Nabuchodonosor yd wyf yn moliannu, ac yn mawrygu, ac yn gogoneddu Brenin y nefoedd, yr hwn y *mae* ei holl weithredoedd yn wirionedd, a'i lwybrau yn farn, ac a ddichon ddaroſtwng y rhai a rodiant mewn balchder.

PEN. V.

Awſt, 21. P. 1 *Anrrwiol wledd Belſaſſar.* 5 Y 'ſgrifen law, yr hon ni fedrai y dewiniaid mo'i darllen, yn blino 'r brenin. 10 Dwyn *Daniel ger bron, ar air y frenhines.* 17 *Yntau yn cerydau 'r brenin am ei falchder a'i ddelw-addoliaeth,* 25 *ac yn darllen, ac yn dirnad yr ysgrifen.* 30 *Troſi 'r llywodraeth at y Mediaid.*

3466. BElſaſſar y brenin a wnaeth wledd fawr i fil o'i dywyſogion, ac a yſodd win yngwydd y mil.

2 Wrth flas y gwin y dywedodd Belſaſſar am ddwyn y lleſtri aur ac arian, a ddygaſai Nabuchodonoſor ei dad ef o'r Deml yr hon *oedd* yn Jeruſalem, fel yr yfai 'r brenin a'i dywyſogion, ei wragedd, a'i ordderchadon, ynddynt.

3 Yna y dygwyd y lleſtri aur a ddygaſid o'r Deml, ſy Dduw, yr hwn *oedd* yn Jeruſalem; a 'r brenin a'i dywyſogion, ei wragedd, a'i ordderchadon, a yfaſant ynddynt.

4 Yfaſant win, a moliannaſant y duwiau o aur ac o arian, o brês, o haiarn, o goed, ac o faen.

5 ¶ Yr awr honno byſedd llaw dŷn a ddaethant allan, ac a 'ſgrifennaſant ar gyfer y canhwyllbren, ar galchiad pared llŷs y brenin; a gwelodd y brenin ddarn y llaw a 'ſgrifennodd.

6 Yna y newidiodd † lliw 'r brenin, a'i feddyliau a'i cyffroiſant ef, fel y dattodlodd ‡ rhwymau ei lwynau ef, ac y curodd ei liniau ef y naill wrth y llall.

7 Gwaeddodd y brenin † yn grôch am ddwyn i mewn yr aſtronomyddion, y Caldeaid, a'r brudwyr. *A* lleſarodd y brenin, a dywedodd wrth ddoethion Babilon, Pa ddŷn bynnag a ddarlleno 'r yſgrifen hon, ac a ddangoſo i mi ei deongliad, eſe a wiſgir † â phorphor, ac *a gaiff* gadwyn aur am ei wdd, a chaiſſ lywodraethu yn drydydd yn y deyrnas.

8 Yna holl ddoethion y brenin a ddaethant i mewn; ond ni fedrent ddarllen yr yſgrifen, na mynegi i'r brenin ei deongliad.

9 Yna y mawr-gyffrôdd y brenin Belſaſſar, a'i ‡ wedd a ymnewidiodd ynddo, a'i dywyſogion a ſynnaſant.

10 Y frenhines, o herwydd geiriau 'r brenin a'i dywyſogion, a ddaeth i dŷ 'r wledd: *a* lleſarodd y frenhines, a dywedodd, [q] Bydd fyw byth frenin; na chyffroed dy feddyliau di, ac na newidied dy wedd.

11 [b] Y mae gŵr yn dy deyrnas, [c] yr hwn y *mae* yſbryd y duwiau ſanctaidd ynddo, ac yn nyddiau dy dad y caed ynddo ei oleuni, a dyall, a doethineb, ſel doethineb y duwiau: a'r brenin Nabuchodonoſor dy † dad a'i goſododd ef [d] yn bennaeth y dewiniaid, aſtronomyddion, Caldeaid, a brudwyr, *Jeſ* y brenin dy dad di.

12 O herwydd cael yn y Daniel hwnnw, [e] yr hwn y rhoddes y brenin iddo enw Belteſaſſar, yſbryd rhagorol, a gwybodaeth, a ‡ dyall, deongl breuddwydion, ac eglurodamhegion, a † dartod cylymmau. Galwer Daniel yr awron, ac eſe a ddengys y deongliad.

13 Yna y dycpwyd Daniel o flaen y brenin. *A* lleſarodd y brenin, a dywedodd wrth Ddaniel, Ai tydi yw Daniel, yr hwn wyt o feibion caethglud Juda, y rhai a ddug y brenin † fy nhad i o Juda?

14 Myfi a glywais *ſôn* am danat, *fod* yſbryd y duwiau ynnot, a chael ynnot ti oleuni, a dyall, a doethineb rhagorol.

15 Ac yr awr hon, dygwyd y doethion, yr aſtronomyddion o'm blaen, i ddarllen yr yſgrifen hon, ac i ſynegi im' ei deongliad: ond ni fedrent ddangos deongliad y peth.

16 Ac mi a glywais am danat ti, y medri ddeongl deongliadau, a dartod cylymmau; yr awr hon o's medri ddarllen yr yſgrifen, a hyſbyſu i mi ei deongliad, tydi a wiſgir â phorphor, ac *a gei* gadwyn aur am dy wdd, ac a gai lywodraethu yn drydydd yn peth.

17 ¶ Yna yr attebodd Daniel, ac y dywedodd o flaen y brenin, Bydded dy roddion iti, a dôd dy anrhegion i arall; er hynny yr yſgrifen a ddarllenaf i 'r brenin, a'r deongliad a hyſbyſaf iddo.

18 O frenin, y Duw goruchaf a roddes falch, i Nabuchodonoſor dy dad di frenhiniaeth, a mawredd, a gogoniant, ac anrhydedd.

19 Ac o herwydd y mawredd a roddaſai efe iddo, y bobloedd, y cenhedloedd, a 'r ieithoedd oll, oedd yn crynu ac yn ofni rhagddo ef: yr hwn a ſynnai a laddai, a 'r hwn a ſynnai a gadwai yn fyw, heſyd y neb a ſynnai a gyſodai, a'r neb a ſynnai a oſtyngai.

20 Eithr [f] pan ymgododd ei galon ef, a chaledu o'i yſbryd ef † mewn balchder, † efe a ddiſgynnwyd o orſeddfa ei frenhiniaeth, a'i ogoniant a dynnaſant oddi wrtho.

21 [g] Gyrrwyd ef heſyd oddi wrth feibion dynion, a ‡ gwnaethpwyd ei galon fel bwyſtfil, a chyd â 'r aſynnod gwylltion yr *oedd* ei drigfa: â gwellt y porthaſant ef fel eidion, a'i gorph a wlychwyd gan wlith y nefoedd, hyd oni wybu mai 'r Duw goruchaf

3466.

† Cald. *diſgleirdeb*, neu, *gloywder*.
‡ Neu, *gwregyſau*.
Eſay 5. 27.
Cald. *cylymmau*, neu, *rhwymau*.
† Cald. *â nerth*.
‡ Neu, *ag ysgarlad*.

[m] Pſ. 10. 16. Pen. 2. 44. a 7. 14.
[n] Mic. 4. 7. Luc 1. 33.
[o] Eſay 40. 15, 17.
[o] Job 9. 12. Eſay 45. 9.

† Neu, *daiſgleirdeb*, neu, *loywaer*.
[q] Pen. 3. 9.
[b] Pen. 2. 28.
[c] Pen. 4. 8, 9, 18.
[d] Pen. 4. 9.
† Neu, *daid*.
[e] Pen. 1. 7.
‡ Neu, *dyall deonglwr breuddwydion*.
† Neu, *gaetawr*.
3398.
‡ Neu, *fy nhaid*.
[f] Pen. 4. 30.
† Neu, *y mewnbwr yn*.
[g] Pen. 4. 32.
‡ Neu, *gwnaeth ei galon yn ogyſtal a'r bwyſtfil*. Cald. *goſodwyd ei galon at y bwyſtfil*, neu, *gyd â 'r bwyſtfil*.

3466. goruchaf oedd yn llywodraethu ym mrenhiniaeth dynion, ac yn gosod arni y neb a fynno.

22 A thithau Belsassar ei fab ef, ni ddarostyngaist dy galon, er gwybod o honot hyn oll:

23 Eithr ymddyrchefaist yn erbyn Arglwydd y nefoedd, a llestri ei dŷ ef a ddygasant ger dy fron di, a thithau a'th dywysogion, dy wragedd a'th ordderchadon, a yfasoch win ynddynt; a thi a foliennaist dduwiau o arian, ac o aur, o bres, haiarn, pren, a maen; y rhai ni welant, ac ni chlywant, ac ni wyddant *ddim*: ac ni anrhydeddaist y Duw y *mae* dy anadl di yn ei law, a'th holl ffyrdd yn eiddo.

24 Yna 'r anfonwyd darn y llaw oddi ger ei fron ef, ac yr ysgrifennwyd yr ysgrifen hon.

25 A dymma 'r ysgrifen a 'sgrifennwyd, MENE, MENE, TECEL, UPHARSIN.

26 Dymma ddengliad y peth, MENE, Duw a risodd dy frenhiniaeth, ac a'i gorphennodd.

27 TECEL, Ti a bwyswyd yn y cloriannau, ac a'th gaed yn brin.

28 PERES, rhannwyd dy frenhiniaeth, a rhoddwyd hi i'r [b] Mediaid a'r [i] Persiaid.

29 Yna y gorchymmynnodd Belsassar, a hwy a wisgasant Ddaniel â phorphor, ac â chadwyn aur am ei wdd, a chyhoeddwyd am dano, y byddai efe yn drydydd yn llywodraethu yn y frenhiniaeth.

30 Y noson honno y lladdwyd Belsassar brenin y Caldeaid.

31 A Darius y Mediad a gymmerodd y frenhiniaeth, ac efe yn ‡ ddwy flwydd a thri ugain *oed*.

PEN. VI.

1 *Gwneuthur Daniel yn ben ar y rhaglawiaid.* 4 *Hwythau yn cyd-fwriadu yn ei erbyn ef, ac yn cael gan y brenin osod cyfraith annuwiol.* 10 *Achwyn ar Ddaniel am dorri 'r gyfraith honno, a'i fwrw i ffau'r llewod;* 18 *A Duw yn ei gadw ef:* 24 *Y llewod yn difa ei wrthwynebwyr ef:* 25 *A gosod cyfraith i orchymmyn moliannu Duw.*

GWelodd Darius yn dda osod ar y deyrnas chwe ugain o dywysogion, i fod ar yr holl deyrnas;

2 Ac arnynt hwy yr *oedd* tri rhaglaw; (y rhai *yr oedd* Daniel yn bennaf o honynt) i'r rhai y rhoddai 'r tywysogion gyfrif, fel na byddai 'r brenin mewn colled.

3 Yna y Daniel hwn oedd yn rhagori ar y rhaglawiaid, a'r tywysogion, o herwydd *bod* ysbryd rhagorol ynddo ef; a'r brenin a feddyliodd ei osod ef ar yr holl deyrnas.

4 ¶ Yna y rhaglawiaid a'r tywysogion oedd yn ceisio cael achlysur yn erbyn Daniel o ran y frenhiniaeth: ond ni fedrent gael un achos na bai; o herwydd ffyddlon *oedd* efe, fel na cheid ynddo nac amryfusedd na bai.

5 Yna y dywedodd y gwŷr hyn, Ni chawn yn erbyn y Daniel hwn ddim achlysur, oni chawn *beth* o ran cyfraith ei Dduw yn ei erbyn ef.

6 Yna y rhaglawiaid a'r tywysogion hyn a ‡ aethant ynghŷd at y brenin, ac a ddywedasant wrtho fel hyn; [a] Darius frenin, bydd fyw byth.

7 Holl raglawiaid y deyrnas, y swyddogion, a'r tywysogion, y cynghoriaid, a'r dugiaid, a ymgynghorasant am osod deddf frenhinol, a chadarnhau ‡ gorchymmyn, fod bwrw i ffau 'r llewod pwy bynnag a archai asch gan un duw na dyn dros ddeng niwrnod ar hugain, ond genny ti, O frenin.

8 Yr awr hon, O frenin, sicrhâ 'r gorchymmyn, a selia 'r ysgrifen, fel na's newidier, yn ôl [b] cyfraith y Mediaid a'r Persiaid, yr hon † ni newidir.

9 O herwydd hyn y seliodd y brenin Darius yr ysgrifen a'r gorchymmyn.

10 Yna Daniel, pan wybu selio 'r 'sgrifen, a aeth i'w dŷ, a'i ffenestri yn agored yn ei 'stafell [c] tu a Jerusalem, [d] tair gwaith yn y dydd y gostyngai efe ar ei liniau, ac y gweddïai, ac y cyffesai o flaen ei Dduw, megis y gwnai efe cyn hynny.

11 Yna y gwŷr hyn a ddaethant ynghŷd, ac a gawsant Ddaniel yn gweddïo, ac yn ymbil o flaen ei Dduw.

12 Yna y nesasant, ac y dywedasant o flaen y brenin am orchymmyn y brenin; Oni seliaist ti orchymmyn, mai i ffau 'r llewod y bwrid pa ddyn bynnag a ofynnai gan un duw na dyn *ddim* dros ddeng niwrnod ar hugain, onid gennyt ti, O frenin? Attebodd y brenin, a dywedodd, Y *mae* 'r peth yn wîr, yn ôl cyfraith y Mediaid a'r Persiaid, yr hon ni newidir.

13 Yna 'r attebasant, ac y dywedasant o flaen y brenin, Y Daniel, yr hwn sydd o feibion caethglud Juda, ni wnaeth gyfrif o honot ti, frenin, nac o'r gorchymmyn a seliaist; eithr tair gwaith yn y dydd y mae yn gweddïo ei weddi.

14 Yna 'r brenin, pan glybu 'r gair *hwn*, [e] a aeth yn ddrwg iawn gantho, ac a roes ei fryd gyd â Daniel, ar ei waredu ef; ac a fu, hyd machludiad haul yn ceisio ei achub ef.

15 Yna y gwŷr hynny a ddaethant ynghŷd at y brenin, ac a ddywedasant wrth y brenin, Gwybydd, frenin, mai cyfraith y Mediaid a'r Persiaid yw, na newidier un gorchymmyn na deddf a osodo 'r brenin.

16 Yna yr archodd y brenin, a hwy a ddygasant Ddaniel, ac a'i bwriasant i ffau 'r llewod: *yna* 'r brenin a lefarodd, ac a ddywedodd wrth Ddaniel, Dy Dduw, yr hwn yr ydwyt yn ei wasanaethu yn wastad, efe a'th achub di.

17 A dygwyd carreg, ac a'i gosodwyd ar enau 'r ffau, a'r brenin [f] a'i seliodd hi a'i sêl ei hun, ac â sêl ei dywysogion, fel na newidid yr ewyllys am Ddaniel.

18 Yna yr aeth y brenin i'w lŷs, ac a fu y noson honno heb fwyd: ac ni adawodd ddwyn ‡ difyrrwch o'i flaen, ei gwisg hefyd a giliodd oddi wrtho.

19 Yna y cododd y brenin yn fore iawn ar y wawr ddydd, ac a aeth ar frŷs at ffau 'r llewod:

20 A phan nesaodd efe at y ffau, efe a lefodd ar Ddaniel â llais trist. Llefarodd y brenin, a dywedodd wrth Ddaniel, Daniel, gwasanaethwr y Duw byw, a all dy Dduw di, yr hwn yr wyt yn ei wasanaethu yn wastad, dy gadw di rhag y llewod?

21 Yna y dywedodd Daniel wrth y brenin, ¶ O frenin, bydd fyw byth.

22 Fy Nuw a anfonodd ei Angel, ac [b] a gaudodd safnau 'r llewod, fel na wnaethant im' niwaid: o herwydd puredd a gaed ynnof ger ei fron ef; a hefyd ni wnaethym niwaid o'th flaen dithau, frenin.

23 Yna y brenin fu dda iawn ganddo o'i achos ef, ac a archodd gyfodi Daniel allano 'r

3466. ‡ Neu, *gwahardd iad.*

[b] Esther 1. 19. a 8. 8.

† Cald. *mia â hebio.*

[c] 1 Bren. 8. 44, 48.

[d] Psal. 55. 17.

[e] Felly Marc 6. 26.

[f] Felly Mat. 26. 66.

‡ Neu, *orwdd.*

¶ Pen. 2. 4.

[b] Heb. 11. 33.

3466. ffau. Yna y codwyd Daniel o'r ffau, ac ni chaed niwaid arno, o herwydd credu o hono yn ei Dduw.

24 Yna y gorchymmynnodd y brenin, a hwya ddygasanty gwŷr hynny a gyluddasent Ddaniel, ac a'i bwriasant i ffau 'r llewod, hwy, i a'i plant, a'i gwragedd: ac ni ddaethent i waelod y ffau, hyd oni orchfygodd y llewod hwynt, a dryllio eu holl esgyrn.

g Edrych Deut. 24. 16. 2 Bren. 14. 6. h Pen. 3. 29. a 4. 1.

25 Yna h yr ysgrifennodd y brenin Darius at y bobloedd, at y cenhedloedd, a'r jeithoedd oll, y rhai oedd yn trigo yn yr holl ddaear; Heddwch a amlhäer i chwi.

26 Gennyfi y gosodwyd cyfraith ar fod trwy holl lywodraeth fy nheyrnas, i bawb grynu ac ofni rhag Duw Daniel: o herwydd efe *fydd* Dduw byw, ac yn parhäu byth; i a'i frenhiniaeth ef yw yr hon ni ddifethir, a'i lywodraeth *fyad* hyd y diwedd.

i Pen. 2. 44. a 4. 3, 34. a 7. 14, 27. Luc 1. 33.

27 Y mae 'n gwaredu, ac yn achub, ac yn gwneuthur arwyddion, a rhyfeddodau, yn y nefoedd, ac ar y ddaear; yr hwn a waredodd Ddaniel † o feddiant y llewod.

† Cald. *o law.*

28 A'r Daniel hwn a lwyddodd yn nheyrnasiad Darius, ac yn nheyrnasiad m Cyrus y Persiad.

m Pen. 1. 21.

PEN. VII.

1 Gweledigaeth y pedwar anifail. 9 Brenhiniaeth Dduw. 12 Dirnad y weledigaeth.

Awst. 22. P. 3449. YN y flwyddyn gyntaf i Felsasfar frenin Babilon y gwelodd Daniel freuddwyd, a gweledigaethau ei ben ar ei wely. Yna efe a 'sgrifennodd y breuddwyd, *ac* a draethodd fwm y ‡ geiriau.

‡ Neu, *pethau.*

2 Llefarodd Daniel, a dywedodd, Mi a welwn yn fy ngweledigaeth y nôs, ac wele bedwar gwŷnt y nefoedd yn ymryfon ar y môr mawr.

3 A phedwar bwyftfil mawr a ddaethant i fynu o'r môr, yn amryw y naill oddi wrth y llall.

a Jer. 4. 7, 13. a 48. 40. Ezec. 17. 3. Hab. 1. 8.

4 Y cyntaf *oedd* a fel llew, ac iddo adenydd eryr: edrychais, hyd oni thynnwyd ei adenydd, † a'i gyfodi oddi wrth y ddaear, a fesyll o hono ar ei draed fel dŷn, a rhoddi iddo galon dŷn.

† Neu, *a'r rhai y cyfodwyd ef oddi wrth,* &c.

5 Ac wele anifail arall, yr ail, yn debyg i arth, ac efe a ‡ ymgyfododd ar y naill ystlys, ac *yr oedd* tair asen yn ei safn ef, rhwng ei ddannedd: ac fel hyn y dywedent wrtho, Cyfod, bwyta gig lawer.

‡ Neu, *gyfodood un llywodraeth.*

6 Wedi hyn yr edrychais, ac wele un arall megis llew pard, ac iddo bedair aden aderyn ar ei gefn: a phedwar pen oedd i'r bwyftfil; a rhoddwyd llywodraeth iddo.

7 Wedi hyn y gwelwn mewn gweledigaethau nôs, ac wele bedwerydd bwyftfil, ofnadwy, ac erchyll, a chryf rhagorol, ac iddo yr oedd dannedd mawrion o haiarn: yr oedd yn bwyta, ac yn dryllio, ac yn sathru 'r gweddill dan ei draed: hefyd *yr ydoedd* efe yn amryw oddi wrth y bwyftfilod oll, y rhai *a fuasai* o'i flaen ef; ac *yr oedd* iddo ddeg o gyrn.

b Ad. 21. 24. Pen. 8. 9. c Ad. 25. Dad. 13. 5.

8 Yr oeddwn yn ystyried y cyrn, ac wele cyfodedd b corn bychan arall yn eu mysg hwy, a thynnwyd o'r gwräidd dri o'r cyrn cyntaf o'i flaen ef: ac wele lygaid fel llygaid dŷn yn y corn hwnnw, a c genau yn traethu mawrhydri.

9 Edrychais hyd oni fwriwyd i lawr y gorseddfeydd, a'r Hên ddihenydd a eisteddodd, ei wisg *oedd* eyn wynned a'r eira, a gwallt ei ben fel gwlän pur; ei orseddfa yn fflam dän, a'i olwynion yn dän poeth.

10 d Afon danllyd oedd yn rhedeg, ac yn dyfod allan oddi ger ei fron ef: e mil o filoedd a'i gwasanaethent, a myrdd fyrddiwn a safent ger ei fron: y farn a eisteddodd, ac f agorwyd y llyfrau.

d Pfal. 50. 3. a 97. 3. Eſay 30. 33. e 1 Bren. 22. 19. Pfal. 68. 17. Dad. 5. 11. f Dad. 20. 12. † Cald. *ac eſtyniad mewn einioes a roddwyd iddynt erios,* &c. g Ezec. 1. 26. Dad. 1. 13. a 14. 14.

11 Edrychais yna o achos llais y geiriau mawrion a draethodd y corn, ïe edrychais hyd oni laddwyd y bwyftfil, a difetha ei gorph ef, a'i roddi i'w losgi yn tän.

12 A'r rhan arall o'r bwyftfilod, eu llywodraeth a ddycpwyd ymmaith; † a rhoddwyd iddynt einioes dros ysbaid, ac amser.

h Pen. 2. 44. Mic. 4. 7. Luc 1. 33. Joan 12. 34.

13 Mi a welwn mewn gweledigaethau nôs, ac wele g megis mäb y dŷn oedd yn dyfod gyd â chymhylau y nefoedd, ac at yr Hên ddihenydd y daeth, a hwy a 'i dygasant ger ei fron ef.

i Ad. 2. ‡ Cald. *ngwaun.* k Eſay 60. 13. Ad. 22. † Cald. *gorucha-ſion.*

14 Ac efe a roddes iddo lywodraeth, a gogoniant, a brenhiniaeth, fel y byddai i'r holl bobloedd, cenhedloedd, a jeithoedd ei wasanaethu ef: h ei lywodraeth *fyad* lywodraeth dragywyddol yr hon nid a ymmaith, a'i frenhiniaeth ni ddifethir.

15 Myfi Daniel i a ymofidiais yn fy ysbryd, ynghanol *fy* ‡ nghorph, a gweledigaethau fy mhen a'm dychrynasant.

16 Neseais at un o'r rhai a safent ger llaw, a cheisiais ganddo y gwirionedd am hyn oll: ac efe a ddywedodd i mi, ac a wnaeth i mi wybod deongliad y pethau.

l Dad. 11. 7. a 13. 7. m Ad. 18. Dad. 1. 6. a 5. 10.

17 Y bwyftfilod mawrion hyn, y rhai fy bedwar, *ynt* bedwar brenin, *y rhai* a gyfodant o'r ddaear.

18 Eithr k sainct † y Goruchaf a dderbyniant y frenhiniaeth, ac a feddiannant y frenhiniaeth hyd byth, a hyd byth bythoedd.

n Ad. 7, 8.

19 Yna 'r ewyllysiais wybod y gwirionedd, am y pedwerydd bwyftfil, yr hwn oedd yn amrywio oddi wrthynt oll, yn ofnadwy jawn, a'i ddannedd o haiarn, a'i ewinedd o bres, yn bwyta, ac yn dryllio, ac yn sathru 'r gweddill â'i draed:

o Pen. 8. 24, 25. a 11. 28, 30, 31. 1 Mac. 1. 46. p Pen. 12. 7. q Luc 1. 35. Joan 12. 34. ‡ Neu, *llywodraethwyr.*

20 Ac am y deg corn *oedd* ar ei ben ef, a'r llall yr hwn a gyfodasai, ac y syrthiasai tri o'i flaen, sef y corn *yr oedd* llygaid iddo, a genau yn traethu mawrhydri, a'r olwg arno *oedd* yn arwach nä 'i gyfeillion.

21 Edrychais, a'r corn hwn l a wnaeth ryfel ar y sainct, ac a fu drêch nä hwynt,

22 Hyd oni ddaeth yr Hên ddihenydd, a m rhoddi barn i sainct y Goruchaf, a dyfod o'r amser y meddiannai 'r sainct y frenhiniaeth.

23 Fel hyn y dywedodd efe, Y pedwerydd bwyftfil fydd y bedwaredd frenhiniaeth ar y ddaear, yr hon a fydd amryw oddi wrth yr holl frenhiniaethau, ac a ddifa 'r holl ddaear, ac a'i sathr hi, ac a'i dryllia.

24 A'r n deg corn o'r frenhiniaeth hon *fydd* deg brenin, *y rhai* a gyfodant: ac un arall a gyfyd ar eu hôl hwynt, ac efe a amrywia oddi wrth y rhai cyntaf, ac a ddarostwng dri brenin.

25 Ac o efe a draetha eiriau yn erbyn y Goruchaf, ac a ddifa sainct y Goruchaf, ac a feddwl newidio amseroedd a chyfreithiau: a hwy a roddir yn ei law ef p hyd amser, ac amseroedd, a rhan amser.

26 Yna yr eistedd y farn, a'i llywodraeth a ddygant, i'w difetha ac i'w dinystrio, hyd y diwedd.

27 A'r q frenhiniaeth a'r llywodraeth, a mawredd y frenhiniaeth dan yr holl nefoedd, a roddir i bobl sainct y Goruchaf, yr hwn y mae ei frenhiniaeth *yn* frenhiniaeth dragywyddol, a phob ‡ llywodraeth a wasanaethant ac a ufuddhânt iddo.

28 Hyd

3449. Ad. 15. Pen. 8. 27. a 10. 8, 16.

Awst, 23. B.

3451. †Heb. ail. Pen. 11. 3. † Neu, ac nid oedd a'i cyffyrddai yn y ddae-ar. ‡ Neu, amlwg. Heb. golwg. Pen. 11. 4. Pen. 7. 8. a 11. 21. Pſ. 48. 2. Ezec. 20. 6. Pen. 11. 16, 41, 45. † Neu, yn erbyn lluy nefoedd. Dad. 12. 4. ‡ Neu, yn erbyn tywyſog. Ioſ. 5. 14. § Eccſod. 29. 38. Num. 28. 3. Ad. 25. 1 Mac. 1. 45, 46. † Neu, ganado. ‡ Neu, Llu a rodawyd i ſynu am y cam-wedd yn erbyn yr offrwm beunyddol. †I rhiſwr angeſion, neu, y rhiſwr rhyfeddol. Heb. Pal-moni. ‡ Neu, yn anrhaith. † Heb. rhwyr a brau. ‡ Neu, cyſ-lawnhaer.

28 Hyd ymma y *mae* diwedd y peth. Fy meddyliau i Daniel a'm dychrynodd yn ddirfawr, a'm gwedd a newidiodd ynoi; eithr mi a gedwais y peth yn ſy nghalon.

PEN. VIII.

1 *Gweledigaeth yr Hwrdd, a'r Bwch: 13 M.MCCC o ddyddau aberth. 15 Gabriel yn cyſſuro Daniel, ac yn dirnad y weledigaeth.*

YN y drydedd flwyddyn o deyrnaſiad Belſaſſar y brenin, yr ymddangoſodd i mi weledigaeth, *ſef i* myfi Daniel, wedi *yr hon* a ymddangoſaſai i mi ar y cyntaf.

2 Gwelais hefyd mewn gweledigaeth; (a bu pan welais, mai yn Suſan y brenhinllys, yr hwn *ſydd* o fewn talaith Elam, *yr oedawn* i) ïe gwelais mewn gweledigaeth, ac yr oeddwn i wrth afon Ulai.

3 Yna y cyfodais fy llygaid, ac a welais, ac wele ryw hwrdd yn ſefyll wrth yr afon, a deugorn iddo; a'r ddau gorn *oedd* uchel, ac un yn uwch na'r † llall; a'r uchaf a gyfodaſai yn olaf.

4 Gwelwn yr hwrdd yn cornio tu a 'r gorllewin, tu a 'r gogledd, a thu a 'r deau, fel na ſaſai un bwyſtfil o'i flaen ef, ac nid *oedd* a achubai o'i law ef; ond a efe a wnaeth yn ôl ei ewyllys ei hun, ac a aeth yn fawr.

5 Ac fel yr oeddwn yn yſtyried, wele hefyd tŵch geifr yn dyfod o'r gorllewin, ar hŷd wyneb yr holl ddaear, † ac heb gyffwrdd a'r ddaear; ac i'r bŵch *yr oedd* corn ‡ hynod rhwng ei lygaid.

6 Ac efe a ddaeth hyd at yr hwrdd deugorn a welſwn i yn ſefyll wrth yr afon, ac efe a redodd atto ef yn angerdd ei nerth.

7 Gwelais ef hefyd yn dyfod hyd at yr hwrdd, ac efe a fu chwerw wrtho, ac a darawodd yr hwrdd, ac a dorrodd ei ddau gorn ef, ac nid oedd nerth yn yr hwrdd i ſefyll o'i flaen ef, eithr efe a'i bwriodd ef i lawr, ac a'i ſathrodd ef; ac nid oedd a allai achub yr hwrdd o'i law ef.

8 Am hynny y bŵch geifr a aeth yn fawr iawn; ac wedi ei gryfhâu, torrodd y corn mawr; a chododd pedwar o rai hynod yn ei le ef, tu a phedwar gwŷnt y nefoedd.

9 Ac o un o honynt y daeth allan gorn bychan, ac a dyfodd yn rhagorol, tu a 'r dehau, a thu a 'r dwyrain, a thu a'r hyfrydwlad.

10 Aeth yn fawr hefyd † hyd lu y nefoedd, a bwriodd i lawr *rai* o'r llu, ac o'r ſêr, ac a'i ſathrodd hwynt.

11 Ymfawrygodd hefyd ‡ hyd at dywyſog y llu, a § dygwyd ymmaith yr *offrwm* gwaſtadol † oddi arno ef, a bwriwyd ymmaith le ei gyſſegr ef.

12 ‡ A rhoddwyd iddo lu yn erbyn yr *offrwm* beunyddol o herwydd camwedd, ac efe a fwriodd y gwirionedd i lawr; felly y gwnaeth, ac y llwyddodd.

13 ¶ Yna y clywais ryw ſanct yn lleſaru, a dywedodd rhyw ſanct arall wrth † y rhyw *ſanct* hwnnw oedd yn lleſaru; Pa hŷd y *bydd* y weledigaeth *am* yr *offrwm* gwaſtadol, a chamwedd ‡ anrhaith, i roddi 'r cyſſegr a'r llu yn ſathrſa?

14 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Hyd ddwy fil a thrychant o † ddiwrnodiau: yna y ‡ purir y cyſſegr.

15 ¶ A phan welais i Daniel y weledigaeth, a cheiſio o honof y dyall, yna wele, ſafodd ger ſy mron megis rhith gŵr.

16 A chlywais lais dŷn rhwng *glannau* Ulai, ac efe a lefodd, ac a ddywedodd, Gabriel, gwnâ i hwn ddyall y weledigaeth.

17 Ac efe a ddaeth yn agos i'r lle y ſafwn; a phan ddaeth, mi a ddychrynais, ac a ſyrthiais ar fy wyneb; ac efe a ddywedodd wrthyf, Dyall, fâb dŷn; o herwydd y weledigaeth *ydd* yn amſer y diwedd.

18 A thra oedd efe yn lleſaru wrthyf, ſyrthiais mewn trymgwſg i lawr ar fy wyneb: ac efe a gyffyrddodd â mi, ac a'm cyfododd yn fy ſefyll.

19 Dywedodd hefyd, Wele fi yn hysbyſu it' yr hyn a fydd yn niwedd y digter; canys ar yr amſer goſodedig *y bydd* y diwedd.

20 Yr hwrdd deugorn a welaiſt *yw* brenhinoedd Media a Pherſia.

21 A'r bŵch blewog *yw* brenin Groeg; a'r corn mawr, yr hwn *ſydd* rhwng ei lygaid ef, dyna'r brenin cyntaf.

22 Lle y torrwyd ef, ac y cyfododd pedwar yn ei le, pedair brenhiniaeth a gyfodant o'r *un* genedl, ond nid un nerth ag ef.

23 A thu a diwedd eu brenhiniaeth hwynt, pan gyflawner y troſeddwyr, y cyfyd brenin wynebgreulon, ac yn dyall damhegion.

24 A'i nerth ef a gryfhâ, ond nid trwy ei nerth ei hun; ac efe a ddinyſtria yn rhyfedd, ac a lwydda, ac a wnâ, ac a ddinyſtria 'r cedyrn, † a'r bobl ſanctaiddd.

25 A thrwy ei gyfrwyſdra, y ffynna gan-ddo dwyllo; ac efe a ymfawryga yn ei galon, a thrwy ‡ heddwch y dinyſtria efe lawer; ac efe a ſaif yn erbyn tywyſog y tywyſogion: ond efe a ddrylliir heb law.

26 A gweledigaeth yr hwyr a'r boreu, yr hon a draethwyd, ſydd wirionedd; ſelia ditheu 'r weledigaeth; o herwydd dros ddyddiau lawer *y bydd*.

27 Minnau Daniel a aethym yn lleſg, ac a fum glâf *ennyd* o ddyddiau; yna y cyfodais, ac y gwneuthym orchwyl y brenin, ac a ſynnais o herwydd y weledigaeth, ond nid oedd neb yn dyall.

PEN. IX.

1 *Daniel yn yſtyried amſer y caethiwed; 3 Ac yn cyffeſu ei bechodau; 16 Ac yn gweddio am adnewyddu Jeruſalem. 20 Gabriel yn dangos iddo y deg wythnos a thrugain.*

YN y flwyddyn gyntaf i Ddarius fâb Ahaſferus o hâd y Mediaid, ‡ yr hwn a wnaethid yn frenin ar deyrnas y Caldeaid;

2 Yn y flwyddyn gyntaf o'i deyrnaſiad ef, myfi Daniel a ddyellais wrth lyſtrau riſedi 'r blynyddoedd, *am* y rhai y daethai gair yr ARGLWYDD at Jeremi y prophwyd, y cyflawnai efe ddeng mlynedd a thrugain, yn anghyfannedd-dra Jeruſalem.

3 Yna y troais fy wyneb at yr Arglwydd Dduw, i geiſio *trwy* weddi ac ymbil, yng-hŷd ag ympryd, a ſachlïain, a lludw.

4 A gweddïais ar yr ARGLWYDD fy Nuw, a chyffeſais, a dywedais, Attolwg, Arglwydd Dduw mawr ac oſnadwy, ceidwad cyfammod a thrugaredd, i'r rhai a'i carant, ac i'r rhai a gadwant ei orchymynion;

5 Pechaſom a gwnaethom gamwedd, a buom anwir, gwrthryfelaſom hefyd, ſef trwy gilio oddi wrth dy orchymynion, ac oddi wrth dy farnedigaethau.

6 Ni wrandawſom chwaith ar y prophwydi dy weiſion, y rhai a lefaraſant yn dy

3451. Pen. 9. 21. Luc 1. 19, 26. Ezec. 1. 28. Dad. 1. 17. Pen. 10. 9. Luc 9. 32.

† Heb. *a phobl y rhai ſanctaidd.* ‡ Neu, *hwyddiant.* 1 Mac. 6. 8. 2 Mac. 9. 9. Pen. 12. 4. Dad. 22. 10. Pen. 7. 28. a 10. 8, 16.

Awſt, 23. P. D. Iou cyn y Paſg, B. 2467. Pen. 1. 21. a 6. 28. ‡ Neu, *yn yr hon y gwnaed ef yn frenin.* Jer. 25. 12. a 29. 10.

Deut. 7. Neh. 1. 5. a 9. 32. Pſal. 106. 6. Eſay 64. 5, 6, 7. Bar. 1. 17.

3467. dy enw di, wrth ein brenhinoedd, ein tywysogion, ein tadau, ac wrth holl bobl y tir.

† Neu, *Gennyt ti, Arglwydd, y mae, neu, Ti, Arglwydd biau cyfiawnder.*

7 † I ti, Arglwydd, y *perthyn* cyfiawnder, ond i ni gywilydd wynebau, megis heddyw; i wŷr Iuda, ac i drigolion Ierusalem, ac i holl Israel, yn agos ac ym mhell, trwy'r holl wledydd lle y gyrraist hwynt, am eu camwedd a wnaethant i'th erbyn.

[e] Bar. 1. 15.

8 Arglwydd, [e] *y mae* cywilydd wynebau i ni, i'n brenhinoedd, i'n tywysogion, ac i'n tadau, o herwydd i ni bechu i'th erbyn.

9 Gan yr Arglwydd ein Duw *y mae* trugareddau a maddeuant, er gwrthryfelu o honom i'w erbyn.

10 Ni wrandawsom chwaith ar lais yr ARGLWYDD ein Duw, i rodio yn ei gyfreithiau ef y rhai a roddodd efe o'n blaen ni trwy law ei weision y prophwydi.

[f] Lef. 26. 14, &c. Deut. 28. 15, &c. a 29. 20, &c. a 30. 17, 18. a 31. 17, &c. a 32. 19, &c.

11 Ie holl Israel a droseddasant dy gyfraith di, set trwy gilio rhag gwrando ar dy lais di: am hynny [f] y tywalltwyd arnom ni y felldith a'r llw a'sgrifennwyd ynghyfraith Moses, gwasanaethwr Duw, am bechu o honom yn ei erbyn ef.

[g] Galat. 2. 17.

12 Ac [g] efe a gyflawnodd ei eiriau, y rhai a lefarodd efe yn ein herbyn ni, ac yn erbyn ein barnwyr, y rhai a'n barnent, gan ddwyn arnom ni ddialedd mawr; canys [h] ni wnaethbwyd dan yr holl nefoedd megis y gwnaethbwyd ar Ierusalem.

[h] Galat. 1. 12. a 2. 13.

13 Megis y mae yn 'sgrifennedig ynghyfraith Moses y daeth yr holl ddrygtyd hyn arnom ni: etto nid ymbiliasom ‡ o flaen yr ARGLWYDD ein Duw, gan droi oddi wrth ein hanwiredd, a chan ddyall dy wirioned di.

‡ Heb. *ag wyneb.*

[i] Ier. 31. 28. a 44. 27.

14 Am hynny [i] y gwiliodd yr ARGLWYDD ar y dialedd, ac a'i dug arnom ni; o herwydd [k] cyfiawn yw 'r ARGLWYDD ein Duw yn ei holl weithredoedd y mae yn eu gwneuthyd: canys ni wrandawsom ni ar ei lais ef.

[k] Neh. 9. 33.

[l] Ecsod. 6. 1, 6. a 32. 11.

15 Etto yr awr hon, O Arglwydd ein Duw, [l] yr hwn a ddygaist dy bobl allan o wlâd yr Aipht â llaw gref, ac a wnaethost i ti [m] enw megis heddyw, nyni a bechasom, ni a wnaethom anwiredd.

[m] Ecsod. 14. 18.

16 O Arglwydd, yn ôl dy holl gyfiawnderau, attolwg tröer dy lidiawgrwydd a'th ddigter oddi wrth dy ddinas Ierusalem, dy fynydd sanctaidd; o herwydd am ein pechodau, ac am anwireddau ein tadau y mae Ierusalem a'th bobl [n] yn wradwydd i bawb o'n hamgylch.

[n] Ps. 44. 14. a 79. 4.

17 Ond yr awr hon gwrando, O ein Duw ni, ar weddi dy was, ac ar ei ddeisyfiadau, a [o] llewyrcha dy wyneb ar dy gyssegr anrheithiedig, er mwyn yr Arglwydd.

[o] Num. 6. 25. Ps. 8. 3. 7, 19.

18 Gostwng dy glust, O fy Nuw, a chlyw; agor dy lygaid a gwêl ein hanrhaith ni, a'r ddinas y gelwir dy enw di arni: o blegid nid o herwydd ein cyfiawnderau ein hun yr ydym ni yn † tywallt ein gweddïau ger dy fron, eithr o herwydd dy aml drugareddau di.

† Heb. *gwneuthur i'n deisyfiadau gwympoger, &c.*

19 Clyw, Arglwydd; arbed, Arglwydd; systyr, O Arglwydd, a gwna; nac oeda er dy fwyn dy hun, O fy Nuw: o herwydd dy enw di a alwyd ar y ddinas hon, ac ar dy bobl.

20 ¶ A mi etto yn llefaru ac yn gweddïo, ac yn cyffesu fy mhechod, a phechod fy mhobl Israel, ac yn tywallt fy ngweddi ger bron yr ARGLWYDD fy Nuw dros fynydd sanctaidd fy Nuw;

21 *Ie* a mi etto yn llefaru mewn gweddi, yna y gŵr [p] Gabriel, yr hwn a welswn mewn gweledigaeth yn y dechreuad gan ehedeg yn fuan [q] a gyffyrddodd â mi yng-hŷlch prŷd yr offrwm prydnhawnol.

[p] Pen. 8. 16.

[q] Pen. 8. 18.

22 Ac efe a barodd *im'* ddyall, ac a ymddiddanodd â mi, ac a ddywedodd, Daniel, daethym yn awr allan i beri it' fedru dyall.

† Heb. *gair.*

23 Yn nechrau dy weddïau yr aeth y † gorchymmyn allan, ac [r] mi a ddeuthym i'w synegi *i ti*: canys ‡ annwyl *ydwyt ti*: ystyr dithau 'r peth, a dyall y weledigaeth.

[r] Pen. 10. 12.

‡ Heb. *gŵr aymuniadau.*

† Neu, *attal.*

24 Deng-hwythnos a thri ugain a derfynwyd ar dy bobl, ac ar dy ddinas sanctaidd, i † ddibennu camwedd, ac i ‡ selio pechodau, ac i wneuthur cymmod dros anwiredd, ac i ddwyn cyfiawnder tragywyddol, ac i selio 'r weledigaeth a'r † brophwydoliaeth, ac i enneinio 'r Sancteiddiolaf.

‡ Neu, *orphen.*

† Heb. *prophwyd*

[s] Ezra 4. 24. a 6. 1, 15.

25 Gwybydd gan hynny, a dyall *y bydd* [s] o synediad y gorchymmyn allan am adferu, ac am adeiladu Ierusalem, hyd y blaenor Messiah, saith wythnos; a dwy wythnos a thrugain yr heol a ‡ adeiledir drachefn, a'r † mûr, set ‡ mewn amseroedd blinion.

‡ Heb. *ddychwel ac a adeiledir.*

† Neu, *adwy, neu, clawdd.*

‡ Heb. *yngh-yngder amseroedd.*

26 Ac wedi dwy wythnos a thrugain [t] y lleddir y Messiah, ond † nid o'i achos ei hun: a [u] phobl y tywysog yr hwn a ddaw a ddinystria 'r ddinas a'r cyssegr; a'i ddiwedd *fydd* trwy lifeiriant, a hyd ddiwedd y rhyfel ‡ *y bydd* dinystr anrheithiol:

[t] Esa. 53. 8 Mar. 9. 12.

† Neu, *ni bydd dim ganddo*, neu, *ni bydd neb gyd ag ef.*

‡ Heb. *feibion cynion.*

[u] Mar. 22. *yr ordeiniwyd anrhaith.* Neu, *y torrar ef ymmaith trwy anrhaith.* † Neu, *o herwydd ymledu o ffieidd-dra.* Heb. *herwydd asgell ffieidd-dra.*

27 Ac efe a sicrhâ 'r cyfammod â llawer dros un wythnos: ac yn hanner yr wythnos y gwnâ efe i'r aberth a'r bwydoffrwm beidio; † a thrwy [x] luoedd ffiaidd yr anrheithia efe *hi*, hyd oni thywallter [y] y diben terfynedig ar yr anrheithiedig.

[x] Mat. 24. 15. Mar. 13. 14. Luc 21. 20.

† Neu, *ni bydd dim ganfod trwy arglwydd ffieidd-dra.* Heb. *herwydd ffieidd-dra.*

[y] Edrych Esay 10. 22, 23. Pen. 11. 36.

PEN. X.

1 Daniel, wedi ymddaroſtwng, yn gweled gweledigaeth: 10 Dychryn yn ei ſtino ef, a'r Angel yn ei gyſſuro.

Awst, 25. B. S Mihangel, P. gw. 5.

YN y drydedd flwyddyn i Gyrus brenin Persia, y dadguddiwyd peth i Ddaniel, (yr hwn y gelwid ei enw Beltesassar;) a'r peth *oedd* wir, ond yr amser nodedig *oedd* † hir; ac [a] efe a ddyallodd y peth, ac a gafodd wybod y weledigaeth.

† Heb. *fawr.*

[a] Pen. 1. 17.

2 Yn y dyddiau hynny y galerais i Daniel dair wythnos o ddyddiau.

3 Ni fwyteais fara blasus, ac ni ddaeth cîg na gwin yn fy ngenau; gan ymiro hefyd nid ymirais, nes cyflawnu tair wythnos o ddyddiau.

[b] Gen. 2. 14.

4 Ac yn y pedwerydd dydd ar hugain o'r mîs cyntaf (el yr oeddwn i wrth ymmyl yr afon fawr, honno yw [b] Hidecel;)

[c] Pen. 12. 6.

5 Yna y cyfodais fy llygaid, ac yr edrychais, ac wele [c] ‡ ryw ŵr wedi ei wisgo â llîain, a'i lwyni [d] wedi ŵu gwregysu ag [e] aur coeth o Uphaz.

‡ Heb. *un gŵr.*

[d] Dad. 1. 13, 14. 15.

[e] Jer. 10. 9.

6 A'i gorph *oedd* fel *maen* Beril, a'i wyneb fel gweledïad mellten, a'i lygaid fel lampau tân, a'i freichiau a'i draed fel lliw prês gloyw, a [f] sain ei eiriau fel sain tyrfa.

[f] Ezec. 1. 14.

7 A mi Daniel yn unig a welais y weledigaeth: canys [g] y dynion y rhai oedd gyd â mi, ni welsant y weledigaeth; eithr syrthiodd

[g] Act. 9. 7.

iodd arnynt ddychryn mawr, ſel y ffoiſant i ymguddio.

8 A mi a adawyd fy hunan, ac a welais y weledigaeth fawr hon, ac ni thrigodd nerth ynnof: canys [h] † ſy ngwedd a drôdd ynnof yn llygredigaeth, ac nid atteliais nerth.

9 Etto mi a glywais ſain ei eiriau ef: a phan glywais ſain ei eiriau ef, yna [i] yr oeddwn mewn trymgwſg ar fy wyneb, a'm hwyneb tu a 'r ddaear.

10 Ac wele, [k] llaw a gyffyrddodd â mi, ac † a'm goſododd ar fy ngliniau, ac *ar* gledr fy nwylaw.

11 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Daniel, [l] ŵr † annwyl, dyall y geiriau a lefarat wrthyt, a ſaſ yn dy ſefyll: canys attat ti y'm hanſonwyd yr awr hon. Ac wedi iddo ddywedyd y gair hwn, ſefais gan grynu.

12 Yna efe a ddywedodd wrthyf, Nac ofna, Daniel: o herwydd er y dydd cyntaf y rhoddaiſt dy galon i ddyall, ac i ymgyſtuddio ger bron dy Dduw, y gwrandawyd dy eiriau, ac o herwydd dy eiriau di y deethym i.

13 Ond tywyſog teyrnas Perſia a ſafodd yn fy erbyn un diwrnod ar hugain: ond wele [m] Michael, † un o'r tywyſogion pennaf, a ddaeth i'm cynnorthwyo; a mi a arhoais yno gyd â brenhinoedd Perſia.

14 A mi a ddaethym i beri it' ddyall yr hyn a ddigwydd i'th bobl yn y dyddiau diweddaf: o herwydd [n] y *mae* 'r weledigaeth etto dros ddyddiau *lawer*.

15 Ac wedi iddo lefaru wrthyf y geiriau hyn, goſodais fy wyneb tu a 'r ddaear, ac a aethym yn fud.

16 Ac wele, tebyg i † ddŷn a gyffyrddodd â'm gwefuſau: yna yr agorais fy ſafn, ac y lleferais, ac y dywedais wrth yr hwn oedd yn ſefyll ar fy nghyſer, O fy Arglwydd, fy ngofidiau a droiſant arnaf gan y weledigaeth, ac nid atteliais nerth.

17 A pha fodd y dichon ‡ gwaſanaethwr fy Arglwydd ymma lefaru wrth fy Arglwydd ymma? a minnau yna ni ſafodd nerth ynnof, ac nid arhôdd ffun ynnof.

18 Yna y cyffyrddodd eilwaith â mi ſel dull dŷn, ac a'm cryſhaodd i,

19 Ac a ddywedodd, Nac ofna, [o] ŵr anwyl; heddwch it', ymnertha, ïe ymnertha. A phan lefaraſai efe wrthyf, ymnerthais a dywedais, Llefared fy Arglwydd: o herwydd crytheiſt fi.

20 Ac efe a ddywedodd, a wyddoſt ti pa ham y deuthym attat? ac yn awr dychwelaf i ryſela â thywyſog Perſia: ac wedi i mi fyned allan, wele tywyſog tŷr Groeg a ddaw.

21 Eithr mynegaf it' yr hyn a hysbyſwyd yn 'ſgrythur gwirionedd: ac nid *oes* un yn † ymegnïo gyd â mi yn hyn, ond [p] Michael eich tywyſog chwi.

PEN. XI.

1 *Dinyſtr Perſia gan frenin Groeg.* 5 *Y cyngreiriau a'r cadau rhwng brenin y Dehau a brenin y Gogledd.*

A Cyn y ſlwyddyn gyntaf i [a] Ddarius y Mediad, y ſefais i i'w gryfhâu ac i'w nerthu ef.

2 Ac yr awr hon y gwirionedd a ſynegaf i ti. Wele, tri brenin etto a ſafant o fewn Perſia, a'r pedwerydd a ſydd cyfoethoccach nâ *hwynt* oll: ac fel yr ymgadarnhao efe yn ei gyfoeth, y cyfyd efe bawb yn erbyn teyrnas Groeg.

3 A [b] brenin cadarn a gyfyd, ac a lywodraetha â llywodraeth fawr, ac a wna fel y mynno.

4 A phan ſafo efe, dryllir ei deyrnas, ac a'i rhennir tu a phedwar gwŷnt y nefoedd; ac nid i'w hiliogaeth ef, [c] nac fel ei lywodraeth a lywodraethodd efe: o herwydd ei frenhiniaeth ef a ddiwreiddir i eraill heb law y rhai hynny.

5 Yna y cryfhâ brenin y deau, ac *un* o'i dywyſogion: ac efe a gryfhâ uwch ei law ef, ac a lywodraetha: llywodraeth fawr *fydd* ei lywodraeth ef.

6 Ac yn niwedd blynyddoedd yr † ymgyſylltant; canys merch brenin y deau a ddaw at frenin y gogledd i wneuthur ‡ cymmod; ond ni cheidw hi nerth y braich; ac ni ſaiſ yntef na'i fraich: eithr rhoddir hi i ſynu, a'r rhai a'i dygaſant hi, a'r hwn † a'i cenhedlodd hi, a'i chymhorthwr, yn yr amſeroedd *hyn*.

7 Eithr yn ei le ef y ſaiſ *un* allan o flaguryn ei gwraidd hi, yr hwn a ddaw â llu, ac a â i amddiffynfa brenin y gogledd, ac a wnâ yn eu herbyn hwy, ac a orchfyga;

8 Ac a ddwg hefyd i gaethiwed i'r Aipht, eu duwiau hwynt, a'i tywyſogion, a'i dodreſn annwyl o arian ac aur: ac efe a bery *ſwy o* flynyddoedd nâ brenin y gogledd.

9 A brenin y deau a ddaw i'w deyrnas, ac a ddychwel i'w dir ei hun.

10 A'i feibion a † gyffroir, ac a gaſglant dyrfa o luoedd mawrion: a chan ddyfod y daw *un*, ac a lifeiria, ac a â troſodd: yna efe a ddychwel, ac a gyffroir hyd ei amddiffynfa ef.

11 Yna y cyffry brenin y deau, ac yr â allan, ac a ymladd ag ef, *ſef* â brenin y gogledd: ac efe a gyfyd dyrfa fawr; ond y dyrfa a roddir i'w law ef.

12 Pan gymmerer ymmaith y dyrfa, yr ymddyrchafa ei galon, ac efe a gwympa fyrddiwn; er hynny ni bydd efe cryf.

13 Canys brenin y gogledd a ddychwel, ac a gyfyd dyrfa fwy nâ'r gyntaf, ac † ymmhen ennyd o flynyddoedd, gan ddyfod y daw â llu mawr, ac â chyfoeth mawr.

14 Ac yn yr amſeroedd hynny, llawer a ſafant yn erbyn brenin y deau; ‡ a'r ysbeilwyr o'th bobl a ymddyrchafant i ſicrhau 'r weledigaeth; ond hwy a ſyrthiant.

15 Yna y daw brenin y gogledd, ac a fwrw glawdd, ac a ennill † y dinaſoedd caerog ond breichiau 'r deau ni wrthſafant, ‡ na'i bobl ddewiſol ef; ac ni *bydd* nerth i ſefyll.

16 A'r hwn a ddaw yn ei erbyn ef â wnâ fel y mynno, ac ni *bydd* a ſafo o'i flaen; ac efe a ſaif † yn [d] y wlâd hyfryd, a thrwy ei law ef y diſethir hi.

17 Ac efe a eſyd ei wyneb ar fyned â chryfder ei holl deyrnas ‡ a rhai uniawn gyd ag ef; fel hyn y gwnâ: ac efe a rydd iddo ferch gwragedd, † gan ei llygru hi; ond ni ſaif hi *ar ei du ef*, ac ni bydd hi gyd ag ef.

18 Yna y try efe ei wyneb at yr ynyſoedd, ac a ennill lawer; ond pennaeth a bair i'w warth ef beidio, ‡ er ei ſwyn ei hun, † heb warth iddo ei hun: efe a'i dettry arno ef.

19 Ac efe a dry ei wyneb at amddiffynfeydd ei dir ei hun: ond efe a dramgwydda, ac a ſyrth, ac ni's ceir ef.

20 Ac yn ei le ef y ſaif un ‡ agyfyd drethau ynogoniant y deyrnas: ond o fewn ychydig

3467.

[c] Pen. 8. 22.

† Heb. *ymgyfeillachant.*

‡ Heb. *uniondeb.* neu, *yr iawn.*

† Neu, *a cſgoroda hi.*

‡ Neu, *ryfelaur.*

3470.

† Heb. *ynniwedd amſeroedd, blynyddoedd.*

‡ Heb. *a meibion ysbeilwyr o'th bobl.*

† Heb. *addinas yr amddiffynfaoedd.*

‡ Heb. *na phobl ei ddewis ef.*

† Heb. *yngwlâd hardd-wch,* neu, *addurn.*

[d] Pen. 8. 9. Ad. 41, 45.

‡ Neu, *ac unionaeth.*

† Heb. *i'w llygru hi.*

‡ Heb. *iddo ei hun,* neu, *troſto ei hun.*

† Heb. *heb ei warth.*

‡ Heb. *a baro i drethwr fyned troſodd.*

[a] Pen. 5. 31.

[b] Pen. 8. 4.

† Neu, *ad.*

[p] Ad. 13. Jud 9. Dad. 12. 7.

Awſt, 25. P.

[o] Pen. 9. 21. Dad. 1. 17.

† Heb. *a ymneſeth i mi ſymmuno ar ſy nglinieu.*

[n] Pen. 9. 23.

† Heb. *cymmuniaau.*

[m] Ad. 21. Pen. 12. 1.

‡ Neu, *y blaenaf.*

[l] Hab. 2. 3.

† Heb. *feibion dynion.*

‡ Neu, *gwaſanaethwr yma ſy Arglwydd.*

[k] Ad. 11.

† Neu, *ad.*

3470.

[e] Pen.7.8. [a] 8. 9.

[f] Pen. 8. 10, 25. † Neu, *yn hedaychol y daw efe i leoedd brafaf y dalaith.*

[g] 1 Mac. 3. 28, &c. ‡ Heb. *A'r ddau frenin hyn, eu calonhwy a fyad, &c.*

[h] Ad. 29, 35, 40.

[i] Ad. 22. [j] Mac. 1. 44, &c. [k] Pen. 8. [l] 1. a 12. 11.

[l] Mac. 1. 29, 41. † Neu, *a bair ſynnu.* ‡ Neu, *ac i drof. y cyfammod y gwnâ efe ragrithio: eithr, &c.* † Neu, *a buro â hwynt, ac a lanhâu, ac i ganu, &c.*

[l] Pen. 12. 10. [m] Ad. 29. [n] Pen. 7. 8. a 8. 25. ‡ Neu, *Ac am y Duw Hollalluog yn ei orſedd yr anrhydedda, ïe efe a anrhydedda Dauw nid adwaenai ei dadau ef, ag aur, &c.* † Neu, *yramdaiſſyn-feydd.* Heb. *Manzzim.*

ychydig ddyddiau y diſtrywir ef; ac nid mewn dig, nac mewn rhyfel.

21 Ac yn ei le yntef y ſaif [e] *un* dirmygus, ac ni roddant iddo ogoniant y deyrnas: eithr efe a ddaw i mewn yn heddychol, ac a ymeifl yn y frenhiniaeth trwy wenïaith.

22 Ac â breichiau llifeiriant y llifir troſtynt o'i flaen ef, ac y dryllir hwynt, a [f] thywyſog y cyfammod hefyd.

23 Ac wedi ymgyfeillach ag ef, y gwnâ efe dwyll; canys efe a ddaw i ſynu, ac a ymgrytha ag ychydig bobl.

24 † I'r dalaith heddychol a brâs y daw efe, ac a wnâ yr hyn ni wnaeth ei dadau, na thadau ei dadau: [g] yſglyfaeth, ac ysbail, a golud, a danna efe yn eu mysg; ac ar geſtyll y bwriada efe ei fwriadau, *ſef* dros amſer.

25 Ac efe a gyfyd ei nerth a'i galon yn erbyn brenin y deau â llu mawr: a brenin y deau a ymeſyd i ryfel â llu mawr, a chryf iawn; ond ni ſaif efe: canys bwriadant fwriadau yn ei erbyn ef.

26 Y rhai a fwytânt ran o'i fwyd ef a'i [h] diſtethant ef, a'i lu ef a lifeiria; a llawer a fyrth yn lladdedig.

27 ‡ A chalon y ddau frenin hyn *fydd* ar wneuthur drwg, ac ar un bwrdd y traethant gelwydd; ond ni thyccia: canys [i] etto *y bydd* y diwedd ar yr amſer nodedig.

28 Ac efe a ddychwel i'w dîr ei hun â chyfoeth mawr; [j] a'i galon *fydd* yn erbyn y cyfammod ſanctaidd: felly y gwnâ efe, ac y dychwel i'w wlâd.

29 Ar amſer nodedig y dychwel, ac y daw tu a 'r deau; ac ni bydd fel y *daith* gynraf, neu fel yr olaf.

30 Canys llongau Cittim a ddeuant yn ei erbyn ef; am hynny 'r ymofidia, ac y dychwel, ac y digia yn erbyn y cyfammod ſanctaidd: felly y gwnâ efe, ac y dychwel, ac efe a ymgynghora â'r rhai a adawânt y cyfammod ſanctaidd.

31 Breichiau hefyd a ſafant ar ei du ef, ac [k] a halogant gyſſegr yr amddiffynfa, ac a ddygant ymmaith y gwaſtadol *aberth*, ac a oſodant *yno* y ffieidd-dra † anrheithiol.

32 ‡ A throſeddwyr y cyfammod a lygra efe trwy weniaith: eithr y bobl a adwaenant eu Duw, a fyddant gryfion, ac a ffynnant.

33 A'r rhai ſynhwyrol ym myſg y bobl a ddyſgant lawer; etto ſyrthiant trwy 'r cleddyf, a thrwy dân, trwy gaethiwed, a thrwy ysbail, ddyddiau *lawer*.

34 A phan ſyrthiant, â chymmorth bychan y cymhorthir llwynt; eithr llawer a lŷn wrthynt hwy trwy weniaith.

35 A *rhai* o'r dyallgar a ſyrthiant † i'w [l] puro, ac i'w glanhâu, ac i'w cannu, hyd amſer y diwedd: [m] canys y *mae* etto dros amſer nodedig.

36 A'r brenin a wnâ wrth ei ewyllys ei hun, ac a ymddyrcha, ac a ymfawryga uwch law pob duw; ac [n] yn erbyn Duw y duwiau y traetha efe bethau rhyfedd, ac a lwydda nes diweddu 'r digter: canys yr hyn a ordeiniwyd a fydd.

37 Nid yſtyria efe Dduw ei dadau, na ſerch ar wragedd, ïe nid yſtyria un duw: canys goruwch pawb yr ymfawryga.

38 ‡ Ac efe a anrhydedda Dduw † y nerthoedd yn ei le ef, ïe duw yr hwn nid adwaenai ei dadau a ogonedda efe, ag aur, ac ag arian, ac â meini gwerthfawr, ac â phethau † dymunol.

39 Fel hyn y gwnâ efe ‡ yn yr amddiffynfeydd cryfaf gyd â duw dïeithr, yr hwn a gydnebydd efe, *ac* a 'chwanega ei ogoniant: ac a wnâ iddynt lywodraethu ar lawer, ac a ranna 'r tîr am † werth.

40 Ac yn amſer y diwedd yr ymgornia brenin y deau ag ef, a brenin y gogledd a ddaw fel corwynt yn ei erbyn ef, â cherbydau, ac â marchogion, ac â llongau lawer; ac efe a ddaw i'r tiroedd, ac a lifa, ac a â troſodd.

41 Ac efe a ddaw ‡ i'r [o] hyfrydwlad, a llawer *o wledydd* a ſyrthiant: ond y rhai hyn a ddïangant o'i law ef, Edom, a Moab, a phennaf meibion Ammon.

42 Ac efe † a eſtyn ei law ar y gwledydd, a gwlad yr Aipht ni bydd dïangol;

43 Eithr efe a lywodraetha ar dryſorau aur ac arian, ac ar holl ânwyl bethau 'r Aipht: y Libiaid hefyd a'r Ethiopiaid *fyddant* ar ei ôl ef.

44 Eithr chwedlau o'r dwyrain ac o'r gogledd a'i trallodant ef: ac efe a â allan mewn llïd mawr i ddiſetha, ac i ddiſrodi llawer.

45 Ac efe a eſyd bebyll ei lŷs rhwng y moroedd, ‡ ar [p] yr † hyfryd ſynydd ſanctaidd: [p] etto efe a ddaw ‡ hyd ei derfyn, ac ni *bydd* cynnorthwywr iddo.

[p] 1 Mac. 6. 8.—16. ‡ *i'w ddiwead.*

PEN. XII.

1 *Michael a wared Iſrael o'i flinderau.* 5 *Dangos yr amſeroedd i Ddaniel.*

A C yn yr amſer hwnnw y ſaif Michael y tywyſog mawr, yr hwn ſydd yn ſefyll dros feibion dy bobl: yna [a] y bydd amſer blinder, y cyfryw ni bu er pan ŷw cenedl hyd yr amſer hwnnw: ac yn yr amſer hwnnw y gwaredir dy holl bobl, y rhai a gaffer yn 'ſgrifennedig yn [b] y llyfr.

2 A llawer o'r rhai ſydd yn cyſgu yn llwch y ddaear a ddeffroant, [c] rhai i tywyd tragywyddol, a [d] rhai i warth *a* dirmyg tragywyddol.

3 [e] A'r † doeth'on [f] a ddiſgleiriant fel diſgleirdeb y ffurfafen, a'r rhai a droant lawer i gyfiawnder a *fyddant* [g] fel y ſêr, byth yn dragywydd.

4 [h] Tithau Daniel, [i] cau ar y geiriau, a ſelia 'r llyfr, hyd amſer y diwedd: llawer a gynniweirant; a gwybodaeth a amlhëir.

5 ¶ Yna myfi Daniel a edrychais, ac wele ddau eraill yn ſefyll, un o'r tu ymma ar fin yr afon, ac un *arall* o'r tu arall ar fin yr afon.

6 Ac *un* a ddywedodd wrth yr hwn a wiſgaſid â [k] llïain, yr hwn *ydoedd* ‡ ar ddyfroedd yr afon, Pa hŷd *fydd* hyd ddiwedd y rhyfeddodau hyn?

7 [l] Clywais hefyd y gŵr a wiſgaſid â llïain, yr hwn *ydoedd* ar ddyfroedd yr afon, pan ddyrchafodd efe ei law ddehau a'i aſſwy tu a 'r neſoedd, ac y tyngodd i'r hwn ſydd yn byw yn dragywydd, [m] y *bydd* dros amſer, amſerau, a † hanner; ac wedi darfod gwaſgaru nerth y bobl ſanctaidd y gorphennir hyn oll.

[k] Pen. 10. 5. ‡ Heb. *oddi ar.* [l] Dad. 10. 5, 6. 25. Dad. 12. 14. † Neu, *rhan.*

8 Yna

3470.

† Neu, *hyfryd.* ‡ Heb. *yngnaeſernid an ddiffynfeydd.* † Neu, *elw.* ‡ Neu, *i wlad haraddwch, neu, addurn.* [o] Ad. 16. † Heb. *a enſyn allan ei law.* ‡ Heb. *ar fynydd haraddwch, neu, addurn ſanctaidd rhwydd.* [p] Pſ. 48. 2. Ad. 16, 41. † Neu, *hardd.*

Awſt, 26. B.

[a] Mat. 24 21. [b] Eſod. 32. 32. Pſ. 66. 28. Ezec. 13. 9. Luc 10. 20. Phil. 4. 3. Dad. 3. 5. a 13. 8. [c] Mat. 25. 46. Joan 5. 28, 29. Act. 24. 15. [d] Eſay 66. 24. Rhuſ. 9. 21. [e] Pen. 11. 33, 35. † Neu, *athrawon.* [f] Mat. 13. 43. [g] 1 Cor. 15. 41. [h] Pen. 8. 26. Ad. 9. [i] Dad. 10. 4. a 22. 10. [m] Pen. 7.

8 Yna y clywais, ond ni ddyellais: eithr dywedais, O ſy Arglwydd, beth *ſydd* diwedd y *perhau* hyn?

9 Ac eſe a ddywedodd, Dôs, Daniel: canys caewyd a[n] ſeliwyd y geiriau hyd amſer y diwedd.

10 [o] Llawer a burir, ac a gennir, ac a brofir: eithr y rhai drygionus a wnânt ddrygioni, ac ni ddyall yr un o'r rhai drygionus: ond [p] y rhai doethion a ddyallant.

11 Ac o'r amſer y tynner ymmaith [q] y gwaſtadol *aberth*, † ac y goſoder i ſyny[r] y ſheidd-dra ‡ anrheithiol, y *bydd* mil, dau cant, a deg a phedwar ugain o ddyddiau.

12 Gwyn ei ſyd a ddiſgwilio, ac a ddêl hyd y mil, trychant, a phymtheg ar hugain o ddyddiau.

13 Dôs dithau hyd y diwedd: † canys gorphwyſi, a ſefi yn dy ran, yn niwedd y dyddiau.

[n] Pen. 8. 11.
† Heb. *y aeddi y ſheidd-dra, &c.*
[r] Pen. 11. 31.
‡ Neu, *a bair ſynna*
† Neu, *a gorphwyſ*

¶ Llyſr HOSEA.

PEN. I.

1 *Hoſea er mwyn dangos barn Duw am buteiniara ysbrydol, yn cymmerya Gomer yn wraig, 4 ac yn cenhedlu Jezreel, 6 a Loruhamah, 8 a Lo-ammi.* 10 *Eaſryd Juda ac Iſrael.*

GAIR yr ARGLWYDD, yr hwn a ddaeth at Hoſea fâb Beeri, yn nyddiau Uzziah, Jotham, Ahaz, *a* Hezeciah brenhinoedd Juda, ac yn nyddiau Jeroboam fâb Joas, brenin Iſrael.

2 Dechrau ymadrodd yr ARGLWYDD trwy Hoſea. Yr ARGLWYDD a dywedodd wrth Hoſea, [a] Dôs, cymmer it' wraig [o] odineb, a phlant *o* odineb: o herwydd [b] y mae 'r wlâd gan butteinio yn putteinio oddi ar ôl yr ARGLWYDD.

3 Ac eſe a aeth, ac a gymmerodd Omer merch Diblaim, a hi a feichiogodd, ac a ddûg iddo ef fâb.

4 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Galw ei enw ef Jezreel: canys ar ſyrder y † dïalaf waed Jezreel ar dŷ Jehu, ac y gwnâf i frenhiniaeth tŷ Iſrael ddarfod.

5 A'r dydd hwnnw y torraf fwa Iſrael ynglynn Jezreel.

6 ¶ A hi a feichiogodd eilwaith, ac a eſgorodd ar ferch. A dywedodd *yr Arglwydd* wrtho, Galw ei henw hi ‡ Loruhamah; am na 'chwanegaf drugarhâu wrth dŷ Iſrael; † eithr dygaf hwynt ymmaith yn llwyr.

7 Ac etto mi a drugarhâf wrth dŷ Juda, ac a'i cadwaf hwynt trwy 'r ARGLWYDD eu Duw; ac [c] nid â bwa, nac â chleddyf, nac â rhyfel, *nac* â meirch, nac â marchogion, y cadwaf hwynt.

8 ¶ A hi a ddiddyſnodd Lo-ruhamah, ac a feichiogodd, ac a eſgorodd ar fâb.

9 A *Duw* a ddywedodd, Galw ei enw ef † Lo-ammi; canys nid *ydych* bobl i mi, ac ni byddaf i chwithau *yn Dduw*.

10 ¶ Etto [d] bydd niſer meibion Iſrael fel tywod y môr, yr hwn ni's meſurir, ac ni's cyfrifir; [e] a bydd, ‡ yn y man lle y dywedwyd wrthynt, Nid pobl i mi *ydych* chwi, y dywedir *yno* wrthynt, Meibion y Duw byw *ydych*.

11 [f] Yna meibion Juda, a meibion Iſrael a geſglir ynghŷd, a hwy a oſodant iddynt un pen; a deuant i fynu o'r tîr: canys mawr *ſydd* dydd Jezreel.

PEN. II.

1 *Delw-addoliaeth y bobl.* 6 *A barn Duw yn eu herbyn hwy.* 14 *Y mae yn addo cymmodi â hwynt.*

DYwedwch wrth eich brodyr, ‡ Ammi; ac wrth eich chwiorydd, † Ruhamah.

2 Dadleuwch â'ch mam, dadleuwch; canys [a] nid ſy ngwraig yn hi, ac nid ei gŵr hi *ydwyf* finnau: bwried hithau ymmaith ei [b] phutteindra o 'i golwg, a'i godineb oddi rhwng ei bronnau;

3 Rhag i mi ei dïoſg hi yn noethlymmun, a 'i goſod fel y dydd [c] y ganed hi, a 'i gwneuthur fel anialwch; a 'i goſod fel tîr diffaith, a 'i lladd â ſyched.

4 Ac ar ei phlant ni chymmeraf drugaredd; am eu *bod* yn blant godineb.

5 Canys eu mam hwynt a butteiniodd; gwradwyddus y gwnaeth yr hon a'i hymddûg hwynt; canys dywedodd hi, Af ar ôl fy nghariadau, [d] y rhai ſydd yn rhoi fy mara a'm dwfr, fy ngwlân a'm llin, fy olew a'm dïodydd.

6 ¶ Am hynny wele, [e] mi a gauaf i fynu dy ffordd di â drain, ac a furiaf fûr, fel na chaffo hi ei llwybrau.

7 A hi a ddilyd ei chariadau, ond ni's goddiwes hwynt; a hi a'i cais hwynt, ond ni's caiff: yna y dywed, Af, a dychwelaf at fy ngŵr cyntaf; canys gwell *oedd* arnaſi yna nag yr awr hon.

8 Ac ni wyddai hi mai myfi a roddais iddi ŷd, a † gwin, ac olew; ac a amlheais ei harian, a'i haur, *y rhai* ‡ a ddarparaſant hwy i Faal.

9 Am hynny y dychwelaf, a chymmeraf fy ŷd yn ei amſer, a'm gwin yn ei dymmor; a † dygaf ymmaith fy ngwlân a'm llin a guddiai ei noethni hi.

10 A [f] mi a ddadguddiaf bellach ei ‡ brynti hi yngolwg ei chariadau, ac ni's gwared neb hi o'm llaw i.

11 Gwnâf hefyd i'w holl orſoledd hi, ei gwyliau, ei newydd-leuadau, a'i Sabbothau, a'i holl uchel-wyliau beidio.

12 A mi a anrheithiaf ei gwinwydd hi a 'i ffigyſwydd, [g] am y rhai y dywedodd, Dymma fy ngobrwyon, y rhai a roddodd fy nghariadau i mi: ac [h] mi a'i goſodaf yn goedwig, a bwyſtfilod y maes a'i difa hwynt.

13 A mi a ymwelaf â hi am ddyddiau Baalim, *yn* y rhai y lloſgodd hi aroglarth iddynt, ac y gwiſgodd ei chluſt-fodrwyau, a'i thlyſau, ac yr aeth ar ôl ei chariadau, ac yr anghofiodd fi; medd yr ARGLWYDD.

14 Am hynny wele, mi a'i denaf hi, ac a'i dygaf i'r anialwch, ac a ddywedaf wrth *fodd* ei chalon.

15 A mi a roddaf iddi ei gwinllannoedd o'r fan honno, a [i] dyffryn Achor yn ddrws gobaith; ac yno y cân hi, fel [k] yn nyddiau ei hieuengtid, ac megis *yn* y dydd y daeth hi i fynu o wlad yr Aipht.

16 Y dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y 'm gelwi ‡ Iſi, ac ni'm gelwi mwyach † Baali.

17 Canys [l] bwriaf enwau Baalim allan o'i genau hi, ac ni's cofleir hwy mwyach wrth eu henwau.

18 A'r

[a] Ad. 4.
[o] Pen. 11. 35. Zech. 13. 9.
[p] Pen. 11. 33, 35.
[a] Awſt. 26. P.
[a] Felly Pen. 3. 1.
[b] Pſ. 73. 27. Ezec. 23. 3, &c.
† Heb. *ymwelaf â gwaed.*
‡ Neu, *hebgael trugaredd*
† Neu, *ſdy cwbl-faadeuwn daayn.*
[c] Zech. 4. 6, a 9. 10.
‡ Sef, *nid ſy mhobl i.*
[d] Gen. 32. 12.
[e] Rhuſ. 9. 25, 26.
[f] 1 Pedr 2. 10.
‡ Neu, *yn lle yr hyn a dayweſpwyd wrthynt.*
[f] Eſay 11. 13. Jer. 3. 18. Ezec. 34. 23. a 37. 16, 22.
[a] Awſt. 27. B.
‡ Sef, *ſy mhobl i.*
† Sef, *yr hon a drugarheais wrthi.*
[a] Eſay 50. 1.
[b] Ezec. 16. 25.
[c] Ezec. 16. 4.
[d] Jer. 44. 17.
Ad. 8, 12.
[e] Job 3. 23. a 19. 8.
Galar. 3. 7, 9.
† Heb. *gwin newydd.*
‡ Neu, *a weithia-ſant yns Maal.*
† Neu, *goreſgyn-naſ.*
[f] Ezec. 16. 37. a 23. 29.
‡ Neu, *ſgeler-der*, neu, *hynſyd-rwyad.*
[g] Ad. 5.
[h] Pſ. 80. 12, 13. Eſay 5. 5.
[i] Joſ. 7. 26. Eſay 65. 10.
[k] Jer. 2. 2. Ezec. 16. 22, 60.
‡ Sef, *y nygêr.*
† Sef, *ſy Arglwydd.*
[l] Exod. 23. 13. Joſ. 23. 7. Pſ. 16. 4. Zech. 13. 2.

18 A'r dydd hwnnw y gwnâf [m] ammod droſtynt ag aniſeiliaid y maes, ac ag ehediaid y neſoedd, ac *ag* ymluſgiaid y ddaear: [n] a'r bwa, a'r cleddyf, a'r rhyfel, a dorraf ymmaith o'r eldaear; a gwnâf iddynt orwedd yn ddïogel.

19 A mi a'th ddyweddïaf â mi fy hun yn dragywydd, ïe dyweddïaf di â mi fy hun, mewn cyfiawnder, ac mewn barn, ac mewn tiriondeb, ac mewn trugareddau.

20 A dyweddïaf di â mi mewn ffyddlondeb; a [o] thi a adnabyddi 'r ARGLWYDD.

21 A'r dydd hwnnw [p] y gwrandawaf, medd yr ARGLWYDD, ar y neſoedd y gwrandawaf, a hwythau a wrandawant ar y ddaear,

22 A'r ddaear a wrendy ar yr ŷd, a'r gwîn, a'r olew; a hwythau a wrandawant ar Jezreel.

23 A [q] mi a'i hauaf hi im' fy hun yn y ddaear, ac a drugarhâf wrth yr hon ni chawſai drugaredd, ac [r] a ddywedaf wrth y *rhai* nid *oedd* bobl im', Fy mhobl *wyt* ti; a hwythau a ddywedant, O ſy Nuw.

PEN. III.

1 *Trwy lanhâu godinebwraig, 4 y dangoſir anghyfanneddra Iſrael o ſtaen ei adferiad.*

YNa 'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, [a] Dôs etto, càr wraig (hoffgan *ei* chyfaill, a hithau wedi torri ei phriodas) yn ôl cariad yr ARGLWYDD ar feibion Iſrael, a hwythau yn edrych ar ôl duwiau dïeithr, ac yn hoffi coſtrelau † gwîn.

2 A mi a'i prynais hi i mi er pymtheg o arian, ac er Homer o haidd, ‡ a hanner Homer o haidd.

3 A dywedais wrthi, [b] Aros am danaf lawer o ddyddiau; na phutteinia, ac na fydd i ŵr *arall*, a minnau *a fyddaf* felly i tithau.

4 Canys llawer o ddyddiau 'r erys meibion Iſrael [c] heb frenin, a heb dywyſog, a heb aberth, a heb † ddelw, a heb Ephod, a *heb* Deraphim.

5 Wedi hynny y dychwel meibion Iſrael, ac y ceiſiant yr ARGLWYDD eu Duw, a [d] Dafydd eu brenin; ac a barchant yr ARGLWYDD a'i ddaioni yn [e] y dyddiau diweddaf.

PEN. IV.

1 *Barnedigaethau Duw yn erbyn pechodau 'r bobl, 6 a'r offeiriaid: 12 Ac yn erbyn eu delwaddoliaeth hwy. 15 Annog Juda i gymmeryd rhybudd wrth ofidiau Iſrael.*

MEibion Iſrael, gwrandewch air yr ARGLWYDD; canys [a] y *mae* cŵyn rhwng yr ARGLWYDD a thrigolion y wlâd, am nad *oes* gwirionedd, na thrugaredd, na gwybodaeth o Dduw yn y wlâd.

2 *Trwy* dyngu, a dywedyd celwydd, a lladd celain, a ladratta, a thorri prïodas, y maent yn torri allan, a gwaed a gyffwrdd â gwaed.

3 Am hynny [b] y galara 'r wlâd, ac y lleſghâ oll ſydd yn trigo ynddi, ynghŷd â bwyſtfilod y maes ac ehediaid y neſoedd; pyſgod y môr hefyd a ddarſyddant.

4 Er hynny nac ymryſoned, ac na cherydded neb ei gilydd; canys dy bobl *ſydd* megis rhai yn ymryſon â'r offeiriad.

5 Am hynny ti a ſyrthi y dydd, a'r prophwyd hefyd a ſyrth gyd â thi y nôs, a mi a † ddiſethaf dy fam.

6 ¶ [c] Fy mhobl a ‡ ddifethir o eiſiau gwybodaeth: am it' ddïyſtyru gwybodaeth, minnau a'th ddïyſtyraf dithau, fel na byddech offeiriad i mi; ac *am* it' anghofio cyſraith dy Dduw, minnau a anghofiaf dy blant dithau hefyd.

7 Fel yr amlhaſant, felly y pechaſant i'm herbyn: *am hynny* [d] eu gogoniant a newidiaf yn warth.

8 Bwyta y maent bechod ſy mhobl, ac at eu hanwiredd hwynt y maent yn dyrchafu † eu calon.

9 A [e] bydd yr un fâth bobl ac offeiriad; ac ymwelaf â hwynt am eu ffyrdd, a ‡ thalaf iddynt eu gweithredoedd.

10 [f] Bwytânt, ac ni's diwellir; putteiniant, ac nid amlhânt; am iddynt beidio â diſgwil wrth yr ARGLWYDD.

11 Godineb, a gwîn, a gwîn newydd, a ddwg y galon ymmaith.

12 ¶ Fy mhobl a ofynnant gyngor i'w cyffion, a'i ffon a ddengys iddynt; canys [g] yſbryd godineb a'i cyfeiliornodd *hwynt*; a phutteiniaſant oddi wrth eu Duw.

13 [h] Ar bennau 'r mynyddoedd yr aberthant, ac ar y brynniau y lloſgant arogldarth, dan y dderwen, a'r boplyſen, a'r llwyfen, am *ſod* yn dda eu cyſgod; [i] am hynny y putteinia eich merched chwi, a'ch gwragedd a dorrant briodas.

14 ‡ Nid ymwelaf â'ch merched pan butteinionť; nac â'ch gwragedd pan dorront briodas: am ſod y rhai hyn yn ymddidoli gyd â phutteiniaid, ac aberthaſant gyd â dihiregod; a'r bobl ni ddyallant, † a dramgwyddant.

15 ¶ Er i ti, Iſrael, butteinio, *etto* na phecheđ Juda; nac ewch i [k] Ilgal, nac ewch i ſynu i [l] Fethafen: ac [m] na [n] thyngwch, Byw yw 'r ARGLWYDD.

16 Fel anner anhywaith yr anhyweithiodd Iſrael: yr ARGLWYDD yr awr hon a'i portha hwynt fel oen mewn changder.

17 Ephraim a ymgyſyllťodd ag eulynnod: gâd iddo.

18 ‡ Surodd eu diod hwy; gan butteinio y putteiniaſant: [o] hoff yw, Moeſwch, *trwy* gywilydd gan ei † llywodraethwyr hi.

19 Y gwynt a'i rhwymodd hi yn ei hadenydd, a [p] bydd arnynt gywilydd o herwydd eu haberthau.

† Heb. *thariannau.* [p] Jer. 2. 26.

PEN. V.

1 *Barnedigaethau Duw yn erbyn Offeiriaid, a phobl, a thywyſogion Iſrael, am eu hamryw bechodau, 15 nes iddynt edifarhâu.*

CLywch hyn, chwi offeiriaid; gwrandewch, tŷ Iſrael; a thŷ 'r brenin, rhoddwch gluſt: canys y *mae* barn tu ag attoch, am eich bod yn ſagl ar Miſpah, ac yn rhwyd wedi ei lledu ar Dabor.

2 Y rhai a wŷrant i ladd a ânt i 'r dwfn, ‡ er i mi eu ceryddu hwynt oll.

3 Myfi a adwaen Ephraim, ac nid yw Iſrael guddiedig oddi wrthyf: canys yn awr ti Ephraim a butteiniaiſt, *ac* Iſrael a halogwyd.

4 † Ni roddant eu gwaith ar droi at eu Duw; am *ſod* [a] yſbryd godineb o'i mewn,

† Heb. *dorraf ymmaith.* [c] Eſay 5. 13. ‡ Heb. *dorrir ymmaith.* [d] Phil. 3. 19. † Heb. *eu henaid.* [e] Eſay 24. 2. ‡ Heb. *dychwelaf.* [f] Lef. 26. 26. Mic. 6. 14. Hag. 1. 6. [g] Eſay 44. 20. Pen. 5. 4. [h] Eſay 1. 29. a 57. 5, 7. Ezec. 6. 13. a 20. 28. [i] Amos 7. 17. Rhuf. 1. 28. ‡ Neu, *onid ymwelaf*, &c. † Neu, *a goſh.* [k] Pen. 9. 15. a 10. 11. Amos 4. 4. [l] 1 Bren. 12. 29. [m] Zeph. 1. 5. [n] Amos 8. 14. ‡ Neu, *Chwaihoad.* [o] Mic. 7. 3.

Awſt, 28. B.

‡ Neu, *ac mi a'i ceryddaiſ hwynt oll.* † Neu, *Ni ddioddef eu gwaith iddynt droi.* [a] Pen. 4. 12.

mewn, ac nid adnabuant yr ARGLWYDD.

5 A [b] balchder Iſrael a ddŵg dyſtiolaeth yn ei wyneb: am hynny Iſrael ac Ephraim a ſyrthiant yn eu hanwiredd; Juda hefyd a ſyrth gyd â hwŷnt.

6 [c] A'i defaid, ac â'i gwartheg y deuant i geiſio 'r ARGLWYDD; ond ni's cânt *ef*: ciliodd eſe oddi wrthynt.

7 Yn erbyn yr ARGLWYDD y buant anffyddlon: canys cenhedlaſant blant dieithr: [d] mis bellach a'i difa hwynt ynghŷd â'i rhannau.

8 [e] Cenwch y corn yng Ngibeah, yr udgorn yn Ramah; bloeddiwch *ym* Methafen, ar dy ôl di, Benjamin.

9 Ephraim fydd yn anrhaith yn nydd y cerydd: ym myſg llwythau Iſrael y perais wybod yr hyn fydd yn ſicr.

10 Bu dywyſogion Juda fel [f] ſymmudwyr terfyn: *am hynny* y tywallduſ arnynt fy llid fel dwfr.

11 Gorthrymmwyd Ephraim, drylliwyd ef mewn barn, am iddo yn ewyllyſgar fyned ar ôl y gorchymmyn.

12 Am hynny y *byddaf* fel gwyfyn i Ephraim, ac fel † pydredd i dŷ Juda.

13 Pan welodd Ephraim ei leſgedd, a Juda ei archoll; yna 'r aeth Ephraim [g] at yr Aſſyriad, ac a hebryngodd ‡ at frenin Jareb: etto ni allai eſe eich meddyginiaethu, na'ch jachâu o'ch archoll.

14 Canys [h] mi *a fyddaf* i Ephraim fel llew, ac i dŷ Juda fel cenew llew: myfi a 'iglyſaethaf, ac a âf ymmaith; dygaf ymmaith, ac ni *bydd* a achubo.

15 ¶ Af *a* dychwelaf i 'm lle, hyd oni † [i] chydnabyddont eu bai, a cheiſio fy wyneb: [k] pan fyddo adfyd arnynt y 'm boregeiſiant.

PEN. VI.

1 *Annog i eaifeirwch.* 4 *Achwyn mor anhynaws, ac mor annuwiol ydynt.*

DEuwch, a dychwelwn at yr ARGLWYDD: canys [a] eſe a'n drylliodd, ac eſe a'n hiachâ ni; eſe a darawodd, ac eſe a'n meddyginiaetha ni.

2 [b] Eſe a 'n bywhâ ni ar ôl deuddydd, a'r trydydd dydd y cyſyd ni i ſynu; a byddwn fyw ger ei fron ef.

3 Yna 'r adnabyddwn, *o's* dilynwn adnabod yr ARGLWYDD: ei ſyneddiad a ddarperir ſel y borau; ac [c] efe a ddaw [d] fel glaw attom, fel y diweddarlaw *a'r* cynharlaw i'r ddaear.

4 ¶ Beth a wnâf i ti, [e] Ephraim? beth a wnâf i ti, Juda? eich † mwynder ſydd yn ymado [f] fel cwmmwl y borau, ac fel gwlith boreuol.

5 Am hynny y tarewais *hwynt* trwy 'r prophwydi; lleddais hwynt â geiriau fy ngenau: ‡ a'th farnedigaethau ſydd *fel* goleuni yn myned allan.

6 Canys ewyllyſiais [g] drugaredd, ac [h] nid aberth; a gwybodaeth o Dduw, yn fwy nâ phoethoffrynnau.

7 A'r rhai hyn fel † dynion [i] a dorraſant y cyfammod: yno y buant anffyddlon i 'm herbyn.

8 [k] Dinas gweithredwyr anwiredd yw Gilead, ‡ wedi ei halogi gan waed.

9 Ac fel y mae mintai o ladron yn diſgwil gŵr, *felly* [l] y mae cynnulleidfa 'r offeiriaid yn lladd ar y ffordd † yn gyttûn: canys gwnânt 'ſgelerder.

10 Gwelais yn nhŷ Iſrael beth erchyll: yno *y mae* godineb Ephraim, halogwyd Iſrael.

11 Goſodedd hefyd gynhauaf i tithau, Juda, a mi yn dychwelyd caethiwed fy mhobl.

PEN. VII.

1 *Argyoeddi amryw bechodau.* 11 *Digoſaint Duw yn eu herbyn hwy am eu rhagrith.*

AMi 'n ewyllyſio jachâu Iſrael, daddguddiwyd anwiredd Ephraim, a drygioni Samaria: canys gwnânt ffalſder; a'r lleidr a ddaw i mewn, *a* mintai o yſbeilwyr a anrheithia oddi allan.

2 Ac nid ydynt yn ‡ meddwl yn eu calonnau fy mod i yn cofio eu holl ddrygioni hwynt: weithian eu gweithredoedd eu hun a 'i hamgylchynodd; y maent ger bron fy wyneb.

3 Llawenhânt y brenin â 'i drygioni, a'r tywyſogion â 'i celwyddau.

4 Pawb o honynt *ſydd* yn torri prîodas, fel ffwrn wedi ei thwymno gan y pobydd, † *yr hwn* a baid a ‡ chodi, wedi iddo dylino 'r toes, hyd oni byddo wedi ei leſeinio.

5 Yn niwrnod ein brenin y tywyſogion a 'i gwnaethant yn glaf † â choſtrelau gwîn: eſtynnodd ei law gyd â gwatwarwyr.

6 Fel yr oeddynt yn cynllwyn, darparaſant eu calon fel ffwrn: eu pobydd a gwſg ar hŷd y nôs, y borau y llyſg fel ffiam dân.

7 Pawb o honynt a wreſogant fel y ffwrn, ac a yſant eu barnwyr: eu holl frenhinoedd a gwympaſant, [a] heb *un* o honynt yn galw arnaſi.

8 Ephraim [b] a ymgymmyſgodd â 'r bobloedd; Ephraim ſydd *fel* teiſen heb ei throi.

9 Eſtroniaid a fwytânt ei gryfder, ac ni's gŵyr eſe: ymdannodd penwynni ar hyd-ddo, ac ni's gwybu eſe.

10 Ac y mae [c] balchder Iſrael yntyſtiolaethu yn ei wyneb; ac er hyn oll ni throant at yr ARGLWYDD eu Duw, ac ni 'g ceiſiant ef.

11 ¶ Ephraim *ſydd* fel colommen ynſyd heb galon; [d] galwant ar yr Aipht, ânt i Aſſyria.

12 Pan elont, tannaf fy rhwyd droſtynt, a thynnaf hwynt i lawr fel ehediaid y nefoedd: coſbaf hwynt, fel y clybu eu cynnulleidfa hwynt.

13 Gwae hwynt; canys ffoiſant oddi wrthyf: ‡ dinyſtr arnynt; o herwydd gwnaethant gamwedd i 'm herbyn: er i mi eu gwared hwynt, etto hwy a ddywedaſant gelwydd arnaſi.

14 Ac [e] ni leſaſant arnaf â 'i calon, pan udaſant ar eu gwelyau: am ŷd a melyſwin yr ymgaſglant, ciliaſant oddi wrthyf.

15 Er i mi † rwymo *a* nerthu eu breichiau, hwynt, etto meddyliaſant ddrwg i mi.

16 Dychwelaſant, nid at y Goruchaf: y maent [f] fel bwa twyllodrus: eu tywyſogion a fyrthiant gan y cleddyf am [g] ynddaredd eu tafod. Dymma eu gwatwor hwynt yngwlâd yr Aipht.

PEN. VIII.

1, 12 *Bygwth dinyſtr am annuwioldeb y bobl.* 5 *a'i gau-ddduwiaeth.*

[a] Pen. 7. 10.
[b] Diar. 1. 28. Eſay 1. 15. Jer. 11. 11. Ezec. 8. 18. Mic. 3. 4. Joan 7. 34.
[c] Zech. 11. 8.
[d] Pen. 8. 1.
[e] Deut. 19. 14.
† Neu, pryf.
[f] Pen. 7. 11. a 12. 1.
‡ Neu, *at y brenin a ddaeleuais*
[g] Galar. 3. 10.
† Heb. *byddant fuag o'i.*
[h] Lef. 26. 39. Jer. 29. 12. Ezec. 6. 9. a 20. 43. a 36. 31.
[i] Pſ. 78. 34.

A hon hefyd.
[a] Deut. 32. 39. 1 Sam. 2. 6. Job 5. 18.
[b] 1 Cor. 15. 4.
[c] Pſ. 72. 6.
[d] Job 29. 23.
[e] Pen. 11. 8.
† Neu, *gaionj*, neu, *trugaredd.*
[f] Pen. 13. 3.
‡ Neu, *fel y byddai dy farnedigaethau fel goleuni.*
[g] 1 Sam. 15. 22. Preg. 5. 1. Mat. 9. 13. a 12. Job 31. 33.
† Neu, *Addaf.*
[i] Pen. 8. 1.
[k] Pen. 12. 11. ‡ Neu, *cyfrwydd*, neu, *cyfrwys am waed.*
[l] Jer. 11. 9. Ezec. 22. 25.

† Neu, *ag un yſgwydd*, neu, *i Sichem.*
‡ Heb *dywedyd wrth eu calonnau.*
† Neu, *paid y cyfodyad.*
‡ Neu, *deffröi.*
† Neu, *a gwres gan win.*
[a] Eſay 64. 7.
[b] Pſ. 106. 35.
[c] Pen. 5. 5.
[d] Pen. 5. 13. a 12. 1. Edrych 2 Bren. 15. 19. a 17. 4.
‡ Neu, *anwaith.*
[e] Job 35. 9, 10.
† Neu, *geryddu.*
[f] Pſ. 78. 57.
[g] Pſ. 73. 9.
Awſt, 29. B.

† Heb. *caſiod dy enau.*

[a] Pen. 5. 8.

[b] Deut. 28. 49. Jer. 4. 13. Hab. 1. 8.

[c] Pen. 6. 7.

[d] Pen. 2. 8.

[e] Pen. 10. 12, 13.

‡ Neu, *ya ar ei droed.*

[f] Jer. 22. 28. a 48. 38.

[g] Eſay 30. 6. Ezec. 16. 33, 34.

[h] Pen. 10. 10.

† Neu, *dechreuant ychydig.*

[i] Eſay 10. 8. Dan. 2. 37. Pen. 12. 11.

[k] Jer. 7. 21. Zech. 7. 6.

‡ Neu, *yn ebyrth,* &c.

[l] Pen. 9. 3. a 11. 5.

[m] Eſay 29. 23. Ephe. 2. 10.

Awſt, 29. P.

[a] Jer. 44. 17.

‡ Neu, *ym mhob.*

† Neu, *gwinleſtr.*

[b] Pen. 8. 13. a 11. 5.

[c] Ezec. 4. 13. Dan. 1. 8.

‡ Neu, *anrhaith.*

† Neu, *eu harian a ddeiſyfir, danadl a'i goreſgyn.*

Heb. *dymuniad eu harg.*

[d] Eſay 32. 13. a 34. 13. Pen. 10. 8.

A Tdy † ſaſn â'r [a] udgorn: [b] ſel yr eryr y *daw* yn erbyn tŷ 'r ARGLWYDD, am iddynt [c] droſeddu ſy nghyfammod, a phechu yn erbyn ſy nghyfraith.

2 Iſrael a lefant arnaf, Fy Nuw, nyni a'th adwaenom di.

3 Iſrael a fwriodd heibio ddaioni: y gelyn a'i herlid ynteſ.

4 Hwy a wnaethant frenhinoedd, ac nid trwoſi; gwnaethant dywyſogion, ac ni's gwybûm: [d] o'i harian a'i haur y gwnaethant iddynt eu hun ddelwau, ſel y torrer hwynt ymmaith.

5 ¶ Samaria, dy lô a'th fwriodd heibio: fy nig a gynneuodd i'w herbyn; pa hŷd ni fedrant *ddilyn* diniweidrwydd?

6 Canys o Iſrael y *mae*, y ſaer a'i gwnaeth; am hynny nid yw eſe Dduw, ond yn ddrylliau y bydd llo Samaria.

7 Canys [e] gwynt a hauaſant, a chorwynt a fedant: ‡ corſen ni bydd iddo: y dywyſen ni wnâ flawd: ac o's gwnâ, dieithriaid a'i llwngc.

8 Iſrael a lyngcwyd: bellach y byddant ym myſg y cenhedloedd [f] ſel dodrefnyn heb hoffder ynddo.

9 Canys hwy a aethant i ſynu i Aſſyria, yn aſyn gwŷllt unig iddo ei hun: Ephraim [g] a gyflogodd gariadau.

10 Hefyd er iddynt gyflogi *rhai* ym myſg y cenhedloedd, yn awr [h] mi a'i caſglaf hwynt: canys † triſtânt ychydig, o herwydd baich [i] brenin y tywyſogion.

11 O herwydd amlhâu o Ephraim allorau i bechu; allorau ſydd ganddo i bechu.

12 Mi a 'ſgrifennais iddo bethau mawrion fy nghyfraith, *ac* fel dieithrbeth y cyfrifwyd.

13 [k] ‡ *Yn lle* ebyrth ſy offrymmau, cîg a aberthant, ac a fwytânt; yr ARGLWYDD nid yw fodlon iddynt: eſe a gofia bellach eu hanwiredd, ac eſe a ofwya eu pechodau: [l] dychwelant i'r Aifft.

14 Canys anghofiodd Iſrael [m] ei wneuthurwr, ac a adeiladodd demlau; a Juda a amlhaodd ddinaſoedd caerog: ond myfi a anfonaf dân i'w ddinaſoedd, ac eſe a yſa ei balaſau.

PEN. IX.

Cyſyngder a chaethiwed Iſrael, am eu pechodau, a'i gau-ddûwiaeth.

ISrael, na orfoledda gan lawenydd, ſel pobloedd *eraill*: canys putteiniaiſt oddi wrth dy Dduw, [a] gwobrau a hoffaiſt ‡ ar bob llawrdyrnu ŷd.

2 Y llawrdyrnu na'r † gwinwryf ni's portha hwynt, a'r gwin newydd a'i twylla hi.

3 Ni thrigant yngwlâd yr ARGLWYDD; ond [b] Ephraim a ddychwel i'r Aifft; ac [c] yn Aſſyria y bwytânt *beth* aflan.

4 Nid offrymmant wîn i'r ARGLWYDD; a'i haberthau ni bydd melus ganddo; *byddant* iddynt fel bara galarwyr: pawb a fwytao o hono a halogir: o herwydd eu bara dros eu heneidiau ni ddaw i dŷ 'r ARGLWYDD.

5 Beth a wnewch ar ddydd yr uchelwyl, ac ar ddydd gwŷl yr ARGLWYDD?

6 Canys wele, aethant ymmaith gan ‡ ddinyſtr; yr Aifft a'i caſgl hwynt, Memphis a'i cladd hwynt: † [d] danadl a oreſgyn hyfryd *leoedd* eu harian hwynt; drain *a dŷf* yn eu pebyll.

7 Dyddiau i ymweled a ddaethant, dyddiau talu 'rpwyth a ddaethant; Iſrael a gânt wybod *hyn:* y prophwyd *ſydd* ffôl, [e] ynſyd yw 'r gŵr ysbrydol, am amlder dy anwiredd, a'r cas mawr.

8 [f] Gwiliedydd Ephraim *a fu* gyd â'm Duw: *aeth* y prophwyd yn fagl adarwr yn ei holl lwybrau, *ac* yn gaſneb ‡ yn nhŷ ei Dduw.

9 [g] Ymlygraſant yn ddwfn megis [h] yn amſer Gibeah: *am hynny* eſe a gofia eu hanwiredd, eſe a ymwel â'i pechod.

10 Ceſais Iſrael fel grawnwin yn yr anialwch; gwelais eich tadau megis [i] y ffirwyth cynhara fyn y ffigyſbren, yn ei dechreuad: *ond* hwy a aethant at [k] Faal-peor, [l] ymddidolaſant at [m] y gwarth hwnnw; a bu eu ffieidd-dra fel y caraſant.

11 *Am* Ephraim, eu gogoniant hwy a eheda fel aderyn; o'r enedigaeth, o'r grôth, ac o'r beichiogi.

12 [n] Er iddynt fagu eu plant, gwnâf hwynt yn amddifaid o ddynion: a gwae hwynt, pan ymadawyf oddi wrthynt.

13 Ephraim, fel y gwelais [o] Dyrus, a blannwyd mewn hyfryd gyfannedd: etto Ephraim a ddŵg ei blant allan at y lleiddiad.

14 Dyro iddynt, ARGLWYDD: beth a roddi? dyro iddynt [p] grôth yn erthylu, a bronnau hyſpion.

15 Eu holl ddrygioni [q] *ſydd* yng Ngilgal: canys yno y caſeais hwynt: am ddrygioni eu gweithredoedd y bwriaf hwynt allan o'm tŷ; ni 'chwanegaf eu caru hwynt: [r] eu holl dywyſogion *ſydd* wrthryſelgar.

16 Ephraim a darawyd, eu gwrâidd a wywodd, dwyn ffrwyth ni's gwnant: ac o's cenhedlant, etto lladdaf † anwylblant eu crothau.

17 Fy Nuw a'i gwrthyd hwynt, am na wrandawſant arno eſ: am hynny y byddant grwydraid ym mhlith y cenhedloedd.

PEN. X.

Argyoeddi Iſrael am eu pechodau, a'i gau-ddûwiaeth.

‡ GWinwydden [a] wâg yw Iſrael; eſe a ddwg ffrwyth iddo ei hun: yn ôl amlder ei ffrwyth [b] yr amlhaodd eſe allorau; yn ôl daioni ei dir gwnaethant † ddelwau têg.

2 ‡ Eu câlon a ymrannodd; yn awr y ceir hwy yn feius, eſe a dyrr i lawr eu hallorau hwynt, eſe a † ddiſtrywia eu delwau.

3 Canys yr awr hon y dywedant, [c] Nid *oes* i ni frenin, am nad ofnaſom yr ARGLWYDD; a pheth a wnai brenin i ni?

4 Dywedaſant eiriau, gan dyngu anudon *wrth* wneuthur ammod; tardodd barn [d] megis wermod yn rhychau 'r meuſydd.

5 Preſwylwyr Samaria a ofnant o herwydd lloiau Bethaſen; canys ei bobl a alara droſto, a'i ‡ offeiriaid *y rhai* a lawenychant ynddo, o achos [e] ei ogoniant, am iddo ymadaw oddi wrtho ef.

6 Hefyd eſe a ddygir i Aſſyria yn anrheg i [f] frenin Jareb: Ephraim a dderbyn gywilydd, ac Iſrael a ſydd cywilydd [g] gantho ei gyngor ei hun.

7 Samaria, ei brenin a dorrir ymmaith, fel ewyn ar wyneb y dwfr.

8 A diſtrywir uchelfeydd Aſen, [h] pechod Iſrael; [i] dring drain a mieri ar eu hallorau: a [k] dywedant wrth y mynyddoedd, Gor-

[a] Mic. 2. 11. Zeph. 3. 4.

[f] Ezec. 3. 17.

‡ Neu, *yn erbyn ty*, &c.

[g] Eſay 31. 6.

[h] Barn. 19. 18. Pen. 10. 9.

[i] Eſay 28. 4. Mic. 7. 1.

[k] Num. 25. 3. Pſal. 106. 28.

[l] Pen. 4. 14.

[m] Jer. 11. 13.

[n] Job 27. 14.

[o] Edrych Ezec. 26. 27, a 28.

[p] Luc 23. 29.

[q] Pen. 4. 15. a 12. 11.

[r] Eſay 1. 23.

† Heb. *ddymuniadau.*

Awſt, 30. B.

‡ Neu, *Gwinwyddenyn gwaghau y ffrwyth a rotho.*

[a] Nah. 2. 2.

[b] Pen. 8. 11. a 12. 11.

† Heb. *ſefyll-betha.*

‡ Neu, *Eſe a rannodd eu calon hwynt.*

† Heb. *dorſyny-gla.*

[c] Pen. 3. 4.

[d] Edrych Deut. 29. 18. Amos 6. 12. Act. 8. 23. 4. 21, 22. Pen. 9. 6. 6.

Heb. 12. 15. ‡ Neu, *Chemarim.* [e] 1 Sam. [f] Pen. 5. 13. [g] Pen. 11. 6. [h] Deut. 9. 21. [i] Eſay 2. 19. Luc 23. 30. Dad. 6. 16. a 9.

chuddiwch ni; ac wrth y brynniau, Syrthiwch arnom.

9 O Iſrael, ti a bechaiſt er [1] dyddiau Gibeah; yno y ſaſaſant; a'r rhyfel yng Ngibeah yn erbyn plant anwiredd ni oddiweddodd hwynt.

10 Wrth ſy ewyllys y cosbaf hwynt; a [m] phobl a geſglir yn eu herbyn, ‡ pan ymrwymont yn eu dwy gwys.

11 Ac Ephraim *ſydd* anner wedi ei dyſgu, yn dda genddi ddyrnu; a minnau a aethym dros degwch ei gwddf hi; paraf i Ephraim farchogaeth; Juda a ardd, *a* Jacob a lyſna iddo.

12 [n] Heuwch iwch' mewn cyfiawnder, medwch mewn trugaredd; [o] braenerwch iwch' fraenar; canys *y mae* 'n amſer i geiſio 'r ARGLWYDD, hyd oni ddelo a glawio cyfiawnder arnoch.

13 [p] Arddaſoch iwch' ddrygioni, medaſoch anwiredd, bwytaſoch ffrwyth celwydd; am it' ymddiried yn dy ffordd dy hun, yn llioſogrwydd dy gedyrn.

14 Am hynny y cyiyd tertyſg ym myſg dy bobl, a'th holl amddiffynfeydd a ddinyſtrir, fel y darfu i Salman ddinyſtrio [q] Beth-arbel yn amſer rhyfel: *lle* [r] y dryllwyd y ſam ar y plant.

15 Fel hynny y gwnâ Bethel i chwi, † am eich mawrddrwg: gan ddiſetha y diſethir brenin Iſrael ar foregwaith.

16. † Heb. *am ddrygioni eich drygioni.*

PEN. XI.

1 *Anniolchgarwch Iſrael i Dduw am ei ddoniau.* 5 *Eu barneaigaeth hwy;* 8 *A thrugaredd Duw tu ag attynt.*

PAn *oedd* Iſrael yn fachgen, mi a'i cerais ef, ac [a] a elwais [b] fy mâb o'r Aipht.

2 *Fel* y galwent arnynt, ſelly bwythau a aent o'i gwydd hwy; aberthaſant i Faalim, lloſgaſant arogldarth i ddelwau cerfiedig.

3 Myfi heſyd a ddyſgais i Ephraim gerdded; gan eu cymmeryd erbyn eu breichiau; ond ni chydnabuant mai myfi a'i meddyginiaethodd hwynt.

4 Tynnais hwynt â rheffynnau dynol, â rhwymau cariad; ac oeddwn iddynt megis y rhai a godant y jau ar eu bochgernau hwynt; a bwriais attynt fwyd.

5 ¶ [c] Ni ddychwel eſe i wlâd yr Aipht; ond yr Aſſyriad ſydd ei frenin am iddynt wrthod troi.

6 A'r cleddyf a erys ar ei ddinaſoedd eſ, ac a dreulia ac a yſa ei geingciau eſ, [d] am eu cynghorion eu hun.

7 A'm pobl i ſydd ar ſeddwl cilio oddi wrthyf fi; er iddynt eu galw at y Goruchaf, † etto ni ddyrchafai neb *eſ.*

8 [e] Pa fodd y'th roddaf ymmaith Ephraim? y'th roddaf i ſynu, Iſrael? pa fodd y'th wnâf fel [f] Admah? *ac* y'th oſodaf megis Seboim? 8 trôdd fy nghalon ynnof, a'm hediſeirwch a gyd-gynneuwyd.

9 Ni chyflawnaf angerdd fy llîd, ni ddychwelaf i ddinyſtrio Ephraim: [h] canys Duw *ydwyf* fi, ac nid dyn; y Sanct yn dy ganol di; ac nid âf i mewn i'r ddinas.

10 Ar ôl yr ARGLWYDD yr ânt; [i] efe a rua fel llew; pan ruo efe, yna meibion o'r gorllewin a ddychrynant.

11 Dychrynant fel aderyn o'r Aipht, ac [k] fel colommen o dîr Aſſyria: a mi a'i goſodaf hwynt yn eu tai, medd yr ARGLWYDD.

12 Ephraim a'm hamgylchynodd â chelwydd, a thŷ Iſrael â thwyll; ond y mae Juda etto yn llywodraethu gyd â Duw, ac yn ffyddlon gyd â'r ‡ Sainct.

PEN. XII.

1 *Argyoeddi Ephraim, Juda, a Jacob.* 3 *Y mae yn eu hannog i ediſarhau, o herwyd y daioni a gawſent.* 7 *Pechodau Ephraim yn cyffroi Duw.*

EPhraim ſydd yn ymborthi *ar* wynt, ac yn dilyn gwynt y dwyrain; ar hŷd y dydd yr amlhaodd gelwydd a dinyſtr; [a] ammod a wnaethant â'r Aſſyriaid; ac [b] olew a ddygwyd i'r Aipht.

2 Ac y *mae* gan yr ARGLWYDD gŵyn ar Juda; ac efe a ymwêl â Jacob yn ôl ei ffyrdd; yn ôl ei weithredoedd y tâl iddo 'r pwyth.

3 ¶ Yn y grôth [c] y daliodd eſe ſawdl ei frawd, ac yn ei nerth † [d] y cafodd allu gyd â Duw.

4 Ie cafodd nerth ar yr angel a gorchfygodd; wylodd, ac ymbiliodd ag eſ: [e] cafodd eſ *ym* Methel, ac yno 'r ymddiddanodd â ni;

5 Sef ARGLWYDD Dduw y lluoedd; [f] yr ARGLWYDD *yw* ei goffadwriaeth.

6 [g] Trô dithau at dy Dduw; cadw drugaredd, a barn, a diſgwil wrth dy Dduw bob amſer.

7 ¶ ‡ Marſiandwr *yw eſe*, yn ei law eſ y *mae* cloriânau twyll: da ganddo † orthrymu.

8 A dywedodd Ephraim, [h] Etto mi a gyfoethogais, cefais im' olud; ‡ ni chafwyd *yn* ſy holl laſur anwiredd ynnof, *a fyddai* bechod.

9 A [i] mi, *yr hwn yw* 'r ARGLWYDD dy Dduw, *a'th ddug* o dîr yr Aipht, [k] a wnâf it' drigo eto mewn pebyll, megis ar ddyddiau uchelwyl.

10 Ymddiddenais trwy 'r prophwydi, a mi a amlheais weledigaethau, ac a arſerais gyffelybiaethau trwy law 'r prophwydi.

11 *A oes* [l] anwiredd yng Ngilead? yn ddîau gwagedd ydynt: yng [m] Ngilgal yr aberthant ychen, [n] eu hallorau heſyd *ſydd* fel carneddau yn rhychau 'r meuſydd.

12 [o] Ffôdd Jacob heſyd i wlâd Syria, a [p] gwaſanaethodd Iſrael am wraig, ac am wraig y cadwodd *ddefaid.*

13 A [q] thrwy brophwyd y dug yr ARGLWYDD Iſrael o'r Aipht: a thrwy brophwyd y cadwyd eſ.

14 Ephraim a'i cyffrôdd *eſ* i ddîg, yngh*ŷ*d â chwerwedd; am hynny y gâd efe ei waed ef arno, a'i Arglwydd a dâl iddo ei w'radwydd.

‡ Neu, *Sancteiddiolaf.*

Awſt, 31. B.

[a] Pen. 5. 13. a 7. 11.
[b] Eſay 30. 6. a 57. 9.
[c] Gen. 25. 26.
† Heb. *y bu dywyſog*, neu, *yr ymddug yn dywyſogaidd.*
[d] Gen. 32. 24, &c.
[e] Gen. 28. 12. a 35. 9, 10.
[f] Ecſod. 3. 15.
[g] Pen. 14. 1.
‡ Neu, *Canaan.*
† Neu, *dwyllo.*
[h] Zech. 11. 5.
‡ Neu, *ſy holl laſuriau ni'm digonant*: efe a gaiff *goſpan wiredd yr hwn y mae pechod ynddo.*
[i] Pen. 13. 4.
[k] Lef. 23. 42, 43.
[l] a 9. 15.
[m] Gen. 50, 51. a

PEN. XIII.

1 *Gogoniant Ephraim, o herwydd eu gau dauwiaeth, yn aiſlannu.* 5 *Digoſaint Duw wrthynt am eu hangharedigrwyad hwy.* 9 *Addewid o drugaredd Duw.* 15 *Barnedigaeth am anufudd-dod.*

PAn leferodd Ephraim, dychryn, ymddyrchafodd eſe yn Iſrael; ond pan bechodd gyd â Baal, y bu farw.

2 Ac yr awr hon 'chwanegaſant bechu, ac [a] o'i harian y gwnaethant iddynt ddelwau tawdd, *ac* eulynnod, yn ôl eu dyall eu hun, y cwbl o waith y creffftwyr, am y rhai y maent yn dywedyd, Y rhai ‡ a aberthant [b] cuſanant y lloi.

Awſt, 31. B.

[a] Pen. 2. 8. a 8. 4.
‡ Neu, *a aberthant ddŷn.*
[b] Edrych 1 Bren. 19. 18.

3 Am hynny y byddant [c] ſel y boreugwmmwl, ac megis y gwlith yr ymedy yn forey, [d] ſel manus a chwaler gan gorwynt allan o'r llawrdyrnu, ac ſel mŵg o'r ffumer.

4 Etto [e] myfi yw 'r ARGLWYDD dy Dduw, *a'th aaug di* o dir yr Aipht: ac ni chai gydnabod Duw ond myfi: ac [f] nid *oes* Jachawdur ond myfi,

5 ¶ Mi a'th adnabûm yn y diffeithwch, g yn nhîr ſychdwr mawr.

6 [h] Fel *yr oedd* eu porfa, y cawſant eu gwala; cawſant eu gwala, a chodaſant eu calonnau, ac [i] anghofiaſant fi.

7 Ond [k] mi a fyddaf ſel llew iddynt; megis [l] llewpard ar y ffordd y diſgwiliaf *hwynt*.

8 Cyſarfyddaf â hwynt [m] ſel arth wedi colli ei chenawŏn, rhwygaf orchudd eu calon hwynt; ac yna ſel llew y diſaf hwynt; bwyſtfil y maes a'i llarpia hwynt.

9 ¶ Oh Iſrael, tydi a'th ddinyſtriaiſt dy hun: ond ynnoſi *y mae* † dy gymmorth.

10 Dy frenin fyddaf: [n] pa le y *mae arall* a'th waredo di yn dy holl ddinaſoedd? a'th frawdwyr, am y rhai y dywedaiſt, Dyro i mi frenin a thywyſogion?

11 Rhoddais it' [o] frenin yn fy nîg, a dygais *ef* ymmaith yn fy llid,

12 [p] Rhwymwyd anwiredd Ephraim, cuddiwyd ei bechod ef.

13 [q] Gofid un yn eſgor a ddaw arno: mâb angall yw efe, canys ni ddylaſai efe ſefyll † yn hir yn eſgoreddfa 'r plant.

14 [r] O law y bedd yr achubaf hwynt; oddi wrth angau y gwaredaf hwynt: [s] byddaf ‡ angau i ti, O angau; byddaf drangc i ti, y bedd: cuddir edifeirwch o'm golwg.

15 ¶ Er [t] ei fod yn ffrwythlon ym myſg *ei* frodyr, daw [u] gwynt y dwyrain, *ſef* gwynt yr ARGLWYDD o'r anialwch a ddyſchafa, a'i ffynhonnell a ſych, a'i ffynnon a â yn hesb: efe a yſbeilia dryſor pob lleſtr dymunol.

16 Diffeithir Samaria am ei bod yn anufudd i'w Duw: ſyrthiant ar y cleddyf: [x] eu plant a ddryllir, a'i gwragedd beichiogion a rwygir.

PEN. XIV.

1 *Annog i edifeirwch.* 4 *Addewid o ſendithion Duw.*

[a] YMchwel, Iſrael, at yr ARGLWYDD dy Dduw; canys ti a ſyrthiaiſt trwy dy anwiredd.

2 Cymmerwch eiriau gyd â chwi, a dychwelwch at yr ARGLWYDD: dywedwch wrtho, Maddeu yr holl anwiredd, † derbyn *ni* yn ddaionus: a thalwn *it'* [b] loi ein gwefuſau.

3 [c] Ni all Aſſur ein hachub ni; [d] ni farchogwn ar feirch: ac ni ddywedwn mwyach wrth waith ein dwylaw, O ein duwiau: o herwydd ynnot ti y caiff yr amddifad drugaredd.

4 ¶ Meddyginiaethaf eu hymchweliad hwynt, caraf hwynt yn rhâd: canys trôdd ſy nîg oddi wrtho.

5 Byddaf ſel gwlith i Iſrael: efe a ‡ flodeua fel y lili, ac a † leda ei wrâidd megis Libanus.

6 Ei geingciau a ‡ gerddant, a bydd [e] ei degwch fel yr oliwydden, a'i arogl fel Libanus.

7 Y rhai a arhoſant dan ei gyſgod ef a ddychwelant; adfywiant *fel* ŷd, † blodeuant hefyd fel y winwydden: *bydd* ei ‡ goffadwriaeth fel gwin Libanus.

8 Ephraim *a ddywaid*, Beth *ſydd* i mi mwyach *a wnelwyf* ag eulynnod? gwrandewais, ac edrychais arno: myfi *ſydd* fel ffynnidwydden îr; o honoſi y ceir dy ffrwyth di.

9 [f] Pwy *ſydd* ddoeth, ac efe a ddyall hyn; a dyallgar, ac efe a'i gwybydd: canys [g] uniawn yw ffyrdd yr ARGLWYDD, a'r rhai cyfiawn a rodiant ynddynt: ond y troſeddwyr a dramgwyddant ynddynt.

[x] 2 Bren. 8. 12. Pen. 10. 14. Nah. 3. 10.

Medi, 1. B. D. Merchur cyn y Paſg, P.

[a] Pen. 12. 6.

† Neu, *ayro daioni*.

[b] Heb. 13. 15.

[c] Pen. 5. 13. a 12. 1.

[d] Pſal. 33. 17. Eſay 30. 1, 16. a 31. 1.

‡ Neu, *dardda*.

† Heb. *dery*.

‡ Neu, *ymwaſgarant*.

[e] Pſal. 52. 8. Can. 4. 11.

Eccl. 50. 10.

† Neu, *tarddant*.

‡ Neu, *arogl*.

[f] Pſal. 107. 43. Jer. 9. 12. Dan. 12. 10. Eccl. 39. 27. [g] Diar. 10. 29. Luc 2. 34. 2 Cor. 2. 16.

[c] Pen. 6. 4.

[d] Dan. 2. 35.

[e] Eſay 43. 11. Pen. 12. 9.

[f] Eſay 43. 11. a 45. 21.

[h] Deut. 8. 15. a 32. 10.

[i] Deut. 32. 15.

[k] Pen. 8. 14.

[l] Galar. 3. 10. Pen. 5. 14.

[m] Jer. 5. 6. 2 Sam. 17. 8. Diar. 17. 12.

† Heb. *yn dy gymmorth*.

[n] Pen. 10. 3.

[o] 1 Sam. 8. 5, &c. a 15. 22. a 16. 1.

[p] Job 14. 17.

[q] Eſay 13. 8. Jer. 30. 6.

† Heb. *amſer*. [r] Eſay 25. 8. [s] 1 Cor. 15. 54, 55.

‡ Neu, *Haau*. [t] Edrych Gen. 41. 52. a 48. 19. [u] Ezec. 37. 10. a 19. 12.

¶ Llyfr JOEL.

PEN. I.

Medi, 1. P. 3197.

1 *Joel yn darogan amryw farnedigaethau Duw, ac yn annog i daal arnynt,* 8 *ac i alaru:* 14 *Ynghoſod ympryd i gwynfan.*

GAir yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at Joel fâb Pethuel.

2 Gwrandewch hyn; chwi henuriaid; a rhoddwch gluſt, holl drigolion y wlâd. A fu hyn yn eich dyddiau, neu yn nyddiau eich tadau?

3 Mynegwch hyn i'ch plant, a'ch plant i'w plant hwythau, a'i plant hwythau i genhedlaeth arall.

4 Gweddill y lindys a fwytaodd y ceiliog rhedyn, a gweddill y ceiliog rhedyn a ddifaodd prŷf y rhwd, a gweddill prŷf y rhwd a yſodd y locuſt.

5 Deffrowch feddwyr, ac wylwch; ac udwch, holl yfwyr gwin, am y gwin newydd; canys torrwyd ef oddi wrth eich min.

6 O herwydd [a] cenhedlaeth grêf ani feiriol a ddaeth i fynu ar fy nhîr, dannedd llew yw ei dannedd, a childdannedd hên lew *ſydd* iddi.

[a] Felly Diar. 30. 25, 26, 27.

‡ Heb. *yn ddiryſgliad*.

7 Goſododd fy ngwinwydden yn ddifrod, a'm ffigysbren † a ddiryſglodd; gan ddinoethi dinoethodd hi, a thaflodd *hi* ymmaith; ei changau a wynnaſant.

8 ¶ Uda fel gwyryf wedi ymwregyſu *mewn* ſachliain, am briod ei hieuengctid.

9 Torrwyd oddi wrth dŷ 'r ARGLWYDD [b] yr offrwm bwyd, a'r offrwm dïod: y mae 'r offeiriaid, gweinidogion yr ARGLWYDD, yn galaru.

[b] Ad. 13. Pen. 2. 14.

10 Difrodwyd y maes, y ddaear a alara; canys gwnaethpwyd difrod ar yr ŷd; ‡ ſychodd y gwîn newydd, lleſgaodd yr olew.

‡ Neu, *cywilyddiodd*.

11 Cywilyddiwch, y llafurwyr; udwch, y gwinwyddwyr, am y gwenith, ac am yr haidd: canys darfu am gynhauaf y maes.

12 Gwywodd y winwydden, lleſgaodd y ffigysbren, y pren pomgranad, y balmwydden hefyd, a'r afallen, *a* holl brennau 'r maes, a wywaſant: am [c] wywo llawenydd oddi wrth feibion dynion.

[c] Jer. 48. 33.

13 Ymwregyſwch a griddfenwch, chwi offeiriaid; udwch weinidogion yr allor; deuwch weinidogion fy Nuw, gorweddwch ar hŷd y nôs mewn ſachliain; canys attelir oddi wrth dŷ eich Duw [d] yr offrwm bwyd, a'r offrwm dïod.

[d] Ad. 9.

14 ¶ [e] Cyſſegrwch

[a] Pen. 2. 15.
[b] Lef. 23 36.
† Neu, *adyda gwahardadiaa.*
[g] Jer. 30. 7.
[h] Eſay 13. 6.
‡ *Eirch.*
[i] Deut. 16. 11, 14, 15.
† Heb. *y grawn.*
[k] Pen. 2. 3.
‡ Neu, *arigſeydd.*
[l] Pſ. 104. 21.
Medi, 2. B.
Sul 20 ar ôl y Drindod, B.
3107.
[a] Pen. 1. 15. Zeph. 1. 14, 15.
[b] Amos 5. 18.
[c] Pen. 1. 6. Ad. 11, 25.
[d] Eccſod. 10. 14.
[e] Pen. 1. 19.
[f] Gen. 2. 8. a 13. 10.
[g] Dad. 9. 7.
[h] Dad. 9. 9.
[i] Nah. 2. 10.
‡ Neu, *gwayw.*
[k] Eſay 13. 10. Ezec. 32. 7. Ad. 31. Pen. 3. 15.
[l] Jer. 30. 7. Amos 5. 18. Zeph. 1. 15.
[m] Jer. 4. 1.

14 ¶ [c] Cyſſegrwch ympryd, gelwch † gymmanfa, ceſglwch yr henuriaid, a holl drigolion y wlâd, *i* dŷ 'r ARGLWYDD eich DUW, a gwaeddwch ar yr ARGLWYDD.

15 [g] Och o'r diwrnod! canys [h] dydd yr ARGLWYDD *ſydd* yn agos, ac fel difrod oddi wrth yr Hollalluog y daw.

16 Oni thorrwyd yngwydd ‡ ein llygaid ni oddi wrth dŷ ein Duw, y bwyd, [i] y llawenydd, a'r digrifwch?

17 Pydrodd † yr hadau dan eu priddellau, yr yſguboriau a anrheithiwyd, yr ydlannau a fwriwyd i lawr; canys yr ŷd a wywodd.

18 Oh o'r griddfan y mae 'r aniſeiliaid! y mae 'n gyſyng ar y minteioedd gwartheg, am nad *oes* borfa iddynt; y dïadellau deſaid heſyd a anrheithiwyd.

19 Arnat ti, ARGLWYDD, y llefaf; canys [k] y tân a ddiſaodd ‡ borfeydd yr anialwch, y fflam a oddeithiodd holl brennau 'r maes.

20 Aniſeiliaid y maes hefyd ſydd [l] yn brefu arnat; canys ſychodd y ffrydiau dwfr, a'r tân a yſodd borfeydd yr anialwch.

PEN. II.

1 *Y mae 'n dangos i Sïon mor ofnadwy ydyw barnedigaethau Duw;* 12 *Yn annog i edifeirwch;* 15 *yn gorchymmyn ympryd:* 18 *ac yn addaw benaith arno.* 21 *Y mae 'n cyſſuro Sion à bendithion preſennol,* 28 *ac à rhai a ddeuai.*

CEnwch yr udgorn yn Sïon, a bloeddiwch ar fynydd fy ſanctaiddrwydd: dychryned holl breſwylwyr y wlâd; canys daeth [a] dydd yr ARGLWYDD, canys y *mae* yn agos.

2 [b] Diwrnod tywyll du, diwrnod cymhylog, a niwlog, fel y wawr wedi ymwaſgaru ar y mynyddoedd: [c] pobl fawr a chryſion, [d] ni bu ei fâth erjôed, ac ni bydd eilwaith ar ei ôl, hyd flynyddoedd cenhedlaeth a chenhedlaeth.

3 [e] O'i flaen y diſa 'r tân, ac ar ei ôl y fflam; *mae* 'r wlâd o'i flaen fel [f] gardd baradwys, ac ar ei ôl yn ddiffeithwch anrheithiedig; a hefyd ni ddiangc dim ganddo.

4 [g] Yr olwg *arno ſydd* megis golwg o feirch; ac fel marchogion, felly y rhedant.

5 [h] Megis ſŵn cerbydau ar bennau 'r mynyddoedd y llammant fel ſŵn tân yſol yn diſa 'r ſoſ, *ac* fel pobl gryfion wedi ymoſod i ryfel.

6 O'i flaen yr ofna 'r [i] bobl, [i] pob wyneb a gaſgl barddu.

7 Rhedant fel glewion, dringant y mûr fel rhyfelwyr, a cherddant bob un yn ei ffordd ei hun, ac ni wyrant oddi ar eu llwybrau.

8 Ni wthiant y naill y llall; cerddant bob un ei lwybr ei hun: ac er eu ſyrthio ar y ‡ cleddyf, nid archollir hwynt.

9 Gwibiant ar hŷd y ddinas; rhedant ar y mûr, dringant i'r tai; ânt i mewn trwy 'r ffeneſtri fel lleidr.

10 O'i flaen ef y cryn y ddaear, y nefoedd a gynhyrfir; [k] yr haul a'r lleuad a dywyllir, a'r ſêr a attaliant eu llewyrch.

11 A'r ARGLWYDD a rydd ei lêſo flaen ei lu, canys mawr jawn yw ei werſyll ef, canys cryf yw 'r hwn ſydd yn gwneuthur ei air ef, o herwydd [l] mawr yw dydd yr ARGLWYDD, ac ofnadwy jawn; a phwy a'i herys?

12 ¶ Ond yr awr hon, medd yr ARGLWYDD, [m] Dychwelwch attaſi â'ch holl galon, âg ympryd heſyd, ac âg wylofain, ac a galar.

13 A [n] rhwygwch eich calon, ac nid eich dillad; ac ymchwelwch at yr ARGLWYDD eich Duw: o herwydd [o] graſlawn a thrugarog yw efe, hwyrfrydig i ddigoſaint, a mawr ei drugaredd, ac edifeiriol am ddrwg.

14 [p] Pwy a wŷr a drŷ efe, ac edifarhâu, a gweddill [q] bendith ar ei ôl, *ſef* [r] bwydoffrwm, a diodoffrwm i'r ARGLWYDD eich Duw?

15 ¶ [s] Cenwch udgorn yn Sïon, [t] cyſſegrwch ympryd, gelwch gymmanfa:

16 Caſglwch y bobl; [u] cyſſegrwch y gynnulleidfa: cynhullwch yr henuriaid; ceſglwch y plant, a'r rhai yn ſugno bronnau: [x] deued y prïod fâb allan o'i ſtafell, a'r brïodferch allan o'ſtafell ei gwely:

17 Wyled yr offeiriaid, gweinidogion yr ARGLWYDD, [y] rhwng y porth a'r allor, a dywedant, Arbed dy bobl, O ARGLWYDD, ac na ddyro dy etifeddiaeth i warth; i ‡ lywodraethu o'r cenhedloedd arnynt: [z] ra ham y dywedent ymmhlith y bobloedd, Pa le y *mae* eu Duw hwynt?

18 ¶ Yna 'r ARGLWYDD a eiddigedda am ei dir, ac a arbed ei bobl.

19 A'r ARGLWYDD a ettyb, ac a ddywed wrth ei bobl, Wele fi yn anfon i chwi ŷd, a gwin, ac olew, a diwellïr chwi o hono; ac ni wnâf chwi mwyach yn w'radwydd ymmyſg y cenhedloedd.

20 Eithr [a] bwriaf yn bell oddi wrthych y gogleddlu, a gyrraf ef i dïr ſych diffaith, a'i wyneb tu a môr y dwyrain, a'i ben ôl tu a 'r môr eithaf: a'i ddrewi a gyfyd, a'i ddrygſawr a â ifynu, am iddo ‡ wneuthur mawrhydri.

21 ¶ Nac ofna di ddaear, gorfoledda, a llawenycha; canys yr ARGLWYDD a wnâ fawredd.

22 Nac ofnwch, aniſeiliaid y maes: canys tarddu y mae [b] porfeydd yr anialwch; canys y pren a ddŵg ei ffrwyth, y ffigyſbren a'r winwydden a roddant eu cnwd.

23 Chwithau plant Sïon, gorfoleddwch, ac ymlawenhewch yn yr ARGLWYDD eich Duw: canys [c] eſe a roddes i chwi [d] † y cynharlaw † yn gymhedrol, ac a wnâ i'r cynharlaw a'r diweddarlaw ddiſgyn i chwi yn y *mis* cyntaf.

24 A'r ſguboriau a lenwir o ŷd, a'r gwîn newydd a'r olew a â dros y lleſtri.

25 A mi a dalaf i chwi y blynyddoedd [e] a ddifaodd y ceiliog rhedyn, prŷf y rhwd, a'r locuſt, a'r lindys, fy llu mawr i, yr hwn a anfonais yn eich plith.

26 Yna y bwytêwch, gan fwyta ac ymddigoni; ac y moliennwch enw 'r ARGLWYDD eich Duw, yr hwn a wnaeth â chwi yn rhyfedd: ac ni wradwyddir fy mhobl byth.

27 [f] A chewch wybod fy *mod* i ynghanol Iſrael, ac *mai* myfi yw 'r ARGLWYDD eich Duw, ac nid *neb* arall: a'm pobl ni's gwaradwyddir byth.

28 ¶ [g] A bydd ar ôl hynny [h] y tywalldaf fy Ysbryd ar bob cnawd, a'ch meibion a'ch merched a brophwydant, eich henuriaid a welant freuddwydion, eich gwyr jeuainc a welant weledigaethâu:

29 Ac ar y gweiſion hefyd ac ar y morwynion y tywalldaf fy Ysbryd yn y dyddiau hynny.

[n] Pſ. 51. 17.
[o] Eccſod. 34. 6. Pſ. 86. 5, 15. Jon. 4. 2.
[p] Joſ. 14. 12. 2 Sam. 12. 22. Amos 5. 15. Jon. 3. 9. Zeph. 2. 3.
[q] Eſay 65. 8.
[r] Pen. 1. 9.
[s] Num. 10. 3.
[t] Pen. 1. 14.
[u] Eccſod. 19. 10, 22.
[x] 1 Cor. 7. 5.
3497.
[y] Ezec. 8. 16. Mat. 23. 35.
‡ Neu, *i'w gwatwor o'r cenhedloedd.*
[z] Pſ. 42. 10. a 79. 10. a 115. 2. Mic. 7. 10.
[a] Edrych Eccſod. 10. 19.
† Heb. *fawrygu gwneuthur.*
[b] Zech. 8. 12.
[c] Lef. 26. 4. Deut. 11. 14.
[d] Jago 5. 7.
‡ Neu, *athraw cyfiawnder.*
† Heb. *yn ôl cyfiawnder.*
[e] Pen. 1. 4.
[f] Pen. 3. 17.
[g] Eſay 44. 3. Ezec. 39. 29. Act. 2. 17.
[h] Zech. 12. 10. Joan 7. 39.

[i] Mat. 24. 29. Mar. 13. 24. Luc 21. 25. [k] Ad. 10. Per. 3. 15. Mar. 24. 29. Mar. 13. 24. Luc

30 A [i] gwnaf ryfeddodau yn y nefoedd, ac yn y ddaear, gwaed, a thân, a cholofnau mwg.

31 [k] Yr haul a droir yn dywyllwch, a'r lleuad yn waed, o flaen dyfod mawr, ac ofnadwy ddydd yr ARGLWYDD.

32 A bydd [l] yr achubir pob un a alwo ar enw 'r ARGLWYDD: canys [m] bydd ymwared, fel y dywedodd yr ARGLWYDD, ym mynydd Sïon, ac yn Jerusalem, ac yn y gweddillion a alwo 'r ARGLWYDD.

21. 25. [l] Rhuf. 10. 13. [m] Obad. 17.

PEN. III.

Medi, 2. P.

1 *Barnedigaethau Duw yn erbyn gelynion ei bobl: 9 Ac y bydd rhaid ei adnabod ef yn ei farnedigaeth. 18 Ei fendithion ef ar yr Eglwys.*

CAnys wele yn y dyddiau hynny, ac yn yr amser hwnnw, pan ddychwelwyf gaethiwed Juda a Jerusalem,

3210. 2 Casglaf hefyd yr holl genhedloedd, a dygaf hwynt i wared i ddyffryn Jehosaphat, a dadleuaf â hwynt yno dros fy mhobl, a'm hetifeddiaeth Israel, y rhai a wasgarasant hwy ym mysg y cenhedloedd, a rhannasant fy nhîr.

3 Ac ar fy mhobl y bwriasant goelbrennau, a rhoddasant y bachgen er puttain, a gwerthasant fachgennes er gwin, fel yr yfent.

4 Tyrus hefyd, a Sidon, a holl ardaloedd Palestina, beth sydd i chwi a *wneloch* â mi? a delwch i mi y pwyth? ac o'i thelwch i mi, buan jawn y dychwelaf eich tâl ar eich pen eich hunain.

† Neu, *hyfryd.* 5 Am i chwi gymmeryd fy arian a'm haur, a dwyn i'ch temlau fy nhlysau † dymunol:

6 Gwerthasoch hefyd feibion Juda a meibion Jerusalem i'r Groegiaid; i'w pellhâu oddi wrth eu hardaloedd:

[a] Edrych Esay 8. 9. 10. ‡ Heb. *cyssegrwch,* neu, *sanctteiddiwch.* 7 Wele mi a'i codaf hwynt o'r lle y gwerthasoch hwynt iddo; ac a ddatroaf eich tâl ar eich pen eich hunain:

8 A minnau a werthaf eich meibion a'ch merched i law meibion Juda, a hwythau a'i gwerthant i'r Sabeaid, i genedl o bell; canys yr ARGLWYDD a lefarodd *hyn.*

9 ¶ [a] Cyhoeddwch hyn ym mysg y cenhedloedd, ‡ gosodwch ryfel, deffrowch y gwŷr cryfion, nesäed y gwŷr o ryfel, deuant i fynu.

[b] Esay 2. 4. Mic. 4. 4. ‡ Neu, *crymmanau.* [c] Zech. 12. 8. † Neu, *yno y disgyn yr Argl.* [d] Mat. 13. 39. 3197. Dad. 14. 15, 19. † Neu, *drylliaa, neu, dyrniad.* [e] Pen. 2. 10, 31. [f] Jer. 25. 30. Amos 1. 2. [g] Hag. 2. 6. ‡ Heb. *cyrchfa,* neu, *noddfa.* [h] Pen. 2. 27. † Heb. *sanctteiddrwydd.* [i] Esay 35. 8. Zech. 14. 21. Dad. 21. 27. [k] Amos 9. 13. ‡ Heb. *ie mysi* 3.

10 [b] Gyrrwch eich ſychau yn gleddyfau, a'ch ‡ pladuriau yn waywffyn: [c] dyweded y lleſg, Crŷf *yawyf.*

11 Ymgeſglwch, a deuwch y cenhedloedd o amgylch ogylch, ac ymgynhullwch: † yno diſgyn, O ARGLWYDD, dy gedyrn.

12 Deffroëd y cenhedloedd, a deuant i fynu i ddyffryn Jehoſaphat: o herwydd yno 'r eiſteddaf i farnu 'r holl genhedloedd o amgylch.

13 [d] Rhowch i mewn y crymman; canys addfedodd y cynhauaf: deuwch, ewch i wared; o herwydd y gwrŷf a lanwodd, a'r gwaſgfanau a aethant troſodd, am amlhau eu drygioni hwynt.

14 Torfeydd, torfeydd *a fydd* ynglynn † terfyniad: canys agos yw dydd yr ARGLWYDD ynglynn terfyniad.

15 [e] Yr haul a'r lloer a dywyllant, a'r ſêr a attaliant eu llewyrch.

16 A'r ARGLWYDD [f] a rua o Sïon, ac a rydd ei lef o Jerusalem; ‖ y nefoedd hefyd, a'r ddaear a grynant: ond yr ARGLWYDD *fydd* ‡ gobaith ei bobl, a chadernid meibion Iſrael.

17 Felly [h] y cewch wybod mai myfi yw 'r ARGLWYDD eich Duw, yn trigo yn Sïon fy mynydd ſanctaidd: yna y bydd Jerusalem yn † ſanctaidd, ac [i] nid â dïeithriaid trwyddi mwyach.

18 ¶ [k] A'r dydd hwnnw y bydd i'r mynyddoedd ddefnynnu melyſwin, a'r brynniau a lifeiriant o laeth, a holl ffrydiau Juda a â redant gan ddwfr, a [l] ffynnon a ddaw allan o dŷ 'r ARGLWYDD, ac a ddyfrhâ ddyffryn Sittim.

19 [m] Yr Aipht a fydd anghyfannedd, ac [n] Edom fydd anialwch anghyfanneddol, am y traha *yn erbyn* meibion Juda, am iddynt dywallt gwaed gwirion yn eu tîr hwynt.

20 Eithr Juda a † drîg byth, a Jerusalem o genhedlaeth i genhedlaeth.

21 Canys glanhâf waed y rhai ni's glanheais; ‡ canys [o] yr ARGLWYDD ſydd yn trigo yn Sïon.

gerddant, [l] Ezec. 47. 1. Zech. 14. 8, Dad. [m] Eſay 19. 1. [n] Obad. 10. † Neu, *erys.* ‡ Neu, *ie mysi yr Arglwydd yr hyn fydd, &c.* [o] Dad. 21. 3.

¶ Llyfr AMOS.

PEN. I.

Medi, 3. B.

1 *Amos yn dangos barnedigaethau Duw ar Syria, 6 ac ar y Philiſtiaid, 9 ac ar Dyrus, 11 ac ar Edom, 13 ac ar Ammon.*

[a] Pen. 7. 14. [b] Hoſ. 1. 1. [c] Zech. 14. 5. [d] Jer. 25. 30. Joel 3. 16. [e] Eſay 2. 4. a 17. Jer. 49. 23. Zech. 9. 1. † Neu, *dychwelaf,*

GEiriau Amos ([a] yr hwn oedd ym mysg bugeiliaid Tecoa) y rhai a welodd efe am Israel, [b] yn nyddiau Uzzïah brenin Juda, ac yn nyddiau Jeroboam fâb Joas brenin Iſrael, ddwy flynedd o flaen y [c] ddaeargryn.

2 Ac efe a ddywedodd, [d] Yr ARGLWYDD a rua o Sïon, ac a rydd ei lêf o Jerusalem; a chyſanneddau y bugeiliaid a alarant, a phen Carmel a wywa.

3 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, O herwydd tair *o* anwireddau [e] Damascus, ac o herwydd pedair ni's † trôf ymneu, *llonyddaf ef.* Felly Ad. 6, &c.

maith ei *choſp* hi; am iddynt [f] ddyrnu Gilead ag offer dyrnu o heiyrn.

Cyflawn. 3264. [f] 2 Bren. 13. 7.

4 Ond [g] anfonaf dân i dŷ Hazael, ac efe a ddifa balaſau Benhadad.

[g] Jer. 17. 27. a 49. 27.

5 Drylliaf droſol Damaſcus, a thorraf ymmaith y preſwylwyr o ‡ ddyffryn Afen, a'r hwn ſy 'n dal teyrnwialen † o dŷ Eden; a [h] phobl Syria a âant yn gaeth i Gir, medd yr ARGLWYDD.

Ad. 7, 10, 12. Pen. 2. 2, 5. ‡ Neu, *Bicath-Afen.* † Neu, *o Feth Eden.* [h] 2 Bren. 16. 9. [i] 2 Cron. 28. 18. Eſay 14. 29. Jer. 47. 4, 5. Ezec. 25. 15. Zeph. 2. 4. 2 Cron. 21. 16, 17. Joel. 3. 6. ‡ Neu, *â chaethiwed gyflawn.*

6 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Am dair *o* anwireddau [i] Gaza, ac am bedair, ni throaf ymmaith ei *choſp* hi; am iddynt gaethgludo † 'r gaethiwed gyflawn, i'w rhoddi i fynu i Edom.

† Neu, *Bicath-Afen.*

7 Eithr anfonaf dân ar fur Gaza, ac efe a ddifa ei phalaſau hi.

† Neu, *o Feth Eden.*

8 A mi a dorraf y preſwylwyr o Aſdod;

[b] 2 Bren. 22.

a'r

3210.
a'r hwn a ddeil deyrnwialen o Aſcelon,
a throaf fy llaw yn erbyn Ecron, a der-
fydd am weddill y Philiſtiaid, medd yr
Arglwydd DDUW.

9 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Am dair o anwireddau [k] Tyrus, ac am be-
dair, ni throaf ymmaith ei *choſp* hi; o her-
wydd iddynt hwy roddi i fynu gwbl o'r
gaethiwed i Edom, ac na chofiaſant † y cyſ-
ammod brawdol.

10 Eithr anſonaf dân i fur Tyrus, ac efe
a ddifa ei phalaſau hi.

11 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Am dair o anwireddau [l] Edom, ac am
bedair, ni throaf ymmaith ei *choſp* hi; am
iddo erlid [m] ei frawd â'r cleddyf, a ‡ lly-
gru ei drugaredd, a bod ei ddig yn rhwy-
go yn waſtadol, a'i ſod yn cadw ei lid yn
dragywyddol.

12 Eithr [n] anſonaf dân i Deman, yr hwn
a ddifa balaſau Boſrah.

13 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Am dair o anwireddau [o] meibion Am-
mon, ac am bedair, ni throaf ymmaith ei
choſp hi; am iddynt hwy rwygo ‡ gwra-
gedd beichiogion Gilead, er mwyn helae-
thu eu terfynau.

14 Eithr cynneuaf dân ym mur [p] Rabbah,
ac efe a ddifa ei phalaſau gyd â gwaedd
ar ddydd y rhyfel, gyd â thymmeſtl ar
ddydd corwynt.

15 [q] A'i brenin a â yn gaeth, efe a'i
bennaethiaid ynghŷd, medd yr ARG-
LWYDD.

[k] Obad. 9. 10. [l] Jer. 49. 1. Ezec. 25. 2. Zeph. 2. 9. ‡ Neu, *mynyddoedd Gilead.* [m] Deut. 3. 11. 2 Sam. 12. 26. [n] Jer. 49. 3.

PEN. II.

1 Digofaint Duw yn erbyn Moab, 4 ac ar Jwda, 6 ac ar Iſrael. 9 Duw yn achwyn rhag eu hanniolchgarwch hwy.

FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Am dair o anwireddau [a] Moab, ac am
bedair, ni throaf ymmaith ei *choſp* hi;
am iddo [b] loſgi eſgyrn brenin Edom yn
galch.

2 Eithr anſonaf dân i Foab, yr hwn
a ddifa balaſau Cerioth: a Moab fydd
marw mewn terfyſg, gweiddi, *a* llais ud-
gorn.

3 A mi a dorraf ymmaith [c] y barnwr o'i
chanol hi, a'i holl bendefigion a laddaf gyd
ag ef, medd yr ARGLWYDD.

4 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Am dair o anwireddau Juda, ac am bedair,
ni throaf ymmaith ei *choſp* hi; am iddynt
ddirmygu cyfraith yr ARGLWYDD, ac na's
cadwaſant ei ddeddfau ef: a'i celwyddau a'i
cyfeiliornodd hwynt, y rhai 'r aeth eu tadau
ar eu hôl.

5 Eithr anfonaf dân i Juda, ac efe a
ddifa balaſoedd Jeruſalem.

6 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Am dair o anwireddau Iſrael, ac am be-
dair, ni throaf ymmaith ei *choſp* hi; am
iddynt [d] werthu 'r cyfiawn am arian, a'r [e]
tlawd er pâr o eſgidiau.

7 Y rhai a ddyheuant ar ôl llwch y
ddaear ar ben y tlodion; ac a wyrant
ffordd y goſtyngedig: a gŵr a'i dâd a
â at yr *un* llangces, i halogi fy enw ſanc-
taidd.

8 Ac ar ddillad [f] wedi eu rhoi yngwyſtl
y gorweddant wrth bob allor; a gwin † y
dirwyol a yfant *yn* nhŷ eu Duw.

Medi, 3. P.

[a] Eſay 15. Jer. 48. Ezec. 25. 8. Zeph. 2. 8.

[b] 2 Bren. 3. 27.

[c] Num. 24. 17.

[d] Pen. 8. 6.

[e] Ecſod. 22. 26. † Neu, *yrhai a gondemnwyd.*

9 Etto [g] myfi a ddinyſtriais yr Amoriad
o'i blaen hwynt, g yr hwn *yr oedd* ei
uchder fel uchder y cedrwydd, ac efe *oedd*
gryf fel derw; etto [h] mi a ddinyſtriais
ei ffrwythau oddi arnodd, a'i wrâidd oddi
tanodd.

10 [i] Myfi hefyd a'ch dygym chwi i fynu
o wlâd yr Aipht, ac a'ch arweiniais chwi
ddeugain mlynedd trwy 'r anialwch, i fe-
ddiannu gwlâd yr Amoriad.

11 A mi a gyfodais o'ch meibion chwi
rai yn brophwydi, ac o'ch gwŷr jeuainc
rai [k] yn Nazareaid: Oni *bu* hyn, O meib-
ion Iſrael, medd yr ARGLWYDD?

12 Ond chwi a roiſoch i'ch Nazareaid
win i'w yfed, ac [l] a orchymynnaſoch i'ch
prophwydi, gan ddywedyd, Na phro-
phwydwch.

13 Wele ‡ fi wedi fy llethu tanoch, fel y
llethir y fen lawn o yſgubau.

14 [m] A metha gan y buan ddiange, a'r
cryſt ni chadarnhâ ei rym, a'r cadarn ni
ware ei † enaid ei hun.

15 Ni ſaif a ddalio 'r bwa, ni ddiange y
buan o draed, nid achub marchog march ei
einioes ei hun.

16 A'r cryfaf ei gâlon o'r cedyrn a ffŷ y
dwthwn hwnnw yn noethlymmun, medd
yr ARGLWYDD.

3210.
[f] Num. 21. 24. Deut. 2. 31. Joſ. 24. 8.
[g] Num. 13. 28, 32, 33.
[h] Eſay 5. 24. Mal. 4. 1.
[i] Ecſod. 12. 31.
[k] Num. 6. 2.
[l] Eſay 30. 10. Jer. 11. 21.
[m] Pen. 7. 12, 13. Mic. 2. 6.
‡ Neu, *gwaſgaf eich lle chwi fel y gwaſg menn lawn o yſgubau.* [n] Pen. 9. 1, &c. † Neu, *einioes.*

PEN. III.

1 Mor anghenrhaid yw barnedigaethau Duw yn erbyn Iſrael. 9 Cyhoeddi hynny, a'i achos hefyd.

GWrandewch y gair a leſarodd yr AR-
GLWYDD i'ch erbyn chwi, plant Iſ-
rael; yn erbyn yr holl deulu a ddygym i i
fynu o wlâd yr Aipht, gan ddywedyd,

2 [a] Chwi yn unig a adnabûm o holl deu-
luoedd y ddaear: [b] am hynny ymwelaf â
chwi *am* eich holl anwireddau.

3 A rodia dau ynghŷd, heb ſod yn gyt-
tûn?

4 A rua 'r llew yn y goedwig heb ganddo
yſglyfaeth? † a leiſia cenew llew o'i ffau
heb ddal dim?

5 A ſyrth yr aderyn yn y fagl ar y ddaear
heb *ſod* croglath iddo? a gyfyd *un* y fagl
oddi ar y ddaear heb ddal dim?

6 A genir udgorn yn y ddinas heb
‡ ddychrynu o'r bobl? [c] a fydd niwaid
yn y ddinas † heb i'r ARGLWYDD *ei*
wneuthur?

7 Canys ni wnâ 'r ARGLWYDD ddim,
[d] a'r na's dangoſo ei gyfrinach i'w weiſion
y prophwydi.

8 Rhuodd y llew, pwy nid ofna? yr
Arglwydd JŌR a leſarodd, [e] pwy ni phro-
phwyda?

9 ¶ Cyhoeddwch o fewn y palaſau yn Aſ-
dod, ac yn y palaſau yngwlâd yr Aipht, a
dywedwch, Deuwch ynghŷd ar fynyddoedd
Samaria, a gwelwch derfyſgoedd lawer
o'i mewn, a'r gorthrymmedigion yn ei
chanol hi.

10 Canys ni fedrant wneuthur uniondeb,
medd yr ARGLWYDD: pentyrru y maent
drais ac ‡ ysbail yn eu palaſau.

11 Am hynny ſel hyn y dywed yr Ar-
glwydd DDUW; Gelyn *fydd* o amgylch y
tîr; ac efe a dyn i lawr dy nerth oddi
wrthyt, a'th balaſoedd a ysbeilir.

12 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
Fel yr achub y bugail o ſafn y llew y ddwy-
goes, neu ddarn o gluſt; felly 'r achubir

Medi, 4. B.

[a] Deut. 7. 6. a 10. 15.
[b] Edrych Mat. 11. 22. Luc 12. 47. Rhuf. 2. 9. 1 Pedr 4. 17.
† Heb. *y rydd y cenaw llew ei lais?*
‡ Neu, *redeg o'r bobl yng-hŷd.*
[c] Eſay 45. 7.
† Neu, *ac oni wnâ 'r Arglwydd rywbeth?*
[d] Gen. 6. 13. a 18. 17. Pſ. 25. 14. Joan 15. 15.
[e] Act. 4. 20. a 5. 20, 29.
‡ Neu, *anrhaith.*

meibion Israel, y rhai sydd yn trigo yn Samaria mewn cwrr gwely, ‡ ac yn Namascus *mewn* gorweddle.

13 Gwrandewch a thystiolaethwch yn nhŷ Jacob, medd yr Arglwydd DDUW, Duw y lluoedd,

14 Mai y dydd † yr ymwelaf ag anwiredd Israel arno ef, y[e] gosfwyaf hetyd allorau Bethel; a chyrn yr allor a dorrir, ac a syrthiant i'r llawr.

15 A mi a darawaf [f] y gauafdy, a'r hafdy; a derfydd am [g] y tai Ifori, a bydd diben ar y teiau mawrion, medd yr ARGLWYDD.

PEN. IV.

1 *Ymae 'n ceryddu Israel am eu trais,* 4 *a'i delw-addoliaeth,* 6 *ac am nad oeddynt yn gwellhau wrth eu ceryddu.*

GWrandewch y gair hwn, [a] gwartheg Basan, y rhai *ydych* ym mynydd Samaria, y rhai ydych yn gorthrymmu 'r tlawd, yn yssigo 'r anghenog, yn dywedyd wrth eu meistred, Dygwch, ac yfwn.

2 Tyngodd yr Arglwydd DDUW i'w sancteiddrwydd, y daw wele y dyddiau arnoch, y dŵg ese chwi ymmaith [b] â drain, a'ch hiliogaeth â bachau pysgotta.

3 A [c] chwi a ewch allan i'r adwyau, bob un ar ei chyfer, a chwi ‡ a'i tesliwch hwynt i'r palas, medd yr ARGLWYDD.

4 ¶ Deuwch i Fethel, a throseddwch; [d] i Ilgal a throseddwch fwyfwy; dygwch bob bore eich aberthau, a'ch degymmau wedi tair blynedd o ddyddiau.

5 Ac [e] † offrymmwch o furdoes *aberth* diolch, cyhoeddwch a hysbysŵch aberthau gwirfodd; canys ‡ hyn a hoffwch, meibion Israel, medd yr Arglwydd DDUW.

6 ¶ A rhoddais iwch' lendid dannedd yn eich holl ddinasoedd, ac eisiau bara yn eich holl leoedd; etto ni ddychwelasoch attafi, medd yr ARGLWYDD.

7 Mysi hefyd a atteliais y glaw rhagoch, pan *oedd* etto dri mis hyd y cynhauaf, glawiais hefyd ar un ddinas, ac ni lawiais ar ddinas arall; un rhan a gafodd law, a'r rhan ni chafodd law a wywodd.

8 Gwibiodd dwy ddinas *neu* dair i un ddinas, i yfed dwfr; ond ni 's diwallwyd: etto ni ddychwelasoch attafi, medd yr ARGLWYDD.

9 [f] Tarewais chwi â diflanniad, ac a mallder; † pan amlhaodd eich gerddi, a'ch gwinllannoedd, a'ch ffigyfwydd, a'ch olïwydd, [g] y lindys a'i hysodd: etto ni throisoch attafi, medd yr ARGLWYDD.

10 Anfonais yr haint yn eich mysg, megis ‡ yn ffordd yr Aipht; eich gwŷr ieuainge a leddais â'r cleddyf, gyd â † chaethgludo eich meirch: a chodais ddrewi eich gwersyllfoedd i'ch ffroenau; etto ni throisoch attafi, medd yr ARGLWYDD.

11 Mi a ddymchwelais *rai* o honoch, fel yr ymchwelodd Duw [h] Sodoma a Gomorrah, ac [i] yr oeddech fel pentewyn wedi ei achub o'r gynneu dân: etto ni throisoch attafi, medd yr ARGLWYDD.

12 O herwydd hynny, yn y modd ymma y gwnâf i ti, Israel: *ac* o herwydd mai hyn a wnâf it', [k] bydd barod, Israel, i gyfarfod â'th Dduw.

13 Canys wele, lluniwr y mynyddoedd, a chreawdr ‡ y gwynt, yr hwn a fynega i ddŷn beth *yw* ei feddwl, *ac* [l] a wna y boreu yn dywyllwch, ac [m] a gerdd ar uchelderau 'r ddaear, Yr ARGLWYDD, Duw y lluoedd, yw ei enw.

PEN. V.

1 *Cwynfan dros Israel.* 4 *Annog i edifeirwch.* 21 *Duw yn gwrthod eu rhagrithiol wasanaeth hwy.*

GWrandewch y gair hwn a godaf i'ch erbyn, *sef* galarnad, O dy Israel.

2 Y wyryf Israel a syrthiodd, ni chyfyd mwy: gadawyd hi ar ei thîr, nid *oes* a'i cyfyd.

3 Canys y modd hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Y ddinas a aeth allan â mîl, a weddill gant, a'r hon a aeth allan *ar* ei chanfed, a weddill ddeg i dŷ Israel.

4 ¶ O herwydd fel hyn y dywed yr ARGLWYDD wrth dŷ Israel; Ceisiwch fi, a byw fyddwch.

5 Ond nac ymgeisiwch â [a] Bethel, ac nac ewch i Ilgal, ac na thramwywch i [b] Feerseba: o herwydd gan gaethgludo y caethgludir Gilgal, a [c] Bethel a fydd yn ddiddym.

6 Ceisiwch yr ARGLWYDD, a byw fyddwch; rhag iddo dorri allan yn nhŷ Joseph fel tân, a'i ddifa, ac na *bydd* a'i diffoddo ym Methel.

7 Y rhai [d] a drowch farn yn wermod, ac a adewch gyfiawnder ar y llawr,

8 *Ceisiwch* yr hwn a wnaeth [e] y saith seren, ac Orion, ac a dŷ gysgod angau yn foreuddydd, ac [f] a dywylla 'r dydd yn nôs: yr hwn [g] a eilw ddyfroedd y môr, ac a'i tywallt ar wyneb y ddaear: Yr ARGLWYDD yw ei enw.

9 Yr hwn fydd yn nerthu 'r † anrheithiedig yn erbyn y cryf; fel y delo 'r anrheithiedig yn erbyn yr amddiffynfa.

10 [h] Cas ganddynt a geryddo yn y porth; a ffiaidd ganddynt a lefaro yn berffaith.

11 O herwydd hynny am iwch' sathru 'r tlawd, a dwyn y beichiau gwenith oddi arno; [i] chwi a adeiladasoch dai o gerrig nâdd, ond ni thrigwch ynddynt; plannasoch winllannoedd † hyfryd, ac nid yfwch eu gwîn hwynt.

12 Canys mi a adwen eich anwireddau lawer, a'ch pechodau cryfion: y maent yn blino 'r cyfiawn, yn cymmeryd ‡ jawn, ac yn troi heibio 'r tlawd yn y porth.

13 Am hynny [k] y neb a fyddo call a ostega 'r amser hwnnw: canys amser drwg yw.

14 Ceisiwch ddaioni, ac nid drygioni, fel y byddoch fyw; ac felly 'r ARGLWYDD, Duw y lluoedd, fydd gyd â chwi, fel y dywedasoch.

15 [l] Casewch ddrygioni, a hoffwch ddaioni, a gosodwch farn yn y porth: [m] se allai y bydd ARGLWYDD Dduw 'r lluoedd yn rallawn i weddill Joseph.

16 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw y lluoedd, yr Arglwydd; Ym mhob heol y *bydd* cwynfan, ac ym mhob prif-ffordd y dywedant, Oh! oh! a galwant yr arddwr i alaru, [n] a'r neb a fedro alaru i gwynfan.

17 Ac ym mhob gwinllan y *bydd* cwynfan: canys [o] tramwyaf trwy dy ganol di, medd yr ARGLWYDD.

18 [p] Gwae 'r neb sydd yn dymuno dydd yr ARGLWYDD; beth *yw* hwnnw i chwi? tywyllwch ac nid goleuni yw dydd yr ARGLWYDD.

19 [q] Megis pe ffoai gŵr rhag llew, ac arth yn cyfarfod ag ef, a myned i'r tŷ a phwyso ei law ar y pared, a'i frathu o sarph.

20 Oni

3210. ‡ Neu, *ac yn nhraed y gwely.* † Neu, *y cosbaf Israel am anwiredd* [f] Barn. 3. 20. Jer. 36. 22 [g] 1 Bren. 22. 39.

Medi, 4. P.

[a] Pſ. 22. 12. Ezec. 39. 18.

[b] Jer. 16. 16. Hab. 1. 15.

[c] Ezec. 12. 5, 12. ‡ Neu, *a deflwch ymmaith bethau 'r palas.*

[d] Hoſ. 4. 15. a 12. 11. Pen. 5. 5.

[e] Lef. 7. 13. † Heb. *llosgaberthwch.* ‡ Heb. *felly yr hoffwch.*

[f] Deut. 28. 22. Hag. 2. 17. † Neu, *amlder e ch gerddi, &c.* a *y ſſoad y lindys.*

[g] Joel 1. 4. a 2. 25. ‡ Neu, *ar dull.* † Heb. *caethgludo.*

[h] Gen. 19. 24, 25. Eſay 13. 19. Jer. 49. 18

[i] Zech. 3. 2.

[k] Edrych Ezec. 13, 5. a 22. 30. Luc 14. 31, 32. ‡ Neu, *Yr amſer* 39. Mic. 1. 3.

3210. Medi, 5. B.

[a] Pen. 4. 4.

[b] Pen. 8. 14.

[c] Hoſ. 4. 15. a 10. 8.

[d] Pen. 6. 12.

[e] Job 9. 9. a 38. 31.

[f] Pen. 4. 13.

[g] Pen. 9. 6.

† Heb. *yr anrhaith.*

[h] Eſay 29. 21.

[i] Deut. 28. 38, 39. Zeph. 1. 13. Hag. 1. 6. † Heb. *dymuniant.*

‡ Neu, *gwobr.*

[k] Pen. 6. 10. [l] Pſ. 34. 14. a 97. 10. Rhuf. 12. 9.

[m] Ecſod. 32. 30. Joel 2. 14. [n] Jer. 9. 17.

[o] Ecſod. 12. 12.

[p] Eſay 5. 19. Jer. 17. 15. a 30. 7. Joel 2. 2. Zeph. 1. 15.

[q] 2 Pedr 3. 4. [q] Jer. 48. 44.

3210.

[r] Es. 11. Jer. 6. 20.
[s] Les. 26. 31.
† Neu, *eich uchelwyliau.*
‡ Neu, *offrwm eidch.*
† Heb. *ymareigled.*
[t] Act. 7. 42. Edrych Esay 43. 23.
‡ *Siccuth eich brenin.*

Medi, 5. P.

[a] Luc 6. 24.
‡ Neu, *diofal*, neu, *aifraw.*
[b] Eccod. 19. 5.
‡ Neu, *flaenffrwyth y cen.*
[c] Nah. 3. 8.
[d] Esay 10. 9.
[e] 2 Cron. 26. 6.
[f] Ezec. 12. 27.
[g] Pen. 5. 18.
[h] Ps. 94. 20.
‡ Neu, *trigle.*
† Neu, *amthau mewn gormodedd.*
[i] Esay 5. 12.
‡ Neu, *bygeciant*
[k] 1 Cron. 23. 5.
† Neu, *mewn phiolau gwin.*
[l] Jer. 51. 14. Heb. 6. 13, 17.
‡ Heb. *a'i chyflawnder.*
[m] Pen. 5. 13. a 8. 3.
† Heb. *gyrn.*

20 Oni *bydd* dydd yr ARGLWYDD yn dywyllwch, ac nid yn oleuni? yn dywyllawn, ac heb lewyrch ynddo?

21 ¶ [r] Casceais, a ffieiddiais eich gwyliau, ac [s] nid aroglaf † yn eich cymmanfaoedd.

22 Canys er i chwi offrymmu i mi boethoffrymmau, a'ch offrymmau bwyd, ni fyddaf fodlon *iddynt*; ac nid edrychaf ar ‡ hedd-offrwm eich pasgedigion.

23 Symmud oddi wrthyf drwlt dy ganiadau: canys ni wrandawaf buroriaeth dy nablau.

24 Ond † rheded barn fel dyfroedd, a chyfiawnder fel ffrwd grêf.

25 [t] A offrymmasoch chwi i mi aberthau, a bwyd-offrymmau, yn y diffeithwch ddeugain mlynedd, tŷ Israel?

26 Ond dygasoch ‡ babell eich Moloch, Ciwn eich delwau, seren eich duw, a wnaethoch iwch eich hunain.

27 Am hynny y caethgludaf chwi i'r tu hwnt i Ddamascus, medd yr ARGLWYDD; Duw y lluoedd yw ei enw.

PEN. VI.

1 Y *cosbir nwyfiant Israel*, 7 *ag anghyfanneddrwyda.* 12 *Mor anhawdd ganadynt wellhâu.*

[a] GWae'r rhai ‡ esmwyth arnynt yn Sion, ac sydd yn ymddiried ym mynydd Samaria, y rhai a enwir [b] yn ‡ bennaf o'r cenhedloedd; y rhai y daeth tŷ Israel attynt.

2 [c] Tramwywch i [d] Galneh, ac edrychwch, ac ewch oddi yno i Hamath fwyaf; yna disgynnwch i [e] Ath y Philistiaid: ai gwell *ydynt* nâ'r teyrnasoedd hyn? ai helaethach eu terfyn hwy nâ'ch terfyn chwi?

3 Y rhai ydych † yn pellhâu'r dydd drwg, ac yn nesâu [h] ‡ eisteddle trais;

4 Gorwedd y maent ar welyau Ifori, ac † ymestyn ar eu glythau, a bwyta'r wŷn o'r praidd, a'r lloi o ganol a cut;

5 [i] Y rhai a ‡ ddatganant gyd â llais y nabl, dychymygasant iddynt eu hun offer cerdd, [k] megis Dafydd;

6 Y rhai a yfant † win mewn phïolau, ac a ymirant â'r ennaint pennaf; ond nid ymofidiant am ddryllio Joseph.

7 ¶ Am hynny'r awr hon hwy a ddygir yn gaeth gyd â'r cyntaf a ddygir yn gaeth; a gwledd y rhai a ymestynnant a symmudir.

8 [l] Tyngodd yr Arglwydd † DDUW iddo ei hun, Ffiaidd gennyf odidowgrwydd Jacob, a chasceais ei balasau: am hynny y rhoddaf i fynu'r ddinas ‡ ac sydd ynddi, medd ARGLWYDD Dduw'r lluoedd.

9 A bydd o's gweddillir mewn un tŷ ddeg o ddynion, y byddant feirw.

10 Ei ewythr a'i cyfyd i fynu, a'r hwn a'i llysg, i ddwyn yr esgyrn allan o'r tŷ, ac a ddywed wrth yr hwn a fyddo wrth ystlysau'r tŷ, A *oes* etto *neb* gyd â thi? Ac efe a ddywed, Nac *oes*. Yna y dywed yntef, [m] Taw; am na *wasanaetha* cofio enw'r ARGLWYDD.

11 O herwydd wele'r ARGLWYDD yn gorchymmyn, ac efe a dery'r tŷ mawr ‖ ag agennau, a'r tŷ bychan â holltau.

12 ¶ A red meirch ar y graig? a ardd *neb hi* ag ychen? canys [n] troisoch farn yn fustl, a ffrwyth cyfiawnder yn wermod.

13 O chwi y rhai sy'n llawenychu mewn peth diddym, yn dywedyd, Ond o'n nerth ein hun y cymmerasom i ni † gryfder?

‖ Neu, *â desni.* [n] Hos. 10. 4. Pen. 5. 7.

14 Ond wele, mi a gyfodaf i'ch erbyn chwi, tŷ Israel, medd ARGLWYDD Dduw'r lluoedd, genedl; a hwy a'ch cystuddiant chwi, o'r ffordd yr ewch i Hamath, hyd ‡ afon y diffeithwch.

PEN. VII.

1 *Troi heibio farneidgaethau'r ceiliogod rhedyn,* 4 *a'r tân, trwy weddi Amos.* 7 *Trwy weledigaeth o fur a llinyn mesur, y dangosir gwrthodiad Israel.* 10 *Amaziah yn achwyn ar Amos.* 14 *Amos yn dangos ei alwedigaeth ei hun,* 16 *a barnedigaeth Amaziah.*

FEl hyn y dangosodd yr ARGLWYDD i mi; ac wele ef yn ffurfio † ceiliogod rhedyn, pan ddechreuodd yr adladd godi, ac wele adladd wedi lladd *gwair* y brenin *oedd.*

2 A phan ddarfu iddynt fwyta glaswellt y tir, yna y dywedais, Arbed ARGLWYDD attolwg, ‡ pwy a gyfyd Jacob? canys bychan yw.

3 [a] Edifarhaodd yr ARGLWYDD am hyn: Ni bydd *hyn*, eb yr ARGLWYDD.

4 ¶ Fel hyn y dangosodd yr Arglwydd DDUW i mi, ac wele'r Arglwydd DDUW yn galw i † farn trwy dân: a difaodd *y tân* y dyfnder mawr, ac a yfodd beth.

5 Yna y dywedais, Arglwydd DDUW, paid attolwg, pwy a gyfyd Jacob? canys bychan yw.

6 Edifarhaodd yr ARGLWYDD am hyn: Ni bydd hyn 'chwaith, eb yr Arglwydd DDUW.

7 ¶ Fel hyn y dangosodd efe i mi, ac wele'r Arglwydd yn sefyll ar gaer *a wnaethpwyd wrth* linyn, ac yn ei law linyn.

8 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Beth a weli di, Amos? A mi a ddywedais, Llinyn. A'r Arglwydd a ddywedodd, Wele [b] gosodaf linyn ynghanol fy mhobl Israel, ac [c] ni 'chwanegaf fyned heibio iddynt mwyach.

9 Uchelfeydd Isaac hefyd a wneir yn anghyfannedd, a chysegrau Israel a ddifethir; a [d] mi a gyfodaf yn erbyn tŷ Jeroboam â'r cleddyf.

10 ¶ Yna Amaziah [e] offeiriad Bethel a anfonodd at [f] Jeroboam frenin Israel, gan ddywedyd, Cyd-fwriadodd Amos i'th erbyn ynghanol tŷ Israel; ni ddichon y tîr ddwyn ei holl eiriau ef.

11 Canys fel hyn y dywed Amos, Jeroboam a fydd farw trwy'r cleddyf, ac Israel a gaethgludir yn llwyr allan o'i wlâd.

12 Dywedodd Amaziah hefyd wrth Amos, Ti weledydd, dôs, ffô ymmaith i wlâd Juda, a bwyta fara yno, a phrophwyda yno.

13 [g] Na 'chwanega brophwydo ym Methel mwy; canys ‡ cappel y brenin † a llŷs y brenin yw.

14 ¶ Yna Amos a attebodd, ac a ddywedodd wrth Amaziah, Nid prophwyd *oeddwn* i, ac nid [h] mâb i brophwyd *oeddwn* i; namyn i bugail *oeddwn* i, a chasglydd ‡ ffigys gwyllion.

15 A'r ARGLWYDD a'm cymmerodd oddi ar ôl y praidd, a'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Dôs, a phrophwyda i'm pobl Israel.

16 ¶ Yr awr hon gan hynny gwrando air yr ARGLWYDD; ti a ddywedi, Na phrophwyda yn erbyn Israel, ac [k] nac † yngan yn erbyn tŷ Isaac.

3210.

‡ Neu, *dayffryn.*

Medi, 6. B.

† Neu, *glaswellt bryfed.*

‡ Neu, *trwy bwy y cyfyd Jacob?* neu, *pwy o (neu, tros) Jacob a a gyfyd?*
[a] Jon. 3. 10.
† Neu, *gynneu.*

[b] Edrych 2 Bren. 21. 13. Esay 34. 11. Galar. 2. 8.
[c] Pen. 8. 2.
[d] 2 Bren. 15. 10.
[e] 1 Bren. 12. 32.
[f] 2 Bren. 14. 23.
[g] Pen. 2. 12.
‡ Neu, *cysegr.*
† Heb. *cy y frenhiniaeth yw.*
[h] 1 Bren. 20. 35.
[i] Pen. 1. 1.
‡ Neu, *ffrwyth y Sycomorwydd.*
[k] Ezec. 21. 2.
† Heb. *ddefnyna air.*

17 [1] Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; [m] Dy wraig a burteinia yn y ddinas, dy feibion a'th ferched a syrthiant gan y cleddyf; a'th dir a rennir wrth linyn, a thithau a fyddi farw mewn tir halogedig, a chan gaethgludo y caethgludir Israel allan o'i wlâd.

PEN. VIII.

1 *Wrth gawell o ffrwythydd hâf y dangosir mor agos yw diwedd Israel.* 4 *Argyoeadi trais a thraha.* 11 *Bygwth newyn gair Duw.*

FEl hyn y dangosodd yr ARGLWYDD i mi, ac wele gawellaid o ffrwythydd hâf.

2 Ac efe a ddywedodd, Beth a weli di, Amos? A mi a ddywedais, Cawellaid o ffrwythydd hâf. Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Daeth y diwedd ar fy mhobl Israel: [a] nid âf heibio iddynt mwyach.

3 Caniadau 'r deml hefyd ‡ a droir yn udo ar y dydd hwnnw, medd yr Arglwydd DDUW: llawer o gelaneddau *a fydd* ym mhob lle; bwrir *hwynt* allan. [b] † yn ddistaw.

4 ¶ Gwrandewch hyn, y sawl ydych [c] yn llyngcu 'r anghenog, i ddifa tlodion y tîr,

5 Gan ddywedyd, Pa bryd yr â 'r ‡ mîs heibio, fel y gwerthom ŷd? a'r [d] Sabboth, fel † y dygom allan y gwenith, [e] gan brinhau 'r Ephah, a helaethu 'r Sicl, ‡ ac anghyfiawnu 'r cloriannau *trwy* dwyll?

6 I [f] brynu 'r tlawd er arian, a'r anghenus er pâr o esgidiau, ac i werthu gwehilion y gwenith?

7 Tyngodd yr ARGLWYDD i [g] ragorfraint Jacob, Diau nid anghofiaf byth yr un o'i gweithredoedd hwynt.

8 Oni chryn y ddaear am hyn? ac [h] oni alara eî holl breswylwyr? cyfyd hefyd i gŷd fel llif, a bwrir hi ymmaith; a hi a foddir, megis *gan* afon yr Aipht.

9 A'r dydd hwnnw, medd yr Arglwydd DDUW, y gwnâf i 'r [i] haul fachludo hanner dydd, a thywyllaf y ddaear *liw* dydd golau.

10 Trôf hefyd eich gwyliau yn alar, a'ch holl ganiadau yn oernad; [k] dygaf sachlîain ar yr holl lwynau, a moelni ar bob pen: a [l] mi a'i gwnâf fel galar *am* unmab, a'i ddiwedd fel dydd chwerw.

11 ¶ Wele, y mae dyddiau 'n dyfod, medd yr Arglwydd DDUW, yr anfonaf newyn i'r tîr, nid newyn am fara, ac nid syched am ddwfr, ond [m] am wrando geiriau 'r ARGLWYDD.

12 A hwy a grwydrant o fôr i fôr, ac a wibiant o'r gogledd hyd y dwyrain, i geisio gair yr ARGLWYDD, ac ni's cânt.

13 Y diwrnod hwnnw y gwyryfon glân a'r meibion jeuainge a ddiffoddant o syched.

14 Y rhai [n] a dyngant i [o] bechod Samaria, ac a ddywedant, Byw yw dy Dduw di, O Dan; a, Byw yw * ffordd [p] Beersheba; hwy a syrthiant, ac ni chodant mwy.

PEN. IX.

1 *Mor sicr fydd y dinystr.* 11 *Adferu Tabernacl Dafydd.*

GWelais yr Arglwydd yn sefyll ar yr allor, ac efe a ddywedodd, Taro gapan y drws, fel y figlo 'r gorsingau; † a thorr hwynt oll yn y pen; minnau a laddaf y rhai olaf o honynt â 'r cleddyf: [a] ni ffŷ ymmaith o honynt a ffô, ac ni ddiangc o honynt a ddiango.

2 [b] Pe cloddient hyd uffern, fy llaw a 'i tynnai hwynt oddi yno; a [c] phe dringent i'r nefoedd, mi a'i disgynnwn hwynt oddi yno:

3 A phe llechent ar ben Carmel, chwiliwn a chymmerwn hwynt oddi yno; a phe ymguddient o'm golwg yngwaelod y môr, oddi yno y gorchymynnaf i 'r sarph eu brathu hwynt.

4 Ac o's ânt i gaethiwed o flaen eu gelynion, [d] oddi yno y gorchymynnaf i 'r cleddyf, ac efe a'i lladd hwynt: a [e] gosodaf fy ngolwg yn eu herbyn, er drwg, ac nid er da *idaynt*.

5 Ac Arglwydd DDUW y lluoedd a gyffwrdd â 'r ddaear, a hi a dawdd; a [f] galara pawb a'r a drîg ynddi, a hi a gyfyd oll fel llifeiriant, ac a foddir megis *gan* afon yr Aipht.

6 Yr hwn a adeilada [g] ei esgynfeydd yn y nefoedd, ac a sylfaenodd ei ‡ fintai ar y ddaear, yr hwn a [h] eilw ddyfroedd y môr, ac a'i tywallt ar wyneb y ddaear; yr ARGLWYDD yw ei enw.

7 Onid *yaych* chwi meibion Israel i mi fel meibion yr Ethiopiaid, medd yr ARGLWYDD? oni ddygais i fynû feibion Israel allan o dîr yr Aipht, a'r [i] Philistiaid o [k] Gaphtor, a'r Syriaid o [l] Gîr?

8 Wele lygaid yr ARGLWYDD ar y deyrnas bechadurus, a [m] mi a 'i difethaf oddi ar wyneb y ddaear: ond ni lwyrddifethaf dŷ Jacob, medd yr ARGLWYDD.

9 Canys wele, myfi a orchymynnaf, ac a † ogrynnaf dŷ Israel, ym mysg yr holl genhedloedd, fel y gogrynnir *yd* mewn gogr; ac ni syrth ‡ y gronyn lleiaf i 'r llawr.

10 Holl bechaduriaid sy mhobl a fyddant feirw gan y cleddyf, [n] y rhai a ddywedant, Ni oddiwes drwg ni, ac ni achub ein blaen.

11 ¶ [o] Y dydd hwnnw y codaf babell Dafydd yr hon a syrthiodd, ac a gauaf ei bylchau, ac a godaf ei hadwyau, ac a 'i hadeiladaf fel yn y dyddiau gynt:

12 [p] Fel y meddianno y rhai y gelwir sy enw arnynt, weddill [q] Edom, a'r holl genhedloedd, medd yr ARGLWYDD, yr hwn a wnâ hyn.

13 Wele [r] 'r dyddiau 'n dyfod, medd yr ARGLWYDD, y goddiwes yr arddwr y medelwr, a sathrydd y grawnwin † yr hauwr hâd; a'r mynyddoedd a ddefnynnant [s] ‡ felysfwin, a'r holl frynniau a doddant.

14 A dychwelaf gaethiwed sy mhobl Israel; a [t] hwy a adeiladant y dinasoedd anghyfannedd, ac a'i preswyliant; a hwy a blannant winllannoedd, ac a yfant o'i gwin; gwnânt hefyd erddi, a bwytânt eu ffrwyth hwynt.

15 Ac mi a'i plannaf hwynt yn eu tîr, ac ni's diwreiddir hwynt mwyach o'i tîr a roddais i iddynt, medd yr ARGLWYDD dy Dduw.

¶ Llyfr

Cyflawn. 32 13.
[1] Edrych Jer. 28. 12. a 29. 21, 25.
[m] Hos. 4. 13.
Medi, 6. P.
[a] Pen. 7. 8.
‡ Heb. *a uaant.*
[b] Pen. 6. 10.
† Heb. *aiſtawa.*
[c] Diar. 30. 14.
‡ Neu, *newydd-loer.*
[d] Neh. 13. 15, 16.
† Heb. *yr agorom*
[e] Mic. 6. 10.
‡ Heb. *a gwyro clorian-nau twyll.*
Hos. 12. 7.
[f] Pen. 2. 6.
[g] Pen. 6. 8.
[h] Pen. 9. 5.
Cyflawn. 32 13.
[i] Job 5. 14.
Esay 59. 9, 10.
Jer. 15. 9.
[k] Es. 15. 2. Jer. 48. 37.
Ezec. 7. 18.
[l] Jer. 6. 26. Zech. 12. 10.
[m] 1 Sam. 3. 1. Pſ. 74. 9.
[n] Hos. 4. 15.
[o] Deut. 9. 21.
* Edrych Act. 9. 2.
[p] 18. 25.
[q] 19. 9, 23.
[r] Pen. 5. 5.
Medi, 7. B.

† Neu, *ac archolla.*
[a] Pen. 2. 14.
[b] Pſ. 139. 8, &c.
[c] Job 20. 6. Jer. 51. 53. Obad. 4.
[d] Deut. 28. 65.
[e] Lef. 17. 10. Jer. 44. 11.
[f] Pen. 8. 8.
[g] Pſ. 104. 3. 13.
‡ Neu, *yſgub.*
[h] Pen. 5. 8.
[i] Jer. 47. 4.
[k] Deut. 2. 23. Jer. 47. 4.
[l] Pen. 1. 5.
[m] Jer. 30. 11. a 31. 35, 36. Obad. 16, 17.
† Heb. *gyhwſanaſ.*
‡ Heb. *graienyn*
[n] Pen. 6. 3.
[o] Act. 15. 16, 17.
[p] Obad. 19.
[q] Num. 24. 18.
[r] Lef. 26. 5.
† Heb. *yr hwn a ddygo 'r hâd allan.*
[s] Joel 3. 18.
‡ Neu, *win newydd.*
[t] Esay 65. 22.

1 *Dinyſtr Edom,* 3 *am eu balchder,* 10 *ac am y cam a wnaethent i Jacob.* 17 *Jechydwriaeth a buddugoliaeth Jacob.*

GWeledigaeth Obadiah. Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW [a] am Edom; [b] Clywſom sôn oddi wrth yr ARGLWYDD, a chennad a hebryngwyd ym myſg y cenhedloedd; codwch, a chyfodwn i ryfela yn ei herbyn hi.

2 Wele, mi a'th wneuthym yn fychan ym myſg y cenhedloedd; dibris iawn wyt.

3 ¶ Balchder dy gâlon a'th dwyllodd: ti yr hwn wyt yn trigo yn holldau 'r graig, *yn* uchel ei drigfa; yr hwn a ddywed yn ei gâlon, Pwy a'm tyn i'r llawr?

4 [c] Ped ymddyrchefit megis yr eryr, a phe rhoit dy nyth ym mhlith yſêr, mi a'th ddiſgynnwn oddi yno, medd yr ARGLWYDD.

5 [d] Pe deuai lladron attat, neu ysbeilwyr nôs, (pa fodd y'th dorrwyd ymmaith?) oni ladrattaſent hwy eu digon? pe daethai cynhullwyr grawnwin attat, [e] oni weddillaſent ‡ rawn?

6 Pa fodd y chwiliwyd Eſau, *ac* y ceiſiwyd ei guddfeydd ef!

7 Yr holl wŷr, y rhai 'r oedd cyfammod rhyngot â hwynt, a'th yrraſant hyd y terfyn; † y gwŷr yr oedd heddwch rhyngot â hwynt, a'th dwyllaſant, *ac* a'th orfuant; *bwyt â'wyr* dy fara a roddaſant archoll danat: nid *oes* dyall ‡ ynddo.

8 [f] Oni ddinyſtriaf y dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y doethion allan o Edom, a'r dyall allan o fynydd Eſau?

9 Dy gedyrn di, Teman, a ofnant; fel y torrer ymmaith bob un o fynydd Eſau trwy laddfa.

10 ¶ [g] Am dy draha *yn erbyn* dy frawd Jacob, gwarth a'th orchuddia, a [h] thi a dorrir ymmaith byth.

11 Y dydd y ſeſaiſt o'r tu arall, y dydd y caethgludodd eſtroniaid ei † olud ef, a myned o ddieithraid i'w byrth ef, a bwrw coelbrennau ar Jeruſalem, tithau heſyd *oeddit* megis un o honynt.

12 ‡ Ond ni ddyleſit ti edrych ar ddydd dy frawd, y dydd y dieithrwyd ef; ac ni ddyleſit lawenychu o achos plant Juda, y dydd y difethwyd hwynt; ac ni ddyleſit † ledu dy ſafn ar ddydd y cyſtudd.

13 Ni ddyleſit ddyfod o fewn porth fy mhobl, yn nydd eu haflwydd; ïe ni ddyleſit edrych ar eu hadfyd yn nydd eu haflwydd; ac ni ddyleſit eſtyn *dy law* ar eu ‡ golud, yn nydd eu difethiad hwynt.

14 Ac ni ddyleſit ſeſyll ar y croesffyrdd, i dorri ymmaith y rhai a ddiangai o hono; ac ni ddyleſit † roi i fynu y gweddill o hono ar ddydd yr adfyd.

15 Canys agos yw dydd yr ARGLWYDD ar yr holl genhedloedd: [i] ſel y gwnaethoſt y gwneir i tithau; dy wobr a ddychwel ar dy ben dy hun.

16 Canys [k] megis yr yſaſoch ar fy mynydd ſanctaidd, *felly* 'r holl genhedloedd a yſant yn waſtad; ïe yfant, a llyngcant, a byddant ïel pe na buaſent.

17 ¶ Ond ar fynydd Sïon [l] y bydd ‡ ymwared, † ac y bydd ſanctaiddrwydd; a thŷ Jacob a berchennogant eu perchennogaeth hwynt.

18 Yna y bydd tŷ Jacob [m] yn dân, a thŷ Joſeph yn fflam, a thŷ Eſau yn ſoſl, a chynneuant ynddynt, a difant hwynt; ac ni bydd *un* gweddill o dŷ Eſau: canys yr ARGLWYDD a'*i* dywedodd.

19 [n] Goreſeyn y deau heſyd fynydd Eſau, a'r gwaſtadedd y Philiſtiaid; a pherchennogant feuſydd Ephraim, a meuſydd Samaria, a Benjamin *a feddianna* Ilead;

20 A chaethglud y llu hwn o blant Iſrael, yr hyn *a fu* eiddo y Canaaneaid, hyd Sarepheth; a chaethion Jeruſalem, ‡ y rhai *ſydd* yn Sepharad, a feddiannant ddinaſoedd y dehau.

21 A [o] gwaredwyr a ddeuant i fynu ar fynydd Sïon, i farnu mynydd Eſau: [p] a'r frenhiniaeth fydd eiddo 'r ARGLWYDD.

‡ Neu, *Nac edrych ar,* &c.
† Heb. *jawrygu.*
‡ Neu, *llu.*
† Neu, *gau.*
[i] Ezec. 35. 15.
[k] Jer. 25. 29. a 49. 12.
[l] Amos 9. 8.
‡ Neu, *rhai diangol.*
† Neu, *a bydd yn ſanctaidd.*
[m] Zech. 12. 6.
[n] Amos 9. 12.
‡ Neu, *a berchennogant yr hyn ſydd yn Sepharad.*
[o] 1 Tim. 4. 16. Jago 5. 20.
[p] Luc 1. 33.

PEN. I.

1 *Danfon Jonah i Nineveh, ac yntau yn ffoi i Darſis.* 4 *A thymmeſtl yn ei gyhuddo ef.* 11 *Ei daflu ef i'r môr,* 17 *a phyſgodyn yn ei lyngcu ef.*

AGair yr ARGLWYDD a ddaeth at [a] ‡ Jonah fâb Amittai, gan ddywedyd,

2 Cyfod, dôs i Nineveh [b] y ddinas fawr, a lleſa yn ei herbyn; canys [c] eu drygioni hwynt a ddyrchafodd ger fy mron.

3 A Jonah [d] a gyfododd i ffoi i Darſis oddi ger bron yr ARGLWYDD, ac eſe a aeth i wared i [e] Joppa, ac a gafodd long yn myned i Darſis, ac a dalodd ei llonglog hi, ac a aeth i wared iddi, i fyned gyd â hwynt i Darſis oddi ger bron yr ARGLWYDD.

4 ¶ Ond yr ARGLWYDD a † gyfododd wynt mawr yn y môr, a bu yn y môr dymmeſtl fawr, ſel ‡ y tybygwyd y drylliai 'r llong.

5 Yna 'r morwyr a ofnaſant, ac a leſaſant bob un a'r ei dduw, a [f] bwriaſant y dodrefn *oedd* yn y llong i'r môr; i ymyſgafnhau o honynt: ond Jonah a aethai i wared i ſtlyſau 'r llong, ac a orweddaſai, ac a gyſgaſai.

6 A meiſtr y llong a ddaeth atto ef, ac a ddywedodd wrtho, Beth *a ddarfu* i ti, gyſgadur? cyfod, galw ar dy Dduw: g ſe allai 'r yſtyr y Duw hwnnw wrthym, fel na'n coller.

7 A dywedaſant bob un wrth ei gyfaill, Deuwch, a bwriwn goelbrennau, fel y gwypom o achos pwy *y mae* 'r drwg hwn arnom. A bwriaſant goelbrennau, a'r coelbren a ſyrthiodd ar Jonah.

8 A dywedaſant wrtho, Attolwg dangos i ni, er mwyn pwy *y mae* i ni y drwg hwn: beth yw dy gelfyddyd di? ac o ba le y daethoſt? pa le yw dy wlâd? ac o ba bobl yr wyt ti?

9 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Hebread *ydwyf* fi, ac ofni 'r wyf fi ARGLWYDD Dduw y neſoedd, yr hwn a wnaeth y môr, a'r ſychdir.

10 A'r gwŷr a ofnaſant *gan* ofn mawr, ac a ddywedaſant wrtho, Pa ham y gwnaethoſt hyn? (canys y dynion a wyddent iddo ffoi oddi ger bron yr ARGLWYDD; o herwydd eſe a ſynegaſai iddynt.)

11 ¶ A

Medi, 7. P.
[a] Eſay 21. 11. a 34. 5. Ezec. 25. 12. Joel 3. 19. Mal. 1. 3.
[b] Jer. 49. 14, &c. Job 20. 6. Jer. 49. 16. a 51. 53. Amos 9. 2.
[c] Jer. 49. 9. Deut. 24. 21. Eſay 17. 6. a 24. 13.
‡ Neu, *lofion.*
† Heb. *gwŷr dy heddwch.*
‡ Neu, *o hono.*
[d] Eſay 29. 14. Jer. 49. 7. Gen. 27. 41. Pſ. 137. 7. Ezec. 25. 12. a 35. 5. Am. 1. 11.
[e] Ezec. 35, 9. Mal. 1. 4.
† Neu, *llu.*
Medi, 8. B.
[a] 2 Bren. 14. 25.
‡ *Jonas.*
Mat. 12. 39.
[b] Gen. 10. 11, 12. Pen. 3. 3.
[c] Gen. 18. 20. Ezra 9. 6. Dad. 18. 5.
[d] Pen. 4. 2.
[e] Joſ. 19. 46. 2 Cron. 2. 16. Act. 9. 36.
[f] Heb. *fwriodd allan.* ‡ Heb. *yr amcanodd y llong ddryllio.*
[g] Joel 2. 14.
[f] Eſay 27. 18, 19.

11 ¶ A dywedaſant wrtho, Beth a wnawn i ti, fel y goſtego 'r môr oddi wrthym? (canys † gweithio 'r oedd y môr, a therfysgu.)

† Heb. *myned.*

12 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Cymerwch fi, a bwriwch fi i'r môr; a 'r môr a oſtega i chwi; canys gwn mai o'm hachos i *y mae* y dymmeſtl ſawr hon arnoch chwi.

† Heb. *gloadaſant.*

13 Er hyny gwŷr a † rwyſaſant i'w dychwelyd i dîr; ond ni's gallent: am fod y môr yn gweithio, ac yn terfysgu yn eu herbyn hwy.

14 Lleſaſant gan hynny ar yr ARGLWYDD, a dywedaſant, Attolwg, ARGLWYDD, attolwg, na ddiſether ni am einioes y gŵr hwn, ac na ddyro i'n herbyn waed gwirion: canys ti, O ARGLWYDD, a wnaethoſt fel y gwelaiſt yn dda.

‡ Heb. *Jaſoad.*

15 Yna y cymmeraſant Jonah, ac a'i bwriaſant ef i'r môr: a † pheidiodd y môr â'i gyffro.

[h] Mat. 12. 40. a 16. 4. Luc 11. 30.

16 A'r gŵr a ofnaſant yr ARGLWYDD ag ofn mawr, ac a aberthaſant aberth i'r ARGLWYDD, *ac a* addunaſant addunedau.

† Heb. *yn ymyſgaroead.*

17 ¶ A'r ARGLWYDD a ddarparaſai byſgodyn mawr i lyngcu Jonah. A [h] Jonah a fu † ym mol y pyſgodyn dri diwrnod a thair nôs.

PEN. II.

1 Gweddi Jonah: 10 A'i wared ef o fol y pyſgodyn.

Medi, 8. P.

A Jonaha weddîodd ar yr ARGLWYDD ei Dduw o fol y pyſgodyn,

† Neu, *o herwydd fy ing.*

2 Ac a ddywedodd, † O'm hing [a] y gelwais ar yr ARGLWYDD, ac efe a'm hattebodd; o ſol ‡ uffern y gwaeddais, *a* chlywaiſt fy llêf.

[a] Pſal. 120. 1.

‡ Neu, *y bcod.*

3 Ti a'm bwriaiſt i'r dyfnder, i † ganol y môr; a'r llanw a'm hamgylchodd: [b] dy holl donnau a'th liſeiriaint a aethant droſof.

† Heb. *galon.*

[b] Pſ. 42. 7.

4 A minnau a ddywedais, [c] Bwriwyd fi o wŷdd dy lygaid; er hynny mi a edrychaf etto tu a'th Deml ſanctaidd.

[c] Pſ. 31. 22.

5 [d] Y dyfroedd a'm hamgylchaſant hyd yr enaid, y dyfnder a ddaeth o'm hamgylch, ymglymmodd ‡ yr heſg am fy mhen.

[d] Pſ. 69. 1. Galar. 3. 54.

‡ Neu, *gwmmon.*

6 Diſgynnais i † odrau 'r mynyddoedd; y ddaear a'i throſolion *oedd* o'm hamgylch yn dragywydd: etto ti a ddyrcheſaiſt fy einioes ‡ o'r ffôs, O ARGLWYDD fy Nuw.

† Heb. *dorriadau*

‡ Neu, *o lygredigaeth.*

7 Pan lewygodd ſy enaid ynnof, coſiais yr ARGLWYDD; a'm gweddi a ddaeth i mewn attat i'th Deml ſanctaidd.

[e] Pſ. 31. 6.

† Neu, *celwyddog*

8 Y neb [e] a gadwant oferedd † celwydd, a wrthodant eu trugaredd eu hun.

[f] Pſal. 50. 14, 23. a 116. 17. Hoſ. 14. 2. Heb. 13. 15.

9 A minnau mewn llais [f] clodforedd a aberthafi ti, talaf yr hyn a addunedais: [g] jechydwriaeth *ſydd* eiddo 'r ARGLWYDD.

[g] Pſ. 3. 8.

10 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth y pyſgodyn, ac efe a fwriodd Jonah ar y tir ſych.

PEN. III.

1 Danfon Jonah yr ail waith, ac yntau yn pregethu i'r Nineſeaid. 5 Ar eu hedifeirwch hwy, 10 y mae Duw yntau yn edifarhau.

A hon hefyd.

A Gair yr ARGLWYDD a ddaeth yr ail waith at Jonah, gan ddywedyd,

2 Cyfod, dôs i Nineveh y ddinas fawr, a phregetha iddi y bregeth a leſa i'w wrthyt.

† Heb. *ddinas fawr i Dduw.* Felly Gen. 30. 8. Pſ. 36. 7. a 80. 11.

3 A Jonah a gyfododd, ac a aeth i Nineveh, yn ôl gair yr ARGLWYDD. A Nineveh oedd † ddinas fawr jawn, o daith tri diwrnod.

4 A Jonah a ddechreuodd fyned i'r ddinas daith un diwrnod, ac [a] efe a leſodd, ac a ddywedodd, Deugain niwrnod *fydd* etto, a Nineveh a gwympir.

[a] Edrych Deut. 18. 22.

5 ¶ A [b] gwŷr Nineveh a gredaſant i Dduw, ac a gyhoeddaſant ympryd, ac a wiſgaſant ſachliain, o'r mwyaf hyd y lleiaf o honynt.

[b] Mat. 12. 41. Luc 11. 32.

6 Canys gair a ddaeth at frenin Nineveh, ac efe a gyſododd o'i frenhinſaingc, ac a ddioſgodd oddi am dano ei frenhinwiſg, ac a roddes am dano lïain ſâch, ac [c] a eiſteddodd mewn lludw.

[c] Job 2. 8.

7 Ac efe a barodd gyhoeddi, a dywedyd trwy Nineveh (trwy orchymyn y brenin a'i ‡ bendefigion,) gan ddywedyd, Dŷn, ac anifail, eidion, a dafad, na phroſant ddim, na phorant, ac nac yſant ddwfr.

3197.

‡ Heb. *wŷr mawr.*

8 Gwiſger dŷn ac anifail â ſachlen, a galwant ar Dduw yn lew; ïe dychwelant bob un oddi wrth ei ffordd ddrygionus, ac oddi wrth [d] y trawſder *ſydd* yn eu dwylaw.

[d] Eſay 59. 6.

9 [e] Pwy a wŷr a dry Duw, ac ediſarhau, a throi oddi wrth angerdd ei ddig, ſel na ddiſether ni?

[e] Joel 2. 14.

10 ¶ A gwelodd Duw eu gweithredoedd hwynt, droi o honynt o'i ffyrdd drygionus; ac [f] ediſarhaodd Duw am y drwg a ddywedaſai y gwnai iddynt, ac ni's gwnaeth.

[f] Jer. 18. 8. Amos 7. 3, 6.

PEN. IV.

1 Jonah yn anfodlon i drugaredd Duw, 4 ac yn cael ei geryddu dan vith pren Cicaion.

Medi, 9. B.

A Bu ddrwg jawn gan Jonah *hyn*, ac efe a ddigiodd yn fawr.

2 Ac efe a weddîodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Attolwg it', ARGLWYDD, oni ddywedais i hyn pan oeddwn etto yn fy ngwlâd? am hynny [a] 'r achubais flaen i ffoi i Darſis, am y gwyddwn dy *fod* di yn Dduw [b] graſlawn, a thrugarog, hwyrfrydig i ddîg, aml o drugaredd, ac ediſeiriol am ddrwg.

[a] Pen. 1. 3.

[b] Eciod. 34. 6. Pſal. 86. 5. Joel 2. 13.

3 [c] Am hynny yn awr, O ARGLWYDD, cymmer attolwg fy einioes oddi wrthyf; canys [d] gwell i mi farw nâ byw.

[c] 1 Bren. 19. 4.

[d] Ad. 8.

4 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd, ‡ Ai da yw 'r gwaith ymddigio o honot?

‡ Neu, *wyt ti yn ddaig jawn?*

5 A Jonah a aeth allan o'r ddinas, ac a eiſteddodd o'r tu dwyrain i'r ddinas, ac a wnaeth yno gaban iddo ei hun, ac a eiſteddodd dano yn y cyſgod, hyd oni welai beth a fyddai yn y ddinas.

† Palm Criſt.

6 A'r ARGLWYDD Dduw a ddarparodd † Gicaion, ac a wnaeth *iddo* dyfu dros Jonah, i ſod yn gyſgod uwch ei ben ef, i'w wareduef o'i ofid: a bu Jonah lawen jawn am y ‖ Cicaion.

‖ Palm Criſt.

7 A'r Arglwydd a barodd [e] bryf ar godiad y wawr drannoeth, ac efe a darawodd y ‡ Cicaion, ac yntef a wywodd.

‡ Palm Criſt.

8 A phan gododd haul, bu i Dduw ddarparu † poethwynt y dwyrain; a'r haul a darawodd ar ben Jonah fel y llewygodd, ac y deiſyfiodd farw o'i einioes, ac a ddywedodd, [e] Gwell i mi farw nâ byw.

† Neu, *dwyreinwynt diſtaw.*

[e] Ad. 3.

9 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Jonah, ‡ Ai da yw 'r gwaith ymddigio o honot am y † Cicaion? Ac efe a ddywedodd, ‡ Da yw i mi ymddigio hyd angau.

‡ Neu, *wyt ti yn ddaig jawn?*

† Palm Criſt.

10 A'r ARGLWYDD a ddywedodd, Ti a † doſturiaiſt wrth y Cicaion ni lafuriaiſt wrtho, ac ni's peraiſt iddo dyfu: ‡ mewn noſwaith y bu, ac mewn noſwaith y darfu.

‡ Neu, *yr wyf yn ddaig jawn hyd angau.*

† Neu, *arbedaiſt y Cicaion.*

11 Ac oni arbedwn i Nineveh y ddinas fawr, yr hon y mae ynddi fwy nâ deuddeng myrdd o ddynion, y rhai ni wyddant *ragor* rhwng eu llaw ddehau a'i llaw aſſwy, ac anifeiliaid lawer?

‡ Heb. *mâb noſwaith oedd.*

¶ Llyfr

PEN. I.

1 Michah yn dangos aigoſaint Duw yn erbyn Jacob, am eu gau-ddwiaeth; 10 Ac yn annog i alaru.

GAir yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at [a] Fichah y Moraſthiad yn nyddiau Jotham, Ahaz, *a* Hezeciah brenhinoedd Juda; [b] yr hwn *a* welodd efe am Samaria, a Jeruſalem.

2 Gwrandewch, bobl † oll; [c] clyw dithau y ddaear ‡ ac ſydd ynddi; a bydded yr Arglwydd DDUW yn dyſt i'ch erbyn, yr Arglwydd o'i Deml ſanctaidd.

3 Canys [d] wele 'r ARGLWYDD yn dyfod o'i [e] le, efe heſyd a ddiſgyn, ac [f] a ſathr ar uchelderau y ddaear.

4 [g] A'r mynyddoedd a doddant tano ef, a'r glynnoedd a ymholldant fel cŵyr o flaen y tân, *ac* fel y dyfroedd a dywelldir ar y goriwared.

5 Hyn i gŷd *ydd* am anwiredd Jacob, ac am bechodau tŷ Iſrael. Beth *yw* anwiredd Jacob? onid Samaria? Pa rai yw uchelleoedd Juda? onid Jeruſalem?

6 Am hynny [h] y goſodaf Samaria yn garneddfaes *dda* i blannu gwinllan, a gwnâf i'w cherrig dreiglo i'r dyffryn, a datguddiaf ei ſylfeini.

7 A'i holl ddelwau cerfiedig a gurir yn ddarylliau, a'i holl wobrau a loſgir yn tân, a'i holl eulynnod a oſodaſ yn anrheithiedig: [i] herwydd o wobr puttain y caſglodd hi *hwynt*, ac yn wobr puttain y dychwelant.

8 O herwydd hyn, [j] galaraf, ac udaf; [k] cerddaf yn noeth ac yn llwm: gwnâf alar [l] fel dreigiau, a gofid fel † cywion y dylluan.

9 O herwydd dolurus yw ‡ ei harcholl: canys daeth hyd at Juda; daeth hyd borth fy mhobl, hyd Jeruſalem.

10 ¶ [m] Na fynegwch *hyn* yng Ngath, gan wylo na wylwch ddim: [n] ymdreigla mewn llwch yn nhŷ † Aphrah.

11 Dôs heibio, ‡ preſwylferch Saphir, yn [o] noeth dy warth: ni ddaeth preſwylferch † Saanan allan yngalar ‡ Beth-eſel, efe a dderbyn gennwch ei ſefyllfan.

12 Canys trigferch Maroth a † ddiſgwiliodd yn ddyfal am ddaioni; eithr [p] drwg a ddiſgynnodd oddi wrth yr ARGLWYDD hyd at borth Jeruſalem.

13 Preſwylferch Lachis, rhwym y cerbyd wrth y buanfarch: dechreuad pechod yw hi i ferch Sïon canys ynnot ti y caſwyd anwireddau Iſrael.

14 Am hynny y rhoddi anrhegion ‡ i Foreſeth Gath: tai † Achzib *a ſyddant* yn gelwydd i frenhinoedd Iſrael.

15 Etto mi a ddygaf etifedd i ti, preſwylferch Mareſah; ‡ daw hyd Adulam, gogoniant Iſrael.

16 [q] Ymfoela, ac ymeillia am dy blant moethus: helaetha dy foelder fel eryr; canys caethgludwyd hwynt oddi wrthyt.

GWae [a] a ddychymygo anwiredd, ac [b] a wnelo ddrygioni ar eu gwelyau: pan oleuo 'r boreu y gwnânt hyn; am ei fod ar eu dwylaw.

2 [c] Meuſydd a chwennychant hefyd, ac a ddygant trwy drais; a theiau, ac a'i dygant ‡ gorthrymmant heſyd ŵr a'i dŷ, dŷn a'i etifeddiaeth.

3 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele yn erbyn y teulu hwn y dychymmygais ddrwg, yr hwn ni thynnwch eich gyddfau o hono, ac ni rodiwch yn ſalch; canys amſer drygſyd yw.

4 ¶ Yn y dydd hwnnw y cyfyd *un* ddammeg am danoch chwi, ac a alara † alar gofidus, gan ddywedyd, Dinyſtriwyd ni yn llwyr: [d] newidiodd ran fy mhobl: pa ſodd y dug ef oddi arnaf? ‡ gan droi ymmaith, eſe a rannodd ein meuſydd.

5 Am hynny ni bydd i ti [e] a fwrio reffyn coelbren ynghynnulleidfa 'r ARGLWYDD.

6 [f] Na † phrophwydwch ‡ *meddant wrth y rhai* a brophwydant: ond ni phrophwydant iddynt na dderbyniont gywilydd.

7 ¶ Oh yr hon a elwir tŷ Jacob, a † fyrhäwyd Yſbryd yr ARGLWYDD? ai dymma ei weithredoedd ef? oni wnâ fy ngeiriau lês i'r neb a rodio yn uniawn?

8 Yr *rhai oedd* fy mhobl ddoe, a godaſant yn elyn: dïoſgwch y dilledyn † gyd â'r wiſg, oddi am y rhai a ânt heibio yn ddïofal, *fel* rhai yn dychwelyd o ryfel.

9 Gwragedd fy mhobl a fwriaſoch allan o dŷ eu hyfrydwch; a dygaſoch oddi ar eu plant hwy fy harddwch byth.

10 Codwch, ac ewch ymmaith; canys nid dymma eich gorphwyſfa: am ei halogi y dinyſtria hi *chwi* â dinyſtr toſt.

11 O's un † yn rhodio yn yr ysbryd a chelwydd a ddywed yn gelwyddog, Prophwydaf it' am wîn a dïod gadarn, efe a gaiff fod yn brophwyd i'r bobl hyn.

12 ¶ Gan gaſglu y'th gaſglaf, Jacob oll: gan gynnull cynhullaf weddill Iſrael; goſodaf hwynt ynghŷd fel defaid Boſrah, fel y praidd ynghanol eu corlan: tryſtiant rhag *amled* dŷn.

13 Daw y rhwygydd i fynu o'i blaen hwynt; rhwygaſant, a thramwyaſant trwy 'r porth, ac aethant allan trwyddo, a thramwya eu brenin o'i blaen; a'r ARGLWYDD ar eu pennau hwynt.

PEN. III.

1 Creulondeb y tywyſogion. 5 Ffalſedd y prophwydi. 8 A dioſalwch pobun o'r ddau.

DYwedais heſyd, Gwrandewch attolwg pennaethiaid Jacob, a thywyſogion tŷ Iſrael; [a] Onid i chwi y *perthyn* gwybod barn?

2 Y rhai ydych yn casäu 'r da, ac yn hoffi 'r drwg, gan flingo eu croen oddi am danynt, a'i cîg oddi wrth eu heſgyrn.

3 Y rhai heſyd [b] a fwytânt gîg fy mhobl, a'i croen a flingant oddi am danynt, a'i heſgyrn a ddrylliant ac a ſriwant megis i'r crochan, ac [c] fel cîg yn y badell.

4 Yna [d] y llefant ar yr ARGLWYDD, ac ni's ettyb hwynt; efe a guddia ei wyneb oddi wrthynt y pryd hwnnw, fel y buant ddrwg yn eu gweithredoedd.

5 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD [e] am y prophwydi ſydd yn cyfeiliorni fy mhobl, [f] y rhai a frathant â'i dannedd, ac a leſant, Heddwch: [g] a'r neb ni roddo yn eu pennau hwynt, darpurant ryfel yn ei erbyn.

6 [h] Am

Medi, 9.
9.
3300.
3250.
[a] *Jer. 26. 18.*
Amos 1. 1.
[b] *Heb. hwynt oll.*
[c] *Deut. 32. 1.*
Eſay 1. 2.
‡ *Heb. o'i chyfrwnder.*
[d] *Eſay 26. 21.*
[e] *Pſal. 115. 3.*
[f] *Deut. 32. 13. a 33. 29.*
Amos 4. 13.
[g] *Pſal. 97. 5. Eſay 64. 1, 2. Amos 9. 5. Hab. 3. 6, 10.*
[h] *Pen. 3. 12.*
[i] *Eſay 21. 3. a 22. 4. Jer. 4. 19.*
[j] *Eſay 20. 2, 3.*
[k] *Job 30. 29.*
[l] *Pſ. 102. 6.*
† *Heb. merched.*
‡ *Neu, o'i harchollion.*
[m] *2 Sam. 1. 20.*
[n] *Jer. 6. 26.*
† *Sef, llwch.*
‡ *Neu, yn hou a preſwyliwn neg.*
[o] *Eſay 20. 4. a 47. 2, 3. Jer. 13. 22.*
† *Neu, y ddïadellwlad.* ‡ *Neu, lle agos.* † *Neu, fu drwg ganghi.*
[p] *Amos 3. 6.* ‡ *Neu, am.* † *Sef, celwydd.*
‡ *Neu, daw gogoniant Iſrael hyd Adulam.*
[q] *Job. 1. 20. Jer. 47. 5.*

Medi, 10. 8.
[a] *Hoſ. 7. 6.*
[b] *Pſal. 36. 4.*
[c] *Eſay 5. 8.*
‡ *Neu, trwyllant.*
† *Heb. alar-galarau.*
[d] *Pen. 1. 15.*
‡ *Neu, yn lle addeſeru.*
[e] *Deut. 32. 8, 9.*
[f] *Eſay 30. 10. Amos 7. 16.*
† *Heb. ddefnyn-nwch, &c.*
Ezec. 21. 2.
‡ *Neu, fel y prophwydant hwy.*
† *Neu, gyfyngwyd.*
‡ *Heb. gyferbyn i'r wiſg.*
† *Neu, a rodia gyd â'r gwynt, ac a ddywed gelwydd yn gelwyddog, gan ddywedyd, prophwydaf, &c.*

Medi, 10. P.
[a] *Jer. 5. 4, 5.*
[b] *Pſ. 14. 4.*
[c] *Ezec. 11. 7.*
[d] *Pſ. 18. 41 Diar. 1. 28. Ezec. 8. 18. Zech. 7. 13.*
[e] *Eſay 56. 10, 11. Ezec. 22. 25. Pen. 2. 11 Mat. 7. 15.*
[f] *Ezec. 13. 18, 19.*

b Esay 8. 20, 22. Ezec. 13. 23. Zech. 13. 4.

† Heb. *odaswrth weledigaeth.*

‡ Heb. *oddiwrth ddewinio.*

† Heb. *gwesus uchaf.*

i Esay 58. 1.

k Jer. 22. 13.

l Ezec. 22. 27. Zeph. 3. 3.

m Esay 1. 23. 3291. Cyflawn. 3418. Hos. 4. 18.

Pen. 7. 3. 18. Pen.

6 b Am hynny *y bydd* nôs i chwi † sel na chaffoch weledigaeth, a thywyllwch i chwi ‡ sel na chaffoch ddewiniaeth; yr haul hefyd a fachluda ar y prophwydi, a'r dydd a ddua arnynt.

7 Yna y gweledyddion a gywilyddiant, a'r dewiniaid a wradwyddir, ïe pawb o honynt a gauant ar eu † genau; am na *rydd* Duw atteb.

8 ¶ Ond yn ddïau llawn wyf fi o rym gan Ysbryd yr ARGLWYDD, ac o farn a nerth, i i ddangos ei anwiredd i Jacob, a'i bechod i Israel.

9 Gwrandewch hyn attolwg pennaethiaid tŷ Iacob, a thywysogion tŷ Israel; y rhai ſy ffiaidd ganddynt farn, ac yn gwyro pob uniondeb.

10 k Adeiladu Sïon y maent l â gwaed, a Jerusalem ag anwiredd.

11 m Ei phennaethiaid a roddant farn er gwobr, a'i hoffeiriaid a ddyſgant er cyflog, a'r prophwydi a ddewiniant er arian: n etto wrth yr ARGLWYDD yr ymgynhaliant, gan ddywedyd, Onid yw 'r ARGLWYDD i'n plith? ni ddaw drwg arnom.

12 Am hynny o o'ch achos chwi 'r erddir Sïon *fel* maes, a Jerusalem a ſydd yn garneddau, a mynydd y tŷ fel uchel-leoedd y goedwig.

Pen. 7. 3. 18. Pen.

n Esay 48. 2. Rhuf. 2. 17. o Jer. 26. 1. 6.

PEN. IV.

Medi, 11 B.

1 *Gogoniant,* 3 *heddwch,* 8 *teyrnas,* 11 *a buddugoliaeth yr Eglwys.*

a Esay 2. 2, &c. Ezec. 17. 22, 23.

A Bydd a yn niwedd y dyddiau i ſynydd tŷ 'r ARGLWYDD ſod wedi ei ſicrhâu yn mhen y mynyddoedd; ac efe a ddyrchefir goruwch y brynniau; a phobloedd a ddylifant atto.

2 A chenhedloedd lawer a ânt, ac a ddywedant, Deuwch, ac awn i ſynu i ſynydd yr ARGLWYDD, ac i dŷ Dduw Jacob, ac efe a ddyſg i ni ei ffyrdd, ac yn ei lwybrau y rhodiwn: canys y gyfraith a â allan o Sïon, a gair yr ARGLWYDD o Jerusalem.

3 ¶ Ac efe a farna rhwng pobloedd lawer, ac a gerydda genhedloedd cryfion hyd ym mhell; a b thorrant eu oleddyfau yn ſychau, a'i gwaywffyn yn † bladuriau: ac ni chyfyd cenedl gleddyf yn erbyn cenedl, ac ni ddyſgant ryfel mwyach.

b Joel 3. 10. † Neu, *grymmanau.*

4 Ond c eiſteddant bob un dan ei winwydden, a than ei ffigysbren, heb neb i'w dychrynu; canys genau ARGLWYDD y lluoedd a'i llefarodd.

c 1 Bren. 4. 25. Zech. 3. 10.

5 Canys d yr holl bobloedd a rodiant bob un yn enw ei Dduw ei hun, a e ninnau a rodiwn yn enw 'r ARGLWYDD ein Duw byth ac yn dragywydd.

d Jer. 2. 11. e Zech. 10. 12.

6 Yn y dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD, f y caſglaf y gloff, ac y cynhullaf yr hon a yrrwyd allan, a'r hon a ddrygais.

f Ezec. 34. 16. Zeph. 3. 19.

7 A gwnâf y gloff yn weddill, a'r hon a daflwyd ym mhell yn genedl gref; g a'r ARGLWYDD a deyrnaſa arnynt ym mynydd Sïon, o hyn allan byth.

g Dan. 7. 14. Luc 1. 33.

8 ¶ A thithau tŵr y praidd, caſtell merch Sïon, hyd attat y daw, ïe y daw 'r arglwyddïaeth bennaf, y deyrnas i ferch Jerusalem.

9 Pa ham gan hynny y gweiddi waedd? h onid *oes* ynnot frenin? a ddarfu am dy gynghorydd? canys gwewyr

h Jer. 8. 19.

a'th gymmerodd megis gwraig yn eſgor.

10 Ymofidia a griddfana, merch Sïon, fel gwraig yn eſgor: o herwydd yr awr hon yr ei di allan o'r ddinas, a thrigi yn y maes; ti a ei hyd Fabilon: yno y'th waredir; yno 'r achub yr ARGLWYDD di o law dy elynion.

11 ¶ Yr awr hon hefyd llawer o genhedloedd a ymgaſglaſant i'th erbyn, gan ddywedyd, Haloger hi, a gweled ein llygaid *hynny* ar Sïon.

12 Ond ni wyddant hwy feddyliau 'r ARGLWYDD, ac ni ddyallant ei gyngor eſ: canys eſe a'i caſgl hwynt fel ysgubau i'r llawrdyrnu.

13 Cyfod, merch Sïon, a i dyrna; canys gwnâf dy gorn yn haiarn, a'th garnau yn brês; a thi a ddrylli bobloedd lawer; a chyſlegraf i'r ARGLWYDD eu helw hwynt, a'i golud i k ARGLWYDD yr holl ddaear.

i Esay 41. 15, 16.

k Zech. 4. 14. a 6. 5.

PEN. V.

Medi, 11. P.

1 *Genedigaeth Crist,* 4 *a'i frenhiniaeth,* 8 *a'i fuddugoliaeth.*

YR awr hon ymfyddina, merch y fyddin; goſododdgynllwyn i'n herbyn: tarawant farnwr Israel â gwialen ar *ei* gern.

2 A thithau a Bethlehem Ephratah, er *dy* fod yn ſechan ym mhlith miloedd Juda, *etto* o honot ti y daw allan i mi, *un* i fod yn llywydd yn Israel; yr hwn yr oedd ei fynediad allan o'r dechreuad, er dyddiau tragywyddoldeb.

a Mat. 2. 6. Job 7. 42. Cyflawn. 4000.

3 Am hynny y rhydd eſe hwynt *i fynu* hyd yr amſer y darffo i'r hon a eſgoro eſgor: yna gweddill ei frodyr eſ a ddychwelant at feibion Israel.

4 ¶ Ac efe a ſaif, ac a † bortha â nerth yr ARGLWYDD, yn ardderchowgrwydd enw 'r ARGLWYDD ei Dduw; a hwy a drigant: canys yr awr hon eſe a fawrhëir hyd eithafoedd y ddaear.

† Neu, *ymwo-draetha.*

5 A hwn fydd yr heddwch pan ddêl yr Aſſyriad i'n tir ni: a phan ſathro o fewn ein palaſau, yna cyfodwn yn ei erbyn ſaith fugail, ac wyth ‡ o'r dynion pennaf.

‡ Heb. *o bennaethiaid dynion.*

6 A hwy a † ddinyſtriant dîr Aſſyria â'r cleddyf, a thîr Nimrod ‡ â'i gleddyfau noethion ei hun: ac eſe a'n hachub rhag yr Aſſyriad, pan ddêl i'n tîr, a phan ſathro o fewn ein terfynau.

† Heb. *yſſant.* ‡ Neu, *yn ei byrth.*

7 A bydd gweddill Jacob ynghanol llawer o bobl, fel y gwlîth oddi wrth yr ARGLWYDD, megis cawodydd ar y gwelltglas, yr hwn nid erys ar ddŷn, ac ni ddiſgwil wrth feibion dynion.

8 ¶ A gweddill Jacob a fydd ym myſg y cenhedloedd, ynghanol pobl lawer, fel llew ym myſg bwyſtfilod y goedwig, ac fel cenew llew ym mhlith y diadellau † defaid; yr hwn pan êl trwodd a ſathr, ac a 'ſglyfaetha, ac ni *bydd* achubydd.

† Neu, *geisfr.*

9 Dy law a ddyrchefir yn erbyn dy wrthwynebwyr; a'th holl elynion a dorrir ymmaith.

10 b A bydd y dwthwn hwnnw, medd yr ARGLWYDD, i mi dorri ymmaith dy feirch o'th ganol di, a dinyſtrio dy gerbydau:

b Zech. 9. 10.

11 Torraf hefyd i lawr ddinaſoedd dy wlâd, a dymchwelaf dy holl amddiffynfeydd:

12 A thorraf ymmaith o'th law y ſwynion, ac ni bydd it' ddewiniaid:

13 Torraf

13 Torraf hefyd i lawr dy hanlau cerfiedig, a'th † ddelwau o'th blith: ac ni cheri ymgrymmu mwyach i weithredoedd dy ddwylaw dy hun:

14 Diwreiddiaf dy lwyni o'th ganol hefyd: a dinyſtriat dy ‡ ddinaſoedd.

15 Ac mewn dig a llid y gwnâf ar y cenhedloedd y fâth ddîaledd ag na chlywſant.

PEN. VI.

1 *Ymrafael Duw o herwydd angharedigrwydd,* 6 *ac anwybodaeth,* 10 *ac anghyfiawnder,* 16 *a delwaddoliaeth ei bobl.*

GWrandewch attolwg y perh a ddywed yr ARGLWYDD; Cyſod, ymddadleu † â'r [a] mynyddoedd, a chlywed y brynniau dy lais.

2 [b] Gwrandewch y mynyddoedd, a chedyrn ſylſeini 'r ddaear, gwyn yr ARGLWYDD; canys [c] y *mae* cwyn rhwng yr ARGLWYDD a'i bobl, ac efe a ymddadleu ag Iſrael.

3 Fy mhobl, [d] beth a wneuthym i ti? ac ym mha beth y'th flinais? tyſtiolaetha i'm herbyn.

4 Canys [e] mi a'th ddygais o dîr yr Aiphtr, ac a'th ryddheais o dŷ 'r caethiwed, ac a anfonais o'th flaen Moſes, Aaron a Miriam.

5 Fy mhobl, cofia attolwg beth a fwriadodd [f] Balac brenin Moab, a pha atteb a roddes Balaam mâb Beor iddo, o [g] Sittim hyd Ilgal, fel y galloch wybod cyfiawnder yr ARGLWYDD.

6 ¶ A pha beth y deuaf ger bron yr ARGLWYDD, *ac* yr ymgrymmaf ger bron yr uchel Dduw? a ddeuaf ſi ger ei fron ef â phoethoffrymmau, ac â ‡ dyniewid?

7 [h] A fodlonir yr ARGLWYDD â miloedd o fyheryn, *neu* â myrddiwn o ffrydiau olew? a roddaf ſi fy nghynta fanedig *aros* fy anwiredd? ffrwyth † fy nghrôth *aros* bechod fy enaid?

8 Dangoſodd efe it', ddŷn, beth *ſydd* dda: a [i] pha beth a gais yr ARGLWYDD gennyt, ond [k] gwneuthur barn, a hoffi trugaredd, ac ymoſtwng i rodio gyd â'th Dduw?

9 Llef yr ARGLWYDD a lefa ar y ddinas, ‡ a'r doeth a wêl dy enw: gwrandewch y wialen, a phwy a'i hordeiniodd.

10 ¶ A oes † etto dryſorau anwiredd o fewn tŷ y gŵr anwir, ‡ a'r meſur prin, [l] peth ffiaidd?

11 A † gyſrifwn yn lân *un* â [m] chlorianau anwir, ac â chôd o gerrig twyllodrus?

12 Canys y mae ei chyfoethogion yn llawn trais, a'i thrigolion a ddywedaſant gelwydd; [n] a'i tafod *ydd* dwyllodrus yn eu genau.

13 A minnau hefyd a'th glwyſaf wrth dy daro, wrth *dy* anrheithio am dy bechodau.

14 [o] Ti a ſwyti, ac ni'th ddigonir; a'th oſtyngiad *ydd* yn dy ganol dy hun; ti a ymafli, ac nid achubi; a'r hyn a achubech a roddaf i'r cleddyf.

15 Ti a [p] hau, ond ni fedi; ti a ſethri 'r oliwydd, ond nid ymiri ag olew; a gwîn newydd, ond nid yfi win.

16 ¶ ‡ Cadw 'r ydys ddeddfau [q] Omri, a holl weithredoedd † Ahab, a rhodio 'r ydych yn eu cynghorion; fel y'th wnawn yn † anghyfannedd, a'i thrigolion i'w hwttio: am hynny y dygwch warth fy mhobl.

PEN. VII.

1 *Yr Eglwys yn cwyno leied yw o rifedi,* 3 *mor gyffredin yw llygredigaeth,* 5 *ac yn rhoi ei goglud a'i hyder, nid ar ddŷn, ond ar Dduw:* 14 *A Duw yn ei chyffuro hi trwy addewidion;* 16 *a thrwy wraadwyddo ei gelynion;* 18 *a thrwy ei drugareddau.*

GWae fi! canys ydwyf fel † caſgliadau ffrwythydd hâf, fel llofſion grawnwin y cynhauaf gwin; nid *oes* ſwp o rawn i'w bwyta; fy enaid a flyſiodd [a] yr addfed ffrwyth cyntaf.

2 [b] Darfu am y ‡ duwiol oddi ar y ddaear, ac nid *oes* un uniawn ym mhlith dynion; cynllwyn y maent oll am waed; pob un ſydd yn hela ei frawd â rhwyd.

3 ¶ I wneuthur drygioni â'r ddwy ddwylaw yn egnïol, [c] y tywyſog a ofyn, [d] a'r barnwr am wobr; a'r *hwn ſydd* fawr a ddywed † lygredigaeth ei feddwl: felly y plethant ef.

4 Y gorau o honynt [e] *ſydd* fel mieren, yr unionaf *yn arwach* na chae drain; dydd dy wilwyr, a'th ofwy ſydd yn dyfod: bellach y bydd eu penbleth hwynt.

5 ¶ [f] Na chredwch i gyfaill, nac ymddiriedwch i dywyſog: cadw ddrws dy enau rhag yr hon a orwedd yn dy ſynwes.

6 Canys [g] mâb a amharcha ei dâd, y ferch a gyfyd yn erbyn ei mam; a'r waudd yn erbyn ei chwegr: a gelynion gŵr yw dynion ei dŷ.

7 Am hynny mi a edrychaf ar yr ARGLWYDD, diſgwiliaf wrth Dduw fy jechydwriaeth: fy Nuw a'm gwrendy.

8 [h] Na lawenycha i'm herbyn, fy nge-lynes: pan ſyrthiwyf, cyfodaf; pan eiſtedd-wyf mewn tywyllwch, yr ARGLWYDD a lewyrcha i mi.

9 Dioddefaf ddîg yr ARGLWYDD, canys pechais i'w erbyn; hyd oni ddadleuo ſy nghŵyn, a gwneuthur i mi farn: efe a'm dwg allan i'r goleuad, a mi a welaf ei gyfiawnder ef.

10 ‡ A'm gelynes a gaiff weled, a chywilydd a'i gorchuddia hi; yr hon a ddywedodd wrthyſ, [i] Mae 'r ARGLWYDD dy Dduw? ſy llygaid a'i gwelant hi; bellach y bydd hi yn ſathrfa, megis tom yr heolydd.

11 Y dydd yr adeiledir dy [k] furiau, y dydd hwnnw yr ymbellhâ 'r ddeddf.

12 Y dydd hwnnw [l] y daw efe hyd atat o Aſſyria, † ac o'r dinaſoedd cedyrn, ac o'r cadernid hyd yr aſon, ac o fôr i fôr, ac o fynydd i fynydd.

13 ‡ Etto 'r wlâd a fydd yn anrhaith o achos ei thrigolion, [m] am ffrwyth eu gweithredoedd.

14 ¶ † Portha dy bobl â'th wialen, deſâid dy etifeddiaeth, y rhai ſydd yn trigo *yn* y coed yn unig ynghanol Carmel: porant *ym* Maſan, a Gilead, megis yn y dyddiau gynt.

15 Megis y dyddiau y daethoſt allan o dir yr Aipht, y dangoſaf iddo ryfeddodau.

‡ Neu, *wedi bod y wlâd yn anrhaith.* [m] Jer. 21. 14. † Neu, *Llywodraetha.*

16 ¶ Y cen-

Neu, *eſyllaethau.*
‡ Neu, *dynion.*
Medi, 12. B. Sul 20 ar ôl y Drindod, P.
† Neu, *o flaen y mynyddoedd.*
[a] Eſay 1. 2. [b] Pſ. 50. 4.
Jer. 2. 5, 31. [c] Eccſd. 12. 51. a 14. 30. a 20. 2. [d] Num. 22. 5. a 23. 7. Deut. 23. 4, 5. Joſ. 24. 9, 10. Dad. 2. 14. [e] Num. 25. Joſ. 5. ‡ Heb. *llenau, meibion ſlywydd.* [f] Pſ. 50. 9. a 51. 16. Eſay 1. 11. Iodd.
† Neu, *fy nghorph.* [g] Deut. 10. 12. [h] Eſay 1. 27.
‡ Neu, *a'th enw wŷt yr hyn ſy adoeth.*
† Neu, *etto i bob ŵr dŷ yr anwir, aryſoraz anwiraddſ*
‡ Heb. *meſur culni.*
Amos 8. 5. [i] Diar. 11. 1. a 20. 10, 23. † Neu, *fyddaſi ag â chloriannau, &c.* [m] Hoſ. 12. 7. [n] Jer. 9. 8. [o] Lef. 26. 26. Hoſ. 4. 10. [p] Deut. 28. 38, 39. Amos 5. 11. Zeph. 1. 13. Hag. 1. 6. ‡ Neu, *Caaw y mae yn ddyſal geiddſau Omri.* [q] 1 Bren. 16. 25, 26.
Bren. 16. 30, &c.
† Neu, *ſyndod.*
[a] Hoſ. 9. 10.
[b] Pſ. 12. 1.
Eſay 57. 1.
‡ Neu, *daionus, neu, truagarog.*
[c] Hoſ. 4. 18.
[d] Eſay 1. 23. Pen. 3. 11.
† Neu, *ei ŷgeler feadwl.* Heb. *ŷgelerder ei enaid.*
[e] Ezec. 2. 6.
Edrych Eſay 55. 13.
[f] Jer. 9. 4.
[g] Ezec. 22. 7. Mat. 10. 21, 35, 36. Luc 12. 53. a 21. 16.
[h] Galar. 4. 21.
‡ Neu, *A thi a weli fy ngelynes, ac a'i gorchuddi â chywilydd, yr hon, &c.*
[i] Pſ. 42. 3, 10. a 79. 10. a 115. 2. Joel 2. 17.
[k] Amos 9. 11, &c.
[l] Eſay 19. 23, &c.
† Neu, *ie hyd y dinaſ.*

n Pſ.72.9 Eſay 49. 23. o Pſ. 18. 45. † Neu, *ymluſgaia.* p Ecſod. 34.6,7.

16 ¶ Y cenhedloedd a welant, ac a gywilyddiant, gan eu holl gryfder hwynt: rhoddant *eu* llaw ar *eu* genau; eu cluſtiau a fyddarant.

17 n Llyſant y llwch fel ſarph, o fel † pryfed y ddaear y ſymmudant o'i llocheſau: arſwydant rhag yr ARGLWYDD ein Duw ni, ac o'th achos di yr ofnant.

18 ¶ Pa Dduw *ſydd* fel tydi, p yn maddeu anwiredd, ac yn myned heibio i anwiredd gweddill ei etifeddiaeth? q ni ddeil efe ei ddig byth, am fod yn hoff ganddo drugaredd.

q † Pſ. 103. 9. Eſay 57. 16. Jer. 3. 5.

19 Efe a ddychwel, efe a drugarha wrthym: efe a ddaroſtwng ein hanwireddau; a thi a deſli eu holl bechodau i ddyfnderoedd y môr.

20 Ti a gyflawni 'r gwirionedd i Jacob, y drugaredd *hefyd* i Abraham, yr hwn a dyngaiſt i'n tadau er y dyddiau gynt.

¶ Llyſr NAHUM.

PEN. I.

Mawredd Duw yn ei ddaioni tu ag at ei bobl, a'i doſter yn erbyn ei elynion.

Medi, 13. B. 3216 Cyflawn. 3378. a Zeph.2. 13.

BAich a Ninefeh: llyſr gweledigaeth Nahum yr Elcoſiad.

2 † Duw *ſyad* b eiddigus, c a'r ARGLWYDD ſydd yn dïal; yr ARGLWYDD ſydd yn dïal ac yn berchen llid: dïal yr ARGLWYDD ar ei wrthwynebwyr, a dal *dig* y mae efe i'w elynion.

† Neu, *yr Arglwyad ſyad Duw eidaigus, a dialyaa.* b Ecſod. 20. 5. c Pſ.94.1. d Ecſod. 34. 6, 7. e Pſ. 18. 7, &c. Hab. 3.5. 11, 12. f Eſay 50. 2. g Pſ.97.5.

3 d Yr ARGLWYDD *ſydd* hwyrfrydig i ddig, a mawr ei rym, ac ni ddïeuoga 'r *anwir:* e yr ARGLWYDD *ſydd* a'i lwybr yn y corwynt, ac yn y rhyferthwy, a'r cymhylau yw llwch ei draed ef.

4 f Efe a gerydda 'r môr ac a'i ſych, yr holl afonydd a ddyhysbydda efe: Ileſgaodd Baſan, a Charmel, a Ileſgaodd blodeuyn Libanus.

5 g Y mynyddoedd a grynant rhagddo, a'r brynniau a doddant, a'r ddaear a lyſg gan ei olwg, a'r byd hefyd, a chwbl ag a drigant ynddo.

‡ Neu, *cadernid.* h Pſ. 1. 6. † Heb. *Belial.* ‡ Neu, *pe buaſent heddychol, felly y buaſent aml, ac felly y cneifieſid hwy, ac efe a aethai heibio.* † Heb. *cneifir hwynt pan elo, &c.* i Eſay 52. 7. Rhuf. 10. 15. ‡ Heb. *Belial.*

6 Pwy a ſaif o flaen ei lid ef? a phwy a gyfyd ynghynddaredd ei ddigofaint ef? ei lid a dywelltir fel tân, a'r creigiau a fwrir i lawr ganddo.

7 Daionus yw 'r ARGLWYDD, ‡ amddiffynfa yn nydd blinder; ac h efe a edwyn y rhai a ymddiriedant ynddo.

8 A lliſeiriant yn myned trofodd y gwnâ efe drange *ar* ei lle hi, a thywyllwch a erlid ei elynion ef.

9 Beth a ddychymygwch yn erbyn yr ARGLWYDD? efe a wnâ drange; ni chyfyd blinder ddwywaith.

10 Canys tra 'r ymddyryſont fel drain, a thra meddwont *fel* meddwon, yſir hwynt fel ſoſi wedi llawn-wywo.

11 O honot y daeth allan a ddychymyga ddrwg yn erbyn yr ARGLWYDD, cynghorwr † drygionus.

12 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, ‡ Pe *byddent* heddychol, ac felly yn aml, eto fel hyn y † torrir hwynt i lawr, pan elo efe heibio. Er im' dy flino, ni 'th flinaf mwyach.

13 Canys yr awron y torraf ei jau ef oddi arnat, drylliaf dy rwymau.

14 Yr ARGLWYDD hefyd a orchymynnodd o'th blegid, na hauer o'th enw mwyach: torraf o dŷ dy ddduwiau y gerfiedig a'r dawdd ddelw: gwnâf dy fedd; canys gwael ydwyt.

15 i Wele ar y mynyddoedd draed yr efangylwr, cyhoeddwr heddwch: cadw di, O Juda, dy wyliau, tâl dy addunedau: canys nid ‡ â 'r drygionus trwot mwy; cwbl-dorrwyd ef ymmaith.

PEN. II.

Ofnadwy a buddugol luoedd Duw yn erbyn Ninefeh.

Medi, 13. P.

DAeth y † chwalwr i fynu o flaen dy wyneb: a cadw 'r amddiffynfa, gwilia 'r ffordd, nertha dy lwyni, cadarnhâ dy nerth yn fawr.

† Neu, *arylwr.* a Jer. 51. 11, 12. b Eſay 10. 12. ‡ Neu, *falchaer.* † Neu, *a balchder.* c Pſal. 18. 12. Hoſ. 10. 1. † Heb. *thin lampau.* † Heb. *gorchudd,* neu, *gorchudaſwr.* ‡ Neu, *dawad.* † Neu, *A'r llyn a ſefyſwyd,* neu, *ſoſwyd, a chaethgluaſr ha &c.* ‡ Neu, *ddaiaeddir.* † Neu, *er y dydd hau y hu.* ‡ Neu, *a'i dycwelo.* † Neu, *a'i hanfeidrol heſmar.* 3246. Cyflawn. 3378. d Eſay 13. 6. Joel 2. 6.

2 b Canys dychwelodd yr ARGLWYDD ‡ ardderchawgrwydd Jacob, fel † ardderchawgrwydd Iſrael: canys c y dyhysbyddwyr a'i dyhysbyddodd hwynt, ac a lygraſant eu cangau gwinwydd.

3 Tarian ei wŷr grymmus a liwiwyd yn gôch, *ei* wŷr o ryfel a wiſgwyd ag yſgarlad; y cerbydau *fyddant* gyd â ‡ lampau tanllyd, y dydd y byddo ei arlwy, a'r ffynnidwydd a eſgydwir yn aruthrol.

4 Y cerbydau a gynddeiriogant yn yr heolydd, tarawant wrth eu gilydd yn y prif-ffyrdd: eu gweledïad fydd fel fflammau, ac fel mellt y ſaethant.

5 Efe a gyfrif ei *weiſion* gwychion; tramgwyddant wrth gerdded; pryſurant at ei chaer hi, a'r † amddiffyn a barotöir.

6 Pyrth y dwfr a agorir, a'r palas a ‡ ymddetryd.

7 † A Huſſab a ‡ gaethgludir, dygir hi i fynu, a'i morwynion yn *ei* harwain megis â llais colomennod yn curo ar eu dwyfronnau.

8 A Ninefeh *ſydd* † er ys dyddiau fel llyn o ddwfr: ond hwy a ffoant; Sefwch, ſefwch, *meddant,* ac ni bydd ‡ a edrycho yn ôl.

9 Yſglyfaethwch arian, yſglyfaethwch aur; † canys nid *oes* diben ar y ſtôr, a'r gogoniant o bob dodreſn dymunol.

10 Gwâg, a gorwag, ac anrheithiedig yw hi, a'r d galon yn toddi, a'r e gliniau yn taro ynghŷd, ac anhwyl ar bob lwyni, f a'i hwynebau oll a gaſglant barddu.

11 Pa le y *mae* trigfa 'r Hewöd, a phorfa cenawon y llewod, lle y rhodiai y llew, *ſef* yr hên lew, a'r ceneu llew, ac nid *oedd* a'i tarfai?

12 Y llew a yſglyfaethodd ddigon i'w genawon, ac a dagodd i'w leweſau, ac a lanwodd ag yſglyfaeth ei ffau, a'i loches ag ysbail.

13 Wele fi yn dy erbyn, medd ARGLWYDD y lluoedd, a mi a loſgaf ei cherbydau yn y mŵg, a'r cleddyf a ddifa dy lewod jeuainge; a thorraf ymmaith o'r ddaear dy yſglyfaeth, ac ni chlywir mwy lais dy genhadau.

7. 8. e Dan. 5. 6. f Joel 2. 6.

PEN. III.

Gofidus gwymp Ninefeh.

GWae ddinas a y gwaed, llawn celwydd ac ysbail ydyw i gŷd, a'r yſglyfaeth heb ymado.

Medi, 13. B. a Ezec. 24. 6, 9. Hab. 2. 12.

2 *Bydd* ſŵn y ffrywyll, a ſŵn cynnwrf olwynion, a'r march yn prangcio, a'r cerbyd yn neidio.

3 Y

† Heb. flammychad y cleddyf, a mellteniad y waywffon

b Esay 47. 9, 12.

c Esay 47. 2, 3. Jer. 13. 22, 26. Ezec. 16. 37.

d Amos 6. 2.

e Jer. 46. 25.

‡ Neu, fagai. Heb. No Ammon.

f Ps. 137. 9. Esay 13. 16. Hos. 13. 16. 3292.

g Jer. 25. 17.

3 Y marchog sydd yn codi † ei gleddyf gloyw, a'i ddisglair waywffon: lliaws o laddedigion, ac aneirif o gelanedd; a heb ddiwedd ar y cyrph, trippiant wrth eu cyrph hwynt.

4 O herwydd aml butteindra y buttain dêg, meistres b swynion, yr hon a werth genhedloedd trwy ei phutteindra, a theuluoedd trwy ei swynion.

5 Wele fi i'th erbyn, medd ARGLWYDD y lluoedd, a c datguddiaf dy odrau ar dy wyneb, a gwnâf i genhedloedd weled dy noethni, ac i deyrnasoedd dy warth.

6 A thaflaf ffiaidd bethau arnat, a gwnâf di yn wael, a gosodaf di yn ddrŷch.

7 A bydd i bawb a'th welo ffoi oddi wrthyt, a dywedyd, Anrheithiwyd Nineveh, pwy a gwyna iddi? o ba le y ceisiaf ddiddanwyr it'?

8 d Ai gwell ydwyt nâ No e ‡ dylwythog, yr hon a osodir rhwng yr afonydd, ac a amgylchir â dyfroedd, i'r hon y mae 'r môr yn rhagfur, *a* 'i mûr o'r môr?

9 Ethiopia *oedd* ei chadernid, a 'r Aiphr, ac aneirif: Put a Lubim oedd yn gynhorthwy i ti.

10 Er hynny hi a ddygpwyd ymmaith, hi a aethgludwyd; f a'i phlant bychain a ddrylliwyd ym mhen pob heol; ac am ei phendefigion y bwriasant goelbrennau, a 'i holl wŷr mawr a rwymwyd mewn gefynnau.

11 Tithau hefyd g a feddwi; byddi guddiedig, ceisi hefyd gadernid rhag y gelyn.

12 Dy holl amddiffynfeydd *fyddant fel* h ffigyswydd, a'i blaenffrwyth arnynt, o's ysgydwir hwynt, syrthiant yn safn y bwytawr.

13 Wele i dy bobl yn wragedd yn dy ganol di: pyrth dy dîr a agorir i 'th elynion, tân a ysodd dy farrau.

14 Tyn it' ddwfr i'r gwarchae, k cadarnhâ dy amddiffynfeydd, dôs i'r dom, sathr y clai, crysha 'r odyn briddfaen.

15 Yno y tân a'th ddifa, y cleddyf a 'th dyrr ymmaith, efe a'th ysa di fel pryf y rhwd; ymlioſoga fel pryf y rhwd, ymlioſoga fel y ceiliog rhedyn.

16 Amlheaist dy farchnadwyr rhagor sêr y nefoedd: ‡ diſwynodd pryf y rhwd, ac ehedodd ymmaith.

17 Dy rai coronog *ſydd* fel y locuſtiaid, a'th dywyſogion fel y ceiliogod rhedyn mawr, y rhai a wersyllant yn y caeau ar y dydd oerfelog, *ond* pan gyfodo 'r haul, hwy a ehedant ymmaith, ac ni adwaenir eu man lle y *maent*.

18 l Dy ſugeiliaid, brenin Aſſyria, a hepiant, a'th ‡ bendefigion a † orweddant; gwaſgerir dy bobl ar y mynyddoedd, ac ni *bydd* a'i casglo.

19 Ni thynnir dy archoll ynghŷd, clwyfus yw dy weli; pawb a glywo sôn am danat a gurant eu dwylaw arnat; o herwydd pwy nid aeth dy ddrygioni drosto bob amser?

h Dad. 6. 13.

i Jer. 50. 37. a 51. 30.

k Pen. 2. 1.

‡ Neu, ymwaſgarodd.

l Ecſod. 15. 16. Ps. 76. 6.

‡ Neu, ddewrion.

† Neu, drigant yn y llwch.

¶ Llyfr HABACCUC.

PEN. I.

Medi, 14 P.

1 *Habaccuc yn achwyn rhag anwiredd y wlâd, 5 ac yn cael dangos iddo y dialedd erchyll a ddoi trwy 'r Caldeaid: 12 Ac yn cwyno bod yn dialeddu ar y bobl trwy rai oedd lawer gwaeth nâ hwynt-hwy eu hunain.*

3195. YBaich a welodd y prophwyd Habaccuc.

2 Pa hŷd, ARGLWYDD, y gwaeddaf, ac ni's gwrandewi? y bloeddiaf arnat *rhag* trais, ac nid achubi?

3 Pa ham y gwnei im' weled anwiredd, ac y peri *im'* edrych ar flinder? anrhaith a thrais *ſydd* o'm blaen i; ac y mae a gyfyd ddadl, ac ymryſon.

4 Am hynny yr oedir cyfraith, ac nid â barn allan byth: am fod a y drygionus yn amgylchu 'r cyfiawn; am hynny cam farn a â allan.

5 ¶ b Gwelwch ym mysg y cenhedloedd, ac edrychwch, rhyfeddwch yn aruthrol: canys gweithredai weithred yn eich dyddiau, ni choeliwch, er ei mynegi *i chwi*.

6 Canys wele fi yn codi 'r Caldeaid, cenedl chwerw a phryſur, yr hon a rodia ar hŷd llêd y tir, i feddiannu cyfanneddoedd nid *yw* eiddynt.

7 *Y maent* i'w hofni, ac i'w harſwydo: ‡ o honynt eu hun y daw allan eu barn, a 'i rhagoriaeth.

8 A'i meirch ſydd ſuanach nâ 'r llewpardiaid, a llymmach ydynt nâ c bleiddiau 'r hwyr: eu marchogion hefyd a ymdannant, a'i marchogion a ddeuant o bell; d ehedant fel eryr yn pryſuro at fwyd.

a Job 21. 7. Jer. 12. 1. b Act. 13. 41.

c Neu, honynt hwy y caw allan arn y thai hyn, chaethiad y thai hyn.

Jer. 5. 6. Zeph. 3. 3. Jer. 4. 13.

9 Hwy a ddeuant oll i dreiſio; ‡ ar gyfer eu hwyneb *y bydd* gwynt y dwyrain, a hwy a gaſglant gaethion fel y tywod.

10 A hwy a watwarant frenhinoedd, a thywyſogion *a fyddant* watwargerdd i-ddynt: hwy a watwarant yr holl geſtyll, ac a gaſglant lwch, ac a'i goreſgynnant.

11 Yna y newidia *ei* feddwl, ac yr â troſodd, ac a droſedda, *gan daiolch am* ei rym ymma i'w dduw ei hun.

12 ¶ Onid *wyt* ti er tragywyddoldeb, O ARGLWYDD fy Nuw, fy Sanctaidd? e ni byddwn feirw: O ARGLWYDD, f ti a'i goſodaiſt hwy i farn, ac a'i † ſicrheaiſt, O ‡ Dduw, i gosbedigaeth.

13 g *Ydwyt* lanach dy lygaid nag y *gelli* edrych ar ddrwg, ac ni elli edrych ar ‖ anwiredd: pa ham yr edrychi ar yr anffyddloniaid, *ac* y tewi pan lyngco 'r anwir *un* cyfiawnach nag ef ei hun?

14 Ac y gwnei ddynion fel pyſgod y môr, fel yr ‡ ymluſgiaid heb lywydd arnynt?

15 h Cyfodant hwynt oll â'r bâch; casglant hwynt yn eu rhwyd, a chynhullant hwynt yn eu ballegrwyd: am hynny hwy a lawenychant, ac a ymddigrifant.

16 Am hynny 'r i aberthant i 'w rhwyd, ac y lloſgant aroldarth i 'w ballegrwyd; canys trwyddynt hwy y mae eu rhan yn dew, a 'i bwyd yn frâs.

17 A gânt hwy gan hynny dywallt eu rhwyd, ac nad arbedont ladd y cenhedloedd yn waſtadol?

‡ Neu, eu hwynebau a lymmeidia fel gwynt, &c. Heb. cyfeiriad eu hwynebau tu a gwynt, &c.

f Neu, eu hwynebau a edrych tu a'r dwyrain.

g Galar. 1. 13.

‖ 2 Bren. 19. 25. Esay 10. 5, 6, 7.

† Heb. yſyſgaenaiſt.

‡ Heb. Graig. Deut. 32. 4.

g Ps. 5. 5.

‖ Neu, oſid.

‡ Neu, ymſymmudiaid.

h Amos 4. 2. i Esay 10. 13.

PEN. II.

1 *I Habaccuc, yn diſgwil am atteb, y dangoſir y byda rhaid iddo aaiſgwil trwy ffydd.* 5 *Y barnedigaethau a ddaw ar y Caldeaid, am eu hanigonolrwydd,* 9 *a'i trachwant,* 12 *a'i creulondeb,* 15 *a'i meddwdod,* 18 *a'i delwaddoliaeth.*

a SAſaf ar fy niſgwilfa, ac ymſefydlaf ar † y twr, a gwiliaf, i edrych beth a ddywed efe ‡ wrthyf, a pha beth a attebaf pan † y'm cerydder.

2 A'r ARGLWYDD a attebodd, ac a ddywedodd, b Yſgrifenna 'r weledigaeth, a gwna hi yn eglur ar lechau, fel y rhedo 'r hwn a'i darlleno.

3 Canys c y weledigaeth *ſydd* etto dros amſer goſodedig, ond hi a ddywed o'r diwedd, ac ni thwylla: o's erys, diſgwil am dani; canys d gan ddyfod y daw, nid oeda.

4 Wele, *yr hwn* a ymchwydda nid yw uniawn ei enaid ynddo: ond e y cyfiawn a fydd byw trwy ei ffydd.

5 ¶ ‡ A hefyd ganei ſod yn troſeddu trwy win, gŵr balch yw *efe*, ac heb aros gartref, yr hwn a helaetha ei feddwl f fel uffern, ac y *mae* fel angau, ac ni's digonir; ond efe a gaſgl atto 'r holl genhedloedd, ac a gynnull atto 'r holl bobloedd.

6 Oni chyfyd y rhai hyn oll yn ei erbyn ddiareb, a gair du yn ei erbyn, a dywedyd, † Gwae a helaetho *y peth* nid yw eiddo: pa hŷd? a'r neb a lwytho arno ei hun y clai tew?

7 Oni chyfyd yn ddiſymmwth y rhai a'th frathant? ac oni ddeffry y rhai a'th gyſtuddiant? a thi a fyddi yn ‡ waſarn iddynt?

8 g Am it' ysbeilio cenhedloedd lawer, holl weddill y bobloedd a'th ysbeilia di-thau: h am waed dynion, ac *am* y trais ar y tîr, ar y ddinas, ac ar oll a drigant ynddi.

9 ¶ i Gwae a † elwo elw drwg i'w dŷ, i oſod ei nyth yn uchel, i ddiange o ‡ law 'r drwg.

10 Cymmeraiſt gyngor gwarthus i'th dŷ, wrth ddiſtrywio pobloedd lawer, pechaiſt *yn erbyn* dy enaid.

11 O herwydd y garreg a leſa o'r mur, a'r † trawſt ‡ a'i hettyb o'r *gwaith* coed.

12 ¶ k Gwae a adeilado dref trwy waed, ac a gadarnhao ddinas mewn anwiredd.

13 Wele, onid oddi wrth ARGLWYDD y lluoedd y *mae*, l bod i'r bobl ymflino yn y tân, ac i'r cenhedloedd ymddiffygio † am wir wagedd?

14 Canys m y ddaear a lenwir ‡ o wybodaeth gogoniant yr ARGLWYDD, fel y toa 'r dyfroedd y môr.

15 ¶ Gwae a roddo ddîod i'w gymmydog: yr hwn ydwyt yn rhoddi *iado* dy goſtrel, ac yn *ei* feddwi hefyd, er cael gweled eu noethni hwynt.

16 Llanwyd di o warth † yn lle gogoniant; n ŷf dithau hefyd, a noethir dy flaengroen: ymchwel cwppan deheulaw 'r ARGLWYDD attat ti, a chwydiad gwarthus *ſydd* ar dy ogoniant.

17 Canys trais Libanus a'th orchuddia, ac anrhaith yr anifeiliaid, *yr hwn* a'i dychrynhodd hwynt o o achos gwaed dynion, a thrais y tîr, y ddinas, ac oll a drigant ynddi.

18 ¶ Pa les a wnâ i'r ddelw gerfiedig ddarfod i'w lluniwr ei cherfio; i'r ddelw dawdd, ac p athro celwydd, ſod lluniwr ei † waith yn ymddiried ynddo, i wneuthur eulynnod mudion?

19 Gwae a ddywedo wrth bren, Deffro; wrth garreg ſud, Cyſod, efe a rydd addyſg. Wele gwiſgwyd eſ ag aur ac arian, a dim anadl nid *oes* o'i fewn.

20 Ond q yr ARGLWYDD *ſydd* yn ei Deml ſanctaidd: r y ddaear oll, ‡ goſtega di ger ei fron ef.

PEN. III.

1 *Habaccuc yn ei weddi yn crynu gan fawrhyadi Duw.* 17 *Hyder ei ffydd ef.*

GWeddi Habaccuc y prophwyd ‡ ar Sigionoth.

2 Clywais, O ARGLWYDD, dy † air, *ac* ofnais: O ARGLWYDD ‡ bywhâ dy waith ynghanol y blynyddoedd, par wybod yng-hanol y blynyddoedd: yn *dy* lîd cofia drugaredd.

3 Duw a â ddaeth † o Deman, a'r Sanctaidd o ſynydd Paran. Selah. Ei ogoniant a dôdd y neſoedd, a'r ddaear a lanwyd o'i fawl.

4 A'i lewyrch oedd fel goleuni; *yr oedd* ‡ cyrn iddo *yn dyfod* allan o'i † law: ac yno *yr oedd* cuddiad ei gryfder.

5 b Aeth yr haint o'i flaen eſ, ac aeth ‡ marwor tanllyd allan wrth ei draed eſ.

6 Safodd, a meſurodd y ddaear; edrychodd, a gwaſgarodd y cenhedloedd: y mynyddoedd tragywyddol heſyd a ddrylliwyd, a'r brynniau oeſol a grymmaſant: llwybrau tragywyddol *ſydd* iddo.

7 Dan † gyſtudd y gwelais werſyllau ‡ Cuwſan: cryned llenni tîr Midian.

8 A ſorrodd yr ARGLWYDD wrth yr afonydd? ai wrth yr afonydd *y mae* dy ddîg? ai wrth y môr *y mae* dy ddigoſaint, gan it' farchogaeth ar dy feirch, † *ac* ar gerbydau dy jechydwriaeth?

9 Llwyr noethwyd dy ſwa, *yn ôl* llwon y llwythau, *ſef dy* air *ai*. Selah. Holltaiſt ‡ y ddaear † ag afonydd.

10 c Y mynyddoedd a'th welſant, *ac* a grynaſant; y llifeiriant dwfr a aeth heibio; y dyfnder a ‡ wnaeth dwrf; cyſododd *heſyd* ei ddwylaw yn uchel.

11 Yr haul a'r lleuad d a ſafodd yn eu preſwylfa; ‡ wrth oleuad dy e ſaethau yr aethant, *ac* wrth lewyrch dy waywffon ddiſglair.

12 Mewn llîd y cerddaiſt y ddaear, a dyrnaiſt y cenhedloedd mewn digter.

13 Aethoſt allan er jechydwriaeth i'th bobl, er jechydwriaeth ynghŷd â'th Eneiniog: f torraiſt y pen allan o dŷ 'r anwir, gan ddinoethi 'r ſylfaen hyd y gwddf. Selah.

14 Trywenaiſt ben ei faeſdreſydd â'i ffyn ei hun; ‡ rhyſerthwyaſant i'm gwaſgaru; ymlawenhaſant, megis i fwyta'r dlawd mewn dirgelwch.

15 Rhodiaiſt â'th feirch trwy 'r môr, *trwy* † bentwr o ddyfroedd mawrion.

16 Pan glywais, fy mol a ddychrynodd, fy ngwefuſau a grynaſant wrth y lleſ: daeth pydredd i'm heſgyrn, ac yn ſy lle y crynais, fel y gorphwyſwn yn nydd trallod; pan ddêl efe i fynu at y bobl, efe a'i † difetha hwynt â'i ſyddinoedd.

17 ¶ Er i'r ffigyſbren na flodeuo, ac na *byddo* ffrwyth ar y gwinwydd; gwaith

---

a Eſay 21. 8, 11. † Heb. *yr ymddiffynfa.* ‡ Neu, *ynnof.* † Neu, *adaelewer a mi.* 3395. Cyflawn. 3416. Heb. *ar ſy nghaerydd*, neu, *ſy argyoeddiad.* b Eſay 8. 1. a 30. 8. c Dan. 10. 14. d Heb. 10. 37. e Joan 3. 36. Rhuf. 1. 17. Galar. 3. 11. Heb. 10. 38. ‡ Neu, *I'a faint mwy.* f Diar. 27. 20. a 30. 16. † Neu, *Ho, yr hwn ſy yn helaethu.* ‡ Neu, *yſglyfaeth* g Eſay 33. 1. h Ad. 17. i Jer. 22. 13. † Neu, *chwennycho ddrygchwant.* ‡ Heb. *glear llaw y drwg.* † Neu, *darn.* neu, *cyſſylltiad.* ‡ Neu, *a dyſtiolaetha i'w herbyn.* k Jer. 22. 13. Ezec. 24. m Eſay 11. o *ogoniant.* Zech. 10. 2. p. Nah. 3. 1. l Jer. 51. 58. † Neu, *yn ofer.* o. ‡ Neu, *trwy adnabod.* † Neu, *yn ſwy nag* n Jer. 25. 26, a 51. 57. q Ad. 8 p Jer. 10. 8, 14. † Heb. *lun.* q Pſ. 11. 4. r Zeph. 1. 7. Zec. 2. 13. ‡ Neu, *goſteged ger ei, &c.* Medi, 15. B. ‡ Neu, *yn ôl canau*, (neu, *donau*) *cyfnewidiol*, a chlwir *Sigionoth*, Pſal. 7. tit. † Neu, *ſon.* Heb. *wranddawiad.* ‡ Neu, *caddw yn fyw.* a Deut. 33. 2. Barn. 5. 4. Pſal. 68. 7. † Neu, *o'r deau.* ‡ Neu, *diſglair belydr iddo.* † Neu, *yſtlys.* b Nah. 1. 3. Deut. 32. 24. ‡ Neu, *cryd poeth*, neu, *cleſydau gwres.* † Neu, *addiaym*, neu, *wageddau.* † Neu, *Ethiopia.* ‡ Neu, *a'th gerbydau* oedd *jechydwriaeth.* ‡ Neu, *afonydd y ddaear.* † Neu, *yn afonydd.* c Pſal. 77. 18. a 114. 4. Joſ. 10. 12. ‡ Neu, *yn y goleuni y rhodiodd dy ſaethau.* e Joſ. 10. 13. f Pſal. 68. 21. ‡ Neu, *daethant allan ſel gwaſgaru.* † Neu, *laid.* ‡ Neu, *dryllia.*

† Heb. a adywed gelwydd. yr oliwydd † a balla, a'r meuſydd ni roddant fwyd; torrir ymmaith y praidd o'r gorlan, ac ni *bydd* eidion yn eu beudai:

18 Etto mi a lawenychaf yn yr ARGLWYDD; byddaf hyfryd yn Nuw fy iechydwriaeth.

19 Yr Arglwydd DDUW yw fy nerth, g a'm traed a wna efe fel *traed* ewigod; ac efe a wna im' rodio ar fy uchel-koedd. I'r pencerdd ar ty † offer tannau.

Neginoth. Pſal.

g 2 Sam. 22. 34. Pſal. 18. 33. † Heb. 4. tir.

¶ Llyfr SEPHANIAH.

PEN. I.

Dirgel farn Duw ar Juda am amryw bechodau.

Medi, 16. B.

GAir yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at Sephaniah fab Cuſi, fab Gedaliah, fab Amariah, fab Hezeciah, yn amſer Joſiah fab Amon brenin Juda.

2 Gan ddiſtrywio y diſtrywiaf bob dim oddi ar wyneb y ddaear, medd yr ARGLWYDD.

3 [a] Diſtrywiaf ddŷn, ac aniſail; diſtrywiaf adar yr awyr, a phyſgod y môr, [b] a'r tramgwyddiadau ynghŷd â'r annuwolion; a thorraf ymmaith ddŷn oddi ar wyneb y ddaear, medd yr ARGLWYDD.

4 Eſtynnaf hefyd fy llaw ar Jnda, ac ar holl breſwylwyr Jeruſalem; a [c] thorraf ymmaith o'r lle hwn weddill Baal, *ac* enw [d] y Cemariaid, a'r offeiriaid.

5 A'r neb [e] a ymgrymmant ar bennau 'r tai i lu 'r nefoedd, a'r addolwyr y rhai [f] a dyngant † i'r ARGLWYDD, a hefyd g a dyngant i Falcham;

6 [h] A'r rhai a giliant oddi ar ôl yr ARGLWYDD, a'r rhai ni cheiſiaſant yr ARGLWYDD, ac nid ymofynnaſant am dano.

7 [i] Diſtawa ger bron yr Arglwydd DDUW: canys agos yw dydd yr ARGLWYDD: o herwydd [k] arlwyodd yr ARGLWYDD aberth, ‡ gwahoddodd ei wahoddedigion.

8 A bydd, ar ddydd aberth yr ARGLWYDD, i mi ymweled [l] â'r tywyſogion, ac â phlant y brenin, ac â phawb a wiſgant wiſgoedd dieithr.

9 Ymwelaf hefyd â phawb a neidiant ar y rhiniog y dydd hwnnw, y ſawl a lanwant dai eu meiſtr â thrais, ac â thwyll.

10 A'r dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y *bydd* llais gwaedd o borth y pyſgod, ac udfa o'r ail, a drylliad mawr o'r brynniau.

11 Udwch, breſwylwyr Mactes: canys torrwyd ymmaith yr holl bobl o farchnaddyddion; a holl gludwyr arian a dorrwyd ymmaith.

12 A'r amſer hwnnw y chwiliaf Jeruſalem â lluſernau, ac yr ymwelaf â'r dynion ſydd [m] yn ceulo ar eu ſorod; y rhai a ddywedant yn eu calon, Ni wna 'r ARGLWYDD dda, ac ni wna ddrwg.

13 Am hynny eu cyfoeth a â yn ysbail, a'i teiau yn anghyfannedd: [n] adeiladant hefyd dai, ond ni's preſwyliant *ynddynt*; a phlannant winllannoedd, ond nid yſant o'r gwin.

14 Agos yw mawr ddydd yr ARGLWYDD, agos a phryſur jawn, *ſef* llais dydd yr ARGLWYDD; yno y bloeddia 'r dewr yn chwerw.

15 [o] Diwrnod llidiog yw 'r diwrnod hwnnw, diwrnod trallod a chyfyngdra, diwrnod dinyſtr ac anghyfannedd-dra, diwrnod tywyll a du, diwrnod cymhylau a thywyllni.

16 Diwrnod udgorn ac alarwm yn erbyn y dinaſoedd caerog, ac yn erbyn y tyrau uchel.

17 A mi a gyfyngaf ar ddynion, a hwy a rodiant megis deillion, am bechu o honynt yn erbyn yr ARGLWYDD; a'i gwaed a dywelldir fel llwch, a'i cnawd fel tom.

18 [p] Nid eu harian na'i haur chwaith a ddichon eu hachub hwynt ar ddiwrnod llid yr ARGLWYDD; ond â thân ei eiddigedd ef [q] yr yſir yr holl dîr: canys gwnâ 'r Arglwydd ddiben pryſur ar holl breſwylwyr y ddaear.

p Diar. 11. 4. Ezec. 7. 19. q Pen. 3. 8.

PEN. II.

1 Annog i edifeirwch. 4 Barn y Philiſtiaid, 8 a'r Moabiaid, ac Ammon, 12 ac Ethiopia, ac Aſyria.

Medi, 16. P.

YMgeſglwch, ïe deuwch ynghŷd, genedl † anhawddgar;

2 Cyn i'r ddeddf eſgor, *cyn* i'r dydd fyned heibio fel peiſwyn, cyn dyfod arnoch lid digoſaint yr ARGLWYDD, cyn dyfod arnoch ddydd ſorriant yr ARGLWYDD.

† Neu, *anhygar*, neu, *heb chwennychu*.

3 Ceiſiwch yr ARGLWYDD, holl rai llariaidd y ddaear, y rhai a wnaethant ei farn ef; ceiſiwch gyfiawnder, ceiſiwch lariaidd-dra; [a] ſe allai y cuddir chwi yn nydd digoſaint yr ARGLWYDD.

a Joel. 2. 14. Amos 5. 15. Jon. 3. 9.

4 Canys bydd [b] Gaza yn wrthodedig, ac Aſcelon yn anghyfannedd; gyrrant allan Aſdod hanner dydd, a diwreiddir Ecron.

b Jer. 47. 4, 5. Ezec. 25. 15. Amos 1. 6. Zech. 9. 5.

5 Gwae breſwylwyr glan y môr, cenedl y Cerethiaid; *y mae* gair yr ARGLWYDD i'ch erbyn: O [c] Canaan gwlâd y Philiſtiaid, mi a'th ddiſethaf, fel na byddo cyfanneddwr.

c Joſ. 13. 3.

6 A bydd glan y môr yn dreigſau ac yn fythod i fugeiliaid, ac yn gorlannau defaid.

‡ Neu, *Pan ymwelo yr Arglwydd eu Duw â hwynt, a dychwelyd, &c.*

7 A bydd y fro yn rhan i weddill tŷ Juda, porant arnynt; yn nheiau Aſcelon y gorweddant yn yr hwyr: ‡ canys yr ARGLWYDD eu Duw a ymwêl â hwynt, ac a ddychwel eu caethiwed.

d Jer. 48. 27.

8 ¶ [d] Clywais wradwyddiad Moab, a chabledd meibion Ammon, a'r hwn y gwradwyddaſant fy mhobl, ac [e] yr ymfawrygaſant yn erbyn eu terfynau hwynt.

e Jer. 49. 1.

9 Am hynny *fel mai* byw fi, medd ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael; Fel Sodoma y bydd [f] Moab, a g meibion Ammon fel Gomorrah; danhadlfa, a phyllau halen, ac anghyfanneddle tragywyddol: gweddill fy mhobl a'i difroda, a gweddill fy nghenedl a'i meddianna hwynt.

f Eſay 15. Jer. 48. Ezec. 25. 8. Amos 2. 1. g Amos 1. 13.

10 Hyn a ddaw iddynt [h] am eu balchder, am iddynt wradwyddo ac ymfawrygu yn erbyn pobl ARGLWYDD y lluoedd.

h Eſay 16. 6. Jer. 48. 29.

11 Ofnadwy *a fydd* yr ARGLWYDD iddynt: canys efe a ‡ newyna holl dduwiau 'r ddaear, ac addolant ef bob un o'i fan, *ſef* holl ynyſoedd y cenhedloedd.

‡ Heb. *gwlhâ.*

12 ¶ [i] Chwithau hefyd yr Ethiopiaid, a leddir â'm cleddyf.

i Eſay 18. 1. a 20. 4. Ezec. 30. 9.

13 Ac eſe a eſtyn ei law yn erbyn y gogledd, ac [k] a ddiſetha Aſſyria, ac a wnâ Nineſeh yn anghyfannedd, *ac* yn ſych fel diffeithwch.

14 A diadellau a orweddant yn ei chanol hi, holl aniſeiliaid y cenhedloedd; [l] y pelican, a'r dylluan heſyd a lettyant ar gap y drws, *eu* llais a gân yn y ffeneſtri, anghyfannedd-dra *a fydd* yn y gorſingau; ‡ canys eſe a ddinoetha 'r cedrwaith.

15 Hon yw 'r ddinas hoyw [m] oedd yn trigo yn ddïofal, yn dywedyd yn ei chalon, Myfi *fyd*, ac nid *oes* ond myfi; pa fodd yr aeth yn anghyfannedd, yn orweddfa aniſeiliaid! pawb a'r a êl heibio iddi, [n] a'i hwttia, *ac* a yſgwyd ei law *arni*.

[k] Eſay 10. 5, 12. Ezec. 31. 3. Nah. 1. 1. a 2. 10. a 3. 15.
[l] Eſay 34. 11, 14.
‡ Neu, *pan ddinoetho*.
[m] Eſay 47. 8.
[n] Job 27. 23. Galar. 2. 15.

PEN. III.

Medi, 17. B.

1 *Toſtlym gerydd Jeruſalem am amryw bechodau.* 8 *Annog i ddiſgwil am adferiad Iſrael,* 14 *ac i lawenychu o achos eu hymwared gan Dduw.*

GWae 'r ‡ fudr a'r halogedig, y ddinas orthrymmus.

2 Ni wrandawodd ar y lleſ, ni dderbyniodd † gerydd, nid ymddiriedodd yn yr ARGLWYDD, ni neſaodd at ei Duw.

3 [a] Ei thywyſogion o'i mewn *ſydd* yn llewod rhuadwy; ei barnwyr [b] yn fleiddiau yr hwyr, ‡ ni adawant aſgwrn erbyn y borau.

4 Ei [c] phrophwydi *ſydd* yſgafn, yn wŷr anffyddlon: [d] ei hoffeiriaid a halogaſant y cyſlegr, treiſaſant y gyfraith.

5 [e] Yr ARGLWYDD cyfiawn [f] *ſydd* yn ei chanol; ni wnâ efe anwiredd: ‡ yn ſoreu y dwg ei farn i oleuni, ni phalla; ond § yr anwir ni fedr gywilyddio.

6 Torrais ymmaith y cenhedloedd: eu † tyrau ſydd anghyfannedd, diffeithiais eu heolydd, fel nad elo neb heibio; eu dinaſoedd a ddiſwynwyd, heb wr, a heb drigiannol.

7 Dywedais, Yn ddïau ti a'm hofni; derbyni gerydd: felly ei thrigfa ni thorrid ymmaith, pa fodd bynnag yr ymwelais â hi: etto boreugodaſant, *a* llygraſant eu holl weithredoedd.

8 ¶ Am hynny diſgwiliwch arnaf fi, medd yr ARGLWYDD, hyd y dydd y cyfodwyf i'r yſglyfaeth: canys ‡ ſy marn *ſydd* ar gynnull y cenhedloedd, ar gaſglu 'r teyrnaſoedd, dywallt arnynt ſy llid, holl angerdd ſy nigotaint: canys â thân ſy eiddigedd [h] yr yſir yr holl ddaear.

9 O herwydd yna yr adferaf i'r bobl [i] weſus bûr, fel y galwo pob un o honynt ar enw 'r ARGLWYDD, i'w waſanaethu ef ag un yſgwydd.

10 O'r [k] tu hwnt i aſonydd Ethiopia y dwg ſy ngweddïwyr, *ſef* merch ſy ngwaſgaredig, ſy offrwm.

11 Y dydd hwnnw ni'th wradwyddir am dy holl weithredoedd, yn y rhai y pechaiſt i'm herbyn: canys yna y ſymmudaf o'th blith y neb ſydd yn hyfryd ganddynt dy falchder, fel nad ymddyrchafech mwyach yn ſy mynydd ſanctaidd.

12 Gadawaf ynnot hefyd [l] bobl druain dlodion, ac yn enw 'r ARGLWYDD y gobeithiant hwy.

13 Gweddill Iſrael ni wnâ anwiredd, ac ni ddywedant gelwydd; ac ni cheir yn eu geneuau dafod twyllodrus: canys hwy a borant, ac a orweddant, ac ni *bydd* a'i tarfo.

14 ¶ [m] Merch Sïon, cân; Iſrael, crechwenna; merch Jeruſalem, ymlawenycha a gorfoledda â'th holl galon.

15 Tynnodd yr ARGLWYDD ymmaith dy farnau, bwriodd allan dy elynion: yr ARGLWYDD Brenin Iſrael [n] *ſydd* yn dy ganol, nid ofni ddrwg mwyach.

16 Y dydd hwnnw y dywedir wrth Jeruſalem, Nac ofna; *wrth* Sïon, Na laeſed dy ddwylaw.

17 Yr ARGLWYDD dy Dduw yn dy ganol di *ſydd* gadarn: efe a achub, [o] efe a lawenycha o'th blegid gan lawenydd; efe a lonydda yn ei gariad, efe a ynddigrifa ynnot dan ganu.

18 Caſglaf y rhai ſydd brudd am y gymmanfa, y rhai ſydd o honot, i'r rhai yr oedd † ei gwradwydd yn faich.

19 Wele, mi a ddiſethaf yr amſer hwnnw bawb a'th flinant, ac [p] a achubaf y gloff; a chaſglaf y waſgaredig, ac a'i goſodaf yn glodfawr, ac yn enwog, yn holl dîr eu gwarth.

20 Yr amſer hwnnw y dygaf chwi drachefn, yr amſer y'ch caſglaf: canys gwnaf chwi yn enwog, ac yn glodfawr ym myſg holl bobl y ddaear, pan ddychwelwyf eich caethiwed o flaen eich llygaid, medd yr ARGLWYDD.

[a] Ezec. 22. 27. Mic. 3. 9, 10, 11.
[b] Hab. 1. 8.
‡ Neu, *ni chnoant yr eſgyrn hyd y boreu.*
[c] Jer. 23. 11, 32. Hoſ. 9. 7.
[d] Ezec. 22. 26.
[e] Deut. 32. 4.
[f] Ad. 15, 17. ‡ Neu, *bob boreu.* § Jer. 3. 3. a 6. 15. a 8. 12. † Neu, *conglau.*
‡ Neu, *fy mryd.*
[h] Pen. 1. 18.
[i] Eſay 19. 18.
[k] Eſay 18. 1, 7. Act. 8. 27.
[l] Eſay 14. 32. Zech. 11. 11.
[m] Eſay 12. 6. a 54. 1. Zech. 9. 9.
[n] Ad. 5, 17.
[o] Jer. 32. 41.
† Heb. *y baich arno yn wradwydd.*
[p] Ezec. 34. 16. Mic. 4. 6, 7.

¶ Llyfr HAGGAI.

PEN. I.

Medi, 17. P.

1 *Haggai yn beio ar y bobl am eſgeuluſo adeiladu y tŷ: 7 yn eu hannog hwy i'w adeiladu ef: 12 ac yn addo cymmorth Duw iddynt o's gwnaênt hynny yn ewyllyſgar.*

YN [a] yr ail flwyddyn i'r brenin Darïus, yn y chweched mîs, ar y dydd cyntaf o'r mîs y daeth gair yr ARGLWYDD trwy law Haggai y prophwyd, at [b] Zorobabel fâb Salathiel, tywyſog Juda; ac at Joſua fâb Joſedech yr archoffeiriad, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y llefara ARGLWYDD y lluoedd, gan ddywedyd, Y bobl hyn a ddywedant, Ni ddaeth yr amſer, yr amſer i adeiladu tŷ 'r ARGLWYDD.

3 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD trwy law Haggai y prophwyd, gan ddywedyd,

4 [c] Ai amſer yw i chwi eich hunain drigo yn eich tai byrddiedig, a'r tŷ hwn yn anghyfannedd?

5 Fel hyn gan hynny yn awr y dywed ARGLWYDD y lluoedd; † Yſtyriwch eich ffyrdd.

6 [d] Hauaſoch lawer, a chludaſoch ychydig; bwyta yr ydych, ond nid hyd ddigon; yfed, ac nid hyd fod yn ddiwall; ymwiſgaſoch, ac nid hyd glydwr i neb; [e] a'r hwn a ennillo gyflog, ſydd yn caſglu cyflog i gôd dyllog.

7 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Yſtyriwch eich ffyrdd.

8 Eſgynnwch i'r mynydd, a dygwch goed, ac adeiledwch y tŷ; mi a ymfodlonaf ynddo, ac y'm gogoneddir, medd yr ARGLWYDD.

9 Edrychaſoch

[a] 2 Sam. 7. 2. Pſal. 132. 3, &c.
† Heb. *goſoswch eich calonnau ar eich ffyrdd.*
[b] Ezra 4. 24. a 5. 1. Zech. 1. 1.
[c] 1 Cron. 3. 17, 19.
[d] Deut. 28. 38. Hoſ. 4. 10. Mic. 6. 14, 15.
[e] Zech. 8. 10.

9 Edrychafoch am lawer, ac wele *yr oedd* yn ychydig; a phan y dygafoch adref, ‡ chwythais arno: Am ba beth, medd ARGLWYDD y lluoedd? Am y tŷ mau fi, yr hwn *fydd* yn anghyfannedd, a chwithau yn rhedeg bawb i'w dŷ ei hun.

‡ Neu, *chwythais ef ymmaith.*

10 Am hynny gwaharddwyd i'r [f] nefoedd oddi arnoch wlith, a gwaharddwyd i'r ddaear roddi ei ffrwyth.

[f] Lef. 26. 19. Deut. 28. 23.

11 [g] Gelwais hefyd am ſychder ar y ddaear, ac ar y mynyddoedd, ac ar yr ŷd, ac ar y gwin, ac ar yr olew, ac ar yr hyn a ddwg y ddaear allan; ar ddŷn hefyd, ac ar anifail, ac [h] ar holl lafur dwylaw.

[g] Gen. 8. 1, 7. & 8. 7.

[h] Pen. 2. 17.

12 ¶ Yna y gwrandawodd Zorobabel mâb Salathiel, a Joſua mâb Joſedech yr archoffeiriad, a holl weddill y bobl, ar lais yr ARGLWYDD eu Duw, ac ar eiriau Haggai y prophwyd; (megis yr anfonaſai eu HARGLWYDD Dduw hwynt eſ) a'r bobl a ofnaſant ger bron yr ARGLWYDD.

13 Yna Haggai cennad yr ARGLWYDD a ddywedodd trwy gennadwri 'r ARGLWYDD wrth y bobl, gan ddywedyd, *Yr wyf* fi gyd â chwi, medd yr ARGLWYDD.

14 Felly y cynhyrfodd yr ARGLWYDD ysbryd Zorobabel fâb Salathiel, tywyſog Juda, ac ysbryd Joſua fâb Joſedech yr archoffeiriad, ac ysbryd holl weddill y bobl; a hwy a ddaethant, ac a weithiaſant y gwaith yn nhŷ ARGLWYDD y lluoedd eu Duw hwynt,

15 Y pedwerydd dydd ar hugain o'r chweched mîs, yn yr ail flwyddyn i Ddarius y brenin.

PEN. II.

Medi, 18. [i] *Ymae yn rhai câlon yn y bobl i weithio, trwy addaw gogoniant mwy i'r ail Deml nag oedd yn y gyntaf.* 10 *Dan rith pethau ſanctaidd a phethau aſlan, y mae 'n dangos fod eu pechodau hwy yn rhwyſtro 'r gwaith.* 20 *Addewid Duw i Zorobabel.*

34[8]5. YN y ſeithfed *mîs*, *ar* yr unfed *dydd* ar hugain o'r mîs, y daeth gair yr ARGLWYDD trwy law 'r prophwyd Haggai, gan ddywedyd,

2 Dywed yn awr wrth Zorobabel fâb Salathiel tywyſog Juda, ac wrth Joſua fâb Joſedech yr arch-offeiriad, ac wrth weddill y bobl, gan ddywedyd,

[a] Ezra 3. 12.

3 [a] Pwy yn eich plith a adawyd, yr hwn a welodd y tŷ hwn yn ei ogoniant cyntaf? a pha ſodd y gwelwch chwi eſ yr awr hon? [b] onid yw wrth hwnnw yn eich golwg, fel peth heb ddim?

[b] Zech. 4. 10.

4 Etto yn awr [c] ymgryfhâ, Zorobabel, medd yr ARGLWYDD; ac ymgryfhâ, Joſua mâb Joſedech yr archoffeiriad; ac ymgryfhewch, holl bobl y tîr, medd yr ARGLWYDD, a gweithiwch; canys yr *ydwyf* fi gyd â chwi, medd ARGLWYDD y lluoedd.

[c] Zech. 8. 9.

5 *Yn ôl* y gair a ammodais â chwi, pan ddaethoch allan o'r Aipht, felly [d] yr erys ſy Ysbryd yn eich myſg: nac ofnwch.

[d] Eſay 63. 11. [e] Ad. 21. Heb. 12. 26. [f] Joel 3. 16.

6 Canys ſel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [e] Unwaith etto, ennyd fechan yw, a [f] mi a yſgydwaf y nefoedd, a'r ddaear, a'r môr, a'r ſychdir.

7 Yſgydwaf hefyd yr holl genhedloedd, a dymuniant yr holl genhedloedd a ddaw; llanwaf hefyd y tŷ hwn â gogoniant, medd ARGLWYDD y lluoedd.

8 Eiddof fi 'r arian, ac eiddof fi 'r aur, medd ARGLWYDD y lluoedd.

9 Bydd mwy gogoniant y tŷ diwaethaf hwn na'r cyntaf, medd ARGLWYDD y lluoedd: ac yn y lle hwn y rhoddaf dangnefedd, medd ARGLWYDD y lluoedd.

10 ¶ Ar y pedwerydd *dydd* ar hugain o'r nawfed *mis*, yn yr ail flwyddyn i Ddarius, y daeth gair yr ARGLWYDD, trwy law Haggai y prophwyd, gan ddywedyd,

11 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [g] Gofyn yn awr hon i'r offeiriaid y gyfraith, gan ddywedyd,

[g] Lef. 10. 11. Deut. 33. 10. Mal. 2. 7.

12 O's dŵg un gig ſanctaidd ynghwrr ei wiſg, ac â'i gwrr a gyffwrdd â'r bara, neu â'r cawl, neu â'r gwin, neu â'r olew, neu â dim o'r bwyd, a fyddant hwy ſanctaidd? A'r offeiriaid a attebaſant, ac a ddywedaſant, Na *fyddant*.

13 A Haggai a ddywedodd, O's *un a fo* [h] aflan gan gorph marw a gyffwrdd â dim o'r rhai hyn, a fyddant hwy aflan? A'r offeiriaid a attebaſant, ac a ddywedaſant, Byddant aflan.

[h] Num. 19. 11.

14 Yna 'r attebodd Haggai, ac a ddywedodd, [i] Felly *y mae* 'r bobl hyn, ac felly *y mae* 'r genhedlaeth hon ger ſy mron, medd yr ARGLWYDD; ac felly *y mae* holl waith eu dwylaw, a'r hyn a aberthant yno, yn aflan.

[i] Tit. 1. 15.

15 Ac yr awr hon meddyliwch attolwg o'r diwrnod hwn *allan* a chynt, cyn goſod carreg ar garreg yn Nheml yr ARGLWYDD;

16 Er pan oedd y *dyddiau* hynny, [k] pan ddelid at dwrr o ugain *lleſtraid*, deg fyddai; pan ddelid at y gwinwyr [l] i dynnu deg *lleſtraid* a deugain o'r cafn, ugain a fyddai *yno*.

[k] Pen. 1. 9. Zech. 8. 10.

17 ¶ [i] Tarewais chwi â diflanniad, ac â mallder, ac â chenllyſg, [m] yn holl waith eich dwylaw: a chwithau ni *throiſoch* attaf, medd yr ARGLWYDD.

[i] Deut. 28. 22. 1 Bren. 8. 37. Amos 4. 9.

18 Yſtyriwch yr awr hon o'r dydd hwn ac er cynt, o'r pedwerydd dydd ar hugain o'r nawfed *mis*; *ac* yſtyriwch o'r dydd y ſylfaenwyd Teml yr ARGLWYDD.

[m] Pen. 1. 11.

19 A *yw* 'r hâd etto yn yr yſgubor? y winwydden hefyd, y ffigyſbren, a'r pomgranad, a'r pren oliwydd, ni ffrwythaſant: o'r dydd hwn allan y bendithiaf *chwi*.

20 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth eilwaith at Haggai, ar y pedwerydd *ayad* ar hugain o'r mîs, gan ddywedyd,

21 Llefara wrth Zorobabel tywyſog Juda, gan ddywedyd, [n] Myfi a yſgydwaf y nefoedd a'r ddaear.

[n] Ad. 6, 7.

22 A [o] mi a ymchwelaf deyrn-gadair teyrnaſoedd, ac a ddinyſtriaf gryfder brenhiniaethau 'r cenhedloedd; [p] ymchwelaf hefyd y cerbydau, a'r rhai a eiſteddant ynddynt; a'r meirch a'i marchogion a ſyrthiant bob un gan gleddyf ei frawd.

[o] Mat. 24. 7. [p] Mic. 5. 10. Zech. 4. 6. a 9. 10.

23 Y diwrnod hwnnw medd ARGLWYDD y lluoedd, y'th gymmeraf di, ſy ngwâs Zorobabel mâb Salathiel, medd yr ARGLWYDD, [q] ac y'th wnâf fel sêl: canys mi a'th ddewiſais di, medd ARGLWYDD y lluoedd.

[q] Can. 8. 6.

PEN. I.

Medi, 18. P.

1 *Zechariah yn annog i edifeirwch.* 7 *Gweledigaeth y meirch.* 12 *Trwy weddi 'r Angel y gwneir addewidion cyssurol i Jerusalem.* 18 *Gweledigaeth y pedwar corn, a'r pedwar saer.*

[a] Ezra 4. 24. Hag. 1. 1. [b] Ezra 5. 1.

YN yr wythfed mis [a] o'r ail flwyddyn i Ddarius, y daeth gair yr ARGLWYDD at [b] Zechariah, fâb Barachiah, fâb Ido y prophwyd, gan ddywedyd,

2 Llwyr-ddigiodd yr ARGLWYDD wrth eich tadau.

[c] Jer. 25. 5. a 35. 15. Mic. 7. 19. Mal. 3. 7.

3 Am hynny dywed wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [c] Dychwelwch attaf fi medd ARGLWYDD y lluoedd, a mi a ddychwelaf attoch chwithau, medd ARGLWYDD y lluoedd.

[d] Esay 31. 6. Jer. 3. 12. a 18. 11. Ezec. 18. 30. Hos. 14. 1. ‡ Neu, *ymaflyd yn eich tadau?* [e] Galar. 2. 18.

4 Na fyddwch fel eich tadau, y rhai y galwodd y prophwydi o'r blaen arnynt, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [d] Dychwelwch yn awr oddi wrth eich ffyrdd drwg, ac *oddi wrth* eich gweithredoedd drygionus; ond ni chlywent, ac ni wrandawent arnaf, medd yr ARGLWYDD.

5 Eich tadau, pale *y maent* hwy? a'r prophwydi, ydynt hwy yn fyw byth?

6 Oni ddarfu er hynny i'm geiriau a'm deddfau, y rhai a orchymynnais wrth fy ngweision y prophwydi, ‡ oddiwes eich tadau? a hwy a ddychwelasant, ac a ddywedasant, [e] Megis y meddyliodd ARGLWYDD y lluoedd wneuthur i ni, yn ôl ein ffyrdd ac yn ôl ein gweithredoedd ein hun, felly y gwnaeth efe â ni.

[f] Jos. 5. 13. [g] Pen. 6. 1——7. ‡ Neu, *gwineuon.*

7 ¶ Ar y pedwerydd dydd ar hugain o'r unfed mis ar ddeg, hwnnw yw mis Sebat, o'r ail flwyddyn i Ddarius, y daeth gair yr ARGLWYDD at Zechariah fâb Barachiah, fâb Ido y prophwyd, gan ddywedyd,

8 Gwelais noswaith, ac wele [f] ŵr yn marchogaeth ar farch côch, ac yr oedd efe yn sefyll rhwng y myrtwydd, y rhai *oedd* yn y pant; ac o'i ôl ef feirch [g] cochion, ‡ brithion, a gwynnion.

9 Yna y dywedais, Beth *yw* y rhai hyn, fy ARGLWYDD? A dywedodd yr Angel oedd yn ymddiddan â mi, wrthyf, Mi a ddangosaf it' beth yw y rhai hyn.

10 A'r gŵr, yr hwn oedd yn sefyll rhwng y myrtwydd, a attebodd, ac a ddywedodd, Dymma 'r rhai a hebryngodd yr ARGLWYDD i ymrodio trwy 'r ddaear.

11 A hwythau a attebasant Angel yr ARGLWYDD, yr hwn oedd yn sefyll rhwng y coed myrt, ac a ddywedasant, Rhodiasom trwy 'r ddaear, ac wele 'r holl ddaear yn eistedd, ac yn llonydd.

dechreu. 3415. diwedd. 3485.

[h] Dad. 6. 10. [i] Dan. 9. 2.

12 ¶ Ac Angel yr ARGLWYDD a attebodd, ac a ddywedodd, [h] O ARGLWYDD y lluoedd, pa hŷd ni thrugarhêi wrth Jerusalem, a dinasoedd Iuda, *wrth* y rhai y digiaist [i] y dengmlynedd a thrugain hyn?

13 A'r ARGLWYDD a attebodd yr Angel oedd yn ymddiddan â mi, â geiriau daionus, *a* geiriau comfforddus.

[k] Pen. 8. 2.

14 A'r Angel yr hwn oedd yn ymddiddan â mi, a ddywedodd wrthyf, Gwaedda, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, [k] Deliais eiddigedd mawr dros Jerusalem, a thros Sïon:

[l] Esay 47. 6.

15 A digiais yn ddirfawr wrth y cenhedloedd difraw, [l] y rhai *pan* ddigiais ychydig; hwythau a gynnorthwyasant y niwaid.

16 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Dychwelais at Jerusalem â thrugareddau: fy nhŷ a adeiledir ynddi, medd ARGLWYDD y lluoedd, a llinyn a estynnir ar Jerusalem.

[m] Esay 14. 1. Pen. 2. 12.

17 Gwaedda etto, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Fy ninasoedd a ymchengant gan ddaioni, a'r ARGLWYDD a rydd gyssur i Sïon etto, ac [m] a ddewis Jerusalem etto.

3483.

18 ¶ A chodais fy llygaid, ac edrychais, ac wele bedwar corn.

19 A dywedais wrth yr Angel oedd yn ymddiddan â mi, Beth *yw* 'r rhai hyn? Dywedodd yntau wrthyf, Y rhai hyn yw 'r cyrn a wasgarasant Juda, Israel, a Jerusalem.

20 A'r ARGLWYDD a ddangosodd i mi bedwar saer hefyd.

21 Yna y dywedais, I wneuthur pa beth y daw 'r rhai hyn? Ac efe a lefarodd, gan ddywedyd, Y rhai hyn yw 'r cyrn a wasgarasant Juda, fel na chodai un ei ben: ond y rhai hyn a ddaethant i'w tarfu hwynt, i daflu allan gyrn y cenhedloedd, y rhai a godasant *eu* cyrn ar wlâd Juda, i'w gwasgaru hi.

PEN. II.

Medi, 19. B.

1 *Duw o'i ofal dros Jerusalem yn anfon i'w mesuro hi.* 6 *Gwarcd Sïon.* 10 *Addewid o bresennolaeb Duw.*

DYrchefais fy llygaid drachefn, ac edrychais, ac wele ŵr, ac yn ei law linyn mesur.

[a] Edrych Dad. 11. 1. ‡ Neu, *tresi heb gaerau.* [b] Esay 60. 19. [c] Esay 48. 20. a 52. 11. Jer. 50. 8. a 51. 6, 45. Dad. 18. 4. [d] Deut. 32. 10. Psal. 17. 8. [e] Pen. 4. 9. [f] Esay 12. 6. a 54. 1. Zeph. 3. 14. & Lef. 26. 12. Ezec. 37. 27. Joan 1. 14. 2 Cor. 6. 16. [h] Ecsod. 12. 49. [i] Ad. 9. [k] Pen. 1. 17. [l] Zeph. 1. 7.

2 A dywedais, I ba le 'r ei di? Ac efe a ddywedodd wrthyf, [a] I fesuro Jerusalem, i weled beth yw ei lled hi, a pheth yw ei hŷd hi.

3 Ac wele 'r Angel a oedd yn ymddiddan â mi yn myned allan, ac Angel arall yn myned allan i'w gyfarfod ef.

4 Ac efe a ddywedodd wrtho, Rhed, llefara wrth y llangc hwn gan ddywedyd, Jerusalem a gyfanneddir *fel* ‡ maestrefi, rhag amled dŷn ac anifail o'i mewn.

5 Canys byddaf iddi yn fŵr o dân o amgylch, medd yr ARGLWYDD, a [b] byddaf yn ogoniant yn ei chanol.

6 ¶ Hô, hô, *aeuwch allan*, a [c] ffowch o wlâd y gogledd, medd yr ARGLWYDD: canys tennais chwi, fel pedwar gwynt y nefoedd, medd yr ARGLWYDD.

7 O Sïon, ymachub, yr hon wyt yn preswylio *gyd â* merch Babilon.

8 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Ar ôl y gogoniant y'm hanfonodd at y cenhedloedd, y rhai a'ch ysbeiliasant chwi: canys [d] a gyffyrddo â chwi, fydd yn cyffwrdd â channwyll ei lygad ef.

9 Canys wele fi yn ysgwyd fy llaw arnynt, a byddant yn ysglyfaeth i'w gweision: a [e] chânt wybod mai ARGLWYDD y lluoedd a'm hanfonodd.

10 ¶ [f] Cân a llawenycha, merch Sïon: canys wele fi yn dyfod; a mi a drigaf yn dy ganol di, medd yr ARGLWYDD.

11 A'r dydd hwnnw cenhedloedd lawer a ymlynant wrth yr ARGLWYDD, ac a fyddant [h] bobl i mi: a mi a drigaf yn dy ganol di, a [i] chei wybod mai ARGLWYDD y lluoedd a'm hanfonodd attat.

12 A'r ARGLWYDD a etifedda Juda, ei ran yn y tir sanctaidd, ac [k] a ddewis Jerusalem drachefn.

13 Pob cnawd, [l] taw yngŵydd yr ARGLWYDD: canys cyfododd o drigfa ei sancteiddrwydd.

PEN.

PEN. III.

1 *Dan rith Josua y dangosir adferiad yr Eglwys.* 8 *Addaw Crist y Blaguryn.*

AC efe a ddangosodd i mi [a] Josua 'r Archoffeiriad yn sefyll ger bron Angel yr ARGLWYDD, a [b] † Satan yn sefyll ar ei ddeheulaw ef i'w wrthwynebu ef.

2 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Satan, [c] Cerydded yr ARGLWYDD dydi Satan; sef yr ARGLWYDD yr hwn [d] a ddewisodd Jerusalem a'th geryddo: onid [e] pentewyn yw hwn wedi ei achub o'r tân?

3 A Josua ydoedd wedi ei wisgo â dillad budron, ac yn sefyll yngwydd yr Angel.

4 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrth y rhai oedd yn sefyll ger ei fron, gan ddywedyd, Cymmerwch ymmaith y dillad budron oddi am dano ef. Wrtho yntef y dywedodd, Wele symmudais dy anwiredd oddi wrthyt, a gwisgaf di hefyd â newid dillad.

5 A dywedais hefyd, Rhoddant [f] feitr têg ar ei ben ef. A rhoddasant feitr têg ar ei ben ef, ac a'i gwisgasant â dillad. Ac Angel yr ARGLWYDD oedd yn sefyll ger llaw.

6 Ac Angel yr ARGLWYDD a dystiolaethodd wrth Josua, gan ddywedyd,

7 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y Lluoedd; O's rhodi di yn fy ffyrdd, ac o's cedwi ‡ fy nghadwraeth, tithau hefyd a ferni fy nhŷ, ac a gedwi fy nghynteddoedd, rhoddaf it' hefyd † leoedd i rodio ym mysg y rhai hyn sydd yn sefyll *ymma*.

8 Gwrando attolwg, Josua 'r Archoffeiriad, ti, a'th gyfeillion sydd yn eistedd ger dy fron: canys [g] gwŷr rhyfedd yw y rhai hyn: o herwydd wele dygaf allan [h] fy ngwâs [i] y BLAGURYN.

9 Canys wele y garreg a roddais ger bron Josua; ar un [k] garreg y *bydd* [l] saith o lygaid: wele fi yn naddu ei naddiad hi, medd ARGLWYDD y Lluoedd, a mi a symmudaf ymmaith anwiredd y tîr hwnnw mewn un diwrnod.

10 Y dwthwn hwnnw, medd ARGLWYDD y Lluoedd, y gelwch bob un ei gymmydog [m] dan y winwydden a than y ffigysbren.

PEN. IV.

1 *Trwy weledigaeth y canhwyllbren aur y dangosir y llwyddiant a gai sylfaeniad Zorobabel.* 11 *Ac wrth y ddwy oliwydden yr arwyddocëir y ddau enneiniog.*

A'R Angel yr hwn oedd yn ymddiddan â mi, a ddychwelodd, ac a'm deffrôdd, fel y deffroir un o'i gwsg;

2 Ac a ddywedodd wrthyf, Beth a weli di? A mi a ddywedais, Edrychais, ac wele ganhwyllbren i gyd o aur, a'i badell ar ei ben; a'i saith lusern arno, † a saith o bibellau i'r saith lusern *oedd* ar ei ben ef.

3 A [a] dwy oliwydden wrtho, y naill o'r *tu* dehau i'r badell, a'r llall o'r *tu* asliwy iddi.

4 A mi a attebais, ac a ddywedais wrth yr Angel oedd yn ymddiddan â mi, gan ddywedyd, Beth yw y rhai hyn, fy Arglwydd?

5 A'r Angel oedd yn ymddiddan â mi, a attebodd, ac a ddywedodd wrthyf, Oni wyddost beth yw y rhai ymma? Yna y dywedais, Na *wn*, fy Arglwydd.

6 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrthyf, gan ddywedyd, Hyn yw gair yr ARGLWYDD at Zorobabel, gan ddywedyd, [b] Nid trwy ‡ lu, ac nid trwy nerth, ond trwy fy Ysbryd, medd ARGLWYDD y Lluoedd.

7 Pwy wyt ti, y mynydd mawr? ger bron Zorobabel y *bydai* yn wastadedd; ac efe a ddŵg allan y maen pennaf, [c] gan weiddi, Rhâd, rhâd iddo.

8 Daeth gair yr ARGLWYDD attaf drachefn, gan ddywedyd,

9 Dwylaw Zorobabel [d] a sylfaenasant y tŷ hwn, a'i ddwylaw ef [e] a'i gorphen: a [f] chei wybod mai § ARGLWYDD y Lluoedd a'm hebryngodd attoch.

10 Canys pwy a ddïystyrodd ddydd [h] y *pethau* bychain? canys llawenychant, a gwelant y † garreg alcam yn llaw Zorobabel, *gyd* â'r saith hynny: [i] llygaid yr ARGLWYDD *ydynt*, y rhai sy'n cynniwair trwy'r holl ddaear.

11 ¶ A mi a attebais, ac a ddywedais wrtho, Beth yw [k] y ddwy oliwydden hyn, ar y *tu* dehau i'r canhwyllbren, ac ar ei asliwy?

12 A mi a attebais drachefn, ac a ddywedais wrtho, Beth yw y ddau bingcyn oliwydden, y rhai ‡ trwy y ddwy bibell aur, sydd yn tywallt allan o honynt eu hunain † yr *olew* euraid?

13 Ac efe a lefarodd wrthyf, gan ddywedyd, Oni wyddost ti beth yw y rhai hyn? A dywedais, Na *wn*, fy Arglwydd.

14 Ac efe a ddywedodd, [l] Dymma ‡ 'r ddwy gainge oliwydden [m] sydd yn sefyll ger bron ARGLWYDD yr holl ddaear.

PEN. V.

1 *Wrth y llyfr yn ehedeg y dangosir melldith lladratta a thyngu.* 5 *Yn yrhith gwraig yn eistedd mewn Ephah, a thalent o blwm, y dangosir damnedigaeth Babilon.*

YNa y troais, a chodais fy llygaid, ac edrychais, ac wele blŷg llyfr yn ehedeg.

2 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Beth a weli di? A dywedais, mi a welaf blŷg llyfr yn ehedeg, a'i hŷd yn ugain cufydd, a'i lêd yn ddeg cufydd.

3 Ac efe a ddywedodd wrthyf; Dymma 'r felldith sydd yn myned allan ar wyneb yr holl ddaear: canys † pob un a ledratto a dorrir ymmaith, *fel* o'r tu ymma, yn ei hôl hi; a phob un a dyngo a dorrir ymmaith, *fel* o'r tu accw, yn ei hôl hi.

4 Dygaf hi allan, medd ARGLWYDD y Lluoedd, a hi a ddaw i dŷ 'r lleidr, ac i dŷ a'r neb a dyngo i'm henw i ar gam: a hi a erys ynghanol ei dŷ ef, ac [b] a'i difa ef, a'i goed, a'i gerrig.

5 ¶ Yna 'r Angel oedd yn ymddiddan â mi a aeth allan, ac a ddywedodd wrthyf, Cyfod yn awr dy lygaid, ac edrych beth yw hyn sydd yn myned allan.

6 A mi a ddywedais, Beth *ydyw*? Ac efe a ddywedodd, Ephah *ydyw* sydd yn myned allan. Ac efe a ddywedodd, Dymma eu gwelediad yn yr holl ddaear.

7 Ac wele dalent o blwm wedi ei godi i fynu; a dymma wraig yn eistedd ynghanol yr Ephah.

8 Ac efe a ddywedodd, Anwiredd yw hon. Ac efe a'i taflodd hi i ganol yr Ephah; a bwriodd y pwys plwm ar ei enau ef.

9 A chyfodais fy llygaid, ac edrychais, ac wele ddwy wragedd yn dyfod allan, a

A hon hefyd.
[a] Hag. 1. 1.
[b] Pf. 109. 6. Dad. 12. 10.
† Sef, *gwrthwynebwr.*
[c] Jud 9.
[d] Rhuf. 8. 33.
[e] Amos 4. 11. Rhuf. 11. 5.
[f] Pen. 6. 11.
‡ Neu, *fy orainhid.*
† Heb. *rodfeydd a rodio.*
[g] Pf. 71. 7. Eſay 8. 18.
[h] Eſay 42. 1. a 52. 13. Ezec. 34. 23.
[i] Eſay 4. 2. a 11. 1. Jer. 23. 5. a 33. 15. Pen. 6. 12. Luc 1. 78.
[k] Pf. 118. 22. Eſay 28. 16.
[l] Pen. 4. 10. Dad. 5. 6.
[m] Mic. 4. 4. Medi, 19. P.

† Neu, *a faith, faith meddaf, o bibellau i'r luſernau.*
[a] Ad. 11.
[b] Hoſ. 1. 7.
‡ Neu, *allu.*

[c] Ezra 3. 11, 13. 3485.
[d] Ezra 3. 10.
[e] Ezra 6. 15.
[f] Pen. 2. 9, 11. a 6. 15.
[g] Eſay 48. 16. Pen. 2. 8. Hag. 2. 3.
† Neu, *plwm.*
[i] Pen. 3. 9. 2 Cron. 16. 9. Diar. 15. 3.
[k] Ad. 3.
‡ Heb. *trwy law y ddwy bibell.*
† Neu, olew i'r *aur.* Heb. *yr aur.*
[l] Dad. 11. 4.
‡ Heb. *ddau fâb yr olew,* 11, 13.

A hon hefyd.

† Neu, *pob un o'r bobl hyn a ledrato, a'i cyfrif ei hun yn ddieuog, fel y gwnâ hithau, &c.*
[a] Pen. 8. 17.
[b] Edrych Lef. 14. 45.

gwŷnt yn eu heſgyll; (canys eſgyll oedd ganddynt, fel eſgyll y Ciconia) a chyfodaſant yr Ephah rhwng y ddaear a'r nefoedd.

10 Yna y dywedais wrth yr Angel oedd yn ymddiddan â mi, I ba le y maeʼy rhai hyn yn myned â'r Ephah?

c Jer. 29. 5, 28. 11 Dywedodd ynteu wrthyf, I c adeiladu iddi dŷ yngwlad Sinar: a hi a ſicrhêir, ac a oſodir yno ar ei ſtôl ei hun.

PEN. VI.

Medi, 20. B. 1 *Gweledigaeth y pedwar cerbyd.* 9 *Dan rith coronau Joſua y dangoſir Teml a brenhiniaeth Criſt y Blaguryn.*

HEſyd mi a droais, ac a ddyrchefais ſy llygaid, ac a edrychais, ac wele bedwar o gerbydau yn dyfod allan oddi rhwng dau fynydd: a'r mynyddoedd *oedd* fynyddoedd o brês.

a Pen. 1. 8. Dad. 6. 4. 2 Yn y cerbyd cyntaf *yr oedd* meirch a cochion, ac yn yr ail cerbyd meirch duon,

3 Ac yn y trydydd cerbyd meirch gwynnion, ac yn y pedwerydd cerbyd meirch brithion, *a* † gwineuon.

† Neu, *chryſion.* 4 Yna'r attebais, ac y dywedais wrth yr Angel oedd yn ymddiddan â mi, Beth yw y rhai hyn, ſy Arglwydd?

‡ Neu, *gwynt.* 5 A'r Angel a attebodd, ac a ddywedodd, Dymma bedwar ‡ ysbryd y nefoedd, y rhai ſy'n myned allan o b ſeſyll ger bron ARGLWYDD yr holl ddaear.

b 1 Bren. 22. 19. Pen. 4. 14. Luc 1. 19. 6 Y meirch duon *ſydd* ynddo a âant allan i dîr y gogledd; a'r gwynnion a âant allan ar eu hôl hwythau: a'r brithion a âant allan i'r deheudir.

7 A'r gwineuon a aethant allan, ac a geiſiaſant tyned i gynniwair trwy'r ddaear; ac efe a ddywedodd, Ewch, cynniweirwch trwy'r ddaear. Felly hwy a gynniweiraſant trwy'r ddaear.

8 Yna efe a waeddodd arnaf, ac a leſarodd wrthyf, gan ddywedyd, Edrych, y rhai a aethant i dîr y gogledd a lonyddaſant ſy Ysbryd yn nhîr y gogledd.

9 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

10 Cymmer gan y gaethglud, gan Heldai, gan Dobiah, a chan Jedaiah, y rhai a ddaethant o Fabilon, a thyred y dydd hwnnw, a dôs i dŷ Joſiah fâb Sephaniah;

11 Yna cymmer arian, ac aur, a gwnâ c goronau, a goſod ar ben Joſua fâb Joſedech yr Archoffeiriad;

c Pen. 3. 5. 3485. 12 A lleſara wrtho gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, gan ddywedyd, Wele d a gŵr a'i enw e BLAGURYN: † o'i lê heſyd y blagura, ac eſe a adeilada Deml yr ARGLWYDD:

d Edrych Luc 1. 78. Joan 1. 45. e Pen. 3. 8. † Neu, *oddi-tano ef.*

13 Ie Teml yr ARGLWYDD a adeilada eſe; ac eſe a ddŵg y gogoniant, ac a eiſtedd, ac a lywodraetha ar ei frenhinfainge; f bydd yn offeiriad heſyd ar ei frenhinfainge: a chyngor hedd a fydd rhyngddynt ill dau.

f Pſ. 110. 4. Heb. 3. 1. 14 A'r coronau fydd i Helem, ac i Dobiah, ac i Jedaiah, ac i Hen fâb Sephaniah; er coffadwriaeth yn Nheml yr ARGLWYDD.

g Eſay 60. 10. h Pen. 2. 9. & 4. 9. 15 g A'r pellennigion a ddeuant, ac a adeiladant yn Nheml yr ARGLWYDD, a h chewch wybod mai ARGLWYDD y lluoedd a'm hanfonodd attoch. A *hyn* a fydd, o's gan wrando y gwrandewch ar lais yr ARGLWYDD Dduw.

PEN. VII.

1 *Y Caethion yn ymofyn am ympryd.* 4 *Zechariah yn argyoeddi eu hympryda hwy.* 8 *Pechod yw'r achos o'i caethiwed hwy.*

Medi, 20. P. 3483. A Cyn y bedwaredd flwyddyn i'r brenin Darius, y daeth gair yr ARGLWYDD at Zechariah, ar y pedwerydd *dydd* o'r nawfed mîs, *ſef* Cilleu;

† Heb. *ymbil ag wyneb yr Argl.* 2 Pan anfonaſent Sareſer, a Regem-melech a'i gwŷr i dŷ Dduw, i † weddio gerbron yr ARGLWYDD;

a Pen. 8. 19. b Eſay 58. 5. c Pen. 8. 19. dechreu. 3417. diwedd. 3487. 3 *Ac* i ddywedyd wrth yr offeiriaid *oedd* yn nhŷ ARGLWYDD y lluoedd, ac wrth y prophwydi, gan ddywedyd, A wylaf fi a y pummed mis, gan ymneilltuo, fel y gwneuthym weithian gymmaint o flynyddoedd?

d Pen. 1. 12. e Edrych Rhuſ. 14. 6. ‡ Neu, *onid chwi yw y rhai oedd yn bwyta, &c.* † Neu, *onid dyma'r geiriau, &c.* 4 ¶ Yna gair ARGLWYDD y lluoedd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

5 Dywed wrth holl bobl y tîr, ac wrth yr offeiriaid, gan leſaru, Pan b oeddych yn ymprydio ac yn galaru c y pummed a'r ſeithfed *mis*, d y deng mlynedd a thrugain hynny, ai e i mi'r ymprydiaſoch chwi ympryd, i mi?

6 A phan fwytaſoch, a phan yfaſoch, ‡ onid oeddych yn bwytta *i chwi* eich hunain, ac yn yfed *i chwi* eich hunain?

f Mic. 6. 8. Mat. 23. 23. † Heb. *gwirionedd.* g Eſod. 22. 21, 22. Deut. 24. 17. Eſay 1. 23. Jer. 5. 28. h Pen. 8. 17. i Neh. 9. 29. Hoſ. 4. 16. k Diar. 1. 24, 28. Eſay 1. 15. Jer. 11. 11. & 14. 12. Mic. 3. 4. l Dan. 8. 9. 7 † Oni *ddylech wrando* 'r geiriau a gyhoeddodd yr ARGLWYDD trwy law y prophwydi gynt, pan oedd Jeruſalem yn gyfannedd, ac yn llwyddiannus, a'i dinaſoedd o'i hamgylch, a *phobl* yn cyfanneddu'r deheudir a'r dyffryndir?

8 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD at Zechariah, gan ddywedyd,

9 Fel hyn y llefara ARGLWYDD y lluoedd, gan ddywedyd, f Bernwch farn ‡ gwir, gwnewch drugaredd a thoſturi bob un i'w frawd:

10 Ac g na orthrymmwch y weddw, a'r amddifad, y dieithr a'r anghenog; ac h na feddyliwch ddrwg bob un i'w gilydd, yn eich calonnau.

11 Er hyn gwrthodaſant wrando, a i rhoddaſant yſgwydd anhydyn, a thrymhaſant eu cluſtiau rhag clywed.

12 Gwnaethant heſyd eu calonnau yn Adamant, rhag clywed y gyfraith a'r geiriau a anſonodd ARGLWYDD y lluoedd trwy ei ysbryd, yn llaw'r prophwydi gynt: am hynny y daeth digoſaint mawr oddi wrth ARGLWYDD y lluoedd.

13 A bu megis y galwodd eſe, ac na wrandawent hwy; felly k y galwaſant hwy, ac ni's gwrandawn innau, medd ARGLWYDD y lluoedd:

14 Ond gwaſgerais hwynt â chorwynt, i blith yr holl genhedloedd, y rhai nid adwaenent; a'r tîr a anghyfanneddwyd ar eu hôl hwynt, fel nad oedd a'i tramwyai, nac a ddychwelai: felly y goſodaſant l y wlâd ddymunol yn ddiffeithwch.

PEN. VIII.

1 *Adnewyddu Jeruſalem.* 9 *Eu cyſſuro hwy i adeiladu, trwy fod ffafr Duw tu ag attynt.* 16 *Gweithredoedd da y mae Duw yn eu gofyn ganddynt.* 18 *Addaw llawenydd a rhyddhâd.*

Medi, 22. B. DRachefn y daeth gair ARGLWYDD y lluoedd *attaf*, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; a Eiddigeddais eiddigedd mawr dros Sion, ac â llid mawr yr eiddigeddais droſti.

a Pen. 1. 14. 3 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Dychwelais at Sion, a thrigaf ynghanol Jeruſalem;

[b] Eſay 1. 21, 26. [c] Edrych 1 Sam. 2. 31. Galar. 2. 20, &c. a 5. 11, 14. † Neu, *rhyfedd.* [d] Gen. 18. 14. Luc 1. 37. a 18. 27. Rhuſ. 4. 21. ‡ Neu, *rhyfedd.* * Edrych Pſ. 50. 1. a 113. 3. Mal. 1. 11. [e] Hag. 2. 4. [f] Ezra 5. 1, 2. § Hag. 1. 6, 10. a 2. 15. † Neu, *y cyſtlog hwn i ddyn a aeth yn daiddaym, ac nid oedd llog am, &c.* 3487. [h] Hoſ. 2. 21, 22. Joel 2. 22. ‡ Heb. *yn heddwch.* [i] Ruth 4. 11, 12. Zeph. 3. 20. [k] Eph. 4. 25. † Heb. *a gwirionedd tangnefedd.* [l] Pen. 7. 10. [m] Pen. 5. 3, 4. [n] Jer. 52. 6, 7. [o] Jer. 52. 12, 13. [p] Jer. 41. 1, 2. [q] Jer. 52. 4. ‡ Heb. *amieran gofoneaig.* † Neu, *cyſtrya.*

ruſalem; a Jeruſalem [b] a elwir dinas y gwirionedd, a mynydd ARGLWYDD y lluoedd, y mynydd ſanctaidd.

4 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [c] Hên wŷr a hên wragedd a drigant etto yn heolydd Jeruſalem, a phob gŵr a'i ffon yn ei law o herwydd amlder dyddiau:

5 A heolydd y ddinas a lenwir o fechgyn a genethod, yn chwarae yn ei heolydd hi.

6 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, O's † anhawdd yw *hyn* yn y dyddiau hyn yngolwg gweddill y bobl hyn, [d] ai ‡ anhawdd ſyddai hefyd yn fy ngolwg i, medd ARGLWYDD y lluoedd?

7 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Wele fi yn gwaredu fy mhobl o dîr y dwyrain, ac o dîr * machludiad haul.

8 A mi a'i dygaf hwynt fel y preſwyliont ynghanol Jeruſalem: a hwy a fyddant yn bobl i mi, a byddaf innau iddynt hwythau yn Dduw mewn gwirionedd ac mewn cyfiawnder.

9 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [e] Cryfhäer eich dwylaw chwi, y rhai ydych yn clywed yn y dyddiau hyn y geiriau hyn o enau [f] 'r prophwydi, y rhai *oedd* yn y dydd y ſylfaenwyd tŷ ARGLWYDD y lluoedd, fel yr adeiledid y Deml.

10 Canys cyn y dyddiau hyn § † nid oedd na chyflog i ddyn, na llôg am anifail, na heddwch i'r *un* a elai allan, nac a ddelai i mewn, gan y gorthrymder: o blegid gyrrais yr holl ddynion, bob un ym mhen ei gymmydog.

11 Ond yn awr ni *byddaf* fi i weddill y bobl hyn, megis yn y dyddiau gynt, medd ARGLWYDD y lluoedd.

12 Canys *bydd* [h] yr hâd ‡ yn ffynnadwy: y winwydden a rydd ei ffrwyth, a'r ddaear a ddŷd ei chynnyrch, a'r nefoedd a roddant eu gwlith: a pharaf i weddill y bobl hyn feddiannu 'r holl *bethau* hyn.

13 A bydd mai megis y buoch chwi tŷ Juda, a thŷ Iſrael, yn felldith ym myſg y cenhedloedd; felly y'ch gwaredaf chwi, a [i] byddwch yn fendith: nac ofnwch, *ond* cryfhäer eich dwylaw.

14 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Fel y meddyliais eich drygu chwi, pan y'm digiodd eich tadau, medd ARGLWYDD y lluoedd, ac nid edifarheais;

15 Felly drachefn y meddyliais yn y dyddiau hyn wneuthur llês i Jeruſalem, ac i dŷ Juda; nac ofnwch.

16 ¶ Dymma 'r pethau a wnewch chwi; [k] Dywedwch y gwîr bawb wrth ei gymmydog; bernwch farn † gwirionedd *a* thangnefedd yn eich pyrth;

17 [l] Ac na fwriedwch ddrwg neb i'w gilydd yn eich calonnau, ac [m] na hoffwch lw celwyddog: canys yr holl *bethau* hyn a gaſeais, medd yr ARGLWYDD.

18 ¶ A gair ARGLWYDD y lluoedd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

19 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Ympryd [n] y pedwerydd *mis*, ac ympryd [o] y pummed, ac ympryd [p] y ſeithfed, ac ympryd [q] y degfed, a fydd i dŷ Juda yn llawenydd a hyfrydwch, ac yn ‡ uchelwyliau † daionus: gan hynny cerwch wirionedd a heddwch.

20 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; *Bydd* etto, y daw pobloedd, a phreſwylwyr dinaſoedd lawer:

21 Ac yr â preſwylwyr y naill *ddinas* i'r llall, gan ddywedyd, [r] Awn gan ŷmed i weddïo ger bron yr ARGLWYDD, ac i geiſio ARGLWYDD y lluoedd; minnau a âf hefyd.

22 Ïe pobloedd lawer, a chenhedloedd cryfion a ddeuant i geiſio ARGLWYDD y lluoedd yn Jeruſalem, ac † i' weddïo ger bron yr ARGLWYDD.

23 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Yn y dyddiau hynny *y bydd* i ddeg o ddynion, o bob tafodiaith y cenhedloedd, ymaflyd, ymaflyd *meddaf* yngodrau gŵr o Juddew, gan ddywedyd, Awn gyd â chwi: canys clywſom [s] *fod* Duw gyd â chwi.

PEN. IX.

1 *Duw yn amddiffyn ei Eglwys.* 9 *Annog Sion i lawenychu am ddyfodiad Criſt, a'i heddychol frenhiniaeth.* 12 *Duw yn addaw buddugoliaeth ac amddiffyn.*

BAich gair yr ARGLWYDD yn nhîr Hadrach, a [a] Damaſcus *fydd* ei orphwyſfa ef: pan *fyddo* llygaid dyn ar yr ARGLWYDD, fel yr eiddo holl lwythau Iſrael.

2 A Hamath hefyd a derfyna wrthi; Tyrus, a [b] Sidon hefyd, er ei bod [c] yn ddoeth iawn.

3 A Thyrus a adeiladodd iddi ei hun amddiffynfa, ac [d] a bentyrrodd arian fel llwch, ac aur coeth fel tom yr heolydd.

4 Wele [e] 'r ARGLWYDD a'i bwrw hi allan, ac a dery ei nerth hi yn y môr; a hi a yſir â thân.

5 [f] Aſcelon a'i gwêl, ac a ofna; a Gaza, ac a ymofidia yn ddirfawr, Ecron hefyd; am ei chywilyddio o'i gobaith; diſethir hefyd y brenin allan o Aza, ac Aſcelon ni chyfanneddir.

6 † Eſtron hefyd a drîg yn Aſdod, a thorraf ymmaith falchder y Philiſtiaid.

7 A mi a gymmeraf ymmaith ei waed o'i enau, a'i ffieidd-dra oddi rhwng ei ddannedd: ac efe a weddillir i'n Duw ni, fel y byddo megis pennaeth yn Juda, ac Ecron megis Jebuſiad.

8 A [g] gwerſyllaf o amgylch fy nhŷ rhag y llu, rhag a êl heibio, a rhag a ddychwelo: ſêl nad elo gorthrymmwr trwyddynt mwyach; canys yn awr gwelais â'm llygaid.

9 ¶ [h] Bydd lawen iawn, ti ferch Sïon; a chrechwenna, ha ferch Jeruſalem. Wele dy frenin yn dyfod attat: cyfiawn ‡ ac achubydd *yw* efe; y *mae efe* yn llariaidd, ac yn marchogaeth ar aſyn, ac ar ebol llwdn aſyn.

10 [i] Torraf hefyd y cerbyd oddi wrth Ephraim, a'r march oddi wrth Jeruſalem, a'r bwa rhyfel a dorrir: ac efe a lefara heddwch i'r cenhedloedd: a'i lywodraeth *fydd* [k] o fôr hyd fôr, ac o'r afon hyd eithafoedd y ddaear.

11 A thithau, † trwy waed dy ammod y gollyngais dy [l] garcharorion o'r pydew heb ddwfr ynddo.

12 ¶ Trowch i'r amddiffynfa, chwi garcharorion gobeithiol: heddyw 'r ydwyf yn dangos [m] y talaf it' yn ddau ddyblyg:

13 Pan annelwyf Juda i mi, ac y llanwyf y bwa ag Ephraim, ac y cyſodwyf dy feibion di, Sïon, yn erbyn dy feibion di, Groeg, ac y'th wnelwyf fel cleddyf gŵr grymmus.

14 A'r ARGLWYDD a welir troſtynt, a'i ſaeth ef a â allan fel mellten: a'r ARGLWYDD Dduw a gân ag udgorn, ac a gerdd [n] â chorwyntoedd y dehau.

15 AR-

[r] Eſay 2. 3. Mic. 4. 1, 2. † Heb. *ymbil ag wyneb yr Arglwydd.* [s] 1 Cor. 14, 25.

Medi, 22. P. Nos Baſg. B.

[a] Amos 1. 3. [b] Obad. [c] Ezec. 28. 3, &c. [d] Job 27. 16. [e] Eſay 23. 1. a 28. 3. [f] Zeph. 2. 4. † Heb. *Mâb ordderch.* g Pen. 2. 5. [h] Eſay 26. 11. Pen. 2. 10. Mat. 21. 5. Joan 12. 15. ‡ Neu, *a'i achubydd ei hun yw efe.* [i] Hoſ. 1. 7. a 2. 18. Mic. 5. 10. Hag. 2. 22. [k] Pſ. 72. 8. † Neu, *yr hon y mae ei chyfammod trwy waed, gollyngais, &c.* Eccſod. 24. 8. Neh. 13. 20. [l] Eſay 61. 1. [m] Eſay 61. 7. [n] Eſay 21. 1.

† Neu, *a cherrig.*
‡ Neu, *llanwant y meiliau, a chonglau 'r allor hefyd.*
° Esay 62. 3.
P Esay 11. 12.
† Neu, *a wnâ i wŷr*

15 ARGLWYDD y lluoedd a'i hamddiffyn hwynt : a hwy a ysant, ac a ddarostyngant † gerrig y dafl ; ysant *a* therfysgant megis *mewn* gwin, a ‡ llenwir hwynt fel meiliau, *ac* fel conglau 'r allor.

16 A'r ARGLWYDD eu Duw a'i gwared hwynt y dydd hwnnw fel praidd ei bobl : canys ° *fel* meini coron *y byadant*, P wedi eu dyrchafu yn fanerau ar ei dîr ef.

17 Canys pa faint yw ei ddaioni ef, a pha faint ei degwch ef ? ŷd a † lawenycha 'r gwŷr ieuainge, a gwîn y gwyryfon.

ieuainge dyfu, neu, *lefaru.*

PEN. X.

Medi, 23. B.

1 *Duwsy raid ymgais ag ef, ac nid eulynnod.* 5 *Megis yr ymwelodd efe â'i ddiadell am eu pechod, felly yr achub, ac yr adfera efe hwy.*

[a] Jer. 14. 22.
[b] Deut. 11. 14.
[c] Job 29. 23.
† Neu, *fellt*, neu, *luchedennau.*
[d] Jer. 10. 8. Hab. 2. 18.
‡ Heb. *Teraphim*
[e] Job. 13. 14.
† Neu, *attebasant nad oedd bugail.*
[f] Can. 1. 9.
[g] Ps. 18. 42.
‡ Neu, *chywilyddiant farchogion.*

ERchwch [a] gan yr ARGLWYDD [b] law [c] mewn prŷd diweddarlaw ; *a'r* ARGLWYDD a bair † ddisglair gymhylau, ac a ddŷd iddynt gawod o law, i bob un laswellt yn y maes.

2 Canys [d] y ‡ delwau a ddywedasant wagedd, a'r dewiniaid a welsant gelwydd, ac a ddywedasant freuddwydion ofer ; [e] rhoddasant ofer gyssur : am hynny yr aethant fel defaid, † cystuddiwyd hwynt am nad *oedd* bugail.

3 Wrth y bugeiliaid yr ennynnodd fy llid, a mi a gosbais y bychod : canys ARGLWYDD y lluoedd a ymwelodd â'i braidd tŷ Juda, ac [f] a'i gwnaeth fel ei harddfarch yn y rhyfel.

4 Y gongl a ddaeth allan o hono, yr hoel o hono, y bwa rhyfel o hono, *a* phob gorthrymmwr ynghŷd *a ddaeth* o hono.

5 ¶ A byddant fel cawri [g] yn sathru *eu gelynion* yn nhom yr heolydd yn y rhyfel : a hwy a ymladdant am *fod* yr ARGLWYDD gyd â hwnt, a ‡ chywilyddir marchogion meirch.

6 A nerthaf dŷ Juda, a gwaredaf dŷ Joseph, a pharaf iddynt ddychwelyd t'w cyfle ; canys trugarheais wrthynt ; a byddant fel pe na's gwrthodaswn hwynt : o herwydd myfi yw yr ARGLWYDD eu Duw hwynt, ac a'i gwrandawaf hwynt.

7 Bydd Ephraim hefyd fel cawr, a'i calonnau a lawenychant fel trwy wîn : a'i meibion a gânt weled, ac a lawenychant ; bydd eu calon yn hyfryd yn yr ARGLWYDD.

8 Chwibanaf arnynt, a chasglaf hwynt ; canys gwaredais hwynt ; ac amlhânt fel yr amlhasant.

[h] Hos. 2. 23.
[i] Esay 11. 11.
[k] Esay 49. 20.

9 A [h] hauaf hwynt ym mysg y bobloedd : ac mewn gwledydd pell y'm cofiant, a byddant fyw gyd â'i plant, a dychwelant.

10 A [i] dychwelaf hwynt o dîr yr Aipht, a chasglaf hwynt o Assyria ; ac arweiniaf hwynt i dîr Gilead a Libanus ; ac [k] ni cheir *lle* iddynt.

[l] Edrych Esay 11. 15.

11 Ac efe a dramwya trwy 'r môr mewn blinder, ac [l] a dery 'r tonnau yn y môr ; a holl ddyfnderoedd yr afon a fyddant ddihysbydd : a disgynnir balchder Assyria, a theyrnwialen yr Aipht a gilia ymmaith.

[m] M'c. 4. 5.

12 Nerthaf hwynt hefyd yn yr ARGLWYDD, ac [m] yn ei enw ef yr ymrodiant, medd yr ARGLWYDD.

PEN. XI.

Medi, 23. P.

1 *Dinystr Jerusalem.* 3 *Gofalu am yr etholedigion, a gwrthod y lleill.* 10 *Torri*

ffon Tegwch a Rhwymau, trwy wrthod Crist. 15 *Arwydd a melldith y bugail ynfyd.*

LIbanus, agor dy ddorau ; fel yr yso 'r tân dy gedrwydd.

2 Y ffynnidwydd, udwch ; canys cwympodd y cedrwydd, diffwynwyd y rhai † ardderchog : udwch dderw Basan ; canys syrthiodd coedwig ‡ y gwîn gynhauaf.

3 ¶ *Y mae* llêf udfa 'r bugeiliaid ; am ddifwyno eu hardderchawgrwydd : llef rhuad y llewod jeuainge ; am ddifwyno balchder yr Jorddonen.

4 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD fy Nuw ; Portha ddefaid y lladdfa ;

5 Y rhai y mae eu perchennogion yn eu lladd, [a] heb dybied eu bod yn euog ; a'i gwerthwyr [b] a ddywedant, Bendigedig *fyddo* 'r ARGLWYDD, am fy nghyfoethogi : a'i bugeiliaid nid arbedant hwynt.

6 Canys nid arbedaf mwyach drigolion y wlâd, medd yr ARGLWYDD ; ond wele fi † yn rhoddi 'r dynion, bob un i law ei gymmydog, ac i law ei frenin ; a hwy a darawant y tîr, ac nid achubaf *hwynt* o'i llaw hwy.

7 A mi a borthaf ddefaid y lladdfa, ‡ sef *chwi* drueniaid y praidd. A chymmerais im' ddwy ffon ; un a elwais Hyfrydwch, a'r *llall* a elwais † Rhwymau ; a mi a borthais y praidd.

8 A thorrais ymmaith dri bugail [c] mewn un mis ; a'm henaid a ‡ alarodd arnynt hwy, a'i henaid hwythau a'm ffieiddiodd innau.

9 Dywedais hefyd, Ni phorthaf chwi ; [d] a fyddo farw, bydded farw ; ac y sydd i'w dorri ymmaith, torrer ef ymmaith ; a'r gweddill, ysant bob un gnawd ei ‡ gilydd.

10 ¶ A chymmerais fy ffon, Hyfrydwch, a thorrais hi, i dorri fy nghyfammod, yr hwn a ammodasswn â'r holl bobl.

11 A'r dydd hwnnw y torrwyd hi : † ac felly [e] y gwybu trueniaid y praidd, y rhai oedd yn disgwil wrthyf fi, mai gair yr ARGLWYDD *oedd* hyn.

12 A dywedais wrthynt, O's ‡ gwelwch yn dda, dygwch fy ngwerth ; ac onid e, peidiwch : a'm gwerth [f] a bwysasant yn ddeg ar hugain o arian.

13 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Bwrw ef i'r [g] crochenydd : pris têg, â'r hwn y'm prisiwyd ganddynt. A chymmerais y deg ar hugain arian, a bwriais hwynt i dŷ 'r ARGLWYDD, i'r crochenydd.

14 Yna mi a dorrais fy ail ffon, *sef* † Rhwymau, i dorri 'r brawdoliaeth rhwng Juda ac Israel.

15 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Cymmer eto it' offer bugail ffol.

16 Canys wele fi yn codi bugail yn y tîr, *yr hwn* ni ofwya ‡ 'r cuddiedig, ni chais yr jeuainge, ni feddyginiaetha 'r briwedig, a fyddo yn sefyll ni † phortha ; ond bwyty gig y brâs, ac a ddryllia eu hewinedd hwynt.

17 [h] Gwae 'r eulyn bugail, yn gadel y praidd ; y cleddyf *fydd* ar ei fraich, ac ar ei lygad dehau : ei fraich gan wywo a wywa, a'i lygad dehau gan dywyllu a dywylla.

[a] Jer. 2. 3. a 50. 7.
[b] Deut. 29. 10. Hos. 12. 8.
† Heb. *yn peri cael y dynion, bob un yn llaw, &c.*
‡ Neu, *yn ddiau druenïaid, &c.*
† Neu, *Rhwymwyr.*
[c] Hos. 5. 7.
‡ Heb. *gyfyngwyd o'i hachos.*
[d] Jer. 15. 2. a 43. 11.
‡ Heb. *gyfaill*, neu, *gymmydog.*
† Neu, *a thruenïaid y praidd y rhai, &c. a wybuant yn sicr mai &c.*
[e] Zeph. 3. 12.
‡ Heb. *da yw yn eich golwg.*
[f] Mat. 26. 15.
[g] Mat. 27. 9, 10.
† Heb. *Rhwymwyr.*
‡ Neu, *yr hyn a dorrwyd ymaith.*
† Neu, *chynnal*, neu, *ddwg.*
[h] Jer. 23. 1. Eze. 34. 2. Joan 10. 12.

PEN. XII.

Medi, 24. B.

1 *Jerusalem yn phiol gwsg a dychryn iddi ei hun,* 3 *ac yn faen pwysfawr i'w gwrthwynebwyr.* 6 *Buddugawi adferiad Juda.* 9 *Edifeirwch Jerusalem.*

BAich gair yr ARGLWYDD i Iſrael, medd yr ARGLWYDD, [a] yr hwn ſydd yn eſtyn allan y neſoedd, ac yn ſylfaenu 'r ddaear, ac [b] yn llunio ysbryd dŷn ynddo.

2 Wele fi yn gwneuthur Jeruſalem [c] yn phiol ‡ gwſg i'r bobloedd oll o amgylch, † pan fyddont yn y gwarchae yn erbyn Juda, *ac* yn erbyn Jeruſalem.

3 ¶ A bydd y dwthwn hwnnw im' wneuthur Jeruſalem [d] yn faen trwm i'r holl bobloedd: pawb a ymlwytho ag eſ yn ddiau a rwygir, er ymgaſglu o holl genhedloedd y ddaear yn ei erbyn eſ.

4 Y diwrnod hwnnw, medd yr ARGLWYDD, [e] y tarawaf bob mareh â ſyndra, a'i ſarchog ag ynſydrwydd, ac agorat fy llygaid ar dŷ Juda, a tharawaf holl feirch y bobl â dallineb.

5 A thywyſogion Juda a ddywedant yn eu calon, ‡ Nerth i mi *ſydd* preſwylwyr Jeruſalem, yn ARGLWYDD y lluoedd eu Duw hwynt.

6 ¶ Y dydd hwnnw y gwnâf dywyſogion Juda [f] fel aelwyd o dân yn y coed, ac fel ffagl dân mewn ysgub o wellt, ac yſant ar y llaw ddehau, ac ar yr aſſiwy, yr holl bobloedd o amgylch: a Jeruſalem a gyſanneddir drachein yn ei lle ei hun, yn Jeruſalem.

7 Yr ARGLWYDD a geidw bebyll Juda yn gyntaf, megis nad ymfawrygo gogoniant tŷ Ddafydd, a gogoniant preſwylwyr Jeruſalem, yn erbyn Juda.

8 Y dydd hwnnw 'r amddiffyn yr ARGLWYDD breſwylwyr Jeruſalem, a [g] bydd y ‡ lleſgaf o honynt y dydd hwnnw fel Dafydd: a thy Ddafydd *fydd* fel Duw, fel Angel yr ARGLWYDD o'i blaen hwynt.

9 ¶ Y dydd hwnnw y bydd im' geiſio diſetha 'r holl genhedloedd y ſy yn dyfod yn erbyn Jeruſalem.

10 A [b] thywalltaf ar dŷ Ddafydd, ac ar breſwylwyr Jeruſalem ysbryd gràs a gweddiau; a [i] hwy a edrychant arnaſi, yr hwn a wanaſant, [k] galarant heſyd am dano, fel un yn galaru am *ei* uniganedig, † ac ymofidiant am dano eſ megis un yn gofidio am *ei* gyntaſanedig.

11 Y dwthwn hwnnw y bydd [l] galar mawr yn Jeruſalem, [m] megis galar Hadadrimmon yn nyffryn Megidon.

12 A'r wlâd a alara, ‡ pob teulu wrtho ei hun; teulu tŷ Ddafydd wrtho ei hun, a'i gwragedd wrthynt eu hunain; teulu tŷ Nathan wrtho ei hunan, a'i gwragedd wrthynt eu hunain;

13 Teulu tŷ Leſi wrtho ei hunan, a'i gwragedd wrthynt eu hunain; teulu tŷ Simei wrtho ei hunan, a'i gwragedd wrthynt eu hunain;

14 Yr holl deuluoedd eraill, pob teulu wrtho ei hun, a'i gwragedd wrthynt eu hunain.

PEN. XIII.

1 Ffynnon i lanhâu Jeruſalem, 2 oddi wrth ddelw-addoliaeth, a gau-brophwydoliaeth. 7 Marwolaeth Criſt, a phroſi 'r drydedd ran.

Y Dydd hwnnw y bydd ffynnon wedi ei hagoryd i dŷ Ddafydd, ac i breſwylwyr Jeruſalem, i bechod † ac aflendid.

2 ¶ A bydd y dwthwn hwnnw, medd ARGLWYDD y lluoedd, im' [a] dorri enwau 'r eulynnod allan o'r tîr, ac ni's cofir hwynt mwyach; a gyrraf heſyd y prophwydi ac ysbryd aflendid allan o'r wlad.

3 A bydd pan brophwydo un mwyach, y dywed ei dâd a'i fam a'i cenhedlaſant eſ wrtho, Ni chei fyw; canys dywedaiſt gelwydd yn enw 'r ARGLWYDD: a'i dâd a'i fam a'i cenhedlaſant eſ [b] a'i gwanant eſ, pan fyddo yn prophwydo.

4 A bydd y dydd hwnnw [c] i'r prophwydi gywilyddio bob un am ei weledigaeth, wedi iddo brophwydo; ac ni wiſgant [d] ‡ grŷs o rawn † i dwyllo:

5 Ond eſe a ddywed, Nid prophwyd *ydwyf* ſi, llafurwr y ddaear *ydwyf* ſi; canys dŷn a'm dyſgodd i gadw anifeiliaid o'm hieuengctid.

6 A dywed *un* wrtho, Beth *a wnâ* 'r gweliau hyn yn dy ddwylaw? Yna eſe a ddywed, *Dymma* y rhai y'm clwyſwyd â hwynt *yn* nhŷ fy ngharedigion.

7 ¶ Deffro, gleddyf, yn erbyn fy mugail, ac yn erbyn y gwr [e] *ſydd* gyfaill i mi, medd ARGLWYDD y lluoedd: † taro 'r bugail, a'r praidd a waſgerir; a dychwelaf fy llaw ar y rhai bychain.

8 A bydd yn yr holl dîr, medd yr ARGLWYDD, y torrir ymmaith, *ac* y bydd marw dwy ran ynddo; a'r drydedd a adewir ynddo.

9 A dygaf y drydedd ran trwy 'r tân, a [g] phuraf hwynt fel puro arian, a choethai hwynt fel coethi aur: [h] hwy a alwant ar fy enw, a minneu a'i gwrandawaf: dywedaf, [i] Fy mhobl yw eſe; ac yntef a ddywed, Yr ARGLWYDD yw fy Nuw.

PEN. XIV.

1 Diſtrywio dinyſtrwyr Jeruſalem. 4 Dyſodiad Criſt, a rhaddau ei frenhiniaeth eſ. 12 Pla gelynion Jeruſalem. 16 Y gweddill a dry at yr Arglwydd, 20 a ſanctaidd fydd eu hanrhaith.

WEle ddydd yr ARGLWYDD yn dyfod, a rhennir dy ysbail yn dy ganol di.

2 Canys mi a gaſglaf yr holl genhedloedd i ryfel yn erbyn Jeruſalem; a'r ddinas a oreſgynnir, [a] y tai a anrheithir, a'r gwragedd a dreiſir; a hanner y ddinas a â allan i gaethiwed, a'r rhan arall o'r bobl ni's torrir ymmaith o'r ddinas.

3 A'r ARGLWYDD a â allan, ac a ryfela yn erbyn y cenhedloedd hynny, megis y dydd y rhyfelodd eſe yn nydd y gâd.

4 ¶ A'i draed a ſaſant y dydd hwnnw [b] ar fynydd yr oliwydd, yr hwn *ydd* ar gyfer Jeruſalem, o du 'r dwyrain; a mynydd yr oliwydd a hyllt ar draws ei hanner tu a 'r dwyrain a thu a 'r gorllewin, * *a bydd* dyffryn mawr iawn: a hanner y mynydd a ſymmud tu a 'r gogledd, a'i hanner tu a 'r dehau.

5 A chwi a ffowch *i* ddyffryn † y mynyddoedd; ‡ canys dyffryn y mynyddoedd a gyrraedd hyd Azal: a ffowch fel y ffoiſoch rhag [c] y ddaeargryn yn nyddiau Uzziah brenin Juda: a daw 'r ARGLWYDD fy Nuw, a'r holl ſainct gyd â thi.

6 A'r dydd hwnnw y daw i ben, ni byddo goleuni † diſglair na ‡ thywyll:

7 Ond † bydd [d] un diwrnod, hwnnw a adweinir gan yr ARGLWYDD, nid dydd, ac nid nôs; ond bydd [e] goleuni yn yr hwyr.

8 A bydd y dwthwn hwnnw y daw allan o Jeruſalem [f] ddyfroedd bywiol; cu hanner hwynt ‡ tu a môr y dwyrain, a'i hanner tu a 'r môr eithaf; hâf a gauaf y bydd *hyn*.

Eſay 42. 5. [b] Num. 16. 22. Preg. 12. 7 [c] Eſay 51. 17, 22. ‡ Neu, *gwyſna*, neu, *gwenwyn*. † Neu, *ac yn erbyn Juda hefyd y bydd yr hwn a warchaeo yn erbyn Jeruſalem*, neu, *y bydd wrth warchae yn erbyn*, &c. [d] Mat. 21. 44. [e] Pſ. 76. 6. ‡ Neu, *nerth* ſydd *i mi* ac *i breſwylwyr*, &c. [f] Ob. 18. [g] Joel 3. 10. ‡ Heb. *cwympcaig*. [h] Joel 2. 28. [i] Joan 19. 34, 37. Dad. 1. 7. [k] Jer. 6. 26. Am. 8. 10. † Heb. *a chowerw ſydd amt*. [l] Act. 2. 37. [m] 2 Bren. 23. 29. 2 Cron. 50. 24. ‡ Heb. *yn deuluoedd, yn deuluoedd*.

Medi, 24. P.

† Heb. *a neilldu-aeth o herwydd aflendid*. [a] Eſod. 23. 13. Pſal. 16. 4. Ezec. 30. 13. Hoſ. 2. 17.

[b] Deut. 13. 8. [c] Mic. 3. 6, 7. [d] 2 Bren. 1. 8. Mar. 3. 4. ‡ Heb. *wiſg*. † Heb. *i adaweyd eelwydd*. [e] Job 10. 30. 2 14. 10, 11. Phil. 2. 6. [f] Mat. 26. 31. Mar. 14. 27. [g] 1 Pedr 1. 6, 7. [h] Pſal. 50. 15. 2 91. 15. [i] Pſal. 144. 15.

Medi, 25. B.

[a] Eſay 13. 16. [b] Edrych Ezec. 11. 23. * Joel 3. 12, 14. † Neu, *ſy myn-yddoedd*. ‡ Neu, *pan gyffyrdao â dyffryn y mynydaoedd, i'r lle a neilldaiwyd*. [c] Amos 1. 1. † Heb. *werthfawr*. ‡ Heb. *na chwedi ceulo*, neu, *na chewder*. † Neu, *y diwrnod ſydd un*. [d] Dad. 22. 5. [e] Eſay 60. 19. Dad. 22. 1. [f] Ezec. 47. 1. Joel 3. 18. Dad. 22. 1. ‡ Neu, *tu a 'r mor blaenaf*.

9 A'r ARGLWYDD a fydd yn Frenin ar yr holl ddaear: y dydd hwnnw y bydd un ARGLWYDD, a'i enw yn un.

10 † Troir yr holl dîr megis yn waſtad o Eba hyd Rimmon, o'r tu dehau i Jeruſalem; g hi a ddyrchefir, ac a ‡ gyſanneddir yn ei lle, o borth Benjamin hyd le 'r porth cyntaf, hyd borth y gongl, ac o dwr Hananeel hyd winwryſau 'r brenin.

11 Yno y trigant ynddi, ac ni bydd yn ddifrod mwyach: ond Jeruſalem a † gyſanneddir yn ddïenbyd.

12 ¶ A hyn fydd y bla â'r hon y tery 'r ARGLWYDD yr holl bobloedd a ryfelant yn erbyn Jeruſalem; Eu cnawd a dderfydd, er eu bod yn ſefyll ar eu traed, a'i llygaid a ddarfyddant yn eu tyllau, a'i tafod a dderfydd yn eu ſafn.

13 Y dydd hwnnw y bydd h mawr derfyſg oddi wrth yr ARGLWYDD yn eu plith hwynt; a phob un a ymafael yn llaw ei gymmydog, i a'i law a gyfyd yn erbyn llaw ei gymmydog.

14 ‡ A Juda hefyd a ryfela † yn Jeruſalem: a cheſglir golud yr holl genhedloedd o amgylch, aur, ac arian, a gwiſgoedd lawer iawn.

15 Ac felly y bydd pla 'r march, y mûl, y camel, yr aſyn, a phob anifail a fyddo yn y gwerſylloedd hyn, fel y bla hon.

16 ¶ A bydd i bob un a adawer o'r holl genhedloedd a ddaethant yn erbyn Jeruſalem, k fyned i fyny o flwyddyn i flwyddyn, i addoli 'r Brenin, ARGLWYDD y lluoedd, ac i gadw l gŵyl y pebyll.

17 A phwy bynnag nid êl i fyny o deuluoedd y ddaear i Jeruſalem, i addoli 'r Brenin, ARGLWYDD y lluoedd, ni bydd glaw arnynt.

18 Ac o's teulu 'r Aipht nid â i fyny, ac ni ddaw, m y rhai nid oes *glaw* arnynt: *yno* y bydd y bla, â'r hon y tery 'r ARGLWYDD y cenhedloedd, y rhai nid eſgynnant i gadw gŵyl y pebyll.

19 Hyn a fydd ‡ cosb yr Aipht, a chosb yr holl genhedloedd nid elont i fyny i gadw gŵyl y pebyll.

20 ¶ Y dydd hwnnw n y bydd ar † ffrwynau 'r meirch, SANCTEIDDRWYDD I'R ARGLWYDD: a bydd y crochanau yn nhŷ 'r ARGLWYDD fel meiliau ger bron yr allor.

21 Bydd pob crochan yn Jeruſalem ac yn Juda yn Sancteiddrwydd i ARGLWYDD y lluoedd: a daw pob aberthwr, ac a gymmerant o honynt, ac a ferwant ynddynt: ac ni bydd o Canaanead mwyach yn nhŷ ARGLWYDD y lluoedd y dydd hwnnw.

k Eſay 66. 23.
l Lef. 23. 34, 43. Hoſ. 12. 9. Joan 7. 2.
m Deut. 11. 10.
‡ Neu, *pechod.*
n Eſay 23. 18.
† Neu, *gylch.*
o Eſay 35. 8. Joel 3. 17. Dad. 21. 27. a 22. 15.

¶ Llyfr MALACHI.

PEN. I.

Medi, 25. P.

1 *Malachi yn achwyn rhag angharedigrwydd Iſrael; 6 A'i hanghrefydd, 12 a'i halogrwydd.*

BAich gair yr ARGLWYDD at Iſrael trwy law Malachi.

2 Hoffais chwi, medd yr ARGLWYDD. A chwi a ddywedwch, Ym mha beth yr hoffaiſt ni? Onid brawd *oedd* Eſau i Jacob, medd yr ARGLWYDD? etto a Jacob a hoffais,

3 Ac b Eſau a gaſeais, ac a oſodais ei fynyddoedd yn ddiffeithwch, a'i etifeddiaeth i ddreigiau 'r aniałwch.

4 Lle y dywed Edom, Tlodwyd ni, etto dychwelwn, ac adeiladwn yr anghyfannedd leoedd; ſel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Hwy a adeiladant, ond minnau a fwriaf i lawr, a galwant hwynt yn Ardal drygioni, a'r Bobl, *wrth* y rhai y llidiodd yr ARGLWYDD yn dragywydd.

5 Eich llygaid hefyd a welant, a chwithau a ddywedwch, Mawrygir yr ARGLWYDD oddi ar derfyn Iſrael.

6 ¶ Mâb a anrhydedda *ei* dâd, a gweinidog ei feiſtr: ac c o's *ydwyf* fi dâd, pa le y *mae* fy anrhydedd? ac o's *ydwyf* fi feiſtr, pa le y *mae* fy ofn? medd ARGLWYDD y lluoedd wrthych chwi 'r offeiriaid, y rhai ydych yn dirmygu fy enw: A chwi a ddywedwch, Ym mha beth y dirmygaſom dy enw di?

7 ‡ Offrymmu yr ydych ar fy allor fara halogedig. A chwi a ddywedwch, Ym mha beth yr halogaſom di? Am i chwi ddywedyd, Dirmygus yw bwrdd yr ARGLWYDD.

8 Ac d o's offrymmu 'r ydych y dall † yn aberth, onid drwg *hynny?* ac o's offrymmwch y clôff a'r clwyfus, onid drwg *hynny?* cynnyg ef yr awron i'th dywyſog, a fydd efe bodlon it'? neu a dderbyn efe dy wyneb, medd ARGLWYDD y lluoedd?

9 Ac yn awr † gweddïwch attolwg ger bron Duw, ſel y trugarhao wrthym: o'ch ‡ llaw chwi y bu hyn: A dderbyn efe wyneb *un* o honoch, medd ARGLWYDD y lluoedd?

10 A phwy hefyd o honoch a gaeai 'r dorau, neu a oleuai fy allor yn rhâd? Nid oes genny'f fodlonrwydd ynnoch chwi, medd ARGLWYDD y lluoedd; ac ni dderbynniaf e offrwm o'ch llaw.

11 Canys f o gyfodiad haul hyd ei fachludiad hefyd mawr *fydd* fy enw ym myſg y cenhedloedd: ac g ym mhob lle arogldarth a offrymmir i'm henw, ac offrwm pûr: canys mawr *fydd* fy enw ym mhlith y cenhedloedd, medd ARGLWYDD y lluoedd.

12 ¶ Ond chwi a'i halogaſoch ef, pan ddywedaſoch, Bwrdd yr ARGLWYDD *ſydd* halogedig; a'i ffrwyth, *ſef* ei fwyd, ſydd ddirmygus.

13 Chwi hefyd a ddywedaſoch, Wele, pa flinder yw! † a ffroenaſoch arno, medd ARGLWYDD y lluoedd; a dygaſoch yr hyn a 'ſglyfaethwyd, a'r clôff, a'r clwyfus; fel hyn y dygaſoch offrwm: a fyddaf fi ſoddlon i hynny o'ch llaw chwi, medd yr ARGLWYDD?

14 Ond melldigedig yw h 'r twyllodrus, yr hwn y mae yn ei ddïadell wrryw, ac a addduna, ac a abertha *un* llygredig i'r ARGLWYDD; canys i Brenin mawr *ydwyf* fi, medd ARGLWYDD y lluoedd, a'm henw *ſydd* ofnadwy ym mhlith y cenhedloedd.

PEN. II.

1 *Y mae yn ceryddu yr offeiriaid yn doſt am eſgeuluſo eu cyfammod, 11 A'r bobl am eu gaudduwiaeth, 14 a'i godineb, 17 a'i hanffyddlondeb.*

Medi, 26. B.

ACyr awr hon, chwi offeiriaid, i chwi y *mae* 'r gorchymmyn hwn.

2 a Oni wrandêwch, ac oni yſtyriwch, i roddi anrhydedd i'm henw i, medd ARGLWYDD

† Heb. *ymbiliwch ag wyneb Duw.*
‡ *gwaith.*
e Eſay 1. 11. Jer. 6. 20. Amos 5. 21.
f Pſal. 113. 3. Eſay 59. 19.
g 1 Tim. 2. 8.
† Neu, *lle y gallesych ei chwythu ymmaith.*
h Ad. 8.
i Pſal. 47. 2.
a Lef. 26. 14, &c. Deut. 28. 15, &c.

ARGLWYDD y lluoedd; yna mi a anfonaf ſelldith arnoch chwi, ac a ſelldigaf eich bendithion chwi: ïe myſi a'i melldigais eiſioes, am nad ydych yn yſtyried.

3 Wele fi yn ‡ llygru eich hâd chwi, a ✝ thannaf dom ar eich wynebau *ſef* tom eich uchel-wyliau; ac ‡ *un* a'ch cymmer chwi ✝ atto ef.

4 Heſyd cewch wybod mai myſi a anfonais attoch y gorchymmyn hwn, ſel y byddai ſy nghyſammod â Lefi, medd ARGLWYDD y lluoedd.

5 [b] Fy nghyſammod ag ef oedd am fywyd a heddwch; a mi a'i rhoddais hwynt iddo [c] *am* yr ofn a'r hwn y'm hofnodd, ac yr arſwydodd o flaen ſy enw.

6 Cyfraith gwirionedd oedd yn ei enau ef, ac anwiredd ni chaſwyd yn ei wefuſau: mewn hedd ac uniondeb y rhodiodd gyd â mi, a llaweroedd a drôdd eſe oddi wrth anwiredd.

7 Canys [d] gwefuſau'r offeiriad a gadwant wybodaeth, a'r gyfraith a geiſiant o'i enau ef: o herwydd cennad ARGLWYDD y lluoedd *yw* eſe.

8 Ond chwi a giliaſoch allan o'r ffordd, ac [e] a baraſoch i laweroedd ‡ dramgwyddo wrth y gyfraith; [f] llygraſoch gyfammod Lefi, medd ARGLWYDD y lluoedd.

9 Am hynny [g] minnau hefyd a'ch gwneuthym chwi yn ddirmygus, ac yn ddïyſtyr gan yr holl bobl; megis na chadwaſoch fy ffyrdd i, ond bod ✝ yn derbyn wynebau yn y gyfraith.

10 [h] Onid un Tâd *ſydd* i ni oll? [i] onid un Duw a'n creodd ni? pa'm y gwnawn yn anffyddlon bob un yn erbyn ei frawd, gan halogi cyfammod ein tadau?

11 ¶ Juda a wnaeth yn anffyddlon, a ffieidd-dra a wnaethpwyd yn Iſrael, ac yn Jeruſalem: canys Juda a halogodd ſanctеiddrwydd yr ARGLWYDD yr hwn ‡ a hoffaſai, ac [k] a briododdſerch duw dïeithr.

12 Yr ARGLWYDD a dyrr ymmaith y gŵr a wnêl hyn, ✝ yr athro a'r diſgybl o bebyll Jacob, ac offrymmydd offrwm i ARGLWYDD y lluoedd.

13 Hyn hefyd eilwaith a wnaethoch, gan orchuddio â dagrau allor yr ARGLWYDD trwy wylofain a gweiddi; ſel nad edrych efe mwyach ar yr offrwm, ac na chymmer ef yn fodlon o'ch llaw chwi.

14 ¶ Er hynny chwi a ddywedwch, Pa herwydd? O herwydd mai'r ARGLWYDD a fu dyſt rhyngot ti, a rhwng [l] gwraig dy jeuengctid, yr hon y buoſt ‡ anffyddlon iddi, er ei *bod* yn gymmar it', ac yn wraig [m] dy gyfammod.

15 [n] Onid un a wnaeth eſe? a'r ysbryd ✝ yngweddill ganddo. A pha ham un? i geiſio ‡ hâd duwiol. Am hynny gwiliwch ar eich ysbryd, ac na fydded *neb* anffyddlon yn erbyn gwraig ei jeuengctid.

16 [o] ✝ Pan gaſaech di *hi*, gollwng *hi* ymmaith, medd yr ARGLWYDD, Duw Iſrael: canys gorchuddio y mae eſe drais a'i wiſg, medd ARGLWYDD y lluoedd: gan hynny gwiliwch ar eich ysbryd, na fyddoch anffyddlon.

17 ¶ [p] Blinaſoch yr ARGLWYDD â'ch geiriau. A chwi a ddywedwch, Ym mha beth y blinaſom *ef*? [q] Am iwch' ddywedyd, Pob gwneuthurwr drwg *ſydd* dda yngolwg yr ARGLWYDD, ac iddynt y mae eſe yn fodlon: neu, Pa le *y mae* Duw y farn?

[a] *âs ganddo ollwng ymmaith.* [p] Eſay 43. 24. [q] Pen. 3. 15.

PEN. III.

1 Cennad, a Mawrhydi, a Grâs Criſt, 7 Anufudd-dod, 8 a chyſſegr-laarad, 13 ac anffyddlonaeb y bobl. 16 Addaw bendith iddynt oddi wrth Dduw.

WEle fi [a] yn anfon fy nghennad, ac eſe [b] a ‡ arloeſa'r ffordd o'm blaen i: ac yn ddiſymmwth y daw'r ARGLWYDD, yr hwn yr ydych yn ei geiſio, i'w Deml; ſef ✝ angel y cyfammod, yr hwn yr ydych yn ei chwennych: wele eſe yn dyfod, medd ARGLWYDD y lluoedd.

2 Ond pwy a oddef ddydd ei ddyfodiad ef? a phwy a ſaif pan ymddangoſo eſe? canys *y mae* [c] eſe fel tân y toddydd, ac fel ſebon y golchyddion.

3 Ac [d] eſe a eiſtedd *fel* purwr, a glanhäwr arian; ac eſe a bura feibion Leſi, ac a'i coetha hwynt fel aur ac fel arian; fel y byddont yn offrymmu i'r ARGLWYDD offrwm mewn cyfiawnder.

4 Yna [e] y bydd melys gan yr ARGLWYDD offrwm Juda a Jeruſalem, megis yn y dyddiau gynt, ac fel ‡ y blynyddoedd gynt.

5 A mi a neſâf attoch chwi i farn; a byddaf dyſt cyflym yn erbyn yr hudolion, ac yn erbyn y godinebwyr, ac yn erbyn yr anudonwyr, ac yn erbyn camattalwyr cyflog y cyflogedig, a'r rhai ſy'n gorthrymmu'r weddw, a'r amddifad, a'r dïeithr, ac heb fy ofni i, medd ARGLWYDD y lluoedd.

6 Canys myfi'r ARGLWYDD [f] ni'm newidir: [g] am hynny ni ddifethwyd chwi, meibion Jacob.

7 ¶ Er dyddiau eich tadau y ciliaſoch oddi wrth fy neddfau, ac ni chadwaſoch *hwynt*. [h] Dychwelwch attaf fi, a mi a ddychwelaf attoch chwithau, medd ARGLWYDD y lluoedd. Ond chwi a ddywedwch, Ym mha beth y dychwelwn?

8 ¶ A ysbeilia dŷn Dduw? etto chwi a'm hysbeiliaſoch i. Ond chwi a ddywedwch, Ym mha beth y'th ysbeiliaſom? [i] Yn y degwm a'r offrwm.

9 Melldigedig *ydych* trwy felldith; canys chwi a'm hysbeiliaſoch i, *ſef* yr holl genedl hon.

10 Dygwch yr holl ddegwm i'r [k] tryſordy, fel y byddo bwyd ynſy nhŷ; a phroſwch fi'r awr hon yn hyn, medd ARGLWYDD y lluoedd, onid agoraf i chwi [l] ffeneſtri'r neſoedd, a [m] thywallt i chwi ſendith, fel na *bo* digon *o le i'w derbyn*.

11 Myfi hefyd a argyoeddaf er eich mwyn chwi'r ormes, ac ni ddifwyna i chwi ffrwyth y ddaear: a'r winwydden yn y maes ni fwrw ei ffrwyth cyn yr amſer i chwi, medd ARGLWYDD y lluoedd.

12 A'r holl genhedloedd a'ch galwant chwi yn wynfydedig: canys byddwch yn wlâd hyfryd, medd ARGLWYDD y lluoedd.

13 ¶ [n] Eich geiriau chwi a ymgryſhaodd i'm herbyn, medd yr ARGLWYDD. Etto chwi a ddywedwch, Pa beth a ddywedaſom ni yn dy erbyn di?

14 Dywedaſoch, Oferedd *yw* gwaſanaethu Duw, a pha leſiant *ſydd* er i ni gadw ei ✝ orchymynion eſ, ac er i ni rodio ‡ yn alarus ger bron ARGLWYDD y lluoedd?

15 Ac yr awr hon [o] yr ydym ni yn galw'r beilchion yn wynfydedig, ïe gweithredwyr drygioni a adeiladwyd; ïe, *y rhai* [p] a demtiant Dduw a waredwyd.

16 ¶ Yna

[a] Medi, 26. P. S. Joan fedyddiwr, B. [b] Mat. 11. 10. Mar. 1. 2. Luc 1. 76. a 7. 27. [b] Eſay 40. 3. ‡ *Barotoa.* ✝ *Cennad.* [c] Edrych Eſay 4. 4. Mat. 3. 10, 11, 12. [d] Eſay 1. 25. [e] Pen. 1. 11. ‡ Neu, *yr hên flynyddoedd.* [f] Num. 23. 19. Rhuf. 11. 29. Jago 1. 17. [g] Galar. 3. 22. [h] Zech. 1. 3. [i] Neh. 13. 10. [k] 1 Cron. 26. 20. Neh. 13. 12. [l] Gen. 7. 11. 2 Bren. 7. 2. [m] 2 Cron. 31. 10. [n] Job 21. 14, 15. ✝ Heb. *gadwraeth.* ‡ Heb. *mewn dir.* [o] Pen. 2. 17. [p] Pſal. 95. 9.

16 ¶ Yna 'r rhai oedd yn ofni 'r ARGLWYDD a leſaraſant bob un wrth ei gymmydog: a'r ARGLWYDD a wrandawodd, ac a glybu, ac yſgrifennwyd q llyſyr coffadwriaeth ger ei fron ef, i'r rhai oedd yn ofni 'r ARGLWYDD, ac i'r rhai oedd yn meddwl am ei enw ef.

17 A r byddant eiddof fi, medd ARGLWYDD y lluoedd, y dydd y gwnelwyf s ‡ briodoledd: t arbedaf hwynt hefyd, fel yr arbed gŵr ei fâb ſydd yn ei waſanaethu.

18 Yna y dychwelwch, ac y gwelwch *ragor* rhwng y cyfiawn a'r drygionus, rhwng yr hwn a waſanaetho Dduw a'r hwn ni's gwaſanaetho ef.

PEN. IV.

1 *Barn Duw ar yr enwir, 2 a'i ſendith ar y daionus.* 4 *Y mae yn eu hannog i ſyſyrio ar y Gyfraith,* 5 *ac yn adrodd iddynt ddyfodiad a ſwydd Eliæ.*

CAnys wele 'r dydd yn dyfod yn lloſgi megis ffwrn; a'r holl feilchion, a holl wæthredwyr anwiredd a fyddant a ſoſl: a'r dydd ſydd yn dyfod a'i llyſg hwynt, medd ARGLWYDD y lluoedd, fel b na's gadawo iddynt na gwreiddyn na changen.

2 ¶ Ond c Haul cyfiawnder a gyfyd i chwi, y rhai ydych yn ofni fy enw, a meddyginiaeth yn ei eſgyll; a chwi a ewch allan, ac a gynnyddwch megis lloi paſgedig.

3 A chwi a fethrwch yr annuwiolion; canys byddant yn lludw dan wadnau eich traed chwi, yn y dydd y gwnelwyf *hyn*, medd ARGLWYDD y lluoedd.

4 ¶ Cofiwch d gyfraith Moſes fy ngwâs, yr hon a orchymynnais iddo ef e yn Horeb i holl Iſrael, f y deddfau a'r barnedigaethau.

5 ¶ Wele mi a anfonaf i chwi g Elias y prophwyd cyn dyfod dydd mawr ac ofnadwy yr ARGLWYDD.

6 Ac h efe a dry gâlon y tadau at y plant, a chalon y plant at eu tadau, rhag i mi ddyfod a tharo 'r ddaear â melldith.

q Pſal. 56. 8.
r Eceſod. 19. 5. Pſ. 135. 4. Tit. 2. 14.
s Eſay 62. 3.
‡ Neu, *dryſor neilltuol*, neu, *dlyſau.*
t Pſal. 103. 13.

Medi, 27. B. S Joan ſe-dyddiwr, P.

a Ob. 18.
b Am. 2. 9.
c Luc 1. 78. Eph. 5. 14. 2 Pedr 1. 19. Dad. 2. 28.
d Eceſod. 20. 3.
e Deut. 4. 10.
f Pſal. 147. 19. g Mat. 11. 14. 17. 12. Mar. 9. 11. Luc 1. 17.
h Preg. 48. 10.

Terfyn y Prophwydi.

YR APOCRYPHA.

¶ I. ESDRAS.

PEN. I.

1 *Gorchymmyn Josias i'r Offeiriaid a'r Lefiaid.* 7 *Cadw Pasg mawr.* 32 *Mawr gwyn am farwolaeth Josias.* 34 *Pwy a ddaeth ar ei ôl ef.* 53 *Distrywio 'r deml, a'r ddinas, a'r bobl:* 56 *A chaethgludo 'r lleill i Fabilon.*

3381. JOsias a gadwodd [a] wŷl y Pasg i'w Arglwydd yn Jerusalem, ac a offrymmodd yr *oen* Pasg ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mis cyntaf,

[a] 2 Bren. 23. 21. 2 Cron. 35. 1.

2 Ac a gyfleodd yr offeiriaid yn eu beunyddawl oruchwiliaethau, wedi eu dilladu mewn gwisgoedd llesion, yn nhŷ 'r Arglwydd.

3 Ac ese a ddywedodd wrth y Lefiaid, sanctaidd weinidogion Israel, am iddynt hwy eu sancteiddio eu hunain i'r Arglwydd, i osod Arch sanctaidd yr Arglwydd yn y tŷ a adeiladasai y brenin Salomon mab Dafydd:

4 *Gan ddywedyd,* Na fydded hi mwyach yn faich i chwi ar ysgwydd: gwasanaethwch yn awr yr Arglwydd eich Duw, a gosclwch am ei bobl ef Israel, ac ymbarotôwch trwy eich teuluoedd, yn ôl eich dosbarthiadau, fel y 'sgrifennodd Dafydd brenin Israel, ac yn ôl mawredd [*] Salomon ei fab ef.

[*] 1 Cron. 23. 2. a 25. 26.

5 A sefwch yn y Deml, yn ôl dosbarthiad teulu eich tadau chwi y Lefiaid, ger bron eich brodyr meibion Israel.

6 Mewn tresn offrymmwch y Pasg, a pharotôwch yr aberthau i'ch brodyr; a chedwch y Pasg yn ôl gorchymmyn yr Arglwydd trwy law Moses.

7 A Josias a roddodd i'r bobl oedd yn bresennol ddengmil ar hugain o wŷn a mynnod, a thair mil o eidionnau: hyn o gyfoeth y brenin a roddwyd i'r bobl, ac i'r offeiriaid, ac i'r Lefiaid, yn ôl yr addewid.

8 Yna Helcias, a Zacharias, a ‡ Syelus, llywodraethwyr y Deml, a roddasant i'r offeiriaid tu ag at y Pasg ddwy fil a chwechant o ddefaid, a thrychant o eidionnau.

‡ Neu, *Jehiel.* 2 Cron. 35. 8.

9 Jechonias hefyd, a Samaias, a Nathanael ei frawd, a Sabaias, ac Ochiel, a Joram, milwriaid, a roddasant i'r Lefiaid ynghyfer y Pasg, bum mil o ddefaid, a [*] seithgant o eidionnau.

[*] 2 Cron. 35. 9. *trychant.*

10 Pan orpheniwyd hyn yn dresnus, yr offeiriaid a'r Lefiaid a safasant trwy 'r llwythau, a chanddynt sara croyw,

11 Yn ôl dosbarthiadau teuluoedd eu tadau, yngwŷdd y bobl, i offrymmu i'r Arglwydd, fel y mae yn 'sgrifennedig yn llyfr Moses: [b] ac felly y gwnaethant y boreu.

[b] 2 Cron. 35. 12. ac *felly am yr eidionnau* 1 Esod. 12. 8.

12 A hwy [c] a roddasant yr *oen* Pasg wrth dân yn ôl y ddefod; a'r offrymmau a fewasant gyd â phêr-aroglau mewn pedyll a chrochanau, ac a'i rhoddasant ger bron yr holl bobl:

[c] 2 Cron. 35. 13.

13 Wedi hynny y parotoisant iddynt eu hunain, ac i'w brodyr yr offeiriaid, meibion Aaron.

14 Canys yr offeiriaid a offrymment y brasder hyd yr hwyr: a'r Lefiaid a barotoient iddynt eu hunain, ac i'w brodyr yr offeiriaid, meibion Aaron. 3382.

15 A'r cantorion sanctaidd, meibion Asaph oedd yn eu cyfle, yn ôl gorchymmyn [d] Dafydd, sef Asaph, Zacharias, Jeduthun, gweledydd y brenin.

[d] 2 Cron. 35. 15. *Dafydd ac Asaph.*

16 A'r porthorion oedd ym mhob porth: ni chaent hwy ymadaw o'i gwasanaeth; canys eu brodyr y Lefiaid a barotoent iddynt hwy. [e] 2 Cron. 35. 15.

17 Felly y gorphennwyd holl wasanaeth yr Arglwydd y dwthwn hwnnw,

18 Gan gynnal y Pasg, ac offrymmu poeth-offrymmau ar allor yr Arglwydd, yn ôl gorchymmyn y brenin Josias.

19 Felly meibion Israel, y rhai oedd bresennol, a gynhaliasant y pasg yr amser hwnnw, a gwŷl y bara croyw dros saith niwrnod.

20 Ac ni chynhaliasid Pasg fel hwnnw yn Israel, er amser Samuel y prophwyd.

21 Ac ni chynhaliodd neb o frenhinoedd Israel y cyffelyb Basg ag a gynhaliodd Josias, a'r offeiriaid, a'r Lefiaid, a'r Judeaid, a holl Israel, a'r rhai oedd bresennol o drigolion Jerusalem.

22 Yn y ddeunawfed flwyddyn o deyrnasiad Josias y cynhaliwyd y Pasg hwnnw.

23 A gweithredoedd Josias oeddynt uniawn ger bron ei Arglwydd, â chalon gyflawn o dduwioldeb.

24 Ac am y pethau a ddigwyddasant yn ei amser ef, y maent hwy yn 'sgrifennedig o'r blaen, o ran y rhai a bechasant, ac a fuant annuwiol yn erbyn yr Arglwydd, rhagor pob cenedl a theyrnas, gan ei driftau ef yn ddirfawr, fel y cyfododd geiriau 'r Arglwydd yn erbyn Israel.

25 [f] Wedi darfod i Josias y pethau hyn, y digwyddodd i Pharao brenin yr Aipht, ddyfod i ryfela yn erbyn Carchamis ar Euphrates; a Josias a aeth i'w gyfarfod ef. [f] 2 Cron. 35. 20. 3394.

26 Ond brenin yr Aipht a antonodd atto ef, gan ddywedyd, Beth sydd i mi a wnelwyt â thi, brenin Judea?

27 Nid yn dy erbyn di y'm gyrrodd yr Arglwydd Dduw; ond fy rhyfel i sydd ar Euphrates. Ac yn awr yr Arglwydd sydd gyd â mi, a'r Arglwydd sydd gyd â mi, yn peri i mi fryslio: ymado â mi, ac na wrthwyneba 'r Arglwydd.

28 Ond ni throai Josias ei gerbyd oddi wrtho ef, eithr ese a ymdaclodd i ymladd ag ef, heb ystyried geiriau Jeremi y prophwyd, o enau yr Arglwydd.

29 Ac ese a syddinodd yn ei erbyn yn nyffryn Megido. A'r tywysogion a ddaethant i wared at frenin Josias.

30 A'r brenin a ddywedodd wrth ei weision, dygwch ti allan o'r gâd; canys yr ydwyf yn lesg jawn. Ac yn ebrwydd ei weision a'i dygasant ef allan o'r gâd.

31 Yna ese a esgynnodd i'w ail cerbyd; ac wedi iddo ddychwelyd i Jerusalem, ese a sufarw, ac a gladdwyd ym meddrod ei dadau.

32 A thrwy holl Juda y galarwyd am Josias; a Jeremi y prophwyd a alarnadodd am Josias, a'r llywodraethwyr a'i gwragedd a wnaethant gwyntan mawr am Josias, hyd y dydd heddyw. Ac fe aeth hynny yn ddefod i'w wneuthur yn wastad ym mhlith holl genedl Israel.

33 Y mae'r pethau hyn yn 'sgrifennedig yn llyfr hystoriau brenhinoedd Juda, a phob gweithred a'r a wnaeth Josias; a'i ogoniant, a'i wybodaeth ynghyfraith yr Arglwydd, a'r pethau a wnaethai ese o'r blaen, a'r pethau *a hysbyswyd* y pryd hyn, sy 'n 'sgrifennedig yn llyfr brenhinoedd Israel a Juda.

34 [g] A'r bobl a gymmerasant Joachas fab Josias, ac a'i hurddasant ef yn frenin yn lle Josias ei dad, pan oedd ese yn dair blwydd ar hugain o oed.

35 Ac ese a deyrnasodd yn Judea, ac yn Jerusalem dri mis: ac yna brenin yr Aipht a'i tynnodd ef ymmaith o deyrnasu yn Jerusalem.

36 Ac ese a drethodd ar y wlâd gan talent o arian, ac un dalent o aur.

37 A brenin yr Aipht a wnaeth Joacim ei frawd ef yn frenin Judea a Jerusalem.

38 Ac ese a rwymodd Joacim a'r llywodraethwyr: ac ese a ddaliodd Zaraces ei frawd, ac a'i dug ef ymmaith i'r Aipht.

39 [h] Joacim oedd bum mlwydd ar hugain, pan ddechreuodd ese deyrnasu yn Judea a Jerusalem, ac ese a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr Arglwydd.

40 Am hynny Nabuchodonosor brenin Babilon a ddaeth i fynu yn ei erbyn ef, ac a'i rhwymodd ef â chadwyn brês, ac a'i dug ef ymmaith i Babilon.

41 Yna Nabuchodonosor a gymmerth o lestri sanctaidd yr Arglwydd, ac a'i dug hwynt ymmaith, ac a'i rhoddes yn ei Deml ei hun, o fewn Babilon.

42 Ond ei holl weithredoedd ef, a'i halogedigaeth a'i anwiredd, sydd yn 'sgrifennedig yng Nghroniclau 'r brenhinoedd.

43 A Joacim ei fab a deyrnasodd yn ei le ef: a deunaw mlwydd oed oedd efe, pan urddwyd ef yn frenin;

44 A thri mis a dengniwrnod y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac yntef a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr Arglwydd.

45 Felly ym mhen y flwyddyn Nabuchodonosor a anfonodd, ac a'i dug ef i Babilon, gyd â llestri sanctaidd yr Arglwydd,

46 Ac a wnaeth Zedecias yn frenin Judea a Jerusalem, pan oedd efe yn un mlwydd ar hugain o oed; ac ese a deyrnasodd un mlynedd ar ddeg.

47 [i] Ac ese a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr Arglwydd, ac nid ofnodd y geiriau a ddywedasai Jeremi y prophwyd wrtho, o enau 'r Arglwydd.

48 Ac yn ôl iddo ef fod wedi ei dyngu i Nabuchodonosor, ese a dyngodd anudon i Enw yr Arglwydd, ac a wrthryfelodd, ac a galedodd ei warr a'i galon, ac a droseddodd gyfreithiau Arglwydd Dduw Israel.

49 A phennaethiaid y bobl a'r offeiriaid a wnaethant lawer o anwiredd yn erbyn y cyfreithiau, ac a ragorasant ar holl frynti 'r holl genhedloedd, ac a halogasant Deml yr Arglwydd yr hon a gyssegrasid yn Jerusalem.

50 Er hynny Duw eu tadau a ddanfonodd ei gennad i'w galw hwy drachefn, am iddo fod yn eu harbed hwynt, a'i Dabernacl ei hun.

51 Ond hwynt-hwy a watwarent ei genhadau ef, a'r dydd yr ymddiddanai 'r Arglwydd â *hwynt*, hwy a watwarent ei brophwydi ef.

52 O'r diwedd, ese a ddigllonodd wrth ei bobl am eu camweddau mawrion, ac ese a barodd i frenhinoedd y Caldeaid ddyfod i fynu yn eu herbyn hwynt.

53 Y rhai hyn a laddasant eu gwŷr jeuainge â'r cleddyf o fewn amgylchoedd eu Teml sanctaidd, ac ni pharchasant na gŵr jeuange, na morwyn, na henwr, na phlentyn, yn eu plith hwynt.

54 Eithr ese a'i rhoddes hwynt oll yn eu dwylo hwy, a holl lestri sanctaidd yr Arglwydd, mawrion a bychain, a llestri Arch Duw; a thrysorau 'r brenin a gymmerasant hwy, ac a ddygasant ymmaith i Babilon.

55 A hwy a losgasant Deml yr Arglwydd, ac a dorrasant i lawr furiau Jerusalem, ac a losgasant ei thyrau â thân.

56 Difwynasant hefyd ei holl bethau gwerthfawr, ac a'i dinystriasant: ac ese a ddug ymmaith y rhai a weddillasai 'r cleddyf, i Babilon.

57 Y rhai a fuant yn gaethweision iddo ef ac i'w feibion, nes teyrnasu o'r Persiaid; fel y cyflawnid [k] gair yr Arglwydd, *yr hwn a dduwedasai ese* trwy enau Jeremi.

58 Fel y mwynhâi 'r wlâd ei Sabbothau, yr holl amser y bu hi yn ddiffeithwch, ac y gorphwysai hyd oni chyflawnwyd dengmlynedd a thrugain.

PEN. II.

1 *Duw yn cynhyrfu Cyrus i adeiladu 'r Deml;* 5 *ac yntau yn rhoi cennad i'r Juddewon i ddychwelyd, ac i roi peth tu ag at y gwaith:* 11 *Ac yn rhoi yn eu hôl y llestri a ddygasid oddi yno.* 25 *Artaxerxes yn gwarafun i'r Juddewon adeiladu.*

YN [a] y flwyddyn gyntaf o deyrnasiad Cyrus brenin y Persiaid, i gyflawnu gair yr Arglwydd o enau Jeremi.

2 Yr Arglwydd a annogodd yfbryd Cyrus brenin y Persiaid, fel y cyhoeddodd ese trwy ei holl deyrnas, a *hynny* mewn 'sgrifen,

3 Gan ddywedyd, Fel hyn y dywed Cyrus brenin y Persiaid; Arglwydd Israel, sef, yr Arglwydd goruchaf a'm gwnaeth i yn frenin ar yr holl fyd,

4 Ac a orchymynnodd i mi adeiladu iddo dŷ yn Jerusalem, yr hon sydd yn Judea.

5 *Am hynny* od oes neb o honoch chwi o'i bobl ef, bydded yr Arglwydd, *sef* ei Arglwydd gyd ag ef, ac eled i fynu i Jerusalem, yr hon sydd yn Judea, ac adeiladed dŷ Arglwydd Israel: canys [†] ese yw 'r Arglwydd sydd yn preswylio yn Jerusalem.

6 A phwy bynnag ſydd yn cyſanneddu 'r lleoedd hynny o'i hamgylch, cynnorthwyed y *rhai ſydd yno* ef ag aur, ac ag arian,

7 A rhoddion, a meirch, ac anifeiliaid, gyd ag addunol offrymmau i Deml yr Arglwydd, yr hon ſydd yn Jeruſalem.

8 ¶ Yna pennaethiaid teuluoedd Judea, a llwyth Benjamin, a 'r offeiriaid, a 'r Lefiaid a gyſodaſant, a chymmaint oll ag y cynhyrfodd yr Arglwydd eu meddwl i fyned i fynu, ac i adeiladu tŷ i'r Arglwydd yn Jeruſalem.

9 A'r rhai oedd o'i hamgylch hwynt a'i cynnorthwyaſant ym mhob peth, ag arian, ac ag aur, a meirch, ac anifeiliaid, ac a llawer jawn o addunol roddion, y rhai yr oedd eu meddwl wedi eu cynhyrfu *at hynny.*

10 Brenin Cyrus hefyd a ddug allan leſtri ſanctaidd yr Arglwydd, y rhai a ddygaſai Nabuchodonoſor ymmaith o Jeruſalem, ac a'i cyſſegraſai yn nheml ei dduynnod.

11 A phan ddug Cyrus brenin y Perſiaid hwynt allan, eſe a 'i rhoddodd hwynt at Pithridates ei dryſorydd,

12 I'w rhoddi hwynt i ‡ Sanabaſſar rhaglaw Judea. ‡ Gr. *Sasbazar.*

13 Dymma eu rhifedi hwynt; Mîl o gawgiau aur, a mîl o gawgiau arian, o noeau arian i'r ebyrth naw ar hugain, deg ar hugain o phiolau aur, ac o arian [b] ddwy fil pedwar cant a deg; a mil o leſtri eraill. [b] Ezra 1. 10. *pedwar cant a deg.*

14 Felly yr holl leſtri aur ac arian, y rhai a ddygaſid ymmaith, oedd [c] bùm mil, a phedwar cant, a naw a thrugain. [c] Ezra 1. 11. *bùm mîl a phedwar cant.*

15 A Sanabaſſar a'i dug hwynt gyd â 'r *rhai a aethant* o gaethiwed Babilon i Jeruſalem.

16 ¶ [d] Ond yn amſer Artaceſerceſes brenin y Perſiaid; Belemus, a Mithridates, a Thabelius, a ‡ Rathumus, a Beeltethmus, a † Semelius y 'ſgrifennydd, ac eraill o'i cyd-ſwyddwyr hwynt, y rhai oedd yn aros yn Samaria, ac mewn lleoedd eraill, a 'ſgrifennaſant atto y llythyr hwn yn erbyn y rhai oedd yn preſwylio in Judea a Jeruſalem: At y Brenin Artaceſerceſes ein harglwydd, [d] Ezra 4. 7. ‡ Gwêl Ezra 4. 9. † *Simſai,* Ezra 4. 8.

17 Dy weiſion di, Rathumus 'ſgrifennydd hiſtoriâu, a Semelius y 'ſgrifennydd, ac eraill o'i cyd-gynghorwyr, a 'r barnwyr ſydd yng Nghoeloſyria ac yn Phenice: 3482.

18 Bydded hyſbys i'n harglwydd frenin, fod yr Juddewön a ddaethant oddi wrthych chwi attom ni i Jeruſalem, (y ddinas wrthryfelgar ddrygionus honno) yn adeiladu 'r farchnadle, ac yn adnewyddu ei muriau hi, ac yn goſod ſylfaenau 'r Deml.

19 Yn awr o's adeiledir y ddinas hon, ac adnewyddu ei muriau hi, ni wrthodant yn unig dalu teyrnged, eithr hwy a wrthwynebant frenhinoedd.

20 O herwydd bod y pethau ſy 'n perthynu i'r Deml yn myned rhagddynt, ni thybiaſom fod yn weddaidd gollwng heibio y fath beth:

21 Eithr ei ddangos ef i'n harglwydd y brenin, modd y gallech di, o rhyngai fodd i ti, chwilio yn llyfrau dy dadau,

22 A thi a gei yn y Croniclau, y pethau ſy 'ſgrifennedig am y pethau hyn, fel y ceffych wybod fod y ddinas hon yn gwrthryfela, ac yn gwneuthur blinder i frenhinoedd, ac i ddinaſoedd,

23 A bod yr Juddewon yn wrthryfelgar, ac yn magu terfyſgau ynddi erioed; o herwydd yr hwn beth y darfu dinyſtrio 'r ddinas hon.

24 Am hynny yn awr, O Arglwydd frenin, yr ydym ni yn hyſbyſu i ti, o'sadeiledir y ddinas hon, ac o's cyweirir ti muriau hi, ni bydd i ti ffordd i fyned i Goeloſyria, nac i Phenice.

25 ¶ Yna y brenin a 'ſgrifennodd drachefn at Rathumus yr hiſtoriäwr, ac at Feeltethmus, ac at Semelius y 'ſgrifennydd, ac at eraill o'i cydſwyddwyr, a thrigolion Samaria, Syria, a Phenice, yn y wedd hon; 3483.

26 Myfi a ddarllenais y llythyr a ddanfonaſoch attaf: am hynny mi a orchymynnais chwilio, ac fe a gafwyd fod y ddinas hon erioed yn gwrthwynebu brenhinoedd,

27 A bod ei phobl yn gwneuthur terfyſgoedd a rhyfeloedd, a bod brenhinoedd cryfion a chedyrn yn teyrnaſu yn Jeruſalem, y rhai oedd yn teyrnaſu, ac yn mynnu teyrnged o Goeloſyria, a Phenice.

28 O herwydd hynny y gorchymynnais yn awr wahardd i'r gwŷr hyn adeiladu 'r ddinas, a gwilied rhag gwneuthur o honynt ddim mwyach,

29 Ac na chaffai 'r gweithwyr drygionus hynny fyned rhagddynt ym mhellach, i flino 'r brenin.

30 Ac wedi i Rathumus, a Semelius yr yſgrifennydd, ac eraill eu cyd-ſwyddwyr ddarllen y pethau a 'ſgrifennaſai 'r brenin Artaceſerceſes, yna hwy a ddaethant ar ffrwſt i Jeruſalem, â byddin o wŷr meirch, a ‡ ſawdwyr lawer, ac a ddechreuaſant rwyſtro 'r adeiladwyr, fel y peidiodd adeiladaeth y Deml yn Jeruſalem, hyd yr ail flwyddyn o deyrnaſiad Darius brenin y Perſiaid. ‡ Neu, *un mil o bobl.*

PEN. III.

4 Tri yn ymryſon am y goreu, mewn ymadroddion doethion: 9 Ac yn rhoi ar farn y Brenin: 13 A'r cyntaf o honynt yn dangos mor nerthol yw gwîn.

A Phan oedd Darius yn teyrnaſu, eſe a wnaeth wledd fawr i'w holl ddeiliaid, ac i'w holl deulu, ac i holl lywodraethwyr Media a Pherſia,

2 Ac i'r holl bennaethiaid, a'r blaenoriaid, a'r ſwyddwyr oedd tano ef, o India hyd Ethiopia, trwy gant a ſaith ar hugain o daleithiau.

3 Ac wedi iddynt fwyta ac yfed, a'i digoni, hwy a aethant ymmaith: a 'r brenin Darius a aeth i'w 'ſtafell, ac a gyſgodd *yn hŷdig,* ac a ddeffrôdd.

4 Yna y trywyr jeuainge, y rhai oedd yn cadw corph y brenin, a ddywedaſant y naill wrth y llall,

5 Dyweded pob un o honom ni air godidog: a 'r neb a orchfygo, ac y gweler ei air yn ddoethach na'r lleill, Darius y brenin a ddyry iddo ef fawr roddion, yn arwydd o fuddugoliaeth;

6 Sef gwiſgo porphor, ac yfed mewn lleſtri aur, a chyſgu mewn dillad goreuraid, a cherbyd a ffrwynau o aur, a gwiſg pen o ſidan, a chadwyn am ei wddf:

7 Ac efe a gaiff eiſtedd yn neſaf at Ddarius o herwydd ei ddoethineb, ac eſe a elwir yn gâr i Ddarius.

8 Yna pob un a 'ſgrifennodd ei air, ac a 'i ſeliodd, a hwy a 'i rhoddaſant dan obennydd y brenin Darius,

9 Ac a ddywedasant, Pan ddeffrô 'r brenin y rhoddir iddo yr ysgrifen, a phwy bynag y barno 'r brenin a thri thywysog Persia, tod ei air yn ddoethaf, efe a gaiff y suddugoliaeth, sel yr ysgrifennwyd.

10 Un a 'sgrifennodd, Trechaf yw gwîn.

11 Y llall a 'sgrifennodd, Trechaf yw brenin.

12 Y trydydd a 'sgrifennodd, Trechaf yw gwragedd; ond uwch law pob peth, gwirioned a orchfyga.

13 ¶ A phan ddeffrôdd y brenin, hwy a gymmerasant eu 'sgrifennau, ac a'i rhoddasant iddo, ac efe a'i darllenodd hwynt.

14 Ac efe a yrrodd i alw am holl bendefigion Persia, a Media, a'r pennaethiaid, a'r blaenoriaid, a'r llywodraethwyr, a'r swyddwyr,

15 Ac efe a eisteddodd yn y frawdle: a'r 'sgrifennau a ddarllenwyd ger eu bron hwynt.

16 Yna efe a ddywedodd, Gelwch y gwŷr ieuainge, sel y mynegont eu geiriau eu hunain. Felly hwy a'i galwasant hwy, a hwythau a ddaethant i mewn.

17 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Hysbyswch i ni y 'sgrifennau. Yna y cyntaf a ddechreuodd, yr hwn a ddywedasai am nerth y gwîn,

18 Ac a ddywedodd sel hyn, O chwychwi wŷr, mor nerthol yw gwîn, yr hwn sydd yn twyllo pob dŷn a'r a'i hyfo!

19 Y mae efe yn gwneuthur yr un meddwl gan y brenin a chan yr amddifad, gan y caeth a'r rhydd, gan y tlawd a'r cyfoethog.

20 Y mae efe yn troi pob meddwl i ddigrifwch a llawenydd, sel na chofio dŷn na thristwch na dyled.

21 Ac y mae efe yn gwneuthur pob calon yn hael, ac ni seddwl am frenin na phennaeth, ac efe a bair adrodd y cwbl wrth dalentau.

22 A phan fyddont wedi ysed, nid argofiant garu na chyfeillion na brodyr, ac wedi hynny ar fyrder y cynnant gleddysau.

23 Ac wedi iddynt ddadebru o'r gwîn, ni ddaw yn eu côf beth a wnaethant.

24 Oh hawyr, onid trechaf yw gwîn, yr hwn sydd yn peri y cyfryw bethau? Ac wedi iddo ef ddywedyd felly, efe a dawodd.

PEN. IV.

1 *Yr ail yn dangos mor nerthol yw Brenin,* 14 *A'r trydydd mor nerthol yw Gwragedd;* 33 *a'r Gwirioneda:* 41 *A hwnnw yn cael ei farnu yn adoethaf,* 47 *ac yn cael llythyrau gan y brenin i adeiladu Jerusalem:* 58 *ac yn moliannu Duw, ac yn mynegi i'w frodyr beth a wnaethai efe.*

YNa yr ail, yr hwn a ddywedasai am nerth y brenin, a ymadroddodd,

2 Oh chwychwi wŷr, onid trechaf yw dynion, y rhai sydd yn llywodraethu môr a thîr, a'r hyn oll sydd ynddynt?

3 Ond y mae 'r brenin yn gryfach, ac yn rheoli 'r cwbl; efe sydd yn arglwyddiaethu arnynt hwy: a'r hyn oll a archo efe iddynt, hwy a'i gwnânt.

4 Od eirch efe iddynt ryfela y naill ar y llall, hwy a wnânt hynny: o's densyn efe hwynt yn erbyn y gelynion, hwy a ânt, ac a dorrant i lawr fynyddoedd, muriau, a thyrau.

5 Hwy a laddan, ac a leddir, ac ni thorrant orchymmyn y brenin; o's gorchfygant, i'r brenin y dygant y cwbl, yn gystal yr anrhaith a phob peth arall:

6 A'r sawl nid elo i derfysg, ac i ryfel, eithr llafurio 'r ddaear; wedi iddynt ei hau, hwy a'i medant, ac a'i dygant i'r brenin, ac a gymhellant y naill y llall i dalu teyrnged i'r brenin.

7 Ac etto nid yw efe ond un dŷn. Od eirch efe ladd, fe a leddir; od eirch efe arbed, fe a arbedir;

8 Od eirch efe daro, hwy a darawant; od eirch efe ddiffeithio, hwy a ddiffeithiant; od eirch efe adeiladu, hwy a adeiladant;

9 Od eirch efe dorri i lawr, hwy a dorrant; od eirch efe blannu, hwy a blannant.

10 Felly ei holl bobl a'i holl luoedd, sydd yn ufuddhau iddo ef: ac yn y cyfamser efe a eistedd i lawr, ac a fwyty, ac a yf, ac a huna.

11 Canys y rhai hyn a'i cadwant ef o amgylch ogylch; ac ni ddichon neb fyned ymmaith i'w negesau ei hun, ac ni byddant anufudd iddo mewn dim.

12 Oh chwychwi wŷr, onid trechaf y brenin, gan ei fod efe yn cael y cyfryw rwysg? Ar hynny efe a dawodd.

13 ¶ Yna y trydydd, yr hwn a ddywedasai am wragedd, a gwirioneedd, (hwnnw oedd Zorobabel) a ddechreuodd ymadroddi:

14 O chwychwi wŷr, nid y brenin mawr, na llaweroedd o ddynion, na gwîn, sydd drechaf: pwy ynte a feistrola arnynt hwy, a phwy a'i gorchfyga hwynt, ond y gwragedd?

15 Gwragedd a esgorasant ar y brenin, ac ar yr holl bobl sydd yn llywodraethu môr a thîr.

16 Ac o honynt hwy y ganwyd hwynt; a hwynt-hwy a fagasant y rhai a blannodd y gwinwydd, o ba rai y gwneir y gwîn.

17 Hwynt-hwy hefyd sy 'n gwneuthur dillad i ddynion, ac yn gwneuthur gwŷr yn anrhydeddus; ac ni ddichon gwŷr fod heb y gwragedd.

18 Pe casglent aur ac arian, a phob peth gwerthfawr, oni charent hwy wraig lân brydweddol?

19 Oni ymadawent hwy â'r rhai hynny oll, ac oni ymroddent iddi hi, gan lygadrythu arni? a phawb a ddewisai ei chael hi o flaen aur, ac arian, a phob peth gwerthfawr.

20 Dŷn a ymedy â'i dâd a'i magodd, ac â'i wlâd, ac a ymlŷn wrth ei wraig.

21 Ac efe a anturia ei hoedl dros ei wraig, ac ni feddwl am dâd, na mam, na gwlâd.

22 Wrth hyn y gellwch wybod mai gwragedd sy 'n meistroli arnoch chwi: onid ydych chwi yn llafurio, ac yn poeni, ac er hynny yn rhoddi, ac yn dwyn y cwbl i'r gwragedd?

23 Gŵr a gymmer ei gleddyf, ac a â allan i ladd, ac i ledratta, ac i fordwyo ar fôr, ac afonydd,

24 Efe a edrych ar lew, ac a gerdd yn y tywyllwch, ac wedi hynny efe a ddwg gwbl o'i ledrad, a'i drais, a'i anrhaith at ei gariad.

25 Am hynny gŵr a gâr ei wraig ei hun yn fwy na 'i dâd, neu ei fam.

26 Ie llawer a aethant allan o'i pwyll o herwydd gwragedd, a llaweroedd a aethant yn weision er mwyn gwragedd.

27 Llawer

27 Llawer hefyd a gyfrgollwyd, ac a gyfeiliornwyd, ac a bechaſant er mwyn gwragedd.

28 Ac yn awr oni choeliwch chwi fi? onid mawr yw 'r brenin yn ei allu? onid yw pob teyrnas yn ofni cyffwrdd ag ef?

29 *Etto* mi a'i gwelais ef, ac Apame, gordderch y brenin, merch Bartacus ardderchog, yn eiſtedd ar ddeheulaw 'r brenin,

30 Ac yn cymmeryd y goron oddi am ben y brenin, ac yn ei rhoddi am ei *phen* ei hun, ac yn cernodio 'r brenin â'i llaw aſſiwy,

31 Ac yntau yn ſafnrhythu, ac yn edrych arni; ac o's chwarddai hi arno ef, ynteef a chwarddai; ac o's dig fyddai hi wrtho ef, yna y gwenieithai efe iddi hi, i gael ei chymmod.

32 O chwi wŷr, onid trechaf yw 'r gwragedd, gan eu bod hwy yn gwneuthur fel hyn?

33 Yna 'r brenin a'r tywyſogion a edrychaſant bawb ar ei gilydd: ac ynteef a ddechreuodd ymadrodd am y gwirionedd.

34 O chwi wŷr, onid nerthol yw gwragedd? mawr yw 'r ddaear, ac uchel yw 'r neſ, a buan yw 'r haul yn ei gwrs: canys efe a drŷ o amgylch y nef mewn un dydd, ac a rêd eilwaith i'w le ei hun.

35 Onid mawr yw efe, yr hwn ſydd yn gwneuthur y pethau hyn? Am hynny y mae 'r gwirionedd yn fwy ac yn gryfach na dim oll.

36 Yr holl ddaear ſydd yn galw am wirionedd, a'r nef ſydd yn ei bendithio: a phob peth ſydd yn yſgwyd, ac yn crynu *rhagddi*, ac nid oes dim anghyfiawn gyd â hi.

37 Drygionus yw gwîn, drygionus yw 'r brenin, a drygionus yw 'r gwragedd, a holl feibion dynion ſydd ddrygionus, a'i holl weithredoedd ſy anwir, ac nid oes ynddynt wirionedd, eithr yn eu hanwiredd y darfyddant.

38 Ond y gwirionedd ſydd yn aros, ac ſydd nerthol yn dragywydd, ac ſydd yn byw, ac yn teyrnaſu yn oes oeſoedd.

39 Gyd â hi nid oes derbyn wyneb na gwobr: eithr y mae hi yn gwneuthur cyfiawnder, ac yn ymgadw rhag anghyfiawnder a drygioni, a phawb a ganmolant ei gweithredoedd hi.

40 Ac nid oes yn ei barn hi ddim anghyfiawn, ac yhi yw'r cadernid; a'r deyrnas, a'r gallu, a'r mawredd, trwy yr holl oeſoedd. Bendigedig fyddo Duw y gwirionedd.

41 Ar hynny eſe a beidiodd a llefaru. Yna yr holl bobl a lefaſant, ac a ddywedaſant, Mawr yw gwirionedd, a threchaſ.

42 Yna y dywedodd y brenin wrtho ef, Goſyn y peth a fynnych, heb law yr hyn ſydd yn 'ſgrifennedig, ac ni a'i rhoddwn ef i ti, am dy gael di yn ddoethaf; a thi a gei eiſtedd yn neſaf attaf fi, ac yn gâr i mi y'th elwir.

43 Yna efe a ddywedodd wrth y brenin, Coſia 'r addunedau addunaiſt y dydd y daethoſt i'r frenhiniaeth, ſef ar i ti adeiladu Jeruſalem.

44 A danſon eilwaith y lleſtri a ddygaſid ymmaith o Jeruſalem, y rhai a roddaſai Cyrus o'r neilldu, pan addunodd efe ddinyſtrio Babilon, a danſon hwy yno draceſn.

45 Tithau hefyd a addunaiſt adeiladu 'r Deml a a loſgodd yr Edomiaid, pan ddiſtrywiodd y Caldeaid Judea.

46 Ac yn awr, O Arglwydd frenin, Dymma 'r peth yr ydwyf yn ei ddeiſyf, ac yn ei ofyn gennyt; ac dymma 'r mawredd a geiſiaf fi gennyt: am hynny yr ydwyf yn dymuno arnat gyflawnu 'r addunedau a addunaiſt â'th enau dy hun i Frenin y neſ.

47 Yna Darius y brenin a gyſododdi fynu, ac a'i cuſanodd ef, ac a roddodd iddo lythyrau at bawb o'i dryſorwyr, a'i lywodraethwyr, a'r blaenoriaid, a'r ſwyddwyr, ar iddynt hwy ei hebrwng ef yn ddîogel, a'r ſawl oedd gyd ag ef yn myned i fynu i adeiladu Jeruſalem.

48 Ac efe a 'ſgrifennodd lythyrau at holl lywodraethwyr Coeloſyria a Phenice, ac at y rhai oedd yn Libanus, ar iddynt hwy gludo coed cedr o Libanus i Jeruſalem, ac adeiladu 'r ddinas gyd ag ef.

49 Ac efe a 'ſgrifennodd am yr holl Juddewon, y rhai oedd yn myned i fynu o'i deyrnas ef i Judea, ynghŷlch eu rhydd-did, ſef na byddai i un pennaeth, na ſwyddog, na llywodraethwr, na thryſorwr, fyned trwy nerth i'w dryſau hwynt;

50 Ac i'r holl wlâd yr oeddynt hwy yn ei pherchennogi fod yn rhydd oddi wrth deyrnged; a bod i'r Edomiaid roddi iddynt hwy y pen-trefydd yr oeddynt yn eu dal o'r eiddo 'r Juddewon:

51 A rhoddi ugain o dalentau bob blwyddyn tu ag at adeiladaeth y Deml, hyd oni ddarfyddai ei hadeiladu hi,

52 A deg eraill o dalentau bob blwyddyn, i gynnal y poeth-offrymmau ar yr allor beunydd, (fel yr oedd y gorchymmyn i offrwm dau ar bymtheg;)

53 A bod i bawb a'r a elai o Fabilon i adeiladu 'r ddinas, gael rhydd-did yn gyſtal iddynt eu hunain, ac i'w plant, a'r holl offeiriaid a'r a aethent ymmaith.

54 Ac efe a 'ſgrifennodd am gyfreidiau, a gwiſgoedd yr offeiriaid, y rhai y gwaſanaethent ynddynt.

55 Ac efe a 'ſgrifennodd am iddynt hwy roddi i'r Lefiaid eu cyfreidiau, nes gorphen y tŷ, ac adeiladu Jeruſalem.

56 Efe hefyd a 'ſgrifennodd am iddynt hwy roddi ‡ dognau a chyflog i'r rhai oedd yn gwilied y ddinas.

‡ Neu, *rhandaledda.*

57 Ac efe a anfonodd o Fabilon yr holl leſtri a roddaſai Cyrus o'r neilldu: a pheth bynnag a archaſai Cyrus, efe a orchymynnodd ei wneuthur, a'i anfon i Jeruſalem.

58 A phan aeth y gŵr jeuange allan, efe a ddyrchaſodd ei wyneb i fynu i'r nef tu a Jeruſalem, ac a ddîolchodd i Frenin y neſ,

59 Gan ddywedyd, Oddi wrthyt ti y mae 'r ſuddugoliaeth, oddi wrthyt ti y mae 'r doethineb, ac eiddot ti yw 'r gogoniant, a minnau yw dy wâs di.

60 Bendigedig wyt ti, yr hwn a roddaiſt i mi ddoethineb; clodforaf di, O Arglwydd *Dduw ein* tadau.

61 Felly efe a gymmerth y llythyrau, ac a aeth ymmaith, ac a ddaeth i Fabilon, ac a fynegodd i'w holl frodyr.

62 A hwy a ſendithiaſant Dduw eu tadau, o herwydd iddo roddi iddynt hwy rydd-deb ac eſmwythdra

63 I fyned i fynu, ac i adeiladu Jeruſalem, a'r Deml, yr hon a elwir ar ei enw ef: a hwy a lawenychaſant ag offer cerdd, ac â gorfoledd, dros ſaith niwrnod.

a Pſal. 137. 7. Ezec. 25 12.

PEN. V.

4 *Enwau a rhiſeai 'r Judaewon a ddychwelaſant adref.* 50 *Goſod yr allor yn ei lle.* 57 *Goſod ſylfeini 'r Deml.* 73 *Kowyſtro 'r gwaith dros amſer.*

[a] Ezra 2. 1.

WEdi [a] 'r pethau hyn y detholwyd pennaethiaid tai eu tadau, yn ôl eu llwythau, i ſyned i ſynu, a'i gwragedd, a'i meibion, a'i merched, a'i gweiſion, a'i morwynion, a'i hanifeiliaid.

2 A'r *brenin* Darius a anſonodd fil o wŷr meirch gyd â hwynt, i'w hebrwng hwynt yn ddiogel i Jeruſalem, ynghŷd ag *offer* cerdd, tympanau, a phibellau.

3 A'i holl frodyr hwynt oedd yn canu â hwynt: Felly y gwnaeth eſe âddynt ſyned i ſynu gyd â hwynt.

4 Ac dymma enwau 'r gwŷr a aethant i ſynu yn ôl eu teuluoedd, with eu llwythau, yn ôl eu pennau cenedl.

5 Yr offeiriaid, meibion Phinees ſâb Aaron: Jeſus *mâb* Joſedec, *ſâb* Saraias, a Joacim, *mâb* Zorobabel, *ſâb* Salathiel, o dylwyth Dafydd, o genhedlaeth Phares, o lwyth Juda.

[a] Ser, Zorobabel.

6 [a] Yr hwn a leſarodd eiriau doethion wrth Ddarius brenin y Perſiaid, yn yr ail flwyddyn o'i deyrnaſiad ef, ar y mis Niſan, hwnnw yw 'r mis cyntaf.

7 Ac dymma hwy o Juda y rhai a ddaethant i fynu o gaethiwed y gaethglud, y rhai a gaethgludaſai Nabuchodonoſor brenin Babilon, i Fabilon.

8 A hwy a ddychwelaſant i Jeruſalem, ac i gyrrau eraill Juda, pob un i'w ddinas ei hun, y rhai a ddaethent gyd â Zorobabel, a Jeſus, Nehemias, [b] Zacharias, a Reſaias, Enenius, Mardocheus, Beelſarus, [c] Aſpharaſus, [d] Reelius, Roimus, a Baana, eu blaenoriaid hwynt.

[b] Neu, Seraiah. [c] Neu, Miſpar. [d] Neu, Reelaiah.

9 Eu rhifedi hwynt o'r genedl, a'i blaenoriaid: meibion [e] Phoros, dwy fil a chant *a* deuddeg a thrugain; meibion [f] Saphat, [g] pedwar cant, *a* deuddeg a thrugain;

[e] Neu, Paros. Ezra 2. 3. Neh. 7. 8. [f] Neu, Sephaziah. [g] Neu, 372 chant, &c.

10 Meibion Ares, ſaith gant, un ar bymtheg a deugain;

[h] Zattu.

11 Meibion Phaath Moab, dwy fil, wyth gant a deuddeg;

[i] Neu, Zacchai.

12 Meibion Elam, mîl, deucant, pedwar ar ddeg a deugain; meibion [h] Zathi, naw cant, pumpa deugain; meibion [i] Corbe, ſaith gant a phump; meibion Bani, chwe chant ac wyth a deugain;

[k] Sadas.

13 Meibion Bebai, chwe chant, tri ar hugain; meibion [k] Aſgad, tair mîl, dau cant, a dau ar hugain;

[l] Neu, Bigui.

14 Meibion Adonicam, chwe chant, ſaith a thrugain; meibion [l] Bagoi, dwy fil, chwech a thrugain; meibion Adin, pedwar cant, pedwar ar ddeg a deugain;

[m] Neu, Aterhezias.

15 Meibion [m] Aterhezias, deuddeg a phedwar ugain; meibion Ceilan, ac Azetas, ſaith a thrugain; meibion Azuran, pedwar cant, deuddeg ar hugain;

[n] Neu, Beſai.

16 Meibion Ananias, cant ac un; meibion Arom, deuddeg ar hugain; a meibion [n] Baſſa, trychant, tri ar hugain; meibion Arſiphurith, cant a dau;

[o] Neu, Bethlehem. [p] Neu, Aſmaveth. [q] Ciriathiarim.

17 Meibion Meterus, tair mîl, a phump; meibion [o] Bethlomon, cant a thri ar hugain;

18 Hwynt-hwy o Netopha, pymtheg a deugain; hwyntau o Anathoth, cant tri ar bymtheg a deugain; hwynt o [p] Fethſamos, dau a deugain;

19 Hwynt o [q] Giriathiarius, pump ar hugain; hwynt o Gaphiras, a Beroth, ſaith gant, tri a deugain; hwynt-hwy o Birath, ſaith gant;

[r] Neu, Rama. [s] Neu, Gabah. [t] Neu, Macalon. [u] Neu, Betolius. [x] Neu, Machbu. [y] Neu, Lodhadid. [z] Annan. [a] Jedaiah. [b] Immar. [c] Neu, Paſſaron. [d] Neu, Carme, [e] Neu, dau cant a dau ar bymtheg (medd rhai.) [f] Gwêl Ezra 2. 40. [g] Shallum. [h] Aer. [i] Accub. [k] Hatita. [l] Sobai. [m] Zich. [n] Hazupha. [o] Coros. [p] Siaha. [q] Padon. [r] Graba. [s] Acua. [t] Hagab. [u] Samlai. [x] Giaet. [y] Neu, Gahar. [z] Neu, Airut. [a] Rezin. [b] Noeba. [c] Gazam. [d] Huzza. [e] Paſeah. [f] Beſai. [g] Aſnah. [h] Meanim. [i] Naphuſin. [k] Bacbuc. [l] Hacupa. [m] Harur. [n] Bazluth. [o] Meeda. [p] Harſa. [q] Charcas. [r] Siſera. [s] Thamah. [t] Neſiah. [u] Aaziphion. [x] Pharira. [y] Faalah. [z] Phocereth. [a] Necodah.

[r] Neu, Rama. [s] Neu, Gabah. [t] Neu, Macalon. [u] Neu, Betolius. [x] Neu, Machbu. [y] Neu, Lodhadid. [z] Annan. [a] Jedaiah. [b] Immar. [c] Neu, Paſſaron. [d] Neu, Carme, [e] Neu, dau cant a dau ar bymtheg (medd rhai.) [f] Gwêl Ezra 2. 40. [g] Shallum. [h] Aer. [i] Accub. [k] Hatita. [l] Sobai. [m] Zich. [n] Hazupha. [o] Coros. [p] Siaha. [q] Padon. [r] Graba. [s] Acua. [t] Hagab. [u] Samlai. [x] Giaet. [y] Neu, Gahar. [z] Neu, Airut. [a] Rezin. [b] Noeba. [c] Gazam. [d] Huzza. [e] Paſeah. [f] Beſai. [g] Aſnah. [h] Meanim. [i] Naphuſin. [k] Bacbuc. [l] Hacupa. [m] Harur. [n] Bazluth. [o] Meeda. [p] Harſa. [q] Charcas. [r] Siſera. [s] Thamah. [t] Neſiah. [u] Aaziphion. [x] Pharira. [y] Faalah. [z] Phocereth. [a] Necodah.

20 Hwynt o Gadias, ac Ammidioi, pedwar cant, dau ar hugain; hwynt o [r] Gyrama, a [s] Gabdes, chwe chant, un ar hugain;

21 Hwynt o [t] Fichinas, cant, dau ar hugain; hwynt o [u] Fethel, deuddeg a deugain; meibion [x] Nephis, cant, deg a deugain a chwech;

22 Meibion [y] Calamolan, ac Onus, ſaith gant, pump ar hugain; meibion Jerechus, dau cant, pump a deugain;

23 Meibion [z] Sanaah, tair mîl, trychant, a deg ar hugain.

24 Yr Offeiriaid: meibion [a] Jedu ſâb Jeſus, ym mhlith meibion Sanaſib, naw cant, deuddeg a thrugain; meibion [b] Meruth, mîl, deuddeg a deugain;

25 Meibion [c] Paſur, mîl, ſaith a deugain; meibion [d] Harim, [e] mîl, a deg a thrugain.

[f] Neu, Carme, [e] Neu, dau cant a dau ar bymtheg (medd rhai.) [f] Gwêl Ezra 2. 40.

26 Y Leſiaid meibion [f] Jeſue, Cadmiel, Banuas, a Suias, pedwar ar ddeg a thrugain.

27 Y meibion *y rhai oedd* gantorion ſanctaidd: meibion Aſaph, cant, wyth ar hugain.

[g] Shallum. [h] Aer. [i] Accub. [k] Hatita. [l] Sobai. [m] Zich. [n] Hazupha.

28 Y porthorion: meibion [g] Salum, meibion [h] Jatal, meibion Talmon, meibion [i] Dacobi, meibion [k] Teta, meibion [l] Sami, y cwbl *oedd* gant, pedwar ar bymtheg a hugain.

[o] Coros. [p] Siaha. [q] Padon. [r] Graba. [s] Acua. [t] Hagab. [u] Samlai. [x] Giaet.

29 Gweinidogion y Deml, meibion [m] Eſau, meibion [n] Aſipha, meibion Tabaoth, meibion [o] Ceras, meibion [p] Sud, meibion [q] Phaleas, meibion Labana, meibion [r] Hagaba,

[y] Neu, Gahar. [z] Neu, Airut. [a] Rezin. [b] Noeba. [c] Gazam. [d] Huzza. [e] Paſeah. [f] Beſai. [g] Aſnah. [h] Meanim. [i] Naphuſin. [k] Bacbuc. [l] Hacupa. [m] Harur. [n] Bazluth. [o] Meeda. [p] Harſa. [q] Charcas. [r] Siſera. [s] Thamah. [t] Neſiah. [u] Aaziphion. [x] Pharira. [y] Faalah. [z] Phocereth. [a] Necodah.

30 Meibion [s] Accub, meibion Uta, meibion [t] Cetab, meibion Agab, meibion [u] Subai, meibion Anan, meibion [x] Cathua, meibion [y] Gedur,

[s] Accub. [t] Hatita. [u] Sobai. [x] Zich. [y] Hazupha.

31 Meibion [z] Raia, meibion [a] Daiſan, meibion [b] Necoda, meibion Caſeba, meibion [c] Gazera, meibion [d] Azias, meibion [e] Phinees, meibion Aſara, meibion [f] Baſtai, meibion [g] Aſana, meibion [h] Meunim, meibion [i] Naphiſon, meibion [k] Accub, meibion [l] Acupha, meibion [m] Aſſur, meibion Pharacim, meibion [n] Baſaloth,

[z] Neu, Coros. [a] Siaha. [b] Padon. [c] Graba. [d] Acua. [e] Hagab. [f] Samlai. [g] Giaet. [h] Neu, Gahar. [i] Neu, Airut. [k] Rezin. [l] Noeba. [m] Gazam. [n] Huzza. [o] Paſeah. [p] Beſai. [q] Aſnah. [r] Meanim. [s] Naphuſin. [t] Bacbuc. [u] Hacupa. [x] Harur. [y] Bazluth. [z] Meeda. [a] Harſa. [b] Charcas. [c] Siſera. [d] Thamah. [e] Neſiah. [f] Aaziphion. [g] Pharira. [h] Faalah. [i] Phocereth. [k] Necodah. [l] Ammi. [m] Thamar. [n] Neſiah. [o] Atlipha.

32 Meibion [o] Mehida, meibion Coutha, meibion [p] Carea, meibion [q] Barcus, meibion [r] Aſerar, meibion [s] Thomoi, meibion [t] Naſith, meibion Atipha.

[o] Neu, Mehida. [p] Carea. [q] Barcus. [r] Aſerar. [s] Thomoi. [t] Naſith.

33 Meibion gweiſion Salomon: meibion [u] Sophereth, meibion [x] Pharada, meibion [y] Joeli, meibion [z] Lozon, meibion [a] Iſdael; meibion [b] Sapheth.

[u] Sophereth. [x] Pharada. [y] Joeli. [z] Lozon. [a] Iſdael. [b] Sapheth.

34 Meibion [c] Agia, meibion [d] Phacareth, meibion Sabie, meibion Sarophie, meibion Maſias, meibion Gar, meibion Adus, meibion Subah, meibion Apherra, meibion Barodis, meibion Sabat, meibion Alom.

[c] Neu, Agia. [d] Phacareth.

35 Holl weinidogion y Deml, a meibion gweiſion Salomon oedd drychant, a deuddeg a thrugain.

36 Y rhai hyn a ddaethant i fynu o Thelmeleth, a Thelharſa: Caralathar, ac Alar, yn eu harwain hwynt.

37 Ac ni fedrent hwy ddangos eu teuluoedd, na'i bonedd, pa ſodd yr oeddynt o Iſrael: meibion [e] Dalaias, meibion [f] Tobia, meibion [g] Necodan, chwechant *a* deuddeg a deugain.

[e] Neu, Dalaias. [f] Tobia. [g] Necodan.

38 Ac o'r Offeiriaid y rhai oedd yn offeiriadu, ac heb eu cael, meibion [h] Hobaia, meibion [i] Accoz, meibion [k] Adus, yr hwn a

[x] *Darcon.* [a] *Giddel.* [b] *Sephatiah.* [c] *Hattai.* [d] *Hazzebaim.* Ezra 2. 57. [e] *Ladan.* [f] *Ban.* [g] *Obaia.* [i] *Coz.* [k] Neu, *Barzelai.*

gym-

gymmeraſai *idáo* yn wraig Augia, *un* o ferched Berzelus,

39 Ac a alwyd ar ei enw ef: ac yſgrifen y genedl hon a geiſiwyd ym myſg yr achau, ond ni's caſwyd, ac am hynny y gwahardd wyd iddynt offeiriadu.

40 Canys ‡ Nehemias, ac Atharias, a ddywedaſant wrthynt na chaent hwy fod yn gyfrannogion o'r pethau cyſſegredig, oni gyfodai Arch-offeiriad wedi ei wiſgo ag † addyſg a gwirionedd.

41 Felly hwynt oll o Iſrael o'r rhai oeddynt ddeuddeng mlwydd a thros hynny, oeddynt o gyfrif yn ddeugain mil, heb law gweiſion a morwynion, dwy fil trychant a thri ugain.

42 * Eu gweiſion a'i llawforwynion *oeddynt* ſaith mil, trychant, a ſaith a deugain: a'r cantorion, a'r cantoreſau, dau cant, pump a deugain.

43 Pedwar cant, a phymtheg ar hugain o gamelod, ſaith mil ac un ar bymtheg ar hugain o feirch, dau cant a phumpa deugain o fulod, ‖ pùm mil a phùm cant, a phump ar hugain o ‡ aniſeiliaid arferol a'r jau.

44 A *rhai* o'i llywiawdwyr hwynt yn ôl eu teuluoedd, pan ddaethant i Deml Dduw yn Jeruſalem, a addunaſant adeiladu y tŷ yn ei le ei hun, yn ôl eu gallu,

45 A rhoddi i dryſor y gwaith fil o bunnau o aur, a phùm mil o bunnau o arian, a chant o wiſgoedd Offeiriaid.

46 Felly yr Offeiriaid a'r Leſiaid a'r bobl a drigaſant yn Jeruſalem, ac yn y wlâd: a'r cantorion, a'r porthorion, a holl Iſrael yn eu pentrefydd.

47 Ond pan ddaeth y ſeithfed mîs, pan oedd pawb o feibion Iſrael ar yr eiddo ei hun, hwy a ymgaſglaſant i gŷd o unfryd mewn lle amlwg, ‡ wrth y porth cyntaf, yr hwn ſydd tu a'r dwyrain.

48 Yna Jeſus mâb Joſedec, a'i frodyr yr Offeiriaid, a Zorobabel mâb Salathiel a'i frodyr, gan godi i ſynu, a barotoiſant allor Duw Iſrael,

49 I offrymmu poeth-offrymmau arni, megis y † mae yn ſgrifennedig yn llyfr Moſes gŵr Duw.

50 Ac yno yr ymgaſglodd ‡ yn eu herbyn hwynt *rai* o holl genhedloedd y wlâd: ond hwynt-hwy a drefnaſant yr allor yn ei chyfle, am ſod holl genhedloedd y wlâd yn elynion iddynt: a hwy a offrymmaſant ebyrth wrth yr amſer, a phoeth-offrymmau i'r Arglwydd, ſorau a hwyr.

51 Hwy a gadwaſant hefyd wŷl y pebyll, fel y mae yn orchymmynnedig * yn y gyfraith; ac *a offrymmaſant* ebyrth beunydd, fel yr oedd yn ddyledus:

52 Ac wedi hynny yr offrymmau gwaſtadol, ac offrymmau 'r Sabbothau, a'r newydd-loerau a'r holl wyliau ſanctaidd.

53 A'r rhai oll a'r a † wnaethent addunedi i Dduw, a ddechreuaſant offrymmu aberthau i Dduw, o'r dydd cyntaf o'r ſeithfed mîs, er nad adeiladaſid etto Deml Dduw.

54 A hwy a roddaſant i'r ſeiri maen, ac i'r ſeiri pren, arian, a bwyd, a dîod, yn llawen.

55 A *hwy a roddaſant* geir i'r Sidoniaid, ac i'r Tyriaid, i ddwyn cedr-wydd o Libanus, y rhai a gludid yn gludeiriau i borthladd Joppe, fel y gorchymmynnaſid iddynt gan Gyrus frenin y Perſiaid.

56 Ac yn yr ail flwyddyn, ar yr ail mîs ar ôl ei ddyfod i Deml Dduw yn Jeruſalem, y dechreuodd Zorobabel mâb Salathiel, a Jeſus mâb Joſedec, a'i brodyr, a'r Offeiriaid, a'r Leſiaid, a'r holl rai a'r a ddaethent i Jeruſalem allan o gaethiwed *Babilon:*

57 A hwy a ſyſaenaſant dŷ Dduw ár y dydd cyntaf o'r ail mis, yn yr ail flwyddyn ar ôl eu dychwelyd hwy i Judea a Jeruſalem.

58 ‡ A hwy a oſodaſant y Leſiaid, *y rhai oedd* dros ugeinmlwydd oed, ar waith yr Arglwydd. A Jeſus, a'i feibion, a'i frodyr, a Chadmiel ei frawd, a meibion Madiabun, gyd â meibion Joda ſâb Eliadun, a'i meibion, a'i brodyr, i gŷd yn Leſiaid, o unfryd a ddilynaſant, gan wneuthur y gwaith yn nhŷ Dduw: ſelly y gweithwyr a adeiladaſant Deml yr Arglwydd.

59 A'r Offeiriaid a ſafaſant wedi eu gwiſgo yn eu gwiſgoedd, ag *offer* cerdd, ac ag udgyrn, a'r Leſiaid meibion Aſaph â ſymbalau,

60 Yn canu, ac yn moliannu 'r Arglwydd, fel yr ordeiniaſai Dafydd brenin Iſrael.

61 A hwy a ganaſant ganiadau yn llafar er moliant i'r Arglwydd; o herwydd bod ei drugaredd a'i ogoniant yn dragywydd yn holl Iſrael.

62 * Yna 'r holl bobl a leiſiaſant mewn udgyrn, ac a waeddaſant â llef uchel, dan gyfoliannu 'r Arglwydd, am godi i ſynu dŷ 'r Arglwydd.

63 ‖ Rhai hefyd o'r Offeiriaid, a'r Leſiaid, a'r pennaethiaid, yr Henuriaid, y rhai a welſent y tŷ cyntaf, a ddaethant *at* adeiladaeth hwn, trwy wylofain a nâd fawr.

64 Llawer hefyd ag udgyrn, ac â llawenydd mawr a waeddaſant â llef uchel,

65 Fel na ellid clywed yr udgyrn gan ‡ nâd y bobl: etto yr oedd y dyrfa yn fawr, yn lleiſio mewn udgyrn, fel y clywid ymmhell.

66 Am hynny, pan glybu gelynion llwyth Juda a Benjamin hynny, hwy a ddaethant i gael gwybod beth yr oedd ſain yr udgyrn *yn ei arwyddocâu.*

67 Yna y gwybuant mai y rhai a ddaethai o'r caethiwed a adeiladent y Deml i Arglwydd Dduw Iſrael.

68 Am hynny hwy a aethant at Zorobabel, a Jeſus, ac at bennaethiaid y teuluoedd, gan ddywedyd wrthynt, Ni a adeiladwn gyd â chwi hefyd.

69 Canys yr ydym ni yn ufuddhau i'ch Arglwydd chwi, fel yr ydych chwithau, ac yn aberthu iddo ef, er dyddiau † Aſbazareth brenin Aſſyria, yr hwn a'n dug ni ymma.

70 Yna Zorobabel, a Jeſus, a phennaethiaid teuluoedd Iſrael a ddywedaſant wrthynt, Ni pherthyn i chwi ac i ni gyd-adeiladu tŷ i'r Arglwydd ein Duw ni.

71 Nyni ein hunain a adeiladwn i Arglwydd Dduw Iſrael, fel y gorchymynnodd Cyrus brenin Perſia i ni.

72 Er hynny pobl y wlâd yn pwyſo yn drwm ar y rhai oedd yn Judea, a rhwyſtraſant iddynt adeiladu.

73 A thrwy eu cynllwyn, a therfyſgoedd, a denu pobl, hwy a luddiaſant orphen yr adeiladaeth, tra fu brenin Cyrus yn fyw; felly y rhwyſtrwyd hwynt rhag adeiladu dros ytbaid ‡ dwy flynedd, hyd deyrnaſiad Darius.

PEN. VI.

1 *Y prophwydi yn annog y bobl i adeiladu 'r Deml: 8 A rhai yn ceiſio gan Ddarius leſtair ei hadeiladu:* 27 *Ac yntau*

‡ Gwêl Neh. 8. 9. a 10. 2. Pen. 2. 63.

† Heb. *Urim a Thummim.*

* Gwêl Neh. 7. 66.

‖ Ezra 2. 67. ‡ *alyngod.*

3469.

‡ Neu, *o flaen porth y gwyrain.*

† Neu, *gorchymynnwyd*

‡ Neu, *attyn hwy.*

* Lefit. 23. 34.

† Gr. *gyſſegrafent.*

‡ Gwêl Ezra 3. 9.

* Ezra 3. 12, 13.

‖ Ezra 3. 12, 13.

‡ *weiddi.*

† *Aſarhaa-don,* Ezra 4. 2.

‡ *hyd yr ail flwyddyn i Ddarius,* Ezra 4. 5, 6, 7.

yn gwneuthur ei orau gr beri ei hadeiladu hi; 32 *ac yn bygwth y rhai a'i rhwystrai.*

3485. A Chyn yr ail flwyddyn o deyrnasiad Dariius, Aggëus a Zacharias mâb Ido, y prophwydi, a brophwydasant i'r Juddewon, yn Judea, a Jerusalem, yn enw Arglwydd Dduw Israel, yr hwn oedd arnynt.

2 Yna Zorobabel mâb Salathiel, a Jesus mâb Josedec a safasant i fynu, ac a ddechreuasant adeiladu tŷ 'r Arglwydd, yn Jerusalem: prophwydi 'r Arglwydd oedd gyd â hwynt, *ac* yn eu cynnorthwyo.

a Ezra 5. 3. ‡ Neu, *Tatnai.* † Nen, *Setharboznai.*

3 [a] Yn y cyfamser hwnnw ‡ Sisinnes llywiawdr Syria a Phenice, a † Sathrabuzanes a'i gyfeillion a ddaethant attynt hwy, ac y ddywedasant wrthynt,

4 Trwy orchymmyn pwy 'r ydych chwi 'n adeiladu 'r tŷ hwn, a'r adeilad ymma, ac yn gwneuthur yr holl bethau eraill? a phwy yw 'r gweithwyr sydd yn gwneuthur y pethau hyn?

5 Etto Henuriaid yr Juddewon a gawsent ffafr: gan i'r Arglwydd ymweled â'r caethiwed.

6 Ac ni rwystrwyd hwynt i adeiladu, nes hysbysu i Ddarius y pethau hyn, a chael atteb *oddi wrtho ef.*

7 ¶ Coppi 'r llythyrau a 'sgrifennodd, ac a anfonodd Sisinnes llywiawdr Syria a Phenice, a Sathrabuzanes, a'i cyfeillion, rheolwyr yn Syria a Phenice, at Ddarius; Anerch i frenin Darius.

8 Bydded y cwbl yn hysbys i'n harglwydd frenin, pan ddaethom ni i wlâd Judea, a myned i mewn i ddinas Jerusalem, ni a gawsom yn ninas Jerusalem Henuriaid yr Juddewon, y rhai oedd o'r gaethglud,

9 Yn adeiladu tŷ 'r Arglwydd, mawr a newydd, o gerrig nadd a gwerthfawr, a'r coed wedi eu gosod eusus ar y magwyrydd.

10 Ac yr ydys yn gwneuthur y gwaith hwn ar frys, ac y mae 'r gwaith yn myned rhagddo yn llwyddiannus yn eu dwylo hwynt, ac â phob gogoniant a diwydrwydd y gweithir ef.

11 Yna ni a ofynnasom i'r Henuriaid hyn, gan ddywedyd, Trwy orchymmyn pwy yr ydych chwi yn adeiladu 'r tŷ hwn, ac yn ysgafnu 'r gwaith ymma?

12 Am hynny fel yr hysbysem i ti mewn 'sgrifen, nyni a ofynnasom iddynt, pwy oedd y gweithwyr pennaf, ac a geisiasom ganddynt enwau eu gwŷr pennaf yn 'sgrifennedig.

13 Ond hwy a'n hattebasant ni, Gweision ydym ni i'r Arglwydd, yr hwn a greodd y nefoedd a'r ddaear.

3060. 14 Ac am y tŷ hwn, efe a adeiladwyd er ys llawer o flynyddoedd gan frenin o Israel, mawr a chadarn, ac a orphennwyd.

15 Ond pan annogodd ein tadau ni Dduw i ddigllonedd, *a phan* bechasant yn erbyn Arglwydd Israel, *yr hwn fydd* yn y nefoedd, efe a'i rhoddes hwynt yn nwylo Nabuchodonosor brenin Babilon, y Caldeaid,

3416. 16 Y rhai a dynnasant y tŷ i lawr, ac a'i llosgasant ef, ac a gaethgludasant y bobl i Babilon.

3458. 17 Ond yn y flwyddyn gyntaf o deyrnasiad Cyrus ar wlâd Babilon, y brenin Cyrus a 'sgrifennodd am adeiladu 'r tŷ hwn.

18 A'r llestri sanctaidd o aur ac o arian, y rhai a ddygasai Nabuchodonosor allan o'r tŷ yn Jerusalem, ac a'i gosodasai yn ei Deml ei hun, Cyrus y brenin a'i dug hwynt drachefn allan o'r Deml ym Mabilon, ac a'i rhoddodd hwynt i ‡ Zorobabel, ac i Sanabassarus y llywiawdr;

‡ Neu, *Zorobabel yr hwn yw Sanabassarus y llywiawdr,* Ezra 1.8.

19 Gan orchymmyn iddo ef ddwyn ymmaith y llestri hynny, a'i gosod hwynt o fewn y Deml yn Jerusalem, ac adeiladu Teml yr Arglwydd yn ei chyfle.

20 A phan ddaeth Sanabassarus hwnnw ymma, efe a fylsaenodd dŷ 'r Arglwydd yn Jerusalem, ac er y pryd hynny hyd yr awr hon, yr ydys yn ei adeiladu, ac ni's gorphenwyd ef etto.

21 Ac yn awr, o rhynga bodd i'r brenin, chwilier ym mytg cofly frau brenin Cyrus:

22 Ac o cheir bod adeiladaeth tŷ 'r Arglwydd yn Jerusalem, wedi ei gwneuthur trwy gytfundeb brenin Cyrus, ac o's rhynga bodd i'r arglwydd ein brenin, hysbyted i ni am y peth hyn.

3483. 23 ¶ Yna y brenin Darius a orchymynnodd chwilio ym mysg y cofly frau ym Mabilon, ac fe a gafwyd yn Ecbatana, y llŷs fydd yngwlâd Media, fan lle yr oedd y pethau hyn yn 'sgrifennedig.

24 Yn y flwyddyn gyntaf o deyrnasiad Cyrus, y brenin Cyrus a orchymynnodd adeiladu tŷ 'r Arglwydd yn Jerusalem, lle yr aberthant â thân gwastadol.

25 Uchder yr hwn fydd drugain cufydd, a'i led yn drugain cufydd, a thair rhês o gerrig nadd, ac un rhês o goed newydd o'r wlâd honno, a'r draul a roddir o dŷ brenin Cyrus.

26 A'r llestri sanctaidd o dŷ 'r Arglwydd, yn aur ac yn arian, y rhai a gymmerth Nabuchodonosor ymmaith o'r tŷ yn Jerusalem, ac a'i dug i Fabilon, a roddid drachefn i'r tŷ yn Jerusalem, ac a osodid yn y fan lle 'r oeddynt.

27 Hefyd efe a orchymynnodd i Sisinnes llywiawdr Syria a Phenice, ac i Sathrabuzanes a'i cyfeillion, ac i'r rhai oedd wedi eu gosod yn llywodraethwyr yn Syria a Phenice, wilied nad ymmyrrent â'r fan honno, eithr gadael i Zorobabel gwâs yr Arglwydd, a llywydd Judea, ac i henuriaid yr Juddewon, adeiladu tŷ 'r Arglwydd yn y fan honno.

28 Myfi a orchymynnais hefyd ei adeiladu ef yn gyfan eilwaith, ac iddynt hwy fod yn astud i gynnorthwyo 'r rhai oedd o gaethglud yr Juddewon, nes gorphen tŷ 'r Arglwydd:

29 A rhoddi dogn allan o deyrnged Coelosyria a Phenice, yn ddyfal, i'r gwŷr hyn tu ag at ebyrth i'r Arglwydd, ac i Zorobabel y llywydd, tu ag at fultych, a hyrddod, ac wyn;

30 Yd hefyd, halen, gwîn, ac olew; a hynny yn wastadol bob blwyddyn heb ymofyn ym mhellach, fel y tystiolaetho 'r Offeiriaid sydd yn Jerusalem, fod yn ei dreulio beunydd;

31 Fel yr offrymmont beunydd i Dduw goruchaf dros y brenin, a thros ei blant, ac y gweddiont gyd â'i heinioes hwynt.

32 Efe a orchymynnodd hefyd am bwy bynnag a droseddai ddim a'r a delywedpwyd, neu a'r a 'sgrifennwyd uchod, neu a ddirmygai ddim o hynny, gymmeryd pren allan o'i dŷ ef ei hun, a'i grogi ef arno, a bod ei gyfoeth ef yn eiddo 'r brenin.

33 Am hynny 'r Arglwydd, yr hwn yr ydys yn galw ar ei enw yno, a ddistrywio bob brenin a chenedl a'r a estynno ei law i luddias, neu i wneuthur niwed i dŷ 'r Arglwydd, yr hwn fydd yn Jerusalem.

34 Myfi y brenin Darius a orchymynnais wneuthur yn ddiwyd yn y pethau hyn.

PEN.

PEN. VII.

1 *Siſinnes ac eraill yn gyrru 'r adeilad ym mlaen.* 5 *Gorphen y Deml, a'i chyſſegru.* 10 *Cadw 'r Paſg.*

a Ezra 6. 13. YNa a Siſinnes llywydd Coeloſyria a Phenice, a Sathrabuzanes a'i cyfeillion, yn canlyn gorchymynion brenin Darius,

2 Yn ddyſal jawn a olygaſant ar y gwaith ſanctaidd, gan gynnorthwyo Henuriaid yr Juddewon, a llywodraethwyr y Deml.

3 Ac ſelly y gwaith ſanctaidd a lwyddodd, pan ydoedd Aggëus a Zacharias y prophwydi yn prophwydo.

4 Felly hwy a orphennaſant y pethau hyn trwy orchymmyn Arglwydd Dduw Iſrael, ac o gyttundeb Cyrus, a Darius, ac Artaſerſes, brenhinoedd Perſia.

5 Ac ſel hyn y gorphennwyd y tŷ ſanctaidd ar y † trydydd ar hugain o'r mis Adar, yn y chweched flwyddyn i Ddarius frenin y Perſiaid.

† Heb. *trydyad dydd.* Ezra 6. 15.

6 A phlant Iſrael, a'r Offeiriaid, a'r Leſiaid, ac eraill o'r gaethglud a 'chwannegwyd attynt, a wnaethant yn ôl yr hyn ſydd 'ſgrifennedig yn llyfr Moſes.

7 Ac i gyſſegru Teml yr Arglwydd, hwy a offrymmaſant gant o fuſtych, deucant o hyrddod, pedwar cant o ŵyn;

8 A deuddeg gafr dros bechod holl Iſrael, yn ôl rhifedi ‡ pennaethiaid llwythau Iſrael.

‡ Neu, *llwythau.*

9 Ar Offeiriaid a'r Leſiaid a ſafaſant wedi ymwiſgo yn eu gwiſgoedd yn ôl eu † teuluoedd, yngwaſanaeth Arglwydd Dduw Iſrael, yn ôl llyfr Moſes; a'r porthorion hefyd wrth bob porth.

† Heb. *coſparthiau.* Ezra 6. 18.

10 A phlant Iſrael gyd â'r rhai a ddaethent allan o'r caethiwed, a gynhaliaſant y Paſg y pedwerydd dydd a'r ddeg o'r mis cyntaf, wedi i'r Offeiriaid a'r Leſiaid ymſancteiddio.

11 Ni ſancteiddiaſid holl feibion y gaethiwed ynghŷd, eithr y Leſiaid a gyd-ſanctеiddiaſid oll.

12 Felly hwy a offrymmaſant y Paſg dros holl feibion y gaethglud, a thros eu brodyr yr Offeiriaid, a throſtynt eu hunain.

13 Yna holl blant Iſrael y rhai a ddaethent o'r caethiwed a ſwytaſant, ſef y rhai oll a'r a ymneilldуaſent oddi wrth fheiddra pobl y wlâd, ac a geiſiaſant yr Arglwydd.

14 A hwy a gadwaſant ŵyl y bara croyw ſaith niwrnod, gan lawenychu ger bron yr Arglwydd.

‡ *meddwl.*

15 O herwydd iddo ef droi ‡ cyngor brenin Aſſyria tu ag attynt hwy, i nerthu eu dwylo hwynt yngwâith Arglwydd Dduw Iſrael.

PEN. VIII.

1 *Eſdras yn dwyn gorchymmyn y Brenin i adeiladu.* 8 *Coppi o'r gorchymmyn.* 28 *Y mae 'n dangos enwau a rhifedi y rhai a ddaethai gyd ag ef: 60 a'i daith: 71 yn gofidio am bechodau 'r bobl; 96 ac yn tyngu 'r Offeiriaid i yrru ymmaith eu gwragedd dieithr.*

4537. ‡ *Azarias.* † *Azarias.* ‡ *Meraioth.* † *Uzzi.* ‡ Heb. *oedd gyntaf,* Ezra 7. 5.

AC wedi 'r pethau hyn, pan oedd Artaſerſes brenin y Perſiaid yn teyrnaſu, y daeth Eſdras mâb Saraias, fâb ‡ Ezerias, fâb Helcias, fâb Salum,

2 Fâb Saduc, fâb Achitob, fâb Amarias, fâb † Ozias, fâb ‡ Memeroth, fâb Zaraias, fâb † Sanias, fâb Boccas, fâb Abiſun, fâb Phinees, fâb Eleazar, fâb Aaron yr offeiriad ‡ pennaf.

3 Yr Eſdras hwnaeth i fynu o Fabilon, ſef 'ſgrifennydd parod jawn ynghyfraith Moſes, yr hon a roddaſid trwy Dduw Iſrael.

4 Y brenin hefyd a roddodd iddo ef anrhydedd: canys efe a gafodd ffafr ger ei fron ef, yn ei holl ddymuniadau.

5 Gyd ag ef hefyd yr aeth i fynu rai o blant Iſrael, o'r Offeiriaid, o'r Leſiaid, o'r cantorion ſanctaidd, ac o'r porthorion, a ‡ gweinidogion y Deml, i Jeruſalem,

‡ *Nethinimiaid.* 4537. † Gwêl Ezra 7. 7, 8, 9.

6 † Yn y ſeithfed flwyddyn o deyrnaſiad Artaſerſes, ar y pummed mis (hon ydoedd y ſeithfed flwyddyn i'r brenin) canys hwy a aethant o Fabilon y dydd cyntaf o'r mis cyntaf, ac a ddaethant i Jeruſalem, fel y rhoddodd yr Arglwydd rwydd-deb iddynt yn eu taith.

7 O herwydd yr oedd gan Eſdras gyfarwyddyd mawr, ſel na adawodd eſe heibio ddim o gyfraith, a gorchymynion yr Arglwydd, ond eſe a ddyſgodd i holl Iſrael y deddfau a'r barnedigaethau.

8 Felly coppi 'r gorchymmyn a 'ſgrifennwyd oddi wrth Artaſerſes y brenin, ac a ddaeth at Eſdras yr Offeiriad a darllenydd cyfraith yr Arglwydd, yw hwn ſydd yn canlyn.

9 Y brenin Artaſerſes, at Eſdras yr Offeiriad a darllenydd cyfraith yr Arglwydd, yn anfon annerch.

10 Yn gymmaint a'm bod i 'n bwriadu gwneuthur yn rallawn, myfi a orchymynnais i'r neb a fynnent, ac a ewyllyſient o genedl yr Juddewon, ac o'r Offeiriaid, ac o'r Leſiaid, y rhai ſydd yn ein brenhiniaeth ni, gael myned gyd â thi i Jeruſalem.

11 Am hynny cynnifer ag a ewyllyſiant hynny, ymadawant gyd â thi, ſel y gwelwyd yn dda gennyf, a'm ſaith gyfraill, y cynghorwyr;

12 Fel yr edrychont ar y pethau ſydd yn Judea a Jeruſalem yn gyttin, a'r hyn ſydd ynghyfraith yr Arglwydd;

13 Ac y dygont i Arglwydd Iſrael i Jeruſalem y rhoddion a addunais i, mi a'm cyfeillion, a'r holl aur, a'r arian a gaffer yngwlâd Babilon, i'r Arglwydd yn Jeruſalem,

14 Gyd â'r hyn a roddodd y bobl hefyd i Deml yr Arglwydd eu Duw yn Jeruſalem: ac y caſgler arian, ac aur, tu ag at fuſtych, a hyrddod, ac ŵyn, a phethau yn perthynu at hynny;

15 Fel yr offrymmont ebyrth i'r Arglwydd ar allor yr Arglwydd eu Duw, yr hon ſydd yn Jeruſalem.

16 A pha beth bynnag a'r a ewyllyſiech di a'th frodyr * â'r arian ac â'r aur, gwnâ hynny yn ôl ewyllys dy Dduw.

* Ezra 7. 18.

17 A'r lleſtri ſanctaidd, y rhai a roddwyd i ti tu ag at gyfraid Teml dy Dduw, yr hon ſydd yn Jeruſalem, tydi a'i goſodi hwynt ger bron dy Dduw yn Jeruſalem.

18 A pha beth bynnag arall a'r a feddyliech di tu ag at gyfraid Teml dy Dduw, ti a'i rhoddi ef allan o dryſor y brenin.

19 Ac myfi brenin Artaſerſes a orchymynnais i dryſorwyr Syria a Phenice, am iddynt hwy roddi yn rhwydd i Eſdras yr Offeiriad a darllenydd cyfraith y Duw Goruchaf, beth bynnag a'r a anfono efe am dano,

20 Hyd gan talent o arian; a hefyd hyd gan ‡ corus o ŷd, a chan tunnell o win, a phethau eraill yn diſtandlawn.

‡ *Meſur.* Ezra 7. 22.

21 Gwneler pob peth i'r Goruchaf Dduw yn ddyſal, yn ôl cyfraith Dduw, ſel na ddelo digofaint ar frenhiniaeth y brenin a'i feibion.

22 Hefyd

22 Hefyd yr ydwyf yn gorchymmyn i chwi, na cheifioch na theyrnged, na threth gan yr Offeiriaid, na'r Lefiaid, na'r cantorion ſanctaidd, na'r porthorion, na gweinidogion y Deml, nac oddi ar weithwyr y Deml hon, ac na byddo awdurdod i neb i drethu dim arnynt hwy.

23 A thitheu Eſdras, yn ôl doethineb Duw, goſod farnwyr a llywiawdwyr, fel † y barnont trwy holl Syria a Phenice, † y rhai oll ſydd ddyſgedig ynghyfraith dy Dduw, a'i rhai annyſgedig ynddi a ddyſgi di:

† Gwêl Ezra 7. 15.

24 [a] A chosber yn ddyſal y rhai oll a'r a droſeddant gyfraith dy Dduw a'r brenin, pa un bynnag ai trwy farwolaeth, ai rhyw gosbedigaeth arall, trwy ddirwy o arian, neu garchar.

[a] Ezra 7. 26.

25 ¶ Yna Eſdras yr 'ſgrifennydd a ddywedodd, Bendigedig fyddo unig Arglwydd Dduw ſy nhadau, yr hwn a roddodd y meddwl ymma ynghalon y brenin, i ogoneddu ei dŷ ef, yr hwn ſydd yn Jeruſalem,

26 Ac a'm hanrhydeddodd i yngolwg y brenin a'i gynghoriaid, a'i holl gyfeillion ef, a'r pendefigion.

27 Am hynny yr oeddwn i yn gyſſurus trwy gynhorthwy 'r Arglwydd ſy Nuw, ac a geſglais wŷr o Iſrael, i fyned i fynu gyd ā mi.

28 Ac dymma 'r blaenoriaid, yn ôl eu teuluoedd a'i rhagorfraint, y rhai a aethant i fynu gyd ā mi o Fabilon yn nheyrnaſiad brenin Arraeſercſes.

29 O feibion Phinees, Gerſon; o feibion Ithamar, ‡ Gamael; o feibion Dafydd, † Lettus [b] mâb Sechaniah:

‡ Daniel. † Chattus. [b] Ezra 8. 3.

30 O feibion Pharez, Zacharias; a chyd ag ef y cyfrifwyd canwr a deg a deugain:

31 O feibion Pahath-Moab, Eliaonias mâb [c] Zacaias; a chyd ag ef ddeucant o wŷr:

[c] O feibion Zechaniah, o feibion Pharos.

32 O feibion [d] Zatho, Sechenias mâb Jezelus; a chyd ag ef drychant o wŷr: o feibion Adin, Obeth mâb Jonathan; a chyd ag ef [e] ddeucant a deg a deugain o wŷr:

[d] Zerachaiah. [d] Neu, o feibion Zechaniah, mâb Jahaziel.

33 O feibion Elam, Joſias mâb [f] Gotholias; a chyd ag ef ddengwr a thrugain;

[e] Heb. 50. [f] Athaliah.

34 O feibion Saphatias, [g] Zaraias mâb Michael; a chyd ag ef [h] ddengwr a thrugain:

[g] Neu, Zebadiah. [h] Neu, bea warugeinwr.

35 O feibion Joab, [i] Abadias mâb [k] Jezelus; a chyd ag ef [l] ddeuddengwr a dau cant:

[i] Obadiah. [k] Jehiel. [l] Neu, ddeunaw o wyr.

36 O feibion Banid, [m] Aſſalimoth mâb Joſaphias; a chyd ag ef drugeinwr a chant:

[m] Neu, o feibion Selomith mâb, &c.

37 O feibion Babi, Zacharias mâb Bebai; a chyd ag ef wythwyr ar hugain;

38 O feibion [n] Aſtath, Johannes *mâb* o Acatan; a chyd ag ef ddengwr a chant:

[n] Azgad. [o] Catan.

39 O feibion Adonicam, y diweddaf; ac dymma eu henwau hwynt, Eliphalet, Jeuel, a [p] Samaias; a chyd ā hwynt * ddengwr a thrugain:

[p] Semaiah. * Neu, driugeinwr.

40 O feibion Bago, Uthi fâb Iſtalcurus; a chyd ag ef ddengwr a thri ugain.

41 Ac mi a geſglais y rhai hyn ynghŷd, wrth yr afon a elwir Theras, lle y gwerſyllaſom dri diwrnod: ac mi a fwriais olwg arnynt.

42 Ond pan na chefais yno 'r un o'r Offeiriaid, na'r Lefiaid;

43 Yna mi a anfonais at Eleazar, ac [q] Iduel, a [r] Maſman,

[q] Ariel. [r] Semaiah.

44 Ac Alnathan, a Mameias, a * Joribas, a Nathan, Eunathan, Zacharias, a Moſolamon, pennaethiaid a gwŷr dyſgedig.

* Jarib.

45 Ac mi a erchais iddynt fyned at Sadeus y pennaeth, yr hwn oedd yn y dryſorfa;

46 Ac a orchymynnais iddynt ddywedyd wrth * Ddadeus, ac wrth ei frodyr, a'r tryſorwyr oedd yno, anfon i mi rai i offeiriadu yn nhŷ 'r Arglwydd.

* Gr. Loaeus.

47 A hwy a ddygaſant i ni trwy law nerthol yr Arglwydd, wŷr dyſgedig o feibion [s] Moli mab Leſi fâb Iſrael, [t] Aſebebia a'i feibion, a'i frodyr, y rhai oedd dri ar bymtheg:

[s] Serebia, Ezra 8. 18. [t] Neu, hefyd Hafabiah, a chydag ef Jeſaiah, o feibion Merari a'i frodyr, Ezra 8. 19.

48 Ac Aſebia, ac Annuus, ac Oſaias ei frawd, o feibion Channuneus, a'i meibion hwy oedd ugeinwr.

49 Ac o weiſion y Deml, y rhai a ordeiniaſai Dafydd, a'r gwŷr pennaf, i waſanaeth y Lefiaid, *ſef* gweiſion y Deml, ugain, a dau cant o rifedi, enwau y rhai a ddangoſwyd.

50 Ac yna mi a gyhoeddais ympryd i'r gwŷr jeuainge ger bron ein Harglwydd, i ddeiſyf ganddo ef daith lwyddiannus i ni, ac i'r rhai oedd gyd ā ni, i'n plant, ac i'r aniſeiliaid.

51 Canys yr oedd yn gywilydd gennyf ofyn i'r brenin wŷr traed, a gwŷr meirch, a rhai i'n tywyſo yn ddiogel yn erbyn ein gwrthwynebwyr.

52 O herwydd ni a ddywedaſem wrth y brenin y byddai nerth yr Arglwydd ein Duw ni gyd ā'r neb a'i ceiſient ef, i'w cynnal hwynt ym mhob ffordd.

53 A ni a weddiaſom ar ein Harglwydd eilwaith, o herwydd y pethau hyn: ac ni a'i cawſom ef yn raſlawn i ni.

54 Yna myfi a neilduais o'r rhai pennaf o'r offeiriaid ddeuddengwr, [u] Eſebrias, ac Aſanias, a deg o'i brodyr gyd ā hwynt.

[u] Serebias a Haſſabias.

55 Ac mi a bwyſais iddynt hwy yr aur, a'r arian, a lleſtri ſanctaidd tŷ 'r Arglwydd, y rhai a roddaſai 'r brenin, a'i gynghoriaid, a'r tywyſogion, a holl Iſrael.

56 Ac mi a bwyſais ac a roddais iddynt chwechant a deg a deugain o dalentau arian, a lleſtri arian o'gan talent, a chan talent o aur,

57 Ac ugain o leſtri aur, a [x] deuddeg o leſtri prês, o brês gloyw yn diſgleirio fel aur.

[x] Heb, dau leſtr, Ezra 8. 27.

58 Ac mi a ddywedais wrthynt, Yr ydych chwi yn ſanctaidd i'r Arglwydd, a'r lleſtri hefyd ydynt ſanctaidd, a'r aur, a'r arian ſydd yn adduned i'r Arglwydd, Arglwydd ein tadau.

59 Gwiliwch, a chedwch hwynt hyd oni roddoch hwynt i bennaethiaid yr offeiriaid, a'r Lefiaid, a thywyſogion teuluoedd Iſrael yn Jeruſalem, o fewn 'ſtafelloedd tŷ ein Duw ni.

60 Felly 'r offeiriaid a'r Lefiaid, y rhai a dderbyniaſant yr arian, a'r aur, a'r lleſtri, a'i dygaſant hwy i Jeruſalem, i Deml yr Arglwydd. 3538.

61 Ac ni a ymadawſom oddi wrth afon Theras y deuddegfed *dydd* o'r mis cynnaf, ac a ddaethom i Jeruſalem trwy nerthol law ein Harglwydd, yr hon oedd gyd ā ni: a'r Arglwydd a'n gwaredodd ni o ddechreu y ein taith rhag ein gelynion; ac felly ni a ddaethom i Jeruſalem.

[y] peryglon yr y ffordd.

62 Ac wedi ein bod ni yno dridiau, ar y pedwerydd dydd y rhoddwyd yr arian pwyſedig, a'r aur, yn nhŷ ein Harglwydd ni, i [z] Farmoth yr offeiriad, mâb Iri;

[z] Meremoth mab Uriah yr offeiriad.

63 A chyd ag ef yr oedd Eleazar *mâb* Phinees; a chyd ā hwynt yr oedd Joſabad *mâb* Jeſu, a [a] Moeth *mâb* Sabban, y Lefiaid:

[a] Noadiah fab Bennui.

y cwbl

3538. y cwbl *a roddwyd iddynt* dan riſedi a phwys.

64 A'i holl bwys hwynt a 'ſgrifennwyd yr awr honno.

65 Hefyd y rhai a ddaethent o'r gaethglud a offrymmaſant ebyrth i Arglwydd Dduw Iſrael, *ſef* deuddeg o fuſtych dros holl Iſrael, un ar bymtheg a phedwar ugain o hyrddod,

b Heb. 77 o wyn, 12 bwch yn aberth dros bechod, Ezra 8. 31. b 66 Deuddeg a thrugain o ŵyn, deuddeg o eiſr yn aberth hedd; y cwbl yn aberth i'r Arglwydd.

67 A hwy a roddaſant orchymmyn y brenin i ddiſtain y brenin, ac i lywiawdwyr Coelofyria a Phenice, y rhai a anrhydeddaſant y bobl, a Theml Dduw.

68 ¶ Wedi gwneuthur y pethau hyn, y llywiawdwyr a ddaethant attaſi, gan ddywedyd,

69 Cenedl Iſrael, y tywyſogion, a'r Offeiriaid, a'r Lefiaid, ni fwriaſant ymmaith *odai wrthynt* bobl ddieithr y wlâd, nac aflendid y cenhedloedd, *ſef* y Canaaneaid, yr Hethiaid, y Pherezziaid, y Jebuſiaid, a'r Moabiaid, yr Aiphtiaid, a'r Edomiaid.

c Ezra 9. 2. c 70 Canys hwy a briodaſant eu merched hwy, hwynt-hwy a'i meibion, a'r had ſanctaidd a gymmyſgwyd a phobl ddieithr y wlâd; a'r llywiawdwyr a'r pennaethiaid a fuant gyfrannogion o'r anwiredd ymma, er dechreuad y peth.

71 A phan glywais y pethau hyn, mi a rwygais fy nillad, a'r wiſg ſanctaidd, ac a dynnais flew fy mhen, a'm barf, ac a eiſteddais i lawr yn drwm, ac yn driſt.

72 Yna y rhai oll oeddynt wedi eu cynhyrfu trwy air Arglwydd Dduw Iſrael, a ddaethant attaſi, tra 'r oeddwn i yn wylo am yr anwiredd: ond myfi a eiſteddais yn driſt jawn hyd y prydnhawnol aberth.

73 Yna myfi a gyfodais o ymprydio, a'm dillad a'r wiſg ſanctaidd wedi eu rhwygo, ac a benliniais, ac a eſtynnais *fy* nwylo at yr Arglwydd,

74 Ac a ddywedais, O Arglwydd, gwradwyddus a chywilyddus ydwyf ger dy fron di.

75 Canys ein pechodau ni a amlhaſant dros ein pennau ni, a'n hamryfuſedd ni a gyrhaeddodd hyd y nef.

76 Canys er amſer ein tadau, ni a fuom, ac ydym mewn pechod mawr, hyd y dydd hwn.

77 Ac am ein pechodau ni a'n tadau, nyni, a'n brodyr, a'n brenhinoedd, a'n hoffeiriaid, a roddwyd i fynu i frenhinoedd y ddaear, i'r cleddyf, ac i gaethiwed, ac yn 'ſglyfaeth trwy gywilydd, hyd y dydd hwn.

78 Ac yn awr y dangoſwyd peth trugaredd i ni gennyt ti, O Arglwydd, fel y gadewid i ni wreiddyn, ac enw yn dy gyſlegrſa;

79 Ac i ddadguddio goleuni i ni yn nhŷ 'r Arglwydd ein Duw, ac i roddi i ni † fwyd yn amſer ein caethiwed.

† Heb. bywyd. Ezra 9. 8. 80 Ie pan oeddem ni mewn caethiwed, ni wrthododd ein Harglwydd mo honom ni; eithr efe a'n gwnaeth ni yn gymmeradwy ger bron brenhinoedd Perſia, fel y rhoddaſant hwy fwyd i ni;

81 Ac yr anrhydeddaſant Deml ein Harglwydd ni, ac y cyweiriaſant anrheithiol leoedd Sion, ac y rhoddaſant i ni drigfa ſicr yn Judea ac yn Jeruſalem.

82 Ac yn awr, O Arglwydd, beth a ddywedwn ni ſy 'n cael y pethau hyn? canys nyni a droſeddaſom dy orchymmion di, y rhai a roddaiſt ti *i ni* trwy law dy weiſion y prophwydi, gan ddywedyd

83 Fod y wlâd, yr hon yr ydych chwi yn myned i'w hetifeddu, yn halogedig trwy aflendid dieithriaid y wlâd, y rhai a'i llanwaſant hi â'i haflendid.

84 Am hynny yn awr na chyſſylltwch eich merched â'i meibion hwynt, ac na chymmerwch eu merched hwy i'ch meibion chwithau.

85 Ac na cheiſiwch heddychu â hwynt byth, fel y'ch gwneler yn gryfion, ac y caffoch chwi fwyta daioni 'r wlâd, a'i gadel hi i'ch meibion ar eich ôl chwi yn etifeddiaeth.

86 Yr hyn oll hefyd a'r a ddaeth i ben, a wnaed i ni o blegid ein drwg weithredoedd ni, a'n pechodau mawrion: canys tydi, Arglwydd, a yſgafnheaiſt ein pechodau ni,

87 Ac a roddaiſt i ni y cyfryw wreiddyn: *ond* nyni a droiſom yn ein hôl, gan dorri dy gyfraith di, *ac* a ymgymmyſgaſom ag aflendid pobl y wlâd.

‡ Neu, *Na fydd ai aaiglon.* ‡ 88 Oni ddylit ti ſod yn ddigllon wrthym ni, i'n dinyſtrio ni, fel na adewit i ni na gwreiddyn, na hâd, nac enw?

89 Tydi, O Arglwydd Iſrael, ydwyt eirwir: canys gadawyd i ni wreiddyn y dydd heddyw.

90 Ac yn awr wele ni ger dy fron di yn ein pechodau; canys ni allwn ni ſefyll o'th flaen di yn hwy, o herwydd y pethau hyn.

91 A phan oedd Eſdras yn gweddio, ac yn cyffeſu, ac yn wylo, ac yn gorwedd ar y llawr o flaen y Deml, yna tyrfa fawr a ymgaſglaſant atto ef o Jeruſalem, o wŷr, a gwragedd, a phlant: canys yr oedd galar mawr ym myſg y dyrfa.

92 Yna Jechonias mâb Jeelus, un o feibion Iſrael a waeddodd, ac a ddywedodd, O Eſdras, nyni a bechaſom yn erbyn yr Arglwydd Dduw, *o achos* i ni briodi gwragedd dieithr o genhedloedd y wlâd, ac yn awr * holl Iſrael a ddyrchaſwyd.

* Deut. 28. 13. Baruc 2. 5. 93 Tyngwn lw i'r Arglwydd, ar yrru ymmaith ein holl wragedd ſydd o'r cenhedloedd, ynghŷd a'i plant:

94 Fel yr ordeiniaiſt ti, a'r holl rai ſydd yn ufuddhau cyfraith yr Arglwydd.

95 Cyfod i fynu a gwnâ hyn: canys i ti y perthyn hyn, a ni a fyddwn gyd â thi: gwnâ yn wrol.

96 Yna Eſdras a gyfododd, ac a wnaeth i holl bennaethiaid yr Offeiriaid a'r Lefiaid * a holl Iſrael, dyngu y gwnaent hwy felly: a hwy a dyngaſant. * Ezra 10. 5.

PEN. IX.

1 Eſdras yn caſglu 'r holl bobl ynghŷd: 10 a bwythau yn gyrru ymaith y gwragedd dieithr. 20 Enwau a rhifedi y rhai a wnaeth hynny. 40 Darllen cyfraith Moſes ger bron yr holl bobl: 44 A bwythau yn wylo, ac yn cael dwyn ar gof iddynt yr uchel-wyl.

YNa Eſdras a gyfododd o gyntedd y Deml, *ac* a aeth i 'ſtafell Joanan mâb Eliaſib;

2 Ac a arhoſodd yno, ac ni fwytaodd fwyd, ac nid yfodd ddwfr, eithr wylodd dros anwireddau mawrion y dyrfa.

3 Ac fe a gyhoeddwyd trwy holl Judea a Jeruſalem, am i'r holl rai a'r a oeddynt o'r gaethglud, ymgaſglu ynghŷd i Jeruſalem,

3538.

4 A phwy bynnag ni chyfarfyddai yno o fewn dau ddydd neu dri, fel y gorchymynnasai 'r Henuriaid oedd yn llywodraethu, eu hanfeiliaid hwy a attasaelid i gyfraid y Deml, ac yntef a † fwrid allan o blith y rhai oedd o'r gaethglud.

† Neu, *adinyjzrid.*

5 Yna yr holl rai a'r a oeddynt o lwyth Juda a Benjamin, a ddaethant ynghŷd o fewn tridiau i Jerusalem, ar y nawfed mis, ar yr ugeinfed *dydd* o'r mis. Jos. 10. 8.

6 A'r holl dyrfa yn crynu o achos y drycin y pryd hynny, a eisteddasant yn ehangder y Deml.

7 Yna Esdras a gyfododd, ac a ddywedodd wrthynt hwy, Chwi a drosseddasoch y gyfraith, o herwydd i chwi briodi estronesau, ac felly amlhau pechodau Israel.

8 Yn awr gan hynny cyfaddefwch, a rhoddwch ogoniant i Arglwydd Dduw ein tadau;

9 A gwnewch ei ewyllys ef, ac ymneilldüwch oddi wrth genhedloedd y wlâd, ac oddi wrth y gwragedd dieithr.

10 Yna yr holl dyrfa a waeddasant, ac a ddywedasant â llef uchel, Nyni a wnawn fel y dywedaist ti.

11 Ond o herwydd bod y gynnulleidfa yn fawr, a'i bod hi yn ddryccin, fel na allom ni sefyll allan, ac o herwydd na ellir gorphen y gwaith ymma mewn un diwrnod neu ddau, gan i lawer o honom ni bechu yn yr achos ymma:

12 Am hynny arhosed pennaethiaid y dyrfa, a deued yr holl rai o'n trigfannau ni, a'r y sy ganddynt wragedd dieithr, ar yr amser nodedig;

13 A *deued* gyd â hwynt y rheolwyr a'r barnwyr allan o bob lle, hyd oni lonyddom ddigofaint yr Arglwydd yn ein herbyn, am y peth hyn.

14 Yna Jonathan mâb Azael, ac Ezecias mâb Theocanus, a gymmerasant y matter ymma arnynt: a Mosolam, a Leuis, a Sabatheus a'i cynnorthwyodd hwynt;

15 A'r rhai oedd o'r gaethglud a wnaethant ar ôl hyn oll.

16 Ac Esdras yr offeiriad a ddetholodd iddo y gwŷr pennaf o'i teuluoedd, erbyn eu henwau oll: ac ar y dydd cyntaf o'r degfed mis, hwy a gyd-eisteddasant i holi 'r achos.

17 Felly achos y rhai a briodasent wragedd dieithr a ddygpwyd i ben y dydd cyntaf o'r mis cyntaf.

18 Ac o'r Offeiriaid a ddaethent ynghŷd, ac a briodasent wragedd dieithr, y cafwyd yno;

19 O feibion Jesus fâb Josedec, a'i frodyr; [a] Matthelas, ac Eleazar, [b] Joribus, a [c] Joadanus,

20 Y rhai a roddasant eu dwylo ar droi ymmaith eu gwragedd, ac offrymmu hwrdd, yn jawn am eu hamryfusedd.

21 Ac o feibion Emmer; Ananias, a Zabdeus, ac [d] Eanes, a [e] Sameius, a [f] Hierel, ac [g] Azarias.

22 Ac o feibion [h] Phaisur; Elionas, Massias, Ismael, a Nathanael, ac [i] Ocidelus, a [k] Thalsas.

23 Ac o'r Lefiaid; Josabad, a Semis, a [l] Cholius, yr hwn a elwid [m] Calitas, a Phatheus, a Judas, a Ionas.

24 O'r cantorion sanctaidd; [o] Eleazurus, Bacchurus.

25 O'r porthorion; Salumus, a [p] Tholbanes.

26 O'r rhai o Israel, o feibion [q] Phoros; [r] Hiermas, ac [s] Edias, a Melchias, a [t] Maelus, ac Eleazar, ac [u] Asibias, a Baanias.

27 O feibion Ela; Matthanias, Zaccharias, a [x] Hierielus, a Hieremoth, ac [y] Aedias.

28 Ac o feibion [z] Zamoth; [a] Eliadas, [b] Eliſimus, [c] Othonias, Jarimoth, a [d] Sabbatus, a [e] Sardeus.

29 O feibion Bebai; Joannes, ac Ananias, a [f] Josabad, ac [g] Amatheis.

30 O feibion [h] Mani; [i] Olamus, [k] Mamuchus, [l] Jedeus, Jasubus, [m] Jasael, a Hieremoth.

31 [n] Ac o feibion Adi; Naathus, a Moosias, Lacunus, a Naidus, a Mathanias, a Sesthel, a Balunus, a Manasseas.

32 Ac o feibion Annas; Elionas, ac Aseas, a Melchias, a Sabbeus, a Simon Chotameus.

33 Ac o feibion Asom; [o] Atanelus, a [p] Matthias, a [q] Banaia, Eliphalet, a Manasses, a Semi.

34 Ac o feibion Maani; Jeremias, Momdis, Omaerus, Juel, Mabdai, a Phelias, ac Anos, Carabasion, ac Enasibus, a Mamnitanaimus, Eliasis, Bannus, Eliali, Samis, Selenias, Nathanias: ac o feibion Ozora; Sesi, Esril, Azailus, Samatus, Zambis, Josiphus.

35 Ac o feibion Ethma; Mazitias, Zabadias, Edes, Juel, Banaias.

36 Yr holl rai hyn a briodasent wragedd dieithr; a hwy a'i gyrrasant hwy a'i plant ymmaith.

37 ¶ A'r Offeiriaid, a'r Lefiaid, a'r rhai oedd o Israel a drigasant yn Jerusalem, ac yn y wlâd, y dydd cyntaf o'r seithfed mis; felly plant Israel oedd yn trigo yn eu ‡ trigfaoedd.

‡ pentref.

38 [r] Yna 'r holl dyrfa a ddaethant ynghŷd, o un frŷd, i'r fan ehang o'r porth sanctaidd tu a 'r dwyrain;

39 A hwy a ddywedasant wrth Esdras yr Offeiriad a'r darllenydd, am iddo ddwyn cyfraith Moses, yr hon a roddasai Arglwydd Dduw Israel.

40 Yna Esdras yr Archoffeiriad a ddug y gyfraith at yr holl dyrfa, yn wŷr ac yn wragedd, ac at yr holl offeiriaid, sel y clywent hwy y gyfraith, y dydd cyntaf o'r seithfed mis.

41 Ac efe a ddarllenodd yn y lle ehang o flaen y porth sanctaidd, o'r boreu hyd hanner dydd, o flaen gwŷr a gwragedd: a'r holl dyrfa a wrandawsant ar y gyfraith yn ddyfal.

42 Felly Esdras yr Offeiriad a darllenydd y gyfraith, a safodd i fynu mewn pulpud o goed, yr hwn ydoedd wedi ei ddarparu i hynny.

43 A Mattathias, Sammus, Ananias, Azarias, Urias, [s] Ezecias, a [t] Balasamus, a safasant yn ei ymmyl ar y llaw ddehau;

44 Ac ar ei law asswy ef [u] Phaldaius, Misael, Melchias, [x] Lothasubus, a [y] Naebarias.

45 Yna Esdras a gymmerth lyfr y gyfraith, o flaen y dyrfa: canys yr oedd efe yn eistedd † yn anrhydeddus yn y lle pennaf, yn eu gŵydd hwynt oll.

† Heb. *uwch eu llaw hwynt oll.*

46 A thra oedd efe yn agoryd y gyfraith, hwy a safasant oll yn eu huniawn sefyll: ac Esdras a fendithiodd yr Arglwydd Dduw Goruchaf, Duw y lluoedd Hollalluog.

47 A'r holl bobl a attebasant, Amen; a chan godi eu dwylo, a syrthiasant i lawr, ac a addolasant yr Arglwydd.

48 A Jesus, Anus, Sarabias, Adinus, Jacubus, Sabateus, [z] Auteas, Maianeas, a Chalitas, Azarias, a Joazabdus, ac Amanias, a Biatus

---

3538.

[r] Ramiah.
[s] Jesaiah.
[t] Mtamin.
[u] Malchuah.
[x] Jehiel.
[y] Abdi.
[z] Zattu.
[a] Eliœnai.
[b] Eliaſib.
[c] Mattaniah.
[d] Zabad.
[e] Aziza.
Zabbai.
[f] Athlai.
[g] Bani.
Meſullam.
[k] Malluch.
Adaiah.
[l] Seal.
[m] Am yr enwau yn yr 31, 32, 34, 35 Ad. Gwêl Ezra 10. 30, 31, 34 &c.
[n] Matthenai.
[o] Mattithiah.
[p] Zabad.
[q] pentref.
[r] Neh. 8. 1.

[a] *Maasias.*
[b] *Jarib.*
[c] *Gedaliah.*
[d] *Harim.*
[e] *Maasiah.*
[f] *Jehiel.*
[g] *Uzziah.*
[h] *Pasur.*
[i] *Josabad.*
[k] *Elasah.*
[l] *Celaiah.*
[m] *Calitah.*
[n] *Pethahiah.*
[o] *Eliasib.*
[p] *Telem.*
[q] *Paros.*

[s] *Hilciah.*
[t] *Maasiah.*
[u] *Pedaiah*
[x] *Hasum.*
[y] Gwêl Neh. 8. 4

[z] *Hodias.*

Biatus y Lefiaid, a ddyſgaſant gyfraith yr Arglwydd, gan wneuthur iddynt hefyd ei dyall hi.

49 * Yna y llefarodd Attharates wrth Eſdras yr Archoffeiriad a'r darllenydd, ac wrth y Lefiaid oedd yn dyſgu 'r dyrfa, ſef wrth bawb, gan ddywedyd,

50 Y dydd hwn ſydd ſanctaidd i'r Arglwydd; (canys hwy a wylaſant bawb, pan glywſant y gyfraith)

51 Ewch chwithau a bwyteẅch y brâs, ac yfwch y melus, ac anfonwch ran ‡ i'r rhai nid oes dim ganddynt.

52 Canys y dydd hwn ſydd ſanctaidd i'r Arglwydd; ac na fyddwch chwi driſt: canys yr Arglwydd a'ch dwg chwi i anrhydedd.

53 Felly y Lefiaid a gyhoeddaſant yr holl bethau hyn i'r bobl, gan ddywedyd, Y dydd hwn ſydd ſanctaidd i'r Arglwydd; na thriſtẽwch.

54 Yna hwy a aethant ymmaith bob un, i ſwyta, ac i yfed, ac i wneuthur yn llawen, ac i roddi rhan i 'r rhai nid oedd dim ganddynt, ac i wledda.

55 O herwydd iddynt ddyall y geiriau y dyſgaſid hwy ynddynt, a'r rhai yr oeddynt wedi ymgynnull o'i hachos.

* *Yna Nehemiah, ac Ezra yr Offeiriad a'r Yſgrifennydd, a'r Lefiaid oedd yn dyſgu 'r bobl, a ddywedaſant wrth yr holl bobl.* Neh. 8. 9. ‡ Neu, *i'r tlodion.*

¶ Ail Lyfr ESDRAS.

PEN. I.

1 *Gorchymmyn i Eſdras geryddu 'r bobl.* 24 *Duw yn bygwth eu bwrw hwy ymmaith;* 35 *a rhoi eu tai hwynt i bobl a fyddai iddynt mwy o râs nâ hwynt-hwy.*

AIL lyfr y prophwyd [a] Eſdras, fâb Saraias, fâb Azarias, fâb Helchias, fâb ‡ Sadanias, fâb Sadoc, fâb Achitob,

2 Fâb Achia, fâb Phinees, fâb Heli, fâb Amarias, fâb Aziei, fâb Marimoth, fâb Arna, fâb Ozias, fâb Borith, fâb Abiſei, fâb Phinees, fâb Eleazar,

3 Fâb Aaron o lwyth Leſi, yr hwn a ſu gaeth ynghwlâd y Mediaid, yn nheyrnaſiad Artaceſerſes brenin y Perſiaid.

4 A gair yr Arglwydd a ddaeth attafi, gan ddywedyd,

5 Dôs ymmaith, a [b] mynega i'm pobl eu pechoddau, ac i'w plant eu hanwireddau a wnaethant i'm herbyn, fel y mynegont i blant eu plant:

6 Am i bechodau eu tadau hwynt amlhau ynddynt hwy: canys hwy a'm gollyngaſant dros gôf, ac a offrymmaſant i dduwiau dieithr.

7 Onid myfi a'i dug hwynt o dîr yr Aipht, o dŷ 'r caethiwed? er hynny hwynt-hwy a'm hanneguſant i ddigofaint, ac a ddîyſtyraſant ſy nghynghorion.

8 Tyn wallt dy ben, a bwrw 'r holl ddrygioni arnynt hwy, achos ni buant uſudd i'm cyfraith: ond pobl wrthryſelgar ydynt.

9 Pa hŷd y cyd-ddygaf â'r rhai y gwneuthym gymmaint o ddaioni erddynt?

10 Llawer o frenhinoedd a ddiſethais i er eu mwyn hwy. [c] Pharao a'i weiſion, a'i holl lu a darewais i i lawr.

11 [d] Yr holl genhedloedd a ddiſethais i o'i blaen hwynt, ac yn y dwŷrain yr anrheithiais bobl dwy dalaith, ſef Tyrus a Sidon, ac a leddais eu holl elynion hwynt.

12 Llefara ditheu wrthynt, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd;

13 [e] Mi a'ch arweiniais chwi trwy 'r môr, ac a roddais i chwi heol eang a dîogel o'r dechreuad: [f] mi a roddais i chwi Foſes yn dywyſog, ac Aaron yn offeiriad.

14 [g] Rhoddais i chwi oleuni mewn colofn o dân, a rhyfeddodau mawrion a wnaethym yn eich plith: er hynny chwi a'm gollyngaſoch i dros gôf, medd yr Arglwydd.

15 Fel hyn y dywed yr Hollalluog Arglwydd; [h] Y ſoflieir oedd yn arwydd i chwi; rhoddais i chwi bebyll yn amddiffyn: etto grwgnach a wnaethoch ynddynt.

16 Ac nid ymlawenhaſoch yn fy Enw i am ddinyſtr eich gelynion, ond grwgnach yn waſtad yr ydych, hyd y dydd heddyw.

17 Mae 'r daioni a wneuthym i chwi? [i] Oni waeddaſoch chwi arnaf, pan oeddych newynog a ſychedig yn yr anialwch,

18 Gan ddywedyd, Pa ham y dygaiſt ti ni i'r anialwch hwn i'n lladd? gwell a fuaſai i ni waſanaethu 'r Aiphtiaid nâ marw yn yr anialwch hwn.

19 Y pryd hynny y toſturiais wrth eich gâlar, a rhoddais i chwi Fanna i'w ſwyta: ac [k] felly y bwytaſoch fara Angylion.

20 [l] Pan oedd ſyched arnoch, oni holltais y graig, a'r dwfr a ddylifodd i'ch diwallu chwi? ac mi a'ch cyſgodais rhag y gwrês a dail y coed.

21 Rhennais yn eich plith wlâd ffrwythlon, a bwriais allan o'ch blaen chwi y Canaaneaid, y Pherezïaid, a'r Philiſtiaid: [m] beth mwy a wnâf eroch chwi, medd yr Arglwydd?

22 Fel hyn y dywed yr Hollalluog Arglwydd; Pan oeddych yn yr anialwch, * ‡ wrth ddwfr chwerw 'r Amoriaid, yn ſychedig, ac yn cablu fy Enw;

23 Ni roddais i chwi dân am eich cabl, ond bwrw pren a wneuthym i'r dwfr a gwneuthur yr aſon yn groyw.

24 Pa beth a wnâf i ti, Jacob? tydi [n] Juda, nid ufuddhêlt i mi: mi a droaf at genhedloedd eraill, ac a roddaf iddynt hwy ſy Enw, fel y cadwont fy nghyfreithiau.

25 Gan i chwi ſy ngwrthod, minnau a'ch gwrthodaf chwithau: pan ddymunoch arnaf fod yn drugareg wrthych, ni's trugarhâf wrthych.

26 [o] Pan alwoch arnaf, ni's gwrandawaf chwi: canys chwi a halogaſoch eich dwylo â gwaed, a'ch traed ſydd gyflym i ladd celain.

27 Nid myfi a wrthodaſoch chwi, ond eich hunain, medd yr Arglwydd.

28 Fel hyn y dywed yr Hollalluog Arglwydd; Oni ddeiſyfiais arnoch, fel y *deiſyf* tâd ar ei feibion, neu fam ar ei merched, neu fammaeth ar ei rhai bychain,

29 Fod o honoch yn bobl i mi, ‡ a minneu yn Dduw i chwithau; fod o honoch yn blant i mi, a minneu yn dâd i chwithau?

30 [p] Mi a'ch ceſglais chwi ynghŷd, megis y ca'gl yr jâr ei chywion dan ei hadenydd: ond yn awr beth a wnâf i chwi? Mi a'ch bwriaf allan o'm golwg.

31 [q] Pan offrymmoch i mi, mi a drôf fy wyneb oddi wrthych: canys mi a wrthodais eich gwyliau arbennig, eich lleuadau newydd, a'ch enwaediadau.

32 Danſonais

* Ezra 7. 1. ‡ *Salum.*

[a] Eſay 68. 1.

[b] Eſay 5. 4.

[c] Eccſod. 14. 28.

[d] Num. 21. 24. Joſ. 8. a 10. a 12.

[e] Eccſod. 14. 29.

[f] Eccſod. 3. 10. a 4. 14.

[g] Eccſod. 13. 21.

[h] Eccſod. 16. 13. Pſ. 105. 40.

[i] Num. 14. 3.

[k] Doeth. 16. 20.

[l] Num. 20. 11. Doeth. 11. 4.

[m] Eſay 5. 4.

* Eccſod. 15. 23. ‡ *yn afon yr Amoriaid.*

[n] Eccſod. 52. 8.

[o] Eſay 1. 15.

‡ *ſel yr wyf fi yn Dduw i chwi.*

[p] Mat. 23. 37.

[q] Eſay 1. 13.

32 Danfonais attoch fy ngwaſanaethwyr y prophwydi, y rhai a ddaliaſoch, ac a laddaſoch, a drylliaſoch eu cyrph hwynt yn ddarniau, eu gwaed hwy a ofynnaf fi ar eich dwylo chwi, medd yr Arglwydd.

33 Fel hyn y dywed yr Hollalluog Arglwydd; [r] Eich tŷ chwi ſydd yn anghyfannedd, mi a'ch bwriaf chwi allan, fel y gwnâ 'r gwynt y ſoſi.

34 A'ch plant ni chenhedlant: canys ſy ngorchymmyn i a dddïyſtyraſant, a'r hyn oedd ddrwg ger ŷ mron i a wnaethant.

35 Eich tai a roddaf i'r bobl a ddêl: y rhai er na's clywſant sôn am danaf, etto a gredant ynnoſi; i'r rhai ni ddangoſais arwyddion, er hynny hwy a wnânt yr hyn a orchymynnais iddynt.

36 Ni welſant brophwydi, er hynny hwy a gofiant eu pechodau, ac a'i cyffeſant.

37 Yn dyſt yr wyf yn galw gràs y bobl a ddaw, y rhai y gorfoledda eu plant mewn llawenydd: ac [s] er na's gwelant fi â'i llygaid corphorol, etto yn yr yſbryd hwy a gredant y peth yr wyf fi yn ei ddywedyd.

38 Ac yn awr, frawd, yſtyr pa ogoniant; a gwêl y bobl ſydd yn dyfod o'r dwyrain:

39 I'r rhai y rhoddaf i'w harwain Abraham, Iſaac, a Jacob, Ozeas, Amos, a Micheas, Jöel, Abdïas, a Jonas,

40 Nahum, ac Abacuc, Sophonias, Aggëus, Zacharia, a Malachi, yr hwn a elwir hefyd [t] Angel yr Arglwydd.

PEN. II.

1 Duw yn achwyn rhag ei bobl: 10 Ac etto yn peri i Eſdras eu cyſſuro hwy. 34 Am iddynt hwy wrthod, y gelwir y Cenhedloedd. 43 Eſdras yn gweled mâb Duw, a'r rhai a garonir ganddo ef.

FEl hyn y dywed yr Arglwydd, Mi a ddygais y bobl hyn o gaethiwed, ac a roddais iddynt ſy ngorchymynion trwy ſy ngweiſion y prophwydi; y rhai ni wrandawent, ond dïyſtyru fy nghynghorion i a wnaethant.

2 Y fam a'i dug a ddywed wrthynt, Ewch ymmaith, blant: canys gweddw ydwyf, a gwrthodedig.

3 Mi a'ch megais chwi trwy lawenydd: ond mi a'ch collais chwi trwy alar a thrymder: canys chwi a bechaſoch ger bron yr Arglwydd eich Duw, ac a wnaethoch y peth oedd ddrwg yn ei olwg ef.

4 A pha beth a wnâf i chwi y pryd hyn? gweddw ydwyf a gwrthodedig; ewch i ffordd, fy mhlant, a gofynnwch drugaredd gan yr Arglwydd.

5 A minneu, O dâd, a olwaf arnat ti am dyſtiolaeth yn erbyn mam y plant hyn, y rhai ni chadwent fy nghyſammod,

6 Fel y dygech hwy i wradwydd, a'i mam i anrhaith, fel na byddo eppil o honynt hwy.

7 Gwaſgarer hwynt ar lêd ym mhlith y cenhedloedd; bwrier eu henwau hwy ymmaith oddi ar y ddaear: canys dïyſtyraſant ‡ fy nghyfammod.

8 Gwae tydi, Aſſur, yr hwn a guddi ynnot yr anghyfiawn: tydi bobl anwir, cofia a beth a wnaethym i Sodoma a Gomorra.

9 Eu tir a dröed yn briddellau pŷg, ac yn dyrrau o ludw: felly hefyd y gwnâr i'r ſawl ni'm gwrandawant, medd yr Arglwydd Hollalluog.

10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd wrth Eſdras; Dywed i'm pobl y rhoddaf iddynt devrnas Jeruſalem, yr hon a roiſwn i Iſrael.

11 Eu gogoniant hwy hefyd a gymmeraf i mi, a rhoddaf i'r rhai hyn [b] bebyll tragywyddol, y rhai a ddarparatwn iddynt hwy.

12 Hwy a gânt [c] bren y bywyd yn enaint o arogl peraidd; ni laſuriant, ac ni ddiffygiant.

13 Cerddwch, a chwi a dderbyniwch; gweddïwch am ychydig ddyddiau, fel y byrhäer hwynt: [d] parotowyd y deyrnas i chwi euſus; [e] gwiliwch.

14 Cymmer yn dyſtiolaeth y nef a'r ddaear: canys myfi a ddrylliais y drwg, ac a wneuthym y da: canys byw wyf fi, medd yr Arglwydd.

15 Tydi ſam, cofleidia dy blant, a ‡ mâg hwynt trwy lawenydd: gwnâ eu traed yn ſicr fel coloſn: canys tydi a ddewiſais i, medd yr Arglwydd.

16 A'r meirw a adgyfodaf fi o'i beddau, ac a'i dygaf allan o'r beddau: canys adnabûm † fy Enw yn Iſrael.

17 Tydi fam y plant, nac ofna: canys dewiſais di, medd yr Arglwydd.

18 A danfonaf i'th gynnorthwyo Eſay, a Jeremi ſy ngwaſanaethwyr, wrth gyngor y rhai y ſanctëiddiais, ac y darperais i ti ddeuddeg pren, yn llawn o amryw ffrwythau;

19 A'r un rhifedi o ffynhonnau yn llifeiriio o laeth a mêl; a ſaith ſynydd mawrion yn dwyn rhôs a Lili, â'r rhai y llanwaf dy blant â llawenydd.

20 Gwnâ gyfiawnder i'r weddw, barn i'r amddifad, dyro i'r tlawd, amddiffyn yr amddifad, dillada 'r noeth,

21 Jachâ 'r dryllïedig a'r gwan, na watwar y cloff, amddiffyn yr anafus, a gad i'r dall ddyfod i olwg ſy niſgleirdeb.

22 Cadw hên a ieuangc o fewn dy gaerau.

23 [f] Pa le bynnag y caffech y marw, cymmer hwynt, a chladd, ac mi a roddaf i ti yr eiſteddle bennaf yn ſy adpyſodiad.

24 Gorphwys, O ſy mhobl, a chymmer dy eſmwythdra: canys dy lonyddwch di a ddaw.

25 Mâg dy blant, ti fammaeth dda, a chryfhâ eu traed hwynt.

26 [g] Ni ddïyſtyddam neb o'th waſanaethwyr a roddais i ti: canys ceiſiaf hwynt o fyſg dy riſedi di.

27 Na ddiffygia: canys pan ddêl dyddiau blinder ac ing, eraill a wylant, ac a alarant, ond tydi a fyddi lawen a diwall.

28 Y cenhedloedd a gynfigennant wrthyt; er hynny ni's gallant wneuthur dim yn dy erbyn di, medd yr Arglwydd.

29 Fy nwylaw i a'th waſgoda di, fel na welo dy blant uffern.

30 Ymlawenhâ, tydi ſam gyd â'th blant: canys mi a'th achubaf di, medd yr Arglwydd.

31 Cofia dy blant, y rhai ſydd yn cyſgu: canys mi a'i dygaf hwynt o gyrrau 'r ddaear, a byddaf drugarog wrthynt: canys trugarog ydwyf, medd yr Hollalluog Arglwydd.

32 Cofleidia dy blant, hyd oni ddelwyf i ddangos trugaredd iddynt; canys y mae fy ffynhonnau yn myned troſodd, a'm gràs ni phalla.

33 Myfi Eſdras a gefais orchymmyn gan yr Arglwydd ar ſynydd Oreb, i fyned at Iſrael: ond pan ddaethym attynt, hwy a'm dïyſtyraſant, ac a ddirmygaſant orchymmyn yr Arglwydd.

34 Ac am hynny y dywedaf wrthych chwi, genhedloedd, y rhai a glywch, ac a ddyſgllwch,

---

[r] Mat. 23. 38. Luc 13. 35.

[s] Joan 20. 29.

[t] Mal. 3. 1.

‡ fy Sacrament, neu, fy llw.

[u] Gen. 19. 24.

[b] Luc 16. 9.

[c] Dad. 2. 7. a 22. 2. 14.

[d] Mat. 25. 34.

[e] Marc 13. 37.

‡ mâg hwy trwy lawenydd ſel colommen, a gwnâ eu traed yn ſicr: cinys, &c.

† dy enw di, ô Iſrael.

[f] Tob. 4. 17, 18.

[g] Joan 17. 12.

ellwch, Edrychwch am eich bugail, efe a rydd i chwi [h] orphwysdra dragywyddol: canys yr hwn a ddaw ar ddiwedd y byd sydd ger llaw.

35 Byddwch barod i wobr y deyrnas: canys y goleuni tragywyddol a lewyrcha arnoch byth.

36 Ffowch [i] rhag cysgod y byd hwn, derbyniwch lawenydd eich gogoniant: tystiolaethaf fy achubwr yn gyhoedd.

37 O derbyniwch, rhodd a roddir i chwi, a byddwch lawen, gan ddiolch i'r hwn a'ch galwodd i'r deyrnas nefol.

38 Codwch, a sefwch, gwelwch [k] rifedi y rhai a nodwyd [l] ‡ yngwlêdd yr Arglwydd:

39 Y rhai a ymadawsant â chysgod y byd, ac [m] a dderbyniasant wisgoedd gogoneddus gan yr Arglwydd.

40 Cymmer dy rifedi, o Sion, cau ar dy rai gwynnion, y rhai a gadwasant gyfraith yr Arglwydd.

41 [n] Cyflawnwyd rhifedi dy blant, y rhai yr wyt yn hiraethu am danynt, dymuna nerth yr Arglwydd, fel y sanctaiddier dy bobl, y rhai a alwyd o'r dechreuad.

42 [o] Myfi Esdras a welais ar fynydd Sion, dyrfa o bobl, allan o rifedi, a hwynt-hwy i gŷd oeddynt yn moli 'r Arglwydd ar gerdd.

43 Ac yn eu canol hwynt yr oedd gŵr ieuange tal o gorpholaeth, yn uwch na'r lleill oll; ac efe a osodes goronau ar bennau pob un o honynt, ac efe a ddyrchafwyd yn fwy, a hynny oedd ryfedd jawn gennyf fi.

44 Yna [p] y gofynnais i'r Angel, gan ddywedyd, Beth yw y rhai hyn, Arglwydd?

45 Yntef a attebodd, ac a ddywedodd wrthyf, Dymma 'r rhai a ddiosgasant y dillad marwol, ac a wisgasant yr anfarwol, ac a gyfaddefasant Enw Duw: yn awr y coronir hwynt, ac y derbyniant balmwydd.

46 Ac mi a ddywedais wrth yr Angel, Pwy yw y gŵr ieuange sydd yn eu coroni hwynt, ac yn rhoddi palmwydd yn eu dwylo?

47 A chan atteb efe a ddywedodd wrthyf, [q] Mab Duw yw efe, yr hwn a gyfaddefasant hwy yn y byd. Yna y dechreuais innau eu canmol hwynt yn fawr, y rhai a safasent mor bybyr wrth Enw yr Arglwydd.

48 Yna y dywedodd yr Angel wrthyf, Dos ymmaith a dangos i'm pobl pa fath bethau, a pha gymmaint o ryfeddodau 'r Arglwydd Dduw a welaist ti.

P E N. III.

1 Esdras yn ffin arno, 13 ac yn cydnabod pechodau 'r bobl: 28 ac yn achwyn fod y Cenhedloedd yn arglwyddiaethu arnynt hwy, er eu bod yn fwy eu drygioni nâ hwynt-hwy.

3446. Y Ddegfed flwyddyn ar hugain yn ôl distrywio 'r ddinas, yr oeddwn i o fewn Babilon yn gorwedd ar fy ngwely yn drallodus, a'm meddyliau oedd yn dyfod i fynu ar fy nghalon.

2 Canys mi a welais anghysannedd-dra Sion, a golud trigolion Babilon.

3 A'm hysbryd a gynhyrfwyd yn ddirfawr, a mi a ddechreuais lefaru wrth y Goruchaf eiriau llawn o ofn, ac a ddywedais,

4 O Arglwydd lywydd, ti a ddywedaist yn y dechreu, pan osodaist y ddaear, (a hynny dy hun yn unig) ac a roddaist orchymmyn i'r bobl,

5 Ac [a] a roddaist gorph i Adda dienaid, yr hwn oedd waith dy ddwylo, ac a anedlaist ynddo anadl einioes, ac efe a wnaed yn fyw ger dy fron di. 2446. [a] Gen. 2. 7.

6 A thi a'i dygaist ef i baradwys, yr hon a blannasai dy ddeheulaw di, cyn dyfod o'r ddaear rhagddi eriôed:

7 A gorchymynnaist iddo ef garu dy ffordd di, yr hon a droseddodd efe; ac allan o law ti a ordeiniaist ynddo ef farwolaeth, ac yn ei genhedlaethau ef, o'r rhai y daeth cenhedloedd, llwythau, pobloedd, a thylwythau aneirif.

8 A [b] phob cenedl a rodiodd wrth eu hewyllys eu hun, a hwy a wnaethant bethau rhyfedd yn dy olwg di, ac a ddïystyrasant dy orchymynion. [b] Gen. 6. 12.

9 Ond [c] yn ôl ennyd o amser, ti a ddygaist y diluw ar uchaf preswylwyr y byd, ac a'i difethaist hwynt. [c] Gen. 7. 10.

10 Ac fe ddigwyddodd ym mhawb o honynt fel yr oedd marwolaeth i Addaf, felly yr oedd y diluw i'r rhai hyn.

11 Etto un o honynt a adewaist ti, sef [d] Noah, a'i deulu, o'r hwn y daeth pob dŷn cyfiawn. [d] 1 Pedr 3. 20.

12 A digwyddodd, pan ddechreuodd y rhai oedd yn preswylio ar y ddaear amlhau, a phan oedd iddynt lawer o blant, a phan oeddynt yn bobl lawer, hwy a ddechreuasant wneuthur mwy o anwiredd nâ'r rhai cyntaf.

13 A digwyddodd, pan oeddynt yn byw mor annuwiol ger dy fron di, [e] ddewis o honot it' ŵr o honynt a elwid [f] Abraham: [e] Gen. 12. 1.

14 A hwnnw a geraist ti, a dangosaist iddo ef yn unig dy ewyllys; [f] Gen. 17. 5.

15 A gwnaethost ag ef gyfammod tragywyddol, gan addo iddo, na wrthodid byth ei hâd ef.

16 [g] A thi a roddaist iddo ef Isaac, ac [h] i Isaac y rhoddaist Jacob ac Esau: a Jacob a [i] ddewisaist i ti, a gwrthodaist Esau; ac felly Jacob a aeth yn genedl fawr. [g] Gen. 21. 2, 3. [h] Gen. 25. 25, 26. [i] Mal. 1. 2, 3. Rhuf. 9. 13.

17 Yna pan arweiniaist ei hâd ef allan o'r Aipht, [k] ti a'i dygaist hwynt i fynu i fynydd Sina, [k] Ecsod. 19. 1. Deut. 4. 10.

18 A chan ogwyddo 'r nefoedd, ti a sicrheaist y ddaear, ac a gynhyrfaist yr holl fyd, ac a wnaethost i'r dyfnderoedd grynu, ac a drallodaist ddynion yr oes honno.

19 A'th ogoniant a aeth trwy bedwar porth, tân, daeargryn, gwŷnt, ac oerni, fel y gellit roddi cyfraith i hâd Jacob, ‡ a diwydrwydd i genhedlaeth Israel. ‡ *ac i holl genhedlaeth Israel, fel y cadwent hi yn ddiwyd.*

20 Ac ni thynnaist oddi wrthynt hwy gâlon ddrwg, fel y gallai dy gyfraith di eddwyn ffrwyth ynddynt hwy.

21 Canys yr Adda cyntaf yn dwyn câlon ddrwg, a droseddodd ac a orchfygwyd; a phawb a'r a anwyd o hono ef ydynt felly. Gen. 3. 6.

22 Fel hyn [l] yr arhosodd gwendid, a'r gyfraith hefyd ynghâlon y bobl, ynghyd â drygioni 'r gwreiddyn, fel yr ymadawodd yr hyn oedd dda, ac yr arhosodd y drwg. [l] Rhuf. 7. 8, &c.

23 Ac felly 'r amseroedd a gerddasant, a'r blynyddoedd a ddarfuant: yna [m] y codaist i fynu i ti wâs a elwid Dafydd; [m] 1 Sam. 16. 13.

24 [n] Ac a beraist iddo adeiladu dinas i'th Enw di, ac offrwm it' yno thus ac aberthau. [n] 2 Sam. 5. 2. 27. 5, 13.

25 A hyn a wnaethpwyd dros lawer o flynyddoedd; yna preswylwyr y ddinas a ymadawsant â thi,

26 Gan wneuthur ym mhob peth fel y gwnaethai Adda a'i holl genhedlaethau: canys

3446. canys câlon ddrwg oedd ganddynt hwythau hefyd.
27 Ac felly y rhoddaiſt dy ddimas i ddwylo dy elynion.
28 A wnânt hwy ſydd yn preſwylio ym Mabilon ddim gwell, fel y caent hwy am hynny lywodraeth ar Sïon?
29 Canys pan ddaethym yno, a gweled drygioni aneirif, yna ſy enaid a welodd lawer o droſeddwyr yn y ddegfed flwyddyn ar hugain hon, a'm calon a ddiffygiodd.
30 Canys gwelais fel y cyd-ddygaiſt ti â hwynt yn pechu, ac yr arbedaiſt y drwg weithredwyr; ac y difethaiſt dy bobl dy hun, ac y cedwaiſt dy elynion, ac ni's dangoſaiſt hyn.
‡ gofio. 31 Ni fedraf ſi ‡ feddwl pa fodd y gellir gadel y ffordd hon. Ai gwell gan hynny ydynt hwy o Fabilon nâ hwy o Sïon?
32 Neu a oes bobl i'w cael a'th edwyn di heb law Iſrael? neu pa genhedlaeth a gredodd i'th gyfammodau di fel Jacob?
33 Ac er hynny ni's gwelir mo'i gwobr hwynt, ac nid oes ffrwyth i'w llafur hwy: canys aethym ymma a thraw trwy 'r cenhedloedd, a gwelaf hwynt yn oludog, ac ni's meddyliant am dy orchymynion di.
34 Am hynny, pwyſa mewn clorian ein pechodau ni, a'r eiddynt hwythau hefyd ſy 'n preſwylio yn y byd; ac ni cheffir dy Enw yn un lle ond yn Iſrael.
35 Neu pa bryd ni phechodd yn dy olwg di y rhai ſydd yn preſwylio ar y ddaear? neu pa bobl a gadwodd felly dy orchymynion?
36 Tydi a gei wybod erbyn ei enw mai Iſrael a gadwodd dy orchymynion; ac nid y cenhedloedd.

PEN. IV.

1 Yr Angel yn dangos mor ddiddyall oedd Eſaras ym marnedigaethau Duw: 13 ac yn ei gynghori nad ymyrro ar bethau a ſo uwch nâ'i gyrraedd: 23 Ac er hynny Eſdras yn goſyn llawer o gweſtiynau, ac yn cael atteb iddynt.

A'R Angel, yr hwn a ddanfonwyd attaf, yr hwn yr oedd ei enw Uriel, a'm hattebodd,
2 Ac a ddywedodd, Fe aeth dy gâlon yn rhybell yn y byd hwn, ac a ydwyt ti yn meddwl amgyffred ffordd y Goruchaf?
3 Yna y dywedais innau, Gwir, ſy Arglwydd. Ac efe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Fe a'm hanfonwyd i ddangos i tidair ffordd, ac i roddi tri chyffelybrwydd o'th flaen di.
4 O's dangoſi i mi un o honynt, minnau a ddangoſaf i tithau 'r ffordd yr ewyllyſi gael ei gweled; a dangoſaf i ti o ba le y mae 'r gâlon ddrwg.
5 A mi a ddywedais, Dywed, ſy Arglwydd. Yna y dywedodd efe wrthyf, Dôs, pwyſa i mi bwys y tân, neu feſur i mi 'rawel wŷnt, neu alw yn ei ôl y dydd a aeth heibio.
6 Yna yr attebais ac y dywedais, Pa ddŷn a all wneuthur hynny, fel y goſynnit i mi 'r fath bethau?
7 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Pe goſynnwn i ti pa faint o drigfannau ſy ynghanol y môr, neu pa riſedi o aberoedd ſydd yn nechrau 'r dyfnder, neu pa gymmaint o ffynhonnau ſydd oddi ar y ffurfafen, neu pa le y mae terfynau paradwys;
8 Ond antur ti a ddywedit wrthyf, Nid aethym i eriôed i'r dyfnder, nac i uffern, ac ni ddringais i'r nefoedd.

9 Ac yn awr ni ofynnais i ti ond yn unig am y tân; a'r gwŷnt; a'r dydd a dreuliaiſt, ac am bethau ni's gellir dy neilldua di oddi wrthynt, er hynny ni fedri di roddi i mi atteb am danynt. 3446.
10 Ac efe a ddywedodd wrthyf eilwaith, Nid adwaenoſt yr eiddot dy hun, na'r pethau a dyfaſant gyd â thi;
11 A pha fodd y gall dy leſtr di amgyffred ffordd y Goruchaf? a'r byd yn awr wedi ei lygru oddi allan, ddyall ‡ y llygredigaeth ſydd yn amlwg yn ſy ngolwg i? ‡ yr anllygredigaeth.
12 A dywedais wrtho ef, Gwell a fuaſai i ni na buaſem, nâ bod i ni ſyw mewn anwireddau; a dioddef, heb wybod pa ham.
13 Efe a'm hattebodd, ac a ddywedodd, Mi a aethym i goed mawr ar taes, a a'r prennau oedd yn ymgynghori, a Barn. 9. 8.
14 Gan ddywedyd, Deuwch, awn i ymladd â'r môr, hyd oni chilio efe rhagom, fel y gallom wneuthur mwy o goedydd. 2 Cron. 25. 18.
15 A llifeiriant y môr hefyd yr un modd a ymgynghoraſant, gan ddywedyd, Deuwch, awn i fynu, a daroltyngwn goedydd y maes, fel y gallom wneuthur i ni wlâd arall yno hefyd.
16 A gwnaethpwyd bwriad y coed yn ofer: canys tân a ddaeth ac a'i lloſgodd ef.
17 Hefyd bwriad llifeiriant y môr a ballodd: canys y tywod a ſafodd, ac a'i rhwyſtrodd ef. ‡ U
18 Pe byddit ti yn farnwr rhwng y ddau hyn, pa un a gyfiawnheit ti? neu pa un a gondemnit ti?
19 Mi a attebais, gan ddywedyd, Yn wir ofer oedd eu hamcanion ill dau: canys y tîr a roddwyd i'r coed; ac y mae hefyd i'r môr le i ſwrw ei donnau.
20 Yna y'm hattebodd, gan ddywedyd, Ti a fernaiſt yn gyfiawn: ond pa ham na ferni dy hun hefyd?
21 Canys fel y rhoddwyd y tîr i'r coed, a'r môr i'w donnau: yn yr un modd b y rhai a drigant ar y ddaear ni ddyallant ddim ond y pethau ſydd ar y ddaear; a'r hwn ſydd yn aros uwch lâw 'r nefoedd yn unig, a gaiff ddyall y pethau ſydd goruwch uchder y nefoedd. b Eſay 55. 8, 9. Joan 3. 31. 1 Cor. 2. 14.
22 Yna yr attebais, gan ddywedyd, Attolwg, Arglwydd, rhodder i mi ddyall.
23 Canys nid oedd yn ſy mrŷd i ymofyn yn fanwl am bethau uchel, ond am y pethau ſy yn myned heibio i ni beunydd; hynny yw, pa ham y rhoddwyd Iſrael yn waradwydd i'r cenhedloedd, a pha ham y rhoddwyd y bobl a geraiſt ti i genhedloedd anwir, a pha ham y difethwyd cyfraith ein tadau, ac y dirymmwyd yr ammodau 'ſgrifennedig,
24 Ac yr ydym ni yn myned o'r byd fel ceiliogod rhedyn, a'n heinioes nid yw ddim ond ofn a braw, ac ni haeddwn ni drugaredd.
25 Pa beth a wnâ efe gan hynny i'w Enw, ar yr hwn y'n gelwir? Am y pethau hyn yr ymofynnais.
26 Yna efe a'm hatteboddd, gan ddywedyd, Po mwyaf yr ymofynnech, rhyfeddach ſydd gennyt; canys mae 'r byd ar frŷs i ymado,
27 Ac ni fedr efe ddyall y pethau a addawyd i'r rhai cyfiawn yn yr amſer ſydd yn dyfod; canys c llawn yw 'r byd o anghyfiawnder a gwendid. c 1 Joan 5. 19.
28 Ond am y pethau yr ymofynnaiſt â mi, mi a ddywedaf i ti; Drygioni a hauwyd, ond ni ddaeth ei ddiwytter ef eto.

3446. 29 Oni ddymchwelir yr hyn a hauwyd, ac onid â y fan lle yr hauwyd y drwg heibio, yna ni ddaw 'r hyn a hauwyd â daioni.

30 Canys grawn yr hâd drwg a hauwyd ynghâlon Adda o'r dechrau, a pha gymmaint o anwiredd a ddug efe hyd yn hyn? a pha gymmaint a ddwg efe etto, † oni ddêl amſer dyrnu?

† hyd oni ddêl y llawr-dyrnu.

31 Yſtyria ynnot dy hun, pa gymmaint ffrwyth o anwiredd y mae grawn yr hâd drwg wedi ei ddwyn.

32 A phan dorrer y tywys, y rhai ſy allan o riſedi, pa lawr-dyrnu ei faint a lanwant hwy?

33 Yna yr attebais, gan ddywedyd, Pa fodd a pha bryd y bydd hyn? pa ham y mae ein blynyddoedd yn ychydig ac yn ddrwg?

34 Ac efe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Na phryſura di yn uwch nâ'r Goruchaf: canys yn ofer y pryſuri i fod uwch ei law ef; canys dy uchder a aeth yn fawr.

35 Oni ymofynnodd eneidiau y rhai cyfiawn am y pethau hyn yn eu 'ſtafellau, gan ddywedyd; Pa hŷd y gobeithiaf fel hyn? pa bryd y daw ffrwyth ein llawr-dyrnu, a'n gwobr ni?

‡ Uriel. 36 ‡ Jeremiel yr Arch-angel a attebodd hynny, gan ddywedyd, Pan gyflawner rhifedi 'r hâd ynnoch; canys efe a bwyſodd y byd mewn clorian;

37 Wrth feſur y meſurodd efe 'r amſeroedd, ac wrth riſedi y rhifodd efe 'r amſeroedd; ac ni chynhyrfa efe, ac ni ſymmuda hwynt, nes cyflawnu 'r meſur hwnnw.

38 Yna yr attebais, gan ddywedyd, O Arglwydd lywydd, yr ydym ni oll yn llawn anwiredd.

39 Ac yſgatfydd er ein mwyn ni y mae na lanwyd yſguboriau y rhai cyfiawn, o achos pechodau y rhai ſydd yn aros ar y ddaear.

40 Ac efe a'm hattebodd i, gan ddywedyd, Dôs ymmaith, a gofyn i wraig feichiog, pan gyflawner ei nawmis hi, a all ei chrôth hi gadw 'r etifedd yn hwy o'i mewn hi.

41 Ac mi a ddywedais, Na all, Arglwydd. Ac efe a ddywedodd wrthyf, Yn y bedd y mae 'ſtafelloedd eneidiau yn debyg i grôth gwraig.

42 Canys fel y pryſura gwraig wrth eſgor i dianc oddi wrth angen y drafael, felly y pryſura 'r lleoedd hyn, i roddi drachefn yr hyn a roddwyd yno.

43 Dangoſir it' o'r dechrau y pethau a ewyllyſi gael eu gweled.

44 Yna yr attebais, gan ddywedyd, O's ceſais ffafr yn dy olwg di, ac od yw boſſibl, ac o's ydwyf gymmwys i hynny,

45 Dangos i mi, ai mwy ſydd i ddyfod nag a aeth heibio, neu a baſſiodd mwy nag ſydd i ddyfod.

46 Mi a wn beth a baſſiodd, ond ni wn i beth ſydd i ddyfod.

47 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Saf di o'r tu dehau, ac mi a ddeonglaf y gyffelybiaeth i ti.

48 Ac felly mi a ſefais, ac wele, mi a welwn ffwrn boeth yn myned heibio o'm blaen: a digwyddodd, pan aeth y fflam heibio, i mi edrych, ac wele, y mwg oedd yn parhau.

49 Yn ôl hyn ſe aeth heibio o'm blaen i gwmmwl yn llawn o ddwfr, ac efe a ollyngodd i lawr gurlaw mawr; a phan ddarfu 'r curlaw, y defnynnau a barhaſant.

3446.

50 Yna y dywedodd efe wrthyf, Yſtyria ynnot dy hun: Megis y mae 'r glaw yn fwy nâ'r defnynnau, â'r tân yn fwy nâ'r mwg; ond y defnynnau a'r mwg ſydd yn aros ar ôl: felly y rhagora 'r meſur a aeth heibio.

51 Yna y dymunais, gan ddywedyd, A dybygit ti y byddwn i byw hyd y dyddiau hynny? neu pa beth a ddigwydd yn y dyddiau hynny?

52 Efe a'm hattebodd i, gan ddywedyd, Am yr arwyddion a ofynnaiſt i mi, mi a fedraf ddywedyd peth i ti: ond am dy einioes, ni'm danfonwyd i ddangos i ti; ac ni's medraf.

PEN. V.

1 Arwydd yr amſerau a ddaw. 23 Y mae yn gofyn pa ham y mae Duw, ac yntau heb ddewis ond un bobl, yn bwrw y rhai hynny ymmaith: 30 Ac yn cael dangos iddo fod barnedigaethau Duw yn anchwiliadwy; 46 ac nad yw Duw yn gwneuthur y cwbl ar unwaith.

AC am yr arwyddion, wele, y dyddiau a ddaw, pan ddalier trigolion y ddaear † yn rhifedi mawr, a ffordd y gwirionedd a guddir, a'r tîr a ſydd diffrwyth o ffydd.

† Neu, *mewn cyfoeth mawr.*

2 A [a] drygioni a 'chwanega yn fwy nâ'r hyn a weli di yn awr, neu 'r hyn a glywaiſt er ys talm.

[a] Mat. 24. 12.

3 A'r wlâd yr hon a weli di yn awr a gwreiddyn iddi, a gei di ei gweled yn ddiſymmwth yn anghyfannedd.

4 Ond o's y Goruchaf a rydd i ti hoedl, ti a gei weled yn öl y trydydd udgorn, y tywynna 'r haul yn ddiſymmwth y nôs, a'r lleuad dair gwaith yn y dydd:

5 A gwaed a ddifera o'r coed, a'r garreg a lefara, a'r bobl a drallodir:

6 A'r neb ni ddiſgwil preſwylwyr y ddaear am dano, a deyrnaſa; a'r adar a newidiant drigfannau:

7 A môr Sodom a fwrw allan byſgod, ac a rua 'r nôs, yn ddïeithr i lawer; ond pawb a gaiff glywed ei lais ef:

8 A phethau fydd allan o dreſn yn llawer lle, a'r tân a yrrir allan dracheſn yn ſynych, a'r anifeiliaid gwyllt ion a newidiant eu lleoedd, a'r gwragedd miſglwyfus a eſgerant ar anghenfilod:

9 A dwfr hallt a geir yn y croyw, a chyſeillion a ddiſtrywiant bob un ei gilydd, a'r ſynwyr a guddir; a dyall a neilldüir i le dirgel,

10 A llawer a'i cais, ac ni's cânt: ac anghyfiawnder ac anniweirdeb a amlhëir ar y ddaear.

11 A'r naill wlâd a ofyn i'r llall, gan ddywedyd, A aeth cyfiawnder, yr hon a wnâ ddŷn yn gyfiawn, trwot ti? A hithau a ddywed, Na ddo.

12 Y pryd hynny y gobeithia pobl, ac ni's caffant ddim; llafuriant, a'i ffyrdd ni lwydda.

13 Cefais gennad i ddangos it' y cyfryw arwyddion. O's tydi a weddii eilwaith, ac o's wyli fel yn awr, ac o's ymprydi faith niwrnod, ti a gei glywed pethau mwy nâ hyn.

14 Yna mi a ddeffroais, ac fe aeth trwy fy holl gorph ofn dirfawr, a'm meddwl a drallodwyd, fel y llewygodd.

3446. 15 A'r Angel, yr hwn a ddaeth i ymddiddan â mi, a'm daliodd i, ac a'm cyssurodd, ac a'm gosododd ar sy nhraed.

16 A dig wyddodd yr ail nôs, i Salathiel tywysog y bobl ddyfod attaf, gan ddywedyd, Pa le y buost ti? a pha ham y mae mor drwm yr olwg arnat?

17 Oni wyddost ti ddarfod gorchymmyn Israel i ti yngwlâd eu caethiwed?

18 Cyfod gân hynny, a bwyta fara, ac na âd ddim o honom ni, fel bugail a adawai ei ddefaid yn nwylo bleiddiaid creulawn.

19 Yna y dywedais wrtho, Dôs ymmaith oddi wrthyf, ac na thyred attafi. Ac efe a glybu yr hyn a ddywedais, ac a aeth oddi wrthyf.

20 A mi a ymprydiais saith niwrnod, gan alaru ac wylo, fel y gorchymynnodd yr Angel Uriel i mi.

21 Ac ym mhen y saith niwrnod, meddyliau fy nghalon oedd yn flinion aruthr wrthyf eilwaith.

22 A'm henaid a gymmerodd drachefn ysbryd dyall, a mi a ddechreuais draethu ymadroddion ger bron y Goruchaf,

23 A dywedais, O Arglwydd lywydd, o holl goed y ddaear, ac o'i holl brennau, ti a ddewisaist un winwydden yn unig;

24 O holl diroedd yr holl fyd, ti a ddewisaist i ti un pydew; ac o'i holl flodau ef, un lili;

25 Ac o holl ddyfnderau 'r môr, ti a lenwaist un afon; ac o'r holl ddinasoedd a adeiladwyd, ti a sanctteiddiaist Sion it' dy hun;

26 Ac o'r holl ehediaid a grëwyd, ti a enwaist it' un golommen; ac o'r holl anifeiliaid a wnaed, ti a ddarperaist it' un ddafad;

27 Ac ym mysg holl lâws pobloedd, ti a ennillaist it' un genedl: a rhoddaist i'r genedl honno a geraist gyfraith sydd gymmeradwy gan bawb.

28 Ac yn awr, Arglwydd, pa ham y rhoddaist i fynu yr un genedl hon i lawer? ac y gosodaist eraill ar yr un gwreiddyn? a pha ham y gwasgeraist dy unig bobl ym mhlith llaweroedd?

29 A'r rhai a wrthwynebasant dy addewidion, ac ni chredasant dy gyfammodau, a'i sathrasant hwy i lawr.

30 O's gan gasâu y casaiist dy bobl, dy ddwylaw di a ddylai eu cospi hwynt.

31 Ac wedi i mi ddywedyd y geiriau hyn, danfonwyd yr Angel attaf, yr hwn a ddaethai attaf y nôs o'r blaen;

32 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Gwrando arnaf, a mi a'th ddysgaf; ystyr y peth a draethwyf, a mi a ddangosaf it' fwy.

33 A mi a ddywedais wrtho, Dywed, sy Arglwydd. Ac efe a ddywedodd wrthyf, Yr ydwyt yn fawr trallod dy feddwl er
b Pen. 8. 47. mwyn Israel: b a wyt ti yn caru 'r bobl hynny yn well nag y mae 'r hwn a'i gwnaeth hwynt?

34 A dywedais, Nac wyf, Arglwydd; ond o wîr ofid y lleferais: canys sy arennau a'm penydiant bob awr, wrth geisio dyall ffordd y Goruchaf, ac wrth chwilio am ran o'i farnedigaethau ef.

35 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ni elli di hynny. A dywedais innau, Pa ham Arglwydd? i ba beth y'm ganwyd? neu pa achos na bu grôth sy mam yn fedd i mi, fel na chawsawn weled poen Jacob, a blinder had Israel?

3446. 36 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Rhisa i mi y pethau sydd etto heb ddyfod, casgl ynghŷd y defnynnau sydd ar lêd, a gwna 'r llysiau gwywon yn leilion eilchwyl,

37 Agor i mi y lleoedd cauedig, a dwg allan i mi y gwynteodd a gauwyd ynddynt, dangos i mi lun lleferydd; ac yna y dangosaf i tithau y peth yr wyt yn ymboeni i'w weled.

38 A mi a ddywedais, O Arglwydd lywydd, pwy a all wybod y pethau hyn, ond y neb c nid yw ei drigfa ym mhlith dynion? c Dan. 2. 11.

39 A minnau annoeth ydwyf: pa fodd wrth hynny y gallaf ddywedyd am y pethau y gofynnaist i mi?

40 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Fel na's medri wneuthur un o'r pethau hyn a enwyd, felly ni elli gael allan sy marn i, neu, 'r caredigrwydd a addewais i'm pobl yn y diwedd.

41 Yna mi a ddywedais, Wele, O Arglwydd, cyfagos wyt ti at y rhai a fyddant yn y diwedd, a pha beth a wnâ y rhai a fu o'm blaen i? neu ninnau y *rhai ydym yr awron*, neu y rhai a ddaw ar ein hôl ni?

42 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Cyffelybaf fy marn i fodrwy: Fel nad oes annibendod o'r diwedda', felly nid oes bryfurdeb o'r cyntaf.

43 Minneu a attebais, gan ddywedyd, Oni allasit ti wneuthur y rhai fydd wedi eu gwneuthur, a'r rhai fydd yn awr, a'r rhai a ddaw, ar unwaith, fel y dangosit dy farn yn gynt?

44 Ac efe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Ni all y creadur bryfuro uwch law y creawdr, ac ni all y byd gynnwys ar unwaith y rhai a wneir ynddo ef.

45 A minnau a ddywedais, Fel y dywedaist i'th was, mai tydi yr hwn a fywhei bob peth; a roddaist fywyd ar unwaith i'r creadur a wnaethost, a'r creadur a'i dioddefodd; felly y gallai efe gynnwys y rhai fydd yn awr ar unwaith.

46 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Gofyn i grôth gwraig, a dywed wrthi, O's wyt ti yn dwyn plant, pa ham na wnei di hynny ar unwaith, ond y naill ar ôl y llall? dymuna arni gan hynny ddwyn deg ar unwaith.

47 A mi a ddywedais, Ni ddichon hi; eithr rhaid iddi wneuthur hynny wrth ysbaid amser.

48 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Felly minnau a roddais grôth y ddaear i'r rhai a hauwyd ynddi, yn eu hamseroedd.

49 Canys megis na ddichon dŷn bach jeuange ddwyn i'r byd y pethau a berthynant i'r oedrannus, felly y trefnais i y byd yr hwn a wneuthym.

50 Ac mi a ofynnais, ac a ddywedais, Gan it' yn awr roddi i mi y ffordd, myfi a âf rhagof i lefaru o'th flaen di: canys tin mam ni, yr hon a ddywedaist i mi ti bod yn jeuange sydd yn awr yn heneiddio.

51 Efe a'm hattebodd i, gan ddywedyd, Gofyn i wraig sydd yn planta, a hi a ddywed i ti.

52 Dywed wrthi hi, Pa ham nad yw y plant a ddygaist yn awr, dêbyg i'r rhai o'r blaen ond yn llai o gorpholaeth?

53 A

3446. 53 A hithau a'th ettyb, Un ſath ſydd ar y rhai a anwyd ynghryfder jeuengctid, a math arall ar y rhai a anwyd yn amſer oedran, pan oedd y grôth yn pallu.

54 Yſtyria dithau gan hynny, fel yr ydych chwi yn llai o gorpholaeth na'r rhai a fu o'ch blaen chwi.

55 Ac felly y mae 'r rhai a ddaw ar eich ôl chwi yn llai nã chwithau, megis creaduriaid yn dechreu heneiddio, ac wedi myned dros gryfder jeuengctid.

56 A dywedais, Attolwg it', Arglwydd, o's ceſais ffafr yn dy olwg di, dangos i'th wãs trwy bwy yr ymweli â'th greadur.

PEN. VI.

1 *Bod arfaeth Duw yn dragywyddol.* 8 *Y canlyn y byd a ddaw, yn y man ar ôl hwn.* 13 *Pa beth a daigwyad yn y diweaa.* 31 *Addaw iddo fwy o wybodaeth:* 38 *Ac yntau yn cyfrif gweithredoeda y creadigaeth,* 57 *ac yn cwyno nad oes ran o'r byd i'r rhai y gwnaed ef er eu mwyn.*

AC efe a ddywedodd wrthyf, Yn y dechreuad pan wnaethpwyd y ddaear, cyn gofod terſynau 'r byd, cyn chwythu o'r gwyntoedd,

2 Cyn clywed trwſt y taranau, cyn gweled diſgleirdeb y mellt, cyn gofod ſeiliau Paradwys,

3 Cyn gweled y blodau prydferth, cyn ſicrhau 'r nerthoedd ſymmudadwy, cyn caſglu ynghŷd y lluaws aneirif o Angylion,

4 Cyn dyrchafu uchelderau 'r awyr, cyn enwi meſuroedd y ffurfafen, cyn gwreſogi 'r ffiumerau yn Sion,

5 Ac o flaen chwilio am y blynyddoedd preſennol, a chyn troi dychymygiadau y rhai ſydd y pryd hyn yn pechu, cyn ſelio y rhai a gadwaſant y ffydd yn dryſor;

6 Y pryd hynny yr yſtyriais y pethau hyn; a gwnaethpwyd hwynt oll trwoſi yn unig, ac nid trwy arall: a'i diwedd hwynt ſydd hefyd trwoſi, ac nid trwy neb arall.

7 Yna yr attebais, gan ddywedyd, Beth fydd gwahaniad yr amſeroedd? a pha bryd y bydd diwedd y cyntaf, a dechreuad yr hwn ſydd yn canlyn?

8 Ac efe a ddywedodd wrthyf, O Abraham hyd Iſaac, pan anwyd iddo ef Jacob ac Eſau, [a] llaw Jacob † o'r dechrau a ddaliodd ſawdl Eſau:

[a] Gen. 25. 26.

† yn gyntaf.

9 Canys Eſau yw diwedd y byd hwn, a Jacob yw dechrau 'r byd ſydd i ddyfod.

10 Llaw dŷn ſydd rhwng ſawdl a llaw. Na ofyn i mi mwy, Eſdras.

11 ¶ Yna 'r attebais, gan ddywedyd, O Arglwydd lywydd, o's ceſais ffafr yn dy olwg di,

12 Attolwg dangos i'th wãs ddiwedd dy arwyddion, y rhai y dangoſaiſt im' ran o honynt y nôs ddiwaethaf.

13 Ac efe a'm hatebodd, gan ddywedyd, Cyfod ar dy draed, a gwrando lef groſ ſoniarus.

† cynnwyf gnawr.

14 Daw ſel † daeargryn; ond y lle yr ydwyt yn ſefyll arno nid yſgog.

15 Gan hynny pan leſaro efe, na ofna di; canys am y diwedd y mae 'r gair, ac am ſyltaen y ddaear y dyeſtir ef.

16 A pha ham? o blegid y mae 'r ymadrodd am y pethau hyn yn crynu, ac yn cynhyrfu: canys efe a wyr y bydd rhaid newid diwedd y pethau hyn.

17 A digwyddodd pan glywais, mi a godais ar fy nhraed, ac a wrandewais, ac wele leſ yn lleſaru, a'i ſŵn ydoedd fel ſŵn llawer o ddyfroedd. 3446.

18 A hi a ddywedodd, Wele, y dyddiau ſydd yn dyfod, y dechreuaf neſãu i ymweled â phreſwylwyr y ddaear,

19 Ac y dechreuaf ymoſyn am danynt hwy, pa beth ydyn hwy a wnaethant niwaid yn anghyfiawn â'i hanghyfiawnder? a pha bryd y cyflawnir cyſtudd Sion?

20 A phan † ſelier y byd yr hwn a ddechreu ſyned heibio, yna y gwnãf fi yr arwyddion hyn: Y llyſtrau a agorir o flaen y ffurfafen, a phawb a gaiff weled ar unwaith. † ddiwedder.

21 A phlant blwyddiaid a lefarant â'i lleferydd; gwragedd beichiogion a eſgorant ar blant cyn eu hamſer ar ben y trimis neu 'r pedwarmis, a byw fyddant, a chyfodir hwynt i fynu.

22 Ac yn ddiſymmwth yr ymddengys y mannau a hauwyd, ſel y mannau ni's hauwyd, a'r celloedd llawn a geir yn wãg yn ddiſymmwth.

23 [b] A'r udgorn a gân, a phawb pan ei clywant, a oſnant yn ddiſymmwth. [b] 1 Cor. 15. 52.

24 A'r prŷd hynny yr ymladd cyfeillion â'i gilydd fel gelynion, a'r ddaear a ofna a'r rhai a drigant ynddi, a llygaid y ffynhonnau a ſaſant, ac ni redant dros dair awr.

25 A phwy bynnag a ddiango rhag y pethau hyn oll a ddangoſais i ti, a fydd cadwedig, ac a gaiff weled fy jechydwriaeth, a diwedd eich byd chwi.

26 Y rhai a dderbyniwyd a welant, y rhai ni phroſaſant angau er pan euganwyd hwynt: a chalon y preſwylwyr a newidir, ac a droir i ſeddwl arall.

27 Canys bwrir ymmaith ddrygioni, a diffoddir twyll.

28 A ffydd a flagura; a llygredigaeth a orchfygir; gwirionedd yr hon a fu cyhyd yn ddiffrwyth, a ddangoſir.

29 A phan ymddiddanodd efe ã myfi, wele, mi a edrychais bob ychydig ac ychydig ar yr hwn yr oeddwn i yn ſefyll ger ei fron.

30 Ac efe a ddywedodd y geiriau hyn wrthyf, Mi a ddaethym i ddangos it' amſer y nôs ſydd yn dyfod.

31 O's tydi a weddii etto ychwaneg, ac a ymprydi ſaith niwrnod dracheſn, myfi a fynegaf i ti liw ‡ dydd, fwy nag a glywais. ‡ Gwêl Pen. 13. 52.

32 Canys y Goruchaf a glywodd dy leferydd, y Galluog a welodd dy uniondeb, ac a welodd y diweirdeb oedd gennyt o'th jeuengctid.

33 Ac am hynny efe a'm hanfonodd i ddangos it' y pethau hyn oll, ac i ddywedyd wrthyt; Bydd gyſſurus, ac nac ofna.

34 Ac na phryſura gyd â'r amſeroedd a aeth heibio, i feddwl oferedd, fel na phryſurech oddi wrth yr amſeroedd diwaethaf.

35 Ac yn ôl hyn yr wylais dracheſn, ac yr ymprydiais ſaith niwrnod erailll, fel y gallwn gyflawnu 'r tair wythnos a ddywedaſai efe wrthyf.

36 A'r wythfed nôs yr oedd fy nghalon yn ſŷn o'm mewn dracheſn, a mi a ddechreuais leſaru ger bron y Goruchaf.

37 Canys fy ysbryd a ennynnodd yn ddirfawr, a'm henaid oedd mewn caledi.

3446. 38 A mi a ddywedais, O Arglwydd, ti a ddywedaiſt o ddechreu y creadigaeth, y dydd cyntaf, gan ddywedyd ſel hyn, [e] Gwneler nef a daear. A'th air a aeth yn waith perffaith.

Gen. 1. 1.

39 A'r amſer hwnnw yr ydoedd yr Yſbryd, a'r tywyllwch oedd o amgylch, a diſdawrwydd; a ſain lleſerydd dŷn nid oedd wedi ei lunio etto.

40 Yna y gorchymynnaiſt i oleuni diſglair ddyſod allan o'th dryſorau, fel yr ymddangoſai dy waith di.

41 Yr ail dydd y gwnaethoſt ysbryd y ffurfafen, a gorchymynnaiſt iddo ef ymranu, a gwneuthur dosbarth rhwng y dyfroedd, ſel y gallai 'r naill ran ſyned i ſynu, a'r rhan arall aros i wared:

42 A'r trydydd dydd y gorchymynnaiſt i'r dyfroedd ymgaſglu yn ſeithfed ran y ddaear; chwe rhan a ſychaiſt ac a gedwaiſt, ſel y byddai i rai o'r rhain, wedi eu plannu gan Dduw a'i llafurio, dy waſanaethu di.

43 Canys cyn gynted ag yr aeth dy air di allan, yr oedd y gwaith wedi ei wneuthur.

44 Canys yn ddiſymmwth yr oedd ffrwyth mawr ac aneiriſ, a llawer ac amryw feluſdra i'r blâs, a llyſieuau o ddigoll liwiau, ac aroglau o arogl rhyfeddol. A hyn a wnaethpwyd y trydydd dydd.

[d] Gen. 1. 14. 45 [d] Y pedwerydd dydd y gorchymynnaiſt i'r haul dywynnu, ac i'r lleuad lewyrchu, ac i'r ſêr ſod mewn trefn.

[e] Gen. 1. 15. Deut. 4. 10. 46 A gorchymynnaiſt iddynt [e] waſanaethu 'r dŷn, yr hwn oedd i'w wneuthur.

[f] Gen. 1. 20. 47 A'r pummed dydd y dywedaiſt wrth y ſeithfed ran, [f] lle yr ydoedd y dyfroedd wedi ymgaſglu ynghŷd, am iddi ddwyn creaduriaid byw, adar, a phyſgod: ac felly y bu.

48 Y dwfr mud, ac heb ſyw ynddo, wrth amnaid Duw, a ddygodd bethau byw, ſel y gallai pob cenedl ſoliannu dy weithredoedd rhyfedd di.

49 Yna ti a ordeiniaiſt ddau greadur byw; y naill a elwaiſt ‡ Enoch, a'r llall Leſiathan.

‡ *Behemoth.*

50 A didolaiſt y naill oddi wrth y llall: canys y ſeithfed ran, lle yr ydoedd y dyfroedd wedi ymgynnull, ni's gallai eu dal hwynt ill dau.

51 A thi a roddaiſt i Enoch y naill ran, yr hon a ſychwyd y trydydd dydd, ſel y gallai eſe aros yno, lle y mae mil o frynniau.

52 Ond i Leſiarhan y rhoddaiſt y ſeithfed ran, yr hon ſydd wlyb, a chedwaiſt ef i'w ddiſetha gan y neb a fynnech, a phan fynnech.

53 A'rchweched dydd y gorchymynnaiſt i'r ddaear ddwyn allan o'th flaen di, anifeiliaid, bwyſtfilod, ac ymluſgiaid;

54 Ac ar ôl y pethau hyn Adda heſyd, yr hwn a ordeiniaiſt yn dywyſog ar dy holl greaduriaid, ac o hono ef y daethom ni oll, a'r bobl a ddewiſaiſt ti heſyd.

55 Hyn oll a ddywedais ger dy fron di; O Arglwydd, am i ti wneuthur y byd er ein mwyn ni.

56 Am y bobl eraill, y rhai heſyd ſydd yn dyſod o Addaf, ti a ddywedaiſt nad ydynt ddim, ond eu bod yn debyg i boeryn; a thi a gyffelybaiſt eu golud hwy i ddefnyn yn ſyrthio oddi wrth leſtr.

57 Am hynny yn awr, O Arglwydd, wele, y cenhedloedd hyn, y rhai a gyfrifwyd erlöed megis diddym, a ddechreuaſant arglwyddiaethu arnom ni, a'n diſetha,

58 A ninnau dy bobl di, (yr hwn a elwaiſt yn gyntafanedig i ti, yn unig-anedig, a'r hwn a'th gâr di yn gu) a roddwyd i'w dwylaw hwynt.

59 Ac o's gwnaethpwyd y byd er ein mwyn ni, pa ham nad ydym ni yn meddiannu etifeddiaeth gyd â 'r byd? Pahŷd y pery hyn?

PEN. VII.

4 Cyfyng yw 'r ffordd. 12 Pa bryd y gwnaed hi yn gyfyng. 28 Y bydd marw pawb, ac y cyfodant drachefn. 33 Yr eiſtedd Criſt i farnu. 46 Na wnaeth Duw Baraawys yn ofer, 62 a'i ſod yn drugarog.

A Phan ddarfu i mi ddywedyd y geiriau hyn, danſonwyd attaf yr Angel a ddanfonaſid attaf y noſweithiau o'r blaen:

2 A dywedodd wrthyf, Cyſod, Eſdras, a gwrando 'r geiriau y daethym i'w mynegi i ti.

3 A dywedais innau, Dywed, ſy Nuw. Ac efe a ddywedodd wrthyf, Y môr a oſodwyd mewn lle ehang, fel y byddo eſe yn ddwfn, ac yn fawr.

4 Eithr bwrw ſod mynediad cyfyng i mewn iddo, ac yn debyg i afon:

5 Pwy wrth hynny a allai ſyned i'r môr, i edrych arno ef, ac i'w lywodraethu ef? O's eſe nid ai trwy 'r lle cyfyng, pa fodd y gallai eſe ddyſod i'r lle ehang?

6 Hefyd drachefn; Dinas a adeiladwyd ac a oſodwyd ar faes gwaſtad, ac y mae hi yn llawn o bob peth da.

7 Y mynediad i mewn iddi ſydd gul, wedi ei oſod mewn lle ‡ enbyd i ſyrthio; fel pe byddai dân ar y llaw ddehau, a dwfr dwfn ar y llaw aſſiwy,

‡ *dibyn.*

8 Ac un llwybr yn unig rhyngddynt ill dau, ſef rhwng y tân a'r dwfr, *cyn lleied* ag na's gall ond un dŷn ſyned yno ar unwaith.

9 Yr awron, pe rhoddid y ddinas hon i wr yn etifeddiaeth, o's eſe nid â fyth trwy 'r perygl a oſodwyd o'i blaen hi, pa fodd y derbyn eſe 'r etifeddiaeth hon?

10 A dywedais, Felly y mae, Arglwydd. Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Felly heſyd y mae rhan Iſrael.

11 Canys er eu mwyn hwy y gwnaethym i 'r byd: a phan dorrodd Adda ſy ngorchymynion i, yna yr ordeiniwyd y peth ſydd yn awr wedi ei wneuthur.

12 Yna y gwnaethpwyd mynediadau i mewn i'r byd hwn yn gyfyng, yn llawn triſtwch a llâ ur; yn ychydig, yn ddrwg, yn llawn perygla phoen.

13 Canys dechreuad y byd ‡ hynaf oedd ehang a diberygl, ac yn dwyn ffrwyth anfarwol.

‡ *mwyaf.*

14 Gan hynny o's y rhai ſy ſyw nid ymegniant i ſyned i mewn trwy 'r cyfyng a'r ofer bethau hyn, ni's gallant byth dderbyn y pethau a roddwyd i gadw iddynt.

15 Wrth hynny pa ham y'th aflonyddi dy hun, gan dy fod yn llygredig? a pha ham y cynhyrfi, gan dy fod yn farwol?

16 Pa ham nad wyt yn yſtyried yn dy galon y peth ſydd i ddyfod, yn hyttrach nâ'r peth ſydd breſennol?

17 Attebais innau, a dywedais, O Arglwydd lywydd, wele, ti a ordeiniaiſt trwy dy [g] gyfraith i'r rhai cyfiawn feddiannu 'r pethau hyn, ac i'r anghyfiawn ſethu.

[g] Deut. 8. 1.

18 Er hynny y cyfiawn a ddioddefant gyfyngder, ac a obeithiant ehangder: a'r fawl a wnaeth anghyfiawnder a ddioddefaſant gyfyngder, ac ni chânt weled ehangder.

19 Ac

3446. 19 Ac ese a ddywedodd wrthyf, Nid oes farnwr uwch law Duw, na neb yn dyall yn well nâ'r Goruchaf.

20 Canys llawer a gollir yn y bywyd hwn, o achos diystyru cyfraith Dduw, yr hon ſydd wedi ei gosod o'i blaen hwynt.

21 Canys gan orchymmyn y gorchymynnodd Duw i'r rhai a ddaeth, ie tel y daethant, pa beth a wnaent i fyw, a pha beth a gadwent, fel na's ceryddid hwynt.

22 Er hynny nid ufuddhaſant iddo ef, ond dywedyd a wnaethant yn ei erbyn ef, a meddwl oferedd.

23 A chan eu hamgylchu eu hun â'i beiau, hwy a ddywedaſant am y Goruchaf nad oedd efe, ac ni adnabuant ei ffyrdd ef;

24 Ond ei gyfraith ef a ddiyſtyraſant, a gwadaſant ei gyfammodau ef, ac ni buant ffyddlon yn ei gyfreithiau ef, ac ni chyflawnaſant ei weithredoedd ef.

25 Am hyn, Eſdras, i'r gwâg y mae 'r pethau gweigion, ac i'r llawn y pethau llawnion.

26 Ac wele, yr amſer a ddaw, y cyflawnir yr arwyddion a ddywedais i ti, a'r briodaſ-ferch a ymddengys, a hi a welir yn dyfod allan, yr hon ſydd yn awr wedi ei chynnu oddi ar y ddaear.

27 A phawb a'r a ddiango oddi wrth y drygioni uchod, a gaiff weled fy rhyfeddodau i.

28 Canys fy mâb Jeſu, a'r rhai ſydd gyd ag ef, a ddadguddir; a'r rhai a adewir a lawenychant o ſewn pedwar cant o flynyddoedd.

29 Yn ôl y blynyddoedd hyn y bydd marw fy mâb Criſt, a phob dyn byw.

30 A'r byd a droir i'r hên ddiſtawrwydd ſaith niwrnod, fel yn y beginning cyntaf: fel na adawer neb.

31 A digwydd yn ôl ſaith niwrnod, y cyfodir y byd hwn ſydd etto heb ddeffro, a'r peth llygredig a fydd marw.

32 A'r ddaear a ddyry drachefn y rhai ſydd yn cyſgu ynddi, a'r llwch y rhai ſydd yn aros ynddo mewn diſtawrwydd; a'r celloedd, yr eneidiau a roddwyd iddynt hwy.

33 A cheir gweled y Goruchaf ar orſeddſainge barn, a phob trueni a â ymmaith, a dioddefgarwch a gaiff ddiben.

34 Ond barn yn unig a erys, y gwirionedd a ſaif, a ffydd a gryfhâ:

35 A'r weithred a ganlyn, a'r gwobr a ddangoſir, a'r gweithredoedd da a fyddant mewn grym, a gweithredoedd drwg ni lywodraethant.

[b] Gen. 18. 23. [c] Eclod. 32. 11. [z] Achor. [d] 2 Sam. 24. 17. [z] 2 Cron. 6. 14. [f] 1 Bren. 17. 21. a 18. 42, 45. [g] 2 Bren. 19. 15.

36 A mi a ddywedais, Yn gyntaf [b] Abraham a weddïodd dros y Sodomiaid, a [c] Moſes dros y tadau a bechaſant yn yr anialwch;

37 A Jeſus ar ei ôl yntef dros Iſrael yn amſer [z] Achan;

38 A Samuel, a [d] Daſydd dros y dinyſtr, a [e] Salomon dros y rhai oedd i ddyfod i'r Cyſlegr;

39 A [f] Helias dros y rhai a gawſant law, a thros y marw, er cael o hono fyw;

40 Ac [g] Ezechias dros y bobl yn amſer Senacherib, a llawer dros laweroedd.

41 Felly yn awr gan ſod llygredigaeth wedi tyfu, ac anwiredd wedi amlhau, a gweddïo o'r cyfiawn dros yr annuwiol; pa ham na bydd felly yr awr hon hefyd?

42 Ac efe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Nid y bywyd preſennol hwn yw 'r diwedd, lle mae gogoniant lawer yn aros: am hynny y gweddïaſant dros y gweiniaid.

43 Eithr dydd y farn a fydd diwedd yr amſer hwn, a dechreuad yr anfarwoldeb ſydd i ddyfod, yn yr hwn y diflannodd pob llygredigaeth; 3446.

44 Y dibennwyd anghymedroldeb, y torrwyd ymmaith anffyddlondeb, y tyfodd cyfjawnder, ac y blagurodd gwirionedd.

45 Y pryd hynny ni's gall neb achub yr hwn a gollwyd, na gorthrymmu 'r neb a orchfygodd.

46 Ac mi a attebais, gan ddywedyd, Dymma 'r gair a ddywedais yn gyntaf, ac yn ddiwaethaf; mai gwell a fuaſai na roddaſid y ddaear i Adda, neu pan roddwyd hi, leſtair iddo bechu.

47 Canys pa leſâd i ddynion fyw yn y byd preſennol hwn mewn trymder, ac yn ôl marwolaeth diſgwil am gosbedigaeth?

48 O dydi Adda, pa beth a wnaethoſt? er [h] i ti bechu, nid yw hynny yn gwymp i ti dy hun yn unig, ond i ninnau oll, y rhai a ddaethom o honot ti. [h] Rhuf. 5. 18.

49 Canys pa lês i ni, o's addawyd i ni amſer tragywyddol, a ninnau wedi gwneuthur y gweithredoedd a ddygant i farwolaeth?

50 Ac er addo i ni obaith tragywyddol; ninnau wedi myned yn annuwiol jawn a wnaethpwyd yn oſer?

51 Ac er darparu i ni drigfannau jechyd a diogelwch, a ninnau yn byw yn annuwiol?

52 Ac er darparu gogoniant y Goruchaf, i amddiffyn y rhai a fuant fyw yn [‡] ddioddefgar, a ninnau yn rhodio ar hŷd y ffyrdd annuwiolaf o gwbl? [‡] ddiwaſir.

53 Ac er dangos i ni Baradwys a'i ffrwyth yn parhau yn dragywyddol, yn yr hwn y mae [‡] diogelwch a meddyginiaeth; a ninnau heb gael myned i mewn iddo? [‡] amlder.

54 (Canys rhodio a wnaethom mewn lleoedd anhawddgar)

55 Ac er diſgleirio o wynebau y rhai a arferaſant ddirweſt, yn oleuach na'r sêr, a'n hwynebau ninnau yn dduach na'r tywyllwch?

56 Canys tra fuom fyw, ac yn gwneuthur anwiredd, ni feddyliaſom ni y caem ddioddef am hynny yn ôl marwolaeth.

57 Ac efe a attebodd, gan ddywedyd, Dymma [‡] ddull yr ymdrech a ymdrecha 'r dŷn a aner ar y ddaear; [‡] feddwl.

58 Fel o's gorchfygir ef, y caffo ddioddef yr hyn a ddywedaiſt; ond o's efe a orchfyga, y caffo dderbyn y peth a ddywedaſ.

59 Canys hon yw 'r einioes, am yr hon y dywedodd Moſes, pan ddaeth efe at y bobl, gan ddywedyd, [i] Dewis i ti einioes, fel y byddech byw. [i] Deut. 30. 19.

60 Er hynny ni choeliaſant ef, nâ'r prophwydi ar ei ôl ef, na minnau chwaith, yr hwn a ddywedais wrthynt,

61 Na byddai y ſath drymder yn eu dinyſtr hwy, ac y bydd llawenydd ar y rhai a berſwadiwyd i jechydwriaeth.

62 Mi a attebais, gan ddywedyd, Gwn, Arglwydd, mai trugarog y gelwir y Goruchaf, am iddo ſod yn drugarog i'r rhai ni ddaethant etto i'r byd,

63 Ac yn drugarog wrth y rhai hefyd a droant at ei gyfraith ef;

64 A'i ſod [k] yn ddioddefgar, ac yn hîr-ymarhöus wrth y rhai a bechaſant, megis wrth ei greaduriaid; [k] Rhuf. 2. 4.

65 A'i ſod yn hael, canys y mae yn barod i roddi, lle mae rhaid;

66 A'i ſod yn fawr ei drugaredd; canys y mae yn amlhau ei drugareddau fwyfwy tu ag at y rhai preſennol, a'r rhai a baſſiodd, a'r rhai a ddaw,

3446. 67 Canys o's efe ni anilha ei drugareddau, ni pharnaai y byd gyd â'r rhai a etifeddant ynddo.

68 Hefyd, efe a fadeu: canys oni wnai efe felly o'i ddaioni, fel y byddai i'r rhai a wnaethant anwireddau gael eſmwythdra oddi wrthynt, ni fyddai fyw y ddeg filfed ran o ddynion.

69 Ac oni bai iddo ef (yr hwn ſydd farnwr) faddeu i'r rhai a † jachawyd trwy ei air ef, a dileu eu haml † ymryſonion,

70 Yſgatfydd ychydig jawn a adewid mewn lliaws aneirif.

‡ *grewyd.* † *daychymygion.*

PEN. VIII.

1 *Llawer a grëwyd, ac ychydig fydd cadwedig.* 6 *Y mae yn gofyn pa ham y mae Duw yn diſezha ei waith ei hun;* 26 *ac yn gweddio Duw ar iddo edrych ar y bobl ſydd yn ei waſanaethu ef yn unig.* 41 *Duw yn atteb nad yw pob hâd yn dyfod at Ddaw:* 52 *A emai iddoef a'i gyffelyb y darparwyd gogoniant.*

AC efe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Y Goruchaf a wnaeth y byd hwn i lawer, ond y byd a ddaw i ychydig.

2 Eſdras, dangoſa fi ti gyffelybrwydd, fel pan ofynnech i'r ddaear, hithau a'th eryb ei bod hi yn rhoddi llawer o bridd, o'r hwn y gwneir lleſtri pridd, ond ychydig o'r hwn y daw 'r aur allan: felly y mae am waith y byd hwn.

a Mar. 20. 16. 3 a Llawer a wnaethpwyd, ond ychydig a ſydd cadwedig.

4 Yna yr attebais, gan ddywedyd, O ſy enaid, llwnge di ſynwyr, a thraflyngca ddyall:

5 Canys cyttuna'ſt i wrando, ac ewyllyſgar ydwyt i broplwydo: canys nid oes i ti ysbaid hwy nag yn unig i fyw.

‡ *ac oni roddai, &c.* 6 O Arglwydd, oni roddi di gennad i'th wâs i erfyn arnat, ‡ ar i ti roddi hâd i'n calon, a llafurwaith i'n dyall, fel y dêl ffrwyth o hono; pa fodd y gall pob dŷn llygredig fyw, a'r y ſydd yn dwyn lle dŷn?

7 Canys ti wyt unig, a nʼnnau oll ydym waith dy ddwylaw di, fel y dywedaiſt.

‡ *pa fodd y tyfuur y corph.* 8 Canys pan lunier y corph ynghrôth y fam, a phan roddech aelodau iddo; ‡ dy greadur a gedwir mewn tân a dwfr, a naw mîs y dioddef dy waith dy greadur a luniwyd ynddi.

9 Ond y peth ſydd yn cadw, a'r peth a gedwir, a ddïangant ill dau: a phan ddelo'r amſer, y grôth a gadwed a ddyry 'r pethau a dyfodd ynddi.

10 Canys ti a orchymmynnaiſt allan o aelodau 'r corph, ſef o'r bronnau, roddi llaeth, yr hwn yw ffrwyth y bronnau;

11 Fell y gallo 'r peth a luniwyd gael ei fagu dros amſer, hyd oni threſnech ef i'th drugaredd.

12 Megaiſt ef trwy dy gyfiawnder, meithrinaiſt ef yn dy gyfraith, a cheryddaiſt ef â'th farn.

13 A thi a'i marwoleithi effel dy greadur, ac a'i bywhêi ef fel dy waith.

b Job 10. 8. Pſal. 139. 14, &c. 14 O's diſtrywi gan hynny y peth a luniwyd trwy gymmainr o b boen, wrth dy orchymmyn di, hawdd oedd gadw y peth a wnaethpwyd.

15 Gan hynny, Arglwydd, mi a leſaraf (am bob dŷn yn gyffredinol goreu y gwyddoſt ti) am dy bobl di, dros y rhai yr ydwyf yn driſt;

16 Ac am dy etifeddiaeth, dros y rhai yr ydwyf yn galaru; ac am Iſrahlam yr hwn yr ydwyf yn driſt; ac am Jacob y rhwyn yr hwn y'm trallodir.

17 Am hynny y dechreuaf weddïo ger dy fron di drolof fy hun, a throſtynt hwythau: canys mi a welaf ein ‡ beiau ni, y rhai ſy 'n trigo yn y wlâd.

‡ *cwymau.* 3446.

18 Ond mi a glywais gyflymdra 'r barnwr ſydd yn dyfod.

19 Am hynny gwrando fy lleferydd, a dyall fy ngeiriau, a pharablaf ger dy fron di. Dymma ddechrau geiriau Eſdras cyn ei gymmeryd ef i fynu. A mi a ddywedais,

20 O Arglwydd, tydi 'r hwn ydwyt yn preſwylio mewn tragywyddoldeb, yr hwn wyt o'r uchelder yn gweled pethau yn y neſoedd ac yn y rawyr;

21 Eiſteddle 'r hwn ni's gellir ei phriſio; a'i ogoniant ni's gellîr ei gynnwys: o flaen yr hwn y mae 'r lluoedd Angylion yn ſefyll dan grynu,

22 (c Gwaſanaeth y rhai ſydd mewn gwynt a thân) yr hwn y mae ei air yn wîr, a'i ymadroddion yn ddianwadal; yr hwn y mae ei orchymmyn yn gadarn, a'i ordinhâd yn ofnadwy;

c Pſal. 104. 4. Heb. 1. 7.

23 Yr hwn y mae ei olwg yn ſychu 'r dyſnder, a'i ddigllonedd yn gwneuthur i'r mynyddoedd doddi; i'r hyn y mae y gwirionedd yn dwyn tyſtiolaeth:

24 O gwrando weddi dy wâs, ac yſtyria â'th gluſtian ddeiſyfiad dy greadur.

25 Canys tra fyddwyf byw y lleſaraf, a thra medrwyf ddyall yr attebaf.

26 Nac edrych ar bechodau dy bobl; ond ar y rhai ſy yn dy waſanaethu mewn gwirionedd:

Pen. 3.

27 Na phriſia ar ddrwg amcanion y cenhedloedd; ond ar ddymuniad y rhai ſy 'n cadw dy dyſtiolaethau mewn cyſtuddiau:

28 Na feddwl am y rhai a rodiodd yn ffuantus ger dy fron di; ond coſia 'r rhai yn ôl dy ewyllys a admbuant dy ofn di:

29 Nac ewyllyſia ddifetha 'r rhai a ymddygaſant yn aniſeiliaid; ond edrych ar y rhai a ddyſgaſant dy gyfraith di yn berffaith:

30 Na chymmer ddigoſaint wrth y rhai a gyſrifir yn waeth nag aniſeiliaid; ond câr di y rhai a ymddiriedant yn waſtadol yn dy gyfiawnder a'th ogoniant di.

‡ *yn gleiſion.* 31 Canys yr ydym ni a'n tadau ‡ yn nychu o gyfryw glefydau; eithr o'n hachos ni bechaduriaid y gelwir di yn drugarog.

32 Canys od oes ewyllys gennyt i drugarhau wrthym, ſe a'th elwir yn drugarog, ſef wrthym ni, y rhai ſy heb weithredoedd cyfiawnder.

33 Canys y cyfiawn, y rhai ſy ganddynt lawer o weithredoedd da ynghadw gyd â thi, o'i gweithredoedd eu hun a dderbyniant wobr.

34 Ond pa beth yw dŷn i ti i ddigio wrtho? neu pa beth yw cenhedlaeth lygredig, i ti fod mor chwerw wrthi?

d 1 Bren. 8. 46. e 2 Cron. 6. 36. f Pſal. 14. 1. a 53. 1.

35 d Canys yn wîr nid oes un ym mhlith y rhai a aned heb wneuthur drygioni, ac nid oes un ym mhlith y rhai cyfiawn heb wneuthur ar fai.

36 Canys yn hyn, O Arglwydd, y dangoſir dy gyfiawnder a'th ddaioni di, o's byddi drugarog wrth y rhai nid ocs ganddynt ‡ olud o weithredoedd da.

‡ *hyder ar.* 37 Yna y'm hattebodd, gan ddywedyd, Peth a ddywedaiſt yn dda, a hynny a gyflawnir yn ôl dy ciriau.

38 Canys yn wîr nid yſtyriaf weithredoedd y rhai a bechaſant cyn marwolaeth, cyn bawn, cyn diſtryw.

39 Ond

3446. Gen. 4.

39 Ond e mi a lawenychaf am weithredoedd a meddyliau 'r cyfiawn, ac a gofiaf eu perchindod hwy, a'r ſechydwriaeth a'r gwobr a gânt.

40 Fel y dywedais yn awr, felly y digwydd.

41 Canys ſel y mae 'r llafurwr yn hau llawer o hâd ar y ddaear, ac yn plannu llawer o brennau, ac etto nid yw y peth a hauwyd yn dda yn ei amſer yn dyfod i ſynu, na'r cwbl a'r a blannwyd yn gwreiddio; felly y mae am y rhai a hauwyd yn y byd, ni byddant oll gadwedig.

42 Yna yr attebais, ac y dywedais, O's ceſais râs, gâd im' lefaru.

43 Fel y mae hâd y llafurwr yn colli, oni ddaw efe i ſynu, ac oni dderbyn y glaw mewn amſer cyfaddas; neu o's daw gormod glaw arno, a'i lygru ef:

44 Felly hefyd y derſydd am ddŷn, yr hwn a wnaeth dy ddwylaw di, ac a elwir dy ddelw di, am dy fod yn debyg iddo, er mwyn yr hwn y gwnaethoſt bob peth, a chyffelybaiſt ef i hâd y llafurwr.

45 Na ſydd ddigllon wrthym, ond arbed dy bobl, a chymmer drugaredd ar dy etifeddiaeth dy hun: canys trugarog ydwyt wrth dy greadur.

46 Yna efe a'm hatteb0dd, gan ddywedyd, Y pethau preſennol ſy i'r rhai preſennol, a phethau i ddyfod i'r rhai a ddaw.

Gen. 5. 3. 47 Canys f y mae llawer i ti yn ôl etto, fel y gallech garu ſy nghreadur yn fwy nag yr wyf fi: ond mi a neſeais lawer gwaith attat ti, ac atto yntef, ond ni *neſeau* erïoed at yr anghyfiawn.

48 Ac yn hyn hefyd yr ydwyt yn rhyfedd ger bron y Goruchaf;

49 Am i ti dy ddaroſtwng dy hun, fel yr oedd weddus i ti, ac ni's tybiaiſt dy hun yn deilwng i gael gogoniant mawr ym mhlith y rhai cyfiawn.

50 Canys llawer o drueni mawr ſydd i'r rhai a erys yn y byd yn yr amſer diweddaf, am iddynt rodio mewn balchder mawr.

51 Ond dyſg di droſor dy hun, a chwilia am y gogoniant i'r rhai ſydd debyg i ti.

52 Canys i chwi yr agorwyd paradwys, y plannwyd pren y bywyd, y darparwyd yr amſer a ddaw, y parotowyd helaethrwydd, yr adeiladwyd dinas, ac y cant arâwyd gorphwyſdra, ïe daioni a doethineb perffaith.

53 Gwreiddyn drygioni a ſeliwyd i fynu rhagoch chwi, gwendid a gwyfyn a gudd-iwyd rhagoch, a llygredigaeth a ffodd i uffern i'w hanghofio.

54 Gâlar a aeth ymmaith, a thryſor tragywyddoldeb a ddangoſir yn y diwedd.

55 Ac am hynny nac ymofyn mwy am rïedi y rhai colledig.

56 Canys pan gawſant rydd-did, hwy a ddibriſiaſant y Goruchaf, diyſtyraſant ei gyfraith, a gwrthodaſant ei ffyrdd ef.

57 Heb law hynny hwy a fathraſant ei rai cyfiawn ef,

58 Ac g a ddywedaſant yn eu calonnau, Nid oes un Duw; a hynny er eu bod yn gwybod y bydd rhaid iddynt farw.

59 Canys fel y darparwyd i chwi y pethau a ddywedais, felly y darparwyd iddynt hwythau fyched a llafur: canys nid oedd ei ewyllys ef, iddarfod am ddynion.

60 Ond y rhai a wnaethpwyd a halogaſant Enw y neb a'i gwnaeth hwy, ac a ſuant anniolchgar i'r hwn a ddarparodd iddynt fywyd.

61 Ac am hynny y mae ſy marn i ger llaw.

62 Ni ddangoſais i y pethau hyn i bawb ond i ti, ac i ychydig cyffelyb i ti. Yna yr attebais, gan ddywedyd,

63 Wele, Arglwydd, yn awr y dangoſaiſt liaws y rhyfeddodau, y rhai a ddechreui eu gwneuthur yn yr amſerau diweithaf: ond pa bryd, ni ddangoſaiſt i mi.

PEN. IX.

7 Pwy a fydd cadwedig, a phwy ni bydd. 19 Ymae'r holl fyd yr awr hon yn llygredig: 22 Etto y mae Duw yn achub rhai. 30 Y mae 'n achwyn fod y rhai a gaawant gyfraith Dduw yn cyfrgolli: 38 Ac yn gweled gwraig yn cwyno fan yn y maes.

YNa efe a'm hatteb0dd, gan ddywedyd, Meſura 'r amſer yn ddyfal ynddo ei hun: a phan welech y naill ran i'r arwyddion a ddangoſais i ti o'r blaen, wedi dyfod,

2 Yna y cei ddyall, mai 'r gwîr amſer yw, yn yr hwn y dechrau 'r Goruchaf ymweled â'r byd, yr hwn a wnaeth efe.

3 A phan weler a daear-grynfeydd, a chynnwrf pobl yn y byd, a Mat. 24. 7.

4 Yna y cei yn ddîau ddyall, ddarfod i'r Goruchaf ddywedyd am y pethau hynny, ar yr amſer a ſu o'th flaen di, ſef, o'r dechreuad.

5 Canys fel y mae i bob peth a'r y ſydd yn y byd, ddechrau a diwedd, a'r diwedd ſydd eglur;

6 Felly y mae hefyd i amſeroedd y Goruchaf eglur ddechreuad mewn rhyfeddodau a nerth, a diweddiad mewn gweithredoedd ac arwyddion.

7 A phob un a'r a gâdwer, ac a allo ddiange wrth ei weithredoedd, a'r ffydd, trwy 'r hon y credaſoch,

8 A achubir oddi wrth y peryglon hynny, ac a gaiff weled ſy jechydwriaeth yn ſy nhir i, ac yn ſy nherfynau: canys ſancteiddiais hwynt i mi o'r dechreuad.

9 Yna y bydd y rhai a gamarferaſant ſy ffyrdd i mewn cyflwr greſynol; a'r ſawl a'i taflodd hwynt ymmaith yn ddiyſtyr, a gânt drigo mewn poenau.

10 Canys y rhai a dderbyniaſant dyrnau da yn eu bywyd, ac ni's adnabuant fi;

11 A'r ſawl a alarodd ar ſy nghyſraith, tra ydoedd iddynt rydd-did, a phan oedd iddynt etto le agored i edifarhau, ni's dyallaſant, ond a'i diyſtyraſant;

12 Rhaid i'r rhai hynny gael ei wybod yn ôl marwolaeth trwy boen.

13 Am hynny na oſala di pa ſodd y coshir yr annuwiol, a pha bryd: ond ymofyn pa ſodd y cedwir y cyfiawn y rhai biau 'r byd, ac er mwyn y rhai y crëwyd y byd.

14 Yna yr attebais, gan ddywedyd,

15 Dywedais o'r blaen, ac yr wyt yn dywedyd, ac a'i dywedaſ hefyd rhag llaw, fod mwy o'r rhai colledig nag o'r rhai cadwedig;

16 Fel y mae ton yn fwy nâ defnyn.

17 Ac efe a'm hatteb0dd, gan ddywedyd, Fel y mae 'r maes, felly y mae 'r hâd; ‡ *Ac yn* fel y mae 'r llyſiau, felly y mae eu lliw- *awr, o* iau hefyd; fel y mae 'r gweithiwr, felly *herwydd* y mae 'r gwaith; ac fel y mae 'r llafurwr, *dyfod* felly y mae ei lafur hefyd: canys amſer bydd *amſer y* ydoedd. *byd, pan*

18 ‡ Ac yr awr hon, pan ddarpera i 'r *oedawn* byd, yr hwn ni wnaethid etto, ſef iddynt *i yn dar-* hwy i drîo ynddo, y rhai ſy yr awr hon yn *paru y* fyw, ni ddywedodd neb yn fy erbyn i: *byd, &c.*

3446. † *ond pan wnaethpwyd y byd yn awr a'r pryd hynny hefyd moddau pob un creedig a lygrwyd trwy ddiball gynhauaf, a chyfraith anchwiliadwy.*

19 Canys y pryd hynny pob un a ufuddhāi: † ond yn awr y mae moddau y rhai a grēwyd yn y byd hwn a wnaethpwyd, wedi eu llygru trwy hād di-ball, a thrwy gyfraith anchwiliadwy, yn eu rhyddhau eu hunain.

20 Felly mi a ystyriais y byd, ac wele yr ydoedd perygl, o herwydd y dychymygion a ddaethant iddo ef.

21 A gwelais, ac a'l harbedais ef yn ddirfawr, a chedwais i mi un gronyn o'r ſwp, a phlanhigyn o genedl fawr.

22 Darſydded gan hynny am y lliaws a anwyd yn ofer, a bydded ſy ngronyn a'm planhigyn yn gadwedig: canys trwy boen fawr y gwneuthym ef yn berffaith.

23 Er hynny o'sgorphwyſi ſaith niwrnod etto ychwaneg; ond nac ymprydia ynddynt;

24 Eithr dòs i faes o lyſiau, heb dŷ arno, a bwyta yn unig o lyſiau 'r maes; na phrawf gîg, nac ŷf win, ond bwyta lyſiau yn unig;

25 A gweddïa ar y Goruchaf yn waſtadol; yna mi a ddeuaf i ymddiddan â thi.

26 Felly mi a aethym ymmaith i'r maes a elwir Ardath, fel y gorchymynnodd efe i mi, ac yno yr eiſteddais ym myſg y llyſiau, ac y bwyteais lyſiau 'r maes; a'r bwyd hwnnw a'm digonodd.

27 Ym mhen y ſaith niwrnod mi a eiſteddais ar y glaſwellt, a'm calon oedd yn flin o'm mewn, fel o'r blaen.

28 Ac mi a agorais ſy ngenau, ac a ddechreuais ymddiddan â'r Goruchaf, gan ddywedyd,

29 O Arglwydd, ti yr hwn wyt yn dy ddangos dy hun i ni, tydi [b] a ddangoſwyd i'n tadau yn yr anialwch, mewn lle nid oes nob yn ‡ ſengi arno, mewn lle llwm, pan ddaethant allan o'r Aipht;

30 Ac a leferaiſt, gan ddywedyd, Clyw fi, O Iſrael; ac ystyria ſy ngeiriau, tydi hâd Jacob.

31 Canys wele fi yn hau ſy nghyfraith ynnoch, a hi a ddŵg ffrwyth ynnoch, a chwi a anrhydeddir ynddi yn dragywyddol.

32 Ond ein tadau y rhai a dderbyniaſant y gyfraith, ni's cadwaſant hi, ac ni chanlynaſant dy ordeiniadau: ac er na ddiflannai ffrwyth dy gyfraith: ac ni's gallai; canys eiddot ti oedd:

33 Etto y neb a'i derbyniodd a gollwyd, am na's cadwent y pethau a haueſid ynddynt.

34 Ac wele, y mae arfer pan dderbynio 'r ddaear hâd, neu 'r môr long, neu ryw leſtr ſwyd neu ddîod, fod, pan ddarffo am y peth yr hauwyd ef ynddo, neu y bwriwyd ef iddo,

35 I'r perh hwnnw hefyd a hauwyd, neu a ſwriwyd ynddo, neua dderbyniwyd, ddarfod am dano, a bod heb aros gyd â ni: ond gyd â ni nid felly y digwyddodd.

36 Canys nyni, y rhai a dderbyniaſom y gyfraith, a gollir trwy bechod, a'n calon hefyd yr hon a'i derbyniodd hi.

37 Er hynny ni dderfydd am y gyfraith, ond aros y mae hi yn ei grym.

38 A phan ddywedais y pethau hyn yn ſy nghalon, mi a edrychais o'm hôl, ac ar ſy llaw ddehau y gwelwn [c] wraig yn galaru, yn gweiddi yn uchel, ac yn drom ei chalon: a'i dillad wedi rhwygo, a lludw oedd genddi ar ei phen.

39 Yna y bwriais y meddyliau oedd gennyf o'r blaen heibio, ac a droais atti hi,

40 Ac a ddywedais wrthi, Pa ham yr wyt ti yn wylo? a pha ham yr ydwyt mor driſt dy galon?

41 A hi a ddywedodd wrthyf, Arglwydd, gâd fi yn llonydd, ſel y gallwyf alaru drooſ fy hun, a chwanegu fy ngalar; canys wyf yn driſt jawn fy nghalon, ac wedi fy nwyn yn iſel jawn.

42 A mi a ddywedais wrthi, Beth a ddarfu i ti? dywed i mi.

43 Hithau a ddywedodd wrthyf, Myfi dy waſanaethwraig a fum hesb, ac heb blanta, er bod i mi ŵr ddengmlynedd ar hugain.

44 A'r dengmlynedd ar hugain hyn, yr ydwyf yn gweddïo nôs a dydd, a phob awr, ar y Goruchaf.

45 Ar ben y dengmlynedd ar hugain, Duw a'm gwrandawodd i dy waſanaethwraig, eſe a edrychodd ar ſy nghyſtudd, eſe a ſtyriodd ſy mlinder, ac a roddes i mi fāb: a mi a fum lawen am dano ef, ac felly yr oedd ſy ngŵr hefyd, a'm holl gymmydogion, ac ni a roiſom anrhydedd mawr i'r Goruchaf.

46 A mi a'i megais ef trwy boen fawr.

47 Felly pan dyrodd eſe, a dyſod i oedran gwreicca, mi a wneuthym wledd.

PEN. X.

1 *Y mae 'n cyſſuro 'r wraig a welodd eſe yn cwynfan yn y maes:* 24 *Hithau yn diſtannu o'i olwg eſ, a dinas yn ymddangos yn ei lle hi.* 40 *Yr Angel yn dangos beth yw 'r gweledigaethau hyn yn y maes.*

ACſelly y digwyddodd i'm mâb pan aeth eſe i'w yſtâfell briodas, eſe a ſyrthiodd i lawr, ac a fu farw.

2 Yna ni oll a ddiffoddaſom y canhwyllau, a'm holl gymmydogion a godaſant i fynu i'm cyſſuro i; yna y gorphwyſais i hyd y nôs yr ail dydd.

3 A phan ddarfu iddynt hwy oll beidio â'm cyſſuro, ſel y cawn lonydd; yna y cyfodais o hyd nôs, ac y ffoais, ac a ddaethym i'r maes hwn, fel y gweli di.

4 Ac y mae yn ſy mrŷd nad elwyf yn fy ôl i'r ddinas, ond aros ymma, heb na bwyta nac yfed, ond galaru yn waſtadol, ac ymprydio, hyd oni byddwyf farw.

5 Yna y gollyngais ymmaith ‡ y myfyrdod oedd ynnof, ac a leferais wrthi hi yn ddigllon, gan ddywedyd,

6 Tydi ffolog uwch law pawb eraill, oni weli di ein galar ni, a pha beth a ddigwydd i ni?

7 Fel y mae Sïon ein mam ni yn llawn triſtwch, ac fel y dygwyd hi hyd lawr, ac y mae hi yn galaru yn anianol?

8 Gan ein bod ni oll yn awr mewn trymder ac yn cwyno, canys triſt ydym oll; wyt ti cyn drymmed ar ôl un mâb?

9 Goſyn i'r ddaear, a hi a ddywed i ti, mai hi a ddylai alaru am gwymp cymmaint ag y ſydd yn tyfu arni.

10 Canys o'r dechreuad, pob dŷn a ddaeth o honi hi, ac o honi y daw yr holl rai eraill: ac wele, y maent oll agos yn rhodio i ddiſtryw, a'r lliaws o honynt a ‡ ddadwreiddir.

11 Pwy wrth hynny a ddylai alaru mwy nag yhi, yr hon a gollodd gymmaint o rifedi? ac nid tydi 'r hon nid wyt yn driſt ond am un?

12 Ond pe dywedit wrthyf, Nid yw fy ngalar debyg i alar y ddaear: canys mi a gollais

[b] Eſod. 19. 9. a 24. 3. Deut. 4. 32.

‡ *dyfod.*

‡ *yr ymadroddion a leferan.*

[c] Pen. 10. 44.

‡ *ddileir.*

[2] Pen. 4. 1.

3446. gollais ffrwyth fy nghroth, yr hwn a ddygais i'r byd trwy boen, ac a ymddugym trwy driſtwch;

13 Ond y ddaear yn ôl arfer y ddaear: o blegid y gynnulleidfa breſennol ſydd yn myned iddi drachefn fel y daeth o honi.

14 Am hynny y dywedaf wrthyt, Fel y dygaiſt i'r byd trwy drafel: felly y ddaear heſyd o'r dechreuad a roddes ei ffrwyth, ſef dŷn, i'r hwn a'i gwnaeth hi.

15 Ac am hynny, cadw dy drymder i ti dy hun, a'r peth a ddigwyddodd i ti, a dioddef yn wrol.

16 Canys o's berni di arſaeth Duw yn gyfiawn, ac o's derbyni ei gyngor, dy fâb mewn amſer a gei, a chlôd ym myſg gwragedd.

17 Dôs gan hynny ymmaith i'r ddinas at dy wr.

18 A hitheu a ddywedodd wrthyf, Ni wnâf fi mo hynny: nid âf fi i'r ddinas, ond ymma y byddaf farw.

19 Felly mi a chwedleuais fwy â hi, ac a ddywedais.

20 Paid a hynny, cymmer gyngor gennyfi: pa ſawl cwymp a gafodd Sïon? bydd gyſſurus o herwydd triſtwch Jeruſalem.

21 Canys ti a weli fod ein Cyſſegr ni yn anialwch, ein Hallor wedi ei thorri, a'n Teml wedi ei hanrheithio,

22 Ein ſaltringau a fwriwyd i lawr, ein cân a ddiſtawyd, ein llawenydd a aeth ymmaith, ein canhwyllau a ddiffoddwyd, Arch ein cyfammod ni a ddygwyd oddi arnom, ein ſanctaidd bethau a halogwyd, a'r enw a enwir arnom a halogwyd agos, ein plant a wradwyddwyd, ein Hoffeiriaid a loſgwyd, ein Leſiaid a gaethgludwyd, ein morwynion a anrheithiwyd, ein gwragedd a dreiſiwyd, ein gwŷr cyfiawn a ddycpwyd ymmaith, ein rhai bychain a ddifethwyd, ein gwŷr jeuainge a gaethiwyd, a'n gwŷr cryfion a wanhäwyd;

23 A sêl Sïon, yr hyn ſydd ſwyaf dim, a gollodd ei pharch: canys rhoddwyd hi yn nwylaw y rhai a'n casânt.

24 Ac am hynny, bwrw heibio dy drymder mawr, a'th ſynych alar, fel y byddo 'r Galluog yn drugarog wrthyt, ac y rhoddo y Goruchaf i ti eſmwythdra, a gorphwyſdra oddi wrth dy laſur.

25 A fel yr oeddwn yn ymddiddan â hi, wele, ei hwyneb hi a ddiſgleiriodd yn ddiſymmwth, a'i phrŷd a dywynnodd: a mi a ofnais, ac a fyfyriais beth a allai hynny ſod.

26 Ac yn y man hi a leſarodd yn gref, ac yn ofnadwy, hyd oni chrynodd y ddaear gan nâd y wraig.

27 A mi a edrychais, ac wele, nid ymddangoſodd y wraig i mi mwy: ond yr oedd dinas wedi ei hadeiladu, a lle ehang a ymddangoſodd o'r ſyſcini. Yna yr ofnais, ac y gwaeddais â llef uchel, gan ddywedyd,

[a] Pen. 4. 1. 28 Pa le y mae [a] Uriel yr angel, yr hwn a ddaeth attaf yn y dechrau? canys gwnaeth i mi ſyrthio mewn llawer llewyg, a'm diwedd a ddychwelwyd i lygredigaeth, a'm gweddi i gerydd.

29 A minnau yn dywedyd y geiriau hyn, eſe a ddaeth attaf, ac a edrychodd arnaf.

30 Ac wele, yr oeddwn i yn gorwedd fel un marw, a'm dyall wedi ei ddwyn oddi arnaf: ac eſe a'm cymmerth i erbyn fy llaw ddehau, ac a'm cyſſurodd, ac a'm goſodd ar fy nhraed, ac a ddywedodd wrthyf,

31 Beth a ddarfu i ti? pa ham y mae dy feddwl, a dyall dy galon mor drallodus? a pha ham yr wyt yn driſt? 3446.

32 A minnau a ddywedais, Am i ti fy ngwrthod i: a mi a wneuthym yn ôl dy [b] eiriau di, euthym i'r maes, ac wylais, ac wele, mi a welais, ac etto y gwelaf bethau ni'smedraf eu hadrodd. [b] Pen. 5. 20.

33 Ac eſe a ddywedodd wrthyf. Saf ar dy draed fel gŵr, a mi a roddaf i ti gyngor.

34 Yna y dywedais, Lleſara di wrthyf fi, fy Arglwydd: yn unig na wrthod fi, rhag i mi farw yn ofer fy ngobaith.

35 Canys mi a welais bethau ni'sadwaenwn, a chlywais bethau ni'sgwyddwn.

36 Neu ydyw fy ſynwyr yn fy nhwyllo? neu fy enaid yn breuddwydio?

37 Yn awr attolwg i ti, dangos i'th wâs am y ‡ weledigaeth hon. ‡ *llewyg.*

38 Yna eſe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Gwrando arnaf, a mi a'th ddyſgaf, ac a ddangoſaf i ti pa ham yr wyt yn ofni: canys y Goruchaf a ddangoſodd i ti lawer o ddirgelwch.

39 Y Goruchaf a welodd fod dy ‡ ffordd di yn uniawn: canys yr ydwyt yn cymmeryd trymder yn waſtadol dros dy bobl, ac yn gwneuthur galar mawr am Sïon. ‡ *arfaeth.*

40 Ac am hynny, dyall y weledigaeth a welaiſt ychydig o'r blaen ſydd fel hyn:

41 Tî a welaiſt wraig yn galaru, ac a ddechreuaiſt ei chyſſuro hi.

42 Eithr yn awr, ni's gweli mwy lun y wraig, ond ymddangoſodd i ti ddinas wedi ei hadeiladu.

43 A lle y dywedodd i ti am farwolaeth mâb, hyn yw 'r ‡ peth ſydd i'w ddyall; ‡ *y deongliad.*

43 Y wraig hon a welaiſt ti yw Sïon: a lle y dywedodd i ti, (yr hon a weli yn awr ſel dinas wedi ei hadeiladu,)

45 Lle y dywedodd wrthyt ei bod ddengmlynedd ar hugain yn hesb: dyna 'r dengmlynedd ar hugain, yn y rhai ni offrymmid offrwm ynddi.

46 Ond yn ôl deng mlynedd ar hugain, Salomon a adeiladodd y ddinas, ac a offrymmodd offrymmau: ac yna 'r hesb a ddug fâb.

47 A lle y dywedodd hi i ti, Mi a'i megais ef trwy boen: hynny oedd preſwylio yn Jeruſalem.

48 Ond lle y dywedodd hi i ti, Syrthiodd a bu farw ſy mâb, wrth ddyfod i'w 'ſtafell briodas: dyna 'r cwymp a ddaeth i Jeruſalem.

49 Ac wele, ti a welaiſt ei llun hi, ac am ei bod yn galaru am ei mâb, ti a ddechreuaiſt roddi cyſſur iddi hi. Ac o'r pethau hyn y ddigwyddodd, hyn ſydd raid ei ddangos i ti.

50 Canys yn awr y Goruchaf ſydd yn gweled dy ſod yn driſt dy enaid, a'th fod yn dioddef triſtwch drofti hi o'th galon; ac felly eſe a ddangoſodd i ti ddiſgleirdeb ei gogoniant hi, â thegwch ei phrŷd hi.

51 Ac am hynny y perais i ti aros yn y maes, lle nid oedd un tŷ wedi ei adeiladu.

52 Canys mi a wyddwn y dangoſai 'r Goruchaf hyn i ti.

53 Am hynny y gorchymynnais i ti ſyned i'r maes, lle nid oes ſail adeilad yn y byd.

54 Canys yn y man lle y dechreuo 'r Goruchaf ddangos ei ddinas, ni ddichon adeiladaeth dŷn ſefyll yno.

55 Ac

3446. 55 Ac am hynny nac ofna, ac na âd i'th galon arſwydo; ond dôs i mewn, ac edrych ar degwch a maint yr adeiladaeth; cymmaint ag a eſlych â'th lygaid ei weled.

56 Ac wedi hynny y cei di glywed cymmaint ag a allo dy gluſtiau ei glywed.

57 Canys bendigedig wyt ti uwch law llaweroedd, ac ſe a'th alwyd ‡ gan y Goruchaf; ac ychydig ſydd ſelly.

‡ i ſod gwel a'r Goruchaf.

58 Ond y ſoru y nôs y cei di aros ymma.

59 Ac ſelly y Goruchaf a ddengys i ti weledigaethau o'r pethau ‡ uchel a wnâ 'r Goruchaf i'r rhai a fyddo 'n trigo ar y ddaear, yn y dyddiau diwaethaf. Felly y cyſgais y noſon honno a'r rail nôs, fel y gorchymynnodd efe i mi.

‡ diweddaf.

PEN. XI.

1 *Y mae 'n gweled yn ei freuddwyd eryr yn dyfod allan o'r môr:* 37 *Allew o'r coed yn ehweſteua â'r eryr.*

YNa y breuddwydiais, ac wele, ſe ddaeth i ſynu eryr o'r môr, i'r hwn yr ydoedd deudeng hafgell adeiniog, a thri phen.

2 Ac mi a edrychais, ac wele efe a ledodd ei eſgyll dros yr holl ddaear; a holl wynt oedd yr awyr a chwythodd arno ef, a hwy a ymgaſglaſant ynghŷd.

3 A mi a edrychais, ac allan o'i adenydd ef y tyfodd adenydd eraill yn y gwrthwyneb, a'r rhai hynny oedd adenydd bychain a mân.

4 Ond ei bennau oedd yn gorphwys; a'r pen oedd yn y canol ydoedd fwy nâ'r llaill, er hynny efe a orphwyſodd gyd â hwynt.

5 Heb law hynny, mi a edrychais, ac wele yr eryr yn chedeg a'i adenydd, ac yn teyrnaſu ar y ddaear, ac ar y rhai oedd yn trigo ynddi.

6 A gwelais bob peth dan y nef yn ddaroſtyngedig iddo ef, ac nid oedd neb yn dywedyd yn ei erbyn ef, nac oedd un creadur ar y ddaear.

7 A gwelais, ac wele yr eryr yn ſefyll ar ei ewinedd, ac yn lleſaru wrth ei adenydd, gan ddywedyd,

8 Na wiliwch bawb ar unwaith, cyſged pob un yn ei le ei hun, a gwiliwch wrth gylch.

9 A chadwer y pennau hyd yn ddiweddaf.

10 A mi a edrychais, ac wele, nid aethai 'r lleſerydd allan o'i bennau ef, ond o ganol ei gorph ef.

11 A rhifais ei adenydd gwrthwyneb ef, ac wele, yr oedd wyth o honynt.

12 Ac edrychais, ac wele, o'r tu dehau y cododd un aden, a honno a deyrnaſodd dros yr holl ddaear.

13 Ac felly y digwyddodd, pan deyrnaſodd, y daeth diwedd iddi, a'i lle ni's gwelwyd mwy. Felly 'r ail a'ſafodd, ac a deyrnaſodd, ac a gafodd amſer hîr.

14 A digwyddodd, pan deyrnaſodd, y daeth diwedd iddi fel i'r gyntaf, fel na's gwelwyd mwy.

15 Yna y daeth lleſerydd atti, gan ddywedyd,

16 Gwrando, tydi yr hon a reolaiſt ar y ddaear cyhyd o amſer; Hyn a ddywedaf wrthyt ti, cyn dechreu o honot fod heb ymddangos mwy;

17 Nichaiff neb yn dy ôl di ddyfod i'th amſer di, nac i'w hanner.

18 Yna y cododd y drydedd, ac a deyrnaſodd fel y llaill o'r blaen, ac nid ymddangoſodd ei thau mwy.

19 Ac felly y gwnaeth y llaill, y naill yn ôl ei gilydd, fel y teyrnaſodd pob un, ac nid ymddangoſaſant mwy. 3446.

20 Yna 'r edrychais, ac wele mewn ennyd o amſer, yr adenydd oedd yn canlyn a ſataſant o'r tu dehau, fel y gallent hwy reoli heſyd: a rhai o honynt a lywodraethaſant; ond o fewn ychydig o amſer nid ymddangoſaſant mwy:

21 Canys rhai o honynt a oſodwyd i ſynu, ond ni reolaſant.

22 Ac wedi hynny mi a edrychais, ac wele, y deuddeng haden nid ymddangoſaſant mwy, na'r ddwy aden ſechan.

23 A nid oedd mwy ar gorph yr eryr ond tri phen a oedd yn gorphwys, a chwech o eſgyll bychain.

24 A gwelais hefyd ddwy aden wedi ymddidoli oddi wrth y chwech, ac yn aros dan y pen oedd o'r tu dehau: canys pedair a arhoſaſent yn eu lle.

25 A mi a edrychais, ac wele yr adenydd y rhai oeddynt dan yr aſgell, a amcanaſant eu goſod eu hun i ſynu, a rheoli.

26 A mi a edrychais, ac wele, goſodwyd un i ſynu, ond ar fyrder nid ymddangoſodd mwy.

27 A'r ail a aeth ymmaith yn gynt nâ'r gyntaf.

28 A mi a edrychais, ac wele, y ddwy oedd yn aros a amcanaſant reoli heſyd.

29 A thra 'r oeddynt yn meddwl hynny, wele, deffrôdd un o'r pennau oedd yn cyſgu, ſef yr hwn oedd yn y canol, canys mwy oedd hwnnw nag yr un o'r ddau eraill.

30 Ac yna y gwelais fod y ddau ben wedi myned yn un ag ef.

31 Ac wele, y pen hwnnw a drodd at y pennau oedd gyd ag ef, ac a ſwytaodd y ddwy aden dan yr aſgell oedd ar fedr teyrnaſu.

32 Ond y pen hwn a ddychrynodd yr holl ddaear, ac a lywodraethodd ar bawb a'r oedd yn trigo ar y ddaear trwy orthrymder mawr: ac efe oedd yn rheoli 'r byd, yn fwy nâ'r holl eſgyll a ſuaſai.

33 Ac wedi hynny mi a edrychais, ac wele, y pen oedd yn y canol, yn ddiſymmwth nid ymddangoſodd mwy, yr un ffunyd a'r eſgyll.

34 Ond yr oedd etto y ddau ben, y rhai oedd yr un ffunyd yn rheoli ar y ddaear, ac ar y rhai oedd yn trigo arni.

35 Edrychais hefyd, ac wele, y pen oedd o'r tu dehau a lyngcodd y pen oedd o'r tu aſſwy.

36 Yna y clywais lef yn dywedyd wrthyf, Edrych o'th flaen, a dal ſulw ar y peth yr wyt yn ei weled.

37 Yna mi a edrychais, ac wele megis llew rhuadwy wedi ei ymlid allan o'r coed; a gwelais ef yn anton lleſerydd dŷn allan at yr eryr, gan ddywedyd,

38 Gwrando, mi a ymddiddanaf â thi; a'r Goruchaf a ddywed wrthyt,

39 Onid tydi yw 'r hwn ſydd yn aros o'r pedwar aniſail, y rhai a wneuthym i deyrnaſu ar fy myd, fel y delai diwedd eu hamſeroedd trwyddynt hwy?

40 A'r pedwerydd a ddaeth, ac a orchfygodd yr holl aniſciliaid a aethai o'r blaen, ac a gafodd allu ar y byd gyd ag oſn mawr, dros holl ſangylchoedd y ddaear gyd â gorthrymder atnuwiol ſawer, a chyhŷd a hynny o amſer y preſwyliodd efe ar y ddaear yn cwyllo drus.

41 Canys

3446. 41 Canys ni fernaiſt ti 'r ddaear mewn gwirionedd.

42 Canys blinaiſt y goſtyngedig, briwaiſt yr heddychol, ceraiſt gelwyddwyr, diſethaiſt drigfaon y rhai oedd yn dwyn ffrwyth, bwriaiſt i lawr fagwyr y rhai ni wnaethent niwaid i ti.

43 Am hynny y daeth dy drawſineb i ſynu at y Goruchaf, a'th falchder at y Galluog.

44 Y Goruchaf hefyd a edrychodd ar yr amſeroedd beilchion, ac wele hwy a ddarfuant, a'i ffieidd-dra ef a gyflawnwyd.

45 Ac am hynny, nac ymddangos mwy, tydi eryr, na'th eſgyll ofnadwy, na'th adenydd annuwiol, na'th bennau maleiſus, na'th ewinedd yſgeler, na'th holl gorph ofer:

46 Fel y gallo 'r holl ddaear ddadflino a dychwelyd, wedi dianc oddi wrth dy drawſder di, ac fel y gallo obeithio barn a thrugaredd gan yr hwn a'i gwnaeth hi.

PEN. XII.

1 *Difetha 'r eryr a weload efe.* 10 *Dirnad y weledigaeth.* 37 *Erchi iddo 'ſgrifennu ei weledigaethau,* 39 *ac ymprydio, fel y gallai weled mwy.* 46 *Y mae 'n cyſſuro 'r rhai oedd adrwg ganthynt ei fod ef yn abſennol.*

APhan ddywedodd y llew y geiriau hyn, wrth yr eryr, y gwelais,

2 Ac wele, y pen yr hwn oedd yn aros a'r pedair aſgell, nid ymddangoſaſant mwyach: a'r ddwy a aethant atto ef, ac a ymoſodaſant i ſynu i deyrnaſu; a'i teyrnas oedd fechan, a llawn cythrwfl.

3 A mi a welais, ac wele, nid ymddangoſaſant mwy; a holl gorph yr eryr a loſgwyd, fel yr ofnodd y ddaear yn fawr. Yna y deffroais i allan o ſlinder, a llewyg fy meddwl, ac o ofn mawr, a dywedais wrth fy ysbryd,

4 Wele, hyn a roddaiſt i mi, am i ti chwilio am ffyrdd y Goruchaf.

5 Wele y mae etto yn flin fy nghalon, a gwan iawn yw fy ysbryd; ac ychydig nerth ſydd ynnof, o herwydd yr ofn mawr a fu arnaf heno.

6 Am hynny yr attolygaf i'r Goruchaf fy nghyſſuro hyd y diwedd.

7 A dywedais, Arglwydd lywydd, o's cefais ffafr yn dy olwg di, ac o's cyfiawnheir fi ger dy fron di, o flaen llawer eraill, ac o's daeth fy ngweddi i yn ſicr o'th flaen di?

8 Dyro gyſſur ynnof, a dangos i'th wâs ddeongliad eglur y weledigaeth ofnadwy hon ſel y gallech gyſſuro fy enaid yn berffaith.

9 Canys bernaiſt fi yn deilwng i ddangos i mi 'r amſeroedd diweddaf.

10 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Hyn yw deongliad y weledigaeth.

11 Yr eryr a welaiſt yn dyfod i ſynu o'r môr yw y deyrnas a welodd dy frawd Daniel yn ei [a] weledigaeth.

[a] Dan. 7. 7.

12 Ond ni's deonglwyd iddo ef; am hynny y deonglaf hi i ti.

13 Wele, fe a ddaw y dyddiau y cyfyd teyrnas ar y ddaear, ac ofnir y deyrnas honno yn fwy nâ'r holl deyrnaſoedd a fu o'i blaen.

14 Ac yn y deyrnas honno y llywodraetha deuddeng mrenin ôl yn ôl.

15 O ba rai yr ail a ddechrau deyrnaſu, ac a gaiff amſer hwy nag yr un o'r deuddeg.

16 A hyn y mae 'r deuddeng haſgell a welaiſt ti yn ei arwyddocâu.

17 Ac am y llef a glywaiſt yn dywedyd, yr hon nid aeth o'r pennau, ond o ganol y corph, hyn yw y deongliad;

18 Yn ôl amſer y deyrnas honno, y cyfyd ymryſonion mawr, a hi a fydd debyg i ſyrthio: er hynny ni ſyrth y prvd hynny, ond hi a adferir drachefn i'w dechreuad.

19 A lle y gwelaiſt wyth o adenydd bychain yn glynu wrth ei eſgyll ef, hyn yw 'r deongliad;

20 Y cyfyd ynddo ef wyth o frenhinoedd, y rhai ni bydd eu hamſer ond byrr, a'i blynyddoedd yn fuan.

21 A dau o honynt y derfydd am danynt: pan neſao canol yr amſer, pedwar a gedwir nes i'w diwedd ddechreu nesâu: ond dau a gedwir hyd y diwaethaf.

22 A lle y gwelaiſt dri phen yn gorphwys, hyn yw 'r deongliad;

23 Yn ei ddyddiau diweddaf y cyfyd y Goruchaf dair teyrnas, ac yr adnewydda lawer o bethau ynddynt: a hwy a lywodraethant y ddaear,

24 A'r rhai a breſwyliant ynddi trwy orthrymder mawr, uwch law pawb a'r a fu o'i blaen hwy: am hynny y gelwir hwynt pennau 'r eryr.

25 Canys dymma 'r rhai a ddygant allan ei ddrygioni ef, ac a gyflawnant ei ddiwedd ef.

26 A lle y gwelaiſt y pen mawr heb ymddangos mwy, hynny ſydd yn arwyddocâu y bydd marw un o honynt yn ei wely, ac er hynny mewn llafur.

27 Canys y ddau ſydd yn aros yn ôl a leddir â'r cleddyf.

28 Canys cleddyf y naill a ddifetha 'r llall: ond o'r diwedd efe a ſyrth trwy 'r cleddyf ei hun.

29 A lle y gwelaiſt ddwy adain dan yr eſgyll, yn myned dros y pen ſydd o'r tu dehau;

30 Mae hynny yn arwyddo mai dymma y rhai a gadwodd y Goruchaf hyd eu diwedd. Hon yw 'r deyrnas fechan, a llawn blinder, fel y gwelaiſt.

31 A'r llew a welaiſt yn codi allan o'r coed, ac yn rhuo, ac yn dywedyd wrth yr eryr, ac yn ei geryddu ef am ei anghyfiawnder, a'r holl eiriau a glywaiſt ti,

32 † Yw y gwynt, yr hwn a gadwodd y Goruchaf iddynt, ac am eu drygioni hyd y diwedd: efe a'i cerydda hwynt, ac a ddyry eu creulondeb ger eu bronnau. † *Dyma yr Enneinioc.*

33 Canys efe a'i geſyd hwynt ger ei fron, mewn barn yn fyw, ac a'i cyhudda, ac a'i cerydda hwynt.

34 Canys gweddill fy mhobl a weryd efe trwy drugaredd, y rhai a gadwyd ar fy nherfynau, ac efe a'i gwnâ hwynt yn llawen, hyd ddyfodiad dydd y farn, am yr hwn y dywedais wrthyt ti o'r dechreuad.

35 Hwn yw 'r breuddwyd a welaiſt, a hyn yw ei ddeongliadau ef.

36 Tydi yn unig oeddit gymmwys i wybod y gyfrinach hon eiddo 'r Goruchaf.

37 Am hynny 'ſgrifenna 'r pethau hyn oll a welaiſt, mewn llyfr, a chuddia hwynt,

38 A dyſg hwynt i'r bobl ddoethion, y rhai a wypech ſod eu calonnau yn gallu dyall, a chadw y cyfrinachau hyn.

39 Ond gwſlia di ymma dy hun etto ſaith niwrnod, fel y gallech wybod y peth a fynno

3446. ſymo 'r Goruchaf ei ddangos i ti. A chyd â hynny eſe a aeth ymmaith.

40 A phan ddyallodd yr holl bobl ddarfod y ſaith niwrnod, a minnau heb ddyfod drachefn i'r ddinas, hwy a ymgaſglaſant ynghŷd, o'r lleiaf hyd y mwyaſ, ac a ddaethant attaf, gan ddywedyd,

41 Pa beth a wnaethom ni yn dy erbyn di? a pha ddrwg a wnaethom i ti, pan ydwyt yn ein gwrthod ni, ac yn eiſtedd ymma?

† *brophwydi.* 42 Canys o'r holl † bobl, ti yn unig a adawyd i ni, fel grawnſwp o'r winllan, ac fel canwyll mewn tywyllwch, ac fel porthladd neu long wedi dïangc rhag y dymmeſtl.

43 Onid digon i ni yr adſyd a ddigwyddodd?

44 O's tydi a'n gwrthodi, pa faint gwell a fuaſai i ni ein lloſgi oll ynghanol Sïon?

45 Canys nid gwell ydym nâ'r rhai a ſu feirw yno. A hwy a wylaſant â llef uchel. Yna yr attebais hwy, ac y dywedais,

46 Cymmer gyſſur, O Iſrael; ac na ſydd driſt, tydi dŷ Jacob:

47 Canys y mae 'r Goruchaf yn eich cofio, a'r Gallu0ng ni's gollyngodd chwi dros gôr mewn profedigaeth.

48 A myfi ni's gwrthodais chwi, ac nid aethym oddi wrthych: ond mi a ddaethym i'r lle hwn i weddïo dros anghyfanneddra Sïon, ſel y gallwn geiſio trugaredd i iſel-radd eich Cyſſegr chwi.

49 Ac yn awr, ewch bawb adref, ac yn ôl y dyddiau hyn y deuaf attoch.

50 Felly y bobl a aethant ymmaith i'r ddinas, fel y gorchymynnais iddynt:

51 Ond mi a arhoais yn y maes ſaith niwrnod, fel y gorchymynnodd yr Angel i mi; a bwyteais yn unig o flodau 'r maes, ac o'r llyſiau y ceſais ſy mwyd y dyddiau hynny.

PEN. XIII.

1 Ymae 'n gweled yn ei freuddwyd, ŵr yn dyfod allan o'r môr. 25 Deongl ei freuddwyd ef. 54 Ei gannmol ef, ac addaw iddo gael gweled mwy.

AC yn ôl y ſaith niwrnod, y gwelais freuddwyd liw nôs.

† *rhyw adŷn ſel y gwynt.* Junius. ‡ *chymhyſau.* 2 Ac wele, † cododd gwynt o'r môr, ac a gynhyrfodd ei holl donnau ef,

3 Ac edrychais, ac wele, y gŵr hwnnw a aeth yn grŷf gyd â ‡ miloedd y nef: a phan drôdd efe ei wyneb i edrych, yr holl bethau a'r a welid dano ef a grynodd.

4 A phan aeth y lleferydd o'i enau ef, pawb a'r a'i clywodd a loſgaſant, fel y palla 'r ddaear pan gyffyrddo 'r tân â hi.

5 Wedi hyn yr edrychais, ac wele, ymgaſglodd ynghŷd lu o bobl allan o rifedi, o bedwar ban byd, i orchfygu 'r gŵr a ddaethai allan o'r môr.

6 Ac edrychais, ac wele, efe a gerfiodd iddo ei hun fynydd mawr, ac a ehedodd arno.

7 Ond mi a geiſiais weled y wlâd neu 'r lle, o'r hwn y tynnaſai efe 'r mynydd, ac ni allwn.

8 Ac yn ôl hynny yr edrychais, ac wele, yr holl rai a ymgynnullaſent i'w orchfygu ef, oedd yn ofni yn fawr, ac er hynny hwy a lyſaſent ymladd.

9 Ac wele, pan welodd efe greulondeb a nerth y bobl a ddaethai yn ei erbyn ef, ni wnaeth efe na chodi llaw, na dal cleddyf nac arf rhyfel.

10 Ond yn unig, mi a'i gwelwn ef yn chwythu allan o'i enau megis awel o dân, ac

o'i wefuſau anadl fflamllyd, ac o'i dafod efe a dafiodd wreichion a thymheſtloedd. 3445.

11 Ac yr oeddynt i gŷd ynghymmyſg, yr awel dân, yr anadl fflamllyd, a'r dymmeſtl ſawr, ac a ddiſgynnaſant gyd â rhuthr ar y bobl oedd yn barod i ymladd, ac a'i lloſgaſant hwy i gŷd, fel yn ddiſymmwth na welid o'r llu aneirif, ddim ond llwch a ſawr mwg. Pan welais hyn, mi a ofnais.

12 Yn ôl hynny y gwelais yr un gŵr yn dyfod i lawr o'r mynydd, ac yn galw atto dyrfa lonydd arall.

13 A llawer o bobl a ddaethant atto ef; rhai oedd yn llawen, rhai yn driſt, rhai yn rhwym, ac eraill a ddygaſant o'r pethau a offrymmaſid. Yna yr oeddwn glaſ gan ofn mawr; a deffroais, a dywedais,

14 Dangoſaiſt i'th wâs y rhyfeddodau hyn o'r dechreuad, a chyfrifaiſt fi yn deilwng fel y derbynit ſy ngweddi:

15 Dangos i mi etto ddeongliad y breuddwyd hwn.

16 Canys hyn yr ydwyf yn ei ddyall, gwae 'r neb a adawer y pryd hynny; a mwy gwae i'r rhai ni's gadawer yn ôl.

17 Canys y rhai ni adawyd oeddynt mewn triſtwch.

18 Yn awr yr ydwyf yn dyall y pethau a roddwyd i gadw † erbyn y dyddiau diwaethaf, y rhai a ddigwydd iddynt, ac i'r ſawl a adawer yn ôl. † Neu, yn.

19 Am hynny y daethant i berygl mawr, ac i angen mawr, fel y dengys y breuddwydion hyn.

20 Etto haws i'r neb a ſyddo mewn perygl ddyfod i'r † pethau hyn, nag iddo ſyned allan o'r byd hwn fel cwmmwl, a bod heb weled y pethau a ddigwyddant yn y dyddiau diweddaf. Yna eſe a'm hatteb0dd, gan ddywedyd, † *dydd hwn.*

21 Deongliad y weledigaeth a ddangoſaf i ti, ac agoraf i ti y peth a ddymunaiſt.

22 Lle y ſoniaiſt am y rhai ſy wedi eu gadel yn ôl, hyn yw 'r deongliad:

23 Yr hwn a ddygo berygl y pryd hwnnw, a'i cadwodd ei hun: a'r ſawl a ſyrthiodd mewn perygl, yw y rhai ſy a gweithredoedd a ffydd ganddynt i'r Holl-alluog.

24 Am hynny gwybydd hyn, ſod y rhai a adawer yn ôl yn ddedwyddach nâ'r rhai a ſu feirw.

25 Hyn yw dyall y weledigaeth; Lle y gwelaiſt ŵr yn dyfod i ſynu o ganol y môr;

26 Hwnnw yw 'r hwn a gadwedd y Duw Goruchaf yn hîr, yr hwn trwyddo ei hun a wareda ei greaduriaid: ac efe a lywodraetha 'r rhai a adawër yn ôl.

27 A lle y gwelaiſt yn dyfod allan o'i ſafn ef ſel chwâ o wŷnt, a thân, a thymmeſtl;

28 Ac na chododd efe na chleddyf nac arf rhyfel, ond i'w ruthur ef ddiſetha 'r holl lïaws a ddaeth i'w orchfygu ef; hyn yw 'r deongliad;

29 Wele 'r dyddiau yn dyfod, pan ddechreuo 'r Goruchaf waredu y rhai ſy ar y ddaear.

30 Ac er ſyndod meddwl y daw efe ar y rhai a breſwyliant y ddaear.

31 A'r naill a ymladd â'r llall, a'r naill ddinas yn erbyn y llall, y naill le yn erbyn y llall, a'y naill bobl yn erbyn y llall, a'r naill deyrnas yn erbyn y llall. * Mat. 24. 7.

32 A daw 'r amſer pan ddelo hyn i ben, a dyfod yr arwyddion a ddangoſais i ti o'r blaen

3446. blaen, yna yr eglurir ſy Mâb yr hwn a welaiſt, ſel gŵr yn dringo i fynu.

33 A phan glywo 'r holl bobl ei leferydd ef, pawb yn eu gwlâd eu hun a beidiant â rhyfela yn erbyn ei gilydd.

34 A lliaws aneirif a geſglir ynghŷd, fel y gwelaiſt rai yn ewyllyſgar i ddyfod, ac i'w orchfygu ef trwy ymladd.

35 Ond efe a ſaif ar ben mynydd Sïon.

36 A Sïon a ddaw, ac a ddangoſir i bawb, wedi ei thrwſio, a'i hadeiladu, fel y gwelaiſt y bryn wedi ei gerfio heb ddwylo.

37 A hwn ſy Mâb i a gerydda amcanion drygionus y cenhedloedd hynny, y rhai a ſyrthiaſant i'r dymmeſtl, am eu buchedd ddrygionus;

38 Ac a eſyd o'i blaen hwynt eu drwg feddyliau, a'r dïaleddau, trwy 'r rhai y dechreuant gael eu poeni, y rhai ydynt fel fflam: ac heb boen y diſetha efe hwynt trwy 'r gyfraith a gyffelybir i dân.

39 A lle y gwelaiſt ef yn caſglu pobl lonydd eraill arto;

40 Y rhai hynny yw 'r deg llwyth, y rhai a ddygwyd ymmaith yn garcharorion allan o'i gwlâd eu hun, yn amſer Oſea y brenin, yr hwn a ddaliodd [b] Salmanaſar brenin Aſſyria yn garcharor, ac a'i dug hwynt dros yr afon, ac felly y daethant i wlâd arall.

[b] 2 Bren. 17. 3.

41 Ond hwy a gymmeraſant y cyngor hyn yn eu plith eu hunain, i adel lliaws y cenhedloedd, a myned ymmaith i wlâd bellach, lle ni thrigaſai neb erïôed,

42 Fel y gallent gadw yno eu cyfraith, yr hon ni's cadwaſent erïoed yn eu gwlâd eu hunain.

43 Ac felly yr aethant trwy lwybrau cyfyng afon Euphrates.

44 Canys y Goruchaf a ddangoſodd yna iddynt [c] arwyddion, ac a attaliodd yr afon, nes iddynt fyned trwôdd.

[c] Ecſod. 14. 21. Joſua 3. 15, 16.

45 Canys yr ydoedd ffordd fawr trwy 'r wlâd, o daith blwyddyn a hanner: a'r wlâd honno a elwir † Arſareth.

† Neu, Ararath.

46 Yna yr arhoſaſant yno hyd yr amſer diweddaf. Ac yn awr pan ddechreuant ddyfod dracheſn,

47 Y Goruchaf a ettyl dracheſn aberoedd y ffrŵd, fel y gallont fyned drwôdd: am hynny y gwelaiſt y lliaws mewn heddwch.

48 Ond y rhai a adawyd yn ôl o'th bobl, yw y rhai a gafwyd o fewn ſy nherfynau i.

49 Yn awr pan ddifetho efe lïaws y cenhedloedd a ymgaſglodd ynghŷd, efe a amddiffyn y bobl ſydd yn ôl.

50 Ac yna y dengys efe iddynt ryfeddodau mawrion.

51 Yna y dywedais innau, O Arglwydd lywydd, dangos i mi hyn: pa ham y gwelais y gŵr yn dyfod i fynu o ganol y môr?

52 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Fel na's gelli chwilio na gwybod y pethau ſydd yn nyſnder y môr: felly ni's gall neb ar y ddaear weled fy Mâb i, na'r rhai ſy gyd ag ef, ond lliw dydd.

53 Hyn yw deongliad y breuddwyd a welaiſt ti, a thrwy 'r hwn y ceſaiſt ti yn unig ymma oleuni.

54 Canys gwrthodaiſt dy ffordd dy hun, a buoſt ddyfal i geiſio ſy nghyfraith i.

55 Dy ſuchedd a drefnaiſt mewn doethineb, a gelwaiſt ddyall yn ſam i ti.

56 Ac am hynny y dangoſais i ti dryſorau y Goruchaf. Ym mhen y tridiau etto y lleſaraf bethau eraill wrthyt ti, ie pethau mawrion a rhyfedd a ddangoſaf i ti.

3446.

57 Yna yr euthym allan i'r maes, gan roddi gogoniant a dïolch mawr i'r Goruchaf Dduw, am y rhyfeddodau a wnaeth efe mewn amſer,

58 Ac am ei fod ef yn llywodraethu 'r amſer, a'r pethau a ddigwydd yn eu hamſerau. Ac yno yr eiſteddais dridiau.

PEN. XIV.

1 *Llef allan o berth yn galw Eſdras,* 10 *ac yn dywedyd iddo fod y byd yn heneiddio.* 22 *Y mae yn deiſyf, o herwydd lloſgi 'r gyfraith, 'ſgrifennu 'r cwbl dracheſn:* 23 *Ac erchi iddo geiſio 'ſgrifennyddion cyflym.* 33 *Ei lenwi ef a hwythau, â dyall,* 45 *ond gorchymmyn iddo ef na chyhoeddai 'r cwbl a 'ſgrifennaſid.*

Y Trydydd dydd yr eiſteddais dan dderwen, yna y daeth llef atraf o berth ar fy nghyfer, gan ddywedyd, Eſdras, Eſdras.

2 A minnau a attebais gan ddywedyd, Dymma fi, Arglwydd; a mi a ſefais ar fy nhraed.

3 Yna y dywedodd efe wrthyf, [a] Yn y berth yr ymddangoſais i Foſes, ac yr ymddiddenais ag ef, pan oedd fy mhobl yn gwaſanaethu yn yr Aipht.

[a] Ecſod. 3. 2, 8.

4 A danſonais ef, a thywyſais fy mhobl allan o'r Aipht, a dygais ef i fynu i fynydd Sinai, lle y cedwais ef gyd â mi yn hir o amſer.

5 A dangoſais iddo lawer o ryfeddodau, a chyfrinach yr amſeroedd, a'i diwedd, a gorchymynnais iddo gan ddywedyd,

6 Y geiriau hyn a fynegi, a'r rhai hyn a geli.

7 Ac yn awr y dywedaf wrthyt ti,

8 Dôd i fynu yn dy gâlon yr arwyddion a ddangoſais i ti, a'r breuddwydion a welaiſt, a'r deongliad a glywaiſt.

9 Canys dygir di ymmaith oddi wrth y cwbl, ac o hyn allan yr arhoi gyd â'm Mâb a chyd â'th gyffelyb, hyd ddiwedd yr amſeroedd.

10 Canys y byd a gollodd ei jeuengctid, a'r amſeroedd ſy 'n dechreu heneiddio.

11 Canys y byd a rannwyd yn ddeuddeg rhan, a deg rhan o hynny a aeth ymmaith eiſoes, a hanner degfed ran.

12 Ac y mae yn ôl yr hyn ſydd ar ôl hanner y ddegfed ran.

13 Am hynny goſod dy dŷ mewn trefn, a cherydda dy bobl, cyſlura y rhai o honynt ſydd mewn helbul ac yn awr yn ymwrthod â llygredigaeth.

14 Gollwng oddi wrthyt feddyliau marwol, bwriw ymmaith feichiau dynion, a dïoſg y naturiaeth wan.

15 Bwrw heibio y meddyliau ſydd drymmaf arnat, a bryſia i ffoi oddi wrth yr amſeroedd hyn.

16 Canys [b] drygau mwy nâ'r rhai a welaiſt yn digwydd, a wneir yn ôl hyn.

[b] Mat. 24. 7.

17 Canys po gwannaf fyddo 'r byd wrth oedran, mwy y cŷf drygau ar y rhai a crys ynddo.

18 Canys y gwirionedd a ffôdd ym mhell, a chelwydd ſydd yn agos: canys bellach y pryſura 'r weledigaeth a welaiſt, i ddyfod.

19 Yna yr attebais o'th flaen di, gan ddywedyd,

20 Wele, Arglwydd, mi a âf i geryddu 'r bobl ſydd gydrychol, fel y gorchymynnaiſt i mi: ond pwy a rybuddia y rhai a aqer

3446. aner ar ôl hyn? Fel hyn y gosodwyd y byd mewn tywyllwch, a'r rhai ly 'n trigo ynddo sy heb oleuni.

21 Canys dy gyfraith a loſgwyd: am hynny ni's gwyr neb y pethau a wnaethoſt ti, na'r gweithredoedd a ddechreuir.

22 Ond o's cefais ffafr ger dy fron di, danfon yr Ysbryd glân i mi, a mi a 'sgrifennaf y cwbl a'r a wnaethpwyd yn y byd er y dechreuad, yr hyn a 'sgrifennaſid yn dy gyfraith, fel y gallo dynion gael dy lwybr, ac fel y byddo byw y fawl a fyddo yn fyw yn y dyddiau diweddaf.

23 Ac eſe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Dos ymmaith, caſgl y bobl ynghŷd, a dywed wrthynt, nad edrychant am danat dros ddeugain niwrnod.

24 Ac edrych ar ddarparu o honot lawer, o † goed bocs, a chymmer gyd â thi, Sarea, Dabria, Selemia, ‡ Ecanus, ac Aſiel, y pump hyn, y rhai a fedrant 'sgrifennu yn fuan:

25 A thyred ymma, a mi a oleuaf gânwyll dyall yn dy gâlon di, yr hon ni's diffoddir nes gorphen y pethau a ddechreuech di eu hyſgrifennu.

26 A phân ddarffo it', ti a ddangoſi ryw bethau yn oleu; a rhyw bethau a ddangoſi di yn gyfrinachol, i'r doethion. Y pryd hyn y foru y dechreui di 'sgrifennu.

27 Yna yr euthym allan fel y gorchymynnodd eſe i mi, a cheſglais yr holl bobl ynghŷd, a dywedais,

28 Gwrando'r geiriau hyn, O Iſrael.

c Gen. 47. 4. 29 c Ein tadau yn y dechreu oeddynt ddïcithriaid yn yr Aipht: o'r hwn le y gwaredwyd hwynt;

d Act. 7. 53. 30 d A hwy a dderbyniaſant gyfraith y bywyd, yr hon ni's cadwaſant, a'r hon a droſeddaſoch chwithau hefyd ar eu hôl hwynt.

31 Yna y rhannwyd y wlâd, ſef gwlâd Sion, rhyngoch chwi wrth goelbren; ond eich tadau a chwithau eich hunain hefyd a wnaethoch ar fai, ac ni chadwaſoch y ffyrdd a orchymynnodd y Goruchaf i chwi.

32 Ac yn gymmaint a'i ſod eſe yn farnwr cyfiawn, eſe a ddug oddi arnoch mewn amſer, y peth a roddaſai eſe i chwi.

33 Ac yn awr, ymma yr ydych, a'ch brodyr yn eich plith.

34 Am hynny o's chwi a ddaroſtyngwch eich dyall, ac a drowch eich calonnau, chwi a gedwir yn fyw, ac yn ôl marwolaeth y cewch drugaredd.

35 Canys yn ôl marwolaeth y daw y farn, pan fyddom byw dracheſn: ac yna y bydd enw y cyfiawn yn eglur, a gweithredoedd yr annuwiol yn olau.

36 Am hynny na ddeled neb attaf yn awr, ac na edryched am danaf y deugain niwrnod hyn.

37 Felly y cymmerais y pùm gwŷr, fel y gorchymynnodd eſe i mi, a ni a aethom i'r maes, ac a arhoſaſom yno.

38 Yr ail dydd, lleſ a'm galwodd, gan ddywedyd, Eſdras, e agor dy ſafn, ac yſ y peth a roddwyf i tii'w yſed.

e Ezec. 3. 2. 39 Yna yr agorais fy ſafn, ac wele, eſe a eſtynodd i mi gwppan llawn, yr hwn oedd yn llawn fel pe byddai o ddwfr, ond ei liw ef oedd megis tân.

40 Ac mi a'i cymmerais eſ, ac a'i hyſais: ac wedi i mi ei yfed, fy nghâlon a ddyallodd, a doethineb a ddaeth i'm dwyfron; canys fy ysbryd a gryſhaodd fy nghôf.

41 A'm genau a agorwyd, ac ni chauodd mwy. 3446.

42 Y Goruchaf a roddes ddyall i'r pùm gŵr, a hwy a 'sgrifennaſant weledigaethau rhyfedd y nôs, y rhai a ſynegwyd, y rhai ni's gwyddent: a hwy a eiſteddaſant ddeugain niwrnod, ac a 'sgrifennaſant y dydd, a'r nôs y bwytaſant fara.

43 A minnau a leferais liw dydd, ac ni thewais y nôs.

44 Mewn deugain niwrnod hwy a 'sgrifennaſant † ddau cant a phedwar o lyfrau. † Neu, 204.

45 A digwyddodd pan gyflawnwyd y deugain niwrnod, y Goruchaf a lefarodd, gan ddywedyd, Y llyſr cyntaf a 'sgrifennaiſt mynega ar gyhoedd, fel y gallo 'r teilwng a 'r anheilwng ei ddarllen eſ.

46 Ond cadw y deg a thrugain diweddaf, fel y gallech eu rhoddi hwynt yn unig i'r rhai ſydd ddoethion ym myſg y bobl.

47 Canys ynddynt hwy y mae gwythen y dyall, ffynnon doethineb, a ‡ ffrwd y gwybodaeth. ‡ Neu, goleuni.

48 Ac felly y gwneuthym.

PEN. XV.

1 Y *brophwydoliaeth hon ſydd ſicr.* 5 Y *dïal Duw ar yr anwiriaid,* 12 *ar yr Aipht.* 28 *Gweledigaeth erchyll.* 43 *Bygwth Babilon ac Aſia.*

WEle, dywed lle y clywo ſy mhobl, eiriau 'r brophwydoliaeth a ddanſonaf yn dy enau di, medd yr Arglwydd.

2 A phâr eu hyſgrifennu hwy ar bapur: canys ffyddlon a gwîr ydynt.

3 Nac ofna fwriadau yn dy erbyn; ac na chyffroed anffyddlondeb y rhai a ddywedant yn dy erbyn, ddim o honot:

4 Canys a pob dŷn anffyddlon a ſydd marw yn ei anffyddlondeb. a Joan 3. 36.

5 Wele, medd yr Arglwydd, mi a ddygaf ddïaledd ar y byd, y cleddyf, newyn, marwolaeth a dinyſtr.

6 Canys anwiredd a halogodd yr holl ddaear yn ddirſawr, a chyflawnwyd eu gweithredoedd drygionus hwynt.

7 Am hynny y dywed yr Arglwydd,

8 Ni attaliaf mo'm tafod mwy, am eu hanwiredd hwy, y rhai a wnânt yn annuwiol, ac ni ddioddefaf iddynt yn y pethau a drinant mor yſgeler: wele, b y gwaed gwirion cyfiawn ſy'n gweiddi arnaf, ac eneidiau y rhai cyfiawn ſy 'n achwyn beunydd. † Dyd. 9. 10. a 119. 2.

9 Am hynny y dywed yr Arglwydd, Mi a ddïalaf yn ſicr, ac a gymmeraf attaf yr holl waed gwirion o'i myſg hwynt.

10 Wele, ſy mhobl a dywyſir fel dïadell i'r lladdfa; ni adawaf iddynt yn awr aros yn nhîr yr Aipht.

11 Ond mi a'i dygaf hwy allan â llaw gadarn, ac â braich eſtynnedig, ac a darawaf yr Aipht â dialeddau, fel y gwneuthym o'r blaen, ac a ddiſethaf ei holl dir hi.

12 Yr Aipht a alara, a'i ſylfeini hi a darewir â'r blâ, ac â'r cerydd a ddwg Duw arni.

13 Y rhai a lafuria 'r ddaear a alarant: canys eu hâd a ddiſethir gan falldod, a chenllyſg, a thrwy † ſeren ofnadwy. † ſer gyn null.

14 Gwae 'r byd, a'r rhai a drigant ynddo.

15 Canys y cleddyf a'i diſtryw hwynt ſydd yn nesâu, a'r naill bobl a ſaif i ymladd yn erbyn y llall, a chleddyfau yn eu dwylaw.

16 Canys

3446. 16 Canys terfyſg a ſydd ym myſg dynion, a'r naill a wnâ drais i'r llall: ni phriſiant ar eu brenin, a'r tywyſogion a ſeſurant eu gweithredoedd wrth eu gallu.

17 Gŵr a ewyllyſia ſyned i ddinas, ac ni's gall fyned.

18 Canys o herwydd eu balchder y trallodir y dinaſoedd, y diſtrywir y tai, ac yr ofna dynion.

19 Ni chymmer gŵr drugaredd ar ei gymmydog, ond difetha eu tai a wnânt â'r cleddyf, a dwyn eu da, o herwydd prinder bara a chyſtudd mawr.

20 Wele, medd Duw, mi a alwaf ynghŷd holl frenhinoedd y ddaear, i'm hanrhydeddu i, y rhai ſydd o'r dwyrain, a'r dehau, a'r gorllewin, a Libanus, i droi yn erbyn ei gilydd, ac i dalu 'r pwyth iddynt.

21 Fel y gwnant y dydd heddyw i'm hetholedigion, felly y gwnâf innau hefyd, a thalaf i'w mynwes. Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw,

22 Ni arbed ſy neheulaw y pechaduriaid, a'm cleddyf ni phaid â'r rhai a dywalltant waed gwirion ar y ddaear.

23 Y tân a ddaeth allan o'i ddigter, ac a ddifethodd ſylfeini 'r ddaear, a'r pechaduriaid fel gwellt yn lloſgi.

24 Gwae y rhai a bechant, ac ni chadwant ſy ngorchymynion, medd yr Arglwydd.

25 Ni arbedaf hwynt. Ewch ymmaith, chwi blant, oddi wrth y gallu; na halogwch ſy nghyſſegr.

26 Canys yr Arglwydd a edwyn bawb a'r a bechant yn ei erbyn ef, ac am hynny y rhydd efe hwynt i farwolaeth a diſtryw.

27 Canys yn awr y daeth y dïaledd ar yr holl ddaear, a byddwch chwithau yn eu myſg: o herwydd ni wareda Duw chwi, am i chwi bechu yn ei erbyn ef.

28 Wele weledigaeth erchyll, a'i hwyneb o'r dwyrain.

29 Lle y daw cenhedloedd o ddreigiau Arabia â llawer o gerbydau, a'i lliaws hwy a ddygir fel gwynt ar y ddaear; fel yr ofno ac y cryno pawb a'r a'i clywo.

30 Y Carmaniaid yn ynfydu mewn digter a ânt allan fel baeddod y coed, ac mewn nerth mawr y deuant, ac y ſaſant yn eu herbyn hwy i ymladd, ac a ddiſtrywiant ran o wlâd yr Aſſyriaid.

31 Ac yna y dreigiau a gânt y llaw uchaf, gan gofio eu naturiaeth: ac o's hwy a ymdroant, ac a gyd-ſwriadant â nerth mawr i'w herlid hwynt,

32 Yna y rhai hyn a flinir, ac a ddiſtawant yn eu nerth, ac a ffoant:

33 A'r gelyn a eſyd arnynt o wlâd yr Aſſyriaid, ac a ddifetha rai o honynt: ac yn eu llu hwy y bydd ofn ac arſwyd, ac ymryſon ‡ rhwng eu brenhinoedd. ‡ yn erbyn

34 Wele gymhylau o'r dwyrain, ac o'r gogledd i'r dehau, ac erchyll yw edrych arnynt, yn llawn llid a thymmeſtl.

35 A tharawânt y naill ar y llall, a [c] bwriant i lawr llaws mawr o sêr ar y ddaear, ïe eu ſeren eu hun; [d] a'r gwaed ſydd o'r cleddyf hyd y bol: [c] Mat. 24. 29. [d] Dad. 14. 20.

36 A thail dŷn hyd ‡ waſarn y camelod. ‡ garnau.

37 A bydd ofn ac arſwyd mawr ar y ddaear: a'r rhai a welant y llid a ddaw, ac arſwyd a ddaw arnynt.

38 Ac yno y daw tymheſtloedd mawrion o'r dehau, a'r gogledd, a rhan arall o'r gorllewin.

39 A gwyntoedd mawrion a gyſodant o'r dwyrain, ac a'i hagorant hi, a'r cwmmwl yr hwn a gyſododd eſe mewn llid, a'r ſeren yr hon a gynhyrſodd i beri ofn tu a gwynt y dwyrain a'r gorllewin, a ddiſethir. 3446.

40 Y cymhylau cryfion yn llawn llîd, a'r ſeren a godir i fynu, fel y gallont ofni 'r holl ddaear a'r neb a drigo ynddi; fel y gallont ſwrw ſeren erchyll ar bob lle uchel,

41 Tân a chenllyſg, a chleddyfau yn ehedeg, a llawer o ddwfr, fel y byddo pob maes a phob afon yn llawn o ddyfroedd.

42 A bwriant i lawr y dinaſoedd a'r magwyrydd, y mynyddoedd a'r brynniau, y coedydd a gwair y gweirgloddiau, a'i hyd:

43 Ac a ânt yn hŷ i Fabilon, ac a'i ‡ dyehrynant hi. ‡ diſechant hi.

44 Deuant atti hi, a goſodant arni hi, y ſeren a phob llîd a dywalltant arni hi: yna yr â y llwch a'r mwg i'r nefoedd, a phawb a'r a ſyddo yn ei chylch a alarant am dani.

45 A'r ſawl a ſyddo tani a waſanaethant y rhai a'i hofnodd hi.

46 A thitheu Aſia, yr hon ‡ wyt gyfrannog o obaith Babilon, yr hon wyt yn ogoniant iddi; ‡ gyffelyb i Fabilon.

47 Gwae di druan, am i ti dy wneuthur dy hun yn debyg iddi hi, a thrwſio dy ferched mewn godineb, fel y gallent rygu bodd dy gariadau, ac ymffroſtio ynddynt, y rhai a ddymunaſant bob amſer odinebu â thi.

48 Canlynaiſt y *ddinas* ffiaidd yn ei holl weithredoedd a'i dychymygion. Am hynny y dywed Duw,

49 [e] Danfonaf ddïaledd arnat, gweddwdod, tlodi, newyn, cleddyf, a haint, i ddiſetha dy dai â diſtryw ac â marwolaeth. [e] Dad. 18. 7, 8.

50 A gogoniant dy nerth a ddiflanna fel llyſieuyn, pan godo 'r gwrês a ddanfonir arnat.

51 Ti a wanhychir fel gwraig dlawd â gwialennodiau, ac fel un wedi ei cheryddu â gwelïau, fel na's gallo 'r rhai galluog a'th gariadau dy dderbyn.

52 A wnawn i trwy eiddigedd i ti felly, medd yr Arglwydd,

53 Oni bai ladd o honot bob amſer ſy etholedig, gan godi dyrnod dy ddwylaw, a dywedyd pan oeddit ti feddw uwch ben eu ‡ mar wolaeth, ‡ mein w,

54 Dangos allan degwch dy wynebpryd?

55 Gwobr dy odineb a delir i'th ſynwes; am hynny y cei dâl.

56 Fel y gwnaethoſti'm hetholedig, medd yr Arglwydd, felly y gwna Duw i tithau, ac y rhydd ddïaledd arnat.

57 Dy blant a ſyddant feirw o newyn, a thithau a ſyrthi trwy 'r cleddyf: dy ddinaſoedd a fwrir i lawr, a chwbl o'r eiddot a ddiſetha 'r cleddyf yn y maes.

58 Y rhai ſy yn y mynyddoedd a fyddant feirw o newyn, a bwytânt eu cig eu hunain, ac yfant eu gwaed eu hunain, o wîr newyn bara, a ſyched am ddwfr.

59 Tithau yn anhappus a ddeui trwy 'r môr, a chei ddïaledd dracheſn.

60 Wrth fyned heibio y bwriant i lawr y ddinas † laddedig, a diwreiddiant un rhan o'th wlâd, a difethant ran o'th ogoniant, a dychwelant i Fabilon yr hon a ddiſtrywiwyd. † Jegurllya.

61 Hwy a'th daflant i lawr fel ſoſl, a hwy a fyddant i ti fel tân.

62 A ditheu di, a'th ddinaſoedd, a'th wlâd, a'th fynyddoedd; a'th holl go-

dydd

3446. dydd a'th brennau ffrwythlawn a loſgant â thân.

63 Dy blant a gaethgludant, ac a anrheithiant gwbl ag a feddech, ac a ‡ ddiſwynant degwch dy wyneb.

‡ *anffurſiant.*

PEN. XVI.

1 Bygwth Babilon a lleoead eraill â phlaau anochelaawy: 23 ac ag anghyfanneda-dra. 40 Y bydd rhaid i weiſion Duw edrych am gael trallod: 51 ac na chuddiont eu pechodau, 74 ond eu gadael; ac y byddant gadwedig.

GWae dydi, Babilon ac Aſia: gwae dydi, yr Aipht a Syria.

2 Ymwregyſwch â lliain ſâch ac â rhawn, galerwch dros eich plant, byddwch driſt: canys eich diſtryw ſydd ger llaw.

3 Cleddyf a ddanſonwyd arnoch, a phwy a'i try ef yn ei ôl?

4 Tân a ddanſonwyd yn eich plith, a phwy a'i diffydd ef?

5 Dïaleddau a ddanſonwyd attoch, a phwy a'i gyrr hwy ymmaith?

6 A all neb yrru ymmaith y llew newynog yn y coed? neu a all neb ddiffodd tân pan ddechreuo gynneu yn y ſofl?

7 A all un droi yn ei hôl y ſaeth a ſaethodd perchen bwa cryf?

8 Y galluog Arglwydd ſydd yn danſon y dïaleddau, a phwy yw hwn a'i gyrr hwy ymmaith?

9 Tân a â allan oddi wrth ei lid, a phwy yw efe a'i diffydd?

10 Efe a deifl fellt, a phwy nid ofna? efe a darana, a phwy ni ddychryn?

11 Duw a fygwth, a phwy ni wneir yn friwſion ger ei fron ef?

12 Y ddaear a gryna, a'i ſylfeini; y môr a gyfyd ei donnau o'r dyfnder, a'i donnau ſy derfysgus, a'r pyſgod hefyd ger bron yr Arglwydd, ac o flaen gogoniant ei allu ef.

13 Canys cref yw deheulaw 'r hwn ſydd yn annelu 'r bwa; a'r ſaethau a ſaetha efe ſydd lymion, ac ni fetha ganddynt pan ddechreuer eu ſaethu hwynt i eithaf byd.

14 Wele y dïaleddau a ddanſonwyd, ac ni ddychwelant nes eu dyfod ar y ddaear.

15 Y tân a gynneuwyd, ac ni's diffoddir ef, nes iddo loſgi ſylfeini 'r ddaear.

16 Fel na ddychwel y ſaeth, yr hon a ſaetho perchen bwa cryf; felly ni ddychwel y dïaleddau a ddanſonir ar y ddaear.

17 Gwae fi, gwae fi, pwy a'm gweryd yn y dyddiau hynny?

18 Dechreuad triſtwch a galar mawr; dechreuad newyn a marwolaeth fawr; dechreuad rhyfeloedd, a'r galluoedd a ofnant; dechreuad drygau. Beth a wnâf fi yn hyn pan ddêl y drygau hyn?

19 Wele, newyn a phlâ, blinder a chyni a ddanſonwyd ſel ffrewyllau i beri gwellhâu.

20 Ond er hyn i gŷd ni throant oddi wrth eu hanwireddau, ac ni feddyliant bob amſer am y ffrewyllau.

21 Wele, bwyd a dïod a fydd mor rhâd ar y ddaear, fel y tebygant eu bod wrth eu bodd; a'r pryd hynny y daw ‡ drygau ar y ddaear, cleddyf, newyn, a thrallod mawr.

‡ *plaau.*

22 Canys llawer o'r rhai ſy yn trigo ar y ddaear a fyddant feirw o newyn, a'r lleill a ddïangodd rhag y newyn, y cleddyf a'i difetha.

23 A'r meirw a deflir allan fel tail, ac ni bydd neb i'w cyſſuro hwynt: canys y ddaear a anrheithir, a'r dinaſoedd a lwrir i lawr. 3446.

24 Ni adewir neb i lafurio 'r ddaear, ac i'w hau.

25 Y prennau a roddant ffrwyth, a phwy a'i cynhauaſa hwy?

26 Y grawnwin a addfedant, a phwy a'i ſathr? canys pob man a fydd yn ddi-bobl,

27 Fel y dymuno 'r naill ŵr weled y llall, neu glywed ei leferydd ef.

28 Canys o ddinas y gadewir deg, a dau o'r maes, y rhai a ymguddiant yn y tewgoed, ac yn ogofeydd y creigiau.

29 Fel ped fai dair neu bedair o oliwydd wedi eu gadel ar bob pren, mewn perllan oliwydd?

30 Neu fel pan gaſgler gwinllan, y rhai a chwiliant y winllan yn ddyſal a adawânt rai o'r grawnwin yn eu hôl:

31 Felly yn y dyddiau hynny y gedy 'r rhai a chwilio eu tai hwy a'r cleddyf, dri neu bedwar o honynt.

32 A'r ddaear a adewir yn anghyfannedd, a'i meuſydd a heneiddiant, a'i ffyrdd a'i holl lwybrau a dyfant yn llawn o ddrain, am nad ymdeithia neb trwyddynt.

33 Y morwynion jeuainge a alarant heb briodfeibion iddynt, y gwragedd a wnânt gwynfan heb eu gŵyr, a'i merched a alarant, am nad oes amddiffynwyr iddynt.

34 Yn y rhyfel y difethir eu prïod hwy, a'i gŵyr hwy a fydd feirw o newyn.

35 Ond chwychwi waſanaethwyr yr Arglwydd, gwrandewch y pethau hyn, a dyellwch hwynt.

36 Wele air yr Arglwydd, derbyniwch ef, na chredwch mo'r duwiau, am y rhai y dywedodd yr Arglwydd.

37 Wele 'r dïaleddau yn nesâu, ac nï oedant ddyfod.

38 Fel gwraig wrth eſgor, yr hon a ddwg ei mâb ym mhen y nawmis, pan ddêl yr amſer i eſgor, poen a ddaw ar ei chrôth, ddwy awr neu dair o'r blaen; yr hwn wrth ddyfod yr etifedd i'r byd ni oeda ronyn:

39 Felly nid oeda 'r dïaleddau ddyfod ar y ddaear, a'r byd a alara, a thriſtwch a ddaw arno o bob parth.

40 O ſy mhobl, gwrandewch arnaf, ymbaroŵch i'r rhyfel, a byddwch yn y drygau hynny, fel pererinion ar y ddaear.

41 [a] Yr hwn a wertho, bydded fel un yn ffoi ymmaith; a'r hwn ſydd yn prynu, bydded fel un a gyll;

[a] Edrych 1 Cor. 7. 29,30,31.

42 A'r hwn a farſiandio, bydded fel un heb ennill; a'r hwn a adeilado, fel un heb gael trigo ynddo;

43 Yr hwn a hauo, bydded fel yr hwn ni's medo; yr hwn a blanno winllan, fel yr hwn ni chaſgl y grawnwin;

44 Y rhai a briodant, byddant fel rhai ni chânt blant; a'r rhai ni phriodant, fel gweddwon.

45 Am hynny y rhai a lafuriant, a lafuriant yn ofer.

46 Canys dïeithraid a ſedant eu ffrwythau hwynt, ac a 'ſglyfaethant eu da hwynt, ac a fwriant i lawr eu tai, ac a gaethgludant eu plant: canys mewn caethiwed a newyn yr ennillant blant.

47 A'r rhai a farſiandia trwy yſbeilio, po mwyaf y trwſiant en dinaſoedd, eu tai, eu meddiannau, a'i cyrph eu hunain;

48 Mwyaf

3446. 48 Mwyaf y digiaf innau wrthynt hwythau am eu pechodau, medd yr Arglwydd.

49 Fel y cynfigenna puttain wrth wraig oneſt rinweddol;

50 Felly y casâ cyſiawnder anwiredd, pan ymdrwſio hi; ac a'i cyhudda hi yn ei hwyneb, pan ddel eſe 'r hwn a'i hamddiffyn ef, yr hwn ſydd yn chwilio allan bob pechod ar y ddaear, yn ddyfal.

51 Ac am hynny na fyddwch debyg iddi hi, nac i'w gweithredoedd:

52 Canys cyn pen nemmor o ennyd, anwiredd a dynnir ymmaith oddi ar y ddaear, a chyſiawnder a lywodraetha yn eich plith chwi.

53 Na ddyweded y pechadur na phechodd: canys marwor tanllyd a lyſg Duw ar ben yr hwn a ddywedo o flaen Duw a'i ogoniant, Ni phechais.

54 Wele, yr Arglwydd a wyr holl weithredoedd dynion, [b] eu bwriadau, eu meddyliau, a'i calonnau:

55 Canys ni ddywedodd eſe ond y gair, Gwneler y ddaear, a [c] hi a wnaethpwyd; gwneler y nefoedd, a hwy a wnaethpwyd.

56 Gan ei air eſ y gwnaethpwyd y ſêr, ac [d] eſe a wyr eu rhifedi hwynt:

57 Eſe a chwilia 'r dyſnderoedd, a'i tryſor; eſe a ſeſurodd y môr, a'r hyn ſydd ynddo.

58 Eſe a gatiodd y môr ynghanol y dyfroedd, ac a'i âir y crogodd eſe 'r ddaear ar y dyfroedd.

59 Eſe a dâna 'r nefoedd ſel cromglwyd, ac ar y dyfroedd y ſicrhaodd eſe hi.

60 Yn y diffeithwch y gwnaeth eſe ffynhonnau o ddwfr, a llynnoedd ar bennau 'r mynyddoedd, ſel y gallai 'r afonydd dywallt i lawr oddi ar y creigiau uchel, i ddyfrhau 'r ddaear.

61 Eſe a wnaeth ddŷn, ac a oſododd ei gâlon ef ynghanol ei gorph, ac a roddes iddo anadl, einioes, a dyall,

62 Ie, ac Yſbryd yr Hollalluog Dduw, yr hwn a wnaeth bob peth, ac ſydd yn chwilio allan bob peth cuddiedig yn nirgel-leoedd y ddaear.

63 Eſe a wyr yn ddiau eich dychymygion chwi, a pha beth yw eich meddwl yn eich calon, pan bechoch, a phan ſynnoch guddio eich pechodau.

64 Am hynny y chwiliodd yr Arglwydd eich holl weithredoedd chwi allan yn anwl, ac eſe a'ch cyflwyddia chwi oll.

65 A phan ddyger eich pechodau chwi allan, bydd cywilydd arnoch o flaen dynion, a'ch pechodau eich hunain a'ch cyhudda yn y dydd hvnnw.

66 Pa beth a wnewch chwi? neu pa fodd y cuddiwch chwi eich pechodau o flaen Duw a'i Angylion?

67 Wele, Duw ei hun ſydd farnwr; ofnwch eſ. Peidiwch â phechu, a gollyngwch dros gof eich anwireddau, na ſydded i chwi a wneloch mwy â hwyhr byth: felly yr arwain Duw chwi allan, ac a'ch gwared chwi oddi wrth bob blinder!

68 Canys wele, digofaint tanllyd lliaws mawr a gynneuwyd arnoch chwi, a hwy a ddygant ymmaith rai o honoch, ac a'ch porthant chwi † yn ſegur â phethau a offrymmwyd i eulynnod.

69 A'r rhai a gyttunant â hwynt a watwerir, a ddiyſtyrir, ac a ſethrir dan draed.

70 Canys ſe ſydd ym mhob lle, ac yn y dinaſoedd neſaf, lawer yn codi i fynu yn erbyn y rhai a ofnant yr Arglwydd.

71 Hwy a ſyddant ſel gwŷr ynfydion, heb arbed neb, eithr yn anrheithio; ac yn dinyſtrio 'r rhai a fyddo 'n ofni 'r Arglwydd.

72 Canys hwy a anrheithiant, ac a ddygant eu dâ oddi arnynt; ac a'i bwriant allan o'i tâi.

73 Yna y ceir gwybod pwy yw ſy etholedigion i; a phrofir hwynt fel yr aur yn y tân.

74 Gwrandewch, fy anwylyd, medd yr Arglwydd: Wele, dyddiau 'r helbul ſy ger llaw; ond mi a'ch gwaredaf chwi rhagddynt.

75 Nac ofnwch, ac na amheuwch; cahys Duw yw eich tywyſog chwi,

76 A thywyſog y rhai a gadwant ſy ngorchymynion a'm deddfau, medd yr Arglwydd Dduw. Na phwyſed eich pechodau chwi i lawr, ac nac ymddyrchafed eich anwireddau.

77 Gwae 'r rhai ſy 'n rhwym gan eu pechodau, ac wedi eu gorchuddio a'i hanwireddau, fel maes wedi ei gau â pherthi, a'i lwybr wedi ei guddio â drain; fel na allo neb ſyned y ffordd honno.

78 ‡ Cauwyd eſ † i ſynu, a bwriwyd eſ i'r tân yn dragywyddol i'w ddiſtetha.

3446.

[b] Luc 16. 15.

[c] Gen. 1. 1.

[d] Pſ. 147. 4

† heb allu gwrthwynebu.

‡ Gadawya eſ heb arefn. † allan.

¶ TOBIT.

PEN. I.

Medi, 27. P.

1 *Bonedd Tobit, a'i dduwiolder yn ei ieuengctid, 9 a'i briodas eſ, 10 a'i gaethiwed, 13 a'i ddyrchafiad, 16 a'i eluſeni, a'i garedigrwydd yn claddu 'r marw: 19 ac achwyn arno eſ am hynny, ac yntau yn ffoi; 22 a chwedi hynny yn dychwelyd i Nineſe.*

† Neu, gweithredoedd. 3283.

[a] 2 Bren. 17. 3.

‡ Neu, Ceaes Nephthali yng Ngalilea.

[b] Bar. 4. 6.

LLyfr † ymadroddion Tobit *fâb* Tobiel, *fâb* Ananiel, *fâb* Aduel, *fâb* Gabael, o hîl Aſael, o lwyth Nephthali,

2 Yr hwn yn amſer Enemeſſar brenin yr Aſſyriaid, a gaethgludwyd o [a] Thisbe, yr hon ſydd o'r tu dehau i'r *ddinas* ‡ a elwir yn briodol Nephthali yng Ngalilea, goruwch Aſſer:

3 Myfi Tobit a rodiais holl ddyddiau fy hoedl yn ffyrdd gwirionedd a chyſiawnder; ac a wneuthym eluſenau lawer i'm brodyr, ac i'm cenedl, y rhai a aethant gyd â mi i wlad yr Aſſyriaid, *ſef* i Nineſe.

4 A phan oeddwn i yn ſy ngwlad ſy hun yn nhir Iſrael, a mi etto yn ieuangc, cwbl o lwyth Nephthali fy nhâd a giliodd oddi wrth dŷ Jeruſalem, yr hwn a ddewiſaſid o holl lwythau Iſrael, megis y gallai 'r holl lwythau aberthu yno, lle yr oedd Teml trigfa 'r Goruchaf wedi ei chyſſegru a'i hadeiladu yn dragywyddol.

[b] 1 Bren. 12. 30. † Neu, allu

5 A'r holl lwythau y rhai a gyd-giliaſant, a thy fy nhâd inneu Nephthali, a offrymmaſant [b] † i'r anner Baal:

6 Eithr myfi ſy hunan, yn ôl yr ordinhâd tragywyddol a orchymynaſid i holl Iſrael, [c] a ſethym yn ſynych i Jeruſalem ar y gwyliau *nodedig*, gan ddwyn gyd â mi [c] gyntâf ffrwyth a degwm cynnyddi yr aniſeiliaid,

Baal, neu, i Dauw Baal. [c] Eciod. 22. 29. Deut. 12. 6.

[c] a'r

a'r cyn-gnaif, y rhai a roddais i i'r Offeiriaid, ſef meibion Aaron, *y rhai oedd yn gweini* wrth yr allor.

7 Y degwm cyntaf mi a'i rhoddais i feibion † Aaron, y rhai oedd weinidogion yn Jeruſalem: yr ail degwm mi a'i gwerthais, ac a euthym, ac a'i gweriais yn Jeruſalem bob blwyddyn:

8 A'r trydydd mi a'i rhoddais i'r ſawl y gweddai, megis y gorchymynnaſai Debora mam ſy nhâd i mi; canys gadawſid fi yn amdditad o'm tad.

9 Wedi i mi ddyfod *mewn oedran* gŵr, mi a briodais Anna, gwraig [d] o dylwyth ſy nhâd, ac a ennillais o honi hi Dobias.

10 A phan y'n caethgludwyd *yn gaethgarcharorion* i Nineſe, ſy holl frodyr, ac eraill o'm cenedl, a ſwyta ſant [e] ſata 'r cenhedloedd:

11 Er hynny myfi ‡ a'm cedwais fy hun heb ſwyta;

12 Am fy mod yn meddwl am Dduw o wîr ewyllys fy nghalon.

13 A'r Goruchaf a roddes i mi ffafr a hawddgarwch ger bron Enemeſſar, fel *y bum* † oruchwiliwr iddo.

14 Felly mi a euthym i Fedia, ac a adewais ddeg talent o arian yn llaw Gabael brawd Gabrias, ‡ yn Rages dinas yn Media.

15 Ac wedi marw Enemeſſar, Sennacherib ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef; yr hwn † y rhwyſtrodd ei ffyrdd, ſel na ellais i mwy ymdaith i dîr Media.

16 Eithr yn nyddiau Enemeſſar mi a wneuthym lawer o eluſenau i'm brodyr, ac a roddais ſy mara i'r newynog;

17 A'm dillad i'r noethion: ac o's gwelwn neb o'm cenedl wedi ei ladd, a'i fwrw ‡ ynghŷlch muriau Nineſe, [f] mi a'i claddwn ef.

18 Ac o's lladdai Sennacherib y brenin, wrth ddyfod ar [g] ffoi o Judea yr un, mi a'i claddwn ef yn ddirgel; (canys llawer a laddodd efe yn ei wyn) a phan geiſiai 'r brenin y cyrph, ni byddent i'w cael.

19 Yna 'r aeth un o'r Nineſeaid, ac a ddangoſodd i'r brenin ſy mod i yn eu claddu hwynt, † a minnau a ymguddiais; a phan wybûm fod yn ſy ngheiſio i'm lladd, mi a giliais ymmaith rhag ofn.

20 Yna y dygpwyd ſy holl ddâ byd; ac ni adawyd i mi ddim, onid Anna fy ngwraig, a Thobias fy mâb.

21 A chŷn pen pymtheng niwrnod a deugain, dau o'i feibion [h] a'i lladaſant ef, ac a ffoiſant i fynyddoedd Ararath. A ‡ Sarchedonus ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef; ac a oſodes Achiacarus fab Anael ſy mrawd *yn olygŵr* ar holl gyfriſon ei dâd, ac ar ei holl oruchwiliaeth.

22 Ac Achiacarus a eiriolodd droſoſi, oni chefais ddyfod *adref* i Nineſe: canys goſodaſai Sarchedonus Achiacarus yn neſaf *iddo ei hun*; ac yr oedd efe yn drulliad, a ſeinedydd, goruchwiliwr, a chyfrifydd iddo: ac yr oedd efe yn nai fab brawd i minnau.

PEN. II.

1 *Tobit yn gadel ei fwyd i gladdu 'r marw,* 10 *ac yn mynet yn ddall.* 11 *Ei wraig ef yn cymmeryd gwaith i ynnill ei bywyd.* 14 *Ymraſael rhyngthi a'i gŵr ynghŷlch myn.*

WEdi i mi ddyfod adref i'm tŷ fy hun, a rhoddi i mi Anna fy ngwraig, a Thobias fy mâb; ar ŵyl y Penteçoſt, (yr hon yw uchelwyl y ſaith wythnos) y gwnaethpwyd i mi ginio mawr.

2 Eithr pan eiſteddais i fwyta, a gweled amlder o fwyd, mi a ddywedais wrth fy mâb, Dôs a chyrch pa ddŷn tlawd bynnag a gaffech o'n brodyr ni, ac ſydd yn meddwl am yr Arglwydd; ac wele, mi a arhoſaf am danat.

3 Eithr efe a ddaeth dracheſn, ac a ddywedodd wrthyf, Fy nhâd, y mae un o'n cenedl ni wedi ei dagu, a'i fwrw allan i'r heol.

4 Yna cyn profi dim bwyd, mi a neidiais ar fy nhraed, ac a'i dugym ef i dŷ, nes machludo haul.

5 Ac wedi dychwelyd o honof, mi a ymolchais, ac a fwyteais fy mara yn athriſt;

6 Gan feddwl am brophwydoliaeth [a] Amos, y modd y dywedaſai efe; [b] Eich uchelwyliau a droir yn alar, a'ch llawenydd oll yn gwynfan.

7 A mi a wylais. A phan fachludodd yr haul, mi a euthym, ac a wneuthym fedd, ac a'i cleddais ef.

8 A'm cymmydogion a'm gwatwarent, gan ddywedyd, Onid ofna hwn etto ei angau? [c] am y peth ymma y ffôdd efe unwaith; ac wele, y mae efe eilchwel yn claddu 'r meirw.

9 Ac ar y nôs honno mi a ddychwelais o gladdu, ac a gyſgais, *wedi* ymhalogi, wrth bared y neuadd, yn wynebnoeth,

10 Heb wybod fod † adar y tô *yn aros* yn y fagwyr, y rhai a fwriaſant dail twymn yn fy llygaid, fel yr oeddynt yn âgored; ac felly y daeth y rhuchen ar fy llygaid: ac er fy myned at feddygon, ni wnaethant im' ddim lles. Ac Achiacarus a'm porthodd i hyd onid euthym i Elimais.

11 Ac Anna fy ngwraig a weithiai mewn nydd-dai gwragedd.

12 A phan aeth hi â'r gwaith adref i'r perchennogion, hwy a dalaſant iddi ei chyflog, gan roddi mynn yn ychwaneg:

13 Yr hwn, pan ddaeth i'm tŷ i, a ddechreuodd freſu; yna y goſynnais iddi, O bà le y *daeth* y mynnyn? ai lledrad ydyw efe? dôd ef eilchwel i'w berchennogion: [d] canys nid cyfreithlon yw bwyta lledrad.

14 [e] A hitheu a ddywedodd, Ei roi efe a wnaethpwyd i mi gyd â'm cyflog. Etto nid oeddwn i yn ei chredu, ond erchi ei roddi ef i'w berchennogion; ac yr oedd yn wradwydd gennyf droſti. Eithr hi a'm hattebodd, gan ddywedyd, Mae dy eluſenau di, a'th gyfiawnderau? wele, ‡ y maent yn amlwg oll gyd â thi.

PEN. III.

1 *Tobit yn flin gantho wawd ei wraig, ac yn gweddio,* 11 *Sara wedi ei diſgwyl gan ſarwyniou ei thâd, yn gweddio hefyd.* 17 *Anfon Angel i'w cymmorth hwy ill dau.*

YNa 'r wylais yn athriſt, ac a weddiais mewn gortrymder, gan ddywedyd,

2 Cyfiawn wyt, O Arglwydd, a chwbl o'th weithredoedd a'th ffyrdd oll ydynt drugaredd a gwirioned; dy farn hefyd a roddi yn uniawn, ac yn gyfiawn yn dragywydd.

3 Cofia fi, ac edrych arnaf, ac na ddïal arnaf am fy mhechodau, nac am fy anwybodaeth, nac am yr eiddo fy hynafiaid, y rhai a bechaſant ger dy fron di.

4 O achos nad uſuddhäent i'th orchymynion am hynny ti a'n rhoddaiſt ni [a] yn ysbail, ac

---

[d] Num. 36. 7.
[e] Gen. 43. 32.
‡ Neu, *a gedwais fy enaid.*
† Gr. *brynwr.*
‡ Neu, *ymgwlâd, neu, yn nhîr Media.*
3346.
† Neu, *yr oedd ei ffyrdd heb ſefydlu.*
‡ Neu, *y tu hwnt i furiau.*
[f] 2 Eſd. 2. 23.
[g] 2 Bren. 19. 35, 36. Eſay 37. 36, 37. Ecclus 48. 18, 21. 1 Mac. 7. 41. 2 Mac. 8. 19.
† *ac yn ymguddio.*
[h] 2 Bren. 19. 37. 2 Cron. 32. 21.
‡ Neu, *Eſarhaddon.*
Medi, 28. P.
3294.
‡ Neu, *y mae pob peth yn amlwg i ti.*
Medi, 28. P.
3346.
[a] Deut. 28. 15, &c.

ac i gaethiwed, ac i angau, ac yn ddiareb wradwyddus i'r rhai oll y'n gwasgarwyd ni yn eu plith.

5 Ac yn awr llawer a chyfiawn yw dy farnedigaethau: gwnâ â myfi yn ôl fy nhechodau, a *phechodau* fy hynafiaid; am na chadwasom dy orchymynion, ac na rodiasom yn y gwirionedd ger dy fron di.

6 Yr awr hon gan hynny gwnâ â myfi y peth a fyddo cymmwys yn dy olwg di: pâr gymmeryd fy ysbryd oddi wrthyf, fel y'm † dattoder, ac yr elwyf yn ddaear: canys gwell i mi farw nâ byw, o achos y gwarth anwir a glywais, a'r mawr driftwch sydd arnaf. Am hynny pâr fy ngollwng i yn rhydd o'r cyfyngder ymma, *i fyned* i le tragywyddol: na thro dy wynebpryd oddi wrthyf.

† Neu, *gollynger, neu gwareder.*

7 A'r un dydd se a ddigwyddodd i Sara merch Raguel yn Ecbatane, *dinas* ym Media, gael ei gwradwyddo gan forwynion ei thâd;

8 Sef ei rhoi hi i faith o wŷr, ac i Asmodëus yr ysbryd drwg eu lladd hwynt, cyn bod iddynt a wnaent â hi yn ôl arfer gwragedd. Oni wyddost ti (meddynt) dagu o honot ti dy wŷr? bu faith o wŷr i ti hyd yn hyn, ac ni'th gyfenwyd yn ôl yr un o honynt.

9 Pa ham y'n curi ni am danynt? O's meirw ydynt, dôs genthynt, na welom byth o honot na mâb na merch.

10 A phan glybu hi y pethau hynny, trifstâu yn ddirfawr a wnaeth, fel y *meddyliodd* ymdagu: ac etto hi a ddywedodd, Un ferch fy nhâd ydwyf; o's gwnâf fi hyn, cywilyddus fydd ganddo ef, a'i henaint a ddygaf i'r bedd mewn gorthrymder.

11 Ac yna hi a weddiodd tu a'r ffeneftr, gan ddywedyd, Bendigaid wyt ti, O Arglwydd fy Nuw, a bendigaid yw Enw fanctaidd dy ogoniant, ac anrhydeddus byth byrhoedd; molianned dy holl weithredoedd dydi yn dragywydd.

12 Ac yr awron, O Arglwydd, y cyfeiriafi fy llygaid a'm hwyneb attat,

13 Gan ddeifyf fy ngollwng yn rhydd oddi ar y ddaear, fel na chlywyf wradwydd mwyach.

14 Ti a wyddoft, Arglwydd, fy mod yn lân oddi wrth bob pechod gyd â gŵr,

3294. 15 Ac na halogais fy enw, nac enw fy nhâd, yn nhîr fy nghaethiwed. Un ferch wyf i'm tâd, ac nid oes ganddo blentyn i fod yn etifedd iddo; nac un câr agos, na mâb iddo yn fyw, fely cadwn fy hun yn wraig iddo: ac wedi marw feithwr i mi, i ba beth y byddwn i byw? Eithr oni rynga bodd i ti fy lladd, pâr edrych arnaf, a thrugarhâu wrthyf, fel na chlywyf wradwydd mwyach.

16 A'i gweddîau hwy ill dau a wrandawyd ger bron gogoniant y Duw mawr.

17 A Raphael a anfoned i jachâu'r ddau, *fef* i dynnu'r rhuchen oddi ar lygaid Tobit, ac i roddi Sara merch Raguel yn wraig i Dobias mâb Tobit, ac i rwymo Asmodëus yr ysbryd drwg; o achos bod yn perthynu i Dobias o gyfiawnder ei chael hi. Yn y cyfamser hwnnw y dychwelodd Tobit, ac yr aeth efe i'w dŷ, a Sara merch Raguel a ddifgynnodd o'i 'ftafell.

PEN. IV.

Medi, 30. B. 3 *Tobit yn rhoi addyfg i'w fab Tobias, 20 ac yn dywedyd iddo am yr arian a adawfid gyd â Gabael ym Media.*

YN y dydd hwnnw y meddyliodd Tobit am [a] yr arian a roddafai efe at Abael yn Rages, *dinas* ym Media,

a Pen. 1. 14.

2 Ac a ddywedodd wrtho ei hun, Mi a ddeifyfais farw: eithr pa ham nad ydwyf yn galw am Dobias fy mâb, fel y gallwyf † ei gynghori ef cyn fy marw?

† *ddangos iddo am yr arian.*

3 Ac wedi *iddo* alw am dano ef, y dywedodd, Fy mâb, pan fyddwyf marw, cladd di fi, ac na ddiyftyra dy fam, [b] eithr anrhydedda hi holl ddyddiau dy einioes, a gwnâ 'r peth a ryngo bodd iddi, ac na thrifta hi.

b Ecfod. 20. 12. Ecclus. 27.

4 Cofia, fy mâb, ei bod hi mewn llawer o beryglon, tra fuoft yn ei bru hi. A phan fyddo hi marw, cladd hi gyd â myfi yn yr un bedd.

5 Fy mâb, meddwl am yr Arglwydd ein Duw ni yn dy holl ddyddiau; ac na ddôd dy fryd ar bechu, na thorri ei orchymynion ef. Gwnâ gyfiawnder tra fyddech byw, ac na rodia yn ffyrdd anwiredd.

6 Canys o's dilyni wirionedd, dy holl weithredoedd a lwyddant i ti, ac i bawb a'r a wnêl gyfiawnder.

7 [c] Dod elufen o'r peth a fyddo gennyt; ac na chynfigenned dy lygad wrth roddi elufen, ac na thro dy wyneb oddi wrth neb tlawd; ac ni thrŷ wyneb Duw oddi wrthyt tithau.

c Diar. 3. 9. Ecclus. 4. 1. a 14. 13. Luc 14. 13.

8 [d] Fel y byddo gennyt yr amlder, dôd o hono elufen; o's ychydig fydd gennyt, o ychydig nac arfwyda roi elufen:

d Ecclus. 35. 10.

9 Canys *felly* y tryfori i ti dy hun wobr daionus erbyn dydd yr anghenraid.

10 [e] O blegid elufen a wared rhag angau, ac a leftair ddyfod i'r tywyllwch.

e Ecclus. 29. 15.

11 O herwydd cêd ddaionus yw elufeni, i bawb a'r a'i gwnêl, ger bron y Goruchaf.

12 Fy mâb, gochel bob [f] godineb. Ac yn bennaf cymmer wraig o dylwyth dy hynafiaid; ac na chymmer eftrones, yr hon nid ydyw o lwyth dy dâd. Canys plant y proffwydi ydym ni, Noe, Abraham, Ifaac, a Jacob. Ein tadau o'r dechreuad, cofia fy mâb, iddynt oll briodi gwragedd o'i cenedl eu hun, a hwy a fuant ddedwydd yn eu plant, a'i hil a etifedda 'r ddaear.

f 1 Thef. 4. 3.

13 Ac yr awron, fy mâb, câr dy frodyr, ac na fydded dîyftyr gennyt yn dy galon dy dylwyth meibion a merched dy bobl, i gymmeryd it' wraig o honynt: canys o ddîyftyrwch y daw dinyftr a dirfawr gythrwfl, ac o drahausdra y daw prinder a mawr eifiau: o herwydd trahausdra yw mam newyn.

14 Nac attal gyd â thi g gyflog neb a'r a wnaeth dy waith, eithr tâl iddo yn ebrwydd: ac o's gwafanaethi di Dduw, ti a gei daledigaeth: edrych arnat dy hun, fy mâb, yn dy holl weithredoedd, a bydd ddîefgeulus ym mhob tro a wnelych.

g Lef. 19. 13. Deut. 24. 14, 15.

15 [h] Y peth fydd gâs gennyt dy hun, na wnâ i arall. Nac yf win hyd feddwdod, ac na fyn feddwdod gyd â thi i ymdaith.

h Mat. 7. 12. Luc. 6. 31.

16 [i] Dôd o'th fara i'r newynog, ac o'th ddillad i'r noeth: ac yn ôl dy amlder [k] dôd elufen, ac na fydd lygad-gynfigennus wrth roi elufeni.

i Luc 14. 13. k Mat. 6. 1.

17 Bydd helaeth o'th fara ar fedd y cyfiawn, ac na ddôd *ddim* i'r pechaduriaid.

Ad. 8.

18 Gofyn gyngor i bob un fynhwyrol, ac na wrthod un cyngor buddiol.

19 Mola 'r Arglwydd dy Dduw bob amfer, a deifyf arno uniawnu dy ffyrdd, a chwbl o'th lwybrau, a gwneuthur dy am-

canton yn llwyddiannus. Canys ni fedr pob cenedl roddi cyngor: eithr yr Arglwydd ei hun ſydd yn rhoddi pob daioni, ac efe a ddaroſtwng y neb a fynno, fel y mynno. Yr awron gan hynny, fy mâb, cadw i'th gôf fy ngorchymynion, ac na ddileer hwynt o'th feddwl.

20 Ac yn awr yr ydwyf yn dangos it', adel o honofi ddeg talent o arian gyd â Gabael mâb Gabrias, yn Rages *dinas* ym Media.

21 Ac nac ofna, fy mâb, o ran ein myned ni mewn tlodi: y mae i ti lawer od oſni di Dduw, a gochelyd pechod, a gwneuthur y peth a fyddo cymmeradwy yn ei olwg ef.

PEN. V.

4 Tobias jeuangc yn ceiſio un i'w gyfarwyddo ef i Fedia; 6 ac Angel yn addaw myned gyd ag ef, 12 ac yn dywedyd iddo, mai câr iddo ydoedd. 16 Tobias a'r Angel yn myned ymmaith ynghŷd, 17 A'i fam yn ddrwg ganthi ymadael o'i mâb.

YNa yr attebodd Tobias, ac y dywedodd, Fy nhâd, y cwbl oll a orchymynnaiſt i mi, mi a'i gwnâf:

2 Eithr pa ſodd y gallaf fi gael yr arian, a minnau heb ei adnabod ef?

3 Yntef a roddes iddo yr yſgrifen law, ac a ddywedodd wrtho, Cais i ti ryw un, yr hwn, tra fyddwyf fi yn y byd, a elo gyd â thydi, a myfi a dalaf gyflog iddo ef: a dôs, a derbyn yr arian.

4 Ac efe a aeth i geiſio un *gyd ag ef*, ac a gafodd Raphael, yr hwn oedd Angel.

5 Ac efe ni's gwyddai. Ac efe a ddywedodd wrtho, A elli di fyned gyd â mi i Rages? ac a adwaenoſt ti y lleoedd hynny yn dda?

6 A'r Angel a ddywedodd wrtho, Mi a âf gyd â thydi, ac mi a adwaen y ffordd yn dda; canys mi a fum yn aros gyd â'n brawd Gabael.

7 Yna Tobias a ddywedodd wrtho, Aros fi oni ddywedwyf i'm tâd.

8 Ac efe a ddywedodd wrtho, Dôs, ac na thrîg. Ac efe a aeth i mewn, ac a ddywedodd wrth ei dâd, Wele, mi a gefais un i fyned gyd â mi. Yna y dywedodd yntef, Galw ef attaf, modd y gallwyf wybod o ba lwyth y mae efe, a hefyd a ydyw efe yn ffyddlon i fyned gyd â thi.

9 Ac efe a alwodd arno: ac yntef a ddaeth i mewn, ac yna y cyfarchaſant eu gilydd.

10 A Thobit a ddywedodd wrtho, Fy mrawd, dangos imi o ba lwyth a theulu yr wyt yn dyfod.

11 Ac yntef a ddywedodd wrtho, Ai llwyth neu deulu yr wyt yn ei geiſio? ai cyflogddyn i fyned gyd â'th fâb? A Thobit a'i hatteb odd ef, Mi a ewyllyſiwn, fy mrawd, gael gwybod dy genedl a'th enw di.

12 Yntef a ddywedodd, Azarias ydwyf fi, fâb Ananias fawr, ac o'th frodyr di.

13 Yna y dywedodd Tobit, Croeſo wrthyt, fy mrawd: na ddigia wrthyf am i mi geiſio gwybod y llwyth a'r teulu y daethoſt o honynt. Canys, fy mrawd, yr wyt tio dylwyth oneſt a da. O achos mi a adwaen Ananias a Jonathas, meibion Samaias fawr; fel yr oeddym yn myned ynghŷd i Jeruſalem i addoli, gan ddwyn gyd â ni y cynffrwyth, a degwm cynnydd yr anifeiliaid: hwy ni throſeddaſant yn amryfuſedd ein brodyr ni. Yr wyt ti o wreiddyn da, fy mrawd.

14 Ond dywed i mi, pa gyflog a roddaf i ti: a ſynni di ddracmon beunydd, a chyfreidiau fel i'm mâb fy hun.

15 A hefyd mi a 'chwanegaf ar y cyflog, o's dychwelwch dracheſn yn jach.

16 Ac felly y cyttunaſant. Yna y dywedodd efe wrth Dobias, Ymdrwſia i'r daith; a rhwyddhynt i chwi. Ac wedi i'r mâb barotôi pob peth i'r daith, y dywedodd ei dâd wrtho, Dôs gyd â'r gwr hwn, a Duw, yr hwn ſydd a'i drigfa yn y nef, a lwyddo eich ffordd chwi, ac eled Angel Duw gyd â chwi. Yna yr aethant ymmaith ill dau, a chî 'r llangc gyd â hwynt.

17 Eithr Anna ei fam ef a wylodd, gan ddywedyd wrth Dobit, Paham yr anfonaiſt ymmaith ein mâb? onid efe yw ffon ein llaw ni, i fyned i mewn ac allan ger ein bronnau?

18 ‡ Na ſydd chwannog (i 'chwanegu) arian at arian, ond bydded fel ſorod wrth ein plentyn. ‡ *Na 'chwanegu arian, ond bydded fel ſorod i'n mâb.*

19 O herwydd yr hyn a roddes yr Arglwydd i ni i tyw, hynny *fy* ddigon i ni.

20 A Thobit a ddywedodd wrth'i, Na chymmer ofal, fy chwaer, efe a ddaw yn ei ôl yn jach *lawen*, a'th lygaid di a'i gwelant ef.

21 Canys yr Angel daionus ſydd yn cydymdaith ag ef; a'i ffordd ef a lwydda, ac efe a ddaw eilchwel yn jach *lawen*.

22 Yna hi a beidiodd ag wylo.

PEN. VI.

1 Yr Angel yn peri i Dobias gymmeryd afu, a chalon, a buſtl pyſgodyn; 10 A phriodas Sara merch Raguel; 16 Ac yn dyſgu iddo yrru 'r ysbryd drwg ymmaith. Medi, 30. P.

AC fel yr oeddynt yn ymdaith, hwy a ddaethant yn yr hwyr i ymnyl afon Tigris, ac a arhoſaſant yno.

2 A'r llangc a aeth i wared i ymolchi, a phyſgodyn a neidiodd o'r afon, ac a fynnai ei lyngcu ef.

3 Eithr yr Angel a ddywedodd wrtho, Cymmer afael yn y pyſgodyn. A'r llangc a ddaliodd y pyſgodyn, ac a'i tynnodd i'r tir.

4 A'r Angel a ddywedodd wrtho, Agor y pyſgodyn, a chymmer y galon, a'r afu, a'r buſtl, a chadw *hwynt* yn ddieſgeulus.

5 A'r llangc a wnaeth y modd yr archaſai 'r Angel iddo. Ac wedi iddynt roſtio 'r pyſgodyn, hwy a'i bwytaſant, ac a aethant rhagddynt ill dau, oni ddaethant yn gyfagos i Ecbatane.

6 A'r llangc a ddywedodd wrth yr Angel, Fy mrawd Azarias, i ba beth y mae calon, ac afu, a buſtl y pyſgodyn yn dda?

7 Yntef a ddywedodd wrtho, Am y galon a'r afu, o bydd i gythraul neu ysbryd drwg flino neb, rhaid yw gwneuthur mwg o honynt ger bron y gŵr hwnnw, neu 'r wraig honno, ac ni's blinir ef mwyach.

8 Ac am y buſtl, *da yw* i iro ag ef y dŷn a fyddo a'r rhuchen ar ei lygaid, ac efe a jacheir.

9 A phan ddaethant yn gyfagos i Rages, yr Angel a ddywedodd wrth y llangc,

10 Fy mrawd, heddyw y lletywn ni gyd â Raguel, yr hwn ſydd gâr i ti. Ac y mae iddo ef un unig ferch a elwir Sara: mi a ddywedaf am dani, *ſef* am ei rhoddi i ti yn wraig.

11 [a] Canys i ti y mae ei hetifeddiaeth hi yn perthyn, a thydi yn unig ſydd o'i chenedl hi. [a] Num. 27. 8. a 36. 8.

12 Ac y mae hi yn llangces lân ſynhwyrol. Yn awr gan hynny gwrando fi, a mi

mi a ymddiddanaf â'i thâd hi; a phan ddychwelom ni o Rages y gwnawn y neithior: o achos mi a wn na all Raguel ei rhoddi hi i neb arall yn ôl cyfraith Moſes, heb ſod yn euog o angau; am ſod cyſiawnder yr eiddi eddiaeth yn perthyn i ti o flaen neb arall.

13 Yna y dywedodd y llangc wrth yr Angel, Fy mrawd Azarias, mi a glywais roi 'r llangces hon i ſaith o wŷr, a marw o honynt cymmain un yn yr yſtafell briodas.

14 Ac yr awron myfi yw unig *blentyn* ſy nhâd; ac yr ydwyf yn ofni, od awn i mewn *atti hi*, y derſydd am danaf, ſel am y rhai o'r blaen; am ſod cythraul yn ei charu hi, yr hwn nid yw yn gwneuthur niwaid ond i'r rhai ſydd yn dyfod atti hi: ac am hynny yr wyf yn ofni rhag ſy marw, a dwyn einioes ſy nhâd a'm mam mewn triſtwch i'w beddau; canys mâb arall nid oes iddynt i'w claddu.

15 A'r Angel a ddywedodd wrtho, Onid cof gennyt eiriau dy dâd, pan orchymynnodd i ti gymmeryd gwraig o'th genedl dy hun? Ac *ſelly* yr awron gwrando, ſy mrawd; a chymmer hi yn wraig i ti, ac nac arſwyda mo'r cythraul: canys y nôs heno y rhoddir hi i ti yn wraig.

16 Eithr pan ddelych i'r yſtafell briodas, cymmer ‡ farwydos y pêr-aroglau, a dôd beth o gâlon y pyſgodyn, ac o'r aſu arnynt, a gwnâ ſwg-darth: ‡ *ludw.*

17 A'r ysbryd a glyw 'r arogl hwnnw, ac a ffy ymmaith, ac ni ddychwel byth drachefn. Eithr pan ddelych atti hi, codwch eich dau, a gelwch ar y trugarog Dduw, ac efe a'ch gweryd chwi, ac a doſturia wrthych. Nac ofna; o herwydd i ti y darparwyd hi o'r dechreuad, a thi a'i gwaredi hi, a hi a ddaw gyd â thi: ac (yn ſy nhŷb i) ti a gei blant o honi. A phan glybu Tobias y pethau hyn, efe a rôdd ei ſerch arni, a'i gâlon ef a lynodd yn ddirfawr wrthi hi.

PEN. VII.

11 Raguel yn dywedyd i Dobias beth a ddigwyddaſai i'w ſerch. 12 Ac yn ei rhoi yn briod iddo ef. 17 Ei dwyn hi i'w hyſtafell, a hithau yn wylo; 18 A'i mam yn ei chyſſuro hi.

A Phan ddaethant i Ecbatane, hwy a aethant i dŷ Raguel: a Sara a gyfarſu â hwynt, ac a gyfarchodd iddynt, a hwythau iddi hithau, a hi a'i dug hwynt i'r tŷ. Hydref, 1. B.

2 Yna y dywedodd Raguel wrth Edna ei wraig, Mor debyg yw 'r gŵr jeuange ymma i'm cefnder Tobit!

3 A Raguel a ofynnodd iddynt, O ba le eich hanyw, ſy mrodyr? Yna y dywedaſant wrtho, O feibion Nephthali, y rhai ſydd gaethion yn Ninefe.

4 Yna y dywedodd efe wrthynt, A adwaenoch chwi Dobit ein brawd? A hwythau a attebaſant, Adwaenom. Yna y dywedodd yntef wrthynt, A ydyw efe yn iach?

5 A hwy a ddywedaſant, Y mae efe yn fyw, ac yn iach. A Thobias a ddywedodd, Fy nhâd i yw efe.

6 Yna Raguel a neidiodd *i fynu*, ac a'i cuſanodd ef, ac a wylodd,

7 Ac a'i bendithiodd ef, gan ddywedyd wrtho, Yr wyt ti yn fâb i wr oneſt, ac i wr da. Eithr pan glybu efe ſyned Tobit yn ddall, triſtâu a wnaeth, ac wylo.

8 Ac Edna ei wraig, a Sara ei ferch a wylaſant. Ac *wedi hynny* ‡u croeſawu hwy a wnaethant yn llawen, ac a laddaſant fyharen o'r defaid, ac a roddaſant ger eu bronnau lawer o ſeigiau. Yna y dywedodd Tobias wrth Raphael, Fy mrawd Azarias, dywed am y pethau hynny a ſoniaiſt am danynt ar y ffordd, ſel y gallo y peth ddyfod i ben.

9 Ac yntef a ddywedodd y chwedl wrth Raguel. A Raguel a ddywedodd wrth Dobias, Bwyta ac yf, a gwna 'n llawen,

10 Gweddus ydyw i ti gael fy merch i yn briod. Eto mi a ddangoſaf i ti 'r gwirionedd.

11 Mi a roddais fy merch yn briod i ſaith o wŷr, a'r nôs yr aethant i mewn atti, y buant feirw: eithr bydd di yn awr yn llawen. A Thobias a ddywedodd, Ni fynnaf fi ddim ymma, nes i ni gyttuno, a thyngu i 'w gilydd.

12 A Raguel a ddywedodd wrtho, Cymmer dithau hi o hyn allan yn ôl y gyfraith; canys trâs wyt iddi, a hithau i tithau: a'r trugarog Dduw a'ch llwyddo ‡ ym mhob peth. ‡ *a phob daioni.*

13 Ac efe a alwodd Sara ei ferch, a hi a ddaeth at ei thâd; yna efe a'i cymmerth hi erbyn ei llaw, ac a'i rhoddes yn wraig i Dobias, gan ddywedyd, Wele, cymmer hi yn ôl [a] cyfraith Moſes; a dwg hi ymmaith at dy dâd. Ac efe a'i bendithiodd hwynt. [a] Num. 36. 6.

14 Ac wedi iddo alw Edna ei wraig, efe a gymmerth lyfr, ac a 'ſgrifennodd 'ſgrifen o'r ammodau, ac a'i ſeliodd.

15 Ac yna y dechreuaſant fwyta.

16 A Raguel a alwodd Edna ei wraig, ac a ddywedodd wrthi, Fy chwaer, treſna 'ſtafell arall, a dwg hi i mewn yno.

17 A hi a wnaeth fel y dywedodd efe, ac a'i dug hi i mewn i'r yſtafell, a hithau a wylodd, a'i mam a dderbyniodd ddagrau ei merch, ac a ddywedodd wrthi,

18 Cymmer gyſſur, fy merch, rhodded Arglwydd nef a daear i ti lawenydd yn lle 'r triſtwch ymma: bydd gyſſurus, fy merch.

PEN. VIII.

3 Tobias yn gyrru 'r ysbryd drwg ymmaith yn y modd y dyſgaſid iddo. 4 Ei wraig ac ynteu yn codi i fynu i wedaio. 10 Raguel yn tybied ei ſarw ef: 15 A chwedi ei gael ef yn fyw, yn moliannu Duw; 19 ac yn gwneuthur neithior.

AC wedi iddynt ſwpperu, hwy a ddygaſant Dobias i mewn atti hi. Hydref, 1. P.

2 Yr hwn wrth fyned a feddyliodd am eiriau Raphael, ac a gymmerth ‡ farwydos yr aroglau, ac a roddes arnynt gâlon y pyſgodyn a'i aſu, ac a wnaeth ſwg a *hwynt*. ‡ *ludw.*

3 Pan aroglodd y cythraul yr arogl hwnnw, efe a ffodd i ‡ oruchafion yr Aipht. A'r Angel a'i rhwymodd ef. ‡ *eithafbeoedd.*

4 Ac fel yr oeddynt ill dau wedi eu cau i mewn, Tobias a gyſododd o'i wely, ac a ddywedodd *wrth Sara*, Cyſod, ſy chwaer, a gweddïwn yr Arglwydd, *ar iddo* fod yn drugarog wrthym.

5 Yna y dechreuodd Tobias ddywedyd, Bendigedig wyt ti, O Dduw ein tadau, a bendigaid yw dy Enw ſanctaidd gogoneddus yn dragywyddol. Bendiged y nefoedd a'th greaduriaid oll dydi.

6 [a] Tydi a wnaethoſt Adda, ac a roddaiſt Efa ei wraig yn gymmorth ac yn nerth iddo o honynt y daeth pob ‡ rhyw ddŷn. Ti a ddywedaiſt, Nid da bod gŵr yn unig, gwnawn iddo gymmorth cyffelyb iddo. [a] Gen. 2. 7, 18, 22. ‡ *hâd dynion.*

7 Ac yr awron, Arglwydd, nid er mwyn godineb yr wyf yn cymmeryd fy chwaer hon, eithr mewn uniawnfryd: yn drugarog gan hynny gwnâ i ni heneiddio ynghyd.

8 A hi a ddywedodd gyd ag ef, Amen.

9 Ac felly y cyſgaſant ill dau y nôs honno.

A phan gyſododdd Raguel i fynu, efe a aeth, ac a gloddiodd fedd,

10 Gan ddywedyd, *Y mae arnaf ofn* ei farw ef.

11 Ac wedi dyſod Raguel i'w dŷ,

12 Efe a ddywedodd wrth Edna ei wraig, Anfon un o'r morwynion i edrych ai byw efe: o'ſamgen, fel y gallom ei gladdu ef heb wybod i neb.

13 A'r forwyn a agorodd y drws, ac a aeth i mewn, ac a'i cafodd hwynt ill dau yn cyſgu.

14 A phan ddaeth allan, hi a fynegodd iddynt, ei fod ef yn fyw.

15 Yna Raguel a foliannodd Dduw, gan ddywedyd, Bendigedig ydwyt ti, O Dduw, â phob duwiol a ſanctaidd fendith: bendiged dy Sanct dydi, a'th greaduriaid oll; a chwbl o'th Angylion, a'th etholedigion, molant di byth bythoedd.

16 Bendigedig fych, O Arglwydd, am i ti fy llawenhau i, ac na ddaeth i mi, fel yr oeddwn yn tybied; eithr ti a wnaethoſt i ni yn ôl dy fawr drugaredd.

17 A bendigedig fyddech, am i ti drugarhau wrth ddau uniganedig. Dangos iddynt drugaredd, O Arglwydd; diwedda eu bywyd mewn jechyd, gyd â llawenydd a thrugaredd.

18 Yna yr archodd Raguel i'w weiſion lenwi 'r bedd.

19 Ac efe a gadwodd y neithior bedwar diwrnod ar ddeg.

20 Canys Raguel cyn cyflawnu dyddiau 'r neithior a ddywedaſai wrtho, gan dyngu, nad ai efe ymmaith nes darfod cyflawnu dyddiau 'r neithior, nid amgen pedwar diwrnod ar ddeg;

21 Ac yna y cai efe hanner ei dda ef, a dychwelyd yn jach at ei dâd; ac y cai efe y rhan arall, pan fyddwyf fi a'm gwraig farw.

PEN. IX.

Hydref, 2. B.

1 *Tobias yn anfon yr Angel at Abael i gyrchu 'r arian: 6 A'r Angel yn eu dwyn hwy adref, ac yn dwyn Gabael i'r neithior.*

YNa Tobias a alwodd Raphael, ac a ddywedodd wrtho,

2 Fy mrawd Azarias, cymmer gyd â thi wâs a dau gamel, a dôs i Rages dinas Media, at Abael, a chyrch i mi yr arian, a dwg ef i'r neithior.

3 Canys tyngodd Raguel na chawn i ymadel.

4 Eithr y mae ſy nhâd yn cyfrif y dyddiau; ac o'ſ trigaf fi yn hîr, athriſt jawn fydd ganddo ef.

5 A Raphael a aeth ymmaith at Abael, ac a roddes iddo yr yſgrifen law; ac yntef a ddug godau wedi eu ſelio, ac a'i rhoddes iddo.

‡ *Gabael a fendithiodd Dobias a'i wraig.* Junius,

6 A'r boreu y cyſodaſant, ac a ddaethant i'r neithior. A ‡ Thobias a fendithiodd ei wraig.

PEN. X.

Hydref, 2. P.

1 *Tobit a'i wraig yn hiraethu am eu mâb; 7 A'r wraig heb fynnu ei chyſſuro gan ei gŵr. 10 Raguel yn gollwng Tobias a'i wraig ymmaith, a hanner eu da, 12 ac yn eu bendithio hwy.*

A'I dâd ef Tobit a gyfrifai bob dydd. Ac wedi cyflawnu dyddiau 'r daith, a hwythau heb ddyfod adref,

2 Yna y dywedodd Tobit, A ſiommwyd hwynt? ai marw a wnaeth Gabael, fel nad oes neb i roddi 'r arian iddo?

3 Ac efe a driſtaodd yn ddirfawr.

4 A'i wraig a ddywedodd wrtho, Darfu am y bachgen: ac am ei fod ef yn aros cyhyd, hi a ddechreuodd alaru am dano, gan ddywedyd,

5 Nid oes gennyf ofal *am ddim*, fy mâb, gan i mi dy ollwng di ymmaith, llewyrch fy llygaid i.

6 Eithr Tobit a ddywedodd wrthi, Taw sôn, ac na ofala ddim; y mae efe yn jach lawen.

7 A hitheu a ddywedodd wrtho, Taw â sôn, na huda fi; darfu am fy machgen i. A beunydd yr ai hi allan i'r ffordd yr aeth ent hwy: y dydd ni fwytaei hi mo'r bwyd, a'r nôs ni pheidiai ag wylo am Dobias ei mâb: *a hyn* nes darfod pedwar diwrnod ar ddeg y neithior, y rhai y tyngaſai Raguel y gorfyddai i *Dobias* aros yno. Yna y dywedodd Tobias wrth Raguel, Gollwng fi ymmaith: canys nid yw fy nhâd a'm mam yn edrych am fy ngweled byth.

8 A'i chwegrwn a ddywedodd wrtho, Aros gyd â mŷfi, a mi a ddanfonaf rai a ddangoſo dy helynt i'th dâd.

9 Eithr Tobias a ddywedodd, Nag ê ddim; ond gollwng fi at fy nhâd.

10 Yna y cyfododdd Raguel i fynu, ac a roddes Sara ei wraig iddo, a hanner ei dda, *ſef* gweiſion, ac anifeiliaid, a da bathol:

11 Ac wedi iddo eu bendithio, efe a'i danfonodd ymmaith, gan ddywedyd, O fy mhlant, Duw nef a'ch llwyddo.

12 Ac efe a ddywedodd wrth ei ferch, Anrhydedda dy chwegrwn a'th chwegr, canys hwynt-hwy bellach fy dâd a mam i ti; gad i mi glywed gair da am danat: ac efe a'i cuſanodd hi. Edna heſyd a ddywedodd wrth Dobias, Fy annwyl frawd, Arglwydd y nef a'th ddygo drachefn, ac a wnêl i mi weled dy blant ti o'm merch Sara cyn fy marw, fel y llawenychwyf ger bron yr Arglwydd: ac wele, yr ydwyf yn rhoddi fy merch i ti mewn ymddiried; na ofidia hi.

PEN. XI.

Hydref, 3. B.

6 *Mam Tobias yn gweled ei mâb yn dyfod:* 10 *A'i dâd yn cyſarfod ag ef wrth y drws, ac yn cael ei olwg:* 14 *Ac yn moliannu Duw;* 17 *Ac yn croeſawu ei ferch ynghyfraith.*

YN ôl hynny yr aeth Tobias ymmaith, gan foliannu Duw, o achos iddo lwyddo ei daith ef; ac efe a fendithiodd Raguel, ac Edna ei wraig. Ac yna efe a gerddodd rhagddo, oni ddaethant yn agos i Ninefe.

2 Yna Raphael a ddywedodd wrth Dobias, Ti a wyddoſt, fy mrawd, pa fodd y gadewaiſt dy dâd.

3 Bryſiwn o flaen dy wraig a threſnwn y tŷ.

4 A chymmer yn dy law fuſtl y pyſgodyn. Ac felly yr aethant; a'r ci a'i canlynodd hwynt.

5 Ac Anna oedd yn eiſtedd, ac yn diſgwil am ei mâb ar y ffordd:

6 Ac a'i hadnabu ef yn dyfod, ac a ddywedodd wrth ei dâd ef, Wele dy fâb di yn dyfod, a'r gŵr a aeth gyd ag ef.

7 Yna y dywedodd Raphael, Mi a wn, Tobias, yr egyr dy dâd ei lygaid.

8 Am

8 Am hynny îr di ei lygaid ef â'r buſtl; a phan ferwinont, eſe a'i rhwbbia hwynt, ac ſe ſyrth y rhuchen ymmaith, ac eſe a'th wêl di.

9 Yna y rhedodd Anna allan, a hi a ſyrthiodd ar wddf ei mâb, gan ddywedyd wrtho, Mi a'th welais, fy mâb, ac weithian bodlon ydwyf i farw. A hwy a wylaſant ill dau.

10 Tobit heſyd a aeth allan tu a'r drws, ac a dramgwyddodd; ond ei fâb a redodd atto,

11 Ac a ymaflodd yn ei dâd, ac a daenellodd beth o'r buſtl ar lygaid ei dâd, gan ddywedyd, Bydd gyſſurus, fy nhâd.

12 Ac wedi i'w lygaid ddechreu merwino, eſe a'i dwys-rwbbiodd hwynt;

13 A'r rhuchen a ddiriſglodd ymmaith oddi wrth giliau ei lygaid eſ. Ac wedi iddo weled ei fâb, eſe a ſyrthiodd ar ei wddf eſ,

14 Ac a wylodd, gan ddywedyd, Bendigedig wyt, O Dduw, a bendigedig yw dy Enw yn dragywydd, a'th holl Angylion ſanctaidd ſydd fendigedig.

15 Canys ti a'm ffrewyllaiſt, ac a doſturiaiſt wrthyf; wele fi yn gweled fy mâb Tobias. Yna yr aeth ei fâb eſ i mewn yn llawen, ac a ddangoſodd i'w dâd y mawr bethau a ddigwyddaſai iddo ym Media.

16 Yna 'r aeth Tobit allan i gyffwrdd â'i waudd hyd ym mhorth Ninefe, gan ymlawenhau a moliannu Duw. A rhyfedd oedd gan y rhai oedd yn edrych arno eſ yn cerdded, ei fod eſ yn gweled.

17 A Thobit a gyffeſodd yn eu gŵydd hwynt oll, ddarfod i Dduw doſturio wrtho. Ac wedi iddo nesâu at Sara ei waudd, eſe a'i bendithiodd hi, gan ddywedyd, Croeſo wrthyt, fy merch. Bendigaid fyddo Duw, yr hwn a'th ddug di attom ni, a bendigedig fyddo dy dâd a'th fam. A llawenydd oedd ym myſg ei holl frodyr eſ, y rhai oedd yn Ninefe.

18 Ac Achiacarus a ddaeth yno, ‡ a Naſbas ei nai eſ fâb ei frawd.

19 A neithior Tobias a gadwyd â llawenydd mawr ſaith niwrnod.

‡ yr hwn a elwir Nabas. Junius.

PEN. XII.

Hydref, 3. P.

5 Tobit yn cynnyg yr hanner i'r Angel am ei boen; 6 Ac yntau yn eu cymmeryd hwy ill dau o'r neilldu, ac yn eu cynghori; 15 Ac yn dywedyd iddynt mai Angel ydoedd: 21 Ac ni welwyd eſ mwy.

YNa y galwodd Tobit ei fâb Tobias, ac y dywedodd wrtho, Edrych, fy mâb, am ei gyflog i'r gŵr a aeth gyd â thi: a rhaid ydyw ei 'chwanegu.

2 A Thobias a ddywedodd wrtho, Fy nhâd, nid colled gennyf roi iddo eſ hanner yr hyn a ddugym *gyd â mi*.

3 O herwydd eſe a'm dug i adref i ti dracheſn yn jach, ac a jachâodd ſy ngwraig, ac a gyrchodd yr arian, ac a'th jachâodd ditheu heſyd.

4 A'r henaſgwr a ddywedodd, Mae yn gyfiawn iddo eu cael.

5 Yna y galwodd eſe yr Angel, ac a ddywedodd wrtho, Cymmer hanner yr hyn oll a ddygaſoch, a dos yn jach.

6 Eithr eſe wedi eu galw hwy ill dau o'r neilldu, a ddywedodd wrthynt, Diolchwch i Dduw, a moliennwch eſ, a rhoddwch iddo eſ fawr ogoniant; cyffeſwch eſ yngŵydd pawb o'r rhai byw, am y pethau a wnaeth eſe i chwi. Peth daionus yw diolch i'r Arglwydd, a mawrhau ei Enw eſ, gan adrodd gweithredoedd Duw yn barchedig: ac na ddiogwch yn ei foliannu eſ.

7 Cyfrinach y brenin ſydd weddus ei chelu: ond gweithredoedd Duw ſy ogoneddus eu cyhoeddi. Gwnewch ddaioni, ac ni'ch goddiwes drwg.

8 Daionus yw gweddi gyd ag ympryd, eluſeni, a chyfiawnder. Gwell yw ychydig gyd â chyfiawnder, na llawer gyd ag anghyfiawnder. Gwell yw rhoi eluſenau nâ phentyrru aur:

9 Canys eluſeni a wared rhag angau, ac a lanhâ bob pechod. Y rhai a wnêl eluſen a chyfiawnder, a gyflawnir â bywyd:

10 Eithr pechaduriaid ſy elynion i'w bywyd eu hunain.

11 Ni chuddiaf ddim rhagoch. Mi a ddywedais mai da yw cadw cyfrinach brenin, a gogoneddus dangos gweithredoedd Duw ar gyhoedd.

12 Ac yr awron pan weddiaiſt ti, a'th waudd Sara, myfi a ddugym gof am eich gweddiau ger bron y Sanctaidd. A phan oeddit yn claddu 'r meirw, yr oeddwn i gyd â thi heſyd.

13 A phan nad oedaiſt godi a gadael dy ginio, i ſyned i gladdu 'r *dyn* marw, nid oedd dy weithred dda yn guddiedig rhagof: eithr yr oeddwn gyd â thi.

14 Ac yr awron Duw a'm danfonodd i i'th jachau di a'th waudd Sara.

15 Myfi yw Raphael, un o'r ſaith Angel ſanctaidd, y rhai ſy 'n dwyn i ſynu weddiau 'r rhai ſanctaidd, ac ſydd yn tramwy ger bron gogoniant yr hwn ſydd Sanctaidd.

16 Yna y dychrynaſant ill dau, a hwy a ſyrthiaſant ar eu hwynebau: o blegid hwy a ofnaſent.

17 Yna y dywedodd eſe wrthynt, Nac ofnwch: canys bydd tangnefedd i chwi. Eithr rhoddwch ddiolch i Dduw.

18 Canys nid o'm caredigrwydd ſy hun, eithr trwy ewyllys ein Duw ni, y daethym. Am hynny rhoddwch ddiolch iddo ei yn dragywydd.

19 [a] Beunydd yr ymddangoſais i chwi: eithr nid oeddwn yn bwyta nac yn yfed; namyn chwi a welech weledigaeth. [a Gen. 18. 8. a 19. 3.]

20 Ac yr awron moliennwch Dduw: canys mi a eſgynaf at yr hwn a'm danfonodd. Eithr ſgrifennwch yr hyn oll a wnaethpwyd mewn llyfr. [Barn. 13. 16.]

21 Yna y codaſant i ſynu, ac ni welſant eſ mwy.

22 A chyffeſu rhyfeddfawr weithredoedd Duw a wnaethant, a'r modd yr ymddangoſaſai Angel yr Arglwydd iddynt.

PEN. XIII.

Y diolch i Dduw a ſgrifennodd Tobit. Hydref, 4. B.

A Thobit a'ſgrifennodd weddio orfoledd, ac a ddywedodd, Bendigaid fyddo Duw, yr hwn ſydd yn byw yn dragywyddol, a bendigedig fyddo ei deyrnaſ eſ:

2 [a] Canys eſe ſydd yn ffrewyllu, ac yn trugarhau; yn dwyn i uffern, ac yn dwyn i fyny eilchwel: ac nid oes neb a all ddiangc o'i law eſ. [a Deut. 32. 39. 1 Sam. 2. 6.]

3 Clodforwch eſ, meibion Iſrael, ger bron y cenhedloedd: canys eſe a'n gwaſgarodd ni yn eu plith hwynt. [Doeth. 16. 13.]

4 Yno mynegwch ei fawredd, a dyrchefwch eſ yngŵydd pawb ſydd fyw: o herwydd eſe yw ein Harglwydd ni, a Duw yw ein Tâd ni byth bythoedd.

5 Ac eſe a'n cerydda ni am ein camweddau, ac a drugarhâ eilchwel, ac a'n caſgl ynghŷd o fyſg yr holl genhedloedd, ym mhlith y rhai y'n gwaſgarodd ni.

6 O's dychwelwch atto eſ â'ch holl gâlon, ac â'ch holl feddwl, a gwneuthur yn unâawn ger ei fron eſ, yna y dychwel yntef attoch chwi, ac ni chudd ei wyneb rhagoch, a chwi a gewch weled beth a wnâ eſe i chwi: am hynny cyffeſwch eſ â'ch holl enau, a moliennwch Arglwydd y gallu, dyrchefwch Frenin y tragywyddoldeb. Myſi a'i cyffeſaſ eſ yn nhir fy nghaethiwed, ac a fynegaſ ei nerth a'i ſawredd eſ i genedl bechadurus. Trowch, bechaduriaid, a gwnewch gyfiawnder ger ei fron eſ: pwy a wyr ‡ a fyn eſe chwi, ac a wnâ eſe drugaredd â chwi?

‡ *a ddarboda eſe o honoch chwi.*

7 Clodforaf fy Nuw, a'm henaid a fawl Frenin y neſoedd, ac a lawenhâ yn ei fawredd eſ.

8 Llefared pob dŷn, a moled yr Arglwydd am ei gyfiawnder.

9 O Jeruſalem y ddinas ſanctaidd, eſe † a'th ffrewylla di am weithredoedd dy blant, ac eſe a doſturia eilchwel wrth feibion y rhai cyfiawn.

† *a eſyd ffrewyll ar weithredoedd dy blant.*

10 Molianna 'r Arglwydd; o blegid da yw: a bendithia 'r Brenin tragywyddol; fel yr adeilader dracheſn ei babell eſ ynnot mewn llawenydd: a llawenhäed eſe dy gaethion, a chared ynnot y trueiniaid yn oes oeſoedd:

11 Cenhedloedd lawer a ddeuant o bell at Enw yr Arglwydd Dduw, â rhoddion yn eu dwylaw, a rhoddion i Frenin y neſoedd. Yr holl genhedlaethau a'th foliannant di, ac â roddant roddion gorfoledd.

12 Melldigedig yw pawb a'th gaſânt, a bendigedig yw pawb a'th garant yn dragywyddd.

13 Bydd hyſryd a llawen am blant y rhai cyfiawn: canys hwy a geſglir ynghŷd, ac a fendithiant Arglwydd y rhai cyfiawn.

14 Gwynn eu byd y rhai a'th garant di; canys hwy a lawenychant yn dy ‡ dangneſedd: gwynn eu byd y rhai a fuant athriſt am dy holl ffrewyllau di; canys hwy a ſyddant hyfryd o'th blegid, pan weſont gwbl o'th ogoniant, ac a lawenychant yn dragywyddd.

‡ *lwyddiant.*

15 Moled ſy enaid Dduw, y Brenin mawr.

16 O herwydd Jeruſalem, a adeiladir â Saphir, ac â Smaragdus, ac â meini gwerthfawr; dy ſuriau a'th ragſuriau, ag aur coeth.

17 A heolydd Jeruſalem a balmentir â meini beril, a charbuncl, ac â meini ophir.

18 A'i heolydd hi oll a leſant Haleluiah, ac a'i molant eſ, gan ddywedyd, Bendigaid fyddo Duw, yr hwn a'i dyrchafodd *hi* yn dragywydd.

PEN. XIV.

Tobit yn rhoi ddoſyg i'w fâb, 8 yn enwedig i ymadael â Nineſe. 11 Eſe a'i wraig yn marw, a'i claddu hwy. 12 Tobias yn ſymmud i Ecbatane. 14 Ac yn marw yno, wedi clywed dinyſtr Nineſe.

Hydref, 4. P.

A Thobit a ddywedodd ei gyffes.

‡ *a ofnodd ac a ſolannodd yr Arglwydd Dduw ſyn wyſyn.*

2 Ac yr oedd eſe amyn dwy trugain o flynyddoedd pan gollodd ei olwg, ac yn ôl wyth mlynedd y cafodd eſ eilwaith. Ac eſe a wnaeth eluſenau; ac eſe ‡ a gynyddodd yn ofn yr Arglwydd Dduw, ac yn ei ſoliant eſ.

3 Ac wedi ei ſyned yn ben jawn, eſe a alwodd ei fâb, a chwe mâb ei fâb, ac a ddywedodd wrtho, Wele, fy mâb, cymmer dy blant; wele, mi a heneiddiais, ac ar ymadaw â'r byd hwn yr ydwyf. 3397.

4 Dôs i Fedia, fy mâb: o achos yr ydwyſ yn credu pob peth a'r a ddywedodd Jonas y prophwyd ynghŷlch Nineſe; y diſtrywir hi, ac y bydd heddwch yn nhir Media yn hytrach dros amſer, ac y gwaſgerir ein brodyr ni ar hŷd y gwledydd, allan o'r tir da, ac y diffeithir Jeruſalem, a Theml yr Arglwydd, yr hon ſydd ynddi, a ddiffeithir dros amſer;

5 [a] A thracheſn y trugarhâ Duw wrthynt, ac a'i dychwel hwynt i'r wlâd. Yno yr adeiladant y Deml, nid o fath y gyntaf, oni gyflawner amſer yr oes honno. Ac yn ôl hynny y dychwelant o bob man o'i caethiwed, ac a adeiladant Jeruſalem yn anrhydeddus, a thŷ Dduw a adeiladir ynddi ag adeilad gogoneddus, yn holl oeſoedd y byd, modd y dywedodd y prophwydi am dani. [a] Ezra 3. 8. a 6. 14. 3349

6 A'r holl genhedloedd a wîr-ddychwelant i ofni 'r Arglwydd Dduw, ac a gladdant eu delwau.

7 Yna y bendithia 'r holl genhedloedd yr Arglwydd: a'i bobl eſ a gyffeſant Dduw, a'r Arglwydd a ddyrchaif ei bobl; a phawb a lawenychant a'r a garant yr Arglwydd Dduw mewn gwirionedd a chyfiawnder, gan wneuthur trugaredd â'n brodyr ni.

8 Ac yn awr, fy mâb, dôs ymmaith o Nineſe; o blegid dîammau y daw y pethau a ddywedodd y prophwyd Jonas i ben.

9 Eithr cadw di 'r ddeddf a'r gorchymynion, a bydd eluſengar a chyfiawn, ſel y byddo rhwydd rhagot.

10 Cladd fi yn weddaidd, a'th fam gyd â mi; ac nac arhoſwch mwy haiach yn Nineſe. Cofia, fy mâb, beth a wnaeth Aman i Achiacharus, yr hwn a'i magodd eſ, y modd yr arweiniodd eſe eſ o'r goleuni i'r tywyllwch, ac ſel y gobrwyodd eſe eſ dracheſn: ac etto Achiacharus a ddiangodd, eithr eſe a gafodd ei haeddedigaeth, ac a ddiſgynnodd i'r tywyllwch. ‡ Manaſſês a wnaeth eluſen, ac a ddiangodd o fagl yr angau a oſodaſent iddo: eithr Aman a ſyrthiodd i'r fagl, a darfu am dano. ‡ *Nitzbon Junius.*

11 Ac yr awron, fy mhlentyn, yſtyria beth a wnâ eluſendod, a'r modd y gwared cyfiawnder. A phan y dywedodd eſe 'r pethau hyn, ei enaid eſ a ballodd yn y gwely, ac yr oedd eſe yn gant, ac amyn dwy trugain mlwydd o oed. ‡ Ac eſe a'i claddodd eſ yn anrhydeddus. ‡ *Neu, A hwy a'i claaaaſant.*

12 A phan fu farw Anna ei fam eſ, eſe a'i claddodd hi gyd â'i dâd. Ac aeth Tobias, eſe a'i wraig, a'i blant, i Ecbatane, at Raguel ei chwegrwn.

13 Ac eſe a heneiddiodd mewn urddas, ac a gladdodd dâd a mam ei wraig yn anrhydeddus, ac a berchennogodd eu dâ hwynt, gyd â dâ Tobit ei dâd:

14 Ac a fu farw yn Ecbatane yngwlâd Media, pan oedd gant a ſaith ar hugain o ffwyddau o oed. 3378.

15 A chyn ei farw, eſe a glybu ddinyſtrio Nineſe, yr hon a ddug Nabuchodonoſor ac Aſſuerus i gaethiwed: ſelly eſe a lawenychodd cyn ei farw am Nineſe. ‡ *enwillodd Nabuchodonoſor ac Aſſuerus.*

¶ JUDETH.

PEN. I.

Hydref, 5. B.

2 *Arphacſad yn cadarnhau Ecbatane:* 5 *A Nabuchodonoſor yn rhyfela yn ei erbyn ef:* 7 *Ac yn ceiſio cymmorth:* 12 *Ac yn bygwth y rhai ni chynnorthwyent ef:* 15 *Ac yn lladd Arphacſad:* 16 *Ac yn dychwelyd i Ninefe.*

3296. YN y ddeuddegfed flwyddyn o deyrnaſiad Nabuchodonoſor, yr hwn a deyrnaſodd yn Ninefe y ddinas fawr, yn nyddiau Arphacſad, yr hwn a deyrnaſodd ar y Mediaid yn Ecbatane,

3347. 2 Ac a adeiladodd yn Ecbatane furiau oddi amgylch, o gerrig nâdd, yn dri chufydd o lêd, ac yn chwe chufydd o hŷd, ac a wnaeth uchder y mur o ddeg cufydd a thrugain, a'i dewdwr o ddeg cufydd a deugain;

3 A'i thyrau hi a oſododd efe ar ei phyrth hi o gan cufydd, a'i tewdwr yn eu ſyſaen o dri ugain cufydd;

4 Ac efe a wnaeth ei phyrth hi yn byrth dyrchafedig, o ddeg cufydd a thrugain o uchder, a'i lêd yn ddeugain cufydd, yn ffordd i'w luoedd galluog i ſyned allan, ac i ſyddino ei wŷr traed ei:

5 Ie yn y dyddiau hynny y brenin Nabuchodonoſor a ryfelodd yn erbyn brenin Arphacſad yn y maes mawr, hwn yw 'r maes yn ardaloedd Ragau.

6 Yna holl drigolion y mynydd-dir, a'r holl rai oedd yn preſwylio wrth Euphrates, a Thigris, a Hydaſpes, a gwlâd Arioch brenin yr Elymiaid, a ddaethant atto ef: a llawer jawn o genhedloedd o feibion Celod a ymgynnullaſant i'r gâd.

7 A Nabuchodonoſor brenin yr Aſſyriaid a anfonodd at yr holl rai oedd yn trigo o fewn Perſia, a'r holl rai oedd yn trigo yn y gorllewin, ac at y rhai oedd yn preſwylio yn Cilicia, a Damaſcus, a Libanus, ac Antilibanus, ac at yr holl rai oedd yn preſwylio ar hŷd wyneb y môrdir,

8 Ac at y bobloedd y rhai oedd o fewn Carmel, a Galaad, a Galile uchaf, a maes mawr Eſdrelom,

9 Ac at yr holl rai oedd yn Samaria a'i dinaſoedd; a thu hwnt i'r Jorddonen, hyd Jeruſalem, a Betane, a Chelſus, a Chades, ac a ſon yr Aipht, a Thaphnes, a [a] Rameſſe, a holl wlâd Geſem.

10 Hyd oni ddelir y tu hwnt i Dana's a Memphis, ac at holl drigolion yr Aipht, oni ddelir i derfynau Ethiopia.

11 Ond holl drigolion y wlâd a ddïyſtyraſant orchymmyn Nabuchodonoſor brenin yr Aſſyriaid, ac ni ddaethant gyd ag ef i'r rhyſel; o herwydd nid ofnaſant rhagddo ef: ïe yr oedd efe ger eu bronnau hwynt megis un gŵr: am hynny hwy a anfonaſant ymmaith ei genhadau ef oddi wrthynt heb eu nèges, trwy ammarch.

12 Am hynny Nabuchodonoſor a lidiodd yn erbyn yr holl wlâd hon yn ddirfawr, ac a dyngodd i'w deyrn-gader a'i frenhiniaeth, yr ymddïalai efe ar holl derfynau Cilicia, a Damaſcus, a Syria, ac y lladdai efe â'r cleddyf holl breſwylwyr gwlâd Moab, a meibion Ammon, a holl Judea, a'r rhai oll oedd yn yr Aipht, hyd oni ddelir i derfynau y ddeufor.

13 Yna efe a ſyddinodd â'i gryfdwr yn erbyn brenin Arphacſad, yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg; ac efe a orchſygodd yn ei ryfel: canys efe a ymchwelodd holl nerth Arphacſad, a'i holl feirch ef, a'i holl gerbydau.

14 Ac efe a ennillodd ei ddinaſoedd ef, ac a ddaeth hyd Ecbatane, ac a oreſgynnodd y tyrau, ac a anrheithiodd ei heolydd hi, ac a oſododd ei harddwch hi yn wradwydd. 3347.

15 Ac efe a ddaliodd Arphacſad ym mynyddoedd Ragau, ac a'i tarawodd trwyddo â'i bicellau, ac a'i diſtrywiodd ef yn llwyr y dwthwn hwnnw.

16 Felly efe a ddychwelodd i Ninefe, efe a'i holl fintai o amryw gehhedloedd, yn dyrfa fawr jawn o ryfelwyr; ac efe a fu yno yn ſegura, ac yn gwledda, efe a'i lu, dros gant ac ugain o ddiwrnodiau.

PEN. II.

4 *Gwneuthur Olophernes yn bennaeth ar y llu.* 11 *A gorchymmyn iddo nad arbedai neb a'r nid ymroai.* 15 *Ei lu ef, a'i arlwy.* 23 *Y lleoedd a ennilload, ac a adiſrodod efe wrth fyned.*

Hydref, 5. P.

AC yn y ddeunawfed flwyddyn, yr ail *dydd* ar hugain o'r mis cyntaf, yr oedd y gair yn nhŷ Nabuchodonoſor brenin yr Aſſyriaid, yr ymddïalai efe ar yr holl ddaear ſel y dywedaſai efe. 3348.

2 Felly efe a alwodd atto ei holl weiſion, a'i holl bendefigion, ac a ymddiddanodd â hwynt ynghŷlch ei gyfrinach ddirgel ef; ac a ‡ oſododd ger eu bron hwynt, a'i enau ei hun, holl ddrygioni y ddaear.

‡ *roddes ar lawr ddrygu y ddaear oll.*

3 Yna hwy a gyttunaſant ddifetha pob cnawd a'r na chanlynaſai orchymmyn ei enau ef.

1 Sam. 20. 7. 2 25. 17.

4 A phan orphennodd efe ei gyfrinach, Nabuchodonoſor brenin yr Aſſyriaid a alwodd am Olophernes tywyſog ei filwriaeth, yr hwn oedd ail ar ei ôl ef, ac a ddywedodd wrtho,

5 Fel hyn y dywed y brenin mawr, arglwydd yr holl ddaear; Wele, dôs ymmaith o'm gŵydd i, a chymmer gyd â thi wŷr yn ymddiried yn eu nerth eu hunain, o wŷr traed, cant ac ugain mîl, a rhifedi 'r meirch a'i marchogion, deuddengmil.

6 A dôs yn erbyn holl wlâd y gorllewin, o herwydd hwy a anufuddhaſant i'm gorchymmyn i.

7 A thi a fynegi iddynt, am barotôi o honynt hwy i mi y ‡ ddaear, a'r dwfr: canys myfi a âf allan yn fy llîd yn eu herbyn hwynt, ac a orchuddiaf holl wyneb y ddaear â thraed fy llu, a mi a'i rhoddaf hwynt yn yſglyfaeth iddynt:

‡ Ar ôl arfer brenhinoedd Perſia, i'r rhai y rhoddid daear a dwfr, i gydnabod eu bod hwy yn arglwyddi ar fôr a thîr.

8 Fel y llanwo eu rhai archolledig hwy eu dyffrynnoedd, a'i hafonydd hwynt; a'i llifeiriant a liſa troſodd, wedi ei lenwi â'i celaneddau hwynt.

9 A mi a'i dygaf hwynt yn gaethion i eithaſoedd yr holl ddaear.

10 Gan hynny dôs ymmaith, a goreſgyn i mi eu holl derfynau hwynt: ac o's ymroddant i ti, ti a'i cedwi hwynt i mi, hyd ddydd eu cosbedigaeth.

Herodotus.

11 Ond am y rhai anufudd, nac arbeded dy lygad hwynt; eithr dyro hwynt i farwolaeth, ac yn ysbail † trwy dy holl dîr di.

† *pale*

12 Canys fel yr ydwyf fi yn fyw, ac myn gallu fy mrenhiniaeth, beth bynnag a ddywedais, myfi a'i cwplâf â'm llaw.

bynnag yr elych.

13 Na throſedda ditheu yr un o orchymmynion dy arglwydd, eithr cwplâ hwynt yn llwyr, fel y gorchymynnais i ti, ac nac oeda eu gwneuthur hwynt.

14 Yna

3348. 14 Yna Olophernes a aeth allan o ŵydd ei arglwydd, ac a alwodd am yr holl bennaethiaid, a thywysogion, a ſwyddogion llu Aſſur.

15 Ac efe a gyſrifodd y gwŷr etholedig i ryfel, fel y gorchymynnaſai ei arglwydd iddo ef, hyd yn gant *ac* ugain mîl, a deuddeng mîl o ſaethyddion ar feirch.

16 Ac efe a'i oſododd hwynt mewn trefn, fel y mae 'r arfer o oſod llu mawr mewn trefn.

17 Ac efe a gymmerth fintai fawr jawn o gamelod, ac aſynnod, i *ddwyn* eu beichiau hwynt, a defaid, ac ychen, a geifr yn llunïaeth iddynt, ar y rhai nid oedd rifedi:

18 Ac ymborth i bob gŵr o'r fyddin, a llawer jawn o aur, ac arian, allan o dŷ 'r brenin.

19 Yna yr aeth efe a'i holl lu i ffordd, fel yr aent hwy o flaen brenin Nabuchodonoſor, ac y gorchuddient holl wyneb y ddaear tu a 'r gorllewin, â'i cerbydau, ac â'i gwŷr meirch, ac â'i gwŷr traed etholedig.

† *amryw wledyad.* 20 A llawer o † gymmyſg-ddynion a ddaethant gyd â hwynt, fel y ceiliogod rhedyn, ac fel tywod y ddaear: canys nid oedd rifedi arnynt rhag maint oedd o honynt.

21 A hwy a aethant o Nineſe daith tri diwrnod, tu a gwaſtadedd Bectileth, ac a werſyllaſant oddi wrth Fectileth, yn gyfagos i'r mynydd ſydd ar y llaw aſſwy i Cilicia uchaf.

22 Yna efe a gymmerth ei holl lu, ei wŷr traed a'i wŷr meirch, a'r cerbydau, ac a aeth oddi yno i'r mynydd-dir;

23 Ac a ddinyſtriodd Phud, a Lud, ac a anrheithiodd holl feibion Raſſes, a meibion Iſmael, y rhai oedd tu a 'r anialwch, o du 'r deau i wlâd y Celiaid.

24 Yna efe a aeth dros Euphrates, ac a aeth trwy Feſopotamia, ac a ddinyſtriodd yr holl ddinaſoedd uchel, y rhai oedd ar afon Arbonai, hyd oni ddeuir i'r môr.

25 Ac efe a oreſgynnodd derſynau Cilicia, ac a ddiſtrywiodd yr holl rai a'i gwrthwynebent ef; ac efe a ddaeth i ardaloedd Japheth, y rhai oedd tu a 'r deau, ar gyfer Arabia.

26 Efe a amgylchodd hefyd holl feibion Madian, ac a loſgodd eu pebyll hwynt, ac a anrheithiodd eu llueſtai hwynt.

27 Yna efe a aeth i wared i waſtadedd Damaſcus, yn nyddiau cynhauaf y gwenith, ac a loſgodd eu holl feuſydd hwynt, ac a ddifetha dd eu defaid a'i gwartheg hwynt; ac efe a anrheithiodd eu dinaſoedd hwynt, ac a lwyr-yſbeiliodd eu gwledydd, ac a laddodd eu holl wŷr jeuainge hwynt â min y cleddyf.

28 Am hynny oſn a dychryn a ſyrthiodd ar holl drigolion y mordir, y rhai oedd yn Sidon, ac yn Nhyrus, ac yn trigo yn Sur, ac Ocina, a 'r holl rai oedd yn preſwylio yn Jemnaan: a phreſwylwyr Azotus ac Aſcalon a oſnaſant rhagddo ef yn ddirfawr.

PEN. III.

Hydref, 6. B. 1 *Yr arforwyr yn eiriol am heddwch, 7 ac yn derbyn Olophernes; 8 Ac ynteu yn dinyſtrio eu duwiau hwy, fel y byddai iddynt addoli Nabuchodonoſor yn unig. 9 Y mae efe yn dyfod yn agos i Judea.*

FElly hwy a anfonaſant genhadau, â geiriau heddychlon attò ef, gan ddywedyd,

2 Wele, ni gweiſion Nabuchodonoſor y brenin mawr ydym yn † feſyll yn dŷ ŵydd di; gwnâ i ni fel y gwelych yn dda.

3 Wele ein tai ni, a'n holl leoedd, a'n holl feuſydd gwenith, a'n defaid, a'n gwartheg, a'n holl lueſtai, a'n pebyll, yn ſefyll o'th flaen di; gwnâ iddynt fel y gwelych di yn dda.

4 Wele hefyd ein dinaſoedd ni a'r rhai ſy yn trigo ynddynt ſydd yn weiſion i ti; tyred, a gwnâ hwynt fel y gwelych di yn dda.

5 Felly y gwŷr a ddaethant at Olophernes, ac a ſynegaſant wrtho ef yn ôl y geiriau hyn.

6 Yna efe a ddaeth i wared tu a 'r mordir, efe a'i lu, ac a oſododd geidwaid yn y dinaſoedd uchel, ac a gymmerth allan o honynt wŷr etholedig yn gynhorthwy *iddo.*

7 Felly hwynt-hwy, a'r holl wlâd o amgylch a'i croeſawaſant ef â choronau, â dawnſiau, ac â thympanau.

8 Er hynny efe a ddiſwynodd eu holl frŷdd hwynt, ac a dorrodd i lawr eu llwynau hwynt: canys efe a roddaſai ei frŷd ar ddinyſtrio holl dduwiau 'r tîr, fel yr addolai 'r holl genhedloedd Nabuchodonoſor yn unig, ac y galwai pob taſod a llwyth arno ef megis ar Dduw.

9 Ac efe a ddaeth ar gyfer † Eſdraelon, yn gyfagos at ‡ Ddothea, gyferbyn â'r * gyfynghir i Judea:

10 Ac efe a werſyllodd rhwng Geba, a † dinas y Scythiaid: ac efe a ſu yno fis o ddyddiau; fel y caſglai efe holl lwythau ei lu.

PEN. IV.

Hydref, 6. P. 1 *Yr Juddewon yn ofni Olophernes: 5 Ac yn caelarnhau 'r mynydaoedd: 6 Gwŷr Bethulia yn cymmeryd arnynt gadw 'r bylchau, 9 A holl Iſrael yn ymprydio, ac yn gweddio.*

PAn glybu meibion Iſrael, y rhai oedd yn preſwylio yn Judea, yr hyn oll a wnaethai Olophernes tywyſog llu Nabuchodonoſor brenin yr Aſſyriaid i'r cenhedloedd, ac fel yr anrheithiaſai efe eu holl demlau hwynt, ac y diſtrywiaſai efe hwynt,

2 Yna hwy a oſnaſant yn ddirfawr rhagddo ef, ac a drallodwyd o herwydd Jeruſalem, ac o herwydd Teml yr Arglwydd eu Duw.

3 Canys newydd-ddyfod i ſynu oeddynt hwy o'r caethiwed, ac yn ddiweddar yr ymgaſglaſai † holl bobl Judea, ac y ſancteiddiaſid y lleſtri, a'r tŷ, ar ôl yr halogedigaeth.

4 Am hynny hwy a anfonaſant i holl ardaloedd Samaria, a'r pentrefydd, ac i Fethoron, a Belmen, a Jericho, ac i Goba, ac Eſora, ac i ddyffryn Salem;

5 Ac o'r blaen a gymmeraſant bennau 'r mynyddoedd uchel, ac a furiaſant y pentrefydd oedd ynddynt, ac a oſodaſant *ynddynt* luniaeth yn ymborth erbyn rhyfel: canys yn ddiweddar y medaſid eu meuſydd hwynt.

6 Joacim hefyd yr Archoffeiriad, yr hwn ydoedd yn y dyddiau hynny, a 'ſgrifennodd at y rhai oedd yn trigo ym Methulia, a Betomeſtham, yr hon ſydd ar gyfer † Eſdraelon, gyferbyn â'r † maes amlwg, yr hwn ſydd yn gyfagos i Ddothaim,

7 Gan ddywedyd *wrthynt* am gadw bylchau 'r mynydd-dir. Canys trwyddynt hwy yr ydoedd dyfodfa i Judea: ac yr ydoedd yn hawdd

† *gorwedd gen dy fron ai.*

† *Eſdrelom.*

‡ *Dotea, Dothan,* Gen. 37. 17.

* Gr. *llif fawr.*

† *Scythopolis.*

Hydref, 7. B.

† *yr holl bobl allan o Judea.*

‡ *Eſdrelom.*

† *gwaſtadedd.*

3348. hawdd eu lluddias hwynt i ddyſod yno, o herwydd y bwlch ydoedd gyſyng i ddau ŵr † o'r mwyaſ.

† yn erbyn pawb.

8 A meibion Iſrael a wnaethant fel y gorchymmynnaſai Joacim yr Arch-offeiriad iddynt, a ‡ Henuriaid holl bobl Iſrael, y rhai oedd yn trigo yn Jeruſalem.

‡ llywyddwyr.

9 Yna holl wyr Iſrael a waeddaſant ar Dduw yn ddifrifol iawn, ac a oſtyngaſant eu heneidiau trwy ddyfalrwydd mawr;

10 Hwynt-hwy, a'i gwragedd, a'i plant, a'i haniſeiliaid, a phob dieithr a gwâs cyflog, a gweiſion pryn, a oſodaſant ſachliain am eu llwynau.

11 Fel hyn pob gŵr a gwraig, a'r plant, a thrigolion Jeruſalem, a lyrthiaſant o flaen y Deml, ac a dannaſant ludw ar eu pennau, ac a ledaſant eu ſachliain ger bron wyneb yr Arglwydd: a hwy a wiſgaſant yr allor â ſachliain,

12 A hwy a waeddaſant ar Dduw Iſrael i gŷd oll o un fryd yn ddyfal, ar na roddai efe eu plant hwy yn yſglyfaeth, a'i gwragedd hwy yn anrhaith, a dinaſoedd eu hetifeddiaethau hwynt yn ddiſtryw, a'r Cyſſegr yn halogedigaeth ac yn waradwydd, ac yn watwargerdd gan y cenhedloedd.

13 Felly Duw a wrandawodd ar eu gweddi hwynt, ac a'i gwaredodd hwynt o'i blinder. Canys y bobl a ymprydiaſant ddyddiau lawer trwy holl Judea a Jeruſalem o flaen Cyſſegr yr Arglwydd Hollalluog.

14 A Joacim yr Archoffeiriad, a'r holl Offeiriaid, y rhai oedd yn ſefyll ger bron yr Arglwydd, a'r rhai oedd yn gweini i'r Arglwydd, oedd wedi gwregyſu eu llwynau â ſachliain, ac yn offrymmu poethoffrwm gwaſtadol, ac addunedau, ac offrymmau gwirfodd y bobl, ac yr oedd lludw ar eu meitrau hwynt;

15 A hwy a waeddaſant ar yr Arglwydd â'i holl nerth, ar iddo eſ ymweled yn raſol â holl dŷ Iſrael.

PEN. V.

Hydref, 7. 8.

5 Achior yn dywedyd i Olophernes beth yw 'r Juddewon: 8 A pheth a wnaethai eu Duw erddynt: 21 Ac yn cynghori nad ymyrrid arnynt hwy: 22 A phawb a'r a'i clywſant yn anfodlon iddo.

YNa y mynegwyd i Olophernes tywyſog milwriaeth yr Aſſyriaid ddarfod i feibion Iſrael ymbarotôi i ryſel, a chau o honynt hwy fylchau 'r mynydd-dir, a murio holl goppa 'r mynyddoedd uchel, a goſod rhwyſtrau yn y meuſydd.

2 Am hynny eſe a ddigiodd yn ddirfawr, ac a alwodd am holl dywyſogion Moab, a chapreniaid Ammon, a holl lywodraethwyr y mordir:

3 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Mynegwch i mi, chwi feibion Canaan, pwy ydyw y bobl hyn ſy 'n preſwylio yn y mynydd-dir, a pheth yw y dinaſoedd y maent yn trigo ynddynt, a pha faint ſydd yn eu llu hwynt, ac ym mha beth y mae eu cadernid a'i nerth hwynt, a pha frenin ſydd arnynt, neu dywyſog ar eu llu hwynt,

4 A pha ham y rhoiſent eu brŷd na ddeuent i'm cyfarfod i, yn amgenach nâ holl drigolion y gorllewin.

[a] Pen. 6. 5. 2 11. 9.

5 Yna y dywedodd [a] Achior tywyſog holl feibion Ammon, Gwrandawed ſy arglwydd air o enau dy wâs, a myfi a fynegaf i ti y gwirionedd am y bobl hyn ſydd yn preſwylio yn y mynydd-dir, yn gyfagos i'r lle yr wyt ti yn cyfanneddu: ac ni ddaw celwydd allan o enau dy wâs. 3348.

6 Y bobl hyn ſy o hiliogaeth y Caldeaid,

7 [b] Ac a fuant gynt yn trigo ym Meſopotamia, o herwydd na fynnent ganlyn duwiau eu tadau, y rhai oedd yngwlâd Caldea. [b] Gen. 11. 31.

8 A hwy a aethant allan o ffordd eu rhieni, ac a addolaſant Dduw y neſoedd, y Duw yr hwn a adwaenent. Felly hwythau a'i bwriaſant hwy o wŷdd eu duwiau; a hwythau a ffoiſant i Feſopotamia, ac a wladychaſant yno ddyddiau lawer.

9 Yna [c] eu Duw hwynt a orchymynnodd iddynt ymado o'r lle yr oeddynt yn aros ynddo, a myned i wlâd Canaan; Ac yno y trigaſant, ac y cynnyddaſant o aur, ac arian, ac o anifeiliaid lawer jawn. [c] Gen. 12. 1.

10 Pan orchuddiaſai newyn holl wlâd Canaan, yna hwy a aethant i wared i'r Aipht, ac a arhoſaſant yno, hyd oni ddychwelaſant; a hwy a wnaeth yno yn dyrfa fawr, fel nad oedd rifedi ar eu hiliogaeth hwynt.

11 Am hynny brenin yr Aipht a gyfododd yn eu herbyn hwynt, ac a wnaeth yn ddichellgar â hwynt, ac a'i daroſtyngodd hwynt trwy lafur, a [d] phriddfeini, ac a'i gwnaeth hwynt yn gaethweiſion. [d] Eccſod. 1. 8.

12 Yna hwy a lefaſant ar eu Duw; ac efe a darawodd holl wlâd yr Aipht â phlaau, y rhai ni ellid eu hiachâu. Felly [e] yr Aiphtiaid a'i bwriaſant hwy allan o'i golwg. [e] Eccſod. 20. 31, 33.

13 A [f] Duw a ſychodd y môr côch o'i blaen hwynt, [f] Eccſod. 14. 21.

14 Ac [g] a'i dug hwy i † ſynydd Sina, a Chades-Barne, ac a ſwrioddd ymmaith yr holl rai oedd yn trigo yn yr anialwch. [g] Eccſod. 19. 1.

15 A hwy a breſwyliaſant wlâd yr Amoriaid, ac a ddiſtrywiaſant trwy eu cryfder y rhai oll o Eſebon; a chan fyned dros yr Jorddonen hwy a etifeddaſant yr holl fynydd-dir. † ffordd anialwch Sina.

16 [h] A hwy a yrraſant ymmaith o'i blaen hwynt y Canaaneaid, a'r Pherezziaid, a'r Jebuſiaid, a'r Sychemiaid, a'r holl Ergeiniaid, ac a breſwyliaſant yno ddyddiau lawer. [h] Joſua. 12. 8.

17 A thra ſuant hwy heb bechu ger bron eu Duw, hwy a lwyddaſant; o herwydd y Duw, yr hwn ſydd yn casâu anwiredd, oedd gyd â hwynt.

18 Ond [i] pan giliaſant hwy o'r ffordd a oſodaſai efe iddynt, hwy a ddiſtrywiwyd trwy ryfeloedd lawer jawn dros ben, ac [k] a gaethgludwyd i wlâd nid oedd eiddynt hwy; a Themi eu Duw hwynt a ſwriwyd i lawr, a'i dinaſoedd hwynt a ennillwyd gan y gelynion. [i] Barn. 2. 11. a 3. 8. [k] 2 Bren. 25. 1, 11.

19 Ac [l] yn awr y dychwelaſant at eu Duw, ac y daethant i fynu o'r waſgarfa lle y gwaſgaraſid hwynt, ac y meddiannaſant Jeruſalem, lle y mae eu cyſſegr hwynt, ac y trigaſant yn y mynydd-dir; canys anghyfannedd fu. [l] Ezra 1. 1, 3.

20 Yn awr gan hynny, *ſy* llywydd *a'm* harglwydd, od oes amryfuſedd yn y bobl hyn, ac o phechaſant yn erbyn eu Duw, yſtyriwn mai hyn ſydd yn rhwyſtr iddynt; ac awn i fynu, a goreſgynnwn hwynt.

21 Eithr onid oes anwiredd yn eu cenedl hwynt; cled fy arglwydd heibio, rhag i'w Harglwydd eu hamddiffyn hwynt, ac i'w Duw fod droſtynt, ac i ninnau fod yn wradwydd yng ngolwg yr holl fyd.

22 A

3348. 22 A phan orphennodd Achior y geiriau hyn, yr holl bobl oedd yn ſefyll o amgylch y babell a furmuraſant : a phendefigion Olophernes, a'r rhai oll oedd yn preſwylio 'r mordir, a Moab, a ddywedaſant am ei ladd ef.

23 Canys, *eb hwynt*, nid ofnwn ni rhag wynebau meibion Iſrael: o herwydd, wele, pobl ydynt hwy heb na nerth na chadernid yn erbyn llu mawr.

24 Am hynny awn i fynu, a hwy a fyddant yn ſwyd i'th lu di, O arglwydd Olophernes.

PEN. VI.

Hydref, 7. P. 1 *Olophernes yn diyſtyru Duw, 7 Ac yn bygwth Achior, ac yn ei yrru ymmaith :* 14 *Y Bethuliaid yn ei ddderbyn ef, ac yn gwrando arno :* 18 *Yn gwedaio, ac yn cyſſuro Achior.*

A Phan ddiſtawodd twrf y gwŷr oedd o amgylch yr eiſteddfod, yna Olophernes tywyſog llu yr Aſſyriaid a ddywedodd wrth Achior a'r Moabiaid oll, ger bron yr holl bobl ddieithr,

2 A phwy wyt ti, Achior, a chyflogedigion Ephraim, ſel y prophwydaiſt yn ein myſg ni fel heddyw, ac y dywedaiſt, ar na ryfelom ni â phobl Iſrael, am yr amddiffyn eu Duw hwynt ? a phwy ſydd Dduw onid Nabuchodonoſor ?

3 Efe a enfyn ei nerth, ac a'i difetha hwynt oddi ar wyneb y ddaear ; ac ni ware-la eu Duw hwynt : eithr nyni ei weiſion ef a'i diſtrywiwn hwynt fel un gŵr ; canys ni allant hwy ſefyll dan nerth ein meirch ni.

4 Nyni a'i ſathrwn hwy â hwynt ; a'i mynyddoedd hwynt a ſeddwir â'i gwaed, a'i meuſydd a lenwir â'i celaneddau hwy, ôl eu traed ni allant ſefyll o'n blaen : eithr llwyr-ddifethir hwynt, medd y brenin Nabuchodonoſor, arglwydd yr holl ddaear ; canys efe a ddywedodd, Ni bydd un o'm geiriau i yn ofer.

5 A thitheu Achior, cyflogwas Ammon, yr hwn a leferaiſt y geiriau hyn yn nydd dy anwiredd, ni chei weled mwyach fy wyneb i o heddyw allan, hyd oni ddialwyf ar y genedl hon a ddaeth o'r Aipht.

† *cleddyf.* 6 Yna † haiarn fy llu i, a lliaws fy ngweiſion, a â trwy dy yſtlyſau di, a thi a ſyrthi ym mhlith eu lladdedigion hwynt, pan ddychwelwyf.

‡ *oddinaſoedd y mynediadau i fynu.* 7 A'm gweiſion i a'th ddygant di i'r mynydd-dir, a hwy a'th oſodant di yn un ‡ o'r dinaſoedd uchel.

8 Ac ni ddifethir di, nes dy ddifetha gyd â hwynt.

9 Ac od wyt ti yn gadael ar dy gâlon na ddelir hwynt, na ſyrthied dy wynebpryd : myfi a'i lleſerais, ac ni bydd un o'm geiriau yn ofer.

10 Yna Olophernes a orchymynnodd i'w weiſion, y rhai oedd yn ſefyll yn ei babell ef, ddala Achior, a'i ddwyn ef i Fethulia, a'i roddi ef yn nwylo meibion Iſrael.

11 Felly ei weiſion ef a'i daliaſant, ac a'i dygaſant ef allan o'r gwerſyll i'r gwaſtadedd, ac a aethant o ganol y gwaſtadedd i'r mynydd-dir, ac a ddaethant at y ffynhonnau ſydd dan Fethulia.

12 A phan welodd gwŷr y ddinas hwynt, hwy a godaſant eu harfau, ac a aethant allan o'r ddinas, i ben y bryn ; a phob gŵr a'r a oedd yn ergydio mewn rafflfon a'i lludd-dodd hwynt rhag dyfod i fynu, ac a daflaſant gerrig i'w herbyn hwynt.

13 Yna hwy a aethant dan y bryn, ac a rwymaſant Achior, ac a'i taflaſant i lawr, ac a'i gadawſant ef wrth droed y bryn, ac a aethant at eu harglwydd. 3348.

14 Yna meibion Iſrael a ddaethant i wared o'i dinas, ac a ddaethant atto ef, ac a'i gollyngaſant yn rhydd, ac a'i dygaſant i Fethulia, ac a'i goſodaſant ger bron llywodraethwyr eu dinas,

15 Y rhai oedd yn y dyddiau hynny, Ozias mâb Micha, o lwyth Simeon, a Chabris mâb Gothoniel, a Charmis mâb Melchiel.

16 A hwy a alwaſant ynghŷd holl henuriaid y ddinas ; a'i holl wŷr jeuainge hwy a'i gwragedd a redaſant ynghŷd i'r gymmanfa ; a hwy a oſodaſant Achior ynghanol eu pobl. Yna Ozias a ofynnodd iddo ef yr hyn a ddigwyddaſai.

17 Ac efe a attebodd, ac a fynegodd iddynt eiriau cyngor Olophernes, a'r holl eiriau a leferaſai efe ym myſg tywyſogion Aſſur, a'r pethau oll a ddywedaſai Olophernes yn rhyfygus yn erbyn tŷ Iſrael.

18 Yna y bobl a ſyrthiaſant i lawr, ac a addolaſant Dduw, ac a waeddaſant ar Dduw, gan ddywedyd,

19 O Arglwydd Dduw y nefoedd, edrych ar ou balchder hwy, a thrugarha wrth waeledd ein cenedl ni, ac edrych ar wyneb y rhai a ſancteiddiwyd i ti y dydd hwn.

20 Yna hwy a gyſſuraſant Achior, ac a'i canmolaſant ef yn ddirfawr.

21 Ac Ozias a'i cymmerth ef o'r gynnulleidfa i'w dŷ, ac a wnaeth wlêdd i'r Henuriaid : a hwy a alwaſant ar Dduw Iſrael yn gynhorthwy *idaynt* ar hŷd y nôs honno.

PEN. VII.

Hydref, 8. B. 1 *Olophernes yn gwarchae ar Fethulia 7 ac yn attal y dwfr oddi wrthynt,* 22 *Hwythau yn lleſgâu, ac yn murmur yn erbyn eu llywodraethwyr ;* 30 *A hwythau yn addaw ymrôi ym mhen y pùm niwrnod.*

A Thrannoeth Olophernes a orchymynnodd i'w holl lu, ac i'w holl bobl, y rhai a ddaethent yn gynhorthwy iddo ef, ſymmud eu gwerſyllau yn erbyn Bethulia, ac o'r blaen oreſgyn † bylchau 'r mynyddoedd, a gwneuthur rhyfel yn erbyn meibion Iſrael. † *ddringfaau.*

2 Yna eu gwŷr cryfion hwynt a ſymmudaſant eu gwerſyllau y dwthwn hwnnw. A llu y rhyfelwyr oedd gan mil a deng mîl a thrugain o wŷr traed, a deuddeng mîl o wŷr meirch, heb law pobl gymmyſg, a gwŷr eraill, y rhai oedd ar eu traed yn eu plith hwynt, yn dyrfa fawr jawn.

3 A hwy a werſyllaſant yn y dyffryn, yn gyfagos i Fethulia, wrth y ffynnon : ac a gyrhaeddaſant ar lêd ‡ o Ddothaim hyd Felmaim, ac ar hŷd o Fethulia i † Gyamon, yr hon ſydd ar gyfer Eſdraelom. ‡ *dros.* † *faes y ffa, yr own.*

4 A phan welodd meibion Iſrael eu lliaws hwynt, hwy a gyffroiſant yn aruthr, a phob un a ddywedodd wrth ei gilydd, Yn awr y rhai hyn a oreſgynnaſant wyneb yr holl ddaear : canys ni ddichon y mynyddoedd uchel, na'r dyffrynnoedd, na'r brynniau gynnal eu pwys hwynt.

5 Yna pob un a gymmerth ei arfau rhyfel, ac a gynneuaſant dân ar eu tyrau, ac a arhoſaſant yn gwilied ar hŷd y nôs honno. † *pydewau*

6 Ac

3348. 6 Ac ar yr ail dydd, Olophernes a ddug allan ei holl wŷr meirch yngolwg meibion Iſrael, y rhai oedd ym Methulia.

7 Ac eſe a ddaliodd ſulw ar y ffordd yr elid i fynu i'w dinas hwynt, ac ete a ddaeth ar eu ffynhonnau dytroedd hwy, ac a'i goreſgynnodd hwynt, ac a oſododd tyddinoedd o ryfelwyr arnynt hwy, ac a ſymmudodd ei werſyll tu ag at ei bobl.

8 Yna holl dywyſogion meibion Eſau, a holl bennaethiaid pobl Moab, a holl gapteniaid y mordir a ddaethant atto eſ, ac a ddywedaſant,

9 Gwrandawed ein harglwydd air yn awr, rhag dyfod afrwydd-deb yn dy lu di.

10 Canys y bobl hyn meibion Iſrael, nid ydynt yn ymddiried yn eu gwaywffyn, eithr yn uchder y mynyddoedd, lle y maent hwy yn preſwylio, oblegid anhawdd yw myned i fynu i bennau eu mynyddoedd hwy.

11 Yn awr gan hynny, ſy Arglwydd, nac ymladd â hwynt mewn rhyfel byddinog, ac ni dderfydd am un gŵr o'th bobl di.

12 Aros yn dy werſyllau, gan gadw pob gŵr o'th lu, a goreſgynned dy weiſion di y ffynnon ddwfr ſydd yn dyfod allan o odre 'r mynydd:

13 Canys oddi yno y mae holl drigolion Bethulia yn cael eu dwfr: felly ſyched a'i lladd hwynt, a hwy a roddant i fynu eu dinas; a ninnau a'n pobl a awn i fynu i bennau 'r mynyddoedd neſaf, a ca werſyllwn yn eu herbyn hwynt, trwy wilied nad elo un gŵr allan o'r ddinas.

14 Felly hwynt-hwy a'i gwragedd a'i meibion a drengant o newyn; a chyn dyfod y cleddyf yn eu herbyn hwynt, hwy a ddymchwelir yn yr heolydd lle y maent yn trigo.

15 Fel hyn y teli di iddynt hwy daledigaeth ddrygionus, o herwydd iddynt hwy wrthryſela, ac nad ufuddhaſant i'th wyneb di yn heddychol.

16 A'i geiriau hwynt a fu fodlon gan Olophernes, a chan ei holl weiſion: ac eſe a orchymynnodd wneuthur megis y llefaraſent hwy.

17 Felly gwerſyllau meibion Ammon a ymadawſant, a chyd â hwynt bŵm mil o'r Aſſyriaid; a hwy a werſyllaſant yn y dyffryn, ac a goreſgynnaſant y dyfroedd, a ffynhonnau dwfr meibion Iſrael.

18 A meibion Eſau a aethant i fynu gyd â meibion Ammon, ac a werſyllaſant yn y mynydd-dir ar gyfer Dothaim. A hwy a anfonaſant rai o honynt tu a 'r dehau, a thu a 'r dwyrain, gyferbyn ag Ecrebel, yr hon ſydd yn gyfagos i Guſi, yr hon ſydd ar afon Mochmur; a'r rhan arall o lu yr Aſſyriaid a werſyllaſant yn y maes, ac a orchuddiaſant holl wyneb y wlâd; a'i pebyll hwynt, a'i mud, a werſyllaſant yn lliaws mawr jawn.

19 A meibion Iſrael a waeddaſant ar yr Arglwydd eu Duw, canys hwy a ddigalonaſent: o herwydd bod eu holl elynion o amgylch, ſel na allent ffoi o'i plith hwynt.

20 A holl gynnulleidfa 'r Aſſyriaid, a'r gwŷr traed, a'r cerbydau, a'i gwŷr meirch, a drigaſant o'i hamgylch hwynt, bedwar diwrnod ar ddeg ar hugain, ſel y pallodd eu holl leſtri dyfroedd gan holl drigolion Bethulia.

21 A'r † ffynhonnellau a ddïyſbyddwyd, ac nid oedd ganddynt ddigon o ddwfr i'w yfed dros un diwrnod: canys dan feſur y rhoddent iddynt *ddwfr* i'w yfed.

† *ydewau*

22 Am hynny eu plant hwy a leſmeiriaſant, a'i gwragedd a'i gwŷr jeuainge a ballaſant gan ſyched, ac a ſyrthiaſant yn heolydd y ddinas, ac ynghynniweirfeydd y pyrth: ac nid oedd nerth ynddynt mwyach.

23 Yna yr holl bobl a ymgaſglaſant at Ozias, ac at dywyſogion y ddinas, yn wŷr jeuainge, ac yn wragedd, ac yn blant, ac a waeddaſant â llef uchel, ac a ddywedaſant ger bron yr holl Henuriaid,

24 [a] Duw a farno rhyngom ni a chwi: canys chwi a wnaethoch gam mawr â ni, am na lefaraſoch yn heddychlon wrth feibion Aſſyria. [a] Eccſod. 5. 21.

25 Canys yn awr nid oes gennym ni gynnorthwywr: eithr Duw a'n gwerthodd ni i'w dwylo hwynt, fel y'n cwympem ni i lawr o'i blaen hwynt trwy ſyched, a thrwy ddinyſtr mawr.

26 Yn awr gan hynny gelwch hwynt attoch, a rhoddwch yr holl ddinas yn anrhaith i bobl Olophernes, ac i'w holl lu ef.

27 Canys gwell i ni ſod yn anrhaith iddynt hwy nâ marw o ſyched: o blegid ni a fyddwn yn weiſion, ſel y byddo byw ein heinioes, ac na welom farwolaeth ein plant o flaen ein llygaid, na'n gwragedd a'n meibion yn meirw.

28 Yr ydym yn galw yn dyſt yn eich erbyn chwi y nef a'r ddaear, a'n Duw ni, ac Arglwydd ein tadau, yr hwn ſydd yn dïal arnom ni yn ôl ein pechodau, a phechodau ein tadau, † fel na wnelo ete fel hyn y dydd heddyw. † *rhag iddo ef,*

29 Yna yr oedd wylofain mawr ynghanol y gynnulleidfa gan bawb yn gyttun: felly hwy a waeddaſant ar yr Arglwydd Dduw â llef uchel. ſef, Olophernes, *wneuthur.* &c.

30 Yna y dywedodd Ozias wrthynt hwy, Cymmerwch gyſlŵr, frodyr: diſgwiliwn etto bŵm niwrnod, yn y rhai y dichon yr Arglwydd ein Duw ni ddychwelyd ei drugaredd arnom: canys o'r diwedd ni wrthyd eſe mo honom ni.

31 Ac od â 'r dyddiau hyn heibio, heb ddyfod cynhorthwy i ni, mi a wnâf yn ôl eich gair chwi.

32 Felly eſe a waſgarodd y bobl i'w gwerſyllau, a hwy a aethant ymmaith i'r muroedd, ac i dyrau eu dinas, ac a anfonaſant eu gwragedd a'i plant i'w tai: a hwy a fuant mewn goſtyngiad mawr yn y ddinas.

PEN. VIII.

1 *Cyflwr ac ymarweddiad Judeth y wraig weddw.* 12 *Y mae hi yn beio ar y llywoddraethwyr am addaw ymrôi:* 17 *Ac yn eu cynghori hwynt i roi eu goglud ar Dduw.* 28 *Hwythau yn eſgusodi eu haddewid:* 32 *A hithau yn addo gwneuthur rhyw beth droſtynt hwy.* Hydref, 8. P.

AC yn y dyddiau hynny Judeth a glybu *hyn*; A hi ydoedd ferch Merari, fâb Ocs, fâb Joſeph, fâb Oziel, fâb Elcia, fâb Ananias, fâb Gedeon, fâb Raphaim, fâb Acitho, fâb Eliu, fâb Eliab, fâb Nathanael, fâb ‡ Samael, fâb Salaſadai, fâb Iſrael. ‡ *Samaiel.*

2 A Manaſſes oedd ei gŵr hi, o'r un llwyth a gwaedoliaeth â hi: ac efe a fuaſai farw yn nyddiau 'r cynhauaf haidd.

3 Canys yr oedd efe yn ddyſal yn gwilied y rhai oedd yn rhwymo yſgubau yn y maes, a'r gwrês a ddaeth ar ei ben ef, ſel y ſyrthiodd efe ar ei wely, ac efe a ſu farw yn ninas Bethulia, a hwy a'i claddaſant ef gyd â'i dadau, yn y maes ſydd rhwyng Dothaim a Balamon.

3348. 4 A Judeth oedd yn ei thŷ ei hun yn weddw, dair blynedd a phedwar mis.

5 A hi a wnaeth iddi babell yn y fan uchaf o'i thŷ, ac a osodod sachlen am ei llwynau, a dillad ei gweddwdod oedd am dani hi.

6 A hi a ymprydiodd holl ddyddiau ei gweddwdod; oddi eithr y dydd cyn y Sabbothau, a'r Sabbothau, a'r dydd cyn y newyddloerau, a'r newyddloerau, a'r gwyliau, ac uchelddyddiau tŷ Israel.

7 Ac yr oedd hi yn deg ei gwedd, ac yn lân jawn yr olwg: a Manasses ei gŵr hi a adawsai iddi aur, ac arian, a gweision, a morwynion, ac anifeiliaid, a meusydd, ‡ lle yr oedd hi yn aros.

‡ *a hi a'i cadwodd hwynt.*

8 Ac nid oedd neb a'r a allai ddwyn drygair yn ei herbyn hi: canys yr ydoedd hi yn ofni Duw yn fawr.

9 Pan glybu hi eiriau drygionus y bobl yn erbyn y tywysog, am eu bod hwy yn lleſgâu gan brinder dyfroedd: canys Judeth a glywsai 'r holl [a] eiriau a lefarasai Ozias wrthynt hwy, sel y tyngasai efe wrthynt hwy y rhoddid y ddinas ym mhen y pùm niwrnod i'r Asſyriaid:

[a] Pen. 7. 30, 31.

10 Yna hi a anfonodd ei llawforwyn, yr hon oedd yn llywodraethu ei holl olud hi, i alw am Ozias, a Chabris, a Charmis, Henuriald ei dinas.

11 A hwy a ddaethant atti hi: a hithau a ddywedodd wrthynt, Gwrandewch yn awr arnafi, tywysogion y rhai ſydd yn preſwylio Bethulia: canys nid jawn eich geiriau chwi y rhai a lefarasoch ger bron y bobl heddyw, o ran y llw hwn a osodasoch, ac a draethasoch rhwng Duw a † ninnau, pan ddywedasoch y rhoddech y ddinas i'n gelynion, oni ddychwelai 'r Arglwydd i'n cynnorthwyo ni o fewn y *dyddiau* hyn.

† *chwithau.*

12 Ac yn awr pwy ydych chwi, y rhai a demtiasoch Dduw y dydd heddyw, ac a'ch gosodasoch eich hunain yn lle Duw, ym myſg meibion dynion?

13 Ac yn awr ‡ yr ydych chwi yn ceiſio 'r Arglwydd Hollalluog; ond ni chewch wybod dim byth.

‡ *profwch yr Arglwydd.*

14 Canys ni fedrwch gael allan ddyfnder calon dŷn, na dyall y perthau y byddo efe yn eu meddwl: pa fodd wrth hynny y chwiliwch chwi allan Dduw, yr hwn a wnaeth yr holl bethau hyn? ac y gwybyddwch ei feddwl ef? ac y medrwch ddyall ei amcanion ef? Nid felly, frodyr; na ddigllonwch yr Arglwydd ein Duw ni.

15 Canys oni fynn efe ein cynnorthwyo ni o fewn pùm niwrnod, y mae ganddo ef allu i'n hamddiffyn ni pan fynno, a phob dydd, neu i'n dinyſtrio ni o flaen ein gelynion.

16 Am hynny na rwymwch gynghorion yr Arglwydd ein Duw ni: [b] canys nid fel dŷn y mae Duw, fel y galler ei fygwth ef; ac nid fel mâb dŷn, † fel y galler ei farnu ef.

[b] Num. 23. 19. † *fel yr anwadalai.*

17 Gan hynny diſgwiliwn jechydwriaeth oddi wrtho ef, galwn arno ef i'n cynnorthwyo ni; ac efe a wrendy ar ein llef ni, o's gwêl efe yn dda.

18 Canys ni chyfododd yn ein hoefoedd ni, ac nid oes y dydd heddyw, na llwyth, na theulu, na ‡ phobl, na dinas o honom ni, a'r ſy 'n addoli duwiau a wneir a dwylo, megis y bu yn y dyddiau gynt.

‡ Neu, *thref.* [c] Barn. 2. 11. a 4. 1. a 6. 1.

19 Herwydd p'am y rhoddwyd ein tadau ni i'r cleddyf ac yn anrhaith, sel y ſyrthiaſant trwy gwymp mawr o flaen ein gelynion.

20 Ond nid adwaenom ni Dduw arall; am hynny yr ydym ni yn gobeithio na ddirmyga efe mo honom ni, na *neb* o'n hiliogaeth. 3348.

21 Canys o's delir nyni felly, Judea a anghyfanneddir, a'n Cyſſegr ni a anrheithir, ac efe a gais ei halogedigaeth hi o'n genau ni.

22 ‡ A lladdfa ein brodyr ni, a chaethiwed y wlâd, a diffeithwch ein hetifeddiaeth, a ddychwel efe ar ein pennau ni ym myſg y cenhedloedd, pa le bynnag y gwaſanaethom ni; ac ni a fyddwn yn gasbeth, ac yn waradwydd yngolwg y rhai a'n meddiannant.

‡ Neu, *Ac ofn.*

23 Canys ni arweinir ein caethiwed ni mewn hawddgarwch; eithr trwy warth y geſyd yr Arglwydd ein Duw ni hi.

24 Yn awr gan hynny, O frodyr, dangoſwn *eſampl* i'n brodyr, o herwydd arnom ni y mae eu calon hwynt, a'r Cyſſegr, a'r tŷ, a'r allor ſy a'i phwys arnom ni.

25 Heb law hyn oll, diolchwn i'r Arglwydd ein Duw, yr hwn ſydd yn ein profi ni, megis *y profodd efe* ein tadau ni.

26 Cofiwch yr hyn a wnaeth efe ag [d] Abraham, a pha fodd y profodd efe Iſaac, a'r hyn a wnaed i [e] Jacob ym Meſopotamia Syria, pan ydoedd efe yn bugeilio defaid Laban brawd ei fam.

[d] Gen. 22. 1. [e] Gen. 28. 7.

27 Canys ni phrofodd efe ni yn y tân, fel hwynt-hwy er prawf ar eu calonnau hwynt, ac ni ddialodd arnom ni; eithr yr Arglwydd ſydd yn ceryddu y rhai ſydd yn nesâu atto ef er mwyn eu rhybuddio.

28 Yna Ozias a ddywedodd wrthi hi, A chalon dda y lleferaiſt yr hyn oll a ddywedaiſt: ac nid oes a ddichon wrthwynebu dy eiriau di.

29 O herwydd nid heddyw yr eglurwyd dy ddoethineb di; eithr er dechreuad dy ddyddiau di y gwybu 'r holl bobl dy ddoethineb di, canys da yw amcan dy galon di.

30 Ond y bobl oedd yn fawr jawn eu ſyched, ac a'n cymhellaſant ni i wneuthur iddynt fel y lleferaſom, ac i ddwyn arnom lw, yr hwn ni throſeddwn.

31 Ym hynny gweddïa di yn awr troſom ni, o achos mai gwraig greiyddol ydwyt ti; a'r Arglwydd a enfyn law i lenwi ein ffynhonellau ni, fel na leſgaom mwyach.

32 Yna y dywedodd Judeth wrthynt hwy, Gwrandewch arnafi, a mi a wnâf beth y byddo sôn am dano trwy 'r holl oeſoedd gan feibion ein cenedl ni.

33 Seſwch chwi yn y porth y nôs hon, a myfi a âf allan, mi a'm llawforwyn: ac o fewn y dyddiau, yn y rhai y dywedaſoch y rhoddech chwi y ddinas i'n gelynion ni, yr Arglwydd a ymwêl ag Israel trwy fy llaw i.

34 Ond na cheiſiwch chwi mo'r ymofyn am fy ngweithred i: canys ni fynegaf fi i chwi, nes gorphen yr hyn yr ydwyf yn ei wneuthur.

35 Yna Ozias a'r tywyſogion a ddywedaſant wrthi hi, Dôs mewn heddwch: a'r Arglwydd Dduw a fyddo o'th flaen di, er dialedd ar ein gelynion.

36 Felly hwy a ddychwelaſant o'r babell, ac a aethant ymmaith ar eu byddinoedd.

PEN. IX.

1 *Judeth yn ymoſtwng, a ac yn gweddïo ar Dduw, ar iddo lwyddo ei hamcan hi yn erbyn gelynion ei Gyſſegr.*

Hydref, 9. B.

YNa Judeth a ſyrthiodd ar ei hwyneb, ac a oſododd ludw ar ei phen, ac a ddïoſgodd y ſachlïain, â'r hwn yr oedd hi wedi ymwiſgo; ac ynghŷlch yr amſer yr offrymmwyd yr arogldarth yn Jeruſalem, o fewn tŷ 'r Arglwydd, y prydnawn-gwaith hwnnw,

hwnnw, yna Judeth a waeddodd â llef uchel, ac a ddywedodd,

2 O Arglwydd Dduw ſy nhâd [a] Simeon, i'r hwn y rhoddaiſt gleddyf i ddïal ar y dïeithriaid, y rhai a agoraſant grôth y forwyn trwy halogedigaeth, ac a noethaſant y morddwyd trwy wradwydd, ac a halogaſant forwyndod trwy warth, (canys tydi a archeſit na wneid felly, ac etto hwy a wnaethant felly:)

3 O herwydd pa ham y rhoddaiſt ti eu tywyſogion hwynt i'r lladdfa, a hwy wedi eu twyllo a olchaſant eu gwely trwy waed; a rhitheu a darewaiſt y gweiſion gyd â'r pennaethiaid, a'r pennaethiaid ar eu gorſeddfeydd;

4 Ac a roddaiſt eu gwragedd hwynt yn yſglyfaeth, a'i merched mewn caethiwed, a'i holl anrhaith hwynt yn gyfran i feibion cu gennyt; y rhai oedd yn greſynu o'th reſyndod di, ac yn ffiaidd ganddynt halogedigaeth eu gwaed, ac a alwaſant arnat ti yn gynnorthwywr: O Dduw, O ſy Nuw, gwrando arnaf fi *yr hon ſydd* weddw.

5 Canys ti a wnaethoſt, nid yn unig y pethau hynny, eithr hefyd y pethau a ddigwyddodd o'r blaen, a'r rhai a ſyddant rhag llaw, a thi a feddyliaiſt am y pethau preſennol, a'r pethau a ddeuant rhag llaw.

6 A'r pethau yr wyt ti yn eu hamcanu ſydd breſennol, ac yn dywedyd, Wele ni ymma: o herwydd dy holl ffyrdd di ſy barod, a'th farnedigaethau yn *dy* ragwybodaeth.

7 Wele yr Aſſyriaid wedi amlhau trwy eu nerth, ymddyrchaſaſant yn eu meirch a'i marchogion, ymgoneddaſant ynghadernid y gwŷr traed, ymddiriedaſant i'r darian, ac i'r bwa, ac i'r daflffon, ac nid ydynt yn gwybod mai tydi, O Arglwydd, ſydd yn torri 'r rhyfeloedd: yr Arglwydd yw dy Enw.

8 Rhwyga di eu cadernid hwynt â'th nerth, a dryllia eu cryſder hwynt â'th ddigllonedd: canys y maent hwy wedi bwriadu halogi dy Gyſſegr, a difwyno 'r Tabernacl lle y mae dy Enw gogoneddus yn gorphwys, a bwrw i lawr ag arfau gyrn dy allor di.

9 Edrych ar eu balchder hwynt; anfon dy ddigoſaint ar eu pennau hwynt. Dôd yn ſy llaw i, yr hon ydwyf weddw, y nerth a feddyliais i.

10 [b] Taro di trwy ddichell ſy ngwefuſau, y gwâs gyd â'r tywyſog, a'r tywyſog gyd â'i was. Torr di eu huchder hwynt trwy law benyw.

11 [c] Canys nid yw dy nerth di mewn lliaws, na'th allu yn y rhai cedyrn. Eithr tydi wyt Arglwydd y rhai goſtyngheidig, a chynnorthwywr y rhai bychain, amddiffynnwr y gweiniaid, ymgeleddwr y rhai gwrthodedig, achubwr y rhai anobeithiol.

12 ‡ Yn ddïammau *ti yw* Duw ſy nhâd i, a Duw etifeddiaeth Iſrael, Llywiawdur neſoedd a daear, Creawdur y dyfroedd, Brenin pob creadur, gwrando ſy ngweddi,

13 A chaniatâ i'm hymadrodd, a'm dichell i, ſod yn archoll, ac yn anaf yn eu herbyn hwy, y rhai ſydd yn amcanu pethau 'ſgeler yn erbyn dy dyſtiolaeth di, a'th dŷ ſanctaidd, a choppa Sïon, a thŷ meddiant dy feibion.

14 A gwnâ i bob cenedl a llwyth gydnabod mai tydi yw Duw pob gallu a chadernid, ac nad oes neb arall yn amddiffynnwr i genedl Iſrael, ond tydi.

[a] Gen. 34. 2, 25.

[b] Barn. 4. 21. a 5. 26.

[c] Barn. 7. 2. 2 Cron. 14. 11. a 16. 8. a 20. 6.

‡ *Arglwg, attolwg, Dduw, &c.*

PEN. X.

3 Judeth yn ymdrwſio. 10 Y hi a'i morwyn yn myned allan i'r gwerſyll. 17 Y gwiliwyr yn ei dal hi, ac yn ei dwyn at Olophernes.

A Phan ddarfu iddi weiddi ar Dduw Iſrael, a gorphen yr holl eiriau hyn,

2 Hi a gyfododd o'r ſan y ſyrthiaſai, ac a alwodd ei llawforwyn, ac a aeth i wared i'r tŷ, yn yr hwn yr oedd hi yn aros dros ddyddiau y Sabbothau, a thros ei gwyliau;

3 A hi a ſwriodd ymmaith y ſach-lïain â'r hwn yr ydoedd hi wedi ymwiſgo, ac a ddïoſgodd ddillad ei gweddwdod, ac a olchodd ei holl gorph drofto â dwfr; ac a ymenneiniodd ag ennaint gwerthfawr, ac a oſodod wallt ei phen mewn treſn, ac a roddodd feitr arno, ac a wiſgodd ‡ ei dillad parchedig, y rhai y byddai hi arferol o'i gwiſgo ym myw ei gŵr Manaſſes.

4 A hi a gymmerodd ſandalau am ei thraed, ac a wiſgodd freichledau, a chadwyni, a modrwyau, a chluſtdlyſau, a'i holl ‡ deganau, ac a ymbingciodd yn wŷch jawn, i hudo llygaid pa wŷr bynnag a'i gwelent hi.

5 Yna hi a roddodd i'w llawforwyn goſtrelaid o wîn, ac yſtenaid o olew, ac a lanwodd gŵd o † beillied, ac o ffigys, ac o fara ‡ peillied: a hi a ‖ ddyblygodd ei holl leſtri hyn ynghŷd, ac a'i goſodod arni.

6 A hwy a aethant ynghŷd i borth dinas Bethulia, ac a gawſant Ozias, a Henuriaid y ddinas, Cabris, a Charmis yn ſefyll wrtho.

7 A phan welſant hwy hi, a bod ei hwynebpryd hi wedi ei newid, a'i dillad wedi eu newid, hwynt-hwy a ryfeddaſant yn ddirfawr o herwydd ei glendid hi, ac a ddywedaſant wrthi,

8 Duw, Duw ein tadau a roddo i ti râs, ac a gwplao dy amcanion, i ogoniant meibion Iſrael, a dyrchafiad Jeruſalem. Yna hwy a addolaſant Dduw.

9 A hi a ddywedodd wrthynt, Gorchymynnwch agoryd i mi borth y ddinas, fel yr elwyf allan i gyflawnu 'r ‡ geiriau a lefaraſoch chwi wrthyf fi. Felly hwy a orchymynnaſant i'r llangciau agori iddi, megis ag y dywedaſai hi: a hwythau a wnaethant felly.

10 Yna yr aeth Judeth allan, hi a'i llawforwyn gyd â hi. A gwŷr y ddinas a edrychaſant ar ei hôl, nes iddi ddiſgyn o'r mynydd, a myned trwy 'r dyffryn; ac ni allent wedi hynny ei gweled hi.

11 A hwy a aethant ar hŷd y dyffryn yn uniawn. A gwiliadwriaeth gyntaf yr Aſſyriaid a gyfarfu â hi,

12 Ac a'i daliaſant hi, ac a ofynnaſant iddi, O ba bobl yr wyt ti? ac o ba le yr wyt ti yn dyfod? ac i ba le yr wyt ti yn myned? A hi a ddywedodd, Merch ydwyf o'r Hebreaid, a ffoi yr ydwyf oddi wrthynt hwy: canys hwy a roddir yn yſglyfaeth i chwi.

13 Ac yr ydwyf fi yn dyfod ger bron Olophernes pentywyſog eich llu chwi, fel y mynegwyf eiriau gwîr, ac y dangoſwyf ger ei fron ef y ffordd yr â efe, ac y goreſgyn yr holl ſynydd-dir, ac ni ddertydd am gorph, nac einioes un o'i wŷr ef.

14 Pan glybu y gwŷr ei geiriau hi, hwy a ddaliaſant ſulw ar ei hwynebpryd hi, ac yr oedd hi yn landeg odiaeth ger eu bron hwynt, a hwy a ddywedaſant wrthi hi,

3348. Hydref, 9. P.

‡ *dillad ei llawenydd.*

‡ *dlyſau.*

† *gras-yd* ‡ *a chaws* unius. ‖ *grynhoad.*

‡ *pethau.*

3348. 15 Tydi a gedwaiſt dy einioes, gan i ti ddyſod i wared ar frŷs ger bron ein harglwydd ni: yn awr gan hynny tyred at ei babell eſ, a *rhyw rai* o honom a'th arweiniant di, nes iddynt hwy dy roddi di yn ei law eſ.

16 A phan ſefych di ger ei fron eſ, nac ofna yn dy galon, eithr mynega yn ôl dy ymadroddion, ac efe a wnâ yn dda i ti.

17 Yna hwy a etholaſant gan wr o honynt, ac a barotoiſant gerbyd iddi hi, ac i'w llawforwyn, a hwy a'i dygaſant hi i babell Olophernes.

18 Yna yr oedd rhedegfein trwy 'r holl werſyll: canys ei dyfodiad hi a aeth yn gyhoedd yn y pebyll; a hwy a ddaethant ac a ſaſaſant o'i hamgylch hi, canys yr oedd hi yn ſefyll o'r tu allan i babell Olophernes, nes iddynt hwy ſynegi iddo eſ o'i herwydd hi.

19 A hwy a ryfeddaſant o herwydd ei glendid hi, ac a ryfeddaſant o'i herwydd hi wrth ſeibion Iſrael; a dywedodd pob un wrth ei gilydd, Pwy a ddirmygai 'r bobl hyn, ſy a'r ſath wragedd yn eu myſg? Diau nid yw dda adel un gŵr o honynt; canys pe gadewid hwynt, hwy a allent dwyllo 'r holl ddaear.

20 A'r rhai oedd yn cyſgu yn agos at Olophernes a aethant allan, a'i holl weiſion eſ, ac a'i dygaſant hi i'r babell.

21 Ac Olophernes oedd yn gorphwys ar ei wely mewn canopi, yr hwn ydoedd wedi ei wau o borphor, ac aur, a ſmaragdus, a meini gwerthfawr.

22 A hwy a ſynegaſant iddo eſ o'i phlegid hi; ac efe a aeth allan i'r cyntedd o flaen ei babell, a flufernau arian yn myned o'i flaen eſ.

23 A phan ddaeth Judeth ger ei fron eſ, a'i weiſion, hwynt oll a ryfeddaſant o herwydd glendid ei hwynebpryd hi. Hithau gan ſyrthio ar ei hwyneb a ymgrymmodd iddo. A'i weiſion eſ a'i codaſant hi i ſynu.

PEN. XI.

Hydref, 10. B. 1 *Olophernes yn goſyn i Judeth yr achos o'i dyfodiad; 6 A hithau yn dywedya iddo bynny, a pha ſodd a pha bryd y gall efe orchfygu: 20 Yntau yn boffi ei doethineb a'i glendid hi.*

YNa Olophernes a ddywedodd wrthi hi, Cymmer gyſſur, wraig, nac ofna yn dy galon; canys ni wneuthym i niwaid i neb a fynnai waſanaethu Nabuchodonoſor brenin yr holl ddaear.

2 Ac yn awr dy bobl di, y rhai ſydd yn aros yn y mynyddoedd, oni buaſai iddynt hwy ſy nirmygu, ni ddyrchaſaſwn ſy ngwaywffon yn eu herbyn hwynt: ond hwy a wnaethant hyn iddynt eu hunain.

3 Ond yn awr dywed i mi pa ham y ffoaiſt ti oddi wrthynt hwy, ac y daethoſt attom ni; canys ti a ddaethoſt i ddiogelwch. Cymmer gyſſur; byw fyddi di y nôs hon, a rhag llaw.

4 Canys nid oes *neb* a wnâ niwaid i ti, ond a wnêl yn dda i ti, megis ag y gwneir i weiſion ſy arglwydd frenin Nabuchodonoſor.

5 Yna Judeth a ddywedodd wrtho eſ, Derbyn eiriau dy waſanaethferch, a gâd i'th lawforwyn leſaru ger dy fron di, ac ni ſynegaf gelwydd i'm harglwydd y nôs hon.

6 Ac o's tydi a ganlyni eiriau dy lawforwyn, Duw a wnâ yn gwbl y peth trwot ti, ac ni phalla ſy arglwydd o'i amcanion.

7 Fel y mae Nabuchodonoſor brenin yr holl ddaear yn fyw, ac mai byw ei nerth eſ, yr hwn a'th anfonodd di i uniawnu pob enaid; nid yn unig dynion a'i gwaſanaethant eſ trwot ti, eithr bwyſtfilod y maes, a'r yſgrubliaid, ac ehediaid y nefoedd a fyddant byw trwy dy nerth di, dan Nabuchodonoſor a'i holl dŷ eſ. 3348.

8 Canys ni a glywſom *ſôn* am dy ddoethineb di, a chyfrwyſdra dy galon; ac fe a fynegwyd trwy 'r holl ddaear, dy fod di yn unig yn ‡ rhagorol trwy 'r holl deyrnas, ac yn alluog mewn gwybodaeth, ac yn rhyfedd ynghyſarwyddyd rhyfel. ‡ *mewn cymeriad.*

9 Ac yn awr am y peth a leſarodd Achior yn dy eiſteddfod di, nyni a glywſom ei ymadroddion eſ: canys gwŷr Bethulia a'i † dalaiſant eſ, ac efe a fynegodd iddynt yr hyn oll a leſaraſai efe wrthyt ti. † *cadwaſant.*

10 Am hynny, O Arglwydd lywiawdr, na ddïyſtyra ei air eſ, ond goſod eſ at dy galon; canys gwir yw: o herwydd nid oes dïal i'w gymmeryd yn erbyn ein cenedl ni, ac ni ddichon y cleddyf eu gorchfygu hwynt, oddi eithr iddynt hwy bechu yn erbyn eu Duw.

11 Ac yn awr rhag bod ſy arglwydd yn ddïobaith a methu ganddo yr hyn a amcanodd, marwolaeth a ſyrthiodd arnynt hwy, a phechod a'i daliodd hwynt, trwy 'r hwn y digllonant eu Duw, pa bryd bynnag y gwnelent anweddeidd-dra.

12 O blegid i'w lluniaeth hwynt ddarfod, ac i'w dwfr hwynt brinhau, hwy a ymgynghoraſant ar ruthro i'r anifeiliaid, ac y maent ar fedr gwaltraffu yr hyn oll a waharddodd Duw iddynt hwy trwy ei gyfraith ei ſwyta.

13 Ac y maent ar fedr treulio blaenffrwyth yr ŷd, a degwm y gwin, a'r olew, y rhai a gadwaſant yn ſanctaidd i'r offeiriaid ſydd yn ſefyll yn Jeruſalem ger bron ein Duw ni; y rhai ni pherthyn i neb o'r bobl gyffwrdd â hwynt â'i dwylo.

14 Hefyd hwy a anfonaſant i Jeruſalem, o herwydd y rhai ſy 'n trigo yno a wnaethant felly, rai i ddwyn iddynt hwy gennad o'r ſeneddr.

15 A phan ddygont hwy air iddynt, yna hwy a wnânt *felly: a* hwy a roddir i ti i'w dinyſtrio y dwthwn hwnnw.

16 Am hynny myfi dy waſanaethferch yn gwybod hyn oll, a ffoais o'i gwydd hwynt: a Duw a'm hanfonodd i wneuthur â thi y cyfryw bethau ag y rhyfedda 'r holl fyd, a'r ſawl a'i clywant oll.

17 Canys dy waſanaethferch ſydd grefyddol, ac yn addoli Duw nef ddydd a nôs. Ac yn awr gâd i mi aros gyd â thi, ſy arglwydd; a'th waſanaethferch a â y nôs allan i'r dyffryn, a mi a weddïaf Dduw, ac efe a ſynega i mi pa bryd y gwnaethant hwy eu pechodau:

18 A minneu a ddeuaf *at* a'i mynegaf i ti, fel yr elych ditheu allan â'th holl lu; ac ni bydd neb o honynt hwy a allo dy wrthwynebu di.

19 Ac mi a'th arweiniaf di trwy ganol Judea, nes i ti ddyfod o flaen Jeruſalem; a mi a oſodaf dy eiſteddfa di yn ei chanol hi, a thi a'i hymlidi hwynt fel deſaid heb ſugail, ac ni chyfarth ci â'i daſod i'th erbyn: canys hyn a ddywetpwyd i mi trwy ſy rhagwybodaeth, ac a ſynegwyd i mi, a myfi a anfonwyd i ſynegi i ti.

20 A'i geiriau hi a fyglyddaſant fodd Olophernes, a'i holl weiſion eſ: a hwy a ryfeddaſant

3348. ryſeddaſant o herwydd ei doethineb hi, ac a ddywedaſant,

21 Nid oes mor fath wraig o brŷd a gwedd, a doeth ymadrodd, o gwrr bwygilydd i'r ddaear.

22 Ac Olophernes a ddywedodd wrthi hi, Da y gwnaeth Duw, yr hwn a'th anfonodd di o flaen y bobl, fel y byddai nerth yn ein dwylo ni, a diſtryw ar y rhai a ddirmygant fy arglwydd.

23 Ac yn awr yr wyt ti yn landeg yr olwg, ac yn ddoeth yn dy ymadrodd: o's tydi a wnei megis y lleferaiſt, dy Dduw di fydd yn Dduw i mi, a thi a gei aros yn nhŷ Nabuchodonoſor y brenin, ac a fyddi yn enwog trwy 'r holl ddaear.

PEN. XII.

Hydref, 10. P. 2 *Judeth heb fwyta o fwyd Olophernes: 7 Ac yn aros yn y gwerſyll dri diwrnod, a phob nos yn myned allan i weddïo. 13 Bagoas yn dywedyd wrth Judeth am fod yn llawen gyd ag Olophernes, 20 ac yntau o wir lawenydd am ei chael hi atto, yn yfed llawer.*

YNa efe a orchymynnodd ei dwyn hi i mewn, lle yr oedd ei dryſorau ef yaghadw, ac a archodd hulio bwrdd iddi hi o'i ſwydydd ei hun, ac o'i wîn i yfed.

a Gen. 43. 32. Dan. 1. 8. Tob. 1. 11. 2 A Judeth a ddywedodd, [a] Ni fwytâf fi o honynt, rhag bod camwedd: eithr o'r pethau hyn a ddaeth gyd â mi y bydd ſy nhraul.

3 Yna Olophernes a ddywedodd wrthi, O's derſydd y pethau ſydd gyd â thi, o ba le y gallwn ni roddi eu cyffelyb hwynt i ti? canys nid oes gyd â ni *neb* o'th genedl di.

4 A Judeth a ddywedodd wrtho ef, Fel y mae dy enaid di yn fyw, fy arglwydd, ni threulia dy waſanaethferch yr hyn ſydd gyd â mi, hyd oni wnêl yr Arglwydd arwy fy llaw i yr hyn y rhoddodd efe ei frŷd arno.

5 Yna gweiſion Olophernes a'i dygaſant hi i'r babell; a hi a gyſgodd hyd hanner nôs, ac a gyſododdar y wiliadwriaeth foreuol,

6 A hi a anfonodd at Olophernes, gan ddywedyd, Gorchymynned ſy arglwydd yn awr ollwng dy waſanaethferch i fyned allan i weddïo.

7 Yna Olophernes a orchymynnodd i wilwyr ei gorph ef na rwyſtrent hi. Felly hi a arhoſodd yn y gwerſyll dri diwrnod; a hi a ai allan liw nôs i ddyffryn Bethulia, ac a ymolchai mewn ffynnon ddwfr wrth y gwerſyll.

8 A phan ddeuai hi i fynu, hi a weddïai ar Arglwydd Dduw Iſrael, ar iddo ef gyfarwyddo ei ffordd hi er dyrchafiad meibion ei phobl.

9 Felly hî a ai i mewn yn lân, ac a drigai yn y babell, hyd oni fwytaei hi ei bwyd yn yr hwyr.

10 Ac ar y pedwerydd dydd Olophernes a wnaeth wlêdd i'w weiſion ei hun yn unig, ac ni wahoddodd efe neb o'r ſwyddogion i'r wlêdd.

11 Yna y dywedodd efe wrth Fagoas ei ſtafellydd, yr hwn oedd ſwyddog ar yr hyn oll a feddai efe, Dôs, cais gan yr Hebrees yn awr, yr hon ſydd gyd â thi, ddyfod attom ni, fel y bwytao hi, ac yr yſo hi gyd â ni.

12 Canys wele cywilydd yw i'n hwyneb ni ollwng ymmaith y ſath wraig; heb ymddiddan â hi: oni bydd i ni ei denu hi attom ni, hi a'n gwatwar ni.

13 Yna Bagoas a aeth ymmaith o wydd Olophernes, ac a ddaeth i mewn atti hi, ac a ddywedodd, Na ſydded blîn gan y ferch lân ymma ddyfod at fy arglwydd, i'w hanrhydeddu ger ei fron ef, ac i yfed gyd â ni wîn yn hyfryd, ac i fod y dydd hwn fel un o ferched meibion Aſſyria, y rhai ſydd yn ſefyll yn nhŷ Nabuchodonoſor. 3348.

14 A Judeth a ddywedodd wrtho ef, Pwy ydwyf fi fel y dywedwn yn erbyn fy arglwydd? Canys beth bynnag a fyddo bodlon ganddo ef, myfi a'i gwnaf yn ebrwydd; a hyn fydd i mi yn llawenydd hyd ddydd fy marwolaeth.

15 Felly hi a gyfododd, ac a ymharddodd â dillad, ac â phob addurnwiſgoedd gwragedd; a'i llawforwyn hi a ddaeth, ac a ledodd iddi hi ar y llawr ar gyfer Olophernes y crwyn a gawſai hi gan Fagoas i'w chyfraid ei hun beunydd, fel yr eiſteddai hi, ac y bwytaei arnynt.

16 Pan ddaeth Judeth i mewn ac eiſtedd, yna câlon Olophernes a ddychlammodd o'i herwydd hi, a'i ysbryd ef a gynhyrfodd, ac yr oedd yn chwannog jawn i gyd-orwedd â hi: canys yr oedd efe yn gwilied amſer i'w thwyllo hi, er y dydd y gwelſai efe hi.

17 Yna Olophernes a ddywedodd wrthi hi, Yf yn awr, a bydd lawen gyd â ni.

18 A Judeth a ddywedodd, Mi a yfaf yn awr, O arglwydd, canys ſy einioes a ſawrygwyd heddyw, rhagor yr holl ddyddiau er pan y'm ganed.

19 Yna y cymmerodd hi, ac y bwytaodd, ac yr yfodd ger ei fron ef, yr hyn a barotoiſai ei llawforwyn hi.

20 Ac Olophernes a aeth yn llawen o'i phlegid hi, ac a yfodd o wîn fwy o lawer nag a yfaſai efe mewn un dydd er pan aneſid ef.

PEN. XIII.

Hydref, 11. B. 2 *Gadael Judeth ei hunan gyd ag Olophernes, yn ei babell ef: 4 Hithau yn gweddïo ar Dduw am roddi iddi nerth, 8 ac yn torri ei ben ef, pan oedd efe yn cyſgu: 10 Ac yn dychwelyd ag ef i Fethulia: 17 Hwythau yn ei weled, ac yn ei channol hi.*

APhan hwyrhaodd hi, ei weiſion ef a fryſiaſant i fyned ymmaith; a Bagoas a gauodd ei babell ef o'r tu allan, ac a ollyngodd ymmaith y rhai oedd yn ſefyll ger bron ei arglwydd, a hwy a aethant i'w gwelyau. Canys yr oeddynt hwy oll yn ddiffygiol, o herwydd hîr y buaſai 'r wlêdd.

2 A Judeth a adawyd ei hun yn y babell; ac Olophernes oedd yn gorwedd ar ei wely, canys yr oedd efe wedi ymlenwi o [a] wîn.

a Ecclus 31. 20, 25.

3 A Judeth a ddywedodd wrth ei llawforwyn, am iddi hi ſefyll o'r tu allan i'w 'ſtafell, a diſgwil am ei dyfodiad hi allan, megis y *byddai hi* beunydd. O blegid hi a ddywedodd yr ai hi allan i'w gweddi. Ac wrth Fagoas y dywedodd hi yr un ffunyd.

4 Felly pawb a aethant ymmaith o'i gŵydd hi, ac ni adawyd neb yn yr yſtafell o fychan i fawr. Yna Judeth yn ſefyll wrth ei wely ef a ddywedodd yn ei chalon, O Arglwydd Dduw pob nerth, edrych di yr awr hon ar waith fy nwylo, er dyrchafiad i Jeruſalem,

3348. 5 Canys yn awr y mae yr amſer i gynorthwyo dy etifeddiaeth, ac i gwplâu ſy amcanion i, er diſtrywio 'r gelynion a gyfodaſant i'n herbyn ni.

† golofn. 6 Yna hi a ddaeth at † erchwyn y gwely, yr hwn oedd wrth ben Olophernes, ac a dynnodd i lawr ei gleddyf eſoddi yno.

7 A hi a ddaeth yn nês at y gwely, *ac* a ymaflodd yngwâllt ei ben eſ, ac a ddywedodd, Nertha di ſi, O Arglwydd Dduw, y dydd hwn.

8 A hi a darawodd ar ei wddf eſ ddwy waith â'i *boll* nerth, ac a dynnodd ymmaith ei ben eſ oddi wrtho,

9 Ac a dreiglodd ei gorph eſ o'r gwely, ac a dynnodd ymmaith y canopi oddi ar y colofnau: ac wedi ychydig *ennyd* hi a aeth allan, ac a roddes ben Olophernes i'w llawforwyn.

‡ cwrl. 10 A hitheu a'i rhoddes eſ yn y ‡ tudded *lle yr oedd* eu bwyd hwynt. Yna hwy a aethant allan ill dwyoedd ynghŷd, fel y byddent arferol wrth fyned i weddîo: a chan fyned trwy 'r gwerſyll, hwy a ámgylchaſant y dyffryn hwnnw, a hwy a aethant i fynu i fynydd Bethulia, ac a ddaethant wrth ei phyrth hi.

11 Yna y dywedodd Judeth o hirbell wrth y rhai oedd yn cadw 'r pyrth, Agorwch, agorwch weithian y porth. Duw, *ſef*, ein Duw ni ſydd gyd â ni, i wneuthur etto rymmuſder yn Iſrael, a chadernid yn erbyn y gelynion, fel y gwnaeth efe heddyw.

12 A phan glybu gwŷr ei dinas ei llais hi, hwy a fryſiaſant ddyfod i wared at borth eu dinas: a hwy a alwaſant ynghŷd Henuriaid y ddinas.

13 A hwy a redaſant ynghŷd o ſychan i fawr: canys ammau oedd ganddynt ei dyfod hi. Felly hwy a agoraſant y porth, ac a'i derbyniaſant hi, ac a gynneuaſant dân yn oleu, ac a ſaſaſant o'i hamgylch hwynt.

14 Yna hi a ddywedodd wrthynt hwy â llef uchel, Moliennwch Dduw, moliennwch, moliennwch Dduw; canys ni thynnodd efe ymmaith ei drugaredd oddi wrth dŷ Iſrael, eithr efe a ddinyſtriodd ein gelynion ni trwy ſy llaw i y nôs hon.

15 Yna hi a dynnodd ei ben eſ allan o'r cwd, ac a'i dangoſodd, ac a ddywedodd wrthynt; Wele ben Olophernes pentywyſog milwriaeth yr Aſſyriaid, ac wele 'r † brycan yr oedd efe yn gorwedd ynddo yn ei feddwdod: a'r Arglwydd a'i tarawodd eſ trwy law benyw.

† canopi. 16 Fel y mae 'r Arglwydd yn fyw, yr hwn a'm cadwodd i yn y ffordd y rhodiais arni, fy wyneb i a'i twyllodd eſ i'w golledigaeth, ac ni wnaeth efe bechod gyd â mi i'm halogi i, ac i'm cywilyddio.

17 Yna y ſynnodd ar yr holl bobl yn aruthr, ac a ymgrymmaſant, ac a addolaſant Dduw, ac a ddywedaſant o unfryd; Bendigedig wyt ti, ein Duw ni, yr hwn a wnaethoſt elynion dy bobl yn ddiddym y dydd heddyw.

18 Yna Ozias a ddywedodd wrthi hi, O ferch, bendigedig wyt ti gan Dduw goruchaf rhagor yr holl wragedd ſydd ar y ddaear. A bendigedig ſyddo 'r Arglwydd Dduw, yr hwn a greodd y nefoedd a'r ddaear, yr hwn a'th gyfarwyddodd di i dorri pen tywyſog ein gelynion ni.

19 O blegid nid ymedy dy obaith di o galon dynion, y rhai a gofiant nerth Duw yn dragywydd.

3348. 20 A Duw a wnêl hyn yn glôd tragywyddol i ti, ac a ymwelo â thi â daioni, o herwydd nad arbedaiſt dy einioes, o achos cyſtudd ein cenedl ni, eithr achubaiſt flaen ein cwymp ni, gan rodio yn uniawn yngolwg ein Duw ni. A'r holl bobl a ddywedaſant, Poed gwîr ſyddo, Amen.

PEN. XIV.

8 Achior yn clywed Judeth yn mynegi beth a wnaethai, ac yn derbyn enwaediad. 11 Crogi pen Olophernes. 15 Ei gael eſ yn ſarw, a galaru yn fawr am dano.

Hydref, 11. P.

YNa Judeth a ddywedodd wrthynt hwy, Clywch fi yn awr, O frodyr, a cymmerwch y pen hwn, a chrogwch eſ ar y fan uchaf o'n mur ni.

a 2 Mac. 15. 35.

2 A phan oleuo 'r borau, a chyſodi 'r haul ar y ddaear, cymmerwch bob un eich arfau rhyfel, ac eled pob gŵr cadarn allan o'r ddinas, a goſodwch dywyſog arnynt hwy, megis pe byddech chwi ar fedr myned i wared i'r maes at wiliadwriaeth yr Aſſyriaid; ond nac ewch chwi i wared.

3 Yna hwy a gymmerant eu harfau, ac a ânt i'w gwerſyll, ac a godant dywyſogion llu 'r Aſſyriaid, ac a redant i babell Olophernes, ond ni's cânt eſ: yna ofn a ſyrth arnynt hwy, a hwy a ffoant o'ch gŵydd chwi.

4 Felly chwi, a holl drigolion ardaloedd Iſrael, a'i herlidiwch hwynt, ac a'i methrwch ar hŷd eu ffyrdd.

5 Ond cyn i chwi wneuthur y pethau hyn, gelwch i mi Achior yr Ammoniad, fel y gwelo efe, *ac* yr adwaeno yr hwn a ddiſyſtyrodd dŷ Iſrael, a'r hwn a'i hanfonodd eſ attom ni, megis i farwolaeth.

6 Yna hwy a alwaſant Achior allan o dŷ Ozias. A phan ddaeth efe, a gweled pen Olophernes yn llaw rhyw ŵr ynghynnulleidfa 'r bobl, efe a ſyrthiodd ar ei wyneb, a'i ysbryd eſ a ballodd.

7 Eithr pan godaſant hwy eſ i fynu, efe a ſyrthiodd wrth draed Judeth, ac a ymgrymmodd ger ei bron hi, ac a ddywedodd, Bendigedig wyt ti trwy holl bebyll Juda, a thrwy 'r holl Genhedloedd; pwy bynnag a glywant dy Enw di a ſynnant.

8 Yn awr gan hynny mynega i mi yr hyn oll a wnaethoſt yn y dyddiau hyn. Yna Judeth a fynegodd iddo eſ ynghanol y bobl yr hyn oll a wnaethai hi, er y dydd yr aethai hi allan, hyd yr awr honno y lleſarai hi wrthynt hwy.

9 A phan orphennodd hi leſaru, *yna* y bobl a floeddiaſant â llef uchel, ac a roddaſant lef lawen yn eu dinas.

‡ gorſ. Eynaſ.

10 A phan welodd Achior yr hyn oll a wnaethai Duw Iſrael, efe a gredodd yn Nuw yn ddirfawr, ac a enwaedodd gnawd ei ddienwaediad, ac efe a gyſſylltwyd at dŷ Iſrael hyd y dydd hwn.

11 A phan gyfododd y wawr, hwy a grogaſant ben Olophernes ar y mur: a'r holl wŷr a gymmeraſant eu harfau, ac a aethant allan yn finteioedd i ‡ fylchau 'r mynydd.

‡ ddyrchafiad.

12 A phan welodd yr Aſſyriaid hwynt, hwythau a anfonaſant eu tywyſogion, y rhai a ddaethant at eu capteniaid, a'i tribuniaid, ac at eu holl lywiawdwyr.

13 A hwy a ddaethant at babell Olophernes, ac a ddywedaſant wrth yr hwn oedd

ſwyddog

3348. Swyddog ar ei eiddo ef oll, Deffro yn awr ein harglwydd ni: canys y caethweiſion a feiddiaſant ddyſod i wared yn ein herbyn ni i ryfel, fel y diſether hwynt yn gwbl.

14 Yna yr aeth Bagoas i mewn, ac a gurodd wrth ddrws y babell: o blegid efe a dybiodd ei ſod ef yn cyſgu gyd â Judeth.

15 Pan nad attebodd neb, efe a agorodd, ac a aeth i mewn i'r yſtafell, ac a'i cafodd ef wedi ei daflu ar y llawr yn farw, a'i ben wedi ei ddwyn ymmaith oddi wrtho.

† Yna. 16 † Am hynny efe a waeddodd â lleſ uchel, ag wyloſain, ac â griddfan, ac â bloedd ddirfawr, ac a rwygodd ei ddillad.

17 Yna efe a aeth i'r babell lle y byddai Judeth yn aros, ac ni's cafodd hi, am hynny efe a neidiodd at y bobl, ac a waeddodd,

18 Y caethweiſion hyn a wnaethant ddirdra. Un wraig o'r Hebreaid a wnaeth wradwydd i dŷ brenin Nabuchodonoſor: canys wele Olophernes *yn gorwedd* ar y ddaear, a'i ben heb fod gantho.

19 Pan glybu tywyſogion llu 'r Aſſyriaid hyn, hwy a rwygaſant yn y ſan eu dillad, a'i meddyliau hwy a gythryblwyd yn ddirfawr. Ac yr oedd lleſain a gweiddi mawr jawn o fewn y gwerſyll.

PEN. XV.

Hydref, 12. B. 1 *Ymlid yr Aſſyriaid, a'i lladd.* 8 *Yr Archoffeiriad yn dyfod i weled Judeth.* 11 *Rhoi dodrefn Olophernes i Judeth:* 13 *A'r gwragedd yn ei choroni hi â garlantau.*

A Phan glywſant hwy y rhai oedd yn y pebyll, hwy a ſynnaſant o herwydd y weithred.

2 Ac ofn a dychryn a ſyrthiodd arnynt hwy, ſel nad oedd neb mwyach a allai aros yn wyneb ei gilydd, eithr yn waſgaredig y ffoiſant o un frŷd i holl ffyrdd y gwaſtadedd a'r mynydd-dir.

3 A'r rhai a werſyllaſent yn y mynyddoedd o amgylch Bethulia a ffoiſant. Yna meibion Iſrael, *ſef* pob rhyfelwr o honynt, a ruthraſant arnynt hwy.

4 Yna Ozias a anfonodd i Fethomaſthiem, ac i Febai, ac i Gobai, ac i Gola, ac i holl derfynau Iſrael, rai i fynegi iddynt hwy yr hyn a ddarfuaſai, ac i beri iddynt hwy oll ruthro ar y gelynion, i'w diſetha hwynt.

5 A phan glybu meibion Iſrael, hwy a ruthraſant oll o un frŷd i'w herbyn hwynt hyd Goba. Felly heſyd y rhai a ddaethai o Jeruſalem, ac o'r holl fynydd-dir, (canys *rhai* a fynegaſai iddynt hwy yr hyn a wnaethid yngwerſyll eu gelynion,) a'r rhai oedd yng Ngalaad, ac yng Ngalile, a'i ‡ hymlidiaſant hwynt â phlâ mawr, nes iddynt fyned heibio i Ddamaſcus, a'i hardaloedd. ‡ goreſgynaſant.

6 A'r rhan arall, y rhai oedd yn trigo ym Methulia, a ruthraſant i werſyll yr Aſſyriaid, ac a'i hyſbeiliaſant hwy, ac a ymgyfoethogaſant yn ddirfawr.

7 A meibion Iſrael, y rhai a ddychwelaſant o'r lladdedigaeth, a berchennogaſant y gweddill. A'r treſydd a'r dinaſoedd, y rhai oedd yn y mynydd-dir, ac yn y dyffryndir, a gawſant amrhaith fawr: canys *eu* lluaws oedd fawr jawn.

8 Yna Joacim yr Archoffeiriad, a Henuriaid meibion Iſrael, y rhai oedd yn trigo yn Jeruſalem, a ddaethant i edrych y daioni a wnaethai Duw i Iſrael, ac i gael gweled Judeth, ac i ymddiddan yn heddychlon â hi.

9 A phan ddaethant hwy atti hi, hwy a'i bendithiaſant hi o unfryd, ac a ddywedaſant wrthi; Ti yw dyrchafiad Jeruſalem; ti yw mawr ogoniant Iſrael; ti yw mawr † barch ein cenedl ni. † oruchafiaeth.

10 Canys ti a wnaethoſt hyn oll â'th law di; ti a wnaethoſt ddaioni ag Iſrael: a Duw ſy fodlon iddynt. Bendigedig fyddych di gan yr Hollalluog Arglwydd byth yn dragywydd. A'r holl bobl a ddywedaſant, Felly y byddo.

11 A'r bobl a ysbeiliaſant y gwerſyll dros ddengniwrnod ar hugain. A hwy a roddaſant i Judeth babell Olophernes, a'r holl leſtriarian, a'r gwelyau, a'r cawgiau, a'i holl ddodrefn ef. A hi a'i cymmerth *hwynt, ac* a'i goſododd ar ei mul, ac a barotôdd ei menni, ac a'i llwythodd arnynt.

12 Yna holl wragedd Iſrael a redaſant ynghŷd i'w gweled hi, ac a'i bendithiaſant hi, ac a wnaethant ddawns yn eu myſg eu hun iddi hi: a hi a gymmerodd ganghennau yn ei dwylo, ac a'i rhoddes heſyd i'r gwragedd oedd gyd â hi.

13 Hwythau hefyd a'i coronaſant hi ag oliwydd, a'r hon oedd gyd â hi. A hi a aeth o flaen yr holl bobl mewn dawns, gan arwain yr holl wragedd. A holl wŷr Iſrael a ganlynaſant yn arfog, â choronau, ac â chaniadau yn eu geneuau.

PEN. XVI.

Hydref, 12. P. 1 *Cân Judeth.* 19 *Judeth yn cyſſegru dodrefn Olophernes i'r Arglwydd;* 23 *Ac yn marw ym Methulia, yn wraig weddw o anrhydedd mawr.* 24 *A holl Iſrael yn cwyno ei marwolaeth hi.*

YNa y dechreuodd Judeth ganu 'r gyffes hon yn holl Iſrael; a'r holl bobl a ganaſant y † gân hon ar ei hôl hi. † moliant ſwn.

2 A Judeth a ddywedodd, Dechreuwch i'm Duw i â thympanau, cenwch iddo ef â ſalmau, a mawl; dyrchefwch *ef,* a gelwch ar ei Enw.

3 Canys Duw ſydd yn torri 'r rhyfeloedd. O herwydd yn y gwerſyllodd ym myſg y bobl y gwaredodd efe fi o law fy erlidwyr.

4 Aſſur a ddaeth o'r mynyddoedd allan o'r gogledd; efe a ddaeth â miloedd yn ei luoedd, ei [a] lîaws ef a argaeodd yr afonydd, a'i farchogion ef a orchuddiaſant y brynniau. a Pen. 2. 19.

5 Efe a ddywedodd y lloſgai ſy ardaloedd i, ac y lladdai fy ngwŷr jeuaingc â'r cleddyf, ac y curai 'r plant ſugno wrth y llawr, ac y rhoddai fy rhai bychain yn ysbail, a'm gwyryſon yn yſglyfaeth.

6 Ond yr Hollalluog Arglwydd a'i diddymmodd hwynt trwy law benyw.

7 Canys ni ſyrthiodd y cadarn trwy wŷr jeuaingc, ac nid meibion Titan a'i tarawſant ef, ac nid y cawri uchel a ymoſodaſant yn ei erbyn ef: eithr Judeth merch Merari trwy ei hwynebpryd a'i gwanhychodd ef.

8 O blegid hi a ddioſgodd ddillad ei gweddwdod, er dyrchafiad y rhai gorthrymmedig o Iſrael, hi a iroddei hwyneb ag enmaint, ac a gylymmodd ei gwallt mewn meitr, ac a gymmerth wiſg lîain i'w dwyllo ef.

9 Ei ſandalau hi a hudodd ei lygaid ef, a'i glendid hi a garcharodd ei feddwl ef; y cleddyf a aeth trwy ei wddf ef.

10 Y Perſiaid a grynaſant o herwydd ei hyſder hi; a'r Mediaid a ‡ gythryblwyd o herwydd ei hyder hi. ‡ wradwyddwyd.

3348. ‡ yr Aſſuriaid. † moliant

11 Yna ſy rhai goſtyngedig a orfoleddaſant, a'm rhai gweiniaid a floeddiaſant: a ‡ hwythau a ofnaſant, dyrchafaſant eu lleſ, a dychwelaſant.

12 Meibion llangceſau a'i trywanaſant hwy, ac a'i harchollaſant fel plant ſtoaduriaid: diſtethwyd hwynt gan ryſel yr Arglwydd ſy Nuw i.

13 Myfi a ganaſ i'r Arglwydd gân † newydd. O Arglwydd, ti ydwyt fawr, a gogoneddus, rhyfeddol mewn nerth, ac anorchfygol.

14 Gwaſanaethed yr holl greaduriaid dydi; canys ti a ddywedaiſt, a hwynt a wnaed; ti a anfonaiſt dy Yſbryd, ac ete a'i creodd hwynt; ac nid oes neb a wrthwynebo dy leſ di.

15 Canys y mynyddoedd a gyffroant oddi ar eu ſeiliau gyd â'r dyſroedd, y creigiau heſyd a doddânt fel cŵyr yn dy wŷdd di; etto trugarog wyt i'r rhai a'th ofnant.

16 Canys yr holl aberthau ſydd ry ſychan yn arogl peraidd, a'r holl fraſder ſydd ry ſychan yn boethoffrwm i ti: ond yr hwn ſydd yn ofni 'r Arglwydd ſydd fawr bob amſer.

17 Gwae 'r Cenhedloedd ſydd yn ymgodi yn erbyn ſy nghenedl. Yr Arglwydd Hollalluog a ddial arnynt hwy yn nydd y farn, trwy anfon tân a phryfed ar eu cnawd hwynt: a hwy a wylant gan *eu* clywed yn dragywydd.

18 A phan aethant hwy i Jeruſalem, hwy a addolaſant yr Arglwydd. A hwyn gyntaf ag y puriwyd y bobl, hwy a offrymaſant eu poeth-offrymmau, a'i hadduneddau, a'i rhoddion.

3348.

19 Judeth heſyd a offrymmodd holl leſtri Olophernes, y rhai a roddaſai y bobl iddi hi; a hi a roddodd y canopi a gymeraſai hi o'i 'ſtafell eſ, yn offrwm i'r Arglwydd.

20 Felly y bobl a fuant lawen yn Jeruſalem ger bron y Cyſſegr dros dri mis: a Judeth a arhoſodd gyd â hwynt.

21 Ac wedi 'r dyddiau hynny, pob un a ddychwelodd i'w etifeddiaeth ei hun; A Judeth a aeth i Fethulia, ac a drigodd yn ei chyfoeth ei hun, ac yr oedd hi yn ei hamſer yn ogoneddus trwy 'r holl wlâd.

22 A llaweroedd a'i chwennychaſant hi; ond ni chafodd gŵr ei hadnabod hi holl ddyddiau ei heinioes, o'r awr y bu farw Manaſſes ei gŵr hi, ac y caſglwyd eſ at ei bobl.

23 A hi a aeth rhagddi yn fawr jawn, ac a heneiddiodd yn nhŷ ei gŵr, yn bum mlwydd a chant; ac a ollyngodd ei llawforwyn yn rhydd. A hi a fu farw ym Methulia: a hwy a'i claddaſant hi ‡ ym mêdd ei gŵr Manaſſes.

‡ yn ogof

24 A thŷ Iſrael a alarodd am dani hi [b] ſaith o ddyddiau. A chyn iddi hi farw, hi a rannodd ei golud i'r holl rai neſaf i Fanaſſes ei gŵr, ac i'r rhai neſaf o'i chenedl ei hun.

b Gen. 50. 10.

25 Ac nid oedd mwyach neb a ddychrynai feibion Iſrael, yn holl ddyddiau Judeth, nac wedi ei marwolaeth hi ddyddiau lawer.

¶ Y rhan arall o bennodau Llyfr ESTHER heb ſod yn yr Hebrëaeg, nac yn y Caldëaeg.

Rhan o'r ddegfed bennod yn ôl y Groeg.

5 *Mardocheus yn coſio ac yn deongl ei freuddwyd am yr afon a'r ddwy ddraig.*

YNA y dywedodd Mardocheus, Duw a wnaeth hyn.

a Edrych Pen. 11. 2, &c.

5 Canys côf yw gennyf [a] y breuddwyd a welais am y pethau hyn: o blegid ni phallodd dim o hynny.

6 Ffynnon fechan a aeth yn afon; ac yr oedd goleuni, a haul, a dwfr mawr. Eſther yr hon a briododdd y brenin, ac a wnaeth eſe yn frenhines, yw 'r afon.

7 A'r ddwy ddraig ydwyf inneu, ac Aman.

8 A'r cenhedloedd oedd y rhai a ddaethant i ddifetha enw 'r Juddewon.

9 A'm cenedl i yw 'r Iſrael ymma, y rhai a floeddiaſant ar yr Arglwydd, a hwy a achubwyd: ïe yr Arglwydd a achubodd ei bobl, a'r Arglwydd a'n gwaredodd ni o'r drygau hyn oll; a Duw a wnaeth arwyddion a gwyrthiau mawrion, y rhai ni wnaethpwyd ym myſg y cenhedloedd.

10 Am hynny y gwnaeth eſe ddau goelbren, un i bobl Dduw, a'r llall i'r cenhedloedd oll.

11 A'r ddau goelbren hyn a ddaethant ger bron Duw, ‡ dros yr holl genhedloedd, erbyn awr, ac amſer, a dydd farn.

‡ ym myſg.

12 Felly Duw a feddyliodd am ei bobl, ac a gyfiawnhaodd ei etifeddiaeth.

13 Am hynny y dyddiau hynny fyddant iddynt hwy yn y mis Adar, ar y pedwerydd *dydd* ar ddeg, a'r pymthegfed o'r mis, gyd ag ymgyfarfod, a llawenydd, a hyfrydwch ger bron Duw, ym myſg ei bobl eſ byth dros *bob* oes.

PEN. XI.

2 *Bonedd a gradd Mardocheus. 6 Y mae eſe yn breuddwydio o ddwy draig yn dyfod allan i ymladd; 10 Ac o ffynnon fechan, yr hon a aeth yn ddwfr mawr.*

YN y bedwaredd flwyddyn o deyrnaſiad Ptolomëus a Chleopatra, y dug Doſitheus, yr hwn a ddywedodd ei fod yn offeiriad ac yn Leſiad, a'i fâb Ptolomeus, y llythyr hwn am y Purim, yr hwn y dywedaſant mai *hwnnw* oedd, ac i Lyſimachus fâb Ptolomeus, yr hwn oedd yn Jeruſalem, ei gyfeithu.

349

2 Yr ail flwyddyn o deyrnaſiad Artaſerſes mawr, y *dydd* cyntaf o fis Niſan, y breuddwydiodd Mardocheus mâb Jairus, fâb Simei, fâb Ciſai, o lwyth Benjamin,

3485.

3 Yr hwn oedd Juddew, ac yn trigo yn ninas Suſa, gŵr mawr, am ei fod yn weinidog yn llŷs y brenin.

4 Ac [a] oedd efe o'r gaethglud a gaethgludaſai Nabuchodonoſor brenin Babilon o Jeruſalem, gyd â Jechonias Brenin Juda. Ac dymma ei freuddwyd eſ.

3405.

5 Wele, ſain twrwf, taranau, a daeargryn, a chythrwfl ar y ddaear.

6 Ac wele, dwy ddraig fawr a ddaethant allan yn barod bob un o honynt i ymladd; a'i lleſ oedd fawr.

7 Ac wrth eu lleſ hwynt yr ymbarotôdd yr holl genhedloedd i ryfel, fel yr ymladdent yn erbyn y genedl gyfiawn.

8 Ac wele ddiwrnod tywyll a niwlog, cyſtudd

cyſtudd ac ing, drygfyd, a thrallod mawr ar y ddaear. 3495.

9 Yna y trallodwyd yr holl genedl gyſjawn, gan ofni eu drygfyd, ac yn barod i'w difetha.

10 Yna hwy a waeddaſant ar Dduw, ac wrth eu gwaedd hwynt y daeth megis o ffynnon ſechan, afon fawr, *a* dwfr lawer.

11 Goleuni hefyd a haul a gyfododd, a'r rhai iſelradd a ddyrchafwyd, ac a ddifaſant y gogoneddus.

12 A phan gyfododd Mardocheus, yr hwn a welſai 'r breuddwyd hwn, a'r hyn a fynnai Duw ei wneuthur; bu y breuddwyd hwn ganddo yn ei galon, a thrwy bob rheſwm y chwennychai efe ei wybod ef, hyd onid oedd hi yn nôs.

PEN. XII.

2 Mardocheus yn dadguddio bradwriaeth y ddau Eunuch; 5 A'r brenin am hynny yn ei gymmeryd ef i'w lys, ac yn ei obrwyo ef.

AC yr oedd Mardocheus yn gorphwys yn y llys, gyd â Gabatha a Tharra, dau o 'ſtafellyddion y brenin, y rhai oedd yn cadw y llys:

2 [a] Efe a glybu hefyd eu hamcanion hwynt, ac a chwiliodd allan eu bwriad hwynt, ac a gafodd wybod eu bod hwy yn barod i roi llaw ar y brenin Artaſerſes: ac efe a ddangoſodd i'r brenin am danynt hwy. [a] Eſther 2. 21. a 6. 2.

3 A'r brenin a holodd ei ddau 'ſtafellydd, a hwy a gyffeſaſant, ac a grogwyd.

4 Yna 'r yſgrifennodd y brenin y pethau hyn mewn coffadwriaeth. Mardocheus hefyd a 'ſgrifennodd yr un pethau.

5 A'r brenin a orchymynnodd i Fardocheus waſanaethu yn y llys, ac a roddes iddo eſ roddion am hyn.

6 Eithr Aman *mâb* Amadatheus yr Agagiad, yr hwn oedd ogoneddus yngolwg y brenin, a geiſiodd ddrygu Mardocheus a'i bobl, o achos dau yſtafellydd y brenin.

PEN. XIII.

1 Copi o lythyr y brenin i ddifetha 'r Juddewon: 8 A gweddi Mardocheus droſtynt hwy.

DYmma hefyd gopi y llythyr. Y brenin mawr Artaſerſes ſydd yn 'ſgrifennu hyn at y tywyſogion, a'r rhaglawiaid, y rhai ſydd dano ef, ar ſaith ar hugain a chant o daleithiau, o India hyd Ethiopia. 3495.

2 Gan ſy mod i yn arglwydd ar genhedloedd lawer, ac yn llywodraethu 'r holl fyd, mi a ewyllyſiais heb ymddyrchafu o herwydd cadernid awdurdod, eithr gan lywodraethu yn addfwyn, ac yn llonydd bob amſer, oſod y deiliaid yn waſtadol mewn bywyd llonydd, a gwneuthur y deyrnas yn heddychol, ac yn hyffordd, hyd yr eithafoedd, *ac* adnewyddu heddwch, yr hwn y mae pob dŷn yn ei chwennych.

3 A phan ymgynghorais i â'm cynghorwyr pa ſodd y dygid hyn i ben, Aman, yr hwn a aeth yn rhagorol mewn doethineb gyd â nyni, ac ſydd hyſbys ei fod mewn dianwadal ewyllys da, a ſicr ffyddlondeb, yr hwn ſydd yn cael yr ail anrhydedd yn y deyrnas,

4 A ſynegodd i ni fod pobl adgas wedi ymgymmyſgu â holl lwythau 'r byd, yn wrthwynebus eu cyfraith i bob cenedl, ac yn eſgeuluſo yn waſtad orchymynion brenhinoedd, fel na all undeb ein teyrnaſoedd ni, yr hon yr ydym ni yn anrhydeddus yn ei hamcanu, ‡ ſyned rhagddi. ‡ ſefyll.

5 Pan gawſom ninnau wybod y modd y mae 'r genedl hon yn unig wedi ymoſod i wrthwynebu pob dŷn yn waſtad, gan newidio, ac ymrafaelio â'r pethau yr ydym ni yn eu gorchymmyn, trwy ddwyn cyfreithiau dieithr, a chan gyflawnu pob drygioni a fedront, fel na chaffo ein brenhiniaeth ni waſtadfod: 3495.

6 Am hynny y gorchymynnaſom am y rhai a hyſbyſir i chwi mewn 'ſgrifen oddi wrth Aman (yr hwn ſydd ſwyddog ar ein matterion, ac yn ail i ni) eu llwyrddifetha hwynt oll gyd a'i gwragedd a'i plant, trwy gleddyfau eu gelynion, heb ddim trugaredd na thoſturi, ar y pedwerydd dydd ar ddeg o Adar, *hynnyw yw* 'r deuddegfed mis o'r flwyddyn breſennol hon:

7 Fel y byddo o hyn allan i'r rhai oedd *gynt*, ac yn awr ydynt elynion (wedi iddynt mewn un dydd, trwy nerth ddiſgyn i uffern) adael pethau yn llonydd, ac yn gwbl ddidrallod i ni.

8 † Yntef (gan feddwl am holl weithredoedd yr Arglwydd) a weddïodd ar yr Arglwydd, † Sef, *Mardocheus.*

9 Ac a ddywedodd, O Arglwydd, Arglwydd, Hollalluog Frenin, o blegid bod pob peth yn dy ſeddiant di; ac nad oes a'th wrthwynebo di pan ſynnech achub Iſrael:

10 O blegid ti a wnaethoſt y nefoedd a'r ddaear, a phob dim rhyfedd, yn yr hyn ſydd dan y nefoedd.

11 Arglwydd pob dim ydwyt di hefyd, ac nid oes a'th wrthwyneba di, yr hwn ydwyt Arglwydd.

12 Ti a adwaenoſt bob peth, ti a wyddoſt, O Arglwydd, nad o draha, nac o falchder, nac o chwant gogoniant, y gwneuthym i hyn, ſef nad anrhydeddwn Aman falch:

13 Canys mi a ſuaſwn fodlon i guſanu ôl ei draed eſer jechydwriaeth i Iſrael:

14 Ond mi a wneuthym hyn rhag goſod o honof ogoniant dŷn goruwch gogoniant Duw; a rhag addoli o honof neb ond tydi: ac nid o falchder y gwnâf hyn.

15 Ac yn awr, O Arglwydd Dduw frenin, arbed dy bobl: o herwydd y maent hwy yn edrych arnom ni i'n dinyſtrio, a hwy a chwennychaſant ddifetha 'r hon ſydd o'r dechreuad yn etifeddiaeth i ti.

16 Na ddïyſtyra y rhan a waredaiſt i ti dy hun o dîr yr Aipht.

17 Gwrando ſy ngweddi, a bydd drugarog wrth dy ‖ ran; a thrô ein triſtwch yn hyfrydwch; fel y gallom ni fyw, a moliannu dy Enw di, O Arglwydd: ac na † ddifetha enau y rhai ſydd yn dy glodfori di, O Arglwydd. ‖ *etifeddiaeth.* † *chais, neu, ital.*

18 Pelly Iſrael oll a lefaſant yn gryfaf y gallent: o blegid eu marwolaeth oedd o flaen eu llygaid.

PEN. XIV.

Gweddi y Frenhines Eſther droſti ei hun a'i phobl.

ESther hefyd y frenhines, wedi i loes angau ei dal hi, a ffôdd at yr Arglwydd;

2 Ac wedi iddi ddïoſg ei gogoneddus wiſg, hi a wiſgodd wiſg cyſtudd a galar; a lludw hefyd a thom yn lle ennaint balch y llanwodd hi ei phen; a hi a ddaroſtyngodd ei chorph yn ddirfawr, a'i holl ſannau hyfryd a lanwodd hi â'i gwallt wedi ei dynnu:

3 A hi a weddïodd ar Arglwydd Dduw Iſrael, ac a ddywedodd,

3495.

4 O ſy Arglwydd, ein Brenin ni wyt ti yn unig; cynnorthwya fi, yr hon ydwyf unig; ac heb gynnorthwyydd gennyf ond tydi:

[a] 1 Sam. 28. 21. Job 13. 14. Pſal. 119. 109.

[a] o blegid y mae yn enbyd jawn arnaf.

5 Mi a glywais er pan y'm ganed, ym myſg llwyth ſy nghenedl, gymmeryd o honot ti, O Arglwydd, Iſrael o'r holl genhedloedd, a'n tadau ni o'i holl hynafiaid hwynt, yn etifeddiaeth dragywyddol; a gwneuthur o honot ti iddynt yr hyn a leferaiſt.

6 Ac yn awr, nyni a bechaſom yn dy wŷdd di; a thi a'n rhoddaiſt yn nwylo ein gelynion,

7 Am i ni ogoneddu eu duwiau hwynt. Cyfiawn wyt ti, O Arglwydd.

8 Ac yr awron nid digon ganddynt chwerwed ein gwaſanaeth ni, eithr hwy a darawſant ddwylo ā'i heulynnod,

9 Ar ddiddymmu y peth a ddarfu it' ei ordeinio ā'th enau, a dileu dy etifeddiaeth di, a chau ſafn y rhai ſy yn dy foliannu di, a diffoddi gogoniant dy dŷ di a'th allor,

10 Ac agoryd genau 'r cenhedloedd, *i gyhoeddai* rhinweddau ‡ pethau ofer, ac i fawrygu brenin cnawdol byth.

‡ *delwau.*

11 Na ddôd, Arglwydd, dy deyrnwialen i'r rhai nid ydynt *daim*; ac na ad iddynt chwerthin am ein cwymp ni: eithr trô eu cyngor † yn eu herbyn eu hun, a ‖ diſetha yr hwn a ddechreuodd arnom ni.

† *arnynt.* ‖ *gwnâ yn eſampl.*

12 Coſia, Arglwydd, pâr dy adnabod yn amſer ein cyſtudd ni: cyſſura fi, O Frenin y ‡ cenhedloedd, a llywydd pob tywyſogaeth.

‡ *duwiau.*

13 Dôd yn ſy ngenau ymadrodd cymmwys ger bron y llew, a thrô ei gâlon ef i gasâu yr hwn ſydd yn ein gwrthwynebu ni, er dinyſtr iddo ef, ac i'r rhai ſy yn debyg eu meddwl iddo yntef:

14 Ie gwared ni ā'th law, a chynnorthwya fi, yr hon ydwyf unig, ac heb gynnorthwyydd gennyf ond tydi.

15 O Arglwydd, ti a wyddoſt bob dim: ti a wyddoſt mai cās gennyf ogoniant y rhai anwir, a bod yn ffiaidd gennyf wely y rhai dienwaededig, a phob † dieithr.

† *cenhedlig.*

16 Ti a wyddoſt beth ſydd raid i mi; a bod yn ffiaidd gennyf arwydd ſy malchder, yr hwn ſydd ar ſy mhen, ar y dyddiau yr ymddangoſwyf, a bod mor ffiaidd gennyf ef a chadach miſglwyf; ac nad ydwyf yn ei wiſgo ef ar y dyddiau yr wyf ‡ yn cael llonydd;

‡ *ar ſy mhen ſy hun.*

17 Ac na ſwytaodd dy waſanaethyddes ar fwrdd Aman; ac ‖ nad anrhydeddais wledd y brenin, ac nad yſais win offrwm;

‖ *na wneuthym ſawr gyfrif o.*

18 Ac na lawenychodd dy lawforwyn, o'r dydd y'm † ſymmudwyd hyd yr awr hon, ond ynnot ti, O Arglwydd Dduw Abraham.

‡ *dygpwyd ymma.*

19 O Dduw cadarnach nā neb, gwrando lefain y rhai diobaith, a gwared ni o law y drygionus, ie gwared fi o'm hofn.

PEN. XV.

6 Eſther yn dyfod i wŷdd y brenin: 7 Ac yntau yn edrych yn ddigllon arni, a hithau yn llewygu. 8 Y brenin yn ei chodi hi i fynu, ac yn ei chyſſuro hi.

AC ar y trydydd dydd, pan beidiodd hi â gweddïo, hi a ddioſgodd ei galarwiſg, ac a wiſgodd ei gwychder.

2 Ac wedi iddi fyned yn wŷch ei threfn, a galw ar Weledydd ac Achubydd pawb, hi a gymmerodd ddwy lawforwyn.

3 A hi a bwy.odd ar y naill, fel pe buaſai hi ſwythus.

4 A'r llall oedd yn dwyn ei phwrffill hi.

3495.

5 Gwridog hefyd oedd hi o berfeithrwydd ei thegwch, a'i hwyneb yn llawen, *ac* megis yn hawddgar; eithr ei chalon hi oedd gyſyng arni gan ofn.

6 Ac wedi iddi fyned i mewn trwy 'r holl ddryſau, hi a ſafodd ger bron y brenin, ac yr oedd efe yn eiſtedd ar orſeddfa ei frenhiniaeth, ac efe a wiſgaſai ei ddiſgleirwiſg oll; ac efe oll mewn aur a meini gwerthfawr oedd ofnadwy jawn:

7 A chan ddyrchafu ei wyneb yn diſgleirio gan ogoniant, efe a edrychodd yn llym o ddig. Yna y ſyrthiodd y frenhines, a hi a newidiodd ei lliw mewn llewyg, ac a ogwyddodd ar ben y llawforwyn oedd yn myned ‡ o'i blaen hi.

‡ *gyd â hi, neu, yn ei hymmyl.*

8 A Duw a drôdd yſbryd y brenin yn addfwyn, fel y neidiodd efe ar frys oddi ar ei orſeddfa, ac y cymmerodd hi: ac efe a'i cyſſurodd hi â geiriau heddychlon, ac a ddywedodd wrthi hi,

9 Eſther, beth yw 'r *matter*? dy frawd di ydwyf fi: cymmer gyſlur.

10 Ni roddir di i farwolaeth, † o blegid cyffredin yw ein gorchymmyn ni: tyred ymma.

† *er bod y gorchymmyn yn gyffredinol.*

11 Ac efe a gododd y wialen aur, ac a'i goſodododd ar ei gwddf hi:

12 Ac efe a'i cofleidiodd hi, ac a ddywedodd, Lleſara wrthyf fi.

13 Hithau a ddywedodd wrtho ef, O arglwydd, mi a'th welwn fel Angel Duw, a'm calon a gyffrôdd rhag ofn dy ogoniant.

14 O blegid rhyfeddol ydwyt ti, O arglwydd; a'th wyneb ſydd yn llawn grâs.

15 A thra yr oedd hi yn lleſaru, hi a ſyrthiodd ‖ yn ei llewyg.

‖ *gan wendid.*

16 Yna y trallodwyd y brenin, a'i weiſion oll a'i cyſſuraſant hi.

PEN. XVI.

1 Llythyr Artaſerſes, 10 yn yr hwn y mae yn adrodd beiau Aman, 17 ac yn didaymmu 'r gorchymmyn a baraſai Aman ei wneuthur i adſetha 'r Juddewon, 22 ac yn gorchymmyn cadw dydd eu hymwared hwy yn wŷl.

YBrenin mawr Artaſerſes at y pennaethiaid, a'r tywyſogion, ar gant a faith ar hugain o daleithiau, o India hyd Ethiopia, ac at ein deiliaid ffyddlon, yn anſon annerch.

2 Llawer wedi eu mynych anrhydeddu trwy fawr ddaioni gweithredwyr da, a aethant yn falchach,

3 Ac ydynt yn ceiſio, nid yn unig ddrygu ein deiliaid ni, eithr hefyd, am na fedrant fyw mewn digonedd, y maent yn ceiſio dychymmyg niwed yn erbyn y rhai a wnâ ddaioni iddynt.

4 Ac y maent nid yn unig yn rymnu diolchgarwch o blith dynion, eithr hefyd gan ymddyrchafu mewn balchder rhai heb wybod oddi wrth ddaioni, y maent yn amcanu diange oddi wrth farn Duw, yr hwn ſydd yn gweled pob peth, *a'i farn yn* gâs ganddi ddrygioni.

5 Llawer gwaith hefyd y mae geiriau tēg y rhai yr ymddiriedwyd iddynt am lywodraethu matterion eu cyfeillion, yn gwneuthur llawer o'r rhai ſydd mewn awdurdod yn euog o waed gwirion, ac yn eu hamgylchu mewn blinderau diymadferth;

6 Trwy ffalſder a thwyll eu dull drygionus yn twyllo diniweidra, a daioni pennaethiaid.

7 A hyn

7 A hyn a ellwch chwi ei weled, ſel yr eglurhaſom ni, nid yn gymmaint o'r hen hiſtoriau, ag y gellwch, o's chwiliwch pa bethau a wnaed yn ddrygionus yn hwyr, trwy ymddygiad echryſlon y rhai a oſodwyd mewn awdurdod yn anheilwng.

8 Ac y *mae yn rhaid* edrych am yr amſer a fydd, ſel y gwnelom y deyrnas yn ddidrallod ac yn heddychol i bob dŷn;

9 Gan arſer cyſnewidiadau, ac yſtyried y pethau ſy 'n dyſod mewn golwg, trwy achub blaen *pethau* bob amſer yn llarieiddiach.

10 O herwydd Aman Macedoniad, mâb Amadatha, yr hwn mewn gwirionedd oedd eſtron i waed y Perſiaid, a phell oddi wrth ein daioni ni, ac wedi ei dderbyn gennym ni ſel gŵr dieithr,

11 A gafodd yr addſwynder ſydd gennym ni i bob cenedl, yn gymmaint ag y gelwid ef yn dâd i ni, a'i addoli gan bawb megis yr ail i'r orſeddfa frenhinol:

12 Am na fedrai efe ddwyn ei fawrbarch, efe a geiſiodd ein diddymmu ni o'r llywodraeth, ac o'n heinioes hefyd,

13 Ac a geiſiodd trwy lawer o ffyrdd twyllodrus ddifetha Mardocheus, yr hwn a'n hachubodd ni, ac ym mhob peth a wnaeth ddaioni, ac Eſther ddifai, yr hon ſydd gyfrannog o'r deyrnas, ynghŷd â'i holl genedl.

14 O blegid ſel hyn y meddyliodd efe ein cael ni yn unig, a dwyn llywodraeth y Perſiaid i'r Macedoniaid.

15 Ethr yr ydym ni yn cael bod yr Iuddewon, y rhai a roddaſai 'r dinyſtrydd *hwnnw* i'w difetha, yn ddiniwed drwg, ac yn arſer cyfreithiau o'r cyfiawnaf;

16 Ac yn blant i'r Duw byw Goruchaf a mwyaf, yr hwn a ‡ gyfarwyddodd y deyrnas i ni, ac i'n rhieni, mewn trefn odiaeth. ‡ *lwyddo-dd.*

17 Am hynny da y gwnewch, o's chwi ni chyfiawnwch y llythyrau a anſonodd Aman mâb Amadatha attoch chwi.

18 O herwydd efe, yr hwn a wnaeth hyn, a grogwyd, ynghŷd â'i holl dylwyth, o flaen pyrth Suſa, trwy fod Duw, llywydd pob peth, yn talu iddo yn fuan farn addas.

19 Eithr gan oſod allan goppi o'r llythyr hwn ym mhob lle, gadewch i'r Iuddewon arfer eu cyfraith mewn rhyddid.

20 A chynnorthwywch hwynt, ſel y gallont y trydydd ar ddeg o Adar y deuddegfed mis, ar yr un dydd, ddîal ar y rhai a oſododd arnynt hwy yn amſer eu cyſtudd.

21 O blegid Duw, llywydd pob peth, yn lle dinyſtr y genedl etholedig a wnaeth iddynt lawenydd.

22 Cedwch chwithau *hwn* ynghŷd â phob llawenydd yn ddydd uchel, yn myſg eich uchelwyliau,

23 Fel y byddo jechydwriaeth yn awr, ac wedi hyn, i ni ac i'r Perſiaid da eu hewyllys, a chofiadwriaeth dinyſtr i'r rhai ſy 'n cynllwyn i'n herbyn ni.

24 A phob dinas a gwlâd bynnag yr hon ni wnelo ſel hyn, a lwyrddifethir â gwaywffyn ac â thân, mewn llid; ſel y goſoder hi byth, nid yn unig yn ddiſathr gan ddynion, eithr yn atcaſaf gan ſwyſtfilod, ac adar, bob amſer.

¶ DOETHINEB SOLOMON.

PEN. I.

2 *I bwy y mae Duw yn ei ddangos ei hun,* 4 *a doethineb hithau ei hun.* 6 *Na's gall drwg-dafodiog ymgudaio.* 12 *Nyni ſy yn peri ein dinyſtr ein hun:* 13 *am na's gwnaeth Duw angau.*

CErwch [a] gyfiawnder, y rhai ydych yn barnu 'r ddaear: yſtyriwch yr Arglwydd mewn daioni, a cheiſiwch ef mewn puredd calon.

2 O blegid [b] efe a geir gan y rhai ni themtiant ef; ac a ymddengys i'r rhai ni anghredant iddo.

3 Canys meddyliau troſäus a ddidolant oddi wrth Dduw; eithr rhinwedd brofedig a gerydda 'r ynfydion.

4 O herwydd nid â doethineb i enaid drygionus; ac ni chyfannedda hi mewn corph caeth i bechod.

5 O blegid [c] ſanctaidd ysbryd addyſg a ffŷ oddi wrth dwyll, ac a ymedy â meddyliau angall; ac a ‡ gyſtuddir lle y delo anwiredd.

6 Canys ysbryd [d] yn caru dŷn yw doethineb, ac ni weryd [e] yr hwn a gablo â'i wefuſau: o blegid Duw ſydd dyſt o'i arennau ef, ac yn wir olygydd ei galon ef, ac yn gwrando ei ymadroddion ef.

7 O blegid Ysbryd yr Arglwydd a lanwodd y byd: a'r hwn ſydd yn ‡ cynnal pob peth brau adnabod lleſerydd.

8 Am hynny ni chaiff yr hwn a ddywedo bethau anghyfiawn lechu; ac nid â 'r farn a gosbo heibio iddo ef.

9 O blegid ſe fydd ymofyn ynghylchorion yr annuwiol; a'r Arglwydd a gaiff glywed ei ciriau ef, i gosbi ei anwireddau ef.

10 Canys cluſt eiddigus ſydd yn clywed y cwbl; ac ni bydd ſŵn grwgnach yn gudd-iedig.

11 Ymgedwch gan hynny rhag grwgnach difudd; ac arbedwch enllibio â'ch tafod: o herwydd nid â ymadrodd dirgel yn ofer, a'r genau a ‡ ddywedo gelwydd ſydd yn lladd yr enaid. ‡ *enllibio.*

12 Na cheiſiwch farwolaeth yn amryfuſedd eich einioes: ac na thynnwch *arnoch* [e] ddinyſtr â gweithredoedd eich dwylo. [e] Deut. 4. 23, 24. Ezec. 18. 32. a 33. 11.

13 O blegid [f] ni wnaeth Duw farwolaeth; ac nid digrif ganddo ddinyſtr y byw.

14 Canys efe a wnaeth bob peth i ſod; a chenhedlaethau 'r byd yn jachol, heb fod meddyginiaeth ddinyſtriol ynddynt, na brenhiniaeth uffern ar y ddaear.

15 Anfarwol hefyd yw cyfiawnder.

16 Eithr rhai annuwiol a'i cyrchaſant hi â'i ‡ dwylo, ac â'i hymadrodd: gan dybied ei bod hi yn garedig y dihoenaſant hwy, a hwy a wnaethant gyfammod â hi, am eu bod yn haeddu bod yn gyfrannogion o honi. ‡ *gweithredoedd.*

PEN. II.

1 *Yr annuwiol yn tybied mai berr yw 'r ſuchedd hon:* 5 *Ac nad oes yr un ar ôl hon.* 6 *Am hynny y cymmerant hwy eu difyrrwch yn y ſuchedd hon,* 10 *ac yr ymgyfwriadant yn erbyn y cyfiawn.* 21 *Pa beth ſydd yn eu dallu hwy.*

OBlegid yr annuwiol a ddywedent ynddynt eu hun, gan feddwl, ond nid yn uniawn, [a] Berr a blin yw ein hoes ni: [b] yn niwedd dŷn nid oes meddyginiaeth, ac ni adnabüwyd neb a ddychwelodd o uffern. [a] Job 7. 1, [b] Mac. 22. 23. [c] Cor. 15. 32.

2 Canys ar ddamwain y ganwyd ni, ac wedi hyn ni byddwn ni mwy nã phe na buasem: o blegid mwg yw 'r ffun yn ein ffroenau ni, a gwreichionen yw 'r ymadrodd yn dyfod o ỳmmudiad y gàlon;

3 Pan ddiffodder honno, yr ã y corph yn lludw, a'n hanadl a wasgerir fel awyr denau,

4 A'n henw ni a anghofir mewn amser, fel na chofio neb ein gweithredoedd ni; a'n heinioes ni a ã fel ôl niwl, ac a wasgerir fel cwmmwl, yr hwn a ymlidio pelydr yr haul, a'r hwn y byddo ei wrês ef drwm wrtho.

5 [c] Canys ein hamser ni ỳdd fel mynediad cysgod; ac nid oes dychweliad ar ein diwedd ni: canys efe a seliwyd, ac nid oes neb yn dychwelyd.

6 Deuwch gan hynny, mwynhawn y da [d] ỳdd, ac arferwn yn brysur ‡ yr hyn a feddwn, megis mewn ieuengctid.

7 Ymlanwn ã gwîn gwerthfawr, ac ag ennaint: ac na adawn i flodau 'r amser fyned heibio i ni.

8 Gwisgwn goron o flodau rhôs, cyn eu gwywo.

9 Na fydded neb o honom ni heb ei ran o ddifyrrwch; gadawn ym mhob man arwyddion o'n llawenydd: o blegid hyn yw ein rhan ni, ac dymma ein dogn ni.

10 Gorthrymmwn y tlawd cyfiawn, nac arbedwn y weddw, ac na pharchwn hîrhoedlog benllwydni yr hynafgwr.

11 Bydded ein cryfder ni yn lle cyfraith gyfiawn: canys gwendid a geryddir fel peth difudd.

12 Cynllwynwn gan hynny i'r cyfiawn, am ei fod ef yn anfuddiol i ni: y mae efe hefyd yn erbyn ein gwaith ni, ac yn edliw y pechodau ỳdd yn erbyn y gyfraith, ac yn cyhoeddi er gogan i ni y pechodau ỳdd yn erbyn ein haddỳsg ni.

13 Y mae efe yn ymhonni fod ganddo wybodaeth o Dduw, ac [e] yn ei alw ei hun yn blentyn i'r Arglwydd.

14 Efe a wnaed [f] i argyoeddi ein meddyliau ni.

15 [g] Trwm gennym ei weled ef: am fod ei fuchedd ef yn anhebyg i'r eiddo eraill, a bod ei ffyrdd ef ar ddull arall.

16 Y mae efe yn ein cyfrif ni ‡ yn blant o ordderch, ac yn ymgadw rhag ein ffordd ni, megis rhag peth aflan; [h] y mae efe yn cyfrif diwedd y rhai cyfiawn yn ddedwydd, ac yn ymhonni fod Duw yn dãd *iddo ef*.

17 Edrychwn ai gwîr ei eiriau ef, a mynnwn wybod yn ficr beth a fydd ei ddiwedd ef.

18 O blegid o's [i] mâb Duw yw 'r cyfiawn, efe a'i † derbyn ef, ac a'i gwared ef o ddwylo 'i wrthwynebwyr.

19 [k] Holwn ef yn amharchus, ac yn gystuddiol, fel y caffom wybod ei addfwynder ef, a phrofi ei ddioddefgarwch ef.

20 Barnwn ef i farwolaeth wradwyddus; o blegid fe a fynnir arno, medd efe.

21 Hyn a feddyliasant hwy, a hwy a gamgymmerasant: o blegid eu drygioni a'i dallodd hwynt.

22 Ac ni wybuant hwy ddirgeledigaethau Duw; ac ni obeithiasant am wobr cyfiawnder, ac ‡ nid ystyriasant wobr yr eneidiau diseius.

23 O blegid Duw a greodd ddỳn i fod yn † anllygredig, ac a'i gwnaeth ef [l] yn ddelw ‡ ei lun ei hun.

24 A [m] thrwy gynfigen y cythraul y daeth marwolaeth i'r byd: a'r rhai ỳdd ar ei du ef a'i profant hi.

PEN. III.

1 *Bod y duwiol yn ddedwydd yn eu marwolaeth, 5 ac yn eu blinderau. 10 Nad y rhai annuwiol, na'i plant chwaith, 13 ond y rhai glân, ỳ ſanctaidd, er nad oes iadynt blant. 16 O herwydd colledig fydd y godinebwr a'i blant.*

EIthr y mae [a] eneidiau y rhai cyfiawn yn llaw Dduw; ac ni chyffwrdd ‡ cystudd ã hwynt.

2 [b] Y rhai angall oedd yn tybied eu bod hwy yn meirw; a drwg y cyfrifid eu diwedd hwynt,

3 A'i mynediad oddi wrthym ni yn ddinỳstr: eithr y maent hwy mewn heddwch.

4 O blegid er eu cystuddio hwy yngolwg dynion, y mae eu [c] gobaith hwy yn llawn trag ywyddoldeb.

5 A lle y ceryddwyd hwy ychydig, hwy a gânt lawer o ‡ fudd: o blegid Duw [d] a'i profodd hwynt, ac a'i casodd yn addas iddo ei hun.

6 [e] Efe a'i profodd hwynt fel aur yn y ffwrn, ac a'i derbyniodd hwynt fel aberth lloſg.

7 Ac yn amser eu gofwy [f] hwy a ddisgleiriant, ac a redant i fewn ac allan fel gwreichion mewn ſofl.

8 Hwy [g] a farnant genhedloedd, ac a lywodraethant bobloedd, a'i Harglwydd hwy a deyrnasa byth.

9 Y rhai a ymddiriedant ynddo ef a ddyallant y gwirionedd; a'r rhai ffyddlon † mewn cariad a arhosant gyd ag ef: o blegid gras a thrugaredd ỳdd i'w Sainct ef; ac efe a ofala dros ei etholedigion.

10 Eithr [h] yr annuwiol, fel y meddyliasant, a gânt gosbedigaeth, y rhai a ddirỳstyrasant y cyfiawn, ac a wrthodasant yr Arglwydd.

11 Canys annedwydd yw yr hwn a ddirỳstyro ddoethineb ac addỳsg; ac ofer yw eu gobaith: eu llafur hefyd a fydd diffrwyth, a'i gwaith yn ddifudd.

12 Eu gwragedd ỳdd yn ‡ angall, a'i plant yn ddrygionus.

13 Melldigedig yw eu heppil hwynt. Canys dedwydd yw 'r amhlantadwy ddihalogedig, yr hon nid adnabu wely mewn pechod: hi [i] a gaiff ffrwyth pan ymweler â'r eneidiau.

14 *A dedwydd yw* [k] y dispaidd, yr hwn ni wnaeth anwiredd a'i ddwylo, ac ni feddyliodd ddrygioni yn erbyn yr Arglwydd: canys iddo ef y rhoddir dewisol rãd ffydd, a'r rhan gymmeradwyaf gan ei feddwl, ‡ yn Nheml yr Arglwydd.

15 Canys gogoneddus yw ffrwyth poen dda; a gwreiddyn doethineb ni ddiffanna byth.

16 Eithr plant y godinebus ‡ a fyddant amherffaith, a'r hâd o wely anwir a ddiflanna.

17 O blegid o's hîrhoedlog fyddant, ni wneir dim cyfrif o honynt: a'i henaint fydd amharchus yn y diwedd.

18 Eithr o's yn fuan y diweddir hwynt, ni chânt obaith, na chyffur yn nydd † ymweliad.

19 O blegid ‡ ofnadwy yw diwedd y genhedlaeth anghyfiawn.

PEN.

---

[c] 1 Cron. 29. 15. Pen. 5. 9.

[d] Eſay 22. 13. a 56. 12. 1 Cor. 15. 32. ‡ *y creaduriaid.*

[e] Mat. 27. 43. Joan 19. 7.

[f] Joan 7. 7. Epheſ. 5. 13, 14.

[g] Eſay 53. 3. ‡ *megis arian gwrthodedig.*

[h] Num. 23. 10.

[i] Pſal. 22. 8, 9. Mat. 27. 43. † *cynnorthwya.*

[k] Jer. 11. 19. ‡ *ni ddyalasant.* † *anſarwol.*

[l] Gen. 1. 26, 27. a 5. 1. Eccl. 17. 3. ‡ *ei dragywyddoldeb.*

[m] Gen. 3. 13.

[a] Deut. 33. 3. ‡ *dialeddu.*

[b] Pen. 5. 4.

[c] Rhuſ. 8. 24.

[d] Ecſod. 16. 4. Deut. 8. 2.

[e] Zech. 13. 9. Mal. 3. 3.

[f] Mat. 13. 43.

[g] Mat. 19. 28. 1 Cor. 6. 2. † *a arhosant gyd ag ef mewn cariad.*

[h] Mat. 25. 41.

[i] Eſay 56. 5.

[k] Eſay 56. 4, 5.

PEN. IV.

1 *Y diwair a goronir.* 3 *Na ffynna eppil yr anniwair:* 9 *ac y byddant hwy dyſtion yn erbyn eu tadau a'i mammau.* 7 *Bod y cyſiawn yn marw yn jeuange, ac er hynny yn ddedwydd.* 19 *Goſidus daiwedd yr annuwiol.*

GWell yw bod heb blant, a bod gennym rinwedd: o blegid anfarwol yw y coffa am dani; a hysbys i Dduw a dynion yw hi.

2 Hwy a'i dilynant hi pan fyddo preſennol, ac a'i dymunant hi pan elo ymmaith; y mae hi yn gorfoleddu, [a] wedi ei choroni byth, wedi ennill y maes wrth ymdrechu am ddihalogedig wobrau.

3 Eithr tylwythog dyrſa 'r annuwiol ni bydd ſuddiol, ni ddwfnwreiddia chwaith yr hon ſydd yn dyfod o blanhigion baſtardaidd, ac ni eſyd ſylfaen ſicr.

4 O blegid er iddynt dyfu dros amſer yn wrŷſg; [b] gwŷnt a'i ſymmud hwynt, gan eu bod yn tyfu yn weiniaid, a'i diwreiddio gan nerth y gwyntoedd.

5 [c] Yr amherffaith ganghennau a dorrir ymmaith, a'i ffrwyth hwynt a fydd difudd, heb fod yn addfed i'w fwyta, nac yn gymmwys i ddim.

6 O herwydd y plant a genhedler ‡ yn y gwely anheilwng ſydd dyſtion o anwiredd yn erbyn eu rhieni, pan holer hwynt.

7 Eithr o's diweddir y cyſiawn yn gynnar, eſe a fydd mewn eſmwythdra *er hynny.*

8 O herwydd nid yr hirhoedlog yw 'r henaint parchedig, ‡ na'r hon a feſurir wrth rifedi blynyddoedd.

9 Eithr doethineb ſydd benllwydni i ddynion; a henaint oedrannus yw buchedd ddihalog.

10 [d] Eſe a ryngodd fodd i Dduw, ac a hoffwyd ganddo: ac eſe yn byw ym myſg pechaduriaid a fudwyd ymmaith.

11 Eſe a gippiwyd ymmaith rhag i ddrygioni newidio ei feddwl eſ, neu i dwyll dwyllo ei enaid eſ.

12 O blegid hudoliaeth oferedd a dywylla bethau da; ac anwadalwch chwant a ‡ ſymmud feddwl difakis.

13 Eſe wedi ei † ddiweddu yn fuan, a gyflawnodd hîr amſer.

14 Canys cu oedd ei enaid eſ gan yr Arglwydd: am hynny yr aeth eſe ar frŷs o fyſg drygioni.

15 Y mae 'r bobl yn gweled hyn, ac heb ddyall nac yſtyried fod grâs a thrugaredd i'w Sainct eſ, ac ymgeledd i'w etholedigion eſ.

16 Pan fyddo 'r cyſiawn marw, y mae eſe yn rhoddi barn yn erbyn y rhai annuwiol byw; ſelly y mae yr jeuengctid a ‡ ddiweddir yn fuan, yn erbyn hirhoedlog henaint yr anghyfiawn.

17 O blegid hwy a gânt weled diwedd y doeth, ac ni ‡ feddyliant beth a amcanaſant iddo, ac i ba beth y cadwodd yr Arglwydd eſ yn ddiogel.

18 Hwy a'i gwelant eſ, ac a'i dyſtyrant: eithr yr Arglwydd a'i gwatwar hwynt, a hwy a fyddant yn gelain amharchedig, ac yn wradwyddus ym myſg y meirw byth.

19 Canys eſe a'i dryllia hwynt i lawr yn ddidrwſt, ac a'i ſigl hwynt o'r ſylfaen, a hwy a anrheithir hyd yr eithaf, ac a fyddant mewn gofid; a'i coffadwriaeth hwynt a dderfydd.

20 Hwy a ddeuant yn oſnus, ‡ trwy feddwl am eu pechodau; a'i hanwireddau a'i ceryddant hwy o flaen *eu hwynebau.*

PEN. V.

1 *Y rhyfedda 'r annuwiol wrth y duwiol,* 4 *ac yr addefant eu hamryſuſedd,* 5 *ofered eu bucheda.* 15 *Y tâl Duw i'r cyſiawn,* 17 *ac y rhyfela eſe â'r annuwiol.*

YNa y ſaif y cyſiawn mewn hyder mawr o flaen ei orthrymwyr, a'r rhai a ddiyſtyraſant ei lafur eſ.

2 Pan welant, hwy a gythryblir ag ofn aruthr; a ſyn fydd ganddynt ei jechydwriaeth ryfedd eſ.

3 A hwy a ddywedant ynddynt eu hun yn edifeiriol, a chan gyfyngder meddwl yr ocheneidiant, ac y dywedant, Dymma 'r hwn yr oeddym ni gynt yn ei watwar, ac ‡ yn ei ddyſalu yn wradwyddus.

4 [a] Nyni ffyliaid a feddyliaſom ſod ei fuchedd eſ yn ynfydrwydd, a'i ddiwedd yn amharchus.

5 Pa fodd y cyfrifwyd eſ ym mhlith meibion Duw, ac y mae ei ran eſ ym myſg y Sainct!

6 Nyni gan hynny a gyfeiliornaſom allan o ffordd y gwirionedd, ac ni thywynnodd llewyrch cyfiawnder i ni, ac ni chododd haul cyfiawnder arnom.

7 Nyni a ‡ lanwyd o ffyrdd anwiredd a diſtryw; ac a rodiaſom trwy anialwch anhyffordd; eithr nid adnabuom ni ffordd yr Arglwydd.

8 Pa fudd ſydd i ni o falchder? a pha lês a wnaeth golud a ffrôſt i ni?

9 Y pethau hynny oll [b] a aethant ymmaith fel cyſgod, ac fel cennad yn rhedeg.

10 [c] Fel llong yn myned trwy 'r dwfr tonnog, yr hon ni ellir caffael ei hôl, wedi iddi fyned heibio, na'r llwybr yr aeth hi trwy 'r tonnau;

11 Neu megis na cheir arwydd mynediad yr aderyn a ehedo trwy 'r awyr, eithr dyrnod yr eſgyll ar y gwŷnt tenau, yr hwn a gurir, ac a rennir trwy nerth egnïol, gan guro 'r adenydd, a â trwödd, ac yno nid oes dim arwydd pa le yr aeth eſe;

12 Neu fel pan ſaether ſaeth at nôd, yr awyr wedi ei rhannu a ddychwel yn y fan i'w lle, fel na wydder pa ffordd yr aeth hi:

13 Felly ninnau, pan y'n ganwyd a ddechreuaſom bwyſo at ein diwedd, ac ni allaſom ddangos dim arwydd rhinwedd dda, eithr yn ein drygioni y darfuom ni.

14 [d] O blegid fel † llwch, yr hwn a arwain y gwŷnt, ac fel ewyn tenau, yr hwn a yrr y dymmeſtl, ac fel y mŵg [e] a waſgerir gan wŷnt, neu fel cof am ymdeithydd dros un diwrnod, yr â gobaith yr annuwiol ymmaith.

15 Eithr y mae y cyfiawn yn byw byth; a chyd â 'r Arglwydd y mae [f] eu gwobr hwynt, a chan y Goruchaf y mae gofal am danynt hwy.

16 Am hynny y cânt hwy ar law yr Arglwydd deyrnas ‡ hardd, a [g] choron dêg, o blegid eſe a'i gorchuddia hwynt â'i ddeheulaw, ac a'i hamddiffyn hwynt â'i fraich.

17 [h] Eſe a gymmer ei eiddigedd yn lle pob arfogaeth, ac a arfoga 'r creaduriaid, i ddial ar y gelynion.

18 Eſe a wiſg gyfiawnder yn ddwyfronneg, ac a wiſg farnedigaeth ddiragrith yn lle helm.

19 Eſe a gymmer ſanctteiddrwydd yn darian, yr hwn ni ellir ei orchfygu.

20 Eſe a hoga ei ddigter toſt yn gleddyf, a'r byd a ryſela gyd ag eſ yn erbyn ffyliaid.

21 Bylle

Hydref, 14. P.

[a] Jago 1. 12. 1 Pedr 5. 4. Dad. 2. 10.

[b] Mat. 7. 19.

[c] Pen. 3. 16.

‡ Gr. o gwŷg anheilwng.

‡ ac ni's meſurir.

[d] Gen. 5. 24. Heb. 11. 5. Edrych Eſay 57. 1.

‡ wyra.

† ſanctteiddio.

‡ herffeithir.

‡ dyallant beth a amcanodd Duw iaao eſ.

‡ wrth fwrw cyfrif.

Hydref, 15. B. Troad S. Paul, B. Holl Saint P. h. w. 17.

‡ oedd yn ddiareb gwaradwydd.

[a] Pen. 3. 2.

‡ ſlinwyd ar.

[b] 1 Cron. 29. 15.

[c] Diar. 30. 19. Pen. 2. 5.

[d] Job 8. 9.

† plu y gweunydd.

[e] Pſal. 1. 4. a 103. 4. Diar. 10. 25. a 11. 7.

[f] Gen. 15. 1. Jago 1. 10, 11. Dad. 22. 12.

‡ ogoneddus.

[g] Pen. 4. 2. 2 Tim. 4. 8. Dad. 4. 4. a 9. 7.

[h] Eſay 59. 16, 17.

21 Bylit y mellt a ânt yn uniawn, ac a gyrchant at y nôd, megis o annelog fwa 'r cymhylau.

22 A chan ei ddigofaint ef, yr hwn ſydd yn arfer o daflu meini, y bwrir cenllyſg yn llawn llid; dwfr y môr a lidia wrthynt hwy, a'r afonydd a lifant yn doſt:

23 Gwŷnt nerthol a ſaif yn eu herbyn hwynt, ac a'i nithia hwynt ymmaith fel trowynt: ïe anwiredd a ddifwyna 'r holl dîr, a drygioni a ddinyſtria eiſteddfeydd y cedyrn.

PEN. VI.

Hydref, 15. P. Troad S.Paul, P.

1 *Rhaid i Frenhinoedd wrando.* 3 *Oddi wrth Dduw y mae eu gallu hwy,* 5 *ac nad arbed eſe hwy.* 12 *Bod yn hawdd cael doethineb.* 21 *Rhaid i dywyſogion ei cheiſio hi.* 24 *O blegid atteg i'r bobl yw tywyſog doeth.*

GWrandewch gan hynny, O frenhinoedd, a dyellwch; oh farnwyr eithafoedd y ddaear, cymmerwch ddyſg.

2 Rhoddwch gluſt, lywodraethwyr y dyrfa; a'r rhai a ydych feilchion o llaws cenhedloedd.

a Rhuf. 13. 1, 2.

3 O blegid [a] y cryfder a gawſoch chwi gan yr Arglwydd, a'r gallu gan y Goruchaf, yr hwn a ymofyn am eich gweithredoedd chwi, ac a chwilia allan eich cynghorion chwi.

4 Am i chwi yn weinidogion o'i frenhiniaeth eſ, na farnaſoch yn uniawn, ac na chadwaſoch y gyfraith, ac na rodiaſoch yn ôl ewyllys Duw,

5 Yn aruthr ac yn ebrwydd y daw eſe attoch chwi: o herwydd barn doſt ſydd i'r llywodraethwyr.

b Luc. 12. 47, 48.

6 [b] Y lleiaf a ddichon gael maddeuant yn drugarog, a'r cedyrn a gyltuddir yn gadarn.

7 O blegid yr hwn ſydd Arglwydd ar bawb [c] nid yſtyr wyneb, ac ni ofna fawredd: canys eſe a wnaeth y mawr a'r bychan, ac a ofala yr un modd am bawb.

c Deut. 10. 17. 2 Cron. 19. 7. Job 34. 19. Eccl. 35. 12, 16. Act. 10. 34. Rhuf. 2. 11. Gal. 2. 6. Epheſ. 6. 9. Col. 3. 25. 1 Pedr 1. 17.

8 Ond ar y cedyrn y daw hawl gadarn.

9 Wrthych chwi am hynny, frenhinoedd, y mae fy ngeiriau i, ſel y dyſgoch chwi ddoethineb heb ballu.

10 O blegid y rhai a gadwant y pethau ſanctaidd yn ſanctaidd, a † ſancteiddir; a'r rhai a'i dyſgaſant hwy a gânt beth i'w atteb droſtynt eu hunain.

† gyfiawnheir. d Deut. 30. 11, &c. Joan 7. 17.

11 Chwennychwch gan hynny fy ngeiriau i, dymunwch *hwynt*, a chwi a fyddwch ddyſgedig.

12 Doethineb ſydd ddiſglair, ac ni dderfydd: [d] hawdd y canfyddir hi gan y rhai a'i hoffant, a hawdd y ceir hi gan y rhai a'i ceiſiant.

13 Y mae hi yn myned i gyſarfod y rhai a'i chwennychant, fel yr adwaener hi yn gyntaf.

14 Nid rhaid poen i'r hwn a gyfodo 'n ſore am dani hi: o blegid eſe a'i caiff hi yn eiſtedd wrth ei ddryſau.

15 Canys perffeithrwydd ſynnwyr yw meddwl am dani hi, a'r hwn a wilio am dani hi, a fydd ddïofal yn ebrwydd.

16 O blegid y mae hi yn myned o amgylch, dan geiſio y rhai ſydd deilwng o honi hi; y mae hi yn ymddangos yn llawen iddynt hwy ar y llwybrau, ac yn cyfarfod â hwynt ar bob meddwl.

17 Ei dechreuad hi yw gwîr chwant i addyſg; a gofal addyſg yw cariad;

18 A chariad yw ceidwad ei chyfreithiau hi: a ſicrwydd o anllygredigaeth yw gwrando ar y gyfraith.

19 Anllygredigaeth hefyd ſydd yn peri bod yn agos i Dduw.

20 O blegid hynny, chwant doethineb ſydd yn dwyn i'r deyrnas.

21 Am hynny, O frenhinoedd y bobl, o's melus gennych orſeddfeinciau, a theyrnwielyn, anrhydeddwch ddoethineb, fel y teyrnaſoch byth.

22 Eithr beth yw doethineb, a pha fodd y gwnaed hi, mi a ſynegaf i chwi, ac ni chuddiaf ddirgeleddigaethau rhagoch chwi; eithr o ddechreuad ei genedigaeth yr olrheiniaf hi, ac y goſodaf ei gwybodaeth hi yn amlwg, ac nid âf fi dros y gwirionedd.

23 Ac ni chyd-ymdeithiaf fi â chynfigen ddihoenedig, o blegid ni bydd y cyfryw un yn gyfrannog o ddoethineb.

24 Iechydwriaeth y byd yw llawer o ddoethion: ac atteg y bobl yw brenin call.

25 Am hynny cymmerwch addyſg trwy ſy ngeiriau i, a chwi a gewch fudd.

PEN. VII.

Hydref, 16. B.

1 *Mai 'r un fâth yw diwedd y duwiol a'r annuwiol.* 8 *Mai gwell doethineb nâ dim.* 15 *Mai Duw a roiſai iddo yr holl wybodaeth oedd gantho.* 22 *Clod doethineb.*

DYn marwol ydwyf finnau, un fodd a phawb *eraill*, ac yn dyſod o hiliogaeth yr hwn a luniwyd gyntaf o'r ddaear;

a Job 10. 10, 11.

2 Ac ynghrôth fy mam y'm lluniwyd yn gnawd, o fewn amſer deng mîs, [a] gan geulo o hâd gŵr mewn gwaed, ac o drythyllwch yn dyſod ynghŷd a [b] chwſg.

b Pen. 4. 6.

3 A phan y'm ganwyd mi a dynnais attaf yr awyr cyffredyn i ni, ac a ſyrthiais ar y ddaear, yr hon ſydd o'r un naturiaeth; yn wyloſain y rhoddais i y llais cyntaf, fel pawb *eraill*.

4 Mewn cawiau, a thrwy ofal y'm magwyd.

5 Ni chafodd un brenin amgen dechreuad i'w enedigaeth.

6 [c] Un fath ddyſodiad i ſywyd ſydd i bawb, ac un fath ſynediad allan.

c Job 1. 21.

7 Am hynny [d] mi a weddïais, ac fe a roddwyd i mi ddyall; mi a waeddais, ac fe a ddaeth ysbryd doethineb attaf fi.

d 1 Bren. 3. 7, &c. e Job 28. 15, &c. Diar. 8. 10, 11. f Tim. 6. 7.

8 Mi [e] a'i cyfrifais hi yn well nâ theyrnwielyn, ac na gorſeddfeydd: ac ni chyfrifais olud yn ddim wrth gyffelybiaeth iddi.

9 Ni chyffelybais i faen gwerthfawr iddi hi. Canys graienin bychan yw pob aur yn ei golwg hi, ac fel clai y cyfrifir arian o'i blaen hi.

10 Mi a'i hoffais hi yn fwy nâ iechyd, ac nâ thegwch; ac mi a † arfaethais ei chael hi yn lle goleuni: o blegid ni ſachluda 'r llewyrch *a ddaw* o honi hi.

† ddewisais.

11 [f] Pob daioni a ddaeth i mi gyd ag y hi, a golud anifeiriol yn ei dwylo hi.

† 1 Bren. 3. 13.

12 Ac mi a lawenychais am bob un, am fod doethineb yn eu blaenori hwynt: ond ni wyddwn i mai hi oedd eu mam hwynt.

Mat. 6. 33.

13 Yn ddiddwyll y dyſgais, ac yn ddigynfigen yr ydwyf yn cyfrannu, heb gelu ei golud hi.

14 Diball dryſor yw hi i ddynion: pwy bynnag a'i harfero, y maent hwy yn ymgyfeillach â Duw, gan fod yn gammoladwy trwy 'r doniau *a gaer* trwy addyſg.

† rodde. ‡ a fyddant i lefaru am danynt.

15 Duw a † roddes i mi ddywedyd yn ôl fy meddwl, a meddwl yn addas am y pethau a ‡ roddwyd: o blegid eſe yw pob un

un o'r ddau, awdur doethineb, a chyfarwyddwr y doethion.

16 Yr ydym ni a'n geiriau yn ei law ef; felly y mae pob dyall, a gwybodaeth gwaith.

17 Canys efe a roddes i mi wybodaeth ddigelwydd am y pethau ſydd; i wybod cyfanſoddiad y byd, a † grym yr elementau;

18 Dechrau, diwedd, a chanol amſerau; newid moddion *yr haul*, a chyfnewid tymhorau;

19 Amgylchiad y flwyddyn, a goſodiad y ſêr;

20 Naturiaethau ‡ aniſeiliaid, llid bwyſtfilod; nerth gwyntoedd, ac ymreſymmau dynion; rhagoriaeth planhigion, a rhinweddau gwrâidd:

21 Beth bynnag ſydd nac yn ddirgel, nac yn amlwg, mi a'i gwn.

22 O blegid doethineb, yr hon a wnaeth y cwbl, a'm dyſgodd i. O herwydd y mae ynddi hi ysbryd dyallgar ſanctaidd, † unig, amryw, tenau, cyflym, diſglair, dihalog, eglur, annioddefadwy, yn hoffi daioni, yn llym, heb allu ei attal, yn ‡ barod i wneuthur daioni,

23 Yn caru dŷn, yn ddïanwadal, yn ſicr, yn ddïofal, yn hollalluog, yn edrych † am bob peth, ac yn myned trwy bob ysbryd dyallgar, pur, ac o'r teneuaſ.

24 Bywioccach yw doethineb nâ dim bywiog; hi a â, ac a dreiddia trwy bob peth, o herwydd ei phured.

25 Canys angerdd gallu Duw yw hi, a ffrŵd bur oddi wrth ogoniant yr Hollalluog: am hynny ni ſyrth dim halogedig iddi hi.

26 Canys [g] diſgleirdeb y goleuni tragywyddol yw hi, difrycheulyd ddrŷch † gweithrediad Duw, a [h] delw ei ddaioni ef.

27 Er nad yw hi ond un, hi a ddichon bob dim; ac yn aros ynddi ei hun y mae hi yn adnewyddu pob dim; a thrwy 'r oeſoedd yn diſgyn i'r eneidiau ſanctaidd, y mae hi yn eu gwneuthur yn garedigion, ac yn brophwydi o Dduw.

28 O blegid nid hoff gan Dduw ddim, ond yr hwn a gyfanneddo gyd â doethineb.

29 O blegid y mae hi yn deccach nâ'r haul, ac yn uwch nâ goſodiad y ſêr: o'r cyſtedlir hi â'r goleuni, gorau y ceir hi.

30 Canys y nôs a ddaw ar ei ôl ef, ond ni orchfyga drygioni mo ddoethineb.

PEN. VIII.

Bod yn dda ganddo ddoethineb: 4 O blegid bod pob daioni gan yr hwn y mae ganddo ddoethineb. 21 Na's gellir ei chael hi ond gan Dduw.

YMae hi 'n cyrhaeddyd o gwrr bwygilydd yn rymmuſol; ac yn cyflëu pob peth yn ſuddiol.

2 Hon a gerais i, ac a geiſiais o'm hieuengtid, ac a geiſiais ei phriodi yn ddyweddi i mi: canys cu oedd gennyf fi ei thegwch hi.

3 Y mae hi yn gwneuthur ei bonedd yn ogoneddus trwy gyttal gyd â Duw; ac Arglwydd pob peth a'i hoffodd hi.

4 Canys athro yw hi ar athrawiaeth Dduw, ac un yn dewis ei weithredoedd ef.

5 O's meddiant dymunol yn y bywyd *hwn* yw cyfoeth, [a] beth gyfoethoccach nâ doethineb, [b] yr hon ſydd yn gwneuthur pob peth?

6 Ac o's [c] doethineb a weithreda, pa un o'r pethau ſydd a wnâ yn well nâ hi?

7 O's cyfiawnder a hoffa neb, rhinweddau da yw ei llafur hi: canys y mae hi yn dyſgu ſobreiddrwydd a ſynwyr, cyfiawnder a gwroldeb; nâ pha rai nid oes dim mwy ei fudd i ddynion yn eu bywyd.

8 O's chwennych neb gael ſicrwydd gwybodaeth lawer, hi a wyr y pethau gynt, ac a ddychymmyg *yn uniawn* y pethau a ſyddant: y mae hi yn gwybod dichellion geiriau, ac yn medru dirnad † cweſtiynau caled; ac yn gwybod yr arwyddion, a'r rhyfeddodau, a'r hyn a ddamwain mewn tymmor ac amſer cyn eu dyfod.

9 Am hynny yr arfaethais ddwyn hon i gyttal â mi, gan wybod y cynghorai hi i mi bethau da, ac y'm diddanai mewn gofal a thriſtwch.

10 Er ei mwyn hi y câf fi barch yn y dyrfa, ac anrhydedd gan henuriaid, er fy mod i yn jeuangc.

11 [d] Myfi a geir yn barod ſy ſynwyr mewn barn, ac a fyddaf ryfedd yngolwg gwŷr mawr.

12 [e] Hwy a arhoſant arnaf tra y tawyf ac a wrandawant tra lleſarwyf, ac a oſodant eu dwylo ar eu geneuau, o's myfi a dracthaf lawer.

13 [f] Trwyddi hi y câf fi dragywyddoldeb, ac y gadawâf goffadwriaeth tragywyddol i'r rhai a ſyddant ar fy ôl;

14 Y llywodraethaf fi y bobl, ac y daroſtyngir y cenhedloedd i mi.

15 Teiranniaid aruthrol a'm hofnant i, pan glywont ſôn am danaf; ym myſg y gwerin y'm gwelir i yn dda, ac yn y rhyfel yn gryf.

16 Pan elwyf i'm tŷ, mi a gyd-orphwyſat gyd â hi: o blegid nid oes chwerwder wrth gyttal â hi, na blinder wrth fyw gyd â hi, ond llawenydd a gorfoledd.

17 Wrth feddwl hyn ynnof fy hun, ac [g] wrth gofio yn fy nghalon mai yngharennydd doethineb y mae [h] tragywyddoldeb,

18 A bod hyfrydwch daionus yn ei chyfeillach hi, a golud diball yn llafur ei dwylo hi, a'bod ſynwyr o ymarfer ag ymddiddan â hi, a bod parch wrth fod yn gyfrannog o'i hymadroddion hi, mi a geiſiais o amgylch pa fodd y cawn hi ‡ attaf.

19 Yr oeddwn i yn ſachgen o athrylith dda, ac a gawſwn ysbrydoliaeth dda.

20 Ïê yn hytrach a myfi yn dda, myfi a ddeuthym i gorph dihalog.

21 Ond pan wybûm na chawn hi, oni roddai Duw hi, ac mai ſynwyr oedd wybod rhodd pwy oedd hi, mi a ‡ ddeuthym at Dduw, ac a ymbiliais, ac a ddywedais o'm holl galon,

PEN. IX.

Gweddi at Dduw am ei ddoethineb, 6 heb yr hon nid yw ddim y gorau o ddynion 13 ac ni's gŵyr pa fodd y rhyng ſodd Duw.

OH Dduw y tadau, ac Arglwydd y drugaredd, [a] yr hwn a wnaethoſt bob peth â'th air,

2 A thrwy dy ddoethineb a oſodaiſt ddŷn [b] i lywodraethu ar y creaduriaid a wnaethoſt ti,

3 Ac i lywodraethu 'r byd yn uniawn ac yn gyfiawn, ac i roddi barn a meddwl uniawn:

4 Dôd di [c] i mi ddoethineb, yr hon ſydd yn eiſtedd wrth dy orſeddfainge di, ac na wrthod fi o blith dy blant.

5 Canys myfi [d] dy wâs, a mâb dy lawforwyn, ydwyf ddŷn lleſg, ac o amſer byrr, ac yn llai mewn dyall barn a digaeth a chyfraith.

† gweithrediad.

† pethau byw.

† unigaweaig.

‡ gymmwynasgar.

† ar.

g Heb. 1. 3.

† gallu.

h 2 Cron. 4. 4. Col. 1. 15.

g Diar. 7. 3.

h Ad. 13.

‡ yn briod.

‡ weddiais ar.

† pethau aïeithr, neu, ddamhegion.

a 1 Bren. 3. 28.

c Job 29. 8, 9, 10, 11.

f Ad. 17.

a Pen. 7. 8, 9.

b Pen. 7. 22.

c Eccſod. 31. 3, 6.

Hydref, 16. P.

Hydref, 17. B. Pured. Mair, B.

a Gen. 1. Pſ. 33. 9. Ioan 1. 3.

b Gen. 1. 28.

c 1 Bren. 3. 9.

d Pſ. 86. 16. a 116. 16.

6 O blegid yr hwn ſydd berffeithiaf ym myſg meibion dynion, a gyfrifir yn ddiddym o's ymmaith y bydd y doethineb ſydd oddi wrthyt ti.

7 Ti am dewiſaiſt i [e] yn frenin ar dy bobl, ac yn farnwr ar dy feibion a'th ferched.

8 Ti a ddywedaiſt am adeiladu Teml ar dy fynydd ſanctaidd, ac allor yn ninas dy breſwylfod, *ſef* [f] portreiad y Tabernacl ſanctaidd, [g] yr hwn a ddarperaiſt ti o'r dechreuad.

9 [h] A chyd â thi yr oedd doethineb, yr hon a adwaenai dy weithredoedd di, ac oedd breſennol pan wnaethoſt ti 'r byd, ac a wyr beth ſydd yn rhyngu bodd yn dy olwg di, a pheth ſydd uniawn wrth dy orchymmynion di.

10 Anfon hi o'th nefoedd ſanctaidd, a gyrr hi o orfeddfaingc dy ogoniant, fel y oymmero hi hoen yn breſennol gyd â mi, ac y gwypwyf fi beth ſydd fodlon gennyt ti.

11 Canys y mae hi yn gwybod, ac yn dyall pob peth: a hi a'm harwain i yn fy ngweithredoedd yn ſobr, ac a'm ceidw i † yn ei gogoniant hi.

12 Felly y bydd fy ngweithredoedd i yn gymmeradwy, ac y barnaf fi dy bobl di yn gyfiawn, ac y byddaf fi addas i orſeddfaingc fy nhâd.

13 Canys [i] pa ddŷn a wyr gyfrinach Duw? a phwy a feddwl beth a ewyllyſia Duw?

14 O blegid ofnus yw meddyliau dynion marwol, ac anſicr yw ein hamcanion ni.

15 Canys y corph llygredig ſydd yn drwm i'r enaid, a'r [k] breſwylfod ddaearol ſydd yn faich i'r meddwl, yr hwn ſydd yn gofalu am lawer o bethau.

16 A phrin y medrwn ni jawnddyall y pethau ſy ar y ddaear, a thrwy boen yr ydym ni yn cael y pethau ſydd ‡ yn ein dwylo: eithr pwy a olrhain allan y pethau ſydd yn y nefoedd?

17 Iē pwy a wyr dy gyfrinach di, oddieithr i ti roddi doethineb, ac anfon dy Ysbryd ſanctaidd o'r uchelder?

18 Felly yr uniawnwyd ffyrdd y rhai ſydd ar y ddaear, ac y dyſgwyd i ddynion y pethau a'th ſodlonant ti, a thrwy ddoethineb y cadwyd hwynt.

PEN. X.

1 *Pa beth a wnaeth Doethineb er Addaf, 4 Noe, 5 Abraham, 6 Lot, ac yn erbyn y pùm dinas: 10 er Jacob, 13 Joſeph, 16 Moſes, 17 a'r Iſraëliaid.*

HOn a gadwodd y cyntaf a luniwyd, tâd y byd, yr hwn a grēwyd yn unig, ac a'i gwaredodd ef o'i fai,

2 Ac [a] a roddes iddo ef nerth i lywodraethu pob peth.

3 A [b] phan ymadawodd yr anghyfiawn â hi yn ei ddigter, efe a ſethodd trwy lîd i ladd ei frawd.

4 Er mwyn yr hwn [c] y boddwyd y ddaear: eithr doethineb dracheſn a'i cadwodd hi, gan lywodraethu 'r cyfiawn † ag ychydig bren.

5 Hi hefyd, [d] ynghyttundeb y cenhedloedd cymmyſgadwy mewn drygioni, a adnabu 'r cyfiawn, ac a'i cadwodd ef yn ddiffai i Dduw, ïe yn ei ‡ fawr gariad i'w fâb,

6 [e] hi a'i cadwodd ef yn gryf.

6 [f] Hi a waredodd [g] y cyfiawn oddi wrth yr annuwiol colledig, pan ffodd efe rhag y tân a ddiſgynnodd ar † y pùm dinas.

7 Am yr hwn ddrygioni y mae y diffeithdir myglyd, a'r planwydd yn ffrwytho heb addfedu byth, yn dyſtiolaeth: felly [h] y mae y golofn halen yn ſefyll yn goffadwriaeth am yr enaid anghredadwy.

8 O blegid y rhai a ddïyſtyraſant ddoethineb, ni chawſant yn unig y niwed hyn, (ef bod heb wybod pethau da, eithr hwy a adawſant goffadwriaeth i'r byd o'i ffolineb; ac ni allant lechu yn y pethau a wnaethant ar fai.

9 Eithr y rhai a'i parchent hi a waredodd doethineb o boenau.

10 Mewn llwybrau uniawn yr arweiniodd hi y cyfiawn, [i] yr hwn oedd yn ffoi rhag digoſaint ei frawd, hi a ddangoſodd iddo ef deyrnas Dduw, ac a roddes iddo ef wybodaeth am bethau ſanctaidd; hi a'i cyfoethogodd ef yn ei lafur, ac a gynnyddodd *ffrwyth* ei boen ef.

11 [k] Wrth gybydd-dod y rhai † oedd drēch nag ef, yr oedd hi ger llaw, ac a'i cyfoethogodd ef.

12 Hi a'i cadwodd ef rhag ei elynion, ac a'i dïoſalodd ef oddi wrth ei gynllwynwyr; ac [l] mewn ymdrech cryf hi a roddes y maes iddo ef, fel y gallai efe wybod fod duwioldeb yn gryfach nâ dim.

13 Ni adawōdd hi y cyfiawn, [m] yr hwn a werthwyd, eithr hi a'i hachubodd ef rhag pechod, ac [n] a aeth i wared gyd ag ef i'r ‡ carchar.

14 Iē ni adawōdd hi ef yn ei rwymau, hyd oni ddygodd hi iddo ef deyrnwialen y frenhiniaeth, a llywodraeth ar ei orthrymwyr: hi a ddangoſodd fod y rhai oedd yn † beio arno ef yn gelwyddog, ac a roddes iddo ef ogoniant tragywyddol.

15 [o] Hon a waredodd y bobl ſanctaidd, a'r hâd difai, oddi wrth y genedl a'i gorthrymmai hwynt.

16 [p] Hi a aeth i mewn i enaid [q] gwâs yr Arglwydd, [r] ac a ſafodd yn erbyn brenhinoedd ofnadwy, gan *wneuthur* rhyfeddodau a gwyrthiau.

17 Hi a roddes i'r rhai cyfiawn wobr ſancteiddrwydd eu llafur; hi a'i harweiniodd hwynt mewn ffordd ryfedd, ac oedd yn orchudd iddynt hwy y dydd, ac yn † ſſlam o sēr y nōs.

18 [s] Hi a'i dug hwy trwy 'r mōr coch, ac a'i harweiniodd hwy trwy ddwfr mawr.

19 A hi a foddodd eu gelynion hwynt, ac a'i dug hwynt i fynu o waelod y dyfnder.

20 Am hynny y rhai cyfiawn a ysbeiliaſant y rhai annuwiol, ac [t] a ddadganaſant dy Enw ſanctaidd di, O Arglwydd, ac a glodforaſant o unfryd y law ‡ orchfygus di.

21 O blegid doethineb a agorodd enau y rhai mudion, ac a oſododd daſodau plant bychain yn ymadroddus.

PEN. XI.

5 *Darfod cosbi 'r Aiphtiaid, a chadw 'r Iſraëliaid, yn yr un peth. 15 Darfod eu cosbi hwy â'r pethau y pechaſent ynddynt. 20 Y gallaſai Duw eu diſtrywio hwy mewn modd arall, 23 ond ei fod ef yn drugarog wrth bawb.*

HI a † gyfarwyddodd eu gweithredoedd hwynt yn llaw y prophwyd ſanctaidd.

2 Hwy [a] a ymdeithiaſant trwy 'r diffeithwch anghyfanneddol, ac a oſodaſant eu pebyll mewn lleoedd anhyffordd.

3 Hwy [b] a ſafaſant yn erbyn y rhai a ryfelent i'w herbyn, ac a ddïaflaſant ar eu gelynion.

4 Daeth

---

[e] 1 Cron. 28. 5. 2 Cron. 1. 9.
[f] Heb. 8. 5.
[g] Mat. 25. 34. Heb. 11. 10.
[h] Diar. 8. 22. Joan 1. 1, 2, 3, 10.
† *trwy ei nerth.*
[i] Eſay 40. 13. Rhuſ. 11. 34. 1 Cor. 2. 16.
[k] 2 Cor. 5. 1, 4.
‡ *o'n blaen ni.*
Hydref, 17. P.
[a] Gen. 1. 28.
[b] Gen. 4. 8.
[c] Gen. 7. 21.
† *â phren gwael.*
[d] Gen. 11. 9.
‡ *ymyſgaroedd tu ag at ei fâb.*
[e] Gen. 22. 10.
[f] Gen. 19. 16.
[g] 2 Pedr 2. 7.
† *Pentapolis.*
[h] Gen. 19. 26.
[i] Gen. 28. 5, 12.
[k] Gen. 31. † *a'i gorthymment ef.*
[l] Gen. 32. 24.
[m] Gen. 37. 28. a 39. 7. Act. 7. 10.
[n] Gen. 41. 14.
‡ *pydew.*
† *achwyn.*
[o] Ecſod. 1. 10. a 12. 42.
[p] Ecſod. 3. 10.
[q] Joſ. 1. 1.
[r] Pſ. 105. 26.
Heb. 3. 5.
[s] Ecſod. 5. 1.
† *oleuni ſer.*
[t] Ecſod. 14. 21, 22. Pſ. 78. 13.
[t] Ecſod. 15. 1.
‡ *dis a ymladdodd yroſtynt hwy.*
† *lwyddodd.*
[a] Ecſod. 16. 1.
[b] Ecſod. 17. 10, 11.

4 Daeth ſyched arnynt hwy, a hwy a alwaſant arnat ti, ac [c] ſe a roddwyd iddynt hwy ddwſr o'r graig ‡ ſerth, a meddyginiaeth rhag ſyched o'r maen caled.

5 Canys trwy 'r pethau y cyſtuddiwyd eu gelynion hwynt, trwy 'r un pethau y cawſant hwy lês, pan oedd eiſiau arnynt.

6 Yn lle ffynnon o aſon redegog, [d] wedi ei chythryblu a gwaed llychlyd;

7 Yn gerydd am [e] y gorchymmyn i ladd y plant, y rhoddaiſt ti iddynt hwy amlder o ddwfr, trwy ſodd heb ei obeithio.

8 Gan ddangos trwy 'r ſyched oedd yr amſer hwnnw, [f] pa ſodd y cyſtuddieſit ti y gwrthwynebwyr.

9 O blegid pan demtiwyd hwy (er eu ceryddu yn drugarog) hwy a wybuant pa ſodd y dialeddwyd ar y rhai annuwiol, y rhai a farnwyd mewn digoſaint.

10 Canys y rhai hyn a brofaiſt ti ſel tâd, gan en rhybuddio; a'r lleill a holaiſt ti fel brenin tôſt, gan eu condemno.

11 Y rhai, pa un bynnag ai yn abſennol, ai yn breſennol, a gyſtuddiwyd yr un modd.

12 O blegid triſtwch a gofid dauddyblyg a ddaeth arnynt hwy, wrth gofio pethau a aethai heibio.

13 Canys pan glywſant hwy wrth eu cyſtudd eu hun, gael o honynt hwy ‡ fudd, hwy a † feddyliaſant am yr Arglwydd.

14 O blegid yr hwn a wrthodaſent hwy yn watwartus, wedi ei fwrw allan gynt wrth daflu allan y *plant newyddian*, hwnnw a ſu ryfedd ganddynt hwy yn niwedd y pethau a ddigwyddaſant, gan ſod arnynt ſyched amgen nag ar y rhai cyfiawn.

15 Am annyallgar ddychmygion eu hanghyfiawnder hwynt, trwy y rhai wedi eu twyllo yr addolaſant ymluſgiaid anrheſymmol, a bwyſtfilod gwael, yr anfonaiſt lawer o anifeiliaid heb reſwm i ddïal arnynt hwy;

16 Fel y gallent hwy wybod mai trwy 'r pethau y pecha neb, trwy 'r un pethau hefyd y cosbir eſ.

17 O blegid ni rwyſtrwyd dy law di, yr hon ſydd hollalluog, ac a wnaeth y byd o afluniaidd ddefnydd, fel na allaſai anfon arnynt hwy lawer o eirth, a llewod hŷ,

18 Neu anifeiliaid dïeithr llawn o ddîg, wedi eu newyddgrëu, yn anadlu tarth tanllyd, neu ‡ dwrwf mŵg, yr hwn a dŷ y gwynt, neu wreichion aruthrol o'i llygaid fel mellt;

19 Y rhai ni allai eu niwed hwynt yn unig eu dinyſtrio hwy, eithr eu golwg erchyll hwynt hefyd eu difetha hwy ar unwaith.

20 Heb y rhai hyn hefyd trwy un awel y gallaſent hwy ſyrthio, wrth gael eu hymlid gan ddïaledd, a'i gwaſgaru trwy ‡ ysbryd dy nerth di: eithr tydi a drefnaiſt bob peth wrth feſur, a rhif, a phwys.

21 Canys bob amſer † yr ydwyt ti yn gallu llawer, a phwy a wrthwyneba nerth dy fraich di.

22 O blegid megis tippyn allan o gloriannau, yw 'r holl fyd yn dy olwg di, ac megis defnyn o wlith y boreu, yr hwn a ddiſgyn ar y ddaear.

23 Ond yr ydwyt ti yn trugarhau wrth bob peth: o blegid ti a elli bob dim, ac yr ydwyt heb gymmeryd arnat weled pechodau dynion; fel yr edifarhäent hwy.

24 Y mae yn hoff gennyt ti bob peth a'r y ſydd, ac nid ffiaidd gennyt ddim a'r a wnaethoſt: ïe ni wnaethit ti ddim pe buaſai gâs gennyt eſ.

25 A pha fodd y parhaſai dim, oni buaſai dy ewyllys di? neu y cadwefid, heb ei alw gennyt ti?

26 Ond [h] yr ydwyt ti yn arbed pob peth: o blegid yr eiddot ti ydynt hwy, O Arglwydd, yr hwn ſydd yn caru eneidiau.

PEN. XII.

2 *Na ddinyſtriodd Duw holl bobl Canaan ar unwaith.* 12 *A phe gwnaethai hynny, pwy a allaſai ddywedyd yn ei erbyn eſ?* 19 *Ond efe a'i harbeddodd hwy er addyſg i ni.* 27 *Darfod eu cosbi hwy, a'i duwiau hefyd.*

CAnys y mae dy Ysbryd anllygredig di ym mhob peth.

2 Am hynny yr wyt ti yn ceryddu bob ychydig ac ychydig, y rhai a droſeddant, ac yn eu rhybuddio trwy alw i'w cof hwynt y pethau y pechaſant ynddynt, fel yr ymadawent hwy â'i drygioni, ac y credent ynnot ti, O Arglwydd.

3 Canys dy ewyllys di oedd trwy ddwylo ein tadau ni ddifetha hên breſwylwyr y tîr ſanctaidd.

4 Y rhai oedd gâs gennyt ti, o herwydd atgaſaf weithredoedd ſwynion, ac aberthau annuwiol,

5 [a] A'r anhrugarog leiddiaid y plant hynny hefyd, a bwytäwyr perfedd cnawd dynion, a'i gwleddau gwaedlyd,

6 Gyd â'i hoffeiriaid o ganol eu gwehilion eilunaddolaidd, a'r tadau y rhai a laddodd â'i dwylo eu hun eneidiau ‡ digarad;

7 Fel y gallai 'r wlâd ſydd guaf gennyt ti gael plant Duw † i'w chyfanneddu yn addas.

8 Eithr ti a arbedaiſt y rhai hyn megis dynion, ac a anfonaiſt [b] gaccwn o flaen dy lu, i'w goreſgyn hwy bob ychydig ac ychydig.

9 Nid o herwydd na's gallaſit ti ddaroſtwng yr annuwiol i'r rhai cyfiawn trwy ryfel, neu eu difetha hwy ar unwaith trwy ſwyſtfilod creulon, neu air caled;

10 Eithr gan ſarnu o feſur ychydig ac ychydig, ti a roddaiſt le i edifeirwch, pan nad oedd anhyſbys i ti fod eu cenhedlaeth hwynt yn ddrygionus, a'i drygioni yn anianol, ac na newidiai eu meddwl hwynt byth.

11 Canys hiliogaeth [c] felldigedig oeddynt hwy o'r dechreuad: ond ni roddaiſt ti ddïogelwch iddynt am y pethau y pechent hwy ynddynt, er ofn neb.

12 O blegid pwy a ddywed, [d] Beth a wnaethoſt ti? neu pwy a wrthwyneba dy farn di? pwy a gwyna rhagot ti, am y cenhedloedd a ddifethwyd, y rhai a wnaethoſt ti? neu pwy a ddaw i ſefyll ‡ i'th erbyn, i ddïal dros ddynion anghyfiawn?

13 Nid oes Duw ond tydi [e] yn gofalu am bob peth, i ddangos nad wyt yn barnu yn anghyfiawn.

14 Nid oes na brenin, na theyrn, a ddichon oſod ei wyneb yn dy erbyn di, am y rhai a gosbaiſt ti.

15 Am dy fod di yn gyfiawn, yr ydwyt ti yn treſnu pob peth yn gyfiawn, [f] gan gyfrif yn beth amherthynol i'th allu di roddi barn yn erbyn yr hwn ni ddylai ei gosbi.

16 O blegid dechreuad cyfiawnder yw dy nerth di; [g] a'th fod di yn Arglwydd ar bob peth, ſydd yn peri it' arbed pob peth.

17 Pan ni chredir dy fod di o ‡ berffaith allu, yr wyt ti yn dangos dy nerth, ac ym mhlith y rhai a'i hedwyn, yr wyt ti yn amlygu eu hyder hwynt.

18 Yn

[c] Eccſod. 17. 5. Num. 20. 11.
‡ *uchel.*
[d] Eccſod. 7. 17.
[e] Eccſod. 1. 22. Pen. 18. 5.
[f] Eccſod. 7. 20.
‡ *lês.*
† *wybuant oddi wrth.*
[g] Pen. 12. 23.
‡ *ddrygſawr mwg gwaſgareaig.*
‡ *anadl.*
† *y gelli addangos dyſawr nerth pan fynnych.*
[h] Pen. 12. 16.
Hydref, 19. P. Puredigaeth Mair, P.
[a] Pen. 14. 23.
‡ *digymmorth.*
† *yn drigolion newydd.*
[b] Eccſod. 23. 28. Deut. 7. 20.
Joſ. 24. 12.
[c] Gen. 9. 25.
[d] Rhuſ. 9. 20.
‡ *yn dy wyneb yn ddialwr.*
[e] 1 Pedr 5. 7.
[f] Job 10. 1.
[g] Pen. 11. 26.
‡ *gyfiawn.*

18 Yn gyfiawn yr wyt ti yn barnu, gan ſeiſtroli dy allu, a thrwy lawer o arbed yr wyt ti yn ein llywodraethu ni: o blegid y mae gennyt ti allu pan fynnech.

19 A thi a ddyſgaiſt dy bobl wrth y cyſ-ryw wgithredoedd, ſod yn rhaid i'r cyfiawn fod yn gu ganddo ddŷn, a thi a wnaethoſt dy blant yn dda eu gobaith, o herwydd i ti roddi edifeirwch am bechodau.

b Rhuf. 9. 22. 20 Canys o's mor yſtyriol [b] y cyſtuddiaiſt ti elynion dy blant, y rhai a ddylent tarwolaeth, gan roddi amſer a modd i newidio oddi wrth ddrygioni;

21 A pha ofal y bernaiſt ti dy blant dy hun, i rieni pa rai y rhoddaiſt ti lwon, ac ammodau o addewidion da?

22 Am hynny lle yr wyt ti yn ein ceryddu ni, yr ydwyt ti yn ffrewyllu ein gelynion ni yn ddengmil mwy; fel pan farnom ni, y gallom feddwl am dy ddaioni di; a phan y'n barner, ddiſgwyl am drugaredd.

i Pen. 11. 16. a 16. 1. ‡ eulynnod. 23 Am yr hwn beth [i] y rhoddaiſt ti ddialedd ar y rhai a fuant fyw 'n anghyfiawn mewn buchedd angall, trwy eu ffiaidd ‡ weithredogidd eu hun.

a Pen. 11. 15. Rhuf. 1. 23. 24 Canys [k] hwy a gyfeiliornaſant yn ffordd cyfeiliorni ym mhell, gan gymmeryd y rhai oedd amharchus ym myſg anifeiliaid eu gelynion, yn lle duwiau, wedi eu twyllo fel plant angall.

25 Am hynny yr anfonaiſt ti iddynt hwy, megis i blant direſwm, dy farnedigaeth i'w gwatwar.

26 Y rhai ni chymmerant rybudd trwy 'r gwatwarus gerydd *hyn*, a gânt brofi addas farnedigaeth Duw.

27 Canys wele, o blegid y rhai yr oeddynt hwy yn grwgnach wrth ddioddef droſtynt, ſef dros y rhai a dybiaſent hwy eu bod yn dduwiau, pan welſant hwy eu coſpi yn y rhai hynny, hwy a gydnabuant mai gwir Dduw oedd yr hwn a wadaſent hwy o'r blaen eu bod yn ei adnabod: ac am hynny y daeth dygn ddamnedigaeth arnynt hwy.

PEN. XIII.

Hydref, 20. B. 1 *Na bu ddiesgus y rhai a addolaſant ddim o waith Duw: 10 ond truanaf o gwbl yw y rhai a addolant waith dwylo dynion.*

a Rhuf. 1. 19. OFer yn ddïau o naturiaeth yw 'r dynion oll ſydd heb adnabod Duw, [a] heb ſedru adnabod yr hwn ſydd, wrth y pethau da a welir: ac ni adnabuant y gweithydd wrth yſtyried y gwaith.

b Deut. 4 19. a 17. 3. 2 Eithr hwy [b] a dybiaſant mai 'r tân, neu 'r gwynt, neu yr awyr buan, neu gylch y ſêr, neu ddwfr chwŷrn, neu oleuadau 'r nefoedd, oeddynt dduwiau yn llywodraethu 'r byd.

3 O's am fod yn hyfryd ganddynt degwch y rhai hyn, y cymmeraſant hwynt yn dduwiau; gwybyddant pa faint gwell yw eu Harglwydd hwynt: o blegid yr hwn ſydd o naturiaeth yn awdur tegwch a'i creodd hwynt.

4 O's eu gallu a'i gweithrediad ſydd ryfedd ganddynt hwy, yſtyriant pa faint mwy yw gallu yr hwn a'i gwnaeth hwynt.

5 Wrth faint a thegwch y pethau a grewyd, wrth eu cyffelybu, y gwelir yr hwn a'i gwnaeth hwynt.

6 Er hynny yn hyn y mae bai y rhai hyn lai: canys y maent hwy mewn amryfus ond odid yn ceiſio Duw, ac yn ewyllyſio ei gael ef.

c Rhuf. 1. 21. 7 O blegid [c] y maent hwy trwy drîn ei waith ef, yn chwilio yn ddyfal, ac yn coelio eu golwg; o achos bod y pethau a welir yn dêg.

8 Ac etto nid ydynt hwy eſguſodol.

9 O blegid o's gallent hwy wybod cymmaint a medru amcanu at y byd, pa ham na chawſant hwy yn gynt Arglwydd y pethau hyn?

d Ad. 18. Pen. 15. 17. 10 Eithr annedwydd ydynt hwy, a'i gobaith ſydd mewn [d] pethau meirw, y rhai a alwaſant waith dwylo dynion yn dduwiau, ſef aur ac arian, pethau wedi eu dychymmyg trwy gelfyddyd, a lluniau anifeiliaid, neu garreg ddiſtudd o waith hên law.

e Eſay 44. 13. Jer. 10. 3. 11 Ac [e] yn awr ſaer pren, wedi iddo eſlifo pren i'r gwaith, a thynnu o amgylch ei holl riſgl ef yn gelfyddol, a'i weithio yn gyfarwydd, a gwneuthur lleſtr buddiol i waſanaethu i ſywyd dŷn;

12 Ac ymlenwi wedi iddo dreulio yſglodion ei waith yn arlwyo ei fwyd;

13 Ac yn cymmeryd yr hyn a fwrid ymmaith o honynt hwy yn bren yſtwyrgam difudd i ddim, eithr yn llawn cnappiau, a'i cerfiodd yn ofalus pan gaffai ennyd, ac a'i lluniodd wrth gyfarwyddyd ei ddyall, ac a'i gwnaeth ar lun dŷn,

14 Neu a'i gwnaeth yn debyg i anifail gwael, gan ei amliwio â choch, a'i baintio â lliw, a phaintio pob gwrthuni ynddo,

f Eſay 46. 7. 15 [f] Wedi iddo wneuthur iddo le addas, a'i goſododd wrth bared, ac a'i ſicrhaodd â haiarn;

16 Efe a ofalodd ym mlaen llaw rhag iddo ſyrthio; gan wybod na allai efe help iddo ei hun: o blegid delw yw efe, ac yn rhaid iddo wrth help:

‡ dros ei gwraig a'i blant. 17 Yna efe a weddïa am ei dda, ‡ am ddyweddi iddo ei hun, ac am blant, heb arno gywilydd leſaru wrth y marw.

g Ad. 10. 18 Y mae efe yn galw ar y gwan am jechyd; yn goſyn hoedl [g] i'r marw; yn ymbil am help gan yr hwn ni wŷr ddim; ac am ei daith yn gweddïo at yr hwn ni all gerdded cam;

19 Ac am elw, a gwaith, a dedwyddweh llaw, yn gofyn llwyddiant gan yr hwn ſydd ddirymmaf i wneuthur dim.

PEN. XIV.

Hydref, 20. P. 1 *Er nad yw dynion yn gweddïo ar eu llongau,* 5 *etto y rhai hynny, ac nid eu heulynnod ſydd yn eu cadw hwynt.* 8 *Meddigedig yw 'r eulynnod, a'r rhai a'i gwnânt.* 14 *Dechreu delw-addoliaeth,* 23 *a pha beth a barodd hi.* 30 *Y cosba Duw y rhai a dyngo i'w heulynnod yn anwir.*

‡ lleſtr. TRacheſn pan fyddo un yn ymbarotôi i fordwyo, ac ar fyned trwy donnau geirwon, efe a waedda ar bren pydrach nâ'r ‡ llong a fyddo yn ei delwyn eſ.

‡ lleſtr, neu, long. 2 O blegid chwant i elw a ddychmygaſai ‡ honno, a thrwy ei gelfyddyd y gwnaeth y gweithiwr hi.

a Eccſod. 14. 22. 3 Eithr dy raglunïaeth di, O Dâd, ſydd yn ei llywodraethu: o blegid ti [a] a roddaiſt ffordd yn y môr, a llwybr dïogel yn y tonnau,

4 Gan ddangos y gelli di achub rhag pob peth, ïe ped ai dyn i'r môr heb gelfyddyd.

5 Etto ti a fynni na byddo gweithredoedd dy ddoethineb yn ſegur: am hynny 'r ymddiried dynion i dippyn o bren am eu heinioes, a chan dreiddio trwy 'r garw for mewn lleſtr gwan, ydynt gadwedig.

b Gen. 6. 4. a 7. 10. 6 Ac [b] yn y dechreuad pan ddifethwyd y cawri beilchion, gobaith y byd trwy ffoi i long, a adawödd i'r byd hâd genedigaeth, wedi ei llywodraethu a'th law di.

7 Canys

7 Canys bendigedig yw 'r pren, trwy yr hwn y daw cyfiawnder.

8 Eithr [c] melldigedig yw 'r hyn a wnaed â llaw, a'r hwn a'i gwnaeth: hwn, am iddo ei weithio ef; a hwnnw, am ei alw ef yn dduw, ac ynteu yn llygredig.

9 [d] Yr annuwiol a'i annuwioldeb ydynt mor gâs gan Dduw bob un a'i gilydd.

10 O herwydd yr hyn a wnaed, ynghŷd â'r hwn a'i gwnaeth, a gosbir.

11 Am hynny [e] y bydd ymweliad ar eulynnod y Cenhedloedd; am eu gwneuthur hwy ym mysg creaduriaid Duw yn ffieiddbra, ac [f] yn dramgwydd i eneidiau dynion, ac yn fagl i draed y rhai angall.

12 Canys dechreuad godineb *yſprydol* oedd § ddychmygu eulynnod, a'i caffaeliad hwy oedd lygredigaeth buchedd.

13 O blegid o'r dechreuad nid oeddynt hwy, ac ni byddant yn dragywydd chwaith.

14 Trwy oferffroſt dynion y daethant i'r byd; ac am hynny y bydd eu diwedd ar fyrder.

15 Y tâd yn gyſtuddiol trwy anamſerol alar am ei fâb, yr hwn a ddygwyd ymmaith yn gynnar, gwedi gwneuthur iddo ef ddelw, yn awr a'i haddolodd megis yn dduw, yr hwn oedd y pryd hwnnw yn ddŷn marw, ac a roddes i'r rhai oedd dano ſeremoniau ac aberthau.

16 Yna y cadwyd yn lle cyfraith yr annuwiol ddeſod, yr hon a gryfhaſai mewn amſer, ac wrth orchymmyn ‡ teyrniaid yr addolwyd delwau eerfiedig:

17 Y rhai ni allai dynion eu hanrhydeddu ‡ yn eu gŵydd, am eu bod yn trigo ym mhell, hwy a gymmeraſant lun eu gwedd hwynt o bell, ac a wnaethant hynod ddelw brenin, yr hwn a anrhydeddent, er mwyn trwy eu dyſalwch hwn gwenieithio iddo ef oedd abſennol, ſel pe bai breſennol.

18 A chwant y crefftwr i gael anrhydedd, a annogodd yr annyſgedig i addoli fwyfwy.

19 O blegid eſe ond odid yn ewyllyſio rhyglyddu bodd llywydd, a ymegnïodd trwy ei gelfyddyd i oſod y llun i'r gorau.

20 A'r gwerin, wedi eu denu trwy degwch y gwaith, a gyfrifent yna yn dduw, yr hwn ychydig o'r blaen a berchid fel dŷn.

21 A hyn a fu yn achlyſur i dwyllo 'r byd: o herwydd dynion yn gwaſanaethu mewn dryg§yd, a than drahäuſdeb, a roddaſant i gerrig a phrennau yr Enw ‡ anghyfrannog.

22 Wedi hynny nid oedd ddigon cyfeiliorni ynghŷlch adnabod Duw, eithr lle yr oeddynt yn byw ym mawr ryfel anwybodaeth, y mawr ddrygau hynny a alwent hwy yn heddwch.

23 O blegid tra oeddynt hwy [h] yn lladd eu plant mewn aberthau, ac yn arfer dirgeledigaethau cuddiedig, neu, yn gwneuthur ynfyd gyfeddach o ſeremoniau dieithr;

24 Ni chadwent hwy na'i buchedd, na'i prïodas yn lân. Y naill a laddai 'r llall mewn cynllwyn, neu a'i gofidiai trwy odineb.

25 Pob peth oedd yn gymmyſgfyd, gwaed a chelanedd, lleidrad a thwyll, llygredigaeth, anffyddlondeb, terfyſg, anudon,

26 Aflonyddwch i'r rhai da, angof am gymmwynas, halogedigaeth eneidiau, cyfnewid genedigaethau, anllywodraeth mewn prïodaſau, godineb, ac anlladrwydd.

27 O blegid addoliad eulynnod, y rhai ni ddylid eu henwi, yw dechrau, ac achos, a diwedd pob drygioni.

28 Canys tra fyddont hwy yn llawen, y maent hwy naill ai yn ynfydu, ai yn prophwydo celwydd, ai yn byw yn anghyfiawn, ai yn tyngu anudon yn hawdd.

29 O blegid tra dynt hwy yn coelio i eulynnod meirw, er iddynt dyngu yn ddrwg, nid ydynt yn diſgwil dialedd.

30 Eithr ſe ddaw iddynt hwy yr hyn ſydd gyfiawn am y ddau, ſef am feddwl am Dduw ar fai, gan lynu wrth eulynnod; a thyngu yn anghyfiawn ac yn dwyllodrus, gan ddirmygu ſancteiddrwydd.

31 O blegid nid gallu y rhai y tyngir iddynt, eithr jawn gosb pechaduriaid a ddaw byth ar droſedd y rhai anghyfiawn.

PEN. XV.

1 Yr ydym yn cydnabod y gwîr Dduw. Hydref, 21. B.
7 Ffoled yw y rhai ſy 'n gwneuthur eulynnod, 14 a gelynion pobl Dduw, 15 gan eu bod hwy heb law eulynnod y Cenhedloedd, 18 yn addoli anifeiliaid ffiaidd.

EIthr tydi, ein Duw, ydwyt ddaionus a geirwir; yn hîrymarhous, ac mewn trugaredd yn llywodraethu pob peth.

2 O blegid o's pechwn ni, eiddot ti ydym ni, y rhai a wyddom dy gryfder di: ond ni phechwn ni, a ninnau yn gwybod ein cyfrif ni yn eiddot ti.

3 Canys cyfiawnder cyflawn yw dy adnabod di, a gwreiddyn tragywyddoldeb yw gwybod dy nerth di.

4 Canys ni thwyllodd drwg-gelfyddus ddychymmyg dŷn mo honom ni, na chyfgod portreiadau poen ddiffrwyth, llun wedi ei fritho ag amryw liwiau;

5 Golwg y rhai ſydd yn peri chwant i'r rhai angall, ac felly y maent yn chwennych llun delw farw ddïanadl.

6 Rhai yn hoffi pethau drygionus, ac yn haeddu 'r fath bethau i goelio iddynt, yw y rhai a'i gwnânt hwy, y rhai a'i chwennychant, y rhai a'i gwaſanaethant.

7 Canys [a] y crochenydd hefyd a dylina bridd meddal, ac a luniz yn boenus bob lleſtr i'n gwaſanaeth ni; o'r un clai y llunia eſe rai lleſtri i waſanaethu mewn gwaith glân, a rhai yr un modd i'r gwrthwyneb: i ba beth y gwaſanaetha pob un o'r ddau fath hyn, y crochenydd ei hun fydd farnwr. [a] Rhuſ. 9. 21.

8 Ac o'r un clai, trwy ddrygionus boen, y llunia eſe dduw ofer, yr hwn a wnaethid ei hun o'r ddaear ychydig o'r blaen, ac ychydig wedi a â i'r hon y cymmerwyd ef o honi, pan ofynner [b] yr einioes a ſenthygiwyd iddo. [b] Luc 12. 20.

9 Nid am ei fod eſe yn cymmeryd poen, nac am fod ei hoedl ef yn ferr, y mae ei ofal ef, eithr y mae eſe yn ymryſon â gofaint aur ac arian, ac yn dynwared y gofaint prês, ac y mae eſe yn cyfrif yn anrhydedd iddo ſod yn llunio pethau gau.

10 Lludw yw ei gâlon ef, ei obaith hefyd ſydd waelach nâ'r ddaear, a'i fywyd yn fwy amharchus nâ'r clai;

11 Am nad adwaenai eſe yr hwn a'i gwnaeth, a'r hwn a roddes enaid grymiol iddo ef, ac [c] a anadlodd ysbryd bywiol ynddo. [c] Gen 2. 7.

12 Eithr cyfrif y maent hwy mai chwarae yw ein heinioes ni, ac mai marſiandiaeth i elwa yw ein bywyd ni; o blegid rhaid, meddant, yw elwa o ba le bynnag, hyd yn oed o ddrygioni.

13 Canys hwn yn anad neb a wŷr ei fod yn pechu, yr hwn i ydd yn gwneuthur breuon leſtri, a delwau oddefnydd dïarol.

14 A

Pſal. 115. 8. Baruch 6. 4.
Pſal. 5. 5.
Edrych Eſay 46. 1. Jer. 46. 25. a 49. 3.
Jer. 10. 8. Hab. 2. 18.
Ad. 27.
‡ brenhinoedd.
‡ yn breſennol.
‡ Duw.
Deut. 18. 10. Jer. 7. 9. a 19. 4. Pen. 12. §, 6.

14 A holl elynion dy bobl di y rhai a arglwyddiaethant arnynt, ydynt o'r fath ffolaf, ac yn anhappuſach nã phlant bychain.

15 O herwydd iddynt dybied bod holl eulynnod y cenhedloedd yn dduwiau; [d] i'r rhai nid oes na llygaid yn gwaſanaethu i weled, na ffroenau i dynnu 'r † awyr attynt, na chluſtiau i glywed, na byſedd dwylo i deimlo, a'i traed hwy ſydd ddïog i gerdded.

16 O blegid dŷn a'i gwnaeth hwynt, a'r hwn nid oes ganddo ond benthyg ysbryd a'i lluniodd hwynt; eithr ni ddichon un dŷn wneuthur duw tebyg iddo ei hun.

17 Canys eſe yn ſarwol a weithia [e] beth marw ã dwylo anwir: gwell yw eſe ei hun nã'r pethau y mae eſe yn eu haddoli; o blegid eſe a ſu fyw *unwaith*, a hwythau ni buant eriôed.

18 Y maent hwy yn addoli 'r aniſeiliaid caſaf: o blegid wrth eu cyd-gyffelybu, y mae rhai yn waeth nag eraill.

19 Nid ydynt mor dêg ag aniſeiliaid eraill i'w dymuno: canys methodd ganddynt gael na chlôd gan Dduw na'i fendith eſ.

PEN. XVI.

Rhoi o Dduw ymborth dieithr i'w bobl, i'chwanegu eublys, ac aniſeiliaid drwg yn elynion, i'w ddwyn oddi arnynt. 5 Eſe a'i brathodd hwy â ſeirph, 12 ond eſe a'i hiachaodd hwy â'i air yn unig. 17 Darſod i'r creaduriaid newidio eu naturiaeth er daioni i bobl Dduw, ac er arwg i'w gelynion.

[a] AM hynny y cosbwyd hwynt [a] â'r cyffelyb fel yr haeddent, ac [b] y dïaleddwyd hwynt ã lliaws o aniſeiliaid.

2 Yn lle yr hwn ddïaledd y gwnaethoſt ti ddaioni i'th bobl dy hun, i ba rai, i godi eu chwant hwynt, y parotoaiſt ti [c] ſoflieir yn ymborth o flâs dieithr:

3 Fel y byddai iddynt hwy, yn chwennych ymborth, ddigaru 'r peth oedd anghenraid ei chwennych, o herwydd golwg anhawddgar yr aniſeiliaid a anfonaſid i'w myſg; ac y gwneid y rhai hyn, wedi eu bod dros ychydig ennyd mewn eiſiau, yn gyfiannogion o archwaeth newydd.

4 O blegid yr oedd yn rhaid i angen, yr hwn ni ellid ei ochel, ddyfod ar y rhai hynny a arferaſant drahäuſdeb: eithr i'r rhai hyn, digon oedd yn unig ddangos pa fodd y rhoed dïaledd ar eu gelynion hwynt.

5 Canys pan ddaeth creulon lïd bwyſtfilod ar ‡ y rhai hyn, a'i difetha hwynt ã [d] brathiadau ſeirph dolennog,

6 Nid hyd y diwedd yr arhôdd dy ddigoſaint di: eithr i'w rhybuddio y blinwyd hwynt ychydig o ennyd, gan gael [e] arwydd jechydwriaeth, i beri iddynt feddwl am orchymmyn dy gyfraith di.

7 O blegid yr hwn a drôdd *at yr arwydd hwnnw a jachäwyd*, nid gan yr hwn a welid, eithr gennyt ti, Jachawdur pob peth.

8 A thrwy hyn y gwnaethoſt ti i'n gelynion ni gredu mai tydi yw 'r hwn ſydd yn achub o bob drwg.

9 [f] Y rhai a laddodd brâth locuſtiaid a chaccwn; ac ni chaed meddyginiaeth iddynt hwy: o blegid hwy a haeddent eu coſpi ã'r cyfryw.

10 Ond ni wnai dannedd dreigiau gwenwynig niwed i'th blant di: o blegid dy drugaredd di a ddeuai yn erbyn hynny, ac a'i hiachäi hwynt.

11 Canys i feddwl am dy ymadroddion di y brathwyd hwynt; a hwy yn ebrwydd a jachäwyd, ſel, heb ſyrthio mewn dyfn angof, ‡ y cofient yn waſtad dy ddaioni di.

12 O blegid nid llyſieuyn nac eli a'i hiachaodd hwynt, eithr dy air di, O Arglwydd, yr hwn ſydd yn jachau pob dim.

13 O herwydd g y mae i ti feddiant ar einioes ac angau, ac yr ydwyt ti yn dwyn i ware hyd byrth uffern, ac yn dwyn i fynu drachefn.

14 A dŷn yn ei ddrygioni a ladd: a phan elo 'r ysbryd allan, ni ddychwel efe; ac ni ddaw yn ei ôl yr enaid a gymmerer i fynu.

15 Eithr amhoſſibl yw dïangc rhag dy law di.

16 O blegid [h] annuwolion, [i] y rhai ſydd yn gwadu eu bod yn dy adnabod di, a ſtrewyllwyd o nerth dy fraich di, gan gael eu herlid ã rhyfeddol law a chenllyſg, ac ã chafodau heb allu eu gochelyd, a hwy a ddifetherwyd ã thân.

17 A'r hyn ſydd ryfeddaf, [k] y tân oedd yn gweithio ſwyſwy yn y dwfr, yr hwn ſydd yn diffoddi pob peth: canys y mae 'r byd i yn ymladd dros y rhai cyfiawn.

18 Canys weithiau ſe fyddai lai y ffiam, fel na loſgai hi 'r aniſeiliaid a anfoneſid yn erbyn y rhai annuwiol; eithr trwy weled, hwy a allent wybod eu hunain mai trwy farn Duw yr erlidid hwynt.

19 Ac weithiau efe a loſgai ym myſg y dwfr, yn fwy nag y gallai tân, i ddifetha ffrwyth tïr anghyfiawn.

20 [m] Yn lle hynny ã bwyd Angylion y porthaiſt ti dy bobl dy hun, a thi a ddanfonaiſt iddynt hwy fara parod o'r nefoedd yn ddiboen, yr hwn a waſanaethai i bob hyfrydwch, ac i bob archwaeth yn gymmwys.

21 Canys dy [n] ‡ ymborth di oedd yn dangos dy felyſdra i'th blant, ac yn gwaſanaethu chwant y bwytäwr, ac yn ymdymheru wrth fodd pob un.

22 [o] Yr eira hefyd a'r jã oedd yn dioddef y tân, ac heb doddi; ſel y gallent hwy wybod mai 'r tân, yr hwn oedd yn ffaglu yn y cenllyſg, ac yn llewyrchu yn y glaw, oedd yn difetha ffrwyth y gelynion.

23 Hwn hefyd, ſel y cai y rhai cyfiawn eu cynnal, a ollyngodd ei allu dros goſ.

24 O blegid [p] y creadur, yr hwn ſydd yn dy waſanaethu di, yr hwn a wnaethoſt bob peth, a annelir i beri cosbedigaeth ar yr anghyfiawn, ac a ddadannelir i wneuthur daioni i'r rhai a ymddiriedant ynnot ti.

25 Am hynny efe yna yn ymrithio i bob † peth, a waſanaethai dy rãs di, yr hwn ſydd yn maethu pob peth wrth ewyllys y rhai ‡ anghenus:

26 Fel y dyſgo dy blant di, y rhai ſydd hoff gennyt ti, O Arglwydd, [q] nad cynnyrch ffrwyth ſydd yn porthi dŷn; eithr mai dy air di ſydd yn cadw y rhai a gredant ynnot.

27 O blegid y peth ni ddifethodd y tân, [r] wedi ei dwymno ychydig gan belydr yr haul, a feiriolodd yn ebrwydd.

28 Fel y byddai hyſbys [s] y dylid achub blaen yr haul, i roddi diolch i ti, a gweddïo arnat ti ar dorriad y dydd.

29 O blegid gobaith yr annïolchgar a dawdd ymmaith fel llwydrew 'r gauaf, ac a rêd ymmaith fel dwfr difudd.

PEN. XVII.

1 *Pa ham y cosbwyd yr Aipht iaid â thywyllwch.* 4 *Mor erchyll oedd y tywyllwch hwnnw.* 11 *Mor ofnadwy yw cydwybod ddrwg.*

Dy

---

d Pſ. 115. 5. a 135. 16. † *anadl.*

e Pen. 13. 10, 18.

Hydreſ, 21. P.

a Pen. 12. 23.
b Num. 21. 6. Pen. 11. 15, 16.
c Num. 11. 31.

‡ *dy bobl.*
d Num. 21. 5.
1 Cor. 10. 9.
e Num. 21. 9.

f Eccſod. 8. 24. 210. 4. Dad. 9. 3, &c.

‡ *na aller byth mo'i tynnu oddiwrth dy ddaioni di.*
g Deut. 32. 39. 1 Sam. 2. 6.
Tob. 13. 2.

h Eccſod. 9. 23.
i Eccſod. 5. 2.
k Pen. 19. 20.
l Barn. 5. 20.
Edrych Ad. 24.

m Eccſod. 16. 14. Num. 11. 7. Pſ. 78. 25. Joan 6. 31.
n Barn. 6. 4.
‡ *Manna.*
o Pen. 19. 20.

p Pen. 19. 6.

† *ſut.*
‡ *a weddient.*
q Deut. 8. 3. Mat. 4. 4
r Eccſod. 16. 21.
s Pſ. 88. 13.

Hydreſ, 22. B.

DY farnedigaethau di ſydd fawr, ac ni ellir eu traethu: am hynny yr aeth † y rhai annyſgedig ar gyfeiliorn.

† yr eneiniau ni ſynnent eu gwelld.

2 O blegid y rhai anwir yn amcanu gorthrymmu 'r genedl ſanctaidd, [a] wedi eu gwarchae yn eu tai, yn garcharorion tywyllwch, a'i llyffetheirio â rhwymau hirnos, a orweddaſant yno, yn ffoaduriaid oddi wrth y rhagluniaeth dragywyddol.

[a] Ecſod. 10. 22.

3 Canys pan dybiaſant hwy lechu mewn cuddiedig bechodau, dan dywyll orchudd angof, hwy a waſgarwyd, wedi eu dychrynu yn aruthrol, a'i trallodi gan weledigaethau *dieithr.*

4 Canys ni allai 'r gilfach a'i daliai hwynt eu cadw hwy yn ddiſofn: eithr yr oedd twrf yn ſwnio o'i hamgylch, yr hwn oedd yn eu blino hwynt, a gweledigaethau pruddaidd ag wyneb ſarrug yn ymddangos iddynt.

5 Nid oedd dim gallu gan y tân i lewyrchu: ac ni allai ddiſgleirder lewyrch y ſêr oleuo 'r nôs erchyll honno.

6 Eithr tân yn unig yn cynneu o hono ei hun, yn ofnadwy jawn, a ymddangoſodd iddynt hwy; wedi eu dychrynu hwynt â'r weledigaeth honno ni welid, hwy a dybiaſant fod y pethau a welid yn waeth.

[b] Ecſod. 7. 12. a 8. 7, 19.

7 [b] Felly y bwriwyd i lawr oferedd celfyddyd hudoliaeth, a'r gwradwyddus gerydd a gafodd y rhai a wnaent ffroſt o'i doethineb.

8 O blegid y rhai a addawſant yrru ymmaith oſn a blinder oddi wrth enaid lleſg; a aethant yn lleſg eu hun rhag oſn yr hwn y gellid chwerthin am ei ben.

9 O herwydd er nad oedd dim erchyll yn eu hoſni hwynt; er hynny wedi eu dychrynu wrth ſynediad bwyſtfilod heibio, a chwibaniad ſeirph,

10 Buant feirw o oſn, gan ommedd edrych ar yr awyr, yr hwn nid oedd le i'w ochelyd:

11 Canys peth oſnus yw drygioni, wedi rhoddi barn i'w erbyn wrth ei dyſtiolaeth ei hun; a'r gydwybod yn gwaſgu arno ſydd yn darogan pethau blin yn waſtadol.

12 Canys nid yw oſn ddim ond bradychu yr help a gaffer gan reſwm.

13 A'r diſgwiliad oddi fewn yn llai, a gyfrif yr anwybodaeth yn fwy nâ'r achos yr hwn ſydd yn peri blinder.

14 Eithr hwynt yn cyſgu yr un hûn y noſon honno, yr hon ni ellid yn ddîau ei dioddef, ac a ddaethai arnynt o waelodion uffern anocheladwy;

15 Weithiau a flinid â gweledigaethau rhyfedd, ac weithiau a lewygent gan ball tâlon: canys oſn diſymmwth, ac heb edrych am dano, a ddaeth arnynt.

16 Felly pwy bynnag a ſyrthiai yno, efe a gedwid, ac a gaeid mewn carchar heb haiarn.

17 Canys pa un bynnag ai llaſurwr ſyddai un, neu fugail, neu un yn gwneuthur y gwaith ſydd yn y ‡ diffeithwch, pan ddelid ef, efe a ddioddefai yr angen ni's gellid ei ochelyd: o blegid ag un gadwyn tywyllwch y rhwymid hwynt oll.

‡ maes.

18 Pa un bynnag ai gwynt chwiban, ai hyſrydaidd ſain adar ym myſg y canghennau tewion, ai cyſſain dwfr yn cerdded yn chwyrn,

19 Ai ſŵn erchyll creigiau a fwrid i lawr, ai rhedfa anifeiliaid yn moelyſtorta heb ei gweled, ai llais creulon bwyſtfilod rhuadwy, ai carregleſain yn dadſeinio o ogoleydd y mynyddoedd; y pethau hyn a'i dychrynai hwy, fel y llewygent.

20 Canys yr holl fyd a oleuid yn oleu ddiſglair, ac ni rwyſtrid neb yn eu gwaith:

21 Yn unig arnynt hwy y daethai nôs drom, cyffelybrwydd i'r [c] tywyllwch a ddeuai arnynt hwy; eithr yr oeddynt iddynt eu hunain yn flinach nâ'r tywyllwch.

[c] Mat. 8. 12. a 22. 13. a 25. 30. 2 Pedr 2. 17. Jud 13.

PEN. XVIII.

4 *Pa ham y cosbwyd yr Aipht â thywyllwch,* 5 *ac â marwolaeth eu plant.* 18 *Eu bod hwy eu hun yn gweled yr achos o hynny.* 20 *Goſpi o Dduw ei bobl ei hun; a pha fodd yr attaliwyd y blâ honno.*

EIthr i'th Sanct di yr oedd [a] goleuni o'r mwyaf: llais y rhai yr oeddynt hwy yn eu clywed, ond nid oeddynt yn gweled eu gwedd hwynt, a hwy a'i cyſrifaſant hwynt yn ddedwydd, am na ddioddefaſent hwythau yr un pethau.

[a] Ecſod. 10. 23.

2 Rhoddaſant heſyd iddynt ddiolch, am na wnaethent niwed wedi cael cam o'r blaen, a dymunaſant faddeuant am ſod yn elynion iddynt.

3 [b] Yn lle hynny y rhoddaiſt iddynt hwy goloſn o dân poeth, i flaenori yn y daith anhysbys, ac i ſod yn haul diniwed i'r ymdaith barchedig.

[b] Ecſod. 13. 21. a 14. 24. Pſ. 78. 14. a 105. 39.

4 Yr oeddynt hwy yn ddîau yn haeddu bod heb oleuni, a'i carcharu mewn tywyllwch, y rhai a gadwaſant dy blant di yngharchar, trwy y rhai yr oedd anllygredig oleuni 'r gyfraith i'w roddi i'r byd.

5 [c] Pan amcanaſent hwy ladd rhai bychain y Sanct, yna [d] trwy un plentyn, yr hwn a fwrieſid allan ac a gadwefid i'w ceryddu hwynt, [e] y cymmeraiſt ymmaith lawer o'i plant hwy, ac [f] a'i difethaiſt hwynt ar unwaith yn y dwfr cryf.

[c] Ecſod. 1. 16. [d] Ecſod. 2. 3. [e] Ecſod. 12. 29. [f] Ecſod. 14. 24. &c.

6 [g] Ein tadau ni a gawſant wybodaeth am y nôs honno o'r blaen; fel y byddent lawen, am eu bod yn gwybod yn ddîogel i ba lwon y credaſent.

[g] Ecſod. 11. 4.

7 Felly y derbyniodd dy bobl di jechydwriaeth y rhai cyfiawn, a dinyſtr y gelynion.

8 Canys megis y cosbaiſt ti ein gwrthwynebwyr, trwy 'r un peth y rhoddaiſt anrhydedd i ni, y rhai a alweſit ti.

9 [h] Canys ſanctaidd blant y rhai daionus a aberthaſant yn ddirgel, ac a oſodaſant † gyfraith dduwiol yn gyttun; ar ſod y rhai ſanctaidd yr un modd yn gyfrannogion o dda a drwg, a'r tadau yn awr yn canu o'r blaen ganiadau mawl.

[h] Ecſod. 12. † *gyfammoa Duw.* Gwêl Pſ. 50. 5.

10 Eithr anghyſſain waedd y gelynion a ddadſeiniodd o'r tu arall, a greſynol nâd oedd yn cerdded am blant y galerid am danynt.

11 [i] A'r un fath ddialedd y cosbid y gwâs a'r meiſtr; yr un pethau yr oedd y gwreng a'r brenin yn eu dioddef.

[i] Ecſod. 11. 5. a 12. 29.

12 Rhai aneirif oedd ganddynt hwy oll, wedi meirw ar unwaith o'r un farwolaeth, fel nad oedd digon o rai byw i'w claddu hwynt: canys mewn un moment y difethwyd eu hiliogaeth anrhyddduſaf hwy.

13 Canys lle na chredant hwy ddim o herwydd y ſwynion, pan ddifethwyd y cyntafanedig, y cyffeſaſant mai plant Duw oedd y bobl ſyn.

14 O herwydd pan oedd pob peth mewn diſdawrwydd tawel, a'r nôs ynghanol ei gyrfa fuan,

15 Dy hollalluog air di a neidiodd o'r nef o'th orſeddfa frenhinol, i ganol y wlâd ddinyſtriol, fel rhyfelwr ffrom,

16 Gan arwain dy orchymmyn diragrith di yn lle cleddyf llym, yr hwn a ſafodd, ac a lanwodd bob peth â marwolaeth, ac oedd yn cyffwrdd â'r neſoedd er ei ddiſgyn i'r ddaear.

17 Yna gweledigaethau breuddwydion aruthrol a'i blinaſant hwy yn ddiſymmwth, a'r ofn nid oeddynt yn ei ddiſgwil a ddaeth arnynt.

18 Ac wedi bwrw un i lawr ymma, ac arall accw, yn hanner marw, hwy a fynegaſant am ba achos yr oeddynt yn marw.

19 O blegid y breuddwydion, y rhai oedd yn eu blino hwynt, a ragysbyſaſent hyn, fel na ddifethid hwynt heb wybod pa ham yr oeddynt yn dioddef niwed.

20 Cyffyrddodd profedigaeth angau weithian â'r rhai cyfiawn heſyd, [k] a bu ddinyſtr ar y dyrfa yn y diffeithwch: ond ni hirbarhaodd y digter. * Num. 16. 46, &c.

21 O blegid y gŵr difai a'i diffynnodd hwynt ar frŷs, gan arwain arfau ei ſwydd ei hun, ſef gweddi, a jawn o arogldarth, ac a ſafodd yn erbyn y llid, ac a ddibennodd y cyſtudd, gan ddangos mai dy wâs di oedd eſe.

22 Ac eſe a orchfygodd y dinyſtrydd, nid o gryfder corph, na thrwy waith arfau; eithr â gair y daroſtyngodd eſe yr hwn oedd yn cyſtuddio, gan goffau † llŵ a chyſammod y tadau. † y llwon, a'r cyſammodau a wnaethid â'r tadau.

23 Canys pan oedd y meirw yn ſyrthio ar eu gilydd yn dyrrau, eſe a ſafodd yn y canol, ac a dorrodd y digter, ac a ‡ rannodd y ffordd oedd yn myned at y byw. ‡ dorrodd.

24 O blegid [l] yn y wiſg laes yr oedd † yr harddwch oll, a gogoniant y tadau yngherfiad y pedair rhês o feini, a'th fawredd dithau yn y goron am ei ben eſ. [l] Ecſod. 28. 6, 9, 36. a 11. 10. † yr holl fyd.

25 I'r rhai hyn y rhoddes y dinyſtrydd le, ac a'i hofnodd hwynt: canys digon oedd yn unig brofi o honynt y digter.

P E N. XIX.

Hydref, 23. B. S. Matthias B.

1 *Pa ham na wnaeth Duw drugaredd â'r Aiphtiaid:* 5 *Ac mor rhyfeddol y gwnaeth eſe â'i bobl.* 14 *Bod yr Aiphtiaid yn waeth nâ'r Sodomiaid.* 18 *Rhyfeddol mor gyttûn yw'r creaduriaid i waſanaethu pobl Dduw.*

EIthr digter didrugaredd a barhaodd hyd y diwedd i'r annuwolion: o blegid eſe a wyddai o'r blaen yr hyn a wnaent hwy;

2 Sef wedi iddynt roddi cennad iddynt i fyned ymmaith, a'i gyrru hwy ar frŷs, y byddai ediſar ganddynt, ac yr erlidient hwynt.

3 Canys pan oeddynt hwy yn galaru, ac yn wyloſain wrth feddau'r meirw, hwy a ddychymmygaſant feddwl ynfyd arall, a'r rhai a yrraſent hwy allan dan ymbil â hwynt, a erlidiaſant hwy megis rhai yn ffoi.

4 O blegid y dynged a haeddent a'i harweiniodd hwynt i'r diwedd hwn, ac a wnaeth iddynt anghofio y pethau a ddigwyddaſent euſys, ſel y cyflawnent hwy y goſbedigaeth oedd yn ôl i'w dâledd hwy.

5 Ac ſel y cai dy bobl di fyned trwy ffordd ryfedd, ac y caent hwythau farwolaeth ddieithr. [a] Edrych Pen. 16. 24, 25.

6 O blegid [a] pob creadur yn ei ryw ei hun a luniwyd dracheſn o newydd, i waſanaethu'r gorchymynion priodol a roddwyd iddynt, ſel y cedwid dy blant di yn ddiniwed.

7 Y cwmmwl a gyſgododd dros y gwerſyll, a lle y buaſai ddwfr o'r blaen, y gwelid tîr ſych, ïe yn y môr côch yr oedd ffordd ddirwyſtr, a maes yn dwyn gwelltglas yn y ffrŵd chwŷrn,

8 Trwy yr hon yr aeth yr holl genedl a amddiffynnodd dy law di, gan weled gwyrthiau rhyfedd.

9 Fel meirch y porthaſid hwynt, ac ſel ŵyn y llamment hwy, gan dy foliannu di, O Arglwydd, eu gwaredydd hwynt.

10 O blegid hwy a gofient eto y pethau a ddigwyddaſai tra'r oeddent yn ymdaith yn y wlâd ddieithr; y modd yn lle eppiliaeth anifeiliaid y dygaſai'r ddaear allan † wybed, ac y dygaſai yr afon allan lawer o lyffaint yn lle pyſgod. † lau.

11 Eithr [b] wedi hynny hwy a welſant eppiledd newydd o adar, pan ddygwyd hwynt trwy flys i ddymuno bwyd dainteithiol. [b] Ecſod. 16. 13. Num. 11. 31.

12 O blegid ſoflieir a ddaeth i fynu o'r môr yn † ddiddanwch iddynt hwy. † foddlonrwydd.

13 Ac ar y pechaduriaid y daeth dîaledd, nid heb wyrthiau o'r blaen, trwy egni taranau: o herwydd yr oeddynt hwy yn haeddu dioddefam eu hanwiredd; o blegid yr oeddynt hwy yn dwyn dygngâs i ddieithriaid.

14 Canys y *Sodomiaid* ni ddêrbynient y rhai nid adwaenent pan ddaethant: eithr y rhai hyn a gaethiwaſant y dieithriaid a wnaethai iddynt hwy ddaioni.

15 Ac nid hynny yn unig, eithr yſgarfydd ſe a edrychir peth ar y rhai hynny, am iddynt drîn dieithriaid yn anghyweithas.

16 Eithr y rhai hyn wedi eu derbyn hwynt ‡ yn llawen, a gyſtuddiaſant â phoenau aruthrol, y rhai oedd yn awr gyfrannogion o'r un gyfraith. ‡ dan wylcadu.

17 A'r rhai hyn a darawyd â dallineb, ſel y *tarawſid* y rhai hynny [c] wrth ddrws y cyfiawn: pan geiſiodd pob un y ffordd i'w ddrws ei hun, wedi eu hamgylchu hwy â thywyllwch anferthol. [c] Gen. 19. 11.

18 O blegid yr elementau a newidiwyd o † honynt eu hunain yn gyſſon, ſel y newidia ſain cynghanedd mewn ſaltring, enw y dôn, er bod y ſŵn yn aros bob amſer, megis y gellir yſtyried wrth edrych yn graff ar y pethau a wnaed. † yndeynt eu hunain.

19 Canys y pethau daearol a drôed yn bethau o'r dwfr, a phethau nofiadwy a gerddaſant ar y ddaear.

20 [d] Y tân oedd nerthol yn y dwfr, wedi gollwng dros gôf ei rinwedd ei hun: a'r dwfr a anghofiaſai ei naturiaeth i ddiffoddi. [d] Pen. 16. 17.

21 Yn y gwrthwyneb, ni wnaeth y fflam nac ignawd yr anifeiliaid llygradwy, y rhai a rodient ynddo, nac i'r ymborth nefol ddarfod, er ei fod ſel [e] ja tawddadwy o rywogaeth i doddi. [e] Ecſod. 16. 14.

22 Canys dy bobl a ſawrygaiſt, ac a anrhydeddaiſt, ym mhob dim, O Arglwydd: ac ni ddîyſtyraiſt hwynt; ond bod gyd â hwynt bob amſer, am ym mhob lle.

¶ Doethi-

¶ Doethineb JESUS mâb SIRACH, neu ECCLESIASTICUS.

¶ *Prolog a wnaeth Awdur anadnabyddus.*

YR Jeſus hwn oedd fâb i Sirach, ac ŵyr i Jeſus, o'r un enw ag ef. Y gŵr hwn gan hynny oedd fyw yn yr amſeroedd diweddaf, gwedi caethgludo 'r bobl, a'i galw adref drachefn, ac agos ar ôl yr holl brophwydi. Ei daid ef Jeſus (fel y mae efe ei hun yn tyſtiolaethu) oedd ŵr diwyd jawn, a doeth ym myſg yr Hebreaid, yr hwn nid yn unig a gaſglodd ddwys a byrr ymadroddion y gŵyr doethion a fuaſai o'i flaen ef, eithr ei hun hefyd a draethodd rai o'r eiddo ei hun, yn llawn o fawr ddyalldwriaeth a doethineb. Am hynny pan ſu farw yr Jeſus cyntaf, a gadel y llyfr hwn wedi ei ‡ orphen agos, Sirach ei fâb ef, wedi ei gael ar ei ôl ef, a'i gadawŏdd i'w fâb ei hun Jeſus, yr hwn wedi ei gael i'w law, a'i cynhullodd i gŷd yn drefnus yn un † llyfr, ac a'i galwodd Doethineb, gan roddi ei enw ei hun, enw ei dâd, a'i daid, yn deitl iddo, gan ddenu y gwrandâwr trwy enw Doethineb i roi mwy o ſerch ar yſtudio 'r llyfr hwn. Y mae efe gan hynny yn cynnwys ymadroddion doethion, ſentenſiau dïeithr, a damhegion, a rhai hên hiſtoriau duwiol priodol, am wŷr a ryngafai fodd Duw; ei weddi hefyd a'i gân: heb law hynny, pa ddaioni a welſai Duw yn dda *ei wneuthur* i'w bobl, a pha blaau a bentyrraſai efe ar eu gelynion hwy. Yr Jeſus ymma oedd yn dilyn Solomon, ac nid oedd lai enwog am ddoethineb a dyſgeidiaeth; ac yntau yn wîr yn ŵr mawr ei ddyſg, ac yn cael ei gyfrif ſelly.

Rhai ſy'n tybied mai Athanaſius a wnaeth y prolog ymma, am ei fod yn ei *Synopſis* ef.

‡ *gaſglu.*

† *rhôl.*

¶ *Prolog Doethineb JESUS fâb SIRACH.*

GAn roddi i ni lawer a mawrion bethau trwy 'r gyfraith a'r prophwydi, ac eraill a'i dilynaſant hwy; am ba rai y mae yn rhaid canmol Iſrael, o herwydd addyſg a doethineb; ym mha rai y mae yn rhaid nid yn unig i'r darllenyddion fyned yn ddoethach, eithr hefyd i'r rhai ſy 'n chwennychu dyſgu, tod yn ſuddiol i'r rhai oddi allan, trwy draethu ac yſgrifennu hefyd: fy nhaid i Jeſus, wedi iddo ymroddi yn fawr i ddarllen y gyfraith a'r prophwydi, ac eraill o lyfrau ein tadau, ac wedi myned yn hyſedr ynddynt hwy, a ddygwyd rhagddo i 'ſgrifennu peth ei hun, o'r pethau a berthyn i addyſg a doethineb; fel y gallai y rhai ſydd awyddus i ddyſg, ac wedi ymroddi i'r pethau hyn, gynnyddu yn fwy mewn buchedd, yn ôl y gyfraith. Am hynny byddwch, attolwg, yn ewyllyſgar ac yn ddyſal i'w ddarllen, a maddeuwch i ni, o's nyni wrth gymmeryd poen yn cyfleithu, a welir heb gyrhaeddyd grym rhyw eiriau. O blegid nid yw yr un pethau o'r un grym, pan draether hwynt yn Hebreaeg, a phan droer hwynt i iaith arall. Ac nid hyn yn unig, eithr pethau eraill, ſef y gyfraith, a'r ‡ prophwydi, a'r llyfrau eraill ſy iddynt † ragoriaeth nid bychan, pan draether hwynt yn eu hiaith eu hun. O blegid yn y ddeunawfed flwyddyn ar hugain i'r brenin Euergetes, wedi i mi ddyfod i'r Aipht, ac aros yno ennyd, mi a getais lyfr o addyſg nid bychan. Am hynny y tybiais fod yn angenrheidiaf dim gymmeryd peth diwydrwydd a phoen i'w gyfleithu ef. Felly mi a ymroddais trwy fawr anhunedd a chyfarwyddyd yr amſer hwnnw i ddwyn y llyfr i ben, ac i'w oſod allan er eu mwyn hwythau hefyd, y rhai mewn gwlâd ddïeithr ŷnt yn chwennych dyſgu, wedi ymbarotôi o'r blaen yn eu moddau, i fyw yn ôl y gyfraith.

‡ *prophwydoliaethau.*

† *odidawgrwydd.*

PEN. I.

1 *O Dduw y mae pob doethineb:* 10 *Ac i'r rhai a'i carant ef y mae efe yn ei rhoi hi.* 12 *Ofn Duw yw llawnder llawer o fendithion.* 28 *Ofn Duw heb ragrith.*

ODdi wrth [a] yr Arglwydd y *daeth* pob doethineb, a chyd ag ef y mae hi byth.

2 Pwy a rîf dywod y môr, a'r dafnau glaw, a dyddiau tragywyddoldeb?

3 Pwy a olrhain allan uchder y nefoedd, a lled y ddaear, a'r dyfnder, a doethineb?

4 Crëwyd doethineb yn gyntaf o'r cwbl, a dyall ſynwyr erïoed.

5 Ffynnon doethineb yw gair Duw Goruchaf, a'i ffyrdd hi yw y gorchymynion tragywyddol.

6 [[b] I bwy y dadguddiwyd gwreiddyn doethineb, a phwy a wybu ei chynghorion doeth hi?]

7 I bwy yr eglurwyd gwybodaeth doethineb? a phwy a ddyallodd ei hamryw ffyrdd hi?

8 Un ſydd ddoeth i'w ofni yn fawr, yr Arglwydd yn eiſtedd ar ei orſeddfaingc,

9 Yr Arglwydd a'i creodd hi, ac a'i gwelodd, ac a'i rhifodd, ac a'i tywalltodd hi ar ei holl waith.

10 Y mae hi gyd â phob cnawd, yn ôl ei roddiad ef, ac efe a'i rhoddes hi i'r neb a'i carant ef.

11 Anrhydedd, a gogoniant, a hyfrydwch, a choron gorfoledd yw ofn yr Arglwydd.

12 Ofn yr Arglwydd ſydd ddifyrrwch i'r galon, ac a rydd lawenydd a hyfrydwch a hîrhoedl.

13 Yn y diwedd da ſydd i'r hwn a ofno yr Arglwydd, ac efe a fendithir yn ei ddydd diwedd.

14 [c] Dechrau doethineb yw ofni 'r Arglwydd; ‡ ac efe a grëwyd gyd â'r ffyddloniaid yn y gröth.

15 Hi a ſiododd ſylfaen tragywyddol gyd â dynion, a [d] chyd â'i hiliogaeth hwynt y pery hi.

16 Ofn yr Arglwydd yw cyflawnder doethineb, ac ſydd yn llenwi dynion â'i ffrwyth hi.

17 Hi a lanwodd eu holl dai hwynt â'i phethau dymunol, a'i hyſguboriau hwynt â'i chnŵd.

18 Coron doethineb yn dwyn allan ffrwyth heddwch a jechydwriaeth jachol yw ofn yr Arglwydd; a dawn Duw yw pob un o'r ddau: ac y mae hi yn helaethu gorfoledd i'r rhai a'i carant ef.

19 Doe-

Hydref, 23. P. S. Matthias, P. [a] 1 Bren. 3. 9.

Pen. 16. 7.

[b] Eſay 40. 13. Doeth. 9. 13. Rhuſ. 11. 34. 1 Cor. 2. 16.

[c] Pſal. 111. 10. Diar. 1. 7. 29. 10. ‡ Neu, *a hi*

[d] 2 Cron. 20. 21.

19 Doethineb a lawiodd ddyall, a gwybodaeth ſynwyr, ac a ddyrchafodd ogoniant y rhai a lynant ynddi.

20 Gwreiddyn doethineb yw ofni 'r Arglwydd, a'i changhennau ydynt hîrhoedl.

21 Ofn yr Arglwydd ſydd yn gyrru pechodau ymmaith, ac yn troi digofaint ymmaith lle y byddo hi yn breſennol.

‡ *ddiange rhag cofbedigaeth.*

22 Ni ddichon gŵr digllon ‡ gael ei gyfrif yn gyfiawn: o blegid athrylith ei ddigllonedd a fydd yn dramgwydd iddo.

23 Y dioddefgar a ddioddef dros amſer; ac wedi hynny y blagura llawenydd iddo ef.

24 Efe a guddia ei eiriau dros amſer; a gwefuſau llawer a ſynegant ei ſynwyr ef.

25 Yn nhryſorau doethineb y mae damhegion gwybodaeth: eithr ffiaidd yw duwioldeb gan bechadur.

26 O's chwennychi ddoethineb, cadw 'r gorchymynion, a'r Arglwydd a'i rhydd hi i ti.

27 O blegid doethineb ac athrawiaeth yw ofn yr Arglwydd; a bodlon yw ganddo ffydd ac addfwyndra.

‡ *anufudahâ.*

28 Nac ‡ ammau ofn yr Arglwydd, pan fyddech mewn angen: ac na ddôs atto ef â chalon ddau-ddyblyg.

29 Na ragrithia o flaen dynion, eithr edrych beth a ddywedych.

30 Na ddyrchafa dydi dy hun, rhag i ti ſyrthio, a dwyn ammarch i'th enaid dy hun, ac i'r Arglwydd ddadguddio dy holl gyfrinach di, a'th fwrw i lawr ynghanol y gynnulleidfa, am na ddaethoſt mewn gwirionedd at ofn yr Arglwydd, eithr bod dy galon yn llawn twyll.

PEN. II.

Hydref, 24. B. Cennadwri Mair, B.

1 *Rhaid i weiſion Duw ddiſgwil am ſtinderau, 7 a bod yn ddioddefgar, ac ymddiried ynddo ef.* 12 *Canys gwae y rhai ni wnelo hynny.* 15 *A'r rhai a ofnant yr Arglwydd a wnânt hynny.*

FY mâb, [a] o's deui i waſanaethu 'r Arglwydd, parotoa dy enaid i brofedigaeth.

[a] Mat. 4. 1. 2 Tim. 3. 12. 1 Pedr 4. 12.

2 Uniona dy galon, a dioddef: ac na wnâ frys yn amſer trallod.

3 Glŷn wrtho ef heb ymado, fel y'th gynnydder yn dy ddiwedd.

4 Derbyn yn llawen yr hyn a ddigwyddo; a bydd ymarhöus wrth dy gyfnewid i oſtyngiad.

[b] Doeth. 3. 6. Diar. 17. 3.

5 [b] O blegid aur a brofir yn tân, a dynion cymmeradwy yn ffwrn goſtyngiad.

6 Creda ynddo ef, ac efe a'th ‡ dderbyn di: uniona dy lwybrau, a gobeithia ynddo ef.

‡ *gymmorth.*

7 Y rhai ydych yn ofni 'r Arglwydd, credwch iddo ef, ac ni phalla eich gwobr chwi.

8 Y rhai ydych yn ofni 'r Arglwydd, gobeithiwch am ddaioni, ac am lawenydd tragywyddoldeb a thrugaredd.

9 Y rhai ydych yn ofni 'r Arglwydd, ymarhoſwch am ei drugaredd ef, ac na chiliwch, rhag eich ſyrthio.

10 Edrychwch ar y cenhedlaethau gynt, a gwelwch; [c] pwy a ymddiriedodd i'r Arglwydd, ac a wradwyddwyd? neu pwy a arhoſodd yn ei ofn ef, ac a adawyd? neu pwy a alwodd arno ef, ac ynteu yn ei ddiyſtyru ef?

[c] Pſal. 37. 25.

11 O blegid toſturiol, a thrugarog, ymarhous, ac aml o drugaredd, yw 'r Arglwydd: ac y mae efe yn maddeu pechodau, ac yn achub yn amſer trallod.

12 Gwae 'r calonnau ofnus, a'r dwylo lleſg, a'r pechadur a gerddo ddau lwybr.

13 Gwae 'r galon leſg: o herwydd nid yw yn credu; am hynny ni amddiffynnir ef.

14 Gwae chwi, y rhai a gollaſoch ammynedd: a pha beth a wnewch chwi pan ymwelo 'r Arglwydd â chwi?

15 Y rhai a ofnant yr Arglwydd ni ‡ anghredant ei eiriau ef; [d] a'r rhai a'i carant ef a gadwant ei ffyrdd ef.

‡ *anufudahânt i'w.*

[d] Joan 14. 23.

16 Y rhai a ofnant yr Arglwydd a geiſiant yr hyn ſydd dda ganddo ef; a'r rhai a'i carant ef a lenwir â'r gyfraith.

17 Y rhai a ofnant yr Arglwydd a barotoant eu calonnau, ac a oſtyngant eu heneidiau ger ei fron ef,

18 *Gan ddywedyd,* Syrthiwn yn nwylo Duw, ac nid yn nwylo dynion: o herwydd fel y mae ei fawredd ef, felly y mae ei drugaredd ef.

PEN. III.

Hydref, 24. P. Cennadwri Mair, P.

3 *Rhaid i blant anrhydeddu a chymmorth eu tadau a'i mammau.* 21 *Na ddylem ni chwennych cael gwybod pob peth.* 26 *A cyfrgollir y rhai a wrthodo gerydd.* 30 *A ceir tâl am eluſen.*

FY mhlant, clywch fi eich tâd, a gwnewch felly, fel y byddoch gadwedig.

2 O blegid yr Arglwydd a roddes [a] i'r tâd anrhydedd ar y plant, ac a ſicrhaodd ‡ farn y ſam ar y meibion.

[a] Ecſod. 20. 12. Deut. 5. 16. Mat. 15. 4. Mar. 7. Eph. 6. 2.

3 Yr hwn ſydd yn anrhydeddu ei dâd ſydd yn cael maddeuant am *ei* bechod;

4 A'r hwn ſydd yn anrhydeddu ei ſam ſydd fel un yn caſglu tryſor.

5 Yr hwn a anrhydeddo *ei* dâd, a gaiff lawenydd o'i blant; ac efe a wrandewir y dydd y gweddïo.

‡ *a wauroddo.*

6 Hîrhoedlog fydd yr hwn a anrhydeddo *ei* dâd: a'r hwn a ufuddhao yr Arglwydd a bair ‡ orphwyſdra i'w ſam.

‡ *ddiddanwch.*

7 Yr hwn ſydd yn ofni 'r Arglwydd a anrhydedda *ei* dâd, ac a waſanaetha y rhai a'i cenhedlaſant ef fel ei arglwyddi.

8 [b] Anrhydedda dy dad a'th ſam ar weithred a gair, fel y delo i ti fendith ‡ gan ddynion.

[b] Ad. 2. ‡ *gandaoni hwy.*

9 O blegid [c] bendith y tâd a ſicrhâ deiau y plant: ond melldith y ſam a ddîwreiddia ſyſteini.

[c] Gen. 27. 27. Deut. 33. 1.

10 Na ymffroſtia yn ammarch dy dâd: o herwydd nid parch i ti ſydd ammarch dy dâd.

11 Canys anrhydedd ſydd i ddŷn o anrhydedd ei dâd: a mam mewn ammarch ſydd warth i'r plant.

12 Fy mâb, cynnorthwya dy dâd yn ei henaint, ac na thriſtâ ef yn ‡ dy fyw.

‡ *ei.*

13 O's palla ei ſynwyr, cyd-ddwg ag ef, ac na amharcha ef *pan fyddech* yn dy ‡ holl gryfder.

‡ *lawn.*

14 O herwydd nid anghofir dy † drugaredd i'th dâd: ac yn lle pechodau ſe a'i †chwanegir i'th adeiladu di i fynu.

† *amgeledd.*

15 Yn nydd dy drallod y meddylir am ‡ danat ti: a'th bechodau a doddir, megis *pan ddêl* meiriol ar ja.

‡ *dano ef.*

16 Megis cablwr yw yr hwn ſydd yn gwrthod ei dâd; a melldigedig gan Dduw yw yr hwn ſydd yn digio ei fam.

17 Fy mâb, gorphen dy waith yn llednais, a'r dŷn cymmeradwy a'th hoffa di.

18 [d] Po mwyaf ſyddech, ymddaroſtwng yn fwy, a thi a gei ffafr yngŵydd yr Arglwydd.

[d] Phil. 2. 3.

19 Y mae llawer yn uchelradd ac yn anrhydeddus; eithr i'r rhai [e] llednais y dadguddir dirgeledigaethau.

[e] Pſa'. 25. 9, 14.

20 Canys

20 Canys mawr yw gallu 'r Arglwydd, a'r rhai gostyngedig a'i hanrhydeddant ef.

f Diar. 25. 27. Rhuf. 12. 3.

21 f Na chais yn ddiſynwyr bethau rhy galed i ti, ac na chais yn angall bethau rhy gryfion i ti.

22 Y pethau a orchymynnwyd, meddwl am hynny yn ſanctaidd; o blegid nid rhaid i ti weled pethau cuddiedig â'th lygaid.

23 Na fydd ry fanwl mewn pethau afraid: canys ſe ddangoſwyd i ti ſwy naga ddichon dynion eu dyall.

24 Eu hofer dyb a dwyllodd lawer, a drwg dyb a leſgaodd eu dyall hwynt.

25 Oni bydd canhwyllau dy lygaid gennyt, ſe ſydd eiſiau goleuni arnat: ond o's bydd eiſiau gwybodaeth, na fynega hynny.

26 Drwg ſydd ar galon galed yn y diwedd: a'r hwn a hoffo enbydrwydd a ddiſetha ynddo.

27 Câlon galed a lwythir â phoenau: a'r pechadur a 'chwanega bechodau ar bechodau.

‡ Ni jaeheir y buch trwy ei gosbedigaeth.

28 ‡ Ynghosbedigaeth y balch nid oes meddyginiaeth: o herwydd gwreiddio planhigyn drygioni ynddo ef.

29 Câlon y dyallgar a feddwl am ddammeg, a chluſt y gwrandawydd yw dymuniad y doeth.

g Pſal. 41. 1, &c. Dan. 4. 27. Mat. 5. 7.

30 g Dwfr a ddiffydd dân yn fflammio, a thrwy eluſen y ceir maddeuant am bechodau.

31 A'r Arglwydd, yr hwn ſydd yn talu cymmwynaſau, ſydd gofus erbyn yr amſer a ddaw; a'r cyfryw, yn amſer ei dramgwydd, a gaiff arteg.

PEN. IV.

Hydref, 25. B. S. Marc B.

1 *Na ddylid diyſtyru y tlawd a'r amddifad, 11 ond ceiſio gwybodaeth; 20 ac na bo arnom gywilydd o ryw bethau, ac na ddywedom yn erbyn y gwirionedd, 30 ac na bôm ſel llewod yn ein tai.*

FY mâb, na thwylla 'r tlawd am ei fywyd, ac na wnâ i lygaid anghenus hirddiſgwil.

2 Na thriſtâ enaid newynog, ac na wnâ i wr yn ei eiſiau hirddiſgwil.

3 Na 'chwanega flinder ar gâlon gyſtuddiol, ac na wnâ i'r anghenog hirddiſgwil am ei rodd.

4 Na fwrw ymmaith ymbiliwr gorthrymmedig, ac na thrô dy wyneb oddi wrth y tlawd.

h Tob. 4. 7. ‡ un yn gofyn.

5 h Na thrô dy lygaid oddi wrth yr ‡ anghenus, ac na ddod le i ddŷn i'th felldithio di.

6 Canys o's efe a'th felldithia di yn chwerwder ei enaid, yr hwn a'i gwnaeth ef a wrendy ei weddi ef.

7 Gwnâ dy hun yn hawddgar i'r gynnulleidfa, a goſtwng dy ben i wr mawr.

8 Goſtwng dy gluſt at y tlawd yn ddidriſt, ac atteb ef yn heddychol ac yn llednais.

9 Gwared yr hwn ſydd yn cael cam, o law yr hwn ſydd yn gwneuthur cam; ac na fydd lwfr pan eiſteddych i farnu.

i Job 31. 18. Eſay 1. 17. Jago 1. 27.

10 i Bydd i'r amddifad fel tâd, ac yn lle gŵr i'w mam hwynt: a thi a gei ſod megis yn fâb i'r Goruchaf; ac efe a'th gâr di yn fwy nâ'th fam.

11 Doethineb a ddyrchafa ei meibion, ac a dderbyn y rhai a'i ceiſiant.

12 Yr hwn ſydd yn ei charu hi ſydd yn caru einioes; a'r rhai a ddiſgwiliant am dani hi yn fore, a lenwir â llawenydd.

13 Yr hwn a'i dalio hi a etifedda ogoniant, a'r Arglwydd a ſendithia 'r lle yr êl hi i mewn.

14 Y rhai ſydd yn ei gwaſanaethu hi ſydd yn gwaſanaethu 'r Sanctaidd; ac y mae 'r Arglwydd yn caru 'r rhai ſydd yn ei charu hi.

15 Yr hwn ſydd yn gwrando arni hi a farna genhedloedd; a'r hwn a wrandawo arni hi a breſwylia 'n ddïogel.

16 O's un a ymddyry iddi, efe a'i caiff hi yn etiſeddiaeth; a'i hiliogaeth a gaiff ſod mewn meddiant o honi.

17 Canys ar y cyntaf hi a rodia gyd ag ef ar ffyrdd gŵyrgeimion, ac a ddwg oſn ac arſwyd arno ef, ac a'i poena ef â'i haddyſg, nes gallu o honi ymddiried i'w enaid ef, ac oni phroſo hi ef yn ei chyfiawnderau.

18 Yna hi a ddaw yn uniawn arto ef, ac a'i llawenycha ef, ac a ddadguddia ei dirgelwch iddo ef.

19 O's cyfeiliorna efe, hi a'i gâd ef, ac a'i dyry i ſynu i'w gwymp ei hun.

20 Cadw 'r amſer cyfaddas, ac ymgadw rhag drygioni; ac na fydded cywilydd gennyt pan berthyno i'th enaid.

21 Canys y mae cywilydd yn dwyn pechod; ac y mae cywilydd yn anrhydedd a grâs.

22 Na dderbyn wyneb yn erbyn dy enaid dy hun, ac na pharcha neb i'th ddinyſtr dy hun.

‡ pan fyddo lle i mewnbur dïoni.

23 Na attal air ‡ yn amſer jechydwriaeth, ac na chuddia dy ddoethineb yn ei harddwch.

24 O blegid wrth ymadrodd yr adweinir doethineb, ac addyſg wrth eiriau 'r tafod.

25 Na ddywed yn erbyn y gwirionedd er dim, ond bydded wladaidd gennyt dy anwybodaeth.

26 Na fydded gywilydd gennyt gyfaddef dy bechodau, ac nac ymegnïa yn erbyn y ffrŵd.

27 Nac ymddyro i ddŷn ffôl, ac na dderbyn wyneb y galluog.

28 Ymegnïa gyd â'r gwirionedd hyd farwolaeth; a'r Arglwydd Dduw a ymladd gyd â thitheu.

29 Na fydd eſgud â'th dafod, a dïog ac araf yn dy weithredoedd.

30 Na fydd megis llew yn dy dŷ, yn curo dy weiſion wrth dy phanſi.

c Act. 20. 35. ‡ dalu.

31 c Na fydded dy law yn agored i gymmeryd, ac yn gauad i ‡ roddi.

PEN. V.

Hydref, 25. P. S. Marc, P.

1 *Na ddylem ni hyderu ar ein golud a'n cryfder, 9 nac ar drugaredd Duw, i bechu. 9 Na bôm ddau-dafodiog, 12 ac na attebom heb wybodaeth.*

NA oſod dy gâlon ar dy olud; ac na ddywed, a Y mae gennyf ddigon i fyw.

a Luc 12. 15.

2 Na ddilyn dy ewyllys dy hun, a'th gryfder dy hun, i rodio yn ffyrdd dy gâlon dy hun.

3 Na ddywed, Pwy a'm daroſtwng i o herwydd ſy ngweithredoedd? o blegid yr Arglwydd gan ddïal a ddïal dy draha di.

4 Na ddywed, Mi a bechais, a pha driſtwch a fu i mi? o blegid y mae 'r Arglwydd yn hirymarhous, ni âd efe i ti ddïange.

b Pen. 21. 1.

5 b Na fydd ry ddifraw o herwydd maddeuant, i 'chwanegu pechodau ar bechodau:

6 Ac na ddywed, Aml yw ei drugaredd ef, efe a faddeu lioſogrwydd ſy mhechodau i; o blegid c trugaredd a digofaint a ddaw oddi wrtho ef, a'i ddigofaint ef a orphwys ar bechaduriaid.

c Pen. 18. 13.

7 Na fydd llwyrfrydig i drol ar yr Arglwydd, ac nac oeda o ddydd i ddydd: o blegid yn ddiſymmwth y daw digoſaint yr Arglwydd, a thra ſyddech di yn ddifraw y'th ddryllir, a thi a ddiſtchir yn amſer dialedd.

8 [d] Na oſod dy gâlon ar olud anghyfiawn, o blegid ni fuddiant hwy yn amſer cyſtudd. [d] Diar. 10. 2. a 11. 4. Ezec. 7. 19.

9 Na † ymdrô gyd â phob gwŷnt, ac na ddôs ym mhob llwybr: felly y *gwnâ* y pechadur dau-dafodiog. † *nithia.*

10 Bydd ddianwadal yn dy ddyall ſicr, a bydded dy ymadrodd di yn un.

11 [e] Bydd eſgud i wrando pethau da, a bydded dy fywyd mewn gwirionedd, a thraetha atteb uniawn yn ddioddefgar. [e] Jago 1. 19.

12 Od oes dyall gennyt, atteb dy gymmydog: ac onid oes, bydded dy law ar dy ſafn.

13 [f] Yn yr ymadrodd y *mae* gogoniant a gwarth; a thafod dŷn ſydd gwymp iddo. [f] Mat. 12. 37.

14 [g] Na alwer di yn huſtingwr, ac na chynllwyn â'th dafod: o blegid i leidr y mae cywilydd blin, a damniad drwg i'r dau-dafodiog. [g] Rhuf. 1 29.

15 Na fydd ddîwybod o ddim, na mawr na bychan.

PEN. VI.

2 Na chanmol ay amcan dy hun: 7 Ond dewis gwſaill. 18 Cais ddoethineb mewn pryd. 20 Y mae doethineb yn ſlin gan rai, 28 eithr y mae ei ffrwyth hi yn bryſerth. 35 Bydd barod i wrando y rhai doethion. Hydref, 26. B.

NA ſydd elyn yn lle cyfaill; canys *felly* y cei enw drwg, gwarth a gwradwydd yn eſiceddiaeth: felly y caiff y pechadur dau-dafodiog ammarch.

2 Na ymddyrcha ynghyngor dy enaid dy hun, rhag llarpio dy enaid fel tarw.

3 Ti a fwytei dy ddail, ac a golli dy ffrwyth, ac a'th ollyngi dy hun fel pren crîn.

4 Enaid drygionus ſydd yn diſetha ei berchennog, ac yn ei wneuthur ei hun yn watwargerdd i'w elynion.

5 [a] † Cêg felus ſydd yn amlhâu cyfeillion; a thafod ymadroddus ſydd yn amlhâu ymadroddion têg. [a] Pen. 20. 13. † *Ymaaroda meilus.*

6 Bydd heddychol â llawer; eithr *bydded* dy gynghorwr un o ſil. ‡ *prawf ef yn gyntaf.*

7 O's mynni di gael cyfaill, ‡ cais ef mewn profedigaeth, ac nac ymddiried iddo ef ar frys am danat dy hun.

8 Canys y mae cyfaill dros ei amſer ei hun, ac nid erys yn nydd dy drallod di.

9 Ac y mae cyfaill a drŷ yn elyn ac yn geccrus, ac a ddadguddia dy wradwydd di.

10 [b] Ac y mae cyfaill a fydd cyfrannog o'r bwrdd; eithr yn nydd dy drallod di nid erys efe. [b] Pen. 37. 5.

11 Ac yn dy fyd da efe a fydd fel ti'theu, ac efe a fydd hŷ ar dylwyth dy dŷ di.

12 O's daroſtyngir di, efe a fydd i'th erbyn di, ac a ymguddia o'th wŷdd di.

13 Ymneilldua oddi wrth dy elynion, a gochel dy gyfeillion.

14 Amddiffyn cadarn yw cyfaill ffyddlon; a'r hwn a gafodd y cyfryw a gafodd dryſor.

15 Nid oês dim a gyſtadla gyfaill ffyddlon, ac nid oes a gyd-bwyſa ei degwch ef.

16 Eli cimioes yw cyfaill ffyddlon; a'r rhai ſy 'n ofni 'r Arglwydd a'i cânt ef.

17 Yr hwn ſydd yn ofni 'r Arglwydd ſydd yn cyfarwyddo ei gyfeillach yn unjawn: canys fel y byddo efe, y bydd ei gymmydog hefyd.

18 Fy mâb, caſgl addyſg o'th jeuengctid, a thi a gei ddoethineb hyd henaint.

19 Tyred atti fel un yn aredig ac yn hau, ymaros hefyd am ei ffrwythau daionus hi: o blegid ychydig boen a gymmeri di yn ei gwaith hi, a buan y bwytei di o'i chnwd hi.

20 Y mae hi yn chwerw jawn i'r annyſgedig: a'r † dîgâlon nid erys gyd â hi. † *diddyall* Zech.

21 Megis [c] maen prawf cryf y bydd hi arno ef, ac nid oeda efe ei bwrw hi ymmaith. [c] 12. 3.

22 O blegid y mae doethineb yn ôl ei henw, ac nid yw hi amlwg i lawer.

23 Gwrando, fy mab, derbyn fy marn i, ac na wrthod fy nghyngor i.

24 Dyro dy draed yn ei llyffetheiriau hi, a'th wddf yn ei chadwyn hi.

25 [d] Goſtwng dy yſgwydd, a dŵg hi, ac ‡ na fydd elyn i'w rhwymau hi. [d] Matth. 11. 29. ‡ *na fydded ſlin gennyt ei*

26 Tyred atti hi â'th holl enaid, a chadw ei ffyrdd hi â'th holl allu. *ddaed ſlin*

27 Olrhain, a chais, a thi a gei ei hadnabod hi; a phan gaffech aſel arni, na ollwng hi ymmaith.

28 O blegid o'r diwedd ti a gei ei gorphwyſdra hi; a *hynny* a drŷ yn llawenydd i ti.

29 A'i llyffetheiriau hi a fydd i ti yn amddiffyn cadarn, a'i chadwynau yn wiſg ogoneddus.

30 O herwydd y mae arni hi wychder euraid, a'i rhwymau ſydd ‡ ſnoden borphor. ‡ *bleth o ſidan glas.*

31 Fel gwiſg ogoneddus y gwiſgi di hi; ac fel coron orfoleddus y goſodi di hi am danat. Num. 15. 38.

32 O's mynni, fy mâb, ti a fyddi ddyſgedig; ac o's rhoddi dy feddwl, ti a fyddi gall.

33 O'sceri wrando, ti a dderbynni ddyall; ac o's goſtyngi dy gluſt, ti a fyddi doeth.

34 Saf ym myſg [e] henuriaid; a'r neb a fyddo doeth, glŷn wrtho ef. [e] Pen. 8. 9.

35 Myn glywed pob traethawd duwiol, ac na ddianged diarhebion dyallus oddi gennyt ti.

36 O's gweli ŵr dyallgar, cyfod yn fore atto ef: a threulied dy droed di rinſogau ei ddrws ef.

37 Meddwl am orchymmynion yr Arglwydd yn berffaith; a [f] myſyria ar ei orchymmynion ef bob amſer: efe a ſicrhâ dy galon di, a doethineb a roddir i ti wrth dy ddymuniad. [f] Pſ. 1. 2, 3.

PEN. VII.

1 Annog i ochel pechod, 4 a cheiſio anrhydedd, 8 a rhyfyg, 10 a diffygio mewn gweddi, 12 a chelwydd ac enllib. 18 Pa gyfrif a wnawn o gydymmaith cywir, 19 ac o wraig dda, 20 ac o wâs, 22 ac o'n hanifeiliaid, 23 ac o'n plant, ac o'n rhieni, 31 o'r Arglwydd a'i Offeiriaid, 32 o'r llawd a'r galarus. Hydref, 26. P.

NA wnâ ddrwg: ac ni oddiwes drwg dydi.

2 Ymado oddi wrth yr anghyfiawn, ac efe a gilia pechod oddi wrthyt ti. [a] Job 4. 8. Diar. 22. 8.

3 Fy mâb, [a] na haua ym myſg cwyſau anghyfiawnder, rhag i ti eu medi yn ſaithddyblyg. [b] Job 9. 20. Pſ. 143. 2. Preg. 7. 16.

4 Na chais gan yr Arglwydd lywodraeth, na chadair gogoniant gan y brenin.

5 [b] Nac ymgyfiawnhâ ger bron yr Arglwydd, ac na chymmer arnat ſod yn ddoeth yngŵydd y brenin. Luc 18. 11.

6 Na

6 Na chais fod yn farnwr, rhag na allech dynnu anghyfiawnder ymmaith; rhag un amser i ti ofni rhag y cadarn, a gosod o honot dramgwydd ar ffordd dy uniondeb.

7 Na phecha yn erbyn torf dinas, ac † nac ymwthia i dyrfa.

8 Na ymrŵym â phechod ddwywaith: o herwydd ni byddi ddigerydd am un.

9 Na ddywed, Duw a edrych ar lïosogrwydd fy rhoddion i; a phan offrymmwyf i'r Goruchaf Dduw, efe a'i derbyn.

10 Na fydd egwan dy galon yn dy weddi, ac nac eigeuluſa wneuthur eluſen.

11 Na watwar y dŷn a fyddo yn chwerwder ei enaid: o herwydd [c] y mae goſtyngydd a dyrchafydd.

12 Na ‡ ddychymmyg gelwydd ar dy frawd; ac na wnà y fath beth i'th gyfaill.

13 Na fyn ddywedyd dim celwydd: o herwydd ni ddaw mynych ymarfer o hono ef i ddaioni.

14 Na fydd ſiaradus ym myſg lliaws o henuriaid, ac [d] nac oſer-ailadraetha dy ymadrodd yn dy weddi.

15 Na chasà waith poenus, nac hwſmonaeth, yr hon a greedd y Goruchaf.

16 Na chyfrif di dy hun ym myſg pechaduriaid, eithr cofia nad oeda digoſaint.

17 Daroſtwng dy enaid yn ddirfawr: canys diſaledd yr annuwiol ſydd tân a phryf.

18 Na newidia gyfaill am ddim cyffredinol; na'th frawd ffyddlon am aur Ophir.

19 Nac ymadeo â gwraig ddoeth dda: canys gwell yw ei gràs hi nag aur.

20 [e] Na fydd ddrwg wrth weinidog a fyddo yn gweithio mewn gwirionedd, na'r gwâs cyflog ſydd yn ei roddi ei hunan i ti yn hollol.

21 Cared dy enaid di weinidog ſynhwyrol, ac na thwylla ef am ei rydd-did.

22 [f] O's anifeiliaid ſy gennyt, edrych arnynt: ac o's buddiol ydynt i ti, cadw hwynt gyd â thi.

23 Od oes i ti blant, dyſg hwynt, a goſtwng eu gyddfau hwy o'i hieuengctid.

24 Od oes ferched i ti, gwilia eu cyrph hwynt, ac na ddangos dy wyneb yn llawen wrthynt hwy.

25 Dôd dy ferch yn briod, a thi a fyddi wedi gwneuthur gwaith mawr: eithr dôd hi i wr ſynhwyrol.

26 Oes i ti wraig wrth dy feddwl? na fwrw hi ymmaith, ac na ddôd ti dy hun i *un* atcas.

27 [g] Anrhydedda dy dâd â'th holl gâlon, ac nac anghofia ofidiau dy fam.

28 Cofia mai trwyddynt hwy y'th anwyd di; a pha beth a deli di iddynt hwy o'r fath *a wnaethant* hwy i ti?

29 Ofna 'r Arglwydd â'th holl enaid, a pharcha ei Offeiriaid ef.

30 Câr yr hwn a'th wnaeth â'th holl nerth, ac na âd ei weinidogion ef.

31 Ofna 'r Arglwydd, ac anrhydedda 'r Offeiriad: a dôd iddo ef ran, [h] fel y gorchymynnwyd i ti; y blaenffrwyth, a'r *aberth* dros gamwedd, a rhodd y palfeiſiau, ac aberth y cyſegriad, a blaenflrwyth y pethau ſanctaidd.

32 [i] Eſtyn hefyd dy law i'r tlawd, fel y perffeithier dy ‡ fendith di.

33 Y mae cymmeriad i rodd yngolwg pob un byw, ac na attal gymmwynas i'r marw.

34 [k] Na phalla fod gyd â'r wyloſus: a galara gyd â'r galarus.

35 [l] Na fydd ddiog i ofwyo 'r claf: canys trwy 'r cyfryw bethau y'th gerir di.

36 Yn dy holl † eiriau meddwl am ‡ dy ddiwedd, ac ni phechi di byth.

PEN. VIII.

1 *A phwy ni ddylem ni ymryſon, 8 na'i diyſtyru, 10 na'i cyffrôi, 15 na bod i ni a wnelom â hwynt.*

NAc ymryſon â gŵr cadarn, rhag ſyrthio o honot ti yn ei law ef.

2 [a] Nac ymgynhenna a gŵr cyfoethog, rhag iddo roddi pwys i'th erbyn di: o blegid aur [b] a ddiſethodd lawer, ac a wyrodd galonnau brenhinoedd.

3 Nac ymgynhenna â gŵr ‡ ſiaradus, ac na phentyrra goed ar ei dân ef.

4 Na chellwair â'r annyſgedig, rhag amherchi dy hynafiaid di.

5 [c] Na ddannod i'r dŷn a drôdd oddi wrth bechod; cofia ein bod ni oll dan gerydd.

6 [d] Nac amharcha ddŷn yn ei henaint: canys y mae rhai o honom ninnau yn heneiddio.

7 Na lawenycha am farw yr hwn ſydd ſwyaſ gelyn i ti: cofia ein bod ni oll yn marw.

8 Na ddïyſtyra draethawd y doethion; eithr ymarfer di â'i diarhebion hwynt: o blegid ganddynt hwy y dyſgi di addyſg, a gwaſanaethu pendefigion yn hawdd.

9 [e] Nac ymado â thraethiad henuriaid: o blegid hwynt-hwy a ddyſgaſant gan eu tadau; canys ganddynt hwy y dyſgi di ddyall, a rhoddi atteb ‡ pan fyddo rhaid.

10 Na chynneu farwor pechadur, rhag dy loſgi yn fflam ei dân ef.

11 Na chyfod *mewn dîg* o flaen y trahäus, rhag iddo eiſtedd fel un yn cynllwyn ‡ yn erbyn dy enau di.

12 Nac echwyna i ddŷn cryſach nâ thi: ac o's echwyni, † bydd fel un wedi colli.

13 Na fachnïa am fwy nag a allech: ac o's machnii, meddwl am dalu.

14 Nac ymgyfreithia ag Juſtus, o blegid wrth ei ‡ feddwl ef y barnant hwy iddo ef.

15 [f] Na ddôs ar hŷd y ffordd gyd ag un hyf, rhag iddo ſod yn drwm wrthyt ti: o blegid wrth ei ewyllys ei hun y gwnà efe, a thrwy ei anghallineb ef y derfydd am danat titheu gyd ag ef.

16 [g] Na wnà gynnen â'r digllon, ac na ddôs gyd ag ef i anialwch: fel diddym yw gwaed yn ei olwg ef; ac efe a'th gwympa di yno lle nid oes help.

17 Nac ymgynghora â'r ffôl; o herwydd ni fedr efe gelu gair.

18 Na wnà beth cyfrinachol o flaen y dieithr: o blegid ni wyddoſt ti beth a eſgyr efe.

19 Na amlyga dy gâlon i bob dŷn, rhag iddo roddi gau ddïolch i ti.

PEN. IX.

1 *Pa fodd y mae i ni ymddŵyn tu ag at ein gwragedd. 3 Pa wragedd ſydd i'w gochel. 10 Na newidier yr hen gydymmaith. 13 Na fyddom rhy hŷ ar wŷr o awdurdod; 14 ond adnabod ein cymmydogion, 15 ac ymgyfeillach â'r doethion.*

NA ddal eiddigedd wrth wraig dy fynwes, ac na ddyſg iddi addyſg ddrwg yn dy erbyn dy hun.

2 Na ddôd dy hunan i wraig, i fyned o honi yn uwch nâ thi.

3 [a] Na ddôs i gyfarfod â gwraig butteinig, rhag i ti un amſer ſyrthio yn ei maglau hi.

4 Na fydd yn ſynych gyd â chantores, rhag dy ddal di trwy ei chelfyddyd hi.

† *na'th fwrw dy hun i lawr ym myſg y bobl.*

[b] 1 Sam. 2. 7.
‡ Gr. *grad.*

[d] Mat. 6. & 7.

[e] Lef. 19. 13. Pen. 33. 30. a 34. 22.

[f] Deut. 6. 4. Diar. 27. 23, &c.

[g] Tobit 4. 3. Pen. 3. 2, &c.

[h] Lef. 2. 3, 10, a 6. 16. a 7. 7, 8, 34. Num. 5. 9. a 18. 8, 15. Deut. 18. 3, 10. 1 Chronicl. 15. [i] Rhuf. 12. 15.

35 [l] Na fydd ddïog i ofwyo 'r claf: canys trwy 'r cyfryw bethau y'th gerir di.

36 Yn dy holl † eiriau meddwl am ‡ dy ddiwedd, ac ni phechi di byth.

PEN. VIII.

1 *A phwy ni ddylem ni ymryſon, 8 na'i diyſtyru, 10 na'i cyffrôi, 15 na bod i ni a wnelom â hwynt.*

NAc ymryſon â gŵr cadarn, rhag ſyrthio o honot ti yn ei law ef.

2 [a] Nac ymgynhenna a gŵr cyfoethog, rhag iddo roddi pwys i'th erbyn di: o blegid aur [b] a ddiſethodd lawer, ac a wyrodd galonnau brenhinoedd.

3 Nac ymgynhenna â gŵr ‡ ſiaradus, ac na phentyrra goed ar ei dân ef.

4 Na chellwair â'r annyſgedig, rhag amherchi dy hynafiaid di.

5 [c] Na ddannod i'r dŷn a drôdd oddi wrth bechod; cofia ein bod ni oll dan gerydd.

6 [d] Nac amharcha ddŷn yn ei henaint: canys y mae rhai o honom ninnau yn heneiddio.

7 Na lawenycha am farw yr hwn ſydd ſwyaſ gelyn i ti: cofia ein bod ni oll yn marw.

8 Na ddïyſtyra draethawd y doethion; eithr ymarfer di â'i diarhebion hwynt: o blegid ganddynt hwy y dyſgi di addyſg, a gwaſanaethu pendefigion yn hawdd.

9 [e] Nac ymado â thraethiad henuriaid: o blegid hwynt-hwy a ddyſgaſant gan eu tadau; canys ganddynt hwy y dyſgi di ddyall, a rhoddi atteb ‡ pan fyddo rhaid.

10 Na chynneu farwor pechadur, rhag dy loſgi yn fflam ei dân ef.

11 Na chyfod *mewn dîg* o flaen y trahäus, rhag iddo eiſtedd fel un yn cynllwyn ‡ yn erbyn dy enau di.

12 Nac echwyna i ddŷn cryſach nâ thi: ac o's echwyni, † bydd fel un wedi colli.

13 Na fachnïa am fwy nag a allech: ac o's machnii, meddwl am dalu.

14 Nac ymgyfreithia ag Juſtus, o blegid wrth ei ‡ feddwl ef y barnant hwy iddo ef.

15 [f] Na ddôs ar hŷd y ffordd gyd ag un hyf, rhag iddo ſod yn drwm wrthyt ti: o blegid wrth ei ewyllys ei hun y gwnà efe, a thrwy ei anghallineb ef y derfydd am danat titheu gyd ag ef.

16 [g] Na wnà gynnen â'r digllon, ac na ddôs gyd ag ef i anialwch: fel diddym yw gwaed yn ei olwg ef; ac efe a'th gwympa di yno lle nid oes help.

17 Nac ymgynghora â'r ffôl; o herwydd ni fedr efe gelu gair.

18 Na wnà beth cyfrinachol o flaen y dieithr: o blegid ni wyddoſt ti beth a eſgyr efe.

19 Na amlyga dy gâlon i bob dŷn, rhag iddo roddi gau ddïolch i ti.

PEN. IX.

1 *Pa fodd y mae i ni ymddŵyn tu ag at ein gwragedd. 3 Pa wragedd ſydd i'w gochel. 10 Na newidier yr hen gydymmaith. 13 Na fyddom rhy hŷ ar wŷr o awdurdod; 14 ond adnabod ein cymmydogion, 15 ac ymgyfeillach â'r doethion.*

NA ddal eiddigedd wrth wraig dy fynwes, ac na ddyſg iddi addyſg ddrwg yn dy erbyn dy hun.

2 Na ddôd dy hunan i wraig, i fyned o honi yn uwch nâ thi.

3 [a] Na ddôs i gyfarfod â gwraig butteinig, rhag i ti un amſer ſyrthio yn ei maglau hi.

4 Na fydd yn ſynych gyd â chantores, rhag dy ddal di trwy ei chelfyddyd hi.

Mat. 25. 36, 39, 43.
† *weithredoedd.*
‡ *y diwedd*

Hydref, 27. B.

[a] Mat. 5. 25.
[b] Pen. 31. 6.
† *o dafod drwg.*

† 2 Cor. 2. 6. Gal. 6. 2.
[d] Lef. 19. 32.

[e] Pen. 6. 34.
‡ *fel y dyddo.*

‡ *i'th faglu yn dy eiriau.*
† *cyfrif af yn gollea.*

‡ *anrhydedd.*
[f] Gen. 4. 8.

[g] Diar. 22. 24.

Hydref, 27. P. S. Phylib a Jago, P.

[a] Diar. 7. 5, &c.

5 Na chraffa ar forwyn, rhag dy dramgwyddo trwy 'r pethau ſydd werthfawr ynddi.

6 Na ddôd dy enaid i butteiniaid, rhag colli o honot dy etifeddiaeth.

7 Nac edrych o amgylch mewn heolydd dinas, ac na wibſa yn ei hanghyfannedd leoedd hi.

b Gen. 34. 2. Barn. 16. 17. 2 Sam. 11. 2. Jud 10. 19. Mat. 5. 28.

8 b Trô dy olwg oddi wrth wraig brydweddol, ac na yſtyr degwch arall: o blegid llawer trwy degwch gwraig a gyfeiliornaſant, a thrwy hyn y cynneu cariad fel tân.

9 Na eiſtedd ddim gyd â gwraig a gŵr iddi, ac na eiſtedd ddim a hi yn dy freichiau, ac na chyd-ildia â hi mewn gwîn, rhag pwyſo o'th ſeddwl atti hi, a llithro o honot trwy dy chwant i ddiſtryw.

10 Na âth hên gyfaill: o blegid nid yw un newydd gyſtal ag ef. Megis gwîn newydd yw cyfaill newydd; o's heneiddia efe, ti a'i hyfi yn llawen.

c Pſ. 37. 1.

11 c Na chynfigenna wrth ogoniant pechadur: o blegid ni wyddoſt ti pa ddiwedd ſydd iddo ef.

12 Na fydded hoff gennyt yr hyn ſydd hoff gan y rhai annuwiol: eithr cofia nad ânt hwy yn ddigerydd i'r bedd.

13 Ymgadw ym mhell oddi wrth ŵr ac awdurdod iddo i ladd, fel nad amheuech di ofn angau: ac o's deui di atto ef, na wnâ ſai, rhag iddo yn ebrwydd ddwyn ymmaith dy einioes di. Gwybydd mai ym myſg maglau yr ydwyt ti yn trammwy, ac mai ar binaclau 'r ddinas yr ydwyt ti yn rhodio.

14 Bwrw yr amcan goreu y gallech am dy gymmydog, ac ymgynghiora â'r doethion.

15 Bydded dy ymreſymmiad di â'r ſynhwyrol, a'th holl ymddiddan ynghyfraith y Goruchaf.

16 Bydded gwŷr cyfiawn yn cyd-wledda â thi, a bydded dy orfoledd di yn ofn yr Arglwydd.

17 Trwy law y gweithiwr y canmolir gwaith, a doeth dywyſog pobl yn ei ymadrodd.

18 Oſnadwy yn ei ddinas yw gŵr ſiaradus, a'r rhy bryſur yn ei ymadrodd a gaſeir.

PÉN. X.

Hydref, 29. B S. Barnabas, B.

1 *Palês a wna llywodraethwr doeth: 4 Mai Duw ſy 'n eu codi hwy, 7 Mor niweidiol yw balchder, ac anghyfiawnder, a chybydd-dod. 14 Beth a wnaeth Duw i'r beilchion. 19 Pwy a ddaw i anrhydedd, 29 a phwy ni's daw.*

BArnwr doeth a ddyſg ei bobl, a thywyſogaeth y ſynhwyrol a drefnir yn dda.

d Diar. 29. 12.

2 d Fel y byddo barnwr y bobl y bydd ei ſwyddogion ef, ac fel y byddo tywyſog dinas y bydd y rhai oll ſydd yn preſwylio ynddi.

3 Brenin annoeth a ddifetha ei bobl; a thrwy ſynwyr y pennaethiaid y cyſanneddir y ddinas.

4 Yn llaw 'r Arglwydd y mae meddiant y ddaear: ac efe a gyfyd un buddiol mewn pryd arni.

5 Yn llaw 'r Arglwydd y mae llwyddiant gŵr: ac ar wyneb 'ſgrifennydd efe a eſyd ei anrhydedd.

e Lefit. 19. 17.

6 e Na ddŵg gâs i'th gymmydog am bob cam, ac na wnâ ddim mewn gweithredoedd trahäus.

7 Câs ger bron yr Arglwydd a dynion yw balchder: ac amryſuſedd anghyfiawn *a ſyrir* oddi wrth y ddau.

8 Brenhiniaeth a ſymmudir o'r naill genedl i'r llall o achos anghyfiawnder, a thraha, a chyſoeth trwy dwyll.

9 Pa ham y mae pridd a lludw yn ſalch? Nid oes dim anwirach nâ'r cybydd: o blegid y mae 'r cyſryw yn rhoddi ei enaid ei hun ar werth; o herwydd ei amyſgaroedd a ſwrw ef allan yn ei ſywyd.

† Plyſyg-wr.

10 † Meddyg a dyrr ymmaith hirgleſyd: a'r hwn ſydd frenin heddyw, a fydd marw y foru.

f Eſay 14. 11.

11 Canys pan fyddo marw dŷn, efe a gaiff f ymluſgiaid, a bwyſtfilod, a phryfed, yn etifeddiaeth.

12 Dechreuad balchder yw myned o un oddi wrth Dduw, ac ymado o'i galon ef oddi wrth yr hwn a'i gwnaeth.

13 Canys dechreuad pechod yw balchder, a'r hwn ſydd yn ei ddal ef a wnâ ffieidd-dra yn drahäus. Am hynny y dug yr Arglwydd arnynt hwy gosbedigaeth ryfedd, ac y llwyrddinyſtriodd hwynt.

g 1 Sam. 8. Luc 1. 51.

14 d Yr Arglwydd a fwriodd i lawr orſeddfeinge iau tywyſogion beilchion, ac a wnaeth i'r rhai llednais eiſtedd ynddynt yn eu lle hwynt.

15 Yr Arglwydd a dynnodd ymmaith wraidd y rhai beilchion, ac a blannodd y rhai goſtyngedig yn eu lle hwynt mewn gogoniant.

16 Yr Arglwydd a ddinyſtriodd wledydd y cenhedloedd, ac a'i difethodd hwynt hyd ſylfeini 'r ddaear.

17 Efe a dynnodd *rai* o honynt ymmaith, ac a'i difethodd hwynt, ac a wnaeth i'w coffadwriaeth ddarfod oddi ar y ddaear.

18 Ni chrëwyd balchder i ddynion, na digter llidiog i blant gwragedd.

19 Hâd dîogel yw y rhai ſy 'n ofni 'r Arglwydd; a phlanhigyn gwerthfawr yw y rhai ſy 'n ei garu ef: hâd amharchus yw y rhai nid yſtyriant y gyfraith; hâd ‡ cyfeiliornus yw y rhai a droſeddant y gorchymynion.

‡ crwydrus.

20 Parchedig ym myſg brodyr yw eu tywyſog; felly y mae y rhai ſy 'n ofni 'r Arglwydd yn ei olwg ynteſ.

21 Ofn yr Arglwydd ſydd yn myned o flaen † awdurdod: eithr dinyſtr tywyſogaeth yw creulondeb a balchder.

† tywyſogaeth.

22 Ofn yr Arglwydd ſydd ogoniant i'r cyfoethog, i'r anrhydeddus, ac i'r clawd.

23 Nid cyfiawn yw amherchi clawd ſynhwyrol; ac nid gweddus anrhydeddu gŵr pechadurus.

24 Pendefigion, a barnwyr, a chedyrn, a anrhydeddir, ac nid mwy neb o honynt nâ'r hwn ſydd yn ofni 'r Arglwydd.

e Diar. 17. 2. f 2 Sam. 12. 13.

25 e Rhai rhyddion a waſanaethant wâs ſynhwyrol: a gŵr doeth f ni rwgnach pan y cerydder eſ.

26 Na chymmer arnat ſod yn ddoeth wrth wneuthur dy waith, ac na chais anrhydedd tra fyddech mewn ing.

g Diar. 12. 9.

27 O blegid g gwell yw yr hwn ſydd yn gweithio, ac mewn amldra o bob peth, nâ'r hwn ſydd yn ymffroſtio, ac arno eiſiau bara.

28 Fy mâb, anrhydedda dy enaid yn llednais, a dôd iddo yr anrhydedd a haeddai.

29 Pwy a gyfiawnhâ yr hwn a becho yn erbyn ei enaid ei hun? a phwy a barcha yr hwn a amharcho ei ſywyd ei hun?

30 Y mae clawd mewn parch o herwydd ei wybodaeth; ac y mae cyfoethog mewn parch o herwydd ei gyfoeth.

31 Yr

31 Yr hwn ſydd barchedig mewn tlodi, pa faint mwy mewn cyfoeth? a'r hwn ſydd amharchedig mewn cyfoeth, pa faint mwy mewn tlodi?

PEN. XI.

Hydref, 29. P.

4 *Na ddylem ni ein boſtio ein hunain.* 8 *nac atteb mewn byrbwyll,* 10 *nac ymyrryd â llawer o fatterion.* 14 *Oddi wrth Dduw y mae golud, a phob peth arall.* 24 *Nac ymffroſtia o'th gyfoeth,* 29 *ac na ddŵg bawb i'th dŷ.*

† yr iſel yn rada.

DOethineb y † goſtyngedig a ddyrchaif ei ben ef, ac [a] a'i geſyd ef ym myſg pendefigion.

[a] Gen. 41. 40. Dan. 6. 3.

2 Na chanmol ŵr wrth ei brŷd, ac na ffieiddia ef wrth yr olwg arno.

3 Bechan ym myſg yr ehediaid yw 'r wenynen, a phen melyſdra yw ei ffrwyth hi.

[b] Act. 12. 21.

4 [b] Na orfoledda o herwydd gwiſg o ddillad, ac na ymddyrcha yn amſer anrhydedd: o blegid rhyfedd yw gweithredoedd yr Arglwydd, a'i weithredoedd ef ydynt ddirgel i ddynion.

‡ o frenhinoead.

5 Llawer ‡ teyrn a eiſteddodd ar lawr; a'r hwn ni thybiai un, a wiſgodd y goron.

[c] 1 Sam. 25. 28. Eſth. 6. 10.

6 [c] Llawer cadarn a amharchwyd yn ddirfawr; a'r anrhydeddus a roddwyd i ddwylo eraill.

[d] Deut. 13. 14. a 17. 6, 7.

7 [d] Nac achwyn cyn chwilio 'r *gwirioneddi*: myn wybod yn gyntaf, ac yna beia.

[e] Diar. 18. 13.

8 [e] Na ſarna cyn clywed; ac na fwrw air ym myſg ymadroddion *rhai eraill.*

† nac eiſteddi mewn barn gyda phechaduriaid.

9 Nac ymryſon am y peth nid yw *yn perthyn* i ti; ac na † chyd-eiſtedd ym marn pechaduriaid.

[f] Diar. 10. 3. Mat. 19. 22. 1 Tim. 6. 9.

10 Fy mâb, na ymyrr ar lawer o bethau: o herwydd o's trini lawer peth, ni byddi diſai; o's dilyni, ni oddiweddi; ac o's ffoi, ni ddiengi.

[g] Job 42. 10.

11 [f] Y mae a lafuria, ac a boena, ac a fryſia, ac o hynny [g] mae yn fwy ei eiſiau ef.

12 Y mae *un* anniben, ac arno eiſiau help, yn fychan ei nerth, ac yn fawr ei dlodi; a [g] golwg yr Arglwydd a edrychodd arno ef er daioni, ac a'i dyrchaſodd ef o'i waelder;

[h] Job 1. 21. Ezec. 28. 4, &c.

13 Ac efe a ddyrchaſodd ei ben ef o drueni; a llawer pan welſant, a ſu ryfedd ganddynt o'i blegid ef.

† tywyllogaeth.

14 [h] Da a drwg, einioes ac angau, tlodi a chyfoeth, oddi wrth yr Arglwydd y maent.

15 Oddi wrth yr Arglwydd y mae doethineb, a chyfarwyddyd, a gwybodaeth ei gyfraith ef: oddi wrtho ef y mae cariad, a ffyrdd gweithredoedd da.

[e] Diar. 17. 2. [f] 2 Sam. 12. 13.

16 Cyfeiliorni a thywyllwch a gydgrëwyd â phechaduriaid: a drygioni a heneiddia yn y rhai ſy 'n gorfoleddu mewn drygioni.

[g] Diar. 12. 9.

17 Rhodd yr Arglwydd a erys gyd â'r duwiol, a'i ewyllys da ef a bair ffynnu byth.

18 Y mae *dŷn* yn cyfoethogi trwy ei gallineb a'i grintachrwydd, ac dyna ei ran ef o'i gyflog.

[i] Luc 12. 19. ‡ ddaw arno.

19 Lle y dywed ef, [i] Mi a gefais eſmwythdra, ac yn awr mi a fwytâf o'm da bob amſer; ac ereo ni's gŵyr efe pa amſer a ‡ â heibio iddo ef; ac [k] y gedy efe hwynt i arall, ac y bydd efe marw.

[k] Pen. 14. 4. [l] Mat. 10. 22.

20 [l] Saf di yn dy gyfammod, † ac ymddiddan yn hwnnw, a heneiddia yn dy waith.

† a bydd ystanyad.

21 Na fydded rhyfedd gennyt am waith pechadur; creda i'r Arglwydd, ac aros yn dy boen: o blegid hawdd yw yngolwg yr Arglwydd, yn ddiſymmwth ddïattreg gyfoethogi 'r tlawd.

22 Bendith yr Arglwydd ſydd gyflog i'r duwiol, ac mewn awr ſuan y gwna efe i'w fendith ef darddu.

[m] Mal. 3. 14.

23 Na ddywed, [m] Pa lês i mi ryngu bodd? a pha daioni ſydd i mi bellach?

24 Na ddywed, Y mae gennyf ſi ddigon, ac y mae gennyf lawer, a pha niwed a gâf ſi yn ſy mywyd bellach?

25 Yn amſer daioni yr ydys yn gollwng drygſyd dros gof; ac yn amſer drygſyd nid ydys yn coffau daioni:

26 Am ſod yn hawdd o flaen yr Arglwydd dalu i ddŷn yn ei ddydd diwedd yn ôl ei weithredoedd.

27 Cyſtudd awr a wna anghofio dainteithion; a diwedd dŷn a ddadguddia ei weithredoedd ef.

28 Na chyſrif neb yn ddedwydd cyn ei farw; ac wrth ei blant yr adweinir gŵr.

† y twyllodrus.

29 Na ddŵg bob dŷn i'th dŷ: o herwydd aml yw cynllwyn † diafol.

‡ diſgwil am dy gwymp.

30 Fel pettris wedi ei dal mewn rhwyd, felly y mae câlon y balch: ac ſel gwiliedydd yn ‡ dringo i le y caffo efe gwymp.

31 O blegid y mae efe yn cynllwyn, gan droi y da yn ddrwg, ac efe a fwrw ſai arnat mewn pethau canmoladwy.

32 O wreichionen ſechan y daw llawer o farwor; a dŷn pechadurus a gynllwyn am waed.

33 Gochel ddrygddyn; o blegid drygioni y mae efe yn ei lunio: rhag iddo roddi arnat ti anaf byth.

34 Derbyn ddïeithrddyn i dŷ, ac efe a'th dralloda di, ac a'th yrr di o'r eiddot dy hun.

PEN. XII.

Hydref, 30. B. S. Barnabas, P.

2 *Na fydd hael i'r annuwiol.* 10 *Nac ymddiried i'th elyn, nac i'r annuwiol.*

O'S gwnai ddajoni, gwybydd i bwy y gwnelych, ac fe fydd diolch i ti am dy ddajoni.

2 Gwnâ ddajoni i'r duwiol, a thi a gai dâl; oni chai ganddo ef, ti a'i cai gan y Goruchaf.

3 Ni bydd dajoni i'r hwn a ymgynnefino â drygioni, nac i'r hwn nid ymedy ag elusen.

† cynorthwya.

4 Dôd i'r duwiol, ac na † dderbyn bechadur.

‡ ti a gai ddau cymmaint o ddrwg.

5 Gwnâ ddajoni i'r goſtyngedig, ac na ddôd i'r annuwiol: attal dy fara, ac na ddôd iddo ef; rhag trwy hynny iddo ef dy orthrymmu di. O blegid am yr holl ddajoni a wnelych di iddo ef, ‡ efe a gaiff ddau cymmaint o ddrygioni i titheu.

† ar yrhai annuwiol.

6 O herwydd câs gan y Goruchaf bechaduriaid, ac efe a ddïal † y rhai duwiol, ac a'i ceidw ‡ hwythau i gadarn ddydd cu dïaledd.

‡ hwynt.

† chynorthwya.

7 Dôd i'r dajonus, ac na † dderbyn bechadur.

8 Nid adwaenir cyſaill mewn gwynſyd, ac ni lecha gelyn mewn drygſyd.

9 Mewn gwynſyd gŵr *y bydd* ei elynion ef yn drift; ac yn ei ddrygſyd yr ymneilldua cyſaill hefyd.

‡ haiarn.

10 Nac ymddiried i'th elyn byth: o blegid fel y rhyda ‡ prês, felly *y gwnâ* ei ddrygioni yntef.

11 Er ymoſtwng o hono, ac ymgrymmu, gwilia ar dy enaid, ac ymgadw rhagddo ef; a thi a ſyddi iddo ef fel un yn ſychu drŷch, a thu a gai wybod na ſychodd efe ei rŵd yn llwyr.

12 Na

12 Na olod ef yn agos attat, rhag iddo dy ddinyſtrio di, a ſefyll yn dy le di: na olod ef ar dy law ddehau, rhag iddo geiſio cael dy gadair di, ac o'r diwedd cael o honot wybod ſy ngeiriau i, a'th bigo â'm hymadroddion i.

13 Pwy a doſturiai wrth y ſwynwr a frathai neidr, nac wrth y neb a ddeuai yn agos at fwyſtfilod?

14 Felly wrth yr hwn a ddaw at bechadur, ac a gyd-lygrer yn ei bechodau ef, pwy a doſturia wrtho?

† *Dros amſer.* 15 † *Un* awr yr erys efe mewn ſefyllfod jawn; ond o's gogwyddi di, ni erys efe.

16 Melus ſydd gelyn yn ei wefuſau, ac yn ei galon efe a ymgynghora am dy droi di i'r ffos: efe wyla â'i lygaid; ond o's caiff efe amſer cyfaddas, ni chaiff efe ei ddigon o waed.

[a] Jer. 41. 6.

17 O's drygſyd a ddigwydd i ti, ti a'i cai ef yno yn gyntaf; ac ſel dŷn yn helpio efe a'th ddiſodla di.

18 Efe a yſgwyd ei ben, ac a gur â'i ddwylo, ac a ſiarad lawer, ac a newidia ei wynebpryd.

PEN. XIII.

Hydref, 30. P. 1 *Na ſydd gydymmaith i'r balch, nac i un cadarnach nâ thi dy hun.* 15 *Pob cyffelyb a ymgais.* 22 *Y rhagor ſy rhwng y cyfoethog a'r tlawd.* 25. *Ni chèl gruddgyſtudd câlon.*

[a] Deut. 7. 2. YR hwn a gyffyrddo â phŷg, a halogir ganddo; [a] a'r hwn a fyddo gyfrannog â'r balch, a fydd debyg iddo.

2 Na chyfod faich rhydrwm i ti yn dy fywyd; ac na fydd gyfrannog ag un cryſach a chyfoethoccach nâ thi: canys pa gyfrannu a wnâ 'r crochan pridd â'r pair? hwn a dery, a hwnnw a dyrr.

† *Y cyfoethog a wnâ gam, ac erto a fygwth hefyd: y tlawd a gaiff gam, a rhaid iddo ymbil hefyd.* 3 † O's y cyfoethog a wnâ gam, yna 'r ymbilir ag ef; o's tlawd a wnâ gam, yna y bygythir ef.

4 O's buddiol fyddi di, efe a gymmer dy waith di; ac o's bydd eiſiau arnat, efe a'th gyſtuddia di.

5 O's bydd peth gennyt, efe a fydd byw gyd â thi, ac a'th dloda di, ac ni bydd gwaeth ganddo ef.

6 O's bydd arno dy eiſiau di, efe a'th dwylla di, ac a chwardd arnat ti, ac a rydd i ti obaith: efe a ddywed yn deg wrthyt ti, ac a ddywed, Beth ſydd arnat ti ei eiſiau?

7 Efe a'th gywilyddia di â'i ſwyd, nes iddo dy ddiſpyddu di ddwywaith neu dair, ac yn y diwedd efe a'th watwar di: wedi hynny, pan y'th welo, efe a'th âd di, ac a yſgwyd ei ben arnat.

‡ *yngwirionaeb.* 8 Gochel dy dwyllo yn dy feddwl, ac na'th ddaroſtynger ‡ yn llawenydd dy gâlon.

9 Pan y'th wahoddo gŵr galluog, cilia ymmaith; ac efe a'th wahadd yn fwy o hynny.

10 Na phwyſa arno, rhag dy yrru allan yn ddifarn; ac na ſaf ym mhell, rhag dy ollwng dros gof.

† *yn gwenu arnat.* ‡ *gan gadw dy eiriau ai.* ‡ *hyn, deffro yn dy gwſg.* 11 Nac ymgyſtadla ag ef mewn ymadrodd, ac nac ymddiried i'w aml eiriau ef: o blegid trwy ymadrodd lawer y prawf efe dydi, ac megis † dan chwerthin y cais efe dy gyfrinach di.

12 Anhrugarog yw, ‡ heb gadw *ei* eiriau, ac ni arbed efe dy ddrygu a'th garcharu di.

13 Diſgwil, ac edrych yn fanwl am wrando: o herwydd yr wyt ti yn rhodio mewn perygl i ſyrthio. Pan glywech ‡ hyn yn dy gwſg, deffro.

14 Yn dy holl oes câr yr Arglwydd, a galw arno ef i'th jechydwriaeth.

15 Pob anifail a gâr ei gyffelyb, a phob dŷn ſy dda ganddo ei gymmydog.

16 Pob cnawd a ymgymhara with ei ryw, ac wrth ei gyffelyb y glŷn gŵr.

[b] 2 Cor. 6. 14. 17 [b] Pa ‡ yteillach ſydd rhwng y blaidd a'r oen? felly rhwng y pechadur a'r duwiol.

18 Pa heddwch ſydd rhwng yr Hyena a'r ci? a pha heddwch fydd rhwng y cyfoethog a'r tlawd?

[c] Jago 2. 6. 19 Yr aſynnod gwyllion yn yr anialwch yw helfa 'r llewod: [c] † porfa 'r cyfoethogion yw 'r tlodion.

† *felly y mae y cyfoethog yn bwyta y tlawd.* 20 Ffieidd-dra 'r beilchion yw goſtyngeiddrwydd; felly y mae 'r tlawd yn ffiaidd gan y cyfoethog.

21 Pan ſiglo 'r cyfoethog, ei gyfeillion a'i ſierhânt ef; ond pan ſyrthio 'r tlawd, ei gyfeillion a'i gwthiant ef.

22 Pan ſyrthio 'r cyfoethog, fe a fydd iddo lawer cynnorthwywr: pe dywedai efe bethau i'w celu, hwy a'i cyfiawnhânt ef. Llithrodd y gwaelddyn a cheryddwyd ef: efe a leſarodd yn ddoeth, ac ni roddid iddo le.

[d] Job 29. 9. 23 Pan leſarai 'r cyfoethog, [d] pawb a dawai, ac a ddyrchafent ei ymadrodd ef hyd y cymhylau: pan leſarai y tlawd, hwy a ddywedent, Pwy yw hwn? ac o's tramgwyddai, hwy a'i dymchwelent ef.

24 Da yw 'r cyfoeth ni bo ynddo bechod; a drwg yw tlodi yngenau 'r annuwiol.

25 Calon dŷn ſydd yn newidio ei wyneb ef, pa un bynnag ai er da ai er drwg: câlon lawen a wnâ wyneb ſiriol.

26 Arwydd câlon mewn gwynfyd yw wyneb llawen; a meddyliſryd poenus yw cael allan ddamhegion.

PEN. XIV.

Hydref, 31. B. 1 *Cydwybod dda a wnâ gŵr yn ddedwydd.* 5 *Ni wnâ cybydd dda i neb.* 13 *Ond dilyn di ddaioni.* 20 *Dedwyda yw y rhai a gyrcho at ddoethineb.*

[a] Pen. 19. 16. a 25. 8. [a] GWyn ei ſyd y gŵr ni lithrodd â'i enau, ac ni phigwyd â llaws o bechodau.

Jago 3. 2. † *gyawybod.* 2 Gwyn ei ſyd yr hwn ni chondemno ei † enaid ei hun ef, a'r hwn ni ſyrthio oddi wrth ei obaith yn yr Arglwydd.

3 Nid da yw cyfoeth i ŵr cybydd; a pha beth a wnâi gŵr cynfigennus a golud?

[b] Pen. 11. 19. 4 Yr hwn ſydd yn caſglu, *gan arbed* oddi wrtho ei hun, [b] ſydd yn caſglu i arall; ac erail a lythinebant ei dda ef.

5 Yr hwn ſydd ddrwg iddo ei hun, i bwy y bydd efe yn dda? ni chaiff efe lawenydd o'i olud.

6 Nid oes neb waeth nâ'r hwn ſydd yn cynfigennu wrtho ei hun; ac dymma wobr ei ddrygioni ef.

[c] Diar. 27. 20. 7 O's gwnâ efe ddaioni, nid o'i fodd y gwnâ: ac o'r diwedd efe a wnâ ei ddrygioni yn amlwg.

8 Drwg yw golwg y cynfigennus: efe a drŷ ei wyneb, ac a ddirmyga ddynion.

9 [c] Llygad y cybydd ni lenwir â'i ran; ac anghyfiawnder y drygionus a wywa ei enaid ef.

10 Llygad drwg ſydd gynfigennus am ei fara, ac y mae efe yn grintach ar ei fwrdd.

11 Fy mâb, pa fodd bynnag y byddo gennyt ti, bydd dda wrthyt dy hun, a dŵg dy offrymmau i'r Arglwydd yn addas.

12 Cofia

12 Cofia nad oeda angen, ac na ddange-
† y bedd. swyd i ti gyfammod † uffern.
c Tob. 4. 7. Luc. 14. 13. c Preg. 5. 12, &c. a 6. 1, &c. ‡ y dydd gwledd. d Ad. 4.

13 Cyn dy farw d bydd dda wrth dy gy-
faill; ac yn ôl dy allu, eſtyn dy law, a dod
iddo ef.

14 e Na thwylla dydi dy hun am ‡ y dydd
da, ac nac aed rhan chwant da heibio i ti.

15 f Onid i arall y gadewi di dy lafur, a'r
hyn y cymmeraiſt boen am dano, i'w rannu
wrth goelbren?

16 Dôd, a derbyn, a ſancteiddia dy
enaid; o herwydd nid gwiw ceiſio bwyd
yn y bedd.

17 g Pob cnawd a heneiddia fel dilledyn;
canys y cyfanmod o'r dechreu yw, Ti a
fyddi farw yn ddïau.

g Pſ. 102. 26. Eſay 40. 6. Heb. 1. 11. Jago 1. 10. 1 Pedr 1. 24.

18 Fel o'r dail gleiſion ar bren brigog y
mae rhai yn ſyrthio, a rhai yn torri allan;
felly y mae cenhedlaeth cîg a gwaed, h y
naill ſydd yn marw, a'r llall yn geni.

h Preg. 1. 4.

19 Pob gwaith a bydra ac a ddeſtydd,
a'r hwn ſydd yn ei weithio ef a â gyd ag ef.

20 i Gwyn ei fyd y gŵr a fyfyria bethau
da mewn doethineb, a'r hwn yn ſynhwyrol
a ymreſymma am bethau ſanctaidd.

i Pſ. 1. 2.

21 Yr hwn a feddwl am ei ffyrdd hi yn
ei galon a fydd ddyallgar yn ei dirgeledi-
gaethau hi.

22 Dôs ar ei hôl hi fel olrheinwr, a chyn-
llwyn yn ei ffyrdd hi.

23 Yr hwn a edrycho trwy ei ffeneſtri
hi, a wrendy hefyd wrth ei dorau hi.

24 Yr hwn a lettyo yn agos i'w thŷ hi, ac
a yrro ei hoel i'w pharwydydd hi.

25 Efe a eſyd ei babell ger llaw iddi, ac
a lettya yn lletty y † rhai daionus.

† pethau.

26 Efe a eſyd ei feibion dan el chyſgod
hi, ac a erys dan ei changhennau hi.

27 k Hi a'i cyſgoda ef rhag y gwres, ac
efe a lettya yn ei gogoniant hi.

k Doeth. 10. 17.

PEN. XV.

Hydref, 31. P. 8. Pedr, 3.

1 *Doethineb a ymgeledda y rhai a ofno 'r Arglwydd: 7 ond yr annuwiol ni chânt afael arni. 11 Nad jawn i ni fwrw ar Ddduw ein beiau ni: 14 O blegid efe a'n gwnaeth ni, ac a'n gadawodd i ni ein hunain.*

YR hwn ſydd yn ofni 'r Arglwydd a
wnâ ddaw a'r hwn ſydd yn dal gwybo-
daeth y gyfraith a'i caiff hi.

2 Fel mam y cyferfydd hi ag ef, ac fel
gwraig a briodwyd o forwyn y derbyn
hi ef.

3 Hi a'i portha ef â bara dyall, ac a'i
dïoda ef â dwfr doethineb.

4 Efe a ſicrhêir arni hi, ac ni ogwydda:
efe a lŷn wrthi hi, ac ni wradwyddir ef.

5 Hi a'i cyfyd ef goruwch ei gymmydo-
gion, ac a egyr ei enau ef ynghanol y gyn-
nulleidfa.

6 Llawenydd a choron gorfoledd a gaiff
efe; a hi a rydd iddo enw tragywyddol yn
etifeddiaeth.

7 Eithr dynion anſynhwyrol ni chânt afael
arni hi; a gŵŷr pechadurus hefyd ni chânt
ei gweled hi.

8 Canys pell yw hi oddi wrth falchder;
a gŵŷr celwyddog ni chofiant hi.

9 a Nid gweddus † clôd yngenau pe-
a Pſ. 33. 1. Diar. 26. 7. † diarcb. chadur: o blegid ‡ yr Arglwydd ni's an-
ſonodd hi iddo ef.

10 Canys trwy ddoethineb y treuthir
† clôd; a'r Arglwydd a'i llwydda ef.

‡ ef. † diarcb.

11 Na ddywed, Trwy waith yr Ar-
glwydd yr cuthym i ymmaith: o blegid
ni ddylit ti wneuthur yr hyn ſydd gas
ganddo ef.

12 Na ddywed, Efe † a'm llunïodd i
o blegid nid rhaid iddo ef wrth ŵr pe-
chadurus.

† a wnaeth i mi gyfeiliorni.

13 Cas gan yr Arglwydd bob ffieidd-
dra; ac nid da yw hynny gan y rhai a'i
hofnant ef.

14 Efe b a wnaeth ddŷn o'r dechreuad,
ac a'i gadawodd ef yn llaw ei gyngor;

b Gen. 1. 26.

15 O's mynni, i c gadw 'r gorchymynion,
ac i wneuthur ffyddlondeb cymmeradwy.

c Mat. 19. 17.

16 d Efe a oſododd o'th flaen di dân a
dwfr: eſtyn dy law at yr hwn a fynnych
di.

d Deut. 30. 19. Joſ. 24. 15.

17 e Y mae o flaen dynion einioes ac ang-
au; a'r hyn a fynno efe a roddir iddo ef.

e Jer. 21. 8.

18 O blegid mawr yw doethineb yr Ar-
glwydd, ac y mae efe yn gryf o allu, ac yn
gweled pob peth.

19 Hefyd f y mae ei olwg ef ar y rhai ſy
yn ei ofni ef; ac efe a wŷr holl waith dŷn.

f Pſ. 33. 18. a 34. 15.

20 Ni orchymynnodd efe i neb wneu-
thur yn annuwiol; ac ni roddes efe gênad
i neb i bechu.

Heb. 4. 13.

PEN. XVI.

1 *Gwell yw bod yn ddiblant, nag yn berchen llawer o blant annuwiol. 6 Nid arbedir yr anwir er mwyn eu bod yn aml. 12 Y mae trugaredd Duw 'n fawr, a'i allu hefyd. 17 Na all yr annuwiol ymguddio. 20 Y mae gweithredoedd Duw yn anchwiliadwy.*

Tachwedd, 2. B.

NA ddymuna liaws o blant anfuddiol; ac
na fydd lawen o blant annuwiol.

2 O's amlhânt, na fydd lawen o honynt
hwy, oni bydd ofn yr Arglwydd gyd â
hwynt.

3 Nac ymddiried i'w heinioes hwynt,
ac na hydera ar eu lliofogrwydd hwynt:
canys gwell yw un cyfiawn nâ mil, a gwell
yw marw heb blant nâ chael plant an-
nuwiol.

4 Canys trwy un ſynhwyrol y gwneir y
ddinas yn gyfannedd; ond tylwyth yr an-
nuwiol a â yn anghyfannedd.

5 Llawer o'r fath hyn a welodd ſy llyg-
ad i; a'm clufta glywodd bethau mwy nâ
hyn.

6 a Ynghynnulleidfa pechaduriaid y cyn-
a Pen. 21. 9. neu tân, ac mewn cenedl wrthryfelgar y
llyſg digofaint.

7 b Ni bu efe fodlon i'r hên gawri, y
b Gen. 6. 4. rhai a ymadawſant ynghryfder eu ffolineb.

8 c Nid arbedodd efe le ymdaith Lot,
c Doc. 14. 6. eithr d ffieiddiodd hwynt am eu balchder.

9 Ni thrugarhäodd efe wrth genedl dif-
c Gen. 19. 24. tryw, y rhai a aethant allan yn eu pechodau
a wnaethant;
d Eze. 16. 49, 50.

10 e Na'r chwe chan mil o wŷr traed, y
e Num. 14. 15. a 16. 20. a 21. 6. a 26. 64. rhai a gaſgleſid ynghaledwch eu calonnau.

11 Ac o's bydd un gwarſyth ym myſg y
f Pen. 5. 6. bobl, rhyfedd yw o's dïangc efe yn ddige-
rydd: canys gyd ag ef y mae f trugaredd a
digofaint: y mae efe yn alluog i faddeu, ac
i dywallt digofaint.

12 Yn ôl amldra ei drugaredd y bydd ei
g Pſ. 62. 12. argyoeddiad ef: g yn ôl ei weithredoedd y
barna efe ŵr.

13 Ni ddïange pechadur â'i anrhaith; ac
ni phalla ammynedd y duwiol.

14 Dôd le i bob eluſen: o blegid pob un
a gaiff yn ôl ei weithredoedd.

h 1 Bren. 8. 27. 2 Cron. 6. 18. Joan 1. 4. 2 Pedr 3. 7, 10.

15 Yr Arglwydd a galedodd Pharao, fel
nad adwaenai efe ef, fel y byddai ei rym ei
yn hyſbys i'r byd.

16 Ei drugaredd ef ſydd amlwg i bob
creadur: ag adamant h y gwahanodd efe ei
oleuni a'r tywyllwch.

17 Na

17 Nâ ddywed, Rhag yr Arglwydd yr ymguddiaf; a phwy o'r uchelder a'm cofia? Ym myſg pobl lawer ni'm cofir i: canys beth yw ſy enaid i ym myſg creaduriaid mor aneirif?

18 Wele, i y nef, ïe nef y nefoedd, y dyfnder, a'r ddaear, a'r hyn ſydd ynddynt hwy a ſiglant, pan ofwyo efe.

19 Y mynyddoedd a ſeiliau 'r ddaear, pan edrychai 'r Arglwydd arnynt hwy, a gydyſgydwent, dan grynu.

20 Ni all calon feddwl am y perkau hyn yn addas: a phwy a all ddyall ei ffyrdd ef?

21 Tymmeſtl yw hi, yr hon ni all neb ei gweled: canys y rhan fwyaf o'i waith ef ſydd guddiedig.

22 Pwy a draetha, neu a ddioddef weithredoedd ei gyfiawnder ef? o herwydd pell yw ei gyfammod, a holi pob peth a ſydd yn y diwedd.

23 Y diſynwyr a feddwl am bethau ofer; a'r gŵr angall cyfeiliornus ſydd yn meddwl pethau ffôl.

24 Gwrando arnaſi, ſy mâb, a dyſg wybodaeth; ac ar fy ngeiriau i gwilia â'th galon.

25 Mi a ddangoſaf addyſg wrth bwys, ac a draethaf yn ofalus am ei wybodaeth ef.

26 Wrth ſarn y gwnaed gweithredoedd yr Arglwydd o'r dechreuad; ac efe a ddoſbarthodd eu rhannau hwynt er pan wnaed hwynt.

27 Efe a addurnodd ei weithredoedd byth; y mae ‡ 'r rhai pennaf o honynt yn ei law ef byth bythol. Ni † newynaſant, ac ni flinaſant, ac ni pheidiaſant â'i gwaith.

‡ eu dechreuad. † phoenaſant.

28 Ni rwyſtra 'r naill o honynt y llall; ac ni anufuddhânt ei air ef byth.

29 Wedi hyn yr edrychodd yr Arglwydd ar y ddaear, ac efe a'i llanwodd hi â'i ddaioni.

30 Y mae efe yn gorchuddio ei hwyneb hi â phob peth byw: ac iddi hi y maent hwy yn dychwelyd dracheſn.

P E N. XVII.

Tach. 2. P.

1 *Y modd y gwnaeth, ac y cynnyſgaeddodd Duw ddŷn.* 14 *Gochel bob pechod:* 19 *am fod Duw yn canfod pob peth.* 25 *Trô ditheu atto ef yn dy fywyd a'th jechyd.*

a Gen. 1. 27. a 3. 19. a 5. 2. Doeth. 2. 23. a 7. 1, 6.

YR Arglwydd a greodd ddŷn o'r ddaear, ac y mae efe yn ei droi ef iddi hi dracheſn.

2 Efe a roddes iddynt hwy ddyddiau rhifedig, ac amſer, ac a roddes iddynt hwy feddiant ar y pethau ſy ynddi hi.

b Gen. 1. 26. a 9. 6. 1 Cor. 11. 7. Col. 3. 10. ‡ dŷn.

3 Ac efe a'i gwiſgodd hwy â nerth cymmwys iddynt, ac b a'i gwnaeth hwy ar ei ddelw ei hun.

4 Efe a roddes ei ofn ‡ ef ar bob cnawd, ac iddo ef lywodraethu ar fwyſtfilod ac ehediaid.

5 [Derbynniaſant rym pùm gweithrediad yr Arglwydd; ac efe a rannodd iddynt hwy feddwl yn y chweched lle; ac yn y ſeithfed ymadrodd, yn lladmerydd o'i feddyliau ef.]

6 Cyngor, a thafod, a llygaid, cluſtiau, a chalon a roddes efe iddynt hwy i ddyall.

7 Hefyd efe a'i llanwodd hwynt â gwybodaeth dyall, ac a ddangoſodd iddynt hwy dda a drwg.

8 Efe a oſododd ei olwg ar eu calonnau hwynt, fel y dangoſai iddynt fawredd ei weithredoedd.

9 Efe a roddes iddynt orfoleddu byth yn ei ryfeddodau ef, fel y mynegent ei weithredoedd ef yn ſynhwyrol.

10 A'r etholedigion a glodforant ei Enw ſanctaidd ef.

11 Efe a roddes hefyd iddynt hwy wybodaeth, a chyfraith y bywyd yn etifeddiaeth iddynt.

12 Efe a wnaeth gyfammod tragywyddol â hwynt, ac a ddangoſodd ei farnedigaethau iddynt.

13 Eu llygaid a welſant fawredd ei ogoniant, a'i cluſtiau a glywodd ei leferydd gogoneddus ef.

14 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Gochelwch rhag pob peth anghyfiawn: hefyd c efe a roes orchymmyn i bob un o honynt hwy am ei gymmydog.

c Eccſod. 20, a 21, 2 22, a 23.

15 Ni chuddir eu ffyrdd hwy o'i olwg ef; o'i flaen ef y *maent hwy* bob amſer.

16 Pob dŷn o'i jeuengctid *ſydd yn pwyſo* i ddrygioni; ac ni allent hwy wneuthur eu calonnau yn gig o rai cerrig.

17 O herwydd d wrth ddoſbarthu cenhedloedd yr holl dîr, efe a oſododd e dywyſog ar bob cenedl, ac f a gymmerodd yr Iſrael yn rhan iddo ei hun;

d Deut. 32. 8, 9. e Rhuf. 13. 1.

18 Yr hwn, ac efe yn gyntafanedig, y mae efe yn ei ſaethu ag addyſg; ac wrth gyfrannu goleuni carſad, nid yw yn ei yrru ef ymmaith.

f Deut. 4. 20. a 10. 15.

19 Am hynny eu holl weithredoedd hwynt ſydd fel yr haul ger ei fron ef; ac y mae ei lygaid ef yn waſdadol ar eu ffyrdd hwynt.

20 Nid yw eu hanghyfiawnder hwynt guddiedig rhagddo ef; eithr y mae eu holl bechodau hwynt ger ei fron ef.

21 Eithr yr Arglwydd am ei fod yn ddaionus, ac yn adnabod yr hyn a luniodd efe ei hun, ni's gadawodd hwynt, ac ni pheidiodd â'i harbed.

22 g Eluſenau gŵr ſydd megis sêl gyd ag ef: ac efe a geidw gymmwynas dŷn fel cannwyll llygad, gan rannu ediſeirwch i'w ſeibion a'i ſerched ef.

g Pen 29. 12, 13.

23 h Wedi hynny efe a gyfyd ac a dâl iddynt hwy; ïe eu taledigaeth a dâl efe ar eu pennau.

h Mat. 25. 34, 35.

24 Etto i efe a roddes i'r ediſeiriol ddychweliad, ac a gyſſurodd y rhai a adawſent ammynedd.

i Act. 3. 19.

25 k Trô gan hynny at yr Arglwydd, a gâd dy bechodau; gweddïa o'i flaen ei, a gwnâ lai o ſai.

k Jer. 3. 12.

26 Dychwel at y Goruchaf, a thrô oddi wrth anghyfiawnder: o herwydd efe a'th arwain di o dywyllwch i oleuni jechydwriaeth. Casâ hefyd ffieidd-dra yn ddirfawr.

27 l Pwy a folianna 'r Goruchaf yn y bedd, yn lle y rhai ſydd yn byw, ac yn rhoddi mawl?

l Pſal. 6. 5. a 115. 17.

28 Darfu mawl gan y marw, megis gan un heb fod: yr hwn ſydd yn fyw ac yn jach ei gâlon a folianna 'r Arglwydd.

Eſay 38. 18, 19. Baruc 2. 17.

29 Mor fawr yw trugaredd ein Harglwydd Dduw ni, a'i dofturi i'r rhai ſy 'n troi atto ef yn ſanctaidd!

30 Canys ni all pob peth fod mewn dynion, am nad yw mâb dŷn yn anſarwol.

31 m Pa beth ddiſgleiriach nâ'r haul? ac y mae diffyg ar hwn: † felly dŷn yr hwn ſydd yn meddwl *yn ôl* cig a gwaed.

m Job 25. 4, 5. † a chig a gwaed a feddwl ddrwg.

32 Y mae efe yn yſtyried nerth uchder y nefoedd; eithr daear a lludw yw pob dŷn.

P E N. XVIII.

Tach. 3. B.

4 *Rhyfeddol yw gweithredoedd Duw.* 9 *Berr yw oes dŷn.* 11 *Y mae Duw yn drugarog.* 15 *Na lygra mo'th weithredoedd da*

da ã getiriau drwg. 22 *Nac oeda ymgyfiawnhau.* 30 *Na ddilyn mo'th drachwantau.*

YR hwn ſydd yn byw byth [a] a greodd bob peth yn gyſtredinol.

2 Yr Arglwydd yn unig ſydd gyfiawn, ac nid oes neb ond efe.

3 Yr hwn ã ‡ rhychwant ei law ſydd yn llywodraethu 'r byd, ïe ac y mae pob peth yn ufuddhau i'w ewyllys efe o blegid y mae efe yn frenin ar bob peth, trwy ei nerth [b] yn gwahanu ynddynt hwy y pethau ſanctaidd oddi wrth y pethau halogedig.

4 I bwy y parodd efe fynegi ei weithredoedd ef? [c] a phwy a olrheiniodd allan ei fawrion weithredoedd ef?

5 Pwy a rîf gadernid ei fawredd ef? a phwy a eſyd ar draethu ei drugaredd ef?

6 Ni ellir lleihau na 'chwanegu, ac ni ellir olrhain allan ryfeddodau 'r Arglwydd.

7 Pan orphenno dŷn, yna y dechreu efe; a phan beido efe, yna efe a betruſa.

8 Pa beth yw dŷn? a pha fudd ſydd o hono ef? Beth yw ei dda ef? a pha beth yw ei ddrwg ef?

9 [d] Rhifedi dyddiau dŷn ydynt gan mlynedd o'r mwyaf.

10 Fel defnyn o ddwfr wrth y môr, ac fel graienyn wrth y tywod, yw [e] mil o flynyddoedd wrth ddyddiau tragywyddoldeb.

11 Am hynny y mae yr Arglwydd yn ymaros wrthynt hwy, ac yn tywallt ei drugaredd arnynt hwy.

12 Efe a welodd, ac a wybu fod eu diwedd hwy yn ddrwg: am hynny efe a wnaeth ei drugaredd yn aml.

13 Trugaredd dŷn ſydd tu ag at ei gymmydog, a thrugaredd yr Arglwydd ar bob cnawd: yn argyoeddi, ac yn addyſgu, ac yn athrawiaethu, ac yn troi, fel y gwnã bugail ei braidd,

14 Y mae efe yn trugarhau wrth y rhai ſy 'n derbyn addyſg, ac wrth y rhai ſydd yn bryſio at ei farnedigaethau ef.

15 [f] Fy mãb, na ddifwyna dy weithredoedd da, ac na ddôd air drwg ſarrug wrth roddi peth.

16 Onid yw 'r gwlith yn goſtwng y gwrês? felly gwell yw gair nã rhodd.

17 Wele, onid gwell yw gair nã rhodd dda? eithr gyd ã'r graſlon y mae pob un o'r ddau.

18 Un ffôl a ddannod yn daiogaidd; a rhodd y cynfigénnus a wnã i'r llygaid ballu.

19 Cyn llefaru, dyſg: a chyn afiechyd cymmer feddyginiaeth.

20 Cyn barn [g] hola di dy hun; ac yn amſer goſwyria gei drugaredd.

21 Cyn dy glefychu ymddaroſtwng trwy ddirweſt; ac yn amſer pechod dangos edifeirwch.

22 [h] Na ãd i ddim dy rwyſtro i dalu dy adduned mewn prŷd: ac nad oeda ymgyfiawnhau hyd farwolaeth.

23 Ymbarotoa cyn gweddïo; ac na fydd fel dŷn yn temtio 'r Arglwydd.

24 [i] Meddwl am y digoſtaint *a fydd* yn y diwedd, ac am amſer dïaledd, pan dröer ei wyneb ef ymmaith.

25 Yn amſer amldra meddwl am amſer newyn; ac yn amſer cyfoeth, am dlodi ac eiſiau.

26 O'r boreu hyd yr hwyr y newidia amſer, a phob peth a wneir yn fuan ger bron yr Arglwydd.

27 [k] Ar ddŷn doeth y bydd ofn duwiol ym mhob peth, ac yn amſer pechod efe a ymochel rhag amryfuſedd; a'r angall ni cheidw amſer.

28 Pob un ſynhwyrol a edwyn ddoethineb ac addyſg; ac efe a rydd fawl i'r hwn a'i cafodd hi.

29 Y rhai a fuant ddyallus mewn ymadroddion, a aethant hefyd yn ddoethion eu hunain.

30 [l] Na ddôs ar ôl dy chwantau, eithr ymattal oddi wrth dy awydd.

31 O's rhoddi i'th enaid yr hyn a ryngo bodd iddo, yna y gwnei di i'th elynion chwerthin, y rhai ſydd yn cynfigennu wrthyt ti.

32 Na ymlawenycha mewn llawer o ddainteithrwydd, ac nac ymrŵym i'r draul.

33 Na ddôs yn dlawd trwy wledda wrth fenthyccio, heb ddim yn dy bwrs; canys *felly* y byddit ti enwog gynllwynwr i'th einioes dy hun.

PEN. XIX.

2 *Gwîn a gwragedd a dwylla 'r doethion.* 7 *Na ddywed gwbl ag a glywych.* 17 *Cerydda dy gydymmaith yn ddiddig.* 22 *Nid oes dim doethineb mewn annuwioldeb.*

NI chyfoethoga gweithiwr meddw: a'r hwn ſydd yn diyſtyru ychydig a ſyrth o feſur ychydig ac ychydig.

2 [a] Gwîn a [b] gwragedd ſydd yn gyrru doethion ar encil; a'r hwn a lyno wrth butteiniaid a fydd digywilydd.

3 Pydru a phryfed a'i cãnt ef yn etifeddiaeth, a gwr rhyfygus a gymmerir ymmaith.

4 [c] Yr hwn ſydd yn credu yn fuan ſydd yſgafn ei feddwl; a'r hwn ſydd yn pechu a gyfeiliorna yn erbyn ei enaid ei hun.

5 Yr hwn ſydd yn llawenychu mewn drygioni a gondemnir; yr hwn ſydd yn gwrthwynebu melyſchwant ſydd yn coroni ei fywyd.

6 Yr hwn a attalio ei dafod a fydd byw yn ddigynnen; a'r hwn ſydd yn casãu ſiarad, ſydd yn llai ei niwed.

7 [d] Nac ail-adrodd wrth arall y peth a ddywedpwyd i ti, ac ni byddi ronyn gwaeth.

8 Na ſynega fuchedd arall ‡ wrth na chyfaill na gelyn; ac na ddadguddia, o's gelli yn ddifai.

9 Canys efe a'th wrendy, ac a ddeil arnat ti; ac mewn amſer efe ‡ a'th gasã di.

10 Pan glywech air, gãd iddo farw gyd ã thi; a bydd ddïogel na rwyga efe dydi.

11 Un ffôl a ohdia gan air, fel yr hon ſydd yn eſgor ar blentyn.

12 Fel ſaeth ynglŷn ym morddwyd un, felly y mae gair † ym mola 'r ffôl.

13 [e] Rhybuddia gyfaill; yſgatfydd ni's gwnaeth: ac o's gwnaeth, rhag gwneuthur mwy.

14 ‡ Cerydda dy gyfaill; yſgatfydd ni's dywedodd: ac o's dywedodd, rhag iddo ddywedyd eilwaith.

15 † Cerydda gyfaill: o blegid mynych y mae yn enllib; ac na choelia bob chwedl.

16 Y mae un yn llithro yn-ei ymadrodd, ac nid ‡ o'i fodd; a phwy [f] ni thramgwyddodd ã'i dafod?

17 † Cerydda dy gymmydog cyn ei fygwth; a dôd le i gyfraith y Goruchaf; gan fod yn ddiddig.

18 § Ofn

[a] Diar. 28. 14.

[b] Rhuf. 6. 6. a 13. 14.

[c] Pſal. 106. 2.

[d] Pſal. 90. 10.

[e] 2 Pedr 3. 8.

[f] Pen. 14. 22.

[g] 1 Cor. 11. 28, 31.

[h] Deur. 23. 21. Preg. 5. 4.

[i] Pen. 7. 17, 36.

[a] Gen. 19. 32.

[b] 1 Bren. 11. 1.

[c] Joſ. 22. 11.

[d] Pen. 41. 23.

‡ *pa un bynnag ai cyfaill ai gelyn;*

‡ *a ddengys ei gâs.*

† *yngha-lon.*

[e] Lef. 19. 17. Mat. 18. 15.

‡ *Rhybuddia.*

† *Rhybuddia.*

‡ *o'i gallon.*

[f] Pen. 14. 1. Jago 3. 2.

† *Rhybuddia.*

18 g Oſn yr Arglwydd yw dechreuad ‡ cymmeradwyaeth gydag ef: a doethineb a bair gariad gantho ef.

19 Addyſg bywyd yw gwybodaeth gorchymynion yr Arglwydd: a'r rhai ſydd yn gwneuthur yr hyn ſydd fodlon ganddo ef, h ſydd yn cael ffrwyth pren anfarwoldeb.

20 Ofn yr Arglwydd yw pob doethineb; ac ym mhob doethineb y mae gwneuthuriad y gyfraith, a gwybodaeth am ei Hollalluogaeth ef.

21 i Y gwâs a ddywedo wrth ei feiſtr, Ni wnâf yr hyn ſydd fodlon *gennyt*, pe gwnai efe wedi hynny, y mae efe yn digio ei faethydd.

22 Nid doethineb yw gwybodaeth drygioni; a chyngor pechaduriaid nid yw ſynwyr.

23 Y mae drygioni, a hwnnw yn ffiaidd; ac y mae angall amoeth.

24 Gwell yw y bychan ei ddyall, ac yn ofni Duw, nâ'r hwn ſydd yn rhagori mewn callineb, ac yn troſeddu cyfraith y Goruchaf.

25 Y mae cyfrwyſdra diwyd, a hynny yn anghyfiawn; ac y mae a dry ymmaith ffafr, i ddangos barn: a doeth yw yr hwn ſydd gyfiawn mewn barn.

26 Y mae un yn gwneuthur drygioni yn bruddaidd, ond wedi ymgrymmu, *ac* o'i fewn yn llawn twyll tanllyd.

27 Efe gangyd-oſtwng ei wyneb, a chymmeryd arno ſod yn fyddar, lle nid adwaenir ef, a † achub dy flaen di, i wneuthur niwed i ti.

28 Ac o'ſ o eiſiau gallu y rhwyſtrir iddo ef bechu; etto efe a wnâ ddrwg o'ſ caiff ‡ amſer.

29 Wrth y golwg yr adwaenir gŵr: ac wrth ei olwg yr adwaenir un dyallus, pan gyfarfyddech ag ef.

30 Gwiſg gŵr, a k chwerthiniad y dannedd, a'i gerddediad, ſydd yn dangos yr hyn ſydd ynddo ef.

PEN. XX.

1 *Ynghŷlch tewi, a dywedyd*; 10 *rhoddion, ac elw*; 18 *a llithro â'r tafod*: 24 *a dywedyd celwydd*. 27 *Amryw gynghorion.*

Y Mae cerydd nid yw ‡ dêg; ac y mae un yn tewi, a hwnnw yn gall.

2 Gwell o lawer yw ceryddu, na digio yn ddirgel: ac fe gedwir rhag niwed yr hwn a gydnabyddo *ei fai*.

3 Mor dda yw dangos edifeirwch pan y'th gerydder! felly y dïengi rhag pechod gwirfodd.

4 Megis chwant a diſpaidd i dorri morwyndod llangces, felly y mae 'r hwn ſy'n gwneuthur barnedigaeth wrth drawſder.

5 Y mae un diſtaw, yr hwn a geir yn ddoeth; ac y mae ſydd atcas am ei ſiarad lawer.

6 Y mae ſydd yn tewi, am nad oes ganddo atteb; ac y mae ſydd yn tewi, am ei ſod b yn gwybod ei amſer.

7 Dŷn doeth c a daw, hyd oni welo amſer; eithr † yr ehud a'r angall ‡ a â dros amſer.

8 Yr aml ei eiriau a ffieiddir; ac atcas fydd yr hwn yn hynny a gymmero awdurdod iddo ei hun.

9 Y mae pechadur yr hwn ſydd yn llwyddo mewn pethau drwg; ac y mae caffaeliad a dry yn niwed.

10 Y mae rhodd ni bydd fuddiol i ti; ac y mae rhodd a dâl ei dau cymmaint.

11 Y mae goſtyngiad o herwydd gogoniant; ac y mae a gododd ei ben o waeledd.

12 Y mae a bryn lawer am ychydig, ac a'i tâl adref yn faith gymmaint.

13 d Gŵr doeth wrth ei ymadrodd fydd yn ei wneuthur ei hun yn gariadus; a † ffafr ffyliaid a ‡ dywedïr allan.

14 Ni bydd rhodd yr angall fuddiol i ti, pan y derbyniech; na'r eiddo 'r cynfigennus o herwydd ei angen: o blegid y mae efe yn edrych am dderbyn llawer peth am un.

15 Ychydig a rydd efe, a e llawer a ddannod efe; efe a egyr ei ſafn fel crïwr; heddyw yr echwyna efe, ac y foru fe a'i goſyn drachefn: câs gan yr Arglwydd a chan ddynion yw y cyfryw.

16 Y ffôl a ddywed, Nid oes gennyf gyfeillion, nid oes i mi ddïolch am fy nghymwynaſau, a'r rhai ſydd yn bwyta fy mara i ſydd yn ddrwg eu tafod am danaf.

17 Pa fawl gwaith, a pha fawl un a'i gwatwarant ef! nid yw efe yn dyall yn jawn beth yw bod â pheth ganddo; a'r un fath iddo ef yw na bai ganddo.

18 Gwell yw llithro ar balmant, nâ llithro â'r tafod; felly y daw cwymp y drygionus ar frŷs.

19 ‡ Chwedlambrydlon fydd yn waſtadol yngenau 'r dïaddyſg.

20 O enau 'r ffôl y llyſir diareb; o blegid ni ddywed efe hi yn ei hamſer.

21 Y mae a luddir i bechu trwy eiſiau; a phan orphwyſo ni ‡ phigir ef.

22 f Y mae a gyll ei enaid ei hun o wladeidd-dra, a thrwy dderbyn wyneb y mae efe yn ei golli.

23 Y mae a eddy i'w gyfaill rhag cywilydd, ac a'i gwnâ ef yn elyn iddo ei hun heb fod yn rhaid.

24 g Anaf mawr ar ddŷn yw celwydd; ac efe fydd yn waſtadol yngenau yr hwn ſydd ddïaddyſg.

25 Gwell yw lleidr nâ'r hwn a ymgynnefino â chelwydd: a phob un o'r ddau a gaiff ddinyſtr yn etifeddiaeth.

26 † Amharchus yw arfer dŷn celwyddog, a'i gywilydd ſydd gyd ag ef yn waſtadol.

27 Y doeth a'i geſyd ei hun rhagddo trwy ymadrodd: a'r call a ryglydda fodd pendefigion.

28 h Yr hwn a goleddo ei dîr, a wnâ ei ddâs yn uwch; a'r hwn a ryglyddo fodd pendefigion, a gaiff faddeuant am anghyfjawnder.

29 i Anrhegion a rhoddion ſydd yn dallu llygaid y doethion, ‡ ac fel ffrwyn mewn ſafn, y maent yn troi cerydd ymmaith.

30 Doethineb guddiedig, a thryſor heb ei weled, pa fudd ſydd o'r un o'r ddau?

31 k Gwell yw dŷn yn cuddio ei ffolineb, nâ dŷn yn cuddio ei ddoethineb.

32 Gwell yw angen rheidiol ddioddefgarwch yn ceiſio 'r Arglwydd, nag un yn llywodraethu ei fywyd ei hun heb gyfarwyddwr.

PEN. XXI.

2 *Ffo rhag pechod, fel rhag ſarph.* 4 *Ei draha a anrheithia 'r cyfoethog.* 9 *Drwg fydd diwedd yr anghyfiawn.* 12 *Y rhagor ſy rhwng y doeth a'r anwybodus.*

g Diar. 1. 7. Pen. 40. 26. ‡ *ei dderbyn ef.* h Dad. 2. 7. a 22. 2, 14.

i Mat. 21. 29.

† *wnâ ddrwg cyn i ti wybod oddi wrtho ef.* ‡ *gyfle.*

k Pen. 21. 20.

Tach. 4. B.

‡ *mewn pryd.*

a Pen. 30. 20.

b Preg. 3. 7.

c Pen. 32. 4. † *y ſiaradwr.* ‡ *nid edrych am.*

d Pen. 6. 5. † *chwedlau digrif* ‡ *gollir.*

e Pen. 4. 22.

f Joan 17.

‡ *Neu, dŷn anfelys.*

‡ *thrallodir.* † *cyfrinfara.*

f Pen. 42. 1.

g Pen. 25. 1.

† *Gwraidd wydd.*

h Diar. 12. 11. a 28. 19.

i Ecſod. 23. 8. Deut. 16. 19. ‡ *ac yn cau ei ſafn, ſel na allo geryddu.*

k Pen. 41. 15.

Tach. 4. P. S. Jago, 3. B.

O'S pechaiſt, ſy mab, na wna mwy; eithr [a] gweddia dros yr hyn a ſu.

2 Ffo oddi wrth bechod megis rhag wyneb ſarph: o blegid o's deui di yn agos atto, efe a'th frath di. Dannedd llew yw ei ddannedd ef, yn lladd eneidiau dynion.

3 Pob anwiredd *ſydd* fel cleddyf dauſiniog: ni ellir jachau ei archollion ef.

4 Ymſywen a cham a anrheithia gyſoeth: felly y gwnelr tŷ y beilchion yn anghyfannedd.

5 [b] Gweddi o enau 'r llawd a gyrraedd i gluſtiau 'r Arglwydd; a'i farn ef a ddaw yn ebrwydd.

6 Yr hwn ſydd yn casâu cerydd *ſydd* ar lwybr pechadur; eithr yr hwn ſydd yn ofni yr Arglwydd a † dry o *ewyllys* ei galon.

7 Adwaenir o bell ac o agos yr ymadroddus ei dafod: eithr y doeth a wyr pan lithro efe.

8 Yr hwn a adeilado ei dŷ ag arian rhai eraill, *ſyad* megis yr hwn ſydd yn caſglu iddo ei hun gerrig i *wneuthur* carnedd ei feddrod.

9 Swp o garth [c] yw cynnulleidfa y rhai anwir, a'i diwedd *fyad* tlam dân i'w dinyſtrio.

10 Pfordd pechaduriaid a waſtadhäwyd â cherrig: ac yn ei chwrr eithaf hi y mae ffos uffern.

11 [d] Yr hwn ſydd yn cadw cyfraith yr Arglwydd, ſydd yn dyfod i'w dyall hi: a pherffeithrwydd ofn yr Arglwydd yw derbyn doethineb.

12 Yr hwn nid yw † gall, ni chymmer ddy'g: [e] canys y mae ‡ callineb yn amlhau chwerwedd.

13 Gwybodaeth y doeth a amlhâ fel lliſeiriant; a'i gyngor ef *fyad* fel pur ffynnon y bywyd.

14 [f] Tu mewn i'r ffol ſydd fel lleſtr twn; ni ddeil eſe ddim gwybodaeth yn ei fywyd.

15 Gŵr doeth, o's clyw air doeth, a'i cenmyl, ac [g] a 'chwanega atto: yr annoeth a'i clybu, ac nid oedd ſodlon ganddo, eithr efe a'i trodd yn ôl ei geſn.

16 Ymadrodd y ffol ſydd megis baich ar ffordd: eithr yngwefuſau y doeth y ceir gras.

17 A genau 'r doeth yr ymofynnir yn y gynnulleidfa, a hwy a yſtyriant ei eiriau ef yn eu calonnau.

18 Megis tŷ wedi ei dynnu ymmaith yw doethineb i'r ffol: ac ymdd ddan diſynwyr yw gwybodaeth yr annoeth.

19 Megis llyffetheiriau ar draed, ac megis geſynnau dwylo ar y llaw ddehau, yw addyſg gan y rhai annoeth.

20 [h] Y ffol yn chwerthin a gyfyd ei leſ, eithr prin y gwena gŵr call yn ddiſtaw.

21 Megis tlws o aur yw addyſg gan y call, ac megis arddyrndlws ar y braich dehau.

22 Buan ſydd troed y ffol ynnhy *arall*; a'r gŵr a wyr lawer ſydd gwradwyddus ganddo hynny.

23 Yr angall o'r drws a ysbia i'r tŷ; eithr gŵr medrus a taiſallan.

24 Anfedruſrwydd dŷn yw gwrando wrth ddryſau; a'r call fydd blin ganddo yr ammarch.

25 Gwefuſau y rhai ſiaradus a draethant bethau ni pherthyn iddynt eu hun; a geiriau y rhai call a bwyſir mewn clorian.

26 Yngenau ffyliaid y mae eu calon; ac ynghalon doeth ion y mae eu genau.

27 Pan felldithio 'r annuwiol Satan, y mae eſe yn melldithio ei enaid ei hun.

28 [i] Yr huſtingwr ſydd yn halogi ei enaid ei hun, ac a gaseir pa le bynnag yr ymdeithio eſe.

PEN. XXII.

1 *Y dîog.* 3 *Merch ffol.* 11 *Wyla dros yr ynfydion yn hyttrach nâ thros y meirw.* 13 *Na fid i ti a wnelych â hwynt.* 16 *Nid yſgog calon y doeth.* 20 *Pa beth a bair colli cydymmaith.*

Y Dîog ſydd gyſſelyb i garreg ſudr; a phawb a'i hwttia eſ allan er ammarch iddo.

2 I fiſwail tommennau y cyffelybir y dîog; pob un a'i cymmero i ſynu a yſgwyd ei law.

3 Gwradwydd y tâd a'i cenhedlodd yw mâb dîaddyſg; a merch *ffol* a anwyd i'w golled ef.

4 [a] Merch gall ‡ ſydd etifedd ei gŵr; a'r wradwyddus ſydd driſtwch i'w thad.

5 Yr hŷ a wradwydda ei thâd a'i gŵr; a hi a amherchir gan bob un o'r ddau.

6 *Megu* cerdd mewn triſtwch, yw ymadrodd allan o amſer: eithr prydlon bob amſer ſydd ffrewyllau, ac addyſg doethineb.

7 Megis aſſio lleſtr pridd y mae yr hwn ſy yn dyſgu 'r ffol, ac megis un yn deffro un o drymgwſg.

8 Mynegi i un yn cyſgu y mae yr hwn ſydd yn mynegi peth i un ffol: a phan ddarffo 'r chwedl, efe a ddywed, Beth yw 'r matter?

9 Plant yn cael eu cynhaliaeth mewn buchedd dda, ſydd yn cuddio gwaeledd eu rhieni.

10 A phlant yn ymffroſtio mewn dirmyg ac annoethineb, ſydd yn halogi bonedd eu carennydd.

11 [b] Wyla am y marw; canys efe a gollodd y goleuni: ac wyla am y ffol; canys y mae diffyg ſynwyr arno. Wyla ychydig am y marw; am iddo ef orphwys: eithr *gwaeth* nâ marwolaeth yw bywyd y ffol.

12 [c] Saith niwrnod *ſyad* o alar am y marw; ond am y ffol a'r annuwiol, holl ddyddiau ei einioes ef.

13 Na amlhâ eiriau gyd â'r angall, ac na ddos at yr annoeth. [d] Ymgadw oddi wrtho ef, rhag cael blinder, ac na'th haloger di gan ei ffynti ef. Cilia oddi wrtho ef, a thi a gei orphwyſdra, a byth ni'th flinir â'i ynfydrwydd ef.

14 Beth ſydd drymmach nâ phlwm? a pha enw ſydd iddo ef ond Ffol?

15 [e] Haws yw dwyn tywod, a halen, a darn o haiarn, nâ dŷn anſynhwyrol.

16 Coed wedi ei gyſſylltu a'i rwymo yn adeiladaeth, ni ddettyd er ei yſgwyd; felly calon wedi ei ſicrhau trwy gyngor doeth, nid arſwyda un amſer gan ofn.

17 Calon wedi ei chadarnhau trwy feddwl dyallus, ſydd fel plaſtr têg ar bared llyfn.

18 Ni ſaif palis a oſodir yn uchel, yn erbyn y gwŷnt: felly calon ofnus, gyd â meddwl n ffol, ni phery yn erbyn ofn.

19 Yr hwn a bigo lygad, a ddŵg ddagrau allan; a'r hwn a bigo galon, a bair iddi ddangos ei gwybodaeth.

20 Yr hwn a deiſl garreg at adar, a'i tarfa hwynt; a'r hwn ſydd yn gwradwyddo ei gyfaill, ſydd yn datrod cyfeillach.

21 Pe

---

a Pſal. 41. 4. Luc 15. 21.

b Eccſod. 3. 30 a 22. 23.

† *edifarâd.*

c Pen. 16. 6.

d Joan 7. 17.

† *ſynhwyrol.*

e Preg. 1. 18.

‡ *cyfrwyſdra.*

f Pen. 33. 5.

g Diar. 9. 9.

h Pen. 19. 30.

a Diar. 13. 22. ‡ *a ddwg etefeddaieth i'w gŵr.*

b Pen. 38. 16.

c Gen. 50. 10.

d Pen. 12. 12.

e Diar. 27. 3.

i Pen. 28. 13.

Tach. 5. B. S. Jago, P.

21 Pe tynnit gleddyf ar dy gyfaill, na anobeithia: o herwydd y mae cymmod.
22 Ped agorit dy ſafn yn erbyn dy gyfaill, na ofna: o blegid ſe all bod cyttundeb; ond am wradwyddo, a balchder,
f Pen. 27. 27. a f dadguddio cyfrinaeth, a dyrnod trwy dwyll: am y pethau hyn y ffy pob cyfaill ymmaith.
23 Cadw ffyddlondeb a'th gymmydog yn ei dlodi, ſel y gallech lawenychu yn ei wynfyd ef. Glŷn wrtho ef yn amſer cyſtudd, ſel y byddech gyd-etifedd yn ei etifeddiaeth ef. Nid yw tlodi bob amſer i'w dyſtyru, na'r cyſoethog angall i'w fawrhau.
24 O ſlaen tân y mae tarth a mwg y ffumer yn myned: felly y mae ymddifenwi o flaen celanedd.
25 Nid cywilydd ſydd gennyf amddiffyn fy nghyfaill; ac nid ymguddiaf rhagddo ef.
26 O's digwydd i mi ddrwg o'i blegid ef, pob un a glywo a ochel rhagddo ef.
g Pſal. 141. 3. 27 g Pwy a eſyd gadwraeth o flaen fy ngenau, a sêl doethineb ar fy ngwefuſau, fel na ſyrthiwyf yn ddiſymmwth trwyddynt, ac na'm difetho fy nhafod?

PEN. XXIII.

Tach. 5. P. 1 *Gweddi am râs i ochel pechu.* 9 *Nac arferwn dyngu:* 14 *ond coſŵn ein rhieni.* 16 *Am dri math o ddynion.* 23 *Bod y wraig odinebus yn pechu lawer o ffyrdd.*

O Arglwydd, Tâd a llywydd fy holl einioes, na âd fi yn eu cyngor hwynt, ac na âd i mi ſyrthio trwyddynt.
2 Pwy a eſyd ffrewyllau ar fy meddyliau, ac addyſg doethineb ar fy nghalon? ſel na'm harbedoint am fy amryfuſedd, ac nad êl heibio i'm pechodau:
3 Rhag cynnyddu fy anwybodaeth i, ac amlhau fy mhechodau i'm dinyſtr, a ſyrthio o honof o flaen fy ngwrthwynebwyr, a llawenychu o'm gelynion arnaf, y rhai y mae eu gobaith yn bell oddi wrth dy drugaredd di.
4 O Arglwydd Dâd, a Duw fy mywyd i, na ddôd i mi olwg uchel; eithr trô oddi wrth dy weiſion ſeddwl cawraidd bob amſer.
5 Trô oddi wrthyf fi ofer obaith a chwant; a dal i fynu bob amſer yr hwn a fynnai dy waſanaethu di.
6 Na oddiwedded awydd i'r bol fi, na chwant y cnawd: ac na ddôd fi dy wâs i fynu i feddwl digywilydd.
7 Gwrandewch, blant, addyſg genau cywir: a'r hwn a'i cadwo, ni ddelir ef byth yn ei wefuſau.
8 Y pechadur a adewir yn ei ffoledd: y difenwir a'r balch a ddifethir trwyddynt.
a Ecſod. 20. 7. Pen. 27. 14. Matth. 5. 33, 34. 9 a Na arfer dy enau i dyngu, ac na ymgynnefina ag enwi yr hwn ſydd Sanctaidd.
10 O blegid megis ni bydd ychydig gleiſiau ar y gwâs a gurer yn waſtadol; felly yr hwn a dyngo, ac a enwo *Duw* bob amſer, ni bydd lân oddi wrth bechod.
11 Y gŵr a dyngo lawer a lenwir o anwiredd, ac nid ymedy dïaledd â'i dŷ ef. O's pecha efe, ei bechod ſydd arno: ac o's dïyſtyr ganddo, y mae efe yn pechu y dau gymmaint. O's yn ofer hefyd y tyngodd efe, ‡ ni chyfiawnhê'r ef; o blegid fe a lenwir ei dŷ ef o ddïaledd.
‡ ni bydd diſat. b Lei. 24. 15, 16. 12 b Y mae ymadrodd wedi ei wiſgo â marwolaeth: Duw a wnêl na chaffer *bynnw* yn etifeddiaeth Jacob. O herwydd hyn oll a ſydd bell oddi wrth y rhai duwiol, ac nid ymdrybaeddant hwy mewn pechodau.
13 Nac arfer dy enau i anghymmeſurwydd o dyngu: o blegid y mae yn hynny ymadrodd pechadurus.
14 Coſia dy dâd a'th fam, pan ſyddech yn eiſtedd ym myſg pendefigion: rhag it' anghofio ger eu bron hwynt, ac i ti wrth dy arfer ‡ ddihoeni, ac ewyllyſio o honot na'th aneſid, a melldithio o honot ddydd dy enedigaeth.
‡ ſod yn ffol. c 2 Sam. 16. 7. 15 c Y dŷn a ymarfero â geiriau gwradwyddus, ni chymmer addyſg tra fyddo byw.
16 Dau ſath ſydd yn pechu llawer, a'r trydydd ſydd yn dwyn digofaint. Meddwl brwd ſydd ſel y tân poeth, yr hwn ni ddiffydd nes ei ddarfod. Dŷn godinebus yn ei gorph cnawdol, yr hwn ni phaid, hyd oni chynneuo efe dân.
d Diar. 9. 17. 17 d Y mae pob bara yn felus gan ddŷn godinebus; ni phaid efe nes ei farw.
‡ Neu, Nghad. e Job 24. 15. Eſay 29. 15. 18 Dŷn yn troſeddu oddi wrth ei wely ei hun, gan ddywedyd yn ei galon, e Pwy ſydd yn fy ngweled? y mae tywyllwch o'm hamgylch i, ac y mae y parwydydd yn fy nghuddio, ac nid oes neb yn fy ngweled i: beth ſydd arnaſi ei ofn? ni chofia y Goruchaf fy mhechodau i.
19 Y cyfryw ddŷn ſydd yn ofni llygaid dynion yn unig, ac ni wyr ſod llygaid yr Arglwydd Goruchaf yn ddengmil eglurach na'r haul, yn canſod holl ffyrdd dynion, ac yn yſtyried y rhannau cuddiedig.
20 Cyn crêu dim, pob peth oedd hysbys iddo ef; ac wedi eu gorphen, y mae efe yn canſod y cwbl.
f Leſ. 26. 10. Deut. 22. 22. 21 f Yn heolydd y ddinas y dïelir ar hwn, ac ef a ddelïr lle ni's amheuodd efe.
g Eccſod. 20. 14. 22 Felly y bydd y wraig ſydd yn gadel ei gŵr, ac yn ceiſio etifeddiaeth o arall.
23 O blegid yn gyntaf, hi a anufuddhaodd i g gyfraith y Goruchaf; ac yn ail, hi a bechodd yn erbyn ei gŵr; ac yn drydydd, hi a dorrodd briodas trwy odineb, ac a ddug blant o ŵr arall.
h Pſal. 10, 11. 24 Honno a ddygir allan yn y gynnulleidfa, ac fe fydd edryeh ar ei phlant hi.
h Deut. 4. 3. 25 h Ni wreiddia ei phlant hi; ac ni ddwg ei changhennau hi ffrwyth.
26 Ei choffadwriaeth a âd hi yn felldith, ac ni ddilëir ei gwradwydd hi.
27 A'r rhai a adewir a gânt wybod nad oes dim well nag ofn yr Arglwydd, na dim felusach nâ gwilied ar orchymynion Duw.
28 Gogoniant mawr yw dilyn Duw; a hîrhoedl yw cael dy dderbyn ganddo.

PEN. XXIV.

Tach. 6. B. S. Bartholomeus, B. 2 *Y mae doethineb yn ei chanmol ei hun; ac yn dangos ei dechreuad,* 4 *a'i thrigfa,* 13 *a'i gogoniant,* 17 *a'i ffrwyth,* 26 *a'i chynnyrch, a'i pherffeithrwydd.*

Doethineb a'i canmyl ei hun, ac a orfoledda ym myſg ei phobl.
2 Hi a egyr ei genau ynghynnulleidfa 'r Goruchaf, ac a orfoledda ger bron ei allu ef.
3 Mi a ddeuthym o enau 'r Goruchaf, ac a orchuddiais y ddaear fel ‡ niwl.
‡ cwmmwl. a Job 22. 14. b Pſal. 104. 3. 4 a Mi a breſwyliais mewn lleoedd uchel; b a'm gorſeddfainge i ſydd mewn coloſn o gwmmwl.
5 Myfi a amgylchais gylch y neſoedd fy hunan, ac a rodiais yngwaelod y dyfnder.
6 Ceſais feddiant o donnau 'r môr, ac o'r holl dîr, ac o bob pobl a chenedl.

7 A chyd â'r rhai hyn oll y ceiſiais i orphwyſdra; fel y cyfanneddwn yn etifeddiaeth rhyw un.

8 Yna y'm gorchymynnodd Creawdydd pob peth, a'r hwn a'm creodd inneu a wnaeth i'm pabell i orphwyſo, ac a ddywedodd, Preſwylia yn Jacob, a chymmer etifeddiaeth yn ‡ Jeruſalem.

9 [c] Efe a'm creodd i o'r dechreuad cyn y byd, ac ni phallaf fi byth.

10 Mi a waſanaethais ger ei fron ef [d] yn y babell ſanctaidd: ac felly y'm ſicrhäwyd i yn Sion.

11 [e] Gwnaeth efe hefyd i mi orphwyſo yn y ddinas ‡ ſanctaidd; ac yn Jeruſalem y mae fy ngallu i.

12 Ac mi a wreiddiais ym myſg pobl anrhydeddus, ſef yn rhan yr Arglwydd a'i etifeddiaeth.

13 Fel cedyrn Libanus y dyrchafwyd fi, ac fel cypreſwydden ym mynyddoedd Hermon.

14 Fel palmwydden ‡ yn En-gadi y dyrchafwyd fi, ac fel planhigyn rhôs yn Jericho, fel oliwydden hardd mewn maes têg, ac fel plânwydden † wrth ddyfroedd y cynnyddais.

15 Fel Cinamwn, ac fel ‡ ſwp o bêr-aroglau, ac megis myrr dewiſol, y rhoddais fy mhêrarogl fel Galbanum, ac Onics, a Storacs, ac fel tarth thus yn [f] y babell.

16 Mi a eſtynnais fy nghanghennau fel Terebinthus; a'm canghennau ſydd ganghennau gogoniant a gràs.

17 [g] Fel gwinwydden y tarddodd pêr-arogl o honof fi, a'm blodau ſydd ffrwyth gogoniant a chyfoeth yw fy mlodau i.

18 Mam cariad da, ac ofn, a gwybodaeth, a gobaith ſanctaidd, ydwyf fi: am hynny gan fy mod yn dragywyddol, myfi a roddir i'm holl blant, y rhai a † enwyd ganddo ef.

19 Deuwch attaf fi, y rhai ydych yn fy chwennychu i, a llanwer chwi â'm ffrwythau i.

20 Canys [h] meluſach yw fy nghoffadwriaeth nâ'r mêl, a'm hetifeddiaeth nâ'r dil mêl.

21 Bydd ar y rhai a'm bwytânt i newyn etto; ac ar y rhai a'm hyfant i y bydd ſyched etto.

22 Ni wradwyddir byth yr hwn a ufuddhao i mi; ac ni phecha y rhai a weithiant trwof fi.

23 Llyſr cyſammod y Goruchaf Dduw yw hyn oll, *ſef* [i] y Gyfraith, yr hon a orchymynnodd Moſes i ni yn etifeddiaeth i gynulleidfaoedd Jacob.

24 Na phellwch ſod yn gryfion yn yr Arglwydd; fel y cadarnhao efe chwi, glynwch wrtho ef: canys yr Hollalluog Arglwydd ſydd Dduw yn unig, ac nid oes Jachawdur ond efe.

25 Yr hwn â'i ddoethineb ſydd yn llenwi pob peth fel [k] Phiſon, ac fel Tigris yn nyddiau y *ffrwythau* newydd.

26 Yr hwn ſydd yn llenwi dyall fel Euphrates, ac fel [l] yr Jorddonen yn amſer cynhauaf.

27 Yr hwn ſydd yn dangos addyſg gwybodaeth fel goleuni, ac fel Geon yn nyddiau cynhauaf gwîn.

28 Ni adnabu y dŷn cyntaf hi yn berffaith: felly nid olrhain y diweddaf hi allan.

29 O blegid y mae ei meddyliau hi yn helaethach nâ'r môr, a'i chyngor yn ddyfnach nâ'r dyſnder mawr.

30 Yr ydwyf fi doethineb fel ‡ ffôs yn dyfod o afon, ac fel aber yn myned i ardd.

31 Mi a ddywedais, Dyfrhâf fy ngardd orau, a mwydaf fy ngardd-wely yn dda: ac wele, fe aeth fy nant yn afon, a'm hafon yn fôr.

32 Myfi a wnâf i addyſg oleuo fel y boreu, ac a'i dangoſaf hi ym mhell.

33 O herwydd myfi a dywalldaf athrawiaeth fel prophwydoliaeth, ac mi a'i gadawâf hi i'r holl oeſoedd yn dragywyddol.

34 [m] Gwelwch nad troſof fy hunan y cymmerais i boen, eithr dros bawb a geiſiant ddoethineb.

PEN. XXV.

1 Pa bethau ſy bryderth, a pha bethau yn anhygar. 6 Beth yw coron henaint. 7 Pa bethau a wnâ un yn ddedwydd. 13 Naa oes aim waeth nâ gwraig ufgeler.

GAn dri pheth yr euthym i yn dêg, ac y codais i yn dêg ger bron yr Arglwydd a dynion; [a] Cytundeb brodyr, a chyfeillach cymmydogion, a gŵr a gwraig yn cyttuno â'i gilydd.

2 Tri math *ar ddŷn* ſydd gâs gan fy enaid i, ac yr ydwyf yn anfodlon iawn i'w buchedd; Tlawd balch, a chyfoethog celwyddog, a hênwr godinebus angall.

3 Oni cheſglaiſt ti ddim yn dy jeuengctid, pa ſodd y cei di ddim yn dy henaint?

4 Mor hardd yw barn ar rai penllwyd! a medru cyngor ar henafgwyr!

5 Mor hardd yw doethineb henafgwyr! a dyall a chyngor mewn rhai anrhydeddus!

6 Coron henafgwyr yw gwybod llâwer, a'i gorfoledd yw ofn yr Arglwydd.

7 Naw peth a gyfrifais i yn ddedwydd yn fy nghâlon, a'r degfed a draethaf fi â'm tafod; Dŷn yn cael llawenydd o'i blant, ac yn byw i weled cwymp ei elynion:

8 Gwyn ei fyd yr hwn ſydd yn cyttal â gwraig ſynhwyrol, a'r hwn [b] ni lithrodd ei dafod, ac ni waſanaethodd yr hwn ſydd anaddas iddo:

9 Gwyn ei fyd yr hwn a gafodd † ſynwyr, a'r hwn a draetho wrth rai a wrandawo.

10 Mor fawr yw 'r hwn ſydd yn cael doethineb! ond nid oes neb uwch law yr hwn ſydd yn ofni yr Arglwydd.

11 Cariad yr Arglwydd ſydd eglurach nâ dim: i ‡ ba beth y cyffelybir yr hwn ſydd yn cael gafael arno ef.

12 Ofn yr Arglwydd yw dechreuad ei gariad ef; a ffydd yw dechreuad glynu wrtho ef.

13 *Dewis* bob † dyrnod, ond dyrnod *ar* y gâlon; a phob drygioni, ond drygioni gwraig;

14 A phob niwed, ond niwed caſeion; a phob dîal, ond dîal gelynion.

15 Nid oes pen waeth nâ phen ſarph, na digoſaint waeth nâ digoſaint gelyn.

16 [c] Gwell gennyf fi gyttal â llew, ac â draig, nâ chyttal â gwraig ddrwg.

17 Y mae drygioni gwraig yn newidio ei hwyneb hi, ac yn tywyllu ei hwyneb-pryd hi fel † arth.

18 Ynghanol ei gymmydogion yr eiſtedd ei gŵr hi, ac efe a ucheneidia o'i anfodd, o'i hachos ni.

19 Bychan yw pob drwg wrth ddrwg gwraig; ſyrthied coelbren pechadur arni hi.

20 Fel y mae dringfa dywodlyd i draed henafgwr, felly y mae gwraig ddrwg ei thafod i wr diſtaw.

‡ *Iſrael.*
[c] Diar. 8. 22.
[d] Ecſod. 31. 3.
[e] Pſal. 132. 8.
‡ *anwyl.*
‡ Neu, *yng Nghades.*
† *yn y dwfr.*
‡ *aſpalathus.*
[f] Ecſod. 30. 34.
[g] Joan 15. 1.
† *ddewiſwyd.*
[h] Pſal. 19. 10, 11.
[i] Ecſod. 20 1. a 24. 3. Deut. 4. 1. a 29. 1.
[k] Gen. 2. 11.
[l] Joſ. 3. 15.
[m] Pen. 33. 17.
Tach. 6. P. h. w. 13.
[a] Gen. 13. 8. Pſal. 133. 1. Rhuf. 12. 10.
[b] Pen. 14. 1. a 19. 16. Iago 3. 2.
† *ſyſaill.*
‡ *bwy.*
† *pla.*
[c] Diar. 21. 19. a 25. 24.
† *ſachliain.*

21 [d] Na thramgwydda wrth degwch gwraig, ac na chwennych wraig er trythyllwch.

22 Llawn dîg a digywilydd-dra, a mawr wradwydd yw gwraig, o's rhydd hi i'w gŵr *ei gynhaliaeth*.

23 Gwraig ddrwg a wnâ gàlon isel, ac wyneb trist, ac archoll càlon. Dwylo gweiniaid, a gliniau rhyddion, yw 'r hon ni chynnorthwya ei gŵr yn ei gyfyngdra.

24 Trwy [e] wraig y daeth dechreuad pechod, ac o'i phlegid hi yr ydym ni yn meirw oll.

25 Na ddôd i ddwfr le i fyned trosodd, nac i wraig ddrwg rydd-did i rodienna o amgylch.

26 Onid â hi wrth dy law di, torr hi oddi wrth dy gnawd; dôd iddi *lythyr ysgar*, a goliwng *hi* yn rhydd.

PEN. XXVI.

1 Gwraig dda, 4 a chydwybod dda sy'n llawenychu dynion. 6 Peth erchyll yw gwraig ysgeler. 13 Gwragedd da, a drwg. 28 Y tri peth blin. 29 Na's gall marsianawyr fod yn ddibechod.

[a] Diar. 31. 10, &c.

GWyn ei fyd gŵr [a] y wraig dda: canys dyblir rhifedi ei ddyddiau ef.

† *rinweddol.*

2 Gwraig † rymmus a lawenycha ei gŵr: ac efe a gyflawna flynyddoedd ei fywyd mewn heddwch.

[b] Diar. 18. 22.

3 [b] Rhan dda yw gwraig dda, ac yn rhan y rhai sydd yn ofni'r Arglwydd y rhoddir hi.

4 Pa un bynnag fyddo dŷn ai tlawd ai cyfoethog, o's bydd ganddo gàlon dda at yr Arglwydd, efe a orfoledda bob amser yn wyneb siriol.

‡ *Anair.*

5 Rhag tri pheth yr arswydodd fy nghàlon i, a rhag y pedwerydd yr ofnais yn ddirfawr; ‡ Enllib dinas, ac ymgasgliad torf afreolus, a gau-dystiolaeth; blinach nag angau yw y rhai byn oll:

† *Jau yn siglo yma ac accw.*

6 Baich càlon a galar yw gwraig yn dal eiddigedd wrth wraig, a ffrewyll y tafod yn cyfrannu â phawb.

7 † Jau ychen yn siglo yw gwraig ddrwg; ac y mae ei pherchennog megis yn ymaflyd mewn ysgorpion.

8 Digter mawr yw gwraig feddw ac ynfyd; ac ni chela hi ei gwarth ei hun.

[c] Pen. 42. 11.

9 Putteindra gwraig a adweinir wrth ddyrchafiad *ei* llygaid a'i hamrantau.

10 Dôd gadwriaeth sicr [c] ar ferch anhywaith, rhag o's caiff hi rydd-did, iddi ei *cham* arfer ei hun.

11 Gwilia ar y llygad digywilydd; ac na ryfedda o's gwnâ hi gam â thi.

‡ *gwrŷch.*

12 Fel yr egyr ffforddol fychedig ei safn pan gaffo flynnon; felly yr ŷf hi o bob dwfr cyfagos, ac yr eistedd wrth bob ‡ pawl, ac a egyr ei chawell yn erbyn pob saeth.

13 Grâs gwraig a wnâ ei gŵr yn hyfryd; a'i gwybodaeth hi a wnâ ei esgyrn ef yn freision.

14 Rhodd yr Arglwydd yw gwraig ddistaw garedig: ac nid oes cydwerth i enaid a gymmerodd addysg.

15 Grâs ar râs yw gwraig gywilyddgar a ffyddlon: ac nid oes dim a ddichon gydbwyso ei diwâir feddwl hi.

† *yn y nefoedd uchel.*

16 Fel y mae 'r haul yn codi yn uchelleoedd † yr Arglwydd, felly y mae tegwch gwraig dda ‡ yn llywodraethu ei thŷ.

‡ *yn trefnu ei thŷ.*

17 Fel cannwyll yn goleuo yn y canhwyllbren sanctaidd, felly y mae tegwch prŷd mewn llawn oedran.

18 Fel colofnau aur mewn morteisiau arian, felly y mae traed prydferth gyd â dwyfron ddianwadal.

19 *Fy* mâb, cadw flodau dy jeuengctid yn jach, ac na ddôd dy grysder i ddieithriaid.

20 Wedi it' gael rhan ffaeth o'r maes oll, haua dy hâd dy hun, gan obeithio yn dy fonedd dy hun.

21 Felly dy hiliogaeth, yr hon a adawech, a fawrhêir, a hyder ganddynt ar eu bonedd.

† *fel poeryn.*

22 Gwraig ar werth a gyfrifir ei † bod un wedd a hŵch: a'r briod a gyfrifir yn dŵr yn erbyn marwolaeth i'w gŵr.

23 Gwraig annuwiol a roddir yn rhan i ŵr anwir: a'r dduwiol a roddir i'r hwn sydd yn ofni yr Arglwydd.

24 Gwraig anoneſt a ddïystyra ammarch; eithr merch oneſt a barcha ei gŵr.

25 Megis cî y cyfrifir gwraig ddigywilydd: a'r gywilyddgar a ofna 'r Arglwydd.

26 Y wraig sydd yn perchi ei gŵr ei hun, a wêl pawb yn ddoeth: a'r hon a'i hamharcho ef yn ei balchder, a gydnebydd pawb ei bod yn annuwiol.

† *safnrhwth.*

27 Am wraig † floeddgar a siaradus, yr edrychir i darfu gelynion.

28 Am ddau beth y mae fy nghàlon i yn athrist, ac am y trydydd y daeth arnaf ddigter; Bod rhyfelwr yn anghenus trwy eisiau, a [d] dirmygu gŵŷr synhwyrol, ac un yn dychwelyd oddi wrth gyfiawnder.

[d] Preg. 9. 15.

at bechod: yr Arglwydd a'i paratoa ef i'r cleddyf.

[e] Ezec. 18. 24.

29 [e] Anhawdd yw i farsiandwr ymgadw rhag gwneuthur cam; ac ni chyfiawnhêir tafarnwr oddi wrth bechod.

[f] Pen. 27. 2.

PEN. XXVII.

1 Pechodau wrth brynu a gwerthu. 7 Ein hymadrodd a ddengys beth sy ynnom ni. 16 Trwy ddadguddio ei gyfrinach y collir cydymmaith. 25 A gloddio bwll a syrth ynddo.

Tach. 7. B.

OAchos [a] peth † cyfiredinol y pechodd llawer: a'r hwn fydd [b] yn ceisio cael amldra, a dry ei olwg ymmaith.

[a] Diar. 28. 21.

† *bychan.*

2 Rhwng cyfflwlt cerrig y gyrrir hoel; a rhwng prynu a gwerthu y glŷn pechod.

[b] Diar. 23. 4.

3 Oni ddeil dŷn yn ofn yr Arglwydd yn ddiwyd, ebrwydd y dinystrir ei dŷ ef.

1 Tim. 6. 9.

4 Wrth ysgwyd y gogr yr erys yr amhuredd; felly brynti dŷn yn ei ymresymmiad ef.

[c] Diar. 27. 21.

5 [c] Y ffwrn sydd yn profi llestri pridd; felly y mae profedigaeth dŷn yn ei ymresymmiad ef.

[d] Mat. 7. 17.

6 [d] Ei ffrwyth a ddengys goleddiad y pren: felly y gwnâ traethu 'r meddwl ynghàlon dŷn.

7 Na chanmol ŵr cyn clywed ei ymadrodd: o blegid dyna brofedigaeth dŷn.

8 O's dilyni gyfiawnder, ti a'i goddiweddi hi, ac a'i gwisgi hi fel gwisg laes ogoneddus.

† *gyrchant at eu.*

9 Adar a † arhosant gyd â'i cyfielyb, a'r gwirionedd a dry at y rhai a weithiant trwyddi.

10 Fel y cynllwyn llew i'r helfa, felly y gwnâ pechod i'r rhai a weithredant ddrygioni.

11 Traethiad y duwiol sydd bob amser mewn doethineb; a'r angall a newidia fel y lleuad.

12 Ym mysg yr anfynhwyrol cadw yr amser, a thyred yn fynych i fysg y rhai pwyllog.

13 Baich yw traethiad ffyliaid, a'i difyrrwch sydd mewn trythyllwch pechod.

14 [e] Ymadrodd

[c] Pen. 23. 9, 10.

14 [c] Ymadrodd yr hwn a dyngo lawer, a wnâ i'r gwallt ſeſyll; ac ymſywyn y cyſtyw a wnâ gau cluſtiau.

15 Ymſywyn beilchion a bair gelanedd; a'i difenwad hwynt ſydd flin ei glywed.

16 Yr hwn ſydd yn dadguddio cyfrinach a gollodd ei grêd, ac ni chaiff eſe gyfaill wrth ei fodd.

17 Hoffa dy gyfaill, a gwnâ yn ffyddlon ag ef: eithr [f] o's dadguddi di ei gyfrinach ef, na ddilyn ar ei ôl ef mwyach.

[f] Pen. 22. 22.

18 O blegid megis y difethodd dŷn ei elyn, felly y collaiſt ti gariad dy gymmydog.

19 Ac ſel pe gollyngai gŵr aderyn o'i law, felly y gollyngaiſt ti dy gymmydog, ac ni'n deli ef drachefn.

20 Na chanlyn ef: o blegid y mae efe ym mhell, ac y mae ſel jwrch wedi dïangc allan o'r fagl.

21 O blegid fe a ellir jachau archoll, ac y mae cymmod am ddifenwi: eithr yr hwn a ddadguddiodd gyfrinach a gollodd ei obaith.

[g] Diar. 10. 10. † bwriau.

22 Y mae [g] yr hwn ſydd yn amneidio â'i lygad yn † adeiladu drwg; a'r hwn a'i hadwaeno ef a gilia oddi wrtho ef.

‡ finganma.

23 Efe a wnâ ei enau yn fwyn yn dy wydd di, a rhyfedd ſydd ganddo ef dy ymadrodd di: wedi hynny efe a ‡ dry ei chwedl, ac a fwrw ſai ar dy ymadrodd di.

24 Llawer o bethau a gaſeais i, ac ni welwn ddim tebyg iddo ef: yr Arglwydd hefyd a'i casâ ef.

25 Y neb ſydd yn taflu carreg i fynu, ſydd yn ei thaflu hi ar ei ben ei hun: a dyrnod twyllodrus a wnâ archollion.

[h] Pſal. 7. 15. Diar. 26. 27. Preg. 10. 8.

26 [h] Yr hwn a gloddio ffôs a ſyrth ynddi hi; [i] a'r hwn a oſodo ſagl a ddelir â hi.

27 Yr hwn a wnelo ddrwg, arno ef y diſgyn, ac ni chaiff eſe wybod o ba le y mae yn dyfod iddo.

[i] Pſal. 9. 15. a 35. 8.

28 Gwatwar a gwaradwyddo ſy'n eiddo'r beilchion: eithr [k] dïaledd a gynllwyn iddynt hwy ſel llew.

[k] Deut. 32. 35. Rhuſ. 12. 19.

29 Mewn magl y delir y rhai ſydd yn llawen ganddynt ſyrthio o'r rhai duwiol; a chyn eu marwolaeth y treulia gofid hwynt.

30 Digofaint a llid ſydd ffiaidd, a'r dŷn pechadurus a'i caiff hwy ill dau.

PEN. XXVIII.

1 Yn erbyn dial, 8 a chwerylu, 10 a llid, 15 a drwg-arbſen.

[a] Tach. 7. 9.

[a] Deut. 32. 35. Rhuſ. 12. 19.

Y Dïalwr a gaiff ddïaledd gan yr Arglwydd; ac efe gan gadw a geidw ei bechodau ef mewn côf.

[b] Mat. 6. 14. Mar. 11. 25. Luc 6. 37.

2 [b] Maddeu i'th gymmydog y cam a wnaeth eſe â thi; ac yna pan weddïech di y maddeuir dy bechodau ditheu.

[c] Edrych Mat. 18. 23, &c.

3 [c] Dŷn a ddeil ddïg wrth ddŷn, ac a gais eſe gan yr Arglwydd feddyginiaeth?

4 Ni thrugarha eſe wrth ddŷn cyffelyb iddo ei hun, ac a ymbil efe dros ei bechodau ei hun?

5 O's eſe nid yw ond cnawd a ddeil ddïg, pwy a ymbil am faddeuant o'i bechodau ef?

6 Cofia 'r diwedd, a phaid â dal gala-ſdra; *cofia* lygredigaeth a marwolaeth, ac aros wrth y gorchymynion.

7 Cofia y gorchymynion, ac na ddal ddïg wrth dy gymmydog. *Cofia* gyfammod y Goruchaf, ac nac edrych ar anwybodaeth.

[d] Pen. 8. 1.

8 [d] Ymgadw rhag cynnen, a thi a wnei yn llai dy bechodau; o blegid gŵr digllon a gynneu gynnen.

9 Gŵr pechadurus a dralloda gyſeillion, ac a wnâ ymryſon rhwng rhai heddychol.

[e] Diar. 26. 21.

10 [e] Fel y byddo defnydd y tân, felly y llyſg eſe: ac ſel y byddo cryfder dŷn, y bydd ei ddigofaint ef; ac yn ôl cyfoeth dŷn y cyfyd ei llid ef; a pho cryfaf fo y rhai ſy 'n ymryſon, mwyaf y cynneu eu llid hwynt.

11 Y mae ymryſon pryſur yn cynneu tân; ac ymladd pryſur yn tywallt gwaed.

12 O's chwythi di wreichionen, hi a gynneu; ond o's poeri di arni hi, hi a ddiffydd: ac y mae 'r ddau yn dyfod o'r genau.

[f] Pen. 25. 18.

13 [f] Melldithiwch yr athrodwr a'r dau-dafodiog: o blegid llawer un heddychlon a ddifethaſant hwy.

14 Tafod dau-ddyblyg a gynhyrfodd lawer, ac a'i gwaſgarodd hwynt o genedl i genedl: dinaſoedd cedyrn a ddinyſtriodd eſe hefyd, a theiau pendefigion a ddifethodd efe.

15 Tafod dau-ddyblyg a ſwriodd wragedd rhinweddol allan, ac a'i diddymmodd hwynt o'i llafur.

16 Yr hwn a wrandawo arno ef ni chaiff fyth orphwyſdra, ac ni phreſwylia yn llonydd.

17 Dyrnod ffrewyll *a* wnâ glais; a dyrnod taſod a dyrr yr eſgyrn.

18 Llawer a ſyrthiaſant o herwydd min y cleddyf; ond nid cymmaint ag a ſyrthiaſant o blegid y taſod.

† wenwyn.

19 Gwyn ei fyd yr hwn a amddiffynnwyd rhagddo, ac nid aeth yn ei † ddigofaint ef; yr hwn ni thynnodd ei jau ef, ac ni rwymwyd â'i rwymau ef:

20 O blegid jau haiarn yw ei jau ef, a rhwymau prês yw ei rwymau ef.

21 Marwolaeth ddrwg yw ei farwolaeth ef; a mwy buddïol yw y bêdd nag ef.

22 Ni chaiff eſe lywodraeth ar y rhai duwiol; ac ni loſgir hwynt yn ei fflam ef.

23 Y rhai ſydd yn gadel yr Arglwydd a ſyrthiant iddo; ac ynddynt hwy y llyſg efe heb ddiffoddi: eſe a yrrir arnynt hwy fel llew, ac fel llewpard y difa eſe hwynt.

24 Edrych ar gau o honot dy ddyddyn â drain, a rhwym i fynu dy arian a'th aur:

25 A phwyſa dy eiriau mewn clorian, a gwnâ i'th enau ddôr a chlô.

26 A gochel rhag llithro o honot trwyddo, a rhag ſyrthio o honot o flaen y cynllwynwr.

PEN. XXIX.

1 Rhaid i ni ddangos trugaredd, a rhoi benthyg. 4 Na ddylai 'r benthygiwr dwyllo mo'r hwn a fenthygio iddo. 9 Dyro eluſen. 14 Gŵr da ni cholleda ei feichiau. 18 Mor enbyd yw mechniaeth. 22 Gwell yw aros gartref, nag ymdeithio mewn lle arall.

Tach. 8. B. S. Bartholomeus, P.

YR hwn ſydd drugarog, ſydd yn rhoddi echwyn i'w gymmydog; a'r hwn ſydd yn cadarnhau ei law ef, ſydd yn cadw y gorchymynion.

[a] Deut. 15. 8. Mar. 5. 42. Luc 6. 35.

2 [a] Dôd echwyn i'th gymmydog yr amſer y byddo rhaid iddo, a thâl drachefn i'th gymmydog mewn amſer.

3 Cadw dy air, a gwnâ yn ffyddlon ag ef, a thi a gei wrth dy raid bob amſer.

4 Llawer a gyfrifaſant echwyn ſel peth wedi ei gael, ac a baraſant flinder i'r rhai a'i helpiaſant hwy.

5 Y mae efe yn cuſanu ei law ef, hyd oni ddërbynio; ac eſe a oſtwng ei leſerydd am

arian ei gymmydog: ond yn amſer talu efe a oeda yr amſer, ac a rydd atteb hwyrfrydig, ac a wnâ eſgus o'r amſer.

Fo's ffynna ganaad.

6 Ac † o's dichon efe, prin y caiff efe yr hanner, ac efe a gyfrif hynny fel peth wedi ei gael *ar y ffordd:* o's amgen, efe a'i difuddiodd o'i arian, ac a'i cafodd ef yn elyn heb achos. Efe a dâl iddo felldithion a difenwad; efe a dâl iddo ammarch yn lle anrhydedd.

7 Llawer o herwydd hynny a nacaſant fenthyccio am ddrygwaith rhai eraill, gan oſni eu difuddio.

8 Er hynny bydd ddioddefgar wrth ŵr tlawd, ac nac oeda dy eluſen iddo.

[b] Deut. 15. 11.

9 Cynnorthwya 'r tlawd er mwyn [b] y gorchymmyn, ac na thrô ef ymmaith yn ei angen.

10 Coll dy arian er mwyn cyfaill neu frawd, ac [c] na chuddia hwynt dan garreg i'w colli.

[c] Pen. 20. 30.

[d] Dan. 4. 27. Mat. 6. 20. Luc 11. 41. a 12. 33. Act. 10. 4. 1 Tim. 6. 18, 19.

11 [d] Goſod dy dryſor yn ôl gorchymmyn y Goruchaf, ac [e] efe a fydd mwy buddiol i ti nag aur.

[e] Mat. 19. 21.

12 [f] Cau dy eluſen yn dy gelloedd; a hi a'th ward di o bob niwed.

[f] Tobit 4. 8, 9, 10. Pen. 17. 22.

13 Hi a ymladd droſot ti yn well nâ tharian cryf, ac nâ gwaywffon gadarn, yn erbyn y gelyn.

14 Gŵr da a fechnïa dros ei gymmydog; a'r hwn a gollodd gywilydd-dra a'i gâd ef.

15 Na anghoſia garedigrwydd meichiau; o blegid efe a'i rhoddes ei hun droſot ti.

16 Pechadur a anrheithia feichiau da ei gyflwr;

17 A'r hwn ſydd o feddwl anffyddlon, a âd mewn perygl yr hwn a'i gwaredodd ef.

18 Mechnïaeth a ddiſethodd lawer un goludog, ac a'i ſiglodd hwynt fel tonn o'r môr. Hi a wnaeth i wŷr cedyrn ſudo allan o'i tai, fel y crwydraſant hwy ym myſg cenhedloedd dïeithr.

19 Y pechadur a droſeddo orchymynion yr Arglwydd, a ſyrth mewn mechnïaeth; a'r hwn a ddilyn achoſion rhai eraill er gwobr, a ſyrth mewn cyfraith.

20 Cynnorthwya dy gymmydog yn ôl dy allu, a gwilia arnat dy hun rhag ſyrthio o honot.

[g] Pen. 39. 26.

21 [g] Y peth pennaf o fywyd dŷn, yw dwfr, a bara, a dillad, a thŷ yn gorchuddio gwarth.

22 Gwell yw bywyd y tlawd mewn bwth gwael, nâ gwleddau dainteithiol mewn tŷ un arall.

[h] 1 Tim. 6. 6.

23 Am fawr a bychan [h] bydd ſodlon, ac ni chei di glywed edliw dy dŷ.

24 Bywyd drwg yw myned o dŷ i dŷ: lle yr ymdeithi di, ni elli agoryd dy enau.

25 Tia letteui, ac a ddïodi rai anniolchgar, ac a gei glywed chwerwder hefyd.

26 Tyred, ymdeithydd, gwnâ 'r bwrdd yn dreſnus, ac od oes dim gennyt, dôd i mi fwyd.

27 Tyred allan, ymdeithydd, o flaen yr anrhydeddus: y mae yn rhaid i mi wrth fy nhŷ, y mae fy mrawd yn lletteua gyd â mi.

28 Trwm yw hyn i'r hwn ſydd ganddo ſynwyr; edliw y tŷ, a gwaradwyddo y benthygiwr.

PEN. XXX.

Tach. 8. P. h. w. 18.

1 *Da yw cerydduplant, 7 ac nid eu llochi, a chaaw moethau iddynt. 14 Gwell iechyd nâ golud. 22 Triſtwch a fyrhâ 'r iechyd a'r einioes.*

YR hwn [a] ſydd yn caru ei fâb a'i mynychffrewylla eſ, ſel y caffo lawenydd o hono ef yn y diwedd.

[a] Diar. 13. 24. a 23. 13.

2 Yr hwn a ddyſgo ei fâb a gaiff lawenydd o hono, ac a orfoledda o'i achos ef ym myſg ei † gydnabod.

† geraint.

3 Yr hwn ſydd [b] yn dyſgu ei fâb a ddigia ei elynion; ac a orfoledda o'i blegid ef o flaen ei gyfeillion.

[b] Deut. 6. 7.

4 Er marw ei dâd ef, etto y mae efe megis heb farw; am adel o hono ef ar ei ôl un cyffelyb iddo ei hun.

5 Yn ei fywyd efe [c] a'i gwelodd ef, ac a fu lawen o'i blegid: ac yn ei ddiwedd ni bu efe athrift.

[c] Pſ. 128. 3, 6.

6 Efe a adawŏdd un i ddïal yn erbyn ei elynion, ac un i dalu dïolch i'w gyfeillion.

7 Yr hwn ſydd yn mawrhau gormod ar ei fâb, a rwym ei archollion ef, ac ar bob bloedd ſe gythryblir ei ymyſgaroedd ef.

8 March heb ei ddofi a â yn ben-galed; a mâb a adawer iddo ei hun a â yn anllywodraethus.

9 Llocha dy fâb, ac efe a'th ddychryna di: chwarae ag ef, ac efe a'th driſtâ di.

10 Na chyd-chwardd ag ef, rhag gofidio o honot gyd ag ef, a gwaſgu dy ddannedd yn y diwedd.

11 [d] Na ddôd iddo ef rydd-did yn ei jeuengctid, ac nac edrych heibio i'w anwybodaeth ef.

[d] Pen. 7. 23.

12 Goſtwng ei warr ef yn ei jeuengctid, a chŵr ei yſtlys tra fyddo efe plentyn, rhag iddo fyned yn ben-galed, ac anufuddhau i ti, a bod yn ofid i'th gâlon.

13 Addyſga dy fâb, a ‡ chymmer boen gyd ag ef, fel na byddo ei anweldeidd-dra ef yn dramgwydd i ti.

‡ dal ef mewn gwaith.

14 Gwell yw 'r tlawd jâch a chryf, nâ'r cyfoethog clwyfus ei gorph.

15 Jechyd a chyfanſoddiad da ſydd well nâ phob aur; a chorph cryf nâ golud anfeidrol.

16 Nid oes gyfoeth gwell nâ jechyd corph: ac nid oes llawenydd gwell nâ llawenydd câlon.

17 Gwell yw marwolaeth nag einioes chwerw, neu nychdod parhäus.

18 Dainteithion wedi eu tywallt ar ſafn gauad, ſydd fel ſeigiau o fwyd wedi eu goſod ar fedd.

19 [e] Pa fudd a wnâ 'r offrwm i eulyn ? o blegid ni fwyty efe, ac ni arogla: felly y mae yr hwn a † erlidir gan yr Arglwydd.

[e] Bela'r Ddraig 7. † gyſtuddir.

20 Y mae efe yn gweled â'i lygaid, ac yn tuchan, [f] fel diſpaidd yn coſleidio morwyn, ac yn ucheneidio.

[f] Pen. 20. 4.

21 [g] Na ddôd dy enaid i driſtwch, ac na chyſtuddia dydi dy hun yn dy gyngor dy hun.

[g] Diar. 12. 25. a 15. 13. a 17. 22.

22 Llawenydd câlon yw einioes dŷn, a gorſoledd gŵr ſydd yn eſtyn ei ddyddiau.

23 Hoffa dy enaid dy hun, a chyſſura dy gâlon; a gyrr driſtwch ym mhell oddi wrthyt: o blegid triſtwch a laddodd lawer, ac nid oes fudd ynddo.

24 Cynfigen a dig ſydd yn lleihau dyddiau; a gofal ſydd yn dwyn henaint cyn yr amſer.

25 Câlon ‡ hoyw a da, a ofala am ei bwyd a'i lluniaeth.

‡ fonedd digaidd.

PEN. XXXI.

Tach. 9. B.

1 *Chwant golud. 12 Cymmedrolder a gormodedd o ſwyd a dïod.*

Gwilio

1 Tim. 6. 9, 10.

GWilio [a] am olud a wnâ i'r cnawd ddihoeni; a gofal am dano a luddia gwsg.

2 Gofalus wilio a leſtair heppian; a chleſyd trwm a dyrr gwsg.

3 Y goludog ſydd yn cymmeryd poen yn [illegible]u cyfoeth; ac yn *ei* eſmwythdra eſe a lenwir â'i ddainteithion.

4 Y mae'r tlawd yn cymmeryd poen yn ei dlodi; a phan beidio, tlawd yw efe.

5 Ni chyfrifir yn gyfiawn yr hwn a hoffo aur; a'r hwn a ddilyno lygredigaeth a gaiff ei wala o hono.

Pen. 8. 2. [b] 6 Llawer a ddiſethwyd o achos aur; ac o'i blaen yr oedd eu dinyſtr.

7 Pren tramgwydd yw eſe i'r rhai a aberthant iddo; ac wrtho ef y delir pob angall.

Luc 6. 24. [c] 8 Gwynn ei ſyd y goludog a gaer yn ddiſai, ac nid aeth ar ôl aur.

9 Pwy yw eſe? a nyni a'i galwn ef yn happus: canys pethau rhyfedd a wnaeth eſe ym myſg ei bobl.

10 Pwy a broſwyd trwy *yr aur* hwn, ac a gafwyd yn berffaith; ac eſe a gaiff fod yn orfoleddus. Pwy a allodd bechu, ac ni'ſ pecliodd? ac a allodd wneuthur drygioni, ac ni's gwnaeth?

11 Am hynny y ſicrhëir ei dda ef; a'r gynnulleidfa a fynega ei eluſenau eſ.

Pſ. 141. 4. [d] 12 Pan eiſteddych di ar fwrdd helaeth, [i] na rytha dy gêg arno, ac na ddywed, Mae llawer o fwyd arno.

Diar. 23. 1, 2, 3, 4. 13 Cofia mai peth drwg yw [e] drwg-lygad: a pha beth a wnaed waeth nâ llygad? am hynny yr wyla eſe wrth bob achlyſur.

Mat. 6. 23. a 20. 15. [e] 14 Nac yſtyn dy law i bob lle yr edrycho eſe, ac na wthia hi gyd ag ef i'r ddyſgl.

15 Barna dy gymmydog wrthyt dy hun; a bydd bwyllog ym mhob peth.

† *yn wedaidd.* 16 Bwyta † fel dŷn yr hyn a oſoder o'th flaen; ac na fydd wangcus, rhag dy gasâu.

17 Paid yn gyntaf, o herwydd medruſrwydd; ac na fydd annigonol, rhag gweled bai arnat.

Pen. 37. 29. [f] 18 Pan eiſteddych ym myſg llawer, nac yſtyn dy law yn gyntaf.

19 Digon yw ychydig jawn i'r medrus; ac ni bydd yn fyrr ei anadl ar ei wely.

20 Cyſgu yn jachus a gaiff yr hwn a fwytao yn gymmeſurol: eſe a gyfyd yn foreu a'i ſynwyr ganddo. Eithr y gŵr ni ddigoner a gaiff boen, anhunedd, a geri, a chnoſeydd y bol.

21 Ac o's gorfu arnat mewn gwlêdd fwyta, cyfod o'r canol, bwrw, ac ymeſmwythâ.

22 Clyw fi, fy mâb, ac na dïyſtyra fi, ac yn y diwedd ti a gei fŷ ngeiriau i *yn wir*: Yn dy holl waith bydd eſgud, ac ni ddigwydd un cleſyd i ti.

Diar. 22. 9. [g] 23 Gweſuſau *llawer* a ſendithiant yr hael o'i fara; *a chredadwy fydd* tyſtiolaeth am ei ddaioni ef.

24 Yr *holl* ddinas a rwgnach yn erbyn yr anhael o'i fara; a thyſtiolaeth am ei ddrygioni ef nid amheuir.

Eſay 5. 22. [h] 25 Na ddangos dy wroldeb mewn gwin: [i] canys gwin a ddiſethodd lawer.

Judeth 13. 2, 8. 26 Y ffwrn a brawf y mîn wrth ei drochi; felly y gwnâ gwin galon y beilchion wrth feddwdod.

Pſ. 104. 15. [k] 27 Gwin ſydd gyſtal a bywyd i ddŷn, o's yfir ef yn gymmeſurol. Pa fywyd gan hynny ſydd i'r dŷn ſy heb win; canys i lawenychu dynion y crëwyd ef.

Diar. 31. 6, 7. 28 Llawenydd câlon, a hyfrydwch meddwl, yw 'r gwin a yſer mewn pryd, yn gymmeſurol.

29 Eithr gwin, pan yſer gormodd o hono, a bair chwerwder meddwl, ymgeccreth, a chynhennu.

30 Meddwdod yr angall a 'chwanega ddig, oni thramgwyddo; a wanhâ gryfder, ac a bair archollion.

31 Na cherydda dy gymmydog wrth yſed gwin, ac na ddirmyga eſ pan fyddo llawen: na ddywed air gwradwyddus wrtho, ac na phwyſa arno eſ, trwy ei gymmell i yſed.

PEN. XXXII.

Tach. 9. P. 1 *Dyled y neb a fo bennaf mewn gwlêdd.* 14 *Ofn Duw.* 18 *Cyngor.* 20 *Ffordd arw, a ffordd waſtad.* 23 *Nac ymddiried i neb, ond i ti dy hun, ac i Ddaw.*

O'S gwnaed di yn llywodraethwr ar y wledd, nac ymddyrchafa, eithr bydd iddynt megis un o honynt hwy: gofala droſtynt, ac felly eiſtedd i lawr.

2 Ac wedi i ti wneuthur dy ſwydd, cymmer dy le, ſel y byddych lawen gyd â hwynt, ac y derbyniech goron am dy jawnlywodraeth ar y wlêdd.

3 Llefara di yr hwn wyt hynaf; canys hyn ſydd weddus i ti; eithr trwy ddiwydrwydd gwybodaeth, ac na rwyſtra gerdd.

Preg. 3. 7. Pen. 20. 7. [a] 4 Na thywallt ymadrodd, † pan fyddo amſer i wrando; ac na ddangos dy ddoethineb allan o amſer.

† *lle bydd o y cerddor.* 5 Megis sêl o garbwncl mewn gwiſg o aur, yw cyſſain muſic wrth gwmpniaeth gwin.

6 Megis sêl o ſmaragdus mewn boglyn o aur, yw melyſdra muſic gyd â'r gwin melys.

7 Ti ŵr jeuangc, llefara pan fyddo rhaid, a hynny yn brin, pan y'th ofynner ddwywaith.

8 Gwnâ ddiben ar dy ymadrodd; *cynnwys* lawer yn ychydig eiriau: bydd megis un a gwybodaeth ganddo, ac yn ddiſtaw heſyd.

Job 32. 6. [b] 9 Nac ymgyſtadla ym myſg gwŷr mawr; ac na ſiarad lawer lle y byddo henafgwyr.

10 O flaen taran yn y man y daw mellten, ac o flaen y llednais yr â ffafr.

‡ *oeda.* 11 Cyfod mewn pryd, ac na fydd olaf: rhêd i'th dŷ, ac nâ ‡ ſegura.

12 Yno chwarae, a gwnâ dy feddwl; ond nid mewn pechod, nac ymadrodd balch.

13 A bendithia am hyn yr hwn a'th wnaeth, ac a'th lanwodd â'i bethau da.

14 Y neb a ofna yr Arglwydd a dderbyn ei addyſg ef: a'r hwn a foreu-godo *i'w geiſio ef* a gaiff ewyllys da.

15 Yr hwn a geiſio 'r Ddeddf a lenwir â hi; a'r rhagrithiwr a dramgwydda wrthi hi.

16 Y rhai a ofnant yr Arglwydd a gânt farn *dda*, a chyfiawnderau a gynneuant fel goleuni.

17 Y pechadur a wrthyd gerydd, ac a gaiff eſgus wrth ei ewyllys ei hun.

18 Gŵr *a gymmero* gyngor ni ddïyſtyra ddyall: ond y dïeithr a'r balch ni arſwyda gan ofn; îe wedi iddo wneuthur *peth* o hono ei hun heb gyngor.

19 Na wnâ ddim heb gyngor, ac wedi gwneuthur, nac ediſarhâ.

20 Na ddôs ar hŷd ffordd y gellych ſyrthio arni, ac na thramgwydda ym myſg y cerrig.

21 Na fydd hyderus ar ffordd ddirwyſtr.

22 Gwilia dy blant dy hun heſyd.

23 [c] Ym mhob gweithred dda ymddiried i'th enaid dy hun; canys hyn yw cadw y gorchymynion.

24 Yr hwn a gredo yn yr Arglwydd a ddisgwil ar y gorchymynyn; a'r hwn a obeithio ynddo ef, ni bydd dim † gwaeth iddo.

[c] Rhuf. 14. 5.

† niwed.

PEN. XXXIII.

1 *Mor ddiogel yw 'r hwn a ofno 'r Arglwydd.* 2 *Y doeth, a'r annoeth.* 7—*Amserodd a phrydiau oddi wrth Dduw y maent.* 10 *Bod dynion yn llaw Dduw, fel y mae 'r priad yn llaw 'r crochenydd.* 18 *Edrych arnat dy hun yn bennaf.* 24 *Ynghylch gweision.*

NI ddigwydd niwed i'r hwn a ofno 'r Arglwydd, eithr mewn profedigaeth efe a'i gwared ef drachefn.

2 Nid cas gan y doeth y gyfraith; ond yr hwn a ragrithio *sydd* megis llong mewn tymmestl.

3 Dyn synhwyrol a ymddiried yn y gyfraith; a'r gyfraith sydd ffyddlon megis † Oracl iddo ynteu.

Tach. 10. B.

† Neu, *megis ymadrodd, ac felly y'th wrandewir:* ‡ bydd sicr o'r peth, ac yna atteb.

4 Parotoa dy ymadrodd, ac felly y'th wrandewir: ‡ bydd sicr o'r peth, ac yna atteb.

5 † Calon [a] y ffol sydd fel olwyn men; a'i feddyliau sydd fel echel dro.

[a] Pen. 21. 14.

6 Megis ystalwyn yw cyfaill gwatwarus; yn gweryru dan bawb a'r a eisteddant arno.

rhwym addysg.

7 Pa ham y mae diwrnod yn rhagori ar ddiwrnod, gan fod cwbl oleuni pob diwrnod yn y flwyddyn yn dyfod oddi wrth yr haul?

† *Ymysgaroedd.*

8 Trwy wybodaeth yr Arglwydd y gwahanwyd hwynt; ac efe a newidiodd yr amserau a'r gwyliau.

9 *Rhai* o honynt hwy a wnaeth efe yn ddyddiau uchel, ac a'i sancteiddiodd *hwynt*; ac efe a osododd *rai* o honynt hwy † yn rhifedi y dyddiau.

† *yn ddyddiau cyffredinol.*

10 A phob dyn oll sydd o'r llawr; ac o'r ddaear y crewyd [b] Adda.

[b] Gen. 1. 27. a 2. 7.

11 Yr Arglwydd trwy fawr wybodaeth a'i neillduodd hwynt, ac a wnaeth eu ffyrdd hwy yn amryw.

12 Rhai o honynt hwy a fendithiodd, ac a ddyrchafodd efe; a *rhai* o honynt hwy a sancteiddiodd, ac a nesaodd efe atto ei hun: *rhai* o honynt hwy a felldithiodd, ac a ddarostyngodd efe, ac a drôdd allan o'i ‡ lleoedd.

‡ *sefyllfaoedd.*

13 [c] Megis *y mae* 'r clai yn llaw y crochenydd, i'w lunio wrth ei ewyllys ef; felly y mae dyn yn llaw yr hwn a'i gwnaeth ef, i roddi iddo fel y gwelo efe yn dda.

[c] Esay 45. 9. a 64. 8. Jer. 18. 6. Doc. 15. 7, 8. Rhuf. 9. 20, 21.

14 Y mae da wedi ei osod yn erbyn drwg, ac einioes yn erbyn angau: felly y mae y duwiol yn erbyn y pechadur, a'r pechadur yn erbyn y gŵr duwiol.

15 Felly edrych ar holl weithredoedd y Goruchaf, [d] bob yn ddau y maent hwy, y naill yn erbyn y llall.

[d] Pen. 42. 24.

16 Minneu a ddeffroais yn ddiweddaf, fel un yn lloffa ar ôl cynhauafwyr y grawnwin: trwy fendith yr Arglwydd y cynnyddais, ac y llenwais fy ngwinwryf, fel cynhauafwr grawnwin.

17 [e] Ystyriwch nad i mi fy hunan y cymmerais i boen, ond i bawb a geisiant athrawiaeth.

[e] Pen 24. 34.

18 Oh bendefigion y bobl, clywch; ô lywodraethwyr y gynnulleidfa, gwrandewch â'ch clustiau.

19 Na ddod awdurdod arnat dy hun i fâb nac i wraig, i frawd nac i gydymmaith, tra fyddech byw; ac na ddôd dy dda i arall: rhag bod yn edifar gennyt, a gorfod it' ymbil am dano drachefn.

20 Tra fyddych fyw, ac anadl ynnot, na † ddyro dy hun i fynu i neb.

† *werth.*

21 Canys gwell yw bod dy blant yn ceisio gennyt ti, nag i ti fod yn disgwil wrth ddwylo dy blant.

22 Cymmer dy ragor yn dy holl weithredoedd; ac na anafa dy barch.

23 Yn y dydd y gorphennych di ddyddiau dy einioes, ac yn amser dy ddiwedd, rhan dy etifeddiaeth.

24 *Rhodder* porthiant, a gwialen, a phwn, i'r asyn; *felly* bara, a chosbedigaeth, a gwaith, i'r gweinidog.

25 O's gosodi dy was ar waith, ti a gai orphwysdra; ond o's gollyngi ef yn segur, efe a gais rydd-did.

26 Jau a chebystr a ostwng y warr; felly y mae cosbedigaeth a phoenau i weinidog drwg.

27 Gyrr ef i'w waith, fel na byddo efe segur: o blegid llawer o ddrygioni a ddysgodd seguryd.

28 Gosod ef ar waith, fel y gweddai iddo: oni bydd efe ufudd, dod heiyrn trymmach arno.

29 Ond na ddod ormod ar un cnawd; ac na wnâ ddim heb bwyll.

30 [f] O's bydd gennyt weinidog, bydded ef i ti fel dy enaid dy hun, o blegid † mewn gwaed y cefaist ti ef.

[f] Pen. 7. 20. † *â gwerth y prynaist.*

31 O's bydd gennyt weinidog, gwnâ o hono ef fel o frawd: canys fe fydd mor rhaid i ti wrtho ef ag wrthyt dy hun. O's cosbi di ef ar gam, a chodi o hono ynteu, a ffoi ymmaith, pa ffordd y ceisi di ef?

PEN. XXXIV.

1 *Ynghylch breuddwydion.* 13 *Clod a bendith yr hai a ofnant yr Arglwydd.* 18 *Ebyrth yr annuwiol, a gweddi y tlawd diniwaid.*

Tach. 10. P.

OFer a chelwyddog obaith fydd gan ŵr ansynhwyrol; a breuddwydion a falchïa y rhai angall.

2 Megis un yn rhoi cais ar gysgod, ac yn ymlid gwynt, yw yr hwn † a goelio i freuddwydion.

† *fydd a'i fedawl ar.*

3 Gweledigaeth breuddwydion sydd gyffelybiaeth o'r naill beth i'r llall, megis [a] cyffelybrwydd wyneb i wyneb.

[a] Diar. 27. 19.

4 [b] Pa lendid a geir o'r aflan? a pha wirionedd o'r celwyddog?

[b] Job 14. 4.

5 Ofer yw dewiniaeth, coelion, a breuddwydion; a'r galon sydd yn phansio fel calon gwraig yn esgor.

6 Oddieithr i'r Goruchaf eu danfon hwynt yn dy ymweliad ti, na ‡ ddod dy galon arnynt.

‡ *phrisia mo honynt.*

7 Breuddwydion a dwyllasant lawer; a'r rhai a obeithiasant ynddynt hwy a fethasant.

8 Heb gelwydd y perffeithir y gyfraith; a pherffeithrwydd i enau ffyddlon yw doethineb.

9 Y gŵr a gerddodd lawer a wyr lawer; a'r hwn a gafodd brawf o lawer o bethau a ddengys synwyr.

10 Ychydig a wyr yr hwn ni phrofwyd; a'r hwn a gerddodd lawer sydd yn llawn o synwyr.

11 Mi a welais lawer yn fy ngherdded; ac yr wyf yn dyall mwy nag a fedraf ei adrodd.

12 Mi a fûm yn fynych mewn perygl marwolaeth; etto mi a achubwyd † trwy ras Duw.

† *er mwyn y pethau hyn.*

13 Ysbryd y rhai o ofnant yr Arglwydd a gaiff fyw: o blegid y mae eu gobaith hwy yr eu Hachubwr.

14 Yr

14 Yr hwn ſydd yn oſni 'r Arglwydd nid oſna ddim, ac ni ddychryna; o blegid efe yw ei obaith ef.

15 Gwynn ei fyd enaid y neb a ofno 'r Arglwydd: ar bwy y mae efe yn edrych? a phwy yw ei gadernid ef?

c Pſ. 33. 18. d Pſ. 61. 2, 3, 4. a 91. 1, 2.

16 Canys y mae c llygaid yr Arglwydd ar y rhai a'i carant ef, d yn amddiffynia nerthol, ac yn gadernid cryf, yn gyſgod rhag gwres, ac yn gyſgod rhag yr haul hanner dydd, ac yn geidwad rhag tramgwyddo, ac yn help rhag ſyrthio:

17 Yn dyrchafu 'r enaid, ac yn llewyrchu 'r llygaid; ac yn rhoddi iechyd, a bywyd, a bendith.

e Diar. 21. 27. f Diar. 15. 8.

18 Gwawd e yw offrwm yr hwn a abertho o ddâ anghyfiawn; ni byddir bodlon i roddion y rhai anwir.

19 f Nid yw y Goruchaf fodlon i offrymmau yr annuwiol; ac nid trwy lawer o aberthau y bodlonir ef am bechod.

20 Megis un yn lladd y mâb o flaen llygaid y tâd, yw 'r hwn a offrymmo aberth o ddâ y tlodion.

21 Bywyd y tlodion anghenus yw bara, a dŷn gwaedlyd yw yr hwn a'i dygo oddi arno.

22 Lladd ei gymmydog y mae yr hwn g Lef. 19. 13. Deut. 24. 14, 15. Pen. 7. 20. a dwyllo y gwas cyflog am ei gyflog.

23 Pan fyddo un yn adeiladu, ac arall yn tynnu i lawr, pa fudd a gânt hwy ond poen?

24 Pan fyddo un yn gweddîo, ac arall yn melldithio, lleferydd pa un a wrendy 'r Arglwydd?

h Num. 19. 11, 12. i 2 Pedr 2. 20, &c.

25 h Y neb a ymolcho wedi cyffwrdd â'r marw, ac a gyffyrddo ag ef eilwaith, pa fudd a gaiff efe o'i ymolchiad?

26 i Felly y dŷn a ymprydio o blegid ei bechodau, ac a â dracheſn, ac a wnâ yr un pethau; pwy a wrendy ar ei weddi ef? a pha fudd ſydd iddo ef am ymddaroſtwng?

PEN. XXXV.

1 Pa ebyrth a ryng bodd Duw. 14 Gweddi 'r amddifad, a'r weddw, a'r goſtyngedig o ysbryd. 20 Trugaredd cymmeradwy.

Tach. 11. B. S. Mat. B. a 1 Sam. 15, 22. Jer. 7. 3, 5, 6, 7. † aberth hedd.

Y Mae y neb a ſydd yn cadw y gyfraith yn dwyn digon o offrymmau; y neb ſydd yn glynu wrth y gorchymynion ſydd yn aberthu † iechydwriaeth.

2 Ac y mae yr hwn a dalo ddîolch yn offrymmu peilliaid; a'r hwn a roddo eluſen yn aberthu moliant.

b Dan. 4. 27.

3 b Ewyllys yr Arglwydd yw troi oddi wrth ddrygioni; a bodloni, yw ymado ag anghyfiawnder.

c Ecſod. 23. 15. Deut. 16. 16.

4 c Nac ymddangos ger bron yr Arglwydd yn waglaw:

5 O blegid hyn oll *a wneir* o achos y gorchymmyn.

6 Y mae offrwm y duwiol yn gwneuthur yr allor yn ſrâs, a'i arogl peraidd ef ſydd ger bron y Goruchaf.

7 Aberth y gŵr cyfiawn ſydd gymmeradwy, ac ni's gollyngir dros gof ei goffadwriaeth ef.

8 Gogonedda Dduw â llygad da, ac na phrinhâ flaenffrwyth dy ddwylo.

d 2 Cor. 9. 7. ‡ neilldua. e Tob. 4. 8.

9 d Dangos dy wyneb yn llawen ym mhob rhodd; a ‡ chyſſegra dy ddegfed yn ſiriol.

10 e Dôd i'r Goruchaf megis y rhoddes yntef i titheu, ac fel y mae dy allu, â llygad da.

f Lef. 22. 21, 22. Deut. 15. 21.

11 O blegid yr Arglwydd a dâl, ac efe a dâl i ti y ſaith gymmaint.

12 Na phrinhâ dy offrwm; f canys ni dderbyn efe mo hono: ac na ymddiried wrth aberth anghyfiawn; o blegid yr Arglwydd ſydd farnwr, g ac nid yw efe yn derbyn wyneb neb.

g Deut. 10. 17. 2 Cron. 19. 7. Job 34. 19. Doeth. 6. 7. Act. 10. 34. Rhuf. 2. 11. Gal. 2. 6. Eph. 6. 9. Col. 3. 25. 1 Pedr 1. 17.

13 Ni dderbyn efe wyneb yn erbyn y tlawd, eithr efe a wrendy weddi 'r gorthrymmedig.

14 Ni ddiyſtyra efe ddeiſyfiad yr amddifad, na'r weddw, pan dywallto hi ei gweddi.

15 Onid yw dagrau 'r weddw yn diſgyn ar ei gruddiau hi, a'i llefain yn erbyn y neb ſydd yn eu peri?

16 Yr hwn a addolo *Dduw* a ſydd cymmeradwy, a'i weddi ef a gyrraedd hyd y cymhylau.

17 Gweddi y goſtyngedig a â trwy 'r cymhylau; ac ni's diddenir hi nes ei dyfod yn agos; nid ymedy hi nes i'r Goruchaf edrych i farnu yn gyfiawn, ac i wneuthur barn.

18 Canys yr Arglwydd nid oeda, ac ni hirymerys y Cadarn wrthynt hwy, nes dryllio llwynau 'r rhai anhrugarog, a thalu dîaledd i'r Cenhedloedd; a dwyn ymmaith lîoſogrwydd y rhai trahäus, a dryllio teyrnwialen y rhai anghyfiawn;

19 Nes iddo dalu i *bob* dŷn yn ôl ei weithredoedd, ac i weithredoedd dynion yn ôl eu dychymygion; nes iddo farnu achos ei bobl, a'i llawenychu hwy â'i drugaredd.

† Tymhoraidd.

20 † Hyfryd yw trugaredd yn amſer adfyd; fel y cymhylau glaw yn amſer ſychder.

PEN. XXXVI.

1 Gweddi dros yr Eglwys yn erbyn ei gelynion. 18 Tgalon dda, a'r gyndyn. 21 Gwraig dda.

Tach. 11. P.

CYmmer drugaredd arnom ni, O Arglwydd Dduw † pawb oll; ac edrych arnom ni:

† pob peth.

2 A gyrr dy ofn ar y Cenhedloedd oll, y rhai ni'th geiſiaſant.

3 a Cyfod dy law ‡ ar y Cenhedloedd dieithr; gâd iddynt weled dy allu di.

a Jer. 10. 25. ‡ yn erbyn.

4 Megis y'th ſancteiddiwyd yn ein myſg ni ger eu bron hwynt; felly mawrhâer di yn eu myſg hwythau ger ein bron ninnau.

5 Gwnâ iddynt dy adnabod megis yr ydym ni yn dy adnabod, nad oes un Duw ond tydi, O Arglwydd.

6 Adnewydda arwyddion, a newidia ryfeddodau. Gogonedda dy law a'th ddeheufraich, fel y goſodont allan dy weithredoedd rhyfedd.

7 Cyffroa dy lîd, a thywallt dy ddigter: cymmer y gwrthwynebwr ymmaith, a dryllia 'r gelyn.

8 Pryſura 'r amſer, cofia 'r cyfammod, a mynegant hwy dy ryfeddodau di.

9 Gâd i ddigofaint tanllyd ddifa 'r neb a ddiango, a chaffed y rhai a wnânt niwed i'th bobl eu difetha.

10 Dryllia bennau tywyſogion y Cenhedloedd, y rhai a ddywedant, Nid oes ond nyni.

b Ecſod. 4. 22. c 2 Cron. 6. 41. Pſ. 132. 14.

11 Caſgl holl lwythau Jacob ynghŷd, a chymmer hwynt yn etifeddiaeth i ti, megis o'r dechreuad.

† fel y mawrhao dy oraclau di. ‡ feddienna ſt er y dechreuad.

12 O Arglwydd, trugarhâ wrth y bobl, y rhai a elwir ar dy enw di; ac wrth Iſrael, b yr hwn a elwaiſt di yn gyntaſanedig.

13 Toſturia wrth Jeruſalem, dinas dy Gyſſegr, c a'th orphwyſfa di.

14 Llanw Sïon † â'th oraclau anhraethadwy, a'th bobl â'th ogoniant.

15 Dôd dyſtiolaeth i'r pethau a ‡ greaiſt yn y dechreuad, a chyfod y † prophwydi a fuant yn dy Enw.

† prophwydoliaethau.

16 Dôd wobr i'r rhai ſydd yn aros wrthyt ti, a chaffer dy brophwydi di yn ffyddlon.

17 Gwrando, O Arglwydd, weddiau dy weision, yn ôl [a] bendith Aaron i'th bobl, fel y gwypo y rhai oll sydd ar y ddaear mai ti yw yr Arglwydd, y Duw tragywyddol.

18 Y bol a dreulia bob bwyd; ond y mae rhyw fwyd yn well nã bwyd arall.

19 [c] Tafod y genau a edwyn amryw fwyd hela, felly yr edwyn calon gall eiriau celwyddog.

20 Calon wrthnysig a bair dristwch; ond dŷn a wŷr lawer a dãl iddo.

21 Gwraig a dderbyn bob gŵr; eithr y mae rhyw serch yn well nã merch arall.

22 Tegwch gwraig a lawenycha'r wyneb-pryd; ac nid oes gan ŵr hyfrydwch mwy.

23 O's bydd ar ei thafod hi drugaredd, lleneirswydd, a jachãd, nid fel eraill y mae ei gŵr hi.

24 Y mae perchen gwraig yn dechreu †llwyddo, [f] fel help fel ef ei hun, a cholofn gorphwysfra.

25 Lle nid oes gae yr anrheithir y berchennogaeth: a'r hwn nid oes wraig iddo a grwydra dan alaru.

26 Pwy a goelia williad wedi ymdaclu, ac yn gwibio o ddinas i ddinas? felly y mae am y dŷn nid oes ganddo nyth, eithr lletya ym mha le bynnag yr elo hi yn nôs arno ef.

PEN. XXXVII.

Tach. 12. B.

1 *Pa fodd y mae adnaboa cymdeithion a chyughorwyr.* 12 *Pwyll a doethineb y duwiol a'i benaithia ef.* 27 *Dysg ffrwyno dy flys.*

POb cydymmaith a ddywed, Da gennyf finneu ef: eithr y mae cydymmaith mewn enw yn unig.

2 Onid tristwch hyd angau ydyw, pan drô cyfaill neu gydymmaith i fod yn elyn?

3 Oh feddwl drygionus, o ba le yr ymdreiglaist ti, i orchuddio 'r ddaear â thwyll?

Pen. 6. 10.

4 [a] Rhyw gyfaill a wnâ yn llawen gyd â'i gydymmaith yn ei lawenydd; ac a fydd yn ei erbyn ef yn amser adfyd.

5 Rhyw gyfaill a gymmer boen gyd â'i gydymmaith er mwyn ei fol, ac a gymmer darian † yn erbyn y gelyn.

† ger bron.

6 Nac anghofia dy gydymmaith yn dy feddwl, ac na fydd anghofus am dano ef pan fyddech yn gyfoethog.

b Pen. 8. 19. a 29. 16.

7 [b] Pob cynghorwr a genmyl ei gyngor: ac y mae a gynghora er budd iddo ei hun.

8 Gwilia gynghorwr, a myn wybod yn gyntaf pa raid ‡ fydd wrtho ef (o blegid y mae efe yn cynghori trosto ei hun) rhag iddo fwrw y coelbren arnat ti,

‡ fydd arno.

9 A dywedyd wrthyt ti, Da yw dy ffordd; ac yna sefyll o'r tu arall, i edrych beth a ddigwyddo i ti.

10 Nac ymgynghora â'r neb a'th amheuo di: a chêl dy gyfrinach oddi wrth y rhai a gynsigennant wrthyt.

11 Nac ymgynghora â gwraig, am yr hon y mae hi yn dal eiddigedd wrthi; nac â'r llwfr am ryfel; nac â'r marchnadwr am gyfnewid; nac â'r prynwr am werthu; nac â'r cynsigennus am ddïolchgarwch; nac â'r anhrugarog am gymmwynas; nac â'r diog am ddim gwaith; nac â'r gwâs a gyfloger dros flwyddyn, am orphen peth; nac â gwâs diog am lawer o waith: na wrando ar y rhai hyn am ddim cyngor.

12 Eithr bydd yn wastad gyd â gŵr duwiol, yr hwn a wyddost ti ei fod yn cadw gorchymynion yr Arglwydd, yr hwn y byddo ei feddwl fel dy feddwl ditheu, yr hwn o's tramgwyddi di, a gyd-ohdia â thi.

13 Safed cyngor dy gâlon dy hun: o blegid nid oes neb ffyddlonach i ti nã honno.

14 Canys y mae meddwl dŷn yn arfer weithiau o fynegi mwy nã saith o wilwyr yn eistedd mewn tŵr gwilio uchel.

15 Ac o flaen hyn oll, gweddia ar y Goruchaf ar iddo gyfarwyddo dy ffordd di mewn gwirionedd.

16 Cyn dechreu pob gwaith bydded rhefwm, ac o flaen pob gweithred *aed* cyngor.

17 Arwydd newidiad † llawenydd yw 'r wyneb.

† calon.

18 Pedwar math ar beth sydd yn ymddangos; da, a drwg; einioes, ac angau: a'r tafod sydd yn llywodraethu yn wastad arnynt hwy.

19 Y mae un call, ac yn dysgu llawer eraill, ac etto yn anfuddiol i'w enaid ei hun.

20 Y mae un yn ddoeth ar eiriau, ac etto yn atcas: gan hwnnw nid oes dim ‡ doethineb.

‡ ymborth.

21 O blegid ni roddes yr Arglwydd rãs iddo ef; canys efe a adawyd heb bob doethineb.

22 Rhyw un sydd gall i'w enaid ei hun; a ffrwythau dyall sydd ganmoladwy yn ei enau ef.

23 Gŵr doeth a ddysg ei bobl; a ffrwythau ei ddyall ef sydd sicr.

24 Gŵr doeth a gaiff ddigon o fendith; a'r rhai oll a'i gwelant ef, a'i cyfrifant yn happus.

25 Dyddiau oes gŵr sydd wrth rifedi; a dyddiau Israel sydd anfeiriol.

26 Y doeth a etifedda ogoniant ym mysg ei bobl, a'i enw a fydd byth.

27 Fy mãb, prawf dy enaid tra fyddech byw; gwêl yr hyn sy ddrwg iddo, ac na ddôd iddo.

28 Nid yw pob peth yn fuddiol i bawb; ac nid yw pob enaid yn hoff ganddo bob peth.

29 [c] Na fydd annigonol o ddim dainteith, ac na ruthra i fwyd.

c Pen. 31. 17.

30 O lawer o fwydydd y daw clefyd, a gormodedd a drŷ fel geri.

31 Trwy ormodedd y bu feirw llawer; ond yr hwn a ymgeidw a estyn ei hoedl.

PEN. XXXVIII.

Tach. 12. P. S. Mat. 8.

1 *Y dylai y meddyg barch, a pha ham.* 16 *Pa fodd y mae wylo a galaru dros y marw.* 24 *Doethineb y dysgedig, a'r llafurwr, a'r creffwr, a'r defnydd fydd o honynt.*

ANrhydedda 'r meddyg ag anrhydedd dyledus iddo, am fod yn rhaid wrtho ef: [a] o blegid yr Arglwydd a'i creodd ef.

a Ad. 12.

2 Canys oddi wrth y Goruchaf y daeth meddyginiaeth; ac efe a gaiff † ogoniant gan y brenin.

† rodd.

3 Gwybodaeth y meddyg a ddyrchafa ei ben ef; ac yng wŷdd gwŷr mawr y perchir ef.

4 Yr Arglwydd a greodd feddyginiaethau o'r ddaear; ac ni bydd ffiaidd gan ŵr call mo honynt.

5 [b] Oni wnaed y dwfr yn beraidd â phren, fel y gwybyddai dynion ei rinwedd ef?

b Ecfod. 15. 25.

6 Ac efe a roddes wybodaeth i ddynion, fel y gogoneddid ef am ei ryfeddodau.

7 A'r rhai hynny y mae efe yn meddyginiaethu, ac yn tynnu ymmaith boen dŷn.

8 A'r

8 A'r rhai hynny y gwnâ yr apothecari eli: ac ar ei waith nid oes diben; o herwydd oddi wrth yr *Arglwydd* y mae heddwch ar wyneb y ddaear.

9 Fy mâb, na fydd eſgeulus yn dy glefyd; eithr [c] gweddïa ar yr Arglwydd, ac efe a'th jachâ di.

10 Trô oddi wrth anwiredd, a jawndrefna dy ddwylo, a glanhâ dy gâlon oddi wrth bob pechod.

11 Dôd bêr-arogl a choffadwriaeth o beilliaid, a dôd offrwm brâs, ſel † un heb fod:

12 Yna dôd le i'r meddyg: [d] o blegid yr Arglwydd a'i creodd ef. Nac ymadawed â thi; o herwydd ſe fydd rhaid it' wrtho ef.

13 Y mae amſer pan fyddo ffynniant ar eu llaw hwynt.

14 Canys hwy a weddïant heſyd ar yr Arglwydd ar iddo ef lwyddo yr hyn y maent hwy yn ei roddi, er eſmwythdra a jechyd i eſtyn einioes.

15 Yr hwn a becho yngwŷdd yr hwn a'i gwnaeth, ſyrthied yn llaw y meddyg.

16 Fy mâb, [e] gollwng ddagrau dros y marw, a dechreu alaru, ſel pe bait yn dioddef anfad niwed; ac yna amdoa ei gorph ef yn ôl yr arfer, ac na ddïyſtyra ei gladdedigaeth ef.

17 Wyla yn chwerw, a gofidia yn doſt, a galara ſel yr haeddai ef, ddiwrnod neu ddau, rhag cael anair: yna cymmer ddiddanwch am dy driſtwch.

18 O blegid o driſtwch y daw marwolaeth; a thriſtwch [f] câlon a blyga gryfder.

19 Mewn cyſtudd yr erys triſtwch; a melldith câlon yw bywyd y tlawd.

20 Na ddôd driſtwch at dy gâlon; trô ef ymmaith, a meddwl am y diwedd.

21 Nac anghofia *hyn*; o herwydd ni elli ddychwelyd. Ni elli di ddaioni iddo ef, ond niwed a wnei i ti dy hun.

22 Cofia 'r ſarn ſydd † i mi; ſelly y bydd yr eiddot titheu. I mi ddoe, ac i titheu heddyw.

23 [g] Gorphwyſed coffadwriaeth y marw, pan orphwyſo ynteu: cymmer gyſſur am dano ef, gan fyned ei ysbryd oddi wrtho ef.

24 Doethineb y dyſgedig a geir wrth hamdden amſerol: † a'r hwn a edrycho ychydig am ei waith, ni bydd efe doeth.

25 Pa ſodd y daw efe i ddoethineb, yr hwn ſydd yn dal y penffeſtr, ac ſydd a'i hoffder yn yr irai, ac ſydd yn gyrru 'r ychen, ac ſydd yn arſer eu gwaith hwynt, ac yn chwedleua am fultachiaid?

26 Y mae efe yn rhoi ei feddwl ar droi cwyſau, ac yn ddiwyd i roddi gwellt i'r gwartheg.

27 Felly pob ſaer, a phenſaer, yr hwn a weithia nôs a dydd; yr hwn a gerfia gerfiadau ſeliau, ac a fydd aſtud i wneuthur amryw gerfiadau, ac a rydd ei feddwl ar ddynwared portreiadau, ac a fydd wiliadwrus i orphen gwaith.

28 Felly 'r gôf yn eiſtedd wrth yr einion, ac yn yſtyried y gwaith haiarn: angerdd y tân a wnâ i'w gnawd ef ddihoeni, ac efe a ymladd â gwrês yr aelwyd: y mae ſŵn y morthwyl a'r einion yn dyſod yn waſtad i'w gluſtiau ef, ar wedd y dodreſnyn y mae efe yn ei wneuthur y mae ei lygaid ef yn waſtad: ei feddwl a rydd efe ar orphen ei waith, a'i oſal fydd am ei orphen yn hardd.

29 Felly y mae 'r crochenydd yn eiſtedd wrth ei waith, ac [h] yn troi y droell â'i draed, yr hwn a eſyd ar ei waith bob amſer yn ofalus, a'i holl waith ef fydd dan rif.

30 Efe a lunia 'r clai â'i fraich, ac a'i meddalhâ ef â'i draed: efe a eſyd ei feddwl ar ei blymmio drosto, ac a fydd oſalus i yſgubo 'r odyn.

31 Y rhai hyn oll ſydd yn ymddiried yn eu dwylo eu hun; a phob un a gais ſod yn gelſydd yn ei waith.

32 Heb y rhai hyn ni's eyſanneddir dinas; ac ni chânt hwy drigo lle y mynnont, na rhodio i ſynu ac i wared.

33 Ni cheiſir hwynt i fod o gyngor y bobl, ac ni ddyrchefir hwynt yn y gynnulleidfa: nid eiſteddant hwy ar orſeddfainge ynadon, ac ni ddyallant gyſammod y gyfraith: ni ſedrant egluro cyfiawnder a barn, ac ni byddant i'w cael lle y bo traethu damhegion.

34 Eithr y maent hwy yn cynnal y byd; a'i dymuniad ſydd yngwâith eu celfyddyd.

PEN. XXXIX.

1 *Portreiad y gwîr-ddoeth.* 12 *Annog i foliannu Duw am ei weithredoedd, y rhai ſy ddaionus i'r rhai da, a niweidiol i'r rhai drygionus.*

EIthr yr hwn a roddo ei frŷd ar gyſraith y Goruchaf, ac a fyfyria ynddi, a gais ddoethineb y rhai oll a ſuant gynt, ac a dreulia ei amſer † yn y prophwydi.

2 Efe a geidw eiriau gwŷr enwog: ac a fydd lle y bo damhegion call.

3 Efe a gais ddirgelwch diarhebion, ac a erys ynghaled gweſtiynau damhegion.

4 Efe a waſanaetha ym myſg pendefigion, ac a ymddengys yngŵydd tywyſogion. Efe a dramwya trwy wlâd cenhedloedd dïeithr: canys efe a brofodd y da a'r drwg ym myſg dynion.

5 Efe a rydd ei feddwl ar fyned yn fore at yr Arglwydd yr hwn a'i gwnaeth ef, ac efe a weddïa ger bron y Goruchaf, a a egyr ei enau mewn gweddi, ac a ymbil dros ei bechodau.

6 Pan fynno yr Arglwydd mawr, efe a lenwir ag ysbryd dyall: efe a draetha eiriau doethion, ac yn ei weddi efe a folianna 'r Arglwydd.

7 Efe a gyfarwydda ei gyngor a'i wybodaeth ef; yn ei ddirgelwch ef y myfyria efe.

8 Efe a ddengys addyſg ei athrawiaeth, ac a lawenycha ynghyfraith cyfammod yr Arglwydd.

9 Llawer a ganmolant ei ſynwyr ef, ac ni's dilëir hi byth: nid ymedy ei goffadwriaeth ef, eithr ei enw a bery yn oes oeſoedd.

10 [a] Cenhedloedd a ſynegant ei ddoethineb ef, a'r gynnulleidfa a draetha ei glôd ef.

11 Efe a âd enw gwell nâ mîl, o's bydd efe marw; ac o's byw fydd, efe a'i 'chwanega.

12 Mynegaf etto yr hyn a feddyliais: o blegid yr ydwyf fi mor llawn a'r lleuad yn y llawnllonaid.

13 Gwrandewch arnafi, chwi rai ſanctaidd; blodeuwch fel rhoſyn wedi ei blannu wrth † afon y maes;

14 A rhoddwch arogl peraidd fel thus, a dygwch flodau fel gardd lili; rhoddwch arogl, a chenwch fawl; a bendithiwch yr Arglwydd yn ei holl weithredoedd.

15 Mawrygwch

h Jer. 18. 3.

† mewn prophwydoliaethau.

a Pen. 44. 15.

† afonydd o ddyfroedd.

15 Mawrygwch ei Enw, a golodwch allan ei fawl ef, gan ganu â gwefusau, ac â thelynau: a dywedwch yn eich clodforedd fel hyn:

[b] Gen. 1. 31. Ad. 33. Mar. 7. 37.

16 [b] Holl weithredoedd yr Arglwydd ydynt dda odiaeth: a'i holl orchymynion ef *a wneir* mewn prŷd.

17 Ni all neb ddywedyd, Beth yw hyn? pa ham y mae hyn accw? canys mewn prŷd y ceisir hwynt oll. [c] Wrth ei air ef y safodd y dwfr fel pentwr, a'r llynnau dyfroedd wrth air ei enau ef.

[c] Pſal. 33. 6. a 147. 15, 18.

18 [d] Yn ei orchymmyn ef y mae pob dim a ryglydda bodd iddo; ac nid oes a ddichon luddias ei jechydwriaeth ef.

[d] Pſal. 135. 6.

19 Gweithredoedd pob cnawd ſydd ger ei fron ef, ac ni ellir cuddio dim rhag ei olwg ef.

20 Y mae efe yn edrych o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb; ac nid oes dim rhyfedd ger ei fron ef.

21 Nid rhaid gan hynny ddywedyd, Beth yw hyn? pa'm y mae hyn accw? o blegid efe a wnaeth bob peth i'r peth y mae yn rhaid wrthynt.

22 Ei fendith ef a orchuddiodd fel afon, ac a ddyfrhaodd y ddaear fel llif.

23 Fel y trôdd efe y dyfroedd yn halltineb: felly y caiffy Cenhedloedd ei ddîg ef yn etifeddiaeth.

[e] Hoſ. 14. 9.

24 [e] Ei ffyrdd ef ſydd uniawn i'r rhai ſanctaidd, a thramgwydd i'r anwir.

25 Pethau da a grëwyd o'r dechreuad i'r rhai da, a phethau niweidiol i bechaduriaid.

[f] Pen. 29. 21. [g] Gen. 49. 11. Deut. 32. 14. Pen. 50. 16. ‡ *gwaed y grawnwin.* [h] 1 Tim. 4. 4. [i] Pen. 40. 9. † *chenllyſg.* [k] Deut. 32. 24. [l] Doeth. 16. 5. ‡ *ſeirph.* † *yn ei orchymyn ef.*

26 [f] Y pethau pennaf o angenrheidiau bywyd dŷn, yw dwfr, tân, a haiarn, a halen, a blawd gwenith, a llaeth, a mêl, a [g] ‡ gwin, ac olew, a dillad.

27 [h] Y rhai hyn oll ſydd dda i'r duwiol; felly y troir hwynt yn niwed i'r pechaduriaid.

28 Y mae ysbrydion a wnaed er dïaledd, ac yn eu dîg y cryfhânt hwy eu ffrewyllau: ac yn y diwedd hwy a dywalldant allan eu nerth, ac a oſtegant lid yr hwn a'i gwnaeth.

29 [i] Tân, a † môr, a newyn, a marwolaeth, yr rhai hyn oll a wnaed er dïaledd.

30 [k] Dannedd bwyſtfilod, a [l] ſgorpionau, a thwiberod, a'r cleddyf, ſydd yn dïal er dinyſtr ar yr annuwolion.

31 Byddant lawen † pan gyfodo efe, a pharod fyddant ar y ddaear, pan fyddo rhaid wrthynt hwy, a phan ddelo eu hamſer, nid ânt hwy dros ei orchymmyn ef.

32 Am hyn yr ymnerthais i o'r dechreuad, ac a feddyliais am y pethau hyn, ac a'i gadewais mewn ſgrifen.

33 [m] Holl waith yr Arglwydd ſydd dda; ac efe a'i dyry hwy wrth bob rhaid yn eu hamſer.

[m] Gen. 1. 31. Ad. 16.

34 Ni ellir dywedyd, Gwaeth yw hyn nâ hyn accw: o blegid cymmeradwy ſydd pob un yn ei amſer.

35 Am hynny yn awr â'r gàlon oll ac â'r genau canmolwch, a bendithiwch Enw 'r Arglwydd.

PEN. XL.

Tach. 13. P.

1 *Llawer o ofid ſydd ym mywyd dŷn.* 12 *Gwobr anghyfiawnder, a ffrwyth oneſtrwydd.* 17 *Gwraig rinweddol a chydymmaith ffyddlon a lawenhâ 'r gàlon, ond ofn yr Arglwydd ſydd goruwch pob peth.* 28 *Digaſog yw bywyd y tlawd.*

[a] Preg. 1. 3. † *Adda.*

[a] BLinder mawr a grëwyd i bob dŷn, a jau drom ſydd ar feibion † dynion, o'r dydd y delont hwy o grôth eu mam hyd y dydd y dychwelont hwy i ſam pob peth:

2 *Sef* eu meddyliau, a'i braw càlon, eu diſgwiliad am y pethau a ddaw, a'i dydd diwedd;

3 O'r hwn ſydd yn eiſtedd ar deyrngadair gogoniant, hyd yr iſelradd, yr hwn ſydd yn y pridd a'r lludw;

4 O'r hwn ſydd yn gwiſgo porphor a choron, hyd yr hwn a wiſg liain cri.

5 Y mae dîg a chynfigen, blinder a helbul, ac ofn marwolaeth, a llîd, ac ymryſon, ac yn amſer cymmeryd eſmwythdra yn ei wely, ei gwſg liw nôs a newidia ei wybodaeth ef.

6 Megis yn nydd amſer gwilio, felly yn ei gwſg, ychydig neu beth heb ddim yw ei eſmwythdra ef: efe a gythryblir yn ei gàlon megis un wedi ffoi o ryfel.

7 Pan ſo pob peth yn ddïofal, efe a ddeffry, ac a ryfedda nad oedd yr ofn ddim.

8 *Felly y mae* i bob cnawd, yn ddŷn ac yn anifail; ac i bechaduriaid y mae ſaith mwy nâ hyn.

[b] Pen. 39. 29, 30.

9 [b] Marwolaeth, gwaed, ymryſon, cleddyf, gorthrymder, newyn, cyſtudd, a ffrewyll;

[c] Gen. 3. 11.

10 Yn erbyn yr annuwiol y gwnaed hyn oll; ac er eu mwyn hwy y bu [c] y diluw.

[d] Gen. 3. 19. Pen. 41. 10. [e] Preg. 1. 7.

11 [d] Pob peth a'r y ſydd o'r ddaear a ddychwel i'r ddaear; hyn ſy o'r [e] dyfroedd, a droir i'r môr.

12 Pob derbyn gwobr ac anghyfiawnder a ddilëir, ac uniondeb a bery byth.

13 Golud rhai anghyfiawn a â yn ddiſpydd fel afon, ac a ddifanna trwy dwrwſt fel taran fawr ar law.

14 Tra yr agoro efe ei law, efe a ſydd lawen: felly y derfydd am y troſeddwyr.

15 Hiliogaeth yr annuwiol ni byddant ganghennog; eithr fel gwrâidd aflan ydynt ar graig ddibyn.

[f] Job 8. 11. a 16. 12. [g] Gen. 41. 3. ‡ *fendigedig.* Ad. 27. [h] Phil. 4. 11. 1 Tim. 6. 6.

16 [f] Y chwynn yn tyfu wrth bob dwfr, ac [g] ynglàn yr afon, a dynnir o flaen pob gwellt.

17 Caredigrwydd ſydd fel gardd ‡ baradwyſaidd: a thrugaredd a bery byth.

18 Melus yw buchedd yr hwn a weithio, ac [h] a fyddo bodlon i'w gyflwr; gwell nâ'r ddau yw yr hwn a gaffo dryſor.

19 Planta ac adeiladu dinas a ſicrhâ enw: eithr gwraig ddifai a gyfrifir yn well nâ'r ddau.

20 Gwîn a cherdd a lawenycha 'r gàlon; eithr hoffi doethineb ſy fwy nâ'r ddau.

21 Pibell a ſaltring a wnânt gynghanedd felus: a thafod mwyn ſydd well nâ'r ddau.

22 Prŷd a thegwch a chwennych llygad: er hynny gwell yw egin glâs nâ'r ddau.

23 Cyfaill a chydymmaith a gyfarfyddant mewn pryd; gwraig gyd â'i gŵr ſydd well nâ'r ddau.

24 Brodyr a chymmorth ſy dda yn amſer adfyd; eithr eluſen a wareda yn fwy nâ'r ddau.

25 Aur ac arian a ſefydlant y troed: a chyngor ſydd gymmeradwyach nâ'r ddau.

26 Golud a chryſder a ddyrchafa 'r gàlon: eithr ofn yr Arglwydd, ſydd fwy nâ'r ddau. Nid oes eiſiau yn ofn yr Arglwydd, ac nid rhaid iddo ef geiſio help.

[i] Ad. 17. † *ffrwyth lawn.* [k] Eſay 4 15.

27 [i] Gardd † a fendithiwyd yw ofn yr Arglwydd, ac [k] a'i gorchuddia ef uwch pob gogoniant.

28 Fy mâb, na fydd yn ‡ weſtai: gwell yw marw nâ † gweita.

29 Nid yw bywyd yr hwn a edrych ar ſwrdd gŵr arall, i'w gyſrif yn fywyd; efe a haloga ei enaid am fwyd eraill: eithr y gŵr call, a ddyſgwyd yn dda, a ymochel rhag hynny.

30 Melus yw cardotta yngenau y digywilydd; ond yn ei ſol ef y llyſg tân.

PEN. XLI.

1 *Coffa angau.* 3 *Nad ofner angau.* 5 *Melldigedig fydd yr annuwiol.* 11 *Enw drwg, ac enw da.* 14 *Rhaid yw adrodd doethineb, ac nid ei chelu.* 16 *Pa bethau y dylem gywilyddio o'i hachos.*

O Angau, mor chwerw yw meddwl am danat ti, i'r dŷn a fyddo yn byw mewn heddwch yn yr hyn ſydd ganddo; i'r gŵr a ſyddo dihelbul, ac yn llwyddiannus ym mhob peth; ac i'r hwn a ddichon etto gymmeryd ei fwyd!

2 Oh angau, mor dda yw dy farn di i'r anghenus, ac i'r gwan; i'r hên ddihenydd, ac i'r hwn ſydd yn flîn arno am bob peth, ac i'r anobeithiol, ac i'r annioddefgar!

3 Nac ofna farn angau: cofia y rhai a fu o'th flaen, ac a fydd ar dy ôl di: dymma farn yr Arglwydd ar bob cnawd.

4 Pa ham y gwrthwynebi di ewyllys y Goruchaf? Pa un bynnag ai deg, ai cant, ai mîl o flynyddoedd y buoſt ti fyw, nid oes gyfrif yn y bedd.

5 Plant ffiaidd yw plant pechaduriaid, felly y mae y rhai ſydd yn byw yn nhrigfaau yr annuwiol.

6 Etifeddiaeth plant yr annuwiol a ddiſethir, a chyd â'i hiliogaeth hwynt yr erys gwradwydd yn waſtad.

7 Rhag tâd annuwiol yr achwyn y plant; o blegid hwy a wradwyddir o'i achos ef.

8 Gwae chwi, wŷr annuwiol, y rhai a adawſoch gyfraith y Duw goruchaf: o blegid er eich amlhau, chwi a ddiſethir;

9 A phan aner chwi, chwi a enir i felldith; ac o's meirw ſyddych chwi, rhoddir i chwi felldith yn rhan.

10 [a] Pob peth a â i'r ddaear, a ddelo o'r ddaear: felly yr â yr annuwiol o felldith i ddiſtryw.

11 Galar dynion fydd am eu cyrph; ond enw drwg dynion a ddilêir.

12 Bydd ofalus am enw da: canys [b] hwnnw a erys gyd â thi yn hŵy nâ mîl o dryſorau mawrion o aur.

13 ‡ Buchedd dda a gaiff nifer o ddyddiau; ond enw da a bery byth.

14 Fy meibion, cedwch addyſg mewn heddwch: canys [c] doethineb wedi ei chuddio, a thryſor heb ei weled, pa fudd ſydd o'r ddau?

15 [d] Gwell yw 'r dŷn a guddio ei ffolineb, nâ'r dŷn a guddio ei ddoethineb.

16 Gwladeiddia gan hynny yn ôl fy ngair i: o blegid nid da yw cadw pob gwladeiddra, ac nid yw gwbl-gymmeradwy ym mhob peth.

17 Cywilyddiwch yngŵydd tâd a mam am odineb, ac yngŵydd tywyſog neu bendefig am gelwydd,

18 Am fai o flaen yr ynad a'r tywyſog, am anwiredd yngŵydd y gymmulleidfa a'r bobl, am anghyfiawnder yngŵydd cydymmaith a chyfaill;

19 Felly am ledrad o herwydd y lle y byddech yn aros ynddo, ac o herwydd gwirionedd Duw a'i gyſammod; ac am roddi dy benelin ar y bara, ‡ a phan y'th gerydder am roddi a derbyn;

20 Yr un modd am dewi wrth y rhai a'th gyfarchant, ac am edrych ar wraig butteinig;

21 Ac am droi *dy* wyneb oddi wrth dy gâr, am ddwyn rhodd neu ran, ac [e] am ddal ſulw ar wraig gŵr arall;

22 Neu am † arfer maſwedd â morwyn un arall, ac na thyred yn agos at ei gwely hi; *bydded gywilyad gennyt* edliw gerbron cydymmaith; ac [f] na ddannod wedi rhoddi;

23 Ac am [g] adrodd dracheſn yr hyn a glywech, a dadguddio cyfrinach.

24 Felly y byddi gwirioneddgar, ac y cei di ffafr gan bob dŷn.

PEN. XLII.

1 *Am ba beth ni ddylem gywilyddio.* 9 *Cymmer ofal tros dy ferch.* 12 *Gochel wraig.* 15 *Gweithredoedd a mawredd Duw.*

[a] NAc yſtyr berſon i bechu, ac na ſydded arnat gywilydd am y pethau hyn:

2 Sef am gyfraith y Goruchaf, a'i gyſammod, nac am y farn a wnêl i'r annuwiol ſod yn gyfiawn;

3 Am gyfrif â'th gyfeillion, a'th gydymdeithwyr, neu am roddi etifeddiaeth cyfeillion;

4 Am ſod yn ofalus am gloriannau a phwyſau, ac am ſeddiannu llawer neu ychydig;

5 Am uniondeb yn prynu a gwerthu, am geryddu llawer ar blant, ac am dynnu gwaed o yſtlys gwâs drwg.

6 Da yw ‡ sêl rhag gwraig ddrwg, a chlole y byddo llawer o ddwylo.

7 Pan roddech beth at arall, dôd dan rif a phwys; dôd a derbyn wrth yſgrifen.

8 Trwy ddyſgu 'r annoeth, a'r angall, a'r cleiriach a ymryſono â jeuengctid, y byddi di wîr-ddyſgedig a chymmeradwy ger bron pob dŷn byw.

9 Merch a bair i'w thâd wilied yn ddirgel; a gofal am dani hi a rwyſtra ei gwſg ef: rhag iddi nac yn ei hieuengctid fyned dros flodau ei hoedran, na chael ei chasâu wedi gwra;

10 Rhag ei halogi yn ei morwyndod, a'i beichiogi yn nhŷ ei thâd; ac iddi wneuthur bai pan fyddo gyd â gŵr, ac er cyttal fod yn amhlantadwy.

11 [b] Cadw yn ſicr ferch wammal, rhag iddi dy wneuthur yn wawd i'th elynion, a pheri i'r ddinas ſôn am danat, ac i'r bobl feio arnat, a'th wradwyddo yngŵydd y gynnulleidfa.

12 Nac edrych ar [c] degwch pob dŷn, ac nac aros ym myſg gwragedd.

13 O blegid o ddillad y daw gwyfyn, [d] a drygioni gwraig o wraig.

14 Gwell yw gŵr ‡ drygionus nâ gwraig gymmwynaſgar, *ſef* gwraig a wradwyddo yn gywilyddus.

15 Mi a gofiaf weithredoedd yr Arglwydd, ac a fynegaf yr hyn a welais. Yngeiriau 'r Arglwydd *y ceir* ei weithredoedd ef.

16 Pan oleuo 'r haul, efe a oleua ar bob peth; felly y mae ei waith ef yn llawn o ogoniant yr Arglwydd.

17 [e] Ni wnaeth yr Arglwydd i'w ſanctaidd fynegi ei holl ryfeddodau ef, y rhai a ſicrhaodd yr Hollalluog, fel y byddai pob peth yn ſicr yn ei ogoniant ef.

18 Y mae efe yn chwilio allan y dyfnder, a'r gâlon, ac yn dyall eu cyfrwyſdra hwynt. Canys y mae ‡ 'r Goruchaf yn gwybod pob gwybodaeth, ac yn gweled arwyddion y byd.

‡ yr Arglwydd.

19 Y mae efe yn mynegi pethau a fuant, a phethau a fyddant, ac yn dadguddio ôl pethau dirgel.

20 [f] Nid â un meddwl heibio iddo ef, ac ni bydd un gair yn guddiedig oddi wrtho ef.

[f] Job 42. 2. Eſay 29. 15.

21 Efe a harddodd fawredd ei ddoethineb; ac y mae efe o dragywyddoldeb i dragywyddoldeb. Ni ellir 'chwanegu atto ef, na thynnu oddi wrtho: nid rhaid iddo ef wrth gyngor neb.

22 Mor ddymunol yw ei holl weithredoedd ef! ïe hyd yn oed mewn gwreichionen y gellir gweled hyn.

23 Y mae y rhai hyn oll yn byw, ac yn parhau byth; ac wrth bob rhaid y maent hwy yn ufuddhau oll.

[g] Pen. 33. 15.

24 [g] Y maent hwy oll yn ddau-ddyblyg, y naill ar gyfer y llall; ac ni wnaeth efe ddim â diffyg arno.

25 Y mae y naill yn ſicrhau daioni 'r llall, a phwy a gaiff ddigon o edrych ar ei ogoniant ef?

PEN. XLIII.

Tach. 15. B. 1 *Tragogonedaus, a rhyfeddol yw gweithredoedd Duw, yn y nef, ac yn y ddaear, ac yn y môr.* 29 *Etto y mae Duw ei hun, yn ei allu, a'i adoethineb, uwch law pob dim.*

GOgoniant yr uchelder, y ffurfafen eglur, tegwch y nefoedd, a'i olygiad gogoneddus;

‡ ar ei gyfoeſaa. † dodrefnyn.

2 Y mae yr haul hefyd ‡ wrth ymddangos, yn mynegi † offeryn rhyfedd, gwaith y Goruchaf.

3 Ar hanner dydd efe a lyſg y wlâd; a phwy a ddichon aros ar gyfer ei wrês poeth ef?

4 Y mae un yn cadw ffwrn mewn gwaith brŵd; tri mwy y llyſg yr haul y mynyddoedd: gan chwythu allan angerdd tanllyd, ac yn diſgleirio â'i belydr y mae efe yn dallu y llygaid.

5 Mawr yw yr Arglwydd, yr hwn a'i gwnaeth ef; ac wrth ei orchymmyn ef efe a ‡ beidiodd â'i daith.

‡ bryſuroddei

6 [a] Y lleuad hefyd a wnaeth efe i waſanaethu yn ei hamſer; i fod yn egluro yr amſer, ac yn arwydd i'r byd.

[a] Gen. 1. 16.

7 [b] Wrth y lleuad y ceir gwybod yr wŷl, ſef goleuni yn lleihau † tu a'r diwedd.

[b] Ecſod. 12. 2. † yn ei berffeithrwydd.

8 Ar ei henw hi y mae y mîs; a hi a gynnydda yn rhyfedd yn ei chyſneſwid, yn offeryn i'r lluoedd yn yr uchelder, yn llewyrchu yn ffurfafen y nefoedd.

9 Diſgleirdeb y ſêr ſydd yn degwch i'r nefoedd, ac yn harddwch yn diſgleirio yn uchel-leoedd yr Arglwydd.

10 Wrth orchymmyn yr un Sanctaidd y maent hwy yn ſefyll yn eu tretn, ac nid ydynt yn diffygio yn ei gwiliadwriaeth.

[c] Gen. 9. 13.

11 [c] Gwêl yr enfys, a chlodfora yr hwn a'i gwnaeth hi: têg odiaeth yw hi yn ei diſgleirdeb.

12 Y mae hi yn amgylchu 'r nefoedd â chylch gogoneddus; [d] dwylo 'r Arglwydd a'i hannelodd hi.

[d] Eſay 40. 12, &c.

13 Y mae efe wrth ei orchymmyn yn gwneuthur i'r eira ddiſgyn ar frŷs, ac i daranau ei farn ef bryſuro.

14 Am hyn [e] yr ymegŷr y tryſorau, ac yr hêd y cymhylau ſel adar.

[e] Deut. 28. 12. Job 38. 22. Pſal. 135. 7. Jer. 10. 13. a 51. 16.

15 Yn ei fawredd y ſicrhaodd efe 'r cymhylau, ac a dorrodd yn fân y cerrig cenllyſg.

16 A'r mynyddoedd a ſymmudant wrth ei olwg ef; wrth ei ewyllys ef y chwŷth y deheu-wynt.

17 Twrf ei daran ef a bair i'r ddaear grynu a thymmeſtl y gogleddwynt, a'r trŵwynt: y mae efe yn tânu eira fel adar yn ehedeg, ac efe a ſyrth fel y diſgyn ceiliogod rhedyn.

18 Rhyfedd gan lygad weled tegwch ei wynder ef, a phob calon a ſynna wrth ei gawod ef.

19 Efe a dywallt rew ar y ddaear fel halen; ac wedi iddo rewi, y mae efe yn ‡ biglym.

‡ yn ſefyll ar ben polion llymion.

20 Pan chwytho 'r gogleddwynt oer, a rhewi o'r dwfr yn ja, ar bob llynn dwfr y ſaif, ac efe a wiſg y dyfroedd megis â llurig.

21 Y mae efe yn diſa y mynyddoedd, ac yn lloſgi 'r diffeithwch, ac yn diffoddi pob gwŷrdd-leſni fel tân.

22 Meddyginiaeth rhag y cwbl yw niwl a ddelo ar frŷs; a gwlith a ddelo yn ôl gwrês a lawenycha.

23 Wrth ei gyngor y llonyddodd efe y dyſnder, ac y plannodd ynyſoedd ynddo.

24 [f] Y rhai a hwyliant ar y môr a ſynegant mor enbyd yw efe; a phan glywom ninnau â'n cluſtiau, nyni a ryfeddwn.

[f] Pſal. 107. 23.

25 [g] Yno y mae dïeithr weithredoedd a rhyfedd, pob amryw anifail, a'r morfeirch.

[g] Pſal. 104. 25, 26.

26 Trwyddo ef y mae ‡ ei angel ef yn cael rhwydd-deb; a thrwy ei air ef y cyfanſoddwyd pob peth.

‡ eu diwedd hwynt yn cael llwyddiant.

27 Nyni a ddywedwn lawer, er hynny [h] yr ydym ni yn fyrr: i ddywedyd ar air, efe yw 'r cwbl.

[h] Pen. 42. 17.

28 Pa fodd y gallwn ni ei ogoneddu ef? canys y mae efe uwch law ei holl waith.

29 [i] Ofnadwy yw 'r Arglwydd, a mawr odiaeth, a rhyfedd yw ei allu ef.

[i] Pſal. 96. 4.

30 Pan ogoneddoch chwi yr Arglwydd, dyrcheſwch ef fwyaf ag y galloch; ac efe a ragora lawer ar hynny. A phan ddyrchafoch ef, rhoddwch lawer o egni; na flinwch: canys ni chyrhaeddwch chwi byth adref.

31 [k] Pwy a'i gwelodd ef, ac a fynega i ni? a phwy a'i mawryga ef megis y mae?

[k] Pſal. 106. 2.

32 Y mae llawer peth mwy nâ hyn yn guddiedig: canys ychydig, a welſom ni o'i weithredoedd ef:

33 O blegid yr Arglwydd a wnaeth bob peth: ac i'r rhai duwiol y rhoddes efe ddoethineb.

PEN. XLIV.

Tach. 15. P. 1 *Clôd amryw wŷr duwiol, 16 ſef Enoch, 17 Noah, 19 Abraham, 22 Iſaac, 23 a Jacob.*

CAnmolwn ynawr y gwŷr enwog, a'n tadau a'n cenhedlodd ni.

2 Llawer o ogoniant a wnaeth yr Arglwydd trwyddynt hwy, â'i fawredd erioed.

3 Y rhai a lywodraethaſant ar eu teyrnaſoedd, ac oeddynt wŷr enwog o allu, yn cynghori yn ſynhwyrol, ac yn traethu prophwydoliaethau;

4 Blaenorwyr y bobl trwy eu cyngor, a thrwy ddyall addyſg y bobl; doethion ac ymadroddus oeddynt yn eu hanrhaith;

5 Hwy

5 Hwy a geisiasant allan felusdra cerdd, ac a draethasant ganiadau 'sgrifennedig;

6 Gwŷr cyfoethogion cedyrn o nerth, a heddychlon yn eu cartref oeddynt hwy.

7 Y rhai hyn oll yn eu cenhedlaethau a gawsant ogoniant, a gorfoledd yn eu dyddiau.

8 Bu *rai* o honynt hwy gyfryw ag a adawsant enw *ar eu hôl*, fel y mynegid *eu* clôd *hwynt*.

9 Bu hefyd rai heb sod coffa am danynt, [a] y rhai y darfu am danynt fel pe na buasent, ac a aethant fel pe na's ganesid hwynt, a'i plant ar eu hôl hwynt.

10 Eithr gwŷr trugarog oedd y rhai hyn, cyfiawnder pa rai ni's anghofiwyd.

11 Gyd â'i hiliogaeth hwynt yr erys etifeddiaeth dda; y mae eu hiliogaeth hwynt yn y cyfammod hefyd.

12 Y mae eu hiliogaeth hwynt yn y cyfammod, a'i plant ‡ ar eu hôl.

13 Byth y pery eu hiliogaeth; a'i gogoniant ni ddileir.

14 Eu cyrph a gladdwyd mewn heddwch; ac y mae eu henw yn byw byth.

15 [b] Y bobl a synegant eu doethineb hwy, a'r gynnulleidfa a draetha eu clôd hwynt.

16 [c] Enoch a ryglyddodd fodd i Dduw, ac a fudwyd ymmaith, yn siampl o edifeirwch i'r cenhedlaethau oll.

17 [d] Nöe a gafwyd yn berffaith, *ac* yn gyfiawn yn amser digter: efe a gymmerwyd yn gyfnewid *am y byd*; am hynny *pan* fu y diluw y gadawyd ef yngweddill i'r ddaear.

18 [e] Cyfammod tragywyddol a wnaed ag ef, na ddifethid pob gnawd trwy ddiluw *mwy*.

19 Abraham sydd [f] dâd mawr i lawer o genhedloedd; ac ni chafwyd ei fath ef mewn gogoniant:

20 Yr hwn a gadwodd gyfraith y Goruchaf, ac a ddaeth mewn cyfammod ag ef. Efe a osododd y cyfammod yn [g] ei gnawd; ac wrth ei brofi efe a gafwyd yn ffyddlon.

21 Am hynny y sicrhaodd efe iddo ef trwy [h] lw, y bendithid y Cenhedloedd yn ei hâd ef, yr amlhêid ef fel llwch y ddaear, ac y dyrchefid ei hâd ef fel y sêr, ac y caent hwy etifeddu o fôr i for, ac o'r afon i eithaf y ddaear.

22 Felly [i] y sicrhaodd efe i Isaac (er mwyn Abraham ei dâd) fendith pob dŷn, a'r cyfammod,

23 Ac [k] a wnaeth iddo orphwyso ar ben Jacob. Efe a'i hadnabu ef gan ei fendithio, ac a roddodd iddo ef etifeddiaeth, ac a neilduodd ei ran ef, ac a'i rhannodd ym mysg y deuddeglwyth.

PEN. XLV.

1 *Clôd Moses, 6 ac Aaron, 23 a Phinees.*

AC efe a ddug allan o hono ef wŕ trugarog, yr hwn a gafodd ffafr yngolwg pob cnawd, sef [a] Moses, yr hwn oedd hoff gan Dduw a dynion, yr hwn y mae ei goffadwriaeth yn fendigedig.

2 Efe a'i gwnaeth ef yn debyg i'r Sainct gogoneddus, ac a'i mawrygodd ef, gan beri i'w elynion ei ofni ef.

3 Trwy ei eiriau ef y gwnaeth efe i ryfeddodau beidio, ac a'i gwnaeth ef [b] yn ogoneddus yngolwg brenhinoedd: efe a roddes gyd ag ef orchymmyn i'w bobl, ac a ddangosodd iddo ef ran o'i ogoniant.

4 [c] Efe a'i sancteiddiodd ef yn ei ffyddlondeb a'i larieidd-dra, ac a'i dewisodd ef o blith yr holl ddynion.

5 Efe a wnaeth iddo glywed ei lais ef, ac a'i dug ef i'r cwmmwl tywyll, ac [d] a roddes orchymynion o'i flaen ef, sef cyfraith bywyd a gwybodaeth, fel y dysgai efe y cyfammod i Jacob, a'i farnedigaethau i Israel.

6 Efe [e] a ddyrchafodd Aaron y sanct tebyg iddo ef, ei frawd o lwyth Lefi.

7 Efe a wnaeth ag ef gyfammod tragywyddol, ac a roddes iddo offeiriadaeth ym mysg y bobl: efe a'i † gwnaeth ef yn ddeddwydd mewn harddwisg, ac a'i gwisgodd ef â gwisg ogoneddus.

8 Efe a'i gwisgodd ef â gogonedd cyflawn, ac a'i gwregysodd ef ‡ ag offer cadernid, â llawdr, â gwisg laes, ac ag Ephod.

9 Efe a'i hamgylchodd ef â phomgranadau, *ac* â chlŷch aur lawer o amgylch, [f] i seinio pan gerddai efe, i wneuthur swn a glywid yn y Deml, ac i fod yn goffadwriaeth i feibion ei bobl ef;

10 A gwisg sanctaidd o aur, â sidan glâs, â phorphor, ac amryw waith, â dwyfronneg barn, ag † arwyddion gwirionedd,

11 Ac â gwaith cywraint o 'sgarlad plethedig, ac â meini gwerthfawr wedi eu cerfio fel sêl, a'i gosod mewn aur trwy waith eurych, ag ysgrifen wedi ei cherfio, er coffadwriaeth, yn ôl nifer meibion Israel.

12 Ar y meitr *y gosodasai efe* goron o aur, yn yr hon y cerfiesid Sancteiddrwydd, yn harddwch anrhydeddus, yn waith gododog, yn hyfryd i'r llygaid, yn hardd, ac yn dêg.

13 Ni bu y fath o'i flaen ef, ac eriôed ni wisgodd neb dîeithr hwynt, ond ei feibion ef bob amser.

14 § Dwy waith yn y dydd yn wastadol y poeth-offrymmir eu haberthau hwynt.

15 [h] Moses a'i cysegrodd ef, ac a'i heneiniodd ag olew sanctaidd. A hyn a wnaed yn gyfammod tragywyddol iddo ef ac i'w hâd, cyhŷd ac y parhao 'r nefoedd, gael o honynt ei wasanaethu ef, ac offeiriadu hefyd, a [i] bendithio 'r bobl yn ei Enw ef.

16 Efe a'i dewisodd ef o flaen pob *dŷn* byw, i offrymmu offrwm i'r Arglwydd, mwgdarth, a phêr-arogl er coffadwriaeth, i wneuthur cymmod dros y bobl.

17 [k] Efe a roddes iddo ei orchymynion, ac ynghyfammod y gyfraith awdurdod, i ddysgu ei dystiolaethau ef i Jacob, a'i egluro ei gyfraith ef i Israel.

18 [l] Dieithriaid a gyd-safasant i'w erbyn ef, ac a gynsigennasant wrtho ef yn yr anialwch, sef y gwŷr oedd gyd â Dathan ac Abiram, a chynnulleidfa Core, mewn llid a digter.

19 Yr Arglwydd a welodd hyn, ac ni bu sodlon; a hwy a ddifethwyd yn llidiawgrwydd ei ddigter ef: efe a wnaeth arnynt wyrthiau, gan eu difetha â fflam dân.

20 Eithr [m] efe a roddes ychwaneg o ogoniant i Aaron, ac a roddes iddo etifeddiaeth; blaenffrwyth y cyntafanedig a rannodd efe iddo; yn enwedig efe a arlwyodd ddigon o fara:

21 O blegid y maent hwy yn cael bwyta o aberthau 'r Arglwydd, y rhai a roddes efe iddo ef ac i'w hâd.

22 Eithr [n] ni roddes efe etifeddiaeth iddo ef o dîr y bobl, ac nid oedd iddo ef etifeddiaeth ym mysg y bobl: o blegid efe ei hun yw rhan ei etifeddiaeth ef.

23 [o] Phinees

[a] Gen. 7. 22.
[b] Pen. 39. 10.
[c] Gen. 5. 24. Pen. 49. 14. Heb. 11. 5.
[d] Gen. 6. 9. 27. 1. Heb. 11. 7.
[e] Gen. 9. 11.
[f] Gen. 22. 2, 3. a 15. 5. a 17. 4.
[g] Gen. 21. 4.
[h] Gen. 22. 16, 17, 18. Gal. 3. 8.
[i] Gen. 26. 3.
[k] Gen. 27. 28. a 28. 14.
[l] Tach. 16. 3.
[m] Ecsod. 31. 3. Act. 7. 32.
[n] Ecsod. Pen. 6, 7, 9, 10.
[o] Phinees
[a] Num. 12. 3.
[b] Ecsod. 19. 7.
[c] Ecsod. 4. 14.
† *gwychodd ef â harddwisg.*
‡ *â gwisgoedd*
gwerthfawr.
[f] Ecsod. 28. 35.
† *Urim a Thummim.*
§ Num. 28. 3, 4.
[h] Lef. 8.
[i] Num. 6. 23, 24.
[k] Deut. 17. 10. a 21. 5. Mal. 2. 7.
[l] Num. 16. 1.
[m] Num. 17. 8.
[n] Num. 18. 20. Deut. 12. 12. a 18. 1, 2.

23 [o] Phinees mâb Eleazar oedd y trydydd mewn gogoniant; am iddo ddwyn zêl yn ofn yr Arglwydd, a sefyll i fynu ag ewyllys da a pharod, a gwneuthur cymmod dros Israel, pan droisâi 'r bobl ymmaith.

[o] Num. 15.11,12, 13. 1 Mac. 2. 54.

24 Am hynny y gwnaeth efe ag ef gyfammod heddychlon, y cai efe fod yn bennaf ar y cyflegr ac ar ei bobl, fel y byddai braint yr offeiriadaeth iddo ef ac i'w hâd byth.

25 Yn ôl y cyfammod a wnaethid â Dafydd mâb Jeffe o lwyth Juda, y byddai etifeddiaeth y brenin i'w eppil ef yn unig; ac y byddai etifeddiaeth Aaron i'w hâd ef yr un modd.

26 Rhodded *Duw* ddoethineb yn eich calon chwi, i farnu ei bobl ef yn gyfiawn, fel na ddileer eu daioni hwynt, ac y parhao eu gogoniant hwy trwy eu cenhedlaethau.

PEN. XLVI.

1 Clod Josua, 9 Caleb, 13 a Samuel.

CRyf mewn rhyfel oedd Jefus [a] mâb Nafe, a dilynwr Moſes mewn prophwydoliaethau; yr hwn yn ôl ei enw oedd fawr, er jechydwriaeth i etholedigion Duw, ac i ddial ar y gelynion a gyfodent i'w herbyn hwynt, fel y cai Iſrael ei etifeddiaeth.

[a] Num. 27. 18. Deut. 34. 9. Joſ. 1. 2. a 12. 7.

2 Pa ogoniant a gafodd efe yn dyrchafu ei ddwylo, ac yn tynnu ei gleddyf yn erbyn y dinaſoedd!

3 Pwy o'i flaen ef a ſafodd ſelly? canys ‡ efe oedd dywyſog ar ryfel yr Arglwydd.

‡ yr Arglwydd ei hun a naug ei elynion arno ef.

4 [b] Onid trwy ei waith ef y ſaſodd yr haul, ac y gwnaed un diwrnod cyhŷd a dau?

[b] Joſ. 10. 12,13,14.

5 Efe a alwodd ar y Llywydd goruchaf, pan oedd y gelynion yn pwyſo arno ef o bob parth: a'r mawr Jôr a'i gwrandawodd ef;

6 Ac â cherrig ceſſair mawr allu, efe a ruthrodd ar y cenhedloedd â rhyfel, ac yngoriwared *Bethoron* efe a ddifethodd y gwrthwynebwyr; fel y gallai y cenhedloedd adnabod ei holl arfogaeth ef, mai o flaen yr Arglwydd yr oedd efe yn rhyfela, o blegid efe oedd yn canlyn ar ôl y Galluog.

7 [c] Yn amſer Moſes hefyd y gwnaeth efe â Chaleb hefyd fâb Jephunne waith eluſen, gan ſefyll yn erbyn y gynnulleidfa, ac attal y bobl rhag pechu, a lluddio y grwgnach drygionus.

[c] Num. 14. 6. 1 Mac. 2. 55, 56.

8 [d] A hwynt-hwy ill dau a ddïangaſant, o chwe chan mil o wŷr traed, i'w dwyn hwynt i mewn i'r etifeddiaeth, ſef i'r wlâd oedd yn llifeirio o laeth a mêl.

[d] Num. 26. 65. Deut. 1. 35, 36.

9 [e] I Galeb hefyd y rhoddes yr Arglwydd gryfder, yr hwn a barhaodd gyd ag ef hyd ei henaint; fel yr aeth efe i uchelder y wlâd, a'i hâd ef a'i goreſgynnodd hi yn etifeddiaeth:

[e] Num. 14. 38. Joſ. 14. 11.

10 Fel y gallai holl feibion Iſrael weled mai da yw dilyn yr Arglwydd.

11 Y barnwyr hefyd bob un erbyn ei enw, y rhai oll ni phlyccëiniodd eu calon, a pha rai bynnag ni throiſant oddi wrth yr Arglwydd, bydded eu coffadwriaeth hwynt yn ſendigedig.

12 Bydded [f] eu heſgyrn yn iraidd yn eu lle, a bydded eu henw hwynt, y rhai oedd anrhydeddus, yn aros ar eu plant.

[f] Pen. 49. 10.

13 [g] Samuel prophwyd yr Arglwydd, yr hwn oedd hoff gan ei Arglwydd, a ſofodd frenhiniaethau, ac a enneiniodd dywyſogion ar ei bobl ef.

[g] 1 Sam. 10. 1. a 16. 13.

14 Trwy gyfraith yr Arglwydd y barnodd efe y gynnulleidfa; a'r Arglwydd a yſtyriodd wrth Jacob.

15 Efe a gafwyd yn wir brophwyd wrth ei ffydd, ac efe a adnabüwyd wrth ei eiriau ei fod yn ffyddlon mewn gweledigaeth.

16 Ac efe a alwodd ar yr Arglwydd galluog, pan oedd ei elynion ef o amgylch yn pwyſo arno wrth offrymmu [h] yr oen ſugno.

[h] 1 Sam. 7. 9.

17 A'r Arglwydd a daranodd o'r nefoedd, ac a wnaeth glywed ei leferydd â ſŵn mawr.

18 Felly y drylliodd efe dywyſogion y Tyriaid, a holl bennaethiaid y Philiſtiaid.

19 A chyn amſer ei hir hûn, efe [i] a dyſtiolaethodd o flaen yr Arglwydd a'i enneiniog, Ni chymmerais o dda neb, gymmaint ag eſgid. Ac nid achwynodd neb rhagddo ef.

[i] 1 Sam. 12. 3.

20 Ac wedi iddo ef huno, [k] efe a brophwydodd, ac a ddangoſodd i'r brenin ei ddiwedd, ac a ddyrchafodd ei leſ o'r ddaear mewn prophwydoliaeth, i ddileu anwiredd y bobl.

[k] 1 Sam. 28.18,19.

PEN. XLVII.

1 Clôd Nathan, 2 Dafydd. 12 Gogoniant Salomon, a'i wendid; 23 A'i ddiwedd, a'i gosbedigaeth.

WEdi hyn y cyfododdd y prophwyd [a] Nathan yn nyddiau Dafydd.

[a] 2 Sam. 12. 1. 1 Cron. 17.

2 Fel y neilldüir y braſder oddi wrth yr offrwm, ſelly y dewiſwyd Dafydd o feibion Iſrael.

3 Efe a ‡ chwareuodd â [b] llewod megis â mynnod, ac ag eirth megis ag wŷn defaid.

‡ darawodd llewod.

4 [c] Oni laddodd efe gawr yn ei jeuengctid? ac oni thynnodd efe ymmaith wradwydd y bobl, pan gyfododd efe ei law â charreg dafl, a bwrw i lawr falchder Goliah?

[b] 1 Sam. 17. 34. [c] 1 Sam. 17.49,50, 51.

5 Canys efe a alwodd ar yr Arglwydd goruchaf, ac yntef a roddes nerth i'w ddeheulaw ef, i ladd y dŷn cryf yn y rhyfel, fel y dyrchafai efe gorn ei bobl.

6 Felly y *bobl* a'i hanrhydeddodd yntef â [d] myrddiwn, ac a'i canmolodd ym mendithion yr Arglwydd, pan roes iddo ef goron y gogoniant.

[d] 1 Sam. 18. 7.

7 [e] Efe a ddrylliodd y gelynion o amgylch, ac a ddifethodd y Philiſtiaid oedd wrthwynebwyr *iddo*, ac a ddrylliodd eu corn hwy hyd heddyw.

[e] 2 Sam. 5. 7. a 8. 1, &c.

8 Yn ei holl waith y rhoddes efe glodforedd i'r hwn fydd Sanctaidd a Goruchaf; â geiriau anrhydeddus, ac â'i holl galon y canodd efe ganiadau, ac y carodd ef yr hwn a'i gwnaeth.

9 Ac [f] efe a oſododdd gantorion o flaen yr allor, fel y gwnaent gerdd felys ar daſod, ac y clodforent *Dduw* beunydd â'i caniadau.

[f] 1 Cron. 16. 4.

10 Efe a roddes dreſn weddaidd am y gwyliau, ac a gymhwyſodd yr amſeraü yn berffaith, fel y clodforent hwy ei enw ſanctaidd ef, ac y gwnaent i'w Gyſſegr ef ſeinio yn fore.

11 [g] Yr Arglwydd a ddileodd ei bechodau ef, ac a ddyrchafodd ei gorn ef byth, ac a roddes iddo gyfammod y frenhiniaeth, a gorſeddfaingc ‡ gogoniant yn Iſrael.

[g] 2 Sam. 12. 13. ‡ teyrnas.

12 Ar ôl hwn y cododd mâb doeth, ac a breſwyliodd mewn changder er ei ſwyn ef.

13 [h] Salomon a deyrnaſodd mewn amſer heddychlon, ac a oedd anrhydeddus: canys Duw a barafai lonyddwch o'i amgylch ef, fel yr adeiladai efe dŷ i'w Enw ef, ac y darparai Gyſſegr dros fyth.

[h] 1 Bren. 4. 21, 24

14 [i] Mor

[i] 1 Bren 4. 29, 30 ‡ oeddyn dy.
[i] 1 Bren 4. 31, 3
[i] 1 Bren 10. 27. [m] 1 Bren 11. 1.
‡ hâd.
[n] 1 Bren 12. 15, 17. [o] 2 Sam 7. 15.
‡ hâd.
[p] 1 Bren 12. 10, 13, 14. [q] 1 Bren 12. 28,
[r] 2 Bren 17. 18.
Tach. P.
[s] 1 Bren 17. 1. [t] Jago 17.
[u] 1 Bren 18. 38. 2 Bren 1. 10,
[v] 1 Bren 17. 21, 2 ‡ a'i ena i le y meirw.
[w] 2 Bren 1. 16. ‡ gwely
[x] 1 Bren 19. 17. [y] 1 Bren 19. 15, [z] 2 Bre 2. 11. Mal. 4 5, 6. Luc 1. 17. ‡ ſicrha

14 i Mor ddoeth ‡ oedd efe yn ei jeuengctid, a megis afon yn llawn o ſynwyr!

15 Dy enaid a orchuddiodd yr holl ddaear, ac a'i llanwodd â diarhebion damhegol.

16 Dy enw a aeth ym mhell i'r ynyſoedd; a chu oeddit am dy heddwch.

17 k Rhyfeddodd y gwledydd wrth dy ganiadau, a'th ddiarhebion, a'th gyffelybiaethau, a'th ddeongliadau.

18 Trwy Enw Arglwydd Dduw yr holl ddaear, yr hwn a elwir dy Dduw di Iſrael, l y ceſglaiſt ti aur fel alcam, ac y cefaiſt arian cyn amled a'r plwm.

19 m Ti a ogwyddaiſt dy lwynau i wragedd, ac a'th ddaroſtyngwyd yn dy gorph.

20 Ti a aneſaiſt dy ogoniant, ac a halogaiſt dy ‡ hiliogaeth, gan ddwyn digoſaint yn erbyn dy blant, a dwyn gofid am dy ynfydrwydd.

21 Felly n y rhannwyd y frenhiniaeth, ac y dechreuodd brenhiniaeth anuſuddgar ſod o Ephraim.

22 o Er hynny ni âd yr Arglwydd ei drugaredd ymmaith byth, ac ni ddifethir un o'i weithredoedd ef, ac ni ddilea efe hiliogaeth ei etholedig, ac ni ddŵg ymmaith ‡ eppil yr hwn a'i câr ef: o ba herwydd efe a adawodd weddill i Jacob, a gwreiddyn i Ddafydd, o hono ef.

23 Yna Salomon a orphwyſodd gyd â'i dadau, ac a adawodd o'i hiliogaeth ar ei ôl, Roboam ynſydrwydd y bobl, ac un diſynwyr, yr hwn p a yrrodd y bobl ymmaith â'i gyngor. Ac yr oedd Jerobuam mâb Nabat, yr hwn q a wnaeth i Iſrael bechu, ac a ddangoſodd y ffordd i Ephraim i bechu:

24 A'i pechodau hwy a amlhaſant mor ddirfawr, hyd oni r throdd efe hwynt allan o'r wlâd.

25 Canys hwy a geiſiaſant allan bob anwiredd, hyd oni ddaeth dîg a dialedd arnynt hwy.

PEN. XLVIII.

1 Clôd Eliæ, 12 ac Eliſeus, 17 ac Ezecias.

YNa y cododd a Eliæs y prophwyd ſel tân, a'i air ef a loſgai fel llugern.

2 b Yr hwn a ddug arnynt hwy newyn mawr, a thrwy ei zêl a'i gwnaeth hwy yn ychydig.

3 Efe a gauodd y nefoedd trwy air yr Arglwydd, a c thair gwaith y dug efe dân i wared.

4 Oh Eliæs, mor ogoneddus ſuoſt ti yn dy ryfeddodau! a phwy a ddichon ymffroſtio ſel tydi!

5 Yr hwn d a gyſodaiſt y marw o farwolaeth, ‡ a dŷn o'r bedd, trwy air y Goruchaf;

6 Yr hwn e a ddygaiſt frenhinoedd i ddinyſtr, a phendefigion o'i † heiſteddfa;

7 Yr hwn a glywaiſt gerydd yr Arglwydd yn Sinai, a barnedigaethau dialedd f yn Horeb;

8 Yr hwn g a enneiniodd frenhinoedd i dalu 'r pwyth, a phrophwydi i ddilyn ar ei ôl ef;

9 h Yr hwn a godwyd i ſynu mewn trowynt o dân, ac mewn cerbyd meirch tanllyd;

10 Yr hwn a ordeiniwyd i i geryddu mewn pryd, ac i oſtegu digter barn yr Arglwydd, cyn iddo dorri allan yn llid, ac i droi câlon y tâd at y mâb, ac i ‡ gyweirio llwythau Jacob.

11 Gwynn eu byd hwy a'th welſant di, ac a ‡ hunaſant mewn cariad: canys nyni a fyddwn byw yn ddîau.

12 k Eliæs a orchuddiwyd a thrŵynt: Ac Elizeus a lanwyd â'i ysbryd ef. l Ni ſyflodd efe er tywyſogion yn ei ddyddiau, ac ni allodd neb ei ddaroſtwng ef.

13 Ni orchſygodd † dim ef: ac m wedi ei huno, ei gorph ef a brophwydodd.

14 Efe a wnaeth ryfeddodau yn ei ſywyd; ac yn ei ddiwedd rhyfedd oedd ei weithredoedd ef.

15 Er hyn oll ni chymmerodd y bobl editeirwch, ac ni chiliaſant oddi wrth eu pechodau, n hyd oni chaethgludwyd hwynt o'i gwlâd, a'i gwaſgaru ym mhob gwlâd. Etto gadawyd ychydig bobl, a thywyſog yn nhŷ Ddafydd.

16 Rhai o honynt hwy a wnaethant yr hyn oedd yn rhyglyddu bodd i Dduw, a rhai a wnaethant lawer o bechodau.

17 o Ezecias a gadarnhaodd ei ddinas, ac p a ddug ddwfr i'w chanol hi. Efe a gloddiodd y graig â haiarn, ac a wnaeth ffynhonnau i'r dwfr.

18 Yn ei ddyddiau ef q y daeth Senacherib i fynu, ac a anſonodd Rabſaces o Lachis, ac a ddyrchafodd ei law yn erbyn Sion, ac a ymffroſtiodd yn ei falchder.

19 Yna y crynodd eu calonnau a'i dwylo hwynt, ac yr ymofidiaſant fel gwragedd yn eſgor.

20 Ond hwy a alwaſant ar yr Arglwydd trugarog, gan eſtyn eu dwylo atto ef, a'r Sanctaidd a'i gwrandawôdd hwy o'r nefoedd, ac a'i gwaredodd hwy trwy law r Eſai.

21 r Efe a darawôdd lu yr Aſſyriaid, a'i Angel ef a'i dinyſtriodd hwynt.

22 O blegid Ezecias a wnaethai yr hyn oedd fodlon gan yr Arglwydd, ac a ddilynodd ffyrdd Dafydd ei dâd yn lew, ſel y gorchymynnaſai y prophwyd Eſai, yr hwn oedd fawr a ‡ pharchedig yn ei olwg ef.

23 s Yn ei ddyddiau ef yr aeth yr haul yn ei ôl, ac efe a eſtynnodd hoedl y brenin.

24 Trwy ysbryd godidog y gwelodd efe y pethau a fyddent yn y diwedd, ac y cyſſurodd efe y rhai oedd yn galaru yn Sion.

25 Efe a ddangoſodd y pethau a ddeuai byth, a phethau dirgel cyn eu dyfod.

PEN. XLIX.

1 Clôd Joſias, 4 a Dafydd, ac Ezecias, 6 a Jeremi, 8 ac Ezeciel, 11 a Zorobabel, 12 a Jeſus fâb Joſedec, 13 Nehemiah, Enoch, Seth, Sem, ac Addaf.

COffadwriaeth a Joſias ſydd fel cymmyſg arogldarth trwy gyſarwydd waith yr apothecari: melys ydyw ſel y mêl ym mhob genau, ac fel ‡ cerdd mewn gwlêdd o win.

2 Efe a † gafodd rwydd-deb yn troi 'r bobl, ac a ddug ymmaith ffieidd-dra anwiredd.

3 b Efe a gyfeiriodd ei gâlon at yr Arglwydd, ac a gadarnhaodd dduwioldeb yn amſer pechaduriaid.

4 Pawb ond Dafydd, Ezecias, a Joſias, a wnaethant fai: canys hwy a adawſant gyfraith y Goruchaf; brenhinoedd Juda heſyd a ballaſant.

5 Yntef a roddes eu ‡ corn hwynt i arall, a'i gogoniant i genedl ddieithr.

6 c Hwy a loſgaſant ddinas etholedig y Cyſſegr, ac a anrheithiaſant ei heolydd hi, yn ôl prophwydoliaeth Jeremias.

7 Canys

---

i 1 Bren. 4. 29, 30. ‡ oeddyt yn dy.
k 1 Bren. 4. 31, 32.
l 1 Bren. 10. 27.
m 1 Bren. 11. 1.
‡ hâd.
n 1 Bren. 12. 15, 16, 17.
o 2 Sam. 7. 15.
‡ hîd.
p 1 Bren. 12. 10, 11, 13, 14.
q 1 Bren. 12. 28, 30.
r 2 Bren. 17. 18.
Tach. 17. P.
s 1 Bren. 17. 1.
t Jago 5. 17.
c 1 Bren. 18. 38. 2 Bren. 1. 10, 12.
d 1 Bren. 17. 21, 22. ‡ a'i enaid i le y meirw.
e 2 Bren. 1. 16. † gwelyau.
f 1 Bren. 19. 17.
g 1 Bren. 19. 15, 16. h 2 Bren. 2. 11. i Mal. 4. 5, 6. Luc 1. 17. ‡ ſicrhau.
Apocrypha. ‡ harddwyd â chariad.
k 2 Bren. 2. 11, 15.
l 2 Bren. 3. 14. † ungair.
m 2 Bren. 13. 21.
n 2 Bren. 18. 11, 12.
o 2 Cron. 32. 5.
p 2 Bren. 20. 20.
q 2 Bren. 18, 13. Eſay 36. 1.
r 2 Bren. 19. 35. Eſay 37. 36. Tob. 1. 18. 1 Mac. 7. 41. 2 Mac. 8. 19. ‡ ffyddlon yn ei wledigaeth.
s 2 Bren. 20. 10, 11. Eſay 38. 8.
Tach. 18. B.
a 2 Bren. 22. 1. 2 Cron. 34. 3. ‡ muſic. † aymddug yn uniawn yn nychweliad.
b 2 Bren. 23. 4. 2 Cron. 34. 3. ‡ gallu.
c 2 Bren. 25. 9. 2 Cron. 36. 19.

7 Canys [d] ei gyſtuddio ef a wnaethant, ac yntef [e] wedi ei ſancteiddio yn brophwyd o grôth ei fam, i ddiwreiddio, a niweidio, a diſetha; felly heſyd i adeiladu, ac i blannu.

8 [f] Ezeciel yntef a welodd weledigaeth ogoneddus, yr hon a ddangoſwyd iddo ef ar gerbyd y Cerubiaid.

9 Efe [g] a gofiodd y gelynion yn y gaſod, ac a gyſarwyddodd y rhai uniawn eu ffyrdd.

10 Felly bendigedig ſyddo coffadwriaeth y deuddeg prophwyd, ac [h] ireiddied eu heſgyrn o'i lle: canys hwy a gyſſuraſant Jacob, ac a'i gwaredaſant â gobaith ſicr.

11 Pa fodd y mawrygwn ni [i] Zorobabel? yntef oedd megis sêl ar y llaw ddehau:

12 Felly [k] Jeſus fâb Joſedec: Y rhai yn eu dyddiau a adeiladaſant y tŷ, ac a gyſodaſant Deml ſanctaidd i'r Arglwydd, yr hon a ddarparwyd yn ogoniant tragywyddol.

13 [l] Nehemias heſyd oedd o'r rhai etholedig, am yr hwn y mae mawr goffa; yr hwn a gododd i ni y caerau a ſyrthiaſai, ac a oſododd i fynu y pyrth a'r barrau, ac a gyſododd ein ‡ tai ni.

14 Ni chrewyd ar y ddaear fath [m] Enoch: canys efe a gyſodwyd i fynu oddi ar y ddaear.

15 Ac ni bu y ſath ŵr a [n] Joſeph, yr hwn oedd bennaeth ar ei frodyr, ‡ chynhaliwr y bobl, yr hwn yr edrychodd yr Arglwydd am ei eſgyrn.

16 [o] Sem a Seth a gawſant barch gan ddynion: ac Adda oedd yn y greadwriaeth goruwch pob peth byw.

P E N. L.

1 Am Simon mâb Onias. 22 Y modd y dyſgwyd i'r bobl ſoliannu Duw, a gweddio. 27 Y diwedd.

Simon yr Archoffeiriad mab * Onias, yr hwn yn ei fywyd a gyſododd y tŷ, ac yn ei ddyddiau a ſicrhaodd y bobl.

2 Efe a barodd o'r ſylfaen adeiladu 'r uchder dau-ddyblyg, a'r fagwyr uchel, o amgylch y Deml.

3 Yn ei ddyddiau ef, [a] y noe ſ dderbyn dwfr, yr hon oedd o'i hamgylch ſel y môr, a wiſgwyd â dalennau prês.

4 Efe a gymmerth ofal dros y ‡ bobl rhag eu difetha, ac a gadarnhaodd y ddinas erbyn gwarchae arni.

5 Mor ogoneddus oedd efe yngharol y bobl wrth ddyfod allan o'r ‡ tŷ dan orchudd!

6 Fel y ſeren ddydd ym myſg y cymhylau, ac fel y lleuad yn ei llawn llonaid, yr ydoedd efe;

7 Fel yr haul yn tywynnu ar Deml y Goruchaf, ac fel yr enſys yn llewyrchu yn y cymhylau diſglair;

8 Ac fel blodau rhôs pan fyddant newydd; fel lili wrth aberoedd dyfroedd, a blagur y pren thus yn amſer haf;

9 Fel tân a thus mewn thuſſer, fel lleſtr o aur wedi ei wneuthur o'r un darn, a'i harddu â phob maen gwerthfawr;

10 Fel oliwydden dêg ffrwythlawn, ac fel cypreſwydden wedi tyfu i'r awyr:

11 Pan gymmerai efe y wiſg ogoneddus, a phan wiſgai efe yr hyfrydwch perffaith, wrth fyned i fynu at yr Allor ſanctaidd yn anrhydeddus.

12 Pan gymmerai efe ‡ yr aelodau o law 'r offeiriaid, efe a ſafai wrth aelwyd yr allor, a'i frodyr o'i amgylch, fel cedrwydden yn Libanus, a hwy a'i hamgylchent ef fel canghennau palmwydd.

13 Felly *y byddai* meibion Aaron oll yn eu gwychder, ac offrwm yr Arglwydd yn eu dwylo; o flaen holl gynnulleidfa Iſrael.

14 Gan orphen y gwaſanaeth wrth yr allor, i wneuthur offrwm yr Hollalluog goruchaf yn hardd,

15 Efe a eſtynnai ei ddwylo at y ddîodoffrwm, ac a gymmyſgai beth ‡ o'r gwîn, ac a'i tywalltai wrth droed yr allor yn arogl peraidd, i'r hwn ſydd oruchaf Frenin ar bawb. ‡ o waed y grawnwin.

16 Yna meibion Aaron a waeddent, ac a ſeinient mewn udgyrn ‡ tawdd, ac a wnaent ſŵn mawr eglur, yn goffadwriaeth o flaen y Goruchaf. ‡ Neu, arian, neu, wedi eu llunio â morthwyl.

17 Yna yr holl bobl a gyd-ſyrthient i lawr ar eu hwynebau ar frys, i addoli eu Harglwydd, y goruchaf Dduw hollalluog.

18 Y cantorion heſyd a glodforent â'i lleiſiau, ac a wnaent gynghanedd felys trwy eu hamryw ſeiniau.

19 A'r bobl a ymbilient â'r Arglwydd Goruchaf trwy weddi ger bron y Trugarog, nes cyflawnu anrhydedd yr Arglwydd, a gorphen ei waſanaeth ef.

20 Yna efe a ddiſgynnai, ac a ddyrchafai ei ddwylo ar holl gynnulleidfa meibion Iſrael, i draethu bendith yr Arglwydd â'i weſuſau, ac i ymorfoleddu yn ei Enw ef.

21 A hwy a ymgrymment i addoli eilwaith, i dderbyn y fendith gan y Goruchaf.

22 Yn awr gan hynny bendigwch Dduw pob peth, yr hwn yn unig a wna ryfeddod ym mhob man, yr hwn a ddyrchafa ein dyddiau ni o'r groth, yr hwn yn unig ſydd yn gwneuthur â nyni yn ôl ei drugaredd.

23 Caniatäed efe i ni hyfrydwch câlon, a bod heddwch yn ein dyddiau ni yn Iſrael byth,

24 A chadarnhau o hono ef ffyddlondeb ei drugaredd i ni, a'n gwaredu ni yn ei amſer ef.

25 Dwy genhedlaeth ſydd flîn gan fy enaid, a'r drydedd nid yw genhedlaeth.

26 Y rhai a eiſteddant ym mynydd Samaria, a'r rhai a breſwyliant ‡ Baleſtina, a'r bobl ynfyd y rhai a drigant yn Sichem. ‡ ym myſg y Philiſtiaid.

27 Jeſus mâb Sirach o Jeruſalem a 'ſgrifennodd yn y llyfr hwn athrawiaeth dyall a gwybodaeth, yr hwn a lawiodd ddoethineb o'i galon.

28 Gwynn ei fyd yr hwn a ymgynnefino â'r rhai hyn; a'r hwn a'i goſodo hwynt yn ei gâlon a fydd doeth.

29 O blegid o's gwnâ efe y pethau hyn, efe a fydd nerthol i bob peth: canys goleuni 'r Arglwydd a fydd yn gyfarwyddyd iddo ef, ac i'r rhai duwiol y rhoddes efe ddoethineb. Bendigedig fyddo yr Arglwydd byth. Felly y byddo, felly y byddo.

P E N. LI.

¶ Gweddi Jeſus fâb Sirach. Tach. 19. B. S. Luc, B.

Clodforaf di, O Arglwydd Frenin; a moliannaf di, fy Nuw a'm Hiachawdwr; dy Enw di a glodforaf.

2 O blegid ti fydd yn amddiffynnydd ac yn help i mi, ac a waredaiſt fy nghorph i rhag dinyſtr, a rhag magl tafod enllibus, rhag gwefuſau a ddychymmygant gelwydd; ïe yn erbyn y rhai ſydd yn cyſodi i'm herbyn yr ydwyt ti yn help i mi;

3 Gwaredaiſt

[d] Jer. 48. 6.
[e] Jer. 1, 5, 10.
[f] Ezec. 1. 3, 15.
[g] Ezec. 13. 11. a 38. 9, 16, 22.
[h] Pen. 46. 12.
[i] Ezra 3. 2. Hag. 2. 24.
[k] Ezra 3. 2. Hag. 1. 12. a 2. 2. Zech. 3 1.
[l] Neh. 7. 1.
‡ *Carnedau.*
[m] Gen. 5. 24. Pen. 44. 16. Heb. 11. 5.
[n] Gen. 41. 44. a 42. 6. a 45. 8. a 50. 25.
[o] Gen. 5. 3, 32. a 11. 10.
Tach. 18. P.
* 2 Mac. 3. 4.
[a] 1 Bren. 7. 23.
‡ *deml rhag ei ſyrthio.*
‡ *cyſſegr.*
‡ *y darnau.*

3 Gwaredaiſt ſi yn ôl amldra dy drugaredd a mawredd dy Enw rhag † dannedd y rhai oedd barod i'm bwyta, ac o law y rhai oedd yn ceiſio fy enaid i, ac o lawer o flinderau y rhai a gefais i;

4 Rhag i'r tân ſy mygu o amgylch, *ac* o ganol y tân yr hwn ni's cynneuais;

5 Felly *y'm gwaredaiſt* o waelod bol uffern, rhag taſod aflan, a rhag chwedl celwyddog.

6 A rhag anair gyd â'r brenin trwy dafod anghyfiawn, fy enaid a aeth yn agos i angau, a'm heinioes oedd yn agos i uffern iſaf.

7 Hwy a'm hamgylchynaſant i o bob tu, ac nid oedd a'm helpiai: mi a edrychais am help dŷn, ac nid oedd *dim*.

8 Am hynny mi a goffais dy drugaredd di, O Arglwydd, a'th weithredoedd gynt, dy fod di yn achub y rhai ‡ dioddefgar, ac yn eu hachub hwynt o law y gelynion.

9 A mi a ddyrchefais fy ngweddi o'r ddaear, ac a ddeiſyfiais ymwared rhag marwolaeth:

10 Ac a ddeiſyfiais ar yr Arglwydd tâd fy Arglwydd, na adawai eſe iyfi yn nydd trallod, † y prŷd ni cheid help gân y beilchion.

11 Mi a foliannaf dy Enw di yn waſtadol, ac a'th glodforaf di yn fy nghyffes, a'm gweddi a wrandawyd.

12 O blegid ti a'n cedwaiſt ni rhag dinyſtr, ac a'm gwaredaiſt i o'r amſer drwg: am hynny y clodforaf a moliannaf di, ac a fendithiaf dy Enw, O Arglwydd.

13 A myfi ettoyn jeuangc, cyn ‡ fy nhwyllo, mi a ofynnais ddoethineb yn eglur yn fy ngweddi.

14 O flaen y Deml y gweddïais i am dani hi, a hyd y diwedd y ceiſiaf hi.

15 Ie o'r blodeuyn, nes addfedu 'r grawnwin, yr ymhyfrydodd fy nghalon ynddi. Fy nhroed a rodiodd yn uniawn; mi a'i holrheiniais hi o'm hieuengctid.

16 Mi a oſtyngais ychydig ar fy nghluſt, ac a'i derbynniais *hi*, ac a gefais lawer o ddyſg.

17 Mi a euthym rhagof ynddi hi: *am hynny* i'r hwn a roddes i mi ddoethineb y rhoddaf ſi y gogoniant.

18 O blegid mi a roddais fy mryd ar wneuthur ar ei hôl hi, a dilyn daioni; ac felly ni'm gwradwyddir.

19 Fy enaid a ymdrechodd â hi, ac mi a ſum ddiwyd yn fy ngweithredoedd. Mi a eſtynnais fy nwylo tu a'r nef i ſynu, ac † a ddyellais beth oedd fod heb ei hadnabod hi.

20 Mi a gyfarwyddais fy enaid atti hi, ac a'i cefais hi mewn puredd: cefais fy nghalon wedi ei chyſſylltu â hi o'r dechreuad; am hynny ni'm gwrthodir.

21 Fy nghalon a gafodd helbul yn ei cheiſio hi: am hynny mi a gefais gyfoeth da.

22 Yr Arglwydd a roddes dafod yn wobr i mi, a mi a'i moliannaf ef â hwnnw.

23 Neſewch attaſi, O annyſgedig, ac arhoſwch yn nhŷ athrawiaeth.

24 Pa ham yr ydych chwi yn ‡ oedi? neu beth a ddywedwch chwi am hyn, gan ſod ar eich eneidiau chwi ſyched mor ddirfawr?

25 Mi a agorais fy ngenau, ac a leferais,

a Prynwch *hi* i chwi heb arian.

26 Goſtyngwch eich gyddfau dan yr jau, a derbynnied eich enaid athrawiaeth:

b † hawdd yw ei chael hi.

27 c Gwelwch â'ch llygaid ‡ gymmeryd o honoſi boen, a chael o honoſi ym' fy hun eſmwythdra mawr.

28 Mynnwch gyfran o addyſg am nifer mawr o arian, a meddiennwch aur lawer trwyddi hi.

29 Llawenyched eich calon yn ei drugaredd eſ, ac na fydded yn gywilydd gennych ei ſoliannu eſ.

30 Gwnewch eich gwaith mewn prŷd, ac efe a rydd i chwi eich gwobr yn ei amſer.

† *mi a alerais am fy anwybodaeth âm dani.*

‡ *diogi.*

a Eſay 55. 1.

b Deut. 30. 14.

† *ymae hi yn agos i'w chael.*

c Pen. 6. 19.

‡ *na chymmerais i ond ychydig boen.*

¶ BARUCH.

PEN. I.

Tach. 19. P.

1 *Baruch wedi 'ſgrifennu llyfr ym Mabilon:* 5 *a'r modd yr wylodd yr Juddewon oedd yno, wrth glywed ei ddarllen eſ.* 7 *Yr Juddewon yn danſon arian, a'r llyfr hefyd i'r brodyr yn Jeruſalem.*

DYmma hefyd eiriau 'r llyfr a 'ſgrifennodd Baruch mâb Nerias, fâb Maaſias, fâb Sedecias, fâb Aſadias, fâb Chelcias, ym Mabilon,

2 Yn y bummed flwyddyn, ar y ſeithfed *dydd* o'r mis, yr amſer yr enniliodd y Caldeaid Jeruſalem, ac y lloſgaſant hi â thân.

† Joacim. 3 A Baruch a ddarllenodd eiriau 'r llyfr hwn lle y clywai Jechonias mâb † Joachim, brenin Juda, a lle y clywai 'r holl bobl, y rhai a ddaethai i *wrando* 'r llyfr,

4 A lle y clywai 'r holl gedyrn, a holl feibion y brenin, a lle y clywai 'r henuriaid, a lle y clywai 'r holl bobl, o'r lleiaf hyd y mwyaf, y rhai oll oedd yn trigo ym Mabilon, wrth afon Sud.

‡ addunedaſant *addunedu.* 5 A hwy a wylaſant, ac a ymprydiaſant, ac a ‡ weddiaſant ger bron yr Arglwydd.

6 Hwy a gaſglaſant arian hefyd yn ôl gallu pawb;

7 Ac a'i hanfonaſant i Jeruſalem at † Joachim yr offeiriad fâb Chelcias, fâb Salom, ac at yr holl offeiriaid *eraill*, ac at yr holl bobl a geffid gyd â hwynt yn Jeruſalem,

† Joacim.

8 Y prŷd hynny pan dderbynniodd efe a leſtri ty'r Arglwydd, y rhai a ddygaſid o'r Deml, 'ſw dwyn drachefn i wlad Juda, y degfed *dydd* o fis Sitan, *ſef* lleſtri arian, y rhai a wnaethai Sedecias mâb Joſias brenin Juda;

a 2 Bren. 24. 13. 2 Cron. 36. 10.

9 Wedi caethgludo o Nabuchodonoſor brenin Babilon Jechonias a'r tywyſogion, a'r ‡ carcharorion, a'r cedyrn, a phobl y wlad o Jeruſalem, a'i dwyn hwynt i Fabilon:

‡ caethion.

10 A hwy a ddywedaſant, Wele, ni a anfonaſom attoch chwi arian; prynwch chwithau â'r arian offrymmau poeth, ac *aberthau* dros bechod, ac arogldarth, a darperwch † ſwydofftwm, ac offrymmwch ar allor yr Arglwydd ein Duw ni;

† Gr. *manna*, at ſai yn lle *mintha* ſef *bryd-ffrwm*.

11 A gweddïwch dros fuchedl Nabuchodonoſor brenin Babilon, a thros fuchedl Balthaſar ei fab eſ, ar ſod eu dyddiau hwynt ar y ddaear, fel dyddiau 'r nefoedd;

12 Ac ar roddi o'r Arglwydd i ni nerth, a goleuo o hono ef ein llygaid ni, fel y byddom ni byw [b] dan gyfgod Nabuchodonofor brenin Babilon, a than gyfgod Balthafar ei fâb ef, ac y gwafanaethom hwy lawer o ddyddiau, ac y caffom ffafr yn eu golwg hwynt.

[b] Ezec. 31. 6. Dad. 4. 10, 21.

13 Gweddïwch hefyd drofom ni at yr Arglwydd ein Duw: o herwydd ni a bechafom yn erbyn yr Arglwydd ein Duw, ac ni thrôdd ei lid a'i ddig ef oddi wrthym ni etto.

14 Darllenwch hefyd y llyfr ymma a anfonafom ni attoch, i'w draethu yn nhy 'r Arglwydd ar ddyddiau gwylion ac ar ddyddiau uchel;

[c] Dan. 9. 7. Pen. 2. 6. Edrych Neh. 9. 32, &c.

15 A dywedwch, [c] Yr Arglwydd ein Duw ni fydd gyfiawn, i ninnau y *perthyn* gwarthrudd goleu, fel y *mae* heddyw i ddynion *Juda*, ac i drigolion Jerufalem,

16 Ac i'n brenhinoedd, ac i'n tywyfogion, ac i'n hoffeiriaid, ac i'n prophwydi, ac i'n tadau.

[d] Dan. 9. 5.

17 Canys [d] ni a bechafom ger bron yr Arglwydd ein Duw,

18 Ac a anghredafom iddo ef, ac ni wrandawfom ar lais yr Arglwydd ein Duw, i rodio yn ei orchymynion ef, y rhai a roddes efe o'n blaen ni.

19 Er y dydd y dug yr Arglwydd ein tadau ni o dîr yr Aipht hyd y dydd hwn, ni a fuom anufudd i'r Arglwydd ein Duw, ac a fuom efgeulus heb wrandaw ar ei lais ef.

[e] Deut. 28. 15.

20 [e] Am hynny y glynodd drwg wrthym ni, a'r felldith a ordeiniodd yr Arglwydd wrth Fofes ei wâs, y dydd y dug yr Arglwydd ein tadau ni allan o dîr yr Aipht, i roddi i ni dîr yn llifeirio o laeth a mêl, fel y *gwelir* heddyw.

21 Ond ni wrandawfom ni ar lais yr Arglwydd ein Duw, yn ôl holl eiriau 'r prophwydi a anfonodd efe attom ni:

22 Eithr ni a rodiafom bob un wrth feddwl ei gâlon ddrygionus ei hun, gan wafanaethu duwiau dïeithr, a gwneuthur drygioni yngolwg yr Arglwydd ein Duw.

PEN. II.

Tach. 20. B. *Y weddi a'r gyffes a wnaeth yr Juddewon ym Mabilon, ac a ddanfonafant hwy yn y llyfr a 'fgrifennafai Baruch, at eu brodyr yn Jerufalem.*

AM hynny y cyflawnodd yr Arglwydd ei air a lefarodd efe yn erbyn ni, ac yn erbyn ein barnwyr, y rhai a farnent Ifrael, ac yn erbyn ein brenhinoedd, ac yn erbyn ein tywyfogion, ac yn erbyn gwŷr Ifrael a Juda;

2 Gan ddwyn arnom ni ddrygfyd mawr, y fath ni bu dan y nefoedd oll, fel y mae yn Jerufalem, yn ôl yr hyn a 'fgrifennwyd ynghyfraith Mofes,

[a] Deut. 28. 53. Galar. 2. 20. a 4. 10.

3 [a] Y bwytaei dŷn gnawd ei fâb ei hun, a chnawd ei ferch ei hun.

[b] 2 Bren. 24. 2. [c] Ef. 43. 28. [d] Jer. 25. 38.

4 Efe a'i rhoddes hwynt hefyd i fod dan law [b] yr holl deyrnafoedd fydd o'n hamgylch ni, i fod [c] yn wradwyddus ac [d] yn anghyfannedd ym myfg yr holl boblocdd fydd o'n hamgylch, lle y gwafgarodd yr Arglwydd hwynt.

† *goftyngwyd, ac mi'n dyrchafwyd.*

5 Felly y'n † dygwyd ni i wared, ac nid i fynu, am bechu o honom yn erbyn yr Arglwydd ein Duw, heb wrando ar ei lais ef.

[f] Pen. 1. 15.

6 [f] Ein Harglwydd Dduw ni fydd gyfiawn: i ninnau ac i'n tadau y *perthyn* gwarthrudd goleu, fel *y gwelir* heddyw.

7 Canys yr holl ddrygau hyn a ddaeth arnom ni, y rhai a draethodd yr Arglwydd yn ein herbyn ni.

8 Ac [f] ni weddïafom ni ger bron yr Arglwydd, ar droi o bob un oddi wrth feddyliau ei galon ddrygionus.

[f] Dan. 9. 13, &c.

9 Am hynny y gwiliodd yr Arglwydd arnom ni am ddrygfyd, ac a'i dug arnom: o blegid cyfiawn yw 'r Arglwydd yn ei holl weithredoedd, y rhai a orchymynnodd efe i ni.

10 Ond ni wrandawfom ni ar ei lais ef, i rodio yn ei orchymynion ef, y rhai a roddes efe o'n blaen ni.

[g] Dan. 9. 15.

11 [g] Ac yn awr, O Arglwydd Dduw Ifrael, yr hwn a ddygaift dy bobl allan o dîr yr Aipht trwy law gadarn, trwy arwyddion a rhyfeddodau, a thrwy allu mawr a braich eftynnedig, ac [h] a wnaethoft it' enw, fel y *gwelir* heddyw;

[h] Neh. 9. 10.

12 O ein Harglwydd Dduw, nyni a bechafom, a fuom annuwiol, ac a wnaethom yn anghyfiawn yn dy holl ordeiniadau di.

13 Troer, *attolwg*, dy lid oddi wrthym ni: o herwydd [i] ychydig a adawed o honom ni ym myfg y cenhedloedd, lle y gwafgeraift ni.

[i] Jer. 42. 2.

14 Gwrando, Arglwydd, ein gweddi a'n deifyf, a rhyddhâ ni er dy fwyn dy hun, a gwnâ i ni gael ffafr yngolwg y rhai a'n caethgludafant ni:

15 Fel y gwypo 'r holl ddaear mai ti yw yr Arglwydd ein Duw ni, o herwydd † enwi dy enw di a elwir ar [k] Ifrael a'i genedl.

† *galw Ifrael a'i heppil wrth dy Enw di.*

16 [l] Edrych i lawr, Arglwydd, o'th dŷ fanctaidd, meddwl am danom di: goftwng dy gluft, O Arglwydd, a gwrando.

[k] Dan. 9. 19.

17 Agor dy lygaid, a gwêl. O herwydd [m] nid y meirw yn y bedd, y rhai y dygwyd eu ‡ heneidiau allan o'i cyrph, a roddant na gogoniant na chyfiawnder i'r Arglwydd:

[l] Deut. 26. 15. Efay 63. 15.

18 Eithr yr enaid, yr hwn fydd athrift jawn, yr hwn fydd yn cerdded yn grwm ac yn ffeg, a'r llygaid palledig, a'r enaid newynog, a roddant ogoniant a chyfiawnder i ti, O Arglwydd.

[m] Pf. 6. 5. a 115. 17. Efay 38. 18, 19. Eccl. 17. 27, 28.

‡ *hyfbryd neu, heiniocd.*

19 [n] O blegid hynny nid am gyfiawnder ein tadau a'n brenhinoedd yr ydym ni yn tywallt ein gweddi ger dy fron di, ein Harglwydd Dduw.

[n] Dan. 9. 18.

20 Canys tydi a anfonaift dy lid a'th ddigofaint arnom ni, fel y dywedaift trwy law dy weifion y prophwydi, gan ddywedyd,

[o] Jer. 27. 11.

21 [o] Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Goftyngwch eich yfgwyddau *a'ch gwarrau*, a gwafanaethwch frenin Babilon, a chwi a gewch aros yn y wlâd yr hon a roddais i i'ch tadau chwi.

22 Ac oni wrandewch ar lais yr Arglwydd i wafanaethu brenin Babilon,

[p] Jer. 7. 34. a 16. 9. a 25. 10.

23 [p] Mi a ddygaf ymmaith o ddinafoedd Juda, ac allan o Jerufalem, lais gorfoledd a llais llawenydd, llais priod-fâb a llais priod-ferch; a'r holl wlâd a fydd anghyfannedd heb drigolion.

24 Ond ni wrandawfom ni ar dy lais di, i wafanaethu brenin Babilon: am hynny y cyflawnaift ti [q] dy eiriau, y rhai a leferaift trwy † weinidogaeth dy weifion y Prophwydi, *fef* y dygid efgyrn ein brenhinoedd ac efgyrn ein tadau o'i lle.

[q] Jer. 8. 1, 2. † *law.*

25 Ac wele, hwy a daflwyd allan i wrês y dydd, ac i rew y nôs, ac a fuant feirw mewn

mewn gofid mawr trwy newyn a chleddyf a haint y nodau.

26 Gosodaiſt heſyd y tŷ lle y gelwid ar dy Enw, fel y gwelir ef heddyw, am ddrygioni tŷ Iſrael a thŷ Juda.

27 A thi a wnaethoſt â ni, O Arglwydd ein Duw, yn ôl dy holl larieidd-dra, ac yn ôl dy fawr drugaredd oll,

28 Fel y lleferaiſt trwy dy wâs Moſes, y dydd y gorchymynnaiſt ti iddo ef 'ſgrifennu dy gyfraith di, o flaen meibion Iſrael, gan ddywedyd,

29 [r] Oni wrandewch chwi ar fy llais i, ‡ y dyrfa fawr lioſog hon a droir yn ddîau yn ychydig ym myſg y cenhedloedd lle y gwaſgaraf fi hwynt.

30 O blegid mi a wyddwn na wrandawent hwy arnafi; o blegid pobl wargaled ydynt hwy: eithr [s] yn y tir lle y caethgludir hwynt y meddyliant am danynt eu hun,

31 Ac y gwybyddant mai myfi yw eu Harglwydd Dduw hwynt: a [t] mi a roddaf iddynt hwy gâlon a chluſtiau i wrando.

32 Yna y'm moliannant i yn y wlâd lle y caethgludir hwynt, ac y cofiant ſy Enw i,

33 Ac y troant oddi wrth eu ‡ gwargaled a'i drwg weithredoedd: o blegid † mi a gofiaſ ffordd eu tadau, y rhai a bechaſant yngwŷdd yr Arglwydd.

34 Felly y dygaf hwy drachefn i'r tîr, yr hwn trwy lŵ a addewais i i'w tadau hwynt, i Abraham, i Iſaac, ac i Jacob; a hwy ‡ a'i meddiannant: a mi a'i hamlhâf hwynt, ac ni's lleihêir hwynt.

35 Ac [u] mi a wnâf â hwynt gyfammod tragywyddol, y byddaf fi yn Dduw iddynt hwy, a hwythau a fyddant yn bobl i mi: ac ni ſymmudaf mwyach ſy mhobl Iſrael o'r tîr a roddais iddynt hwy.

PEN. III.

1 Y *rhan arall o weddi y chyffes yr Juddewon, y rhai oedd yn y llyſr a 'ſgrifennaſai Baruch, ac a anfonaſai i Jeruſalem.*
36 *Doethineb a ddangoſwyd gyntaf i Jacob, ac a welwyd ar y ddaear.*

O Arglwydd hollalluog, Duw Iſrael, y mae 'r enaid *ſydd* mewn ing, a'r ysbryd cyſtuddiol yn llefain arnat ti.

2 Clyw, Arglwydd, a thrugarhâ; o blegid Duw trugarog ydwyt ti: cymmer drugaredd, o blegid nyni a bechaſom i'th erbyn.

3 O herwydd yr ydwyt ti yn aros byth, a derſydd am danom ninnau yn llwyr.

4 O Arglwydd hollalluog, Duw Iſrael, gwrando ar weddïau 'r Iſraëliaid meirw, a'i meibion hwynt, y rhai a bechaſant i'th erbyn di, ac ni wrandawſant ar lais yr Arglwydd eu Duw: am ba achos y glynodd y drygau hyn wrthym ni.

5 Na chofia anwireddau ein tadau ni: eithr cofia dy allu a'th enw dy hun y pryd hyn.

6 O herwydd tydi yw ein Harglwydd Dduw ni; a thydi, O Arglwydd, a foliannwn ni.

7 O blegid er mwyn hyn y rhoddaiſt ti dy ofn yn ein calonnau ni, *ſef* er mwyn galw o *honom ni* ar dy enw di, a'th foliannu yn ein caethiwed: o blegid [a] ni a gofiaſom holl anwireddau ein tadau, y rhai a bechaſant ger dy fron di.

8 Wele ni etto yn ein caethiwed, lle y gwaſgeraiſt ti nyni yn wradwydd, ac yn felldith, ac i ſod dan dreth, yn ôl holl anwireddau ein tadau, y rhai a giliaſant oddi wrth yr Arglwydd ein Duw ni.

9 Clyw, O Iſrael, orchymynion y bywyd; gwrando, i gael gwybod doethineb.

10 Pa ham, Iſrael, yr ydwyt ti yn nhîr dy elynion? yr heneiddiaiſt mewn gwlâd ddïeithr? ac y'th halogwyd gan y meirw?

11 *Pa ham* y'th [b] gyfrifwyd gŷd â'r rhai *a aethant* i'r bedd?

12 Tydi a adewaiſt ffynnon doethineb.

13 Pe rhodieſit ti yn ffordd Duw, ti a drigeſit mewn heddwch byth.

14 Dyſg pa le y mae doethineb, pa le y mae grymmuſdra, pa le y mae dyall; i gael gwybod hefyd pa le y mae hir-hoedl, ac einioes, pa le y mae goleuni llygaid, a thangneſedd.

15 [c] Pwy a gafodd ei lle hi? a phwy a aeth i mewn i'w thryſorau hi?

16 Pa le y mae tywyſogion y cenhedloedd, a llywodraethwyr yr anifeiliaid ſydd ar y ddaear?

17 Y rhai oedd yn chwarae ag adar y nefoedd, ac yn tyrru arian ac âur, yn yr hwn yr ymddiried dynion, ac ni wnaent ddiben ar gerſio?

18 Canys y rhai a † fathent arian, a *hynny* mor ofalus, a'i gwaith yn anchwiliadwy,

19 Hwy a ddiflannaſant, ac a ddiſgynnaſant i'r bedd; a rhai eraill a gododd yn eu lle hwynt.

20 Yn ieuainge y gwelſant hwy oleuni, ac a drigaſant ar y ddaear: ond nid adnabuant hwy ffordd gwybodaeth.

21 Ei llwybrau hi ni ddyallaſant 'chwaith, ac nid ymafaelaſant yndді: pell oedd eu plant oddi ar y ffordd honno.

22 Ni chlywyd sôn am dani hi yng Nghanaan, ac [d] ni welwyd hi yn Nheman.

23 Yr Agareniaid, y rhai ſydd yn ceiſio dyall ar y ddaear; a marchnadwyr Merran a Theman ‡ dychymmygwyr chwedlau, ac yn ceiſio dyall; ond nid adwaenai un o'r rhai hyn ffordd doethineb, ac ni chofiaſant ei llwybrau hi.

24 O Iſrael, mor fawr yw tŷ Dduw! ac mor helaeth yw lle ei feddiant ef!

25 Mawr *yw efe*, ac nid oes diwedd iddo; uchel yw efe, ac anfeidrol.

26 Yna yr oedd y cawri enwog gynt, y rhai oedd yn gorphol, ac yn medru rhyfela.

27 Nid y rhai hynny a ddewiſodd Duw, ac ni roddes iddynt ffordd gwybodaeth.

28 Eithr difethwyd hwy, am nad oedd ganddynt ddoethineb; a thrwy eu hynfydrwydd y methaſant hwy.

29 [e] Pwy a ddringodd i'r neſoedd, ac a'i cymmerodd, ac a'i dug hi i wared o'r cymhylau?

30 Pwy a aeth dros y môr, ac a'i caſodd hi, ac a'i dug hi am aur o'r goreu?

31 Nid oes neb yn admbod ei ffordd hi, nac yn yſtyried ei llwybr hi.

32 Ond yr hwn a wyr bob peth a'i hedwyn hi, a thrwy ei ddoethineb a'i caſodd hi: yr hwn a ddarparodd y ddaear dros amſer tragywyddol, a'i llanwodd hi ag anifeiliaid pedwar-carnol.

33 Yr hwn ſydd yn anfon goleuni allan, ac fe a â; yn ei alw ef yn ei ôl, ac ynteu yn ufuddhau mewn ofn.

34 Y sêr a oleuaſant yn eu gwiliadwriaethau yn llawen. [f] Efe a'i galwodd hwynt, a hwy a ddywedaſant, Dymma ni; goleuaſant yn llawen i'r hwn a'i gwnaeth hwynt.

---

[r] Leſit. 26. 14. Deut. 28. 15, 62.
‡ *yr haid fawr.*
[s] Leſit. 26. 39, &c.
[t] Deut. 30. 6. Jer. 24. 7.
‡ *cefn anyſtwyth.*
† *hwy a gofiant.*
‡ *a arglwyddiaethant arno.*
[u] Jer. 31. 31, &c.
Tach. 20. P.
[a] Deut. 30. 1.
[b] Pſal. 28. 1.
[c] Job 28. 12, 20.
† *weithant mewn.*
[d] Jer. 49. 7.
‡ *deongliwyr.*
[e] Deut. 30. 12, 13. Rhuf. 10. 6, 7.
[f] Pſal. 147. 4.
Jer. 7. 34. a 16. a 25. 10.
a Jer. 8. 2. † *law.*

35 Dymma ein Duw ni; na chyffelyber neb arall iddo ef.

36 Efe a gafodd allan bob ffordd gwybodaeth, ac a'i rhoddes hi i Jacob ei was, ac i Iſrael ei annwylyd.

g Diar. 8. 31. Joan 1. 14. 37 g Wedi hyn yr ymddangoſodd eſe ar y ddaear, ac y trigodd eſe ym myſg dynion.

PEN. IV.

Tach. 21. B. 1 *Llyfr y Gorchymynion yw 'r doethineb a ganmolwyd yn ybennod o'r blaen. 25 Annog yr Juddewon i ammynedd, ac i obeithio yr ymwared.*

DYmma lyfr gorchymynion Duw, a'r gyfraith a bery byth: y rhai oll a'i cadwant hi *a ddeuant* i fywyd, a'r rhai a'i gadawant hi a fyddant feirw.

2 Dychwel, Jacob, ac ymafael ynddi hi: rhodia mewn goleuni wrth ei llewyrch hi.

3 Na ddôd dy ogoniant i arall, na'r pethau buddiol i genedl ddïeithr.

4 Gwynn ein byd ni, Iſrael, am fod yn hysbys i ni y pethau a ryglyddant fodd i Dduw.

5 O fy mhobl, coffadwriaeth Iſrael, cymmer gyſſur.

a Eſay 50. 1. a 52. 3. 6 a Chwi a werthwyd i'r cenhedloedd, nid i'ch difetha; ond o herwydd i chwi annog Duw i ddîg y rhoddwyd chwi i'r gelynion.

b 1 Cor. 10. 20. 7 O herwydd chwi a ddigiaſoch yr hwn a'ch gwnaeth chwi, b gan offrymmu i gythreuliaid, ac nid i Dduw.

8 Anghofiaſoch Dduw tragywyddol, yr hwn a'ch cenhedlodd chwi: a'ch mammaeth Jeruſalem a wnaethoch chwi yn driſt.

9 O blegid hi a welodd y dîg oedd yn dyfod arnoch chwi, ac a ddywedodd, Gwrandewch, cymmydogion Sïon; dygodd Duw arnaſi driſtwch mawr.

10 O herwydd mi a welais gaethiwed fy meibion a'm merched, yr hon a ddug y tragywyddol *Dduw* arnynt hwy.

11 Canys yn llawen y megais i hwynt: eithr trwy wylofain a thriſtwch y danfonais hwynt ymmaith.

12 Na lawenyched neb o'm plegid i, yr hon ydwyf weddw, ac a wrthododd llawer: anghyfannedd ydwyf fi, o achos pechodau fy mhlant; am gilio o honynt hwy oddi wrth gyfraith Dduw.

13 Nid adnabuant hwy ei gyfiawnder ef, ac ni rodiaſant yn ffyrdd gorchymynion Duw, ac ni ſathraſant lwybrau ‡ dyſg yn ei gyfiawnder ef.

‡ ei *addyſg ef mewn cyfiawnder.*

14 Deued cymmydogion Sïon, cofiwch gaethiwed fy meibion i a'm merched, yr hon a ddug y tragywyddol *Dduw* arnynt hwy.

c Deut. 28. 49, 50. 15 O herwydd c efe a ddug yn ei herbyn hwynt genedl o bell, cenedl ddïgywilydd, ac eltronieithus; y rhai ni pharchent yr hên, ac ni thoſturient wrth y dŷn bach;

16 Ac a ddygaſant ymmaith annwylblant y weddw, ac a wnaethant yr unig yn amddifad heb ferched.

† *llwyddiant.*

d Pſ. 116. 2. a 137. 7. 17 A pha help a allaf fi i chwi?

18 O blegid yr hwn a ddug adfyd arnoch chwi a'ch gwared chwi o law eich gelynion.

‡ *yn fy nyddiau, neu, yn nyddiau fy nghyfiawnder.* 19 Ymmaith â chwi, ymmaith â chwi, fy mhlant, o blegid fo'm gadawyd i yn anghyfannedd.

20 Mi a ddïoſgais wiſg † tangneſedd, ac a wiſgais ſachliain fy ngweddi: d ‡ tra ſyddwyf fi byw y lleſaf ar *Dduw* tragywyddol.

21 Cymmerwch gyſſur, blant: llefwch ar yr Arglwydd; ac efe a'ch gwared chwi oddi wrth gadernid a dwylo eich gelynion.

22 O herwydd y mae gennyf fi obaith yn y Tragywyddol o'ch jechydwriaeth chwi, ac ſe ddaeth i mi lawenydd oddi wrth yr hwn ſydd Sanctaidd, o herwydd y drugaredd yr hon a ddaw i chwi yn fuan gan ein tragywyddol Jachawdwr ni.

23 O blegid trwy driſtwch ac wyloſain y danfonais chwi allan: eithr Duw a'ch rhydd chwi i mi drachefn trwy lawenydd a hyfrydwch byth.

24 Megis yn awr y gwelodd cymmydogion Sïon eich caethiwed chwi; felly ar fyrder y gwelant hwy eich jechydwriaeth chwi oddi wrth eich Duw, yr hon a ddaw i chwi trwy ogoniant mawr a diſgleirdeb y Tragywyddol.

25 O *fy* mhlant, cymmerwch yn ddioddefgar y digter a ddaeth arnoch chwi oddi wrth Dduw: o herwydd y gelyn a'th erlidiodd di; eithr ar fyrder ti a gei weled ei ddinyſtr ef, ac a ſethri ar ei wddf ef.

† *rhai mwythus.* 26 Fy † annwylyd a aethant 'rhŷd ffyrdd geirwon, hwy a ddygpwyd ymmaith fel praidd yr hwn a 'ſglyfaethai gelynion.

27 Cymmerwch gyſſur, fy mhlant, a gelwch ar Dduw: o blegid y mae yr hwn a ddug y pethau hyn arnoch chwi yn meddwl am danoch chwi.

28 Megis y bu eich meddwl chwi ar gyfeiliorni oddi wrth Dduw, felly gan i chwi droi, bydded yn ddeg mwy ar ei geiſio ef.

29 O blegid yr hwn a ddug y drygau hyn arnoch chwi, a ddŵg i chwi gyd â'ch jechydwriaeth, lawenydd tragywyddol.

30 Cymmer gyſſur, Jeruſalem; y mae yr hwn a'th enwodd di yn dy gyſſuro.

31 Gwae y rhai a wnaethant niwed i ti, ac a ſu lawen ganddynt dy gwymp di.

32 Gwae y dinaſoedd y gwnaeth dy blant di waſanaeth iddynt: gwae yr hon a gymmerodd dy feibion di.

33 O blegid megis y mae yn llawen ganddi dy gwymp di, ac yn hyfryd ganddi dy dramgwydd di; felly y bydd hi athriſt o blegid ei hanghyfannedd-dra ei hun.

34 Canys mi a dorraf ymmaith lawenydd ei lliaws mawr hi, a'i ffrôſt hi a fydd yn driſtwch.

35 O herwydd tân a ddaw arni hi dros hirddyddiau, oddi wrth *Dduw* tragywyddol; a chythreuliaid a breſwyliant ynddi amſer mawr.

e Pen. 5. 5. 36 e Edrych, O Jeruſalem, tu a'r dwyrain, a gwêl yr hyfrydwch ſydd yn dyfod i ti gan Dduw.

37 Wele, y mae dy feibion y rhai a anfonaiſt ymmaith yn dyfod; y maent hwy yn dyfod wedi eu caſglu o'r dwyrain hyd y gorllewin, trwy air yr hwn ſydd Sanctaidd, gan lawenychu yng ngogoniant Duw.

PEN. V.

Tach. 25. B. 1 *Annog Jeruſalem i lawenychu, 5 ac i edryeb ar eu gwared o gaethiwed trwy ogoniant.*

OJeruſalem, dïoſg wiſg dy alar a'th driſtwch, a gwiſg harddwch y gogoniant ſydd oddi wrth Dduw yn dragywydd.

2 Gwiſg

2 Gwiſg am danat wiſg ddau-ddyblyg y cyfiawnder ſydd ō Dduw, a goſod ar dy ben goron gogoniant y Tragywyddol.

3 O blegid Duw a ddengys dy ddiſgleirdeb di i bob *cenedl* dan y neſoedd.

4 Canys Duw a eilw dy enw di byth, Heddwch cyfiawnder, a Gogoniant duwioldeb.

5 Cyſod, Jeruſalem, a ſaf yn uchel, ac [a] edrych tu a'r dwyrain, a gwêl dy blant wedi eu caſglu o ſachludiad haul hyd ei godiad, trwy air yr hwn ſydd Sanctaidd, yn llawen ynghoffadwriaeth Duw.

[a] Pen. 4. 36.

6 Ar eu traed yr aethant hwy oddi wrthyt ti, a'i gelynion a'i dygaſant hwynt ymmaith; eithr Duw a'i dwg hwynt attat ti, wedi eu dyrchafu mewn gogoniant, fel meibion y frenhiniaeth.

7 O blegid Duw a ordeiniodd oſtwng pob mynydd uchel, a'r brynniau tragywyddol, a llenwi 'r pantoedd i waſtatâu y ddaear, ſel y gallo Iſrael rodio 'n ddiogel yngogoniant Duw.

[b] Eſay 40. 4.

8 Y coedydd a phob pren arogl-bêr, a ſuant gyſgod i Iſrael wrth orchymmyn Duw.

9 O herwydd Duw a arwain Iſrael yn llawen yngoleuni ei ogoniant eſ, ynghŷd a'r drugaredd, a'r cyfiawnder, yr hwn ſydd oddi wrtho eſ.

EPISTOL JEREMI.

PEN. VI.

Tach. 22. B.

1 *Pechodau 'r bobl yw achos y caethiwed.*
3 *Ofered delwau a delw-addoliaeth Babilon.*

¶ Copi o'r llythyr a anfonodd Jeremi at y rhai a gaethgludai brenin y Babiloniaid i Fabilon, i ſynegi iddynt hwy yr hyn a orchymynnaſai Duw iddo eſ.

O Blegid y pechodau a wnaethoch chwi ger bron Duw, y dŵg Nabuchodonoſor brenin Babilon, chwi 'n garcharorion i Fabilon.

3 Felly pan ddêloch chwi i Fabilon, chwi a ſyddwch yno flynyddoedd lawer, ac amſer hîr, hyd ſaith o genhedlaethau: wedi hyny mi a'ch dygaf chwi allan oddi yno mewn heddwch.

[a] Pſ. 115. 4. Eſay 44. 8, 9, 10. a 46. 5, 7. Doeth. 13. 10.

4 [a] Yna y gwelwch ym Mabilon, dduwiau arian, ac aur, a phrenniau, y rhai a ddygir ar yſgwyddau, ac a yrrant ofn ar y cenhedloedd.

5 Gwiliwch chwithau rhag bod yn debyg i'r dieithraid, ac ofni o honoch chwithau hwynt, pan weloch chwi 'r cenhedloedd yn eu haddoli hwynt o'i blaen ac o'i hôl.

6 Dywedwch chwithau yn eich meddwl, Tydi, O Arglwydd, ſydd raid i ni ei addoli.

7 Canys ſy Angel i a ſydd gyd â chwi, a minneu a ymorolaf am eich eneidiau chwi.

8 Y ſaer a drwſiodd a tafod hwynt, hwythau wedi eu goreuro, a'i gorchuddio ag arian; [b] er hynny pethau gau ydynt, ac ni allant lefaru.

[b] Pſ. 135. 16.

9 Hwy a gymmerant aur, ac a'i gweithiant megis i langces yn hoffi gwychder, yn goronau ar bennau eu duwiau.

10 Ac weithiau y dŵg yr offeiriaid aur ac arian oddi ar eu duwiau, ac a'i treuliant arnynt eu hun.

11 Rhoddant heſyd o honynt hwy i'r putteiniaid cyhoedd, ac a'i trwſiant hwynt mewn gwiſgoedd megis dynion, *ſef* y duwiau o arian, ac aur, a phrennau.

12 Etto ni allant ymachub oddi wrth rŵd a phryfed, er eu gwiſgo â phorphor.

13 Hwy a ſychant eu hwyneb hwy, o blegid y llwch yn y † tŷ ‡ yr hwn ſydd yn ſawr arnynt.

† *deml.* ‡ *pan fyddo llawer arnynt.*

14 *Gan un o honynt hwy* y bydd teyrnwialen, fel gŵr yn barnu gwlâd: ond ni ddichon efe ladd yr hwn a becho yn ei erbyn.

15 *Gan arall* y bydd cleddyf, neu ſwyall, yn ei law ddehau; er hyny ni ddichon efe ei wared ei hun rhag rhyfel neu ladron.

16 Wrth hyn amlwg yw nad ydynt hwy dduwiau. Am hyny nac ofnwch hwynt.

17 O herwydd megis y mae lleſtr dŷn, wedi ei dorri, heb dalu dim; felly y mae eu duwiau hwynt. Wedi eu goſod hwynt mewn † tai, traed y rhai a ddêl i mewn a leinw eu llygaid hwynt o lwch.

† *temlau.*

18 Ac megis y cauir y ‡ cynteddoedd ar yr hwn a wnelo yn erbyn y brenin, megis ar un wedi ei fwrw i farwolaeth; felly y mae 'r offeiriaid yn cadw eu temlau hwynt â dorau, â throſolion, ac â chloiau, rhag i ladron eu hysbeilio hwynt.

‡ *dryſau.*

19 Hwy a oſodant ganhwyllau o'i blaen hwynt, ſwy nag o'i blaen eu hun, ac ni allant hwy weled un o honynt.

20 Y maent hwy fel un o drowſtiau 'r deml; ac etto yr ydys yn dywedyd fod y ſeirph, y rhai ſy 'n dyfod o'r ddaear, yn † cnoi eu calonnau hwynt: ac wrth eu bwyta hwynt a'i gwiſgoedd, ni's gwyddant oddi wrtho.

† *llyſu.*

21 Y mae eu hwynebau hwynt wedi duo gan y mŵg o'r deml.

22 Yr yſtlummod, a'r gwennoliaid, a'r adar *eraill*, a ehedant ar eu cyrph a'i pennau hwynt, felly y cathod hefyd.

23 Wrth hyn y bydd hyſbys i chwi nad duwiau ydynt. Nac ofnwch chwithau hwynt.

24 O blegid yr aur ſydd am danynt hwy, yn harddwch iddynt, oni ſŷch rhyw un y rhŵd, ni ddiſgleiria: a phân doddwyd hwynt, ni wybuant oddi wrth hynny.

25 Am ‡ bob gwerth y prynir hwy, y rhai nid oes anadl ynddynt.

‡ *ygwerth mwyaf.*

26 [c] Hwy o eiſiau traed a ddygir ar yſgwyddau: *felly* y maent hwy yn dangos i ddynion † eu gwaelder.

[c] Eſay 46. 7.
† *na thalant hwy ddim.*

27 Mae yn gywilydd gan y rhai a'i gwaſanaethant hwy. O blegid o's fyrth *un o honynt* hwy un amſer i lawr, ni chyfyd efe o hono ei hun; ac o's geſyd un eſ yn ei unjawn-ſefyll, ni ſyfl efe o hono ei hun; ac o's gogwydda, ni all efe ymuniawnu. Eithr y maent yn rhoi ‡ rhoddion o'i blaen hwy megis i rai meirw.

‡ *offrymmau.*

28 Y mae eu hoffeiriaid hwynt yn gwerthu eu haberthau hwynt, ac yn eu camarfer: felly y mae eu gwragedd yn rhoddi i gadw mewn halen *beth* o honynt hwy, heb roddi dim i'r tlawd a'r gwan.

29 Y mae 'r rhai miſglwyfus, a'r rhai etifyddog, [d] yn † cyffwrdd â'i haberthau hwynt. Gwybyddwch wrth hynny nad duwiau ydynt: ac nac ofnwch hwynt.

[d] Lef. 12. 4.
† *bwyta.*

30 Pa fodd gan hynny y gelwir hwynt yn dduwiau? ai am fod y gwragedd yn goſod *offrymmau* o flaen y duwiau arian, ac aur, a phrenniau?

31 Y mae yr offeiriaid yn eiſtedd yn eu temlau hwynt, a'i gwiſgoedd wedi eu rhwygo, a'i pennau, ac a'i barfau wedi eu heilio, ac yn bennoethion.

32 Y maent hwy yn rhuo, ac yn gweiddi o flaen eu duwiau, fel rhai yngwlêdd y marw.

33 Y mae 'r offeiriaid yn cymmeryd o'i gwisgoedd hwynt, ac yn dilladu eu gwragedd a'i plant.

34 O's da o's drwg a gânt hwy, ni allant hwy dalu 'r pwyth: ni allant na gwneuthur brenin, na'i ddiswyddo.

35 Yr un modd ni allant roddi na chysoeth nac arian. O's adduneda un adduned heb ei thalu, ni's gofynnant hwy.

36 Ni allant waredu dŷn oddi wrth angau, nac achub y gwan rhag y cadarn.

37 Ni allant roddi ei olwg i'r dall drachefn, ac ni allant waredu y dŷn a fyddo mewn angen.

38 Ni ddangosant hwy drugaredd i'r weddw, ac ni wnânt ddaioni i'r amddifad.

39 Fel y cerrig o'r mynydd ydyw eu *duwiau* pren hwynt, wedi eu goreuro a'i hariannu. Y rhai a'i haddolant hwynt a wradwyddir.

40 Pa fodd gan hynny y meddylir, neu y dywedir eu bod hwynt yn dduwiau, a'r Caldeaid eu hunain yn eu dibrisio hwynt?

41 Y rhai pan welont un heb fedru dywedyd, † a'i dygant ef at Bel, ac a ddeisyfant beri iddo ef lefaru, fel pe gallai efe lefaru ei hun.

† *a barant iddo alw ar Bel.*

42 Ac er dyall hyn ni fedrant beidio â hwynt: am nad oes ganddynt ‡ synwyr.

‡ *wybodaeth.*

43 Y gwragedd, wedi eu gwregysu â rheffynnau, a eisteddant yn yr heolydd yn llosgi eisin, yn lle arogldarth; o's tynnir un o honynt hwy gan ryw un yn myned heibio, a gorwedd o honi gyd ag ef, hi a edliwia i'w chymmydoges na thybiwyd yn gystal o honno ac o honi hi, ac na thynnwyd ei rheffyn hithau.

44 Gau yw yr hyn oll a wnaed yn eu mysg hwy: pa fodd gan hynny y meddylir neu y dywedir mai duwiau ydynt hwy?

45 Seiri a gosaint aur a'i gwnaethant hwy: ni allant fod yn ddim, ond a synno y crefftwr iddynt hwy fod.

46 Ni bydd hîrhoedlog y rhai a'i gwnaethant hwy: pa fodd ynte y bydd y pethau a wnelo y rhai hynny yn dduwiau?

47 Gadawsant gelwyddau a gwradwydd, i'r rhai a ddeuant ar eu hôl hwy.

48 Canys pan ddelo rhyfel neu ddrygau arnynt, yna y meddwl yr offeiriaid rhyngthynt a hwy eu hun, pa le yr ymguddiant gyd â hwy.

49 Pa fodd gan hynny na ddyellir, nad ydynt hwy dduwiau, y rhai nid ymachubant eu hunain rhag rhyfel a drygau?

50 * Gan mai prenniau ydynt, ac aur ac arian wedi eu gosod arnynt, hysbys fydd o hyn allan mai ffug ydynt;

* Ps. 115. 4. Doeth. 13. 10.

51 Ac amlwg fydd i'r holl genhedloedd a'r brenhinoedd nad duwiau ydynt hwy, eithr gwaith dwylo dynion, heb ddim o waith Duw ynddynt.

52 Pwy gan hynny ni's gwyr nad ydynt hwy dduwiau?

53 Ni osodant hwy frenin ar wlâd, a glaw ni roddant i ddynion.

54 Nid ydynt hwy yn medru barnu materion: ni allant hwy achub rhag cam, mor wan ydynt hwy: canys y maent fel brain rhwng nef a daear.

55 Pan ddamweinio tân yn nheml y duwiau o goed, neu o aur, neu o arian wedi ei osod arnynt, yna eu hoffeiriaid hwynt a ffoant, ac a ddiangant; hwythau a losgant fel y trawstiau yn eu hannerau.

56 Ni wrthwynebant hwy frenin neu elynion: pa fodd gan hynny y gellir tybied neu ddywedyd mai duwiau ydynt hwy?

57 Y duwiau o brenniau, ac wedi gosod arian ac aur arnynt, ni allant ddiangc gan na lladron na gwilliaid.

58 Rhai cryfion a ddygant yr aur, a'r arian, a'r gwisgoedd, y rhai a fyddant am danynt hwy, ac wedi eu cael a âint ymmaith: ac ni allant hwy help iddynt eu hunain.

59 Felly gwell yw bod yn frenin yn dangos ei gadernid, neu yn llestr buddiol mewn tŷ i'r peth yr arfero ei berchennog ef, nag yn un o'r gau-dduwiau; neu yn ddôr ar dŷ, yn cadw y pethau a fyddant ynddo, nag yn un o'r cyfryw au-dduwiau; neu yn golofn bren mewn brenhindy, nâ bod yn un o'r gau-dduwiau.* Psal. 10.

60 Canys yr haul, a'r sêr, a hwythau yn ddisglair, a'i hanfon i wneuthur † llês, ydynt yn ufudd;

† *eu swyddau.*

61 Felly y mae 'r fellten yn hawdd ei gweled, pan ymddangoso hi; ac yn yr un modd ‡ y gwynt a chwŷth ym mhob gwlâd;

‡ *yr un gwynt.*

62 A phan orchymynno Duw i'r cymylau fyned dros yr holl fyd, hwy a gyflawnant y gorchymmyn;

63 Pan anfoner y tân oddi-uchod, i anrheithio mynyddoedd a choedydd, efe a wnâ 'r gorchymmyn: ond y rhai hyn nid ydynt debyg i'r rhai hynny, nac mewn prŷd, nac mewn gallu.

64 Am hynny ni ellir na meddwl na dywedyd eu bod hwy yn dduwiau, gan na's gallant hwy na rhoddi barn, na gwneuthur lles i ddynion.

65 Gan eich bod yn awr yn gwybod nad ydynt hwy dduwiau, nac ofnwch hwynt:

66 O blegid ni allant hwy na dywedyd, na melldithio, na bendithio brenhinoedd;

67 Ac ni allant ddangos arwyddion yn y nefoedd ym mysg y cenhedloedd, na thywynnu fel yr haul, na llewyrchu fel y llenad.

68 Y mae 'r anifeiliaid, y rhai a ffoant i ddiddos i gael achles iddynt eu hunain, yn well nâ'r rhai hyn.

69 Felly nid yw amlwg i ni trwy fodd yn y byd, eu bod hwy yn dduwiau. Am hynny nac ofnwch hwynt.

70 Megis mewn gardd lysiau nid yw yr hudwg yn cadw dim; felly y mae eu duwiau hwynt, o brenniau, ac o aur, ac o arian wedi ei osod arnynt.

71 Eu duwiau hwynt o brenniau, ac o aur, ac o arian wedi ei osod arnynt, ydynt fel yspyddaden mewn perllan, ar yr hon y disgyn pob aderyn, ac yn debyg i un marw wedi ei fwrw mewn tywyllwch.

72 Wrth y porphor a'r gwychder sydd yn pydru am danynt hwy, y gellwch chwi wybod nad ydynt hwy dduwiau: hwythau o'r diwedd a yssir, ac a fyddant yn wradwydd yn y wlâd.

73 Am hynny gwell yw 'r gŵr cyfiawn nid oes ganddo ddelwau: o blegid pell fydd efe oddi wrth wradwydd.

¶ Cân

1 *Gweddi a chyffes Azarïas yn y fflam dân:* 24 *yr hon a loſgodd y Caldeaid oedd o amgylch y ffwrn; ac ni wnaeth niwaid i'r tri llange oedd yn y ffwrn.* 28 *Cân y tri llange oedd yn y ffwrn.*

AHwy a rodiaſant ynghanol y fflam, gan foliannu Duw, a bendithio 'r Arglwydd. Ac Azarias yn ſefyll a weddiodd fel hyn; ac a agorodd ei enau ynghanol y tân, gan ddywedyd,

2 Bendigedig wyt ti, O Arglwydd Dduw ein tadau; ïe canmoladwy a gogoneddus yw dy Enw yn dragywydd.

3 Canys cyfiawn wyt ti ym mhob peth a'r a wnaethoſt i ni: a'th holl weithredoedd ſy gywir; dy ffyrdd hefyd ſydd uniawn, a'th [a] holl farnau yn wîr.

[a] Pſal. 25. 10.

4 A barnu gwirionedd a wnaethoſt yn yr holl bethau a ddugoſt arnom, ac ar ddinas ſanctaidd ein tadau, *ſef* Jeruſalem: o achos mewn gwirionedd a barn y dygaiſt hyn oll arnom o herwydd ein pechodau.

5 Canys pechaſom, a gwnaethom yn anghyfreithlon, trwy ymwrthod â thydi,

6 Ac ym mhob peth ni a wnaethom ar fai, a'th orchymynion di ni wrandawſom arnynt, ac ni's cadwaſom, ac ni wnaethom y modd yr archeſit i ni fel y byddai ddaionus i ni.

7 A'r cwbl a'r a ddugoſt arnom, a chwbl a'r a wnaethoſt i ni, mewn gwîrfarn y gwnaethoſt oll:

8 Ac a'n rhoddaiſt yn nwylo gelynion digyfraith, ac atcaſaf wrthodwyr Duw, a brenin anghyfiawn gwaethaf ar yr holl ddaear.

9 Ac yn awr ni allwn agori ein geneuau, yn gywilydd a gwradwydd y'n gwnaethbwyd i'th weiſion di, a'r rhai a'th addolant.

10 Na fwrw ni ymmaith yn gwbl, er mwyn dy Enw, ac na ddiddymma dy gyfammod:

11 Ac na thyn dy drugaredd oddi wrthym, er mwyn Abraham dy anwylyd, ac er mwyn Iſaac dy wâs, ac Iſrael dy ſanctaidd;

12 Y rhai y lleſeraiſt wrthynt, gan ddywedyd yr amlhäit eu hâd hwynt fel ſer y nef, ac fel y tywod ſydd ger llaw môr y môr.

13 Etto, Arglwydd, yr ydym wedi ein lleihau tu hwnt i bob cenhedlaeth, ac yr ydym heddyw wedi ein daroſtwng ym mhob gwlâd am ein pechodau:

14 Ac nid oes y pryd hyn, na phennaeth, na phrophwyd, na blaenor, na phoeth-offrwm, nac aberth, nac offrwm, nac arogl, na lle i aberthu ger dy fron di, modd y gallem gael trugaredd.

15 Etto *a ni* mewn enaid drylliedig ac ysbryd goſtyngeiddrwydd, derbynnier ni.

[b] Baruch 2. 18.

16 [b] Megis pe bai poethebyrth hyrddod a theirw, ac fel pe bai myrddiwn o wŷn breiſion; [c] felly heddyw bydded ein hoffrwm ni yn dy olwg di; a chaniatâ i ni yn gwbl dy ddilyn di. Canys [d] nid oes wradwydd i'r rhai a ymddiriedant ynot ti.

[c] Pſal. 51. 17.

[d] Pſal. 25. 2, 3.

17 Ac yr awron y dilynwn di â'n holl galon, ac yr ofnwn di, ac y ceiſiwn dy wyneb pryd.

18 Na ddôd ni yn wradwydd; eithr gwnâ â ni yn ôl dy addfwynder, ac yn ôl amlder dy drugaredd.

19 Ac achub ni yn ôl dy ryſeddodau, O Arglwydd; a dôd ogoniant i'th Enw. A chywilyddier hwynt oll a'r ſy yn gwneuthur drwg i'th weiſion;

20 A gwradwydder hwynt † yn eu holl gadernid a'i gallu, a dryllier eu nerth hwynt;

† *trwy dy gadernid di a'th allu.*

21 A gwybyddant mai tydi ſydd Arglwydd, unig Dduw, a gogoneddus dros yr holl ſyd.

22 Ac ni pheidiodd gweinidogion y brenin, y rhai a'i bwriaſent hwynt *i mewn*, â phoethi 'r ffwrn ‡ â naphtha, â phyg, â charth, ac â briwydd.

‡ *ag yſtor.* Naphtha yw math ar glai brâs tebyg i frwmſtan llaith. *Plin. l.* 2. *c.* 105.

23 A'r fflam a daflodd uwch law 'r ffwrn naw cuſydd a deugain.

24 A hi a ruthrodd ac a loſgodd y Caldeaid, y rhai a gyrhaeddodd hi ynghylch y ffwrn.

25 Eithr Angel yr Arglwydd a ddiſgynnodd i'r ffwrn gyd ag Azarïas a'i gyfeillion, ac a yrrodd fflam y tân allan o'r ffwrn;

26 Ac a wnaeth ganol y ffwrn megis gwŷnt † llaith yn ſïo; ſel na chyffyrddodd y tân â hwynt: ni ofidiodd, ac ni flinodd mo honynt.

† *claiar.*

27 Yna y tri, megis o un genau, a ganmolaſant, ac a glodforaſant, ac a ogoneddaſant Dduw yn y ffwrn, gan ddywedyd,

28 Bendigedig wyt ti, Arglwydd Dduw ein tadau, i'th foliannu, ac i'th dradyrchafu yn dragywydd.

29 A bendigedig yw dy Enw gogoneddus a ſanctaidd, ac i'w foliannu, ac i'w dradyrchafu yn dragywydd.

30 Bendigedig wyt yn nheml dy ſanctaidd ogoniant, a thrachanmoladwy a thragogoneddus yn dragywydd.

31 Bendigedig wyt ti, yr hwn ydwyt yn gweled yr eigion, ac yn eiſtedd ar y cerubiaid, a thrachanmoladwy a thradyrchafadwy yn dragywydd.

32 Bendigedig wyt ar orſeddfainge gogoniant dy deyrnas, a thrachanmoladwy a thragogoneddus yn dragywydd.

33 Bendigedig wyt ti yn ffurfafen y neſoedd, a thrachanmoladwy, a gogoneddus yn dragywydd.

34 Holl weithredoedd yr Arglwydd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a † thradyrcheſwch ef yn dragywydd.

† *dyrcheſwch ef uwch law pob peth:*

35 Angylion yr Arglwydd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrcheſwch ef yn dragywydd.

36 [e] Y neſoedd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrcheſwch ef yn dragywydd.

ac felly yn y llaill i gyd.

[e] Pſ. 148. 4.

37 Yr holl ddyfroedd goruwch y nef, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrcheſwch ef yn dragywydd.

38 Holl nerthoedd yr Arglwydd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrcheſwch ef yn dragywydd.

39 Yr haul a'r lloer, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrcheſwch ef yn dragywydd.

40 Sêr y nef, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrcheſwch ef yn dragywydd.

41 Pob cafod a gwlith, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrchefwch ef yn dragywydd.

42 Holl wyntoedd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrchefwch ef yn dragywydd.

‡ gwrês. 43 Tân a ‡ phoethni, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrchefwch ef yn dragywydd.

† Gauaf a hâf. 44 † Oerni a gwrês, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrchefwch ef yn dragywydd.

‡ chafodd o law. 45 Gwlith a ‡ rhew, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrchefwch ef yn dragywydd.

46 Nôs a dydd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrchefwch ef yn dragywydd.

47 Goleuad a thywyllwch, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrchefwch ef yn dragywydd.

48 Rhew ac oerfel, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrchefwch ef yn dragywydd.

49 Ja ac eira, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrchefwch ef yn dragywydd.

50 Mellt a chymhylau, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrchefwch ef yn dragywydd.

51 Bendithied y ddaear yr Arglwydd; moled a thradyrchafed hi ef yn dragywydd.

52 Mynyddoedd a brynniau, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrchefwch ef yn dragywydd.

53 Yr holl bethau ſydd yn tyfu yn y ddaear, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrchefwch ef yn dragywydd.

54 Ffynhonnau, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrchefwch ef yn dragywydd.

55 Moroedd ac afonydd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrchefwch ef yn dragywydd.

56 Morfilod, a chwbl oll a'r a ſymmud yn y dyfroedd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrchefwch ef yn dragywydd.

57 Holl ehediaid y nef, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrchefwch ef yn dragywydd.

58 Holl fwyſtfilod ac anifeiliaid, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrchefwch ef yn dragywydd.

59 Plant dynion, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrchefwch ef yn dragywydd.

60 Bendithied Iſrael yr Arglwydd; moled a thradyrchafed ef yn dragywydd.

61 Offeiriaid yr Arglwydd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrchefwch ef yn dragywydd.

62 Gwaſanaethwyr yr Arglwydd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrchefwch ef yn dragywydd.

63 Ysbrydion ac eneidiau 'r cyfiawn, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrchefwch ef yn dragywydd.

64 Y rhai ſanctaidd, ac a chalon oſtyngedig, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrchefwch ef yn dragywydd.

65 Ananias, Azarias, a Miſael, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thradyrchefwch ef yn dragywydd. Canys efe a'n hachubodd ‡ o uffern, ac a'n cadwodd o law marwolaeth, ac a'n gollyngodd o'r ffwrn, o ganol y fflam danllyd, ac a'n gwaredodd ni o ganol y tân. ‡ o'r bedd

66 Cyffeſwch yr Arglwydd, am ei fod yn ddaionus; am fod ei drugaredd yndragywydd.

67 Pawb oll ag ſydd yn ofni 'r Arglwydd, bendithiwch Dduw 'r duwiau; molwch ef, a chydnabyddwch fod ei drugaredd ef yn dragywydd.

---

† Gr. Ddraig Bel.

¶ Hiſtoria SUSANNA, wedi ei neillduo oddi wrth ddechrau DANIEL, o herwydd nad ydyw yn Hebreaeg, megis nad yw 'r hiſtoria am † Fel a'r Ddraig.

Tach. P. 22. 1 *Rhieni a gŵr Suſanna.* 5 *Y ddau farnwr yn ei chwennychu hi,* 16 *ac yn ymguddio yn ei gardd hi, i geiſio cael eu hewyllys arni hi:* 28 *ac am na's caent, yn achwyn arni hi, ac yn peri ei barnu hi yn euog o odineb:* 46 *a Daniel yn teimlo 'r matter drachefn, ac yn eu holi hwynt, ac yn eu cael yn euog.*

YR oedd gŵr yn preſwylio ym Mabilon a'i enw Joacim.

2 Ac efe a briododd wraig a'i henw Suſanna, merch Chelcias, yr hon oedd lân jawn, ac yn ofni 'r Arglwydd.

3 Ei rhieni hefyd oedd gyfiawn, ac a ddyſgaſent eu merch yn ôl cyfraith Moſes.

4 A Joacim oedd gyfoethog jawn, ac iddo ef yr oedd gardd deg yn gyſagos i'w dŷ. At yr hwn yr ymgynhullai 'r Iuddewon; am ei fod efe yn anrhydeddusach nâ neb arall.

5 A'r flwyddyn honno y rhoddwyd dau henuriad o'r bobl yn farnwyr, am y rhai y dywedodd yr Arglwydd, mai o Fabilon y daeth yr anwiredd, oddi wrth y barnwyr hynaf, y rhai a gymmerent arnynt lywodraethu 'r bobl.

‡ eyrchu yn fynych i dŷ. 6 Y rhai hyn oedd yn ‡ aros yn nhŷ Joacim: ac attynt y trammwyai pawb oll a'r a ymgyſreithient.

7 A phan elai 'r bobl ymmaith ganol dydd, y byddai Suſanna yn myned i rodio i ardd ei gŵr.

8 A'r ddau henuriad a'i gwelent hi beunydd yn myned i mewn, ac yn rhodio: ac yr oeddynt mewn chwant iddi hi.

9 A hwy a wyrdroiſant eu meddwl eu hun, ac a oſtyngaſant eu llygaid, fel na allent edrych tu a'r nefoedd, na chofio cyfiawn farnedigaethau.

10 Ac er eu bod ill deuoedd yn glwyfus o'i chariad hi, eto ni ddangoſai 'r naill y gofid oedd arno i'r llall:

11 O herwydd bod yn wradwydd ganddynt ddangos eu bod mewn chwant i'w chorph hi.

12 A beunydd y diſgwilient yn ddyſal am ei gweled hi.

13 A'r naill a ddywedodd wrth y llall, Awn yn awr adref; o blegid y mae hi yn bryd ciniaw.

14 Yna 'r aethant allan, ac a ymadawſant y naill oddi wrth y llall: ac *er hynny* troi a wnaethant eilchwel, a dyſod i'r un man; ac wedi ymoſyn a'i gilydd yr achos, cyffeſu a wnaethant bob un i'w gilydd eu chwant, ac yn unfryd llunio amſer, y gallent ei chael hi ei hunan.

15 Ac fel yr oeddynt yn diſgwil amſer cyfaddas, Suſanna a aeth i mewn fel yr

arferai

arferal ‡ o'r blaen, a dwy forwyn yn unig gyd â hi ar fedr ymolchi yn yr ardd ; canys brŵd oedd *yr hin*.

16 Nid oedd neb yno ond y ddau henuriad, y rhai a ymguddiasent, ac oeddynt yn ei disgwil hi.

17 A hi a ddywedodd wrth ei morwynion, Dygwch i mi olew, a ‡ sebon, a cheuwch ddrysau 'r ardd, fel y gallwyf fi ymolchi.

18 A'r morwynion a wnaethant fel yr archasai hi : ac wedi iddynt gau drysau 'r ardd, hwy a aethant allan i ddrws dirgel, i gyrchu 'r pethau a archasid iddynt : eithr ni welsant mo'r henuriaid, o achos eu bod wedi ymguddio.

19 Ac fe ddarfu, wedi i'r morwynion fyned allan, i'r ddau henuriad godi, a rhedeg atti hi, a dywedyd,

20 Wele ddrysau 'r ardd yn gauad, fel na all neb ein gweled ; yr ydym ni ein deuoedd mewn chwant i ti : cyttuna â nyni, a gorwedd gyd â ni.

21 O's tydi ni wnei hynny, nyni a dystiolaethwn yn dy erbyn, fod gŵr ieuangc gyd â thi, ac ansom o honot y morwynion ymmaith oddi wrthyt am hynny.

22 Yna 'r ocheneidiodd Susanna, gan ddywedyd, Yr ydwyf fi mewn cyfyngdra o'r ddeutu : o's y peth hwn a wnâf fi, marwolaeth yw i mi : o's minneu ni's gwnâf, ni allaf fi ddiange o'ch dwylo chwi.

23 Etto mae yn ddewisach gennyf fi syrthio yn eich dwylo chwi heb ei wneuthur, nâ phechu ger bron yr Arglwydd.

24 A Susanna a ddolefodd â llef uchel. Felly y llefodd y ddau henuriad yn ei herbyn hi.

25 A'r naill a redodd, ac a agorodd ddrysau 'r ardd.

26 Pan glybu tylwyth y tŷ y llefain yn yr ardd, myned a wnaethant i mewn i'r drws dirgel, i edrych beth a ddarfuasai iddi hi.

27 Eithr wedi i'r henuriaid ddywedyd eu chwedl, cywilyddio yn ddirfawr a wnaeth y gweision : o herwydd ni buasai 'r fath air i Susanna o'r blaen.

28 A thrannoeth pan ddaeth y bobl i dŷ Joacim ei gŵr hi, y ddau henuriad hefyd a ddaethant yno, yn llawn drwg feddwl i Susanna, ar ei rhoi hi i'w marwolaeth.

29 A hwy a ddywedasant yngŵydd y bobl, Danfonwch am Susanna ferch Chelcias, gwraig Joacim. A hwy a ddanfonasant am dani hi.

30 Hitheu a ddaeth, a'i rhieni, a'i phlant, a'i holl geraint.

31 Susanna oedd dyner, a phrydferth ei gwedd.

32 A'r rhai anwir hyn a barasant ddinoethi ei *hwyneb* hi, (canys yr oedd â gorchudd arno,) fel y gallent hwy borthi eu chwant â'i thegwch hi.

33 Yna 'r wylodd cynnifer un ag oedd yn ei chylch hi, a'r rhai oll a'i hadwaenent hi.

34 A'r ddau henuriad a safasant i fynu ynghanol y bobl, ac a roddasant eu dwylo ar ei phen hi.

35 A hitheu yn wylo, a edrychodd i fynu tu a'r nefoedd, am fod ei chalon hi a'i goglud ar yr Arglwydd.

36 A'r henuriaid a ddywedasant, Pan oeddem ni yn rhodio ein hunain yn yr ardd, y daeth hi â dwy lawforwyn i mewn, a hi a gauodd ddrysau yr ardd, ac a anfonodd y morwynion ymmaith.

37 Yna y daeth gŵr ieuangc atti, yr hwn oedd yno yn ymguddio, ac a orweddodd gyd â hi.

38 A ninnau ynghongl yr ardd pan welsom y cyfryw anwiredd, a redasom attynt.

39 A phan welsom fel yr oeddynt yng-hŷd, ni allasom ei ddala ef, am ei fod yn gryfach nâ ni, eithr efe a agorodd y drws, ac a ddianghodd.

40 Eithr gwedi i ni ddala hon, ni a'i holasom hi, pwy oedd y gŵr ieuangc hwnnw ; ac ni ddangosai hi i ni. A hyn yr ydym ni yn ei dystiolaethu.

41 A'r gynnulleidfa a'i credodd hwynt, megis henuriaid a barnwyr y bobl. Ac felly hwy a'i barnasant hi i farwolaeth.

42 Yna Susanna a lefodd â llef uchel, gan ddywedyd, O Dduw tragywyddol, i'r hwn y mae pob dirgelwch yn hysbys, a'r hwn a wyddost bob peth cyn ei ddigwydd ;

43 Ti a wyddost gam-dystiolaethu o honynt yn fy erbyn ; ac yn awr y mae yn rhaid i mi farw, er na wneuthym i'm hoes y pethau y mae 'r gwŷr hyn wedi eu drwg-ddychymmyg i'm herbyn.

44 A'r Arglwydd a wrandawodd ar ei llef hi.

45 Ac wrth fyned â hi i'w marwolaeth, yr Arglwydd a gyffrodd ysbryd sanctaidd llengcyn ieuangc, a'i enw Daniel,

46 Yr hwn a lefodd yn uchel, Gwirion wyf fi oddi wrth waed y wraig hon.

47 A'r holl bobl a droisant atto ef, ac a ddywedasant, Beth yw 'r ymadrodd hwn a ddywedaist ti ?

48 Ac efe a safodd yn eu canol hwynt, ac a ddywedodd, O Israeliaid, a ydych chwi mor ansynhwyrol a gadel yn euog ferch o Israel heb lwyr-chwilio a gwybod y gwirionedd ?

49 Trowch eilchwel i'r frawdle : canys tystiolaethu a wnaethant gelwydd yn ei herbyn hi.

50 A'r holl bobl a droisant ar ffrwst. A'r henafgwyr a ddywedasant wrtho, Tyred, eistedd yn ein plith, a dangos i ni, gan i Dduw roddi i ti fraint henuriad.

51 A Daniel a ddywedodd wrthynt, Neillduwch hwy oddi wrth eu gilydd ym mhell, a mi a'i holaf hwynt.

52 A phan ddarfu neillduo 'r naill oddi wrth y llall, efe a alwodd un o honynt, ac a ddywedodd wrtho, O dydi hên mewn drygioni, yr awron y daeth dy bechodau yn dy erbyn, y rhai a wnaethoft o'r blaen,

53 A'th gam-farnau a fernaist yn gadel yn euog y gwirion, ac yn rhyddhau 'r anwir ; lle y dywedodd yr Arglwydd, [a] Na ladd y gwirion a'r cyfiawn. [a] Exod. 23. 7.

54 Felly yn awr, o's gwelaist ti hon, dangos dan ba ryw bren y gwelaist ti hwy ynghŷd ? Yna 'r attebodd yntef, Dan ‡ lentysc-bren. ‡ *bren mastig.*

55 A Daniel a ddywedodd, Gwŷch y dywedaist gelwyd yn erbyn dy ben dy hun ; canys Angel yr Arglwydd a dderbyniodd farn Duw i'th wahanu di yn ddau.

56 Yna wedi troi hwnnw heibio, efe a barodd ddyfod â'r llall, ac a ddywedodd wrtho, O hiliogaeth Canaan, ac nid Juda, tegwch a'th dwyllodd di, a chwant a lygrodd dy galon.

57 Fel hyn y gwnaethoch chwi â merched Israel, y rhai rhag ofn a gyttunasant â chwi :

chwi: eithr merch Juda nid arhoai eich anwiredd chwi.

58 Felly dywed i mi, Dan ba ryw bren y deliaiſt ti hwynt ynghŷd? Ac eſe a attebodd, Dan ‡ brinwydden.

‡ math ar dderwen.

59 A Daniel a ddywedodd wrtho, Gwŷch y dywedaiſt titheu hefyd gelwydd yn erbyn dy ben dy hun: canys y mae Angel yr Arglwydd yn aros â'r cleddyf ganddo, i'th dorri di yn dy hanner, ac i'ch difetha chwi eich deuoedd.

60 Yna y llefodd yr holl gynnulleidfa â llef uchel, gan ſoli 'r Arglwydd yr hwn a wared y ſawl a ymddiriedo ynddo ef.

61 A hwy a godaſant yn erbyn y ddau henuriad; (canys Daniel a'i daliaſai hwynt ar eu geiriau eu hunain yn euog o gamdyſtiolaeth;)

62 A [b] hwy a wnaethant iddynt y modd yr amcanaſent hwy wneuthur ar gam â'i cymmydog, ac a'i rhoddaſant i'w marwolaeth, yn ôl cyfraith Moſes. Felly y gwaredwyd y gwaed gwirion y dydd hwnnw.

[b] Deut. 19. 19. Diar. 19. 5.

63 Yna Chelcias a'i wraig a glodforaſant Dduw dros eu merch Suſanna, gyd â Joacim ei gŵr hi, a'r holl genedl, am na chawſid ynddi ddim anoneſtrwydd.

64 Ac o'r dydd hwnnw allan yr oedd Daniel mewn parch mawr ym mhlith y bobl.

† Draig Bel.

¶ Hiſtoria dinyſtr † BEL a'r DDRAIG, wedi ei thorri ymmaith oddi wrth ddiwedd DANIEL.

Tach. 23. B.

19 Twyll a hud Offeiriaid Bel, a'i dadguddio gan Ddaniel, 27 a lladd y Ddraig yr oeddid yn ei haddoli. 33 Cadw Daniel yn ffau 'r llewod. 41 Y brenin yn cydnabod Duw Daniel, ac yn byrw ei elynion eſ i'r un ffau.

A'R brenin Aſtyages a roddwyd at ei dadau, a Chyrus o Berſia a gymmerodd ei frenhiniaeth eſ.

2 A Daniel oedd yn byw gyd â 'r brenin, ac yn ſwy urddaſol nâ'i holl gyſeillion.

3 Ac yr ydoedd eulyn gan y Babiloniaid, a elwid Bel, ar yr hwn yr oeddid yn treulio beunydd ddeuddeng meſur mawr o beillieid, a deugain o ddefaid, a chwe lleſtr o wîn.

4 A'r brenin a'i haddolai eſ, ac beunydd yr ai i ymgrymmu iddo. Eithr Daniel a addolai ei Dduw ei hun. A'r brenin a ddywedodd wrtho, Pa ham nad wyt ti 'n addoli Bel?

5 Ac eſe a attebodd, ac a ddywedodd, Am nad anrhydeddaſi eulynnod gwneuthuredig â dwylaw, ond y Duw byw, yr hwn a wnaeth y nef a'r ddaear, ac ſydd iddo feddiant ar bob cnawd.

6 A'r brenin, a ddywedodd wrtho, Onid wyt ti yn tybied mai duw byw yw Bel? oni weli di faint y mae eſe yn ei fwyta ac yn ei yfed beunydd?

7 A Daniel a ddywedodd dan chwerthin, Na thwyller di, O frenin: hwn oddi mewn ſydd glai, ac oddi allan yn brês, [a] ni fwytaodd ac nid yfodd eriôed.

[a] Eccl. 30. 19.

8 Yna 'r brenin yn ddigllawn a alwodd ei offeiriaid, ac a ddywedodd wrthynt, Oni ddywedwch i mi pwy ſydd yn bwyta 'r draul hon, meirw ſyddwch.

9 Eithr o's gellwch chwi ddangos i mi fod Bel yn bwyta 'r pethau hyn, marw a gaiff Daniel: am iddo ddywedyd cabledd yn erbyn Bel. A Daniel a ddywedodd wrth y brenin, Fel y dywedaiſt, bydded.

10 (Offeiriaid Bel oeddynt ddeg a thrugain, heb law eu gwragedd a'i plant.) A'r brenin a aeth gyd â Daniel i deml Bel.

11 A'r offeiriaid hefyd a ddywedaſant, Wele, ni a awn allan: dôd di, O frenin, y bwydydd *yn eu lle*, a goſod y gwîn, wedi i ti ei gymmyſgu, a chau 'r drws, a ſelia â'th fodrwy dy hun.

12 A'r boreu pan ddelych, oni bydd Bel wedi bwyta 'r cwbl, lladder ni; o's amgen, Daniel, yr hwn a ddywedodd gelwydd yn ein herbyn ni.

13 A dïofal oeddynt. O herwydd dan y bwrdd y gwnaethent ffordd, i'r hon yr aent i mewn bob amſer, ac y llwyrſwytäent y pethau hynny.

14 Yna wedi iddynt fyned allan, ac i'r brenin oſod y bwydydd ger bron Bel, y gorchymynnodd Daniel i'w weiſion ddwyn lludw, yr hwn a dannaſant dros gwbl o'r deml yngwŷdd y brenin ei hun. Ac wedi eu myned allan, hwy a gauaſant y porth, ac a'i ſeliaſant â modrwy 'r brenin, ac a aethant ymmaith.

15 A'r offeiriaid a aethant i mewn, gefn y nôs, (yn ôl eu harfer,) a'i gwragedd a'i plant, ac a fwytaſant ac a yſaſant y cwbl.

16 A'r boreu y brenin a gododd yn foreu jawn, a Daniel gyd ag eſ.

17 A'r brenin a ddywedodd, A ydyw y ſeliau yn gyfan, Daniel? Ac ynteu a attebodd, Y maent yn gyfan, O frenin.

18 A chyn gyflymmed ag yr agoraſid y drws, y brenin a edrychodd tu a 'r bwrdd, ac a lefodd yn uchel, Mawr wyt ti, O Bel, ac nid oes dim twyll gyd â thi.

19 Yna Daniel a chwarddodd, ac a ddaliodd y brenin rhag myned i mewn, ac a ddywedodd, Gwêl y llawr, ac edrych ôl traed pwy yw 'r rhai'n.

20 A'r brenin a ddywedodd, Mi a welaf ôl traed gwŷr, a gwragedd, a phlant. Ac yna y digiodd y brenin,

21 Ac a ddaliodd yr offeiriaid, a'i gwragedd, a'i plant, y rhai a ddangoſaſant iddo y dryſau dirgel, i'r rhai yr oeddynt yn myned i mewn, i fwyta 'r pethau oedd ar y bwrdd.

22 A'r brenin a'i lladdodd hwynt, ac a roes Fel ar law Daniel, yr hwn a'i dinyſtriodd eſ a'i deml.

23 ‡ Yr oedd hefyd ddraig fawr yno, a'r Babiloniaid a'i haddolent hi.

‡ Rhai a 'chwanegant y titl hwn, *Am y Ddraig.*

24 A'r brenin a ddywedodd wrth Ddaniel, A ddywedi di mai eſydd yw hon? Wele hi yn fyw, ac yn bwyta, ac yn yfed. Ni elli di ddywedyd nad yw hon dduw byw: am hynny addola hi.

25 A dywedodd Daniel, Myfi a addolaf yr Arglwydd fy Nuw: canys eſe yw 'r Duw byw.

26 Eithr tydi, O frenin, dôd i mi *gennad*, a mi a laddaf y ddraig hon, heb na chleddyf na ffon. A'r brenin a ddywedodd, Yr ydwyf yn rhoddi i ti genad.

27 Yna

27 Yna y cymmerth Daniel bŷg, a gwêr, a blew, ac a'i berwodd ynghŷd, ac a wnaeth dammeidiau o honynt, ac a'i rhoes yn safn y ddraig; a'r ddraig a dorrodd ar ei thraws. Ac ese a ddywedodd, Wele ‡ duwiau. 'r ‡ pethau yr ydych chwi yn eu haddoli.

28 Ac se ddigwyddodd i'r Babiloniaid, pan glywsanc hynny, ddirfawr-lidio, a throi yn erbyn y brenin, gan ddywedyd, Y brenin a aeth yn Juddew; Bela ddistrywiodd efe, a'r ddraig a laddodd, ac a roes yr offeiriaid i farwolaeth.

29 Ac wedi eu dysod at y brenin, y dywedasant, Dôd i ni Ddaniel; oni's rhoi, ni a'th ddifethwn di a'th dŷ.

30 Pan welodd y brenin eu bod hwy yn daer jawn arno, yna y gorfu iddo, o'i ansodd, [b] roi Daniel iddynt. [b] Dan. 6. 16.

31 A hwythau a'i bwriasant ef i ffau y llewod, lle y bu ese chwe diwrnod.

32 Ac yn y ffau yr oedd saith o lewod, i'r rhai y rhoid beunydd ddau † gorph, a dwy ddafad, y rhai y pryd hynny ni roisid iddynt, fel y gallent lyngcu Daniel. † gaethmai.

33 A Habacuc y prophwyd oedd yn Judea, ac ese a ferwasai sew, ac a friwasai fara mewn cawg, ac oedd yn myned i 'w ddwyn i 'r maes i fedelwyr.

34 Ac Angel yr Arglwydd a ddywedodd wrth Habacuc, Dŵg y cinio sydd gennyt hyd ym Mabilon, i Ddaniel, *yr hwn fyad yn ffau* y llewod.

35 A Habacuc a ddywedodd, Arglwydd, ni welais i Fabilon erioed; ac ni wn i pa le y mae 'r ffau.

36 Yna Angel yr Arglwydd a'i cymmerth ef erbyn ei goryn, ac [c] wedi iddo ei ddwyn erbyn gwallt ei ben, a'i dodes ef ym Mabilon, oddi ar y ffau, trwy nerth ei ysbryd ef. [c] Ezec. 8. 3.

37 A Habacuc a lefodd, gan ddywedyd, Daniel, Daniel, [d] cymmer y cinio a anfonodd Duw i ti. [d] 1 Bren. 17. 3, 4.

38 Yna y dywedodd Daniel, Ti a feddyliaist am danafi, O Dduw, ac ni adewaist *mewn gwall* y rhai a'th geisiant, ac a'th garant.

39 Felly Daniel a gyfododd i fynu, ac a fwytaodd. Ac angel yr Arglwydd a ddodes Habacuc yn ebrwydd yn ei le ei hun.

40 A'r brenin a aeth y seithfed dydd i alaru am Ddaniel; a phan ddaeth at y ffau, ese a edrychodd i mewn, ac wele *yr oedd* Daniel yn eistedd.

41 Yna y llefodd y brenin â llef uchel, ac a ddywedodd, Mawr wyt ti, O Arglwydd Dduw Daniel; ac nid oes arall ‡ ond tydi. ‡ *heb dy law di.*

42 [e] Ac ese a'i tynnodd ef allan o'r ffau, ac a fwriodd y rhai oedd achos o'i ddifetha ef i'r ffau: a hwy a lyngcwyd yn y fan o flaen ei lygaid ef. [e] Jer. 37. 17.

¶ Gweddi MANASSES brenin Juda, pan oeddid yn ei ddal ef yn garcharor ym Mabilon.

OH Arglwydd, hollalluog Dduw ein tadau, Abraham, Isaac, a Jacob, a'i cyfiawn hiliogaeth hwynt: yr hwn a wnaethost nefoedd a daear, a'i gwychder oll: yr hwn a rwymaist y môr â gair dy orchymmyn; yr hwn a gaeaist y dyfnder, ac a'i seliaist â'th enw ofnadwy a gogoneddus: yr hwn y mae pob peth yn ei ofni, ac yn crynu rhag wyneb dy nerth: Oblegid ni ellir aros mawredd dy ogoniant, na dioddef digter dy fygwth yn erbyn pechaduriaid. Eithr trugaredd dy addewid di sydd anfeidrol, ac anchwiliadwy: o blegid tydi sydd Arglwydd goruchaf, daionus, ymarhöus, mawr ei drugaredd hefyd, ac edifeiriol am ‡ ddrwg dŷn. Tydi, O Arglwydd, yn ôl amldra dy ddaioni, a addewaist edifeirwch a maddeuant i'r rhai a bechasant i'th erbyn, ac yn amldra dy dosturiaeth a ordeiniaist edifeirwch i bechaduriaid er iechydwriaeth. Am hynny tydi, O Arglwydd Dduw y rhai cyfiawn, ni osodaist edifeirwch i'r rhai cyfiawn, i Abraham, Isaac, a Jacob, y rhai ni phechasant i'th erbyn, ond ti a osodaist edifeirwch er fy mwyn i bechadur. Mi a bechais yn fwy na rhifedi tywod y môr, fy anwireddau a amlhasant, O Arglwydd, fy anwireddau a amlhasant, ac nid wyfi deilwng i edrych, ac i weled uchder y nefoedd, o herwydd amldra fy anwireddau. Mi a grynmais i lawr gan rwymau haiarn, fel na allwyf godi fy mhen, † ni allaf chwaith gymmeryd fy anadl, am gyffroi o honof dy lid di, a gwneuthur yr hyn sydd ddrwg yn dy olwg: dy ewyllys ni's gwneuthum, a'th orch[illegible] ‡ *ddrygau dynion.* † *nid wyf te cael mwyth- ra.*

mynion ni's cedwais; gosodais i synu ffieidd-dra, ac amlheais gamweddau. Ac yr awr[illegible] ydwyfi yn plygu glin fy nghalon, gan ddymuno daioni gennyt: pechais, O Arglwydd, pech[illegible] ac yr ydwyf yn cydnabod fy anwireddau. Am hynny yr ydwyfi yn deisyf, gan attolwg i ti, maddeu i mi, O Arglwydd, maddeu i mi, ac na ddifetha fi ynghŷd â'm hanwireddau, ac na chadw ddrwg i mi, gan ddigio byth wrthyf, ac na ddamnia fi i geudod y ddaear: canys tydi sydd Dduw, Duw meddaf i'r edifeiriol: ac ynnof fi y dangosi dy holl ddaioni: o blegid ti a'm hachubi i, yr hwn ydwyf anheilwng, yn ôl dy fawr drugaredd. Am hynny y'th foliannaf di bôb amser, holl ddyddiau fy einioes: o blegid y mae holl nerthoedd y nefoedd yn dy foliannu di, ac i ti y mae 'r gogoniant yn oes oesoedd. Amen.

¶ Llyfr

PEN. I.

14 *Antiochus yn rhoi cennad i ofod i fynu arfer y Cenhedloedd yn Ierusalem, 22 ac yn ei hysbeilio hi, a'r Deml oedd ynddi, 57 ac yn gofod i fynu ynddi ffieidd-dra 'r anrhaith, 63 ac yn lladd y rhai a enwaedent ar eu plant.*

3674. A Digwyddodd wedi i Alecſander y Macedoniad, mâb Phylib, fyned allan o wlâd Cethim, a lladd Darius breniny Perſiaid a'r Mediaid, a theyrnaſu yn ei le ef, ſel y teyrnaſaſai o'r blaen yng Ngroeg.

2 Efe a oſododd ryfeloedd lawer, ac a enillodd ddinaſoedd cedyrn, ac a laddodd frenhinoedd y ddaear,

3 Ac a dramwyodd hyd eithafoedd y ddaear, ac a ddug anrhaith oddi ar lawer o genhedloedd ; a'r ddaear oedd yn llonydd ger ei fron ef. Ac am hynny ei gâlon ef a ddyrchafwyd, ac a falchïodd.

4 Ac wedi iddo ef gaſglu llu cadarn iawn, efe a lywodraethodd ar wledydd, a chenhedloedd, a ‡ theyrnaſoedd, ac a'i gwnaeth hwy yn drethawl iddo.

‡ *brenhinoedd.*

5 Ac wedi hyn, efe a glafychodd, ac a wybu † y byddai farw.

† *ei fod yn marw.*

6 Am hynny efe a alwodd am ei waſanaethwyr, y rhai anrhydeddus, a'r rhai a gyd-faetheſid ag ef o'i ieuengctid, ac a gyfrannodd ei deyrnas iddynt hwy, pan oedd efe etto yn fyw.

3681. 7 Felly Alecſander a deyrnaſodd ddeuddeng mlynedd, ac a fu farw.

8 A'i dywyſogion ef a lywodraethaſant, bob un yn ei le.

9 A hwy oll a oſodaſant goronau *ar eu pennau* wedi ei farw ef, a'i meibion ar eu hôl, lawer o flynyddoedd. A dygau a amlhaodd ar y ddaear.

10 Ac o honynt hwy y daeth y gwreiddyn pechadurus Antiochus Epiphanes, mâb Antiochus y brenin, yr hwn a fuaſai yn wyſtl yn Rhufain. Ac efe a deyrnaſodd yn y ddwyſed flwyddyn ar bymtheg ar hugain a chant o frenhiniaeth y Groegwyr.

3829. 11 Yn y dyddiau hynny dynion anwir a aethant allan o Iſrael, ac a hudaſant lawer, gan ddywedyd, Awn a gwnawn ammod â'r Cenhedloedd ſy o'n hamgylch : canys er pan y'n gwahaned oddi wrthynt hwy, ‡ ni a gawſom lawer o ddrygfyd.

3830. ‡ *Llawer o ddrygau a gafodd Iſrael arnom ni.*

12 A'r ymadrodd hwn oedd dda yn eu [illegible]g hwy.

13 A rhai o'r bobl a fuant mor barod, ag yr aethant at y brenin ; ac efe a roddes iddynt hwy awdurdod i wneuthur defodau y Cenhedloedd.

a 2 Mac. 4. 11.

14 A hwy a adeiladaſant yſgol yn Ierusalem, yn ôl arfer y Cenhedloedd ;

b 1 Cor. 7. 18.

15 A hwy b a wnaethant ddïenwaediad iddynt eu hunain, ac a giliaſant oddi wrth y cyfammod ſanctaidd : ac wedi iddynt hwy ymgyſylltu â'r Cenhedloedd, hwy c a † ymroiſant i wneuthur drwg.

c 1 Bren. 21. 25.

† *werthwyd.*

16 Ac wedi ſicrhâu 'r deyrnas o flaen Antiochus, efe a fwriadodd deyrnaſu ar yr Aipht, ſel y gallai deyrnaſu ar ddwy deyrnas.

3835. 17 Ac efe a aeth i mewn i'r Aipht d â thorf fawr, â cherbydau, ag Elephannod, â gwŷr meirch, ac â llynges fawr,

d Dan. 11. 25.

18 Ac a ddechreuodd ryſela yn erbyn Ptolemëus brenin yr Aipht. A Ptolemëus a ofnodd a flaen ei olwg ef, ac a ffôdd ; a llawer a ſyrthiaſant yn archolledig.

19 A hwy a ennillaſant y dinaſoedd amddiffynnadwy yn nhîr yr Aipht ; ac *Antiochus* a gymmerodd yſbail yr Aipht.

20 Ac Antiochus a ddychwelodd wedi iddo daro 'r Aipht, yn y drydedd flwyddyn a deugain a chant, ac e a aeth i fynu yn erbyn Iſrael a Ieruſalem â thyrfa fawr.

3834.

e Dan. 8. 12.

21 Ac f efe a aeth i mewn yn falch i'r Cyſſegr, ac a gymmerodd ymmaith yr allor aur, a'r canhwyllbren *oedd yn dal* y goleuad, a'i holl offer ef,

f Dan. 11. 31.

22 A bwrdd *y bara* goſod, a'r cawgiau, a'r dyſglau, a'r llwyau aur, a'r llen, a'r coronau, a'r trwſiad aur oedd ar y tu wyneb i'r Deml, ac efe a dynnodd yr aur oddi arnynt hwy oll.

23 Ac efe a gymmerodd yr arian a'r aur, a'r lleſtri ‡ gwerthfawr, ac a gymmerodd y tryſorau cuddiedig, y rhai a gafodd efe.

‡ *dymunol.*

24 Ac wedi iddo gymmeryd y cwbl, efe a aeth ymmaith i'w wlâd ei hun, ac a wnaethai laddſa fawr, ac a ddywedaſai yn falch dros ben.

25 Am hynny y bu galar mawr ym mhlith yr Iſraëliaid ym mhob lle o'r eiddynt hwy.

26 Canys y tywyſogion a'r henuriaid a ocheneidiaſant, y morwynion a'r gwŷr ieuainge a leſgaſant, a thegwch y gwragedd a gyſnewidiwyd.

27 Pob prïodas-fâb a gymmerodd alar, a'r hon oedd yn eiſtedd yn yr yſtafell brïodas oedd mewn triſtwch ;

28 A'r wlâd a gynhyrfodd o herwydd ei thrigolion, a holl dŷ Jacob a wiſgaſid â gwarth.

29 Wedi dwy flynedd lawn, g y brenin a ddanſonodd y tywyſog oedd yn derbyn y deyrnged, i ddinaſoedd Juda, yr hwn a ddaeth i Ieruſalem â thyrfa fawr.

3836. g 2 Mac. 5. 24.

30 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy eiriau heddychol yn dwyllodrus, a hwy a'i credaſant ef : ac efe a ruthrodd ar y ddinas yn ddiſymmwth, ac a'i tarawödd hi â phla mawr, ac a ddiſtrywiodd lawer o bobl o Iſrael ;

31 Ac a gymmerodd yſbail y ddinas, ac a'i lloſgodd hi â thân, ac a ddiſtrywiodd ei thai hi a'i chaerau oddi amgylch.

32 A hwy a gaethiwaſant y gwragedd a'r plant, ac a berchennogaſant yr anifeiliaid.

33 Yna yr adeiladaſant ddinas Daſydd â chaer fawr gref, ac â thyrau cedyrn, ac a'i gwnaethant hi yn amddiffynfa gadarn iddynt eu hun.

34 Heb law hyn, hwy a oſodaſant y genedl bechadurus yno, ſef y dynion annedduol ; a hwy a ymgadarnhaſant ynddi hi.

35 A hwy a gludaſant iddi arfau a bwyd : ac wedi iddynt hwy gaſglu yſbail Ieruſalem ynghŷd, hwy a'i goſodaſant ef yno, ac felly hwy a fuant yn rhwyd flin.

36 Canys yr oedd yn gynllwynfa yn erbyn y Cyſſegr, ac yn wrthwynebwr blin i Iſrael bob amſer.

37 Fel hyn y tywalldaſant waed gwirion o amgylch y Cyſſegr, ac yr halogaſant y lle ſanctaidd.

38 A thrigolion Ieruſalem a ffoiſant o'i plegid hwy. A'r dref oedd yn breſwylfa i ddïeithraid, ac oedd yn eſtronaidd i'w meibion

meibion ei hun, a'i phlant ei hun a'i gadawſant hi.

39 Ei chyſſegr hi a wnaethid yn anghyfannedd fel y diffeithwch, [b] ei gwyliau hi a drowyd yn alar, ei Sabbothau yn wradwydd, ei hanrhydedd yn ddirmyg.

40 Fel y buaſai ei pharch hi, felly yr oedd ei hammarch hi, a'i hardderchowgrwydd a droiſai yn alar.

41 A'r brenin a'ſgrifennodd at ei holl deyrnas am fod o bawb yn un bobl,

42 Ac ymadel o bob dŷn â'i gyfreithiau ei hun. A'r holl genhedloedd a dderbyniaſant orchymmyn y brenin.

43 A llawer o Iſrael a gyttumaſant â'i greſydd eſ, ac a aberthaſant i eulynnod, ac a halogaſant y Sabboth.

44 Canys y brenin a ddanfonaſai lythyrau gyd â chenhadon i Jeruſalem, ac i ddinaſoedd Juda, ar iddynt ſyned ar ôl deddfau ‡ dïeithr y wlad,

45 A gwahardd poethoffrymmau, a bwydoffrwm, a diodoffrwm, yn y Cyſſegr; a halogi 'r Sabbothau, a'r gwyliau;

46 A difwyno 'r Cyſſegr a'r bobl ſanctaidd:

47 Adeiladu allorau, a llwyni, a themlau eulynnod, ac aberthu cîg môch, ac anifeiliaid aflan;

48 A gadel eu meibion yn ddïenwaededig, a gwneuthur eu heneidiau yn ffiaidd â phob aflendid a halogrwydd;

49 Fel y gollyngent hwy y gyfraith dros gof, ac y cyfnewidient yr holl ddeddfau.

50 [i] A'r hwn ni wnelai yn ôl gorchymmyn y brenin, y byddai raid iddo farw.

51 Efe a 'ſgrifennodd at ei holl deyrnas yn ôl yr holl eiriau hyn, ac [k] a wnaeth wiliadwyr ar yr holl bobl, gan orchymmyn i ddinaſoedd Juda aberthu o ddinas i ddinas.

52 Am hynny llawer o'r bobl a ymgaſglaſant attynt hwy, ſef pwy bynnag a adawſai'r gyfraith: a hwy a wnaethant ddrwg yn y wlad.

53 A hwy [l] a ‡ wnaethant i Iſrael lechu mewn lleoedd cuddiedig, *ſef* yn eu holl lochesau.

54 A'r pymthegfed dydd o'r mîs Caſleu, yn y bummed flwyddyn a deugain, a chant, hwy a oſodaſant [m] y ffieiddbeth anrheithiol ar yr allor; ac o tewn dinaſoedd Juda oddi amgylch, hwy a adeiladaſant allorau eulynnod;

55 Ac a arogl-darthaſant yn nryſau 'r tai, ac yn yr heolydd:

56 A rwygaſant lyfrau 'r gyfraith, y rhai a gawſant hwy, *ac* a'i lloſgaſant â thân.

57 A pha le bynnag y ceid llyſr y cyfammod gyd â neb, neu o's cyttunai neb â'r gyfraith, † efe a leddid wrth orchymmyn y brenin.

58 Wrth eu cryfder hwy a wnaent felly i'r Iſraeliaid a geid bob mis yn y dinaſoedd.

59 A'r unfed *dydd* ar hugain o'r mîs, wrth aberthu ar allor yr eulynnod, yr hon oedd ar allor Duw;

60 [n] Hwy a laddaſant rai gwragedd wrth orchymmyn *Antiochus*, y rhai a baraſai enwaedu ar eu meibion:

61 Ac a grogaſant y plant bychain wrth eu gyddfau hwy, ac a ysbeiliaſant eu tai hwy, ac a laddaſant *y rhai* a enwaedaſai arnynt hwy.

62 Er hynny llawer yn Iſrael a roiſant eu bryd yn gwbl, ac a ymſicrhaſant ynddynt eu hunain na fwytäent bethau aflan.

63 A hwy a ddewiſaſant farw, rhag eu llygru â bwydydd, a rhag halogi o honynt hwy y cyfammod ſanctaidd. A hwy a ddioddefaſant farwolaeth.

64 A bu digofaint mawr jawn ar Iſrael.

PEN. II.

6 Mattathias yn cwyno cyflwr Jeruſalem: 24 Yn llaad Judaew a aberthodd i eulynnod yn ei wŷdd eſ, a chennad y brenin hefyd: 34 Goſod arno eſ a'i bobl ar y Sabboth, a hwythau heb wrthwyneba. 49 Mattathias yn marw, ac yn aadyſgu ei feibion, 66 ac yn gwneuthur Judas Maccabëus ei brawd hwy, yn ben.

YN yr amſeroedd hynny, Mattathias mâb Joan, fâb Simeon, offeiriad o hiliogaeth [a] Joarib, a gododd i fynu o Jeruſalem ac a breſwyliodd ym Modin.

2 Ac iddo eſ yr oedd pûm mâb; Joannan, yr hwn a elwid ‡ Cad-dis;

3 Simon, yr hwn a elwid Thaſſi;

4 Judas, yr hwn a elwid Maccabeus;

5 Eleazar, yr hwn a elwid ‡ Abaron; a Jonathan, yr hwn a elwid Apphus.

6 Pan welodd efe y cabledd a wnaethid o fewn Juda a Jeruſalem,

7 Efe a ddywedodd, Gwae fi ſy ngeni i weled cyſtudd fy mhobl, a chyſtudd y ddinas ſanctaidd, a'm bod yn trigo yno, pan roddwyd hi yn llaw y gelynion, a'r Cyſſegr yn llaw dïeithraid.

8 Ei themla wnaethpwyd fel gŵr heb ogoniant.

9 [b] Ei lleſtri parchedig hi a ddycpwyd ymmaith i gaethiwed; ei phlant bychain hi a ladded yn yr heolydd, a'i gwŷr jeuainge hi â chleddyf y gelyn.

10 Pa genedl ſydd a'r ni chafodd ran o'i theyrnas hi, ac ni ymaflodd yn ei hysbail hi?

11 Dycpwyd ymmaith ei holl harddwch hi: gwnaethpwyd hi yn forwyn gaeth o wraig rydd.

12 Canys wele, ein Cyſſegr, a'n harddwch, a'n gogoniant, a anrheithiwyd, a'r Cenhedloedd a'i halogaſant hwy.

13 I ba beth y byddwn fyw yn hŵy nâ hyn?

14 A Mattathias a'i feibion a rwygaſant eu dillad, ac a ymwiſgaſant mewn lliain ſach, ac a alaraſant yn ddirfawr.

15 Yna gweinidogion y brenin, y rhai a gymhellent y bobl i Apoſtaſi, a ddaethant i ddinas Modin, i'w gyrru hwy i aberthu.

16 Llawer o Iſrael a ddaethant attynt hwy, Mattathias hefyd a'i feibion a gaſglwyd ynghŷd.

17 A gweinidogion y brenin a attebaſant, ac a lefaraſant wrth Fattathias, gan ddywedyd, Tywyſog, a pharchedig, a mawr wyt ti yn y ddinas hon, a chadarn o feibion ac o frodyr:

18 Gan hynny tyred yn gyntaf yr awron, a gwna orchymmyn y brenin, fel y gwnaeth yr holl genhedloedd, a gwŷr Juda, a'r rhai a adawed yn Jeruſalem; felly ti a gei fod a'th dylwyth ym mhlith cyfeillion y brenin, a thydi a'th feibion a anrhydeddir ag arian, ac ag aur, ac â rhoddion lawer.

19 A Mattathias a attebodd, ac a ddywedodd â lleſerydd uchel, Pe gwrandawai 'r holl genhedloedd a'r ſy dan lywodraeth y brenin arno eſ, ac ymado o bawb allan o grefydd eu hynafiaid, a chyttuno â'i orchymmyion eſ;

20 Etto

---

b 2 Mac. 6. 6.

‡ dïeithraid.

i 2 Mac. 6. 9.

k 2 Mac. 5. 22.

l 2 Mac. 6. 11. Heb. 11. 38. bdrych Pen. 2. 31, 36, 41. ‡ *yrraſant Iſrael i leoedd dirgel, i ba le bynnag y gallent ffoi i lochu.*

m Dan. 11. 31. † *gorchymyn y brenin ydoedd, iddynt ei ladd eſ.*

n 2 Mac. 6. 10.

a 1 Cron. 24. 7.

‡ *Gaddus.*

‡ *Afaran, neu, Afaron.*

b Pen. 11. 23, 24.

20 Etto myfi, a'm meibion, a'm brodyr a rodiwn ynghyſammod ein tadau.

‡ *Na atto Duw i ni adel,* &c. 21 ‡ Duw a drugarhao wrthym, rhag gadel o honom y gyfraith a'r deddfau.

22 Ni wrandawn ni ar eiriau 'r brenin i wyro oddi wrth ein gwaſanaeth, tu a'r llaw ddehau, neu 'r llaw aſiwy.

23 Pan beidiodd efe a dywedyd y geiriau hyn, rhyw Juddew a ddaeth yn eu gŵydd hwy i aberthu ar yr allor ym Modin, yn ôl gorchymmyn y brenin.

24 Pan welodd Mattathias hyn, efe a wynſydodd, a'i arennau a grynaſant, ac ni fedrodd ymattal rhag dangos ei lîd yn ôl barn, ac a redodd ac a'i lladdodd ef ar yr allor.

25 Ac efe a laddodd yr amſer hwnnw waſanaethwr y brenin, yr hwn oedd yn *eu* cymmell *hwy* i aberthu, ac a ddiſtrywiodd yr allor.

[c] Num. 25. 7, 8. 26 Ac efe a ddug zêl tu ag at gyfraith Dduw, fel y gwnaeth [c] Phineas i Zambri fâb Salom.

27 A Mattathias a leſodd yn y ddinas â llef uchel, gan ddywedyd, Pwy bynnag ſy'n dwyn zêl i'r gyfraith, ac ſy'n cadw 'r cyfammod, canlyned fi.

28 Ac efe a'i feibion a ffoiſant i'r mynyddoedd, ac a adawſant beth bynnag oedd ganddynt yn y ddinas.

29 Yna llawer, y rhai oedd yn ceiſio cyfjawnder a barn, a ddaethant i wared i'r anialwch hwnnw, i aros yno;

‡ *drygau a amlhaſent arnynt.* 30 Hwynt-hwy, a'i meibion, a'i gwragedd, a'i hanifeiliaid, canys ‡ llawer o ddrwg a ddaethai arnynt hwy.

[d] Pen. 1. 33. 31 A mynegwyd i wŷr y brenin, ac [d] i'r lluoedd, y rhai oedd yn Jeruſalem yn ninas Dafydd, ſyned o wŷr a dorraſai orchymmyn y brenin i wared i locheſau yn yr anialwch.

32 A llawer a erlidiodd ar eu hôl hwy, ac a'i goddiweddaſant hwy, ac a werſyllaſant yn eu herbyn hwy, ac a oſodaſant ryfel yn eu herbyn hwy ar y dydd Sabboth,

33 Ac a ddywedaſant wrthynt hwy, Digon yw hyn a wnaethoch, deuwch allan, a gwnewch yn ôl gorchymmyn y brenin, a chwi a gewch eich hoedl.

[e] Pen. 1. 45. 34 A hwy a ddywedaſant, Ni ddeuwn ni allan, ac ni wnawn ni [e] orchymmyn y brenin, i halogi y dydd Sabboth.

35 Am hynny hwy a bryſuraſant i ryfel yn eu herbyn hwynt.

36 Ond nid attebaſant iddynt hwy, ac ni thaflaſant garreg attynt hwy, ac ni chauaſant hwy y llocheſau, gan ddywedyd,

37 Ni a ddioddefwn farwolaeth oll yn ein diniweidrwydd: y nef a'r ddaear a dyſtiolaetha troſom ni, eich bod chwi yn ein diſetha ‡ heb farn.

‡ *ar gam.*

38 Felly hwy a godaſant yn eu herbyn hwy mewn rhyfel ar y dydd Sabboth; a hwy a'i gwragedd, a'i plant, a'i hanifeiliaid, a fuant feirw hyd fil ‡ o ddynion.

‡ *o eneidiau.*

39 Pan wybu Mattathias a'i gyfeillion *hynny,* hwy a alaraſant am danynt hwy 'n ddirfawr.

40 Yna 'r naill a ddywedodd wrth y llall, O's gwnawn ni oll, fel y gwnaeth ein brodyr, ac oni ymladdwn ni yn erbyn y Cenhedloedd am ein heinioes a'n ddeddfau, hwy a'n llwyrddiſethant ni yr awr hon ar frys oddi ar y ddaear.

41 A hwy a gymmeraſant gyngor y diwrnod hwnnw, gan ddywedyd, Pwy bynnag a ddelo i'n herbyn ni i ryfela ar y dydd Sabboth, ni a ymladdwn yn ei erbyn ef; rhag ein meirw oll, fel y bu feirw ein brodyr yn y llocheſau.

42 Yna cymnulleidſa o'r Aſſideaid a ymgaſglaſant attynt hwy, *y rhai oedd* wŷr cryfion o Iſrael, *ſef* pwy bynnag oedd yn ewyllyſgar yn ymroddi i'r gyfraith.

43 A phawb a'r oedd yn ffoi rhag erlid a ymgyſylltaſant â hwy, ac a fuant yn gadernid iddynt hwy.

44 A hwy a gaſglaſant lu *o wŷr,* ac a laddaſant y pechaduriaid yn eu dîg, a'r gwŷr anneddfol yn eu llidiowgrwydd: a'r llaill a ffoiſant at y Cenhedloedd am help.

45 Yna Mattathias a'i gyfeillion a dramwyaſant o amgylch, ac a ddiſtrywiaſant yr allorau.

46 A thrwy nerth hwy a enwaedaſant ar y plant dienwaededig, cymmaint ag a gawſant hwy o fewn terſynau Iſrael:

47 Ac a erlidiaſant y dynion beilchion: a'r gwaith hwn a lwyddodd yn eu dwylo hwynt.

48 A hwy a waredaſant y gyfraith o law y Cenhedloedd, ac o law y brenhinoedd; ac ni ‡ roiſant hwy † gryfder i'r pechadur.

3838. ‡ *oddefjant i'r pechadur fuddugoliaeth.* † *gorn.*

49 A phan neſaodd dyddiau Mattathias i farw, efe a ddywedodd wrth ei feibion, Balchder ac argyoeddiad a gawſant gryfder yr awron, ac amſer diſtryw a dîg llidiog.

50 Gan hynny, ſy meibion, dygwch zêl yr awron i'r gyfraith, a rhoddwch eich hoedl dros gyſammod eich tadau.

51 Cofiwch weithredoedd ein tadau, y rhai a wnaethant hwy yn eu ‡ hamſeroedd: felly chwi a dderbynniwch fawr barch, ac enw tragywyddol.

‡ *cenhedlaethau.*

[f] Gen. 22. 9, 10. Rhut. 4. 3. 52 [f] Oni chaed Abraham yn ffyddlon mewn profedigaeth, a hynny a gyfriſwyd iddo ef yn gyfiawnder?

[g] Gen. 41. 40. 53 [g] Joſeph yn amſer ei gyfyngder a gadwodd y gorchymmyn, ac a wnaethpwyd yn arglwydd ar yr Aipht.

[h] Num. 25. 13. Eccl. 45. 23, 24. 54 [h] Phineas ein tad, wrth ddwyn zel, a gafodd ammod am offeiriadaeth dragywyddol.

[i] Joſ. 1. 2. 55 [i] Joſua am gyflawnu gair *Duw,* a wnaethpwyd yn farnwr ar Iſrael.

[k] Num. 14. 6, 7. Joſ. 14. 13. 56 [k] Caleb am dyſtiolaethu ger bron y gynnulleidfa a gafodd etifeddiaeth o'r tîr.

[l] 2 Sam. 2. 4. 57 [l] Dafydd yn ei drugaredd a etifeddodd orſeddfaingc y deyrnas dragywyddol.

[m] 2 Bren. 2. 11. 58 [m] Elias wrth ddwyn zêl i'r gyfraith a gymmerwyd i ſynu i'r nefoedd.

[n] Dan. 3. 16, 17, 26. 59 [n] Ananias, Azarias, a Miſael, am iddynt gredu a achubwyd o'r tân.

[o] Dan. 6. 22. 60 [o] Daniel yn ei wiriondeb a waredwyd oddi wrth ſafnau 'r llewod.

61 Ac felly yſtyriwch ym mhob oes, pwy bynnag ſydd yn ymddiried ynddo ef, ni orchfygir ef.

62 Am hynny nac ofnwch rhag geiriau gŵr pechadurus: Canys ei ogoniant ef *a fyd* yn dom a phryfed.

63 Heddyw efe a ddyrchefir, ac y foru ni bydd efe i'w gael, canys [p] trôdd i'w bridd, a darfu am ei amcan.

[p] Gen. 3. 19. Pſal. 146. 4. 64 Gan hynny, ſy meibion, cymmerwch galonnau, ac ymwrolwch ym mhlaid y gyfraith; canys chwi a gewch barch oddi wrthi hi.

65 Ac

65 Ac wele Simon eich brawd, mi a wn mai gŵr cynghorus yw efe; gwrandewch arno ef bob amſer; efe a fydd yn dâd i chwi.

66 Ac am Judas Maccabëus, yr oedd efe yn gryf ac yn nerthol o'i jeuengctid, bydded efe gapten i chwi, ac ‡ ordeiniwch ryfel y bobloedd.

67 Pelly y dygwch attoch bawb a'r y ſy 'n cadw 'r gyfraith, a dielwch gam eich pobl.

68 Telwch hyd adref i'r Cenhedloedd, a gwiliwch ar orchymynion y gyfraith.

69 Yna efe a'i bendithiodd hwy, ac efe a roddwyd at ei hynafiaid.

70 Ac efe a ſu farw yn y chweched flwyddyn a deugain a chant, a'i feibion a'i claddaſant ef ym medd ei hynafiaid ym Modin: a holl Iſrael a alarodd am dano ef â galar mawr.

PEN. III.

1 Gwychder ac enw Judas Maccabëus. 10 Y mae efe yn gorchfygu gallu oedd Samaria a Syria. 27 Antiochus yn danfon gallu mawr yn ei erbyn ef: 44 Yntef a'r eiddo yn ymrôi i ymprydio, ac i weddïo, 58 a'i cyſſuro hwy.

YNa Judas, yr hwn a elwid Maccabëus, ei fâb ef, a gododd i ſynu yn ei le ef.

2 A'i holl frodyr a'i cymmorthaſant ef, a phawb a'r a lynaſai wrth ei dâd ef: a hwy a ymladdaſant ryfel Iſrael yn llawen.

3 Pelly efe a helaethodd barch ei bobl, ac a wiſgodd ddwyfronneg fel cawr, ac a ymwregyſodd â'i arfau rhyfel, ac a oſododd ryfeloedd, ac a amddiffynnodd y gwerſyll â'r cleddyf.

4 Ac yr oedd efe yn debyg i lew yn ei weithredoedd, ac fel cenaw llew yn rhuo am ei yſglyfaeth.

5 Ac efe a erlidiodd y rhai drwg, gan chwilio am danynt, ac a loſgodd y rhai oedd yn cythryblu ei bobl ef.

6 A'r rhai drwg a giliaſant rhag ei ofn ef, a phawb a'r oedd yn gwneuthur drygioni a gyd-drallodwyd, am ſod jechydwriaeth yn llwyddo yn ei law ef.

7 Ac efe a wnaeth i lawer o frenhinoedd ofidio, ac a lawenychodd Jacob â'i weithredoedd: ac y mae ei goffadwriaeth ef yn fendigedig yn dragywydd.

8 Ac efe a drammwyodd trwy ddinaſoedd Juda, ac a ddiſtrywiodd y rhai annuwiol allan oddi yno, ac a drôdd heibio ddigoſaint oddi wrth Iſrael.

9 A'i enw ef a gerddodd hyd eithafoedd y ddaear, ac efe a ‡ gaſglodd y rhai oedd ar ddarfod am danynt.

10 Yna Apolonius a gaſglodd y Cenhedloedd ynghŷd, a llu mawr o Samaria, i ryfela yn erbyn Iſrael.

11 Pan wybu Judas, efe a aeth i'w gyfarfod ef, ac a'i tarawodd ef, ac a'i lladdodd et: a llawer a ſyrthiaſant yn archolledig, a'r llaill a ffoiſant.

12 Ac efe a gymmerodd eu hyſbail hwy, a Judas a gymmerodd gleddyf Apolonius, ac a ymladdodd ag ef *ei* holl ddyddiau.

13 Pan glywodd Seron tywyſog llu Syria, gaſglu o Judas dyrfa a chynnulleidfa o ffyddloniaid, i fyned i ryfela gyd ag ef,

14 Efe a ddywedodd, Myfi a ennillaf enw i mi fy hun, ac a gâf barch yn y deyrnas, ac a ryfelaf yn erbyn Judas, a'r rhai ſy gyd ag ef, a'r rhai ſy 'n diyſtyru gorchymmyn y brenin.

15 Ac efe a ymrôdd i ddyfod i ſynu: a chyd ag ef y daeth llu cryf o rai annuwiol i ſynu i'w gymmorth ef, ac i wneuthur dïal ar feibion Iſrael.

16 Pan neſaodd efe yn gyfagos i riw Bethoron, Judas a aeth allan i'w gyfarfod ef â thorf fechan.

17 A phan welſant hwy y llu yn dyfod i'w cyfarfod, hwy a ddywedaſant wrth Judas, Pa ſodd y gallwn ni, a ninnau yn ychydig, ymladd yn erbyn lïaws cymmaint *a chyn* gryfed? yr ydym ni *befyd* yn barod i ddiffygio, heb ſwyd heddyw.

18 A Judas a ddywedodd, [a] Hawdd ydyw cau llawer yn nwylo ychydig: ac nid oes ragoriaeth ger bron *Duw* nef, rhwng achub â llawer neu ag ychydig. [a] 1 Sam. 14. 6. 2 Cron. 14. 11.

19 Canys nid yn lliolograwydd y llu y mae buddugoliaeth y rhyfel, ond o'r nef y mae cadernid.

20 Maent hwy yn dyfod † attom ni mewn mawr ‡ draha a chamwedd, i'n difetha ni, a'n gwragedd, a'n plant, ac i'n hysbeilio. † yn ein herbyn. ‡ falchder, neu, gynſigen.

21 Ond nyni ydym yn ymladd am ein heinioes a'n cyfreithiau.

22 A *Duw* a'i dryllia hwy ger ein bron ni. Gan hynny nac ofnwch chwi rhagddynt hwy.

23 A phan beidiodd efe â dywedyd, efe a neidiodd yn ddiſymmwth arnynt hwy: ac felly y diſethwyd Seron a'i werſyll o'i flaen ef.

24 A hwy a'i herlidiaſant hwy ar hŷd goriwared Bethoron, hyd y gwaſtadedd, ac yno y lladded ynghylch wyth cant o wŷr o honynt hwy: a'r lleill a ffoiſant i wlâd y Philiſtiaid.

25 Yna ofn Judas a'i frodyr, ac arſwyd mawr a ddechreuodd ſyrthio ar y Cenhedloedd o'i hamgylch hwy.

26 A'i enw ef a gyrhaeddodd hyd at y brenin, a phob cenedl a ſynegai ryfeloedd Judas.

27 A phan glybu Antiochus y brenin y geiriau hyn, efe a ddigiodd yn llidiog, ac a ddanfonodd allan, ac a gaſglodd holl fyddinoedd ei deyrnas, llu cryf jawn.

28 Ac efe a agorodd ei dryſordy, ac a roddes gyflogau i'w luoedd dros flwyddyn, ac a orchymynnodd iddynt hwy fod yn barod dros flwyddyn, † pa bryd bynnag y byddai raid iddo wrthynt hwy. † *wrth bob angen.*

29 Ond pan welodd efe yr arian o'i dryſorau yn pallu, ‡ a'r rhai oedd yn caſglu teyrnged y wlâd yn anaml, o blegid yr anhyttundeb, a'r aflwydd a wnaethai efe yn y wlâd, wrth dynnu ymmaith y cyfreithiau a fuaſai er y dyddiau cyntaf; ‡ *a bod teyrnged y wlâd yn ychan.*

30 Yna efe a ofnodd rhag na byddai ganddo ddigon † i atteb unwaith neu ddwywaith y draul, a'r rhoddion a roddaſai efe o'r blaen â llaw helaeth: canys efe a fuaſai helaethach nâ'r brenhinoedd o'r blaen mewn haelioni. † *yn hwy i atteb y draul, ac i roddi rhoddion fel y rhoddaſai.*

31 Am hynny yr oedd efe mewn cyſyngder meddwl: ond efe a gymmerodd gyngor i fyned i Berſia, i gymmeryd teyrnged y gwledydd, ac i gaſglu llawer o arian.

32 Am hynny efe a adawodd Lyſias, gŵr anrhydeddus, ac o genedl y brenin, ar fatterion y brenin, o'r afon Euphrates hyd derfynau 'r Aipht;

33 Ac i ddwyn Antiochus ei fâb ef i ſynu, hyd oni ddychwelai efe.

34 Ac efe a roddes iddo ef hanner y lluoedd, a'r Elephantiaid, ac a roes orchymynion iddo ef am bob peth a'r a ewyllysiai efe ei wneuthur, ac ynghŷlch y rhai oedd yn trigo yn Juda ac yn Jeruſalem;

35 I ddanfon llu yn eu herbyn hwy, i ddiſtrywio ac i ddïwreiddio nerth Iſrael a gweddill Jeruſalem, ac i dynnu ymmaith eu coffadwriaeth hwy o'r lle hwnnw;

36 Ac i oſod dynion dïeithr i drigo yn eu holl derfynau hwy, ac i gyfrannu eu gwlâd hwy wrth goelbrennau.

37 A'r brenin a gymmerodd hanner y lluoedd, y rhai a weddillaſid, ac a gychwynnodd o Antioch, ‡ dinas ei deyrnas ef, y ſeithfed flwyddyn a deugain a chant; ac efe a aeth dros yr afon Euphrates, ac a drammwyodd trwy'r gwledydd uchaf.

‡ *ei ddinas frenhinol ef.*

38 A Lyſias a ddewiſodd Ptolomëus fâb Dorymenes, a Nicanor, a Gorgias, gwŷr galluog, a chyfeillion y brenin:

39 Ac efe a ddanfonodd ddeugain mîl o wŷr *traed* gyd â hwy, a ſeithmil o wŷr meirch, i fyned i wlâd Juda, i'w diſtrywio hi yn ôl gorchymmyn y brenin.

40 A hwy a gychwynnaſant â'i holl lu, ac a ddaethant, ac a werſyllaſant yn gyfagos i Emmäus, ar y tîr gwaſtad.

41 Pan glybu marchnadwyr y wlâd sôn am danynt, hwy a gymmeraſant arian, a llawer jawn o aur, a ‡ gweinidogion, ac a ddaethant i'r gwerſyll, i brynu meibion Iſrael yn gaethion: a llu o Syria, ac o wlâd y † dïeithraid a ddaeth attynt hwy.

‡ *geſynnau.*

† *Philiſtiaid.*

42 Pan welodd Judas a'i frodyr fod drygau yn amlhau, a gwerſyllu o'r lluoedd o fewn eu terfynau hwy; (a hwy a wyddent eiriau'r brenin, y rhai a orchymynnaſai efe i wneuthur dinyſtr a phen am y bobl;)

43 Yna'r naill a ddywedodd wrth y llall, Goſodwn ein pobl dracheſn allan o orthrymder, ac ymladdwn dros ein pobl a'r Cyſſegr.

44 A'r gynnulleidfa a ymgaſglodd i fod yn barod i ryfela, ac i weddïo ac i ofyn trugaredd a thoſturi.

45 Canys anghyfannedd oedd Jeruſalem [b] fel anialwch. Nid oedd neb o'i phlant hi yn myned i mewn, nac yn dyfod allan: a'r Cyſſegr oedd wedi ei ſathru, a meibion allddudion yn cadw'r caſtell; lletty *oedd hi* i'r Cenhedloedd: a'r hyfrydwch a dynnaſid ymmaith oddi wrth Jacob, a'r bibell a'r delyn a beidiaſent.

[b] Pen. 1. 38, 39.

46 *A'r Iſraeliaid* a ymgaſglaſant ynghŷd, ac a ddaethant i ‡ Faſpha, gyferbyn â Jeruſalem. Canys y lle o'r blaen i Iſrael i weddïo oedd [c] ym Maſpha.

‡ *Fizpa.*

[c] Barn. 20. 1. 1 Sam. 7. 5.

47 A hwy a ymprydiaſant y diwrnod hwnnw, ac a wiſgaſant liain ſach, ac *a ſwrïaſant* ludw ar eu pennau, ac a rwygaſant eu dillad,

48 Ac a ledaſant lyfrau'r gyfraith, † am y rhai yr oedd y Cenhedloedd yn chwilio, i argraphu lluniau eu delwau ynddynt;

† *yn y rhai y ceiſiaſai y cenhedloedd beintio lluniau eu heulynnod.*

49 Ac a ddygaſant ddillad yr Offeiriaid, a'r blaenffrwythau, a'r degymmau, ac a gyffroiſant [d] y Nazareaid, y rhai a gyflawnaſent *eu* dyddiau;

[d] Num. 6. 2.

50 Ac a leſaſant â llef *uchel* tu a'r nef, gan ddywedyd, Pa beth a wnawn ni i'r rhai hyn? ac i ba le y dygwn ni hwy ymmaith?

51 Dy gyſſegr di a fathred, ac a halogwyd, a'th Offeiriaid di ſy mewn galar a goſtyngiad.

52 Ac wele'r Cenhedloedd a ymgaſglaſant yn ein herbyn ni i'n diſtrywio ni: ti a wyddoſt pa bethau y maent hwy yn eu bwriadu yn ein herbyn.

53 Pa fodd y gallwn ni ſefyll yn eu hwyneb hwy, oddi eithr i ti ein cynnorthwyo ni?

54 Yna hwy a ganaſant ag udgyrn, ac a waeddaſant â llef uchel.

55 Yna Judas a oſododd gapteniaid ar y bobl, capteniaid ar fil, ar gant, ar ddeg a deugain, ac ar ddeg.

56 Ac efe a ddywedodd wrth y rhai oedd [e] yn adeiladu teiau, ac a ddywedd-aſid â gwragedd, ac oeddynt yn plannu gwinllannoedd, [f] a'r rhai ofnus, am ddychwelyd o bob un i'w dŷ yn ôl y gyfraith.

[e] Deut. 20. 5, &c. [f] Barn. 7. 3.

57 A'r llu a ſymmudodd, ac a werſyllodd o'r tu dehau i Emmäus.

58 A Judas a ddywedodd, Ymwregyſwch, a byddwch wŷr gwrol, a byddwch barod i ymladd y foru â'r Cenhedloedd hyn a ymgaſglaſant yn ein herbyn ni, i'n diſtrywio ni a'n Cyſſegr.

59 Canys gwell i ni feirw yn y rhyfel nâ gweled drygïyd ein cenedl a'n Cyſſegr.

60 Ond fel y byddo ewyllys *Duw* yn y nefoedd, felly gwneled.

PEN. IV.

6 Judas yn diddymmu dïchell, 14 a gallu Gorgias, 23 ac yn amheithio eu pebyll, 34 ac yn gorchfygu Lyſias: 45 ac yn tynnu i lawr yr allor a halogaſai'r Cenhedloedd, ac yn adeiladu un newydd, 60 ac yn gwneuthur caer o amgylch Sion.

YNa Gorgias a gymmerodd bummil o wŷr *traed*, a mil o wŷr meirch dethol-ledig, ac a oſododdallan o'r gwerſyll liw nos;

2 Fel y gallai efe ruthro i werſyll yr Juddewon a'i taro hwy yn ddiſymmwth. A milwyr y caſtell oedd yn ei gyfarwyddo ef ar y ffordd.

[g] Pſal. 136. 1

3 Pan glybu Judas, efe a aeth allan ei hun, a'r gwŷr galluog gyd ag ef, i daro llu'r brenin, yr hwn oedd yn Emmäus,

4 Tra fyddai'r lluoedd etto wedi ymdannu oddi wrth y gwerſyll.

5 A Gorgias a ddaeth i werſyll Judas liw nos, ac ni chafodd efe neb; ond efe a'i ceiſiodd hwy yn y mynyddoedd, ac a ddywedodd, Y maent hwy yn ffoi oddi wrthym ni.

6 Ond gyd â'i dyddhau hi, Judas a ymddangoſodd yn y maes, a thair mil o wŷr; ond nid oedd ganddynt hwy ‡ na llurigau na chleddyfau, fel yr ewyllyſient.

‡ *nac arfau am danynt*

7 Pan welſant hwy werſyll y Cenhedloedd yn gryf, wedi ei wiſgo mewn llurigau, a'r gwŷr meirch yn eu hamgylchu hwynt, a'r rhai hynny wedi eu dyſgu i ryfela,

8 Yna Judas a ddywedodd wrth y gwŷr oedd gyd ag ef, Nac ofnwch eu llioſogrwydd hwy, ac nac ofnwch eu rhuthr hwy.

9 Cofiwch fel yr achubwyd ein hynafiaid ni yn y môr coch, pan erlidiodd Pharao hwy â llu.

10 Felly yr awron, gadewch i ni leſáin tu a'r nef, *i edrych* a drugarhao ‡ eſe wrthym ni, ac a gofia efe ammod ein hynafiaid, ac a ddryllia efe y gwerſyll hwn o flaen ein hwyneb ni heddyw;

‡ *yr Arwyddi*

11 Fel y gwypo'r holl Genhedloedd fod un yn gwared ac yn achub Iſrael.

12 Yna y dïeithraid a godaſant eu goliwg i ſynu, ac a'i canſuant hwy yn dyfod ar eu cyfer hwynt;

13 Ac a ddaethant allan o'r gwerſyll i ryſela: a'r rhai oedd gyd â Judas a ganaſant udgyrn.

14 A hwy a darawſant ynghŷd; a'r Cenhedloedd a orchfyged, ac a ffoiſant i'r maes gwaſtad.

15 A'r holl rai olaf a laddwyd â'r cleddyf: a hwy a'i herlidiaſant hwy hyd Gazera, a hyd at feuſydd Idumea, ac Azotus, a Jamnia: ac ynghŷlch teirmil o wŷr o honynt hwy a laddwyd.

16 A Judas a'r llu a ddychwelodd o'i herlid hwy.

17 Ac efe a ddywedodd wrth y bobl, Na fyddwch awyddus i'r ysbail, o blegid y mae rhyfel ‡ yn ein herbyn ni; ‡ o'n blaen ni.

18 O blegid y mae Gorgias a'i lu yn y mynydd yn agos attom ni: ond ſefwch yn awr yn erbyn ein gelyniion, a gorchfygwch hwy, ac wedi hynny cymmerwch yr ysbail yn ddïofn.

19 Pan oedd Judas etto yn dywedyd hyn, rhan *o honynt hwy* a welid yn edrych allan o'r mynydd.

20 Pan welſant yrru o'r Juddewon eu llu hwynt i ffoi, a'i bod yn lloſgi'r gwerſyll; (canys y mŵg, yr hwn a welid, a ddangoſodd yr hyn a wnaethid:)

21 Pan welſant y pethau hyn, hwy a ofnaſant yn ddirfawr: a phan welſant hwy lu Judas yn y maes yn barod i ymladd,

22 Hwy a ffoiſant oll i wlâd y dïeithraid.

23 A Judas a ddychwelodd i gymmeryd ysbail y gwerſyll: a hwy a gawſant lawer o aur, ac arian, a dillad, a ſidan glâs, a phorphor y môr, a chyſoeth mawr.

24 Felly hwy a aethant adref, ac a ganaſant gân diolch, ac a fendithiaſant Dduw nef, [a] am ei fod ef yn ddaionus, a'i drugaredd yn dragywydd. [a] Pſal. 136. 1.

25 Ac felly Iſrael a gafodd ymwared mawr y diwrnod hwnnw.

26 A'r Cenhedloedd oll a'r a ddïangaſent, a ddaethant, ac a ddywedaſant i Lyſias bob peth a ddigwyddaſai.

27 A Lyſias oedd yn gywilydd ganddo, ac a ddigalonnodd, am na ddigwyddaſai 'r cyfryw bethau i Iſrael ag a fynnaſai efe, ac am na wnaethid y cyfryw bethau ag a orchymynnaſai 'r brenin.

28 A'r flwyddyn neſaf ar ôl hyn, Lyſias a gaſglodd dri ugain milo wŷr traed detholedig, a phùm milo wŷr meirch, i'w gorchfygu hwynt.

29 A hwy a ddaethant i Idumea, ac a werſyllaſant ym Methſura, lle y daeth Judas yn eu herbyn hwy â dengmil o wŷr.

30 A phan welodd efe y llu mawrgryf, efe a wnaeth ei weddi, ac a ddywedodd, Bendigedig wyt ti O Achubwr Iſrael, [b] yr hwn a goſtwyaiſt ruthr y cadarn trwy law Dafydd dy wâs, ac a roddaiſt werſyll y ‡ dïeithraid yn llaw [c] Jonathan fâb Saul, ac arweinydd ei arfau ef. [b] 1 Sam. 17. 50, 51. ‡ *Philiſtiaid.* [c] 1 Sam. 14. 13, 14.

31 Cau y llu hwn yn llaw dy bobl Iſrael; a chywilyddier hwy yn eu llioſogrwydd a'i gwŷr meirch.

32 Gwnâ iddynt hwy ofni, a thawdd ymmaith hyſder eu cadernid hwynt, a chrynant wrth eu dinyſtr.

33 Taſl hwy i lawr â chleddyf y rhai ſy 'n dy garu di: a'r ſawl oll a adwaenant dy enw, clodforant di â hymnau.

34 Yna hwy a darawſant ynghŷd: ac fe a laddwyd ynghŷlch pummil o wŷr o lu Lyſias; ger eu bron hwy y lladdwyd hwynt.

35 Pan welodd Lyſias yrru ei lu ef i ffoi, a gwrolaeth y rhai oedd gyd â Judas, fel yr oeddynt hwy 'n barod, pa un bynnag, ai i fyw, ai i farw fel gwŷr, efe a aeth i Antiochia, ac a gaſglodd ryfelwyr dïeithr; ac wedi gwneuthur ei lu yn fwy nag y buaſai, a feddyliodd ddyfod drachefn i Judea.

36 Yna y dywedodd Judas a'i frodyr, Wele, gorchfygwyd ein gelynion, awn i fynu i lanhau ac i adnewyddu 'r Cyſſegr.

37 Wrth hyn yr holl lu a ymgaſglodd, a hwy a aethant i fynu i fynydd Sïon.

38 A phan welſant hwy y Cyſſegr wedi ei anrheithio, yr allor wedi ei halogi, y dorau wedi eu lloſgi, a'r mânwydd yn tyfu yn y neuaddau fel mewn coed neu ar un o'r mynyddoedd, ac yſtafelloedd yr Offeiriaid wedi eu tynnu i lawr;

39 Hwy a rwygaſant eu dillad, ac a alaraſant â galar mawr, ac a fwriaſant ludw ar eu pennau;

40 Ac a fyrthiaſant i lawr ar eu hwynebau, ac a wnaethant ſŵn mawr ag udgyrn, ac a waeddaſant tu a'r nef.

41 Yna Judas a oſododd wŷr i ymladd yn erbyn [d] y rhai oedd yn y caſtell, hyd oni ddarfyddai iddo ef lanhau 'r Cyſſegr. [d] Pen. 1. 34.

42 Ac efe a ddewiſodd Offeiriaid diargyoedd, y rhai oedd ewyllyſgar i'r gyfraith:

43 A hwy a lanhaſant y Cyſſegr, ac a ddygaſant allan y cerrig halogedig i le aflan.

44 A chan fod allor y poethoffrymmau wedi ei halogi, hwy a ymgynghoraſant beth a wnaent iddi hi.

45 Felly hwy a feddyliaſant mai goreu oedd ei thynnu hi i lawr, rhag iddi hi fod yn gywilydd iddynt hwy, canys y Cenhedloedd a'i halogaſant hi. Am hynny hwy a dynnaſant yr allor i lawr,

46 Ac a oſodaſant y cerrig ar fynydd y ‡ tŷ mewn lle cyfaddas, [e] hyd oni ddelai prophwyd i fynegi pa beth a wneid â hwynt. ‡ *deml.* [e] Pen. 9. 27. a 14. 41.

47 A hwy a gymmeraſant gerrig cyfan [f] yn ôl y gyfraith, ac a adeiladaſant allor newydd, yn ôl dull y gyntaf; [f] Eſod. 20. 25. Deut. 27. 5. Joſ. 8. 31.

48 Ac a wnaethant y Cyſſegr i fynu, a'r pethau o fewn y † tŷ, ac a ſanctëiddiaſant y cynteddau; † *deml.*

49 Ac a wnaethant leſtri ſanctaidd newydd; a'r ddygaſant y canhwyllbren, ac allor y poethoffrymmau a'r aroglaberthau, a'r bwrdd, i mewn i'r Deml.

50 A hwy a loſgaſant aroglau ar yr allor, ac a oleuaſant y canhwyllau oedd yn y canhwyllbren, i oleuo yn y Deml.

51 A hwy a oſodaſant y bara ar y bwrdd, ac a ledaſant y llenni, ac a orphennaſant yr holl waith a ddechreuaſent ei wneuthur.

52 Ac ar y pummed dydd ar hugain o'r nawfed mis (y hwn a elwir mis Caſleu) yn yr wythfed flwyddyn a deugain a chant, hwy a godaſant yn foreu i fynu,

53 Ac a aberthasant yn ôl y gyfraith, ar allor newydd y poethoffrymmau, yr hon a wnaethent hwy.

54 Ar gyfenw i'r amser a'r diwrnod yr halogasai 'r Cenhedloedd hi, yn unawn, y gosoded hi i fynu o newydd, â chaniadau, â thelynau, â phibau, ac â symbalau.

55 A'r holl bobl a syrthiasant ar eu hwynebau, gan addoli a diolch i *Dduw* y nef, yr hwn a'i llwyddasai hwy.

56 Ac felly hwy a gadwasant gyssegriad yr allor wyth niwrnod, gan offrymmu poethoffrymmau ac aberthu aberthau
† *head.* † jechydwriaeth a moliant mewn llawenydd.

57 A hwy a harddasant dalcen y Deml â choronau o aur ac â thariannau, ac
‡ *gysse-grasant.* a ‡ adnewyddasant y pyrth a'r ystafelloedd, ac a osodasant ddrysau arnynt hwy.

58 Ac yr oedd llawenydd mawr ym mhlith y bobl, am droi gwradwydd y Cenhedloedd ymmaith.

59 Felly Judas a'i frodyr, a holl gynnulleidfa Israel a ordeiniodd gadw dyddiau cyssegriad yr allor yn eu hamserau, yn uchelwyl bob blwyddyn dros wyth niwrnod, gan ddechreu y pummed dydd ar hugain o'r mis Casleu, trwy orfoledd a llawenydd.

60 Ac ar yr un amser, hwy a adeiladasant fynydd Sïon i fynu â chaerau uchel, ac â thyrau cedyrn oddi amgylch, rhag dyfod o'r
g Pen. 1. 31. Cenhedloedd a'i sathru ef i lawr, g fel y gwnaethent o'r blaen.

61 A hwy a osodasant ynddo gryfdwr i'w gadw ef, ac a gadarnhasant Fethsura i'w gadw ef, fel y cai 'r bobl amddiffynfa yn erbyn Idumea.

PEN. V.

3 Judas yn taro meibion Dan, Bean, ac Ammon. 17 Danson Simon i Alilea. 25 Gwroliaeth Judas yng Ngalaad. 51 Y mae ef yn distrywio Ephron, am nacâu iddo gael myned trwyddi. 56 Lladd llawer a fynnai ymladd â'i gelynion yn absen Judas.

DIgwyddodd hefyd pan glybu 'r Cenhedloedd oddi amgylch ddarfod adeiladu 'r allor, ac adnewyddu 'r Cyssegr, fel y buasent o'r blaen, yna digio yn ddirfawr a wnaethant.

2 Am hynny hwy a ymgynghorasant i ddistrywio cenedl Jacob, yr hon oedd yn eu plith hwy, ac a ddechreuasant ladd ac erlid y bobl.

3 Yna Judas a ymladdodd yn erbyn
† *Acrabattine,* neu, *Arabattine,* neu, *Arabattan.* plant Esau yn Idumea, yn † Arabatthane, am eu bod yn gwarchae ar Israel: ac efe a'i tarawodd â phla mawr, ac a'i darostyngodd, ac a ddug eu hysbail hwynt.

‡ *Hacan.* Gen. 36. 27. Num. 33. 31, 32. 4 Efe a gofiodd hefyd salis ac anffyddlondeb plant ‡ Bean, fel yr oeddynt hwy 'n rhwyd, ac yn rhwystr i'r bobl, ac yn eu cynllwyn hwy yn y ffyrdd.

5 Am hynny efe a'i cacodd hwy mewn tyrau, ac a wersyllodd yn eu herbyn, ac a'i distrywiodd hwy yn llwyr, ac a losgodd eu tyrau hwy, a
† *phob peth.* † phawb a'r oedd ynddynt.

6 Wedi hynny efe a aeth trosodd at blant Ammon, ac a gafodd yno lu cadarn, a llawer o bobl, gyd â Thimotheus eu capten hwynt.

7 Ac efe a ymladdodd â hwynt mewn llawer o ryfeloedd, a hwy a ddistrywied o'i flaen ef; ac efe a'i tarawodd hwynt.

8 Ac wedi iddo ennill Jazar, a'r trefydd oedd yn perthynu iddi hi, efe a ddychwelodd i Judea.

9 Yna y Cenhedloedd yng Ngalaad a ymgasglasant yn erbyn yr Israeliaid, y rhai oedd o fewn eu terfynau hwy, i'w lladd hwy. Ond hwy a ffoisant i gastell Dathema,

10 Ac a ansonasant lythyrau at Judas a'i frodyr, gan ddywedyd, Y cenhedloedd, y rhai sy o'n hamgylch ni, a ymgasglasant yn ein herbyn ni, i'n distrywio ni.

11 Ac yr awron y maent hwy yn ymbarotöi i ddyfod, ac i amgylchu 'r castell, lle y ffoisom ni: a Thimotheus ydyw capten eu llu hwy.

12 Tyred yn awr gan hynny, a gwared ni allan o'i dwylo hwy: canys llawer o honom ni a laddwyd eusys.

13 A'n holl frodyr, y rhai oedd yn lleoedd Tobie, a laddwyd: eu gwragedd hefyd a'i plant a ddygasant hwy ymmaith yn gaethion, a'i dâ a ddygasant, ac a laddasant yno ynghylch mil o wŷr.

14 Pan oedd y llythyrau hyn etto yn eu darllen, wele, cenhadon eraill a ddaeth o Alilea, wedi rhwygo eu dillad, y rhai a fynegasant yn ôl y geiriau hyn,

15 Ac a ddywedasant, Ymgasglodd y rhai sy o Ptolemais, a Thyrus, a Sidon, a holl Alilea y Cenhedloedd, yn ein herbyn ni, i'n distrywio ni.

16 Pan glybu Judas a'r bobl hyn ymma, cynnulleidfa fawr a ymgasglodd i ymgynghori pa beth a wnaent hwy i'w brodyr oedd mewn gorthrymder, ac a rhyfel yn eu herbyn.

17 A Judas a ddywedodd wrth Simon ei frawd, Dewis allan wŷr, a dos i achub dy frodyr yng Ngalilea, a myfi a'm brawd Jonathan a awn i wlâd Galaad.

18 Ac efe a adawodd Joseph fâb Zacharias, ac Azarias, yn gapteniaid ar y bobl, a gweddill y llu yn Judea, i'w chadw hi.

19 Ac efe a orchymynnodd iddynt hwy, gan ddywedyd, Llywodraethwch y bobl ymma, a mogelwch osod rhyfel yn erbyn y Cenhedloedd, hyd oni ddychwelom ni.

20 Ac fe roddwyd teirmil o wŷr Simon, i fyned i Alilea; ac wyth mil o wŷr Judas, yn erbyn gwlâd Galaad.

21 Yna Simon a aeth i Alilea, ac a darawodd ar y Cenhedloedd, mewn llawer o ryfeloedd, ac a'i gorchfygodd hwy.

22 Ac efe a'i canlynodd hwy hyd byrth Ptolemais: ac ynghylch teirmil o wŷr o'r Cenhedloedd a laddwyd; ac efe a gymmerodd eu hysbail hwy;

23 Ac a ddygodd yr Israeliaid ymmaith, y rhai oedd yn garcharorion yng Ngalilea, ac yn Arbattis, a'i gwragedd, a'i plant, a chymmaint ag a feddent, ac a'i dygodd hwy i Judea, â llawenydd mawr.

24 A Judas Maccabëus, a'i frawd Jonathan, a aethant dros y Jorddonen, ac a aethant daith tridiau yn yr anialwch;

25 Lle y cyfarfuant hwy â'r Nabathiaid, a hwy a ddaethant attynt yn heddychol, ac a fynegasant iddynt hwy bob peth a ddigwyddasai i'w brodyr hwy yngwlâd Galaad;

26 Ac

26 Ac ſel y caeaſid llawer o honynt hwy ym ‡ Moſora, Boſor, Alima, † Chaſcor, Maceda, a Charnaim : (dinaſoedd cryfion a mawrion ydyw y rhai hyn oll :)

27 A'i bod wedi cae arnynt yn y lleill o ddinaſoedd gwlâd Galaad, ‡ a'i bod hwy wedi bwriadu dwyn eu llu yn erbyn yr amddiffynfaoedd i'w dal hwy, ac i'w difetha oll yn yr un dydd.

28 Ac ar hyn Judas a'i lu a drôdd ar frys, ar hŷd ffordd yr anialwch tu a † Boſor, ac a ennillodd y ddinas, ac a laddodd yr holl rai gwrrywiaid â'r cleddyf, ac a gymmerodd eu holl ysbail hwy, ac a loſgodd y ddinas â thân.

29 Ac efe a ſymmudodd oddi yno liw nôs, ac a ddaeth tu a'r caſtell.

30 A phan oedd hi yn foreu ddydd, hwy a godaſant eu golwg i fynu, ac wele lu anifeiriol o bobl yn dwyn yſgalion, ac offerrhyſel i fynu i ennill y caſtell : ‡ ac yr oeddynt wedi goſod arnynt hwy.

31 Pan welodd Judas ddechreu o'r rhyfel, a bod gwaedd y ddinas yn dyrchafu tu a'r nef gan udgyrn a lleſ uchel,

32 Efe a ddywedodd wrth ei lu, Ymleddwch heddyw dros eich brodyr.

33 Ac efe a ddaeth o'r tu ôl iddynt, mewn tair byddin, a hwy a ganaſant yr udgyrn, ac a leſaſant ynghŷd â gweddi.

34 Pan wybu gwerſyll Timotheus mai Maccabëus oedd yno, hwy a ffoiſant rhagddo ef. Ond efe a'i tarawodd hwy â lladdfa fawr, ac ynglŷlch wythmil o wŷr a ladded o honynt hwy y diwrnod hwnnw.

35 Yna Judas a drôdd tu a Maſpha, ac a oſododdarni, ac a'i hennillodd hi, ac a laddodd bob gwrryw ynddi, ac a gymmerodd ei hysbail hi, ac a'i loſgodd hi a thân.

36 Efe a aeth oddi yno ac a ennillodd a Gaſphon, Maged, Boſor, a'r dinaſoedd eraill yng Ngalaad.

37 Wedi hyn Timotheus a gaſglodd lu arall, ac a werſyllodd o flaen Raphon, o'r tu draw i'r afon.

38 A Judas a anfonodd i'ſpïo'r gwerſyll, a hwy a ddygaſant air iddo, gan ddywedyd, Y mae'r holl genhedloedd ſy o'n hamgylch ni wedi ymgaſglu atto ef, yn llu llioſog iawn.

39 Ac efe a gyflogodd yr Arabiaid i'w cymmorth hwy ; a hwy a werſyllaſant o'r tu draw i'r afon, ac y maent yn barod i ddyfod, ac i ymladd â thi. A Judas a aeth i gyfarfod â hwynt.

40 A Thimotheus a ddywedodd wrth gapteniaid ei lu, Pan ddelo Judas a'i lu yn agos at yr afon, o's daw efe troſodd yn gyntaf attom ni, ni allwn ni ei wrthwynebu ef, o blegid efe a ſydd trêch nâ nyni o lawer.

41 Ond o's arſwyda efe ddyfod troſodd, a gwerſyllu o'r tu draw i'r afon, nyni a awn troſodd atto ef, ac nyni a fyddwn gryfach nag ef.

42 Ond pan neſaodd Judas at yr afon, efe a oſododdſgrifennyddion y bobl yng-lân yr afon, ac a orchymynnodd iddynt hwy, gan ddywedyd, Na adewch i un dŷn aros yn y gwerſyll, ond deued pawb i'r rhyſel.

43 Ac efe a aeth troſodd yn gyntaf attynt hwy, a'i holl bobl ar ei ôl : a'r holl genhedloedd a orchfyged ger ei fron ef, a hwy a daflaſant eu harfau ymmaith, ac a ffoiſant i'r deml oedd yng Ngharnaim.

44 A Judas a ennillodd y ddinas, ac a loſgodd y deml a phawb a'r oedd ynddi hi. Felly y gorchfyged Carnaim, ac ni allodd hi wrthwynebu Judas.

45 A Judas a gaſglodd yr holl Iſraeliaid oedd yngwlâd Galaad, o'r lleiaf hyd y mwyaf, a'i gwragedd hwy, a'i plant, a'i mûd, llu mawr iawn, i ddyfod i wlâd Judea.

46 A hwy a ddaethant i Ephron ; (yr hon oedd ddinas fawr gadarn iawn, ar y ffordd yr elent hwy ;) nid oedd fodd iddynt hwy fyned heb ei llaw hi, nac ar y llaw ddehau, nac ar y llaw aſliwy, ond myned trwy ei chanol hi oedd raid iddynt.

47 Yna gwŷr y ddinas a'i caeaſant hwynt allan, ac a gaeaſant y pyrth â cherrig.

48 A Judas a ddanfonodd attynt hwy â geiriau heddychol, gan ddywedyd, Gedwch i ni fyned trwy eich gwlâd chwi, fel y gallom fyned i'n gwlâd ein hun, ac ni chaiff neb wneuthur i chwi ddrwg ; nid awn ni drwödd ond ar draed. Ond ni fynnent hwy agoryd iddo ef.

49 Am hynny Judas a orchymynnodd gyhoeddi trwy'r llu, ar i bob un werſyllu yn y fan yr ydoedd efe.

50 Ac felly gwŷr y llu a werſyllaſant, ac a ryfelaſant yn erbyn y ddinas yr holl ddiwrnod hwnnw, a'r holl noſon honno, a'r ddinas a roddwyd yn ei law ef.

51 Ac efe a laddodd yr holl rai gwrrywiaid â min y cleddyf, ac a ddïwreiddiodd y ddinas, ac a gymmerodd ei hysbail hi, ac a drammwyodd trwy'r ddinas, ar draws y rhai a laddaſid.

52 Yna hwy a aethant dros y Jorddonen, i'r gwaſtadedd mawr ſydd o flaen Bethſan.

53 A Judas oedd yn caſglu ynghŷd y rhai ‡ olaf, ac yn † cynghori'r bobl'rhŷd yr holl ffordd, hyd oni ddaeth efe i wlâd Judea.

54 A hwy a aethant i fynu i fynydd Sïon mewn gorfoledd a llawenydd, ac a offrymmaſant ‡ boethoffrymmau, am na laddaſid neb o honynt hwy, oni ddychwelaſent mewn heddwch.

55 Ac yn y dyddiau hynny, y rhai yr oedd Judas a Jonathan yngwlâd Galaad, a Simon eu brawd hwy yngwlâd Galilea, o flaen Ptolemais,

56 Yna Joſeph mâb Zacharias, ac Azarias, capteniaid y llu, a glywſant y gweithredoedd ardderchawg, a'r rhyfeloedd a wnaethent hwy.

57 A hwythau a ddywedaſant, Gedwch i ninnau hefyd ennill enw i ni, a myned i ymladd yn erbyn y Cenhedloedd ſy o'n hamgylch.

58 A hwy a roddaſant orchymmyn i'r rhai oedd yn y llu oedd gyd â hwynt, ac a aethant tu a Jamnia.

59 Yna Gorgias a'i wŷr a ddaeth allan o'r ddinas i † ymladd yn eu herbyn hwy.

60 Ond Joſeph ac Azarias a yrrwyd i ffoi, ac a ymlïdiwyd hyd derfynau Judea : a dwy fil o wŷr o bobl Iſrael a laddwyd y diwrnod hwnnw.

61 Fel hyn y bu colled fawr ym mhlith pobl Iſrael, am na wrandawſent hwy ar Judas a'i frodyr, eithr meddwl gwneuthur rhyw wrolaeth.

‡ Boſorra. † Caſphor. neu, Caſphon. Ad. 36. ‡ a bod y cenhedloedd.

† Boſorra.

‡ a'r cenhedloedd a oſodaſant ar yn ſuddewon.

* Edrych Ad. 26.

‡ oedd yn dyfod yn ôl. Num. 10. 25. † cyſſuro, neu, diddanu, neu, anog. ‡ offrymmauhedd. Joſ. Antiq. l. 12. c. 12.

† gyfarfod â hwynt mewn rhyfel.

62 Hefyd nid oeddynt hwy o hâd y gwŷr hynny y rhoddaſid ar eu dwylaw achub Iſrael.

63 Ond y gŵr Judas a'i frodyr a ogoneddid yn fawr ger bron holl Iſrael a'r holl genhedloedd, pa le bynnag y clywid eu henw hwy.

64 A'r bobl a ymgaſglai attynt hwy i gyfarch gwell iddynt.

65 Wedi hynny Judas a'i frodyr a aethant allan, ac a rytelasant yn y wlâd ſy'n gorwedd tu a'r dehau, yn erbyn meibion Eſau, ac yno efe a oreſgynnodd Hebron a'i phentrefydd, ac a dynnodd i lawr ei chaſtell hi, a'i † thyrau hi a loſgodd efe oddi amgylch.

† *threſi.*

66 Yna efe a ymadawodd i fyned i wlâd ‡ Philiſtiaid, ac a aeth trwy Samaria.

‡ *Philiſtiaid.*

67 Ar yr un amſer y lladdwyd *rhai o* Offeiriaid y dinaſoedd, y rhai oedd yn ewyllyſio gwneuthur gwrolaeth, am fyned o honynt i ymladd heb gyngor.

68 A phan ddaeth Judas i Azotus yngwlâd † Philiſtiaid, efe a ddiſtrywiodd eu hallorau hwy, ac a loſgodd eu delwau cerfiedig hwy, ac a gymmerodd ysbail y dinaſoedd, ac a ddychwelodd i wlâd Judea.

† *Philiſtiaid.*

PEN. VI.

8 Antiochus yn marw: 12 ac yn cyfaddef mai am y cam a wnaethai efe â Jeruſalem y poenir ef. 20 Judas yn gwarchae ar y rhai oedd yn tŵr yn Jeruſalem. 28 Hwythau yn cael gan Antiochus jeuangaſ dâyfod i Judea. 51 Ynteu yn gwarchae ar Sion, 60 ac yn heddychu ag Iſrael: 62 ac er hynny yn bwrw i lawr gaerau Sion.

AC Antiochus y brenin a drammwyodd trwy'r gwledydd uchaf, ac a glybu fod Elymais o tewn Perſia yn ddinas enwog jawn am olud, am arian ac aur;

2 A bod teml gyfoethog jawn ynddi hi, a gwiſgoedd o aur, a llurigau, a thariannau, y rhai a adawſai Alecſander mâb Phylib brenin Macedonia yno, yr hwn a deyrnaſaſai yn gyntaf ym myſg y Groegwyr.

3 Am hynny efe a ddaeth, ac a geiſiodd ennill y ddinas, a'i hysbeilio hi; ond ni allai efe, o blegid cael o'r dinaſyddion wybod y peth.

4 A hwy a godaſant yn ei erbyn ef i ryfel; ac efe a ffodd, ac a ymadawodd oddi yno mewn triſtwch mawr, ac a ddychwelodd i Fabilon.

5 Hefyd rhyw un a ddaeth, ac a fynegodd iddo ef ym Mherſia, ymlid ymmaith y lluoedd a aethai i wlâd Judea;

6 Ac fel yr aethai Lyſias â llu cadarn yn gyntaf, ac yr ymlidieſid ef o'i blaen hwynt; ac fel yr aethent hwy yn gryfach o ran arfau a llu, ac ysbail lawer, y rhai a ddygaſent hwy oddi ar y lluoedd a dorraſent hwy ymmaith;

7 Ac fel y tynnaſent hwy i lawr [a] y ffieiddbeth a oſodaſai efe ar yr allor yn Jeruſalem, ac yr amgylchaſent hwy'r Cyſſegr â chaerau uchel, fel y buaſai efe o'r blaen, a Bethſura ei ddinas ef hefyd.

[a] Pen. 1. 54.

8 Pan glybu'r brenin y geiriau hyn, ſe ſynnodd arno, ac a gythruddodd yn ddirfawr. Am hynny efe a orweddodd ar ei wely, ac a ſyrthiodd mewn clefyd oddi wrth y triſtwch hwnnw, a'r cwbl am na ddigwyddaſai iddo ef fel yr oedd efe yn diſgwil.

9 Ac efe a arhodd yno lawer o ddyddiau; canys ei driſtwch ef oedd fwyfwy; ac efe a wnaeth gyfrif y byddai efe farw.

10 Am hynny efe a ddanfonodd am ei holl garedigion, ac a ddywedodd wrthynt hwy, Mae'r cyſgu wedi ymadel â'm llygaid, ac fe leſgaodd fy nghalon o wir ofal:

11 A mi a ddywedais yn fy nghalon, I ba drallod y deuthym, ac ym mha afonydd o drymder yr ydwyf yr awron, lle'r oeddwn i o'r blaen yn hael ac yn gariadus yn fy awdurdod!

12 Ac yr awron yr ydwyf fi yn cofio'r drwg a wnaethym i yn Jeruſalem, fel [b] y dygais i ymmaith yr holl leſtri aur ac arian oedd ynddi hi, ac fel [c] y danſonais i ddiſtrywio trigolion Judea yn ddiachos.

[b] Pen. 1. 21, &c.
[c] Pen. 1. 57.

13 Myfi a wn mai am hynny y daeth y drygau hyn arnaf; ac wele, darfu am danaf fi trwy alaeth mawr mewn gwlâd ddieithr.

14 Yna efe a alwodd am Phylib, un o'i garedigion, ac a'i goſododd ef yn llywodraethwr ar ei holl deyrnas,

15 Ac a roddes iddo ef ei goron, a'i fantell, a'i fodrwy, fel y ‡ gallai efe gymmeryd Antiochus ei fâb ef atto, a'i ddwyn ei i fynu i deyrnaſu.

‡ *dygai ef Antiochus ei fâb ef i fynu, ac y meithrinai ef.*

16 Ac Antiochus y brenin a fu farw yno, yn y nawfed flwyddyn a deugain a chant.

17 Pan wybu Lyſias farw o'r brenin, efe a oſododd i deyrnaſu yn ei le ef Antiochus ei fâb ef, yr hwn a ddygaſai efe i fynu yn jeuange, ac a'i galwodd ef Euparor.

18 A'r rhai oedd yn y caſtell *yn Jeruſalem* a gadwaſant yr Iſraeliaid i mewn o amgylch y Cyſſegr, ac a geiſiaſant eu drygu hwy yn waſtadol, a chadarnhâu'r Cenhedloedd.

19 Am hynny y bwriadodd Judas eu diſtrywio hwy; ac efe a gaſglodd yr holl bobl ynghŷd i'w hamgylchynu hwy.

20 Felly hwy a ddaethant ynghŷd, ac a'i hamgylchynaſant hwy yn y ddegfed flwyddyn a deugain a chant: ac efe a wnaeth leoedd i'r taflwyr i ſefyll, a rhyfeloffer eraill.

21 Er hynny rhai o'r rhai yr oeddid yn eu hamgylchu a aethant allan, a rhai o wŷr annuwiol Iſrael a lynaſant wrthynt hwy,

22 Ac a aethant at y brenin, ac a ddywedaſant, Pa hŷd y byddi di heb wneuthur cosbedigaeth a dïaledd ar ein brodyr ni?

23 Yr oeddym ni yn fodlon i waſanaethu dy dâd di, i rodio fel y dywedai efe, ac i ufuddhau i'w orchymynion ef.

24 Am hynny ein pobl a ymddïeithraſant oddi wrthym ni, a [d] pha le bynnag y cawſant hwy neb o honom ni, hwy a'i lladdaſant; a hwy a ysbeiliaſant ein hetifeddiaeth ni.

[d] Pen 5. 22, 45, 51.

25 Ac nid eſtynnaſant hwy eu dwylo yn unig yn ein herbyn ni, ond yn erbyn ‡ ein holl gyffiniau.

‡ *eu.*

26 Ac wele, y maent hwy wedi gwerſyllu heddyw yn erbyn y caſtell ſydd yn Jeruſalem i'w oreſgyn ef; a hwy a gadarnhaſant y Cyſſegr, a [e] Bethſura.

[e] Pen. 4. 61.

27 Ac oddi eithr i ti achub eu blaen hwy yn fuan, hwy a wnânt bethau mwy nâ'r rhain, fel na's gellych di eu rheoli hwynt.

28 Pan

28 Pan glybu 'r brenin hynny eſe a ddigiodd, ac a gaſglodd ei holl garedigion ynghŷd, capteniaid ei lu, a'r rhai oedd ar ei wŷr meirch eſ.

29 Yna y daeth atto eſ oddi wrth frenhinoedd eraill, ac o ynyſoedd y môr, lu ar gyflog.

30 A rhiſedi ei lu eſ oedd ganmil o wŷr traed, ac ugeinmil o wŷr meirch, a deuddeg ar hugain o elephantiaid wedi eu dyſgu i ryſela.

31 Y rhai hyn a ddaethant trwy Idumea, ac a werſyllaſant yn erbyn Bethſura, ac a ryfelaſant tros lawer o ddyddiau, ac a oſodaſant allan lawer o ryfel-offer yn ei herbyn hi: ond ‡ yr *Juddewon* a ddaethant allan, ac a loſgaſant y rhei'ny ā thân, ac a ymladdaſant fel gwŷr.

‡ y rhai o Fethſura.

32 Yna Judas a ymadawodd oddi wrth y caſtell, ac a werſyllodd ym Mathzacharias, gyferbyn a gwerſyll y brenin.

33 A'r brenin a gyfododd yn foreu jawn, ac a ddygodd y llu ar ruthr tu a Bathzacharias, ac a † ymrannodd i ryfela, ac a ganodd udgyrn.

† ymbarotôdd.

34 A hwy a ddangoſaſant ‡ ſiugn grawnwin, a morwydd, i'r elephantiaid, i'w hannog hwy i ymladd:

‡ wŷed.

35 Ac a rannaſant yr anifeiliaid ym myſg y byddinoedd, ac a ordeiniaſant fil o wŷr wedi eu gwiſgo mewn llurigau o fodrwyau, ac ā helmau o brês am eu pennau, i bob elephant; a phùm cant o wŷr meirch etholedig a ordeiniwyd hefyd i bob † elephant.

† anifail.

36 Y rhai hyn oedd barod bob amſer; lle byddai yr anifail y byddent, gan fyned i ba le bynnag yr elai eſe; ac ni ymadawent hwy oddi wrtho eſ.

‡ anifail.

37 A phob ‡ elephant a orchuddiaſid ā thŵr cadarn o goed, wedi ei ſicrhau arno eſ † ag offer: ac ar bob un yr oedd deuddeg ar hugain o wŷr i ymladd oddi arno eſ, a gŵr o India *i lywodraethu* 'r anifail.

† trwy gelfyddyd.

38 A hwy a oſodaſant weddill y gwŷr meirch o'r tu ymma, ac o'r tu accw, wrth ddwy ran y llu, ‡ gan roddi arwyddion iddynt beth a wnaent, ac wedi eu holl arſogi ym myſg y byddinoedd.

‡ gan eu cynhyrfu hwynt, ac wedi eu hamgylchu a'r byddinoedd, neu, eu hymdaiffyn ā'r ayffrynnoedd.

39 A phan dywynnai yr haul ar y tariannau aur a phrês, y mynyddoedd a ddiſgleiriai oddi wrthynt hwy, ac yr oeddynt yn llewyrchu fel lampau tân.

40 A rhan o lu y brenin oedd wedi ymdannu ar y mynyddoedd uchel, a rhan ar y lleoedd iſel; ac felly hwy a aethant yn ddiogel ac mewn trefn.

41 A ſynnu a wnaeth ar bawb a'r a glybu ſŵn eu lliaws hwy, a cherddediad y llu, a thrŵſt yr arfau yn taro ynghŷd; canys yr oedd y llu yn fawr anianoſ ac yn gryf.

42 Judas hefyd a'i lu a neſaodd i'r rhyfel, ac ſe laddwyd chwe-chant o wŷr o lu y brenin.

43 ¶ Pan welodd [f] Eleazar *a'i gyfenw* Saſaran, un o'r elephantiaid wedi ei wiſgo ag arfau brenhinol, ac yn uwch nā'r anifeiliaid eraill, eſe a feddyliodd fod y brenin ar hwnnw,

f Pen. 2, 5.

44 Ac a ymröes i achub ei bobl, ac i enniſi iddo ei hun enw tragywyddol:

45 Ac a redodd yn galonnog at yr elephant hwnnw, trwy ganol y ſyddin, ac a'i lladdodd hwy ar y llaw ddehau, ac ar y llaw aſſiwy, ‡ oni ymwahanaſant hwy oddi wrtho eſ o bob tu.

‡ ſel y torrodd e ſ hwynt yn ddarllias.

46 Ac eſe a aeth dan yr elephant, ac a'i brathodd oddi tano, ac a'i lladdodd eſ: ac yna 'r elephant a ſyrthiodd i lawr arno eſ, ac eſe a fu farw yno.

47 Ond pan welodd yr *Juddewon eraill* gryfdwr y brenin, a nerth y lluoedd, hwy a giliaſant oddi wrthynt hwy.

48 ¶ A'r rhai oedd o lu y brenin a aethant i fynu i gyfarfod ā hwynt i Jeruſalem; a'r brenin a werſyllodd † yn erbyn Judea, ac yn erbyn mynydd Sïon.

† yn Judea.

49 Hefyd y brenin a wnaeth heddwch rhyngddo ā'r rhai oedd ym Methſura, ‡ a hwy a ddaethant allan o'r ddinas, am nad oedd ganddynt ymborth yno, i aros y gwarchae, o blegid ei bod hi yn Sabboth i'r rir.

‡ chwanega allan o Joſephus, *a hwy a ymroiſant.*

50 Felly y brenin a gymmerodd Fethſura, ac a oſododd wŷr i'w chadw hi.

51 Ac eſe a oſododd ryſel yn erbyn y Cyſſegr dros lawer o ddyddiau, ac a † oſododd yno daflarfau a rhyfel-offer, bwâu, a gwaith i ſaethu tân, a gwaith i ſaethu cerrig, ac yſgorpionau i ſaethu ſaethau a thaflau.

† wnaeth yno fryniau i ergydio oddi arnynt.

52 Yr Juddewŏn hefyd a wnaethant ryſel-offer yn erbyn yr eiddynt hwythau, ac a ymladdaſant ā hwynt dros hir amſer.

53 Ond nid oedd mo'r bwyd yn eu lleſtri; (o blegid y ſeithfed flwyddyn oedd hi, a'r rhai yn Judea a'r a achubaſid o blith y Cenhedloedd, a ſwytaſent eu holl 'ſtôr hwy;)

54 Ac ni adawſid ond ychydig wŷr yn y Cyſſegr, o blegid newyn a'i gorchfygaſai hwy, oni thynnaſent hwy ymmaith bob un i'w le ei hun.

55 Pan glybu Lyſias fod Phylib (yr hwn a oſodaſai Antiochus y brenin, pan oedd eſe etto yn fyw, i ddwyn Antiochus ei fab i fynu i deyrnaſu.)

56 Wedi dyfod dracheſn o Berſia, a Media, ā llu 'r brenin, yr hwn a aethai gyd ag eſ, a'i fod eſe yn ceiſio cymmeryd matterion y trenhiniaeth ar ei law:

57 Yna eſe a fryſiodd, ac a aeth, ac a ddywedodd wrth y brenin, a chapteniaid y llu, a'r gwŷr *eraill*, Yr ydym ni yn lleihau beunydd, ac nid oes gennym ni ond ychydig ymborth; dracheſn, y lle yr ydym ni yn ei amgylchu ſy gadarn, ac arnom ni y mae cymmeryd goſal am y deyrnas.

58 Am hynny rhoddwn ddiheu ddwylaw i'r gwŷr hyn, gwnawn heddwch rhyngom ā hwynt, ac ā'i holl genedl:

59 ‡ A chaniatawn iddynt fyw yn ôl eu cyfraith, fel yr oeddynt o'r blaen: canys am hyn y maent hwy wedi cythruddo, a hyn oll a wnaethant hwy am ddileu o honom ni eu cyfreithiau hwynt.

‡ Ac am modwn ā hwynt, gael o honynt.

60 A'r brenin a'r tywyſogion a ſunt fodlon. Ac eſe a ddanfonodd attynt hwy i gynnyg heddwch; a hwy a'i derbyniaſant.

61 A'r brenin a'r tywyſogion a dyngaſant iddynt hwy; ac ar hynny hwy a ddaethant allan o'r caſtell.

62 A'r brenin a aeth i fynu i ſynydd Sion; ond pan welodd eſe gadernid y lle, eſe a dorrodd y llw a dyngaſai eſe, ac a orchymmynnodd dynnu y gaer i lawr oddi amgylch.

63 Yna ese a ymadawodd ar frys, ac a ddychwelodd i Antiochia, ac a gafodd Phylib yn arglwyddiaethu ar y ddinas, ac a ymladdodd ag ef, ac a oresgynnodd y ddinas wrth gryfder.

PEN. VII.

1 Lladd Antiochus, a Demetrius yn teyrnasu yn ei le ef. 5 Alcimus yn chwennych bod yn Archoffeiriad, ac yn achwyn ar Judas wrth y brenin: 16 yn lladd tri-ugain o'r Asideaid. 43 Lladd Nicanor, a gorchfygu gallu 'r brenin gan Judas. 49 Cadw dydd yr oruchafiaeth hon yn wyl ym mhob man.

YN yr unfed flwyddyn ar ddeg a deugain a chant yr ymadawodd [a] Demetrius mâb Seleucus o Rufain, ac a ddaeth ag ychydig wŷr † i ddinas ynglàn y môr, ac a deyrnasodd yno.

2 A phan ddaeth efe i ‡ frenhindy ei hynafiaid, digwyddodd i'w lu ef ddal Antiochus a Lysias i'w dwyn atto ef.

3 A phan wybu efe hynny, efe a ddywedodd, Na ddangoswch i mi eu hwynebau hwy.

4 A'r llu a'i lladdodd hwynt, a Demetrius a eisteddodd ar orseddfa ei frenhiniaeth.

5 Yna yr holl ddynion drygionus annuwiol o Israel a ddaethant atto ef, ac Alcimus oedd eu capten hwy, yr hwn oedd yn chwennychu bod yn Archoffeiriad:

6 Ac a gyhuddasant y bobl wrth y brenin, gan ddywedyd, Judas a'i frodyr, a laddasant dy holl garedigion di, ac a'n gyrrasant ni allan o'n ‡ gwlâd.

7 Am hynny danson ryw wr yr ydwyt yn ymddiried iddo, ac aed ac edrycched yr holl ddrygau a wnaeth efe arnom ni, ac ar wlâd y brenin, a chosbed efe hwynt, a phawb sydd yn eu cynnorthwyo.

8 Yna 'r brenin a ddewisodd Facchides, caredig y brenin, yr hwn oedd yn llywodraethu o'r tu draw i'r afon, ac oedd wr mawr yn y deyrnas, ac yn ffyddlon i'r brenin:

9 Ac efe a'i danfonodd ef gyd ag Alcimus annuwiol, yr hwn a wnaethai efe yn Archoffeiriad, ac a orchymynnodd iddo ddïal ar blant Israel.

10 A hwy a ymadawsant, ac a ddaethant â llu mawr i wlâd Judea, ac a ddanfonasant genhadon at Judas a'i frodyr, ac a ddywedasant eiriau heddychol yn dwyllodrus wrthynt hwy.

11 Eithr ni wnaethant hwy goel ar eu geiriau hwy: canys hwy a welsant ddyfod o honynt hwy â llu mawr.

12 Wedi hyn cynnulleidfa o'r ‡ 'sgrifennyddion a ymgasglodd at Alcimus a Bacchides, i geisio cyfiawnder.

13 A'r Asideaid oedd y rhai cyntaf ymhlith plant Israel a geisiasant heddwch ganddynt hwy,

14 Gan ddywedyd, Daeth un sy Offeiriad o hâd Aaron gyd â'r llu ynma, ac ni wna ese gam â nyni.

15 Ac efe a roes eiriau heddychol iddynt hwy, ac a dyngodd wrthynt, gan ddywedyd, Ni wnawn ni ddrwg i chwi, nac i'ch caredigion.

16 A hwy a'i credasant ef, ond efe a ddaliodd driugeinwr o honynt hwy, ac a'i laddodd hwy mewn un diwrnod, yn ôl y geiriau a 'sgrifennodd *Dafydd:*

17 Hwy [b] a dasiasant allan ffîr dy Saint di, ac a dywalltasant eu gwaed hwy o amgylch Jerusalem, ac nid oedd neb a'i claddai hwynt.

18 A'i hofn hwynt a'i dychryn a ddaeth ar yr holl bobl, y rhai a ddywedent, Nid oes na gwirionedd na ‡ chyfiawnder ynddynt hwy; o blegid hwy a dorrasant y lliw a'r ammod a wnaethant.

19 A Bacchides a symmudodd o Jerusalem, ac a wersyllodd ym Mezeth, ac a ddanfonodd allan oddi yno, ac a ddaliodd lawer o'r rhai a'i gadawsent ef, a rhai o'r bobl, ac a'i lladdodd hwy, ac [c] a'i taflodd i'r pydew mawr.

20 Yna ese a orchymynnodd y wlad i Alcimus, ac a adawodd ryrelwyr gyd ag ef, i'w gymmorth ef. A Bacchides a aeth at y brenin.

21 Ac felly Alcimus a ‡ ymrysonodd am yr Archoffeiriadaeth.

22 A'r holl rai oedd yn cythryblu 'r bobl, a ymgasglasant atto ef, ac a enillasant wlâd Juda, ac a wnaethant ddrwg mawr yn Israel.

23 Pan welodd Judas yr holl ddrwg a wnaethai Alcimus, a'r rhai oedd gyd ag ef i'r Israeliaid, ïe mwy nag a wnaethai 'r Cenhedloedd,

24 Ese a drammwyodd trwy holl derfynau Juda oddi amgylch, ac a wnaeth ddïaledd ar y gwŷr a ffoisent ymmaith oddi wrtho ef at y gelynion, oni pheidiasant hwy a dyfod mwy † i'r wlâd.

25 Pan welodd Alcimus fod Judas a'r rhai oedd gyd ag ef wedi ‡ cael y llaw uchaf, a gwybod na allai efe eu haros hwy, efe a ddychwelodd at y brenin, ac † a'i cyhuddodd hwy o ddrygioni.

26 Yna 'r brenin a ddanfonodd Nicanor, un o'i dywysogion anrhydeddus, yr hwn oedd yn casau ac yn dwyn gelyniaeth i Israel, ac a orchymynnodd iddo ddistrywio 'r bobl yn llwyr.

27 A Nicanor a ddaeth i Jerusalem â llu mawr, ac a ddanfonodd eiriau heddychol at Judas a'i frodyr ond trwy dwyll, gan ddywedyd,

28 Na fydded rhyfel rhyngof â chwi. Mi a ddeuaf ag ychydig wŷr i weled eich wynebau chwi yn heddychol.

29 Felly ese a ddaeth at Judas, a hwy a gyfarchasant eu gilydd yn heddychol. Ond yr oedd y gelynion yn barod i gippio Judas i ffordd.

30 Etto hyspyswyd y peth i Judas, mai trwy dwyll y daethai efe atto ef: ac ete a'i hofnodd ef yn fawr, ac ni fynnai weled ei wyneb ef mwy.

31 Pan wybu Nicanor ddadguddio ei fwriad ef, efe a aeth allan i ymladd yn erbyn Judas, yn ymmyl † Capharsalama.

32 Ac ynghŷlch pummil o wŷr o lu Nicanor a laddwyd, a'r *lleill* a ffoisant i ddinas Dafydd.

33 Wedi hyn Nicanor a aeth i fynu i fynydd Sion, a rhai o'r Offeiriaid a henaduriaid y bobl a aethant allan o'r Cyssegr i gyfarch iddo ef yn heddychol, ac i ddangos iddo ef y poeth-offrymmau yr oeddid yn eu hoffrwm dros y brenin.

34 Ond efe a chwarddodd am eu pennau hwy, ac a'i gwatwarodd hwy, ac † a'i halogodd hwy, ac a ddywedodd yn falch.

35 Ac efe a dyngodd yn ei ddig, gan ddywedyd, Oni reddir yn awr Judas a'i wersyll yn fy nwylo i, o'r dychwelaf mewn heddwch,

---

[a] 2 Mac. 14. 1.
† *Tripolis:* Joſ. Ant. lib. 12. cap. 16.
‡ *lys.*
‡ *tîr ein hun.*
‡ *ſwyddogion, llywodraethwyr, goreugwyr, neu, wŷr mewn awdurdod.*
[b] Pſal. 79. 2, 3.
‡ *barn.*
[c] Jer. 41. 7.
‡ *ymgeiniodd i ymddiffyn ei Archoffeiriadaeth.*
† *yn erbyn y wlâd.*
‡ *mynedyn gryfion yawn.*
† *a ddywedodd waetha y gallai am danynt.*
‡ *gyſarfu â Judas mewn rhyfel.*
† *Carphſalama.*
† *a wnaeth gam cywilydiau â hwynt.*
‡ *Efrain.*
[a] 2 Ma 15. 36.
[b] Pen. 57. a 1 4.
[c] 2 Br 19. 3 Eſay 36. Eccl. 21. 2 Ma 15.

heddwch, myfi a loſgaf y tŷ ymma. Ac yna efe a aeth allan mewn digllondeb mawr.

36 Yna 'r Offeiriaid a ddaethant i mewn, ac a ſafaſant o flaen yr allor a'r Deml, gan wylo, a dywedyd,

37 O Arglwydd, ti a ddewiſaiſt y tŷ ymma, ‡ i alw ar dy Enw di yndo, ac i ſod yn dŷ gweddi ac ymbil i'th bobl.

38 Gwna ddialedd ar y gŵr hwn a'i werſyll, oni ladder hwy â'r cleddyf: cofia eu cabledigaethau hwy, ac na ddioddef iddynt hwy barhau.

39 A Nicanor a aeth allan o Jeruſalem, ac a werſyllodd ym Methoron; ac yno llu o Syria a gyfarfu ag ef.

40 A Judas a werſyllodd yn Adaſa, â theirmil o wŷr, ac a wnaeth ei weddi, gan ddywedyd,

41 [d] O Arglwydd, pan ddaeth rhai oddi wrth y brenin i'th gablu di, yr Angel a aeth allan, ac a laddodd gant a phump a phedwar ugain o filoedd o honynt hwy:

42 Diſtrywia ſelly y gwerſyll hwn o'n blaen ni heddyw, fel y gallo pobl eraill wybod, ddywedyd o hono efe yn ddrwg am dy gyſſegr di; a barna ef yn ôl ei ddrygioni.

43 A'r gwerſylloedd a darawſant ynghŷd, y trydydd dydd ar ddeg o'r mis Adar: A llu Nicanor a orchfyged, ac efe ei hun a ladded yn gyntaf yn y rhyfel.

44 Pan welodd rhyfelwyr Nicanor ei ladd ef, hwy a daflaſant eu harfau ymmaith, ac a ffoiſant.

45 Ond yr *Juddewon* a'i hymlidiaſant hwy daith un diwrnod, o Adaſa nes dyfod i Gaſera, ac a ganaſant larwm mewn udgyrn ar eu hôl hwynt.

46 A'r *Juddewon* a ddaethant allan o holl dreſi Judea oddi amgylch, ac a'i herlidiaſant hwy: a hwy a droiſant yn erbyn y rhai a'i herlidient, ac ſelly y lladded hwy oll â'r cleddyf, ac ni adawed neb o honynt hwy, na ddo un.

47 Yna hwy a gymmeraſant yr ysbail, a'r yſglyfaeth, ac a dorraſant ben Nicanor ymmaith, a'i law ddehau ef, yr hon a eſtynnaſai efe allan cyn falched, ac a'i dygaſant hwy ymmaith gyd â hwynt, ac a'i crogaſant o flaen Jeruſalem.

48 Am hynny 'r bobl a lawenychaſant yn ddirfawr, ac a fwriaſant y diwrnod hwnnw trwy orfoledd mawr:

49 Ac [e] a ordeiniaſant gadw y diwrnod hwnnw, *ſef* y trydydd dydd ar ddeg o'r mis Adar bob blwyddyn.

50 Ac ſelly [f] gwlâd Juda a gafodd heddwch dros ychydig amſer.

PEN. VIII.

1 *Judas yn cael hysbyſrwydd o allu a chyfrwyſdra y Rhufeiniaid:* 20 *ac yn gwneuthur ammodau heddwch â hwynt.* 24 *Pyngciau yr heddwch hwnnw.*

JUdas heſyd a glybu sôn am y Rhufeinwyr, eu bod hwy yn alluog, ac yn wŷr cedyrn, ac yn fodlon i dderbyn y rhai a ymgyſylldai â hwynt, ac yn gwneuthur heddwch â phawb a'r oedd yn cyrchu attynt;

2 A'i bod yn alluog o nerth. A heb law hyn, eu rhyfeloedd hwy, a'r gwrolaeth a wnaethant hwy ym myſg y ‡ Galatiaid, a fynegwyd iddynt hwy, ac fel y gorchfygaſent hwynt, ac a'i dygaſent dan deyrnged;

3 A pha bethau a wnaethent hwy yng-wlâd Hiſpaen, i ennill y mwyn-gloddiau arian ac aur oedd yno;

4 Ac fel y goreſgynnaſent ‡ bob lle trwy eu doethineb a'i dioddefgarwch, (er pelled fyddai y lle oddi wrthynt hwy,) a'r brenhinoedd heſyd y rhai a ddaethai yn eu herbyn hwy o eithaf y ddaear, nes eu gorchfygu a'i taro yn drwm jawn, ac fel yr oedd y lleill yn talu teyrnged iddynt hwy bob blwyddyn;

5 Ac fel y gorchfygaſent hwy mewn rhyfel Phylib, a Pherſeus brenin y ‡ Macedoniaid, ac eraill y rhai a ymgodaſai yn eu herbyn hwy, ac y gorchfygaſent hwynt;

6 Fel y gorchfygaſent hwy Antiochus y brenin mawr o Aſia, yr hwn a fynnai ymladd â hwynt ac oedd ganddo chwe ugain o Elephantiaid a gŵyr meirch, a cherbydau, a llu mawr jawn;

7 Ac fel y daliaſent hwy ef yn fyw, ac yr ordeiniaſent hwy iddo ef, ac i'r rhai a deyrnaſai ar ei ôl ef, dalu teyrnged fawr iddynt hwy, a rhoddi meichiau ar yr hyn a gyttuneſid arno;

8 Fel y dygaſent hwy oddi arno ef wlâd India, a Media, a Lydia, ei wledydd gorau ef, ac y rhoddaſent hwy y rhai hynny i'r brenin Eumenes;

9 A pha ſodd y rhoddaſai 'r Groegwyr eu brŷd ar ddyfod a'i difetha hwynt,

10 Ac y danfonaſent hwythau, pan wybuant, gapten yn eu herbyn hwy, ac y lladdaſent lawer o honynt hwy, ac y caethgludaſent eu gwragedd hwy a'i plant, ac yr ysbeiliaſent hwy, ac y cymmeraſent feddiant yn eu tîr hwy, ac y diſtrywiaſent eu dinaſoedd cedyrn hwy, ac a'i daroſtyngaſent hwy i fod yn gaethwyr iddynt hyd y dydd heddyw;

11 Ac fel y darfuaſai iddynt hwy ddiſtrywio, a chaethiwo teyrnaſoedd, ac ynyſoedd eraill, y rhai a fuaſai un amſer yn eu gwrthwynebu hwy;

12 Ac fel yr oeddynt hwy yn cadw cydymdeithas â'i cydymdeithion, ac â'r rhai oedd a'i hyder arnynt hwy, ac fel yr ennillaſent hwy deyrnaſoedd ym mhell ac yn agos, a bod pawb yn eu hofni hwy a'r a glywſai sôn am danynt:

13 O blegid pwy bynnag a chwennychent hwy eu cymmorth i deyrnaſu, y rhai hynny oedd yn teyrnaſu; a thracheſn, y neb a fynnent, a ddiſwyddent hwy: ac fel yr oeddynt hwy wedi dyfod i oruchafiaeth mawr:

14 Ac er hyn i gyd nad oedd un o honynt yn gwiſgo coron, nac yn ymddiladu â phorphor i'w fawrygu ſelly;

15 Ond gwneuthur o honynt hwy dŷ cyngor iddynt eu hunain, lle yr oedd trychant ac ugain yn eiſtedd beunydd mewn cyngor, yn ymgynghori yn waſtadol dros y bobl, i'w cadw hwynt mewn treſn dda:

16 Ac fel yr oeddynt hwy yn ymddiried i un gŵr bob blwyddyn i'w llywodraethu hwynt, ac i arglwyddiaethu ar eu holl wlâd hwy, i'r hwn yr oedd pawb yn ufudd; ac nad oedd na chynfigen nac † eiddigedd yn eu plith hwy.

17 Yna Judas a ddewiſodd Eupolemus fâb Joan, fâb Accas, a Jaſon fâb Eleazar, ac a'i danfonodd hwy i Rufain i wneuthur cyfammod caredigrwydd a ‡ chydymdeithas â hwynt;

d 2 Bren. 19. 35. Eſay 37. 36. Eccl. 48. 21. 2 Mac. 8. 19.

e 2 Mac. 15. 36.

f 1 Pen. 9. 57. a 14. 4.

‡ i'w alw ar dy Enw.

‡ yr holl le bwn ny.

‡ Cirimiaid.

† gwynfydu

‡ chydgyfeillach.

18 Ac i ddeiſyf arnynt hwy dynnu 'r jau oddi arnynt hwy: o blegid yr oeddynt hwy yn gweled fod brenhiniaeth y Groegwyr yn gorthrymmu Iſrael â chaethiwed.

19 A hwy a aethant i Rufain; ac yr oedd y ffordd yn bell jawn; ac a aethant i mewn i dŷ 'r cyngor, lle y lleſaraſant ac y dywedaſant,

20 Judas Maccabëus a'i frodyr, a phobl yr Juddewon, a'n danfonodd ni attoch chwi, i ymrwymo mewn ammodau cydymdeithas a heddwch â chwychwi, ac i chwithau ein 'ſgrifennu ninnau yn gydymdeithion, ac yn garedigion i chwithau.

21 Ac yr oedd y chwedl ymma yn rhyngu bodd i'r Rhufeiniaid yn dda jawn.

22 Ac dymma gopi o'r 'ſgrifen a argraphodd *y cyngor* mewn llechau prês, ac a anfonaſant hwy i Jeruſalem, ſel y byddai yno gyd â hwy yn goffadwriaeth o'r heddwch, ac o'r gydymdeithas.

‡ *Llwyddaiant.* 23 ‡ Bid yn dda i'r Rhufeinwyr, ac i bobl yr Juddewon, ar fôr ac ar dir yn dragywydd: a phell ſyddo 'r cleddyf a'r gelyn oddi wrthynt.

24 O's daw rhyfel yn gyntaf yn erbyn y Rhufeinwyr, nac yn erbyn neb o'i cydymdeithion hwy, trwy eu holl arglwyddiaeth hwy,

‡ *goſoder yr.* 25 Pobl yr Juddewon a'i cymhorthant hwy, ſel y ‡ goſynno 'r amſer, ag ewyllys eu calon:

26 Ac ni roddant ddim i'r rhai a ryfelant yn eu herbyn hwynt, ac ni chynnorthwyant hwynt nac â bwyd, nac ag arian, nac â llongau, ſel y rhyngodd bodd i'r Rhufeinwyr; eu hammodau a gadwant heb gymmeryd dim am hynny.

27 Yn yr un ffunyd, o's digwydd i bobl yr Juddewon yn gyntaf gaffael rhyfel, y Rhufeinwyr a ymladdant gyd â hwy o ewyllys da, ſel y goſoder yr amſer iddynt;

28 Ac ni roddant i elynion yr Juddewon na bwyd, nac arfau, nac arian, na llongau, ſel y gwelodd y Rhufeinwyr yn dda; eithr hwy a gadwant yr ammodau hyn, a hynny yn ddidwyll.

29 Yn ôl y geiriau hyn y gwnaeth y Rhufeinwyr ammod â phobl yr Juddewon.

30 Ac o's ewyllyſia 'r un o'r ddwy blaid o hyn allan 'chwanegu at, neu dynnu oddi wrth y geiriau hyn, gwnânt wrth eu hewyllys: a pha beth bynnag a 'chwanegant atrynt, neu a dynnant oddi wrthynt, hynny a ſaif.

31 Ac am y drwg y mae Demetrius yn ei wneuthur i'r Juddewon, ni a 'ſgrifennaſom atto eſ, gan ddywedyd, Pa ham y gwnaethoſt ti dy jau yn drwm ar ein caredigion ni a'n cydymdeithion yr Juddewon?

32 O's achwynant hwy rhagot ti drachefn, nyni a wnawn gyfiawnder iddynt, ac a ymladdwn â thi ar fôr ac ar dir.

PEN. IX.

1 *Alcimus a Bacchides yn dyfod drachefn â galluoedd newydd i Judea: 7 A llu Judas yn cilio oddi wrtho, 17 a'i ladd yntef. 30 Jonathan yn ayſod yn ei le eſ, 40 ac yn aïal cam ei frawd Joan. 55 Plaau Alcimus, ac ynteu yn marw. 70 Bacchides yn heddychu â Jonathan.*

A Phan glybu Demetrius ladd Nicanor a'i lu mewn rhyſel, eſe a aeth rhagddo, ac a ddanfonodd Facchides ac Alcimus drachefn i Judea, a chadernid ei lu gyd â hwynt.

2 A hwy a aethant allan 'rhŷd y ffordd ſydd yn myned tu a ‡ Galgala, ac a werſyllaſant o flaen Maſaloth, yr hon ſy yn Arbela, ac a'i hennillaſant hi, ac a laddaſant lawer o bobl.

‡ Neu, *Galilea.*

3 Y mîs cyntaf heſyd o'r ddeuddegfed flwyddyn a deugain a chant, hwy a werſyllaſant o flaen Jeruſalem.

4 Ond gan gyſodi 'r gwerſyll i fynu, hwy a aethant i ‡ Ferea, ag ugeinmil o wŷr traed, a dwyfil o wŷr meirch.

‡ *Berretha.* Joſeph.

5 Judas yntef a werſyllaſai yn Eleaſa, a thair mîl o wŷr detholedig gyd ag ef.

6 A phan welſant hwy lioſogrwydd y llu arall, ei fod eſe cymmaint, hwy a ofnaſant yn ddirfawr; a llawer a dynnaſant allan o'r gwerſyll, ac nid arhôdd yno ond wythgant o wŷr.

7 Pan welodd Judas fod ei lu eſ wedi cilio, a'r rhyfel yn pwyſo arno, eſe a fawr drallodwyd yn ei galon, o eiſiau caffael amſer i'w caſglu hwy ynghŷd, ac a ddigalonnodd.

8 Etto eſe a ddywedodd wrth y rhai a drigaſent gyd ag eſ, Cyfodwn, ac awn yn erbyn ein gelynion, nid hwyrach i ni allu ymladd â hwynt.

9 Ond hwy a fynnaſent ei droi eſ, gan ddywedyd, Ni allwn ni ddim. ‡ Am hynny achubwn ein heinioes yn awr; ac yn ôl hyn ni a ddychwelwn ynghŷd a'n brodyr, ac a ymladdwn yn eu herbyn hwy: canys nid ydym ni ond ychydig.

‡ Yn ôl y coppi llodin y mae hwn.

10 Yna Judas a ddywedodd, Na adawo Duw i ni wneuthur hyn, a ffoi oddi wrthynt hwy: am hynny o's ein hamſer ni a ddaeth, gedwch i ni farw ſel gwŷr dros ein brodyr, ac na adâwn fai † yn y byd ar ein gogoniant.

† *achos da i dywedyd yn erbynein gogoniant.*

11 A llu *Bacchides* a aeth allan o'r gwerſyll, ac a ſafodd ‡ yn eu herbyn hwy, a'r gwŷr meirch a gyfranned yn ddwy † ran: y taflyddion a'r ſaethyddion a gerddaſant o flaen y llu, a'r rhai oll oedd yn blaenori y llu oeddynt wŷr cryfion.

‡ Neu, *yn erbyn yr Judewon.* † *ſydain.*

12 A Bacchides ei hun oedd yn yr adain ddehau. A'r ſyddin a neſaodd ar y ddeutu, a hwy a ganaſant yr udgyrn.

13 Gwŷr Judas a ganaſant yr udgyrn heſyd, a'r ddaear a yſgydwodd wrth dwrf y lluoedd: a hwy a darawſant ynghŷd o'r boreu hyd y nôs.

14 A phan welodd Judas fod Bacchides a chryfder ei lu ar y tu dehau, eſe a gymmerodd yr holl wŷr calonnog gyd ag eſ,

15 Ac a ddrylliodd adain ddehau eu byddin hwy, ac a'i herlidiodd hyd ym mynydd Azotus.

16 Pan welodd y rhai oedd yn yr adain aſſwy ſod y rhai o'r adain ddehau wedi eu dryllio, hwy a ganlynaſant ar Judas a'i wŷr, wrth eu ſodlau, o'r tu ôl.

17 Ac yna yr aeth y rhyfel yn frŵd, a llawer a laddwyd, ac a archollwyd, o'r ddwy blaid.

18 Judas heſyd a laddwyd, a'r lleill a ffoiſant.

19 A

19 A Jonathan a Simon a gymmerasant Judas eu brawd, ac a'i claddasant ef ym medd ei dadau ym Modin.

[a] Pen. 13. 26.

20 A hwy a wylasant; a [a] holl bobl Israel a wnaethant sarwnad mawr am dano ef, ac a alarasant dros ddyddiau lawer, gan ddywedyd,

21 Pa fodd y cwympodd y gŵr galluog oedd yn achub Israel!

22 Ond ni 'sgrifennwyd y pethau eraill oedd yn perthyn i Judas, a'i ryfeloedd, a'i weithredoedd ardderchog, a'i fawredd ef: canys llawer jawn oeddynt hwy.

23 ¶ Wedi marw Judas, dynion drygionus a ddyrchafasant eu pennau o fewn holl derfynau Israel, a phawb a'r oeddynt yn gwneuthur anwiredd a gyfodasant.

24 Yr oedd newyn mawr jawn yn y dyddiau hynny, a'r holl wlâd a ymadawödd ar eu hôl † hwynt.

† Sef, *Bacchides a'i wyr.*

25 A Bacchides a ddewisodd wŷr annuwiol, ac a'i gwnaeth hwy yn arglwyddi ar y wlâd.

26 Y rhai hynny a geisiasant, ac a chwiliasant am garedigion Judas, ac a'i dygasant hwy at Facchides, ac efe a ddialodd arnynt hwy, ac a'i ‡ gwatworodd hwy yn ddirfawr.

‡ *wnaeth watmyg arnynt.*

27 A chystudd mawr a ddigwyddodd yn Israel; ni bu y fath er pan [b] ni welwyd prophwyd yn eu plith hwy.

[b] Pen. 4. 16.

28 A holl garedigion Judas a ymgasglasant, ac a ddywedasant wrth Jonathan,

29 Er pan fu farw dy frawd Judas, nid oes gennym neb tebyg iddo ef i fyned allan yn erbyn ein gelynion, a Bacchides, ac yn erbyn y rhai o'n cenedl sydd elynion i ni.

30 Am hynny nyni a'th ddewisasom di heddyw yn ei le ef, i fod yn dywysog, ac yn gapten i ni, i ymladd ein rhyfeloedd ni.

31 A Jonathan a gymmerodd y dywysogaeth arno yr amser hwnnw, ac a gododd i fynu yn lle Judas ei frawd.

32 Pan wybu Bacchides hynny, efe a geisiodd ei ladd ef.

33 Ond Jonathan a Simon ei frawd, a phawb a'r oedd gyd â hwy a wybuant hyn, ac a ffoisant i anialwch Thecoe, ac a wersyllasant wrth ddwfr llyn Asphar.

† *Pan daeth allodd Bacchides hynny ar y dydd Sabboth, efe, &c.*

34 † Pan ddaeth a'i holl lu yn agos i'r Jorddonen ar y dydd Sabboth.

35 A *Jonathan* a ddanfonasai ei frawd ‡ *Joan* capten y bobl, i ddymuno ar ei garedigion y Nabathiaid, gaffael o honynt hwy adel eu † hoffer gyd â hwy i'w cadw, o blegid yr oedd llawer ganddynt hwy.

‡ Joſ. Ant. l. 13. c. 1.

36 Ond plant Jambri a ddaethant allan o Fedaba, ac a ddaliasant Joan, a'r holl bethau oedd ganddo ef, ac a aethant ymmaith â hwynt ganddynt.

† *dodrefn, neu, clud.*

37 Yn ôl y pethau hyn y daeth gair i Jonathan ac i Simon ei frawd, fod plant Jambri yn gwneuthur neithior fawr, ac yn dwyn y ferch o ‡ Fedaba â † chynhebrwng mawr, o blegid merch oedd hi i un o bennaethiaid mawrion Canaan.

‡ *Fedabatha.* † *mintai fawr.*

38 Yna hwy a gofiasant Joan eu brawd, ac a aethant i fynu, ac a ymguddiasant ynghysgod y mynydd.

39 A hwy a godasant eu golwg i fynu, ac a edrychasant, ac wele, yr oedd ‡ trŵst ac arlwy mawr: a'r priodas-fab a ddaethai allan â'i garedigion, ac â'i frodyr, i'w cyfarfod hwy, â chympanau, † ag offer ceirdd, ac ag arfau lawer.

† *a gwŷr wrth gerdd.*

40 Yna Jonathan a'r rhai oedd gyd ag ef a godasant i fynu allan o'i llocheiau yn eu herbyn hwy, ac a laddasant lawer o honynt hwy, a'r lleill a ffoisant i'r mynydd: a hwy a gymmerasant eu holl yspail hwy.

41 Felly y briodas a dröed yn alar, a llais eu cerddorion hwy yn sarwnad.

42 Ac felly wedi iddynt hwy lwyrddïal gwaed eu brawd, hwy a ddychwelasant i ‡ oror y Jorddonen.

‡ *gorsydd.*

43 Pan glybu Bacchides hynny, efe a ddaeth i lan y Jorddonen â llu mawr, ar y dydd Sabboth.

44 A Jonathan a ddywedodd wrth y rhai oedd gyd ag ef, Cyfodwn heddyw i fynu, ac ymladdwn am ein heneidiau: canys nid ydym heddyw yn sefyll yn yr un cyflwr ag yr oeddym ni er ys dyddiau:

45 Wele, y mae 'r rhyfel o'n blaen ac o'n hôl ni, a dwfr y Jorddonen o'r naill du, ac o'r tu arall suglennydd a choedyd i; ac nid oes i ni le i gilio.

46 Am hynny gwaeddwch yr awr hon tu a'r nef, fel yr achuber chwi o law eich gelynion.

47 Ac felly hwy a darawsant ynghŷd, a Jonathan a estynnodd allan ei law i daro Bacchides; ond efe a giliodd yn ôl oddi wrtho ef. 3843.

48 Yna Jonathan a'r rhai oedd gyd ag ef a neidiasant i'r Jorddonen, ac a nofiasant drosodd i'r lan draw: ond nid ai y lleill dros y Jorddonen ar eu hôl hwy.

49 Ac ynghŷlch † mil o wŷr Bacchides a laddwyd y diwrnod hwnnw.

† *dwy fil* Joſ. Ant. l. 13. c. 1.

50 Am hynny *Bacchides* a ddychwelodd i Jerusalem, ac a ‡ adeiladodd y dinasoedd cedyrn oedd yn Judea, a'r amddiffynfa yn Jericho, ac Emmaus, a Bethoron, a Bethel, a Thamnatha, a Pharathoni, a † Thaphon, â chaerau uchel, â phyrth, ac â barrau:

‡ *gweirioda.*

51 Ac a osododd wŷr ynddynt i'w cadw, ac i wneuthur gelyniaeth ag Israel.

† *Tecboz.* Joſeph.

52 Efe a adeiladodd gaerau ynghŷlch y ddinas ‡ Bethsura, a Gazara, a'r castell, ac a osododd wŷr a bwyd ynddynt hwy.

‡ *ym Mothsura*

53 Efe a gymmerodd hefyd feibion pennaethiaid y wlâd yn wystlon, ac a'i rhoddodd hwy yn y castell yn Jerusalem, i'w cadw.

54 Wedi hynny, yn y drydedd flwyddyn ar ddeg a deugain a chant, yr ail mis, Alcimus a orchymynnodd iddynt hwy dynnu i lawr gaerau cyntedd y cyssegr nesaf i mewn: ac efe a dynnodd i lawr waith y prophwydi. 3844.

55 Ond ac efe yn dechreu tynnu i lawr, yr amser hwnnw y tarawyd Alcimus, a'i orchwyl ef a rwystred: a'i enau ef a gaewyd, ac efe a syrthiodd yn y parlys; felna's gallai efe ymddiddan mwy, na gorchymmyn dim ynghylch ei dŷ.

56 Alcimus a fu farw yr amser hwnnw mewn gofid mawr.

57 Pan welodd Bacchides farw Alcimus, efe a ddychwelodd at y brenin, a [c] gwlâd Judea a gafodd lonyddwch ddwy flynedd.

[c] Pen. 7. 50.

58 Yna 'r holl wŷr annuwiol a ymgynghorasant, gan ddywedyd, Wele, y mae Jonathan a'i wŷr mewn esmwythdra, ac yn trigo mewn diofalwch: am hyny dygwn 3846.

Facchides

Bacchides ymma yn awr, ac ese a'i deil hwy oll mewn un noswaith.

59 Ac felly hwy a aethant ac a ymgynghorasant ag ef.

60 Ac ese a gododd i ddyfod â llu mawr, ac a ddanfonodd lythyrau yn ddirgel at ei holl gyfeillion oedd yn Judea, ar iddynt ddal Jonathan a'r rhai oedd gyd ag ef: ond ni allent hwy, o blegid y lleill a wybuant eu bwriad hwy.

61 A Jonathan a ddaliodd ddeg a deugain o wŷr y wlâd, y rhai oedd flaenoriaid yn y drwg hwnnw, ac a'i lladdodd hwy.

62 Yna Jonathan, a Simon, a'r rhai oedd gyd â hwy, a aethant ymmaith i Fethbasi, yr hon sydd yn yr anialwch; a hwy a adnewyddasant yr hyn a syrthiasai o honi hi, ac a'i cadarnhasant hi.

63 Pan wybu Bacchides hyn, ese a gasglodd ei holl lu, ac a ddanfonodd air i'r rhai † oedd yn Judea.

† o'r wlâd oeddent gareaigion iddo, i gymmerva ei blaid ef.

64 Yna ese a ddaeth ac a wersyllodd yn erbyn Bethbasi, ac a ymladdodd yn ei herbyn hi lawer o ddyddiau, ac a wnaeth offer rhyfel.

65 A Jonathan a adawodd ei frawd Simon yn y ddinas, ac a aeth allan i'r wlâd, ac a aeth â rhifedi o wŷr:

‡ Odomarra.

66 Ac a laddodd ‡ Odonarces a'i frodyr, a meibion Phasiron yn eu llueſt.

67 A phan ddechreuodd ese eu taro hwynt, a dyfod i fynu â'i syddinoedd, Simon yntefa'r rhai oedd gyd ag ef a aethant allan o'r ddinas, ac a losgasant yr offer rhyfel,

68 Ac a ymladdasant yn erbyn Bacchides, ac a'i gorchfygasant ef, ac a'i cystuddiasant ef yn ddirfawr, am fod ei gyngor a'i daith ef yn ofer.

3847. 69 Am hynny ese a fu lidiog wrth y gwŷr annuwiol a'i cynghorasent ef i ddyfod i'r wlâd, ac a laddodd lawer o honynt hwy: yna ese a fwriadodd fyned ymmaith i'w wlâd ei hun.

70 Pan wybu Jonathan hynny, ese a ddanfonodd genhadon atto ef, i wneuthur heddwch rhyngddo ag ef, ac i roddi iddynt hwy y carcharorion.

71 A Bacchides a gyttunodd i hynny, ac a wnaeth fel yr oedd ei ddymuniad ef, ac a dyngodd hefyd na wnai efe niwed fyth iddo ef holl ddyddiau ei einioes;

72 Ac a adferodd iddo ef yr holl garcharorion a ddaliasai efe o'r blaen o wlâd Judea; ac yna efe a ddychwelodd ac a aeth ymmaith i'w wlâd ei hun; ac ni ddaeth efe mwy i'w terfynau hwynt.

73 Ac felly y peidiodd y cleddyf yn Israel. A Jonathan a drigodd ym Machmas, ac a ddechreuodd † farnu 'r bobl, ac efe a ddiwreiddiodd y rhai annuwiol allan o Israel.

† lywoaraethu.

PEN. X.

1 Demetrius yn cynnyg yn helaeth am gael heddwch Jonathan. 25 Ei lythyrau ef at yr Iuddewon. 47 Jonathan yn heddychu ag Alecsander, 50 ac yntau yn lladd Demetrius, 58 ac yn priodi merch Ptolomëus; 62 ac yn danfon am Jonathan, ac yn gwneuthur iddo barch mawr. 75 Jonathan yn cael y maes yn erbyn galluoedd Demetrius ieuangaf, 84 ac yn llosgi teml Dagon.

3851. YN yr wyth-ugeinfed flwyddyn, Alecsander mâb Antiochus a gyfenwid Epiphanes, a aeth i fynu ac a ennillodd Ptolemais; a'r dinasyddion a'i derbyniasent ef, ac ese a deyrnasodd yno.

2 Pan glybu Demetrius hynny, ese a gasglodd lu mawr anfeidrol, ac a aeth allan yn ei erbyn ef i ryfela.

3 A Demetrius a ddanfonodd lythyrau at Jonathan â geiriau † heddychol, gan ei fawrygu ef.

† caredig.

4 Canys ese a ddywedodd, Nyni a wnawn dangnefedd ag ef yn gyntaf, cyn heddychu o hono ef ag Alecsander yn ein herbyn ni:

5 O's amgen, ese a gofia 'r holl ddrwg a wnaethom ni yn ei erbyn ef, ac yn erbyn ei frodyr a'i bobl.

6 Ac ese a roddes awdurdod i Jonathan i gasglu llu o wŷr, ac i ddarparu arfau, fel y cynnorthwyai ese ef mewn rhyfel: ac efe a orchmynnodd roddi 'r gwystlon oedd yn y castell iddo ef.

7 Yna Jonathan a ddaeth i Jerusalem, ac a ddarllenodd y llythyrau, lle yr oedd yr holl bobl, a'r rhai oedd yn y castell, yn clywed.

8 A hwy a ofnasant yn ddirfawr pan glywsant hwy roddi o'r brenin awdurdod iddo ef i gasglu llu.

9 A'r rhai oedd yn y castell a roisant y gwystlon i Jonathan; ac ese a'i hadferodd hwy i'w rhieni.

10 Jonathan hefyd a drigodd yn Jerusalem, ac a ddechreuodd adeiladu ac adnewyddu y ddinas.

11 Ac ese a orchymynnodd i'r gweithwyr adeiladu y caerau, a mynydd Sion o'i amgylch â cherrig pedwar ochrog i fod yn lle cadarn: ac felly y gwnaethant hwy.

12 Yna y Cenhedloedd, y rhai oedd yn y ceſtyll a wnaethai Bacchides, a ffoisant.

13 A phob un a adawodd ei le, ac a aeth ymmaith i'w wlâd ei hun.

14 Yn unig ym Methsura yr arhosodd rhai o'r rhai a wrthodasent y gyfraith a'r gorchymynion: o blegid honno oedd eu noddfa hwy.

15 Pan glywodd Alecsander y brenin yr addewidion a wnaethai Demetrius i Jonathan, a phan fynegasant hwy iddo ef y rhyfeloedd a'r gwroldeb a wnaethai ese a'i frodyr, a'r boen a gymmerasent hwy;

16 Ese a ddywedodd, A gawn ni y fath wŷr a hwn? gan hynny nyni a'i gwnawn ef yn gyfaill ac yn gydymmaith i ni.

17 Ac ar hyn ese a 'sgrifennodd ac a ddanfonodd lythyr atto ef o'r geiriau hyn, gan ddywedyd,

18 Y mae 'r brenin Alecsander yn cyfarch ei frawd Jonathan.

19 Ni a glywsom am danat ti, dy fod tî yn wŷr galluog nerthol, ac yn gymmwys i fod yn un o'n caredigion ni;

20 Am hynny ni a'th osodasom di heddyw yn Archoffeiriad ar dy bobl, ac i'th alw yn garedigddyn i'r brenin; (ac efe a ddanfonodd wisg o borphor, a choron o aur iddo ef;) ac i gymmeryd ein plaid ni, ac i gadw caredigrwydd â nyni.

21 A Jonathan a wisgodd y wisg sanctaidd am dano, y seithfed mis o'r wythugeinfed flwyddyn, ag wŷl y pebyll; ac efe a gasglodd lu, ac a barotôdd lawer o arfau. 3852.

22 Pan glywodd Demetrius y geiriau hyn, efe a dristaodd yn ddirfawr, ac a ddywedodd,

23 Pa ham y gwnaethom ni hyn, pan ragflaenai Alecſander nyni, yn gwneuthur cyfeillach â'r Juddewon, i'w gryfhau ei hun?

24 Minneu a 'ſgriſennaf attynt eiriau confforddus, *ac a aadawaf* godiad a rhoddion iddynt hwy, ſel y byddont yn gymhorthwyr i mi.

25 Ac efe a 'ſgriſennodd y geiriau hyn attynt hwy; Y brenin Demetrius at bobl yr Juddewon, yn anfon annerch.

26 Yn gymmaint a chadw o honoch ammodau â nyni, a glynu yn ein cyfeillach ni, heb fyned at ein gelynion ni, hyn a glywſom, ac ni a lawenychaſom.

27 Am hyny parhewch, a byddwch ffyddlon i ni, ac ni a dalwn i chwi yn dda am y pethau yr ydych chwi yn eu gwneuthur yn ein plaid ni.

28 Ni a faddeuwn i chwi lawer o bethau dyledus, ac a roddwn i chwi roddion.

29 Ac yn awr yr ydwyf fi yn eich rhyddhau chwi, a'r holl Juddewon er eich mwyn chwi yr ydwyf yn eu rhyddhau oddi wrth deyrnged, ac oddi wrth daledigaethau yr halen, ac oddi wrth dreth y goron;

30 Ac oddi wrth yr hyn ſydd i mi i'w gael am drydedd ran yr hâd, a hanner ffrwyth y coed; yr ydwyf fi yn eu maddeu hwy o'r dydd heddyw allan, ſel na's cymerer hwy o wlâd Judea, nac o'r tair talaith a 'chwanegwyd atti, allan o Samaria, a Galilea, o'r dydd heddyw allan yn dragywydd.

31 Bydded Jeruſalem yn ſanctaidd, ac yn rhydd, a'i holl derſynau, oddi wrth ddegymmau ac ardrethion.

32 Ac am y caſtell ſydd yn Jeruſalem, yr ydwyf fi yn rhoddi i fynu fy meddiant arno, ac yn ei roddi ef i'r Archoffeiriad, ſel y gallo efe oſod ynddo y cyfryw wŷr ag a ddewiſo efe i'w gadw ef.

33 Ac yr ydwyf fi yn rhâd yn gollwng yn rhydd bob perchen enaid o ddŷn o'r Juddewon a gaethgluded o wlâd Judea i ſan yn y byd o'm teyrnas i: a maddeued pawb *o'm ſwyddogion i* eu teyrnged hwy, ſef o'i haniſeiliaid hwy.

34 A'r holl wyliau, a'r Sabbothau, a'r lloerau newydd, y dyddiau arferedig, y tridiau ym mlaen ac yn ôl yr wŷl, a gânt ſod yn ddyddiau o rydd-did a maddeuant i'r holl Juddewon yn fy nheyrnas i.

35 Ac ni chaiff neb awdurdod i ymyrryd arnynt, nac i flino neb o honynt am ddim.

36 Yſgriſenner i lawr hefyd o'r Juddewon, i fod o lu y brenin, ynghŷlch dengmil ar hugain o wŷr, a rhodder iddynt † roddion, ſel y mae yn perthyn i bawb o lu y brenin.

37 Goſoder hefyd o honynt hwy, rai yngheſtyll mawrion y brenin, a rhai o'r rhai 'n a oſodir ar negeſau y brenin, y rhai ydynt o ymddiried. Bydded hefyd y rhai ſyddant arnynt hwy, ac yn dywyſogion, o honynt hwy eu hunain, a ‡ rhodiant yn eu cyfraith eu hun, megis y gorchymynnodd y brenin yn nhîr Judea.

38 Chwaneger hefyd at Judea y tair talaith a roddwyd o wlâd Samaria at Judea, i'w cyfrif yn un, ſel nad ufuddhaont i awdurdod neb arall ond yr Archoffeiriad.

39 Ptolemais a'i chyffiniau yr ydwyf fi yn ei rhoddi yn rhodd i'r Cyſſegr ſydd yn Jeruſalem, at † gymheſur draul y ‡ Cyſſegr.

40 Ac yr wyf fi yn rhoddi bob blwyddyn bymthengmil o ſiclau arian allan o gyfrif y brenin, o'r lleoedd a berthyn.

41 A'r hyn ſydd † yngweddill heb i'r ſwyddwyr ei dalu i mewn, megis yn y blynyddoedd o'r blaen, o hyn allan rhoddant at waith y Deml. † *dros bon.*

42 Ac heb law hyn y pùm mîl ſicl o arian, y rhai a gymmeraſant hwy allan o raid y Cyſſegr o'r cyfrif bob blwyddyn, yr ydys yn maddeu y rhai hynny, am eu bod hwy yn perthynu i'r offeiriaid ſydd yn gwaſanaethu.

43 A phwy bynnag a ffoant i'r Deml ſydd yn Jeruſalem, neu i'w holl gyffiniau, a'r y mae y brenin yn dylu iddynt ardreth neu ddim arall, gadawer hwynt yn rhyddion, a'r hyn oll ſydd ganddynt yn fy nheyrnas i.

44 Ac fel yr adeilader, ac y cyweirier gwaith y Cyſſegr, fe a roddir traul hefyd o gyfrif y brenin.

45 Felly y rhoddir traul o gyfrif y brenin i adeiladu caerau Jeruſalem, ac i'w chadarnhau o amgylch, ac i adeiladu y caerau yn Judea.

46 Ond pan glybu Jonathan a'r bobl y geiriau hyn, ni roddaſant goel iddynt, ac ni's derbyniaſant hwynt: canys hwy a goſiaſant y mawr ddrygioni a wnaethai efe yn Iſrael, ac mor ddirfawr y cyſtuddiaſai efe hwynt.

47 Am hynny hwy a fuant fodlon i Alecſander, o blegid efe a fuaſai yn gyntaf yn crybwyll wrthynt am wîr heddwch; a hwy a ryſelaſant gyd ag ef *eu* holl ddyddiau. 3854.

48 A'r brenin Alecſander a gaſglodd lu mawr, ac a werſyllodd ‡ yn erbyn Demetrius. ‡ *gyferbyn a.*

49 Felly y ddau frenin a darawſant ynghŷd mewn rhyſel, a llu Demetrius a ffodd: ac Alecſander a'i herlidiodd ef, ac a'i gorchfygodd hwynt.

50 Eithr y rhyfel a barhaodd yn frŵd hyd fachlud haul; a lladdwyd Demetrius y dydd hwnnw.

51 Ac Alecſander a anſonodd genhadau at Ptolomeus brenin yr Aipht, gan ddywedyd yn ôl y geiriau hyn;

52 Gan ddychwelyd o honof i dîr fy mrenhiniaeth, ac eiſtedd ar orſeddfainge fy nhadau, a chael y dywyſogaeth, a difetha Demetrius, ac ennill ein gwlâd ni;

53 (Canys wedi cydio o honot ſi ag ef mewn câd, difethwyd ef a'i lu gennym ni, ac yr ydwyf yn eiſtedd ar orſeddfainge ei deyrnas ef;)

54 Yn awr gan hynny gwnawn gyfeillach rhyngom, ac yr awron dôd i mi dy ferch yn wraig, ac mi a fyddaf † ddaw i ti, ac a roddaf i ti, ac iddi hitheu roddion addas i ti. † *ſâb yn y gyfraith.*

55 A'r brenin Ptolomeus a attebodd, gan ddywedyd, Da yw 'r dydd y dychwelaiſt i dîr dy hynafiaid, ac yr eiſteddaiſt ar orſeddfainge eu brenhiniaeth hwynt.

56 Ac yr awron mi a wnâf i ti yr hyn a 'ſgriſennaiſt. Eithr tyred i gyfarfod i Ptolemais, ſel y gwelom ei gilydd: ac mi a fyddaf chwegrwn i ti, ſel y dywedaiſt.

57 Felly yr aeth Ptolomeus allan o'r Aipht, efe a Chleopatra ei ferch, a hwy a ddaethant i Ptolemais yn yr ail flwyddyn a thrugain a chant.

58 A'r brenin Alecſander a'i cyfarfu ef; yntef a roddes ei ferch Cleopatra iddo ef,

ac

† *daledigaeth.*

‡ *byddant fyw yn ôl.*

3852.

† *angenrheidiol.*

‡ *perthau ſanctaidd.*

at a wnaeth ei beithior hi yn Ptolemais, mewn goganiant mawr, fel *y mae arfer* brenhinoedd.

3854. 59 A'r brenin Alecſander a 'sgrifennaſai at Jonathan i ddyfod i gyfarfod ag eſ.

60 Ac eſe a aeth i Ptolemais yn ogoneddus, ac a gyfarfu â'r ddau frenin, ac a roddes arian ac aur iddynt hwy ac i'w caredigion, a rhoddion lawer, ac eſe a gafodd ffafr yn eu golwg hwynt.

61 A gwŷr 'ſgeler o Iſrael, *ſef* gwŷr annuwiol a ymgaſglaſant yn ei erbyn eſ, i achwyn arno eſ: ond ni wrandawòdd y brenin arnynt hwy.

62 A'r brenin heſyd a archodd ddïoſg Jonathan o'i ddillad, a'i wiſgo â phorphor. A hwy a wnaethant felly.

63 A'r brenin a wnaeth iddo eiſtedd gyd ag eſ, ac a ddywedodd wrth ei dywyſogion, Ewch allan gyd ag eſ i ganol y ddinas, a chyhoeddwch na achwyno neb yn ei erbyn eſ am ddim matter, ac na flino neb eſ am un achos.

64 A phan welodd y rhai oedd yn achwyn *arno* ei ogoniant eſ, y modd y cyhoeddaſid, ac ynteſ wedi ei wiſgo â phorphor, hwy a ffoiſant oll.

3854. 65 A'r brenin a'i hanrhydeddodd eſ, ac a'i 'ſgrifennodd eſ ym myſg ei gyfeillion pennaf, ac a'i gwnaeth eſ yn dywyſog, ac

† *llywodraethwr ar dalaith.* yn † gyfrannog o'i lywodraeth eſ.

3856. 66 A Jonathan a ddychwelodd i Jeruſalem, yn heddychlon, ac yn llawen.

67 Ac yn y bummed flwyddyn a thrugain a chant y daeth Demetrius mâb Demetrius, o Greta i dîr ei hynafiaid.

68 A'r brenin Alecſander a glybu, ac a driſtaodd yn ddirfawr, ac eſe a ddychwelodd i Antiochia.

69 A Demetrius a oſodod Apolonius, yr hwn oedd ar Gœloſyria *yn bencapten*, ac eſe a gaſglodd lu mawr, ac a werſyllodd yn Jamnia, ac a anfonodd at Jonathan yr Archoffeiriad, gan ddywedyd,

70 Tydi yn unig yn anad neb ydwyt yn ymddyrchaſu i'n herbyn ni; minneu a euthym yn watwargerdd, ac yn wradwydd o'th achos di: a pha ham yr wyt ti yn cymmeryd awdurdod i'n herbyn ni yn y mynyddoedd?

71 Am hynny yn awr o's ydwyt yn ymddiried yn dy gryſder dy hun, tyred i wared attom ni i'r maes, ac yno ymgyſtadlwn â'i gilydd: canys y mae gennyf fi lu y dinaſoedd.

72 Goſyn, a dyſg pwy ydwyf fi, a'r lleill ſydd yn ein helpio ni; hwy a ſynegant i ti nad oes fodd i'th droed ti ſefyll yn ein hwyneb ni: o blegid dy hynafiaid a yrrwyd i ffoi ddwywaith yn eu gwlâd eu hun.

73 Ac yr awr hon gan hynny ni elli di aros y fath feirch, a llu yn y maes, lle nid oes na charreg, na maen, na lle i ffoi.

74 A phan glybu Jonathan eiriau Apolonius, eſe a gyffròdd yn ei feddwl, ac a etholodd ddeng mil o wŷr, ac a aeth allan o Jeruſalem; a'i frawd Simon a gyfarfu ag eſ yn help iddo eſ.

75 Ac eſe a werſyllodd yn erbyn Joppe; eithr hwy a'i cadwaſant eſ allan o'r ddinas, am fod gwarcheidwaid Apolonius yn Joppe.

76 A hwy a ryfelaſant yn ei herbyn hi; a'r rhai oedd o'r ddinas a ofnaſant, ag a agoraſant: a Jonathan a ennillodd Joppe.

77 A phan glybu Apolonius hyn, eſe a gymmerodd deirmil o wŷr meirch, a llu mawr *o wŷr traed*, ac a aeth i Azotus, megis un ar ei daith; ac eſe a † ddaeth † *a'i denodd* a'i lu i'r maes, am fod ganddo lawer o *eſ.* wŷr meirch, yn y rhai yr oedd eſe yn ymddiried.

78 Yna Jonathan a ddilynodd ar ei ôl eſ i Azotus, lle y cydiodd y ddau lu mewn rhyfel o'i ôl eſ.

79 Ac Apolonius a adawſai fil o wŷr meirch mewn cynllwyn o'i hôl hwynt.

80 A Jonathan a wybu fod cynllwyn o'i ôl eſ, a hwy a amgylchaſent ei lu eſ, ac a daflaſent biccellau yn erbyn y bobl, o foreu hyd hwyr.

81 A'r bobl a ſafodd fel yr archodd Jonathan; a'i meirch hwythau a flinaſant.

82 Simon heſyd a ddug allan ei lu yntef, ac a gydiodd â'r fyddin, (canys y meirch a flinaſent,) a hwy a orchſygwyd ganddo, ac a ffoiſant.

83 A'r gwŷr meirch a waſgarwyd ar hŷd y maes, ac a ffoiſant i Azotus, ac a ddaethant i Feth-Dagon, i deml eu heulyn, i ſod yn gadwedig.

84 A Jonathan a loſgodd Azotus, a'r dinaſoedd o'i hamgylch hi, ac a gymmerodd eu hyſbail hwynt: teml Dagon heſyd, a'r rhai a ffoiſent iddi, a loſgodd eſe â thân.

85 A'r rhai a laddwyd â'r cleddyf, ynghŷd â'r rhai a loſgwyd â thân, oedd hyd ynwyth mîl o wŷr.

86 A Jonathan a aeth oddi yno, ac a werſyllodd wrth Aſcalon; a'r rhai oedd o'r ddinas a ddaethant allan i'w gyfarfod eſ â gogoniant mawr.

87 A Jonathan a ddychwelodd i Jeruſalem, a'r rhai oedd gyd ag eſ, a chanddynt yſbail fawr.

88 A phan glybu y brenin Alecſander y pethau hyn, eſe a roddes ſwy o anrhydedd i Jonathan.

89 Ac eſe a anfonodd iddo ſwcl aur, fel y mae yr arfer roddi i geraint y brenin, ac a roddes iddo Accaron a'i holl gyffiniau mewn meddiant.

PEN. XI.

12 *Ptolomeus yn dwyn ei ferch oddi ar Alecſander, ac yn goſod ar ei deyrnas eſ.* 17 *Lladd Alecſander, a Ptolomeus yn marw o fewn tridiau.* 20 *Jonathan yn gwarchae ar y tŵr yn Jeruſalem.* 26 *Yr Juddewon ac yntef yn cael pareb mawr gan Ddemetrius,* 48 *A'r Juddewon yn ei achub ynteu rhag ei ddeiliaid ei hun yn Antiochia.* 61 *Ei wroliaeth eſ mewn amryw leoedd.*

A Brenin yr Aipht a gaſglodd lu mawr, fel 3858.
y tywod ſydd ar lan y môr, a llongau lawer, ac a geiſiodd gael teyrnas Alecſander trwy dwyll, a'i goſod at yr eiddo ei hun.

2 Ac eſe a aeth allan i Syria mewn modd heddychol, a'r rhai oedd yn y dinaſoedd a agoraſant iddo eſ, ac a aethant i'w gyfarfod eſ; am fod gorchymmyn y brenin Alecſander ar gyfarfod ag eſ, am ei fod eſe yn chwegrwn iddo eſ.

3 An yn awr, fel yr aeth Ptolomeus i mewn i'r dinaſoedd, eſe a oſododd lu i warchod ym mhob dinas.

4 A phan ddaeth eſe yn agos i Azotus, hwy a ddangoſaſant iddo eſ deml Dagon, yr hon a loſgaſid, ac Azotus a'i phenrefydd wedi eu difetha, a'r cyrph a daflaſid allan, a'r rhai lloſgedig a loſgaſai

Jonathan

Jonathan yn y rhyfel; o blegid hwy a wnaethent bentyrrau o honynt ar eiffordd ef.

5 Felly y mynegasant i'r brenin yr hyn a wnaethai Jonathan, i'w oganu ef. A thewi a wnaeth y brenin.

6 A Jonathan a ddaeth i gyfarfod â'r brenin i Joppe yn ogoneddus, a hwy a gyfarchasant well i'w gilydd, ac a gysgasant yno.

7 A Jonathan a aeth gyd â'r brenin hyd yr afon a elwir Eleutherus, ac a ddychwelodd i Jerusalem.

8 A'r brenin Ptolomeus a gasodd feddiant ar ddinasoedd y mordir, hyd Seleucia ar lan y môr, ac a ddychymmygodd gynghorion drwg yn erbyn Alecsander.

9 Ac efe a anfonodd genhadau at y brenin Demetrius, gan ddywedyd, Tyred, gwnawn gyfammod rhyngom, ac mi a roddaf i ti fy merch sydd gan Alecsander, a thi a gei deyrnasu yn nheyrnas dy dâd.

10 O blegid y mae yn edifar gennyf roddi o honof fy merch iddo ef: canys efe a geisiodd fy lladd i.

11 Felly efe a'i goganodd ef, am ei fod efe yn chwennychu ei frenhiniaeth ef.

12 Ac efe a ddug ei ferch oddi arno ef, ac a'i rhoddes i Ddemetrius, ac efe a ymddieithrodd oddi wrth Alecsander: felly yr ymddangosodd eu † câs hwynt.

† gelyniaeth.

13 Yna yr aeth Ptolomeus i Antiochia, ac a osododd ddwy goron ar ei ben; coron Asia, a choron yr Aipht.

14 A'r brenin Alecsander oedd yn Cilicia yn yr amser hwnnw: o blegid y rhai oedd o'r lle hwnnw a wrthryselasent.

15 A phan glybu Alecsander, efe a ddaeth yn ei erbyn ef i ryfel: a'r brenin Ptolomeus a arweiniodd *ei lu* allan, ac a gyfarfu ag ef â llaw gref, ac a'i gyrrodd i ffoi. 3859.

16 Yna y ffodd Alecsander i Arabia i gael ŵer yno. A'r brenin Ptolomeus a ddyrchafwyd.

17 A Zabdiel yr Arabiad a gymmerodd ymmaith ben Alecsander, ac a'i hanfonodd i Ptolomeus.

18 A'r brenin Ptolomeus a fu farw y trydydd dydd ar ôl hynny: a'r rhai oedd yn ei gestyll ef a ‡ ddifethwyd gan y rhai oedd o fewn y cestyll.

‡ lladdwyd y naill gan y llall.

19 A theyrnasodd Demetrius y seithfed flwyddyn a thrugain a chant.

20 Yn y dyddiau hynny y casglodd Jonathan y rhai oedd o Judea, i ennill y tŵr yn Jerusalem: ac efe a wnaeth yn ei erbyn lawer o offer rhyfel. 3858.

21 Yna yr aeth rhai gŵŷr annuwiol, y rhai oedd yn casâu eu cenedl eu hun, at y brenin, ac a synegasant iddo fod Jonathan yn gwarchae ar y tŵr.

22 Pan glybu ynteu, efe a ddigiodd; a chyn gynted ag y clybu efe a gymmerodd ei daith yn ebrwydd, ac a ddaeth i Ptolemais, ac a 'sgrifennodd at Jonathan na warchaeai efe *mwy*, ac ar ddyfod o hono yn fuan i'w gyfarfod ef, i ymddiddan ynghŷd yn Ptolemais.

23 Ond pan glybu Jonathan, efe a archodd warchae, ac a ddewisodd *rai* o henuriaid Israel, ac o'r offeiriaid, ac a ymroddes i'r perygl.

24 Ac efe a gymmerodd aur, ac arian, a gwisgoedd, a llawer o anrhegion eraill, ac a aeth at y brenin i Ptolemais, ac a gafodd ffafr yn ei olwg ef.

25 A [a] rhai annuwiol o'r genedl a achwynasant rhagddo ef. [a] Pen. 10. 61, &c.

26 Eithr y brenin a wnaeth iddo ef sel y gwnaethai y rhai a fuasai o'i flaen ef, ac efe a'i dyrchafodd ef o flaen ei holl garedigion.

27 Ac efe [b] a sicrhaodd iddo ef yr Archoffeiriadaeth, a pha anrhydedd bynnag oedd ganddo ef o'r blaen, ac a wnaeth ei gyfrif ef yn un o'i garedigion pennaf. [b] Pen. 10. 20. a 14. 38. Ad. 57.

28 Yna y dymunodd Jonathan ar y brenin wneuthur Judea yn ddidreth, a'r tair talaith ynghŷd â Samaria: ac efe a addawodd iddo ef drychant o dalentau.

29 A'r brenin oedd fodlon, ac a 'sgrifennodd lythyrau at Jonathan am hyn oll, fel hyn;

30 Y brenin Demetrius yn cyfarch gwell i'w frawd Jonathan, a chenedl yr Juddewon.

31 Coppi o'r llythyr a 'sgrifennasom ni at ein câr Lasthenes yn eich cylch chwi, a 'sgrifennasom attoch chwi hefyd, fel y gallech ei weled.

32 Y brenin Demetrius at ei dâd Lasthenes, yn anfon annerch.

33 Y mae yn ein bryd ni wneuthur daioni i genedl yr Juddewon, ein caredigion, y rhai sydd yn cadw cyfammodau â nyni, am eu hewyllys da i ni.

34 † Yr ydym ni wedi sicrhau iddynt gyffiniau Judea â'r tair talaith, Apherema, Lida, a Ramathem, y rhai a 'chwanegwyd o Samaria at Judea, [c] a'r hyn oll sydd yn perthynu iddynt, i'r rhai oll sydd yn aberthu yn Jerusalem, yn lle 'r ardreth yr oedd y brenin yn ei gael o'r blaen o gnŵd y ddaear, a ffrwyth y coed, bob blwyddyn ganddynt hwy. † Jos. Ant. l. 13. c. 8. [c] Pen. 10. 42.

35 A phethau eraill yn perthynu i ni o ddegymmau a theyrnged dyledus i ni, a'r [d] pyllau halen, a threth y goron, y rhai sydd yn perthyn i ni, nyni a'i caniatâwn iddynt hwy i gyd. [d] Pen. 10. 29.

36 A dim o hyn ni ddiddymmir o hyn allan byth.

37 Am hynny cymmerwch ofal am wneuthur coppi o'r pethau hyn, a rhodder ef at Jonathan, a gosoder ef yn y mynydd sanctaidd, mewn lle cyfleus hynod.

38 Yna pan welodd Demetrius fod yr holl dir o'i flaen ef yn llonydd, ac nad oedd dim yn ei wrthwynebu ef, efe a ollyngodd ei holl lu bob un i'w fangre, ond y dieithrluoedd y rhai a gasglasai efe o ynysoedd y cenhedloedd. Am hynny holl luoedd ei dadau a aethant yn elynion iddo ef.

39 Yr oedd un Tryphon hefyd yr hwn a fuasai ar du Alecsander o'r blaen, pan welodd efe fod yr holl luoedd yn grwgnach yn erbyn Demetrius, efe a aeth at Simalcue yr Arabiad, yr hwn a fagasai Antiochus, mâb jeuangc Alecsander;

40 Ac efe a fu daer arno ef, ar iddo roddi *Antiochus jeuangc* atto ef, fel y teyrnasai yn lle ei dâd. Ac efe a ddangosodd iddo ei pa bethau a wnaethai Demetrius, a'r câs oedd gan ei lu iddo ef. Ac efe a arhosodd yno ddyddiau lawer.

41 A Jonathan a anfonodd lythyrau at y brenin Demetrius, am fwrw allan o Jerusalem y rhai oedd yn y castell, a'r rhai oedd yn yr amddiffynfeydd: o blegid yr oeddynt hwy yn rhyfela yn erbyn Israel. 3860.

42 A Demetrius a anfonodd at Jonathan, gan ddywedyd, Nid hyn yn unig a wnâf fi erot ti a'th genedl, eithr mi a'th anrhyddaf

deddaf di a'th genedl ag anrhydedd, o's cãf fi gyfle.

43 Yn awr gan hynny ti a wnei yn dda, o's anfoni di wŷr i ryfela gyd â mi: o blegid ty holl luoedd a'm gadawſant i.

44 A Jonathan a anfonodd iddo ef i Antiochia, dair mil o wŷr cedyrn o nerth. A hwy a ddaethant at y brenin, a llawen jawn fu gan y brenin eu dyfodiad hwy.

45 A'r rhai oedd o'r ddinas a ddaethant ynghŷd i ganol y ddinas, ynghŷlch deudeng myrddiwn o wŷr, ac a ſynnaſent ladd y brenin.

46 Yna y ffodd y brenin i'r llys: a'r rhai oedd o'r ddinas a gadwaſant ffyrdd y ddinas, ac a ddechreuaſant ymladd.

47 A'r brenin a alwodd yr Juddewon i'w helpu; a hwy a ddaethant atto ef oll ar unwaith, ac a ymwaſgaraſant ar hyd y ddinas, ac a laddaſant y dydd hwnnw yn y ddinas hyd yn neg myrddiwn.

48 A hwy a loſgaſant y ddinas, ac a gymmeraſant ysbail fawr y dydd hwnnw, ac a achubaſant y brenin.

49 A'r rhai o'r ddinas a welſant i'r Juddewon ennill y ddinas ſel y mynnent, a hwy a lwſrhaſant, ac a waeddaſant wrth y brenin mewn gweddi, gan ddywedyd,

50 † Cymmod â ni, a pheidied yr Juddewon â rhyſela i'n herbyn ni a'r ddinas.

51 Felly hwy a ſwriaſant ymmaith eu harfau, ac a wnaethant heddwch. A'r Juddewon a gawſant anrhydedd o flaen y brenin a phawb yn ei deyrnas eſ, ac a ddychwelaſant i Jeruſalem a chanddynt ysbail fawr.

52 Felly y brenin Demetrius a eiſteddodd ar orſeddfainge ei frenhiniaeth, a'r wlâd a ſu lonydd o'i flaen eſ.

53 Eithr eſe a ddywedodd gelwydd am beth bynnag a ddywedaſai eſe, ac a ymddieithrodd oddi wrth Jonathan, ac ni thaſodd adref yr ewyllys da a dalaſai eſe iddo, eithr eſe a'i cyſtuddiodd eſ yn ddirfawr.

54 Wedi hyn y dychwelodd Tryphon a'r bachgen jeuange Antiochus gyd ag eſ; ac eſe a deyrnaſodd, ac a wiſgodd y goron.

55 A'r holl lluoedd y rhai a waſgaraſai Demetrius a ymgaſglaſant atto eſ; a hwy a ryſelaſant yn ei erbyn eſ, ac yntef a ffodd ac a giliodd.

56 Yna Tryphon a gymmerodd yr ‡ aniſeiliaid, ac a ennillodd Antiochia.

57 Ac Antiochus jeuange a 'ſgrifennodd at Jonathan, gan ddywedyd, Yr ydwyf ſi yn ſierhãu 'r Archoffeiriadaeth i ti, ac yn dy oſod ar y pedair talaith, ac i fod yn un o garedigion y brenin.

58 Ac eſe a anfonodd leſtri aur iddo eſ i'w waſanaethu, ac a roddes iddo awdurdod i yfed mewn lleſtri aur, ac i fod mewn porphor, ac i wiſgo bwcl aur.

59 Ac eſe a oſododd Simon ei frawd eſ yn gapten, † o riw Tyrus hyd derfynau 'r Aipht.

60 A Jonathan a aeth allan ‡ dros yr afon, a thrwy 'r dinaſoedd; a holl luoedd Syria a ymgaſglaſant atto eſ yn help iddo. Ac eſe a ddaeth i Aſcalon; a'r rhai oedd o'r ddinas a aethant i'w gyfarfod eſ yn anrhydeddus.

61 Ac eſe a ddaeth oddi yno i Aza; a'r rhai o Aza a gaeaſant arnynt. Yntef a warchaeodd arni, ac a loſgodd † ei phentrefydd hi, ac a'i hanrheithiodd hwynt.

62 A'r rhai o Aza a ymbiliaſant â Jonathan, ac eſe a † wnaeth heddwch ã hwynt, ac a gymmerodd feibion eu tywyſogion hwynt yn wyſtlon, ac a'i hanfonodd hwynt i Jeruſalem, ac a rodiodd y wlâd hyd Ddamaſcus.

63 A phan glybu Jonathan ddyfod tywyſogion Demetrius i Gades, yr hon ſydd yng Ngalilea, â llu mawr, ar fedr ei ‡ yrru eſ ymmaith o'r wlâd,

64 Yntef a aeth i'w cyfarfod hwynt, ac a adawodd ei frawd Simon yn y wlâd.

65 A Simon a werſyllodd wrth Bethſura, ac a ryfelodd yn ei herbyn ddyddiau lawer, ac a gaeodd arni hi.

66 A hwy a ddymunaſant gael heddwch, ac eſe a'i canhiadodd iddynt, ac a'i bwriodd hwynt allan oddi yno, ac a gymmerodd y ddinas, ac a oſododd warcheidwaid ynddi.

67 Jonathan hefyd a'i lu a werſyllaſant wrth ddyfroedd Geneſar; a hwy a godaſant yn foreu *i ddyfod* i faes Naſor.

68 Ac wele, gwerſyll y dieithriaid a ddaethant i'w gyfarfod eſ yn y maes; a hwy a yrraſant gynllwyn yn ei erbyn eſ yn y mynyddoedd, ac a ddaethant eu hunain ar ei gyfer eſ.

69 Yna y cynllwynwyr a gyfodaſant o'i lle, ac a gydiaſant ryfel; a'r rhai oedd gyd â Jonathan a ffoiſant.

70 Ni adawyd un o honynt ond Mattathias *fâb* Abſolon, a Judas *fâb* Chalpi, tywyſogion miſwriaeth y lluoedd.

71 A Jonathan a rwygodd ei ddillad, ac a daflodd lwch ar ei ben, ac a weddiodd.

72 Ond eſe a drôdd yn eu herbyn hwynt yn y rhyfel, ac a'i gyrrodd hwy i ffo; a hwy a redaſant ymmaith.

73 A'r rhai a ffoiſant oddi wrtho eſ a welſant, ac a droiſant atto eſ, ac a'i herlidiaſant hwynt gyd ag eſ hyd Gades, hyd at eu gwerſyll hwynt; a hwy a werſyllaſant yno.

74 Ac ſe laddwyd o'r dieithriaid y dydd hwnnw hyd yn nheirmil o wŷr. A Jonathan a ddychwelodd i Jeruſalem.

P E N. XII.

1 *Jonathan yn adnewyddu ei heddwch â'r Rhufeiniaid, a'r Lacedemoniaid.* 28 *Lle Demetrius, wrth amcanu rhyfela â Jonathan, yn ffoi rhag ofn.* 35 *Jonathan yn cadarnhau 'r ceſtyll yn Judea,* 48 *a thau arno eſ yn Ptolemais, trwy dwyll Tryphon.*

A Jonathan a welodd fod yr amſer yn gwaſanaethu iddo eſ, ac a etholodd wŷr, ac a anfonodd i Rufain i wneuthur ac i adnewyddu cyfeillach â hwynt.

2 At y Spartiaid heſyd, ac i leoedd eraill, yr anfonodd eſe lythyrau ar yr un deſtun.

3 A hwy a aethant i Rufain, ac a ddaethant i'r cynghordy, ac a ddywedaſant, Jonathan yr Archoffeiriad, a chenedl yr Juddewon a'n hanfonodd ni attoch chwi i adnewyddu y gyfeillach a'r gydymdeithas a ſu o'r blaen.

4 A'r Rhufeinwyr a roddaſant iddynt hwy lythyrau at y † bobl o le i le, ar fod iddynt eu hanfon hwy i dir Judea yn heddychlon.

5 Dymma hefyd goppi o'r llythyr a 'ſgrifennodd Jonathan at y Spartiaid.

6 Jonathan yr Archoffeiriad, a Henuriaid y genedl, a'r Offeiriaid, a'r rhan arall o bobl yr Juddewon yn cyfarch gwell i'r brodyr y Spartiaid.

7 Cyn

† *Cannhada heddwch i ni.*

‡ *elephantiaid.*

† *o'r fan a elwir ylcal Tyrus,&c.*

‡ *trwy y dinaſoedd y tu hwnt i'r afon.*

† *y lleoedd o bob tu.*

† *rodded y ddeheu law idynt Gr.*

‡ *ymmaith ef oddi wrth ne geſau y deyrnas.*

† *llywod raeth wyr.*

3821. 7 Cyn hyn yr anfonwyd llythyrau at yr Archoffeiriad Onias oddi wrth † Ddarius, yr hwn oedd yn frenin arnoch chwi, mai ein brodyr ni ydych chwi, fel y mae y coppi isod yn cynnwys.

8 Ac Onias a dderbyniodd y gŵr a anfonasid, yn anrhydeddus, ac a dderbyniodd y llythyrau yn y rhai yr hysbysasid am gyfeillach a chydymdeithas.

9 Felly ninnau, er nad yw raid i ni wrth hyn, am fod gennym yn gyssûr y llyfrau sanctaidd sydd yn ein dwylo,

3860. 10 A dybiasom yn dda anfon attoch chwi i adnewyddu brawdoliaeth, a chyfeillach, rhag i ni syned yn ddieithr i chwi: o blegid llawer o amser a aeth heibio, er pan anfonasoch attom ni.

11 Am hynny yr ydym ni bob amser yn ddibaid, ar y gwyliau a'r dyddiau cymmwys eraill, yn eich cofio chwi, yn yr aberthau yr ydym yn eu hoffrymmu, ac yn ein gweddïau, megis y mae yn weddaidd, ac yn gymmwys cofio brodyr.

12 Ac yr ydym ni yn llawen am eich anrhydedd chwi.

13 Am danom ni, llawer o drallod, a rhyfeloedd lawer, a'n hamgylchynasant ni a'r brenhinoedd o'n hamgylch a ryfelasant i'n herbyn.

14 Nid oeddym ni er hynny yn ewyllysio eich blino chwi yn y rhyfeloedd hyn, na'n cydymdeithion a'n cyfeillion eraill:

15 O herwydd y mae gennym ni gymmorth o'r nef, yr hwn sydd yn ein cymmorth ni; ac ni a waredwyd oddi wrth ein gelynion, a'n gelynion a ostyngwyd.

16 Am hynny ni a etholasom Numenius fâb Antiochus, ac Antipater fâb Jason, ac a'i hanfonasom at y Rhufeiniaid, i adnewyddu â hwynt y gyfeillach a'r gymdeithas a fuasai o'r blaen.

17 Felly y gorchymynnasom iddynt hefyd ddyfod attoch chwithau, a'ch cyfarch, a rhoddi i chwi ein llythyrau ni am adnewyddu ein brawdoliaeth ni.

18 Ac yr awr hon chwi a wnewch yn dda ar atteb i ni am hyn.

19 Ac dymma goppi y llythyrau a anfonodd ‡ Oniares.

20 Areus brenin y Spartiaid yn cyfarch gwell i Onias yr Archoffeiriad.

21 Yr ydys yn cael mewn 'sgrifen am y Spartiaid a'r Juddewon, mai brodyr ydynt hwy, a'i bod o genedl Abraham.

22 Ac yn awr, gan i ni wybod hyn, da y gwnewch 'sgrifennu attom ni am eich † heddwch.

23 Yr ydym ninnau yn 'sgrifennu attoch chwithau, eich anifeiliaid chwi a'ch golud sydd eiddom ni, a'r eiddom ninnau yn eiddoch chwi: ac yr ydym ni yn gorchymmyn *i'n cenhadon ni* iddynt hwy synegi i chwi fel hyn.

24 A Jonathan a glybu ddychwelyd tywysogion Demetrius a llu mwy nâ'r cyntaf, i ryfela yn ei erbyn ef.

25 Ac efe a aeth allan o Jerusalem, ac a aeth i gyfarfod â hwynt i wlâd Amathis: ac ni roddes efe iddynt ysbaid i ‡ ddyfod i'w wlâd ef.

26 Ac efe a anfonodd 'sbïwyr i'w gwersyll hwynt; a hwy a ddychwelasant, ac a synegasant iddo eu bod hwy yn amcanu rhuthro arnynt hwy liw nôs.

27 A Jonathan, pan fachludodd haul, a archodd i'r rhai oedd gyd ag ef wilied, a bod mewn arfau, i fod yn barod i ryfel ar hŷd y nôs; ac efe a osododd ragwilwyr o amgylch y gwersyll.

28 A'r gwrthwynebwyr a glywsant fod Jonathan a'r rhai oedd gyd ag ef, yn barod i ryfel, ac a ofnasant, ac a ddychrynasant yn eu calon, ac a † gynneuasant dân yn eu gwersyll.

29 Ond Jonathan a'r rhai oedd gyd ag ef, ni wybuant hyd y boreu: o blegid hwy a welent dân yn llosgi.

30 A Jonathan a ymlidiodd ar eu hôl hwynt, ac ni's goddiweddodd hwynt: o blegid hwy a aethent dros yr afon Eleutherus.

31 Yna y trôdd Jonathan yn erbyn yr Arabiaid, y rhai a elwid y ‡ Zabadiaid, ac a'i tarawodd hwynt, ac a gymmerodd eu hysbail hwynt.

32 Ac efe a fudodd, ac a ddaeth i Damascus, ac a rodiodd trwy 'r holl wlâd.

33 Simon hefyd a aeth allan, ac a drammwyodd trwy 'r wlâd hyd Ascalon, a'r ceftyll oedd gyfagos, ac a drôdd i Joppe, ac a'i hennillodd hi.

34 O herwydd efe a glywsai eu bod hwy yn amcanu rhoddi 'r castell i synu i'r rhai oedd o du Demetrius; ac efe a osododd ynof warcheidwaid i'w gadw ef.

35 A Jonathan a ddychwelodd, ac a gasglodd henuriaid y bobl, ac a ymgynghorodd â hwynt am adeiladu † ceftyll yn Judea,

36 Ac am godi caerau Jerusalem, a chodi ‡ uchder mawr rhwng y tŵr a'r ddinas, i wahanu rhyngddo ef a'r ddinas, i fod o hono o'r neilldu, fel na phrynent hwy, ac na werthent *ynio*.

37 A phan ddaethant hwy ynghŷd i adeiladu 'r ddinas, † efe a aeth i'r mur *nesaf* i'r aber o du 'r dwyrain: a hwy a adeiladasant yr hyn a elwir Caphenatha.

38 A Simon a adeiladodd Adida yn Sephela, ac a'i cadarnhaodd â phyrth ac â barrau.

39 Tryphon hefyd a geisiodd deyrnasu yn Asia, a gwisgo 'r goron, ac estyn ei law yn erbyn y brenin Antiochus.

40 Ond efe a ofnodd na adawai Jonathan, a rhag iddo ryfela yn ei erbyn ef; ac efe a geisiodd ffordd i'w ddal ef i'w ddifetha. Am hynny efe a gododd, ac a aeth i Fethsan.

41 A Jonathan a aeth allan i gyfarfod ag ef â deugeinmil o wŷr wedi eu dethol i ryfel, ac a ddaeth i Fethsan.

42 A phan welodd Tryphon ei ddyfod ef â llu mawr, efe a ofnodd estyn ei law yn erbyn ef.

43 Am hynny efe a'i derbyniodd ef yn anrhydeddus, ac a'i canmolodd ef wrth ei holl garedigion, ac a roddes iddo roddion, ac a archodd i'w holl garedigion ufuddhau iddo ef megis iddo yntef ei hun.

44 Ac efe a ddywedodd wrth Jonathan, I ba beth y blinaist ti y bobl hyn oll heb fod rhyfel rhyngom ni?

45 Yr awr hon gan hynny anfon y rhai hyn i'w tai, ac ethol i ti ychydig wŷr, y rhai a fyddant gyd â thi, a thyred gyd â mi i Ptolemais; ac mi a'i rhoddaf hi i ti, a'r ceftyll eraill, a'r lluoedd eraill, a'r swyddogion. A mi a ddychwelaf, ac a âf ymmaith: canys o achos hyn y daethym i ymma.

46 Yntef

† Jos. Ant. lib. 13. c. 9. *aethant ymmaith o'r.*

‡ Jos. Gr. *Nabatheaid, neu, Zabatheaid.*

† *amddiffynfeydd.*

‡ *bryn.*

† *o herwydd bod rhan o'r mur, tu a'r afon, o du y dwyrain, wedi syrthio.*

‡ Darllen allan o Jos. *y rhai a anfonodd Areus at Onias.*

† *llwyddiant.*

3860.

† *llywodraeth wyr.*

‡ *sengi o ewn.*

46 Yntef yn ei gredu ef, a wnaeth fel y dywedodd efe, ac a anfonodd ymmaith ei lu; a hwy a aethant i dîr Judea.

47 Ac efe a adawodd gŷd ag ef dair mîl o wŷr, o ba rai efe a † adawodd ddwy fil ‡ yng Ngalilea, a mil a aeth gyd ag ef.

† anfonodd. ‡ i.

48 Er cynted y daeth Jonathan i Ptolemais, y Ptolemaiaid a gaeafant y pyrth, ac a'i daliafant ef, ac a laddafant â'r cleddyf y rhai oll a ddaethai i mewn gyd ag ef.

49 Yna yr anfonodd Tryphon lu, a gwŷr meirch i dîr Galilea, ac i'r maes mawr, i ddifetha y rhai oedd ar du Jonathan.

† Jonathan. 50 Eithr pan wybuant hwy ei ddal † ef, a difetha y rhai oedd gyd ag ef, hwy a ymgyfiurafant, ac a aethant ynghŷd, yn barod i ryfel.

51 Felly pan welodd y rhai oedd yn canlyn arnynt eu bod hwy yn barod i ymladd am eu heinioes, hwy a ddychwelafant.

52 Hwythau a ddaethant oll i wlâd Judea yn ddîangol, ac a alarafant am Jonathan, a'r rhai oedd gyd ag ef, a hwy a ofnafant yn ddirfawr; ac Iſrael oll a alarafant alar mawr.

53 A'r holl genhedloedd o amgylch a geiſiafant eu difetha hwynt: canys hwy a ddywedafant, Nid oes ganthynt na thywyſog na neb i'w helpu: am hynny rhyfelwn yn eu herbyn hwynt yn awr, a dileŵn eu coffadwriaeth o blith dynion.

P E N. XIII.

8 Gwneuthur Simon yn beunaeth yn lle Jonathan et frawd. 19 Tryphon yn cael gafael ar ddau o feibion Jonathan, ac yn lladd eu tâd hwy. 27 Bedd Jonathan. 36 Simon yn cael ffafr gan Ddemetrius, 43 ac yn ennill Gaza, a'r twr yn Jeruſalem.

PAn glybu Simon gaſglu o Dryphon lu mawr i ddyfod i wlâd Judea i'w difetha hi,

2 A gweled fod y bobl yn ddychrynedig, ac yn ofnus jawn, efe a aeth i fyny i Jeruſalem, ac a gaſglodd y bobl ynghŷd;

3 Ac efe a'i cyſſurodd hwynt, ac a ddywedodd wrthynt, Chwi a wyddoch eich hunain pa bethau eu maint a wneuthym i, a'm brodyr, a thŷ fy nhâd dros y gyfraith, a'r Cyſſegr; a'r rhyfeloedd, a'r ing a welſom ni.

4 O achos hyn y lladdwyd fy mrodyr i oll er mwyn Iſrael, a mi a adawyd fy hunan.

5 Ac yr awr hon na atto Duw i mi arbed fy einioes yn amſer cyſtudd: o blegid nid ydwyf fi well nâ'm brodyr.

† a'n gwragedd a'n plant ni. 6 Eithr mi a ddialaf fy nghenedl, a'r Cyſſegr, † a'ch gwragedd a'ch plant chwi: o blegid yr holl genhedloedd a ymgaſglafant i'n difetha ni o wîr elyniaeth.

7 Ac ysbryd y bobl a adſywiodd er cynted y clywſant y geiriau hyn.

8 A hwy a attebafant â llef uchel, gan ddywedyd, Tydi yw ein capten ni yn lle Judas a Jonathan dy frodyr.

9 Rhyfela ein rhyfel ni, a pha beth bynnag a ddywedech di wrthym, ni a'i gwnawn.

a Edrych Pen. 12. 36. 10 Yntef a gaſglodd yr holl ryfelwyr, ac a fryſiodd a i orphen caerau Jeruſalem, ac a'i cadarnhaodd hi o amgylch.

11 Ac efe a anfonodd Jonathan fâb Abſolom â llu mawr gyd ag ef i Joppe; ac efe a fwriodd allan y rhai oedd ynddi hi, ac efe a arhôdd yno ynddi hi.

12 A Thryphon a ſymmudodd o Ptolemais â llu mawr i fyned i mewn i dir Judea; a Jonathan gyd ag ef yngharchar.

13 A Simon a werſyllodd yn Adida ar gyfer y ‡ maes.

‡ gwaſtadedd.

14 Pan wybu Tryphon godi Simon yn lle Jonathan ei frawd, ac y cydiai efe mewn rhyfel ag ef, efe a anfonodd genhadau atto ef, gan ddywedyd,

15 Am yr arian oedd ddyledus ar Jonathan dy frawd i dryſor y brenin, am y † ſwyddau oedd ganddo ef, y daliaſom ni ef.

† pethau a orchymynneſid iddo ef.

16 Yr awr hon gan hynny anſon gan talent o arian, a dau o'i feibion ef yn wyſtlon, fel pan ollynger ef, na chilio efe oddi wrthym ni, ac ni a'i gollyngwn ef.

17 Ac er bod Simon yn gwybod mai yn dwyllodrus yr oeddynt yn ymddiddan; etto efe a anfonodd yr arian a'r ddau fachgen, rhag iddo gael câs mawr gan y bobl;

18 Y rhai a ddywedent, Am na anſonodd efe yr arian a'r bechgyn y darfu am *Jonathan*.

19 Am hynny efe a anfonodd y bechgyn a'r can talent. Yntef *Tryphon* a ſu gelwyddog, ac ni ollyngodd Jonathan ymmaith.

20 Ac wedi hyn y daeth Tryphon i fyned yn erbyn y wlâd, ac i'w difetha hi, ac efe a aeth o amgylch y ffordd ſydd yn arwain i Adora. A Simon a'i lu a aethant yn ei erbyn ef, i bob lle a'r yr ai yntef iddo.

21 A'r rhai oedd yn y twr a anſonaſant at Dryphon genhadau, i beri iddo fryſio i ddyfod attynt hwy trwy'r diffeithwch, ac i yrru iddynt hwy ymborth.

22 Yna y parotôdd Tryphon ei wŷr meirch i ddyfod; a'r noſon honno y bu eira mawr jawn, ac ni ddaeth efe o blegid yr eira. Ac efe a ymadawodd, ac a aeth i wlâd Galaad.

23 A phan neſaodd efe at Faſcama, efe a laddodd Jonathan; ac yno y claddwyd ef.

24 Yna y dychwelodd Tryphon, ac yr aeth i'w wlâd ei hun.

25 A Simon a yrrodd, ac a gymmerodd eſgyrn ei frawd Jonathan, a hwy a'i cladda-ſant ym Modin, dinas ei hynafiaid ef.

b Pen. 9. 29. 26 Ac b Iſrael oll a alarafant am dano ef â galar mawr, ïe hwy a alarafant am dano ef ddyddiau lawer.

27 A Simon a wnaeth adeiladaeth ar fedd ei dâd a'i frodyr, ac a'i gwnaeth yn uchel mewn golwg, â cherrig nadd yn ôl ac ym mlaen.

28 Ac efe a oſododd heb law hynny ſaith pyramides, y naill ar gyfer y llall, i'w dâd, a'i ſam, a'i bedwar brawd.

29 Ac yn y rhai hyn efe a wnaeth ddychymygion celfydd, ac a oſododd golofnau mawrion o amgylch, ac ar y colofnau efe a wnaeth arfau yn goffadwriaeth tragywyddol, a chyd â'r arfau longau cerfjedig i'w gweled gan bawb a fordwyent y môr.

30 Dymma 'r bedd a wnaeth efe yn Modin, ac y mae yn ſefyll hyd y dydd hwn.

31 A Thryphon a wnaeth yn dwyllodrus ag Antiochus y brenin jeuange, ac a'i lladdodd ef.

32 Ac

32 Ac eſe a deyrmaſodd yn ei le eſ, ac a wiſgodd goron Aſia, ac a wnaeth ddialedd mawr yn y wlâd.

33 A Simon a adeiladodd y ceſtyll yn Judea, ac a'i cadarnhaodd hwynt â thyrau uchel, ac â chaerau mawrion, ïe â thyrau, ac â phyrth, ac â chloiau; ac eſea oſododd ymborth ‡ ynddynt.

‡ yn y ceſtyll.

34 Simon hefyd a etholodd wŷr, ac a'i hanfonodd at y brenin Demetrius, i geiſio gollwng y wlâd yn rhydd: o blegid † yſbail oedd holl weithredoedd Tryphon.

† hyn oll a wnaeth Tryphon oedd i ysbeilio.

35 A'r brenin Demetrius a anfonedd atto yntef fel hyn, ac a'i hatteb odd eſ, ac a 'ſgrifennodd atto eſ y llythyr hwn.

36 Y brenin Demetrius yn cyfarch gwell i Simon yr Archoffeiriad, a charedig i frenhinoedd, a hefyd i henuriaid a chenedl yr Juddewon.

37 Nyni a dderbyniaſom y goron aur, a'r ‖ maen gwerthfawr, y rhai a anfonaſoch chwi; ac yr ydym ni yn barod i wneuthur heddwch â chwi, ac i 'ſgrifennu at ein ſwyddogion i ſicrhau y rhyddfraint a ganiadhaſom ni.

‖ wiſg 'ſgarlad.

38 A'r hyn oll a ordeiniaſom ni tu ag attoch chwi, hynny a ſaif: bydded y ceſtyll a adeiladaſoch chwi yn eiddoch chwi.

39 Ac yr ydym ni yn maddeu pob amryfuſedd a bai hyd y dydd hwn, a thrêth y goron yr hon ſydd yn ddyledus arnoch chwi: ac o 's oedd teyrnged arall yn Jeruſalem, na choder hi mwy.

40 Ac od oes neb o honoch yn gymmwys i 'w 'ſgrifennu ym myſg y rhai ſy yn ein cylch ni, 'ſgrifenner hwy, a gwneler heddwch rhyngom ni.

41 Y ddegfed flwyddyn a thrugain a chant y tynnwyd ymmaith jau y cenhedloedd oddi ar Iſrael.

42 A phobl Iſrael a ddechreuaſant [c] 'ſgrifennu yn eu hyſgrifennadau a'i ‡ cyfnewidiadau, Y flwyddyn gyntaf i Simon yr Archoffeiriad mawr, tywyſog a chapten yr Juddewon.

c Pen. 14. 27.

‡ marchnaſoedd.

43 Yn y dyddiau hynny y gwerſyllodd *Simon* wrth Gaza, ac eſe a'i hamgylchodd hi â 'i luoedd, ac eſe a wnaeth ryfelofferyn, ac a 'i neſaodd at y ddinas, ac a darawodd un twr, ac a 'i hennillodd.

44 A'r rhai oedd yn y rhyfel-offeryn a neidiaſant i'r ddinas; ac ſe wnaethpwyd cynnwrf mawr yn y ddinas.

45 A'r rhai oedd yn y ddinas a aethant i fynu ar y gaer gyd â 'i gwragedd, a 'i plant, wedi rhwygo eu dillad, a hwy a waeddaſant â llef uchel, gan attolwg i Simon † ganhiadu heddwch iddynt.

b Pen. 9. 29.

† roddi ei ddeheuaw iddynt.

46 A hwy a ddywedaſant, Na wnâ ni yn ôl ein drygioni, ond yn ôl dy drugaredd di.

47 A Simon a doſturiodd wrthynt, ac ni ryfelodd mwy yn eu herbyn, eithr eſe a'i bwriodd hwynt allan o 'r ddinas, ac a lanhaodd y tai lle yr oedd eulynnod, ac a aeth i mewn iddi, dan ganu mawl a diolch.

48 Ac eſe a ſwriodd allan bob aflendid o honi hi, ac a oſodod yno wŷr oedd yn gwneuthur y gyfraith, ac a 'i cadarnhaodd hi, ac a adeiladodd ynddi breſwylfod iddo ei hun.

49 Lluddiwyd hefyd i 'r rhai oedd yn y twr yn Jeruſalem fyned allan, na dyfod i 'r wlâd i brynu a gwerthu: ac yr oedd yn fiin arnynt o eiſiau ymborth, a llawer o honynt a fu feirw o newyn.

50 A hwy a waeddaſant ar Simon ar ‖ roddi cymmod iddynt; ac eſe a 'i rhoddes iddynt: ond eſe a 'i bwriodd hwynt allan, ac a lanhaodd y twr oddi wrth halogedigaeth.

‖ ganiadau heddwch.

51 Ac eſe a aeth i mewn iddi hi y tryddydd dydd ar hugain o'r ail mîs, yn yr unfed flwyddyn ar ddeg a thrugain a chant, â ‡ mawl, ac â changhennau palmwydd, ac â thelynau, â ſymbalau, â nablau, ac â hymnau, ac ag odlau, am ddifetha gelyn mawr allan o Iſrael.

‡ diolch.

52 Ac eſe a ordeiniodd gadw y dydd hwn yn llawen bob blwyddyn. Ac eſe a gadarnhaodd ſynydd y Deml, yr hwn oedd yn agos i'r twr, ac a arhoſodd yno, eſe a 'r rhai oedd gyd ag eſ.

53 A phan welodd Simon fod ei fab Joan yn wr, eſe a 'i goſodod eſ yn gapten ar yr holl luoedd, ac [d] a breſwyliodd yng Ngazara.

d Pen. 16. 21.

PEN. XIV.

3 Brenin Perſia yn dala Demetrius. 4 Daioni Simon i'w wlâd. 18 Y Lacedemoniaid a 'r Rhufeiniaid yn adnewyddu eu heddwch ag eſ. 26 Goſod toffa am ei weithredoedd eſ yn Sion.

AC yn y ddeuddegfed flwyddyn a thrugain a chant y caſglodd y brenin Demetrius ei luoedd, ac eſe a aeth i Fedia i gaſglu iddo gymmorth, i ryſela yn erbyn Tryphon.

2 Pan glybu Arſaces brenin Perſia a Media ddyfod Demetrius o fewn ei derfynau eſ, eſe a anfonodd un o'i dywyſogion i'w ddal eſ yn fyw.

3 A hwnnw a aeth, ac a darawodd werſyll Demetrius, ac a 'i daliodd eſ, ac a 'i dug eſ at Arſaces; ac yntef a 'i rhoddes eſ yngharchar.

4 A gwlâd Judea [a] a gafodd [illegible]ydd holl ddyddiau Simon: canys eſe a geiſiodd ddaioni i 'w genedl, a bodlon oedd ganddynt ei awdurdod eſ a 'i anrhydedd yr holl amſer.

a Pen. 7. 50.

5 Simon hefyd heb law ei holl ogoniant, a ennillodd Joppe yn borthladd, ac a wnaeth ffordd i ynyſoedd y môr.

6 Ac eſe a helaethodd derfynau ei genedl, ac a ennillodd y wlâd.

7 Hefyd eſe a gaſglodd gaethglud mawr, ac a feddiannodd Azara a Bethſura, a'r twr, ac a dynnodd yr aflendid allan o honoeſ; ac nid oedd a ſafai yn ei erbyn eſ.

8 Felly yr oeddynt hwy yn llafurio eu tîr yn heddychlon, a'r ddaear a roddes ei chnwd, a choed y maes eu ffrwythau.

9 Yr henuriaid a eiſteddent yn yr heolydd, am ‡ ddaioni yr ymgynghorent hwy oll, a 'r gwŷr jeuainge a wiſgent ddillad parchedig a gwiſgoedd rhyfel.

‡ gyfoeth y wlâd.

10 Eſe a ddarparodd ymborth i'r dinaſoedd, ac a oſodod ynddynt bob offer cadernid, hyd oni ſonid am ei enw anrhydeddus eſ hyd eithafoedd y ddaear.

11 Eſe a wnaeth heddwch yn y wlâd; ac ſe gafodd Iſrael lawenydd mawr:

12 [b] Pob un a eiſteddai dan ei winwydden a 'i ffigyſbren, ac nid oedd a 'i dychrynai hwynt.

b 1 Bren. 4. 25. Mic. 4. 4. Zech. 3. 10.

13 Ni adawyd un yn y wlâd i ryſela yn eu herbyn hwynt: a 'r brenhinoedd a ddinyſtriwyd yn y dyddiau hynny.

14 Hefyd efe a gadarnhaodd bob un daroſtyngedig o'i bobl. Efe a chwiliodd allan y gyfraith, ac a dynnodd ymmaith bob dŷn annuwiol a drygionus.

15 Efe a barchodd y Cyſſegr, ac a amlhaodd leſtri 'r Cyſſegr.

16 A hwy a glywſant yn Rhufain farw Jonathan, a hyd Sparta hefyd, ac athrift jawn fu ganddynt.

17 Ond pan glywſant hwy wneuthur Simon ei frawd ef yn Arch-offeiriad yn ei le ef, ac ennill o hono ef y wlâd a'r dinaſoedd oedd ynddi;

18 Hwy a 'ſgrifennaſant atto ef mewn llechau prês, i adnewyddu ag ef y gyfeillach a 'r gydymdeithas a wnaethent hwy â Judas, ac a Jonathan ei frodyr ef.

19 A hwy a ddarllenwyd o flaen y gynnulleidfa yn Jeruſalem.

20 Ac dymma goppi y llythyrau a anfonodd y Spartiaid; Tywyſogion a dinas y Spartiaid yn cyfarch yr Archoffeiriad [c] Simon, a'r henuriaid, a'r offeiriaid, a'r rhan arall o'n brodyr, pobl yr Juddewon.

[c] Edrych Pen. 12. 6.

21 Y cenhadon a anfonwyd at ein pobl ni, a fynegaſant i ni am eich gogoniant, a'ch parch chwi; a llawen fu gennym eu dyfodiad hwynt:

22 Ac ni a 'ſgrifennaſom yr hyn a ddywedaſant hwy, ym myſg cynghorion y bobl, fel hyn; Numenius *mâb* Antiochus, ac Antipater *mâb* Jaſon, cenhadau yr Juddewon a ddaethant attom ni i adnewyddu y gyfeillach oedd rhyngddynt â ni.

23 A bodlon oedd y bobl i dderbyn y gwŷr yn anrhydeddus, ac i 'ſgrifennu copi o'i hymadrodd hwynt yn y llyfrau a ddangoſir, fel y cai pobl y Spartiaid goffadwriaeth o hynny. A hwy a 'ſgrifennaſant hefyd goppi o hyn at Simon yr Archoffeiriad.

24 Wedi hyn ſe anfonodd Simon Numenius i Rufain, â tharian mawr o aur ganddo o bwys mil o bunnoedd, i ſicrhau 'r gyfeillach â hwynt.

25 A phan glybu 'r bobl y geiriau hyn, hwy a ddywedaſant, Pa ddîolch a roddwn ni i Simon ac i 'w feibion?

26 O blegid efe, a'i frodyr, a thŷ ei dâd, a gryſhaſant Iſraël, ac a ddinyſtriaſant elynion Iſrael o'i myſg, ac a ſicrhaſant iddo ef rydd-did.

27 A hwy a'i 'ſgrifennaſant mewn llechau prês, ac a'i goſodaſant ar goloſnau ym mynydd Sïon. Ac dymma goppi yr 'ſgrifen; Y deunawfed dydd o fis Elul, y ddeuddegfed flwyddyn a thrugain a chant, a'r drydedd flwyddyn er pan yw Simon yr Archoffeiriad,

28 Yn ‡ Saramel, yn y gynnulleidfa fawr o offeiriaid, a phobl, a thywyſogion y genedl, a henuriaid y wlâd, yr hyſbyſwyd i ni y pethau hyn.

‡ Neu, *Jeruſalem.*

29 O herwydd bod rhyfeloedd yn fynych yn y wlâd, yn y rhai yr ymroddes Simon mâb Mattathias, o feibion Jarib, a'i frodyr, i'r perygl, ac a ſafaſant yn erbyn gwrthwynebwyr eu cenedl, er mwyn cynnal eu Cyſſegr a'i cyfraith, ac a anrhydeddaſant eu cenedl ag anrhydedd mawr.

30 (Canys wedi i Jonathan gaſglu eu cenedl hwynt, a bod yn Archoffeiriad iddynt, a'i roddi at ei bobl,

31 A'i gelynion hwynt yn bwriadu dyfod i fynu i'w gwlâd hwynt i ddiſetha eu gwlâd, ac i eſtyn eu dwylo yn erbyn eu Cyſſegr hwynt.

32 Yn yr hwn amſer y cyſododd Simon, ac a ryfelodd dros ei genedl, ac a dreuliodd lawer o'i arian ei hun, ac a arfogodd † wŷr nerthol o'i genedl, ac a roddes iddynt hwy gyflog,

† y rhyfelwyr.

33 Ac a gadarnhaodd ddinaſoedd Judea, a Bethſura, yr hon ſydd ynghyffiniau Judea, lle y buaſai arfau y gelynion o'r blaen, ac a oſododd yno wŷr o Juddewon i warchod.

34 Felly y cadarnhaodd efe Joppe, yr hon ſydd wrth y môr; a ‡ Gazara, yr hon ſydd ynghyffiniau Azotus, lle yr oedd y gelynion yn aros o'r blaen: ac efe a oſododd Juddewon yno, ac a oſododd yno pa bethau bynnag oedd gymmwys i'w cywair hwynt.)

‡ Gaza.

35 Y bobl gan hynny yn gweled ffyddlondeb Simon, a'r anrhydedd yr oedd efe yn amcanu ei wneuthur i'w genedl, a'i goſodaſant ef yn gapten, ac yn Arch-offeiriad, am iddo wneuthur hyn oll, ac am y cyfiawnder a 'r ffyddlondeb a gadwaſai efe i'w genedl, ac am geiſio o hono ddyrchafu ei bobl trwy bob modd.

36 Canys yn ei ddyddiau ef yr oedd llwyddiant yn ei ddwylaw ef, yn gymmaint a bwrw allan o'i gwlâd hwynt y Cenhedloedd, a'r rhai oedd yn ninas Dafydd ac yn Jeruſalem, y rhai a wnaethent iddynt dŵr, allan o'r hwn y deuent, ac yr halogent y cwbl o amgylch y Cyſſegr, ac

† yn y cyſſegr.

y gwnaent ddîaledd mawr † yn erbyn ſancteiddrwydd.

37 Ac efe a oſododd ynddi hi wŷr o Juddewon, ac a'i cadarnhaodd hi yn ddîogelwch i'r wlâd, ac i'r ddinas, ac a goſododd gaerau Jeruſalem.

38 A'r brenin Demetrius a ſicrhaodd yr Archoffeiriadaeth iddo ef yn hollol;

39 Ac a'i gwnaeth ef o'i garedigion, ac a'i hanrhydeddodd ef ag anrhydedd mawr.

40 O blegid fe glywſid fod [d] y Rhufeinwyr yn galw 'r Juddewon yn gyfeillion, ac yn gymdeithion, a chyfarfod o honynt â chenhadau Simon yn anrhydeddus;

[d] Pen. 8. 20. a 12. 3.

41 A gweled o'r Juddewon yn dda, a'r offeiriaid hefyd, fod Simon yn gapten iddynt, ac yn Archoffeiriad byth, hyd oni chodai prophwyd ffyddlon;

42 A'i fod efe yn gapten arnynt: hwy, ac i ofalu am y Cyſſegr, fel y goſodai efe hwynt ar eu gwaith, ac ar y wlâd, ac ar yr arfau, ac ar y ceſtyll, fel y byddai, *medaſ*, arno ef y gofal am y Cyſſegr;

43 Ac y gwrandawai pawb arno ef, ac y 'ſgrifennid pob 'ſgrifen yn y wlâd yn ei enw ef, ac [e] y dilledid ef mewn porphor, ac y gwiſgai aur:

[e] Pen. 10. 20, 89. a 11. 58.

44 Am hynny ni bydd gyfreithlon i neb o'r bobl nac o'r offeiriaid ddiddymmu dim o hyn, na dywedyd yn erbyn dim a ddywedo efe, na galw cymmanſa ynghŷd yn y wlâd hebddo ef, na gwiſgo porphor, nac arfer bwcl aur;

45 A phwy bynnag a wnelo yn erbyn hyn, neu a ddiddymmo ddim o hyn, euog fydd efe.

46 A bodlon oedd gan yr holl bobl oſod Simon i wneuthur fel hyn.

47 Simon hefyd a gymmerodd *hyn*, ac a fu fodlon i fod yn Archoffeiriad, ac yn [a] ten, ac yn dywyſog, ar genedl yr Juddewon,

Juddewon, a'r offeiriaid, ac i lywodraeth y pawb.

48 A hwy a barasant osod yr ysgrifen hon mewn llechau prês, a'i gosod hwynt o fewn cylch y Cyssegr mewn lle hynod;

49 A gosod coppi o hyuny yn y trysordy, fel y gallai Simon a'i feibion ei gael ef.

PEN. XV.

4 Antiochus yn deisyf cael cennad i fyned trwy Judea, ac yn rhoi parch mawr i Simon ac i'r Juddewon. 16 Y Rhufeiniaid yn 'sgrifennu at amryw frenhinoedd a chenhedloedd, i ddangos ffafr i'r Juddewon. 27 Antiochus yn cwerylu â Simon, 38 ac yn danfon rhai i ddrygu Judea.

ANtiochus hefyd mâb y brenin Demetrius a anfonodd lythyrau o ynysoedd y môr at Simon yr Offeiriad, a phencenedl yr Juddewon, at y genedl oll:

2 Ac yr oeddynt hwy yn cynnwys y modd hyn; Y brenin Antiochus yn cyfarch gwell i Simon Archoffeiriad a thywysog ei genedl, a phobl yr Juddewon.

3 O herwydd i wŷr 'sgeler gael gafael ar deyrnas ein hynafiaid ni, a bod yn fy mryd roddi hawl i'r frenhiniaeth, i'w hailosod fel yr oedd o'r blaen; er mwyn hynny mi a gesglais lawer o filwyr dîeithr, ac a barotoais longau rhyfel;

4 Ac yr ydwyf fi yn ewyllysio myned trwy 'r wlâd, i ddial ar y rhai a anrheithiasant ein gwlâd ni, ac a wnaethant lawer o ddinasoedd yn anghyfannedd yn y deyrnas.

5 Am hynny yn awr yr ydwyf yn ficrhau i ti yr holl offrymmau, y rhai a ganiadhaodd y brenhinoedd a fuant o'm blaen i ti, a pha bethau bynnag craill a ganiadhasant hwy i ti.

6 ‡ Megis y gadawsant i ti daro math o arian priodol i'th wlâd di.

7 Ac am Jerusalem a'r Cyssegr, byddant yn rhyddion, a'r holl arfau a wnaethoft ti, a'r cestyll a adeiledaist ti, y rhai yr ydwyt mewn meddiant o honynt, parhaed hynny i ti.

8 Maddeuer hefyd i ti bob dyled i'r brenin, a'r hyn a fyddo dyledus i'r brenin o hyn allan byth.

9 A phan ddarffo gwastadhau ein teyrnas, nyni a'th anrhydeddwn di, a'th genedl, a'r Deml, ag anrhydedd mawr, fel y byddo eglur eich gogoniant chwi trwy 'r holl fyd.

10 Y bedwaredd flwyddyn ar ddeg a thrugain a chant yr aeth Antiochus i dir ei hynafiaid: a'r holl luoedd a ddaethant ynghŷd atto ef, fel nad oedd ond ychydig gyd â Thryphon.

11 A'r brenin Antiochus a'i hymlidiodd ef, ac yntef a ddaeth dan ffoi i Ddora sy ar lan y môr.

12 O blegid efe a wybu ymgasglu o ddrygau yn ei erbyn ef, ac i'r lluoedd ei adel ef.

13 Ac Antiochus a wersyllodd yn erbyn Dora, a chyd ag ef chwe-ugain mîl o ryselwyr, ac wyth mîl o wŷr meirch.

14 Ac efe a amgylchodd y ddinas, ac a osododd y llongau wrth y ddinas o du 'r môr, ac a flinodd y ddinas o'r tir a'r môr, fel na adawödd efe i neb fyned allan na dysod i mewn.

15 Yna y daeth Numenius a'r rhai oedd gyd ag ef, o Rufain, a llythyrau ganddynt at y brenhinoedd a'r gwledydd, yn y rhai yr oedd hyn yn 'sgrifennedig;

16 Lucius, Consul y Rhufeiniaid, yn annerch y brenin Ptolomeus.

17 Cenhadon yr Juddewon, ein cyfeillion a'n cymdeithion, a ddaethant attom ni i adnewyddu y gyfeillach a'r gymdeithas a fuasai o'r blaen; wedi eu hanfon oddi wrth Simon yr Arch-offeiriad, a phobl yr Juddewon.

18 A hwy a ddygasant darian o aur o bûm mil o bunnoedd.

19 Am hynny nyni a welsom yn dda 'sgrifennu at y brenhinoedd a'r gwledydd, na cheisient niwed iddynt, ac na ryfelent yn eu herbyn hwynt, na'i dinasoedd, na'r gwlâd, ac na chynnorthwyent y rhai a ryfelent i'w herbyn.

20 Ac ni a welsom yn dda dderbyn y tarian ganddynt hwy.

21 Am hynny o's ffodd rhai dynion 'sgeler o'i gwlâd hwynt attoch chwi, rhoddwch hwynt i Simon yr Archoffeiriad, i ddial arnynt yn ôl eu cyfraith hwynt.

22 A hyn hefyd a 'sgrifennodd efe at Ddemetrius y brenin, ac Attalus, ac ‡ Arathes, ac Arsaces,

23 Ac i bob gwlâd, megis i † Sampsames, at y Spartiaid, i Ddelus hefyd, ac i Fyndus, ac i Sycion, ac i Garia, ac i Samos, a Phamphilia, ac i Lycia, ac i Halicarnasus, ac i Rodus, a ‖ Phaseilis, ac i Gos, ac i Side, ac i Aradus, ac i Gortyna, a Gnidus, a Cyprus, a Cyrene.

24 A hwy a 'sgrifennasant goppi o hyn at Simon yr Archoffeiriad.

25 A'r brenin Antiochus a wersyllodd yn erbyn Dora yr ail dydd, gan ‡ ddwyn ei luoedd yn wastadol yn ei herbyn hi, a gwneuthur offer rhyfel: ac efe a gaeodd ar Dryphon fel na allai efe fyned nac i mewn nac allan.

26 A Simon a anfonodd iddo ef ddwy fil o wŷr dewisol i'w gynnorthwyo ef, ac aur, ac arian, ac arfau lawer.

27 Ac ni fynnai efe eu cymmeryd hwynt, eithr efe a dorrodd yr ammodau oll a wnaethai efe ag ef o'r blaen, ac a ymddieithrodd oddi wrtho ef.

28 Ac efe a anfonodd Athenobius, un o'i garedigion, i ymddiddan ag ef, gan ddywedyd, Yr ydych chwi yn meddiannu Ioppe, a Gazara, a'r twr yn Jerusalem, dinasoedd fy nheyrnas i.

29 Chwi a wnaethoch eu cyffiniau hwynt yn anghyfannedd, ac a wnaethoch ddifaledd mawr yn y tir, ac a feddiannasoch lawer o fannau yn fy nheyrnas i.

30 Am hynny yr awron mocsŵch y dinasoedd a gymmerasoch chwi, ac ardreth y lleoedd a feddiannasoch chwi ‖ o'r tu allan i gyffiniau Judea:

31 Ac onid ê, moesŵch i mi bumcant o dalentau arian am danynt hwy; a phumcant craill o dalentau am y dinystr a wnaethoch, ac ardreth y lleoedd: onid ê, nyni a ddeuwn, ac ‡ a ymladdwn yn eich erbyn chwi.

32 Felly y daeth Athenobius caredig y brenin, i Jerusalem, ac efe a welodd ogoniant Simon, a'r cwpbwrdd, a'r llestri arian, a'r arlwy mawr, a rhyfedd fu ganddo: ac efe a fynegodd iddo eiriau y brenin.

33 Yna Simon a attebodd, ac a ddywedodd wrtho ef, Ni chymmerasom ni dir neb arall, ac nid attaliasom yr eiddo eraill, ond etifeddiaeth ein hynafiaid; yr hon a fu

‡ Neu, *Ariarathes.*

† Neu, *Sampsaces.*

‖ Neu, *Basilis.*

‡ *ymladd yn wastadol.*

‖ Neu, *oddieithr cyffiniau, &c.*

‡ *a'ch darosyngwn mewn rhyfel.*

fu dros ennyd o amſer ym meddiant ein gelynion yn anghyfiawn.

34 A phan gawſom ni amſer, ni a ſynaſom dracheſn etiſeddiaeth ein tadau.

35 Ac am Joppe a Gazara, y rhai yr wyt ti yn eu ceiſio, er iddynt wneuthur niwed mawr i'n pobl ni, ac i'n gwlâd; etto ni a roddwn am y rhai hynny gan talent. Ac nid attebodd ‡ yntef air † iddo;

‡ *Abenobius.* † *i hyn.*

36 Eithr efe a ddychwelodd at y brenin yn ddigllon, ac a fynegodd iddo y geiriau hyn, ac anrhydedd Simon, a'r hyn a welſai efe oll. A'r brenin a ddigiodd yn ddirfawr.

37 Yna yr aeth Tryphon i long, ac a ffodd i Orthoſias.

38 A'r brenin a oſododd Gendebëus yn gapten ar lan y môr, ac a roddes iddo ef luoedd o wŷr traed ac o wŷr meirch.

39 Ac efe a orchymynnodd iddo ef werſyllu o flaen Judea, ac a archodd iddo adeiladu Cedron, a chadarnhau 'r pyrth, a rhyfela yn erbyn y bobl. A'r brenin yntef a ymſidiodd Dryphon.

40 Yna y daeth Cendebëus i Jamnia, ac efe a ddechreuodd gyffrôi 'r bobl, a goſod ar Judea, a chaethgludo 'r bobl, a'i lladd.

41 Ac wedi iddo adeiladu Cedron, efe a oſododd yno wŷr meirch, a llu o *wŷr traed*, ſel y gallent ſyned allan oddi yno, a rhodio ar hŷd ffyrdd Judea, ſel y gorchymynnaſai 'r brenin iddo ef.

PEN. XVI.

3 Judas a Joan yn cael y maes ar luoedd Antiochus. 11 Capten Jericho yn gwahodd Simon a dau o'i feibion i'w gaſtell, ac yno yn eu lladd hwy trwy frâd. 19 Ceiſio gafael ar Joan, 22 ac yntau yn diange, ac yn lladd y rhai oedd yn ei geiſio.

[a] Pen. 13. 53. A Joan a aeth i fynu [a] o Azara, ac a fynegodd i Simon ei dâd yr hyn a wnaethai Cendebëus.

2 A Simon a alwodd ei ddau fâb hynaf, Judas a Joan, ac a ddywedodd wrthynt hwy, [b] Myfi a'm brodyr a thŷ fy nhâd a ryfelaſom yn erbyn gelynion Iſrael o'n hieuengctid hyd heddyw: ac [c] fe a ffynnodd gennym ni waredu Iſrael lawer gwaith.

[b] Pen. 14. 20.

[c] Pen. 3. 6. a 14. 36.

3 Ond yr awron mi a heneiddiais, a chwithau trwy drugaredd *Dduw* ydych yn ddigon oedrannus. Byddwch chwi yn fy lle i, a'm brawd, ac ewch allan, a rhyfelwch dros ein cenedl ni; a'r cymmorth o'r nef a fyddo gyd â chwi.

4 Ac efe a etholodd o'r wlâd ugeinmil o ryfelwyr, a gwŷr meirch: a hwy a aethant yn erbyn Cendebëus, ac a gyſgaſant ym Modin.

5 A hwy a godaſant yn foreu, ac a aethant i'r maes, ac wele lu mawr yn dyfod yn eu herbyn hwynt ar draed, ac ar feirch: ac yr oedd aber ddwfr yn y canol rhyngddynt.

6 Ac efe a werſyllodd o'i blaen hwynt, efe a'i bobl: a phan welodd efe y bobl yn ofni myned trwy 'r aber ddwfr, efe a aeth trwodd yn gyntaf; a'r gwŷr a'i gwelſant ef, a hwythau a aethant ar ei ôl ef.

7 Yna y rhannodd efe 'r bobl, a'r gwŷr meirch *a roddwyd* ynghanol y gwŷr traed; o blegid gwŷr meirch y gelynion oedd lawer jawn.

8 Yna y canaſant â 'r udgyrn ſanctaidd: ac ar hynny y ffôdd Cendebëus a'i lu, a llawer o honynt a ſyrthiaſant yn archolledig, a'r lleill a ffoiſant i 'r caſtell.

9 Yna y clwyſwyd Judas brawd Joan: eithr Joan a'i hymlidiodd hwynt hyd oni ddaeth efe i Gedron, yr hon a adeiladaſai *Cendebëus*.

10 ‡ A hwy a ffoiſant hyd y tyrau ſydd ym maes Azotus; ac yntef a'i lloſgodd hi â thân, ac ſe ſyrthiodd o honynt hwy gymmaint a dwy fil o wŷr. Ac efe a ddychwelodd i dîr Judea yn heddychlon.

‡ *Gwedi iddo roddi hon ar dân, hwy a ffoiſant i'r tyrau ym maeſyda Azotus, ac a ladawyd yno.*

11 Ac yr oedd Ptolomëus mâb Abubus wedi ei oſod yn gapten ym maes Jericho; ac yr oedd ganddo ef arian ac aur lawer.

12 O blegid † daw 'r Archoffeiriad oedd efe.

† *mâb yn y gyfraith*

13 A'i gâlon a'i cododd ef, ac efe a chwennychodd feddiannu y wlâd, ac a fwriadodd trwy dwyll yn erbyn Simon a'i feibion, i'w diſetha hwynt.

14 Ac yr oedd Simon yn rhodio trwy ddinaſoedd y wlâd, ac yn ofalus am eu llywodraeth hwynt: ac efe a aeth i wared i Jericho, efe, a Mattathias, a Judas, ei feibion, yn yr ail flwyddyn ar bymtheg a thrugain a chant, yn yr unfed mis ar ddeg, hwn yw 'r mis Sabat.

15 A mâb Abubus a'i derbyniodd hwynt trwy dwyll i gaſtell a elwid Docus, yr hwn a adeiladaſai efe, ac efe a wnaeth iddynt wledd fawr, ac a guddiodd yno wŷr.

16 Ac wedi yfed o Simon a'i feibion yn dda, y cododd Ptolomëus a 'r rhai oedd gyd ag ef; a hwy a gymmeraſant eu harfau, ac a ruthraſant i Simon yn y wledd, ac a'i lladaſant ef a'i ddau fâb, a rhai o 'i weiſion.

17 Felly y gwnaeth efe 'ſgelerder mawr, ac y talodd ddrwg am dda.

18 A Ptolomeus a 'ſgrifennodd hyn, ac a anſonodd at y brenin i anfon atto ef lu yn gymmorth, ac efe a roddai iddo ef y wlâd a'r dinaſoedd.

19 Ac efe a yrrodd eraill i Azara i ddiſetha Joan; ac a anſonodd lythyrau at y ‡ milwriaid, *i erchi* iddynt ddyfod atto ef, ſel y rhoddai efe iddynt arian, ac aur, a rhoddion.

‡ *capteniaid ar filoedd.*

20 Ac efe a yrrodd eraill i ennill Jeruſalem a mynydd y Deml.

21 Ac un a redodd o'r blaen, ac a fynegodd i Joan yng Ngazara ddarfod lladd ei dâd ef, a'i frodyr: ac efe a anſonodd i'th ladd ditheu, *eb efe*.

22 Yntef pan glybu a ofnodd yn ddirfawr, ac a ddaliodd y gwŷr a ddaethai i'w ladd ef, ac a'i lladdodd hwynt: o blegid efe a wybu eu bod hwy yn ceiſio ei ddiſetha ef.

23 A'r rhan arall o hanes Joan, a'i ryfeloedd, a'i wrolaeth, yr hyn a wnaeth efe, ac adeiladaeth y caerau a adeiladodd efe, a'i weithredoedd;

24 Wele fe a 'ſgrifennwyd hyn yn llyfrau Croniel ei Archoffeiriadaeth ef, er pan wnaethpwyd ef yn Archoffeiriad ar ôl ei dâd.

¶ Ac

PEN. I.

1 *Llythyr oddi wrth yr Juddewon oedd yn Jerusalem, at y rhai oedd yn yr Aipht, i ddïolch i Dduw am ſarwolaeth Antiochus.* 19 *Y tân a guddiaſia yn y pydew.* 24 *Gweddi Nehemias.*

YMae y brodyr yr Juddewon ſydd yn Jeruſalem ac yngwlâd Judea yn dymuno i'r brodyr o Juddewon ſydd yn yr Aipht jechyd a heddwch.

2 Duw a wnelo ddaioni i chwi, ac a gofio ei gyfammod a wnaeth efe ag Abraham, ag Iſaac, ac â Jacob, ei ffyddlon weiſion;

3 Ac a roddo gâlon i chwi oll i'w waſanaethu ef, ac i wneuthur ei ewyllys ef â chalon gyſſurus, ac â meddwl ewyllyſgar;

4 Ac a agoro eich câlon chwi yn ei gyfraith a'i orchymynion, ac a drefno i chwi dangneſedd;

5 A wrandawo ar eich gweddïau chwi, a gymmodo â chwi, ac ni'ch gadawo byth yn amſer adfyd.

6 Ac yn awr yr ydym ni yn gweddio ymma droſoch chwi.

3461. 7 Pan oedd Demetrius yn teyrnaſu yn y nawfed flwyddyn a thrugain a chant, nyni yr Juddewon a 'ſgrifennaſom attoch chwi yn y blinder a'r gorthrymder a ddaeth arnom ni o ſewn y blynyddoedd hynny, er pan aeth [a] Jaſon a'r rhai oedd gyd ag ef allan o'r wlâd ſanctaidd a'r frenhiniaeth, [a] Pen. 4. 7.

8 Ac y lloſgaſant y porth, ac y tywalldaſant waed gwirion: ninnau a weddïaſom at yr Arglwydd, ac a gawſom ein gwrando; ac a offrymmaſom ebyrth a pheillied, ac a oleuaſom luſernau, ac a oſodaſom y bara allan.

9 Am hynny yn awr edrychwch ar gadw dyddiau gwyl [b] y pebyll yn y mis Caſleu. [b] Lef. 23. 34.

10 Yr wythfed flwyddyn a phedwar ugain a chant, y bobl oedd yn Jeruſalem ac yn Judea, a'r cyngor, a Judas, ſydd yn dymuno llwyddiant a jechyd i Ariſtobulus, athro y brenin Ptolomëus, yr hwn ſydd o hiliogaeth yr offeiriaid enneiniog, ac i'r Juddewon yn yr Aipht. 3880.

11 Yn gymmaint a bod i Dduw ein gwaredu ni oddi wrth fawr beryglon, yr ydym yn rhoddi mawr ddïolch iddo, megis pe buaſem yn rhyfela yn erbyn brenin.

12 Canys efe a'i bwriodd hwynt allan, y rhai a ymladdaſant yn erbyn y ddinas ſanctaidd.

13 Canys pan ddaethai y capten i Berſia â llu a dybid yn anorchfygol gyd ag ef, fe a'i lladdwyd hwy yn nheml Nanea, trwy ddichell offeiriaid Nanea.

14 Canys Antiochus a ddaeth yno megis i'w phriodi, efe a'i geraint gyd ag ef, i dderbyn arian yn enw cynhyſgaeth.

15 Ond wedi i offeiriaid Nanea eu rhiſo, a myned o hono i mewn i'r Deml heb nemmor gyd ag ef, hwy a gaeaſant y deml, wedi dyſod Antiochus i mewn:

16 Ac a agoraſant ddrws dirgel ar nen y deml, ac a daflaſant gerrig megis ſaethu mellt, ac a darawſant i lawr y capten a'i wŷr, ac wedi eu dryllio yn ddarnau, hwy a dorraſant eu pennau, ac a'i taflaſant at y rhai oedd oddi allan.

17 Bendigedig ſyddo ein Duw ni ym mhob peth, yr hwn a roddes i ſynu yr annuwiol.

18 Gan ein bod ni a'n brŷd [c] ar gadw puredigaeth y Deml ar y pummed dydd ar hugain o fis [d] Caſleu, ni a welſom ſod yn angenrheidiol ſynegi hyn i chwi; fel y gallech chwithau heſyd ei gadw fel dydd gŵyl y pebyll, a gŵyl y tan, yr *hwn a roddwyd i ni* pan offrymmodd Nehemias aberth, wedi iddo adeiladu 'r Deml a'r allor. [c] 1 Mac. 4. 59. Pen. 2. 16. [d] Lef. 23. Num. 29.

19 Canys yn y eyſamſer yr arweiniwyd ein tadau i Berſia, yr offeiriaid addolwyr Duw y pryd hynny a gymmeraſant y tân yn ddirgel oddi ar yr allor, ac a'i cuddiaſant mewn dyffryn, lle yr oedd pydew dwfn a ſych: ac yno y cadwaſant ef, fel na's gwyddai neb y man hwnnw.

20 Yn awr wedi llawer o flynyddoedd, pan welodd Duw yn dda, Nehemias (pan yrrwyd ef oddi wrth frenin Perſia) a yrrodd rai o eppil yr offeiriaid a 'i cuddiaſai ef, at y tân. Ond pan fynegaſant wrthym na chawſant ddim tân ond dwfr tew,

21 Yna y gorchymynnodd efe iddynt ei gyrchu i ſynu, a'i ddwyn ef. Ac wedi goſod yr aberthau, Nehemias a orchymynnodd i 'r offeiriaid daenellu 'r dwfr ar y coed a 'r pethau oedd arnynt.

22 Wedi darfod hyn, a dyfod yr amſer i'r haul i lewyrchu, yr hwn o'r blaen oedd dan gwmmwl, fe ennynnodd tân mawr; fel y rhyfeddodd pawb.

23 A thra oedd yr aberth yn darfod, yr holl offeiriaid oedd yn gweddïo, Jonathan yn gyntaf, a 'r lleill yn atteb fel Nehemias.

24 A'r weddi oedd fel hyn, Oh Arglwydd Dduw, Gwneuthurwr pob peth, yr hwn wyt ofnadwy a chadarn, cyfiawn, a thrugarog, a'r unig a'r graſol Frenin.

25 Ti yn unig wyt hael, uniawn, hollalluog, a thragywyddol; ti yr hwn wyt yn gwaredu Iſrael o'i holl flinder, yr hwn a etholaiſt y tadau, ac a'i ſancteiddiaiſt hwy,

26 Derbyn aberth dros dy holl bobl Iſrael, cadw dy ran, a ſanctteiddia hi.

27 Caſgl ynghŷd y rhai a waſgarwyd oddi wrthym ni, a gwared y rhai ſydd yn gwaſanaethu 'r Cenhedloedd; edrych ar y dirmygus a'r ffiaidd, a gâd i'r Cenhedloedd wybod mai tydi yw ein Duw ni.

28 Coſpa ein gorthrymmwyr, a'r rhai ſydd trwy falchedd yn gwneuthur cam â ni.

29 Goſod dy bobl eilwaith yn dy le ſanctaidd, [e] megis y llefarodd Moſes. [e] Deut. 30. 5. Pen. 2. 18

30 Yr offeiriaid heſyd a ganent ſalmau dïolch.

31 Heſyd wedi yſſu 'r aberth, Nehemias a orchymynnodd dywallt y dwfr oedd yngweddill ar y cerrig mawrion.

32 Yr hwn beth pan wnaethpwyd, fe a ennynnodd fflam: ond hi a ddiffoddwyd gan y goleuni oedd yn llewyrchu oddi ar yr allor.

33 Pan wybûwyd y peth hyn, fe fynegwyd i frenin Perſia mai yn y ſan lle y cuddiaſai 'r offeiriaid a arweiniefid ymmaith, y tân, yr ymddangoſodd dwfr, a 'r hwn y purodd Nehemias, a'r rhai oedd gyd ag ef, yr ebyrth.

34 Y brenin a chwilliodd y peth yn ddyfal, ac a amgylchynodd y lle o'i amgylch, ac a'i gwnaeth yn ſanctaidd.

35 A'r brenin a gymmerth roddion lawer, ac a roddes o honynt i'r rhai yr oedd eſe yn chwennych gwneuthur cymmwynas iddynt.

36 A Nehemias a alwodd y peth hwnnw Naphthar; yr hwn yw o'i ddeongl, Puredigaeth: ond llawer rhai a'i galwant Nephi.

PEN. II.

1 *Pabeth a wnaeth y prophwyd Jeremi.* 5 *Y modd y cuddiodd eſe y Babell, a'r Arch, a'r Allor.* 13 *Pa beth a'ſgrifennodd Judas a Nehemias.* 20 *Pa beth a'ſgrifennodd Jaſon mewn pùm llyfr,* 25 *a'r modd y talfyrrwyd y rhai hynny gan awdur y llyfr hwn.*

EFe a geir heſyd yn y'ſgrifenadau erchi o Jeremias y prophwyd, i'r rhai a arweiniwyd ymmaith gymmeryd y tân, [a] megis y mynegwyd;

[a] Pen. 1. 19.

2 Ac ſel y gorchymynnaſai'r prophwyd i'r rhai a arweiniwyd ymmaith, gan roddi iddynt gyſraith, na's gollyngent dros gof orchymynion yr Arglwydd, ac na chyfeiliornent yn eu meddyliau [b] pan welent ddelwau o aur ac arian, a gwiſgoedd.

[b] Baruch 6. 4.

3 Cyfryw bethau eraill a leſarodd wrthynt, gan eu cynghori na adawent i'r gyfraith ſyned allan o'i calonnau.

4 Yr oedd heſyd yn yr un'ſgrifen, ſel y darſu i'r prophwyd, trwy atteb Duw wrtho, orchymmyn dwyn y babell a'r Arch gyd ag ef, hyd oni ddaeth i'r [c] mynydd yr eſgynnodd Moſes iddo, lle y gwelodd efe etifeddiaeth Duw.

[c] Deut. 32. 49.

5 Ac wedi dyfod Jeremias yno, efe a gafodd ogof, yn yr hon y goſodes efe y babell, a'r arch, ac allor y pocthoffrwm, ac a gaeodd y drws.

6 A rhai a ddaethant i ſarcio'r ffordd, o'r rhai a'i dilynent ef; ond ni's medrent ei chael.

7 Pan wybu Jeremias hynny, efe a'i ceryddodd hwy, gan ddywedyd, Ni chaiff neb wybod y lle hyd oni chaſglo Duw ei bobl drachefn, a bod trugaredd.

8 Yna y dengys yr Arglwydd iddynt y pethau hyn: a gogoniant yr Arglwydd a ymddengys, a'r cwmmwl heſyd, [d] megis ag y dadguddiwyd i Foſes, ac [e] fel y deiſyfiodd Solomon, bod ſanctaiddio'r lle yn anrhydeddus.

[d] Exod. 34. 5. [e] 1 Bren. 8. 10.

9 Canys eglur yw, ddarfod iddo megis [f] 1 Bren. 8. 62, &c.
[g] Lef. 9. 23, 24.
[h] 2 Cron. 7. 1.
[i] Lef. 10. 16, &c.
[k] Pen. 1. 18.
[l] Pen. 1. 29.
3820.
[m] Pen. 1. 24. a 5. 2. a 10. 3. a 11. 8. a 15. 12.
3821.

[f] um a chanddo ddoethineb, offrymmu aberth cyſſegriad, a ſanctaiddiad y Deml.

10 Ac [g] megis, pan weddiodd Moſes ar yr Arglwydd, y daeth tân i lawr o'r nefoedd, ac yr yſſodd yr aberth; [h] felly Solomon a weddiodd, a thân a ddaeth i lawr o'r nefoedd, ac a yſſodd y poeth-offrwm.

11 A [i] Moſes a ddywedodd, Am na ddylid bwyta'r offrwm dros bechod, am hynny yr yſſwyd ef.

12 Ac felly Solomon a gadwodd yr wyth niwrnod hynny.

13 Y pethau hyn heſyd a ſynegir yn'ſgrifenadau, ac ynghôſlythyrau Nehemias, ſel y gwnaeth efe lyfrdy, ac y caſglodd actau y brenhinoedd a'r prophwydi, actau Dafydd ac Epiſtolau y brenhinoedd am y rhoddion ſanctaidd.

14 Yn yr un ffunyd Judas a gaſglodd ynghŷd yr holl bethau â gollesid o achos y rhyfel a ddigwyddodd arnom; a cy mae *hynny* gennym ni.

15 Am hynny o's bydd rhaid i chwi wrthynt, danfonwch rai a'i dycco i chwi.

16 Canys o herwydd ein bod ni [k] a'n brŷd ar gadw y puredigaeth, ni a'ſgrifennaſom attoch: am hynny, da y gwnewch chwithau o's ceidwch yr un dyddiau.

17 Duw, yr hwn a waredodd ei holl bobl, ac a roddes etifeddiaeth i bawb, a theyrnas, ac offeiriadaeth, a ſanctaiddrwydd,

18 [l] Megis yr addawodd eſe yn y gyfraith, yr ydym yn gobeithio y trugarha wrthym ar fyrder, ac y caſgl ni ynghŷd o bob gwlâd oddi tan y nefoedd, i'w le ſanctaidd: canys eſe a'n gwaredodd ni oddi wrth fawr beryglon, ac a lanhaodd y lle.

19 Am Judas Maccabëus a'i frodyr, am buredigaeth y Deml fawr, a chyſſegriad yr allor,

20 A'r rhyfeloedd yn erbyn Antiochus Epiphanes, a'i fâb Eupator,

21 [m] A'r eglur arwyddion a ddaethant o'r nefoedd i'r rhai a ymddygaſant yn wrol i'w hanrhydedd ynghweryl crefydd yr Juddewon: canys er nad oeddynt ond ychydig, etto hwy a orchfygaſant yr holl wlâd, ac a yrraſant i ffoi dyrfâu y barbariaid,

22 Ac a adeiladaſant drachefn y Deml, am yr hon yr oedd mawr sôn trwy'r holl ſyd, ac a waredaſant y ddinas, ac a ſicrhaſant y cyfreithiau yr oeddid ar eu dirymmu, o herwydd bod yr Arglwydd yn drugarog, ac yn raſol jawn wrthynt;

23 Y pethau heſyd a fynegodd Jaſon Cyrenëus mewn pùm llyfr, ni a broſwn eu talfyrru mewn un llyfr.

24 Canys wrth yſtyried anfeidrol riſedi y *llyfrau*, a'r dyryſwch y maent hwy yn ei gael ſydd yn chwennych myned trwy draethawd yr hiſtori, o herwydd amled y matterion;

25 Nyni a gymmeraſom ofal ar gael o'r rhai a ewyllyſient ddarllen ddiddanwch, a bod eſmwythdra i'r rhai a chwennychent goſio, ac i bawb a'i darllenent gael budd.

26 Am hynny i ni, yrhai a gymmeraſom arnom y draſael flin hon i dalfyrru, nid eſmwythdra oedd, ond gwaith a wnaeth i ni chwyſu, a gwilio.

27 Fel nad ydyw eſmwyth i'r hwn a wnelo wledd, ac a geiſio fudd rhai eraill; felly ninnau, er mwyn gwneuthur cymmwynas i lawer, a gymmerwn y blinder hyn yn ewyllyſgar;

28 Gan adel bod yn ſanwl am bob peth i'r awdur, nyni a geiſiwn grynhôi y cwbl ar fyr eiriau:

29 Canys fel y mae yn rhaid i'r neb a wnelo dŷ newydd ofalu am yr holl adeiladaeth: ond y neb a gymmero arno ei oſod allan, a'i baentio, nid rhaid iddo geiſio dim ond a fyddo angenrheidiol i'w harddu: felly yr ydwyf fi yn meddwl o'n rhan ninnau,

30 Mai perthynaſol yw i'ſgrifennwr cyntaf yr hiſtori fyned ynddi yn ddwfn i sôn am bob peth, gan ſod yn ddieſgeulus ym mhob rhan,

31 Ond y mae yn rhydd i'r neb a'i talfyrro, arfer ychydig eiriau, ac ymadel â phob manylwch ynddi.

32 Ymma

32 Ymma am hynny y dechreuwn ein traethawd; am y rhagymadrodd digon yw a ddywedaſom ni; canys ffolineb yw arſer hîr ymadrodd o flaen yr hiſtori, a bod yn fyr yn yr hiſtori.

PEN. III.

1 Yr anrhydedd a wnaeth brenhinoedd y Cenhedloedd i'r Deml. 4 Simon yn mynegi pa dryſorau oedd yn y deml. 7 Danfon Heliodorus i'w dwyn hwy ymmaith; 24 a Duw yn ei daraw ef; a'i jachâu ef wrth weddi Onias.

3820. Y Cyfamſer yr oeddid yn preſwylio y ddinas ſanctaidd mewn heddwch, ac yn cadw 'r cyfreithiau yn dda iawn, o blegid duwioldeb Onias yr Archoffeiriad, ac o herwydd ei fod yn casâu pob drygioni,

2 Digwyddodd i'r brehinoedd a'r tywyſogion ſarnu 'r lle yn anrhydeddus, ac anrhegu 'r Deml â'i rhoddion goreu;

3 Yn gymmaint ag i Seleucus brenin Aſia, dalu o'i ardrethion, yr holl draul a berthynai i weinidogaeth yr ebyrth.

3821. 4 Ond un *a elwid* Simon o lwyth Benjamin, yr hwn a wnaethid yn oruchwyliwr ar y Deml, a ymraſaeliodd â 'r Archoffeiriad i wneuthur diffeithwch yn y ddinas.

5 Ond pryd na's gallai orchſygu Onias, efe a aeth at Apolonius fâb Thraſeas, yr hwn oedd yr amſer hwnnw yn llywodraethwr ar Gœloſyria a Phenicia,

6 Ac a ſynegodd iddo fod tryſordy Jeruſalem yn llawn o arian anifeiriol, fel yr oedd llioſogrwydd eu cyſoeth yn aneirif, y rhai ni pherthynent i weinidogaeth yr ebyrth, a bod yn boſſibl dwyn y cwbl i ddwylo 'r brenin.

7 Wedi ymgyfarfod o Apolonius a 'r brenin, efe a ſynegodd iddo am yr arian a ddangoſaſid iddo: yntef a etholodd Heliodorus golygwr ei dryſordy, ac a 'i danfonodd â gorchymmyn ganddo i gyrchu 'r arian y dywedwyd am danynt o 'r blaen.

8 Am hynny Heliodorus yn y man a gychwynnodd i'w daith, yn rhith myned i ymweled â dinaſoedd Cœloſyria a Phenicia, ond â 'i feddwl ar gyflawnu arfaeth y brenin.

9 Yn ôl dyfod o hono i Jeruſalem, a 'i dderbyn yn groeſawus gan Archoffeiriad y ddinas, efe a draethodd *iddynt* beth a ddangoſaſid iddo *am yr arian*, ac a ſynegodd pa ham y daethai efe yno, ac efe a ofynnodd a oedd y pethau hyn yn wîr.

10 Yna yr Archoffeiriad a ddangoſodd iddo fod yno y cyfryw arian wedi eu rhoi i gadw i ymgeleddu y gweddwon a 'r amddifaid;

11 A rhai yn eiddo Hyrcanus mâb Tobias, gŵr ardderchog jawn, ac nid fel y cam-ddywedaſai Simon, y *dŷn* annuwiol hwnnw, a bod y cwbl yn bedwar can talent o arian, a dau cant o aur:

12 Ac nad ydoedd boſſibl gwneuthur y fath gam â 'r rhai a ymddiriedaſent i ſancteiddrwydd y man hwnnw, ac i fawredd a dirycheulyd grefydd y Deml, yr hon oedd anrhydeddus trwy 'r holl fyd.

13 Ond Heliodorus, o herwydd gorchymmion y brenin, y rhai oedd ganddo, a ddywedodd yn hollol y byddai raid dwyn yr arian i dryſordy 'r brenin.

14 Ac wedi goſod dydd, efe a aeth i mewn ar fedr yn ôl eu gweled, gymmeryd trefn am danynt. Am hynny nid bychan oedd y caledi yn yr holl ddinas.

15 A'r offeiriaid a ſyrthiaſant i lawr ger bron yr allor yn eu gwiſgoedd ſanctaidd, ac a alwaſant tu a'r nef ar *Ddaw*, yr hwn a roiſai gyfraith am y tryſor ſanctaidd, ar iddo ei gadw yn gyfan i 'r rhai a 'i rhoddaſai yno i 'w gadw. [a Eccſod. 22.7, &c.

16 A'r neb a edrychai ar wynebpryd yr Archoffeiriad a ddoluriai yn ei galon: canys ei wynebpryd, a newidiad ei liw, oedd yn dangos cyfyngder ei galon.

17 Canys rhyw ofn a dychryn corph a amgylchodd y gŵr hwnnw, fel y byddai eglur i'r rhai a edrychent arno, y dolur oedd yn ei galon ef.

18 Rhai eraill hefyd a gyrchaſant allan o 'i tai, i wneuthur gweddi gyffredin, o herwydd bod y lle yn debyg i ddyfod i ddirmyg.

19 Y gwragedd hefyd wedi ymwregyſu â lliain ſach dan eu bronnau, a lanwent yr yſtrydoedd: a 'r gwyryſon, y rhai a gaeaſid i mewn, a redent rhai i 'r pyrth, a rhai i'r caerau, a rhai eraill a edrychent allan trwy 'r ffeneſtri:

20 A phawb o honynt yn codi eu dwylo tu a 'r nef, ac yn gweddio.

21 Galarus oedd gweled nifer y rhai a ſyrthient i lawr o bob math; a diſgwiliad yr Archoffeiriad yn ei fawr ofid.

22 Am hynny y rhai hyn a alwaſant ar yr hollalluog Arglwydd, ar iddo gadw yn ddïogel ac yn ſicr y pethau a roddaſid i 'w cadw mewn ymddiried, i 'r rhai a 'i rhoddaſent i 'w cadw.

23 Er hynny Heliodorus a gyflawnodd y peth a arfaethaſai efe.

24 Eithr fel yr oedd efe ei hun eto yn breſennol gyd â 'i ſawdwyr wrth y tryſordy, efe 'r hwn yw Arglwydd yr yſbrydion, a thywyſog pob gallu, a wnaeth ryfeddod mawr, yn gymmaint ag i bawb a feiddient ddyfod gyd ag ef ryfeddu *wrth weled* nerth rhinwedd Duw, a hwy a leſmeiriaſant, ac a ddychrynaſant yn ddirfawr.

25 Canys ymddangoſodd iddynt ryw farch mewn gwiſg hardd o 'r oreu, ac arno farchog ofnadwy, ac a redodd yn egnïol, ac a darawödd Heliodorus â 'i garnau blaen: a 'r hwn oedd yn eiſtedd arno a dybid fod ganddo arfau o aur.

26 Hefyd ſe a ymddangoſodd ger ei fron ef ddau wŷr jeuainge eraill, nodedig o nerth, rhagorol o brŷd, a hardd eu diſlad, yn ſefyll yn ei ymmyl ef o bob tu iddo, ac a 'i ffrewyllaſant ef yn waſtad, ac a roiſant iddo lawer gwialennod tôſt.

27 Am hynny pan ſyrthiodd ef i lawr yn ddiſymmwth, ac wedi ei amgylchu â thywyllwch mawr, ei wŷr a 'i cippiaſant ef, ac a 'i goſodaſant mewn elor feirch.

28 Ef, yr hwn a ddaethai ychydig o 'r blaen i mewn i 'r tryſordy â thyrfa fawr, ac â 'i holl ard gyd ag ef, ef meddaf, yr hwn ni allai gael dim cymmorth gan ei arfau, a ddygaſant hwy allan: a hwy a gydnabuant allu Duw yn eglur.

29 Canys yr oedd efe yn rhûd trwy waith Duw, ac yn gorwedd wedi ei ddiddymmu o 'i holl oba 'th am ei jechyd.

30 Hwythau a ſolianna ſant yr Arglwydd, yr hwn yn rhyfeddol a ogoneddaſai ei le ei hunan: o blegid y Deml honno, yr hon oedd ychydig o'r blaen yn llawn o ofn a therfyſg, pan ymddangoſodd yr hollalluog Arglwydd, a lanwyd â llawenydd, ac a gorfoledd.

31 Ond yn y man rhai o gyſneſaf Heliodorus a attolygaſant i Onias weddïo ar y Goruchaf, ar iddo ganhiadu yn raſuſol einoes iddo ef, yr hwn oedd yn gorwedd yn agos i farw.

32 Yna'r Archoffeiriad, yn ofni rhag i'r brenin dybied i'r Juddewon wneuthur rhyw ddrwg i Heliodorus, a offrymmodd dros jechyd y gŵr hwnnw.

33 Fel yr oedd yr Archoffeiriad yn gweddïo ar Dduw, yr unrhyw wŷr jeuainge yn yr unrhyw ddillad a ymddangoſaſant drachefn i Heliodorus, a chan ſeſyll a ddyweda ſant, Dyro fawr ddïolch i Onias yr Archoffeiriad: canys er ei fwyn ef yn raſuſol y canhiadodd yr Arglwydd i ti dy einioes.

34 Titheu hefyd wedi dy guro o'r neſoedd, mynega i bawb alluoccaf nerth Duw. Ac yn ôl dywedyd hyn, hwy a ddiflanna ſant.

35 Heliodorus hefyd (wedi iddo offrymmu aberth i'r Arglwydd, a gwneuthur mawr addunedau i'r hwn a ganiadhaſai iddo ei hoedl, ac wedi iddo gyſarch Onias) a ddychwelodd, efe a'i lu at y brenin;

36 Gan dyſtiolaethu i bawb weithredoedd mawrion Duw, y rhai a welſai efe â'i lygaid.

37 Hefyd pan ofynnodd y brenin i Heliodorus pwy oedd gymheſur i'w ddanfon unwaith drachefn i Jeruſalem, efe a ddywedodd,

38 Od oes gennyt un gelyn, neu un bradwr, danfon hwn yno, a thi a'i derbyni wedi ei ffrewyllu, o's dïangc rhag colli ei hoedl: o blegid yn y man hwnnw y mae yn ddïammau enwedig allu Duw.

39 Canys yr hwn ſydd ganddo breſwylfa nefol, ſydd yn olygwr ac yn gynnorthwywr i'r lle hwnnw; yr hwn ſydd yn curo ac yn difetha y ſawl ſydd yn dyſod i wneuthur niwed iddo.

40 Hyn a fu am Heliodorus, a chadwedigaeth y dryſorfa.

PEN. IV.

1 Simon yn rhoi enllib i Onias. 7 Jaſon trwy lygru'r brenin yn cael myned yn Archoffeiriad: 24 A Menelaus trwy'r unrhyw ſoddion yn cael y ſwydd oddi ar Jaſon. 34 Andronicus trwy frâd yn lladd Onias: 36 A'r brenin wedi clywed hyny yn peri lladd Andronicus. 39 Annuwioldeb Lyſimachus, trwy annog Menelaus.

Y Simon hwnnw hefyd, am yr hwn y dywedaſom o'r blaen, yr hwn oedd fradychwr yr arian a'i wlâd, a ddywedodd yn ddrwg am Onias, megis pe cymhellaſai efe Heliodorus, a phe buaſai yn awdur o'r drygau hyn.

2 Ac efe a ſeiddiodd alw y gŵr a haeddaſai yn dda ar y ddinas, ac oedd ofalus am ei wladwyr, gŵr mawr ei zêl am y cyfreithiau, yn fradychwr.

3 Pan gynnyddodd y galanaſdra yn gymmaint a lladd o un o'r rhai oedd gymmeradwy gan Simon, gelanedd,

4 Onias gan yſtyrio enbydrwydd y gyſmer hon, a bod Apolonius llywodraethwr Cœloſyria a Phenice yn ynſydu, ac yn chwanegu malis Simon;

5 Efe a aeth at y brenin, nid i gyhuddo gwŷr ei wlâd, ond fel un yn ceiſio lles i bawb yn gyffredinol, ac yn neillduol.

6 Canys efe a welodd ſod yn amhoſſibl cael heddwch, oddi eithr i'r brenin gymmeryd trefn yn y matterion hyn, ac nad oedd diebyg y peidiai Simon â'i ynſydrwydd.

7 Ond wedi marw Seleucus, a chymmeryd o Antiochus, a gyfenwid Epiphanes, y frenhiniaeth, Jaſon brawd Onias a weithiodd yn ddirgel i geiſio bod yn Archoffeiriad; 3829.

8 Gan addo i'r brenin er cael y ſwydd, drychant a thrugain talent o arian, ac o ryw ardreth arall bedwar ugain talent.

9 Am ben hyn, efe a addawodd dalu deg a deugain a chant eraill, o's canhiadid iddo trwy ei awdurdod ef, oſod [a] campfa, ac yſgol i'r gwŷr jeuainge, ac i gyfrif y rhai o Jeruſalem yn Antiochiaid. [a] 1 Mac. 1. 14.

10 A phan gafodd efe yr Archoffeiriadaeth trwy fodd y brenin, yn y man efe a ddenodd ei genedl ei hun i arferion y Groegwyr,

11 Ac a fwriodd i lawr garedigol ragorfraint yr Juddewon, a gawſent hwy trwy [b] Joan tâd Eupolemus, (yr hwn a fuaſai yn genhadwr at y Rhufeiniaid, i ddymuno cyfeillach a chymmorth,) a chan fwrw i lawr y llywodraeth oedd wrth y gyfraith, efe a wnaeth newydd ordeiniadau anghyfreithlawn. [b] Edrych 1 Mac. 8. 17.

12 Canys efe a adeiladodd gampfa o'i wirfodd dan y caſtell, ac a ddaroſtyngodd y rhai pennaf o'r gwŷr jeuainge, ac a barodd iddynt wiſgo hettiau.

13 Ac fel hyn y tyfodd ſerch i ganlyn arferau y Cenhedloedd, ac eſtroniaid, trwy ragorol aflendid Jaſon, nid yr Archoffeiriad, ond y dŷn annuwiol;

14 Yn gymmaint ag nad oedd yr offeiriaid mwyach yn ewyllyſgar i waſanaethu'r allor; ond gan ddirmygu'r Deml, ac eſgeuluſo'r ebyrth, yr oeddynt yn pryſuro i fod yn gyfrannog o ddogn annuwiol eu campau, yn ôl taflu'r garreg;

15 Ac heb ganddynt bris am anrhydedd eu tadau, gan gyfrif gogoniant y Groegwyr yn oreu.

16 O achos yr hyn bethau y daeth arnynt adfyd mawr, tra caffent hwy yn elynion ac yn ddïalwyr iddynt, arferau y rhai yr oeddynt yn eu canlyn, ac yn dymuno eu bod yn gyffelyb iddynt ym mhob peth.

17 Canys nid eſmwyth yw gwneuthur yn erbyn cyfraith Dduw. Ond yr amſer a ddaw a ddengys hyn.

18 Pan chwareuid yn Nhyrus y campau arferid bob pùm mlynedd, a'r brenin yn breſennol,

19 Jaſon y dŷn 'ſgeler hwnnw a ddanfonai genhadau o Jeruſalem yn rhith Antiochiaid, i ddwyn trychan dryll o arian tu ag at aberth Hercules, y rhai a ddeiſyfiai y neb oedd yn eu dwyn, na threulid ynghŷlch yr aberth, o blegid nad gweddaidd oedd, ond eu harbed i anghenrhaid arall.

20 Efe a ddanfonodd y pethau hyn tu ag at aberth Hercules; ond er mwyn y neb a'i

a 'r dygent, hwy a roddwyd tu ag at wneuthur llongau.

21 Wedi danfon Apolonius mâb Manaſteus i 'r Aipht, i goronedigaeth brenin Ptolomeus Philometor, a phan ddyallodd Antiochus ei fod eſe yn anffyddlon yn ei ſatterion eſ, eſe a fu oſalus am ei ddïogelwch ei hun: am hynny eſe a ddaeth i Joppe, ac oddi yno eſe a aeth i Jeruſalem:

22 Lle y croeſawyd eſ yn ſawr gan Jaſon a 'r ddinas, ac y dygpwyd eſ i mewn â ffaglau ac â llefain; ac yn ôl hyn eſe a arweiniodd ei lu i Phenice.

23 Heſyd yn ôl tair blynedd, Jaſon a ddanfonodd Penelaus brawd Simon, am yr hwn y ſoniaſom o 'r blaen, i ddwyn arian i 'r brenin, ac i 'w rybuddio eſ am bethau anghenrhaid.

24 Ond pan ddygwyd eſ ger bron y brenin, eſe a 'i mawrygodd yn ei wŷdd, ac a gafodd yr Archoffeiriadaeth iddo ei hun: canys eſe a roddes am dani hi dry-chan talent o arian mwy nâ Jaſon.

25 Felly pan gafodd eſe orchmynion oddi wrth y brenin, eſe a ddaeth adref heb ynddo ddim yn haeddu yr Archoffeiriadaeth, ond câlon teiran creulon, a gwyniau anifail gwŷllt.

26 Felly Jaſon, yr hwn a dwyllaſai ei frawd ei hun, wedi ei dwyllo gan arall, a 'i fwrw allan, a ffôdd i wlâd yr Ammoniaid.

27 Ond Menelaus, pan gafodd yr oruchafiaeth, ni chymmerodd dreſn jawn am yr arian a addawaſai eſe i 'r brenin, ond Soſtratus ceidwad y caſtell a 'i gofynnodd hwy iddo.

28 Canys i hwn y perthynai codi 'r ardrethion. Am hyny y ddau hyn a gyrchwyd ger bron y brenin.

29 A Menelaus a adawödd yn yr Archoffeiriadaeth Lyſimachus ei frawd; a Soſtratus a adawödd Grates, yr hwn oedd lywodraethwr Cyprus, yn ei le.

30 Pan wnelid y pethau hynny, y digwyddodd i wŷr Tharſus a Maloe wneuthur terfyſg *yn erbyn y brenin*, o blegid eu rhoddi hwynt i Antiochus gordderch y brenin.

31 Am hynny y brenin a ddaeth ar frŷs i oſtegu 'r *derfyſg* honno, gan adel Andronicus, un o 'r gwŷr pennaf ei awdurdod, yn rhaglaw iddo.

32 Menelaus heſyd, gan dybio cael o hono amſer cyfaddas, a gymmerth rai o leſtri aur y deml, ac a 'i rhoddes i Andronicus, ac a werthodd eraill yn Nhyrus, a 'r dinaſoedd oddi amgylch.

33 A phan wybu Onias hyn yn hyſbys, eſe a 'i hargyoeddodd, ac a dynnodd o 'r neilldu i noddfa yn Naphne, yr hon ſydd yn ymmyl Antiochia.

34 Am hynny Menelaus a gymmerth o 'r neilldu Andronicus, ac a ddymunodd arno ddal Onias. Felly eſe a ddaeth at Onias, ac a 'i perſwadiodd eſ trwy dwyll, gan roddi iddo ei law ddehau, a 'i lw, (er ei fod eſe yn ei ammau ei,) ac a 'i denodd i ddyfod allan o 'r nodda: felly yn ddiſymmwth eſe a 'i carcharodd eſ heb ganddo brîs am gyfiawnder.

35 O herwydd pa ham nid yr Juddewon yn unig, ond heſyd llawer o genhedloedd eraill a gyffroiſant, ac a fu drwm dros ben ganddynt anghyfiawn laddiad y gŵr hwn.

36 Heſyd pan ddychwelodd y brenin o dueddau Cilicia, yr Juddewon, y rhai oedd yn y ddinas, a achwynaſant wrtho, gan fod y Groegwyr heſyd yn cyd-ſynio â hwynt, o achos adgaſrwydd y weithred, o blegid lladd Onias heb achos.

37 Am hynny Antiochus a driſtaodd yn ſawr yn ei galon, âc a doſturiodd, ac a wylodd, o herwydd mawr diriondeb a goſtyngeiddrwydd yr hwn a laddaſid.

38 Ac am hynny wedi ei ennynnu â digllonedd, eſe a ddioſgodd Andronicus o 'i borphor, ac a rwygodd ei ddillad, ac a 'i harweiniodd eſ o amgylch y ddinas, i 'r fan lle y lladdaſai eſe Onias, ac yno y dieneidiodd eſe y llofrudd. Felly yr Arglwydd a dalodd iddo deilwng goſbedigaeth.

39 Ond yn ôl i Lyſimachus wneuthur llawer gweithred ddrwg yn y ddinas trwy gyngor Menelaus, a myned o 'r chwedl allan; cynnulleidfa a ymdyrrodd ynghŷd yn erbyn Lyſimachus, canys yn awr eſe a ddygaſai allan lawer o leſtri aur *y deml*.

40 Y cyffredin bobl a godaſant ar hynny yn llawn llîd, a Lyſimachus a wiſgodd ag arfau ynghŷlch teirmil o wŷr, ac a ddechreuodd wneuthur trawſder; ac un Auranus oedd yn flaenor iddynt, yr hwn oedd wedi myned ymhell mewn oedran, ac nid dim llai mewn ynfydrwydd.

41 Ond pan wybuant amcan Lyſimachus, rhai a geiſiaſant gerrig, rhai baſtynau, a rhai a daflaſant ddyrneidiau o 'r llwch oedd ger llaw at Lyſimachus, a 'r rhai oedd yn gofod arnynt.

42 Trwy ba fodd y clwyfaſant lawer o honynt, ac y lladdaſant rai, a rhai eraill a yrraſant i ffoi; ond anrheithiwr yr Eglwys a laddaſant hwy ger llaw 'r tryſordy.

43 O blegid hyn ſe achwynwyd yn erbyn Menelaus, o herwydd yr achoſion hyn.

44 A phan ddaeth y brenin i Dyrus, ſe ddanfonwyd trywyr oddi wrth y Senat, y rhai a achwynaſant arno ef.

45 Ond Menelaus, wedi colli 'r maes, a addawodd lawer o arian i [c] Ptolomeus fâb Dorymenes, er gwneuthur y brenin yn foddlon. [c] 1 Mac. 3. 38.

46 Am hynny Ptolomeus a aeth â 'r brenin o 'r neilldu i ryw gynteedd i ymoeri, ac a dröes ei feddwl ef:

47 Yn gymmaint ag iddo ryddhau Menelaus, achos yr holl ddrwg, oddi wrth yr achwynion, a barnu y rhai truain hyn i angau, y rhai pe dadleuaſent eu matter ger bron y Scythiaid, hwy a gawſent eu gollwng yn ddieuog.

48 Fel hyn yn fuan y coſbwyd hwy yn anghyfiawn, y rhai o 'r blaen a ddadleuaſant dros y ddinas, dros y bobl, a thros y lleſtri ſanctaidd.

49 Am hynny gwŷr Tyrus, yn gâs ganddynt yr anwiredd hyn, a roddaſant yn helaeth bob peth a berthynai i 'w claddedigaeth hwy.

50 Ond Menelaus, trwy awydd y rhai oedd mewn gallu, a wnaed yn fradychwr y dinaſwyr, ac a arhöes yn ei ſwydd, gan chwanegu eu falis.

PEN. V.

2 *Yr arwyddion a 'r argoelion a welwyd yn Jeruſalem.* 6 *Anwiredd a diwedd Jaſon.* 11 *Antiochus yn erlid yr Juddewon.* 15 *Anrheithio 'r deml.* 27 *Maccabëus yn ffoi i 'r anialwch.*

Ynghŷlch

YNghylch yr amſer hwnnw Antiochus a ddarparodd ei ail daith i'r Aipht.

2 A'r pryd hynny digwyddodd trwy 'r holl ddinas dros ddeugain niwrnod agos, fod gwŷr meirch yn rhedeg yn yr awyr, mewn gwiſgoedd aur, a lluoedd o wŷr a gwaywffyn,

3 A megis tyrſaau o wŷr meirch mewn byddin, yn ymdrechu, ac yn rhedeg y naill yn erbyn y llall, dan yſgwyd eu tariannau, a llaweroedd o biccellau, a thynnu cleddyfau, a ſaethu ſaethau, a diſgleirdeb eu harfau aur, a phob math ar lurigau.

4 Am hynny pob dŷn a weddiodd ar ddyfod o'r arwyddion hynny i ddaioni.

5 Yr awr hon pan aeth chwedl celwydd allan, megis pe newidiaſai Antiochus fyd, Jaſon a gymmerth nid llai nâ mîl o wŷr, ac a ruthrodd yn ddiſymmwth ar y ddinas, ac wedi gorchfygu 'r rhai oedd ar y gaer, ac o'r diwedd ennill y ddinas, ſe a ffodd Menelaus i'r caſtell.

6 Ond Jaſon a laddodd ei ddinaſwyr ei hunan, heb arbed un; heb feddwl fod ſwyddiant yn erbyn ei genedl yn ſwyaf aflwyddiant, ond gan dybied orchfygu o hono ei elynion, nid ei gyd-wladwyr.

7 Er hynny ni chaſodd efe yr oruchaſiaeth, ond yn niwedd ei gynllwyn efe a gafodd gywilydd, ac a ffodd drachefn, ac a aeth i wlâd yr Ammoniaid.

8 Am hynny efe a gafodd ddiwedd ei ddrwg-fuchedd, *ſef* efe a garcharwyd gyd ag Aretas brenin yr Arabiaid, ac a ffodd o ddinas i ddinas, a phawb yn ei ymlid, ac yn ei gasâu, megis gwrthodwr y gyfraith, ac yn ei ſelldithio megis gelyn ei wlâd a'i ddinaſwyr, ac efe a ſwriwyd allan i'r Aipht.

9 A'r hwn a baraſai i lawer grwydro allan o'i gwlâd, a ddarfu am dano ei hun allan o'i wlâd, wedi iddo ſyned at y Lacedemoniaid, dan obaith cael yno ſwcr, o herwydd carennydd.

10 A'r hwn a ſwriaſai allan lïaws heb eu claddu, ni alarodd neb droſto, ac ni chaſodd ſedd yn y byd, îe ni chaſodd ſeddrod ei dadau.

11 Ond pan wybu 'r brenin y pethau hynny, efe a ſeddyliodd y ſyrthiai 'r Juddewon oddi wrtho am y pethau a wnaethid: am hynny [a] efe a ddaeth yn gynddeiriog o'r Aipht, ac a ennillodd y ddinas ag arfau, [a] 1 Mac. 1. 20, &c.

12 Ac a orchymynnodd i'w filwyr nad arbedent neb a gyfarfyddai â hwynt, a lladd y neb a ddringai i'w tai.

13 Felly y gwnaed lladdfa ar wŷr jeuainge a henafgwyr, a dinyſtr ar wŷr, a gwragedd, a phlant; a gwyryfon a bechgyn a ddifethwyd.

14 Yn gymmaint a difetha o honynt bedwarugain mîl mewn tri diwrnod: deugain mîl a gaethgludwyd, ac eraill nid llai nâ'r rhai a laddaſid, a werthwyd.

15 Ac heb ſod yn ſodlon er hyn, efe a feiddiodd ſyned i mewn i'r deml ſanctaiddiaf yn yr holl fyd, gan gael iddo yn flaenor Menelaus, yr hwn oedd fradychwr ei wlâd a'r gyfraith:

16 Ac â dwylo'ſgeler efe a gymmerodd y lleſtri ſanctaidd, a pha beth bynnag a roddaſid yno i'w cadw gan frenhinoedd eraill, er cynnydd, a gogoniant, ac anrhydedd i'r man hwnnw, efe a'i teimlodd â dwylo aflan.

17 Balchiodd Antiochus heſyd, heb yſtyried, mai o blegid pechodau y rhai a breſwylient yn y ddinas y digiaſai 'r Arglwydd dros ychydig, ac am hynny bod dirmyg ar y man hwnnw.

18 Canys oni buaſai iddynt hwy ymdröi o'r blaen mewn cynnifer o bechodau, hwn heſyd er cynted ag y daethai i mewn, wedi ei fflangellu yn ddiſymmwth, a droiſid oddi wrth ei hyſder, [b] megis Heliodorus, yr hwn a ddanfonaſid oddi wrth Seleucus y brenin, i weled y tryſordy. 3828. [b] Pen. 3. 25, 26.

19 Ond nid o herwydd y lle y dewiſaſai 'r Arglwydd y bobl, ond o herwydd y bobl y dewiſaſai efe y lle *hwnnw*.

20 Ac am hynny y lle hwnnw, yr hwn a ſu yn gyfrannog o adſyd y bobl, a wnaed wedi hynny yn gyfrannog o ddoniau 'r Arglwydd; a'r hwn a wrthodwyd yn nigoaint yr Hollalluog, a gyweiriwyd drachefn a phob gogoniant trwy gymmod yr Arglwydd goruchaf.

21 Am hynny Antiochus wedi dwyn allan o'r deml ſil a phedwar ugain talent, a aeth yn gyflym i Antiochia, gan dybied o wîr falchder y gallai efe wneuthur y tîr yn for, a'r môr heſyd yn dir, i'w gerdded ar draed: cyfryw falchder oedd ynddo. 3834.

22 Ond [c] efe a adawodd ſwyddogion i orthrymmu 'r bobl, ſef yn Jeruſalem, Phyſb gŵr o Phrygia, yr hwn oedd yn ei arferion yn greuſonach nâ'r hwn a'i goſodaſai ef; [c] 1 Mac. 1. 51. [b] 1 Mac. 1. 60.

23 Ac yng Ngarizim, Andronicus; a heſyd Menelaus, yr hwn oedd flinach i'r dinaſwyr nâ'r lleill i gyd, a chanddo feddwl cynfigennus yn erbyn yr Juddewon ei wladwyr.

24 Ac efe a ddanfonodd [d] Apolonius tywyſog melldigedig, â llu o ddwy fil ar hugain, gan orchymmyn iddynt ladd pawb a'r oedd mewn oedran, ond gwerthu 'r gwragedd a'r rhai jeuainge. [d] 1 Mac. 1. 29.

25 Yntef pan ddaeth i Jeruſalem, a gymmerodd arno fod yn heddychol, ac a ymattaliodd hyd y ſanctaidd ddydd Sabboth; ac yna yn cael yr Juddewon yn cadw gŵyl, efe a orchymynnodd i'w ryſelwyr gymmeryd eu harfau.

26 Ac felly efe a laddodd bawb a'r a aethai allan i edrych arnynt, a chan redeg ymma a thraw trwy 'r ddinas mewn arfau, efe a laddodd lïaws.

27 Ond Judas Maccabëus, a naw eraill gyd ag ef, [e] a giliodd i'r anialwch, ac efe a'i gydymdeithion a ſu fyw yn y mynyddoedd ſel aniferiliaid, gan fwyta beunydd ‡ y glaſwellt, rhag eu gwneuthur yn gyſrannogion o'r ffieidd-dra hwnnw. [e] 1 Mac. 1. 53. Heb. 11. 38. ‡ *lyſiau y ddaear.*

PEN. VI.

1 *Cymmell yr Juddewon i ymadael â chyſraith Dduw.* 4 *Halogi Teml Dduw.* 8 *Creulondeb yn erbyn y bobl a'r gwragedd.* 12 *Cyngor i ddioddef cyſtudd, erwy eſampl o wroldeb Eleazarus, a arteithiwyd yn greulon.*

YChydig yn ôl hynny y brenin a ddanfonodd henafgwr o ‖ Antiochia, i gymmell yr Juddewon i ymado â chyfreithiau eu tadau, ſel na's llywodraethid hwy mwyach wrth gyfraith Dduw. 3827. ‖ *Athen.*

2 Ac i halogi 'r deml oedd yn Jeruſalem, efe a'i galwodd *yn deml* Jupiter Olympius; a'r hon oedd yng Ngarizim (megis y rhai a gyfanneddent yn y man hwnnw) a alwodd efe *yn deml* Jupiter letteugar. Heb. 1 35.

3 Dyſodiad

3 Dyfodiad yr aflwydd ymma oedd drwm a blin i'r bobl.

4 Canys y deml a lanwyd o lythineb a meddwdod, gan y Cenhedloedd, y rhai oeddynt yn ymchwarae â phutteiniaid, ac oddi amgylch y lleoedd ſanctaidd yn bod iddynt a wnelent â gwragedd, a hefyd yn dwyn i mewn bethau nid ydoedd weddaidd.

a 1 Mac. 1. 47. 5 [a] A'r allor a lanwaſid o bethau anghyfreithlawn, y rhai a waharddaſai y gyfraith.

6 Nid rhydd oedd chwaith gadw'r Sabboth, na chadw gwyliau eu hynafiaid, nac yn eglur gyfaddef eu bod yn Juddewon.

7 Ar ddydd genedigaeth y brenin, yr oedd yn gorfod iddynt heb ddïolch, fyned bob mis i fwyta o'r ebyrth. A phan gedwid gŵyl Bacchus, ſe a ortyddai iddynt fyned yn orfoleddus, ag eiddew gaddynt, er anrhydedd i Facchus.

8 Ac fe aeth gorchymmyn allan i ddinaſoedd cyfneſaf y ‡ Groegwyr, trwy gyngor Ptolomeus, yn erbyn yr Juddewon, ar iddynt ddilyn yr unrhyw arferion, a bod yn gyfrannogion o'i hebyrth hwynt;

‡ Cenhedloedd.

9 Ac ynghŷlch lladd y rhai ni's mynnent ganlyn arferion y Groegwyr. Y pryd hynny y gallaſai un weled y gofid preſennol.

b 1 Mac. 1. 60. 10 Canys [b] dygwyd allan ddwy o wragedd, y rhai a enwaedaſent ar eu plant, ac wedi eu harwain yn amlwg oddi amgylch y ddinas, a'r rhai bychain ynghrŵg wrth eu bronnau, hwy a fwriwyd i lawr bendramwnwgl oddi ar y gaer.

11 Rhai eraill a gyd-redaſent yn eu myſg eu hunain i ogofeydd, ſel y gallent yn ddirgel gadw'r ſeithfed dydd, a gyhuddwyd wrth Phylib ac a gydloſgwyd: o blegid ni feiddient eu helpu eu hunain, o herwydd parch ar y dydd anrhydeddus.

12 Am hynny yr wyf yn attolwg i'r rhai a ddarllenant y llyfr hwn, na's digyſſurer hwy o herwydd yr adfyd hyn; ond meddyliant fod y coſbedigaethau hyn yn perthynu nid i ddinyſtr, ond i geryddiad ein cenedl ni.

13 Canys pan na's goddefir y rhai a wnelant yn annuwiol, ond ſyrthio o honynt yn gyflym i goſbedigaeth, arwydd yw hyn o fawr ddaioni Duw.

14 Canys nid yw yr Arglwydd yn hîraros wrthym ni, megis wrth genhedloedd eraill, y rhai y mae eſe yn eu coſbi pan ddelont i gyflawndra eu pechodau, ond ſel hyn y bu dda ganddo wneuthur â ni,

15 Rhag gorfod iddo ddïal arnom pan gyflawnid ein pechodau.

16 Am hynny ni ddŵg byth mo'i drugaredd oddi wrthym; ond dan eu ceryddu ag adfyd, nid ymedy eſe â'i bobl ei hun.

17 A bydded hyn a ddywedaſom yn rhybudd i ni. Bellach ni a ddeuwn at y traethawd ar ychydig eiriau.

18 Eleazar, rhyw un o'r ſgrifennyddion pennaf, yn ŵr oedrannus, a glân o brŷd, a orfu iddo agoryd ei enau, a bwyta cîg môch.

19 Ond eſe yn well ganddo farw mewn parch, nâ byw wedi gwneuthur y fath ffieidd-dra, a aeth yn ewyllyſgar i'r [c] poenau, ac a'i poerodd allan,

Heb. 11. 35.

20 Fel y gweddai iddynt hwy ddyfod, y rhai ſydd yn ymrôi yn lân i ſeſyll yn erbyn y cyſryw bethau nid cyfreithlawn eu profi, er ſerch ar einioes.

21 Ond y rhai a oſodaſid yn llywodraethwyr y wlêdd annuwiol honno, o blegid y gydnabodd oedd rhyngddynt er ys talm â'r gŵr hwn, a'i cymmeraſant o'r neilldu, ac a'i hannogaſant i gymmeryd y cîg a ddarparai eſe ei hun, ac i arfer y pethau oedd gyfreithlon iddo; ond cymmeryd o hono arno megis pe bwytäei o gig y wlêdd, yn ôl y pethau a orchymynnaſid *iddo* gan y brenin:

22 Fel y gallai wrth hyn ei achub ei hun oddi wrth angau, a derbyn y caredigrwydd hyn, er mwyn yr hên gydnabod oedd rhyngddynt.

23 Ond eſe gan gymmeryd meddwl pwyllog, megis y gweddai i'w oedran, ac i ragoriaeth ei henaint, a'i wallt llwyd parchedig, ac i'w rinweddol fuchedd er yn fachgen, ïe yn hytrach megis ag y gweddai i ſanctaidd a duwiol gyfraith Dduw, a attebodd iddynt, gan attolwg ei ollwng yn fuan i'w feddrod.

24 Canys nid gweddaidd, eb efe, yw i'n hoedran ni ragrithio, fel y rybio llawer o wŷr jeuainge ddychwelyd o Eleazar, yn ddengmlwydd a phedwar ugain o oed, at arferion dïeithr,

25 Ac yr hudid hwythau hefyd o blegid fy rhagrith i, er mwyn ychydig amſer i fyw, ac y byddai i mi ddwyn gwradwydd a dirmyg i'm henaint.

26 Canys er i mi allu dïange dros yr amſer preſennol oddi wrth goſbedigaeth ddynol: etto ni's gallaf ffoi oddi wrth law yr Hollalluog, nac yn fyw nac yn farw.

27 Am hyn gan newidio bywyd yn wrol, mi a'm dangoſaf fy hun yn addas i'm henaint: 3837.

28 Yna y gadawäf i'r rhai jeuainge ſiampl noded'g i farw yn ewyllyſgar ac yn wrol dros y ſanctaidd a'r anrhydeddus gyfraith. Ac wedi dywedyd hyn eſe a aeth yn gyflym i'w arteithio.

29 Yna y rhai a'i harweinient, a droiſant eu hewyllys da iddo o'r blaen yn llïd wrtho, pan glywſant ei ymadrodd: canys tybio a wnaethant ei fod wedi ynfydu.

30 Hefyd pan oedd ar farw o blegid y dyrnodiau, eſe a ddywedodd, gan ocheneidio, Eglur yw i'r Arglwydd, yr hwn ſydd ganddo ſanctaidd wybodaeth, mai pan allaſwn fy ngwaredu fy hun o angau, ddioddef o honof fy nghuro yn dôſt ar hyd fy nghorph, a'm bod yn ewyllyſgar yn dioddef y pethau hyn o ran fy mod yn ei oſni ef.

31 Fel hyn y bu eſe farw, gan adel ei farwolaeth yn ſiampl o gâlon ddihafarch, ac yn goffa am rinwedd nid yn unig i'r gwŷr jeuainge, ond i lawer eraill hefyd o i genedl.

PEN. VII.

Dïanwadalwch a marwolaeth ſaith o frodyr a'i mam yn yr un dydd, am na fwytäent cîg môch wrth orchymmyn y brenin.

DIgwyddodd hefyd ddal ſaith mrodyr a'i mam, a pheri o'r brenin iddynt yn erbyn y gyfraith fwyta cîg môch; a hwy a gurwyd â fflangellau a gwïail.

2 Ond un o honynt, yr hwn a ddadleuodd yn gyntaf, a ddywedodd, Pa beth yr wyt ti yn ei geiſio? a pha beth a fynni di ei wybod genym ni? canys yr ydym ni yn barod i farw yn gynt nag y torrwn ni gyfreithiau çin tadau.

3 Yna

3 Yna y cythruddodd y brenin, ac y parodd dwymno pedyll a pheiriau;
4 Yrhai yn y man a wnaethpwyd yn boeth; ac efe a orchymynnodd dorri allan dafod yr hwn a ddadleuafai yn gyntaf, a'i flingo ef, a thorri ymmaith ei aelodau eithaf yngolwg ei frodyr eraill a'i fam.
5 Weithian pan na ellid dim o hono ef, efe a barodd ei ddwyn ef i'r tân, a'i ffrio yn fyw. A thra yr oedd y mwg dros hîr o amſer yn mygu allan o'r pair, y brodyr raill a'i mam a annogent eu gilydd i farw yn wrol, gan ddywedyd fel hyn,
6 Y mae'r Arglwydd Dduw yn edrych arnom, ac yn ddîau efe a gymmer ddiddanwch o honom ni, megis y mynegodd
a Deut. 32. 36. a Moſes yn ei ganiad, yn yr hwn y tyſtiolaethodd wrth eu hwynebau hwynt, gan ddywedyd, Ac efe a gymmer ddiddanwch yn ei weiſion.
7 Wedi marw o'r cyntaf fel hyn, hwy a ddygaſant yr ail i'w wneuthur yn watwargerdd. Ac wedi iddynt dynnu croen ei ben ef a'i walk, hwy a ofynnaſant iddo, A ſwytâi di cyn merthyru pob aelod o'th gorph?
8 Ond efe a attebodd yn iaith ei wlâd, Na wnâf. Am hynny hwn hefyd ſel y cyntaf a ferthyrwyd yn gyflym.
9 A phan oedd yn rhoddi i fynu'r yſbryd, efe a ddywedodd, Tydi lofrudd wyt yn dwyn e'n bywyd preſennol oddi arnom, ond Brenin y byd a'n cyfyd ni (y rhai ydym yn meirw dros ei gyfreithiau ef) i fywyd tragywyddol.
3837. 10 Yn ôl hwn y dygwyd y trydydd hefyd i'w watwar. A phan ofynnaſant am ei dafod, efe a'i heſtynnodd allan yn ebrwydd, ac a ledodd ei freichiau yn hŷ,
11 Ac a lefarodd yn wrol, Y rhai hyn a geſais i gan *Dduw* o'r nef, a'r rhai hyn yr ydwyf fi yn eu dirmygu er mwyn ei gyfreithiau ef, ac yr ydwyf yn gobeithio derbyn y rhai hyn eilwaith ganddo ef:
12 Yn gymmaint ag i'r brenin a'r rhai oedd gyd ag ef ſynnu a rhyfeddu wrth galondid y gŵr ieuanc, o blegid nid oedd efe yn priſio am ei boenau.
13 Ac yn ôl marw hwn hwy a ferthyraſant y pedwerydd hefyd yr un modd.
14 Yr hwn pan ydoedd agos a marw, a ddywedodd fel hyn, Da ydyw, pan roddir *ni* i farwolaeth gan ddynion i ni ddiſgwil am obaith oddi wrth Dduw, fel y'n cyſoder eilwaith trwyddo ef: canys i ti ni bydd cyfodiad i fywyd.
15 Wedi hynny hwy a ddygaſant y pummed, ac a'i merthyraſant.
16 Yr hwn gan edrych ar y brenin a ddywedodd, Y mae gennyt allu ym myſg dynion, ac er dy fod ti yn farwol, yr wyt ti yn gwneuthur a fynnech: ond na thybia wrthod o Dduw ein cenedl ni.
17 Ond diſgwil ennyd, a gwêl ei allu mawr ef, fel y coſba efe dydi a'th hâd.
18 Yn ôl hwn hwy a ddygaſant y chweched; yr hwn pan ydoedd yn marw a ddywedodd, Na ſiomma mo honot dy hun heb achos: canys nyni ydym yn dioddef y pethau hyn o'n plegid ein hunain, o blegid pechu o honom yn erbyn ein Duw: am hynny yr ydys yn gwneuthur *i ni* bethau rhyfedd.
19 Ond na feddwl di y dîengi di heb dy goſbi, yr hwn wyt yn ceiſio rhyſela yn erbyn Duw.
20 Ond y fam oedd yn rhyfeddfawr ragorol, ac yn haeddu coſ ardderchog: o blegid pan welodd hi ei faith mâb wedi ei lladd mewn yſbaid diwrnod, hi a oddefodd hynny â chalon rymmus, o blegid ei gobaith a oſodaſai hi yn yr Arglwydd.
21 A hi a annogodd bob un o honynt yn iaith ei gwlâd, ac yn llawn o yſbryd hi a gynhyrfodd ei meddwl gwreigaidd â chalon wrol, ac a ddywedodd wrthynt,
22 Ni wn i pa fodd y daethoch i'm croth i: canys ni roddais i chwi nac anadl nac einioes, ac nid myfi a luniodd aelodau eich cyrph chwi.
23 Ond yn ddîau Gwneuthurwr y byd, yr hwn a luniodd enedigaeth dŷn, ac a gafodd allan naturiaeth pob peth, a'r hwn a rydd eilwaith i chwi er ei drugaredd anadl a bywyd, yn gymmaint ag i chwi yn awr eich dirmygu eich hunain er mwyn ei gyfreithiau ef.
24 Ond Antiochus, gan dybio ei ddirmygu, a chan feddwl fod ei hymadrodd hi yn wradwyddus, tra ydoedd y jeuangaf etto yn fyw, a geiſiodd ei ddenu nid yn unig â geiriau, ond hefyd trwy addo â llyſau ei wneuthur ef yn gyfoethog ac yn ddedwydd, o's efe a ymwrthodai â chyfreithiau ei dadau; a hefyd y cymmerai efe ef megis yn gâr iddo, ac y rhoddai iddo ſwyddau.
25 Ac o blegid na's gwrandawai y gŵr jeuangc arno er dim, efe a barodd gyrchu ei fam, ac a eiriolodd arni hi gynghori y gŵr jeuanc i achub ei hoedl.
26 Ac wedi iddo ddeiſyfu arni hynny â geiriau lawer, hi a addawödd iddo y cynghorai hi ei mâb.
27 Yna ei fam a droes atto, a chan watwar y teiran creulon, hi a ddywedodd yn iaith ei gwlâd, Fy mâb, trugarhâ wrthyf, yr hon a'th ddug di naw mîs yn fy mru, yr hon a roddais i ti laeth dair blynedd, yr hon a'th ddug di i fynu hyd yn hyn, a'r hon a oddefais orthrymderau dy fagwriaeth.
28 Attolwg i ti, fy mâb, edrych ar y nef a'r ddaear, ac edrych ar bob peth ag fydd ynddynt, cydnebydd
b Rhuf. 4. 17. b wneuthur o Dduw y pethau hyn o'r pethau nid oeddynt, a gwneuthur rhywogaeth dŷn felly hefyd.
29 Nac ofna mo'r cigydd hwn; ond bydd debyg i'th frodyr, cymmer dy farwolaeth, fel y gallwyf dy dderbyn gyd â'th frodyr yn yr unrhyw drugaredd.
30 A thra yr ydoedd hi yn dywedyd hyn, y gŵr jeuangc a lefarodd, Beth yr ydych chwi yn ei ddiſgwil? nid oes yn fy mryd ufuddhau gorchymyn y brenin; ond myfi a ufuddhâf orchymynion y gyfraith, y rhai a roddwyd i'n tadau ni trwy law Moſes.
31 Tîtheu hefyd yr hwn wyt ddychymmygwr pob drwg i'r Hebreaid, ni ddîengi rhag llaw Dduw:
32 Canys nyni ydym yn goddef *hyn* o blegid ein pechodau ein hunain.
33 Ond er bod y Duw byw dros ennyd yn digio wrthym er mwyn ein coſbi a'n ceryddu ni, etto efe a gymmyd drachefn â'i weiſion.
34 Ond tydi, O annuwiol a'ſgeleraf o'r holl ddynion, nac ymddyrcha yn ddiachos, ac nac ymchwydda â gobaith ofer, gan godi dy ddwylaw yn erbyn gweiſion Duw:
35 Canys ni ddîengaiſt ti etto rhag barn

Duw

Duw hollalluog, yr hwn ſydd yn gweled *pob peth*.

36 Fy mrodyr, y rhai weithian a oddefaſant lafur byrr, ydynt yr awron dan ſanctaidd gyſammod bywyd tragywyddol: titheu hefyd trwy farn Duw, a dderbynni goſbedigaeth addas o blegid dy falchder.

[c] 1 Mac. 6. 13. [2] Mac. 9. 12, &c.

37 Minneu hefyd, megis ag y gwnaeth fy mrodyr, a roddaſ iy nghorph a'm heinioes dros gyfreithiau ein teidiau, gan attolwg i Dduw drugarhau o hono yn gyflym wrth ein cenedl ni, a pheri i [c] titheu trwy benyd a choſbedigaeth gyffeſu, mai efe ſydd Dduw yn unig;

38 A diweddu hefyd ynnoſi a'm brodyr o ddigoſaint yr Hollalluog, yr hwn a addas a ſyrthiodd ar ein holl genedl ni.

39 Yna 'r brenin wedi ei ennynnu â chynddaredd, a wynſydodd yn erbyn hwn yn fwy nâ neb, ac a ſu drwm ganddo ei watwar.

40 Hwn hefyd a ſu farw yn ſanctaidd, gan roddi ei gwbl ymddiried yn yr Arglwydd.

41 Yn ddiwaethaf o'r cwbl, y fam yn ôl ei meibion a fu farw.

42 Weithian bydded digon dywedyd hyn am *eu* gwleddau, a'i creulondeb aruthrol hwy.

PEN. VIII.

1 *Judas yn caſglu llu: 9 a danfon Nicanor yn ei erbyn ef; ac ynteu yn rhyfygu gwneuthur arian lawer o'i garcharorion. 16 Judas yn rhoi câlon yn ei wŷr, ac yn gyrru Nicanor i ffoi, 28 ac yn rhannu'r ysbail. 30 Difuddio gelynion eraill hefyd. 35 Nicanor trwy ofid yn ffoi i Antiochia.*

YNa Judas Maccabëus, a'r rhai oedd gyd ag ef, a aethant yn ddirgel i 'r pentrefi, ac a alwaſant eu ceraint ynghŷd, ac a gymmeraſant y rhai oedd yn aros yn nhrefydd yr Juddewon, ac a gaſglaſant ynghŷd ynghŷlch chwemil o wŷr.

2 Felly hwy a alwaſant ar yr Arglwydd, ar edrych o hono ar ei bobl, y rhai yr oedd pawb yn eu ſathru dan draed, ac ar fod o hono yn drugarog wrth y deml, yr hon a ddarfuaſai i 'r dynion drwg ei halogi,

3 Ac ar doſturio o hono wrth y ddinas, yr hon ydoedd wedi ei dinyſtrio, ac agos yn un â 'r llawr; ac ar wrando o hono ar lef gwaed y rhai a laddaſid yn gweiddi arno ef;

4 Ac ar gofio o hono anghyfreithlon laddiad y plant gwirion, a 'r cableiriau a ddywedaſid yn erbyn ei Enw, ac ar ddangos o hono ei gâs yn erbyn y rhai dryg-ionus.

5 Yna Maccabëus wedi cynnull ynghŷd ei lu, a 'r Cenhedloedd heb allu ei wrthwynebu, gan droi o 'r Arglwydd ei ddigoſaint yn drugaredd,

6 Efe a ddaeth yn ddiſymmwth, ac a loſgodd y dinaſoedd a 'r pentrefi, ac a feddiannodd y lleoedd cymhwyſaf, ac a orchfygodd, ac a yrrodd lawer o'i elynion i ffoi;

7 Ond yn bennaf efe a arferodd liw nôs wneuthur cyfryw derfyſgoedd, hyd onid aeth y gair o 'i wroldeb ef i bob lle.

8 Ond pan welodd Phylib gynnyddu o 'r gŵr hwn yn fuan, o feſur ychydig ac ychydig, a'i ſod ef yn waſtad yn llwyddo fwyfwy; efe a 'ſgrifennodd at Ptolomeus llywodraethwr Cœloſyria a Phenice, i 'w ſwcrio ef yn achoſion y brenin.

9 Yna efe a etholodd Nicanor mäb Patroclus, un o'i geraint pennaf, ac a'i danſonodd ef, gan roddi o bob rhai o'r Cenhedloedd nid llai nag ugain mîl, i ddiwreiddio allan holl genedl yr Juddewon. A hefyd efe a gyflŷlldodd ynghŷd ag ef Gorgias y capten, gŵr cyfarwydd mewn matterion rhyfel.

10 Felly Nicanor a gymmerth arno wneuthur cymmaint o arian o'r Juddewon [a] a ddelid yn garcharorion, ag a dalai y deymged o ddwyfil o dalentau, oedd ar y brenin i 'r Rhufeinwyr. [a] 1 Mac. 3. 41.

11 Am hynny efe a anfonodd yn y man i 'r dinaſoedd ar lan y môr, gan gynnyg ar werth yr Juddewon a ddelid yn garcharorion, i fod yn weiſion iddynt, gan addo y gwerthai *iddynt* ddeg a phedwar ugain er un talent: ond nid ydoedd efe yn yſtyrio dïal Duw, yr hwn a ddiſgynnai arno ef.

12 Pan wybu Judas fod Nicanor yn dyfod, efe a ſynegodd i 'r rhai oedd gyd ag ef fod y llu yn agos.

13 [b] Y rhai *o honynt* a oedd yn ofnus, ac ni choelient i gyfiawnder Duw, ffoi a wnaethant, a myned ymmaith o 'r fan honno. [b] 1 Mac. 3. 56.

14 Rhai eraill hefyd a werthaſant yr hyn oll a adawſid, ac a weddïaſant hefyd ar yr Arglwydd, ar waredu o hono ef hwynt oddi wrth Nicanor annuwiol, yr hwn a 'i gwerthaſai hwynt cyn dyfod o honynt ynghŷd.

15 Ac er na 's gwnelai efe hyn er eu mwyn hwynt, etto *ar iddo ei wneuthur* er mwyn ei gyfammod â 'i tadau hwynt, ac er mwyn ei ſanctaidd a 'i ogoneddus Enw, ar yr hwn y gelwid hwy.

16 Yna Maccabëus, wedi galw ei wŷr ynghŷd, hyd yn nifer chwe mîl, a 'i hannogodd hwynt, [c] na ddigalonnent o blegid eu gelynion, ac nad ofnent amlder y Cenhedloedd oedd yn goſod arnynt ar gam, ond rhyſela o honynt yn wrol, [c] 1 Mic. 4. 8.

17 Gan oſod ger bron eu llygaid y dirdra a wnaethent ar gam i 'r lle ſanctaidd, a 'r gurſa greulon a roddaſid i 'r ddinas a watwareſid, a dirymmiad y llywodraeth a ddêrbyniaſent hwy gan eu hynafiaid.

18 Canys y maent hwy, eb efe, yn ymddiried mewn arfau a hyfder; ond ein hymddiried ni ſydd yn Nuw hollalluog, yr hwn a all ddifetha y rhai ſydd yn dyfod yn ein herbyn, a 'r holl fyd hefyd, ag amnaid.

19 A hefyd efe a gofiodd iddynt pa gymmorth a gawſai eu tadau, a [d] pha fodd yr achubwyd hwynt pan ddarfu am gant a phedwar ugain a phûm mîl dan Sennacherib, [d] 1 Mic. 7. 41. [2] Mac. 15. 22.

20 A pha ryfel a wnaethant ym Mabilon yn erbyn y Galatiaid, fel y daethai o honynt hwy i gŷd i 'r maes wŷth mîl, gyd â phedair mîl o 'r Macedoniaid; a phan amheuodd y Macedoniaid, yr wŷth mîl hynny a laddaſant ugain mîl a chant trwy gymmorth a roddaſid iddynt o 'r nef, trwy ba un y derbyniaſant lawer o fudd.

21 Ac wedi iddo eu cyſſuro â 'r geiriau hyn, a'i gwneuthyd yn barod i farw dros y cyfreithiau a 'r wlâd, efe a rannodd ei lu yn bedair rhan;

22 Ac

22 Ac a wnaeth ei frodyr ei hun yn gapteniaid ar y llu, ſef Simon, Joſeph, a Jonathan, gan roddi i bob un bymtheg cant o ryfelwyr.

23 Hefyd *efe a bwyntiodd* Eleazar i ddarllen y llyfr ſanctaidd. Ac wedi iddo roddi iddynt yn arwydd, *Trwy* help Duw, efe yn gapten y llu blaenaf a aeth ynghŷd â Nicanor.

24 A thrwy gymmorth yr Hollalluog, hwy a laddaſant o'r gelynion uwch law naw mîl, ac a glwyfaſant, ac a gloffaſant y rhan fwyaf o lu Nicanor, ac a yrraſant bawb i ffoi;

25 Ac a gymmeraſant [c] arian y rhai a ddaethent i'w prynu, ac a'i hymlidiaſant ym mhell; ond am fod arnynt eiſiau amſer, hwy a ddychwelaſant. [c] Ad. 10, 11, 34.

25 Canys y dydd o flaen y Sabboth oedd efe; am hynny ni fynnent eu hymlid hwy ymhellach.

27 Fel hyn hwy a gymmeraſant eu harfau, ac a yſbeiliaſant y gelynion, ac a gadwaſant y Sabboth, gan roi moliant a diolch anſeidrol i'r Arglwydd, yr hwn a'i cadwaſai hyd y dydd hwnnw, ac a dywalldaſai arnynt ddechreuad ei drugaredd.

28 Hefyd yn ôl y Sabboth, hwy a rannaſant ran o'r yſbail i'r anafus, i'r gweddwon, ac i'r amddifaid, a'r hyn oedd yngweddill a rannaſant hwy rhyngthynt eu hun a'i gweiſion.

29 Ac yn ôl gwneuthur y pethau hyn, a gwneuthur o honynt gyffredin weddi, hwy a attolygaſant i'r Arglwydd trugarog gymmodi â'i weiſion yn dragywydd.

30 Hefyd o'r rhai oedd gyd â Thimotheus a Bacchides a ſyddent yn ymladd yn eu herbyn hwy, y lladdaſant uwch law ugain mîl, ac a ennillaſant uchel a chadarn geſtyll, ac a rannaſant yſbail lawer yn gyffredinol rhyngddynt hwy a'r anafus, a'r amddifaid, a'r gweddwon, a'r oedrannus.

31 Ac weddi iddynt gaſglu eu harfau ynghŷd, hwy a'i rhoddaſant oll i gadw yn ofalus mewn lleoedd cymmwys: a'r yſbail arall a arweiniaſant hwy i Jeruſalem.

32 Hwy a laddaſant hefyd Philarches, yr hwn ydoedd gyd â Thimotheus, dŷn annuwiol, ac un a wnaethai lawer o niwed i'r Juddewon.

33 Hefyd pan oeddynt yn cadw gŵyl y ſuddugoliaeth yn eu gwlâd, hwy a loſgaſant Galiſthenes, yr hwn a loſgaſai'r pyrth ſanctaidd, ac a ffoiſai i ryw dŷ bychan i'w achub ei hun: am hynny efe a dderbyniodd wobr addas am ei anwiredd.

34 A Nicanor yſgeler (yr hwn a ddygaſai fil o farſiandwyr i brynu'r Juddewon)

35 Wedi ei ddaroſtwng trwy help yr Arglwydd, gan y rhai nid oedd efe yn gwneuthur ond cyfrif o'r lleiaf o honynt, a ddioſgodd ei ddillad gwychion, ac a ollyngodd ymmaith ei wŷr, ac a ddaeth ſel gwâs crwydrus trwy ganol y tîr i Antiochia, wedi cael cywilydd mawr o ran colli ei lu.

36 Fel hyn, yr hwn a addawſai dalu teyrnged i'r Rhufeinwyr o'r carcharorion oedd yn Jeruſalem, a ddygodd newyddion fod gan yr Juddewon amddiffynnwr, ſef Duw; ac o blegid hyn na'ſ gallai neb wneuthur niwed iddynt, o herwydd eu bod yn cadw y cyfreithiau a orchymynaſai efe iddynt hwy.

PEN. IX.

1 Ymlid Antiochus oddi wrth Berſepolis: 5 A'i daro ef â chlefyd blîn, 14 ac ynteu yn aado myned yn Juddew, 28 ac yn marw yn ofnaus.

YNghŷlch y cyfamſer hwnnw y daeth Antiochus [a] allan o wlâd Perſia yn wradwyddus. [a] 1 Mac. 6. 1, &c.

2 Canys pan ddaeth efe i Berſepolis, efe a amcanodd yſbeilio'r deml, a dwyn dano y ddinas: ond y bobl a redaſant yn gyffrous i'w hamddiffyn eu hun â'i harfau, ac a'i gyrraſant ef i ffoi. Felly Antiochus a yrrwyd i ffoi gan y preſwylwyr, ac a ddychwelodd â chywilydd.

3 A phan ddaeth efe i Ecbatana y dywedwyd iddo ef y pethau a wnaethid i Nicanor ac i Dimotheus.

4 Am hynny wedi chwyddo gan lîd efe a feddyliodd ddîal gwarth y rhai a'i gyrraſai ef i ffoi, ar yr Juddewon. Am hynny efe a barodd i'r hwn ydoedd bob amſer yn gyrru ei gerbyd ef, bryſuro a dibennu ei daith; canys barn Duw ydoedd yn ei annog ef: o herwydd efe a ddywedaſai fel hyn yn ei falchedd, Myfi a wnâf Jeruſalem yn gladdfa gyffredin i'r Juddewon, pan ddelwyf yno.

5 Ond yr Arglwydd hollalluog, a Duw Iſrael a'i tarawodd ef â dialedd diſeddyginiaethol, ac anweledig: canys er cyned ag y dywedaſai efe y geiriau hyn, [b] dolur yn ei berfedd a ddaeth arno, yr hwn ni's gellid ei jachau, a gofid aruthrol yn ei fol. [b] 1 Mac. 6. 8, 9, 13.

6 Ac jawn oedd hynny: canys efe a boenaſai berfedd gwŷr eraill ag amryw a diſeithr boenau.

7 Hwn heſyd ni pheidiai er hynny â'i uchelfryd, ond a lenwid yn fwy â balchedd, gan anadlu allan dan yn ei ddîg yn erbyn yr Juddewon, a pheri pryſuro ei daith. Eithr digwyddodd ſyrthio o hono ef i lawr o'i gerbyd, yr hwn ydoedd yn rhedeg yn gyflym, a gwneuthur holl aelodau ei gorph ef yn chwilfriw gan y cwymp mawr *hwnnw*.

8 Fel hyn efe, yr hwn a dybiai ychydig o'r blaen y gallai orchymmyn tonnau'r môr (cymmaint oedd ei falchedd tu hwnt i ddŷn) a phwyſo'r mynyddoedd uchel mewn clorian, a daflwyd ar y ddaear, ac a ddygwyd mewn elor feirch, gan ſynegi i bawb amlwg allu Duw:

9 Yn gymmaint ag i [c] bryfed heidio allan o gorph yr annuwiol hwnnw, a thra ydoedd efe ettu yn fyw, ei gnawd a ſyrthiai *i lawr* gan boen a gofid, a'i holl lu a ymoſodient o blegid ei ddrygſawr ef. [c] Act. 12. 23.

10 Fel hyn nid oedd neb abl i aros i ddwyn yr hwn o'r blaen a dybiai y gallai gyrhaeddyd ſêr y neſoedd, o blegid y drygſawr.

11 Am hynny wedi ei glwyfo fel hyn, efe a ddechreuodd beidio â'i falchder mawr, a dyfod i'w adnabod ei hun trwy gurfa Duw, a'i ofid, yr hwn a chwanegid bob munudyn *awr*.

12 A phan ni allodd efe aros ei ſawr ei hun, efe a ddywedodd hyn, Jawn yw ymoſtwng i Dduw, ac i'r hwn ſydd yn farwol na ſeddylio fod yn ogyſuwch â Duw.

13 A'r

13 A'r dŷn 'sgeler hwn a weddïodd ar yr Arglwydd, (yr hwn ni chymmerai drugaredd arno mwyach,) gan ddywedyd,

14 Y rhyddhâei efe y ddinas ſanctaidd, i'r hon yr oedd efe yn pryſuro i 'w gwneuthur yn un â 'r llawr, ac yn gladdïa;

15 A hefyd y gwnai efe yn ogyſuwch a'r ‡ Antiochiaid yr holl Juddewon, yr oedd efe *o'r blaen* yn eu barnu yn anheilwng o gladdedigaeth, ond i 'w taflu allan i 'w llyngcu gan adar a bwyſtfilod, ynghŷd â'i plant;

16 Ac yr harddai efe 'r deml ſanctaidd â rhoddïon gwychion, yr hon o'r blaen a ddarfuaſai iddo ei hyſbeilio, ac y chwanegai efe y lleſtri ſanctaidd, ac y rhoddai efe [d] o 'i ardreth ei hun yr holl gôſt a ydoedd yn perthynu i 'r ebyrth;

17 Ac am ben hyn hefyd y byddai efe ei hun yn Juddew, ac y rhodiai ym mhob lle cyfanneddol, gan ſynegi gallu Duw.

18 Ond er hynny i gŷd ni pheidiai ei ofidfawr boenau: canys ſe ddaethai arno ef gyfiawn farn Duw. Gan anobeithio ei jechyd, efe a 'ſgrifennodd at yr Juddewon y llythyrau ſy 'n canlyn, ac ynddynt y ſath ddeiliyfiad a hyn;

19 I'r Juddewon daionus, ei ddinaſwyr, llawenydd, a jechyd, a llwyddiant, oddwrth Antiochus y brenin a'r penllywydd.

20 O's ydych chwi a 'ch plant yn jach, ac o's yw pob peth yn ôl eich dymuniant, mi a roddaf fawr ddïolch i Ddiuw, gan fod gennyf obaith yn y nef.

21 Am danaf fi, yr oeddwn i yn wan, oni bai hynny myſi a gofiaſwn yn garedig eich parch a'ch ewyllys da. Wrth ddychwelyd o wledydd Perſia, wedi ſyrthio mewn clefyd mawr, mi a dybiais tod yn angenrheidiol i mi ofalu am gyffredin ddïenbydrwydd pawb;

22 Nid gan anobeithio o 'm hiechyd, ond gan fod gennyf obaith mawr y diangaf o'r clefyd hwn.

23 Ond gan yſtyrio hefyd ddarfod i 'm tâd yr amſer yr arweiniodd lu i 'r tueddau uchaf hyn ſeinio pwy a lywodraethai ar ei ôl;

24 Fel o's digwyddai dim amgen nag yr oedd yn gobeithio, neu o's dywedid newyddion drwg yn y byd, na byddai i wŷr y wlâd deiyſgu, gan eu bod yn gwybod i bwy y rhoiſid llywodraeth y matterion *hynny*;

25 Hefyd gan feddylio bod y pendefigion ſy oddi amgylch, ac yn gymmydogion i'm teyrnas yn diſgwil amſer, ac yn edrych pa beth a ddigwyddo; myſi a ordeiniais fy mâb Antiochus yn frenin, yr hwn pan oeddwn yn myned i'r gwledydd uchaf hyn, a orchymynnais yn ſynych i lawer o honoch chwi, ac a 'ſgrifennais atto ef y modd y mae yn canlyn, yr yſgrifen ymma.

26 Am hynny yr wyf yn eiriol arnoch chwi, ac yn deiſyfu ar goffâ o honoch y cymmwynaſau a wneuthym i chwi yn amlwg ac yn ddirgel, a bod o bawb o honoch yn waſtad yn ffyddlon i mi ac i 'm mâb.

27 Canys dïau gennyf y ceidw efe yn gyfan ac yn ddihalog, y cyngor a roddais iddo yn eich cylch chwi.

28 Fel hyn y llofrudd a 'r cablwr, wedi iddo oddef gofid lawer, megis agy gwnaethai efe i eraill, a fu farw trwy farwolaeth ffiin mewn gwlâd ddïeithr.

29 A Phylib ei frawdmaeth ef a ddug ymmaith ei gorph ef: yr hwn hefyd rhag ofn mâb Antiochus a ffodd i'r Aipht at Ptolomeus Philometor.

PEN. X.

1 Judas yn ennill y ddinas yn ei hôl, ac yn glanhau 'r deml. 14 Gorgias yn blino 'r Juddewon. 16 Judas yn ennill eu hamddiffynfeydd hwy. 29 Gorchfygu Timotheus a'i wŷr. 35 Ennill Gazara, a lladd Timotheus.

MAccabëus hefyd a'r rhai oedd gyd ag ef, trwy fod yr Arglwydd yn llywydd *iddynt*, a ennillodd dracheſn y ddinas a 'r deml.

2 A hwy a fwriaſant i lawr yr allorau a'r cappelau a wnaethai 'r Cenhedloedd yn yr heolydd.

3 Ac wedi glanhau 'r deml, [a] hwy a wnaethant allor arall: ac wedi iddynt daro tân allan o gerrig tanllyd, hwy a offrymmaſant aberth yn ôl dwy flynedd, ac a arlwyaſant arogldarth, a llufernau, a bara goſod. [a] 1 Mac. 4. 47.

4 Wedi hynny hwy a attolygaſant i 'r Arglwydd, gan ſyrthio i lawr ar eu hwynebau, na byddai iddynt mwyach ſyrthio mewn cyfryw ddrygau; ond, o 's pechent dracheſn un amſer, bod iddo ef ei hun eu coſbi trwy drugaredd, ac na 's rhoddai ddim o honynt mwy i 'r cablaidd a'r creulon genhedloedd.

5 [b] A'r dydd hefyd yr halogaſid y deml gan y dïeithraid, y digwyddodd gwneuthur puredigaeth y deml yr un dydd, ſef y pummed dydd ar hugain o fis Caſleu. [b] 1 Mac. 4. 52.

6 A hwy a gadwaſant â llawenydd wyth niwrnod, megis ar ddydd gŵyl y pebyll, gan gofio fel y gorfuaſai iddynt ychydig o'r blaen gadw gŵyl y pebyll yn y mynyddoedd a'r ogofeydd yn ôl modd aniſeiliaid.

7 Am hynny hwy a gymmeraſant ganhennau, a cheingciau hardd, a blodau, ac a ganaſant ſalmau i 'r hwn a roddaſai iddynt rwydd-deb i lanhâu ei fangre *ei hun*.

8 [c] Hwy a ordeiniaſant hefyd trwy gyffredin orchymmyn a deddf, bod ym myſg holl genedl yr Juddewon gadw y dyddiau hyn *yn* wŷl bob blwyddyn. [c] 1 Mac. 4. 59.

9 Ac fel hyn y bu ddiwedd Antiochus a gyſenwid Epiphanes.

10 Weithian hefyd ni a fynegwn y pethau a wnaethpwyd yn amſer Eupator Antiochus, yr hwn ydoedd fâb y gŵr annuwiol hwnnw, gan grynhôi ynghŷd y drygau, y rhai o blegid rhyfelodd a gaſlynaſant.

11 Canys hwn, wedi cymmeryd arno y deyrnas, a oſodod ryw un a elwid Lyſias, i fod yn olygwr ar *ei* fatterion, ac a'i pwyntiodd ef yn ben-capten ar Gœloſyria a Phenice.

12 Canys Ptolomeus, yr hwn a enwaſid Macron, (a 'i fryd ar wneuthur cyfiawnder â 'r Juddewon, o blegid y cam a wnaethai iddynt,) a aeth ynghŷlch dwyn eu matterion hwy i ben yn heddychol.

13 Am hynny efe a gyhuddwyd ger bron Eupator gan ei geraint, ac efe a alwyd yn ſynych yn fradychwr, o blegid gadel o hono Cyprus, yr hon a roddaſai Philometor;

tor yn ei gadwraeth ef, a myned o hono at Antiochus Epiphanes: am hynny pan welodd nad ydoedd mewn bri ardderchog, efe a ddigalonnodd, ac a'i gwenwynodd ei hun, ac a fu farw.

14 Ond pan wnaethpwyd Gorgias yn benllywydd ar y lleoedd hyn, efe a gyflogodd eſtroniaid, ac a ryfelodd yn waſtad yn erbyn yr Juddewon.

15 Yr Idumeaid hefyd a ſlinent yr Juddewon, gan enniſl y lleoedd cedyrn; a thrwy dderbyn y rhai a yrrid ar herw o Jeruſalem, hwy a ymroddaſant i gadw rhyfel.

16 Am hynny y rhai oedd gyd â Maccabëus, trwy weddïo a ddeiſyfiaſant ar Dduw fod yn gymhorthwr iddynt: ac yna hwy a ruthraſant ar gedyrn leoedd yr Idumeaid.

17 Pr rhai pan redaſant yn rymmus, hwy a ennillaſant yr amddiffynfeydd, ac wedi iddynt ddal ar yr holl rai oedd ar y gaer, hwy a laddaſant y rhai a gyfarfyddent, ac a ddïeneidiaſant nid llai nag ugain mïl.

18 Canys pan gyd-ffoiſai naw mïl o'r lleiaf i ddau gaſtell cadarn dros ben, gan fod ganddynt bob peth angenrheidiol i ddioddef y gwarchae,

19 Maccabëus a adawödd Simon, a Joſeph, a Zacchëus hefyd, a'r rhai oedd gyd â hwynt, i amgylchu y *tyrau*, ac efe a aeth ei hun lle yr oedd mwy o eiſiau.

20 Ond y rhai oedd gyd â Simon, am eu bod yn chwannog i arian, a lygrwyd ag arian gan y rhai oedd yn y tyrau: ac wedi cymmeryd deng mïl a thrugain o ddrachmau, hwy a adawſant i rai ffoi.

21 Pan ſynegwyd i Faccabëus yr hyn a wnaethid, efe a gynhullodd ynghŷd bendefigion y bobl, ac a achwynodd arnynt hwy ddarfod iddynt werthu eu brodyr am arian, gan ollwng eu gelynion yn rhydd i ymladd yn eu herbyn hwynt.

22 Am hynny efe a'i lladdodd hwynt wedi eu tittio o draeturiaeth, ac yn ddiſymmwth efe a ennillodd y ddau dŵr hynny.

23 A chan gael llwyddiant â'i arfau yn yr holl bethau a gymmerodd efe mewn llaw, efe a laddodd ſwy nag ugain mïl yn y ddau amddiffynfa hynny.

[d] 1 Mac. 5. 6, 7.

24 Timotheus hefyd, [d] yr hwn a ddarfuaſai i'r Juddewon ei orchfygu o'r blaen, wedi caſglu llawer o luoedd dïeithr, a llawer o wŷr meirch o Aſia, a ddaeth megis ar fedr ennill Judea wrth arfau.

‡ *Maccabëus a'r rhai oedd gyd ag ef.*

25 Ond ‡ y rhai oedd gyd â Maccabëus, pan ydoedd efe yn nesäu, a droiſant i weddïo ar Dduw, ac a dannaſant bridd ar eu pennau, ac a wregyſaſant eu llwynau â ſachlïain,

[e] Ecſod. 23. 22. Deut. 28.

26 Ac a ſyrthiaſant i lawr wrth droed yr allor, ac a attolygaſant iddo drugarhau wrthynt, a bod [e] yn elyn i'w gelynion, a gwrthwynebu eu gwrthwynebwyr, megis ag y mynega'r gyſraith.

27 Ac wedi diweddu y weddi, hwy a gymmeraſant eu harfau, ac a aethant ym mhellach oddi wrth y ddinas: a phan ddaethant yn agos at eu gelynion, hwy a arhoſaſant ar eu pennau eu hun.

28 Yrawron pan ymddangoſodd cyfodiad haul, hwy a aethant ill dau ynghŷd; y naill ran a chanddynt ynghŷd â'i rhinwedd, yr Arglwydd yn noddſa, ac yn wyſtl llwyddiant, a buddugoliaeth; a'r tu arall yn gwneuthur eu ſïd yn llywydd eu rhyfel.

[f] Edryck Pen. 2.

29 A phan oedd y gäd yn dôſt, [f] ſe a ymddangoſodd i'r gelynion o'r nef, bùm gŵr harddwychion ar ſeirch â ffrwynau aur, a dau o honynt a flaenoraſant yr Juddewon;

30 Ac a gymmeraſant Faccabëus rhyngddynt, ac a'i gorchuddiaſant o bob tu â'i harfau, ac a'i cadwaſant yn ddïniwed; eithr ſaethaſant biccellau a mellt yn erbyn y gelynion: am hynny wedi eu myned yn benbleth gan ddallineb, ac yn llawn trallod, hwy a gwympwyd.

31 Ac ſe laddwyd *o wŷr traed* ugain mïl a phùm cant, ac o wŷr meirch chwechant.

32 Ond am Dimotheus, efe a ffödd i amddiffynfa gadarn, a elwid Gazara, lle yr ydoedd Chereas yn llywydd.

33 Ond y rhai oedd gyd â Maccabëus a amgylchynaſant yr amddiffynfa yn galonnog ‡ bedwar diwrnod.

‡ bedwar diwrnod ar hugain.

34 A'r rhai oedd oddi mewn yn ymddiried ynghadernid y lle, a gablaſant yn ddirfawr, ac a ddywedaſant eiriau ffiaidd.

† pummed dydd ar hugain gwŷr ſeuainge o'r rhai

35 Ond pan oleuodd hi y † pummeddydd, ugain o wŷr jeuainge o'r rhai oedd gyd â Maccabëus, yn lloſgi yn eu meddyliau o blegid y cablau, a oſodaſant ar y gaer yn wrol, ac â meddwl gwylltaidd a laddaſant bob un a gyfarfyddai â hwynt.

36 Eraill yr un modd yn dringo ar eu hôl hwynt, tra'r oeddynt hwy yn bryſur â'r rhai oedd oddi mewn, a loſgaſant y tyrau, ac wedi cynneu tân a loſgaſant y cablwyr yn fyw; ac eraill a dorraſant y pyrth, ac wedi iddynt dderbyn i mewn y darn arall o'r llu, a ennillaſant y ddinas,

† y cy[illegible] mas

37 Ac a laddaſant Dimotheus, yr hwn oedd wedi ymguddio mewn rhyw geuffos, a'i frawd Chereas, ac Apolophanes.

38 Wedi darſod iddynt wneuthur y pethau hyn, hwy a foliannaſant yr Arglwydd â hymnau, ac â rhoddi dïolch, yr hwn a wnaethai bethau cymmaint i Iſrael, ac a roddaſai iddynt yr oruchaſiaeth.

PEN. XI.

3 Lyſias wrth geiſio ynnill Jeruſalem, 8 yn cael ei yrru i ffoi. 16 Llythyrau Lyſias at yr Juddewon: 22 a'r eiddo'r brenin at Lyſias, 27 ac at yr Juddewon: 34 A'r eiddo y Rhufeinwyr at yr Juddewon.

A R fyrder o amſer yn ôl hyn, Lyſias ‡ goruwchwiliwr y brenin a'i gär, yr hwn hefyd ydoedd lywydd ar ei fatterion ef, a gymmerth ddigoſaint mawr am y pethau a wnaethid.

‡ ymgeledd

2 Ac wedi iddo gaſglu ynghŷd ynghŷlch pedwar ugain mïl, a'r holl wŷr meirch, efe a ddaeth yn erbyn yr Juddewon, a'i frŷd ar wneuthur y ddinas yn breſwylfa i'r † Groegwyr;

† Cenhedloedd

3 A gwneuthur elw o'r deml, fel o gappelau eraill y Cenhedloedd, ac ar oſod ar sâl yr Archoffeiriadaeth bob blwyddyn;

4 Heb feddwl dim am allu Duw, ond yn ynfyd yn ei feddwl o herwydd ei fyrddiwn o wŷr traed, a'i filoedd o wŷr meirch, a'i bedwar ugain elephant.

‡ Dioſgoreus

5 Felly efe a ddaeth i Judea, ac a neſaodd at Fethſüra, yr hon ydoedd dref gadarn o fewn

o fewn pum 'ſtâd at Jeruſalem, ac a 'i blinodd hi.

‡ *Maccabêus a'i ſunta.*

6 Ond pan glybu ‡ y rhai oedd gyd â Maccabêus warchae o hono ef ar yr amddiffynfeydd, hwy a 'r holl bobl trwy letain a dagrau a weddiaſant ar Dduw, ar iddo ef ddanfon Angel da i waredu Iſrael.

7 Yna Maccabêus, gan gymmeryd arfau yn gyntaf ei hunan; a gyſſurodd eraill i gyddwyn y perygl ag ef i helpu eu brodyr. Felly hwy a ruthraſant gyd â hwynt yn ewyllyſgar.

8 Ac fel yr oeddynt ger llaw Jeruſalem, a ſe ymddangoſodd iddynt o 'i blaen wr ar farch, mewn gwiſg wen, yn yſgwyd ei arfau euraid.

a Pen. 2. 21. a 10. 29.

9 Yna pawb o honynt a gyd-ogoneddodd y trugarog Dduw, ac a gymmeraſant galonnau grymmus, fel yr oeddynt barod i ymladd, nid yn unig â gwŷr, ond hefyd â 'r anifeiliaid gwylltaf, ac i drywanu y muriau heiyrn.

10 Felly hwy a aethant rhagddynt mewn byddin, a helpwr o 'r nefoedd ganddynt: o blegid yr Arglwydd a gymmeraſai drugaredd arnynt.

11 A than ruthro ar eu gelynion megis llewod, hwy a laddaſant un fil ar ddeg o wŷr traed, a mîl a chwechant o wŷr meirch, ac a yrraſant y lleill oll i ffo.

12 Llawer o honynt wedi eu clwyfo, a ddiangaſant yn noethion: a Lyſias ei hun a ffoes trwy gwilydd, ac felly a ddiangodd.

13 Ac fel nad oedd efe yn wr angall, gan feddylied ynddo ei hun pa golled a gawſai, a chan gyd-ſynied fod yr Hebreaid heb allel eu gorfod, am fod yr hollalluog Dduw yn eu helpu hwy, efe a ddanfonodd attynt,

14 Ac a 'i perſwadiodd hwy i † gyttuno i bob peth rheſymmol, ac *a addawodd* am hynny y denai efe ac y gyrrai y brenin i fod yn ffafrus iddynt.

† *y cytunai ef.*

15 Yna Maccabêus a gyttunodd i bob peth a ddeiſyfiodd Lyſias, gan ofalu am y budd cyffredinol. A pha beth bynnag a 'ſgrifennodd Maccabêus at Lyſias dros yr Juddewon; hynny a ganiataodd y brenin.

16 O blegid yr oedd llythyrau wedi eu hyſgrifennu at yr Juddewon oddi wrth Lyſias ſel hyn; Lyſias yn anfon annerch at bobl yr Juddewon.

17 Joan ac Abſalon, y rhai a yrrwyd oddi wrthych, a roddaſant atrafi yr atteb 'ſgrifennedig, ac a ddymunaſant arnafi gyflawnu y pethau yr oedd hwnnw yn eu harwyddocâu.

‡ *ymgeledwr.*

18 Am hynny pa bethau bynnag ydoedd raid eu hadrodd i 'r brenin, mi a 'i mynegais hwy, a pha beth bynnag a fai gyſſylbol ei wneuthur, efe a 'i caniatodd.

19 Am hynny o'ſcedwch chwi yr ewyllys da hwn, yn y materion hyn, ie yn ôl hyn hefyd mi a wnâf egni ar ſod yn achos o ddaioni *i chwi.*

† *Cenhedloedd.*

20 Ond am y pethau hyn oll ar eu penmau, mi a roais orchymmyn i 'r rhain, ac a 'm cenhadau inneu, i gyd-ymddiddan â chwi.

21 Byddwch jach. Y ganfed a'r wythfed flwyddyn a deugain, y pedwerydd dydd ar hugain o'r mis ‡ Dioſ-corinthius.

‡ *Dioſcorus*

22 Ond llythyr y brenin ydoedd fel hyn;

Antiochus frenin yn danſon annerch at ei frawd Lyſias. 3841.

23 Wedi i 'n tâd ni ymadel oddi ymma at y duwiau, ein hewyllys ni yw bod preſwylwyr ein teyrnas yn ddigyffro, fel y gallo pawb ofalu am yr eiddo ei hun.

24 Yn gymmaint ag i ni glywed i'r Juddewon, (y rhai ni chyttunent â 'r cyfnewidiad a wnaethai fy nhâd yn ôl arfer y ‡ Groegwyr, ond oedd well ganddynt eu harfer eu hun;) fod yn dymuno caniadhau iddynt fyw yn ôl eu cyfreithiau eu hun.

‡ *Cenhedloedd.*

25 O achos hynny ein hewyllys ni yw, cael o'r genedl ymma fod yn ddiderfyſg: ac ni a roiſom ein brŷd ar edfryd iddynt eu Teml, fel y gallont fyw yn ôl arferau eu hynafiaid.

26 O achos hynny da y gwnai o's danſoni attynt; † a rhoi dy ddeheulaw iddynt, megis pan wyſont ein meddwl ni; y byddont gyſſurus, ac y gallont drîn yn hyfryd eu matterion eu hun.

† *a chanâtâu heddwch.*

27 Ac ſel hyn yr oedd llythyr y brenin at genedl yr Juddewon; Antiochus frenin, at y Cyngor, ac at yr Juddewon eraill, ſydd yn danſon annerch.

28 O 's jach ydych, ein dymuniant yw, jach ydym ninnau hefyd.

29 Meneläus a ddangoſodd i ni, fod eich deiſyfiad chwi i droi adref, ac i drîn eich matterion eich hun.

30 Am hynny y ſawl a ymadawant, a gânt addewid ſyddlon, trwy ddïoſalwch hyd y degfed dydd ar hugain o fis ‡ Cſanthicus:

‡ *Neu, Elrill.*

31 Fel y gallo 'r Juddewon fwynhâu eu bwydydd eu hunain; a'i cyfreithiau, megis o'r blaen, ac na chaffo nebo honynt flinder am bethau a wnelid yn amryfus.

32 Ac mi a yrrais hefyd Feneläus i 'ch cyſſuro chwi.

33 Byddwch jach. Y ganfed a'r wythfed flwyddyn a deugain, a 'r pymthegfed dydd o fis Cſanthicus.

34 Danfon hefyd a wnaeth y Rhufeinwyr lythyr attynt, yn cynnwys y geiriau hyn; Cwintus Memmius, Titus Manlius, † cenhadau y Rhufeinwyr at bobl yr Juddewon, ſydd yn danfon annerch.

† *Conſulaid.*

35 Y pethau a ganiataodd Lyſias carwr y brenin i chwi, yr ydym ninnau hefyd yn eu caniadhâu.

36 Eithr am y pethau y mae efe yn barnu eu bod i 'w rhoi ar y brenin, gyrrwch yn ſuan ryw un ‡ i yſtyried y pethau hyn, fel y gallom ni ſyngci y modd a ſyddo addas i chwi: canys yr ydym ni yn myned i Antiochia.

‡ *wedi i chwi yſtyried.*

37 Am hynny bryſiwch a gyrrwch ryw rai, fel y gallom wybod eich meddwl.

38 Byddwch jach. Y ganfed a'r wythfed flwyddyn a deugain, a 'r pymthegfed dydd o fis Cſanthicus.

PEN. XII.

1 *Rhaglawiaid y brenin yn blino 'r Juddewon.* 3 *Gwŷr Joppe yn bodai deuccant o Juddewon.* 6 *Dial Juaas arnynt hwy;* 11 *Ac ynteu yn heddychu â'r Arabiaid,* 16 *ac yn ennill Caſpis.* 22 *Gorchfygu Timotheus.*

WEdi gwneuthur yr ammodau hyn, Lyſias a aeth at y brenin, a'r Juddewon oeddynt ynghŷlch eu hwſmonnaeth.

2 Ond o 'r llywodraethwyr ar amryw leoedd, a Timotheus, ac Apolonius mâb

a Edrych Pen. 10. 37.

Genneus, hefyd Hieronymus, a Demophon, ac heb law 'r rhai'n, Nicanor pennaeth Cyprus, ni ddioddefent iddynt orphwys a byw yn llonydd.

3 Gwŷr Joppe hefyd a ddibennasant y weithred annuwiol; Hwy a ddymunasant ar yr Juddewon oedd yn trigo gyd â hwynt, ar iddynt hwy, a'i gwragedd, a'i plant fyned i ysgraff a barotoisent hwy, megis pe buasai heb fod creulondeb calon yn eu herbyn hwynt.

4 Felly yn ôl cyfundeb y ddinas, hwy a fuant fodlon i'r peth, fel gwŷr yn dymuno heddwch, ac heb ddrwg-dybied dim; ond wedi iddynt fyned i'r dyfnder, hwy a foddasant o honynt nid llai nâ dau cant o wŷr.

5 Pan glybu Judas wneuthur creulondeb yn erbyn gwŷr ei wlad, efe a orchymynnodd r'r gwŷr oedd gyd ag ef eu gwneuthur eu hunain yn barod.

6 Ac wedi galw ar Dduw y Barnwr cyfiawn, efe a ddaeth yn erbyn lladdwyr ei frodyr, ac a losgodd y borthladd o hŷd nôs, ac a losgodd yr ysgraffau, ac a laddodd y rhai a ffoisent yno.

7 A phan oedd y dref wedi ei chau o amgylch, efe a aeth yn ei ôl megis ar fedr dyfod eilwaith a dïwreiddio allan yr holl rai o ddinas Joppe.

8 Ond pan ddyallodd efe fod y Jamniaid ar fedr dwyn y ben yr unrhyw beth yn erbyn yr Juddewon oedd yn trigo gyd â hwynt.

9 Efe a ddaeth am ben y Jamniaid hefyd o hŷd nôs, ac a losgodd y porthladd a'r llongau, yn gymmaint ag y gwelwyd llewyrch y tân hyd yn Jerusalem, ddeucant a deugain ystâd oddi yno.

10 A phan aethant oddi yno naw 'ystâd, yn eu taith yn erbyn Timotheus, fe a ruthrodd o'r Arabiaid arno ef, nid llai nâ phûm mîl *o wŷr traed*, a phûm cant o wŷr meirch.

11 A hwy a ymladdasant yn dôst: eithr rhyfelwyr Judas trwy gymmorth Duw a gawsant y fuddugoliaeth; felly y Nomadeaid o Arabia wedi eu gorchfygu a ddeisyfiasant ‡ ar Judas roi ei ddeheulaw iddynt, dan addo rhoi iddo anifeiliaid, a bod yn fuddiol iddo ef mewn pethau eraill.

‡ heddwch gan Judas

12 A Judas yn tybied y byddent fuddiol iddo mewn llawer o bethau, a ganiadhaodd iddynt heddwch: a phan ysgydwasant ddwylo, hwy a † ymadawasant i'w pebyll.

† aethant o le i le â'i zeuhoedd ac â'i hanifeiliaid.

13 Efe a ddaeth hefyd am ben rhyw ddinas wedi ei chadarnhau â phont, a'i chwmpasu â chaerau, yr hon a gyfanneddid gan lawer o genhedloedd cymmysgedig, yr hon a elwid Caspis.

14 Ond y rhai o'i mewn yn hyderu ynghadernid eu caerau, ac yn eu 'ftôr o fwydydd, a fuant ‡ annïesgeulus, ac a ymserthasant â'r rhai oedd gyd â Judas, ac a'i cablasant hwy, ac a ddywedasant eiriau anghyfreithlawn eu dywedyd.

‡ anwybodol iawn.

15 Am hynny Judas a'r rhai oedd gyd ag ef, gan alw ar Bennadur mawr y byd, (b yr hwn heb na hyrddod, nac offer rhyfel, a fwriodd i lawr Jericho yn amser Josua,) a ruthrasant yn awchus yn erbyn y caerau,

b Josua 6. 20.

16 Ac a orchfygasant y ddinas trwy ewyllys Duw, ac a wnaethant laddfa anguriol; yn gymmaint a bod llyn ger llaw, yr hwn oedd ddau 'stâd o led, wedi colli gwaed ynddo, hyd onid oedd yn llawn.

17 Hwy a aethant oddi yno seithgant a deg a deugain o 'stadiau, ac a ddaethant i Characa, at yr Juddewon a elwir Tubieni.

18 Ond yn wîr ni chawsent afael ar Dimotheus yn y lleoedd hynny: o blegid efe a aethai ymmaith oddi yno heb ddwyn dim i ben; ond efe a adawsai lu mewn rhyw amddiffynfa, yn gryf jawn dros ben.

19 Eto Dositheus a Sosipater, y rhai oedd o gapteniaid Maccabëus, a aethant rhagddynt, ac a laddasant o'r rhai a adawsai Timotheus yn yr amddiffynfa, fwy nâ dengmil o wŷr.

20 Maccabëus a osododd ei lu yn sinteioedd, ac a'i gosodod ‡ hwynt ar y mintei-oedd, ac a aeth yn erbyn Timotheus, yr hwn yr oedd yn ei gylch gant ac ugain mîl o wŷr traed, a dwy fil a phûm cant o wŷr meirch.

‡ Dositheus a Sosipater.

21 Ond Timotheus pan gafodd wybodaeth o ddyfodiad Judas, a ddanfonodd y gwragedd, a'r plant, a'r glud arall i'r amddiffynfa a elwir c Carnion; o blegid y lle hwnnw oedd anhawdd ei gwmpasu, a dyfod i mewn iddo, o achos y cyfyngleoedd o bobtu.

c 1 Mac. 5. 43.

22 Eithr pan ymddangosodd blaen câd Judas, y gelynion, wedi eu taro ag ofn a dychryn (trwy ymddangosiad yr un sydd yn gweled pob peth) a ffoisant am yr einioes, gan redeg y naill ymma, a'r llall accw, fel y cawsant yn synych eu clwyfo gan eu pobl eu hunain, a'i gwanu â blaen eu cleddyfau eu hunain.

23 Am hynny yr erlidiodd Judas yn dosturiach, ac y gwanodd efe y rhai halogedig hynny, hyd oni laddodd efe o honynt ynghŷlch dengmil ar hugain o wŷr.

24 Hefyd Timotheus ei hunan a syrthiodd yn nwylo Dositheus a Sosipater, a thrwy fawr ddichell a ddeisyfiodd arnynt ei ollwng ef yn rhydd yn fyw, am fod dan ei law ef dadau llawer o'r Juddewon, a brodyr rhai o honynt, ac y digwyddai na byddai gyfrif am y rhai hynny o's lleddid ef.

25 Felly pan roisai efe iddynt sicrwydd trwy laweroedd o eiriau, ar iddo ef eu rhyddhau hwynt heb niwed, yn ôl y cyttundeb, hwy a'i gollyngasant ef yn rhydd er mwyn jechydwriaeth eu brodyr.

26 Yna yr aeth Maccabëus yn erbyn Carnion, a themlau † Atargatis, ac a laddodd yno bûm mîl ar hugain o wŷr.

† Sef, Venus.

27 Ac wedi iddo eu gyrru i ffo'i a'i dinystrio hwynt, efe a symmudodd ei lu yn erbyn Ephron, tref gadarn, yn yr hon yr oedd Lysias yn aros, a lliaws mawr o amryw genhedloedd; a'r gwŷr jeuainge grymmus a gadwasant y caerau, ac a'i hamddiffynnasant yn bybyr: lle yr oedd hefyd fawr barodrwydd o offer rhyfel a phiccellau.

28 Ond wedi ‡ iddynt alw ar yr Hollalluog Dduw (yr hwn sydd â'i nerth yn gwanhâu grym ei elynion) hwy a ennillasant y ddinas, ac a laddasant o'r rhai oedd ynddi bûm mîl ar hugain.

‡ i Judas a'i lu.

29 Ac oddi yno yr aethant i Scythopolis, yr hon sydd oddi wrth Jerusalem chwe chant 'ystâd.

30 Ond wedi i'r Juddewon oedd yno yn presswylio

preſwylio dyſtiolaethu mor dda oedd ewyllys y Scythopoliaid tu ag attynt, ac mor garedig a ſuaſent hwy iddynt yn amſeroedd eu blinfyd;

31 Hwy a roiſant ddïolch iddynt, gan ddeiſyf arnynt ſod yn gymmwynaſgar i'w cenedl rhag llaw. Ac felly am ſod yn gyfagos ŵyl yr wythnoſau, hwy a ddaethant i Jeruſalem.

32 Ac wedi 'r ŵyl a elwir Pentecoſt, hwy a aethant yr erbyn Gorgias ‡ capten Idumea,

‡ llywodraethwr.

33 Yr hwn a ddaeth allan â theirmil o wŷr traed, ac â phedwar cant o wŷr meirch.

34 Ac ſe ddigwyddodd, wrth ymladd o honynt ynghŷd, ladd ymbell un o'r Juddewon.

35 Ar yr hwn amſer Doſitheus, un o lu Bacenor, yr hwn oedd ar ſarch, ac yn ŵr grymmus, a ddaliodd Orgias, ac a 'i lluſgodd ef yn rymmus erbyn ei gochl; ond ac efe a'i ewyllys ar ddal y gŵr melldigedig hwnnw yn ſyw, ſe ddaeth arno ef ryw ŵr march o Thracia, ac a dorrodd ymmaith ei † yſgwydd ef, fel y dïangodd Gorgias i Pariſa.

† aſwrnaad ei lu ef heibio, a'i clwyfodd ef yn ei yſgwyd, neu, a'i tarawodd yn ei yſgwyd.

36 A phan oedd y rhai oedd ‡ o amgylch yn ddiffygiol i ymladd ychwaneg, Judas a alwodd ar yr Arglwydd ar iddo ef ei ddangos ei hunan yn helpwr iddynt, ac yn flaenor i 'r gâd.

‡ gyd â Gorgias.

37 Ac ar hynny efe a ddechreuodd yn ei jaith ei hun, ac a ganodd ſalmau â llef uchel, a chan ruthro yn ddiſymmwth amben rhyfelwyr Gorgias, efe a 'i gyrrodd hwy i ffoi.

38 Felly Judas, dan gaſglu ei lu, a ddaeth i ddinas Odolam. A phan ddaeth y ſeithfed dydd, fel yr oedd yr arfer, hwy a 'i glanhaſant eu hunain, ac a gadwaſant y dydd Sabboth yn y lle hwnnw.

39 A'r ail dydd, fel yr oedd anghenrhaid, Judas a 'i lu a ddaethant i ddwyn ymmaith gyrph y rhai a laddaſid, ac i 'w claddu hwynt gyd â 'i cyfneſeifiaid, ym meddau eu tadau.

40 Yr awron dan beiſſau pob un o'r rhai a laddaſid, hwy a gawſant bethau wedi eu cyſlegru i eulynnod y Jamniaid yr hyn ſydd waharddedig i'r Juddewon yn ôl d y gyfraith. Yna ſe welodd pawb mai hyn oedd yr achos pa ham y lladdeſid hwy.

d Deut. 7. 25, 26.

41 Yna pawb a roes ddïolch i 'r Arglwydd y Barnwr cyfiawn, yr hwn a wnaethai y pethau cuddiedig yn amlwg,

42 Ac a droiſant at eu gweddi, ac a ddeiſyfiaſant arno ef, ddileu yn gwbl y pechod a wnaethent. A Judas arderchawg a gynghorodd i 'r gynnulleidfa ymgadw yn lân oddi wrth bechod, gan iddynt weled â 'i llygaid y pethau a ddaethai i ben am bechod y rhai a laddaſid.

43 Ac wedi iddo ddarpar trêth o ddwyfil o ddragmau o arian, efe a ddanfonodd i Jeruſalem i offrymmu aberth dros bechod; gan wneuthur yn dda ac yn oneſt, o achos ei ſod yn meddwl am yr adgyfodiad:

44 (O blegid oni buaſai iddo ef obeithio adgyfodiad y rhai a laddeſid, afraid ac ofer fuaſai weddïo dros y meirw:)

45 A hefyd am iddo ddyall fod ffafr ynghadw i 'r rhai a fuaſai feirw yn dduwiol: (ſanctaidd a duwiol oedd y meddwl:) trwy hyn efe a wnaeth gymmod dros y meirw, fel y rhyddheid hwy oddi wrth bechod.

PEN. XIII.

1 *Eupator yn goſod ar Judea.* 15 *Judas liw nôs yn lladd llawer.* 18 *Difuddio amcan Eupator;* 23 *ac ynteu yn heddychu â Judas.*

YN y ganfed a 'r nawfed flwyddyn a deugain y daeth y gair at Judas, fod Antiochus Eupator yn dyfod â gallu mawr i Judea;

2 A chyd ag ef a Lyſias ei oruchwiliwr, a llywydd ei fatterion, a chan bob un o honynt yn ei lu o'r Groegwyr gant a dengmil o wŷr traed, a ‡ phùm mïl o wŷr meirch, a dau Elephant ar hugain, a thrychant o gerbydau bachog.

a Pen. 11. 1.

‡ Neu, *phùm mïl a thrychant.*

3 Ac ſe a ymgyſylldodd attynt Menelaus heiyd, a thrwy fawr watwar a gynghorodd Antiochus, nid er diogelwch i 'r wlad, ond o herwydd iddo feddwl cael bod ei hun yn bennadur.

4 Ond brenin y brenhinoedd a gynhyrfodd feddwl Antiochus yn erbyn y gŵr 'ſgeler hwn. A phan ddangoſodd Lyſias i 'r brenin mai hwn oedd achos yr holl ddrygioni, efe a orchymynnodd, fel yr oedd yr arfer yn y lle hwnnw, ei ddwyn ef i Berea, a 'i ddifetha ef.

5 Y mae hefyd yn y lle hwnnw dŵr o ddeg cufydd a deugain o uchder, yn llawn o ludw, yn yr hwn yr oedd rhyw offeryn crwn, o bob tu yn llithro i lawr ar y lludw.

6 Yno y gyrrai pawb i farwolaeth y neb a fernid yn euog o gyſlegrladrad, a'r neb a wnaethai weithredoedd drwg eraill.

7 O'r farwolaeth ymma y digwyddodd i 'r gŵr annuwiol hwnnw farw, heb gael gymmaint a daear i 'w gorph, a hynny yn wîr gyfiawn.

8 Canys yn gymmaint ag iddo ef wneuthur llawer o bechodau ynghŷlch yr allor oedd a 'i thân a 'i lludw yn ſanctaidd, efe a ddioddefodd farwolaeth mewn lludw.

9 Yr awron y brenin a ddaeth â meddwl gwŷllt a balch, i wneuthur rhyw ddialedd ar yr Juddewon, yr hwn ni 's gwnaethid eriôed yn amſer ei dâd.

10 Ond pan wybu Judas hynny, efe a orchymynnodd i 'r lliaws alw ar yr Arglwydd ddydd a nôs, o's helpiaſai ef hwynt amſer arall eriôed, ar iddo yn awr helpio y rhai oedd debyg i golli eu cyfraith, eu gwlâd, a 'i Teml ſanctaidd:

11 Ac na adawai efe y bobl a gawſent yr awron ychydig lonyddwch, i 'w daroſtwng i 'r Cenhedloedd cablgar.

12 Ac wedi i bawb o honynt gyd-wneuthur yr un peth, ac ymbil â 'r Arglwydd trugarog, trwy wylofain, ac ympryd, dan orwedd ar y llawr dri diwrnod yn ddibaid, Judas a 'i cynghorodd hwy, ac a orchymynnodd iddynt ſod yn barod.

13 Ac fel yr oedd efe gyd â 'r Henuriaid o'r neilldu, efe a fwriadodd, cyn i lu y brenin ruthro i Judea, a chael meddiannu y ddinas, fyned o honynt hwy allan, a phroſi y matterion *mewn ymdrech* trwy help yr Arglwydd.

14 Felly gan orchymmyn y *cwbl* i ‡ Greawdwr y byd, efe a gynghorodd i 'r neb oedd gyd ag ef ymladd yn rymmus, hyd farwolaeth, ynghwery eu cyſreithiau, eu Teml, eu gwlâd, a 'i cy-

† Arglwydd.

foeth cyffredin, ac a werſyllodd wrth Fodin.

15 Yna wedi rhoddi o hono ef i'w ryſelwyr yn arwydd, Goruchafiaeth ſydd o Dduw; gyd â'r gwŷr jeuainge gwrolaf a dewiſol, efe a aeth liw nôs i babell y brenin, ac a laddodd yn y gwerſyll ynghŷlch ‡ dwy fil o wŷr, a'r pennaf o'r Elephantiaid, a'r hyn oll oedd arno ef.

‡ pedair mil.

16 Ac o'r diwedd hwy a lanwaſant yr holl werſyll ag oſn, a thrallod, ac a ymadawſant yn llwyddiannus.

17 Hyn a wnaethpwyd ar y boreuddydd, am fod amddiffyn yr Arglwydd yn ei gynnorthwyo ef.

18 Yr awron pan gafodd y brenin brawf o hyſder yr Juddewon, efe a aeth ynghŷlch ennill yr amddiffynfeydd trwy gyfrwyſdra,

19 Ac a aeth i Fethſura, amddiffynfa gadarn yr Juddewon; ond efe a yrrwyd i ffoi, a dramgwyddodd, ac a wanhawyd.

20 Canys Judas a ddanſonaſai i'r rhai oedd ynddi, y cyfryw bethau ag oedd angenrheidiol.

21 Ond Rhodocus, o lu yr Juddewon, a ddadguddiodd y cyfrinachau i'r gelynion. Am hynny hwy a chwiliaſant am dano; a phan y cawſant ef, hwy a'i rhoiſant yngharchar.

22 Y brenin a ymddiddanodd yr ail waith â hwynt ym Methſura, a roes ei law ei hun, a gymmerth eu rhai hwythau, a aeth ymmaith, a ymladdodd â Judas, a orchfygwyd;

23 A phan wybu wrthryfela o Phylib, yr hwn a adawſid ar y matterion yn Antiochia, efe a gywilyddiodd, a ymbiliodd â'r Juddewon, a ymoſtyngodd, ac a dyngodd *iddynt* ym mhob peth cyfiawn, a dangnefeddodd, a offrymmodd aberth, a anrhydeddodd y Deml, ac a fu gymmwynaſgar i'r lle,

24 Ac a gofleidiodd Faccabëus, a'i gwnaeth ef yn llywodraethwr pennaf ar Ptolemais hyd y Gerrheniaid;

25 A ddaeth i Ptolemais. Yr oedd yn anfodlon gan bobl Ptolemais yr ammodau; canys hwy a ffrommaſant o herwydd eu bod hwy yn chwennych torri eu hammodau.

26 Lyſias a aeth i fynu i'r orſeddfa, a amddiffynnodd y weithred yn drëinus, a'i hennillodd, a'i llonyddodd, a'i gwnaeth hwynt yn ewyllyſgar, a ddychwelodd i Antiochia. Fel hyn y damweiniodd taith y brenin a'i ddychweliad.

PEN. XIV.

6 Alcimus yn achwyn ar Judas. 18 *Nicanor yn heddychu â Judas,* 39 *Ac yn ceiſio dala Rhaſis,* 46 *ac yntau yn ei ladd ei hun, rhag ei ddal yn fyw.*

YN ôl tair blynedd y daeth y gair at Judas, fod Demetrius mâb Seleucus, wedi dyfod i mewn trwy borthladd Tripolis, â chynnulleidfa rymmus, ac â llongau,

2 Orefgyn y wlâd, a lladd Antiochus a'i oruchwyliwr Lyſias.

3 Yr awron un Alcimus, yr hwn a fuaſai yn Archoffeiriad, ac o'i wirfodd a ymddifwynaſai yn amſeroedd eu cymmyſgiad â'r *Cenhedloedd*, pan dybiodd nad ydoedd help iddo, na bod yn rhydd mwyach fyned i'r allor ſanctaidd,

4 A ddaeth at frenin Demetrius, yn y ganfed a'r unfed flwyddyn ar ddeg a deugain, gan roddi iddo goron oaur, a phalmwydden, a hefyd o'r ceingciau a † arferid ar wyliau yn y Deml. A'r dydd hwnnw efe a dawodd â ſôn.

‡ dybid eu bod o'r Deml.

5 Ond pan gafodd efe amſer cyfaddas i'w ynfydrwydd, *a* chael gan Ddemetrius alw am dano ef i'r cyngor, a gofyn iddo ym mha gyflwr a pha gyngor yr oedd yr Juddewon yn ſefyll, efe a attebodd i hynny;

6 Y rhai o'r Juddewon a elwir Aſideaid, ar ba rai y mae Judas Maccabëus yn gapten, ſydd yn magu rhyfel, ac ymryſon, ac ni adawant i'r deyrnas fod yn heddychol.

7 O herwydd hynny myfi, wedi fy ymbeilio am anrhydedd fy hynafiaid, (yr wyf yn meddwl yr Archoffeiriadaeth) yr awron a ddaethym ymma;

8 Yn gyntaf, yn wîr o blegid bod gennyf feddwl ffyddlon at y pethau a berthyn i'r brenin; yn ail, o blegid fy mod yn ymroddi i geiſio budd i'm dinaſwyr. O blegid y mae anrhefwm y rhai y dywedwyd am danynt yn blino nid ychydig ar ein holl genedl ni.

9 Am hynny, O frenin, gan dy fod di yn gwybod yr holl bethau hyn, cymmer ofal dros y wlâd, a'n cenedl ni, yr hon ſydd mewn ing, â'r fath ſwynder ag yr wyt ti yn ei ddangos i bawb.

10 O blegid tra fyddo Judas yn fyw, nid yw boſſibl i'r matterion gael heddwch.

11 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, yn y fan cyfeillion eraill, y rhai oedd mewn gelyniaeth â Judas a ennynnaſant Ddemetrius yn fwy.

12 Ac yn ebrwydd gan alw Nicanor, yr hwn a fuaſai yn llywydd ar yr Elephantiaid, a'i wneuthur ef yn llywodraethwr ar Judea, efe a'i gyrrodd allan,

13 Gan roi iddo † lythyrau i ladd Judas, ac i yrru y rhai oedd gyd ag ef ar waſgar, ac i wneuthur Alcimus yn Archoffeiriad i'r Deml fawr.

† orchymmyn.

14 Yna y Cenhedloedd, y rhai a ffoiſent o Judea oddi wrth Judas; a ymgaſglaſant yn dyrfaoedd at Nicanor, gan dybied fod blinder a chwymp yr Juddewon yn llwyddiant iddynt hwy.

15 Ond pan glybu 'r Juddewon ddyfod Nicanor, ac ymgaſglu o'r Cenhedloedd yn eu herbyn, hwy a daflaſant ddaear ar eu pennau, ac a weddïaſant ar yr hwn a ſicrhaſai er bobl dros byth, ac ſy 'n amddiffyn ei ran ei hun bob amſer, trwy amlygu ei breſennoldeb.

16 Felly wrth orchymmyn y capten, yn y fan hwy a ſymmudaſant oddi yno, ac a gyfarfuant â hwynt wrth dref ‡ Deſſaro.

‡ Deſſaro.

17 Yr awron Simon brawd Judas a gyfarfuaſai â Nicanor mewn rhyfel; ond fe a ſynnodd arno ef beth wrth ddiſymmwth ddiſdawrwydd y gelynion.

18 Er hynny pan glybu Nicanor ddewrder y rhai oedd gyd â Judas, a'i gwroldeb i ymdrech ynghweryl eu gwlâd, efe a ofnodd ddibennu y matter trwy ryfel.

19 Am hynny efe a ddanſonodd Boſidonius, a Theodotus, a † Marthias i wneuthur tangnefedd.

† Matthias.

20 Ac wedi cymmeryd o honynt hîr gyngor am y pethau hyn, ac i'r capten wneuthur

wneuthur y lliaws yn gydnabyddus a hwynt, ac ymddangos eu bod hwy o'r un meddwl, hwy a gyttunasant i'r ammodau,

21 Ac a luniasant ddiwrnod. A phan ddaeth y dydd i ddyfod ynghŷd yn gyfrinachol, ac yttolion wedi eu gosod i bob un o honynt,

22 Judas a osododd wŷr arfog yn barod mewn lleoedd cyfleus, rhag i'r gelynion wneuthur rhyw fradwriaeth yn ddisymmwth. Felly hwy a wnaethant gyd-ymresymmiad heddychol.

23 Yna y trigodd Nicanor yn Jerusalem, ac heb wneuthur niwed efe a ollyngodd ymmaith y bobl a ymgasglasai atto ei yn gadfeydd.

24 Ac efe a fynnai Judas bob amser yn ei olwg: canys yr oedd efe yn caru y gŵr yn ei galon.

25 Ac efe a ddeisyfiodd arno briodi, ac ennill plant. Felly efe a briododd, a su lonydd, ac † a gymmerth ran o'r bywyd ymma.

† a fu fyw yngwiad gyd ag ef.

26 Eithr Alcimus pan gansu efe ewyllys da 'r naill ar y llall, ac ystyried yr ammodau a wnaethid, a ddaeth at Ddemetrius, ac a ddywedodd fod Nicanor yn ymyrryd mewn matterion dieithr; canys Judas, *eb efe*, yr hwn oedd yn cynllwyn am ei frenhiniaeth ef, a ordeiniodd efe i fod ar ei ôl.

27 Yna y brenin mewn llidiawgrwydd, ac wedi ei annog trwy achwynion y gŵr llŵyrddrwg hwnnw, a 'sgrifennodd at Nicanor, gan ddywedyd ei fod efe yn dra ansodlon i'r ammodau, a chan orchymmyn iddo ddanfon Maccabëus ar frys yn garcharor i Antiochia.

28 Pan ddaeth hyn ar Nicanor, fe a 'i cythryblwyd ef ynddo ei hun yn aruthr, a blin fu ganddo orfod iddo wneuthur yn oser yr ammodau a fuasai rhyngddynt, a 'r gŵr heb fod ar fai yn y byd.

29 Ond o ran nad oedd gymmwys wrthwynebu 'r brenin, efe a wiliodd amser cyfaddas i ddwyn hyn i ben trwy gyfrwysdra.

30 Ond pan welodd Maccabëus fod Nicanor yn atrywioccach wrtho, a 'r gyfeillach arferol yn ddrengach, efe a ddyallodd na ddaeth yr atrywiogrwydd hwnnw o'r meddwl gorau; am hynny efe a gasglodd lawer o'r rhai oedd yn ei gylch, ef, ac a ymneilldnodd oddi wrth Nicanor.

31 Y llall hefyd, gan wybod achub ei flaen yn odidog trwy gyfrwysdra Judas, ‖ a ddaeth i'r Deml fawr sanctaidd, ac a orchymynnodd i'r offeiriaid oedd yn offrymmu 'r ebyrth cyfaddas, roddi y gŵr iddo ef.

‖ 1 Mac. 7. 33, &c.

32 Ond pan dyngasant na wyddent pa le yr oedd y gŵr yr oedd efe yn ei geisio,

33 Efe a estynnodd ei ddeheulaw tu a'r Deml, ac a dyngodd fel hyn; Oni roddwch chwi Judas i mi † yn rhwym, mi a wnâf y Deml hon i Dduw yn gyd-wastad â 'r llawr, ac a dorraf i lawr yr allor, ac a adeiladaf ymma Deml odidog i Bacchus.

† fel carcharor.

34 Ac yn ôl y geiriau hyn, efe a aeth ymmaith. Yna 'r offeiriaid a godasant eu dwylo tu a'r nef, ac a alwasant ar yr hwn a fuasai eriôed yn amddiffynnwr i'w cenedl hwy, gan ddywedyd fel hyn,

35 Ti Arglwydd pob peth, yr hwn nid oes arnat eisiau dim, a welaist yn dda fod Teml dy breswylfa yn ein plith ni.

36 Am hynny yn awr, O Arglwydd sanctaidd pob sancteiddrwydd, cadw byth y tŷ ymma yn ddihalog, yr hwn yn ddiweddar a lanhawyd, a chau bob genau anghyfiawn.

37 Yna fe a gyhuddwyd i Nicanor, Rasis, un o henuriaid Jerusalem, gŵr yn caru y ddinas, ac o enw da, yr hwn am ei ewyllys da, a elwid yn dâd i'r Juddewon:

38 Canys yn yr amseroedd o'r blaen, pan oeddynt heb eu cymmysgu eu hunain â 'r Cenhedloedd, efe a gyhuddasid o gresydd Juddewig, ac yn hyf a gynnygiodd dreulio ei gorph a'i einioes yn ddianwadal er mwyn crefydd yr Judddewon.

39 Am hynny Nicanor, gan ewyllysio dangos yn eglur ei greulondeb yn erbyn yr Juddewon, a ddanfonodd chwaneg i bùmcant o ryselwyr i'w ddal ef.

40 Canys efe a dybiodd wrth ei ddal ef, y gallai efe ddwyn dinystr *ar yr Juddewon*.

41 Ond pan oedd y dorf a 'i bryd ar ennill y tŵr, ac wrth grysder ar dorri i mewn i'r drws nesaf allan, ac yn peri cyrchu tân i'w losgi; efe, pan oeddent o bob tu yn ymmyl ei ddal, a syrthiodd ar ei gleddyf ei hun,

42 Gan fod yn well ganddo farw yn wrol, nâ 'i ddarostwng dan y rhai 'sgeler hynny, a goddef traha anweddaidd i'w fonedd ef.

43 Ond pan sethodd ganddo ef gael ei ddyrnod yn uniawn, a 'r lliaws hefyd yn rhuthro i mewn i'r drysau, efe a redodd yn hyf i'r gaer, ac a 'i bwriodd ei hun yn wrol bendramwnwgl ym mysg y dorf.

44 Ond pan giliasant hwy yn fuan yn ôl, ac ymrannu, efe a syrthiodd i lawr i'r gwagle.

45 Er hynny ac efe etto yn fyw, yn llosgi o lid, efe a gododd i fynu; ac er bod ei waed yn rhedeg fel ffrydau, a'i weliau yn ofidus, etto efe a redodd trwy ganol yr ymwasg, ac a sasodd ym mhen craig uchel.

46 Wedi yr awron colli ei waed oll, efe a dynnodd allan ei berfedd, ac a 'i cymmerth hwy yn ei ddwylo, ac a 'i taflodd at y dyrfa: a chan alw ar Arglwydd y bywyd, a 'r ysbryd, ar iddo eu rhoddi hwynt iddo drachefn, ere a fu farw fel hyn.

PEN. XV.

5 *Cabledd Nicanor.* 8 *Judas yn rhoi calon yn ei wŷr trwy ddangos ei freuddwyd iddynt.* 28 *Llaid Nicanor.*

ONd Nicanor wrth glywed fod Judas a'i lu yn nhueddau Samaria, a ymrôdd heb ddim perygl i ddyfod ar eu huchaf hwy ar y dydd Sabboth.

2 Er hynny yr Juddewon, y rhai a gymhellwyd i'w ganlyn, a ddywedasant, O na ddistrywia mor greulon, ac mor anhrugarog; eithr dyro anrhydedd i'r dydd, yr hwn y darfu i'r hwn fydd yn gweled pob peth, ei anrhydeddu â sanctaiddrwydd, uwch law *dyddiau eraill*.

3 Yna y dŷn 'sgeler ymma a ofynnodd, a ydoedd un Galluog yn y nef, yr hwn a orchymmynnasai gadw y dydd Sabboth.

4 A phan attebaſant, Y mae yn y nef Arglwydd bywiol galluog, yr hwna orchymynnodd gadw y ſeithfed dydd.

5 Yna eb y llall, A minneu hefyd wyf alluog ar y ddaear, ac yr wyf yn gorchymmyn i chwi gymmeryd arfau, a dwyn i ben fatterion y brenin. Er hynny ni allai eſe ddwyn i ben ei amnuwiol amcan.

6 Felly Nicanor, gan ymddyrchafu â mawr falchedd, a rôdd ei fryd ar wneuthur côf o'r oruchafiaeth a gaffai eſe ar Judas, a'r rhai oedd gyd ag ef.

7 Ond Maccabëus oedd bob amſer yn ymddiried trwy fawr obaith y byddai 'r Arglwydd yn amddiffynnwr iddo.

8 Am hynny eſe a gynghorodd ei wŷr nad ofnent ddyfodiad y Cenhedloedd yn eu herbyn, ond gan fod yn eu côf y cynhorthwy a gawſent o'r blaen o'r neſ, edrych o honynt yn awr hefyd am yr oruchafiaeth a'r cymmorth a ddeuai iddynt oddi wrth yr Hollalluog.

9 Ac felly gan eu cyſſuro hwy allan o'r gyſtraith a'r prophwydi, ac am ben hynny gan gofio iddynt y rhyfeloedd a wnaethent o'r blaen yn llwyddiannus, eſe a'i gwnaeth hwy yn llawenach.

10 Ac wedi iddo godi calonnau ynddynt, eſe a roddes iddynt eu ſiars, gan ddangos hefyd iddynt ffalſder y Cenhedloedd, a thorriad eu llwon.

11 Felly eſe a arfogodd bob un o honynt nid yn gymmaint â diogelwch tariannau a gwaywffyn, ag â chyſſur trwy eiriau da: a hefyd eſe a ddangoſodd iddynt freuddwyd credadwy, ac a'i llawenychodd yn fawr.

12 A hyn ydoedd ei weledigaeth eſ; Fod Onias, yr hwn a fuaſai yn Archoffeiriad, gŵr rhinweddol a da, parchedig o ymarweddiad, addfwyn o naws, ymadroddus hefyd, ac wedi llafurio er yn fachgen yn mhob pwngc o rinwedd, yn codi ei ddwylo, ac yn gweddïo dros holl gorph yr Juddewon.

13 Pan ddarfu hyn, yn yr un ffunyd fe a ymddangoſodd iddo ŵr penllwyd, yn rhagori mewn gogoniant, yr hwn oedd o ryfeddol a rhagorol fawredd.

14 Yna 'r attebodd Onias, gan ddywedyd, Dymma un ſydd hoff ganddo y brodyr, yr hwn ſydd yn gweddïo llawer dros y bobl a'r ddinas ſanctaidd, ſef Jeremias prophwyd Duw.

15 Ar hynny, fe a eſtynnodd Jeremias ei ddeheulaw, ac a roddodd i Judas gleddyf aur, ac wrth ei roddi a ddywedodd ſel hyn;

16 Cymmer y cleddyf ſanctaidd ymma, rhodd Duw, â 'r hwn yr archolli di dy wrthwynebwyr.

17 Fel hyn wedi eu cyſſuro yn dda trwy eiriau Judas, y rhai oedd dda jawn a nerthol i 'w cynhyrfu at wroldeb, ac i gyſſuro calònau y gwŷr jeuainge, hwy a fwriadaſant na werſyllent, ond y goſodent hwy arnynt yn rymmus, ac yn wroly dibennent y matter law i law, yn gymmaint a bod y ddinas, y Cyſſegr, a'r Deml mewn perygl.

18 Canys yr oedd y gofal a gymmeraſant hwy am eu gwragedd, a'i plant, eu brodyr, a'i ceraint, yn y cyfrif lleiaf gyd â hwynt: ond yr oſn mwyaf a 'r pennaf oedd am y Deml ſanctaidd.

19 Hefyd yr oedd yn fawr gofal y rhai oedd yn y ddinas, dros y llu ydoedd allan mewn ymdrech.

20 Ac ſel yr oedd pawb yn diſgwil beth a fyddai 'r diben, a 'r gelynion weithian wedi neſáu, a 'r llu wedi ymſyddino, a'r anifeiliaid wedi eu neilldio i leoedd cymmwys, a'r gwŷr meirch wedi eu cyfleu yn yr eſgyll;

21 Maccabëus, gan weled dyfodiad y lliaws, a'r amryw barotoad arfau, a chreulondeb y bwyſtfilod, a eſtynnodd allan ei ddwylo tu a'r neſ, ac a alwodd ar yr Arglwydd, yr hwn ſydd yn gwneuthur rhyfeddodau; gan wybod nad yw goruchafiaeth yn dyfod wrth arfau, ond ei fod eſe yn ei rhoddi i'r rhai teilwng, megis ag y gwelo eſe yn dda.

22 Ac wrth weddïo eſe a ddywedodd fel hyn; [a] Tydi, Arglwydd, a ddanfonaiſt dy Angel yn amſer Ezecias brenin Judea, yr hwn a ddifethodd o werſyll Sennacherib gant a phump a phedwar ugain mîl. [a] Pen. 37. 19.

23 Felly yr awron, O Arglwydd y nefoedd, anfon Angel da o'n blaen ni, er ofn ac arſwyd iddynt.

24 A thrwy nerth dy fraich di tarawer hwy â dychryn, y rhai ſydd yn dyfod yn erbyn dy ſanctaidd bobl i gablu. Ac fel hyn y diweddodd eſe.

25 Yna Nicanor, a 'r rhai oedd gyd ag ef, a ddyneſaſant ag udgyrn, ac â chaniadau.

26 Ond Judas a'r rhai oedd gyd ag ef a aethant ynghŷd â'r gelynion trwy weddi ac ymbil.

27 Felly yn wîr, gan ymladd â'i dwylo, a gweddïo ar Dduw â'i calonnau, hwy a laddaſant nid llai nâ phymtheng mil ar hugain: canys trwy ymddangoſiad Duw yr oeddynt hwy yn llawen jawn.

28 Yr awron pan ddarfu y rhyfel, hwy yn dychwelyd â llawenydd, a wybuant fod [b] Nicanor yn gorwedd yn farw yn ei arfogaeth. [b] 1 Mac. 7. 43.

29 Yna hwy a lefaſant yn uchel, ac a ſendithiaſant yr Arglwydd yn jaith eu gwlâd.

30 A Judas, penamddiffynnwr y dinaſwŷr ynghörph ac enaid, yr hwn eriôed a ddygaſai ewyllys da i'r rhai oedd o'i genedl, a orchymynnodd dorri pen Nicanor, a'i law, a 'i yſgwydd, a 'i dwyn i Jeruſalem.

31 A phan ddaeth eſe yno, wedi galw ynghŷd ei genedl ei hun, a goſod yr offeiriaid ger bron yr allor, eſe a alwodd am y rhai oedd o 'r twŵr;

32 Ac a ddangoſodd iddynt ben Nicanor 'ſgeler, a llaw 'r cablwr, [c] yr hon trwy fawr falchedd a eſtynnaſai eſe allan yn erbyn tŷ ſanctaidd yr Hollalluog. [c] Pen. 13. 33.

33 Ac wedi iddo dorri ymmaith daſod Nicanor annuwiol, eſe a ddywedodd y rhoddai eſe ef i 'r adar yn ddrylliau, ac y crogai eſe wobr ei ynfydrwydd ef gyferbyn â 'r Deml.

34 Felly pawb a foliannaſant tu a 'r nef y gogoneddus Arglwydd, gan ddywedyd, Bendigedig fyddo yr hwn a gadwodd ei fangre ei hun yn ddihalog.

35 Yna y crogodd eſe ben Nicanor ar y twŵr, yn arwydd amlwg ac eglur i bawb o gymmorth yr Arglwydd.

36 A [d] hwy a ordeiniaſant i gyd trwy ddeddf gyffredin, na ollyngid heibio y dydd hwn mewn modd yn y byd yn anenwog; ond cadw yn ŵyl y trydydd dydd ar [d] 1 Mac. 7. 49.

ar ddeg o'r deuddegfed mis, yr hwn a elwir yn iaith y Syriaid Adar, y dydd o flaen [e] gwyl Mardochëus.

[e] Eſther 9. 17, 29.

37 Am hynny gan ddigwyddo fel hyn i Nſcanor, a meddiannu o'r Hebreaid y ddinas er yr amſer hynny, minneu hefyd a ddiweddaf ymma.

38 Ac o's da y gwneuthym, ac megis y gweddai i'r 'ſtori, hynny yw 'r peth a ewyllyſiais; ond o's yn lleſg ac yn annoeth, hynny yw yr hyn a allwn ei ddwyn i ben.

39 Canys megis ag y mae yn ddrwg yfed gwîn o'r neilldu, ac felly dracheſn ddwfr; ac megis y mae gwîn wedi ei gymmyſgu â dwfr, yn hyfryd ac yn flaſus: felly goſodiad y matter allan ſydd yn flaſus i gluſtiau y rhai a ddarllenant yr yſtori. Ac ymma y bydd diwedd.

Diwedd yr Apocrypha.

TESTAMENT NEWYDD EIN HARGLWYDD A'N HIACHAWDWR JESU GRIST.

RHUF. I. xvi.

Nid oes arnaf gywilydd o Efengyl GRIST, o blegid gallu Duw yw hi er Jechydwriaeth i bob un a 'r ſydd yn credu.

Printiedig yn *LLUNDAIN* gan Brintwyr y Brenin, *Joan Baſged*, ac Aſſeins *Tomas Niwcwm* a *Harri Hils*, a ſuant ſeirw. MDCC XVII.

¶ Yr EFENGYL yn ol *St.* MATTHEW.

PEN. I.

1 *Achau Criſt o Abraham i Joſeph.* 18 *Ei genhedlu ef o'r Ysbryd glân, a'i eni o Fair forwyn, wedi ei dyweddïo hi â Joſeph.* 19 *Yr angel yn boaloni camdybus feadyliau Joſeph, ac yn deongl enwau Criſt.*

4000.

[a] Luc 3. 23.

LYfr [a] cenhedliad Jeſu Grift, ſâb Dafydd, fâb Abraham.

[b] Gen. 21. 2, 3.

2 [b] Abraham a genhedlodd Iſaac; ac [c] Iſaac a genhedlodd Jacob; a [d] Jacob a genhedlodd Judas a'i frodyr;

[c] Gen. 25. 26.

[d] Gen. 29. 35.

3 A [e] Judas a genhedlodd Phares a Zara o Thamar; a [f] Phares a genhedlodd Eſrom; ac Eſrom a genhedlodd Aram;

[e] Gen. 38. 27.

[f] Ruth 4. 18.

4 Ac Aram a genhedlodd Aminadab; ac Aminadab a genhedlodd Naaſſon; a Naaſſon a genhedlodd Salmon;

[g] 1 Cron. 2. 5, 9, &c.

5 A Salmon a genhedlodd Booz o Rachab; a Booz a genhedlodd Obed o Ruth; ac Obed a genhedlodd Jeſſe;

[g] 1 Sam. 16. 1. a 17. 12.

6 A [g] Jeſſe a genhedlodd Ddafydd frenin; a [h] Dafydd frenin a genhedlodd Solomon o'r hon *a fuaſai wraig* Urïas;

[h] 2 Sam. 12. 24.

7 A [i] Solomon a genhedlodd Roboam; a Roboam a genhedlodd Abïa; ac Abïa a genhedlodd Aſa;

[i] 1 Cron. 3. 10, &c.

8 Ac Aſa a genhedlodd Joſaphat; a Joſaphat a genhedlodd Joram; a Joram a genhedlodd Ozïas;

9 Ac Ozïas a genhedlodd Joatham; a Joatham a genhedlodd Achaz; ac Achaz a genhedlodd Ezecïas;

[k] 2 Bren. 20. 21.

10 Ac [k] Ezecïas a genhedlodd Manaſſes; a Manaſſes a genhedlodd Amon; ac Amon a genhedlodd Joſias;

[l] 1 Cron. 3. 13.

11 A Joſias a genhedlodd Jechonias a'i frodyr, ynghŷlch amſer y ſymmudiad i Fabilon:

[l] 1 Cron. 3. 16. 17.

12 Ac wedi 'r ſymmudiad i Fabilon, [l] Jechonias a genhedlodd Salathiel; a Salathiel a genhedlodd Zorobabel;

13 A Zorobabel a genhedlodd Abïud; ac Abïud a genhedlodd Eliacim; ac Eliacim a genhedlodd Azor;

14 Ac Azor a genhedlodd Sadoc; a Sadoc a genhedlodd Achim; ac Achim a genhedlodd Eliud;

15 Ac Elïud a genhedlodd Eleazar; ac Eleazar a genhedlodd Fatthan; a Matthan a genhedlodd Jacob;

16 A Jacob a genhedlodd Joſeph, gŵr Mair, o'r hon y ganed Jeſu, yr hwn a elwir Criſt.

17 Felly yr holl genhedlaethau o Abraham hyd Ddafydd *ydd* bedair cenhedlaeth ar ddeg; ac o Ddafydd hyd y ſymmudiad i Fabilon pedair cenhedlaeth ar ddeg; ac o'r ſymmudiad i Fabilon hyd Grift pedair cenhedlaeth ar ddeg.

[m] Luc 1. 99.

18 ¶ A [m] genedigaeth yr Jeſu Grift oedd fel hyn: Wedi dyweddïo Mair ei fam ef â Joſeph, cyn eu dyfod hwy ynghŷd, hi a gafwyd yn feichiog [n] o'r Ysbryd glân.

4000.

[n] Luc 1. 35.

19 A Joſeph ei gŵr hi, gan ei fod yn gyfiawn, ac heb chwennych [o] ei gwneuthur hi yn ſiampl, a ewyllyſiodd ei rhoi hi ymmaith yn ddirgel.

[o] Deut. 24. 1.

20 Ac efe yn meddwl y pethau hyn, wele, Angel yr Arglwydd a ymddangoſodd iddo mewn breuddwyd, gan ddywedyd, Joſeph mâb Dafydd, nac ofna gymmeryd Mair dy wraig: o blegid yr hyn a genhedlwyd ynddi ſydd o'r Ysbryd glân.

21 [p] A hi a eſgor ar fâb, a thi a elwi ei enw ef JESU: o blegid [q] efe a wared ei bobl oddi wrth eu pechodau.

[p] Luc 1. 31.

[q] Act. 4. 12.

22 (A hyn oll a wnaethpwyd fel y cyflawnid yr hyn a ddywedpwyd gan yr Arglwydd trwy 'r prophwyd, gan ddywedyd,

23 [r] Wele, Morwyn a fydd feichiog, ac a eſgor ar fâb, a † hwy a alwant ei enw ef Emmanuel, yr hyn o'i gyfieithu, yw, Duw gyd â ni.)

[r] Eſay 7. 14. † Neu, *gelwir ei enw ef.*

24 A Joſeph pan ddeffroes o gwſg, a wnaeth megis y gorchymynnaſai Angel yr Arglwydd iddo, ac a gymmerodd ei wraig.

25 Ac nid adnabu efe hi, hyd oni eſgorodd hi ar ei mâb cyntafanedig. A galwodd ei enw ef JESU.

PEN. II.

1 *Y doethion yn cael eu cyfarwyddo at Griſt trwy weinidogaeth ſeren:* 11 *yn ei addoli ef, ac yn cyſtwyno eu hanrhegion.* 14 *Joſeph yn ffoi i'r Aipht, efe, a'r Jeſu a'i fam.* 16 *Herod yn lladd y plant:* 20 *ac yn marw.* 23 *Dwyn Criſt yn ei ôl i Alilea i Nazareth.*

AC [a] wedi geni 'r Jeſu ym Methlehem Judea, yn nyddiau Herod frenin, wele, doethion a ddaethant o'r dwyrain i Jeruſalem,

[a] Luc 2. 6, 7.

2 Gan ddywedyd, Pa le y mae 'r hwn a anwyd yn frenin yr Iuddewon? canys gwelſom [b] ei ſeren ef yn y dwyrain, a daethom i'w addoli ef.

[b] Num. 24. 17.

3 Ond pan glybu Herod frenin, efe a gyffrowyd, a holl Jeruſalem gyd ag ef.

4 A chwedi dwyn ynghŷd yr holl [c] Archoffeiriaid ac [d] yſgrifennyddion y bobl, efe a ymofynnodd â hwynt pa le y genid Criſt.

[c] 2 Cron. 36. 14.

[d] 2 Cron. 34. 13.

5 A hwy a ddywedaſant wrtho, Ym Methlehem Judea; canys felly 'r yſgrifennwyd trwy 'r prophwyd,

1 Mac. 5. 42. a 7. 12.

6 A [e] thithau Bethlehem tîr Juda, nid lleiaf wyt ymmhlith tywyſogion Juda: canys o honot ti y daw Tywyſog yr hwn a fugeilia fy mhobl Iſrael.

[e] Mic. 5. 2. Joan 7. 42.

7 Yna Herod wedi galw 'r doethion yn ddirgel, a 'i holodd hwynt yn fanwl am yr amſer yr ymddangoſaſai 'r ſeren.

8 Ac

4000. 8 Ac wedi eu danfon hwy i Fethlehem, eſe a ddywedodd, Ewch, ac ymofynwch yn ſanwl am y mâb bychan; a phan gaffoch ef, mynegwch i mi, fel y gallwyf finnau ddyfod, a'i addoli ef.

9 Hwythau wedi clywed y brenin, a aethant; ac wele, y ſeren a welſent yn y dwyrain a aeth o'i blaen hwy, hyd oni ddaeth hi a ſefyll goruwch y lle yr oedd y mâb bychan.

10 A phan welſant y ſeren, llawenhaſant â llawenydd mawr dros ben.

ſ Pſ. 72. 10. Eſay 60. 6. † gawſant.

11 A phan ddaethant i'r tŷ, f hwy a † welſant y mâb bychan gyd â Mair ei fam, a hwy a ſyrthiaſant i lawr, ac a'i haddolaſant ef: ac wedi agoryd eu try orau, a offrymmaſant iddo anrhegion; aur, a thus, a myrr.

12 Ac wedi eu rhybuddio hwy gan Dduw trwy freuddwyd na ddychwelent at Herod, hwy a aethant drachefn i'w gwlâd ar hŷd ffordd arall.

13 Ac wedi iddynt ymadel, wele Angel yr Arglwydd yn ymddangos i Joſeph mewn breuddwyd, gan ddywedyd, Cyfod, cymmer y mâb bychan a'i fam, a ffo i'r Aipht, a bydd yno hyd oni ddywedwyf i ti: canys ceiſio a wnâ Herod y mâb bychan i'w ddifetha ef.

14 Ac yntau pan gyfododd a gymmerth y mâb bychan a'i fam o hŷd nôs, ac a giliodd i'r Aipht:

15 Ac a fu yno hyd farwolaeth Herod; fel y cyflawnid yr hyn a ddywedpwyd gan yr Arglwydd trwy 'r prophwyd, gan ddywedyd, g O'r Aipht y gelwais fy mâb.

g Hoſ. 11. 1.

16 ¶ Yna Herod pan weles ei ſiommi gan y doethion, a ffrommodd yn aruthr, ac a ddanfonodd ac a laddodd yr holl ſechgyn *oedd* ym Methlehem ac yn ei holl gyffiniau, o ddwyflwydd oed a than hynny, wrth yr amſer yr ymofynnaſai eſe yn ſanwl â'r doethion.

4002.

17 Yna y cyflawnwyd yr hyn a ddywedaſid gan h Jeremîas y prophwyd, gan ddywedyd,

h Jer. 31. 15.

18 Llef a glybüwyd yn Rama, galar, ac wyloſain, ac ochain mawr, Rachel yn wylo *am* ei phlant, ac ni fynnai ei chyſſuro, am nad oeddynt.

19 ¶ Ond wedi marw Herod, wele Angel yr Arglwydd mewn breuddwyd yn ymddangos i Joſeph yn yr Aipht,

20 Gan ddywedyd, Cyfod, a chymmer y mâb bychan a'i fam, a dôs i dîr Iſrael: canys y rhai oedd yn ceiſio einioes y mâb bychan a fuant feirw.

21 Ac wedi ei gyfodi, eſe a gymmerth y mâb bychan a'i fam, ac a ddaeth i dîr Iſrael.

22 Eithr pan glybu eſe fod Archelâus yn teyrnaſu ar Judea yn lle ei dâd Herod, eſe a ofnodd fyned yno. Ac wedi ei rybuddio gan Dduw mewn breuddwyd, eſe a giliodd i barthau Galilea.

23 A phan ddaeth, eſe a drigodd mewn dinas a elwid Nazareth: fel y cyflawnid i yr hyn a ddywedaſid trwy 'r prophwydi, Y gelwid ef yn Nazaread.

i Barn. 13. 5.

PEN. III.

1 Pregeth Joan, a'i ſwydd, a'i fuchedd, a'i feydd; 7 y mae yn ceryddu 'r Pharifeaid, 13 ac yn beiddio Chriſt yn yr Iorddonen.

4030. a Mar. 1. 4. Luc 3. 2.

AC yn y dyddiau hynny y daeth a Ioan Fedyddiwr, gan bregethu yn nifferthwch Judea,

2 A dywedyd, Edifarhewch; canys neſaodd teyrnas nefoedd.

3 O blegid hwn yw efe, yr hwn y dywedwyd am dano gan Eſaias y prophwyd, gan ddywedyd, b Llef un yn llefain yn y diffeithwch, Parotôwch ffordd yr Arglwydd, gwnewch yn uniawn eilwybrau ef.

4 A'r c Joan hwnnw oedd a'i ddillad o flew camel, a gwregys o groen ynghŷlch ei lwynau: a'i fwyd oedd locuſtiaid a mêl gwŷllt.

5 d Yna 'r aeth allan atto ef Jeruſalem, a holl Judea, a'r holl wlâd o amgylch y Jorddonen:

6 A hwy a fedyddiwyd ganddo ef yn yr Iorddonen, e gan gyffeſu eu pechodau.

7 A phan welodd efe lawer o'r Phariſeaid ac o'r Saduceaid yn dyfod i'w fedydd ef, efe a ddywedodd wrthynt hwy, f O genhedlaeth gwiberod, pwy a'ch rhag-rybuddiodd i ffoi rhag g y llid a fydd?

8 Dygwch gan hynny ffrwythau addas i edifeirwch.

9 Ac na feddyliwch ddywedyd ynnoch eich hunain; h Y mae gennym ni Abraham yn dâd *i ni*: canys yr ydwyf yn dywedyd i chwi, y dichon Duw, ïe o'r meini hyn gyfodi plant i Abraham.

10 Ac yr awr hon hefyd y mae 'r fwyall wedi ei goſod ar wreiddyn y prennau: i pob pren gan hynny yr hwn nid yw yn dwyn ffrwyth da, a dorrir i lawr, ac a deflir yn tân.

11 k Myfi yn ddïau ydwyf yn eich bedyddio chwi â dwfr i edifeirwch: eithr yr hwn ſydd yn dyfod ar fy ôl i, ſydd gryfach nâ myfi, yr hwn nid ydwyf deilwng i ddwyn ei eſgidiau: l Efe a'ch bedyddia chwi â'r Ysbryd glân ac â than.

12 Yr hwn y *mae* ei wyntyll yn ei law, ac efe a lwyr-lanhâ ei lawr-dyrnu, ac a gaſgl ei wenith i'w yſgubor; eithr yr us a lyſg efe â thân anniffoddadwy.

13 ¶ m Yna y daeth yr Jeſu o Alilea i'r Iorddonen at Joan, i'w fedyddio ganddo.

14 Eithr Joan a orafunodd iddo ef, gan ddywedyd, Ŷ mae arnaf fi eiſiau fy medyddio gennyt ti, ac a ddeui di attaf fi?

15 Ond yr Jeſu a attebodd, ac a ddywedodd wrtho ef, Gâd yr awr hon; canys fel hyn y mae 'n weddus i ni gyflawnu pob cyfiawnder. Yna efe a adawodd iddo.

16 A'r Jeſu wedi ei fedyddio a aeth yn y fan i fynu o'r dwfr: ac wele, y nefoedd a agorwyd iddo, ac efe a welodd n Ysbryd Duw yn diſgyn fel colommen, ac yn dyfod arno ef.

17 Ac wele o lef o'r nefoedd, yn dywedyd, p Hwn yw fy annwyl Fâb, yn yr hwn y'm bodlonwyd.

4030. b Eſay 40. 3. Mar. 1. 3. Luc 3. 4. Joan 1. 23. c Mar. 1. 6. Edrych 2 Bren. 1. 8. Zech. 13. 4. d Mar. 1. 5. e Act. 19. 18. f Pen. 12. 34. a 23. 33. Luc 3. 7. g Rhuf. 5. 9. 1 Theſ. 1. 10. h Joan 8. 33, 39. Act 13. 26. i Pen. 7. 19. Joan 15. 6. k Mar. 1. 8. Luc 3. 16. Joan 1. 15, 26. Act. 1. 5. a 11. 16. a 19. 4. l Eſay 4. 4. Mal. 3. 2, 3. m Mar. 1. 9. Luc 3. 21. n Eſay 11. 2. a 42. 1. Joan 1. 32, 33. o Joan 12. 28. p Pſ. 2. 7. Eſay 42. 1. Pen. 12. 18. a 17. 5. Luc 9. 35. 2 Pedr 1. 17.

Epheſ. 1. 6. Col. 1. 13.

PEN. IV.

1 Ymbryd Chriſt, a'i demtiad. 11 Yr Angylion yn gweini iddo. 13 Efe yn trigo yng Nghapernaum, 17 yn dechreu pregethu, 18 yn galw Pedr ac Andreas, 21 Iago a Joan: 23 ac yn iachâu yr holl gleiſion.

YNa yr a Jeſu a arweiniwyd i fynu i'r anialwch gan yr Ysbryd, i'w demtio gan ddiafol.

a Mar. 1. 12. Luc 4. 1.

2 Ac wedi iddo ymprydio ddeugain niwrnod a deugain nôs, yn ôl hynny eſe a newynodd.

3 A'r temtiwr pan ddaeth atto, a ddywedodd, O's mâb Duw wyt ti, arch i'r cerrig hyn fod yn fara.

4 Ac

4 Ac yntef a attebodd, ac a ddywedodd, Yſgrifennwyd, [b] Nid trwy fara yn unig y bydd byw dyn, ond trwy bob gair a ddaw allan o enau Duw.

5 Yna y cymmerth diafol ef i'r [c] ddinas ſanctaidd, ac a'i goſododd ef ar binacl y deml;

6 Ac a ddywedodd wrtho, O's mâb Duw wyt ti, bwrw dy hun i lawr; canys yſgrifennwyd, [d] Y rhydd efe orchymmyn i'w angylion am danat; a hwy a'th ddygant yn eu dwylaw, rhag tato o honot un amſer dy droed wrth garreg.

7 Yr Jeſu a ddywedodd wrtho, Yſgrifennwyd drachefn, [e] Na themtia 'r ARGLWYDD dy Dduw.

8 Trachefn y cymmerth diafol ef i ſynydd tra uchel, ac a ddangoſodd iddo holl deyrnaſoedd y byd, a'i gogoniant;

9 Ac a ddywedodd wrtho, Hyn oll a roddaf i ti, o's ſyrthi i lawr a'm haddoli i.

10 Yna yr Jeſu a ddywedodd wrtho, Ymmaith Satan; canys yſgrifennwyd, [f] Yr ARGLWYDD dy Dduw a addoli, ac ef yn unig a waſanaethi.

11 Yna y gadawödd diafol ef: ac wele, angylion a ddaethant, ac a weinaſant iddo.

12 ¶ A [g] phan glybu 'r Jeſu draddodi Joan, efe a aeth i Alilea.

13 A chan ado Nazareth, efe a aeth ac a arhoſodd yng Nghapernäum, yr hon ſydd wrth y môr ynghyffiniau Zabulon a Nephthali:

14 Fel y cyflawnid yr hyn a ddywedpwyd trwy Eſaias y prophwyd, gan ddywedyd,

15 [h] Tîr Zabulon, a thîr Nephthali, *wrth* ffordd y môr, o'r tu hwnt i'r Jorddonen, Gälilea y cenhedloedd.

16 Y bobl oedd yn eiſtedd mewn tywyllwch a welodd oleuni mawr; ac i'r rhai a eiſteddent ym mro a chyſgod angau y cyſododd goleuni iddynt.

17 [i] O'r pryd hynny y dechreuodd yr Jeſu bregethu, a dywedyd, [k] Edifarhewch: canys neſaodd teyrnas neſoedd.

18 ¶ [l] A'r Jeſu yn rhodio wrth fôr Galilea, efe a ganfu ddau frodyr, Simon yr hwn [m] a elwir Pedr, ac Andreas ei frawd, yn bwrw rhwyd i'r môr; (canys pyſgodwyr oeddynt)

19 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Deuwch ar fy ôl i, a mi a'ch gwnâf yn byſgodwyr dynion.

20 A hwy yn y fan, gan adel y rhwydau, a'i canlynaſant ef.

21 Ac wedi myned rhagddo oddi yno, efe a welodd ddau frodyr eraill, Jago *fâb* Zebedëus, a Joan ei frawd, mewn llong gyd â Zebedëus eu tâd, yn cyweirio eu rhwydau: ac a'i galwodd hwy.

22 Hwythau yn ebrwydd, gan adel y llong a'i tâd, a'i canlynaſant ef.

23 ¶ A'r Jeſu a aeth o amgylch holl Alilea, [n] gan ddyſgu yn eu ſynagogau, a phregethu efengyl y deyrnas, a jachäu pob clefyd a phob afiechyd ym mhlith y bobl.

24 Ac aeth sôn am dano ef trwy holl Syria; a hwy a ddygaſant atto yr holl rai drwg eu hwyl, a'r rhai yr oedd amryw gleſydau a chnoſeydd yn eu dala, a'r rhai cythreulig, a'r rhai lloerig, a'r ſawl oedd a'r parlys arnynt; ac efe a'i hiachaodd hwynt.

25 A thorſeydd lawer a'i canlynaſant ef o Alilea, a Decapolis, a Jeruſalem, a Judea, ac o'r tu hwnt i'r Jorddonen.

PEN. V.

1 Criſt yn dechreu ei bregeth ar y mynydd; 3 ac yn dangos pwy ſydd daeawyddion, 13 Pwy yw halen y ddaear, 14 goleuni y byd, dinas ar fryn, 15 y gannwyll: 17 Ei dayſod ef i gyflawnu 'r gyfraith. 21 Beth yw lladd, 27 a godineu, 33 a thyngu. 38 Y mae yn annog i ddioddef cam, 44 i garu, ie ein gelynion, 48 ac i ymegnio at berffeithrwydd.

A Phan welodd yr Jeſu y tyrfaoedd, efe a eſgynnodd i'r mynydd: ac wedi iddo eiſtedd, ei diſgyblion a ddaethant atto.

2 Ac efe a agorodd ei enau, ac a'i dyſgodd hwynt, gan ddywedyd,

3 [a] Gwyn eu byd y tlodion yn yr ysbryd: canys eiddynt yw teyrnas neſoedd.

4 [b] Gwyn eu byd y rhai ſydd yn galaru: canys hwy a ddiddenir.

5 [c] Gwyn eu byd y rhai addfwyn: canys [d] hwy a etiteddant y ddaear.

6 Gwyn eu byd y rhai ſydd arnynt newyn a ſyched am gyfiawnder: [e] canys hwy a ddiwellir.

7 Gwyn eu byd y rhai trugarogion: [f] canys hwy a gânt drugaredd.

8 [g] Gwyn eu byd y rhai pur o gâlon: canys [h] hwy a welant Dduw.

9 Gwyn eu byd y tangneſeddwyr: canys hwy a elwir yn blant i Dduw.

10 [i] Gwyn eu byd y rhai a erlidir o achos cyfiawnder: canys eiddynt yw teyrnas neſoedd.

11 [k] Gwyn eich byd pan y'ch gwradwyddant, ac y'ch erlidiant, ac y dywedant bob drygair yn eich erbyn, er fy mwyn i, a hwy yn gelwyddog.

12 Byddwch ſawen a hyfryd: canys mawr yw eich gwobr yn y neſoedd: o blegid [l] felly yr erlidiaſant hwy y prophwydi a fu o'ch blaen chwi.

13 ¶ Chwi yw halen y ddaear: [m] eithr o diflaſodd yr halen, â pha beth yr helldir ef? ni thâl efe mwy ddim ond i'w fwrw allan, a'i ſarhau gan ddynion.

14 Chwi yw goleuni 'r byd. Dinas a oſodir ar fryn ni ellir ei chuddio.

15 Ac ni [n] oleuant gannwyll, a'i dodi dan leſtr, ond mewn canhwyllbren: a hi a oleua i bawb ſy yn y tŷ.

16 Llewyrched felly eich goleuni ger bron dynion, [o] fel y gwelont eich gweithredoedd da chwi, ac [p] y gogoneddont eich Tâd yr hwn ſydd yn y neſoedd.

17 ¶ Na thybiwch fy nyſod i dorri 'r gyfraith neu 'r prophwydi: ni ddaethym i dorri, ond i gyflawnu.

18 Canys yn wîr meddaf i chwi, [q] Hyd onid el y nef a'r ddaear heibio, nid â un jot nac un tippyn o'r gyfraith heibio, hyd oni chwpläer oll.

19 [r] Pwy bynnag gan hynny a dorro un o'r gorchymmynion lleiaf hyn, ac a ddyſgo i ddynion felly, lleiaf y gelwir ef yn nheyrnas neſoedd: ond pwy bynnag a'i gwnelo, ac a'i dyſgo *i eraill*, hwn a elwir yn fawr yn nheyrnas neſoedd.

20 Canys meddaf i chwi, Oni bydd eich cyfiawnder yn helaethach nä *chyfiawnder* y Pharifeaid, nid ewch i mewn i deyrnas neſoedd.

21 ¶ Clywſoch ddywedyd ‡ gan y rhai gynt, [s] Na ladd: a phwy bynnag a laddo, cuog fydd o farn.

22 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd i chwi, [t] Pob un a ddigio wrth ei frawd heb yſtyr, a fydd cuog o farn: a phwy bynnag a ddywedo

4034.
[a] Deut. 8. 3.
[b] Neh. 11. 18. Eſay 48. 2.
[c] Pen. 27. 53.
[d] Pſal. 91. 11.
[e] Deut. 6. 16.
[f] Deut. 6. 13. a 10. 20. 1 Sam. 7. 3.
[g] Marc 1. 14. Luc 3. 19. a 4. 14, 31. Joan 4. 43.
[h] Eſay 9. 1, 2.
[i] Marc 1. 14. [k] Pen. 3. 2. a 10. 7.
[l] Marc 1. 16. Luc 5. 2. [m] Joan 1. 42.
[n] Pen. 9. 35.
[a] Luc 6. 20. Diar. 16. 19. a 29. 23. Eſay 57. 15.
[b] Eſay 61. 3. Luc 6. 21.
[c] Pſal. 37. 11.
[d] Rhuf. 4. 13.
[e] Eſay 55. 1. a 65. 13.
[f] Pen. 6. 14. Marc 11. 25. Jago 2. 13.
[g] Pſal. 15. 2. a 24. 4. Heb. 12. 14.
[h] 1 Cor. 13. 12. 1 Joan 3. 2.
[i] 2 Tim. 2. 12. 1 Pedr 3. 14.
[k] Luc 6. 22. 1 Pedr 4. 14.
[l] Act 7. 52.
[m] Marc 9. 50.
[n] Marc 4. 21.
[o] 1 Pedr 2. 12.
[p] 1 Cor. 14. 25.
[q] Luc 16. 17.
[r] Jago 2. 10.
‡ Neu, *wrth.*
[s] Eccſod. 20. 13. Deut 5. 17.
[t] 1 Joan 3. 15.

4034.

wrth ei frawd, Raca, a fydd euog o gyngor : a phwy bynnag a ddywedo, O ynfyd, a fydd euog o dan uffern.

23 Gan hynny, o's dygi dy rodd i'r allor, ac yno dyfod i'th gof fod gan dy frawd ddim yn dy erbyn;

24 Gâd yno dy rodd ger bron yr allor, a [u] dôs ymmaith : yn gyntaf cymmoder di â'th frawd, ac yno tyred, ac offrwm dy rodd.

25 [x] Cyttuna â'th wrthwynebwr ar frys, [y] tra fyddech ar y ffordd gyd ag ef ; rhag un amſer i'th wrthwynebwr dy roddi di yn llaw 'r barnwr, ac i'r barnwr dy roddi at y ſwyddog, a'th daflu yngharchar.

26 Yn wîr meddaf i ti, Ni ddeui di allan oddi yno hyd oni thalech y ffyrling eithaf.

27 ¶ Clywſoch ddywedyd gan y rhai gynt, [z] Na wnâ odineb.

28 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd i chwi, ſod pob un ſydd [a] yn edrych ar wraig, i'w chwennychu hi, wedi gwneuthur eiſoes odineb â hi yn ei galon.

29 [b] Ac o's dy lygad dehau a'th rwyſtra, [c] tyn ef allan, a thafl oddi wrthyt : canys da i ti golli un o'th aelodau, ac na thafler dy holl gorph i uffern.

30 Ac o's dy law ddehau a'th rwyſtra, torr hi ymmaith, a thafl oddi wrthyt : canys da i ti golli un o'th aelodau, ac na thafler dy holl gorph i uffern.

31 A dywetpwyd, [d] Pwy bynnag a ollyngo ymmaith ei wraig, rhoed iddi lythyr ysgar.

32 Ond yr ydwyf fi yn dywedyd i chwi, ſod [e] pwy bynnag a ollyngo ymmaith ei wraig, ond o achos godineb, yn peri iddi wneuthur godineb : a phwy bynnag a briodo yr hon a ysgarwyd, y mae efe yn gwneuthur godineb.

33 ¶ Trachefn, clywſoch [f] ddywedyd gan y rhai gynt, [g] Na thwng anudon ; eithr [h] tâl dy lwon i'r Arglwydd.

34 Ond yr ydwyf fi yn dywedyd wrthych chwi, [i] Na thwng ddim : nac i'r nef ; canys [k] gorſeddfa Duw ydyw :

35 Nac i'r ddaear ; canys troedfainge ei draed ydyw : nac i Jeruſalem ; canys [l] dinas y brenin mawr ydyw.

36 Ac na thwng i'th ben, am na elli wneuthur un blewyn yn wyn, neu yn ddu.

37 Eithr bydded eich ymadrodd chwi, Ie, ie ; Nage, nage : o blegid beth bynnag *ſydd* dros ben hyn, o'r drwg y mae.

38 ¶ Clywſoch ddywedyd, [m] Llygad am lygad, a dant am ddant.

39 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd wrthych chwi, [n] Na wrthwynebwch ddrwg : ond pwy bynnag a'th darawo ar dy rudd ddehau, tro 'r llall iddo hefyd.

40 Ac i'r neb a fynno ymgyfreithio â thi, a dwyn dy bais, gâd iddo dy gochl hefyd.

41 A phwy bynnag [o] a'th gymmhello un filldir, dos gyd ag ef ddwy.

42 Dyro i'r hwn a ofynno gennyt : ac [p] na thro oddi wrth yr hwn ſydd yn ewyllyſio echwyna gennyt.

43 ¶ Clywſoch ddywedyd, [q] Câr dy gymmydog, a chaſâ dy elyn.

44 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd wrthych chwi, [r] Cerwch eich gelynion, bendithiwch y rhai a'ch melldithiant, gwnewch

[a] Job 42. 8. [b] 1 Pedr 3. 7. [c] Luc 12. 58. [d] Pſal. 32. 6. Eſay 55. 6. [e] Eccſd. 20. 14. Deut. 5. 18. [f] Job 51. 1. [g] Pen. 18. 8. Marc 9. 43—47. [h] Edrych Pen. 19. 12. Rhuf. 8. 13. 1 Cor. 9. 27. Col. 3. 5. [i] Deut. 24. 1. Edrych Pen. 19. 7. &c. Marc 10 2, &c. [k] Luc 16. 18. 1 Cor. 7. 10, 11. [l] Pen. 23. 16. [m] Eccſod. 20. 7. Lef. 19. 12. Deut. 5. 11. [n] Deut. 23. 23. [o] Jago 5. 12. [p] Eſay 66. 1. [q] Pſal. 48. 2. [r] Eccſod. 21. 24. Lef. 24. 20. Deut. 19. 21. [s] Diar. 24. 29. Luc 6. 29. Rhuf. 12. 17, 19. 1 Cor. 6. 7. 1 Theſ. 5. 15. 1 Pedr 3. 9. [t] Edrych Pen. 27. [u] Luc 6. 27. [x] Deut. 15. 8, 10. Luc 6. 35. [y] Lef. 19, 18. Rhuf. 12. 14, 20.

dda i'r lawl a'ch casâr, a [s] gweddïwch drosy rhai a wnêl niwed i chwi, ac a'ch erlidiant ;

45 Fel y byddoch blant i'ch Tâd yr hwn ſydd yn y nefoedd : canys y mae efe yn peri i'w haul godi ar y drwg a'r da, ac yn glawio ar y cyfiawn a'r anghyfiawn.

46 [t] Oblegid o's cerwch y ſawl a'ch caro, pa wobr ſydd i chwi ? oni wnâ 'r publicanod hefyd yr un peth ?

47 Ac o's cyfferchwch well i'ch brodyr yn unig, pa ragoriaeth yr ydych chwi yn ei wneuthur ? onid ydyw y publicanod hefyd yn gwneuthur felly ?

48 Byddwch chwi gan hynny yn berffaith, fel y mae eich Tâd yr hwn ſydd yn y nefoedd yn berffaith.

PEN. VI.

1 Criſt yn myned rhagddo yn ei bregeth ar y mynydd, gan draethu am Eluſen, 5 a Gweddi, 14 maddeu i'n brodyr, 16 ac ympryd, 19 p'le y mae i ni roddi ein tryſor i gadw, 24 ynghŷlch gwaſanaethu Duw a Mammon : 25 yn annog na bydder gofalus am bethau bydol : 33 ond am geiſio teyrnas Dduw.

GOchelwch rhag gwneuthur eich [*] eluſen yngŵydd dynion, er mwyn cael eich gweled ganddynt ; o's amgen, ni chewch dâl gan eich Tâd yr hwn ſydd yn y nefoedd.

2 Am hynny [a] pan wnelych eluſen, na udgana o'th flaen, fel y gwnâ 'r rhagrithwyr, yn y ſynagogau, ac ar yr heolydd, fel y molianner hwy gan ddynion. Yn wîr meddaf i chwi, y maent yn derbyn eu gwobr.

3 Eithr pan wnelych di eluſen, na wyped dy *law* aſſiwy pa beth a wnâ dy *law* ddehau ;

4 Fel y byddo dy eluſen yn y dirgel : a'th Dâd yr hwn a wêl yn y dirgel, efe [b] a dâl i ti yn yr amlwg.

5 ¶ A phan weddïech, na fydd fel y rhagrithwyr : canys hwy a garant weddïo yn ſefyll yn y ſynagogau ac ynghonglau 'r heolydd, fel yr ymddangoſont i ddynion. Yn wîr meddaf i chwi, y maent yn derbyn eu gwobr.

6 Ond tydi pan weddïech, [c] dôs i'th 'ſtafell, ac wedi cau dy ddrws, gweddïa ar dy Dâd yr hwn *ſydd* yn y dirgel ; a'th Dâd yr hwn a wêl yn y dirgel a dâl i ti yn yr amlwg.

7 A [d] phan weddïoch na fyddwch ſiaradus, fel y cenhedloedd : canys y maent hwy yn tybied y cânt eu gwrandaw am eu haml eiriau.

8 Na fyddwch gan hynny debyg iddynt hwy : canys gŵyr eich Tâd pa bethau ſy arnoch eu heiſiau cyn gofyn o honoch ganddo.

9 Am hynny gweddïwch chwi fel hyn ; [e] Ein Tâd yr hwn *wyt* yn y nefoedd, Sancteiddier dy Enw.

10 Deled dy deyrnas. Gwneler dy ewyllys, megis yn y nef, *felly* ar y ddaear hefyd.

11 Dyro i ni heddyw ein bara [f] beunyddiol.

12 A maddeu i ni ein dyledion, fel y maddeuwn ninnau i'n dyledwyr.

13 Ac na arwain ni i brofedigaeth, eithr gwared ni rhag drwg. [g] Canys eiddot ti yw 'r deyrnas, a'r nerth, a'r gogoniant, yn oes oeſoedd. Amen.

[s] Luc 23. 34. Act 7. 60. 1 Cor. 4. 12, 13. 1 Pedr 2. 23. 3. 9. [t] Luc 6. 32. [*] Deut. 24. 13. Pſal. 112. 9. Dan. 4. 27. 2 Cor. 9, 10. [a] Rhuf. 12. 8. [b] Luc 14. 14. [c] 2 Bren. 4. 33. [d] Eccl. 7. 14. [e] Luc 11. 2. [f] Edrych Job 23. 12. Diar. 30. 8. [g] 1 Cron. 29. 11.

1 *Criſt yn gorphen ei bregeth ar y mynydd, ac yn gwahardd barn ehud, 6 a bwrw pethau ſanctaidd i gŵn, 7 yn annog i wedaïo, 13 i fyned i mewn i'r porth cyfyng, 15 i ymgadw rhag gau-brophwydi, 21 na byddom wrandawyr, ond gwneuthurwyr y gair, 24 a chyffelyb i dai wedi eu hadeiladu ar graig, 26 ac nid ar y tywod.*

NA [a] fernwch, fel na'ch barner.

2 Canys â pha farn y barnoch, y'ch bernir: [b] ac â pha ſeſur y meſuroch, yr adſeſurir i chwithau.

3 [c] A pha ham yr wyt yn edrych ar y brycheuyn *ſydd* yn llygad dy frawd, ac nad ydwyt yn yſtyried y trawſt *ſydd* yn dy lygad dy hun?

4 Neu pa fodd y dywedi wrth dy frawd, Gâd i mi fwrw allan y brycheuyn o'th lygad; ac wele drawſt yn dy lygad dy hun?

5 Oh ragrithiwr, bwrw allan yn gyntaf y trawſt o'th lygad dy hun; ac yna y gweli yn eglur fwrw y brycheuyn allan o lygad dy frawd.

6 [d] Na roddwch y peth *ſydd* ſanctaidd i'r cŵn, ac na thaflwch eich gemmau o flaen y môch; rhag iddynt eu ſathru dan eu traed, a throi, a'ch rhwygo chwi.

7 [e] Gofynnwch, a rhoddir i chwi; ceiſiwch, a chwi a gewch; curwch, ac fe agorir i chwi.

8 Canys [f] pob un ſy'n gofyn ſy'n derbyn; a'r neb ſy'n ceiſio ſy'n cael; ac i'r hwn ſydd yn curo yr agorir.

9 Neu a oes un dŷn o honoch, yr hwn o's gofyn ei fâb iddo fara, a rydd iddo garreg?

10 Ac o's gofyn eſe byſgodyn, a ddyry eſe ſarph iddo?

11 O's chwychwi gan hynny, [g] a chwi yn ddrwg, a fedrwch roddi rhoddion da i'ch plant, pa faint mwy y rhydd eich Tâd yr hwn *ſydd* yn y nefoedd bethau da i'r rhai a ofynnant iddo?

12 Am hynny [h] pa bethau bynnag oll a ewyllyſioch eu gwneuthur o ddynion i chwi, felly gwnewch chwithau iddynt hwy: canys [i] hyn yw 'r gyfraith a'r prophwydi.

13 ¶ [k] Ewch i mewn trwy 'r porth cyfyng: canys ehang yw 'r porth, a llydan yw 'r ffordd ſydd yn arwain i ddiſtryw; a llawer yw y rhai ſydd yn myned i mewn trwyddi:

14 O blegid cyfyng yw 'r porth, a chul yw 'r ffordd ſydd yn arwain i'r bywyd; ac ychydig yw y rhai ſydd yn ei chael hi.

15 ¶ [l] Ymogelwch rhag y gau-brophwydi, [m] y rhai a ddeuant attoch yngwiſgoedd defaid, ond oddi mewn bleiddiaid rheibus ydynt hwy.

16 Wrth eu ffrwythau yr adnabyddwch hwynt. [n] A gaſgl rhai rawnwin oddi ar ddrain, neu ffigys oddi ar yſgall?

17 Felly [o] pob pren da ſydd yn dwyn ffrwythau da; ond y pren drwg ſydd yn dwyn ffrwythau drwg.

18 Ni ddichon pren da ddwyn ffrwythau drwg, na phren drwg ddwyn ffrwythau da.

19 [p] Pob pren heb ddwyn ffrwyth da a dorrir i lawr ac a deflir yn tân.

20 O herwydd pa ham, wrth eu ffrwythau yr adnabyddwch hwynt.

21 ¶ [q] Nid

14 [h] O blegid o's maddeuwch i ddynion eu camweddau, eich Tâd nefol a faddeu heſyd i chwithau:

15 Eithr [i] oni faddeuwch i ddynion eu camweddau, ni faddeu eich Tâd eich camweddau chwithau.

16 ¶ Hefyd pan ymprydioch, na fyddwch fel y rhagrithwyr, yn wynebdriſt: canys anffurfio eu hwynebau y maent, fel yr ymddangoſont i ddynion eu bod yn ymprydio. Yn wir meddaf i chwi, y maent yn derbyn eu gwobr.

17 Eithr pan ymprydiech di, enneinia dy ben, a golch dy wyneb;

18 Fel nad ymddangoſech i ddynion dy fod yn ymprydio, ond i'th Dâd yr hwn ſydd yn y dirgel: a'th Dâd yr hwn ſydd yn gweled yn y dirgel a dâl i ti yn yr amlwg.

19 ¶ [k] Na thryſorwch iwch' dryſorau ar y ddaear, lle y mae gwyſyn a rhŵd yn llygru, a lle y mae lladron yn cloddio trwodd ac yn ladratta:

20 [l] Eithr tryſorwch iwch' dryſorau yn y nef, lle nid oes na gwyſyn na rhŵd yn llygru, a lle ni's cloddia lladron trwodd ac ni's ladrattant.

21 Canys lle y mae eich tryſor, yno y bydd eich calon hefyd.

22 [m] Cannwyll y corph yw 'r llygad: am hynny o bydd dy lygad yn ſyml, dy holl gorph fydd yn oleu.

23 Eithr o's bydd dy lygad yn ddrwg, dy holl gorph fydd yn dywyll. Am hynny o's bydd y goleuni ſydd ynnot yn dywyllwch, pa faint *fydd* y tywyllwch!

24 ¶ [n] Ni ddichon neb waſanaethu dau arglwydd: canys naill ai eſe a gaſâ y naill, ac a gâr y llall; ai eſe a ymlŷn wrth y naill, ac a eſgeuluſa 'r llall. [o] Ni ellwch waſanaethu Duw a Mammon.

25 Am hynny meddaf i chwi, [p] Na ofelwch am eich bywyd, pa beth a fwytaoch, neu pa beth a yfoch; nac am eich corph, pa beth a wiſgoch. Onid yw 'r bywyd yn fwy nâ'r bwyd, a'r corph *yn fwy* nâ'r dillad?

26 [q] Edrychwch ar adar y nefoedd: o blegid nid ydynt yn hau, nac yn medi, nac yn cywain i yſguboriau; ac y mae eich Tâd nefol yn eu porthi hwy. Onid ydych chwi yn rhagori llawer arnynt hwy?

27 A phwy o honoch gan ofalu a ddichon 'chwanegu un cuſydd at ei faintioli?

28 A pha ham yr ydych chwi yn gofalu am ddillad? Yſtyriwch lili 'r maes, pa fodd y maent yn tyfu: Nid ydynt nac yn llafurio, nac yn nyddu;

29 Eithr yr wyf yn dywedyd i chwi, na wiſgwyd Solomon yn ei holl ogoniant fel un o'r rhai hyn.

30 Am hynny o's dillada Duw felly lyſieuyn y maes, yr hwn ſydd heddyw, ac y fory a fwrir i'r ffwrn; oni *ddillada* eſe chwi yn hytrach o lawer, O chwi o ychydig ffydd?

31 Am hynny na ofelwch, gan ddywedyd, Beth a fwytawn, neu beth a yfwn, neu â pha beth yr ymddilladwn?

32 (Canys yr holl bethau hyn y mae 'r cenhedloedd yn eu ceiſio) o blegid gŵyr eich Tad nefol ſod arnoch eiſiau yr holl bethau hyn.

33 Eithr [r] yn gyntaf ceiſiwch deyrnas Dduw, a'i gyfiawnder ef; a'r holl bethau hyn a roddir [ſ] chwi yn ychwaneg.

34 Na ofelwch gan hynny dros drannoeth: canys trannoeth a ofala am ei bethau ei hun. Digon i'r diwrnod ei ddrwg ei hun.

[a] Luc 6. 37. Rhuf. 2. 1. 1 Cor. 4. 5. Jago 4. 11, 12.

[b] Mar. 4. 24. Luc 6. 38.

[c] Luc 6. 41.

[d] Diar. 9. 8. a 23. 9.

[e] Pen. 21. 22. Mar. 11. 24. 1 Joan 3. 22. a 5. 14.

[f] Diar. 8. 17. Jer. 29. 12.

[g] Gen. 6. 5. a 8. 21.

[h] Tob 4. 15. Luc 6. 31.

[i] Pen. 22. 40.

[k] 1 Tim. 1. 5. Luc 13. 24.

[l] Deut. 13. 3. Jer. 23. 16. Pen. 24. 4. Rhuf. 16. 17.

[m] Mic. 3. 5. 2 Tim. 3. 5.

[n] Luc 6. 43.

[o] Pen. 12. 33.

[p] Pen. 3. 10. Joan 15. 2, 6.

21 ¶ [q] Nid pob un ſydd yn dywedyd wrthyf, Arglwydd, Arglwydd, a ddaw i mewn i deyrnas nefoedd; ond yr hwn ſydd yn gwneuthur ewyllys fy Nhâd yr hwn *ſydd* yn y nefoedd.

22 Llawer a ddywedant wrthyf yn y dydd hwnnw, Arglwydd, Arglwydd, oni [r] phrophwydaſom yn dy enw di? ac oni fwriaſom allan gythreuliaid yn dy enw di? ac oni wnaethom wyrthiau lawer yn dy enw di?

23 Ac [s] yna yr addefaf iddynt, [t] Ni's adnabûm chwi erioed: [u] ewch ymmaith oddi wrthyf, chwi weithredwyr anwiredd.

24 Gan hynny [x] pwy bynnag ſy'n gwrando fy ngeiriau hyn, ac yn eu gwneuthur, mi a'i cyffelybaf ef i ŵr doeth, yr hwn a adeiladodd ei dŷ ar y graig:

25 A'r glaw a ddiſgynnodd, a'r lliſeiriaint a ddaethant, a'r gwyntoedd a chwythaſant, ac a ruthraſant ar y tŷ hwnnw, ac ni ſyrthiodd: o blegid ſylſaeneſid ef ar y graig.

26 A phob un a'r ſydd yn gwrando fy ngeiriau hyn, ac heb eu gwneuthur, a gyffelybir i ŵr ffôl, yr hwn a adeiladodd ei dŷ ar y tywod:

27 A'r glaw a ddiſgynnodd, a'r lliſddyfroedd a ddaethant, a'r gwyntoedd a chwythaſant, ac a guraſant ar y tŷ hwnnw; ac *efe* a ſyrthiodd, a'i gwymp a fu fawr.

28 A bu, wedi i'r Jeſu orphen y geiriau hyn, [y] y torſeydd a ſynnaſant wrth ei ddyſgeidiaeth ef.

29 Canys yr oedd efe yn eu dyſgu hwynt, fel *un* ag awdurdod ganddo, ac nid fel yr yſgrifennyddion.

PEN. VIII.

1 Criſt yn glanhau'r gwahan-glwyfus, 5 yn jachâu gwâs y canwriad, 14 a mam gwraig Pedr, 16 a llawer o rai clwyfus eraill: 18 yn dangos pa fodd y mae ei ddilyn ef: 23 yn goſtegu'r dymmeſtl ar y môr: 28 yn gyrru cythreuliaid allan o ddau gythreulig, 31 ac yn canbiadu iddynt fyned i'r môch.

AC wedi ei ddyfod ef i wared o'r mynydd, torſeydd lawer a'i canlynaſant ef.

2 [a] Ac wele, *un* gwahan-glwyfus a ddaeth, *ac* a'i haddolodd ef, gan dywedyd, Arglwydd, o's mynni, ti a elli fy nglanhau i.

3 A'r Jeſu a eſtynnodd *ei* law, ac a gyffyrddodd ag ef, gan ddywedyd, Mynnaf, glanhäer di. Ac yn y fan ei wahan-glwyf ef a lanhäwyd.

4 A dywedodd yr Jeſu wrtho, [b] Gwêl na ddywedych wrth neb; eithr dôs, dangos dy hun i'r offeiriad, ac offrymma [c] rhodd a orchymynnodd [c] Moſes, er tyſtiolaeth iddynt.

5 ¶ [d] Ac wedi dyfod yr Jeſu i mewn i Gapernäum, daeth atto ganwriad, gan ddeiſyfu arno,

6 A dywedyd, Arglwydd, y mae fy ngwâs yn gorwedd gartref yn glaf o'r parlys, ac mewn poen ddirfawr.

7 A'r Jeſu a ddywedodd wrtho, Mi a ddeuaf, ac a'i hiachâf ef.

8 A'r canwriad a attebodd, ac a ddywedodd, Arglwydd, [e] nid ydwyf fi deilwng i ddyfod o honot dan fy nghronglwyd: eithr yn unig [f] dywed y gair, a'm gwâs a jacheir.

9 Canys dŷn ydwyf finneu dan awdurdod, a chennyf filwyr danaf: a dywedaf wrth hwn, Cerdda, ac efe a â; ac wrth arall, Tyred, ac efe a ddaw; ac wrth fy ngwâs, Gwnâ hyn, ac efe a'i gwnâ.

10 A'r Jeſu pan glybu a ryfeddodd, ac a ddywedodd wrth y rhai oedd yn canlyn, Yn wir meddaf i chwi, Ni chefais gymmaint ffydd, na ddo yn yr Iſrael.

11 Ac yr ydwyf yn dywedyd i chwi, y daw [g] llawer o'r dwyrain a'r gorllewin, ac a eiſteddant gyd ag Abraham ac Iſaac a Jacob yn nheyrnas nefoedd.

12 Ond [h] plant y deyrnas [i] a deflir i'r tywyllwch eithaf: yno y bydd wylofain a rhingcian dannedd.

13 A dywedodd yr Jeſu wrth y canwriad, Dôs ymmaith; a megis y credaiſt bydded i ti. A'i was a jachäwyd yn yr awr honno.

14 ¶ [k] A phan ddaeth yr Jeſu i dŷ Pedr, efe a welodd ‡ [l] ei chwegr ef yn gorwedd, ac yn glaf o'r crŷd.

15 Ac *efe* a gyffyrddodd â'i llaw hi; a'r crŷd a'i gadawodd hi: a *hi* a gododd, ac a waſanaethodd arnynt.

16 ¶ [m] Ac wedi ei hwyrhau hi, hwy a ddygaſant atto lawer o rai cythreulig: ac *efe* a fwriodd allan yr ysbrydion â'i air, ac a jachaodd yr holl gleifion;

17 Fel y cyflawnid yr hyn a ddywedaſid trwy Eſaias y prophwyd, gan ddywedyd, [n] Efe a gymmerodd ein gwendid ni, ac a ddug *ein* clefydau.

18 ¶ A'r Jeſu, pan welodd dorfeydd lawer o'i amgylch, a orchymynnodd fyned drofodd i'r lan arall.

19 A [o] rhyw yſgrifennydd a ddaeth, ac a ddywedodd wrtho, Athro, mi a'th ganlynaf i ba le bynnag yr elych.

20 A'r Jeſu a ddywedodd wrtho, Y mae ffauau gan y llwynogod, a chan ehediaid y nefoedd nythod: ond gan Fâb y dŷn nid oes lle i roddi *ei* ben i lawr.

21 Ac un arall o'i ddiſgyblion a ddywedodd wrtho, Arglwydd, [p] gâd i mi yn gyntaf fyned a chladdu fy nhâd.

22 A'r Jeſu a ddywedodd wrtho, Canlyn fi; a gâd i'r meirw gladdu eu meirw.

23 ¶ [q] Ac wedi iddo fyned i'r llong, ei ddiſgyblion a'i canlynaſant ef.

24 Ac wele, bu cynnwrf mawr yn y môr, hyd oni chuddiwyd y llong gan y tonnau: eithr efe oedd yn cyſgu.

25 A'i ddiſgyblion a ddaethant atto, ac a'i deffroaſant, gan ddywedyd, Arglwydd, cadw ni: darfu am danom.

26 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ham yr ydych yn ofnus, O chwi o ychydig ffydd? Yna [r] y cododd efe, ac y ceryddodd y gwyntoedd a'r môr; a bu dawelwch mawr.

27 A'r dynion a ryfeddaſant, gan ddywedyd, Pa ryw un yw hwn, gan fod y gwyntoedd hefyd a'r môr yn ufuddhau iddo?

28 ¶ [s] Ac wedi ei ddyfod ef i'r lan arall, i wlâd y Gergeſiaid, dau ddieflig a gyfarfuant ag ef, y rhai a ddeuent o'r beddau, yn dra ffyrnig, fel na allai neb fyned y ffordd honno.

29 Ac wele, hwy a leſaſant, gan ddywedyd, Jeſu Fâb Duw, beth ſydd i ni *a wnelom* â thi? a ddaethoſt ti ymma i'n poeni ni cyn yr amſer?

30 Ac yr oedd ym mhell oddi wrthynt genfaint o fôch lawer yn pori.

31 A'r cythreuliaid a ddeiſyfiaſant arno, gan ddywedyd, O's bwri ni allan, caniatâ i ni fyned ymmaith i'r genfaint fôch.

32 Ac

4034. Hoſ. 8. 2. Luc 6. 46. a 13. 25. Act. 19. 13. Rhuf. 2. 13. Jago 1. 22. [r] Num. 24. 4. Joan 11. 51. 1 Cor. 13. 2. [s] Luc 13. 25, 27. [t] Pen. 25. 12. [u] Pſal. 6. 8. Pen. 25. 41. [x] Luc 6. 47. [y] Mar. 1. 22. a 6. 2. Luc 4. 32. [a] Mar. 1. 40. Luc 5. 12. [b] Pen. 6. 30. Mar. 5. 43. [c] Leſ. 14. 3, 4, 10. [d] Luc 7. 2. [e] Luc 15. 19, 21. [f] Pſ. 107. 20.

4034. [g] Mal. 1. 11. Luc 13. 29. [h] Pen. 21. 43. [i] Pen. 13. 42, 50. a 22. 13. a 24. 51. a 25. 10. Luc 13. 28. [k] Mar. 1. 29. Luc 4. 38. ‡ *Fam ei wraig ef.* [l] 1 Cor. 9. 5. [m] Mar. 1. 32. Luc 4. 40. [n] Eſay 53. 4. 1 Pedr 2. 24. [o] Luc 9. 57. [p] 1 Bren. 19. 20. [q] Mar. 4. 35. Luc 8. 22. [r] Pſal. 107. 29. [s] Mar. 5. 1. Luc 8. 26.

4034. 32 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ewch. A hwy wedi myned allan, a aethant i'r genfaint fôch. Ac wele, yr holl genfaint fôch a ruthrodd dros y dibyn i'r môr, ac a fuant feirw yn y dyfroedd.

a Act. 16. 39. Edrych Deut. 5. 25. 1 Bren. 17. 18. Luc 5. 8. 33 A'r meichiaid a ffoisant: ac wedi eu dyfod hwy i'r ddinas, hwy a fynegasant bob peth; a pha beth a ddarfuasai i'r rhai dieflig.

34 Ac wele, yr holl ddinas a ddaeth allan i gyfarfod â'r Jesu: a phan ei gwelsant, b attolygasant *iddo* ymdael o'i cyffiniau hwynt.

PEN. IX.

c Crist yn jachâu un clâf o'r parlys, 9 yn galw Matthew o'r dollfa, 10 yn bwyta gyd â phublicanod a phechaduriaid, 14 yn amddiffyn ei ddisgyblion am nad ymprydient, 20 yn jachâu 'r aiferlif gwaed, 23 yn cyfodi merch Jairus o farw, 27 yn rhoddi eu golwg i ddau ddŷn dall, 32 yn jachâu mudan cythreulig, 36 ac yn tosturio wrth y dyrfa.

AC efe a aeth i mewn i'r llong, ac a aeth trosodd, ac a ddaeth i'w ddinas ei hun.

d Mar. 2. 3. Luc 5. 18. 2 d Ac wele, hwy a ddygasant atto wr claf o'r parlys, yn gorwedd mewn gwely: a'r Jesu yn gweled eu ffydd hwy, a ddywedodd wrth y claf o'r parlys, Ha fab, cymmer gysur; maddeuwyd i ti dy bechodau.

3 Ac wele, rhai o'r sgrifennyddion a ddywedasant ynddynt eu hunain, Y mae hwn yn cablu.

4 A phan welodd yr Jesu eu meddyliau, efe a ddywedodd, Pa ham y meddyliwch ddrwg yn eich calonnau?

5 Canys pa un hawsaf ai dywedyd, Maddeuwyd i ti dy bechodau; ai dywedyd, Cyfod a rhodia?

6 Eithr fel y gwypoch fod awdurdod gan Fab y dŷn ar y ddaear i faddeu pechodau, (yna y dywedodd efe wrth y claf o'r parlys) Cyfod, cymmer dy wely i fynu, a dôs i'th dŷ.

7 Ac efe a gyfodes, ac a aeth ymmaith i'w dŷ ei hun.

8 A'r torfeydd pan welsant, rhyfeddu a wnaethant, a gogoneddu Duw, yr hwn a roisai gyfryw awdurdod i ddynion.

e Mar. 2. 14. Luc 5. 27. 9 ¶ e Ac fel yr oedd yr Jesu yn myned oddi yno, efe a ganfu wr yn eistedd wrth y dollfa, a elwid Matthew, ac a ddywedodd wrtho, Canlyn fi. Ac efe a gyfodes, ac a'i canlynodd ef.

10 A bu ac efe yn eistedd i fwyta yn y tŷ, wele hefyd, publicanod lawer a phechaduriaid a ddaethant, ac a eisteddasant gyd â'r Jesu a'i ddisgyblion.

11 A phan welodd y Pharisead, hwy a ddywedasant wrth ei ddisgyblion ef, Pa ham y bwyty eich Athro chwi gyd â'r publicanod a'r pechaduriaid?

12 A phan glybu 'r Jesu, efe a ddywedodd wrthynt, Nid rhaid i'r rhai jach wrth feddyg, ond i'r rhai cleifion.

f Hos. 6. 6. Mic. 6. 6, 7, 8. Pen. 12. 7. 13 Ond ewch, a dysgwch pa beth yw *hyn*, f Trugaredd yr ydwyf yn ei ewyllysio, ac nid aberth: canys ni ddaethym i alw rhai cyfiawn, g ond pechaduriaid i edifeirwch.

1 Tim. 1. 15. Mar. 2. 18. Luc 5. 33. 14 ¶ Yna y daeth disgyblion Joan atto, gan ddywedyd, h Pa ham yr ydym ni a'r Pharisead yn ymprydio yn fynych, ond dy ddisgyblion di nid ydynt yn ymprydio?

15 A'r Jesu a ddywedodd wrthynt, A all i plant yr ystafell briodas alaru tra fo 'r priodfab gyd â hwynt? Ond y dyddiau a ddaw, pan ddyger y priodfab oddi arnynt, ac yna yr ymprydiant.

4034. Joan 3. 29. 16 Hefyd, ni ddŷd neb lain o frethyn newydd at hen ddilledyn: canys y cyflawniad a dyn oddi wrth y dilledyn, a'r rhwyg a wneir yn waeth.

17 Ac ni ddodant wîn newydd mewn costrelau hên: o's amgen, y costrelau a dyrr, a'r gwîn a rêd allan, a'r costrelau a gollir: eithr gwîn newydd a ddodant mewn costrelau newyddion, ac *felly* y cedwir y ddau.

g Mar. 5. 22. Luc 8. 41. 18 ¶ g Tra oedd efe yn dywedyd hyn wrthynt, wele, daeth rhyw bennaeth, ac a'i haddolodd ef, gan ddywedyd, Bu farw fy merch yr awr hon: eithr tyred a gosod dy law arni, a byw fydd hi.

19 A'r Jesu a godes, ac a'i canlynodd ef, a'i ddisgyblion.

h Mar. 5. 25. Luc 8. 43. 20 (h Ac wele, gwraig y buasai gwaedlif arni ddeuddeng mlynedd, a ddaeth o'r tu cefn *iddo*, ac a gyffyrddodd ag ymmyl ei wisg ef.

21 Canys hi a ddywedasai ynddi hun, O's câf yn unig gyffwrdd â'i wisg ef, jach fyddaf.

22 Yna 'r Jesu a drôdd, a phan ei gwelodd hi, efe a ddywedodd, Ha ferch, bydd gysurus; i dy ffydd a'th jachaodd. A'r wraig a jachäwyd o'r awr honno.)

i Luc 7. 50. a 8. 48. a 17. 19. a 18. 42. k Edrych 2 Cron. 35. 25. l Act. 20. 10. 23 A phan ddaeth yr Jesu i dŷ 'r pennaeth, a gweled k y cerddorion a'r dyrfa yn terfysgu,

24 Efe a ddywedodd wrthynt, l Ciliwch: canys ni bu farw 'r llangces, ond cysgu y mae hi. A hwy a'i gwatwarasant ef.

25 Ac wedi bwrw y dyrfa allan, efe a aeth i mewn, ac a ymaflodd yn ei llaw hi; a'r llangces a gyfodes.

26 A'r gair o hyn a aeth dros yr holl wlâd honno.

m Pen. 8. 4. a 12. 16. a 17. 9. Luc 5. 14. n Mar. 7. 36. o Luc 11. 14. Edrych Pen. 12. 22. p Pen. 12. 24. Mar. 3. 22. Luc 11. 15. q Mar. 6. 6. Luc 13. 22. r Pen. 4. 23. 27 ¶ A phan oedd yr Jesu yn myned oddi yno, dau ddeillion a'i canlynasant ef, gan lefain a dywedyd, Mâb Dafydd, trugarha wrthym.

28 Ac wedi iddo ddyfod i'r tŷ, y deillion a ddaethant atto; a'r Jesu a ddywedodd wrthynt, A ydych chwi yn credu y gallaf fi wneuthur hyn? Hwy a ddywedasant wrtho, Ydym, Arglwydd.

29 Yna y cyffyrddodd efe â'i llygaid hwy, gan ddywedyd, Yn ôl eich ffydd bydded i chwi.

30 A'i llygaid a agorwyd: a'r Jesu a orchymynnodd iddynt trwy fygwth, gan ddywedyd, m Gwelwch na's gwypo neb.

31 n Ond wedi iddynt ymado, hwy a'i clodforasant ef trwy'r holl wlâd honno.

32 ¶ o Ac a hwy yn myned allan, wele rhai a ddygasant atto ddŷn mud cythreulig.

33 Ac wedi bwrw y cythraul allan, llefarodd y mudan: a'r torfeydd a ryfeddasant, gan ddywedyd, Ni welwyd y cyffelyb er ioed yn Israel.

34 Ond y Pharisead a ddywedasant, p Trwy bennaeth y cythreuliaid y mae efe yn bwrw allan gythreuliaid.

35 q A'r Jesu a aeth o amgylch yr holl ddinasoedd a'r trefydd, r gan ddysgu yn eu synagogau hwynt, a chan bregethu Efengyl y deyrnas, a jachau pob clefyd a phob afiechyd ym mhlith y bobl.

4034.
[b] Marc 6. 34.
[c] Num. 27. 17. Zec. 10. 2.
[m] Luc 10. 2. Joan 4. 35.

36 A [s] phan welodd efe y torfeydd, efe a doſturiodd wrthynt, am eu bod wedi blino, a'i gwaſgaru fel [t] defaid heb ganddynt ſugail.

37 Yna y dywedodd efe wrth ei ddiſcyblion, [n] Y cynhauaf yn ddïau *ſydd* ſawr, ond y gweithwyr yn anaml.

38 Am hynny attolygwch i Arglwydd y cynhauaf anſon gweithwyr i'w gynhauaf.

PEN. X.

1 *Criſt yn anſon ei ddeuadeg Apoſtol, gan roddi gallu iddynt i wneuthur rhyfeddodau: 5 yn rhoddi gorchymmyn iddynt, ac yn eu dyſgu, 16 ac yn eu cyſſuro yn erbyn erlidiau: 40 ac yn addo bendith i'r rhai a'i derbynio hwynt.*

[a] Marc 3. 13.
‡ ar.

AC [a] wedi galw ei ddeuddeg diſcybl atto, efe a roddes iddynt awdurdod ‡ *yn erbyn* ysbrydion aflan, i'w bwrw hwynt allan, ac i jachäu pob clefyd a phob afiechyd.

[b] Joan 1. 42.
[c] 2 Bren. 17. 24. Joan 4. 9, 20.
[d] Pen. 15. 24. Act. 13. 46.
[e] Luc 9. 2.
[f] Pen. 3. 2. a 4. 17. Luc 10. 9.
[g] Act. 8. 18. 20.
[h] Marc 6. 8. Luc 9. 3. a 10. 4. a 22. 35.
[i] Marc 6. 8.
[k] Luc 10. 7.
1 Cor. 9. 7.
1 Tim. 5. 18.
[l] Luc 10. 8.
[m] Marc 6. 11.
[n] Neh. 5. 13. Act. 13. 51. a 18. 6.
[o] Pen. 11. 22, 24.
[p] Luc 10. 3.
[q] Rhuf. 16. 19.
[r] Pen. 24. 9.
[s] Act. 5. 40.
[t] Act. 12. 1. a 25. 23.
2 Tim. 4. 22.

2 Ac enwau 'r deuddeg Apoſtolion yw y rhai hyn; Y cyntaf, Simon [b] yr hwn a elwir Pedr, ac Andreas ei frawd; Jago *mâb* Zebedëus, a Joan ei frawd;

3 Phylib, a Bartholomëus; Thomas, a Matthew y publican; Jago *mâb* Alphëus, a Lebbëus, yr hwn a gyfenwid Thaddëus;

4 Simon y Cananead, a Judas Iſcariot, yr hwn hefyd a'i bradychodd ef.

5 Y deuddeg hyn a anſonodd yr Jeſu, ac a orchymynnodd iddynt, gan ddywedyd, Nac ewch i ffordd y cenhedloedd, ac i ddinas [c] y Samariaid nac ewch i mewn.

6 Eithr [d] ewch yn hytrach at gyfrgolledig ddefaid tŷ Iſrael.

7 [e] Ac wrth fyned, pregethwch, gan ddywedyd, Fod [f] teyrnas nefoedd yn nesäu.

8 Jachewch y cleifion, glanhewch y rhai gwahan-glwyfus, cyfodwch y meirw, bwriwch allan gythreuliaid: derbyniaſoch [g] yn rhâd, rhoddwch yn rhâd.

9 [h] Na feddwch aur, nac arian, nac [i] efydd i'ch pyrſau;

10 Nac yſgrepan i'r daith, na dwy bais, nac eſgidiau, na ffon: [k] canys teilwng i'r gweithiwr ei fwyd.

11 [l] Ac i ba ddinas bynnag neu dref yr eloch, ymofynnwch pwy ſydd deilwng ynddi; ac yno trigwch hyd onid eloch ymmaith.

12 A phan ddeloch i dŷ, cyferchwch well iddo.

13 Ac o's bydd y tŷ yn deilwng, deued eich tangnefedd arno: ac oni bydd yn deilwng, dychweled eich tangnefedd atoch.

14 [m] A phwy bynnag ni'ch derbynio chwi, ac ni wrandawo eich geiriau, pan ymadawoch o'r tŷ hwnnw, neu o'r ddinas honno, [n] yſgydwch y llwch oddi wrth eich traed.

15 Yn wîr meddaf i chwi, [o] Eſmwythach fydd i dîr y Sodomiaid a'r Gomorriaid yn nydd y farn nag i'r ddinas honno.

16 ¶ Wele, [p] yr ydwyf fi yn eich danfon fel defaid ynghanol bleiddiaid: [q] bydd'wch chwithau gall fel y ſeirph, a diniwed fel y colomennod.

17 Eithr ymogelwch rhag dynion: canys [r] hwy a'ch rhoddant chwi i ſynu i'r cyngor, ac [s] a'ch ffrewyllant chwi yn eu ſynagogau.

18 A [t] chwi a ddygir at lywiawdwyr a brenhinoedd o'm hachos i, er tyſtiolaeth iddynt hwy ac i'r cenhedloedd.

19 [u] Eithr pan eich rhoddant chwi i ſynu, na ofelwch pa fodd, neu pa beth a leſaroch: canys [x] rhoddir i chwi yn yr awr honno pa beth a leſaroch.

20 Canys nid chwychwi yw 'r rhai ſy yn lleſaru, ond Ysbryd eich Tâd yr hwn ſydd yn lleſaru ynnoch.

21 [y] A brawd a rydd frawd i fynu i farwolaeth, a thad ei blentyn: a phlant a godant i fynu yn erbyn *eu* rhieni, ac a barant eu marwolaeth hwynt.

22 A [z] chäs fyddwch gan bawb er mwyn fy enw i: ond [a] yr hwn a barhao hyd y diwedd, efe fydd cadwedig.

23 A [b] phan y'ch erlidiant yn y ddinas hon, ffowch i un arall: canys yn wîr y dywedaf wrthych, Na orphennwch ddinaſoedd Iſrael, nes dyfod Mâb y dŷn.

24 [c] Nid yw 'r diſcybl yn uwch nâ'i athro, na'r gwâs yn uwch nâ'i arglwydd.

25 Digon i'r diſcybl ſod fel ei athro, a'r gwâs fel ei arglwydd. O's [d] galwaſant berchen y tŷ yn † Feelzebub, pa faint mwy ei dylwyth ef?

26 Am hynny nac ofnwch hwynt: o blegid [e] nid oes dim cuddiedig, a'r na's dadguddir; na dirgel, a'r na's gwybyddir.

27 Yr hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd wrthych chwi yn y tywyllwch, dywedwch yn y goleuni: a'r hyn a glywch yn y gluſt, pregethwch ar bennau y tai.

28 [f] Ac nac ofnwch rhag y rhai a laddant y corph, ac ni allant ladd yr enaid; eithr yn hytrach ofnwch yr hwn a ddichon ddiſtrywio enaid a chorph yn uffern.

29 Oni werthir dau aderyn y tô er ffyrling? ac ni ſyrth un o honynt ar y ddaear heb eich Tâd chwi.

30 [g] Ac y mae, ïe holl wallt eich pen wedi eu cyfrif.

31 Nac ofnwch gan hynny: chwi a delwch fwy nâ llawer o adar y tô.

32 [h] Pwy bynnag gan hynny a'm cyffeſo i yngŵydd dynion, [i] minnau a'i cyffeſaf yntau yngŵydd fy Nhâd yr hwn ſydd yn y nefoedd.

33 [k] A phwy bynnag a'm gwado i yngŵydd dynion, minnau a'i gwadaf yntau yngŵydd fy Nhâd yr hwn ſydd yn y nefoedd.

34 [l] Na thybygwch fy nyfod i ddanfon tangnefedd ar y ddaear: ni ddaethym i ddanfon tangnefedd, ond cleddyf.

35 Canys mi a ddaethym i oſod dŷn i amrafaelio [m] yn erbyn ei dâd, a'r ferch yn erbyn ei mam, a'r waudd yn erbyn ei chwegr.

36 A [u] gelynion dŷn *fydd* tylwyth ei dŷ ei hun.

37 [o] Yr hwn ſydd yn caru tâd neu fam yn fwy nâ myfi, nid yw deilwng o honofi a'r neb ſydd yn caru mâb neu ferch yn fwy nâ myfi, nid yw deilwng o honofi.

38 [p] A'r hwn nid yw yn cymmeryd ei groes, ac yn canlyn ar fy ôl i, nid yw deilwng o honofi.

39 [q] Y neb ſydd yn cael ei einioes, a'i cyll: a'r neb a gollo ei einioes o'm plegid i, a'i caiff hi.

40 ¶ [r] Y neb ſydd yn eich derbyn chwi, ſydd yn fy nerbyn i; a'r neb ſydd yn fy nerbyn i, ſydd yn derbyn yr hwn a'm danfonodd i.

n Luc. 17. 33. Joan 12 25. r Pen. 18. 5. Luc 10. 16. Joan 13. 20.

4034.

41 s Y neb ſydd yn derbyn prophwyd yn enw prophwyd, a dderbyn wobr prophwyd; a'r neb ſydd yn derbyn un cyfiawn yn enw un cyfiawn, a dderbyn wobr un cyfiawn.

42 t A phwy bynnag a roddo i'w yfed i un o'r rhai bychain hyn phïolaid o ddwfr oer yn unig yn enw diſgybl, yn wir meddaf i chwi, ni chyll efe ei wobr.

Marc 9. 41. Heb. 6. 10.

PEN. XI.

Joan yn anfon ei ddiſgyblion at Criſt. 7 Tyſtiolaeth Criſt am Joan. 18 Tyb y bobl am Joan, a Chriſt. 20 Criſt yn dannod anniolchgarwch a diedifeirwch Corazin, Bethſaida, a Chapernaum: 25 a chan foliannu doethineb ei Dâd yn egluro 'r Efengyl i'r rhai gwirion, 28 yn galw atto y rhai ſydd yn clywed baich ei pechodau.

A Bu, pan orphennodd yr Jeſu orchymmyn i'w ddeuddeg diſgybl, efe a aeth oddi yno i ddyſgu ac i bregethu yn eu dinaſoedd hwy.

2 a A Joan pan glybu yn y carchar weithredoedd Criſt, wedi danfon dau o'i ddiſgyblion,

3 A ddywedodd wrtho, Ai tydi yw 'r hwn ſy yn dyfod? ai un arall yr ydym yn ei ddiſgwil?

4 A'r Jeſu a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Ewch, a mynegwch i Joan y pethau a glywch ac a welwch.

5 b Y mae 'r deillion yn gweled eilwaith, a'r cloffion yn rhodio, a'r cleifion gwahanol wedi eu glanhau, a'r byddariaid yn clywed; y mae 'r meirw yn cyfodi, a'r c tlodion yn cael pregethu 'r Efengyl iddynt.

6 A dedwydd yw 'r hwn ni d rwyſtrir ynnofi.

7 ¶ e Ac a hwy yn myned ymmaith, yr Jeſu a ddechreuodd ddywedyd wrth y bobloedd am Joan, Pa beth yr aethoch allan i'r anialwch i edrych am dano? ai corſen yn yſgwyd gan wynt?

8 Eithr pa beth yr aethoch allan i'w weled? ai dyn wedi ei wiſgo â dillad eſmwyth? wele, y rhai ſy 'n gwiſgo dillad eſmwyth, mewn tai brenhinoedd y maent.

9 Eithr pa beth yr aethoch allan i'w weled? ai prophwyd? ïe meddaf i chwi, a mwy nâ phrophwyd.

10 Canys hwn ydyw efe am yr hwn yr yſgrifennwyd, f Wele, yr ydwyf fi yn anfon fy nghennad o flaen dy wyneb, yr hwn a barotoa dy ffordd o'th flaen.

11 Yn wîr meddaf i chwi, Ym mhlith plant gwragedd ni chododd neb mwy nâ Joan Fedyddiwr: er hynny yr hwn ſydd leiaf yn nheyrnas nefoedd ſydd fwy nag ef.

12 g Ac o ddyddiau Joan Fedyddiwr hyd yn awr yr ydys yn treiſio teyrnas nefoedd, a threiſwyr ſy 'n ei chippio hi.

13 Canys yr holl brophwydi a'r gyfraith a brophwydaſant hyd Joan.

14 Ac o'ſewyllyſiwch *ei* dderbyn, efe yw h Elïas yr hwn oedd ar ddyfod.

15 i Y neb ſydd ganddo gluſtiau i wrando, gwrandawed.

16 k Eithr i ba beth y cyffelybaf fi 'r genhedlaeth hon? Cyffelyb yw i blant yn eiſtedd yn y marchnadoedd, ac yn lleſain wrth eu cyfeillion,

17 Ac yn dywedyd, Canaſom bibell i chwi, ac ni ddawnſiaſoch; canaſom alarnad i chwi, ac ni chwynfanaſoch.

18 Canys daeth Joan heb na bwyta nac yfed, ac meddant, Y mae cythraul ganddo.

19 Daeth Mâb y dyn yn bwyta ac yn yfed, ac meddant, Wele ddyn glwth, ac yfwr gwîn, cyfaill publicanod a phechaduriaid. A doethineb a gyfiawnhäwyd gan ei phlant ei hun.

20 ¶ l Yna y dechreuodd efe edliw i'r dinaſoedd, yn y rhai y gwnaethid y rhan fwyaf o'i weithredoedd nerthol eſ, am nad edifarhaſent.

21 Gwae di, Corazin; gwae di, Bethſaida: canys pe gwnaethid yn Nhyrus a Sidon y gweithredoedd nerthol a wnaethpwyd ynnoch chwi, hwy a edifarhaſent er ys talm mewn ſachliain a lludw.

22 Eithr meddaf i chwi, m Eſmwythach fydd i Dyrus a Sidon yn nydd farn nag i chwi.

23 A thydi, Capernäum, yr hon a ddyrchafwyd hyd y nef, a dynnir i lawr hyd yn uffern: canys pe gwnaethid yn Sodom y gweithredoedd nerthol a wnaethpwyd ynnoti, hi a fuaſai yn aros hyd heddyw.

24 Eithr yr ydwyf yn dywedyd i chwi, Y bydd eſmwythach i dîr Sodom yn nydd farn nag i ti.

25 ¶ n Yr amſer hynny yr attebodd yr Jeſu, ac y dywedodd, I ti yr ydwyf yn diolch, O Dâd, Arglwydd nef a daear, am i ti o guddio y pethau hyn rhag y doethion a'r rhai dyallus, a'i dadguddio o honot i rai bychain.

26 Iê O Dâd, canys felly y rhyngodd bodd i ti.

27 p Pob peth a roddwyd i mi gan fy Nhâd: ac nid edwyn neb y Mâb, ond y Tâd; q ac nid edwyn neb y Tâd, ond y Mâb, a'r hwn yr ewyllyſio 'r Mâb *ei* ddadguddio iddo.

28 Deuwch attafi bawb ag y ſydd yn flinderog ac yn llwythog, a mi a eſmwythâf arnoch.

29 Cymmerwch fy jau arnoch, a dyſgwch gennyf; canys addfwyn ydwyf a r goſtyngedig o galon: s a chwi a gewch orphwyſdra i'ch eneidiau.

30 t Canys fy jau *ydd* eſmwyth, a'm baich ſydd yſgafn.

PEN. XII.

1 Criſt yn ceryddu dallineb y Phariſeaid, o ran torri 'r Sabbath, 3 trwy Yſgrythurau, 9 trwy reſwm, 13 a thrwy ryfeddod 22 yn jachâu 'r dyn cythreulig, mûd, a dall, 31 Ni faddeuir byth gableddu yn erbyn yr Yſbryd glân. 36 Y rhoddir cyfrif am eiriau ſegur. 38 Y mae yn ceryddu yr anffyddloniaid a geiſient arwydd, 49 ac yn dangos pwy yw ei frawd, a'i chwaer, a'i fam.

YR amſer hynny a yr aeth yr Jeſu ar y dydd ſabbath trwy 'r ŷd: ac yr oedd chwant bwyd ar ei ddiſgyblion, a hwy a ddechreuaſant dynnu tywys, a bwyta.

2 A phan welodd y Phariſeaid, hwy a ddywedaſant wrtho, Wele, y mae dy ddiſgyblion yn gwneuthur yr hyn nid yw † ryddi ei wneuthur ar y ſabbath.

3 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Oni ddarllenaſoch b pa beth a wnaeth Dafydd, pan oedd chwant bwyd arno ef, a'r rhai *oedd* gyd ag ef?

4 Pa fodd yr aeth efe i mewn i dŷ Ddûw, ac y bwytaodd ‡ c y bara goſod, yr hwn nid

4034.

1 Luc 10. 13.

m Pen. 10. 15.

n Luc 10. 21.

o 1 Cor. 1. 27. a 2. 8. Edrych Pſal. 8. 2.

p Pen. 28. 18. Joan 3. 35. a 13. 3. a 17. 2.

q Joan 1. 18. a 6. 46. a 10. 15.

r Zech. 9. 9. Phil. 2. 7, 8.

s Jer. 6. 16.

t 1 Joan 5. 3.

a Deut. 23. 26. Mar. 2. 23. Luc 6. 1.

† *gyſreithlawn.*

b 1 Sam. 21. 6.

‡ *torthau dangos y rhai nid oedd gyſreithlawn,*

c Eccſod. 25. 30. Lef. 24. 6.

oedd rydd iddo ei fwyta, nac i'r rhai *oedd* gyd ag ef, [d] ond yn unig i'r offeiriaid?

5 Neu oni ddarllenaſoch yn y [e] gyfraith, fod yr offeiriaid ar y ſabbathau yn y deml yn halogi 'r ſabbath, a'i bod yn ddigerydd?

6 Eithr yr ydwyf yn dywedyd i chwi fod ymma [f] *un* mwy na'r deml.

7 Ond pe gwybaſech beth yw *hyn*, [g] Trugaredd a ewyllyſiaf, ac nid aberth, ni farnaſech chwi yn erbyn y rhai diniwed.

8 Canys Arglwydd ar y ſabbath hefyd yw Mâb y dŷn.

9 ¶ [h] Ac wedi iddo ymadel oddi yno, efe a aeth i'w ſynagog hwynt.

10 Ac wele, yr oedd dŷn a chanddo law wedi gwywo. A hwy a ofynnaſant iddo, gan ddywedyd, [i] Ai ‡ rhydd jachâu ar y ſabbathau? fel y gallent achwyn arno.

11 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ddŷn o honoch fydd a chanddo un ddafad, ac [k] o ſyrth honno mewn pwll ar y *dydd* ſabbath, nid ymeifl ynddi, a'i chodi allan?

12 Pa ſaint gwell gan hynny ydyw dŷn nâ dafad? Felly † rhydd yw gwneuthur yn dda ar y ſabbathau.

13 Yna y dywedodd efe wrth y dŷn, Eſtyn dy law. Ac efe a'i heſtynnodd; a hi a wnaed yn jach fel y llall.

14 ¶ Yna 'r aeth [l] y Phariſeaid allan, ac a ‡ ymgynghoraſant yn ei erbyn ef, pa fodd y diſethent ef.

15 A'r Jeſu gan wybod, [m] a giliodd oddi yno: [n] a thorfeydd lawer a'i canlynaſant ef, ac efe a'i hiachaodd hwynt oll;

16 Ac [o] a orchymynnodd iddynt na † wnaent ef yn gyhoedd:

17 Fel y cyflawnid yr hyn a ddywedaſid trwy Eſaias y prophwyd, gan ddywedyd,

18 [p] Wele fy ngwaſanaethwr, yr hwn a ddewiſais; fy annwylyd, [q] yn yr hwn y mae fy enaid yn fodlon: goſodaf fy Yſbryd arno, ac efe a draetha farn i'r cenhedloedd.

19 Nid ymryſon efe, ac ni lefain; ac ni chlyw neb ei lais ef yn yr heolydd.

20 Corſen yſſig ni's tyrr, a llîn yn mygu ni's diffydd; hyd oni ddygo efe allan farn i ſuddugoliaeth.

21 Ac yn ei enw ef y gobeithia 'r cenhedloedd.

22 ¶ [r] Yna y dycpwyd atto un cythreulig, dall a mud: ac efe a'i hiachaodd ef, fel y llefarodd, ac y gwelodd y dall a mud.

23 A'r holl dorfeydd a ſynnaſant, ac a ddywedaſant, Ai hwn yw mâb Daſydd?

24 [s] Eithr pan glybu 'r Phariſeaid, hwy a ddywedaſant, Nid yw hwn yn bwrw allan gythreuliaid, onid trwy * Feelzebub pennaeth y cythreuliaid.

25 A'r Jeſu yn gwybod eu meddyliau, a ddywedodd wrthynt, Pob teyrnas wedi ymrannu yn ei herbyn ei hun a anghyfannedir; a phob dinas neu dŷ wedi ymrannu yn ei erbyn ei hun ni ſaif.

26 Ac o's Satan a fwrw allan Satan, efe a ymrannodd yn ei erbyn ei hun: pa wedd gan hynny y ſaif ei deyrnas ef?

27 Ac o's trwy Feelzebub yr ydwyf fi yn bwrw allan gythreuliaid, trwy bwy y mae eich plant chwi yn *eu* bwrw *hwynt* allan? Am hynny y byddant hwy yn farnwyr arnoch chwi.

28 Eithr o's ydwyf fi yn bwrw allan gythreuliaid trwy Yſbryd Duw, yna y daeth teyrnas Dduw attoch.

29 Neu [t] pa fodd y dichon neb ſyned i mewn i dŷ un cadarn, a llwyrysbeilio ei ddodreſn ef, oddi eithr iddo yn gyntaf rwymo 'r cadarn? ac yna yr ysbeilia efe ei dŷ ef?

30 Y neb nid yw gyd â mi ſydd yn fy erbyn; a'r neb nid yw yn caſglu gyd â mi ſydd yn gwaſgaru.

31 Am hynny y dywedaf wrthych chwi, [u] Pob pechod a chabledd a faddeuir i ddynion: ond cabledd *yn erbyn* yr Yſbryd ni faddeuir i ddynion.

32 A phwy bynnag a ddywedo air yn erbyn Mâb y dŷn, [x] fe a faddeuir iddo: ond pwy bynnag a ddywedo yn erbyn yr Yſbryd glân, ni's maddeuir iddo, nac yn y byd hwn, nac yn y *byd* a ddaw.

33 Naill ai gwnewch y pren yn dda, [y] a'i ffrwyth yn dda; ai gwnewch y pren yn ddrwg, a'i ffrwyth yn ddrwg: canys y pren a adwaenir wrth *ei* ffrwyth.

34 [z] Oh eppil gwiberod, pa wedd y gellwch lefaru pethau da, a chwi yn ddrwg? [a] canys o helaethrwydd y gâlon y llefara 'r genau.

35 Y dŷn da, o dryſor da y gâlon, a ddwg allan bethau da: a'r dŷn drwg, o'r tryſor drwg, a ddwg allan bethau drwg.

36 Eithr yr ydwyf yn dywedyd wrthych, Mai am bob gair ſegur a ddywedo dynion, y rhoddant hwy gyfrif yn nydd farn.

37 Canys wrth dy eiriau y'th gyfiawnhêir, ac wrth dy eiriau y'th gondemnir.

38 ¶ [b] Yna 'r attebodd rhai o'r yſgrifennyddion a'r Phariſeaid, gan ddywedyd, Athro, ni a chwennychem weled arwydd gennyt.

39 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Cenhedlaeth ddrwg a [c] godinebus ſydd yn ceiſio arwydd; ac arwydd ni's rhoddir iddi, ond arwydd y prophwyd Jonas.

40 [d] Canys fel y bu Jonas dridiau a thair nôs ym mol y morfil, felly y bydd Mâb y dŷn dridiau a thair nôs ynghâlon y ddaear.

41 [e] Gwŷr Ninefe a gyfodant yn y farn gyd â'r genhedlaeth hon, ac a'i [f] condemnant hi; am iddynt hwy g edifarhau wrth bregeth Jonas: ac wele fwy nâ Jonas ymma.

42 [h] Brenhines y dehau a gyfyd yn y farn gyd â'r genhedlaeth hon, ac a'i condemna hi; am iddi hi ddyfod o eithafoedd y ddaear i glywed doethineb Solomon: ac wele fwy nâ Solomon ymma.

43 [i] A phan êl yr ysbryd aflan allan o ddŷn, [k] efe a rodia ar hyd lleoedd ſychion, gan geiſio gorphwyſdra; ac nid yw yn ei gael.

44 Yna medd efe, Mi a ddychwelaf i'm tŷ o'r lle y daethym allan. Ac wedi y delo y mae yn *ei* gael yn wâg, wedi *ei* yſgubo, a'i drwſio.

45 Yna y mae efe yn myned, ac yn cymeryd gyd ag ef ei hun ſaith ysbryd eraill gwaeth nag ef ei hun; ac wedi iddynt fyned i mewn, hwy a gyfanneddant yno: [l] ac y mae diwedd y dŷn hwnnw yn waeth nâ'i ddechreuad. Felly y bydd hefyd i'r genhedlaeth ddrwg hon.

46 ¶ Tra ydoedd efe yn llefaru wrth y torfeydd, [m] wele, ei fam a'i [n] frodyr oedd yn ſefyll allan, yn ceiſio ymddiddan ag ef.

4034. 47 A dywedodd un wrtho, Wele, y mae dy fam di a'th frodyr yn ſefyll allan, yn ceiſio ymddiddan â thi.

48 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrth yr hwn a ddywedaſai wrtho, Pwy yw ſy mam i? a phwy yw ſy mrodyr i?

49 Ac efe a eſtynnodd ei law tu ag at ei ddiſgyblion, ac a ddywedodd, Wele ſy mam i, a'm brodyr i.

o Joan 15. 14. Gal. 5. 6. 50 Canys o pwy bynnag a wnâ ewyllys ſy Nhâd yr hwn ſydd yn y nefoedd, efe yw ſy mrawd i a'm chwaer, a'm mam.

PEN. XIII.

1 *Dammeg yr hauwr, a'r hâd*; 18 *a'i ddeongliad.* 24 *Dammeg yr efrau*, 31 *yr hâd mwſtard*, 33 *y ſurdoes*, 44 *y tryſor cuddiedig*, 45 *y perl*, 47 *a'r rhwyd.* 53 *I modd y dirmygir Criſt gan ei wladwyr ei hun.*

p Mar. 4. 1. YDydd hwnnw yr aeth yr Jeſu allan o'r tŷ, p ac yr eiſteddodd wrth *lan* y môr.

q Luc 5. 3. 2 A thorfeydd lawer a ymgynnullaſant atto ef, ſel q yr aeth efe i'r llong, ac yr eiſteddodd: a'r holl dyrfa a ſafodd ar y lan.

r Luc 8. 5. 3 Ac efe a leſarodd wrthynt lawer o bethau trwy ddamhegion, gan ddywedyd, r Wele, yr hauwr a aeth allan i hau.

4 Ac fel yr oedd efe yn hau, peth a ſyrthiodd ar fin y ffordd; a'r adar a ddaethant, ac a'i difaſant.

5 Peth arall a ſyrthiodd ar greigleoedd, lle ni chawſant fawr ddaear: ac yn y man yr eginaſant, can nad oedd iddynt ddyfnder daear:

6 Ac wedi codi 'r haul y poethaſant; ac am nad oedd ganddynt wreiddyn, hwy a wywaſant.

7 A pheth arall a ſyrthiodd ym mhlith y drain; a'r drain a godaſant, ac a'i tagaſant hwy.

8 Peth arall heſyd a ſyrthiodd mewn tîr da, ac a ddygaſant ffrwyth, peth ar ei ganfed, arall ar ei dri-ugeinfed, arall ar ei ddegfed ar hugain.

d Pen. 11. 15. 9 d Y neb ſydd ganddo gluſtiau i wrando, gwrandawed.

10 A daeth y diſgyblion, ac a ddywedaſant wrtho, Pa ham yr wyt ti yn lleſaru wrthynt trwy ddamhegion?

e Pen. 16. 17. 1 Joan 2. 17. f Pen. 25. 29. Mar. 4. 25. Luc. 8. 18. a 19. 26. 11 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Am e roddi i chwi wybod dirgelion teyrnas nefoedd, ac ni roddwyd iddynt hwy.

12 f O blegid pwy bynnag ſydd ganddo, i hwnnw y rhoddir, ac efe a gaiff helaethrwydd: eithr pwy bynnag nid oes ganddo, oddi arno ef y dygir, ie yr hyn ſydd ganddo.

13 Am hynny yr ydwyf yn lleſaru wrthynt hwy ar ddamhegion: canys a hwy yn gweled nid ydynt yn gweled, ac yn clywed nid ydynt yn clywed, nac yn dyall.

g Eſay 6. 9. Ezec. 12. 2. Mar. 4. 12. h Heb. 5. 11. i Pen. 16. 17. Luc 10. 23, 24. Joan 20. 29. 14 Ac ynddynt hwy y cyflawnir prophwydoliaeth Eſaias, yr hon ſydd yn dywedyd, g Gan glywed y clywch, ac ni ddyellwch; ac yn gweled y gwelwch, ac ni chanfyddwch.

15 Canys braſäwyd calon y bobl hyn, a hwy a glywſant â'i h cluſtiau yn drwm, ac a gauaſant eu llygaid; rhag canſod â'i llygaid, a chlywed â'i cluſtiau, a dyall a'r galon, a throi, ac i mi eu hiachâu hwynt.

16 Eithr i dedwydd yw eich llygaid chwi; am eu bod yn gweled: a'ch cluſtiau; am eu bod yn clywed.

17 O blegid yn wîr y dywedaf i chwi, k chwennychu o lawer o brophwydi, a rhai cyfiawn, weled y pethau a welwch chwi, ac ni's gwelſant; a chlywed yr hyn a glywch chwi, ac ni's clywſant. k 1 Pedr 10.

l Marc 4. 14. 18 ¶ l Gwrandewch chwithau gan hynny ddammeg yr hauwr.

m Pen. 4. 23. 19 Pan glywo neb air m y deyrnas, ac heb *ei* ddyall, y mae y drwg yn dyfod, ac yn cippio 'r hyn a hauwyd yn ei galon ef. Dymma yr hwn a hauwyd ar hin y ffordd.

n Eſay 58. 2. Joan 5. 38. o Pen. 11. 6. p Pen. 19. 23. 1 Tim. 6. 9. q Jer. 4. 3. 20 A'r hwn a hauwyd ar y creigleoedd, yw 'r hwn ſydd yn gwrando 'r gair, ac yn ebrwydd n trwy lawenydd yn ei dderbyn;

21 Ond nid oes ganddo wreiddyn ynddo ei hun, eithr dros amſer y mae: a phan ddelo gorthrymder neu erlid o blegid y gair, yn y fan o efe a rwyſtrir.

22 p A'r hwn a hauwyd q ym mhlith y drain, yw 'r hwn ſydd yn gwrando 'r gair; ac y mae gofal y byd hwn, a thwyll cyfoeth yn tagu 'r gair, ac y mae yn myned yn ddiffrwyth.

23 Ond yr hwn a hauwyd yn y tîr da, yw 'r hwn ſydd yn gwrando 'r gair, ac yn *ei* ddyall; ſef yr hwn ſydd yn ffrwytho, ac yn dwyn peth ei ganfed, arall ei dri-ugeinfed, arall ei ddegfed ar hugain.

24 ¶ Dammeg arall a oſodes efe iddynt, gan ddywedyd, Teyrnas nefoedd ſydd gyffelyb i ddyn a hauodd hâd da yn ei faes.

25 A thra yr oedd y dynion yn cyſgu, daeth ei elyn ef, ac a hauodd efrau ym mhlith y gwenith, ac a aeth ymmaith.

26 Ac wedi i'r eginyn dyfu, a dwyn ffrwyth, yna 'r ymddangoſodd yr efrau heſyd.

27 A gweiſion gŵr y tŷ a ddaethant, ac a ddywedaſant wrtho, Arglwydd, oni hauaiſt ti hâd da yn dy faes? o ba le gan hynny y mae 'r efrau ynddo?

28 Ynte[f] a ddywedodd wrthynt, Y gelyn ddyn a wnaeth hyn. A'r gweiſion a ddywedaſant wrtho, A fynni di gan hynny i ni fyned, a'i caſglu hwynt?

29 Ac efe a ddywedodd, Na fynnaf; rhag i chwi wrth gaſglu 'r efrau ddiwreiddio'r gwenith gyd â hwynt.

30 Gadewch i'r ddau gyd-dyfu hyd y cynhauaf: ac yn amſer y cynhauaf y dywedaf wrth y medelwyr, Ceſglwch yn gyntaf yr efrau, a rhwymwch hwynt yn yſgubau, i'w llwyrloſgi; ond r ceſglwch y gwenith i'm hyſgubor. r Pen. 3. 12.

31 ¶ Dammeg arall a oſodes efe iddynt, gan ddywedyd, s Cyffelyb yw teyrnas nefoedd i ronyn o hâd mwſtard, yr hwn a gymmerodd dŷn, ac a'i hauodd yn ei faes. s Marc 4. 30. Luc 13. 19.

32 Yr hwn yn wîr ſydd leiaf o'r holl hadau; ond wedi iddo dyfu, mwyaf un o'r llyſiau ydyw, ac y mae efe yn myned yn [illegible]en; fel y mae adar y nef yn dyfod, ac yn [illegible]hu yn ei gangau ef.

t Luc 13. 20. 33 ¶ t Dammeg arall a leſarodd efe wrthynt, Cyffelyb yw teyrnas nefoedd i ſurdoes, yr hwn a gymmerodd gwraig, ac a'i cuddiodd mewn tri pheccaid o flawd, hyd oni ſurodd y cwbl.

u Marc 4. 33, 34. 34 u Hyn oll a leſarodd yr Jeſu trwy ddamhegion wrth y torfeydd; ac heb ddammeg ni leſarodd efe wrthynt:

x Pſal. 78. 2. 35 Fel y cyflawnid yr hyn a ddywedpwyd trwy 'r prophwyd, gan ddywedyd, x Agoraf fy ngenau mewn damhegion, mynegai

4034. mynegaf bethau cuddiedig er pan ſeiliwyd y byd.

36 ¶ Yna yr anfonodd yr Jeſu y torfeydd ymmaith, ac yr aeth i'r tŷ: a'i ddiſcyblion a ddaethant atto, gan ddywedyd, Eglura i ni ddammeg efrau 'r maes.

37 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Yr hwn ſydd yn hau 'r hâd da yw Mâb y dŷn;

38 A'r maes yw 'r byd; a'r hâd da, hwynt-hwy yw plant y deyrnas; a'r efrau yw [y] plant y drwg;

39 A'r gelyn yr hwn a'i hauodd hwynt, yw diafol; [z] a'r cynhauaf yw diwedd y byd; a'r medelwyr yw 'r angylion.

40 Megis gan hynny y cynhullir yr efrau, ac a'i llwyrloſgir yn tân; felly y bydd yn niwedd y byd hwn.

41 * Mâb y dŷn a ddenfyn ei angylion, a hwy a gynhullant allan o'i deyrnas eſ yr holl dramgwyddiadau, a'r rhai a wnânt anwiredd;

42 Ac a'i bwriant hwy i'r ffwrn dân: [a] yno y bydd wylofain a rhingcian dannedd.

43 [b] Yna y llewyrcha y rhai cyfiawn fel yr haul, yn nheyrnas eu Tâd. [c] Yr hwn ſydd gauddo gluſtiau i wrando, gwrandawed.

44 ¶ Dracheſn, cyffelyb yw teyrnas neſoedd i dryſor wedi ei guddio mewn maes; yr hwn wedi i ddŷn ei gaffael, a'i cuddiodd, ac o lawenydd am dano, ſydd yn myned ymmaith, [d] ac yn gwerthu yr hyn oll a ſedd, ac [e] yn prynu 'r maes hwnnw.

45 ¶ Dracheſn, cyffelyb yw teyrnas neſoedd i farchnatäwr, yn ceiſio perlau têg:

46 Yr hwn wedi iddo gaffael un perl gwerthfawr, a aeth, ac a werthodd gymmaint oll ag a feddai, ac a'i prynodd eſ.

47 ¶ Dracheſn, cyffelyb yw teyrnas neſoedd i rwyd a fwriwyd yn y môr, ac [f] a gaſglodd o bob rhyw beth:

48 Yr hon, wedi ei llenwi, a ddygaſant i'r lan, ac a eiſteddaſant, ac a gaſglaſant y rhai da mewn lleſtri, ac a fwriaſant allan y rhai drwg.

49 Felly y bydd yn niwedd y byd: Yr angylion a âant allan, ac [g] a ddidolant y rhai drwg o blith y rhai cyfiawn;

50 Ac a'i bwriant hwy i'r ffwrn dân: [h] yno y bydd wylofain a rhingcian dannedd.

51 Jeſu a ddywedodd wrthynt, A ddarfu i chwi ddyall hyn oll? Hwythau a ddywedaſant wrtho, Do, Arglwydd.

52 A dywedodd yntau wrthynt, Am hynny pob [i] ſgriſennydd wedi ei ddyſgu i deyrnas nefoedd ſydd debyg i ddŷn o berchen tŷ, yr hwn ſydd yn dwyn allan o'i dryſor [i] *bethau* newydd a hên.

53 ¶ A bu, wedi i'r Jeſu orphen y damhegion hyn, efe a ymadawodd oddi yno.

54 [k] Ac efe a ddaeth i'w wlâd ei hun, ac a'i dyſgodd hwynt yn eu ſynagog; ſel y ſynnodd arnynt, ac y dywedaſant, O ba le y daeth y doethineb hyn a'r gweithredoedd nerthol i'r *dŷn* hwn?

55 [l] Onid hwn yw mâb y ſaer? Onid Mair y gelwir ei fam eſ; a lago, a Joſes, a Simon, a Judas, [m] ei frodyr eſ?

56 Ac onid yw ei chwiorydd eſ oll gyd â ni? O ba le gan hynny y mae gan hwn y pethau hyn oll?

57 A hwy [n] a rwyſtrwyd ynddo eſ. A'r Jeſu a ddywedodd wrthynt, [o] Nid yw prophwyd heb anrhydedd, ond yn ei wlâd ei hun, ac yn ei dŷ ei hun.

58 Ac [p] ni wnaeth eſe nemmor o weithredoedd nerthol yno, o blegid eu hanghrediniaeth hwynt. 4034. [p] Marc 6. 5, 6.

PEN. XIV.

1 Tyb Herod am Grift. 3 Carchar Joan, a'i ddihenydd. 13 Yr Jeſu yn ymado i le anial; 15 lle y mae eſe yn porthi pùm mîl o bobl â phùm torth ac â dau byſgodyn: 22 yn rhodio ar y môr at ei ddiſgyblion; 34 ac wedi tirio yng Ngeneſareth yn jachâu 'r cleiſion a gyffyrddai ag ymmyl ei wiſg eſ.

YN Pryd hynny y clybu [a] Herod y tetrarch ſôn am yr Jeſu. [a] Marc 6. 14. Luc 9. 7.

2 Ac eſe a ddywedodd wrth ei weiſion, Hwn yw Joan Fedyddiwr: eſe a gyfodes o feirw, ac am hynny y mae nerthoedd yn gweithio ynddo eſ.

3 ¶ [b] Canys Herod a ddaliaſai Joan ac a'i rhwymaſai, ac a'i dodaſai ynghar-char, o blegid Herodias gwraig Phylib ei frawd eſ. [b] Luc 3. 19, 20.

4 Canys Joan a ddywedodd wrtho, [c] Nid † cyfreithlawn i ti ei chael hi. [c] Lef. 18. 16. a 20. 21.

5 Ac eſe yn ewyllyſio ei roddi eſ i farwolaeth, a ofnodd y dyrfa, [d] canys hwy a'i cymmerent eſ megis prophwyd. † *rhydd.* [d] Pen. 21. 26.

6 Eithr pan gadwyd dydd genedigaeth Herod, y dawnſiodd merch Herodias ger eu bron hwy, ac a ryngodd ſodd Herod. Luc 23. 6.

7 O ba herwydd eſe a addawüdd trwy lw roddi iddi beth bynnag a ofynnai.

8 A hithau, wedi ei rhagddyſgu gan ei mam, a ddywedodd, Dyro i mi ymma ben Joan Fedyddiwr mewn dyſgl.

9 A'r brenin a fu driſt ganddo: eithr o herwydd y llw, a'r rhai a eiſteddent gyd ag eſ wrth y ſord, eſe a orchymynnodd *ei roi eſ iddi.*

10 Ac efe a anfonodd, ac a dorrodd ben Joan yn y carchar.

11 A dycpwyd ei ben eſ mewn dyſgl, ac a'i rhoddwyd i'r llangces: a hi a'*i* dug *eſ* i'w mam.

12 A'i ddiſcyblion eſ a ddaethant, ac a gymmeraſant ei gorph eſ, ac a'i claddaſant: ac a aethant, ac a fynegaſant i'r Jeſu.

13 ¶ [e] A phan glybu 'r Jeſu, eſe a ymadawodd oddi yno mewn llong, i anghyfanneddle o'r naill du: ac wedi clywed o'r torfeydd, hwy a'i canlynaſant eſ ar draed allan o'r dinaſoedd. [e] Pen. 12. 15. Marc 6. 32. Luc 9. 10. Act. 1. 12.

14 A'r Jeſu a aeth allan, ac a welodd ‡ dyrfa fawr, ac [f] a doſturiodd wrthynt, ac eſe a jachaodd eu cleiſion hwynt. ‡ *bobl lawer.* [f] Pen. 9. 36.

15 [g] Ac wedi ei myned hi yn hwyr, daeth ei ddiſcyblion atto, gan ddywedyd, Y lle ſydd anghyfannedd, a'r awr a aeth heibio: gollwng y dyrfa ymmaith, fel yr elont i'r pentrefi, ac y prynont iddynt fwyd. [g] Marc 6. 35. Luc 9. 12.

16 A'r Jeſu a ddywedodd wrthynt, Nid rhaid iddynt ſyned ymmaith: rhoddwch chwi iddynt beth i'w fwyta. Joan 6. 5.

17 A hwy a ddywedaſant wrtho, Nid oes gennym ni ymma ond pùm torth a dau byſgodyn.

18 Ac efe a ddywedodd, Dygwch hwynt ymma i mi.

19 Ac wedi gorchymmyn i'r torfeydd eiſtedd ar y gwelltglas, a chymmeryd y pùm torth a'r ddau byſgodyn, eſe a edrychodd i fynu tu a'r nef, ac [h] a fendithiodd, ac a dorrodd, ac a roddes y torthau i'r diſgyblion, a'r diſgyblion i'r torfeydd. [h] Pen. 15. 36.

4035. 20 A hwynt oll a fwytaſant, ac a gawſant eu digon: ac a godaſant o'r briwtwyd oedd yngweddill, ddeuddeg baſgedaid yn llawn.

21 A'r rhai a fwytaſent oedd ynghŷlch pummil o wŷr, heb law gwragedd a phlant.

22 ¶ Ac yn y fan y gyrrodd yr Jeſu ei ddiſgyblion i fyned i'r llong, ac i fyned i'r lan arall o'i flaen eſ, tra ŷddai eſe yn gollwng y torfeydd ymmaith.

i Marc 6. 46. 23 [i] Ac wedi iddo ollwng y torfeydd ymmaith, eſe a eſgynnodd i'r mynydd wrtho ei hun, i weddio: [k] ac wedi ei hwyrhau hi, yr oedd eſe yno yn unig.

k Joan 6. 16. 24 A'r llong oedd weithian ynghanol y môr, yn dra llodus gan donnau: canys gwŷnt gwrthwynebus ydoedd.

25 Ac yn y bedwaredd wylfa o'r nôs yr aeth yr Jeſu attynt, gan rodio ar y môr.

26 A phan welodd y diſgyblion eſ yn rhodio ar y môr, dychrynaſant, gan ddywedyd, Drychiolaeth ydyw. A hwy a waeddaſant rhag ofn.

27 Ac yn y man y llefarodd yr Jeſu wrthynt, gan ddywedyd, Cymmerwch gyſſur: myfi ydyw; nac ofnwch.

28 A Phedr a'i hattebodd, ac a ddywedodd, O Arglwydd, o's tydi yw, arch i mi ddyfod attat ar y dyfroedd.

29 Ac eſe a ddywedodd, Tyred. Ac wedi i Bedr ddiſgyn o'r llong, eſe a rodiodd ar y dyfroedd, i ddyfod at yr Jeſu.

30 Ond pan welodd eſe y gwynt yn grŷf, eſe a ofnodd: a phan ddechreuodd ſuddo, eſe a leſodd, gan ddywedyd, Arglwydd, cadw fi.

31 Ac yn y man yr eſtynnodd yr Jeſu *ei* law, ac a ymaflodd ynddo eſ, ac a ddywedodd wrtho, Tydi o ychydig ffydd, pa ham y petruſaiſt?

32 A phan aethant hwy i mewn i'r llong, peidiodd y gwynt.

33 A daeth y rhai oedd yn y llong, ac a'i haddolaſant eſ, gan ddywedyd, Yn wîr Mâb Duw ydwyt ti.

l Marc 6. 53. 34 ¶ [l] Ac wedi iddynt fyned trosodd, hwy a ddaethant i dîr Genneſaret.

m Pen. 9. 20. Marc 3. 10. Luc 6. 19. Act. 19. 12. 35 A phan adnabu gwŷr y ſan honno eſ, hwy a anfonaſant i'r holl wlâd honno o amgylch, ac a ddygaſant atto y rhai oll oedd mewn anhwyl:

36 Ac a attolygaſant iddo gael cyffwrdd yn unig ag ymmyl ei wiſg eſ: a [m] chynnifer ag a gyffyrddodd a jachâwyd.

PEN. XV.

1 Criſt yn argyoeddi 'r yſgrifennyddion a'r Phariſeaid, am dorri gorchymynion Duw trwy eu traddodiadau eu hunain: 11 yn dyſgu nad yw 'r peth ſydd yn myned i mewn i'r genau, yn halogi dŷn: 21 yn jachâu merch y wraig o Ganaan, 30 a thorfoedd eraill lawer: 32 ac â ſaith dorth, ac ychydig byſgod bychain, yn porthi ſaith mil o wŷr, heb law gwragedd a phlant.

p Marc 7. 1. YNa 'r yſgrifennyddion a'r Phariſeaid, y rhai oedd o Jeruſalem, [p] a ddaethant at yr Jeſu, gan ddywedyd,

2 Pa ham y mae dy ddiſgyblion di yn troſeddu traddodiad yr hynafiaid? canys nid ydynt yn golchi eu dwylaw pan fwytaont fara.

3 Ac eſe a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, A pha ham yr ydych chwi yn troſeddu gorchymmyn Duw trwy eich traddodiad chwi?

4 Canys Duw a orchymynnodd, gan ddywedyd, [b] Anrhydedda dy dâd a'th fam: [c] a'r hwn a felldithio dâd neu fam, lladder eſ yn farw.

5 Eithr yr ydych chwi yn dywedyd, Pwy bynnag a ddywedo wrth *ei* dad neu *ei* fam, [d] Rhodd *yw* pa beth bynnag y ceit lês oddi wrthyfi, ac ni anrhydeddo ei dâd neu ei fam, *diſai fyda.*

6 Ac *fel hyn* y gwnaethoch orchymmyn Duw yn ddirym trwy eich traddodiad eich hun.

7 [e] Oh ragrithwyr, da y prophwydodd Eſaias am danoch chwi, gan ddywedyd,

8 [f] Nesâu y mae y bobl hyn attaf â'i genau, a'm hanrhydeddu â'i gwefuſau; a'i calon ſydd bell oddi wrthyf.

9 Eithr yn ofer y'm hanrhydeddant i, [g] gan ddyſgu gorchymynion dynion yn ddyſgeidiaeth.

10 [h] Ac wedi iddo alw 'r dyrfa atto, eſe a ddywedodd wrthynt, Clywch a dyellwch.

11 [i] Nid yr hyn ſydd yn myned i mewn i'r genau ſydd yn halogi dŷn; ond yr hyn ſydd yn dyfod allan o'r genau, hynny ſydd yn halogi dŷn.

12 Yna y daeth ei ddiſgyblion atto, ac a ddywedaſant wrtho, A wyddoſt ti ymrwyſtro o'r Phariſeaid wrth glywed yr ymadrodd hyn?

13 Ac yntef a attebodd, ac a ddywedodd, [k] Pob planhigyn yr hwn ni's plannodd ſy Nhâd nefol a ddiwreiddir.

14 Gadewch iddynt: [l] tywyſogion deillion i'r deillion ydynt. Ac o's y dall a dywys y dall, y ddau a ſyrthiant yn y ffôs.

15 [m] A Phedr a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, Eglura i ni y ddammeg hon.

16 A dywedodd yr Jeſu, [n] A ydych chwithau etto heb ddyall?

17 Onid ydych chwi yn dyall etto, fod [o] yr hyn oll ſydd yn myned i mewn i'r genau yn cilio i'r bola, ac y bwrir eſ allan i'r geudy?

18 Eithr [p] y pethau a ddeuant allan o'r genau, ſy 'n dyfod allan o'r galon, a'r *pethau* hynny a halogant ddŷn.

19 [q] Canys o'r galon y mae meddyliau drwg yn dyfod allan, lladdiadau, tor-prïodaſau, godinebau, lladradau, camdyſtiolaethau, cablau.

20 Dymma 'r pethau ſy 'n halogi dŷn: eithr bwyta â dwylaw heb olchi ni haloga ddŷn.

21 ¶ [r] A'r Jeſu a aeth oddi yno, ac a giliodd i dueddau Tyrus a Sidon.

22 Ac wele, gwraig o Ganaan a ddaeth o'r parthau hynny, ac a leſodd, gan ddywedyd wrtho, Trugarha wrthyf, O Arglwydd, Fâb Dafydd; y mae fy merch yn ddrwg ei hwyl gan gythraul.

23 Eithr nid attebodd eſe iddi *un* gair. A daeth ei ddiſgyblion atto, ac a attolygaſant iddo, gan ddywedyd, Gollwng hi ymmaith; canys y mae hi yn llefain ar ein hôl.

24 Ac eſe a attebodd, ac a ddywedodd, [s] Ni'm danfonwyd i ond at ddefaid colledig tŷ Iſrael.

25 Ond hi a ddaeth, ac a'i haddolodd eſ, gan ddywedyd, Arglwydd, cymmorth fi.

26 Ac eſe a attebodd, ac a ddywedodd, Nid da cymmeryd bara 'r plant, a'i fwrw i'r cŵn.

27 Hithau a ddywedodd, Gwîr *yw* Arglwydd: canys y mae 'r cŵn yn bwyta o'r briwſion ſy 'n ſyrthio oddi ar fwrdd eu harglwyddi.

28 Yna

4035.
b Eccſod. 20. 12. Deut. 5. 6. Eph. 6. 2.
c Eccſod. 21. 17. Lef. 20. 9. Diar. 20. 20.
d Marc 7. 11, 12.
e Marc 7. 6.
f Eſay 29. 13. Ezec. 33. 31.
g Col. 2. 18----22.
h Marc 7. 14.
i Act. 10. 15. Rhuf. 14. 17, 20. Tit. 1. 15.
k Joan 15. 2.
l Pen. 23. 16. Luc 6. 39.
m Mar. 7. 17.
n Pen. 16. 9.
o 1 Cor. 6. 13.
p Jago 3. 6.
q Gen. 6. 5. a 8. 21. Diar. 6. 14. Jer. 17. 9.
r Marc 7. 24.
s Pen. 10. 5, 6. Act. 13. 46. Rhuf. 15. 8.

4035.

28 Yna 'r attebodd yr Jesu, ac a ddywedodd wrthi, Ha wraig, mawr yw dy ffydd: bydded i ti sel yr wyt yn ewyllysio. A'i merch a jachäwyd o'r awr honno allan.

[c] Marc 7. 31.

29 ¶ [c] A'r Jesu a aeth oddi yno, ac a ddaeth ger llaw môr Galilea; ac a esgynnodd i'r mynydd, ac a eisteddodd yno.

[u] Esay 35. 5, 6. Pen. 11. 5. Luc 7. 22.

30 A daeth atto dorfeydd lawer, a chanddynt gyd â hwynt [u] gloffion, deillion, mudion, anafusion, ac eraill lawer: a hwy a'i bwriasant i lawr wrth draed yr Jesu, ac efe a'i hiachaodd hwynt:

31 Fel y rhyfeddodd y torfeydd, wrth weled y mudion yn dywedyd, y rhai anafus yn jach, y cloffion yn rhodio, a'r deillion yn gweled: a hwy a ogoneddasant Dduw Israel.

[x] Marc 8. 1.

32 ¶ [x] A galwodd yr Jesu ei ddisgyblion atto, ac a ddywedodd, Yr ydwyf yn tosturio wrth y dyrfa, canys y maent yn aros gyd â mi dridiau weithian, ac nid oes ganddynt ddim i'w fwyta: ac nid ydwyf yn ewyllysio eu gollwng hwynt ymmaith ar eu cythlwng, rhag eu llewygu ar y ffordd.

33 A'i ddisgyblion a ddywedent wrtho, O ba le y caem ni gymmaint o fara yn y diffeithwch, fel y digonid tyrfa gymmaint?

34 A'r Jesu a ddywedai wrthynt, Pa faint torth sydd gennych? A hwy a ddywedasant, Saith, ac ychydig bysgod bychain.

35 Ac efe a orchymynnodd i'r torfeydd eistedd ar y ddaear.

[y] Pen. 24. 19.

36 A [y] chan gymmeryd y saith dorth a'r pysgod, a [z] diolch, efe a'i torrodd, ac a'i rhoes i'w ddisgyblion, a'r disgyblion i'r dyrfa.

[z] 1 Sam. 9. 13. Pen. 14. 19.

37 A hwy oll a fwytasant, ac a gawsant eu digon: ac a godasant o'r briwfwyd oedd yngweddill saith fasgedaid yn llawn.

38 A'r rhai a fwytasant oedd bedair mîl o wŷr, heb law gwragedd a phlant.

39 Ac wedi iddo ollwng y torfeydd ymmaith, efe a aeth i long, ac a ddaeth i barthau Magdala.

PEN. XVI.

1 *Y Phariseaid yn gofyn arwydd. 6 Jesu yn rhybuddio ei ddisgyblion am lefain y Phariseaid, a'r Saduceaid. 13 Tyb y bobl am Grist, 16 a chyffes Pedr am dano. 21 Jesu yn rhagfynegi ei farwolaeth, 23 yn ceryddu Pedr am ei gynghori i'r gwrthwyneb: 24 Ac yn rhybuddio 'r sawl a fynnent ei ganlyn ef, i ddwyn y groes.*

[a] Pen. 12. 38. Marc 8. 11. Luc 12. 54.

AC [a] wedi i'r Phariseaid a'r Saduceaid ddyfod atto, a'i demtio, hwy a attolygasant iddo ddangos iddynt arwydd o'r nef.

2 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Pan fyddo 'r hwyr y dywedwch, Tywydd têg; canys y mae 'r wybr yn gôch.

3 A'r boreu, Heddyw dryccin: canys y mae 'r wybr yn gôch, *ac* yn bruddaidd. O ragrithwyr, chwi a fedrwch ddyall wyneb yr wybren, ac oni fedrwch arwyddion yr amserau.

[b] Pen. 12. 39.

4 [b] Y mae cenhedlaeth ddrwg a godinebus yn ceisio arwydd, ac arwydd ni's rhoddir iddi, ond arwydd y prophwyd Jonas. Ac efe a'i gadawôdd hwynt, ac a aeth ymmaith.

[c] Marc 8. 14.

5 ¶ Ac [c] wedi dyfod ei ddisgyblion ef i'r lan arall, hwy a ollyngasent dros gof gymmeryd bara *genthynt*.

6 A'r Jesu a ddywedodd wrthynt, [d] Edrychwch ac ymogelwch rhag furdoes y Phariseaid a'r Saduceaid.

[d] Luc 12. 1.

7 A hwy a ymresymmasant yn eu plith eu hunain, gan ddywedyd, *Hyn fydd* am na chymmerasom fara *gennym*.

8 A'r Jesu yn gwybod, a ddywedodd wrthynt, Chwychwi o ychydig ffydd, pa ham yr ydych yn ymresymmu yn eich plith eich hunain, am na chymmerasoch fara *gyd â chwi*?

9 Onid ydych chwi yn dyall etto, nac yn cofio [e] pùm torth y pummil, a pha fawl basgedaid a gymmerasoch *i fynu*?

[e] Pen. 14. 17.

10 [f] Na faith dorth y pedeirmil, a pha fawl cawellaid a gymmerasoch *i fynu*?

[f] Joan 6. 9.

11 Pa fodd nad ydych yn dyall nad am fara y dywedais wrthych, ar ymogelyd rhag furdoes y Phariseaid a'r Saduceaid?

[f] Pen. 15. 34.

12 Yna y dyallasant na ddywedasai efe am ymogelyd rhag furdoes bara, ond rhag athrawiaeth y Phariseaid a'r Saduceaid.

13 ¶ Ac wedi dyfod yr Jesu i dueddau Cesarea Philippi, efe a ofynnodd i'w ddisgyblion, gan ddywedyd, [g] Pwy y mae dynion yn dywedyd fy mod i Mâb y dyn?

[g] Marc 8. 27.

14 A hwy a ddywedasant, [h] Rhai *mai* Joan Fedyddiwr, a rhai *mai* Elias, ac eraill *mai* Jeremias, neu un o'r prophwydi.

[h] Pen. 14. 2. Luc 9. 7, 8, 9.

15 Efe a ddywedodd wrthynt, Ond pwy meddwch chwi ydwyf fi?

[i] Joan 6. 69. a 11. 27. Act 8. 37. a 9. 20.

16 A Simon Pedr a attebodd, ac a ddywedodd, [i] Ti yw Crist, Mâb y Duw byw.

[k] 1 Joan 4. 15. a 5. 5. [k] 1 Cor. 2. 10. [l] Joan 1. 42. [m] Eph. 2. 20. Dad. 21. 14.

17 A'r Jesu gan atteb a ddywedodd wrtho, Gwynn dy fyd di, Simon mâb Jona: canys nid cig a gwaed a ddadguddiodd *hyn* i ti, ond [k] fy Nhâd yr hwn sydd yn y nefoedd.

18 Ac yr ydwyf finnau yn dywedyd i ti, mai [l] ti yw Pedr, ac [m] ar y graig hon yr adeiladaf fy eglwys; a phyrth uffern ni's gorchfygant hi.

[n] Pen. 18. 18. Joan 20. 23.

19 A [n] rhoddaf i ti agoriadau teyrnas nefoedd: a pha beth bynnag a rwymech ar y ddaear a fydd rhwymedig yn y nefoedd; a pha beth bynnag a ryddhaech ar y ddaear a fydd wedi ei ryddhau yn y nefoedd.

[o] Pen. 17. 9. Marc 8. 30. Luc 9. 21.

20 [o] Yna y gorchymynnodd efe i'w ddisgyblion na ddywedent i neb mai efe oedd Jesu Grist.

[p] Pen. 20. 17. Marc 9. 31. a 10. 33. Luc 18. 31. a 24. 7.

21 ¶ O hynny allan y dechreuodd yr Jesu [p] ddangos i'w ddisgyblion fod yn rhaid iddo fyned i Jerusalem, a dioddef llawer gan yr henuriaid, a'r archoffeiriaid, a'r ysgrifennyddion, a'i ladd, a chyfodi y trydydd dydd.

[q] Edrych 2 Sam. 19. 22.

22 A Phiedr, wedi ei gymmeryd ef atto, a ddechreuodd ei geryddu ef, gan ddywedyd, Arglwydd, trugarhâ wrthyt dy hun; ni's bydd hyn i ti.

[r] Pen. 10. 38. Marc 8. 34. Luc 9. 23. a 14. 27.

23 Ac efe a drôdd, ac a ddywedodd wrth Bedr, [q] Dôs yn fy ôl i, Satan: rhwystr ydwyt ti i mi: am nad ydwyt yn synied y pethau sy o Dduw, ond y pethau sy o ddynion.

24 ¶ [r] Yna y dywedodd yr Jesu wrth ei ddisgyblion, O's myn neb ddyfod ar fy ôl i, ymwaded ag ef ei hun, a chyfoded ei groes, a chanlyned fi.

[s] Luc 17. 33. Joan 12. 25.

25 Canys [s] pwy bynnag a ewyllysio gadw ei fywyd a'i cyll: a phwy bynnag a gollo ei fywyd o'm plegid i, a'i caiff.

[t] Ps. 49. 7, 8.

26 Canys pa lesâd i ddŷn o's ynnill efe yr holl fyd, a cholli ei enaid ei hun? neu [t] pa beth a rydd dŷn yn gyfnewid am ei enaid?

27 Canys

27 Canys [u] Mâb y dŷn a ddaw yngogoniant ei Dad [x] gyd â'i angylion; [y] ac yna y rhydd efe i bawb yn ôl ei weithred.

28 Yn wîr y dywedaf wrthych, [z] Y mae rhai o'r sawl sŷdd yn sefyll ymma a'r ni phrofant angau, hyd oni welont Mâb y dŷn yn dyfod yn ei frenhiniaeth.

u Pen. 24. 4. Marc 8. 38. x Zech. 14. 5. Pen. 25. 31. Jud. 14. y Job 34. 11. Psal. 62. 12. Rhuf. 2. 6. z Mar. 9. 1.

PEN. XVII.

1 *Gweddnewidiad Crist.* 14 *Y mae efe yn jachâu y lloerig,* 22 *yn rhagsynegi ei ddioddefaint,* 24 *ac yn talu teyrnged.*

A C [a] yn ôl chwe diwrnod y cymmerodd yr Jesu Bedr, a Jago, a Joan ei frawd, ac a'i dug hwy i fynydd uchel o'r neilldu.

a Marc 9. 2. Luc 9. 28.

2 A gweddnewidiwyd ef ger eu bron hwy: a'i wyneb a ddisgleiriodd fel yr haul, a'i ddillad oedd cyn wynned a'r goleuni.

3 Ac wele, Moses ac Elias a ymddangosodd iddynt, yn ymddiddan ag ef.

4 A Phedr a attebodd, ac a ddywedodd wrth yr Jesu, O Arglwydd, da yw i ni fod ymma: o's ewyllysi, gwnawn ymma dair pabell; un i ti, ac un i Foses, ac un i Elias.

5 [b] Ac efe etto yn llefaru, wele cwmmwl golau a'i cysgododd hwynt: ac wele lef o'r cwmmwl, yn dywedyd, [c] Hwn yw fy annwyl fab, [d] yn yr hwn y'm bodlonwyd: [e] gwrandewch arno ef.

b 2 Pedr 1. 17. c Pen. 3. 17. Marc 1. 11. Luc 3. 22. d Esay 42. 1. e Deut. 18. 19. Act. 3. 23. f Dan. 8. 18. 29. 21 a 10. 10, 18. g Pen. 16. 20.

6 A phan glybu'r disgyblion *hynny*, hwy a syrthiasant ar eu hwyneb, ac a ofnasant yn ddirfawr.

7 A daeth yr Jesu, ac [f] a gyffyrddodd â hwynt, ac a ddywedodd, Cyfodwch, ac nac ofnwch.

8 Ac wedi iddynt ddyrchafu eu llygaid, ni welsant neb ond yr Jesu yn unig.

9 Ac fel yr oeddynt yn disgyn o'r mynydd, [g] gorchymynnodd yr Jesu iddynt, gan ddywedyd, Na ddywedwch y weledigaeth i neb, hyd oni adgyfodo Mâb y dŷn o feirw.

h Mal. 4. 5. Pen. 11. 14. Marc 9. 11. i Luc 1. 16, 17.

10 A'i ddisgyblion a ofynnasant iddo, gan ddywedyd, [h] Pa ham gan hynny y mae'r ysgrifennyddion yn dywedyd, fod yn rhaid dyfod o Elias yn gyntaf?

11 A'r Jesu a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Elias yn wîr a ddaw yn gyntaf, ac [i] a edfryd bob peth.

12 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd i chwi ddyfod o Elias eisioes, ac nad adnabuant hwy ef, ond gwneuthur o honynt iddo beth bynnag a fynnasant: felly y bydd hefyd i Fâb y dŷn ddioddef ganddynt hwy.

13 Yna y dyallodd y disgyblion mai am Joan Fedyddiwr y dywedasai efe wrthynt.

14 ¶ [k] Ac wedi eu dyfod hwy at y dyrfa, daeth atto *rŷw* ddŷn, *ac* a ollyngodd iddo ar ei liniau,

k Marc 9. 14. Luc 9. 37.

15 Ac a ddywedodd, Arglwydd, trugarhâ wrth fy mâb, o blegid y mae efe yn lloerig, ac yn flin arno: canys y mae efe yn syrthio yn y tân yn fynych, ac yn y dwfr yn fynych.

16 Ac mi a'i dugym ef at dy ddisgyblion di, ac ni allent hwy ei jachâu ef.

17 A'r Jesu a attebodd, ac a ddywedodd, O genhedlaeth anffyddlon a throfaus, pa hŷd y byddaf gyd â chwi? pa hŷd y dioddefaf chwi? dygwch ef ymma attafi.

18 A'r Jesu a geryddodd y cythraul; ac efe a aeth allan o hono: a'r bachgen a jachâwyd o'r awr honno.

19 Yna y daeth y disgyblion at yr Jesu o'r neilldu, ac y dywedasant, Pa ham na allem ni ei yrru ef allan?

20 A'r Jesu a ddywedodd wrthynt, O blegid eich anghrediniaeth: canys yn wîr y dywedaf i chwi, [l] Pe bai gennych ffydd megis gronyn o hâd mwstard, chwi a ddywedech wrth y mynydd hwn, Symmud oddi ymma draw, ac efe a symmudai; ac ni bydd dim amhosibl i chwi.

l Pen. 21. 21. Marc 11. 23. Luc 17. 6. 1 Cor. 12. 9. a 13. 2.

21 Eithr nid â y rhywogaeth hyn allan ond trwy weddi ac ympryd.

22 ¶ [m] Ac fel yr oeddynt hwy yn aros yng Ngalilea, dywedodd yr Jesu wrthynt, Mâb y dŷn a draddodir i ddwylo dynion:

m Pen. 16. 21. a 20. 17. Marc 8. 31. a 9. 30. a 10. 33. Luc 9. 22, 44. a 18. 31.

23 A hwy a'i lladdant, a'r trydydd dydd y cyfyd efe. A hwy a aethant yn drist jawn.

24 ¶ [n] Ac wedi dyfod o honynt i Gapernäum, y rhai oedd yn derbyn *arian* y deyrnged a ddaethant at Bedr, ac a ddywedasant, Onid yw eich athro chwi yn talu teyrnged?

n Marc 9. 33.

25 Yntef a ddywedodd, Ydyw. Ac wedi ei ddyfod ef i'r tŷ, yr Jesu a achubodd ei flaen ef, gan ddywedyd, Beth yr wyt ti yn ei dybied, Simon? gan bwy y cymmer brenhinoedd y ddaear deyrnged neu dreth? gan eu plant eu hun, ynte gan estroniaid?

26 Pedr a ddywedodd wrtho, Gan estroniaid? Yr Jesu a ddywedodd wrtho, Gan hynny y mae y plant yn rhyddion.

27 Er hynny, rhag i ni eu rhwystro hwy, dôs i'r môr, a bwrw fach, a chymmer y pysgodyn a ddêl i fynu yn gyntaf; ac wedi i ti agoryd ei safn, ti a gei ddarn o arian: cymmer hwnnw, a dyro iddynt drosoti a thithau.

PEN. XVIII.

1 *Crist yn rhybuddio ei ddisgyblion i fod yn ostyngedig ac yn ddiniwed;* 7 *i ochelyd rhwystrau, ac na ddirmygent y rhai bychain:* 15 *yn dysgu pa fodd y mae i ni ymddwyn tu ag at ein brodyr, pan wnelont i'n herbyn:* 21 *a pha fawl gwaith y maddeuwn iddynt:* 23 *yr hyn beth y mae yn ei osod allan trwy ddammeg y brenin a gymmerai gyfrif gan ei weision,* 32 *ac a gosbodd yr hwn ni wnaethai drugaredd â'i gydymmaith.*

A R [a] yr awr honno y daeth y disgyblion at yr Jesu, gan ddywedyd, Pwy sydd fwyaf yn nheyrnas nefoedd?

a Marc 9. 33. Luc 9. 46. a 22. 24.

2 A'r Jesu a alwodd atto fachgennyn, ac a'i gosodes yn eu canol hwynt,

b Psal. 131. 2. Pen. 19. 14. 1 Cor. 14. 20. 1 Pedr 2. 1.

3 Ac a ddywedodd, Yn wîr y dywedaf i chwi, [b] Oddieithr eich troi chwi, a'ch gwneuthur fel plant bychain, nid ewch chwi ddim i mewn i deyrnas nefoedd.

4 Pwy bynnag gan hynny a'i gostyngo ei hunan fel y bachgennyn hwn, hwnnw yw'r mwyaf yn nheyrnas nefoedd.

c Pen. 10. 42.

5 A [c] phwy bynnag a dderbynio gyfryw fachgennyn yn fy enw i, a'm derbyn i.

6 [d] A phwy bynnag a rwystro un o'r rhai bychain hyn a gredant ynnofi, da fyddai iddo pe crogid maen melin am ei wddf, a'i foddi yn eigion y môr.

d Marc 9. 42. Luc 17. 1, 2. e 1 Cor. 11. 19. f Pen. 26. 24. g Pen. 5. 29, 30. Marc 9. 43.

7 Gwae'r byd o blegid rhwystrau: canys [e] angenrhaid yw dyfod rhwystrau: eithr hynny [f] gwae y dŷn hwnnw trwy'r hwn y daw y rhwystr.

8 [g] Am hynny o's dy law neu dy droed a'th rwystra, torr hwynt ymmaith, a thafl oddi wrthyt: gwell yw i ti fyned i mewn i'r

4035. i'r bywyd yn gloſſ, neu yn anafus, nag a chennyt ddwy law neu ddau droed, dy daflu i'r tân tragywyddol.

9 Ac o's dy lygad a'th rwyſtra, tynn ef allan, a thafl oddi wrthyt: gwell yw i ti yn unllygeidiog fyned i mewn i'r bywyd, nag a dau lygad gennyt, dy daflu i dân uffern.

10 Edrychwch na ddirmygoch yr un o'r rhai bychain hyn: canys yr ydwyf yn dywedyd i chwi, fod [b] eu hangylion hwy yn y nefoedd bob amſer yn gweled wyneb fy Nhâd yr hwn ſydd yn y nefoedd.

11 [i] Canys daeth Mâb y dyn i gadw 'r hyn a gollaſid.

12 [k] Beth dybygwch chwi? O bydd gan ddyn gant o ddefaid, a myned o un o honynt ar ddisberod, oni âd efe yr amyn un cant, a myned i'r mynyddoedd, a cheiſio yr hon a aeth ar ddisberod?

13 Ac o's bydd *iddo* ei chael hi, yn wîr meddaf i chwi, y mae yn llawenhau am honno mwy nag am yr amyn un cant, y rhai nid aethant ar ddisberod.

14 Felly nid yw ewyllys eich Tâd yr hwn ſydd yn y nefoedd gyfrgolli 'r un o'r rhai bychain hyn.

15 ¶ [l] Ac o's pecha dy frawd i'th erbyn, dôs, ac argyoedda ef rhyngot ti ac ef ei hun. O's [m] e'e a wrendy arnat, ti a ennillaiſt dy frawd.

16 Ac o's eſe ni wrendy, cymmer gyd â thi etto un neu ddau, fel [n] yngenau dau neu dri o dyſtion y byddo pob gair yn ſafadwy.

17 Ac o's eſe ni wrendy arnynt hwy, dywed i'r eglwys: ac o's eſe ni wrendy ar yr eglwys chwaith, bydded ef i ti megis [o] yr ethnig a'r publican.

18 Yn wir meddaf i chwi, [p] Pa bethau bynnag a rwymoch ar y ddaear ſyddant wedi eu rhwymo yn y nef: a pha bethau bynnag a ryddhaoch ar y ddaear a ſyddant wedi eu rhyddhau yn y nef.

19 Trachefn meddaf i chwi, O's cydſynnia dau o honoch ar y ddaear am ddim oll beth bynnag a'r a ofynnant, [q] efe a wneir iddynt gan fy Nhâd yr hwn ſydd yn y nefoedd.

20 Canys lle mae dau neu dri wedi ymgynnull yn fy enw i, yno yr ydwyf yn eu canol hwynt.

21 Yna y daeth Pedr atto ef, ac a ddywedodd, Arglwydd, pa ſawl gwaith y pecha fy mrawd i'm herbyn, ac y maddeuaf iddo? [r] ai hyd ſeithwaith?

22 Yr Jeſu a ddywedodd wrtho, Nid ydwyf yn dywedyd wrthyt, Hyd ſeithwaith: [s] ond, Hyd ddengwaith a thrugain ſeithwaith.

23 Am hynny y cyffelybir teyrnas nefoedd i ryw frenin a fynnai gael cyfrif gan ei weiſion.

24 A phan ddechreuodd gyfrif, fe a ddygpwyd atto un a oedd yn ei ddyled ef o ddengmil o dalentau.

25 A chan nad oedd ganddo *ddim* i dalu, gorchymynnodd ei arglwydd ei werthu ef, a'i wraig, a'i blant, a chwbl a'r a feddai, a thalu 'r *dyled*.

26 A'r gwâs a ſyrthiodd i lawr, ac a'i haddolodd ef, gan ddywedyd, Arglwydd, bydd ymarhöus wrthyf, a mi a dalaf i ti y cwbl oll.

27 Ac arglwydd y gwâs hwnnw a doſturiodd *wrtho*, ac a'i gollyngodd, ac a faddeuodd iddo y ddyled.

28 Ac wedi myned o'r gwâs hwnnw allan, efe a gafodd un o'i gyd-weiſion, yr hwn oedd yn ei ddyled ef o gan ceiniog: ac efe a ymaflodd ynddo, ac a'i llindagodd, gan ddywedyd, Tâl i mi yr hyn ſydd ddyledus arnat. 4035.

29 Yna y ſyrthiodd ei gyd-was wrth ei draed ef, ac a ymbiliodd ag ef, gan ddywedyd, Bydd ymarhöus wrthyf, a mi a dalaf i ti y cwbl oll.

30 Ac ni's gwnai efe: ond myned a'i fwrw ef yngharchar, hyd oni thalai yr hyn oedd ddyledus.

31 A phan weles ei gyd-weiſion y pethau a wnelſid, bu ddrwg dros ben ganddynt: a hwy a ddaethant, ac a fynegaſant i'w harglwydd yr holl bethau a fuaſai.

32 Yna ei arglwydd, wedi ei alw ef atto, a ddywedodd wrtho, Ha wâs drwg, maddeuais i ti yr holl ddyled honno, am i ti ymbil â mi:

33 Ac oni ddyleſit tithau drugarhau wrth dy gyd-was, megis y trugarheais innau wrthyt ti?

34 A'i arglwydd a ddigiodd, ac a'i [t] rhoddes ef i'r poenwyr, hyd oni thalai yr hyn oll oedd ddyledus iddo.

35 Ac [t] felly y gwnâ ſy Nhâd nefol i chwithau, oni faddeuwch o'ch calonnau bob un i'w frawd eu camweddau.

PEN. XIX.

2 Criſt yn jachâu y cleiſion; 3 yn atteb y Phariſeaid am yſgariaeth: 10 yn dangos pa brŷd y mae priodas yn angenrheidiol: 13 yn derbyn plant bychain: 16 yn dyſgu i'r gŵr ieuangc y modd i gael bywyd tragywyddol, 20 ac i ſod yn berffaith: 23 yn dywedyd i'w ddiſgyblion mor anhawsad ydyw i'r goludog fyned i mewn i deyrnas Ddûw: 27 ac yn addo gwobr i'r ſawl a ymadawant â dim er mwyn ei ganlyn ef.

A Bu, [a] pan orphennodd yr Jeſu yr ymadroddion hyn, efe a ymadawodd o Alilea, ac a ddaeth i derfynau Judea, tu hwnt i'r Jorddonen;

2 [b] A thorfeydd lawer a'i canlynaſant ef; ac efe a'i hiachaodd hwynt yno.

3 ¶ A daeth y Phariſeaid atto gan ei demtio, a dywedyd wrtho, Ai † cyfreithlawn i ŵr yſgar â'i wraig am bob achos?

4 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Oni ddarllenaſoch [c] i'r hwn a'i gwnaeth o'r dechrau eu gwneuthur hwy yn wryw a benyw?

5 Ac efe a ddywedodd, [d] O blegid hyn y gâd dyn dâd a mam, ac y glŷn wrth ei wraig: [e] a'r ddau fyddant yn un cnawd.

6 O herwydd pa ham, nid ydynt mwy yn ddau, ond yn un cnawd. Y peth gan hynny a gyſyllddodd Duw, na yſgared dyn.

7 Hwythau a ddywedaſant wrtho, [f] Pa ham gan hynny y gorchymynnodd Moſes roddi llythyr yſgar, a'i gollwng hi ymmaith?

8 Yntef a ddywedodd wrthynt, Moſes ‡ o herwydd caledrwydd eich calonnau a oddefodd i chwi yſgar â'ch gwragedd: eithr o'r dechrau nid felly yr oedd.

9 [g] Ac meddaf i chwi, Pwy bynnag a yſgaro â'i wraig, ond am odineb, ac a briodo un arall, y mae efe yn torri priodas: ac y mae 'r hwn a briodo yr hon a yſgarwyd yn torri priodas.

10 Dywedodd ei ddiſgyblion wrtho, O's felly y mae 'r achos rhwng gŵr a gwraig, nid da gwreica.

11 Ac

a Marc 10. 1.

b Pen. 12. 15.

† *rhydd.*

c Gen. 1. 27. a 5. 2. Mal. 2. 15.

d Gen. 2. 24. Eph. 5. 31.

e 1 Cor. 6. 16.

f Deut. 24. 1. Mat. 5. 31.

‡ *at gale-drwydd.*

g Pen. 5. 32. Marc 10. 11. Luc 16. 18. 1 Cor. 7. 10, 11.

h Pſal. 34. 7. Zech. 13. 7. Heb. 1. 14.

i Luc 19. 10.

k Luc 15. 4.

l Lef. 19. 17. Eccl. 19. 13. Luc 17. 3.

m Jag. 5. 20.

n Deut. 19. 15. Joan 8. 17.

o Rhuſ. 16. 17. 1 Cor. 5. 9.

p Pen. 16. 19. Joan 20. 23. 1 Cor. 5. 4.

q 1 Joan 3. 22. a 5. 14.

r Luc 17. 4.

s Pen. 6. 14. Marc 11. 25. Col. 3. 13.

t Mar. 6. 14. Marc 11. 26. Jago 2. 13.

11 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [b] Nid yw pawb yn derbyn y gair hwn, ond y rhai y rhoddwyd iddynt.

12 Canys y mae eunuchiaid a aned felly o grôth *eu* mam; ac y mae eunuchiaid a wnäed gan ddynion yn eunuchaid; ac [i] y mae eunuchiaid a'i gwnaethant eu hun yn eunuchiaid er mwyn teyrnas nefoedd. Y neb a ddichon *ei* dderbyn, derbynied.

13 ¶ [k] Yna y dygpwyd atto blant bychain, fel y rhoddai *ei* ddwylo arnynt, ac y gweddïai: a'r diſgyblion a'i ceryddodd hwynt.

14 A'r Jeſu a ddywedodd, Gadewch i blant bychain, ac na waherddwch iddynt ddyfod attaf: canys [l] eiddo y cyfryw rai yw teyrnas nefoedd.

15 Ac wedi iddo roddi *ei* ddwylaw arnynt, efe a aeth *ymmaith* oddi yno.

16 ¶ [m] Ac wele, un a ddaeth, ac a ddywedodd wrtho, Athro [n] da, pa beth da a wnaf, fel y caffwyf fywyd tragwyddol?

17 Yntef a ddywedodd wrtho, Pa ham y gelwi fi yn dda? nid da neb ond un, *ſef* Duw: ond o's ewyllyſi fyned i mewn i'r bywyd, cadw y gorchymynion.

18 Efe a ddywedodd wrtho yntef, Pa rai? A'r Jeſu a ddywedodd, [o] Na ladd, Na odineba, Na ledratta, Na ddŵg gam dyſtiolaeth,

19 [p] Anrhydedda dy dâd a'*th* fam, a [q] Châr dy gymmydog fel ti dy hun.

20 Y gŵr jeuange a ddywedodd wrtho, Mi a gedwais y rhai hyn oll o'm hieuengctid: beth fyddi yn eiſiau i mi etto?

21 Yr Jeſu a ddywedodd wrtho, O's ewyllyſi fod yn berffaith, [r] dôs, gwerth yr hyn ſydd gennyt, a dyro i'r tlodion; a thi a gei dryſor yn y nef: a thyred, canlyn fi.

22 A phan glybu y gŵr jeuange yr ymadrodd, efe a aeth i ffordd yn driſt: canys yr oedd yn berchen da lawer.

23 Yna y dywedodd yr Jeſu wrth ei ddiſgyblion, Yn wîr y dywedaf i chwi, mai yn anhawdd yr â [s] goludog i mewn i deyrnas nefoedd.

24 A thrachefn meddaf i chwi, Haws yw i gamel fyned trwy grau y nodwydd ddur nag i oludog fyned i mewn i deyrnas Dduw.

25 A phan glybu ei ddiſgyblion ef *hyn*, ſynnu a wnaethant yn ddirfawr, gan ddywedyd, Pwy gan hynny a all ſod yn gadwedig?

26 A'r Jeſu a edrychodd arnynt, ac a ddywedodd wrthynt, Gyd â dynion amhoſſibl yw hyn, ond [t] gyd â Duw pob peth ſydd boſſibl.

27 [u] Yna Pedr a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, Wele, [x] nyni a adawſom bob peth, ac a'th ganlynaſom di: beth gan hynny a fydd i ni?

28 A'r Jeſu a ddywedodd wrthynt, Yn wîr meddaf i chwi, y cewch chwi y rhai a'm canlynaſoch i yn yr adenedigaeth, pan eiſteddo Mâb y dŷn ar orſedd ei ogoniant, [y] eiſtedd chwithau ar ddeuddeg gorſedd, yn barnu deuddeg-llwyth Iſrael.

29 A phob un a'r a adawodd dai, neu frodyr, neu chwïorydd, neu dâd, neu fam, neu wraig, neu blant, neu diroedd, er mwyn fy enw i, a dderbyn y can cymmaint, a bywyd tragwyddol a etiſedda efe.

30 [z] Ond llawer *o'r rhai* blaenaf a fyddant yn olaf, a'r rhai olaf yn flaenaf.

PEN. XX.

1 *Criſt trwy ddammeg y gweithwyr yn y winllan, yn dangos nad ydyw Duw yn ddyledwr i neb:* 17 *Yn rhagfynegi ei ddioddefaint:* 20 *Trwy atteb i fam meibion Zebedëus, yn dyſgu i'w ddiſgyblion fod yn oſtyngheddig;* 30 *ac yn rhoddi i ddau ddŷn dall eu golwg.*

CAnys teyrnas nefoedd ſydd debyg i ŵr o berchen tŷ, yr hwn a aeth allan a hi yn dyddhau, i gyflogi gweithwyr i'w winllan.

2 Ac wedi cyttuno â'r gweithwyr er ceiniog y dydd, efe a'i hanfonodd hwy i'w winllan.

3 Ac efe a aeth allan ynghŷlch y drydedd awr, ac a welodd eraill yn ſeſyll yn ſegur yn y farchnadfa;

4 Ac a ddywedodd wrthynt, Ewch chwithau i'r winllan, a pha beth bynnag a fyddo cyfiawn, mi a'i rhoddaf i chwi.

5 A hwy a aethant ymmaith. *Ac* efe a aeth allan dracheſn ynghŷlch y chweched a'r nawfed awr, ac a wnaeth yr un modd.

6 Ac efe a aeth allan ynghŷlch yr unfed awr ar ddeg, ac a gafas eraill yn ſeſyll yn ſegur, ac a ddywedodd wrthynt, Pa ham y ſefwch chwi ymma ar hŷd y dydd yn ſegur?

7 Dywedaſant wrtho, Am na chyflogodd neb nyni. Dywedodd yntef wrthynt, Ewch chwithau i'r winllan; a pha beth bynnag fyddo cyfiawn, chwi a â cewch.

8 A phan aeth hi yn hwyr, arglwydd y winllan a ddywedodd wrth ei oruchwiliwr, Galw 'r gweithwyr, a dyro iddynt *eu* cyflog, gan ddechreu o'r rhai diweddaf hyd y rhai cyntaf.

9 A phan ddaeth y rhai *a gyflogaſid* ynghŷlch yr unfed awr ar ddeg, hwy a gawſant bob un geiniog.

10 A phan ddaeth y rhai cyntaf, hwy a dybiaſant y caent fwy; a hwythau a gawſant bob un geiniog.

11 Ac wedi iddynt gael, grwgnach a wnaethant yn erbyn gŵr y tŷ,

12 Gan ddywedyd, Un awr † y gweithiodd y rhai olaf hyn, a thi a'i gwnaethoſt hwynt yn gyſtal a ninnau, y rhai a ddygaſom bwys y dydd a'r gwrês.

13 Yntef a attebodd, ac a ddywedodd wrth un o honynt, Y cyfaill, nid ydwyt yn gwneuthur cam â thi: onid er ceiniog y cyttunaiſt â mi?

14 Cymmer yr *hyn ſydd* eiddot, a dôs ymmaith: yr ydwyf yn ewyllyſio rhoddi i'r olaf hwn megis i tithau.

15 [a] Ai nid ‡ cyfreithlawn i mi wneuthur a ſynnwyf â'r eiddof fy hun? neu a ydyw dy [b] lygad di yn ddrwg am fy mod i yn dda?

16 [c] Felly y rhai olaf fyddant yn flaenaf, a'r rhai blaenaf yn olaf: [d] canys llawer ſy wedi eu galw, ac ychydig wedi eu dewis.

17 ¶ [e] Ac a'r Jeſu yn myned i fynu i Jeruſalem, efe a gymmerth y deuddeg diſgybl o'r neilldu ar y ffordd, ac a ddywedodd wrthynt,

18 Wele, yr ydym ni yn myned i fynu i Jeruſalem, a Mâb y dŷn a draddodir i'r archoffeiriaid a'r ſgrifennyddion, a hwy a'i condemniant ef i farwolaeth,

19 [f] Ac a'i traddodant ef i'r cenhedloedd, i'w watwar, ac i'w fflangellu, ac i'w groeſhoelio: a'r trydydd dydd efe a adgyfyd.

20 ¶ A Yna

† Neu, *yr arhoſodd*.

‡ *rhydd*.

[a] Rhuf. 9. 21.
[b] Deut. 15. 9. Diar. 23. 6.
[c] Pen. 6. 23.
[d] Marc 10. 31. Pen. 22. 14.
[e] Marc 10. 32. Luc 18. 31.
[f] Pen. 27. 2. Luc 23. 1. Joan 18. 28, &c. Act. 3. 13.

20 ¶ [g] Yna y dæth mam meibion [h] Zebedeus atto gyd â'i meibion, gan addoli, a deiſyf rhyw beth ganddo.

21 Ac efe a ddywedodd wrthi, Pa beth a fynni? Dywedodd hithau wrtho, Dywed am gael o'm dau fab hyn eiſtedd, y naill ar dy law ddehau, a'r llall ar dy law aſſiwy, yn dy frenhiniaeth.

22 A'r Jeſu a attebodd, ac a ddywedodd, Ni wyddoch chwi beth yr ydych yn ei ofyn. A ellwch chwi yfed o'r [i] cwppan yr ydwyf fi ar yfed o hono, a'ch bedyddio a'r [k] bedydd y bedyddir fi? Dywedaſant wrtho, Gallwn.

23 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Diau yr yfwch o'm cwppan, ac y'ch bedyddir a'r bedydd y'm bedyddir ag ef: eithr eiſtedd ar fy llaw ddehau ac ar fy llaw aſſiwy nid eiddof *ei* [l] roddi; ond i'r ſawl y darparwyd gan fy Nhâd.

24 [m] A phan glybu y deg *hyn*, hwy a ſorraſant wrth y ddau frodyr.

25 A'r Jeſu a'i galwodd hwynt atto, ac a ddywedodd, Chwi a wyddoch ſod pennaethiaid y cenhedloedd yn tra-arglwyddiaethu arnynt, a'r rhai mawrion yn trawdurdodi arnynt hwy.

26 Eithr [n] nid felly y bydd yn eich plith chwi: ond [o] pwy bynnag a fynno fod yn fawr yn eich plith chwi, bydded yn weinidog i chwi;

27 A phwy bynnag a fynno fod yn bennaf yn eich plith, bydded yn wâs i chwi:

28 Megis na ddaeth [p] Mâb y dŷn i'w waſanaethu, [q] ond i waſanaethu, ac [r] i roddi ei einioes yn bridwerth [s] dros lawer.

29 ¶ [t] Ac a hwy yn myned allan o Jericho, tyrfa fawr a'i canlynodd ef.

30 Ac wele, dau ddeilion yn eiſtedd ar ſin y ffordd, pan glywſant fod yr Jeſu yn myned heibio, a leſaſant, gan ddywedyd, Arglwydd, fâb Dafydd, trugarhâ wrthym.

31 A'r dyrfa a'i ceryddodd hwynt, fel y tawent; hwythau a leſaſant fwyſwy, gan ddywedyd, Arglwydd, fâb Dafydd, trugarhâ wrthym.

32 A'r Jeſu a ſafodd, ac a'i galwodd hwynt, ac a ddywedodd, Pa beth a ewyllyſiwch ei wneuthur o honof i chwi?

33 Dywedaſant wrtho, Arglwydd, agoryd ein llygaid ni.

34 A'r Jeſu a doſturiodd wrthynt, ac a gyffyrddodd â'i llygaid: ac yn ebrwydd y caſodd eu llygaid olwg, a hwy a'i canlynaſant ef.

PEN. XXI.

1 *Criſt yn marchogaeth ar aſyn i Jeruſalem,* 12 *yn gyrru 'r prynwyr a'r gwerthwyr o'r deml,* 17 *yn melldithio 'r ffigysbren,* 23 *yn goſtegu 'r offeiriaid a'r henuriaid,* 28 *ac yn eu ceryddu trwy gyffelybrwydd y ddau fâb,* 35 *a'r llafurwyr a laddaſant y rhai a anfonwyd attynt.*

A [a] Phan ddaethant yn gyfagos i Jeruſalem, a'i dyfod hwy i Fethphage, i [b] ſynydd yr Olewydd, yna yr anfonodd yr Jeſu ddau ddiſgybl,

2 Gan ddywedyd wrthynt, Ewch i'r pentref ſydd ar eich cyfer, ac yn y man chwi a gewch aſen yn rhwym ac ebol gyd â hi: gollyngwch *hwynt*, a dygwch attaf fi.

3 Ac o's dywed neb ddim wrthych, dywedwch, Y mae 'n rhaid i'r Arglwydd wrthynt: ac yn y man efe a'i denfyn hwynt.

4 A hyn oll a wnaethpwyd, fel y cyflawnid yr hyn a ddywedaſid trwy 'r prophwyd, yn dywedyd,

5 [c] Dywedwch i ferch Sion, Wele, dy frenin yn dyfod i ti yn addfwyn, ac yn eiſtedd ar aſyn, ac ebol llwdn *aſyn* arferol â'r jau.

6 Y [d] diſgyblion â aethant, ac a wnaethant fel y gorchymynnaſai 'r Jeſu iddynt.

7 A hwy a ddygaſant yr aſen a'r ebol, ac [e] a ddodaſant eu dillad arnynt, ac a'i goſodaſant *ef* i eiſtedd ar hynny.

8 A thyrfa ddirfawr a danaſant eu dillad ar y ffordd; [f] eraill a dorraſant gangau o'r gwŷdd, ac a'i tânaſant ar hŷd y ffordd.

9 A'r torfeydd, y rhai oedd yn myned o'r blaen, a'r rhai oedd yn dyfod ar ôl, a leſaſant, gan ddywedyd, Hoſanna i fâb Dafydd; [g] bendigedig yw 'r hwn ſydd yn dyfod yn enw 'r Arglwydd: Hoſanna yn y goruchafion.

10 [h] Ac wedi ei ddyfod ef i mewn i Jeruſalem, y ddinas oll a gynhyrfodd, gan ddywedyd, Pwy yw hwn?

11 A'r torfeydd a ddywedaſant, Hwn yw Jeſu y prophwyd [i] o Nazareth yng Ngalilea.

12 ¶ A'r Jeſu a aeth i mewn i deml Dduw, ac a daflodd allan bawb a'r oedd yn gwerthu ac yn prynu yn y deml, ac a ddymchwelodd i lawr fyrddau y newidwyr arian, a chadeiriau y rhai oedd yn gwerthu colommennod,

13 Ac a ddywedodd wrthynt, Yſgrifennwyd, [k] Tŷ gweddi y gelwir fy nhŷ i; eithr [l] chwi a'i gwnaethoch yn ogof lladron.

14 A daeth y deillion a'r cloffion atto yn y deml; ac efe a'i hiachaodd hwynt.

15 A phan welodd yr archoffeiriaid a'r yſgrifennyddion y rhyfeddodau a wnaethai efe, a'r plant yn llefain yn y deml, ac yn dywedyd, Hoſanna i fâb Dafydd; hwy a lidiaſant,

16 Ac a ddywedaſant wrtho, A wyt ti yn clywed beth y mae y rhai hyn yn ei ddywedyd? A'r Jeſu a ddywedodd wrthynt, Ydwyf. Oni ddarllenaſoch chwi erioed, [m] O enau plant bychain a rhai yn ſugno y perffeithiaiſt foliant?

17 ¶ Ac efe a'i gadawodd hwynt, ac a aeth allan o'r ddinas i [n] Fethania, ac a lettyodd yno.

18 [o] A'r bore, ſel yr oedd efe yn dychwelyd i'r ddinas, yr oedd arno chwant bwyd.

19 A phan welodd efe ffigysbren ar y ffordd, efe a ddaeth atto, ac ni chaſodd ddim arno, ond dail yn unig: ac efe a ddywedodd wrtho, Na thyfed ffrwyth arnat byth mwyach. Ac yn ebrwydd y crinodd y ffigysbren.

20 A phan welodd y diſgyblion, hwy a ryfeddaſant, gan ddywedyd, Mor ddiſymmwth y crinodd y ffigysbren?

21 A'r Jeſu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Yn wîr meddaf i chwi, [p] O's bydd gennych ffydd, ac [q] heb ammau, ni wnewch yn unig hyn *a wnaethym i* i'r ffigysbren, eithr hefyd o's dywedwch wrth y mynydd hwn, Coder di i fynu, a bwrier di i'r môr, *hynny* a fydd.

22 A [r] pha beth bynnag a ofynnoch mewn gweddi, gan gredu, chwi a'i derbynniwch.

23 ¶ [s] Ac wedi ei ddyfod ef i'r deml, yr archoffeiriaid a henuriaid y bobl a ddaethant

---

4035. [g] Marc 10. 35. [h] Pen. 4. 21. [i] Pen. 26. 39, 42. Joan 18. 11. [k] Luc 12. 50. [l] Pen. 25. 34. [m] Marc 10. 41. Luc 22. 24, 25. [n] 1 Pedr 5. 3. [o] Pen. 23. 11. Marc 9. 35. a 10. 43. [p] Phil. 2. 7. [q] Luc 22. 27. Joan 13. 14. [r] 1 Tim. 2. 6. Tit. 2. 14. [s] 1 Pedr 1. 19. [t] Pen. 26. 20. Rhuf. 5. 15, 19. [a] Marc 10. 46. [a] Marc 11. 1. Luc 19. 29. [b] Zech. 14. 4.

4036. [c] Eſay 62. 11. Zech. 9. 9. Joan 12. 15. [d] Marc 11. 2. [e] 2 Bren. 9. 13. [f] Joan 12. 13. 1 Mac. 13. 51. 2 Mac. 10. 7. [g] Pſal. 118. 26. Pen. 23. 39. [h] Marc 11. 15. Luc 19. 45. Joan 2. 13, 15. [i] Pen. 2. 23. [k] Eſay 56. 7. [l] Jer. 7. 11. [m] Pſal. 8. 2. [n] Joan 11. 18. [o] Marc 11. 12. [p] Pen. 17. 20. Luc 17. 6. [q] Jago 1. 6. [r] Pen. 7. 7. Marc 11. 24. Luc 11. 9. [s] Joan 3. 22. 2 5. 14. [t] Mar. 11. 27. Luc 20. 1.

ddaethant attro, fel yr oedd efe yn athrawiaethu, [t] gan ddywedyd, Trwy ba awdurdod yr wyt ti yn gwneuthur y pethau hyn? a phwy a roddes i ti yr awdurdod hon?

24 A'r Iesu a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Minnau a ofynnaf i chwithau un gair, yr hwn o's mynegwch i mi, minnau a fynegaf i chwithau trwy ba awdurdod yr wyf yn gwneuthur y pethau hyn.

25 Bedydd Joan, o ba le yr oedd? ai o'r nef, ai o ddynion? A hwy a ymresymmasant yn eu plith eu hunain, gan ddywedyd, O's dywedwn, O'r nef; efe a ddywed wrthym, Pa ham gan hynny na's credasoch ef?

26 Ond o's dywedwn, O ddynion; y mae arnom ofn y bobl: [u] canys y mae pawb yn cymmeryd Joan megis prophwyd.

27 A hwy a attebasant i'r Iesu, ac a ddywedasant, Ni wyddom ni. Ac yntef a ddywedodd wrthynt, Nid wyf finnau yn dywedyd i chwi trwy ba awdurdod yr wyf yn gwneuthur y pethau hyn.

28 ¶ Ond beth dybygwch chwi? Yr oedd gan ŵr ddau fâb, ac efe a ddaeth at y cyntaf, ac a ddywedodd, Fy mâb, dôs, gweithia heddyw yn fy ngwinllan.

29 Ac yntef a attebodd, ac a ddywedodd, Nid âf. Ond wedi hynny efe a edifarhaodd, ac a aeth.

30 A phan ddaeth efe at yr ail, efe a ddywedodd yr un modd. Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd, Myfi *a âf*, Arglwydd; ac nid aeth efe.

31 Pa un o'r ddau a wnaeth ewyllys y tâd? Dywedasant wrtho, Y cyntaf. Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, [x] Yn wîr meddaf i chwi, yr â'r publicanod a'r putteiniaid i mewn i deyrnas Dduw o'ch blaen chwi.

32 Canys [y] daeth Joan attoch yn ffordd cyfiawnder, ac ni chredasoch ef: [z] ond y publicanod a'r putteiniaid a'i credasant ef. Chwithau yn gweled nid edifarhasoch wedi hynny, fel y credech ef.

33 ¶ Clywch ddammeg arall. Yr oedd rhyw ddŷn o berchen tŷ, [a] yr hwn a blannodd winllan, ac a osododd gae yn ei chylch hi, ac a gloddiodd ynddi winwryf, ac a adeiladodd dŵr, ac a'i gosododd hi allan i lafurwyr, ac [b] a aeth oddi cartref.

34 A phan nesaodd amser ffrwythau, efe a ddanfonodd ei weision at y llafurwyr, [c] i dderbyn ei ffrwythau hi.

35 A'r llafurwyr a ddaliasant ei weision ef, ac un a gurasant, ac arall a laddasant, ac arall a labyddiasant.

36 Trachefn efe a anfonodd weision eraill fwy na'r rhai cyntaf: a hwy a wnaethant iddynt yr un modd.

37 Ac yn ddiweddaf oll efe a anfonodd attynt ei fâb ei hun, gan ddywedyd, Hwy a barchant fy mâb i.

38 A phan welodd y llafurwyr y mâb, hwy a ddywedasant yn eu plith eu hun, [d] Hwn yw'r etifedd [e] deuwch, lladdwn ef, a daliwn ei etifeddiaeth ef.

39 Ac wedi iddynt *ei* ddal, hwy a'i bwriasant ef allan o'r winllan, ac a'i lladdasant.

40 Am hynny pan ddêl arglwydd y winllan, pa beth a wnâ efe i'r llafurwyr hynny?

41 [f] Hwy a ddywedasant wrtho, Efe a ddifetha yn llwyr y dynion drwg hynny, ac a esyd a winllan i lafurwyr eraill, y rhai a dalant iddo y ffrwythau yn eu hamserau.

42 Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, [g] Oni ddarllenasoch chwi erioed yn yr ysgrythurau, Y maen a wrthododd yr adeiladwyr, hwn a wnaethpwyd yn ben congl. Gan yr ARGLWYDD y gwnaethpwyd hyn, a rhyfedd yw yn ein golwg ni?

43 Am hynny meddaf i chwi [h] y dygir teyrnas Dduw oddi arnoch chwi, ac a'i rhoddir i genedl a ddygo ei ffrwythau.

44 [i] A phwy bynnag a syrthio ar y maen hwn, efe a ddryllir: ac ar bwy bynnag y syrthio, efe a'i mâl ef yn chwilfriw.

45 A phan glybu'r archoffeiriaid a'r Pharisead ei ddammegion ef, hwy a wybuant mai am danynt hwy y dywedai efe.

46 Ac a hwy yn ceisio ei ddala, hwy a ofnasant y torfeydd; am eu bod [k] yn ei gymmeryd ef fel prophwyd.

PEN. XXII.

1 *Dammeg priodas mâb y brenin.* 9 *Galwedigaeth y Cenhedloedd.* 12 *Cosbedigaeth yr hwn nid oedd ganddo y wisg briodas.* 15 *Y dylid talu teyrnged i Cesar.* 23 *Crist yn cau safnau'r Saduceaid ynghylch yr adgyfodiad,* 34 *yn atteb y Cyfreithiwr, pa un yw y gorchymmyn cyntaf, a'r mawr:* 41 *ac yn holi'r Pharisead ynghylch y Messias.*

A'R Iesu a attebodd, [a] ac a lefarodd wrthynt dracheſn mewn damhegion, gan ddywedyd,

2 Cyffelyb yw teyrnas nefoedd i ryw frenin a wnaeth briodas i'w fâb,

3 Ac a ddanfonodd ei weision i alw y rhai a wahoddasid i'r briodas: ac ni fynnent hwy ddyfod.

4 Trachefn efe a anfonodd weision eraill, gan ddywedyd, Dywedwch wrth y rhai a wahoddwyd, Wele, parotoais fy nghinio: [b] fy ychen a'm pasgedigion a laddwyd, a phob peth *sydd* barod: deuwch i'r briodas.

5 A hwy yn ddiystyr ganddynt, a aethant ymmaith, un i'w faes, ac arall i'w fasnach:

6 A'r lleill a ddaliasant ei weision ef, ac a'i hamharchasant, ac a'i lladdasant.

7 A phan glybu'r brenin, efe a lidiodd; ac a ddanfonodd [c] ei lucedd, ac a ddinyſtriodd y lleiddiaid hynny, ac a losgodd eu dinas hwynt.

8 Yna efe a ddywedodd wrth ei weision, Yn wir y briodas sydd barod, ond y rhai a wahoddasid nid oeddynt deilwng.

9 Ewch gan hynny ‡ i'r prif-ffyrdd, a chynnifer ag a gaffoch gwahoddwch i'r briodas.

10 A'r gweision hynny a aethant allan i'r *prif*-ffyrdd, ac [d] a gasglasant ynghŷd gynnifer oll ag a gawsant, drwg a da: a llanwyd y briodas o wahoddedigion.

11 A phan ddaeth y brenin i mewn i weled y gwahoddedigion, efe a ganfu yno ddŷn [e] heb wisg priodas am dano.

12 Ac efe a ddywedodd wrtho, Y cyfaill, pa fodd y daethoſt i mewn ymma, heb fod gennyt wisg priodas? Ac yntef a aeth yn fud.

13 Yna y dywedodd y brenin wrth y gweinidogion, Rhwymwch ei draed a'i ddwylaw, a chymmerwch ef ymmaith, a theflwch [i] i'r tywyllwch eithaf: yno y bydd wylofain a rhincian dannedd.

14 [g] Canys llawer sy wedi eu galw, ac ychydig wedi eu dewis.

15 ¶ Yna [h] 'r aeth y Pharisead, ac a gymmerasant gyngor pa fodd y rhwydent ef yn *ei* ymadrodd.

[t] Ecſod. 2. 14. Act. 4. 7. 27. 27.

[u] Pen. 14. 5. Marc 6. 20.

[x] Luc 7. 29, 30.

[y] Pen. 3. 8.

[z] Luc 3. 12, 13.

[a] Pſal. 18. 9. Can. 8. 11. Eſay 5. 1. Jer. 2. 21. Marc 12. 1. Luc 20. 9.

[b] Pen. 25. 14, 15.

[c] Can. 8. 11, 12.

[d] Pſal. 2. 8. Heb. 1. 2.

[e] Pen. 26. 3. a 27. 1. Joan 11. 53.

[f] Edrych Luc 20. 16.

4036.

[g] Pſal. 118. 22. Act. 4. 11.

[h] Pen. 8. 12.

[i] Eſay 8. 14, 15. Zec. 12. 3. Luc 20. 18. Rhuſ. 9. 33. 1 Pedr 2. 7.

[k] Luc 7. 16. Joan 7. 40.

[a] Luc 14. 16. Dad. 19. 7, 9.

[b] Diar. 9. 2.

[c] Dan. 9. 26.

‡ *i bennau y ffyrdd.*

[d] Pen. 13. 38, 47.

[e] 1 Cor. 5. 3. Eph. 4. 24. Col. 3. 10, 12. Dad. 3. 4. a 16. 15. a 19. 8.

[f] Pen. 8. 12.

[g] Pen. 20. 16.

[h] Marc 12. 13. Luc 20. 20.

4036.

16 A hwy a ddanfonasant atto eu disgyblion ynghŷd ā'r Herodianiaid, gan ddywedyd, Athro, ni a wyddom dy fod yn eirwir, ac yn dysgu ffordd Dduw mewn gwirionedd, ac nad oes arnat ofal rhag neb: o blegid nid wyt ti yn edrych ar wyneb dynion.

17 Dywed i ni gan hynny, Beth yr wyt ti yn ei dybied? Ai cyfreithlawn rhoddi teyrnged i Cæsar, ai nid yw?

18 Ond yr Iesu a wybu eu drygioni hwy, ac a ddywedodd, Pa ham yr ydych yn fy nhemtio i, *chwi* ragrithwyr?

19 Dangoswch i mi arian y deyrnged. A hwy a ddygasant atto geiniog.

20 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Eiddo pwy yw y ddelw hon a'r argraph?

21 Dywedasant wrtho, Eiddo Cæsar. Yna y dywedodd wrthynt, [i] Telwch chwithau yr eiddo Cæsar i Cæsar, a'r eiddo Duw i Dduw.

22 A phan glywsant hwy *hyn*, rhyfeddu a wnaethant, a'i adel ef, a myned ymmaith.

23 ¶ [k] Y dydd hwnnw y daeth atto y Saduceaid, [l] y rhai sy'n dywedyd nad oes adgyfodiad, ac a ofynnasant iddo,

24 Gan ddywedyd, Athro, [m] dywedodd Moses, O's bydd marw neb heb iddo blant, prioded ei frawd ei wraig ef, a chyfoded hād i'w frawd.

25 Ac yr oedd gyd ā ni saith o frodyr: a'r cyntaf a briodod wraig, ac a fu farw; ac efe heb hiliogaeth iddo a adawodd ei wraig i'w frawd.

26 Felly hefyd yr ail, a'r trydydd, hyd y seithfed.

27 Ac yn ddiweddaf oll bu farw y wraig hefyd.

28 Yn yr adgyfodiad gan hynny gwraig i bwy o'r saith fydd hi? canys hwynt-hwy oll a'i cawsant hi.

29 A'r Iesu a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Yr ydych yn cyfeiliorni, gan na wyddoch yr ysgrythurau, na gallu Duw.

30 O blegid yn yr adgyfodiad nid ydynt nac yn gwreica, nac yn gwra; eithr [n] y maent fel angylion Duw yn y nef.

31 Ac am adgyfodiad y meirw, oni ddarllenasoch yr hyn a ddywedpwyd wrthych gan Dduw, yn dywedyd,

32 [o] Myfi yw Duw Abraham, a Duw Isaac, a Duw Jacob? nid yw Duw Dduw y rhai meirw, ond y rhai byw.

33 A phan glybu y torfeydd *hynny*, [p] hwy a synnasant wrth ei athrawiaeth ef.

34 ¶ [q] Ac wedi clywed o'r Phariseaid ddarfod *i'r Iesu* ostegu 'r Saduceaid, hwy a ymgynnullasant ynghŷd i'r un lle.

35 Ac un o honynt, *yr hwn oedd* gyfreithiwr, a ofynnodd *iddo*, gan ei demtio, a dywedyd,

36 Athro, pa un yw 'r gorchymmyn mawr yn y gyfraith?

37 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, [r] Ceri yr ARGLWYDD dy Dduw ā'th holl gâlon, ac ā'th holl enaid, ac ā'th holl feddwl.

38 Hwn yw 'r cyntaf, a'r gorchymmyn mawr.

39 A'r ail *sydd* gyffelyb iddo, [s] Câr dy gymmydog fel ti dy hun.

40 [t] Ar y ddau orchymmyn hyn y mae 'r holl gyfraith a'r prophwydi yn sefyll.

41 ¶ Ac [u] wedi ymgasglu o'r Phariseaid ynghŷd, yr Iesu a ofynnodd iddynt,

42 Gan ddywedyd, Beth a dybygwch chwi am Grist? māb i bwy ydyw? Dywedent wrtho, *Mâb* Dafydd.

43 Dywedai yntef wrthynt, Pa fodd gan hynny y mae Dafydd yn yr ysbryd yn ei alw ef yn Arglwydd? gan ddywedyd,

44 [x] Dywedodd yr ARGLWYDD wrth fy Arglwydd, Eistedd ar fy neheulaw, hyd oni osodwyf dy elynion yn droedfainge i'th draed di.

45 O's yw Dafydd gan hynny yn ei alw ef yn Arglwydd, pa fodd y mae efe yn fāb iddo?

46 Ac ni allodd neb atteb gair iddo; ac ni feiddiodd neb o'r dydd hwnnw allan ymofyn ag ef mwyach.

PEN. XXIII.

1 Crist yn rhybuddio 'r bobl i ddilyn athrawiaeth dda, ac nid esamplau drwg yr ysgrifennyddion a'r Phariseaid. 5 Rhaid i ddisgyblion Crist ochelyd eu rhysyg hwy. 13 Mae efe yn cyhoeddi wyth wae yn erbyn eu rhagrith a'i dallineb hwy, 34 ac yn prophwyo dinystr Jerusalem.

YNa y llefarodd yr Iesu wrth y torfeydd a'i ddisgyblion,

2 Gan ddywedyd, Ynghadair Moses yr eistedd yr ysgrifennyddion a'r Phariseaid.

3 Yr hyn oll gan hynny a ddywedant wrthych am eu cadw, cedwch a gwnewch; eithr ar ôl eu gweithredoedd na wnewch canys [a] dywedant, ac ni's gwnānt.

4 [b] O blegid y maent yn rhwymo beichiau trymion, ac anhawdd eu dwyn, ac yn *eu* gosod ar ysgwyddau dynion; ond ni ewyllysiant eu syflyd hwy ag *un* o'i bysedd.

5 Ond [c] y maent yn gwneuthur eu holl weithredoedd er mwyn eu gweled gan ddynion: [d] canys y maent yn gwneuthur yn llydain eu phylacterau, ac yn gwneuthur ymmylwaith eu gwisgoedd yn helaeth;

6 A [e] charu y maent y lle uchaf mewn gwleddoedd, a'r prisgadeiriau yn y synagogau;

7 A chyfarch yn y marchnadoedd, a'i galw gan ddynion, Rabbi, Rabbi.

8 [f] Eithr na'ch galwer chwi Rabbi: canys un yw eich athro chwi, *sef* Crist; chwithau oll brodyr ydych.

9 Ac na elwch neb yn dād i chwi ar y ddaear: [g] canys un Tād sydd i chwi, yr hwn *sydd* yn y nefoedd.

10 Ac na'ch galwer yn athrawon: canys un yw eich athro chwi, *sef* Crist.

11 [h] A'r mwyaf o honoch a fydd yn weinidog i chwi.

12 A [i] phwy bynnag a'i dyrchafo ei hun a ostyngir, a phwy bynnag a'i gostyngo ei hun a ddyrchefir.

13 ¶ Eithr [k] gwae chwi, 'sgrifennyddion a Phariseaid, ragrithwyr; canys yr ydych yn cau teyrnas nefoedd o flaen dynion: canys chwi nid ydych yn myned i mewn, a'r rhai sy 'n myned i mewn ni's gadewch i fyned i mewn.

14 Gwae chwi, 'sgrifennyddion a Phariseaid, ragrithwyr; canys [l] yr ydych yn llwyrswyta tai gwragedd gweddwon, a hynny yn rhith hîr weddïo: am hynny y derbyniwch farn fwy.

15 Gwae chwi, 'sgrifennyddion a Phariseaid, ragrithwyr; canys amgylchu yr ydych y mōr a'r tîr, i wneuthur un proselyt; ac wedi y gwneler, yr ydych yn ei wneuthur ef yn fāb uffern, yn ddau mwy nā chwi eich hunain:

16 Gwae chwi, dywysogion [m] deillion, y rhai ydych yn dywedyd, [n] Pwy bynnag a dwng i'r deml, nid yw ddim; ond pwy bynnag

4036.

x Pſal. 110. 1. Act. 2. 34. 1 Cor. 15. 25. Heb. 1. 13. a 10. 12, 13.

a Rhuf. 2. 19.

b Luc 11. 46. Act. 15. 10. Gal. 6. 13.

c Pen. 6. 1, 2, 5, 16.

d Num. 15. 38. Deut. 22. 12. Diar. 3. 3.

e Marc 12. 38, 39. Joan 5. 44. Luc 11. 43. Jago 3. 1. 2 Cor. 11. 20.

f Act. 24. 21. 1 Cor. 1. 12. 3. 4. 1 Pedr 5. 3. 3 Mal. 1. 6.

g Pen. 20. 16, 27. Diar. 29. 23. Luc 14. 11.

h Luc 11. 52.

i Marc 12. 40. Luc 20. 47. 2 Tim. 3. 6. Tit. 1. 11.

k Pen. 15. 14. l Pen. 5. 33, 34.

4036. bynnag a dwng i âur y deml, y mae efe mewn dyled.

17 Ffyliaid, a deillion: canys pa un ſydd fwyaf, yr aur, ai 'r deml ſydd yn ſancteiddio 'r aur?

18 A phwy bynnag a dwng i'r allor, nid yw ddim; ond pwy bynnag a dyngo i'r rhodd ſydd arni, y mae efe mewn dyled.

o Eſod. 29. 37. 19 Ffyliaid, a deillion: canys pa un fwyaf y rhodd, ai 'r o allor ſydd yn ſancteiddio 'r rhodd?

20 Pwy bynnag gan hynny a dwng i'r allor, ſydd yn tyngu iddi, ac i'r hyn oll ſydd arni.

21 A phwy bynnag a dwng i'r deml, ſydd yn tyngu iddi, ac p i'r hwn ſydd yn preſwylio ynddi.

p 1 Bren. 8. 13. 2 Cron. 6. 2.

22 A'r hwn a dwng i'r neſ, ſydd yn tyngu i q orſeddfainge Duw, ac i'r hwn ſydd yn eiſtedd arni.

q Pen. 5. 34. Act. 7. 49.

23 Gwae chwi, 'ſgrifennyddion a Phariſeaid, ragrithwyr; r canys yr ydych yn degymmu y mintys, a'r anys, a'r cwmin, ac s a adawſoch heibio y pethau trymmach o'r gyfraith, barn, a thrugaredd, a ffydd: rhaid oedd wneuthur y pethau hyn, ac na adewid y lleill heibio.

r Luc 11. 42. s 1 Sam. 15. 22. Hoſ. 6. 6. Mic. 6. 8.

24 Tywyſogion deillion, y rhai ydych yn hidlo gwybedyn, ac yn llyngcu camel.

Pen. 9. 13. a 12. 7.

25 Gwae chwi, 'ſgrifennyddion, a Phariſeaid, ragrithwyr; t canys yr ydych yn glanhau 'r tu allan i'r cwppan a'r ddyſgl, ac o'r tu mewn y maent yn llawn o drawſedd ac anghymedroldeb.

t Marc 7. 4. Luc 11. 39.

26 Ti Phariſead dall, glanhâ yn gyntaf yr hyn *ſydd* oddi fewn i'r cwppan a'r ddyſgl, fel y byddo yn lân hefyd yr hyn ſydd oddi allan iddynt.

u Luc 11. 44. 27 u Gwae chwi, 'ſgrifennyddion a Phariſeaid, ragrithwyr; canys tebyg ydych chwi i ſeddau wedi eu gwyngu, y rhai ſydd yn ymddangos yn dêg oddi allan, ond oddi mewn ſydd yn llawn o eſgyrn y meirw a phob aflendid.

28 Ac felly chwithau oddi allan ydych yn ymddangos i ddynion yn gyfiawn, ond o fewn yr ydych yn llawn rhagrith ac anwiredd.

x Luc 11. 47. 29 x Gwae chwi, 'ſgrifennyddion, a Phariſeaid, ragrithwyr; canys yr ydych yn adeiladu beddau 'r prophwydi, ac yn addurno beddau y rhaicyfiawn;

y Act. 7. 51, 52. 1 Theſ. 2. 15. z 1 Theſ. 2. 16.

30 Ac yr ydych yn dywedyd, Pe buaſem ni yn nyddiau ein tadau, ni buaſem ni gyfrannogion â hwynt yngwâed y prophwydi.

a Pen. 3. 7. a 12. 34.

31 Felly yr ydych yn tyſtiolaethu am danoch eich hunain y eich bod yn blant i'r rhai a laddaſant y prophwydi.

b Act. 5. 40. a 22. 10.

32 z Cyflawnwch chwithau hefyd feſur eich tadau.

c Pen. 10. 17. 2 Cor. 11. 24, 25.

33 Oh ſeirph, a hiliogaeth gwiberod, pa fodd y gellwch ddianc rhag barn uffern?

d Gen. 4. 8. e 2 Cron. 24. 20, 21. f yr oes hon.

34 Am hynny wele, yr ydwyf yn anfon atroch brophwydi, a doethion, ac yſgrifennyddion: b a *rhai* o honynt a leddwch, ac a groeſhoeliwch; c a *rhai* o honynt a ffrewyllwch yn eich ſynagogau, ac a erlidiwch o dref i dref:

f Luc 13. 34. g 2 Cron. 24. 22.

35 Fel y delo arnoch chwi yr holl waed cyhawn a'r a ollyngwyd ar y ddaear, d o waed Abel gyfiawn hyd e waed Zacharias fâb Barachias, yr hwn a laddaſoch rhwng y deml a'r allor.

36 Yn wîr meddaf i chwi, Daw hyn oll ar f y genhedlaeth hon.

37 g Jeruſalem, Jeruſalem, yr hon wyt yn lladd y prophwydi, ac g yn labyddio y rhai a ddanfonir attat, pa ſawl gwaith y mynnaſwn h gaſglu dy blant ynghyd, megis y caſgl iâr ei chywion i dan *ei* hadenydd, ac ni's mynnech!

h Luc 19. 44. i Mic. 3. 12. Luc 19. 44.

38 Wele, yr ydys yn gadel eich tŷ i chwi yn anghyfannedd.

39 Canys meddaf i chwi, Ni'm gwelwch yn ôl hyn, hyd oni ddywedoch, k Bendigedig yw yr hwn ſydd yn dyfod yn enw yr ARGLWYDD.

k Pſ. 118. 26. Pen. 21. 9.

PEN. XXIV.

1 Criſt yn rhagddywedya dinyſtr y Deml: 3 pa fâth a pha ſaint o gyſtuddiau a ſydd o'r blaen. 29 Arwyddion ei ddyfodiad ef i farn. 36 Ac o rân bod y dydd a'r awr yn anhyſbys, 42 y dylem ni wiliedfel gweiſion da, yn aiſgwil bob amſer am dayfodiad ein meiſtr.

A'R a Jeſu a aeth allan, ac a ymadawodd o'r deml: a'i ddiſgyblion a ddaethant atto, i ddangos iddo adeiladau y deml.

a Marc 13. 1. Luc 21. 5.

2 A'r Jeſu a ddywedodd wrthynt, Oni welwch chwi hyn oll? Yn wîr meddaf i chwi, b Ni adewir ymma garreg ar garreg ar ni ddattodir.

b Mic. 3. 12.

3 ¶ Ac efe yn eiſtedd ar fynydd yr Olewydd, y diſgyblion a ddaethant atto o'r neilldu, gan ddywedyd, Mynega i ni pa bryd y bydd y pethau hyn, a pha arwydd *ſydd* o'th ddyfodiad, ac o ddiwedd y byd?

Luc 19. 44.

4 A'r Jeſu a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, c Edrychwch rhag i neb eich twyllo chwi.

c Eph. 5. 6. 2 Theſ. 2. 3. 1 Joan 4. 1.

5 Canys d daw llawer yn fy enw i, gan ddywedyd, Myfi yw Criſt; ac a dwyllant lawer.

d Jer. 14. 14. a 23. 25. Joan 5. 43.

6 A chwi a gewch glywed am ryfeloedd, a ſôn am ryfeloedd: gwelwch na chyffroer chwi; canys rhaid yw bod *hyn* oll; eithr nid yw y diwedd etto.

7 Canys e cyfyd cenedl yn erbyn cenedl, a theyrnas yn erbyn teyrnas: ac fe fydd newyn, a nodau, a daeargrynfaau mewn mannau.

e Hag. 2. 22. Zech. 14. 13.

8 A dechreuad gofidiau yw hyn oll.

f Pen. 10. 17. Marc 13. 9.

9 f Yna y'ch traddodant chwi i'ch gorthrymmu, ac a'ch lladdant: a chwi a gaſeir gan yr holl genhedloedd er mwyn fy enw i.

Luc 21. 12. Joan 15. 20. a 16. 2.

10 Ac yna y rhwyſtrir llawer, ac y bradychant eu gilydd, ac y casânt eu gilydd.

11 g A gaubrophwydi lawer a godant, ac a dwyllant lawer.

Dad. 2. 10.

12 Ac o herwydd yr amlhâ anwiredd, fe a oera cariad llawer.

13 Eithr h y neb a barhao hyd y diwedd, hwnnw a fydd cadwedig.

g 2 Pedr 2. 1. h Pen. 10. 22. Marc 13. 13. Heb. 3. 6, 14.

14 A'r i efengyl hon *am* y deyrnas k a bregethir trwy 'r holl fyd, er tyſtiolaeth i'r holl genhedloedd: ac yna y daw y diwedd.

i Pſal. 17. 8. a 91. 4. k Pſ. 118. 26. Pen. 21. 9.

15 l Am hynny pan welloch y ffieiddra anghyfanneddol, a ddywedpwyd trwy m Ddaniel brophwyd, yn ſefyll yn y lle ſanctaidd, (y neb a ddarlleno yſtyried)

l Dan. 9. 27. a 12. 11. m Pen. 4. 23. a 9. 35.

16 Yna y rhai a fyddant yn Judea, ffoant i'r mynyddoedd.

17 Y neb *a fyddo* ar ben y tŷ, na ddiſgynned i gymmeryd dim allan o'i dŷ:

n Rhuf. 10. 18. Col. 1. 6.

18 A'r hwn *a fyddo* yn y maes, na ddychweled yn ei ôl, i gymmeryd ei ddillad.

l Marc 13. 14. Luc 21. 20.

19 A gwae y rhai beichiogion a'r rhai yn rhoi bronnau yn y dyddiau hynny.

m Dan. 9. 27. a 12. 11.

20 Eithr gweddiwch na byddo eich ffoedigaeth y gauaf, nac ar y *dydd* ſabbath.

21 Canys [n] y pryd hynny y bydd gorthrymder mawr, y fath ni bu o ddechrau 'r byd hyd yr awr hon, ac ni bydd chwaith.

22 Ac oni bai fyrhau 'r dyddiau hynny, ni buasai gadwedig un cnawd oll: eithr er mwyn yr etholedigion fe fyrheir y dyddiau hynny.

23 [o] Yna o's dywed neb wrthych, Wele, llymma Grist, neu llymma: na chredwch.

24 Canys [p] cyfyd gau-Gristiau, a gau-brophwydi, ac a roddant arwyddion mawrion, a rhyfeddodau, hyd oni thwyllant, [q] pe *byadai* bosllibl, ïe yr etholedigion.

25 Wele, rhagddywedais i chwi.

26 Am hynny o's dywedant wrthych, Wele, y mae efe yn y diffeithwch; nac ewch allan: Wele, yn yr ystafelloedd; na chredwch.

27 O blegid fel y daw y fellden o'r dwyrain, ac y tywynna hyd y gorllewin; felly hefyd y bydd dyfodiad Mâb y dyn.

28 [r] Canys pa le bynnag y byddo 'r gelain, yno 'r ymgasgl yr eryrod.

29 Ac yn y fan wedi gorthrymder y dyddiau hynny [s] y tywyllir yr haul, a'r lleuad ni rydd ei goleuni, a'r sêr a syrth o'r nef, a nerthoedd y nefoedd a ysgydwir.

30 Ac yna yr ymddengys arwydd Mâb y dyn yn y nef: ac yna y galara holl lwythau 'r ddaear, a [t] hwy a welant Fâb y dyn yn dyfod ar gymhylau 'r nef gyd â nerth a gogoniant mawr.

31 Ac [u] efe a ddensyn ei angylion ‡ a mawr sain udgorn; a hwy a gasglant ei etholedigion ef ynghŷd o'r pedwar gwŷnt, o eithafoedd y nefoedd hyd eu heithafoedd hwynt.

32 Ond dysgwch [x] ddammeg oddi wrth y ffigysbren; Pan yw ei gangen eisioes yn dyner, a'i ddail yn torri allan, chwi a wyddoch *fod* yr hâf yn agos:

33 Ac felly chwithau, pan weloch hyn oll, gwybyddwch [y] *ei* fod yn agos, wrth y dryssau.

34 Yn wîr meddaf i chwi, Nid â 'r genhedlaeth hon heibio, hyd oni wneler hyn oll.

35 [z] Nef a daear a âant heibio, eithr sy ngeiriau i nid âant heibio ddim.

36 Ond am y dydd hwnnw a'r awr ni's gŵyr neb, nac angylion y nefoedd, [a] ond sy Nhâd yn unig.

37 Ac fel yr oedd dyddiau Nöe, felly hefyd y bydd dyfodiad Mâb y dyn.

38 [b] O blegid fel yr oeddynt yn y dyddiau ym mlaen y diluw yn bwyta ac yn yfed, yn priodi ac yn rhoi i briodas, hyd y dydd yr aeth Nöe i mewn i'r arch,

39 Ac ni wybuant hyd oni ddaeth y diluw, a'i cymmeryd hwy oll ymmaith; felly hefyd y bydd dyfodiad Mâb y dyn.

40 [c] Yna y bydd dau yn y maes; y naill a gymmerir, a'r llall a adewir.

41 Dwy *a fydd* yn malu mewn melin; un a gymmerir, a'r llall a adewir.

42 [d] Gwiliwch gan hynny; am na wyddoch pa awr y daw eich Arglwydd.

43 A [e] gwybyddwch hyn, pe gwybasai gŵr y tŷ pa wiliadwriaeth y deuai 'r lleidr, efe a wiliasai, ac ni adawsai gloddio ei dŷ trwodd.

44 Am hynny byddwch chwithau barod: canys yn yr awr [f] ni thybioch y daw Mâb y dyn.

45 [g] Pwy gan hynny sydd wâs ffyddlon a doeth, yr hwn a osododd ei arglwydd ar ei deulu, i roddi bwyd iddynt mewn pryd?

46 Gwyn ei fŷd y gwâs hwnnw, yr hwn y caiff ei arglwydd ef pan ddelo yn gwneuthur felly.

47 Yn wîr meddaf i chwi, [g] Ar ei holl dda y gesyd efe ef.

48 Ond o's dywed y gwâs drwg hwnnw yn ei galon, Y mae [i] y arglwydd yn oedi dyfod;

49 A dechreu curo *ei* gyd-weision, a bwyta ac yfed gyd â'r meddwon;

50 Arglwydd y gwâs hwnnw a ddaw yn y dydd nid yw efe yn disgwil am dano, ac mewn awr ni's gŵyr efe;

51 Ac efe a'i gwahana ef, ac a esyd ei ran ef gyd â'r rhagrithwyr: [h] yno y bydd wylofain, a rhincian dannedd.

PEN. XXV.

1 *Dammeg y deg morwyn,* 14 *a'r Talentau,* 31 *a dull y farn ddiweddaf.*

YNa tebyg fydd teyrnas nefoedd i ddeg o forwynion, y rhai a gymmerasant eu lampau, ac a aethant allan i gyfarfod â'r priodfâb.

2 A phump o honynt oedd gall, a phump yn ffôl.

3 Y rhai *oedd* ffôl a gymmerasant eu lampau, ac ni chymmerasant olew gyd â hwynt:

4 A'r rhai call a gymmerasant olew yn eu lestri gyd â'i lampau.

5 A thra 'r oedd y priodfâb yn aros yn hîr, yr hepiasant oll ac yr hunasant.

6 Ac ar hanner nôs y bu gwaedd, Wele, y mae 'r priodfâb yn dyfod; ewch allan i gyfarfod ag ef.

7 Yna y cyfododd yr holl forwynion hynny, ac a drwsiasant eu lampau.

8 A'r rhai ffôl a ddywedasant wrth y rhai call, Rhoddwch i ni o'ch olew chwi: canys y mae ein lampau yn diffoddi.

9 A'r rhai call a attebasant, gan ddywedyd, *Nid felly*; rhag na byddo digon i ni ac i chwithau: ond ewch yn hytrach at y rhai sydd yn gwerthu, a phrynwch i chwi eich hunain.

10 A thra 'r oeddynt yn myned ymmaith i brynu, daeth y priodfâb; a'r rhai oedd barod a aethant i mewn gyd ag ef i'r briodas: [a] a chaewyd y drŵs.

11 Wedi hynny y daeth y morwynion eraill hefyd, gan ddywedyd, Arglwydd, Arglwydd, agor i ni.

12 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, Yn wîr meddaf i chwi, [b] Nid adwaen chwi.

13 [c] Gwiliwch gan hynny; am na wyddoch na'r dydd na'r awr y daw Mâb y dyn.

14 ¶ [d] Canys y *mae teyrnas nefoedd* [e] fel dyn yn myned i wlâd ddieithr, yr hwn a alwodd ei weision, ac a roddes ei dda attynt.

15 Ac i un y rhoddes efe bùm talent, ac i arall ddwy, ac i arall un; i bob un yn ôl ei allu ei hun: ac yn y fan, efe a aeth oddi cartref.

16 A'r hwn a dderbyniasai 'r pùm talent a aeth, ac a farchnataodd â hwynt, ac a wnaeth bùm talent eraill.

17 A'r un modd yr hwn *a dderbyniasai* 'r ddwy, a ennillodd ynte f ddwy eraill.

18 Ond yr hwn a dderbyniasai un, a aeth, ac a gloddiodd yn y ddaear, ac a guddiodd arian ei arglwydd.

19 Ac

n Dan. 12. 1.
o Marc 13. 21. Luc 17. 23. a 21. 8.
p Deut. 13. 1. 2 Thef. 2. 9, &c. Dad. 13. 13.
q Joan 6. 37. Rhuf. 8. 28, 29, 30.
r Job 39. 30. Luc 17. 37.
s Eſay 13. 10. Ezec. 32. 7. Joel 2. 10, 31. a 3. 15. Marc 13. 24.
t Dad. 1. 7.
u 1 Cor. 15. 52.
‡ Neu, *ag udcorn a fain mawr.*
x Luc 21. 29.
y Jago 5. 9.
z Pſal. 102. 26. Eſay 51. 6. Pen. 5. 18. Marc 13. 31.
a Zec. 14. 7. Marc 13. 32.
b Gen. 6. 3, 4, 5. a 7. 5. Luc 17. 26. 1 Pedr 3. 20.
c Luc 17. 34, &c.
d Pen. 25. 13.
e Luc 12. 39. 1 Thef. 5. 2. b Pedr 3. 10. Dad. 3. 3. & 16. 15.

4036. Luc 12. 42.
f Pen. 25. 21, 23.
g Pen. 47. Luc 22. 29, 30. g Heb. 12. 2. h Ad. 2.
a Luc 13. 25.
b Pen. 7. 23.
c Pen. 24. 42. Marc 13. 33. Luc 21. 36. 1 Cor. 16. 13. 1 Thef. 5. 6.
d Luc 19. 12.
e Pen. 21. 33.

4036.

19 Ac wedi llawer o amser, y mae arglwydd y gweision hynny yn dyfod, ac yn cyfrif â hwynt.

20 A daeth yr hwn a dderbyniasai bùm talent, ac a ddug bùm talent eraill, gan ddywedyd, Arglwydd, pùm talent a roddaist attaf: wele, mi a ennillais bùm talent eraill attynt.

21 A dywedodd ei arglwydd wrtho, Da, wâs da a ffyddlon: buost ffyddlon ar ychydig, [f] mi a'th osodaf ar lawer: dôs i mewn i [g] lawenydd dy arglwydd.

22 A'r hwn a dderbyniasai ddwy dalent a ddaeth, ac a ddywedodd, Arglwydd, dwy dalent a roddaist attaf: wele, dwy eraill a ennillais attynt.

23 Ei arglwydd a ddywedodd wrtho, [h] Da, wâs da a ffyddlon: buost ffyddlon ar ychydig, mi a'th osodaf ar lawer: dôs i mewn i lawenydd dy arglwydd.

24 A'r hwn a dderbyniasai 'r un talent, a ddaeth, ac a ddywedodd, Arglwydd, mi a'th adwaenwn di, mai gŵr caled ydwyt, yn medi lle ni's hauaist, ac yn casglu lle ni wasgeraist:

25 Ac mi a ofnais, ac a aethym, ac a guddiais dy dalent yn y ddaear: wele, yr wyt yn cael yr eiddot dy hun.

26 A'i arglwydd a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, O wâs drwg a diog, ti a wyddit fy mod yn medi lle ni's hauais, ac yn casglu lle ni wasgerais:

27 Am hynny y dylesit ti roddi fy arian at y cyfnewidwyr, a mi pan ddaethwn a gawswn dderbyn yr eiddof fy hun gyd â llog.

28 Cymmerwch gan hynny y dalent oddi wrtho, a rhoddwch i'r hwn sydd ganddo ddeg talent.

29 ([i] Canys i bob un y mae ganddo y rhoddir, ac efe a gaiff helaethrwydd; ac oddi ar yr hwn nid oes ganddo y dygir oddi arno, sef yr hyn sydd ganddo.)

30 A bwriwch allan y gwâs anfuddiol [k] i'r tywyllwch eithaf: yno y bydd wylofain a rhincian dannedd.

31 ¶ [l] A Mâb y dŷn pan ddêl yn ei ogoniant, a'r holl angylion sanctaidd gyd ag ef, yna yr eistedd ar orseddfainge ei ogoniant.

32 A [m] chyd-gesglir ger ei fron ef yr holl genhedloedd: ac [n] efe a'i didola hwynt oddi wrth eu gilydd, megis y didola 'r bugail y defaid oddi wrth y geifr:

33 Ac a esyd y defaid ar ei ddeheulaw, ond y geifr ar yr asswy.

34 Yna y dywed y Brenin wrth y rhai ar ei ddeheulaw, Deuwch, chwi fendigedigion fy Nhâd, etifeddwch y deyrnas [o] a barotöwyd i chwi er seiliad y byd.

35 [p] Canys bum newynog, a chwi a roisoch i mi fwyd: bu arnaf syched, a rhoisoch i mi ddiod: [q] bum ddieithr, a dygasoch fi gyd â chwi:

36 [r] Noeth, a dilladasoch fi: bum glaf, ac ymwelsoch â mi: [s] bum yngharchar, a daethoch attaf.

37 Yna yr ettyb y rhai cyfiawn iddo, gan ddywedyd, Arglwydd, pa bryd y'th welsom yn newynog, ac y'th borthasom? neu yn sychedig, ac y rhoisom i ti ddiod?

38 A pha bryd y'th welsom yn ddieithr, ac y'th ddygasom gyd â ni? neu yn noeth, ac y'th ddilladasom?

39 A pha bryd y'th welsom yn glaf, neu yngharchar, ac y daethom attat?

40 A'r Brenin a ettyb, ac a ddywed wrthynt, Yn wîr meddaf i chwi, [t] Yn gymmaint a'i wneuthur o honoch i un o'r rhai hyn fy mrodyr lleiaf, i mi y gwnaethoch.

41 Yna y dywed efe hefyd wrth y rhai a fyddant ar y llaw asliwy, [u] Ewch oddi wrthyf, rai melldigedig, i'r tân tragywyddol, yr hwn a barotowyd i ddiafol ac i'w angylion.

42 Canys bum newynog, ac ni roisoch i mi fwyd: bu arnaf syched, ac ni roisoch i mi ddiod:

43 Bum ddieithr, ac ni'm dygasoch gyd â chwi: noeth, ac ni'm dilladasoch: yn glaf, ac yngharchar, ac ni ymwelsoch â mi.

44 Yna yr attebant hwythau hefyd iddo, gan ddywedyd, Arglwydd, pa bryd y'th welsom yn newynog, neu yn sychedig, neu yn ddieithr, neu yn noeth, neu yn glaf, neu yngharchar, ac ni weinasom i ti?

45 Yna 'r ettyb efe iddynt, gan ddywedyd, Yn wîr meddaf i chwi, [x] Yn gymmaint ag na's gwnaethoch i'r un o'r rhai lleiaf hyn, ni's gwnaethoch i minnau.

46 A'r [y] rhai hyn a âant i gosbedigaeth dragywyddol: ond y rhai cyfiawn i fywyd tragywyddol.

PEN. XXVI.

3 Y llywodraethwyr yn cyd-fwriadu yn erbyn Crist. 6 Y wraig yn enneinio ei ben ef. 14 Judas yn ei werthu ef. 17 Crist yn bwyta 'r Pasg: 26 yn ordeinio ei swpper sanctaidd: 36 yn gweddio yn yr ardd: 47 ac wedi ei fradychu â chusan, 57 yn cael ei arwain at Gaiaphas, 69 a'i wadugan Bedr.

A Bu, wedi i'r Jesu orphen y geiriau hyn oll, efe a ddywedodd wrth ei ddisgyblion,

2 [a] Chwi a wyddoch mai gwedi deuddydd y mae 'r Pasg, a Mâb y dŷn a draddodir i'w groeshoelio.

3 [b] Yna yr ymgasglodd yr archoffeiriaid, a'r 'sgrifennyddion, a henuriaid y bobl, i lŷs yr archoffeiriad, yr hwn a elwid Caiaphas:

4 A hwy a gyd-ymgynghorasant fel y dalient yr Jesu trwy ddichell, ac y lladdent ef.

5 Eithr hwy a ddywedasant, Nid ar yr wŷl, rhag bod cynnwrf ym mhlith y bobl.

6 ¶ [c] Ac a'r Jesu ym [d] Methania, yn nhŷ Simon y gwahan-glwyfus,

7 Daeth atto wraig a chanddi flwch o enneint gwerthfawr, ac a'i tywalldodd ar ei ben, ac efe yn eistedd *wrth y ford*.

8 A phan welodd ei ddisgyblion, hwy a sorrasant, gan ddywedyd, I ba beth *y bu* 'r golled hon?

9 Canys fe a allasid gwerthu 'r ennaint hwn er llawer, a'i roddi i'r tlodion.

10 A'r Jesu a wybu, ac a ddywedodd wrthynt, Pa ham yr ydych yn gwneuthur blinder i'r wraig? canys hi a weithiodd weithred dda arnaf.

11 [e] O blegid y mae gennych y tlodion bob amser gyd â chwi; a [f] mi nid ydych yn ei gael bob amser.

12 Canys hi yn tywallt yr ennaint hwn ar fy nghorph, a wnaeth *hyn* i'm claddu i.

13 Yn wir meddaf i chwi, Pa le bynnag y pregether yr efengyl hon yn yr holl fyd, mynegir yr hyn a wnaeth hi hefyd, er coffa am dani hi.

4036.

[f] Pen. 24. 47. Luc 22. 29, 30.
[g] Heb. 12. 2.
[h] Ad. 21.
[i] Pen. 13. 12. Marc 4. 25. Luc 8. 18. 19. 26.
[k] Pen. 8. 12.
[l] Zech. 14. 5. Pen. 16. 27. 1 Thes. 4. 16. 2 Thes. 1. 7. Jud 14. Dad. 1. 7.
[m] Rhuf. 14. 10. 2 Cor. 5. 10.
[n] Ezec. 20. 37. a 34. 17, 20. Pen. 13. 49.
[o] Pen. 20. 23. Marc 10. 40. Eſay 58. 7. Ezec. 18. 7. Jago 1. 27. Heb. 13. 2.
[p] Jago 2. 15, 16.
[q] 2 Tim. 1. 16.

Diar. 19. 17. Pen. 10. 41. Heb. 6. 10.
[u] Pſal. 6. 8. Pen. 7. 23. Luc 13. 27.
[x] Diar. 14. 31. 2 17. 5. Zech. 2. 8.
[y] Dan. 12. 2. Joan 5. 29.

[a] Marc 14. 1. Luc 22. 1. Joan 13. 1.
[b] Pſal. 2. 2. Joan 11. 47. Act. 4. 25, &c.
[c] Marc 14. 3. Joan 12. 1, 2. a 12. 3.
[d] Pen. 21. 17.
[e] Deut. 15. 11. Joan 12. 8.
[f] Pen. 18. 20. a 28. 20.

4036. g Marc 14. 10. Luc 22. 2. h Pen. 10. 4. i Zech. 11. 12. k Marc 14. 12. Luc 22. 7.

‡ hwn a hwn.

l Marc 14. 18. Luc 21. 14. Joan 13. 21. † Neu, y bradycha un o honoch ſi. m Pſal. 41. 9.

n Marc 14. 22. Luc 22. 19. o 1 Cor. 11. 23, 24. ‡ Neu, dïïolch. p Edrych Eccſod. 24. 8. Jer. 31. 31. q Pen. 20. 28. Rhuf. 5. 15. r Luc 22. 18. † Neu, mawl, neu, Pſalm. s Marc 14. 27. Joan 16. 32. t Pen. 11. 6. u Zech. 13. 7. x Pen. 28. 7, 10, 16. Marc 14. 28. a 16. 7. y Joan 13. 38.

14 ¶ g Yna 'r aeth un o'r deuddeg, yr hwn a elwid h Judas Iſcariot, at yr archoffeiriaid,

15 Ac a ddywedodd wrthynt, i Pa beth a roddwch i mi, a mi a'i traddodaf ef i chwi? A hwy a oſodaſant iddo ddeg ar hugain o arian.

16 Ac o hynny allan y ceiſiodd eſe amſer cyfaddas i'w fradychu ef.

17 ¶ k Ac ar y dydd cyntaf o ŵyl y bara croyw, y diſgyblion a ddaethant at yr Jeſu, gan ddywedyd wrtho, Pa le y mynni i ni barotôi i ti fwyta 'r Paſg?

18 Ac yntef a ddywedodd, Ewch i'r ddinas at ‡ y cyfryw un, a dywedwch wrtho, Y mae 'r Athro yn dywedyd, Fy amſer ſydd agos: gyd â thi y cynhaliaf y Paſg, mi a'm diſgyblion.

19 A'r diſgyblion a wnaethant y modd y gorchymynnaſai 'r Jeſu iddynt, ac a barotoiſant y Paſg.

20 l Ac wedi ei myned hi yn hwyr, eſe a eiſteddodd gyd â'r deuddeg.

21 Ac fel yr oeddynt yn bwyta, eſe a ddywedodd, Yn wîr yr wyf yn dywedyd i chwi, † mai un o honoch chwi a'm bradycha i.

22 A hwythau yn drîſt jawn, a ddechreuaſant ddywedyd wrtho, bob un o honynt, Ai myfi yw, Arglwydd?

23 Ac eſe a attebodd, ac a ddywedodd, m Yr hwn a wlŷch ei law gyd â mi yn y ddyſgl, hwnnw a'm bradycha i.

24 Mâb y dŷn yn dïïau ſydd yn myned, fel y mae yn yſgrifennedig am dano: eithr gwae 'r dŷn hwnnw trwy 'r hwn y bradychîr Mâb y dŷn: da a fuaſai i'r dŷn hwnnw pe na's ganeſid ef.

25 A Judas yr hwn a'i bradychodd ef a attebodd, ac a ddywedodd, Ai myfi yw *eſe*, Athro? Yntef a ddywedodd wrtho, Ti a ddywedaiſt.

26 ¶ n Ac fel yr oeddynt yn bwyta, o yr Jeſu a gymmerth y bara, ac wedi iddo ‡ fendithio, eſe a'i torrodd, ac a'i rhoddodd i'r diſgyblion, ac a ddywedodd, Cymmerwch, bwytewch; hwn yw fy nghorph.

27 Ac wedi iddo gymmeryd y cwppan, a dïolch, eſe a'i rhoddes iddynt, gan ddywedyd, Yfwch bawb o hwn:

28 Canys hwn yw fy ngwaed p o'r teſtament newydd, yr hwn a dywelldir q dros lawer er maddeuant pechodau.

29 Ac r yr ydwyf yn dywedyd i chwi, nad yfaf o hyn allan o ffiwyth hwn y winwydden hyd y dydd hwnnw pan yfwyf ef gyd â chwi yn newydd yn nheyrnas fy Nhâd.

30 Ac wedi iddynt ganu † hymn, hwy a aethant allan i fynydd yr Olewydd.

31 Yna y dywedodd yr Jeſu wrthynt, s Chwychwi oll t a rwyſtrir heno o'm plegid i: canys yſgrifennedig yw, u Tarawaf y bugail, a defaid y praidd a waſgerir.

32 Eithr wedi fy adgyfodi, x mi a âf o'ch blaen chwi i Alilea.

33 A Phedr a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, Pe rhwyſtrid pawb o'th blegid di, *etto* ni'm rhwyſtrir i byth.

34 Yr Jeſu a ddywedodd wrtho, y Yn wîr yr wyf yn dywedyd i ti, mai 'r nôs hon, cyn canu o'r ceiliog, y'm gwedi deirgwaith.

35 Pedr a ddywedodd wrtho, Pe gorfyddai i mi farw gyd â thi, ni'th wadaf ddim. Yr un modd hefyd y dywedodd yr holl ddiſgyblion.

36 ¶ z Yna y daeth yr Jeſu gyd â hwynt i fan a elwid Gethſemane, ac a ddywedodd wrth ei ddiſgyblion, Eiſteddwch ymma, tra 'r elwyf a gweddïo accw.

37 Ac eſe a gymmerth Bedr, a a dau fâb Zebedëus, ac a ddechreuodd driſtâu ac b ymofidio.

38 Yna eſe a ddywedodd wrthynt, Triſt jawn yw fy enaid hyd angau; arhoſwch ymma, a gwiliwch gyd â mi.

39 Ac wedi iddo fyned ychydig ym mlaen, eſe a ſyrthiodd ar ei wyneb, c gan weddïo, a dywedyd, d Fy Nhâd, o's yw boſſibl, aed c y cwppan hwn heibio oddi wrthyf: etto nid fel yr ydwyf fi yn ewyllyſio, ond fel yr ydwyt ti.

40 Ac eſe a ddaeth at y diſgyblion, ac a'i caſas hwy yn cyſgu, ac a ddywedodd wrth Bedr, Felly, oni ellych chwi wilied un awr gyd â mi?

41 Gwiliwch a gweddïwch, fel nad eloch i brofedigaeth. Yr ysbryd yn ddïau *fyad* yn barod, eithr y cnawd *fyad* wan.

42 Eſe a aeth dracheſn yr ail waith, ac a weddïodd, gan ddywedyd, Fy Nhâd, oni's gall y cwppan hwn fyned heibio oddi wrthyf, na byddo i mi yfed o hono, gwneler dy ewyllys di.

43 Ac eſe a ddaeth, ac a'i cafas hwy yn cyſgu dracheſn: canys yr oedd eu llygaid hwy wedi trymhau.

44 Ac eſe a'i gadawödd hwynt, ac a aeth ymmaith dracheſn, ac a weddïodd y drydedd waith, gan ddywedyd yr un geiriau.

45 Yna y daeth eſe at ei ddiſgyblion, ac a ddywedodd wrthynt, Cyſgwch bellach, a gorphwyſwch: wele, y mae 'r awr wedi neſáu, a Mâb y dŷn a draddodir i ddwylo pechaduriaid.

46 Codwch, awn: wele, neſaodd yr hwn ſydd yn fy mradychu.

47 ¶ Ac f eſe etto yn lleſaru, wele, Judas un o'r deuddeg, a ddaeth, a chyd ag ef dyrfa fawr â chleddyfau a ffyn, oddi wrth yr archoffeiriaid a henuriaid y bobl.

48 A'r hwn a'i bradychodd ef a roiſai arwydd iddynt, gan ddywedyd, Pa un bynnag a guſanwyf, hwnnw yw efe: deliwch ef.

49 Ac yn ebrwydd y daeth at yr Jeſu, ac a ddywedodd, Henffych well, Athro; ac a'i cuſanodd ef.

50 A'r Jeſu a ddywedodd wrtho, Y cyfaill, i ba beth y daethoſt? Yna y daethant, ac a yrhoiſant ddwylaw ar y Jeſu, ac a'i daliaſant ef.

51 Ac wele, g un o'r rhai oedd gyd â'r Jeſu, a eſtynnodd ei law, ac a dynnodd ei gleddyf, ac a darawödd wâs yr archoffeiriad, ac a dorrodd ei gluſt ef.

52 Yna y dywedodd yr Jeſu wrtho, Dychwel dy gleddyf i'w le: h canys pawb a'r a gymmerant gleddyf a ddifethir â chleddyf.

53 A ydwyt ti yn tybied na's gallaf yr awr hon ddeiſyf ar fy Nhâd, ac eſe a rydd yn y fan i mi fwy nâ deuddeg lleng o angylion?

54 Pa fodd ynte y cyflawnid i yr yſgrythurau, mai felly y gorfydd bod?

55 Yn yr awr honno y dywedodd yr Jeſu wrth y torfeydd, Ai megis at leidr y daethoch chwi allan, â chleddyfau a ffyn i'm dal i? Yr oeddwn i beunydd gyd â chwi yn eiſtedd yn dyſgu yn y demlj, ac ni'm daliaſoch.

z Marc 14. 32. Luc 22. 39. a Joan 18. 1. a Pen. 4. 21. b Joan 12. 27. c Heb. 5. 7. d Joan 12. 27. e Pen. 22. 22.

f Marc 14. 43. Luc 22. 47. Joan 18. 3.

g Joan 18. 10.

h Gen. 9. 6. Dad. 13. 10.

i Eſay 53. 7, 8 Luc 24. 25, 44, 46.

56 A hyn oll a wnaethpwyd [k] fel y cyflawnid ysgrythurau 'r prophwydi. Yna [l] 'r holl ddisgyblion a'i gadawsant ef, ac a ffoisant.

57 ¶ [m] A'r rhai a ddaliasent yr Jesu a'i dygasant *ef* ymmaith at Gaiaphas yr archoffeiriad, lle 'r oedd yr ysgrifennyddion a'r henuriaid wedi ymgasglu ynghŷd.

58 A Phedr a'i canlynodd ef o hirbell hyd yn llŷs yr archoffeiriad, ac a aeth i mewn, ac a eisteddodd gyd â'r gweision, i weled y diwedd.

59 A'r archoffeiriaid a'r henuriaid a'r holl gyngor a geisiasant au-dystiolaeth yn erbyn yr Jesu, iel y rhoddent ef i farwolaeth;

60 Ac ni's cawsant: ie er dyfod *yno* au-dystion lawer, ni chawsant. Eithr o'r diwedd fe a ddaeth dau au-dyst,

61 Ac addywedasant, Hwn a ddywedodd, [n] Mi a allaf ddinystrio teml Dduw, a'i hadeiladu mewn tri diwrnod.

62 [o] A chyfododd yr archoffeiriad, ac a ddywedodd wrtho, A attebi di ddim? beth y mae y rhai hyn yn *ei* dystiolaethu yn dy erbyn?

63 Ond [p] yr Jesu a dawodd. A'r archoffeiriad gan atteb a ddywedodd wrtho, Yr ydwyf yn dy dynghedu di trwy 'r Duw byw, ddywedyd o honot i ni † ai tydi yw y Crist Mâb Duw.

64 Yr Jesu a ddywedodd wrtho, Ti a ddywedaist. Eithr meddaf i chwi, [q] Ar ôl hyn y gwelwch Fâb y dŷn [r] yn eistedd ar ddeheulaw i'r Gallu, ac yn dyfod ar gymhylau 'r nef.

65 Yna y rhwygodd yr archoffeiriad ei ddillad, gan ddywedyd, Efe a gablodd: pa raid i ni ‡ mwy wrth dystion? Wele, yr awron clywsoch ei gabledd ef.

66 Beth dybygwch chwi? Hwythau gan atteb a ddywedasant, [s] Y mae efe yn euog o farwolaeth.

67 [t] Yna y poerasant yn ei wyneb, ac a'i cernodiasant: [u] eraill a'i tarawsant ef â gwïail,

68 Gan ddywedyd, [x] Prophwyda i ni, O Crist, pwy yw 'r hwn a'th darawodd.

69 ¶ A [y] Phedr oedd yn eistedd allan yn y llŷs: a daeth morwynig atto, ac a ddywedodd, A thithau oeddit gyd ag Jesu y Galilead.

70 Ac efe a wadodd ger eu bron hwy oll, ac a ddywedodd, Ni's gwn beth yr wyt yn ei ddywedyd.

71 A phan aeth efe allan i'r porth, gwelodd un arall ef; a hi a ddywedodd wrth y rhai oedd yno, Yr oedd hwn hefyd gyd â'r Jesu o Nazareth.

72 A thrachefn efe a wadodd trwy lŵ, Nid adwaen i y dŷn.

73 Ac ychydig wedi, daeth y rhai oedd yn sefyll ger llaw, ac a ddywedasant wrth Bedr, Yn wîr yr wyt tithau *yn un* o honynt; canys y mae [z] dy leferydd yn dy gyhuddo.

74 Yna y dechreuodd efe regu a thyngu, Nid adwaen i y dŷn. Ac yn y man y canodd y ceiliog.

75 A chofiodd Pedr air yr Jesu, yr hwn a ddywedasai wrtho, [a] Cyn canu o'r ceiliog, ti a'm gwedi deirgwaith. Ac efe a aeth allan, ac a wylodd † yn chwerwdost.

PEN. XXVII.

1 Rhoddi Crist yn rhwym at Bilat. 3 Judas yn ymgrogi. 19 Pilat wedi ei rybuddio gan ei wraig, 24 yn golchi ei adwylaw: 26 rhyddhau Barabbas: 29 Coroni Crist a drain, 34 a'i groesholio, 40 a'i daifenwi, 50 ynte'f yn marw: ei gladdu ef. 66 Selio a gwilio ei fedd ef.

A Phan ddaeth y borau, cyd-ymgynghorodd [a] yr holl archoffeiriaid, a henuriaid y bobl, yn erbyn yr Jesu, fel y rhoddent ef i farwolaeth.

2 Ac wedi iddynt ei rwymo, hwy a'i dygasant *ef* ymmaith, ac a'i traddodasant ef i Pontius Pilat y rhaglaw.

3 Yna pan welas Judas, yr hwn a'i bradychodd ef, ddarfod ei gondemnio ef, bu edifar ganddo, ac a ddug drachefn y deg ar hugain arian i'r archoffeiriaid a'r henuriaid,

4 Gan ddywedyd, Pechais, gan fradychu gwaed gwirion. Hwythau a ddywedasant, Pa beth *yw hynny* i ni? edrych di.

5 Ac wedi iddo daflu 'r arian yn y deml, [b] efe a ymadawödd, ac a aeth, ac a ymgrogodd.

6 A'r archoffeiriaid a gymmerasant yr arian, ac a ddywedasant, Nid cyfreithlawn *i ni* eu bwrw hwynt yn y dryforfa; canys † gwerth gwaed ydyw.

7 Ac wedi iddynt gyd-ymgynghori, hwy a brynasant â hwynt faes y crochenydd, yn gladdfa dieithraid.

8 Am hynny y galwyd y maes hwnnw, [c] Maes y gwaed, hyd heddyw.

9 (Yna y cyflawnwyd yr hyn a ddywedpwyd trwy Jeremias y prophwyd, gan ddywedyd, A [d] hwy a gymmerasant y deg ar hugain arian, ‡ pris y prisiedig, yr hwn † a brynasant gan feibion Israel,

10 Ac a'i rhoisant hwy am faes y crochenydd, megis y gosodes yr Arglwydd i mi.)

11 A'r Jesu a safodd ger bron y rhaglaw: a'r rhaglaw a ofynnodd iddo, gan ddywedyd, Ai ti yw Brenin yr Iuddewon? A'r Jesu a ddywedodd wrtho, [e] Yr wyt ti yn dywedyd.

12 A phan gyhuddid ef gan yr archoffeiriaid a'r henuriaid, [f] nid attebodd efe ddim.

13 Yna y dywedodd Pilat wrtho, [g] Oni chlywi di faint o bethau y maent hwy yn eu tystiolaethu yn dy erbyn di?

14 Ac nid attebodd efe iddo i un gair; fel y rhyfeddodd y rhaglaw yn fawr.

15 [h] Ac ar yr wŷl *honno* yr arferai y rhaglaw ollwng yn rhydd i'r bobl un carcharor, yr hwn a fynnent.

16 Ac yna yr oedd ganddynt garcharor hynod, a elwid Barabbas.

17 Wedi iddynt gan hynny ymgasglu ynghŷd, Pilat a ddywedodd wrthynt, Pa un a fynnwch i mi ei ollwng yn rhydd i chwi? Barabbas, ai yr Jesu, yr hwn a elwir Crist?

18 Canys efe a wyddai mai o genfigen y traddodasent ef.

19 Ac efe yn eistedd ar yr orseddfainge, ei wraig a ddanfonodd atto, gan ddywedyd, Na fydded i ti a wnelych â'r cyfiawn hwnnw: canys goddefais lawer heddyw mewn breuddwyd o'i achos ef.

20 [i] A'r archoffeiriaid a'r henuriaid a berswadiasant y bobl, fel y gofynnent Farabbas, ac y difethent yr Jesu.

21 A'r rhaglaw a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Pa un o'r ddau a fynnwch i mi ei ollwng yn rhydd i chwi? Hwythau a ddywedasant, Barabbas.

4036. 22 Pilat a ddywedodd wrthynt, Pa beth gan hynny a wnâf i'r Jesu, yr hwn a elwir Crist? Hwythau oll a ddywedasant wrtho, Croeshoelier ef.

23 A'r rhaglaw a ddywedodd, Ond pa ddrwg a wnaeth efe? Hwythau a lefasant yn fwy, gan ddywedyd, Croeshoelier ef.

24 A Philat, pan welodd nad oedd dim yn tyccio, ond yn hytrach bod cynnwrf, [k] a gymmerth ddwfr, ac a olchodd ei ddwylaw ger bron y bobl, gan ddywedyd, Dieuog ydwyf fi oddi wrth waed y cyfiawn hwn: edrychwch chwi.

[k] Deut. 21. 6.

25 A'r holl bobl a attebodd, ac a ddywedodd, [l] *Bydded* ei waed ef arnom ni, ac ar ein plant.

[l] Act. 5. 28.

26 Yna y gollyngodd efe Farabbas yn rhydd iddynt: [m] ond yr Jesu a flangellodd efe, ac a'i rhoddes i'w groeshoelio.

[m] Luc 23. 16.

27 [n] Yna milwyr y rhaglaw a gymmerasant yr Jesu ‡ i'r dadleudy, ac a gynnullasant atto yr holl fyddin.

[n] Joan 19. 1.

‡ Neu, *i dŷ y rhaglaw.*

28 A hwy a'i dioſgasant ef, ac [o] a roisant am dano santell o 'sgarlad.

[o] Luc 23. 11.

29 A chwedi iddynt blethu coron o ddrain, hwy a'i gosodasant ar ei ben ef, a chorsen yn ei law ddehau, ac a blygasant eu gliniau ger ei fron ef, ac a'i gwatwarasant, gan ddywedyd, Henffych well, brenin yr Juddewon.

30 A [p] hwy a boerasant arno, ac a gymmerasant y gorsen, ac a'i tarawsant ar ei ben.

[p] Esay 50. 6. Pen. 26. 67.

31 Ac wedi iddynt ei watwar, hwy a'i dioſgasant ef o'r santell, ac a'i gwisgasant a'i ddillad ei hun, ac a'i dygasant ef ymmaith i'w groeshoelio.

32 [q] Ac fel yr oeddynt yn myned allan, hwy a gawsant ddŷn o Cyrene, a'i enw Simon; hwn a gymmhellasant i ddwyn ei groes ef.

[q] Marc 15. 21. Luc 23. 26.

[r] Joan 19. 17.

33 [r] A phan ddaethant i le a elwid Golgotha, yr hwn a elwir, Lle 'r benglog,

[s] Pen. 69. 21.

34 [s] Hwy a roisant iddo i'w yfed finegr yn gymmysgedig â bustl; ac wedi iddo ei brofi, ni fynnodd efe yfed.

35 Ac wedi iddynt ei groeshoelio ef, hwy a rannasant ei ddillad, gan fwrw coelbren: er cyflawnu y peth a ddywerpwyd trwy 'r prophwyd, [t] Hwy a rannasant fy nillad yn eu plith, ac ar fy ngwisg y bwriasant goelbren.

[t] Pſal. 22. 18. Joan 19. 24.

36 A chan eistedd hwy a'i gwiliasant ef yno.

[u] Marc 15. 26. Luc 23. 38.

37 A [u] gosodasant hefyd uwch ei ben ef ei achos yn 'sgrifennedig, HWN YW JESU BRENIN YR IUDDEWON.

Joan 19. 19.

[x] Esay 53. 12. Luc 23. 32, 33.

38 [x] Yna y croeshoeliwyd gyd ag ef ddau leidr, un ar y llaw ddehau, ac un ar yr asliwy.

[y] Pſal. 22. 7. Marc 15. 29. Luc 23. 35.

39 [y] A'r rhai oedd yn myned heibio a'i cablasant ef, gan ysgwyd eu pennau,

[z] Pen. 26. 61. Joan 2. 19.

40 A dywedyd, [z] Ti yr hwn a ddinystri 'r deml, ac a'i hadeiledi mewn tridiau, gwared dy hun. O's ti yw Mâb Duw, disgyn oddi ar y groes.

[a] Pſal. 22. 8. Doeth. 2. 16, 17, 18.

41 A'r un modd yr archoffeiriaid hefyd, gan watwar, gyd â'r ysgrifennyddion a'r henuriaid, a ddywedasant,

42 Efe a waredodd eraill, ei hunan ni's gall efe ei waredu. O's brenin Israel yw, disgynned yr awron oddi ar y groes, ac ni a gredwn iddo.

43 [a] Ymddiriedodd yn Nuw; gwareded efe ef yr awron, o's efe a'i myn ef: canys efe a ddywedodd, Mâb Duw ydwyf.

44 [b] A'r un peth hefyd a edliwiodd y lladron iddo, y rhai a groeshoeliasid gyd ag ef.

[b] Luc 23. 39.

45 Ac o'r chweched awr y bu tywyllwch ar yr holl ‡ ddaear hyd y nawfed awr.

‡ *dir.*

46 Ac ynghŷlch y nawfed awr [c] y llefodd yr Jesu â llef uchel, gan ddywedyd, Eli, Eli, lama sabachthani? hynny yw, [d] Fy Nuw, fy Nuw, pa ham y'm gadewaiſt?

[c] Heb. 5. 7.

[d] Pſal. 22. 1.

47 A rhai o'r sawl oedd yn sefyll yno, pan glywsant, a ddywedasant, Y mae hwn yn galw am Elias.

48 Ac yn y fan un o honynt a redodd, ac a gymmerth ysbwrn, [e] ac a'i llanwodd o finegr, ac a'i rhoddes ar gorsen, ac a'i diododd ef.

[e] Pſal. 69. 21. Marc 15. 36. Luc 23. 36. Joan 19. 29.

49 A'r lleill a ddywedasant, Paid, edrychwn a ddaw Elias i'w waredu ef.

50 [f] A'r Jesu, wedi llefain drachefn â llef uchel, a ymadawodd â'r ysbryd.

[f] Luc 23. 46.

51 Ac wele, [g] llen y deml a rwygwyd yn ddau oddi fynu hyd i wared: a'r ddaear a grynodd, a'r main a holldwyd:

[g] Ecſod. 26. 31. 2 Cron. 3. 14.

52 A'r beddau a agorwyd; a llawer o gyrph y seinct a hunasent a gyfodasant,

53 Ac a ddaethant allan o'r beddau ar ôl ei gyfodiad ef, ac a aethant i mewn i'r ddinas sanctaidd, ac a ymddangosasant i lawer.

Marc 15. 38.

54 [h] Ond y canwriad, a'r rhai oedd gyd ag ef yn gwilied yr Jesu, wedi gweled y ddaeargryn, a'r pethau a wnaethid, a ofnasant yn fawr, gan ddywedyd, Yn wîr Mâb Duw ydoedd hwn.

[h] Marc 15. 39. Luc 23. 47.

55 Ac yr oedd yno lawer o wragedd yn edrych o hirbell, [i] y rhai a ganlynasent yr Jesu o Alilea, gan weini iddo ef:

[i] Luc 8. 2, 3.

56 Ym mhlith y rhai yr oedd Mair Magdalen, a Mair mam Jago a Joses, a mam meibion Zebedëus.

57 ¶ [k] Ac wedi ei myned hi yn hwyr, daeth gŵr goludog o Arimathea, a'i enw Joseph, yr hwn a fuasai yntau yn ddiſgybl i'r Jesu:

[k] Marc 15. 42.

58 Hwn a aeth at Bilat, ac a ofynnodd gorph yr Jesu. Yna y gorchymmynnodd Pilat roddi 'r corph.

59 A Joseph wedi cymmeryd y corph, a'i hamdôdd â llîain glân,

60 Ac [l] a'i gosododd ef yn ei fedd newydd ei hun, yr hwn a dorrasai efe yn y graig, ac a dreiglodd faen mawr wrth ddrws y bedd, ac a aeth ymmaith.

[l] Esay 53. 9.

61 Ac yr oedd yno Mair Magdalen, a Mair arall, yn eistedd gyferbyn â'r bedd.

62 A thrannoeth, yr hwn ſydd ar ôl y darparwyl, yr ymgynhullodd yr archoffeiriaid a'r Phariseaid at Bilat,

63 Gan ddywedyd, Arglwydd, y mae yn gôf gennym ddywedyd o'r twyllwr hwnnw, ac efe etto yn fyw, [m] Wedi tridiau y cyfodaf.

[m] Pen. 16. 21. 17. 23. 20. 19. Marc 8. 31. a 10. 34. Luc 9. 22. a 18. 33. 24. 6.

64 Gorchymmyn gan hynny gadw 'r bedd yn ddîogel hyd y trydydd dydd, rhag dyfod ei ddiſgyblion o hŷd nôs, a'i ladratta ef, a dywedyd wrth y bobl, Efe a gyfododd o feirw: a bydd yr amryfuſedd diweddaf yn waeth nâ'r cyntaf.

65 A dywedodd Pilat wrthynt, Y mae gennych wiliadwriaeth, ewch, gwnewch mor ddîogel ag y medroch.

66 A hwy a aethant, ac a wnaethant y bedd yn ddîogel, ac a ſeliasant y maen, gyd â'r wiliadwriaeth.

PEN.

PEN. XXVIII.

1 *Dangos adgyfodiad Crist i'r gwragedd gan angel.* 9 *Crist ei hun yn ymddangos iddynt hwy.* 11 *Yr arch-offeiriaid yn rhoddi arian i'r milwyr, i ddywedyd ddarfod ei allan o'r bedd.* 16 *Crist yn ymddangos i'w ddisgyblion,* 19 *ac yn eu hanfon i fedyddio, ac i ddysgu 'r holl genhedloedd.*

4036. A C yn [a] niwedd y sabbath, a hi 'n dyddhau i'r *dydd* cyntaf o'r † wythnos, daeth Mair Magdalen, a'r Fair arall, i edrych y bedd.

[a] Marc 16. 1. Luc 24. 1. Joan 20. 1.

† *Sabbathau.*

2 Ac wele, ‡ bu daeargryn mawr: canys disgynnodd angel yr Arglwydd o'r nef, ac a ddaeth, ac a dreiglodd y maen oddi wrth y drws, ac a eisteddodd arno.

‡ Neu, *hafal.*

3 A'i wynebpryd oedd fel mellten, a'i wisg yn wen fel eira.

4 A rhag ei ofn ef y crynodd y ceidwaid, ac a aethant megis yn feirw.

5 A'r angel a attebodd, ac a ddywedodd wrth y gwragedd, Nac ofnwch: canys mi a wn mai ceisio 'r ydych yr Iesu, yr hwn a groeshoeliwyd.

6 Nid yw efe ymma: canys cyfododd, [b] megis y dywedodd. Deuwch, gwelwch y fan lle y gorweddodd yr Arglwydd.

[b] Pen. 12. 40. a 16. 21. a 17. 23. a 20. 19.

7 Ac ewch ar ffrwst, a dywedwch i'w ddisgyblion gyfodi o hono o feirw. Ac wele, [c] y mae efe yn myned o'ch blaen chwi i Alilea: yno y gwelwch ef. Wele, dywedais i chwi.

[c] Pen. 26. 32. Marc 16. 7.

8 Ac wedi eu myned ymmaith ar frys oddi wrth y bedd, gyd ag ofn a llawenydd mawr, rhedasant i fynegi i'w ddisgyblion ef.

[d] Marc 16. 9. Joan 20. 14.

9 Ac fel yr oeddynt yn myned i fynegi i'w ddisgyblion ef, wele, [d] yr Iesu a gyfarfu â hwynt, gan ddywedyd, Henffwch well. A hwy a ddaethant, ac a ymafaelasant yn ei draed ef, ac a'i haddolasant.

10 Yna y dywedodd yr Iesu wrthynt, Nac ofnwch: [e] ewch, mynegwch i'm brodyr, fel yr elont i Alilea, ac yno y'm gwelant i.

[e] Joan 20. 17.

11 ¶ Ac wedi eu myned hwy, wele, rhai o'r wiliadwriaeth a ddaethant i'r ddinas, ac a fynegasant i'r archoffeiriaid yr hyn oll a wnaethid.

12 Ac wedi iddynt ymgasglu ynghŷd gyd â'r henuriaid, a chyd-ymgynghori, hwy a roisant † arian lawer i'r milwyr,

† *Swrn o arian.*

13 Gan ddywedyd, Dywedwch, Ei ddisgyblion a ddaethant o hyd, nôs, ac a'i lladrattasant ef a nyni yn cysgu.

14 Ac o's clyw y rhagliw hyn, ni ‡ a'i perswadiwn ef, ac a'ch gwnawn chwi yn ddiofal.

‡ *a barwn iddo goelio.*

15 A hwy a gymmerasant yr arian, ac a wnaethant fel yr addysgwyd hwynt: † a thannwyd y gair hwn ym mhlith yr Iuddewon hyd y dydd heddyw.

† *a chyhoeddwyd.*

16 ¶ A'r un disgybl ar ddeg a aethant i Alilea, i'r mynydd [f] lle 'r ordeiniasai 'r Iesu iddynt.

[f] Pen. 26. 32.

17 A phan welsant ef, hwy a'i haddolasant ef: ond rhai a amheuasant.

18 A'r Iesu a ddaeth, ac a lefarodd wrthynt, gan ddywedyd, Rhoddwyd i mi [g] bob awdurdod yn y nef ac ar y ddaear.

[g] Pen. 11. 27. Luc 10. 22. Joan 5. 22. Heb. 1. 2.

19 [h] Ewch gan hynny, a dysgwch yr holl genhedloedd, gan eu bedyddio hwy yn enw 'r Tâd, a'r Mâb, a'r Ysbryd glân;

[h] Marc. 16. 15.

20 Gan ddysgu iddynt gadw pob peth a'r a orchymynnais i chwi. Ac wele, yr ydwyf fi gyd â chwi bob amser hyd ddiwedd y byd. Amen.

¶ Yr Efengyl yn ol *Sanct* MARC.

PEN. I.

1 *Swydd Joan Fedyddiwr.* 9 *Bedyddio 'r Iesu,* 12 *a'i demtio.* 14 *Efe yn pregethu,* 16 *yn galw Pedr, Andreas, Iago, a Joan:* 23 *yn iachâu dyn ac ysbryd aflan ynddo,* 29 *a mam gwraig Pedr,* 32 *a llawer o gleifion:* 41 *ac yn glanhau y gwahanglwyfus.*

4034. D Echrau efengyl Iesu Grist, fâb Duw;

[a] Mal. 3. 1.

2 Fel yr ysgrifennwyd yn y prophwydi, [a] Wele, yr ydwyf fi yn anfon fy nghennad o flaen dy wyneb, yr hwn a barotoa dy ffordd o'th flaen.

[b] Esay 40. 3.

3 [b] Llef un yn llefain yn y diffeithwch, Parotowch ffordd yr Arglwydd, gwnewch yn uniawn ei lwybrau ef.

[c] Mat. 3. 1. Luc 3. 3. Joan 3. 23.

4 [c] Yr oedd Joan yn bedyddio yn y diffeithwch, ac yn pregethu bedydd edifeirwch, er maddeuant pechodau.

[d] Mat. 3. 5.

5 [d] Ac aeth allan atto ef holl wlâd Judea, a'r Hierosolymitiaid, ac a'i bedyddiwyd oll ganddo yn afon y Iorddonen, gan gyffesu eu pechodau.

[e] Mat. 3. 4.

6 A Joan oedd [e] wedi ei wisgo â blew camel, a gwregys croen ynghŷlch ei lwynau, ac yn bwyta [f] locustiaid a mêl gwyllt:

[f] Lef. 11. 22.

7 Ac efe a bregethodd, gan ddywedyd, [g] Y mae yn dyfod ar fy ôl i un cryfach nâ myfi, carrai esgidiau yr hwn nid wyf fi deilwng i ymostwng, ac i'w datod.

[g] Mat. 3. 11. [h] Act. 1. 5. a 11. 16. a 19. 4.

8 [h] Myfi yn wir a'ch bedyddiais chwi â dwfr: eithr efe a'ch bedyddia chwi â'r Ysbryd glân.

4034. [i] Esay 44. 3. Act. 2. 4. a 11. 15.

9 [k] A bu yn y dyddiau hynny, ddyfod o'r Iesu o Nazareth yng Ngalilea, ac efe a fedyddiwyd gan Joan yn yr Iorddonen.

[k] Mat. 3. 13.

10 Ac yn ebrwydd wrth ddyfod i fynu o'r dwfr, efe a welodd y nefoedd yn agored, a'r Ysbryd yn disgyn arno, megis colommen.

[l] Psal. 2. 7. Esay 42. 1. Mar. 3. 17. Pen. 9. 7.

11 A llef a ddaeth o'r nefoedd, [l] Tydi yw fy annwyl Fâb, yn yr hwn y'm bodlonwyd.

[m] Mat. 4. 1.

12 Ac [m] yn ebrwydd y gyrrodd yr ysbryd ef i'r diffeithwch.

[n] Mal. 4. 12. [o] Mat. 4. 23. [p] Gal. 4. 4. Eph. 1. 10.

13 Ac efe a fu yno yn y diffeithwch ddeugain niwrnod, yn ei demtio gan Satan: ac yr oedd efe gyd â'r gwyltfilod a'r angylion a weinasant iddo.

14 Ac [n] yn ôl traddodi Joan, yr Iesu a ddaeth i Alilea, [o] gan bregethu efengyl teyrnas Dduw,

[q] Mat. 3. 2. [r] Mar. 4. 18. [s] Pen. 19. 27. Luc 5. 11.

15 A dywedyd, [p] Yr amser a gyflawnwyd, a [q] theyrnas Dduw a nesaodd: edifarhewch, a chredwch yr efengyl.

16 Ac [r] fel yr oedd efe yn rhodio wrth fôr Galilea, efe a gansu Simon, ac Andreas ei frawd, yn bwrw rhwyd yn y môr: (canys pysgodwyr oeddynt.)

17 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Deuwch ar fy ôl i, a gwnâf i weh' fod yn bysgodwyr dynion.

18 Ac yn ebrwydd, [s] gan adel eu rhwydau, y canlynasant ef.

19 Ac wedi iddo fyned rhagddo ychydig oddi yno, efe a gansu Iago *fab* Zebedeus, a Joan

4034. Joan ei frawd eſ, a hwy yn y llong yn cyweirio y rhwydau:

20 Ac yn y man efe a'i galwodd hwynt. A hwy a adawſant eu tâd Zebedëus yn y llong gyd â'r cyflogddynion, ac a aethant ar ei ôl ef.

r Mat. 4. 13. Luc 4. 31. 21 r A hwy a aethant i mewn i Gapernaum; ac yn ebrwydd ar y dydd ſabbath, wedi iddo fyned i mewn i'r ſynagog, efe a athrawiaethodd.

u Mat. 7. 28. 22 A u ſynnaſant wrth ei athrawiaeth eſ: canys yr oedd efe yn eu dyſgu hwy, megis un ag awdurdod ganddo, ac nid fel yr yſgrifennyddion.

x Luc 4. 33. † *Paid.* 23 x Ac yr oedd yn eu ſynagog hwy ddŷn ac ynddo ysbryd aflan, ac efe a leſoddi,

y Mat. 8. 29. 24 Gan ddywedyd, † Och, y beth ſydd i ni *a wnelom* â thi, Jeſu o Nazareth? a ddaethoſt ti i'n difetha ni? mi a'th adwaen pwy ydwyt, Sanct Duw.

z Ad. 34. 25 A'r Jeſu z a'i ceryddodd eſ, gan ddywedyd, Taw, a dôs allan o hono.

a Pen. 9. 20. 26 Yna wedi i'r ysbryd aflan a ei rwygo ef a gwaeddi â llef uchel, efe a ddaeth allan o hono.

27 Ac ſe a aeth ar bawb fraw, fel yr ymofynnaſant yn eu myſg eu hun, gan ddywedyd, Beth yw hyn? pa athrawiaeth newydd yw hon? canys trwy awdurdod y mae efe yn gorchymmyn, îe yr ysbrydion aflan, a hwy yn uſuddhau iddo.

28 Ac yn ebrwydd yr aeth ſôn am dâno dros yr holl wlâd o amgylch Galilea.

b Mat. 8. 14. Luc 4. 38. 29 Ac b yn y man wedi iddynt fyned allan o'r ſynagog, hwy a aethant i dŷ Simon ac Andreas, gyd â Jago a Joan.

‡ *nam gwraig Simon.* 30 Ac yr oedd ‡ chwegr Simon yn gorwedd yn glaf o'r crŷd: ac yn ebrwydd y dywedaſant wrtho am dani hi.

31 Ac efe a ddaeth, ac a'i cododd hi i fynu, gan ymaflyd yn ei llaw hi: a'r crŷd a'i gadawodd hi yn y man, a hi a waſanaethodd arnynt hwy.

c Mat. 8. 16. 32 c Ac wedi iddi hwyrhau, pan fachludodd yr haul, hwy a ddygaſant atto yr holl rai drwg eu hwyl, a'r rhai cythreulig.

33 A'r holl ddinas oedd wedi ymgaſglu wrth y drws.

34 Ac efe a jachaodd lawer o rai drwg eu hwyl o amryw heintiau, ac a fwriodd allan lawer o gythreuliaid; ac d ni adawodd i'r cythreuliaid ddywedyd yr adwaenent eſ.

d Luc 4. 41. Act. 16. 17, 18.

e Luc 4. 42. 35 A'r e boreu yn blygeiniol jawn, wedi iddo godi, efe a aeth allan, ac a aeth i le anghyfannedd, ac yno y gweddïodd.

36 A Simon, a'r rhai oedd gyd ag eſ, a'i dilynaſant eſ.

37 Ac wedi iddynt ei gael eſ, hwy a ddywedaſant wrtho, Y mae pawb yn dy geiſio di.

f Luc 4. 43. g Eſay 61. 1. 38 Ac efe a ddywedodd wrthynt, f Awn i'r treſydd neſaf, fel y gallwyf bregethu yno hefyd: canys g i hynny y daethym allan.

39 Ac yr oedd efe yn pregethu yn eu ſynagogau hwynt trwy holl Alilea, ac yn bwrw allan gythreuliaid.

h Mat. 8. 2. Luc 5. 12. 40 h A daeth atto ef *un* gwahan-glwyfus, gan ymbilag eſ, a goſtwng ar ei liniau iddo, a dywedyd wrtho, O's mynni, ti a elli fy nglanhau.

41 A'r Jeſu gan doſturio a eſtynnodd *ei* law, ac a gyffyrddodd ag eſ, ac a ddywedodd wrtho, Mynnaf, bydd lân.

42 Ac wedi iddo ddywedyd *hynny*, ymadawödd y gwahan-glwyf ag eſ yn ebrwydd, a glanhäwyd eſ.

43 Ac wedi gorchymmyn iddo yn gaeth, efe a'i hanfonodd eſ ymmaith yn y man;

4034

44 Ac a ddywedodd wrtho, Gwêl na ddywedych ddim wrth neb: eithr dôs ymmaith, dangos dy hun i'r offeiriad, ac offrymma dros dy lanhâd y pethau i a orchymynnodd Moſes, er tyſtiolaeth iddynt hwy. i Lef. 14. 4.

45 k Eithr efe a aeth ymmaith, ac a ddechreuodd gyhoeddi llawer, a thannu'r gair ar lêd, fel na allai Jeſu fyned mwy yn amlwg i'r ddinas; eithr yr oedd efe allan mewn lleoedd anghyfannedd: ac o bob parth y daethant atto eſ. k Luc 5. 15.

P E N. II.

3 Criſt yn jachau un claf o'r parlys, 14 yn galw Matthew o'r dollfa, 15 yn bwyta gyd â Publicanod a phechaduriaid, 18 yn eſguſodi ei daiſgyblion am nad ymprydient, 23 ac am aynnu y tywys ŷd ar y dydd Sabbath.

AC efe a aeth drachefn i Gapernäum, wedi *rhai* dyddiau, a chlybüwyd ei fod efe yn tŷ. a Mat. 9. 1. Luc 5. 18.

2 Ac yn y man llawer a ymgaſglaſant ynghŷd, hyd na annent, hyd yn oed yn y lleoedd ynghŷlch y drws: ac efe a bregethodd y gair iddynt hwy.

3 A daethant atto, gan ddwyn un claf o'r parlys, yr hwn a ddygid gan bedwar:

4 A chan na allent nesäu atto gan y dyrfa, didôi y tô a wnaethant lle 'r oedd efe: ac wedi iddynt dorri trwödd, hwy a ollyngaſant i wared y gwely, yn yr hwn y gorweddai y claf o'r parlys.

5 A phan welodd yr Jeſu eu ffydd hwynt, efe a ddywedodd wrth y claf o'r parlys, Ha fâb, maddeuwyd i ti dy bechodau.

6 Ac yr oedd rhai o'r 'ſgrifennyddion yn eiſtedd yno, ac yn ymreſymmu yn eu calonnau,

7 Beth a wnâ hwn fel hyn yn dywedyd câbledd? b pwy a all faddeu pechodau, ond Duw yn unig? b Job 14. 4. Eſay 43. 25.

8 Ac yn ebrwydd, pan wybu 'r Jeſu yn ei Ysbryd eu bod hwy yn ymreſymmu felly ynddynt eu hunain, efe a ddywedodd wrthynt, Pa ham yr ydych yn ymreſymmu am y pethau hyn yn eich calonnau?

9 Pa un ſydd hawſaf, ai dywedyd wrth y claf o'r parlys, Maddeuwyd i ti dy bechodau; a'i dywedyd, Cyfod, a chymmer i fynu dy wely, a rhodia?

10 Eithr fel y gwypoch fod gân Fâb y dŷn awdurdod i faddeu pechodau ar y ddaear, (eb efe wrth y claf o'r parlys)

11 Wrthyt ti yr wyf yn dywedyd, Cyfod, a chymmer i fynu dy wely, a dôs i'th dŷ.

12 Ac yn y man y cyfododd efe, ac y cymmerth i fynu ei wely, ac a aeth allan yn eu gŵydd hwynt oll; hyd oni ſynnodd pawb, a gogoneddu Duw, gan ddywedyd, Ni welſom ni eriôed fel hyn.

13 Ac efe a aeth allan drachefn wrth lan y môr: a'r holl dyrfa a ddaeth atto, ac efe a'i dyſgodd hwynt.

14 ¶ Ac c efe yn myned heibio, efe a ganfu Lefi *fâb* Alphëus yn eiſtedd wrth y dollfa, ac a ddywedodd wrtho, Canlyn fi. Ac efe a gododd, ac a'i canlynodd eſ. c Mat. 9. 9. Luc 5. 27.

15 A bu, a'r Jeſu yn eiſtedd i fwyta yn ei dŷ eſ, i lawer hefyd o bublicanod a phechaduriaid eiſtedd gyd â'r Jeſu, a'i ddiſgyblion: canys llawer oeddynt, a hwy a'i canlynaſent eſ.

16 A phan welodd yr yſgrifennyddion a'r Phariſeaid ef yn bwyta gyd â'r publicanod a'r pechaduriaid, hwy a ddywedaſant wrth ei ddiſgyblion ef, Pa ham y mae efe yn bwyta ac yn yſed gyd â'r publicanod a'r pechaduriaid?

17 A'r Jeſu pan glybu, a ddywedodd wrthynt, Y rhai ſy jach nid rhaid iddynt wrth y meddyg, ond y rhai cleifion: d ni ddaethym i alw y rhai cyfiawn, ond pechaduriaid, i ediſeirwch.

18 ¶ e A diſgyblion Joan a'r Phariſeaid oeddynt yn ymprydio. A hwy a ddaethant, ac a ddywedaſant wrtho, Pa ham y mae diſgyblion Joan a'r Phariſeaid yn ymprydio, ond dy ddiſgyblion di nid ydynt yn ymprydio?

19 A dywedodd yr Jeſu wrthynt, A all plant yr yſtafell briodas ymprydio, tra fyddo y priodasfâb gyd â hwynt? Tra fyddo ganddynt y priodasfâb gyd â hwynt, ni allant ymprydio:

20 Eithr y dyddiau a ddaw pan ddyger y priodasfâb oddi arnynt, ac yna 'r ymprydiant yn y dyddiau hynny.

21 ¶ Heſyd ni wnïa neb ddernyn o frethyn newydd ar ddilledyn hên: o's amgen, ei gyflawniad newydd ef a dyn oddi wrth yr hên, a gwaeth fydd y rhwyg.

22 Ac ni rydd neb win newydd mewn hên goſtrelau: o's amgen, y gwîn newydd a ddryllia 'r coſtrelau, a'r gwin a rêd allan, a'r coſtrelau a gollir: eithr gwîn newydd ſydd raid ei roi mewn coſtrelau newyddion.

23 f A bu iddo fyned trwy 'r ŷd ar y ſabbath; a'i ddiſgyblion a ddechreuaſant ymdaith g dan dynnu 'r tywys.

24 A'r Phariſeaid a ddywedaſant wrtho, Wele, pa ham y gwnânt ar y ſabbath yr hyn nid yw gyfreithlawn?

25 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Oni ddarllenaſoch eriôed h beth a wnaeth Dafydd, pan oedd angen a chwant bwyd arno, efe a'r rhai oedd gyd ag ef?

26 Pa fodd yr aeth efe i dŷ Dduw dan Abïathar yr archoffeiriad, ac y bwytaodd y † bara goſod, i y rhai nid cyfreithlon eu bwyta, ond i'r offeiriaid yn unig, ac a'i rhoddes heſyd i'r rhai oedd gyd ag ef?

27 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y ſabbath a wnaethpwyd er mwyn dŷn, ac nid dŷn er mwyn y ſabbath.

28 Am hynny y mae Mâb y dŷn yn Arglwydd heſyd ar y ſabbath.

PEN. III.

1 *Criſt yn jachâu y llaw wedi gwywo, 10 a llawer o gleſydau eraill: 11 Yn ceryddu 'r ysbrydion aflan: 13 Yn dewis ei ddeuddeg Apoſtol: 22 Yn atteb cabledd y rhai a ddywedent ei fod ef yn bwrw allan gythreuliaid trwy Feelzebub; 31 ac yn dangos pwy ydyw ei frawd, a'i chwaer, a'i fam.*

AC a efe a aeth i mewn dracheſn i'r ſynagog: ac yr oedd yno ddŷn a chanddo law wedi gwywo.

2 A hwy a'i gwiliaſant ef, a jachaai efe ef ar y dydd ſabbath, fel y cyhuddent ef.

3 Ac efe a ddywedodd wrth y dŷn yr oedd ganddo y llaw wedi gwywo, Cyfod i'r canol.

4 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Ai rhydd gwneuthur da ar y dydd ſabbath, ynte gwneuthur drwg? cadw einioes, ai lladd? A hwy a dawſant â sôn.

5 Ac wedi edrych arnynt o amgylch yn ddigllon, gan driſtâu am galedrwydd eu calon hwynt, efe a ddywedodd wrth y dŷn, Eſtyn allan dy law. Ac efe a'i heſtynnodd: a'i law ef a wnaed yn jach fel y llall.

6 A'r Phariſeaid a aethant allan, ac a ymgynghoraſant yn ebrwydd gyd â'r b Herodianiaid, yn ei erbyn ef, pa fodd y difethent ef.

7 A'r Jeſu gyd â'i ddiſgyblion a giliodd tu a'r môr, a lliaws mawr a'i canlynodd ef, o Alilea, ac o Judea,

8 Ac o Jeruſalem, ac o Idumea, ac o'r tu hwnt i'r Jorddenen; a'r rhai o gylch Tyrus a Sidon, lliaws mawr, pan glywſant gymmaint a wnaethai efe, a ddaethant atto.

9 Ac efe a ddywedodd wrth ei ddiſgyblion am fod llong yn barod iddo, o blegid y dyrfa, rhag iddynt ei waſgu ef.

10 Canys efe a jachaſai lawer, hyd oni phwyſent arno, er mwyn cyffwrdd ag ef, cynniſer ag oedd a phlaau arnynt.

11 A'r ysbrydion aflan pan welſant ef, a ſyrthiaſant i lawr ger ei fron ef, ac a waeddaſant, gan ddywedyd, Ti yw Mâb Duw.

12 c Yntef a orchymynnodd iddynt yn gaeth na chyhoeddent ef.

13 ¶ Ac d efe a eſgynnodd i'r mynydd, ac a alwodd atto y rhai a fynnodd efe: a hwy a ddaethant atto.

14 Ac efe a ordeiniodd ddeuddeg, fel y bydden gyd ag ef, ac fel y danfonai efe hwynt i bregethu,

15 Ac i fod ganddynt awdurdod i jachâu cleſydau, ac i fwrw allan gythreuliaid.

16 Ac i Simon e y rhoddes efe enw Pedr.

17 A Jago ſâb Zebedëus, a Joan brawd Jago: (ac efe a roddes iddynt enwau Boanerges, yr hyn yw, Meibion y daran.)

18 Ac Andreas, a Phylib, a Bartholomëus, a Matthew, a Thomas, a Jago ſâb Alpheus, a Thadëus, a Simon y Cananead,

19 A Judas Iſcariot, yr hwn hefyd a'i bradychodd ef. A hwy a ddaethant i dŷ.

20 A'r dyrfa a ymgynhullodd dracheſn, f fel na allent gymmaint a bwyta bara.

21 A phan glybu yr eiddo ef, hwy a aethant i'w ddal ef: canys dywedaſant, Y mae efe allan o'i bwyll.

22 ¶ A'r 'ſgrifennyddion, y rhai a ddaethent i wared o Jeruſalem, a ddywedaſant fod g Beelzebub ganddo, ac mai trwy bennaeth y cythreuliaid yr oedd efe yn bwrw allan gythreuliaid.

23 h Ac wedi iddo eu galw hwy atto, efe a ddywedodd wrthynt mewn damhegion, Pa fodd y gall Satan fwrw allan Satan?

24 A o bydd teyrnas wedi ymrannu yn ei herbyn ei hun, ni ddichon y deyrnas honno ſefyll.

25 Ac o bydd tŷ wedi ymrannu yn ei erbyn ei hun, ni ddichon y tŷ hwnnw ſefyll.

26 Ac o's Satan a gyfyd yn ei erbyn ei hun, ac a fydd wedi ymrannu, ni all efe ſefyll, eithr y mae iddo ddiwedd.

27 Ni ddichon neb fyned i mewn i dŷ y cadarn, ac ysbeilio ei ddodrefn ef, oni bydd iddo yn gyntaf rwymo 'r cadarn; ac yna yr ysbeilia ei dŷ ef.

28 i Yn wîr y dywedaf i chwi, y maddeuir pob pechod i feibion dynion, a pha gabledd bynnag a gablant:

29 Eithr yr hwn a gablo yn erbyn yr Yſbryd glân, ni chaiff faddeuant yn dragywydd, ond y mae yn euog o farn dragywydd:

30 Am

4034.

b Mat. 22. 16.

c Pen. 1. 25.

d Pen. 6. 7. Luc 6. 12.

e Joan 1. 42.

f Pen. 6. 31.

g Mar. 9. 34. Luc 11. 15. Joan 7. 20. a 8. 48, 52. a 10. 20.

h Mat. 12. 25.

i Mat. 12. 31. Luc 12. 10. 1 Joan 5. 16.

† torthau angos.

a Mat. 12. 9. Luc 6. 6.

4034. 30 Am iddynt ddywedyd, Y mae ysbryd aflan ganddo.

k Mat. 12. 46. Luc 8. 19. 31 ¶ k Daeth gan hynny ei frodyr ef a'i fam; a chan ſefyll allan hwy a anfonaſant atto, gan ei alw ef.

32 A'r bobl oedd yn eiſtedd o'i amgylch, ac a ddywedaſant wrtho, Wele, y mae dy fam di a'th frodyr allan yn dy geiſio.

33 Ac efe a'i hattebodd hwynt, gan ddywedyd, Pwy yw fy mam i, neu fy mrodyr i?

34 Ac wedi iddo edrych oddi amgylch ar y rhai oedd yn eiſtedd yn ei gylch, efe a ddywedodd, Wele fy mam i, a'm brodyr i.

35 Canys pwy bynnag a wnelo ewyllys Duw, hwnnw yw fy mrawd i, a'm chwaer, a'm mam i.

PEN. IV.

1 *Dammeg yr hawwr, 14 a'i ddeongliad. 21 Rhaid i ni gyfrannu goleuni ein gwybodaeth i eraill. 26 Dammeg yr hâd yn tyfu yn dâiarwybod, 30 a'r gronyn mwſtard. 35 Criſt yn goſtegu 'r dymmeſtl ar y môr.*

a Mat. 13. 1. Luc 8. 4. AC a efe a ddechreuodd drachefn athrawiaethu yn ymmyl y môr: a thyrfa fawr a ymgaſglodd atto, hyd oni bu iddo fyned i'r llong, ac eiſtedd ar y môr; a'r holl dyrfa oedd wrth y môr ar y tîr.

b Pen. 12. 38. 2 Ac efe a ddyſgodd iddynt lawer ar ddamhegion, ac b a ddywedodd wrthynt yn ei ddyſgeidiaeth ef,

3 Gwrandewch, Wele, hauwr a aeth allan i hau:

4 A darfu wrth hau, i beth ſyrthio ar ſin y ffordd, ac ehediaid yr awyr a ddaethant, ac a'i difaſant.

5 A pheth a ſyrthiodd ar greigle, lle ni chafodd fawr ddaear; ac yn y fan yr eginodd, am nad oedd iddo ddyfnder daear.

6 A phan gododd yr haul y poethwyd ef; ac am nad oedd gwreiddyn iddo, efe a wywodd.

7 A pheth a ſyrthiodd ym mhlith drain: a'r drain a dyfaſant, ac a'i tagaſant ef, ac ni ddug ffrwyth.

8 A pheth arall a ſyrthiodd mewn tîr da, ac a roddes ffrwyth tyfadwy a chynhyrchol, ac a ddug un ddeg ar hugain, ac un driugain, ac un gant.

9 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y neb ſydd ganddo gluſtiau i wrando, gwrandawed.

c Mat. 13. 10. 10 c A phan oedd efe wrtho ei hun, y rhai oedd yn ei gylch ef gyd â'r deuddeg a ofynnaſant iddo am y ddammeg.

11 Ac efe a ddywedodd wrthynt, I chwi y rhodded gwybod dirgelwch teyrnas Dduw: eithr i'r d rhai ſy allan, ar ddamhegion y gwneir pob peth:

d 1 Cor. 5. 12. Col. 4. 5. 1 Theſ. 4. 12. 1 Tim. 3. 7.

12 e Fel yn gweled y gwelant, ac na chanfyddant; ac yn clywed y clywant, ac ni ddyallant; rhag iddynt ddychwelyd, a madden iddynt eu pechodau.

e Luc 8. 10.

13 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Oni wyddoch chwi y ddammeg hon? a pha ſodd y gwybyddwch yr holl ddamhegion?

f Mat. 13. 19. Luc 8. 11. 14 f Yr hauwr ſydd yn hau y gair:

15 A'r rhai hyn yw y rhai ar ſin y ffordd, lle 'r hauir y gair, ac wedi iddynt ei glywed, y mae Satan yn dyfod yn ebrwydd, ac yn dwyn ymmaith y gair a hauwyd yn eu calonnau hwynt.

16 A'r rhai hyn yr un ffunyd yw y rhai a hauir ar y creigle; y rhai wedi clywed y gair, ſydd yn ebrwydd yn ei derbyn ef yn llawen;

17 Ac nid oes ganddynt wreiddyn ynddynt eu hunain, eithr dros amſer y maent: yna pan ddêl blinder neu erlid o achos y gair, yn y man y rhwyſtrir hwynt. 4034.

18 A'r rhai hyn yw y rhai a hauwyd ym myſg y drain; y rhai a wrandawant y gair,

g 1 Tim. 6. 17. 19 Ac y mae gofalon y byd hwn, a g hudoliaeth golud, a chwantau am bethau eraill, yn dyfod i mewn, ac yn tagu 'r gair, a myned y mae yn ddiffrwyth.

20 A'r rhai hyn yw y rhai a hauwyd mewn tîr da; y rhai ſydd yn gwrando 'r gair, ac yn *ei* dderbyn, ac yn dwyn ffrwyth, un ddeg ar hugain, ac un dri-ugain, ac un gant.

h Luc 8. 16. a 11. 33. 21 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthynt, h A ddaw cannwyll i'w dodi dan leſtr, neu dan wely? ac nid i'w goſod ar ganhwyllbren?

i Mat. 10. 26. Luc 12. 2. 22 i Canys nid oes dim cuddiedig a'r ni's amlygir; ac ni bu ddim dirgel, ond fel y delai i eglurdeb.

k Mat. 11. 15. 23 k Od oes gan neb gluſtiau i wrando, gwrandawed.

l Mat. 7. 2. Luc 6. 38. 24 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Edrychwch beth a wrandawoch. l A pha feſur y meſurwch, y meſurir i chwithau; a chwanegir i chwi y rhai a wrandewch.

m Mat. 13. 12. a 25. 29. Luc 8. 18. a 19. 26. 25 m Canys yr hwn y mae ganddo, y rhoddir iddo: a'r hwn nid oes ganddo, fe yr hyn ſydd ganddo a ddygir oddi arno.

26 ¶ Ac efe a ddywedodd, Felly y mae teyrnas Dduw, fel pe bwriai ddyn hâd i'r ddaear;

27 A chyſgu, a chodi nôs a dydd, a'r hâd yn egino, ac yn tyfu, y modd ni's gwyr efe.

28 Canys y ddaear a ddwg ffrwyth o honi ei hun, yn gyntaf yr eginyn, yn ôl hynny y dywyſen, yna 'r yd yn llawn yn y dywyſen.

29 A phan ymddangoſo 'r ffrwyth, yn ebrwydd y rhydd efe y crymman ynddo, am ddyfod y cynhauaf.

n Mat. 13. 31. Luc 13. 18. 30 ¶ Ac efe a ddywedodd, n I ba beth y cyffelybem deyrnas Dduw? neu ar ba ddammeg y gwnaem gyffelybrwydd o honi?

31 Megis gronyn o hâd mwſtard *vdyw*, yr hwn pan hauer yn y ddaear ſydd leiaf o'r holl hadau ſydd ar y ddaear.

32 Eithr wedi 'r hauer, y mae yn tyfu, ac yn myned yn fwy nâ'r holl lyſiau, ac efe a ddwg ganghennau mawrion; fel y gallo ehediaid yr awyr nythu dan ei gyſgod ef.

o Mat. 13. 34. 33 o Ac â chyſryw ddamhegion lawer y traethodd efe iddynt y gair, hyd y gallent *ei* wrando.

34 Ond heb ddammeg ni leſarodd wrthynt: ac o'r neilldu i'w ddiſgyblion efe a eglurodd bob peth.

p Mar. 8. 18, 23. Luc 8. 22. 35 ¶ p Ac efe a ddywedodd wrthynt y dwthwn hwnnw, wedi ei hwyrhau hi, Awn troſodd i'r tu draw.

36 Ac wedi iddynt ollwng ymmaith y dyrfa, hwy a'i cymmeraſant ef, fel yr oedd yn y llong: ac yr oedd hefyd longau eraill gyd ag ef.

37 Ac fe a gyfodes tymmeſtl fawr o wynt, a'r tonnau a daflaſant i'r llong, hyd onid oedd hi yn llawn weithian.

38 Ac yr oedd efe yn y pen ôl i'r llong, yn cyſgu ar obennydd: a hwy a'i deffroiſant

4034. ſant eſ, ac a ddywedaſant wrtho, Athro, ai diſatter gennyt ein colli ni?

39 Ac eſe a gododd i fynu, ac a geryddodd y gwŷnt, ac a ddywedodd wrth y môr, Goſtega, diſtawa. A'r gwŷnt a oſtegodd, a bu tawelwch mawr.

40 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Pa ham yr ydych mor ofnog? pa fodd nad oes gennych ffydd?

41 Eithr hwy a ofnaſant yn ddirfawr, ac a ddywedaſant wrth eu gilydd, Pwy yw hwn, gan fod y gwŷnt a'r môr yn ufuddhau iddo?

PEN. V.

1 Criſt yn gwaredu 'r dŷn yr oedd ynddo leng o gythreuliaid: 13 Hwythau yn myned i'r moch. 25 Y mae eſe yn jachâu 'r wraig o'r diferlif gwaed, 35 ac yn cyfodi merch Jairus o farw i fyw.

Mat. 8. 28. Luc 8.26. [a] A Hwy a ddaethant i'r tu hwnt i'r môr, i wlâd y Gadareniaid.

2 Ac ar ei ddyfodiad eſ allan o'r llong, yn y man cyfarfu ag eſ o blith y beddau ddŷn ac ysbryd aflan ynddo,

3 Yr hwn oedd a'i drigfan ym mhlith y beddau; ac ni allai neb, îe â chadwynau ei rwymo eſ:

4 O herwydd ei rwymo eſ yn fynych â llyffetheiriau, ac â chadwynau, a darnio o hono 'r cadwynau, a dryllio 'r llyffetheiriau: ac ni allai neb ei ddofi eſ.

5 Ac yn waſtad nôs a dydd yr oedd eſe yn llefain yn y mynyddoedd, ac ym mhlith y beddau, ac yn ei dorri ei hun â cherrig.

6 Ond pan ganfu eſe yr Jeſu o hirbell, eſe a redodd, ac a'i haddolodd eſ;

7 A chan waeddi â llef uchel, eſe a ddywedodd, Beth ſydd i mi *a wnelwyſ* â thi, Jeſu Fâb y Duw goruchaf? yr ydwyf yn dy dyngedu trwy Dduw na phoenech fi.

8 (Canys dywedaſai wrtho, Ysbryd aflan, dôs allan o'r dŷn.)

9 Ac eſe a ofynnodd iddo, Beth yw dy enw? Yntef a attebodd, gan ddywedyd, Lleng yw fy enw: am fod llawer o honom.

10 Ac eſe a ſawrymbiliodd ag eſ, na yrrâi eſe hwynt allan o'r wlâd.

11 Ond yr oedd yno ar y mynyddoedd genfaint fawr o foch yn pori.

12 A'r holl gythreuliaid a attolygaſant iddo, gan ddywedyd, Danfon ni i'r moch, fel y gallom fyned i mewn iddynt.

13 Ac yn y man y caniataodd yr Jeſu iddynt. A'r ysbrydion aflan, wedi myned allan a aethant i mewn i'r moch: a rhuthrodd y genfaint dros y dibyn i'r môr (ac ynghŷlch dwyfil oeddynt) ac a'i boddwyd yn y môr.

14 A'r rhai a borthent y moch a ffoiſant, ac a fynegaſant y *peth* yn y ddinas, ac yn y wlâd, a hwy a aethant allan i weled beth oedd hyn a wnaethid.

15 A hwy a ddaethant at yr Jeſu, ac a welſant y cythreulig, yr hwn y buaſai y lleng ynddo, yn eiſtedd, ac yn ei ddillad, ac yn ei iawn bwyll; ac a ofnaſant.

16 A'r rhai a welſant a fynegaſant iddynt pa fodd y buaſai i'r cythreulig, ac am y moch.

17 A [b] dechreuaſant ddymuno arno eſ fyned ymmaith o'i goror hwynt.

18 Ac eſe yn myned i'r llong, [c] yr hwn y buaſai y cythraul ynddo a ddymunodd arno gael bod gyd ag eſ.

19 Ond yr Jeſu ni adawödd iddo, eithr dywedodd wrtho, Dôs i'th dŷ at yr ei-

ddot, a mynega iddynt pa faint a wnaeth yr Arglwydd erot, ac iddo drugarhau wrthyt. 4034.

20 Ac eſe a aeth ymmaith, ac a ddechreuodd gyhoeddi trwy Ddecapolis, pa bethau eu maint a wnaethai 'r Jeſu iddo. A phawb a ryfeddaſant.

21 ¶ [d] Ac wedi i'r Jeſu dracheſn fyned mewn llong i'r lan arall, ymgaſglodd tyrfa fawr atto: ac yr oedd eſe wrth y môr. [d] Mat. 9. 1.

22 [e] Ac wele, un o bennaethiaid y ſynagog a ddaeth, a'i enw Jairus: a phan ei gwelodd, eſe a ſyrthiodd wrth ei draed eſ. [e] Mat. 9. 18. Luc 8.41.

23 Ac eſe a ſawrymbiliodd ag eſ, gan ddywedyd, Y mae fy merch fechan ar drangc: *attolwg i ti* ddyfod, a dodi dy ddwylaw arni, fel yr jachâer hi; a byw fydd.

24 A 'r *Jeſu* a aeth gyd ag eſ: a thyrfa fawr a'i canlynodd eſ, ac a'i gwaſgaſant eſ.

25 A rhyw wraig, [f] yr hon a fuaſai mewn diferlif gwaed ddeuddeng mlynedd, [f] Lef. 15. 25.

26 Ac a oddefaſai lawer gan laweroedd o feddygon, ac a dreuliaſai gymmaint ag oedd ar ei helw, ac ni chawſai ddim llesâd, eithr yn hytrach myned waethwaeth,

27 Pan glybu hi am yr Jeſu, hi a ddaeth yn y dyrfa o'r tu ol, ac a gyffyrddodd â'i wiſg eſ.

28 Canys hi a ddywedaſai, O's cyffyrddaf â'i ddillad eſ, jach fyddaf.

29 Ac yn ebrwydd y ſychodd ffynhonnell ei gwaed hi: a hi a wybu yn ei chorph ddarfod ei hiachâu o'r pla.

30 Ac yn y fan, yr Jeſu gan wybod ynddo ei hun fyned [g] rhinwedd allan o hono, a drôdd yn y dyrfa, *ac* a ddywedodd, Pwy a gyffyrddodd â'm dillad? [g] Luc 6. 19.

31 A'i ddiſgyblion a ddywedaſant wrtho, Ti a weli 'r dyrfa yn dy waſgu, ac a ddywedi di, Pwy a'm cyffyrddodd?

32 Ac yntef a edrychodd o amgylch, i weled yr hon a wnaethai hyn.

33 Ond y wraig gan ofni a chrynu, yn gwybod beth a wnaethid ynddi, a ddaeth ac a ſyrthiodd ger ei fron eſ, ac a ddywedodd iddo 'r holl wirionedd.

34 Ac eſe a ddywedodd wrthi, Ha ferch, [h] dy ffydd a'th jachaodd: dôs mewn heddwch, a bydd jach o'th bla. [h] Pen. 10. 52.

35 Ac eſe etto yn llefaru, daeth rhai o dŷ pennaeth y ſynagog, gan ddywedyd, Bu farw dy ferch: i ba beth etto 'r aflonyddi 'r Athro?

36 A'r Jeſu, yn ebrwydd wedi clywed y gair a ddywedaſid, a ddywedodd wrth bennaeth y ſynagog, Nac ofna, crêd yn unig.

37 Ac ni adawödd eſe neb i'w ddilyn ond Pedr, a Jago, a Joan brawd Jago.

38 Ac eſe a ddaeth i dŷ pennaeth y ſynagog, ac a ganfu 'r cynnwrf, a'r *rhai* oedd yn wylo, ac yn ochain llawer.

39 Ac wedi iddo fyned i mewn, eſe a ddywedodd wrthynt, Pa ham y gwnewch gynnwrf, ac yr wylwch? ni bu farw yr eneth, eithr [i] cyſgu y mae. [i] Joan 11. 11.

40 A hwy a'i gwatwaraſant eſ. Ond eſe, gwedi bwrw pawb allan, a gymmerth dâd yr eneth a'i mam, a'r rhai oedd gyd ag eſ, ac a aeth i mewn lle 'roedd yr eneth yn gorwedd.

41 Ac wedi ymaflyd yn llaw 'r eneth, eſe a ddywedodd wrthi, Talitha cwmi; yr hyn o'i gyfieithu yw, Yr eneth, (yr wyf yn dywedyd wrthyt) cyfod.

42 Ac

Felly Act. 16. 9. Luc 8. 38.

4035. 42 Ac yn y ſan y cyfodes yr eneth, ac a rodiodd: canys deuddengmlwydd *oed* y doedd hi. A ſynnu a wnaeth arnynt â ſyndod mawr.

k Mat. 8. 4. a 9. 30. a 12. 10. a 17. 9. Luc 5. 14. 43 Ac k efe a orchymynnodd iddynt yn gaeth na chai neb wybod hyn; ac a ddywedodd am roddi *peth* iddi i'w fwyta.

PEN. VI.

1 Diyſtyru Criſt gan ei wladwyr ei hun. 7 Y mae efe yn rhoddi i'r Deuddeg awdurdod ar ysbrydion aflan. 14 Amryw dyb am Griſt. 18 Torri pen Joan Fedyddiwr: 29 a'i gladdu. 30 Yr Apoſtolion yn dychwelyd o bregethu. 34 Gwyrthiau y pùm torth bara a'r daau byſgodyn. 48 Criſt yn rhodio ar y môr: 53 ac yn iachâu pawb a gyffyrddai ag ef.

l Mat. 13. 54. Luc 4. 16. AC l efe a aeth ymmaith oddi yno, ac a ddaeth i'w wlâd ei hun; a'i ddiſgyblion a'i canlynaſant ef.

2 Ac wedi dyfod y ſabbath, efe a ddechreuodd athrawiaethu yn y ſynagog: a ſynnu a wnaeth llawer a'i clywſant, gan ddywedyd, m Joan 6. 42. m O ba le y daeth y pethau hyn i hwn? a pha ddoethineb yw hon a roed iddo, fel y gwnaid y cyfryw nerthoedd trwy ei ddwylaw ef?

n Joan 2. 12. 3 Onid hwn yw'r ſaer, mâb Mair, n brawd Jago, a Joſes, a Judas, a Simon? ac onid yw ei chwiorydd ef ymma yn ein plith ni? A hwy o a rwyſtrwyd o'i blegid ef.

o Mat. 11. 6. p Joan 4. 44. 4 Ond yr Jeſu a ddywedodd wrthynt, Nad p yw prophwyd yn ddibris ond yn ei wlâd ei hun, ac ym mhlith ei genedl ei hun, ac yn ei dŷ ei hun.

q Gen. 19. 22. a 32. 25. Mat. 13. 58. Pen. 9. 23. r Eſay. 59. 16. 5 q Ac ni allai efe yno wneuthyd dim gwyrthiau, ond rhoi ei ddwylaw ar ychydig gleiſion, a'i hiachâu *hwynt*.

s Mat. 9. 35. Luc 13. 22. t Mat. 10. 1. Pen. 3. 14. Luc 9. 1. u Act. 12. 8. 6 Ac s efe a ryfeddodd o herwydd eu hanghrediniaeth: t ac a aeth i'r pentrefi oddi amgylch, gan athrawiaethu.

7 ¶ Ac u efe a alwodd y Deuddeg, ac a ddechreuodd eu danfon hwynt bob yn ddau a dau; ac a roddes iddynt awdurdod *ar* ysbrydion aflan;

x Mat. 10. 1. Pen. 3. 14. Luc 10. 10. y Act. 13. 61. a 18. 6. 8 Ac a orchymynnodd iddynt na chymmerent ddim i'r daith, ond llawffon yn unig; nac yſgreppan, na bara, nac arian yn eu pyrſau:

9 Eithr x eu bod a ſandalau am eu traed; ac na wiſgent ddwy bais.

z Jago 5. 14. a Mat. 14. 1. Luc 9. 7. 10 Ac efe a ddywedodd wrthynt, I ba le bynnag yr eloch i mewn i dŷ, arhoſwch yno hyd onid eloch ymmaith oddi yno.

b Mat. 10. 14. Luc 9. 5. c Mat. 14. 1. Luc 9. 7. 11 A y pha rai bynnag ni'ch derbyniant, ac ni'ch gwrandawant, pan eloch oddi yno, z eſgydwch y llwch a *fyddo* dan eich traed yn dyſtiolaeth iddynt. Yn wîr meddaf i chwi, Y bydd eſmwythach i Sodoma a Gomorra yn nydd y farn nag i'r ddinas honno.

d Mat. 16. 14. 12 A hwy a aethant allan, ac a bregethaſant ar iddynt ediſarhau.

13 Ac a fwriaſant allan lawer o gythreuliaid, ac a eliaſant ag olew lawer o gleiſion, ac a'i hiachaſant.

e Mat. 16. 14. Luc 9. 19. 14 ¶ e A'r brenin Herod a glybu, (canys cyhoedd ydoedd ei enw ef:) ac efe a ddywedodd, Joan Fedyddiwr a gyfodes o feirw, ac am hynny y mae nerthoedd yn gweithio ynddo ef.

f Mat. 16. 14. 15 f Eraill a ddywedaſant, Mai Elias yw. Ac eraill a ddywedaſant, Mai prophwyd yw, neu megis un o'r prophwydi.

16 Ond Herod pan glybu, a ddywedodd, Mai 'r Joan a dorrais i ẏ ben yw hwn; efe a gyfodes o feirw.

17 Canys g yr Herod hwn a ddanfonaſai, ac a ddaliaſai Joan, ac a'i rhwymaſai ef yn y carchar, o achos Herodias gwraig Phylib ei frawd, am iddo ei phriodi hi.

g Luc 3. 19. 18 Canys Joan a ddywedaſai wrth Herod, h Nid cyfreithlawn i ti gael gwraig dy frawd.

h Lef. 18. 16. a 20. 21. 19 Ond Herodias a ddaliodd wg iddo, ac a chwennychodd ei ladd ef; ac ni's gallodd.

i Mat. 14. 5. a 21. 26. 20 Canys Herod oedd i yn ofni Joan, gan wybod ei fod ef yn ŵr cyfiawn, ac yn ſanctaidd, ac a'i parchai ef: ac wedi iddo ei glywed ef, efe a wnai lawer o bethau, ac a'i gwrandawai ef yn ewyllyſgar.

21 Ac wedi dyfod diwrnod cyfaddas, pan wnaeth Herod ar ei ddydd genedigaeth ſwpper i'w bennaethiaid, a'i flaenoriaid, a goreugwyr Galilea:

k Eſth. 5. 3, 6. 22 Ac wedi i ferch Herodias honno ddyfod i mewn, a dawnſio, a boddhau Herod, a'r rhai oedd yn eiſtedd gyd ag ef, y brenin a ddywedodd wrth y llangces, Gofyn i mi y peth a fynnech, ac mi a'i rhoddaf i ti.

23 Ac efe a dyngodd iddi, k Beth bynnag a ofynnech i mi, mi a'i rhoddaf i ti, hyd hanner fy nheyrnas.

24 A hitheu a aeth allan, ac a ddywedodd wrth ei mam, Pa beth a ofynnaf? A hitheu a ddywedodd, Pen Joan Fedyddiwr.

l Mat. 22. Joan 17. Luc 23. 25 Ac yn y ſan hi a aeth i mewn ar frys at y brenin, ac a ofynnodd, gan ddywedyd, Mi a ſynnwn i ti roi i mi allan o law ar ddyſgl ben Joan Fedyddiwr.

m Mat. 23. 26 A'r brenin yn driſt jawn, ni chwennychai ei bwrw hi heibio, o herwydd y llwôn, a'r rhai oedd yn eiſtedd gyd ag ef.

27 Ac yn y man y brenin a ddanfonodd ddïenyddwr, ac a orchymynnodd ddwyn ei ben ef.

28 Ac yntef a aeth ac a dorrodd ei ben ef yn y carchar, ac a ddug ei ben ef ar ddyſgl, ac a'i rhoddes i'r llangces; a'r llangces a'i rhoddes ef i'w mam.

29 A phan glybu ei ddiſgyblion ef, hwy a ddaethant, ac a gymmeraſant ei gorph ef, ac a'i dodaſant mewn bedd.

n Luc 9. 10. † ymghŷdu. 30 ¶ n A'r Apoſtolion a ymgaſglaſant at yr Jeſu, ac a ſynegaſant iddo yr holl bethau, y rhai a wnaethent, † heſyd a'r rhai a athrawiaethaſent.

o Pen. 3. 20. 31 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Deuwch eich hunain i le anghyfannedd o'r neilldu, a gorphwyſwch encyd. Canys o llawer oedd yn dyfod ac yn myned, fel nad oeddynt yn cael ennyd, cymmaint ag i fwyta.

p Mat. 14. 13. 32 p A hwy a aethant i le anghyfannedd mewn llong o'r neilldu.

q Mat. 9. 36. a 14. 14. 33 A'r bobloedd a'i gwelſant hwy yn myned ymmaith, a llawer a'i hadnabuant ef, ac a redaſant yno ar draed o'r holl ddinaſoedd, ac a'i rhagflaenaſant hwynt, ac a ymgaſglaſant atto ef.

r Mat. 14. 34. 34 r A'r Jeſu wedi myned allan a welodd dyrfa fawr, ac a dofturiodd wrthynt, am eu bod fel defaid heb ganddynt fugail: ac a a ddechreuodd ddyſgu iddynt lawer o bethau.

s Mat. 14. 15. 35 s Ac yna wedi ei myned hi yn llawer o'r dydd, y daeth ei ddiſgyblion atto ef gan ddywedyd, Y lle ſydd anial, ac weithian *y mae hi* yn llawer o'r dydd:

4035. 36 Gollwng hwynt ymmaith, fel yr elont i'r wlâd oddi amgylch, ac i'r pentrefi, ac y prynont iddynt eu hunain fara: canys nid oes ganddynt ddim i'w fwyta.

37 Ond efe a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Rhoddwch chwi iddynt *beth* i'w fwyta. A hwy a ddywedaſant wrtho, A awn ni a phrynu gwerth deucan ceiniog o fara, a'i roddi iddynt i'w fwyta?

38 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa faint torth ſydd gennych? ewch ac edrychwch. Ac wedi iddynt wybod, hwy a ddywedaſant, Pump, a dau byſgodyn.

39 Ac efe a orchymynnodd iddynt beri i bawb eiſtedd yn ſyrddeidiau ar y glaſwellt.

40 A hwy a eiſteddaſant yn finteioedd a minteioedd, o feſur cannoedd, ac o feſur deg a deugeiniau.

41 Ac wedi cymmeryd y pùm torth a'r ddau byſgodyn, gan edrych i ſynu tu a'r nef, efe a fendithiodd, ac a dorrodd y bara, ac a'*i* rhoddes at ei ddiſgyblion, i'w goſod ger eu bronnau hwynt: a'r ddau byſgodyn a rannodd efe rhyngddynt oll.

42 A hwy oll a fwytaſant, ac a gawſant ddigon.

43 A chodaſant ddeuddeg baſgedaid yn llawn o'r briwfwyd, ac o'r pyſgod.

44 A'r rhai a fwytaſent o'r torthau oedd ynghŷlch pummil o wŷr.

[a] Mat. 14. 22. Joh 6. 17. [†] angyſer

45 [a] Ac yn y man efe a gymmhellodd ei ddiſgyblion i ſyned i'r llong, a myned o'r blaen i'r lan arall † i Fethſaida, tra fyddai efe yn gollwng ymmaith y bobl.

46 Ac wedi iddo eu danfon hwynt ymmaith, efe a aeth i'r mynydd i weddïo.

[d] Mat. 14. 23. 47 ¶ A [d] phan aeth hi yn hwyr, yr oedd y llong ar ganol y môr, ac yntef ei hun ar y tîr.

48 Ac efe a'i gwelai hwynt yn flîn arnynt yn rhwyfo (canys y gwynt oedd yn eu herbyn:) Ac ynghŷlch y bedwaredd wylfa o'r nôs efe a ddaeth attynt, gan rodio ar y môr, ac [e] a fynnaſai fyned heibio iddynt.

[e] Edrych Luc 24. 28.

49 Ond pan welſant hwy ef yn rhodio ar y môr, hwy a dybiaſant mai drychiolaeth ydoedd: a hwy a waeddaſant.

50 (Canys hwynt oll a'i gwelſant ef, ac a ddychrynaſant.) Ac yn y man yr ymddiddanodd efe â hwynt, ac y dywedodd wrthynt, Cymmerwch gyſſur: myfi yw; nac ofnwch.

51 Ac efe a aeth i ſynu attynt i'r llong; a'r gwynt a dawelodd. A hwy a ſynnaſant ynddynt eu hunain yn fwy o lawer, ac a ryfeddaſant.

52 O blegid ni ddyallaſant am y torthau hynny: canys yr oedd eu calon hwynt wedi caledu.

[f] Mat. 14. 34. 53 Ac [f] wedi iddynt ddyfod troſodd, hwy a ddaethant i dîr Geneſareth, ac a laniaſant.

54 Ac wedi eu myned hwynt allan o'r llong, hwy a'i hadnabuant ef yn ebrwydd.

55 Ac wedi iddynt redeg trwy gwbl o'r goror hwnnw, hwy a ddechreuaſant ddwyn oddiamgylch mewn gwelyau rai cleiſion, pa le bynnag y clywënt ei fod ef.

[†] feuſyddu. [g] Pen. 5. 27, 28. Act. 19. 12. 56 Ac i ba le bynnag yr elai efe i mewn i bentrefi, neu ddinaſoedd, neu † wlâd, hwy a oſodent y cleiſion yn yr heolydd, ac a attolygent iddo [g] gael o honynt gyffwrdd cymmaint ac ag ymmyl ei wiſg ef: a chynnifer ag a gyffyrddaſant ag ef a jachawyd.

PEN. VII.

1 *Y Phariſeaid yn beio ar y diſgyblion am fwyta heb ymolchi: 8 Yn torri gorchymmyn Duw trwy draddodiadau dynion. 14 Nad yw bwyd yn halogi dŷn. 24 Criſt yn jachâu merch y wraig o Syrophenicia oddi wrth ysbryd aflan, 31 ac un oedd fyddar, ac ag attal dywedyd arno.*

YNa [a] yr ymgaſglodd atto 'r Phariſeaid, a rhai o'r yſgrifennyddion, a ddaethai o Jeruſalem.

2 A phan welſant rai o'i ddiſgyblion ef â dwylaw cyffredin (hynny ydyw, heb olchi) yn bwyta bwyd, hwy a argyoeddaſant.

3 Canys y Phariſeaid, a'r holl Iuddewon, oni bydd iddynt olchi eu dwylaw yn fynych, ni fwytânt, gan ddal traddodiad yr hynafiaid.

4 A *phan ddelont* o'r farchnad, oni bydd iddynt ymolchi, ni fwytânt. A llawer o bethau eraill y ſydd, y rhai a gymmeraſant i'w cadw, *megis* golchi cwppanau, ac yſtenau, ac eſyddynau, a † byrddau. † gwelyau.

5 Yna y gofynnodd y Phariſeaid a'r yſgrifennyddion iddo, Pa ham nad yw dy ddiſgyblion di yn rhodio yn ôl traddodiad yr hynafiaid, ond bwyta eu bwyd â dwylaw heb olchi?

6 Ond efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Da y prophwydodd Eſaias amdanoch chwi ragrithwyr, fel y mae yn 'ſgrifennedig, [b] Y mae y bobl hyn yn ſy anrhydeddu â'i gwefuſau, ond eu calon ſydd bell oddi wrthyf. [b] Eſay 29. 13. Mat. 15. 8.

7 Eithr ofer y maent yn ſy addoli, gan ddyſgu *yn lle* dyſgeidiaeth orchymynion dynion.

8 Canys gan adel heibio orchymmyn Duw, yr ydych yn dal traddodiad dynion, ſef golchiadau yſtenau a chwppanau: a llawer eraill o'r cyffelyb bethau yr ydych yn eu gwneuthur.

9 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Gwŷch yr ydych yn rhoi heibio orchymmyn Duw, fel y cadwoch eich traddodiad eich hunain.

[c] Eſod. 20. 12. Deut. 5. 16. [d] Eſod. 21. 17. Lef. 20. 9. Diar. 20. 20. [e] Mat. 15. 5.

10 Canys Moſes a ddywedodd, [c] Anrhydedda dy dâd a'th fam; [d] a'r hwn a felldigo dâd neu fam, bydded farw 'r farwolaeth.

11 Ac meddwch chwithau, O's dywed dŷn wrth ei dâd neu ei fam, [e] Corban, (hynny yw, Rhodd) trwy ba beth bynnag y ceit lês oddi wrthyf fi; *diſtai fydd.*

12 Ac nid ydych mwyach yn gadel iddo wneuthur dim i'w dâd neu i'w fam;

13 Gan ddirymmu gair Duw â'ch traddodiad eich hunain, yr hwn a draddodaſoch chwi: a llawer o gyffelyb bethau a hynny yr ydych yn eu gwneuthur.

[f] Mar. 15. 10. 14 ¶ A [f] chwedi galw atto yr holl dyrfa, efe a ddywedodd wrthynt, Gwrandewch chwi oll arnaf, a dyellwch.

15 Nid oes dim allan o ddŷn yn myned i mewn iddo, a ddichon ei halogi ef: eithr y pethau ſy 'n dyfod allan o hono, y rhai hynny yw 'r pethau ſy 'n halogi dŷn.

[g] Mat. 11. 15. 16 [g] Od oes gan neb gluſtiau i wrando, gwrandawed.

[h] Mat. 15. 15. 17 [h] A phan ddaeth efe i mewn i'r tŷ, oddi wrth y bobl, ei ddiſgyblion a ofynnaſant iddo am y ddammeg.

18 Yntef

4035. 18 Yntef a ddywedodd wrthynt, Ydych chwithau hefyd mor ddiddyall? oni wyddoch am bob peth oddi allan a êl i mewn i ddŷn, na all hynny ei halogi ef,

19 O blegid nid yw yn myned i'w gâlon ef, ond i'r bol; ac yn myned allan i'r geudy, gan garthu 'r holl fwydydd?

20 Ac efe a ddywedodd, Yr hyn ſydd yn dyſod allan o ddŷn, hynny ſydd yn halogi dŷn.

[i] Gen. 6. 5. a 8. 21. Mat. 15. 19. 21 [i] Canys oddi mewn, allan o gâlon dynion y daw drwgſeddyliau, torrprioda-ſau, putteindra, llofruddiaeth,

22 Lledradau, cybydd-dod, drygioni, twyll, anllad rwydd, drwg lygad, cabledd, balchder, ynfydrwydd.

23 Yr holl ddrwg bethau hyn ſydd yn dyſod oddi mewn, ac yn halogi dŷn.

[k] Mat. 15. 21. 24 ¶ Ac [k] efe a gyfodes oddi yno, ac a aeth i gyffiniau Tyrus a Sidon; ac a aeth i mewn i dŷ, ac ni fynnaſai i neb wybod: eithr ni allai efe fod yn guddiedig.

25 Canys pan glybu gwraig, yr hon yr oedd ei merch ſechan ag ysbryd aflan ynddi, ſôn am dano, hi a ddaeth, ac a ſyrthiodd wrth ei draed ef.

26 (A Groeges oedd y wraig, Syrophe-niciad o genedl.) A hi a attolygodd iddo fwrw 'r cythraul allan o'i merch.

27 A'r Jeſu a ddywedodd wrthi, Gâd yn gyntaf i'r plant gael eu digoni: canys nid cymmwys yw cymmeryd bara 'r plant, a'i daflu i'r cenawon cŵn.

28 Hithau a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, Gwîr, O Arglwydd: ac etto y mae y cenawon dan y bwrdd yn bwyta o friwſion y plant.

29 Ac efe a ddywedodd wrthi, Am y gair hwnnw dôs ymmaith; aeth y cythraul allan o'th ferch.

30 Ac wedi iddi fyned i'w thŷ, hi a gafodd fyned o'r cythraul allan, a'i merch wedi ei bwrw ar y gwely.

[l] Mat. 15. 29. 31 ¶ [l] Ac efe a aeth drachefn ymmaith o dueddau Tyrus a Sidon, ac a ddaeth hyd fôr Galilea, trwy ganol terfynau Decapolis.

[m] Mat. 9. 32. 32 A [m] hwy a ddygaſant atto un byddar ag attal dywedyd arno, ac a attolygaſant iddo ddodi ei law arno ef.

33 Ac wedi iddo ei gymmeryd ef o'r neilldu allan o'r dyrfa, efe a eſtynnodd ei fyſedd yn ei gluſtiau ef, ac [n] wedi iddo boeri, efe a gyffyrddodd â'i dafod ef;

[n] Pen. 8. 23. Joan 9. 6. [o] Joan 11. 41. a 17. 1. [p] Joan 11. 33, 38. 34 A [o] chan edrych tu a'r nef, efe [p] a ochneidiodd, ac a ddywedodd wrtho, Ephphatha, hynny yw, Ymagor.

35 Ac yn ebrwydd ei gluſtiau ef a agorwyd, a rhwym ei dafod a ddattodwyd, ac efe a lefarodd yn eglur.

[q] Pen. 5. 43. 36 Ac [q] efe a waharddod iddynt ddywedyd i neb: ond po mwyaf y gwaharddodd efe iddynt, mwy o lawer y cyhoeddaſant.

37 A ſynnu a wnaethant yn anfeidrol, gan ddywedyd, Da y gwnaeth efe bob peth: y mae efe yn gwneuthur i'r byddair glywed, ac i'r mudion ddywedyd.

PEN. VIII.

1 Criſt yn porthi 'r bobl yn rhyfeddol; 10 yn nacâu rhoddi arwydd i'r Phariſeaid: 14 yn rhybuddio ei ddiſgyblion i ochelyd ſurdoes y Phariſeaid, a ſurdoes Herod: 22 yn rhoddi ei olwg i ddŷn dall: 27 yn cydna-bod mai efe yw Criſt yr hwn a ddioddefai, ac a gyfodai eilwaith: 34 ac yn annog i ſod yn ddioddefgar mewn erlid o achos proffeſu 'r Eſengyl.

B

4035. YN y dyddiau hynny, [a] pan oedd y dyr-ſa yn fawr jawn, ac heb ganddynt ddim i'w fwyta, y galwodd yr Jeſu ei ddiſgyblion atto, ac a ddywedodd wrthynt, [a] Mat. 15. 32.

2 Yr wyf fi yn toſturio wrth y dyrfa, o blegid y maent hwy dridiau weithian yn aros gyd â mi, ac nid oes ganddynt ddim i'w fwyta:

3 Ac o'ſ gollyngaf hwynt ymmaith ar eu cythlwng i'w teiau eu hunain, hwy a lewy-gant ar y ffordd: canys rhai o honynt a ddaeth o bell.

4 A'i ddiſgyblion ef a'i hattebaſant, O ba le y gall neb ddigoni y rhai hyn â bara, ymma yn yr anialwch?

5 Ac efe a ofynnodd iddynt, Pa fawl torth ſydd gennych? A hwy a ddyweda-ſant, Saith.

6 Ac efe a orchymynnodd i'r dyrfa eiſtedd ar y llawr, ac a gymmerodd y ſaith dorth, ac a ddïolchodd, ac a'*i* torrodd *hwynt*, ac a'*i* rhoddes i'w ddiſgyblion, fel y goſodent *hwynt* ger *eu* bronnau: a goſodaſant *hwynt* ger bron y bobl.

7 Ac yr oedd ganddynt ychydig byſgod bychain: ac [b] wedi iddo fendithio, efe a barodd ddodi y rhai hynny hefyd ger *eu* bronnau *hwynt*. [b] Mat. 14. 19.

8 A hwy a fwytaſant, ac a ddigonwyd: a hwy a godaſant o'r briwſwyd gweddill ſaith faſgedaid.

9 A'r rhai a fwytaſent oedd ynghŷlch pedair mil: ac efe a'*i* gollyngodd hwynt ymmaith.

10 ¶ [c] Ac yn y man wedi iddo fyned i long gyd â'i ddiſgyblion, efe a ddaeth i barthau Dalmanutha. [c] Mat. 15. 39.

11 A'r [d] Phariſeaid a ddaethant allan ac a ddechreuaſant ymholi ag ef, gan geiſio ganddo arwydd o'r nef, gan ei demtio. [d] Mat. 12. 38. a 16. 1. Joan 6. 30.

12 Yntef gan ddwys-ochneidio yn ei ysbryd, a ddywedodd, Beth a wnâ 'r gen-hedlaeth ymma yn ceiſio arwydd? Yn wir meddaf i chwi, Ni roddir arwydd i'r gen-hedlaeth ymma.

13 Ac efe a'i gadawödd hwynt, ac a aeth i'r llong drachefn, ac a dynnodd ymmaith i'r lan arall.

14 ¶ [e] A'r *diſgyblion* a adawſent yn angof gymmeryd bara, ac nid oedd ganddynt gyd â hwynt ond un dorth yn y llong. [e] Mat. 16. 5.

15 [f] Yna y gorchymynnodd efe iddynt, gan ddywedyd, Gwiliwch, ymogelwch rhag ſurdoes y Phariſeaid, a ſurdoes Herod. [f] Mat. 16. 6. Luc 12. 1.

16 Ac ymreſymmu a wnaethant y naill wrth y llall, gan ddywedyd, *Hyn ſydd* [g] o blegid nad oes gennym fara. [g] Mat. 16. 7.

17 A phan wybu 'r Jeſu, efe a ddywe-dodd wrthynt, Pa ymreſymmu 'r ydych, am nad oes gennych fara? [h] Onid ydych chwi etto yn yſtyried, nac yn dyall? ydyw eich calon etto gennwch wedi caledu? [h] Pen. 5. 52.

18 A chennych lygaid, oni welwch? a chennych gluſtiau, oni chlywch? ac onid ydych yn cofio?

19 [i] Pan dorrais y pùm torth hynny ym myſg y pùm mîl, pa fawl baſgedaid yn llawn o friwfwyd a godaſoch i fynu? Dy-wedaſant wrtho, Deuddeg. [i] Mat. 14. 20. Pen. 6. 43.

20 A [k] phan *dorrais* y ſaith ym mhlith y pedair mîl, llonaid pa fawl baſged o friw-fwyd a godaſoch i fynu? A hwy a ddywe-daſant, Saith. Joan 6. 13. [k] Mat. 15. 37.

21 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa fodd nad ydych yn dyall? Ad. 8.

22 ¶ Ac

4035. 22 ¶ Ac efe a ddaeth i Fethſaida: a hwy a ddygasant atto un dall, ac a ddeiſyfiasant arno ar iddo gyffwrdd ag ef.

[l] Pen. 7. 33. 23 Ac wedi ymaflyd yn llaw y dall, efe a'i tywyſodd ef allan o'r dref: ac [l] wedi iddo boeri ar ei lygaid ef, a dodi ei ddwylaw arno, efe a ofynnodd iddo, a oedd efe yn gweled dim.

24 Ac wedi edrych i fynu efe a ddywedodd, Yr ydwyf yn gweled dynion megis prennau yn rhodio.

25 Wedi hynny y goſodes efe *ei* ddwylaw drachefn ar ei lygaid ef, ac a barodd iddo edrych i fynu: ac efe a gafodd ei olwg, ac efe a welai bawb o bell, ac yn eglur.

[m] Mat. 8. 4. 26 Ac efe a'i hanfonodd ef adref i'w dŷ, gan ddywedyd, Na ddôs i'r dref, ac [m] na ddywed i neb yn y dref.

[n] Pen. 5. 43. [o] Mat. 16. 13. Luc 9. 18. [p] Mat. 21. 2. 27 ¶ [n] A'r Iesu a aeth allan, efe a'i ddiſgyblion, i drefi Cesarea Philippi: ac ar y ffordd efe a ofynnodd i'w ddiſgyblion, gan ddywedyd wrthynt, Pwy y mae dynion yn dywedyd fy mod i?

28 A hwy a attebaſant, [o] Joan Fedyddiwr: a rhai, Elias; ac eraill, Un o'r prophwydi.

29 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ond pwy yr ydych chwi yn dywedyd fy mod i? A Phedr a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, Ti yw'r Criſt.

30 Ac efe a orchymynnodd iddynt na ddywedent i neb ‡ am dano.

[q] Mat. 16. 21. a 17. 22. Luc 9. 22. 31 Ac [p] efe a ddechreuodd eu dyſgu hwynt, fod yn rhaid i Fab y dŷn oddef llawer, a'i wrthod gan yr henuriaid a'r archoffeiriaid a'r yſgrifennyddion, a'i ladd, ac wedi tridiau adgyfodi.

32 A'r ymadrodd hwnnw a ddywedodd efe yn eglur. A Phedr a ymaflodd ynddo, ac a ddechreuodd ei geryddu ef.

33 Eithr wedi iddo droi, ac edrych ar ei ddiſgyblion, efe a geryddodd Bedr, gan ddywedyd, Dôs ymmaith yn fy ôl i, Satan; am nad wyt yn ſynnied y pethau ſy o Dduw, ond y pethau ſy o ddynion.

[r] Mat. 10. 38. a 16. 24. Luc 9. 23. a 14. 27. [s] Joan 12. 25. 34 ¶ Ac wedi iddo alw atto y dyrfa gyd a'i ddiſgyblion, efe a ddywedodd wrthynt, [r] Y neb a fynno ddyfod ar fy ôl i, ymwaded ag ef ei hun, a chyfoded ei groes, a dilyned fi.

[t] Mat. 16. 24. Luc 9. 23. a 14. 27. [u] Joan 12. 25. 35 Canys [t] pwy bynnag a fynno gadw ei einioes, a'i cyll hi; ond pwy bynnag a gollo ei einioes er fy mwyn i a'r efengyl, hwnnw a'i ceidw hi.

[x] Mat. 10. 33. [y] Edrych Rhut. 1. 16. [z] 2 Tim. 1. 8. 36 Canys pa lesâd i ddŷn o's ennill yr holl fyd, a cholli ei enaid ei hun?

37 Neu pa beth a fydd dŷn yn gyfnewid *am* ei enaid?

38 Canys [x] pwy bynnag [y] a fyddo cywilydd ganddo fi a'm geiriau yn yr odinebus a'r bechadurus genhedlaeth hon, bydd cywilydd gan Fab y dŷn ynteu hefyd, pan ddêl yngogoniant ei Dâd gyd â'r angylion ſanctaidd.

PEN. IX.

2 Gweddnewidiad yr Iesu. 11 Efe yn dyſgu ei ddiſgyblion ynghylch dyfodiad Elias: 14 yn bwrw allan ysbryd mûd a byddar: 30 Yn rhag-fynegi ei farwolaeth a'i adgyfodiad; 33 yn annog ei ddiſgyblion i oſtyngeiddrwydd: 38 gan erchi iddynt, na luddient y rhai nid ydynt yn eu herbyn, ac na roddent rwyſtr i neb o'r ffyddloniaid.

AC efe a ddywedodd wrthynt, [a] Yn wir yr wyf yn dywedyd i chwi, fod rhai o'r rhai ſy yn ſefyll ymma, nid phrofant angau, hyd oni welont deyrnas Dduw wedi dyfod mewn nerth.

2 ¶ Ac [b] wedi chwe diwrnod y cymerth yr Iesu Bedr a Jago a Joan, ac a'i dug hwynt i fynydd uchel, eu hunain o'r neilltu: ac efe a weddnewidiwyd yn eu gwydd hwynt.

[b] Mat. 17. 1. Luc 9. 28. 3 A'i ddillad ef a aethant yn ddiſglair, yn gannaid iawn fel eira, y fath ni fedr un pannwr ar y ddaear eu cannu.

4 Ac ymddangoſodd iddynt Elias gyd â Moſes: ac yr oeddynt yn ymddiddan â'r Iesu.

5 A Phedr a attebodd ac a ddywedodd wrth yr Iesu, Rabbi, da yw i ni fod ymma; a gwnawn dair pabell, i ti un, ac i Foſes un, ac i Elias un.

6 Canys ni's gwyddai beth yr oedd yn ei ddywedyd: canys yr oeddynt wedi dychrynu.

7 A daeth cwmmwl yn cyſgodi droſtynt hwy: a llef a ddaeth allan o'r cwmmwl, gan ddywedyd, Hwn yw fy annwyl Fab; gwrandewch ef.

8 Ac yn ddiſymmwth, pan edrychaſant o amgylch, ni welſant neb mwy, ond yr Iesu yn unig gyd â hwynt.

9 A phan oeddynt yn dyfod i wared o'r mynydd efe a orchymynnodd iddynt na ddangoſent i neb y pethau a welſent, hyd pan adgyfodai Mab y dŷn o feirw.

10 A hwy a gadwaſant y gair gyd â hwynt eu hunain, gan gyd-ymholi beth yw'r adgyfodi o feirw.

11 A hwy a oſynnaſant iddo, gan ddywedyd, Pa ham y dywed yr yſgrifennyddion [c] fod yn rhaid i Elias ddyfod yn gyntaf?

[c] Mal. 4. 5. 12 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Elias yn ddîau gan ddyfod yn gyntaf a edfryd bob peth; [d] a'r modd yr yſgrifennwyd am Fab y dŷn, y dioddefai lawer o bethau, ac [e] y dirmygid ef.

[d] Pſal. 22. 6. Eſay 53. 2, &c. [e] Dan. 9. 26. Phil. 2. 7. 13 Eithr yr wyf yn dywedyd i chwi, ddyfod [f] Elias yn ddîau, a gwneuthur o honynt iddo'r hyn a fynnaſant, fel yr yſgrifennwyd am dano.

[f] Mat. 11. 14. Luc 1. 17. 14 ¶ A phan ddaeth efe at *ei* ddiſgyblion, efe a welodd dyrfa fawr yn eu cylch hwynt, a'r yſgrifennyddion yn cyd-ymholi â hwynt.

15 Ac yn ebrwydd yr holl dyrfa, pan ganfuant ef, a ddychrynaſant, a chan redeg atto a gyfarchaſant iddo.

16 Ac efe a oſynnodd i'r yſgrifennyddion, Pa gyd-ymholi yr ydych ‡ yn eich plith?

‡ â hwynt. § Mat. 17. 14. Luc 9. 38. 17 Ac [g] un o'r dyrfa a attebodd, a'r ddywedodd, Athro, mi a ddugum fy mâb attat, ac ysbryd mud ynddo:

18 A pha le bynnag y cymmero ef, efe a'i rhwyga; ac ynteu a fwrw ewyn, ac a yſgyrnyga ddannedd, ac y mae yn dihoeni. Ac mi a ddywedais wrth dy ddiſgyblion ar iddynt ei fwrw ef allan; ac ni's gallaſant.

19 Ac efe a attebodd iddynt, ac a ddywedodd, O genhedlaeth anffyddlon, pa hyd y byddaf gyd â chwi? pa hyd y goddefaf chwi? dygwch ef attaf.

[h] Pen. 14. 26. 20 A hwy a'i dygaſant ef atto. A [h] phan welodd ef, yn y man yr ysbryd a'i drylliodd ef; a chan ſyrthio ar y ddaear, efe a ymdreiglodd dan falu ewyn.

21 A gofynnodd yr Iesu i'w dâd ef, Beth fydd o amſer er pan ddarfu fel hyn iddo? Ynteu a ddywedodd, Er yn ſachgen.

22 A mynych y taflodd efe ef yn tân, ac i'r dyfroedd, fel y difethai efe ef: ond o's gelli di ddim, cymmorth ni, gan dofturio wrthym.

4035. Luc 17. 6.

23 A'r Jesu a ddywedodd wrtho, i O's gelli di gredu, pob peth a all fod i'r neb a gredo.

24 Ac yn y fan tâd y bachgen, dan lefain ac wylofain, a ddywedodd, Yr wyf fi yn credu, O Arglwydd; cymmorth fy anghrediniaeth i.

25 A phan welodd yr Jesu fod y dyrfa yn cydredeg atto, efe a geryddodd yr ysbryd aflan, gan ddywedyd wrtho, *Tydi* ysbryd mud a byddar, yr wyf fi yn gorchymmyn i ti, Tyred allan o hono, ac na ddôs mwy iddo ef.

26 Ac wedi *i'r ysbryd* lefain, a dryllio llawer arno ef, efe a aeth allan: ac yr oedd efe fel *un* marw, fel y dywedodd llawer ei farw ef.

27 A'r Jesu a'i cymmerodd ef erbyn ei law, ac a'i cyfododd; ac efe a safodd i fynu.

28 Ac wedi iddo fyned i mewn i'r tŷ, ei ddifyblion a ofynnafant iddo o'r neilldu, Pa ham na allem ni ei fwrw ef allan?

29 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y rhyw hwn ni all ef dim ddyfod allan, ond trwy weddi ac ympryd.

k Mat. 17. 22. Luc 9. 44.

30 ¶ k Ac wedi ymadel oddi yno, hwy a ymdeithiafant trwy Alilea: ac ni fynnai efe wybod o neb.

31 Canys yr oedd efe yn dyfgu ei ddifyblion; ac yn dywedyd wrthynt, Y traddodid Mâb y dŷn i ddwylaw dynion, ac y lladdent ef; ac wedi ei ladd, yr adgyfodai y trydydd dydd.

32 Ond nid oeddynt hwy yn dyall yr ymadrodd, ac ofni yr oeddynt ofyn iddo.

l Mat. 18. 1. Luc 9. 46.

33 ¶ Ac l efe a ddaeth i Gapernäum: a phan oedd efe yn y tŷ, efe a ofynnodd iddynt, Beth yr oeddych yn ymddadleu yn eich plith eich hunain ar y ffordd?

34 Ond hwy a dawfant â sôn: canys ymddadleuafent â'i gilydd ar y ffordd, pwy *a fyddai* fwyaf.

35 Ac efe a eifteddodd, ac a alwodd y deuddeg, ac a ddywedodd wrthynt, m O's myn neb fod yn gyntaf, efe a fydd olaf o'r cwbl, a gweinidog i bawb.

m Mat. 20. 26, 27. Pen. 10. 43.

36 Ac n efe a gymmerth fachgennyn, ac a'i gosododd ef yn eu canol hwynt: ac wedi iddo ei gymmeryd ef yn ei freichiau, efe a ddywedodd wrthynt,

n Pen. 10. 16.

37 Pwy bynnag a dderbynio un o'r cyfryw fechgyn yn fy enw i, fydd yn fy nerbyn i: a o phwy bynnag a'm derbyn i, nid myfi y mae yn ei dderbyn, ond yr hwn a'm danfonodd i.

o Mat 10. 40.

38 ¶ A p Joan a'i hattebodd ef, gan ddywedyd, Athro, ni a welfom un yn bwrw allan gythreuliaid yn dy enw di, yr hwn nid yw yn ein dilyn ni; ac ni a wahardd afom iddo, am nad yw yn ein dilyn ni.

p Luc 9. 49.

39 A'r Iesu a ddywedodd, Na waherddwch iddo: q canys nid oes neb a wna wyrthiau yn fy enw i, ac a all yn y fan roi drygair i mi.

q 1 Cor. 12. 3.

40 r Canys y neb nid yw i'n herbyn, o'n tu ni y mae.

r Mat. 12. 30. s Mat. 10. 42.

41 s Canys pwy bynnag a roddo i chwi i'w yfed gwppanaid o ddwfr yn fy enw i, am eich bod yn perthyn i Grift, yn wîr meddaf i chwi, ni chyll efe ei obrwy.

t Mar. 18. 6. Luc 17. 2.

42 A t phwy bynnag a rwyftro un o'r rhai bychain *hyn* fy 'n credu ynnofi, gwell oedd iddo ofod maen melin o amgylch ei wdd, a'i daflu i'r môr.

u Mat. 5. 29. a 18. 8.

43 Ac u o's dy law a'th rwyftra, torr hi ymmaith: gwell yw i ti fyned i mewn i'r bywyd yn anafus, nag a dwy law gennyt fyned i uffern, i'r tân anniffoddadwy:

44 x Lle nid yw eu pryf hwynt yn marw, na'r tân yn diffodd.

45 Ac o's dy droed a'th rwyftra, torr ef ymmaith: gwell yw i ti fyned i mewn i'r bywyd yn gloff, nag a dau droed gennyt dy daflu i uffern, i'r tân anniffoddadwy:

46 Lle nid yw eu pryf hwynt yn marw, na'r tân yn diffodd.

47 Ac o's dy lygad a'th rwyftra, bwrw ef ymmaith: gwell yw i ti fyned i mewn i deyrnas Dduw yn unllygeidiog, nag a dau lygad gennyt dy daflu i dân uffern:

48 Lle nid yw eu pryf hwynt yn marw, na'r tân yn diffodd.

49 Canys pob un a helldir a thân, y a phob aberth a helldir â halen.

50 z Da yw 'r halen: ond o's bydd yr halen yn ddihalt, â pha beth yr helldwch ef? Bid gennwch halen ynnoch eich hunain, a a byddwch heddychlawn â'i gilydd.

x Lef. 2. 13. z Mat. 5. 13. Luc 14. 34. a Rhuf. 12. 18. Heb. 12. 14.

PEN. X.

2 Crift yn ymreſymmu â'r Pharifeaid ynghylch yſgar: 13 yn bendithio 'r plant a ddygpwyd atto: 17 yn atteb i ŵr goludog, pa fodd y cai etifeddu bywyd tragywyddol: 23 yn dangos i'w ddifyblion berygl golud: 28 yn addo gwobrau i'r fawl a ymadawo â dim er mwyn yr Efengyl: 32 yn rhagfynegi ei farwolaeth a'i adgyfodiad: 35 yn gorchymmyn i feibion Zebedëus ageifient barch gantho, feddwl yn hytrach am ddioddef gyd ag ef; 46 ac yn rhoddi ei olwg i Fartimëus.

A C a efe a gyfodod oddi yno, ac a aeth i dueddau Judea, trwy 'r tu hwnt i'r Jorddonen; a'r bobloedd a gyd-gyrchafant atto ef drachefn: ac fel yr oedd yn arferu, efe a'i dyfgodd hwynt drachefn.

a Mat. 19. 1.

2 A'r Pharifeaid wedi dyfod atto, a ofynnafant iddo, Ai rhydd i ŵr roi ymmaith ei wraig? gan ei demtio ef.

3 Ynte f a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Beth a orchymynnodd Mofes i chwi?

4 A hwy a ddywedafant, b Mofes a ganiataodd 'sgrifennu llythyr yfgar, a'i gollwng hi ymmaith.

b Deut. 24. 1. Mat. 5. 31.

5 A'r Jesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, O achos eich calon-galedwch chwi yr yfgrifennodd efe i chwi y gorchymmyn hwnnw:

6 Ond o ddechreuad y creadigaeth, c yn wrryw a benyw y gwnaeth Duw hwynt.

c Gen. 1. 27.

7 d Am hyn y gâd dŷn ei dâd a'i fam, ac y glŷn wrth ei wraig;

d Gen. 2. 24.

8 A hwy ill dau a fyddant un cnawd: fel nad ydynt mwy ddau, ond un cnawd.

1 Cor. 6. 16. Eph. 5. 31.

9 Y peth gan hynny a gyfyllodd Duw na wahaned dŷn.

10 Ac yn y tŷ drachefn ei ddifgyblion a ofynnafant iddo am yr un peth.

11 Ac efe a ddywedodd wrthynt, e Pwy bynnag a roddo ymmaith ei wraig, ac a briodo un arall, y mae yn godinebu yn erbyn hi.

e Mat. 5. 32. a 19. 9. Luc 16. 18. 1 Cor. 7. 10.

12 A'r o's gwraig a ddyry ymmaith ei gŵr, a phriodi un arall, y mae hi yn godinebu.

f Mar. 19. 30. 20. 16. Luc 13. 30. f Mat. 20. 17. Luc 18. 31.

13 ¶ A g hwy a ddygafant blant bychain atto, fel y cyffyrddai efe â hwynt: a'r difyblion a geryddafant y rhai oedd yn eu dwyn hwynt.

g Mat. 19. 13. Luc 18. 15.

14 A'r Jesu pan welodd hynny fu anfodlon, ac a ddywedodd wrthynt, Gedwch i blant bychain ddyfod attafi, ac na waherddwch iddynt: canys g eiddo y cyfryw rai yw teyrnas Dduw.

g 1 Cor. 14. 20. 1 Pedr 2. 2.

15 Yn

15 Yn wir meddaf i chwi, [h] Pwy bynnag ni dderbynio deyrnas Dduw fel dŷn bach, nid ā efe i mewn iddi.

16 Ac efe a'i cymmerodd hwy yn ei ſreichiau, ac a roddes *ei* ddwylaw arnynt, ac a'i bendithiodd.

17 ¶ [i] Ac wedi iddo fyned allan i'r ffordd, rhedodd un atto, a goſtyngodd iddo, ac a ofynnodd iddo, O athro da, beth a wnāf ſel yr etifeddwyf ſywyd tragywyddol?

18 A'r Jeſu a ddywedodd wrtho, Pa ham y gelwi fi yn dda? nid *oes* neb da ond un, *ſef* Duw.

19 Ti a wyddoſt y gorchymynion, Na [k] odineba, Na ladd, Na ladratta, Na chamdyſtiolaetha, Na chamgolleda, Anrhydedda dy dād a'th fam.

20 Yntef a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Athro, y rhai hyn i gyd a gedwais o'm hieuengctid.

21 A'r Jeſu gan edrych arno, a'i hoffodd, ac a ddywedodd wrtho, Un peth ſydd ddiffygiol i ti: dôs, gwerth yr hyn ſydd gennyt, a dyro i'r tlodion; a thi a gai [l] dryſor yn y nef: a thyred, a chymmer i ſynu y groes, a dilyn fi.

22 Ac efe a bruddhaodd wrth yr ymadrodd, ac a aeth ymmaith yn athriſt: canys yr oedd ganddo feddiannau lawer.

23 A'r Jeſu a edrychodd o'i amgylch, ac a ddywedodd wrth ei ddiſyblion, Mor anhawdd yr ā y rhai y mae golud ganddynt i deyrnas Dduw!

24 A'r diſyblion a frawychaſant wrth ei eiriau ef. Ond yr Jeſu a attebodd dracheſn, ac a ddywedodd wrthynt, O blant, mor anhawdd yw i'r rhai ſy [m] a'i hymddiried yn eu golud fyned i deyrnas Dduw!

25 Y mae yn haws i gamel fyned trwy grau'r nodwydd nag i oludog fyned i mewn i deyrnas Dduw.

26 A hwy a ſynnaſant yn ddirfawr, gan ddywedyd wrthynt eu hunain, A phwy a all ſod yn gadwedig?

27 A'r Jeſu wedi edrych arnynt, a ddywedodd, Gyd ā dynion amhoſſibl yw, ac nid gyd ā Duw: canys [n] pob peth ſydd boſſibl gyd ā Duw.

28 [o] Yna y dechreuodd Pedr ddywedyd wrtho, Wele, nyni a adawſom bob peth, ac a'th ddilynaſom di.

29 A'r Jeſu a attebodd, ac a ddywedodd, Yn wir meddaf i chwi, Nid oes neb a'r a adawōdd dŷ, neu frodyr, neu chwiorydd, neu dād, neu fam, neu wraig, neu blant, neu diroedd, o'm hachos i a'r efengyl,

30 A'r ni dderbyn y can cymmaint yr awron y pryd hyn, dai, a brodyr, a chwiorydd, a mammau, a phlant, a thiroedd, ynghŷd ag erlidiau; ac yn y byd a ddaw ſywyd tragywyddol.

31 [p] Ond llawer rhai cyntaf a fyddant ddiweddaf; a'r diweddaf *fyddant* gyntaf.

32 ¶ Ac [q] yr oeddynt ar y ffordd yn myned i ſynu i Jeruſalem; ac yr oedd yr Jeſu yn myned o'i blaen hwynt: a hwy a frawychaſant; ac fel yr oeddynt yn canlyn, yr oedd arnynt oín. Ac wedi iddo dracheſn gymmeryd y deuddeg, efe a ddechreuodd ſynegi iddynt y pethau a ddigwyddent iddo ef:

33 Canys wele, yr ydym ni yn myned i ſynu i Jeruſalem, a Māb y dŷn a draddodir i'r archoffeiriaid, ac i'r ſgrifennyddion: a hwy a'i condemnant ef i farwolaeth, ac a'i traddodant ef i'r cenhedloedd:

34 A hwy a'i gwatwarant ef, ac a'i ſflangellant, ac a boerant arno, ac a'i lladdant: a'r trydydd dydd yr adgyfyd.

35 ¶ A [r] daeth atto Jago a Joan meibion Zebedeus, gan ddywedyd, Athro, ni a fynnem wneuthur o honot i ni yr hyn a ddymunem.

36 Yntef a ddywedodd wrthynt, Beth a fynnech i mi ei wneuthur i chwi?

37 Hwythau a ddywedaſant wrtho, Caniata i ni eiſtedd, un ar dy ddeheulaw, a'r llall ar dy aſſiwy yn dy ogoniant.

38 Ond yr Jeſu a ddywedodd wrthynt, Ni wyddoch pa beth yr ydych yn ei oſyn: a ellwch chwi yfed o'r cwppan yr wyf fi yn ei yfed, a'ch bedyddio ā'r bedydd y'm bedyddir i ag ef?

39 A hwy a ddywedaſant wrtho, Gallwn. A'r Jeſu a ddywedodd wrthynt, Diau yr yfwch o'r cwppan yr yfwyf fi; ac y'ch bedyddir ā'r bedydd y bedyddir finnau:

40 Ond eiſtedd ar ſy neheulaw a'm haſſwy, nid eiddof fi ei roddi, ond i'r rhai y darparwyd.

41 A phan glybu y deg, hwy a ddechreuaſant † ſod yn anfodlon ynghŷlch Jago a Joan.

42 A'r Jeſu a'i galwodd hwynt atto, ac a ddywedodd wrthynt, [s] Chwi a wyddoch fod y rhai a dybir eu bod yn llywodraethu ar y cenhedloedd yn traarglwyddiaethu arnynt; a'i gwŷr mawr hwynt yn traawdurdodi arnynt.

43 Eithr nid felly y bydd yn eich plith chwi: ond pwy bynnag a ewyllyſio ſod yn fawr yn eich plith, ‡ bydded weinidog i chwi;

44 A phwy bynnag o honoch a fynno ſod yn bennaf, † bydded wās i bawb.

45 Canys [t] ni ddaeth Māb y dŷn i'w waſanaethu, ond i waſanaethu, ac [u] i roi ei einioes yn bridwerth dros lawer.

46 ¶ [x] A hwy a ddaethant i Jericho. Ac fel yr oedd efe yn myned allan o Jericho, efe, a'i ddiſyblion, a bagad o bobl, Bartimēus ddall māb Timēus, oedd yn eiſtedd ar ſin y ffordd, yn cardotta.

47 A phan glybu mai'r Jeſu o Nazareth ydoedd, efe a ddechreuodd leſaín, a dywedyd, Jeſu fāb Daſydd, trugarhā wrthyf.

48 A llawer a'i ceryddaſant ef i *geiſio ganddo* dewi: ond efe a lefodd yn fwy o lawer, Māb Daſydd, trugarhā wrthyf.

49 A'r Jeſu a ſafodd, ac a archodd ei alw ef: a hwy a alwaſant y dall, gan ddywedyd wrtho, Cymmer gālon, cyfod, y mae efe yn dy alw di.

50 Ond efe wedi taflu ei gochl ymmaith, a gyfododd, ac a ddaeth at yr Jeſu.

51 A'r Jeſu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Beth a fynni i mi ei wneuthur i ti? A'r dall a ddywedodd wrtho, † Athro, caffael o honof ſy ngolwg.

52 A'r Jeſu a ddywedodd wrtho, Dôs ymmaith, [y] dy ffydd a'th iachaodd. Ac yn y man y cafodd efe ei olwg, ac efe a ddilynodd yr Jeſu ar hyd y ffordd.

PEN. XI.

1 Criſt yn marchogaeth mewn goruchafiaeth i Jeruſalem: 12 yn melldithio'r pren deiliog diffrwyth: 15 yn glanhāu'r Deml: 20 yn annog ei diſgyblion i ſod yn ddiſigl mewn ffydd, ac i ſaddeu i'w gelynion: 27 ac yn amddiffyn ſod ei weithredoedd ef yn gyfreithlon, trwy dyſtiolaeth

T t 2 Joan,

Joan, yr hwn oedd ŵr wedi ei ddanfon oddi wrth Dduw.

4036. AC [a] wedi eu dyfod yn agos i Jerusalem, [b] Mat. 21. 1. Luc 19. 29. Joan 12. 10. i Fethphage a Bethania, hyd fynydd yr Olewydd, efe a anfones ddau o'i ddisgyblion,

2 Ac a ddywedodd wrthynt, Ewch ymmaith i'r pentref sydd gyferbyn â chwi; ac yn y man wedi y deloch i mewn iddo, chwi a gewch ebol wedi ei rwymo, ar yr hwn nid eisteddodd neb; gollyngwch ef yn rhydd, a dygwch ymma.

3 Ac os dywed neb wrthych, Pa ham y gwnewch hyn? dywedwch, Am fod yn rhaid i'r Arglwydd wrtho; ac yn ebrwydd efe a'i denfyn ymma.

4 A hwy a aethant ymmaith, ac a gawsant yr ebol yn rhwym, wrth y drws oddi allan, mewn croesffordd; ac a'i gollyngasant ef yn rhydd.

5 A rhai o'r rhai oedd yn sefyll yno a ddywedasant wrthynt, Beth a wnewch chwi yn gollwng yr ebol yn rhydd?

6 A hwy a ddywedasant wrthynt fel y gorchymynnasai 'r Jesu: a hwy a adawsant iddynt fyned ymmaith.

7 A hwy a ddygasant yr ebol at yr Jesu, ac a fwriasant eu dillad arno; ac efe a eisteddodd arno.

8 A llawer a danasant eu dillad ar hyd y ffordd: ac eraill a dorrasant gangau o'r gwŷdd, ac a'i tannasant ar y ffordd.

9 A'r rhai oedd yn myned o'r blaen, a'r rhai oedd yn dyfod ar ôl, a lefasant, gan ddywedyd, [b] Hosanna; Bendigedig *fyddo* yr hwn sydd yn dyfod yn enw 'r ARGLWYDD.

[b] Psal. 118. 26.

10 Bendigedig yw y deyrnas sydd yn dyfod yn enw Arglwydd ein tâd Dafydd: Hosanna yn y goruchaf.

11 A'r Jesu a aeth i mewn i Jerusalem, ac i'r deml; ac wedi iddo edrych ar bob peth o'i amgylch, a hi weithian yn hwyr, efe a aeth allan i Fethania gyd â'r deuddeg.

[c] Mat. 21. 18.

12 ¶ [c] A thrannoeth wedi iddynt ddyfod allan o Fethania, yr oedd arno chwant bwyd.

13 Ac wedi iddo ganfod o hirbell ffigysbren, ac arno ddail, efe a aeth *i edrych* a gaffai ddim arno: a phan ddaeth atto, ni chafodd efe ddim ond y dail; canys nid oedd amser ffigys.

14 A'r Jesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Na fwytäed neb ffrwyth o honot byth mwy. A'i ddisgyblion ef a glywsant.

[d] Mat. 21. 12. Luc 19. 45. Joan 2. 14.

15 ¶ [d] A hwy a ddaethant i Jerusalem. A'r Jesu a aeth i'r deml, ac a ddechreuodd fwrw allan y rhai a werthent ac a brynent yn y deml; ac a ymchwelodd dreftlau 'r arianwyr, a chadeiriau y gwerthwyr colomennod.

16 Ac ni adawai efe i neb ddwyn llestr trwy 'r deml.

17 Ac efe ‡ a'i dysgodd, gan ddywedyd wrthynt, Onid yw yn 'sgrifennedig, [e] Y gelwir fy nhŷ i yn dŷ gweddi i'r holl genhedloedd? ond [f] chwi a'i gwnaethoch yn ogof lladron.

‡ *a athrawiaethodd.*

[e] Esay 56. 7.

[f] Jer. 7. 11.

18 g A'r ysgrifennyddion a'r archoffeiriaid a glywsant hyn, ac a geisiasant pa fodd y difethent ef: canys yr oeddynt yn ei ofni ef, am fod yr holl bobl yn synnu o blegid ei athrawiaeth ef.

g Luc 19. 47.

19 A phan aeth hi yn hwyr, efe a aeth allan o'r ddinas.

20 ¶ [h] A'r boreu wrth fyned heibio, hwy a welsant y ffigysbren wedi crino o'r gwraidd.

[h] Mat. 21. 19.

21 A Phedr wedi adgofio, a ddywedodd wrtho, Athro, wele y ffigysbren a felldithiaist wedi crino.

22 A'r Jesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Bydded gennych ‡ ffydd yn Nuw.

‡ *ffydd Duw.*

23 Canys [i] yn wîr yr wyf yn dywedyd i chwi, Pwy bynnag a ddywedo wrth y mynydd hwn, Tynner di ymmaith, a bwrier di i'r môr; ac nid amheuo yn ei galon, ond credu y daw i ben y pethau a ddywedo efe; beth bynnag a ddywedo a fydd iddo.

[i] Mar. 17. 20. Luc 17. 6.

24 Am hynny meddaf i chwi, [k] Beth bynnag olla geisioch wrth weddio, credwch y derbyniwch, ac fe fydd i chwi.

[k] Mat. 7. 7. Luc 11. 9. Joan 14. 13. a 15. 7. a 16. 24. Iago 1. 6. Mat. 6. 14. Col. 3. 13.

25 A [l] phan safoch i weddio, maddeuwch, o bydd gennych ddim yn erbyn neb: fel y maddeuo eich Tâd yr hwn sydd yn y nefoedd i chwithau eich camweddau.

[l] Mat. 18. 35.

26 Ond [m] o's chwi ni faddeuwch, eich Tâd yr hwn sydd yn y nefoedd ni faddeu chwaith eich camweddau chwithau.

[m] Mar. 11. 25.

27 ¶ [n] A hwy a ddaethant drachefn i Jerusalem: ac fel yr oedd efe yn rhodio yn y deml, yr archoffeiriaid a'r ysgrifennyddion a'r henuriaid a ddaethant atto,

[n] Mat. 21. 23. Luc 20. 1.

28 Ac a ddywedasant wrtho, Trwy ba awdurdod yr wyt ti yn gwneuthur y pethau hyn? a phwy a roddes i ti yr awdurdod hon, i wneuthur y pethau hyn?

29 A'r Jesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, A minnau a ofynnaf i chwithau un gair, ac attebwch fi, ac mi a ddywedaf i chwi trwy ba awdurdod yr wyf yn gwneuthur y pethau hyn:

30 Bedydd Joan, ai o'r nef yr oedd, ai o ddynion? attebwch fi.

31 Ac ymresymmu a wnaethant wrthynt eu hunain, gan ddywedyd, O's dywedwn, O'r nef; efe a ddywed, Pa ham gan hynny na chredech iddo?

32 Eithr o's dywedwn, O ddynion; yr oedd arnynt ofn y bobl; canys [o] pawb oll a gyfrifent Joan mai prophwyd yn ddîau ydoedd.

[o] Mats 14. 5. Pen. 6. 20.

33 A hwy a attebasant ac a ddywedasant wrth yr Jesu, Ni wyddom ni. A'r Jesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt hwythau, Ac ni ddywedaf finneu i chwithau trwy ba awdurdod yr wyf yn gwneuthur y pethau hyn.

PEN. XII.

1 *Trwy ddammeg y winllan a logwyd i lafurwyr anniolchgar, y mae Crist yn rhagddangos gwrthodiad yr Iuddewon, a galwad y cenhedloedd:* 13 *Y mae yn gochelyd magl y Pharisead a'r Herodianiaid ynghylch talu teyrnged i Cesar:* 18 *yn argyoeddi amryfusedd y Sadduceaid, y rhai a wadent yr adgyfodiad:* 28 *yn atteb yr ysgrifennydd oead yn ymofyn am y gorchymmyn cyntaf:* 35 *yn beio ar dyb yr ysgrifennydion am Grist:* 38 *ac yn gorchymmyn i'r bobl ochelyd ei buchder a'i rhagrith hwy:* 41 *Ac yn canmol y weddw dlawd am ei awy hatling, yn fwy nâ neb.*

AC efe a [a] ddechreuodd ddywedyd wrthynt ar ddamhegion; Gŵr a blannodd winllan, ac a ddodes gae o'i hamgylch, ac a gloddiodd *le* i'r gwin-gasn, ac a adeiladodd dŵr, ac a'i gosodod hi allan i lafurwyr, ac a aeth oddi cartref.

[a] Mat. 21. 33. Luc 20. 9.

2 Ac

4036.

2 Ac efe a anſonodd wâs mewn amſer at y llafurwyr, i dderbyn gan y llafurwyr o ffrwyth y winllan.

3 A hwy a'i daliaſant ef, ac a'i baeddaſant, ac a'i gyrraſant ymmaith yn waglaw.

4 A thracheſn yr anſonodd efe attynt wâs arall: a hwnnw y taflaſant gerrig atto, ac yr archollaſant ei ben, ac a'i gyrraſant ymmaith ‡ yn amharchus.

‡ wedi ei amherchi.

5 A thracheſn yr anſonodd efe un arall; a hwnnw a laddaſant: a llawer eraill; gan faeddu rhai, a lladd y lleill.

6 Am hynny etto, a chanddo un mâb, ei annwylyd, efe a anſonodd hwnnw heſyd attynt yn ddiweddaf, gan ddywedyd, Hwy a barchant fy mâb i.

7 Ond y llafurwyr hynny a ddywedaſant yn eu plith eu hunain, Hwn yw 'r etifedd; deuwch, lladdwn ef, a'r etifeddiaeth fydd eiddom ni.

8 A hwy a'i daliaſant ef, ac a'i lladdaſant, ac a'i bwriaſant allan o'r winllan.

9 Beth gan hynny a wnâ arglwydd y winllan? Efe a ddaw, ac a ddifetha y llafurwyr, ac a rydd y winllan i eraill.

10 Oni ddarllenaſoch yr yſgrythur hon? [b] Y maen a wrthododd yr adeiladwyr, hwn a wnaethpwyd yn ben y gongl.

b Pſal. 118. 22.

11 Hyn a wnaethpwyd gan yr ARGLWYDD, a rhyfedd yw yn ein golwg ni.

12 A hwy a geiſiaſant ei ddala ef; ac yr oedd arnynt ofn y dyrfa: canys hwy a wyddent mai yn eu herbyn hwy y dywedaſai efe y ddammeg: a hwy a'i gadawſant ef, ac a aethant ymmaith.

13 ¶ A [c] hwy a anfonaſant atto rai o'r Phariſeaid ac o'r Herodianiaid, i'w rwydo ef yn *ei* ymadrodd.

c Mat. 22. 15. Luc 20. 20.

14 Hwythau pan ddaethant a ddywedaſant wrtho, Athro, ni a wyddom dy fod di yn eirwir, ac nad oes arnat ofal rhag neb: canys nid wyt ti yn edrych ar wyneb dynion, ond yr wyt yn dyſgu ffordd Dduw mewn gwirionedd: ai cyfreithlawn rhoi teyrnged i Cefar, ai nid yw *fa* roddwn, ai ni roddwn *hi*?

15 Ond efe, gan wybod eu rhagrith hwynt, a ddywedodd wrthynt, Pa ham y temtiwch fi? dygwch i mi geiniog, fel y gwelwyf *hi*.

16 A hwy a'i dygaſant. Ac efe a ddywedodd wrthynt, Eiddo pwy yw 'r ddelw hon a'r argraph? A hwy a ddywedaſant wrtho, Eiddo Cefar.

17 A'r Jeſu a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, ‡ Rhoddwch yr eiddo Cefar i Cefar, a'r eiddo Duw i Dduw. A rhyfeddu a wnaethant o'i blegid.

‡ Telwch.

18 ¶ [d] Daeth y Saduceaid heſyd atto, [e] y rhai a ddywedant nad oes adgyfodiad; a gofynnaſant iddo, gan ddywedyd,

d Mat. 22. 23. Luc 20. 27. e Act. 23. 8.

19 Athro, [f] Moſes a ſgrifennodd i ni, O bydd marw brawd neb, a gadu *ei* wraig, ac heb adu plant, am gymmeryd o'i frawd ei wraig ef, a chodi had i'w frawd.

f Deut. 25. 5.

20 Yr oedd gan hynny ſaith o frodyr: a'r cyntaf a gymmerth wraig, a phan fu farw ni adawodd had.

21 A'r ail a'i cymmerth hi, ac a fu farw, ac ni adawodd yntef had: a'r trydydd yr un modd.

22 A hwy a'i cymmeraſant hi ill ſaith, ac ni adawſant had. Yn ddiweddaf o'r cwbl bu farw y wraig hefyd.

23 Yn yr adgyfodiad gan hynny, pan adgyfodant, gwraig i ba un o honynt fydd hi? canys y ſaith a'i cawſant hi yn wraig.

24 A'r Jeſu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Ond am hyn yr ydych yn cyfeiliorni, am nad ydych yn gwybod yr yſgrythurau na gallu Duw?

25 Canys pan adgyfodant o feirw, ni wreiccant, ac ni wrant: eithr y maent fel yr angylion ſydd yn y nefoedd.

26 Ond am y meirw, y radgyfodir hwynt; oni ddarllenaſoch chwi yn llyfr Moſes, y modd y llefarodd Duw wrtho yn y berth, gan ddywedyd, [g] Myfi yw Duw Abraham, a Duw Iſaac, a Duw Jacob?

g Eccſod. 3. 6.

27 Nid yw efe Dduw 'r meirw, ond Duw y rhai byw. Am hynny yr ydych chwi yn cyfeiliorni yn fawr.

28 ¶ [h] Ac un o'r yſgrifennyddion a ddaeth, wedi eu clywed hwynt yn ymreſymmu, a gwybod atteb o hono iddynt yn gymmwys, ac a ofynnodd iddo, Pa un yw 'r gorchymmyn cyntaf o'r cwbl?

h Mat. 22. 35.

29 A'r Jeſu a attebodd iddo, Y cyntaf o'r holl orchymynion yw, [i] Clyw, Iſrael; Yr ARGLWYDD ein Duw, un ARGLWYDD yw.

i Deut. 6. 4. Luc 10. 27.

30 A câr yr ARGLWYDD dy Dduw ‡ â'th holl galon, ac â'th holl enaid, ac â'th holl feddwl, ac â'th holl nerth. Hwn yw 'r gorchymmyn cyntaf.

‡ o'th.

31 A'r ail *ſydd* gyffelyb iddo, [k] Câr dy gymmydog fel ti dy hun. Nid oes orchymmyn arall mwy nâ'r rhai hyn.

k Lef. 19. 18. Mat. 22. 39. Rhuf. 13. 9. Gal. 5. 14. Jago 2. 8.

32 A dywedodd yr yſgrifennydd wrtho, Da, athro, mewn gwirionedd y dywedaiſt, mai un Duw ſydd, ac nad oes arall ond efe:

† o'r.

33 A'i garu ef † â'r holl galon, ac â'r holl ddyall, ac â'r holl enaid, ac â'r holl nerth, a châru *ei* gymmydog megis ei hun, ſydd fwy nâ'r holl boethoffrymmau a'r aberthau.

34 A'r Jeſu pan welodd iddo atteb yn ſynhwyrol, a ddywedodd wrtho, Nid wyt ti bell oddi wrth deyrnas Dduw. Ac ni feiddiodd neb mwy ymofyn ag ef.

35 ¶ [l] A'r Jeſu a attebodd ac a ddywedodd, wrth ddyſgu yn y deml, Pa fodd y dywed yr yſgrifennyddion fod Chriſt yn fab Dafydd?

l Mat. 22. 41. Luc 20. 41.

36 Canys Dafydd ei hun a ddywedodd trwy 'r Ysbryd glân, [m] Yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth fy Arglwydd, Eiſtedd ar fy neheulaw, hyd oni oſodwyf dy elynion yn droedfainge i'th draed.

m Pſal. 110. 1.

37 Y mae Dafydd ei hun gan hynny yn ei alw ef yn Arglwydd: ac o ba le y mae efe yn fâb iddo? A llawer o bobl a'i gwrandawent ef yn ewyllyſgar.

38 ¶ [n] Ac [o] efe a ddywedodd wrthynt yn ei athrawiaeth, Ymogelwch rhag yr yſgrifennyddion, y rhai a chwennychant rodio mewn gwiſgoedd llaeſion, a [p] chael cyfarch yn y marchnadoedd,

n Mat. 23. 1. Luc 20. 46. o Pen. 4. 2. p Luc 11. 43.

39 A'r priſgadeiriau yn y ſynagogau, a'r priſeiſteddleoedd mewn ſwpperau:

40 [q] Y rhai ſydd yn llwyr fwyta tai gwragedd gweddwon, ac mewn rhith yn hîr weddio; Y rhai hyn a dderbyniant farnedigaeth fwy.

q Mar. 23. 14.

41 ¶ [r] A'r Jeſu a eiſteddodd gyferbyn a'r dryſorfa, ac a edrychodd pa fodd yr oedd y bobl yn bwrw arian i'r dryſorfa: a chyfoethogion lawer a fwriaſant lawer.

r Luc 21. 1.

42 A rhyw wraig weddw dlawd a ddaeth, ac a fwriodd i mewn ddwy hatling, yr hyn yw ffyrling.

43 Ac efe a alwodd ei ddiſgyblion atto, ac a ddywedodd wrthynt, Yn wîr yr wyf

yn dywedyd i chwi s fwrw o'r wraig weddw dlawd hon i mewn mwy nâ'r rhai oll a fwriasant i'r dryſorfa.

44 Canys hwynt-hwy oll a fwriasant o'r hyn a oedd yngweddill ganddynt: ond hon o'i heiſiau a fwriodd i mewn yr hyn oll a feddai, ſef ei holl fywyd.

PEN. XIII.

1 *Criſt yn rhagfynegi dinyſtr y deml: 9 yr erlidiau o achos yr Efengyl:* 10 *y bydd rhaid pregethu'r Efengyl i'r Cenhedloedd oll:* 14 *y mawr gyſtuddiau a ddtgwyddai i'r Juddewon:* 24 *a dull ei ddyfodiad ef i'r farn:* 32 *o ran na wŷr neb yr awr, y dylai bob dŷn wiliad a gweddio, rhag ein cael yn amharod pan daeſ efe at bob un trwy farwolaeth.*

A C a ſel yr oedd efe yn myned allan o'r deml, un o'i ddiſgyblion a ddywedodd wrtho, Athro, edrych pa ryw feini, a pha fath adeiladau ſy ymma.

2 A'r Jeſu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, A weli di yr adeiladau mawrion hyn? b Ni edir maen ar faen a'r ni's dattodir.

3 Ac ſel yr oedd efe yn eiſtedd ar fynydd yr Olewydd, gyferbyn a'r deml, Pedr a Jago a Joan ac Andreas a ofynnaſant iddo ‡ o'r neilldu,

4 c Dywed i ni pa bryd y bydd y pethau hyn, a pha arwydd *fydd* pan ſo y pethau hyn oll ar ddibennu?

5 A'r Jeſu a attebodd iddynt, ac a ddechreuodd ddywedyd, d Edrychwch rhag twyllo o neb chwi.

6 Canys llawer un a ddaw yn fy enw i, gan ddywedyd, Myfi yw *Criſt*; ac a dwyllant lawer.

7 Ond pan glywoch am ryfeloedd, a ſôn am ryfeloedd, na chyffroer chwi: canys rhaid *i hynny* fod; ond nid *yw* y diwedd etto.

8 Canys cenedl a gyfyd yn erbyn cenedl, a theyrnas yn erbyn teyrnas: a daeargrynfâu fyddant mewn mannau, a newyn a thrallod fyddant.

9 Dechreuad gofidiau *yw* y pethau hyn. Eithr e edrychwch chwi arnoch eich hunain: canys traddodant chwi i'r cynghorau, ac i'r ſynagogau; chwi a faeddir, ac a ddygir ger bron rhaglawiaid a brenhinoedd o'm hachos i, er tyſtiolaeth iddynt hwy.

10 Ac f y mae yn rhaid yn gyntaf bregethu yr efengyl ym myſg yr holl genhedloedd.

11 g Ond pan ddygant *chwi* a'ch traddodi, na ragofelwch beth a ddywettoch, ac na ſyfyriwch: eithr pa beth bynnag a rodder i chwi yn yr awr honno, hynny dywedwch: canys nid chwychwi ſy 'n dywedyd, ond yr Ysbryd glân.

12 h A'r brawd a ddyry frawd i farwolaeth, a thâd ei blentyn: a phlant a gyfyd yn erbyn *eu* rhieni, ac a'i rhoddant hwy i farwolaeth.

13 i A chwi a fyddwch gâs gan bawb er mwyn fy enw i. Eithr k y neb a barhao hyd y diwedd, hwnnw a fydd cadwedig.

14 l Ond pan welo chwi y ffieidd-dra anghyſanneddol, m yr hwn a ddywetpwyd gan Ddaniel y prophwyd, wedi ei oſod lle ni's dylid, (y neb a ddarlleno dyalled) yna n y rhai fyddant yn Judea, ffoant i'r mynyddoedd,

15 A'r neb a fyddo ar ben y tŷ, na ddiſgynned i'r tŷ, ac nac aed i mewn i gymmeryd dim o'i dŷ,

16 A'r neb a fyddo yn y maes, na throed yn ei ôl i gymmeryd ei wiſg.

17 Ond gwae y rhai beichiog, a'r rhai yn rhoi bronnau yn y dyddiau hynny.

18 Ond gweddiwch na byddo eich ffoedigaeth yn y gauaf.

19 Canys yn y dyddiau hynny y bydd gorthrymder, y cyfryw ni bu y fath o ddechreu y creaduriaeth a greodd Duw hyd y pryd hwn, ac ni bydd chwaith.

20 Ac oni bai ſod i'r Arglwydd fyrhau 'r dyddiau, ni chadweſid un cnawd: eithr er mwyn yr etholedigion a etholodd, efe a fyrhaodd y dyddiau.

21 o Ac yna o's dywed neb wrthych, Wele, llymma y Criſt; neu, Wele, accw; na chredwch.

22 Canys gaugriſtiau a gau-brophwydi a gyfodant, ac a ddangoſant arwyddion a rhyfeddodau, ‡ i hudo ymmaith, pe *byddai* boſſibl, ïe yr etholedigion.

23 p Eithr ymogelwch chwi: wele, rhag-ddywedais i chwi bob peth.

24 q Ond yn y dyddiau hynny, wedi 'r gorthrymder hwnnw, y tywylla 'r haul, a'r lloer ni rydd ei goleuni,

25 A ſêr y nef a fyrthiant, a'r nerthoedd ſydd yn y nefoedd a ſiglir.

26 Ac r yna y gwelant Fâb y dŷn yn dyfod yn y cymhylau gyd â gallu mawr a gogoniant.

27 Ac yna yr enfyn efe ei angylion, ac a cynnull ei etholedigion oddi wrth y pedwar gwynt, o eithaf y ddaear hyd eithaf y nef.

28 s Ond dyſgwch ddammeg oddi wrth y ffigyſbren; Pan ſo ei gangen eufys yn dyner, a'r dail yn torri allan, chwi a wyddoch fod yr hâf yn agos:

29 Ac felly chwithau, pan welloch y pethau hyn wedi dyfod, gwybyddwch ei fod yn agos, wrth y dryſau.

30 Yn wîr yr wyf yn dywedyd i chwi nad â yr oes hon heibio hyd oni wneler y pethau hyn oll.

31 Nef a daear a âne heibio: ond y geiriau mau fi nid âne heibio ddim.

32 Eithr am y dydd hwnnw a'r awr ni wŷr neb, na'r angylion ſydd yn y nef, na'r Mâb, ond y Tâd.

33 t Ymogelwch, gwiliwch, a gweddiwch: canys ni wyddoch pa brŷd y bydd yr amſer.

34 *Canys Mâb y dŷn ſydd* fel gŵr yn ymdaith i bell, wedi gadel ei dŷ, a rhoi awdurdod i'w weiſion, ac i bob un ei waith ei hun, a gorchymmyn i'r dryſor wilio.

35 Gwiliwch gan hynny, (canys ni's gwyddoch pa bryd y daw meiſtr y tŷ, yn yr hwyr, ai hanner nôs, ai ar ganiad y ceiliog, ai 'r boreuddydd)

36 Rhag iddo ddyfod yn ddiſymmwth, a'ch cael chwi yn cyſgu.

37 A'r hyn yr wyf yn eu dywedyd wrthych chwi, yr wyf yn eu dywedyd wrth bawb, Gwiliwch.

PEN. XIV.

1 *Cyd-fwriad yn erbyn Criſt.* 3 *Gwraig yn tywallt ennaint gwerthfawr ar ei ben ef.* 10 *Judas yn gwerthu ei feiſtr am arian.* 12 *Criſt ei hun yn rhagddywedyd y bradychai un o'i ddiſgyblion ef.* 22 *Wedi darparu a bwyta 'r Paſg, y mae yn ordeinio ei Swpper:* 26 *yn hyſbyſu ym mlaen llaw y ffoai ei holl ddiſgyblion, ac y gwadai Pedr ef,* 43 *Judas yn ei fradychu ef â chuſan.* 46 *Ei ddala ef yn yr ardd.*

53 Cynnull eidfa

53 *Cynnulleidfa 'r Juddewon yn achwyn arnoef ar gam, ac yn ei farnu yn annuwiol.*
65 *ac yn ei amherchi yn gywilyddus.*
66 *Pedr yn ei wadu ef deirgwaith.*

AC wedi [a] deuddydd yr oedd y Paſg, a'r ŵyl y bara croyw: a'r archoffeiriaid a'r yſgrifennyddion a geiſiaſant pa fodd y dalient ef trwy dwyll, ac y lladdent ef.

2 Eithr dywedaſant, Nid ar yr ŵyl, rhag bod cynnwrf ym mhlith y bobl.

3 ¶ [b] A phan oedd efe ym Methania, yn nhŷ Simon y gwahan-glwyfus, ac efe yn eiſtedd i fwyta, daeth gwraig a chanddi flwch o ennaint o nard gwlŷb gwerthfawr; a hi a dorrodd y blwch, ac a'i tywalldodd ar ei ben ef.

4 Ac yr oedd rhai yn ‡ anſodlon ynddynt eu hunain, ac yn dywedyd, I ba beth y gwnaethpwyd y golled hon o'r ennaint?

5 O blegid fe a allaſid gwerthu hwn uwch law trychan ceiniog, a'i rhoddi i'r tlodion. A hwy a ffromma ant yn ei herbyn hi.

6 A'r Jeſu a ddywedodd, Gedwch iddi; pa ham y gwnewch flinder iddi? hi a wnaeth weithred dda arnaf fi.

7 Canys [c] bob amſer y cewch y tlodion gyd â chwi, a phan fynnoch y gellwch wneuthur dâ: iddynt hwy: ond myfi ni chewch bob amſer.

8 Hyn a allodd hon, hi a'i gwnaeth: hi a achubodd y blaen i enneinio fy nghorph erbyn y claddedigaeth.

9 Yn wir meddaf i chwi, Pa le bynnag y pregether yr efengyl hon yn yr holl fyd, yr hyn a wnaeth hon heſyd a adroddir er coffa am dani.

10 ¶ [d] A Judas Iſcariot, un o'r deuddeg, a aeth ymmaith at yr archoffeiriaid, i'w fradychu ef iddynt.

11 A phan glywſant, ſe fu lawen ganddynt, ac a addawſant roi arian iddo. Ynteſ a geiſiodd pa fodd y gallai yn gymmwys ei fradychu ef.

12 ¶ [e] A'r dydd cyntaf o ŵyl y bara croyw, pan aberthent y Paſg, dywedodd ei ddiſgyblion wrtho, I ba le yr wyt ti yn ewyllyſio i ni fyned i barotôi i ti, i fwyta 'r Paſg?

13 Ac efe a anfonodd ddau o'i ddiſgyblion, ac a ddywedodd wrthynt, Ewch i'r ddinas; a chyferfydd â chwi ddŷn, yn dwyn ſtenaid o ddŵr: dilynwch ef.

14 A pha le bynnag yr êl i mewn, dywedwch wrth ŵr y tŷ, Fod yr Athro yn dywedyd, Pa le y mae 'r lletty, lle y gallwyf, mi a'm diſgyblion, fwyta 'r Paſg?

15 Ac efe a ddengys i chwi oruwchyſtafell fawr wedi ei thannu yn barod: yno paro'owch i ni.

16 A'i ddiſgyblion a aethant, ac a ddaethant i'r ddinas, ac a gawſant megis y dywedaſai efe wrthynt, ac a baro'oiſant y Paſg.

17 A phan aeth hi yn hwyr, efe a ddaeth gyd â'r deuddeg.

18 [f] Ac fel yr oeddynt yn eiſtedd, ac yn bwyta, yr Jeſu a ddywedodd, Yn wir meddaf i chwi, un o honoch, yr hwn ſydd yn bwyta gyd â myfi, a'm bradycha i.

19 Hwythau a ddechreuaſant driſtâu, a dywedyd wrtho bob un ac un, Ai myfi? ac arall, Ai myfi?

20 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Un o'r deuddeg, yr hwn ſydd yn ſwlychu gyd â mi yn y ddyſgl yw efe.

21 Mâb yſ dŷn yn wir ſydd yn myned ymmaith, fel y mae yn yſgrifennedig am dano: ond gwae 'r dŷn hwnnw trwy 'r hwn y bradychir Mâb y dŷn: da fuaſai i'r dŷn hwnnw pe na's ganeſid. 4036.

22 ¶ [g] Ac fel yr oeddynt yn bwyta, yr Jeſu a gymmerodd ſara, ac a'i bendithiodd, ac a'i torrodd, ac a'i rhoddes iddynt, ac a ddywedodd, Cymmerwch, bwyrewch: hwn yw fy nghorph. [g] Mar. 26. 26. Luc 22. 19. 1 Cor. 11. 23.

23 Ac wedi iddo gymmeryd y cwppan, a rhoi diolch, efe a'i rhoddes iddynt: a hwynt oll a yfaſant o hono.

24 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Hwn yw fy ngwaed i o'r teſtament newydd, yr hwn a dywelldir dros lawer.

25 Yn wir yr wyf yn dywedyd wrthych, nad yſaf mwy o ffrwyth y winwydden hyd y dydd hwnnw pan yfwyf ef yn newydd yn nheyrnas Dduw.

26 ¶ Ac wedi iddynt ganu ‡ mawl, hwy a aethant allan i fynydd yr Olewydd. ‡ *hymn.*

27 [h] A dywedodd yr Jeſu wrthynt, Chwi a rwyſtrir oll o'm plegid i y nôs hon: canys 'ſgrifennedig yw, [i] Tarawaf y bugail, a'r defaid a waſgerir. [h] Mat. 26. 31. [i] Zech. 13. 7.

28 Eithr * wedi i mi adgyfodi, mi a âf o'ch blaen chwi i Alilea. * Pen. 16. 7.

29 [l] Ond Pedr a ddywedodd wrtho, Pe byddai bawb wedi eu rhwyſtro, etto ni *byddaſ* fi. [l] Mat. 26. 33. Luc 22.

30 A dywedodd yr Jeſu wrtho, Yn wir yr ydwyf yn dywedyd i ti, Heddyw o fewn y nôs hon, cyn canu o'r ceiliog ddwywaith, y gwedi fi deirgwaith. 33. Joan 13. 37.

31 Ond efe a ddywedodd yn helaethach o lawer, Pe gorſyddai i mi farw gyd â thi, ni'th wadaf ddim. A'r un modd y dywedaſant oll.

32 [m] A hwy a ddaethant i le yr oedd ei enw Gethſemane: ac efe a ddywedodd wrth ei ddiſgyblion, Eiſteddwch ymma tra fyddwyf yn gweddïo. [m] Mat. 26. 36. Luc 22. 39.

33 Ac efe a gymmerth gyd ag ef Bedr a Jago a Joan, ac a ddechreuodd ymofidio a thriſtâu yn ddirfawr. Joan 18. 1.

34 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [n] Y mae fy enaid yn athriſt hyd angau: arhoſwch ymma, a gwiliwch. [n] Joan 12. 27.

35 Ac efe a aeth ychydig ym mlaen, ac a ſyrthiodd ar y ddaear, ac a weddïodd, o bai boſſibl, ar fyned yr awr honno oddi wrtho.

36 Ac efe a ddywedodd, [o] Abba, Dâd, [p] pob peth *ſydd* boſſibl i ti: tro heibio y cwppan hwn oddi wrthyf: [q] eithr nid y peth yr ydwyf fi yn ei ewyllyſio, ond y peth yr ydwyt ti. [o] Rhuf. 8. 15. Gal. 4. 6. [p] Heb. 5. 7.

37 Ac efe a ddaeth, ac a'i cafodd hwy yn cyſgu, ac a ddywedodd wrth Bedr, Simon, ai cyſgu yr wyt ti? oni allit wilio un awr? Joan 6. 38.

38 Gwiliwch, a gweddïwch, rhag eich myned mewn temtaſiwn. [r] Yr ysbryd yn ddïau *ſydd* barod; ond y cnawd *ſydd* wan. [r] Gal. 5. 17.

39 Ac wedi iddo fyned ymmaith drachefn, efe a weddïodd, gan ddywedyd yr un ymadrodd.

40 Ac wedi iddo ddychwelyd, efe a'i cafodd hwynt drachefn yn cyſgu; canys yr oedd eu llygaid hwynt wedi trymhau: ac ni wyddent beth a attebent iddo.

41 Ac efe a ddaeth y drydedd waith, ac a ddywedodd wrthynt, Cyſgwch weithian, a gorphwyſwch: digon yw, daeth yr awr: wele, yr ydys yn bradychu Mâb y dŷn i ddwylaw pechaduriaid.

4036.

42 Cyſodwch, awn: wele, y mae yr hwn ſydd yn ſy mradychu yn agos.

s Mar. 26. 47. Luc 22. 47. Joan 18. 3.

43 ¶ s Ac yn y man, ac efe etto yn llefaru, daeth Judas, un o'r deuddeg, a chyd ag ef dyrfa fawr a chleddyfau a ffyn oddi wrth yr archoffeiriaid a'r yſgrifennyddion a'r henuriaid.

44 A'r hwn a'i bradychodd ef a roddaſai arwydd iddynt, gan ddywedyd, Pwy bynnag a guſanwyf, hwnnw yw: deliwch ef, a dygwch ymmaith yn ſicr.

45 A phan ddaeth, yn ebrwydd efe a aeth atto, ac a ddywedodd, Rabbi, Rabbi; ac a'i cuſanodd ef.

46 ¶ A hwythau a roiſant eu dwylaw arno, ac a'i dal aſant ef.

47 A rhyw un o'r rhai oedd yn ſefyll ger llaw a dynnodd ei gleddyf, ac a darawodd wâs yr archoffeiriad, ac a dorrodd ymmaith ei gluſt ef.

48 A'r Jeſu a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Ai megis at leidr y daethoch allan, â chleddyfau ac â ffyn, i'm dala i?

49 Yr oeddwn i beunydd gyd â chwi yn athrawiaethu yn y deml, ac ni 'm daliaſoch: ond t rhaid yw cyflawnu 'r yſgrythurau.

t Pſal. 22. 6. Eſay 53. 7, &c.

50 A hwynt oll a'i gadawſant ef, ac a ffoiſant.

51 A rhyw ŵr ieuange oedd yn ei ddilyn ef, wedi ymwiſgo â llîain main ar *ei gorph* noeth; a'r gŵyr ieuainge a'i daliaſant ef.

52 A hwn a adawodd y llîain, ac a ffodd oddi wrthynt yn noeth.

u Mat. 26. 57. Luc 22. 54. Joan 18. 13.

53 ¶ u A hwy a ddygaſant yr Jeſu at yr archoffeiriad: a'r holl archoffeiriaid a'r henuriaid a'r yſgrifennyddion a ymgaſglaſant gyd ag ef.

54 A Phedr a'i canlynodd ef o hirbell, hyd yn llys yr archoffeiriad; ac yr oedd efe yn eiſtedd gyd â'r gwaſanaethwyr, ac yn ymdwymno wrth y tân.

x Mat. 26. 59.

55 x A'r archoffeiriaid a'r holl gyngor a geiſiaſant dyſtiolaeth yn erbyn yr Jeſu, i'w roi ef i'w farwolaeth; ac ni chawſant.

56 Canys llawer a ddygaſant au-dyſtiolaeth yn ei erbyn ef, eithr nid oedd eu tyſtiolaethau hwy yn gyſſon.

57 A rhai a gyfodaſant, ac a ddygaſant gamdyſtiolaeth yn ei erbyn ef, gan ddywedyd,

y Pen. 15. 29. Joan 2. 19.

58 Ni a'i clywſom ef yn dywedyd, y Mi a ddinyſtriaf y deml hon o waith dwylaw, ac mewn tridiau yr adeiladaf arall heb fod o waith llaw.

59 Ac etto nid oedd eu tyſtiolaeth hwy ſelly yn gyſſon.

60 A chyfododd yr archoffeiriad yn y canol, ac a ofynnodd i'r Jeſu, gan ddywedyd, Oni attebi di ddim? beth y mae y rhai hyn yn ei dyſtiolaethu yn dy erbyn?

z Eſay 53. 7.

61 Ac z efe a dawodd, ac nid attebodd ddim. Drachefn yr archoffeiriad a ofynnodd iddo, ac a ddywedodd wrtho, Ai tydi yw Criſt, Mâb y Bendigedig?

a Mat. 24. 30. a 26. 64.

62 A'r Jeſu a ddywedodd, Myfi yw: a a chwi a gewch weled Mâb y dŷn yn eiſtedd ar ddeheulaw y gallu, ac yn dyfod ynghymhylau y nef.

63 Yna 'r archoffeiriad, gan rwygo ei ddillad, a ddywedodd, Pa raid i ni mwy wrth dyſtion?

64 Chwi a glywſoch y gabledd: beth dybygwch chwi? A hwynt oll a'i condemnaſant ef, ei fod yn euog o farwolaeth.

65 A dechreuodd rhai boeri arno, a chuddio ei wyneb, a'i gernodio; a dywedyd wrtho, Prophwyda. A'r gweinidogion a'i tarawſant ef â gwîail.

66 ¶ b Ac fel yr oedd Pedr yn y llys i ware, daeth un o forwynion yr archoffeiriad:

b Mat. 26. 69. Luc 22. 55. Joan 18. 16.

67 A phan ganfu hi Bedr yn ymdwymno, hi a edrychodd arno, ac a ddywedodd, Tithau hefyd oeddit gyd â'r Jeſu o Nazareth.

68 Ac efe a wadodd, gan ddywedyd, Nid adwaen i, ac ni wn i beth yr wyt yn ei ddywedyd. Ac efe a aeth allan i'r porth; a'r ceiliog a ganodd.

69 c A phan welodd y llangces ef drachefn, hi a ddechreuodd ddywedyd wrth y rhai oedd yn ſefyll yno, Y mae hwn *yn un* o honynt.

c Mat. 26. 71. Luc 22. 58. Joan 18. 25.

70 Ac efe a wadodd dracheſn. Ac ychydig wedi, y rhai oedd yn ſefyll ger llaw a ddywedaſant wrth Bedr drachefn, Yn wîr yr wyt ti *yn un* o honynt: canys Galilead wyt, a'th leferydd ſydd debyg.

71 Ond efe a ddechreuodd regu, a thyngu, Nid adwaen i y dŷn ymma yr ydych chwi yn dywedyd *am dano*.

72 A'r ceiliog a ganodd yr ail waith. d A Phedr a gofiodd y gair a ddywedaſai 'r Jeſu wrtho, Cyn canu o'r ceiliog ddwywaith, ti a'm gwedi deirgwaith. A chan yſtyried hynny, efe a wyloedd.

d Mat. 26. 75.

PEN. XV.

1 Dwyn yr Jeſu yn rhwym, ac achwyn arno ger bron Pilat. 15 Wrth ſtoeda y bobl gyffredin, gollwng Barabbas y llofrudd yn rhyda, a thraddodi 'r Jeſu i'w groeſhoelio. 17 Ei goroni ef â drain, 19 poeri arno, a'i watwar: 21 Ef yn diffygio yn dwyn ei groes: 27 Ei grogi ef rhwng dau leidr. 29 Y mae yn dioddef diſenwad yr Juddewon: 39 Etto y Canwriad yn cyffeſu ei fod ef yn Fâb Duw: 43 A Joſeph yn ei gladdu ef yn barchedig.

AC a yn y fan y borau yr ymgynghorodd yr archoffeiriaid gyd â'r henuriaid a'r yſgrifennyddion a'r holl gyngor, ac wedi iddynt rwymo 'r Jeſu, hwy a'i dygaſant ef ymmaith, ac a'i traddodaſant at Bilat.

a Pſal. 2. Mat. 27. 1. Luc 22. 66. a 23. 1. Joan 18. 28.

2 A gofynnodd Pilat iddo, Ai ti yw brenin yr Juddewon? Ymtef a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, Yr wyt ti yn dywedyd.

3 A'r archoffeiriaid a'i cyhuddaſant ef ‡ o lawer o bethau: eithr nid attebodd efe ddim.

‡ *am lawer.*

4 b A Philat drachefn a ofynnodd iddo, gan ddywedyd, Onid attebi di ddim? wele faint o bethau y maent yn eu tyſtiolacthu yn dy erbyn.

b Mat. 27. 13.

5 Ond yr Jeſu etto nid attebodd ddim; fel y rhyfeddodd Pilat.

6 Ac c ar yr ŵyl *honno* y gollyngai efe yn rhydd iddynt un carcharor, yr hwn a ofynnent iddo.

c Mat. 27. 15. Luc 23. 17. Joan 18. 39.

7 Ac yr oedd *un* a elwid Barabbas yr hwn oedd yn rhwym gyd â'i gyd-derſyſgwyr, y rhai yn y derfyſg a wnaethent loſrudd iaeth.

8 A'r dyrfa gan grochlefain, a ddechreuodd ddeiſyf *arno wneuthur* fel y gwnaethai bob amſer iddynt.

9 A Philat a attebodd iddynt, gan ddywedyd, A fynnwch chwi i mi ollwng yn rhydd i chwi frenin yr Juddewon?

10 (Canys efe a wyddai mai o gynfigen y traddodaſai 'r archoffeiriaid ef.)

11 d A'r archoffeiriaid a gynhyrfaſent y bobl, fel y gollyngai efe yn hytrach Farabbas yn rhydd iddynt.

d Act. 3. 14.

12 A Philat a attebodd, ac a ddywedodd dracheſn wrthynt, Beth gan hynny a fynnwch

fynnwch i mi ei wneuthur i'r hwn yr ydych yn ei alw brenin yr Iuddewon?
13 A hwythau a lefasant drachefn, Croeshoelia ef.
14 Yna Pilat a ddywedodd wrthynt, Ond pa ddrwg a wnaeth efe? A hwythau a lefasant fwyfwy, Croeshoelia ef.
15 ¶ [e] A Philat yn chwennych bodloni 'r bobl, a ollyngodd yn rhydd iddynt Farabbas; a'r Iesu, wedi iddo *ei* fflangellu, a draddododd efe i'w groeshoelio.
16 A'r milwyr a'i dygasant ef i fewn y llys, a elwir Prætorium: a hwy a alwasant ynghŷd yr holl fyddin.
17 Ac a'i gwisgasant ef â phorphor, ac a blethasant goron o ddrain, ac a'i dodasant am ei *ben*;
18 Ac a ddechreuasant gyfarch iddo, Hanffych well, brenin yr Iuddewon.
19 A hwy a gurasant ei ben ef â chorsen, ac a boerasant arno, a chan ddodi *eu* gliniau *i lawr* a'i haddolasant ef.
20 Ac wedi iddynt ei watwar ef, hwy a ddiosgasant y porphor oddi am dano, ac a'i gwisgasant ef a'i ddillad ei hun, ac a'i dygasant allan i'w groeshoelio.
21 A [f] hwy a gymhellasant un Simon o Cyrene, yr hwn oedd yn myned heibio, wrth ddyfod o'r wlâd, sef tâd Alecsander a Ruphus, i ddwyn ei groes ef.
22 [g] A hwy a'i harweiniasant ef i le a *elwid* Golgotha; yr hyn o'i gyfieithu yw, Lle 'r benglog:
23 Ac a roisant iddo i'w yfed win myrllyd: eithr efe ni's cymmerth.
24 Ac wedi iddynt ei groeshoelio, [h] hwy a rannasant ei ddillad ef, gan fwrw coelbren arnynt, beth a gai bob un.
25 [i] A'r drydedd awr oedd hi, a hwy a'i croeshoeliasant ef.
26 Ac [k] yr oedd ysgrifen ei achos ef wedi ei hargraphu, BRENIN YR IUDDEWON.
27 [l] A hwy a groeshoeliasant gyd ag ef ddau leidr, un ar y llaw ddehau, ac un ar yr asswy iddo.
28 A'r ysgrythur a gyflawnwyd, yr hon a ddywed, [m] Ac efe a gyfrifwyd gyd â'r rhai anwir.
29 [n] A'r rhai oedd yn myned heibio a'i cablasant ef, gan ysgwyd eu pennau, a dywedyd, Och, [o] tydi yr hwn wyt yn dinystrio 'r deml, ac yn *ei* hadeiladu mewn tridiau,
30 Gwared dy hun, a disgyn oddi ar y groes.
31 Yr un ffunyd yr archoffeiriaid hefyd yn gwarwar, a ddywedasant wrth eu gilydd gyd â'r ysgrifennyddion, Eraill a waredodd, ei hun ni's gall ei wared.
32 Disgynned Crist brenin yr Israel yr awr hon oddi ar y groes, fel y gwelom, ac y credom. [p] A'r rhai a groeshoeliesid gyd ag ef a'i difenwasant ef.
33 A [q] phan ddaeth y chweched awr, y bu tywyllwch ar yr holl † ddaear hyd y nawfed awr.
34 Ac ar y nawfed awr y dolefodd yr Iesu â llef uchel, gan ddywedyd, [r] Eloi, Eloi, lamma sabachthani? yr hyn o'i gyfieithu yw, Fy Nuw, fy Nuw, pa ham y'm gadewaist?
35 A rhai o'r rhai a safent ger llaw, pan glywsant, a ddywedasant, Wele, y mae efe yn galw ar Elias.
36 Ac [s] un a redodd, ac a lanwodd ysbwrn yn llawn o finegr, ac a'i dododd ar

gorsen, ac [t] a'i diododd ef, gan ddywedyd, Peidiwch, edrychwn a ddaw Elias i'w dynnu ef i lawr.
37 [u] A'r Iesu a lefodd â llef uchel, ac a ymadawödd â'r ysbryd.
38 [x] A llen y deml a rwygwyd yn ddwy oddi fynu hyd i wared.
39 [y] A phan welodd y canwriad, yr hwn oedd yn sefyll ger llaw gyferbyn ag ef, ddarfod iddo yn llefain felly ymado â'r ysbryd, efe a ddywedodd, Yn wir Mâb Duw oedd y dŷn hwn.
40 [z] Ac yr oedd hefyd wragedd yn edrych o hirbell: ym mhlith y rhai yr oedd Mair Magdalen, a Mair mam Jago fychan a Jose, a Salome;
41 Y rhai hefyd pan oedd efe yng Ngalilea, [a] a'i dilynasant ef, ac a weinasant iddo; a *gwragedd* eraill lawer, y rhai a ddaethent gyd ag ef i fynu i Jerusalem.
42 ¶ [b] Pan ydoedd hi weithian yn hwyr, (am ei bod hi yn ddarparwyl, sef y dydd cyn y sabbath)
43 Daeth Joseph o Arimathea, cynghorwr pendefigaidd, yr hwn oedd yntef [c] yn disgwil am deyrnas Dduw; ac a aeth yn hŷ i mewn at Bilat, ac a ddeisyfodd gorph yr Iesu.
44 A rhyfedd oedd gan Bilat o buasai efe farw eisioes: ac wedi iddo alw y canwriad atto, efe a ofynnodd iddo a oedd efe wedi marw er ys meityn.
45 A phan wybu gan y canwriad, efe a roddes y corph i Joseph.
46 Ac efe a brynodd llain main, ac a'i tynnodd ef i lawr, ac a'i hamdôdd yn y llain main, ac a'i dodes ef mewn bedd a naddasid o'r graig; ac a dreiglodd faen ar ddrws y bedd.
47 A Mair Fagdalen a Mair *mam* Jose a edrychasant pa le y dodid ef.

PEN. XVI.

1 *Angel yn mynegi adgyfodiad Crist i dair o wragedd.* 9 *Crist ei hun yn ymddangos i Fair Fagdalen,* 12 *i ddau oedd yn myned i'r wlâd:* 14 *Yna i'r Apostolion,* 15 *y rhai y mae efe yn eu hanfon allan i bregethu 'r Efengyl:* 19 *ac yn esgyn i'r nefoedd.*

A [a] wedi darfod y dydd sabbath, Mair Fagdalen, a Mair *mam* Jago, a Salome, [b] a brynasant † beraroglau, i ddyfod i'w enneinio ef.
2 [c] Ac yn foreu jawn, y *dydd* cyntaf ‡ o'r wythnos, y daethant at y bedd, a'r haul wedi codi.
3 A hwy a ddywedasant wrth eu gilydd, Pwy a dreigla i ni y maen ymmaith oddi wrth ddrws y bedd?
4 (A phan edrychasant, hwy a ganfuant fod y maen wedi ei dreiglo ymmaith:) canys yr oedd efe yn fawr jawn.
5 Ac [d] wedi iddynt fyned i mewn i'r bedd, hwy a welsant fâb ieuange yn eistedd o'r tu dehau, wedi ei ddilladu â gwisg wenllaes; ac a ddychrynasant.
6 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Na ddychrynwch. Ceisio yr ydych yr Iesu o Nazareth, yr hwn a groeshoeliwyd: efe a gyfodes; nid yw efe ymma: wele 'r man y dodasant ef.
7 Eithr ewch ymmaith, dywedwch i'w ddisgybiion ef ac i Bedr ei fod ef yn myned o'ch blaen chwi i Alilea: yno y cewch ei weled ef [e] fel y dywedodd i chwi.
8 Ac wedi myned allan ar frys, hwy a ffoisant oddi wrth y bedd: canys dychryn a syndod

4036. ſyndod oedd arnynt. f Ac ni ddywedaſant ddim wrth neb: canys yr oeddynt wedi ofni.

f Edrych Mat. 28. 8.

9 ¶ A 'r Jeſu wedi adgyfodi y boreu, y dydd cyntaf o'r wythnos, g a ymddangoſodd yn gyntaf i Fair Fagdalen, h o'r hon y bwriaſai eſe allan ſaith o gythreuliaid.

g Luc 24. 9. Joan 20. 14.

10 Hitheu a aeth ac a ſynegodd i'r rhai a fuaſent gyd ag ef, ac oeddynt mewn galar ac wylofain.

h Luc 8. 2.

11 A hwythau pan glywſant ei fod ef yn fyw, ac iddi hi ei weled ef, ni chredent.

12 ¶ Ac wedi hynny yr ymddangoſodd eſe mewn gwedd arall i i ddau o honynt, a hwynt yn ymdeithio, ac yn myned i'r wlad.

i Luc 24. 13.

13 A hwy a aethant ac a ſynegaſant i'r lleill: ac ni chredent iddynt hwythau.

14 ¶ k Ac yn ol hynny, eſe a ymddangoſodd i'r un ar ddeg, a hwynt yn eiſtedd i fwyta, ac a ddannododd iddynt eu hanghrediniaeth, a'i calon-galedwch; am na chredaſent y rhai a'i gwelſent ef wedi adgyfodi.

k Luc 24. 36. 1 Cor. 15. 7.

15 l Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Ewch i'r holl fyd, a phregethwch yr eſengyl i bob creadur.

l Mat. 28. 19.

16 m Y neb a gredo ac a fedyddier a fydd cadwedig: n eithr y neb ni chredo a gondemnir.

m Joan 3. 18, 36. n Joan 12. 48.

17 A'r arwyddion hyn a ganlynant y rhai a gredant; o Yn fy enw i y bwriant allan gythreuliaid; ac p â thafodau newyddion y lleſarant;

o Luc 10. 17. Act. 5. 16.

18 q Seirph a godant ymmaith, ac o's yfant ddim marwol, ni wna iddynt ddim niwed; r ar y cleifion y rhoddant eu dwylaw, a hwy a fyddant jach.

q Act. 28. 3. a 16. 18. a 19. 12. p Act. 2. 4. a 10. 46. a 19. 6. 1 Cor. 12. 10, 28.

19 ¶ Ac felly yr Arglwydd, s wedi lleſaru wrthynt, t a gymmerwyd i fynu i'r nef, u ac a eiſteddodd ar ddeheulaw Dduw.

r Luc 10. 19. Act. 28. 5. t Act. 28. 8. s Act. 1. Heb. 2. 4.

20 A hwythau a aethant allan, ac a bregethaſant ym mhob man, a'r Arglwydd yn cydweithio, x ac yn cadarnhau 'r gair, trwy arwyddion y rhai oedd yn canlyn. Amen.

2, 3. t Luc 24. 51. u Pſal. 110. 1. x Act. 14. 3.

¶ Yr Eſengyl yn ol *Sanct* LUC.

PEN. I.

1 *Rhagymadrodd yr holl Eſengyl.* 5 *Cenhedliad Joan Fedyddiwr,* 26 *a Chriſt.* 39 *Prophwydoliaeth Eliſabeth a Mair am Griſt.* 57 *Genedigaeth ac enwaediad Joan.* 67 *Prophwydoliaeth Zacharias am Griſt,* 76 *a Joan.*

a Heb. 2. 3.

YN gymmaint a darfod i lawer gymmeryd mewn llaw oſod allan mewn trefn draethawd am y pethau a gredir yn ddiammau yn ein plith,

b Joan 1. 1. b Joan 15. 27. c Act. 15. 19, 25, 28. 1 Cor. 7. 40. d Act. 1. 1.

2 [a] Megis y traddodaſant hwy i ni, y rhai oeddynt eu hunain [b] o'r dechreuad yn gweled, ac yn weinidogion y gair;

3 [c] Minnau a welais yn dda, wedi i mi ddilyn pob peth yn ddyfal o'r dechreuad, d ſgrifennu mewn trefn attat, [d] O arddercheccaf Theophilus,

4 Fel y cait wybod ſicrwydd am y pethau y'th ddyſgwyd ynddynt.

3398. e Mat. 2. 1. f 1 Cron. 24. 10. Neh. 12. 4, 17. f gylch-ddydd.

5 YR oedd [e] yn nyddiau Herod frenin Judea, ryw offeiriad a'i enw Zacharias, [f] o † ddyddgylch Abia: a'i wraig oedd o ferched Aaron, a'i henw Eliſabeth.

6 Ac yr oeddynt ill dau yn gyfiawn ger bron Duw, yn rhodio yn holl orchymynion a deddfau 'r Arglwydd yn ddiargyoedd.

7 Ac nid oedd plentyn iddynt, am fod Eliſabeth yn amhlantadwy, ac yr oeddynt wedi myned ill dau mewn gwth o oedran.

8 A bu, ac eſe yn gwaſanaethu ſwydd offeiriad ger bron Duw, yn nhrefn ei ‡ ddyddgylch ef,

‡ gylch-ddydd.

9 Yn ol arfer ſwydd yr offeiriaid, ddyfod o ran iddo g arogldarthu, yn ol ei fyned i deml yr Arglwydd.

g Eſod. 30. 7. Leſ. 16. 17.

10 A holl lïaws y bobl oedd allan yn gweddïo ar awr yr arogldarthiad.

h Eſod. 30. 1.

11 Ac ymddangoſodd iddo angel yr Arglwydd yn ſefyll o'r tu dehau i [h] allor yr arogldarth.

12 A Zacharïas pan ganfu, a gythrybwyd, ac ofn a ſyrthiodd arno.

13 Eithr yr angel a ddywedodd wrtho, Nac ofna, Zacharïas; canys gwrandawyd dy weddi; a'th wraig Eliſabeth a ddwg i ti fâb, a [i] thi a elwi ei enw ef Joan.

i Ad. 60, 63.

14 A bydd i ti lawenydd a gorfoledd; a [k] llawer a lawenychant am ei enedigaeth ef.

k Ad. 58.

15 Canys mawr fydd eſe yngolwg yr Arglwydd, ac [l] nid yf na gwïn na dïod gadarn; ac eſe a gyflawnir o'r Ysbryd glân, [m] ie o groth ei fam:

l Num. 6. 3. m Jer. 1. 5. Gal. 1. 15.

16 [n] A llawer o blant Iſrael a dry eſe at yr Arglwydd eu Duw.

n Mal. 4. 5, 6. Mat. 11. 14.

17 Ac eſe a â o'i flaen ef yn ysbryd a nerth Elïas, [o] i droi calonnau 'r tadau at y plant, a'r anufudd i ddoethineb y cyfiawn; i ddarparu i'r Arglwydd bobl barod.

o Eccl. 48. 10.

18 A dywedodd Zacharïas wrth yr angel, [p] Pa fodd y gwybyddaf fi hyn? canys henafgwr wyf fi, a'm gwraig hefyd mewn gwth o oedran.

p Gen. 17. 17.

19 A'r angel gan atteb a ddywedodd wrtho, Myfi yw [q] Gabriel, yr hwn wyf yn ſefyll ger bron Duw, ac a anfonwyd i leſaru wrthyt, ac † i fynegi i ti y newyddion da hyn.

q Dan. 8. 16. a 9. 21. † i eſengyla i ti hyn.

20 Ac wele, [r] ti a fyddi fud ac heb allu lleſaru hyd y dydd y gwneler y pethau hyn, am na chredaiſt i'm geiriau i, y rhai a gyflawnir yn eu hamſer.

r Ezec. 3. 26. a 24. 27.

21 Ac yr oedd y bobl yn diſgwil am Zacharïas: a rhyfeddu a wnaethant ei fod ef yn aros cyhyd yn y deml.

22 A phan ddaeth eſe allan, ni allai eſe leſaru wrthynt: a hwy a wybuant weled o hono weledigaeth yn y deml: ac yr oedd eſe yn gwneuchur amnaid iddynt; ac eſe a arhoſodd yn fud.

23 A bu, cyn gynted ag y cyflawnwyd [s] dyddiau ei weinidogaeth ef, fyned o hono i'w dŷ ei hun.

s Edrych 2 Bren. 11. 5. 1 Cron. 9. 25.

24 Ac yn ol y dyddiau hynny y cafodd Eliſabeth ei wraig ef feichiogi, ac a ymgudiodd bum mis, gan ddywedyd,

25 Fel hyn y gwnaeth yr Arglwydd i mi yn y dyddiau 'r edrychodd arnaf [t] i ddynnu ymmaith fy ngwradwydd ym mhlith dynion.

t Gen. 30. 23. Eſay 4. 1.

26 ¶ Ac yn y chweched mis yr anfonwyd yr angel Gabriel oddi wrth Dduw i ddinas yng Ngalilea, a'i henw Nazareth,

27 At

27 At forwyn [m] wedi ei dyweddio i ŵr a'i enw Joseph, o dŷ Ddasydd; ac enw'r forwyn *oedd* Mair.

28 A'r angel a ddaeth i mewn atti, ac a ddywedodd, Hanffych well, yr hon a gefaist râs; yr Arglwydd *fydd* gyd â thi: bendigaid *wyt* ym mhlith gwragedd.

29 A hithau pan *ei* gwelodd, a gythryblwyd wrth ei ymadrodd ef; a meddylio a wnaeth pa fath gyfarch oedd hwn.

30 A dywedodd yr angel wrthi, Nac ofna, Mair: canys ti a gefaist ffafr gyd â Duw.

31 [x] Ac wele, ti a gei feichiogi yn dy groth, ac a esgori ar fâb, ac [y] a elwi ei enw ef JESU.

32 Hwn fydd mawr, ac a elwir yn Fâb y Goruchaf; ac iddo [z] y rhydd [a] yr Arglwydd Dduw orseddfa ei Dâd Dasydd.

33 [b] Ac efe a deyrnasa ar dŷ Jacob yn dragywydd; ac ar ei frenhiniaeth ni bydd diwedd.

34 A Mair a ddywedodd wrth yr angel, Pa fodd y bydd hyn, gan nad adwaen i ŵr?

35 A'r angel a attebodd, ac a ddywedodd wrthi, Yr Ysbryd glân a ddaw arnat ti, a nerth y Goruchaf a'th gysgoda di: am hynny hefyd y peth sanctaidd a aner o honoti a elwir yn Fâb Duw.

36 Ac wele, Elisabeth dy gares, y mae hithau wedi beichiogi ar fâb yn ei henaint: a hwn yw'r chweched mis iddi hi, yr hon a elwid yn amhlantadwy.

37 Canys [c] gyd â Duw ni bydd dim yn amhossibl.

38 A dywedodd Mair, Wele wasanaethyddes yr Arglwydd, bydded i mi yn ôl dy air di. A'r angel a aeth ymmaith oddi wrthi hi.

39 ¶ A Mair a gyfododd yn y dyddiau hynny, ac a aeth i'r mynydd-dir ar frys, i ddinas o Juda;

40 Ac a aeth i mewn i dŷ Zacharias, ac a gyfarchodd well i Elisabeth.

41 A bu, pan glybu Elisabeth gyfarchiad Mair, i'r plentyn yn ei chroth hi lammu: ac Elisabeth a lanwyd o'r Ysbryd glân.

42 A llefain a wnaeth â llef uchel, a dywedyd, Bendigedig *wyt* ti ym mhlith gwragedd, a bendigedig *yw* ffrwyth dy groth di.

43 Ac o ba le *y mae* hyn i mi, fel y delai mam fy Arglwydd attafi?

44 Canys wele, er cynted y daeth llef erydd dy gyfarchiad di i'm clustiau, y plentyn a lammodd o lawenydd yn fy nghroth.

45 A bendigedig *yw* 'r hon † a gredodd: canys bydd cyflawniad o'r pethau a ddywetpwyd wrthi gan yr Arglwydd.

46 ¶ A dywedodd Mair, Y mae fy enaid yn mawrhau 'r Arglwydd,

47 A'm hysbryd a lawenychodd yn Nuw fy Jachawdr.

48 Canys [d] efe a edrychodd ar waeledd ei wasanaethyddes: o blegid wele, o hyn allan yr holl genhedlaethau a'm geilw yn wynfydedig.

49 Canys yr hwn fydd alluog a wnaeth i mi fawredd; a sanctaidd *yw* ei enw ef.

50 [e] A'i drugaredd *fydd* yn oes oesoedd ar y rhai a'i hofnant ef.

51 [f] Efe a wnaeth gadernid a'i fraich: [g] efe a wasgarodd y rhai beilchion ym mwriad ei calon.

52 [h] Efe a dynnodd i lawr y cedyrn o'r heisteddfau, ac a ddyrchafodd y rhai isel-radd.

53 [i] Y rhai newynog a lanwodd efe â phethau da; ac efe a anfonodd ymmaith y rhai goludog yn weigion.

54 Efe a gynnorthwyodd ei wâs Israel, [k] gan gofio *ei* drugaredd,

55 [l] Fel y dywedodd wrth ein tadau, Abraham a'i hâd, yn dragywydd.

56 A Mair a arhosodd gyd a hi ynghŷlch tri mis, ac a ddychwelodd i'w thŷ ei hun.

57 ¶ A chyflawnwyd tymp Elisabeth i esgor, a hi a esgorodd ar fab.

58 A'i chymmydogion a'i chenedl a glybu fawrhâu o'r Arglwydd ei drugaredd arni: a [m] hwy a gyd-lawenychasant â hi.

59 A bu, [n] ar yr wythfed dydd hwy a ddaethant i enwaedu ar y dŷn bach; ac a'i galwasant ef Zacharias, ar ôl enw ei dâd.

60 A'i fam a attebodd ac a ddywedodd, [o] Nid *felly*: eithr Joan y gelwir ef.

61 Hwythau a ddywedasant wrthi, Nid oes neb o'th genedl a elwir ar yr enw hwn.

62 A hwy a wnaethant amnaid ar ei dâd ef, pa fodd y mynnai efe ei enwi ef.

63 Ymtef a alwodd am argraphlech, ac a [p] grisennodd, gan ddywedyd, [p] Joan yw ei enw ef. A rhyfeddu a wnaethant oll.

64 Ac agorwyd ei enau ef yn ebrwydd, a'i dafod ef, ac efe a lefarodd, gan fendithio Duw.

65 A daeth ofn ar bawb oedd yn trigo yn eu cylch hwy: a thrwy holl fynydd-dir Judea y cyhoeddwyd y geiriau hyn oll.

66 A phawb a'r *a'i* clywsant a'i gosodasant yn eu calonnau, gan ddywedyd, Beth fydd y bachgennyn hwn? A llaw 'r Arglwydd oedd gyd ag ef.

67 ¶ A'i dâd ef Zacharias a gyflawnwyd o'r Ysbryd glân, ac a brophwydodd, gan ddywedyd.

68 Bendigedig *fyddo* Arglwydd Dduw Israel; canys [q] efe a ymwelodd, ac a wnaeth ymwared i'w bobl;

69 Ac [r] efe a ddyrchafodd gorn jechydwriaeth i ni, yn nhŷ Ddasydd ei wasanaethwr;

70 [s] Megis y llefarodd trwy enau ei sanctaidd brophwydi, y rhai oedd o *ddechreuad* y byd,

71 *Fel y byddai i ni* ymwared rhag ein gelynion, ac o law pawb o'n casteion;

72 I gwplâu y drugaredd â'n tadau, ac i gofio ei sanctaidd gyfammod,

73 [t] Y llw a dyngodd efe wrth ein tâd Abraham, ar roddi i n',

74 Gwedi ein rhyddhau o law ein gelynion, [u] ei wasanaethu ef yn ddiofn,

75 Mewn sancteiddrwydd a chyfiawnder ger ei fron ef, holl ddyddiau ein bywyd.

76 A thitheu, fachgennyn, a elwir yn brophwyd i'r Goruchaf: canys [x] ti a ai o flaen wyneb yr Arglwydd, i baratôi ei ffyrdd ef;

77 I roddi gwybodaeth jechydwriaeth i'w bobl, [y] trwy faddeuant o'i pechodau,

78 O herwydd ‡ tiriondeb trugaredd ein Duw, trwy yr hon yr ymwelodd â ni [z] godiad haul o'r uchelder,

79 [a] I lewyrchu i'r rhai sy 'n eistedd mewn tywyllwch a chysgod angau, i gyfeirio ein traed i ffordd tangnefedd.

80 [a] A'r bachgen a gynnyddodd, ac a gryfhäwyd yn yr ysbryd, ac [b] a fu yn y diffeithwch hyd y dydd yr ymddangosodd efe i'r Israel.

PEN.

---

[m] Mat. 1. 18.

[x] Esay 7. 14. Mat. 1. 21.

[y] Pen. 2. 21.

[z] Psal. 132. diwedd.

[a] Esay 9. 6. a 16. 5.

[b] Dan. 2. 44. a 7. 14, 27. Obad. 21. Mic. 4. 7.

[c] Gen. 18. 14. Jer. 32. 27. Zech. 8. 6. Mat. 19. 26. Pen. 18. 27.

† Neu, *a gredodd y bydd cyfl.*

[d] Pf. 138. 6.

[e] Ecfod. 20. 6. Pfal. 103. 17.

[f] Esay 51. 9. a 52. 10.

[g] Psal. 33. 10.

[h] Pedr 5. 5.

[i] 1 Sam. 2. 6, &c. Job 5. 11. Psal. 113. 6.

[k] Psal. 34. 10.

[l] Jer. 31. 3, 20.

[m] Gen. 17. 19. Psal. 132. 11.

[n] Ad. 14. Gen. 17. 12. Lef. 12. 3.

[o] Ad. 13.

[p] Ad. 13.

[q] Pen. 7. 16.

[r] Psal. 132. 17.

[s] Jer. 23. 6. a 30. 10.

[t] Gen. 12. 3. a 17. 4. a 22. 16. Heb. 6. 13. 17.

[u] Heb. 9. 14.

[x] Mal. 3. 1. a 4. 5. Ad. 17.

[y] Pen. 3. 3. ‡ *ymysgaroedd.*

[z] Num. 24. 17. Esay 11. 1. Zech. 3. 8. a 6. 12. Mal. 4. 2.

[a] Esay 9. 2.

[a] Pen. 2. 40.

[b] Mat. 3. 1.

PEN. II.

4000. 1 *Augustus yn trethu holl ymerodraeth Rhufain.* 6 *Genedigaeth Crist.* 8 *Un Angel yn ei fynegi i'r bugeiliaid,* 13 *a llawer yn canu moliant i Dduw am dano.* 21 *Enwaedu Crist.* 22 *Puredigaeth Mair.* 28 *Simeon ac Anna yn prophwydo am Grist:* 40 *ac ynteu yn cynnyddu mewn doethineb,* 46 *yn ymresymmu â'r Doctoriaid yn y deml,* 51 *ac yn ufudd i'w rieni.*

BU hefyd yn y dyddiau hynny, fyned gorchymmyn allan oddi wrth Auguſtus Ceſar, i drethu yr holl fyd.

2 (Y trethiad ymma a wnaethpwyd gyntaf, pan oedd Cyrenius yn rhaglaw ar Syria.)

3 A phawb a aethant i'w trethu, bob un i'w ddinas ei hun.

4 A Joſeph hefyd a aeth i fynu o Alilea, o ddinas Nazareth, i Judea, i [a] ddinas Dafydd, yr hon a elwir Bethlehem, (am ei fod o dŷ a thylwyth Dafydd)

5 I'w drethu gyd â Mair, yr hon a ddyweddïaſid yn wraig iddo, yr hon oedd yn feichiog.

6 A bu, tra 'r oeddynt hwy yno, cyflawnwyd y dyddiau i eſgor o honi.

7 [b] A hi a eſgorodd ar ei mâb † cyntafanedig, ac a'i rhwymodd eſ mewn cadachau, ac a'i dodes eſ yn y preſeb: am nad oedd iddynt le yn y lletty.

8 ¶ Ac yr oedd yn y wlâd honno fugeiliaid yn aros yn y maes, ac yn gwilied eu praidd liw nôs.

9 Ac wele, angel yr Arglwydd a ſaſodd ger llaw iddynt, a gogoniant yr Arglwydd a ddiſgleiriodd o'i hamgylch: ac ofni yn ddirfawr a wnaethant.

10 A'r angel a ddywedodd wrthynt, Nac ofnwch: canys wele yr wyf fi yn mynegi i chwi newyddion da o lawenydd mawr, yr hwn a fydd i'r holl bobl:

11 Canys ganwyd i chwi heddyw geidwad yn ninas Dafydd, yr hwn yw Crist yr Arglwydd.

12 A hyn *fydd* arwydd i chwi, Chwi a gewch y dŷn bach wedi ei rwymo mewn cadachau, a'i ddodi yn y preſeb.

13 Ac yn ddiſymmwth yr oedd gyd â'r angel lïaws o lu nefol, yn moliannu Duw, ac yn dywedyd,

14 Gogoniant yn y goruchaf i Dduw, ac ar y ddaear [d] tangnefedd, i ddynion ewyllys da.

15 A bu, pan aeth yr angylion ymmaith oddi wrthynt i'r nef, y bugeiliaid hwythau a ddywedaſant wrth eu gilydd, Awn hyd Fethlehem, a gwelwn y peth hyn a wnaethpwyd, yr hwn a hysbyſodd yr Arglwydd i ni.

16 A hwy a ddaethant ar frys, ac a gawſant Fair a Joſeph, a'r dŷn bach yn gorwedd yn y preſeb.

17 A phan welſant, hwy a gyhoeddaſant y gair a ddywedaſid wrthynt am y bachgen hwn.

18 A phawb a'r a'i clywſant, a ryfeddaſant am y pethau a ddywedaſid gan y bugeiliaid wrthynt.

19 Eithr Mair a gadwodd y pethau hyn oll, gan *eu* hyſtyried yn ei chalon.

20 A'r bugeiliaid a ddychwelaſant, gan ogoneddu a moliannu Duw am yr holl bethau a glywſent ac a welſent, fel y dywedaſid wrthynt.

21 ¶ A [e] phan gyflawnwyd wyth niwrnod i enwaedu ar y dŷn bach, galwyd ei enw ef [f] JESU, yr hwn a enwaſid gan yr angel, cyn ei ymddwyn ef yn y groth.

22 Ac wedi cyflawnu [g] dyddiau ei phuredigaeth hi yn ôl deddf Moſes, hwy a'i dygaſant ef i Jeruſalem, i'w † gyflwyno i'r Arglwydd;

23 (Fel yr yſgrifennwyd yn neddf yr Arglwydd, [h] Pob gwrryw ‡ cyntafanedig a elwir yn ſanctaidd i'r Arglwydd)

24 Ac i roddi aberth, yn ôl [i] yr hyn a ddywetpwyd yn neddf yr Arglwydd, Pâr o durturod, neu ddau gyw colommen.

25 Ac wele, yr oedd gŵr yn Jeruſalem, a'i enw Simeon; a'r gŵr hwn *oedd* gyfiawn a duwiol, [k] yn diſgwil am ddiddanwch yr Iſrael: a'r Ysbryd glân oedd arno.

26 Ac yr oedd wedi ei hysbyſu iddo gan yr Ysbryd glân na welai eſe angau cyn iddo weled Crist yr Arglwydd.

27 Ac eſe a ddaeth trwy 'r Ysbryd i'r deml: a phan ddug ei rïeni y dŷn bach Jeſu, i wneuthur droſto yn ôl deſod y gyfraith;

28 Yna eſe a'i cymmerth eſ yn ei freichiau, ac a fendithiodd Dduw, ac a ddywedodd,

29 [l] Yr awr hon, Arglwydd, y gollyngi dy wâs mewn tangnefedd yn ôl dy air:

30 Canys fy llygaid [m] a welſant dy jechydwriaeth,

31 Yr hon a barotoaiſt ger bron wyneb yr holl bobloedd;

32 [n] Goleuni i oleuo y cenhedloedd, a gogoniant dy bobl Iſrael.

33 Ac yr oedd Joſeph a'i fam eſ yn rhyfeddu am y pethau a ddywedwyd am dano eſ.

34 A Simeon a'i bendithiodd hwynt, ac a ddywedodd wrth Fair ei fam eſ, Wele, hwn a oſodwyd [o] yn gwymp ac yn gyfodiad i lawer yn Iſrael, ac [p] yn arwydd yr hwn y dywedir yn ei erbyn;

35 (A [q] thrwy dy enaid di dy hun hefyd yr â cleddyf) fel y dadguddir meddyliau llawer o galonnau.

36 Ac yr oedd Anna brophwydes, merch Phanuel, o lwyth Aſer: hon oedd oedrannus jawn, ac a fuaſai fyw gyd â gŵr faith mlynedd o'i morwyndod;

37 Ac *a fuaſai* yn weddw ynghŷlch pedair a phedwar ugain mlynedd, yr hon nid ai allan o'r deml, ond gwaſanaethu *Duw* mewn ymprydiau a gweddïau ddydd a nôs.

38 A hon hefyd yn yr awr honno, gan ſefyll ger llaw, a foliannodd yr Arglwydd, ac a leſarodd am dano eſ wrth y rhai oll [r] oedd yn diſgwil ymwared yn Jeruſalem.

39 Ac wedi iddynt orphen pôb peth yn ôl deddf yr Arglwydd, hwy a ddychwelaſant i Alilea, i'w dinas eu hun Nazareth.

40 [s] A'r bachgen a gynnyddodd, ac a gryfhaodd yn yr Ysbryd, yn gyflawn o ddoethineb: a grâs Duw oedd arno eſ.

41 ¶ A'i rïeni eſ a aent i Jeruſalem [t] bob blwyddyn ar wŷl y Paſg.

42 A phan oedd eſe yn ddeuddengmlwydd oed, hwynt-hwy a aethant i fynu i Jeruſalem yn ôl defod yr wŷl.

43 Ac wedi gorphen y dyddiau, a hwy yn dychwelyd, arhoſodd y bachgen Jeſu yn Jeruſalem; ac ni wyddai Joſeph a'i fam eſ.

44 Eithr gan dybied ei fod eſ yn y fintai, hwy a aethant daith diwrnod, ac a'i ceiſiaſant eſ ym mhlith eu cenedl a'i cydnabod.

45 A

a Joan 7. 42.
b Mat. 1. 25.
† *y cyntafanedig.*
c Pen. 19. 38.
d Eſay 57. 19. Eph. 2. 17.
e Gen. 17. 12. Lef. 12. 3.
f Mat. 1. 21.
g Pen. 1. 31. Lef. 12. 2, 3, 4, 6.
† *brejentio.*
h Ecſod. 13. 2.
‡ *yn agoryd y groth.*
i Lef. 12. 8.
k Ad. 38.
l Gen. 46. 30.
m Eſay 52. 10. Pen. 3. 6.
n Eſay 42. 6. a 49. 6. Act. 13. 47. a 28. 28.
o Eſay 8. 14. Hoſ. 14. 9. 1 Cor. 1. 23, 24. 2 Cor. 2. 16.
p Act. 28. 22. Joan 19. 25.
q Mat. 15. 43. Ad. 25.
r Eſa. 10. Mat. 7.
s Pen. 1. 80. Ad. 52.
t Deut. 16. 1, 16.

45 A phryd na chawſant ef, hwy a ddychwelaſant i Jeruſalem, gan ei geiſio ef.

46 A bu, yn ôl tridiau, gael o honynt hwy ef yn y deml, yn eiſtedd ynghanol y doctoriaid, yn gwrando arnynt, ac yn eu holi hwynt.

47 [u] A ſynnu a wnaeth ar bawb a'r a'i clywſant ef, o herwydd ei ddyall ef a'i atebion.

48 A phan welſant ef, bu aruthr ganddynt. A'i fam a ddywedodd wrtho, Fy mâb, pa ham y gwnaethoſt felly â ni? wele, dy dâd a minnau yn ofidus a'th geiſiaſom di.

49 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ham y ceiſiech fi? oni wyddech ſod yn rhaid i mi ſod ynghŷlch y pethau a berthyn i'm Tâd?

50 A [x] hwy ni ddyallaſant y gair a ddywedaſai efe wrthynt.

51 Ac efe a aeth i wared gyd â hwynt, ac a ddaeth i Nazareth, ac a fu oſtyngedig iddynt. A'i fam ef a gadwodd yr holl eiriau hyn yn ei chalon.

52 A'r Jeſu [y] a gynnyddodd mewn doethineb, a chorpholaeth, a ffâfr gyd â Duw a dynion.

PEN. III.

1 *Pregeth a bedydd Joan:* 15 *a'i dyſtiolaeth ef am Criſt.* 20 *Herod yn carcharu Joan.* 21 *Criſt wedi ei fedyddio yn derbyn tyſtiolaeth o'r nef.* 23 *Oedran ac achau Criſt, o Joſeph i fynu.*

YN y bymthegfed flwyddyn o ymmerodraeth Tiberius Ceſar, a Phontius Pilat yn rhaglaw Judea, a Herod yn detrarch Galilea, a'i frawd Phylib yn detrarch Iturea a gwlâd Trachonitis, a Lyſanias yn detrarch Abilene,

2 [a] Dan yr archoffeiriaid Annas a Chaiaphas, y daeth gair Duw at Joan fâb Zacharias, yn y diffeithwch.

3 [b] Ac efe a ddaeth i bob goror ynghŷlch yr Jorddonen, gan bregethu bedydd edifeirwch er maddeuant pechodau;

4 Fel y mae yn 'ſgrifennedig yn llyfr ymadroddion Eſaias y prophwyd, yr hwn ſydd yn dywedyd, [c] Llef un yn llefain yn y diffeithwch, Parotôwch ffordd yr ARGLWYDD, gwnewch ei lwybrau ef yn uniawn.

5 Pob pant a lenwir, a phob mynydd a bryn a oſtyngir, a'r gwyrgeimion a wneir yn uniawn, a'r geirwon yn ffyrdd gwaſtad.

6 A [d] phob cnawd a wêl jechydwriaeth Duw.

7 Am hynny efe a ddywedodd wrth y bobl oedd yn dyfod i'w bedyddio ganddo, [e] O genhedlaeth gwiberod, pwy a'ch rhagrybuddiodd chwi, i ffoi oddi wrth y digoſaint ſydd ar ddyfod?

8 Dygwch gan hynny ffrwythau addas i edifeirwch, ac na ddechreuwch ddywedyd ynnoch eich hunain, Y mae gennym ni Abraham yn dâd: canys yr ydwyf yn dywedyd i chwi, y dichon Duw o'r cerrig hyn godi plant i Abraham.

9 Ac yr awr hon y mae 'r fwyall wedi ei [f] goſod ar wreiddyn y prennau: pob pren gan hynny a'r nid yw yn dwyn ffrwyth da a gymmynir i lawr, ac a fwrir yn tân.

10 A'r bobloedd a ofynnaſant iddo, gan ddywedyd, [g] Pa beth gan hynny a wnawn ni?

11 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, [h] Y neb ſydd ganddo ddwy bais, rhodded i'r neb ſydd heb yr un; a'r neb ſydd ganddo ſwyd, gwnaed yr un modd.

12 A'r publicanod hefyd a ddaethant i'w bedyddio, ac a ddywedaſant wrtho, Athro, beth a wnawn ni?

13 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Na cheiſiwch ddim mwy nag ſydd wedi ei oſod i chwi.

14 A'r milwyr hefyd a ofynnaſant iddo, gan ddywedyd, A pha beth a wnawn ninnau? Ac efe a ddywedodd wrthynt, Na fyddwch draws wrth neb, ac na chamachwynwch *ar neb*, a byddwch fodlon i'ch cyflogau.

15 Ac fel yr oedd y bobl yn diſgwil, a phawb yn meddylied yn eu calonnau am Joan, ai efe oedd y Criſt;

16 Joan a attebodd, gan ddywedyd wrthynt oll, [i] Myfi yn ddïau wyf yn eich bedyddio chwi â dwfr; ond y mae un cryfach nâ myfi yn dyfod, yr hwn nid wyf fi deilwng i ddattod carrai ei eſgidiau; Efe a'ch bedyddia chwi â'r Ysbryd glân, ac â thân.

17 Yr hwn y *mae* ei wyntyll yn ei law, ac efe a lwyrlanhâ ei lawrdyrnu, ac a gaſgl y gwenith [k] i'w yſgubor; ond yr us a lŷg efe â than anniffoddadwy.

18 A llawer o bethau eraill a gynghorodd efe, ac a bregethodd i'r bobl.

19 [k] Ond Herod y tetrarch, pan geryddwyd ef ganddo am Herodias gwraig Phylib ei frawd, ac am yr holl ddrygioni a wnaethai Herod,

20 A chwanegodd hyn hefyd heb law 'r cwbl, ac a gaeodd ar Joan yn y carchar.

21 ¶ [l] A bu, pan oeddid yn bedyddio 'r holl bobl, a'r Jeſu yn ei fedyddio hefyd, ac yn gweddïo, agoryd y nef,

22 A diſgyn o'r Ysbryd glân mewn rhith corphorol, megis colommen, arno ef; a dyfod llef o'r nef yn dywedyd, Ti yw ſy annwyl Fâb; ynnot ti y'm bodlonwyd.

23 A'r Jeſu ei hun oedd [m] ynghŷlch dechreu ei ddengmlwydd ar hugain oed, [n] mâb (fel y tybid) i Joſeph *fab* Eli.

24 *Fab* Matthat, *fab* Leſi, *fab* Melchi, *fab* Janna, *fab* Joſeph,

25 *Fab* Mattathias, *fab* Amos, *fab* Naum, *fab* Eſli, *fab* Naggai,

26 *Fab* Maath, *fab* Mattathias, *fab* Semei, *fab* Joſeph, *fab* Juda,

27 *Fab* Joanna, *fab* Rheſa, *fab* Zorobabel, *fab* Salathiel, *fab* Neri,

28 *Fab* Melchi, *fab* Adi, *fab* Coſam, *fab* Elmodam, *fab* Er,

29 *Fab* Joſe, *fab* Eliezer, *fab* Jorim, *fab* Matthat, *fab* Leſi,

30 *Fab* Simeon, *fab* Juda, *fab* Joſeph, *fab* Jonan, *fab* Eliacim,

31 *Fab* Melea, *fab* Mainan, *fab* Mattatha, [o] *fab* Nathan, [p] *fab* Daſydd,

32 [q] *Fab* Jeſſe, *fab* Obed, *fab* Booz, *fab* Salmon, *fab* Naaſſon,

33 *Fab* Aminadab, *fab* Aram, *fab* Hſrom, *fab* Phares, *fab* Juda,

34 *Fab* Jacob, *fab* Iſaac, *fab* Abraham, [r] *fab* Thara, *fab* Nachor,

35 *Fab* Saruch, *fab* Ragau, *fab* Phalec, *fab* Heber, *fab* Sala,

36 *Fab* Cainan, *fab* Arphacſad, [s] *fab* Sem, *fab* Nöe, *fab* Lamech,

37 *Fab* Mathuſala, *fab* Enoch, *fab* Jared, *fab* Maleleel, *fab* Cainan,

38 *Fab* Enos, *fab* Seth, *fab* Adda, *fab* Duw.

PEN.

[u] Mat. 7. 21. Marc 1. 22. Pen. 4. 22, 23. Joan 7. 15, 46.

[x] Pen. 9. 45. a 18. 34.

[y] 1 Sam. 2. 26. Act. 10.

[z] Joan 11. 49, 51. a 18. 13. Act. 4. 6.

[a] Mat. 3. 1. Marc 1. 4.

[b] Eſay 40. 3. Mat. 3. 3. Joan 1. 23.

[c] Eſay 52. 10.

[d] Mat. 3. 7.

[e] Pen. 1. 80. Act. 52. [t] Deut. 16. 1, 16. 4011.

[f] Mat. 7. 19.

[g] Act. 2. 37.

[h] Jago 2. 15, 16. [i] Joan 3. 17. 24. 20.

[i] Mat. 3. 11.

[k] 4034. Mat. 14. 3. Marc 6. 17.

[l] Mat. 3. 13. Joan 1. 32.

[m] Edrych Num. 4. 3, 35, 39, 43, 47.

[n] Mat. 13. 55. Joan 6. 42.

[o] Zech. 12. 12. [p] 2 Sam. 5. 14. 1 Cron. 3. 5.

[q] Ruth 4. 18. 1 Cron. 2. 10.

[r] Gen. 11. 24, 26.

[s] Gen. 5. 6, &c. a 11. 10, &c.

4030.

PEN. IV.

1 *Temtiad, ac ympryd Crist.* 13 *Y mae efe yn gorchfygu 'r cythraul:* 14 *Yn dechreu pregethu:* 16 *Pobl Nazareth yn rhyfeddu am ei eiriau grasusol ef:* 33 *Y mae efe yn iachau un cythreulig,* 38 *a mam gwraig Pedr,* 40 *a llawer o gleifion eraill.* 41 *Y cythreulaid yn cydnabod Crist, ac yn cael cerydd am hynny.* 43 *Y mae efe yn pregethu trwy y dinasoedd.*

Mat. 4. 1. Marc 1. 12.

A 'r [a] Iesu yn llawn o'r Ysbryd glân, a ddychwelodd oddi wrth yr Iorddonen, ac a arweiniwyd gan yr ysbryd i'r aniallwch,

Ecsod. 34. 28. 1 Bren. 19. 8.

2 Yn cael ei demtio gan ddiafol ddeugain niwrnod. Ac [b] ni fwytaodd efe ddim o fewn y dyddiau hynny: ac wedi eu diweddu hwynt, yn ôl hynny y daeth arno chwant bwyd.

3 A dywedodd diafol wrtho, O's mâb Duw ydwyt ti, dywed wrth y garreg hon, fel y gwneler hi yn fara.

Deut. 8. 3.

4 A'r Iesu a attebodd iddo, gan ddywedyd, [c] Ysgrifennedig yw, nad ar fara yn unig y bydd dŷn fyw, ond ar bob gair Duw.

5 A diafol wedi ei gymmeryd ef i fynu i fynydd uchel, a ddangosodd iddo holl deyrnasoedd y ddaear mewn munyd awr.

Dad. 13. 2, 7.

6 A diafol a ddywedodd wrtho, I ti y rhoddaf yr awdurdod hon oll, a'i gogoniant hwynt: canys [d] i mi y rhoddwyd; ac i bwy bynnag y mynnwyf y rhoddaf finnau hi.

7 O's tydi gan hynny a addoli o'm blaen, eiddot ti fyddant oll.

Deut. 6. 13. a 10. 20.

8 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Dôs ymmaith Satan yn fy ôl i: canys [e] ysgrifennedig yw, Addoli yr ARGLWYDD dy Dduw, ac ef yn unig a wasanaethi.

Mat. 4. 5.

9 [f] Ac efe a'i dug ef i Jerusalem, ac a'i gosodes ar binacl y deml, ac a ddywedodd wrtho, O's mâb Duw ydwyt, bwrw dy hun i lawr oddi ymma.

Psal. 91. 11.

10 Canys [g] ysgrifennedig yw, Y gorchymmyn efe i'w angylion o'th achos di, ar dy gadw di:

11 Ac y cyfodant di yn *eu* dwylaw, rhag i ti un amser daro dy droed wrth garreg.

Deut. 6. 16.

12 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, [h] Dywedpwyd, Nathemtia 'r ARGLWYDD dy Dduw.

13 Ac wedi i ddiafol orphen yr holl demtasiwn, efe a ymadawôdd ag ef † [i] dros amser.

† *hyd amser cyfaddas.*

14 ¶ A'r Iesu a ddychwelodd trwy nerth yr Ysbryd i [k] Alilea: a sôn a aeth am dano ef trwy 'r holl fro oddi amgylch.

Joan 14. 30. Act. 10. 37.

15 Ac yr oedd efe yn athrawiaethu yn eu synagogau hwynt, ac yn cael anrhydedd gan bawb.

Mat. 2. 23. a 13. 54.

16 ¶ Ac efe a ddaeth i [l] Nazareth, lle y magesid ef: ac yn ôl ei arfer, efe a aeth i'r synagog ar y sabbath, ac a gyfododd i fynu i ddarllen.

17 A rhodded atto lyfr y prophwyd Esaias: ac wedi iddo agoryd y llyfr, efe a gafod y lle yr oedd yn [m] sgrifennedig,

Esay 61. 1. ‡ *o herwydd pa ham y'm heneiniodd.*

18 [m] Ysbryd yr Arglwydd arnaf fi, ‡ o herwydd iddo fy enneinio i; i bregethu i'r tlodion yr anfonodd fi, i jachau 'r drylliedig o galon; i bregethu gollyngdod i'r caethion, a chaffaeliad golwg i'r deillion, i ollwng y rhai yssig mewn rhydd-deb;

19 I bregethu blwyddyn gymmeradwy 'r ARGLWYDD.

20 Ac wedi iddo gau 'r llyfr, a'i roddi i'r gweinidog, efe a eisteddodd. A llygaid pawb oll yn y synagog oedd yn craffu arno.

4034.

21 Ac efe a ddechreuodd ddywedyd wrthynt, Heddyw y cyflawnwyd yr ysgrythur hon yn eich clustiau chwi.

Mat. 13. 54.

22 Ac yr oedd pawb yn dwyn tystiolaeth iddo, ac yr oeddynt [n] yn rhyfeddu am y geiriau grasusol a ddai allan o'i enau ef. A hwy a ddywedasant, [o] Onid hwn yw mâb Joseph?

Gen. 2. 47.

Joan 6. 42.

23 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Yn hollawl y dywedwch y ddiareb hon wrthyf, Y meddyg, jachâ di dy hun: y pethau a glywsom ni eu gwneuthur yng [p] Nghapernäum, gwnâ ymma hefyd yn [q] dy wlâd dy hun.

Mat. 4. 13.

24 Ac efe a ddywedodd, Yn wîr meddaf i chwi, [r] Nad yw un prophwyd yn gymmeradwy yn ei wlâd ei hun.

Mat. 13. 54. Marc 6. 1.

25 Eithr mewn gwirionedd meddaf i chwi, [s] Llawer o wragedd gweddwon oedd yn Israel yn nyddiau Elias, pan gaewyd y nef dair blynedd a chwe mis, fel y bu newyn mawr trwy 'r holl dîr;

Mat. 13. 57. Marc 6. 4. Joan 4. 44.

26 Ac nid at yr un o honynt yr anfonwyd Elias, ond i Sarepta yn Sidon, at wraig weddw.

1 Bren. 17. 9. Jago 5. 17.

27 A [t] llawer o wahan-gleifion oedd yn Israel yn amser Eliseus y prophwyd; ac ni lanhäwyd yr un o honynt, ond Naaman y Syriad.

2 Bren. 5. 14.

28 A'r rhai oll yn y synagog, wrth glywed y pethau hyn, a lanwyd o ddigofaint,

29 Ac a godasant i fynu, ac a'i bwriasant ef allan o'r ddinas, ac a'i dygasant ef hyd ar ael y bryn, yr hwn yr oedd eu dinas wedi ei hadeiladu arno, ar fedr ei fwrw ef bendramwnwgl i lawr.

30 Ond efe, [u] gan fyned trwy eu canol hwynt, a aeth ymmaith;

Joan 8. 59.

31 Ac [x] a ddaeth i wared i Gapernäum, dinas yng Ngalilea: ac yr oedd yn eu dysgu hwynt ar y dyddiau sabbath.

Mat. 4. 13. Marc 1. 21.

32 A bu aruthr ganddynt wrth ei athrawiaeth ef: [y] canys ei ymadrodd ef oedd gyd ag awdurdod.

Mat. 7. 29.

33 ¶ [z] Ac yn y synagog yr oedd dŷn a chanddo ysbryd cythraul aflan; ac efe a waeddodd â llef uchel,

Marc 1. 23.

34 Gan ddywedyd, † Och, beth *sydd* i ni a *wnelom* â thi, Iesu o Nazareth? a ddaethoft ti i'n difetha ni? mysi a'th adwaen pwy ydwyt, Sanct Duw.

† *Paid.*

35 A'r Iesu a'i ceryddodd ef, gan ddywedyd, Distawa, a dôs allan o hono. A'r cythraul, wedi ei daflu ef i'r canol, a aeth allan o hono, heb wneuthur dim niwed iddo.

36 A daeth braw arnynt oll: a chydymddiddanasant â'i gilydd, gan ddywedyd, Pa ymadrodd yw hwn, gan ei fod ef trwy awdurdod a nerth yn gorchymmyn yr ysbrydion aflan, a hwythau yn myned allan?

37 A sôn am dano a aeth allan i bob man o'r wlâd oddi amgylch.

Mat. 8. 14. Marc 1. 29.

38 ¶ [a] A phan gyfododd yr *Iesu* o'r synagog, efe a aeth i mewn i dŷ Simon. Ac yr oedd ‡ chwegr Simon yn glâf o grŷd blîn: a hwy a attolygasant arno drosti hi.

‡ *mam ei wraig ef.*

39 Ac efe a safodd uwch *ei phen* hi, ac a geryddodd y crŷd; a'r *crŷd* a'i gadawodd hi: ac yn y fan hi a gyfodes, ac a wasanaethodd arnynt hwy.

Mat. 8. 16. Marc 1. 32.

40 ¶ [b] A phan fachludodd yr haul, pawb a'r oedd ganddynt rai cleifion, o amryw glefydau, a'i dygasant hwy atto ef: ac efe a roddes

roddes ei ddwylaw ar bob un o honynt, ac a'i hiachaodd hwynt.

41 [c] A'r cythreuliaid hefyd a aethant allan o lawer, dan leſain a dywedyd, Ti yw Criſt Mâb Duw. Ac [d] efe a'i ceryddodd hwynt, ac ni adawai iddynt ddywedyd † y gwyddent mai efe oedd y Criſt.

42 [e] Ac wedi ei myned hi yn ddydd, efe a aeth allan, ac a gychwynnodd i le diffaith: a'r bobloedd a'i ceiſiaſant ef, a hwy a ddaethant hyd atto, ac a'i hattaliaſant ef rhag myned ymmaith oddi wrthynt.

43 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Yn wir y mae yn rhaid i mi bregethu teyrnas Dduw i ddinaſoedd eraill hefyd: canys i hyn y'm danfonwyd.

44 Ac yr oedd efe yn pregethu yn ſynagogau Galilea.

PEN. V.

1 Criſt yn dyſgu y bobl allan o long Pedr: 4 Trwy helfa ryfeddol o byſgod, yn dangos pa ſodd y gwnai efe ef a'i gyfeillion yn byſgodwyr dynion: 12 yn glanhau y gwahan-glwyfus: 16 yn gweddio yn y diffeithwch: 18 yn jachâu un claf o'r parlys: 27 yn galw Matthew y Publican: 29 Megis Phyſygwr eneidiau yn bwyta gyd â phechaduriaid: 34 Yn rhag-ſynegi ymprydiau a chyſtuddiau i'r Apoſtolion, ar ôl ei ddyrchafiad ef: 36 ac yn cyffelybu diſgyblion llwrf gweiniaid i goſtrelau hên, a dillad wedi treulio.

[a] Mat. 4. 18. Marc 1. 16.

BU [a] hefyd a'r bobl yn pwyſo atto i wrando gair Duw, yr oedd yntef yn ſefyll yn ymmyl llyn Geneſareth;

2 Ac efe a welai ddwy long yn ſefyll wrth y llyn: a'r pyſgodwyr a aethent allan o honynt, ac oeddynt yn golchi *eu* rhwydau.

3 Ac efe a aeth i mewn i un o'r llongau, yr hon oedd eiddo Simon, ac a ddymunodd arno wthio ychydig oddi wrth y tîr: ac efe a eiſteddodd, ac a ddyſgodd y bobloedd allan o'r llong.

[b] Joan 21. 6.

4 A phan beidiodd â llefaru, efe a ddywedodd wrth Simon, [b] Gwthia i'r dwfn, a bwriwch eich rhwydau am helfa.

5 A Simon a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, O feiſtr, er i ni boeni ar hŷd y nôs, ni ddaliaſom ni ddim: etto ar dy air di, mi a fwriaf y rhwyd.

6 Ac wedi iddynt wneuthur hynny, hwy a ddaliaſant lîaws mawr o byſgod: a'i rhwyd hwynt a rwygodd.

7 A hwy a amneidiaſant ar *eu* cyfeillion oedd yn y llong arall, i ddyfod i'w cynnorthwyo hwynt. A hwy a ddaethant, a llanwaſant y ddwy long, onid oeddynt hwy ar ſoddi.

[c] Edrych 2 Sam. 6. 9. 1 Bren. 17. 18.

8 A Simon Pedr pan welodd *hynny*, a ſyrthiodd wrth liniau 'r Jeſu, gan ddywedyd, [c] Dôs ymmaith oddi wrthyf; canys dŷn pechadurus wyf fi, O Arglwydd.

9 O blegid braw a ddaethai arno ef, a'r rhai oll oedd gyd ag ef, o herwydd yr helfa byſgod a ddaliaſent hwy:

10 A'r un ffunyd ar Jago a Joan hefyd, meibion Zebedëus, y rhai oedd gyfrannogion â Simon. A dywedodd yr Jeſu wrth Simon, Nac ofna: [d] o hyn allan y deli ddynion.

[d] Mat. 4. 19. [e] Mat. 10. 28. Luc 18. 28.

11 Ac wedi iddynt ddwyn y llongau i dîr, [e] hwy a adawſant bob peth, ac a'i dilynaſant ef.

[f] Mat. 8. 2. Marc 1. 40.

12 ¶ A [f] bu fel yr oedd efe mewn rhyw ddinas, wele wr yn llawn o'r gwahanglwyf: a phan welodd efe yr Jeſu, efe a ſyrthiodd ar *ei* wyneb, ac a ymbiliodd ag ef, gan ddywedyd, O Arglwydd, o's ewyllyſi, ti a elli ſy nglanhau.

4034.

13 Yntef a eſtynnodd *ei* law, ac a gyffyrddodd ag ef, gan ddywedyd, Yr wyf yn ewyllyſio; bydd lân. Ac yn ebrwydd y gwahan-glwyf a aeth ymmaith oddi wrtho.

14 Ac efe a orchymynnodd iddo na ddywedai i neb: eithr dôs ymmaith a dangos dy hun i'r offeiriad, ac offrwm dros dy lanhâd [g] fel y gorchymynnodd Moſes, er tyſtiolaeth iddynt.

[g] Lef. 14. 4, 10, 21, 22.

15 A'r gair am dano a aeth yn fwy ar lêd: a llawer o bobloedd a ddaethant ynghŷd i'w wrando ef, ac i'w hiachâu ganddo o'i cleſydau.

16 Ac yr oedd efe yn cilio o'r neilldu yn y diffeithwch, ac yn gweddîo.

17 ¶ A bu ar ryw ddiwrnod, fel yr oedd efe yn athrawiaethu, ſod Phariſeaid a doctoriaid y gyfraith yn eiſtedd *yno*, y rhai a ddaethent o bob pentref yng Ngalilea, a Judea, a Jeruſalem: ac yr oedd gallu 'r Arglwydd i'w hiachâu hwynt.

[h] Mat. 9. 2. Marc 2. 3.

18 [h] Ac wele wŷr yn dwyn mewn gwely ddŷn a oedd glaf o'r parlys: a hwy a geiſiaſant ei ddwyn ef i mewn, a'i ddodi ger ei fron ef.

19 A phan na fedrent gael pa ffordd y dygent ef i mewn, o achos y dyrfa, hwy a ddringaſant ar nen y tŷ, ac a'i gollyngaſant ef i wared yn y gwely trwy 'r priddlechau yn y canol ger bron yr Jeſu.

20 A phan welodd efe eu ffydd hwynt, efe a ddywedodd wrtho, Y dŷn, maddeuwyd i ti dy bechodau.

21 A'r yſgrifennyddion a'r Phariſeaid a ddechreuaſant ymreſymmu, gan ddywedyd, Pwy yw hwn ſydd yn dywedyd cabledd? i pwy a ddichon faddeu pechodau ond Duw yn unig?

Pſal. 32. 5. Eſay 43. 25. i meddyliau.

22 A'r Jeſu yn gwybod eu † hymreſymiadau hwynt, a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Pa reſymmu yn eich calonnau yr ydych?

23 Pa un hawſaf, ai dywedyd, Maddeuwyd i ti dy bechodau, ai dywedyd, Cyfod a rhodia?

24 Ond ſel y gwypoch fod gan Fâb y dŷn awdurdod ar y ddaear i faddeu pechodau, (eb efe wrth y claf o'r parlys) Yr wyf yn dywedyd wrthyt, Cyfod, a chymmer dy wely, a dôs i'th dŷ.

25 Ac yn y man y cyfodes efe i ſynu yn eu gŵydd hwynt, ac efe a gymmerth yr hyn y gorweddai arno, ac a aeth ymmaith i'w dŷ ei hun, gan ogoneddu Duw.

26 A ſyndod a ddaeth ar bawb, a hwy a ogoneddaſant Dduw; a hwy a lanwyd o ofn, gan ddywedyd, Gwelſom bethau anhygoel heddyw.

[k] Mat. 9. 9. Marc 2. 14.

27 ¶ [k] Ac yn ôl y pethau hyn yr aeth efe allan, ac a welodd publican a'i enw Lefi, yn eiſtedd wrth y dollfa; ac efe a ddywedod wrtho, Dilyn fi.

28 Ac efe a adawôdd bob peth, ac a gyfodes i ſynu, ac a'i dilynodd ef.

29 A gwnaeth Lefi iddo wlêdd fawr yn ei dŷ: ac yr oedd tyrfa fawr o bublicanod ac eraill yn eiſtedd gyd â hwynt ar y bwrdd.

30 Eithr eu 'ſgriſennyddion a'i Phariſeaid hwynt a furmuraſant yn erbyn ei ddiſgyblion ef, gan ddywedyd, Pa ham yr ydych chwi yn bwyta ac yn yfed gyd â phublicanod a phechaduriaid?

31 A'r

4034.

1 1 Tim. 1. 15.

m Mat. 19. 14. Marc 2. 18.

n Mat. 9. 16, 17. Marc 2. 21, 22.

31 A'r Jesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Nid rhaid i'r rhai jach wrth feddyg, ond i'r rhai cleifion.

32 1 Ni ddaethym i alw rhai cyfiawn, ond pechaduriaid i edifeirwch.

33 ¶ A hwy a ddywedasant wrtho, m Pa ham y mae disgyblion Joan yn ymprydio yn fynych, ac yn gwneuthur gweddïau, a'r un modd yr ciddo y Pharisead; ond yr eiddot ti yn bwyta ac yn yfed?

34 Yntef a ddywedodd wrthynt, A ellwch chwi beri i blant yr ystafell briodas ymprydio, tra fyddo 'r priodasfab gyd â hwynt?

35 Ond y dyddiau a ddaw pan ddyger y priodasfab oddi arnynt; ac yna yr ymprydiant yn y dyddiau hynny.

36 ¶ n Ac efe a ddywedodd hefyd ddammeg wrthynt; Ni rydd neb lain o ddilledyn newydd mewn hên ddilledyn: o's amgen, y mae y newydd yn gwneuthur rhwygiad, a'r llain o'r newydd ni chytuna a'r hên.

37 Ac nid yw neb yn bwrw gwîn newydd i hên gostrelau: o's amgen, y gwîn newydd a ddryllia 'r costrelau, ac efe a rêd allan, a'r costrelau a gollir.

38 Eithr gwîn newydd fydd raid ei fwrw mewn costrelau newyddion; a'r ddau a gedwir.

39 Ac nid oes neb gwedi iddo yfed *gwîn* hen, a chwennych y newydd yn y fan: canys efe a ddywed, Gwell yw 'r hen.

PEN. VI.

1 Crist yn argyoeddi dallineb y Pharisead ynghylch cadw 'r sabbath, trwy 'sgrythurau, a rheswm, a gwyrthiau: 13 yn dewis deuddeg Apostol, 17 Yn jachau 'r cleifion: 20 a cher bron y bobl, yn pregethu i'w ddisgyblion fendithion a mellaithion. 27 Pa fodd y mae i ni garu ein gelynion: 46 a chwyllttu ufudd-dod gweithredoedd da ynghŷd a gwrandaw y gair; rhag yn mrygddydd profedigaeth i ni fyrthio fel tŷ wedi ei adeiladu ar wyneb y ddaear, heb ddim sylfaen.

o Mat. 12. 1. Marc 2. 23.

A o Bu ar yr ail prif sabbath, fyned o hono trwy 'r ŷd: a'i ddisgyblion a dynnasant y tywys, ac a'i bwytasant, gwedi eu rhwbio â 'i dwylaw.

2 A rhai o'r Pharisead a ddywedasant wrthynt, Pa ham yr ydych yn gwneuthur yr hyn nid yw gyfreithlon ei wneuthur ar y sabbathau?

3 A'r Jesu gan atteb iddynt a ddywedodd,

p 1 Sam. 21. 6.

Oni ddarllenasoch hyn chwaith, p yr hyn a wnaeth Dafydd pan oedd chwant bwyd arno ef, a'r rhai oedd gyd ag ef;

4 Y modd yr aeth efe i mewn i dŷ Dduw, ac y cymmerth, ac y bwytaodd y † bara gosod, ac a'i rhoddes hefyd i'r rhai oedd gyd ag ef; ‡ c yr hwn nid yw gyfreithlon ei fwyta, ond i'r offeiriaid yn unig?

† torthau dangos. ‡ y rhai. r Lef. 24. 9.

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y mae Mâb y dŷn yn Arglwydd ar y sabbath hefyd.

q Mat. 12. 9. Marc 3. 1.

6 ¶ q A bu hefyd ar sabbath arall, iddo fyned i mewn i'r synagog, ac athrawiaethu: ac yr oedd yno ddŷn, a'i law ddehau † wedi gwywo.

† yn ddi-ffrwyth.

7 A'r 'sgrifennyddion, a'r Pharisead ‡ a'i gwiliasant ef, a jachâi efe ef ar y dydd sabbath; fel y caffent achwyn yn ei erbyn ei.

‡ a ddal-iasant arno.

8 Eithr efe a wybu eu meddyliau hwynt, ac a ddywedodd wrth y dŷn oedd a'r law † wedi gwywo, Cyfod i fynu, a saf yn y

† ddi-ffrwyth.

canol. Ac efe a gyfododd i fynu, ac a safodd.

9 Yr Jesu am hynny a ddywedodd wrthynt, Mynî a ofynnaf i chwi, Beth sydd gyfreithlon ar y sabbathau? gwneuthur da, ynte gwneuthur drwg? cadw einoes, ai colli?

10 Ac wedi edrych arnynt oll oddi amgylch, efe a ddywedodd wrth y dŷn, Estyn dy law. Ac efe a wnaeth felly: a'i law ef a wnaed yn jach fel y llall.

11 A hwy a lanwyd o ynfydrwydd, ac a ymddiddanasant y naill wrth y llall, pa beth a wnaent i'r Jesu.

12 ¶ A bu yn y dyddiau hynny, fyned o hono ef allan i'r mynydd i weddïo; a pharhau ar hŷd y nôs † yn gweddïo Duw.

† Gr. mewn gweddi i Ddaw.

13 A phan aeth hi yn ddydd, efe a alwodd atto ei ddisgyblion: ac c o honynt efe a etholes ddeuddeg, y rhai hefyd a enwodd efe yn Apostolion;

c Mat. 10 1.

14 Simon, (f yr hwn hefyd a enwodd efe Pedr) ac Andreas ei frawd; Jago, a Joan; Phylib, a Bartholomëus;

f Joan 1. 42.

15 Marthew, a Thomas; Jago *fab* Alphëus, a Simon a elwir Zelotes;

16 Judas g *brawd* Jago, a Judas Iscariot, yr hwn hefyd a aeth yn fradwr.

g Judas 1.

17 Ac efe a aeth i wared gyd â hwynt, ac a safodd mewn gwastattir; a'r dyrfa o'i ddisgyblion, a lliaws mawr o bobl, o holl Judea a Jerusalem, ac o duedd môr Tyrus a Sidon, y rhai a ddaeth ‡ i wrando arno, ac i'w hiachäu o'i clefydau;

‡ i'w gly wed r h Mat. 4 36. i Mat. 5 30. Pen 8 4 k Mat. 3. l Esay 55 1. a 61. 1 m Esay 6 3. n Mat. 5 11. 1 Pedr 19. a 3 14. o Joan 1 2. ‡ o achos p Act. 5 41. q Act. 7 51. r Amos 1. Eccl. 31 8. Jago 5. s Pen. 1 21. t Mat. 6 5, 16. u Esay 6 13. x Mat. 44. Ruth 1 20. p Pen. 2 34. Act. 7. z Mat. 39. a 1 Cor. 6. 7. b Mat. 42.

18 A'r rhai a flinid gan ysbrydion aflan: a hwy a jachäwyd.

19 A'r holl dyrfa b oedd yn ceisio cyffwrdd ag ef: am i fod nerth yn myned o hono allan, ac yn jachäu pawb.

20 ¶ Ac efe a ddyrchafodd ei olygon ar ei ddisgyblion, ac a ddywedodd, k Gwyn eich byd y tlodion: canys eiddoch chwi yw teyrnas Dduw.

21 l Gwyn eich byd y rhai ydych yn dwyn newyn yr awr hon: canys chwi a ddigonir. m Gwyn eich byd y rhai ydych yn wylo yr awr hon: canys chwi a chwerddwch.

22 n Gwyn eich byd pan y'ch casâo dynion, a phan y'ch o didolant *oddi wrthynt*, ac y 'ch gwradwyddant, ac y bwriant eich enw allan megis drwg, ‡ er mwyn Mâb y dŷn.

23 p Byddwch lawen y dydd hwnnw, a llêmwch; canys wele, eich gwobr *fydd* fawr yn y nef: o blegid 1 yr un ffunyd y gwnaeth eu tadau hwynt i'r prophwydi.

24 r Eithr gwae chwi 'r s cyfoethogion: canys t derbyniasoch eich diddanwch.

25 u Gwae chwi y rhai llawn: canys chwi a ddygwch newyn. Gwae chwi y rhai a chwerddwch yr awr hon: canys chwi a alerwch, ac a wylwch.

26 Gwae chwi pan ddywedo pob dŷn yn dda am danoch: canys felly y gwnaeth eu tadau hwynt i'r gaubrophwydi.

27 x Ond yr wyf yn dywedyd wrthych chwi, y rhai ydych yn gwrando, Cerwch eich gelynion, gwnewch dda i'r rhai a'ch casânt;

28 Bendithiwch y rhai a'ch melldithiant; a y gweddïwch dros y rhai a'ch drygant.

29 z Ac i'r hwn a'th darawo ar y *naill* gern, cynnyg y llall hefyd; a ac i'r hwn a ddygo ymmaith dy gochl, na wahardd dy bais hefyd.

30 b A dyro i bob un a geisio gennyt; a chan y neb a fyddo yn dwyn yr eiddot, na chais eilchwel.

31 c Ac

31 [c] Ac fel y mynnech wneuthur o ddynion i chwi, gwnewch chwithau iddynt yr un ffunyd.

32 [d] Ac o's cerwch y rhai a'ch carant chwithau, pa ddîolch fydd i chwi? o blegid y mae pechaduriaid hefyd yn caru y rhai a'i câr hwythau.

33 Ac o's gwnewch dda i'r rhai a wnânt dda i chwithau, pa ddîolch fydd i chwi? o blegid y mae 'r pechaduriaid hefyd yn gwneuthur yr un peth.

34 [e] Ac o's rhoddwch echwyn i'r rhai yr ydych yn gobeithio y cewch chwithau ganddynt, pa ddîolch fydd i chwi? o blegid y mae 'r pechaduriaid hefyd yn rhoddi echwyn i bechaduriaid, fel y derbynionț y cyffelyb.

35 Eithr [f] cerwch eich gelynion, a gwnewch dda, a rhoddwch echwyn, heb obeithio dim dracheſn; a'ch gwobr a fydd mawr, a [g] phlant fyddwch i'r Goruchaf: canys daionus yw efe i'r rhai anniolchgar a drwg.

36 Byddwch gan hynny drugarogion, megis ag y mae eich Tâd yn drugarog.

37 Ac [h] na fernwch, ac ni'ch bernir: na chondemnwch, ac ni'ch condemnir: maddeuwch, a maddeuir i chwithau:

38 [i] Rhoddwch, a rhoddir i chwi: meſur da, dwyſedig, ac [k] wedi ei ſgwyd, ac yn myned troſodd, a roddant yn eich mynwes: canys [l] â'r un meſur ag y meſuroch, y meſurir i chwi drachefn.

39 Ac efe a ddywedodd ddammeg wrthynt; [m] A ddichon y dall dywyſo 'r dall? oni ſyrthiant ill dau yn y clawdd?

40 [n] Nid yw 'r diſgybl uwch law ei athro: eithr pob un ‡ perffaith a fydd fel ei athro.

41 [o] A pha ham yr wyt ti yn edrych ar y brycheuyn ſydd yn llygad dy frawd, ac nad ydwyt yn yſtyried y trawſt ſydd yn dy lygad dy hun.

42 Neu pa fodd y gelli di ddywedyd wrth dy frawd, *Fy* mrawd, gâd i mi dynnu allan y brycheuyn ſydd yn dy lygad, a thithau heb weled y trawſt ſydd yn dy lygad dy hun? O ragrithiwr, [p] bwrw allan y trawſt o'th lygad dy hun yn gyntaf, ac yna y gweli yn eglur dynnu allan y brycheuyn ſydd yn llygad dy frawd.

43 Canys [q] nid yw pren da yn dwyn ffrwyth drwg; na phren drwg yn dwyn ffrwyth da.

44 O blegid [r] pob pren a adwaenir wrth ei ffrwyth ei hun: canys nid oddi ar ddrain y caſglant ffigys, nac oddi ar berth yr heliant rawnwin.

45 [s] Y dŷn da o ddaionus dryſor ei galon a ddwg allan ddaioni; a'r dŷn drwg o ddrygionus dryſor ei galon a ddwg allan ddrygioni: canys [t] o helaethrwydd y galon y mae ei enau yn llefaru.

46 [u] Pa ham hefyd yr ydych yn ſyngalw i, Arglwydd, Arglwydd, ac nad ydych yn gwneuthur yr hyn yr wyf yn ei ddywedyd?

47 [x] Pwy bynnag a ddêl attaf fi, ac a wrendy ſy ngeiriau, ac a'i gwnelo hwynt, mi a ddangoſaf i chwi i bwy y mae efe yn gyffelyb.

48 Cyffelyb yw i ddŷn yn adeiladu tŷ, yr hwn a gloddiodd, ac a aeth yn ddwfn, ac a oſododd ei ſail ar y graig: a phan ddaeth llifeiriant, y llifddyfroedd a gurodd ar y tŷ hwnnw, ac ni allai ei ſiglo: canys yr oedd wedi ei ſeilio ar y graig.

49 Ond yr hwn a wrendy, ac ni wnâ, cyffelyb yw i ddŷn a adeiladai dŷ ar y ddaear, heb ſail; ar yr hwn y curodd y llifddyfroedd, ac yn y ſan y ſyrthiodd; a chwymp y tŷ hwnnw oedd fawr. 4034.

PEN. VII.

1 *Criſt yn caffael mwy o ffydd yn y Canwriad, un o'r cenhedloedd, nag yn yr un o'r Juddewon:* 10 *yn jachâu ei wâs ef yn ei abſen:* 11 *yn cyfodi o farw i fyw fâb y wraig wedaw o Nain:* 19 *Yn atteb cenhadon Joan, trwy ddangos ei wyrthiau:* 24 *yn lyſtiolaethu i'r bobl ei feddwl am Joan:* 30 *yn bwrw bai ar yr Juddewon, y rhai ni ellid eu hynnill na thrwy ymarweddiad Joan, na'r eiddo 'r Jeſu:* 36 *ac yn dangos trwy achlyſur Mair Magdalen, pa fodd y mae efe yn gyfaill i bechaduriaid, nid i'w maentumio mewn pechodau, ond i faddeu iddynt eu pechodau, ar eu ffydd a'i hedifeirwch.*

AC wedi iddo orphen ei holl ymadroddion, lle y clywai y bobl, [a] efe a aeth i mewn i Gapernäum. [a] Mat. 8. 5.

2 A gwâs rhyw ganwriad, yr hwn oedd annwyl ganddo, oedd yn ddrwg ei hwyl ym mron marw.

3 A phan glybu efe sôn am yr Jeſu, efe a ddanfonodd atto henuriaid yr Juddewon, gan attolwg iddo ddyfod a jachâu ei wâs ef.

4 Y rhai pan ddaethant at yr Jeſu, a attolygaſant arno yn daer, gan ddywedyd, O blegid y mae efe yn haeddu cael gwneuthur o honot hyn iddo.

5 Canys y mae yn caru ein cenedl ni, ac efe a adeiladodd i ni ſynagóg.

6 A'r Jeſu a aeth gyd â hwynt. Ac efe weithian heb fod neppell oddi wrth y tŷ, y canwriad a anfonodd gyfeillion atto, gan ddywedyd wrtho, Arglwydd, na phoena: canys nid wyf fi deilwng i ddyfod o honot dan fy nghronglwyd;

7 O herwydd pa ham ni'm tybiais fy hun yn deilwng i ddyfod attat: eithr dywed y gair, a jach fydd fy ngwâs.

8 Canys dŷn wyf finnau wedi fy ngoſod dan awdurdod, a chennyf filwyr danaf, ac meddaf wrth hwn, Dôs, ac efe a â; ac wrth arall, Tyred, ac efe a ddaw; ac wrth fy ngwâs, Gwnâ hyn, ac efe a'i gwnâ.

9 Pan glybu'r Jeſu y pethau hyn, efe a ryfeddodd wrtho, ac a drôdd, ac a ddywedodd wrth y bobl oedd yn ei ganlyn, Yr ydwyf yn dywedyd i chwi, Ni chefais gymmaint ffydd, na ddo yn yr Iſrael.

10 A'r rhai a anfonaſid, wedi iddynt ddychwelyd i'r tŷ, a gawſant y gwâs a fuaſai glâf, yn holliach.

11 ¶ A bu drannoeth, iddo ef ſyned i ddinas a elwid Nâin: a chyd ag ef yr aeth ‡ llawer o'i ddiſgyblion, a thyrfa fawr. ‡ *bagad.*

12 A phan ddaeth efe yn agos at borth y ddinas, wele un marw a ddygid allan, yr *hwn oedd* unig fâb ei fam, a honno yn weddw: a bagad o bobl y ddinas oedd gyd â hi.

13 A'r Arglwydd pan y gwelodd hi, a gymmerodd drugaredd arni, ac a ddywedodd wrthi, Nac wyla.

14 A phan ddaeth *attynt*, efe a gyffyrddodd â'r elor: (a'r rhai oedd yn ei dwyn a ſafaſant.) Ac efe a ddywedodd, Y mâb jeuangc, yr wyf yn dywedyd wrthyt, [b] Cyfod. [b] Act. 9. 40.

15 A'r marw a gyfododd yn ei eiſtedd, ac a ddechreuodd leſaru. Ac efe a'i rhoddes i'w fam.

16 Ac ofn a ddaeth ar bawb: a hwy a ogoneddasant Dduw, gan ddywedyd, [c] Prophwyd mawr a gyfododd yn ein plith; ac, [d] Ymwelodd Duw â'i bobl.

17 A'r gair hwn a aeth allan am dano trwy holl Judea, a thrwy gwbl o'r wlâd oddi amgylch.

18 ¶ [e] A'i ddisgyblion a fynegasant i Joan hyn oll.

19 A Joan wedi galw rhyw ddau o'i ddisgyblion atto, a anfonodd at yr Jesu, gan ddywedyd, Ai ti yw 'r hwn sy'n dyfod, ai un arall yr ym yn ei ddisgwil?

20 A'r gwŷr pan ddaethant atto, a ddywedasant, Joan Fedyddiwr a'n danfonodd ni attat ti, gan ddywedyd, Ai ti yw 'r hwn sy'n dyfod, ai arall yr ŷm yn ei ddisgwil?

21 A'r awr honno efe a jachaodd lawer oddi wrth glefydau, a phlaau, ac ysbrydion drwg; ac i lawer o ddeillion y rhoddes efe eu golwg.

22 A'r Jesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Ewch a mynegwch i Joan y pethau a welsoch, ac a glywsoch; [f] fod y deillion yn gweled eilwaith, y cloffion yn rhodio, y gwahan-glwyfus wedi eu glanhau, y byddariaid yn clywed, y meirw yn cyfodi, y tlodion yn derbyn yr esengyl.

23 A gwyn ei fyd y neb ni rwystrir ynoſi.

24 ¶ [g] Ac wedi i genhadau Joan fyned ymmaith, efe a ddechreuodd ddywedyd wrth y bobloedd am Joan, Beth yr aethoch allan i'r diffeithwch i'w weled? Ai corſen yn ſiglo gan wŷnt?

25 Ond pa beth yr aethoch allan i'w weled? Ai dŷn wedi ei ddilladu â dillad esmwyth? Wele, y rhai ſy 'n arfer dillad anrhydeddus a moethau, mewn palaſau brenhinoedd y maent.

26 Eithr beth yr aethoch allan i'w weled? Ai prophwyd? Yn ddïau meddaf i chwi, a llawer mwy nâ phrophwyd.

27 Hwn yw efe am yr un yr ysgrifennwyd, [h] Wele, yr wyf fi yn anfon fy nghennad o flaen dy wyneb, yr hwn a barotoa dy ffordd o'th flaen.

28 Canys meddaf i chwi, Ym mhlith y rhai a aned o wragedd nid oes brophwyd mwy nâ Joan Fedyddiwr: eithr yr hwn ſydd leiaf yn nheyrnas Dduw ſydd fwy nag ef.

29 A'r holl bobl a'r oedd yn gwrando, a'r publicanod, a gyfiawnhasant Dduw, gwedi eu bedyddio â bedydd Joan.

30 Eithr y Pharisëaid a'r cyfreithwyr, ‡ yn eu herbyn eu hunain a ddïystyrasant gyngor Duw, heb eu bedyddio ganddo.

31 A dywedodd yr Arglwydd, [i] [k] bwy gan hynny y cyffelybaf ddynion y genhedlaeth hon? ac i ba beth y maent yn debyg?

32 Tebyg ydynt i blant yn eiſtedd yn y farchnad, ac yn llefain wrth eu gilydd, ac yn dywedyd, Canaſom bibau i chwi, ac ni ddawnſiaſoch; cwynfanaſom i chwi, ac nid wylaſoch.

33 Canys daeth [l] Joan Fedyddiwr heb na bwyta bara nac yfed gwîn; a chwi a ddywedwch, Y mae cythraul ganddo.

34 Daeth Mâb y dŷn yn bwyta ac yn yfed, ac yr ydych yn dywedyd, Wele ddŷn glwth, ac yfwr gwîn, cyfaill publicanod a phechaduriaid.

35 A doethineb a gyfiawnhäwyd gan bawb o'i phlant.

36 ¶ [m] Ac un o'r Phariſeaid a ddymunodd arno fwyta gyd ag ef: ac yntef a aeth i dŷ 'r Phariſead, ac a eiſteddodd i fwyta.

37 Ac wele, gwraig yn y ddinas, yr hon oedd bechadures, pan wybu hi fod yr Jesu yn eiſtedd ar y bwrdd yn nhŷ 'r Phariſead, a ddug flwch o ennaint:

38 A chan ſefyll wrth ei draed ef o'r tu ôl, ac wylo, hi a ddechreuodd olchi ei draed ef â dagrau, ac a'i ſychodd â gwallt ei phen: a hi a guſanodd ei draed ef, ac a'i hirodd â'r ennaint.

39 A phan welodd y Phariſead, yr hwn a'i gwahoddaſai, efe a ddywedodd ynddo ei hun, gan ddywedyd, Pe bai [n] hwn brophwyd, efe a wybaſai pwy, a pha fath wraig yw 'r hon ſydd yn cyffwrdd ag ef: canys pechadures yw hi.

40 A'r Jesu gan atteb a ddywedodd wrtho, Simon, y mae gennyf beth i'w ddywedyd wrthyt. Yntef a ddywedodd, Athro, dywed.

41 Dau ddyledwr oedd i'r un echwynwr: y naill oedd arno bùm can ceiniog o ddyled, a'r llall, ddeg a deugain.

42 A phryd nad oedd ganddynt ddim i dalu, efe a faddeuodd iddynt ill dau. Dywed gan hynny, pwy o'r rhai hyn a'i câr ef yn fwyaf?

43 A Simon a attebodd ac a ddywedodd, Yr wyf fi yn tybied mai 'r hwn y maddeuodd efe iddo fwyaf. Yntef a ddywedodd wrtho, Uniawn y bernaiſt.

44 Ac efe a drôdd at y wraig, ac a ddywedodd wrth Simon, A weli di y wraig hon? mi a ddaethym i'th dŷ di, ac ni roddaiſt i mi ddwfr i'm traed: ond hon a olchodd fy nhraed â dagrau, ac a'i ſychodd â gwallt ei phen.

45 Ni roddaiſt i mi guſan: ond hon, er pan ddaethym i mewn, ni pheidiodd â chuſanu fy nhraed.

46 Fy mhen ag olew nid iraiſt: ond hon a irodd fy nhraed ag ennaint.

47 O herwydd pa ham y dywedaf wrthyt, Maddeuwyd ei haml bechodau hi; o blegid hi a garodd yn fawr: ond y neb y maddeuer ychydig iddo, a gâr ychydig.

48 Ac efe a ddywedodd wrthi, Maddeuwyd i ti dy bechodau.

49 A'r rhai oedd yn cyd-eiſtedd i fwyta a ddechreuaſant ddywedyd ynddynt eu hunain, [o] Pwy yw hwn ſydd yn maddau pechodau hefyd?

50 Ac efe a ddywedodd wrth y wraig, [p] Dy ffydd a'th gadwodd; dos mewn tangnefedd.

PEN. VIII.

1 *Y gwragedd yn gweini i Grist â'i golud.* 4 *Crist wedi iddo bregethu o fan i fan, a'i Apoſtolion yn ei ganlyn, yn goſod allan ddammeg yr hauwr:* 16 *a'r gannwyll:* 21 *yn dangos pwy ydyw ei fam a'i frodyr:* 22 *yn ceryddu y gwyntoedd:* 26 *yn bwrw y lleng gythreuliaid allan o'r dŷn, i'r genfaint foch.* 37 *Y Gadareniaid yn ei wrthod ef:* 43 *Yntau yn jachâu y wraig o'i diſerlif gwaed,* 49 *ac yn bywhau merch Jairus.*

A Bu wedi hynny, iddo fyned trwy bob dinas a thref, gan bregethu, ac efangylu teyrnas Dduw: a'r deuddeg *oedd* gyd ag ef;

2 A [a] gwragedd rai, a'r a jacheſid oddi wrth ysbrydion drwg a gwendid, Mair yr hon a elwid Magdalen, [b] o'r hon yr aethai ſaith gythraul allan;

3 Joanna, gwraig Chuſa, goruchwiliwr Herod; a Suſanna, a llawer eraill, y rhai oedd yn gweini iddo o'r pethau oedd ganddynt.

4 ¶ [c] Ac wedi i lawer o bobl ymgynnull ynghŷd, a chyrchu atto o bob dinas, eſe a ddywedodd ar ddammeg:

5 Yr hauwr a aeth allan i hau ei hâd: ac wrth hau, peth a ſyrthiodd ar ymmyl y ffordd; ac a ſathrwyd, ac ehediaid y nef a'i bwytaodd.

6 A pheth arall a ſyrthiodd ar y graig: a phan eginodd y gwywodd, am nad oedd ddo wlybwr.

7 A pheth arall a ſyrthiodd ym myſg drain; a'r drain a gyd-dyfaſant, ac a'i tagaſant ef.

8 A pheth arall a ſyrthiodd ar dîr da, ac a eginodd, ac a ddug ffrwyth ar ei ganfed. Wrth ddywedyd y pethau hyn eſe a lefodd, Y neb ſydd â chluſtiau ganddo i wrando, gwrandawed.

9 [d] A'i ddiſgyblion a ofynnaſant iddo, gan ddywedyd, Pa ddammeg oedd hon?

10 Yntef a ddywedodd, I chwi y rhoddwyd gwybod dirgeloedd teyrnas Dduw: eithr i eraill ar ddamhegion; [e] fel yn gweled na welant, ac yn clywed na ddyallant.

11 Ac [f] dymma 'r ddammeg: Yr hâd yw gair Duw.

12 A'r rhai ar ymmyl y ffordd ydyw y rhai ſy yn gwrando; wedi hynny y mae diafol yn dyfod, ac yn dwyn ymmaith y gair o'i calon hwynt, rhag iddynt gredu a bod yn gadwedig.

13 A'r rhai ar y graig yw y rhai pan glywant, a dderbyniant y gair yn llawen; a'r rhai hyn nid oes ganddynt wreiddyn, y rhai ſydd yn credu dros amſer, ac yn amſer profedigaeth yn cilio.

14 A'r hwn a ſyrthiodd ym myſg drain yw y rhai a wrandawſant, ac wedi iddynt fyned ymmaith, hwy a dagwyd gan ofalon, a golud, a melyſwedd buchedd, ac nid ydynt yn dwyn ffrwyth i berffeithrwydd.

15 A'r hwn ar y tîr da yw y rhai hyn, y rhai â chalon ‡ hawddgar a da ydynt yn gwrando 'r gair, ac yn ei gadw, ac yn dwyn ffrwyth trwy ammynedd.

16 [g] Nid yw neb wedi goleu cannwyll, yn ei chuddio hi â lleſtr, neu yn *ei* dodi dan wely; eithr yn ei goſod ar ganhwyllbren, fel y caffo y rhai a ddêl i mewn weled y goleuni.

17 [h] Canys nid oes dim dirgel, a'r ni bydd amlwg; na dim cuddiedig, a'r ni's gwybyddir, ac na ddaw i'r golau.

18 Edrychwch am hynny pa fodd y clywoch: [i] canys pwy bynnag y mae ganddo y rhoddir iddo; a'r neb nid oes ganddo, îe yr hyn y mae yn tybied ei fod ganddo, a ddygir oddi arno.

19 ¶ [k] Daeth atto hefyd ei fam a'i frodyr, ac ni allent ‡ ddyfod hyd atto gan y dorf.

20 A mynegwyd iddo *gan rai* yn dywedyd, Y mae dy fam a'th frodyr yn ſefyll allan, yn ewyllyſio dy weled.

21 Ac eſe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Fy mam i a'm brodyr i yw y rhai hyn ſy 'n gwrando gair Duw, ac yn ei wneuthur.

22 ¶ A [l] bu ar ryw ddiwrnod, ac eſe a aeth i long, efe a'i ddiſgyblion: a dywedodd wrthynt, Awn troſodd i'r tu hwnt i'r llyn. A hwy a gychwynnaſant.

23 Ac ſel yr oeddynt yn hwylio, efe a hunodd: a chaſod o wynt a ddiſgynnodd ar y llyn; ac yr oeddynt yn llawn *o dâwſr*, ac mewn enbydrwydd.

24 A hwy a aethant atto, ac a'i deffroiſant ef, gan ddywedyd, O feiſtr, feiſtr, darfu am danom. Ac efe a gyfododd, ac a geryddodd y gwynt a'r tonnau dwfr: a hwy a beidiaſant, a hi a aeth yn dawel.

25 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Pa le y mae eich ffydd chwi? A hwy wedi ofni a ryfeddaſant, gan ddywedyd wrth eu gilydd, Pwy yw hwn, gan ei ſod yn gorchymmyn i'r gwyntoedd ac i'r dwfr hefyd, a hwyntau yn ufuddhau iddo?

26 ¶ A [m] hwy a hwyliaſant i wlâd y Gadareniaid, yr hon ſydd o'r tu arall, ar gyfer Galilea.

27 Ac wedi iddo ſyned allan i dîr, cyfarfu ag ef ryw ŵr o'r ddinas, yr hwn oedd ganddo gythreuliaid er ys talm o amſer; ac ni wiſgai ddillad, ac nid arhoſai mewn tŷ, ond yn y beddau.

28 (*Hwn* wedi gweled yr Jeſu, a doleſain, a ſyrthiodd i lawr ger ei fron ef, ac a ddywedodd â llef uchel, Beth ſydd i mi â thi, O Jeſu, Fâb Duw goruchaf? yr wyf yn attolwg i ti na'm poenech.)

29 Canys eſe a orchymynnaſai i'r ysbryd aflan ddyfod allan o'r dŷn. Canys llawer o amſerau y cippiaſai ef: ac eſe a gedwid yn rhwym â chadwynau, ac â llyffetheiriau; ac wedi dryllio y rhwymau, eſe a yrrwyd gan y cythraul i'r diffeithwch.

30 A'r Jeſu a ofynnodd iddo, gan ddywedyd, Beth yw dy enw di? Yntef a ddywedodd, Lleng: canys llawer o gythreuliaid a aethant iddo ef.

31 A hwy a ddeiſyfiaſant arno, na orchymynnai iddynt fyned i'r dyfnder.

32 Ac yr oedd yno genfaint o foch lawer, yn pori ar y mynydd: a hwynt-hwy a attolygaſant iddo adel iddynt fyned i mewn i'r rhai hynny. Ac eſe a adawodd iddynt.

33 A'r cythreuliaid a aethant allan o'r dŷn, ac a aethant i mewn i'r moch: a'r genfaint a ruthrodd oddi ar y dibyn i'r llyn, ac a foddwyd.

34 A phan welodd y meichiaid yr hyn a ddarfuaſai, hwy a ffoiſant, ac a aethant, ac a ſynegaſant yn y ddinas, ac yn y wlâd.

35 A hwy a aethant allan, i weled y peth a wnelſid, ac a ddaethant at yr Jeſu, ac a gawſant y dŷn, o'r hwn yr aethai y cythreuliaid allan, yn eiſtedd wrth draed yr Jeſu: a hwy a ofnaſant.

36 A'r rhai a welſent a ſynegaſant hefyd iddynt pa fodd y jachaſid y cythreulig.

37 A'r holl lïaws o gylch gwlâd y Gadareniaid [n] a ddymunaſant arno fyned ymmaith oddi wrthynt; am eu bod mewn ofn mawr. Ac eſe wedi myned i'r llong, a ddychwelodd.

38 [o] A'r gŵr o'r hwn yr aethai y cythreuliaid allan, a deiſyfodd arno gael bod gyd ag ef: eithr yr Jeſu a'i danfonodd ef ymmaith, gan ddywedyd,

39 Dychwel i'th dŷ, a dangos faint o bethau a wnaeth Duw i ti. Ac eſe a aeth dan bregethu trwy gwbl o'r ddinas, faint a wnaethai 'r Jeſu iddo.

40 A bu, pan ddychwelodd yr Jeſu, dderbyn o'r bobl ef: canys yr oeddynt oll yn diſgwil am dano ef.

16 Ac ofn a ddaeth ar bawb: a hwy a ogoneddafant Dduw, gan ddywedyd, [c] Prophwyd mawr a gyfododd yn ein plith; ac, [d] Ymwelodd Duw â'i bobl.

17 A'r gair hwn a aeth allan am dano trwy holl Judea, a thrwy gwbl o'r wlâd oddi amgylch.

18 ¶ [e] A'i ddifgyblion a fynegafant i Joan hyn oll.

19 A Joan wedi galw rhyw ddau o'i ddifgyblion atto, a anfonodd at yr Jefu, gan ddywedyd, Ai ti yw 'r hwn fy'n dyfod, ai un arall yr ŷm yn ei ddifgwil?

20 A'r gwŷr pan ddaethant atto, a ddywedafant, Joan Fedyddiwr a'n danfonodd ni attat ti, gan ddywedyd, Ai ti yw 'r hwn fy'n dyfod, ai arall yr ŷm yn ei ddifgwil?

21 A'r awr honno efe a jachaodd lawer oddi wrth glefydau, a phlaau, ac ysbrydion drwg; ac i lawer o ddeillion y rhoddes efe eu golwg.

22 A'r Jefu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Ewch a mynegwch i Joan y pethau a welfoch, ac a glywfoch; [f] fod y deillion yn gweled eilwaith, y clofflon yn rhodio, y gwahan-glwyfus wedi eu glanhau, y byddariaid yn clywed, y meirw yn cyfodi, y tlodion yn derbyn yr efengyl.

23 A gwyn ei fyd y neb ni rwyftrir ynnofi.

24 ¶ [g] Ac wedi i genhadau Joan fyned ymmaith, efe a ddechreuodd ddywedyd wrth y bobloedd am Joan, Beth yr aethoch allan i'r diffeithwch i'w weled? Ai corfen yn figlo gan wŷnt?

25 Ond pa beth yr aethoch allan i'w weled? Ai dŷn wedi ei ddilladu â dillad efmwyth? Wele, y rhai fy 'n arfer dillad anrhydeddus a moethau, mewn palafau brenhinoedd y maent.

26 Eithr beth yr aethoch allan i'w weled? Ai prophwyd? Yn ddïau meddaf i chwi, a llawer mwy nâ phrophwyd.

27 Hwn yw efe am yr un yr yfgrifennwyd, [h] Wele, yr wyf fi yn anfon fy nghennad o flaen dy wyneb, yr hwn a barotoa dy ffordd o'th flaen.

28 Canys meddaf i chwi, Ym mhlith y rhai a aned o wragedd nid oes brophwyd mwy nâ Joan Fedyddiwr: eithr yr hwn fydd leiaf yn nheyrnas Dduw fydd fwy nag ef.

29 A'r holl bobl a'r oedd yn gwrando, a'r publicanod, a gyfiawnhafant Dduw, gwedi eu bedyddio â bedydd Joan.

30 Eithr y Pharifeaid a'r cyfreithwyr, ‡ yn eu herbyn eu hunain a ddïyftyrafant [i] gyngor Duw, heb eu bedyddio ganddo.

31 A dywedodd yr Arglwydd, I [k] bwy gan hynny y cyffelybaf ddynion y genhedlaeth hon? ac i ba beth y maent yn debyg?

32 Tebyg ydynt i blant yn eiftedd yn y farchnad, ac yn llefain wrth eu gilydd, ac yn dywedyd, Canafom bibau i chwi, ac ni ddawnfiafoch; cwynfanafom i chwi, ac nid wylafoch.

33 Canys daeth [l] Joan Fedyddiwr heb na bwyta bara nac yfed gwîn; a chwi a ddywedwch, Y mae cythraul ganddo.

34 Daeth Mâb y dŷn yn bwyta ac yn yfed, ac yr ydych yn dywedyd, Wele ddŷn glwth, ac yfwr gwin, cyfaill publicanod a phechaduriaid.

35 A doethineb a gyfiawnhäwyd gan bawb o'i phlant.

36 ¶ [m] Ac un o'r Pharifeaid a ddymunodd arno fwyta gyd ag ef: ac yntef a aeth i dŷ 'r Pharifead, ac a eiftedodd i fwyta.

37 Ac wele, gwraig yn y ddinas, yr hon oedd bechadures, pan wybu hi fod yr Jefu yn eiftedd ar y bwrdd yn nhŷ 'r Pharifead, a ddug flwch o ennaint:

38 A chan fefyll wrth ei draed ef o'r tu ôl, ac wylo, hi a ddechreuodd olchi ei draed ef â dagrau, ac a'i fychodd â gwallt ei phen: a hi a gufanodd ei draed ef, ac a'i hirodd â'r ennaint.

39 A phan welodd y Pharifead, yr hwn a'i gwahoddafai, efe a ddywedodd ynddo ei hun, gan ddywedyd, Pe bai [n] hwn brophwyd, efe a wybafai pwy, a pha fath wraig yw 'r hon fydd yn cyffwrdd ag ef: canys pechadures yw hi.

40 A'r Jefu gan atteb a ddywedodd wrtho, Simon, y mae gennyf beth i'w ddywedyd wrthyt. Yntef a ddywedodd, Athro, dywed.

41 Dau ddyledwr oedd i'r un echwynwr: y naill oedd arno bùm can ceiniog o ddyled, a'r llall, ddeg a deugain.

42 A phryd nad oedd ganddynt ddim i dalu, efe a faddeuodd iddynt ill dau. Dywed gan hynny, pwy o'r rhai hyn a'i câr ef yn fwyaf?

43 A Simon a attebodd ac a ddywedodd, Yr wyf fi yn tybied mai 'r hwn y maddeuodd efe iddo fwyaf. Yntef a ddywedodd wrtho, Uniawn y bernaift.

44 Ac efe a drôdd at y wraig, ac a ddywedodd wrth Simon, A weli di y wraig hon? mi a ddaethym i'th dŷ di, ac ni roddaift i mi ddwfr i'm traed: ond hon a olchodd fy nhraed â dagrau, ac a'i fychodd â gwallt ei phen.

45 Ni roddaift i mi gufan: ond hon, er pan ddaethym i mewn, ni pheidiodd â chufanu fy nhraed.

46 Fy mhen ag olew nid iraift: ond hon a irodd fy nhraed ag ennaint.

47 O herwydd pa ham y dywedaf wrthyt, Maddeuwyd ei haml bechodau hi; o blegid hi a garodd yn fawr: ond y neb y maddeuer ychydig iddo, a gâr ychydig.

48 Ac efe a ddywedodd wrthi, Maddeuwyd i ti dy bechodau.

49 A'r rhai oedd yn cyd-eiftedd i fwyta, a ddechreuafant ddywedyd ynddynt eu hunain, [o] Pwy yw hwn fydd yn maddeu pechodau hefyd?

50 Ac efe a ddywedodd wrth y wraig, [p] Dy ffydd a'th gadwodd; dôs mewn tangnefedd.

PEN. VIII.

1 *Y gwragedd yn gweini i Grift â'i golud.* 4 *Crift wedi iddo bregethu o fan i fan, a'i Apoftolion yn ei ganlyn, yn gofod allan ddammeg yr hauwr:* 16 *a'r gannwyll:* 21 *yn dangos pwy ydyw ei fam a'i frodyr:* 22 *yn ceryddu y gwynt oedd:* 26 *yn bwrw y lleng gythreuliaid allan o'r dŷn, i'r genfaint foch.* 37 *Y Gadareniaid yn ei wrthod ef:* 43 *Yntau yn jachâu y wraig o'i diferlif gwaed,* 49 *ac yn bywhau merch Fairus.*

A Bu wedi hynny, iddo fyned trwy bob dinas a thref, gan bregethu, ac efangylu teyrnas Dduw: a'r deuddeg *oedd* gyd ag ef;

2 A [a] gwragedd rai, a'r a jacheſid oddi wrth ysbrydion drwg a gwendid, Mair yr hon a elwid Magdalen, [b] o'r hon yr aethai faith gythraul allan;

3 Joanna,

[c] Pen. 24. 19. Joan 4. 19. a 6. 14. a 9. 17.
[d] Pen. 1. 68.
[e] Mat. 11. 2.
[f] Eſay 35. 5.
[g] Mat. 11. 7.
[h] Mal. 3. 1.
‡ Neu, *ymadynt eu hunain*
[i] Act. 20. 27.
[k] Mat. 11. 16.
[l] Mat. 3. 4. Marc 1. 6.
[m] Mat. 26. 6. Marc 14. 3. Joan 11. 2.
[n] Pen. 15. 2.
[o] Mat. 9. 3. Marc 2. 7.
[p] Mat. 9. 22. Marc 5. 34. a 10. 52. Pen. 8. 48. a 18. 42.
[a] Mat. 27. 55, 56.
[b] Marc 16. 9.

4034. 3 Joanna, gwraig Chusa, goruchwiliwr Herod; a Susanna, a llawer eraill, y rhai oedd yn gweini iddo o'r pethau oedd ganddynt.

[c] Mat. 13. 2. Marc 4. 1. 4 ¶ [c] Ac wedi i lawer o bobl ymgynnull ynghyd, a chyrchu atto o bob dinas, efe a ddywedodd ar ddammeg:

5 Yr hauwr a aeth allan i hau ei hâd: ac wrth hau, peth a syrthiodd ar ymmyl y ffordd; ac a sathrwyd, ac ehediaid y nef a'i bwytaodd.

6 A pheth arall a syrthiodd ar y graig: a phan eginodd y gwywodd, am nad oedd iddo wlybwr.

7 A pheth arall a syrthiodd ym mysg drain; a'r drain a gyd-dyfasant, ac a'i tagasant ef.

8 A pheth arall a syrthiodd ar dîr da, ac a eginodd, ac a ddug ffrwyth ar ei ganfed. Wrth ddywedyd y pethau hyn efe a lefodd, Y neb sydd â chlustiau ganddo i wrando, gwrandawed.

[d] Mat. 13. 10. Marc 4. 10. [e] Joan 12. 40. 9 [d] A'i ddisgyblion a ofynnasant iddo, gan ddywedyd, Pa ddammeg oedd hon?

10 Yntef a ddywedodd, I chwi y rhoddwyd gwybod dirgeloedd teyrnas Dduw: eithr i eraill ar ddamhegion; [e] fel yn gweled na welant, ac yn clywed na ddyallant.

[f] Mat. 13. 18. 11 Ac [f] dymma 'r ddammeg: Yr hâd yw gair Duw.

12 A'r rhai ar ymmyl y ffordd ydyw y rhai sy yn gwrando; wedi hynny y mae diafol yn dyfod, ac yn dwyn ymmaith y gair o'i calon hwynt, rhag iddynt gredu a bod yn gadwedig.

13 A'r rhai ar y graig yw y rhai pan glywant, a dderbyniant y gair yn llawen; a'r rhai hyn nid oes ganddynt wreiddyn, y rhai sydd yn credu dros amser, ac yn amser profedigaeth yn cilio.

14 A'r hwn a syrthiodd ym mysg drain yw y rhai a wrandawsant, ac wedi iddynt fyned ymmaith, hwy a dagwyd gan ofalon, a golud, a melyswedd buchedd, ac nid ydynt yn dwyn ffrwyth i berffeithrwydd.

15 A'r hwn ar y tîr da yw y rhai hyn, y rhai â chalon ‡ hawddgar a da ydynt yn gwrando 'r gair, ac yn ei gadw, ac yn dwyn ffrwyth trwy ammynedd.

‡ onest. [g] Mat. 5. 15. Marc 4. 21. Pen. 11. 33. 16 [g] Nid yw neb wedi goleu cannwyll, yn ei chuddio hi â llestr, neu yn *ei* dodi dan wely; eithr yn ei gosod ar ganhwyllbren, fel y caffo y rhai a ddêl i mewn weled y goleuni.

[h] Mat. 10. 26. Pen. 12. 2. 17 [h] Canys nid oes dim dirgel, a'r ni bydd amlwg; na dim cuddiedig, a'r ni's gwybyddir, ac na ddaw i'r golau.

18 Edrychwch am hynny pa fodd y clywoch: [i] canys pwy bynnag y mae ganddo y rhoddir iddo; a'r neb nid oes ganddo, ïe yr hyn y mae yn tybied ei fod ganddo, a ddygir oddi arno.

[i] Mat. 13. 12. a 25. 29. Pen. 19. 26. [k] Mat. 12. 46. Marc 3. 31. ‡ ymddiddan ag ef. 19 ¶ [k] Daeth atto hefyd ei fam a'i frodyr, ac ni allent ‡ ddyfod hyd atto gan y dorf.

20 A mynegwyd iddo *gan rai* yn dywedyd, Y mae dy fam a'th frodyr yn sefyll allan, yn ewyllysio dy weled.

21 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Fy mam i a'm brodyr i yw y rhai hyn sy 'n gwrando gair Duw, ac yn ei wneuthur.

[l] Mat. 8. 23. Marc 4. 35. 22 ¶ A [l] bu ar ryw ddiwrnod, ac efe a aeth i long, efe a'i ddisgyblion: a dywedodd wrthynt, Awn trosodd i'r tu hwnt i'r llyn. A hwy a gychwynnasant.

23 Ac fel yr oeddynt yn hwylio, efe a hunodd: a chafod o wynt a ddisgynnodd ar y llyn; ac yr oeddynt yn llawn *o ddwfr*, ac mewn enbydrwydd. 4034.

24 A hwy a aethant atto, ac a'i deffroisant ef, gan ddywedyd, O feistr, feistr, darfu am danom. Ac efe a gyfododd, ac a geryddodd y gwynt a'r tonnau dwfr: a hwy a beidiasant, a hi a aeth yn dawel.

25 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa le y mae eich ffydd chwi? A hwy wedi ofni a ryfeddasant, gan ddywedyd wrth eu gilydd, Pwy yw hwn, gan ei fod yn gorchymmyn i'r gwyntoedd ac i'r dwfr hefyd, a hwyntau yn ufuddhau iddo?

[m] Mat. 8. 28. Marc 5. 1. 26 ¶ A [m] hwy a hwyliasant i wlâd y Gadareniaid, yr hon sydd o'r tu arall, ar gyfer Galilea.

27 Ac wedi iddo fyned allan i dîr, cyfarfu ag ef ryw ŵr o'r ddinas, yr hwn oedd ganddo gythreuliaid er ys talm o amser; ac ni wisgai ddillad, ac nid arhosai mewn ty, ond yn y beddau.

28 (*Hwn* wedi gweled yr Jesu, a dolefain, a syrthiodd i lawr ger ei fron ef, ac a ddywedodd â llef uchel, Beth sydd i mi â thi, O Jesu, Fâb Duw goruchaf? yr wyf yn attolwg i ti ma'm poenech.)

29 Canys efe a orchymynnasai i'r ysbryd aflan ddyfod allan o'r dŷn. Canys llawer o amserau y cippiasai ef: ac efe a gedwid yn rhwym â chadwynau, ac â llyffetheiriau; ac wedi dryllio y rhwymau, efe a yrrwyd gan y cythraul i'r diffeithwch.

30 A'r Jesu a ofynnodd iddo, gan ddywedyd, Beth yw dy enw di? Yntef a ddywedodd, Lleng: canys llawer o gythreuliaid a aethant iddo ef.

31 A hwy a ddeisyfiasant arno, na orchymynnai iddynt fyned i'r dyfnder.

32 Ac yr oedd yno genfaint o foch lawer, yn pori ar y mynydd: a hwynt-hwy a attolygasant iddo adel iddynt fyned i mewn i'r rhai hynny. Ac efe a adawodd iddynt.

33 A'r cythreuliaid a aethant allan o'r dŷn, ac a aethant i mewn i'r moch: a'r genfaint a ruthrodd oddi ar y dibyn i'r llyn, ac a foddwyd.

34 A phan welodd y meichiaid yr hyn a ddarfuasai, hwy a ffoisant, ac a aethant, ac a fynegasant yn y ddinas, ac yn y wlâd.

35 A hwy a aethant allan, i weled y peth a wnelsid, ac a ddaethant at yr Jesu, ac a gawsant y dŷn, o'r hwn yr aethai y cythreuliaid allan, yn eistedd wrth draed yr Jesu: a hwy a ofnasant.

36 A'r rhai a welsent a fynegasant hefyd iddynt pa fodd y jachasid y cythreulig.

[n] Act. 16. 39. 37 A'r holl lawes o gylch gwlad y Gadareniaid [n] a ddymunasant arno fyned ymmaith oddi wrthynt; am eu bod mewn ofn mawr. Ac efe wedi myned i'r llong, a ddychwelodd.

[o] Marc 5. 18. 38 [o] A'r gŵr o'r hwn yr aethai y cythreuliaid allan, a ddeisyfodd arno gael bod gyd ag ef: eithr yr Jesu a'i danfonodd ef ymmaith, gan ddywedyd,

39 Dychwel i'th dŷ, a dangos faint o bethau a wnaeth Duw i ti. Ac efe a aeth dan bregethu trwy gwbl o'r ddinas, faint a wnaethai 'r Jesu iddo.

40 A bu, pan ddychwelodd yr Jesu, dderbyn o'r bobl ef: canys yr oeddynt oll yn disgwil am dano ef.

41 ¶ [p] Ac wele, daeth gŵr a'i enw Jairus, ac efe oedd lywodraethwr y ſynagog: ac efe a ſyrthiodd wrth draed yr Jeſu, ac a attolygodd iddo ddyfod i'w dŷ ef:

42 O herwydd yr oedd iddo ferch unig-anedig ynghŷlch deuddengmlwydd oed, a hon oedd yn marw. (Ond ſel yr oedd efe yn myned, y bobloedd a'i gwaſgent ef.

43 [q] A gwraig, yr hon oedd mewn diferlif gwaed er ys deuddeng mlynedd, yr hon a dreuliaſai ar phyſygwyr ei holl ſywyd, ac ni's gallai gael gan neb ei hiachâu,

44 A ddaeth o'r tu ceſn, ac a gyffyrddodd ag ymmwyl ei wiſg ef: ac yn y tan y ſafodd diferlif ei gwaed hi.

45 A dywedodd yr Jeſu, Pwy yw a gyffyrddodd â mi? Ac a phawb yn gwadu, y dywedodd Pedr, a'r rhai oedd gyd ag ef, O feiſtr, y mae 'r bobloedd yn dy waſgu, ac yn dy ſlino; ac a ddywedi di, Pwy yw a gyffyrddodd â mi?

46 A'r Jeſu a ddywedodd, Rhyw un a gyffyrddodd â mi: canys mi a wn ſyned ‡ [r] rhinwedd allan o honof.

47 A phan welodd y wraig nad oedd hi guddiedig, hi a ddaeth dan grynu, ac a ſyrthiodd ger ei fron ef, ac a ſynegodd iddo yng ngŵydd yr holl bobl, am ba achos y cyffyrddaſai hi ag ef, ac fel yr jachaſid hi yn ebrwydd.

48 Ynteef a ddywedodd wrthi, Cymmer gyſſur, ferch; dy ffydd a'th jachaodd: dôs mewn tangnefedd.)

49 [s] Ac efe etto yn llefaru, daeth un o *dŷ* llywodraethwr y ſynagog, gan ddywedyd wrtho, Bu farw dy ferch: na phoena mo'r Athro.

50 A'r Jeſu pan glybu *hyn*, a'i hattebodd ef, gan ddywedyd, Nac ofna: crêd yn unig, a hi a jachêir.

51 Ac wedi ei ſyned ef i'r tŷ, ni adawodd i neb ddyfod i mewn, ond Pedr a Jago a Joan, a thâd yr eneth a'i mam.

‡ *galaru.*

52 Ac wylo a wnaethant oll, a [t] chwynſan am dani. Eithr efe a ddywedodd, Nac wylwch: nid marw hi, [t] eithr cyſgu y mae.

53 A hwy a'i gwatwaraſant ef, am iddynt wybod ei marw hi.

54 Ac efe a'i bwriodd hwynt oll allan, ac a'i cymmerth hi erbyn ei llaw, ac a lefodd, gan ddywedyd, Herlodes, cyſod.

55 A'i hyſbryd hi a ddaeth dracheſn, a hi a gyfododd yn ebrwydd: ac efe a orchymynnodd roi bwyd iddi.

56 A ſynnu a wnaeth ar ei rhîeni hi: ac [u] efe a orchymynnodd iddynt na ddywedent i neb y peth a wnaethid.

PEN. IX.

1 *Crist yn anfon ei Apoſtolion i wneuthur rhyfeddodau, ac i bregethu.* 7 *Herod yn chwennych gweled Crist:* 17 *Crist yn porthi pùm mil:* 18 *yn ymoſyn beth yr oedd y byd yn ei dybied am dano:* 22 *yn rhagſynegi ei ddioddefaint:* 23 *yn goſod allan i bawb ſiampl o'i ddioddefgarwch.* 28 *Ei weddnewidiad ef.* 37 *Mae efe yn jachâu 'r lloerig:* 43 *a thracheſn yn rhagrybuddio ei ddiſgyblion am ei ddioddefaint:* 46 *yn canmol goſtyngeiddrwydd:* 51 *yn gorchymmyn iddynt adangos llarieidd-dra tu ag at bawb, heb chwennych dial.* 57 *Rhai yn chwennych ei ganlyn ef, ond dan ammod.*

A [a] efe a alwodd ynghŷd ei ddeuddeg diſgybl, ac a roddes iddynt feddiant ac awdurdod ar yr holl gythreuliaid, ac i jachâu clefydau.

2 Ac [b] efe a'i hanfonodd hwynt i bregethu teymas Dduw, ac i jachâu y rhai cleiſion.

3 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Na chymmerwch ddim i'r daith, na ffŷn, nac yſgreppan, na bara, nac arian; ac na fydded gennych ddwy bais bob un.

4 Ac i ba dŷ bynnag yr eloch i mewn, arhoſwch yno, ac oddi yno ymadewch.

5 [c] A pha rai bynnag ni'ch derbyniant, pan eloch allan o'r ddinas honno, [d] eſgydwch hyd yn oed y llwch oddi wrth eich traed, yn dyſtiolaeth yn eu herbyn hwynt.

6 Ac wedi iddynt ſyned allan, hwy a aethant trwy 'r trefi, gan bregethu 'r efengyl, a jachâu ym mhob lle.

7 ¶ [e] A Herod y tetrarch a glybu y cwbl oll a wnaethid ganddo; ac efe a betruſodd, am fod rhai yn dywedyd gyfodi Joan o feirw;

8 A rhai eraill, ymddangos o Elîas; a rhai eraill, mai prophwyd, un o'r rhai gynt, a adgyfodaſai.

9 A Herod a ddywedodd, Joan a dorrais i ei ben: ond pwy ydyw hwn yr wyf yn clywed y cyfryw bethau am dano? Ac yr oedd efe yn ceiſio ei weled ef.

10 ¶ [f] A'r apoſtolion wedi dychwelyd, a fynegaſant iddo y cwbl a wnaethent. [g] Ac efe a'i cymmerth hwynt, ac a aeth o'r neilldu, i le anghyfannedd *yn perthynu* i'r ddinas a elwir Bethſaida.

11 A'r bobloedd pan wybuant, a'i dilynaſant ef: ac efe a'i derbyniodd hwynt, ac a lefarodd wrthynt am deyrnas Dduw, ac a jachaodd y rhai oedd arnynt eiſiau eu hiachâu.

12 * A'r dydd a ddechreuodd hwyrhau; a'r deuddeg a ddaethant, ac a ddywedaſant wrtho, Gollwng y dyrfa ymmaith, fel y gallont fyned i'r trefi, ac i'r wlâd oddi amgylch i lettya, ac i gael bwyd: canys yr ydym ni ymma mewn lle anghyfannedd.

13 Eithr efe a ddywedodd wrthynt, Rhoddwch chwi iddynt *beth* i'w fwyta. A hwythau a ddywedaſant, Nid oes gennym ni ond pùm torth a dau byſgodyn, oni bydd i ni fyned a phrynu bwyd i'r bobl hyn oll.

14 Canys yr oeddynt ynghŷlch pùm mîl o wŷr. Ac efe a ddywedodd wrth ei ddiſgyblion, Gwnewch iddynt eiſtedd yn fyrddeidiau, bob yn ddeg a deugain.

15 Ac felly y gwnaethant, a hwy a wnaethant iddynt oll eiſtedd.

16 Ac efe a gymmerodd y pùm torth, a'r ddau byſgodyn, ac a edrychodd i fynu i'r nef, ac a'i bendithiodd hwynt, ac a'i torrodd, ac a'i rhoddodd i'r diſgyblion, i'w goſod ger bron y bobl.

17 A hwynt-hwy oll a fwytaſant, ac a gawſant ddigon: a chyfodwyd a weddillaſai iddynt o friwſwyd, ddeuddeg baſgedaid.

18 ¶ [h] Bu hefyd ſel yr oedd efe yn gweddîo ei hunan, fod ei ddiſgyblion gyd ag ef: ac efe a ofynnodd iddynt, gan ddywedyd, Pwy y mae 'r bobl yn dywedyd fy mod i?

19 Hwythau gan atteb a ddywedaſant, [i] Joan Fedyddiwr; ond eraill, mai Elîas; ac eraill, mai rhyw brophwyd o'r rhai gynt a adgyfododd.

20 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ond pwy yr ydych chwi yn dywedyd fy mod i? [k] A Phedr gan atteb a ddywedodd, Crist Duw.

21 Ac

[p] Mat. 9. 18. Marc 5. 22.
[q] Mat. 9. 20.
‡ *nerth.*
[r] Marc 5. 30. Pen. 6. 19.
[s] Marc 5. 35.
‡ *galaru.*
[t] Joan 11. 11, 13.
[u] Mat. 8. 4. a 9. 30. Marc 5. 43.
[a] Mat. 10. 1. Marc 3. 15. a 6. 7.
[b] Mat. 10. 7. Marc 6. 11. Pen. 10. 11.
[c] Mar. 10. 14.
[d] Act. 13. 51.
[e] Mar. 14. 1. Marc 6. 14.
[f] Marc 6. 30.
[g] Mar. 14. 13.
* Mar. 14. 15. Marc 6. 35. Joan 6. 5.
[h] Mat. 16. 13. Marc 8. 27.
[i] Mar. 14. 2.
[k] Joan 6. 69.

4035.

21 Ac eſe a roes orchymmyn arnynt, ac
a archodd *iddynt* na ddywedent hynny i
neb,

Mat. 17. 22.

22 Gan ddywedyd, [l] Mae yn rhaid i
Fâb y dŷn oddef llawer, a'i wrthod gan
yr henuriaid, a'r archoffeiriaid, a'r yſgri-
fennyddion, a'i ladd, a'r trydydd dydd ad-
gyfodi.

23 ¶ Ac eſe a ddywedodd wrth bawb,
[m] O's ewyllyſia neb ddyfod ar fy ôl i, ym-
waded ag ef ei hun, a choded ei groes
beunydd, a dilyned fi.

Mat. 10. 38. a 16. 24. Marc 8. 34. Pen. 14. 27.

24 Canys pwy bynnag a ewyllyſio gadw
ei einioes, a'i cyll; ond pwy bynnag a gollo
ei einioes o'm hachos i, hwnnw a'i ceidw hi.

Mat. 16. 26. Marc 8. 36.

25 [n] Canys pa leſâd i ddŷn er ennill yr
holl fyd, a'i ddifetha ei hun, neu ſod wedi
ei golli?

Mat. 10. 33. Marc 8. 38.

26 [o] Canys pwy bynnag fyddo cywilydd
ganddo fi a'm geiriau, hwnnw fydd gy-
wilydd gan Fâb y dŷn, pan ddelo yn ei
ogoniant ei hun, a'r Tâd, a'r angylion ſanc-
taidd.

2 Tim. 2. 12. Mat. 16. 28. Marc 9. 1.

27 [p] Eithr dywedaf i chwi yn wîr, y
mae rhai o'r ſawl ſy yn ſefyll ymma a'r ni
archwaethant angau, hyd oni welont deyr-
nas Dduw.

Mat. 16. 28. Marc 9. 1. Mat. 17. 1. Marc 9. 2.

28 ¶ [q] A bu ynghŷlch wyth niwrnod
wedi 'r geiriau hyn, gymmeryd o hono eſ
Bedr a Joan a Jago, a myned i ſynu i'r my-
nydd i weddîo.

29 Ac fel yr oedd eſe yn gweddîo, gwedd
ei wynebpryd eſ a newidiwyd, a'i wiſg *oead*
yn wen ddiſglair.

30 Ac wele, dau wr a gyd-ymddiddanodd
ag eſ, y rhai oedd Moſes ac Eliâs:

31 Y rhai a ymddangoſaſant mewn gogon-
iant, ac a ddywedaſant am ei ymadawiad eſ,
yr hwn a gyflawnai eſe yn Jeruſalem.

32 A Phedr a'r rhai oedd gyd ag eſ, oedd-
ynt [r] wedi trymhau gan gyſgu: a phan ddi-
hunaſant, hwy a welſant ei ogoniant eſ, a'r
ddau wr, y rhai oedd yn ſefyll gyd ag eſ.

Dan. 8. 18. a 10. 9.

33 A bu, a hwy yn ymadaw oddi wrtho eſ,
ddywedyd o Bedr wrth yr Jeſu, O feiſtr, da
yw i ni ſod ymma: a gwnawn dair pabell, un
i ti, ac un i Foſes, ac un i Eliâs: heb wybod
beth yr oedd yn ei ddywedyd.

34 Ac fel yr oedd eſe yn dywedyd hyn,
daeth cwmmwl ac a'i cyſgododd hwynt: a
hwynt-hwy a ofnaſant wrth ſyned o honynt
i'r cwmmwl.

Mat. 3. 17.

35 A daeth llef allan o'r cwmmwl, gan
ddywedyd, [s] Hwn yw fy Mâb annwyl;
[t] gwrandewch eſ.

Act. 3. 22.

36 ‡ Ac wedi bod y llef, caſwyd yr Jeſu
yn unig. A hwy a gelaſant, ac ni ſynegaſant
i neb y dyddiau hynny ddim o'r pethau a
welſent.

‡ *A chyd a hod*, &c.

37 ¶ A [u] darfu drannoeth, pan ddaethant
i wared o'r mynydd, i dyrfa fawr gyfarfod
ag eſ.

Mat. 17. 14. Marc 9. 17.

38 Ac wele gŵr o'r dyrfa a ddolefodd,
gan ddywedyd, O Athro, yr wyf yn attolwg
i ti, edrych ar fy mâb; canys fy unigan*e*dig
yw.

39 Ac wele, y mae ysbryd yn ei gymmeryd eſ, ac yntef yn ddiſymmwth yn
gwaeddi; ac y mae yn ei ddyllio eſ, hyd oni
ſako ewyn; a braidd yr ymedy oddi wrtho,
wedi iddo ei yſligo eſ.

40 Ac mi a ddeiſyfiais ar dy ddiſgyblion
di ei fwrw eſ allan, ac ni's gallaſant.

41 A'r Jeſu gan arteb a ddywedodd, O
genhedlaeth anffyddlon a throfäus, pa hŷd
y byddaf gyd â chwi, ac y'ch goddefaf? dŵg dy fâb ymma,

42 Ac fel yr oedd eſe etto yn dyfod, y
cythraul a'i rhwygodd eſ, ac a'i drylliodd:
a'r Jeſu a geryddodd yr ysbryd aflan, ac a
jachaodd y bachgen, ac a'i rhoddes eſ i'w
dâd.

4035.

43 A brawychu a wnaethant oll gan faw-
redd Duw. Ac a phawb yn rhyfeddu am yr
holl bethau a wnaethai 'r Jeſu, eſe a ddy-
wedodd wrth ei ddiſcyblion,

44 [x] Goſodwch chwi yn eich cluſtiau yr
ymadroddion hyn: canys Mâb y dŷn a dra-
ddodir i ddwylaw dynion.

[x] Mat. 17. 22.

45 [y] Eithr hwy ni wybuant y gair
hwn, ac yr oedd yn guddiedig oddi
wrthynt, fel na's dyallent eſ: ac yr oedd
arnynt arſwyd ymofyn ag eſ am y gair
hwn.

[y] Marc 9. 32. Pen. 2. 50. a 18. 34.

46 ¶ [z] A dadl a gyfododd yn eu plith,
pwy a tyddai fwyaf o honynt.

[z] Mat. 18. 1.

47 A'r Jeſu wrth weled meddwl eu calon
hwynt, a gymmerth ſachgennyn, ac a'i goſo-
dodd yn ei ymmyl,

Marc 9. 34.

48 Ac a ddywedodd wrthynt, Pwy byn-
nag a dderbynio y bachgennyn hwn yn fy
enw i, ſydd yn fy nerbyn i; a phwy bynnag
a'm derbynio i, ſydd yn derbyn yr hwn
a'm hanfonodd i: canys yr hwn ſydd leiaf
yn eich plith chwi oll, hwnnw a fydd
mawr.

49 ¶ [a] A Joan a attebodd ac a ddywe-
dodd, O feiſtr, ni a welſom ryw un yn dy
enw di yn bwrw allan gythreuliaid; ac a
waharddaſom iddo, am nad oedd yn canlyn
gyd â ni.

[a] Marc 9. 38. Edrych Num. 11. 28.

50 A'r Jeſu a ddywedodd wrtho, Na wa-
herddwch *iddo:* canys [b] y neb nid yw i'n
herbyn, troſom ni y mae.

[b] Mat. 12. 30.

51 ¶ A bu, pan gyflawnwyd [c] y dyddiau
y cymmerid eſ i fynu, yntef ‡ a roddes ei
fryd ar fyned i Jeruſalem.

[c] Marc 16. 19.

52 Ac eſe a ddanfonodd genhadau o flaen
ei wyneb: a hwy wedi myned, a aethant
i mewn i dref y Samariaid, i barotôi iddo
eſ.

‡ *a ofodd odd ei wyneb i fyned.*

53 Ac [d] ni's derbyniaſant hwy eſ, o blegid
fod ei wyneb eſ † yn tueddu tu a Jeruſa-
lem.

[d] Joan 4. 4, 9.

54 A'i ddiſcyblion eſ, Jago a Joan, pan
welſant, a ddywedaſant, Arglwydd, a fynni
di ddywedyd o honom am ddyfod tân i
lawr o'r nef, a'i difa hwynt, [e] megis y
gwnaeth Eliâs?

† Gr. *yn myned.*

[e] 2 Bren. 1. 10, 12.

55 Ac eſe a drôdd, ac a'i ceryddodd
hwynt, ac a ddywedodd, Ni wyddoch o ba
ysbryd yr ydych chwi.

56 Canys [f] ni ddaeth Mâb y dŷn i ddiſt-
rywio eneidiau dynion, ond i'w cadw. A
hwy a aethant i dref arall.

[f] Joan 3. 17. a 12. 47.

57 ¶ [g] A bu, a hwy yn myned, ddywedyd
o ryw un ar y ffordd wrtho eſ, Ar-
glwydd, mi a'th ganlynaf i ba le bynnag yr
elych.

[g] Mat. 8. 19.

58 A'r Jeſu a ddywedodd wrtho, Y mae
gan y llwynogod ffauau, a *chan* adar yr awyr
nythod; ond gan Fâb y dŷn nid oes lle y
rhoddo *ei* ben i lawr.

59 Ac [h] eſe a ddywedodd wrth un arall,
Dilyn fi. Ac yntef a ddywedodd, Ar-
glwydd, gâd i mi yn gyntaf fyned a chladdu
fy nhâd.

[h] Mat. 8. 21.

60 Eithr yr Jeſu a ddywedodd wrtho,
Gâd i'r meirw gladdu eu meirw; ond dôs
di a phregetha deyrnas Dduw.

61 Ac un arall hefyd a ddywedodd, [i] Mi
a'th ddilynaf di, O Arglwydd; ond gâd i
mi yn gyntaf ganu yn jach i'r rhai ſy yn
ſy nhŷ.

[i] 1 Bren. 19, 20.

4036.

62 A'r Jesu a ddywedodd wrtho, Nid oes neb ag sydd yn rhoi ei law ar yr aradr, ac yn edrych ar y pethau sydd o'i ôl, yn gymmwys i deyrnas Dduw.

PEN. X.

1 *Crist yn anfon allan ar unwaith ddeg disgybl a thrugain i wneuthur gwyrthiau, ac i bregethu:* 17 *Yn eu rhybuddio hwy i fod yn ostyngedig, ac ym mha beth y gorfoledaent:* 21 *Yn diolch i'w dâd am ei râs:* 23 *yn mawrygu dedwydd gyflwr ei Eglwys:* 25 *yn dysgu y cyfreithiwr y modd i i gael bywyd tragywyddol, ac i gymmeryd pawb yn gymmydog iddo, a'r a fo og eisiau ei drugaredd ef arno:* 41 *yn argyoeddi Martha, ac yn canmol Mair ei chwaer hi.*

WEdi 'r pethau hyn yr ordeiniodd yr Arglwydd ddeg a thrugain eraill hefyd, ac a'i danfones hwynt bob yn ddau o flaen ei wyneb i bob dinas a man lle 'r oedd efe ar fedr dyfod.

2 Am hynny efe a ddywedodd wrthynt, Y [a] cynhauaf yn wîr *ydd* fawr, ond y gweithwyr yn anaml: [b] gweddïwch gan hynny ar Arglwydd y cynhauaf am ddanfon allan weithwyr i'w gynhauaf.

3 Ewch: [c] wele, yr wyf fi yn eich danfon chwi fel wŷn ym mysg bleiddiaid.

4 [d] Na ddygwch gôd, nac ysgreppan, nac esgidiau: ac [e] na chyferchwch well i neb ar y ffordd.

5 [f] Ac i ba dŷ bynnag yr eloch i mewn, yn gyntaf dywedwch, Tangnefedd i'r tŷ hwn.

6 Ac o bydd yno fâb tangnefedd, eich tangnefedd a orphwys arno: o'samgen, hi a ddychwel attoch chwi.

7 [g] Ac yn y tŷ hwnnw arhoswch, gan fwyta ac yfed y cyfryw bethau ag *a gaffoch* ganddynt: canys [h] teilwng yw i'r gweithwr ei gyflog. Na threiglwch o dŷ i dŷ.

8 A pha ddinas bynnag yr eloch iddi, a hwy yn eich derbyn, bwytewch y cyfryw bethau ag a rodder ger eich bronnau:

9 Ac jachewch y cleifion a fyddo ynddi, a dywedwch wrthynt, [i] Daeth teyrnas Dduw yn agos attoch.

10 Eithr pa ddinas bynnag yr eloch iddi, a hwy heb eich derbyn, ewch allan i'w heolydd, a dywedwch,

11 [k] Hyd yn oed y llwch, yr hwn a lynodd wrthym o'ch dinas, yr ydym yn ei sychu ymmaith ‡ i chwi: er hynny gwybyddwch hyn, fod teyrnas Dduw wedi nesâu attoch.

12 Eithr dywedaf wrthych, mai esmwythach fydd i Sodom yn y dydd hwnnw nag i'r ddinas honno.

13 [l] Gwae di, Corazin; gwae di, Bethsaida; canys pe gwnaethid yn Nhyrus a Sidon † y gweithredoedd nerthol a wnaethpwyd yn eich plith chwi, hwy a edifarhasent er ys talm, gan eistedd mewn sachliain a lludw.

14 Eithr esmwythach fydd i Dyrus a Sidon yn y farn nag i chwi.

15 A thithau, Capernäum, yr hon a ddyrchafwyd hyd y nef, a dynnir i lawr hyd yn uffern.

16 [m] Y neb sydd yn eich gwrando chwi, sydd yn sy ngwrando i; [n] a'r neb sydd yn eich dirmygu chwi, sydd yn sy nirmygu i; a'r neb sydd yn sy nirmygu i, sydd yn dirmygu yr hwn a'm hanfonodd i.

17 ¶ A'r deg a thrugain a ddychwelasant gyd â llawenydd, gan ddywedyd, Arglwydd, hyd yn oed y cythreuliaid a ddarostyngir i ni, yn dy enw di.

18 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Mi a welais Satan megis mellden, yn syrthio o'r nef.

19 Wele, [o] yr ydwyf fi yn rhoddi i chwi awdurdod i sathru ar seirph, ac ysgorpionau, ac ar holl gryfder y gelyn: ac nid oes dim a wnâ ddim niwed i chwi.

20 Eithr yn hyn na lawenhewch, fod yr ysbrydion wedi eu darostwng i chwi; ond llawenhewch yn hytrach, am fod [p] eich enwau yn 'sgrifennedig yn y nefoedd.

21 ¶ [q] Yr awr honno yr Jesu a lawenychodd yn yr ysbryd, ac a ddywedodd, Yr wyf yn diolch i ti, O Dâd, Arglwydd nef a daear, am guddio o honot y pethau hyn oddi wrth y doethion a'r dyallus, a'i dadguddio o honot i rai bychain: yn wîr, O Dâd; o blegid felly ‡ y gwelid yn dda yn dy olwg di.

22 [r] Pob peth a roddwyd i mi gan fy Nhâd: ac [s] ni wyr neb pwy yw 'r Mâb, ond y Tâd; na phwy yw 'r Tâd, ond y Mâb, a'r neb y mynno 'r Mâb *ei* ddadguddio iddo.

23 ¶ Ac efe a drôdd at ei ddisgyblion, ac a ddywedodd o'r neilldu, [t] Gwyn fyd y llygaid sy 'n gweled y pethau yr ydych chwi yn eu gweled.

24 Canys yr wyf yn dywedyd i chwi, [u] ewyllysio o lawer o brophwydi a brenhinoedd weled y pethau yr ydych chwi yn eu gweled, ac ni's gwelsant; a chlywed y pethau yr ydych chwi yn eu clywed, ac ni's clywsant.

25 ¶ Ac wele, rhyw gyfreithwr a gododd, gan ei demtio ef, a dywedyd, [x] Athro, pa beth a wnâf i gael etifeddu bywyd tragywyddol?

26 Yntef a ddywedodd wrtho, Pa beth sydd ysgrifennedig yn y gyfraith? pa fodd y darlleni?

27 Ac efe gan atteb a ddywedodd, [y] Ti a geri yr Arglwydd dy Dduw â'th holl galon, ac â'th holl enaid, ac â'th holl nerth, ac â'th holl feddwl; [z] a'th gymmydog fel ti dy hun.

28 Yntef a ddywedodd wrtho, Ti a attebaist yn uniawn: gwna hyn, a [a] byw fyddi.

29 Eithr efe, yn ewyllysio ei gyfiawnhau ei hun, a ddywedodd wrth yr Jesu, A phwy yw fy nghymmydog?

30 A'r Jesu gan atteb a ddywedodd, Rhyw ddŷn oedd yn myned i wared o Jerusalem i Jericho, ac a syrthiodd ym mysg lladron, y rhai wedi ei ddiosg ef a'i archolli, a aethant ymmaith, gan *ei* adael yn hanner marw.

31 Ac ar ddamwain rhyw offeiriad a ddaeth i wared y ffordd honno; a phan ei gwelodd, [b] efe a aeth o'r tu arall heibio.

32 A'r un ffunyd Lefiad hefyd, wedi dyfod i'r fan, a'i weled *ef*, a aeth o'r tu arall heibio.

33 Eithr rhyw Samariad wrth ymdaith, a ddaeth atto ef; a phan ei gwelodd, a dosturiodd,

34 Ac a aeth atto, ac a rwymodd ei archollion ef, gan dywallt ynddynt olew a gwin; ac a'i gosodd ef ar ei anifail ei hun, ac a'i dug ef i'r llety, ac a'i hamgeleddodd.

35 A thrannoeth wrth fyned ymmaith, efe a dynnodd allan ddwy geiniog, ac a'i rhoddes i'r llettywr, ac a ddywedodd wrtho, Cymmer ofal drosto: a pha beth bynnag a drenliech yn ychwaneg, pan ddelwyf drachefn mi a'i talaf i ti.

36 Pwy

4036. 62 A'r Jesu a ddywedodd wrtho, Nid oes neb ag sydd yn rhoi ei law ar yr aradr, ac yn edrych ar y pethau sydd o'i ôl, yn gymmwys i deyrnas Dduw.

PEN. X.

1 *Crist yn anfon allan ar unwaith ddeg disgybl a thrugain i wneuthur gwyrthiau, ac i bregethu:* 17 *Yn eu rhybuddio hwy i fod yn ostyngedig, ac ym mha beth y gorfoledaent:* 21 *Yn diolch i'w dâd am ei râs:* 23 *yn mawrygu dedwydd gyflwr ei Eglwys:* 25 *yn dysgu y cyfreithiwr y modd i i gael bywyd tragywyddol, ac i gymmeryd pawb yn gymmydog iddo, a'r a fo og eisiau ei drugaredd ef arno:* 41 *yn argyoeddi Martha, ac yn canmol Mair ei chwaer hi.*

WEdi 'r pethau hyn yr ordeiniodd yr Arglwydd ddeg a thrugain eraill hefyd, ac a'i danfones hwynt bob yn ddau o flaen ei wyneb i bob dinas a man lle 'r oedd efe ar fedr dyfod.

2 Am hynny efe a ddywedodd wrthynt, Y [a] cynhauaf yn wîr *ydd* fawr, ond y gweithwyr yn anaml: [b] gweddïwch gan hynny ar Arglwydd y cynhauaf am ddanfon allan weithwyr i'w gynhauaf.

3 Ewch: [c] wele, yr wyf fi yn eich danfon chwi fel wŷn ym mysg bleiddiaid.

4 [d] Na ddygwch gôd, nac ysgreppan, nac esgidiau: ac [e] na chyferchwch well i neb ar y ffordd.

5 [f] Ac i ba dŷ bynnag yr eloch i mewn, yn gyntaf dywedwch, Tangnefedd i'r tŷ hwn.

6 Ac o bydd yno fâb tangnefedd, eich tangnefedd a orphwys arno: o'samgen, hi a ddychwel attoch chwi.

7 [g] Ac yn y tŷ hwnnw arhoswch, gan fwyta ac yfed y cyfryw bethau ag *a gaffoch* ganddynt: canys [h] teilwng yw i'r gweithwr ei gyflog. Na threiglwch o dŷ i dŷ.

8 A pha ddinas bynnag yr eloch iddi, a hwy yn eich derbyn, bwytewch y cyfryw bethau ag a rodder ger eich bronnau:

9 Ac jachewch y cleifion a fyddo ynddi, a dywedwch wrthynt, [i] Daeth teyrnas Dduw yn agos attoch.

10 Eithr pa ddinas bynnag yr eloch iddi, a hwy heb eich derbyn, ewch allan i'w heolydd, a dywedwch,

11 [k] Hyd yn oed y llwch, yr hwn a lynodd wrthym o'ch dinas, yr ydym yn ei sychu ymmaith ‡ i chwi: er hynny gwybyddwch hyn, fod teyrnas Dduw wedi nesâu attoch.

12 Eithr dywedaf wrthych, mai esmwythach fydd i Sodom yn y dydd hwnnw nag i'r ddinas honno.

13 [l] Gwae di, Corazin; gwae di, Bethsaida; canys pe gwnaethid yn Nhyrus a Sidon † y gweithredoedd nerthol a wnaethpwyd yn eich plith chwi, hwy a edifarhasent er ys talm, gan eistedd mewn sachliain a lludw.

14 Eithr esmwythach fydd i Dyrus a Sidon yn y farn nag i chwi.

15 A thithau, Capernäum, yr hon a ddyrchafwyd hyd y nef, a dynnir i lawr hyd yn uffern.

16 [m] Y neb sydd yn eich gwrando chwi, sydd yn sy ngwrando i; [n] a'r neb sydd yn eich dirmygu chwi, sydd yn sy nirmygu i; a'r neb sydd yn sy nirmygu i, sydd yn dirmygu yr hwn a'm hanfonodd i.

17 ¶ A'r deg a thrugain a ddychwelasant gyd â llawenydd, gan ddywedyd, Arglwydd, hyd yn oed y cythreuliaid a ddarostyngir i ni, yn dy enw di.

18 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Mi a welais Satan megis mellden, yn syrthio o'r nef.

19 Wele, [o] yr ydwyf fi yn rhoddi i chwi awdurdod i sathru ar seirph, ac ysgorpionau, ac ar holl gryfder y gelyn: ac nid oes dim a wnâ ddim niwed i chwi.

20 Eithr yn hyn na lawenhewch, fod yr ysbrydion wedi eu darostwng i chwi; ond llawenhewch yn hytrach, am fod [p] eich enwau yn 'sgrifennedig yn y nefoedd.

21 ¶ [q] Yr awr honno yr Jesu a lawenychodd yn yr ysbryd, ac a ddywedodd, Yr wyf yn diolch i ti, O Dâd, Arglwydd nef a daear, am guddio o honot y pethau hyn oddi wrth y doethion a'r dyallus, a'i dadguddio o honot i rai bychain: yn wîr, O Dâd; o blegid felly ‡ y gwelid yn dda yn dy olwg di.

22 [r] Pob peth a roddwyd i mi gan fy Nhâd: ac [s] ni wyr neb pwy yw 'r Mâb, ond y Tâd; na phwy yw 'r Tâd, ond y Mâb, a'r neb y mynno 'r Mâb *ei* ddadguddio iddo.

23 ¶ Ac efe a drôdd at ei ddisgyblion, ac a ddywedodd o'r neilldu, [t] Gwyn fyd y llygaid sy 'n gweled y pethau yr ydych chwi yn eu gweled.

24 Canys yr wyf yn dywedyd i chwi, [u] ewyllysio o lawer o brophwydi a brenhinoedd weled y pethau yr ydych chwi yn eu gweled, ac ni's gwelsant; a chlywed y pethau yr ydych chwi yn eu clywed, ac ni's clywsant.

25 ¶ Ac wele, rhyw gyfreithwr a gododd, gan ei demtio ef, a dywedyd, [x] Athro, pa beth a wnâf i gael etifeddu bywyd tragywyddol?

26 Yntef a ddywedodd wrtho, Pa beth sydd ysgrifennedig yn y gyfraith? pa fodd y darlleni?

27 Ac efe gan atteb a ddywedodd, [y] Ti a geri yr Arglwydd dy Dduw â'th holl galon, ac â'th holl enaid, ac â'th holl nerth, ac â'th holl feddwl; [z] a'th gymmydog fel ti dy hun.

28 Yntef a ddywedodd wrtho, Ti a attebaist yn uniawn: gwna hyn, a [a] byw fyddi.

29 Eithr efe, yn ewyllysio ei gyfiawnhau ei hun, a ddywedodd wrth yr Jesu, A phwy yw fy nghymmydog?

30 A'r Jesu gan atteb a ddywedodd, Rhyw ddŷn oedd yn myned i wared o Jerusalem i Jericho, ac a syrthiodd ym mysg lladron, y rhai wedi ei ddiosg ef a'i archolli, a aethant ymmaith, gan *ei* adael yn hanner marw.

31 Ac ar ddamwain rhyw offeiriad a ddaeth i wared y ffordd honno; a phan ei gwelodd, [b] efe a aeth o'r tu arall heibio.

32 A'r un ffunyd Lefiad hefyd, wedi dyfod i'r fan, a'i weled *ef*, a aeth o'r tu arall heibio.

33 Eithr rhyw Samariad wrth ymdaith, a ddaeth atto ef; a phan ei gwelodd, a dosturiodd,

34 Ac a aeth atto, ac a rwymodd ei archollion ef, gan dywallt ynddynt olew a gwin; ac a'i gosodd ef ar ei anifail ei hun, ac a'i dug ef i'r llety, ac a'i hamgeleddodd.

35 A thrannoeth wrth fyned ymmaith, efe a dynnodd allan ddwy geiniog, ac a'i rhoddes i'r llettywr, ac a ddywedodd wrtho, Cymmer ofal drosto: a pha beth bynnag a drenliech yn ychwaneg, pan ddelwyf drachefn mi a'i talaf i ti.

36 Pwy

---

[a] Mat. 9. 37. Joan 4. 35.
[b] 2 Thes. 3. 1.
[c] Mat. 10. 16.
[d] Mat. 10. 9, 10. Marc 6. 8.
[e] 2 Bren. 4. 29.
[f] Mat. 10. 11.
[g] 1 Cor. 10. 27.
[h] 1 Cor. 9. 4, &c. 1 Tim 5. 18.
[i] Mat. 3. 2. a 4. 17
[k] Mat. 10. 14. Pen. 9. 5. Act. 13. 51. a 18. 6.
‡ *yn eich erbyn chwi*; fel Pen. 9. 5.
[l] Mat. 11. 21.
† *y nerthoedd.*
[m] Mat. 10. 40. Joan 13. 20.
[n] 1 Thes. 4. 8.
[o] Marc 16. 18. Act. 28. 5.
[p] Ecsod. 32. 32. Esay 4. 3. Heb. 12. 23. Dad. 21. 27.
[q] Mat. 11. 25.
‡ Gr. *yr oedd bodlonrwydd.*
[r] Mat. 28. 18. Joan 3. 35. a 17. 2.
[s] Joan 1. 18. a 6. 44, 46.
[t] Mat. 13. 16.
[u] 1 Pedr 1. 10.
[x] Mat. 19. 17. a 22. 35.
[y] Deut. 6. 5.
[z] Lef. 19. 18.
[a] Neu *tros y gwnwn*
[a] Lef. 18. 5. Ezec. 20. 11, 13.
[b] Psal. 38. 11.
[b] Pen. 2, &c.
[b] Mar. 7. Joan 7. Iago 1 Joan 22.

4036. 36 Pwy gan hynny o'r tri hyn yr ydwyt ti yn tybied ei fod yn gymmydog i'r hwn a syrthiasai ym mhlith y lladron?

37 Ac efe a ddywedodd, Yr hwn a wnaeth drugaredd ag ef. A'r Jesu am hynny a ddywedodd wrtho, Dos, a gwna dithau yr un modd.

38 ¶ A bu, a hwy yn ymdeithio, ddyfod o hono i ryw dref: a rhyw wraig a'i henw [c] Martha, a'i derbyniodd ef i'w thy.

39 Ac i hon yr oedd chwaer a elwid Mair, [d] yr hon hefyd [e] a eisteddodd wrth draed yr Jesu, ac a wrandawodd ar ei ymadrodd ef.

40 Ond Martha oedd drafferthus ynghylch llawer o wasanaeth: a chan sefyll ger llaw, hi a ddywedodd, Arglwydd, onid oes ofal gennyt am i'm chwaer fy ngadael i fy hun i wasanaethu? dywed wrthi gan hynny am fy helpio.

41 A'r Jesu a attebodd ac a ddywedodd wrthi, Martha, Martha, gofalus a thrafferthus wyt ynghylch llawer o bethau:

42 Eithr [f] un peth sydd angenrheidiol. A Mair a ddewisodd y rhan dda, yr hon ni ddygir oddi arni.

PEN. XI.

1 Crist yn dysgu gweddio, a hynny heb ddiffygio: 11 gan sicrhau y rhydd Duw felly i ni bethau da. 14 Wrth fwrw allan gythraul mud, y mae efe yn ceryddu 'r Phariseaid cablaidd: 28 ac yn dangos pwy sydd fendigedig: 29 ac yn pregethu i'r bobl, 37 ac yn argyoeddi ffug Sancteidd-rwydd y Phariseaid, a'r ysgrifennyddion, a'r cyfreithwyr.

A Bu, ac efe mewn rhyw fan yn gweddio, pan beidiodd, ddywedyd o un o'i ddisgyblion wrtho, Arglwydd, dysg i ni weddio, megis ag y dysgodd Joan i'w ddisgyblion.

2 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [a] Pan weddioch, dywedwch, Ein Tad yr hwn wyt yn y nefoedd, Sancteiddier dy enw. Deued dy deyrnas. Gwneler dy ewyllys, megis yn y nef, felly ar y ddaear hefyd.

3 Dyro i ni ‡ o ddydd i ddydd ein bara beunyddiol.

4 A maddeu i ni ein pechodau: canys yr ydym ninnau yn maddeu i bawb sy yn ein dyled. Ac nac arwain ni i brofedigaeth, eithr gwared ni rhag drwg.

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pwy o honoch fydd iddo gyfaill, ac a a atto hanner nos ac a ddywed wrtho, O gyfaill, moes i mi dair torth yn echwyn:

6 Canys cyfaill i mi a ddaeth attaf wrth ymdaith, ac nid oes gennyf ddim i'w ddodi ger ei fron ef:

7 Ac yntef oddi mewn a ettyb ac a ddywed, Na flina fi: yn awr y mae 'r drws yn gaead, a'm plant gyd a mi yn y gwely; ni allaf godi a'i rhoddi i ti?

8 Yr wyf yn dywedyd i chwi, [b] Er na chyfyd efe a rhoddi iddo am ei fod yn gyfaill iddo, etto o herwydd ei daerni efe a gyfyd ac a rydd iddo gynnifer ag y sydd arno eu heisiau.

9 [c] Ac yr ydwyf yn dywedyd i chwi, Gofynnwch, a rhoddir i chwi; ceisiwch, a chwi a gewch; curwch, ac fe a agorir i chwi.

10 Canys pob un sydd yn gofyn, sydd yn derbyn; a'r neb sydd yn ceisio, sydd yn cael; ac i'r hwn sydd yn curo, yr agorir.

11 [d] O's bara a ofyn mab i un o honoch chwi sy dad, a ddyry efe garreg iddo? ac o's pysgodyn, a ddyry efe iddo sarph yn lle pysgodyn?

12 Neu o's gofyn efe wy, a ddyry efe 'sgorpion iddo?

13 O's chwychwi gan hynny, y rhai ydych ddrwg, a fedrwch roi rhoddion da i'ch plant chwi, pa faint mwy y rhydd *eich* Tad o'r nef yr Ysbryd glan i'r rhai a ofynno ganddo?

14 ¶ [e] Ac yr oedd efe yn bwrw allan gythraul, a hwnnw oedd fud. A bu wedi i'r cythraul fyned allan, i'r mudan lefaru; a'r bobloedd a ryfeddasant.

15 Eithr rhai o honynt a ddywedasant, [f] Trwy *Feelzebub pennaeth y cythreuliaid y mae efe yn bwrw allan gythreuliaid.

16 Ac eraill gan *ei* demtio, [g] a geisiasant ganddo arwydd o'r nef.

17 [h] Yntef [i] yn gwybod eu meddyliau hwynt, a ddywedodd wrthynt, Pob teyrnas wedi ymrannu yn ei herbyn ei hun a anghyfanneddir; a thy yn erbyn ty, a syrth.

18 Ac o's Satan hefyd sydd wedi ymrannu yn ei erbyn ei hun, pa fodd y saif ei deyrnas ef? gan eich bod yn dywedyd, mai trwy Feelzebub yr wyf fi yn bwrw allan gythreuliaid.

19 Ac o's trwy Feelzebub yr wyf fi yn bwrw allan gythreuliaid, trwy bwy y mae eich plant chwi yn eu bwrw hwynt allan? am hynny y byddant hwy yn farnwyr arnoch chwi.

20 Eithr o's myfi * trwy fys Duw ydwyf yn bwrw allan gythreuliaid, diammau ddyfod teyrnas Dduw attoch chwi.

21 [k] Pan fyddo un cryf arfog yn cadw ei neuadd, y mae yr hyn sydd ganddo mewn heddwch.

22 Ond [l] pan ddel un cryfach nag ef arno, a'i orchfygu, efe a ddwg ymmaith ei holl arfogaeth ef, yn yr hon yr oedd yn ymddiried, ac a ran ei anrhaith ef.

23 [m] Y neb nid yw gyd a mi sydd yn sy erbyn: a'r neb nid yw yn casglu gyd a mi sydd yn gwasgaru.

24 [n] Pan el yr ysbryd aflan allan o ddyn, efe a rodia mewn lleoedd sychion, gan geisio gorphwysdra: a phryd na chaffo, efe a ddywed, Mi a ddychwelaf i'm ty o'r lle y daethym allan.

25 A phan ddel, y mae yn ei gael wedi ei ysgubo a'i drefnu.

26 Yna yr a efe ac y cymmer atto saith ysbryd eraill, gwaeth nag ef ei hun; a hwy a ant i mewn, ac a arhosant yno: a'r diwedd y dyn hwnnw sydd gwaeth na'i ddechreuad.

27 ¶ A bu, fel yr oedd efe yn dywedyd hyn, rhyw wraig o'r dyrfa a gododd ei llef, ac a ddywedodd wrtho, Gwyn fyd y groth a'th ddug di, a'r bronnau a sugnaist.

28 Ond efe a ddywedodd, [p] Yn hytrach gwyn fyd y rhai sydd yn gwrando gair Duw, ac yn ei gadw.

29 ¶ [q] Ac wedi i'r bobloedd ymdyrru ynghyd, efe a ddechreuodd ddywedyd, Y genhedlaeth hon sydd ddrwg: y mae hi yn ceisio arwydd, ac arwydd ni roddir iddi, ond arwydd Jonas y prophwyd.

30 Canys fel y bu [r] Jonas yn arwydd i'r Ninefeaid, felly y bydd Mab y dyn hefyd i'r genhedlaeth hon.

31 [s] Bren-

[a] Mat. 6. 9.
‡ Neu, *tros y dawrnod.*
[b] Pen. 18. 2, &c.
[c] Mat. 7. 7. Joan 15. 7. Iago 1. 6. 1 Joan 3. 22.
[d] Mat. 7. 9.
[e] Mat. 9. 32. a 12. 22.
[f] Mat. 9. 34. a 12. 24.
* Gr. *Feelzebul.*
[g] Mat. 12. 38. a 16. 1.
[h] Mat. 12. 25. Marc 3. 24.
[i] Joan 2. 25.
* Ecsod. 8. 19.
[k] Mat. 12. 29.
[l] Esay 53. 12. Col. 2. 15.
[m] Mat. 12. 30.
[n] Mat. 12. 43.
[o] Joan 5. 14. Heb. 5. 4. a 10. 26. 2 Pedr 2. 20.
[p] Mat. 7. 21.
[q] Mat. 12. 38.
[r] Joan 1. 17. a 3. 10.

4036.

31 [s] Brenhines y dehau a gyfyd yn y farn gyd â gwŷr y genhedlaeth hon, ac a'i condemna hwynt: am iddi hi ddyfod o eithafoedd y ddaear i wrando doethineb Solomon; ac wele, un mwy nâ Solomon ymma.

[s] Bren. 10. 1.

32 Gwŷr Ninefe a godant i fynu yn y farn gyd â'r genhedlaeth hon, ac a'i condemnant hi: am [t] iddynt edifarhau wrth bregeth Jonas; ac wele, un mwy nâ Jonas ymma.

[t] Joan 3. 5.

33 [u] Ac nid yw neb wedi goleu cannwyll, yn *ei* gofod mewn lle dirgel, na than leſtr; eithr ar ganhwyllbren, fel y gallo y rhai a ddelo i mewn weled y goleuni.

[u] Mat. 5. 15. Marc 4. 21. Pen. 8. 16.

34 [x] Cannwyll y corph yw 'r llygad: am hynny pan fyddo dy lygad yn ſyml, dy holl gorph hefyd fydd olau; ond pan fyddo *dy lygad* yn ddrwg, dy gorph hefyd fydd tywyll.

[x] Mat. 6. 22.

35 Edrych am hynny rhag i'r goleuni ſydd ynnot fod yn dywyllwch.

36 O's dy holl gorph gan hynny *ſydd* olau, heb un rhan dywyll ynddo, bydd y cwbl yn olau, megis pan fo cannwyll â'i llewyrch yn dy oleuo di.

37 ¶ Ac fel yr oedd efe yn llefaru, rhyw Phariſead a ddymunodd arno giniawa gyd ag ef. Ac wedi iddo ddyfod i mewn, efe a eiſteddodd i fwyta.

38 [y] A'r Phariſead pan welodd, a ryfeddodd nad ymolchaſai efe yn gyntaf o flaen ciniaw.

[y] Marc 7. 3.

39 [z] A'r Arglwydd a ddywedodd wrtho, Yn awr chwychwi 'r Phariſeaid ydych yn glanhau y tu allan i'r cwppan a'r ddyfel; ond [a] eich tu mewn ſydd yn llawn o drais a drygioni.

[z] Mat. 23. 25. [a] Tit. 1. 15.

40 O ynfydion, ond yr hwn a wnaeth yr hyn ſydd oddi allan, a wnaeth yr hyn ſydd o fewn hefyd?

41 [b] Yn hytrach rhoddwch elusen o'r pethau ſy gennych: ac wele, pob peth ſydd lân i chwi.

[b] Eſay 58. 7. Dan. 4. 27.

42 [c] Eithr gwae chwi 'r Phariſeaid: canys yr ydych chwi yn degymmu y mintys, a'r ryw, a phob llyſieuyn, ac yn myned heibio i farn a chariad Duw. Y pethau hyn oedd raid eu gwneuthur, ac na adewid y lleill heb wneuthur.

[c] Pen. 12. 33. [c] Mat. 23. 23.

43 [d] Gwae chwi 'r Phariſeaid; canys yr ydych yn caru y priſgadeiriau yn y ſynagogau, a chyfarch yn y marchnadoedd.

[d] Mat. 23. 6. Marc 12. 38, 39.

44 [e] Gwae chwi 'ſgrifennyddion a Phariſeaid, ragrithwyr; am eich bod fel beddau anamlwg, a'r dynion a rodiant *arnynt* heb wybod *oddi wrthynt*.

[e] Mat. 23. 27.

45 ¶ Ac un o'r cyfreithwyr a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, Athro, wrth ddywedyd hyn yr wyt ti yn ein gwradwyddo ninnau hefyd.

46 [f] Ynte fa ddywedodd, Gwae chwithau hefyd y cyfreithwyr; canys yr ydych yn llwytho dynion â beichiau anhawdd eu dwyn, a chwi nid ydych yn cyffwrdd â'r beichiau, ag un o'ch byſedd.

[f] Mat. 23. 4.

47 [g] Gwae chwychwi; canys yr ydych yn adeiladu beddau 'r prophwydi, a'ch tadau chwi a'i lladdodd hwynt.

[g] Mat. 23. 29.

48 Yn wîr yr ydych yn tyſtiolaethu, ac yn gyd-ſodlon i weithredoedd eich tadau: canys hwynt-hwy yn wîr a'i lladdaſant hwy, a chwithau ydych yn adeiladu eu beddau hwynt.

49 Am hynny hefyd y dywedodd doethineb Duw, [h] Anfonaf attynt brophwydi, ac apoſtolion, a *rhai* o honynt a laddant, ac a erlidiant

[h] Mat. 23. 34.

50 Fel y gofynner i'r genhedlaeth hon, waed yr holl brophwydi, yr hwn a dywalldwyd o ddechreuad y byd;

4036.

51 [i] O waed Abel hyd [k] waed Zacharias, yr hwn a laddwyd rhwng yr allor a'r demlddiau meddaf i chwi, Gofynnir ef i'r genhedlaeth hon.

[i] Gen. 4. 8. [k] 2 Cron 24. 20, 21.

52 [l] Gwae chwychwi y cyfreithwyr: canys chwi a ddygaſoch ymmaith agoriad y gwybodaeth: nid aethoch i mewn eich hunain, a'r rhai oedd yn myned a [‡] wahardda-ſoch chwi.

[l] Mat. 23. 13. [‡] Neu, rwyſtraſoch.

53 Ac ſel yr oedd efe yn dywedyd y pethau hyn wrthynt, y dechreuodd yr yſgrifennyddion a'r Phariſeaid fod yn daer jawn *arno*, a'i annog i ymadrodd am lawer o bethau:

54 Gan ei gynllwyn ef, a cheiſio hela rhyw beth o'i ben ef, i gael achwyn arno.

PEN. XII.

1 *Criſt yn pregethu i'w ddiſgyblion am ochel rhagrith, ac o'ſn wrth ddaogan ei athrawiaeth ef:* 13 *Yn rhybuddio 'r bobl i ochelyd cybydd-dra, trwy ddammeg y gŵr goludog a adeiladodd yſguboriau mwy.* 22 *Ni waſanaetha i ni ſod yn rhy ofalus am bethau bydol,* 31 *ond ceiſio teyrnas Ddaw,* 33 *a rhoddi elusen,* 36 *a bod yn barod i agoryd i'n Harglwydd pan guro, pa bryd bynnag y delo.* 41 *Y dylu gweinidogion Criſt edrych ar eu ſiars,* 49 *a dilſgwil am erlid.* 54 *Rhaid i'r bobl dderbyn yr amſer hwn o râs,* 58 *oblegid peth ofnadwy yw marw heb gymmodi.*

YN [a] y cyfamſer, wedi i fyrddiwn o bobl ymgaſglu ynghŷd, hyd oni ymſathrai y naill y llall, efe a ddechreuodd ddywedyd wrth ei ddiſgyblion, Yn gyntaf gwiliwch arnoch rhag ſurdoes y Phariſeaid, yr hwn yw rhagrith.

[a] Mat. 16. 6. Marc 8. 16.

2 [b] Canys nid oes dim cuddiedig a'r na's dadguddir; na dirgel, a'r ni's gwybyddir.

[b] Mat. 10. 26. Marc 4. 22. Pen. 8. 17.

3 Am hynny pa bethau bynnag a ddywedaſoch yn y tywyllwch, a glywir yn y golau; a'r peth a ddywedaſoch yn y gluſt mewn yſtafelloedd, a bregethir ar bennau tai.

4 [c] Ac yr wyf yn dywedyd wrthych, [d] ſy nghyfeillion, Nac ofnwch y rhai ſy yn lladd y corph, ac wedi hynny heb ganddynt ddim mwy i'w wneuthur.

[c] Mat. 10. 28. [d] Joan 15. 14, 15.

5 Ond rhagddangoſaf i chwi pwy a ofnwch: Ofnwch yr hwn wedi y darfo iddo ladd, ſydd ac awdurdod ganddo i fwrw i uffern; ïe meddaf i chwi, Hwnnw a ofnwch.

6 Oni werthir pump o adar y tô er dwy ffyrling, ac nid oes un o honynt mewn angof ger bron Duw?

7 Ond y mae hyd yn oed blew eich pennau chwi yn gyfrifedig oll. Am hynny nac ofnwch: yr ydych chwi yn well nâ llawer o adar y tô.

[e] Mat. 10. 32. Marc 8. 38.

8 [e] Ac meddaf i chwi, Pwy bynnag a'm haddefo i ger bron dynion, Mâb y dyn hefyd a'i haddef yntau ger bron angylion Duw.

[e] 2 Tim. 2. 12. [f] Mat. 12. 31, 32.

9 A'r hwn a'm gwado i ger bron dynion, a wedir ger bron angylion Duw.

Marc 3. 28.

10 A [f] phwy bynnag a ddywedo air yn erbyn Mâb y dyn, fe a faddeuir iddo: eithr i'r neb a gablo yn erbyn yr Ysbryd glân, ni faddeuir.

[f] 1 Joan 5. 16. [g] Mat. 10. 19. Marc 13. 11. Pen. 21. 14.

11 [g] A phan y'ch dygant i'r ſynagogau, ac *at* y llywiawdwyr, a'r awdurdodau, na ofelwch pa fodd, neu pa beth a atteboch, neu beth a ddywedoch:

12 Canys

4036. 12 Canys yr Ysbryd glân a ddysg i chwi yn yr awr honno beth ſydd raid ei ddywedyd.

13 ¶ A rhyw un o'r dyrfa a ddywedodd wrtho, Athro, dywed wrth fy mrawd am rannu â myfi 'r etifeddiaeth.

14 Yntef a ddywedodd wrtho, Y dŷn, pwy a'm goſododd i yn farnwr, neu yn rhannwr arnoch chwi?

15 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [h] Edrychwch, ac ymogelwch rhag cybydddod: canys nid yw bywyd neb yn ſefyll ar amlder y pethau ſydd ganddo.

16 ¶ Ac efe a draethodd wrthynt ddammeg, gan ddywedyd, Tir rhyw ŵr goludog a gnydiodd yn dda.

17 Ac efe a ymreſymmodd ynddo ei hun, gan ddywedyd, Beth a wnâf, am nad oes gennyf le i gaſglu fy ffrwythau iddo?

18 Ac efe a ddywedodd, Hyn a wnâf: Mi a dynnaf i lawr fy yſguboriau, ac a adeiladaf rai mwy; ac yno y caſglaf fy holl ffrwythau, a'm dâ.

19 A dywedaf wrth fy enaid, [l] Fy enaid, y mae gennyt dda lawer wedi eu rhoi i gadw dros lawer o flynyddoedd: gorphwys, bwyta, ŷf, bydd lawen.

20 Eithr Duw a ddywedodd wrtho, O ynfyd, y nôs hon [k] y gofynnant dy enaid oddi wrthyt; [l] ac eiddo pwy fydd y pethau a barotoaiſt?

21 Felly y mae 'r hwn ſydd yn tryſori iddo ei hun, ac nid yw [m] gyfoethog tu ag at Dduw.

22 ¶ Ac efe a ddywedodd wrth ei ddiſcyblion, Am hyn yr wyf yn dywedyd wrthych, [n] Na chymmerwch oſal am eich bywyd, beth a fwytaoch; nac am eich corph, beth a wiſgoch.

23 Y mae 'r bywyd yn fwy nâ'r ymborth, a'r corph *yn fwy* nâ'r dillad.

24 Yſtriwch y brain: canys nid ydynt yn hau, nac yn medi; i'r rhai nid oes gell, nac yſgubor; ac y mae [o] Duw yn eu porthi hwynt: o ba faint mwy yr ydych chwi yn well nâ'r adar?

25 A phwy o honoch gan gymmeryd gofal a ddichon chwanegu un cufydd at ei faintioli?

26 Am hynny, oni ellwch wneuthur y peth lleiaf, pa ham yr ydych yn cymmeryd gofal am y lleill?

27 Yſtyriwch y lili, pa fodd y maent yn tyfu; Nid ydynt yn llafurio, nac yn nyddu; ac yr wyf yn dywedyd i chwi na wiſgwyd Solomon yn ei holl ogoniant fel un o'r rhai hyn.

28 Ac o's yw Duw felly yn dilladu y llyſieuyn, yr hwn ſydd heddyw yn y maes, ac y foru a deflir i'r ffwrn; pa faint mwy *y dillada efe* chwychwi, O rai o ychydig ffydd?

29 Chwithau na cheiſiwch beth a fwytaoch, neu pa beth a yfoch; ac na fyddwch amheuus.

30 Canys y pethau hyn oll y mae cenhedloedd y byd yn eu hargeiſio: ac y mae eich Tâd chwi yn gwybod fod arnoch chwi eiſiau 'r pethau hyn.

[p] Mat. 6. 33. 31 [p] Yn hyttrach ceiſiwch deyrnas Dduw, [q] Mat. 11. 25, 26. [r] Mat. 19. 21. Act. 2. 45. a 4. 34. a'r pethau hyn oll a roddir i chwi yn ychwaneg.

32 Nac ofna, braidd bychan: canys [q] rhyngodd bodd i'ch Tâd roddi i chwi y deyrnas.

33 [r] Gwerthwch yr hyn ſydd gennych, a rhoddwch eluſen. [s] Gwnewch i chwi byrſau, y rhai ni heneiddiant; tryſor yn y nefoedd, yr hwn ni ddertydd, lle ni ddaw lleidr yn agos, ac ni lygra pryf.

34 Canys lle y mae eich tryſor chwi, yno y bydd eich calon hefyd.

35 [t] Bydded eich lwynau wedi eu hamwregyſu, a'*ch* [u] canhwyllau † wedi eu goleu:

36 A chwithau yn debyg i ddynion yn diſgwil eu harglwydd, pa bryd y dychwel o'r neithior; fel pan ddelo a churo, yr agoront iddo yn ebrwydd.

37 Gwyn eu byd y gweiſion hynny, y rhai a gaiff eu harglwydd pan ddêl, yn neffro: yn wîr meddaf i chwi, efe a ymwregyſa, ac a wnâ iddynt eiſtedd i lawr i fwyta, ac a ddaw, ac a waſanaetha arnynt hwy.

38 Ac o's daw efe ar yr ail wiliadwriaeth, ac *o's* ar y drydedd wiliadwriaeth y daw, a'*i* cael *hwynt* felly, gwyn eu byd y gweiſion hynny.

[x] Mat. 24. 43. [1] Theſ. 5. 2. [2] Pedr 3. 10. Dad. 3. 3. [a] 16. 15. [y] Mat. 24. 44. [a] 25. 13. Marc 13. 33. Pen. 21. 34. [1] Theſ. 5. 6. [z] Mat. 24. 45. a 25. 21. [1] Cor. 4. 2.

39 [x] A hyn gwybyddwch, pe gwybaſai gŵr y tŷ pa awr y deuai 'r lleidr, efe a wiliaſai, ac ni adawſai gloddio ei dŷ trwodd.

40 [y] A chwithau gan hynny, byddwch barod: canys yr awr ni thybioch, y daw Mâb y dŷn.

41 ¶ A Phedr a ddywedodd wrtho, Arglwydd, ai wrthym ni yr wyt ti yn dywedyd y ddammeg hon, ai wrth bawb hefyd?

42 A'r Arglwydd a ddywedodd, [z] Pwy yw y goruchwiliwr ffyddlawn, a phwyllog, yr hwn a eſyd *ei* arglwydd ar ei deulu, i roddi cyfluniaeth *idaynt* mewn pryd.

43 Gwyn ei fyd y gwâs hwnnw, yr hwn y caiff ei arglwydd ef pan ddêl, yn gwneuthur felly.

44 Yn wîr meddaf i chwi, Efe a'i geſyd ef *yn llywodraethwr* ar gwbl ag ſydd eiddo.

45 Eithr o's dywed y gwâs hwnnw yn ei gâlon, Y mae fy arglwydd yn oedi dyfod; a dechrau curo y gweiſion a'r morwynion, a bwyta ac yfed a meddwi:

46 Daw arglwydd y gwâs hwnnw mewn dydd nad yw efe yn diſgwil, ac ar awr nad yw efe yn gwybod, ac a'i ‡ gwahana ef, ac a eſyd ei ran ef gyd â'r anffyddloniaid.

47 [a] A'r gwâs hwnnw, yr hwn a wybu ewyllys ei arglwydd, ac nid ymbarotôdd, ac ni wnaeth yn ôl ei ewyllys ef, a gurir â llawer *ffonnod*.

48 Eithr yr hwn ni wybu, ac a wnaeth bethau yn haeddu ffonnodiau, a gurir ag ychydig *ffonnodiau*. Ac i bwy bynnag y rhoddwyd llawer, llawer a ofynnir ganddo; a chyd â'r neb y gadawſant lawer, ychwaneg a ofynnant ganddo.

49 ¶ Mi a ddaethym i fwrw tân ar y ddaear, a pheth a fynnaf o's cynneuwyd ef eiſoes?

50 Eithr [b] y mae gennyf fedydd i'm bedyddio ag ef, ac mor gyfyng yw arnaf hyd oni orphenner!

51 [c] Ydych chwi yn tybied mai heddwch y daethym i i'w roddi ar y ddaear? nag ê, meddaf i chwi; [d] ond yn hyttrach † ymrafael.

52 Canys bydd o hyn allan bump yn yr un tŷ wedi ymrannu, tri yn erbyn dau, a dau yn erbyn tri.

[b] Mat. 20. 22. [c] Mat. 10. 34. [d] Mic. 7. 7. † *ymbleidio.*

53 Y

‡ *tyr ef ymmaith.*

4036.

53 Y tâd a ymranna yn erbyn y mab, a'r mâb yn erbyn y tâd; y fam yn erbyn y ferch, a'r ferch yn erbyn y fam; y chwegr yn erbyn ei gwaudd, a'r waudd yn erbyn ei chwegr.

54 ¶ Ac efe a ddywedodd hefyd wrth y bobloedd, [e] Pan weloch gwmmwl yn codi o'r gorllewin, yn y fan y dywedwch, Y mae cafod yn dyfod: ac felly y mae.

[e] Mat. 16. 2.

55 A phan *weloch* y deheuwynt yn chwythu, y dywedwch, Y bydd gwres: ac fe fydd.

56 O ragrithwyr, chwi a fedrwch ddyall wynebpryd y ddaear a'r wybr: ond yr amser hwn, pa fodd nad ydych yn ei ddyall?

57 A pha ham nad ydych, fe o honoch eich hunain, yn barnu yr hyn fydd gyfiawn?

[f] Diar. 25. 8. Mat. 5. 25. [g] Edrych Pfal. 32. 6. Eſay 55. 6.

58 ¶ [f] Canys tra fyddech yn myned gyd â'th wrthwynebwr at lywodraethwr, gwnâ dy orau [g] ar y ffordd i gael myned yn rhydd oddi wrtho; rhag iddo dy ddwyn at y barnwr, ac i'r barnwr dy roddi at y fwyddog, ac i'r fwyddog dy daflu yng harchar.

59 Yr wyf yn dywedyd i ti, nad ai di ddim oddi yno, hyd oni thelych, fe 'r hatling eithaf.

PEN. XIII.

1 Criſt yn pregethu edifeirwch, wrth gosbedigaeth y Galileaid ac eraill. 6 Y ffigysbren diffrwyth ni chaiff ſefyll. 11 Criſt yn jachâu y wraig oedd wedi crymmu: 18 yn dangos galluog weithrediad y gair yngholonnau ei etholedigion, trwy ddammeg y gronyn mwſtard, a'r ſurdoes: 24 yn annog i fyned i mewn i'r porth cyfyng, 31 ac yn argyoeddi Herod, a Jeruſalem.

AC yr oedd yn bresennol y cyfamser hwnnw rai yn mynegi iddo am y Galileaid, y rhai y cymmysgasai Pilat eu gwaed ynghŷd â'i haberthau.

2 A'r Jesu gan atteb a ddywedodd wrthynt, Ydych chwi yn tybied fod y Galileaid hyn yn bechaduriaid mwy nâ'r holl Alileaid, am iddynt ddioddef y cyfryw bethau?

3 Nac oeddynt, meddaf i chwi: eithr onid edifarhewch, chwi a ddifethir oll yn yr un modd.

4 Neu 'r deunaw hynny, ar y rhai y fyrthiodd y twŵr yn Siloam, ac a'i lladdodd hwynt; a ydych chwi yn tybied eu bod hwy yn bechaduriaid mwy nâ'r holl ddynion oedd yn cyfanneddu yn Jeruſalem?

5 Nac oeddynt, meddaf i chwi: eithr onid edifarhewch, chwi a ddifethir oll yn yr un modd.

6 ¶ Ac efe a ddywedodd y ddammeg hon, [a] Yr oedd gan un ffigysbren wedi ei blannu yn ei winllan; ac efe a ddaeth i geisio ffrwyth arno, ac ni's cafodd.

[a] Eſay 5. 2. Mat. 21. 19.

7 Yna efe a ddywedodd wrth y gwinllanydd, Wele, tair blynedd yr ydwyf yn dyfod, gan geisio ffrwyth ar y ffigysbren hwn, ac nid ydwyf yn cael *dim*: torr ef i lawr; pa ham y mae efe yn diffrwytho 'r tîr?

8 Ond efe gan atteb a ddywedodd wrtho, Arglwydd, gâd ef y flwyddyn hon hefyd, hyd oni ddarffo i mi gloddio o'i amgylch, a bwrw tail:

9 Ac o's dwg efe ffrwyth, *da*: onid e, gwedi hynny torr ef i lawr.

10 ¶ Ac yr oedd efe yn dyſgu yn un o'i ſynagogau ar y ſabbath.

11 Ac wele, yr oedd gwraig ac ynddi ysbryd gwendid ddeunaw mlynedd, ac oedd wedi cyd-grymmu, ac ni allai hi mewn modd yn y byd † ymuniawnu.

† Neu, *ymddadgrymmu*.

12 Pan welodd yr Jesu hon, efe a 'i galwodd *hi* atto, ac a ddywedodd wrthi, Ha wraig, rhyddhawyd di oddi wrth dy wendid.

13 Ac efe a roddes *ei* ddwylaw arni: ac yn ebrwydd hi a uniawnwyd, ac a ogoneddodd Dduw.

14 A'r archſynagogydd a attebodd yn ddigllon, am i'r Jesu jachâu ar y ſabbath, ac a ddywedodd wrth y bobl, [b] Chwe diwrnod ſydd yn y rhai y dylid gweithio; ar y rhai'n gan hynny deuwch, a jachâer chwi, ac [c] nid ar y dydd ſabbath.

[b] Eſod. 20. 9. [c] Mat. 12. 10. Marc 3. Pen. 6

15 Am hynny yr Arglwydd a'i hattebodd ef, ac a ddywedodd, O ragrithiwr, [d] oni ollwng pob un o honoch ar y ſabbath ei ŷch neu *ei* aſyn o'r preſeb, a'i harwain i'r dwfr?

[d] Pen. 14. 5.

16 Ac oni ddylai hon, [e] a hi yn ferch i Abraham, yr hon a rwymodd Satan, wele ddeunaw mlynedd, gael ei rhyddhau o'r rhwym hwn ar y dydd ſabbath?

[e] Pen. 19. 9.

17 Ac fel yr oedd efe yn dywedyd y pethau hyn, ei holl wrthwynebwyr ef a gywilyddiaſant: a'r holl bobl a lawenychaſant am yr holl bethau gogoneddus a wnaid ganddo.

18 ¶ [f] Ac efe a ddywedodd, I ba beth y mae teyrnas Dduw yn debyg? ac i ba beth y cyffelybaf hi?

[f] Mat. 13. 31. Marc 4. 30.

19 Tebyg yw i ronyn o hâd mwſtard, yr hwn a gymmerodd dyn, ac a'i hauodd yn ei ardd; ac efe a gynnyddodd, ac a aeth yn bren mawr, ac adar yr awyr a nythaſant yn ei ganghennau ef.

[g] Mat. 13. 33. Marc 6.

20 A thracheſn y dywedodd, I ba beth y cyffelybaf deyrnas Dduw?

21 Cyffelyb yw i ſurdoes, yr hwn a gymmerodd gwraig, ac a'i cuddiodd mewn tri meſur o flawd, hyd oni ſurodd y cwbl oll.

[h] Mat. 13. Edrych Joan 7. 34. a 8. 21. a 13. 33.

22 [g] Ac efe a dramwyodd trwy ddinaſoedd a threfi, gan athrawiaethu, ac ymdeithio tu a Jeruſalem.

Rhuf. 9. 31. [g] Pſal. 33. 6. Eſay 55. 6.

23 ¶ A dywedodd un wrtho, Arglwydd, ai ychydig yw y rhai cadwedig? Ac efe a ddywedodd wrthynt,

24 [h] Ymdrechwch am fyned i mewn trwy 'r porth cyfyng: canys [i] llawer, meddaf i chwi, a geiſiant fyned i mewn, ac ni's gallant.

[h] Mat. 7. 13. [i] Mat. 22. 14.

25 [k] Gwedi cyfodi gŵr y tŷ, a [l] chau 'r drws, a dechreu o honoch ſefyll oddi allan, a churo 'r drws, gan ddywedyd, [m] Arglwydd, Arglwydd, agor i ni; ac iddo yntef atteb a dywedyd wrthych, [n] Nid adwaen ddim o honoch o ba le yr ydych:

[k] Mat. 25. 10. [l] Pen. 6. 46. [m] Mat. 25. 11. [n] Mat. 7. 23. a 25. 41. Act. 25. Pſal. 6. 8. Mat. 12. 42. a 24. 51. [o] Mat. 8. 11.

26 Yna y dechreuwch ddywedyd, Ni a fwytaſom ac a yfaſom yn dy wŷdd di, a thi a ddyſgaiſt yn ein heolydd ni.

27 [o] Ac efe a ddywed, Yr wyf yn dywedyd i chwi, Nid adwaen chwi o ba le yr ydych: [p] ewch ymmaith oddi wrthyf, chwi holl weithredwyr anwiredd.

[p] Mat. 7. 23.

28 ¶ Yno y bydd wylofain a rhincian dannedd, [r] pan welech Abraham ac Iſaac a Jacob a'r holl brophwydi yn nheyrnas Dduw, a chwithau wedi eich bwrw allan.

29 A

29 A daw y rhai o'r dwyrain ac o'r gorllewin, ac o'r gogledd ac o'r dehau, ac a eisteddant yn nheyrnas Dduw.

30 [s] Ac wele, olaf ydyw y rhai a fyddant flaenaf, a blaenaf ydyw y rhai a fyddant olaf.

31 ¶ Y dwthwn hwnnw y daeth atto ryw Phariseaid, gan ddywedyd wrtho, Dôs allan, a cherdda oddi ymma: canys y mae Herod yn ewyllysio dy ladd di.

32 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ewch a dywedwch i'r cadnaw hwnnw, Wele, yr wyf yn bwrw allan gythreuliaid, ac yn jachâu heddyw ac y foru, a'r trydydd dydd y'm perffeithir.

33 Er hynny, rhaid i mi ymdaith heddyw ac y foru a thrennydd: canys ni all fod y derfydd am brophwyd allan o Jerusalem.

34 [t] O Jerusalem, Jerusalem, yr hon wyt yn lladd y prophwydi, ac yn llabyddio y rhai a anfonir attat, pa fawl gwaith y mynnaswn gasglu dy blant ynghŷd, y modd y *casgl* yr iâr ei † chywion dan *ei* hadenydd, ac ni's mynnech?

35 Wele, eich tŷ a adewir i chwi yn anghyfannedd. Ac yn wîr yr wyf yn dywedyd wrthych, Na welwch fi, hyd oni ddêl yr amser pan ddywettoch, [u] Bendigedig yw yr hwn ſydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd.

PEN. XIV.

2 Criſt yn jachâu y dropſi ar y ſabbath: 7 yn dyſgu goſtyngeiddrwydd: 12 a gwneuthur ciniawau i'r tlodion: 16 wrth ddammeg y ſwpper mawr, yn dangos pa fodd y caeir dynion â meddyliau bydol, y rhai a ddiyſtyrant air Duw, allan o'r nef. 25 Rhaid i'r rhai a fynnai fod yn ddiſgyblion iddo, i ddwyn eu croes, a gwneuthur eu cyfrifon ymlâen llaw, rhag iddynt trwy gywilydd fyrthio oddi wrtho ar ôl hynny, 34 a myned yn gwbl ddilês, mal halen wedi colli ei flâs.

BU hefyd, pan ddaeth efe i dŷ un o bennaethiaid y Phariseaid ar y ſabbath, i fwyta bara, iddynt hwythau ei wilied ef.

2 Ac wele, 'r oedd ger ei fron ef ryw ddŷn yn glaf o'r dropſi.

3 A'r Jesu gan atteb a lefarodd wrth y cyfreithwyr a'r Phariseaid, gan ddywedyd, [a] Ai rhydd jachâu ar y ſabbath?

4 A thewi a wnaethant. Ac efe a'i cymmerodd atto, *ac* a'i hiachaodd ef, ac a'i gollyngodd ymmaith;

5 Ac a attebodd iddynt hwythau, a ddywedodd, [b] A ſyn neu ŷch pa un o honoch a ſyrth i bwll, ac yn ebrwydd ni's tynn ef allan ar y dydd ſabbath?

6 Ac ni allent roi atteb yn ei erbyn ef am y pethau hyn.

7 ¶ Ac efe a ddywedodd wrth y gwahoddedigion ddammeg, pan yſtyriodd fel yr oeddynt yn dewis yr eiſteddleoedd uchaf; gan ddywedyd wrthynt,

8 Pan y'th wahodder gan neb i neithior, nac eiſtedd yn y lle uchaf, rhag bod un anrhydeddusach nâ thi, wedi ei wahodd ganddo;

9 Ac i hwn a'th wahoddodd di ac yntef, ddyfod a dywedyd wrthyt, Dyro le i hwn; ac yna dechreu o honot ti trwy gywilydd gymmeryd y lle iſaf.

10 [c] Eithr pan y'th wahodder, dôs ac eiſtedd yn y lle iſaf, fel pan ddelo 'r hwn a'th wahoddodd di, y gallo efe ddywedyd wrthyt, Y cyfaill, eiſtedd yn uwch i fynu. Yna y bydd i ti glôd yngwydd y rhai a eiſteddant gyd â thi ar y bwrdd.

11 [d] Canys pob un a'r a'i dyrchafo ei hun a oſtyngir; a'r hwn ſydd yn ei oſtwng ei hun a ddyrchefir.

12 ¶ Ac efe a ddywedodd hefyd wrth yr hwn a'i gwahoddaſai ef, Pan wnelych ginio neu ſwpper, na alw dy gyfeillion, na'th frodyr, na'th geraint, na'th gymmydogion goludog; rhag iddynt hwythau eilchwel dy wahodd dithau, a gwneuthur taledigaeth i ti.

13 Eithr [e] pan wnelych wlêdd, galw y tlodion, yr efryddion, y cloffion, y deillion:

14 A dedwydd ſyddi; am nad oes ganddynt ddim i dalu i ti: canys fe a delir i ti yn adgyfodiad y rhai cyfiawn.

15 ¶ A phan glywodd rhyw un o'r rhai oedd yn eiſtedd ar y bwrdd y pethau hyn, efe a ddywedodd wrtho, [f] Gwyn ei fyd y neb a fwytao ſara yn nheyrnas Dduw.

16 Ac a yntef a ddywedodd wrtho, [g] Rhyw ŵr a wnaeth ſwpper mawr, ac a wahoddodd lawer:

17 Ac [h] a ddanfonodd ei wâs bryd ſwpper, i ddywedyd wrth y rhai a wahoddaſid, Deuwch; canys weithian y mae pob peth yn barod.

18 A hwy oll a ddechreuaſant yn un*fryd* ymeſgufodi. Y cyntaf a ddywedodd wrtho, Mi a brynais dyddyn, ac y mae yn rhaid i mi fyned a'i weled: attolwg i ti, cymmer fi yn eſgufodol.

19 Ac arall a ddywedodd, Mi a brynais bùm jau o ychen, ac yr ydwyf yn myned i'w profi hwynt: attolwg i ti, cymmer fi yn eſgufodol.

20 Ac arall a ddywedodd, Mi a briodais wraig, ac am hynny ni's gallaf fi ddyfod.

21 A'r gwâs hwnnw, pan ddaeth *adref*, a ſynegodd y pethau hyn i'w arglwydd. Yna gŵr y tŷ wedi digio, a ddywedodd wrth ei wâs, Dôs allan ar frys i heolydd ac yſtrydoedd y ddinas, a dwg i mewn ymma y tlodion, a'r anafus, a'r cloffion, a'r deillion.

22 A'r gwâs a ddywedodd, Arglwydd, gwnaerhpwyd fel y gorchymynnaiſt, ac etto y mae lle.

23 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth y gwâs, Dôs allan i'r prif-ffyrdd a'r caeau, a chymmell *hwynt* i ddyfod i mewn, fel y llanwer fy nhŷ.

24 Canys yr wyf yn dywedyd i chwi, na chaiff yr un o'r gwŷr hynny a wahoddwyd, brofi o'm ſwpper i.

25 ¶ A llawer o bobl a gyd-gerddodd ag ef: ac efe a droes, ac a ddywedodd wrthynt,

26 [i] O's daw neb attafi, ac ni chafao ei dâd, a'i fam, a'i wraig, a'i blant, a'i frodyr, a'i chwiorydd, îe a'i einioes ei hun hefyd, ni all efe fod yn ddiſgybl i mi.

27 A [k] phwy bynnag ni ddycco ei groes, a dyfod ar fy ôl i, ni all efe fod yn ddiſgybl i mi.

28 ¶ Canys [l] pwy o honoch chwi a'i frŷd ar adeiladu twr, nid eiſtedd yn gyntaf, a bwrw 'r draul, a oes ganddo a'i gorphenno?

29 Rhag wedi iddo oſod y ſail, ac heb allu *ei* orphen, ddechreu o bawb a'i gwelant ei watwar ef,

30 Gan ddywedyd, Y dŷn hwn a ddechreuodd adeiladu, ac ni allodd ei orphen.

31 Neu

[s] Mat. 19. 30. a 20. 16. Marc 10. 31.
† Neu, *ymddiddan grymmus*
[b] Eſod. 20. 9. [c] Mat. 20.
[t] Mat. 23. 37. [u] Pen. 6 a 14. 3. [d] Pen. 5.
† *nythaid.*
[e] Pen. 9.
[a] Pſal. 118. 26.
[f] Mat. 5. 31. Marc 4. 30.
[g] Mat. 9. 35. Marc 6. [h] Mat. 13. Edrych Joan 7. 34. a 8. 21. a 13. 33. Rhuf. 9. 11. Pſal. 32.
[a] Mat. 12. 10.
Eſay 55.
[b] Eſod. 23. 5. Deut. 22. 4. Pen. 13. 15.
[c] Diar. 25. 6, 7.
Dad. 19. 9.
[g] Mat. 22. 2.
[h] Diar. 9. 2, 5.
[i] Deut. 13. 6. a 33. 9. Marc 10. 37.
[k] Mat. 16. 24. Marc 8. 34. Pen. 9. 23.
[l] Diar. 24. 27.

4036. 31 Neu pa frenin yn myned i ryfel yn erbyn brenin arall, nid eiſtedd yn gyntaf, ac ymgynghori a all eſe â deng mîl gyfarfod â'r hwn ſydd yn dyfod yn ei erbyn ef ag ugain mîl?

32 Ac o's amgen, tra fyddo eſe ym mhell *oddi wrtho*, eſe a enfyn gennadwri, ac a ddeiſyf ammodau heddwch.

33 Felly hefyd, pob un o honoch chwithau nid ymwrthodo â chymmaint oll ag a feddo, ni all fod yn ddiſgybl i mi.

m Mar. 5. 13. Marc 9. 50. 34 m Da yw 'r halen: eithr o bydd yr halen yn ddiflas, â pha beth yr helldir ef?

35 Nid yw eſe gymmwys nac i'r tîr, nac i'r dommen; *ond* ei fwrw ef allan y maent. Y neb ſydd ganddo gluſtiau i wrando, gwrandawed.

PEN. XV.

1 *Dammeg y ddafad a gollesid*, 8 *y darn arian*, 11 *a'r mâb afradlon.*

a Mat. 9. 10. A C a yr oedd yr holl bublicanod a'r pechaduriaid yn nesâu atto ef, i wrando arno.

2 A'r Pharifeaid a'r yſgrifennyddion a rwgnachaſant, gan ddywedyd, Y mae hwn yn derbyn pechaduriaid, ac yn bwyta gyd â hwynt.

3 ¶ Ac eſe a adroddodd wrthynt y ddammeg hon, gan ddywedyd,

b Mat. 18. 12. 4 b Pa ddŷn o honoch a chanddo gant o ddefaid, ac o's cyll un o honynt, nid yw yn gadel yr amyn un pùm ugain yn yr aniawch, ac yn myned ar ôl yr hon a gollwyd, hyd oni chaffo eſe hi?

5 Ac wedi iddo *ei* chael, eſe a'i dŷd *hi* ar ei yſgwyddau ei hun yn llawen.

6 A phan ddêl adref, ete a eilw ynghŷd *ei* gyfeillion a'i gymmydogion, gan ddywedyd wrthynt, Llawenhewch gyd â mi; canys cefais fy nafad c a gollafid.

c 1 Pedr 2. 10, 25.

7 Yr wyf yn dywedyd i chwi, mai felly y bydd llawenydd yn y nef am un pechadur a edifarhao, d *mwy* nag am onid un pùm ugain o rai cyfiawn, y rhai nid rhaid iddynt wrth edifeirwch.

d Pen. 5. 32.

8 ¶ Neu pa wraig, a chanddi ddeg † dryll o arian, o's cyll hi un dryll, ni oleu gannwyll, ac yſgubo 'r tŷ, a cheiſio yn ddyfal, hyd oni's caffo *ef?*

† *o adrachmonau.*

9 Ac wedi iddi *ei* gael, hi a eilw ynghŷd *ei* chyfeilleſau a'i chymmydogeſau, gan ddywedyd, Cyd-lawenhewch â mi; canys cefais y dryll a gollaſwn.

10 Felly, meddaf i chwi, y mae llawenydd yng*w*ydd angylion Duw am un pechadur a edifarhao.

11 ¶ Ac eſe a ddywedodd, Yr oedd gan ryw ŵr ddau fâb:

12 A'r jeuangaf o honynt a ddywedodd wrth *ei* dâd, Fy nhâd, dyro i mi y rhan a ddigwydd o'r da. Ac eſe a rannodd iddynt *ei* fywyd.

13 Ac yn ôl ychydig ddyddiau y mâb jeuangaf a gaſglodd y cwbl ynghŷd, ac a gymmerth ei daith i wlâd bell; ac yno eſe a waſgarodd ei dda, gan fyw yn afradlon.

‡ Gr. *cryf.*

14 Ac wedi iddo dreulio 'r cwbl, y cododd newyn ‡ mawr trwy 'r wlâd honno; ac yntef a ddechreuodd fod mewn eiſiau.

15 Ac eſe a aeth, ac a lynodd wrth un o ddinaſwyr y wlâd honno: ac eſe a'i hanfonodd ef i'w faeſydd i borthi môch.

16 Ac eſe a chwennychai lenwi ei fol â'r cibau a fwytâi 'r môch; ac ni roddodd neb iddo.

17 A phan ddaeth atto ei hun, eſe a ddywedodd, Pa fawl gwâs cyflog o'r eiddo ſy nhâd ſydd yn cael eu gwala a'i gweddill o fara, a minnau yn marw o newyn?

4036.

18 Mi a godaf, ac a âf at ſy nhâd, ac a ddywedaf wrtho, Fy nhâd, pechais yn erbyn y nef, ac o'th flaen dithau;

19 Ac mwyach nid ydwyf deilwng i'm galw yn fâb i ti: gwna fi fel un o'th weiſion cyflog.

20 Ac eſe a gododd, ac a aeth at ei dâd. A e phan oedd eſe etto ym mhell oddi wrtho, ei dâd a'i canfu ef, ac a doſturiodd, ac a redodd, ac a ſyrthiodd ar ei wdd ef, ac a'i cuſanodd.

e Act. 2. 39. Eph. 2. 13, 17.

21 A'r mâb a ddywedodd wrtho, Fy nhâd, pechais yn erbyn y nef, ac o'th flaen dithau, ac nid ydwyf mwy deilwng i'm galw yn fâb i ti.

22 A'r tâd a ddywedodd wrth ei weiſion, Dygwch allan y wiſg orau, a gwiſgwch am dano ef, a rhoddwch fodrwy ar ei law, ac eſgidiau am *ei* draed.

23 A dygwch y llo paſgedig, a lleddwch *ef*: a bwytawn, a byddwn lawen.

24 Canys ſy mâb hwn oedd farw, ac aeth yn fyw dracheſn, ac eſe a golleſid, ac a gaed. A hwy a ddechreuaſant fod yn llawen.

25 Ac yr oedd ei fâb hynaf ef yn y maes; a phan ddaeth efe a nesâu at y tŷ, eſe a glywai gynghanedd, a dawnſio.

26 Ac wedi iddo alw un o'r gweiſion, eſe a ofynnodd beth oedd hyn.

27 Yntef a ddywedodd wrtho, Dy frawd a ddaeth; a'th dâd a laddodd y llo paſgedig, am iddo ei dderbyn ef yn jach.

28 Ond eſe a ddigiodd, ac nid ai i mewn. Am hynny y daeth ei dâd allan, ac a ymbiliodd ag ef.

29 Yntef a attebodd *ac* a ddywedodd wrth *ei* dâd, Wele, cynniſer o flynyddoedd yr ydwyf yn dy waſanaethu di, ac ni throſeddais i un amſer dy orchymmyn; ac ni roddaiſt fynn erioed i mi, i fod yn llawen gyd â'm cyfeillion:

30 Eithr pan ddaeth dy fâb hwn, yr hwn a ddifaodd dy fywyd di gyd â phutteiniaid, ti a leddaiſt iddo ef y llo paſgedig.

31 Ac eſe a ddywedodd wrtho, Fy mâb, yr wyt ti yn waſtadol gyd â mi, a'r eiddof fi oll ydynt eiddot ti.

32 Rhaid oedd lawenychu a gorfoleddu; o blegid dy frawd hwn oedd yn farw, ac a aeth yn fyw dracheſn; ac a fu golledig, ac a gafwyd.

PEN. XVI.

1 *Dammeg y goruchwiliwr anghyfiawn.* 14 *Criſt yn ceryddu rhagrith y Phariſeaid cybydd.* 19 *Y gŵyth goludog, a Lazarus y cardottyn.*

A C eſe a ddywedodd heſyd wrth ei ddiſgyblion, Yr oedd rhyw ŵr goludog, yr hwn oedd ganddo oruchwiliwr; a hwn a gyhuddwyd wrtho, ei fod eſe megis yn afradloni ei dda ef.

2 Ac eſe a'i galwodd ef, ac a ddywedodd wrtho, Pa beth yw hyn yr wyf yn ei glywed am danat? dyro gyſrif o'th oruchwiliaeth: canys ni elli fod mwy yn oruchwiliwr.

3 A'r goruchwiliwr a ddywedodd yn ddo ei hun, Pa beth a wnâf? canys y mae fy arglwydd yn dwyn yr oruchwiliaeth oddi arnaf? cloddio ni's gallaf, *a* chardotta ſydd gywilyddus gennyf.

4 Mi a wn beth a wnâf, fel, pan y'm bwrier allan o'r oruchwiliaeth, y derbynjont fi i'w tai.

5 Ac

4036.

5 Ac wedi iddo alw atto bob un o ddyledwyr ei arglwydd, efe a ddywedodd wrth y cyntaf, Pa faint ſydd arnat ti o ddyled i'm harglwydd?

6 Ac efe a ddywedodd, Can meſur o olew. Ac efe a ddywedodd wrtho, Cymmer dy 'ſgrifen, ac eiſtedd ar frŷs, ac yſgrifenna ddeg a deugain.

7 Yna y dywedodd wrth *un* arall, A pha faint o ddyled ſydd arnat tithau? Ac efe a ddywedodd, Can meſur o wenith. Ac efe a ddywedodd wrtho, Cymmer dy 'ſgrifen, ac yſgrifenna bedwar ugain.

8 A'r arglwydd a ganmolodd y goruchwiliwr anghyfiawn, am iddo wneuthur yn gall: o blegid y mae plant y byd hwn [a] yn gallach yn eu cenhedlaeth nā phlant y goleuni.

9 Ac yr wyf yn dywedyd i chwi, [b] Gwnewch i chwi gyfeillion o'r † mammon anghyfiawn: fel, pan fo eiſiau arnoch, y'ch derbyniont i'r tragywyddol bebyll.

10 [c] Y neb ſydd ffyddlon yn y lleiaf, ſydd ffyddlon hefyd mewn llawer; a'r neb ſydd anghyfiawn yn y lleiaf, ſydd anghyfiawn hefyd mewn llawer.

11 Am hynny, oni buoch ffyddlon yn y ‡ mammon anghyfiawn, pwy a ymddiried i chwi am y gwir *olud*?

12 Ac oni buoch ffyddlon yn yr eiddo arall, pwy a rydd i chwi yr eiddoch eich hun?

13 ¶ [d] Ni ddichon un gwâs waſanaethu dau arglwydd: canys naill ai efe a gasā y naill, ac a gâr y llall; ai efe a lŷn wrth y naill, ac a ddirmyga 'r llall: ni ellwch waſanaethu Duw a ‡ mammon.

14 A'r Phariſeaid hefyd, [e] y rhai oedd arian-gar, a glywſant y pethau hyn oll, ac a'i gwatwaraſant ef.

15 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Chwychwi yw y rhai ſydd yn eich cyfiawnhau eich hunain ger bron dynion; eithr [f] Duw a wyr eich calonnau chwi: canys [g] y peth ſydd uchel gyd ā dynion, ſydd ffiaidd ger bron Duw.

16 [h] Y gyfraith a'r prophwydi *oedd* hyd Ioan: er y pryd hynny y pregethir teyrnas Dduw, a phob dŷn ſydd yn ymwthio iddi.

17 [i] A haws yw i nef a 'daear ſyned heibio, nag i un tippyn o'r gyfraith † ballu.

18 [k] Pwy bynnag a ollyngo ymmaith ei wraig, ac a briodo un arall, y mae efe yn godinebu; a phwy bynnag a briodo yr hon a ollyngwyd ymmaith oddi wrth *ei* gŵr, y mae efe yn godinebu.

19 ¶ Yr oedd rhyw ŵr goludog, ac a wiſgid â phorphor a ‡ llïain main, ac yr oedd yn cymmeryd byd da yn helaethwych beunydd:

20 Yr oedd hefyd ryw gardotryn, a'i enw Lazarus, yr hwn a fwrid wrth ei borth ef yn gornwydlyd,

21 Ac yn chwennychu cael ei borthi ā'r briwſion a ſyrthiai oddi ar fwrdd y gŵr cyfoethog; ond y cŵn a ddaethant, ac a lyfaſant ei gornwydydd ef.

22 A bu, i'r cardotryn farw, a'i ddwyn gan yr angylion i fynwes Abraham. A'r goludog hefyd a fu farw, ac a gladdwyd:

23 Ac yn uffern efe a gododd ei olwg, ac efe mewn poenau, ac a ganfu Abraham o hirbell, a Lazarus yn ei fynwes.

24 Ac efe a leſodd, ac a ddywedodd, O dad Abraham, trugarhā wrthyf, a danfon Lazarus, i drochi pen ei fys mewn dwfr, ac i [l] oeri fy nhafod: canys fe a'm [m] poenir yn y fflam hon.

25 Ac Abraham a ddywedodd, Ha fāb, [n] coffa i ti dderbyn dy wynfyd yn dy fywyd, ac felly Lazarus ei adfyd; ac yn awr y ddiddenir ef, ac y poenir dithau.

26 Ac heb law hyn oll, rhyngom ni a chwithau y ſicrhäwyd gagendor mawr: fel na allo y rhai a fynnent, dramwy oddi ymma attoch chwi, ma'r rhai oddi yna, dramwy attom ni.

27 Ac efe a ddywedodd, Yr wyf yn attolwg i ti gan hynny, O dād, ddanfon o honot ef i dŷ fy nhād:

28 Canys y mae i mi bump o frodyr: fel y tyſtiolaetho iddynt hwy, rhag dyfod o honynt hwythau hefyd i'r lle poenus hwn.

29 Abraham a ddywedodd wrtho, [o] Y mae ganddynt Foſes a'r prophwydi, gwrandawant arnynt hwy.

30 Yntef a ddywedodd, Nag ē, y tād Abraham: eithr o's ā un oddi wrth y meirw attynt, hwy a edifarhânt.

31 Yna *Abraham* a ddywedodd wrtho, Oni wrandawant ar Foſes a'r prophwydi, ni chredant chwaith pe codai un oddi wrth y meirw.

PEN. XVII.

1 Criſt yn dyſgu gochelyd achoſion rhwyſtr. 3 Am faddeu bawb i'w gilydd. 6 Gallu ffydd. 7 Pa fodd yr ydym ni yn rhwymedig i Dduw, ac nid efe i ni. 11 Y mae yn jachâu deg o wahan-gleifion. 22 Am deyrnas Dduw, a dyfodiad Mâb y dŷn.

A C efe a ddywedodd wrth y diſgyblion, [a] Ni all na ddêl rhwyſtrau; ond gwae *efe* trwy 'r hwn y deuant.

2 Gwell fyddai iddo pe rhoddid maen melin o amgylch ei wddf ef, a'i daflu i'r môr, nag iddo rwyſtro un o'r rhai bychain hyn.

3 Edrychwch arnoch eich hunain: [b] O's pecha dy frawd yn dy erbyn, [c] cerydda ef; ac o's edifarhâ efe, maddeu iddo.

4 Ac o's pecha yn dy erbyn ſeithwaith yn y dydd, a ſeithwaith yn y dydd droi attat, gan ddywedyd, Y mae yn edifar gennyf; maddeu iddo.

5 A'r apoſtolion a ddywedaſant wrth yr Arglwydd, Anghwanega ein ffydd ni.

6 [d] A'r Arglwydd a ddywedodd, Pe byddai gennych ffydd gymmaint a gronyn o hād mwſtard, chwi a ellych ddywedyd wrth y ſycamorwydden hon, Ymddadwreiddia, a phlanner di yn y môr; a hi a ufuddhâi i chwi.

7 Eithr pwy o honoch chwi ac iddo wâs yn aredig, neu yn bugeilio, a ddywed wrtho yn y man pan ddêl o'r maes; Dôs ac eiſtedd i lawr i fwyta?

8 Ond yn hytrach a ddywed wrtho, Arlwya i mi i ſwpperu, ac ymwregyſa, a gwaſanaetha arnaſi, nes i mi fwyta ac yfed; ac wedi hynny y bwytäi, ac yr yfi dithau.

9 Oes ganddo ddiolch i'r gwâs hwnnw, am wneuthur o hono y pethau a orchymynaſid iddo? Nid wyf yn tybied.

10 Felly chwithau hefyd, gwedi i chwi wneuthur y cwbl oll ag a orchymynnwyd i chwi, dywedwch, Gweiſion [e] anfuddiol ydym: o blegid yr hyn a ddylaſem ei wneuthur a wnaethom.

11 ¶ Bu hefyd, ac efe yn myned i Jeruſalem, fyned o hono ef trwy ganol Samaria a Galilea.

12 A

---

1 Joan 12. 36. Eph. 5. 8. 1 Theſ. 5. 5.
a Dan. 4. 27. Mar. 6. 19. a 19. 21. Pen. 11. 41. 1 Tim. 6. 17, 18, 19.
† *golud.*
b Pen. 19. 17.
‡ *golud.*
c Mat. 6. 24.
‡ *golud.*
d Mat. 23. 14.
e Pſal. 7. 9. 1 Sam. 16. 7.
f Mat. 11. 12, 13. Pſ. 102. 26, 27. Eſay 40. 8. a 51. 6. Mar. 5. 18.
† *ſyrthio.*
g Mat. 5. 31. a 19. 9. Marc 10. 11. 1 Cor. 7. 10, 11.
‡ *ſidan.*
h Mat. 11. 12, 13.
i Pſ. 102. 26, 27. Eſay 40. 8. a 51. 6. Mat. 5. 18.
† *ſyrthio.*
k Mat. 5. 31. a 19. 9. Marc 10. 11. 1 Cor. 7. 10, 11.
l Zech. 14. 12.
m Eſay 66. 24. Marc 9. 44, &c.
n Job 21. 13.
o Eſay 8. 20. a 34. 16. Joan 5. 39, 45. Act. 15. 21. a 17. 11.
a Mat. 18. 6, 7.
b Mat. 18. 15, 21.
c Diar. 17, 10. Jago 5. 19.
d Mat. 17. 20. Marc 9. 23. a 11. 23.
e Mat. 25. 30. Rhuf. 3. 12. Phile. 11.

4036.

12 A phan oedd efe yn myned i mewn i ryw dref, cyfarfu ag ef ddeg o wŷr gwahan-gleifion, y rhai a safasant o hirbell:

13 A hwy a godasant eu llef, gan ddywedyd, Jesu feistr, trugarhâ wrthym.

14 A phan welodd efe *hwynt*, efe a ddywedodd wrthynt, [f] Ewch a dangoswch eich hunain i'r offeiraid. A bu fel yr oeddynt yn myned, fe a'i glanhâwyd hwynt.

15 Ac un o honynt, pan welodd ddarfod ei jachau, a ddychwelodd, gan foliannu Duw â llef uchel.

16 Ac efe a syrthiodd ar *ei* wyneb wrth ei draed ef, gan ddiolch iddo: a Samariad oedd ef.

17 A'r Jesu gan atteb a ddywedodd, Oni lanhâwyd y deg? ond pa le y *mae* 'r naw?

18 Ni chaed a ddychwelasant i roi gogoniant i Dduw, ond yr estron hwn.

19 [g] Ac efe a ddywedodd wrtho, Cyfod, a dos ymmaith, dy ffydd a'th jachaodd.

20 ¶ A phan ofynnodd y Pharisead iddo pa bryd y deuai deyrnas Dduw, efe a attebodd iddynt, ac a ddywedodd, Ni ddaw teyrnas Dduw wrth ddisgwil.

21 Ac ni ddywedant, Wele ymma, neu wele accw: canys wele, teyrnas Dduw, † o'ch mewn chwi y mae.

22 Ac efe a ddywedodd wrth y disgyblion, [h] Y dyddiau a ddaw pan chwennychoch weled un o ddyddiau Mâb y dŷn, ac ni's gwelwch.

23 A [i] hwy a ddywedant wrthych, Wele ymma, neu, Wele accw: nac ewch, ac na chanlynwch *hwynt*.

24 [k] Canys megis y mae y fellden a fellddenna o'r naill *ran* dan y nef, yn disgleirio hyd y *rhan* arall dan y nef; felly y bydd Mâb y dŷn hefyd yn ei ddydd ef.

25 [l] Eithr yn gyntaf rhaid iddo ddioddef llawer, a'i wrthod gan y genhedlaeth hon.

26 [m] Ac megis y bu yn nyddiau Nôe, felly y bydd hefyd yn nyddiau Mâb y dŷn.

27 Yr oeddynt yn bwyta, yn yfed, yn gwreica, yn gwra, hyd y dydd yr aeth Nôe i mewn i'r arch; a daeth y diluw, ac a'i difethodd hwynt oll.

28 [n] Yr un modd hefyd ag y bu yn nyddiau Lot: yr oeddynt yn bwyta, yn yfed, yn prynu, yn gwerthu, yn plannu, yn adeiladu;

29 Eithr y dydd yr aeth Lot allan o Sodoma, y glawiodd tân a brwmstan o'r nef, ac a'i difethodd hwynt oll.

30 Fel hyn y bydd yn y dydd y dadguddir Mâb y dŷn.

31 Yn y dydd hwnnw y neb [o] a fyddo ar ben y tŷ, a'i ddodresn o fewn y tŷ, na ddisgynned i'w cymmeryd hwynt, a'r hwn *a fyddo* yn y maes, yr un ffunyd na ddychweled yn ei ôl.

32 [p] Cofiwch wraig Lot.

33 [q] Pwy bynnag a geisio gadw ei einioes, a'i cyll; a phwy bynnag a'i cyll, a'i bywhâ hi.

34 [r] Yr wyf yn dywedyd i chwi, Y nôs honno y bydd dau yn yr un gwely; y naill a gymmerir, a'r llall a adewir.

35 Dwy a fydd yn malu yn yr un lle; y naill a gymmerir, a'r llall a adewir.

36 Dau a fyddant yn y maes; y naill a gymmerir, a'r llall a adewir.

37 A hwy a attebasant ac a ddywedasant wrtho, [s] Pa le, Arglwydd? Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa le bynnag *y byddo* 'r corph, yno yr ymgasgl yr eryrod.

f Lef. 13. 2. a 14. 2. Mar. 8. 4.

g Mat. 9. 22. Marc 5. 34. a 10. 52. Pen. 7. 50. a 8. 48. a 18. 42.

† Neu, *yn eich plith chwi.*

h Edrych Mar. 9. 15. Joan 17. 12.

i Mat. 24. 23. Marc 13. 21. Pen. 21. 8.

k Mat. 24. 27.

l Marc 8. 31. a 9. 31. a 10. 33. Pen. 9. 22.

m Gen. 7. Mat. 24. 37.

n Gen. 19.

o Mat. 24. 17.

p Gen. 19. 26.

q Mat. 10. 39. a 16. 25. Marc 8. 33. Pen. 9. 24. Joan 12. 25.

r Mat. 24. 40, 41. 1 Thes. 4. 17.

s Job 39. 30. Mat. 24. 28.

PEN. XVIII.

3 Am y weddw daer. 9 Am y Pharisead a'r Publican. 15 Dwyn plant at Grist. 18 Y llywydd. 4 fynnai ganlyn Crist, ond a rwystrir gan ei gyfoeth. 28 Gwobr y rhai a ymadawant â'r cwbl oll er ei fwyn ef. 31 Y mae efe yn rhag-fynegi ei farwolaeth, 35 ac yn rhoddi i ddyn dall ei olwg.

AC efe a ddywedodd hefyd ddammeg wrthynt, fod yn rhaid gweddïo [a] yn wastad, ac heb ddiffygio;

a Pen. 21. 36.

2 Gan ddywedyd, Yr oedd rhyw farnwr mewn rhyw ddinas, yr hwn nid ofnai Dduw, ac ni pharchai ddŷn.

Rhuf. 12. 12. Eph. 6. 18. Col. 4. 2. 1 Thef. 5. 17.

3 Yr oedd hefyd yn y ddinas honno wraig weddw, a hi a ddaeth atto ef, gan ddywedyd, Dial fi ar fy ngwrthwynebwr.

4 Ac efe ni's gwnai dros amser: eithr wedi hynny, efe a ddywedodd ynddo ei hun, Er nad ofnaf Dduw, ac na pharchaf ddŷn;

5 Etto am fod y weddw hon yn peri i mi flinder, mi a'i dialaf hi; rhag iddi yn y diwedd ddyfod a'm syfrdanu i.

6 A'r Arglwydd a ddywedodd, Gwrandewch betha ddywed y barnwr anghyfiawn.

7 Ac [b] oni ddial Duw ei etholedigion, sy yn llefain arno ddydd a nôs, er ei fod yn hir oedi drostynt?

b Dad. 6. 10.

8 Yr wyf yn dywedyd i chwi [c] y dial efe hwynt ar frŷs. Eithr Mâb y dŷn pan ddêl, a gaiff efe ffydd ar y ddaear?

c Heb. 10. 37. 2 Pedr 3. 8, 9.

9 Ac efe a ddywedodd y ddammeg hon hefyd, wrth y rhai oedd yn hyderu arnynt eu hunain eu bod yn gyfiawn, ac yn diystyru eraill:

10 Dau wŷr a aeth i fynu i'r deml i weddïo; un yn Pharisead, a'r llall yn publican.

11 Y Pharisead o'i sefyll a weddïodd rhyngddo ac ef ei hun fel hyn, * O Dduw, yr wyf yn diolch i ti nad wyf fi fel y *mae* dynion eraill, yn drawsion, yn anghyfiawn, yn odinebwyr; neu fel y publican hwn chwaith.

* Esay 15. a 58. 2. Dad. 3. 17.

12 Yr wyf yn ymprydio ddwywaith yn yr wythnos, yr wyf yn degymmu cymmaint oll ag a feddaf.

13 A'r publican gan sefyll o hirbell, ni fynnai cymmaint a chodi ei olygon tu a'r nef, eithr efe a gurodd ei ddwyfron, gan ddywedyd, O Dduw, bydd drugarog wrthyf bechadur.

14 Dywedaf i chwi, Aeth hwn i wared i'w dŷ, wedi ei gyfiawnhau *yn fwy* na'r llall: [d] canys pob un ag fydd yn ei ddyrchafu ei hun, a ostyngir; a phob un ag fydd yn ei ostwng ei hun, a ddyrchefir.

d Job 22. 29. Mat. 23. 12. Pen. 14. 11. Jago 4. 6. 1 Pedr 5. 5.

15 ¶ [e] A hwy a ddygasant atto blant bychain hefyd, fel y cyffyrddai efe â hwynt: a'r disgyblion pan welsant, a'i ceryddasant hwy.

e Mat. 19. 13. Marc 10. 13.

16 Eithr yr Jesu a'i galwodd hwynt atto, ac a ddywedodd, Gadewch i'r plant bychain ddyfod attafi, ac na waherddwch hwynt: canys [f] eiddo y cyfryw rai yw teyrnas Dduw.

f 1 Cor. 14. 20. 1 Pedr 2. 2.

17 [g] Yn wir meddaf i chwi, Pwy bynnag ni dderbynio deyrnas Dduw fel dŷn bach, nid â efe i mewn iddi.

g Pen. 18. 19. Marc 10. 15.

18 ¶ [h] A rhyw lywodraethwr a ofynnodd iddo, gan ddywedyd, Athro da, wrth wneuthur pa beth yr etifeddaf fi fywyd tragywyddol?

h Mat. 19. 16. Mac 10. 17.

19 A'r Jesu a ddywedodd wrtho, Pa ham y'm gelwi yn dda? nid *oes* neb yn dda ond un, *sef* Duw.

20 Ti a wyddoſt y gorchymynion, [i] Na odineba, Na lâdd, Na ledratta, Na ddwg gam dyſtiolaeth, [k] Anrhydedda dy dâd a'th fam.

21 Ac eſe a ddywedodd, Hyn oll a gedwais o'm hieuengctid.

22 A'r Jeſu pan glybu hyn, a ddywedodd wrtho, Y mae un peth etto yn ôl i ti: [l] Gwerth yr hyn oll ſydd gennyt, a dyro i'r tlodion, a thi a gai dryſor yn y nef: a thyred, canlyn fi.

23 Ond pan glybu eſe y pethau hyn, eſe a aeth yn athriſt: canys yr oedd eſe yn gyfoethog jawn.

24 A'r Jeſu, pan welodd ef wedi myned yn athriſt, a ddywedodd, [m] Mor anhawdd yr â y rhai y mae golud ganddynt i mewn i deyrnas Dduw!

25 Canys haws yw i gamel fyned trwy grau y nodwydd ddur nag i oludog fyned i mewn i deyrnas Dduw.

26 A'r rhai a glywſent a ddywedaſant, A phwy a all fod yn gadwedig?

27 Ac eſe a ddywedodd, [n] Y pethau ſy amhoſſibl gyd â dynion, ſydd boſſibl gyd â Duw.

28 [o] A dywedodd Pedr, Wele, nyni a adawſom bob peth, ac a'th ganlynaſom di.

29 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Yn wîr meddaf i chwi, [p] Nid oes neb a'r a adawodd dŷ, neu rieni, neu frodyr, neu wraig, neu blant, er mwyn teyrnas Dduw,

30 [q] A'r ni's derbyn lawer cymmaint yn y prŷd hwn, ac yn y byd a ddaw fywyd tragywyddol.

31 ¶ [r] Ac eſe a gymmerodd y deuddeg atto, ac a ddywedodd wrthynt, Wele, yr ydym ni yn myned i fynu i Jeruſalem, a chyflawnir pob peth [s] a'r ſydd yn yſgrifennedig trwy'r prophwydi am Fâb y dŷn.

32 Canys [t] eſe a draddodir i'r cenhedloedd, ac a watwerir, ac a amherchir, ac a boerir arno:

33 Ac wedi iddynt *ei* fflangellu y lladdant ef: a'r trydydd dydd eſe a adgyfyd.

34 A hwy ni ddyallaſant ddim o'r pethau hyn; a'r gair hwn oedd guddiedig oddi wrthynt, ac ni wybuant y pethau a ddywetpwyd.

35 ¶ [u] A bu, ac eſe yn nesâu at Jericho, i ryw ddŷn dall ſod yn eiſtedd yn ymmyl y ffordd yn cardotta.

36 A phan glybu eſe y dyrfa yn myned heibio, eſe a ofynnodd pa beth oedd hyn.

37 A hwy a ddywedaſant iddo mai Jeſu o Nazareth oedd yn myned heibio.

38 Ac eſe a leſodd, gan ddywedyd, Jeſu Fâb Dafydd, trugarhâ wrthyf.

39 A'r rhai oedd yn myned o'r blaen a'i ceryddaſant ef i dewi: eithr eſe a leſodd yn fwy o lawer, Mâb Dafydd, trugarhâ wrthyf.

40 A'r Jeſu a ſafodd, ac a orchymynnodd ei ddwyn ef atto: a phan ddaeth yn agos, eſe a ofynnodd iddo,

41 Gan ddywedyd, Pa beth a fynni di i mi ei wneuthur i ti? Yntef a ddywedodd, Arglwydd, cael o honof fy ngolwg.

42 A'r Jeſu a ddywedodd wrtho, Cymmer dy olwg: [x] dy ffydd a'th jachaodd.

43 Ac allan o law y cafodd eſe ei olwg, ac a'i canlynodd ef, gan ogoneddu Duw: a'r holl bobl pan welſant, a roiſant foliant i Dduw.

PEN. XIX.

1 Am Zacchëus y publican. 11 Y deg darn o arian. 28 Criſt yn marchogaeth i Jeruſalem mewn gorfoledd: 41 yn wylo droſti: 45 yn gyrru y prynwyr a'r gwerthwyr allan o'r deml: 47 gan athrawiaethu beunydd ynddi. Y llywodraethwyr a fynnent ei ddifetha ef, oni bai rhag ofn y bobl.

A'R Jeſu a aeth i mewn, ac a aeth trwy Jericho.

2 Ac wele wr a elwid wrth ei enw Zacchëus, ac eſe oedd benpublican, a hwn oedd gyfoethog.

3 Ac yr oedd eſe yn ceiſio gweled yr Jeſu, pwy ydoedd: ac ni allai gan y dyrfa, am ei fod yn fychan o gorpholaeth.

4 Ac eſe a redodd o'r blaen, ac a ddringodd i ſycomorwydden, fel y gallai ei weled ef: o blegid yr oedd eſe i ddyfod y ffordd honno.

5 A phan ddaeth yr Jeſu i'r lle, eſe a edrychodd i fynu, ac a'i canfu ef, ac a ddywedodd wrtho, Zacchëus, diſgyn ar frŷs: canys rhaid i mi heddyw aros yn dy dŷ di.

6 Ac eſe a ddiſgynnodd ar frŷs, ac a'i derbyniodd ef yn llawen.

7 A phan welſant, grwgnach a wnaethant oll, gan ddywedyd, Fyned o hono ef i mewn i lettya at wr pechadurus.

8 A Zacchëus a ſafodd, ac a ddywedodd wrth yr Arglwydd, Wele, hanner fy na, O Arglwydd, yr ydwyf yn ei roddi i'r tlodion; ac o's dugum ddim o'r eiddo neb trwy [a] gamachwyn, yr ydwyf yn ei dalu ar ei bedwerydd.

9 A'r Jeſu a ddywedodd wrtho, Heddyw y daeth jechydwriaeth i'r tŷ hwn, o herwydd [b] ei fod yntef [c] yn fâb i Abraham.

10 [d] Canys Mâb y dŷn a ddaeth i geiſio, ac i gadw yr hyn a gollaſid.

11 ¶ Ac a hwy yn gwrando ar y pethau hyn, eſe a chwanegodd ac a ddywedodd ddammeg, am ei fod eſe yn agos at Jeruſalem, ac am iddynt dybied yr ymddangoſai teyrnas Dduw yn y fan.

12 [e] Am hynny y dywedodd eſe, Rhyw wr bonheddig a aeth i wlâd bell, i dderbyn teyrnas iddo ei hun, ac i ddychwelyd.

13 Ac wedi galw ei ddeg gwâs, eſe a roddes iddynt ddeg punt, ac a ddywedodd wrthynt, Marchnatewch hyd oni ddelwyf.

14 Eithr ei ddinaſwyr a'i caſaſant ef, ac a ddanfonaſant gennadwri ar ei ôl ef, gan ddywedyd, Ni fynnwn ni hwn i deyrnaſu arnom.

15 A bu, pan ddaeth eſe yn ei ôl wedi derbyn y deyrnas, erchi o hono ef alw y gweiſion hyn atto, i'r rhai y rhoddaſai eſe yr arian, fel y gwybyddai beth a elwaſai bob un wrth farchnatta.

16 A daeth y cyntaf, gan ddywedyd, Arglwydd, dy bunt a ynnillodd ddeg punt.

17 Yntef a ddywedodd wrtho, Da, wâs da; am i ti fod [f] yn ffyddlon yn y lleiaf, bydded i ti awdurdod ar ddeg dinas.

18 A'r ail a ddaeth, gan ddywedyd, Arglwydd, dy bunt di a wnaeth bùm punt.

19 Ac eſe a ddywedodd hefyd wrth hwnnw, Bydd ditheu ar bùm dinas.

20 Ac un arall a ddaeth, gan ddywedyd, Arglwydd, wele dy bunt, yr hon oedd gennyf wedi ei dodi mewn napcyn.

21 Canys mi a'th ofnais, am dy fod yn wr tôſt: yr wyt ti yn cymmeryd i fynu y peth ni roddaiſt i lawr, ac yn medi y peth ni heuaiſt.

22 Yntef a ddywedodd wrtho, [g] O'th enau dy hun y'th farnaf, tydi wâs drwg: ti a wyddit

4036. Eccſod. 10. 12, 13. Ruf. 13. 9. Eph. 6. Col. 3. 20. Mat. 6. 19, 20. a 19. 21. Tit. 6. 9. Diar. 11. 28. Mat. 13. 22. Jer. 32. 17. Zech. 8. 6. Pen. 1. 37. Mat. 19. 27. Deur. 33. 9. Job 42. 12. Mat. 16. 21. a 17. 22. a 20. 17. Marc 10. 32. Pſal. 22. Eſay 53. Mat. 27. 2. Pen. 23. 11. Joan 18. 28. Act. 3. 13. Mat. 20. 29. Marc 10. 46. Job 22. 2. Sat. 23. 2. en. 14. go 4. 6. Pedr 5. Mat. 19 arc 10. 1 Cor. 1. 20. Pedr 2. Pen. 17. 19. Marc 1. 15. Mat. 19. ac 10.

a Pen. 3. 14.
b Rhuf. 4. 11, 12, 16. Gal. 3. 7.
c Pen. 13. 16.
d Mat. 18. 11. Edrych Mat. 10. 6. a 15. 24.
e Mat. 25. 14.
f Pen. 16. 10.
g 2 Sam. 1. 16. Mat. 12. 37.

4036. wyddit fy môd i yn ŵr tôſt, yn cymmeryd i fynu y peth ni roddais i lawr, ac yn medi y peth ni heuâis:

23 A pha ham na roddaiſt fy arian i i'r bwrdd *cyfnewid*, fal pan ddaethwn, y gallaſwn ei gael gyd â llôg?

24 Ac eſe a ddywedodd wrth y rhai oedd yn ſeſyll ger llaw, Dygwch oddi arno eſ y bunt, a rhoddwch i'r hwn ſydd a deg punt ganddo.

25 A hwy à ddywedaſant wrtho, Arglwydd, y mae ganddo eſ ddeg punt.

26 Canys yr wyf fi yn dywedyd i chwi, [h] Mai i bob un y mae ganddo y rhoddir iddo; eithr oddi ar yr hwn nid oes ganddo, y dygir oddi arno, ïe yr hyn ſydd ganddo.

27 A heſyd, ſy ngelynion hynny, y rhai ni fynnaſent i mi deyrnaſu arnynt, dygwch hwynt ymma, a lleddwch ger ſy mron i.

28 ¶ Ac wedi iddo ddywedyd y pethau hyn, [i] eſe a aeth o'r blaen, gan fyned i fynu i Ieruſalem.

29 [k] Ac ſe a ddigwyddodd pan ddaeth eſe yn agos at Fethphage a Bethania, i'r mynydd a elwir Olewydd, eſe a anfonodd ddau o'i ddiſgyblion,

30 Gan ddywedyd, Ewch i'r pentref ar *eich* cyfer; yn yr hwn gwedi eich dyfod i mewn, chwi a gewch ebol yn rhwym, ar yr hwn nid eiſteddodd dŷn criôed; gollyngwch eſ, a dygwch ymma.

31 Ac o's gofyn neb i chwi, Pa ham yr ydych yn *ei* ollwng? fel hyn y dywedwch wrtho, Am fod yn rhaid i'r Arglwydd wrtho.

32 A'r rhai a ddanfonaſid a aethant ymmaith, ac a gawſant fel y dywedaſai eſe wrthynt.

33 Ac fel yr oeddynt yn gollwng yr ebol, ei berchennogion a ddywedaſant wrthynt, Pa ham yr ydych yn gollwng yr ebol?

34 A hwy a ddywedaſant, Mae yn rhaid i'r Arglwydd wrtho eſ.

35 A hwy a'i dygaſant eſ at yr Jeſu: ac wedi iddynt ſwrw eu dillad ar yr ebol, hwy a ddodaſant yr Jeſu arno.

36 Ac fel yr oedd eſe yn myned, hwy a dannaſant eu dillad ar hŷd y ffordd.

37 Ac weithian, ac eſe yn nesâu at ddiſgynſa mynydd yr Olewydd, dechreuodd yr holl lïaws ddiſgyblion lawenhau, a chlodfori Duw â lleſ uchel, am yr holl weithredoedd nerthol a welſent,

38 Gan ddywedyd, [l] Bendigedig yw 'r Brenin ſydd yn dyfod yn enw 'r Arglwydd: [m] Tangnefedd yn y nef, a gogoniant yn y goruchaf.

39 A rhai o'r Phariſeaid o'r dyrfa a ddywedaſant wrtho, Athro, cerydda dy ddiſgyblion.

40 Ac eſe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Yr ydwyf yn dywedyd i chwi, pe tawai y rhai hyn, [n] y llefai 'r cerrig yn y ſan.

41 ¶ Ac wedi iddo ddyfod yn agos, pan welodd eſe y ddinas, eſe a wylodd droſti,

42 Gan ddywedyd, Pe gwybaſit dithau, ïe yn dy ddydd hwn, y pethau *a berthynent* i'th heddwch: eithr y maent yn awr yn guddiedig oddi wrth dy lygaid.

43 Canys daw y dyddiau arnat, a'th elynion a fwriant glawdd o'th amgylch, ac a'th amgylchant, ac a'th warchaeant o bob parth,

44 Ac [o] a'th wnânt yn gyd-waſtad â'r llawr, a'th blant o'th ſewn; ac [p] ni adawant ynnot faen ar faen: o herwydd nad adnabuoſt amſer dy ymweliad.

45 [q] Ac eſe a aeth i mewn i'r deml, ac a ddechreuodd fwrw allan y rhai oedd yn gwerthu ynddi, ac yn prynu;

46 Gan ddywedyd wrthynt, [r] Y mae yn 'ſgrifennedig, Fy nhŷ i, tŷ gweddi yw: eithr [s] chwi a'i gwnaethoch yn ogof lladron.

47 Ac yr oedd eſe beunydd yn athrawiaethu yn y deml: a'r [t] archoffeiriaid a'r yſgrifennyddion, a phennaethiaid y bobl, a geiſient ei ddiſetha eſ;

48 Ac ni fedraſant gael beth a wnaent: canys yr holl bobl oedd yn glynu wrtho, i wrando arno.

P E N. XX.

1 Criſt yn proſi ei awdurdod, trwy ymofyn am fedydd Joan. 9 Dammeg y winllan. 19 Am roddi teyrnged i Ceſar. 27 Y mae eſe yn gorchfygu y Saduceaid, y rhai a wadent yr adgyfodiad. 41 Y modd y mae Criſt yn fâb Dafydd. 45 Y mae eſe yn rhybuddio ei ddiſgyblion i ochelyd yr yſgrifennyddion.

A [a] Digwyddodd ar un o'r dyddiau hynny, ac eſe yn dyſgu 'r bobl yn y deml, ac yn pregethu 'r efengyl, ddyfod arno yr archoffeiriaid a'r yſgrifennyddion, gyd â'r henuriaid,

2 A lleſaru wrtho, gan ddywedyd, Dywed i ni, [b] Trwy ba awdurdod yr wyt yn gwneuthur y pethau hyn? neu pwy yw yr hwn a roddodd i ti yr awdurdod hon?

3 Ac eſe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, A minnau a oſynnaf i chwithau un gair; a dywedwch i mi:

4 Bedydd Joan, ai o'r nef yr ydoedd, ai o ddynion?

5 Eithr hwy a ymreſymmaſant yn eu plith eu hunain, gan ddywedyd, O's dywedwn, O'r nef; eſe a ddywed, Pa ham gan hynny na chredech eſ?

6 Ac o's dywedwn, O ddynion; yr holl bobl a'n llabyddiant ni: canys y maent hwy yn cwblgredu fod Joan yn brophwyd.

7 A hwy a attebaſant na's gwyddent o ba le.

8 A'r Jeſu a ddywedodd wrthynt, Ac nid wyf finnau yn dywedyd i chwi, trwy ba awdurdod yr wyf yn gwneuthur y pethau hyn.

9 ¶ Ac eſe a ddechreuodd ddywedyd y ddammeg hon wrth y bobl; [c] Rhyw ŵr a blannodd winllan, ac a'i goſododd i lafurwyr, ac a aeth oddi cartref dros dalm o amſer.

10 Ac mewn amſer eſe a anfonodd wâs at y llafurwyr, fel y rhoddent iddo o ffrwyth y winllan: eithr y llafurwyr a'i curaſant eſ, ac a'i hanfonaſant ymmaith yn wag.

11 Ac eſe a 'chwanegodd anfon gwâs arall: eithr hwy a guraſant, ac a amharchaſant hwnnw hefyd, ac a'i hanfonaſant ymmaith yn wag.

12 Ac eſe a 'chwanegodd anfon y trydydd: a hwy a glwyfaſant hwn hefyd, ac a'i bwriaſant *eſ* allan.

13 Yna y dywedodd Arglwydd y winllan, Pa beth a wnâf? mi a anfonaf fy annwyl fâb: ſe allai pan welant eſ y parchant *eſ*.

14 Eithr y llafurwyr, pan welſant eſ, a ymreſymmaſant â'i gilydd, gan ddywedyd, Hwn yw yr etifedd: deuwch, lladdwn eſ, fel y byddo yr etifeddiaeth yn eiddom ni.

4036.

15 A hwy a'i bwriasant ef allan o'r winllan, ac a'i lladdasant. Pa beth gan hynny a wnâ arglwydd y winllan iddynt hwy?

16 Efe a ddaw ac a ddifetha 'r llafurwyr hyn, ac a rydd ei winllan i eraill. A phan glywsant hyn, hwy a ddywedasant, Na atto Duw.

17 Ac efe a edrychodd arnynt, ac a ddywedodd, Beth gan hynny yw hyn a 'sgrifennwyd, [d] Y maen a wrthododd yr adeiladwyr, hwn a wnaethpwyd yn ben y gongl?

18 Pwy bynnag a syrthio ar y maen hwnnw, a ddryllir: ac [e] ar bwy bynnag y syrthio, efe a'i mâl ef.

19 ¶ A'r archoffeiriaid a'r ysgrifennyddion, a geisiasant roddi dwylaw arno yr awr honno; ac yr oedd arnynt ofn y bobl: canys gwybuant mai yn eu herbyn hwynt y dywedasai efe y ddammeg hon.

20 [f] A hwy a'i gwiliasant ef, ac a yrrasant gynllwynwyr, y rhai a gymmerent arnynt eu bod yn gyhawn; fel y dalient ef yn ei ymadrodd, i'w draddodi ym meddiant ac awdurdod y rhaglaw.

21 A hwy a ofynnasant iddo ef, gan ddywedyd, [g] Athro, ni a wyddom mai uniawn yr ydwyt ti yn dywedyd, ac nad wyt yn derbyn wyneb, eithr yn dysgu ffordd Dduw mewn gwirionedd.

22 Ai cyfreithlon i ni roi teyrnged i Cesar, ai nid yw?

23 Ac efe a ddyallodd eu cyfrwysdra hwy, ac a ddywedodd wrthynt, Pa ham y temtiwch fi?

24 Dangoswch i mi geiniog. Llun ac argraph pwy sydd arni? A hwy a attebasant ac a ddywedasant, Yr eiddo Cesar.

25 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Rhoddwch chwithau yr eiddo Cesar i Cesar, a'r eiddo Duw i Dduw.

26 Ac ni allasant feio ar ei eiriau ef ger bron y bobl: a chan ryfeddu wrth ei atteb ef, hwy a dawsant â sôn.

27 ¶ [h] A rhai o'r Saduceaid, ([i] y rhai sy yn gwadu nad oes adgyfodiad) a ddaethant atto ef, ac a ofynnasant iddo,

28 Gan ddywedyd, Athro, [k] Mose a 'sgrifennodd i ni, O's byddai farw brawd neb, ac iddo wraig, a marw o hono yn ddiblant, ar gymmeryd o'i frawd ei wraig ef, a chodi had i'w frawd.

29 Yr oedd gan hynny saith o frodyr: a'r cyntaf a gymmerodd wraig, ac a fu farw yn ddiblant.

30 A'r ail a gymmerth y wraig, ac a fu farw yn ddiblant.

31 A'r trydydd a'i cymmerth hi: ac yr un ffunyd y saith hefyd, ac ni adawsant blant, ac a fuant feirw.

32 Ac yn ddiweddaf oll bu farw y wraig hefyd.

33 Yn yr adgyfodiad gan hynny gwraig i bwy un o honynt yw hi? canys y saith a'i cawsant hi yn wraig.

34 A'r Iesu gan atteb a ddywedodd wrthynt, Plant y byd hwn sydd yn gwreica, ac yn gwra.

35 Eithr y rhai a gyfrifer yn deilwng i gael y byd hwnnw, a'r adgyfodiad oddi wrth y meirw, nid ydynt nac yn gwreica nac yn gwra.

36 Canys ni's gallant farw mwy: o blegid [l] cyd-ftad ydynt â'r angylion; a phlant Duw ydyn, gan eu bod yn blant yr adgyfodiad.

37 Ac y cyfyd y meirw, [m] Mose hefyd a hysbysodd wrth y berth, pan yw ef yn galw yr Arglwydd yn Dduw Abraham, ac yn Dduw Isaac, ac yn Dduw Jacob.

38 Ac nid yw efe Dduw y meirw, ond y byw: canys [n] pawb sydd fyw iddo ef.

39 Yna rhai o'r ysgrifennyddion gan atteb a ddywedasant, Athro, da y dywedaist.

40 Ac ni feiddiasant mwyach ofyn dim iddo ef.

41 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthynt, [o] Pa fodd y maent yn dywedyd fod Crist yn fâb i Ddafydd?

42 Ac y mae Dafydd ei hun yn dywedyd yn llyfr y psalmau, [p] Yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth fy Arglwydd, Eistedd ar fy neheulaw,

43 Hyd oni osodwyf dy elynion yn droedfainge i'th draed di.

44 Y mae Dafydd gan hynny yn ei alw ef yn Arglwydd, a pha fodd y mae efe yn fâb iddo?

45 ¶ [q] Ac a'r holl bobl yn clywed, efe a ddywedodd wrth ei ddisgyblion,

46 [r] Ymogelwch rhag yr ysgrifennyddion, y rhai a ewyllysiant rodio mewn dillad lleision, ac a [s] garant gyfarchiadau yn y marchnadoedd, a'r prifgadeiriau yn y synagogau, a'r prifeisteddleoedd yn y gwleddoedd;

47 [t] Y rhai sydd yn llwyrfwyta tai gwragedd gweddwon, ac mewn rhith yn hirweddio; y rhai hyn a dderbyniant farn fwy.

PEN. XXI.

1 *Crist yn canmol y weddw dlawd: 5 Yn rhagfynegi dinyftr y deml, a dinas Jerusalem, 25 a'r arwyddion a fydd o flaen y dydd diwaethaf: 34 yn eu hannog hwy i fod yn wiliadwrus.* 37 *Arfer Crist tra fu yn Jerusalem.*

AC wedi iddo edrych i fyny, efe [a] a ganfu y rhai goludog yn bwrw eu rhoddion i'r dryforfa.

2 Ac efe a ganfu hefyd ryw wraig weddw dlawd yn bwrw yno ddwy hatling.

3 Ac efe a ddywedodd, Yn wir meddaf i chwi, [b] fwrw o'r wraig weddw dlawd hon i mewn fwy nâ hwynt oll.

4 Canys y rhai hyn oll o'r hyn oedd weddill ganddynt a fwriasant at offrymmau Duw: eithr hon o'i phrinder a fwriodd i mewn yr holl fywyd a oedd ganddi.

5 ¶ [c] Ac fel yr oedd rhai yn dywedyd am y deml, ei bod hi wedi ei harddu â meini têg a rhoddion, efe a ddywedodd,

6 Y pethau hyn yr ydych yn edrych arnynt, daw y dyddiau yn y rhai [d] ni adewir maen ar faen a'r ni's datrodir.

7 A hwy a ofynnasant iddo, gan ddywedyd, Athro, pa bryd gan hynny y bydd y pethau hyn, a pha arwydd *fydd* pan fo 'r pethau hyn ar ddyfod?

8 Ac efe a ddywedodd, [e] Edrychwch na thwyller chwi: canys llawer a ddeuant yn fy enw i, gan ddywedyd, Myfi yw *Crist*; a'r amfer a nesaodd: nac ewch gan hynny ar eu hôl hwynt.

9 A phan glywoch sôn am ryfeloedd a therfysgoedd, na chymmerwch fraw: canys rhaid i'r pethau hyn fod yn gyntaf; ond ni *ddaw* y diwedd yn y man.

10 [f] Yna y dywedodd efe wrthynt, Cenedl a gyfyd yn erbyn cenedl, a theyrnas yn erbyn teyrnas:

11 A daeargrynfaau mawrion a fyddant yn amryw leoedd, a newyn, a heintiau, a

a Pfal. 118. 22. Mat. 21. 42.
b Dan. 2. 34. 35.
c Mat. 22. 15.
d Mat. 22. 16. Marc 12. 15.
e Act. 4. 27.
f Mat. 22. 23. Marc 12. 18.
g Act. 23. 6, 8.
h Deut. 25. 5.
i Joan 2.
k Mat. 21. 3. arc 11.
l Mat. 20. 36.
m Exod. 3. 6.
n Rhuf. 6. 10.
o Mat. 22. 42. Marc 12. 35.
p Pfal. 110. 1.
q Marc 12. 38.
r Mat. 23. 5.
s Pen. 11. 43.
t Mat. 23. 14.
a Marc 12. 41.
b 2 Cor. 8. 12.
c Mat. 24. 1. Marc 13. 1.
d Pen. 19. 44.
e Eph. 5. 6. 2 Theſ. 2. 3.
f Mat. 24. 7.

4036. phethau ofnadwy, ac arwyddion mawrion a fydd o'r nef.

g Marc 13. 9. Dad. 2. 10.

12 g Eithr o flaen hyn oll, hwy a roddant eu dwylaw arnoch, ac a'ch erlidiant, gan eich traddodi i'r ſynagogau, ac h i garcharau, i wedi eich dwyn ger bron brenhinoedd a llywodraethwyr o achos fy enw i.

h Act. 4. 3. a 5. 18. a 12. 4. a 16. 24.

13 Eithr k fe a ddigwydd i chwi yn dyſtiolaeth.

i Act. 25. 23.

14 l Am hynny ‡ rhoddwch eich bryd ar na ragfyfyrioch beth a atteboch.

k Phil. 1. 28. 2 Theſ. 1. 5.

15 Canys myfi a roddaf i chwi enau, a doethineb, m yr hon ni's gall eich holl wrthwynebwyr na dywedyd yn ei herbyn, na'i gwrthſefyll.

l Mat. 10. 19. Marc 13. 11. Pen. 12. 11.

‡ gofodwch yn eich calonnau na, &c.

16 n A chwi a fradychir, ïe gan rïeni, a brodyr, a cheraint, a chyfeillion; ac o i rai o honoch y paraint farwolaeth.

m Act. 6. 10. n Mic. 7. 6.

17 A p chãs ſyddwch gan bawb o herwydd fy enw i.

o Act. 7. 59. a 12. 2.

18 q Ond ni chyll blewyn o'ch pen chwi.

p Mat. 10. 22.

19 Yn eich ammynedd meddiennwch eich eneidiau.

q Mat. 10. 30.

20 r A phan welech Jeruſalem wedi ei hamgylchu gan luoedd, yna gwybyddwch ſod ei hanghyſannedd-dra hi wedi neſãu.

r Mat. 24. 15. Marc 13. 14.

21 Yna y rhai fyddant yn Judea, ffoant i'r mynyddoedd; a'r rhai a fyddant yn ei chanol hi, ymadawãnt: a'r rhai a fyddant yn y meuſydd, nac elont i mewn iddi:

s Dan. 9. 26, 27. Zech. 11. 1.

22 Canys dyddiau dïal yw y rhai hyn, s i gyflawnu 'r holl bethau a 'ſgrifennwyd.

t Rhuf. 11. 25.

23 Eithr gwae y rhai beichiogion a'r rhai yn rhoi bronnau yn y dyddiau hynny: canys bydd angen mawr yn y tîr, a digofaint ar y bobl hyn.

u Act. 2. 20. 2 Pedr 3. 10, 12.

24 A hwy a ſyrthiant trwy fin y cleddyf, a chaethgludir hwynt at bob cenhedlaeth: a Jeruſalem a fydd wedi ei mathru gan y cenhedloedd, t hyd oni chyflawner amſer y cenhedloedd.

x Dad. 17.

25 A u bydd arwyddion yn yr haul, a'r lleuad, a'r ſêr; ac ar y ddaear ing cenhedloedd gan gyfyng-gyngor; a'r môr a'r tonnau yn rhuo.

y Rhuf. 8. 23.

26 A dynion yn llewygu gan ofn, a diſgwil am y pethau ſy yn dyfod ar y ddaear: o blegid nerthoedd y nefoedd a yſgydwir.

z Mat. 24. 32. Marc 13. 28.

27 Ac yna y gwelant Fãb y dyn x yn dyfod mewn cwmmwl, gyd ã gallu a gogoniant mawr.

28 A phan ddechreuo 'r pethau hyn ddyfod, edrychwch i fyny, a chodwch eich pennau: canys y y mae eich ymwared yn nesãu.

a Mat. 24. 35. b Rhuf. 13. 13. 1 Theſ. 5. 6. 1 Pedr 4. 7.

29 z Ac efe a ddywedodd ddammeg iddynt; Edrychwch ar y ffigysbren, a'r holl brennau;

30 Pan ddeiliant hwy weithian, chwi a welwch, ac a wyddoch o honoch eich hun, fod yr haf yn agos.

31 Felly chwithau, pan welech y pethau hyn yn digwydd, gwybyddwch fod teyrnas Dduw yn agos.

32 Yn wîr meddaf i chwi, Nidã yr oes hon heibio, hyd oni ddêl y cwbl i ben.

33 a Y nef a'r ddaear a ãnt heibio; ond fy ngeiriau i nid ãnt heibio ddim.

34 Ac b edrychwch arnoch eich hunain, rhag i'ch calonnau un amſer drymhau trwy lythineb, a meddwdod, a gofalon y bywyd hwn, a dyfod y dydd hwnnw arnoch yn ddiſymmwth.

35 Canys c efe a ddaw fel magl, ar warthaf pawb oll a'r ſy yn trigo ar wyneb yr holl ddaear.

c 1 Theſ. 5. 2. 2 Pedr 3. 10. Dad. 3. 3. a 16. 15.

36 d Gwiliwch gan hynny a e gweddïwch bob amſer ar gael eich cyfrif yn deilwng i ddïangc rhag y pethau hyn oll ſy ar ddyfod, ac f i ſefyll ger bron Mãb y dyn.

d Mat. 24. 42. Marc 13. 33. e Pen. 18. 1. f Pſ. 1. 5.

37 g A'r dydd yr ydoedd efe yn athrawiaethu yn y deml; a'r h nôs yr oedd efe yn myned ac yn aros yn y mynydd, a elwid yr Olewydd.

38 A'r holl bobl a foreugyrchent atto ef yn y deml i'w glywed ef.

Eph. 6. 13. g Joan 8. 1, 2. h Pen. 22. 39.

PEN. XXII.

1 Yr Juddewon yn cyd-fwriadu yn erbyn Criſt. 3 Satan yn parotôi Judas i'w fradychu ef. 7 Yr Apoſtolion yn arlwyo 'r Paſg. 19 Criſt yn ordeinio ei Swpper ſanctaidd, 21 yn guddiedig yn rhagddywedyd am y bradychwr, 24 yn annog y rhan arall o'i Apoſtolion i ochelyd rhyfyg, 32 yn ſicrhâu Pedr na phallai ei ffydd ef, 34 ac er hynny y gwadai efe ef dair gwaith: 39 yn gweddïo yn y mynydd, ac yn chwyſu 'r gwaed, 47 yn cael ei fradychu â chuſan, 50 yn jachâu cluſt Malchus, 54 yn cael ei wadu dair gwaith gan Bedr, 63 a'i amherchi yn gywilyddus; 66 ac yn cyfaddef ei fod yn Fâb Duw.

A a Neſaodd gŵyl y bara croyw, yr hon a elwir y Paſg.

a Mat. 26. 2.

2 A'r b archoffeiriaid a'r yſgrifennyddion a geiſiaſant pa fodd y difethent ef: o blegid yr oedd arnynt ofn y bobl.

b Pſal. 2. Marc 14. 1.

3 ¶ c A Satan a aeth i mewn i Judas, yr hwn a gyfenwid Iſcariot, yr hwn oedd o rifedi 'r deuddeg.

c Joan 13. 27.

4 Ac efe a aeth ymmaith, ac a ymddiddanodd â'r archoffeiriaid a'r ‡ blaenoriaid, pa fodd y bradychai efe ef iddynt.

d Heb. 1. 5. e Mat. 24. 47. Pen. 12. 32.

5 Ac yr oedd yn llawen ganddynt: a hwy a gytunïaſant ar roddi arian iddo.

f Mat. 26. 14. Joan 12. 2, 27. ‡ capteniaid.

6 Ac efe a addawödd, ac a geiſiodd amſer cyfaddas i'w fradychu ef iddynt yn abſen y bobl.

d Mat. 26. 17. Marc 14. 12.

7 ¶ d A daeth dydd y bara croyw, ar yr hwn yr oedd rhaid lladd y Paſg.

8 Ac efe a anfonodd Bedr a Joan, gan ddywedyd, Ewch, parotôwch i ni 'r Paſg, fel y bwytaom.

e Pſal. 49. 14. Mat. 15. 28. Dad. 3. 21.

9 A hwy a ddywedaſant wrtho, Pa le y mynni barotôi o honom ?

f 1 Pedr 5. 8.

10 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Wele, pan ddeloch i mewn i'r ddinas, cyferfydd â chwi ddyn yn dwyn yſtenaid o ddwfr: canlynwch ef i'r tŷ lle yr êl efe i mewn.

g Joan 21. 15, 17.

11 A dywedwch wrth ŵr y tŷ, Y mae 'r Athro yn dywedyd wrthyt, Pa le y mae 'r lletty, lle y gallwyf fwyta 'r Paſg gyd â'm diſgyblion ?

h Mat. 26. 34. Marc 14. 30. Joan 13. 38.

12 Ac efe a ddengys i chwi oruwchyſtafell fawr, wedi eu thannu: yno parotôwch.

‡ gan chwennych a chwennychu.

13 A hwy a aethant, ac a gawſant fel y dywedaſai efe wrthynt, ac a barotoiſant y Paſg.

i Mat. 10. 9. Pen. 10. 4.

14 e A phan ddaeth yr awr, efe a eiſteddodd i lawr, a'r deuddeg apoſtol gyd ag ef.

k Eſay 53. 12. Dad. 19. 9.

15 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Mi ‡ a chwennychais yn fawr fwyta 'r Paſg hwn gyd â chwi, cyn dioddef o honof.

16 Canys yr ydwyf yn dywedyd i chwi, Ni fwytaf fi mwyach o hono, f hyd oni chyflawner yn nheyrnas Dduw.

17 Ac

4036.

17 Ac wedi iddo gymmeryd y cwppan, a rhoddi diolch, efe a ddywedodd, Cymmerwch hwn, a rhennwch yn eich plith.

18 Canys [g] yr ydwyf yn dywedyd i chwi, nad yſaf o ffrwyth y winwydden hyd oni ddêl teyrnas Dduw.

19 ¶ [h] Ac wedi iddo gymmeryd bara, a rhoi diolch, efe a'i torrodd, ac a'i rhoddes iddynt, gan ddywedyd, Hwn yw fy nghorph, yr hwn yr ydys yn ei roddi droſoch: gwnewch hyn er coffa am danaf.

20 Yr un modd y cwppan hefyd wedi ſwpperu, gan ddywedyd, Y cwppan hwn yw [i] teſtament newydd yn fy ngwaed i, yr hwn yr ydys yn ei dywallt droſoch.

21 ¶ [i] Eithr wele law 'r hwn ſydd yn fy mradychu gyd â mi ary bwrdd.

22 Ac yn wîr, y mae Mâb y dŷn yn myned, [k] megis y mae wedi ei luniaethu: eithr gwae 'r dŷn hwnnw trwy 'r hwn y bradychir ef.

23 Hwythau a ddechreuaſant ymofyn yn eu plith eu hun, pwy o honynt oedd yr hwn a wnai hynny.

24 ¶ A bu ymryſon yn eu plith, pwy o honynt a dybygid ei ſod yn ſwyaf.

25 [l] Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y mae brenhinoedd y cenhedloedd yn arglwyddiaethu arnynt; a'r rhai ſy mewn awdurdod arnynt, a elwir yn bendefigion.

26 [m] Ond na *fyddwch* chwi felly: [n] eithr y mwyaf yn eich plith chwi, bydded megis y ieuangaf; a'r pennaf, megis yr hwn ſydd yn gweini.

27 Canys pa un fwyaf, ai 'r hwn ſydd yn eiſtedd ar y bwrdd, ai 'r hwn ſydd yn gwaſanaethu? onid yr hwn ſydd yn eiſtedd ar y bwrdd? eithr [o] yr ydwyf fi yn eich myſg fel un yn gwaſanaethu.

28 A chwychwi yw y rhai a arhoſaſoch gyd â mi yn [p] fy mhroſedigaethau.

29 Ac [q] yr wyf fi yn ordeinio i chwi deyrnas, megis yr ordeiniodd fy Nhâd i minnau;

30 Fel [r] y bwytaoch ac yr yſoch ar fy mwrdd i yn fy nheyrnas, [s] ac yr eiſteddoch ar orſeddfeydd, yn barnu deuddeg-llwyth Iſrael.

31 ¶ A'r Arglwydd a ddywedodd, Simon, Simon, wele, [t] Satan a'ch ceiſiodd chwi, i'ch nithio fel gwenith:

32 Eithr mi a weddïais droſot, na ddiffygiai dy ffydd di: [u] tithau pan y'th drôer, cadarnhâ dy frodyr.

33 Ac efe a ddywedodd wrtho, Arglwydd, yr ydwyf fi yn barod i fyned gyd â thi i garchar, ac i angau.

34 [x] Yntef a ddywedodd, Yr wyf yn dywedyd i ti, Pedr, Na chân y ceiliog heddyw, nes i ti wadu dair gwaith yr adweini fi.

35 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [y] Pan eich anfonais heb na phwrs, na chôd, nac eſgidiau; a fu arnoch eiſiau dim? A hwy a ddywedaſant, Na ddo ddim.

36 Yna y dywedodd wrthynt, Ond yn awr, y neb ſydd ganddo bwrs, cymmered, a'r un modd gôd: a'r neb nid oes ganddo, gwerthed ei bais, a phryned gleddyf.

37 Canys yr wyf yn dywedyd i chwi, ſod yn rhaid etto gyflawnu ynnoſi y peth hyn a [z] ſgrifennwyd, ſef, [a] A chyd â'r anwir y cyfrifwyd ef. Canys y mae diben i'r pethau am danaſi.

38 A hwy a ddywedaſant, Arglwydd, wele ddau gleddyf ymma. Ac efe a ddywedodd wrthynt, Digon yw.

39 ¶ [a] Ac wedi iddo ſyned allan, [b] efe a aeth; yn ôl ei arfer, i ſynydd yr Olewydd; a'i ddiſgyblion hefyd a'i canlynaſant ef.

40 [c] A phan ddaeth efe i'r man, efe a ddywedodd wrthynt, Gweddïwch nad eloch mewn proſedigaeth.

41 [d] Ac efe a dynnodd oddi wrthynt tu ag ergyd carreg, ac wedi iddo ſyned ar ei liniau, efe a weddïodd,

42 Gan ddywedyd, O Dâd, o's ewyllyſi droi heibio y cwppan hwn oddi wrthyf: er hynny [e] nid fy ewyllys i, ond yr eiddot ti a wneler.

43 Ac angel o'r nef a ymddangoſodd iddo, yn ei nerthu ef.

44 [f] Ac efe mewn ymdrech meddwl a weddïodd yn ddyfalach; a'i chwŷs ef oedd fel defnynnau gwaed yn diſgyn ar y ddaear.

45 A phan gododd efe o'i weddi, a dyfod at ei ddiſgyblion, efe a'i cafodd hwynt yn cyſgu gan driſtwch;

46 Ac a ddywedodd wrthynt, Pa ham yr ydych yn cyſgu? codwch a [g] gweddïwch nad eloch mewn profedigaeth.

47 ¶ Ac efe etto yn llefaru, [h] wele dyrfa, a hwn a elwir Judas, un o'r deuddeg, oedd yn myned o'i blaen hwynt, ac a neſaodd at yr Jeſu, i'w guſanu ef.

48 A'r Jeſu a ddywedodd wrtho, Judas, ai â chuſan yr wyt ti yn bradychu Mâb y dŷn?

49 A phan welodd y rhai oedd yn ei gylch ef, y peth oedd ar ddyfod, hwy a ddywedaſant wrtho, Arglwydd, a darawn ni â chleddyf?

50 A [i] rhyw un o honynt a darawodd was yr archoffeiriad, ac a dorrodd ymmaith ei gluſt ddehau ef.

51 A'r Jeſu a attebodd ac a ddywedodd, Goddefwch hyd yn hyn. Ac efe a gyffyrddodd â'i gluſt, ac a'i hiachaodd ef.

52 [k] A'r Jeſu a ddywedodd wrth yr archoffeiriaid, a ‡ blaenoriaid y deml, a'r henuriaid, y rhai a ddaethent atto, Ai fel at leidr y daethoch chwi allan, â chleddyfau ac â ffyn?

53 Pan oeddwn beunydd gyd â chwi yn y deml, nid eſtynnaſoch ddwylaw i'm herbyn: eithr hon yw eich awr chwi, a gallu 'r tywyllwch.

54 ¶ [l] A hwy a'i daliaſant ef, ac a'i harweiniaſant, ac â'i dygaſant i mewn i dŷ 'r archoffeiriad. A Phedr a ganlynodd o hirbell.

55 [m] Ac wedi iddynt gynneu tân yng-hanol y neuadd, a chyd-eiſtedd o honynt, eiſteddodd Pedr yntef yn eu plith hwynt.

56 A phan ganfu rhyw lawgces ef yn eiſtedd wrth y tân, a dal ſulw arno, hi a ddywedodd, Yr oedd hwn hefyd gyd ag ef.

57 Yntef a'i gwadodd ef, gan ddywedyd, O wraig, nid adwaen i ef.

58 Ac ychydig wedi, un arall a'i gwelodd ef, ac a ddywedodd, Yr wyt tithau hefyd yn un o honynt. A Phedr a ddywedodd, O ddŷn, nid ydwyf.

59 Ac ar ôl megis ŷsbaid un awr, rhyw un arall a daerodd, gan ddywedyd, Mewn gwirionedd yr oedd hwn hefyd gyd ag ef: canys Galilead yw.

60 A Phedr a ddywedodd, Y dŷn, ni's gwn beth yr wyt yn ei ddywedyd. Ac yn y man, ac efe etto yn llefaru, canodd y ceiliog.

61 A'r Arglwydd a drôdd, ac a edrychodd ar Bedr. A Phedr a gofiodd ymadrodd

4036.
[a] Mat. 26. 36. Marc 14. 32. Joan 18. 1.
[b] Pen. 21. 37.
[c] Mat. 26. 41. Marc 14. 38. Ad. 46.
[d] Mat. 26. 39.
[e] Joan 6. 38.
[f] Joan 12. 27. Heb. 5. 7.
[g] Ad. 40.
[h] Mat. 26. 47. Marc 14. 43. Joan 18. 3.
[i] Mat. 26. 51. Marc 14. 47. Joan 18. 10.
[k] Mat. 26. 55. Marc 14. 48.
‡ *chapteniaid.*
[l] Mat. 26. 57.
[m] Mat. 26. 69. Marc 14. 66.

4036. yr Arglwydd, ſel y dywedaſai eſe wrtho,
[n] Mat. 26. 34, 75. [n] Cyn canu o'r ceiliog, y gwedi ſi deirgwaith.
62 A Phedr a aeth allan, ac a wylodd yn chwerwdoſt.
[o] Mat. 26. 67. 63 ¶ [o] A'r gwŷr oedd yn dal yr Jeſu a'i gwatwaraſant ef, gan *ei* daro.
64 Ac wedi iddynt guddio ei lygaid ef, hwy a'i tarawſant ef ar ei wyneb, ac a ofynnaſant iddo, gan ddywedyd, Prophwyda, Pwy yw 'r hwn a'th darawodd di?
65 A llawer o bethau eraill gan gablu a ddywedaſant yn ei erbyn ef.
[p] Mat. 27. 1. 66 ¶ [p] A phan aeth hi yn ddydd, ymgynhullodd henuriaid y bobl a'r archoffeiriaid a'r yſgrifennyddion, ac a'i dygaſant ef i'w
[†] *ſyneddr.* [†] cyngor hwynt,
[‡] *O's ti yw Criſt.* 67 Gan ddywedyd, [‡] Ai ti yw Criſt? dywed i ni. Ac eſe a ddywedodd wrthynt, O's dywedaf i chwi, ni chredwch ddim:
68 Ac o's gofynnaf heſyd *i chwi*, ni'm hattebwch, ac ni'*m* gollyngwch ymmaith.
[q] Mat. 26. 64. Heb. 1. 3. 28. 1. 69 ¶ [q] Yn ôl hyn y bydd Mab y dŷn yn eiſtedd ar ddeheulaw gallu Duw.
[r] Marc 14. 62. 70 A hwy oll a ddywedaſant, Ai Mâb Duw gan hynny ydwyt ti? Ac eſe a ddywedodd wrthynt, [r] Yr ydych chwi yn dywedyd ſy mod.
71 Hwythau a ddywedaſant, Pa raid i ni mwyach wrth dyſtiolaeth? canys clywſom ein hunain o'i enau ef ei hun.

PEN. XXIII.

1 Cyhuddo 'r Jeſu ger bron Pilat, a'i anfon at Herod; 8 A Herod yn ei watwar ef. 12 Herod a Philat yn cymmodi a'i gilydd. 18 Y bobl yn deiſyf cael Barabbas, a Philat yn ei ollwng ef iddynt, ac yn rhoddi 'r Jeſu i'w groeſhoelio. 27 Ynteſ yn mynegi ŷr gwragedd a alarent o'i blegid ef, ddiwyſtr Jeruſalem: 34 yn gweddio dros ei elynion. 39 Crogi dau ddrwg-weithredwr gyd ag ef. 46 Ei farwolaeth, 50 a'i gladdedigaeth ef.

[a] Mat. 27. 2. Marc 15. 1. Joan 18. 28. [b] Act. 17. 7. [c] Edrych Mat. 17. 27. a 22. 21. [d] Mat. 27. 11. [‡] *achos yn.*

A'R [a] holl lïaws o honynt a gyfodaſant, ac a'i dygaſant ef at Bilat:
2 Ac a ddechreuaſant ei gyhuddo ef, gan ddywedyd, Ni a gawſom hwn [b] yn gwŷrdroi 'r bobl, ac [c] yn gwahardd rhoi teyrnged i Ceſar, gan ddywedyd mai eſe ei hun yw Criſt frenin.
3 A [d] Philat a ofynnodd iddo, gan ddywedyd, Ai ti yw brenin yr Juddewŏn? Ac eſe a attebodd iddo ac a ddywedodd, Yr wyt ti yn dywedyd.
4 A dywedodd Pilat wrth yr archoffeiriaid a'r bobl, Nid wyf fi yn cael dim [‡] bai ar y dŷn hwn.
5 A hwy a fuant daerach, gan ddywedyd, Y mae eſe yn cyffrôi 'r bobl, gan ddyſgu trwy holl Judea, wedi dechreu o Alilea hyd ymma.
[e] Pen. 3. 1. 6 ¶ A phan glybu Pilat sôn am Alilea, eſe a ofynnodd ai Galilead oedd y dŷn.
7 A phan wybu eſe ei fod ef o lywodraeth [e] Herod, eſe a'i hanfonodd ef at Herod, yr hwn oedd ynteſ yn Jeruſalem y dyddiau hynny.
[f] Pen. 9. 7. [g] Mat. 14. 1. Marc 6. 14. 8 A Herod, pan welodd yr Jeſu, a lawenychodd yn fawr: canys [f] yr oedd eſe yn chwennych er ys talm ei weled ef, o blegid [g] iddo glywed llawer am dano ef; ac yr ydoedd yn gobeithio cael gweled gwneuthur rhyw arwydd ganddo ef.
9 Ac eſe a'i holodd ef mewn llawer o eiriau: eithr eſe nid attebodd ddim iddo.
10 A'r archoffeiriaid a'r yſgrifennyddion a ſafaſant gan ei gyhuddo ef yn haerllug.
11 A Herod a'i filwyr, wedi iddo ei ddiyſtyru ef, a'i watwar, a'i wiſgo â gwiſg glaerwen, a'i danfonodd ef drachefn at Bilat.
12 A'r dythwn hwnnw yr [†] aeth [b] Pilat a Herod yn gyfeillion: canys yr oeddynt o'r blaen mewn gelyniaeth â'i gilydd.
[†] *aeth cymmod rhwng Pilat a Herod.* [b] Act. 4. 27.
13 ¶ [i] A Philat, wedi galw ynghŷd yr archoffeiriaid a'r llywiawdwyr a'r bobl,
[i] Mat. 27. 23. Marc 15. 14. Joan 18. 38. a 19. 4.
14 A ddywedodd wrthynt, Chwi a ddygaſoch y dŷn hwn attaf fi, fel un a fyddai yn gŵyrdroi 'r bobl: ac wele, myfi a'i holais *ef* yn eich gŵydd chwi, ac ni chefais yn y dŷn hwn ddim ‡ bai, o ran y pethau yr ydych chwi yn ei gyhuddo ef am danynt:
15 Na Herod chwaith: canys anfonais chwi atto ef; ac wele, dim yn haeddu marwolaeth ni's gwnaed iddo.
‡ *achos.*
[k] Mat. 27. 26. Joan 19. 1. 16 [k] Am hynny mi a'i ceryddaf ef, ac a'i gollyngaf ymmaith.
[l] Mat. 27. 15. Marc 15. 6. Joan 18. 39. 17 [l] Canys yr ydoedd yn rhaid iddo ollwng un yn rhydd iddynt ar yr ŵyl.
[m] Act. 3. 14. 18 [m] A'r holl lïaws a lefaſant ar unwaith, gan ddywedyd, Bwrw hwn ymmaith, a gollwng i ni Farabbas yn rhydd:
19 (Yr hwn, am ryw derfyſg a wnelſid yn y ddinas, a llofruddiaeth, oedd wedi ei daflu i garchar.)
20 Am hynny Pilat a ddywedodd wrthynt drachefn, gan ewyllyſio gollwng yr Jeſu yn rhydd.
21 Eithr hwy a lefaſant arno, gan ddywedyd, Croeſhoelia, croeſhoelia ef.
22 Ac efe a ddywedodd wrthynt y drydedd waith, Canys pa ddrwg a wnaeth efe? ni chefais i ddim achos marwolaeth ynddo; am hynny mi a'i ceryddaf ef, ac a'i gollyngaf yn rhydd.
[‡] *A hwy a bwyſaſant arno.* 23 [‡] Hwythau a fuant daerion â llefau uchel gan ddeiſyfu ei groeſhoelio ef. A'i llefau hwynt a'r archoffeiriaid a orfuant.
[n] Mat. 27. 26. Marc 15. 15. Joan 19. 16. 24 [n] A Philat a farnodd wneuthur eu deiſyfiad hwynt.
25 Ac efe a ollyngodd yn rhydd iddynt yr hwn am derfyſg a llofruddiaeth a fwriaſid yngharchar, yr hwn a ofynnaſant: eithr yr Jeſu a draddododd eſe i'w hewyllys hwynt.
[o] Mat. 27. 32. Marc 15. 21. 26 [o] Ac fel yr oeddynt yn ei arwain ef ymmaith, hwy a ddaliaſant un Simon o Cyrene, yn dyfod o'r wlâd, ac a ddodaſant y groes arno ef, i'w dwyn ar ôl yr Jeſu.
[p] Eſay 2. 19. Hoſ. 10. 8. Dad. 6. 16. a 9. 6. [q] Jer. 25. 29. 1 Pedr 4. 17. [r] Eſay 53. 12. Mat. 27. 38. [s] Mat. 27. 33. Marc 15. 22. Joan 19. 17, 18. † *Lle 'r benglog.* 27 ¶ [p] A'r lliaws o bobl, ac o wragedd; y rhai hefyd oedd yn cwynſan, ac yn galaru o'i blegid ef.
28 A'r Jeſu wedi troi attynt, a ddywedodd, Merched Jeruſalem, na wylweh o'm plegid i; eithr wylweh o'ch plegid eich hun, ac o blegid eich plant.
29 Canys wele, y mae 'r dyddiau yn dyfod [q] yn y rhai y dywedant, Gwyn eu byd y rhai amhlantadwy, a'r crothau ni epphliaſant, a'r bronnau ni roiſant ſugn.
30 [r] Yna y dechreuant ddywedyd wrth y mynyddoedd, Syrthiwch arnom: ac wrth y brynniau, Cuddiwch ni.
31 ¶ Canys o's gwnânt hyn yn y pren îr, pa beth a wneir yn y crîn?
32 [s] Ac arweinwyd gyd ag ef hefyd ddau ddrwg-weithredwyr eraill, i'w rhoi i'w marwolaeth.
33 A [s] phan ddaethant i'r lle a elwir † Calfaria, yno y croeſhoeliaſant ef, a'r drwg-weithredwyr; un ar y llaw ddehau, a'r llall ar yr aſſwy.
34 ¶ A'r

34 ¶ A'r Iesu a ddywedodd, O Dad, [t] maddeu iddynt: canys [u] ni wyddant pa beth y maent yn ei wneuthur. A [x] hwy a rannasant ei ddillad ef, ac a fwriasant goelbren.

35 A'r [y] bobl a safodd yn edrych. [z] A'r pennaethiaid hefyd gyd â hwynt a watwarasant, gan ddywedyd, Eraill a waredodd efe, gwareded ef ei hun, o's hwn yw Crist, etholedig Duw.

36 A'r milwyr hefyd a'i gwatwarasant ef, gan ddyfod atto, a chynnyg iddo finegr,

37 A dywedyd, O'stydi yw brenin yr Judde-wŏn, gwared dy hun.

38 [a] Ac yr ydoedd hefyd arsgrifen wedi ei 'sgrifennu uwch ei ben ef, â llythyrennau Groeg, a Lladin, ac Ebrew, HWN YW BRENIN YR IUDDEWON.

39 ¶ Ac un o'r drwg-weithredwyr a grogasid a'i cablodd ef, gan ddywedyd, O's tydi yw Crist, gwared dy hun a ninnau.

40 Eithr y llall a attebodd, ac a'i ceryddodd ef, gan ddywedyd, Onid wyt ti yn ofni Duw, gan dy fod dan yr un ddamnedigaeth?

41 A nyni yn wîr yn gyfiawn; canys yr ydym yn derbyn yr hyn a haeddai y pethau a wnaethom: eithr hwn ni wnaeth ddim allan o'i le.

42 Ac efe a ddywedodd wrth yr Iesu, Arglwydd, cofia fi pan ddelych i'th deyrnas.

43 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Yn wîr meddaf i ti, Heddyw y byddi gyd â mi ym mharadwys.

44 [b] Ac yr ydoedd hi ynghŷlch y chwech-ed awr, a thywyllwch a fu ar yr holl ‡ ddaear hyd y nawfed awr.

45 A'r haul a dywyllwyd, a [c] llen y deml a rwygwyd yn ei chanol.

46 A'r Iesu gan lefain â llef uchel a ddywedodd, [d] O Dad, i'th ddwylaw di y gorchymynnaf fy ysbryd. [e] Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a drengodd.

47 [f] A'r canwriad, pan welodd y peth a wnaethpwyd, a ogoneddodd Dduw, gan ddywedyd, Yn wîr yr oedd hwn yn ŵr cyfiawn.

48 A'r holl bobloedd, y rhai a ddaethent ynghŷd i edrych hyn, wrth weled y pethau a wnaethpwyd, a ddychwelasant, gan guro eu dwyfronnau.

49 A'i holl gydnabod ef a safasant o hirbell, a'r gwragedd, y rhai a'i canlynasent ef o Alilea, yn edrych ar y pethau hyn.

50 ¶ [g] Ac wele, gŵr a'i enw Ioseph, yr hwn oedd gynghorwr, gŵr da a chyfiawn,

51 (Hwn ni chyttunasai â'i cyngor, ac â'i weithred hwynt) o Arimathea dinas yr Iuddewon, (h yr hwn oedd yntef yn disgwil hefyd am deyrnas Dduw.)

52 Hwn a ddaeth at Bilat, ac a ofynnodd gorph yr Iesu.

53 Ac efe a'i tynnodd i lawr, ac a'i hamdŏdd mewn llian main, ac a'i rhoddes mewn bedd wedi ei naddu mewn carreg, yn yr hwn ni roddasid † dŷn eriŏed.

54 A'r dydd hwnnw oedd [i] ddarparwyl, a'r sabbath oedd yn nesáu.

55 A'r gwragedd hefyd, [k] y rhai a ddaethent gyd ag ef o Alilea, a ganlynasant, ac a welsant y bedd, a pha fodd y dodwyd ei gorph ef.

56 A hwy a ddychwelasant, ac a barotoisant bêraroglau ac ennaint; ac a orphwysasant ar y sabbath [l] yn ôl y gorchymmyn.

PEN. XXIV. 4036.

1 *Y ddau angel yn mynegi adgyfodiad Crist i'r gwragedd oedd yn dyfod at y bedd; 9 a'r rhai hynny yn ei adrodd i eraill. 13 Crist ei hun yn ymaangos i'r ddau daisgybl oedd yn myned i Emmaus: 36 ac weithi hynny i'r Apostolion, ac yn cerydduo eu hanghredinieth hwy: 47 yn rhoddi gorchymmyn iddynt: 49 ac yn addo yr Ysbryd glân: 51 ac felly yn esgyn i'r nefoedd.*

A'R [a] *dydd* cyntaf o'r wythnos, ar y cynddydd, hwy a ddaethant at y bedd, gan ddwyn y pêraroglau a barotoisent, a rhai gyd â hwynt.

2 A hwy a gawsant y maen wedi ei dreiglo ymmaith oddi wrth y bedd.

3 Ac wedi iddynt fyned i mewn, ni chawsant gorph yr Arglwydd Iesu.

4 A bu, a hwy yn petruso am y peth hyn, wele, dau ŵr a safodd yn eu hymmyl mewn gwisgoedd disglair.

5 Ac wedi iddynt ofni, a gostwng eu hwynebau tu a'r ddaear, hwy a ddywedasant wrthynt, Pa ham yr ydych yn ceisio y byw ym mysg y meirw?

6 Nid yw efe ymma, ond efe a gyfododd. [b] Cofiwch pa sodd y dywedodd wrthych, ac efe etto yng Ngalilea,

7 Gan ddywedyd, Rhaid yw rhoi Mâb y dŷn yn nwylaw dynion pechadurus, a'i groeshoelio, a'r trydydd dydd adgyfodi.

8 A [c] hwy a gofiasant ei eiriau ef;

9 [d] A a ddychwelasant oddi wrth y bedd, ac a fynegasant hyn oll i'r un ar ddeg, ac i'r lleill oll.

10 A Mair Fagdalen, a [e] Joanna, a Mair *mam* Jago, a'r lleill gyd â hwynt, oedd y rhai a ddywedasant y pethau hyn wrth yr apostolion.

11 A'i geiriau a welid yn eu golwg hwynt fel gwegi, ac ni chredasant iddynt.

12 [f] Eithr Pedr a gododd i fynu, ac a redodd at y bedd; ac wedi ymgrymmu efe a welai ganfu y llieiniau wedi eu gosod o'r neilldu, ac a aeth ymmaith, gan ryfeddu rhyngddo ac ef ei hun am y peth a ddarfuasai.

13 ¶ [g] Ac wele, dau o honynt oedd yn myned y dydd hwnnw i dref a'i henw Emmaus, yr hon oedd ynghŷlch trugain 'ffordd oddi wrth Jerusalem.

14 Ac yr oeddynt hwy yn ymddiddan â'i gilydd am yr holl bethau hyn a ddigwyddasent.

15 A bu, fel yr oeddynt yn ymddiddan, ac yn ymofyn â'i gilydd, [h] yr Iesu ei hun hefyd a nesaodd, ac a aeth gyd â hwynt.

16 Eithr [i] eu llygaid hwynt a attaliwyd, fel na's adwaenent ef.

17 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ryw ymadroddion yw y rhai hyn yr ydych yn eu bwrw at eu gilydd, dan rodio, ac yn wynebdrist?

18 Ac un *o honynt* a'i enw Cleopas, gan atteb a ddywedodd wrtho, A wyt ti yn unig yn ymdeithydd yn Jerusalem, ac ni wybuose y pethau a wnaethpwyd ynddi hi yn y dyddiau hyn?

19 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa bethau? Hwythau a ddywedasant wrtho, Y pethau ynghŷlch Iesu o Nazareth, [k] yr hwn oedd ŵr o brophwyd, [l] galluog mewn gweithred a gair ger bron Duw a'r holl bobl;

20 A'r modd y traddodes yr archoffeiriaid a'n llywodraethwyr ni ef, i farwolaeth, ac a'i croeshoeliasant ef.

21 Ond yr oeddym ni yn gobeithio [m] mai eſe oedd yr hwn a waredai 'r Iſrael. Ac heb law hyn oll, heddyw yw 'r trydydd dydd er pan wnaethpwyd y pethau hyn.

22 A hefyd [n] rhai gwragedd o honom ni a'n dychrynaſant ni, gwedi iddynt ſod yn foreu wrth y bedd:

23 A phan nachawſant ei gorph eſ, hwy a ddaethant, gan ddywedyd weled o honynt weledigaeth o angylion, y rhai a ddywedent ei ſod eſ yn ſyw.

24 A rhai o'r rhai oedd gyd â nyni a aethant at y bedd, ac a gawſant felly, fel y dywedaſai y gwragedd: ond eſ ni's gwelſant.

25 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, O ynfydion, a hwyr-ſrydig o gâlon, i gredu 'r holl bethau a ddywedodd y prophwydi.

26 [o] Onid oedd raid i Griſt ddioddef y pethau hyn, a myned i mewn i'w ogoniant?

27 A chan ddechreu ar [p] Moſes, a'r [q] holl brophwydi, eſe a eſponiodd iddynt yn yr holl yſgrythurau y pethau am dano ei hun.

28 Ac yr oeddynt yn nesâu i'r dref lle yr oeddynt yn myned: ac [r] yntef a gymmerth arno ei ſod yn myned ym mhellach.

29 A [s] hwy a'i cymhellaſant eſ, gan ddywedyd, Aros gyd â ni; canys y mae hi yn hwyrhau, a'r dydd yn darfod. Ac eſe a aeth i mewn i aros gyd â hwynt.

30 A darfu, ac eſe yn eiſtedd gyd â hwynt, eſe a gymmerodd fara, ac a'i bendithiodd, ac a'i torrodd, ac a'i rhoddes iddynt.

31 A'i llygaid hwynt a agorwyd, a hwy a'i hadnabuant eſ: ac eſe ‡ a ddiflannodd allan o'i golwg hwynt.

32 A hwy a ddywedaſant wrth eu gilydd, Onid oedd ein calon ni yn lloſgi ynnom, tra ydoedd eſe yn ymddiddan â ni ar y ffordd, a thra 'r ydoedd eſe yn agoryd i ni 'r yſgrythurau?

33 A hwy a godaſant yr awr honno, ac a ddychwelaſant i Jeruſalem, ac a gawſant yr un ar ddeg wedi ymgaſglu ynghŷd, a'r ſawl *oedd* gyd â hwynt,

34 Yn dywedyd, Yr Arglwydd a gyfododd yn wir, ac [t] a ymddangoſodd i Simon.

35 A hwythau a adroddaſant y pethau *a wnaethe ſid* ar y ffordd, a pha fodd yr adnabüwyd eſ ganddynt wrth dorriad y bara.

36 ¶ [u] Ac a hwy yn dywedyd y pethau hyn, yr Jeſu ei hun a ſafodd yn eu canol hwynt, ac a ddywedodd wrthynt, Tangneſedd i chwi.

37 Hwythau wedi brawychu, ac ofni, a dybiaſant weled o honynt yſbryd.

38 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Pa ham y'ch trallodir? a pha ham y mae meddyliau yn codi yn eich calonnau?

39 Edrychwch fy nwylaw a'm traed, mai myfi fy hun ydyw. [x] Teimlwch fi, a gwelwch: canys nid oes gan yſbryd gnawd ac eſgyrn, fel y gwelwch ſod gennyf fi.

40 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, eſe a ddangoſodd iddynt *ei* ddwylaw a'*i* draed.

41 Ac a hwy etto heb gredu gan lawenydd, ac yn rhyfeddu, eſe a ddywedodd wrthynt, [y] A oes gennych chwi ymma ddim bwyd?

42 A hwy a roiſant iddo ddarn o byſgodyn wedi ei roſtio, ac o ddil mêl.

43 Yntef a'*i* cymmerodd, ac a'*i* bwytaodd yn eu gŵydd hwynt.

44 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, [z] Dymma 'r geiriau a ddywedais i wrthych, pan oeddwn etto gyd â chwi, bod yn rhaid cyflawnu pob peth a 'ſgrifennwyd ynghyfraith Moſes, a'r prophwydi, a'r pſalmau, am danaſi.

45 Yna [a] yr agorodd eſe eu dyall hwynt, fel y dyallent yr yſgrythurau.

46 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, [b] Felly yr yſgrifennwyd, ac felly yr oedd raid i Griſt ddioddef, a chyfodi o feirw y trydydd dydd:

47 A phregethu edifeirwch a [c] maddeuant pechodau yn ei enw eſ ym mhlith yr holl genhedloedd, gan ddechreu yn Jeruſalem.

48 Ac yr ydych [d] chwi yn dyſtion o'r pethau hyn.

49 ¶ Ac wele, [e] yr ydwyf fi yn anfon addewid fy Nhâd arnoch: eithr arhoſwch chwi yn ninas Jeruſalem, hyd oni wiſger chwi â nerth o'r uchelder.

50 ¶ Ac eſe a'i dûg hwynt allan [f] hyd ym Methania; ac a gododd ei ddwylaw, ac a'i bendithiodd hwynt.

51 [g] Ac ſe a ddarfu, tra 'r oedd eſe yn eu bendithio hwynt, ymadel o hono eſ oddi wrthynt, ac eſe a ddygpwyd i ſynu i'r nef.

52 Ac wedi iddynt ei addoli eſ, hwy a ddychwelaſant i Jeruſalem gyd â llawenydd mawr.

53 Ac yr oeddynt yn waſtadol yn y deml, yn moli, ac yn bendithio Duw. Amen.

4036.

[x] Joan 22.20,27.

[y] Joan 21. 10.

[z] Mat. 16. 21. a 17. 22. a 20. 18. Pen. 9. 22. a 18. 31. Ad. 6. [a] Act. 16. 14. [b] Pſal. 22. Eſay 53. Act. 17. 3. [c] Act. 13. 38. 1 Joan 2. 12. [d] Joan 15. 27. [e] Joan 14. 16, 26. a 15. 26. a 16. 7. Act. 1. 4. a 2. 1, &c. [f] Act. 1. 12. [g] Marc 16. 19. Act. 1. 9.

¶ Yr Eſengyl yn ol *Sanct* JOAN.

PEN. I.

1 *Duwdab, dyndab, a ſwydd Jeſu Griſt.* 15 *Tyſtiolaeth Joan.* 39 *Galwad Andreas, Pedr, Phylib, a Nathanael.*

YN y dechreuad [a] yr oedd y Gair, a'r Gair oedd [b] gyd â Duw, a Duw oedd y Gair.

2 [c] Hwn oedd yn y dechreuad gyd â Duw.

3 [d] Trwyddo eſ y gwnaethpwyd pob peth; ac hebddo eſ ni wnaethpwyd dim a'r a wnaethpwyd.

4 [e] Ynddo eſ yr oedd bywyd; a'r [f] bywyd oedd oleuni dynion:

5 A'r [g] goleuni ſydd yn llewyrchu yn y tywyllwch; a'r tywyllwch nid oedd yn ei † amgyffred.

6 ¶ [h] Yr ydoedd gŵr wedi ei anfon oddi wrth Dduw, a'i enw Joan.

7 Hwn a ddaeth yn dyſtiolaeth, fel y tyſtiolaethai am y goleuni, fel y credai pawb trwyddo eſ.

8 Nid efe oedd y goleuni, eithr *eſe a anfonaſid* fel y tyſtiolaethai am y goleuni.

9 [i] *Hwn* ydoedd y gwîr oleuni, yr hwn ſydd yn goleuo pob dŷn a'r y ſydd yn dyfod i'r byd.

10 Yn y byd yr oedd efe, [k] a'r byd a wnaethpwyd trwyddo eſ; a'r byd nid adnabu eſ.

11 At ei eiddo ei hun y daeth a'r eiddo ei hun ni dderbyniaſant eſ.

12 Ond [l] cynnifer ag a'i derbyniaſant eſ, eſe a roddes iddynt ‡ allu i fod yn feibion i Dduw, *ſef* i'r ſawl a gredant yn ei enw eſ.

13 [m] Y

[a] Col. 1. 17. 1 Joan 1. 1. Dad. 19. 13. [b] Diar. 8. 30. Joan 17. 5. 1 Joan 1. 2. [c] Gen 1. 1. [d] Col. 1. 16. Heb. 1. 2. Dad. 4. 11. [e] Pen. 5. 26. 1 Joan 5. 11. [f] Ad. 5. 8 Pen. 3. 19. † *gynnwys.*

[h] Mal. 3. 1. [i] Ad. 4. [k] Heb. 1. 2. a 11. 13. [l] Eſay 56. 5. Rhuſ. 8. 15. Gal. 3. 26. 2 Pedr 1. 4. 1 Joan 3. 1. ‡ Neu, *fraint.*

13 [m] Y rhai ni anêd o waed, nac o ewyllys y cnawd, nac o ewyllys gŵr, eithr o Dduw.

14 [n] A'r Gair [o] a wnaethpwyd [p] yn gnawd, ac a drigodd yn ein plith ni, (ac [q] ni a welſom ei ogoniant ef, gogoniant megis yr uniganedig oddi wrth y Tâd) [r] yn llawn gràs a gwirionedd.

15 Joan a dyſtiolaethodd am dano ef, ac a lefodd, gan ddywedyd, Hwn oedd yr un y dywedais am dano, [s] Yr hwn ſydd yn dyfod ar fy ôl i, a aeth o'm blaen i: canys yr oedd efe o'm blaen i.

16 Ac o'i [t] gyflawnder ef y derbyniaſom ni oll, a gràs am ràs.

17 Canys [u] y gyfraith a roddwyd trwy Foſes, ond y gràsa'r gwirionedd a ddaeth trwy Jeſu Griſt.

18 [x] Ni welodd neb Dduw eriôed: yr uniganedig Fâb, yr hwn ſydd ym mynwes y Tâd, hwnnw a'i hysbyſodd *ef*.

19 A hon yw [y] tyſtiolaeth Joan, pan anfonodd yr Juddewŏn o Jeruſalem offeiriaid a Lefiaid i ofyn iddo, Pwy wyt ti?

20 Ac [z] efe a gyffeſodd, ac ni wadodd; a chyffeſodd, Nid myfi yw [a] r Criſt.

21 A hwy a ofynnaſant iddo, Beth ynte? Ai Elïas wyt ti? Yntef a ddywedodd, Nag ê. Ai 'r [a] Prophwyd wyt ti? Ac efe a attebodd, Nag ê.

22 Yna y dywedaſant wrtho, Pwy wyt ti? fel y rhoddom atteb i'r rhai a'n danfonodd. Beth yr wyt ti yn ei ddywedyd am danat dy hun?

23 [b] Eb efe, Myfi yw llef un yn gwaeddi yn y diffeithwch, Uniawnwch ffordd yr ARGLWYDD, fel [c] y dywedodd Eſay y prophwyd.

24 A'r rhai a anfonaſid oedd o'r Phariſeaid.

25 A hwy a ofynnaſant iddo, ac a ddywedaſant wrtho, Pa ham gan hynny yr wyt ti yn bedyddio, onid ydwyt ti na'r Criſt, nac Elïas, na'r prophwyd?

26 Joan a attebodd iddynt, gan ddywedyd, [d] Myfi ſy yn bedyddio â dwfr; ond y mae *un* yn ſefyll yn eich plith chwi, yr hwn nid adwaenoch *chwi*:

27 [e] Efe yw 'r hwn ſydd yn dyfod ar fy ôl i, yr hwn a aeth o'm blaen i; yr hwn nid ydwyf fi deilwng i ddattod carrai ei eſgid.

28 Y pethau hyn a wnaethpwyd ym Methabara, y tu hwnt i'r Jorddonen, lle yr oedd Joan yn bedyddio.

29 Trannoeth Joan a ganfu yr Jeſu yn dyfod atto, ac efe a ddywedodd, Wele [f] oen Duw, yr hwn ſydd yn tynnu ymmaith bechodau 'r byd.

30 [g] Hwn yw efe am yr hwn y dywedais i, Ar ſy ôl i y mae gŵr yn dyfod, yr hwn a aeth o'm blaen i: canys yr oedd efe o'm blaen i.

31 Ac myfi nid adwaenwn ef: eithr fel yr amlygid ef i Iſrael, i hynny y daethym i, gan fedyddio â dwfr.

32 A Joan a dyſtiolaethodd, gan ddywedyd, Mi a welais [h] yr Ysbryd yn diſgyn megis colommen o'r nef, ac efe a arhoſodd arno ef.

33 A myfi nid adwaenwn ef; eithr yr hwn a'm hanfonodd i fedyddio â dwfr, efe a ddywedodd wrthyf, Ar yr hwn y gwelych yr Ysbryd yn diſgyn ac yn aros arno, [i] hwnnw yw 'r un ſy 'n bedyddio â'r Ysbryd glân.

34 A mi a welais, ac a dyſtiolaethais, mai hwn yw Mâb Duw.

35 ¶ Trannoeth dracheſn y ſafodd Joan, a dau o'i ddiſgyblion:

36 A chan edrych ar yr Jeſu yn rhodio, efe a ddywedodd, [k] Wele oen Duw.

37 A'r ddau ddiſgybl a'i clywſant ef yn lleſaru, ac a ganlynaſant yr Jeſu.

38 Yna 'r Jeſu a droes, a phan welodd hwynt yn canlyn, efe a ddywedodd wrthynt, Beth yr y'lych chwi yn ei geiſio? A hwy a ddywedaſant wrtho ef, Rabbi (yr hyn o'i gyfieithu yw, Athro) pa le yr wyt ti yn trigo?

39 Efe a ddywedodd wrthynt, Deuwch a gwelwch. A hwy a ddaethant, ac a welſant lle yr oedd efe yn trigo, ac a arhoſaſant gyd ag ef y diwrnod hwnnw: ac yr oedd hi ynghŷlch y ddegfed awr.

40 [l] Andreas brawd Simon Pedr oedd un o'r ddau a glywſent *hynny* gan Joan, ac a'i dilynaſent ef.

41 Hwn yn gyntaf a gafodd ei frâwd ei hun Simon, ac a ddywedodd wrtho, Nyni a gawſom y Meſſias, yr hyn o'i ddeonglyw, Y Criſt.

42 Ac efe a'i dug ef at yr Jeſu. A'r Jeſu wedi edrych arno ef, a ddywedodd, Ti yw Simon mâb Jona, [m] ti a elwir Cephas, yr hwn a gyfieithir ‡ Carreg.

43 ¶ Trannoeth yr ewyllyſiodd yr Jeſu fyned allan i Alilea, ac efe a gafodd Phylib, ac a ddywedodd wrtho, Dilyn fi.

44 A [n] Phylib oedd o Fethſaida, o ddinas Andreas a Phedr.

45 Phylib a gafodd [o] Nathanael, ac a ddywedodd wrtho, Cawſom yr hwn yr yſgrifennodd [p] Moſes yn y gyfraith, a'r [q] prophwydi, am dano, Jeſu [r] o Nazareth, mâb Joſeph.

46 A Nathanael a ddywedodd wrtho, [s] A ddichon dim da ddyfod o Nazareth? Phylib a ddywedodd wrtho, Tyred a gwêl.

47 Jeſu a ganfu Nathanael yn dyfod atto, ac a ddywedodd am dano, Wele Iſraëliad yn wîr, [t] yn yr hwn nid oes dwyll.

48 Nathanael a ddywedodd wrtho, Pa fodd y'm hadwaenoſt? Jeſu a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, Cyn i Phylib dy alw di, pan oeddit tan y ffigysbren, mi a'th welais di.

49 Nathanael a attebodd ac a ddywedodd wrtho ef, Rabbi, ti yw Mâb Duw; ti yw Brenin Iſrael.

50 Jeſu a attebodd, ac a ddywedodd wrtho ef, O herwydd i mi ddywedyd i ti, Myfi a'th welais di dan y ffigysbren, a ydwyt ti yn credu? ti a gei weled pethau mwy nâ'r rhai hyn.

51 Ac efe a ddywedodd wrtho, Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, [u] Ar ôl hyn y gwelwch y nef yn agored, ac angylion Duw yn eſgyn ac yn diſgyn ar Fâb y dyn.

PEN. II.

1 Criſt yn troi 'r dwfr yn win, 12 yn myned i wared i Gapernaum a Jeruſalem, 14 ac yno yn bwrw y prynwyr a'r gwerthwyr allan o'r deml: 19 Yn rhagſynegi ei farwolaeth, a'i adgyfodiad. 23 Llawer yn credu ynddo, o herwydd ei wyrthiau, ond er hynny nid ymddiriedai efe iddynt am dano ei hun.

A'R trydydd dydd yr oedd prîodas [a] yng Nghana Galilea: a mam yr Jeſu oedd yno.

2 A galwyd yr Jeſu heſyd a'i ddiſgyblion i'r brîodas.

4033. Pen. 3. 5. Iago 1. 18. 1 Pedr 1. 23. Mat. 1. 16. Luc 1. 31. a 2. 7. Rhuf. 1. 3. Gal. 4. 4. 1 Tim. 3. 16. Heb. 2. 14. Mat. 17. 2. 2 Pedr 1. 17. 1 Col. 1. 19. a 2. 3, 9. Ad. 27, 30. Pen. 3. 31. 1 Col. 1. 19. a 2. 9, 10. Eſod. 20. 1, &c. Mat. 11. 27. Luc 10. 22. 1 Tim. 6. 16. 1 Joan 4. 12. Pen. 5. 33. Pen. 3. 28. Act. 13. 25. Deut. 18. 15, 18. Pen. 6. 14. Mat. 3. 3. Eſay 40. 3. Mat. 3. 11. Ad. 15, 30. Act. 19. 4. Eſay 53. 7. Act. 8. 32. 1 Pedr 1. 19. Ad. 15, 27. Mat. 3. 16. Marc 1. 10. Luc 3. 22. Mat. 3. 11.

4033. Ad. 29. Mat. 4. 18. Mat. 16. 18. Neu, Pedr. Pen. 12. 21. Pen. 21. 2. Gen. 3. 15. a 49. 10. Deut. 18. 18. Edr. ar Luc 24. 27. Eſay 4. 2. a 7. 14. a 9. 6. a 53. 2. Mic. 5. 2. Zech. 6. 12. a 9. 9. Edr. ar Luc 24. 27. Mat. 2. 23. Luc 2. 4. Pen. 7. 41, 42. Pſal. 31. 2. a 73. 1. Rhuf. 2. 38, 39. Gen. 28. 12. Mat. 4. 11. Luc 7. 9, 13. a 22. 43. a 24. 4. Act. 1. 10.

Edrych Joſ. 1. 28.

4033.

3 A phan ballodd y gwin, mam yr Iesu a ddywedodd wrtho ei, Nid oes ganddynt mo'r gwin.

4 Iesu a ddywedodd wrthi, [b] ‡ Beth sydd i mi *a wnelwyf* â thi, wraig? [c] ni ddaeth sy awr i ettо.

5 Ei fam ef a ddywedodd wrth y gwasanaethwyr, Beth bynnag a ddywedo efe wrthych, gwnewch.

6 Ac yr oedd yno chwech o ddyfrlestri meini, wedi eu gosod, [d] yn ôl defod puredigaeth yr Juddewon, y rhai a ddalient bob un ddau ffircyn neu dri.

7 Iesu a ddywedodd wrthynt, Llenwch y dyfrlestri o ddwfr. A hwy a'i llanwasant hyd yr ymmyl.

8 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Gollyngwch yn awr, a dygwch at lywodraethwr y wledd. A hwy a ddygasant.

9 A phan brofodd llywodraethwr y wledd y dwfr a wnaethid yn win, (ac ni wyddai o ba le yr ydoedd, eithr y gwasanaethwyr, y rhai a ollyngasent y dwfr, a wyddent) llywodraethwr y wledd a alwodd ar y priodfab,

10 Ac a ddywedodd wrtho, Pob dyn a esyd y gwin da yn gyntaf, ac wedi iddynt yfed yn dda, yna un a fo gwaeth: tithau a gedwaist y gwin da hyd yr awr hon.

11 Hyn o ddechrau gwyrthiau a wnaeth yr Iesu yng Nghana Galilea, ac a egluродd ei ogoniant, a'i ddisgyblion a gredasant ynddo.

12 ¶ Wedi hyn, efe a aeth i wared i [e] Gapernäum, efe a'i fam, [e] a'i frodyr, a'i ddisgyblion: ac yno nid arhosasant nemmor o ddyddiau.

13 ¶ A Phasg yr Juddewon oedd yn agos: a'r Iesu a aeth i synu i Jerusalem;

14 [f] Ac a gafodd yn y deml rai yn gwerthu ychen, a defaid, a cholomennod, a'r newidwyr arian yn eistedd:

15 Ac wedi gwneuthur fflangell o sân resynnau, efe a'i gyrrodd hwynt oll allan o'r deml, y defaid hefyd a'r ychen; ac a dywalldodd allan arian y newidwyr, ac a ddymchwelodd y byrddau.

16 Ac a ddywedodd wrth y rhai oedd yn gwerthu colomennod, Dygwch y rhai hyn oddi ymma, na wnewch dŷ fy Nhâd i yn dŷ marchnad.

17 A'i ddisgyblion a gofiasant fod yn [g] sgrifennedig, [g] Zêl dy dŷ di a'm hysodd i.

18 ¶ Yna 'r Juddewon a attebasant, ac a ddywedasant wrtho ef, [h] Pa arwydd yr wyt ti yn ei ddangos i ni, gan dy fod yn gwneuthur y pethau hyn?

19 Yr Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, [i] Dinystriwch y deml hon, ac mewn tridiau y cyfodaf hi.

20 Yna 'r Juddewon a ddywedasant, Chwe blynedd a deugain y bûwyd yn adeiladu 'r deml hon, ac a gyfodi di hi mewn tridiau?

21 Ond efe a ddywedasai am deml ei gorph.

22 Am hynny, pan gyfododd efe o feirw, [k] ei ddisgyblion ef a gofiasant iddo ddywedyd hyn wrthynt hwy: a hwy a gredasant yr ysgrythur, a'r gair a ddywedasai 'r Iesu.

23 ¶ Ac fel yr oedd efe yn Jerusalem ar y Pasg yn yr wŷl, llawer a gredasant yn ei enw ef, wrth weled ei arwyddion a wnaethai efe.

24 Ond nid ymddiriedodd yr Iesu iddynt am dano ei hun, am yr adwaenai efe hwynt oll;

25 Ac nad oedd raid iddo dystiolaethu o neb *iddo* am ddŷn: o herwydd [l] yr oedd efe yn gwybod beth oedd mewn dŷn.

4033.

[l] 1 Sam. 16. 7. 1 Cron. 28. 9.

Pen. 6. 64. Act. 1. 24. Dad. 2. 23.

PEN. III.

1 *Crist yn dysgu Nicodemus mor angenrheidiol yw aenedigaeth.* 14 *Am ffydd yn ei farwolaeth ef.* 16 *Mawr gariad Duw tu ag at y byd.* 18 *Condemniad am anghrediniaeth.* 23 *Bedydd, tystiolaeth, ac athrawiaeth Joan am Grist.*

AC yr oedd dŷn o'r Pharisead, a'i enw Nicodemus, pennaeth yr Juddewon:

2 [a] Hwn a ddaeth at yr Iesu liw nôs, ac a ddywedodd wrtho, Rabbi, nyni a wyddom mai dysgawdur ydwyt ti, wedi dyfod oddi wrth Dduw: canys [b] ni allai neb wneuthur y gwyrthiau hyn yr wyt ti yn eu gwneuthur, oni bai fod [c] Duw gyd ag ef.

[a] Pen. 7. 50. a 19. 30. [b] Pen. 9. 16, 33. [c] Act. 10. 38.

3 Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Yn wîr yn wîr meddaf i ti, [d] Oddieithr geni dŷn † drachefn, ni ddichon efe weled teyrnas Dduw.

[d] Tit. 3. 5. † *oddi fyna.*

4 Nicodemus a ddywedodd wrtho, Pa fodd y dichon dŷn ei eni, ac efe yn hên? a ddichon efe fyned i grôth ei fam eilwaith, a'i eni?

5 Iesu a attebodd ac a ddywedodd, Yn wîr yn wîr meddaf i ti, Oddieithr geni dŷn o ddwfr ac o'r Ysbryd, ni ddichon efe fyned i mewn i deyrnas Dduw.

6 Yr hyn a aned o'r cnawd sydd gnawd; a'r hyn a aned o'r Ysbryd sydd ysbryd.

7 Na ryfedda ddywedyd o honof wrthyt, Y mae yn rhaid eich geni chwi ‡ drachefn.

‡ *oddi fyna.*

8 [e] Y mae 'r gwŷnt yn chwythu lle y mynno; a thi a glywi ei sŵn ef, ond ni wyddost o ba le y mae yn dyfod, nac i ba le y mae yn myned: felly y mae pob un a'r a aned o'r Ysbryd.

[e] Preg. 11. 5. 1 Cor. 2. 11.

9 Nicodemus a attebodd ac a ddywedodd wrtho, [f] Pa fodd y dichon y pethau hyn fod?

[f] Pen. 6. 52, 60.

10 Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, A wyt ti yn ddysgawdur yn Israel, ac ni wyddost y pethau hyn?

[g] Pen. 7. 16. a 8. 28. a 12. 49. a 14. 24.

11 [g] Yn wîr yn wîr meddaf i ti, Mai yr hyn a wyddom yr ydym yn ei lefaru, a'r hyn a welsom yr ydym yn ei dystiolaethu; [h] a'n tystiolaeth ni nid ydych yn ei derbyn.

[a] Ad. 32. [i] Diar. 30. 4.

12 O's dywedais i chwi bethau daearol, a chwithau nid ydych yn credu; pa fodd, o's dywedaf i chwi bethau nefol, y credwch?

Pen. 6. 62. Eph. 4. 9.

13 Ac [i] ni esgynnodd neb i'r nef, oddieithr yr hwn a ddisgynnodd o'r nef, *sef* Mâb y dŷn, yr hwn sydd yn y nef.

[k] Num. 21. 9. [l] Pen. 8. 28. a 12. 32.

14 Ac [k] megis y dyrchafodd Moses y sarph yn y diffeithwch, felly [l] y mae yn rhaid dyrchafu Mâb y dŷn:

[m] Ad. 36 Pen. 6. 47.

15 Fel na choller pwy bynnag a gredo ynddo ef, ond [m] caffael o hono fywyd tragywyddol.

[n] 1 Joan 4. 9. [o] Luc 9. 56. Pen. 5. 45. a 8. 15. a 12. 47.

16 [n] Canys felly y carodd Duw y byd, fel y rhoddodd efe ei uniganedig Fâb, fel na choller pwy bynnag a gredo ynddo ef, ond caffael o hono fywyd tragywyddol.

17 [o] O blegid ni ddanfonodd Duw ei Fâb i'r byd, i ddamnio 'r byd, ond fel yr achubid y byd trwyddo ef.

18 [p] Yr

18 r Yr hwn ſydd yn credu ynddo ef, ni ddemnir: eithr yr hwn nid yw yn credu, a ddamnwyd eiſioes; o herwydd na chredodd yn enw uniganedig Fāb Duw.

19 A hon yw 'r ddamnedigaeth, q ddyfod goleuni i'r byd, a charu o ddynion y tywyllwch yn fwy nā 'r goleuni: canys yr oedd eu gweithredoedd hwy yn ddrwg.

20 O herwydd r pob un a'r ſydd yn gwneuthur drwg, ſydd yn casāu y goleuni, ac nid yw yn dyfod i'r goleuni, fel † nad argyoedder ei weithredoedd ef.

21 Ond yr hwn ſydd yn gwneuthur gwirionedd, ſydd yn dyfod i'r goleuni, fel yr eglurhäer ei weithredoedd ef, mai yn Nuw y gwnaed hwynt.

22 ¶ Wedi y pethau hyn, daeth yr Jeſu a'i ddiſgyblion i wlād Judea; ac a arhoſodd yno gyd â hwynt, s ac a fedyddiodd.

23 Ac yr oedd Joan hefyd yn bedyddio yn Ainon, yn agos i Salim; canys dyfroedd lawer oedd yno: a hwy a ddaethant ac a'i bedyddiwyd.

24 Canys t ni fwriaſid Joan etto ynghar-char.

25 Yna y bu ymofyn rhwng *rhai* o ddiſgyblion Joan a'r Juddewōn, ynghŷlch puredigaeth.

26 A hwy a ddaethant at Joan, ac a ddywedaſant wrtho, Rabbi, yr hwn oedd gyd â thi y tu hwnt i'r Jorddonen, u am yr hwn y tyſtiolaethaiſt ti, wele, y mae hwnnw yn bedyddio, a phawb yn dyfod atto ef.

27 Joan a attebodd ac a ddywedodd, x Ni ddichon dŷn dderbyn dim, oni bydd wedi ei roddi iddo o'r nef.

28 Chwychwi eich hunain ydych dyſtion i mi, ddywedyd o honoſi, y Nid myfi yw y Criſt, eithr z ſy mod wedi fy anfon o'i flaen ef.

29 Yr hwn ſydd ganddo y briodferch, yw 'r priodfāb: ond a cyfaill y priodfāb, yr hwn ſydd yn ſefyll ac yn ei glywed ef, ſydd yn llawenychu yn ddirfawr o blegid llef y priodfāb. Y llawenydd hwn mau ſi gan hynny a gyflawnwyd.

30 Rhaid ydyw iddo ef gynnyddu, ac i minnau leihau.

31 Yr hwn a ddaeth oddi uchod, b ſydd goruwch pawb oll: yr hwn ſydd o'r ddaear, ſydd o'r ddaear, ac am y ddaear y mae yn llefaru: c yr hwn ſydd yn dyfod o'r nef, ſydd goruwch pawb.

32 d A'r hyn a welodd efe ac a glywodd, hynny y mae efe yn ei dyſtiolaethu: ond nid oes neb yn derbyn ei dyſtiolaeth ef.

33 Yr hwn a dderbyniodd ei dyſtiolaeth ef, e a ſeliodd mai geirwir yw Duw.

34 Canys yr hwn a anfonodd Duw, ſydd yn llefaru geiriau Duw; o blegid nid wrth feſur y mae Duw yn rhoddi *iddo ef* yr Yſbryd.

35 f Y mae 'r Tād yn caru 'r Māb, ac efe a roddodd bob peth yn ei law ef.

36 g Yr hwn ſydd yn credu yn y Māb, y mae ganddo fywyd tragywyddol: a'r hwn ſydd heb gredu i'r Māb, ni wēl fywyd; eithr y mae digofaint Duw yn aros arno ef.

PEN. IV.

1 *Criſt yn enneiddian â gwraig o Samaria, ac yn ei ddadguddio ei hun iddi.* 27 *Ei ddiſgyblion yn rhyfeddu.* 31 *Ac yntau yn hyſbyſu iddynt ei zēl tu ag at ogoniant Duw.* 39 *Llawer o'r Samariaid yn credu ynddo.* 43 *Ac yntau yn myned ymmaith i Alilea, ac yn jachāu māb y llywydd oedd yn gorwedd yn glaf yng Nghapernaum.*

PAn wybu 'r Arglwydd gan hynny glywed o'r Phariſeaid fod yr Jeſu yn gwneuthur ac a yn bedyddio mwy o ddiſgyblion nā Joan;

2 (Er na fedyddiaſai yr Jeſu ei hun, eithr ei ddiſgyblion ef)

3 Efe a adawōdd Judea, ac a aeth drachefn i Alilea.

4 Ac yr oedd yn rhaid iddo fyned trwy Samaria.

5 Efe a ddaeth gan hynny i ddinas yn Samaria a elwid Sichar, ger llaw y rhandir b a roddaſai Jacob i'w fāb Joſeph.

6 Ac yno yr oedd ffynnon Jacob. Yr Jeſu gan hynny yn ddiffygiol gan y daith, a eiſteddodd felly ar y ffynnon. Ac ynghŷlch y chweched awr ydoedd hi.

7 Daeth gwraig o Samaria i dynnu dwfr: a'r Jeſu a ddywedodd wrthi, Dyro i mi i yfed.

8 (Canys ei ddiſgyblion ef a aethent i'r ddinas i brynu bwyd.)

9 Yna 'r wraig o Samaria a ddywedodd wrtho ef, Pa fodd yr ydwyt ti a thi yn Juddew, yn gofyn dīod gennyfi, a myfi yn wraig o Samaria? O blegid c nid yw 'r Juddewon yn ymgyfeillach ā'r Samariaid.

10 Yſ Jeſu a attebodd ac a ddywedodd wrthi, Pe dadwaenit ti ddawn Duw, a phwy yw 'r hwn ſydd yn dywedyd wrthyt, Dyro i mi i yfed; tydi a ofynnaſit iddo ef, ac efe a roddaſai i ti d ddwfr bywiol.

11 Y wraig a ddywedodd wrtho, Arglwydd, nid oes gennyt ti ddim i godi *dwfr*, a'r pydew ſydd ddwfn: o ba le gan hynny y mae gennyt ti y dwfr bywiol hwnnw?

12 Ai mwy wyt ti nā'n tād Jacob, yr hwn a roddodd i ni y pydew, ac efe ei hun a yfodd o hono, a'i feibion, a'i anifeiliaid?

13 Jeſu a attebodd ac a ddywedodd wrthi, Pwy bynnag ſydd yn yfed o'r dwfr hwn, eſe a ſycheda drachefn:

14 Ond e pwy bynnag a yfo o'r dwfr a roddwyf fi iddo, ni ſycheda yn dragywydd; eithr y dwfr a roddwyf iddo f a fydd ynddo yn ffynnon o ddwfr, yn tarddu i ſywyd tragywyddol.

15 g Y wraig a ddywedodd wrtho, Arglwydd, dyro i mi y dwfr hwn, fel na ſychedwyf, ac na ddelwyf ymma i godi *dwfr*.

16 Jeſu a ddywedodd wrthi, Dōs, galw dy wr, a thyred ymma.

17 Y wraig a attebodd ac a ddywedodd, Nid oes gennyf wr. Jeſu a ddywedodd wrthi, Da y dywedaiſt, Nid oes gennyf wr:

18 Canys pump o wŷr a ſu i ti, a'r hwn ſydd gennyt yr awron, nid yw wr i ti: hyn a ddywedaiſt yn wîr.

19 Y wraig a ddywedodd wrtho ef, Arglwydd, * mi a welaf mai prophwyd wyt ti.

20 Ein tadau a addolaſant yn y mynydd hwn; ac yr ydych chwi yn dywedyd mai h yn Jeruſalem y mae 'r man lle y mae 'n rhaid addoli.

21 Jeſu a ddywedodd wrthi hi, O wraig, crēd fi, y mae 'r awr yn dyfod, prŷd nad addo-

4034. a Pen. 3. 22, 26.

b Gen. 33. 19. a 48. 22. Joſ. 24. 32.

c 2 Bren. 17. 24. Luc 9. 52, 53. Act. 10. 28.

d Jer. 2. 13.

e Pen. 6. 35, 58. f Pen. 7. 38.

g Edrych Pen. 6. 34.

* Luc 7. 16. a 24. 19. Pen. 6. 14.

h Deut. 12. 5, 11. 1 Bren. 9. 3. 2 Cron. 7. 12.

r Pen. 5. 24. a 6. 40, 47. a 20. 31.
s Pen. 8. 12.
t Job 24. 13, 17.
† Neu, *na adatguddier.*
s Pen. 4. 2.
t Mat. 14. 3.
u Pen. 1. 7, 15, 27, 34.
x 1 Cor. 4. 7. Heb. 5. 4. Jago 1. 17.
y Pen. 1. 20, 27.
z Mal. 3. 1. Marc 1. 2. Luc 1. 17.
a Can. 5. 1.
b Pen. 1. 15, 27.
c 1 Cor. 15. 47.
d Ad. 11. Pen. 8. 26.
e Rhuf. 3. 4. 1 Joan 5. 10.
f Mat. 11. 27. a 28. 18. Pen. 5. 20. 22. a 17. 2. Heb. 2. 8.
g Hab. 2. 4. Ad. 15, 16. Rhuf. 1. 17. 1 Joan 5. 10.

4034. addoloch y Tâd, nac yn y mynydd hwn, nac yn Jerusalem.

22 Chwychwi ydych yn addoli [i] y peth ni wyddoch; ninnau ydym yn addoli y peth a wyddom: canys [k] jechydwriaeth ſydd o'r Juddewon.

23 Ond dyfod y mae 'r awr, ac yn awr y mae hi, pan addolo y gwîr addolwyr y Tâd mewn ysbryd a gwirionedd: canys y cyfryw y mae 'r Tâd yn eu ceiſio i'w addoli ef.

24 [l] Ysbryd yw Duw: a rhaid i'r rhai a'i haddolant ef, addoli mewn ysbryd a gwirionedd.

25 Y wraig a ddywedodd wrtho, Mi a wn ſod y Meſſias yn dyfod, yr hwn a elwir Criſt: pan ddelo hwnnw, eſe a fynega i ni bob peth.

26 Jeſu a ddywedodd wrthi hi, [m] Myfi, yr hwn wyf yn ymddiddan â thi, yw hwnnw.

27 ¶ Ac ar hyn y daeth ei ddiſgyblion, a bu ryfedd gandynt ei ſod ef yn ymddiddan â gwraig: er hynny ni ddywedodd neb, Beth a geiſi? neu, Pa ham yr ydwyt yn ymddiddan â hi?

28 Yna 'r wraig a adawodd ei dwfrleſtr, ac a aeth i'r ddinas, ac a ddywedodd wrth y dynion,

29 Deuwch, gwelwch ddŷn, yr hwn a ddywedodd i mi yr hyn oll a wneuthym; onid hwn yw 'r Criſt?

30 Yna hwy a aethant allan o'r ddinas, ac a ddaethant atto ef.

31 ¶ Yn y cyſamſer, y diſgyblion a attolygaſant iddo, gan ddywedyd, Rabbi, bwyta.

32 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y mae gennyf fi ſwyd i'w ſwyta, yr hwn ni wyddoch chwi oddi wrtho.

33 Am hynny y diſgyblion a ddywedaſant wrth eu gilydd, A ddug neb iddo *ddim* i'w ſwyta?

34 Jeſu a ddywedodd wrthynt, Fy mwyd i yw gwneuthur ewyllys yr hwn a'm hanfonodd, a gorphen ei waith ef.

35 Onid ydych chwi yn dywedyd, Y mae etto bedwar mis, ac *yna* y daw 'r cynhauaf? Wele, yr ydwyf fi yn dywedyd wrthych, Dyrcheſwch eich llygaid ac edrychwch ar y meuſydd; [n] canys gwynnion ydynt eiſioes i'r cynhauaf.

36 A'r hwn ſydd yn medi, ſydd yn derbyn cyflog, ac yn caſglu ffrwyth i fywyd tragywyddol: fel y byddo i'r hwn ſydd yn hau, ac i'r hwn ſydd yn medi, lawenhau ynghŷd.

37 Canys yn hyn y mae 'r gair yn wîr, Mai arall yw yr hwn ſydd yn hau, ac arall yr hwn ſydd yn medi.

38 Myfi a'ch anfonais chwi i fedi yr hyn ni lafuriaſoch: eraill a lafuriaſant, a chwithau a aethoch i mewn i'w llafur hwynt.

39 ¶ A llawer o'r Samariaid o'r ddinas honno a gredaſant ynddo, o herwydd gair y wraig, yr hon oedd yn tyſtiolaethu, Efe a ddywedodd i mi 'r hyn oll a wneuthym.

40 Am hynny pan ddaeth y Samariaid atto ef, hwy a attolygaſant iddo aros gyd â hwynt: ac efe a arhoſodd yno ddeuddydd.

41 A mwy o lawer a gredaſant ynddo ef, o blegid ei air ei hun.

42 A hwy a ddywedaſant wrth y wraig, Nid ydym ni weithian yn credu o blegid dy ymadrodd di: canys [o] ni a'i clywſom ef ein hunain, ac a wyddom mai hwn yn ddîau yw 'r Criſt, Jachawdur y byd. 4034. [o] Pen. 17. 8.

43 ¶ Ac ym mhen y ddeuddydd, efe a aeth ymmaith oddi yno, ac a aeth i Alilea.

44 Canys [p] yr Jeſu ei hun a dyſtiolaethodd nad ydyw prophwyd yn cael anrhydedd yn ei wlâd ei hun. [p] Mat. 13. 57. Marc 6. 4. Luc 4. 24.

45 Yna pan ddaeth efe i Alilea, y Galileaid a'i derbyniaſant ef, wedi iddynt weled yr holl bethau a wnaeth efe yn Jeruſalem ar yr wŷl: canys hwythau a ddaethant i'r wŷl.

46 Felly yr Jeſu a ddaeth drachefn i Gana yng Ngalilea, [q] lle y gwnaeth efe y dwfr yn win. Ac yr oedd rhyw bendefig yr hwn yr oedd ei fab yn glaf yng Nghapernaum. [q] Pen. 2. 1, 11.

47 ¶ Pan glybu hwn ddyfod o'r Jeſu o Judea i Alilea, efe a aeth atto ef, ac a attolygodd iddo ddyfod i wared, a jachâu ei fab ef: canys yr oedd efe ym mron marw.

48 Yna Jeſu a ddywedodd wrtho ef, [r] Oni welwch chwi arwyddion a rhyfeddodau, ni chredwch. [r] 1 Cor. 1. 22.

49 Y pendefig a ddywedodd wrtho ef, O Arglwydd, tyred i wared cyn marw fy machgen.

50 Jeſu a ddywedodd wrtho ef, Dos ymmaith; y mae dy fab yn fyw. A'r gŵr a gredodd y gair a ddywedaſai Jeſu wrtho, ac efe a aeth ymmaith.

51 Ac fel yr oedd efe yr awron yn myned i wared, ei weiſion a gyfarfuant ag ef, ac a fynegaſant, gan ddywedyd, Y mae dy fachgen yn fyw.

52 Yna efe a ofynnodd iddynt yr awr y gwellhaſai arno. A hwy a ddywedaſant wrtho, Doe, y ſeithfed awr y gadawodd y cryd ef.

53 Yna y gwybu 'r tâd mai yr awr honno *oedd*, yn yr hon y dywedaſai Jeſu wrtho ef, Y mae dy fab yn fyw. Ac efe a gredodd, a'i holl dŷ.

54 Yr ail arwydd ymma drachefn a wnaeth yr Jeſu wedi dyfod o Judea i Alilea.

PEN. V.

1 *Yr Jeſu ar y dydd Sabbath yn jachâu 'r hwn a fuaſai glaf namyn dwy flynedd deugain: 10 A'r Juddewon am hynny yn cwerylu, ac yn ei erlid ef. 17 Ac yntef yn atteb droſto ei hun, ac yn eu hargyoeddi hwy, gan ddangos pwy ydyw ef, trwy dyſtiolaeth ei Dâd, 32 a Joan, 36 a'i weithredoedd ei hun, 39 a'r yſgrythurau.*

WEdi hynny yr oedd [a] gŵyl yr Juddewon, a'r Jeſu a aeth i fynu i Jeruſalem. [a] Lef. 23. 2. Deut. 16. 1.

2 Ac y mae yn Jeruſalem, wrth † *farchnad* y defaid, lynn a elwir yn Hebreaeg Bethesda, ac iddo bùm porth: † *borth.*

3 Yn y rhai y gorweddai lliaws mawr o rai cleiſion, deillion, cloſſion, gwywedigion, yn diſgwil am gynhyrfiad y dwfr.

4 Canys angel oedd ar amſerau yn diſgyn i'r llyn, ac yn cynhyrfu 'r dwfr: yna yr hwn a elai i mewn yn gyntaf ar ôl cynhyrfu 'r dwfr, a ai yn jach o ba gleſyd bynnag a fyddai arno.

5 Ac yr oedd rhyw ddŷn yno, yr hwn a fuaſai ‡ glâf namyn dwy flynedd deugain: ‡ *mewn gwenaid.*

6 Yr Jeſu pan welodd hwn yn gorwedd, a gwybod ei fod ef *felly* yn hir o amſer bellach, a ddywedodd wrtho, A fynni di dy wneuthur yn jach?

7 Y claf a attebodd iddo, Arglwydd, nid oes gennyf ddŷn i'm bwrw i'r llyn, pan gyn-

gynhyrfer y dwfr: ond tra fyddwyf fi yn dyfod, arall a ddiſgyn o'm blaen i.

8 Yr Jeſu a ddywedodd wrtho, [b] Cyfod, cymmer dy wely i fynu, a rhodia.

9 Ac yn ebrwydd y gwnaed y dŷn yn jach: ac efe a gododd ei wely, ac a rodiodd. A'r [c] ſabbath oedd y diwrnod hwnnw.

10 Am hynny yr Juddewon a ddywedaſant wrth yr hwn a wnaethid yn jach, [d] Y ſabbath yw hi: nid cyfreithlon i ti godi dy wely.

11 Efe a attebodd iddynt, Yr hwn a'm gwnaeth i yn jach, efe a ddywedodd wrthyf, Cyfod dy wely, a rhodia.

12 Yna hwy a ofynnaſant iddo, Pwy yw 'r dŷn a ddywedodd wrthyt ti, Cyfod dy wely, a rhodia?

13 A'r hwn a jachaſid ni wyddai pwy oedd efe: canys yr Jeſu a giliaſai † o'r dyrfa oedd yn y ſan honno.

14 Wedi hynny 'r Jeſu a'i cafodd ef yn y deml, ac a ddywedodd wrtho, Wele, ti a wnaethpwyd yn jach: [e] na phecha mwyach, rhag digwydd i ti beth a fyddo gwaeth.

15 Y dŷn a aeth ymmaith, ac a fynegodd i'r Juddewon mai 'r Jeſu oedd yr hwn a'i gwnaethai ef yn jach.

16 Ac am hynny yr Juddewon a erlidiaſant yr Jeſu, ac a geiſiaſant ei ladd ef, o blegid iddo wneuthur y pethau hyn ar y ſabbath.

17 Ond yr Jeſu a'i hattebodd hwynt, [f] Y mae fy Nhâd yn gweithio hyd yn hyn, ac yr ydwyf finnau yn gweithio.

18 Am hyn gan hynny yr Juddewon [g] a geiſiaſant yn fwy ei ladd ef, o blegid nid yn unig iddo dorri 'r ſabbath, ond hefyd iddo ddywedyd fod Duw yn Dâd iddo, [h] gan ei wneuthur ei hun yn gyſtal a Duw.

19 Yna 'r Jeſu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, [i] Ni ddichon y Mâb wneuthur dim o hono ei hunan, eithr yr hyn a welo efe y Tâd yn ei wneuthur: canys beth bynnag y mae efe yn ei wneuthur, hynny hefyd y mae y Mâb yr un ffunyd yn ei wneuthur.

20 Canys y [k] Tâd ſydd yn caru y Mâb, ac yn dangos iddo yr hyn oll y mae efe yn ei wneuthur: ac efe a ddengys iddo ef weithredoedd mwy nâ 'r rhai hyn, ſel y rhyfeddoch chwi.

21 O blegid megis y mae y Tâd yn cyfodi y rhai meirw, ac yn eu bywhau; felly hefyd y mae 'r Mâb yn bywhau y rhai a fynno.

22 Canys y Tâd nid yw yn barnu neb; eithr [l] efe a roddes bob barn i'r Mâb:

23 Fel yr anrhydeddai pawb y Mâb, fel y maent yn anrhydeddu 'r Tâd. [m] Yr hwn nid yw yn anrhydeddu 'r Mâb nid yw yn anrhydeddu 'r Tâd yr hwn a'i hanfonodd ef.

24 Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, [n] Y neb ſydd yn gwrando fy nghair i, ac yn credu i'r hwn a'm hanfonodd i, a gaiff fywyd tragywyddol, ac ni ddaw i farn; eithr efe a aeth trwodd o farwolaeth i fywyd.

25 Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Y mae 'r awr yn dyfod, ac yn awr y mae, [o] pan glywo y meirw lef Mâb Duw: a'r rhai a glywant a fyddant byw.

26 Canys megis y mae gan y Tâd fywyd ynddo ei hunan, felly y rhoddes efe i'r Mâb hefyd fod ganddo fywyd ynddo ei hun.

27 Ac [p] a roddes awdurdod iddo i wneuthur barn hefyd, o herwydd ei fod yn Fâb dŷn.

28 Na ryfeddwch am hyn: canys y mae 'r awr yn dyfod yn yr hon y caiff pawb a'r ſydd yn y beddau glywed ei leſerydd ef.

29 A [q] hwy a ddeuant allan, y rhai a wnaethant dda, i adgyfodiad bywyd; ond y rhai a wnaethant ddrwg, i adgyfodiad barn.

30 [r] Ni allaf fi wneuthur dim o honof fy hunan: fel yr ydwyf yn clywed, yr ydwyf yn barnu: a'm barn i ſydd gyfiawn; canys [s] nid ydwyf yn ceiſio fy ewyllys fy hunan, ond ewyllys y Tâd yr hwn a'm hanfonodd i.

31 [t] O's ydwyf fi yn tyſtiolaethu am danaf fy hunan, nid yw fy nhyſtiolaeth i wîr.

32 [u] Arall ſydd yn tyſtiolaethu am danafi, ac mi a wn mai gwîr yw y dyſtiolaeth y mae efe yn ei thyſtiolaethu am danafi.

33 [x] Chwychwi a anfonaſoch at Joan, ac efe a ddug dyſtiolaeth i'r gwirionedd.

34 Ond myfi nid ydwyf yn derbyn tyſtiolaeth gan ddŷn: eithr y pethau hyn yr ydwyf yn eu dywedyd, ſel y gwareder chwi.

35 Efe oedd gannwyll yn lloſgi, ac [y] yn goleuo; a [z] chwithau oeddych ewyllyſgar i orfoleddu dros amſer yn ei oleuni ef.

36 Ond [a] y mae gennyfi dyſtiolaeth fwy nâ Joan: canys [b] y gweithredoedd a roddes y Tâd i mi i'w gorphen, y gweithredoedd hynny y rhai yr ydwyf fi yn eu gwneuthur ſy 'n tyſtiolaethu am danafi, mai 'r Tâd a'm hanfonodd i.

37 A'r Tâd, yr hwn a'm hanfonodd i, [c] efe a dyſtiolaethodd am danafi. Ond ni chlywſoch chwi ei lais ef un amſer, [d] ac ni welſoch ei wedd ef.

38 Ac nid oes gennych chwi mo'i air ef yn aros ynnoch: canys yr hwn a anfonodd efe, hwnnw nid ydych chwi yn credu iddo.

39 [e] Chwiliwch yr yſgrythurau; canys ynddynt hwy yr ydych chwi yn meddwl cael bywyd tragywyddol: a [f] hwynthwy yw y rhai ſy 'n tyſtiolaethu am danafi.

40 Ond ni fynnwch chwi ddyfod attafi, fel y caffoch fywyd.

41 Nid ydwyf fi yn derbyn gogoniant oddi wrth ddynion.

42 Ond myfi a'ch adwaen chwi, nâd oes gennych gariad Duw ynnoch.

43 Myfi a ddaethym yn enw fy Nhâd, ac nid ydych yn fy nerbyn i: o's arall a ddaw yn ei enw ei hun, hwnnw a dderbyniwch.

44 [g] Pa fodd y gellwch chwi gredu, y rhai ydych yn derbyn gogoniant gan ei gilydd, ac heb geiſio [h] y gogoniant *ſydd* oddi wrth Dduw yn unig?

45 Na thybiwch y cyhuddaf fi chwi wrth y Tâd: [i] y mae a'ch cyhudda chwi, *ſef* Moſes, yn yr hwn yr ydych yn gobeithio.

46 Canys pe credaſech chwi i Foſes, chwi a gredaſech i minnau: o blegid [k] am danaf fi yr yſgrifennodd efe.

47 Ond o's chwi ni chredwch i'w 'ſgrifenadau ef, pa fodd y credwch i'm geiriau i?

PEN. VI.

1 *Criſt yn porthi pûm mil o boblâ phûm torth a dau byſgodyn.* 15 *A'r bobl o herwydd hynny yn ceiſio ei wneuthur ef yn frenin.* 16 *Ac yn ei ſilio o'r neilltu, ac yn rhodio*

rhodio ar y môr at ei ddiſgyblion: 26 Ac yn ceryddu y bobl oedd yn heiaio ar ei ôl, a holl gnawdol wrandaw-wyr ei air: 32 ac yn dangos mai efe yw bara y bywyd i'r ffyddloniaid. 66 Llawer o ddiſgyblion yn ymadel ag ef. 68 Pedr yn ei gyffeſu ef. 70 Bod Judas yn gythraul.

4035. WEdi 'r pethau hyn yr aeth yr Jeſu dros fôr Galilea, *hwnnw yw môr* Tiberias.

2 A thyrfa fawr a'i canlynodd ef, canys hwy a welſent ei arwyddion, y rhai a wnaethai efe ar y cleifion.

3 A'r Jeſu a aeth i ſynu i'r mynydd, ac a eiſteddodd yno gyd â'i ddiſgyblion.

a Lef. 23. 5, 7. Deut. 16. 1. 4 a A'r Paſg, gwŷl yr Juddewon, oedd yn agos.

b Mat. 14. 14. Marc 6. 35. Luc 9. 12. 5 ¶ b Yna 'r Jeſu a ddyrchafodd *ei* lygaid, ac a welodd fod tyrfa fawr yn dyfod atto, ac a ddywedodd wrth Phylib, O ble y prynwn ni fara, fel y caffo y rhai hyn ſwyta?

6 (A hyn a ddywedodd efe i'w brofi ef: canys efe a wyddai beth yr oedd efe ar fedr ei wneuthur.)

c Edrych Num. 11. 21, 22. 7 Phylib a'i hattebodd ef, c Gwerth dau can ceiniog o fara nid yw ddigon iddynt hwy, fel y gallo pob un o honynt gymmeryd ychydig.

8 Un o'i ddiſgyblion a ddywedodd wrtho, Andreas brawd Simon Pedr,

9 Y mae ymma ryw fachgennyn, a chanddo bùm torth haidd, a dau byſgodyn: d ond beth yw hynny rhwng cynnifer?

d 2 Bren. 4. 43. 10 A'r Jeſu a ddywedodd, Perwch i'r dynion eiſtedd i lawr. Ac yr oedd glaſwellt lawer yn y fan *honno*. Felly y gwŷr a eiſteddaſant i lawr, ynghŷlch pùm mil o nifer.

11 A'r Jeſu a gymmerth y torthau, ac wedi iddo ddïolch, efe a'i rhannodd i'r diſgyblion, a'r diſgyblion i'r rhai oedd yn eiſtedd; felly hefyd o'r pyſgod cymmaint ag a fynnaſant.

12 Ac wedi eu digoni hwynt, efe a ddywedodd wrth ei ddiſgyblion, Ceſglwch y briwfwyd gweddill, fel na choller dim.

13 Am hynny hwy a'i caſglaſant, ac a lanwaſant ddeuddeg baſgedaid o'r briw-fwyd, o'r pùm torth haidd, a weddillaſai gan y rhai a fwytaſent.

14 Yna y dynion, pan welſant yr arwydd a wnaethai 'r Jeſu, a ddywedaſant, Hwn yn ddïau yw e y prophwyd oedd ar ddyfod i'r byd.

e Deut. 18. 15, 18. Pen. 1. 21. a 7. 40. 15 ¶ Yr Jeſu gan hynny, pan wybu eu bod hwy ar fedr dyfod, a'i gippio ef i'w wneuthur yn frenin, a giliodd drachefn i'r mynydd, ei hunan yn unig.

f Mat. 14. 23. Marc 6. 47. 16 f A phan hwyrhaodd hi, ei ddiſgyblion a aethant i wared ar y môr.

17 Ac wedi iddynt ddringo i long, hwy a aethant dros y môr i Gapernäum. Ac yr oedd hi weithian yn dywyll; a'r Jeſu ni ddaethai attynt hwy.

18 A'r môr, gan wŷnt mawr yn chwythu, a gododd.

19 Yna, wedi iddynt rwyfo ynghŷlch pump ar hugain, neu ddeg ar hugain o ſtadiau, hwy a welent yr Jeſu yn rhodio ar y môr, ac yn neſâu at y llong; ac a ofnaſant.

20 Ond efe a ddywedodd wrthynt, Myfi yw; nac ofnwch.

21 Yna y derbyniaſant ef yn chwannog i'r llong: ac yn ebrwydd yr oedd y llong wrth y tîr yr oeddynt yn myned iddo.

4035.

22 ¶ Trannoeth pan welodd y dyrfa oedd yn ſefyll y tu hwnt i'r môr nad oedd un llong arall yno ond yr un honno i'r hon yr aethai ei ddiſgyblion ef, ac nad aethai 'r Jeſu gyd â'i ddiſgyblion i'r llong, ond myned o'i ddiſgyblion ymmaith eu hunain;

23 Eithr llongau eraill a ddaethent o Diberias yn gyſagos i'r ſan lle y bwytaſent hwy ſara, wedi i'r Arglwydd roddi dïolch:

24 Pan welodd y dyrfa gan hynny nad oedd yr Jeſu yno, na'i ddiſgyblion, hwythau a aethant i longau, ac a ddaethant i Gapernäum, dan geiſio 'r Jeſu.

25 Ac wedi iddynt ei gael ef y tu hwnt i'r môr, hwy a ddywedaſant wrtho, Rabbi, pa bryd y daethoſt ti ymma?

26 Yr Jeſu a attebodd iddynt, ac a ddywedodd, Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Yr ydych chwi yn fy ngheiſio i, nid o herwydd i chwi weled y gwyrthiau, eithr o herwydd i chwi fwyta o'r torthau, a'ch digoni.

† gyll. g Pen. 14. 14. Ad. 54. h Mat. 3. 17. a 17. 5. Marc 1. 11. a 9. 7. Luc 3. 22. a 9. 36. Pen. 1. 33. a 5. 37. a 8. 18. 2 Pedr 1. 17.

27 Llafuriwch nid am y bwyd a † dderfydd, eithr am g y bwyd a beri i fywyd tragywyddol, yr hwn a ddyry Mâb y dyn i chwi: h canys hwn a ſeliodd Duw Dad.

28 Yna y dywedaſant wrtho, Pa beth a wnawn ni, fel y gweithredom weithredoedd Duw?

29 Yr Jeſu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, i Hyn yw gwaith Duw, credu o honoch yn yr hwn a anfonodd efe.

i 1 Joan 3. 23. 30 Dywedaſant gan hynny wrtho ef, k Pa arwydd yr ydwyt ti yn ei wneuthur, fel y gwelom, ac y credom i ti? pa beth yr wyt ti yn ei weithredu?

k Mat. 12. 38. a 16. 1. Marc 8. 11. 1 Cor. 1. 22. 31 l Ein tadau ni a fwytaſant y Manna yn yr anialwch, fel y mae yn 'ſgrifennedig, m Efe a roddodd iddynt fara o'r nef i'w fwyta.

l Ecſod. 16. 15. Num. 11. 7. Doe. 16. 20. 1 Cor. 10. 3. m Pſ. 7. 8, 24, 25. 32 Yna 'r Jeſu a ddywedodd wrthynt, Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Nid Moſes a roddodd i chwi y bara o'r nef: eithr fy Nhâd ſydd yn rhoddi i chwi y gwîr ſara o'r nef.

33 Canys bara Duw ydyw yr hwn ſydd yn dyfod i wared o'r nef, ac yn rhoddi bywyd i'r byd.

n Edrych Pen. 4. 15. o Pen. 4. 14. a 7. 31. p Mat. 24. 24. Pen. 10. 28, 29. 2 Tim. 2. 19. 1 Joan 2. 19. 34 n Yna hwy a ddywedaſant wrtho, Arglwydd, dyro i ni y bara hwn yn waſtadol.

35 A'r Jeſu a ddywedodd wrthynt, Myfi yw bara 'r bywyd. o Yr hwn ſydd yn dyfod attaſi, ni newyna; a'r hwn ſydd yn credu ynnoſi, ni ſycheda un amſer.

36 Eithr dywedais wrthych, i chwi fy ngweled, ac nad ydych yn credu.

37 Yr hyn oll y mae 'r Tâd yn ei roddi i mi, a ddaw attaſi: a'r p hwn a ddêl attaſi, ni's bwriaf ef allan ddim.

q Mat. 26. 39. Pen. 5. 30. r Pen. 10. 28. a 17. 12. a 18. 9. 38 Canys myfi a ddiſgynnais o'r nef, q nid i wneuthur fy ewyllys fy hun, ond ewyllys yr hwn a'm hanfonodd.

39 A hyn yw ewyllys y Tâd a'm hanfonodd i, r o'r ewbl a roddes *efe* i mi, na chollwn dd'm o hono, eithr bod i mi ei adgyfodi ef yn y dydd diweddaf.

s Pen. 3. 16. a 4. 14. Ad. 27, 54. 40 A hyn yw ewyllys yr hwn a'm hanfonodd i, s cael o bob un ſydd yn gweled y Mâb, ac yn credu ynddo ef, fywyd tragywyddol: a myfi a'i hadgyfodaf ef yn y dydd diweddaf.

† am hynny. 41 Yna yr Juddewon a rwgnachaſant † yn ei erbyn ef, o herwydd iddo ddywedyd,

4035. wedyd, Myfi yw 'r bara a ddaeth i wared o'r nef.

Mat. 13. 55. Marc 6. 3. Luc 4. 22. 42 A hwy a ddywedaſant, [t] Onid hwn yw Jeſu mâb Joſeph, tâd a mam yr hwn a adwaenom ni? pa fodd gan hynny y mae efe yn dywedyd, O'r nef y diſgynnais?

43 Yna 'r Jeſu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Na furmurwch wrth ei gilydd.

Can. 1. 4. Ad. 65. 44 [u] Ni ddichon neb ddyfod attafi, oddieithr i'r Tâd, yr hwn a'm hanfonodd, ei dynnu ef: a myfi a'i hadgyfodaf ef y dydd diweddaf.

Eſay 54. 13. Jer. 31. 34. Heb. 8. 10. a 10. 16. 45 [x] Y mae yn 'ſgrifennedig yn y prophwydi, A phawb a fyddant wedi eu dyſgu gan Dduw. Pob un gan hynny a glywodd gan y Tâd, ac a ddyſgodd, ſydd yn dyfod attafi.

Mat. 11. 27. Luc 10. 22. Pen. 1. 18. a 7. 29. a 8. 19. 46 [y] Nid o herwydd gweled o neb y Tâd, ond yr hwn ſydd o Dduw, efe a welodd y Tâd.

Pen. 3. 16, 18, 36. Ad. 31. 47 Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, [z] Yr hwn ſydd yn credu ynnofi ſydd ganddo fywyd tragywyddol.

Ad. 51, 58. 48 Myfi yw bara 'r bywyd.

49 [a] Eich tadau chwi a fwytaſant y manna yn yr anialwch, ac a fuant feirw.

Pen. 3. 13. Heb. 10. 5, 10. 50 [b] Hwn yw 'r bara ſydd yn dyfod i wared o'r nef, fel y bwytao dŷn o hono, ac na byddo marw.

Pen. 7. 43. a 9. 16. a 10. 19. 51 Myfi yw 'r bara bywiol, [c] yr hwn a ddaeth i wared o'r nef. O's bwyty neb o'r bara hwn, efe a fydd byw yn dragywydd. A'r [d] bara a roddaf fi, yw ſy nghnawd i, yr hwn a roddaf fi dros ſywyd y byd.

Pen. 7. 43. a 9. 16. a 10. 19. 52 Yna 'r Juddewon [e] a ymryſonaſant â'i gilydd, gan ddywedyd, [f] Pa fodd y dichon hwn roddi i ni *ei* gnawd i'w fwyta?

Pen. 3. 9. Mat. 26. 26, 28. 53 Yna 'r Jeſu a ddywedodd wrthynt, Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Oni [g] fwytewch gnawd Mâb y dŷn, ac *oni* yfwch ei waed ef, nid oes gennych ſywyd ynnoch.

Pen. 4. 14. Ad. 27. 54 [h] Yr hwn ſydd yn bwyta ſy nghnawd i, ac yn yfed ſy ngwaed i, ſydd ganddo fywyd tragywyddol: ac myfi a'i hadgyfodaf ef yn y dydd diweddaf.

55 Canys fy nghnawd i ſydd fwyd yn wîr, a'm gwaed i ſydd ddiod yn wir.

56 Yr hwn ſydd yn bwyta fy nghnawd i, ac yn yfed fy ngwaed i, ſydd yn aros ynnofi, a minnau ynddo yntef.

57 Fel yr anfonodd y Tâd byw fi, ac yr ydwyf fi yn byw trwy 'r Tâd: felly yr hwn ſydd yn fy mwyta i, yntef a fydd byw trwofi.

Ad. 50, 51. 58 [i] Dymma 'r bara a ddaeth i wared o'r nef: nid megis y bwytaodd eich tadau chwi y manna, ac y buant feirw. Y neb ſydd yn bwyta 'r bara hwn a fydd byw yn dragywyd.

59 Y pethau hyn a ddywedodd efe yn y ſynagog, wrth athrawiaethu yng Nghapernaum.

60 Llawer gan hynny o'i ddiſgyblion, pan glywſant, a ddywedaſant, Caled yw 'r ymadrodd hwn; pwy a ddichon wrando arno?

Pen. 3. 13. Act. 1. 9. Eph. 4. 8. 1 2 Cor. 3. 6. 61 Pan wybu 'r Jeſu ynddo ei hun fod ei ddiſgyblion yn grwgnach am hyn, efe a ddywedodd wrthynt, A ydyw hyn yn eich rhwyſtro chwi?

62 *Beth* gan hynny o's gwelwch Fâb y dŷn yn dyrchafu [k] lle 'r oedd efe o'r blaen?

63 [l] Yr Ysbryd yw 'r hyn ſydd yn bywhau; y cnawd nid yw yn lleſau dim: y geiriau yr ydwyf fi yn eu lleſaru wrthych, Ysbryd ydynt, a bywyd ydynt.

4035. 64 Ond y mae o honoch chwi rai nid ydynt yn credu. Canys [m] yr Jeſu a wyddai o'r dechreuad, pwy oedd y rhai nid oedd yn credu, a phwy oedd yr hwn a'i bradychai ef.

Pen. 2. 24, 25. a 13. 11. 65 Ac efe a ddywedodd, Am hynny [n] y dywedais wrthych, na ddichon neb ddyfod attafi, oni bydd wedi ei roddi iddo oddi wrth fy Nhâd.

Ad. 44, 45. 66 ¶ O hynny allan llawer o'i ddiſgyblion ef a aethant yn eu hôl, ac ni rodiaſant mwyach gyd ag ef.

67 Am hynny yr Jeſu a ddywedodd wrth y deuddeg, A fynnwch chwithau heſyd fyned ymmaith?

68 Yna Simon Pedr a'i hattebodd ef, O Arglwydd, at bwy yr awn ni? gennyt ti y mae [o] geiriau bywyd tragywyddol.

Act. 5. 20. 69 Ac yr ydym ni yn credu, ac yn gwybod, mai [p] tydi yw y Criſt, Mâb y Duw byw.

Mat. 16. 16. Pen. 11. 27. Luc 6. 13. 70 Jeſu a'i hattebodd hwynt, [q] Oni ddewiſais i chwychwi y deuddeg, ac o honoch y mae un yn ddiafol?

71 Eithr efe a ddywedaſai am Judas Iſcariot, *mâb* Simon: canys hwn oedd ar fedr ei fradychu ef; ac efe yn un o'r deuddeg.

PEN. VII.

1 Jeſu yn argyoeddi rhyfyg a hyſder ei geraint: 10 yn myned i fynu o Alilea i wŷl y Pebyll, 14 yn dyſgu yn y deml. 40 Amryw dyb am dano ef ymhlith y bobl. 45 Y Phariſeaid yn ddigllon am na ddaliaſai eu ſwyddogion hwy ef, 46 yn rhoddi ſen i Nicodemus am gymmeryd ei blaid ef.

A 'R Jeſu a rodiodd ar ôl y pethau hyn yng Ngalilea: canys nid oedd efe yn chwennych rhodio yn Judea, o blegid bod yr Juddewon yn ceiſio ei ladd ef.

Lef. 23. 34. 2 [a] A gŵyl yr Juddewon, *ſef* gŵyl y pebyll oedd yn agos.

Act. 1. 14. 3 [b] Am hynny ei frodyr ef a ddywedaſant wrtho, Cerdda ymmaith oddi ymma, a dôs i Judea, fel y gwelo dy ddiſgyblion dy weithredoedd di, y rhai yr ydwyt yn eu gwneuthur.

4 Canys nid oes neb yn gwneuthur dim yn ddirgel, ac yntef yn ceiſio bod yn gyhoedd: od wyt ti yn gwneuthur y pethau hyn, amlyga dy hun i'r byd.

Marc 3. 21. 5 Canys [c] nid oedd ei frodyr yn credu ynddo.

Pen. 2. 4. 6 Yna 'r Jeſu a ddywedodd wrthynt hwy, [d] Ni ddaeth fy amſer i etto: ond eich amſer chwi ſydd yn waſtad yn barod.

Pen. 15. 19. 7 [e] Ni ddichon y byd eich casâu chwi; ond myfi y mae yn ei gasâu, [f] o herwydd fy mod i yn tyſtiolaethu am dano, fod ei weithredoedd ef yn ddrwg.

Pen. 3. 19. 8 Ewch chwi i fynu i'r ŵyl hon: nid wyf fi etto yn myned i fynu i'r ŵyl hon, [g] o blegid ni chyflawnwyd fy amſer i etto.

Pen. 8. 20. 9 Gwedi iddo ddywedyd y pethau hyn wrthynt, efe a arhoſodd yng Ngalilea.

Pen. 11. 56. 10 ¶ Ac wedi myned o'i frodyr ef i fynu, yna yntef hefyd a aeth i fynu i'r ŵyl, nid yn amlwg, ond megis yn ddirgel.

Pen. 9. 16. a 10. 19. 11 [h] Yna 'r Juddewon a'i ceiſiaſant ef yn yr ŵyl, ac a ddywedaſant, Pa le y mae efe?

Mat. 21. 46. Luc 7. 16. Pen. 6. 14. Ad. 40. 12 A [i] murmur mawr oedd am dano ef ym myſg y bobl. Canys [k] rhai a ddywedent, Gŵr da yw: ac eraill a ddywedent, Nag ê; eithr twyllo 'r bobl y mae.

13 Er

13 Er hynny ni lefarodd neb yn eglur am dano ef, [l] rhag ofn yr Juddewon.

14 ¶ Ac yr awron ynghŷlch canol yr wŷl, yr Jesu a aeth i fynu i'r deml, ac a athrawiaethodd.

15 A'r Juddewon a ryfeddasant, gan ddywedyd, Pa fodd y † medr hwn ddysgeidiaeth, *ac yntau* heb ddysgu?

16 Yr Jesu a attebodd iddynt, ac a ddywedodd, [m] Fy nysgeidiaeth, nid eiddofi yw, eithr eiddo yr hwn a'm hanfonodd i.

17 O's ewyllysia neb wneuthur ei ewyllys ef, efe a gaiff wybod am y ddysgeidiaeth, pa un ai o Dduw y mae hi, ai myfi o honof fy hun fydd yn llefaru.

18 [n] Y mae 'r hwn fydd yn llefaru o hono ei hun, yn ceisio ei ogoniant ei hun: ond yr hwn fydd yn ceisio gogoniant yr hwn a'i hanfonodd, hwnnw fydd eirwir, ac anghyfiawnder nid oes ynddo ef.

19 [o] Oni roddes Moses i chwi y gyfraith, ac nid oes neb o honoch yn gwneuthur y gyfraith? [p] Pa ham yr ydych yn ceisio fy lladd i?

20 Y bobl a attebodd, ac a ddywedodd, [q] Y mae gennyt ti gythraul: pwy fydd yn ceisio dy ladd di?

21 Yr Jesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Un weithred a wneuthym, ac yr ydych oll yn rhyfeddu.

22 [r] Am hynny y rhoddes Moses i chwi yr enwaediad, (nid o herwydd ei fod o Foses, [s] eithr o'r tadau) ac yr ydych yn enwaedu ar ddŷn ar y sabbath.

23 O's yw dŷn yn derbyn enwaediad ar y sabbath, heb dorri cyfraith Moses, a ydych yn llidiog wrthyf fi, am [t] i mi wneuthur dŷn yn holljach ar y sabbath?

24 [u] Na fernwch wrth y golwg, eithr bernwch farn gyfiawn.

25 Yna y dywedodd rhai o'r Jerosolymitaniaid, Onid hwn yw'r un y maent hwy yn ceisio ei ladd?

26 Ac wele, y mae yn llefaru ar gyhoedd, ac nid ydynt yn dywedyd dim wrtho ef: a wybu y pennaethiaid mewn gwirionedd, mai hwn yw Crist yn wîr?

27 [x] Eithr nyni a adwaenom hwn o ba le y mae: eithr pan ddêl Crist, ni's gŵyr neb o ba le y mae.

28 Am hynny yr Jesu wrth athrawiaethu yn y deml a lefodd, ac a ddywedodd, [y] Chwi a'm hadwaenoch i, ac a wyddoch o ba le yr ydwyf fi: ac [z] ni ddaethym i o honof fy hun, eithr y mae [a] yn gwir yr hwn a'm hanfonodd i, [b] yr hwn nid adwaenoch chwi.

29 Ond [c] myfi a'i hadwaen: o blegid o hono ef yr ydwyf fi, ac efe a'm hanfonodd i.

30 Am hynny [d] hwy a geisiasant ei ddal ef: ond [e] ni osododd neb law arno, am na ddaethai ei awr ef etto.

31 A [f] llawer o'r bobl a gredasant ynddo, ac a ddywedasant, Pan ddelo Crist, a wna efe fwy o arwyddion na'r rhai hyn a wnaeth hwn?

32 ¶ Y Pharisead a glywsant fod y bobl yn murmur y pethau hyn am dano ef; a'r Pharisead a'r archoffeiriaid a anfonasant swyddogion i'w ddal ef.

33 Am hynny y dywedodd yr Jesu wrthynt hwy, [g] Yr ydwyf fi ychydig amser etto gyd â chwi, ac yr wyf yn myned at yr hwn a'm hanfonodd.

34 [h] Chwi a'm ceisiwch, ac ni'm cewch: a lle yr ydwyf fi, ni ellwch chwi ddyfod.

35 Yna y dywedodd yr Juddewon yn eu mysg eu hun, I ba le y mae hwn ar fedr myned, fel na chaffom ni ef; ai at [i] y rhai sydd ar wasgar ym mhlith † y Groegiaid y mae efe ar fedr myned, a dysgu [k] Groegiaid?

36 Pa ymadrodd yw hwn a ddywedodd efe, Chwi a'm ceisiwch, ac ni'm cewch: a lle 'r ydwyf fi, ni ellwch chwi ddyfod.

37 [k] Ac ar y dydd diweddaf, y *dydd* mawr o'r wŷl, y safodd yr Jesu, ac a lefodd, gan ddywedyd, [l] Od oes ar neb fyched, deued attafi, ac yfed.

38 [m] Yr hwn fydd yn credu ynnofi, megis y dywedodd yr ysgrythur, [n] afonydd o ddwfr bywiol a dylifant o'i grôth ef.

39 (A hyn a ddywedodd efe [o] am yr Yspryd, yr hwn a gai y rhai a gredent ynddo ef ei dderbyn: canys etto nid oedd yr Yspryd glân *wedi ei roddi*, o herwydd na ogoneddasid [p] yr Jesu etto.)

40 ¶ Am hynny llawer o'r bobl, wedi clywed yr ymadrodd *hwn*, a ddywedasant, Yn wîr hwn [q] yw 'r prophwyd.

41 Eraill a ddywedasant, [r] Hwn yw Crist. Eraill a ddywedasant, Ai [s] o Alilea y daw Crist?

42 [t] Oni ddywedodd yr ysgrythur mai o hâd Dafydd, ac o Fethlehem, [u] y dref lle y bu Ddafydd, y mae Crist yn dyfod?

43 Felly [x] yr aeth ymrafael ym mysg y bobl o'i blegid ef.

44 A [y] rhai o honynt a fynnasent ei ddal ef: ond ni osododd neb ddwylaw arno.

45 ¶ Yna y daeth y swyddogion at yr archoffeiriaid a'r Pharisead; a hwy a ddywedasant wrthynt hwy, Pa ham na ddygasoch chwi ef?

46 A'r swyddogion a attebasant, Ni lefarodd dŷn er ioed fel y dŷn hwn.

47 Yna y Pharisead a attebasant iddynt, A hudwyd chwithau hefyd?

48 [z] A gredodd neb o'r pennaethiaid ynddo ef, neu o'r Pharisead?

49 Eithr y bobl hyn, y rhai ni wyddant y gyfraith, melldigedig ydynt.

50 Nicodemus ([a] yr hwn a ddaethai ‡ at yr Jesu o hŷd nos, ac oedd un o honynt) a ddywedodd wrthynt,

51 [b] A ydyw ein cyfraith ni yn barnu dŷn, oddieithr clywed ganddo ef yn gyntaf, a gwybod beth a wnaeth efe?

52 Hwythau a attebasant; ac a ddywedasant wrtho, A ydwyt tithau o Alilea? Chwilia a gwêl, na chododd prophwyd [c] o Alilea.

53 A phob un a aeth i'w dŷ ei hun.

PEN. VIII.

1 Crist yn gwaredu y wraig a ddaliesid mewn godineb: 12 Yn pregethu ei fod ef ei hun yn oleuni y byd, ac yn gwirio ei athrawiaeth: 33 Yn atteb yr Juddewon a wnaent eu bôst o Abraham, 59 ac yn gochelyd eu creulondeb hwy.

A 'R Jesu a aeth i fynydd yr Olewydd.

2 Ac a ddaeth dracheſn y borau i'r deml, a'r holl bobl a ddaeth atto ef: yntef a eisteddodd, ac a'i dysgodd hwynt.

3 A'r ysgrifennyddion a'r Pharisead a ddygasant atto ef wraig, yr hon a ddaliasid mewn godineb; ac wedi ei gosod hi yn y canol,

4 Hwy a ddywedasant wrtho, Athraw, y wraig hon a ddaliwyd ar y weithred yn godinebu.

5 A

---

l Pen. 9. 22. a 12. 42. a 19. 38.

† *gŵyr hwn lythyrennau.*

m Pen. 3. 11. a 8. 28. a 12. 49. a 14. 12, 24.

n Pen. 5. 41.

o Ecſod. 24. 3. Act. 7. 35. &c.

p Pen. 5. 16. 18. a 10. 39. a 11. 53.

q Pen. 8. 48, 52. a 10. 20.

r Lef. 12. 3.

s Gen. 17. 10.

t Pen. 5. 8, 9.

u Deut. 1. 16. Diar. 24. 22.

x Mat. 13. 55. Marc 6. 3. Luc 4. 22.

y Edrych Pen. 8. 14.

z Pen. 5. 43. a 8. 42.

a Pen. 5. 32. a 8. 26.

b Pen. 1. 18. a 8 55.

c Mat. 11 27. Pen. 10. 15.

d Marc 11. 18. Luc 19. 47. a 20. 19. Ad. 19. Pen. 8. 37.

e Ad. 44. Pen. 8. 20.

f Pen. 8. 30.

g Pen. 16. 16.

h Hoſ. 5. 6. Pen. 8. 21. a 13. 33.

i Eſay 11. 12. Jago 1. 1. 1 Pedr 1. 1.

† *y cenhedloedd.*

k Lef. 23. 36.

l Eſa. 55. 1. Pen. 6. 35. Dad. 22. 17.

m Deut. 18. 15.

n Diar. 18. 4. Eſay 12. 3. a 44. 3. Pen. 4. 14.

o Joel 2. 28. Pen. 6. 7. Act. 2. 17.

p Pen. 12. 16. a 16. 7.

q Deut. 18. 15, 18. Pen. 1. 21. a 6. 14.

r Pen. 4. 42.

s Pen. 1. 46. Ad. 2. 2.

t Pſal. 132. 11. Mic. 5. 2. Mat. 2. 5. Luc 2. 4.

u 1 Sam. 16. 1, 4.

x Pen. 9. 16. a 10. 19.

y Ad. 30.

z Pen. 12. 42. Act. 6. 7. 1 Cor. 1. 20. a 2. 8.

a Pen. 3. 2.

‡ *atto ef.*

b Deut. 1. 17. a 17. Pen. 1. 46.

4036.

5 [a] A Moses yn y gyfraith a orchymynnodd i ni labyddio y cyfryw: beth gan hynny yr wyt ti yn ei ddywedyd?

[a] Lef. 20. 10. Deut. 22. 22.

6 A hyna ddywedasant hwy gan ei demtio ef, fel y gallent ei gyhuddo ef. Eithr yr Jesu wedi ymgrymmu tu a'r llawr, a 'sgrifennodd â'i fys ar y ddaear, heb gymeryd arno *eu clywed*.

7 Ond fel yr oeddynt hwy yn parhau yn gofyn iddo, efe a ymuniawnodd, ac a ddywedodd wrthynt, [b] Yr hwn fydd ddibechod o honoch, tafled yn gyntaf garreg arti hi.

[b] Deut. 17. 7.

8 Ac wedi iddo eilwaith ymgrymmu tu a'r llawr, efe a 'sgrifennodd ar y ddaear.

9 Hwythau pan glywsant *hyn*, wedi hefyd eu hargyoeddi gan eu cydwybod, a aethant allan o un i un, gan ddechrau o'r hynaf hyd yr olaf: a gadawyd yr Jesu yn unig, a'r wraig yn sefyll yn y canol.

10 A'r Jesu wedi ymuniawnu, ac heb weled neb ond y wraig, a ddywedodd wrthi, Ha wraig, pa le y mae dy gyhuddwyr di? oni chondemnodd neb di?

11 Hithau a ddywedodd, Na ddo neb, Arglwydd. A dywedodd yr Jesu wrthi, Nid wyf finnau yn dy gondemno di: dos, ac na phecha mwyach.

12 ¶ Yna y llefarodd yr Jesu wrthynt [c] dracheſn, gan ddywedyd, [c] Goleuni y byd ydwyf fi: yr hwn a'm dilyno i, ni rodia mewn tywyllwch, eithr efe a gaifft oleuni y bywyd.

[c] Pen. 9. 5.

13 Am hynny y Pharisеaid a ddywedasant wrtho, [d] Tydi ſydd yn tyſtiolaethu am danat dy hun; nid yw dy dyſtiolaeth di wîr.

[d] Pen. 5. 31.

14 Yr Jesu a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt hwy, Er fy mod i yn tyſtiolaethu am danaf fy hun, y mae fy nhyſtiolaeth i yn wîr: o blegid mi a wn o ba le y daethym, ac i ba le yr ydwyf yn myned; [e] chwithau ni's gwyddoch o ba le yr wyf fi yn dyfod, nac i ba le yr wyf fi yn myned.

[e] Pen. 7. 28. a 9. 29.

15 Chwychwi ſydd yn barnu yn ôl y cnawd, [f] nid ydwyf fi yn barnu neb.

[f] Pen. 3. 17. a 12. 47.

16 Ac etto o's wyf fi yn barnu, y mae fy marn i yn gywir: o blegid [g] nid wyf fi yn unig, ond myfi a'r Tâd yr hwn a'm hanfonodd i.

[g] Ad. 29.

17 Y [h] mae hefyd yn 'sgrifennedig yn eich cyfraith chwi, mai gwîr yw tyſtiolaeth dau ddŷn.

[h] 2 Cor. 13. 1.

18 Myfi yw 'r hwn ſydd yn tyſtiolaethu am danaf fy hun, ac [i] y mae 'r Tâd, yr hwn a'm hanfonodd i, yn tyſtiolaethu am danaf fi.

[i] Pen. 5. 37.

19 Yna y dywedaſant wrtho, Pa le y mae dy Dâd di? Yr Jesu a attebodd, [k] Nid adwaenoch na myfi na'm Tâd: [l] pe adnabuaſech fi, chwi a adnabuaſech fy Nhâd i hefyd.

[k] Pen. 16. 3. [l] Pen. 14. 9.

20 Y geiriau hyn a lefarodd yr Jesu yn [m] y tryſordy, wrth athrawiaethu yn y deml: ac [n] ni ddaliodd neb ef, am [o] na ddaethai ei awr ef etto.

[m] Marc 12. 41. [n] Pen. 7. 30.

21 Yna y dywedodd yr Jesu wrthynt hwy dracheſn, Yr wyf fi yn myned ymmaith, a [p] chwi a'm ceiſiwch i, ac a fyddwch feirw yn eich pechod. Lle yr wyf fi yn myned, ni ellwch chwi ddyfod.

[o] Pen. 7. 8. [p] Pen. 7. 34. a 13. 33.

22 Am hynny y dywedodd yr Juddewon, A ladd efe ef ei hun? gan ei fod yn dywedyd, Lle yr wyf fi yn myned, ni ellwch chwi ddyfod.

[q] Pen. 3. 31.

23 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, [q] Chwychwi ſydd oddi iſod; minnau ſydd oddi uchod: chwychwi ſydd o'r byd hwn; minnau nid wyf o'r byd hwn.

4036.

24 Am hynny [r] y dywedais wrthych, y byddwch chwi feirw yn eich pechodau: o blegid oni chredwch chwi mai myfi yw efe, chwi a fyddwch feirw yn eich pechodau.

[r] Ad. 21.

25 Yna y dywedaſant wrtho, Pwy wyt ti? A'r Jesu a ddywedodd wrthynt, Yr hyn yr wyf yn ei ddywedyd hefyd wrthych o'r dechreuad.

26 Y mae gennyf fi lawer o bethau i'w dywedyd, ac i'w barnu am danoch chwi: eithr [s] cywir yw 'r hwn a'm hanfonodd i; [t] a'r pethau a glywais i ganddo, y rhai hyn yr ydwyf fi yn eu dywedyd i'r byd.

[s] Pen. 7. 28. [t] Pen. 3. 32. a 15. 15.

27 Ni wyddent hwy mai am y Tâd yr oedd efe yn dywedyd wrthynt hwy.

28 Am hynny y dywedodd yr Jesu wrthynt, Pan [u] ddyrchafoch chwi Fâb y dŷn, [x] yna y cewch wybod mai myfi yw *efe*, ac [y] nad wyf fi yn gwneuthur dim o honof fy hun; ond [z] megis y dyſgodd fy Nhâd fi, yr wyf yn lleſaru y pethau hyn.

[u] Pen. 3. 14. a 12. 32. [x] Rhuf. 1. 4. [y] Pen. 5. 19, 30. [z] Pen. 3. 11.

29 A'r [a] hwn a'm hanfonodd i ſydd gyd â myfi: [b] ni adawodd y Tâd fi yn unig; o blegid yr wyf fi yn gwneuthur bob amſer y pethau ſy fodlon ganddo ef.

[a] Pen. 14. 10. [b] Ad. 16.

30 Fel yr oedd efe yn lleſaru y pethau hyn, [c] llawer a gredaſant ynddo ef.

[c] Pen. 7. 31.

31 Yna y dywedodd yr Jesu wrth yr Juddewon a gredaſent ynddo, O's arhoſwch chwi yn ſy ngair i, diſgyblion i mi ydych yn wîr;

32 A chwi a gewch wybod y gwirionedd, [d] a'r gwirionedd a'ch rhyddhâ chwi.

[d] Rhuf. 6. 18.

33 *Hwythau* a attebaſant iddo, [e] Hâd Abraham ydym ni, ac ni waſanaethaſom ni neb erioed: pa fodd yr wyt ti yn dywedyd, Chwi a wneir yn rhyddion?

[e] Ad. 39.

34 Yr Jesu a attebodd iddynt, Yn wîr yn wir meddaf i chwi, [f] Pwy bynnag ſydd yn gwneuthur pechod, y mae efe yn wâs i bechod.

[f] Rhuf. 6. 16, 20. 2 Pedr 2. 19.

35 Ac [g] nid yw y gwâs yn aros yn tŷ byth: y Mâb ſydd yn aros byth.

[g] Gal. 4. 30.

36 [h] O's y Mâb gan hynny a'ch rhyddhâ chwi, rhyddion fyddwch yn wîr.

[h] Rhuf. 8. 2.

37 Mi a wn mai hâd Abraham ydych chwi: ond yr ydych chwi yn ceiſio fy lladd i, am † nad yw fy ngair i yn genni ynnoch chwi.

† *nad oes le i'm gair i ynnoch chwi.*

38 [i] Yr wyf fi yn lleſaru yr hyn a welais gyd â'm Tâd i: a chwithau ſydd yn gwneuthur yr hyn a welſoch gyd â'ch tâd chwithau.

[i] Pen. 5. 19, 30. 2 14. 10, 24.

39 Hwythau a attebaſant ac a ddywedaſant wrtho, [k] Ein tâd ni yw Abraham. Yr Jesu a ddywedodd wrthynt, [l] Pe plant Abraham fyddech, gweithredoedd Abraham a wnaech.

[k] Mat. 3. 9. Ad. 33. [l] Rhuf. 2. 28. 29. 7.

40 Eithr yn awr yr ydych chwi yn ceiſio fy lladd i, dŷn a ddywedais i chwi y gwirionedd, yr hwn a glywais i gan Dduw: hyn ni wnaeth Abraham.

41 Yr ydych chwi yn gwneuthur gweithredoedd eich tâd chwi. Am hynny y dywedaſant wrtho, Nid trwy butteindra y cenhedlwyd ni: [m] un Tâd ſydd gennym ni, *ſef* Duw.

[m] Eſay 63. 16 a 64. 8. Mal. 1. 6.

42 Yna y dywedodd yr Jesu wrthynt hwy, [n] Pe Duw fyddai eich Tâd, chwia'm carech i: canys oddi wrth Dduw y deilliais, ac y daethym i; [o] o blegid nid o honof fy hun y daethym i, ond efe a'm hanfonodd i.

[n] 1 Joan 5. 1. [o] Pen. 5. 43. a 7. 28, 29.

43 Paham nad ydych yn dyall ſy lleferydd i? am na ellwch wrando ſy ymadrodd i.

44 [p] O'ch

4036. 44 [p] O'ch tâd diafol yr ydych chwi, a
[p] Mat. 13. 38. thrachwantau eich tâd a fynnwch chwi
1 Joan 3. 8. eu gwneuthur. Lleiddiâd dŷn oedd efe
[q] Judas 6. o'r dechreuad, ac [q] ni ſafodd yn y gwirionedd, o blegid nid oes gwirionedd yndo ei. Pan yw yn dywedyd celwydd, o'r eiddo ei hun y mae yn dywedyd: canys y mae yn gelwyddog, ac yn dâd iddo.

45 Ac am fy mod i yn dywedyd y gwirionedd, nid ydych yn credu i mi.

46 Pwy o honoch a'm hargyoedda i o bechod? Ac od wyf fi yn dywedyd y gwîr, pa ham nad ydych yn credu i mi?

[r] 1 Joan 4. 6. 47 [r] Y mae yr hwn ſydd o Dduw yn gwrando geiriau Duw: am hynny nid ydych chwi yn *eu* gwrando, am nad ydych o Dduw.

48 Yna 'r attebodd yr Juddewon, ac y dywedaſant wrtho ef, Onid da yr ydym ni
[s] Pen. 7. 20. a 10. 20. yn dywedyd, mai Samaritan wyt ti, a [s] bod gennyt gythraul?

49 Yr Jeſu a attebodd, Nid oes gennyf gythraul; ond yr wyf fi yn anrhydeddu fy Nhâd, ac yr ydych chwithau yn fy nianrhydeddu innau.

[t] Pen. 5. 44. 50 Ac [t] nid wyf fi yn ceiſio fy ngogoniant fy hun: y mae a'i cais, ac a farn.

[u] Pen. 5. 24. a 11. 26. † *byth.* 51 Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, [u] O's ceidw neb fy ymadrodd i, ni wêl efe farwolaeth † yn dragywydd.

[x] Heb. 11. 13. ‡ *byth.* 52 Yna y dywedodd yr Juddewon wrtho, Yr awr hon y gwyddom ſod gennyt gythraul. [x] Bu Abraham farw, a'r prophwydi; ac meddi di, O's ceidw neb fy ymadrodd i, nid archwaetha efe farwolaeth ‡ yn dragywydd.

53 Ai mwy wyt ti nag Abraham ein tâd ni, yr hwn a fu farw? a'r prophwydi a fuant feirw: pwy yr wyt ti yn dy wneuthur dy hun?

[y] Pen. 5. 31. 54 Yr Jeſu a attebodd, [y] O's wyf fi yn fy ngogoneddu fy hun, fy ngogoniant i nid yw ddim: ſy Nhâd yw 'r hwn ſydd yn fy ngogoneddu i, yr hwn yr ydych chwi yn dywedyd mai eich Duw chwi yw.

[z] Pen. 7. 28, 29. 55 Ond [z] nid adnabuoch chwi ef: eithr myfi a'i hadwaen ef. Ac o's dywedaf nad adwaen ef, myfi a fyddaf debyg i chwi, yn gelwyddog: ond mi a'i hadwaen ef, ac yr wyf yn cadw ei ymadrodd ef.

[a] Luc 20. 24. 56 [a] Gorfoledd oedd gan eich tâd Abraham weled fy nydd i: ac efe a'*i* gwelodd *hefyd*, ac a lawenychodd.

57 Yna y dywedodd yr Juddewon wrtho, Nid wyt ti ddengmlwydd a deugain eto, ac
[b] Pen. 10. 31, 39. a 11. 8. † *oedd gyddiedîr.* a welaiſt ti Abraham?

58 Yr Jeſu a ddywedodd wrthynt, Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Cyn bod Abraham, yr wyf fi.

59 Yna [b] hwy a godaſant gerrig i'w taflu atto ef. A'r Jeſu † a ymguddiodd, ac a
[c] Luc 4. 30. aeth allan o'r deml, [c] gan fyned trwy eu canol hwynt: ac felly yr aeth efe heibio.

PEN. IX.

1 Y dŷn a aneſid yn ddall, yn cael ei olwg: 8 a'i ddwyn ef at y Phariſeaid; 13 Hwythau yn ymrwyſtro, ac yn ei yſgymmuno ef: 35 Ac yntau yn cael ei dderbyn gan yr Jeſu, ac yn ei gyffeſu ef. 39 Pwy yw y rhai y mae Criſt yn eu goleuo.

AC wrth fyned heibio, efe a ganfu dŷn dall o'i enedigaeth.

2 A'i ddiſgyblion a ofynnaſant iddo, gan ddywedyd, Rabbi, pwy a bechodd, ai hwn, ai ei rîeni, fel y genid ef yn ddall?

3 Yr Jeſu a attebodd, Nid hwn a bechodd, na'i rieni chwaith: [a] eithr fel yr amlygid gweithredoedd Duw ynddo ef.

4 [b] Rhaid i mi weithio gwaith yr hwn a'm hanfonodd, tra ydyw hi yn ddydd: y mae 'r nôs yn dyfod, pan na ddichon neb weithio.

5 Tra yr ydwyf yn y byd, [c] goleuni 'r byd ydwyf.

6 Wedi iddo ef ddywedyd hyn, [d] efe a boerodd ar lawr, ac a wnaeth glai o'r poeryn, ac a irodd y clai ar lygaid y dall;

7 Ac a ddywedodd wrtho, Dôs, ac ymoich yn [e] llynn Siloam, (yr hwn a gyfieithir, Anfonedig.) Am hynny efe a aeth ymmaith, ac a ymolchodd, ac a ddaeth yn gweled.

8 Y cymmydogion gan hynny, a'r rhai a'i gwelient ef o'r blaen, mai dall oedd efe, a ddywedaſant, Onid hwn yw 'r un oedd yn eiſtedd, ac yn cardotta?

9 Rhai a ddywedaſant, Hwn yw *efe*: ac eraill, Y mae efe yn debyg iddo. Yntef a ddywedodd, Myfi yw *efe*.

10 Am hynny y dywedaſant wrtho, Pa fodd yr agorwyd dy lygaid di?

11 Yntef a attebodd ac a ddywedodd, Dŷn a elwir Jeſu a wnaeth glai, ac a irodd fy llygaid i, ac a ddywedodd wrthyf, Dôs i lynn Siloam, ac ymolch. Ac wedi i mi fyned ac ymolchi, mi a gefais fy ngolwg.

12 Yna y dywedaſant wrtho, Pa le y mae efe? Yntef a ddywedodd, Ni wn i.

13 *Hwythau* a'i dygaſant ef at y Phariſeaid, yr hwn gynt *a fuaſai* yn ddall.

14 A'r ſabbath oedd hi pan wnaeth yr Jeſu y clai, a phan agorodd efe ei lygaid ef.

15 Am hynny y Phariſeaid hefyd a ofynnaſant iddo dracheſn, pa fodd y cawſai efe ei olwg. Yntef a ddywedodd wrthynt, Clai a oſododd efe ar fy llygaid i, a mi a ymolchais, ac yr ydwyf yn gweled.

16 Yna rhai o'r Phariſeaid a ddywedaſant, Nid yw y dŷn hwn o Dduw, gan nad yw efe yn cadw 'r ſabbath. Eraill a ddywedaſant, [f] Pa fodd y gall dŷn pechadurus wneuthur y cyfryw arwyddion? Ac [g] yr oedd ymraniad yn eu plith.

17 Hwy a ddywedaſant dracheſn wrth y dall, Beth yr wyt ti yn ei ddywedyd am dano ef, am agoryd o hono dy lygaid di? Yntef a ddywedodd, [h] Mai prophwyd yw *efe*.

18 Am hynny ni chredai 'r Juddewon am dano ef, mai dall fuaſai, a chael o hono ei ei olwg, nes galw o honynt ei rîeni ef yr hwn a gawſai ei olwg.

19 A hwy a ofynnaſant iddynt, gan ddywedyd, Ai hwn yw eich mâb chwi, yr hwn yr ydych chwi yn dywedyd ei eni yn ddall? pa fodd gan hynny y mae efe yn gweled yn awr?

20 Ei rieni ef a attebaſant iddynt hwy, ac a ddywedaſant, Nyni a wyddom mai hwn yw ein mâb ni, ac mai yn ddall y ganwyd ef:

21 Ond pa fodd y mae efe yn gweled yr awron, ni's gwyddom ni; neu pwy a agorodd ei lygaid ef, ni's gwyddom ni: y mae efe mewn oedran, gofynnwch iddo ef, efe a ddywed am dano ei hun.

22 Hyn a ddywedodd ei rieni ef, am [i] eu bod yn ofni yr Juddewon: o blegid yr Juddewon a gyd-ordeiniaſent eiſtoes, o's cyfaddefai neb ef yn Criſt, ‡ [k] y bwrid ef allan o'r ſynagog.

23 Am

[a] Pen. 11. 4.
[b] Pen. 5. 19.
[c] Pen. 1. 5. 9. a 8. 12. a 12. 35. 45.
[d] Marc 7. 33. a 8. 23.
[e] Neh. 3. 15.
[f] Pen. 3. 2. Act. 33.
[g] Pen. 7. 12, 43. a 10. 19.
[h] Pen. 6. 14. a 6. 14.
[i] Pen. 7. 13. a 12. 42. a 19. 38. Act. 5.
‡ *yr yſgymmunid ef.*
[k] Pen. 12. 2.

4036. 23 Am hynny y dywedodd ei rieni ef, Y mae efe mewn oedran, gofynnwch iddo ef.
24 Am hynny hwy a alwafant eilwaith y dŷn a fuafai yn ddall, ac a ddywedafant wrtho, Dyro 'r gogoniant i Dduw: nyni a wyddom mai pechadur yw y dŷn hwn.
25 Yna yntef a attebodd ac a ddywedodd, Ai pechadur yw, ni's gwn i: un peth a wn i, lle yr oeddwn i yn ddall, yr wyfi yn awr yn gweled.
26 Hwythau a ddywedafant wrtho drachefn, Beth a wnaeth efe i ti? pa fodd yr agorodd efe dy lygaid di?
27 Yntef a attebodd iddynt, Mi a ddywedais i chwi eifioes, ac ni wrandawfoch: pa ham yr ydych yn ewyllyfio clywed drachefn? A ydych chwithau yn ewyllyfio bod yn ddifgyblion iddo ef?
28 Hwythau a'i difenwafant ef, ac a ddywedafant, Tydi fydd ddifgybl iddo ef; eithr difgyblion Mofes ydym ni.
29 Nyni a wyddom lefaru o Dduw wrth Mofes: eithr hwn [l] ni's gwyddom ni o ba le y mae efe.
30 Y dŷn a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Yn hyn yn ddiau y mae yn rhyfedd, na wyddoch chwi o ba le y mae efe, ac efe a agorodd fy llygaid i.
31 Ac ni a wyddom [m] nad yw Duw yn gwrando pechaduriaid: ond o's yw neb yn addolwr Duw, ac yn gwneuthur ei ewyllys ef, hwnnw y mae yn ei wrando.
32 Ni chlybüwyd erioed agoryd o neb lygaid un a aneſid yn ddall.
33 [n] Oni bai fod hwn o Dduw, ni allai efe wneuthur dim.
34 Hwy a attebafant ac a ddywedafant wrtho, Mewn pechodau y ganwyd ti oll; ac a wyt ti yn ein dyfgu ni? A hwy a'i † bwriafant ef allan.
35 Clybu yr Jefu ddarfod iddynt ei ‡ fwrw ef allan: a phan ei cafodd, efe a ddywedodd wrtho, A wyt ti yn credu ym Mab Duw?
36 Yntef a attebodd ac a ddywedodd, Pwy yw *efe*, O Arglwydd, fel y credwyf ynddo?
37 A'r Jefu a ddywedodd wrtho, Ti a'i gwelaift ef, a'r hwn fydd yn ymddiddan â thi, hwnnw ydyw efe.
38 Yntef a ddywedodd, Yr wyfi yn credu, O Arglwydd. Ac efe a'i haddolodd ef.
39 A'r Jefu a ddywedodd, [o] I farn y daethym i'r byd hwn: [p] fel y gwelai y rhai nid ydynt yn gweled, ac yr elai y rhai fy yn gweled yn ddeillion.
40 A *rhai* o'r Phariſeaid a oedd gyd ag ef, a glywſant y pethau hyn, ac a ddywedafant wrtho, Ydym ninnau hefyd yn ddeillion?
41 Yr Jefu a ddywedodd wrthynt, [q] Pe deillion fyddech, ni byddai arnoch bechod: eithr yn awr meddwch chwi, Yr ydym ni yn gweled; am hynny y mae eich pechod yn aros.

PEN. X.

[r] *Crift yw 'r drws, a'r bugail da.* 19 *Amryw dŷb am dano.* 24 *Y mae efe yn profi trwy ei weithredoedd, mai efe yw Crift Mab Duw:* 39 *ac yn ãiange rhag yr Juddewon,* 40 *ac yn myned drachefn dros yr Forddonen, lle y credodd llawer yndo ef.*

YN wir yn wir meddaf i chwi, Yr hwn nid yw yn myned i mewn trwy 'r drws i gorlan y defaid, eithr fydd yn dringo ffordd arall, lleidr ac yſbeiliwr yw.

2 Ond yr hwn fydd yn myned i mewn trwy 'r drws, bugail y defaid ydyw. 4036.
3 I hwn y mae y dryfor yn agoryd, ac y mae y defaid yn gwrando ar ei lais ef: ac y mae efe yn galw ei ddefaid ei hun erbyn eu henw, ac yn eu harwain hwy allan.
4 Ac wedi iddo yrru allan ei ddefaid ei hun, y mae efe yn myned o'i blaen hwy: a'r defaid fydd yn ei ganlyn ef, o blegid y maent yn adnabod ei lais ef.
5 Ond y dieithr ni's canlynant, eithr ffoant oddi wrtho: o blegid nad adwaenant lais dieithriaid.
6 Y ddammeg hon a ddywedodd yr Jefu wrthynt: ond hwy ni wybuant pa bethau ydoedd y rhai yr oedd efe yn eu llefaru wrthynt.
7 Am hynny yr Jefu a ddywedodd wrthynt drachefn, Yn wir yn wir meddaf i chwi, Myfi yw drws y defaid.
8 Cynnifer oll ag a ddaethant o'm blaen i, lladron ac yſbeilwyr ŷnt: eithr ni wrandawödd y defaid arnynt.
9 [a] Myfi yw y drws: o's â neb i mewn trwofi, efe a fydd cadwedig; ac efe a â i mewn ac allan, ac a gaiff borfa. [a] Pen. 14. 6.
10 Nid yw lleidr yn dyfod ond i ledratta, ac i ladd, ac i ddiſtrywio: myfi a ddaethym fel y caent fywyd, ac y caent *ef* yn helaethach.
11 [b] Myfi yw 'r bugail da: y bugail da fydd yn rhoddi ei einioes dros y defaid. [b] Eſay 40. 11.
12 Eithr y gwâs cyflog, a'r hwn nid yw fugail, yr hwn nid eiddo y defaid, fydd yn gweled y blaidd yn dyfod, ac [c] yn gadel y defaid, ac yn ffoi: a'r blaidd fydd yn eu 'fglyfio hwy, ac yn tarfu 'r defaid. Ezec. 34. 23. a 37. 24. Heb. 13. 20. 1 Pedr 5. 4. [c] Zech. 11. 16, 17.
13 Y mae 'r gwâs cyflog yn ffoi, o blegid mai gwâs cyflog yw, ac nid oes ofal arno am y defaid. [d] 2 Tim. 2. 19.
14 Myfi yw 'r bugail da; ac [d] a adwaen yr eiddof fi, ac a'm hadweinir gan yr eiddofi. [e] Mat. 11. 27.
15 [e] Fel yr edwyn y Tâd fyfi, *felly* yr adwaen innau y Tâd: ac yr ydwyf yn rhoddi fy einioes dros y defaid. [f] Eſay 56. 8.
16 A [f] defaid eraill fy gennyf, y rhai nid ŷnt o'r gorlan hon: y rhai hynny hefyd fy raid i mi eu cyrchu, a'm llais i a wrandawant; & a bydd un gorlan, *ac* un bugail. & Ezec. 37. 22.
17 Am hyn y mae y Tâd yn fy ngharu i [h] am fy mod i yn dodi fy einioes, fel y cymmerwyf hi drachefn. [h] Eſay 53. 7, 8, 12.
18 Nid oes neb yn ei dwyn oddi arnaſi: ond myfi fydd yn ei dodi hi i lawr o honof fy hun. Y mae gennyf feddiant i'w dodi hi i lawr, ac * y mae gennyf feddiant i'w chymmeryd hi drachefn. [i] Y gorchymmyn hwn a dderbyniais i gan fy Nhâd. * Pen. 2. 19. [j] Pen. 15. 31. Act. 2. 24. [k] Pen. 7. 43. a 9. 16.
19 ¶ [k] Yna y bu drachefn ymrafael ym myſg yr Juddewon, am yr ymadroddion hyn. [l] Pen. 7. 20. a 8. 48, 52.
20 A llawer o honynt a ddywedafant, [l] Y mae cythraul ganddo, ac y mae efe yn ynfydu: pa ham y gwrandewch chwi arno ef? [m] Ecfod. 4. 11. Pſal. 94. 9. a 146. 8.
21 Eraill a ddywedafant, Nid yw y rhai hyn eiriau un â chythraul ynddo: [m] a all cythraul [n] agoryd llygaid y deillion? [n] Pen. 9. 6, 7.
22 ¶ Ac yr oedd [o] y gyfflegrwyl yn Jerufalem, a'r gauaf oedd hi. [o] 1 Mac. 4. 59.
23 Ac yr oedd yr Jefu yn rhodio yn y deml, [p] ym mhorth Solomon. [p] Act. 3. 11. a 5. 12.
24 Am hynny y daeth yr Juddewon yn ei gylch ef, ac a ddywedafant wrtho, Pa

hyd yr wyt yn peri i ni ammau? o'stydi yw y Criſt, dywed i ni yn eglur.

25 Yr Jeſu a attebodd iddynt, Mi a ddywedais i chwi, ac nid ydych yn credu. [q] Y gweithredoedd yr wyſ/ſi yn eu gwneuthur yn enw fy Nhâd, y mae 'r rhai hyn yn tyſtiolaethu am danaſi.

26 Ond [r] chwi nid ydych yn credu: canys nid ydych chwi o'm defaid i, ſel y dywedais i chwi.

27 Y mae fy nefaid i yn gwrando fy llais i, a mi a'i hadwaen hwynt, a hwy a'm canlynant i:

28 A minnau ydwyf yn rhoddi iddynt fywyd tragywyddol; ac [s] ni chyfrgollant byth, ac ni ddŵg neb hwynt allan o'm llaw i.

29 [t] Fy Nhâd i, yr hwn a'i rhoddes i mi, ſydd fwy nâ phawb: ac ni's gall neb *eu* dwyn *hwynt* allan o law fy Nhâd i.

30 [u] Myfi a'r Tâd un ydym.

31 Am hynny [x] y cododd yr Juddewon gerrig dracheſn, i'w labyddio ef.

32 Yr Jeſu a attebodd iddynt, Llawer o weithredoedd da a ddangoſais i chwi oddi wrth fy Nhâd: am ba un o'r gweithredoedd hynny yr ydych yn ſy llabyddio i?

33 Yr Juddewon a attebaſant iddo, gan ddywedyd, Nid am weithred dda yr ydym yn dy labyddio, ond am gabledd, ac am dy fod di, a thithau yn ddŷn [y] yn dy wneuthur dy hun yn Dduw.

34 Yr Jeſu a attebodd iddynt, [z] Onid yw yn 'ſgrifennedig yn eich cyfraith chwi, Mi a ddywedais, Duwiau ydych?

35 O's galwodd *ef* hwy yn dduwiau, at y rhai y daeth gair Duw, a'r yſgrythur ni's gellir ei thorri;

36 A ddywedwch chwi am yr hwn [a] a ſanctëiddiodd y Tâd, ac a'i hanfonodd i'r byd, Yr wyt ti yn cablu; [b] am i mi ddywedyd, [c] Mâb Duw ydwyf?

37 [d] Onid wyf fi yn gwneuthur gweithredoedd fy Nhâd, na chredwch i mi.

38 Ond o's ydwyf yn eu gwneuthur, er nâd ydych yn credu i mi, [e] credwch y gweithredoedd; ſel y gwybyddoch ac y credoch, [f] fod y Tâd ynnoſi, a minnau ynddo yntef.

39 [g] Am hynny y ceiſiaſant dracheſn ei ddal ef: ac efe a ddiangodd allan o'i dwylaw hwynt.

40 Ac efe a aeth ymmaith dracheſn dros yr Jorddonen i'r man [h] lle y buaſai Joan ar y cyntaf yn bedyddio; ac a arhoſodd yno.

41 A llawer a ddaethant atto ef, ac a ddywedaſant, Joan yn wîr ni wnaeth un arwydd: ond yr holl bethau a'r a ddywedodd Joan am hwn oedd wîr.

42 A llawer yno a gredaſant ynddo.

PEN. XI.

1 Criſt yn cyfodi Lazarus, yr hwn a gladdeſid er ys pedwar diwrnod. 45 Llawer o Juddewon yn credu. 47 Yr archoffeiriaid a'r Pharifeaid yn caſglu cyngor yn erbyn Criſt. 49 Caiaphas yn propwydo. 54 Jeſu yn ymguddio: 55 Hwythau ar y Paſg yn ymofyn am dano, ac yn goſod cynllwyn iddo.

AC yr oedd un yn glaf, Lazarus, o Fethania, o dref [a] Mair a'i chwaer Martha.

2 ([b] A Mair ydoedd yr hon a enneiniodd yr Arglwydd ag ennaint, ac a ſychodd ei draed ef â'i gwallt; yr hon yr oedd ei brawd Lazarus yn glaf.)

3 Am hynny y chwïorydd a ddanfonaſant atto ef, gan ddywedyd, Arglwydd, wele, y mae yr hwn ſydd hoff gennyt ti yn glaf.

4 A'r Jeſu pan glybu, a ddywedodd, Nid yw y cleſyd hwn i farwolaeth, [c] ond er gogoniant Duw, ſel y gogonedder Mâb Duw trwy hynny.

5 A hoff oedd gan yr Jeſu Fartha, a'i chwaer, a Lazarus.

6 Pan glybu efe gan hynny ei fod ef yn glaf, efe a arhoſodd yn y lle yr oedd, ddau ddiwrnod.

7 Yna wedi hynny efe a ddywedodd wrth y diſgyblion, Awn i Judea dracheſn.

8 Y diſgyblion a ddywedaſant wrtho, Rabbi, [d] yr oedd yr Juddewon yn awr yn ceiſio dy labyddio di, ac a wyt ti yn myned yno dracheſn?

9 Yr Jeſu a attebodd, Onid oes deuddeg awr o'r dydd? o's rhodia neb y dydd, ni thramgwydda, am ei fod yn gweled goleuni y byd hwn:

10 Ond [e] o's rhodia neb y nôs, efe a dramgwydda, am nad oes goleuni ynddo.

11 Hyn a leſarodd efe: ac wedi hynny efe a ddywedodd wrthynt, Y mae ein cyfaill Lazarus [f] yn huno; ond yr wyf fi yn myned i'w ddihuno ef.

12 Yna ei ddiſgyblion a ddywedaſant wrtho, Arglwydd, o's huno y mae, efe a fydd jach.

13 Ond yr Jeſu a ddywedaſai am ei farwolaeth ef: eithr hwy a dybiaſant mai am hûn cwſg yr oedd efe yn dywedyd.

14 Yna y dywedodd yr Jeſu wrthynt yn eglur, Bu farw Lazarus;

15 Ac y mae yn llawen gennyf nad oeddwn i yno, er eich mwyn chwi (ſel y credoch:) ond awn atto ef.

16 Yna y dywedodd Tomas, yr hwn a elwir Didymus, wrth ei gyd-ddiſgyblion, Awn ninnau hefyd, ſel y byddom feirw gyd ag ef.

17 Yna yr Jeſu wedi dyfod, a'i caſodd ef wedi bod weithian bedwar diwrnod yn y bedd.

18 A Bethania oedd yn agos i Jeruſalem, ynghŷlch pymtheg ſtâd oddi wrthi:

19 A llawer o'r Juddewön a ddaethent at Fartha a Mair, i'w cyſſuro hwy am eu brawd.

20 Yna Martha, cyn gynted ag y clybu hi fod yr Jeſu yn dyfod, a aeth i'w gyfarfod ef: ond Mair a eiſteddodd yn y tŷ.

21 Yna y dywedodd Martha wrth yr Jeſu, Arglwydd, pe buaſit ti ymma, ni buaſai farw fy mrawd.

22 Eithr mi a wn hefyd yr awr hon, pa bethau bynnag a ddymunech di gan Dduw, y dyry Duw i ti.

23 Yr Jeſu a ddywedodd wrthi, Adgyfodir dy frawd dracheſn.

24 Dywedodd Martha wrtho, [g] Myfi a wn yr adgyfodir ef yn yr adgyfodiad, y dydd diweddaf.

25 Yr Jeſu a ddywedodd wrthi, Myfi yw yr adgyfodiad, a'r [h] bywyd: [i] yr hwn ſydd yn credu ynnoſi, er iddo farw, a fydd byw:

26 A phwy bynnag ſydd yn fyw, ac yn credu ynnoſi, ni bydd marw yn dragywydd. A wyt ti yn credu hyn?

27 Dywedodd hithau wrtho, Ydwyf, Arglwydd: [k] yr wyf fi yn credu mai ti yw y Criſt, Mâb Duw, yr hwn ſydd yn dyfod i'r byd.

28 Ac wedi iddi ddywedyd y pethau hyn, hi a aeth ymmaith, ac a alwodd yn ddirgel ei chwaer Mair, gan ddywedyd, Fe ddaeth yr Athro, ac y mae yn galw am danat.

29 Er

[a] Luc 10. 38, 39. [b] Mat. 26. 7. Marc 14. 3. Pen. 12. 3.

[c] Pen. 9. 3. Ad. 40.

[d] Pen. 10. 31.

[e] Pen. 12. 35.

[f] Mat. 9. 24.

[g] Luc 14. 14. Pen. 5. 29. [h] Pen. 6. 35. [i] Pen. 3. 36. 1 Joan 5. 10, &c. [k] Mat. 16. 16. Pen. 4. 42. a 6. 69.

4036. 29 Er cynted ag y clybu hi, hi a gododd yn ebrwydd, ac a ddaeth atto ef.

30 (A'r Jesu ni ddaethai etto i'r dref; ond yr oedd efe yn y man lle y cyfarfuasai Martha ag ef.)

31 Yna yr Juddewon, y rhai oedd gyd â hi yn y tŷ, ac yn ei chyssüro hi, pan welsant Fair yn codi ar frys, ac yn myned allan, a'i canlynasant hi, gan ddywedyd, Y mae hi yn myned at y bedd, i wylo yno.

32 Yna Mair, pan ddaeth lle yr oedd yr Jesu, a'i weled ef, a syrthiodd wrth ei draed ef, gan ddywedyd wrtho, Arglwydd, pe buasit ti ymma, ni buasai fy mrawd farw.

33 Yr Jesu gan hynny, pan welodd hi yn wylo, a'r Juddewon y rhai a ddaethai gyd â hi, yn wylo, a riddfanodd yn yr ysbryd, ac a † gynhyrfwyd;

34 Ac a ddywedodd, Pa le y dodasoch chwi ef? Hwy a ddywedasant wrtho, Arglwydd, tyred a gwêl.

35 [i] Yr Jesu a wylodd.

36 Am hynny y dywedodd yr Juddewon, Wele fel yr oedd efe yn ei garu ef.

37 Eithr rhai o honynt a ddywedasant, Oni allasai hwn, [m] yr hwn a agorodd lygaid y dall, beri na buasai hwn farw chwaith?

38 Yna 'r Jesu dracheſn a riddfanodd ynddo ei hun, ac a ddaeth at y bedd. Ac ogof oedd, a maen oedd wedi ei ddodi arno.

39 Yr Jesu a ddywedodd, Codwch ymmaith y maen. Martha chwaer yr hwn a fuasai farw, a ddywedodd wrtho, Arglwydd, y mae efe weithian yn drewi: herwydd y mae yn farw er ys pedwar diwrnod.

40 Yr Jesu a ddywedodd wrthi, Oni ddywedais i ti, pes credit, y cait ti [n] weled gogoniant Duw?

41 Yna y codasant y maen lle yr oedd y marw wedi ei osod. A'r Jesu a gododd ei olwg i fyny, ac a ddywedodd, Y Tâd, yr wyf yn diolch i ti am i ti wrando arnaf.

42 Ac myfi a wyddwn dy fod di yn fy ngwrando bob amser: eithr [o] er mwyn y bobl sydd yn sefyll o amgylch, y dywedais, fel y credont mai tydi a'm hanfonaist i.

43 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a lefodd â llef uchel, Lazarus, tyred allan.

44 A'r hwn a fuasai farw a ddaeth allan, yn rhwym ei draed a'i ddwylaw mewn amdo: a'i [p] wyneb oedd wedi ei rwymo â napcyn. Yr Jesu a ddywedodd wrthynt, Gollyngwch ef yn rhydd, a gedwch iddo fyned ymmaith.

45 Yna llawer o'r Juddewon, y rhai a ddaethent at Fair, ac a welsent y pethau a wnaethai 'r Jesu, a gredasant ynddo ef.

46 Eithr rhai o honynt a aethant ymmaith at y Pharisead, ac a ddywedasant iddynt y pethau a wnaethai 'r Jesu.

47 ¶ [q] Yna yr archoffeiriaid a'r Pharisead a gasglasant gyngor, ac a ddywedasant, [r] Pa beth yr ydym ni yn ei wneuthur? canys y mae 'r dŷn ymma yn gwneuthur llawer o arwyddion.

48 O's gadawn ni ef fel hyn, pawb a gredant ynddo, ac fe a ddaw y Rhufeiniaid, ac a ddifethant ein lle ni a'n cenedl hefyd.

49 A rhyw un o honynt [s] Caiaphas, yr hwn oedd archoffeiriad y flwyddyn honno, a ddywedodd wrthynt, Nid ydych chwi yn gwybod dim oll,

50 Nac yn ystyried [t] mai buddiol yw i ni farw o un dŷn dros y bobl, ac na ddifether yr holl genedl.

51 Hyn ni ddywedodd efe o hono ei hun; eithr ac efe yn archoffeiriad y flwyddyn honno, efe a brophwydodd y byddai 'r Jesu farw dros y genedl;

52 Ac [u] nid dros y genedl yn unig, [x] eithr fel y casglai efe ynghyd yn un, blant Duw hefyd y rhai a wasgarasid.

53 Yna, o'r dydd hwnnw allan, y cydymgynghorasant, fel y lladdent ef.

54 Am hynny [y] ni rodiodd yr Jesu mwy yn amlwg ym mysg yr Juddewon; ond efe a aeth oddi yno i'r wlâd yn agos i'r anialwch, i ddinas a elwir [z] Ephraim: ac a arhosodd yno gyd â'i ddisgyblion.

55 ¶ A Phasg yr Juddewon oedd yn agos: a llawer a aethant o'r wlâd i fyny i Jerusalem, o flaen y Pasg, i'w glanhâu eu hunain.

56 [a] Yna y ceisiasant yr Jesu, a dywedasant wrth eu gilydd, fel yr oeddynt yn sefyll yn y deml, Beth a dybygwch chwi, gan na ddaeth efe i'r wŷl?

57 A'r archoffeiriaid a'r Pharisead a roisant orchymmyn, o's gwyddai neb pa le yr oedd efe, ar fynegi o hono, fel y gallent ei ddal ef.

PEN. XII.

1 Yr Jesu yn esgusodi Mair am enneinio ei draed ef. 9 Y bobl yn ymgasglu i weled Lazarus. 10 Yr archoffeiriaid yn ymgynghori i'w ladd ef. 12 Crist yn marchogaeth i Jerusalem. 20 Groegwyr yn ewyllysio gweled yr Jesu. 23 Y mae efe yn rhagfynegi ei farwolaeth. 37 Yr Juddewon i gyd gan mwyaf wedi eu dallu: 42 Er hynny llawer o bennaethiaid yn credu, ond heb ei gyffesu ef: 44 Yr Jesu gan hynny yn galw yn daer am gyffesu ffydd.

YNa 'r Jesu, chwe diwrnod cyn y Pasg, a ddaeth i Fethania, lle 'r oedd Lazarus, yr hwn a fuasai farw, yr hwn a godasai efe o feirw.

2 Ac [a] yno y gwnaethant iddo swpper. A Martha oedd yn gwasanaethu: a Lazarus oedd un o'r rhai a eisteddent gyd ag ef.

3 Yna y cymmerth [b] Mair bwys o ennaint nard gwlŷb gwerthfawr, ac a enneiniodd draed yr Jesu, ac a sychodd ei draed ef â'i gwallt: a'r tŷ a lanwyd gan arogl yr ennaint.

4 Am hynny y dywedodd un o'i disgyblion ef, Judas Iscariot *mâb* Simon, yr hwn oedd ar fedr ei fradychu ef,

5 Pa ham na werthwyd yr ennaint hwn er trychan ceiniog, a'i roddi i'r tlodion?

6 Eithr hyn a ddywedodd efe, nid o herwydd bod arno ofal dros y tlodion; ond am ei fod yn lleidr, a [c] bod ganddo y pwrs, a'i fod yn ‡ dwyn yr hyn a fwrid ynddo.

7 A'r Jesu a ddywedodd, Gâd iddi: erbyn dydd fy nghladdedigaeth y cadwodd hi hwn.

8 Canys [d] y mae gennych y tlodion gyd â chwi bob amser, eithr myfi nid oes gennych bob amser.

9 Gwybu gan hymmy dyrfa fawr o'r Juddewon ei fod efe yno: a hwy a ddaethant, nid er mwyn yr Jesu yn unig, ond fel y gwelent Lazarus hefyd, [e] yr hwn a godasai efe o feirw.

10 Eithr yr archoffeiriaid a ymgynghorasant, fel y lladdent Lazarus hefyd.

11 O blegid llawer o'r Juddewon a aethant ymmaith o'i herwydd ef, ac a gredasant yn yr Jesu.

12 ¶ [f] Trannoeth, tyrfa fawr, yr hon a ddaethai i'r wŷl, pan glywsant fod yr Jesu yn dyfod i Jerusalem,

13 A gymmerasant gangau o'r palmwydd, ac a aethant allan i gyfarfod ag ef, ac a

4036.

[u] Esay 19. 6. 1 Joan 2. 2.
[x] Eph. 2. 14, 15, 16.
[y] Pen. 4. 1, 3. a 7. 1.
[z] Edrych 2 Cron. 13. 19.
[a] Pen. 7. 11.

[a] Mat. 26. 6. Marc 14. 3. [b] Luc 10. 38, 39. Pen. 11. 2.

[c] Pen. 13. 29. ‡ arwedd.

[d] Mat. 26. 11.

[e] Pen. 11. 44.

[f] Mat. 21. 8. Marc 11. 8. Luc 19. 35.

† Gr. ymgynhyrfodd.
[i] Luc 19. 41.
[m] Pen. 9. 6.
[n] Ad. 4.
[o] Pen. 12. 30.
[p] Pen. 20. 7.
[q] Pſal. 2. 2. Pen. 3. 6. Joan 5. &c. Mat. 26. 3. Marc 14. 1. [r] Pen. 6. 12. 19. Act. 4. 16. Pen. 4. 2. a 6. 9. [s] Luc 3. 2. Act. 4. 6. [t] Pen. 18. 14.

4036. ‖ Jer. 13. 16. Eph. 5. 8. [d] Pen. 11. 10. [e] Luc 16. 8. Eph. 5. 8. 1 Thes. 5. 5. 1 Joan 2. 9. 10. [f] Pen. 8. 59. a 11. 54. [g] Esay 53. 1. Rhuf. 10. 16. [h] Act. 28. 26. [i] Esay 6. 1. [k] Pen. 7. 13. a 9. 12. [l] Pen. 5. 44. [m] Marc 9. 37. 1 Pedr 1. 21. [n] Pen. 14. 9. [o] Pen. 1. 4. [p] Pen. 5. 45. a 8. 15, 26. [q] Pen. 3. 17. [r] Marc 16. 16. [s] Pen. 8. 38. a 14. 10.

4036. Pſal. 118. 25, 26. ‡ Neu, yw 'r hwn ſydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd, yn Frenin yr Iſrael. [h] Zech. 9. 9. [i] Pen. 7. 39. [k] Pen. 14. 26. † *alw o hono ef Lazarus o'r bedd, a'i godi o feirw.* [l] Pen. 11. 47. [m] Act. 8. 27. [n] Pen. 1. 44. [o] Pen. 13. 32. a 17. 1. [p] 1 Cor. 15. 36. [q] Mat. 10. 39. a 16. 25. Marc 8. 35. Luc 9. 24. a 17. 33. [r] Pen. 14. 3. a 17. 24. [s] Mat. 26. 38, 39. Luc 12. 50. Pen. 13. 21. [t] Mat. 3. 17. [u] Pen. 11. 42. [x] Mat. 12. 29. Luc 10. 18. Pen. 14. 30. a 16. 11. Eph. 6. 12. [y] Pen. 3. 14. a 8. 28. [z] Rhuf. 5. 18. Heb. 2. 9. [a] Pſal. 89. 36, 37. a 110. 4. Eſay 9. 7. Dan. 2. 44. a 7. 14, 27. Mic. 4. 7. [b] Ad. 46.

leſaſant, § Hoſanna; Bendigedig ‡ yw Brenin Iſrael yr hwn ſydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd.

14 A'r Jeſu wedi cael aſynnan, a eiſteddodd arno, megis y mae yn yſgrifennedig,

15 [h] Nac ofna, ferch Sion; wele, y mae dy Frenin yn dyfod, yn eiſtedd ar ebol aſyn.

16 Y pethau hyn ni wybu ei ddiſgyblion ef ar y cyntaf: eithr [i] pan ogoneddwyd yr Jeſu, [k] yna y cofiaſant fod y pethau hyn yn yſgrifennedig am dano, ac iddynt wneuthur hyn iddo.

17 Tyſtiolaethodd gan hynny y dyrfa, yr hon oedd gyd ag ef, † pan alwodd efe Lazarus o'r bedd, a'i godi ef o feirw.

18 Am hyn y daeth y dyrfa hefyd i gyfarfod ag ef, am glywed o honynt iddo wneuthur yr arwydd hwn.

19 Y Pharifeaid gan hynny a ddywedaſant yn eu plith eu hunain, [l] A welwch chwi nad ydych yn tyccio ddim? wele, ſe aeth y byd ar ei ôl ef.

20 ¶ Ac yr oedd rhai Groegiaid ym mhlith y rhai [m] a ddaethai i fynu i addoli ar yr wyl:

21 Y rhai hyn gan hynny a ddaethant at Phylib, [n] yr hwn oedd o Fethſaida yng Ngalilea, ac a ddymunaſant arno, gan ddywedyd, Syre, ni a ewyllyſiem weled yr Jeſu.

22 Phylib a ddaeth, ac a ddywedodd i Andreas: a thrachefn Andreas a Phylib a ddywedaſant i'r Jeſu.

23 A'r Jeſu a attebodd iddynt, gan ddywedyd, [o] Daeth yr awr y gogonedder Mab y dyn.

24 Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, [p] Oni ſyrth y gronyn gwenith i'r ddaear, a marw, hwnnw a erys yn unig: eithr o's bydd efe marw, efe a ddwg ffrwyth lawer.

25 [q] Yr hwn ſydd yn caru ei einioes, a'i cyll hi; a'r hwn ſydd yn casâu ei einioes yn y byd hwn, a'i ceidw hi i fywyd tragywyddol.

26 O's gwaſanaetha neb fi, dilyned fi: a [r] lle yr wyf fi, yno y bydd ſy ngweinidog hefyd: ac o's gwaſanaetha neb fi, y Tâd a'i hanrhydedda ef.

27 [s] Yr awron y cynhyrfwyd ſy enaid: a pha beth a ddywedaf? O Dâd, gwared fi allan o'r awr hon: eithr o herwydd hyn y daethym i'r awr hon.

28 O Dâd, gogonedda dy enw. Yna y daeth [t] lleſ o'r nef, Mi a'i gogoneddais, ac a'i gogoneddaf drachefn.

29 Y dyrfa gan hynny, yr hon oedd yn ſefyll ac yn clywed, a ddywedodd mai taran oedd: eraill a ddywedaſant, Angel a leſarodd wrtho.

30 Yr Jeſu a attebodd, ac a ddywedodd, [u] Nid o'm hachos i y bu y lleſ hon, ond o'ch achos chwi.

31 Yn awr y mae barn y byd hwn: yn awr y bwrir allan [x] dywyſog y byd hwn.

32 A minneu, [y] o's dyrchefir fi oddi ar y ddaear, a dynaf [z] bawb attaf fy hun.

33 (A hyn a ddywedodd efe, gan arwyddo o ba angau y byddai farw.)

34 Y dyrfa a attebodd iddo, [a] Ni a glywſom o'r ddeddf, fod Criſt yn aros yn dragywyddol; a pha wedd yr wyt ti yn dywedyd fod yn rhaid dyrchafu Mâb y dyn? Pwy ydyw hwnnw Mâb y dyn?

35 Yna yr Jeſu a ddywedodd wrthynt, Etto ychydig ennyd [b] y mae 'r goleuni gyd â

a 53. 8. Ezec. 37. 25. Dan. 2. 44. a 7. Mic. 4. 7. [b] Ad. 46.

chwi: [c] rhodiwch tra fyddo gennych y goleuni, fel na ddalio 'r tywyllwch chwi: [d] a'r hwn ſydd yn rhodio mewn tywyllwch, ni wyr i ba le y mae yn myned.

36 Tra fyddo gennych oleuni, credwch yn y goleuni, fel y byddoch [e] blant y goleuni. Hyn a ddywedodd yr Jeſu, ac efe a ymadawôdd, ac [f] a ymguddiodd rhagddynt.

37 ¶ Ac er gwneuthur o hono ef gymaint o arwyddion yn eu gŵydd hwynt, ni chredaſant yndo:

38 Fel y cyflawnid ymadrodd Eſaias y prophwyd, yr hwn a ddywedodd efe, [g] Arglwydd, pwy a gredodd i'n hymadrodd ni? ac i bwy y dadguddiwyd braich yr ARGLWYDD?

39 Am hynny ni allent gredu, o blegid dywedyd o Eſaias dracheſn,

40 [h] Efe a ddallodd eu llygaid, ac a galedodd eu calon; fel na welent â'i llygaid, a dyall â'i calon, ac ymchwelyd o honynt, ac i mi eu hiachâu hwynt.

41 [i] Y pethau hyn a ddywedodd Eſaias, pan welodd ei ogoniant ef, ac y llefarodd am dano ef.

42 ¶ Er hynny llawer o'r pennaethiaid hefyd a gredaſant yndo: ond [k] o blegid y Phariſeaid ni chyffeſaſant ef, rhag eu bwrw allan o'r ſynagog.

43 [l] Canys yr oeddynt yn caru gogoniant dynion yn fwy nâ gogoniant Duw.

44 A'r Jeſu a lefodd, ac a ddywedodd, [m] Yr hwn ſydd yn credu ynnof fi, nid yw yn credu ynnof fi, ond yn yr hwn a'm danfonodd i.

45 [n] A'r hwn ſydd yn fy ngweled i, ſydd yn gweled yr hwn a'm danfonodd i.

46 [o] Mi a ddaethym yn oleuni i'r byd, fel y *bo i* bob un ſydd yn credu ynnof fi, nad arhoſo yn y tywyllwch.

47 Ac o's clyw neb fy ngeiriau, ac ni chred, [p] myfi nid wyf yn ei farnu ef: canys [q] ni ddaethym i farnu 'r byd, eithr i achub y byd.

48 Yr hwn ſydd yn fy nirmygu i, ac heb dderbyn fy ngeiriau, y mae iddo un yn ei farnu: [r] y gair a leferais i, hwnnw a'i barn ef yn y dydd diweddaf.

49 Canys [s] myfi ni leferais o honof fy hun, ond y Tâd yr hwn a'm hanfonodd i, efe a roddes orchymmyn i mi beth a ddywedwn, a pheth a leſarwn.

50 Ac mi a wn fod ei orchymmyn ef yn fywyd tragywyddol: am hynny y pethau yr wyf fi yn eu llefaru, fel y dywedodd y Tad wrthyf, felly yr wyf yn llefaru.

PEN. XIII.

1 Yr Jeſu yn golchi traed ei ddiſgyblion: yn eu hannog i oſtyngeiddrwydd, a chariad perffaith: 18 yn rhagddywedyd, ac yn daſguddio i Joan trwy arwydd, y bradychai Judas ef: 31 yn gorchymmyn iddynt garu eu gilydd: 36 ac yn rhybuddio Pedr y gwadai efe ef.

A [a] Chyn gwŷl y Paſg, yr Jeſu yn gwybod ddyfod ei awr ef i ymadel â'r byd hwn at y Tâd, efe yn caru yr eiddo, y rhai oedd yn y byd, a'i carodd hwynt hyd y diwedd.

2 Ac wedi darfod ſwpper, (ſ [b] wedi i ddiafol eiſioes roi ynghâlon Judas Iſcariot, *ſâb* Simon, ei fradychu ef)

3 Yr Jeſu yn gwybod [c] roddi o'r Tâd bob peth oll yn ei ddwylaw ef, a'i fod wedi dyfod oddi wrth Dduw, ac yn myned at Dduw;

4 Efe

[a] Mat. 26. 2. [b] Luc 22. 3. Ad. 27. [c] Mat. 11. 27. a 28. 18. Pen. 3. 35. a 17. 2.

4036. 4 Eſe a gyfododd oddi ar ſwpper, ac a roes heibio ei gochlwiſg, ac a gymmerodd dywel, ac a ymwregyſodd.

5 Wedi hynny efe a dywalldodd ddwfr i'r cawg, ac a ddechreuodd olchi traed y diſgyblion, a'i ſychu â'r tywel, â'r hwn yr oedd efe wedi ei wregyſu.

6 Yna y daeth efe at Simon Pedr: ac efe a ddywedodd wrtho, Arglwydd, [d] wyt ti yn golchi fy nhraed i?

7 Yr Jeſu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Y peth yr wyf fi yn ei wneuthur, ni wyddoſt ti yr awron: eithr ti a gei wybod yn ôl hyn.

8 Pedr a ddywedodd wrtho, Ni chei di olchi fy nhraed i byth. Yr Jeſu a attebodd iddo, [e] Oni olchaf di, nid oes i ti gyfran gyd â myfi.

9 Simon Pedr a ddywedodd wrtho, Arglwydd, nid fy nhraed yn unig, eithr *fy* nwylaw a'*m* pen hefyd.

10 Yr Jeſu a ddywedodd wrtho, Yr hwn a olchwyd, nid rhaid iddo ond golchi *ei* draed, eithr y mae yn lân oll: ac [f] yr ydych chwi yn lân, eithr nid pawb oll.

11 Canys efe [g] a wyddai pwy a'i bradychai ef: am hynny y dywedodd, Nid ydych chwi yn lân bawb oll.

12 Felly wedi iddo olchi eu traed hwy, a chymmeryd ei gochlwiſg, efe a eiſteddodd drachefn, ac a ddywedodd wrthynt, A wyddoch chwi pa beth a wnaethym i chwi?

13 [h] Yr ydych chwi yn fy ngalw i, Yr Athro, a'r Arglwydd: a da y dywedwch: canys *felly* yr ydwyf.

14 [i] Am hynny o's myfi yn Arglwydd ac yn Athro a olchais eich traed chwi; [k] chwithau a ddylech olchi traed eu gilydd.

15 Canys [l] rhoddais eſampl i chwi, fel y gwnelech chwithau megis y gwneuthym i chwi.

16 [m] Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Nid yw'r gwâs yn fwy nâ'i arglwydd, na'r hwn a ddanfonwyd yn fwy nâ'r hwn a'i danfonodd.

17 [n] O's gwyddoch y pethau hyn, gwyn eich byd o's gwnewch hwynt.

18 Nid wyf fi yn dywedyd am danoch oll: mi a wn pwy a etholais; ond fel y cyflawnid yr yſgrythur, [o] Yr hwn ſydd yn bwyta bara gyd â mi a gododd ei ſawdl yn fy erbyn.

19 [p] ‡ Yn awr yr wyf yn dywedyd wrthych cyn ei ddyfod, fel pan ddêl y credoch mai myfi yw *efe*.

20 [q] Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Yr hwn ſydd yn derbyn y neb a ddanfonwyfi, ſydd yn fy nerbyn i; a'r hwn ſydd yn fy nerbyn i, ſydd yn derbyn yr hwn a'm danfonodd i.

21 [r] Wedi i'r Jeſu ddywedyd y pethau hyn, [s] efe a gynhyrfwyd yn yr ysbryd, ac a dyſtiolaethodd, ac a ddywedodd, Yn wîr yn wir y dywedaf wrthych, [t] y bradycha un o honoch fi.

22 Yna y diſgyblion a edrychaſant ar eu gilydd, gan ammeu am bwy yr oedd efe yn dywedyd.

23 Ac [u] yr oedd un o'i ddiſgyblion yn pwyſo ar ſynwes yr Jeſu, yr hwn yr oedd yr Jeſu yn ei garu.

24 Am hynny yr amneidiodd Simon Pedr ar hwnnw, i ofyn pwy oedd efe, am yr hwn yr oedd efe yn dywedyd.

25 Ac yntef yn pwyſo ar ddwyfron yr Jeſu a ddywedodd wrtho, Arglwydd, pwy yw efe?

26 Yr Jeſu a attebodd, Hwnnw yw efe, i'r hwn y rhoddaf fi dammaid wedi i mi ei wlychu. Ac wedi iddo wlychu 'r tammaid, efe a'i rhoddodd i Judas Iſcariot *ſâb* Simon.

27 Ac ar ôl y tammaid, yna yr aeth Satan i mewn iddo. Am hynny y dywedodd yr Jeſu wrtho, Hyn yr wyt yn ei wneuthur, gwnâ ar frys.

28 Ac ni wyddai neb o'r rhai oedd yn eiſteddd, i ba beth y dywedaſai efe hyn wrtho.

29 Canys rhai oedd yn tybied, am fod [x] Judas a'r gôd ganddo, fod yr Jeſu yn dywedyd wrtho, Pryn y *pethau* ſy arnom eu heiſiau erbyn yr wyl; neu, ar roi o hono beth i'r tlodion.

30 Yntau gan hynny wedi derbyn y tammaid a aeth allan yn ebrwydd. Ac yr oedd hi yn nôs.

31 Yna gwedi iddo fyned allan, yr Jeſu a ddywedodd, Yn awr y gogoneddwyd Mab y dyn, a Duw a ogoneddwyd ynddo ef.

32 [y] O's gogoneddwyd Duw ynddo ef, Duw hefyd a'i gogonedda ef ynddo ei hun, ac [z] efe a'i gogonedda ef yn ebrwydd.

33 O blant bychain, etto yr wyf ennyd fechan gyd â chwi. Chwi a'm ceiſiwch: ac [a] megis y dywedais wrth yr Juddewon, Lle yr wyf fi yn myned, ni ellwch chwi ddyfod; yr ydwyf yn dywedyd wrthych chwithau hefyd yr awron.

34 [b] Gorchymmyn newydd yr wyf yn eiroddi i chwi, ar garu o honoch eu gilydd: fel y cerais i chwi, ar garu o honoch chwithau bawb eu gilydd.

35 [c] Wrth hyn y gwybydd pawb mai diſgyblion i mi ydych, o's bydd gennych gariad i'w gilydd.

36 A Simon Pedr a ddywedodd wrtho, Arglwydd, i ba le yr wyt ti yn myned? Yr Jeſu a attebodd iddo, Lle yr ydwyf fi yn myned, ni elli di yr awron fy nghanlyn: eithr [d] yn ôl hyn y'm canlyni.

37 Pedr a ddywedodd wrtho, Arglwydd, pa ham na allaf fi dy ganlyn yr awron? [e] mi a roddaf fy einioes droſot.

38 Yr Jeſu a attebodd iddo, A roddi di dy einioes droſof fi? Yn wîr yn wîr meddaf i ti, Ni chân y ceiliog nes i ti fy ngwadu dair gwaith.

PEN. XIV.

1 *Criſt yn cyſſuro ei ddiſgyblion â gobaith teyrnas nef: 6 yn proffeſu mai efe yw 'r fford, a'r gwirionedd, a'r bywyd; a'i fod yn un â'r Tâd: 13 yn gwarantu y bydd eu gweddiau hwy yn ei enw ef yn ffrwythlawn: 15 yn dymuno cariad ac ufudd-dod: 16 yn addo 'r Ysbryd glân y Diddanydd, 27 ac yn gadel ei daangnefedd gyd â hwynt.*

NA thralloder eich câlon: yr ydych yn credu yn Nuw, credwch ynnof finnau hefyd.

2 Yn nhŷ fy Nhâd y mae llawer o drigfannau: a phe amgen, mi a ddywedaſwn i chwi. Yr wyf fi yn myned i baroroôi lle i chwi.

3 Ac [a] o's myfi a âf, ac a baroroaf le i chwi, mi a ddeuaf drachefn, ac a'ch cymmeraf chwi attaf fy hun: fel [b] lle yr wyf fi, y byddoch chwithau hefyd.

4 Ac i ba le yr wyf fi yn myned, chwi a wyddoch, a'r ffordd a wyddoch.

5 Dywedodd Tomas wrtho, Arglwydd, ni wyddom ni i ba le yr wyt ti yn myned; a pha fodd y gallwn wybod y ffordd?

4036.

c Heb. 9 8.
d Pen. 1. 17.
e Pen. 1. 4. a 11. 25.
f Pen. 10. 9.
g Pen. 12. 45.
h Pen. 10. 38. a 17. 21, 23. Ad. 20.
i Pen. 5. 19. a 8. 38. a 12. 49.
k Mat. 21. 21.
l Mat. 7. 7. a 21. 22. Marc 11. 24.
Pen. 15. 7, 16. a 16. 23.
1 Joan 3. 22. a 5. 14.
m Pen. 15. 10, 14. 1 Joan 5. 3. Ad. 21, 23.
n Pen. 15. 26. a 16. 7. Rhuſ. 8. 25, 26.
o Pen. 15. 26. a 16. 13.
p Mat. 28. 20.
q Ad. 3, 28.
r Pen. 16. 16.
s Pen. 10. 38. a 17. 21, 23. 26. Ad. 10.
t 1 Joan 2. 5. a 5. 3. Ad. 15.
u Ad. 15.
x Dad. 3. 20.
y Pen. 5. 28, 38. Ad. 10.
z Ad. 16.
a Pen. 12. 16. a 16. 13.
b Joan 2. 20, 27.

6 Yr Jeſu a ddywedodd wrtho eſ, Myfi yw 'r c ffordd, a'r d gwirionedd, a'r e bywyd: f nid yw neb yn dyſod at y Tâd, ond trwof fi.

7 Ped adnabaſech fi, ſy Nhâd heſyd a adnabaſech: ac o hyn allan yr adwaenoch eſ, a chwi a'i gwelſoch eſ.

8 Dywedodd Phylib wrtho, Arglwydd, dangos i ni y Tâd, a digon yw i ni.

9 Yr Jeſu a ddywedodd wrtho, A ydwyf gyhyd o amſer gyd â chwi, ac nid adnabuoſt fi, Phylib? g Y neb a'm gwelodd i, a welodd y Tâd; a pha fodd yr wyt ti yn dywedyd, Dangos i ni y Tâd?

10 Onid wyt ti yn credu h fy mod i yn y Tâd, a'r Tâd ynnof finnau? Y geiriau yr wyf fi yn eu llefaru wrthych, i nid o honof fy hun yr wyf yn eu llefaru; ond y Tâd yr hwn ſydd yn aros ynnof, efe ſydd yn gwneuthur y gweithredoedd.

11 Credwch fi, ſy *mod* i yn y Tâd, a'r Tâd ynnof finnau: ac onid ê, credwch fi er mwyn y gweithredoedd eu hun.

12 k Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Yr hwn ſydd yn credu ynnof fi, y gweithredoedd yr wyf fi yn eu gwneuthur, yntau heſyd a'i gwnâ, a mwy nâ'r rhai hyn a wnâ eſe: o blegid yr wyf fi yn myned at ſy Nhâd.

13 l A pha beth bynnag a ofynnoch yn fy enw i, hynny a wnâf: ſel y gogonedder y Tâd yn y Mâb.

14 O's gofynnwch ddim yn fy enw i, mi a'*i* gwnâf.

15 m O cherwch fi, cedwch fy ngorchymynion.

16 A mi a weddîaf ar y Tâd, ac n eſe a rydd i chwi Ddiddanydd arall, ſel yr arhoſo gyd â chwi yn dragywyddol;

17 o Ysbryd y gwirionedd, yr hwn ni ddichon y byd ei dderbyn, am nad yw yn ei weled, nac yn ei adnabod ef: ond chwi a'i hadwaenoch ef; o herwydd y mae yn aros gyd â chwi, ac ynnoch y bydd eſe.

18 p Ni's gadawaf chwi yn amddifaid: q mi a ddeuaf attoch chwi.

19 Etto ennyd bach, a'r byd ni'm gwêl mwy: eithr r chwi a'm gwelwch; canys byw wyf fi, a byw fyddwch chwithau hefyd.

20 Y dydd hwnnw y gwybyddwch s fy *mod* i yn fy Nhâd, a chwithau ynnof fi, a minnau ynnoch chwithau.

21 t Yr hwn ſydd a'm gorchymynion i ganddo, ac yn eu cadw hwynt, eſe yw 'r hwn ſydd yn fy ngharu i; a'r hwn ſydd yn fy ngharu i, a gerir gan fy Nhâd i: a minnau a'i caraf eſ, ac a'm hegluraf fy hun iddo.

22 Dywedodd Judas wrtho, (nid yr Iſcariot) Arglwydd, pa beth yw 'r achos yr wyt ar fedr dy eglurhau dy hun i ni, ac nid i'r byd?

23 Yr Jeſu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, u O's câr neb fi, efe a geidw fy ngair; a'm Tâd a'i câr yntef, a x nyni a ddeuwn atto, ac a wnawn ein trigfa gyd ag ef.

24 Yr hwn nid yw yn fy ngharu i, nid yw yn cadw fy ngeiriau: y a'r gair yr ydych yn ei glywed, nid eiddof fi ydyw, ond eiddo y Tâd a'm hanfonodd i.

25 Y pethau hyn a ddywedais wrthych, a mi yn aros gyd â chwi.

26 Eithr z y Diddanydd, yr Ysbryd glân, yr hwn a enfyn y Tâd yn fy enw i, a efe a ddyſg i chwi yr holl bethau, ac a ddwg ar gof i chwi yr holl bethau a ddywedais i chwi.

27 Yr wyf yn gadel i chwi dangneſedd, fy nhangneſedd yr ydwyf yn ei rhoddi i chwi: nid ſel y mae y byd yn rhoddi, yr wyf fi yn rhoddi i chwi. Na thralloder eich câlon, ac nac ofned.

28 Clywſoch ſel b y dywedais wrthych, Yr wyf yn myned ymmaith, ac mi a ddeuaf attoch. Pe carech fi, chwi a lawenhäech am i mi ddywedyd, Yr wyf yn myned at y Tâd: canys y mae c fy Nhâd yn fwy nâ myfi.

29 Ac d yr awron y dywedais i chwi cyn ei ddyfod, ſel pan ddêl y credoch.

30 Nid ymddiddanaf â chwi nemmawr bellach: e canys tywyſog y byd hwn ſydd yn dyfod, ac nid oes iddo ddim ynnof fi.

31 Ond ſel y gwypo 'r byd fy mod i yn caru y Tâd, ac f megis y gorchymynnodd y Tâd i mi, felly yr wyf yn gwneuthur. Codwch, awn oddi ymma.

PEN. XV.

1 *Y diddanwch, a'r caredigrwydd ſydd rhwng Criſt a'i aelodau, trwy ddammeg y winwydden.* 18 *Cyſſur mewn caſineb, ac erlid bydol.* 26 *Swydd yr Ysbryd glân, a'r Apoſtolion.*

MYfi yw y wîr winwydden, a'm Tâd yw 'r llafurwr.

2 a Pob cangen ynnof fi heb ddwyn ffrwyth, y mae eſe yn ei thynnu ymmaith: a phob un a ddygo ffrwyth, y mae eſe yn ei glanhau, ſel y dygo fwy o ffrwyth.

3 b Yr awr hon yr ydych chwi yn lân trwy 'r gair a leferais i wrthych.

4 Arhoſwch ynnof fi, a mi ynnoch chwi. Megis na all y gangen ddwyn ffrwyth o honi ei hun, onid erys yn y winwydden felly ni ellwch chwithau, onid arhoſwch ynnof fi.

5 Myfi yw 'r winwydden, chwithau yw 'r canghennau. Yr hwn ſydd yn aros ynnof fi, a minnau ynddo yntef, hwnnw ſydd yn dwyn ffrwyth lawer: o blegid c hebof fi ni ellwch chwi wneuthur dim.

6 Onid erys un ynnof fi, d eſe a daflwyd allan megis cangen, ac a wywodd; ac y maent yn eu caſglu hwynt, ac yn *eu* bwrw yn tân, a hwy a loſgir.

7 O's arhoſwch ynnof fi, ac aros o'm geiriau ynnoch, e beth bynnag a ewyllyſioch, gofynnwch, ac eſe a fydd i chwi.

8 f Yn hyn y gogoneddwyd fy Nhâd, ar ddwyn o honoch ffrwyth lawer; a diſgyblion fyddwch i mi.

9 Fel y caroddy Tâd fi, felly y cerais innau chwithau: arhoſwch yn fy ngharîad i.

10 g O's cedwch fy ngorchymynion, chwi a arhoſwch yn fy ngharîad; ſel y cedwais i orchymynion fy Nhâd, ac yr wyf yn aros yn ei gariad ef.

11 Hyna ddywedais wrthych, fel yr ‡ arhoſai fy llawenydd ynnoch, ac h y † byddai eich llawenydd yn gyflawn.

12 i Dymma fy ngorchymmyn i, Ar i chwi garu eu gilydd, fel y cerais i chwi.

13 k Cariad mwy nâ hwn nid oes gan neb, ſef bod i un roi ei einioes dros ei gyfeillion.

14 l Chwychwi yw fy nghyfeillion, o's gwnewch pa bethau bynnag yr wyf yn eu gorchymmyn i chwi.

15 Nid ydwyf mwyach yn eich galw yn weiſion; o blegid y gwâs ni wyr beth y mae ei arglwydd yn ei wneuthur; ond mi a'ch gelwais chwi yn gyfeillion; o blegid m pob

4036.

b Ad. 3, 18.
c Edrych Pen. 5. 18. Phil. 2. 6.
d Pen. 13. 19.
e Pen. 12. 31.
f Pen. 10. 18.

a Mat. 15. 13.
b Pen. 13. 10. a 17. 17. Eph. 5. 26. 1 Pedr 1. 22.
c Hoſ. 14. 8. Phil. 1. 11.
d Mat. 3. 10. a 7. 19.
e Pen. 14. 30. Ad. 16.
f Mat. 5. 16. Phil. 1. 11.
g Pen. 14. 15, 21, 23.
‡ *arhoſai*
h Pen. 16, 24. † *byddai*
i Pen. 13. 14. 1 Theſ. 4. 9. 1 Pedr 4. 8. 1 Joan 3. 11. a 4. 21.
k Rhuſ. 5. 7, 8. Eph. 5. 2. 1 Joan 3. 16.
l Pen. 14. 15, 23. Edrych Mat. 12. 50.

[m] pob peth a'r a glywais gan ſy Nhâd, a hysbyſais i chwi.

16 [n] Nid chwi a'm dewiſaſoch i, ond myfi a'ch dewiſais chwi, ac a'ch [o] ordeiniais chwi, fel yr elech ac y dygech ffrwyth, ac yr arhoſai eich ffrwyth, megis [p] pa beth bynnag a ofynnoch gan y Tâd yn fy enw i, y rhoddo efe i chwi.

17 Hyn yr wyf yn ei orchymmyn i chwi, garu o honoch eu gilydd.

18 [q] O's yw 'r byd yn eich casâu chwi, [r] chwi a wyddoch gasâu o hono fyſi o'ch blaen chwi.

19 [r] Pe byddech o'r byd, y byd a garai 'r eiddo; ond [s] o blegid nad ydych o'r byd, eithr i mi eich dewis allan o'r byd, am hynny y mae 'r byd yn eich casâu chwi.

20 Cofiwch yr ymadrodd a ddywedais i wrthych, [t] Nid yw 'r gwâs yn fwy nâ'i Arglwydd. O's erlidiaſant fi, hwy a'ch erlidiant chwithau: [u] o's cadwaſant fy ngair i, yr eiddoch chwithau hefyd a gadwant.

21 Eithr [x] hyn oll a wnânt i chwi er mwyn fy enw i, am nad adwaenant yr hwn a'm hanfonodd i.

22 [y] Oni bai fy nyſod a lleſaru wrthynt, ni buaſai arnynt bechod: [z] ond yr awr hon nid oes ganddynt eſgus am eu pechod.

23 [a] Yr hwn ſydd yn fy nghasâu i, ſydd yn casâu fy Nhâd hefyd.

24 Oni bai wneuthur o honof yn eu plith y gweithredoedd ni wnaeth neb arall, ni buaſai arnynt bechod: ond yr awron hwy a welſant, ac a'm caſaſant i, a'm Tâd hefyd.

25 Eithr fel y cyflawnid y gair ſydd 'ſgrifennedig yn eu cyfraith hwynt, [b] Hwy a'm caſaſant yn ddiachos.

26 [c] Eithr pan ddêl y Diddanydd, yr hwn a anfonaf i chwi oddi wrth y Tâd, (*ſef* Ysbryd y gwirionedd, yr hwn ſydd yn deilliaw oddi wrth y Tâd,) efe a dyſtiolaetha am danaſi.

27 A [d] chwithau hefyd a dyſtiolaethwch, am [e] eich bod o'r dechreuad gyd â mi.

[m] 26. a 16. 7. Act. 2. 33. [d] Act. 1. 8, 21. [e] Luc 1. 2. 1 Joan 1. 1.

PEN. XVI.

[1] *Criſt yn cyſſuro ei ddiſgyblion yn erbyn blinder, trwy addewid o'r Ysbryd glân, a thrwy ei ailgyfodiad, a'i eſgyniad: 23 yn eu ſicrhâu y bydd eu gweddiau hwy yn ei enw ef yn gymmeradwy gan ei Dâd. 33 Tangnefedd yng Nghriſt, ac yn y byd gorthrymder.*

YPethau hyn a ddywedais i chwi, fel [a] na rwyſtrer chwi.

2 [b] Hwy a'ch bwriant chwi allan o'r ſynagogau: ac y mae 'r awr yn dyfod, y tybia pwy bynnag a'ch lladdo, ei ſod yn gwneuthur gwaſanaeth i Dduw.

3 A'r [c] pethau hyn a wnant i chwi, o blegid nad adnabuant y Tâd, na myfi.

4 Eithr [d] y pethau hyn a ddywedais i chwi, fel pan ddêl yr awr, y cofioch hwynt, ddarfod i mi ddywedyd i chwi: [e] a'r pethau hyn ni ddywedais i chwi o'r dechreuad, am fy mod gyd â chwi.

5 Ac yn awr yr wyf yn myned at yr hwn a'm hanfonodd, ac nid yw neb o honoch yn gofyn i mi, I ba le yr wyt ti yn myned?

6 Eithr am i mi ddywedyd y pethau hyn i chwi, triſtwch a lanwodd eich calon.

7 Ond yr wyf fi yn dywedyd gwirionedd i chwi; Buddiol yw i chwi fy myned i ymmaith: canys onid âf fi, [f] ni ddaw y Diddanydd attoch: eithr [g] o's mi a âf, mi a'i hanfonaf ef attoch.

8 A phan ddêl, efe a argyoedda 'r byd o bechod, ac o gyfiawnder, ac o farn:

9 O bechod, am nad ydynt yn credu ynofi;

10 O gyfiawnder, am fy mod yn myned at fy Nhâd, ac ni'm gwelwch; i mwyach;

11 O farn, o blegid [h] tywyſog y byd hwn a farnwyd.

12 Y mae gennyf etto lawer o bethau i'w dywedyd i chwi, ond ni elliwch eu dwyn yr awron.

13 Ond pan ddêl efe, *ſef* [i] Ysbryd y gwirionedd, [k] efe a'ch tywys chwi i bob gwirionedd: canys ni leſara o hono ei hun; ond pa bethau bynnag a glywo a leſara efe: a'r pethau ſy i ddyfod a fynega efe i chwi.

14 Efe a'm gogonedda i: canys efe a gymmer o'r eiddof, ac a'i mynega i chwi.

15 [*] Yr holl bethau ſy eiddo 'r Tâd, y-dynt eiddofi: o herwydd hyn y dywedais mai o'r eiddofi y cymmer, ac y mynega i chwi.

16 [l] Ychydig ennyd, ac ni'm gwelwch: a thrachefn ychydig ennyd, a chwi a'm gwelwch, am fy mod yn myned at y Tâd.

17 Am hynny y dywedodd *rhai* o'i ddiſgyblion wrth eu gilydd, Beth yw hyn y mae efe yn ei ddywedyd wrthym, Ychydig ennyd, ac ni'm gwelwch: a thrachefn ychydig ennyd, a chwi a'm gwelwch: ac, Am fy mod yn myned at y Tâd?

18 Am hynny hwy a ddywedaſant, Beth yw hyny mae efe yn ei ddywedyd, Ychydig ennyd? ni wyddom ni beth y mae efe yn ei ddywedyd.

19 Yna y gwybu 'r Jeſu eu bod hwy yn ewyllyſio gofyn iddo, ac a ddywedodd wrthynt, Ai ymofyn yr ydych â'i gilydd am hyn, o blegid i mi ddywedyd, Ychydig ennyd, ac ni'm gwelwch: a thrachefn ychydig ennyd, a chwi a'm gwelwch?

20 Yn wîr yn wir meddaf i chwi, Chwi a wylwch ac a alerwch, a'r byd a lawenycha: eithr chwi a fyddwch driſtion, ond eich triſtwch a droir yn llawenydd.

21 [m] Gwraig wrth eſgor ſydd mewn triſtwch, am ddyfod ei hawr: eithr wedi geni y plentyn, nid yw hi yn cofio ei gofid mwyach, gan lawenydd geni dyn i'r byd.

22 A chwithau am hynny ydych yr awron mewn triſtwch: eithr mi a ymwelaf â chwi drachefn, [n] a'ch câlon a lawenycha, a'ch llawenydd ni ddwg neb oddi arnoch.

23 A'r dydd hwnnw ni ofynnwch ddim i mi. [o] Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Pa bethau bynnag a ofynnoch i'r Tâd yn fy enw, efe a'i rhydd i chwi.

24 Hyd yn hyn ni ofynnaſoch ddim yn fy enw i: gofynnwch, a chwi a gewch, [p] fel y byddo eich llawenydd yn gyflawn.

25 Y pethau hyn a leferais wrthych mewn damhegion: eithr y mae yr awr yn dyfod, pan na leſarwyf wrthych mewn damhegion mwyach, eithr y mynegaf i chwi yn eglur am y Tâd.

26 Y dydd hwnnw y gofynnwch yn fy enw: ac nid wyf yn dywedyd i chwi, y gweddîaf fi ar y Tâd troſoch:

4036. [f] Pen. 14. 16, 26. [g] 15. 26. Act. 2. 33. Eph. 4. 8. [h] Pen. 12. 31. Eph. 2. 2. Col. 2. 15. [i] Pen. 14. 17. [k] Pen. 14. 26. [*] Pen. 17. 10. [l] Pen. 7. 33. a 13. 33. a 14. 19. [m] Eſay 26. 17. [n] Pen. 20. 20. [o] Mat. 7. 7. Marc 6. 23. Pen. 14. 13. a 15. 16. [p] Pen. 15. 11.

Mat. 1. 6. Pen. 9. 2, 34. a 12. 42. Pen. 5. 21. Cor. 2. Pen. 3. 19. a 5. 29. Edrych Mat. 9. 5.

27 Canys y Tâd ei hun ſydd yn eich caru chwi, am i chwi ſy ngharu i, a [q] chredu ſy nyſod i allan oddi wrth Dduw.

28 [r] Mi a ddaethym allan oddi wrth y Tâd, ac a ddaethym i'r byd: trachefn yr wyf yn gadel y byd, ac yn myned at y Tâd.

29 Ei ddiſgyblion a ddywedaſant wrtho, Wele, yr wyt ti yn awr yn dywedyd yn eglur, ac nid wyt yn dywedyd un ddammeg.

30 Yn awr y gwyddom [s] y gwyddoſt bob peth, ac nad rhaid it' ymoſyn o neb â thi: wrth hyn [t] yr ydym yn credu ddyfod o honot allan oddi wrth Dduw.

31 Yr Jeſu a'i hattebodd hwynt, A ydych chwi yn awr yn credu?

32 Wele, y mae yr awr yn dyfod, ac yr awronhi a ddaeth, [u] y gwaſgerir chwi [x] bob un at yr eiddo, ac y gadewch fi yn unig: ac [y] nid wyf yn unig, o blegid y mae 'r Tâd gyd â myfi.

33 Y pethau hyn a ddywedais wrthych, fel [z] y caffech dangnefedd ynnof. Yn y byd gorthrymder a gewch: eithr cymmerwch gyſſur, myfi a orchfygais y byd.

PEN. XVII.

1 Criſt yn gweddio ar ei Dâd am ei ogoneddu ef, 6 am gadw ei Apoſtolion, 11 mewn undeb, 17 a gwirioncdd: 20 am eu gogoneddu hwy, a'r holl ffyddloniaid trwy craill gyd â hwynt, yn y nefoedd.

Y Pethau hyn a lefarodd yr Jeſu: ac eſc a gododd ei lygaid i'r nef, ac a ddywedodd, Y Tâd, [a] daeth yr awr: gogonedda dy Fâb, fel y gogoneddo dy Fab dithau;

2 [b] Megis y rhoddaiſt iddo awdurdod ar bob cnawd, fel am y cwbl a roddaiſt iddo, y rhoddai eſe iddynt fywyd tragywyddol.

3 A [c] hyn yw 'r bywyd tragywyddol, iddynt dy adnabod di yr unig wir Dduw, a'r hwn a anfonaiſt ti Jeſu Griſt.

4 [d] Mi a'th ogoneddais di ar y ddaear: [e] mi a gwpleais y gwaith a roddaiſt i mi i'w wneuthur.

5 Ac yr awron, O Dâd, gogonedda di fyfi gyd â thi dy hun, â'r gogoniant [f] oedd i mi fyd â thi, cyn bod y byd.

6 Mi a eglurais dy enw i'r dynion [g] a roddaiſt i mi allan o'r byd: eiddot ti oeddynt, a thi a'i rhoddaiſt hwynt i mi, a hwy a gadwaſant dy air di.

7 Yr awron y gwybuant, mai oddi wrthyt ti y mae 'r holl bethau a roddaiſt i mi:

8 Canys y geiriau [h] a roddaiſt i mi, a roddais iddynt hwy; a hwy a'i derbyniaſant, [i] ac a wybuant yn wîr mai oddi wrthyt ti y daethym i allan, ac a gredaſant mai tydi a'm hanfonaiſt i.

9 Droſtynt hwy yr wyf fi yn gweddio: nid dros y byd yr wyf yn gweddio, ond dros y rhai a roddaiſt i mi; canys eiddoti ydynt.

10 A'r eiddofi oll ſy eiddot ti, a'r [k] eiddot ti ſy eiddof fi: a mi a ogoneddwyd ynddynt.

11 Ac nid wyf mwyach yn y byd, ond y rhai hyn ſy yn y byd, a myfi ſydd yn dyfod attat ti. Y Tad ſanctteiddiol, [l] cadw hwynt ‡ trwy dy enw, y rhai a roddaiſt i mi; [m] fel y byddont un, [n] megis ninnau.

12 Tra fum gyd â hwynt yn y byd, [o] mi a'i cedwais yn dy enw: y rhai a roddaiſt i mi a gedwais, ac [p] ni chollwyd o honynt [q] ond mâb y golledigaeth; [r] fel y cyflawnid yr yſgrythur.

13 Ac yr awron yr wyf yn dyfod attat: a'r pethau hyn yr wyf yn eu lleſaru yn y byd, fel y caffont fy llawenydd i yn gyflawn ynddynt eu hunain.

14 Myfi a roddais iddynt hwy dy air di: [s] a'r byd a'i caſaodd hwynt, o blegid nad ydynt o'r byd, megis nad ydwyf finnau o'r byd.

15 Nid wyf yn gweddio ar î ti eu cymmeryd hwynt allan o'r byd, eithr [t] ar î ti eu cadw hwynt rhag y drwg.

16 O'r byd nid ydynt, megis nad wyf finnau o'r byd.

17 [u] Sanctteiddia hwynt † yn dy wirionedd: [x] dy air ſydd wirionedd.

18 [y] Fel yr anfonaiſt fi i'r byd, felly yr anfonais innau hwythau i'r byd.

19 Ac [z] er eu mwyn hwy yr wyf yn ſy ſanctteiddio fy hun, fel y bônt hwythau wedi eu ſanctteiddio ‡ yn y gwirionedd.

20 Ac nid wyf yn gweddio dros y rhai hyn yn unig, eithr dros y rhai hefyd a gredant ynnof, trwy eu hymadrodd hwynt.

21 [a] Fel y byddont oll yn un; megis [b] yr wyt ti y Tâd ynnof fi, a minnau ynnot ti, fel y byddont hwythau un ynnom ni: fel y credo y byd mai tydi a'm hanfonaiſt i.

22 A'r gogoniant a roddaiſt i mi, a roddais iddynt hwy; [c] fel y byddont un, megis yr ydym ni yn un:

23 Myfi ynddynt hwy, a thithau ynnof fi, fel y bônt wedi eu perffeithio yn un, ac fel y gwypo 'r byd mai tydi a'm hanfonaiſt i, a charu o honot hwynt megis y ceraiſt fi.

24 [d] Y Tâd, y rhai a roddaiſt i mi, yr wyf yn ewyllyſio, lle yr wyf fi, fod o honynt hwythau heſyd gyd â myfi; fel y gwelont ſy ngogoniant a roddaiſt i mi: o blegid ti a'm ceraiſt cyn ſeiliad y byd.

25 Y Tâd cyfiawn, [e] nid adnabu y byd dydi: eithr [f] mi a'th adnabûm, [g] a'r rhai hyn a wybu mai tydi a'm hanfonaiſt i.

26 Ac mi a hysbyſais iddynt dy enw, ac a'i hysbyſaf: fel y byddo ynddynt hwy y cariad, [h] â 'r hwn y ceraiſt fi, a minnau ynddynt hwy.

1 Theſ. 4. 17. [e] Pen. 15. 21. a 16. 3. [f] Pen. 55. a 10. 15. [g] Pen. 16. 27. Ad. 8. [h] Pen. 15. 9.

PEN. XVIII.

1 Judas yn bradychu 'r Jeſu. 6 Y ſwyddogion yn ſyrthio i'r llawr. 10 Pedr yn torri cluſt Malchus. 12 Dal yr Jeſu, a'i ddwyn at Annas, a Chaiaphas. 15 Pedr yn gwadu Criſt. 19 Holi 'r Jeſu ger bron Caiaphas: 28 a cher bron Pilat. 36 Ei deyrnas ef. 40 Yr Juddewon yn dymuno cael gollwng Barabbas yn rhydd.

GWedi [a] i'r Jeſu ddywedyd y geiriau hyn, eſe a aeth allan, efe a'i ddiſgyblion, dros [b] afon Cedron, lle 'r oedd gardd, i'r hon yr aeth eſe a'i ddiſgyblion.

2 A Judas heſyd yr hwn a'i bradychodd ef, a adwaenai y lle: o blegid mynych y cyrchaſai yr Jeſu a'i ddiſgyblion yno.

3 [c] Judas

4036. [q] Pen. 17. 8. [r] Pen. 13. 3. [s] Pen. 21. 17. [t] Pen. 17. 8. [u] Mat. 26. 31. Marc 14. 27. [x] Pen. 20. 10. [y] Pen. 8. 29. a 14. 10. [z] Eſay 9. 6. Pen. 14. 27. Rhuſ. 5. 1. Eph. 2. 14. Col. 1. 20.

[a] Pen. 12. 23. a 13. 32. [b] Mat. 11. 27. a 28. 18. Pen. 3. 35. a 5. 27. 1 Cor. 15. 25. Phil. 2. 10. Heb. 2. 8. [c] Eſay 53. 11. Jer. 9. 24. [d] Pen. 13. 32. a 14. 13. [e] Pen. 4. 34. a 19. 30. [f] Pen. 1. 1, 2. a 10. 30. a 14. 9. [g] Pen. 6. 37, 39. a 10. 29. [h] Pen. 8. 28. a 12. 49. a 14. 20. [i] Pen. 16. 27, 30. [k] Pen. 16. 15. [l] 1 Pedr 1. 5. Jud. 1. [m] *yn.*

4036. [m] Ad. 21. &c. [n] Pen. 10. 30. [o] Pen. 6. 39. a 10. 28. Heb. 2. 13. [p] Pen. 18. 9. 1 Joan 2. 19. [q] Pen. 6. 70. a 13. 18. [r] Pſal. 109. 8. [s] Pen. 15. 18, 19. [t] Mat. 6. 13. 1 Joan 5. 18. [u] Act. 15. 9. Eph. 5. 26. 1 Pedr 1. 22. † *a'th wirioned.* [x] 2 Sam. 7. 28. Pen. 8. 40. [y] Pen. 20. 21. [z] 1 Cor. 1. 2, 30. 1 Theſ. 4. 7. ‡ Neu, *gan.* [a] Ad. 11. 22, 23. Gal. 3. 28. [b] Pen. 10. 38. a 14. 11. [c] Pen. 14. 20. [d] Pen. 22. 26. a 14. 3. 7. 29. a 15. 9.

3 [c] Judas gan hynny, wedi iddo gael bydd-
in, a ſwyddogion, gan yr archoffeiriaid,
a'r Phariſeaid, a ddaeth yno â lanternau, a
lampau, ac arfau.

4 Yr Jeſu gan hynny yn gwybod pob
peth a oedd ar ddyfod arno, a aeth allan, ac
a ddywedodd wrthynt, Pwy yr ydych yn ei
geiſio?

5 Hwy a attebaſant iddo, Jeſu o Naza-
reth. Yr Jeſu a ddywedodd wrthynt, Myfi
yw. A Judas, yr hwn a'i bradychodd ef,
oedd hefyd yn ſefyll gyd â hwynt.

6 Er cynted gan hynny ag y dywedodd efe
wrthynt, Myfi yw, hwy a aethant yn wyſg
eu cefnau, ac a ſyrthiaſant i lawr.

7 Am hynny efe a ofynnodd iddynt dra-
chefn, Pwy yr ydych yn ei geiſio? A hwy
a ddywedaſant, Jeſu o Nazareth.

8 Yr Jeſu a attebodd, Mi a ddywedais i
chwi mai myfi yw: am hynny o's myfi yr
ydych yn ei geiſio, gedwch i'r rhai'n ſyned
ymmaith:

9 Fel y cyflawnid y gair a ddywedaſai
efe, [d] O'r rhai a roddaiſt i mi, ni chollais
i'r un.

10 [e] Simon Pedr gan hynny a chanddo
gleddyf, a'i tynnodd ef, ac a darawodd wâs
yr archoffeiriad, ac a dorrodd ymmaith ei
gluſt ddehau ef: ac enw y gwâs oedd Mal-
chus.

11 Am hynny yr Jeſu a ddywedodd
wrth Bedr, Dôd dy gleddyf yn y wain:
[f] y cwppan a roddes y Tâd i mi, onid yſaf ef?

12 Yna 'r ſyddin, a'r milwriad, a ſwy-
ddogion yr Juddewon, a ddaliaſant yr Jeſu,
ac a'i rhwymaſant ef,

13 Ac [g] a'i dygaſant ef at [h] Annas yn
gyntaf: canys chwegrwn Caiaphas, yr hwn
oedd archoffeiriad y flwyddyn honno, y-
doedd efe.

14 [i] A Chaiaphas oedd yr hwn a gyng-
horaſai i'r Juddewön, mai buddiol oedd
farw un dŷn dros y bobl.

15 ¶ [k] Ac yr oedd yn canlyn yr Jeſu
Simon Pedr, a diſgybl arall: a'r diſgybl
hwnnw oedd adnabyddus gan yr arch-
offeiriad, ac efe a aeth i mewn gyd â'r
Jeſu, i † lŷs yr archoffeiriad.

16 [l] A Phedr a ſafodd wrth y drws allan.
Yna y diſgybl arall, yr hwn oedd adnaby-
ddus gan yr archoffeiriad, a aeth allan, ac a
ddywedodd wrth y ddryſores, ac a ddug
Bedr i mewn.

17 Yna y dywedodd y llangces oedd ddry-
ſores wrth Bedr, Onid wyt tithau o ddiſ-
gyblion y dŷn hwn? Dywedodd yntef, Nac
wyf.

18 A'r gweiſion a'r ſwyddogion gwedi
gwneuthur tân glo, o herwydd ei bod hi
yn oer, oeddynt yn ſefyll, ac yn ymdwymno:
ac yr oedd Pedr gyd â hwynt yn ſefyll, ac
yn ymdwymno.

19 ¶ A'r archoffeiriad a ofynnodd i'r Je-
ſu am ei ddiſgyblion, ac am ei athrawiaeth.

20 Yr Jeſu a attebodd iddo, [m] Myfi a le-
ferais yn eglur wrth y byd: yr oeddwn bob
amſer yn athrawiaethu yn y ſynagog, ac yn
y deml, lle mae 'r Juddewon yn ymgynnull
bob amſer: ac yn ddirgel ni ddywedais i
ddim.

21 Pa ham yr wyt ti yn gofyn i mi? gofyn
i'r rhai a'm clywſant, beth a ddywedais
wrthynt: wele, y rhai hynny a wyddant pa
bethau a ddywedais i.

22 Wedi iddo ddywedyd y pethau hyn,
un o'r ſwyddogion, a'r oedd yn ſefyll ger
llaw, [n] a roddes † gernod i'r Jeſu, gan ddy-
wedyd, Ai felly yr wyt ti yn atteb yr arch-
offeiriad?

23 Yr Jeſu a attebodd iddo, O's drwg y
dywedais, tyſtiolaetha o'r drwg; ac o's da,
pa ham yr wyt yn fy nharo i?

24 (° Ac Annas a'i hanſonaſai ef yn
rhwym at Gaiaphas yr archoffeiriad.)

25 [p] A Simon Pedr oedd yn ſefyll, ac yn
ymdwymno: hwythau a ddywedaſant wrtho,
Onid wyt tithau hefyd o'i ddiſgyblion ef?
Yntef a wadodd, ac a ddywedodd, Nac
wyf.

26 Dywedodd un o weiſſon yr arch-
offeiriad, câr i'r hwn y torraſai Pedr ei
gluft, Oni welais i di gyd ag ef yn yr ardd?

27 Yna Pedr a wadodd drachefn, ac [q] yn
y man y canodd y ceiliog.

28 ¶ [r] Yna y dygaſant yr Jeſu oddi wrth
Gaiaphas, i'r ‡ dadleudy: a'r bore ydoedd
hi; [s] ac nid aethant hwy i mewn i'r dad-
leudy, rhag eu halogi, eithr fel y gallent
fwyta 'r Paſg.

29 Yna Pilat a aeth allan attynt, ac a
ddywedodd, Pa achwyn yr ydych chwi yn
ei ddwyn yn erbyn y dŷn hwn?

30 Hwy a attebaſant, ac a ddywedaſant
wrtho, Oni bai fod hwn yn ddrwgwei-
thredwr, ni thraddodaſem ni ef attat ti.

31 Am hynny y dywedodd Pilat wrthynt,
Cymmerwch chwi ef, a bernwch ef yn ôl
eich cyfraith chwi. Yna yr Juddewon a
ddywedaſant wrtho, Nid cyfreithlon i ni
ladd neb:

32 [t] Fel y cyflawnid gair yr Jeſu, yr hwn
a ddywedaſai efe, gan arwyddocâu o ba
angau y byddai farw.

33 [u] Yna Pilat a aeth drachefn i'r dad-
leudy, ac a alwodd yr Jeſu, ac a ddywedodd
wrtho, Ai ti yw brenin yr Juddewon?

34 Yr Jeſu a attebodd iddo, Ai o honot dy
hun yr wyt ti yn dywedyd hyn, ai eraill a'i
dywedaſant i ti am danaſi?

35 Pilat a attebodd, Ai Juddew ydwyf fi?
Dy genedl dy hun a'r arch-offeiriaid a'th
draddodaſant i mi: beth a wnaethoſt ti?

36 [x] Yr Jeſu a attebodd, [y] Fy mrenhin-
iaeth i nid yw o'r byd hwn: pe o'r byd
hwn y byddai ſy mrenhiniaeth i, ſy ngweiſ-
ion i a ymdrechent, fel na'm rhoddid i'r
Juddewon: ond yr awr hon nid yw fy
mrenhiniaeth i oddi ymma.

37 Yna y dywedodd Pilat wrtho, Wrth
hynny ai brenin wyt ti? Yr Jeſu a attebodd,
Yr ydwyt ti yn dywedyd mai brenin wyf
fi. Er mwyn hyn y'm ganed, ac er mwyn
hyn y daethym i'r byd, fel y tyſtiolae-
thwn i'r gwirionedd: pob un a'r [z] ſydd
o'r gwirionedd, ſydd yn gwrando fy lleſe-
rydd i.

38 Pilat a ddywedodd wrtho, Beth yw
gwirionedd? Ac wedi iddo ddywedyd
hyn, efe a aeth allan drachefn at yr Ju-
ddewon, ac a ddywedodd wrthynt, [a] Nid
wyf fi yn cael dim † achos ynddo ef.

39 [b] Eithr y mae genniwch chwi ddeſod
i mi ollwng i chwi un yn rhydd ar y
Paſg: a fynnwch chwi gan hynny i mi
ollwng yn rhydd i chwi frenin yr Ju-
ddewon.

40 [c] Yna y llefaſant oll dracheſn, gan
ddywedyd, Nid hwnnw, ond Barabbas.
[d] A'r Barabbas hwnnw oedd leidr.

PEN. XIX.

1 *Eſflangellu Criſt, a'i goroni â drain, a'i*
gurc. 4 *Pilat yn chwennych ei ollwng*
ef yn rhydd, eſto wedi ei orchfygu gan
leſain

[c] Mat. 26. 47. Marc 14. 43. Luc 22. 47. Act. 1. 16.

[d] Pen. 17. 12.

[e] Mat. 26. 51. Marc 14. 47. Luc 22. 50.

[f] Mat. 20. 22. a 26. 39, 42.

[g] Edrych Mat. 26. 57.

[h] Luc 3. 2.

[i] Pen. 11. 50.

[k] Mat. 26. 58. Marc 14. 54. Luc 22. 54.

† *neuadd.*

[l] Mat. 26. 69.

[m] Pen. 7. 26.

[n] Jer. 20. 2. Act. 23. 2.

† *ffonnoa.*

[o] Mat. 26. 57.

[p] Mat. 26. 71. Marc 14. 69. Luc 22. 58.

[q] Pen. 13. 38.

[r] Mat. 27. 2. Marc 15. 1. Luc 23. 1.

‡ Neu, *ty Pilat.* Mat. 27. 27.

[s] Act. 10. 28. a 11. 3.

[t] Mat. 20. 19. Pen. 12. 32.

[u] Mat. 27. 11.

[x] 1 Tim. 6. 13.

[y] Pen. 6. 15.

[z] 1 Joan 3. 19.

[a] Mat. 27. 24. Luc 23. 4.

† *bai arno.*

[b] Mat. 27. 15. Marc 15. 6. Luc 23. 17.

[c] Act. 3. 14.

[d] Luc 23. 19.

4036.

Iefaia yr Juddewon, yn ei roddi ef i'w groeſhoelio. 23 *Bwrw coelbrennau ar ei ddillad ef.* 26 *Ynteſ yn gorchymmyn ei fam i Joan,* 28 *ac yn marw.* 31 *Gwanu ei yſtlys ef.* 38 *Joſeph a Nicoaemus yn ei glaadu ef.*

[a] Mat. 27. 26. Marc 15. 15.

YNa gan hynny [a] y cymmerodd Pilat yr Jeſu, ac a'i ſflangellodd *ef*.

2 A'r milwyr a blethaſant goron o ddrain, ac a'i goſodaſant ar ei ben ef, ac a roiſant wiſg o borphor am dano;

3 Ac a ddywedaſant, Henffych well, brenin yr Juddewon; ac a roiſant iddo ‡ gernodiau.

‡ *ffonnodiau.*

4 Pilat gan hynny a aeth allan drachefn, ac a ddywedodd wrthynt, Wele yr wyf fi yn ei ddwyn ef allan ichwi, fel y gwypoch nad wyf fi yn cael ynddo ef un † bai.

† *achos.*

5 Yna y daeth yr Jeſu allan, yn arwain y goron ddrain, a'r wiſg borphor. A *Pilat* a ddywedodd wrthynt, Wele y dŷn.

6 Yna yr archoffeiriaid a'r ſwyddogion, pan welſant ef, a leſaſant, gan ddywedyd, Croeſhoelia, croeſhoelia *ef*. Pilat a ddywedodd wrthynt, Cymmerwch chwi ef a chroeſhoeliwch: canys nid wyf fi yn cael dim bai ynddo.

[b] Lef. 24. 16. [c] Pen. 5. 18. a 10. 33.

7 Yr Juddewon a attebaſant iddo, [b] Y mae gennym ni gyfraith, ac wrth ein cyfraith ni eſe a ddylai farw, am iddo [c] ei wneuthur ei hun yn Fâb Duw.

8 A phan glybu Pilat yr ymadrodd hwnnw, efe a ofnodd yn fwy;

9 Ac a aeth drachefn i'r dadleudy, ac a ddywedodd wrth yr Jeſu, O ba le yr wyt ti? Ond ni roes yr Jeſu atteb iddo.

10 Yna Pilat a ddywedodd wrtho, Oni ddywedi di wrthyf fi? Oni wyddoſt ti fod gennyf awdurdod i'th groeſhoelio di, a bod gennyf awdurdod i'th ollwng yn rhydd?

11 Yr Jeſu a attebodd, Ni byddai i ti ddim awdurdod arnaſi, oni bai ei fod wedi ei roddi i ti oddi uchod: am hynny yr hwn a'm traddodes i ti ſydd fwy ei bechod.

12 O hynny allan y ceiſiodd Pilat ei ollwng ef yn rhydd: ond yr Juddewon a leſaſant, gan ddywedyd, O's gollyngi di hwn yn rhydd, nid wyt ti yn garedig i Cefar: pwy bynnag a'i gwnelo ei hun yn frenin, y mae yn dywedyd yn erbyn Cefar.

[d] Act. 17. 7.

13 Yna Pilat pan glybu yr ymadrodd hwn, a ddug allan yr Jeſu, ac a eiſteddodd ar yr orſeddfainge, yn y lle a elwir Y Palmant, ac yn Hebrew Gabbatha.

[e] Mat. 27. 62.

14 A [e] darparwyl y Paſg oedd hi, ac ynghŷlch y chweched awr: ac efe a ddywedodd wrth yr Juddewŏn, Wele eich brenin.

[f] Gen. 49. 10. [g] Mat. 27. 26. Marc 15. 15. Luc 23. 24.

15 Eithr hwy a leſaſant, Ymmaith ag *ef*, ymmaith ag *ef*, croeſhoelia ef. Pilat a ddywedodd wrthynt, A groeſhoeliaſ fi eich brenin chwi? A'r archoffeiriaid a attebaſant, † Nid oes i ni frenin ond Cefar.

16 [g] Yna gan hynny, efe a'i traddodes ef iddynt i'w groeſhoelio: a hwy a gymmeraſant yr Jeſu, ac a'i dygaſant ymmaith.

[h] Mat. 27. 31, 33. ‡ *Y benglogfa.* [i] Mat. 27. 37. Marc 15. 26. Luc 23. 38.

17 [h] Ac efe gan ddwyn ei groes, a ddaeth i le a elwid ‡ *Lle* 'r Ben-glog, ac a elwir yn Hebrew Golgotha:

18 Lle y croeſhoeliaſant ef, a dau eraill gyd ag ef, un o bob tu, a'r Jeſu yn y canol.

19 [i] A Philat a 'ſgrifennodd ditl, ac a'i dododd ar y groes. A'r yſgrifen oedd, JESU O NAZARETH, BRENIN YR JUDDEWON.

20 Y ditl hwn gan hynny a ddarllenodd llawer o'r Juddewon: o blegid agos i'r ddinas oedd y fan lle y croeſhoeliwyd yr Jeſu, ac yr oedd wedi ei 'ſgrifennu yn Hebrew, Groeg, *a* Lladin.

4036.

21 Yna archoffeiriaid yr Juddewon a ddywedaſant wrth Bilat, Na 'ſgrifenna, Brenin yr Juddewon; eithr dywedyd o hono ef, Brenin yr Juddewon ydwyf fi.

22 Pilat a attebodd, Yr hyn a 'ſgrifennais, a 'ſgrifennais.

[k] Mat. 27. 35. Marc 15. 24. Luc 23. 34.

23 [k] Yna 'r milwyr wedi iddynt groeſhoelio yr Jeſu, a gymmeraſant ei ddillad ef, (ac a wnaethant bedair rhan, i bob milwr ran) a'i bais *ef*: a'i bais ef oedd ddiwniad, wedi ei gwau o'r cwrr uchaf trwyddi oll.

24 Hwythau a ddywedaſant wrth eu gilydd, Na thorrwn hi, ond bwriwn goelbrennau am deni, eiddo pwy ſydd hi: fel y cyflawnid yr yſgrythur ſydd yn dywedyd, [l] Rhannaſant ſy nillad yn eu myſg, ac am ſy mhais y bwriaſant goelbrennau. A'r milwyr a wnaethant y pethau hyn.

[l] Pſal. 22. 18.

25 [m] Ac yr oedd yn ſefyll wrth groes yr Jeſu, ei fam ef, a chwaer ei fam ef, Mair *gwraig* † Cleophas, a Mair Fagdâlen.

[m] Mat. 27. 55. Marc 15. 40. Luc 23. 49. † *Clopas.*

26 Yr Jeſu gan hynny pan welodd ei fam, [n] a'r diſgybl yr hwn a garai efe yn ſefyll ger llaw, a ddywedodd wrth ei fam, O wraig, wele dy fâb.

[n] Pen. 13. 23. a 21. 24. [o] Pen. 2. 4.

27 Gwedi hynny y dywedodd wrth y diſgybl, Wele dy fam. Ac o'r awr honno allan y cymmerodd y diſgybl hi i'w gartref.

28 Wedi hynny yr Jeſu yn [p] gwybod fod pob peth wedi ei orphen weithian, fel y cyflawnid yr yſgrythur, a ddywedodd, Y mae ſyched arnaſ.

[p] Pſal. 69. 21.

29 Yr oedd gan hynny leſtr wedi ei oſod yn llawn o finegr: a [q] hwy a lanwaſant ysbwrn o finegr, ac a'i rhoddaſant ynghŷlch iſop, ac a'i dodaſant wrth ei enau ef.

[q] Mat. 27. 48.

30 Yna pan gymmerodd yr Jeſu y finegr, efe a ddywedodd, [r] Gorphennwyd; a chan ogwyddo ei ben, efe a roddes i ſynu yr yſbryd.

[r] Pen. 17. 4.

31 Yr Juddewon gan hynny, fel nad arhoai y cyrph ar y groes ar y ſabbath, o herwydd ei bod yn ddarparwyl, (canys mawr oedd y dydd ſabbath hwnnw) a ddeiſyfiaſant ar Bilat, gael torri eu heſgeiriau hwynt, a'i tynnu i lawr.

32 Yna y milwyr a ddaethant, ac a doraſant eſgeiriau y cyntaf, a'r llall, yr hwn a groeſhoeliaſid gyd ag ef.

[s] 1 Joan 5. 6. [t] Ecſod. 12. 46. Num. 9. 12. Pſal. 34. 20. [u] Zech. 12. 10. [x] Mat. 27. 57. Marc 15. 42. Luc 23. 50. [y] Pen. 9. 22. a 12, 42.

33 Eithr wedi iddynt ddyfod at yr Jeſu, pan welſant ef wedi marw eiſioes, ni thoraſant ei eſgeiriau ef.

34 Ond un o'r milwyr a wanodd ei yſtlys ef â gwaywffon, ac yn y fan [s] daeth allan waed a dwfr.

35 A'r hwn a'i gwelodd a dyſtiolaethodd, a gwîr yw ei dyſtiolaeth: ac efe a wŷr ei fod yn dywedyd gwir, fel y credoch chwi.

36 Canys y pethau hyn a wnaethpwyd, [t] fel y cyflawnid yr yſgrythur, Ni thorrir aſgwrn o hono.

37 A thrachefn, [u] yſgrythur arall ſydd yn dywedyd, Hwy a edrychant ar yr hwn a wanaſant.

38 ¶ [x] Ac yn ôl hyn, Joſeph o Arimathea, (yr hwn oedd ddiſgybl i'r Jeſu, eithr yn guddiedig y rhag ofn yr Juddewon) a ddeiſyfiodd

ddeilyhodd ar Bilat gael tynnu i lawr gorph yr Iesu. A Philat a ganiataodd iddo. Yna y daeth efe, ac a ddug ymmaith gorph yr Iesu.

39 A daeth [z] Nicodemus hefyd, (yr hwn ar y cyntaf a ddaethai at yr Iesu o hŷd nôs) ac a ddug syrr ac alöes ynghymmyſg, tu a chanpwys.

40 Yna y cymmeraſant gorph yr Iesu, ac a'i rhwymaſant mewn llïeiniau, gyd ag aroglau, fel y mae arfer yr Juddewon ar gladdu.

41 Ac yn y fangre lle y croeſhoeliaſid ef, yr oedd gardd, a bedd newydd yn yr ardd, yn yr hwn ni ddodaſid dŷn eriöed.

42 Ac yno, rhag neſed oedd darparwyl yr Juddewon, am fod y bedd hwnnw yn agos, y rhoddaſant yr Iesu.

PEN. XX.

1 Mair yn dyfod at y bedd, 3 A Phedr hefyd a Ioan heb wybod adgyfodi o'r Iesu. 11 Yr Iesu yn ymddangos i Fair Magdalen, 19 Ac i'w ddiſgyblion. 24 Anghredíniaeth, a chyffes Tomas. 30 Bod yr yſgrythur lan yn ddigonol i jechydwriaeth.

Y [a] Dydd cyntaf o'r † wythnos, Mair Magdalen a ddaeth y bore, a hi etto yn dywyll, at y bedd, ac a weles y maen wedi ei dynnu ymmaith oddi ar y bedd.

2 Yna y rhedodd hi, ac a ddaeth at Simon Pedr, a'r [b] diſgybl arall, yr hwn yr oedd yr Iesu yn ei garu, ac a ddywedodd wrthynt, Hwy a ddygaſant yr Arglwydd ymmaith o'r bedd, ac ni wyddom ni pa le y dodaſant ef.

3 [c] Yna Pedr a aeth allan, a'r diſgybl arall, a hwy a ddaethant at y bedd:

4 Ac a redaſant ill dau ynghŷd: a'r diſgybl arall a redodd o'r blaen, yn gynt nâ Phedr, ac a ddaeth yn gyntaf at y bedd.

5 Ac wedi iddo grymmu, efe a ganfu [d] y llïeiniau wedi eu goſod: er hynny nid aeth efe i mewn.

6 Yna y daeth Simon Pedr yn ei ganlyn ef, ac a aeth i mewn i'r bedd, ac a ganfu y llïeiniau wedi eu goſod;

7 [e] A'r napcyn a fuaſai am ei ben ef, wedi ei oſod, nid gyd â'r llïeiniau, ond o'r neilldu, wedi ei blygu mewn lle arall.

8 Yna yr aeth y diſgybl arall hefyd i mewn, yr hwn a ddaethai yn gyntaf at y bedd, ac a welodd, ac a gredodd.

9 Canys hyd yn hyn ni wyddent [f] yr yſgrythur, fod yn rhaid iddo gyfodi o feirw.

10 Yna y diſgyblion a aethant ymmaith drachefn at yr eiddynt.

11 ¶ [g] Ond Mair a ſaſodd wrth y bedd oddi allan, yn wylo: ac fel yr oedd hi yn wylo, hi a ymoſtyngodd i'r bedd;

12 Ac a ganfu ddau angel mewn *gwiſgoedd* gwynnion, yn eiſtedd, un wrth ben, ac un wrth draed y lle y dodaſid corph yr Iesu.

13 A hwy a ddywedaſant wrthi, O wraig, pa ham yr wyt ti yn wylo? Hithau a ddywedodd wrthynt, Am ddwyn o honynt hwy fy Arglwydd i ymmaith, ac na's gwn pa le y dodaſant ef.

14 [h] Ac wedi dywedyd o honi hyn, hi a dröes drach ei chefn, ac a welodd yr Iesu yn ſeſyll: ac [i] ni's gwyddai *hi* mai [j] yr Iesu oedd efe.

15 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, O wraig, pa ham yr wyt ti yn wylo? pwy yr wyt ti yn ei geiſio? Hithau yn tybied mai [j] garddwr oedd efe, a ddywedodd wrtho, Syre, o's tydi a'i dygaiſt ef, dywed i mi pa le y dodaiſt ef, a myn a'i cymmeraf ef ymmaith.

16 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, Mair. Hitheu a dröes, ac a ddywedodd wrtho, Rabboni, yr hyn yw dywedyd, Athro.

17 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, Na chyffwrdd â mi: (o blegid ni ddyrchefais i etto at fy Nhâd) eithr dôs at [k] fy mrodyr, a dywed wrthynt, [k] Yr wyf yn dyrchafu at fy Nhâd i a'ch Tâd chwithau, [l] a'm Duw i a'ch Duw chwithau.

18 Mair Magdalen a ddaeth, ac a ſynegodd i'r diſgyblion, weled o honi hi yr Arglwydd, a dywedyd o hono y pethau hyn iddi.

19 ¶ [m] Yna, a hi yn hwyr y dydd cyntaf hwnnw o'r † wythnos, a'r dryſau yn gaead, lle yr oedd y diſgyblion twedi ymgaſglu ynghŷd, rhag ofn yr Juddewŏn, daeth yr Iesu, ac a ſaſodd yn y canol, ac a ddywedodd wrthynt, Tangnefedd i chwi.

20 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a ddangoſodd iddynt *ei* ddwylaw, a'i yſtlys. [n] Yna [r] diſgyblion a lawenychaſant, pan welſant yr Arglwydd.

21 Yna y dywedodd yr Iesu wrthynt drachefn, Tangnefedd i chwi: [o] megis y danſonodd y Tâd fi, yr wyf finnau yn eich danſon chwi.

22 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a anadlodd arnynt, ac a ddywedodd wrthynt, Derbyniwch yr Ysbryd glân.

23 [p] Pwy bynnag y maddeuoch eu pechodau, maddeuir iddynt: a'r eiddo pwy bynnag a attalioch, hwy a attaliwyd.

24 ¶ Eithr Tomas, un o'r deuddeg, yr hwn [q] a elwir Didymus, nid oedd gyd â hwynt, pan ddaeth yr Iesu.

25 Y diſgyblion eraill gan hynny a ddywedaſant wrtho, Ni a welſom yr Arglwydd. Ynteſ a ddywedodd wrthynt, Oni châf weled yn ei ddwylaw ef ôl yr hoelion, a dodi fy mŷs yn ôl yr hoelion, a dodi fy llaw yn ei yſtlys ef, ni chredaf fi.

26 Ac wedi wyth niwrnod, drachefn yr oedd ei ddiſgyblion ef i mewn, a Thomas gyd â hwynt. Yna yr Iesu a ddaeth a'r dryſau yn gaead, ac a ſaſodd yn y canol, ac a ddywedodd, Tangnefedd i chwi.

27 Wedi hynny y dywedodd efe wrth Domas, Moes ymma dy fŷs, a gwêl fy nwylaw; ac [r] eſtyn dy law, a dod yn fy yſtlys: ac na ſydd anghredadyn, ond credadyn.

28 A Thomas a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Fy Arglwydd a'm Duw.

29 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, Am i ti fy ngweled, Tomas, y credaiſt: [s] bendigedig yw y rhai ni welſant, ac a gredaſant.

30 ¶ [t] A llawer hefyd o arwyddion eraill a wnaeth yr Iesu yngwŷdd ei ddiſgyblion, y rhai nid ydynt [u] ſgrifennedig yn y llyfr hwn.

31 Eithr y pethau hyn a [u] ſgrifennwyd, fel y credoch chwi mai yr Iesu yw Criſt Mâb Duw, a chan gredu y caffoch fywyd yn ei enw ef.

PEN. XXI.

1 Ei ddiſgyblion yn adnabod Criſt ar ei ailymddangoſiad, wrth y ddalfa fawr o byſgod. 12 Ynteſ yn ciniawa gyd â hwynt: 15 Yn rhoddi gorchymmyn mawr ar Bedr i borthi ei wŷn ef a'i ddefaid, 18 yn ei rybuddio ef o'i farwolaeth: 22 yn ceryddu ei bryſurdeb ef ynghŷlch Ioan. 25 Y diben.

GWedi [v] pethau hyn yr Iesu a ymddangoſodd drachefn i'w ddiſgyblion wrth fôr Tiberias; ac fel hyn yr ymddangoſodd.

2 Yr

z Pen. 3. 1, 2. a 7. 50.
a Mat. 28. 1. Marc 16. 1. Luc 24. 1. † *Sabbathau.*
b Pen. 13. 23. a 21. 7, 20, 24.
c Luc 24. 12.
d Pen. 19. 40.
e Pen. 11. 44.
f Pſ. 16. 10. Act. 2. 25. 31. a 13. 35.
g Marc 16. 5.
h Mat. 28. 9. Marc 16. 9. Luc 24. 16, 31. Pen. 21. 4.
i Pen. 3. 1, 2. a 7. 50.
j Pen. 20. 22. Mar. 28. 10. Heb. 2. 11.
k Pen. 16. 28. l Eph. 1. 17.
m 1 Cor. 15. 5. † *Sabbathau.*
n Pen. 16. 22.
o Mat. 28. 18. Pen. 17. 18.
p Mat. 16. 10. a 18. 18.
q Pen. 11. 16.
r 1 Joan 1. 1.
s 1 Pedr 1. 8.
t Pen. 21. 25.
u Pſal. 22. 22.
v *pethau.*

4036.

2 Yr oedd ynghŷd Simon Pedr, a Thomas yr hwn a elwir Didymus, a [a] Nathanaël o Gana yng Ngalilea, a [b] *meibion* Zebedëus, a dau eraill o'i ddiſgyblion ef.

3 Dywedodd Simon Pedr wrthynt, Yr wyf fi yn myned i byſgotta. Dywedaſant wrtho, Yr ydym ninnau hefyd yn dyfod gyd â thi. A hwy a aethant allan, ac a ddringaſant i long yn y man: a'r nos honno ni ddaliaſant ddim.

4 A phan ddaeth y borau weithian, ſafodd yr Jeſu ar y lan: eithr y diſgyblion [c] ni wyddent mai 'r Jeſu ydoedd.

5 Yna [d] yr Jeſu a ddywedodd wrthynt, † O blant, a oes gennwch ddim bwyd? Hwythau a attebaſant iddo, Nac oes.

6 Yntef a ddywedodd wrthynt, [e] Bwriwch y rhwyd i'r tu dehau i'r llong, a chwi a gewch. Hwy a ſwriaſant gan hynny, ac ni allent bellach ei thynnu, gan y lliaws pyſgod.

7 Am hynny [f] y diſgybl hwnnw yr oedd yr Jeſu yn ei garu, a ddywedodd wrth Bedr, Yr Arglwydd yw. Yna Simon Pedr, pan glybu mai yr Arglwydd oedd, a wregyſodd *ei* amwiſg, (canys noeth oedd efe) ac a'i bwriodd ei hun i'r môr.

8 Eithr y diſgyblion eraill a ddaethant mewn llong, (o blegid nid oeddynt bell oddi wrth dîr, ond megis dau can cuſydd) dan luſgo y rhwyd â'r pyſgod.

9 A chyn gynted ag y daethant i dîr, hwy a welent dân o farwor wedi ei oſod, a phyſgod wedi eu dodi arno, a bara.

10 Yr Jeſu a ddywedodd wrthynt, Dygwch o'r pyſgod a ddaliaſoch yr awron.

11 Simon Pedr a eſgynnodd, ac a dynnodd y rhwyd i dîr, yn llawn o byſgod mawrion, cant a thri ar ddeg a deugain: ac er bod cymmaint, ni thorrodd y rhwyd.

12 Yr Jeſu a ddywedodd wrthynt, Deuwch, ciniawwch. Eithr ni feiddiai neb o'r diſgyblion oſyn iddo, Pwy wyt ti? am eu bod yn gwybod mai yr Arglwydd oedd.

13 Yna y daeth yr Jeſu, ac a gymmerth fara ac a'i rhoddes iddynt, a'r pyſgod yr un modd.

14 [g] Y drydedd waith hyn yn awr yr ymddangoſodd yr Jeſu i'w ddiſgyblion wedi iddo gyſodi o feirw.

15 ¶ Yna gwedi iddynt giniawa, yr Jeſu a ddywedodd wrth Simon Pedr, Simon *mâb* Jona, a wyt ti yn fy ngharu i yn fwy nâ'r rhai hyn? Dywedodd yntef wrtho, Ydwyf, Arglwydd; ti a wyddoſt fy môd yn dy garu di. Dywedodd yntau wrtho, Portha fy wŷn.

16 Efe a ddywedodd wrtho drachefn yr ail waith, Simon *mâb* Jona, a wyt ti yn fy ngharu i? Dywedodd yntef wrtho, Ydwyf, Arglwydd; ti a wyddoſt fy môd yn dy garu di. Dywedodd yntau wrtho, Bugeilia fy nefaid.

17 Efe a ddywedodd wrtho y drydedd waith, Simon *mâb* Jona, a wyt ti yn fy ngharu i? Pedr a driſtaodd am iddo ddywedyd wrtho y drydedd waith, A wyt ti yn fy ngharu i? Ac efe a ddywedodd wrtho, Arglwydd, [h] ti a wyddoſt bob peth: ti a wyddoſt fy môd i yn dy garu di. Yr Jeſu a ddywedodd wrtho, Portha fy nefaid.

18 [i] Yn wîr yn wîr meddaf i ti, Pan oeddit jeuangach, ti a'th wregyſaiſt dy hun, ac a rodiaiſt lle y mynnaiſt: eithr pan elech yn hên, ti a eſtynni dy ddwylaw, ac arall a'th wregyſa, ac a'th arwain lle ni fynnit.

19 A hyn a ddywedodd efe, gan arwyddo [k] trwy ba fath angau y gogoneddai efe Dduw. Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a ddywedodd wrtho, Canlyn fi.

20 ¶ A Phedr a dröddi, ac a welodd [l] y diſgybl yr oedd yr Jeſu yn ei garu, yn canlyn; yr hwn hefyd a bwyſaſai ar ei ddwyfron ef ar ſwpper, ac a ddywedaſai, Pwy, Arglwydd, yw yr hwn a'th fradycha di.

21 Pan welodd Pedr hwn, efe a ddywedodd wrth yr Jeſu, Arglwydd, ond beth *a wnâ* hwn?

22 Yr Jeſu a ddywedodd wrtho, O's mynnaf iddo aros hyd oni ddelwyf, beth yw *hynny* i ti? canlyn di fyfi.

23 Am hynny yr aeth y gair ymma allan ym mhlith y brodyr, na fyddai y diſgybl hwnnw farw: ac ni ddywedaſai yr Jeſu wrtho na fyddai efe farw: onid, O's mynnaf iddo aros hyd oni ddelwyf, beth yw *hynny* i ti?

24 Hwn yw 'r diſgybl ſydd yn tyſtiolaethu am y pethau hyn, ac a 'ſgrifennodd y pethau hyn, ac [m] ni a wyddom fod ei dyſtiolaeth ef yn wîr.

25 [n] Ac y mae hefyd lawer o bethau eraill a wnaeth yr Jeſu, y rhai pe'd yſgrifennid hwy bob yn un ac un, nid wyf yn tybied y cynhwyſai y byd y llyfrau a 'ſgrifennid. Amen.

[a] Pen. 1. 45.
[b] Mat. 4. 21.
[c] Pen. 20. 14.
[d] Luc 24. 41.
† Neu, *Ha wŷr.*
[e] Luc 5. 4. 6, 7.
[f] Pen. 13. 23. a 20. 2.
[g] Edrych Pen. 20. 19, 26.
4036.
[h] Pen. 16. 30.
[i] Pen. 13. 36. Act. 12. 3, 4.
[k] 2 Pedr 1. 14.
[l] Pen. 13. 23, 25, a 20. 2.
[m] Pen. 19. 35.
[n] Pen. 20. 30.

¶ ACTAU, *neu,* WEITHREDOEDD yr APOSTOLION ſanctaidd.

PEN. I.

1 *Criſt er mwyn paratôi ei Apoſtolion i weled ei dayrchafiad ef, yn eu caſglu hwy ynghŷd i fynydd yr Olewydd, ac yn gorchymmyn iddynt ddiſgwil yn Jeruſalem am ddanfon yr Yſbryd glân, ac yn addo cyn nemmor o ddyddiau ei anfon ef; trwy rinwedd yr hwn y byddynt yn dyſtion iddo ef hyd eithafoedd y ddaear. 9 Ar ôl ei ymadyrchafiad ef, y mae dau Angel yn eu rhybuddio hwy i ymadel, ac i roddi eu meddyliau ar ei ail-dayfodiad ef. 12 Hwythau felly yn dychwelyd, a chan ymröi i weddi, yn dewis Matthias yn Apoſtol yn lle Judas.*

4036.

YTraethawd cyntaf a wnaethym, O [a] Theophilus, am yr holl bethau a ddechreuodd yr Jeſu eu gwneuthur a'i dyſgu,

2 [b] Hyd y dydd y derbyniwyd ef i fynu, wedi iddo trwy yr Ysbryd glân [c] roddi gorchymynion i'r apoſtolion a etholaſai.

3 [d] I'r rhai hefyd yr ymddangoſodd efe yn fyw wedi iddo ddioddef, trwy lawer o arwyddion ſicr, gan fod yn weledig iddynt dros ddeugain niwrnod, a dywedyd y pethau a berthynent i deyrnas Dduw.

4 [e] Ac † wedi ymgynnull gyd â hwynt, efe a orchymynnodd iddynt nad ymadawent o Jeruſalem, eithr diſgwil am addewid y Tâd, [f] yr hwn, *eb efe,* a glywſoch gennyfi.

5 [g] O blegid Joan yn ddîau a fedyddiodd â dwfr; [h] ond chwi a fedyddir â'r Ysbryd glân cyn nemmor o ddyddiau.

gyttal, neu, *gydfwyta â hwynt.* [f] Joan 14. a 15. 26. a 16. 7. [g] Mat. 3. 11. [h] Joel 3. 4. a 11. 15.

[a] Luc 1. 3.
[b] Marc 16. 19. Luc 9. 51. 1 Tim. 3. 16.
[c] Mat. 28. 19. Marc 16. 15. Joan 20. 21.
[d] Marc 16. 14. Joan 20. 19. a 21. 1. 1 Cor. 15. 5.
[e] Luc 24. 43, 49. † Neu, 16, 26. 18. Pen. 2.

6 Gan

4036.

6 Gan hynny wedi eu dyfod hwy ynghŷd, hwy a ofynnasant iddo, gan ddywedyd, Arglwydd, ai 'r pryd hyn y rhoddi dracheſn y frenhiniaeth i Israel?

7 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [k] Ni pherthyn i chwi wybod yr amseroedd, na'r prydiau, y rhai a osodes y Tâd yn ei feddiant ei hun.

8 [l] Eithr chwi a dderbyniwch nerth † yr Ysbryd glân wedi y delo efe arnoch; ac [m] a fyddwch dystion i mi yn Jerusalem, ac yn holl Judea, a Samaria, ac hyd eithaf y ddaear.

9 [n] Ac wedi iddo ddywedyd y pethau hyn, a hwynt-hwy yn edrych, efe a ddyrchafwyd i fynu: a chwmmwl a'i derbyniodd ef allan o'i golwg hwynt.

10 Ac fel yr oeddynt yn edrych yn ddyfal tu a'r nef, ac efe yn myned i fynu, wele, dau ŵr a safodd ger llaw iddynt mewn [o] gwisg wen;

11 Y rhai hefyd a ddywedasant, Chwi wŷr o Alilea, pa ham y sefwch yn edrych tu a'r nef? yr Iesu hwn, yr hwn a gymmerwyd i fynu oddi wrthych i'r nef, [p] a ddaw felly yn yr un modd ag y gwelsoch ef yn myned i'r nef.

12 Yna y troisant i Jerusalem, o'r mynydd a elwir Olewydd, yr hwn ſydd yn agos i Jerusalem, *ſef* taith *diwrnod* sabbath.

13 Ac wedi eu dyfod i mewn, hwy a aethant i fynu i oruchyſtafell, lle yr oedd [q] Pedr, a Jago, a Joan, ac Andreas, Phylib, a Thomas, Bartholomew, a Matthew, Jago *mab* Alphëus, a Simon Zelotes, a [r] Judas *brawd* Jago, yn aros.

14 [s] Y rhai hyn oll oedd yn parhau yn gyttun mewn gweddi ac ymbil, gyd â'r gwragedd, a Mair mam yr Iesu, a [t] chyd â'i frodyr ef.

15 ¶ Ac yn y dyddiau hynny Pedr a gyfododd i fynu ynghanol y diſgyblion, ac a ddywedodd, (a nifer yr enwau yn yr un man oedd ynghŷlch ugain a chant)

16 Ha wŷr frodyr, yr oedd yn rhaid cyflawnu yr ysgrythur ymma [u] a ragddywedodd yr Ysbryd glân trwy enau Dafydd, am Judas, [x] yr hwn a fu flaenor i'r rhai a ddaliasant yr Iesu:

17 Canys [y] efe a gyfrifwyd gyd â ni, ac a gawſai ran o'r weinidogaeth hon.

18 [z] A hwn a bwrcasodd faes â gwobr anwiredd, ac wedi ymgrogi, a dorrodd yn ei ganol: a'i holl ymysgaroedd ef a dywalldwyd allan.

19 A bu hysbys hyn i holl breſwylwyr Jerusalem, hyd oni elwir y maes hwnnw yn eu tafod prŷodol hwy, Aceldama, hynny yw, Maes y gwaed.

20 Canys 'sgrifennwyd yn llyfr y psalmau, [a] Bydded ei drigfan ef yn ddiffeithwch, ac na bydded a drigo ynddi: [b] a, Chymmered arall ei ‡ esgobaeth ef.

21 Am hynny mae yn rhaid, o'r gwŷr a fu yn cyd-ymdaith â ni yr holl amser yr aeth yr Arglwydd Jesu i mewn ac allan yn ein plith ni,

22 Gan ddechreu o fedydd Joan hyd y dydd [c] y cymmerwyd ef i fynu oddi wrthym ni; bod un o'r rhai hyn gyd â ni [d] yn dyſt o'i adgyfodiad ef.

23 A hwy a osodasant ddau ger bron, Joſeph yr hwn a enwid Barſabas, ac a gyfenwid Juſtus, a Matthias.

24 A chan weddïo, hwy a ddywedasant, Tydi, Arglwydd, [e] yr hwn a wyddoſt galonnau pawb, dangos pa un o'r ddau hyn a etholaiſt,

25 I dderbyn rhan o'r weinidogaeth hon, a'r apoſtoliaeth, o'r hon y cyfeiliornodd Judas, i fyned i'w le ei hun.

26 A hwy a fwriasant eu coelbrennau hwynt: ac ar Fatthias y syrthiodd y coelbren; ac efe a gyfriſwyd gyd â'r un apoſtol ar ddeg.

PEN. II.

1 *Yr Apoſtolion wedi eu llenwi â'r Ysbryd glân, yn llefaru ag amryw dafodau, a rhai yn rhyfeddu o'i plegid, ac eraill yn eu gwatwar:* 14 *A Phedr yn eu hargyoeddi hwy, ac yn dangos fod yr apoſtolion yn llefaru trwy nerth yr Ysbryd glân, a bod yr Iesu wedi cyfodi oddi wrth y meirw, a dyrchafu i'r nefoedd, a thywallu o hono yr Ysbryd glân, ac mai efe oedd y Meſſias, gŵr a wyddent hwy ei fod yn brofeitg gan Dduw, trwy ei wyrthiau; a'i ryfedaodau, a'i arwyddion, a chwedi ei groeſhoelio, nid heb ei derfynedig gyngor, a'i ragwybodaeth ef:* 37 *Pedr yn beiddio llawer o'r rhai a droſid:* 41 *Y rhai wedi hynny ſydd yn cyttal yn ddawiol ac yn gariadus: yr apoſtolion yn gwneuthur gwyrthiau lawer, a Duw beunydd yn ychwanegu ei Eglwys.*

AC wedi dyfod [a] dydd y Pentecoſt, [b] yr oeddynt hwy oll yn gyttun yn yr un lle.

2 Ac yn ddiſymmwth y daeth sŵn o'r nef, megis gwynt nerthol yn rhuthro, ac [c] a lanwodd yr holl dŷ lle yr oeddynt yn eiſtedd.

3 Ac ymddangoſodd iddynt dafodau gwahanedig megis o dân, ac efe a eiſteddodd ar bob un o honynt.

4 A [d] hwy oll a lanwyd â'r Ysbryd glân, ac a ddechreuaſant [e] lefaru â thafodau eraill, megis y rhoddes yr Ysbryd iddynt ymadrodd.

5 Ac yr oedd yn trigo yn Jerusalem Juddewon, gwŷr bucheddol o bob cenedl dan y nef.

6 Ac wedi myned y gair o hyn, daeth y lliaws ynghŷd, ac a drallodwyd, o herwydd bod pob un yn eu clywed hwy yn llefaru yn ei iaith ei hun.

7 Synnodd hefyd ar bawb, a rhyfeddu a wnaethant, gan ddywedyd wrth eu gilydd, Wele, onid Galileaid yw y rhai hyn oll ſy yn llefaru?

8 A pha ſodd yr ydym ni yn eu clywed hwynt, bob un yn ein hiaith ein hun yn yr hon y'n ganed ni?

9 Parthiaid, a Mediaid, ac Elamitiaid, a thrigolion Meſopotamia, a Judea, a Chappadocia, Pontus, ac Aſia,

10 Phrygia, a Phamphylia, yr Aipht, a pharthau Libya, yr hon ſydd ger llaw Cyrene, a dieithriaid o Ruſeinwyr, Juddewon a phroſelytiaid,

11 Cretiaid, ac Arabiaid, yr ydym ni yn eu clywed hwynt yn llefaru yn ein hiaith ni fawrion weithredoedd Duw.

12 A ſynnasant oll, ac a amheuaſant, gan ddywedyd y naill wrth y llall, Beth a all hyn fod?

13 Ac eraill gan watwar a ddywedaſant, Llawn o win meŷs ydynt.

14 ¶ Eithr Pedr yn ſefyll gyd â'r un ar ddeg, a gyfododd ei leferydd, ac a ddywedodd wrthynt, O wŷr o Juddewon, a chwi oll ſydd yn trigo yn Jerusalem, bydded hyſbyſol hyn i chwi, a chluſtymwrandewch â'm geiriau:

15 Canys

4036.

[a] Lef. 23. 15. Deut. 16. 9.
[b] Pen. 1. 14.
[c] Pen. 4. 31.
[d] Pen. 1. 5. [e] Marc 16. 17. Pen. 10. 46. 1 Cor. 12. 10, 28, 30. a 13. 1. a 14. 2, &c.

[k] Mat. 24. 36.
[l] Pen. 2. 1, 4.
† Neu, *pan ddêl yr Ysbryd glân arnoch.*
[m] Luc 24. 48. Joan 15. 27. Pen. 2. 32.
[n] Luc 24. 51.
[o] Mat. 28. 3.
[p] Dan. 7. 13. Mat. 24. 30. Marc 13. 26. Luc 21. 27.
[q] 1 Thef. 1. 10. 2 Thef. 1. 10. Dad. 1. 7.
[r] Mat. 10. 3. [s] Jud. 1.
[t] Pen. 2. 1. [u] Mat. 13. 35.
[x] Pſal. 41. 9. [y] Joan 13. 18. a 18. 3. [y] Luc 6. 16.
[z] Mat. 27. 5, 7, 8.
[a] Pſal. 69. 25. [b] Pſal. 109. 8.
‡ *ſwydd.*
[c] Ad. 9. [d] Pen. 4. 33. [e] 1 Sam. 16. 7. 1 Cron. 28. 9. a 29. 17. Jer. 11. 20. a 17. 10. Pen. 15. 8. Dad. 2. 23.

4036.

15 Canys nid yw y rhai hyn yn feddwon, fel yr ydych chwi yn tybied, (o blegid y drydedd awr o'r dydd yw hi.)

16 Eithr hyn yw y peth a ddywetpwyd trwy y prophwyd Joel,

17 [t] A bydd yn y dyddiau diweddaf, medd Duw, [g] y tywalldaf o'm Hysbryd ar bob cnawd: a'ch meibion chwi [h] a'ch merched a brophwydant, a'ch gwŷr ieuainge a welant weledigaethau, a'ch hynafgwyr a freuddwydiant freuddwydion:

18 Ac ar fy ngweifion ac ar fy llawforwynion y tywalldaf o'm Hysbryd yn y dyddiau hynny; a hwy a brophwydant:

19 A mi a roddaf ryfeddodau yn y nef uchod, ac arwyddion yn y ddaear ifod, gwaed, a thân, a tharth mŵg.

20 * Yr haul a droir yn dywyllwch, a'r lloer yn waed, cyn i ddydd mawr ac eglur yr ARGLWYDD ddyfod.

21 A bydd, [i] pwy bynnag a alwo ar enw yr ARGLWYDD a fydd cadwedig.

22 Ha wŷr Iſrael, clywch y geiriau hyn; Iesu o Nazareth, gŵr profedig gan Dduw yn eich plith chwi, trwy nerthoedd a rhyfeddodau ac arwyddion, y rhai a wnaeth Duw trwyddo ef yn eich canol chwi, megis ag y gwyddoch chwithau:

23 Hwn [k] wedi ei roddi trwy derfynedig gyngor a rhagwybodaeth Duw, [l] a gymmerafoch chwi, a thrwy ddwylaw anwir a groeſhoeliafoch, ac a laddafoch:

24 [m] Yr hwn a gyfodes Duw, gan ryddhâu gofidiau angau: canys nid oedd boſſibl ei attal ef ganddo.

25 Canys Dafydd ſydd yn dywedyd am dano, [n] Rhagwelais yr ARGLWYDD ger fy mron yn waſtad, canys ar fy neheulaw y mae, fel na'm hyſgoger.

26 Am hynny y llawenhaodd fy nghâlon, ac y gorfoleddodd fy nhafod; îe, a'm cnawd hefyd a orphwys mewn gobaith:

27 Am na adewi fy enaid yn uffern, ac na oddefi i'th Sanct weled llygredigaeth.

28 Gwnaethoft yn hysbys i mi ffyrdd y bywyd: ti a'm cyflawni o lawenydd â'th wynebpryd.

29 Ha wŷr frodyr, y mae yn rhydd i mi ddywedyd yn hŷ wrthych, [o] am y patriarch Dafydd, ei farw ef a'i gladdu, ac y mae ei feddrod ef gyd â ni hyd y dydd hwn.

30 Am hynny, ac efe yn brophwyd, [p] yn gwybod dyngu o Dduw iddo trwy lw, mai o ffrwyth ei lwynau ef o ran y cnawd, y cyfodai efe Grift, i eiſtedd ar ei orſeddfa ef.

31 Ac efe yn rhagweled, a lefarodd am adgyfodiad Criſt, [q] na adawyd ei enaid ef yn uffern, ac na'ſ gwelodd ei gnawd ef lygredigaeth.

32 [r] Yr Jeſu hwn a gyfododd Duw i fynu, [s] o'r hyn yr ydym ni oll yn dyſtion.

33 Am hynny [t] wedi ei ddyrchafu ef trwy ddeheulaw Duw, ac [u] iddo dderbyn gan y Tâd yr addewid o'r Ysbryd glân, efe [x] a dywalldodd y peth ymma yr ydych chwi yr awron yn ei weled, ac yn ei glywed.

34 O blegid ni ddyrchafodd Dafydd i'r nefoedd: ond y mae efe yn dywedyd ei hun, [y] Yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth fy Arglwydd, Eiſtedd ar fy neheulaw,

35 Hyd oni oſodwyf dy elynion yn droedfainge i'th draed.

36 Am hynny, gwybydded holl dŷ Iſrael yn ddïogel, ddarfod i Dduw wneuthur yn Arglwydd ac yn Grift, yr Jeſu hwn a groeſhoeliaſoch chwi.

37 Hwythau wedi clywed hyn, [z] a ddwysbigwyd yn eu calon, ac a ddywedaſant wrth Bedr, a'r apoſtolion eraill, Ha wŷr frodyr, beth a wnawn ni?

38 A Phedr a ddywedodd wrthynt, [a] Edifarhewch, a bedyddier pob un o honoch yn enw Jeſu Grift er maddeuant pechodau; a chwi a dderbyniwch ddawn yr Ysbryd glân.

39 Canys i chwi y mae yr addewid, ac [b] i'ch plant, ac [c] i bawb ym mhell, cynnifer ag a alwo yr Arglwydd ein Duw ni atto.

40 Ac â llawer o ymadroddion eraill y tyſtiolaethodd ac y cynghorodd efe, gan ddywedyd, Ymgedwch rhag y genhedlaeth drofaus hon.

41 Yna y rhai a dderbyniaſant ei air ef yn ewyllyſgar a fedyddiwyd: a 'chwanegwyd *attynt* y dwthwn hwnnw ynghŷlch tair mil o eneidiau.

42 Ac yr oeddynt yn parhau yn athrawiaeth ac ynghymdeithas yr apoſtolion, ac [d] yn torri bara, ac mewn gweddïau.

43 Ac ofn a ddaeth ar bob enaid: a [e] llawer o ryfeddodau ac arwyddion a wnaethpwyd gan yr apoſtolion.

44 A'r rhai a gredent oll oeddynt yn yr un man, a [f] phob peth ganddynt yn gyffredin;

45 A hwy a werthaſant eu meddiannau a'i da, ac [g] a'i rhannaſant i bawb, ſel yr oedd yr eiſiau ar neb.

46 A hwy beunydd yn parhau yn gyttûn yn y deml, ac [h] yn torri bara † o dŷ i dŷ, a gymmeraſant eu lluniaeth mewn llawenydd a ſymledd calon;

47 Gan foli Duw, a [i] chael ffafr gan yr holl bobl. [k] A'r Arglwydd a 'chwanegodd beunydd at yr eglwys y rhai fyddent gadwedig.

PEN. III.

1 *Pedr wrth bregethu i'r bobl a ddaethai i weled y cloff a roiſid ar ei draed,* 12 *Yn proffeſu nad trwy ei rym a'i dduwioldeb ef, neu Joan y gwnaethid ef yn jach, ond trwy Dduw, a'i Fab Jeſu, a thrwy ffydd yn ei enw ef:* 13 *gan eu ceryddu hwy hefyd am groeſhoelio'r Jeſu.* 17 *Yr hyn beth gan iddynt ei wneuthur mewn anwybod, ac wrth hynny gyflawnu terfynedig gyngor Duw, a'r ysgrythurau,* 19 *Y mae efe yn eu hannog hwy trwy edifeirwch a ffydd, i geiſio maddeuant o'i pechodau, a jechydwriaeth yn yr unrhyw Jeſu.*

PEdr hefyd a Joan a aethant i fynu i'r deml ynghŷd, ar yr awr weddi, [a] ſef y nawfed.

2 A [b] rhyw wŵr cloff o groth ei fam a ddygid, yr hwn a ddodent beunydd wrth borth y deml, yr hwn a elwid Prydferth, [c] i ofyn eluſen gan y rhai a elai i mewn i'r deml.

3 Yr hwn, pan welodd efe Bedr a Joan ar fedr myned i mewn i'r deml, a ddeiſyfiodd gael eluſen.

4 A Phedr yn dal ſulw arno gyd â Joan, a ddywedodd, Edrych arnom ni.

5 Ac efe a ddaliodd ſulw arnynt, gan obeithio cael rhyw beth ganddynt.

6 Yna y dywedodd Pedr, Arian ac aur nid oes gennyf; eithr yr hyn ſydd gennyf, hynny yr wyf yn ei roddi i ti: [d] Yn enw Jeſu Grift o Nazareth cyſod a rhodia.

7 A chan ei gymmeryd ef erbyn ei ddeheulaw, efe a'i cyſododd *ef* i fynu: ac yn ebrŵydd ei draed ef a'i fferau a gadarnhawyd.

4036. 8 A chan neidio i fynu, efe a ſafodd, ac a rodiodd, ac a aeth gyd â hwynt i'r deml, dan rodio, a neidio, a moli Duw.

9 A'r holl bobl a'i gwelodd ef yn rhodio, ac yn moli Duw.

10 Ac yr oeddynt hwy yn ei adnabod, mai hwn oedd yr un a eiſteddai am eluſen, wrth borth Prydferth y deml: a hwy a lanwyd o fraw a ſynnedigaeth am y peth a ddigwyddaſai iddo.

11 Ac fel yr oedd y cloff a jachaſid yn attal Pedr a Joan, yr holl bobl yn frawychus a gyd-redodd attynt i'r porth [e] a elwir *Porth* Solomon.

[e] Joan 10. 23. Pen. 5. 12.

12 A phan welodd Pedr, efe a attebodd i'r bobl, Ha wŷr Iſraëliaid, beth a wnewch chwi yn rhyfeddu am hyn? neu beth a wnewch chwi yn dal ſulw arnom ni, fel pe trwy ein nerth ein hun neu *cin* duwioldeb y gwnaethem i hwn rodio?

[b] Pen. 5. 30.

13 * Duw Abraham, ac Iſaac, a Jacob, Duw ein tadau ni, [f] a ogoneddodd ei Fâb Jeſu, yr hwn a draddodaſoch chwi, ac [g] a'i gwadaſoch ger bron Pilat, pan farnodd efe ef i'w ollwng yn rhydd.

[f] Joan 17. 1. [g] Mat. 27. 20. Marc 15. 11. Luc 23. 18. Joan 18. 40. a 19. 15.

14 Eithr chwi a wadaſoch y Sanct a'r Cyfiawn, ac a ddeiſyfiaſoch roddi i chwi ŵr llofruddiog;

[h] Heb. 2. 10.

15 A * thywyſog y bywyd a laddaſoch, [h] yr hwn a godes Duw o feirw; [i] o'r hyn yr ydym ni yn dyſtion.

[i] Pen. 4. 10.

16 A'i enw ef, trwy ffydd yn ei enw ef, a nerthodd y dŷn ymma a welwch, ac a adwaenoch chwi: a'r ffydd yr hon *ſydd* trwyddo ef, a roes iddo ef yr holl jechyd hwn yn eich gŵydd chwi oll.

17 Ac yn awr, frodyr, mi a wn mai [k] trwy anwybod y gwnaethoch, megis y *gwnaeth* eich pendefigion chwi hefyd.

[k] Luc 23. 34. 1 Cor. 2. 8. 1 Tim. 1. 13.

18 Eithr [l] y pethau a ragſynegodd Duw [m] trwy enau ei holl brophwydi, y dioddefai Criſt, a gyflawnodd efe fel hyn.

[l] Luc 24. 44. [m] Eſay 50. 6. a 53. 5. &c. [n] Pen. 2. 38.

19 [n] Edifarhewch gan hynny, a dychwelwch, fel y dileer eich pechodau, pan ddelo yr amſeroedd i orphwys o olwg yr Arglwydd;

20 Ac yr anſono efe Jeſu Griſt, yr hwn a bregethwyd o'r blaen i chwi:

21 Yr hwn ſydd raid i'r nef ei dderbyn, hyd amſeroedd adferiad pob peth, y rhai a ddywedodd Duw trwy enau ei holl ſanctaidd brophwydi, erioed.

[o] Deut. 18. 15. 18, 19. Pen. 7. 37. ‡ *yn ol pob peth.*

22 Canys Moſes a ddywedodd wrth y tadau, [o] Yr ARGLWYDD eich Duw a gyfyd i chwi Brophwyd o'ch brodyr, megis myfi: arno ef y gwrandewch ‡ ym mhobpeth a ddywetto wrthych.

23 A bydd, pob enaid ni wrandawo ar y Prophwyd hwnnw, a lwyrddifethir o blith y bobl.

24 A'r holl brophwydi hefyd o Samuel, ac o'r rhai wedi, cynnifer ag a lefaraſant, a ragſynegaſant hefyd am y dyddiau hyn.

25 Chwychwi ydych blant y prophwydi, a'r cyfammod, yr hwn a wnaeth Duw â'n tadau ni, gan ddywedyd wrth Abraham, [p] Ac yn dy hâd di y bendithir holl dylwythau y ddaear.

[p] Gen. 12. 3. a 18. 18. a 22. 18. a 26. 4. [q] Pen. 13. 46.

26 [q] Duw gwedi cyfodi ei Fâb Jeſu, a'i hanfonodd ef i chwi yn gyntaf, gan eich bendithio chwi, trwy droi pob un o honoch ymmaith oddi wrth eich drygioni.

PEN. IV.

1 *Llywodraethwyr yr Juddewon yn anfodlon i bregeth Pedr,* 4 *(er troi miloedd i'r ffydd o'r bobl a glywſent y gair) ac yn ei garcharu ef, a Joan.* 5 *Wedi bynny*

Pedr wrth ei holi, yn dywedyd yn hyderus, mai trwy enw 'r Jeſu y jachaſid y cloff, ac mai trwy Jeſu yn unig y bydd rhaid i unrhai gael jechydwriaeth dragywyddol: 13 *hwythau yn gorchymmyn iddo ef ac i Joan, na phregethent mwyach yn yr enw hwnnw, ac yn eu bygwth hwy.* 23 *Yr Eglwys ar hynny yn ymroi i weddio.* 31 *A Duw trwy gynhyrfu y lle 'r oeddynt wedi ymgynnull ynddo, yn tyſtiolaethu glywedo hono ef eu gweddi hwynt: ac yn cadarnhâu 'r Eglwys trwy roddi yr Yſbryd glân, a chariad perffaith tu ag at eu gilydd.*

4036. AC fel yr oeddynt yn llefaru wrth y bobl, yr offeiriaid † a blaenor y deml, a'r Saduceaid, a ddaethant arnynt hwy;

† *a chapten.*

2 Yn flin ganddynt am eu bod hwy yn dyſgu y bobl, ac yn pregethu trwy 'r Jeſu yr adgyfodiad o feirw.

Luc 22. 4.

3 A hwy a oſodaſant ddwylaw arnynt hwy, ac a'i dodaſant mewn dalfa, hyd drannoeth; canys yr oedd hi yn awr yn hwyr.

4 Eithr llawer o'r rhai a glywſant y gair a gredaſant. A rhifedi y gwŷr a wnaed ynghŷlch pùm mil.

5 ¶ A digwyddodd drannoeth ddarfod i'w llywodraethwyr hwy, a'r henuriaid, a'r yſgrifennyddion, ymgynnull i Jeruſalem:

6 Ac [a] Annas yr archoffeiriad, a Chaiaphas, a Joan, ac Aleceſander, a chymmaint ag oedd o genedl yr archoffeiriad.

[a] Luc 3. 2. Joan 11. 49.

7 Ac wedi iddynt eu goſod hwy yn y canol, hwy a otynnaſant, [b] Trwy ba awdurdod, neu ym mha enw y gwnaethoch chwi hyn?

[b] Ecſod. 2. 14. Mat. 21. 23.

8 Yna Pedr, yn gyflawn o'r Ysbryd Glân, a ddywedodd wrthynt, *Chwychwi* bennaethiaid y bobl, a henuriaid Iſrael.

Pen. 7. 27.

9 Od ydys yn ein holi ni heddyw am y weithred dda i'r dŷn claf *ſef* pa wedd y jachäwyd ef,

10 Bydded hysbys i chwi oll, ac i bawb o bobl Iſrael, mai trwy enw Jeſu Griſt o Nazareth, yr hwn a groeſhoeliaſoch chwi, [c] yr hwn a gyfododd Duw o feirw, trwy hwnnw y mae hwn yn ſefyll yn jach ger eich bron chwi.

[c] Pen. 10. 40.

11 [d] Hwn yw 'r maen a lyſwyd gennych chwi yr adeiladwyr, yr hwn a wnaed yn ben i'r gongl.

[d] Pſ. 118. 22. Mat. 21. 42.

12 [e] Ac nid oes jechydwriaeth yn neb arall: canys nid oes enw arall dan y nef, wedi ei roddi ym mhlith dynion, trwy yr hwn y mae yn rhaid i ni fod yn gadwedig.

[e] Mat. 1. 21. Pen. 10. 43.

13 ¶ A phan welſant hyfder Pedr a Joan, a dyall mai gŵŷr anllythyrennog ac annyſgedig oeddynt, hwy a ryfeddaſant. A hwy a'i hadwaenent, eu bod hwy gyd â'r Jeſu.

1 Tim. 2. 5, 6.

14 Ac wrth weled y dŷn a jachaſid yn ſefyll gyd â hwynt, nid oedd ganddynt ddim i'w ddywedyd yn erbyn hynny.

15 Eithr wedi gorchymmyn iddynt fyned allan o'r gynghorfa, hwy a ymgynghoraſant â'i gilydd,

16 Gan ddywedyd, [f] Beth a wnawn ni i'r dynion hyn? canys yn ddiau arwydd hynod a wnaed trwyddynt hwy, hysbys i bawb a'r ſydd yn preſwylio yn Jeruſalem, ac ni's gallwn ni ei wadu.

[f] Joan 11. 47.

17 Eithr fel na's tanner ym mhellach ym mhlith y bobl, gan fygwth bygythiwn hwy, na lefaront mwyach wrth un dŷn yn yr enw hwn.

18 A

4036.

18 A hwy a'i galwasant hwynt, ac a orchymynnasant iddynt nad ynganent ddim, ac na ddysgent yn enw 'r Jesu.

19 Eithr Pedr a Joan a attebasant iddynt, ac a ddywedasant, § Ai cyfiawn yw ger bron Duw, wrando arnoch chwi yn hytrach nag ar Dduw? bernwch chwi.

§ Pen. 5. 29.

20 Canys ni allwn ni na ddywedom y pethau a welsom ac a glywsom.

21 Eithr wedi eu bygwth ym mhellach, hwy a'i gollyngasant hwy yn rhyddion, heb gael dim i'w cosbi hwynt, [h] o blegid y bobl: canys yr oedd pawb yn gogoneddu Duw am [i] yr hyn a wnaethid.

h Mat. 21. 26. Luc 20. 6, 19. a 22. 2.

22 Canys yr oedd y dyn uwchlaw deugain oed, ar yr hwn y gwnaethid yr arwydd hwn o jechydwriaeth.

i Pen. 5. 26.

23 ¶ A hwythau wedi eu gollwng ymmaith, [k] a ddaethant at yr eiddynt, ac a ddangosasant yr holl bethau a ddywedasai 'r archoffeiriaid, a'r henuriaid wrthynt.

k Pen. 3. 7, 8.

24 Hwythau pan glywsant, o unfryd a gyfodasant eu llef at Dduw, ac a ddywedasant, O Arglwydd, tydi yw y Duw yr hwn a wnaethoft y nef a'r ddaear a'r môr ac oll sydd ynddynt;

l Pen. 12. 12.

25 Yr hwn trwy 'r Ysbryd glân yngenau dy wâs Dafydd, a ddywedaist, [l] Pa ham y terfysgodd y cenhedloedd, ac y bwriadodd y bobloedd bethau ofer?

l Psal. 2. 1.

26 Brenhinoedd y ddaear a safasant i fynu, a'r llywodraethwyr a ymgasglasant ynghŷd, yn erbyn yr ARGLWYDD, ac yn erbyn ei Grist ef.

27 Canys [m] mewn gwirionedd, yn y ddinas hon yr ymgynhullodd yn erbyn dy Sanct Fâb Jesu, yr hwn a enneiniaist ti, Herod a Phontius Pilat, gyd â'r cenhedloedd, a phobl Israel:

m Mat. 26. 3. Luc 23. 1, 8.

28 [n] I wneuthur pa bethau bynnag a ragluniodd dy law a'th gyngor di eu gwneuthur.

n Pen. 2. 23.

29 Ac yn awr, Arglwydd, edrych ar eu bygythion hwy, a chaniatâ i'th weision draethu dy air di gyd â phob hyfder;

30 Trwy estyn o honot dy law i jachâu, ac fel y gwneler arwyddion a rhyfeddodau, trwy enw dy sanctaidd Fâb Jesu.

31 Ac wedi iddynt weddïo, [o] siglwyd y lle yr oeddynt wedi ymgynnull ynddo; a hwy a lanwyd oll o'r Ysbryd glân; a hwy a lefarasant air Duw yn hyderus.

o Pen. 1. 2, 4. a 16. 26.

32 A lliaws y rhai a gredasent [p] oedd o un galon ac un enaid; [q] ac ni ddywedodd neb o *honynt*, fod dim a'r a feddai, yn eiddo ei hunan, eithr yr oedd ganddynt bob peth yn gyffredin.

p 1 Pedr 3. 8. q Pen. 2. 44.

33 A'r apostolion trwy nerth mawr a roddasant [r] dystiolaeth o adgyfodiad yr Arglwydd Jesu: a [s] gras mawr oedd arnynt hwy oll.

r Pen. 1. 22. s Pen. 2. 47.

34 Canys nid oedd un anghenus yn eu plith hwy: o blegid cynnifer ag oedd berchen tiroedd neu dai, a'i gwerthasant, ac a ddygasant werth y pethau a werthasid,

35 Ac a'i gosodasant wrth draed yr apostolion: a rhannwyd i bob un megis yr oedd yr angen arno.

† *Joses.* 36 A † Joseph, yr hwn a gyfenwid Barnabas gan yr apostolion, (yr hyn o'i gyfieithu yw, Mâb diddanwch) yn Lefiad, *ac* yn Cypriad o genedl,

37 A thîr ganddo, a'i gwerthodd, ac a ddug yr arian, ac a'i gosodes wrth draed yr apostolion.

PEN. V.

4036.

1 *Wedi i Ananias a Sapphira ei wraig, am eu rhagrith gwympo i lawr yn feirw, wrth gerydd Pedr, 12 ac i'r apostolion eraill wneuthur llawer o wyrthiau, 14 er cynnydd i'r ffydd: 17 y mae 'r apostolion yn cael eu carcharu eilwaith, 19 ac er hynny yn cael eu gwaredu gan angel, yr hwn fydd yn erchi iddynt bregethu i bawb ar gyhoedd: 21 hwythau wedi iddynt bregethu felly yn y deml, 29 a cher bron y Cyngor, 33 mewn perygl o gael eu lladd, eithr trwy gyngor Gamaliel, cynghorwr mawr ymhlith yr Juddewon, yn cael eu cadw yn fyw, 40 ac yn unig eu curo; a hwythau yn gogoneddu Duw am hynny, ac heb beidio â phregethu.*

EIthr rhyw wr, a'i enw Ananias, gyd â Sapphira ei wraig, a werthodd † dîr,

† *feddiant.*

2 Ac a ddarn-guddiodd *beth* o'r gwerth, a'i wraig hefyd ‡ o'r gyfrinach, ac a ddug ryw gyfran, ac a'i gosodod wrth draed yr apostolion.

‡ *yn gwybod.*

3 Eithr Pedr a ddywedodd, Ananias, pa ham y llanwodd Satan dy galon di, i ddywedyd celwydd wrth yr Ysbryd glân, ac i ddarnguddio *peth* o werth y tîr?

4 Tra ydoedd yn aros, onid i ti yr oedd yn aros? ac wedi ei werthu, onid oedd yn dy feddiant ti? Pa ham y gosodaist y peth hyn yn dy galon? Ni ddywedaist ti gelwydd wrth ddynion, ond wrth Dduw.

5 Ac Ananias pan glybu y geiriau hyn, a syrthiodd i lawr, ac a drengodd. A daeth ofn mawr ar bawb a glybu 'r pethau hyn.

6 A'r gwŷr jeuainge a gyfodasant, ac a'i ‡ cymmerasant ef, ac a'i dygasant allan, ac a'i claddasant.

‡ *hamdoiasant.*

7 A bu megis ysbaid tair awr, a'i wraig ef heb wybod y peth a wnaethid, a ddaeth i mewn.

8 A Phedr a attebodd iddi, Dywed di i mi, Ai er cymmaint y gwerthasoch chwi y tîr? Hitheu a ddywedodd, Ie, er cymmaint.

9 A Phedr a ddywedodd wrthi, Pa ham y cuttunasoch i demtio Ysbryd yr Arglwydd? wele draed y rhai a gladdasant dy wŷr di wrth y drws, a hwy a'th ddygant dithau allan.

10 Ac yn y man hi a syrthiodd wrth ei draed ef, ac a drengodd: a'r gwŷr jeuainge wedi dyfod i mewn, a'i cawsant hi yn farw, ac wedi iddynt *ei* dwyn *hi* allan, hwy a'i claddasant *hi* yn ymmyl ei gŵr.

11 A bu ofn mawr ar yr holl eglwys, ac ar bawb oll a glybu y pethau hyn.

12 ¶ A [a] thrwy ddwylaw yr apostolion y gwnaed arwyddion a rhyfeddodau lawer ym mhlith y bobl. (Ac yr oeddynt oll yn gyttûn ym mhorth [b] Solomon.

a Pen. 2. 43. b Pen. 3. 11.

13 Eithr [c] ni feiddiai neb o'r lleill ymgysylltu â hwynt: ond y bobl oedd yn eu mawrhau.

c Joan 9. 22. a 12. 42. a 19. 38.

14 A [d] chwanegwyd attynt rai yn credu yn yr Arglwydd, lliaws o wŷr a gwragedd hefyd.)

15 Hyd oni ddygent y rhai cleifion allan ar hŷd yr heolydd, a'i gosod ar welyau a glythau, fel [d] o'r hyn lleiaf y cysgodai cysgod Pedr, pan ddelai heibio, rai o honynt.

d Mat. 9. 21. a 14. 36.

16 A lliaws a ddaeth hefyd ynghŷd, o'r dinasoedd o amgylch Jerusalem, gan ddwyn rhai cleifion, a [e] rhai a drallodid gan ysbrydion aflan, y rhai a jachäwyd oll.

Pen. 19. 12. e Marc 16. 17.

17 ¶ A'r

4036. 17 ¶ A'r archoffeiriad a gyfododd; a'r holl rai oedd gyd ag ef (yr hon yw hereſi y Saduceaid) a lanwyd o † gynfigen,

† Iid.

18 Ac a ddodaſant eu dwylaw ar yr apoſtolion, ac a'i rhoiſant yn y carchar cyffredin.

[f] Pen. 12. 7. a 16. 26.

19 Eithr [f] angel yr Arglwydd o hŷd nôs a agorodd ddrysau 'r carchar, ac a'i dug hwynt allan, ac a ddywedodd,

20 Ewch, ſeſwch a lleferwch yn y deml wrth y bobl holl eiriau 'r fuchedd hon.

21 A phan glywſant, hwy a aethant yn fore i'r deml, ac a athrawiaethaſant. Eithr daeth yr archoffeiriad, a'r rhai oedd gyd ag ef, ac a alwaſant ynghŷd y cyngor, a holl henuriaid plant yr Iſrael, ac a ddanfonaſant i'r carchar, i'w dwyn hwy *ger bron*.

22 A'r ſwyddogion pan ddaethant, ni chawſant hwynt yn y carchar, eithr hwy a ddychwelaſant, ac a fynegaſant;

23 Gan ddywedyd, Yn wîr ni a gawſom y carchar wedi ei gau o'r fath ſicrâf, a'r ceidwaid yn ſefyll allan o flaen y drysau; eithr pan agoraſom, ni chawſom neb i mewn.

‡ *chapten.* 24 A phan glybu 'r archoffeiriad a ‡* blaenor y deml a'r offeiriaid pennaf yr ymadroddion hyn, ammau a wnaethant yn eu cylch hwy, beth a ddoi o hyn.

* Luc 22. 4.

† *capten.* 25 Yna y daeth un ac a ſynegodd iddynt, gan ddywedyd, Wele; y mae y gwŷr a ddodaſoch chwi yngharchar yn ſefyll yn y deml, ac yn dyſgu 'r bobl.

26 Yna y † blaenor gyd â'r ſwyddogion, a aeth ac a'i dug hwy heb drais: (o blegid [g] yr oedd arnynt ofn y bobl, rhag eu llabyddio)

[g] Mat. 21. 26.

27 Ac wedi eu dwyn, hwy a'i goſodaſant o flaen y cyngor; a'r archoffeiriad a oſynnodd iddynt,

Pen. 4. 21.

[h] Pen. 4. 18.

28 Gan ddywedyd, [h] Oni orchymynnaſom ni, gan orchymmyn i chwi na athrawiaethech yn yr enw hwn? ac wele, chwi a lanwaſoch Jeruſalem â'ch athrawiaeth, ac yr ydych yn ewyllyſio dwyn arnom ni waed y dyn hwn.

29 A Phedr a'r apoſtolion a atebaſant, ac a ddywedaſant, [i] Rhaid yw ufuddhau i Dduw yn fwy nag i ddynion.

[i] Pen. 4. 19.

30 [k] Duw ein tadau ni a gyfododd i fynu Jeſu, yr hwn a laddaſoch chwi, ac [l] a groeſhoeliaſoch ar bren.

[k] Pen. 3. 13, 15.

[l] Pen. 10. 39. a 13. 29.

31 [m] Hwn a ddyrchafodd Duw â'i ddeheulaw, yn Dywyſog, ac yn Jachawdwr, i roddi ediſeirweh i Iſrael, a maddeuant pechodau.

1 Pedr 2. 24.

32 A [n] nyni ydym ei dyſtion ef o'r pethau hyn; a'r Ysbryd glân hefyd, [o] yr hwn a roddes Duw i'r rhai ſydd yn ufuddhau iddo ef.

[m] Pen. 2. 33. Heb. 2. 10.

Edrych Luc 24. 47.

33 A [p] phan glywſant hwy *hynny*, hwy a ſtrommaſant, ac a ymgynghoraſant am eu lladd hwynt.

[n] Joan 15. 26, 27.

[o] Pen. 2. 4.

34 ¶ Eithr rhyw Phariſead a'i enw [q] Gamaliel, doctor o'r gyfraith, parchedig gan yr holl bobl, a gyſododd i fynu yn y cyngor, ac a archodd yrru yr apoſtolion allan dros ennyd fechan;

[p] Pen. 7. 54.

35 Ac a ddywedodd wrthynt, Ha wŷr o Iſrael, edrychwch arnoch eich hunain, pa beth yr ydych ar fedr ei wneuthur am y dynion hyn.

[q] Pen. 22. 3.

36 Canys o flaen y dyddiau hyn, cyſododd Theudas i fynu, gan ddywedyd ei fod ef yn rhyw un, wrth yr hwn y glynodd rhifedi o wŷr, ynghylch pedwar cant; yr hwn a laddwyd, a chynnifer oll a † ufuddhaſant iddo, a waſgarwyd, ac a wnaed yn ddiddym.

† Neu, *greda-ſant.*

37 Yn ôl hwn y cyſododd Judas y Galilead, yn nyddiau y dreth, ac efe a drodd bobl lawer ar ei ôl; ac ynte[f] hefyd a ddarfu am dano, a chynnifer oll a ufuddhaſant iddo a waſgarwyd.

38 Ac yr awron, meddaf i chwi, ciliwch oddi wrth y dynion hyn, a gadewch iddynt: o blegid [r] o's o ddynion y mae 'r cyngor hwn, neu 'r weithred hon, fe a ddiddymmir:

[r] Diar. 21. 30. Eſay 8. 10. Mat. 15. 13.

39 Eithr o's o Dduw y mae, ni ellwch chwi ei ddiddymmu, rhag eich cael [s] yn ymladd yn erbyn Duw.

[s] Pen. 9. 5. a 23. 9.

40 A chyttuno ag ef a wnaethant. Ac wedi iddynt alw yr apoſtolion attynt, a'i curo, hwy a orchymmynnaſant iddynt na leferent yn enw 'r Jeſu, ac a'i gollyngaſant ymmaith.

[t] Mat. 5. 12.

41 A hwy a aethant allan o olwg y cyngor [t] yn llawen, am eu cyfrif hwynt yn deilwng i ddioddef ammarch o achos ei enw ef.

Heb. 10. 34. Jago 1. 2. 1 Pedr 4. 13, 16.

42 A beunydd yn y deml, ac o dŷ i dŷ, ni pheidiaſant â dyſgu, a phregethu Jeſu Griſt.

PEN. VI.

1 Yr apoſtolion yn chwennych nâd eſgeuluſid y tlodion, o ran eu lluniaeth corphorol, ac yn ofalus hefyd eu hunain am gyfrannu gair Duw, lluniaeth hyr enaid. 3 yn ordeinio ſwydd Diaconiaeth i ſaith o wŷr ethol-edig: 5 o'r rhai y mae Styphan, gŵr llawn o ffydd ac o'r Ysbryd glân, yn un: 12 ei ddal ef gan y rhai a wradwyddodd eſe wrth ymreſymmu: 13 ac achwyn arno ar gam, am gablu yn erbyn y gyfraith, a'r deml.

A Chyn y dyddiau hynny, a'r diſgyblion yn amlhau, bu grwgnach gan y Groegiaid yn erbyn yr Hebreaid, am ddirmygu eu gwragedd gweddwon hwy, yn y weinidogaeth feunyddol.

2 Yna 'r deuddeg a alwaſant ynghŷd y lliaws diſgyblion, ac a ddywedaſant, [a] Nid yw gymheſur i ni adel gair Duw, a gwaſanaethu byrddau.

[a] Eccſod. 18. 17.

3 Am hynny, frodyr, [b] edrychwch yn eich plith, am ſeithwyr da eu gair, yn llawn o'r Ysbryd glân, a doethineb, y rhai a oſodom ar hyn o orchwyl.

[b] Deut. 1. 13. Pen. 1. 21. a 16. 2. 1 Tim. 3. 7.

4 Eithr nyni a barhawn mewn gweddi a gweinidogaeth y gair.

[c] Pen. 11. 24.

5 A bodlon ſu 'r ymadrodd gan yr holl lîaws: a hwy a etholaſant Stephan, [c] gŵr llawn o ffydd, ac o'r Ysbryd glân, a [d] Phylib, a Phrochorus, a Nicanor, a Thimon, a Pharmenas, a Nicholas, proſelyt o Antiochia:

[d] Pen. 8. 5. 26. a 21. 8.

6 Y rhai a oſodaſant hwy ger bron yr apoſtolion; ac wedi iddynt weddio, [e] hwy a ddodaſant *eu* dwylaw arnynt hwy.

[e] Pen. 8. 17. a 13. 3. 1 Tim. 4. 14. a 5. 22. 2 Tim. 1. 6.

7 A [f] gair Duw a gynnyddodd; a rhifedi y diſgyblion yn Jeruſalem a amlhaodd yn ddirfawr, a thyrfa fawr o'r offeiriaid a ufuddhaſant i'r ffydd.

[f] Pen. 12. 24. a 19. 20. Col. 1. 6. & Luc 21. 15. Edrych Beſod. 4. 12. Eſay 55. 17.

8 Eithr Stephan yn llawn ffydd, a nerth, a wnaeth ryfeddodau, ac arwyddion ym mhlith y bobl.

9 ¶ Yna y cyfodes rhai o'r ſynagog a elwir eiddo y Libertiniaid, a'r [g] Cyreniaid, a'r Alecſandriaid, a'r rhai o Cilicia, ac o Aſia, gan ymddadleu â Stephan.

[g] Mat. 27. 32.

10 Ac [g] ni allent wrthwynebu y doethineb a'r Ysbryd, trwy yr hwn yr oedd efe yn llefaru.

4037.

11 Yna y gosodasant wŷr i ddywedyd, Nyni a'i clywsom ef yn dywedyd geiriau cablaidd yn erbyn Moses a Duw.

12 A hwy a gynhyrfasant y bobl a'r henuriaid a'r ysgrifennyddion, a chan ddyfod arno, a'i cippiasant ef ac a'i dygasant i'r gynghorfa;

13 Ac a osodasant au dystion, y rhai a ddywedent, Nid yw y dŷn hwn yn peidio â dywedyd cableiriau yn erbyn y lle sanctaidd hwn a'r gyfraith.

14 Canys nyni a'i clywsom ef yn dywedyd, y distrywiai yr Jesu hwn o Nazareth y lle ymma, ac y newidiai efe y defodau a draddododd Moses i ni.

15 Ac fel yr oedd yr holl rai a eisteddent yn y cyngor yn dal sulw arno, hwy a welent ei wyneb ef fel wyneb angel.

PEN. VII.

1 *Stephan wrth gael cennad i atteb drosto ei hun am y gabledd,* 2 *yn dangos ddarfod i Abraham addoli Duw yn jawn, a pha fodd y dewisodd Duw y Tadau* 20 *cyn geni Moses, a chyn adeiladu 'r Babell a'r deml:* 37 *a thystiolaethu o Foses ei hun am Grist:* 44 *ac na pharhâi y Jeremoniau odai allan, y rhai a ordeiniesid ar daull y portreiad nefol, ond dros amser:* 51 *Gan eu ceryddu hwy, am eu gwaith yn gwrthwynebu ac yn lladd Crist y Cyfiawn hwnnw, am yr hwn y rhagddywedasai y prophwydi y doi efe i'r byd:* 54 *Hwythau ar hynny, yn ei labyddio ef i farwolaeth, ac yntef yn gorchymmyn ei enaid i'r Jesu, ac yn gweddio drostynt hwy.*

YNa y dywedodd yr archoffeiriad, A ydyw y pethau hyn felly?

2 Yntef a ddywedodd, [a] Ha wŷr, frodyr, a thadau, gwrandewch, Duw y gogoniant a ymddangosiodd i'n tâd Abraham, pan oedd efe ym Mesopotamia, cyn iddo drigo yng Ngharran;

3 Ac a ddywedodd wrtho, [b] Dos allan o'th wlâd ac oddi wrth dy dylwyth, a thyred i'r tîr a ddangoswyf i ti.

4 Yna [c] y daeth efe allan o dîr y Caldeaid, ac y preswyliodd yng Ngharran: ac oddi yno wedi marw ei dâd, efe a'i symmudodd ef i'r tîr ymma, yn yr hwn yr ydych chwi yn preswylio yr awr hon.

5 Ac ni roes iddo etifeddiaeth ynddo, na ddo lêd troed; ac [d] efe a addawodd ei roddi iddo i'w feddiannu, ac i'w hâd yn ei ôl, pryd nad oedd plentyn iddo.

6 A Duw a lefarodd fel hyn, [e] † Dy hâd di a fydd ymdeithydd mewn gwlâd ddieithr, a hwy a'i caethiwant ef, ac a'i dry-gant, [f] bedwar can mlynedd.

7 Eithr y genedl yr hon a wasanaethant hwy, a farnaf fi, medd Duw; ac wedi hynny y dônt allan, ac [g] a'm gwasanaethant i yn y lle hwn.

8 [h] Ac efe a roddes iddo gyfammod yr enwaediad. Felly [i] *Abraham* a genhedlodd Isaac, ac a enwaedodd arno yr wythfed dydd; [k] ac Isaac *a genhedlodd* Jacob; a [l] Jacob *a genhedlodd* y deuddeg patriarch.

9 [m] A'r patrieirch gan gynfigennu a werthasant Joseph i'r Aipht: ond yr oedd Duw gyd ag ef,

10 Ac a'i hachubodd ef o'i holl orthrymderau, [n] ac a roes iddo hawddgarwch a doethineb yngolwg Pharao brenin yr Aipht: ac efe a'i gosododd ef yn llywodraethwr ar yr Aipht, ac ar ei holl dŷ.

11 Ac [o] fe ddaeth newyn dros holl dîr yr Aipht a Chanaan, a gorthrymder mawr: a'n tadau ni chawsant luniaeth.

12 [p] Ond pan glybu Jacob fod ŷd yn yr Aipht, efe a anfonodd ein tadau ni allan yn gyntaf.

13 [q] A'r ail *waith* yr adnabüwyd Joseph gan ei frodyr; a chenedl Joseph a aeth yn hysbys i Pharao.

14 Yna yr anfonodd Joseph, ac a gyrchodd ei dâd Jacob, [r] a'i holl genedl, pymtheg enaid a thrugain.

15 [s] Felly yr aeth Jacob i wared i'r Aipht, ac a fu farw, efe a'n tadau hefyd.

16 A [t] hwy a symmudwyd i Sichem, ac a ddodwyd yn [u] y bedd a brynasai Abraham er arian, gan feibion Emmor *tâd* Sichem.

17 A phan nesaodd amser yr addewid, yr hwn a dyngasai Duw i Abraham, [x] y bobl a gynnyddodd, ac a amlhaodd yn yr Aipht,

18 Hyd oni chyfododd brenin arall, yr hwn nid adwaenai mo Joseph.

19 Hwn a fu ddichellgar wrth ein cenedl ni, ac a ddrygodd ein tadau, [y] gan beri iddynt fwrw allan eu plant, iel na eppilient.

20 [z] Ar yr hwn amser y ganwyd Moses, [a] ac efe oedd † dlŵs i Dduw, ac a fagwyd dri mis yn nhŷ ei dâd.

21 Ac wedi ei twrw ef allan, merch Pharao a'i cysodes ei i tynu, ac a'i magodd ef yn fab iddi ei hun.

22 A Moses oedd ddysgedig yn holl ddoethineb yr Aiphtiaid, ac [b] oedd nerthol mewn geiriau, ac mewn gweithredoedd.

23 A [c] phan oedd efe yn llawn ddeugeinmlwydd oed, daeth i'w galon ef ymweled â'i frodyr plant yr Israel.

24 A phan welodd efe un yn cael cam, efe a'i hamddiffynnodd ef, ac a ddialodd gam yr hwn a orthrymmid, gan daro 'r Aiphtiwr.

25 Ac efe a dybiodd fod ei frodyr yn dyall, fod Duw yn rhoddi jechydwriaeth iddynt trwy ei law ef; eithr hwynt hwy ni ddyallasant.

26 [d] A'r dydd nesaf yr ymddangosodd efe iddynt, a hwy yn ymrafaelio, ac a'i hannogodd hwynt i heddychu, gan ddywedyd, Ha wŷr, brodyr ydych chwi, pa ham y gwnewch gam â'i gilydd?

27 Ond yr hwn oedd yn gwneuthur cam â'i gymmydog, a'i cilgwthiodd ef, gan ddywedyd, [e] Pwy a'th osododd di yn llywodraethwr ac yn farnwr arnom ni?

28 A leddi di fi, y modd y lleddaist yr Aiphtiwr ddoe?

29 A Moses a ffodd ar y gair hwn, ac a fu ddieithr yn nhîr Madian, lle y cenhedlodd efe ddau o feibion.

30 [f] Ac wedi cyflawnu deugain mlynedd yr ymddangosodd iddo, yn anialwch mynydd Sina, angel yr Arglwydd, mewn fflam dân mewn perth.

31 A Moses pan welodd, a fu ryfedd ganddo y golwg, a phan nesaodd i ystyried, daeth llef yr Arglwydd atto, *gan ddywedyd,*

32 [g] Myfi yw Duw dy dadau, Duw Abraham, a Duw Isaac, a Duw Jacob. A Moses wedi myned yn ddychrynedig, ni feiddiai ystyried.

33 [h] Yna y dywedodd yr Arglwydd wrtho, Datod dy esgidiau oddi am dy draed; canys y lle yr wyt yn sefyll ynddo, sydd dîr sanctaidd.

34 Gan weled y gwelais ddrygsyd fy mhobl, y rhai sy yn yr Aipht, a mi a glywais eu griddfan, ac a ddisgynnais i'w gwared hwy. Ac yn awr tyred, mi a'th anfonaf di i'r Aipht.

35 Y

4037.

[p] Gen. 42. 1.

[q] Gen. 45. 4, 16.

[r] Gen. 46. 27. Deut. 10. 22.

[s] Gen. 46. 5, a 49. 33.

[t] Ecsod. 13. 19. Jos. 24. 32.

[u] Gen. 23. 16. a 33. 19.

[x] Ecsod. 1, 7, 8, 9. Psal. 105. 24.

[y] Ecsod. 1. 22.

[z] Ecsod. 2. 2.

[a] Heb. 11. 23.

† *alws* jawn.

[b] Luc 24. 19.

[c] Ecsod 2. 11.

[d] Ecsod. 2. 13.

[e] Edrych Pen. 4. 7.

[f] Ecsod. 3. 2.

[g] Mat. 22. 32. Heb. 11. 16.

[h] Jos. 5. 15.

[a] Pen. 22. 1.

[b] Gen. 12. 1, 5, 6.

[c] Gen. 11. 31.

[d] Gen. 12. 7. a 13. 15.

[e] Gen. 15. 13, 16.

† Neu, *ei hâd ef.*

[f] Ecsod. 12. 40. Gal. 3. 17.

[g] Ecsod. 3. 12.

[h] Gen. 17. 9, 10.

[i] Gen. 21. 2, 3, 4.

[k] Gen. 25. 26.

[l] Gen. 29. 31, &c. a 30. 5, &c. a 35. 23.

[m] Gen. 37. 4, 28. Psal. 105. 17.

[n] Gen. 41. 37.

[o] Gen. 41. 54.

4037.

35 Y Moſes ymma, yr hwn a wrthodaſant hwy, gan ddywedyd, Pwy a'th oſododd di yn llywodraethwr, ac yn farnwr? hwn a anfonodd Duw yn llywydd, ac yn waredwr, trwy law yr angel, yr hwn a ymddangoſodd iddo yn y berth.

36 Hwn a'i harweiniodd hwynt allan, [i] gan wneuthur rhyfeddodau ac arwyddion, yn nhîr yr Aipht, ac yn y môr côch, ac [k] yn y diffeithwch, ddeugain mlynedd.

37 Hwn yw'r Moſes a ddywedodd i feibion Iſrael, [l] Prophwyd a gyfyd yr ARGLWYDD eich Duw i chwi o'ch brodyr tel myfi, [m] arno ef y gwrandewch.

38 [n] Hwn yw efe a fu yn † yr eglwys yn y diffeithwch, gyd â'r [o] angel a ymddiddanodd ag ef ym mynydd Sina, ac â'n tadau ni, yr hwn a dderbyniodd ymadroddion bywiol i'w rhoddi i ni.

39 Yr hwn ni fynnai ein tadau fod yn ufudd iddo, eithr cilgwthiaſant ef, a throiſant yn eu calonnau i'r Aipht,

40 [p] Gan ddywedyd wrth Aaron, Gwnâ i ni dduwiau i'n blaenori: o blegid y Moſes ymma, yr hwn a'n dug ni allan o dir yr Aipht, ni wyddom ni beth a ddigwyddodd iddo.

41 A hwy a wnaethant lô yn y dyddiau hynny, ac a offrymmaſant aberth i'r eilun, ac a ymlawenhaſant yngweithredoedd eu dwylaw eu hun.

42 Yna [q] y trôdd Duw, ac a'i rhoddes hwy i ſynu i waſanaethu [r] llu y nef, fel y mae yn 'ſgrifennedig yn llyfr y prophwydi; [r] A offrymmaſoch i mi laddedigion ac aberthau, ddeugain mlynedd yn yr anialwch, chwi tŷ Iſrael?

43 A chwi a gymmeraſoch babell Moloch, a ſeren eich duw Remphan, lluniau y rhai a wnaethoch i'w haddoli; minnau a'ch ſymmudaf chwi tu hwnt i Fabilon.

44 Tabernacl y dyſtiolaeth oedd ym mhlith ein tadau yn yr anialwch, fel y gorchymynnaſai yr hwn a ddywedai wrth Foſes, [s] am ei wneuthur ef yn ôl y portreiad a welſai.

45 [t] Yr hwn a ddarfu i'n tadau ni ei gymmeryd, a'i ddwyn i mewn gyd ag Jeſu i berchennogaeth y cenhedloedd, y rhai a yrrodd Duw allan o flaen ein tadau, hyd yn nyddiau Dafydd;

46 [u] Yr hwn a gafodd ffafr ger bron Duw, ac [x] a ddymunodd gael tabernacl i Dduw Jacob.

47 [y] Eithr Solomon a adeiladodd dŷ iddo ef.

48 [z] Ond nid yw y Goruchaf yn trigo mewn temlau o waith dwylaw, fel y mae y prophwyd yn dywedyd,

49 [a] Y nef yw ſy ngorſeddfainge, a'r ddaear yw troedfainge fy nhraed. Pa dŷ a adeiledwch i mi, medd yr Arglwydd; neu pa le *fydd* i'm gorphwyſfa i?

50 Onid fy llaw i a wnaeth hyn oll?

51 Chwi rai [b] gwargaled, a [c] dîenwaededig o galon ac o gluſtiau, yr ydych chwi yn waſtad yn gwrthwynebu 'r Ysbryd glân, megis eich tadau, felly chwithau.

52 Pa un o'r prophwydi ni ddarfu i'ch tadau chwi ei erlid? a hwy a laddaſant y rhai oedd yn rhagfynegi dyfodiad [d] y Cyfiawn, i'r hwn yr awron y buoch chwi fradwyr a llofruddion:

53 [e] Y rhai a dderbyniaſoch y gyfraith trwy dreſnid angylion, ac ni's cadwaſoch:

54 ¶ A [f] phan glywſant hwy y pethau hyn, hwy a ffrommaſant yn eu calonnau, ac a yſgyrnygaſant ddannedd arno.

55 Ac efe yn gyflawn o'r Ysbryd glân, a edrychodd yn ddyfal tu a'r nef, ac a welodd ogoniant Duw, a'r Jeſu yn ſefyll ar ddeheulaw Dduw.

56 Ac efe a ddywedodd, Wele, [g] mi a welaf y nefoedd yn agored, a Mâb y dŷn yn eiſtedd ar ddeheulaw Dduw.

57 Yna y gwaeddaſant â llef uchel, ac a gaeaſant eu cluſtiau, ac a ruthraſant yn unîryd arno,

58 Ac [h] a'i bwriaſant allan o'r ddinas, ac a'i llabyddiaſant: [i] a'r tyſtion a ddodaſant eu dillad wrth draed dŷn jeuangc a elwid Saul.

59 A hwy a labyddiaſant Stephan, ag efe yn galw *ar Dduw*, ac yn dywedyd, Arglwydd Jeſu, [k] derbyn fy ysbryd.

60 Ac efe a oſtyngodd ar ei liniau, ac a leſodd â llef uchel, [l] Arglwydd, na ddôd y pechod hyn yn eu herbyn. Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a hunodd.

PEN. VIII.

1 *Yr Eglwys, o achos yr erlid yn Jeruſalem wedi ei phlannu yn Samaria, 5 trwy waith Philip y Diacon, yr hwn a bregethodd, ac a wnaeth wyrthau, ac a fedyddiodd lawer, ym mhlith erail Simon y ſwynwr, hudol mawr ym myſg y bobl: 14 Pedr a Joan yn dyfod i gadarnhau, ac i 'chwanegu 'r Eglwys, gan roddi 'r Ysbryd glân trwy weddi ac arddodiad dwylaw: 18 A Simon yn ceiſio prynu y cyffelyb awdurdod ganthynt: 20 a Phedr yn ei geryddu ef yn dôſt am ei ragrith a'i gybydd-dod, ac yn ei annog ef i edifarhau, 25 ac yn aychwelyd i Jeruſalem, dan bregethu gair yr Arglwydd, efe a Joan. 26 Ac angel yn anſon Philip i aayſgu, ac i fedyddio yr Eſnuch o Ethiopia.*

A [a] Saul oedd yn cyttuno i'w ladd ef. A bu yn y dyddiau hynny erlid mawr ar yr eglwys oedd yn Jeruſalem: a [b] phawb a waſgarwyd ar hŷd gwledydd Judea a Samaria, ond yr apoſtolion.

2 A gwŷr bucheddol a ddygaſant Stephan *i'w gladdu*, ac [c] a wnaethant alar mawr amdano ef.

3 Eithr Saul [d] oedd yn anrheithio 'r eglwys, gan fyned i mewn i bob tŷ, a lluſgo allan wŷr a gwragedd, efe a'i rhoddes yngharchar.

4 [e] A'r rhai a waſgaraſid, a dramwyaſant gan bregethu 'r gair.

5 Yna Phylib a aeth i wared i ddinas Samaria, ac a bregethodd Griſt iddynt.

6 A'r bobl yn gyttûn a ddaliodd ar y pethau a ddywedid gan Phylib, wrth glywed o honynt, a gweled yr arwyddion yr oedd efe yn eu gwneuthur.

7 Canys [f] ysbrydion aflan, gan lefain â llef uchel, a aethant allan o lawer a berchennogid *ganddynt*: a llawer yn gleifion o'r parlys, ac yn gloffion, a jachâwyd.

8 Ac yr oedd llawenydd mawr yn y ddinas honno.

9 Eithr rhyw wr a'i enw Simon, oedd o'r blaen yn y ddinas, [g] yn ſwyno, ac yn hudo pobl Samaria, gan ddywedyd ei *fod* ef ei hun yn rhyw un mawr,

10 Ar yr hwn yr oedd pawb, o'r lleiaf hyd y mwyaf, yn gwrando, gan ddywedyd, Mawr allu Duw yw hwn.

11 Ac yr oeddynt a'i coel arno, o herwydd iddo dalm o amſer eu hudo hwy â ſwynion.

12 Eithr pan gredaſant i Phylib yn pregethu 'r pethau a berthynent i deyrnas

i Ecſod. 7, a 8, a 9. a 10, a 11, a 14.
k Ecſod. 16. 1. Deut. 18. 15, 18. Pen. 3. 22.
m Mat. 17. 5.
n Ecſod. 19. 3, 17. † y gynnulleidfa.
o Gal. 3. 19.
p Ecſod. 32. 1.
q Pſal. 81. 12. Ezec. 20. 25, 39. Rhuſ. 1. 24.
r Am. 5. 25. Ecſod. 25. 40. Heb. 8. 5.
s Joſ. 3. 14.
t 1 Sam. 16. 1. Pen. 13. 22.
u Pſal. 132. 4.
x 1 Bren. 6. 1. 1 Cron. 17. 12.
y 1 Bren. 8. 27. Pen. 17. 24.
z Eſay 66. 1, 2. Mat. 5. 34. a 23. 22. b Ecſod. 32. 9. Eſay 48. 4. c Lef. 26. 41. Deut. 10. 16. Jer. 4. 4. a 6. 10. a 9. 26.
d Pen. 3. 14.
e Ecſod. 20. 1. Gal. 3. 19. Heb. 2. 2.
f Pen. 5. 33.

55 Ac efe yn gyflawn o'r Ysbryd glân, a edrychodd yn ddyfal tu a'r nef, ac a welodd ogoniant Duw, a'r Jeſu yn ſefyll ar ddeheulaw Dduw.

56 Ac efe a ddywedodd, Wele, [g] mi a welaf y nefoedd yn agored, a Mâb y dŷn yn eiſtedd ar ddeheulaw Dduw.

57 Yna y gwaeddaſant â llef uchel, ac a gaeaſant eu cluſtiau, ac a ruthraſant yn unîryd arno,

58 Ac [h] a'i bwriaſant allan o'r ddinas, ac a'i llabyddiaſant: [i] a'r tyſtion a ddodaſant eu dillad wrth draed dŷn jeuangc a elwid Saul.

59 A hwy a labyddiaſant Stephan, ag efe yn galw *ar Dduw*, ac yn dywedyd, Arglwydd Jeſu, [k] derbyn fy ysbryd.

60 Ac efe a oſtyngodd ar ei liniau, ac a leſodd â llef uchel, [l] Arglwydd, na ddôd y pechod hyn yn eu herbyn. Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a hunodd.

PEN. VIII.

1 *Yr Eglwys, o achos yr erlid yn Jeruſalem wedi ei phlannu yn Samaria, 5 trwy waith Philip y Diacon, yr hwn a bregethodd, ac a wnaeth wyrthau, ac a fedyddiodd lawer, ym mhlith erail Simon y ſwynwr, hudol mawr ym myſg y bobl: 14 Pedr a Joan yn dyfod i gadarnhau, ac i 'chwanegu 'r Eglwys, gan roddi 'r Ysbryd glân trwy weddi ac arddodiad dwylaw: 18 A Simon yn ceiſio prynu y cyffelyb awdurdod ganthynt: 20 a Phedr yn ei geryddu ef yn dôſt am ei ragrith a'i gybydd-dod, ac yn ei annog ef i edifarhau, 25 ac yn aychwelyd i Jeruſalem, dan bregethu gair yr Arglwydd, efe a Joan. 26 Ac angel yn anſon Philip i aayſgu, ac i fedyddio yr Eſnuch o Ethiopia.*

A [a] Saul oedd yn cyttuno i'w ladd ef. A bu yn y dyddiau hynny erlid mawr ar yr eglwys oedd yn Jeruſalem: a [b] phawb a waſgarwyd ar hŷd gwledydd Judea a Samaria, ond yr apoſtolion.

2 A gwŷr bucheddol a ddygaſant Stephan *i'w gladdu*, ac [c] a wnaethant alar mawr amdano ef.

3 Eithr Saul [d] oedd yn anrheithio 'r eglwys, gan fyned i mewn i bob tŷ, a lluſgo allan wŷr a gwragedd, efe a'i rhoddes yngharchar.

4 [e] A'r rhai a waſgaraſid, a dramwyaſant gan bregethu 'r gair.

5 Yna Phylib a aeth i wared i ddinas Samaria, ac a bregethodd Griſt iddynt.

6 A'r bobl yn gyttûn a ddaliodd ar y pethau a ddywedid gan Phylib, wrth glywed o honynt, a gweled yr arwyddion yr oedd efe yn eu gwneuthur.

7 Canys [f] ysbrydion aflan, gan lefain â llef uchel, a aethant allan o lawer a berchennogid *ganddynt*: a llawer yn gleifion o'r parlys, ac yn gloffion, a jachâwyd.

8 Ac yr oedd llawenydd mawr yn y ddinas honno.

9 Eithr rhyw wr a'i enw Simon, oedd o'r blaen yn y ddinas, [g] yn ſwyno, ac yn hudo pobl Samaria, gan ddywedyd ei *fod* ef ei hun yn rhyw un mawr,

10 Ar yr hwn yr oedd pawb, o'r lleiaf hyd y mwyaf, yn gwrando, gan ddywedyd, Mawr allu Duw yw hwn.

11 Ac yr oeddynt a'i coel arno, o herwydd iddo dalm o amſer eu hudo hwy â ſwynion.

12 Eithr pan gredaſant i Phylib yn pregethu 'r pethau a berthynent i deyrnas

i Ecſod. 7, a 8, a 9. a 10, a 11, a 14.
k Ecſod. 16. 1. Deut. 18. 15, 18. Pen. 3. 22.
m Mat. 17. 5.
n Ecſod. 19. 3, 17. † y gynnulleidfa.
o Gal. 3. 19.
p Ecſod. 32. 1.
q Pſal. 81. 12. Ezec. 20. 25, 39. Rhuſ. 1. 24.
r Am. 5. 25. Ecſod. 25. 40. Heb. 8. 5.
s Joſ. 3. 14.
t 1 Sam. 16. 1. Pen. 13. 22.
u Pſal. 132. 4.
x 1 Bren. 6. 1. 1 Cron. 17. 12.
y 1 Bren. 8. 27. Pen. 17. 24.
z Eſay 66. 1, 2. Mat. 5. 34. a 23. 22. b Ecſod. 32. 9. Eſay 48. 4. c Lef. 26. 41. Deut. 10. 16. Jer. 4. 4. a 6. 10. a 9. 26.
d Pen. 3. 14.
e Ecſod. 20. 1. Gal. 3. 19. Heb. 2. 2.
f Pen. 5. 33.

4037.
g Ezec. 1. 1. Mat. 3. 16. Pen. 10. 11.
h 1 Bren. 21. 13. Luc 4. 29. i Pen. 22. 20.
k Pſal. 31. 6. Luc 23. 46.
l Mat. 5. 44. Luc 23. 34.

a Pen. 22. 20.
b Pen. 11. 19.

c Gen. 23. 2. a 50. 10. 2 Sam. 3. 31.
d Pen. 22. 4. a 26. 10, 11. 1 Cor. 15. 9. Gal. 1. 13. 1 Tim. 1. 13.
e Mat. 10. 23. Pen. 11. 19.
f Marc 16. 17.
g Pen. 23. 6.

4037. Dduw, ac i enw Jeſu Grift, hwy a fedyddiwyd, yn wŷr ac yn wragedd.

13 A Simon yntef hefyd a gredodd: ac wedi ei fedyddio, a lynodd wrth Phylib; a ſynnodd arno wrth weled yr arwyddion a'r nerthoedd mawrion a wneid.

14 ¶ A phan glybu 'r apoſtolion yn Jeruſalem dderbyn o Samaria air Duw, hwy a anfonſant attynt Bedr a Joan.

15 Y rhai wedi eu dyfod i wared, a weddiaſant droſtynt, ar iddynt dderbyn yr Ysbryd glân.

[a] Pen. 19. 2. [b] Mat. 28. 19. Pen. 2. 38. [c] Pen. 6. 6. a 19. 6. † *arddodiad.*

16 Canys [b] etto nid oedd eſe wedi ſyrthio ar neb o honynt: ond yr oeddynt yn unig [c] wedi eu bedyddio yn enw yr Arglwydd Jeſu.

17 Yna [d] hwy a ddodaſant *eu* dwylaw arnynt, a hwy a dderbyniaſant yr Ysbryd glân.

[d] Pen. 2. 38. [e] Mat. 10. 8. Edrych 2 Bren. 5. 16. ‡ *feddwl.* [f] 2 Tim. 2. 25.

18 A phan welodd Simon mai trwy † oſodiad dwylaw yr apoſtolion y rhoddid yr Ysbryd glân, eſe a gynnygiodd iddynt arian,

19 Gan ddywedyd, Rhoddwch i minnau hefyd yr awdurdod hon, fel ar bwy bynnag y goſodwyf fy nwylaw, y derbynio eſe yr Ysbryd glân.

20 Eithr Pedr a ddywedodd wrtho, Bydded dy arian gyd â thi i ddiſtryw, am [e] i ti ‡ dybied y meddiennir dawn Duw trwy arian.

21 Nid oes i ti na rhan na chyfran yn y gorchwyl hyn: canys nid yw dy galon di yn uniawn ger bron Duw.

22 Edifarhâ gan hynny am dy ddrygioni hyn, a gweddïa Dduw [f] a faddeuir i ti feddyliſtyd dy galon.

23 Canys mi a'th welaf mewn buſtl chwerwder, ac mewn rhwymedigaeth anwiredd.

24 A Simon a attebodd ac a ddywedodd, [g] Gweddïwch chwi droſofi at yr Arglwydd, fel na ddêl dim arnaf o'r pethau a ddywedaſoch.

[g] Num. 21. 7. 1 Bren. 13. 6.

25 Ac wedi iddynt dyſtiolaethu, a llefaru gair yr Arglwydd, hwy a ddychwelaſant i Jeruſalem ac a bregethaſant yr efengyl yn llawer o bentrefi 'r Samariaid.

26 ¶ Ac angel yr Arglwydd a lefarodd wrth Phylib, gan ddywedyd, Cyfod a dôs tu a'r deau i'r ffordd ſydd yn myned i wared o Jeruſalem i Aza; yr hon ſydd anghyfannedd.

27 Ac eſe a gyfododd ac a aeth. Ac wele [h] gŵr o Ethiopia, eſnuch galluog dan Gandace brenhines yr Ethiopiaid, yr hwn oedd ar ei holl dryſor hi, [i] yr hwn a ddaethai i Jeruſalem i addoli;

[h] Zeph. 3. 10. [i] Joan 12. 20.

28 Ac oedd yn dychwelyd, ac yn eiſtedd yn ei gerbyd, ac yn darllen y prophwyd Eſaias.

29 A dywedodd yr Ysbryd wrth Phylib, Dôs yn nês, a glŷn wrth y cerbyd ymma.

30 A Phylib a redodd atto, ac a'i clybu eſ yn darllen y prophwyd Eſaias, ac a ddywedodd, A wyt ti yn dyall y pethau yr wyt yn eu darllen?

31 Ac eſe a ddywedodd, Pa ſodd y gallaf, oddieithr i ryw un fy nghyfarwyddo i? Ac eſe a ddymunodd ar Phylib ddyfod i fynu, ac eiſtedd gyd ag ef.

32 A'r lle o'r yſgrythur yr oedd eſe yn ei ddarllen, oedd hwn, [k] Fel dafad i'r lladdfa yr arweinwyd ef: ac fel oen ger bron ei gneifiwr yn fud, felly nid agorodd eſe ei enau.

[k] Eſay 53. 7.

33 Yn ei oſtyngiad, ei farn ef a dynnwyd ymmaith; eithr pwy a draetha ei genhedlaeth ef? o blegid dygir ei ſywyd ef oddi ar y ddaear.

34 A'r eſnuch a attebodd Phylib, ac a ddywedodd, Attolwg i ti, am bwy y mae 'r prophwyd yn dywedyd hyn? Am dano ei hun, ai am ryw un arall?

35 A Phylib a agorodd ei enau, ac a ddechreuodd ar yr yſgrythur honno, ac a bregethodd iddo yr Jeſu.

36 Ac fel yr oeddynt yn myned ar hŷd y ffordd, hwy a ddaethant at ryw ddwfr. A'r eſnuch a ddywedodd, Wele ddwfr, [l] beth ſydd yn lluddias ty medyddio?

[l] Pen. 10. 47.

37 A Phylib a ddywedodd, O's wyt ti yn credu â'th holl galon, fe a ellir. Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, [m] Yr wyf yn credu fod Jeſu Grift yn Fâb Duw.

[m] Mat. 16. 16. Joan 6. 69. a 11. 27. Pen. 9. 20. † Joan 4. 15. a 5. 5. [n] 1 Bren. 18. 12. 2 Bren 2. 16. Ezec. 3. 12, 14.

38 Ac eſe a orchymynnodd ſefyll o'r cerbyd: a hwy a aethant i wared ill dau i'r dwfr, Phylib a'r eſnuch; ac eſe a'i bedyddiodd ef.

39 A phan ddaethant i fynu o'r dwfr, [n] Ysbryd yr Arglwydd a gippiod Phylib ymmaith, ac ni welodd yr eſnuch ef mwyach. Ac eſe a aeth ar hŷd ei ffordd ei hun yn llawen.

40 Eithr Phylib a gaed yn Azotus: a chan dramwy, eſe a efangylodd ym mhob dinas, hyd oni ddaeth eſe i Cesarea.

PEN. IX.

1 Saul yn myned i Ddamaſcus; a'i daraw ef i lawr i'r ddaear, 10 a'i alw i fod yn apoſtol, 18 a'i fedyddio gan Ananias. 20 Yntef yn pregethu Criſt yn hyderus. 23 Yr Juddewon yn cynllwyn i'w ladd ef; 29 a'r Groegwyr hefyd; yntef yn diangc rhag y ddwy blaid. 31 Yr Eglwyſi yn cael llonyddwch. 32 Pedr yn jachâu Aeneas a parlys, 36 ac yn codi Tabitha o farw i fyw.

A [a] Saul etto yn chwythu bygythiau a chelanedd yn erbyn diſgyblion yr Arglwydd, a aeth at yr archoffeiriad,

[a] Pen. 8. 3.

2 Ac a ddeiſyfodd ganddo lythyrau i Ddamaſcus, at y ſynagogau, fel o's cai eſe neb o'r ffordd † *hon*, na gŵyr, na gwragedd, y gallai efe eu dwyn hwy yn rhwym i Jeruſalem.

Gal. 1. 13. 1 Tim. 1. 13. † honno. Pen. 19. 9, 23.

3 Ac [b] fel yr oedd eſe yn ymdaith, bu iddo ddyfod yn agos i Ddamaſcus: ac yn ddiſymmwth llewyrchodd o'i amgylch oleuni o'r nef.

[b] Pen. 22. 6. a 26. 12. 1 Cor. 15. 8.

4 Ac eſe a ſyrthiodd ar y ddaear, ac a glybu lais yn dywedyd wrtho, Saul, Saul, pa ham yr wyt yn fy erlid i?

5 Yntef a ddywedodd, Pwy wyt ti, Arglwydd? A'r Arglwydd a ddywedodd, Myfi yw Jeſu, yr hwn yr wyt ti yn ei erlid. [c] Caled yw i ti wingo yn erbyn y ſwmbylau.

[c] Pen. 9. 39.

6 Ynteu gan grynu, ac â braw arno, a ddywedodd, Arglwydd, [d] beth a fynni di i mi ei wneuthur? A'r Arglwydd *a ddywedodd* wrtho, Cyfod, a dôs i'r ddinas, ac fe a ddywedir i ti pa beth ſy raid i ti ei wneuthur.

[d] Luc 3. 10. Pen. 2. 37. a 16. 30.

7 [e] A'r gŵyr oedd yn cyd-deithio ag ef, a ſafaſant yn † fud, gan glywed y llais, ac heb weled neb.

[e] Dan. 10. 7. Edrych Pen. 22. 9. a 26. 13. † *ſyn.*

8 A Saul a gyfododd oddi ar y ddaear: a phan agorwyd ei lygaid, ni welai efe neb: eithr hwy a'i tywyſaſant ef erbyn ei law, ac a'i dygaſant *ef* i mewn i Ddamaſcus.

9 Ac eſe a fu dridiau heb weled, ac ni wnaeth na bwyta nac yfed.

10 Ac yr oedd rhyw ddiſcybl yn Namaſcus, a'i enw Ananias. A'r Arglwydd a ddywedodd wrtho ef mewn gweledigaeth, Ananias,

4038. Ananias. Yntef a ddywedodd, Wele fi, Arglwydd.

11 A'r Arglwydd *a ddywedodd* wrtho, Cyfod, a dos i'r heol a elwir Uniawn, a
f Pen. 21. chais yn nhŷ Judas, *un* a'i enw Saul, f o
39. a 22. Darſus: canys wele y mae yn gweddïo,
3.

12 Ac efe a welodd mewn gweledigaeth
ŵr a'i enw Ananias, yn dyfod i mewn, ac
yn dodi *ei* law arno, fel y gwelai eilwaith.

13 Yna yr attebodd Ananias, O Arg-
g Ad. 1. lwydd, mi a glywais gan lawer am y gŵr
hwn, g faint o ddrygau a wnaeth efe i'th
ſainct di yn Jeruſalem:

14 Ac ymma y mae ganddo awdurdod
oddi wrth yr archoffeiriaid, i rwymo pawb
ſy'n galw ar dy enw di.

15 A dywedodd yr Arglwydd wrtho,
h Pen. 13. Dos ymmaith; canys h y mae hwn yn lleſtr
2. 22. 21. etholedig i mi, i ddwyn fy enw ger bron
Rhuf. 1. i cenhedloedd, a k brenhinoedd, a phlant
1. Iſrael.
Gal. 1. 15. 16 Canys l myfi a ddangoſaf iddo pa be-
Eph. 3. 8. chau eu maint ſydd raid iddo ef eu dioddef
1 Tim. 2. er mwyn fy enw i.
7.
2 Tim. 2. 17 Ac m Ananias a aeth ymmaith, ac a
11. aeth i mewn i'r tŷ; ac n wedi dodi ei
i Rhuf. 1. ddwylaw arno, efe a ddywedodd, Y brawd
5. Saul, yr Arglwydd a'm hanfonodd i, (Ieſu
k Pen. 25. yr hwn a ymddangoſodd i ti ar y ffordd y
22. daethoſt) fel y gwelych dracheſn, ac o y'th
l Pen. 21. lanwer â'r Ysbryd glân.
11.
2 Cor. 11. 18 Ac yn ebrwydd y ſyrthiodd oddi
23. wrth ei lygaid eſ, megis cen: ac efe a ga-
m Pen. 22. fodd ei olwg yn y man; ac efe a gyfododd,
12. ac a fedyddiwyd.
n Pen. 8. 19 Ac wedi iddo gymmeryd bwyd, efe a
17. gryfhaodd. A bu Saul gyd â'r diſgyblion
o Pen. 8. oedd yn Namaſcus dalm o ddyddiau.
15.
p Pen. 8. 20 Ac yn ebrwydd yn y ſynagogau, efe a
37. bregethodd Criſt, mai p efe yw Mâb Duw.

21 A phawb a'r a'i clybu *eſ*, a ſynnaſant
ac a ddywedaſant, Onid hwn yw 'r un oedd
yn diſetha yn Jeruſalem, y rhai a alwent ar
yr enw hwn, ac a ddaeth ymma er mwyn
hyn, fel y dygai hwynt yn rhwym at yr
archoffeiriaid?

22 Eithr Saul a gynnyddodd fwy-fwy o
nerth, ac a orchfygodd yr Juddewon oedd
yn preſwylio yn Namaſcus, gan gadarnhau
mai hwn yw Criſt.

23 Ac wedi cyflawnu llawer o ddyddiau,
cydymgynghorodd yr Juddewon i'w ladd
ef.

q 2 Cor. 24 q Eithr eu cyd-fwriad hwy a wybu-
11. 32. wyd gan Saul. A hwy a ddiſgwiliaſant y
pyrth ddydd a nôs, i'w ladd ef.

r Joſ. 2. 25 Yna y diſgyblion a'i cymmeraſant ef o
15. hŷd nôs, ac r a'i gollyngaſant i wared
1 Sam. 19. † dros y mur mewn baſged.
12.
† *ar hyd.* 26 s A Saul, wedi ei ddyfod i Jeruſalem,
s Pen. 22. a geiſiodd ymwaſgu â'r diſgyblion; ac yr
17. oeddynt oll yn ei ofni eſ, heb gredu ei fod
t Pen. 4. eſe yn ddiſgybl.
36.
27 Eithr t Barnabas a'i cymmerodd eſ, ac
a'i dug at yr apoſtolion, ac a fynegodd
iddynt, pa fodd y gwelſai eſe yr Arglwydd
ar y ffordd, ac ymddiddan o hono ag ef, ac
mor hŷ a fuaſai eſe yn Namaſcus, yn enw
yr Ieſu.

u Gal. 1. 28 Ac u yr oedd efe gyd â hwynt, yn
18. myned i mewn, ac yn myned allan, yn Je-
ruſalem.

29 A chan fod yn hŷ yn enw 'r Arglwydd
Ieſu, efe a leſarodd, ac a ymddadleuodd yn
erbyn y Groegiaid; a hwy a geiſiaſant ei
ladd ef.

30 A'r brodyr pan wybuant, a'i dygaſant
ef i wared i Ceſarea, ac a'i hanfonaſant eſ 4038.
ymmaith i Darſus.

31 Yna 'r eglwyſi trwy holl Judea a Ga-
lilea a Samaria a gawſant heddwch, ac a
adeiladwyd; a chan rodio yn ofn yr Ar-
glwydd, ac yn niddanwch yr Ysbryd glân,
hwy a amlhawyd.

32 ¶ A bu, a Phedr yn tramwy † trwy † *heibio i*
'r holl *wledydd*, iddo ddyfod i wared at y *bawb.*
ſainct hefyd, y rhai oedd yn trigo yn
Lyda.

33 Ac efe a gafodd yno ryw ddŷn a'i enw
Aeneas, er ys wyth mlynedd yn gorwedd ar
wely, yr hwn oedd glaf o'r parlys.

34 A Phedr a ddywedodd wrtho, Aeneas,
y mae Ieſu Criſt yn dy jachâu di: cyfod a
chyweiria dy wely. Ac efe a gyfododd yn
ebrwydd.

35 A phawb a'r oedd yn preſwylio yn
Lyda a Saron a'i gwelſant eſ, ac a ymchwe-
laſant at yr Arglwydd.

36 ¶ Ac yn Joppa yr oedd rhyw ddiſ-
gybles, a'i henw Tabitha, (yr hon, o's
cyfieithir, a elwir Dorcas,) hon oedd yn
llawn o weithredoedd da, ac eluſenau, y
rhai a wnaethai hi.

37 A digwyddodd yn y dyddiau hynny
iddi ſod yn glaf, a marw: ac wedi iddynt ei
golchi, hwy a'i dodaſant hi mewn llofft.

38 Ac o herwydd bod Lyda yn agos i
Joppa, y diſgyblion a glywſant ſod Pedr
yno, ac a anfonaſant ddau ŵr atto eſ, gan
ddeiſyf ‡ nad oedai ddyfod hyd attynt hwy. ‡ *na fyd-*
dai ſlin
39 A Phedr a gyfodes, ac a aeth gyd â *ganddo.*
hwynt. Ac wedi ei ddyfod, hwy a'i dyga-
ſant ef i fynu i'r llofft: a'r holl wragedd
gweddwon a ſafaſant yn ei ymmyl eſ yn wy-
lo, ac yn dangos y peiſiau, a'r gwiſgoedd a
wnaethai Dorcas, tra ydoedd hi gyd â hwynt.

40 Eithr Pedr wedi eu bwrw hwy i gŷd
allan, a dodi ei liniau *ar lawr*, a weddiodd,
a chan droi at y corph, a ddywedodd, Tabi-
tha, cyfod. A hi a agorodd ei llygaid, a
phan welodd hi Bedr, hi a gododd yn ei
heiſtedd.

41 Ac efe a roddodd ei law iddi, ac a'i
cyfododd hi i fynu. Ac wedi galw y ſainct,
a'r gwragedd gweddwon, efe a'i goſodod
hi ger bron yn fyw.

42 A hysbys fu trwy holl Joppa: a llawer
a gredaſant yn yr Arglwydd.

43 A bu iddo aros yn Joppa lawer o
ddyddiau, gyd ag un Simon barcer.

PEN. X.

1 *Cornelius, gŵr defoſionol, y wrth orchymmyn angel, yn danfon i gyrchu Pedr.* 11 *Yntau, trwy weledigaeth,* 15, 20 *a ddyſgir na ddiyſtyrai mo'r Cenhedloedd.* 34 *Ac efe yn pregethu Criſt i Cornelius, a'r rhai oedd gyd ag eſ,* 44 *yr Ysbryd glân yn diſgyn arnynt,* 48 *a'i bedyddio hwy.*

YR oedd rhyw ŵr yn Ceſarea, a'i enw 4045.
Cornelius, canwriad o'r fyddin a elwid
yr Italaidd.

2 Gŵr defoſionol, ac yn ofni Duw, yng-
hŷd â'i holl dŷ, ac yn gwneuthur llawer o
eluſenau i'r bobl, ac yn gweddïo Duw yn
waſtadol.

3 Efe a welodd mewn gweledigaeth yn
eglur, ynghŷlch y nawfed awr o'r dydd,
angel Duw yn dyfod i mewn atto, ac yn dy-
wedyd wrtho, Cornelius.

4 Ac wedi iddo graffu arno, a myned yn
ofnus, efe a ddywedodd, Beth ſydd, Arg-
lwydd? Ac efe a ddywedodd wrtho, Dy
weddïau di a'th eluſenau a ddyrchaſaſant yn
goffadwriaeth ger bron Duw.

4045. 5 Ac yn awr anſon wŷr i Joppa, a gyrr am Simon, yr hwn a gyfenwir Pedr.

6 Y mae eſe yn llettya gyd ag un Simon barcer, tŷ 'r hwn ſydd wrth y môr: eſe a ddywed i ti pa beth ſydd raid i ti ei wneuthur.

7 A phan ymadawodd yr angel oedd yn ymddiddan â Chornelius, eſe a alwodd ar ddau o dylwyth ei dŷ, a milwr defoſionol, o 'r rhai oedd yn aros gyd ag ei:

8 Ac wedi iddo fynegi iddynt y cwbl, eſe a 'i hanfonodd hwynt i Joppa.

a Pen. 11. 5, &c. 9 A thrannoeth, fel yr oeddynt hwy yn ymdeithio, ac yn nesâu at y ddinas, a Pedr a aeth i fynu ar y tŷ i weddio, ynghŷlch y chweched awr.

10 Ac fe ddaeth arno newyn mawr, ac eſe a chwennychai gael bwyd. Ac a hwynt yn parotôi iddo, fe ſyrthiodd arno lewyg:

b Pen. 7. 56. Dad. 19. 11. 11 Ac b eſe a welai y nef yn agored, a rhyw leſtr yn diſgyn arno, fel llenlliain fawr, wedi rhwymo ei phedair congl, a 'i gollwng i wared hyd y ddaear;

12 Yn yr hon yr oedd pob rhyw bedwar-carnolion y ddaear, a gwyllt-filod, ac ymluſgiaid, ac ehediaid y nef.

13 A daeth lleſ atto, Cyſod, Pedr; lladd, a bwyta.

c Lef. 11. 4. Deut. 14. 7. Ezec. 4. 14. 14 A Phedr a ddywedodd, Nid felly, Arglwydd: canys c ni fwyteais i erioed ddim cyffredin neu aflan.

d Mat. 15. 11. Rhuf. 14. 17, 20. 1 Tim. 4. 4. Tit. 1. 15. 15 A 'r lleſ drachefn *a ddywedodd* wrtho yr ail waith, d Y pethau a lanhaodd Duw, na alw di yn gyffredin.

16 A hyn a wnaed dair gwaith: a 'r lleſtr a dderbyniwyd drachefn i fynu i 'r nef.

e Pen. 15. 7. 17 Ac fel yr oedd Pedr ym ammau ynddo ei hun, beth oedd y weledigaeth a welſai; wele, y gwŷr a anfonaſid oddi wrth Gornelius, wedi ymofyn am dŷ Simon, oeddynt yn ſefyll wrth y porth:

18 Ac wedi iddynt alw, hwy a ofynnaſant a oedd Simon, yr hwn a gyfenwid Pedr, yn llettya yno.

19 Ac fel yr oedd Pedr yn meddwl am y weledigaeth, dywedodd yr Ysbryd wrtho, Wele drywyr yn dy geiſio di.

f Pen. 15. 7. 20 Am hynny, e cyfod, diſgyn, a dôs gyd â hwynt, heb ammau dim: o herwydd myfi a 'i hanfonais hwynt.

21 A Phedr wedi diſgyn at y gwŷr a anfonaſid oddi wrth Gornelius atto, a ddywedodd, Wele, myfi yw yr hwn yr ydych chwi yn ei geiſio: beth yw yr achos y daethoch o 'i herwydd?

22 Hwythau a ddywedaſant, Cornelius y canwriad, gŵr cyfiawn, ac yn ofni Duw, ac a gair da iddo gan holl genedl yr Juddewon, a rybuddiwyd gan angel ſanctaidd, i ddanfon am danati i 'w dŷ, ac i wrando geiriau gennyt.

23 Am hynny eſe a 'i galwodd hwynt i mewn, ac a 'i lletyodd *hwy*. A thrannoeth yr aeth Pedr ymmaith gyd â hwy, a rhai o 'r brodyr o Joppa a aeth gyd ag ef.

24 A thrannoeth yr aethant i mewn i Cesarea. Ac yr oedd Cornelius yn diſgwil am danynt, ac eſe a alwaſai ei geraint a 'i annwyl gyfeillion ynghŷd.

25 Ac fel yr oedd Pedr yn dyfod i mewn, Cornelius a gyfarfu ag ef, ac a ſyrthiodd wrth ei draed, ac a 'i haddolodd *ef*.

f Pen. 14. 14. Dad. 19. 9, & 22. 9. 26 Eithr Pedr a 'i cyfododd ef i fynu, gan ddywedyd, f Cyfod; Dŷn wyf finnau hefyd.

27 A thap ymddiddan ag ef, eſe a ddaeth i mewn, ac a gafodd lawer wedi ymgynnull ynghŷd.

28 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Chwi a wyddoch g mai anghyfreithlawn yw i ŵr o Juddew ymwaſgu neu ddyfod at alldud: eithr h Duw a ddangoſodd i mi na alwn neb yn gyffredin neu yn aflan.

g Joan 4. 9. a 18. 28. h Pen. 11. 3. Pen. 15. 8. Eph. 3. 6. 29 O ba herwydd, ie yn ddinâg y daethym, pan anſonwyd am danaf: yr wyf gan hynny yn gofyn am ba achos y danfonaſoch am danaf.

30 A Chornelius a ddywedodd, Er ys pedwar diwrnod i 'r awr hon *o 'r dydd*, yr oeddwn yn ymprydio, ac ar y nawfed awr yn gweddio yn ty nhŷ: ac wele, ſaſodd gŵr ger fy mron i mewn gwiſg ddiſglair,

i Mat. 28. 3. Marc 16. 5. Luc 24. 4. 31 Ac a ddywedodd, Cornelius, gwrandawyd dy weddi di, a 'th eluſenau a ddaethant mewn coffa ger bron Duw.

32 Am hynny anſon i Joppa, a galw am Simon, yr hwn a gyfenwir Pedr: y mae eſe yn llettya yn nhŷ Simon barcer, yng nglan y môr, yr hwn pan ddelo attat a leſara wrthyt.

33 Am hynny yn ddioed myfi a anſonais attat, a thi a wnaethoſt yn dda ddyfod. Yr awron gan hynny, yr ŷm ni oll yn breſennol ger bron Duw, i wrando yr holl bethau a orchymynnwyd i ti gan Dduw.

34 ¶ Yna yr agorodd Pedr *ei* enau, ac a ddywedodd, k Yr wyf yn dyall mewn gwirionedd, nad ydyw Duw dderbyniwr wyneb.

k Deut. 10. 17. Job 34. 19. Rhuf. 2. 11. Gal. 2. 6. Eph. 6. 9. Col. 3. 25. 1 Pedr 1. 17. 35 Ond ym mhob cenedl, y neb ſydd yn ei ofni ef, ac yn gweithredu cyfiawnder, ſydd gymmeradwy ganddo ef.

36 Y gair yr hwn a anfonodd *Duw* i blant Iſrael, l gan bregethu tangnefedd trwy Jeſu Grift: m Efe yw Arglwydd pawb oll.

l Eſay 57. 19. Eph. 2. 14, 16, 17. Col. 1. 20. m Rhuf. 10. 12. † Neu, *peth.* 37 Chwychwi a wyddoch y † gair a fu yn holl Judea, n gan ddechreu o Alilea, wedi y bedydd a bregethodd Joan;

n Luc 4. 14. o Pen. 2. 24. 38 Y modd yr enneiniodd Duw Jeſu o Nazareth â 'r Ysbryd glân, ac â nerth; yr hwn a gerddodd o amgylch gan wneuthur daioni, a jachâu pawb a 'r oedd wedi eu gorthrymmu gan ddiafol: o blegid yr oedd Duw gyd ag ef.

39 A ninnau ydym dyſtion o 'r pethau oll a wnaeth efe yngwlâd yr Juddewon, ac yn Jeruſalem; yr hwn a laddaſant, ac a groeſhoeliaſant ar bren:

40 o Hwn a gyfododd Duw y trydydd dydd, ac a 'i rhoddes ef i 'w wneuthur yn amlwg.

p Mat. 28. 19. Pen. 1. 8. 41 Nid i 'r bobl oll, eithr i 'r tyſtion ethol-ledig o 'r blaen gan Dduw, *ſef* i ni, y rhai a fwytaſom, ac a yfaſom gyd ag ef, wedi ei adgyfodi ef o feirw.

q Joan 5. 22, 27. Pen. 17. 31. r Rhuf. 14. 9. 2 Tim. 4. 1. 1 Pedr 4. 5. 42 Ac p eſe a orchymynnodd i ni bregethu i 'r bobl, a thyſtiolaethu mai q efe yw 'r hwn a ordeiniwyd gan Dduw, r yn farnwr byw a meirw.

s Jer. 31. 34. Mic. 7. 18. t Pen. 4. 31. a 8. 15, 16. 43 s I hwn y mae 'r holl brophwydi yn dwyn tyſtiolaeth, y derbyn pawb a gredo ynddo ef faddeuant pechodau, trwy ei enw ef.

44 ¶ A Phedr etto yn lleſaru 'r geiriau hyn, ſyrthiodd t yr Ysbryd glân ar bawb a oedd yn clywed y gair.

45 A 'r rhai o 'r enwaediad a oeddynt yn credu, cynnifer ag a ddaethent gyd â Phedr, a ſynnaſant, am dywalld dawn yr Ysbryd glân ar y cenhedloedd hefyd.

46 Canys yr oeddynt yn eu clywed hwy yn lleſaru â thafodau, ac yn mawrygu Duw. Yna yr attebodd Pedr,

47 A

47 A all neb luddias dwfr, fel na fedyddier y rhai hyn, y rhai a dderbyniasant yr Ysbryd glân, fel ninnau ?

48 Ac efe a orchymynnodd eu bedyddio hwynt yn enw yr Arglwydd. Yna y deisyfjasant arno aros dros ennyd o ddyddiau.

PEN. XI.

1 *Pedr wedi achwyn arno am fyned i mewn at y Cenhedloedd, yn gwneuthur ei amddiffyn, 18 ac yn cael ei dderbyn. 19 Wedi cyrheuddyd o'r Efengyl hyd Phenice, a Cyprus, ac Antiochia, yr ydys yn danfon Barnabas i'w cadarnhau hwynt : 26 Y difgyblion yno yn cael yn gyntaf rhai eu galw yn Criſtianogion : 27 Ac yn anfon ymwared i'r brodyr yn Judea yn amſer newyn.*

A'R apoſtolion a'r brodyr oedd yn Judea a glywſant ddarfod i'r cenhedloedd hefyd dderbyn gair Duw.

2 A phan ddaeth Pedr i fynu i Jeruſalem, [a] y rhai o'r enwaediad a ymryſonaſant yn ei erbyn ef,

3 Gan ddywedyd, [b] Ti a aethoſt i mewn at wŷr dienwaededig, ac a fwyteaiſt gyd â hwynt.

4 Eithr Pedr a ddechreuodd, ac a eglurodd *y peth* iddynt mewn trefn, gan ddywedyd,

5 [c] Yr oeddwn i yn ninas Joppa yn gweddio, ac mewn llewyg y gwelais weledigaeth, Rhyw lestr megis llenlliain fawr yn diſgyn, wedi ei gollwng o'r nef, erbyn ei phedair congl ; a hi a ddaeth hyd attaf fi.

6 Ar yr hon pan edrychais, yr yſtyriais, ac mi a welais bedwarcarnolion y ddaear, a gwylltfilod, ac ymluſgiaid, ac ehediaid y nef.

7 Ac mi a glywais lef yn dywedyd wrthyf, Cyfod, Pedr ; lladd, a bwyta.

8 Ac mi a ddywedais, Nid felly, Arglwydd ; canys dim cyffredin neu aflan nid aeth un amſer i'm genau.

9 Eithr y llais a'm hattebodd i eilwaith o'r nef, Y pethau a lanhaodd Duw, na alw di yn gyffredin.

10 A hyn a wnaed dair gwaith : a'r holl bethau a dynnwyd i fynu i'r nef dracheſn.

11 Ac wele, yn y man yr oedd trywyr yn ſefyll wrth y tŷ yr oeddwn yndo, wedi cu hanfon o Ceſarea attafi.

12 [d] A'r Ysbryd a archodd i mi fyned gyd â hwynt heb ammau dim. A'r chwe brodyr hyn a ddaethant gyd â mi, a nyni a ddaethom i mewn i dŷ y gŵr.

13 Ac efe a fynegodd i ni pa fodd y gwelſai efe angel yn ei dŷ, yn ſefyll, ac yn dywedyd wrtho, Anfon wŷr i Joppa, a gyrr am Simon a gyfenwir Pedr :

14 Yr hwn a lefara eiriau wrthyt, trwy y rhai y'th jachëir di, a'th holl dŷ.

15 Ac a myfi yn dechreu llefaru, ſyrthiodd, yr Ysbryd glân arnynt, [e] megis arnom ninnau yn y dechreuad.

16 Yna y cofiais air yr Arglwydd, y modd y dywedaſai efe, [f] Joan yn wir a fedyddiodd â dwfr ; eithr g chwi a fedyddir â'r Ysbryd glân.

17 [h] O's rhoddes Duw gan hynny iddynt hwy gyffelyb rodd ag i ninnau, y rhai a gredaſom yn yr Arglwydd Jeſu Criſt, pwy oeddwn i, i allu lluddias Duw ?

18 A phan glywſant y pethau hyn, diſdawu a wnaethant, a gogoneddu Duw, gan ddywedyd, Fe roddes Duw gan hynny i'r cenhedloedd hefyd edifeirwch i fywyd.

19 ¶ [i] A'r rhai a waſgaraſid o herwydd y blinder a godaſai ynghŷlch Stephan, a dramwyaſant hyd yn Phenice, a Cyprus, ac Antiochia, heb letaru y gair wrth neb, ond wrth yr Juddewon yn unig.

20 A rhai o honynt oedd wŷr o Cyprus, ac o Cyrene, y rhai wedi dyfod i Antiochia, a leſaraſant wrth y Groegiaid, gan bregethu 'r Arglwydd Jeſu.

21 [k] A llaw yr Arglwydd oedd gyd â hwynt : a nifer mawr a gredodd, ac a drôdd at yr Arglwydd.

22 A'r gair a ddaeth i gluſtiau 'r eglwys oedd yn Jeruſalem, am y pethau hyn : a hwy a anfonaſant Barnabas i fyned hyd Antiochia.

23 Yr hwn pan ddaeth, a gweled gras Duw, a fu lawen ganddo, ac [l] a gynghorodd bawb oll, trwy lwyrfryd calon i lynu wrth yr Arglwydd.

24 O blegid yr oedd efe yn wr da, ac [m] yn llawn o'r Ysbryd glân, ac o ffydd : a llawer o bobl a 'chwanegwyd i'r Arglwydd.

25 Yna yr aeth Barnabas i [n] Darſus, i geiſio Saul : ac wedi iddo ei gael, efe a'i dug i Antiochia.

26 A bu iddynt flwyddyn gyfan ymgynnull † yn yr eglwys, a dyſgu pobl lawer, a bod galw y diſgyblion yn Criſtianogion yn gyntaf yn Antiochia.

27 ¶ Ac yn y dyddiau hynny, daeth prophwydi o Jeruſalem i wared i Antiochia.

28 Ac un o honynt, a'i enw [o] Agabus, a gyfododd, ac a arwyddocaodd trwy 'r Ysbryd, y byddai newyn mawr dros yr holl fyd ; yr hwn hefyd a fu dan Glaudius Ceſar.

29 Yna 'r diſgyblion, bob un yn ôl ei allu, a ‡ fwriadaſant anfon cymmorth i'r brodyr oedd yn preſwylio yn Judea.

30 [p] Yr hyn beth hefyd a wnaethant, gan ddanfon at yr henuriaid, trwy law Barnabas a Saul.

PEN. XII.

1 *Herod yn erlid y Criſtianogion, yn lladd Jago, ac yn carcharu Pedr : a'r angel yn ei waredu ef wrth wedïau yr eglwys. 20 Herod trwy falchder yn cymmeryd iddo ei hun y gogoniant oedd ddyledus i Dduw, ac yn cael ei daro gan yr angel, ac yn marw yn refynol. 24 A'r eglwys yn llwyddo, ar ôl ei farwolaeth ef.*

AC ynghŷlch y pryd hynny yr eſtynnodd Herod frenin ei ddwylaw i ddrygu rhai o'r eglwys.

2 Ac efe a laddodd Jago [a] brawd Joan â'r cleddyf.

3 A phan welodd fod yn dda gan yr Juddewon hynny, efe a chwanegodd ddala Pedr hefyd : (A [b] dyddiau y bara croyw ydoedd hi.)

4 [c] Yr hwn wedi ei ddal a roddes efe yngharchar, ac a'i traddododd at bedwar pedwariaid o filwyr, i'w gadw, gan ewyllyſio ar ôl y Paſg ei ddwyn ef allan at y bobl.

5 Felly Pedr a gadwyd yn y carchar : eithr gweddi † ddyſal a wnaethpwyd gan yr eglwys at Dduw drofto ef.

6 A phan oedd Herod a'i fryd ar ei ddwyn ef allan, y nôs honno yr oedd Pedr yn cyſgu rhwng dau filwr, wedi ei rwymo â dwy gadwyn, a'r ceidwaid o flaen y drws oeddynt yn cadw y carchar.

7 Ac wele, [d] angel yr Arglwydd a ſafodd ger llaw, a goleuni a ddiſgleiriodd yn ‡ y carchar, ac efe a darawôdd yſtlys Pedr, ac a'i cyfododd ef, gan ddywedyd, Cyfod yn fuan : a'i gadwyni ef a ſyrthiaſant oddi wrth *ei* ddwylaw.

4045. 4037. 4046.

[a] Pen. 2 47.

[b] Pen. 13. 43. a 14. 22.

[c] Pen. 6. 5.

[d] Pen. 9. 30.

† Neu, *gyd â'r eglwys.*

[e] Pen. 10. 9, &c.

[o] Pen. 21. 10.

4047.

‡ *a lunïaethasant.*

[p] Pen. 12. 25.

[a] Mat. 4. 21.

[b] Ecſod. 23. 15.

[c] Joan 21. 18.

† Neu, *ddibaid, neu, ddiſyfiſ.*

[d] Pen. 5. 19.

‡ *y tŷ.*

4045.

Joan 4. a 18.

en. 1 1. 3. Pen. 15.

ph. 3. 6.

Mat. 28.

Iarc 16.

uc 24. 4

Deut. 18. 7.

ob 34. 9.

huſ. 2. 1.

al. 2. 6. ph. 6. 9. ol. 3. 25. Pedr 1. 7.

Eſay 57. 9.

ph. 2. 4, 16, 17. ol. 1. 20. Rhuf. 2. 12. Neu, *ith.* Luc 4. 4. Pen. 2. 4.

Mat. 28. 9. en. 1. 8. Joan 5. 2, 27. en. 17. 1. Rhuf. 4. 9. Tim. 4. 3. Pedr 4.

Jer. 31. 4. lic. 7. 18. Pen. 4. 1. a 8. 5, 16.

4037.

[i] Pen. 8. 1.

[h] Pen. 15. 9.

[g] Eſay 44. 3. Joel 2. 28. a 3. 18.

[f] Joan 1. 26. Pen. 1. 5.

[e] Pen. 2. 4.

4047.

8 A dywedodd yr angel wrtho, Ymwregysa, a rhwyma dy sandalau. Ac felly y gwnaeth efe. Yna y dywedodd, Bwrw dy wisg am danat, a chanlyn fi.

9 Ac efe a aeth allan, ac a'i canlynodd ef, ac * ni's gwybu mai gwir oedd y peth a wnaethid gan yr angel; eithr yr oedd yn tybied mai gweled gweledigaeth yr oedd.

* Psal. 126. 1.

10 Ac wedi myned o honynt heb law y gyntaf a'r ail wiliadwriaeth, hwy a ddaethant i'r porth haiarn, † yr hwn fydd yn arwain i'r ddinas, yr hwn a ymagorodd iddynt o'i waith ei hun: ac wedi eu myned allan, hwy a aethant ar hyd un hyol: ac yn ebrwydd yr angel a aeth ymmaith oddi wrtho.

† Pen. 16. 26.

11 A Phedr, wedi dyfod atto ei hun, a ddywedodd, Yn awr y gwn yn wir ‖ anfon o'r Arglwydd ei angel, a'm gwared i allan o law Herod, ac *oddi wrth* holl ddisgwiliad pobl yr Juddewon.

‖ Dan. 6. 22.

12 Ac wedi iddo † gymmeryd pwyll, * efe a ddaeth i dŷ Mair, mam † Joan, yr hwn oedd a'i gyfenw Marcus, lle yr oedd llawer wedi ymgasglu, ac yn gweddio.

† Neu, *ystyried* y peth.

* Pen. 4. 23.

13 Ac fel yr oedd Pedr yn curo drws y porth, morwyn a ddaeth ‡ i ymwrando, a'i henw Rhode.

‡ Neu, *i ymofyn pwy oedd yno.*

14 A phan adnabu hi lais Pedr, nid agorodd hi y porth gan lawenydd, eithr hi a redodd i mewn, ac a fynegodd fod Pedr yn sefyll o flaen y porth.

15 Hwythau a ddywedasant wrthi, Yr wyt ti yn yntydu. Hithau a daerodd mai felly yr oedd. Eithr hwy a ddywedasant, Ei angel ef ydyw.

16 A Phedr a barhaodd yn curo: ac wedi iddynt agori, hwy a'i gwelsant ef, ac a synnasant.

17 Ac efe * a amneidiodd arnynt â llaw i dewi, ac a adroddodd iddynt pa wedd y dygasai 'r Arglwydd ef allan o'r carchar: ac efe a ddywedodd, Mynegwch y pethau hyn i Jago, ac i'r brodyr. Ac efe a ymadawodd, ac a aeth i le arall.

* Pen. 13. 16. a 19. 33. a 21. 40.

18 Ac wedi ei myned hi yn ddydd, yr oedd trallod nid bychan ym mhlith y milwyr, pa beth a ddaethai o Bedr.

19 Eithr Herod pan ei ceisiodd ef, ac heb ei gael, a holodd y ceidwaid, ac a orchymynnodd *eu* cymmeryd *hwy* ymmaith. Yntef a aeth i wared o Judea i Cesarea, ac a arhosodd *yno.*

20 ¶ Eithr Herod oedd † yn llidiog jawn yn erbyn gwŷr Tyrus a Sidon: a hwy a ddaethant yn gytûn atto, ac wedi ennill Blastus, yr hwn oedd 'stafellydd y brenin, hwy a ddeisyfiasant dangnefedd: am fod ‖ eu gwlâd hwynt yn cael ei chynhaliaeth o *wlad* y brenin.

† Neu, *a'i fryd er ryfela yn erbyn.*

‖ 1 Bren. 5. 9, 11. Ezec. 27. 17.

21 Ac ar ddydd nodedig, Herod gwedi gwisgo dillad brenhinol, a eisteddodd ar orseddfainge, ac a areithiodd wrthynt.

22 A'r bobl a roes floedd, Lleferydd Duw, ac nid dŷn *ydyw.*

23 Ac allan o law y rarawodd angel yr Arglwydd ef, am na roisai y gogoneddu i Dduw: a chan bryfed yn ei ysu, efe a drengodd.

‖ Esay 55. 11. Pen. 6. 7. a 19. 20. Col. 1. 6. † Pen. 11. 26, 30.

24 ¶ A ‖ gair Duw a gynnyddodd, ac a amlhaodd.

25 A Barnabas a Saul, wedi cyflawnu eu * gweinidogaeth, a ddychwelasant o Jerusalem, ‖ gan gymmeryd gyd â hwynt Joan hefyd, yr hwn a gyfenwid Marc.

* Pen. 13. 5, 13.

PEN. XIII.

1 Dewis Paul a Barnabas i fynet at y Cenhedloedd. 7 Sergius Paulus, ac Elymas y fwynwr. 14 Paul yn pregethu yn Antiochia mai Jesu yw Crist. 42 Y Cenhedloedd yn credu: 45 Yr Juddewon yn gwrthwynebu, ac yn cablu: 46 Paul a Barnabas ar hynny yn troi at y Cenhedloedd. 48 Y rhai a ordeinieſid i fywyd yn credu.

4048.

YR oedd hefyd * yn yr eglwys ydoedd yn Antiochia, rai prophwydi ac athrawon, Barnabas, a Simeon, yr hwn a elwid Niger, a Lucius o Cyrene, a Manaen brawdmaeth Herod y tetrarch, a Saul.

* Pen. 4. 26.

2 Ac fel yr oeddynt hwy yn gwasanaethu 'r Arglwydd, ac yn ymprydio, dywedodd yr Ysbryd glân, * Neilldŵch i mi Farnabas a Saul, i'r gwaith † y gelwais hwynt iddo.

* Pen. 9. 15. a 22. 21. † Rhuf. 1. 1. Gal. 2. 9.

3 ‡ Yna wedi iddynt ymprydio, a gweddio, a dodi eu dwylaw arnynt, hwy a'i gollyngasant ymmaith.

‡ Mat. 9. 38. Rhuf. 10. 15. Heb. 5. 4.

4 A hwythau wedi eu danfon ymmaith gan yr Ysbryd glân, a ddaethant i Seleucia, ac oddi yno a fordwyasant i Cyprus.

5 A phan oeddynt yn Salamis, hwy a bregethasant air Duw yn synagogau yr Juddewon. Ac yr oedd hefyd ganddynt † Joan yn weinidog.

† Ad. 6. 6.

6 Ac wedi iddynt dramwy trwy 'r ynys hyd Baphus, hwy a gawsant ryw swynwr, gaubrophwyd o Juddew, a'i enw Barjesu:

7 Yr hwn oedd gyd â 'r rhaglaw, Sergius Paulus, gŵr call: hwn wedi galw atto Barnabas a Saul, a ddeisyfiodd gael clywed gair Duw.

8 Eithr * Elymas y swynwr (canys felly y cyfieithir ei enw ef) a'i gwrthwynebodd hwynt, gan geisio gwyrdroi y rhaglaw oddi wrth y ffydd.

* Ecsod. 7. 11. 2 Tim. 3. 8.

9 Yna Saul (yr hwn hefyd *a elwir* Paul) yn llawn o'r Ysbryd glân, a edrychodd yn graff arno ef,

10 Ac a ddywedodd, O gyflawn o bob twyll, a phob ‖ sgelerder, *tydi* § mab diafol, a gelyn pob cyfiawnder, oni pheidi di â gwyro uniawn ffyrdd yr Arglwydd?

‖ Mar. 13. 38. Joan 8. 44. § 1 Joan 3. 8.

11 Ac yn awr wele, y *mae* llaw yr Arglwydd arnati, a thi a fyddi ddall heb weled yr haul dros amser. Ac yn ddiattreg y syrthiodd arno niwlen, a thywyllwch; ac efe a aeth oddi amgylch gan geisio rhai i'w arwain erbyn ei law.

12 Yna y rhaglaw, pan welodd yr hyn a wnaethid, a gredodd, gan ryfeddu wrth ddysgeidiaeth yr Arglwydd.

13 A Phaul a'r rhai oedd gyd ag ef, a aethant ymmaith o Baphus, ac a ddaethant i Berga ym Mhamphylia; eithr * Joan a ymadawodd oddi wrthynt, ac a ddychwelodd i Jerusalem.

* Pen. 15. 38.

14 ¶ Eithr hwynt-hwy, wedi ymado o Berga, a ddaethant i Antiochia ym Mhisidia, ac a aethant i mewn i'r synagog ar y dydd sabbath, ac a eisteddasant.

15 Ac yn ôl † darllen y gyfraith a'r prophwydi, llywodraethwyr y synagog a anfonasant attynt, gan ddywedyd, Ha wŷr frodyr, od oes gennych air o gyngor i'r bobl, traethwch.

† Ad. 27. 1.

16 Yna y cyfododd Paul i fynu, a * chan amneidio â'i law am osteg, a ddywedodd, O wŷr o Israel, a'r rhai ydych yn ofni Duw, gwrandewch.

* Pen. 12. 17.

17 Duw y bobl hyn Israel, a etholodd ein tadau ni, ac a ddyrchafodd y bobl, † pan oedd

† Ecsod. 1. 1.

4048. oedd yn ymdeithio yngwlâd yr Aipht, [m] ac â braich uchel y dug efe hwynt oddi yno allan.

[m] Ecſod. 6. 6. a 13. 14, 16.

18 Ac [n] ynghŷlch deugain mlynedd o amſer, y goddefodd efe eu harferion hwynt yn yr anialwch.

[n] Ecſod. 16. 35. Pſal. 95. 10.

19 Ac wedi iddo ddinyſtrio ſaith genedl yn nhîr Canaan, [o] â choelbren y parthodd efe dîr y rhai hynny iddynt hwy.

[o] Joſ. 14. 1, 2.

20 [p] Ac wedi y pethau hyn, dros ysbaid ynghŷlch pedwar cant a deng mlynedd a deugain, efe a roddes farnwyr *iddynt* hyd Samuel y prophwyd.

[p] Barn. 3. 9.

21 [q] Ac yn ôl hynny y dymunaſant gael brenin: ac fe a roddes Duw iddynt Saul fâb Cis, gŵr o lwyth Benjamin, ddeugain mlynedd.

[q] 1 Sam. 8. 5. a 10. 1.

22 Ac wedi ei ddiſwyddo ef, [r] y cyfododd efe Ddafydd yn frenin iddynt, am yr hwn y tyſtiolaethodd, ac y dywedodd, [s] Cefais Ddafydd *fâb* Jeſſe, [t] gŵr yn ôl fy nghalon, yr hwn a gyflawna fy holl ewyllys.

[r] 1 Sam. 16. 13. [s] Pſal. 89. 20. [t] 1 Sam. 13. 14. [u] Eſay 11. 1.

23 [x] O hâd hwn, Duw yn ôl *ei* addewid a gyfododd i Iſrael yr Jachawdr Jeſu,

[x] Mat. 3. 1.

24 [x] Gwedi i Joan ragbregethu o flaen † ei ddyfodiad ef i mewn, fedydd edifeirwch i holl bobl Iſrael.

† *wyneb ei ddyfodiad.*

25 Ac fel yr oedd Joan yn cyflawni ei redfa, efe a ddywedodd, [y] Pwy yr ydych chwi yn tybied fy mod i? nid myfi yw *efe*: eithr wele, y mae yn dyfod ar fy ôl i, yr hwn nid wyf fi deilwng i ddattod eſgid au *ei* draed.

[y] Mat. 3. 11. Luc 3. 16. Joan 1. 20, 27.

26 Ha wŷr frodyr, plant o genedl Abraham, a'r rhai yn eich plith ſydd yn ofni Duw, [z] i chwi y danfonwyd gair yr jechydwriaeth hon.

[z] Mat. 10. 6. Pen. 3. 26. Ad. 46.

27 Canys y rhai oedd yn preſwylio yn Jeruſalem, a'i tywyſogion, [a] heb adnabod hwn a lleferydd y prophwydi, ‖ y rhai a ddarllenid bob ſabbath, gan *ei* farnu *ef*, a'i cyflawnaſant.

[a] Pen. 3. 17. 1 Cor. 2. 8. ‖ Pen. 15. 21.

28 [b] Ac er na chawſant *ynddo* ddim achos angau, hwy a ddymunaſant ar Bilat ei ladd ef.

[b] Mat. 27. 22. Marc 15. 13. Luc 23. 21, 22. Joan 19. 6.

29 Ac wedi iddynt gwplâu pob peth a'r a ſgrifennaſid am dano ef, [c] hwy a'i diſgynnaſant *ef* oddi ar y pren, ac a'i dodaſant mewn bedd.

[c] Mat. 27. 59. Marc 15. 46. Luc 23. 53. Joan 19. 38.

30 [d] Eithr Duw a'i cyfododd ef oddi wrth y meirw.

[d] Mar. 28. 6. Pen. 2. 24.

31 [e] Yr hwn a welwyd dros ddyddiau lawer gan y rhai a ddaethai i fynu gyd ag ef o Alilea i Jeruſalem, y rhai ſydd dyſtion ‡ iddo wrth y bobl.

[e] Mat. 28. 16. Pen. 1. 3. 1 Cor. 15. 5, 6.

‡ *o hono.*

32 Ac yr ydym ni yn efangylu i chwi yr addewid a wnaed i'r tadau, ddarfod i Dduw gyflawni hwn i ni eu plant hwy, gan iddo adgyfodi [f] Jeſu:

[f] Pſal. 2. 7. Heb. 1. 5. Eſay 55. 3. & Pſal. 16. 10. Pen. 2. 31.

33 Megis ag yr yſgrifennwyd yn yr ail pſalm, [g] Fy mâb i ydwyt ti, myfi heddyw a'th genhedlais.

† *Ni roddi dy Sanct i weled.* ‡ *wedi iddo yn ei oes ei hun wasanaethu Ewyllys Duw.* [g] Pſal. 2. 7. [h] 1 Bren. 2. 10. Pen. 2. 29.

34 Ac am iddo ei gyfodi ef o'r meirw, nid i ddychwelyd mwy i lygredigaeth, y dywedodd fel hyn, [f] Rhoddaf i chwi ſicr drugareddau Dafydd.

35 Ac am hynny y mae yn dywedyd mewn *pſalm arall*, [h] † Ni adewi i'th Sanct weled llygredigaeth.

36 Canys Dafydd ‡ wedi iddo wasanaethu 'ei genhedlaeth ei hun trwy ewyllys Duw, [h] a hunodd, ac a ddodwyd at ei dadau, ac a welodd lygredigaeth.

37 Eithr yr hwn a gyfodes Duw, ni welodd lygredigaeth. 4048.

38 Am hynny, bydded hysbys i chwi, Ha wŷr frodyr, mai [i] trwy hwn yr ydys yn pregethu i chwi faddeuant pechodau: [i] Luc 24. 47.

39 A [k] thrwy hwn y cyfiawnheir pob un ſydd yn credu, oddi wrth yr holl bethau, y rhai ni allech trwy gyfraith Moſes gael eich cyfiawnhâu oddi wrthynt. [k] 1 Joan 2. 12. [l] Rhuf. 3. 28. a 8. 3.

40 Gwiliwch gan hynny na ddêl arnoch y peth a ddywedpwyd yn [l] y prophwydi, Heb. 7. 19.

41 Edrychwch, O ddirmygwyr, a rhyfeddwch, a diflennwch: canys yr wyf yn gwneuthur gweithred yn eich dyddiau, gwaith ni chredwch ddim, er i neb ei ddangos i chwi. [m] Hab. 1. 5.

42 A phan aeth yr Juddewon allan o'r ſynagog, y cenhedloedd a attolygaſant gael pregethu y geiriau hyn iddynt y ſabbath neſaf.

43 Ac wedi gollwng y gynnulleidfa, llawer o'r Juddewon, ac o'r proſelytiaid crefyddol, a ganlynaſant Baul a Barnabas, y rhai gan leferu wrthynt, [m] a gynghoraſant iddynt aros yngras Duw. [m] Pen. 11. 23. a 14. 22.

44 ¶ A'r ſabbath neſaf, yr holl ddinas agos a ddaeth ynghŷd i wrando gair Duw.

45 Eithr yr Juddewon pan welſant y torrfeydd, a lanwyd o gynfigen, ac [n] a ddywedaſant yn erbyn y pethau a ddywedid gan Baul, gan wrthddywedyd a chablu. [n] Pen. 18. 6. 1 Pedr 4. 4.

46 Yna Paul a Barnabas a aethant yn hŷ, ac a ddywedaſant, [o] Rhaid oedd lefaru gair Duw wrthych chwi yn gyntaf; eithr [p] o herwydd eich bod yn ei wrthod, ac yn eich barnu eich hunain yn anheilwng o fywyd tragywyddol, wele [q] yr ydym yn troi at y cenhedloedd. [o] Mat. 10. 6. Pen. 3. 26. Rhuf. 1. 16. [p] Ecſod. 32. 10. Eſay 55. 5. Mat. 21. 43. Rhuf. 10. 19.

47 Canys felly y gorchymynnodd yr Arglwydd i ni, *gan addywedyd*, [r] Mi a'th oſodais di yn oleuni i'r cenhedloedd, i fod o honot yn jechydwriaeth hyd eithaf y ddaear. [q] Pen. 18. 6. 28. 28. [r] Eſay 49. 6. Luc 2. 32.

48 A'r cenhedloedd pan glywſant, a fu lawen ganddynt, ac a ogoneddaſant air yr Arglwydd; a chynnifer ag oedd wedi eu hordeinio i fywyd tragywyddol a gredaſant.

49 A gair yr Arglwydd a dannwyd trwy 'r holl wlad.

50 A'r Juddewon a annogaſant y gwragedd creſyddol ac anrhydeddus, a phennaethiaid y ddinas, ac [s] a godaſant erlid yn erbyn Paul a Barnabas, ac a'i bwriaſant hwy allan o'i terfynau. [s] 2 Tim. 3. 11.

51 [t] Eithr hwy a eſgydwaſant y llŵch oddi wrth eu traed yn eu herbyn hwy, ac a ddaethant i Iconium. [t] Mat. 10. 14. Pen. 18. 6.

52 A'r diſgyblion a gyflawnwyd o lawenydd, ac o'r Ysbryd glân.

PEN. XIV.

1 *Erlid Paul a Barnabas allan o Iconiwm.* 8 *Paul yn jachâu y cloff e'r ydd yn Lyſtra: ac ar hynny y bobl yn tybied mai Duwiau oeddynt hwy.* 19 *Llabyddio Paul.* 21 *Hwynt-hwy yn myned trwy ſagad o Eglwyſi gan gadarnhâu y diſgyblion yn y ffydd, ac mewn dioddefgarwch: 26 ac wedi dychwelyd i Antiochia, yn mynegi yno betha wnaethai Duw trwyddynt hwy.*

A Digwyddodd yn Iconium iddynt fyned ynghŷd i ſynagog yr Juddewon, a lleſaru felly, fel y credodd llawer mawr o'r Juddewon ac o'r Groegwyr hefyd. 4049.

2 Ond yr Juddewon anghredadyn a gyffroiſant eddyliau 'r cenhedloedd, ac a'i gwnaethant yn ddrwg yn erbyn y brodyr.

3 Am hynny hwy a arhoſaſant *yno* amſer mawr, gan fod yn hŷ yn yr Arglwydd,

a yr

4049 a Marc 16. 20. Heb. 2. 4.

a yr hwn oedd yn dwyn tyſtiolaeth i air ei rās, ac yn cenhadu gwneuthur arwyddion a rhyfeddodau trwy eu dwylaw hwynt.

4 Eithr lliaws y ddinas a rannwyd : a rhai oedd gyd ā'r Juddewon, a rhai gyd ā'r apoſtolion.

b 2 Tim. 3. 11. c Mat. 10. 23.

5 A phan wnaethpwyd rhuthr gan y cenhedloedd, a'r Juddewon, ynghyd ā'i llywodraethwyr, b i'w hamherchi *hwy*, ac i'w llabyddio,

6 Hwythau a ddyallaſant *hyn*, ac c a ffoiſant i Lyſtra a Derbe, dinaſoedd o Lycaonia, ac i'r wlād oddi amgylch.

7 Ac yno y buant yn eſangylu.

d Pen. 3. 2.

8 ¶ Ac d yr oedd gŵr yn eiſtedd yn Lyſtra yn ddiffrwyth ei draed, yr hwn oedd gloff o groth ei fam, ac ni rodiaſai erioed.

9 Hwn a glybu Baul yn llefaru, yr hwn wrth edrych yn graff arno, a gweled ſod ganddo ffydd i gael iechyd,

e Eſay 35. 6.

10 A ddywedodd ā llef uchel, e Saf ar dy draed yn uniawn : ac efe a neidiodd i ſynu, ac a rodiodd.

11 A phan welodd y bobloedd y peth a wnaethai Paul, hwy a godaſant eu llef, gan ddywedyd yn iaith Lycaonia,

f Pen. 28. 6.

f Y duwiau yn rhith dynion a ddiſgynnaſant attom.

12 A hwy a alwaſant Farnabas yn Jupiter, a Phaul yn Fercurius ; o blegid efe oedd yr ymadroddwr pennaf :

13 Yna offeiriad Jupiter, yr hwn oedd o flaen eu dinas, a ddug deirw a garlantau i'r pyrth, ac a ſynnaſai gyd ā'r bobl, aberthu.

14 A'r apoſtolion Barnabas a Phaul, pan glywſant *hynny*, a rwygaſant eu dillad, ac a neidiaſant ym mhlith y bobl, gan leſain,

g Pen. 10. 26. h Jago 5. 17.

15 A dywedyd, Ha wŷr, g pa ham y gwnewch chwi y pethau hyn ? h Dynion heſyd ydym ninnau, yn gorſod goddef fel chwithau, ac yn pregethu i chwi, ar i chwi droi oddi wrth y pethau gweigion ymma, at Dduw byw, i yr hwn a wnaeth nef a daear, a'r môr, a'r holl bethau ſydd ynddynt.

i Gen. 1. 1. Pſal. 33. 6. a 146. 6. Dad. 14. 7.

16 k Yr hwn yn yr oeſoedd gynt a oddefodd i'r holl genhedloedd ſyned yn eu ffyrdd eu hunain.

k Pſal. 81. 12. Pen. 17. 30.

17 l Er hynny ni adawodd efe mo hono ei hun yn ddidyſt, gan wneuthur daioni, a rhoddi glaw o'r nefoedd i ni, a thymhorau ffrwythlon, a llenwi ein calonnau ni ā llunieaeth, ac ā llawenydd.

l Rhuf. 1. 20.

18 Ac er dywedyd y pethau hyn, braidd yr atraliaſant y bobl rhag aberthu iddynt.

19 ¶ A daeth yno Juddewon o Antiochia ac Iconium, a hwy a berſwadiaſant y bobl, m ac wedi llabyddio Paul, a'i lluſgaſant ef allan o'r ddinas, gan dybied ei ſod ef wedi marw.

m 2 Cor. 11. 25. 2 Tim. 3. 11.

20 Ac fel yr oedd y diſgyblion yn ſeſyll o'i amgylch, efe a gyfododd, ac a aeth i'r ddinaſ : a thrannoeth efe a aeth allan, efe a Barnabas i Dderbe.

21 Ac wedi iddynt bregethu 'r efengyl i'r ddinas honno, ac ennill llawer o ddiſgyblion, hwy a ddychwelaſant i Lyſtra, ac Iconium, ac Antiochia,

n Pen. 11. 23. o Luc 22. 28, 29. Rhuf. 8. 17. 2 Tim. 2. 11. a 3. 12. p Tit. 1. 5.

22 Gan gadarnhāu eneidiau y diſgyblion, n a'i cynghori i aros yn y ffydd, ac o mai trwy lawer o orthrymderau y mae 'n rhaid i ni ſyned i deyrnas Dduw.

23 Ac wedi p ordeinio iddynt henuriaid ym mhob eglwys, a gweddïo gyd ag ymprydiau, hwy a'i gorchymynnaſant hwynt i'r Arglwydd, yr hwn y credaſent ynddo.

24 Ac wedi iddynt dramwy trwy Biſidia, hwy a ddaethant i Bamphylia.

25 Ac wedi pregethu 'r gair ym Mherga, hwy a ddaethant i wared i Attalia.

26 Ac oddi yno a fordwyaſant i Antiochia, q o'r lle yr oeddynt wedi eu gorchymmyn i rās Duw, i'r gorchwyl a gyflawnaſant.

q Pen. 13. 1, 3.

27 Ac wedi iddynt ddyfod a chynnull yr eglwys ynghŷd, r adrodd a wnaethant faint o bethau a wnaethai Duw gyd ā hwy, ac iddo ef agoryd i'r cenhedloedd ddrws y ffydd.

r Pen. 15. 4, 12.

28 Ac yno yr arhoſaſant hwy dros hîr o amſer, gyd ā'r diſgyblion.

PEN. XV.

1 *Ymryſon mawr yn cyfodi ynghylch yr Enwaediad.* 6 *Yr Apoſtolion yn ymgynghori ynghylch hynny,* 22 *ac yn anfon eu meddwl trwy lythyrau at yr Eglwyſi.* 36 *Paul a Barnabas wedi bwriadu myned i ymweled â'r brodyr, yn ymrafaelio ac yn ymadel â'i gilydd.*

4055. A Rhai wedi dyfod i wared o Judea, a ddyſgaſant y brodyr, *gan ddywedyd,* a Onid enwaedir chwi b yn ôl defod Moſes, ni ellwch ſod yn gadwedig.

a Gal. 5. 2. Phil. 3. 2.

2 A phan ydoedd ymryſon a dadlau nid bychan gan Baul a Barnabas, yn eu herbyn, hwy a ordeiniaſant fyned o c Baul a Barnabas, a rhai eraill o honynt, i ſynu i Jeruſalem, at yr apoſtolion, a'r henuriaid, ynghŷlch y cweſtiwn ymma.

Col. 2. 8, 11, 16. b Gen. 17. 10. Lef. 12. 3. c Gal. 2. 1.

3 Ac wedi eu hebrwng gan yr eglwys, hwy a dramwyaſant trwy Phenice, a Samaria, gan ſynegi troad y cenhedloedd. A hwy a baraſant lawenydd mawr i'r brodyr oll.

4 Ac wedi eu dyfod hwy i Jeruſalem, hwy a dderbyniwyd gan yr eglwys, a *chan* yr apoſtolion, a *chan* yr henuriaid, a d hwy a ſynegaſant yr holl bethau a wnaethai Duw gyd ā hwynt.

d Pen. 14. 27. Ad. 12.

5 Eithr cyſododdrhai o ſect y Phariſeaid, y rhai oedd yn credu, gan ddywedyd, mai rhaid iddynt eu henwaedu, a gorchymmyn cadw deddf Moſes.

6 A'r apoſtolion a'r henuriaid a ddaethant ynghŷd, i edrych am y matter ymma.

7 Ac wedi bod ymddadleu mawr, cyfodod Pedr ac a ddywedodd wrthynt, Ha wŷr frodyr, chwi a wyddoch ddarfod i e Dduw er ys talm o amſer yn ein plith ni, ſy ethol i, i gael o'r cenhedloedd trwy fy ngenau i, glywed gair yr efengyl, a chredu.

e Pen. 10. 20. a 11. 12.

8 A Duw, f adnabyddwr calonnau, a ddug dyſtiolaeth iddynt, g gan roddi iddynt yr Yſbryd glān, megis ag i ninnau.

f 1 Cron. 28. 9. Pen. 1. 24. g Pen. 10. 44.

9 Ac ni wnaeth efe ddim gwahaniaeth rhyngom ni a hwynt, h gan buro eu calonnau hwy trwy ffydd.

h Pen. 10, 43. 1 Cor. 1. 2. 1 Pedr 1. 22.

10 Yn awr gan hynny, pa ham yr ydych chwi yn temtio Duw, i i ddodi iau ar war au 'r diſgyblion, yr hon ni allodd ein tadau ni, na ninnau ei dwyn ?

i Mat. 23. 4. Gal. 5. 1.

11 k Eithr trwy rās yr Arglwydd Jeſu Griſt, yr ydym ni yn credu ein bod yn gadwedig, yr un modd a hwythau.

k Eph. 2. 8. Tit. 3. 4.

12 A'r holl lïaws a ddiſtawōdd, ac a wrandawodd ar Farnabas a Phaul yn mynegi pa arwyddion a rhyfeddodau eu maint, a wnaethai Duw ym mhlith y cenhedloedd trwyddynt hwy.

13 Ac wedi iddynt ddiſtewi, attebodd Jago, gan ddywedyd, Ha wŷr frodyr, gwrandewch arnaf fi.

14 Simeon a ſynegodd pa wedd yr ymweloddd Duw ar y cyntaf, i gymmeryd o'r cenhedloedd bobl i'w Enw.

15 Ac ā hyn y cytuna geiriau y prophwydi ; megis y mae yn 'sgrifennedig,

16 l Yn

4055. Amos 9. 11, 12.

16 [1] Yn ol hyn y dychwelaſ, ac yr adeiladaſ drachefn dabernacl Dafydd, yr hwn ſydd wedi ſyrthio, a'i ſylchau ei a adeiladaf drachefn, ac a'i cyſodaf eilchwyl:

17 Fel y byddo i hyn a weddiller o ddynion, geiſio 'r Arglwydd, ac i'r holl genhedloedd, y rhai y gelwir ſy enw i arnynt, medd yr ARGLWYDD, yr hwn ſydd yn gwneuthur yr holl bethau hyn.

18 Hysbys i Dduw yw ei weithredoedd oll erioed.

[m] Edrych Ad. 28.

19 O herwydd pa ham, [m] ſy marn i yw, na flinom y rhai o'r cenhedloedd a droiſant at Dduw:

[n] Eſod. 20. 3. 1 Cor. 8. 1. a 10. 20.

20 Eithr 'ſgriſennu o honom ni attynt, ar ymgadw o honynt [n] oddi wrth halogrwydd delwau, a [o] godineb, ac [p] *oddi wrth* y peth a dagwyd, ac *oddi wrth* waed.

21 Canys y mae i Foſes, ym mhob dinas, er yr hên amſeroedd, rai a'i pregethant ef, [q] gan fod yn ei ddarllen yn y ſynagogau bob ſabbath.

[p] Gen. 9. 4. Lef. 3. 17. [q] Pen. 13. 15, 27.

22 Yna y gwelwyd yn dda gan yr apoſtolion a'r henuriaid, ynghŷd â'r holl eglwys, anfon gwŷr etholedig o honynt eu hunain, i Antiochia, gyd â Phaul a Barnabas, *ſef* Judas a gyſenwir Barſabas, a Silas, gwŷr rhagorol ym mhlith y brodyr.

23 A hwy a 'ſgriſennaſant gyd â hwynt fel hyn, Yr apoſtolion, a'r henuriaid, a'r brodyr, at y brodyr y rhai ſy o'rcenhedloedd yn Antiochia, a Syria, a Cilicia, yn anfon annerch.

24 Yn gymmaint a chlywed o honom ni, i rai a aethant allan oddi wrthym ni eich trallodi chwi â geiriau, gan ddymchwelyd eich eneidiau chwi, a dywedyd *fod* yn rhaid enwaedu arnoch, a chadw 'r ddeddf, i'r rhai ni roiſem ni *gyfryw* orchymmyn:

25 Ni a welſom yn dda, wedi i ni ymgynnull yn gyttun, anfon gwŷr etholedig attoch, gyd â'n hanwylyd Barnabas a Phaul:

[r] Pen. 13. 50. a 14. 19.

26 [r] Gwŷr a roiſant eu heneidiau dros enw ein Harglwydd ni Jeſu Griſt.

27 Ni a anfonaſom gan hynny Judas a Silas, a hwythau ar air a ſynegant *i chwi* yr un pethau.

28 Canys gwelwyd yn dda gan yr Yſbryd glân, a chennym ninnau, na ddodid arnoch faich ychwaneg nâ'r pethau angenrheidiol hyn:

29 [s] Bod i chwi ymgadw oddi wrth yr hyn a aberthwyd i eulynnod, a [t] gwaed, ac oddi wrth y petha dagwyd, ac oddi wrth odineb; oddi wrth yr hyn bethau o's ymgedwch, da y gwnewch. Byddwch jach.

[s] Pen. 21. 25. [t] Lef. 17. 14.

30 Felly, wedi eu gollwng hwynt ymmaith, hwy a ddaethant i Antiochia: ac wedi cynnull y lliaws ynghŷd, hwy a roiſant y llythyr.

31 Ac wedi iddynt *ei* ddarllen, llawenychu a wnaethant am y [‡] diddanwch.

‡ Neu, *cyngor.*

32 Judas hefyd a Silas, a hwythau yn brophwydi, trwy lawer o ymadrodd, a ddiddanaſant y brodyr, ac a'i cadarnhaſant.

33 Ac wedi iddynt aros *yno* dros amſer, hwy a ollyngwyd ymmaith mewn heddwch, gan y brodyr, at yr apoſtolion.

34 Eithr gwelodd Silas yn dda aros *yno.*

35 A Phaul a Barnabas a arhoſaſant yn Antiochia, gan ddyſgu ac efangylu gair yr Arglwydd, gyd â llawer eraill hefyd.

4056. 36 ¶ Ac wedi rhai dyddiau, dywedodd Paul wrth Farnabas, Dychwelwn, ac ymwelwn â'n brodyr, ym mhob dinas y pregethaſom air yr Arglwydd ynddynt, *i weled* pa fodd y maent hwy.

37 A Barnabas a gynghorodd gymmeryd gyd â hwynt [u] Joan, yr hwn a gyſenwid Marcus.

38 Ond ni welai Paul yn addas gymmeryd hwnnw gyd â hwynt, [x] yr hwn a dynaſai oddi wrthynt o Bamphylia, ac nid aethai gyd â hwynt i'r gwaith.

39 A bu gymmaint cynnwrf *rhyngddynt*, fel yr ymadawſant oddi wrth eu gilydd, ac y cymmerth Barnabas Farc gyd ag ef, ac y mordwyodd i Cyprus:

40 Eithr Paul a ddewiſodd Silas, ac a aeth ymmaith, wedi ei orchymmyn i rās Duw gan y brodyr.

41 Ac efe a dramwyodd trwy Syria a Cilicia, gan gadarnhāu yr eglwyſi.

PEN. XVI.

1 Paul wedi enwaedu ar Dimotheus, 7 ac wedi ei alw gan yr Ysbryd, 14 yn troi Lydia: 16 Yn bwrw allan ysbryd dewiniaeth: 19 Ac am hynny Silas ac yntef yn cael eu ffilangellu, a'i carcharu: 26 Egoryd dryſau y carchar: 31 Troi ceidwad y carchar, 37 a'i gwaredu hwythau.

YNa y daeth efe i [a] Dderbe ac i Lyſtra. Ac wele, yr oedd yno ryw ddiſgybl, [b] a'i enw Timotheus, [c] mab i ryw wraig, yr hon oedd Juddewes, ac yn credu, a'i dād *oedd* Roegwr:

[a] Pen. 14. 6. [b] Rhuf. 16. 21. Phil. 2. 19. 1 Theſ. 3. 2. [c] 2 Tim. 1. 5.

2 Yr hwn [d] oedd yn cael gair da gan y brodyr oedd yn Lyſtra, ac yn Iconium.

[d] Pen. 6. 3.

3 Paul a fynnai i hwn fyned allan gyd ag ef; ac efe [e] a'i cymmerth, ac a'i henwaedodd ef, o achos yr Juddewon oedd yn y lleoedd hynny: canys hwy a wyddent bawb, mai Groegwr oedd ei dād ef.

[e] 1 Cor. 9. 20. Gal. 2. 3. Edrych Gal. 5. 2.

4 Ac fel yr oeddynt yn ymdaith trwy 'r dinaſoedd, hwy [‡] a roiſant arnynt gadw y gorchymynion [f] a ordeiniaſid gan yr apoſtolion a'r henuriaid, y rhai oedd yn Jeruſalem.

‡ *a draddodaſant iddynt.*

5 Ac felly 'r eglwyſi a gadarnhāwyd yn y ffydd, ac a gynnyddaſant mewn rhifedi beunydd.

[f] Pen. 15. 20, 29.

6 Ac wedi iddynt dramwy trwy Phrygia a gwlād Galatia, a gwarafun iddynt gan yr Ysbryd glān bregethu y gair yn Aſia:

7 Pan ddaethant i Fyſia, hwy a geiſiaſant fyned i Fithynia; ac ni oddefodd Ysbryd yr Jeſu iddynt.

8 Ac wedi myned heibio i Fyſia, [g] hwy a aethant i wared i Droas.

[g] 2 Cor. 2. 12.

9 A gweledigaeth a ymddangoſodd i Baul liw nōs: Rhyw ŵr o Facedonia a ſaſai, ac a ddeiſyfai arno, ac a ddywedai, Tyred droſodd i Facedonia, a chymmorth ni.

10 A phan welodd efe y weledigaeth, yn ebrwydd ni a geiſiaſom fyned i Facedonia, gan gwblgredu alw o'r Arglwydd nyni i efangylu iddynt hwy.

11 Am hynny, wedi myned ymmaith o Droas, ni a gyrchaſom yn uniawn i Samothracia, a thrannoeth i Neapolis:

4057.

12 Ac oddi yno i Philippi, yr hon [†] ſydd briſddinas o barth o Facedonia, [‡] dinas rydd: ac ni a fuom yn aros yn y ddinas honno ddyddiau rai.

† yw y *ddinas gyntaf.* ‡ *Colonia.*

13 Ac ar y dydd ſabbath, ni a aethom allan o'r ddinas i lan afon, lle y byddid arferol o weddīo; ac ni a eiſteddaſom, ac a lefaraſom wrth y gwragedd a ddaethant ynghŷd.

14 A rhyw wraig a'i henw Lydia, un yn gwerthu porphor, o ddinas y Thyatiriaid, yr hon oedd yn addoli Duw, a wrandawodd; yr hon yr agorodd yr Arglwydd [h] ei chalon, i ddal ar y pethau a leferid gan Baul.

[h] Luc 24. 45.

15 Ac

4057.

15 Ac wedi ei bedyddio hi a'i theulu, hi a ddymunodd *arnom*, gan ddywedyd, O's barnasoch fy mod i yn ffyddlawn i'r Arglwydd, deweh i mewn i'm tŷ, ac arhoswch *yno*. A hi a'n cymhellodd ni.

16 ¶ A digwyddodd, a ni yn myned i weddio, i ryw langces, yr hon oedd ganddi ysbryd ‡ dewiniaeth, gyfarfod â ni; yr hon oedd yn peri llawer o elw i'w meistraid, wrth ddywedyd dewiniaeth.

17 Hon a ddilynodd Paul a ninnau, ac a lefodd, gan ddywedyd, Y dynion hyn ydynt weision y Duw goruchaf, y rhai sydd yn mynegi i chwi ffordd jechydwriaeth.

18 A hyn a wnaeth hi dros ddyddiau lawer. Eithr Paul yn flin ganddo, a drôdd, ac a ddywedodd wrth yr ysbryd, Yr ydwyf yn gorchymmyn i ti, yn enw Jesu Grist, fyned allan o honi. Ac efe a aeth allan yr awr honno.

19 A phan welodd ei meistreid hi, fyned gobaith eu helw hwynt ymmaith, hwy a ddaliasant Paul a Silas, ac a'i llusgasant *hwy* i'r farchnadfa, at y llywodraethwyr;

20 Ac a'i dygasant hwy at y swyddogion, ac a ddywedasant, Y mae'r dynion hyn, y rhai ydynt Juddewon, yn llwyrgythryblio ein dinas ni;

21 Ac yn dysgu defodau, y rhai nid ydyw rydd i ni eu derbyn, na'i gwneuthur, y rhai ydym Rufeinwyr.

22 A'r dyrfa a safodd i fynu ynghŷd yn eu herbyn hwy, a'r swyddogion gan rwygo eu dillad, a orchymynnasant *eu* curo *hwy* â gwiail.

23 Ac wedi rhoddi gwialennodiau lawer iddynt, hwy a'i taflasant i garchar; gan orchymmyn i geidwad y carchar eu cadw hwy yn ddiogel.

24 Yr hwn wedi derbyn y cyfryw orchymmyn, a'i bwriodd hwy i'r carchar nesaf i mewn, ac a wnaeth eu traed hwy yn sicr yn y cyffion.

25 Ac ar hanner nôs, Paul a Silas oedd yn gweddio, ac yn canu ‡ mawl i Dduw: a'r carcharorion a'i clywsant hwy.

26 Ac yn ddisymmwth y bu daeargryn mawr, hyd oni siglwyd seiliau'r carchar: ac yn ebrwydd yr holl ddrysau a agorwyd, a rhwymau pawb a aethant yn rhyddion.

27 A phan ddeffrôdd ceidwad y carchar, a chanfod drysau'r carchar yn agored, efe a dynnodd ei gleddyf, ac a amcanodd ei ladd ei hun; gan dybied ffoi o'r carcharorion ymmaith.

28 Eithr Paul a lefodd â llef uchel, gan ddywedyd, Na wnâi ti dy hun ddim niwed, canys yr ydym ni ynma oll.

29 Ac wedi galw am oleu, efe a ruthrodd i mewn, ac yn ddychrynedig efe a syrthiodd i lawr ger bron Paul a Silas,

30 Ac a'i dug hwynt allan, ac a ddywedodd, O feistred, beth sydd raid i ni ei wneuthur, fel y byddwyf gadwedig?

31 A hwy a ddywedasant, Crêd yn yr Arglwydd Jesu Grist, a chadwedig fyddi, ti a'th deulu.

32 A hwy a draethasant iddo air yr Arglwydd, ac i bawb oedd yn ei dŷ ef.

33 Ac efe a'i cymmerth hwy yr awr honno o'r nôs, ac a olchodd *eu* briwiau; ac efe a fedyddiwyd, a'r eiddo oll, yn y man.

34 Ac wedi iddo eu dwyn hwynt i'w dŷ, efe a osododd fwyd ger eu bron hwy, ac a fu lawen, gan gredu i Dduw, efe a'i holl deulu.

35 A phan aeth hi yn ddydd, y swyddogion a anfonasant y ceisiaid, gan ddywedyd, Gollwng ymmaith y dynion hynny. 4057.

36 A cheidwad y carchar a fynegodd y geiriau hyn wrth Paul, Y swyddogion a anfonasant i'ch gollwng chwi ymmaith: yn awr gan hynny cerddwch ymmaith; ewch mewn heddwch.

37 Eithr Paul a ddywedodd wrthynt, Wedi iddynt ein curo yn gyhoedd heb ein barnu, a ninnau yn Rhufeinwyr, hwy a'n bwriasant ni i garchar, ac yn awr a ydynt hwy yn ein bwrw ni allan yn ddirgel? Nid felly: ond deuant hwy eu hunain, a dygant ni allan. y Pen. 22. 25.

38 A'r ceisiaid a fynegasant y geiriau hyn i'r swyddogion. A hwy a ofnasant, pan glywsant mai Rhufeiniaid oeddynt.

39 A hwy a ddaethant ac a attolygasant arnynt, ac a'i dygasant allan, ac a ddeisyfiasant arnynt fyned allan o'r ddinas. z Mat. 8. 34.

40 Ac wedi myned allan o'r carchar, hwy a aethant i mewn at Lydia; ac wedi gweled y brodyr, hwy a'i cysurasant, ac a ymadawsant. a Ad. 14.

PEN. XVII.

1 *Paul yn pregethu yn Thessalonica: 4 lle y mae rhai yn credu, ac eraill yn ei erlid, ef.* 10 *Efanson ef i Ferea, ac yntef yn pregethu yno.* 13 *Ac wedi ei erlid yn Thessalonica,* 15 *yn dysgu i Athen, ac yno yn ymresymmu, ac yn pregethu iddynt hwy y Duw byw, yr hwn nid adwaenent:* 34 *ac wrth hynny bagad yn troi at Grist.*

GWedi iddynt dramwy trwy Amphipolis, ac Apolonia, hwy a ddaethant i Thessalonica, lle yr oedd synagog i'r Juddewon.

2 A Phaul, yn ôl ei arfer, a aeth i mewn attynt, a thros dri sabbath, a ymresymmodd â hwynt, allan o'r ysgrythurau,

3 Gan egluro, a dodi ger eu bronnau, mai rhaid oedd i Grist ddioddef, a chyfodi oddi wrth y meirw: ac mai hwn yw y Crist Jesu, yr hwn yr wyf fi yn ei bregethu i chwi. a Luc 24. 26, 46.

4 A rhai o honynt a gredasant, ac a ymwasgasant â Phaul a Silas, ac o'r Groegwyr crefyddol lliaws mawr, ac o'r gwragedd pennaf nid ychydig. b Pen. 28. 24.

5 Eithr yr Juddewon, y rhai oedd heb gredu, gan gynhigennu, a gymmerasant attynt ryw ddynion drwg o grwydriaid; ac wedi casglu tyrfa, hwy a wnaethant gyffro yn y ddinas, ac a osodasant ar dŷ Jason, ac a geisiasant eu dwyn hwynt allan at y bobl.

6 A phan na chawsant hwynt, hwy a lusgasant Jason, a rhai o'r brodyr, at benaethiaid y ddinas, gan lefain, Y rhai sydd yn aflonyddu'r byd, y rhai hynny a ddaethant ymma hefyd; c Pen. 16. 20.

7 Y rhai a dderbyniodd Jason, ac y mae y rhai hyn oll yn gwneuthur yn erbyn ordeiniadau Cesar, gan ddywedyd fod brenin arall, *sef* Jesu. d Luc 23. 2.

8 A hwy a gyffroisant y dyrfa, a llywodraethwyr y ddinas hefyd, wrth glywed y pethau hyn. Joan 19. 12.

9 Ac wedi iddynt ‡ gael † sicrwydd gan Jason a'r lleill, hwy a'i gollyngasant hwynt ymmaith. ‡ *dderbyn.* † *bodlonrwydd.*

10 ¶ e A'r brodyr yn ebrwydd o hŷd nôs, a anfonasant Baul a Silas i Ferea: y rhai wedi eu dyfod *yno* a aethant i synagog yr Juddewon. e Pen. 9. 25.

11 Y rhai hyn oedd fonheddigeiddiach nâ'r rhai oedd yn Thessalonica, y rhai a derbyn-

i Gen. 19. 3. 2 33. 11. Barn. 19. 21. Luc 24. 29. Heb. 13. 2. k 1 Sam. 28. 7. ‡ Neu, *Python.* l Pen. 19. 24. m Edrych Marc 1. 25, 34. n Marc 16. 17. o 2 Cor. 6. 5. p 1 Bren. 18. 17. Pen. 17. 6. q 2 Cor. 11. 25. r 1 Thes. 2. 2. ‡ *Hymn.* s Pen. 4. 31. t Pen. 5. 19. 2 12. 7. u Luc 3. 10. Pen. 2. 37. a 9. 6. v Joan 3. 16, 36. 2 6. 47. x 1 Joan 5. 10. x Luc 5. 29. 2 19. 6.

ddderbyniafant y gair gyd â phob parodrwydd meddwl, gan chwilio beunydd yr ysgrythurau, a oedd y pethau hyn felly.

12 Felly llawer o honynt a gredafant, ac o'r Groegefau parchedig, ac o wŷr nid ychydig.

13 A phan wybu yr Juddewon o Theffalonica fod gair Duw yn ei bregethu gan Baul ym Merea hefyd, hwy a ddaethant yno hefyd, gan gyffroi 'r dyrfa.

14 Ac yna yn ebrwydd, y brodyr a anfonafant Baul ymmaith, i fyned megis i'r môr: ond Silas a Thimotheus a arhofafant yno.

15 ¶ A chyfarwyddwyr Paul a'i dygafant hyd Athen: ac wedi derbyn gorchymmyn at Silas a Thimotheus, ar iddynt ddyfod attò ar ffrwft, hwy a aethant ymmaith.

16 A thra ydoedd Paul yn aros am danynt yn Athen, ei ysbryd a gynhyrfwyd ynddo, wrth weled y ddinas ‡ wedi ymroi i eulynnod.

17 O herwydd hynny yr ymresymmodd efe yn y fynagog â'r Juddewon, ac â'r rhai crefyddol, ac yn y farchnad beunydd â'r rhai a gyfarfyddent ag ef.

18 A rhai o'r Philosophyddion, o'r Epicuriaid, ac o'r Stoiciaid, a ymddadleuafant ag ef: a rhai a ddywedafant, Beth a fynnai y † fiaradwr hwn ei ddywedyd? a rhai, Tebyg yw ei fod ef yn mynegi duwiau dieithr, am ei fod yn pregethu yr Jesu, a'r adgyfodiad, iddynt.

19 A hwy a'i daliafant ef, ac a'i dygafant i ‡ Areopagus, gan ddywedyd, A allwn ni gael gwybod beth yw y ddyfg newydd hon, a draethir gennyt?

20 O blegid yr wyt ti yn dwyn rhyw bethau dieithr i'n clustiau ni: am hynny ni a fynnem wybod beth a allai y pethau hyn fod.

21 (A'r holl Atheniaid, a'r dieithriaid, y rhai oedd yn ymdeithio yno, nid oeddynt yn cymmeryd hamdden i ddim arall, ond i ddywedyd, neu i glywed rhyw newydd.)

22 Yna y safodd Paul ynghanol Areopagus, ac a ddywedodd, Ha wŷr Atheniaid, mi a'ch gwelaf chwi ym mhob peth yn drachoelgrefyddol.

23 Canys wrth ddyfod heibio, ac edrych ar † eich defoſiynau, mi a gefais allor, yn yr hon yr yſgrifennafid; I'R DUW NID ADWAENIR. Yr hwn, gan hynny, yr ydych chwi heb ei adnabod, yn ei addoli, hwnnw yr wyf fi yn ei fynegi i chwi.

24 [b] Y Duw a wnaeth y byd, a phob peth fydd ynddo, gan ei fod yn Arglwydd nef a daear, [i] nid yw yn trigo mewn temlau o waith dwylaw.

25 Ac nid â dwylaw dynion y gwafanaethir ef, [k] fel pe bai arno eiſiau dim, [l] gan ei fod efe yn rhoddi i bawb fywyd, ac anadl, a phob peth oll.

26 Ac efe a wnaeth o un gwaed bob cenedl o ddynion, i breſwylio ar holl wyneb y ddaear, ac a bennodd yr amſeroedd rhagoſodedig, a [m] therfynau eu preſwylfod hwynt;

27 [n] Fel y ceiſient yr Arglwydd, o's gallent ymbalfalu am dano ef, â'i gael, er nad yw efe yn ddiau neppell oddi wrth bob un o honom:

28 O blegid [o] ynddo ef yr ydym ni yn byw, yn ſymmud, ac yn bod; [p] megis y dywedodd rhai o'ch † poëtau chwi eich hunain, Canys ei hiliogaeth ef hefyd ydym ni.

29 Gan ein bod ni gan hynny yn hiliogaeth Duw, [q] ni ddylem ni dybied fod y Duwdod yn debyg i aur, neu arian, neu faen, o gerfiad celfyddyd, a dychymmyg dyn.

30 [r] A Duw wedi eſgeuluſo amſeroedd yr anwybodaeth hon, ſydd [s] yr awr hon yn gorchymmyn i bob dyn ymmhob man edifarhau:

31 O herwydd iddo oſod diwrnod, yn yr hwn [t] y barna efe y byd mewn cyfiawnder, trwy y gŵr a ordeiniodd efe, gan roddi ffydd i bawb, o herwydd darfod iddo [u] ei gyfodi ef oddi wrth y meirw.

32 A phan glywſant sôn am adgyfodiad y meirw, rhai a watwaraſant, a rhai a ddywedaſant, Ni a'th wrandawn dracheſn am y peth hyn.

33 Ac felly Paul a aeth allan o'i plith hwynt.

34 Eithr rhai gwŷr a lynaſant wrtho, ac a gredaſant, ym mhlith y rhai yr oedd Dionyſius Areopagita, a gwraig a'i henw Damaris, ac eraill gyd â hwynt.

PEN. XVIII.

1 Paul yn gweithio ŵi ddwylaw, ac yn pregethu yng Nghorinth i'r Cenhedloedd. 9 Yr Arglwydd yn ei gyſſuro ef trwy weledigaeth. 12 Achwyn arno ef ger bron Gallio y rhaglaw: yntef yn cael ei ollwng ymmaith: 18 ac wedi hynny yn tramwy o ddinas i ddinas, ac yn nerthu 'r diſgyblion. 24 Apolos wedi ei ddyſgu yn ſanylach gan Acwila a Phriſcila, 28 yn pregethu Criſt, gyd â nerth mawr.

YN ôl y pethau hyn, Paul a ymadawodd ag Athen, ac a ddaeth i Gorinth.

2 Ac wedi iddo gael rhyw Juddew a'i enw [a] Acwila, un o Bontus o genedl, wedi dyfod yn hwyr o'r Ital, a'i wraig Priſcila, (am orchymmyn o Glaudius i'r Juddewon oll fyned allan o Rufain) efe a ddaeth atynt.

3 Ac o herwydd ei fod o'r un gelfyddyd, efe a arhöes gyd â hwynt, ac [b] a weithiodd; (canys gwneuthurwyr pebyll oeddynt wrth eu celfyddyd.)

4 Ac efe a ymreſymmodd yn y ſynagog bob ſabbath, ac a ‡ gynghorodd yr Juddewon, a'r Groegiaid.

5 A phan ddaeth [c] Silas a Thimotheus o Facedonia, bu gyſyng ar Baul yn yr Yſbryd, ac efe a dyſtiolaethodd i'r Juddewon, mai Jeſu oedd Criſt.

6 A [d] hwythau gwedi ymoſod yn ei erbyn, a chablu, [e] efe a eſgydwodd ei ddillad, ac a ddywedodd wrthynt, [f] Bydded eich gwaed chwi ar eich pennau eich hunain, [g] glân *ydwyf* fi; o hyn allan mi a âf at y cenhedloedd.

7 Ac wedi myned oddi yno, efe a ddaeth i dŷ un a'i enw Juſtus, un oedd yn addoli Duw, cŷ yr hwn oedd yn cyffwrdd â'r ſynagog.

8 [h] A Chriſpus yr archſynagogydd a gredodd yn yr Arglwydd, a'i holl dŷ: a llawer o'r Corinthiaid wrth wrando, a gredaſant, ac a fedyddiwyd.

9 [i] A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Baul trwy weledigaeth liw nôs, Nac ofna, eithr lleſara, ac na thaw:

10 Canys yr wyf fi gyd â thi, ac ni eſyd neb arnat, i wneuthur niwed i ti: o herwydd y mae i mi bobl lawer yn y ddinas hon.

11 Ac efe a † arhöes yno flwyddyn a chwe mis, yn dyſgu gair Duw yn eu plith hwynt.

12 ¶ A

4057. Eſay 34. 16. Luc 16. 19. Joan 5. 39.

[a] Pen. 18. 5.

‡ yn llawn eulynnod.

† hawsr geiriau.

‡ Heol Fawrth, neu, *Mars*. Y llys uchaf yn Athen ydoedd.

† Neu, eich duwiau a addolwch, 2 Theſ. 2. 4.

[b] Pen. 14. 15.

[i] Pen. 7. 48.

[k] Pſal. 50. 8.

[l] Gen. 2. 7.

[m] Deut. 32. 8.

[n] Rhuf. 1. 20.

[o] Col. 1. 17. Heb. 1. 3.

[p] Tit. 1. 12.

‡ Neu, *prydyddion*.

4057. [q] Eſay 40. 18.

[r] Pen. 14. 16. Rhuf. 3. 25.

[s] Luc 24. 47.

[t] Pen. 10. 42. Rhuf. 2. 16.

[u] Pen. 26. 24.

[a] Rhuf. 16. 3. 1 Cor. 16. 19.

[b] Pen. 20. 34. 1 Cor. 4. 12. 1 Theſ. 2. 9. 2 Theſ. 3. 8.

‡ *berſwadiodd.*

[c] Pen. 17. 14, 15.

[d] Pen. 13. 45. 1 Pedr 4. 4.

[e] Neh. 5. 13. Mat. 10. 14. Pen. 13. 51.

[f] Ezec. 18. 13. [g] Ezec. 3. 18, 19. Pen. 20. 26.

[h] 1 Cor. 1. 14.

[i] Pen. 23. 11.

† Gr. *eiſteddoad.*

4058. 12 ¶ A phan oedd Gàlio yn rhaglaw yn Achaia, cyfododd yr Juddewon yn unfryd yn erbyn Paul, ac a'i dygasant ef i'r frawdle,

13 Gan ddywedyd, Y mae hwn yn annog dynion i addoli Duw yn erbyn y ddeddf.

14 Ac fel yr oedd Paul yn amcanu agoryd ei enau, dywedodd Gàlio wrth yr Juddewon, [k] Pe buasai gam, neu ddrwg weithred, O Juddewon, wrth reswm myfi a gyddygasawn â chwi.

k Pen. 25. 11.

15 Eithr o's y cwestiwn sydd am ymadrodd, ac enwau, a'r ddeddf sydd yn eich plith chwi, edrychwch eich humain; canys ni fyddaf fi farnwr am y pethau hyn.

16 Ac efe a'i gyrrodd hwynt oddi wrth y frawdle.

17 A'r holl Roegwyr a gymmerasant [l] Sosthenes yr archsynagogydd, ac a'i curasant o flaen y frawdle. Ac nid oedd Gàlio yn gofalu am ddim o'r pethau hynny.

l 1 Cor. 1. 1.

18 ¶ Eithr Paul wedi aros etto ddyddiau lawer, a ganodd yn jach i'r brodyr, ac a fordwyodd ymmaith i Syria, a chyd ag ef Priscila ac Acwila, gwedi iddo [m] gneifio ei ben yn Cenchrea; canys yr oedd arno addunedd.

m Num. 6. 18. Pen. 21. 24.

19 Ac efe a ddaeth i Ephesus, ac a'i gadawodd hwynt yno; eithr efe a aeth i'r synagog, ac a ymresymmodd â'r Juddewon.

20 A phan ddymunasant *arno* aros gyd â hwynt dros amser hwy, ni chaniataodd efe:

21 Eithr efe a ganodd yn jach iddynt, gan ddywedyd, [n] Y mae yn anghenraid i mi gadw yr wyl sy'n dyfod yn Jerusalem; ond [o] o's myn Duw, mi a ddeuaf yn sy ôl attoch chwi dracheſn: ac efe a aeth ymmaith o Ephesus.

n Pen. 19. 21.
o 1 Cor. 4. 19. Heb. 6. 3. Jago 4. 15.

22 Ac wedi iddo ddyfod i wared i Cesarea, efe a aeth i fyny, ac a gyfarchodd yr eglwys, ac a ddaeth i wared i Antiochia.

4060. 23 Ac wedi iddo dreulio talm o amser, efe a aeth ymmaith gan dramwy trwy wlâd Galatia, a Phrygia, mewn trefn, a chadarnhau yr holl ddisgyblion.

24 ¶ [p] Eithr rhyw Juddew, a'i enw Apòlos, Alecsandriad o genedl, gŵr ymadroddus, cadarn yn yr ysgrythurau, a ddaeth i Ephesus.

p 1 Cor. 1. 11.

25 Hwn oedd wedi dechreu dysgu iddo ffordd yr Arglwydd, ac efe yn wresog yn yr Ysbryd, a lefarodd, ac a athrawiaethodd yn ddiwyd y pethau a berthynent i'r Arglwydd, [q] heb ddyall ond bedydd Joan yn unig.

q Pen. 19. 3.

26 A hwn a ddechreuodd lefaru yn hŷ yn y synagog: a phan glybu Acwila a Phriscila, hwy a'i cymmerasant ef attynt, ac a agorasant iddo ffordd Duw yn fanylach.

27 A phan oedd efe yn ewyllysio myned i Achaia, y brodyr gan annog, a 'sgrifennasant at y disgyblion i'w dderbyn ef. Yr hwn wedi ei ddyfod, [r] a gynnorthwyodd lawer ar y rhai a gredasent trwy ras.

r 1 Cor. 3. 6.

28 Canys efe a orchfygodd yr Juddewon yn egnïol, ar gyhoedd, gan ddangos trwy yr ysgrythurau mai Jesu yw Crist.

PEN. XIX.

6 Rhoddi 'r Ysbryd glân trwy ddwylaw Paul. 9 Yr Juddewon yn cablu ei athrawiaeth ef, yr hon a gadarnhëir trwy wyrthiau. 13 Y Consurwyr Juddewaidd, 16 yn cael eu curo gan y cythraul. 19 Llosgi y llyfrau consurio. 24 Demetrius o chwant elw yn codi terfysg mawr yn erbyn Paul: 35 ac ysgolheigaidd yn llonyadu 'r derfysg.

4060. A Digwyddodd tra fu Apòlos yng Nghorinth, wedi i Baul dramwy trwy [a] y parthau uchaf, ddyfod o hono ef i Ephesus, ac wedi iddo gael rhyw ddisgyblion,

a 1 Mac. 3. 37. a 6. 1.

2 Efe a ddywedodd wrthynt, A dderbyniasoch chwi yr Ysbryd glân, er pan gredasoch? A hwy a ddywedasant wrtho, [b] Ni chawsom ni gymmaint a chlywed a oes Ysbryd glân.

b Pen. 8. 16. Edrych 1 Sam. 3. 7.

3 Ac efe a ddywedodd wrthynt, I ba beth gan hynny y bedyddiwyd chwi? Hwythau a ddywedasant, [c] I fedydd Joan.

c Pen. 18. 25.

4 A dywedodd Paul, [d] Joan yn ddïau a fedyddiodd â bedydd edifeirwch, gan ddywedyd wrth y bobl am gredu yn yr hwn oedd yn dyfod ar ei ôl ef, sef yng Nghrist Jesu.

d Mar. 3. 11. Pen. 1. 5. a 11. 16.

5 A phan glywsant hwy *hyn*, hwy a fedyddiwyd yn enw yr Arglwydd Jesu.

6 Ac wedi i Baul [e] ddodi *ei* ddwylaw arnynt, yr Ysbryd glân a ddaeth arnynt; a hwy [f] a draethasant â thafodau, ac a broffwydasant.

e Pen. 6. 6. a 8. 17.
f Pen. 2. 4. a 10. 46.

7 A'r gwŷr oll oeddynt ynghŷlch deuddeg.

8 Ac efe a aeth i mewn i'r synagog, ac a lefarodd yn hŷ dros dri mîs, gan ymresymmu a chynghori y pethau *a berthynent* i deyrnas Dduw.

9 Eithr [g] pan oedd rhai wedi caledu, ac heb gredu, gan ddywedyd yn ddrwg am [‡] y ffordd *honno*, ger bron y llïaws, efe a dynnodd ymmaith oddi wrthynt, ac a neillduodd y disgyblion, gan ymresymmu beunydd yn ysgol un Tyrannus.

g 2 Tim. 1. 15.
‡ Edrych Pen. 9. 2. Ad. 23. Pen. 24. 14.

10 A [h] hyn a fu dros ysbaid dwy flynedd, hyd oni ddarfu i bawb a oedd yn trigo yn Asia, yn Juddewon a Groegiaid, glywed gair yr Arglwydd Jesu.

4061. h Edrych Pen. 20. 31.

11 A [i] gwyrthiau rhagorol a wnaeth Duw trwy ddwylaw Paul;

i Marc 16. 20.

12 [k] Hyd oni ddygid at y cleifion oddi wrth ei gorph ef, napcynnau neu [†] foledau, a'r clefydau a ymadawai â hwynt, a'r ysbrydion drwg a aent allan o honynt.

Pen. 14. 3.
k Pen. 5. 15.
† Edrych 2 Bren. 4. 29. † cwrsiau.

13 ¶ Yna rhai o'r Juddewon crwydraidd, y *rhai oedd* gonsurwyr, [l] a gymmerasant arnynt enwi uwch ben y rhai oedd ag ysbrydion drwg ynddynt, enw 'r Arglwydd Jesu, gan ddywedyd, Yr ydym ni yn eich tynghedu chwi trwy yr Jesu, yr hwn y mae Paul yn ei bregethu.

l Edrych Marc 9. 38.

14 Ac yr oedd rhyw saith o feibion i Scefa, Juddew *ac* archoffeiriad, y rhai oedd yn gwneuthur hyn.

15 A'r ysbryd drwg a attebodd ac a ddywedodd, Yr Jesu yr wyf yn ei adnabod, a Phaul a adwaen; eithr pwy ydych chwi?

16 A'r dŷn, yr hwn yr oedd yr ysbryd drwg ynddo, a ruthrodd arnynt, ac a'i [‡] gorchfygodd, ac a fu drwm yn eu herbyn, hyd oni ffoisant hwy allan o'r tŷ hwnnw, yn noethion, ac yn archolledig.

‡ meistroiodd.

17 A hyn a fu hysbys gan yr holl Juddewon a'r Groegiaid hefyd, y rhai oedd yn preswylio yn Ephesus; ac ofn a syrthiodd arnynt oll, ac enw yr Arglwydd Jesu a fawrygwyd.

18 A llawer o'r rhai a gredasent a ddaethant, ac [m] a gyffesasant, ac a fynegasant eu gweithredoedd.

m Mat. 3. 6.

19 Llawer

4061. 19 Llawer hefyd o'r rhai a fuafai yn gwneuthur † rhodreſwaith, a ddygaſant eu llyfrau ynghŷd, [l] ac a'i lloſgaſant yngŵydd pawb: a hwy a fwriaſant eu gwerth hwy, ac a'i cawſant yn ddengmil a deugain *o ddarnau* arian.

† *manyl-waith.*

[m] Pen. 6. 7. a 12. 24.

20 [m] Mor gadarn y cynnyddodd gair yr Arglwydd, ac y cryfhaodd.

4062. 21 [o] A phan gyflawnwyd y pethau hyn, [p] arfaethodd Paul yn yr Ysbryd, gwedi iddo dramwy trwy Facedonia ac Achaia, fyned i Jeruſalem, gan ddywedyd, Gwedi i mi fod yno, [q] rhaid i mi weled Rhufain hefyd.

[n] Rhuf. 15. 25. Gal. 2. 1.

[o] Pen. 20. 22.

4063. 22 Ac wedi anfon i Facedonia ddau o'r [r] rhai oedd yn gweini iddo, *ſef* Timotheus ac [s] Eraſtus, efe ei hun a arhoſodd dros amſer yn Aſia.

[p] Pen. 18. 21.

[q] Pen. 13. 5. Rhuf. 16. 23. 2 Tim. 4. 20.

23 ¶ A bu ar [t] yr amſer hwnnw drallod nid bychan ynghŷlch y ffordd [u] honno.

1 Cor. 1. 8.

[r] Edrych Pen. 9. 2.

[s] Pen. 16. 16.

24 Canys rhyw un a'i enw Demetrius, gŵr arian, yn gwneuthur temlau arian i Ddïana, oedd yn peri elw [v] nid bychan i'r crefftwyr.

[t] Pſal. 115. 4. Jer. 10. 3.

25 Y rhai a alwodd efe ynghŷd ā gweithwyr y cyfryw bethau hefyd, ac a ddywedodd, Ha wŷr, chwi a wyddoch mai oddi wrth yr elw hwn y mae ein golud ni.

26 Chwi a welwch hefyd ac a glywch, nid yn unig yn Epheſus, eithr agos dros Aſia oll, ddarfod i'r Paul ymma berſwadio a throi llawer o bobl ymmaith, wrth ddywedyd [x] nad ydyw dduwiau y rhai a wnair ā dwylaw.

27 Ac nid yw yn unig yn enbyd i ni ddyfod y rhan hon i ddirmyg, eithr hefyd bod cyfrif temi y dduwies fawr Dïana yn ddiddym, a bod hefyd ddiſtrywio ei mawrhydi hi, yr hon y mae Aſia oll, a'r byd yn ei haddoli.

28 A phan glywſant, hwy a lanwyd o ddigofaint, ac a lefaſant, gan ddywedyd, Mawr yw Dïana yr Epheſiaid.

29 A llanwyd yr holl ddinas o gythrwfl: a hwy a ruthraſant yn unfryd i'r ‡ orſedd, gwedi cippio Gaius ac [y] Ariſtarchus o Facedonia, cydymdeithion Paul.

‡ *Theatr golygfa.*

[y] Pen. 20. 4. a 27. 2. Col. 4. 10.

30 A phan oedd Paul yn ewyllyſio myned i mewn i blith y bobl, ni adawodd y diſgyblion iddo.

31 Rhai hefyd o bennaethiaid Aſia, y rhai oedd gyfeillion iddo, a yrraſant atto i ddeiſyf *arno*, nad ymroddai efe i fyned i'r orſedd.

32 A *rhai* a lefaſant *un peth*, ac eraill beth arall: canys y pynnulleidfa oedd yn gymmyſg; a'r rhan fwyaf ni wyddent o herwydd pa beth y daethent ynghŷd.

33 A hwy a dynnaſant Aleciander allan o'r dyrfa, a'r Juddewon yn ei yrru ef ymlaen. Ac Aleciander [z] a amneidiodd â'i law am oſteg, ac a fynnaſai ei amddiffyn ei hun wrth y bobl.

[z] Pen. 12. 17.

34 Eithr pan wybuant mai Juddew oedd efe, pawb ag un lleſ a lefaſant megis dros ddwy awr, Mawr yw Dïana yr Epheſiaid.

35 Ac wedi i yſgolhaig y *dainas* lonyddu'r bobl, efe a ddywedodd, Ha wŷr Epheſiaid, pa ddŷn ſydd ni's gŵyr fod dinas yr Epheſiaid yn ‡ addoli y ddŵies fawr Dïana, a'r *delw* a ddiſgynnodd oddi wrth Jupiter?

‡ *yn geidwad ieml.*

[a] Mat. 3. 5.

36 A chan fod y pethau hyn heb allu dywedyd i'w herbyn, rhaid i chwi fod yn llonydd, ac na wneloch ddim mewn byrbwyll.

37 Canys dygaſoch ymma y gwŷr hyn, y rhai nid ydynt nac yn yſbeilwyr temlau, nac yn cablu eich duwies chwi.

38 Od oes gan hynny gan Ddemetrius a'r crefftwyr ſydd gyd ag ef, un hawl yn erbyn neb, y mae cyfraith i'w chael, ac y mae rhaglawiaid, rhodded pawb yn erbyn eu gilydd.

39 Ac o's goſymmwch ddim am bethau eraill, mewn cynnulleidfa gyfreithlawn y terfynir *hynny*.

40 O herwydd enbyd yw rhag achwyn arnom am y derfyſg haddyw, gan nad oes un achos, trwy yr hwn y gallom roddi rheſwm o'r ymgyrch hwn.

41 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a ollyngodd y gynnulleidfa ymmaith.

PEN. XX.

1 *Paul yn myned i Facedonia, 7 yn gwaſanaethu ſwpper yr Arglwyda, ac yn pregethu. 9 Eutychus wedi cwympo i lawr yn farw, yn cael ei godi i fynu yn fyw. 17 Paul ym Miletus yn galw yr Henuriaid ynghŷd, ac yn mynegi iddynt beth a ddigwyddai iddo, 28 yn gorchymmyn praidd Duw iddynt, 29 yn eu rhybuddio hwynt am y gau athrawon, 36 yn gweddio gyd â hwynt, ac yn myned ymmaith.*

A Car ôl goſtegu y cythrwfl, Paul wedi galw y diſgyblion atto a'i cofleidio, [a] a ymadawodd i fyned i Facedonia.

[a] 1 Tim. 1. 3.

2 Ac wedi iddo fyned dros y parthau hynny, a'i cynghori hwynt â llawer o ymadrodd, efe a ddaeth i dîr Groeg:

3 Ac wedi aros drimis, a gwneuthur o'r Juddewon gynllwyn iddo, ſel yr oedd ar fedr mynet i Syria, efe a arſaethodd ddychwelyd trwy Facedonia.

4 A chyd-ymdeithiodd ag ef hyd yn Aſia, Sopater o Ferea; ac o'r Theſſaloniaid [b] Ariſtarchus, a Secundus, a Gaius o Dderbe, a Thimotheus; ac o'r Aſiaid [c] Tychicus, a [d] Trophimus.

[b] Pen. 19. 29. a 27. 2. Col. 4. 10.

[c] Eph. 6. 21. Col. 4. 7. 2 Tim. 4. 11. Tit. 3. 12.

5 Y rhai hyn a aethant o'r blaen, ac a arhoſaſant am danom yn Nhroas.

[d] Pen. 21. 29. 2 Tim. 4. 20.

6 A ninnau a fordwyaſom ymmaith oddi wrth Philippi, yn ôl dyddiau y bara croyw, ac a ddaethom attynt hwy i Droas mewn pûm niwrnod, lle yr arhoſaſom ſaith niwrnod.

7 Ac ar [e] y *dydd* cyntaf o'r † wythnos, wedi i'r diſgyblion ddyfod ynghŷd [f] i dorri bara, Paul a ‡ ymreſymmodd â hwynt, ar fedr myned ymmaith drannoeth; ac efe a barhaodd yn ymadrodd hyd hanner nôs.

[e] 1 Cor. 16. 2. Dad. 1. 10.

† *ſabbathau.*

[f] Pen. 2. 42, 46. 1 Cor. 10. 16. a 11. 20, &c.

8 Ac yr oedd llawer o lampau yn y llofft lle yr oeddynt wedi ymgaſglu.

‡ *bregethodd iddynt.*

9 A rhyw ŵr ieuangc, a'i enw Eutychus, a eiſteddai mewn ffeneſtr, ac efe a ſyrthiodd mewn trymgwſg, tra yr oedd Paul yn ymreſymmu yn hir, wedi ei orchyfygu gan gwſg, ac a gwympodd i lawr o'r drydedd loft, ac a gyfodwyd a fynu yn farw.

[g] 1 Bren. 17. 21.

[h] Mat. 9. 24.

10 A Phaul a aeth i wared, ac [g] a ſyrthiodd arno ef, a chan *ei* gofleidio, a ddywedodd, [h] Na chyffröed arnoch; canys y mae ei enaid ynddo ef.

11 Ac wedi iddo ddyfod i fynu, a thorri bara, a bwyta, ac ymddiddan llawer hyd dorriad y dydd; felly efe a aeth ymmaith.

12 A hwy a ddygaſant y llangc yn fyw, ac a gyſſurwyd yn ddiriawr.

13 ¶ Ond nyni a aethom o'r blaen i'r llong, ac a hwyliaſom o Aſſos, ar fedr oddi yno dderbyn Paul: canys felly yr oedd efe

4063. ese wedi ordeinio, ar sedr myned ei hun ar ei draed.

14 A phan gyfarfu ese â ni yn Assos, nyni a'i derbyniasom ei i mewn, ac a ddaethom i Fitylene.

15 A morio a wnaethom oddi yno, a dyfod drannoeth gyferbyn â Chios, a thradwy y tiriasom yn Samos, ac a arhosasom yn Nhrogilium, a'r ail dydd y daethom i Filetus.

16 O blegid Paul a roddasai ei fryd ar hwylio heibio i Ephesus, fel na byddai iddo
1 Pen. 21. 4, 12. † pentecost. dreulio amser yn Asia. Canys [1] brysio yr oedd, o's bai bosibl iddo, i fod yn Jerusalem erbyn dydd y † sulgwyn.

17 ¶ Ac o Filetus ese a anfonodd i Ephesus, ac a alwodd atto henuriaid yr eglwys.

18 A phan ddaethant atto, ese a ddy-
k Pen. 19. 1, 10. wedodd wrthynt, Chwi a wyddoch [k] er y dydd cyntaf y daethym i Asia, pa fodd y bum i gyd â chwi dros yr holl amser,

19 Yn gwasanaethu 'r Arglwydd gyd â
l Ad. 27. m Marc 1. 15. Luc 24. 47. phob gostyngeiddrwydd, a llawer o ddagrau, a phrofedigaethau [l] y rhai a ddigwyddodd i mi trwy gynllwynion yr Juddewon:

20 Y modd [l] nad atteliais ddim o'r pethau
n Pen. 19. 21. o Pen. 21. 4, 11. buddiol heb eu mynegi i chwi, a'ch dysgu ar gyhoedd, ac o dŷ i dŷ,

21 Gan dystiolaethu i'r Juddewon, ac i'r
p Pen. 21. 1. 13. Groegiaid hefyd, [m] yr edifeirwch sydd tu ag at Dduw, a'r ffydd sydd tu ag at ein Harglwydd Jesu Grist.

22 Ac yn awr, wele [n] fi yn rhwym yn yr
q Gal. 1. 1. Tit. 1. 3. r Ad. 38. s Pen. 18. 6. t Ad. 20. ysbryd yn myned i Jerusalem, heb wybod y pethau a ddigwydd i mi yno:

23 Eithr bod [o] yr Ysbryd glân yn tystio
u Luc 7. 30. Joan 15. 15. Eph. 1. 11. i mi ym mhob dinas, gan ddywedyd, fod rhwymau a blinderau yn fy aros.

24 Ond [p] nid wyf fi yn gwneuthur cyfrif
x 1 Tim. 4. 16. 1 Pedr 5. 2. o ddim, ac nid gwerthfawr gennyf fy einioes fy hun, o's gallaf orphen fy ngyrfa trwy lawenydd, a'r weinidogaeth [q] a dderbyniais gan yr Arglwydd Jesu, i dystiolaethu efengyl gras Duw.

25 Ac yr awron, wele, mi a wn [r] na
y Eph. 1. 7. Col. 1. 14. 1 Pedr 1. 19. Dad. 5. 9. chewch chwi oll (ym mysg y rhai y bum i yn tramwy yn pregethu teyrnas Dduw) weled fy wyneb i mwyach.

26 O herwydd pa ham, yr ydwyf yn
z Edrych Heb. 9. 14. tystio i chwi y dydd heddyw, [s] fy mod i yn lân oddi wrth waed pawb oll.

27 Canys [t] nid ymatteliais rhag mynegi i
a Mat. 7. 15. 1 Pedr 2. 1. chwi holl [u] gyngor Duw.

28 [x] Edrychwch gan hynny arnoch eich
‡ trymson. b Pen. 19. 10. c Pen. 9. 31. d Eph. 1. 18. e 1 Sam. 22. 3. hunain, ac ar yr holl braidd, ar yr hwn y gosododd yr Ysbryd glân chwi yn olygwyr, i fugeilio eglwys Dduw, [y] yr hon a bwrcasodd ese [z] â'i briod waed.

29 Canys myfi a wn hyn, y daw yn ôl fy ymadawiad i, [a] fleiddiau ‡ blinion i'ch plith, heb arbed y praidd.

30 Ac o honoch chwi eich hunain y cy-
f Ad. 20. 29. fyd gwŷr yn llefaru pethau gwyrdraws, i dynnu disgyblion ar eu hôl.

31 Am hynny gwiliwch [a] chofiwch, [b] dros dair blynedd na pheidiais i nôs a dydd â rhybuddio pob un *o honoch* â dagrau.

32 Ac yr awr hon, frodyr, yr ydwyf yn
g Ad. 20. 32. eich gorchymmyn i Dduw, ac i air ei ras ef, yr hwn a all [c] adeiladu chwaneg, a rhoddi i chwi [d] etifeddiaeth ym mhlith yr holl rai a sancteiddiwyd.

33 [e] Arian, neu aur, neu wisg neb, ni chwennychais.

34 Ie chwi a wyddoch eich hunain
f 1 Cor. 4. 12. 1 Thes. 2. 9. 2 Thes. 3. 8. 1 Cor. 9. 12. 2 Cor. 11. 9. a 12. 13. h Pen. 21. 5. Ad. 25. [f] ddarfod i'r dwylaw hyn wasanaethu i'm cyfreidiau i, ac i'r rhai oedd gyd â mi.

35 Mi a ddangosais i chwi bob peth,
g mai wrth lafurio felly y mae yn rhaid cynnorthwyo 'r gweiniaid, a chofio geiriau 'r Arglwydd Jesu, ddywedyd o hono ef, mai dedwydd yw rhoddi yn hytrach na derbyn.

36 Ac wedi iddo ddywedyd y pethau hyn,
ese [h] a roddodd ei liniau i lawr, ac a weddiodd gyd â hwynt oll.

37 Ac wylo yn dost a wnaeth pawb, a
hwy a syrthiasant ar wddf Paul, ac a'i cusanasant ef,

38 Gan ofidio yn bennaf am y gair [i] a ddy-
i Pen. 21. 5. Ad. 25. wedasai ese, na chaent weled ei wyneb ef mwy. A hwy a'i hebryngasant ef i'r llong.

PEN. XXI.

1 *Paul yn gwrthod ei gynghori i beidio â myned i Jerusalem.* 9 *Merched Phylib yn Brophwydesau.* 15 *Paul yn dyfod i Jerusalem:* 27 *lle y daliwyd ef, ac y bu mewn mawr berygl:* 31 *a'r pen-capten yn ei achub ef, ac yn rhoi cennad iddo i lefaru wrth y bobl.*

A Digwyddodd wedi i ni osod allan, ac ymadel â hwynt, ddyfod o honom ag uniawngyrch i Goos, a thrannoeth i Rodos, ac oddi yno i Batara.

2 A phan gawsom long yn hwylio tros-
j Pen. 18. 22. sodd i Phenice, ni a ddringasom iddi, ac a aethom ymmaith.

3 Ac wedi ymddangos o Cyprus i ni, ni
k Pen. 20. 23. a'i gadawsom hi ar y llaw asswy, ac a hwyliasom i Syria, ac a diriasom yn Nhyrus; canys yno yr oedd y llong yn dadlwytho 'r llwyth.

4 Ac wedi i ni gael disgyblion, nyni a ar-
l Pen. 20. 36. hosasom yno saith niwrnod, [k] a'r rhai a ddywedasant i Paul, trwy 'r Ysbryd, nad elai i fyny i Jerusalem.

5 A phan ddarfu i ni orphen y dyddiau,
ni a ymadawsom, ac a gychwynnasom: a phawb ynghŷd â'r gwragedd, a'r plant, a'n hebryngasant ni hyd allan o'r ddinas, ac wedi i ni [l] ostwng ar ein gliniau ar y traeth, ni a weddiasom.

6 Ac wedi i ni ymgyfarch â'i gilydd, ni a
m Pen. 15. 2. ddringasom i'r llong; a hwythau a ddychwelasant i'w cartref.

7 Ac wedi i ni orphen hwylio o Dyrus, ni
† Paul a'r rhai oedd gyd ag ef. Pen. 13. 3. a ddaethom i Ptolemais: ac wedi i ni gyfarch y brodyr, ni a drigasom un diwrnod gyd â hwynt.

8 A thrannoeth † y rhai oedd ynghŷlch
‡ gwedi myned allan nyni a ddaethom i Cesarea. Paul ‡ a ymadawsant, ac a ddaethant i Cesarea. Ac wedi i ni fyned i mewn i dŷ Phylib [c] yr efengylwr, (o'r [d] yr hwn oedd un o'r saith) ni a arhosasom gyd ag ef.

9 Ac i hwn yr oedd pedair merched o
n Eph. 4. 11. 2 Tim. 4. 5. forwynion [e] yn prophwydo.

10 Ac fel yr oeddem yn aros yno ddyddiau
o Pen. 6. 5. a 8. 26. p Pen. 2. 17. lawer, daeth i wared o Judea brophwyd a'i enw [f] Agabus.

11 Ac wedi dyfod attom, a chymmeryd
q Pen. 11. 28. r Pen. 20. 23. Ad. 33. s Pen. 20. 24. gwregys Paul, a rhwymo *ei* ddwylaw *ef* a'i draed, efe a ddywedodd, Hyn a ddywed yr Ysbryd glân, [g] Y gŵr biau y gwregys hwn, a rwym yr Juddewon fel hyn yn Jerusalem, ac a'i traddodant i ddwylaw 'r cenhedloedd.

12 A phan glywsom y pethau hyn, nyni a'r
rhai oedd o'r fan honno hefyd, a ddeisyfiasom rad clai efe i fyny i Jerusalem.

13 Eithr Paul a atteboddt, [h] Beth a wnewch chwi yn wylo, ac yn torri fy nghalon i?

canys:

canys parod wyf fi, nid i'm rhwymo yn unig, ond i farw hefyd yn Jerusalem, er mwyn enw yr Arglwydd Jesu.

14 A chan na ellid ei berswadio, ni a beidiasom, gan ddywedyd, [i] Ewyllys yr Arglwydd a wneler.

15 Hefyd, yn ôl y dyddiau hynny, ni a gymmerasom ein beichiau, ac a aethom i fyny i Jerusalem.

16 A *rhai* o'r disgyblion o Cesarea a ddaeth gyd â ni, gan ddwyn un Mnason o Cyprus, hên ddisgybl, gyd â'r hwn y llettyem.

17 Ac wedi ein dyfod i Jerusalem, y brodyr a'n derbyniasant yn llawen.

18 A'r *dyad* nesaf yr aeth Paul gyd â ni i mewn at [k] Jago; a'r holl henuriaid a ddaethant yno.

19 Ac wedi iddo gyfarch gwell iddynt, efe a fynegodd iddynt bob yn un ac un, bob peth a wnaethai Duw ym mhlith y cenhedloedd trwy ei weinidogaeth ef.

20 A phan glywsant, hwy a ogoneddasant yr Arglwydd, ac a ddywedasant wrtho, Ti a weli, frawd, pa sawl myrddiwn sydd o'r Iuddewon y rhai a gredasant; ac y maent oll [l] yn dwyn zêl i'r ddeddf.

21 A hwy a glywsant am danat ti, dy fod di yn dysgu 'r Iuddewon oll, y rhai sydd ym mysg y cenhedloedd i ymwrthod â Moses, ac yn dywedyd, na ddylent hwy enwaedu ar *eu* plant, na rhodio yn ôl y defodau.

22 Pa beth gan hynny? nid † oes fodd na ddêl y llawes ynghŷd: canys hwy a gânt glywed dy ddyfod di.

23 Gwnâ gan hynny yr hyn a ddywedwn wrthyt; Y mae gennym ni bedwargwyr a chanddynt addunedarnynt:

24 Cymmer y rhai hyn, a glanhäer di gyd â hwynt; a gwnâ draul arnynt fel yr [m] eillionteu pennau, ac y gwypo pawb am y pethau a glywsant am danat ti, nad ydynt ddim, ond dy fod di dy hun hefyd yn rhodio, ac yn cadw 'r ddeddf.

25 Eithr am y cenhedloedd, y rhai a gredasant, [n] ni a 'sgrifennasom, ac a farnasom na bo iddynt gadw dim o'r cyfryw beth, eithr iddynt ymgadw oddi wrth y pethau a aberthwyd i eulynnod, a gwaed, a rhag peth tagedig, a rhag putteindra.

26 Yna Paul a gymmerth y gwŷr, a thrannoeth gwedi iddo ymlanhau gyd â hwynt, efe [o] a aeth i mewn i'r deml; [p] gan hysbysu cyflawnu dyddiau y glanhâd, hyd oni offrymmid offrwm dros bob un o honynt.

27 A phan oedd y saith niwrnod ar ddarfod, yr Iuddewon oeddent o Asia, pan welsant ef yn y deml, a dersysgasant yr holl bobl, ac a ddodasant ddwylaw arno,

28 Gan lefain, Ha wŷr Israëliaid, cynnorthwywch, dymma 'r dŷn sydd yn dysgu pawb ym mhob man yn erbyn y bobl, a'r gyfraith, a'r lle ymma: ac ym mhellach, [q] y Groegiaid hefyd a ddug efe i mewn i'r deml, ac a halogodd y lle sanctaidd hwn.

29 Canys hwy a welsent o'r blaen [r] Drophimus yr Ephesiad yn y ddinas gyd ag ef, yr hwn yr oeddynt hwy yn tybied ddarfod i Baul ei ddwyn i mewn i'r deml.

30 A [s] chynhyrsyd y ddinas oll, ‡ a'r bobl a redodd ynghŷd, ac wedi ymaelyd ym Mhaul, hwy a'i tynnasant ef allan o'r deml. Ac yn ebrwydd cauwyd y drysau.

31 Ac fel yr oeddynt hwy yn ceisio ei ladd ef, daeth y gair at ben-capten y syddin fod Jerusalem oll mewn terfysg.

32 Yr hwn allan o law a gymmerodd filwyr, a chanwriaid, ac a redodd i wared attynt: hwythau, pan welsant y pen-capten a'r milwyr, a beidiasant a churo Paul.

33 Yna y daeth y pen-capten yn nês, ac a'i daliodd ef, ac [t] a archodd *ei* rwymo *ef* â dwy gadwyn, ac a ymofynnodd pwy oedd efe, a pha beth a wnaethai?

34 Ac amryw rai a lefent amryw beth yn y dyrfa; ac am na's gallai wybod hysbysrwydd, o herwydd y cythrwfl; efe a orchymynnodd ei ddwyn ef i'r castell.

35 A phan oedd efe ar y grisiau, fe à ddigwyddodd gorfod ei ddwyn ef gan y milwyr, o achos trais y dyrfa.

36 Canys yr oedd lliaws y bobl yn canlyn, gan lefain, [u] Ymmaith ag ef.

37 A phan oedd Paul ar ei ddwyn i mewn i'r castell, efe a ddywedodd wrth y pen-capten, Ai rhydd i mi ddywedyd peth wrthyt? Ac efe a ddywedodd, A fedri di Roeg?

38 [x] Onid tydi yw yr Aiphtwr, yr hwn o flaen y dyddiau hyn a gyfodaist derfysg, ac a arweiniaist i'r anialwch bedair mil o wŷr llofruddiog?

39 A Phaul a ddywedodd, [y] Gŵr ydwyf fi yn wîr o Iuddew, *un* o Darsus, dinesydd o ddinas nid anenwog, o Cilicia; ac yr wyf yn deisyf arnat ti, dyro gennad i mi i lefaru wrth y bobl.

40 Ac wedi iddo roi cennad iddo, Paul a safodd ar y grisiau, ac a [z] amneidiodd â llaw ar y bobl. Ac wedi gwneuthur distawrwydd mawr, efe a lefarodd wrthynt yn Hebreaeg, gan ddywedyd,

PEN. XXII.

1 Paul yn mynegi yn helaeth y modd y troisid ef i'r ffydd, 17 ac y galwesid ef i fod yn Apostol. 22 Y bobl wrth glywed crybwyll am y Cenhedloedd, yn llefain yn ei erbyn ef: 24 Ac ynteu yn debyg i gael ei ffrangellu, 25 ac etto yn dianc trwy ymhonni o ddinasfraint Rhufain.

[a] HA wŷr, frodyr a thadau, gwrandewch fy amddiffyn wrthych yr awr hon.

2 A phan glywsant mai yn Hebreaeg yr oedd efe yn llefaru wrthynt, hwy a roisant iddo osteg gwell. Ac efe a ddywedodd,

3 [b] Gŵr wyf fi yn wîr o Iuddew, yr hwn a aned yn Nharsus yn Cilicia, ac wedi fy meithrin yn y ddinas hon, [c] wrth draed [d] Gamaliel, *ac* wedi fy athrawiaethu yn ôl manylaf gyfraith y tadau, [e] yn dwyn zêl i Dduw, [f] fel yr ydych chwithau oll heddyw.

4 [g] A mi a erlidiais [h] y ffordd hon hyd angau, gan rwymo a dodi yngharchar wŷr a gwragedd hefyd.

5 Megis ag y mae yr archoffeiriad yn dyst i mi, a'r holl henaduriaeth, gan y rhai hefyd y derbyniais lythyrau at y brodyr, ac yr aethym i Ddamascus, ar fedr dwyn y rhai oedd yno hefyd, yn rhwym i Jerusalem, i'w cosbi.

6 Eithr [i] digwyddodd, a myfi yn myned, ac yn nesáu at Ddamascus, ynghylch hanner dydd, yn ddisymmwth, i fawr oleuni o'r nef ddisgleirio o'm hamgylch.

7 A mi a syrthiais ar y ddaear, ac a glywais lais yn dywedyd wrthyf, Saul, Saul, pa ham yr wyt yn fy erlid?

8 A minneu a attebais, Pwy wyt ti, O Arglwydd? Yn [k] a ddywedodd wrthyf, Myfi yw Jesu o Nazareth, yr hwn yr wyt ti yn ei erlid.

4038. 9 Hefyd [k] y rhai oedd gyd â myfi a wel-
[k] Pen. 9. 7. sant y goleuni yn ddïau, ac a ofnasant; ond
ni chlywsant hwy laisyr hwn oedd yn llefaru
wrthyf.

10 Ac myfi a ddywedais, Beth a wnâf,
O Arglwydd? A'r Arglwydd a ddywedodd
wrthyf, Cyfod, a dôs i Ddamascus, ac yno y
dywedir i ti bob peth a'r a ordeiniwyd i ti
eu gwneuthur.

11 A phryd nad oeddwn yn gweled gan
ogoniant y goleuni hwnnw, a'r rhai oedd
gyd â mi yn fy nhywys erbyn fy llaw, myfi a
ddaethym i Ddamascus.

[l] Pen. 9. 17. 12 Ac [l] un Ananias, gŵr defosionol yn ôl
y ddeddf, ac iddo air da gan yr Juddewon oll,
a'r oeddynt yn presŵylio yno,

13 A ddaeth attaf, ac a sasodd ger llaw, ac
a ddywedodd wrthyf, Y brawd Saul, cym-
mer dy olwg. Ac mi a edrychais arno yn yr
awr honno.

14 Ac efe a ddywedodd, Duw ein tadau
[m] Pen. 26. 16. ni [m] a'th ragordeiniodd di i wybod ei ewy-
llys ef, ac i [n] weled [o] y Cyfiawn hwnnw, ac i
[n] 1 Cor. 9. 1. a 15. 8. glywed lleferydd ei enau ef.

15 Canys ti a fyddi dŷst iddo wrth
[o] Pen. 3. 14. a 7. 52. bob dŷn, o'r pethau a welaist, ac a gly-
waist.

[‡] beth yr wyt ti yn ei amcanu. 16 Ac yr awr hon, ‡ beth yr wyt ti yn
ei aros? cyfod, bedyddier di, a golch ym-
maith dy bechodau, gan alw ar enw yr Ar-
glwydd.

[p] Pen. 9. 28. 17 A [p] darfu wedi i mi ddyfod yn fy ôl
i Jerusalem, sel yr oeddwn yn gweddïo yn y
deml, i mi syrthio mewn llewyg;

[q] Mat. 10. 14. 18 A'i weled ef yn dywedyd wrthyf,
[q] Brysia, a dôs ar frys allan o Jerusalem: o
herwydd ni dderbyniant dy dystiolaeth am
danaf fi.

[r] Ad. 4. 19 A minnau a ddywedais, O Arglwydd,
[r] hwy a wyddant fy mod i yn carcharu, ac
yn baeddu ym mhob synagog, y rhai a gre-
dent ynnot ti.

4037. 20 [s] A phan dywalldwyd gwaed Stephan
[s] Pen. 7. 58. a 8. 1. dy ferthyr di, yr oeddwn i hefyd yn sefyll
ger llaw, ac yn cyd-synio i'w ladd ef, ac yn
cadw dillad y rhai a'i lladdent ef.

[t] Pen. 9. 15. a 13. 2. Gal. 1. 15. a 2. 8. Eph. 3. 8. 1 Tim. 2. 7. 2 Tim. 1. 11. 21 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Dôs ym-
maith: [t] canys mi a'th anfonaf ym mhell at
y cenhedloedd.

22 A hwy a'i gwrandawsant ef hyd y gair
hwn. A hwy a godasant eu llef, ac a ddy-
wedasant, [u] Ymmaith â'r cyfryw un oddi ar
y ddaear: canys nid cymmwys ei fod ef yn
fyw.

[u] Pen. 21. 36. 23 Ac fel yr oeddynt yn llefain, ac yn
bwrw eu dillad, ac yn taflu llwch i'r
awyr,

24 Y pen-capten a orchymynnodd ei
ddwyn ef i'r castell, gan beri ei holi ef trwy
fflangellau fel y gallai wybod am ba achos yr
oeddynt yn llefain arno felly.

[x] Pen. 16. 37. 25 Ac fel yr oeddynt yn ei rwymo ef â
charreiau, dywedodd Paul wrth y canwriad,
yr hwn oedd yn sefyll ger llaw, [x] Ai rhydd i
chwi fflangellu gŵr o Rufeiniad, ac heb ei
gondemno hefyd?

26 A phanglybu y canwriad, efe a aeth ac
a fynegodd i'r pen-capten, gan ddywedyd,
Edrych beth yr wyt yn ei wneuthur: canys
Rhufeiniad yw y dŷn hwn.

27 A'r pen-capten a ddaeth ac a ddywe-
dodd wrtho, Dywed i mi, ai Rhufeiniad
wyt ti? Ac efe a ddywedodd, Ie.

28 A'r pen-capten a attebodd, A swm
mawr y cefais i y ddinasfraint hon. Eithr
Paul a ddywedodd, A minnau a anwyd *yn*
freiniol.

29 Yn ebrwydd gan hynny yr ymadaw-
odd oddi wrtho y rhai oedd ar fedr ei holi
ef. A'r pen-capten hefyd a ofnodd, pan
wybu ei fod ef yn Rhufeiniad, ac o blegid
darfod iddo ei rwymo ef.

30 A thrannoeth, ac efe yn ewyllysio gwy-
bod hysbysrwydd am ba beth y cyhuddid
ef gan yr Juddewon, efe a'i gollyngodd ef
o'r rhwymau, ac a archodd i'r archoffeir-
iaid a'i cyngor oll ddyfod *yno*; ac efe a
ddug Baul i wared, ac a'i gosodold ger eu
bron hwy.

PEN. XXIII.

1 Paul yn atteb drosto ei hun. 2 Ananias yn gorchymmyn ei daro ef. 7 Ymryson ymysg ei gyhuddwyr ef. 11 Duw yn ei gysuro ef. 14 Yr Juddewon yn cynllwyn iddo: 20 a dangos hynny i'r pen-capten: 27 Ynteu yn ei anfon ef at Ffelics y Rhaglaw.

A Phaul yn edrych yn graff ar y cyngor a
ddywedodd, Ha wŷr, frodyr, [a] mi a
wasanaethais Dduw mewn pob cydwybod
dda, hyd y dydd heddyw.

[a] Pen. 24. 16. 2 Tim. 1. 3.

2 A'r archoffeiriad Ananias a archodd i'r
rhai oedd yn sefyll yn ei ymmyl [b] ei daro ef
ar ei enau.

[b] 1 Bren. 22. 24. Jer. 20. 2. Joan 18. 22.

3 Yna y dywedodd Paul wrtho, Duw a'th
dery di, bared wedi ei wyn-galchu: canys
a ydwyt ti yn eistedd i'm barnu i yn ôl y
ddeddf, a [c] chan drosseddu 'r ddeddf yn peri
fy nharo i?

[c] Lef. 19. 35. Deut. 25. 1, 2.

4 A'r sefyllwyr a ddywedasant wrtho, A
ddisenwi di archoffeiriad Duw?

5 A dywedodd Paul, Ni wyddwn i, fro-
dyr, mai 'r archoffeiriad oedd efe: canys
'sgrifennedig yw, [d] Na ddywaid yn ddrwg
am bennaeth dy bobl.

[d] Ecsod. 22. 28.

6 A phan wybu Paul fod y naill ran
o'r Saduceaid, a'r llall o'r Phariseaid, efe
a lefodd yn y cyngor, Ha wŷr frodyr,
[e] Pharisead wyf fi, mâb i Pharisead: [f] am
obaith ac adgyfodiad y meirw yr ydys yn fy
marnu i.

[e] Pen. 24. 15, 21 a 26. 5. Phil. 3. 5.
[f] Pen. 24. 21.

7 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, bu ymry-
son rhwng y Phariseaid a'r Saduceaid: a
rhannwyd y lliaws.

8 [g] Canys y Saduceaid yn wîr a ddywe-
dant nad oes nac adgyfodiad, nac angel, nac
ysbryd: eithr y Phariseaid sydd yn addef
pob un o'r ddau.

[g] Mat. 22. 23. Marc 12. 18. Luc 20. 27.

9 A bu llefain mawr, a'r ysgrifennyddion
o ran y Phariseaid a godasant i fynu, ac a
ymrysonasant, gan ddywedyd, [h] Nid ydym
ni yn cael dim drwg yn y dŷn hwn; eithr
[i] o's ysbryd a lefarodd wrtho, neu angel,
[k] nac ymrysonwn â Duw.

[h] Pen. 25. 25. a 26. 31.
[i] Pen. 23. 7, 17, 18.
[k] Pen. 5. 39.

10 Ac wedi cyfodi terfysg mawr, y pen-
capten yn ofni rhag tynnu Paul yn ddrylliau
ganddynt, a archodd i'r milwyr fyned i wa-
red, a'i gipio ef o'i plith hwynt, a'i ddwyn
i'r castell.

[l] Pen. 18. 9. 11 [l] Yr ail nôs, yr Arglwydd a sasodd ger
llaw iddo, ac a ddywedodd, Paul, cymmer
gyssur: canys megis y tystiolaethaist am da-
nafi yn Jerusalem, felly y mae yn rhaid i ti
dystiolaethu yn Rhufain hefyd.

[m] Ad. 23. 30. 12 A phan aeth hi yn ddydd, [m] rhai o'r
Juddewon, wedi llunio cyfarfod, a'i rhwy-
masant eu hunain â dïofryd, gan ddywedyd,
na fwytäent, ac nad yfent, nes iddynt ladd
Paul.

13 Ac yr oedd mwy nâ deugain, o'r rhai
a wnaethant y cyngrair hwn.

14 A hwy a ddaethant at yr archoffeiriaid
a'r henuriaid, ac a ddywedasant, Ni a'n
rhwymasom ein hunain â dïofryd, na ar-
chwaethem ddim, hyd oni laddem Baul.

15 Yn

4063. 15 Ynawr gan hynny, hysbyſwch gyd â'r cyngor i'r pen-capten, ſel y dygo eſe ef i wared y foru attoch chwi, fel pe byddech ar fedr cael gwybod yn fanylach ei hanesef: a ninnau cyn y delo eſe yn agos, ydym barod i'w ladd ef.

16 Eithr pan glybu mâb chwaer Paul y cynllwyn ymma; eſe a aeth i mewn i'r caſtell, ac a fynegodd i Baul.

17 A Phaul a alwodd un o'r canwriaid atto, ac a ddywedodd, Dŵg y gŵr jeuange hwn at y pen-capten: canys y mae ganddo beth i'w fynegi iddo.

18 Ac eſe a'i cymmerth ef, ac a'i dug at y pen-capten, ac a ddywedodd, Paul y carcharor a'm galwodd i atto, ac a ddymunodd arnaf ddwyn y gŵr jeuange ymma attati, yr hwn ſydd ganddo beth i'w ddywedyd wrthyt.

19 A'r pen-capten a'i cymmerodd ef erbyn ei law, ac a aeth *ag ef* o'r neilldu, ac a ofynnodd, Beth yw yr hyn ſydd gennyt i'w fynegi i mi?

[n] Ad. 12. 20 Ac eſe a ddywedodd, [n] Yr Juddewon a gyd-ſwriadaſant ddeiſyf arnat ddwyn Paul i wared y foru i'r cyngor, fel pe baent ar fedr ymofyn yn fanylach yn ei gylch ef.

21 Ond na chyttuna di â hwynt; canys y mae yn cynllwyn iddo mwy nâ deugeinwr o honynt, y rhai a roiſant ddiofryd na bwyta nac yfed, nes ei ladd ef: ac yn awr y maent hwy yn barod yn diſgwil am addewid gennyt ti.

22 Y pen-capten gan hynny a ollyngodd y gŵr jeuange ymmaith, wedi gorchymmyn iddo ‡ na ddywedai i neb, ddangos o hono y pethau hyn iddo ef.

‡ Gwêl *na dywedech i neb*

23 Ac wedi galw atto ryw ddau ganwriad, eſe a ddywedodd, Parotowch ddau cant o filwyr, i ſyned hyd yn Ceſarea, a deg a thrugain o wŷr meirch, a deucant o ffynewyr, ar y drydedd awr o'r nôs.

ddangos o honot y pethau hyn i mi.

24 A pharotowch yſgrubliaid iddynt i oſod Paul arnynt, i'w ddwyn ef yn ddiogel at Ffelics y rhaglaw.

25 Ac eſe a 'ſgrifennodd lythyr yn cynnwys yr yſtyriaeth ymma.

26 Claudius Lyſias at yr ardderchoccaf raglaw Ffelics, yn anſon annerch.

[o] Pen. 21. 33. 27 [o] Y gŵr hwn a ddaliwyd gan yr Juddewon, ac a fu agos a'i ladd ganddynt, ac a achubais i, gan ddyfod a llu arnynt, gwedi dyall mai Rhufeiniad oedd.

28 A chan ewyllyſio gwybod yr achos yr oeddynt yn achwyn arno, mi a'i dugum ef i wared i'w cyngor hwynt.

29 Yr hwn y ceſais fod yn achwyn arno am arholion o'i cyfraith hwy, heb fod un cwyn arno yn haeddu angau neu rwymau.

30 A phan fynegwyd i mi fod yr Juddewon ar fedr cynllwyn i'r gŵr, myfi a'i hanfonais ef allan o law attati; ac a rybuddiais y cyhuddwyr i ddywedyd y pethau oedd yn ei erbyn ef, ger dy fron di. Bydd jach.

31 Yna y milwyr, megis y gorchymynnaſid iddynt, a gymmeraſant Baul, ac a'i dygaſant o hŷd nos i Antipatris.

32 A thrannoeth, gan adel i'r gwŷr meirch fyned gyd ag ef, hwy a ddychwelaſant i'r caſtell.

33 Y rhai gwedi dyfod i Ceſarea, a rhoddi y llythyr at y rhaglaw, a oſodaſant Baul hefyd ger ei fron ef.

34 Ac wedi i'r rhaglaw ddarllen y *llythyr*, ac ymofyn o ba dalaith yr oedd efe, a gwybod mai o Cilicia yr ydoedd,

35 Mi a'th wrandawaſ, eb efe, pan ddelo dy gyhuddwyr hefyd. Ac efe a orchymynnodd ei gadw ef yn nadleudy Herod.

PEN. XXIV.

1 Paul wedi ei gyhuddo gan Dertùlus yr areithiwr, 10 yn atteb dros ei fuchedd a'i athrawiaeth, 24 Yn pregethu Criſt i'r Rhaglaw a'i wraig. 26 Y Rhaglaw yn gobeithio cael brib, eithr yn ofer: 27 ac o'r diwedd wrth fyned allan o'i jwydd yn gadel Paul yngharchar.

4063. AC yn ôl pùm niwrnod y daeth [a] Ananias yr archoffeiriad i wared, a'r henuriaid, ac un Tertùlus areithiwr, y rhai a ymddangoſaſant ger bron y rhaglaw yn erbyn Paul.

[a] Pen. 23. 2.

2 Ac wedi ei alw ef ger bron, Tertùlus a ddechreuodd *ei* gyhuddo *ef*, gan ddywedyd,

3 Gan ein bod ni yn cael trwŏt ti heddwch mawr, a bod pethau llwyddiannus i'r genedl hon trwy dy ragweledigaeth di, yr ydym ni yn gwbl, ac ym mhob man yn eu cydnabod, (O ardderchoccaf Ffelics) gyd â phob diolch.

4 Eithr, fel na rwyſtrwyf di ym mhellach, yr ydwyf yn deiſyf arnat, o'th hynawſedd, wrando arnom ar ſyrr eiriau.

5 O blegid ni a gawſom y gŵr hwn yn blâ, ac yn cyfodi terſyſg ym myſg yr holl Juddewon trwy 'r byd, ac yn ben ar ſect y Nazareniaid:

[b] Pen. 21, 28. 6 [b] Yr hwn a amcanodd halogi 'r deml; yr hwn hefyd a ddaliaſom ni, ac a fynnaſem ei farnu yn ôl ein cyfraith ni.

7 Eithr Lyſias y pen-capten a ddaeth, a thrwy orthrech mawr a'i dug *ef* allan o'n dwylaw ni:

8 Ac a archodd i'w gyhuddwyr ddyfod ger dy fron di, gan yr hwn wrth ei holi, y gelli dy hun gael gwybodaeth o'r holl bethau am y rhai yr ydym ni yn achwyn arno.

9 A'r Juddewon a gyd-ſyniaſant hefyd, gan ddywedyd, fod y pethau hyn felly.

10 A Phaul a attebodd, wedi i'r rhaglaw amneidio arno i ddywedyd, Gan i mi wybod dy fod di yn farnwr i'r genedl hon, er ys llawer o flynyddoedd, yr ydwyf yn fwy cyſſurus yn atteb troſof fy hun.

11 Canys ti a elli wybod nad oes dros ddeuddeg diwrnod er pan ddaethym i fynu i addoli yn Jeruſalem.

[c] Pen. 25. 8. a 28. 17. 12 [c] Ac ni chawſant fi yn y deml yn ymddadleu â neb, nac yn gwneuthur terfyſg i'r bobl, nac yn y ſynagogau, nac yn y ddinas.

13 Ac ni allant brofi y pethau y maent yn awr yn achwyn arnaf o'i plegid.

[d] Edrych Am. 8. 14. Pen. 9. 2. [e] Dan. 12. 2. Joan 5. 28, 29. [f] Pen. 23. 1. [g] Pen. 11. 29, 30. Rhuf. 15. 25. Gal. 2. 10. 14 Ond hyn yr ydwyf yn ei gyffeſu i ti, mai yn ôl [d] y ffordd y maent hwy yn ei galw yn hereſi, felly yr wyf fi yn addoli Duw fy nhadau, gan gredu yr holl bethau ſy 'ſgrifennedig yn y ddeddf a'r prophwydi,

15 A chennyf obaith ar Dduw, yr hon y mae y rhai hyn eu humain yn ei diſgwil, [e] y bydd adgyfodiad y meirw, i'r cyfiawnion, ac i'r anghyfiawnion.

16 Ac [f] yn hyn yr ydwyf fi fy hun yn ymarfer, i gael cydwybod ddirwyſtr tu ag at Dduw a dynion, yn waſtadol.

17 Ac yn ôl llawer o flynyddoedd [g] y daethym i wneuthur eluſenau i'm cenedl, ac offrymmau.

4063. [b] Pen. 21.26, 27.

18 [b] Ar hynny rhai o'r Juddewon o Asia a'm cawsant i wedi fy nglanhau yn y deml, nid gyd â thorf na therfysg.

19 Y rhai a ddylasent fod ger dy fron di ac achwyn, o's oedd ganddynt ddim i'm herbyn.

20 Neu ddyweded y rhai hyn eu hunain, o's cawsant ddim camwedd ynnof tra fum i yn sefyll o flaen y cyngor,

21 Oddieithr yr un lleſ hon a lefais pan oeddwn yn ſefyll yn eu plith, [i] Am adgyfodiad y meirw y'm bernir heddyw gennych.

[i] Pen. 23. 6. a 28. 20.

22 Pan glybu Ffelics y pethau hyn, efe a'i hoedodd hwynt, gan wybod yn hysbyſach y pethau a berthynent i'r ffordd *hon*, ac a ddywedodd, Pan ddêl Lyſias y pen-capten i wared, mi a gâf wybod eich matterion chwi yn gwbl.

23 Ac efe a archodd i'r canwriad gadw Paul, a chael *o hono* eſmwythdra, ac [k] na lefteiriai neb o'r eiddo ef i'w waſanaethu, nac i ddyfod atto.

[k] Pen. 27. 3. a 28. 16.

24 Ac yn ôl talm o ddyddiau, y daeth Ffelics gyd â'i wraig Druſila, yr hon ydoedd Juddewes, ac a yrrodd am Baul, ac a'i gwrandawodd ef ynghŷlch y ffydd yng Nghriſt.

25 Ac fel yr oedd efe yn ymreſymmu am gyfiawnder, a dirwelt, a'r farn a fydd, Ffelics a ddychrynodd, ac a attebodd, Dôs ymmaith ar hyn o amſer; a phan gaffwyf fi amſer cyfaddas, mi a alwaf am danat.

26 A chan obeithio heſyd y rhoddid arian iddo gan Baul, er ei ollwng ef yn rhydd: o herwydd pa ham efe a anfonodd am dano yn fynychach, ac a chwedleuodd ag ef.

27 Ac wedi cyflawnu dwy flynedd, y daeth Portius Ffeſtus yn lle Ffelics. A [l] Ffelics yn ewyllyſio gwneuthur cymmwynas i'r Juddewon, a adawôdd Baul yn rhwym.

[l] Pen. 25. 14.

PEN. XXV.

2 Yr Juddewon yn achwyn ar Baul ger bron Ffeſtus: 8 ac yntau yn atteb troſto ei hun, 11 ac yn appelio at Cesar: 14 Ac wedi hynny Ffeſtus yn hysbyſu ei achos ef i frenin Agrippa, 23 a'i ddwyn ef ger bron: 25 Ffeſtus yn ei ddiheuro ef, na wnaethai efe ddim a haeddai farwolaeth.

4065. FFeſtus gan hynny, wedi dyfod i'r dalaith, yn ôl tri diwrnod a aeth i fynu i Jeruſalem o Cesarea.

‡ hysbyſodd.

2 Yna yr ‡ ymddangoſodd yr archoffeiriaid a phennaethiaid yr Juddewon, ger ei fron ef, yn erbyn Paul, ac a ymbiliaſant ag ef,

3 Gan geiſio ffafr yn ei erbyn ef, fel y cyrchai efe ef i Jeruſalem, gan wneuthur cynllwyn i'w ladd ef ar y ffordd.

4 A Ffeſtus a attebodd, y cedwid Paul yn Cesarea, ac yr ai efe ei hun yno ar fyrder.

5 Y rhai gan hynny a allant yn eich myſg, eb efe, deuanc i wared gyd â *ni*, ac od oes dim *drwg* yn y gŵr hwn, cyhuddant ef.

‡ wyth neu, ddeg.

6 A phryd na thrigaſai efe gyd â hwy dros ‡ ddeng niwrnod, efe a aeth i wared i Cesarea; a thrannoeth efe a eiſteddodd yn yr orſedd, ac a archodd ddwyn Paul atto.

7 Ac wedi ei ddyfod, yr Juddewon a ddaethent o Jeruſalem i wared, a ſafaſant o'i amgylch, ac a ddygaſant lawer o achwynion trym on yn erbyn Paul, y rhai ni's gallent eu profi.

8 Ac yntef yn ei amddiffyn ei hun, [a] Ni phechais i ddim, nac yn erbyn cyfraith yr Juddewon, nac yn erbyn y deml, nac yn erbyn Cesar.

4065. [a] Pen. 24. 12. a 28. 17.

9 Eithr Ffeſtus yn chwennych dangos ffafr i'r Juddewon, a attebodd Baul, ac a ddywedodd, A fynni di fyned i fynu i Jeruſalem i'th farnu yno ger fy mron i, am y pethau hyn?

10 A Phaul a ddywedodd, O flaen gorſeddfaingc Cesar yr wyf fi yn ſefyll, lle y mae yn rhaid fy marnu; ni wnaethym i ddim cam â'r Juddewon, megis y gwyddoſt ti yn dda.

11 [b] Canys o's ydwyf yn gwneuthur cam, ac o'r gwneuthym ddim yn haeddu angau, nid wyf yn gwrthod marw: eithr o nid oes dim o'r pethau y mae y rhai hyn yn fy nghyhuddo, ni ddichon neb fy rhoddi iddynt. Appelio yr wyf at Cesar.

[b] Pen. 18. 14.

12 Yna Ffeſtus, wedi ymddiddan â'r cyngor, a attebodd, A appeliaiſt ti at Cesar? at Cesar y cai di fyned.

13 Ac wedi talm o ddyddiau, Agrippa y brenin, a Bernice, a ddaethant i Cesarea i gyfarch Ffeſtus.

14 Ac wedi iddynt aros yno lawer o ddyddiau, Ffeſtus a fynegodd i'r brenin hanes Paul, gan ddywedyd, [c] Y mae *ymma* ryw wr wedi ei adel gan Ffelics yngharchar:

[c] Pen. 24. 27.

15 Ynghŷlch yr hwn, pan oeddwn yn Jeruſalem, yr ‡ ymddangoſodd archoffeiriaid a henuriaid yr Juddewon ger bron, gan ddeiſyf cael barn yn ei erbyn ef.

‡ Neu, hysbyſodd.

16 I'r rhai yr attebais, nad oedd arfer y Rhufeinwyr, roddi neb rhyw ddŷn i'w ddifetha, nes cael o'r cyhuddol ei gyhuddwyr yn ei wyneb, a chael lle i'w amddiffyn ei hun rhag y cŵyn.

17 Wedi eu dyfod hwy ymma gan hynny, heb wneuthur dim oed, trannoeth mi a eiſteddais ar yr orſeddfaingc, ac a orchymynais ddwyn y gŵr ger bron.

18 Am yr hwn ni ddûg y cyhuddwyr i *fynu* ddim achwyn, o'r pethau yr oeddwn i yn tybied.

19 Ond yr oedd ganddynt yn ei erbyn ef ryw ymoſynion ynghŷlch eu coelgreſydd eu hunain, ac ynghŷlch un Jeſu a fuaſai farw, yr hwn a daerai Paul ei fod yn fyw.

20 A myfi yn † anhyſbys i ymoſyn am hyn, a ddywedais, A fynnai eſe fyned i Jeruſalem, a'i farnu yno am y pethau hyn.

† petruſo ynghŷlch y cyfryw gweſtiwn.

21 Eithr gwedi i Baul appelio i'w gadw i ‡ wybyddiaeth Auguſtus, mi a erchais ei gadw ef hyd oni allwn ei anfon ef at Cesar.

‡ Neu, farn.

22 Yna [d] Agrippa a ddywedodd wrth Ffeſtus, Minnau a fynnwn glywed y dŷn. Yntef a ddywedodd, Ti a gai ei glywed ef y foru.

[d] Edrych Pen. 9. 15.

23 Trannoeth gan hynny wedi dyfod Agrippa, a Bernice, a rhwyſg fawr, a myned i mewn i'r orſedd, a'r pen-capteniaid, a phendefigion y ddinas, wrth orchymmyn Ffeſtus ſe a ddygpwyd Paul ger bron.

24 A Ffeſtus a ddywedodd, O frenin Agrippa, a chwi wŷr oll ſydd gyd â ni yn breſennol, chwi a welwch y dŷn hwn, o blegid pa un y galwodd holl lliaws yr Juddewon arnaſi, yn Jeruſalem ac ymma, gan leſain, na ddylai efe fyw yn hwy.

25 Eithr pan ddyeſlais [e] na wnaethai efe ddim yn haeddu angau, ac yntef ei hun wedi appelio at Auguſtus, mi a fernais ei ddanfon ef,

[e] Pen. 23. 9. a 26. 31.

26 Am

4065.

26 Am yr hwn nid oes gennyf ddim ſicrwydd i'w 'ſgrifennu at fy Arglwydd. O herwydd pa ham, mi a'i dugum ef ger eich bron chwi, ac yn enwedig ger dy fron di, O frenin Agrippa, ſel wedi ei holi ef, y caffwyf ryw beth i'w 'ſgrifennu.

27 Canys allan o reſwm y gwelaf fi anfon carcharor, heb hysbyſu hefyd yr achwynion a fyddo yn ei erbyn ef.

PEN. XXVI.

1 Paul yngwŷdd Agrippa yn dangos ei fuched o'i febyd, 12 ac mor rhyfeddol y troiſid ac y galweſid ef i fod yn Apoſtol. 24 Feſtus yn teuru ei fod ef wedi ynfydu, yntef ar hynny yn atteb yn llariaidd. 28 Agrippa ymron myned yn Griſtion. 31 Yr holl gynnulleidfa yn ei farnu ef yn ddieuog.

AC Agrippa a ddywedodd wrth Paul, Y mae cennad i ti i ddywedyd droſot dy hunan. Yna Paul a eſtynnodd ei law, ac a'i hamddiffynnodd ei hun.

2 Yr ydwyf yn fy nhybied fy hun yn ddedwydd, O frenin Agrippa, gan fy mod yn cael fy amddiffyn fy hun ger dy fron di heddyw, am yr holl bethau yr achwynir arnaf gan yr Juddewon.

3 Yn bendiſaddeu gan wybod dy fod di yn gydnabyddus â'r holl ddefodau, a'r holion fydd ym mhlith yr Juddewon: o herwydd pa ham, yr ydwyf yn deiſyf arnat fy ngwrando i yn ddioddefgar.

4 Fy muchedd i o'm mebyd, yr hon oedd o'r dechreuad, ym mhlith fy nghenedl yn Jeruſalem, a wŷr yr Juddewon oll,

5 Y rhai a'm hadwaenent i o'r dechreu, (o's mynnant dyſtiolaethu) mai yn ôl a y ſect fanylaf o'n crefydd ni, y bum i fyw, yn Pharifead.

6 Ac yn awr, am obaith b yr addewid a wnaed i'n tadau gan Dduw, yr wyf yn ſefyll i'm barnu:

7 I'r hwn *addewid* y mae ein deuddeg-llwyth ni, ‡ heb dorr yn gwaſanaethu *Duw* nôs a dydd, yn gobeithio dyfod; am yr hon obaith yr achwynir arnaf, O frenin Agrippa, gan yr Juddewon.

8 Pa beth? ai anghredadwy y bernir gennych chwi, y cyfyd Duw y meirw?

9 Minnau yn wîr a dybiais ynof fy hun, fod yn rhaid *i mi* wneuthur llawer o bethau yn erbyn enw Jeſu o Nazareth.

10 c Yr hyn hefyd a wneuthym yn Jeruſalem: a llawer o ſainct a geuais i mewn carcharau, wedi derbyn awdurdod gan yr archoffeiriaid; ac wrth eu difetha, mi a roddais farn yn *eu* herbyn.

11 Ac ym mhob ſynagog yn ſynych mi a'i cosbais hwy, ac a'i cymhellais i gablu: a chan ynfydu yn [illegible] eu herbyn, mi a'i herlidiais hyd [illegible] dieithr hefyd.

12 d Ac yn hyn, a myfi yn myned i Ddamaſcus, ag awdurdod a chennad oddi wrth yr archoffeiriaid;

13 Ar hanner dydd, O frenin, ar y ffordd, y gwelais oleuni o'r nef, mwy nâ diſgleirdeb yr haul, yn diſgleirio o'm hamgylch, a'r rhai oedd yn ymdaith gyd â mi.

14 Ac wedi i ni oll ſyrthio ar y ddaear, mi a glywais leferydd yn llefaru wrthyf, ac yn dywedyd yn Hebreaeg, Saul, Saul, pa ham yr ydwyt yn fy erlid i? Caled yw i ti wingo yn erbyn y ſymbylau.

15 Ac mi a ddywedais, Pwy wyt ti, Arglwydd? Ac efe a ddywedodd, Myfi yw Jeſu, yr hwn yr wyt ti yn ei erlid.

16 Eithr cyfod, a ſaf ar dy draed: canys i hyn yr ymddangoſais i ti, i'th oſod ti yn weinidog, ac yn dyſt o'r pethau a welaiſt, ac o'r pethau yr ymddangoſaf i ti ynddynt;

17 Gan dy wared ti oddi wrth y bobl a'r cenhedloedd, at y rhai yr ydwyf yn dy anfon di yr awron,

18 e I agoryd eu llygaid, ac f i'w troi o dywyllwch i oleuni, ac o feddiant Satan at Dduw; ſel y derbyniont faddeuant pechodau, a g chyfran ym myſg y rhai a ſancteiddiwyd trwy y ffydd ſydd ynnof fi.

19 Am ba achos, O frenin Agrippa, ni bum anufudd i'r weledigaeth nefol.

20 Eithr h mi a bregethais i'r rhai yn Namaſcus yn gyntaf, ac yn Jeruſalem, a thros holl wlâd Judea, ac i'r cenhedloedd; ar iddynt edifarhau, a dychwelyd at Dduw, a gwneuthur i gweithredoedd addas i edifeirwch.

21 O achos y pethau hyn, k yr Juddewon a'm daliaſant i yn y deml, ac a geiſiaſant *fy* lladd *i â'i* dwylaw *eu hun*.

22 Am hynny wedi i mi gael help gan Dduw, yr wyf fi yn aros hyd y dydd hwn, gan dyſtiolaethu i ſychan a mawr, ac heb ddywedyd dim amgen nag a ddywedaſai y prophwydi a Moſes, y delent i ben;

23 Y dioddefai Crift, *ac* l y byddai efe yn gyntaf o adgyfodiad y meirw, ac m y dangoſai oleuni i'r bobl, ac i'r cenhedloedd.

24 Ac ſel yr oedd efe yn dywedyd y pethau hyn troſto, Feſtus a ddywedodd â llef uchel, Paul, n yr wyt ti yn ynfydu: llawer o ddyſg ſydd yn dy yrru di yn ynfyd.

25 Ac efe a ddywedodd, Nid wyf fi yn ynfydu, O ardderchoccaf Feſtus; eithr geiriau gwirionedd a ſobrwydd yr wyf fi yn eu hadrodd.

26 Canys y brenin a wŷr oddi wrth y pethau hyn, wrth yr hwn yr wyf fi yn llefaru yn hŷ: o herwydd nid wyf yn tybied fod dim o'r pethau hyn yn guddiedig rhagddo; o blegid nid mewn congl y gwnaed hyn.

27 Oh frenin Agrippa, A wyt ti yn credu i'r prophwydi? mi a wn dy fod yn credu.

28 Ac Agrippa a ddywedodd wrth Paul, Yr wyt ti o fewn ychydig i'm hynnill i fod yn Griſtion.

29 A Phaul a ddywedodd, o Mi a ddymunwn gan Dduw, o fewn ychydig, ac yn gwbl oll, fod nid tydi yn unig, ond pawb hefyd a'r ſydd yn fy ngwrando heddyw, yn gyfryw ag wyf fi, ond y rhwymau hyn.

30 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, cyfododd y brenin a'r rhaglaw, a Bernice, a'r rhai oedd yn eiſtedd gyd â hwynt.

31 Ac wedi iddynt fyned o'r neilldu, hwy a leferaſant wrth eu gilydd, gan ddywedyd, p Nid yw 'r dŷn hwn yn gwneuthur dim yn haeddu angau neu rwymau.

32 Yna y dywedodd Agrippa wrth Feſtus, Fe allaſid gollwng y dŷn ymma ymmaith, oni buaſai iddo appelio at Ceſar.

PEN. XXVII.

1 Paul wrth forio tu a Rhufain, 10 yn rhagddywedyd perygl y daith, 11 ac heb gael ei goelio. 14 Hwythau yn cael eu taflu draw ac yn [illegible] gan y dymmeſtl: 41 y llong yn torri [illegible]nt: 22, 34, 44 ac er hynny yn dyfod [illegible]d i dir yn ddiangol.

Ceſar: 4065. a Pen. 24. 12. 1 28. 17. b Pen. 18. 14. c Pen. 24. 27. Neu, ysbysfodd. Pen. 3. 6. a 4. 15, 22. Phil. 3. Gen. 3. 15. a 22. 18. a 26. 28. a 49. 10. Deut. 18. 15. 1 Sam. 7. 12. Pſal. 132. 11. Eſay 4. 2. 7. 14. a 9. 6. a 40. 10. Jer. 23. 5. 33. 14. Ezec. 34. 23. a 37. 24. Dan. 9. 24. Mic. 7. 20. ‡ yn aſtud. e Pen. 8. 3. f Pen. 9. 2. a 22. 6. petruſo nghylch cyfryw weſtiwn Neu, arn. Edrych Pen. 9. 5. Pen. 3. 9. a 6. 31.

4065
a Pen. 25. 12. A Phan a gyttunwyd forio o honom ymmaith i'r Ital, hwy a roiſant Baul, a rhyw garcharorion eraill, at ganwriad a'i enw Julius, o fyddin Auguſtus.

2 Ac wedi dringo i long o Adramyttium, ar fedr hwylio i dueddau Aſia, ni a aethom allan o'r porthladd, a chyd â ni yr oedd b Ariſtarchus, Macedoniad o Theſſalonica.

b Pen. 19. 29.

3 A thrannoeth ni a ddygpwyd i wared i Sidon. A Julius a ymddũg c yn garedigol tuag at Baul, ac a roddes *iddo* gennad i fyned at ei gyfeillion, i gael ymgeledd.

c Pen. 24. 23. a 28. 16.

4 Ac wedi myned oddi yno, ni a hwyliaſom dan Cyprus, am fod y gwyntoedd yn wrthwynebus.

5 Ac wedi hwylio o honom dros y môr ſydd ger llaw Cilicia a Phamphylia, ni a ddaethom i Fyra, *dinas* yn Lycia.

6 Ac yno y canwriad wedi cael llong o Aleſſandria, yn hwylio i'r Ital, a'n goſodes ni ynddi.

7 Ac wedi i ni hwylio yn anniben lawer o ddyddiau, a dyfod yn brin ar gyfer Gnidus, am na adawai y gwynt i ni; ni a hwyliaſom is law Creta, ar gyfer Salmone.

8 Ac wedi i ni yn brin fyned heibio iddi, ni a ddaethom i ryw le a elwir Y porthladdoedd prydferth, yr hwn yr oedd dinas Laſea yn agos iddo.

4066. 9 Ac wedi i dalm o amſer fyned heibio, a bod morio weithian yn enbyd, o herwydd hefyd ddarfod yr ympryd weithian, Paul a gynghorodd,

10 Gan ddywedyd wrthynt, Ha wŷr, yr wyf yn gweled y bydd yr hynt hon ynghŷd â ſarhâed a cholled fawr, nid yn unig am y llwyth a'r llong, eithr am ein heinioes ni hefyd.

11 Eithr y canwriad a gredodd i lywydd ac i berchen y llong, yn fwy nag i'r pethau a ddywedid gan Baul.

12 A chan fod y porthladd yn anghyfleus i auafu, y rhan fwyaf a roiſant gyngor i ymado oddi yno hefyd, o's gallent ryw fodd gyrhaeddyd hyd Phenice, i auafu *yno*; yr hwn ſydd borthladd yng Nghreta, ar gyfer y deau-orllewin, a'r gogleddorllewin.

13 A phan chwythodd y deheuwynt yn araf, hwynt-hwy yn tybied cael *eu* meddwl, gan godi *hwyliau* a foriaſant heibio yn agos i Greta.

14 Ond cyn nemmawr, cyfododd yn ei herbyn hi wŷnt tymheſtlog, yr hwn a elwir Euroclydon.

15 A phan gippiwyd y llong, ac heb allu gwrthwynebu'r gwynt, ni a ymroiſom, ac a ddycpwyd *gyd â'r gwynt*.

16 Ac wedi i ni redeg goris ynys fach, a elwir Clauda, braidd y gallaſom gael y bâd:

17 Yr hwn a godaſant i fynu, ac a wnaethant gynnorthwyon, gan wregyſu y llong oddi dani, a hwy yn ofni rhag ſyrthio ar ſugnoraeth, wedi goſtwng yr hwyl, a ddycpwyd felly.

18 A ni yn flin jawn arnom gan y dymmeſtl, drannoeth hwy a yſgafnhaſant y llong.

d Joan 1. 3. 19 A'r trydydd *dydd* d y bwriaſom â'n dwylaw ein hunain daclau y llong allan.

20 A phan nad oedd na haul na ſêr yn ymddangos dros lawer o ddyddiau, a thymmeſtl nid bychan yn pwyſo arnom, pob gobaith y byddem cadwedig a ddycpwyd oddi arnom o hynny allan.

21 Ac wedi bod hîr ddirweſt, yna y ſafodd Paul yn eu canol hwy, ac a ddywedodd, Ha wŷr, chwi a ddylaſech wrando arnaf, a bod heb ymadaw o Greta, ac ennill y farhaed ymma, a'r golled. 4066.

22 Ac yr awr hon yr wyf yn eich cynghori chwi i fod yn gyſſurus: canys ni bydd colled am einioes *un* o honoch, onid am y llong yn unig.

23 Canys ſafodd yn ſy ymmyl y nôs hon angel Duw yr hwn a'm piau, a'r hwn yr wyf yn ei addoli,

24 Gan ddywedyd, Nac ofna, Paul; rhaid i ti ſefyll ger bron Ceſar: ac wele, rhoddes Duw i ti y rhai oll ſydd yn morio gyd â thi.

25 Am hynny, Ha wŷr, cymmerwch gyſſur: canys yr wyf fi yn credu i Dduw, mai felly y bydd, yn ôl y modd y dywedpwyd i mi.

d Pen. 28. 1. 26 Ond d mae yn rhaid ein bwrw ni i ryw ynys.

27 Ac wedi dyfod y bedwaredd nôs ar ddeg, fe a ddigwyddodd a ni yn morio yn Adria, ynghŷlch hanner nôs, dybied o'r morwyr eu bod yn nesâu i ryw wlâd.

28 Ac wedi iddynt blymmio, hwy a'i cawſant yn ugain gwrhyd, ac wedi myned ychydig pellach, a phlymmio dracheſn, hwy a'i cawſant yn bymtheg gwrhyd.

‡ *iddynt.* 29 Ac a hwy yn ofni rhag ‡ i ni ſyrthio ar leoedd geirwon, wedi iddynt fwrw pedair angor allan o'r llyw, hwy a ddeiſyfiaſant ei myned hi yn ddydd.

30 Ac fel yr oedd y llongwyr yn ceiſio ffoi allan o'r llong, ac wedi gollwng y bâd i wared i'r môr, yn rhith bod ar fedr bwrw angorau o'r pen blaen i'r llong,

31 Dywedodd Paul wrth y canwriad a'r milwyr, Onid erys y rhai hyn yn y llong, ni ellwch chwi fod yn gadwedig.

32 Yna y torrodd y milwyr raffau 'r bâd, ac a adawſant iddo ſyrthio ymmaith.

33 A thra 'r ydoedd hi yn dyddhau, Paul a eiriolodd ar bawb gymmeryd lluniaeth, gan ddywedyd, Heddyw yw y pedwerydd dydd ar ddeg yr ydych chwi yn diſgwil, ac yn aros ar eich cythlwng, heb gymmeryd dim.

34 O herwydd pa ham, yr ydwyf yn dymuno arnoch gymmeryd lluniaeth; o blegid hyn ſydd er jechyd i chwi; canys e blewyn i'r un o honoch ni ſyrth oddi ar ei ben. e 1 Bren. 1. 52.

35 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a gymmerodd fara, ac f a ddïolchodd i Dduw yn eu gŵydd hwynt oll, ac a'i torrodd, ac a ddechreuodd fwyta. Mat. 10. 30. f 1 Sam. 9. 13.

36 Ac yr oeddynt bawb wedi myned yn gyſſurol, a hwy a gymmeraſant luniaeth hefyd. Joan 6. 11. 1 Tim. 4. 3, 4.

37 Ac yr oeddem yn y llong i gyd, yn ddau cant, ac un ar bymtheg a thrugain o eneidiau.

38 Ac wedi eu digoni o luniaeth, hwy a yſgafnhaſant y llong, gan fwrw 'r gwenith allan i'r môr.

39 A phan aeth hi yn ddydd, nid oeddynt yn adnabod y tîr: ond hwy a ganfuant ryw gilfach, a glan iddi, i'r hwn y cynghoraſant *o's gallent* wthio 'r llong iddo.

† *dorri.* ‡ *gollyngaſant i'r mor.* 40 Ac wedi iddynt † godi 'r angorau, ‡ hwy a ymollyngaſant i'r môr, ac a ollyngaſant hefyd yn rhydd rwymau 'r llyw, ac a godaſant yr hwyl i'r gwynt, ac a geiſiaſant y lan.

g 2 Cor. 11. 25. 41 Ac wedi i ni ſyrthio ar le deufor gyfarfod, g hwy a wthiaſant y llong: a'r pen blaen iddi a lynodd, ac a ſafodd yn ddiyſgog,

eithr

eithr y pen ôl a ymddattododd gan nerth y tonnau.

42 A chyngor y milwyr oedd ladd y carcharorion, rhag i neb o honynt nofio allan, a dïange ymmaith.

43 Ond y canwriad yn ewyllyſio cadw Paul, a rwyſtrodd iddynt eu hamcan, ac a archodd i bawb a'r a ſedrai nofio, ymfwrw yn gyntaf i'r môr, a myned allan i'r tïr:

44 Ac i'r lleill, rhai ar yſtyllod; ac eraill, ar ryw *ddarvlliau* o'r llong. Ac felly y digwyddodd dyfod o bawb i dïr yn ddïangol.

PEN. XXVIII.

1 *Paul wedi torri y llong arno, yn cael ei dderbyn yn rhyvviogaidd gan y Barbariaid.* 5 *Y wiber ar ei law ef, heb wneuthur iddo niwed:* 8 *ac ynteu yn jachâu llawer o glefydau yn yr ynys.* 11 *Hwynt-hwy yn myned ymmaith tu a Rhufain.* 17 *Ynteu yn mynegi i'r Juddewon achos ei ddyfodiad.* 24 *Wedi iddo bregethu, rhai yn credu, a rhai heb gredu:* 30 *ac ynteu er hynny yn pregethu yno ddwy flynedd.*

AC wedi iddynt ddïangc, yna y gwybuant mai Melita y gelwid [a] yr ynys.

2 A'r barbariaid a ddangoſaſant i ni ſwyneidd-dra nid bychan; o blegid hwy a gynneuaſant dân, ac a'n derbyniaſant ni oll o herwydd y gafod gynhyrchiol, ac o herwydd yr oerfel.

3 Ac wedi i Baul gynnull ynghŷd lawer o ‡ friwydd, a'i dodi ar y tân, gwiber a ddaeth allan o'r gwrês, ac a lynodd wrth ei law ef.

4 A phan welodd y barbariaid y bwyſtfil ynghrôg wrth ei law ef, hwy a ddywedaſant wrth eu gilydd, Yn ſïcr, llawruddiog yw y dyn hwn, yr hwn er ei ddïangc o'r môr, ni adawödd dïaledd iddo fyw.

5 Ac efe a yſgydwodd y bwyſtfil i'r tân, ac [b] ni oddefodd ddim niwed.

6 Ond yr oeddynt hwy yn diſgwil iddo ef chwyddo, neu ſyrthio yn ddiſymmwth yn ſarw. Eithr wedi iddynt hïrddiſgwil, a gweled nad oedd dim niwed yn digwydd iddo, *hwy* a newidiaſant eu meddwl, ac [c] a ddywedaſant mai Duw oedd efe.

7 Ynghŷlch y man hwnnw yr oedd tiroedd i bennaeth yr ynys, a'i enw Publius, yr hwn a'n [d] derbyniodd ni, ac a'n llettyodd dridiau yn garedig.

8 A digwyddodd, fod tâd Publius yn gorwedd yn glâf o gryd a gwaedlif, at yr hwn wedi i Baul ſyned i mewn, a [d] gweddïo, efe a ddododd ei ddwylaw arno ef, ac a'i hiachaodd.

9 Felly wedi gwneuthur hyn, y lleill hefyd y rhai oedd a heintiau arnynt yn yr ynys, a ddaethant atto, ac a jachäwyd.

10 Y rhai hefyd a'n parchaſant ni â llawer o urddas, a phan oeddym yn ymadel, hwy a'n llwythaſant *ni* â phethau angenrheidiol.

11 Ac wedi tri mîs yr aethom ymmaith mewn llong o Alecſandria, yr hon a auafaſai yn yr ynys: a'i harwydd hi oedd Caſtor a Phôlucs.

12 Ac wedi ein dyfod i Syracuſa, ni a drigaſom *yno* dridiau.

13 Ac oddi yno wedi myned oddi amgylch, ni a ddaethom i Regium, ac yn ôl un diwrnod y deheuwynt a chwythodd, ac ni a ddaethom yr ail dydd i Buteoli;

14 Lle y cawſom frodyr, ac y dymunwyd arnom aros gyd â hwynt ſaith niwrnod: ac felly ni a ddaethom i Rufain.

15 Ac oddi yno pan glybu 'r brodyr am danom, hwy a ddaethant i'n cyfarfod ni hyd Appii-fforum, a'r tair Tafarn: y rhai pan welodd Paul, efe a ddïolchodd i Dduw, ac a gymmerodd gyſſur.

16 Eithr pan ddaethom i Rufain, y canwriad a roddes y carcharorion at ben-capten y llu: eithr [e] cenhadwyd i Baul aros wrtho ei hun, gyd â milwr oedd yn ei gadw ef.

17 A digwyddodd yn ôl tridiau, alw o Baul ynghŷd y rhai oedd bennaf o'r Juddewon. Ac wedi iddynt ddyfod ynghŷd, efe a ddywedodd wrthynt, Ha wŷr frodyr, er na wnaethym i ddim yn erbyn y bobl, na defodau y tadau, etto [f] mi a roddwyd yn garcharor o Jeruſalem i ddwylaw y Rhufeinwyr.

18 Y rhai [g] wedi darfod ſy holi, a ſynnaſant *fy* ngollwng ymmaith, am nad oedd dim achos angau ynnof.

19 Eithr am fod yr Juddewon yn dywedyd yn erbyn *hyn*, [h] mi a yrrwyd i appelio at Cesar, nid ſel pettai gennyf beth i achwyn ar fy nghenedl.

20 Am yr achos hwn gan hynny y gelwais am danoch chwi, i'*ch* gweled, ac i ymddiddan â *chwi*: canys [i] o achos gobaith Iſrael y'm rhwymwyd i â'r [k] gadwyn hon.

21 A hwythau a ddywedaſant wrtho, Ni dderbyniaſom ni lythyrau o Judea yn dy gylch di, ac ni ſynegodd ac ni lefarodd neb o'r brodyr a ddaeth oddi yno ddim drwg am danat ti.

22 Ond yr ydym ni yn deiſyf cael elywed gennyt ti beth yr ydwyt yn ei ſynied, o blegid am y ſect hon, y mae yn hyſbys i ni fod [l] ym mhob man yn dywedyd yn ei herbyn.

23 Ac wedi iddynt ‡ nodi diwrnod iddo, llawer a ddaeth atto ef, i'w letty, i'r rhai y tyſtiolaerhodd ac yr eglurodd efe deyrnas Dduw, gan gynghori iddynt y pethau am yr Jeſu, [m] allan o gyfraith Moſes, a'r prophwydi, o'r boreu hyd yr hwyr.

24 A [n] rhai a gredaſant i'r pethau a ddywedaſid, a rhai ni chredaſant.

25 Ac a hwy yn anghyttûn â'i gilydd, hwy a ymadawſant, wedi i Baul ddywedyd un gair, mai da y llefarodd yr Ysbryd glân trwy Eſaias y prophwyd wrth eintadau ni,

26 Gan ddywedyd, [o] Dôs at y bobl yma, a dywed, Yn clywed y clywch, ac ni ddyellwch; ac yn gweled y gwelwch, ac ni chanfyddwch.

27 Canys braſhäwyd calon y bobl hyn, a thrwm y clywſant â'i cluſtiau, a'i llygaid a gaeaſant, rhag iddynt weled â'*i* llygaid, a chlywed â'i cluſtiau, a dyall â'r galon, a dychwelyd, ac i mi eu hiachâu hwynt.

28 Bydded hyſbys i chwi gan hynny, anſon jechydwriaeth Dduw [p] at y cenhedloedd, a hwy a wrandawant.

29 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, ymadawodd yr Juddewon, a chanddynt ddadl mawr yn eu plith.

30 A Phaul a arhöes ddwy flynedd gyfan yn ei dŷ ardrethol ei hun, ac a dderbyniodd bawb a'r oedd yn dyfod i mewn atto,

31 Gan bregethu teyrnas Dduw, ac athrawiaethu y pethau am yr Arglwydd Jeſu Grift, gyd â phob hyfder, yn ddïwahardd.

Diwedd Gweithredoedd yr Apoſtolion.

PEN. I.

1 Paul yn dangos ei alwedigaeth i'r Rhufeiniaid, 10 a'i chwant i ddyfod attynt hwy. 16 Beth yw yr Efengyl ef, a'r cyfiawnder y mae hi yn ei ddangos. 18 Bod Duw yn ddigllon wrth bob math ar bechod. 21 Pa beth oedd pechodau y cenhedloedd.

4068.

PAUL gwasanaethwr Jesu Grist, wedi ei alw *i fod* yn apostol, *ac* wedi ei [a] neilldvo i efengyl Dduw;
2 [b] Yr hon a ragaddawsai efe trwy ei brophwydi, yn yr ysgrythurau sanctaidd,
3 Am ei Fab ef Jesu Grist ein Harglwydd ni, [c] yr hwn [d] a wnaed o had Dafydd o ran y cnawd,
4 Ac [e] a ‡ eglurwyd yn Fab Duw mewn gallu, yn ôl Ysbryd sancteiddiad, trwy 'r adgyfodiad oddi wrth y meirw:
5 Trwy yr hwn [f] y derbyniasom râs ac apostoliaeth i [g] ufudd-dod ffydd, ym mhlith yr holl genhedloedd, er mwyn ei enw ef:
6 Ym mysg y rhai yr ydych chwithau yn alwedigion Jesu Grist.
7 At bawb sydd yn Rhufain, yn annwyl gan Dduw, [h] wedi eu galw *i fod* yn saint; [i] Gras i chwi a thangnefedd oddi wrth Dduw ein Tad ni, a'r Arglwydd Jesu Grist.
8 Yn gyntaf [k] yr wyf yn diolch i'm Duw trwy Jesu Grist drosoch chwi oll, o blegid [l] bod eich ffydd chwi yn cyhoeddus yn yr holl fyd.
9 Canys [m] tyst i mi yw Duw, [n] yr hwn yr ydwyf yn ei wasanaethu ‡ yn fy ysbryd, yn efengyl ei Fab ef, fy mod i [o] yn ddibaid yn gwneuthur coffa o honoch, bob amser yn fy ngweddiau,
10 [p] Gan ddeisyf a gawn ryw fodd, ryw amser bellach, rwyddhynt gyd ag ewyllys Duw, i ddyfod attoch chwi.
11 Canys yr wyf yn hiraethu am eich gweled, fel [q] y gallwyf gyfrannu i chwi ryw ddawn ysbrydol, fel y'ch cadarnhaer.
12 A hynny sydd i'm cyd-ymgysuro ‡ ynnoch chwi, trwy [r] ffydd ei gilydd; yr eiddoch chwi, a'r eiddof fianau.
13 Eithr ni fynnwn i chwi fod heb wybod, frodyr, i mi yn fynych arfaethu dyfod attoch, (ond [s] fo'm lluddiwyd i hyd yn hyn) fel y cawn ryw ffrwyth ynnoch chwi hefyd, megis ag yn y cenhedloedd eraill.
14 [t] Dyledwr ydwyf i'r Groegiaid, ac i'r barbariaid hefyd, i'r doethion, ac i'r annoethion hefyd.
15 Felly, hyd y mae ynnof, parod ydwyf, i bregethu 'r efengyl i chwithau hefyd, y rhai ydych yn Rhufain.
16 Canys [u] nid oes arnaf gywilydd o efengyl Grist: o blegid [x] gallu Duw yw hi er jechydwriaeth, i bob un a'r sydd yn credu; i'r Juddew [y] yn gyntaf, a hefyd i'r Groegwr.
17 Canys [z] ynddi hi y datguddir cyfiawnder Duw, o ffydd i ffydd, megis y mae yn 'sgrifennedig, [a] Y cyfiawn a fydd byw trwy ffydd.
18 Canys digofaint Duw a ddatguddiwyd o'r nef, yn erbyn pob annuwioldeb, ac anghyfiawnder dynion, y rhai sydd yn attal y gwirionedd mewn anghyfiawnder.
19 O herwydd [b] yr hyn a ellir ei wybod am Dduw sydd eglur ynddynt hwy: canys [c] Duw a'i heglurodd iddynt.
20 Canys [d] ei anweledig bethau ef, er creaduriaeth y byd, wrth eu hystyried yn y pethau a wnaed, a welir yn amlwg; sef ei dragywyddol allu ef, a'i Dduwdod, ‡ hyd onid ydynt yn ddiesgus.
21 O blegid a hwy yn adnabod Duw, ni's gogoneddasant ef megis Duw, ac na buant ddiolchgar iddo; eithr [e] ofer fuant yn eu rhesymmau, a'i calon annyallus hwy a dywyllwyd.
22 Pan dybient eu bod yn ddoethion, hwy a aethant yn ffyliaid;
23 Ac [f] a newidiasant ogoniant yr anllygredig Dduw, i gyffelybiaeth llun dyn llygredig, ac ehediaid, ac anifeiliaid pedwarcarnol, ac ymlusgiaid.
24 [g] O ba herwydd, Duw hefyd a'i rhoddes hwy i fynu yn nhrachwantau eu calonnau, i aflendid, i amherchi eu cyrph eu hun yn eu plith eu hunain:
25 Y rhai a newidiasant wirionedd Duw yn gelwydd, ac a addolasant, ac a wasanaethasant y creadur yn fwy na'r Creawdr, yr hwn sydd fendigedig yn dragywyddol. Amen.
26 O blegid hyn y rhoddes Duw hwynt i fynu i [h] wyniau gwarthus: canys eu ‡ gwragedd hwy a newidiasant yr arfer ‖ anianol, i'r hon sydd yn erbyn † anian.
27 Ac yn gyffelyb y ‡ gwŷr hefyd, gan adel yr arfer naturiol o'r wraig, a ymlosgent yn eu hawydd i'w gilydd: y gwŷr ynghyd â gwŷr yn gwneuthur bryntni, ac yn derbyn ynddynt eu hunain y cyfryw dâl am eu cyfeiliorni ag ydoedd taid.
28 Ac megis nad oedd gymmeradwy ganddynt ‖ gadw Duw yn *eu* gwybodaeth, Duw a'i rhoddes hwynt i fynu i feddwl anghymmeradwy, i wneuthur y pethau nid oedd weddaidd:
29 Wedi eu llenwi â phob anghyfiawnder, godineb, anwiredd, cybydd-dod, drygioni; yn llawn cynfigen, llofruddiaeth, cynnen, twyll, drwg-anwydau;
30 Yn hustyngwyr, yn athrodwyr, yn gâs gan Dduw, yn drahäus, yn feilchion, yn ffrostwyr, yn ddychymygwyr drygioni, yn anufudd i rieni,
31 Yn annyallus, yn dorrwyr ammod, yn ‡ angharedig, yn anghymmodlon, yn anhrugarogion:
32 Y rhai yn gwybod cyfiawnder Duw, (sod y rhai sy yn gwneuthur y cyfryw bethau, yn haeddu marwolaeth) *ydynt* nid yn unig yn gwneuthur y pethau hyn, eithr hefyd [1] yn ‡ cydymfodloni â 'r rhai sy yn eu gwneuthur hwynt.

PEN. II.

1 Na all yr rhai sydd yn pechu, er eu bod yn condemnio pechod mewn eraill, mo'i hesgusodi eu hunain, 6 ac mai anhawsa o lawer iddynt ddianghc rhag barn Duw, 9 pa un bynnag sônt ai Juddewon ai cenhedloedd. 14 Na's gall y cenhedloedd ddianghc, 17 Na'r Juddewon chwaith, 25 ac na wnâ eu Henwaediad lesâd iddynt, oni chadwant y Ddeddf.

O Herwydd pa ham diesgus wyt ti, O ddŷn, pwy bynnag wyt yn barnu: [2] canys yn yr hyn yr wyt yn barnu arall, yr wyt yn dy gondemnio dy hun: canys ti yr hwn wyt yn barnu, wyt yn gwneuthur yr un pethau.
2 Eithr ni a wyddom fod barn Duw yn ôl gwirionedd, yn erbyn y rhai a wnânt gyfryw bethau.

3 Aç

---

a Act. 9. 15.
b Act. 26. 6.
c Mat. 1. 6, 16. Luc 1. 32.
2 Tim. 2. 8.
d Gal. 4. 4.
e Act. 13. 33.
‡ *dery-nwyd.*
f Pen. 12. 3.
g Pen. 16. 26.
h 1 Cor. 1. 2.
i Gal. 1. 3. Phile. 4.
k 1 Thes. 1. 8.
l Pen. 9. 1.
m 2 Tim. 1. 3.
‡ Neu, *â 'm hysbryd.*
o 1 Thes. 3. 10.
p Pen. 15. 23. 1 Thes. 3. 10.
q Pen. 15. 29.
‡ *gyd â chwi.*
r Tit. 1. 4. 2 Pedr 1. 1.
s Act. 16. 7.
t 1 Cor. 9. 16.
u Psal. 40. 9, 10. 2 Tim. 1. 8.
x 1 Cor. 1. 18.
y Act. 13. 46.
z Pen. 3. 21. Hab. 2. 4. Col. 3. 6.
a Act. 14. 17.
b Joan 1. 9.
c Psal. 19. 1. Act. 14. 17. a 17. 27.
‡ *fel y byddent.*
d Ephes. 4. 17, 18.
e Jub 34. 11. Jer. 17. 10. Dad. 2. 23.
f Pf. 106. 20. Jer. 2. 11. Ezec. 8. 10.
g Psal. 81. 12. Act. 7. 42.
h Lef. 18. 22, 23. Eph. 5. 12.
‡ *fenywaid.*
‖ *naturiol*
† *nâturaeth.*
‡ *gwrywiaid.*
‖ Neu, *gydnabod Duw.*
‡ *ddigarad.*
1 Hos. 7. 3.
‡ Neu, *cydsynio.*
2 1 Sam. 12. 5. Mat. 7. 2.

3 Ac a wyt ti yn tybied hyn, O ddyn, yr hwn wyt yn barnu y rhai ſy yn gwneuthur y cyfryw bethau, a thithau yn gwneuthur yr un pethau, y dïengi di rhag barn Duw?

4 Neu a wyt ti yn dïyſtyru golud ei ddaioni ef, a'i ddioddefgarwch, [b] a'i ymaros, heb wybod fod daioni Duw yn dy dywys di i edifeirwch?

5 Eithr yn ôl dy galedrwydd, a'th gâlon ddiedifeiriol, wyt [c] yn tryſori i ti dy hun ddigofaint, erbyn dydd y digoſaint, a dadguddiad cyfiawn farn Duw,

6 [d] Yr hwn a dâl i bob un yn ôl ei weithredoedd:

7 *Sef* i'r rhai trwy barhau yn gwneuthur da, a geiſiant ogoniant, ac anrhydedd, ac anllygredigaeth, bywyd tragywyddol;

8 Eithr i'r rhai ſy gynhennus, ac [f] anufudd i'r gwirionedd, eithr yn ufudd i anghyfiawnder, *y bydd* llid, a digoſaint:

9 Trallod, ac ing, ar bob enaid dyn ſydd yn gwneuthur drwg; yr Iuddew [g] yn gyntaf, a'r Groegwr hefyd;

10 Eithr gogoniant, ac anrhydedd, a thangnefedd, i bob un ſydd yn gwneuthur daioni; i'r Iuddew yn gyntaf, ac i'r Groegwr hefyd.

11 Canys [h] nid oes derbyn wyneb ger bron Duw.

12 O blegid cynnifer ag a bechaſant yn ddiddeddf, a gyfrgollir hefyd yn ddiddeddf: a chynnifer ag a bechaſant yn y ddeddf, a fernir wrth y ddeddf.

13 (Canys [i] nid gwrandawyr y ddeddf *ydd* gyfiawn ger bron Duw, ond gwneuthurwyr y ddeddf a gyfiawnhêir.

14 Canys pan yw'r cenhedloedd y rhai nid yw y ddeddf ganddynt, wrth naturiaeth yn gwneuthur y pethau ſydd yn y ddeddf, y rhai hyn heb fod y ddeddf ganddynt, ydynt ddeddf iddynt eu hunain.

15 Y rhai ſydd yn dangos gweithred y ddeddf yn 'ſgrifennedig yn eu calonnau, a'i cydwybod yn cyd-dyſtiolaethu, a'i meddyliau †yn cyhuddo eu gilydd, neu yn eſguſodi.)

16 [k] Yn y dydd y barno Duw ddirgeloedd dynion, yn ôl fy efengyl i, [l] trwy Jeſu Griſt.

17 Wele, Iuddew y'th elwir di, ac [m] yr wyt yn gorphwys yn y ddeddf, ac yn gorſoleddu yn Nuw;

18 Ac yn gwybod *ei* ewyllys *ef*, ac [n] yn ‡ darbod pethau rhagorol, gan fod wedi dy addyſgu o'r ddeddf.

19 Ac yr wyt yn coelio dy fod yn dywyſog i'r deillion, yn llewyrch i'r rhai *ſydd* mewn tywyllwch:

20 Yn athro i'r anghall, yn ddyſgawdr i'r rhai bach, a chennyt [o] ffurf y gwybodaeth, a'r gwirionedd yn y ddeddf.

21 [p] Tydi, gan hynny, yr hwn wyt yn addyſgu arall, oni'th ddyſgi dy hun? yr hwn wyt yn pregethu, Na ladratter; a ladretti di?

22 Yr hwn wyt yn dywedyd, Na odinêber, a odinebi di? yr hwn wyt yn ffieiddio delwau, a gyſſegrysbeili di?

23 Yr hwn wyt [q] yn gorfoleddu yn y ddeddf, trwy dorri 'r ddeddf a ddïanrhydeddi di Dduw?

24 Canys Enw Duw o'ch plegid chwi a geblir ymhlith y cenhedloedd; megis y mae [r] yn 'ſgrifennedig.

25 Canys enwaediad yn wîr a wnâ lês, o's cedwi y ddeddf: eithr o's troſeddwr y ddeddf ydwyt, aeth dy enwaediad yn ddienwaediad.

26 O's y dïenwaediad gan hynny a geidw gyfiawnderau y ddeddf, oni chyfrifir ei ddïenwaediad ef yn enwaediad?

27 Ac oni bydd i'r dïenwaediad, yr hwn ſydd o naturiaeth (o's ceidw y ddeddf) dy farnu di, yr hwn wrth y llythyren, a'r enwaediad, wyt yn troſeddu 'r ddeddf?

28 Canys [s] nid yr hwn *ſydd* yn yr amlwg ſydd Iuddew: ac nid enwaediad yw yr hyn ſydd yn yr amlwg, yn y cnawd:

29 Eithr [t] yr hwn ſydd yn y dirgel ſydd Iuddew; ac [u] enwaediad y galon ſydd [x] yn yr ysbryd, nid yn y llythyren; [y] yr hwn *y mae* ei glôd nid o ddynion, ond o Dduw.

PEN. III.

1 *Rhagorfraint yr Iuddewon: 3 yr hwn ni chollaſant: 9 Er hynny y mae 'r ddeddf yn eu barnu hwythau hefyd yn euog o bechod: 20 gan hynny ni chyfiawnheir un cnawd trwy 'r ddeddf, 28 Eithr pawb heb wahaniaeth, trwy ffydd yn unig: 31 ac etto ni ddiddymmwyd y ddeddf.*

PA ragoriaeth gan hynny ſydd i'r Iuddew? neu pa fudd ſydd o'r enwaediad?

2 Llawer ym mhob rhyw fodd: Yn gyntaf o herwydd [a] darfod ymddiried iddynt hwy am ymadroddion Duw.

3 O blegid beth o's [b] anghredodd rhai? [c] a wnâ eu hanghrediniaeth lwy ffydd Duw yn oſer?

4 Na atto Duw. Eithr [d] bydded Duw yn eirwir, a [e] phob dŷn yn gelwyddog: megis yr yſgrifennwyd, [f] Fel y'th gyfiawnhäer yn dy eiriau, ac y gorfyddech † pan y'th farner.

5 Eithr o's yw ein hanghyfiawnder ni yn canmol cyfiawnder Duw, pa beth a ddywedwn? Ai anghyfiawn yw Duw, yr hwn ſydd yn dwyn arnom ddigoſaint? (yn ôl dŷn yr wyf yn dywedyd)

6 Na atto Duw. Canys wrth hynny, [g] pa fodd y barna Duw y byd?

7 Canys o's bu gwirionedd Duw trwy fy nghelwydd i, yn helaethach i'w ogoniant ef, pa ham y'm bernir inneu etto megis pechadur?

8 Ac nid (megis y'n ceblir, ac megis y dywed rhai ein bod yn dywedyd) gwnawn ddrwg fel y dêl daioni; y rhai y mae eu damnedigaeth yn gyfiawn.

9 Beth gan hynny? A ydym ni fwy rhagorol? Nac *ydym* ddim. Canys ni a broſaſom o'r blaen [h] fod pawb, yr Iuddewon, a'r Groegwyr, dan bechod;

10 Megis y mae yn 'ſgrifennedig, [i] Nid oes neb cyfiawn, nac oes un:

11 Nid oes *neb* yn dyall; nid oes *neb* yn ceiſio Duw.

12 Gwyraſant oll, aethant i gyd yn anſuddiol; nid oes un yn gwneuthur daioni, nac oes un:

13 [k] Bedd agored yw eu cēg; â'i tafodau y gwnaethant ddichell; [l] gwenwyn aſpiaid ſydd dan eu gwefuſau:

14 [m] Y rhai y mae eu genau yn llawn melldith a chwerwedd.

15 [n] Buan yw eu traed i dywallt gwaed.

16 Diſtryw ac aflwydd ſydd yn eu ffyrdd

17 A ffordd tangnefedd nid adnabuant.

18 [o] Nid oes ofn Duw ger bron eu llygaid.

19 Ni a wyddom hefyd am ba bethau bynnag y mae 'r ddeddf yn ei ddywedyd; ma

[a] Pſal. 147. 19, 20. Pen. 9. 4. [b] Heb. 4. 2. [c] Num. 23. 19. Pen. 9. 6. 2 Tim. 2. 13. [d] Joan 3. 33. [e] Pſal. 62. 9. a 116. 11. [f] Pſal. 51. 4. † *pan farnech.* [g] Gen. 18. 25. [h] Gal. 3. 22. [i] Pſal. 14. 1, 2, 3. a 53. 1. [k] Pſal. 5. 9. [l] Pſal. 140. 3. [m] Pſal. 10. 7. [n] Diar. 1. 16. Eſay 59. 7, 8. [o] Pſal. 36. 1.

[a] Joan 8. 29. Pen. 9. 6, 7. Gal. 6. 16. Dad. 2. 9. [b] 1 Pedr 3. 4. [c] Col. 2. 11. [d] Pen. 7. 6. [e] 2 Cor. 3. 6, 7. [f] 1 Cor. 4. 5.

[a] 2 Pedr 3. 15. [b] Eſay 30. 18. [c] Jago 5. 3. [d] Job 34. 11. Jer. 17. 10. Dad. 2. 23. [e] 2 Theſ. 1. 8. [f] Amos 3. 2. Luc 12. 47, 48. [g] 1 Pedr 4. 17. [h] Deut. 10. 17. [i] Mat. 7. 21. Jago 1. 22, 23, 25. † *rhyngddynt a'i gilydd yn cyhuddo, neu, yn eſguſodi.* [k] Mat. 25. 31. [l] 1 Cor. 4. 5. [m] Joan 5. 22. Act. 17. 31. [n] Mic. 3. 11. Pen. 9. 4. [o] Phil. 1. 10. ‡ *profi pethau a gwahaniaeth rhyngddynt.* [p] Pen. 6. 17. [q] 2 Tim. 1. 13. [r] Pſal. 50. 16, &c. [s] Ad. 17. † 2 Sam. 12. 14. Eſay 52. 5. Ezec. 36. 20, 23.

mai wrth y rhai ſy dan y ddeddf y mae hi yn ei ddywedyd: fel [p] y cauer pob genau, ac y byddo yr holl fyd dan farn Duw.

20 Am hynny [q] trwy weithredoedd y ddeddf ni chyfiawnhêir un cnawd yn ei olwg ef; canys [r] trwy 'r ddeddf y *mae* adnabod pechod.

21 Ac yr awr hon [s] yr eglurwyd cyfiawnder Duw heb y ddeddf, wrth gael tyſtiolaeth gan y ddeddf a'r prophwydi,

22 Sef cyfiawnder Duw, yr hon ſydd trwy ffydd Jeſu Grift i bawb, ac ar bawb a gredant: canys [t] nid oes gwahaniaeth.

23 O blegid [u] pawb a bechaſant, ac ydynt yn ôl am ogoniant Duw;

24 A hwy wedi eu cyfiawnhâu yn rhâd trwy ei râs ef, trwy 'r prynedigaeth ſydd yng Nghrift Jeſu:

25 Yr hwn a oſododd Duw yn † jawn, trwy ffydd yn ei waed ef, i ddangos ei gyfiawnder ef, trwy faddeuant [x] y pechodau a wnaethid o'r blaen, trwy ddioddefgarwch Duw;

26 I ddangos ei gyfiawnder ef y pryd hyn, fel y byddai efe yn gyfiawn, ac yn cyfiawnhâu y neb ſydd o ffydd Jeſu.

27 [y] Pa le gan hynny *y mae* y gorfoledd? Efe a gaewyd allan. Trwy ba ddeddf? Ai *aeddf* gweithredoedd? Nag ê, eithr trwy ddeddf ffydd.

28 Yr ydym ni gan hynny yn cyfrif [z] mai trwy ffydd y cyfiawnhêir dŷn, heb weithredoedd y ddeddf.

29 Ai i'r Juddewon y mae efe yn Dduw yn unig? Onid yw i'r cenhedloedd hefyd? Yn wîr *y mae efe* i'r cenhedloedd hefyd.

30 Gan mai un Duw *ſydd*, yr hwn a gyfiawnhâ yr enwaediad wrth ffydd, a'r dienwaediad trwy ffydd.

31 Wrth hynny, a ydym ni yn gwneuthur y ddeddf yn ddirym trwy ffydd? Na ato Duw: eithr yr ydym yn cadarnhau 'r ddeddf.

PEN. IV.

1 *Ffydd Abraham a gyfrifwyd iddo yn gyfiawnder,* 10 *cyn enwaedu arno.* 13 *Trwy ffydd yn unig y derbyniodd efe a'i hâd yr addewid.* 16 *Abraham yw Tâd pawb ag ſydd yn credu.* 24 *Ein ffydd ninnau hefyd a gyfrifir i ni yn gyfiawnder.*

PA beth gan hynny a ddywedwn ni ddarfod i [a] Abraham ein tâd ni ei gael, yn ôl y cnawd?

2 Canys o's Abraham a gyfiawnhäwyd trwy weithredoedd, y mae iddo orfoledd, eithr nid ger bron Duw.

3 Canys pa beth a ddywed yr yſgrythur? [b] Credodd Abraham i Dduw, a chyfrifwyd iddo yn gyfiawnder.

4 Eithr [c] i'r neb ſydd yn gweithio, ni chyfrifir y gwobr o râs, ond o ddyled.

5 Eithr i'r neb nid yw yn gweithio, ond yn credu yn yr hwn ſydd yn cyfiawnhau yr annuwiol, ei ffydd ef a gyfrifir yn gyfiawnder.

6 Megis y mae Dafydd hefyd yn dadgan dedwyddwch y dŷn y mae Duw yn cyfrif cyfiawnder iddo heb weithredoedd, *gan ddywedyd,*

7 [d] Dedwydd yw y rhai y maddeuwyd eu hanwireddau, a'r rhai y cuddiwyd eu pechodau.

8 Dedwydd yw y gŵr nid yw yr ARGLWYDD yn cyfrif pechod iddo.

9 A *ddaeth* y dedwyddwch hwn gan hynny ar yr enwaediad *yn unig*, ynte ar y dienwaediad hefyd? Canys yr ydym yn dywedyd *ddarfod* cyfrif ffydd i Abraham yn gyfiawnder.

10 Pa fodd gan hynny y cyfrifwyd hi? Ai pan oedd yn yr enwaediad, ynte yn y dienwaediad? Nid yn yr enwaediad, ond yn y dienwaediad.

11 Ac [e] efe a gymmerth arwydd yr enwaediad yn inſel cyfiawnder y ffydd, yr hon *oedd gandao* yn y dienwaediad: fel [f] y byddai efe yn dâd pawb a gredent yn y dienwaediad, fel y cyfrifid cyfiawnder iddynt hwythau heſyd;

12 Ac yn dâd yr enwaediad, nid i'r rhai o'r enwaediad yn unig, ond i'r ſawl heſyd a gerddant lwybrau ffydd Ahraham ein tâd ni, yr hon *oedd ganddo* yn y dienwaediad.

13 Canys nid trwy 'r ddeddf y *daeth* yr addewid i Abraham, neu i'w hâd, y byddai efe yn etifedd y byd, eithr trwy gyfiawnder ffydd.

14 Canys [g] o's y rhai ſydd o'r ddeddf, yw 'r etifeddion, gwnaed ffydd yn ofer, a'r addewid yn ddirym.

15 O blegid [h] y mae 'r ddeddf yn peri digofaint; canys lle nid oes deddf, nid *oes* gamwedd.

16 Am hynny o ffydd y *mae*, fel *y byddai* yn ôl grâs, fel y byddai yr addewid yn ſicr i'r holl hâd; nid yn unig i'r hwn ſydd o'r ddeddf, ond hefyd i'r hwn ſydd o ffydd Abraham, [i] yr hwn yw ein tâd ni oll,

17 (Megis y mae yn 'ſgrifennedig, [k] Mi a'th wnaethym yn dad llawer o genhedloedd) ger bron y neb y credodd efe iddo, *ſef* Duw, yr hwn ſydd yn bywhau y meirw, ac ſydd [l] yn galw y pethau nid ydynt, fel pe byddent:

18 Yr hwn yn erbyn gobaith, a gredodd dan obaith, fel y byddai efe yn dâd cenhedloedd lawer, yn ôl yr hyn a ddywedaſid, [m] Felly y bydd dy hâd di.

19 Ac efe yn ddîegwan o ffydd, [n] nid yſtyriodd ei gorph ei hun, *yr hwn oedd* yr awron wedi marweiddio, ac ef ynghŷlch canmlwydd oed, na marweidd-dra bru Sara.

20 Ac nid amheuodd efe addewid Duw trwy anghrediniaeth; eithr efe a nerthwyd yn y ffydd, gan roddi gogoniant i Dduw:

21 Ac yn gwbl ſicr ganddo, am yr hyn a addawſai efe, [o] ei fod ef yn abl i'w wneuthur heſyd.

22 Ac am hynny y cyfrifwyd iddo yn gyfiawnder.

23 Eithr [p] nid yſgrifennwyd hynny er ei ſwyn ef yn unig, ddarfod ei gyfrif iddo;

24 Ond er ein mwyn ninnau hefyd, i'r rhai y cyfrifir, y rhai ydym yn credu yn yr hwn [q] a gyfodes Jeſu ein Harglwydd ni o feirw:

25 Yr hwn a draddodwyd dros ein pechodau ni, ac a gyfodwyd i'n cyfiawnhau ni.

PEN. V.

1 *Wedi ein cyfiawnhau trwy ffydd, y mae i ni dangneſedd rhyngom a Duw,* 2 *a llawenydd yn ein gobaith:* 8 *gan ein cymmodi trwy ei wacd ef, a nyni yn elynion iddo,* 10 *y cawn yn hytrach fod yn gadwedig wedi ein cymmodi.* 12 *Megis y daeth pechod a marwolaeth trwy Adda,* 17 *Felly yn hytrach y daw cyfiawnder a bywyd trwy Jeſu Grift.* 20 *Lle 'r amlhaodd pechod, y rhagoramlhaodd grâs.*

AM hynny [a] gan ein bod wedi ein cyfiawnhau trwy ffydd, y mae gennym heddwch tu ag at Dduw, trwy ein Harglwydd Jeſu Grift.

[b] Trwy

[p] Eſay 51. 2.
[q] Gal. 2. 16.
[r] Pen. 7. 7.
[s] Pen. 1. 17. Phil. 3. 9
[t] Pen. 10. 12. Gal. 3. 28. Col. 3. 11
[u] Pen. 11. 32. Gal. 3. 22.
† *gymmod, gymmodwr.*
[x] Act. 17. 30. Heb. 9. 15.
[y] 1 Cor. 1. 29, 31 Eph. 2. 9 2 Tim. 1. 9. Tit. 3. 5.
[z] Act. 13. 38. Pen. 8. 3. Gal. 2. 16.
[a] Eſay 51. 2.
[b] Gen. 15. 6. Gal. 3. 6. Jago 2. 23.
[c] Pen. 11. 6.
[d] Pſal. 32. 1, 2.
[e] Gen. 17. 10.
[f] Luc 19. 9. Ad. 12, 16. Gal. 3. 7.
[g] Gal. 3. 18.
[h] Pen. 3. 20. a 5. 13, 20. a 7. 8, 10. 1 Cor. 15. 56. 2 Cor. 7. 9. Gal. 3. 19. Eſay 51. 2.
[i] Gen. 17. 5. Pen. 8. 11.
[k] Gen. 15. 5.
[l] Gen. 17. 17. a 18. 11. Heb. 11. 11, 12.
[m] Gen. 15. 5.
[n] Gen. 17. 4. 1 Cor. 15. 21, 25.
[o] Pſal. 115. 3.
[p] Pen. 15. 4. 1 Cor. 10. 6, 11.
[q] Act. 2. 24.
[a] Eſay 32. 17. Joan 16. 33.

2 [b] Trwy yr hwn hefyd y cawsom ddyfodfa trwy ffydd, i'r gras hyn, yn yr hwn yr ydym yn sefyll, ac [c] yn gorfoleddu dan obaith gogoniant Duw.

3 Ac nid *felly* yn unig, eithr yr ydym yn gorfoleddu mewn gorthrymderau; [d] gan wybod fod gorthrymder yn peri dioddefgarwch;

4 A dioddefgarwch brofiad; a phrofiad obaith:

5 A gobaith ni chywilyddia, am fod cariad Duw wedi ei dywallt yn ein calonnau ni, trwy yr Ysbryd glân, yr hwn a roddwyd i ni.

6 Canys Crist, pan oeddym ni etto yn weiniaid, † mewn pryd a fu farw dros yr annuwiol.

7 O blegid braidd y bydd neb farw dros un cyfiawn; o blegid dros y da yfgatfydd fe feiddiai un farw hefyd.

8 Eithr [e] ymae Duw yn canmol ei gariad tu ag attom, o blegid a nyni etto yn bechaduriaid, i Grist farw trosom ni.

9 Mwy ynte o lawer, a nyni yn awr wedi ein cyfiawnhau trwy ei waed ef, y'n hachubir rhag digofaint trwyddo ef.

10 Canys [f] o's pan oeddym yn elynion, [g] y'n heddychwyd â Duw trwy farwolaeth ei Fab ef, mwy o lawer wedi ein heddychu, y'n hachubir [h] trwy ei fywyd ef.

11 Ac nid *hyny* yn unig, eithr gorfoleddu yr *ydym* hefyd yn Nuw trwy ein Harglwydd Jesu Grist, trwy yr hwn yr awr hon y derbyniasom y cymmod.

12 Am hynny, megis [i] trwy un dŷn y daeth pechod i'r byd, a [k] marwolaeth trwy bechod; ac felly yr aeth marwolaeth ar bob dŷn, yn gymmaint a phechu o bawb.

13 Canys hyd y ddeddf yr oedd pechod yn y byd: eithr [l] ni chyfrifir pechod, pryd nad oes ddeddf.

14 Eithr teyrnasodd marwolaeth o Adda hyd Fofes, ïe arnynt hwy, y rhai ni phechasant yn ôl cyffelybiaeth camwedd Adda, [m] yr hwn yw ffurf yr un oedd ar ddyfod.

15 Eithr nid megis y camwedd, felly y mae y dawn hefyd; canys o's trwy gamwedd un y bu feirw llawer, mwy o lawer yr amlhaodd gras Duw, a'r dawn trwy ras yr un dŷn Jesu Grist, [n] i laweroedd.

16 Ac nid megis y *bu* trwy un a bechodd, y *mae* 'r dawn; canys y farn a ddaeth o un *camwedd* i gondemniad, eithr y dawn *fydd* o gamweddau lawer i gyfiawnhâd.

17 Canys o's ‡ trwy gamwedd un y teyrnasodd marwolaeth trwy un, mwy o lawer y caiff y rhai fydd yn derbyn lliofogrwydd o ras, ac o ddawn cyfiawnder, deyrnasu mewn bywyd trwy un, Jesu Grist.

18 Felly gan hynny, megis trwy † gamwedd un y *daeth barn* ar bob dŷn i gondemniad, felly hefyd trwy ‡ gyfiawnder un y *daeth* y *dawn* [o] ar bob dŷn i gyfiawnhâd bywyd.

19 O blegid megis trwy anufudd-dod un dŷn y gwnaethpwyd llawer yn bechaduriaid, felly trwy ufudd-dod un y gwneir llawer yn gyfiawn.

20 Eithr [p] y ddeddf a ddaeth i mewn fel yr amlhaai y camwedd: eithr lle 'r amlhaodd y pechod, y rhagoramlhaodd gras.

21 Fel megis y teyrnasodd pechod i farwolaeth, felly hefyd y teyrnasai gras trwy gyfiawnder, i fywyd tragywyddol, trwy Jesu Grist ein Harglwydd.

PEN. VI.

1 *Na ddylem ni fyw mewn pechod,* 2 *a ninnau wedi marw iddo,* 3 *megis y mae ein bedydd ni yn dangos.* 12 *Na theyrnaſed pechod mwyach,* 18 *gan ddarfod i ni ymrôi i waſanaeth cyfiawnder,* 23 *ac o herwydd mai cyflog pechod yw marwolaeth.*

BEth wrth hynny a ddywedwn ni? a drigwn ni yn waſtad mewn pechod, fel ar amlhao gras?

2 Na atto Duw. A ninnau wedi meirw i bechod, pa wedd y byddwn fyw etto ynddo ef?

3 Oni wyddoch chwi [a] am gynnifer o honom ag a fedyddiwyd i Grist Jesu, ein bedyddio ni i'w farwolaeth ef?

4 [b] Cladd wyd ni gan hynny gyd ag ef trwy fedydd i farwolaeth; fel [c] megis ag y cyfodwyd Crist o feirw trwy ogoniant y Tâd, [d] felly y rhodiom ninnau hefyd mewn newydd-deb buchedd.

5 Canys o's gwnaed ni yn gyd-blanhigion i gyffelybiaeth ei farwolaeth-ef, felly y byddwn *i gyffelybiaeth ei* adgyfodiad *ef*.

6 Gan wybod hyn, ddarfod [e] croeſhoelio ein hên dŷn ni gyd ag ef, er mwyn dirymmu [f] corph pechod, fel rhag llaw na waſanaethom bechod.

7 Canys [g] y mae yr hwn a fu farw, wedi ei † ryddhau oddi wrth bechod.

8 Ac [h] o's buom feirw gyd â Christ, yr ydym ni yn credu y byddwn fyw hefyd gyd ag ef.

9 Gan wybod nad yw [i] Crist, yr hwn a gyfodwyd oddi wrth y meirw, yn marw mwyach, nad arglwyddiaetha marwolaeth arno mwyach.

10 Canys fel y bu efe farw, [k] efe a fu farw unwaith i bechod: ac fel *y mae yn* byw, [l] byw y mae i Dduw.

11 Felly chwithau hefyd cyfrifwch eich hunain yn feirw i bechod, eithr [m] yn fyw i Dduw, yng Nghrist Jesu ein Harglwydd.

12 [n] Na theyrnaſed pechod gan hynny yn eich corph marwol, i ufuddhau o honoch iddo yn ei chwantau.

13 Ac na [o] roddwch eich aelodau yn arfau anghyfiawnder i bechod, eithr [p] rhoddwch eich hunain i Dduw, megis rhai o feirw yn fyw, a'ch aelodau yn arfau cyfiawnder i Dduw.

14 Canys nid arglwyddiaetha pechod arnoch chwi: o blegid nid ydych chwi dan y ddeddf, eithr dan ras.

15 Beth wrth hynny? A bechwn ni [*] o herwydd nad ydym dan y ddeddf eithr dan ras? Na atto Duw.

16 Oni wyddoch chwi, mai [q] i bwy bynnag yr ydych yn eich rhoddi eich hunain yn weiſion i ufuddhau iddo, eich bod yn weiſion i'r hwn yr ydych yn ufuddhau iddo, pa un bynnag ai i bechod i farwolaeth, ynte i ufudd-dod i gyfiawnder?

17 Ond i Dduw y bo'r diolch, eich bod chwi *gynt* yn weiſion i bechod, eithr ufuddhau o honoch o'r galon i'r [r] ffurf o athrawiaeth † a draddodwyd i chwi.

18 Ac [s] wedi eich rhyddhau oddi wrth bechod, fe a'ch gwnaethpwyd yn weiſion i gyfiawnder.

19 Yn ôl dull dynol yr ydwyf yn dywedyd, o blegid gwendid eich cnawd chwi. Canys megis ag y rhoddaſoch eich aelodau yn weiſion i aflendid ac anwiredd, i anwiredd; felly yr awr hon, rhoddwch eich aelodau yn weiſion i gyfiawnder, i ſancteiddrwydd.

20 Canys

---

[b] Eph. 2. 18. a 3. 12. Heb. 4. 16. a 10. 19. 20.
[c] Heb. 3. 6.
[d] Jago 1. 3.
† *mewn amſer cyſaddas.*
[e] Joan 15. 13.
1 Pedr 3. 18.
1 Joan 3. 16. a 4. 9.
[f] Pen. 8. 32.
[g] 2 Cor. 5. 19.
[h] Joan 5. 57. a 14. 19.
2 Cor. 4. 10, 11.
[i] Gen. 3. 6. 1 Cor. 15. 21.
[k] Gen. 2. 17. Pen. 6. 23
[l] Pen. 4. 15. 1 Joan 3. 4.
[m] 1 Cor. 15. 21, 22, 25.
[n] Mat. 20. 28. a 26. 28.
‡ *trwy un camwedd.*
† *un camwedd.*
‡ *un cyfiawnder.*
[o] Joan 12. 32. Heb. 2. 9.
[p] Joan 15. 22. Pen. 4. 15. 27. 8. Gal. 3. 19, 23.

[a] Gal. 3. 27.
[b] Col. 2. 12.
[c] Pen. 8. 11.
2 Cor. 13. 4. Phil. 3. 10, 11. Eph. 4. 22, 23. Col. 3. 10.
[d] Gal. 2. 20. a 5. 24. a 6. 12.
[e] Col. 2. 11.
[f] 1 Pedr 4. 1.
‡ *Gr. gyſlawniau.*
[g] 2 Tim. 2. 11.
[h] Dad. 1. 18. Heb. 9. 27, 28.
[i] Luc 20. 38.
[k] Gal. 2. 19.
[l] Pſal. 119. 133. Pen. 7. 5. Col. 3. 5. Jago 4. 1.
[m] Pen. 12. 1.
[n] 1 Pedr 4. 2. 1 Cor. 9. 21. Gal. 5. 18.
[o] Mat. 6. 24. Joan 8. 34.
† *Pr hon y'ch traddodwyd.*
[p] 2 Tim. 1. 13.
[q] Joan 8. 32. 1 Cor. 7. 22. Gal. 5. 1.

† i gyfiawnder.

20 Canys pan oeddych yn weision pechod, rhyddion oeddych † oddi wrth gyfiawnder.

[p] Pen. 7. 5.

21 [r] Pa ffrwyth gan hynny oedd i chwi y pryd hynny o'r pethau y mae arnoch yr awr hon gywilydd o'i plegid? canys diwedd y pethau hynny yw marwolaeth.

22 Ac yr awr hon, wedi eich rhyddhau oddi wrth bechod, a'ch gwneuthur yn weision i Dduw, y mae i chwi eich ffrwyth yn ſancteiddrwydd, a'r diwedd yn fywyd tragywyddol.

[q] Gen. 2. 17. Pen. 5. 12. Jago 1. 15.

23 Canys [s] cyflog pechod yw marwolaeth: eithr dawn Duw yw bywyd tragywyddol, trwy Jeſu Criſt ein Harglwydd.

PEN. VII.

1 *Nad oes un Ddeddf yn arglwyddiaethu ar ddŷn, ond tra fyddo byw: 4 ond ein bod ni wedi meirw i'r ddeddf. 7 Etto nad yw 'r ddeddf bechod, 12 eithr ſanctaidd, a chyfiawn, a da, 16 fel yr ydywf fi yn cydnabod, ac yn ddrwg gennyf na's gallaf ei chadw.*

ONi wyddoch chwi, frodyr, (canys wrth y rhai ſy'n gwybod y ddeddf yr wyf yn dywedyd) fod y ddeddf yn arglwyddiaethu ar ddŷn tra fyddo efe byw?

[t] 1 Cor. 7. 39.

2 Canys [a] y wraig y mae iddi wŕ, ſydd yn rhwym wrth y ddeddf i'r gŵr, tra fyddo efe byw: ond o bydd marw y gŵr, hi a fyddhäwyd oddi wrth ddeddf y gŵr.

[u] Mat. 5. 32.

3 Ac ſelly, [b] o's a'r gŵr yn fyw, y bydd hi yn eiddo gŵr arall, hi a elwir yn odinebus: eithr o's marw ſydd ei gŵr hi, y mae hi yn rhydd oddi wrth y ddeddf, fel nad yw hi odinebus, er bod yn eiddo gŵr arall.

4 Ac ſelly chwithau, ſy mrodŷr, ydych [c] wedi meirw i'r ddeddf trwy gorph Criſt, fel y byddech eiddo un arall, *ſef* eiddo yr hwn a gyfodwyd o feirw, fel [d] y dygem ffrwyth i Dduw.

[v] Pen. 8. 2. Gal. 2. 19. & 5. 18. [w] Gal. 5. 22. [x] Pen. 6. 13. [y] Pen. 6. 21. Gal. 5. 19. [z] Pen. 6. 2. [a] Pen. 2. 29. [b] 2 Cor. 3. 6. [c] Pen. 3. 20. [d] Ecſod. 20. 17. Deut. 5. 21. Act. 20. 33. [e] Pen. 4. 15. & 5. 20. [f] 1 Cor. 15. 56. [g] Lef. 18. 5. Ezec. 20. 11, 13, 21. [h] 1 Tim. 1. 8.

5 Canys pan oeddym yn y cnawd, gwyniau pechodau, y rhai oedd trwy 'r ddeddf, oedd [e] yn gweithio yn ein haelodau ni, [f] i ddwyn ffrwyth i farwolaeth.

6 Eithr yn awr y rhyddhäwyd ni oddi wrth y ddeddf, [g] wedi ein meirw i'r peth y'n hattelid, fel y gwaſanaethem mewn [h] newydd-deb ysbryd, ac nid yn hender y llythyren.

7 Beth wrth hynny a ddywedwn ni? Ai pechod yw 'r ddeddf? Na atto Duw. Eithr [i] nid adnabûm i bechod, ond wrth y ddeddf: canys nid adnabuaſwn i drachwant, oni bai ddywedyd o'r ddeddf, [j] Na thrachwanta.

8 Eithr [k] pechod wedi cymmeryd achlyſur trwy 'r gorchymmyn, a weithiodd ynnoſi bob trachwant.

9 Canys [l] heb y ddeddf, marw *oedd* pechod. Eithr yr oeddwn i gynt yn fyw heb y ddeddf: ond pan ddaeth y gorchymmyn, yr adfywiodd pechod, a minnau a fum farw.

10 A'r gorchymmyn [m] yr hwn *ydoedd* i fywyd, hwnnw a gaed i mi i farwolaeth.

11 Canys pechod, wedi cymmeryd achlyſur trwy 'r gorchymmyn, a'm twyllodd i, a thrwy hwnnw a'm lladdodd.

12 Felly yn wîr, [n] y *mae* 'r ddeddf yn ſanctaidd, a'r gorchymmyn yn ſanctaidd, ac yn gyfiawn, ac yn dda.

13 Gan hynny a wnaethpwyd y peth oedd dda, yn farwolaeth i mi? Na atto Duw. Eithr pechod, fel yr ymddangoſai yn bechod, gan weithio marwolaeth ynnoſi, trwy 'r hyn ſydd dda, fel y byddai pechod trwy 'r gorchymmyn yn dra phechadurus.

14 Canys ni a wyddom fod y ddeddf yn ysbrydol; eithr myfi ſydd gnawdol, [o] wedi ity ngwerthu dan bechod.

[i] 1 Bren. 21. 20, 25. [k] 1 Mac. 1. 15. [l] Gal. 5. 17.

15 Canys yr hyn yr wyf yn ei wneuthur, nid yw fodlon gennyf: canys [p] nid y peth yr wyf yn ei ewyllyſio, hynny yr wyf yn ei wneuthur; eithr y peth ſydd gâs gennyf, hyn yr ydwyf yn ei wneuthur.

16 Ac o's y peth nid wyf yn ei ewyllyſio, hynny yr wyf yn ei wneuthur, yr wyf fi yn cyd-ſynio â'r ddeddf, mai da ydyw.

17 Felly yr awron, nid myfi ſydd mwy yn gwneuthur hynny, eithr y pechod yr hwn ſydd yn trigo ynnoſi.

18 Canys mi a wn nad oes [q] ynnoſi, hyny yw, yn fy nghnawd i, ddim da yn trigo: o blegid yr ewyllyſio ſydd barod gennyf; eithr cwplâu yr hyn ſydd dda, nid wyf yn medru arno.

[m] Gen. 6. 5. & 8. 21.

19 Canys nid wyf yn gwneuthur y peth da yr wyf yn ei ewyllyſio, ond y drwg, yr hwn nid wyf yn ei ewyllyſio, hynny yr wyf yn ei wneuthur.

20 Ac o's ydwyf fi yn gwneuthur y peth nid wyf yn ei ewyllyſio, nid myfi mwyach ſydd yn ei wneuthur, ond y pechod ſydd yn trigo ynnoſi.

21 Yr ydwyf fi gan hynny yn cael deddf, a mi yn ewyllyſio gwneuthur da, fod drwg yn breſennol gyd â mi.

22 Canys ymhyfrydu yr wyf ynghyfraith Dduw yn ôl [r] y dŷn oddi mewn.

[n] 2 Cor. 4. 16. Eph. 3. 16. Col. 3. 9, 10.

23 Eithr [s] yr wyf yn gweled deddf arall yn fy aelodau, yn gwrthryfela yn erbyn deddf fy meddwl, ac yn fy nghaethiwo i ddeddf pechod, yr hon ſydd yn fy aelodau.

[o] Gal. 5. 17. † oddi wrth y corph marwolaeth hwn.

24 Ys truan o ddŷn wyf fi: pwy a'm gwared i † oddi wrth gorph y farwolaeth hon?

25 Yr wyf fi yn diolch i Dduw trwy Jeſu Criſt ein Harglwydd. Felly gan hynny, yr wyf fi fy hun â'r meddwl yn gwaſanaethu cyfraith Dduw, ond â'r cnawd cyfraith pechod.

PEN. VIII.

1 *Bod y rhai ſydd yng Nghriſt, ac yn byw yn ôl yr Ysbryd, yn rhyddion oddi wrth ddamnedigaeth. 5, 13 Pa niwed ſydd yn digwydd oddi wrth y cnawd, 6, 14 a pha les oddi wrth yr Ysbryd, 17 ac o fod yn blentyn i Dduw: 19 yr hwn y mae pob peth yn hiraethu am ei ogoneddus ymwared: 29 yr hwn a ragordeiniwyd gan Dduw. 38 Na all dim ein gwahanu ni oddi wrth ei gariad ef.*

NId oes gan hynny yn awr ddim damnedigaeth i'r rhai ſy yng Nghriſt Jeſu, y rhai ſydd [a] yn rhodio, nid yn ôl y cnawd, eithr yn ôl yr Ysbryd.

[p] Gal. 5. 16, 25. [q] Joan 8. 36. Gal. 2. 19. [r] 1 Cor. 15. 45. 2 Cor. 3. 6. ‡ yr hyn oedd amhoſibl i'r daeddf, yn yr hyn yr oedd hi yn wan. [s] 1 Cor. 2. 14.

2 Canys [b] deddf [c] Ysbryd y bywyd yng Nghriſt Jeſu a'm rhyddhaodd i oddi wrth ddeddf pechod a marwolaeth.

3 Canys ‡ yr hyn ni allai y ddeddf o herwydd ei bod yn wan trwy 'r cnawd, Duw a ddanfonodd ei Fâb ei hun ynghyffelybiaeth cnawd pechadurus, ac am bechod a gondemnodd bechod yn y cnawd:

4 Fel y cyflawnid cyfiawnder y ddeddf ynnom ni, y rhai ydym yn rhodio, nid yn ôl y cnawd, eithr yn ôl yr ysbryd.

5 Canys [d] y rhai ſydd yn ôl y cnawd, am bethau 'r cnawd y maent yn ſyniaw: eithr y rhai ſy yn ôl yr ysbryd, am bethau 'r ysbryd.

6 Canys [e] ſynniad y cnawd, marwolaeth yw; a ſynniad yr ysbryd, bywyd a thangnefedd yw:

7 O blegid ſynniad y cnawd *ſydd* elyniaeth yn erbyn Duw; canys nid yw ddarоſtyngedig i ddeddf Duw; [f] o blegid ni's gall chwaith.

8 A'r rhai ſydd yn y cnawd, ni allant ryngu bodd Duw.

9 Eithr chwychwi n'id ydych yn y cnawd, ond yn yr ysbryd; od yw [g] Ysbryd Duw yn trigo ynnoch. Ac od oes neb heb [h] Ysbryd Criſt ganddo, nid yw hwnnw yn eiddo ef.

10 Ac o's yw Criſt ynnoch, y mae 'r corph yn farw o herwydd pechod; eithr yr ysbryd yn fywyd o herwyd cyfiawnder.

11 Ac o's Ysbryd [i] yr hwn a gyfododd Jeſu o feirw ſydd yn trigo ynnoch, [k] yr hwn a gyfododd Criſt o feirw, a fywoca hefyd eich cyrph marwol chwi, trwy ei Ysbryd, yr hwn ſydd yn trigo ynnoch.

12 Am hynny, frodyr, dyledwyr ydym, nid i'r cnawd, i fyw yn ôl y cnawd.

13 Canys [l] o's byw yr ydych yn ôl y cnawd, meirw fyddwch; eithr o's ydych [m] yn marweiddio gweithredoedd y corph trwy 'r Ysbryd, byw fyddwch.

14 Canys [n] y ſawl a arweinir gan Ysbryd Duw, y rhai hyn ſydd blant i Dduw.

15 Canys [o] ni dderbyniaſoch ysbryd caethiwed dracheſn i *beri* ofn; eithr derbyniaſoch [p] Ysbryd mabwyſiad, trwy 'r hwn yr ydym yn lleſain, [q] Abba, Dâd.

16 Y mae [r] yr Ysbryd ‡ hwn yn cyddyſtiolaethu â'n hysbryd ni, ein bod ni yn blant i Dduw.

17 Ac o's plant, etiſeddion hefyd, ſef etiſeddion i Dduw, a chyd-etiſeddion â Chriſt; [s] o's ydym yn cyd-ddioddef *gyd ag ef*, fel y'n cydogonedder hefyd.

18 O blegid yr ydwyf yn cyfrif [t] nad yw dioddefiadau yr amſer preſennol hwn yn haeddu *eu cyffelybu* i'r gogoniant a ddadguddir i ni.

19 Canys [u] awyddfryd y creadur ſydd yn diſgwil am [x] ddadguddiad meibion Duw.

20 Canys y creadur ſydd wedi ei ddarоſtwng i ofered, nid o'i fodd, eithr o blegid yr hwn a'i darоſtyngodd:

21 Dan obaith y rhyddhêir y creadur ynteu hefyd o gaethiwed llygredigaeth i rydd-did gogoniant plant Duw.

22 Canys ni a wyddom fod pob creadur yn cyd-ocheneidio, ac yn cyd-ofidio hyd y pryd hyn.

23 Ac nid yn unig y *creadur*, ond ninnau hefyd y rhai ſydd gennym flaenffrwyth yr Ysbryd; [y] yr ydym ninnau ein hunain hefyd yn ocheneidio ynnom ein hunain, gan ddiſgwil y mabwyſiad, *ſef*, [z] prynedigaeth ein corph.

24 Canys trwy obaith y'n hiachäwyd. Eithr [a] y gobaith a welir, nid yw obaith: o blegid y peth y mae un yn ei weled, i ba beth y mae etto yn ei obeithio?

25 Ond o's ydym ni yn gobeithio yr hyn nid ŵm yn ei weled, yr ydym trwy ammynedd yn diſgwil am dano.

26 A'r un ffunyd y mae 'r Ysbryd hefyd yn cynnorthwyo ein gwendid ni. Canys [b] ni wyddom ni beth a weddiom, megis y dylem: eithr [c] y mae 'r Ysbryd ei hun yn erfyn troſom ni ag ocheneidiau anhraethadwy.

27 [d] A'r hwn ſydd yn chwilio 'r calonnau, a ŵyr beth yw meddwl yr Ysbryd; canys y mae efe [e] yn ôl *ewyllys* Duw yn erfyn dros y ſainct.

28 Ac ni a wyddom ſod pob peth yn cydweithio er daioni, i'r rhai ſy yn caru Duw, *ſef* i'r rhai ſydd wedi eu galw yn ôl *ei* arfaeth *ef*.

29 O blegid y rhai [f] a ragwybu, [g] a ragluniodd efe hefyd, [h] i fod yn un ffurf â delw ei Fâb ef, [i] fel y byddai efe yn gyntaſanedig ym mhlith brodyr lawer.

30 A'r rhai a ragluniodd efe, y rhai hyny hefyd a alwodd efe; a'r rhai a alwodd efe, y rhai hyny hefyd a gyfiawnhaodd efe; a'r rhai a gyfiawnhaodd efe, y rhai hyny hefyd [k] a ogoneddodd efe.

31 Beth gan hynny a ddywedwn ni wrth y pethau hyn? [l] O's yw Duw troſom, pwy a *all fod* i'n herbyn?

32 [m] Yr hwn nid arbedodd ei briod Fâb, ond [n] a'i traddododd ef troſom ni oll; pa wedd gyd ag ef hefyd na ddyry efe i ni bob peth?

33 Pwy a rydd ddim yn erbyn etholedigion Duw? [o] Duw yw 'r hwn ſydd yn cyfiawnhau:

34 [p] Pwy yw 'r hwn ſydd yn damnio? Criſt yw 'r hwn a ſu farw, ïe yn hytrach, yr hwn a gyfodwyd hefyd: [q] yr hwn hefyd ſydd ar ddeheulaw Duw, [r] yr hwn hefyd ſydd yn erfyn troſom ni.

35 Pwy a'n gwahana ni oddi wrth gariad Criſt? *ai* gorthrymder, neu ing, neu ymlid, neu newyn, neu noethni, neu enbydrwydd, neu gleddyf?

36 Megis y mae yn 'ſgrifennedig, [s] Er dy ſwyn di yr ydys yn ein lladd ni ar hŷd y dydd; cyfrifwyd ni fel defâid i'r lladdfa.

37 [t] Eithr yn y pethau hyn oll yr ydym ni yn fwy nâ chwncwerwyr, trwy 'r hwn a'n carodd ni.

38 Canys y mae yn ddïogel gennyf, na all nac angau, nac einioes, nac angylion, na [u] thywyſogaethau, na meddiannau, na phethau preſennol, na phethau i ddyfod,

39 Nac uchder, na dyſnder, nac un creadur arall, ein gwahanu ni oddi wrth gariad Duw, yr hwn ſydd yng Nghriſt Jeſu ein Harglwydd.

2 Cor. 2. 14. 1 Joan 4. 4. a 5. 4, 5. Dad. 12, 11. 21. a 6. 12. Col. 1. 16. a 2. 15. 1 Pedr 3. 22.

PEN. IX.

1 *Paul yn ddrwg ganddo dros yr Iuddewon.* 7 *Nad oedd holl hâd Abraham yn blant yr addewid.* 18 *Bod Duw yn trugarhau wrth y neb y mynno.* 21 *Y gall y crochenydd wneuthur â'i bridd y peth a fynno.* 25 *Darfod rhagfynegi galwedigaeth y Cenhedloedd, a gwrthodiad yr Iuddewon.* 32 *Yr achos pa ham y croeſawodd cyn lleied o'r Iuddewon gyfiawnder ffyd.*

[a] YGwirionedd yr wyf fi yn ei ddywedyd yng Nghriſt, nid wyf yn dywedyd celwydd, a'm cydwybod hefyd yn cyddyſtiolaethu â mi, yn yr Ysbryd glân.

2 [b] Fod i mi driſtyd mawr, a gofid dibaid i'm calon.

3 Canys [c] mi a ddymunwn fy mod fy hun † yn anathema oddi wrth Criſt, dros fy mrodyr, ſef fy nghenedl yn ôl y cnawd:

4 [d] Y rhai ſydd Iſraëliaid; [e] eiddo y rhai yw y mabwyſiad, [f] a'r gogoniant, a'r cyfammodau, a [g] dodiad y ddeddf, a'r gwaſanaeth, [h] a'r addewidion:

5 Eiddo

[e] 1 Joan 5. 14.
[f] Jer. 1. 5. Mat 7. 23. Pen. 11. 2.
[g] 2 Tim. 2. 19.
[h] 1 Pedr 1. 2.
[i] Eph. 1. 5, 11.
[k] Joan 17. 12.
[l] 2 Cor. 3. 18. Phil. 3. 21.
[m] 1 Joan 3. 2.
[n] Col. 1. 15, 18. Heb. 1. 6. Dad. 1. 5.
[o] Eph. 2. 6.
[p] Num. 14. 9.
[q] Pen. 5. 6, 10.
[r] Pen. 4. 25.
[s] Dad. 12. 10, 11.
[t] Job 34. 29.
[u] Marc 16. 19. Col. 3. 1. Heb. 1. 3. a 8. 1. a 12. 2.
[x] Heb. 7. 25. a 9. 24.
[y] Pſal. 44. 22.
[z] 2 Cor. 4. 11.
[a] 1 Cor. 15. 57.
[b] Eph. 1.

[a] 2 Cor. 1. 23.
[b] Pen. 10. 1.
[c] Ecſod. 32. 32. † *wedi fy nghwahanu.*
[d] Deut. 7. 6.
[e] Ecſod. 4. 22. Jer. 31. 9.
[f] 1 Sam. 4. 21. Eph. 2. 12.

[g] Pſ. 147. 19. [h] Pen. 3. 2.

5 Eiddo y rhai yw 'r tadau, ac [i] o'r rhai yr hmoedd Criſt yn ôl y cnawd, [k] yr hwn ſydd uwchlaw pawb, yn Dduw bendigedig yn oes oeſoedd. Amen.

6 [l] Eithr nid poſſibl yw myned gair Duw yn ddirym: canys [m] nid ‡ Iſrael yw pawb ag ſydd o Iſrael.

7 [n] Ac nid ydynt, o blegid eu bod yn hâd Abraham, i gŷd yn blant: eithr [o] yn Iſaac y gelwir i ti hâd.

8 Hynny ydyw, nid plant y cnawd, y rhai hynny ſy blant i Dduw; eithr [p] plant yr addewid a gyfrifir yn hâd.

9 Canys gair yr addewid yw hwn, [q] Ar yr amſer hwn y deuaf, a bydd mâb i Sara.

10 Ac nid *hyn* yn unig; eithr [r] Rebecca hefyd, wedi iddi feichiogi o un, *ſef* o'n tâd Iſaac;

11 Canys cyn geni y *plant* etto, na gwneuthur o honynt dda na drwg, ſel y byddai i'r arfaeth yn ôl etholedigaeth Duw ſefyll, nid o weithredoedd, eithr [s] o'r hwn ſydd yn galw,

12 Y dywedwyd wrthi, [t] Yr hynaf a waſanaetha 'r jeuangaf.

13 Megis yr yſgrifennwyd, [u] Jacob a gerais, eithr Eſau a gaſeais.

14 Beth gan hynny a ddywedwn ni? [v] a oes anghyfiawnder gyd â Duw? Na atto Duw.

15 Canys y mae yn dywedyd wrth Foſes, [w] Mi a drugarhâf wrth yr hwn y trugarhäwyf, ac a doſturiaf wrth yr hwn y toſturiwyf.

16 Felly gan hynny, nid o'r hwn ſydd yn ewyllyſio y mae, nac o'r hwn ſydd yn rhedeg chwaith, ond o Dduw, yr hwn ſydd yn trugarhau.

17 Canys [x] y mae 'r yſgrythur yn dywedyd wrth Pharao, [a] I hyn ymma y'th gyfodais di, ſel y dangoſwn ſy ngallu ynnot ti, ac ſel y dadgenid ſy Enw trwy 'r holl ddaear.

18 Felly gan hynny, y neb y mynno y mae eſe yn trugarhau wrtho, a'r neb y mynno y mae eſe yn ei galedu.

19 Ti a ddywedi gan hynny wrthyf, Pa ham y mae eſe etto yn beio? canys pwy a wrthwynebodd ei ewyllys ef?

20 Yn hytrach, O ddŷn, pwy wyt ti yr hwn a ddadleui yn erbyn Duw? [b] A ddywed y peth ffurfiedig wrth yr hwn a'i ffurfiodd, Pa ham y'm gwnaethoſt fel hyn?

21 Onid oes awdurdod [c] i'r crochenydd ar y priddgiſt, i wneuthur o'r un telpyn pridd, [d] un lleſtr i barch, ac arall i ammarch?

22 *Beth* o's Duw yn ewyllyſio dangos ei ddigofaint, a pheri adnabod ei allu, a oddefodd trwy hirymaros leſtri digofaint, [e] wedi eu ‡ cymhwyſo i golledigaeth:

23 Ac [f] i beri gwybod golud ei ogoniant ar leſtri trugaredd, y rhai a ragbaroddo eſe i ogoniant?

24 *Sef* nyni y rhai a alwodd eſe, nid o'r Iuddewon yn unig, eithr hefyd o'r cenhedloedd.

25 Megis hefyd y mae eſe yn dywedyd yn Hoſea, [g] Mi a alwaſ yr hwn nid yw bobl i mi, yn Bobl i mi; a'r hon nid yw annwyl, yn Annwyl.

26 A bydd yn y fangre lle y dywedwyd wrthynt, Nid ſy mhobl i *ydych* chwi, yno y gelwir hwy yn Feibion i'r Duw byw.

27 Hefyd, y mae Eſaias yn llefain am yr Iſrael, [h] Cyd byddai nifer meibion Iſrael fel tywod y môr, [i] gweddill a achubir.

28 Canys *eſe* a orphen ac a gwttoga y ‡ gwaith mewn cyfiawnder: o blegid byrr † waith a wnâ 'r Arglwydd ar y ddaear.

29 Ac megis y dywedodd Eſaias yn y blaen, [k] Oni bualai i ARGLWYDD y ſabbath adel i ni hâd, [l] megis Sodoma y buaſem, a gwneuthid ni yn gyffelyb i Omorra.

30 Beth gan hynny a ddywedwn ni? bod y cenhedloedd, y rhai nid oeddynt yn dilyn cyfiawnder, wedi derbyn cyfiawnder, *ſef* y cyfiawnder *ſydd* o ffydd:

31 Ac Iſrael, [m] yr hwn oedd yn dilyn deddf cyfiawnder, ni chyrhaeddodd ddeddf cyfiawnder.

32 Pa ham? am nad *oeddynt yn ei cheiſio* trwy ffydd, ond megis trwy weithredoedd y ddeddf: canys [n] hwy a dramgwyddaſant wrth y maen tramgwydd;

33 Megis y mae yn 'ſgrifennedig, [o] Wele fi yn goſod yn Sïon faen tramgwydd, a chraig rhwyſtr: a [p] phob un a gredo ynddo ni chywilyddir.

PEN. X.

5 *Bod yr yſgrythur lân yn dangos y rhagor ſy rhwng cyfiawnder y gyfraith, a'r hwn ſydd o ffydd,* 11 *ac na chywilyddir neb a gredo,* 12 *pa un bynnag ai Iuddew ai Cenhedloedd yr gair,* 16 *ac y derbyn y cenhedloedd y gair,* 19 *Nad oedd y pethau hyn anhyſpys i'r Iuddewon.*

OH frodyr, gwir ewyllys ſy nghâlon, a'm gweddi ar Dduw dros yr Iſrael, ſydd † er iechydwriaeth.

2 Canys yr wyf fi yn dyſt iddynt, [a] fod ganddynt zêl Duw, eithr nid ar ôl gwybodaeth.

3 Canys hwynt-hwy heb wybod cyfiawnder Duw, ac yn ceiſio goſod eu cyfiawnder eu hunain, nid ymoſtyngaſant i gyfiawnder Duw.

4 Canys [b] Criſt yw diwedd y ddeddf, er cyfiawnder i bob un ſy'n credu.

5 Canys y mae Moſes yn 'ſgrifennu *am* y cyfiawnder ſydd o'r ddeddf, [c] Mai 'r dŷn a wnêl y pethau hynny a ſydd byw trwyddynt.

6 Eithr y mae y cyfiawnder ſydd o ffydd yn dywedyd fel hyn, [d] Na ddywed yn dy gâlon, Pwy a eſgyn i'r nef? hynny yw, dwyn Criſt i wared *oddi uchod.*

7 Neu, Pwy a ddiſgyn i'r dyfnder? hynny yw, dwyn Criſt i'r meirw.

8 Eithr pa beth y mae eſe yn ei ddywedyd? [e] Mae 'r gair yn agos attat, yn dy enau, ac yn dy gâlon; hwn yw gair y ffydd, yr hwn yr ydym ni yn ei bregethu,

9 Mai [f] o's cyffeſi â'th enau yr Arglwydd Jeſu, a chredu yn dy gâlon o Dduw ei gyſodi eſ o feirw, cadwedig fyddi.

10 Canys â'r gâlon y credir i gyfiawnder, ac â'r genau y cyffeſir i jechydwriaeth.

11 Ô blegid y mae 'r yſgrythur yn dywedyd, [g] Pwy bynnag ſydd yn credu ynddo ef, ni chywilyddir.

12 Canys [h] nid oes gwahaniaeth rhwng Iuddew a Groegwr; o blegid [i] yr un Arglwydd ar bawb, [k] *ſyad* oludog i bawb ag ſydd yn galw arno.

13 [l] Canys pwy bynnag a alwo ar Enw yr Arglwydd, cadwedig fydd.

14 Pa fodd gan hynny y galwant ar yr hwn ni chredaſant ynddo? a pha fodd y credant yn yr hwn ni chlywſant am dano? a pha fodd y clywant heb bregethwr?

15 A pha fodd y pregethant, oni's danfonir *hwynt?* megis y mae yn 'ſgrifennedig,

‡ Neu, *cyfrif.*
† Neu, *gyfrif.*

[k] Eſay 19.
[l] Eſay 13. 19.
[m] Pen. 10. 2. a 11. 7.
[n] Luc 2. 34.
[o] Eſay 8. 14.
[p] Pen. 10. 11.

† *ar eu bod yn gadwedig.*

[a] Act. 21. 20. a 22. 3. Pen. 9. 31.
[b] Gal. 3. 24.
[c] Lef. 18. 5.
[d] Deut. 30. 12, 13.
[e] Deut. 30. 14.
[f] Mat. 10. 32.
[g] Eſay 28. 16. a 49. 23. Jer. 17. 7.
[h] Pen. 3. 22.
[i] Act. 10. 36. Pen. 3. 29.
[k] 1 Tim. 2. 5.
[l] Eph. 1. 7. a 2. 4. 7.
[m] Joel 2. 32. Act. 2. 21.

[i] Pen. 1. 3.
[k] Jer. 23. 6. Joan 1. 1. Act. 20. 28. Heb. 1. 8.
[l] Pen. 3. 3.
[m] Pen. 2. 28, 29. a 4. 12, 16. Gal. 6. 16.
‡ yw y *rhai hyn oll Iſrael, a'r ayanynt o Iſrael.*
[n] Gal. 4. 23.
[o] Gen. 21. 12.
[p] Gal. 4. 28.
[q] Gen. 18. 10.
[r] Gen. 25. 21.
[s] Pen. 4. 17.
[t] Gen. 25. 23.
[u] Mal. 1. 2, 3.
[x] Job 34. 10.
[w] Eſod. 33. 19.
[x] Pſalm. Gal. 3. 8, 22.
[a] Eſod. 9. 16.

[b] Eſay 45. 9. a 64. 8.
[c] Jer. 18. 6.
[d] 2 Tim. 2. 20.

[e] 1 Pedr 2. 8. Jud 4.
‡ Neu, *gorphen.*
[f] Col. 1. 27. a 2. 7. a 3. 8, 16. Phil. 4. 9.
[g] 1 Pedr 2. 10.

[h] Eſay 10. 22, 23.
[i] Pen. 11 5.

[m] Mor brydferth yw traed y rhai ſy yn efangylu tangnefedd, y rhai ſydd yn efangylu pethau daionus!

16 Eithr [n] nid ufuddhaſant hwy oll i'r efengyl: canys y mae Eſaias yn dywedyd, [o] O Arglwydd, pwy a gredodd i'n hymadrodd ni?

17 Am hynny ffydd *ſydd* trwy glywed, a chlywed trwy air Duw.

18 Eithr meddaf, Oni chlywſant hwy? [p] Yn ddïau i'r holl ddaear yr aeth eu ſwn hwy, a'i geiriau hyd derfynau y byd.

19 Eithr meddaf, Oni wybu Iſrael? Yn gyntaf y mae Moſes yn dywedyd, [q] Mi a barafi chwi wynfydu trwy rai nid yw genedl; trwy genedl annyallus y'ch digiaf chwi.

20 Eithr y mae Eſaias yn ymhyfhau, ac yn dywedyd, [r] Cafwyd fi gan y rhai nid oeddynt yn fy ngheiſio; a gwnaed fi yn eglur i'r rhai nid oeddynt yn ymoſyn am danaf.

21 Ac wrth yr Iſrael y mae yn dywedyd, [s] Ar hŷd y dydd yr eſtynnais fy nwylaw at bobl anufudd, ac yn gwrthddywedyd.

PEN. XI.

1 *Na fwriodd Duw ymmaith holl Iſrael: 7 ond rhai a ddewiſwyd, er darfod caledu 'r lleill. 16 Y mae gobaith y troir hwynt. 18 Na ddylai 'r Cenhedloedd orfoleddu yn eu herbyn hwy: 26 o blegid y mae addewid o'i hiechydwriaeth hwythau. 33 Bod barnedigaethau Duw yn anchwiliadwy.*

AM hynny meddaf, [a] A wrthododd Duw ei bobl? Na atto Duw. Canys [b] yr wyf finneu heſyd yn Iſraëliad, o hâd Abraham, o lwyth Benjamin.

2 Ni wrthododd Duw ei bobl, yr hwn [c] a adnabu eſe o'r blaen. Oni wyddoch chwi pa beth y mae yr yſgrythur yn ei ddywedyd am Elias? pa fodd y mae eſe yn erfyn ar Dduw yn erbyn Iſrael, gan ddywedyd,

3 [d] Oh Arglwydd, hwy a laddaſant dy brophwydi, ac a gloddiaſant dy allorau i lawr; ac myfi a adawyd yn unig, ac y maent yn ceiſio fy einioes innau.

4 Eithr pa beth y mae arteb Duw yn ei ddywedyd wrtho? [e] Mi a adewais i mi fy hun ſaith mîl o wŷr, y rhai ni phlygaſant eu gliniau i Faal.

5 [f] Felly gan hynny, y pryd hyn heſyd, y mae gweddill yn ôl etholedigaeth gras.

6 Ac [g] o's o râs, nid o weithredoedd mwyach: o's amgen, nid yw gras yn râs mwyach. Ac o's o weithredoedd, nid yw yn râs mwyach: o's amgen, nid yw gweithred yn weithred mwyach.

7 Beth gan hynny? [h] ni chaſas Iſrael yr hyn y mae yn ei geiſio: eithr yr etholedigaeth a'i caſas, a'r lleill a ‡ galedwyd.

8 Megis y mae yn 'ſgrifennedig, [i] Rhoddes Duw iddynt ysbryd trymgwſg; [k] llygaid fel na welent, a chluſtiau fel na chlywent, hyd y dydd heddyw.

9 Ac y mae Dafydd yn dywedyd, [l] Bydded eu bord hwy yn rhwyd, ac yn fagl, ac yn dramgwydd, ac yn daledigaeth iddynt.

10 Tywyller eu llygaid hwy, fel na welant, a chyd-grymma di eu cefnau hwy bob amſer.

11 Gan hynny meddaf, A dramgwyddaſant hwy fel y cwympent? Na atto Duw. Eithr [m] trwy eu cwymp hwy y *daeth* jechydwriaeth i'r cenhedloedd, i yrru eiddigedd arnynt.

12 O herwydd pa ham, o's ydyw eu cwymp hwy yn olud i'r byd, a'i lleihâd hwy yn olud i'r cenhêdloedd, pa faint mwy y *bydd* eu cyflawnder hwy?

13 Canys wrthych chwi y cenhedloedd yr wyf yn dywedyd, yn gymmaint [n] a'm bod i yn apoſtol y cenhedloedd, yr wyf yn mawrhau fy ſwydd:

14 O's gallaf ryw fodd yrru eiddigedd ar fy nghîg *a'm gwaed fy hun*; ac [o] achub rhai o honynt.

15 Canys o's yw eu gwrthodiad hwy yn gymmod i'r byd, beth *fydd eu* derbyniad *hwy*, ond bywyd o feirw?

16 Canys o's ſanctaidd y blaenffrwyth, y mae 'r clamp toes heſyd *yn ſanctaidd*. Ac o's ſanctaidd y gwreiddyn, y *mae* 'r canghennau heſyd *felly*.

17 Ac o's [p] rhai o'r canghennau a dorrwyd ymmaith, a thydi yn olewydden wŷllt a impiwyd i mewn † yn eu plith hwy, ac a'th wnaethpwyd yn gyfrannog o'r gwreiddyn, ac o fraſder yr olewydden;

18 [q] Na orfoledda yn erbyn y canghennau. Ac o's gorfoleddi, nid tydi ſydd yn dwyn y gwreiddyn, eithr y gwreiddyn dydi.

19 Ti a ddywedi gan hynny, Torrwyd y canghennau ymmaith, fel yr impid fi i mewn.

20 Da; trwy anghrediniaeth y torrwyd hwynt ymmaith, a thitheu ſydd yn ſefyll trwy ffydd. Na ſydd uchelfryd, eithr [r] ofna.

21 Canys o nid arbedodd Duw y canghennau naturiol, *gwilia* rhag nad arbedo dithau chwaith.

22 Gwêl am hynny ddaioni a thoſter Duw, ſef i'r rhai a gwympaſant, toſter; eithr daioni i ti, [s] o's arhoſi yn ei ddaioni ef: o's amgen, [t] torrir ditheu heſyd ymmaith.

23 A hwythau, onid arhoſant yn anghrediniaeth, a impir i mewn: canys fe all Duw [u] eu himpio hwy i mewn drachefn.

24 Canys o's tydi a dorrwyd ymmaith o'r olewydden, yr hon oedd wŷllt wrth naturiaeth, a'th impio yn erbyn naturiaeth mewn gwîr olew-wydden; pa faint mwy y caiffi y rhai hyn *ſydd* wrth naturiaeth, eu himpio i mewn yn eu holewwydden eu hun?

25 Canys ni ewyllyſiwn, frodyr, eich bod heb wybod y dirgelwch hyn, (ſel na byddoch ddoethion yn eich golwg eich hun) ddyfod ‡ dallineb o ran i Iſrael, [x] hyd oni ddêl caflawnder y cenhedloedd i mewn.

26 Ac felly holl Iſrael a fydd cadwedig, fel y mae yn 'ſgrifennedig, [y] Y gwaredwr a ddaw allan o Sïon, ac a dry ymmaith annuwioldeb oddi wrth Jacob.

27 A hyn yw 'r ammod ſydd iddynt genyf fi, pan gymmerwyf ymmaith eu pechodau hwynt.

28 Felly o ran yr efengyl, gelynion *dynt* o'ch plegid chwi; eithr o ran yr etholedigaeth, caredigion *dynt* o blegid y tadau.

29 Canys [z] dïedifarus yw doniau a galwedigaeth Dduw.

30 Canys megis y buoch chwithau gynt yn ‡ anufudd i Dduw, eithr yr awron a gawſoch drugaredd, trwy † anufudd-dod y rhai hyn:

31 Felly hwythau heſyd yr awron a ‡ anufuddhaſant, fel y caent hwythau drugaredd, trwy eich trugaredd chwi.

32 Canys [a] Duw a'i caeodd hwynt oll mewn † anufudd-dod, ſel y trugarhaai wrth bawb.

33 Oh ddyfnder 'olud doethineb a gwybodaeth Duw! [b] mor anchwiliadwy yw

[a] Eſay 52. 7.
[b] Heb. 4. 2.
[c] Eſay 53. 1.
[p] Pſal. 19. 4. Mat. 24. 14.
[q] Deut. 32. 21.
[r] Eſay 65. 1.
[s] Eſay 65. 2.
[a] Jer. 31. 37.
[b] 2 Cor. 11. 22. Phil. 3. 5.
[c] Pen. 8. 29.
[d] 1 Bren. 19. 10, 14.
[e] 1 Bren. 19. 18.
[f] Pen. 9. 27.
[g] Pen. 4. 4, 5. Gal. 5. 4 Edrych Deut. 9. 4.
[h] Pen. 9. 31. a 10. 3.
‡ *ddallwyd.*
[i] Eſay 29. 10.
[k] Mat. 13. 14.
[l] Pſal. 69. 22, 23.
[m] Act. 13. 46.
[n] Pen. 15. 16. Gal. 1. 16.
[o] Eph. 3. 8. 1 Cor. 7. 16. a 9. 22. 1 Tim. 4. 16.
[p] Jago 5. 20.
[q] Jer. 11. 16.
† *yn eu lle hwynt.*
[r] 1 Cor. 10. 12.
[r] Diar. 28. 14. Phil. 2. 12.
[s] 1 Cor. 15. 2. Heb. 3. 6, 14.
[t] Joan 15. 2.
[u] 2 Cor. 3. 16.
‡ *caledwch.*
[x] Luc 21. 24.
[y] Eſay 59. 20. Pſal. 14. 7. Eſay 27. 9. Jer. 31. 31, &c.
[z] Num. 23. 19.
‡ *anghredadyn.*
† *anghrediniaeth.*
‡ *anghredaſant.*
[a] Pen. 3. 9.
† *anghrediniaeth.*
[b] Pſal. 36. 6.

[c] Job. 8. 7.
[d] Eſay 40. 13. Jer. 23. 18.
[e] Job 36. 22.
[f] Job 35. 7. a 41. 11. & 1 Cor. 8. 6. Col. 1. 16.

yw ei farnau ef! [c] a'i ffyrdd mor anolrheinadwy ydynt!
34 [d] Canys pwy a wybu feddwl yr Arglwydd? neu [e] pwy a fu gynghorwr iddo ef?
35 Neu [f] pwy a roddes iddo ef yn gyntaf, ac fe a delir iddo drachefn?
36 Canys [g] o hono ef, a thrwyddo ef, ac iddo ef y *mae* pob peth: iddo ef *y byddo* gogoniant yn dragywydd. Amen.

PEN. XII.

1 *Y dylai trugareddau Duw ein cynhyrfu ni i ryngu ei fodd ef.* 3 *Na ddylai neb feddwl yn rhyddâ o hono ei hun,* 6 *eithr bod yn ddiwyd yn yr alwedigaeth y gofodwyd ef ynddi.* 9 *Cariad a llawer eraill o rinweddau a ofynnir gennym ni:* 19 *A dial yn bendifaddeu a warafunir i ni.*

[a] 2 Cor. 10. 1.
[b] 1 Pedr 2. 5. Pen. 6. 13, 16.
[c] Joan 2. 15.
[d] Eph. 1. 18. a 4. 23. Col. 1. 21, 22. a 3. 10.
[e] Eph. 5. 10, 17.
1 Theſ. 4. 3.
[f] Pen. 15. 15.
[g] Diar. 25. 27. Preg. 7. 16.
[h] 1 Cor. 12. 7, 11. Eph. 4. 7.
[i] 1 Cor. 12. 12. Eph. 4. 16.
[k] 1 Cor. 10. 17.
[l] 1 Cor. 12. 4. 1 Pedr 4. 10, 11.
[m] 1 Cor. 12. 10, 28. a 13. 2. a 14. 1, 29, 31.
[n] Eph. 4. 11.
[o] Mar. 6. 1, 2, 3.
[p] 1 Tim. 5. 17.
[q] 2 Cor. 9. 7.
[r] 1 Tim. 1. 5. 1 Pedr 1. 22.
[s] Pſal. 36. 5. a 97. 10. Amos. 5. 1 Pedr 5.
[t] 1 Cor. 16.
[u] Pen. 15.

A Mhynny [a] yr wyf yn attolwg i chwi, frodyr, er trugareddau Duw, [b] roddi o honoch eich cyrph yn aberth byw, ſanctaidd, cymmeradwy gan Duw; *yr hyn yw* eich rheſymmol waſanaeth chwi.
2 Ac [c] na chyd-ymffurfiwch â'r byd hwn, eithr [d] ymnewidiwch trwy adnewyddiad eich meddwl, fel [e] y profoch beth yw daionus, a chymmeradwy, a pherffaith ewyllys Duw.
3 Canys yr wyf yn dywedyd, [f] trwy y gras a roddwyd i mi, wrth bob un ſydd yn eich plith, [g] na byddo i neb uchelſynied yn amgen nag y dylid ſynied; eithr ſynied i ſobrwydd, [h] fel y rhannodd Duw i bob un feſur ffydd.
4 Canys [i] megis y mae gennym aelodau lawer mewn un corph, ac nad oes gan yr holl aelodau yr un ſwydd;
5 Felly [k] *ninnau*, a ni yn llawer, ydym un corph yng Nghriſt, a phob un yn aelodau i'w gilydd.
6 A [l] chan fod i ni amryw ddoniau, yn ôl y gras a roddwyd i ni, pa un bynnag ai [m] prophwydoliaeth, *prophwydwn* yn ôl cyſſondeb y ffydd;
7 Ai gweinidogaeth, *byddwn ddyſal* yn y weinidogaeth; [n] neu 'r hwn ſydd yn athrawiaethu, yn yr athrawiaeth;
8 Neu 'r hwn ſydd yn cynghori, yn y cyngor: [o] yr hwn ſydd yn cyfrannu, *gwnaed* mewn ſymlrwydd; [p] yr hwn ſydd yn llywodraethu, mewn diwydrwydd; yr hwn ſydd yn trugarhau [q] mewn llawenydd.
9 [r] *Bydded* cariad yn ddiragrith: [s] caſewch y drwg, a glynwch wrth y da.
10 [t] Mewn cariad brawdol byddwch garedig i'w gilydd, [u] yn rhoddi parch yn blaenori eu gilydd,
11 Nid yn ddïog mewn diwydrwydd, yn wreſog yn yr Ysbryd, yn gwaſanaethu yr Arglwydd,
12 [x] Yn llawen mewn gobaith, yn ddioddefgar mewn cyſtudd, [y] yn dyfal-barhau mewn gweddi,
13 [z] Yn cyfrannu i gyfreidiau 'r ſainct, ac [a] yn dilyd llettygarwch.
14 [b] Bendithiwch y rhai ſydd yn eich ymlid: bendithiwch, ac na felldithiwch.
15 Byddwch lawen gyd â'r rhai ſydd lawen, ac wylwch gyd â'r rhai ſy 'n wylo.
16 [c] Byddwch yn unfryd â'i gilydd: [d] heb

[1] Heb. 13. 1. 1 Pedr 2. 17. [u] Phil. 2. 3. [x] Phil. 4. 4. 1 Theſ. 5. 16, 17. [y] Luc 18. 1. [z] Heb. 13. 2. 1 Pedr 4. 9. [a] Mat. 5. 44. 5. 1 Pedr 3. 8. [d] Pſal. 131. 1, 2. Jer. 45. 5.

roi eich meddwl ar uchelbethau; eithr † yn gydoſtyngedig a'r rhai iſelradd. [e] Na fyddwch ddoethion yn eich tŷb eich humain.
17 [f] Na thelwch i neb ddrwg am ddrwg. [g] Darperwch bethau oneſt yngolwg pob dŷn.
18 O's yw boſſibl, hyd y mae ynnoch chwi, ‡ [h] byddwch heddychlawn â phob dŷn.
19 [i] Nac ymddïelwch, rai annwyl, ond rhoddwch le i ddigofaint; canys y mae yn 'sgrifennedig, [k] I mi y mae dïal, myfi a dalaf, medd yr Arglwydd.
20 Am hynny, [l] o's dy elyn a newyna, portha ef; o's ſycheda, dyro iddo ddïod: canys wrth wneuthur hyn, ti a bentyrri † farwor tanllyd am ei ben ef.
21 Na orchfyger di gan ddrygioni, eithr gorchfyga di ddrygioni trwy ddaioni.

† *yn fodlon i bethau iſel.*
[e] Eſay 5. 21. Pen. 11. 25.
[f] Diar. 20. 22.
[g] 2 Cor. 8. 21.
‡ *yn byw yn heddychlawn.*
[h] Heb. 12. 14.
[i] Lef. 19. 18.
[k] Deut. 32. 35. [l] Diar. 25. 21. † *farwor tân.*

PEN. XIII.

1 *Ymddaroſtwng, a llawer o bethau eraill ſydd ddyledus i'r llywodraethwyr.* 8 *Mai cariad yw cyflawnder y Ddeddf.* 11 *Bod glythineb, a meddwdod, a gweithredoedd y tywyllwch, yn anhymhoraidd yn amſer yr Efengyl.*

[a] Tit. 3. 1. 1 Pedr 2. 13. [b] Doeth. 6. 3. Joan 19. 11.

[a] YMddaroſtynged pob enaid i'r awdurdodau goruchel. Canys [b] nid oes awdurdod ond oddi wrth Dduw: a'r awdurdodau ſydd, gan Dduw y maent wedi eu hordeinio.
2 Am hynny, pwy bynnag ſydd yn ymoſod yn erbyn yr awdurdod, ſydd yn gwrthwynebu ordinhâd Duw: a'r rhai a wrthwynebant, a dderbyniant farnedigaeth iddynt eu hunain.
3 Canys tywyſogion nid ydynt ofn i weithredoedd da, eithr i'r rhai drwg. A fynni di nad ofnech yr awdurdod? gwnâ 'r hyn ſydd dda, a [c] thi a gai glod ganddo.
4 Canys gweinidog Duw ydyw eſe i ti er daioni. Eithr o's gwnei ddrwg, ofna: canys nid yw eſe yn dwyn y cleddyf yn ofer: o blegid gweinidog Duw yw eſe, dïalydd llïd i'r hwn ſydd yn gwneuthur drwg.
5 Herwydd pa ham, [d] anghenraid yw ymddaroſtwng, nid yn unig o herwydd llïd, eithr o herwydd cydwybod heſyd.
6 Canys am hyn yr ydych yn talu teyrnged heſyd: o blegid gwaſanaethwyr Duw ydynt hwy, yn gwilied ar hyn ymma.
7 [e] Telwch gan hynny i bawb *eu* dyledion: teyrnged, i'r hwn y *mae* teyrnged *yn ddyledus*; toll, i'r hwn y *mae* toll; ofn, i'r hwn y *mae* ofn; parch, i'r hwn y *mae* parch *yn ddyledus*.
8 Na fyddwch yn nyled neb o ddim, ond o garu bawb ei gilydd: canys [f] yr hwn ſydd yn caru arall, a gyflawnodd y gyfraith.
9 Canys hyn, [g] Na odineba, Na ladd, Na ledratta, Na ddwg gam dyſtiolaeth, Na thrachwanta; ac od oes *un* gorchymmyn arall, y mae wedi ei gynnwys yn gryno yn yr ymadrodd hwn, [h] Câr dy gymmydog fel ti dy hun.
10 Cariad ni wnâ ddrŵg i'w gymmydog: am hynny [k] cyflawnder y gyfraith yw cariad.
11 A hyn, gan wybod yr amſer, *ei bod* hi' weithian yn brŷd i ni [l] i ddeffrôi o gyſgu: canys yr awr hon y mae ein hiechydwriaeth ni yn nês nâ phan gredaſom.
12 Y nôs a gerddodd ym mhell, a'r dydd a neſaodd: am hynny [k] bwriwn oddi wrthym

[e] 1 Pedr 2. 14.
[d] Preg. 8. 2.
[f] Mat. 22. 21. Marc 12. 17. Luc 20. 25.
[f] Gal. 5. 14. 1 Tim. 1. 5. Jago 2. 8.
[g] Ecſod. 20. Deut. 5.
[h] Lef. 19. 18. Mat. 22. 40. Ad. 8. 1 Cor. 15. 34. Eph. 5. 14. 1 Theſ. 5. 5, 6.
[k] Eph. 5. 11. Col. 3. 8.

wrthym weithredoedd y tywyllwch, a gwisgwn arfau y goleuni.

13 [m] Rhodiwn yn weddus, *megis wrth* liw dydd; [n] nid mewn cyfeddach a meddwdod, [o] nid mewn cyd-orwedd ac anlladrwydd, [p] nid mewn cynnen a chynsigen.

14 Eithr [q] gwisgwch am danoch yr Arglwydd Jesu Grist, ac [r] na wnewch ragdarbod dros y cnawd, er mwyn *cyflawni* ei chwantau *ef*.

9. [p] Jago 3. 14. [q] Gal. 3. 27. [r] Gal. 5. 16.

PEN. XIV.

1 *Na ddylai dynion na dirmygu, na chondemnio eu gilydd, am bethau nid yaynt na da na drwg o honynt eu hunain:* 13 *Eithr gochelyd rhoddi achos tramgwydd yn ddynt:* 15 *o blegid hynny y mae 'r Apostol yn ei brosi ei fod yn anghysreithlawn trwy lawer o resymmau.*

YR hwn sydd [a] wan yn y ffydd, derbyniwch attoch, ‡nid i ymrafaelion rhesymmau.

2 Canys y mae un yn credu y gall fwyta pob peth; ac y mae arall, yr hwn sydd wan, yn bwyta dail.

3 [b] Yr hwn sydd yn bwyta, na ddirmyged yr hwn nid yw yn bwyta; a'r hwn nid yw yn bwyta, na farned ar yr hwn sydd yn bwyta: canys Duw a'i derbyniodd ef.

4 [c] Pwy wyt ti yr hwn wyt yn barnu gwâs un arall? I'w arglwydd ei hun y mae efe yn sefyll, neu yn syrthio: ac efe a gynhelir; canys fe a all Duw ei gynnal ef.

5 [d] Y mae un yn barnu diwrnod uwch law diwrnod; ac arall yn barnu pob diwrnod yn *ogyfuwch*. Bydded pob un yn sicr yn ei feddwl ei hun.

6 Yr hwn sydd yn ystyried diwrnod, i'r Arglwydd y mae yn ei ystyried; a'r hwn sydd heb ystyried diwrnod, i'r Arglwydd y mae heb ei ystyried. Yr hwn sydd yn bwyta, i'r Arglwydd y mae yn bwyta; canys [e] y mae yn diolch i Dduw: a'r hwn sy heb fwyta, i'r Arglwydd y mae heb fwyta, ac y mae yn diolch i Dduw.

7 Canys [f] nid oes yr un o honom yn byw iddo ei hun, ac nid yw yr un yn marw iddo ei hun.

8 Canys pa un bynnag yr ydym ai byw, i'r Arglwydd yr ydym yn byw; ai marw, i'r Arglwydd yr ydym yn marw. Am hynny, pa un bynnag yr ydym ai byw ai marw, eiddo yr Arglwydd ydym.

9 O blegid [g] er mwyn hyn y bu farw Crist, ac yr adgyfodes, ac y bu fyw dracheſn hefyd, fel yr arglwyddiaethai ar y meirw, a'r byw hefyd.

10 Eithr pa ham yr wyt ti yn barnu dy frawd? neu pa ham yr wyt yn dirmygu dy frawd? canys [h] gosodir ni oll ger bron gorseddfainge Crist.

11 Canys y mae yn 'sgrifennedig, [i] Byw wyf fi, medd yr Arglwydd; Pob glin a blyga i mi, a phob tafod a gyffesa i Dduw.

12 Felly gan hynny [k] pob un o honom ‡ drosto ei hun a rydd gyfrif i Dduw.

13 Am hynny na farnwn ei gilydd mwyach: ond bernwch hyn yn hytrach, [l] na bo i neb roddi tramgwydd i'w frawd, neu rwystr.

14 Mi a wn, ac y mae yn sicr gennyf trwy'r Arglwydd Jesu, [m] nad oes dim yn ‡ aflan o hono ei hun: ond [n] i'r hwn sydd yn tybied fod peth yn aflan, i hwnnw y mae yn aflan.

15 Eithr o's o achos bwyd y tristeir dy frawd, nid wyt ti mwyach yn rhodio yn ôl cariad. [o] Na ddistrywia dy a'th fwyd, dros yr hwn y bu Crist farw.

16 Na chabler gan hynny eich daioni chwi.

17 Canys nid yw teyrnas Dduw fwyd a diod, ond cyfiawnder, a thangnefedd, a llawenydd yn yr Ysbryd glân.

18 Canys yr hwn sydd yn gwasanaethu Crist yn y pethau hyn, sydd hoff gan Dduw, a chymmeradwy gan ddynion.

19 Felly gan hynny dilynwn y pethau a berthynant i heddwch, a'r pethau a berthynant i adeiladaeth ei gilydd.

20 O achos bwyd na ddinystria waith Duw. [p] Pob peth yn wir sydd lân; eithr drwg yw i'r dyn sydd yn bwyta trwy dramgwydd.

21 Da yw na fwytäer [q] cig, ac nad yfer gwin, na *dim* trwy 'r hyn y tramgwydder, neu y rhwystrer, neu y gwanhäer dy frawd.

22 A oes ffydd gennyt ti? Bydded hi gyd â thi dy hun ger bron Duw. Gwyn ei fyd yr hwn nid yw yn ei farnu ei hun, yn yr hyn y mae yn ei dybied yn dda.

23 Eithr yr hwn sydd yn petruso, o's bwyty, ef a gondemnwyd, am nad yw *yn bwyta* o ffydd. A [r] phech bynnag nid yw o ffydd, pechod yw.

PEN. XV.

1 *Rhaid i'r cryf gyd-ddwyn â'r gwan.* 2 *Na ddylem ni ryngu ein bodd ein hunain,* 3 *gan na wnaeth Crist hynny,* 7 *ond derbyn bob un ei gilydd megis y derbyniodd Crist ninnau i gyd,* 8 *Judaewon,* 9 *a Chenhedloedd.* 15 *Paul yn esgusodi ei 'sgrifen,* 28 *ac yn addaw ymweled â hwynt,* 30 *ac yn deisyf eu gweddiau.*

A [a] Nyni y rhai ydym gryfion, a ddylem gynnal gwendid y rhai gweiniaid, ac nid rhyngu ein bodd ein hunain.

2 [b] Boddhäed pob un o honom ei gymmydog, yn yr hyn sy dda *iddo* er adeiladaeth.

3 Canys Crist ni's boddhaodd ef ei hun; eithr megis y mae yn 'sgrifennedig, [c] Gwradwyddiadau y rhai a'th wradwyddent ti, a syrthiasant arnafi.

4 Canys [d] pa bethau bynnag a 'sgrifenwyd o'r blaen, er addysg i ni yr ysgrifenwyd hwynt, fel trwy ammynedd a diddanwch yr ysgrythurau, y gallem gael gobaith.

5 [e] A Duw yr ammynedd a'r diddanwch, a roddo i chwi synied yr un peth tu ag at ei gilydd ‡ yn ôl Crist Jesu:

6 Fel y galloch yn unfryd, ♪ un genau, ogoneddu Duw, a Thâd ein Harglwydd Jesu Grist.

7 O herwydd pa ham [f] derbyniwch ei gilydd, megis ag y derbyniodd Crist ninnau i ogoniant Duw.

8 Ac yr wyf yn dywedyd, [g] wneuthur Jesu Grist yn weinidog i'r enwaediad, er mwyn gwirionedd Duw, er mwyn cadarnhau yr addewidion *a wnaethpwyd i'r* tadau.

9 Ac fel y byddai i 'r cenhedloedd ogoneddu Duw am ei drugaredd, fel y mae yn 'sgrifennedig, [h] Am hyn y cyffesaf i ti ym mhlith y cenhedloedd, ac y canaf i'th Enw.

10 A thracheſn y mae yn dywedyd, [i] Ymlawenhewch, genhedloedd, gyd â'i bobl ef.

11 A thracheſn, [k] Molwch yr AR-

1 Eph. 6. 13. 1 Thes. 5. 8. [m] Phil. 4. 8. 1 Thes. 4. 12. [n] Luc 21. 34. 1 Pedr 4. 3. [o] 1 Cor. 6. 1 Pedr 2.

[a] 1 Cor. 8. 9. a 9. 22. ‡ *nid i farnu ei fedyliau anhyfbys.* [b] Col. 2. 16.

[c] Jago 4. 12.

[d] Gal. 4. 10.

[e] 1 Cor. 10. 31. 1 Tim. 4. 3. [f] 1 Cor. 6. 19, 20. Gal. 2. 20. 1 Thes. 5. 10. 1 Pedr 4. 2. [g] 2 Cor. 5. 15.

[h] 2 Cor. 5. 10. [i] Esay 45. 23. Phil. 2. 10. [k] Mat. 12. 36. Gal. 6. 5. ‡ *am dano ei hun.* [l] 1 Cor. 10. 32. [m] Tit. 1. 15. ‡ *gyffredin.* [n] 1 Cor. 8. 7, 10.

[a] Gal. 6. 1, 2. [b] 1 Cor. 9. 19, 22. a 10. 24, 33. a 13. 5. Phil. 2. 4, 5. [c] Psal. 69. 9. [d] Pen. 4. 23. 1 Cor. 10. 11. [e] Pen. 12. 16. 1 Cor. 1. 10. Phil. 3. 16. [f] Neu, *yn ol esampl Crist Jesu.* [g] Pen. 14. 1, 3. Mat. 15. 24. Act. 3. 25, 26. [h] Psal. 44. 49. [i] Deut. 32. 43. [k] Psal. 117. 1.

GLWYDD, yr holl genhedloedd; a chlodforwch ef, yr holl bobloedd.

12 A thracheftyny mae Esaias yn dywedyd, [1] Fe fydd gwreiddyn Jesse, a'r hwn a gyfyd i lywodraethu 'r cenhedloedd: ynddo ef y gobeithia 'r cenhedloedd.

13 A Duw 'r gobaith a 'ch cyflawno o bob llawenydd a thangnefedd gan gredu, fel y cynnyddoch mewn gobaith trwy nerth yr Yſbryd glân.

14 Ac [m] yr wyf fi fy hun, fy mrodyr, yn credu am danoch chwi, eich bod chwithau yn llawn daioni, wedi eich cyflawnu o bob gwybodaeth, ac yn abl i rybuddio ei gilydd hefyd.

15 Eithr mi a 'ſgrifennais yn hyfach o beth attoch, O frodyr, fel un yn dwyn ar gof i chwi, [n] trwy y gras a roddwyd i mi gan Dduw.

16 Fel [o] y byddwn weinidog i Jeſu Grift at y cenhedloedd, gan weini i efengyl Dduw, fel y byddai [p] offrymiad y cenhedloedd yn gymmeradwy, wedi ei ſanctteiddio gan yr Yſbryd glân.

17 Y mae i mi gan hynny orfoledd yng Nghrift Jeſu, o ran y pethau *a berthyn* i Dduw.

18 Canys ni feiddiaf fi ddywedyd dim o'r pethau ni weithredodd Crift trwof fi [q] i *wneuthur* y cenhedloedd yn uſudd, ar air a gweithred:

19 Trwy nerth arwyddion a rhyfeddodau, gan nerth Yſbryd Duw; hyd pan o Jerusalem, ac o amgylch hyd Il-lyricum, y llenwais efengyl Grift.

20 Ac felly gan ymorcheſtu i bregethu 'r efengyl, nid lle yr enwid Crift, [r] fel nad adeiladwn ar ſail un arall:

21 Eithr megis y mae yn 'ſgrifennedig, [s] Pr rhai ni fynegwyd am dano, hwynt hwy a 'i gwelant *ef*; a 'r rhai ni chlywſant, a ddyallant.

22 Am hynny hefyd [t] y'm lluddiwyd yn fynych i ddyfod attoch chwi.

23 Eithr yr awr hon, gan nad oes genyf le mwyach yn y gwledydd hyn, a hefyd [u] bod arnaf hiraeth er ys llawer o flynyddoedd âm ddyfod attoch chwi:

24 Pan elwyf i 'r Hiſpâen, myfi a ddeuaf attoch chwi. Canys yr wyf yn gobeithio wrth fyned heibio, y câf eich gweled, a 'm hebrwng gennych yno, o's byddaf yn gyntaf o ran wedi ſy llenwi ‡ o honoch.

25 Ac yr awr hon [x] yr wyf fi yn myned i Jerusalem, i weini i 'r ſaint.

26 Canys [y] rhyngodd bodd i 'r rhai o Facedonia ac Achaia wneuthur rhyw gymmorth i 'r rhai tlodion o 'r ſaint *yda* yn Jerusalem.

27 Canys rhyngodd bodd iddynt, a 'i dyledwyr hwy ydynt: o blegid [z] o's cafodd y cenhedloedd gyfran o 'i pethau yſbrydol hwynt, [a] hwythau hefyd a ddylent weini iddynt hwythau mewn pethau cnawdol.

28 Wedi i mi gan hynny orphen hyn, a ſelio iddynt [b] y ffrwyth hwn, mi a ddeuaf heboch i 'r Hiſpâen.

29 [c] Ac mi a wn pan ddelwyf attoch y deuaf â chyflawnder bendith efengyl Grift.

30 Eithr yr wyf yn attolwg i chwi, frodyr, er mwyn ein Harglwydd Jeſu Grift, ac [d] er cariad yr Yſbryd, [e] ar gyd-ymdrech o honoch gyd â myfi mewn gweddïau droſof fi at Dduw,

31 [f] Fel y'm gwareder oddi wrth y rhai ‡ anuſudd yn Judea, ac ar fod fy ngwasanaeth, yr hon ſydd gennyf i Jerusalem, yn gymmeradwy gan y ſaint.

32 [g] Fel y delwyf attoch mewn llawenydd, [h] trwy ewyllys Duw, ac y'm cydlonner gyd â chwi.

33 A [i] Duw 'r heddwch *fyddo* gyd â chwi oll. Amen.

[1] Pen. 16. 20. 1 Cor. 14. 33. 2 Cor. 13. 11. 1 Theſ. 5. 23. 2 Theſ. 3. 16. Heb. 13. 20.

PEN. XVI.

3 *Paul yn ewyllyſio i 'r brodyr annerch llawer,* 17 *ac yn eu cynghori hwy i ochelyd y rhai ſyaa yn peri anghydfod a rhwyſtrau,* 21 *ac ar ol amryw anherchion, yn diweddu gyd â moliant a diolch i Dduw.*

YR wyf yn gorchymmyn i chwi Phebe ein chwaer, yr hon ſydd weinidoges i eglwys Cenchrea:

2 Derbyn o honoch hi yn yr Arglwydd, [a] *megis y mae.* yn addas i ſaint, a 'i chynnorthwyo hi ym mha beth bynnag y byddo rhaid iddi wrthych: canys hithau hefyd a fu gymmorth i lawer, ac i minnau fy hun hefyd.

3 Anherchwch [b] Briſcil-la, ac Acwila, fy nghydweithwyr yng Nghrift Jeſu.

4 Y rhai dros fy mywyd i a ddodaſant eu gyddfau eu hunain i lawr; i 'r rhai nid wyf fi yn unig yn diolch, ond hefyd holl eglwyſydd y cenhedloedd)

5 *Anherchwch* hefyd [c] yr eglwys ſydd yn eu tŷ hwy. Anherchwch ſy annwyl Epenetus, yr hwn yw [d] blaenffrwyth Achaia yng Nghrift.

6 Anherchwch Fair, yr hon a gymmerodd lawer o boen erom ni.

7 Anherchwch Andronicus, a Junia, fy nghenraint, a 'm cyd-garcharorion, y rhai ſy hynod ym mhlith yr apoſtolion, y rhai hefyd [e] oeddent yng Nghrift o'm blaen i.

8 Anherchwch Amplias fy annwyl yd yn yr Arglwydd.

9 Anherchwch Urbanus ein cyd-weithwr yng Nghrift, a Stachys fy annwyl yd.

10 Anherchwch Apeles y profedig yng Nghrift. Anherchwch y rhai ſy o *dylwyth* Ariſtobulus.

11 Anherchwch Herodion, fy nghâr. Anherchwch y rhai ſy o *dylwyth* Narciſſus, y rhai ſydd yn yr Arglwydd.

12 Anherchwch Dryphena a Thryphoſa, y rhai a gymmeraſant boen yn yr Arglwydd. Anherchwch yr annwyl Berſis, yr hon a gymmerodd lawer o boen yn yr Arglwydd.

13 Anherchwch Ruffus etholedig yn yr Arglwydd, a 'i fam ef a minnau.

14 Anherchwch Aſyncritus, Phlegon, Hermas, Patrobas, Mercurius, a 'r brodyr ſy gyd â hwynt.

15 Anherchwch Philologus, a Julia, Nereüs, a 'i chwaer, ac Olympas, a 'r holl ſaint, y rhai ſydd gyd â hwynt.

16 [f] Anherchwch y naill y llall â chuſan ſanctaidd. Y mae eglwyſi Crift yn eich annerch.

17 Ac yr wyf yn attolwg i chwi, frodyr, [g] graffu ar y rhai ſy yn peri anghydfod a rhwyſtrau, yn erbyn yr athrawiaeth a dderſgaſoch chwi, a [g] chiliwch oddi wrthynt.

18 Canys y rhai ſy gyfryw, nid ydynt yn gwaſanaethu ein Harglwydd Jeſu Grift, eithr [h] eu bol eu hunain; a thrwy ymadrodd têg a gwenïaith yn twyllo calonnau y rhai diddrwg.

19 Canys

[3] Eſay 11. 1, 10.
[m] 2 Pedr 1. 12. 1 Joan 2. 21.
[n] 1 Cor. 3. 10.
[o] Pen. 11. 13. Gal. 2. 7, 8, 9. 1 Tim. 2. 7. 2 Tim. 1. 11.
[p] Eſay 66. 20. Phil. 2. 17.
[q] Pen. 1. 5. a 16. 26.
[r] 2 Cor. 10. 13, 15, 16.
[s] Eſay 52. 15.
[t] Pen. 1. 13. 1 Theſ. 2. 17, 18.
[u] Ad. 32. ‡ Neu, *o'ch cymdeithas*, Gr. â *chwi*. Ad. 32.
[x] Act. 19. 21. a 24. 17.
[y] 1 Cor. 16. 1, 2. 2 Cor. 9. 2, 12.
[z] Pen. 11. 17.
[a] 1 Cor. 9. 11. Gal. 6. 6.
[b] Phil. 4. 27.
[c] Pen. 1. 11.
[d] Phil. 2. 1.
[e] 2 Cor. 1. 11. Col. 4. 12.
[f] 2 Theſ. 3. 2. ‡ *heb. gredu.*
[g] Pen. 1. 10.
[h] Act. 18. 21. 1 Cor. 4. 19. Jago 4. 15. Phil. 4. 9.
[a] 3 Joan 6.
[b] Act. 18. 2, 26. 2 Tim. 4. 20.
[c] 1 Cor. 16. 19. Col. 4. 15. Philc. 2.
[d] 1 Cor. 16. 15.
[e] Gal. 2. 22.
[f] 1 Cor. 16. 20. 2 Cor. 13. 12. 1 Theſ. 5. 26. 1 Pedr 5. 14.
[g] 1 Cor. 5. 9, 11. 2 Theſ. 3. 6, 14.
[h] 2 Tim. 3. 2 Joan 10. Phil. 3. 19.

19 Canys

19 Canys [l] eich ufudd-dod chwi a ddaeth ar led ar bawb. Yr wyf fi gan hyny yn llawen o'ch rhan chwi; eithr myfi a ewyllysiwn i chwi fod [k] yn ddoethion tu ag at y peth sy dda, ac yn wirion tu ag at y peth sy ddrwg.

20 A [l] Duw y tangnefedd a [m] ‡ sathr Satan dan eich traed chwi ar frys. [b] Gras ein Harglwydd Jesu Grist fyddo gyd â chwi. Amen.

21 [o] Y mae Timotheus fy nghydweithwr, a Lucius, a Jason, a Sosipater, fy nghenerain, yn eich annerch.

22 Yr wyf fi Tertius, yr hwn a'sgrifennais yr epistol hwn, yn eich annerch yn yr Arglwydd.

23 Y mae Gaius fy llettywr i, a'r holl eglwys, yn eich annerch. Y mae Erastus, goruchwiliwr y ddinas, yn eich annerch, a'r brawd Cwartus.

24 [p] Gras ein Harglwydd Jesu Grist a *fyddo* gyd â chwi oll. Amen.

25 [q] I'r hwn a ddichon eich cadarnhau yn ôl fy efengyl i, a phregethiad Jesu Grist, yn ôl dadguddiad [r] y dirgelwch, yr hwn ni soniwyd am dano er ‡ dechreuad y byd;

26 Ac [s] yr awron a eglurwyd, a thrwy ysgrythurau 'r prophwydi yn ôl gorchymyn y tragywyddol Dduw, a gyhoeddwyd ym mhlith yr holl genhedloedd, er mwyn [t] ufudd-dod ffydd,

27 I [u] Dduw yr unig ddoeth y *byddo* gogoniant trwy Jesu Grist yn dragywydd. Amen.

¶ At y Rhufeiniaid yr ysgrifennwyd o Gorinthus, gyd â Phebe gweinidoges yr Eglwys yn Cenchrea.

[l] Pen. 1. 8. [k] Mat. 10. 16. [l] 1 Cor. 14. 20. [l] Pen. 15. 33. [m] Gen. 3. 15. ‡ *ysiga.* [n] Ad. 24. 1 Cor. 16. 23. Dad. 22. 21. [o] Act. 16. 1. Phil. 2. 19. [p] 1 Thes. 3. 2.

[q] Ad. 20. 1 Thes. 5. 28. [r] Eph. 3. 20. Jud. 24. [s] 1 Cor. 2. 7. Eph. 3. 3, 9. Col. 1. 26. ‡ *amseroedd tragwyddol.* 4063. [t] 2 Tim. 1. 10. Tit. 1. 2, 3 1 Pedr 1. 20. [u] Act. 6. 7. Pen. 1. 5. a 15. 18. [a] 1 Tim. 1. 17. Jud. 25.

¶ Epistol cyntaf PAUL yr Apostol at y CORINTHIAID.

PEN. I.

1 *Ar ôl iddo gyfarch iadynt a dïolch drostynt,* 10 *y mae efe yn eu hannog i wiaeth,* 12 *ac yn beio ar eu hanghyttundeb hwy.* 18 *Bod Duw yn distetha doethineb y doethion* 21 *trwy ffolineb pregethu,* 26 *ac nad yw efe yn galw y doethion, na'r galluog, na'r boneddigion, ond* 27, 28 *y ffol, a'r gwan, a'r distadl.*

PAul wedi ei alw *i fod* yn apostol Jesu Grist, trwy ewyllys Duw, a'r brawd [a] Sosthenes,

2 At eglwys Dduw, yr hon sydd yng Nghorinth, at [b] y rhai [c] a sancteiddiwyd yng Nghrist Jesu, [d] a alwyd yn saint, gyd â phawb ag sydd [e] yn galw ar enw ein Harglwydd Jesu Grist, ym mhob man, ‡ o'r eiddynt hwy a ninnau:

3 [f] Gras *fyddo* i chwi a thangnefedd oddi wrth Dduw ein Tad ni, a'r Arglwydd Jesu Grist.

4 [g] Yr ydwyf yn diolch i'm Duw bob amser drosoch chwi, am y gras Duw a rodded i chwi yng Nghrist Jesu:

5 Am eich bod ym mhob peth wedi eich cyfoethogi ynddo ef, [h] mewn pob ymadrodd a phob gwybodaeth;

6 Megis y cadarnhäwyd [i] tystiolaeth Crist ynnoch.

7 Fel nad ydych yn ôl mewn un dawn, [k] yn disgwil am ‡ ddadguddiad ein Harglwydd Jesu Grist:

8 [l] Yr hwn hefyd a 'ch cadarnhä chwi hyd y diwedd, [m] yn ddiargyoedd, yn nydd ein Harglwydd Jesu Grist.

9 [n] Ffyddlawn yw Duw, trwy yr hwn y'ch galwyd i [o] gymdeithas ei Fab ef Jesu Grist ein Harglwydd ni.

10 Ac yr wyf yn attolwg i chwi, frodyr, trwy enw ein Harglwydd Jesu Grist, [p] ddywedyd o bawb o honoch chwi yr un peth, ac na byddo ‡ ymbleidio yn eich plith; eithr bod o honoch wedi eich cyfan-gyssylltu yn yr un meddwl ac yn yr un farn.

11 Canys fe ddangosfwyd i mi am danoch chwi, fy mrodyr, gan y rhai *sy o dŷ* Cloe, fod cynhennau yn eich plith chwi.

12 A hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd, [q] bod pob un o honoch yn dywedyd, Yr ydwyf fi yn eiddo Paul, minnau yn eiddo [r] Apolos, minnau yn eiddo [s] Cephas, minnau yn eiddo Crist.

13 A rannwyd Crist? ai Paul a groeshoeliwyd drosoch? neu ai yn enw Paul y'ch bedyddiwyd chwi?

14 Yr ydwyf yn diolch i Dduw, na fedyddiais i neb o honoch, ond [t] Crispus a [u] Gaius:

15 Fel na ddywedo neb fedyddio o honofi yn ‡ enw fy hun.

16 My a fedyddiais hefyd dylwyth [x] Stephanas: heb law hynny ni's gwn a fedyddiais i neb arall.

17 Canys ni anfonodd Crist fi i fedyddio, ond i efangylu; [y] nid mewn doethineb ymadrodd, fel na wnelid crocs Crist yn ofer.

18 Canys ‡ yr ymadrodd am y groes, [z] i'r rhai colledig ynt ydrwydd yw; eithr i ni y rhai cadwedig, [a] nerth Duw ydyw.

19 Canys 'sgrifennedig yw, [b] Mi a ddifethaf ddoethineb y doethion, a dyall y rhai dyallus a ddileaf.

20 [c] Pa le y *mae* 'r doeth? Pa le *mae* 'r ysgrifennydd? Pa le *y mae* ymholydd y byd hwn? || Oni wnaeth Duw ddoethineb y byd hwn yn ynfydrwydd?

21 [c] Canys o herwydd yn noethineb Duw nad adnabu y byd trwy ddoethineb mo Dduw, fe welodd Duw yn dda trwy ffolineb pregethu gadw y rhai sy yn credu.

22 O blegid y mae [d] 'r Juddewon yn gofyn arwydd, a'r Groegwyr yn ceisio doethineb:

23 Eithr nyni ydym yn pregethu Crist wedi ei groeshoelio, [e] i'r Juddewon yn dramgwydd, ac i'r Groegwyr yn ffolineb.

24 Ond iddynt hwy y rhai a alwyd, Juddewon a Groegwyr, yn Grist, [f] gallu Duw, a [g] doethineb Duw.

25 Canys y mae ffolineb Duw yn ddoethach na dynion, a gwendid Duw yn gryfach na dynion.

26 Canys yr ydych yn gweled eich galwedigaeth, frodyr, [h] nad llawer *o rai* doethion yn ôl y cnawd, nad llawer *o rai* galluog, nad llawer *o rai* boneddigion, *a'l alwyd.*

27 Eithr [i] Duw a etholodd ffolbethau y byd, fel y gwradwyddai y doethion; a gwanbethau y byd a etholodd Duw, fel y gwradwyddai y pethau cedyrn;

28 A phethau distadl y byd, a phethau dirmygus

[a] Act. 18. 24. [b] Joan 1. 42. [c] Act. 18. 8. [d] Rhuf. 16. 23. [e] Pen. 16. 15, 17. 4057. [f] Pen. 2. 1, 4, 13. 2 Pedr 1. 16. ‡ *pregethu y groes.* [g] 2 Cor. 2. 15. [h] Pen. 15. 2. [i] Job 5. 12, 13. Eisay 29. 14. [k] Eisay 33. 18. ‖ Job 12. 17, 20, 24. [l] Rhuf. 1. 21, 28. Edr. Mar. 11. 25. Luc 10. 21. [m] Mat. 12. 38. Joan 4. 48. [n] Mat. 11. 6. Joan 6. 66. Pen. 2. 14. [o] Rhuf. 1. 16. [p] Col. 2. 3. [q] Joan 7. 48. [r] Mat. 11. 25. Jago 2. 5.

k Rhuf. 3. 27. Eph. 2. 9. ‡ pob cnawd.
l Jer. 23. 5, 6. Joan 17. 19.
m Jer. 9. 23, 24.

n Pen. 1. 17.

b Gal. 6. 14.
c Act. 18. 2, 6, 12.
d 2 Cor. 11. 30. a 12. 5, 9. Gal. 4. 13.
e 2 Pedr 1. 16. ‡ hygoel.
f 2 Cor. 4. 7. a 6. 7.
g Phil. 3. 15. Heb. 5. 14.
h Rhuf. 16. 25, 26. 2 Tim. 1. 9.
i Mat. 11. 25. Act. 13. 27.
k Act. 3. 17. Edrych Joan 16. 3.
l Esay 64. 4.
m 1 Joan 2. 27.
n Diar. 20. 27. a 27. 19. Jer. 17. 9.
o Rhuf. 8. 15.
p 2 Pedr 1. 16. Edrych Pen. 1. 17.
q Rhuf. 8. 5, 6, 7. Jud. 19.
r Diar. 28. 5. 2 Thes. 5 22.

dirmygus, a ddewisodd Duw, a'r pethau nid ydynt, sel y diddymai y pethau sydd;
29 k Fel na orfoleddai ‡ un cnawd ger ei fron ef.
30 Eithr yr ydych chwi o hono ef yng Nghrist Iesu, l yr hwn a wnaethpwyd i ni gan Dduw yn ddoethineb, ac yn gyfiawnder, ac yn sancteiddrwydd, ac yn brynedigaeth:
31 Fel megis ag y mae yn 'sgrifennedig, m Yr hwn sydd yn ymffrostio, ymffrostied yn yr ARGLWYDD.

PEN. II.

1 *Mae efe yn dangos fod ei bregeth ef, er nad ydoedd yn dwyn gyd â hi odidawgrwydd ymadrodd, 4 neu ddoethineb dynol: etto yn sefyll mewn 4, 5 nerth Duw, ac yn rhagori cymmaint 6 ar ddoethineb y byd ymma, 9 a synwyr dynol, ag na's 14 gall y dŷn anianol mo'i dyall.*

A Myfi pan ddaethum attoch, frodyr, a a ddaethum nid yn ôl godidawgrwydd ymadrodd neu ddoethineb, gan synegi i chwi dystiolaeth Dduw.
2 Canys ni fernais i mi wybod dim yn eich plith b ond Iesu Grist, a hwnnw wedi ei groesholio.
3 A c mi a fum yn eich mysg d mewn gwendid, ac ofn, a dychryn mawr.
4 A'm hymadrodd, a'm pregeth i, e ni *bu* mewn geiriau ‡ denu, o ddoethineb ddynol, ond yn eglurhâd yr Ysbryd, a nerth:
5 Fel na byddai eich ffydd mewn doethineb dynion, ond f mewn nerth Duw.
6 A doethineb yr ydym ni yn ei llefaru ymŷsg g rhai perffaith: eithr nid doethineb y byd hwn, na thywysogion y byd hwn, y rhai sy yn diflannu:
7 Eithr yr ydym ni yn llefaru doethineb Duw mewn dirgelwch, *sef y ddoethineb* guddiedig, h yr hon a ragordeiniodd Duw cyn yr oesoedd, i'n gogoniant ni:
8 i Yr hon ni adnabu neb o dywysogion y byd hwn, o herwydd k pes adwaenasent, ni chroesholiasent Arglwydd y gogoniant.
9 Eithr fel y mae yn 'sgrifennedig, l Ni welodd llygad, ac ni chlywodd clust, ac ni ddaeth i galon dŷn, y pethau a ddarparodd Duw i'r rhai a'i carant ef.
10 Eithr m Duw a'i heglurodd i ni trwy ei Ysbryd; canys yr Ysbryd sydd yn chwilio pob peth; ïe, dyfnion bethau Duw hefyd.
11 Canys pa ddŷn a edwyn bethau dŷn, n ond ysbryd dŷn yr hwn sydd ynddo ef? felly hefyd, pethau Duw nid edwyn neb ond Ysbryd Duw.
12 A nyni a dderbyniasom, nid ysbryd y byd, ond o yr Ysbryd sydd o Dduw; sel y gwypom y pethau a radroddwyd i ni gan Dduw.
13 p Y rhai yr ydym yn eu llefaru hefyd, nid â'r geiriau a ddysgir gan ddoethineb ddynol, ond a ddysgir gan yr Ysbryd glân; gan gyd-asanu pethau ysbrydol â phethau ysbrydol.
14 Eithr dŷn anianol nid yw yn derbyn pethau sy o Ysbryd Duw; canys ffolineb ydynt ganddo ef; q ac ni's gall eu gwybod, o blegid yn ysbrydol y bernir hwynt.
15 r Ond yr hwn sydd ysbrydol sydd yn barnu pob peth, eithr efe ni's bernir gan neb.
16 s Canys pwy a wybu feddwl yr ARGLWYDD, yr hwn a'i cysarwydda ef? Ond y mae gennym ni feddwl Crist.

PEN. III.

1 *Bod llaeth yn gymmwys i blant*; 3 *Cynnen ac ymbleidio yn arwydd on o feddwl bydol.* 7 *Nad yw'r hwn sydd yn plannu, na'r hwn sydd yn ayfrhau ddim.* 9 *Bod y gweinidogion yn gydweithwyr i Dduw.* 11 *Crist yw'r unig sylfaen.* 16 *Bod dynion yn Demlau Duw, y rhai* 17 *sydd raid eu cadw yn sanctaidd.* 19 *Nad yw doethineb y byd ymma ond ffolineb gyd â Duw.*

A Myfi, frodyr, ni allwn lefaru wrthych megis wrth rai ysbrydol, ond megis rhai cnawdol, megis wrth rai bâch yng Nghrist.
2 Mi a roddais i chwi a laeth i'w yfed, ac nid bwyd: canys hyd yn hyn ni's gallech, ac ni's gellwch chwaith etto yr awron *ei dderbyn*.
3 Canys cnawdol ydych chwi etto. Canys b tra *fyddo* yn eich plith chwi gynnigen, a chynnen, ac ymbleidio, onid ydych yn gnawdol, ac yn rhodio yn ‡ ddynol?
4 Canys tra dywedo un, c Myfi ydwyf eiddo Paul: ac arall, Myfi *wyf* eiddo Apôlos; onid ydych chwi yn gnawdol?
5 Pwy gan hyny yw Paul, a phwy Apôlos, ond gweinidogion, trwy y rhai y credasoch chwi, ac fel y rhoddes yr Arglwydd i bob un?
6 Myfi a blennais, Apôlos a ddyfrhaodd; ond Duw a roddes y cynnydd.
7 Felly nid yw yr hwn sydd yn plannu ddim, na'r hwn sydd yn dyfrhau; ond Duw yr hwn sydd yn rhoi y cynnydd.
8 Eithr yr hwn sydd yn plannu, a'r hwn sydd yn dyfrhau, un ydynt; d a phob un a dderbyn ei briod wobr ei hun, yn ôl ei lafur ei hun.
9 Canys e cyd-weithwyr Duw ydym ni: llafurwaith Duw, f adeiladaeth Duw, ydych chwi.
10 g Yn ôl y grâs Duw a roddwyd i mi, megis pensaer celfydd, myfi a osodais h y sylfaen, ac y mae arall yn goruwch-adeiladu. Ond i edryched pob un pa wedd y mae yn goruwchadeiladu.
11 Canys sylfaen arall ni's gall neb ei osod, heb law k yr un a osodwyd, l yr hwn yw Iesu Grist.
12 Eithr o's goruwch-adeilada neb ar y sylfaen hwn, aur, arian, meini gwerthfawr, coed, gwair, sofl:
13 m Gwaith pob dŷn a wneir yn amlwg: canys y dydd a'i dengys, o blegid n trwy dân y dadguddir ef; a'r tân a brawf waith pawb, pa fath ydyw.
14 O's gwaith neb a erys, yr hwn a oruwchadeiladodd ef; efe a dderbyn wobr.
15 O's gwaith neb a losgir, efe a gaiff golled; eithr efe ei hun a fydd cadwedig, etto felly megis trwy dân.
16 o Oni wyddoch chwi, mai teml Dduw ydych, a bod Ysbryd Duw yn trigo ynoch?
17 O's llygra neb deml Dduw, Duw a lygra hwnnw. Canys sanctaidd yw teml Dduw, yr hon ydych chwi.
18 p Na thwylled neb ei hunan. Od oes neb yn eich mysg yn tybied ei fod ei hun yn ddoeth yn y byd hwn, bydded ffôl fel y byddo doeth.

19 Canys

s Esay 40. 13.

a Heb. 5. 12, 13. 1 Pedr 2. 2.
b Gal. 5. 20. Jago 3. 16. ‡ yn ôl dŷn.
c Pen. 1. 12.
d Pfal 62. 12. Gal. 6. 6. Dad. 2. 23.
e 2 Cor. 6. 1.
f Eph. 2. 20. Heb. 3. 3, 4. 1 Pedr 2. 5.
g Pen 15. 1.
h Rhuf. 15. 20. Dad. 21. 14.
i 1 Pedr 4. 11.
k Esay 28. 16. Mat. 16. 18. 1 Eph. 2. 20.
m Pen. 4. 5.
n 1 Pedr 1. 7. a 4. 12.
o Pen. 6. 19. 2 Cor. 6. 16. Eph. 2. 21, 22. Heb. 3. 6.
p Diar. 3. 7. Esay 5. 21.

19 Canys doeth neb y byd hwn *ſydd* ſolineb gyd â Duw: o herwydd 'ſgrifennedig yw, [q] Y mae eſe yn dal y doethion yn eu cyfrwyſdra.

20 A thracheſn, [r] Y mae'r ARGLWYDD yn gwybod meddyliau 'r doethion, mai oſer ydynt.

21 Am hynny na orfoledded neb mewn dynion. Canys pob peth ſydd eiddoch chwi:

22 Pa un bynnag ai Paul, ai Apòlos, ai Cephas, ai 'r byd, ai bywyd, ai angau, ai pethau preſennol, ai pethau i ddyfod; y mae pob peth yn eiddoch chwi;

23 A [s] chwithau yn eiddo Criſt; a Chriſt yn eiddo Duw.

PEN. IV.

1 *Pa gyfrif a ddylid ei wneuthur o weinidogion.* 7 *Nad oes gennym ni ddim a'r na's derbyniaſom.* 9 *Bod yr Apoſtolion yn ddrychau i'r byd, i'r Angylion, ac i ddynion,* 13 *yn yſgubion, ac yn ſorod y byd:* 15 *ac er hynny eu bod yn dadau i ni yng Nghriſt,* 16 *ac y dylem ni eu dilyn hwy.*

FElly cyfriſed dŷn nyni, megis [a] gweinidogion i Griſt, a [b] goruchwylwyr ar ddirgeledigaethau Duw.

2 Am ben hyn, yr ydys yn diſgwil mewn goruchwylwyr, gael un yn ffyddlon.

3 Eithr gennyf fi bychan jawn yw ſy marnu gennych chwi, neu gan ‡ farn dŷn: ac nid wyf chwaith yn ſy marnu fy hun.

4 Canys ni wn i ddim arnaf fy hun; [c] ond yn hyn ni'm cyfiawnhäwyd; eithr yr Arglwydd yw yr hwn ſydd yn ſy marnu.

5 [d] Am hynny, na fernwch ddim cyn yr amſer, hyd oni ddelo 'r Arglwydd, yr hwn a oleua ddirgelion y tywyllwch, ac a eglura fwriadau y calonnau: ac yna y bydd [e] y glôd i bob un gan Dduw.

6 A'r pethau hyn, frodyr, [f] mewn cyffelybiaeth a fwriais i atraf fy hun, ac *at* Apòlos, o'ch achos chwi, fel y gallech ddyſgu ynnom ni, na ſynier mwy nag ſydd 'ſgrifennedig, fel na bôch y naill dros y llall yn ymchwyddo yn erbyn arall.

7 Pwy ſydd yn gwneuthur rhagor rhyngoti *ac arall?* a [g] pha beth ſydd gennyt a'r na's derbyniaiſt? Ac o's derbyniaiſt, pa ham yr wyt ti yn gorfoleddu, megis pe bait heb dderbyn?

8 Yr ydych chwi yr awr hon wedi eich diwallu, [h] yr ydych chwi yr awr hon wedi eich cyfoethogi, chwi a deyrnaſaſoch hebom ni; ac och Dduw na baech yn teyrnaſu, fel y caem ninnau deyrnaſu gyd â chwi.

9 Canys tybied yr wyf, ddarfod i Dduw ein dangos ni, yr apoſtolion diweddaf, [i] fel rhai wedi eu bwrw i angau; o blegid [k] nyni a wnaethpwyd yn † ddrych i'r byd, ac i'r angylion, ac i ddynion.

10 [l] *Yr ydym* ni [m] yn ffyliaid er mwyn Criſt, a chwithau yn ddoethion yng Nghriſt; [n] nyni yn weiniaid, a chwithau yn gryfion; chwychwi yn anrhydeddus, a ninnau yn ddirmygus.

11 [o] Hyd yr awr hon yr ydym ni yn dwyn newyn a ſyched, ac yr ydym ni yn noethion, ac [p] yn cael cernodiau, ac yn grwydraidd;

12 [q] Ac yr ydym yn llafurio, gan weithio â'n dwylaw ein hunain. [r] Pan y'n difenwir, yr ydym yn bendithio; pan y'n herlidir, yr ydym yn ei ddioddef;

13 Pan y'n ceblir, yr ydym yn gweddïo: [s] fel yſgubion y byd y gwnaethpwyd ni, â ſorod pob dim hyd yn hyn.

14 Nid i'ch gwradwyddo chwi yr ydwyf yn 'ſgrifennu y pethau hyn, ond *eich* rhybuddio yr wyf, [t] fel fy mhlant annwyl.

15 Canys pe byddai i chwi ddengmil o athrawon yng Nghriſt, er hynny nid *oes i chwi* nemmawr o dadau: canys [u] myfi a'ch cenhedlais chwi yng Nghriſt Jeſu trwy 'r efengyl.

16 Am hynny yr wyf yn attolwg i chwi, [x] byddwch ddilynwyr i mi.

17 O blegid hyn yr anfonais attoch Dimotheus, [y] yr hwn yw fy annwyl fâb, a ffyddlawn yn yr Arglwydd, yr hwn a ddwg ar gôf i chwi fy ffyrdd i yng Nghriſt; megis yr wyf ym mhob man yn athrawiaethu ym mhob eglwys.

18 Ac y mae rhai wedi ymchwyddo, fel pe bawn i heb fod ar fedr dyfod attoch chwi.

19 [z] Eithr mi a ddeuaf attoch ar fyrder, [a] o's yr Arglwydd a'i myn, ac a fynnaf wybod, nid ymadrodd y rhai ſy wedi chwyddo, ond *eu* gallu.

20 Canys [b] nid mewn ymadrodd y mae teyrnas Dduw, eithr mewn gallu.

21 Beth a fynnwch chwi? [c] ai dyfod o honoſi attoch chwi â gwialen, ynte mewn cariad, ac yſbryd addfwynder?

PEN. V.

1 *Bod y gŵr godinebus yn achos o gywilydd iddynt, yn hytrach nag o orfoledd.* 7 *Rhaid yw ymlanhau oddi wrth yr hên Lefain.* 20 *Y dylid cilio oddi wrth anfad ddrwg-weithreawyr.*

MAe'r gair yn hollol, *ſod* yn eich plith chwi odineb, a chyfryw odineb ag na enwir unwaith ym myſg y cenhedloedd; *ſef* [a] cael o un wraig ei dad.

2 Ac yr ydych chwi wedi ymchwyddo, ac ni alaraſoch yn hytrach, fel y tynnid o'ch myſg chwi y neb a wnaeth y weithred hon.

3 Canys myfi yn ddïau [b] ſel abſennol yn y corph, etto yn breſennol yn yr ysbryd, a fernais eiſoes, fel pe bawn breſennol, *am* yr hwn a wnaeth y peth hyn felly:

4 Yn enw ein Harglwydd Jeſu Griſt, pan ymgynhulloch ynghŷd, a'm hysbryd inneu, [c] gyd â gallu ein Harglwydd Jeſu Griſt,

5 [d] Draddodi y cyfryw un i Satan, i ddinyſtr y cnawd, fel y byddo 'r yſbryd yn gadwedig yn nydd yr Arglwydd Jeſu.

6 [e] Nid da eich gorfoledd chwi. Oni wyddoch chwi fod [f] ychydig leſain yn leſeinio 'r holl does?

7 Am hynny certhwch allan [g] yr hên leſain, fel y byddoch does newydd, megis yr ydych ddilefeinllyd. Canys [g] Criſt ein Paſg ni a ‡ aberthwyd droſom ni.

8 Am hynny [h] cadwn wŷl, i nid â hen leſain, nac â leſain malais a drygioni, ond â *bara* croyw purdeb a gwirionedd.

9 Mi a [i] 'ſgrifennais attoch mewn llythyr, [k] na chyd-ymgymmyſgech â godinebwyr.

10 Ac nid yn hollol â godinebwyr y byd hwn, neu â'r cybyddion, neu â'r cribddeilwyr, neu ag eilunaddolwyr; o blegid felly rhaid fyddai i chwi fyned allan o'r byd.

11 Ond yn awr mi a 'ſgrifennais attoch na chyd-ymgymmyſgech, [l] o's bydd neb a enwir yn frawd yn odinebwr, neu yn ddigybydd, neu yn eilunaddolwr, neu yn ddiſennwr, neu yn feddw, neu yn gribddeiliwr; gyd â'r cyfryw ddŷn na chyd-ſwyta chwaith.

[m] Marc 4. 13.
[n] Deut. 13. 5. a 22. 21, 22, 24.

12 Canys beth ſydd i mi a farnwyf [m] ar y rhai ſy oddi allan? Onid y rhai ſy oddi mewn yr ydych chwi yn eu barnu?
13 Eithr y rhai ſy oddi allan, Duw ſy yn eu barnu. [n] Bwriwch chwithau ymmaith y dŷn drygionus hwnnw o'ch plith chwi.

PEN. VI.

1 Na ddylai'r Corinthiaid ſtino eu brodyr trwy fyned i'r gyfraith â hwynt: 6 yn enwedig er bron rhai digred. 9 Na chaiff y rhai anghyfiawn etifeddu teyrnas Dduw. 15 Bod ein cyrph ni yn aelodau i Grift, 19 ac yn demlau i'r Ysbryd glân; 16, 17 ac am hynny na ddylid mo'i halogi.

A Feiddiai neb o honoch, a chanddo fatter yn erbyn arall, ymgyfreithio o flaen y rhai anghyfiawn ac nid o flaen y ſaint?
2 Oni wyddoch chwi y barna [a] y ſaint y byd? Ac o'ſ trwoch chwi y bernir y byd, a ydych chwi yn anaddas i farnu 'r pethau lleiaf?
3 Oni wyddoch chwi y barnwn ni angylion? pa faint mwy y pethau a berthyn i'r bywyd *hwn*?
4 Gan hynny, od oes gennwch farnedigaethau am bethau a berthyn i'r bywyd *hwn*, dodwch ar y faingc y rhai gwaelaf yn yr eglwys.
5 Er cywilydd i chwi yr ydwyf yn dywedyd. Felly, onid oes yn eich plith cymmaint ag un doeth, yr hwn a fedro farnu rhwng ei frodyr?
6 Ond bod brawd yn ymgyfreithio â brawd, a hynny ger bron y rhai digred.
7 Yr awron gan hynny y mae yn hollol ddiffyg yn eich plith, am eich bod yn ymgyfreithio â'i gilydd. [b] Pa ham nad ydych yn hytrach yn dioddef cam? Pa ham nad ydych yn hytrach mewn colled?
8 Eithr chwychwi ſydd yn gwneuthur cam, a cholled, a hynny i'r brodyr.
9 Ond wyddoch chwi [c] na chaiff y rhai anghyfiawn etifeddu teyrnas Dduw? Na thwyller chwi; [d] ni chaiff na godinebwyr, nac eulynaddolwyr, na thorwyr prïodas, na maſweddwyr, na gwrrywgydwyr,
10 Na lladron, na chybyddion, na meddwon, na difenwyr, na chribddeilwyr, etifeddu teyrnas Dduw.
11 A [e] hyn fu rai o honoch chwi: [f] eithr chwi a olchwyd; eithr chwi a ſancteiddiwyd; eithr chwi a gyfiawnhäwyd, yn Enw yr Arglwydd Jeſu, a thrwy Ysbryd ein Duw ni.
12 [g] Pob peth ſydd gyfreithlon i mi, ond nid yw pob peth yn lleſhau; pob peth ſydd gyfreithlon i mi, eithr ni'm dygir i dan awdurdod gan ddim.
13 [h] Y bwydydd i'r bol, a'r bol i'r bwydydd; eithr Duw a ddinyſtria hwn, a hwythau. A'r corph nid yw i odineb, ond [i] i'r Arglwydd; a'r Arglwydd i'r corph.
14 Eithr [k] Duw a gyfododd yr Arglwydd, ac a'n cyfyd ninnau trwy ei nerth ef.
15 Oni wyddoch chwi fod [l] eich cyrph yn aelodau i Grift? Gan hynny a gymmeraf fi aelodau Criſt, a'i gwneuthur yn aelodau puttain? Na atto Duw.
16 Oni wyddoch chwi fod yr hwn ſydd yn cydio â phuttain yn un corph? canys [m] y ddau (medd efe) ſyddant un cnawd.
17 Ond yr hwn a gyſylltir â'r Arglwydd, [n] un ysbryd yw.
18 Gochelwch odineb. Pob pechod a wnelo dŷn, oddi allan i'w gorph y mae: ond yr hwn ſydd yn godinebu, ſydd yn pechu yn erbyn ei gorph ei hun.
19 [o] Oni wyddoch chwi fod eich corph yn deml i'r Ysbryd glân *ſydd* ynnoch, yr hwn yr ydych yn ei gael gan Dduw, ac nad ydych yn eiddoch eich hunain?
20 Canys [p] er gwerth y prynwyd chwi; gan hynny gogoneddwch Dduw yn eich corph, ac yn eich ysbryd, y rhai ſydd eiddo Duw.

[a] Pſal. 49. 14. Mat. 19. 28. Dad. 3. 21.
[b] Diar. 20. 22. Mat. 5. 39, 40. Luc 6. 29.
[c] 1 Theſſ. 4. 6.
[d] Gal. 5. 21. Eph. 5. 5. 1 Tim. 1. 9. Heb. 12. 14. Dad. 22. 15.
[e] Eph. 2. 2. Col. 3. 7. Tit. 3. 3.
[f] Heb. 10. 22.
[g] Pen. 10. 23.
[h] Mat. 15. 17. Rhuſ. 14. 17. Col. 2. 22, 23.
[i] Ad. 19, 20. 1 Theſſ. 4. 3.
[k] Rhuſ. 6. 5, 8. a 8. 11. 2 Cor. 4, 14. 1 Pen. 12. 27. Eph. 4. 12, 15, 16. a 5. 30.
[l] Gen. 2. 24. Mat. 19. 5. Eph. 5. 31.
[m] Joan 17. 21, 22, 23. Eph. 4. 4. 25. 30.
[n] 1 Cor. 6. 16.
[o] Pen. 3. 16. 2 Cor. 6. 16.
[p] Pen. 7. 23. Heb. 9. 12.

PEN. VII.

2 Y mae efe yn crybwyll am briodas, 4 ac yn dangos mai rhwymedi yw yn erbyn godineb: 10 ac na adylid datrod y cwlwm hwnnw mewn yſgafnder, 18, 20 Rhaid i bob dŷn fod yn fodlon i'w alwedigaeth. 25 Pa ham y dylid mawrhau gwyryfdod: 35 ac ar ba achoſion y gallwn ni briodi neu beidio a phriodi.

AC am y pethau yr yſgrifennaſoch attaf; [a] Da i ddŷn na chyffyrddai â gwraig.
2 Ond rhag godineb, bydded i bob gŵr ei wraig ei hun, a bydded i bob gwraig ei gŵr ei hun.
3 [b] Rhodded y gŵr i'r wraig ddyledus ewyllys da; a'r un wedd y wraig i'r gŵr.
4 Nid oes i'r wraig feddiant ar ei chorph ei hun, ond i'r gŵr; ac yr un ffunyd, nid oes i'r gŵr feddiant ar ei gorph ei hun, ond i'r wraig.
5 [c] Na thwyllwch ei gilydd, oddi eithr o gyd-ſyniad dros amſer, fel y galloch ymrôi i ympryd a gweddi; a deuwch drachefn yng-hŷd, rhag temtio o Satan chwi o herwydd eich anlladrwydd.
6 A hyn yr wyf yn ei ddywedyd o ganiatâd, [d] nid o orchymmyn.
7 Canys [e] mi a fynnwn ſod pob dŷn [f] fel fi ſy hun. Eithr [g] y mae i bob un ei ddawn ei hun gan Dduw; i un fel hyn, ac i arall fel hyn.
8 Dywedyd yr wyf wrth y rhai heb briodi, a'r gwragedd gweddwon; [h] Da yw iddynt o'ſ arhoſant fel finneu.
9 Eithr [i] oni allant ymgadw, prïodant: canys gwell yw prïodi nag ymloſgi.
10 Ac i'r rhai a briodwyd yr ydwyf yn gorchymmyn, [k] nid myfi *chwaith* ond yr Arglwydd, [l] Nad ymadawo gwraig oddi wrth *ei* gŵr.
11 Ac o'ſ ymedy hi, arhöed heb briodi, neu gymmoder hi â'i gŵr: ac na ollynged y gŵr *ei* wraig ymmaith.
12 Ac wrth y lleill, dywedyd yr wyf fi, [m] nid yr Arglwydd: O's bydd i un brawd wraig ddigred, a hithau yn fodlon i drigo gyd ag ef, na ollynged hi ymmaith.
13 A'r wraig, yr hon y mae iddi ŵr digred, ac ymtef yn fodlon i drigo gyd â hi, na ‡ wrthoded hi ef.
14 Canys y gŵr digred a ſancteiddir trwy y wraig: a'r wraig ddigred a ſancteiddir trwy y gŵr. Pe amgen, aflan yn ddïau fyddai eich plant; eithr yn awr ſanctaidd ydynt.
15 Eithr o'ſ yr anghredadyn a ymedy, ymadawed; nid yw y brawd neu y chwaer gaeth yn y cyfryw *bethau*: eithr Duw a'n galwodd ni † i heddwch.
16 Canys beth a wyddoſt ti, wraig, [n] a gedwi di dy ŵr? a pheth a wyddoſt titheu, ŵr, a gedwi di dy wraig?
17 Ond megis y darfu i Dduw rannu i bob un, megis y darfu i'r Arglwydd alw pob un, felly rhodied. Ac fel hyn yr wyf yn ordeinio yn yr eglwyſi oll.
18 A alwyd neb wedi ei enwaedu? [o] nac adgeiſied *ddienwaediad*. A alwyd neb mewn dienwaediad? nac enwaeder arno.

[a] Ad. 8, 26.
[b] 1 Pedr 3. 7.
[c] Joel 2. 16. Edrych Eccleſ. 19. 15. 1 Sam. 21, 4, 5.
[d] Ad. 12. 2 Cor. 11. 17.
[e] Act. 26. 29.
[f] Pen. 9. 5.
[g] Mat. 19. 12. Pen. 12. 11.
[h] Ad. 1, 26.
[i] 1 Tim. 5. 14.
[k] Edrych Ad. 12, 25, 40.
[l] Mal. 2. 14. Mat. 5. 32.
[m] Ad. 6. ‡ *adawed.*
† Gr. *mewn hedd web.*
[n] 1 Pedr 3. 1.
[o] 1 Mac. 1. 15.

19 [p] En-

p Gal. 5. 6. 2 6. 15

19 p Enwaediad nid yw ddim, a dienwaediad nid yw ddim, ond cadw gorchymynion Duw.

20 Pob un yn yr alwedigaeth y galwyd ef, yn honno arhoſed.

21 Ai yn wās y'th alwyd? na fydded gwaeth gennyt; etto o's gelli gael bod yn rhydd, mwynhā *hynny* yn hytrach.

22 Canys yr hwn, ac ef yn wās, a alwyd yn yr Arglwydd, gŵr rhydd q i'r Arglwydd ydyw. A'r un ffunyd yr hwn, ac eſe yn ŵr rhydd a alwyd, gwās i r Grift yw.

q Joan 8. 36. Rhuſ. 6. 18, 22. r Pen. 9. 21. Gal. 5. 13. Eph. 6. 6. 1 Pedr 2. 16.

23 s Er gwerth y'ch prynwyd; na fyddwch weiſion dynion.

s Pen. 6. 20.

24 Yn yr hyn y galwyd pob un, frodyr, yn hynny arhoſed gyd ā Duw.

25 Eithr am wyryſon t nid oes gennyf orchymmyn yr Arglwydd. Ond barn yr ydwyf yn ei roi, fel un a gafas drugaredd gan yr Arglwydd, i fod yn ffyddlon.

1 Pedr 1. 18, 19. t Ad. 6, 10, 40. 2 Cor. 8. 8, 10.

26 Am hynny yr wyf yn tybied mai da yw hyn, o herwydd yr anghenrhaid preſennol; u mai da *meddaf* i ddŷn fod felly.

u Ad. 1, 8.

27 A wyt ti yn rhwym i wraig? na chais dy ollwng yn rhydd. A wyt ti yn rhydd oddi wrth wraig? na chais wraig.

x Rhuſ. 13. 11. 1 Pedr 4. 7. 2 Pedr 3. 8, 9.

28 Ac o's priodi heſyd, ni phechaiſt; ac o's prioda gwyryf, ni phechodd. Er hynny y cyfryw rai a gānt flinder yn y cnawd: eithr yr wyf yn eich arbed chwi.

29 A x hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd, frodyr, am fod yr amſer yn fyrr. Y mae yn ôl, fod o'r rhai ſy a gwragedd iddynt, megis pe byddent hebddynt;

30 A'r rhai a wylant, megis heb wylo; a'r rhai a lawenhānt, megis heb lawenhau; a'r rhai a brynant, megis heb feddu;

31 A'r rhai a arferant y byd hwn, megis heb ei gamarfer. Canys y y mae dull y byd hwn yn myned heibio.

y Pſal. 39. 6. z Joan 2. 17. a 1 Tim. 5. 5.

32 Eithr mia fynnwn i chwi fod yn ddiofal. z Yr hwn ſydd heb briodi, ſydd yn gofalu am bethau 'r Arglwydd, pa wedd y bodlona 'r Arglwydd:

33 Ond y neb a wreicaodd, ſydd yn gofalu am bethau 'r byd, pa wedd y bodlona *ei* wraig.

34 Y mae gwahaniaeth heſyd rhwng gwraig a ‡ gwyryf. Y mae yr hon ſydd heb briodi, a yn gofalu am y pethau ſydd yn perthyn i'r Arglwydd, fel y byddo hi ſanctaidd ynghorph ac ysbryd; ac y mae yr hon ſydd wedi priodi, yn gofalu am bethau bydol, pa fodd y rhynga hi fodd i'r gŵr.

‡ *morwyn ieuangc.* a Luc 10. 40, &c.

35 A hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd er lleſād i chwi eich hunain; nid i oſod magl i chwi, eithr er mwyn gweddeidd-dra, a dyfal lynu wrth yr Arglwydd yn ddiwahan.

36 Ond o's yw neb yn tybied ei fod yn anweddaidd tu ag at ei wyryf, od ā hi dros flodau *ei* hoedran, a bod yn rhaid gwneuthur felly; gwnaed a fynno; nid yw yn pechu: priodant.

37 Ond yr hwn ſydd yn ſefyll yn ſicr yn ei galon, ac yn afraid iddo, ac a meddiant ganddo ar ei ewyllys ei hun, aca rōdd ei frŷd ar hynny yn ei galon, ar gadw o hono ei wyryf; da y mae yn gwneuthur.

38 Ac am hynny, yr hwn ſydd yn *ei* rhoddi yn briod, ſydd yn gwneuthur yn dda; ond yr hwn nid yw yn *ei* rhoddi yn briod, ſydd yn gwneuthur yn well.

b Rhuſ. 7. 2.

39 b Y mae gwraig yn rhwym wrth y gyfraith, tra fyddo byw ei gŵr: ond o bydd marw ei gŵr, y mae hi yn rhydd i briodi y neb a fynno; yn unig yn yr Arglwydd.

40 Eithr dedwyddach yw hi, o's erys hi felly, c yn fy marn i: ac d yr ydwyf finneu yn tybied fod Ysbryd Duw gennyf.

c 1 Theſ. 4. 8. d

PEN. VIII.

1 *Bod iddynt ymgadw oddi wrth y bwydydd a offrymmir i eulynnod.* 8, 9 *Na dylem ni gamarferu ein rhydd-did Criſtianogaidd, i rwyſtro ein brodyr:* 11 *Eithr ffrwyno ein gwybodaeth a chariad perffaith.*

EIthr a am yr hyn a aberthwyd i eulynnod, ni a wyddom fōd gan bawb o honom b wybodaeth. c Gwybodaeth ſydd yn chwyddo, eithr cariad ſydd yn adeiladu.

a Act. 15. 20, 29. b Rhuſ. 14. 14, 22. c Rhuſ. 14. 3, 10.

2 Eithr d o's yw neb yn tybied ei fod yn gwybod dim, ni ŵyr eſe etto ddim fel y dylai wybod.

d Gal. 6. 3. e Tim. 6. 4.

3 Ond od oes neb yn caru Duw, hwnnw a e adwaenir ganddo ef.

4 Am fwyta gan hynny o'r pethau a aberthir i eulynnod, ni a wyddom nad yw f eulyn ddim yn y byd, ac nad *oes* un Duw arall ond un.

f Gal. 4. 8. Eſay 41. 24. Pen. 10. 19.

5 Canys er bod rhai a elwir yn dduwiau, pa un bynnag ai yn y nef ai ar y ddaear, (megis y mae duwiau lawer, ac arglwyddi lawer)

6 Eithr f i ni *nid oes ond* un Duw, y Tād, g o'r hwn y *mae* pob peth, a ninnau † yndo ef; ac h un Arglwydd Jeſu Grift, i trwy yr hwn y *mae* pob peth, a ninnau trwyddo ef.

f Mal. 2. 10. g Act. 17. 28. Rhuſ. 11. 36. † *iddo ef.* h Joan 13. 13. Eph. 4. 5. i Joan 1. 3.

7 Ond nid yw yr wybodaeth *hon* gan bawb; ‡ canys rhai k a chanddynt gydwybod o'r eulyn, hyd y pryd hyn, ſydd yn bwyta fel peth a aberthwyd i eulynnod; a'i cydwybod hwy, a hi yn wan l a halogir.

‡ *ond.* k Pen. 10. 28. l Rhuſ. 14. 14, 23.

8 Eithr m nid yw bwyd yn ein gwneuthur ni yn gymmeradwy gan Dduw: canys nid ydym, o's bwytāwn, yn † helaethach; nac o ni's bwytāwn, yn ‡ brinnach.

m Rhuſ. 14. 17. † *well.* ‡ *waeth.*

9 Ond n edrychwch rhag mewn un modd i'ch rhydd-did hwn fod o yn dramgwydd i'r rhai ſy weiniaid.

n Gal. 5. 13. o Rhuſ. 14. 13, 20.

10 Canys o's gwêl neb dydi ſydd a gwybodaeth gennyt, yn eiſtedd i fwyta yn nheml yr eulynnod, oni chadarnheir ei gydwybod ef, ac ynteu yn wan, i fwyta 'r pethau a aberthwyd i eulynnod?

p Rhuſ. 14. 15, 20.

11 Ac a ddifethir y brawd gwan p trwy dy wybodaeth di, dros yr hwn y bu Grift farw?

12 A chan bechu felly yn erbyn y brodyr, a churo eu gwan gydwybod hwy, yr ydych chwi yn pechu yn erbyn Crift.

q Rhuſ. 14. 21. 2 Cor. 11. 29.

13 O herwydd pa ham, q o's yw bwyd yn rhwyſtro ſy mrawd, ni fwytāf ſi gig fyth, rhag i mi rwyſtro ſy mrawd.

PEN. IX.

1 *Y mae efe yn dangos ei rydd-did, 7 ac y dylai y gweinidog fyw wrth yr efengyl:* 15 *Etto ddarfod iddo ef o'i wirfodd ymgadw,* 18 *rhag na'i gyrru bwy mewn traul,* 22 *ni bod yn achos o rwyſtr i neb, mewn pethau cyffredin.* 24 *Bod ein bywyd ni yn debyg i yrfa.*

ONid wyf fi yn apoſtol? onid wyf fi yn rhydd? a oni welais i Jeſu Grift ein Harglwydd? b onid ſy ngwaith i ydych chwi yn yr Arglwydd?

a Act. 9. 3. 17. 2 22. 14, 18 2 23. 11. b Pen. 4. 15. c 2 Cor. 3. 2. d Ad. 4. 1 Theſ. 2. 6.

2 Onid wyf yn apoſtol i eraill, etto yr wyf i chwi; canys c sēl fy apoſtoliaeth i ydych chwi yn yr Arglwydd.

3 Fy amddiffyn i i'r rhai a'm holant, yw hyn:

4 d Onid oes i ni awdurdod i fwyta ac i yfed?

5 Onid oes i ni awdurdod i arwain o amgylch wraig *a ſyddai* chwaer, megis ag y *mae* i'r apoſtolion eraill, ac [c] i frodyr yr Arglwydd, ac [f] i Cephas?

6 Ai myfi yn unig a Barnabas [g] nid oes gennym awdurdod i fod heb weithio?

7 Pwy ſydd un amſer [h] yn rhyfela ar ei draul ei hun? pwy ſydd [i] yn plannu gwinllan, ac nid yw yn bwyta o'i ffrwyth hi? neu pwy ſydd [k] yn porthi praidd, ac nid yw yn bwyta o laeth y praidd?

8 Ai yn ôl dyn *yr wyf fi* yn dywedyd y pethau hyn? neu onid yw y ddeddf hefyd yn dywedyd hyn?

9 Canys 'ſgrifennedig yw yn neddf Moſes, [l] Na chau ſaſn yr ych ſydd yn dyrnu. Ai dros ychen y mae Duw yn gofalu?

10 Ynte er ein mwyn ni yn hollol y mae yn dywedyd? Canys er ein mwyn ni yſ yſgrifennwyd, mai [m] mewn gobaith y dylai 'r arddwr aredig, a'r dyrnwr mewn gobaith, i fod yn gyfrannog o'i obaith.

11 [n] O's nyni a hauaſom i chwi bethau ysbrydol, *ai* mawr yw o's nyni a fedwn eich pethau cnawdol?

12 O's yw eraill yn gyfrannogion o'r awdurdod *hon* arnoch; onid *ydym* ni yn hytrach? [o] Eithr nid arferaſom ni yr awdurdod hon: ond goddef yr ydym bob peth, [p] fel na roddom ddim rhwyſtr i efengyl Criſt.

13 [q] Oni wyddoch chwi ſod y rhai ſy yn gwneuthur pethau cyſſygredig, yn bwyta o'r cyſſygr? a'r rhai ſy yn gwaſanaethu 'r allor, yn gyd-gyfrannogion o'r allor?

14 Felly hefyd [r] yr ordeiniodd yr Arglwydd, ſi'r rhai ſy 'n pregethu 'r efengyl, fyw wrth yr efengyl.

15 Eithr [t] myfi nid arferais yr un o'r pethau hyn: ac nid yſgrifennais y pethau hyn, fel y gwnelid felly i mi: canys [u] gwell yw i mi farw, nâ gwneuthur o neb fy ngorfoledd yn ofer.

16 Canys o's pregethaf yr efengyl, nid oes orfoledd i mi: canys [x] anghenrhaid a oſodwyd arnaf; a gwae ſydd i mi, oni phregethaf yr efengyl.

17 Canys o's gwnâf hyn o'm bodd, y mae i mi wobr: ond o's o'm hanfodd, [y] ymddiriedwyd i mi am y gorchwyl.

18 Pa wobr ſydd i mi gan hynny? Bod i mi pan efangylwyf, oſod efengyl Criſt yn rhâd, fel na chamarferwyf fy awdurdod yn yr efengyl.

19 Canys er ſy mod yn rhydd oddi wrth bawb, mi a'm gwneuthym fy hun yn wâs i bawb, [z] fel yr ennillwn fwy.

20 Ac [a] mi a ymwneuthym i'r Juddewon megis yn Juddew, fel yr ennillwn yr Juddewon; i'r rhai dan y ddeddf, megis dan y ddeddf, fel yr ennillwn y rhai ſy dan y ddeddf;

21 [b] I'r [c] rhai diddeddf, megis diddeddf (d a minnau heb fod yn ddiddeddf i Dduw, ond dan y ddeddf i Criſt) fel yr ennillwn y rhai diddeddf.

22 [e] Ymwneuthym i'r rhai gweiniaid, megis yn wan, fel yr ennillwn y gweiniaid. [f] Mi a ymwneuthym yn bob peth i bawb, [g] fel y gallwn yn hollol gadw rhai.

23 [h] A hyn yr wyf fi yn ei wneuthur er mwyn yr efengyl: fel y'm gwneler yn gyd-gyfrannog o honi.

24 Oni wyddoch chwi ſod y rhai ſy yn rhedeg mewn gyrfa, i gyd yn rhedeg, ond bod un yn derbyn y gamp? [h] Felly rhedwch fel y caffoch afael.

25 Ac y mae pob un a'r ſydd [i] yn ymdrechu, yn ymgadw ym mhob peth; a hwynthwy yn wir, fel y derbynient goron lygredig; eithr nyni, [k] un anllygredig.

26 Yr wyf fi gan hynny felly yn rhedeg, nid megis ar amcan; felly yr wyf yn ymdrechu, nid fel un yn curo yr awyr.

27 [i] Ond yr wyf fi yn cosbi fy nghorph, ac [m] yn ei ddwyn yn gaeth; rhag i mi mewn un modd, wedi i mi bregethu i eraill, fod fy hun yn anghymmeradwy.

Dad. 2. 10. a 3. 11. [l] Rhuf. 8. 13. Col. 3. 5. [m] Rhuf. 6. 18, 19.

PEN. X.

1 Bod Sacramentau 'r Juddewon, 6 yn gyſtodau i ni, 7 a'i cosbeidiaethau hwy, 11 yn ſiamplau i ni. 14 Rhaid i ni ochelyd gauddwiaeth. 31 Na ddylem ni wneuthur bwrdd yr Arglwydd yn ſwrdd cythreuliaid: 24 ac y dylem, mewn pethau cyffredin, yſtyried ein brodyr.

AC ni fynnwn i chwi fod heb wybod, frodyr, fod ein tadau [a] oll dan y cwmmwl, a'i myned [b] oll trwy 'r môr;

2 A'i bedyddio *hwy* oll i Foſes, yn y cwmmwl, ac yn y môr;

3 A bwyta o bawb *o honynt* yr un bwyd [c] ysbrydol;

4 Ac yfed o bawb *o honynt* yr un ddiod [d] ysbrydol: (canys hwy a yfaſant o'r graig ysbrydol † a oedd yn canlyn; a'r graig oedd Criſt.)

5 Eithr ni bu Dduw ſodlon ‡ i'r rhan fwyaf o honynt: canys [e] cwympwyd hwynt yn y diffeithwch.

6 A'r pethau hyn a wnaed yn ſiamplau i ni, fel na chwennychem ddrygioni, megis ag [f] y chwennychaſant hwy.

7 Ac na fyddwch eulynaddolwyr, megis rhai o honynt hwy, fel y mae yn 'ſgrifennedig, [g] Eiſteddodd y bobl i fwyta ac i yfed, ac a gyfodaſant i chwareu.

8 Ac na odinebwn, fel y godinebodd [h] rhai o honynt hwy, ac y ſyrthiodd mewn un dydd dair mîl ar hugain.

9 Ac na themtiwn Criſt, megis ag y temtiodd [i] rhai o honynt hwy, ac a'i [k] diſtrywiwyd gan ſeirph.

10 Ac na rŵgnechwch, megis y grwgnachodd [l] rhai o honynt hwy, ac a'i [m] diſtrywiwyd gan y dinyſtrydd.

11 A'r pethau hyn oll a ddigwyddaſant yn ſiamplau iddynt hwy, ac [n] a 'ſgrifennwyd yn rhybudd i ninnau, [o] ar y rhai y daeth terfynau yr oeſoedd.

12 Am hynny, [p] yr hwn ſydd yn tybied ei fod yn ſeſyll, edryched na ſyrthio.

13 Nid ymaflodd ynnoch demtaſiwn, ond un dynol: eithr [q] ffyddlon yw Duw, [r] yr hwn ni âd eich temtio uwch law yr hyn a alloch, eithr [s] a wnâ ynghŷd â'r temtaſiwn ddïangfa hefyd, fel y galloch ei ddwyn.

14 O herwydd pa ham, fy annwyliyld, [t] ffowch oddi wrth eulynaddoliaeth.

15 Dywedyd yr wyf fel wrth rai ſynhwyrol: bernwch chwi beth yr wyf fi yn ei ddywedyd.

16 [u] Phïol y ſendith yr hon a ſendigwn, onid cymmun gwaed Criſt ydyw? y bara yr ydym yn ei dorri, onid cymmun corph Criſt yw?

[a] Ecſod. 13. 21. [b] Ecſod. 14. 21, 22. [c] Ecſod. 16. 15. [d] Ecſod. 17. 6. Num. 20. 11. † Neu, *a aeth gyd â hwynt.* Deut. 9. 21. Pſ. 105. 41. ‡ *i lawer.* [e] Num. 26. 64, 65. [f] Num. 11. 4, 33. [g] Ecſod. 32. 6. [h] Num. 25. 1, 2, 9. [i] Ecſod. 17. 2, 7. Num. 21. 5. Pſal. 78. 18, 56. a 95. 9. [k] Num. 21. 6. [l] Num. 14. 2. a 10. 41, 49. [m] Num. 14. 37. [n] Rhuf. 15. 4. Pen. 9. 10. [o] Phil. 4. 5. Heb. 10. 25. [p] Rhuf. 11. 20. Jer. 29. 11. 26.

[q] Pen. 1. 9. [r] Pſal. 125. 3. 2 Pedr 2. 9. [s] 2 Cor. 6. 17. [t] 1 Joan 5. 21. [u] Mat. 26.

17 O blegid

17 O blegid [z] nyni yn llawer ydym un bara, ac un corph; canys yr ydym ni oll yn gyfrannogion o'r un bara.

18 Edrychwch ar [y] yr Iſrael yn ôl y cnawd. [z] Onid yw y rhai ſy yn bwyta 'r ebyrth, yn gyfrannogion o'r aller?

19 Beth gan hynny yr ydwyf yn ei ddywedyd? [a] bod yr eulyn yn ddim? neu 'r hyn a aberthwyd i eulyn yn ddim?

20 Ond y pethau y mae 'r cenhedloedd yn eu [b] haberthu, i gythreuliaid y maent yn eu haberthu, ac nid i Dduw. Ni fynnwn i chwi fod yn gyfrannogion â'r cythreuliaid.

21 [c] Ni ellwch yfed o phîol yr Arglwydd, a [d] phîol y cythreuliaid. Ni ellwch ſod yn gyfrannogion o fwrdd yr Arglwydd, a bord y cythreuliaid.

22 Ai [e] gyrru'r Arglwydd i eiddigedd yr ydym? [f] a ydym ni yn gryfach nag ef?

23 [g] Pob peth ſydd gyfreithlawn i mi, eithr nid yw pob peth yn lleſâu: pob peth ſydd gyfreithlon i mi, eithr nid yw pob peth yn adeiladu.

24 [h] Na cheiſied neb yr eiddo ei hun, ond pob un † yr eiddo arall.

25 Beth bynnag a werthir yn y gigſa, bwytewch, heb ofyn dim er mwyn cydwybod.

26 Canys [i] eiddo 'r Arglwydd y ddaear, a'i chyflawnder.

27 O's bydd i neb o'r rhai digred eich gwahodd, ac o's mynnwch ſyned; [k] bwytewch beth bynnag a rodder ger eich bron, heb ymofyn dim er mwyn cydwybod.

28 Eithr o's dywed neb wrthych, Peth wedi ei aberthu i eulynnod yw hwn; na fwytewch, [l] er mwyn hwnnw, yr hwn a'i mynegodd, ac er mwyn cydwybod: [m] canys eiddo 'r Arglwydd y ddaear, a'i chyflawnder.

29 Cydwybod meddaf, nid yr eiddot ti, ond yr [e] eiddo arall: canys [n] pa ham y bernir ſy rhydd-did i gan gydwybod un arall?

30 Ac o's wyf fi trwy ‡ râs yn cymmeryd cyfran, pa ham y'm ceblir [o] am y peth yr wyf yn rhoddi diolch am dano?

31 [p] Pa un bynnag gan hynny ai bwyta, ai yfed, ai beth bynnag a wneloch, gwnewch bob peth er gogoniant i Dduw.

32 [q] Byddwch ddiachos tramgwydd i'r Iuddewon ac i'r † cenhedloedd hefyd, ac i eglwys Dduw.

33 Megis [r] yr ydwyf finneu yn rhyngu bodd i bawb ym mhob peth, heb geiſio fy lleſâd fy hun, ond *lleſâd* llaweroedd, ſel y byddont hwy gadwedig.

PEN. XI.

1 *Y mae eſe yn eu ceryddu hwy, 4 am fod eu gwŷr yn y cynnulleidfaoedd ſanctaidd yn gwraged yn bennoethion: 17 Ac o ran eu bod hwy yn gyffredinol yn cyfarfod nid i'r gwell ond i'r gwaeth, 21 gan halogi ſwpper yr Arglwydd â'i gwleddoedd eu hunain. 23 Yn ddiweddaf y mae eſe yn eu galw hwy yn ôl, at ordinhâd cyntaf y Swpper hwnnw.*

BYddwch ddiſylwyr i mi, megis [s] yr wyf finnau i Grift.

2 Yr ydwyf yn eich canmol, frodyr, eich bod yn fy nghofio i ym mhob peth, ac yn dal y traddodiadau, ſel y traddodais i chwi.

3 Eithr mi a fynnwn i chwi wybod, mai [t] pen pob gŵr yw Criſt, a phen y wraig yw [u] gŵr, a [x] phen Criſt yw Duw.

4 Pob gŵr yn gweddîo, neu yn prophwydo â pheth am *ei* ben, ſydd yn cywiſyddio ei ben.

5 Eithr pob gwraig yn gweddîo, neu yn prophwydo, yn bennoeth, ſydd yn cywiſyddio ei phen; canys yr un yw a phe byddai wedi ei heillio.

6 Canys o's y wraig ni wiſg *am ei phen*, cneifier hi hefyd: eithr o's [d] brwnt i wraig ei chneifio, neu ei heillio, gwiſged.

7 Canys gŵr yn wîr ni ddylai wiſgo *am ei* ben, am [e] ei ſod yn ddelw a gogoniant Duw: a'r wraig yw gogoniant y gŵr.

8 Canys [f] nid yw y gŵr o'r wraig, ond y wraig o'r gŵr.

9 Ac [g] ni chrëwyd y gŵr er mwyn y wraig, eithr y wraig er mwyn y gŵr.

10 Am hynny y dylai y wraig ſod ganddi awdurdod ar *ei* phen, o herwydd yr angylion.

11 Er hynny nid yw na'r gŵr heb y wraig, na'r wraig heb y gŵr, yn yr Arglwydd.

12 Canys un wedd ag y *mae* y wraig o'r gŵr, ſelly *y mae* y gŵr trwy 'r wraig: a phob peth *ſydd* o Dduw.

13 Bernwch ynnoch eich hunain, ai hardd yw i wraig weddîo Duw yn bennoeth?

14 Onid yw naturiaeth ei hun yn eich dyſgu chwi, o's gwalltlaes a ſydd gŵr, mai ammareh yw iddo?

15 Eithr o's gwraig a ſydd gwalltlaes, clôd yw iddi: o blegid ei llaeſwallt a ddodwyd yn orchudd iddi.

16 Od [b] oes neb a fyn ſod yn ymryſongar, nid oes gennym ni gyfryw ddefod; [i] na chan eglwyſi Duw.

17 Eithr wrth † ddywedyd hyn, nid ydwyf yn *eich* canmol, eich bod yn dyfod yng-hŷd, nid er gwell, ond er gwaeth.

18 Canys yn gyntaf, pan ddeloch ynghŷd yn yr eglwys, [k] y mae yr ydwyf yn clywed fod ‡ amraſaelion yn eich myſg chwi; ac o ran yr wyf fi yn credu.

19 Canys [l] rhaid yw bod hefyd hereſiau yn eich myſg; [m] fel y byddo y rhai cymmeradwy yn eglur yn eich plith chwi.

20 Pan ſyddoch chwi gan hynny yn dyfod ynghŷd i'r un lle, nid bwyta ſwpper yr Arglwydd ydyw *hyn*.

21 Canys y mae pob un wrth fwyta yn cymmeryd ei ſwpper ei hun o'r blaen; ac un ſydd a newyn arno, ac arall ſydd yn feddw.

22 Onid oes gennych dai i fwyta ac i yfed? ai dirmygu yr ydych chwi eglwys Dduw, a [n] gwradwyddo y rhai nid oes ganddynt? Pa beth a ddywedaf wrthych? a ganmolaf ſi chwi yn hyn? Nid wyf yn *eich* canmol.

23 Canys [o] myfi a dderbyniais gan yr Arglwydd yr hyn hefyd a draddodais i chwi; [p] bod i'r Arglwydd Ieſu y nôs y bradychwyd ef, gymmeryd bara,

24 Ac wedi iddo ddîolch, eſe a'i torrodd, ac a ddywedodd, Cymmerwch, bwytewch; hwn yw fy nghorph, yr hwn a dorrir troſoch: gwnewch hyn er coffa am danaf.

25 Yr un modd *eſe a gymmerodd* y cwppan wedi ſwpperu, gan ddywedyd, Y cwppan hwn yw 'r teſtament newydd yn fy ngwaed, gwnewch hyn cynnifer gwaith bynnag yr yfoch, er coffa am danaf:

26 Canys cynnifer gwaith bynnag y bwytaoch y bara hwn, ac yr yfoch y cwppan hwn, y dangoſwch ſarwolaeth yr Arglwydd [q] oni ddelo.

---

[z] Rhuf. 12. 5. Pen. 12. 27.
[y] Lef. 3. 3. a 7. 15.
[a] Rhuf. 4. 12. Gal. 6. 16.
[b] Pen. 8. 4.
[c] Lef. 17. 7.
[d] 2 Cor. 6. 15.
[e] Deut. 32. 38.
[f] Deut. 32. 21.
[g] Ezec. 22. 14.
[h] Pen. 6. 12.
[i] Rhuf. 15. 1, 2. Pen. 13. 5. Phil. 2. 4, 21. Eccſod. 6. 15.
† *ſudd.* Eccſod. 9. 6.
[k] Eccſod. 19. 5. Ad. 28. Luc 10. 7.
[l] Pen. 8. 10, 11.
[m] Ad. 26. Rhuf. 14. 16.
‡ *ddîolch.*
[n] 1 Tim. 4. 3, 4.
[o] Col. 3. 17.
[p] Rhuf. 14. 13. 2 Cor. 6. 3.
† *Groegiaid.*
[q] Rhuf. 15. 2. Pen. 9. 19, 22.
[r] Pen. 4. 16. Eph. 5. 1. Phil. 3. 17. 2 Theſ. 3. 9.
[s] Eph. 5. 23.
[t] Joan 14. 28. Pen. 15. 27, 28. Phil. 2. 7, 8, 9.
[u] 1 Tim. 6. 4.
[x] Pen. 14. 33.
† *orchymmyn.*
[k] Pen. 1. 10, 11, 12.
‡ *ſchiſmau.*
[l] Mat. 18. 7. Luc 17. 1.
[m] Luc 2. 35. 1 Joan 2. 19. Edrych Deut. 13. 3. Act. 20. 30.
[n] Jago 2. 6.
[o] Pen. 15. 3.
[p] Mar. 26. 26. Marc 14. 22. Luc 22. 19.
[q] Joan 14. 3. Act. 1. 11.

27 [r] Am hymy, pwy bynnag a fwytao 'r bara hwn, neu a yfo gwppan yr Arglwydd yn anheilwng, euog fydd o gorph a gwaed yr Arglwydd.

28 Eithr [s] holed dŷn ef ei hun, ac felly bwytaed o'r bara, ac yfed o'r cwppan.

29 Canys yr hwn fydd yn bwyta, ac yn yfed yn anheilwng, fydd yn bwyta, ac yn yfed barnedigaeth iddo ei hun, am nad yw yn jawnfarnu corph yr Arglwydd.

30 O blegid hyn y *mae* llawer yn weiniaid ac yn lleſg yn eich myſg, a llawer yn huno.

31 Canys [t] pe jawnfarnem ni ein hunain, ni 'n bernid.

32 Eithr pan y'n bernir, [u] y'n ceryddir gan yr Arglwydd, fel na'n damner gyd a'r byd.

33 Am hynny, fy mrodyr, pan ddeloch ynghŷd i fwyta, arhoſwch eu gilydd.

34 Eithr o's bydd newyn ar neb, bwyted gartref, fel na ddeloch ynghŷd i farnedigaeth. Ond y pethau eraill mi a'i trefnaf pan ddelwyf.

PEN. XII.

1 *Bod amryw ddoniau ysbrydol, 7 Eithr y cwbl er lleſâd; 8 ac o ran hynny hwy a gyfrennir mewn amryw foddion: 12 Megis y mae aelodau'r corph naturiol yn gwaſanaethu bob un, 16 er harddwch i'w gilydd, 22 er gwaſanaeth, 26 a chymmorth i'r un corph: 27 felly yr un modd y dylem ni wneuthur y naill er y llall, er mwyn gorphen dirgel gorph Criſt.*

Eithr am ysbrydol *ddoniau*, frodyr, ni fynnwn i chwi fod heb wybod.

2 Chwi a wyddoch [a] mai cenhedloedd oeddych, yn eich arwain ymmaith at yr eulynnod mudion, fel y'ch tywyſid.

3 Am hynny yr wyf yn hysbyſu i chwi, [b] nad oes neb yn llefaru trwy Ysbryd Duw, yn galw yr Jeſu yn † yſgymmunbeth: ac [c] ni all neb ddywedyd ‡ yr Arglwydd Jeſu, eithr trwy yr Ysbryd glân.

4 Ac [d] y mae amryw ddoniau, eithr [e] yr un Ysbryd.

5 Ac [f] y mae amryw weinidogaethau, eithr yr un Arglwydd.

6 Ac y mae amryw weithrediadau, ond yr un ‡ yw Duw, [g] yr hwn ſydd yn gweithredu pob peth ym mhawb.

7 Eithr eglurhâd yr Ysbryd a roddir i bob un er lleſâd.

8 Canys i un trwy yr Ysbryd y rhoddir ymadrodd doethineb; ac i arall, ymadrodd gwybodaeth trwy 'r un Ysbryd:

9 Ac i arall [h] ffydd, trwy 'r un Ysbryd; ac i arall [i] ‡ ddawn i jachau, trwy 'r un Ysbryd:

10 Ac i arall, wneuthur gwyrthiau; ac i arall, brophwydoliaeth; ac i arall, wahaniaeth ysbrydoedd; ac i arall, [k] amryw dafodau; ac i arall, gyfieithiad tafodau.

11 A'r holl bethau hyn, y mae 'r un a'r unrhyw Ysbryd yn eu gweithredu, [l] gan rannu i bob un o'r neilldu, [m] megis y mae yn ewyllyſio.

12 Canys [n] fel y mae 'r corph yn un, ac iddo aelodau lawer, a holl aelodau 'r un corph, cyd bônt lawer, ydynt un corph; felly y *mae* [o] Criſt hefyd.

13 O herwydd [p] trwy un Ysbryd y bedyddiwyd ni oll yn un corph, [q] pa un bynnag ai Juddewon ai Groegwyr, ai caethion ai rhyddion: ac [r] ni a ddiodwyd oll i un Ysbryd.

14 Canys y corph nid yw un aelod, eithr llawer.

15 O's dywed y troed, Am nad wyf law, nid wyf o'r corph; ai am hynny nid yw eſe o'r corph?

16 Ac o's dywed y gluſt, Am nad wyf lygad, nid wyf o'r corph; ai am hynny nid yw hi o'r corph?

17 Pe yr holl gorph *ſyddai* lygad, pa le y *byddai* 'r clywed? pe 'r cwbl *ſyddai* glywed, pa le y *byddai* 'r arogliad?

18 Eithr yr awr hon Duw a oſododd yr aelodau, bob un o honynt yn y corph, fel yr ewyllyſiodd efe.

19 Canys pe baent oll un aelod, pa le y *byddai* 'r corph?

20 Ond yr awr hon, llawer yw 'r aelodau, eithr un corph.

21 Ac ni all y llygad ddywedyd wrth y llaw, Nid rhaid i mi wrthyt; na'r pen 'chwaith wrth y traed, Nid rhaid i mi wrthych.

22 Eithr yn hytrach o lawer, yr aelodau o'r corph y rhai a dybir eu bod yn wannaf, ydynt angenrheidiol.

23 A'r rhai a dybiwn ni eu bod yn amharchediccaf o'r corph, ynghŷlch y rhai hynny y goſodwn ychwaneg o barch; ac y mae 'n *haelodau* anhardd yn cael ychwaneg o harddwch.

24 O blegid ein *haelodau* hardd ni, nid rhaid iddynt *wrtho*. Eithr Duw a gyddymherodd y corph, gan roddi parch-ychwaneg i'r hyn oedd ddiffygiol:

25 Fel na byddai † anghydfod yn y corph, eithr bod i'r aelodau ofalu 'r un peth dros eu gilydd.

26 A pha un bynnag ai dioddef a wnâ un aelod, y mae 'r holl aelodau yn cyd-ddioddef; ai anrhydeddu a wneir un aelod, y mae 'r holl aelodau yn cyd-lawenhau.

27 Eithr [s] chwychwi ydych gorph Criſt, ac aelodau o ran.

28 A [t] rhai yn wîr a oſododd Duw yn yr eglwys, yn gyntaf apoſtolion, [u] yn ail prophwydi, yn drydydd athrawon, yna gwyrthiau, wedi hynny doniau i jachâu, cynnorthwyau, [x] llywodraethau, rhywiogaethau tafodau.

29 Ai apoſtolion pawb? ai prophwydi pawb? ai athrawon pawb? ai ‡ gwneuthurwyr gwyrthiau pawb?

30 A oes gan bawb ddoniau i jachâu? a yw pawb yn llefaru â thafodau? a yw pawb yn cyfieithu?

31 Eithr [y] deiſyfiwch y doniau gorau. Ac etto yr wyf yn dangos i chwi ffordd dra rhagorol.

PEN. XIII.

1 *Nad yw 'r doniau godidoccaf ddim heb gariad. 4 Canmoliaeth cariad perffaith. 13 a'i aradferchawgrwydd rhagor gobaith a ffydd.*

PE llefarwn â thafodau dynion ac angylion, ac heb fod gennyf gariad, yr wyf *fel* eſydd yn ſcinio, neu ſymbal yn tingcian.

2 A phe byddai gennyf [a] brophwydoliaeth, a gwybod o honof y dirgelion oll, a phob gwybodaeth; a phe bai gennyf yr holl ffydd, [b] fel y gallwn ſymmudo mynyddoedd, ac heb gennyf gariad; nid wyf ſi ddim.

[r] Joan 6. 63.

† *ſchiſm.*

[s] Rhuf. 12. 5. Eph. 1. 23. 4. 12. 4. 5. 23, 30. Col. 1. 24.

[t] Eph. 4. 11.

[u] Eph. 2. 20.

[x] Rhuf. 12. 8. 1 Tim. 5. 17. Heb. 13. 17, 24.

‡ *Neu, nerthoedd.*

[y] Pen. 14. 1.

[a] Pen. 12. 8, 9, 10. Edrych Mat. 7. 22.

[b] Mar. 17. 20. Luc 17. 6.

[r] Num. 9. 10, 13. Joan 6. 51, 63, 64. 1 13. 27. Pen. 10. 21.

[s] 2 Cor. 13. 5. Gal. 6. 4.

[t] Pſal. 32. 5.

[u] Pſal. 94. 12, 13. Heb. 12. 5, 10.

[a] Eph. 2. 11, 12. 1 Theſ. 1. 9.

[b] Marc 9. 39. † *anathema.*

[c] 2 Cor. 13. 5. ‡ *mai Jeſu yw yr Arglwydd.*

[d] Rhuf. 12. 4, &c. Heb. 2. 4. 1 Pedr 4. 10.

[e] Eph. 4. 4.

[f] Rhuf. 12. 6, 7, 8. Eph. 4. 11. ‡ *Neu, yr un Duw yw yw, &c.*

[g] Eph. 1. 23.

[h] Mat. 17. 19. Pen. 13 2.

[i] Marc 16. 18. Jago 5. 14. ‡ *ddoniau.* [k] Act. 2. 4. [l] Pen. 7. 7. 2 Cor. 10. 13. [m] Joan 3. 8. Heb. 2. 4. [n] Rhuf. 12. 4. Eph. 4. 4, 16. [o] Gal. 3. 16. [p] Rhuf. 6. 5. [q] Gal. 3. 28. Eph. 2. 13, 14, 16. Col. 3. 11.

c Mat. 6. 1, 2.

3 A c phe porthwn y tlodion ä'm holl dda; a phe rhoddwn ſy nghorph i'm lloſgi, ac heb gariad gennyſ, nid yw ddim llesad i mi.

d Diar. 10. 12. 1 Pedr 4. 8.

4 d Y mae cariad yn hirymaros, yn gymwynaſgar; cariad nid yw yn cynfigennu; nid yw cariad yn † ymffroſtio, nid yw yn ymchwyddo;

† anwaddalu.

5 Nid yw yn gwneuthur yn anweddaidd; e nid yw yn ceiſio yr eiddi ei hun; ni chyſ thruddir; ni feddwl ddrwg;

e Pen. 10. 24. Phil. 2. 4.

6 f Nid yw lawen am anghyfiawnder, ond g cyd-lawenhau y mae ä'r gwirionedd.

f Pſal. 10. 2. Rhuſ. 1. 22.

7 Y mae yn dioddef pob dim, yn credu pob dim, yn gobeithio pob dim, yn ymaros ä phob dim.

g 2 Joan 4.

8 Cariad byth ni chwymp ymmaith: eithr pa un bynnag ai prophwydoliaethau, hwy a ballant; ai tafodau, hwy a beidiant; ai gwybodaeth, hi a ddiflanna.

9 Canys o ran y gwyddom, ac o ran yr ydym yn prophwydo.

10 Eithr pan ddelo yr hyn ſydd berffaith, yna yr hyn ſydd o ran a ddilëir.

11 Pan oeddwn fachgen, fel bachgen y lleſarwn, fel bachgen y dyallwn, fel bachgen ‡ y meddyliwn: ond pan aethym yn wr, mi a roïs heibio bethau bachgennaidd.

‡ Neu, yr ymreſymmwn.

12 Canys h gweled yr ydym yr awr hon trwy ddrych mewn dammeg; ond yna, i wyneb yn wyneb: yn awr yr adwaen o ran; ond yna yr adnabyddaf megis y'm hadwaenir.

h 2 Cor. 3. 18. a 5. 7. Phil. 3. 12.

13 Yr awr hon y mae yn aros, ffydd, gobaith, cariad, y tri hyn; a'r mwyaf o'r rhai hyn yw cariad.

i 1 Joan 3. 2.

PEN. XIV.

1 Canmol prophwydoliaeth, 2, 3, 4 a'i oſod o flaen lleſaru â thafodau, 6 trwy gyffelybrwydd oddi wrth offer cerdd: 12 Rhaid yw cyſeirio pob un o'r ddau tu ag at adeiladaeth, 22 megis tu ag at eu gwir a'i priodawl bennod. 26 Jawn arfer pob un o'r ddau, 29 a'i camarfer. 34 Gorafun gwragedd i lleſaru yn yr eglwyſ.

DLlynwch gariad, a a deiſyfiwch *ddoniau* ysbrydol, b ond yn hytrach ſel y prophwydoch.

a Pen. 12. 31. b Num. 11. 25, 29. c Act. 2. 4. a 10. 46.

2 Canys yr hwn ſydd c yn lleſaru â thafod *dieithr*, nid wrth ddynion y mae yn lleſaru, ond wrth Dduw: canys nid oes neb yn gwrando; er hynny yn yr yſbryd y mae efe yn lleſaru dirgeledigaethau.

3 Eithr yr hwn ſydd yn prophwydo ſydd yn lleſaru wrth ddynion, *er* adeiladaeth, a chyngor, a chyſſur.

4 Yr hwn ſydd yn lleſaru â thafod *dieithr*, ſydd yn ei adeiladu ei hunan; eithr yr hwn ſydd yn prophwydo, ſydd yn adeiladu 'r eglwys.

5 Mi a fynnwn pettych chwi oll yn lleſaru â thafodau *dieithr*, ond yn hytrach brophwydo o honoch: canys mwy *yw* yr hwn ſydd yn prophwydo nä'r hwn ſydd yn lleſaru â thafodau, oddi eithr iddo *ei* gyfeithu, fel y derbynio 'r eglwys adeiladaeth.

6 Ac yr awr hon, frodyr, o's deuaf attoch gan lefaru â thafodau, pa leſäd a wnäf i chwi, oni lefaraf wrthych naill ai trwy d weledigaeth, neu trwy wybodaeth, neu trwy brophwydoliaeth, neu trwy athrawiaeth?

d Act. 25.

7 Hefyd, pethau dïenaid wrth roddi ſain, pa un bynnag ai pibell ai telyn, oni roddant wahaniaeth yn y ſain, pa wedd y gwyddir y peth a genir ar y bibell, neu ar y delyn?

8 Canys o's yr udgorn a rydd ſain anhynod, pwy a ymbarotoa i ryfel?

9 Felly chwithau, oni roddwch ä'r tafod ymadrodd dyallus, pa wedd y gwybyddir y peth a leferir? canys chwi a fyddwch yn lleſaru wrth yr awyr.

10 Y mae cymmaint, yſgatfydd, o rywogaethau lleiſiau yn y byd, ac nid oes un o honynt yn aflafar.

11 Am hynny, oni wn i rym y llais, myfi a fyddaf farbariad i'r hwn ſydd yn lleſaru; a'r hwn ſydd yn lleſaru *a fydd* i mi yn farbariad.

12 Felly chwithau, gan eich bod yn awyddus i *ddoniau* † ysbrydol, ceiſiwch ragori tu ag at adeiladaeth yr eglwys.

† ysbrydau.

13 O herwydd pa ham, yr hwn ſydd yn lleſaru â thafod *dieithr*, gweddïed ar iddo allu cyfeithu.

14 Canys o's gweddïaf â thafod *dieithr*, y mae *fy* ysbryd yn gweddïo, ond y mae fy nyall yn ddiffrwyth.

15 Beth gan hynny? mi a weddïaf â'r yſbryd, ac a weddïaf â'r dyall hefyd: e canaf â'r ysbryd, a chanaf â'r dyall hefyd.

e Pſal. 47. 7. Eph. 5. 19. Col. 3. 16. † annyſgedig.

16 Canys o's bendithi â'r ysbryd, pa wedd y dywed yr hwn ſydd yn cyflawnu lle 'r † anghyfarwydd, Amen ar dy ddodiad dïolch, gan na's gwyr beth yr wyt yn ei ddywedyd?

17 Canys tydi yn ddïau ydwyt yn dïolch yn dda, ond y llall nid yw yn cael ei adeiladu.

18 Yr ydwyf yn dïolch i'm Duw fy mod i yn lleſaru â thafodau yn fwy nä chwi oll.

19 Ond yn yr eglwys, gwell gennyf lefaru pum gair trwy fy nyall, fel y dyſgwyf eraill hefyd, nä myrddiwn o ciriau mewn tafod *dieithr*.

20 O frodyr, f na fyddwch fechgyn mewn dyall: eithr mewn drygioni byddwch blant; ond mewn dyall byddwch berffaith.

f Pſ. 131. 2. Mat. 11. 25. 18. 3. Rhuſ. 16. 19.

21 Yn y ddeddf y mae yn 'grifennedig, g Trwy rai eſtronieithus, a thrwy wefuſau eſtronol y lleſaraf wrth y bobl hyn; ac ni'm gwrandawant felly, medd yr Arglwydd.

g Eſay 28. 11. 12.

22 Am hynny tafodau ydynt arwydd, nid i'r rhai ſy yn credu, ond i'r rhai digred; eithr prophwydoliaeth nid i'r rhai digred, ond i'r rhai ſy yn credu.

23 Gan hynny o's daw yr eglwys oll ynghŷd i'r un lle, a lleſaru o bawb ä thafodau *dieithr*, a dyfod o rai annyſgedig neu ddigred i mewn; oni ddywedant eich bod yn ynfydu?

24 Eithr o's prophwyda pawb, a dyfod o un digred neu annyſgedig i mewn, *efe* a argyoeddir gan bawb, a fernir gan bawb:

25 Ac felly y gwneir dirgelion ei galon ef yn amlwg; ac felly gan ſyrthio ar *ei* wyneb, *efe* a addola Dduw, gan ddywedyd h fod Duw yn wir ynnoch.

h Eſay 45. 14. Zech. 8. 23.

26 Beth gan hynny, frodyr? pan ddeloch ynghŷd, y mae gan bob un o honoch ſalm, g y mae ganddo athrawiaeth, y mae ganddo dafodlaith, y mae ganddo ddadguddiad, y mae ganddo gyfeithiad; gwneler pob peth er adeiladaeth.

g Pen. 12. 8, 9, 10. Ad. 6.

27 O's lleſara neb ä thafod *dieithr*, *gwneler* bob yn ddau, neu o'r mwyaf *bob yn* dri, a *hynny* ar gylch; a chyfeithed un.

28 Eithr oni bydd cyfeithydd, tawed yn yr eglwys; eithr lleſared wrth o ei hun, ac wrth Dduw,

29 A llefared y prophwydi, ddau neu dri, a barned y lleill.

30 Ac o's dadguddir *dim* i *un* arall a fo yn eistedd yno, tawed y cyntaf.

31 Canys chwi a ellwch oll brophwydo bob yn un, fel y dysgo pawb, ac y cysurer pawb.

32 Ac y mae ysbrydoedd y prophwydi yn ddarostyngedig i'r prophwydi.

33 Canys nid yw Duw *awdur* anghydfod, ond tangnefedd, [h] fel yn holl eglwysi 'r saint.

34 [i] Tawed eich gwragedd yn yr eglwysi; canys ni chaniatawyd iddynt lefaru, ond [k] bod yn ddarostyngedig, megis ag y mae [l] 'r gyfraith yn dywedyd.

35 Ac o's mynnant ddysgu dim, ymofynnant â'i gwŷr gartref; o blegid anweddaidd yw i wragedd lefaru yn yr eglwys.

36 Ai oddi wrthych chwi yr aeth gair Duw allan? neu ai attoch chwi yn unig y daeth efe?

37 [m] O's ydyw neb yn tybied ei fod yn brophwyd neu yn ysbrydol, cydnabydded y pethau yr wyf yn eu hysgrifennu attoch, mai gorchymynion yr Arglwydd ydynt.

38 Eithr od yw neb heb wybod, bydded heb wybod.

39 Am hynny, frodyr, byddwch awyddus i brophwydo, ac na waherddwch lefaru â thafodau *dieithr*.

40 Gwneler pob peth yn weddaidd, ac mewn trefn.

PEN. XV.

4 Wrth Adgyfodiad Crist, 12 y mae efe yn profi y bydd rhaid i ninnau adgyfodi, yn erbyn y rhai a wadant adgyfodiad y cnawd.
21 Ffrwyth, 35 a dull yr adgyfodiad; 51 ac fel y newidir y rhai a gaffer yn fyw ar y dydd diweddaf.

[a] Gal. 1. 11.

HEfyd yr ydwyf yn hysbysu i chwi, frodyr, yr efengyl a bregethais i chwi, [b] Rhuf. 1. 16. [a] yr hon hefyd a dderbyniasoch, ac yn yr hon yr ydych yn sefyll,

[c] Gal. 3. 4. [d] Pen. 11. 23. [e] Gal. 1. 12. [f] Psal. 22. 15, &c. Esay 53. 5, &c. Dan. 9. 26. Luc 24. 26. 1 Pedr 1. 11. [g] Psal. 16. 10. Esay 53. 10. Hos. 6. 2. [b] Luc 24. 34. [i] Marc 16, 14. Act. 10. 41. [k] Luc 24. 50. [l] Act. 9. 3. a 22. 14, 18. Pen. 9. 1. [m] Eph. 3. 8. [n] Act. 9. 1. [o] Eph. 3. 7, 8. [p] 2 Cor. 11. 23. a 12. 11. [q] Mar. 10. 20. 2 Cor. 3. 5. Phil. 2. 13.

2 [b] Trwy yr hon y'ch cedwir hefyd, o's ydych yn dal *yn eich côf* â pha ymadrodd yr efangylais i chwi, oddi eithr [c] darfod i chwi gredu yn ofer.

3 Canys [d] mi a draddodais i chwi ar y cynaf, [e] yr hyn hefyd a dderbyniais, farw o Grist dros ein pechodau ni, [f] yn ôl yr ysgrythurau;

4 A'i gladdu, a'i gyfodi y trydydd dydd [g] yn ôl yr ysgrythurau;

5 [b] A'i weled ef gan Cephas, yna [i] gan y deuddeg.

6 Wedi hynny y gwelwyd ef gan fwy nâ phumcant brodyr ar unwaith, o'r rhai y mae y rhan fwyaf yn aros hyd yr awr hon; eithr [k] rhai a hunasant.

7 Wedi hynny y gwelwyd ef gan Jago, yna [k] gan yr holl apostolion.

8 [l] Ac yn ddiweddaf oll y gwelwyd ef gennyf finneu hefyd, megis gan un anhymmig.

9 Canys [p] myfi yw 'r lleiaf o'r apostolion, yr hwn nid wyf addas i'm galw yn apostol, am [n] i mi erlid eglwys Dduw.

10 Eithr [o] trwy râs Duw yr ydwyf yr hyn ydwyf: a'i râs ef, yr hwn *a roddwyd* i mi, ni bu yn ofer; ond [p] mi a lafuriais yn helaethach nâ hwynt oll: ac [q] nid myfi chwaith, ond grâs Duw yr hwn *oedd* gyd â mi.

11 Am hynny pa un bynnag, ai myfi ai hwynt-hwy; felly yr ydym yn pregethu, ac felly y credasoch chwi.

12 Ac o's pregethir Crist, ei fod *ef* o feirw, pa fodd y dywed rhai yn eich plith chwi nad oes adgyfodiad y meirw?

13 Eithr onid oes adgyfodiad y meirw, ni chyfodwyd Crist chwaith.

14 Ac o's Crist ni chyfodwyd, ofer yn wir yw ein pregeth ni, ac ofer hefyd yw eich ffydd chwithau.

15 Fe a'n ceir hefyd yn audystion i Dduw: canys [r] ni a dystiasom am Dduw, ddarfod iddo gyfodi Crist, yr hwn ni's cyfododd efe, o's y meirw ni chyfodir.

[r] Act. 2. 24, 32.

16 Canys o's y meirw ni chyfodir, ni chyfodwyd Crist chwaith.

17 Ac o's Crist ni chyfodwyd, ofer yw eich ffydd chwi; yr ydych etto yn eich pechodau.

18 Yna hefyd y cyfrgollwyd y rhai a hunasant yng Nghrist.

19 O's yn y byd ymma yn unig y gobeithiwn yng Nghrist, truanaf o'r holl ddynion ydym ni.

[s] 1 Pedr 1. 3. [t] Act. 26. 23. Ad. 23. Col. 1. 18. Dad. 1. 5. [u] Rhuf. 5. 12, 17. [x] Joan 11. 25. [y] Ad. 20. 1 Thes. 4. 15, 16, 17. [z] Ps. 110. 1. Act. 2. 34. Heb. 1. 13. a 10. 13. [a] Dad. 20. 14. [b] Psal. 8. 6. Mat. 28. 18. Heb. 2. 8. [c] Pen. 3. 23. [d] Gal. 5. 11. [e] Rhuf. 8. 36. Pen. 4. 9. 2 Cor. 4. 10, 11. [f] *zyst* yw. 1 Thes. 2. 19. [g] 2 Cor. 1. 8. [b] Esay 22. 13. a 56. 12. Doeth. 2. 6. [i] Rhuf. 13. 11. Eph. 5. 14. [k] Pen. 6. 5. [l] Ezec. 39. 3.

20 Eithr yn awr [s] Crist a gyfodwyd oddi wrth y meirw, *ac* a wnaed [t] yn flaenffrwyth y rhai a hunasant.

21 Canys [u] gan *fod* marwolaeth trwy ddŷn, [x] trwy ddŷn hefyd y *mae* adgyfodiad y meirw.

22 O blegid megis yn Adda y mae pawb yn meirw, felly hefyd yng Nghrist y bywheir pawb.

23 Eithr [y] pob un yn ei drefn ei hun: y blaenffrwyth yw Crist; wedi hynny y rhai *ydynt* ciddo Crist, yn ei ddyfodiad ef.

24 Yna *y bydd* y diwedd, wedi y rhoddo *efe* y deyrnas i Dduw a'r Tâd, wedi iddo ddileu pob pendefigaeth, a phob awdurdod a nerth.

25 Canys rhaid iddo deyrnasu, [z] hyd oni osodo ei holl elynion dan ei draed.

26 [a] Y gelyn diweddaf a ddinystrir *yw* yr angau.

27 Canys [b] efe a ddarostyngodd bob peth dan ei draed ef. Eithr pan yw yn dywedyd fod pob peth wedi eu darostwng, amlwg yw mai oddieithr yr hwn a ddarostyngodd bob peth iddo.

28 A phan ddarostynger pob peth iddo, yna [c] y Mâb ei hun hefyd a ddarostyngir i'r hwn a ddarostyngodd bob peth iddo ef, fel y byddo Duw oll yn oll.

29 O's amgen, beth a wnâ y rhai a fedyddir dros y meirw, o's y meirw ni chyfodir ddim? pa ham ynte y bedyddir hwy dros y meirw?

30 A [d] pha ham yr ydym ninnau mewn perygl bob awr?

31 [e] Yr ydwyf beunydd yn marw, [t] myn [f] eich gorfoledd yr hon sydd gennyf yng Nghrist Jesu ein Harglwydd.

32 O's yn ôl dull dŷn [g] yr ymleddais ag aniseiliaid yn Epheſus, pa lesâd *fydd* i mi oni chyfodir y meirw? [h] Bwytawn ac yfwn; canys y foru marw yr ydym.

33 Nâ thwyller chwi, y mae ymddiddanion drwg yn llygru moesau da.

34 [i] Deffrowch yn gyfiawn, ac na phechwch: canys nid oes gan rai wybodaeth am Dduw. [k] Er cywilydd i chwi yr wyf yn dywedyd hyn.

35 Eithr fe a ddywaid rhyw un, [l] Pa fodd y cyfodir y meirw? ac â pha ryw gorph y deuant?

36 Ow

36 Oh ynfyd, [m] y peth yr wyt ti yn ei hau, ni fywheir oni bydd efe marw.

37 A'r peth yr wyt yn ei hau, nid y corph a fydd yr ydwyt yn ei hau, ond gronyn noeth, yſgatfydd o wenith, neu o ryw *rawn* arall.

38 Eithr Duw ſydd yn rhoddi iddo gorph fel y mynnodd efe, ac i bob hedyn ei gorph ei hun.

39 Nid yw pob cnawd unrhyw gnawd: eithr arall yw cnawd dynion, ac arall yw cnawd aniſeiliaid, a *chnawd* arall *ſydd* i byſgod, ac arall i adar.

40 Y *mae* heſyd gyrph nefol, a chyrph daearol; ond arall yw gogoniant y rhai nefol, ac arall y rhai daearol.

41 Arall yw gogoniant yr haul, ac arall yw gogoniant y lloer, ac arall yw gogoniant y ſêr: canys y mae rhagor rhwng ſeren a ſeren mewn gogoniant.

42 [n] Felly heſyd y *mae* adgyfodiad y meirw. [o] Efe a heuir mewn llygredigaeth, *ac* a gyfodir mewn anllygredigaeth:

43 Efe a heuir mewn ammarch, *ac* a gyfodir mewn gogoniant: efe a heuir mewn gwendid, *ac* a gyfodir mewn nerth: efe a heuir yn gorph anianol, *ac* a gyfodir yn gorph ysbrydol.

44 Y mae corph anianol, ac y mae corph ysbrydol.

45 Felly heſyd y mae yn [p] ſgrifennedig, [p] Y dyn cyntaf Addaf a wnaed yn enaid byw, [q] *a'r* Adda diweddaf yn ysbryd yn bywhau.

46 Eithr nid cyntaf yr ysbrydol, ond yr anianol; ac wedi hynny yr ysbrydol.

47 Y dyn cyntaf o'r ddaear yn ddaearol; yr ail dyn yr Arglwydd [r] o'r nef.

48 Fel y *mae* y daearol, felly y *mae* y rhai daearol heſyd; ac fel y mae y nefol, felly y *mae* y rhai nefol heſyd.

49 Ac [s] megis y dygaſom ddelw y daearol, [t] ni a ddygwn heſyd ddelw y nefol.

50 Eithr hyn meddaf, O frodyr, na ddichon [u] cig a gwaed etifeddu teyrnas Ddaw; ac nad yw llygredigaeth yn etifeddu anllygredigaeth.

51 Wele, yr wyf yn dywedyd i chwi ddirgelwch; [x] Ni hunwn ni oll, eithr ni a newidir oll mewn moment, ar darawiad llygad, wrth yr udgorn diweddaf.

52 Canys [y] yr udgorn a gân, a'r meirw a gyfodir yn anllygredig, a ninnau a newidir.

53 O herwydd rhaid i'r llygradwy hwn wiſgo anllygredigaeth, ac [z] i'r marwol hwn wiſgo anfarwoldeb.

54 A phan ddarffo i'r llygradwy hwn wiſgo anllygredigaeth, ac i'r marwol hwn wiſgo anfarwoldeb, yna y bydd yr ymadrodd a [a] ſgrifennwyd, [a] Angau a lyngcwyd mewn buddugoliaeth.

55 [b] O angau, pa le y *mae* dy gòlyn? O † uffern, pa le *mae* dy fuddugoliaeth?

56 Còlyn angau yw pechod, a [c] grym pechod yw 'r gyfraith.

57 Ond i Dduw y *byddo* 'r diolch, yr hwn ſydd yn rhoddi i ni [d] fuddugoliaeth trwy ein Harglwydd Jeſu Griſt.

58 Am hynny, ſy mrodyr annwyl, byddwch ſicr, a dïymmod, ‡ *a* helaethion yngwaith yr Arglwydd yn waſtadol, † a *chwi* yn gwybod nad yw eich llafur chwi yn ofer yn yr Arglwydd.

PEN. XVI.

1 *Y mae yn eu hannog i borthi angen y brodyr yn Jeruſalem:* 10 *yn canmol Timotheus,* 13 *ac ar ôl rhybuddion caredig,* 16 *yn dweddu ei Epiſtol ag amryw anherchion.*

Hefyd am [1] y caſgl i'r ſaint, megis yr ordeiniais i eglwyſi Galatia, felly gwnewch chwithau.

2 [b] Y *dyaa* cyntaf o'r wythnos, pob un o honoch rhodded heibio yn ei ymmyl gan dryſori, fel y llwyddodd *Duw* ei, fel na byddo caſgl pan ddelwyf fi.

3 A [c] phan ddelwyf, pa rai bynnag a ddangoſoch eu bod yn gymmeradwy trwy lythyrau, y rhai hyny a ddanfonaf i ddwyn eich rhodd i Jeruſalem.

4 Ac † o's bydd y peth yn haeddu i minneu heſyd fyned, hwy a gânt fyned gyd â mi.

5 Eithr mi a ddeuaf attoch, [d] gwedi yr elwyf trwy Facedonia: (canys trwy Facedonia yr wyf yn myned.)

6 Ac nid hwyrach yr arhoſaf gyd â chwi, neu y gauafaf heſyd, fel y'm hebryngoch i ba le bynnag yr elwyf.

7 Canys nid oes i'm bryd eich gweled yn awr ar fy hynt; ond yr wyf yn gobeithio 'r arhoſat ennyd gyd a chwi, [e] o's cenhada yr Arglwydd.

8 Eithr mi a arhoſaf yn Epheſus hyd y Sulgwyn.

9 Canys [f] agorwyd i mi ddrws mawr a grymmus, ac y *mae* gwrthwynebwyr lawer.

10 Ac [g] o's Timotheus a ddaw, edrychwch ar ei fod yn ddïofn gyd â chwi: canys [h] gwaith yr Arglwydd y mae yn ei weithio, fel finneu.

11 [i] Am hynny na ddïyſtyred neb ef; ond hebryngwch ef mewn heddwch, fel y delo attaf: canys yr wyſ fi yn ei ddiſgwil ef gyd â'r brodyr.

12 Ac am y brawd Apòlos, mi a ymbiliais lawer ag ef am ddyfod attoch chwi gyd â'r brodyr: eithr er dim nid oedd ei ewyllys ef i ddyfod yr awron; ond efe a ddaw pan gaffo amſer cyfaddas.

13 Gwiliwch, ſefwch yn y ffydd, ymwrolwch, ymgryfhewch.

14 Gwneler eich holl bethau chwi mewn cariad.

15 Ond yr ydwyf yn attolwg i chwi frodyr, (chwi a adwaenoch dŷ Stephanas mai [k] blaenffrwyth Achaia ydyw, ac iddynt ymoſod i weinidogaeth y ſaint)

16 [l] Fod o honoch chwithau yn ddaroſtyngedig i'r cyfryw, ac i bob un ſydd yn cyd-weithio, ac yn llafurio.

17 Ac yr ydwyf yn llawen am ddyfodiad Stephanas, a Ffortunatus, ac Achaicus: canys [m] eich diffyg chwi hwy a'i cyflawnaſant.

18 Canys hwy a eſmwythaſant ar fy ysbryd i, a'r eiddoch chwithau: [n] cydnabyddwch gan hynny y cyfryw rai.

19 Y mae eglwyſi Aſia yn eich annerch chwi. Y mae Aewila a Phriſcil-la, [o] gyd â'r eglwys ſydd yn eu tŷ hwynt, yn eich annerch chwi yn yr Arglwydd, yn ‡ fynych.

20 Y mae 'r brodyr oll yn eich annerch. [p] Anherchwch ei gilydd â chuſan ſanctaiddiol.

21 [q] Yr annerch à'm llaw i Paul fy hun.

22 Od oes neb nid yw yn caru yr Arglwydd Jeſu Griſt, bydded Anathema Maranatha.

23 [r] Gràs *ein* Harglwydd Jeſu Griſt *a fyddo* gyd â chwi.

24 Fy ſerch inneu *a fo* gyd â chwi oll yng Nghriſt Jeſu. Amen.

¶ Yr *Epiſtol* cyntaf at y Corinthiaid a 'ſgrifennwyd o Philippi, gyd â Stephanas, a Ffortunatus, ac Achaicus, a Thimotheus.

¶ Ail

4057.

[m] Joan 12. 24.
[n] Dan. 12. 3. Mar. 13. 43.
[o] Phil. 3. 20. Col. 3. 4.
[p] Gen. 2. 7.
[q] Rhuf. 5. 14.
[r] Joan 3. 13, 31.
[s] Gen. 5. 3.
[t] Rhuf. 8. 28. 2 Cor. 5. 18. a 4. 11. Phil. 3. 21.
[u] 1 Joan 3. 2.
[x] Joan 3. 3, 5. [x] 1 Theſ. 4. 15, 16, 17.
[y] 1 Theſ. 4. 16.
[z] 2 Cor. 5. 4.
[a] Eſay 25. 8. Dad. 20. 14.
[b] Hoſ. 13. 14. † Neu, *y bedd.*
[c] Rhuf. 5. 13. a 7, 5. 13.
[d] 1 Joan 5. 5.
‡ *yn ymhelaethu gan wybod.*

[1] *Y mae yn eu hannog i borthi angen y brodyr yn Jeruſalem:* 10 *yn canmol Timotheus,* 13 *ac ar ôl rhybuddion caredig,* 16 *yn dweddu ei Epiſtol ag amryw anherchion.*

[1] Cor. 9. 1, 2, 12.
[b] Act. 20. 7. Dad. 1. 10.
[c] 2 Cor. 8. 16, 19.
† Neu, *o's bydd addas.*
[d] Act. 19. 21. 2 Cor. 1. 6.
[e] Act. 18. 21. Pen. 4. 19. Iago 4. 15.
[f] Act. 14. 27. 2 Cor. 2. 12. Col. 4. 3.
[g] Pen. 4. 17.
[h] Rhuf. 16. 21. Phil. 2. 20, 22. 1 Theſ. 3. 2. 1 Tim. 4. 12.
[i] Rhuf. 16. 5. 1 Heb. 13. 17.
[m] Phil. 2. 30. Phile. 13.
[n] 1 Theſ. 5. 12.
[o] Rhuf. 16. 5.
‡ Neu, *fawr.*
[p] Rhuf. 16. 16.
[q] Col. 4. 18.
[r] 2 Theſ. 3. 17. [r] Rhuf. 16. 20. Phil. 4. 23.

PEN. I.

Ymae 'r Apoſtol yn eu cyſſuro hwy yn erbyn trallod, trwy 'r diddanwch a'r ymwared a roiſai Duw iddo ef, megis yn ei holl gyſyngderau, 8 felly yn enweedig yn ei berygl arweddar yn Aſia: 12 a chan gymmeryd cyſtiolaeth o'i gyawybod ei hun, a'r eiadynt hwythau, am ei adiawyll ddull yn pregethu anghyfnewiaiol wirionead yr efengyl, 15 y mae efe yn ei eſguſoai ei hun na's daethai attynt, gan iddo wheuthur hynny nid o yſgafnaer meaawl, eithr o'i aynerwch tu ag attynt hwy.

4036. PAul apoſtol Jeſu Criſt, trwy ewyllys Duw, a'r brawd Timotheus, at eglwys Dduw yr hon ſydd yng Nghorinth, gyd â'r holl ſeintiau, y rhai ſy yn holl Achaia:

[a] Eph. 1. 2. 2 [a] Grâs *ſyddo* i chwi, a thangnefedd oddi wrth Dduw ein Tâd, a'r Arglwydd Jeſu Criſt.

[b] Eph. 1. 3. Pedr 1. 3. 3 [b] Bendigedig *ſyddo* Duw, a Thâd ein Harglwydd ni Jeſu Criſt, Tâd y trugareddau, a Duw pob diddanwch;

4 Yr hwn ſydd yn ein diddanu ni yn ein holl orthrymder, fel y gallom ninnau ddiddanu y rhai ſy mewn dim gorthrymder, trwy y diddanwch, â'r hwn y'n diddenir ni ein hunain gan Dduw.

[c] Act. 9. 4. Pen. 4. 10. Col. 1. 24. 5 O blegid fel [c] y mae dioddefiadau Criſt yn amlhau ynnom ni; felly trwy Criſt y mae ein diddanwch ni heſyd yn amlhau.

[d] Pen. 4. 15. 6 A pha un bynnag ai ein gorthrymmu yr ydys, [d] er diddanwch a jechydwriaeth i chwi *y mae*, yr hon a weithir trwy ymaros dan yr un dioddefiadau, y rhai yr ydym ninnau yn eu dioddef; ai ein diddanu yr ydys, er diddanwch a jechydwriaeth i chwi *y mae hynny*.

7 Ac *y mae* ein gobaith yn ſier am danoch, gan i ni wybod, mai megis yr ydych yn gyfrannogion o'r dioddefiadau, felly *y bydawch* heſyd o'r diddanwch.

[e] Act. 19. 23. Cor. 15. 32. 8 Canys ni ſynnem i chwi fod heb wybod, frodyr, am [e] ein cyſtudd a ddaeth i ni yn Aſia, bwyſo arnom yn ddirfawr uwch ben *ein* gallu, hyd onid oeddem yn ammau cael byw heſyd.

[f] Jer. 17. 5, 7. 9 Eithr ni a gawſom ynnom ein hunain farn angau, fel [f] na byddai i ni ymddiried ynnom ein hunain, ond yn Nuw, yr hwn ſydd yn cyfodi 'r meirw.

10 Yr hwn a'n gwaredodd ni oddi wrth gyfryw ddirfawr angau, ac ſy yn ein gwaredu; yn yr hwn yr ydym yn gobeithio, y gwared *ni* heſyd rhag llaw:

[g] Rhuf. 15. 30. Phil. 1. 19. Phile. 22. [h] Pen. 4. 15. 11 A chwithau heſyd [g] yn cydweithio droſom mewn gweddi, fel, [h] am y rhoddiad *a rodded* i ni o herwydd llawer, y rhodder diolch gan lawer droſom.

[i] 1 Cor. 2. 4, 13. 12 Canys ein gorfoledd ni yw hyn, *ſef* cyſtiolaeth ein cydwybod, mai mewn ſymlrwydd, a phurdeb duwiol, [i] nid mewn doethineb cnawdol, ond trwy râs Duw, yr ymddygaſom yn y byd, ond yn hytrach tu ag attoch chwi.

[k] Pen. 5. 12. [l] Phil. 2. 16. a 4. 1. 1 Theſ. 2. 19, 20. 13 Canys nid ydym yn 'ſgrifennu amgen bethau attoch, nag yr ydych yn eu darllen, neu yn eu cydnabod, ac yr wyf yn gobeithio a gydnabyddwch hyd y diwedd heſyd.

4062. 14 Megis y cydnabuoch ni o ran, [k] mai nyni yw eich gorfoledd chwi, fel [l] chwithau yr eiddom ninnau heſyd, yn nydd yr Arglwydd Jeſu.

15 Ac yn yr hyder hyn, yr oeddwn yn ewyllyſio dyfod attoch o'r blaen, fel y caffech [m] ail râs;

[m] Rhuf. 1. 11. [n] 1 Cor. 16. 5. 16 A myned heb eich llaw chwi i Facedonia, a [n] dyfod drachefn o Facedonia attoch, a chael ſy hebrwng gennwch i Judea.

[o] 1 Joan 2. 20, 27. [p] Eph. 4. 30. 2 Tim. 2. 19. 17 Gan hynny pan oeddwn yn bwriadu hyn, a arferais i yſgafnder? neu y pethau yr wyf yn eu bwriadu, ai ar ôl y cnawd yr wyf yn eu bwriadu? fel y byddai gyd â mi, Ie, Ie, a Nag ê, nag ê.

4057. Dad. 2. 17. [q] Pen. 5. 5. † *wyſt.* [r] Pen. 11. 31. 18 Eithr ffyddlon yw Duw, a'n hymadrodd ni wrthych chwi ni bu Ie, a Nag ê.

[s] 1 Cor. 4. 21. Pen. 2. 3. [t] 12. 20. [u] 13. 2, 10. [x] 1 Cor. 5. 5. 1 Pedr 5. 3. [y] Rhuf. 11. 20. 19 Canys Mab Duw Jeſu Criſt, yr hwn a bregethwyd yn eich plith gennym ni, *Jeſ* gennyf fi a Silfanus, a Thimotheus, nid y-doedd Ie, a Nag ê, eithr ynddo ef Ie ydoedd.

20 O blegid holl addewidion Duw ynddo ef *ydynt* Ie, ac ynddo ef Amen, er gogoniant i Dduw trwom ni.

21 A'r hwn ſydd yn ein cadarnhau ni gyd â chwi yng Nghriſt, ac [o] a'n henneiniodd ni, yw Duw:

22 Yr hwn heſyd [p] a'n ſeliodd, ac [q] a roes † ernes yr Ysbryd yn ein calonnau.

23 Ac [r] yr wyf [s] yn galw Duw yn dyſt ar fy enaid, [s] mai er eich arbed chwi na ddaethym etto i Gorinth.

24 Nid am [t] ein bod yn arglwyddiaethu ar eich ffydd chwi, ond yr ydym yn gydweithwyr i'ch llawenydd: o blegid [u] trwy ffydd yr ydych yn ſefyll.

PEN. II.

Wedi iddo ddangos yr achos na ddaethai efe attynt, 6 y mae efe yn erchi iaaynt faddau i'r dyn a yſgymmunaſia, a'i gyſuro: 10 megis y maddeuaſai yntef idao, ar ei wir edifeirwch: 12 gan ddangos hefyd yr achos pa ham yr aethai efe o Droas i Facedonia, 14 a'r llwyddiant a'r ffynniant a roiſai Duw i'w bregeth ef ym mhob lle.

EIthr mi a fernais hyn ynnof fy hun, na ddelwn drachefn mewn triſtwch attoch.

2 O blegid o's myſi a'ch triſtâf chwi, pwy yw 'r hwn a'm llawenhâ i, ond yr hwn a driſtâwyd gennyfi.

[a] Pen. 12. 21. [b] Pen. 8. 22. 3 Ac mi a 'ſgrifennais hyn ymma attoch, fal pan ddelwn [a] na chawn driſtwch oddi wrth y rhai y dylwn lawenhau; [b] gan hyderu am danoch oll, fod fy llawenydd i *yn llawenydd* i chwi oll.

4063. Gal. 5. 10. 4 Canys o orthrymder mawr, a chyfyngder calon yr yſgrifennais attoch â dagrau lawer, nid fel y'ch triſtäid chwi, eithr fel y gwybyddech y cariad ſydd gennyf yn helaethach tu ag attoch chwi.

[c] 1 Cor. 5. 1. 5 Ac [c] o's gwnaeth neb driſtâu, ni wnaeth efe i mi driſtâu, ond o ran; rhag i mi bwyſo arnoch chwi oll.

6 Digon i'r cyfryw *dyn* y cerydd ymma *a ddaeth* oddi wrth laweroedd.

7 Yn gymmaint ag y *dylech* yn y gwrthwyneb, yn hytrach faddau *iddo*, a'i ddiddanu, rhag llyngcu 'r cyfryw gan ormod triſtwch.

8 Am hynny yr ydwyf yn attolwg i chwi gadarnhau *eich* cariad tu ag atto ef.

9 Canys er mwyn hyn heſyd yr yſgrifennais, fel y gwybyddwn brawf o honoch, a ydych ufudd ym mhob peth.

10 I'r hwn yr ydych yn maddeu dim iddo, yr *wyf* finnau: canys o's maddeuais ddim, i'r hwn y maddeuais, er eich mwyn chwi y *maddeuais*, yngolwg Criſt.

11 Fel na'n ſiommer gan Satan: canys nid ydym heb wybod ei ddichellion ef.

12 Eithr [d] gwedi i mi ddyfod i Droas, i *bregethu* efengyl Grift, ac [e] wedi agoryd i mi ddrws gan yr Arglwydd,

13 Ni chefais lonydd yn fy ysbryd, am na chefais [f] Ditus fy mrawd, eithr gan ganu yn jach iddynt, mi a euthum ymmaith i Facedonia.

14 Ond i Dduw y *byddo* 'r diolch, yr hwn yn waſtad ſydd yn peri i ni oruchafiaeth yng Nghrift, ac ſydd yn eglurhau [g] arogledd ei wybodaeth trwem ni ym mhob lle.

15 Canys perarogl Crift ydym ni i Dduw, [h] yn y rhai cadwedig, ac yn y rhai colledig:

16 [i] I'r naill *yr ydym* yn arogl marwolaeth i farwolaeth; ac i'r lleill, yn arogl bywyd i fywyd. A [k] phwy *ſyda* ddigonol i'r pethau hyn?

17 Canys nid ydym ni, megis llawer, [l] yn gwneuthur maſnach o air Duw: eithr megis o burdeb, eithr megis o Dduw, yngwydd Duw yr ydym yn lleſaru yng Nghrift.

PEN. III.

1 *Rhag i'w gauathrawon hwy roi gwâg-orfoledd yn ei erbyn ef, y mae efe yn dangos fod ffydd a doniau 'r Corinthiaid yn canmol ei weinidogaeth ef yn ddigon helaeth.* 6 *Ac ar hyn trwy gyffelybrwydd rhwng gweinidogion y Ddeddf a'r Efengyl,* 12 *y mae efe yn profi fod ei weinidogaeth ef yn rhagori, o gymmaint ag y mae Efengyl y bywyd, a rhyddid, yn fwy gogoneddus nâ chyfraith damnedigaeth.*

[a] A I dechreu yr ydym dracheſn ein canmol ein hunain? Ai rhaid i ni, megis i rai, wrth lythyrau canmoliaeth attoch chwi, neu rai canmoliaeth oddi wrthych chwi?

2 [b] Ein llythyr ni ydych chwi, yn [1]grifennedig yn ein calonnau, yr hwn a ddyeillir, ac a ddarllenir gan bob dyn.

3 Gan fod yn eglur mai llythyr Crift ydych, wedi ei weini gennym ni, wedi ei [1]grifennu nid ag inge, ond ag Ysbryd y Duw byw; nid [c] mewn llechau cerrig, eithr [d] mewn llechau cnawdol y galon.

4 A chyfryw hyder ſydd gennym trwy Grift ar Dduw:

5 [e] Nid o herwydd ein bod yn ddigonol o honom ein hunain, i feddwl dim megis o honom ein hunain; eithr [f] ein digonedd ni *ſydd* o Dduw:

6 Yr hwn hefyd a'n gwnaeth ni [g] yn weinidogion cymmwys [h] y teſtament newydd, nid [i] i'r llythyren ond i'r Ysbryd: canys [k] y mae 'r llythyren yn lladd, ond yr Ysbryd ſydd yn bywhau.

7 Ac o's bu gweinidogaeth angau mewn llythrennau, [l] wedi ei hargraphu ar gerrig mewn gogoniant, [m] fel na allai plant yr Iſrael edrych yn graff yn wyneb Moſes, gan ogoniant ei wynebpryd, yr hwn *ogoniant* a ddilëwyd;

8 Pa fodd yn hytrach na bydd gweinidogaeth yr Ysbryd mewn gogoniant?

9 Canys o's *bu* gweinidogaeth damnedigaeth *yn* ogoniant, mwy o lawer y mae gweinidogaeth [n] cyfiawnder yn rhagori mewn gogoniant.

10 Canys hefyd ni ogoneddwyd yr hyn a ogoneddwyd, yn y rhan hon, o herwydd y gogoniant tra rhagorol.

11 O blegid o's *bu* yr hyn a ddilëid yn ogoneddus, mwy o lawer y *byddo* yr hyn ſydd yn aros yn ogoneddus.

12 Am hynny gan fod gennym gyfryw obaith, [o] yr ydym yn arfer hyfder mawr.

13 Ac nid megis [p] y goſododd Moſes orchudd ar ei wyneb, i'ſ nad edrychai plant Iſrael yn graff ar [q] ddiwedd yr hyn a ddileid.

14 Eithr † [r] dallwyd eu meddyliau hwynt. Canys hyd y dydd heddyw y mae yr un gorchudd, wrth ddarllen yr hen deſtament, yn aros heb ei ddadguddio, yr hwn yng Nghrift a ddileir.

15 Eithr hyd y dydd heddyw pan ddarllenir Moſes, y mae 'r gorchudd ar eu calon hwynt.

16 Ond [s] pan ymchwelo at yr Arglwydd, [t] tynnir ymmaith y gorchudd.

17 Eithr yr Arglwydd yw [u] Ysbryd: a lle *mae* Ysbryd yr Arglwydd, yno *y mae* rhydd-did.

18 Eithr nyni oll, ag wyneb agored yn edrych ar [u] ogoniant yr Arglwydd [x] megis mewn drych, [y] a newidir i'r unrhyw ddelw, o ogoniant i ogoniant, megis ‡ gan Ysbryd yr Arglwydd.

28. 1 Cor. 15. 49. Col. 3. 10. ‡ *gan yr Arglwydd*

PEN. IV.

1 *Y mae efe yn dangos arferu o hono ef bob math ar burdeb a diwyarwydd ffyddlawn, wrth bregethu 'r Efengyl;* 7 *a bod y blinderau a'r erlid yr oedd efe beunydd yn eu dioddef o achos yr Efengyl, er moliant i allu Duw,* 12 *a lleſâd i'r Eglwys,* 16 *a gogoniant tragywyddol iddo yntef.*

AM hynny gan fod i ni y weinidogaeth hon, [a] megis y cawſom drugaredd, nid ydym yn pallu.

2 Eithr ni a ymwrthodaſom â chuddiedig bethau [b] cywilydd, heb rodio mewn cyfrwyſdra, [c] na thrin gair Duw yn dwyllodrus; eithr [d] trwy eglurhâd y gwirionedd [e] yr ydym yn ein canmol ein hun wrth bob cydwybod dynion yngolwg Duw.

3 Ac o's cuddiedig yw ein hefengyl ni, [f] yn y rhai colledig y mae yn guddiedig.

4 Yn y rhai y [g] dallodd [h] duw y byd hwn feddyliau y rhai digred, fel na thywynnai iddynt lewyrch efengyl [i] gogoniant Crift, [k] yr hwn yw delw Dduw.

5 Canys nid ydym yn ein pregethu ein hunain, ond Crift Jeſu yr Arglwydd, a [l] ninnau yn weiſion i chwi er mwyn Jeſu.

6 Canys Duw [m] yr hwn a orchymynnodd i'r goleuni lewyrchu o dywyllwch, yw yr hwn [n] a lewyrchodd yn ein calonnau, i *roddi* goleuni gwybodaeth gogoniant Duw yn wyneb Jeſu Grift.

7 Eithr y mae gennym y tryſor hwn mewn [o] lleſtri pridd, [p] fel y byddai godidowgrwydd y gallu o Dduw, ac nid o honom ni.

8 Ym mhob peth *yr ŷm* yn gyſtuddiol, ond nid mewn ing; *yr ydym* mewn cyfyng-gyngor, ond nid yn ddiobaith;

9 Yn cael ein herlid, ond heb ein llwyr-adel; [q] yn cael ein bwrw i lawr, eithr heb ein difetha;

10 Gan gylch-arwain yn y corph bob amſer [r] farweiddiad yr Arglwydd Jeſu, [s] fel yr eglurer hefyd fywyd Jeſu yn ein corph ni.

11 Canys [t] yr ydys yn ein rhoddi ni, y rhai ydym yn fyw, yn waſtad i farwolaeth er mwyn Jeſu, fel yr eglurer hefyd fywyd Jeſu yn ein marwol gnawd ni.

[a] Pen. 5. 12. a 10. 8, 12.

[b] 1 Cor. 5. 2, 3. Pen. 12. 11.

[c] Eſod. 24. 12. a 34. 1.

[d] Jer. 31. 33. Heb. 8. 10.

[e] Pen. 2. 16.

[f] Phil. 2. 13.

[g] Pen. 5. 18.

[h] Jer. 31. 31. Mat. 26. 28.

[i] Rhuf. 2. 27, 29.

[k] Rhuf. 3. 20. a 4. 12. a 7. 2, 10, 11.

[l] Deut. 10. 1, &c.

[m] Eſod. 34. 29, 30.

[n] Rhuf. 1. 17. a 3. 21.

[o] Eph. 6. 19.

[p] Eſod. 34. 33, 35.

[q] Rhuf. 10. 4. Gal. 3. 23. † *caledwya.*

[r] Eſay 6. 10. Rhuf. 11. 8.

[s] Rhuf. 11. 23, 26.

[t] Eſay 25. 7.

[u] Pen. 4. 4, 6. 1 Tim. 1. 11.

[x] 1 Cor. 13. 12.

[y] Rhuf. 8. *yr Ysbryd.*

[a] 1 Cor. 7. 25.

[b] Rhuf. 1. 16.

[c] Pen. 2. 17.

[d] Pen. 5. 11.

[e] Pen. 6. 4.

[f] 1 Cor. 1. 18. Pen. 2. 15. 2 Thef. 2. 10.

[g] Eſay 6. 10.

[h] Joan 12. 31.

[i] Pen. 3. 18.

[k] Joan 1. 18. a 12. 45. Phil. 2. 6. Col. 1. 15. Heb. 1. 3.

[l] Pen. 1. 24.

[m] Gen. 1. 3.

[n] 2 Pedr 1. 19.

[o] Pen. 5. 1.

[p] 1 Cor. 2. 5.

[q] Pſ. 37. 24.

[r] Pen. 1. 5. [s] Rhuf. 8. 17. 2 Tim. 2. 11, 12. [t] Pſal. 44. 22. 1 Cor. 15. 31, 49.

[r] 1 Pedr 4.

12 Felly [u] y mae angau yn gweithio ynnom ni, ac einioes ynnoch chwithau.

13 A chan fod gennym [x] yr un ysbryd ffydd, yn ôl yr hyn a 'sgrifennwyd, [y] Credais, am hynny y lleferais; yr ydym ninnau hefyd yn credu, ac am hynny yn llefaru.

14 Gan wybod y bydd [z] i'r hwn a gyfododd yr Arglwydd Jesu, ein cyfodi ninnau hefyd trwy Jesu, a'n gosod ger bron gyd â chwi.

15 Canys [a] pob peth *sydd* er eich mwyn chwi, fel [b] y byddo i ras wedi amlhau, trwy ddiolchgarwch llaweroedd, ymhelaethu i ogoniant Duw.

16 O herwydd pa ham nid ydym yn pallu; eithr er llygru ein dŷn oddi allan, er hynny [c] y dŷn oddi mewn a adnewyddir o ddydd i ddydd.

17 Canys [d] ein byrr ysgafn gystudd ni, sydd yn odidog ragorol yn gweithredu tragywyddol bwys gogoniant i ni:

18 Tra na bôm yn edrych ar y pethau a welir, ond ar y pethau ni welir: canys y pethau a welir *sy* dros amser, ond y pethau ni welir *sy* dragywyddol.

[u] Pen. 13. 9.
[x] Rhuf. 1. 12.
[y] 2 Pedr 1. 1.
[z] Psal. 116. 10. [a] Rhuf. 8. 11. 1 Cor. 6. 14. [a] Pen. 1. 6. Col. 1. 24. 2 Tim. 2. 10. [b] Pen. 1. 11. [c] Rhuf. 7. 22. Eph. 3. 16. Col. 3. 10. 1 Pedr 3. 4. [d] Rhuf. 8. 18. 1 Pedr 1. 6. a 5. 10.

PEN. V.

1 *Ei fod ef mewn ſicr obaith o'r gogoniant tragywyddol, 6 a diſgwil am dano, ac am y farn gyffredinol, yn ymegnio i gaaw cydwybod dda, 12 nid er mwyn ymffroſtio yn hynny, 14 Eithr megis un wedi derbyn bywyd oddi wrth Grift, yn ceiſio byw fel creadur newydd i Grift, yn unig, 18 a chymmodi eraill â Duw yng Nghrift, trwy weinidogaeth y cymmod.*

CAnys ni a wyddom, o's [a] ein daearol dŷ o'r babell *hon* a ddattodir, ſod i ni a deilad gan Dduw, *ſef* tŷ nid o waith llaw, tragywyddol yn y nefoedd.

2 Canys am hynny [b] yr ydym yn ochneidio, gan ddeiſyfu cael ein harwiſgo â'n tŷ ſydd o'r nef:

3 O's hefyd wedi [c] ein gwiſgo, nid yn noethion y'n ceir.

4 Canys ninnau hefyd y rhai ŷm yn y babell *hon*, ydym yn ochencidio, yn llwythog, † yn yr hyn nid ŷm yn chwennych ein diosg, ond [d] ein harwiſgo, fel y llyngcer yr hyn ſydd farwol gan fywyd.

5 [e] A'r hwn a'n gweithiodd ni i hyn ymma yw Duw, yr hwn hefyd [f] a roddodd i ni ‡ ernes yr Yſbryd.

6 Am hynny *yr ydym* yn hyderus bob amſer, ac yn gwybod tra ydym yn gartrefol yn y corph, ein bod oddi cartref oddi wrth yr Arglwydd.

7 Canys [g] wrth ffydd yr ydym yn rhodio, ac nid wrth olwg.

8 Ond yr ydym yn hŷ, ac [h] yn gweled yn dda yn hytrach ſod oddi cartref o'r corph, a chartrefu gyd â'r Arglwydd.

9 Am hynny hefyd yr ydym yn ymorchestu, pa un bynnag ai gartref y byddom, ai oddi cartref, ein bod yn † gymmeradwy ganddo ef.

10 [i] Canys rhaid i ni oll ymddangos ger bron brawdle Crift, [k] fel y derbynio pob un y pethau *a wnaethpwyd* yn y corph, yn ol yr hyn a wnaeth, pa un bynnag ai da, ai drwg.

11 A ni gan hynny yn gwybod [l] ofn yr

[a] Job 4. 19. Pen. 4. 7. 2 Pedr 1. 13, 14. [b] Rhuf. 8. 23. [c] Dad. 3. 18. † *o herwydd nad.* [d] 1 Cor. 15. 53, 54. [e] Eſay 29. 23. [f] Rhuf. 8. 23. Pen. 1. 22. Eph. 1. 14. a 4. 30. ‡ *wyſtl.* [g] Rhuf. 8. 23, 24. 1 Cor. 13. 12. Heb. 11. 1. [h] Phil. 1. 23. † *rhyngu bodd yn dda iddo ef.* [i] Rhuf. 14. 10. [k] Rhuf. 2. 6. Gal. 6. 7. Pſ. 62. 12. Col. 3. 24, 25. Dad. 22. 12. [l] Job 31. 23. Jud. 23.

Arglwydd, yr ydym yn perſwadio dynion; [m] eithr i Dduw y'n gwnaed yn hysbys; ac yr ydwyf yn gobeithio ddarfod ein gwneuthur yn hysbys yn eich cydwybodau chwithau hefyd.

12 Canys [n] nid ydym yn ein canmol ein hunain drachefn wrthych, ond yn rhoddi i chwi achlyſur [o] gorfoledd o'n plegid ni, fel y caffoch *beth i atteb* yn erbyn y rhai ſy yn gorfoleddu yn † y golwg, ac nid yn y galon.

13 Canys [p] pa un bynnag ai amhwyllo yr ydym, i Dduw *yr ydym*: ai yn ein pwyll yr ydym, i chwi *yr ydym*.

14 Canys y mae cariad Crift yn ein cymmell ni, gan farnu o honom hyn, [q] o's bu un farw dros bawb, yna meirw oedd pawb.

15 Ac efe a fu farw dros bawb, [r] fel na byddai i'r rhai byw fyw mwyach iddynt eu hunain, ond i'r hwn a fu farw droſtynt, ac a gyfodwyd.

16 [s] Am hynny nyni o hyn allan nid adwaenom neb yn ôl y cnawd; ac o's buom hefyd yn adnabod Crift yn ôl y cnawd, etto yn awr nid ydym yn *ei* adnabod *ef* mwyach.

17 Gan hynny od *oes* neb [t] yng Nghrift, *y mae efe* yn greadur newydd. [u] Yr hên bethau a aethant heibio; wele, gwnaethpwyd pob peth yn newydd.

18 A phob peth *ſydd* o Dduw, [x] yr hwn a'n cymmododd ni ag ef ei hun trwy Jeſu Grift, ac a roddodd i ni weinidogaeth y cymmod;

19 Sef bod [y] Duw yng Nghrift, yn cymmodi y byd ag ef ei hun, heb gyfrif iddynt eu pechodau, ac wedi gosod ynnom ni air y cymmod.

20 Am hynny yr ydym ni [z] yn genhadau dros Grift, megis pe byddai Duw yn deiſyf *arnoch* trwyddom ni, yr ydym yn erfyn dros Grift, cymmoder chwi â Duw.

21 Canys yr hwn nid adnabu bechod, [a] a wnaeth efe yn bechod droſom ni, fel y'n gwnelid ni [b] yn gyfiawnder Duw ynddo ef.

[m] Pen. 4. 2. [n] Pen. 3. 10. [o] Pen. 1. 14. † Gr. *yr wyneb.* [p] Pen. 11. 1, 16, 17. a 12. 6, 11. [q] Rhuf. 5. 15. [r] Rhuf. 6. 11, 12. Gal. 2. 20. 1 Theſ. 5. 10. 1 Pedr 4. 2. [s] Mat. 12. 50. [t] Rhuf. 8. 9. Gal. 6. 15. [u] Eſay 43. 18, 19. a 65. 17. [x] Col. 1. 20. 1 Joan 2. 2. a 4. 10. [y] Rhuf. 3. 24, 25. [z] Job 33. 23. Mal. 2. 7. Pen. 3. 6. [a] Eſay 53. 6, 9, 12. Gal. 3. 13. 1 Pedr 2. 22, 24. 1 Joan 3. 5. [b] Rhuf. 1. 17.

PEN. VI.

1 *Darfod iddo ei ddangos ei hun yn weinidog ffyddlawn i Grift, trwy ei gynghorion, 3 a ainiweidrwydd ei fuchedd, 4 a'i ddioddefgarwch mewn pob math ar gyſtudd, ac ammarch, er mwyn yr Efengyl: 10 am yr hon y mae efe yn hyfach yn lleſaru yn eu plith, am fod ei gâlon ef yn agored iddynt: 13 ac y mae efe yn diſgwil am y cyfryw ewyllyſgarwch drachefn oddi wrthynt hwy, 14 gan eu hannog i ochelyd cymdeithas ac aſtendid eulynaddolwyr, a hwythau yn Demlau y Duw byw.*

A Ninnau [a] gan gyd-weithio, ydym yn attolwg *i chwi* [b] na dderbynioch ras Duw yn ofer:

2 (Canys y mae efe yn dywedyd, [c] Mewn amſer cymmeradwy y'th wrandewais, ac yn nydd jechydwriaeth y'th gynnorthwyais: wele, yn awr yr amſer cymmeradwy; wele, yn awr ddydd yr jechydwriaeth)

3 [d] Heb roddi dim achos tramgwydd mewn dim, fel na feier ar y weinidogaeth:

4 Eithr gan ein ‡ dangos ein hunain ym mhob peth, [e] fel gweinidogion Duw, mewn ammynedd mawr, mewn cyſtuddiau, mewn anghenion, mewn cyſyngderau,

5 [f] Mewn gwialennodiau, mewn carcharau, mewn terfyſgau, mewn poenau, mewn gwiliadwriaethau, mewn ymprydiau,

6 Mewn

[a] 1 Cor. 3. 9. [b] Heb. 12. 15. [c] Eſay 49. 8. [d] 1 Cor. 10. 32. ‡ *canmol.* [e] Pen. 4. 2. [f] 1 Cor. 4. 1. [f] Pen. 11. 23.

6 Mewn purdeb, mewn gwybodaeth, mewn hirymaros, mewn tiriondeb yn yr Ysbryd glan, mewn cariad diragrith.

7 Yngair y gwirionedd, yn g nerth Duw, trwy h arfau cyfiawnder, ar ddehau, ac ar asliwy,

8 Trwy barch ac ammarch, trwy anglod a chlod: megis twyllwyr, ac *er hynny* yn eirwir;

9 Megis anadnabyddus, ac i *er hynny* yn adnabyddus; k megis yn meirw, ac wele byw ydym; l megis wedi ein ceryddu, a heb ein lladd;

10 Megis wedi ein tristau, ond yn wastad yn llawen; megis yn dlodion, ond yn cyfoethogi llawer; megis heb ddim gennym, ond *ertto* yn meddiannu pob peth.

11 Ein genau ni a agorwyd wrthych chwi, O Gorinthiaid, m ein calon ni a chengwyd.

12 Ni chyfyngwyd arnoch ynhom ni, eithr n cyfyngwyd arnoch yn eich ymysgaroedd eich hunain.

13 Ond am yr un tal, (o yr ydwyf yn dywedyd megis wrth *fy* mhlant) chenger chwithau hefyd.

14 p Na jauer chwi yn anghymharus gyd a'r rhai digred. Canys q pa gyfeillach *fydd* † rhwng cyfiawnder ac anghyfiawnder? a pha gymmundeb ‡ rhwng goleuni a thywyllwch?

15 A pha gyssondeb *fydd* rhwng Crist a Beliar? neu pa ran *fydd* i gredadyn gyd ag anghredadyn?

16 A pha gydfod *fydd* rhwng teml Dduw ac eulynnod? Canys r teml y Duw byw ydych chwi; fel y dywedodd Duw, s Mi a breswyliaf ynddynt, ac a rodiaf yn *eu mysg*, ac a fyddaf yn Dduw iddynt hwy, a hwy a fyddant yn bobl i mi.

17 t O herwydd pa ham deuwch allan o'i canol hwy, ac ymddidolwch, medd yr Arglwydd, ac na chyffyrddwch a dim aflan; ac mi a'ch derbyniaf chwi;

18 u Ac a fyddaf yn Dad i chwi, a chwithau a fyddwch yn feibion ac yn ferched i mi, medd yr Arglwydd hollalluog.

q. u Jer. 31. 1, 9. Dad. 21. 7.

PEN. VII.

1 *Y mae efe ym mhellach yn eu hannog hwy i burdeb bucheda, 2 ac i ddwyn y cyfryw ewyllys da tu ag atto ef, ag yr oedd yntau yn ei ddwyn tu ag attynt hwy. 3 A rhag iddynt hwy feddwl ei fod ef yn ammau hynny, y mae efe yn dangos pa gyssur a gymmerodd efe yn ei flinderau, pan fynegoda Titus y tristwch auwiol a weithiasai ei Epistol cyntaf ef ynddynt hwy, 13 a'i caredigrwyda hwynt; a'i hufudaodd tu ag at Ditus, megis y bostiasai efe o'r blaen am danynt hwy.*

AM hynny a gan fod gennym yr addewidion hyn, anwylyd, ymlanhawn oddi wrth bob halogrwydd cnawd ac ysbryd, gan berffeithio sancteiddrwydd yn ofn Duw.

2 Derbyniwch ni. Ni wnaethom gam i neb, ni lygrasom neb, b nid ysbeiliasom neb.

3 Nid i'ch condemnio yr wyf yn dywedyd: canys c mi a ddywedais o'r blaen eich bod chwi yn ein calonnau ni, i farw ac i fyw gyd a chwi.

4 *Y mae* hyfder fy ymadrodd yn fawr wrthych. *Y mae gennyf* or foledd mawr o'ch plegid chwi; d yr wyf yn llawn o ddiddanwch, yn drachyflawn o lawenydd yn ein holl orthrymder.

5 Canys e wedi ein dyfod ni i Facedonia, ni chafodd ein cnawd ni ddim llonydd, eithr ym mhob peth cystuddiedig *fuom*; f oddi allan *yr oedd* ymladdau, oddi fewn ofnau.

6 Eithr g Duw yr hwn sydd yn diddanu y rhai cystuddiedig, a'n diddanodd ni wrth h ddyfodiad Titus.

7 Ac nid yn unig wrth ei ddyfodiad ef, ond hefyd wrth y diddanwch a'r hwn y diddanwyd ef ynnoch chwi, pan fynegodd efe i ni eich awyddfryd chwi, eich galar chwi, eich zel tu ag attafi, fel y llawenheais i yn fwy.

8 Canys er i mi eich tristau chwi mewn llythyr, nid yw edifar genyf, i er bod yn edifar gennyf; canys yr wyf yn gweled dristau o'r llythyr hwnnw chwi, er *nad oedd ond* dros amser.

9 Yn awr yr ydwyf yn llawen, nid am eich tristau chwi, ond am eich tristau i edifeirwch: canys tristau a wnaethoch ‡ yn ddiwiol, fel na chaech golled mewn dim oddi wrthym ni.

10 Canys duwiol dristwch sydd yn gweithio edifeirwch, er jechydwriaeth ‖ ni bydd edifeirwch o honi: eithr tristwch y byd sydd yn gweithio angau.

11 Canys wele hyn ymma, eich tristau chwi † yn ddiwiol, pa astudrwydd ei saint a weithiodd ynnoch, ïe *pa* amddiffyn, ïe *pa* sorriant, ïe *pa* ofn, ïe *pa* awyddfryd, ïe *pa* zel, ïe *pa* ddial! Ym mhob peth y dangosasoch eich bod yn bur yn y peth hyn.

12 O herwydd pa ham, er 'sgrifennu o honof attoch, ni 'sgrifennais o'i blegid ef a wnaethai y cam, nac o blegid yr hwn a gawsai gam, ond er mwyn bod yn eglur i chwi ein gofal drosoch ger bron Duw.

13 Am hynny ni a ddiddanwyd yn eich diddanwch chwi: a mwy o lawer y buom lawen am lawenydd Titus; o blegid esmwythau ar ei ysbryd ef gennych chwi oll.

14 O blegid o's bostiais ddim wrtho ef am danoch, ni'm cywilyddiwyd: eithr megis y dywedasom wrthych bob dim mewn gwirionedd, felly hefyd gwirionedd oedd ein bost ni, yr hwn *a fu* wrth Ditus.

15 Ac y mae ei amyigaroedd ef yn helaethach tu ag attoch, wrth gofio o hono eich ufudd-dod chwi oll, pa fodd trwy ofn a dychryn y derbyniasoch ef.

16 Am hynny llawen wyf, k am fod i mi hyder arnoch ym mhob dim.

PEN. VIII.

1 *Y mae efe yn eu hannog hwynt i gyfranny yn helaeth i'r Saint tlodion yn Jerusalem, trwy siampl y Macedonieid, 7 trwy ganmol eu parodrwydd hwy o'r blaen, 9 trwy siampl Crist, 14 a thrwy y lleshad y dylyaoi ddaw iddynt hwy o hynny: 16 gan ddangos iddynt burdeb ec ewyllysgarwch Titus, ac eraill o'r brodyr, y rhai ar ei ddeisyfiad; a'i annog, a'i orchymmyn ef a ddaethent attynt hwy yn bwrpasol ynghylch y peth hyn.*

YR ydym ni hefyd yn hysbysu i chwi, frodyr, y gras Duw a roddwyd yn eglwysi Macedonia;

2 Ddarfod mewn mawr brofiad cystudd i helaethrwydd eu llawenydd hwy dwfn, dlodi, ymhelaethu gyfoeth eu haelioni hwy.

a Phil. 2. 17. Col. 1. 24.
c Pen. 2. 13.
f Deut. 32. 25.
g Pen. 1. 4.
h Edrych Pen. 2. 13.
i Pen. 2. 4.
‖ *diedifar.*
† *yn ol Duw.*
k Pen. 2. 9. Phil. 2. 12. 2 Thes. 3. 4. Phile. 8, 21.
l Mat. 12. 44. ‡ *symlrwydd.*

3 O blegid yn ôl *eu* gallu, (yr wyf fi yn dyſt) ac uwch law eu gallu, *yr oeddynt* yn ewyllyſgar o honynt eu hunain;

4 Gan ddeiſyfu arnom trwy lawer o ymbil, ar dderbyn o honom ni ‡ y rhodd, a [b] chymdeithas gweinidogaeth y ſaint.

5 A *hyn a wnaethant* nid fel yr oeddym ni yn gobeithio, ond hwy a'i rhoddaiant eu hunain yn gyntaf i'r Arglwydd, ac i ninnau trwy ewyllys Duw:

6 Fel y dymunaſom ni ar Ditus, megis y dechreuaſai efe o'r blaen, felly hefyd orphen o hono ‖ yn eich plith chwi y gras hwn hefyd.

7 Eithr, fel [c] yr ydych ym mhob peth yn helaeth, mewn ffydd, a gair, a gwybodaeth, a phob aſtudrwydd, ac yn eich cariad tu ag attom ni, *edrychwch* ar fod o honoch yn y gras hwn hefyd yn ehelaeth.

8 Nid trwy orchymmyn yr ydwyf yn dywedyd, ond o blegid diwydrwyd rhai eraill, a chan brofi gwirionedd eich cariad chwi.

9 Canys chwi a adwaenoch ras ein Harglwydd Jeſu Grift, [d] iddo ef, ac ynteu yn gyfoethog, fyned er eich mwyn chwi yn dlawd, fel y cyfoethogid chwi trwy ei dlodi ef.

10 Ac [e] yr ydwyf yn rhoddi cyngor yn hyn: canys [f] hyn ſy dda i chwi, y rhai a ragddechreuaſoch, nid yn unig wneuthur, ond hefyd [g] ewyllyſio er y llynedd.

11 Ac yn awr gorphennwch wneuthur hefyd; fel megis ag *yr oedd* y parodrwydd i ewyllyſio, felly *y byddo* i gwplau hefyd, o'r hyn ſydd gennych.

12 Canys [h] o's bydd parodrwydd *meddwl* o'r blaen, yn ôl yr hyn ſydd gan un, *y mae* yn gymmeradwy, nid yn ôl yr hyn nid oes ganddo.

13 Ac nid fel y byddai eſmwythdra i eraill, a chyſtudd i chwithau;

14 Eithr o gymhwyſdra: y pryd hyn *bydded* eich helaethrwydd chwi *yn diwallu* eu diffyg hwy, fel y byddo eu helaethrwydd hwythau *yn diwallu* eich diffyg chwithau; fel y byddo cymhwyſdra:

15 Megis y mae yn [i] ſgrifennedig, [i] Yr hwn *a gaſglodd* lawer, nid oedd ganddo ‡ weddill, ac *a gaſglodd* ychydig, nid oedd † arno eiſiau.

16 Eithr i Dduw y *byddo* 'r diolch, yr hwn a roddodd yr un diwydrwydd troſoch ynghalon Titus.

17 O blegid yn wir efe a dderbyniodd [k] y dymuniad, a chan fod yn fwy diwyd, a aeth attoch o'i wirfodd ei hun.

18 [l] Ni a anfonaſom hefyd gyd ag ef y brawd, yr hwn *y mae* ei glod yn yr efengyl trwy'r holl eglwyſi:

19 (Ac nid *hynny* yn unig, eithr hefyd a ddewiſwyd gan yr eglwyſi i gyd-ymdaith â ni, â'r gras hyn, yr hwn a wataaethir gennym, er gogoniant i'r Arglwydd ei hun, ac *i amlygu* parodrwydd eich *meddwl* chwi:)

20 Gan ochelyd hyn, rhag i neb feio arnom yn yr helaethrwydd ymma, yr hwn a wataaethir gennym:

21 [m] Y rhai ydym yn rhagddarpar pethau onefi, nid yn unig yngolwg yr Arglwydd, ond hefyd yngolwg dynion.

22 Ac ni a anfonaſom gyd â hwynt ein [illegible] hwn a broſaſom mewn llawer o brawd, y[illegible]waith, ei fod ef yn ddyfal, bethau, lawer [illegible] ac yn awr yn ddyfalach o lawer, am y mawr ymddiried y ſydd i [illegible] ynoch.

23 O's *gofynnir* am Ditus, ſy nghydymmaith yw, a chyd-weithydd tu ag attoch chwi; neu *am* ein brodyr, cenhadau yr eglwyſi *ydynt*, a gogoniant Crift.

24 Am hynny dangoſwch iddynt hwy hyſbyſrwydd o'ch cariad, ac o'n boſt minnau am danoch chwi, yngolwg yr eglwyſi.

PEN. IX.

1 *Y mae efe yn dangos yr achos pa ham y danfonaſai efe Ditus a'i frodyr o'r blaen, er ei fod yn gwybod eu parodrwyad hwy.* 6 *Ac y mae efe yn eu cynhyrfu hwy i roddi eluſen yn helaeth, gan ſoa hyn megis math ar hauad had,* 10 *yr hwn a ddwg iddynt gynnyrch,* 13 *ac a bair aberth mawr o foliant i Dduw.*

CAnys tuag at am [a] y weinidogaeth i'r ſaint, atraid yw i mi 'ſgrifennu attoch.

2 O herwydd mi a adwaen barodrwydd eich *meddwl* chwi, yr hwn yr ydwyf yn ei foſtio wrth y Macedoniaid am danoch chwi, fod [b] Achaia wedi ymbarotôi er y llynedd: a'r zêl *a ddaeth* oddi wrthych chwi a annogodd lawer jawn.

3 A mi a ddanfonais y brodyr, fel na byddo ein boſt ni am danoch chwi yn ofer yn y rhan hon, fel, megis y dywedais, y byddoch wedi ymbarotôi:

4 Rhag, o's y Macedoniaid a ddeuant gyd â mi, a'ch cael chwi yn amharod, bod i ni (ni ddywedaſ, i chwi) gael cywilydd yn y foſt hyderus ymma.

5 Mi a dybiais gan hynny yn anghenrheidiol attolwg i'r brodyr, ar iddynt ddyfod o'r blaen attoch, a rhagddarparu eich bendith chwi yr hon a fyncgwyd, fel y byddo parod, megis bendith, ac nid megis o gybydd-dra.

6 A hyn *yr wyf yn ei ddywedyd*, [c] Yr hwn ſydd yn hau yn ‡ brin, a fed hefyd yn brin; a'r hwn ſydd yn hau † yn helaeth, a fed hefyd yn helaeth.

7 Pob un megis y mae yn rhagarfaethu yn ei galon *felly rhodded*, [d] nid ‖ yn a'hrift, neu ‡ trwy gymmell: canys [e] rhoddwr llawen y mae Duw yn ei garu.

8 Ac *y mae* Duw yn abl i beri i bob gras fod yn helaeth tu ag attoch chwi, fel y byddoch chwi ym mhob peth, bob amſer, a chennych bob digonoldeb, yn helaeth i bob gweithred dda:

9 (Megis yr yſgrifennwyd, [f] Efe a waſgarodd, rhoddodd i'r tlodion, ei gyfiawnder ef ſydd yn aros yn dragywydd.

10 A'r hwn ſydd [g] yn rhoddi hâd i'r hauwr, ‖ rhodded hefyd fara yn ymborth, ac amlhäed eich hâd, a chwaneged ffrwyth eich [h] cyfiawnder)

11 Wedi eich cyfoethogi ym mhob peth, i bob † haelioni, [i] yr hwn ſydd yn gweithio trwom ni ddiolch i Dduw.

12 Canys y mae gweinidogaeth y ſwydd hon, nid yn unig yn cyflawnu diffygion y ſaint, ond hefyd yn ymhelaethu trwy amroddi diolch i Dduw;

13 Gan eu bod trwy brofiad y weinidogaeth hon yn gogoneddu Duw o herwydd darofiyngiad eich cyffes chwi i efengyl Crift, ac *o herwydd* ‡ haelioni eich cyfranniad iddynt hwy, ac i bawb:

14 A thrwy eu gweddi hwythau drofoch chwi, y *rhai ydynt* yn hiraethu amdanoch chwi, am y rhagorol ras Duw, *yr hwn ſydd* ynnoch.

15 Ac i Dduw y *bydd* 'r diolch am ei ddawn anhraethol.

PEN.

---

[a] 1 Cor. 16. 1. Pen. 8. 4.

[b] Pen. 8. 10.

[c] Diar. 11. 24. a 22. 9. Gal. 6. 7, 9.

[d] Deut. 15. 7. Diar. 11. 25. Eccl. 35. 9, 10. Rhuf. 12. 8.

[e] Ecſod. 25. 2. a 35. 5.

[f] Pſal. 112. 9.

[g] Eſay 55. 10.

[h] Mat. 6. 1

[i] Pen. 1. 11. a 4. 15.

‡ *y rhâd.*
[b] Act. 11. 29. Rhuf. 15. 26. 1 Cor. 16. 1. Pen. 9. 1.
‖ *ynnoch chwi.*
[c] 1 Cor. 1. 5.
[d] Luc 9. 58. Phil. 2. 7.
[e] 1 Cor. 7. 25.
[f] Diar. 19. 17. Mat. 10. 42.
[g] Pen. 9. 2.
[h] Marc 12. 43. Luc 21. 3.
[i] Ecſod. 16. 18.
‡ *ormod.*
† *rhy ſychan ganddo.*
[k] Ad. 6.
[l] Pen. 12. 18. a 13. 14.
[m] Rhuf. 12. 17. Diar. 3. 4.
[n] 1 Pedr 2. 12.
‡ Neu, ganddo.

PEN. X.

1 *Yn erbyn y gauapoſtolion, y rhai a ddiyſtyrent wendid ei breſennoldeb corphorol eſ, y mae eſe yn goſod allan y nerth a'r awaurdod ysbrydol, y gwilgid eſ â hwynt yn erbyn pob gwrthwyneb allu; 7 gan eu ſicrhâu hwy y ceir eſ ar ei ddyſoddiad, mor nerthol mewn gair, ac ydyw eſe yr awr hon yn abſennol yn ei ſgrifen; 12 a chan ſeio ar y gau-athrawon am ymgyrhaeddyd y tu hwnt i'w meſur, ac ymffroſtio yn llafur gŵr eraill.*

[a] Rhuf. 12. 1. ‡ *wrth olwg.*

A [a] Myfi Paul wyf ſy hun yn attolwg i chwi, er addiſwynder a hynawſedd Criſt, yr hwn ‡ yn breſennol *wyf* wael yn eich plith, ond yn abſennol ydwyf yn hy arnoch.

[b] 1 Cor. 4. 21. Pen. 13. 10. ‖ *ym tybir ſy mod.*

2 Ac yr ydwyf yn dymuno [b] na byddwyf yn breſennol yn hyſ, â'r hyder ‖ yr wyf yn meddwl bod tu ag at rai, y ſy yn ein cyfrif ni megis rhai yn rhodio ar ôl y cnawd.

3 Canys er ein bod ni yn rhodio yn y cnawd, nid ydym yn milwrio yn ôl y cnawd.

† Neu, *i.* *ydynt*

4 Canys arfau ein milwriaeth ni nid gnawdol, ond nerthol † trwy Dduw [c] i fwrw ceſtyll i'r llawr:

[c] Jer. 1. 10. ‡ *rheſymiadau.*

5 Gan fwrw ‡ dychymmygion i lawr, a phob uchder ag ſy yn ymgodi yn erbyn gwybodaeth Dduw, a chan gaethiwo pob meddwl i ufudd-dod Criſt;

6 Ac yn barod gennym ddîal ar bob anufudd-dod, pan gyflawner eich ufudd-dod chwi.

[d] 1 Cor. 14. 37. 1 Joan 4. 6.

7 Ai edrych yr ydych chwi ar bethau yn ôl y golwg? [d] O's ymddiried neb ynddo ei hun, ei fod efe yn eiddo Criſt, meddylied hyn drachefn o hono ei hun, megis ag y *mae* eſe yn eiddo Criſt, felly *ein bod* ninnau hefyd yn eiddo Criſt.

[e] Pen. 13. 10. † Pen. 12. 6.

8 O blegid pe boſtiwn beth ychwaneg hefyd [e] am ein hawdurdod, yr hon a roddodd yr Arglwydd i ni er adeilad, ac nid er eich dinyſtr chwi, [f] ni'm cywilydd'id:

9 Fel na thybier ſy mod megis yn eich dychrynu chwi trwy lythyrau.

10 O blegid y llythyrau yn wîr, (meddant) *ſy* drymion a chryfion, eithr preſennoldeb y corph *ſydd* wan, a'r ymadrodd yn ddirmygus.

11 Y cyfryw un, meddylied hyn, mai y fath ydym ni ar air trwy lythyrau yn abſennol, yr un fath hefyd *a fyddwn* ar weithred yn breſennol.

[g] Pen. 3. 1. a 5. 12.

12 [g] Canys nid ŷm ni yn beiddio ein cydſtadlu, neu ein cyffelybu ein hunain, i rai ſy yn eu canmol eu hunain: eithr hwyntwy gan eu meſur eu hunain wrthynt eu hunain, a'i cyffelybu eu hunain iddynt eu hunain, nid ydynt yn dyall.

13 Eithr ni boſtiwn ni hyd at bethau allan *o'n* meſur, ond yn ôl meſur y rheol a rannodd Duw i ni, meſur i gyrhaeddyd hyd attoch chwi hefyd.

14 Canys nid ydym, megis *rhai* heb gyrhaeddyd hyd attoch chwi, yn ymyſtyn allan tu hwnt i'*n meſur*: canys hyd attoch chwi hefyd y daethom ag efengyl Criſt.

15 Nid gan foſtio hyd at bethau allan o'*n* meſur, [h] yn llafur *rhai* eraill; eithr gan obeithio pan gynnyddo eich ffydd chwi, gael ynnoch chwi ein mawrygu yn ôl ein rheol, ‖ yn ehelaeth;

[h] Rhuf. 15. 20. ‖ *i helaethrwydd.*

16 I bregethu 'r efengyl tu hwnt i chwi: ac nid i foſtio yn rheol un arall, am bethau parod eiſioes.

[i] Eſay 65. 16. Jer. 9. 24. [k] Diar. 27. 2. [l] Rhuf. 2. 29.

17 [i] Eithr yr hwn ſydd yn ymffroſtio, ymffroſtied yn yr Arglwydd.

18 Canys [k] nid yr hwn ſydd yn ei ganmo ei hun ſydd gymmeradwy, ond [l] yr hwn y mae yr Arglwydd yn ei ganmol.

PEN. XI.

1 *Allan o'i eiddigeda dros y Corinthiaid, y rhai oeda yn dangos eu bod yn gwneuthur mwy o gyfrif o'r gau Apoſtolion nag o hono eſ, y mae yn gorfod arno yn erbyn ei ewyllys, ei ganmol ei hun, 5 trwy ei gyſtadlu ei hun â'r Apoſtolion pennaf, 7 a'i ſod yn pregethu 'r efengyl yn rhâd, ac yn daigoſt, idaynt hwy: 13 gan ddangos nad oedd efe ddim gwaeth nâ'r gweithredwyr twyllodrus hynny, mewn un rhagorfraint o'r daeddſ, 23 a'i ſod yn rhagori arnynt yngwaſanaeth Criſt, ac ym mhob math ar ddioddefiadau o achos ei weinidogaeth.*

[a] Pen. 9. 13. Ad. 16. [b] Gal. 4. 17, 18. † Gr. *cymhwyſais.* [c] Col. 1. 28. ‡ *preſent.* 10. [d] Lef. 21. 13. [e] Gen. 3. 4. Joan 8. 44. [f] Gal. 1. 7, 8. [g] 1 Cor. 15. 10. Pen. 12. 11. Gal. 2. 6. [h] 1 Cor. 1. 17. a 2. 1, 13. [i] Eph. 3. 4. [k] Pen. 4. 2. a 5. 11. a 12. 12. [l] 1 Cor. 9. 6, 12. [m] Pen. 12. 13. 1 Theſ. 2. 9. 2 Theſ. 3. 8, 9. [n] Phil. 4. 10, 15. [o] Rhuf. 9. 1. [p] 1 Cor. 9. 15. [q] 1 Cor. 9. 12.

O Na chyd-ddygech â myfi ychydig yn [a] *fy* ffolineb; eithr hefyd cyd-ddygwch â myfi.

2 Canys [b] eiddigus wyf troſoch, ag eiddigedd duwiol: canys mi a'ch † dyweddiais chwi i un gŵr, [c] i'*ch* ‡ rhoddi *chwi* [d] *megis* morwyn bur i Criſt.

3 Ond y mae arnat ofn, rhag mewn modd yn y byd, megis y twyllodd [e] y ſarph Efa trwy ei chyfrwyſdra, felly bod eich meddyliau chwi wedi eu llygru oddi wrth y ſymlrwydd ſydd yng Nghriſt.

4 Canys yn wîr o's ydyw yr hwn ſydd yn dyfod yn pregethu Jeſu arall yr hwn ni phregethaſom ni, neu *o's* ydych yn derbyn yſbryd arall yr hwn ni's derbyniaſoch, neu [f] efengyl arall yr hon ni dderbyniaſoch, têg y cyd-ddygech *ag eſ.*

5 Canys yr ydwyf yn meddwl [g] na bumi ddim yn ôl i'r apoſtolion pennaf.

6 Ac o's *ydwyf* hefyd [h] yn anghyfarwydd ar ymadrodd, etro nid *wyf felly* [i] mewn gwybodaeth; eithr [k] yn eich plith chwi nyni a eglurhäwyd yn hollol ym mhob dim.

7 A wneuthym i [l] fai wrth ſy ngoſtwng fy hun, fel y dyrchefid chwi, o blegid pregethu o honot i chwi efengyl Dduw yn rhâd?

8 Eglwyſi eraill a yſbeiliais, gan gymmeryd cyflog *gandaynt hwy*, i'ch gwaſanaethu chwi.

9 A phan oeddwn yn breſennol gyd â chwi, ac arnaf eiſiau, [m] ni ormeſais ar neb: canys ſy eiſiau i a gyflawnodd [n] y brodyr a ddaethent o Facedonia: ac ym mhob dim y'm cedwais fy hun heb bwyſo arnoch, ac mi a ymgadwaf.

10 [o] Fel y mae gwirionedd Criſt ynnof, [p] ni argaeir yr ymffroſt hyn yn ſy erbyn yngwledydd Achaia.

11 Pa ham? *Ai* am nad wyf yn eich caru chwi? Duw a'i gŵyr.

12 Eithr yr hyn yr wyf yn ei wneuthur, a wnaf hefyd; [q] fel y torrwyf ymmaith achlyſur, oddi wrth y rhai ſy yn ewyllyſio cael achlyſur; fel yn yr hyn y maent yn ymffroſtio, y caer hwynt megis ninnau hefyd.

13 Canys y cyfryw *a*apoſtolion ſy weithwyr twyllodrus, wedi ymrithio yn apoſtolion i Criſt.

14 Ac nid rhyfedd: canys y mae Satan yntef yn ymrithio yn angel goleuni.

15 Gan hynny nid mawr yw, er ymrithio ei weinidogion ef fel gweinidogion cyf-

r Phil. 3. 19. iawnder, r y rhai y bydd eu diwedd yn ôl eu gweithredoedd.

s Pen. 12. 6. 16 s Trachefn meddaf, Na thybied neb fy mod i yn ffol: o's amgen, etto ‡ derbyniwch fi fel ffol, fel y gallwyf finnau hefyd ymffrostio ychydig.

‡ Neu, goddefwch.

t 1 Cor. 7. 6, 12. 17 Yr hyn yr wyf yn ei ddywedyd, t nid ydwyf yn ei ddywedyd yn ôl yr Arglwydd, eithr megis mewn ffolineb, yn hyn o fost hyderus.

u Phil. 3. 3, 4. 18 u Gan fod llawer yn ymffrostio yn ôl y cnawd, minnau a ymffrostiaf hefyd.

19 Canys yr ydych yn goddef ffyliaid yn llawen, gan fod *eich hun* yn synhwyrol.

20 Canys yr ydych yn goddef, o's bydd un i'ch caethiwo, o's bydd un i'*ch* llwyrfwyta, o's bydd un yn cymmeryd *gennych*, o 's bydd un yn ymddyrchafu, o's bydd un yn eich taro chwi ar *eich* wyneb.

x Pen. 10. 10. 21 Am ammarch yr ydwyf yn dywedyd, x megis pe buasem ni weiniaid: eithr ym mha beth bynnag y mae neb yn hyf, (mewn ffolineb yr wyf yn dywedyd) hy wyf finnau hefyd.

y Act. 22. 3. 22 Ai Hebreaid ydynt hwy? y felly finneu: ai Israeliaid ydynt hwy? felly finneu: ai had Abraham ydynt hwy? felly finneu:

Rhuf. 11. 2. Phil. 3. 5. z 1 Cor. 15. 10. 23 Ai gweinidogion Crist ydynt hwy? (yr ydwyf yn dywedyd yn ffol) z mwy wyf fi; a mewn blinderau yn helaethach, mewn gwialennodiau dros fesur, mewn carcharau yn amlach, b mewn marwolaethau yn fynych.

a Act. 9. 16. a 21. 11. Pen. 6. 4. b 1 Cor. 15. 31. 24 Gan yr Iuddewon bumwaith y derbyniais c ddeugain *gwialennod* ond un.

Pen. 1. 10. 2 4. 11. c Deut. 25. 3. 25 Tair gwaith d y'm curwyd â gwialen; e unwaith y'm llabyddiwyd; teirgwaith f y torrodd llong arnaf; nos waith a diwrnod y bum yn y dyfnfor;

d Act. 16. 22. e Act. 14. 19. f Act. 27. 41. 26 Mewn teithiau yn fynych; ym mheryglon lifeiddyfroedd; ym mheryglon lladron; ym mheryglon *fy* nghenedl *fy hun*; ym mheryglon gan y cenhedloedd; ym mheryglon yn y ddinas; ym mheryglon yn yr anialwch; ym mheryglon ar y mor; ym mheryglon ym mhlith brodyr gau:

27 Mewn llafur a lludded; mewn anhunedd yn fynych; mewn newyn a syched; mewn ymprydiau yn fynych; mewn anwyd a noethni.

28 Heb law y pethau *fy yn digwydd* oddi allan, yr ymofod yr hwn *fydd arnaf* beunydd, g y gofal dros yr holl eglwysi.

g Edrych Act. 20. 18, &c. 29 h Pwy sy wan, nad wyf finnau wan? pwy a dramgwyddir, nad wyf finnau yn llosgi?

h 1 Cor. 8. 13. a 9. 22. i Pen. 12. 5. 30 O's rhaid ymffrostio, i mi a ymffrostiaf am y pethau sy yn perthyn i'm gwendid.

k Gal. 1. 20. 31 k Duw, a Thad ein Harglwydd ni Iesu Grist, yr hwn sydd fendigedig yn oes oesoedd, a wyr nad wyf yn dywedyd celwydd.

l Act. 9. 24. 32 l Yn Namascus, y llywydd dan Aretas y brenin a wiliodd ddinas y Damasciaid, gan ewyllysio sy nal i:

‡ dros y mur. 33 A thrwy ffenestr mewn basged y'm gollyngwyd ‡ ar hŷd y mur, ac y dïengais o'i ddwylaw ef.

PEN. XII.

1 *Er gallu o hono ef orfoleddu yn ei ddadguddiadau rhyfedaol, er mwyn gosod allan ei apostoliaeth, 9 etto mae yn well gantho orfoleddu yn ei wendid: 11 gan fwrw bai arnynt hwy am ei yrru ef i wag-fostio fel hyn. 14 Mae efe yn addo dyfod attynt hwy drachefn, ac er hynny trwy dadol garedigrwydd, 20 er ei fod yn ofni y caiff efe yno lawer o ddrwg-weithreawyr, ac anhrefn cyffredinol.*

YMffrostio yn ddïau nid yw fuddiol i mi: canys myfi a ddeuaf at weledigaethau a dadguddiedigaethau yr Arglwydd.

2 Mi a adwaenwn ddŷn yng Nghrist, er ys rhagor i bedair blynedd ar ddeg, (pa un ai yn y corph, ni wn; ai allan o'r corph, ni wn i: Duw a wyr,) y cyfryw *un* a gippiwyd i fynu hyd y drydedd nef.

a Act. 22. 17. 3 Ac mi a adwaenwn y cyfryw ddŷn (pa un ai yn y corph, ai allan o'r corph, ni wn i: Duw a wyr,)

4 Ei gippio ef i fynu i baradwys, ac iddo glywed geiriau anhraethadwy, y rhai nid yw ‡ gyfreithlon i ddŷn eu hadrodd.

‡ *bosibl.*

5 Am y cyfryw *un* yr ymffrostiaf; b eithr am danaf fy hun nid ymffrostiaf, oddi eithr yn fy ngwendid.

b Pen. 11. 30. 6 Canys c o's ewyllysiaf ymffrostio, ni byddaf ffol; canys mi a ddywedaf y gwir: eithr yr wyf yn arbed, rhag i neb wneuthur cyfrif o honof, uwch law y mae yn gweled fy mod, neu yn ei glywed gennyf.

c Pen. 10. 8. a 11. 16. 7 Ac fel na'm tradyrchafer gan odidowgrwydd y dadguddiedigaethau, rhoddwyd i mi d fwmbwl yn y cnawd, cennad Satan, i'm cernodio, fel na'm tradyrchefid.

d Edrych Esec. 28. 24. 8 e Am y peth hyn mi a attolygais i'r Arglwydd deirgwaith, ar fod iddo ymadel â mi.

e Edrych Deut. 3. 23——27. 9 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Digon i ti fy ngras i; canys fy nerth i a berffeithir mewn gwendid: yn llawen jawn gan hynny yr ymffrostiaf fi, yn hytrach yn fy ngwendid, fel y prefwylio nerth Crist ynofi.

10 Am hynny yr wyf yn fodlawn mewn gwendid, mewn ammarch, mewn anghenion, mewn erlidiau, mewn cyfyngderau er mwyn Crist: canys pan wyf wan, yna yr wyf gadarn.

f Pen. 11. 1. 11 Mi a euthym yn f ffol wrth ymffrostio; chwychwi a'm ‡ gyrrasoch. Canys myfi a ddylaswn gael fy nghanmol gennych chwi: canys g ni bum i ddim yn ôl i'r apostolion pennaf, er h nad ydwyf fi ddim.

‡ *cymhellasoch.*

g Pen. 11. 5. h 1 Cor. 4. 9. a 15. 8, 9. Eph. 3. 8. 12 i Arwyddion apostol yn wîr a weithredwyd yn eich plith chwi, mewn pob amynedd, mewn arwyddion, a rhyfeddodau, a gweithredoedd nerthol.

i 1 Cor. 9. 2. Pen. 4. 2. a 6. 4. 13 Canys beth yw yr hyn y buoch chwi yn ôl am dano, mwy na'r eglwysi eraill, oddieithr am k na bum i fy hun ormesol arnoch? Maddeuwch i mi hyn o gam.

a 11. 6. k Pen. 11. 9. 14 l Wele, y drydedd waith yr wyf fi yn barod i ddyfod attoch; ac ni byddaf ormesol arnoch: canys m nid ydwyf yn ceisio yr eiddoch chwi, ond chwychwi. Canys ni ddylai y plant gasglu trysor i'r rhieni, ond y rhieni i'r plant.

l 1 Pen. 13. 1. m Act. 20. 33. n 1 Thes. 2. 8. 15 A n myfi yn ewyllysgar jawn a dreuliaf, ac a ymdreuliaf, o dros eich eneidiau chwi, er p fy mod yn eich caru yn helaethach, ac yn cael fy ngharu yn brinnach.

o Pen. 6. 12. Col. 1. 24. 2 Tim. 2. 10. p Pen. 12. 15. 16 Eithr bid, Ni phwysais i arnoch: ond gan fod yn gyfrwys, mi a'ch deliais chwi trwy ddichell.

q Pen. 2. 17 q A wneuthym i elw o honoch chwi trwy neb o'r rhai a ddanfonais attoch?

18 r Mi

18 r Mi a ddeisyfiais ar Ditus, a chyd ag ef mi a anfonais frawd. A elwodd Titus ddim arnoch? onid yn yr un ysbryd y rhodiasom? onid yn yr un llwybrau?

19 s Dracheſn, a ydych chwi yn tybied mai ymeſgusodi yr ydym wrthych? t Ger bron Duw yng Nghrist yr ydym yn llefaru: a phob peth, annwylyd, er adeiladaeth i chwi.

20 Canys o'ſni yr wyf, rhag pan ddelwyf, na'ch caffwyf yn gyfryw rai ag a fynnwn; u a'm cael innau i chwithau yn gyfryw ag ni'ſ mynnech: rhag *bod* cynhennau, cynſigennau, llidiau, ymryſonau, † goganau, huſtingau, ymchwyddiadau, anghydſyddiaethau:

21 Rhag pan ddelwyf dracheſn, fod i'm Duw fy naroſtwng yn eich plith, ac i mi ddwyn galar dros lawer, y rhai a bechaſant eiſioes, ac nid edifarhaſant am yr aflendid, a'r godineb, a'r anlladrwydd a wnaethant.

PEN. XIII.

1 *Y mae eſe yn bygwth pechaduriaid diedifeiriol â thoſter a gallu ei apoſtoliaeth: 5 a chan eu cynghori hwynt i broſi eu ffydd, 7 ac i ddiwygio eu beiau cyn ei ddyfod eſ, 11 y mae eſe yn diweddu ei Epiſtol trwy eu hannog hwy yn gyffredinol, a gweddio.*

1 Y Drydedd waith hon yr ydwyf yn dyfod attoch. b Yngenau dau neu dri o dyſtion y bydd ſafadwy pob gair.

2 c Rhagddywedais i chwi, ac yr ydwyf yn rhagddywedyd, fel *pe bawn* yn breſennol yr ail waith, ac yn abſennol yr awron, yr ydwyf yn 'ſgriſennu at y rhai d a bechaſant eiſioes, ac at y lleill i gyd, o's deuaf drachefn, e nad arbedaf:

3 Gan eich bod yn ceiſio profiad o Grist, f yr hwn ſydd yn llefaru ynnof, yr hwn tu ag attoch chwi nid yw wan, eithr ſydd nerthol ynnoch chwi.

4 g Canys er ei groeſhoelio eſ o ran gwendid, etto h byw ydyw trwy nerth Duw. Canys i ninnau heſyd ydym weiniaid † ynddo eſ, eithr byw ſyddwn gyd ag eſ, trwy nerth Duw tu ag attoch chwi.

5 k Profwch chwychwi eich hunain, a ydych yn y ffydd; holwch eich hunain. Ai nid ydych yn eich adnabod eich hunain, *ſeſ* bod Jeſu Grist ynnoch, oddieithr i chwi ſod yn anghymmeradwy?

6 Ond yr wyf yn gobeithio y gwybyddwch nad ydym ni yn anghymmeradwy.

7 Ac yr wyf yn gweddïo ar Dduw na wneloch chwi ddim drwg; nid ſo'l yr ymddangoſom ni yn gymmeradwy, ond fel y gwneloch chwi yr hyn ſydd dda, er l bod o honom ni megis rhai anghymmeradwy.

8 Canys ni allwn ni ddim yn erbyn y gwirionedd, ond dros y gwirionedd.

9 Canys llawen ydym, m pan ſyddom ni yn weiniaid, a chwithau yn gryfion. A hyn heſyd yr ydym yn ei ddymuno, *ſeſ* eich perffeithrwydd chwi.

10 n Am hynny, myſi yn abſennol ydwyf yn 'ſgrifennu 'r pethau hyn, fel pan ſyddwyf breſennol nad arferwyf doſder, o yn ôl yr awdurdod a roes yr Arglwydd i mi, er adeilad, ac nid er dinyſtr.

11 Bellach, frodyr, byddwch ‡ wŷch. Byddwch berffaith, diddaner chwi, p ſyniwch yr un peth, byddwch heddychol; a Duw y cariad a'r heddwch a ſydd gyd a chwi.

12 q Anherchwch ei gilydd â chuſan ſanctaidd. Y mae 'r holl ſaint yn eich annerch chwi.

13 Gràs *ein* Harglwydd Jeſu Grist, a chariad Duw, a chymdeithas yr Ysbryd glân *a ſyddo* gyd â chwi oll. Amen.

¶ Yr ail at y Corinthiaid a 'ſgriſennwyd o Philippi ym Macedonia, gyd â Titus a Luc.

¶ Epiſtol PAUL yr Apoſtol at y GALATIAID.

PEN. I.

6 *Y mae eſe yn rhyſeddu iddynt ei adel eſ a'r Eſengyl cyngynted: 8 ac yn melldithio y rhai a bregethant Eſengyl amgen nâ'r hon a bregethas eſe. 11 Nad gan ddynion y dyſgodd eſe yr Eſengyl, eithr gan Dduw: 13 Ac y mae eſe yn dangos pa beth ydoedd eſe cyn ei alw, 17 a pha beth a wnaeth eſe yn y man wedi ei alw.*

PAul apoſtol, (a nid o ddynion, na thrwy ddyn, eithr b trwy Jeſu Grist, a Duw Dad, c yr hwn a'i cyfododd eſ o feirw,)

2 A'r brodyr oll, y rhai ſy gyd â mi, at eglwyſi Galatia:

3 d Gràs *ſyddo* i chwi, a heddwch oddi wrth Dduw Dad, a'n Harglwydd Jeſu Grist;

4 e Yr hwn a'i rhoddes ei hun dros ein pechodau, fel y'n gwaredai ni oddi wrth f y byd drwg preſennol, yn ôl ewyllys Duw a'n Tad ni:

5 I'r hwn y *byddo* gogoniant yn oes oeſoedd. Amen.

6 Y mae yn rhyfedd gennyf eich ſymmud mor fuan oddi wrth yr hwn a'ch galwodd † i ràs Crist, at efengyl arall:

7 8 Yr hon nid yw arall: ond bod rhai h yn eich trallodi chwi, ac yn chwennych dattrôi efengyl Grist.

8 Eithr pe byddai i ni, neu i angel o'r neſ, eſangylu i chwi amgen nâ'r hyn a eſangylaſom i chwi, bydded ‡ anathema.

9 Megis y rhagddywedaſom, felly yr ydwyf yr awron dracheſn yn dywedyd, O's eſangyla neb i chwi amgen k nâ'r hyn a dderbyniaſoch, bydded anathema.

10 Canys yr awron, l ai † peri credu dynion yr wyf, ynte Duw? neu m a ydwyf fi yn ceiſio rhyngu bodd dynion? canys pe rhyngwn fodd dynion etto, ni byddwn was i Grist.

11 Eithr yr ydwyf yn hysbyſu i chwi, frodyr, *am* yr efengyl a bregethwyd gennyf fi, nad yw hi ‡ ddynol.

12 Canys n nid gan ddŷn y derbyniais i hi, nac y'm dyſgwyd; eithr o trwy ddadguddiad Jeſu Grist.

13 Canys chwi a glywſoch p fy ymarweddiad i gynt yn y grefydd Juddewig, i mi allan o feſur erlid eglwys Dduw, a'i hanrheithio hi;

14 Ac i mi gynnyddu yn y grefydd Juddewig, yn fwy nâ llawer o'm cyfoedion, yn ſy nghenedl fy hun, gan † fod yn fwy awyddus i draddodiadau fy nhadau.

15 Ond pan welodd Duw yn dda, q yr hwn a'm neillduodd i o grôth fy mam, ac a'm galwodd i trwy ei ràs,

---

Pen. 8. 6, 16, 18, 22. a 13. 14.
s Pen. 5. 12.
t Rhuſ. 9. 1.
u 1 Cor. 4. 21. Pen. 10. 2. 13. 2, 10.
† *abſenau.*
Pen. 12. 4.
Heb. 10. 28.
Pen. 10. 2.
Pen. 12. 11.
Pen. 1. 3.
Mat. 10. 20.
4061.
a Ad. 11, 12.
b Tit. 1. 3.
Act. 2. 24.
c Rhuſ. 1. 4.
d 1 Cor. 1. 2.
e 1 Cor. 1. 8.
f Eph. 1. 2. Phil. 1. 2. Col. 1. 2. 1 Theſ. 1. 1.
g 2 Theſ. 1. 8.
h Pen. 5. 10.
Tit. 2. 14.
Eſay 65. 17. Heb. 2. 5. a 6. 5. † *yngràs.* 8 a 2 Cor. 13. 4. h Act. 15. 1, 24. Pen. 5. 10, 12.
i 1 Cor. 16. 22.
‡ *felldigedig.*
k Deut. 4. 2.
l 1 Theſ. 2. 4.
† *perſwadio.*
m Jago 4. 4.
‡ *yn ôl dyn.*
4038.
n 1 Cor. 15. 1, 3. Ad. 1. 8.
o Eph. 3. 3.
p Act. 8. 3.
† *ddwyn zel yn fwy.*
q Rhuſ. 1. 1.

16 r I ddadguddio ei Fab ef ynnof fi, fel
y pregethwn ef ym mhlith y cenhedloedd ;
yn y fan nid ympynghorais â chig a gwaed :
17 Ac nid aethym † yn iy ôl i Jerusalem,
at y rhai oedd o'm blaen i yn apostolion :
ond mi a aethym i Arabia, a thrachefn y
dychwelais i Ddamascus.
18 Yna yn ôl tair blynedd u y daethym
‡ yn fy ôl i Jerusalem i ymweled â Phedr ;
ac a arhosais gyd ag ef bymtheng niwrnod.
19 Eithr *neb* arall o'r apostolion ni's
gwelais, ond x Jago, brawd yr Arglwydd.
20 A'r pethau yr wyf yn eu hysgrifennu
attoch, y wele, ger bron Duw nad wyf yn
dywedyd celwydd.
21 Wedi hynny y daethym i wledydd
Syria a Cilicia ;
22 Ac yr oeddwn heb fy adnabod wrth
fy wyneb yn eglwysi Judea, y rhai z *oedd*
yng Nghrist.
23 Ond yn unig hwy a glywsent, fod yr
hwn oedd gynt yn ein herlid ni, yr awron
yn pregethu y ffydd, yr hon gynt a an-
rheithiasai.
24 A hwy a ogoneddasant Dduw ynnofi.

PEN. II.

1 *Y mae efe yn dangos pa bryd yr aeth efe i fynu i Jerusalem, ac i ba beth : 3 ac nad enwaedasid ar Ditus, 11 a gwrthwynebu o hono ef Bedr. 14 Pa ham y mae efe ac eraill, a hwythau yn Juddewon, yn credu y cân eu cyfiawnhau yng Nghrist trwy ffydd, ac nid trwy weithredoedd, 20 ac na bo iddynt hwy, y rhai a gyfiawnhäwyd felly, fyw mewn pechod.*

YNa wedi pedair blynedd ar ddeg yr aethym dracheſn i fynu i Jerusalem gyd â Barnabas, gan gymmeryd Titus hefyd gyd â *mi*.
2 Ac mi a aethym i fynu yn ôl dadguddiad, ac a fynegais iddynt yr efengyl, yr hon yr wyf yn ei phregethu ym mhlith y cenhedloedd ; ond o'r neilldu, i'r rhai cyfrifol, rhag mewn un modd a fy mod yn rhedeg yn ofer, neu ddarfod i mi redeg.
3 Eithr Titus yr hwn *oedd* gyd â mi, er ei fod yn Roegwr, ni chymhellwyd chwaith i enwaedu arno :
4 A *hynny* o herwydd b y gaufrodyr a ddygasid i mewn, y rhai a ddaethent i mewn i ysbïo ein c rhydd-did ni, yr hon sydd gennym yng Nghrist Jesu, fel y'n caethiwent ni :
5 I ba rai nid ymroisom trwy ddaroſtyngiad, na ddo dros awr ; fel yr arhosai d gwirionedd yr efengyl gyd â chwi.
6 A chan y rhai a dybid eu bod yn rhyw beth, (pa fath gynt oeddynt, nid yw ddim i mi ; e nid yw Duw yn derbyn wyneb dŷn :) canys y rhai ‡ cyfrifol ni chwanegasant ddim i mi.
7 Eithr yn y gwrthwyneb, f pan welsant ddarfod ymddiried i mi am efengyl y dienwaediad, megis am *efengyl* yr enwaediad i Bedr ;
8 (Canys yr hwn oedd yn gweithredu yn nerthol ym Mhedr, i apostoliaeth yr enwaediad, g a nerthol-weithredodd ynnof finnau hefyd tu ag at y cenhedloedd.)
9 A phan wybu Jago, a Cephas, a Joan, y rhai a dybid eu bod h yn golofnau, i y gras a roddwyd i mi, hwy a rodda'ant i mi ac i Farnabas, ddeheu-ddwylaw cymdeithas ; fel yr *elem* ni at y cenhedloedd, a hwythau at yr enwaediad.
10 Yn unig ar fod i ni gofio 'r tlodion ; k yr hyn hefyd y bum i ddiwyd i'w wneuthur.
11 A phan ddaeth Pedr i Antiochia, mi a'i gwrthwynebais yn ei wyneb, am ei fod i'w feio.
12 O blegid cyn dyfod rhai oddi wrth Jago, l efe a fwytaodd gyd â'r cenhedloedd : ond wedi iddynt ddyfod, efe a giliodd ac a'i neillduodd ei hun oddi wrthynt, gan ofni y rhai oedd o'r enwaediad.
13 A'r Juddewon eraill hefyd a gyd-ragrithiasant ag ef ; yn gymmaint ag y dygwyd Barnabas hefyd i'w rhagrith hwy.
14 Eithr pan welais i nad oeddynt yn jawndroedio at m wirionedd yr efengyl, mi a ddywedais wrth Bedr n yn *eu* gwydd *hwy* oll, o O's wyt ti, a thi yn Juddew, yn byw fel y cenhedloedd, ac nid fel yr Juddewon, pa ham yr wyt ti yn cymmell y cenhedloedd i fyw yn Juddewaidd ?
15 Nyni y *rhai* wrth naturiaeth *ydym* p Juddewon, ac nid o'r cenhedloedd q yn bechaduriaid ;
16 r Yn gwybod nad ydys yn cyfiawnhau dŷn trwy weithredoedd y ddeddf, ond s trwy ffydd Jesu Grist : ninnau hefyd a gredasom yng Nghrist Jesu, fel y'n cyfiawnhäer trwy ffydd Grist, ac nid trwy weithredoedd y ddeddf : o blegid t ni chyfiawnhäir un cnawd trwy weithredoedd y ddeddf.
17 Ac o's wrth geisio ein cyfiawnhau yng Nghrist, y'n caed ninneu hefyd u yn bechaduriaid, a ydyw Crist am hynny yn weinidog pechod ? Na atto Duw.
18 Canys o's wyf fi yn adeiladu dracheſn y pethau a ddistrywiais, yr wyf yn fy ngwneuthur fy hun yn droseddwr.
19 Canys yr wyf fi x trwy y ddeddf y wedi marw i'r ddeddf, fel y byddwn z fyw i Dduw.
20 Mi a a groeshoeliwyd gyd â Christ : eithr byw ydwyf ; etto nid myfi, ond Crist sydd yn byw ynnofi : a'r hyn yr ydwyf yr awron yn ei fyw yn y cnawd, ei fyw yr ydwyf trwy ffydd Mâb Duw, b yr hwn a'm carodd, ac a'i dodes ei hun drosofi.
21 Nid wyf yn dirymmu gras Duw : canys c o's o'r ddeddf *y mae* cyfiawnder, yna y bu Grist farw yn ofer.

PEN. III.

1 *Y mae efe yn gofyn pa beth a'i cynhyrfodd hwy i ymadel a'r ffydd, ac i lynu wrth y gyfraith. 6 Y rhai a gredant a gyfiawnheir, 9 ac a fendithir gyd ag Abraham : 10 a hyn y mae efe yn ei ddangos trwy lawer o resymmau.*

O Y Galatiaid ynfyd, a pwy a'ch † llygaddynnodd chwi, fel nad ufuddhäech i'r gwirionedd, i ba rai o flaen eu llygaid y portreiadwyd Jesu Grist, wedi ei groeshoelio yn eich plith ?
2 Hyn yn unig a ewyllysiaf ei ddysgu gennwch, Ai wrth weithredoedd y ddeddf y derbyniasoch b yr Ysbryd, ynte wrth wrandawiad ffydd ?
3 A ydych chwi mor ynfyd ? gwedi i chwi ddechreu yn yr Ysbryd, a berffeithir chwi yr awron yn y cnawd ?
4 c A ddioddefasoch gymmaint yn ofer ? o's yw ofer hefyd.
5 Yr hwn gan hynny sydd yn trefnu i chwi yr Ysbryd, ac yn gwneuthur gwyrthiau yn eich plith, ai o weithredoedd y ddeddf, ynte o wrandawiad ffydd y *mae* ?
6 Megis y credodd d Abraham i Dduw, ac y cyfrifwyd iddo yn gyfiawnder.
7 Gwybyddwch felly mai e y rhai sy o ffydd, y rhai hynny yw plant Abraham.

8 f A'r

m Ad. 5.
n 1 Tim. 5. 20.
o Act. 10. 28.
p Act. 15. 10, 11.
q Eph. 2. 12.
r Act. 13, 38.
s Rhuf. 1. 17.
t Psal. 143. 2. Pen. 3. 11.
u 1 Joan 3. 8, 9.
x Pen. 5. 1.
y Rhuf. 6. 14. a 7. 4, 6.
z Rhuf. 6. 11.
2 Cor. 5. 15.
1 Thes. 5. 10.
1 Pedr 4. 2.
a Rhuf. 6. 6.
b Pen. 1. 4. Eph. 5. 2.
c Heb. 7. 11.
a Pen. 5. 7.
† *rheibiodd.*
b Act. 2. 38. a 15. 8. Eph. 1. 13.
c 2 Joan 8.
d Gen. 15. 6. Rhuf. 4. 3. Jago 2. 23.
e Rhuf. 4. 9, 11, 12, 16.

1 Act. 10. 28. a 11. 3.

1 Cor. 4. 6.
f Act. 9. 15.
Mat. 16. 17. Eph. 6. 12.
† *i fynu.*
a Act. 9. 26.
‡ *i fynu.*
Mat. 12. 47.
y Phil. 1. 3.
z Rhuf. 16, 7.
a Phil. 2. 16.
b 2 Cor. 11. 26.
c Pen. 3. 25. a 5. 1, 13.
d Ad. 14.
e Act. 10. 34. Rhuf. 2. 11.
‡ *a dybid eu bod yn rhyw beth.*
f Act. 13. 46. Rhuf. 11. 13. 1 Tim. 2. 7. 2 Tim. 1. 11.
g Act. 9. 15. Pen. 1. 16.
h Mat. 16. 18.
i Rhuf. 1. 5.
k Act. 24. 17.

f Rhuf. 9. 17. Ad. 22. g Gen. 12. 3. h Deut. 27. 26. i Pen. 2. 16. k Heb. 10. 38. l Rhuf. 11. 6. m Lef. 18. 5. n Rhuf. 8. 3. 2 Cor. 5. 21. o Deut. 21. 23. p Esay 32. 15 a 44. 3. Jer. 31. 33. Joel 2. 28, 29. Zech. 12. 10. q Heb. 9. 17. † *Testament.* r Gen. 17. 7. Ad. 8. s 1 Cor. 12. 12. t Eccles. 12. 40, 41. u Rhuf. 4. 13, 14. x Rhuf. 8. 17. y Joan 15. 22. Rhuf. 4. 15. z Act. 7. 53. a Deut. 5. 5. Joan 1. 17. Act. 7. 38. 1 Tim. 2. 5. b Rhuf. 3. 9, 19, 23. a 11. 32. c Ad. 8. d Rhuf. 10. 4. e Joan 1. 12. Pen. 4. 5. f Rhuf. 6. 3. g Rhuf. 13. 14. h Rhuf. 10. 12. 1 Cor. 12. 13. i Eph. 2. 14, 15. k Gen. 21. 12.

8 f A'r ysgrythur yn rhagweled mai trwy ffydd y mae Duw yn cyfiawnhau 'r cenhedloedd, a ragefangylodd i Abraham, *gan ddywedyd*, g Ynnot ti y bendithir yr holl genhedloedd.

9 Felly gan hynny, y rhai sy o ffydd a fendithir gyd ag Abraham ffyddlon.

10 Canys cymmifer ag y sy o weithredoedd y ddeddf, dan felldith y maent: canys 'sgrifennwyd, h Melldigedig yw pob un nid yw yn aros yn yr holl bethau a 'sgrifennir yn llyfr y ddeddf, i'w gwneuthur hwynt.

11 Ac i na chyfiawnheir neb trwy 'r ddeddf ger bron Duw, eglur yw: o blegid, k Y cyfiawn a fydd byw trwy ffydd.

12 l A'r ddeddf nid yw o ffydd: eithr m y dŷn a wnâ y pethau hynny, a fydd byw ynddynt.

13 n Crist a'n llwyrbrynodd oddi wrth felldith y ddeddf, gan ei wneuthur yn felldith trosom: canys y mae yn 'sgrifennedig, o Melldigedig yw pob un *sydd* ynghrôg ar bren:

14 Fel y delai bendith Abraham ar y cenhedloedd, trwy Grist Jesu; fel y derbyniem p addewid yr Ysbryd trwy ffydd.

15 Y brodyr, dywedyd yr wyf ar wedd ddynol, q Cyd na byddo ond † ammod dŷn, wedi y cadarnhäer, nid yw neb yn ei ddirymmu, neu yn rhoddi atto.

16 r I Abraham y gwnaethpwyd yr addewidion, ac i'w hâd ef. Nid yw yn dywedyd, Ac i'w hadau, megis am lawer; ond megis am un, Ac i'th hâd di, yr hwn yw s Crist.

17 A hyn yr wyf yn ei ddywedyd, *am* yr ammod a gadarnhäwyd o'r blaen gan Dduw yng Nghrist, nad yw y ddeddf t oedd bedwar cant a deg ar hugain o flynyddoedd wedi, yn ei ddirymmu, u i wneuthur yr addewid yn ofer.

18 Canys x o's o'r ddeddf y *mae* yr etifeddiaeth, nid yw hayach o'r addewid: ond Duw a'i rhâdroddodd i Abraham trwy addewid.

19 Beth gan hynny yw 'r ddeddf? y O blegid troseddau y rhoddwyd hi yn ychwaneg, hyd oni ddelai 'r hâd, i'r hwn y gwnaethid yr addewid; *a* hi z a drefnwyd trwy angylion, yn llaw a cyfryngwr.

20 A chyfryngwr nid yw i un; ond Duw sydd un.

21 *A ydyw* y ddeddf gan hynny yn erbyn addewidion Duw? Na atto Duw: canys pe rhoisid deddf a allasai fywhau, yn wîr o'r ddeddf y buasai cyfiawnder.

22 Eithr b cyd-gaeodd c yr ysgrythur bob peth dan bechod, fel y rhoddid yr addewid trwy ffydd Jesu Grist, i'r rhai sy 'n credu.

23 Eithr cyn dyfod ffydd, y'n cadwyd dan y ddeddf, wedi ein cyd-gau i'r ffydd, yr hon oedd i'w dadguddio.

24 d Y ddeddf gan hynny oedd ein hathro ni at Grist, fel y'n cyfiawnhaid trwy ffydd.

25 Eithr wedi dyfod ffydd, nid ydym mwyach dan athro.

26 Canys chwi oll e ydych blant i Dduw trwy ffydd yng Nghrist Jesu.

27 Canys f cynnifer o honoch ag a fedyddiwyd yng Nghrist, g a wisgasoch Grist.

28 h Nid oes nac Juddew na Groegwr, nid oes na chaeth na rhydd, nid oes na gwrryw na benyw: canys chwi oll i un ydych yng Nghrist Jesu.

29 Ac k o's eiddo Crist *ydych*, yna hâd Abraham ydych, ac l etifeddion yn ôl yr addewid.

PEN. IV.

1 *Ein bod ni dan y Ddeddf hyd ddyfodiad Crist, fel y mae 'r etifedd dan ei ymgeleddwr, nes ei ddyfod i'w oed: 5 Eithr darfod i Grist ein rhyddhau ni oddi wrth y Ddeddf: 7 Nad ydym ni gan hynny weision iddi mwyach. 14 Y mae efe yn cofio eu hewyllys da hwynt tu ag atto ef, a'r eiddo yntef tu ag attynt hwythau, 22 ac yn dangos mai meibion i Abraham ydym ni, o'r wraig rydd.*

A Hyn yr wyf yn ei ddywedyd: dros gymmaint o amser ag y mae 'r etifedd yn fachgen, nid oes dim rhagor rhyngddo a gwâs, er ei fod yn arglwydd ar y cwbl;

2 Eithr y mae efe dan ymgeleddwyr a llywodraethwyr, hyd yr amser a osodwyd gan y tâd.

3 Felly ninnau hefyd pan oeddym fechgyn, oeddym gaethion dan a wyddorion y byd:

4 Ond b pan ddaeth cyflawnder yr amser, y danfonodd Duw ei Fâb, c wedi ei wneuthur d o wraig, e wedi ei wneuthur dan y ddeddf;

5 Fel y prynai y rhai *oedd* dan y ddeddf, f fel y derbyniem y mabwysiad.

6 Ac o herwydd eich bod yn feibion, yr anfonodd Duw g Ysbryd ei Fâb i'ch calonnau chwi, yn llefain, Abba, Dâd.

7 Felly nid wyt ti mwy yn wâs, ond yn fâb; h ac os mâb, etifedd hefyd i Dduw trwy Grist.

8 Eithr y pryd hynny pan oeddych heb adnabod Duw, i chwi a wasanaethasoch y rhai wrth naturiaeth nid ydynt dduwiau.

9 Ac yn awr, k a chwi yn adnabod Duw, ond yn hytrach yn adnabyddus gan Dduw, l pa fodd yr ydych yn troi dracheifn at m y gwyddorion llesg a thlodion, y rhai yr ydych yn chwennych drachefn o newydd eu gwasanaethu?

10 n Cadw yr ydych ddiwrnodiau, a misoedd, ac amseroedd, a blynyddoedd.

11 Y mae arnaf ofn am danoch, rhag darfod i mi boeni wrthych yn ofer.

12 Byddwch fel fyfi, canys yr wyf fi fel chwi, y brodyr, attolwg i chwi; o ni wnaethoch i mi ddim cam.

13 A chwi a wyddoch'mai p trwy wendid y cnawd yr efangylais i chwi y waith gyntaf.

14 A'm profedigaeth, yr hon *oedd* yn fy nghnawd, ni ddïystyrasoch, ac ni ddirmygasoch; eithr chwi a'm derbyniasoch q megis angel Duw, r megis Crist Jesu.

15 Beth wrth hynny oedd eich dedwyddwch chwi? canys tystio yr wyf i chwi, pe *buasai* bosibl, y tynnasech eich llygaid, ac a'i rhoisech i mi.

16 A aethym i gan hynny yn elyn i chwi, wrth ddywedyd i chwi y gwîr?

17 Y maent yn rhoi s mawrserch arnoch, *ond* nid yn dda; eithr chwennych y maent ‡ eich cau chwi allan, fel y rhoddoch fawrserch arnynt hwy.

18 Eithr da yw dwyn mawrserch mewn peth da yn wastadol, ac nid yn unig tra fyddwyf bresennol gyd â chwi.

19 t Fy mhlant bychain, y rhai yr wyf yn eu hesgor drachefn, hyd oni ffurfier Crist ynnoch,

20 Ac mi a fynnwn pe bawn yn awr gyd â chwi, a newidio fy llais: o herwydd yr wyf yn ammeu † o honoch.

a Col. 2. 20. b Mar. 1. 15. Eph. 1. 10. c Phil. 2. 7. d Gen. 3. 15. e Mat. 5. 17. f Joan 1. 12. Eph. 1. 5. g Rhuf. 8. 15. h Rhuf. 8. 16, 17. i 1 Cor. 12. 2. Eph. 2. 11, 12. k 1 Cor. 8. 3. a 13. 12. l Col. 2. 20. m Heb. 7. 18. n Rhuf. 14. 5. Col. 2. 16. o 2 Cor. 2. 5. p 1 Cor. 2. 3. 2 Cor. 11. 30. q Mal. 2. 7. Zech. 12. 8. r Mat. 10. 40. s 1 Thes. 2. 13. Rhuf. 10. 2. 2 Cor. 11. 2. ‡ *ein cau ni.* t 1 Cor. 4. 15. Philem. 10. Iago 1. 18. † *am da-noch.*

21 Dywedwch i mi, y rhai ydych yn chwennych bod dan y ddeddf, onid ydych chwi yn clywed y ddeddf?

22 Canys y mae yn 'sgrifennedig fod i Abraham ddau fab; u un o'r wasanaethferch, ac x un o'r *wraig* rydd.

23 Eithr yr hwn *oedd* o'r wasanaethferch, y a aned yn ôl y cnawd; a'r hwn *oedd* o'r *wraig* rydd, trwy 'r addewid.

24 Yr hyn bethau ydynt mewn † alegori: canys y rhai hyn yw y ddau Destament; yn ddiau o fynydd Sina, yn cenhedlu i gaethiwed, yr hon yw Agar:

25 Canys yr Agar ymma yw mynydd Sina yn Arabia, ac y mae yn cyfateb i'r Jerusalem *fyda* yn awr, ac y mae yn gaeth *hi* a'i phlant.

26 Eithr z y Jerusalem honno uchod, fydd rydd, yr hon yw ein mam ni oll.

27 Canys 'sgrifennedig yw, a Llawenhâ, di yr amhlantadwy, yr hon nid wyt yn cpplio; torr allan a llefa, yr hon nid wyt yn clgor: canys i'r ‡ unig y mae llawer mwy o blant nag i'r hon y mae iddi wr.

28 A ninnau, frodyr, megis *yr oedd* Isac, ydym b blant yr addewid.

29 Eithr megis y pryd hynny, c yr hwn a anwyd yn ôl y cnawd a erlidiai yr hwn *a anwyd* yn ôl yr Ysbryd, felly yr awr hon hefyd.

30 Ond beth y mae d 'r ysgrythur yn ei ddywedyd? e Bwrw allan y wasanaethferch, a'i mâb: canys f ni chaiff mâb y wasanaethferch etifeddu gyd â mâb y *wraig* rydd.

31 Felly, frodyr, nid plant i'r wasanaethferch ydym, ond i'r *wraig* rydd.

PEN. V.

1 *Y mae efe yn eu hannog hwy i sefyll yn eu rhydd-did, 3 ac nad arferont Enwaediad; 13 Eithr yn hytrach cariad, yr hwn yw cyflawnder y Gyfraith. 19 Y mae efe yn thifo gweithredoedd y Cnawd, 22 a ffrwythau'r Ysbryd, 25 ac yn eu hannog i rodio yn yr Ysbryd.*

SEfwch gan hynny yn a y rhydd-did â'r hon y rhyddhaodd Crist ni, ac na ddalier chwi drachefn b dan jau caethiwed.

2 Wele, myfi Paul wyf yn dywedyd wrthych, c o's enwaedir chwi, ni lesâ Crist ddim i chwi.

3 Ac yr wyf yn tyftiolaethu drachefn i bob dŷn a'r a enwaedir, ei fod efe yn ddyledwr i † gadw yr holl ddeddf.

4 Chwi a aethoch yn ddifudd oddi wrth Grist, y rhai ydych yn ymgyfiawnhau yn y ddeddf: chwi a fyrthiasoch ymmaith oddi wrth râs.

5 Canys nyni yn yr Ysbryd trwy ffydd ydym yn difgwil d gobaith cyfiawnder.

6 Canys e yng Nghrist Jesu ni all enwaediad ddim, na dienwaediad, ond f ffydd yn gweithio trwy gariad.

7 Chwi g a redasoch yn dda, b pwy a'ch rhwyftrodd chwi, fel nad ufuddhaech i'r gwirionedd?

8 Y cyngor *hyn* nid yw oddi wrth yr hwn i fydd yn eich galw chwi.

9 k Y mae ychydig lefain yn lefeinio 'r holl does.

10 l Y mae gennyt fi hyder am danoch yn yr Arglwydd, na fyniwch chwi ddim arall: ond m y neb fydd yn eich trallodi a ddwg farnedigaeth, pwy bynnag fyddo.

11 A myfi, frodyr, o's yr enwaediad etto yr wyf yn ei bregethu, n pa ham y'm herlidir etto? yn wir tynnwyd ymmaith o dramgwydd y groes.

12 p Mi a fynnwn, ie pe torrid ymmaith y rhai fy yn aflonyddu arnoch.

13 Canys i rydd-did y'ch galwyd chwi, frodyr: yn unig q nac *arferwch* y rhydd-did yn achlyfur i'r cnawd, ond r trwy gariad gwasanaethwch eu gilydd.

14 Canys s yr holl ddeddf a gyflawnir mewn un gair, *fef* yn hwn, t Câr dy gymmydog fel ti dy hun.

15 Ond o's † cnoi a thraflyngcu eu gilydd yr ydych, gwiliwch na ddifether chwi gan eu gilydd.

16 Ac yr wyf yn dywedyd, u Rhodiwch yn yr Ysbryd, ac ‡ na chyflawnwch drachwant y cnawd.

17 Canys y mae * 'r cnawd yn chwennychu yn erbyn yr Ysbryd, a'r Ysbryd yn erbyn y cnawd: a'r rhai hyn a wrthwynebant eu gilydd, x fel na alloch wneuthur beth bynnag a ewyllyfioch.

18 Ond y o's gan yr Ysbryd y'ch arweinir, nid ydych dan y ddeddf.

19 Hefyd z amlwg yw gweithredoedd y cnawd, y rhai yw, Tor-priodas, godineb, afendid, anllad rwydd,

20 Delw-addoliaeth, fwyn-gyfaredd, † casineb, cynhennau, gwynfydu, llid, ymryfonau, ymbleidio, herefiau,

21 Cynfigennau, llofruddiaeth, meddwdod, cyfeddach; a chyffelyb i'r rhai hyn: *am* y rhai yr wyf fi yn rhagddywedyd wrthych, megis ag y rhagddywedais, a na chaiff y rhai fy 'n gwneuthur y cyfryw bethau etifeddu teyrnas Dduw.

22 Eithr b ffrwyth yr Ysbryd yw Cariad, llawenydd, tangnefedd, hirymaros, cymmwynasgarwch, daioni, ffydd, addfwynder, dirwest:

23 c Yn erbyn y cyfryw nid oes ddeddf.

24 A'r rhai *fydd* yn eiddo Crist, d a groesholiasant y cnawd, a'i wyniau, a'i chwantau.

25 e O's byw yr ydym yn yr Ysbryd, rhodiwn hefyd yn yr Ysbryd.

26 f Na fyddwn wâgogoneddgar, gan ymannog ei gilydd, gan ymgynfigennu wrth eu gilydd.

PEN. VI.

1 *Y mae efe yn eu hannog hwy i ymddwyn yn llariaidd tu ag at frawd a lithroad, 2 ac i ddwyn bob un faich ei gilydd: 6 a fod yn hael tu ag at eu dysgawdwyr, 9 ac na ddiffygiont yn gwneuthur da. 12 Y mae efe yn dangos pa beth yw amcan y rhai fy'n pregethu 'r Enwaediad. 14 Nad yw efe yn gorfoleddu mewn dim, ond ynghroes Crist.*

YBrodyr, a o's goddiweddir dŷn ar ryw fai, chwychwi b y rhai ysbrydol adgyweiriwch y cyfryw un mewn ysbryd addfwynder; gan dy fyftyried dy hun, rhag dy demtio ditheu.

2 Dygweh feichiau eu gilydd, ac felly cyflawnwch c gyfraith Crist.

3 Oblegid d o's tybia neb ei fod yn rhyw beth, ac yntef heb fod yn ddim, y mae efe yn ei † dwyllo ei hun.

4 Eithr e profed pob un ei waith ei hun; ac yna y caiff orfoledd ynddo ei hun yn unig, ac f nid mewn arall.

5 Canys g pob un a ddŵg ei faich ei hun.

f Edrych Luc 18. 11. g 1 Cor.

u Gen. 16. 15.
x Gen. 21. 2.
Heb. 11. 11.
y Rhuf. 9. 7, 8.
† cyffelybaeth.
z Efay 2. 2.
Heb. 12. 22.
Dad. 3. 12. a 21. 2, 10.
a Efay 54. 1.
‡ ymddifad.
b Rhuf. 9. 8.
c Gen. 21. 9.
d Pen. 3. 8, 22.
e Gen. 21. 10, 12.
f Joan 8. 35.
a Joan 8. 36.
b Act. 15. 10.
c Act. 15. 1. a 16. 3.
† wneuthur.
d 2 Tim. 4. 8.
e 1 Cor. 7. 19.
Pen. 6. 15. Col. 3. 11.
f 1 Thef. 1. 3.
g 1 Cor. 9. 24.
h Pen. 3. 1.
i Pen. 1. 6.
k 1 Cor. 5. 6.
l 2 Cor. 2. 3. a 8. 22.
m Pen. 1. 7.
n 1 Cor. 15. 30.
o 1 Cor. 1. 23.
p Jof. 7. 25.
1 Cor. 5. 13.
q 1 Cor. 8. 9.
r 1 Cor. 9. 19. Pen. 6. 2.
s Mat. 7. 12. Jago 2. 8.
t Lef. 19. 18. Mat. 22. 37, 39. Rhuf. 13. 8, 9.
† brathu.
u Rhuf. 6. 12.
‡ ni.
x Rhuf. 7. 23. a 8. 6, 7.
y Rhuf. 8. 15, 19.
z Rhuf. 6. 14. a 8. 2.
a 1 Cor. 3. 3. Jago 3. 14.
† gelyn-gaeth.
a 1 Cor. 6. 9. Eph. 5. 5. Col. 3. 6. Dad. 22. 15.
b Eph. 5. 9.
c 1 Tim. 1. 9.
d Rhuf. 6. 6.
f Phil. 2. 3.
a Rhuf. 14. 1. a 15. 1.
b 1 Cor. 2. 15. a 3. 1.
c Joan 13. 34.
d 1 Cor. 8. 2.
† Gr. feddwl-dwyllo.
e 1 Cor. 11. 28.
3. 8.

6 A [h] chytranned yr hwn a ddyſgwyd yn y gair, a'r hwn ſydd yn ei ddyſgu, ym mhob peth da.

7 [i] Na thwyller chwi. Ni watworir Duw: canys [k] beth bynnag a hauo dŷn, hynny hefyd a ſêd eſe.

8 O blegid [l] yr hwn ſydd yn hau i'w gnawd ei hun, o'r cnawd a ſêd lygredigaeth: eithr yr hwn ſydd yn hau i'r Yſbryd, o'r Ysbryd a fêd fywyd tragywyddol.

9 Eithr [m] yn gwneuthur daioni na ddiogwn: canys yn ei jawn bryd y medwn, [n] oni ddiffygiwn.

10 [o] Am hynny tra ydym yn cael amſer cyfaddas, gwnawn dda i bawb, ond yn enwedig i'r rhai ſy o [p] deulu 'r ffydd.

11 Gwelwch cyhŷd y llythyr a 'ſgrifennais attoch â'm llaw ſy hun.

12 Cynnifer ag ſy yn ewyllyſio ymdecâu yn y cnawd, y rhai hyn ſy yn eich cymmell i'ch enwaedu, [q] yn unig fel nad erlidier hwy o blegid croes Criſt.

13 Canys nid yw y rhai a enwaedir, eu hunain yn cadw 'r ddeddf; ond ewyllyſio y maent enwaedu arnoch chwi, fel † y gorfoleddont yn eich cnawd chwi.

14 Eithr na atto Duw i mi ymffroſtio, ond ynghrôes ein Harglwydd Jeſu Criſt, trwy yr hwn [r] y croeſhoeliwyd y byd i mi, a minneu i'r byd.

15 Canys [s] yng Nghriſt Jeſu ni ddichon enwaedîad ddim, na dîenwaediad, ond [t] creadur newydd.

16 [u] A chynnifer ag a rodiant yn ôl y rheol hon, tangnefedd arnynt a thrugaredd, ac ar [x] Iſrael Duw.

17 O hyn allan na flined neb fi: canys [y] dwyn yr wyf fi yn fy nghorph nodau 'r Arglwydd Jeſu.

18 Gràs ein Harglwydd Jeſu Criſt a *fyddo* gyd â'ch ysbryd chwi, frodyr. Amen.

¶ At y Galatiaid y 'ſgrifennwyd o Ruſain.

† *yr ymffroſtioni.*

[r] Rhuf. 6. 6.
[s] 1 Cor. 7. 19. Pen. 5. 6. Col. 3. 11.
[t] 2 Cor. 5. 17.
[u] Pſal. 125. 5.
[x] Rhuf. 2. 29. a 4. 12. Pen. 3. 9. 29.
[y] Cor. 4. 10.

¶ Epiſtol PAUL yr Apoſtol at yr EPHESIAID.

PEN. I.

1 *Ar ôl cyfarch yr Epheſiaid,* 3 *a dîolch droſtyni,* 4 *y mae eſe yn crybwyll am ein hetholedigaeth ni,* 6 *a'n mabwyſiad trwy râs,* 11 *yr hyn yw gwîr ffynnon jechydwriaeth dŷn:* 13 *ac am na ellir yn hawdd gyrhaeddyd uchder y dirgelwch hwn,* 16 *y mae eſe yn gweddîo ar iddynt ddyfod* 18 *i gyſtlawn wybodaeth,* 20 *a meddiant o hono yng Nghriſt.*

PAul apoſtol Jeſu Criſt trwy ewyllys Duw, [a] at y ſaint ſydd yn Epheſus, a'r ffyddloniaid yng Nghriſt Jeſu:

2 [b] Gràs *fyddo* i chwi a thangnefedd oddi wrth Dduw ein Tâd, a'r Arglwydd Jeſu Criſt.

3 [c] Bendigedig *fyddo* Duw, a Thâd ein Harglwydd Jeſu Criſt, yr hwn a'n bendithiodd ni â phob bendith ysbrydol, yn y nefolion † *leoedd* yng Nghriſt:

4 Megis [d] yr etholodd eſe ni ynddo eſ, cyn ſeiſiad y byd, fel [e] y byddem yn ſanctaidd ac yn ddifeius ger ei fron eſ mewn cariad:

5 [f] Wedi iddo ein rhagluniaethu ni [g] i fabwyſiad trwy Jeſu Criſt iddo ei hun, yn ôl bodlonrwydd ei ewyllys eſ,

6 Er mawl gogoniant ei râs eſ, trwy yr hwn ‡ y gwnaeth ni yn gymmeradwy yn [h] yr Annwylyd:

7 [i] Yn yr hwn y mae i ni brynedigaeth trwy ei waed eſ, *ſef* maddeuant pechodau, yn ôl [k] cyfoeth ei râs eſ;

8 Trwy yr hwn y bu eſe helaeth i ni ym mhob doethineb a dyall,

9 [l] Gwedi iddo hysbyſu i ni ddirgelwch ei ewyllys, yn ôl ei fodlonrwydd ei hun, yr hon a arſaethaſai eſe ynddo ei hun:

10 † Fel yngoruchwiliaeth [m] cyflawnder yr amſeroedd, y gallai grynhôi ynghŷd yng Nghriſt [n] yr holl bethau ſydd yn y nefoedd, ac ar y ddaear, ynddo eſ;

11 Yn yr hwn ‡ y'n [o] dewiſwyd heſyd, wedi ein rhagluniaethu yn ôl arfaeth yr hwn ſydd yn gweithio pob peth wrth gyngor ei ewyllys ei hun:

12 Fel y byddem ni er mawl i'w ogoniant eſ, y rhai o'r blaen a obeithiaſom yng Nghriſt.

13 Yn yr hwn y *gobeithiaſoch* chwithau heſyd, wedi i chwi glywed gair y gwirionedd, efengyl eich jechydwriaeth: yn yr hwn heſyd, wedi i chwi gredu, [p] y'ch ſeliwyd trwy lân Ysbryd yr addewid,

14 [q] Yr hwn yw † ernes ein hetifeddiaeth ni, hyd [r] bryniad ‡ y pwrcas, i fawl ei ogoniant eſ.

15 O herwydd hyn minneu hefyd, [s] wedi clywed eich ffydd yn yr Arglwydd Jeſu, a'ch cariad tu ag at yr holl ſaint,

16 [t] Nid wyf yn peidio â dîolch droſoch, gan wneuthur coffa am danoch yn ſy ngweddîau;

17 Ar [u] i Dduw ein Harglwydd Jeſu Criſt, Tâd y gogoniant, roddi i chwi yſbryd doethineb, a dadguddiad, trwy ei adnabod eſ:

18 Wedi goleuo llygaid eich meddyliau; fel y gwypoch beth yw gobaith ei alwedigaeth eſ, a pheth *yw* golud gogoniant ei etifeddiaeth eſ yn y ſaint,

19 A pheth yw rhagorol fawredd ei nerth eſ tu ag attom ni y rhai ŷm yn credu, [x] yn ôl gweithrediad nerth ei gadernid eſ;

20 Yr hon a weithredodd eſe yng Nghriſt, pan [y] y cyfododd eſ o feirw, ac [z] a'i goſodod i eiſtedd ar ei ddeheulaw ei hun, yn y nefolion *leoedd*,

21 [a] Goruwch pob [b] tywyſogaeth, ac awdurdod, a gallu, ac arglwyddiaeth, a phob enw a enwir, nid yn unig yn y byd hwn, ond hefyd yn yr hwn a ddaw,

22 Ac [c] a ddaroſtyngodd bob peth dan ei draed eſ, ac a'i rhoddes eſ [d] yn ben, uwch law pob peth i'r eglwys,

23 [e] Yr hon yw ei gorph eſ, ei gyflawnder eſ, [f] yr hwn ſydd yn cyflawnu oll yn oll.

[h] 1 Cor. 9. 11, 14. 1 Cor. 6. 9.
[i] Luc 16. 25. Rhuf. 2. 6.
[k] 2 Cor. 9. 6.
[l] Rhuf. 8. 13.
[m] 2 Theſ. 3. 13.
[n] Heb. 12. 3, 5.
[o] Joan 12. 35.
[p] Eph. 2. 19.
[q] Phil. 3. 18.
[a] 1 Cor. 1. 2. Rhuf. 1. 7.
[b] 1 Pedr 1. 2.
[c] 2 Cor. 1. 3.
† Bethau, Pen. 6. 12.
[d] 2 Tim. 1. 9.
[e] Col. 1. 22.
[f] Rhuf. 8. 29, 30.
[g] Rhuf. 8. 15. Gal. 4. 5.
‡ Neu, *y rhâddgarodd ni.*
[h] Mat. 3. 17.
[i] Act. 20. 28.
[k] Rhuf. 9. 23.
[l] Rhuf. 16. 25.
† *Hyd lwodraeth cyflawnder amſeroedd i grynhoi,* &c. [m] Gal. 4. 4. Heb. 1. 2. 1 Pedr 1. 20. [n] Col. 1. 20. ‡ Neu, *y cawſom etifeddiaeth.* [o] Act. 26. 18.

Pen. 4. 12. a 5, 13, 30. Col. 1. 18. [f] 1 Cor. 12. 6. Pen. 4. 10. Col. 3. 11.

[p] 2 Cor. 1. 22. Pen. 4. 30.
[q] 2 Cor. 5. 5.
† *gwyſtl.*
[r] Luc 21. 28.
‡ *y meddiant a bwrcaſwyd.*
[s] Col. 1. 4.
[t] Rhuf. 1. 9. Phil. 1. 3, 4.
[u] 1 Theſ. 1. 2. 2 Theſ. 1. 3.
[x] Joan 20. 17.
[y] Col. 2. 12.
[z] Act. 2. 24.
[a] Pſal. 110. 1.
[b] Phil. 2. 9, 10. Col. 2. 10.
[c] Rhuf. 8. 38.
[d] Pſal. 8. 6.
[e] Pen. 4. 15, 16.
[f] 1 Cor. 12. 27.

PEN. II.

1 *Trwy gyffelybu yr hyn oeddym ni wrth* 3 *naturiaeth, a'r hyn ydym ni* 5 *trwy râs:* 10 *Y mae eſe yn dangos ddarfod ein crëu ni i weithredoedd da;* a 13 *chan ein bod ni wedi ein dwyn yn agos trwy Criſt;*

Grist, na ddylem ni fyw megis 11 *Cenhedloedd, ac* 12 *eſtroniaid gynt, ond megis* 19 *cyd-ddinaſyddion â'r ſaint, a theulu Duw.*

[a] Col.2. 13.

A [a] Chwithau *a fywhaodd eſe*, pan oeddych feirw mewn camweddau a phechodau;

[b] 1 Cor. 6. 11.

2 [b] Yn y rhai y rhodiaſoch gynt yn ôl helynt y byd hwn, yn ôl [c] tywyſog llywodraeth yr awyr, yr ysbryd ſydd [d] yn awron yn gweithio [d] ym mhlant anufudd-dod.

[c] Pen. 6. 12.

[d] Pen. 5. 6. Col. 3. 6.

3 [e] Ym myſg y rhai heſyd y bu ein hymarweddiad ni oll gynt yn chwantau ein cnawd, gan wneuthur ewyllyſiau y cnawd, a'r meddyliau; ac [f] yr oeddym ni wrth naturiaeth yn blant digoſaint, megis eraill.

[e] Tit. 3. 3.

[f] Pſal. 51. 5.

4 Eithr Duw, [g] yr hwn ſydd gyfoethog o drugaredd, o herwydd ei fawr gariad trwy yr hwn y carodd efe ni,

[g] Rhuf. 10. 12.

[h] Rhuf. 5. 6. 8, 10.

5 [h] Ie pan oeddym feirw mewn camweddau, a'n [i] cyd-fywhaodd ni gyd â Chriſt: (* trwy râs yr ydych yn gadwedig;)

[i] Rhuf. 6. 4, 5. Col. 2. 12, 13. a 3. 1, 3.

6 Ac a'*n* cyd-gyſododd, ac a'*n* goſododd i gyd-eiſtedd yn y nefolion *leoedd* yng Nghriſt Jeſu:

[*] Act. 15. 11.

7 Fel y gallai ddangos yn yr oeſoedd a ddeuai, ragorol olud ei râs eſ, trwy *ei* gymmwynaſgarwch i ni yng Nghriſt Jeſu.

[k] Rhuf. 4. 16.

[l] Mat. 16. 17. Pen. 1. 19.

8 Canys trwy râs yr ydych yn gadwedig, [k] trwy ffydd; a hynny nid o honoch eich hunain: [l] rhodd Duw *vdyw*:

[m] Rhuf. 3. 20, 26, 27. a 4. 2.

9 [m] Nid o weithredoedd, fel nad ymffroſtiai neb.

[a] 9. 12. a 11. 6.

[n] Pſal. 100. 3. Eſay 19. 25. a 29. 23. Joan 3. 3, 5.

10 Canys [n] ei waith eſ ydym, wedi ein creu yng Nghriſt Jeſu i weithredoedd da, y rhai a ragddarparodd Duw, fel y rhodiem ni ynddynt.

[o] 2 Cor. 5. 5, 17.

11 Am hynny [o] cofiwch, a chwi gynt yn genhedloedd yn y cnawd, y rhai a elwid yn ddïenwaediad gan yr hyn a elwir enwaediad o waith llaw yn y cnawd;

[p] 1 Cor. 12. 2. Col. 1. 21.

12 Eich bod chwi y pryd hynny heb Griſt [p] wedi eich dïeithro oddi wrth wladwriaeth Iſrael, ac yn eſtroniaid oddi wrth [q] ammodau yr addewid, heb obaith gennych, ac heb Dduw yn y byd:

[q] Ezec. 13. 9.

[r] Rhuf. 9. 4, 8.

13 Eithr yr awron yng Nghriſt Jeſu, chwychwi, y rhai oeddych gynt ym mhell, a wnaethpwyd yn agos trwy waed Criſt.

[s] Mic. 5. 5. Joan 16. 33.

14 Canys [r] eſe yw ein tangnefedd ni, [s] yr hwn a wnaeth y ddau yn un, ac a ddattododd ganolfur y gwahaniaeth rhyngom ni;

[t] Joan 10. 16. Gal. 3. 28.

15 [t] Ac a ddirymmodd trwy ei gnawd ei hun y gelyniaeth, *ſef* deddf y gorchymynion mewn ordeiniadau, fel y creai y ddau ynddo ei hun yn un dŷn [u] newydd, gan wneuthur heddwch;

[u] Col. 2. 14.

16 Ac fel y cymmodai y ddau â Duw, [*] yn un corph, trwy 'r groes, [x] wedi lladd y gelyniaeth † trwyddi hi.

[x] 2 Cor. 5. 17. Gal. 6. 15.

[*] Col. 1. 22.

[x] Rhuf. 6. 6. a 8. 3. Col. 2. 14. † Neu, *ynddo ei hun.*

17 Ac efe a ddaeth, ac [y] a bregethodd dangnefedd i chwi y rhai pell, ac [z] i'r rhai agos.

[y] Eſay 57. 19. Zech. 9. 10.

[z] Pſal. 48. 14.

18 O blegid [a] trwyddo eſ y mae i ni ein dau ddyfodfa mewn un Ysbryd at y Tâd.

[a] Rhuf. 5. 2. Heb. 10. 19, 20.

19 Weithian gan hynny nid ydych chwi mwyaeh yn ddïeithriaid a dyfodiaid, ond [b] yn gyd-ddinaſyddion â'r ſaint, ac [c] yn deulu Duw;

[b] Heb. 12. 22, 23.

[c] Gal. 6. 10.

20 Wedi eich [d] goruwch adeiladu [e] ar ſail yr apoſtolion a'r prophwydi, ac Jeſu Griſt ei hun [f] yn ben-conglfaen.

[d] 1 Cor. 3. 10.

[e] Mat. 16. 18. Dad. 21. 14.

21 [g] Yn yr hwn y mae yr holl adeilad wedi ei chymmwys gyd-gyſylltu yn cynnyddu [h] yn deml ſanctaidd yn yr Arglwydd:

[f] Pſal. 118. 22. Eſay 28. 16. 8 Pen. 4. 16.

22 [i] Yn yr hwn y'ch cyd-adeiladwyd chwithau, yn breſwylfod i Dduw trwy yr Ysbryd.

PEN. III.

3 *Darfod hyſpyſu i Baul trwy ddadguddiad, guddiedig ddirgelwch 6 cadwedigaeth y cenhedloedd: 8 ac mai idao ef y rhoiſid y grâs i'w 9 bregethu ef.* 13 *Y mae eſe yn dymuno arnynt na lwfrhaont o blegid ei ſfinderau ef,* 14 *ac yn gweddïo 19 ar iddynt wybod mawr gariad Duw tu ag attynt.*

[g] Rhuf. 16. 25.

[h] Pen. 1. 9, 10.

[i] Act. 10. 28. [k] Gal. 3. 28, 29.

[l] Pen. 2. 15, 16.

[m] Gal. 3. 14.

[n] Rhuf. 1. 5.

[o] Pen. 1. 19.

[p] 1 Cor. 15. 9. 1 Tim. 1. 13, 15.

[q] Gal. 1. 16. a 2. 8. Act. 9. 15.

[r] Pen. 1. 9. Ad. 3. 6.

[s] Pſal. 33. 6. Col. 1. 16. Heb. 1. 2.

[t] 1 Pedr 1. 12.

[u] Rhuf. 8. 38. Pen. 1. 21.

[x] Pen. 2. 18.

[y] Phil. 1. 14. 1 Theſ. 3. 3.

[z] Ad. 1. † *dadoguaeth.*

[a] Rhuf. 9. 23. Pen. 2. 3.

[b] Col. 2. 3.

ER mwyn hyn myfi Paul, [a] carcharor Jeſu Griſt [b] troſoch chwi y cenhedloedd;

[a] Pen. 4. 1. Phil. 1. 7, 13, 14, 16. Col. 4. 3.

[b] Col. 1. 24. 2 Tim. 2. 10.

2 O's clywſoch am [c] oruchwiliaeth gràs Duw, [d] yr hon a roddwyd i mi tu ag attoch chwi:

[c] 1 Cor. 4. 1.

[d] Act. 9. 15.

3 [e] Mai trwy [f] ddadguddiad yr hysbyſodd [g] efe i mi y dirgelwch, ([h] megis y ſgrifennais o'r blaen ar ychydig *eiriau*,

[e] Act. 22. 17, 21.

[f] Gal. 1. 12.

[g] Rhuf. 16. 25.

[h] Pen. 1. 9, 10.

4 Wrth yr hyn y gellwch, pan ddarllenoch, wybod fy nyall i yn nirgelwch Criſt)

[i] Act. 10. 28.

5 [i] Yr hwn yn oeſoedd eraill nid egluruwyd i feibion dynion, fel y mae yr awron wedi ei ddadguddio i'w ſanctaidd apoſtolion a'i brophwydi trwy 'r Ysbryd;

[k] Gal. 1. 16. 2. [l] Rhuf. 9, 10.

6 Y byddai 'r cenhedloedd [k] yn gyd-etifeddion, ac [l] yn gyd-gorph, ac [m] yn gyd-gyfrannogion o'i addewid ef yng Nghriſt, trwy 'r efengyl:

[m] Gal. 3. 14.

[n] Rhuf. 1. 5.

[o] Pen. 1. 19.

[p] 1 Cor. 15. 9. 1 Tim. 1. 13, 15.

[q] Gal. 1. 16. a 2. 8. Act. 9. 15.

[r] Pen. 1. 9. Ad. 3. 6.

[s] Pſal. 33. 6. Col. 1. 16. Heb. 1. 2.

[t] 1 Pedr 1. 12.

[u] Rhuf. 8. 38. Pen. 1. 21.

[x] Pen. 2. 18.

[y] Phil. 1. 14. 1 Theſ. 3. 3.

[z] Ad. 1. † *dadoguaeth.*

[a] Rhuf. 9. 23. Pen. 2. 3.

[b] Col. 2. 3.

7 Pr hon y'm gwnaed i yn weinidog, [n] yn ôl rhodd gràs Duw, yr hwn a roddwyd i mi, yn ôl [o] grymmus weithrediad ei allu ef.

8 I mi [p] y llai nâ'r lleiaf o'r holl ſaint y rhoddwyd y gràs hyn, [q] i efangylu ymmyſg y cenhedloedd anchwiliadwy olud Criſt;

9 Ac i egluro i bawb beth yw cymdeithas [r] y dirgelwch, yr hwn oedd guddiedig o ddechreuad y byd yn Nuw, [s] yr hwn a greodd bob peth trwy Jeſu Griſt:

10 [t] Fel y byddai yr awron yn hysbys i'r [u] tywyſogaethau, ac i'r awdurdodau, yn y nefolion *leoedd*, trwy 'r eglwys, fawr amryw ddoethineb Duw,

11 Yn ôl yr arfaeth dragywyddol, yr hon [x] wnaeth efe yng Nghriſt Jeſu ein Harglwydd ni:

12 Yn yr hwn y mae i ni hyfdra, a [x] dyfodfa mewn hyder, trwy ei ffydd ef.

13 [y] O herwydd pa ham yr wyf yn dymuno na lwfrhaoch o blegid ſy mlinderau i [z] droſoch, yr hyn yw eich gogoniant chwi.

14 O herwydd hyn yr wyf yn plygu fy ngliniau at Dâd ein Harglwydd Jeſu Griſt,

15 O'r hwn yr enwir yr holl † deulu yn y nefoedd ac ar y ddaear,

16 Ar roddi o hono ef i chwi yn ôl [*] cyfoeth ei ogoniant, fod wedi ymgadarnhau mewn nerth, trwy ei Ysbryd ef, yn [a] y dŷn oddi mewn;

17 A'r fod Criſt yn trigo trwy ffydd yn eich calonnau chwi;

18 Fel y galloch [b] wedi eich gwreiddio, a'ch ſeilio mewn cariad, ymgyffred gyd â'r holl ſaint, beth yw 'r lled, a'r hyd, a'r dyſnder, a'r uchder;

19 A gwybod cariad Criſt, yr hwn ſydd uwch law gwybodaeth, fel y'ch cyflawner â holl gyflawnder Duw.

1. 7. Phil. 4. 19.

[a] Rhuf. 7. 22. 2 Cor. 4. 16.

20 Ond

20 Ond [c] i'r hwn a ddichon wneuthur yn drarhagorol, y tu hwnt i bob peth yr ydym ni yn eu dymuno, neu yn eu meddwl, yn ôl y nerth ſydd yn gweithredu ynnom ni,

21 Iddo ef y *byddo* y gogoniant yn yr eglwys trwy Grift Jeſu, dros yr holl genhedlaethau, hyd yn oes oeſoedd. Amen.

PEN. IV.

1 *Y mae yn eu hannog hwynt i undeb: 7 ac yn dangos bod Duw yn rhoddi amryw* 11 *ddoniau i ddynion er mwyn* 13 *adeiladaeth ei eglwys, a'i* 16 *chynnydd yn Ghriſt.* 18 *Y mae efe yn eu galw hwynt oddi wrth amhurdeb y cenhedloedd,* 24 *i wiſgo y dŷn newydd,* 25 *ac i fwrw ymmaith gelwydd,* 29 *ac ymadrodd llygredig.*

DEiſyf gan hynny arnoch yr wyf fi [a] y carcharor yn yr Arglwydd, [b] ar rodio o honoch yn addas i'r alwedigaeth y'ch galwyd iddi,

2 [c] Gyd â phob goſtyngeiddrwydd ac addfwynder, ynghŷd â hirymaros, gan oddef eu gilydd mewn cariad;

3 Gan ſod yn ddyfal i gadw undeb yr Yſbryd, ynghlwlwm tangnefedd.

4 [d] Un corph *ſydd*, ac [e] un yſbryd, megis ag y'ch galwyd yn un gobaith eich galwedigaeth;

5 [f] Un Arglwydd, un ffydd, un bedydd,

6 [g] Un Duw a Thâd oll, yr hwn ſydd goruwch oll, a thrwy oll, ac ynnoch oll.

7 Eithr [h] i bob un o honom y rhoed gras, yn ôl meſur dawn Criſt.

8 O herwydd pa ham y mae efe yn dywedyd, [i] Pan ddyrchafodd i'r uchelder, [k] efe a gaethiwodd gaethiwed, ac a roddes roddion i ddynion.

9 (Eithr, Efe a ddyrchafodd, beth yw ond darfod iddo hefyd ddiſgyn yn gyntaf i barthau iſaf y ddaear?

10 Yr hwn a ddiſgynnodd, yw yr hwn hefyd a eſgynnodd goruwch yr holl nefoedd, [m] ſel y † cyflawnai bob peth.)

11 [n] Ac efe a roddes rai yn apoſtolion, a rhai yn brophwydi, a rhai [o] yn efangylwyr, a rhai yn ſugeiliaid ac [p] yn athrawon;

12 I berffeithio 'r ſaint, i waith y weinidogaeth, i adeilad [q] corph Criſt:

13 Hyd oni ymgyfarfyddom oll ‡ yn undeb ffydd, a gwybodaeth Mâb Duw, yn ŵr perffaith, at feſur † oedran cyflawnder Criſt.

14 Fel na byddom mwyach [r] yn blantos, [s] yn bwhwmman ac yn ein cylcharwain â phob awel dyſgeidiaeth, trwy hocced dynion, trwy gyfrwyſdra, i gynllwyn ‡ i dwyllo:

15 Eithr [t] gan ſod yn † gywir mewn cariad, [u] cynnyddu o honom iddo ef ym mhob peth, [x] yr hwn yw 'r pen, *ſef* Criſt:

16 [y] O'r hwn y mae 'r holl gorph wedi ei gyd-ymgynnull a'i gyd-gyſylltu, trwy bob ‡ cymmal cynhaliaeth, yn ôl y nerthol weithredaid ym meſur pob rhan, yn gwneuthur cynnydd y corph, i'w adeilad ei hun mewn cariad.

17 Hyn gan hynny yr wyf yn ei ddywedyd, ac yn ei dyſtiolaethu yn yr Arglwydd, [z] na rodioch chwi mwyach fel y mae 'r cenhedloedd eraill yn rhodio [a] yn oferedd eu meddwl;

18 Wedi tywyllu eu dyall, [b] wedi ymddieithro oddi wrth ſuchedd Dduw, trwy 'r anwybodaeth ſydd ynddynt, trwy † [c] ddallineb eu calon:

19 Y rhai wedi diddarbodi, [d] a ymroiſant i drythyllwch, i wneuthur pob aflendid yn unchwant.

20 Eithr chwychwi nid felly y dyſgaſoch Criſt;

21 O's bu i chwi ei glywed ef, ac o's dyſgwyd chwi ynddo, megis y mae 'r gwirionedd yn yr Jeſu:

22 [e] Dodi o honoch heibio, o ran [f] yr ymarweddiad cyntaf, [g] yr hên ddŷn, yr hwn ſydd lygredig yn ôl y chwantau twyllodrus;

23 Ac [h] ymadnewyddu yn yſbryd eich meddwl,

24 A [i] gwiſgo y dŷn newydd, yr hwn yn ôl Duw a grewyd mewn cyfiawnder ‡ a gwîr ſanctеiddrwydd.

25 O herwydd pa ham, gan fwrw ymmaith gelwydd, [k] dywedwch y gwîr bob un ‡ wrth ei gymmydog: o blegid [l] aelodau ydym i'w gilydd.

26 [m] Digiwch, ac na phechwch: na fachluded yr haul ar eich digoſaint chwi:

27 Ac [n] na roddwch le i ddiafol.

28 Yr hwn a ledrattaodd, na ledratted mwyach, eithr yn hytrach [o] cymmered boen, gan weithio â'i ddwylaw yr hyn ſydd dda, fel y byddo ganddo beth i'w gyfrannu i'r hwn y mae angen arno.

29 [p] Na ddeued un ymadrodd llygredig allan o'ch genau chwi; ond [q] y cyfryw un ag a fyddo da i adeiladu yn ffuddiol, fel y paro râs i'r gwrandawyr.

30 Ac [r] na thriſtewch lân Yſbryd Duw, [s] trwy 'r hwn y'ch ſeliwyd hyd ddydd [t] prynedigaeth.

31 [u] Tynner ymmaith oddi wrthych bob chwerwedd, a llid, a dîg, a llefain, a chabledd, gyd â phob drygioni,

32 [x] A byddwch gymmwymaſgar i'w gilydd, yn doſturiol, [y] yn maddeu i'w gilydd, megis y maddeuodd Duw † er mwyn Criſt i chwithau.

a Pen. 3. 1.
b Phil. 1. 27. Col. 1. 10.
c Thef. 2. 12.
d Col. 3. 12, 13.
e Rhuf. 12. 4, 5.
f 1 Cor. 12. 4.
g 1 Cor. 8. 6. a 12. 5.
h Mal. 2. 10.
i Cor. 12. 8.
k Rhuf. 12. 6.
l Cor. 12. 11.
m Pſal. 68. 18.
n Col. 2. 15.
o Joan 3. 13.
p Act. 2. 33.
† *llawnai.*
q 1 Cor. 12. 28.
r Act. 21. 8.
s 2 Tim. 4. 5.
t Rhuf. 12. 7.
u Pen. 1. 23. Col. 1. 24.
‡ *i.*
† *maintioli.*
x Eſay 28. 9.
y 1 Cor. 14. 20.
z Heb. 13. 9.
‡ *tywyll.*
a Zech. 8. 16.
† *eirwir.*
b Pen. 1. 22. a 2. 21.
c Col. 1. 21.
d Rhuf. 1. 24, 26.
e Col. 2. 11. a 3. 8.
f 1 Pedr 2. 1.
g Rhuf. 6. 6.
h Rhuf. 12. 2.
i Rhuf. 6. 4.
k Zech. 8. 16.
‡ *gyd a'i*
l Rhuf. 12. 5.
m Pſal. 4. 4. a 37. 8.
n Jago 4. 7.
o Act. 20. 35.
p 1 Theſ. 4. 11. 2 Theſ. 3. 8, 11, 12.
q Pen. 5. 4. Col. 4. 6.
r Eſay 7. 13. a 63. 10.
s Pen. 1. 13.
t Luc 21. 28. Pen. 1. 14.
u Col. 3. 8.
x 2 Cor. 2. 10. Col. 3. 13.
y Mat. 6. 14.
† *yng Nghriſt.*

PEN. V.

2 *Ar ôl cynghorion cyffredinol i garu eu gilidd,* 3 *ac i ochelyd godineb,* 4 *a phob aflendid,* 7 *ac i beidio a chyttal âr annwiol,* 15 *ac i rodio yn ddieſgeulus,* 18 *ac i fod yn llawn o'r Yſbryd;* 22 *y mae efe yn dyfod at ddyledion gwahanredol, pa fodd y dylai gwragedd ufuddhau i'w gwŷr,* 25 *a gwŷr garu eu gwragedd,* 32 *megis y mae Criſt yn caru ei eglwys.*

a BYddwch gan hynny ddilynwyr Duw, fel plant annwyl;

2 A [b] rhodiwch mewn cariad, [c] megis y carodd Criſt ninnau, ac a'i rhoddodd ei hun droſom ni yn offrwm ac yn aberth i Dduw, o arogl peraidd.

3 Eithr [d] godineb, a phob aflendid, neu gybydd-dra, na enwer chwaith yn eich plith, megis y gweddai i ſaint;

4 [e] Na † ſerthedd, nac ymadrodd ffôl, na choeg ddigrifwch, pethau nid ydynt weddus: eithr yn hytrach rhoddi diolch.

5 Canys yr ydych chwi yn gwybod hyn, am [f] bob putteinwr, neu affan, neu gybydd, [g] yr hwn ſydd ddelwaddolwr, nad oes iddynt etifeddiaeth yn nheyrnas Criſt a Duw.

a Mat. 5. 45.
b Joan 13. 34.
c Gal. 2. 20. Heb. 9. 14.
d Col. 3. 5. 1 Theſ. 4. 3, &c.
e Mat. 12. 34, 35. Pen. 4. 29.
† *bryntiroedd.*
f 1 Cor. 6. 9.
g Col. 3. 5.

[b] Mat. 24. 4. Col. 2. 4, 18.
[i] Rhuf. 1. 18.
[k] Pen. 2. 2.
† *ryw amſer.*
[l] 2 Cor. 3. 18.
1 Theſ. 5. 5.
[m] Luc 16. 8.
[n] Gal. 5. 22.
[o] Rhuf. 12. 2.
[p] 1 Cor. 5. 9.
[q] Rhuf. 6. 21. a 13. 12. Gal. 6. 8.
[r] Joan 3. 20. Heb. 4. 13.
[s] Eſay 60. 1. Rhuf. 13. 11, 12.
[t] Joan 5. 25. Rhuf. 6. 4, 5. Col. 3. 1.
[u] Col. 4. 5.
‡ *Edrychwch.*
[x] Preg. 11. 2. Joan 12. 35. Gal. 6. 10.
[y] Rhuf. 12. 2.
[z] Diar. 20. 1. Luc 21. 34.
[a] Col. 3. 16.
[b] Pſal. 34. 1. Heb. 13. 15.
[c] 1 Pedr 2. 5. a 4. 11.
[d] 1 Pedr 5. 5.
[e] 1 Cor. 14. 34. Tit. 2. 5.
[f] Pen. 6. 5.
[g] 1 Cor. 11. 3.
[h] Pen. 1. 22. a 4. 15.

6 [b] Na thwylled neb chwi â geiriau ofer: canys o blegid y pethau hyn [i] y mae digoſaint Duw yn dyfod [k] ar blant yr anufudd-dod.

7 Na fyddwch gan hynny gyfrannogion â hwynt.

8 Canys yr oeddych chwi † gynt yn dywyllwch, ond yr awron [l] goleuni *ydych* yn yr Arglwydd: rhodiwch fel [m] plant y goleuni;

9 (Canys [n] ffrwyth yr Ysbryd *ſydd* ym mhob daioni, a chyfiawnder, a gwirionedd)

10 Gan brofi [o] beth ſydd gymmeradwy gan yr Arglwydd.

11 Ac [p] na fydded i chwi gyd-gyfeillach â [q] gweithredoedd anffrwythlawn y tywyllwch, eithr yn hytrach argyoeddwch hwynt.

12 Canys brwnt yw adrodd y pethau a wneir ganddynt hwy yn ddirgel.

13 Eithr [r] pob peth, wedi ’r argyoeddder, a eglurir gan y goleuni: canys beth bynnag ſydd yn egluro, goleuni yw.

14 O herwydd pa ham y mae eſe yn dywedyd, [s] Deffro di yr hwn wyt yn cyſgu, a [t] chyfod oddi wrth y meirw; a Chriſt a oleua i ti.

15 [u] ‡ Gwelwch gan hynny, pa fodd y rhodioch yn dd[i]eſgeulus; nid fel annoethion, ond fel doethion;

16 Gan brynu ’r amſer, [x] o blegid y dyddiau ſy ddrwg.

17 Am hynny na fyddwch annoethion, eithr [y] yn dyall beth yw ewyllys yr Arglwydd.

18 Ac [z] na feddwer chwi gan wîn, yn yr hyn y mae gormodedd; eithr llanwer chwi â’r Ysbryd;

19 Gan leſaru wrth ei gilydd [a] mewn ſalmau, a hymnau, ac odlau ysbrydol; gan ganu a phyngcio yn eich cålon i’r Arglwydd;

20 [b] Gan ddiolch yn waſtad i Dduw a’r Tâd am bob peth [c] yn enw ein Harglwydd Jeſu Criſt;

21 [d] Gan ymddaroſtwng i’w gilydd yn ofn Duw.

22 [e] Y gwragedd, ymoſtyngwch i’ch gŵyr priod, [f] megis i’r Arglwydd.

23 O blegid [g] y gŵr yw pen y wraig, megis ag y *mae* [h] Criſt yn ben i’r eglwys; ac efe yw Jachawdur [i] y corph.

24 Ond fel y mae ’r eglwys yn ddaroſtyngedig i Criſt, felly hefyd *bydded* y gwragedd i’w gŵyr priod [k] ym mhob peth.

25 [l] Y gwŷr, cerwch eich gwragedd, megis ag y carodd Criſt yr eglwys, ac [m] a’i rhoddes ei hun droſti;

26 Fel y ſancteiddiai efe hi, a’i glanhau â’r olchfa ddwfr, [o] trwy ’r gair;

27 Fel y goſodai efe hi yn † ogoneddus iddo ei hun, yn eglwys [p] heb arni na brycheuyn na chrychni, na dim o’r cyfryw; ond fel y byddai yn ſanctaidd ac yn ddifeius.

28 Felly y dylai y gwŷr garu eu gwragedd, megis eu cyrph eu hunain. Yr hwn a garo ei wraig, ſydd yn ei garu ei hun.

29 Canys ni chaſaodd neb erioed ei gnawd ei hun, eithr ei fagu a’i feithrin y mae, megis ag y *mae* ’r Arglwydd am yr eglwys.

30 O blegid [q] aelodau ydym o’i gorph ef, o’i gnawd ef, ac o’i eſgyrn ef.

31 [r] Am hynny y gâd dŷn ei dâd a’i fam, ac y glŷn wrth ei wraig, a hwy a fyddant ill dau yn un cnawd.

32 Y dirgelwch hwn ſydd fawr: eithr am Criſt, ac am yr eglwys yr wyf fi yn dywedyd.

33 Ond chwithau hefyd cymmain un, felly cared pob un o honoch ei wraig, fal ef ei hunan; a’r wraig *edrycheed* ar iddi berchi *ei* gŵr.

PEN. VI.

1 *Dyleſwydd plant tu ag at eu rhieni,* 5 *a gweiſion tu ag at eu harglwyddi.* 10 *Mai milwriaeth yw ein bywyd ni,* 12 *nid yn unig yn erbyn cig a gwaed, eithr hefyd yn erbyn gelynion ysbrydol:* 13 *Cyflawn arfogaeth Criſtion,* 18 *a’r modd yr arferir.* 21 *Canmol Tychicus.*

[a] Col. 3. 20.
[b] Eccſod. 20. 12. Eccl. 3. 8.
[c] Col. 3. 21.
[d] Deut. 6. 7, 20. Diar. 15. 18.
† *a rhybudd.*
[e] Col. 3. 22.
1 Tim. 6. 1. Tit. 2. 9. 1 Pedr 2. 18.
[f] Job 34. 11.
[g] Col. 4. 1.
‡ *chwithau hefyd.*
† *nad.*
[h] Doeth. 6. 7.
[i] Pen. 1. 19.
[k] Rhuf. 13. 12. 2 Cor. 6. 7.
[l] Joan 12. 31. Col. 1. 13.
‡ *yſpryd-ion drwg.*
† Bethau.
[m] Eſay 11. 5. Luc 12. 35.
[n] Eſay 59. 17. 2 Cor. 6. 7.
‡ *Heb law.* neu, *ym mhob peth.*
[o] 1 Joan 5. 4.
† *drwg.*
[p] Ad. 14.
[q] Heb. 4. 12.

YPlant, ufuddhewch i’ch rhieni yn yr Arglwydd: canys hyn ſydd gyfjawn.

2 [b] Anrhydedda dy dâd a’th fam, (yr hwn yw y gorchymmyn cyntaf mewn addewid)

3 Fel y byddo yn dda i ti, ac fel y byddech hîrhoedlog ar y ddaear.

4 A [c] *chwithau* dadau, na yrrwch eich plant i ddigio; ond [d] maethwch hwynt yn addyſg † ac athrawiaeth yr Arglwydd.

5 [e] Y gweiſion, ufuddhewch i’r *rhai ſydd* arglwyddi *i chwi* yn ôl y cnawd, gyd ag ofn a dychryn, yn ſymlrwydd eich cålon, megis i Criſt;

6 Nid â golwg-waſanaeth, fel bodlonwyr dynion, ond fel gweiſion Criſt, yn gwneuthur ewyllys Duw o’r galon;

7 Trwy ewyllys da yn gwneuthur gwaſanaeth, megis i’r Arglwydd, ac nid i ddynion:

8 [f] Gan wybod mai pa ddaioni bynnag a wnelo pob un, hynny a dderbyn *eſe* gan yr Arglwydd, pa un bynnag ai caeth ai rhydd *fyddo.*

9 A *chwithau* [g] feiſtred, gwnewch yr un pethau tu ag attynt hwy, gan roddi bygwth heibio: gan wybod fod eich Arglwydd ‡ chwi a hwythau yn y neſoedd; ac † [h] nid oes derbyn wyneb gyd ag ef.

10 Heb law hyn, ſy mrodyr, ymnerthwch yn yr Arglwydd, ac [i] ynghadernid ei allu ef.

11 [k] Gwiſgwch holl arfogaeth Duw, fel y galloch ſefyll yn erbyn cynllwynion diafol.

12 O blegid nid yw ein hymdrech ni yn erbyn gwaed a chnawd, ond yn erbyn tywyſogaethau, yn erbyn awdurdodau, yn erbyn [l] bydol-lywiawdwyr tywyllwch y byd hwn, yn erbyn ‡ drygau ysbrydol yn y neſolion † *leoedd.*

13 Am hynny cymmerwch attoch holl arfogaeth Duw, fel y galloch wrthſefyll yn y dydd drwg, ac wedi gorphen pob peth ſefyll.

14 Sefwch gan hynny, [m] wedi amgylchwregyſu eich lwynau â gwirionedd, a [n] gwiſgo dwyfronneg cyfiawnder;

15 A gwiſgo am eich traed eſgidiau parotoad efengyl tangnefedd;

16 ‡ Uwch law pob dim, wedi cymmeryd [o] tarian y ffydd, â’r hwn y gellwch ddiffoddi holl biceellau tanllyd y † ſâl.

17 [p] Cymmerwch hefyd helm yr jechydwriaeth, a [q] chleddyf yr Ysbryd, yr hwn yw gair Duw;

18 [r] Gan weddïo bob amſer â phob rhyw weddi a deiſyfiad yn yr ysbryd, a [s] bod yn wiliadwrus ar hyn ymma, trwy bob dyfalbara, a deiſyfiad dros yr holl ſaint;

19 [t] A throſof finneu, ſel y rhodder i mi ymadrodd trwy agoryd fy ngenau [u] yn hŷ, i hysbyſu dirgelwch yr efengyl:

20 Dros yr hon [x] yr wyf yn gennad [y] mewn cadwyn: fel y traethwyf yn hŷ am deni, fel y perthyn i mi draethu.

21 Ond [z] fel y gwypoch chwithau hefyd ſy helynt, beth yr wyf yn ei wneuthur,

18 [r] Rhuf. 12. 12. Col. 4. 1. 1 Theſ. 5. 17. [s] Marc 13. 33. [t] Act. 4. 29. Col. 1. 3. 2 Theſ. 3. 1. [u] 2 Cor. 3. 12. [x] 2 Cor. 5. 20. [y] Act. 28. 20. Pen. 3. 1. [z] Col. 4. 7.

[a] Tychicus y brawd annwyl, a'r gweinidog ffyddlon yn yr Arglwydd, a hysbyſa i chwi bob peth:

22 Yr hwn a anſonais attoch er mwyn hyn ymma, fel y caech wybod ein helynt ni, ac fel y diddanai eſe eich calonnau chwi.

23 Tangnefedd i'r brodyr, a chariad gyd â ffydd oddi wrth Dduw Dad, a'r Arglwydd Jeſu Grift.

24 Gras *fyddo* gyd â phawb ſy yn caru ein Harglwydd Jeſu Grift mewn ‡ purdeb. Amen.

¶ At yr Epheſiaid yr yſgrifennwyd o Rufain gyd â Thychicus.

[a] 2 Tim. 4. 12. Tit. 3. 12.

‡ *anllygreiaeth.*

¶ Epiſtol PAUL yr Apoſtol at y PHILIPPIAID.

PEN. I.

3 *Y mae eſe yn tyſtiolaethu ei ddïolchgarwch i Dduw, a'i ſerch tu ag attynt hwythau, am ffrwythau eu ffydd hwynt, a'i cymdeithas yn ei ddioddefiadau ef, 9 gan weddïo beunydd, ar iddynt gynnyddu mewn gras. 12 Y mae eſe yn dangos pa ddaioni a ddaeth i ffydd Grift trwy ei ffinderau ef yn Rhufain, 21 ac mor barod ydyw ef i ogoneddu Crift, pa un bynnag ai trwy fywyd, ai trwy farwolaeth: 27 gan eu hannog hwy i undeb, 28 ac i fod yn gryfion mewn erlid.*

4068. [a] 1 Cor. 1. 2. [b] Rhuf. 1. 7. 1 Pedr 1. 2. [c] Rhuf. 1. 8. 1 Cor. 1. 4. Eph. 1. 15, 16. Col. 1. 3. 1 Theſ. 1. 2. [d] Joan 6. 29. 1 Theſ. 1. 3. [e] Ad. 10. † *am fod gennych ſi yn eich calon.* [f] Eph. 3. 1. 2 Tim. 1. 8. [g] Pen. 4. 14. ‡ *o'm gras.* [h] 1 Theſ. 2. 5. [i] Rhuf. 2. 18. † *rhagorol.* [k] 1 Theſ. 3. 13. a 5. 23. [l] Joan 15. 4, 5. Eph. 2. 10. [m] Joan 15. 8. Eph. 1. 12, ‡ *o achos Grift.* † *i bawb eraill.*

PAul a Thimotheus gweiſion Jeſu Grift, at yr holl ſaint [a] yng Nghriſt Jeſu, y rhai ſy yn Philippi, gyd â'r eſgobion a'r diaconiaid:

2 [b] Gras i chwi a thangnefedd oddi wrth Dduw ein Tâd ni, a'r Arglwydd Jeſu Grift.

3 [c] I'm Duw yr ydwyf yn diolch, ym mhob coffa am danoch,

4 Bob amſer ym mhob deiſyfiad o'r eiddof droſoch chwi oll, gan wneuthur fy neiſyfiad gyd â llawenydd,

5 O blegid eich cymdeithas chwi yn yr efengyl, o'r dydd cyntaf hyd yr awr hon;

6 Gan ſod yn hyderus yn hyn, y bydd i'r hwn a ddechreuodd ynnoch [d] waith da, *ei* orpben [e] hyd ddydd Jeſu Grift:

7 Megis y mae yn jawn i mi ſynied hyn am danoch oll, † am eich bod gennyf yn ſy nghalon, yn gymmaint a'ch bod chwi oll, yn gyſtal [f] yn ſy rhwymau ag yn ſy amddiffyn a chadarnhâd yr efengyl, [g] yn gyfrannogion ‡ â mi o râs.

8 Canys [h] Duw ſydd dyſt i mi, mor hiraethus wyf am danoch oll yn ymyſgaroedd Jeſu Grift.

9 A hyn yr wyf yn ei weddïo, ar amlhau o'ch cariad chwi etto fwyfwy mewn gwybodaeth a phob ſynwyr;

10 Fel [i] y profoch y pethau ſy † a gwahaniaeth rhyngddynt; fel [k] y byddoch bur a didramgwydd hyd ddydd Crift;

11 Wedi eich cyflawnu â ffrwythau cyfiawnder, [l] y rhai *ydd* trwy Jeſu Grift, [m] er gogoniant a moliant i Dduw.

12 Ac mi a ewyllyſiwn i chwi wybod, frodyr, am y pethau *a ddigwyddodd* i mi, ddyfod o honynt yn hytrach er llwyddiant i'r efengyl;

13 Yn gymmaint a bod fy rhwymau i ‡ yng Nhriſt yn eglur yn yr holl lys, ac † ym mhob *lle* arall;

14 Ac i lawer o'r brodyr yn yr Arglwydd ſyned yn hyderus wrth ſy rhwymau i, a bod yn hyfach o lawer i draethu 'r gair yn ddïofn.

15 Y mae rhai yn wîr yn pregethu Criſt trwy gynfigen ac ymryſon; a rhai hefyd o ewyllys da.

16 Y naill ſy 'n pregethu Criſt o gynnen, nid yn bur, gan feddwl dwyn mwy o flinder i'm rhwymau i:

17 A'r lleill o gariad, gan wybod mai er amddiffyn yr efengyl y'm goſodwyd.

18 Beth er hynny [n] etto ym mhob modd, pa un bynnag ai mewn rhith, ai mewn gwirionedd, yr ydys yn pregethu Criſt: ac yn hyn yr ydwyf fi yn llawen, ïe a llawen fyddaf.

19 Canys mi a wn y digwydd hyn i mi er jechydwriaeth, [n] trwy eich gweddi chwi, a chynhorthwy [o] Ysbryd Jeſu Grift,

20 Yn ôl fy awyddfryd a'm gobaith, [p] na'm gwradwyddir mewn dim, eithr mewn pob hyder, fel bob amſer, *felly* yr awron hefyd, y mawrygir Criſt yn fy nghorph i, pa un bynnag ai trwy fywyd, ai trwy farwolaeth.

21 Canys byw i mi yw Criſt, a marw *ydd* elw.

22 Ac o's byw ſyddaf yn y cnawd, hyn yw ffrwyth *fy* llafur: a pha beth a ddewiſaf, ni's gwn.

23 Canys [q] y mae yn gyfyng arnaf o'r ddeuzu gan ſod gennyf chwant i'm dattod, ac i fod gyd â Chriſt: canys llawer † jawn gwell *ydyw.*

24 Eithr aros yn y cnawd *ydd* fwy angenrheidiol o'ch plegid chwi.

25 A [r] chennyf yr hyder hyn, yr wyf yn gwybod yr arhoſaf, ac y cyd-drigaf gyd â chwi oll, er cynnydd i chwi, a llawenydd y ffydd;

26 Fel y byddo [s] eich gorfoledd chwi yn helaethach yng Nghriſt Jeſu o'm plegid i, trwy ſy nyfodiad i drachefn attoch.

27 Yn unig [t] ymddygwch yn addas i efengyl Grift; fel pa un bynnag *a ddelwyf* ai dyfod a'ch gweled chwi, ai bod yn abſennol, y clywyf oddi wrth eich helynt chwi, eich bod yn ſefyll yn un ysbryd, ag un enaid, gan [u] gyd-ymdrech ‡ gyd â ffydd yr efengyl;

28 Ac heb eich dychrynu mewn un dim gan eich gwrthwynebwyr: [x] yr hyn iddynt hwy yn wîr ſydd arwydd ſicr o golledigaeth, [y] ond i chwi o jechydwriaeth, a hynny gan Dduw.

29 Canys i chwi [z] y rhoddwyd *bod i chwi* er Criſt, nid yn unig gredu ynddo ef, ond hefyd dioddef erddo ef;

30 Gan fod i chwi yr un ymdrin [a] ag a welſoch ynnof, ac yr awron a glywch ei *fod* ynnof.

[a] 2 Tim. 4. 12. Tit. 3. 12.

[n] 2 Cor. 1. 11. [o] Rhuf. 8. 9. [p] Rhuf. 5. 5.

[q] 2 Cor. 5. 8. 2 Tim. 4. 6. † *mwy.*

[r] Pen. 2. 24. 2 Cor. 1. 14. a 5. 12. [s] Eph. 4. 1. Col. 1. 10. [t] 1 Theſ. 2. 12. a 4. 1. [u] Jud. 3. ‡ *Neu, dros, neu, trwy.* [x] 2 Theſ. 1. 5. [y] Rhuf. 8. 17. [z] 2 Tim. 2. 11. [a] Act. 5. 41. [a] Act. 16. 19, &c.

PEN.

PEN. II.

1 *Y mae eſe yn eu hannog hwynt i undeb, ac i bob goſtyngeiddrwyda meddwl, trwy ſampl ufuda-aod a dyrchafiad Criſt*; 12 *ac i fyned i hagddynt yn oſalus yn ffordd jechydwriaeth, fel y bönt megis yn oleuadau i'r byd annuwiol*, 16 *ac yn adiddanwch iddo yntef, eu hapoſtol hwynt, yr hwn ſydd bellach barod i'w offrymmu i Ddauw.* 19 *Y mae eſe yn gobeithio danfon Timotheus attynt, yr hwn y mae eſe yn ei ganmol yn fawr*, 25 *ac felly Epaphroditus, yr hwn y mae eſe ar fedr ei ddanfon attynt yn ddiattreg.*

[a] Rhuf. 12. 16. 1 Cor. 1. 10. 1 Pedr 3. 8.

OD *oes* gan hynny ddim diddanwch yng Nghriſt, od oes dim cyſſur cariad, od oes dim cymdeithas yr Ysbryd, od oes dim ymyſgaroedd a thoſturiaethau,

[b] Rhuf. 12. 10. 1 Pedr 5. 5.

2 Cyflawnwch fy llawenydd, [a] fel y byddoch yn meddwl yr un peth, a'r un cariad gennych, yn gyttûn, yn ſynnied yr un peth.

[c] 1 Cor. 10. 24. a 13. 5.

3 Na *wneler* dim trwy gynnen neu wâgogoniant, eithr [b] mewn goſtyngeiddrwydd, gan dybied eu gilydd yn well nâ chwi eich hunain.

[d] Mat. 11. 29. Joan 13. 5. 1 Pedr 2. 21. 1 Joan 2. 6.

4 [c] Nac edrychwch bob un ar yr eiddoch eich hunain, eithr pob un ar yr eiddo eraill hefyd.

[e] Joan 1. 1, 2. [f] Joan 5. 18.

5 Canys [d] bydded ynnoch y meddwl ymma, yr hwn *oedd* hefyd yng Nghriſt Jeſu:

[†] *gwaghaodd.*

6 Yr hwn ac [e] eſe yn ffurf Duw, [f] ni thybiodd yn drais fod yn ogyfuwch â Duw;

[g] Eſay 53. 3. Dan. 9. 26. [h] Eſay 42. 1. a 52. 13. a 53. 11. Ezec. 34. 23, 24. [i] Heb. 2. 14, 17. [‡] Neu, *goſgedd.* [k] Mat. 26. 39, 42. Joan 10. 18. [l] Joan 17. 1, 2, 5. [m] Eph. 1. 21. Heb. 1. 4. [n] Eſay 45. 23. Dad. 5. 13. [o] Joan 13. 13. [†] *gyd ag.* [p] 2 Gor. 3. 5. Heb. 13. 21. [q] 1 Pedr 4. 9. [‡] Neu, *phurion.* [r] Mat. 5. 45. [s] Mat. 5. 14. [t] 2 Cor. 1. 14. [†] Neu, *hyd ddydd*, neu, *erbyn dydd.* [u] 1 Theſ. 3. 5. [x] 1 Tim. 4. 6. [†] *aberthid.* [y] Rhuf. 15. 16. [z] 2 Cor. 7. 4.

7 Eithr eſe a'i [†] [g] dibrifiodd ei hun, gan gymmeryd arno agwedd [h] gwâs, ac [i] a wnaed mewn [‡] cyffelybiaeth dynion:

8 A'i gael mewn dull fel dŷn, eſe a'i daroſtyngodd ei hun, gan fod [k] yn ufudd hyd angau, ïe angau 'r groes.

9 O herwydd pa ham Duw [l] a'i tradyrchafodd yntef, ac [m] a roddes iddo enw, yr hwn *ſyad* goruwch pob enw;

10 [n] Fel yn enw Jeſu y plygai pob glîn o'r nefolion, a'r daearolion, a than-ddaearolion *bethau*;

11 Ac [o] y cyffeſai pob tafod *fod* Jeſu Griſt yn Arglwydd, er gogoniant Duw Dâd.

12 Am hynny, fy annwylyd, megis bob amſer yr ufuddhaſoch, nid fel yn fy ngwŷdd yn unig, eithr yr awron yn fwy o lawer yn fy abſen, gweithiwch allan eich jechydwriaeth eich hunain † trwy ofn a dychryn.

13 Canys [p] Duw yw 'r hwn ſydd yn gweithio ynnoch ewyllyſio a gweithredu, o'r ewyllys da *ef*.

14 Gwnewch bob dim [q] heb rwgnach, ac ymddadleu;

15 Fel y byddoch ddïargyoedd, a [‡] diniwed, [r] yn blant difeius i Ddduw, ynghanol cenhedlaeth ddrygionus a throfaus, ym mhlith y rhai yr ydych [s] yn diſgleirio megis goleuadau yn y byd,

16 Yn cynnal gair y bywyd; [t] er gorfoledd i mi † yn nydd Criſt, [u] na redais yn ofer, ac na chymmerais boen yn ofer.

17 Ië, a phe [x] y'm † hoffrymmid ar [y] aberth a gwaſanaeth eich ffydd, [z] llawenhau 'r wyf, a chyd-lawenhau â chwi oll.

18 O blegid yſ un *peth* hefyd, byddwch chwithau lawen, a chyd-lawenhewch â minneu.

19 Ac yr wyf yn gobeithio yn yr Arglwydd Jeſu, anfon [a] Timotheus ar fyrder attoch, fel y'm cyſſurer inneu hefyd, wedi i mi wybod eich helynt chwi.

[a] Rhuf. 16. 21.

20 Canys nid oes gennyf neb o gyffelyb feddwl, yr hwn † a wirofala am y perthau a berthyn i chwi.

† Neu, *yn naturiol a ofala.*

21 Canys pawb [b] ſy 'n ceiſio 'r eiddynt eu hunain, nid yr eiddo Criſt Jeſu.

[b] 1 Cor. 10. 24, 33. 2 Tim. 4. 10, 16.

22 Eithr y prawf o hono ef, chwi a'i gwyddoch, mai fel plentyn gyd â thâd, y gwaſanaethodd efe gyd â myfi yn yr efengyl.

23 Hwn gan hynny yr ydwyf yn gobeithio ei ddanfon, cyn gynted ag y gwelwyf yr hyn a fydd i mi.

24 [c] Ac y mae gennyf hyder yn yr Arglwydd, y deuaf finneu hefyd ar fyrder attoch.

[c] Pen. 1. 25. Phile. 22.

25 Eithr mi a dybiais yn angenrheidiol ddanfon attoch Epaphroditus fy mrawd, a'm cyd-weithwr, a'm [d] cyd-filwr, ond eich † cennad chwi, a [e] gweinidog i'm † cyfreidiau inneu.

[d] Phile. 2. [e] *Apoſtol.* [f] Pen. 4. 18.

26 Canys yn oedd efe yn hiraethu am danoch oll, ac yn athriſt jawn, o blegid i chwi glywed ei fod ef yn glâf.

27 Canys yn wir efe a fu glâf, yn agos i angau: ond Duw a drugarhaodd wrtho ef; ac nid wrtho ef yn unig, ond wrthyf finnau hefyd, rhag cael o honof driſtwch ar driſtwch.

28 Yn fwy ‡ diwyd gan hynny yr anfonais i ef, fel gwedi i chwi ei weled ef dracheſn, y byddech chwi lawen, ac y byddwn inneu yn llai fy nhriſtwch.

‡ *gofalus.* † *anrhydeddwch.*

29 Derbyniwch ef gan hynny yn yr Arglwydd, gyd â phob llawenydd: a'r cyfryw rai † [f] gwnewch gyfrif o honynt.

[f] 1 Cor. 16. 18. 1 Theſ. 5. 12. 1 Tim. 5. 17.

30 Canys o blegid gwaith Criſt y bu efe yn agos i angau, ac y bu di-ddarbod am ei einioes, [g] fel y caflawnai efe eich diffyg chwi, o'ch gwaſanaeth tu ag attaſi.

[g] 1 Cor. 16. 17.

PEN. III.

1 *Y mae eſe yn eu rhybuddio hwy i ochelyd gau-Athrawon yr Enwaediad, ac 4 yn dangos fod iddo ef fwy o achos nag iadynt hwy, i hyderu ynghyfiawnder y Ddeddf*: 7 *yr hyn, er hynny, y mae eſe yn ei gyfrif yn dom ac yn golled, er mwyn ynnill Criſt, a'i gyfiawnder ef*, 12 *gan gydnabod ei amherffeithrwydd ei hun yn hyn.* 15 *Y mae eſe yn eu hannog hwy i fod o'r meddwl hwn*, 17 *ac i'w ddynwared ef*, 18 *ac i ochelya ffyrdd Criſtianogion cnawdol.*

WEithian, fy mrodyr, [a] byddwch lawen yn yr Arglwydd. Yſgrifennu yr un pethau attoch, gennyfi yn wir nid yw flin, ac i chwithau y *mae* yn ddïogel.

[a] 2 Cor. 13. 11. Pen. 4. 4. [b] 2 Cor. 11. 13. [c] Rhuf. 2. 28, 29. [d] 2 Cor. 11. 13. [e] Joan 4. 23, 24. [f] 2 Cor. 12. 18. [g] Gen. 17. 12. [h] 2 Cor. 11. 22. [i] Rhuf. 11. 1. [k] Act. 23. 6. [l] Act. 22. 3.

2 Gochelwch gŵn, gochelwch [b] ddrwgweithwyr, gochelwch y cyd-dorriad.

3 Canys [c] yr enwaediad ydym ni, [d] y rhai ydym yn gwaſanaethu Duw yn yr ysbryd, ac yn gorfoleddu yng Nghriſt Jeſu, ac nid yn ymddiried yn y cnawd:

4 Ac [e] er bod gennyf *achos i* ymddiried, ïe yn y cnawd. Ô's yw neb arall yn tybied y *gall* ymddiried yn y cnawd, myfi yn fwy:

5 [f] Wedi enwaedu arnaf yr wythfed dydd, [g] o genedl Iſrael, [h] o lwyth Benjamin, yn Hebrëwr o'r Hebreaid; yn ôl y ddeddf, [i] yn Pharifead;

6 [k] Yn ôl zel, [l] yn erlid yr eglwys: yn ôl y cyfiawnder ſydd yn y ddeddf, yn † ddïargyoedd.

Gal. 1. 13, 24. † *ddïachwyn arnaf.*

7 Eithr

7 Eithr [m] y pethau oedd elw i mi, y rhai hynny a gyfrifais i yn golled er mwyn Crist.

8 Ie yn ddiammau yr wyf hefyd yn cyfrif pob peth yn golled, [n] o herwydd ardderchowgrwydd gwybodaeth Crist Jesu fy Arglwydd: er mwyn yr hwn y'm colledwyd ym mhob peth, ac yr wyf yn eu cyfrif yn dom, fel yr ennillwyf Grist,

9 Ac y'm caer ynddo ef heb fy nghyfiawnder fy hun, [o] yr hwn *ſydd* o'r gyfraith, ond [p] yr hwn *ſydd* trwy ffydd Crist, *ſef* y cyfiawnder *ſyad* o Dduw trwy ffydd:

10 Fel yr adnabyddwyf ef, a grym ei adgyfodiad ef, a [q] chymdeithas ei ddioddefiadau ef, gan fod wedi fy nghyd-ffurfio a'i farwolaeth ef;

11 O's mewn un modd y gallwn gyrhaeddyd adgyfodiad y meirw:

12 Nid fel pe bawn [r] wedi ei gyrhaeddyd eiſioes, neu fod eiſioes [s] wedi fy mherffeithio: eithr dilyn yr wyf, fel y gallwyf ymaflyd *yn y peth* hwn hefyd yr ymaflwyd ynnof gan Grist Jesu.

13 Y brodyr, nid wyf fi yn bwrw ddarfod i mi gael gafael: ond un peth, [t] gan anghofio y pethau ſy o'r tu cefn, ac [u] ymeſtyn at y pethau o'r tu blaen,

14 Yr ydwyf yn cyrchu at y nôd, am gamp [x] uchel alwedigaeth Duw yng Nghrist Jesu.

15 Cynnifer gan hynny *ag ydym* [y] berffaith, ſyniwn hyn: ac o's ydych yn ſynied dim yn amgenach, hyn hefyd a ddadguddia Duw i chwi.

16 Er hynny y peth y daethom atto, [z] cerddwn wrth yr un rheol, ſyniwn yr un peth.

17 [a] Byddwch ddilynwyr i mi, frodyr, ac edrychwch ar y rhai ſy yn rhodio felly, megis [b] yr ydym ni yn ſiampl i chwi.

18 (Canys y mae llawer yn rhodio, am y rhai y dywedais i chwi yn fynych, ac yr ydwyf yr awron hefyd dan wylo yn dywedyd, *mai* [c] gelynion croes Crist *ydynt*;

19 [d] Diwedd y rhai yw diſtryw, [e] duw y rhai yw *eu* bol, [f] a'i gogoniant yn eu cywilydd, [g] y rhai *ſydd* yn ſynied pethau daearol.)

20 Canys [h] ein hymarweddiad ni ſydd yn y nefoedd, o'r lle hefyd [i] yr ydym yn diſgwil yr Jachawdwr, yr Arglwydd Jeſu Grist:

21 [k] Yr hwn a gyſnewidia † ein corph gwael ni, fel y gwneler ef yr un ffurf ‡ a'i gorph gogoneddus ef, yn ôl y nerthol weithrediad trwy 'r hwn y dichon efe † [l] ïe ddaroſtwng pob peth iddo ei hun.

[m] Mat. 13. 44.
[n] Eſay 53. 11. Jer. 9. 23, 24. Joan 17. 3. Col. 2. 2.
[o] Rhuf. 10. 5.
[p] Rhuf. 3. 21, 22.
[q] Rhuf. 6. 3, 4, 5. 2 Cor. 4. 10, 11. 2 Tim. 2. 11, 12. 1 Pedr 4. 13.
[r] 1 Tim. 6. 12.
[s] Heb. 12. 23.
[t] Pſal. 45. 10. Luc 9. 62.
[u] 1 Cor. 9. 24, 26. Heb. 6. 1.
[x] Heb. 3. 1.
[y] 1 Cor. 2. 6. a 14. 20.
[z] Rhuf. 12. 16.
[a] 1 Cor. 4. 16. 1 Theſ. 1. 6.
[b] 1 Pedr 5. 3.
[c] Gal. 6. 12.
[d] 2 Cor. 11. 15.
[e] Rhuf. 16. 18.
[f] Hoſ. 4. 7. 2 Cor. 11. 12. Gal. 6. 13.
[g] Rhuf. 8. 5.
[h] Eph. 2. 6. Col. 3. 1, 3, 48, 49. † *hefyd*,
[i] 1 Cor. 1. 7. 1 Theſ. 1. 10.
[k] 1 Cor. 15. 43, *corph ein gwaeledd ni.* ‡ *a chorph ei ogonedd eſ.* neu, *hyd yn oed.*
[l] 1 Cor. 15. 26. 27.

PEN. IV.

1 *Yn ôl yrhyddidion neilldvol 4 y mae efe yn myned rhagddo at gynghorion cyffredinol, 10 ac yn dangos pa ſodd y llawenychodd efe wrth eu haelioni hwy tu ag atto ef, pan oedd yngharchar, nid yn gymmaint am iddynt borthi ei anghenion ef, ag am y grâs Duw oeda vnddynt hwy. 19 Ac felly y mae efe yn diweddu, gan weddio, a'i hannerch hwy.*

AM hynny, fy mrodyr annwyl a hoff, [a] fy llawenydd a'm coron, felly ſefwch yn yr Arglwydd, annwyliyd.

2 Yr ydwyf yn attolwg i Euodias, ac yn attolwg i Syntyche ſynied yr un peth yn yr Arglwydd.

3 Ac yr ydwyf yn dymuno arnat tiſlaw,

[a] 2 Cor. 1. 14. Pen. 2. 16. 1 Theſ. 2. 19, 20.

ſy ngwîr gymmar, cymmorth *y gwragedd* hynny, y rhai yn yr efengyl [b] a gyd-lafuriaſant â mi, ynghŷd â Chlement hefyd, a'm cydweithwyr eraill, [c] y rhai *y mae* eu henwau yn llyfr y bywyd.

4 [d] Llawenhewch yn yr Arglwydd yn waſtadol: *a* thracheſn meddaf, Llawenhewch.

5 Bydded eich arafwch yn hysbys i bob dŷn. [e] *Y mae* 'r Arglwydd yn agos.

6 [f] Na ofelwch am ddim: eithr ym mhob peth mewn gweddi ac ymbil gyd â diolchgarwch, gwneler eich deiſyfiadau chwi yn hysbys ger bron Duw.

7 A [g] thangnefedd Dduw, yr hwn ſydd uwch law pob dyall, a geidw eich calonnau a'ch meddyliau yng Nghrist Jeſu.

8 Yn ddiweddaf, frodyr, pa bethau bynnag ſydd wîr, pa bethau bynnag *ſydd* † oneſt, pa bethau bynnag *ſydd* gyfiawn, pa bethau bynnag *ſydd* bur, pa bethau bynnag *ſydd* hawddgar, pa bethau bynnag *ſydd* ganmoladwy, od *oes* un rhinwedd, ac od *oes* dim clôd, meddyliwch am y pethau hyn.

9 Y rhai a ddyſgaſoch, ac a dderbyniaſoch, ac a glywſoch, ac a welſoch ynnof fi; y pethau hyn gwnewch: a [h] Duw 'r heddwch a fydd gyd â chwi.

10 Mi a lawenychais hefyd yn yr Arglwydd yn fawr o blegid ‡ i'ch [i] gofal chwi am danaf fi yr awr hon o'r diwedd adnewyddu; yn yr hyn y buoch ofalus hefyd, ond † eiſiau amſer cyfaddas oedd arnoch.

11 Nid am fy mod yn dywedyd o herwydd eiſiau: canys myfi a ddyſgais, ym mha gyflwr bynnag y byddwyf, ſod [k] yn fodlon *iddo*.

12 Ac [l] mi a fedraf ymoſtwng, ac a fedraf ymhelaethu: ym mhob lle ac ym mhob peth y'm haddyſgwyd, i fod yn llawn ac i fod yn newynog, i fod mewn helaethrwydd ac i fod mewn prinder.

13 Yr wyf yn gallu pob peth trwy Grist, yr hwn ſydd yn fy nerthu i.

14 Er hynny da y gwnaethoch [m] gyd-gyfrannu â'm gorthrymder i.

15 A chwithau Philippiaid hefyd a wyddoch yn nechreuad yr efengyl, pan aethym i ymmaith o Facedonia, [n] na chyfrannodd un eglwys â mi, o ran rhoddi a derbyn, ond chwychwi yn unig.

16 O blegid yn Theſſalonica hefyd yr anfonaſoch i mi unwaith, ac eilwaith wrth fy anghenraid.

17 Nid o herwydd fy mod i yn ceiſio rhodd: eithr yr ydwyf yn ceiſio [o] ffrwyth yn amlhau erbyn eich cyfrif chwi.

18 Ond y mae gennyf bob peth, ac y mae gennyf helaethrwydd: mi a gyflawnwyd, wedi i mi dderbyn gan Epaphroditus y pethau *a ddaethant* oddi wrthych chwi, *ſef* [p] arogl † peraidd, [q] aberth cymmeradwy, bodlon gan Dduw.

19 A'm Duw i [r] a gyflawna eich holl ‡ raid chwi, [s] yn ôl ei olud ef mewn gogoniant yng Nghrist Jeſu.

20 Ond i Dduw a'n Tâd ni *y byddo* gogoniant yn oes oeſoedd. Amen.

21 Anherchwch yr holl ſaint yng Nghrist Jeſu: y mae 'r brodyr ſy gyd â mi, yn eich annerch.

22 Y mae 'r ſaint oll yn eich annerch chwi, ac yn bennaf [t] y rhai ſydd o deulu Ceſar.

23 [u] Grâs ein Harglwydd Jeſu Grist *fyddo* gyd â chwi oll. Amen.

¶ At y Philippiaid yr yſgrifennwyd o Rufain gyd ag Epaphroditus.

¶ Epiſtol

[b] Pen. 1. 27.
[c] Eccſod. 32. 32. Luc 10. 20. Dad. 21. 27.
[d] Pen. 3. 1.
[e] 1 Theſ. 5. 16.
[f] Jago 5. 9.
[g] 2 Pedr 3. 8, 9.
[h] Pſal. 55. 22. Diar. 16. 3.
[i] Joan 14. 27. Rhuf. 15. 1.
† *barcheddig.*
[k] Rhuf. 15. 33. 2 Cor. 13. 11.
‡ *adnewyddu o honoch, o ran gofalu am danaf fi.*
[l] 2 Cor. 11. 9.
† *yr oeddych heb gael ennyd.*
[m] 1 Tim. 6. 8, 9. 1 Cor. 4. 11. 2 Cor. 11. 27.
[n] Pen. 1. 7. 2 Cor. 11. 8, 9.
[o] Rhuf. 15. 28. Tit. 3. 14.
[p] Heb. 13. 16.
† Neu, *pereiddgra.*
[q] 2 Cor. 9. 12. † Pſal. 23. 1. 2 Cor. 9. 8.
‡ *eiſiau.*
[r] Eph. 3. 16. Edrych Pen. 1. 13.
[s] Rhuf. 16. 24.

PEN. I.

1 *Ar ôl cyfarch iddynt, y mae Paul yn dïolch i Dduw am eu ffyda hwy; 7 ac yn caadarnhau dysgeidiaeth Epaphras; 9 ac yn gweddïo ymbellach ar iddynt gynnyadu mewn grâs: 14 yn portreiadu y gwir Grist, 21 ac yn eu hannog hwy i dderbyn Jesu Grist, ac yn canmol ei weinidogaeth ei hun.*

4068.
a Eph. 1. 1.
b Gal. 1. 3.
c Eph. 1. 16. Phil. 1. 3. d 1 Pedr 1. 4.
e Mat. 24. 14. Ad. 23. f Marc 4. 8. Joan 15. 16.
g Pen. 4. 12. Phile. 23.
h Rhuf. 15. 30.
i Eph. 1. 15.
k 1 Cor. 1. 5.
l Rhuf. 12. 2.
m Eph. 4. 1.
† *cadernid ei ogoniant ef.*
n Act. 26. 18.
o Eph. 6. 12. Heb. 2. 14. 1 Pedr 2. 9.
‡ *Mâb ei gariad.*
p Eph. 1. 7.
q 2 Cor. 4. 4. Heb. 1. 3.
r Dad. 3. 14.
s Joan 1. 3. 1 Cor. 8. 6.
t Rhuf. 8. 38. Pen. 2. 10, 15.
u Rhuf. 11. 36.
x Joan 1. 1, 3, 4. 1 Cor. 8. 6.
y Eph. 23.
‡ *mhlith pawb.*
a *chan wneuthur.*
b Eph. 2. 14, 15.

PAul apostol Jesu Grist trwy ewyllys Duw, a Thimotheus *ein* brawd,

2 a At y saint a'r ffyddlon frodyr yng Nghrist, y rhai *sydd* yng Ngholossa: b Grâs i chwi a thangnefedd oddi wrth Dduw ein Tâd, a'r Arglwydd Jesu Grist.

3 c Yr ydym yn dïolch i Dduw a Thâd ein Harglwydd Jesu Grist, gan weddïo drosoch chwi yn wastadol;

4 Er pan glywsom am eich ffydd yng Nghrist Jesu, ac am y cariad *sydd gennych* tu ag at yr holl saint;

5 Er mwyn y gobaith d a roddwyd i gadw i chwi yn y nefoedd, am yr hon y clywsoch o'r blaen yngair gwirionedd yr efengyl;

6 Yr hon sydd wedi dyfod attoch chwi, megis ag e *y mae* yn yr holl fyd: ac f sydd yn dwyn ffrwyth, megis ag yn eich plith chwithau, er y dydd y clywsoch, ac y gwybuoch râs Duw mewn gwirionedd:

7 Megis ag y dysgasoch gan g Epaphras ein hannwyl gyd-was, yr hwn sydd drosoch chwi yn ffyddlon weinidog i Grist;

8 Yr hwn hefyd a amlygodd i ni eich h cariad chwi yn yr Ysbryd.

9 i O herwydd hyn, ninnau hefyd, er y dydd y clywsom, 'nid ydym yn peidio a gweddïo drosoch, a deisyf k eich cyflawnu chwi â l gwybodaeth ei ewyllys ef, ym mhob doethineb a dyall ysbrydol;

10 m Fel y rhodioch yn addas i'r Arglwydd, i bob rhyngu bodd, gan ddwyn ffrwyth ym mhob gweithred dda, a chynyddu yngwybodaeth am Dduw;

11 Wedi eich nerthu â phob nerth, yn ôl † ei gadernid gogoneddus ef, i bob dioddefgarwch a hîrymaros, gyd â llawenydd;

12 Gan ddïolch i'r Tâd, yr hwn a'n gwnaeth ni yn gymmwys i *gael* rhan o n etifeddiaeth y saint yn y goleuni:

13 Yr hwn a'n gwaredodd ni allan o o feddiant y tywyllwch, ac a'n symmudodd i deyrnas ‡ ei annwyl Fâb:

14 p Yn yr hwn y mae i ni brynedigaeth trwy ei waed ef, *sef* maddeuant pechodau:

15 Yr hwn yw q delw y Duw anweledig, r cyntafanedig pob creadur:

16 Canys s trwyddo ef y crëwyd pob dim a'r *sydd* yn y nefoedd, ac *sydd* ar y ddaear, yn weledig, ac yn anweledig, *pa un bynnag* ai thronau, ai t arglwyddiaethau, ai tywysogaethau, ai meddiannau; pob dim a grëwyd u trwyddo ef, ac erddo ef.

17 x Ac y mae efe cyn pob peth, ac ynddo ef y mae pob peth yn cyd-sefyll.

18 Ac efe y yw pen † corph yr eglwys, efe yr hwn yw 'r dechreuad, z y cyntafanedig oddi wrth y meirw, fel y byddai efe yn blaenori ym ‡ mhob peth.

19 O blegid rhyngodd bodd i'r Tâd drigo o bob cyflawnder a ynddo ef.

20 † Ac (b wedi iddo wneuthur hedd-

1. 22. † *corph yr eglwys.* z 1 Cor. 15. 20, wch trwy waed ei groes ef) c trwyddo ef gymmodi d pob peth ag ef ei hun, trwyddo ef, *meddaf*, pa un bynnag ai pethau ar y ddaear, ai pethau yn y nefoedd.

21 A chwithau, e y rhai oeddych ddïeithraid, a gelynion † mewn meddwl, trwy weithredoedd drwg, yr awr hon ‡ hefyd a gymmododd efe,

22 f Ynghôrph ei gnawd ef, trwy farwolaeth, g i'ch cyflwyno chwi yn sanctaidd, ac yn ddifeius, ac yn ddïargyoedd ger ei fron † ef:

23 O's ydych yn parhau yn y ffydd, wedi eich seilio a'ch sicrhau, ac heb eich symmud oddi wrth obaith yr efengyl, yr hon a glywsoch, ac a bregethwyd h ym mysg pob creadur a'r sydd dan y nef; i'r hon y'm gwnaethbwyd i Paul yn weinidog:

24 i Yr hwn ydwyf yn awr yn llawenychu yn fy nioddefiadau k drosoch, ac yn cyflawnu l yr hyn *sydd* yn ôl o gystuddiau Crist yn fy nghnawd i, er mwyn m ei gorph ef, yr hwn yw 'r eglwys:

25 I'r hon y'm gwnaethpwyd i yn weinidog, yn ôl n goruchwyliaeth Duw, yr hon a roddwyd i mi tu ag attoch chwi, i * gyflawnu gair Duw;

26 *Sef* o y dirgelwch oedd guddiedig er oesoedd, ac er cenhedlaethau, p ond yr awr hon a eglurwyd i'w saint ef:

27 q I'r rhai yr ewyllysiodd Duw hysbysu beth yw r golud gogoniant y dirgelwch hyn, ym mhlith y cenhedloedd; yr hwn yw Crist ‡ ynnoch chwi, s gobaith y gogoniant:

28 Yr hwn yr ydym ni yn *ei* bregethu, gan rybuddio pob dyn, a dysgu pob dyn, ym mhob doethineb; t fel y cyflwynom bob dyn yn berffaith yng Nghrist Jesu:

29 † Am yr hyn yr ydwyf hefyd yn llafurio, gan ymdrechu yn ôl ei weithrediad ef, yr hon sydd yn gweithio ynnoti yn nerthol.

c 2 Cor. 5. 18.
d Eph. 1. 10.
e Eph. 2. 1, 2, 12.
† Neu, *trwy feddwl.*
f Eph. 2. 15.
g Luc 1. 75. Eph. 1. 4. 2 5. 27. Tit. 2. 14.
h Ad. 6. 2 Cor. 7. 4.
i Eph. 3. 1, 13.
k 2 Cor. 1. 5, 6.
l Eph. 1. 23.
m Eph. 2. 2.
n Eph. 3. 2.
o Rhuf. 16. 25.
p Mat. 13. 11.
q 2 Cor. 2. 14.
r Rhuf. 9. 23.
s 1 Tim. 1. 1. t 2 Cor. 11. 2. Eph. 5. 27.
† *ei hun.*
* *lenwi.*
‡ *etto.*
† *yn eich plith chwi.*
† *Yn.*

PEN. II.

1 *Y mae efe etto yn eu hannog hwy i fod yn adianwadal yng Nghrist, 8 ac i ochelyd Philosophyadaeth, a thraddodiadau ofer, 18 ac addoli Angylion, 20 a Jeremoniau 'r Gyfraith, y rhai sy weau terfynu yng Nghrist.*

CAnys mi a ewyllysiwn i chwi wybod pa faint o a ymdrech sydd arnaf er eich mwyn chwi, a'r rhai yn Laodicea, a chynnifer ag ni welsant ty wyneb i yn y cnawd:

2 b Fel y cysurid eu calonnau hwy, wedi eu cyd-gyssylldu mewn cariad, ac i bob golud sicrwydd dyall, c i gydnabyddiaeth dirgelwch Duw, a'r Tâd, a Christ:

3 d Yn yr hwn y mae holl drysorau doethineb a gwybodaeth yn guddiedig.

4 A hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd, e fel na thwyllo neb chwi ag ymadrodd hygoel.

5 Canys f er fy mod i yn absennol yn y cnawd, er hynny yr ydwyf gyd â chwi yn yr ysbryd, yn llawenychu, ac yn gweled g eich trefn chwi, a chadernid eich ffydd yng Nghrist.

6 h Megis gan hynny y derbyn'asoch Grist Jesu yr Arglwydd, *felly* rhodiwch ynddo;

7 i Wedi eich gwreiddio, a'ch adeiladu ynddo ef, a'ch cadarnhau yn y ffydd, megis

a Phil. 1. 30. 1 Thes. 2. 2.
b 2 Cor. 1. 6.
c Phil. 3. 8.
d 1 Cor. 1. 24.
e Eph. 5. 6 Ad. 18.
f 1 Cor. 5. 3.
g 1 Cor. 14. 40.
h 1 Thes. 4. 1.
i Judas 3. 1 Eph. 2. 21, 22. 3. 17.

y ch

k Rhuf. 16. 17. y'ch dyſgwyd, gan gynnyddu ynddi mewn diolchgarwch.

Heb. 13. 9. 8 k Edrychwch na bo neb yn eich anrheithio trwy philoſophi, a gwag dwyll,

l Mat. 15. 2. yn ôl l traddodiad dynion, yn ôl m gwyddorion y byd, ac nid yn ôl Criſt.

Gal. 1. 14. m Gal. 4. 3, 9. 9 O blegid n ynddo ef y mae holl gyflawnder y Duwdod yn preſwylio yn gorphorol:

Ad. 20. 10 Ac yr ydych chwi wedi eich cyflawnu ynddo ef, o yr hwn yw pen pob p tywyſogaeth ac awdurdod:

n Pen. 1. 19. o Eph. 1. 20. p Pen. 1. 16. 11 Yn yr hwn hefyd y'ch q enwaedwyd, ag enwaediad nid o waith llaw, trwy r ddiofg corph pechodau y cnawd, yn enwaediad Criſt:

q Deut. 30. 6. Jer. 4. 4. 12 s Wedi eich cyd-gladdu ag ef yn y bedydd, yn yr hwn hefyd y'ch cyd-gyfodwyd trwy t ffydd gweithrediad Duw, u yr hwn a'i cyfodes ef o feirw.

r Rhuf. 6. 4. Rhuf. 2. 29. Phil. 3. 3. 13 x A chwithau, pan oeddych yn feirw mewn camweddau a dienwaediad eich cnawd, a gyd-ſywhaodd efe gyd ag ef, gan

s Rhuf. 6. 4. Pen. 3. 8, 9. faddeu i chwi yr holl gamweddau,

14 y Gan ddileu † yſgrifen-law yr ordeiniadau, yr hon *oedd* i'n herbyn ni, yr hon oedd yngwrthwyneb i ni, ac a'i cymerodd hi oddi ar y ffordd, gan ei hoelio wrth y groes;

t Eph. 1. 19. a 3. 7. u Act. 2. 24. 15 z Gan ‡ ysbeilio a y tywyſogaethau, a'r awdurdodau, efe a'i harddangoſodd hwy ar gyhoedd, gan ymorfoleddu arnynt † arni hi.

x Eph. 2. 1, 5, 6, 11. y Eph. 2. 15, 16. †Yr ſgrifen-law mewn ordeiniadau. 16 Am hynny na farned neb arnoch chwi b am fwyd, neu am ddiod, neu o ran c dydd gwyl, neu newydd-loer, neu ſabbathau:

17 d Y rhai ydynt gyſgod pethau i ddyfod: ond y corph *ſydd* o Criſt.

18 e Na ‡ thwylled neb chwi am eich gwobr, wrth ei † ewyllys, mewn goſtyngeiddrwydd, ‡ ac addoliad angylion, gan ruthro i bethau f ni's gwelodd, wedi ymchwyddo yn ofer gan ei feddwl cnawdol ei hun;

z Gen. 3. 15. Luc 11. 22. Joan 12. 31. ‡ *Ddadwiſgo.* 19 Ac heb gyſattal g y Pen, o'r hwn y mae yr holl gorph, trwy 'r cymhalau a'r cyſſylldiadau, yn derbyn lluniaeth, ac wedi ei gydgyſſylldu, yn cynnyddu gan gynnydd Duw.

a Eph. 6. 12. † Neu, *yndde ei hun.* 20 Am hynny o's ydych h wedi meirw gyd â Chriſt oddi wrth i wyddorion y byd, pa ham yr ydych megis pettych yn byw yn y byd, yn ymrôi i ordeiniadau;

21 Na chyffwrdd; ac na archwaetha; ac na theimla;

b Rhuf. 14. 3, 10, 13. 22 Y rhai ydynt oll yn llygredigaeth wrth eu harfer; k yn ôl gorchymynion ac athrawiaethau dynion:

c Gal. 4. 10. d Heb. 8. 5. a 10. 1. 23 l Yr hyn bethau ſydd ganddynt rith doethineb mewn m ewyllyſ-greſydd a goſtyngeiddrwydd a bod heb arbed y corph, nid mewn bri i ddigoni 'r cnawd.

e Ad. 4. ‡ *farned neb i'ch erbyn.* † *ſympwy.* ‡ *a chreſydd.* f Ezec. 13. 3. 8 Eph. 4. 15, 16. g Rhuf. 6. 3, 5. a 7. 4, 6. Gal. 2. 19. h Ad. 8. k Mat. 15. 8, 9. Tit. 1. 14. l 1 Tim. 4. 8. m Ad. 18.

PEN. III.

1 *Y mae efe yn dangos pa le y dylem ni geiſio Criſt: 5 ac yn ein hannog i'n marwolaethu ein hunain, 10 i ddioſg yr hên ddŷn, ac i wiſgo Criſt am danom: 12 yn ein cynghori ni i gariad perffaith, a goſtyngeiddrwydd, ac amryw rinweddau eraill.*

o Rhuf. 6. 5. Eph. 2. 6. Pen. 2. 12. b Eph. 1. 20. A Mhynny o's a cyd-gyfodaſoch gyd â Chriſt, ceiſiwch y pethau *ſydd* uchod, lle mae b Criſt yn eiſtedd ar ddeheulaw Duw.

2 Rhoddwch eich † ſerch ar bethau *ſydd* uchod, nid ar bethau *ſy* ar y ddaear.

c Canys meirw ydych, a'ch bywyd a guddiwyd gyd â Chriſt yn Nuw.

4 d Pan ymddangoſo Criſt ein bywyd ni, yna hefyd yr ymddangoſwch chwithau gyd ag ef e mewn gogoniant.

5 f Marwhewch gan hynny g eich aelodau, y rhai ſy ar y ddaear, h godineb, aflendid, gwŷn, dryghwant, a chybydd-dod, i yr hon ſydd eulyn-addoliaeth:

6 k O achos yr hyn bethau y mae digofaint Duw yn dyfod ar l blant yr anufudd-dod.

7 m Yn y rhai hefyd y rhodiaſoch chwithau gynt, pan oeddych yn byw ynddynt.

8 Ond n yr awron rhoddwch chwithau ymmaith yr holl bethau *hyn*, digter, llid, drygioni, cabledd, ferthedd, allan o'ch genau.

9 o Na ddywedwch gelwydd wrth ei gilydd, p gan ddarfod i chwi ddiofg yr hên ddŷn ynghŷd â'i weithredoedd;

10 A gwiſgo 'r newydd, yr hwn q a adnewyddir mewn gwybodaeth, r yn ôl delw yr hwn s a'i creodd ef.

11 Lle nid oes na t Groegwr nac Juddew, enwaediad na dienwaediad, barbariad *na* Scythiad, caeth *na* rhydd: ond Criſt *ſydd* bob peth, ac ym mhob peth.

12 u Am hynny megis etholedigion Duw, ſanctaidd ac annwyl, gwiſgwch am danoch ymyſgaroedd trugareddau, cymmwynaſgarwch, goſtyngeiddrwydd, addfwynder, ymaros;

13 Gan gyd-ddŵyn â'i gilydd, a maddeu i'w gilydd, o's bydd gan neb gweryl yn erbyn neb: megis ag y maddeuodd Criſt i chwi, felly *gwnewch* chwithau.

14 Ac am ben hyn oll, *gwiſgwch* gariad, yr hwn yw rhwymyn perffeithrwydd.

15 A llywodraetho x tangnefedd Dduw yn eich calonnau, i'r hwn hefyd y'ch galwyd y yn un corph; a byddwch ddiolchgar.

16 Preſwylied gair Criſt ynnoch yn ‡ helaeth, ym mhob doethineb; gan ddyſgu, a rhybuddio bawb ei gilydd, z mewn ſalmau, a hymnau, ac odlau ysbrydol, gan ganu † a trwy râs yn eich calonnau i'r Arglwydd.

17 A b pha beth bynnag a wneloch, ar air neu ar weithred, *gwnewch* bob peth yn Enw 'r Arglwydd Jeſu, c gan ddiolch i Dduw a'r Tâd trwyddo ef.

18 d Y gwragedd, ymoſtyngwch i'ch gwŷr priod, megis y mae yn weddus yn yr Arglwydd.

19 e Y gwŷr, cerwch *eich* gwragedd, ac na fyddwch chwerwon wrthynt.

20 f Y plant, uſuddhewch *i'ch* rhieni, g ym mhob peth: canys hyn ſydd yn rhyngu bodd i'r Arglwydd yn dda.

21 h Y tadau, na chyffrowch eich plant, fel na ddigalonnont.

22 i Y gweiſion, uſuddhewch k ym mhob peth i'ch meiſtred yn ôl y cnawd; nid â llygadwaſanaeth, fel bodlonwyr dynion, eithr mewn ſymlrwydd calon, yn ofni Duw;

23 A pha beth bynnag a wneloch, gwnewch o'r galon, megis i'r Arglwydd, ac nid i ddynion;

24 Gan wybod mai gan yr Arglwydd y derbyniwch daledigaeth yr etifeddiaeth: canys yr Arglwydd Criſt yr ydych yn ei waſanaethu.

c Rhuf. 6. 2, 5. Pen. 2. 20. d 1 Joan 3. 2. e 1 Cor. 15. 43. f Rhuf. 3. 13. g Rhuf. 6. 13. h Eph. 5. 3. i Eph. 5. 5. k Eph. 5. 6. Dad. 22. 15. l Eph. 2. 2. m Rhuf. 7. 5. 1 Cor. 6. 11. n Eph. 4. 22. o Eph. 4. 25. p Eph. 4. 22, 24. q Rhuf. 12. 2. r Eph. 4. 23, 24. s Eph. 2. 10. t Rhuf. 10. 12. 1 Cor. 12. 13. Gal. 3. 28. u Eph. 4. 32. x Phil. 4. 7. y Eph. 4. 4. ‡ *gyfoethog.* z 1 Cor. 14. 26. Eph. 5. 19. † *yn raſol.* a Pen. 4. 6. b 1 Cor. 10. 31. c Rhuf. 1. 8. Eph. 5. 20. d Eph. 5. 22. e Eph. 5. 25. f Eph. 6. 1. k Eph. 5. 24. b Eph. 6. 4. i Eph. 6. 1. k Ad. 20.

5, &c. 1 Tim. 6. 1. Tit. 2. 9. 1 Pedr 2. 18.

25 Ond yr hwn ſydd yn gwneuthur cam, a dderbyn *am* y cam a wnaeth, ao [1] nid oes derbyn wyneb.

[1] Rhuf. 2. 11. [1] Pedr 1. 17.

PEN. IV.

1 *T mae eſe yn eu hannog hwy i fod yn wreſog mewn gweddi,* 5 *i rodio yn ddoeith tu ag at y rhai ni addaethant etto i wîr wybodaeth am Griſt:* 10 *Ac yn eu hannerch hwy, ac yn ewyllyſio iddynt bob rhyw lwyddiant.*

[a] Eph. 6. 9. [b] Rhuf. 12. 12. Eph. 6. 18. † *mewn diolchgarwch.* [c] Eph. 6. 19. [d] 1 Cor. 16. 9. [e] Mat. 13. 11. 1 Cor. 4. 1. Eph. 6. 19. Pen. 1. 26. a 2. 2. [f] Eph. 5. 15. 1 Theſ. 4. 12. [g] Eph. 5. 16. ‡ *mewn grâs.* [h] Pen. 3. 6. [i] Marc 9. 50. † *pobmâth ar ddŷn.* [k] Eph. 6. 21. [l] Phile. 10.

A Meiſtred, gwnewch i'ch gweiſion yr hyn *ſydd* gyfiawn ac uniawn, gan wybod ſod i chwithau Feiſtr yn y nefoedd.

2 [b] Parhewch mewn gweddi, gan wilied ynddi † gyd â diolchgarwch;

3 [c] Gan weddio hefyd droſom ninnau, ar i Dduw [d] agori i ni ddrws ymadrodd, i adrodd [e] dirgelwch Criſt, am yr hwn yr ydwyf hefyd mewn rhwymau:

4 Fel yr eglurhäwyf eſ, megis y mae yn rhaid i mi *ei* draethu.

5 [f] Rhodiwch mewn doethineb tu ag at y rhai *ſy* allan, [g] gan brynu 'r amſer.

6 *Bydded* eich ymadrodd bob amſer ‡ [h] yn raſol, [i] wedi ei dymheru â halen, fel y gwypoch pa fodd y mae yn rhaid i chwi atteb i † bob dŷn.

7 [k] Fy holl helynt i a fynega Tychicus i chwi, y brawd annwyl, a'r gweinidog ffyddlon, a'r cyd-wâs yn yr Arglwydd:

8 Yr hwn a ddanfonais attoch er mwyn hyn, fel y gwybyddai eich helynt chwi, ac y diddanai eich calonnau chwi;

9 Gyd ag [l] Oneſimus y ffyddlon a'r anwyl frawd, yr hwn ſydd o honoch chwi. Hwy a hyſbyſant i chwi bob peth *a wnei* ymma.

10 Y mae [m] Ariſtarchus fy nghyd-garcharor yn eich annerch, a [n] Marcus na Barnabas fâb ei chwaer, (am yr hwn y derbyniaſoch orchymynion: o's daw eſe attoch, derbyniwch ei.)

11 A Jeſus, yr hwn a elwir Juſtus, y rhai ydynt o'r enwaediad: y rhai hyn yn unig *yw fy* nghyd-weithwyr i deyrnâs Dduw, y rhai a fuant yn gyſſur i mi.

12 Y mae [o] Epaphras, yr hwn ſydd o honoch, gwâs Criſt, yn eich annerch, [p] gan ymdrechu yn waſtadol droſoch mewn gweddïau, ar i chwi ſefyll [q] yn berffaith ac yn gyflawn, ynghwbl o ewyllys Duw.

13 Canys yr ydwyt yn dyſt iddo, fod ganddo zel mawr droſoch chwi, a'r rhai o Laodicea, a'r rhai o Hierapolis.

14 Y mae [r] Luc y phyſygwr annwyl, a [s] Demas yn eich annerch.

15 Anherchwch y brodyr *ſydd* yn Laodicea, a Nymphas, [t] a'r eglwys *ſydd* yn ei dŷ ef.

16 Ac wedi darllen [u] yr epiſtol *hwn* gyd â chwi, perwch ei ddarllen hefyd yn eglwys y Laodiceaid; a darllen o honoch chwithau yr un o Laodicea.

17 A dywedwch wrth [x] Archippus, Edrych at y weinidogaeth a dderbyniaiſt yn yr Arglwydd, ar i ti ei chyflawnu hi.

18 [y] Yr annerch â'm llaw i Paul fy hun. [z] Cofiwch fy rhwymau. Gras *fyddo* gyd â chwi. Amen.

[m] Act. 19. 29. Phile. 24. [n] Act. 15. 37. [o] Pen. 1. 7. [p] Rhuf. 15. 30. [q] Mat. 5. 48. 1 Cor. 14. 20. [r] 2 Tim. 4. 11. [s] 2 Tim. 4. 10. [t] Rhuf. 16. 5. [u] 1 Theſſ. 5. 27. [x] Phile. 2. [y] 1 Cor. 16. 21. [z] Heb. 13. 3.

At y Coloſſiaid y 'ſgrifennwyd, o Rufain, gyd â Thychicus ac Oneſimus.

¶ Epiſtol cyntaf PAUL yr Apoſtol at y THESSALONIAID.

PEN. I.

1 *Paul yn dwyn ar adyall i'r Theſſaloniaid, nid yn unig mor fedaylgar oedd eſe am danynt hwy bob amſer, mewn diolchgarwch a gweddi:* 5 *Eithr hefyd gyſtal yr oedd eſe yn tybied am wirionedd a phurdeb eu ffydd hwynt, a'i dychweliad at Dduw.*

PAul a [a] Silfanus a Thimotheus at eglwys y Theſſaloniaid, yn Nuw Dâd, a'r Arglwydd Jeſu Griſt: [b] Gras i chwi a thangnefedd, oddi wrth Dduw ein Tâd, a'r Arglwydd Jeſu Griſt.

2 [c] Yr ydym yn diolch i Dduw yn waſtadol droſoch chwi oll, gan wneuthur coffa am danoch yn ein gweddïau,

3 Gan gofio yn ddibaid [d] waith eich ffydd chwi, a llafur *eich* cariad, ac ymaros *eich* gobaith yn ein Harglwydd Jeſu Griſt, ger bron Duw a'n Tâd;

4 Gan wybod, frodyr † annwyl, [e] eich etholedigaeth chwi gan Dduw.

5 O blegid [f] ni bu ein hefengyl ni tu ag attoch mewn gair yn unig, eithr hefyd mewn nerth, ac [g] yn yr Ysbryd glân, ac mewn ſicrwydd mawr; megis [h] y gwyddoch chwi pa fath rai a fuom ni yn eich plith, er eich mwyn chwi.

6 A [i] chwi a aethoch yn ddilynwyr i ni, ac i'r Arglwydd, wedi derbyn y gair mewn gorthrymder mawr, [k] gyd â llawenydd yr Ysbryd glân:

7 Hyd onid aethoch yn ſiamplau i'r rhai oll ſydd yn credu ym Macedonia ac yn Achaia.

8 Canys oddi wrthych chwi y ſeiniodd gair yr Arglwydd, nid yn unig ym Macedonia ac yn Achaia, ond [l] ym mhob man hefyd eich ffydd chwi ar Dduw a aeth ar led, ſel nad rhaid i ni ddywedyd dim.

9 Canys y maent hwy yn mynegi am danom ni, pa ryw ddyſodiad i mewn a gawſom ni attoch chwi, a pha ſodd y troiſoch at Dduw oddi wrth eulynnod, i waſanaethu 'r bywiol a'r gwîr Dduw;

10 Ac [m] i ddiſgwil am ei Fâb ef o'r neſoedd, [n] yr hwn a gyfododd eſe o ſeirw, *ſef* Jeſu, yr hwn a'n gwaredodd ni [o] oddi wrth y digofaint ſydd ar ddyfod.

PEN. II.

1 *Pa fodd y daeth, ac y pregethwyd yr efengyl i'r Theſſaloniaid, a pha fodd y derbyniaſant hwythau hi.* 18 *Yr achos pa ham y bu S. Paul cyhyd yn abſennol oddi wrthynt hwy, a pha ham yr ydoedd eſe mor chwannog i'w gweled hwynt.*

CAnys [a] chwi eich hunain a wyddoch, frodyr, ein dyſodiad ni i mewn attoch, nad ofer fu:

2 Eithr wedi i ni ddioddef o'r blaen, a [b] chael ammarch, fel y gwyddoch chwi, yn Philippi, ni a fuom hŷ yn ein Duw [c] i lefaru wrthych chwi efengyl Duw [d] trwy fawr ymdrech.

3 Canys ein cyngor ni nid *oedd* o hudoliaeth, nac o aflendid, nac mewn twyll.

4 Eithr megis [e] y'n † cyfrifwyd ni gan Dduw yn addas [f] i ymddiried i ni am yr efengyl, felly yr ydym yn llefaru; [g] nid megis

[1] Rhuf. 1. 8. [m] Rhuf. 1. 7. Phil. 3. 20. [n] Act. 2. 24. [o] Mat. 3. 7. Rhuf. 5. 9.

[a] Pen. 1. 5, 9. 4057. [b] Act. 16. 22. [c] Act. 17. 2. [d] Phil. 1. 30. Col. 2. 1. [e] 1 Tim. 1. 11, 12. † *dewiſwyd gan Dduw i ynddiried.* [f] Gal. 2. 7. Tit. 1. 3. [g] Gal. 1. 10

4057. [a] 2 Cor. 1. 19. 1 Pedr 5. 12. [b] Eph. 1. 2. [c] Rhuf. 1. 8. Eph. 1. 16. Phile. 4. [d] Gal. 5. 6. Jago 2. 17. ‡ *a garwyd gan Dduw, eich etholedigaeth chwi.* [e] 2 Theſſ. 2. 13. [f] 1 Cor. 4. 20. [g] 2 Cor. 6. 6. [h] Pen. 2. 1. [i] Phil. 3. 17. 2 Theſſ. 3. 9. [k] Act. 5. 41. Heb. 10. 34.

gis yn rhyngu bodd i ddynion, ond i Dduw, yr hwn sydd yn profi ein calonnau ni.

5 O blegid [h] ni buom ni un amser mewn ymadrodd gwenhieithus, fel y gwyddoch chwi, nac mewn rhith cybydd-dod; [i] Duw yn dyst:

6 [k] Nac yn ceisio moliant gan ddynion, na chennych chwi, na chan eraill; lle [l] y gallasem [m] bwyso *arnoch*, fel apostolion Crist.

7 Eithr [n] ni a fuom addfwyn yn eich mysg chwi, megis mammaeth yn maethu ei phlant.

8 Felly, gan eich hoffi chwi, ni a welsom yn dda gyfrannu â chwi, nid yn unig efengyl Dduw, ond [o] ein heneidiau ein hunain hefyd, am eich bod yn annwyl genym.

9 Canys cofyw gennych, frodyr, ein llafur a'n lludded ni: canys [p] gan weithio nôs a dydd, fel na phwysem ar neb o honoch, ni a bregethasom i chwi efengyl Dduw.

10 Tystion *ydych* chwi, a Duw *hefyd*, [q] mor sanctaidd, ac mor gyfiawn, a diargyoedd yr ymddygasom yn eich mysg chwi, y rhai ydych yn credu:

11 Megis y gwyddoch, y modd y *buom* yn eich cynghori, ac yn eich cysuro, bob un o honoch, fel tâd ei blant ei hun,

12 Ac yn † ymbil [r] ar rodio o honoch yn ‡ deilwng i Dduw, yr hwn a'ch galwodd chwi i'w deyrnas a'i ogoniant.

13 O blegid hyn yr ydym ninnau hefyd yn diolch i Dduw yn ddibaid, o herwydd i chwi, pan dderbyniasoch air Duw, yr hwn a glywsoch gennym ni, ei dderbyn ef [s] nid *fel* gair dyn, eithr (fel y mae yn wîr) yn air Duw, yr hwn hefyd sydd yn nerthol-weithio ynnoch chwi y rhai sydd yn credu.

14 Canys chwychwi, frodyr, a wnaethpwyd yn ddilynwyr i eglwysi Duw, y rhai yn Judea, sydd yng Nghrist Jesu; o blegid [t] chwithau a ddioddefasoch y pethau hyn gan eich cyd-genedl, megis hwythau gan yr Juddewon:

15 Y rhai a laddasant yr Arglwydd Jesu, [u] a'i prophwydi eu hunain, ac a'n herlidiasant ninnau ymmaith; ac *ydynt* heb ryngu bodd Duw, ac yn erbyn pob dyn;

16 [x] Gan warafun i ni lefaru wrth y cenhedloedd, fel yr jachëid hwy, [y] i gyflawnu eu pechodau hwynt yn wastadol: canys digofaint *Duw* a ddaeth arnynt hyd yr eithaf.

17 A ninnau, frodyr, wedi ein gwneuthur yn ymddifaid am danoch dros ennyd awr, yngolwg nid ynghalon, a fuom fwy astud i weled eich wyneb chwi mewn awydd mawr.

18 Am hynny 'r ewyllysiasom ddysod attoch, (mysi Paul) yn ddïau, unwaith a dwywaith hefyd; eithr [z] Satan a'n lluddiodd ni.

19 Canys [a] beth *yw* ein gobaith ni, neu *ein* llawenydd, neu goron *ein* gorfoledd? Onid chwychwi, ger bron ein Harglwydd Jesu Grist, yn ei ddyfodiad ef?

20 Canys chwychwi yw ein gogoniant a'n llawenydd ni.

PEN. III.

1 *S. Paul yn tystiolaethu ei fawr gariad tu ag at y Thessaloniaid, trwy anfon Timotheus attynt hwy i'w cadarnhau, ac i'w diddanu: trwy lawenychu yn eu gweithredoedd da hwy: 10 a thrwy weddio drostynt, a dymuno cael dyfod yn ddiogel attynt.*

AM hynny [a] gan na allem ymattal yn hwy, ni a welsom yn dda ein gadel ni ein hunain *yn* Athen;

2 Ac a ddanfonasom [b] Dimotheus ein brawd, a gweinidog Duw, a'n cyd-weithiwr yn efengyl Grist, i'ch cadarnhau chwi, ac i'ch diddanu ynghŷlch eich ffydd;

3 [c] Fel na chynhyrfid neb yn y gorthrymderau hyn: canys chwychwi eich hunain a wyddoch, [d] mai i hyn y'n gosodwyd ni.

4 Canys yn wîr pan oeddym gyd â chwi, ni a rag-ddywedasom *i chwi* y gorthrymmid ni: megis y bu, ac y gwyddoch chwi.

5 O herwydd hyn, [e] minneu heb allu ymattal yn hwy, a ddanfonais *i gael* gwybod eich ffydd chwi: rhag darfod i'r temtiwr eich temtio chwi, a [f] myned ein llafur ni yn ofer.

6 Eithr yr awron wedi dyfod Timotheus attom oddi wrthych, a dywedyd i ni newyddion da am eich ffydd chwi a'ch cariad, a bod gennych goffa da am danom ni yn wastadol, gan hiraethu am ein gweled ni, megis yr *ydym* ninnau *am* eich *gweled* chwithau;

7 Am hynny y cawsom gysur, frodyr, † am danoch chwi, yn ein holl orthrymder a'n hangenoctid, trwy eich ffydd chwi.

8 O blegid yr awron byw ydym ni, o's ydych chwi yn sefyll yn yr Arglwydd.

9 Canys pa ddiolch a allwn *ni* ei ad-dalu i Dduw ‡ am danoch chwi, am yr holl lawenydd, â'r hwn yr ydym ni yn llawen o'ch achos chwi, ger bron ein Duw ni,

10 [g] Gan weddïo mwy nâ mwy, nos a dydd, ar *gael* gweled eich wyneb chwi, a chyflawnu diffygion eich ffydd chwi?

11 A Duw ei hun, a'n Tâd ni, a'n Harglwydd Jesu Grist, a gyfarwyddo ein ffordd ni attoch chwi.

12 A'r Arglwydd a'ch llioso go, ac a'ch chwanego ym mhob cariad [h] i'w gilydd ac i bawb, megis ag yr *ydym* ninnau i chwi:

13 I [i] gadarnhau eich calonnau chwi yn ddïargyoedd mewn sancteiddrwydd gerbron Duw a'n Tâd, yn nyfodiad ein Harglwydd Jesu Grist gyd â'i holl saint.

PEN. IV.

1 *Y mae efe yn eu hannog hwynt i fyned rhagddynt mewn pob math ar ddaioldeb, 6 i fyw yn sanctaidd, ac yn gyfiawn, 9 i garu ei gilydd, 11 a thrwy lonyddwch i wneuthur y pethau a berthyn iddynt eu hunain: 13 ac yn ddiweddaf i dristâu yn gymhedrol dros y meirw. 15 A chyd â'r cyngor diwaethaf hwn, y mae efe yn cyffylldu dosbarth byrr o'r Adgyfodiad, ac o ailddyfodiad Crist i'r farn.*

YM mhellach gan hynny, frodyr, yr ydym yn attolwg i chwi, ac yn deisyf yn yr Arglwydd Jesu, megis y derbyniasoch gennym [a] pa fodd y dylech rodio a bodloni Duw, ar i chwi gynnyddu fwyfwy.

2 Canys chwi a wyddoch pa orchymmynion a roddasom i chwi trwy 'r Arglwydd Jesu.

3 Canys hyn yw [b] ewyllys Duw, *sef* eich sancteiddiad chwi, ar ymgadw o honoch rhag godineb:

4 Ar fedru o bob un o honoch feddiannu ei lestr ei hun mewn sancteiddrwydd a pharch;

5 Nid mewn gwŷn trachwant, [c] megis y cenhedloedd [d] y rhai nid adwaenant Duw:

6 [e] Na byddo *i neb* orthrymmu na thwyllo ei frawd mewn dim: canys dialydd yw 'r Arglwydd † ar y rhai hyn oll, megis y dywedasom i chwi o'r blaen, ac y tystiasom.

b Act. 20. 33. 2 Cor. 2. 17. a 7. 2. a 12. 17. i 1 Tim. 2. 7. k Joan 5. 41, 44. l 2 Cor. 10. 1, 2, 10, 11. Phil. 8. 9. m 1 Cor. 9. 3. 2 Thes. 3. 9. n 1 Cor. 2. 3. 2 Cor. 13. 4. o 2 Cor. 12. 15. p Act. 20. 34. 2 Cor. 11. 9. q 2 Thes. 3. 7. † *tystiolaethu.* r Eph. 4. 1. Phil. 1. 27. Col. 1. 10. ‡ *addas.* s Mat. 10. 40. Gal. 4. 14. t 2 Pedr 3. 2. u Act. 17. 5, 13. x Mat. 23. 34, 37. Luc 13. 33. y Act. 13. 50. a 14. 5, 19. a 17. 5, 13. a 18. 12. a 19. 9. z Mat. 23. 32. a Rhuf. 1. 13. a 15. 22. b 2 Cor. 1. 14. Phil. 4. 1. a Ad. 5.

b Rhuf. 16. 21. c Eph. 3. 13. d Act. 14. 22. 2 Tim. 3. 12. 1 Pedr 2. 21. e Ad. 1. f Phil. 2. 16. † *ynnoch.* ‡ *trosoch chwi.* g Rhuf. 1. 10, 11. h Pen. 5. 15. 2 Pedr 1. 7. 1 Cor. 1. 8. Phil. 1. 10. i Pen. 5. 23. 2 Thes. 2. 17.

a Pen. 2. 12. b Rhuf. 12. 2. c Eph. 4. 17, 18. d 1 Cor. 15. 34. Eph. 4. 18. e 1 Cor. 6. 7, &c. † *am.*

7 Canys ni allwodd Duw nyni i aflendid, ond [f] i ſancteiddrwydd.

8 Am hynny, [g] y neb ſydd yn dirmygu, nid dŷn y mae yn ei ddirmygu, ond Duw, [h] yr hwn hefyd a roddes ei Ysbryd glân ynnom ni.

9 Ond am frawdgarwch, nid rhaid i chwi [i]ſgrifennu *o honof* attoch: canys [i] yr ydych chwi eich hunain wedi eich dyſgu gan Dduw [k] i garu ei gilydd.

10 O blegid yr ydych yn gwneuthur hyn i bawb o'r brodyr, y rhai ſy trwy holl Facedonia. Ond yr ydym yn attolwg i chwi, frodyr, gynnyddu o honoch fwyſfwy;

11 A rhoddi o honoch eich bryd ar fod yn llonydd, a [l] gwneuthur *eich gorchwylion* eich hunain, a [m] gweithio â'ch dwylaw eich hunain, (megis y gorchymynaſom i chwi:)

12 Fel [n] y rhodioch yn weddaidd tu ag at y rhai *ſy* oddi allan, ac na byddo arnoch eiſiau † dim.

13 Ond ni ewyllyſiwn, frodyr, i chwi fod heb wybod am y rhai a hunaſant, na thriſtaoch, [o] megis eraill, y rhai nid oes ganddynt obaith.

14 Canys [p] o's ydym yn credu farw Jeſu a'i adgyfodi, felly [q] y rhai a hunaſant yn yr Jeſu, a ddŵg Duw hefyd gyd ag ef.

15 Canys hyn yr ydym yn ei ddywedyd wrthych [r] yngair yr Arglwydd, [s] na bydd i ni y rhai byw, y rhai a adewir hyd ddyfodiad yr Arglwydd, ragflaenu y rhai a hunaſant.

16 O blegid [t] yr Arglwydd ei hun a ddiſgyn o'r nef gyd â ‡ bloedd, â llef yr archangel, ac [u] ag udgorn Duw: a'r meirw yng Nghriſt a gyfodant yn gyntaf:

17 Yna ninnau y rhai byw, y rhai a adawwyd, a gippir i ſynu gyd â hwynt [x] yn y cymhylau, i gyfarfod â'r Arglwydd yn yr awyr: ac felly [y] y byddwn yn waſtadol gyd â'r Arglwydd.

18 Am hynny † diddenwch ei gilydd â'r ymadroddion hyn.

12. [y] Joan 12. 26. † *cynghorwch.*

PEN. V.

1 *Y mae efe yn mynegi rhagddo, ac yn dangos (ſef o'r blaen) ddull dyfodiad Criſt i'r farn,* 12 *ac yn rhoddi amryw orchymynion,* 23 *ac felly yn diweddu ei Epiſtol.*

EIthr am [a] yr amſerau a'r prydiau, frodyr, nid rhaid i chwi [1]ſgrifennu *o honof* attoch.

2 O blegid chwi a wyddoch eich hunain yn hyſbys, mai [b] felly y daw dydd yr Arglwydd, fel lleidr yn y nôs.

3 Canys pan ddywedant, Tangnefedd, a diogelwch; yna [c] y mae dinyſtr diſymmwth yn dyfod ar eu gwarthaf, megis gwewyr eſgor ar un a ſo beichiog; ac ni ddiangant hwy ddim.

4 Ond chwychwi, frodyr, nid ydych mewn tywyllwch, fel y goddiweddo y dydd hwnnw chwi megis lleidr.

5 Chwychwi oll [d] plant y goleuni ydych, a phlant y dydd: nid ydym ni o'r nôs, nac o'r tywyllwch.

6 Am hynny na chyſgwn, fel † rhai eraill; eithr [e] gwiliwn, a byddwn ſobr.

7 Canys [f] y rhai a gyſgant, y nôs y cyſgant; a'r rhai a feddwant, y nôs y meddwant.

8 Eithr nyni, gan ein bod o'r dydd, byddwn ſobr, [g] wedi ymwiſgo â dwyfronneg ffydd a chariad, ac â gobaith jechydwriaeth yn lle helm.

9 Canys [h] nid appwyntiodd Duw nyni i ddigofaint, ond i gaffael jechydwriaeth trwy ein Harglwydd Jeſu Criſt,

10 [i] Yr hwn a fu farw droſom; fel pa un bynnag a wnelom ai gwilied, ai cyſgu, y byddom fyw gyd ag ef.

11 O herwydd pa ham cynghorwch ei gilydd, ac adeiledwch bob un ei gilydd, megis ag yr ydych yn gwneuthur.

12 Ac yr ydym yn attolwg i chwi, frodyr, [k] adnabod y rhai ſy yn llafurio yn eich myſg, ac yn eich llywodraethu chwi yn yr Arglwydd, ac yn eich ‡ rhybuddio;

13 A gwneuthur cyfrif mawr o honynt mewn cariad, er mwyn eu gwaith. Byddwch dangnefeddus yn eich plith eich hunain.

14 Ond yr ydym yn deiſyf arnoch, frodyr, [l] rhybuddiwch y rhai † afreolus, diddenwch y gwan eu meddwl, [m] cynheliwch y gweiniaid, byddwch ymarhous wrth bawb.

15 [n] Gwelwch na thalo neb ddrwg dros ddrwg i neb: eithr yn waſtadol [o] dilynwch yr hyn ſydd dda, tu ag attoch eu gilydd, a thu ag at bawb.

16 [p] Byddwch lawen yn waſtadol.

17 [q] Gweddïwch yn ddibaid.

18 [r] Ym mhob dim diolchwch: canys hyn yw ewyllys Duw yng Nghriſt Jeſu ‡ tu ag attoch chwi.

19 [s] Na ddiffoddwch yr ysbryd.

20 Na ddirmygwch brophwydoliaethau.

21 [t] Profwch bob peth, deliwch yr hyn ſy dda.

22 [u] Ymgedwch rhag pob ‡ rhith drygioni.

23 A [x] gwîr Dduw y tangnefedd [y] a'ch ſancteiddio yn gwbl oll: a chadwer eich ysbryd oll, a'ch enaid, a'ch corph, yn ddiargyoedd yn nyfodiad ein Harglwydd Jeſu Criſt.

24 [z] Ffyddlon yw 'r hwn a'ch galwodd, yr hwn hefyd a'*i* gwnâ.

25 O frodyr, gweddïwch droſom.

26 [a] Anherchwch yr holl frodyr â chuſan ſanctaiddiol.

27 Yr ydwyf yn eich tynghedu yn yr Arglwydd, ar ddarllen [b] y llythyr hwn i'r holl frodyr ſanctaidd.

28 [c] Gras ein Harglwydd Jeſu Criſt *fyddo* gyd â chwi. Amen.

2 Theſ. 3. 3. [a] Rhuf. 16. 16. [b] Col. 4. 16. [c] Rhuf. 16. 20.

¶ Y cyntaf at y Theſſaloniaid a 'ſgrifennwyd o Athen.

¶ Ail Epiſtol PAUL yr Apoſtol at y THESSALONIAID.

PEN. I.

1 *Y mae S. Paul yn hyſbyſu iddynt ddäed yr oedd efe yn meddwl am eu ffydd, a'i cariad, a'i hammynedd hwynt:* 11 *a chyd â hynny yn gofod llawer o reſymmau ar lawr, ſaw cyſſuro hwy mewn erlid; a'r pennaf o'r rhai hyn a gymmerth oddi wrth gyſtawn farn Duw.*

PAul, a Silfanus, a Thimotheus, at [a] eglwys y Theſſaloniaid, [a] yn Nuw ein Tâd, a'r Arglwydd Jeſu Criſt:

2 [b] Gras i chwi, a thangnefedd, oddi wrth

4057.
[a] 1 Theſſ. 1. 1.
[b] 1 Cor. 1. 3.

Lef. 11. 44. Rhuf. 1. 7.
[g] Luc 10. 16.
[h] 1 Cor. 7. 40.
[i] Jer. 31. 34. Heb. 8. 11.
[k] Joan 13. 34. a 15. 12. Eph. 5. 2. 1 Pedr 4. 8.
[l] 2 Theſſ. 3. 11.
1 Pedr 4. 15.
[m] 2 Theſſ. 3, 7, 8, 12.
[n] Col. 4. 5.
† *neb.*
[o] Deut. 14. 1, 2. 2 Sam. 12. 20.
[p] 1 Cor. 15. 13.
[q] 1 Cor. 15. 18, 23.
[r] 1 Bren. 13. 17, 18.
[s] 1 Cor. 15. 51.
[t] Mat. 13. 41. 2 Theſſ. 1. 7.
‡ *gawr.*
[u] 1 Cor. 15. 52.
[x] Act. 1. 9.
Dad. 11.

[a] Mat. 24. 3, 36.
[b] Mat. 24. 43, 44.
[c] Luc 21. 34, 35. 2 Theſſ. 1. 9.

wrth Dduw ein Tâd ni, a'r Arglwydd Jeſu Grift.

3 [c] Dïolch a ddylem i Dduw yn waſtadol droſoch, frodyr, ſel y mae yn addas, o blegid bod eich ffydd chwi yn mawr gynnyddu, a chariad pob un o honoch oll tu ag at ei gilydd yn chwanegu:

4 Hyd onid ydym [d] ni ein humain yn † gorfoleddu ynnoch chwi yn eglwyſi Duw, o herwydd eich amynedd chwi a'ch ffydd yn eich holl erlidiau, a'r gorthrymderau yr ydych yn eu goddef:

5 Yr hyn lydd [e] argoel golau o gyfiawn farn Duw, ſel y'ch cyfrifer yn deilwng i deyrnas Dduw, [f] er mwyn yr hon yr ydych hefyd yn goddef:

6 Canys cyfiawn yw ger bron Duw, dalu cyſtudd ir rhai ſy yn eich cyſtuddio chwi;

7 Ac i chwithau y rhai a gyſtuddir, eſmwythdra gyd â ni, [g] yn ymddangoſiad yr Arglwydd Jeſu o'r neſ, ‡ gyd â'i angylion nerthol,

8 † [h] A thân fflamllyd, gan roddi dial i'r ſawl nid adwaenant Dduw, ac [i] nid ydynt yn ufuddhâu i eſengyl ein Harglwydd Jeſu Grift:

9 Y rhai a ddioddefant yn gosbedigaeth, ddinyſtr tragywyddol oddi ger bron yr Arglwydd, ac oddi wrth ogoniant ei gadernid eſ;

10 Pan ddêl efe i'w ogoneddu yn ei ſaint, ac i ſod yn rhyfeddol yn y rhai oll ſy 'n credu (o herwydd i'n tyſtiolaeth ni yn eich myſg chwi gael ei chredu) yn y dydd hwnnw.

11 Am ba achos yr ydym hefyd yn gweddïo yn waſtadol droſoch, ar fod i'n Duw ni eich cyfrif chwi yn deilwng o'r alwedigaeth *hon*, a chyflawni holl fodlonrwydd ‡ *ei* ddaioni, a gwaith ffydd, yn nerthol:

12 Fel y gogonedder Enw ein Harglwydd Jeſu Grift ynnoch chwi, a chwithau ynddo yntef, yn ôl gras ein Duw ni, a'r Arglwydd Jeſu Grift.

PEN. II.

1 *Mae efe yn ewyllyſio iddynt barhâu yn ddiſigl yn y gwirionedd a daerbyniaſant, 3 ac yn dangos y bydd ymadawiad oddi wrth y ffydd, 8 ac y dadguddir Anghrift, cyn dyfod dydd yr Arglwydd: 15 ac yno yn ailadrodd ei gyngor o'r blaen, ac yn gweddïo droſtynt hwy.*

AC yr ydym yn attolwg i chwi, frodyr, er dyfodiad ein Harglwydd Jeſu Grift, a'n cydgynhulliad ninnau atto eſ,

2 [a] Na'ch ſigler yn fuan † oddi wrth eich meddwl, ac na'ch cynhyrfer, na chan ysbryd, na chan air, na chan lythyr megis oddi wrthym ni, fel pe bai dydd Crift yn gyſagos.

3 Na thwyllied neb chwi mewn un modd: o blegid *ni ddaw y dydd hwnnw* hyd oni ddêl ymadawiad yn gyntaf, a [b] dadguddio dŷn pechod, mâb y golledigaeth;

4 Yr hwn ſydd yn gwrthwynebu, ac [c] yn ymddyrchafu ‡ goruwch pob † peth a elwir yn Dduw, neu a addolir; hyd onid yw [d] efe megis Duw, yn eiſtedd yn nheml Dduw, ac yn ei ddangos ei hun mai Duw ydyw.

5 Onid cof gennych chwi, pan oeddwn i etto gyd â chwi, ddywedyd o honof y pethau hyn i chwi?

6 Ac yr awron chwi a wyddoch yr hyn ſydd yn attal, fel y dadguddier efe yn ei bryd ei hun.

7 Canys y mae [e] dirgelwch yr anwiredd yn gweithio eiſoes: yn unig yr hwn ſydd yr awron yn attal, *a ettyl* nes ei dynnu ymmaith.

8 Ac yna y dadguddir yr Anwir *hwnnw*, yr hwn a ddiſetha 'r Arglwydd [f] ag ysbryd ei enau, ac a ddilea â diſgleirdeb ei ddyfodiad:

9 *Sef* yr hwn y mae ei ddyfodiad [g] yn ol gweithrediad Satan gyd â phob nerth, ac [h] arwyddion, a rhyfeddodau gau,

10 A phob dichell anghyfiawnder, yn [i] y rhai colledig; am na dderbyniaſant gariad y gwirionedd, fel y byddent gadwedig.

11 Ac [k] am hynny y denfyn Duw iddynt hwy † amryſuſedd cadarn, [l] fel y credont gelwydd:

12 Fel y barner yr holl rai nid oeddynt yn credu i'r gwirionedd, ond yn ymfodloni mewn anghyfiawnder.

13 Eithr [m] nyni a ddylem ddïolch yn waſtad i Dduw droſoch chwi, frodyr caredig gan yr Arglwydd, o blegid i Dduw [n] o'r dechreuad eich [o] ethol chwi i jechydwriaeth, [p] trwy ſancteiddiad yr Ysbryd a ffydd ‡ i'r gwirionedd:

14 I'r hyn y galwodd efe chwi trwy ein hefengyl ni, i [q] feddiannu gogoniant ein Harglwydd Jeſu Grift.

15 Am hynny, frodyr, ſefwch, a deliwch [r] y traddodiadau a ddyſgaſoch, *pa un bynnag* ai trwy ymadrodd, ai trwy ein hepiſtol ni.

16 A'n Harglwydd Jeſu Grift ei hun, a Duw a'n Tâd, yr hwn a'n carodd ni, ac a roddes *i ni* ddiddanwch tragywyddol, a gobaith da trwy râs,

17 A ddiddano eich calonnau chwi, ac a'ch [s] ſicrhao ym mhob gair a gweithred dda.

PEN. III.

1 *Y mae efe yn deiſyfu eu gweddïau hwy droſto ei hun, 3 yn tyſtiolaethu pa hyder oedd gantho arnynt, 5 ac yn gweddïo ar Dduw, droſtynt hwy, 6 ac yn rhoddi amryw orchymynion, yn enwedig i ochelyd ſeguryd, a chymdeithas rhai drwg; 16 ac yn diweddu trwy weddio, a'i bannerch hwy.*

BEllach, frodyr, [a] gweddïwch droſom ni, ar fod i air yr Arglwydd redeg, a chael gogonedd, megis gyd â chwithau;

2 Ac [b] ar ein gwared ni oddi wrth ddynion † anhywaith a drygionus: canys nid *oes* ffydd gan bawb.

3 Eithr [c] ffyddlon yw'r Arglwydd, yr hwn a'ch ſicrhâ chwi, ac a'*ch* [d] ceidw rhag drwg.

4 Ac [e] y mae gennym hyder yn yr Arglwydd am danoch, eich bod yn gwneuthur, ac y gwnewch, y pethau yr ydym yn eu gorchymmyn i chwi.

5 A'r Arglwydd a gyfarwyddo eich calonnau chi ar gariad Duw, ac i ymaros am Grift.

6 Ac yr ydym yn gorchymmyn i chwi, frodyr, yn enw ein Harglwydd Jeſu Grift, [f] dynnu o honoch ymmaith [g] oddi wrth bob brawd a'r ſydd yn rhodio † [h] yn afreolus, ac nid yn ôl [i] y traddodiad a dderbyniodd *efe* gennym ni.

7 Canys *chwi* a wyddoch eich hunain, [k] pa ſodd y dylech ein dilyn ni: o blegid [l] ni buom † afreolus yn eich plith chwi,

8 Ac ni fwytaſom fara neb yn rhâd; ond [m] trwy weithio mewn llafur a lludded, nôs a dydd, fel na phwyſem ar neb o honoch chwi.

9 n Nid o herwydd nad oes gennym awdurdod, ond fel y'n rhoddem o ein hunain yn ſiampl i chwi i'n dilyn.

10 Canys pan oeddym heſyd gyd â chwi, hyn a orchymynnaſom i chwi, p O's byddai neb ni ſynnai weithio, na chai fwyta chwaith.

11 Canys yr ydym yn clywed fod rhai yn rhodio yn eich plith chwi † yn afreolus, heb weithio dim, ond bod yn rhodreſgar.

12 q Ond i'r cyfryw gorchymmyn yr ydym, a'i hannog trwy ein Harglwydd Jeſu Grift, r ar *iddynt* weithio trwy lonyddwch, a bwyta eu bara eu hunain.

13 A chwithau, frodyr, s na ddiffygiwch yn gwneuthur daioni.

14 Ond od oes neb heb ufuddhau i'n gair, † trwy 'r llythyr *ymma*, hysbyſwch hwnnw: ac t na ſydded i chwi gymdeithas ag ef, megis y cywilyddio eſe.

15 Er hynny na chymmerwch *ef* megis gelyn, eithr ‡ cynghorwch *ef* fel brawd.

16 Ac u Arglwydd y tangnefedd ei hun a roddo i chwi dangnefedd yn waſtadol, ym mhob modd. Yr Arglwydd *a fyddo* gyd â chwi oll.

17 x Yr annerch â'm llaw i Paul fy hun; yr hyn ſydd arwydd ym mhob epiſtol: fel hyn yr ydwyf yn 'ſgrifennu.

18 y Gras ein Harglwydd Jeſu Grift gyd â chwi oll. Amen.

¶ Yr ail at y Theſſaloniaid a 'ſgrifennwyd o Athen.

n 1 Cor. 9. 6.
o Ad. 7.
p Gen. 3. 19.
† *allan o dref.*
q 1 Theſ. 4. 11.
r Eph. 4. 28.
s Gal. 6. 9.
† *trwy lythyr, hyſbyſwch y dyn hwn.*
t Mat. 18. 17.
‡ *rhybuddiwch.*
u Rhuf. 15. 33.
x 1 Cor. 16. 21.
y Rhuf. 16. 24.

¶ Epiſtol cyntaf PAUL yr Apoſtol at DIMOTHEUS.

PEN. I.

1 *Y mae Paul yn dwyn ar gof i Dimotheus y ſiars a roddaſai eſe iddo, wrth fyned i Facedonia.* 5 *Fawn arfer a diweda y Gyfraith.* 11 *Ynghylch galw S. Paul i fod yn apoſtol.* 20 *Am Hymenëus ac Aleciander.*

PAul apoſtol Jeſu Grift a yn ôl gorchymmyn Duw ein Hiachawdwr, a'r Arglwydd Jeſu Grift, b ein gobaith,

2 At c Dimotheus *fy* mâb naturiol yn y ffydd: d Gras, trugaredd, *a* thangnefedd oddi wrth Dduw ein Tâd, a Chriſt Jeſu ein Harglwydd.

3 Megis y deiſyfiais arnat aros yn Epheſus, e pan aethum i Facedonia, fel y gellit rybuddio rhai f na ddyſgont ddim amgen,

4 Ac g na ddalionf ar chwedlau ac achau anorphen, y rhai ſy 'n peri cweſtiynau yn hytrach nag adeiladaeth dduwiol, yr hon ſydd † trwy ffydd; *gwnâ ſelly.*

5 Eithr h diwedd y gorchymmyn yw cariad o galon bur, a chydwybod dda, a ffydd ddiragrith.

6 Oddi wrth yr hyn bethau y gwyrodd rhai, ac y troiſant heibio at i ofeiſiarad;

7 Gan ewyllyſio bod yn athrawon o'r ddeddf, heb ddyall na pha bethau y maent yn eu dywedyd, nac am ba bethau y maent yn taeru.

8 Eithr nyni a wyddom mai k da yw 'r gyfraith, o's arfer dŷn hi yn gyfreithlon;

9 l Gan wybod hyn, nad i'r cyfiawn y rhoddwyd y gyfraith, eithr i'r *rhai* digyfraith ac anufudd, i'r rhai annuwiol a phechaduriaid, i'r *rhai* diſanctaidd a halogedig, i dâdleiddiaid a mamleiddiaid, i leiddiaid dynion,

10 I butteinwyr, i wrrywgydwyr, i ladron dynion, i gelwyddwyr, i anudonwyr; ac o's *oes* dim arall yn wrthwyneb i athrawiaeth m iachus,

11 Yn ôl eſengyl ‡ gogoniant n y behdigedig Dduw, o am yr hon yr ymddiriedwyd i mi.

12 Ac yr ydwyf yn dîolch i'r hwn a'm nerthodd i, *ſef* Criſt Jeſu ein Harglwydd, p am iddo fy nghyfrif yn ffyddlon, gan fy ngoſod yn y weinidogaeth;

13 q Yr hwn oeddwn o'r blaen yn gablwr, ac yn erlidiwr, ac yn drahäus. Eithr mi a gefais drugaredd, am r i mi yn ddïarwybod *ei* wneuthur † trwy anghrediniaeth:

14 A gras ein Harglwydd ni â dramlhaodd s gyd â ffydd a chariad, yr hwn ſydd yng Nghriſt Jeſu.

15 Gwîr yw 'r gair, ac yn haeddu pob † derbyniad, t ddyfod Criſt Jeſu i'r byd i gadw pechaduriaid, o ba rai, ‡ pennaf ydwyf fi.

16 Eithr o achos hyn y ceſais drugaredd, fel y dangoſai Jeſu Grift ynnofi † yn gyntaf, bob hîr-oddef, er ſiampl i'r rhai a gredant rhag llaw ynddo ef i fywyd tragywyddol.

17 Ac u i'r Brenin tragywyddol, anfarwol, anweledig, x i'r Duw unig ddoeth, y *y byddo* anrhydedd a gogoniant yn oes oeſoedd. Amen.

18 Y gorchymmyn hwn yr ydwyf yn ei roddi i ti *fy* mâb Timotheus, z yn ôl y prophwydoliaethau a gerddaſant o'r blaen am danat, ar a filwrio o honot ynddynt filwriaeth dda,

19 b Gan ſod gennyt ffydd, a chydwybod dda; yr hon a wrthododd rhai, ac a wnaethant longddrylliad am y ffydd:

20 O ba rai y mae c Hymeneus ac d Aleciander; y rhai e a roddais i Satan, fel y dyſgent na chablent.

a Pen. 6. 3. 4069.
b Col. 1. 27.
c Act. 16. 1.
d 1 Cor. 4. 17.
e Gal. 1. 3.
f Act. 10. 1, 3.
g Gal. 1. 6, 7.
h Pen. 6. 3.
i Pen. 4. 7. a 6. 4, 20.
k 2 Tim. 2. 16, 23. Tit. 1. 14. a 3. 9.
† *mewn.*
l Rhuf. 13. 8, 10.
m Ad. 4.
n Rhuf. 7. 12.
o Gal. 3. 19. a 5. 25.
p Pen. 6. 13.
q 1 Tim. 1. 14. Tit. 2. 1.
‡ *ogoneddus.*
r Pen. 6. 15.
s 1 Theſ. 2. 4.
t 1 Cor. 7. 25.
u Act. 8. 3. a 9. 1. Phil. 3. 6.
x Joan 9. 39, 41.
y 1 Tim. 1. 17.
z 2 Tim. 1. 13.
† *croeſo.*
a Mat. 9. 13. Marc 2. 17. Luc 19. 10.
b 1 Joan 3. 5.
† *blaenaf.*
† Neu, *y blaenaf.*
u Pſal. 10. 6. a 145. 13.
x Rhuf. 16. 27.
y 1 Cron. 29. 11.
z Pen. 4. 14.
a Pen. 6. 12. 2 Tim. 4. 7.
b Pen. 3. 9. c 2 Tim. 2. 17. d 2 Tim. 4. 14. e 1 Cor. 5. 5.

PEN. II.

1 *Bod yn jawn gweddio a dîolch dros bob dŷn.* 9 *Pa fodd y dylai gwragedd ymdrwſio.* 12 *Nad ydys yn caniatâu iddynt na dyſgu na bod yn ben:* 15 *y byddant hwy gadwedig, er bod ynddynt arwydd o ddigofaint Duw, wrth ddwyn plant i'r byd, o's hwy a arhoſant yn y ffydd.*

† CYnghori yr ydwyf am hynny ym mlaen pob perh fod ymbiliau, gweddîau, deiſyfiadau, *a* thalu dîolch, dros bob dŷn;

2 a Dros frenhinoedd, a phawb ſy mewn ‡ goruchafiaeth; fel y gallom ni fyw yn llonydd ac yn heddychol, mewn pob duwioldeb ac oneſtrwydd.

3 Canys hyn *ſydd* dda a chymmeradwyger bron Duw ein ceidwad;

4 b Yr hwn ſydd yn ewyllyſio bod pob dŷn yn gadwedig, a'i dyfod i wybodaeth y gwirionedd.

5 Canys c un Duw *ſydd*, ac d un cyfryngwr heſyd rhwng Duw a dynion, y dŷn Criſt Jeſu;

6 e Yr hwn a'i rhoddes ei hunan yn bridwerth dros bawb, † † i'w dyſtiolaethu yn yr amſeroedd priod.

† *Atolwg.*
a Jer. 29. 7.
‡ Neu, *awdurdod.*
b 2 Pedr 3. 9.
c Joan 17. 3. Rhuf. 3. 29. a 10. 12.
d Heb. 9. 15.
e Mat. 20. 28.
† *yn dyſtiolaeth.*
f 1 Cor. 1. 6. 2 Theſ. 1. 10.
g Eph. 1. 9. a 3. 5.

Act. 3. 17. † *mewn.*

7 h I'r

7 [h] I'r hyn y'm goſodwyd i yn bregethwr ac yn apoſtol, (i y gwir yr wyf yn ei ddywedyd yng Nghriſt, nid wyf yn dywedyd celwydd) [k] yn athro y cenhedloedd, mewn ffydd a gwirionedd.

8 Am hynny yr wyf yn ewyllyſio i'r gwŷr weddio [l] ym mhob man, [m] gan ddyrchafu dwylaw ſanctaidd, heb na digter † na dadl.

9 Yr un modd heſyd, bod [n] i'r gwragedd eu trefnu eu hunain mewn dillad gweddus, gyd â gwylder a ſobrwydd; nid â gwallt plethedig, neu aur, neu emmau, neu ddillad gwerthfawr,

10 Ond (yr hyn ſydd yn gweddu i wragedd a ſo yn proffeſu duwioldeb) â gweithredoedd da.

11 Dyſged gwraig mewn diſdawrwydd gyd â phob goſtyngeiddrwydd.

12 Ond [o] nid wyf yn cenhadu i wraig athrawiaethu, [p] nac ymawdurdodi ar y gŵr, eithr bod mewn diſdawrwydd.

13 Canys [q] Addaf a luniwyd yn gyntaf, yna Efa.

14 Ac nid [r] Addaf a dwyllwyd; eithr y wraig wedi ei thwyllo, oedd yn y camwedd.

15 Etto cadwedig fydd ‡ wrth ddwyn plant, o's arhoſant hwy mewn ffydd, a chariad, a ſancteiddrwydd, ynghŷd â ſobrwydd.

PEN. III.

a Cynheddfau Eſgobion, a Diaconiaid, a'i gwragedd; 14 A pha ham y mae 'r apoſtol yn 'grifennu 'r pethau hyn at Dimotheus. 15 Ynghŷlch yr Eglwys, a'r gwirionedd a ddyſgir ynddi.

GWir yw 'r gair, Od yw neb yn chwennych ſwydd [a] eſgob, gwaith da y mae yn ei chwennych.

2 Rhaid gan hynny i [b] eſgob ſod yn ddiargyoedd, yn ŵr un wraig, yn wiliadwrus, yn ſobr, yn weddaidd, yn lletteugar, [c] yn athrawaidd;

3 Nid yn wîn-gar, nid yn darawydd, a nid yn budrelwa; eithr yn dirion, [c] yn anymladdgar, yn ddiarian-gar;

4 Yn llywodraethu ei dŷ ei hun yn dda, yn dal ei blant mewn ufudd-dod, ynghŷd â phob oneſtrwydd:

5 (O blegid oni ſedr un lywodraethu ei dŷ ei hun, pa ſodd y cymmer efe ofal dros eglwys Dduw?)

6 Nid yn newyddian *yn y ffydd*, rhag iddo ymchwyddo, a ſyrthio i ddamnedigaeth diafol.

7 Ac y mae yn rhaid iddo ef heſyd gael tyſtiolaeth dda [r] gan y rhai oddi allan; rhag iddo ſyrthio i wradwydd, ac i fagl diafol.

8 *Rhaid* i'r [g] diaconiaid yr un ffunyd *ſod* yn oneſt, nid yn ddauei'riog, nid yn ymroi i win lawer, nid yn budrelwa;

9 [h] Yn dala dirgelwch y ffydd mewn cydwybod bur.

10 A phroſer y rhai hynny heſyd yn gyntaf; yna gwaſanaethant ſwydd diaconiaid, o's byddant ddiargyoedd.

11 *Y mae yn rhaid i'w* gwragedd yr un modd *ſod* yn oneſt, nid yn enllibaidd, yn ſobr, yn ffyddlon yn mhob peth.

12 Bydded y diaconiaid yn wŷr un wraig, yn llywodraethu eu plant a'i tai eu hunain yn dda.

13 Canys [i] y rhai a waſanaethant ſwydd diaconiaid yn dda, ydynt yn ennill iddynt eu hunain radd dda, a hyfder mawr yn y ffydd ſydd yng Nghriſt Jeſu.

14 Y pethau hyn yr ydwyf yn eu hyſgrifennu attat, gan obeithio dyfod attat ar 1yrder.

15 Ond o's tariaf yn hîr, fel y gwypech pa ſodd y mae yn rhaid *i ti* ymddŵyn yn nhŷ Dduw, yr hwn yw eglwys y Duw byw, colofn a † ſylfaen y gwirionedd.

16 Ac yn ddi-ddadl, mawr yw dirgelwch duwioldeb; [k] Duw a ymddangoſoddyn y cnawd, [l] a gyfiawnhâwyd yn yr Yſbryd, [m] a welwyd gan angylion, [n] a bregethwyd i'r cenhedloedd, a gredwyd iddo yn y byd, [o] a gymmerwyd i fynu mewn gogoniant.

Luc 24. 4. Joan 20. 12. Eph. 3. 10. 1 Pedr 1. 12.
[n] Eph. 3. 5, 6. [o] Luc 24. 51. Actau 1. 9.

PEN. IV.

1 Y mae eſe yn prophwydo ymadawiad oddi wrth y ffydd, yn yr amſeroedd aiwaethaf: 6 Ac er mwyn na byddai i Dimotheus ballu yn ei ſwydd, y mae eſe yn rhoi iddo amryw gynghorion ynghŷlch hynny.

ACy mae 'r Ysbryd yn eglur [a] yn dywedyd yr ymedy rhai [b] yn yr amſeroedd diweddaf oddi wrth y ffydd, gan roddi coel i ysbrydion cyfeiliornus, ac i athrawiaethau cythreuliaid,

2 Yn dywedyd celwydd mewn rhagrith, a'i cydwybod eu hunain wedi ei † ſerio â haiarn poeth;

3 Yn gwahardd priodi, *ac yn erchi* ymattal oddi wrth fwydydd, y rhai a greodd Duw [c] i'w derbyn [d] trwy roddi diolch gan y ffyddloniaid, a'r rhai a adwaenant y gwirionedd.

4 O blegid *y mae* [e] pob peth a greodd Duw yn dda, ac nid *oes* dim i'w wrthod, o's cymmerir trwy dalu diolch.

5 Canys y mae wedi ei ſancteiddio gan air Duw a gweddi.

6 ‡ O's goſodi y pethau hyn o flaen y brodyr, ti a fyddi weinidog da i Jeſu Griſt, [f] wedi dy fagu yngeiriau 'r ffydd, ac athrawiaeth dda, yr hon a ddilynaiſt.

7 Eithr [g] gâd heibio halogedig a gwrachïaidd chwedlau; ac ymarfer dy hun i dduwioldeb.

8 Canys † i ychydig y mae [h] ymarfer corphorol yn fuddiol: eithr duwioldeb ſydd fuddiol i bob peth, a chenddi addewid o'r bywyd *y ſydd* yr awron, ac o'r hwn a fydd.

9 [i] Gwîr yw 'r gair, ac yn haeddu pob ‡ derbyniad.

10 Canys er mwyn hyn yr ydym yn poeni, ac yn cael ein gwradwyddo, o herwydd i ni obeithio yn y Duw byw, [k] yr hwn yw achubydd pob † dŷn, yn enwedig y ffyddloniaid.

11 Y pethau hyn gorchymmyn a dyſg.

12 [l] Na ddiyſtyred neb dy jeuengctid di, eithr [m] bydd yn eſampl i'r ffyddloniaid, mewn gair, mewn ymarweddiad, mewn cariad, mewn ysbryd, mewn ffydd, mewn purdeb.

13 Hyd oni ddelwyf, glŷn wrth ddarllen, wrth gynghori, wrth athrawiaethu.

14 [n] Nac eſgeuluſa y dawn ſydd ynnot, yr hwn a rodded i ti [o] trwy brophwydoliaeth, [p] gyd ag arddodiad dwylaw yr henuriaeth.

15 Myſyria ar y pethau hyn, ac yn y pethau hyn aros; fel y byddo dy gynnydd yn eglur ‡ i bawb.

[a] 2 Theſ. 2. 3. 2 Tim. 3. 1. 2 Pedr 3. 3. 1 Joan 2. 18. Jud, 18. [b] 1 Pedr 1. 20. † *Ilofgi.* [c] Gen. 1. 30. [d] Rhuf. 14. 6. [e] Rhuf. 14. 14, 20. 1 Cor. 10. 25. ‡ *O's dygi y pethau hyn ar gof i'r brodyr.* [f] 2 Tim. 3, 14, 15. [g] Pen. 1. 4. Tit. 1. 14. † Neu, *tros ychydig.* [h] Col. 2. 23. [i] Pen. 1. 15. ‡ *creeſo.* [k] Pſal. 36, 6. a 107. 2, 10, &c. † *aynion.* [l] 1 Cor. 16. 11. Tit. 2. 15. [m] Tit. 2. 7. 1 Pedr 5, 3. [n] 2 Tim, 1. 6.

[o] Pen. 1. 18. [p] Act. 6. 6. ‡ *ym mhob peth.*

[a] Ezec. 33. 9. [b] Rhuſ. 11. 14.

16 Gwilia arnat dy hun, ac ar yr athrawiaeth; aros ynddynt: canys o's gwnai hyn, ti [q] a'th gedwi dy hun [r] a'r rhai a wrandawant arnat.

PEN. V.

1 *Rheolau i'w dilyn wrth geryddu.* 3 *Ynghŷlch gwragedd gweddwon, 17 a Henuriaid.* 23 *Cyngor ynghŷlch jechyd Timotheus.* 24 *Bod pechodau rhai yn myned o'r blaen i farn, a'r eiddo eraill yn canlyn.*

[a] Lef. 19. 32. [†] *mewn pob diweirdeb.* [b] Ad. 5, 16. [c] Edrych Gen. 45. 10, 11. Mat. 15. 4. Eph. 6. 1, 2. [d] 1 Cor. 7. 32. [e] Luc 2. 37. a 18. 1. [‡] *yn byw yn foethus.* [f] 2 Tim. 3. 5. Tit. 1. 16. [‖] *Vicôfrifer yn nhlith y rhai gweddwon.* [g] 1 Pedr 4. 9. [h] Gen. 18. 4. a 19. 2. Luc 7. 38, 44. [i] 1 Cor. 7. 9. [k] Tit. 2. 8. [l] Ad. 3, 5. [m] Rhuſ. 12. 8. [n] 1 Cor. 9. 10, 14. Gal. 6. 6. Phil. 2. 29. [o] 1 Theſ. 5. 12. 13. [p] Deut. 25. 4. 1 Cor. 9. 9. [q] Lef. 19. 13. Mat. 10. 10. [r] Deut. 19. 15. [‡] Neu, *ger bron dau.* [s] Gal. 2. 14. [†] *ergyoedda.* [‡] *Dirŷſtiolaeth.*

NA cherydda hynaſgwr, eithr cynghora *ef* megis tâd; *a'r* rhai jeuainge, megis brodyr;

2 Yr hen wragedd, megis mammau; y rhai jeuainge, megis chwïorydd, † gyd â phob purdeb.

3 Anrhydedda 'r gwragedd gweddwon, [b] y rhai ſy wîr-weddwon.

4 Eithr o bydd un weddw ac iddi blant neu wyrion, dyſgant yn gyntaf arfer duwioldeb gartref, a [c] thalu 'r pwyth i'w rhïeni: canys hynny ſydd dda a chymmeradwy ger bron Duw.

5 [d] Eithr yr hon *ſydd* wîr-weddw ac unig, ſydd yn gobeithio yn Nuw, ac [e] yn parhau mewn ymbiliau, a gweddïau, nôs a dydd.

6 Ond yr hon *ſydd* ‡ drythyll, a fu farw, er ei bod yn fyw.

7 A gorchymmyn y pethau hyn, fel y byddont diſargyoedd.

8 Ac od oes neb heb ddarbod dros yr eiddo, ac yn enwedig ei deulu, [f] efe a wadodd y ffydd, a gwaeth yw nâ'r diffydd.

9 † Na ddewiſer yn weddw *un* a fo dan driugeinmlwydd oed, yr hon fu wraig i un gŵr,

10 Yn dda ei gair am weithredoedd da; o's dygodd hi blant i fynu, o's [g] bu letteugar, o [h] golchodd hi draed y ſaint, o chynnorthwyodd hi y rhai cyſtuddiol, o dilynodd hi bob gorchwyl da.

11 Eithr gwrthod y gweddwon jeuainge: canys pan ddechreuont ymdrythyllu yn erbyn Criſt, priodi a fynnant;

12 Gan gael barnedigaeth, am iddynt ddirmygu y ffydd gyntaf.

13 A hefyd y maent yn dyſgu *bod* yn ſegur, gan rodio o amgylch o dŷ i dŷ; ac nid yn ſegur yn unig, ond hefyd yn wâgſiaradus, ac yn rhodreſgar, gan adrodd pethau nid ſynt gymmwys.

14 [i] Yr wyf yn ewyllyſio gan hynny i'r rhai jeuainge briodi, planta, gwarchod y tŷ, [k] heb roi dim achlyſur i'r gwrthwynebwr i ddiſenwi.

15 Canys y mae rhai eiſioes wedi gwyro ar ôl Saran.

16 Od oes gan ŵr neu wraig ffyddlon, *wragedd* gweddwon, cynnorthwyant hwynt, ac na phwyſer ar yr eglwys; fel y gallo hi ddiwallu [l] y gwir-weddwon.

17 [m] Cyſrifer yr henuriaid ſy'n llyworaethu yn dda, yn deilwng o barch dauddyblyg; yn enwedig y rhai ſy yn poeni yn y gair a'r athrawiaeth.

18 Canys y mae 'r yſgrythur yn dywedyd, [p] Na chau faſn yr ych ſydd yn dyrnu 'r ŷd: ac, [o] Y mae 'r gweithiwr yn haeddu ei gyflog.

19 Yn erbyn henuriad na dderbyn achwyn, oddieithr [p] ‡ dan ddau neu dri o dyſtion.

20 [q] Y rhai ſy'n pechu † cerydda yngwydd pawb, fel y byddo ofn ar y lleill.

21 ‡ [r] Gorchymmyn yr ydwyf ger bron Duw, a'r Arglwydd Jeſu Criſt, a'r etholedig angylion, gadw o honot y pethau hyn heb ragfarn, heb wneuthur dim † o gyd-bartïaeth.

22 [s] Na ddod ddwylaw yn ebrwydd ar neb, ac na fydd gyfrannog o bechodau rhai eraill: cadw dy hun yn bur.

23 Nac yf ddwfr yn hwy; eithr arfer ychydig win, [t] er mwyn dy gylla, a'th fynych wendid.

24 Pechodau rhyw ddynion ſydd amlwg o'r blaen, yn rhagflaenu i farn; eithr rhai ſydd yn eu canlyn hefyd.

25 Yr un ffunyd hefyd y mae gweithredoedd da yn amlwg o'r blaen; a'r rhai ſy amgenach, ni's gellir eu cuddio.

PEN. VI.

1 *Dyled gweiſion i'w meiſtred.* 3 *Am ochelyd athrawon newydd.* 6 *Duwioldeb ſydd elw mawr:* 10 *a chwant arian ydyw gwreiddyn pob drwg.* 11 *Beth a ddylai Timotheus ei ochelyd a'i ddilyn:* 17 *Am ba beth yr oedd iddo rybuddio y cyfoethogion.* 20 *Am gadw yr athrawiaeth jawn, a gochelyd ſiaradach ofer.*

CYnnifer ag ſy [a] waſanaethwyr dan yr jau, tybiant eu meiſtred eu hun yn deilwng o bob anrhydedd; [b] fel na chabler Enw Duw, a'i athrawiaeth *ef*.

2 A'r rhai ſy a meiſtred ganddynt yn credu, na ddiyſtyrant *hwynt*, o herwydd eu bod yn frodyr; eithr yn hytrach gwaſanaethant *hwynt*, am eu bod yn credu, ac yn annwyl, yn gyfrannogion o'r lleſâd. Y pethau hyn dyſc, a chynghora.

3 Od oes neb [c] yn dyſgu yn amgenach, ac heb gyttuno â [d] jachus eiriau ein Harglwydd Jeſu Criſt, ac â'r athrawiaeth [e] ſydd ar ôl duwioldeb,

4 Chwyddo y mae, [f] heb wybod dim, eithr † amhŵyllo ynghŷlch cweſtiynau, ac ymryſon ynghŷlch geiriau; 8 o'r rhai y mae cynnigen, ymryſon, cableddau, drwg-dybiau,

5 [h] Cyndyn ddadlau [i] dynion llygredig ein meddwl, heb fod y gwirionedd ganddynt; [k] yn tybied mai elw yw duwioldeb. [l] Cilia oddi wrth y cyfryw.

6 Ond elw mawr yw [m] duwioldeb gyd â bodlonrwydd.

7 Canys [n] ni ddygaſom ni ddim i'r byd, *ac* eglur yw na allwn ddwyn dim allan chwaith.

8 Ac [o] o bydd gennym ymborth a dillad, ymfodlonwn ar hynny.

9 Ond [p] y rhai *ſydd* yn ewyllyſio ymgyfoethogi, ſydd yn ſyrthio i brofedigaeth a magl, a llawer o chwantau ynfyd, a niweidiol, y rhai ſy yn boddi dynion i ddinyſtr a cholledigaeth.

10 Canys gwreiddyn pob drwg yw ariangarwch: yr hon, a rhai yn chwannog iddi, hwy a gyfeiliornaſant oddi wrth y ffydd, ac a'i gwanaſant eu hunain â llawer o ofidiau.

11 [q] Eithr tydi, gŵr Duw, gochel y pethau hyn; a dilyn gyfiawnder, duwioldeb, ffydd, cariad, ammynedd, addfwyndra.

12 [r] Ymdrecha hardd-deg ymdrech y ffydd, [s] cymmer afael ar y bywyd tragywyddol, i'r hwn hefyd y'th alwyd, ac y proffeſaiſt broffes dda ger bron llawer o dyſtion.

13 [t] Yr ydwyf yn gorchymmyn i ti ger bron Duw [u] yr hwn ſydd yn bywhau pob peth, a *cher bron* Criſt Jeſu, [x] yr hwn dan Pontius Pilat a dyſtiodd ‡ broffes dda;

14 Gadw ‡ *gyffes.*

[a] Eph. 6. 5. [b] Tit. 2. 5, 8. [c] Pen. 1. 3. [d] Pen. 1. 10. Tit. 1. 9. [e] Tit. 1. 1. [f] 1 Cor. 8. 2. † Gr. yn *glaſ.* [g] Pen. 1. 4. [h] 1 Cor. 11. 16. [i] 2 Tim. 3. 8. [k] Tit. 1. 11. [l] 2 Pedr 2. 3. [m] 2 Tim. 3. 5. [n] Diar. 15. 16. [o] Job 1. 21. Pſ. 49. 17. [p] Heb. 13. 5. [q] Diar. 15. 27. a 20. 21. Mat. 13. 22. Jago 5. 1. [r] 2 Tim. 2. 22. [s] 1 Cor. 9. 25, 26. Pen. 1. 18. [t] Phil. 3. 12, 14. Ad. 19. [u] Pen. 5. 21. Deut. 32. 39. [x] Mat. 27. 11. ‡ *gyffes.*

[r] Pen. 6. 13. 2 Tim. 2, 14. a 4. 1.

14 Gadw o honot y gorchymmyn *hwn* yn dditeiau, yn ddïargyoedd, [v] hyd ymddangosiad ein Harglwydd Jesu Grist:

15 Yr hwn yn ei amserau priod a ddengys [z] y bendigedig a'r unig Bennaeth, [a] Brenin y breuhinoedd, ac Arglwydd yr arglwyddi:

16 Yr hwn yn unig sydd ganddo anfarwoldeb, *sydd* yn trigo yn y goleuni ni ellir dyfod atto, [b] yr hwn ni's gwelodd un dŷn, ac ni's dichon ei weled: i'r hwn *y bydo* anrhydedd, a gallu tragywyddol. Amen.

17 Gorchymmyn i'r rhai sy oludog yn y byd ymma, na byddont uchel feddwl, ac [c] na obeithiont † mewn golud anwadal, ond yn y Duw byw, yr hwn sydd yn helaeth

[v] Phil. 1. 6, 10. [z] Thes. 3. 13. a 5. 23. [a] Pen. 1. 11, 17. [a] Dad. 17. 14. [b] Eccsod. 33. 20. Joan 1. 18. [z] Joan 4. 12, 20. Dad. 1. 6. [c] Job 31. 24. Psal. 62. 10. Marc 10. 24. † *anwadalwch golud.*

yn rhoddi i ni bob peth i'w mwynhau;

18 Ar iddynt wneuthur daioni, [d] ymgyfoethogi mewn gweithredoedd da, fod yn hawdd ganddynt roddi, *a* chyfrannu;

19 [e] Yn trysori iddynt eu hunain sail dda erbyn *yr amser* sydd ar ddyfod, fel y caffont [f] afael ar y bywyd tragywyddol.

20 O Timotheus, [g] cadw yr hyn a roddwyd i'w gadw attat, [h] gan droi oddi wrth halogedig ofersain, a gwrthwyneb gwybodaeth, a gamenwir *felly:*

21 Yr hon tra yw rhai yn ei † phroffesu, hwy [i] a gyteiliornasant o ran y ffydd. Gras *fyddo* gyd â thi. Amen.

[d] Luc 12. 21. [e] Mar. 6. 20. [f] Ad. 12. [g] 2 Tim. 1. 14. Dad. 3. 5. [h] Pen. 1. 4, 6. † *haeddo.* [i] 2 Tim. 2. 18.

¶ Y cyntaf at Dimotheus a 'sgrifennwyd o Laodicea, yr hon yw prif-ddinas Phrygia Pacatiana.

¶ Ail Epistol PAUL yr Apostol at DIMOTHEUS.

PEN. I.

1 *Serch Paul tu ag at Dimotheus:* 5 *a'r ffydd ddiffuant oedd yn Nhimotheus, ac yn ei fam, a'i nain.* 6 *Ei annog ef i gyffroi rhoddiad Duw oedd yndo ef:* 8 *I fod yn ddianwadal, ac yn ddiddefgar mewn erlid:* 13 *Ac i barhau yn y wir athrawiaeth a adysgasai ganddo ef.* 15 *Ynghylch Phygel-lus a Hermogenes, a chlod Onesphorus.*

PAul apostol Jesu Grist trwy ewyllys Duw, yn ôl addewid y bywyd, yr hwn sydd yng Nghrist Jesu,

2 At Dimotheus, *sy* mab annwyl: [a] Gras, trugaredd, *a* thangnefedd, oddi wrth Dduw Dad, a Christ Jesu ein Harglwydd.

3 [b] Y mae gennyf ddiolch i Dduw, [c] yr hwn yr ydwyf yn ei wasanethu o'm rhieni â chydwybod bur, mor [d] ddibaid y mae gennyf gofia am danat ti yn fy ngweddiau nôs a dydd;

4 Gan sawr-ewyllysio dy weled, gan gofio dy ddagrau, fel y'm llanwer o lawenydd:

5 Gan alw i'm cof y ffydd ddiffuant sydd ynnot ti, yr hon a drigodd yn gyntaf yn dy nain Löis, ac yn [e] dy fam Eunice; a diammau gennyf *ei bod* ynnot tithau hefyd.

6 O herwydd pa achos yr ydwyf yn dy gofftâu, [f] i ailennyn dawn Duw, yr hwn sydd ynnot, trwy arddodiad fy nwylaw i.

7 Canys [g] ni roddes Duw i ni ysbryd ofn, ond *ysbryd* nerth, a chariad, a phwyll.

8 Am hynny [h] na fid arnat gywilydd o'r dystiolaeth ein Harglwydd, nac o honof finnau [k] ei garcharor ef: eithr cyd-oddef di gystudd â'r efengyl, yn ôl nerth Duw;

9 Yr hwn a'n hachubodd ni, ac a'n galwodd â galwedigaeth sanctaidd, [l] nid yn ôl ein gweithredoedd ni, ond [m] yn ôl ei arfaeth ei hun a'i ras, yr hwn a roddwyd i ni yng Nghrist Iesu, [n] cyn dechrau 'r byd,

10 Eithr [o] a eglurwyd yr awron trwy ymddangosiad ein Hiachawdwr Jesu Grist, [p] yr hwn a ddiddymmodd angau, ac a ddug fywyd ac anllygredigaeth i oleuni trwy 'r efengyl:

11 [q] I'r hon y'm gosodwyd i yn bregethwr ac yn apostol, ac yn athro y cenhedloedd.

12 [r] Am ba achos yr ydwyf hefyd yn dioddef y pethau hyn: ond nid oes arnaf gywilydd: canys mi a wn i bwy † y credais, ac [s] y mae yn ddiammau gennyf ei fod ef yn

[a] 1 Tim. 1. 2. [b] Rhuf. 1. 8. Eph. 1. 16. [c] Act. 22. 3. a 23. 1. a 24. 14. Rhuf. 1. 9. [d] 1 Thes. 1. 2. a 3. 10. [e] Act. 16. 1. [f] 1 Thes. 5. 19. 1 Tim. 4. 14. [g] Rhuf. 8. 15. [h] Rhuf. 1. 16. [i] 1 Tim. 2. 6. [k] Phil. 1. 7. [l] Rhuf. 9. 12. Tit. 3. 5. [m] Rhuf. 8. 28. [n] Eph. 1. 4. a 3. 11. Tit. 1. 2. 1 Pedr 1. 20. [o] Rhuf. 16. 25, 26. [p] 1 Cor. 15. 54, 55. Heb. 2. 14. [q] Act. 9. 15. [r] Eph. 3. 1. † *yr ymddiriedaf.* [s] Pen. 4. 8.

abl i gadw yr hyn a roddais atto erbyn y dydd hwnnw.

13 [t] Bydded gennyt [u] ffurf [x] yr ymadroddion iachus, y rhai a glywaist gennyf fi, [y] yn y ffydd a'r cariad *fyad* yng Nghrist Jesu.

14 [z] Y peth da a rodded i'w gadw attat, cadw trwy 'r Ysbryd glân, yr hwn sydd yn preswylo ynnom.

15 Ti a wyddost hyn, ddarfod [a] i'r rhai oll sy yn Asia droi oddi wrthyf fi; o'r rhai y mae Phygel-lus a Hermogenes.

16 Rhodded yr Arglwydd drugaredd i [b] dŷ Onesiphorus; canys efe a'm llonnodd i yn fynych, ac nid oedd gywilydd ganddo [c] fy nghadwyn i.

17 Eithr pan oedd yn Rhufain, efe a'm ceisiodd yn ddiwyd jawn, ac a'm cafodd.

18 Rhodded yr Arglwydd iddo gael trugaredd gan yr Arglwydd, yn y dydd hwnnw: ymaint a wnaeth efe o wasanaeth yn Epheus, ‡ gorau y gwyddost ti.

[t] Pen. 3. 14. [u] Rhuf. 2. 20. [x] Tit. 1. 9. [y] 1 Tim. 1. 14. [z] 1 Tim. 6. 20. [a] Pen. 4. 10, 16. [b] Pen. 4. 19. [c] Act. 28. 20. Eph. 6. 20. † *gwell.*

PEN. II.

1 *Ei annog ef i ddianwadalwch, ac i barhau, ac i wneuthur rhan gweinidog ffyddlon yr Arglwydd, gan gyfrannu gair Duw yn jawn, ac attal siaradach ofer.* 17 *Am Hymeneus a Philetus.* 19 *Bod sylfaen yr Arglwydd yn sicr.* 22 *Y mae yn dysgu iddo beth fyda i'w ochelyd ac i'w ddilyn, a pha fodd y gweddai i weinidog yr Arglwydd ymdrafyn.*

TYli gan hynny, fy mâb, ymnertha yn y gras sydd yng Nghrist Jesu.

2 A'r pethau a glywaist gennyf trwy lawer o dystion, traddoda y rhai hynny i ddynion ffyddlon, y rhai a fyddant [a] gymmwys i ddysgu erailll hefyd.

3 [b] Tydi gan hynny goddef gystudd, megis milwr da i Jesu Grist.

4 Nid yw neb a'r sydd yn milwrio yn ymrwystro â negeseuau y bywyd *hwn*, fel y rhyngo fodd i'r hwn a'i dewisodd yn filwr.

5 Ac [c] od ymdrech neb hefyd, ni choroniir ef, onid ymdrech yn gyfreithlon.

6 [d] Y llafurwr † sydd yn llafurio, sydd raid iddo yn gyntaf ‡ dderbyn y ffrwythau.

7 Ystyria yr hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd; a'r Arglwydd a roddo i ti ddyall ym mhob peth.

8 Cofia gysodi Jesu Grist [e] o had Dafydd, o feirw, yn ôl fy efengyl i:

9 Yn yr hon yr ydwyf yn goddef cystudd, [f] hyd rwymau, fel drwg-weithredwr; eithr gair Duw ni's rhwymir.

[a] 1 Tim. 3. 2. Tit. 1. 9. [b] Pen. 1. 8. a 4. 5. [c] 1 Cor. 9. 25. [d] 1 Cor. 9. 10. † *gan laburio.* ‡ *fod yn gyfrannog o'r ffrwyth.* [e] Rhuf. 1. 3, 4. [f] Eph. 3. 1.

10 Am

10 Am hynny [g] yr ydwyf yn goddef pob peth er mwyn yr etholedigion, fel y gallent hwythau gael yr jechydwriaeth ſydd yng Nghriſt Jeſu, gyd ā gogoniant tragywyddol.

11 Gwîr yw 'r gair, canys [h] o's buom feirw gyd ag ef, byw fyddwn hefyd gyd ag *ef:*

12 [i] O's dioddefwn, ni a deyrnaſwn gyd ag *ef:* [k] o's gwadwn *ef*, yntau hefyd a'n gwâd ninnau:

13 [l] O's ŷm ni heb gredu, *eto* y mae efe yn aros yn ffyddlon: ni's gall efe ei wadu ei hun.

14 Dwg y pethau hyn ar gôf, [m] gan † orchymmyn ger bron yr Arglwydd [n] na byddo iddynt ymryſon ynghŷlch geiriau, *yr hyn* nid yw ſuddiol i ddim, *ond* i ddadymchwelyd y gwrandawyr.

15 Bydd ddyfal i'th oſod dy hun yn broſedig gan Dduw, yn weithiwr difeſl, yn jawngyfrannu gair y gwirionedd.

16 Ond [o] halogedig oferſain, gochel: canys cynnyddu a wnânt i fwy o annuvioldeb,

17 A'i hymadrodd hwy a yſſa fe cancr: ac o'r cyfryw rai y mae [p] Hymenēus a Philetus;

18 Y rhai [q] o ran y gwirionedd: gyfeiliornaſant, gan ddywedyd ddarfod ỳr adgyfodiad eiſioes; ac y maent yn dadynchwelyd yffdd rhai.

19 Eithr y mae † [r] cadarn ſail Luw yn ſefyll, a chanddo y sêl hon, [s] Yr Arglwydd a edwyn y rhai ſydd eiddo ef: a, Phob un ſydd yn enwi enw Criſt, ymadawed oddi wrth anghyfiawnder.

20 Eithr mewn tŷ mawr nid oes yn unig leſtri o aur ac o arian, ond hefyd [t] bren ac o bridd; a [t] rhai i barch, a rhai i ammarch.

21 [u] Pwy bynnag gan hynny a'i glanhao ei hun oddi wrth y pethau hyn, efe a fydd yn lleſtr i barch, wedi ei ſancteiddio, ac yn gymmwys † i'r Arglwydd, [x] wedi ei ddarparu i bob gweithred dda.

22 Ond chwantau jeuengctid, ffô *oddi wrthynt:* a [y] dilyn gyfiawnder, ffydd, cariad, tangnefedd, gyd *â'r* rhai ſy yn galw ar yr Arglwydd o galon bur.

23 Eithr [z] gochel ynfyd ac annyſgedig gweſtiynau, gan wybod eu bod yn magu ymryſonau.

24 Ac [a] ni ddylai gwâs yr Arglwydd ymryſon, ond bod yn dirion wrth bawb, [b] yn athrawus, yn ddioddefgar,

25 [c] Mewn addfwynder yn dyſgu y rhai gwrthwynebus; *i edrych* [d] a roddo Duw iddynt hwy ryw amſer edifeirwch i gydnabod y gwirionedd;

26 A bod iddynt ‡ ddyfod i'r jawn allan o fagl diafol, y rhai a † ddelid ganddo wrth ei ewyllys ei.

[g] 2 Tim. 2. 10. [h] Rhuſ. 1. 31. † *adiaſſaid.* [i] 1 Tim. 5. 8. Tit. 1. 16. [k] 2 Theſ. 3. 6. Pen. 2. 16, 23. [l] Mat. 23. 14. Tit. 1. 11. [m] Eccſod. 7. 11. [n] 1 Tim. 6. 5. [o] Tit. 1. 16. [p] 1 Tim. 4. 7. 6. *ddiwyddaiſt.* [q] Act. 14. 15. [r] Act. 14. 2, 5, 19. [s] 2 Cor. 1. 10. [t] Pſal. 34. 19. Act. 14. 22. [u] 1 Theſ. 3. 3. [x] Pen. 2. 2. [y] 2 Pedr 1. 20, 21. [z] 1 Tim. 6. 4. [a] 2 Tim. 2. 24. Tit. 3. 2. [b] 1 Tim. 3. 2. Tit. 1. 9. [c] Gal. 6. 1. [d] Act. 8. 22. ‡ *ddeffrôi.* † *ddaliwyd yn garcharorion*, neu, *yn fyw.*

PEN. III.

1 Y mae yn ei rybuddio ef am amſeroedd blinion: 6 yn dangos pa fath ydyw gelynion y gwirionedd: 10 yn ei oſod ei hun yn ſiampl iddo: 16 Ac yn canmol yr ysgrythur lân.

GWybydd hyn hefyd, y daw amſeroedd enbyd [a] yn y dyddiau diweddaf.

2 Canys bydd dynion a'i ſerch arnynt eu hunain, yn ariangar, yn ymffroſtwyr, yn feilchion, yn gablwyr, yn anufuddion i rieni, yn anniolchgar, yn annuwiol,

3 Yn angharedig, [b] yn torri cyſammod, yn † enllibaidd, yn anghymheſur, yn anfwyn, yn ddiſerch i'r rhai da.

4 Yn fradwyr, yn waedwyllt, yn chwyddedig, yn caru melyſchwant yn lwy nag yn caru Duw;

5 A chanddynt rith duwioldeb, eithr [c] wedi gwadu ei grym hi: [d] a'r rhai hyn gochel di.

6 Canys [e] o'r rhai hyn y mae y rhai *ſy* yn ymluſgo i deiau, ac yn dwyn yn gaeth wrageddos llwythog o bechodau, wedi eu harwain gan amryw chwantau,

7 Yn dyſgu bob amſer, ac heb allu dyfod un amſer i wybodaeth y gwirionedd.

8 [f] Eithr megis y ſafodd Jannes a Jambres yn erbyn Moſes, felly y mae y rhai hyn hefyd yn ſefyll yn erbyn y gwirionedd; [g] dynion o feddwl llygredig, [h] yn anghymmeradwy o ran y ffydd.

9 Eithr nid ânt rhagddynt ym mhellach: canys eu hynſydrwydd fydd amlwg i bawb, megis y bu yr eiddynt hwythau.

10 Eithr [i] ti a ‡ lwyradwaenoſt ſy nyſgeidiaeth, ſy muchedd, ſy arfaeth, ffydd, hirymaros, cariad, ammynedd,

11 Yr erlidiau, y dioddefiadau, y rhai a ddigwyddaſant i mi [k] yn Anciochia, [l] yn Iconium, yn Lyſtra; pa erlidiau a ddioddefais, eithr [m] oddi wrthynt oll y'm gwaredodd yr Arglwydd.

12 Ie, a [n] phawb a'r ſy yn ewyllyſio byw yn dduwiol yng Nhriſt Jeſu, a erlidir.

13 Eithr drwgddynion a thwyllwyr a ânt rhagddynt waethwaeth, gan dwyllo a chael eu twyllo.

14 Eithr aros di yn y pethau a ddyſgaiſt, ac a ymddiriedwyd i ti am danynt, gan wybod [o] gan bwy y dyſgaiſt;

15 Ac i ti er yn fachgen wybod yr yſgrythur lân, yr hon ſydd abl i'th wneuthur di yn ddoeth i jechydwriaeth, trwy 'r ffydd ſydd yng Nghriſt Jeſu.

16 [p] Yr holl yſgrythur *ſydd* wedi ei rhoddi gan ysbrydoliaeth Dduw, ac *ſydd* fuddiol i athrawiaethu, i argyoeddi, i geryddu, i hyfforddi mewn cyfiawnder:

17 Fel y byddo dŷn Duw yn berffaith, wedi ei berffeithio i bob gweithred dda.

PEN. IV.

1 Y mae yn ei annog ef i fod yn oſalus ac yn ddiwyd i gwplâu ei ſwydd: 6 Yn ei rybuddio nefed oedd ei farwolaeth ef; 9 yn ewyllyſio iddo ddyfod atto ef ar fyrder; 14 ac yn ei rybuddio ef i ochelyd Aleſander y gof: 16 Yn dangos iddo beth a ddigwyddaſai iddo wrth ei atteb cyntaf: 19 Ac ar ôl hynny y mae efe yn dibennu.

[a] YR ydwyf fi gan hynny yn † gorchymmyn ger bron Duw, a'r Arglwydd Jeſu Griſt, [b] yr hwn a farna y byw a'r meirw yn ei ymddangoſiad a'i deyrnas;

2 Pregetha 'r gair; bydd daer, mewn amſer, allan o amſer; argyoedda, cerydda, annog gyd ā phob hir-ymaros ac athrawiaeth.

3 Canys daw yr amſer pryd na ddioddefont athrawiaeth jachus; eithr yn ôl eu chwantau eu hunain, y pentyrrant iddynt eu hunain athrawon, gan fod eu cluſtiau yn merwino;

4 Ac oddi wrth y gwirionedd y troant ymmaith *eu* cluſtiau, ac [c] at chwedlau y troant.

5 Eithr gwilia di ym mhob peth, [d] dioddef adfyd, gwnā waith [e] efangylwr, ‡ cyflawna dy weinidogaeth.

[a] 1 Tim. 6. 13. Pen. 2. 14. † *dirdyſtiolaethu.* [b] Act. 10. 42. [c] 1 Tim. 1. 4. 2 4. 7. [d] Pen. 2. 3. [e] Act. 21. 8. Eph. 4. 11. ‡ *llawnbriſia,*

6 Canys

6 Canys [f] myfi yr awron a aberthir, ac amſer [g] fy ymddattodiad i a neſaodd.

7 [h] Mi a ymdrechais ymdrech dêg, mi a orphennais fy ngyrfa, mi a gedwais y ffydd.

8 O hyn allan rhoddwyd [i] coron cyfiawnder i'w chadw i mi, yr hon a rydd yr Arglwydd, y Barnwr cyfiawn, i mi yn y dydd hwnnw: ac nid yn unig i mi, ond hefyd i bawb a garant ei ymddangoſiad ef.

9 † Bydd ddyfal i ddyfod attaf yn ebrwydd:

10 Canys [k] Demas a'm gadawodd, gan garu y byd preſcnnol, ac a aeth ymmaith i Theſſalonica; Creſcens i Alatia, Titus i Ddalmatia.

11 [l] Lucas [m] yn unig ſydd gyd â mi. Cymmer [n] Farc, a dŵg gyd â thi: canys buddiol yw *eſe* i mi i'r weinidogaeth.

12 [o] Tychicus hefyd a ddanfonais i Epheſus.

13 Y cochl a adewais i yn Nhroas gyd â Gharpus, pan ddelych dŵg *gyd â thi*, a'r llyfrau, yn enwedig y memrwn.

14 [p] Aleſander y gôf copr a wnaeth i mi ddrygau lawer: [q] taled yr Arglwydd iddo yn ôl ei weithredoedd.

15 Yr hwn hefyd gochel dithau: canys eſe a ſaſodd yn ddirfawr yn erbyn ein † hymadroddion ni.

16 Yn ſy atteb cyntaf ni ſafodd neb gyd â mi, eithr pawb a'm gadawſant: *mi a archaf i Dduw* na's cyfrifer iddynt.

17 Eithr yr Arglwydd a ſafodd gyd â mi, ac a'm nerthodd; ſel trwoſi y byddai y pregethiad yn ‡ llawn hysbys, ac y clywai yr holl genhedloedd: ac mi [r] a waredwyd o enau y llew.

18 A'r Arglwydd a'm gwared i rhag pob gweithred ddrwg, ac a'm ceidw i'w deyrnas neſol: i'r hwn y *byddo* gogoniant yn oes oeſoedd. Amen.

19 Annerch [s] Briſca, ac Acwila, a [t] † theulu Oneſiphorus.

20 [u] Eraſtus a arhoſodd yng Nghorinth: ond [x] Trophimus a adewais ym Miletum yn glâf.

21 ‡ Bydd ddyfal i ddyfod cyn y gaeaf. Y mae Eubulus yn dy annerch, a Phudens, a Linus, a Chlaudia, a'r brodyr oll.

22 Yr Arglwydd Jeſu Griſt *fyddo* gyd â'th ysbryd di. Gras *fyddo* gyd â chwi. Amen.

¶ Yr ail *Epiſtol* at Dimotheus yr Eſgob cyntaf a ddewiſwyd ar Eglwys yr Epheſiaid, a 'ſgrifennwyd o Rufain, pan ddygpwyd Paul yr ail waith ger bron Ceſar Nero.

[f] Phil. 2. 17.
[g] Phil. 1. 23.
[h] 2 Pedr 1. 14.
[i] 1 Cor. 9. 24, 25.
[k] Jago 1. 12.
[l] 1 Pedr 5. 4.
[m] 4069. † *Cais ddyfod.*
[n] Col. 4. 14.
[o] Phile. 24.
[p] Col. 4. 14.
[q] Pen. 1. 15.
[r] Act. 15. 37. 4069.
[s] Act. 20. 4.
[t] 1 Tim. 1. 20.
[u] Pſal. 28. 4. Dad. 18. 6.
† Neu, *pregeth.* 4063.
‡ *gyflawn.*
[r] Pſal. 22. 21.
[s] Act. 18. 2.
[t] 2 Tim. 1. 16. † *thy.*
[u] Act. 19. 22.
[x] Act. 20. 4. 21. 29.
‡ *Cais ddyfod.*

¶ Epiſtol PAUL yr Apoſtol at DITUS.

PEN. I.

I ba beth y gadawodd Paul Ditus yng Nghreta. 6 Pa gynheddfau a ddylai fod mewn eglwyſwyr. 11 Rhaid yw cau ſafnau y rhai a ddyſgant y pethau ni ddylent: 12 A pha fath wŷr ydynt.

PAul gwâs Duw, ac apoſtol Jeſu Griſt, yn ôl ffydd etholedigion Duw, ac adnabyddiaeth y gwirioneedd, [a] yr hon *ſydd* yn ôl duwioldeb;

2 † I obaith bywyd tragywyddol, yr hon a addawodd [b] y digelwyddog Dduw [c] cyn dechreu 'r byd,

3 Eithr mewn amſeroedd priodol eſe a eglurhaodd ei air trwy bregethu, [d] am yr hyn yr ymddiriedwyd i mi, yn ôl gorchymyn Duw ein Hiachawdwr;

4 At [e] Ditus [f] *fy* mâb naturiol yn ôl g y ffydd gyffredinol: Gras, trugaredd, [g] thangneſedd oddi wrth Dduw Dâd, a'r Arglwydd Jeſu Griſt ein Hiachawdwr ni.

5 Er mwyn hyn y'th adewais yng Nghreta, fel yr jawndrefnit y pethau ſy yn ‡ ôl, ac [h] y goſodit henuriaid ym mhob dinas, megis yr ordeiniais i ti.

6 [i] O's yw neb yn ddïargyoedd, yn wŕ un wraig, a chanddo blant ffyddlon, heb gael y gair o fod yn afradlon, neu yn anufudd.

7 Canys rhaid i eſgob fod yn ddïargyoedd, fel [k] goruchwyliwr Duw; nid yn gyndyn, nid yn ddigllon, [l] nid yn wîn-gar, nid yn darawydd, [m] nid yn budrelwa;

8 Eithr yn lletteugar, yn caru † daioni, yn ſobr, yn gyfiawn, yn ſanctaidd, yn dymherus;

9 Yn dal yn lew [n] y gair ffyddlon yn ôl yr addyſg, fel y gallo gynghori yn yr athrawiaeth jachus, ac argyoeddi y rhai ſy yn gwrthddywedyd.

10 Canys [o] y mae llawer yn anufudd, yn oferſiaradus, ac yn dwyllwyr meddyliau, yn enwedig y rhai o'r enwaediad:

11 Y rhai y mae yn rhaid cau eu ſafnau, [p] y rhai ſy yn dymchwelyd tai cyfan, gan athrawiaethu y pethau ni ddylid, [q] er mwyn budr elw.

12 [r] Un o honynt hwy eu hunain, un o'i prophwydi hwy eu hunain, a ddywedodd, Y Cretiaid *ſydd* bob amſer yn gelwyddog, drwg ſwyſtfilod, boliau † gorddiog.

13 Y dyſtiolaeth hon ſydd wîr. Am ba achos argyoedda hwy yn llym, fel y byddont jach yn y ffydd;

14 [s] Heb ddal ar chwedlau Juddewaidd, a [t] gorchymynion dynion yn troi oddi wrth y gwirionedd.

15 [u] Pur yn ddïau *yw* pob peth i'r rhai pur: eithr [x] i'r rhai halogedig a'r diffydd, nid pur dim, eithr halogedig yw hyd yn oed eu meddwl a'i cydwybod hwy.

16 Y maent yn proffeſu yr adwaenant Dduw, eithr [y] ar weithredoedd *ei* wadu y maent, gan ſod yn ffiaidd, ac yn anufudd, ac at bob gweithred dda [z] yn anghymeradwy.

[z] Rhuſ. 1. 28. 2 Tim. 3. 8.

PEN. II.

1 Y mae eſe yn hyfforddi Titus yn ei athrawiaeth, ac yn ei ſuchedd. 9 Rhan gweiſion, a phob math ar Griſtianogion.

EIthr lleſara di y pethau a weddo i [a] athrawiaeth jachus:

2 Bod o'r hynaſgwyr † yn ſobr, yn oneſt, yn gymheſur, yn jach yn y ffydd, yng hariad, mewn ammynedd:

3 *Bod* o'r [b] hynaſwragedd yr un ffunyd mewn ymddygiad, fel y gweddai i ‡ ſanctеiddrwydd, nid yn † enllibaidd, nid wedi ymrôi i win lawer, yn rhoi athrawiaeth o ddaioni;

3. ‡ *rai ſanctaidd.* † *yn wilia-dwrus.*

[a] 1 Tim. 3. 16. a 6. 3. † *Mewn gobaith.*
[b] Num. 23. 19.
[c] 2 Tim. 1. 9, 10.
[d] 1 Theſſ. 3. 4.
[e] 2 Cor. 2. 12. a 7. 14. a 8. 6, 16. Gal. 2. 3.
[f] 1 Tim. 1. 2.
[g] 2 Cor. 4. 13.
[h] 1 Pedr 1. 1. ‡ *ddiffygiol.*
[i] Act. 14. 23.
[k] 1 Tim. 3. 2, &c.
[l] 1 Cor. 4. 1, 2.
[m] 1 Lef. 10. 9.
[n] 1 Pedr 5. 2. † *y rhai da.*
[o] 1 Tim. 1. 10. a 6. 3. 2 Tim. 3. 6.
[p] 2 Tim. 3. 6.
[q] 1 Tim. 6. 5.
[r] Act. 17. 28. † *ſegurllyd.*
[s] 1 Tim. 1. 4. a 4. 7.
[t] Col. 2. 22.
[u] Luc 11. 39. 41. Rhuſ. 14. 14, 20.
[x] 1 Cor. 6. 12. a 10. 23, 25. 1 Tim. 4. 3, 4.
[y] Rhuſ. 14. 23.
[z] 2 Tim. 3. 5. Tim. 3. 8.
[a] 1 Tim. 1. 10. a 6. 3. 2 Tim. 1. 13. Pen. 1. 9. † *yn wiliadwrus.*
[b] 1 Tim. 2. 9. 1 Pedr 3. ‡ *ddiaſtiaid.*

4 Fel y gallont wneuthur y gwragedd ieuainge yn bwyllog, i garu eu gwŷr, i garu eu plant,

5 Yn † sobr, yn ‡ bur, yn gwarchad gartref, yn dda, [c] yn ddarostyngedig i'w gwŷr priod, [d] fel na chabler gair Duw.

6 Y gwŷr ieuainge yr un ffunyd cynghora i sod yn sobr:

7 [e] Gan dy ddangos dy hun ym mhob peth yn ensampl i weithredoedd da: *a dangos* mewn athrawiaeth anllygredigaeth, gweddeidd-dra, purdeb,

8 [f] Ymadrodd iachus, yr hwn ni aller beio arno; [g] fel y byddo i'r hwn *sydd* yn y gwrthwyneb gywilyddio, heb ganddo ddim drwg i'w ddywedyd am danoch chwi.

9 *Cynghora* [h] weision i sod yn ddarostyngedig i'w meistred eu hun, *ac* i ryngu bodd *iddynt* [i] ym mhob peth; nid yn gwrthddywedyd,

10 Nid yn darn-guddio, ond yn dangos pob ffyddlondeb da; fel yr harddont athrawiaeth Dduw ein Hiachawdur ym mhob peth.

11 Canys ymddangosodd [k] gras Duw, yr hon sydd yn dwyn iechydwriaeth i bob dŷn,

12 Gan ein dysgu ni [l] i wadu annuwioldeb a chwantau bydol, a byw yn sobr, ac yn gyfiawn, ac yn dduwiol, yn y byd sydd yr awron;

13 [m] Gan ddisgwil am y gobaith gwynfydedig, ac ymddangosiad gogoniant y Duw mawr, a'n Hiachawdur Iesu Grist:

14 [n] Yr hwn a'i rhoddes ei hun drosom, i'n prynu ni oddi wrth bob anwiredd, ac i'n puro ni iddo ei hun, [o] yn bobl briodol, [p] awyddus i weithredoedd da.

15 Y pethau hyn llefara, a chynghora, ac argyoedda gyd â phob awdurdod. [q] Na ddirystyred neb di.

PEN. III.

Y mae Paul yn hyfforddi Titus pa bethau a ddysg, a pha bethau ni ddysg efe iddynt. 10 Am ochelyd Heretic cyndyn. 12 Y mae yn dangos iddo i ba fan, a pha bryd y deuai atto ef: ac felly y mae yn dibennu.

DWg ar gof iddynt sod [a] yn ddarostyngedig i'r tywysogaethau a'r awdurdodau, sod yn ufudd, sod yn barod i bob gweithred dda.

2 Bod heb gablu neb, [b] yn anymladdgar, yn dirion, gan ddangos pob addfwynder tu ag at bob dŷn.

3 Canys [c] yr oeddym ninnau hefyd gynt yn annoethion, yn anufudd, yn cyfeiliorni, yn gwasanaethu chwantau ac amryw felyswedd, gan fyw mewn drygioni a chynfigen, yn ddigasog, yn casau ei gilydd.

4 Eithr pan ymddangosodd [d] daioni a † chariad Duw ein Hachubwr tu ag at ddŷn,

5 [e] Nid o weithredoedd cyfiawnder y rhai a wnaethom ni, eithr yn ôl ei drugaredd yr achubodd efe nyni, trwy [f] olchiad yr adenedigaeth, ac adnewyddiad yr Yspryd glân;

6 [g] Yr hwn a dywalltodd efe arnom ni yn helaeth, trwy Iesu Grist ein Hiachawdur:

7 Fel gwedi ein cyfiawnhau trwy ei ras ef, y'n gwneid yn etifeddion [h] yn ôl gobaith bywyd tragywyddol.

8 Gwir yw'r gair, ac am y pethau hyn yr ewyllysiwn i ti sod yn daer, fel y byddo i'r rhai a gredasant i Dduw ofalu ar flaenori mewn gweithredoedd da: y pethau hyn sydd dda a buddiol i ddynion.

9 Eithr [k] gochel gwestiynau ffôl, ac achau, a chynhennau, ac ymrysonau ynghŷlch y ddeddf: canys anfuddiol ydynt, ac ofer.

10 [l] Gochel y dŷn a fyddo heretic, wedi un ac ail rhybudd:

11 Gan wybod sod y cyfryw un wedi ‡ ei wyrdroi, ac yn pechu, gan sod yn ei ddamnio ei hunan.

12 Pan ddanfonwyf Artemas attat, neu [m] Dychicus, bydd ddyfal i ddysod attaf i Nicopolis: canys yno yr arfaethais auafu.

13 Hebrwng Zenas y cyfreithwr, ac [n] Apolos yn ddiwyd, fel na byddo arnynt eisiau dim.

14 A dysged [o] yr eiddom ninnau flaenori mewn gweithredoedd da i angenrheidiau, fel na byddont [p] yn ddiffrwyth.

15 Y mae yr holl rai sy gyd â mi yn dy annerch. Annerch y rhai sy yn ein caru ni yn y ffydd. Gras *sydd* gyd â chwi oll. Amen.

¶ At Ditus yr Esgob cyntaf a ddewiswyd ar Eglwys y Cretiaid, yr ysgrifennwyd o Nicopolis ym Macedonia.

[a] Rhuf. 13. 1. 1 Pedr 2. 13.

[b] 2 Tim. 2. 24, 25. [c] 1 Cor. 6. 11. Eph. 2. 1, 1 Pedr 4. 3. [d] Pen. 2. 11. † *dyn-serchiad* Duw *ein Hiachawdur.* [e] Rhuf. 3. 20. a 9. 11. a 11. 6. Eph. 2. 4, 9. [f] 2 Tim. 1, 9. [g] Joan 3. 3, 5. Eph. 5. 26. [h] Eze. 36. 25. Act. 2. 33. Rhuf. 5. 5. [i] Rhuf. 8. 24. [k] Ad. 14. 15. [l] 1 Tim. 1. 4. 2 Tim. 2. 23. [m] Mat. 18. 3. 1 Cor. 6. 2 Thes. 3. 6, 14. [n] Joan 10. 41. ‡ *ei ddymchwelyd.* [o] Act. 20. 4. 2 Tim. 4. 12. [p] Act. 18. 24.

¶ Epistol S. PAUL at PHILEMON.

Y mae yn wych gantho ef glywed am ffydd a chariad Philemon: 9 Ac yn dymuno arno faddeu i'w was Onesimus, 12 a'i gymmeryd ef adref yn garedig drachefn.

PAul [a] carcharor Crist Iesu, a'r brawd Timotheus, at Philemon ein hannwylyd, a'n cydweithiwr;

2 Ac at Apphia *ein* hannwylyd, ac at [b] Archippus [c] ein cyd-filwr, ac at [d] yr eglwys sydd yn dy dŷ di:

3 Gras i chwi a thangnefedd oddi wrth Dduw ein Tad, a'r Arglwydd Iesu Grist.

4 [e] Yr wyf yn diolch i'm Duw, gan wneuthur cofia am danat yn wastadol yn fy ngweddiau,

5 [f] Wrth glywed dy gariad, a'r ffydd sydd gennyt tu ag at yr Arglwydd Iesu, a thu ag at yr holl saint:

6 Fel y gweler cyfranniad dy ffydd di yn nerthol, trwy adnabod pob peth daio- a'r sydd ynoch chwi yng Nghrist Iesu.

7 Canys y mae gennym lawer o lawenydd a diddanwch yn dy gariad di, herwydd bod amysgaroedd y saint wedi eu llonni trwot ti, frawd.

8 O herwydd pa ham, [g] er bod gennyf hyfdra lawer yng Nghrist, i orchymmyn i ti y peth sydd weddus,

9 Etto o ran cariad yr ydwyf yn hytrach yn attolwg, er fy mod yn gyfryw un a Phaul yr hynafgwr, ac yr awron hefyd yn garcharor Iesu Grist.

10 Yr ydwyf yn attolwg i ti dros fy mâb [h] Onesimus, [i] yr hwn a genhedlais i yn fy rhwymau:

11 Yr hwn gynt *a fu* i ti yn anfuddiol, ond yr awron yn fuddiol i ti ac i minnau hefyd:

12 Yr hwn a ddanfonais drachefn: a derbyn dithau ef, yr hwn yw fy amysgaroedd i.

13 Yr hwn yr oeddwn i yn ewyllysio ei ddal gyd â mi, [k] fel drosot ti y gwasanaethai efe fi yn rhwymau yr efengyl.

14 Eithr

[a] Eph. 3. 1. a 4. 1. 2 Tim. 1. 8. [b] Col. 4. 16. [c] Phil. 2. 25. [d] Rhuf. 16. 5. [e] 1 Thes. 1. 2. [f] 2 Thes. 1. 3. [g] Eph. 1. 15. [h] Phil. 10. [i] 1 Cor. 4. 15. Gal. 4. 19. [k] 1 Cor. 16. 17. Phil. 2. 30.

14 Eithr heb dy ‡ feddwl di, ni ewyllysiais wneuthur dim; [l] fel na byddai dy ddaioni di megis o anghenrhaid, ond o fodd.

15 Canys ysgatfydd er mwyn hyn yr ymadawodd dros amser, fel y derbynnit ef yn dragywydd;

16 Nid fel gwâs bellach, eithr uwch law gwâs, yn frawd annwyl, yn enwedig i mi, eithr pa faint mwy i ti, yn y cnawd, ac yn yr Arglwydd hefyd?

17 O's wyt ti gan hynny yn fy nghymmeryd i yn ‡ gydymmaith, derbyn ef fel myfi.

18 Ac o's gwnaeth efe ddim cam â thi, neu o's yw yn dy ddyled, cyfrif hynny arnaf fi.

19 Myfi Paul a'i 'sgrifennais â'm llaw fy hun, myfi a'i talaf: fel na ddywedwyf wrthyt dy fod yn fy nyled i ym mhellach am danat dy hun hefyd.

20 Ie frawd, gâd i mi dy fwynhau di yn yr Arglwydd: llonna fy amysgaroedd i yn yr Arglwydd.

21 [m] Gan hyderu ar dy ufudd-dod y 'sgrifennais attat, gan wybod y gwnâi ie fwy nag yr wyf yn ei ddywedyd.

22 Heb law hyn hefyd, parotoa i mi letty: canys [n] yr ydwyf yn gobeithio [o] trwy eich gweddïau chwi, y rhoddir fi i chwi.

23 Y mae yn dy annerch, [p] Epaphras, fy nghyd-garcharor yng Nghrist Jesu;

24 [q] Marcus, [r] Aristarchus, [p] Demas, Lucas, fy nghyd-weithwyr.

25 Gras ein Harglwydd Jesu Grist gyd â'ch ysbryd chwi. Amen.

¶ At Philemon yr ysgrifennwyd o Rufain gyd â'r gwâs Onesimus.

[l] gyngor.
[i] 2 Cor. 9. 7.
‡ gyfranog.
[m] 2 Cor. 7. 16.
[n] Phil. 1. 25. a 2. 24.
[o] 2 Cor. 1. 11.
[p] Col. 1. 7. a 4. 11.
[q] Act. 12. 12.
[r] Act. 19. 29.
[s] Col. 4. 13.

¶ Epistol PAUL yr Apostol at yr HEBREAID.

PEN. I.

1 *Duw yn y dyddiau diweddaf a lefarodd wrthym ni trwy ei Fab ei hun: 4 yr hwn o ran ei berson a'i fawdd fydd yn rhagori ar yr Angylion. 14 Swydd yr Angylion.*

DUw wedi iddo lefaru lawer gwaith, a [a] llawer modd gynt wrth y tadau trwy y prophwydi, [b] yn y dyddiau diweddaf hyn [c] a lefarodd wrthym ni yn *ei* Fab,

2 [d] Yr hwn a wnaeth efe yn etifedd pob peth, [e] trwy 'r hwn hefyd y gwnaeth efe y bydoedd.

3 [f] Yr hwn ac efe yn ddisgleirdeb *ei* ogoniant *ef*, ac yn wîr lun ei berson ef, ac [g] yn cynnal pob peth trwy air ei nerth, [h] wedi puro ein pechodau ni trwyddo ef ei hun, [i] a eisteddodd ar ddeheulaw y mawredd, yn y goruwchleoedd;

4 Wedi ei wneuthur o hynny yn well nâ'r angylion, o gymmaint ag [k] yr etifeddodd efe Enw mwy rhagorol nâ hwynt-hwy.

5 Canys wrth bwy o'r angylion y dywedodd efe un amser, [l] Fy Mâb ydwyt ti, myfi heddyw a'th genhedlais di? A thracheftn, [m] Myfi a fyddaf iddo ef yn Dâd, ac efe a fydd i mi yn Fâb?

6 A thracheftn, pan yw yn dwyn [n] y Cyntafanedig i'r byd, y mae yn dywedyd, [o] Ac addoled holl angylion Duw ef.

7 Ac ‡ am yr angylion y mae yn dywedyd, [p] Yr hwn fydd yn gwneuthur ei angylion yn ysbrydion, a'i weinidogion yn fflam dân.

8 Ond wrth y Mâb, [q] Dy orseddfainge di, O Dduw, *fydd* yn oes oesoedd: teyrnwialen uniondeb yw teyrnwialen dy deyrnas di.

9 Ti a geraist gyfiawnder, ac a gasaeist anwiredd: am hynny y'th enneiniodd Duw, *sef* dy Dduw di, ag olew gorfoledd tu hwnt i'th gyfeillion.

10 Ac, [r] Tydi yn y dechreuad, Arglwydd, a sylfaenaist y ddaear; a gwaith dy ddwylaw di yw y nefoedd.

11 [s] Hwynt-hwy a ddarfyddant; ond tydi fydd yn parhau: a *hwynt-hwy* oll fel dilledyn a heneiddiant;

12 Ac megis gwisg y plygi di hwynt, a *hwy* a newidir: ond tydi yr un ydwyt, a'th flynyddoedd ni phallant.

13 Ond wrth ba un o'r angylion y dywedodd efe un amser, [t] Eistedd ar fy neheulaw, hyd oni osodwyf dy elynion yn droedfainge i'th draed?

14 [u] Onid ysbrydion gwasanaethgar ydynt hwy oll, wedi eu danfon i wasanaethu er mwyn y rhai a gânt etifeddu [b] iechydwriaeth?

PEN. II.

1 *Y dylem ni fod yn ufudd i Grist Jesu, 5 gan fod yn wiw ganddo ef ei hun gymmeryd ein naturiaeth ni arno, 14 fel yr oedd yn anghenrhaid.*

AM hynny y mae yn rhaid i ni ddal yn well ar y pethau a glywsom, rhag un amser i ni † *eu* gollwng *hwy* i golli.

2 Canys o's bu gadarn y gair [a] a lefarwyd trwy angylion, ac o's derbyniodd [b] pob trosedd ac anufudd-dod gyfiawn daledigaeth;

3 [c] Pa fodd y dïangwn ni, o's esgeuluswn iechydwriaeth gymmaint, [d] yr hon wedi dechreu ei thraethu trwy 'r Arglwydd, [e] a sicrhäwyd i ni gan y rhai a'i clywsant *ef*;

4 [f] A Duw hefyd yn cyd-dystiolaethu trwy arwyddion a rhyfeddodau, ac amryw nerthoedd, a ‡ § doniau yr Ysbryd glân, yn ôl ei ewyllys ei hun?

5 Canys nid i'r angylion y darostyngodd efe [h] y byd a ddaw, am yr hwn yr ydym yn llefaru.

6 Eithr un mewn rhyw fan a dystiolaethodd, gan ddywedyd, [i] Pa beth yw dyn, i ti i feddwl am dano; neu fâb dyn, i ti i ymweled ag ef?

7 Ti a'i gwnaethoft ef ychydig îs nâ'r angylion: â gogoniant ac anrhydedd y coronaiſt ti ef, ac a'i gosodaiſt ef ar weithredoedd dy ddwylaw:

8 [k] Ti a ddarostyngaiſt bob peth dan ei draed ef. Canys wrth ddarostwng pob peth iddo, ni adawodd efe ddim heb ddarostwng iddo. Ond yr awron [l] nid ydym ni etto yn gweled pob peth wedi eu darostwng iddo.

9 Eithr yr ydym ni yn gweled Jesu, [m] yr hwn a wnaed ychydig yn îs nâ'r angylion, † o herwydd dioddef marwolaeth, [n] wedi ei goroni â gogoniant ac anrhydedd; fel trwy ras Duw y profai efe farwolaeth [o] dros bob dyn.

10 Canys gweddus oedd iddo ef, [p] o herwydd yr hwn *y mae* pob peth, a thrwy 'r hwn *y mae* pob peth, wedi *iddo* ddwyn meibion lawer i ogoniant, [q] berffeithio [r] tywysog eu hiechydwriaeth hwy trwy ddioddefiadau.

11 Canys [s] yr hwn fydd yn sancteiddio, a'r rhai a sancteiddir, [t] o'r un *y maent* oll: am ba achos nid yw gywilyddus ganddo eu galw hwy yn frodyr,

12 Gan ddywedyd, [u] Myfi a fynegaf dy Enw di i'm brodyr, yng hanol yr eglwys ‡ y'th folaf di.

† Gr. *ollwng fel lleſtri candryll.*
[a] Act. 7. 53.
[b] Deut. 27. 26.
[c] Pen. 12. 25.
[d] Mat. 4. 17.
[e] Luc 1. 2.
[f] Marc 16. 20.
‡ *rhanjadau.*
§ 1 Cor. 12. 4, 7, 11.
[h] Pen. 6. 5. 2 Pedr 3. 13.
[i] Psal. 8. 4, &c.
[k] 1 Cor. 15. 27. Eph. 1. 22.
[l] 1 Cor. 15. 25.
[m] Phil. 2. 7, 8, 9.
† *trwy ddioddef.*
[n] Act. 2. 33.
[o] Joan 12. 32.
[p] Rhuf. 11. 36.
[q] Pen. 5. 9.
[r] Act. 3. 15, 25. 31.
[s] Pen. 10. 10, 14.
[t] Act. 17. 26.
[u] Psal. 22. 22, 25.
‡ *y canaf hymnau i.*

[a] Num. 12. 6, 8.
[b] Gal. 4. 4.
[c] Joan 15. 15.
[d] Psal. 2. 8. Mat. 21. 38.
[e] Joan 1. 3. 1 Cor. 8. 6.
[f] Doeth. 7. 26.
[g] Joan 1. 4. Col. 1. 17.
[h] Pen. 9. 12, 14, 26.
[i] Psal. 110. 1. Pen. 10. 12.
[k] Eph. 1. 21.
[l] Psal. 2. 7.
[m] 2 Sam. 7. 14.
[n] Rhuf. 8. 29.
[o] Psal. 97. 7.
‡ Gr. *wrth.*
[p] Psal. 104. 4.
[q] Psal. 45. 6, 7.
[r] Psal. 102. 25, &c.
[s] Esay 34. 4. a 51. 6.
[t] Psal. 110. 1. Act. 2. 34. Pen. 1. 13.
[u] Psal. 34. 7. a 91. 11. a 103. 20, 21. Dan. 7. 10. Mat. 18. 10.

[x] Pſ. 18. 2.
[y] Eſay 8. 17.
[z] Joan 1. 14.
[a] 1 Cor. 15. 54, 55.
[b] Rhuſ. 8. 15.
‡ Gr. *nid yw yn cymmeryd gafael ar Angylion, eithr ar hâa Abraham y mae eſe yn cymmeryd gafael.*
[c] Pen. 4. 15. 25. 1, 2.

13 A thracheſn, [x] Myfi a fyddaf yn ymddiried ynddo. A thracheſn, [y] Wele fi a'r plant a roddes Duw i mi.

14 O blegid hynny, gan fod y plant yn gyfrannogion o gig a gwaed, [z] yntef hefyd yr un modd a fu gyfrannog o'r un pethau; [a] ſel trwy farwolaeth y dinyſtriai eſe yr hwn oedd â nerth marwolaeth ganddo, hynny yw, diafol,

15 Ac y gwaredai hwynt y rhai [b] trwy ofn marwolaeth oeddynt dros eu holl fywyd dan gaethiwed.

16 Canys ‡ ni chymmerodd eſe *naturiaeth* angylion; eithr hâd Abraham a gymmerodd eſe.

17 Am ba achos y dylai *eſe* ym mhob peth fod yn gyffelyb i'w trodyr, fel y byddai [c] drugarog, ac archoffeiriad ffyddlon mewn pethau *yn perthyn* i Dduw, i wneuthur cymmod dros bechodau 'r bobl.

18 Canys yn gymmaint a dioddef o hono eſ, gan gael ei demtio, eſe a ddichon gynnorthwyo y rhai a demtir.

PEN. III.

1 Bod Criſt yn rhagori ar Foſes: 7 am hynny oni chredwn ni iddo eſ, yr ydym ni yn haeddu ychwaneg gosbedigaeth nâ'r Iſraëliaid gwrthnyſig.

[a] Phil. 3. 14.
[b] Rhuſ. 15. 8. Pen. 4. 14. a 6. 20. a 8. 1. a 9. 11.
‡ *gwnaeth.* 1 Sam. 12. 6.
[c] Num. 12. 7.
[d] Zech. 6. 12. Mat. 16. 18.
[e] Eph. 2. 10.
[f] 1 Cor. 3. 16. 1 Tim. 3. 15. 1 Pedr 2. 5. & Mat. 24. 13. Rhuſ. 5. 2. Ad. 14. Pen. 6. 11.
[b] Pſal. 65. 7. Ad. 15. Pen. 4. 7.
† Gr. *o's ſant.*

OHerwydd pa ham, frodyr ſanctaidd, cyfrannogion o'r [d] galwedigaeth nefol, yſtyriwch [b] apoſtol ac archoffeiriad ein cyffes ni, Criſt Jeſu;

2 Yr hwn ſydd ffyddlon i'r hwn a'i ‡ hordeiniodd eſ, megis ag *y bu* [c] Moſes yn ei holl dŷ ef.

3 Canys ſe a gyfrifwyd hwn yn haeddu mwy gogoniant nâ Moſes, o gymmaint ag [d] y mae 'r hwn a adeiladodd y tŷ, yn cael mwy o barch nâ'r tŷ.

4 Canys pob tŷ a adeiledir gan ryw un: ond [e] yr hwn a adeiladodd bob peth yw Duw.

5 A Moſes yn wîr *a fu* ffyddlon yn ei holl dŷ ef, megis gwâs, er tyſtiolaeth i'r pethau oedd i'w lleſaru;

6 Eithr Criſt, megis Mâb ar ei dŷ ei hun: [f] tŷ yr hwn ydym ni, [g] o's nyni a geidw ein hyder, a gorfoledd ein gobaith, yn ſicr hyd y diwedd.

7 Am hynny megis y mae yr Ysbryd glân yn dywedyd, [h] Heddyw o's gwrandewch ar ei leſerydd eſ,

8 Na chaledwch eich calonnau, megis yn y cyffroad, yn nydd y profedigaeth yn y diffeithwch:

9 Lle y temtiodd eich tadau fyfi, y profaſant fi, ac y gwelſant fy ngweithredoedd ddeugain mlynedd.

10 Am hynny y digiais wrth y genhedlaeth honno, ac y dywedais, Y maent bob amſer yn cyfeiliorni yn *eu* calonnau; ac nid adnabuant fy ffyrdd i:

11 Fel y tyngais yn fy llîd, † na chaent ddyfod i mewn i'm gorphwyſfa.

12 Edrychwch, frodyr, na byddo un amſer yn neb o honoch galon ddrwg anghrediniaeth, gan ymado oddi wrth Dduw byw.

13 Eithr cynghorwch ei gilydd bob dydd, tra y gelwir hi heddyw; ſel na chaleder neb o honoch trwy dwyll pechod.

14 Canys ſe a'n gwnaed ni yn gyfrannogion o Grift, [i] o's daliwn ddechreuad ein hyder yn ſicr hyd y diwedd.

15 Tra y dywedir, [k] Heddyw o's gwrandewch ar ei leſerydd eſ, na chaledwch eich calonnau, megis yn y cyffroad.

16 Canys rhai wedi gwrando a'i digiaſant eſ; ond nid pawb a'r a ddaethant o'r Aipht trwy Foſes.

17 Ond wrth bwy y digiodd eſe ddeugain mlynedd? Onid wrth y rhai a bechaſent, [l] y rhai y ſyrthiodd eu cyrph yn y diffeithwch?

18 Ac [m] wrth bwy y tyngodd eſe, na chaent hwy fyned i mewn i'w orphwyſfa ei, ond wrth y rhai ‡ ni chredaſant?

19 Ac yr ydym ni yn gweled na allant hwy fyned i mewn o herwydd anghrediniaeth.

PEN. IV.

1 Trwy ffydd y mae cael gorphwyſfa y Criſtianogion. 12 Gallu gair Duw. 14 Trwy ein Harchoffeiriad Jeſu Fâb Duw, yr hwn oedd heb bechod, ond nid heb ei wendid, 16 y mae i ni gyrchu yn hy at orſeddfaingc gràs.

OFnwn gan hynny, gan fod addewid wedi ei adel *i ni* i fyned i mewn i'w orphwyſfa eſ, rhag bod neb o honoch yn debyg i ſod yn ôl.

2 Canys i ninnau y pregethwyd yr efengyl, megis ag iddynt hwythau: eithr y gair a ‡ glybuwyd ni bu fuddiol iddynt hwy, am nad oedd wedi ei gyd-dymheru â ffydd yn y rhai a'i clywſant.

3 Canys yr ydym ni, y rhai a gredaſom, yn myned i mewn i'r orphwyſfa, megis y dywedodd efe, [a] Fel y tyngais yn fy llîd, o's ânt i mewn i'm gorphwyſfa i: er bod y gweithredoedd wedi eu gwneuthur er ſeiliad y byd.

4 Canys eſe a ddywedodd mewn man am y ſeithfed *dydd* fel hyn, [b] A gorphwyſodd Duw y ſeithfed dydd oddi wrth ei holl weithredoedd.

5 Ac ymma dracheſn, O's ânt i mewn i'm gorphwyſfa i.

6 Gan hynny gan fod *hyn* wedi ei adel, fod rhai yn myned i mewn iddi, ac nad aeth y rhai y pregethwyd yn gyntaf iddynt i mewn, o herwydd † anghrediniaeth;

7 Trachefn y mae eſe yn pennu rhyw ddiwrnod, gan ddywedyd yn Naſydd, Heddyw, ar ôl cymmaint o amſer; megis y dywedir, [c] Heddyw o's gwrandewch ar ei leſerydd eſ, na chaledwch eich calonnau.

8 Canys pe dygaſai ‡ Jeſus hwynt i orphwyſfa, ni ſoniaſai eſe ar ôl hynny am ddiwrnod arall.

9 Y mae gan hynny orphwyſfa ettο yn ôl i bobl Dduw.

10 Canys yr hwn a aeth i mewn i'w orphwyſfa ef, hwnnw hefyd a orphwyſodd oddi wrth ei weithredoedd ei hun, megis y *gwnaeth* Duw oddi wrth yr eiddo yntef.

11 Byddwn ddyfal gan hynny i fyned i mewn i'r orphwyſfa honno; ſel na ſyrthio neb, yn ôl yr un ſiampl o † anghrediniaeth.

12 Canys [d] bywiol yw gair Duw a nerthol, a [e] llymmach nag un cleddyf [f] dauſiniog, ac yn cyrhaeddyd trwodd hyd wahaniad yr enaid a'r ysbryd, a'r cymhalau a'r mêr; ac [g] yn barnu meddyliau a bwriadau y galon.

13 Ac [h] nid oes greadur anamlwg yn ei olwg ef: eithr pob peth *ſydd* yn noeth ac yn agored i'w lygaid ef, am yr hwn yr ydym yn ſôn.

14 Gan ſod wrth hynny i ni [i] archoffeiriad mawr, [k] yr hwn a aeth i'r nefoedd, Jeſu Mâb Duw, [l] glynwn yn *ein* proffes.

15 Canys [m] nid oes i ni archoffeiriad, heb fedru cyd-ddioddef gyd â'n gwendid ni, ond

[n] wedi

[1] Num. 14. 28, 29, &c. a 26. 65. Judas 5.
[m] Num. 14. 30. Deut. 1. 34, 35.
‡ *nid ufudhaſant.*
‡ *bregethwyd.*
[a] Pſal. 95. 11.
[b] Gen. 2. Eccſod. 31. 17.
† *anufudd-dod.*
[c] Pſal. 95. 7. Pen. 3. 7.
‡ Sef, *Joſua.*
† *anufudd-dod.*
[d] 2 Cor. 10. 4, 5.
[e] Diar. 5. 4.
[f] Dad. 1. 16. a 2. 16.
[g] 1 Cor. 14. 24.
[h] Pſal. 33. 13, 14. 90. 8. a 139. 11, 12.
[i] Pen. 3. 1.
[k] Pen. 7. 26. a 9. 12, 24.
[l] Pen. 10. 23.
[m] Pen. 2. 18.

[n] wedi ei demtio ym mhob peth yr un ffunyd *a ninnau*, [o] *etto* heb bechod.

16 Am hynny, [p] awn yn hyderus at orſeddfainge y gras, fel y derbyniom drugaredd, ac y caffom râs ‡ yn gymmorth cyfamſerol.

[n] Luc 22. 28. [o] 2 Cor. 5. 21. [p] Eph. 2. 18. a 3. 12. Pen. 10. 19, 21, 22. ‡ *i'n cymmorth mewn pryd.*

PEN. V.

1 *Awdurdod a braint Offeiriadaeth ein Hachubwr.* 11 *Y mae eſe yn beio arnynt am eu bod mor vſgeulus, ac mor dâiwybod yn y pethau hynny.*

CAnys pob archoffeiriad wedi ei gymmeryd o blith dynion, [a] a oſodir dros ddynion [b] yn y pethau *ſy* tu ag at Dduw, fel yr offrymmo roddion ac aberthau dros bechodau:

2 [c] Yr hwn a ddichon † dofturio wrth y rhai ſy mewn anwybodaeth ac amryfuſedd; am ei fod [d] yntau hefyd wedi ei amgylchu â gwendid.

3 Ac [e] o achos hyn y dylai, megis dros y bobl, felly hefyd drofto ei hun offrymmu dros bechodau.

4 [f] Ac nid yw neb yn cymmeryd yr anrhydedd *hwn* iddo ei hun, ond yr hwn a alwyd gan Dduw, megis [g] Aaron:

5 [h] Felly Criſt hefyd ni'n gogoneddodd ei hun i fod yn archoffeiriad; ond yr hwn a ddywedodd wrtho, [i] Tydi yw fy Mâb, myfi heddyw a'th genhedlais di.

6 Megis y mae yn dywedyd mewn *lle* arall, [k] Offeiriad *wyt* ti yn dragywydd yn ôl urdd Melchiſedec.

7 Yr hwn yn nyddiau ei gnawd, gwedi iddo [m] trwy leſain cryf a dagrau, [n] offrwm gweddïau ac erfyniau at yr hwn [o] oedd abl i'w achub ef oddi wrth farwolaeth, a chael ei wrando ‡ [p] yn yr hyn a ofnodd,

8 Er ei fod yn fâb, a ddyſgodd [q] ufuddod trwy y pethau a ddioddefodd:

9 Ac [r] wedi ei berffeithio, efe a wnaeth-pwyd yn † awdur jechydwriaeth dragywyddol i'r rhai oll a ufuddhânt iddo;

10 Wedi ei gyfenwi gan Dduw yn archoffeiriad yn ôl urdd Melchiſedec.

11 Am yr hwn y mae i ni lawer i'w dywedyd, ac anhawdd eu traethu: o achos eich bod chwi [s] yn hwyrdrwm eich cluſtiau.

12 Canys lle dylech fod yn athrawon o ran amſer, y mae arnoch dracheſn eiſiau dyſgu i chwi beth *ydyw* gwyddorion dechreuad ymadroddion Duw; ac yr ydych yn rhaid i chwi wrth [t] laeth, ac nid bwyd cryf.

13 Canys pob un ag ſy yn ymarfer â llaeth, *ſydd* anghynnefin â gair cyfiawnder: canys [u] maban yw.

14 Eithr bwyd cryf a berthyn i'r rhai ‡ perffaith, y rhai o herwydd cynnefindra y mae ganddynt ſynwyr, wedi ymarfer i ddoſbarthu drwg a da.

[a] Heb. 8. 3. [b] Pen. 2. 17. [c] Pen. 2. 18. a 4. 15. † *gyd-ddwyn â'r rhai.* [d] Pen. 7. 28. [e] Lef. 9. 7. a 16. 6, 17. [f] Pen. 7. 27. [g] 2 Cron. 26. 18. [h] Ecſod. 28. 1. 1 Cron. 23. 13. [i] Joan 8. 54. [k] Pen. 1. 5. [l] Pſ. 110. 4. Pen. 7. 17. [m] Pſ. 22. 1. [n] Mat. 26. 39, 42, 44. a 27. 46, 50. Joan 17. 1. [o] Mat. 26. 53. Marc 14. 36. ‡ *o achos ei ddiwtoldeb.* [p] Mat. 26. 37. Marc 14. 33. Luc 22. 43. [q] Phil. 2. 8. [r] Pen. 2. 10. † *achos.* [s] Mat. 13. 15. [t] 1 Cor. 3. 1, 2, 3. [u] 1 Cor. 14. 20. Eph. 4. 14. ‡ *mewn oedran.*

PEN. VI.

1 *Y mae eſe yn eu cynghori hwy na chilient oddi wrth y ffydd:* 11 *ond bod yn ddïanwadal,* 12 *yn ddiwyd, ac yn ddioddefgar, i ddiſgwil wrth Dduw,* 13 *am fod Duw yn ſicr yn ei addewid.*

AM hynny [a] gan roddi heibio yr ‡ ymadrodd ſydd yn dechreu rhai yng Nghriſt, awn rhagom at berffeithrwydd; heb oſod i lawr dracheſn ſail i edifeirwch oddi wrth [b] weithredoedd meirwon, ac i ffydd tu ag at Dduw,

2 I athrawiaeth bedyddiadau, ac arddodiad dwylaw, ac adgyfodiad y meirw, a'r farn dragywyddol.

3 A hyn a wnawn, [c] o's caniatâ Duw.

4 Canys [d] amhoſſibl yw i'r rhai a oleuwyd unwaith, ac a brofaſant [e] y rhodd nefol, ac a wnaethpwyd yn gyfrannogion o'r Ysbryd glân,

5 Ac a brofaſant ddaionus air Duw, a nerthoedd [f] y byd a ddaw,

6 Ac a ſyrthiant ymmaith, ymadnewyddu dracheſn i edifeirwch; gan eu bod yn ailgroeſhoelio iddynt eu hunain Fâb Duw, ac yn *ei* † oſod yn watwor.

7 Canys y ddaear, yr hon ſydd yn yfed y glaw ſy yn mynych-ddyfod arni, ac yn dwyn llyſiau cymmwys i'r rhai y llaturir hi ganddynt, ſydd yn derbyn bendith gan Dduw:

8 Eithr yr hon ſydd yn dwyn drain a mieri, *ſydd* anghymmeradwy, ac agos i felldith; diwedd yr hon yw ei lloſgi.

9 Eithr yr ydym ni yn coelio am danoch chwi, annwyliyd, bethau gwell, a *phethau* ynglŷn wrth jechydwriaeth, er ein bod yn dywedyd fel hyn.

10 Canys [g] nid yw Duw yn anghyfiawn, fel yr anghofio [h] eich gwaith, ‡ a'r llafurus gariad, yr hwn a ddangoſaſoch tu ag at ei Enw ef, y rhai a weiniaſoch i'r ſaint, ac ydych yn gweini.

11 Ac yr ydym yn chwennych ſod i [k] bob un o honoch ddangos yr un diwydrwydd, er mwyn llawnſicrwydd gobaith hyd y diwedd:

12 Fel na byddoch ſuſgrell, eithr yn ddilynwyr i'r rhai trwy ffydd ac ammynedd ſy yn etifeddu yr addewidion.

13 Canys Duw wrth wneuthur addewid i Abraham, o blegid na allai dyngu i neb *oedd* fwy, [l] a dyngodd iddo ei hun,

14 Gan ddywedyd, Yn ddïau gan fendithio y'th fendithiaf, a chan amlhau y'th amlhâf.

15 Ac felly wedi iddo hîr-ymaros efe a gafodd yr addewid.

16 Canys dynion yn wîr ſydd yn tyngu i un a fo mwy: a [m] llw er ſicrwydd *ſydd* derfyn iddynt ar bob ymryſon.

17 Yn yr hyn, Duw yn ewyllyſio yn helaethach ddangos i etifeddion yr addewid ddïanwadalwch ei gyngor ef, a gyſryngodd trwy lŵ:

18 Fel trwy ddau beth dïanwadal, yn y rhai *yr oedd* yn amhoſſibl i Dduw fod yn gelwyddog, y gallem ni gael cyſſûr cryf, y rhai a ffoiſom i gymmeryd gafael yn y gobaith a oſodwyd o'n blaen:

19 Yr hwn ſydd gennym ni megis angor yr enaid, yn ddïogel ac yn ſicr, ac yn myned i mewn hyd at yr hyn ſydd o'r tu fewn i'r llen,

20 [n] I'r man yr aeth y rhagflaenor droſom ni, *ſef* Jeſu, [o] yr hwn a wnaethpwyd yn archoffeiriad yn dragywyddol, ar ôl urdd Melchiſedec.

[a] Pen. 5. 12. ‡ *ymadrodd aechreuad Criſt.* [b] Heb. 9. 14. [c] Act. 18. 21. [d] Mat. 12. 31, 32. Pen. 10. 26. 2 Pedr 2. 20. 21. [e] 1 Joan 5. 16. [f] Joan 4. 10. [g] Pen. 2. 5. † *wneuthur yn ſiampl.* [h] Diar. 14. 31. Mat. 10. 42. a 25. 40. Joan 13. 20. [k] Rhuſ. 3. 4. 2 Theſ. 1. 6, 7. [l] 1 Theſ. 1. 3. ‡ *a llafur y cariad.* [m] Pen. 3. 6, 14. [l] Gen. 22. 16, 17. [m] Ecſod. 22. 11. [n] Pen. 9. 24. [o] Pen. 3. 1.

PEN. VII.

1 *Criſt Jeſu ſydd Offeiriad yn ôl urdd Melchiſedec:* 11 *Ac felly yn rhagori llawer ar yr Offeiriaid oedd ar ôl urdd Aaron.*

CAnys [a] y Melchiſedec hwn, brenin Salem, offeiriad y Duw Goruchaf, yn hwn a gyfarfu ag Abraham wrth ddychwelyd o ladd y brenhinoedd, ac a'i bendigodd ef;

[a] Gen. 14. 18, &c.

2 Pr

2 I'r hwn hefyd y cyfrannodd Abraham ddegwm o bob peth; yr hwn yn gyntaf, o'i gyfieithu, yw Brenin cyfiawnder, ac wedi hynny hefyd Brenin Salem, yr hyn yw Brenin heddwch;

3 Heb dâd, heb fam, heb achau, heb sod iddo na dechreu dyddiau, na diwedd einioes; eithr wedi ei wneuthur yn gyffelyb i Fab Duw, ysdd yn aros yn offeiriad yn dragywydd.

[b] Gen. 14. 20.

4 Edrychwch faint *oedd* hwn, [b] i'r hwn hefyd y rhoddodd Abraham y patriarch ddegwm o'r anrhaith.

[c] Num. 18. 21, 26.

5 [c] A'r rhai yn wir *sy* o feibion Lefi yn derbyn swydd yr offeiriadaeth, y mae ganddynt orchymmyn i gymmeryd degwm gan y bobl, ar ôl y gyfraith, sef gan eu brodyr, er eu bod wedi dyfod o lwynau Abraham:

[d] Rhuf. 4. 13. Gal. 3. 16.

6 Eithr yr hwn nid *oedd* ei achau o honynt hwy, a gymmerodd ddegwm gan Abraham, ac a fendithiodd [d] yr hwn yr oedd yr addewidion iddo.

7 Ac yn ddiddadl, yr hyn *ydd* leiaf a fendithir gan ei well.

8 Ac ymma y mae dynion, y rhai sy yn meirw, yn cymmeryd degymmau: eithr yno, yr hwn y tystiolaethwyd am dano ei fod ef yn fyw.

9 Ac (fel y dywedwyf felly) yn Abraham y talodd Lefi hefyd ddegwm, yr hwn oedd yn cymmeryd degymmau.

10 O blegid yr ydoedd efe etto yn lwynau ei dâd pan gyfarfu Melchisedec ag ef.

[e] Gal. 2. 21. Ad. 18, 19. Pen. 8. 7.

11 [e] O's ydoedd gan hynny berffeithrwydd trwy offeiriadaeth Lefi, (o blegid dan honno y rhoddwyd y gyfraith i'r bobl) pa raid *oedd* mwyach godi offeiriad arall ar ôl urdd Melchisedec, ac na's gelwid ef ar ôl urdd Aaron?

12 Canys wedi newidio'r offeiriadaeth, angenrhaid yw bod cyfnewid ar y gyfraith hefyd.

13 O blegid am yr hwn y dywedir y pethau hyn, efe a berthyn i lwyth arall, o'r hwn nid oedd neb yn gwasanaethu yr allor.

[f] Mat. 1. 3. Luc 3. 33.

14 Canys hysbys yw mai o Iuda y cododd [f] ein Harglwydd ni; am yr hwn lwyth ni ddywedodd Moses ddim tu ag at offeiriadaeth.

‡ *O herwydd bod.*

15 Ac y mae yn eglurach o lawer etto, ‡ od oes ar ôl cyffelybrwydd Melchisedec offeiriad arall yn codi,

16 Yr hwn a wnaed, nid yn ôl cyfraith gorchymmyn cnawdol, eithr yn ôl nerth bywyd anherfynol.

[g] Psal. 110. 4.

17 Canys tystiolaethu y mae, [g] Offeiriad *wyt* ti yn dragywydd, ar ôl urdd Melchisedec.

18 Canys yn ddïau y mae dirymmiad i'r gorchymmyn fydd yn myned o'r blaen, o herwydd [h] ei lesgedd, a'i afles.

[h] Gal. 4. 9.

19 O blegid [i] ni pherffeithiodd y gyfraith ddim, namyn dwyn gobaith gwell i mewn *a berffeithiodd*; trwy yr hwn [k] yr ydym yn nesâu at Dduw.

[i] Act. 13. 39. Rhuf. 8. 3.

20 Ac yn gymmaint nad heb lw,

[k] Gal. 2. 16. Eph. 2. 18. a 3. 12.

21 (Canys y rhai hynny yn wîr ydynt wedi eu gwneuthur yn offeiriaid heb lw: ond hwn, trwy lw, gan yr hwn a ddywedodd wrtho, [l] Tyngodd yr ARGLWYDD, ac ni bydd edifar ganddo, Ti *yda* offeiriad yn dragywydd ar ôl urdd Melchisedec.)

Pen. 4. 16.

22 Ar destament gwell o hynny [m] y gwnaethpwyd Iesu yn fachnïydd.

[l] Ps. 110. 4.

23 A'r rhai hynny yn wîr, llawer fydd wedi eu gwneuthur yn offeiriaid, o herwydd lluddio iddynt gan farwolaeth barhau;

[m] Pen. 8. 6. a 9. 15.

24 Ond hwn, am ei fod ef yn aros yn dragywydd, fydd ag offeiriadaeth dragywyddol gandde.

25 Am hynny efe a ddichon hefyd yn gwbl jachâu y rhai trwyddo ef sy yn dyfod at Dduw, gan ei fod ef yn byw bob amser [n] i eiriol drostynt hwy.

[n] Rhuf. 8. 34. Pen. 9. 24. 1 Joan 2. 1.

26 Canys y cyfryw archoffeiriad sanctaidd, diddrwg, dihalog, dïdoledig oddi wrth bechaduriaid, ac wedi ei wneuthur yn uwch nâ'r nefoedd, oedd weddus i ni;

[o] Lef. 9. 7. a 16. 6. Pen. 5. 3.

27 Yr hwn nid yw raid iddo beunydd, megis i'r [o] offeiriaid *hynny*, offrymmu aberthau yn gyntaf dros ei bechodau ei hun, ac yna dros yr eiddo'r bobl: canys [p] hynny a wnaeth efe unwaith, pan offrymmodd efe ef ei hun.

[p] Pen. 9. 12, 28. a 10. 10, 12.

28 Canys y gyfraith fydd yn gwneuthur [q] dynion a gwendid ynddynt, yn archoffeiriaid: eithr gair y llw, yr hwn *a fu* wedi y gyfraith, *fydd yn gwneuthur* y Mab, [r] yr hwn a berffeithiwyd yn dragywydd.

[q] Pen. 5. 1, 2.

[r] Pen. 2. 10. a 5. 9.

PEN. VIII.

1 Offeiriadaeth Aaron a ddiflannodd, pan ddaeth Crist yr Offeiriad tragywyddol: 7 a'r ammod a wnaed â'r tadau dros amser a roddes le i gyfammod tragywyddol yr Esengyl.

A † Phen ar y *pethau* a ddywedwyd, yw *hyn:* Y mae gennym y fath archoffeiriad, [a] yr hwn a eisteddodd ar ddeheulaw gorseddfainc y mawredd yn y nefoedd,

† *Swm y pethau a ddywedwyd yw hyn.*

[a] Pen. 1. 3. a 10. 12. a 12. 2.

2 Yn weinidog [b] y ‡ gyssegrfa a'r [c] gwîr dabernacl, yr hwn a osodes yr Arglwydd, ac nid dyn.

[b] Pen. 9. 8, 12, 24.

‡ *pethau sanctaidd.*

3 Canys [d] pob archoffeiriad a osodir i offrymmu rhoddion ac aberthau: o herwydd pa ham [e] rhaid *oedd* bod gan hwn hefyd yr hyn a offrymmai.

[c] Pen. 9. 11.

[d] Pen. 5. 1.

4 Canys yn wîr pe bai efe ar y ddaear, ni byddai yn offeiriad chwaith, † gan fod offeiriaid, y rhai ysdd yn offrymmu rhoddion yn ôl y ddeddf:

[e] Eph. 5. 2.

† *yra sydd.*

5 Y rhai sy yn gwasanaethu i ‡ siampl a [f] chysgod y pethau nefol, megis y rhybuddiwyd Moses gan Dduw, pan oedd efe ar fedr gorphen y † babell. [g] Canys, gwêl, medd *efe*, ar wneuthur o honot bob peth ar ôl y portreiad a ddangoswyd i ti yn y mynydd.

‡ *bortreiad.*

[f] Col. 2. 17. Pen. 10. 1.

† *tabernacl.*

[g] Ecsod. 25. 40. Act. 7. 44.

6 Ond yn awr [h] efe a gafodd weinidogaeth mwy rhagorol, o gymmaint ag y mae yn gyfryngwr ‡ cyfammod gwell, yr hwn fydd wedi ei osod ar addewidion gwell.

[h] 2 Cor. 3. 6. Pen. 7. 22.

‡ *Neu, testament.*

7 O blegid yn wîr pe buasai y cyntaf hwnnw yn ddïfeius, ni cheisiasid lle i'r ail.

[i] Jer. 31. 31—34. † Neu, *ni.*

8 Canys yn beio arnynt hwy y dywed *efe*, [i] Wele, y mae y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, ac mi a wnâf â thŷ Israel ac â thŷ Juda gyfammod newydd:

[k] Zech. 8. 8.

[l] Joan 6. 45.

9 Nid fel y cyfammod a wnaethym â'i tadau hwynt, yn y dydd yr ymeflais yn eu llaw hwynt, i'w dwyn hwy o dîr yr Aipht: o blegid ni thrigasant hwy yn sy nghyfammod i, minneu a'i hesgeulusais hwythau, medd yr ARGLWYDD.

1 Joan 2. 27.

‡ Gr. *ddïnesydd.*

10 O blegid hwn yw y cyfammod a ammodaf fi â thŷ Israel ar ôl y dyddiau hynny, medd yr ARGLWYDD, Myfi a ddodaf fy nghyfreithiau yn eu meddwl, ac † yn eu calonnau yr 'sgrifennaf hwynt: a [k] mi a fyddaf iddynt hwy yn Dduw, a hwythau a fyddant i minneu yn bobl.

11 Ac [l] ni ddysgant bob un ei ‡ gymydog, a phob un ei frawd, gan ddywedyd, Adnebydd yr ARGLWYDD; o blegid hwynt-hwy oll a'm hadnabyddant i, o'r lleiaf o honynt hyd y mwyaf o honynt.

12 Canys

12 Canys trugarog fyddaf wrth eu hanghyfiawnderau, a'i pechodau hwynt a'i hanwireddau ni chofiaf ddim o honynt mwyach.

13 Wrth ddywedyd, *Cyfammod* newydd, efe a farnodd y cyntaf yn hen. Eithr yr hyn a aeth yn hên ac yn oedrannus, *fydd* agos i ddiflannu.

PEN. IX.

1 *Y mae yn dangos dull ſeremoniau ac aberthau gwaealya y Gyfraith:* 11 *A'i bod yn llai eu teilyngdod a'i perffeithrwydd nag Aberth Criſt a'i waed.*

AM hynny yn wîr yr ydoedd hefyd i'r tabernacl cyntaf ddefodau gwaſanaeth *Duw*, a chyſſegr bydol.

2 Canys yr oedd tabernacl wedi ei wneuthur; [a] y cyntaf, [b] yn yr hwn *yr oedd* y canhwyllbren, a'r bwrdd, a'r [c] bara goſod; yr hwn *dabernacl* a elwid, Y ‡ cyſſegr.

3 Ac yn ôl yr ail len, *yr oedd* y babell, yr hon a elwid, Y cyſſegr ſanctaiddiolaf;

4 Yr hwn yr oedd y thuſer aur ynddo, ac [d] arch y cyfammod wedi ei goreuro o amgylch; yn yr hon *yr oedd* [e] y crochan aur a'r manna ynddo, [f] a gwialen Aaron, yr hon a flaguraſai, a [g] llechau y cyfammod;

5 Ac [h] uwch ei phen cerubiaid y gogoniant, yn cyſgodi y drugareddfa. Am y rhai ni ellir ynawr ddywedyd bob yn rhan.

6 A'r pethau hyn wedi eu trefnu ſelly, [i] i'r tabernacl cyntaf yn ddîau yr ai bob amſer yr offeiriaid, y rhai oedd yn cyflawnu gwaſanaeth *Duw*:

7 Ac i'r ail [k] unwaith bob blwyddyn yr *ai* yr archoffeiriad yn unig; nid heb waed, yr hwn a offrymmai efe droſto ei hun, a *thros* anwybodaeth y bobl.

8 [l] A'r Ysbryd glân yn hysbyſu hyn, [m] nad oedd y ffordd i'r cyſſegr ſanctaiddiolaf yn agored etto, tra fyddai y tabernacl cyntaf yn ſefyll:

9 Yr hwn *ydoedd* gyffelybiaeth dros yr amſer preſennol, yn yr hwn yr offrymmid rhoddion ac aberthau, [n] y rhai ni allent o ran cydwybod berffeithio yr addolydd,

10 *Y rhai oedd yn ſefyll* yn unig ar [o] ſwydd, a dîodydd, ac [p] amryw olchiadau, a defodau cnawdol, wedi eu goſod *arnynt* hyd amſer y diwygiad.

11 Eithr Criſt wedi dyfod [q] yn archoffeiriad y daionus bethau a fyddent, trwy dabernacl mwy a pherffeithiach, nid o waith llaw, hynny yw, nid o'r adeiladaeth ymma,

12 Nid chwaith trwy waed geifr a lloi, eithr [r] trwy ei waed ei hun, a aeth [s] unwaith i mewn i'r cyſſegr, gan gael *i ni* dragywyddol ryddhâd.

13 O blegid o's ydyw [t] gwaed teirw a geifr, a [u] lludw anner wedi ei daenellu ar y rhai a halogwyd, yn ſancteiddio i bureiddiad y cnawd,

14 Pa faint mwy y bydd i [x] waed Criſt, yr hwn trwy yr Ysbryd tragywyddol a'i hoffrymmodd ei hun yn ddifai i Dduw, [y] buro eich cydwybod chwi oddi wrth [z] weithredoedd meirwon, [a] i waſanaethu y Duw byw?

15 Ac am hynny [b] y mae efe yn gyfryngwr y cyfammod newydd, [c] megis trwy fod marwolaeth yn ymwared oddi wrth y troſeddau oedd dan y cyfammod cyntaf, y cai y rhai a alwyd dderbyn addewid yr etifeddiaeth dragywyddol.

16 O blegid lle *hyddo* teſtament, rhaid yw digwyddo marwolaeth y teſtamentwr.

17 Canys [d] wedi marw *dynion* y *mae* teſtament mewn grym; o blegid nid oes etto nerth ynddo, tra fyddo y teſtamentwr yn fyw.

18 O ba achos ni chyſſegrwyd y cyntaf heb waed.

19 Canys gwedi i Foſes adrodd yr holl orchymmyn yn ôl y gyfraith wrth yr holl bobl, [e] efe a gymmerodd waed lloi a geifr, gyd a dwfr a gwlân porphor ac iſop, ac a'i taenellodd ar y llyfr a'r bobl oll,

20 Gan ddywedyd, [f] Hwn yw gwaed y teſtament a orchymynnodd Duw i chwi.

21 § Y tabernacl hefyd a holl leſtri y gwaſanaeth a daenellodd efe â gwaed yr un modd.

22 A chan mwyaf trwy waed y purir pob peth wrth y gyfraith, ac [h] heb ollwng gwaed nid oes maddeuant.

23 Rhaid *oedd* gan hynny i bortreiadau y pethau ſy yn y nefoedd gael eu puro â'r pethau hyn; a'r pethau nefol eu hunain ag aberthau gwell na'r rhai hyn.

24 Canys [i] nid i'r cyſſegr o waith llaw, portreiad [k] y gwîr *gyſſegr*, yr aeth Criſt i mewn; ond i'r nef ei hun, [l] i ymddangos yn awr ger bron Duw troſom ni:

25 Nac fel yr offrymmai ef ei hun yn fynych, megis [m] y mae yr archoffeiriad yn myned i mewn i'r cyſſegr bob blwyddyn â gwaed arall:

26 O blegid yna rhaid fuaſai iddo yn fynych diodde'ſ er dechreuad y byd: eithr yr awron [n] unwaith [o] yn niwedd y byd yr ymddangoſes efe, i ddileu pechod, trwy ei aberthu ei hun.

27 Ac megis y goſodwyd i ddynion farw unwaith, ac wedi hynny *bod* barn:

28 Felly [p] Criſt hefyd, [q] wedi ei offrymmu unwaith i ddwyn ymmaith bechodau [r] lawer, a ymddengys yr ail waith heb bechod, i'r rhai ſy yn ei ddiſgwil, er jechydwriaeth.

PEN. X.

1 *Gwendid aberthau y Gyfraith.* 10 *Aberth corph Criſt a offrymmwyd unwaith,* 14 *ſyad byth yn tynnu ymmaith bechodau.* 19 *Cangor i lynu yn lew yn y ffydd trwy ammyneua a diolch.*

OBlegid y gyfraith, yr hon ſydd ganddi [a] gyſgod daionus bethau i ddyfod, *ac* nid gwirddelw y pethau, [b] ni's gall trwy yr aberthau hynny, y rhai y maent bob blwyddyn yn eu hoffrymmu yn waſtadol, byth berffeithio y rhai a ddêl atti.

2 O blegid yna hwy a beidiaſent â'i hoffrymmu, am na buaſai gydwybod pechod mwy gan y rhai a addolaient, wedi eu glanhau unwaith.

3 Eithr yn *yr aberthau* hynny y *mae* adgoffa pechodau bob blwyddyn.

4 Canys [c] amhoſſibl yw i waed teirw a geifr dynnu ymmaith bechodau.

5 O herwydd pa ham y mae efe wrth ddyfod i'r byd yn dywedyd, [d] Aberth ac offrwm ni's mynnaiſt, eithr corph a gymhwyſaiſt i mi:

6 Offrymmau poeth, a thros bechod, ni buoſt fodlon iddynt:

7 Yna y dywedais, Wele fi yn dyfod (Y mae yn ſgrifennedig yn nechrau 'r llyfr am danaf) i wneuthur dy ewyllys di, O Dduw.

8 Wedi iddo ddywedyd uchod, Aberth, ac offrwm, ac offrymmau poeth, a thros bechod ni's mynnaiſt, ac nid ymfodlonaiſt *yndaynt*, y rhai yn ôl y gyfraith a offrymmir;

9 Yna y dywedodd, Wele fi yn dyfod i wneuthur dy ewyllys di, O Dduw. Y mae yn tynnu ymmaith y cyntaf, fel y goſodai yr ail.

10 Trwy yr hwn ewyllys yr ydym ni wedi ein ſancteiddio, [e] trwy offrymmiad corph Jeſu Criſt unwaith.

[a] Ecſod. 40.
[b] Ecſod. 26. 35.
[c] Ecſod. 25. 30.
‡ Neu, *Sanctaidd*
[d] Ecſod. 25. 10. a 26. 33.
[e] Ecſod. 16. 33, 34.
[f] Num. 17. 10.
[g] Ecſod. 25. 16.
[h] Ecſod. 25. 18, 22.
[i] Num. 28. 3.
[k] Ecſod. 30. 10. Ad. 25.
[l] Pen. 10. 19, 20.
[m] Joan 14. 6.
[n] Pen. 10. 1.
[o] Lef. 11. 2.
[p] Num. 19. 2, &c.
[q] Pen. 3. 1.
[r] Act. 20. 28.
[s] Zech. 3. 9. Ad. 2. 26, 28.
[t] Lef. 16. 14, 16.
[u] Num. 19. 2, 17, &c.
[x] 1 Pedr 1. 19.
1 Joan 1. 7.
Dad. 1. 5.
[y] Pen. 10. 22.
[z] Pen. 6. 1.
[a] Luc 1. 74.
1 Pedr 4. 2.
[b] Pen. 7. 22. a 8. 6.
[c] Rhuſ. 5. 6.
1 Pedr 3. 18.
[d] Gal. 3. 15.

[e] Ecſod. 24. 5, 6. Lef. 16. 14, 15, 18.
[f] Ecſod. 24. 8. Mat. 26. 28.
§ Ecſod. 29. 12, 36. Lef. 8. 15. a 16. 14, 16.
[h] Lef. 17. 11.
[i] Pen. 6. 20.
[k] Pen. 8. 2.
[l] Rhuf. 8. 24. Pen. 7. 25.
[m] Ad. 7.
[n] Ad. 12. 1 Pedr 3. 18.
[o] 1 Cor. 10. 11. Eph. 1. 10.
[p] Rhuf. 6. 10. 1 Pedr 3. 18.
§ 1 Pedr 2. 24.
[r] Mat. 26. 28.

[a] Col. 2. 17. Pen 8. 5.
[b] Pen. 9. 9.

[c] Pen. 9. 13.
[d] Pſal. 40. 6, &c. Eſay 1. 11. Jer. 6. 20. Amos 5. 21.

[e] Pen. 9. 12.

11 Ac y mae pob offeiriad yn ſefyll beunydd yn gwaſanaethu, ac yn offrymmu yn fynych yr un aberthau, y rhai ni allant ſyth ddileu pechodau:

12 [f] Eithr hwn, wedi offrymmu un aberth dros ‡ bechodau, yn dragywydd a eiſteddodd ar ddeheulaw Duw;

13 O hyn allan yn diſgwil [g] hyd oni oſoder ei elynion ef yn droedfainge i'w draed ef.

14 Canys ag un offrwm y perffeithiodd efe yn dragywyddol y rhai ſy wedi eu ſanctteiddio.

15 Ac y mae yr Ysbryd glân hefyd yn tyſtiolaethu i ni: canys wedi iddo ddywedyd o'r blaen,

16 [h] Dymma 'r cyfammod, yr hwn a ammodaf fi â hwynt ar ôl y dyddiau hynny, medd yr ARGLWYDD, Myfi a oſodaf fy nghyfreithiau yn eu calonnau, ac a'i hyſgrifennaf yn eu meddyliau;

17 A'i pechodau a'i hanwireddau ni chofiaf mwyach.

18 A lle y *mae* maddeuant am y rhai hyn, nid *oes* mwyach offrwm dros bechod.

19 Am hynny, frodyr, gan fod i ni † [i] rydd-did i fyned i mewn i'r [k] cyſſegr trwy waed Ieſu,

20 Ar hŷd ffordd newydd a bywiol, yr hon a gyſſegrodd efe i ni, trwy 'r llen, ſef ei gnawd ef;

21 A *bod i ni* [l] offeiriad mawr ar dŷ Dduw;

22 Nesâwn â chalon gywir, [m] mewn llawn hyder ffydd, [n] wedi ‡ glanhau ein calonnau oddi wrth gydwybod ddrwg, a [o] golchi ein corph â dwfr glân.

23 [p] Daliwn gyffes ein gobaith yn ddiſigl: (canys [q] ffyddlon yw 'r hwn a addawôdd.)

24 A chyd-yſtyriwn bawb ei gilydd, i ymannog i gariad a gweithredoedd da:

25 Heb † eſgeuluſo ein cyd-gynhulliad ein humain, megis y *mae* arfer rhai; ond annog *bawb ei gilydd*: a [r] hynny yn fwy, o gymmaint a'ch bod yn gweled [s] y dydd yn neſâu.

26 Canys [t] o's o'n gwirfodd y pechwn, [u] ar ôl derbyn gwybodaeth y gwirionedd, nid oes aberth dros bechodau wedi ei adel mwyach,

27 Eithr rhyw ddiſgwil ofnadwy am farnedigaeth, ac [x] angerdd tân, yr hwn a ddiſa y gwrthwynebwyr.

28 [y] Yr un a ddirmygai gyfraith Moſes a fyddai farw heb drugaredd, dan ddau neu dri o dyſtion:

29 Pa faint ‡ mwy cosbedigaeth (dybygwch chwi) y bernir haeddu o'r hwn a fathrodd Fâb Duw, ac [z] a farnodd yn aflan waed y cyfammod, trwy 'r hwn y ſanctteiddiwyd ef, ac a ddifenwodd Ysbryd y grâs?

30 Canys nyni a adwaenom y neb a ddywedodd, [a] Myfi biau dïal, myfi a dalaf, medd yr ARGLWYDD. A thracheſn, [a] Yr ARGLWYDD a farna ei bobl.

31 Peth ofnadwy yw ſyrthio yn nwylaw y Duw byw.

32 Ond [b] gelwch i'ch cof y dyddiau o'r blaen, yn y rhai wedi eich goleuo, y dioddefaſoch [c] ymdrech mawr o helbulon;

33 Wedi eich gwneuthur weithiau yn wawd, trwy wradwyddiadau a chyſtuddiau; ac weithiau [d] yn bod yn gyfrannogion â'r rhai a drinid felly.

34 Canys chwi a gyd-ddioddefaſoch â'm rhwymau i, hefyd, ac [e] a gymmeraſoch eich yſbeilio am y pethau oedd gennych yn llawen; gan † wybod [f] fod gennych i chwi eich hunain olud gwell yn y nefoedd, ac yn parhäus.

35 Am hynny na fwriwch ymmaith eich hyder, [g] yr hon ſydd iddi fawr wobr.

36 Canys rhaid i chwi wrth ammynedd; fel wedi i chwi wneuthur ewyllys Duw, y derbynioch yr addewid.

37 O blegid [h] ychydig bachigyn etto, [i] a'r hwn ſydd yn dyfod a ddaw, ac nid oeda.

38 [k] A'r cyfiawn a fydd byw trwy ffydd: eithr o thynn *neb* yn ôl, nid yw ſy enaid yn ymfodloni ynddo.

39 Eithr nid ydym ni o'r rhai ſy yn tynnu yn ol i golledigaeth, namyn o ffydd i gadwedigaeth yr enaid.

PEN. XI.

1 *Beth ydyw ffydd.* 6 *Heb ffydd ni allwn ni ryngu bodd Duw.* 7 *Ei ffrwythau rhagorol hi yn yr hen dadau gynt.*

FFydd yn wîr yw ‡ ſail y pethau yr ydys yn eu gobeithio, a ſicrwydd [a] y pethau nid ydys yn eu gweled.

2 O blegid [b] trwyddi hi y cafodd yr henuriaid air da.

3 Wrth ffydd yr ydym yn dyall [c] wneuthur y bydoedd trwy air Duw, yn gymmaint nad o bethau gweledig y gwnaed y pethau a welir.

4 Trwy ffydd [d] yr offrymmodd Abel i Dduw aberth rhagorach nâ Chain, trwy 'r hon y cafodd efe dyſtiolaeth ei fod yn gyfiawn, gan i Dduw ddwyn tyſtiolaeth i'w roddion ef: a thrwyddi hi y mae efe wedi marw [e] yn llefaru etto.

5 Trwy ffydd [f] y ſymmudwyd Enoch, fel na welai farwolaeth; ac ni chaed ef, am ddarfod i Dduw ei ſymmud ef: canys cyn ei ſymmud, efe a gawſai dyſtiolaeth, ddarfod iddo ryngu bodd Duw.

6 Eithr heb ffydd amhoſſibl yw rhyngu ei fodd *ef*: o blegid rhaid yw i'r neb ſydd yn dyfod at Dduw gredu ei fod ef, a'i fod yn obrwywr i'r rhai ſy yn ei geiſio ef.

7 Trwy ffydd [g] Noe, wedi ei rybuddio gan Dduw am y pethau ni's gwelſid etto, gyd â pharchedig ofn [h] a ddarparodd arch i achub ei dŷ: trwy 'r hon y condemnodd *efe* y byd, ac a wnaethpwyd yn etifedd [i] y cyfiawnder ſydd o ffydd.

8 Trwy ffydd [k] Abraham pan ei galwyd a uſuddhaodd, † gan fyned i'r man yr oedd efe i'w dderbyn yn etifeddiaeth; ac a aeth allan, heb wybod i ba le yr oedd yn myned.

9 Trwy ffydd yr ymdeithiodd efe yn nhîr yr addewid, megis *mewn tîr* dïeithr, gan drigo mewn llueſtai gyd ag Iſaac a Jacob, cydetifeddion o'r un addewid.

10 Canys diſgwil yr ydoedd am [l] ddinas ac iddi ſylfeini, [m] ſaer ac adeiladydd yr hon yw Duw.

11 Trwy ffydd [n] Sara hithau yn amhlantadwy, a dderbyniodd nerth i ymddwyn hâd, ac wedi amſer oedran [o] a eſgorodd o blegid ffyddlon y barnodd hi yr hwn a addawſai.

12 O herwydd pa ham hefyd y cenhedlwyd o un, a [p] hwnnw yn gyſtal a marw, [q] cynnifer a ſêr y nef mewn lliaws, ac megis y tywod ar lân y môr, y *ſydd* yn aneirif.

13 ‡ Mewn ffydd y bu farw y rhai hyn oll, heb dderbyn yr addewidion, eithr [r] o bell eu gweled hwynt, a chredu, a chyfarch, a [s] chyfaddef mai dïeithriaid a phererinion oeddynt ar y ddaear.

14 Canys y mae y rhai ſy yn dywedyd y cyfryw bethau, yn dangos yn eglur eu bod yn ceiſio gwlâd.

15 Ac yn wîr pe buaſent yn meddwl am y *wlâd* honno, o'r hon y daethant allan, hwy a allaſent gael amſer i ddychwelyd:

16 Eithr

---

[f] Pen. 1. 3. ‡ *bechodau yn dragywydd, a eiſteddodd.* [g] Pſ. 110. 1. 1 Cor. 15. 25. Pen. 1. 13. [h] Jer. 31. 33, 34. Pen. 8. 10, 12. † *hyfaer.* [i] Eph. 2. 18. a 3. 12. [k] Pen. 9. 8, 12. [l] Pen. 4. 14, 16. [m] Eph. 3. 12. Jago 1. 6. 1 Joan 3. 21. [n] Pen. 9. 14. ‡ *taenellu.* [o] Ezec. 36. 25. [p] Pen. 4. 14. [q] 1 Cor. 1. 9. † *wrthod.* [r] Rhuf. 13. 11. [s] 2 Pedr 3. 9, 11, 14. [t] Num. 15. 30. Pen. 6. 4. [u] 2 Pedr 2. 20, 21. [x] Ezec. 36. 5. Zeph. 1. 18. [y] Mat. 18. 16. ‡ *gwaeth.* [z] 1 Cor. 11. 29. [a] Deut. 32. 35. [a] Deut. 32. 36. Pſ. 50. 4. [b] Gal. 3. 4. [c] Phil. 1. 29. Col. 2. 1. [d] Phil. 1. 7. [e] Act. 5. 41. † *wybod ynnoch eich hunain fod gennych olud,* &c. [f] Mat. 6. 20. a 19. 21.

[g] Mat. 10. 32. [h] Luc 18. 8. 2 Pedr 3. 9. [i] Hab. 2. 3, 4. [k] Rhuf. 1. 17. Gal. 3. 11.

‡ *hanfod.* [a] Rhuf. 8. 24, 25. [b] Ad. 39. [c] Gen. 1. 1. Joan 1. 3. Pen. 1. 2. 2 Pedr 3. 5. [d] Gen. 4. 4. [e] Gen. 4. 10. Mat. 23. 35. Pen. 12. 24. [f] Gen. 5. 24. Doeth. 4. 10. Eccl. 44. 16. a 49. 14. [g] Gen. 6. 9, 13. [h] 1 Pedr 3. 20. [i] Rhuf. 3. 22. a 4. 13. Phil. 3. 9. [k] Gen. 12. 1, 4. † *i fyned.* [l] Pen. 12. 2. a 13. 14. [m] Pen. 3. 4. Dad. 21. 2. [n] Gen. 17. 19. a 21. 2. [o] Edryc Luc 1. 36. [p] Rhuf. 4. 19. [q] Gen. 22. 17. Rhuf. 4. 18. ‡ Neu, *ôl ffydd.* [r] Ad. 27. [s] Gen. 23. 4. a 47. 9. Pſ. 39.

16 Eithr yn awr *gwlâd well* y maent hwy yn ei chwennych, hynny ydyw, *un* nefol. O achos pa ham nid cywilydd gan Dduw [t] ei alw yn Dduw iddynt hwy: o blegid efe a barotôdd ddinas iddynt.

17 Trwy ffydd [u] yr offrymmodd Abraham Isaac, pan ei profwyd: a'i uniganedig *fâb* a offrymmodd *efe*, yr hwn a dderbyniasai yr addewidion;

18 Wrth yr hwn y dywedasid, [x] Yn Isaac y gelwir i ti hâd:

19 Gan gyfrif bod Duw yn abl i'w gyfodi *ef* o feirw; o ba le y cawsai efe ef hefyd mewn cyffelybiaeth.

20 Trwy ffydd [y] y bendithiodd Isaac Jacob ac Esau am bethau a fyddent.

21 Trwy ffydd Jacob wrth farw [z] a fendithiodd bob un o feibion Joseph; ac [a] a addolodd *a'i bwys* ar ben ei ffon.

22 Trwy ffydd [b] Joseph wrth farw a goffaodd am ymadawiad plant Israel, ac a roddodd orchymmyn am ei esgyrn.

23 Trwy ffydd [c] Moses pan anwyd a guddiwyd drimmis gan ei rieni, o achos eu bod yn *ei* weled yn fachgen tlŵs: ac nid ofnasant [d] orchymmyn y brenin.

24 Trwy ffydd [e] Moses wedi myned yn fawr, a wrthodes el alw yn fâb merch Pharao;

25 [f] Gan ddewis yn hytrach oddef adfyd gyd â phobl Dduw, nâ chael mwyniant pechod dros amser;

26 Gan farnu yn fwy golud g ddirmyg Crist, nâ thrysorau yr Aipht: canys edrych yr oedd efe ar daledigaeth y gobrwy.

27 Trwy ffydd [h] y gadawodd efe yr Aipht, heb ofni llid y brenin: canys efe a ymwrolodd fel un [i] yn gweled yr anweledig.

28 Trwy ffydd [k] y gwnaeth efe y Pasg, a gollyngiad y gwaed, rhag i'r hwn ydoedd yn dinystrio y rhai cyntafanedig gyffwrdd â hwynt.

29 Trwy ffydd [l] yr aethant trwy 'r môr coch, megis ar hŷd *tîr* sych: yr hyn pan brofodd yr Aiphtiaid, boddi a wnaethant.

30 Trwy ffydd [m] y syrthiodd caerau Jericho, wedi eu hamgylchu dros saith niwrnod.

31 Trwy ffydd [n] ni ddifethwyd Rahab y buttain gyd â'r rhai ‡ ni chredent, pan [o] dderbyniodd hi yr ysbïwyr yn heddychol.

32 A pheth mwy a ddywedaf? canys yr amser a ballai i mi i fynegi am [p] Edeon, *am* [q] Farac, ac *am* [r] Samson, ac *am* [s] Jephthae; *am* [t] Ddafydd hefyd, a [u] Samuel, a'r proffwydi:

33 Y rhai trwy ffydd a oresgynnasant deyrnasoedd, a wnaethant gyfiawnder, a gawsant addewidion, [x] a gaeasant safnau llewod,

34 [y] A ddiffoddasant angerdd y tân, [z] a ddiangasant rhag min y cleddyf, [a] a nerthwyd o wendid, a wnaethpwyd yn gryfion mewn rhyfel, a yrrasant fyddinoedd yr estroniaid i gilio.

35 [b] Gwragedd a dderbyniodd eu meirw trwy adgyfodiad: ac [c] eraill a ddirdynnwyd, heb dderbyn ymwared, fel y gallent hwy gael adgyfodiad gwell.

36 Ac eraill a gawsant brofedigaeth trwy watwar a ffangellau, ïe, [d] trwy rwymau hefyd a charchar.

37 [e] *Hwynt-hwy* a labyddiwyd, a dorrwyd â llif, a demtiwyd, a laddwyd yn feirw â'r cleddyf, [f] a grwydrasant mewn crwyn defaid a chrwyn geifr, yn ddiddym, yn gystuddiol, yn ddrwg eu cyfflwr;

38 (Y rhai nid oedd y byd yn deilwng o honynt) yn crwydro mewn anialwch, a mynyddoedd, a thyllau, ac ogofeydd y ddaear.

39 A'r rhai hyn oll, [g] wedi cael tystiolaeth trwy ffydd, ni dderbyniasant yr addewid;

40 Gan fod Duw yn rhagweled [h] rhyw beth gwell am danom ni, fel na pherffeithid hwynt hebom ninnau.

PEN. XII.

1 Cyngor i ffydd ddianwadal, ammynedd, a duwioldeb. 22 Canmol y Testament newydd rhagor yr hen.

OBlegid hynny, ninnau hefyd gan fod cymmaint cwmmwl o dystion wedi ei ofod o'n hamgylch, [a] gan roi heibio bob pwys, a'r pechod sydd barod i'n hamgylchu, [b] trwy ammynedd [c] rhedwn yr yrfa a osodwyd o'n blaen ni;

2 Gan edrych ar Jesu pentywysog a pherffeithydd *ein* ffydd *ni*, [d] yr hwn yn lle y llawenydd a osodwyd iddo, a ddioddefodd y groes, gan ddïystyru gwradwydd, ac [e] a eisteddodd ar ddeheulaw gorseddfainge Duw.

3 Ystyriwch am hynny yr hwn a ddioddefodd gyfryw ddywedyd yn ei erbyn gan bechaduriaid, fel na flinoch, ac nad ymollyngoch yn eich eneidiau.

4 [f] Ni wrthwynebasoch etto hyd at waed, gan ymdrech yn erbyn pechod.

5 A chwi a ollyngasoch dros gof y cyngor, yr hwn sydd yn dywedyd wrthych megis wrth blant, [g] Fy mâb, na ddirmyga gerydd yr ARGLWYDD, ac nac ymollwng pan y'th argyoedder ganddo.

6 Canys [h] y neb y mae yr ARGLWYDD yn ei garu, y mae yn ei geryddu; ac yn fflangellu pob mâb a dderbynio.

7 O's goddefwch gerydd, y mae Duw yn ymddwyn tu ag attoch, megis tu ag ar feibion: canys pa fâb sydd, yr hwn nid yw ei dâd yn ei geryddu?

8 Eithr o's heb gerydd yr ydych, [i] o'r hon y mae pawb yn gyfrannog, yna bastardiaid ydych, ac nid meibion.

9 Heb law hynny, ni a gawsom dadau ein cnawd i'n ceryddu, ac a'i parchasom *hwy*: onid mwy o lawer y byddwn ddarostyngedig i [k] Dâd yr ysbrydoedd, a byw?

10 Canys hwynt-hwy yn wîr dros ychydig ddyddiau a'n ceryddent, fel y gwelent hwy yn dda; eithr hwn er lles*â i ni*, fel y byddem gyfrannogion o'i sancteiddrwydd ef.

11 Etto ni welir un cerydd dros yr amser presennol yn hyfryd; eithr yn anhyfryd: ond gwedi *hynny* y mae yn rhoi [l] heddychol ffrwyth cyfiawnder i'r rhai fy wedi eu cynefin ag ef.

12 O herwydd pa ham [m] cyfodwch i fynu y dwylaw a laesasant, a'r gliniau a ymollyngasant:

13 A gwnewch lwybrau ‡ uniawn i'ch traed; fel na throer y cloff allan *o'r ffordd*, ond yr jachaer efe yn hytrach.

14 [n] Dilynwch heddwch â phawb, a sancteiddrwydd, [o] heb yr hwn ni chaiff neb weled yr Arglwydd:

15 [p] Gan edrych yn ddyfal na *bo* neb yn pallu oddi wrth ras Duw; [q] rhag bod un gwreiddyn chwerwedd yn tyfu i fynu, ac yn peri blinder, a thrwy hwnnw llygru llawer;

[t] Ecsod. 3. 6. [u] Gen. 22. 1, 9. [x] Gen. 21. 12. [y] Gen. 27. 27, 39. [z] Gen. 48. 5, 16, 20. [a] Gen. 37. 31. [b] Gen. 50. 24, 25. [c] Ecsod. 2. 2. [d] Ecsod. 1. 16, 22. [e] Ecsod. 2. 10, 11. [f] Psal. 84. 10. [g] Pen. 13. 13. [h] Ecsod. 10. 28, 29. [i] 13. 17, 18. [k] Ad. 13. [l] Ecsod. 12. 21, &c. [m] Ecsod. 14. 22. [n] Jos. 6. 20. [o] Jos. 6. 23. Jago 2. 25. ‡ *anufudd* [p] Jos. 2. 1. [q] Barn. 6. 11. [r] Barn. 4. 6. [s] Barn. 13. 24. [t] Barn. 11. 1. a 12. 7. [u] 1 Sam. 16. 13. a 17. 45. [x] 1 Sam. 17. 20. a 12. 20. [y] Barn. 14. 5. [z] 1 Sam. 17. 34. [a] Dan. 6. 22. [b] Dan. 3. 25. [c] 1 Sam. 20. 1. [d] 1 Bren. 19. 3. [e] 2 Bren. 6. 16. [f] 2 Bren. 20. 7. Job 42. 10. [g] 2 Mac. 6. [h] 1 Bren. 17. 22. 2 Bren. 4. 35. Psal. 6. 8. [i] 1 Bren. 17. 22. 2 Bren. 4. 35. 19, 28. a 27. 7, &c. Act. 22. 27. [k] Jer. 29. 2. 31. 13. [l] 2 Bren. 1. 8. Mat. 3. 4. a chrwyn geifr, yn ddiddym, yn gystuddiol, yn ddrwg eu cyfflwr; 38 (Y rhai nid oedd y byd yn deilwng o honynt) yn crwydro mewn anialwch, a mynyddoedd, a thyllau, ac ogofeydd y ddaear. 39 A'r rhai hyn oll, [g] wedi cael tystiolaeth trwy ffydd, ni dderbyniasant yr addewid; 40 Gan fod Duw yn rhagweled [h] rhyw beth gwell am danom ni, fel na pherffeithid hwynt hebom ninnau. [g] Ad. 2. [h] Pen. 7. 22. a 8. 6.

PEN. XII.

1 Cyngor i ffydd ddianwadal, ammynedd, a duwioldeb. 22 Canmol y Testament newydd rhagor yr hen.

OBlegid hynny, ninnau hefyd gan fod cymmaint cwmmwl o dystion wedi ei ofod o'n hamgylch, [a] gan roi heibio bob pwys, a'r pechod sydd barod i'n hamgylchu, [b] trwy ammynedd [c] rhedwn yr yrfa a osodwyd o'n blaen ni; [a] 1 Pedr 2. 1, 2. [b] Rhuf. 12. 12. Pen. 10. 36. [c] 1 Cor. 9. 24.

2 Gan edrych ar Jesu pentywysog a pherffeithydd *ein* ffydd *ni*, [d] yr hwn yn lle y llawenydd a osodwyd iddo, a ddioddefodd y groes, gan ddïystyru gwradwydd, ac [e] a eisteddodd ar ddeheulaw gorseddfainge Duw. [d] Luc 24. 26. Phil. 2. 8, &c. [e] Ps. 110. 1.

3 Ystyriwch am hynny yr hwn a ddioddefodd gyfryw ddywedyd yn ei erbyn gan bechaduriaid, fel na flinoch, ac nad ymollyngoch yn eich eneidiau.

4 [f] Ni wrthwynebasoch etto hyd at waed, gan ymdrech yn erbyn pechod. [f] Pen. 10. 33, 34.

5 A chwi a ollyngasoch dros gof y cyngor, yr hwn sydd yn dywedyd wrthych megis wrth blant, [g] Fy mâb, na ddirmyga gerydd yr ARGLWYDD, ac nac ymollwng pan y'th argyoedder ganddo. [g] Job 5. 17. Diar. 3. 11.

6 Canys [h] y neb y mae yr ARGLWYDD yn ei garu, y mae yn ei geryddu; ac yn fflangellu pob mâb a dderbynio. [h] Dad. 3. 19.

7 O's goddefwch gerydd, y mae Duw yn ymddwyn tu ag attoch, megis tu ag ar feibion: canys pa fâb sydd, yr hwn nid yw ei dâd yn ei geryddu?

8 Eithr o's heb gerydd yr ydych, [i] o'r hon y mae pawb yn gyfrannog, yna bastardiaid ydych, ac nid meibion. [i] Psal. 73. 15. 1 Pedr 5. 9.

9 Heb law hynny, ni a gawsom dadau ein cnawd i'n ceryddu, ac a'i parchasom *hwy*: onid mwy o lawer y byddwn ddarostyngedig i [k] Dâd yr ysbrydoedd, a byw? [k] Num. 16. 22.

10 Canys hwynt-hwy yn wîr dros ychydig ddyddiau a'n ceryddent, fel y gwelent hwy yn dda; eithr hwn er lles*â i ni*, fel y byddem gyfrannogion o'i sancteiddrwydd ef.

11 Etto ni welir un cerydd dros yr amser presennol yn hyfryd; eithr yn anhyfryd: ond gwedi *hynny* y mae yn rhoi [l] heddychol ffrwyth cyfiawnder i'r rhai fy wedi eu cynefin ag ef. [l] Jago 3. 18.

12 O herwydd pa ham [m] cyfodwch i fynu y dwylaw a laesasant, a'r gliniau a ymollyngasant: [m] Job 4. 3, 4. Eccl. 25. 23.

13 A gwnewch lwybrau ‡ uniawn i'ch traed; fel na throer y cloff allan *o'r ffordd*, ond yr jachaer efe yn hytrach. ‡ *gwastad*.

14 [n] Dilynwch heddwch â phawb, a sancteiddrwydd, [o] heb yr hwn ni chaiff neb weled yr Arglwydd: [n] Rhuf. 12. 18. 2 Tim. 2. 22. [o] Mat. 5. 8.

15 [p] Gan edrych yn ddyfal na *bo* neb yn pallu oddi wrth ras Duw; [q] rhag bod un gwreiddyn chwerwedd yn tyfu i fynu, ac yn peri blinder, a thrwy hwnnw llygru llawer; [p] 2 Cor. 6. 1. [q] Deut. 29. 18. Pen. 3. 12.

16 [r] Na *bo* un putteiniwr, neu halogedig, megis Esau, [s] yr hwn am un saig o fwyd a werthodd ei enedigaethfraint.

17 Canys chwi a wyddoch ddarfod wedi hynny hefyd ei wrthod ef, [t] pan oedd efe yn ewyllysio etifeddu y fendith: o blegid ni chafodd efe le i edifeirwch, er iddo trwy ddagrau ei thaergeisio hi.

18 Canys ni ddaethoch chwi at [u] y mynydd teimladwy fydd yn llosgi gan dân, a chwmmwl, a thywyllwch, a thymmestl,

19 A sain udgorn, a llef geiriau; yr hon pwy bynnag a'i clywsant a [x] ddeisyfasant na chwanegid yr ymadrodd wrthynt.

20 O blegid ni allent hwy oddef yr hyn a orchymynnasid, [y] Ac o's bwystfil a gyffyrddai â'r mynydd, *efe* a labyddir, neu a wenir â phicced.

21 Ac mor ofnadwy oedd y golwg, ag y dywedodd Moses, Yr ydwyf yn ofni ac yn crynu.

22 Eithr chwi a ddaethoch [z] i fynydd Sïon, ac i ddinas y Duw byw, y Jerusalem nefol, ac at fyrddiwn o angylion,

23 I gymmanfa a chynnulleidfa y rhai cyntafanedig, [a] y rhai a 'sgrifennwyd yn y nefoedd, ac at Dduw, barnwr pawb, ac at ysbrydoedd y cyfiawn y rhai a berffeithiwyd,

24 Ac at Jesu [b] cyfryngwr y testament newydd, a [c] gwaed y taenelliad, yr hwn sydd yn dywedyd pethau gwell [d] na 'r eiddo Abel.

25 Edrychwch na wrthodoch yr hwn sydd yn llefaru. O blegid [e] o ni ddïangodd y rhai a wrthodasant yr hwn oedd yn llefaru ar y ddaear, mwy o lawer *ni's diangwn* ni, y rhai ydym yn troi ymmaith oddi wrth yr hwn *sydd yn llefaru* o'r nef:

26 [f] Llef yr hwn y pryd hynny a ysgydwodd y ddaear: ac yn awr a addawodd, gan ddywedyd, [g] Etto unwaith yr wyf yn cynhyrfu, nid yn unig y ddaear, ond y nef hefyd.

27 A'r Etto unwaith hynny sydd yn hysbysu [h] symmudiad y pethau a ‡ ysgydwir, megis pethau wedi eu gwneuthur, fel yr arhoso y pethau nid ysgydwir.

28 O herwydd pa ham, gan ein bod ni yn derbyn teyrnas ddisigl, bydded gennym râs, trwy 'r hwn y gwasanaethom Dduw wrth ei fodd gyd â gwylder a pharchedig ofn.

29 O blegid [i] ein Duw ni *sydd* dân yssol.

PEN. XIII.

1 *Amryw gyngherion, megis i garu ei gilydd:* 4 *i fyw yn onest:* 5 *i ochelyd cybydd-dra:* 7 *i berchi pregethwyr Duw:* 9 *i ochel athrawon dieithr:* 10 *i gyfaddef Crist:* 16 *i roi elusen:* 17 *i ufuddhau i fyddogion:* 18 *i weddïo dros yr apostol.* 20 *Y diwedd.*

PArhäed [a] brawdgarwch.

2 [b] Nac anghofiwch letteugarwch: canys wrth hynny [c] y llettyodd rhai angylion yn ddïarwybod.

3 [d] Cofiwch y rhai sy yn rhwym, fel pettech yn rhwym gyd â hwynt; y rhai cystuddiol, megis yn bod eich hunain hefyd yn y corph.

4 Anrhydeddus yw priodas ym mhawb, a'r gwely dihalogedig: eithr putteinwyr a godinebwyr a farna Duw.

5 *Bydded etch* ymarweddiad yn ddïariangar; [e] gan fod yn fodlon i'r hyn sydd gennych. Canys efe a ddywedodd, [f] Ni'th roddaf di i fynu, ac ni'th lwyradawaf chwaith.

6 Fel y gallom ddywedyd yn hŷ, [g] Yr Arglwydd *fydd* gymmorth i mi, ac nid ofnaf betha wnêl dŷn i mi.

7 [h] Meddyliwch am eich ‡ blaenoriaid, y rhai a draethasant i chwi air Duw: ffydd y rhai, dilynwch, gan ystyried diwedd eu hymarweddiad hwynt.

8 Jesu Grist ddoe a heddyw [i] yr un, ac yn dragywydd.

9 [k] Na'ch arweinier oddi amgylch ag athrawiaethau amryw a dïeithr: canys da yw bod y galon wedi ei chrysfhau â grâs, [l] nid â bwydydd, yn y rhai ni chafodd y rhai a rodiasant ynddynt, fudd.

10 Y mae gennym ni allor, o'r hon nid oes awdurdod i'r rhai sy yn gwasanaethu y tabernacl i fwyta.

11 Canys [m] cyrph yr anifeiliaid hynny, y rhai y dygir eu gwaed gan yr archoffeiriad i'r cyssegr dros bechod, a losgir y tu allan i'r gwersyll.

12 O herwydd pa ham Jesu hefyd, fel y sancteiddiai y bobl trwy ei waed ei hun, [n] a ddioddefodd y tu allan i'r porth.

13 Am hynny awn atto ef o'r tu allan i'r gwersyll, gan ddwyn [o] ei wradwydd ef.

14 [p] Canys nid oes i ni ymma ddinas barhäus, eithr un i ddysod yr ŷm ni yn ei disgwil.

15 [q] Trwyddo ef gan hynny offrymmwn [r] aberth moliant yn wastadol i Dduw, yr hyn yw [s] ffrwyth gwefusau yn cyffesu i'w Enw ef.

16 Ond gwneuthur daioni a chyfrannu nac anghofiwch: canys [t] â chyfryw ebyrth y rhyngir bodd Duw.

17 [u] Ufuddhewch i'ch † blaenoriaid, ac ymddarostyngwch. O blegid [x] y maent hwy yn gwilio dros eich eneidiau chwi, megis rhai a fydd rhaid iddynt roddi cyfrif: fel y gallont wneuthur hynny yn llawen, ac nid yn drist: canys difudd i chwi yw hynny.

18 Gweddïwch drosom ni: canys yr ydym yn credu fod gennym gydwybod dda, gan ewyllysio byw yn ‡ oneſt ym mhob peth.

19 Ond yr ydwyf [y] yn helaethach yn dymuno gwneuthur o honoch hyn, i gael fy rhoddi i chwi drachefn yn gynt.

20 A Duw 'r heddwch, [z] yr hwn a ddug drachefn oddi wrth y meirw ein Harglwydd Jesu, [a] Bugail mawr y defaid, [b] trwy waed y † cyfammod tragywyddol,

21 [c] A'ch perffeithio ym mhob gweithred dda, i wneuthur ei ewyllys ef; gan weithio ynnoch yr hyn sydd gymmeradwy yn ei olwg ef, trwy Jesu Grist; i'r hwn *y byddo* y gogoniant yn oes oesoedd. Amen.

22 Ac yr ydwyf yn attolwg i chwi, frodyr, goddefwch air y cyngor: o blegid ar fyrr *eiriau* [d] yr ysgrifennais attoch.

23 Gwybyddwch ollwng *ein* brawd Timotheus yn rhydd, gyd â'r hwn, o's daw efe ar fyrder, yr ymwelaf â chwi.

24 Anherchwch eich holl † flaenoriaid, a'r holl saint. Y mae y rhai o'r Ital yn eich annerch.

25 Grâs *fyddo* gyd â chwi oll. Amen.

† Neu, *Testament.* [c] Phil. 2. 13. 1 Pedr 1. 2. [d] 1 Pedr 5. 12. ‡ *anfonais.* † *lywodraethwyr.*

¶ At yr Hebreaid yr ysgrifennwyd o'r Ital gyd â Thimotheus.

¶ Epistol

[r] Eph. 5. 3.
[s] Gen. 25. 33.
[t] Gen. 27. 36, 38.
[u] Ecsod. 19. 12, 18, 19.
[x] Ecsod. 20. 19.
[y] Ecsod. 19. 13.
[z] Gal. 4. 26.
[a] Luc 10. 20. Phil. 4. 3.
[b] Pen. 8. 6. a 9. 15.
[c] Ecsod. 24. 8.
[d] Gen. 4. 10.
[e] Pen. 2. 2. a 3. 17 a 10. 28.
[f] Ecsod. 19. 18.
[g] Hag. 2. 6.
[h] Ps. 102. 26. Mat. 24. 35. Dad. 21. 1.
‡ Neu, *ellir eu hysgwyd.*
[i] Deut. 4. 24.
[a] Rhuf. 12. 10.
[b] 1 Pedr 1. 22. a 4. 8. Rhuf. 12. 13.
[c] Gen. 19. 2.
[d] Mat. 25. 36. Rhuf. 12 15. 1 Cor. 12. 26.
[e] Mat. 6. 25, 34. Phil. 4. 12. 1 Tim. 6. 6, 8.
[f] Deut. 31, 6, 8. 1 Cron. 28. 20.
[g] Psal. 56. 4.
[h] Ad. 17. ‡ *llywodraethwyr.*
[i] Dad. 1. 4.
[k] Eph. 4. 14. a 5. 6. 1 Joan 4. 1.
[l] Rhuf. 14. 17. Col. 2. 16. 1 Tim. 4. 3.
[m] Ecsod. 29. 14. Lef. 4. 11, 12, 21. a 6. 30. a 16. 27. Num. 19. 3.
[n] Joan 19. 17, 18.
[o] Pen. 11. 26.
[p] Mic. 2. 10. Phil. 3. 20. Pen. 11. 10, 16.
[q] Eph. 5. 20.
[r] Lef. 7. 12. Psal. 50. 14, 23. a 69. 30, 31 a 107. 22.
[s] Hos. 14. 2.
[t] Phil. 4. 18.
[u] Phil. 2. 29. Ad. 7. † *llywodraethwyr.*
[x] Ezec. 3. 17. a 33. 2, 7. ‡ *dda.*
[y] Phile. 22.
[z] Act. 2. 24.
[a] Esay 40. 11. Ezec. 34. 23. Joan 10.
‡ *anfonais.*
[b] Zech. 11.
[c] Col. 1. 9.

PEN. I.

Cyngor i lawenychu mewn blinder, 5 i ofyn doethineb gan Dduw: 13 Na ſwrier y bai arno ef o ran ein gwendid na'n pechodau ni: 22 I wrando ac i fyfyrio ar air Duw: ac i wneuthur ar ei ol: 26 O's amgen, ſe all rhai ymddangos yn grefyddol oddi allan, ond ni allant fod felly mewn gwirionedd.

I Joan 7. 35. Act. 8. 1. 1 Pedr 1. 1.

JAgo, gwaſanaethwr Duw a'r Arglwydd Jeſu Criſt, at y deuddeg llwyth [a] ſydd ar waſgar, annerch.

2 [b] Cyſrifwch yn bob llawenydd, fy mrodyr, pan ſyrthioch mewn amryw broſedigaethau;

3 [c] Gan wybod fod profiad eich ffydd chwi yn gweithredu ammynedd.

4 Ond caffed ammynedd *ei* pherffaith waith, fel y byddoch berffaith, a chyfan, heb ddiffygio mewn dim.

5 [d] O bydd ar neb o honoch eiſiau doethineb, [e] gofynned gan Dduw, yr hwn ſydd yn rhoi yn ‡ haelionus i bawb, ac heb ddannod; a [f] hi a roddir iddo ef.

6 Eithr gofynned mewn ffydd, heb ammau dim. Canys yr hwn ſydd yn ammau, ſydd gyffelyb i donn y môr, a chwelir ac a deflir gan y gwynt.

7 Canys na feddylied y dŷn hwnnw y derbyn efe ddim gan yr Arglwydd.

8 Gŵr dauddyblyg ei feddwl *ſydd* anwaſtad yn ei holl ffyrdd.

9 Y brawd o radd iſel, llawenyched yn ei oruchafiaeth:

10 A'r cyfoethog, yn ei ddaroſtyngiad: canys [g] megis blodeuyn y glaſwelldyn y diflanna efe.

11 Canys cyfododd yr haul gyd â gwrês, a gwywodd y glaſwelldyn, a'i flodeuyn a gwympodd, a thegwch ei bryd ef a gollodd: felly hefyd y diflanna y cyfoethog yn ei ffyrdd.

12 [h] Gwynn ei fyd y gŵr ſydd yn goddef profedigaeth: canys pan ſyddo profedig, efe a dderbyn [i] goron y bywyd, [k] yr hon a addawôdd yr Arglwydd i'r rhai a'i carant ef.

13 Na ddyweded neb pan demtier ef, Gan Dduw y'm temtir: canys Duw ni's gellir ei demtio â drygau, ac nid yw efe yn temtio neb.

14 Canys yna y temtir pob un, pan y tynner ef, ac y llithier, gan ei chwant ei hun.

15 Yna chwant, wedi ymddŵyn, a eſgor ar bechod: pechod hefyd, pan orphenner, a eſgor ar farwolaeth.

16 Fy mrodyr annwyl, na chyfeiliornwch.

17 [l] Pob rhoddiad daionus, a phob rhodd berffaith, oddi uchod y mae, yn diſgyn oddi wrth Dâd y goleuni, [m] gyd â'r hwn nid oes gyfnewidiad, na chyſgod trôedigaeth.

18 [n] O'i wîr ewyllys yr ennillodd efe nyni trwy air y gwirionedd, fel y byddem ryw [o] flaenffrwyth o'i greaduriaid ef.

19 O achos hyn, fy mrodyr annwyl, [p] bydded pob dŷn eſgud i wrando, [q] dîog i leſaru, [r] dîog i ddigofaint.

20 Canys digofaint gŵr nid yw yn cyflawni cyfiawnder Duw.

21 O herwydd pa ham [s] rhoddwch heibio bob budreddi, a helaethrwydd malais, a thrwy addfwynder derbyniwch yr impiedig air, yr hwn a ddichon gadw eich eneidiau.

22 A [t] byddwch wneuthurwyr y gair, ac nid gwrandawyr yn unig, gan eich twyllo eich hunain.

23 O blegid [u] o's yw neb yn wrandâwr y gair, a heb fod yn wneuthurwr, y mae hwn yn debyg i ŵr yn edrych ei wynebpryd naturiol mewn drych.

24 Canys efe a'i hedrychodd ei hun, ac a aeth ymmaith, ac yn y man efe a anghofiodd pa fath ydoedd.

25 Eithr [x] yr hwn a edrych ar berffaith [y] gyfraith rhydd-did, ac a barhao *ynddi*, hwn heb fod yn wrandâwr anghofus, ond gwneuthurwr y weithred, [z] efe a fydd dedwydd yn ei weithred.

26 O's yw neb yn eich myſg yn cymmeryd arno fod yn grefyddol, heb ‡ [a] attal ei dafod, ond twyllo ei galon ei hun, ofer yw crefydd hwn.

27 Crefydd bur a dihalogedig ger bron Duw a'r Tâd yw hyn, Ymweled â'r amddifaid a'r gwragedd gweddwon yn eu hadfyd, *a'i* gadw ei hun yn ddifrycheulyd oddi wrth y byd.

PEN. II.

Nad gweddol i Griſtianogion dâiyſtyru eu brodyr tlodion: 13 Ond bod yn garïadus, ac yn drugarogion. 14 Na ddylid ymffroſtio o ffyad lle ni byddo gweithredoedd da: 17 nad yw 'r ffydd honno ond ffydd farw, 19 a ffydd y cythreuliaid; 21 Ac nid ffydd Abraham, 25 a Rahab.

FY mrodyr, na fydded gennych ffydd ein Harglwydd ni Jeſu Griſt, *ſef Arglwydd* y gogoniant, gyd â [a] derbyn wyneb.

2 O blegid o's daw i mewn i'ch ‡ cynnulleidfa chwi ŵr â modrwy aur mewn dillad gwychion, a dyfed hefyd *un* tlawd mewn dillad gwael;

3 Ac edrych o honoch ar yr hwn ſydd yn gwiſgo y dillad gwychion, a dywedyd wrtho, Eiſtedd di ymma mewn lle da; a dywedyd wrth y tlawd, Saf di yna, neu eiſtedd ymma is law fy 'ſtôl droed i:

4 Onid ydych chwi dueddol ynnoch eich hunain, ac *onid* aethoch yn farnwyr meddyliau drwg?

5 Gwrandewch, fy mrodyr annwyl, [b] Oni ddewiſodd Duw dlodion y byd hwn, [c] yn gyfoethogion mewn ffydd, ac yn etifeddion y deyrnas, [d] yr hon a addawôdd efe i'r rhai ſydd yn ei garu ef?

6 Eithr [e] chwithau a amharchaſoch y tlawd. Onid yw y cyfoethogion yn eich gorthrymmu chwi, ac yn eich tynnu ger bron brawdleoedd?

7 Onid ydynt hwy yn cablu yr Enw rhagorol, yr hwn a elwir arnoch chwi?

8 O's cyflawni yr ydych y gyfraith frenhinol, yn ôl yr yſgrythur, [f] Câr dy gymmydog fel ti dy hun, da yr ydych yn gwneuthur.

9 Eithr [g] o's derbyn wyneb yr ydych, yr ydych yn gwneuthur pechod, ac yn cael eich argyoeddi gan y gyfraith, megis troſeddwyr.

10 Canys pwy bynnag a gadwo 'r gyfraith i gyd oll, ac a ballo mewn un *pwnge*, [h] y mae efe yn euog o'r cwbl.

11 Canys y ‡ neb a ddywedodd, [i] Na odineba, a ddywedodd hefyd, Na ladd. Ac o's ti ni odinebi, etto a leddi, yr wyt ti yn troſeddu y gyfraith.

12 Felly dywedwch, ac felly gwnewch, megis rhai a fernir wrth [k] gyfraith rhydd-did.

[t] Mat. 7. 21. Luc 11. 28. Rhuf. 2. 13.
[u] Luc 6. 47, &c.
Edrych Pen. 2. 14, &c.
[x] 2 Cor. 3. 18.
[y] Pen. 2. 12.
[z] Joan 17. 17.
‡ *ffrwythlo.*
[a] Pſ. 34. 13. a 39. 1.
1 Pedr 3. 10.
[a] Lef. 19. 15. Deut. 1. 17. a 16. 19. Diar. 24. 25. Mat. 22. 16. Ad. 9.
‡ *ſynagog.*
[b] Joan 7. 48. 1 Cor. 1. 26, 28.
[c] Luc 12. 21. 1 Tim. 6. 18. Dad. 2. 9.
[d] Ecſod. 20. 6. 1 Sam. 2. 30. Diar. 8. 17. Mat. 5. 3. Pen. 1. 12.
[e] 1 Cor. 11. 12.
[f] Mat. 22. 39.
[g] Ad. 1.
[h] Deut. 27. 26. Mat. 5. 19.
‡ Neu, *gyfraith.*
[i] Ecſod. 20. 13, 14.
[k] Pen. 1. 25.

[k] Mat. 6. 15 a 18. 35. a 25. 41, 42. [m] 1 Joan 4. 17, 18. [n] Mat. 7. 26. Pen. 1. 26. [o] Edrych Luc 3. 11. [p] 1 Joan 3. 18.

‡ *wrthi ei hun.*

† Neu, *wrth.*

[q] Mar. 1. 24.

[r] Gen. 22. 9, 12. ‡ Neu, *A weli*, &c. [s] Heb. 11. 17. [t] Gen. 15. 6. Rhuf. 4. 3. Gal. 3. 6. [u] 2 Cron. 20. 7. Eſay 41. 8. [x] Joſ. 2. 1. Heb. 11. 31. † *anadl.*

[a] Mat. 23. 8. Rhuf. 2. 20, 21. [b] Luc 6. 37. [c] 1 Bren. 8. 46. 2 Cron. 6. 36. Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. 1 Joan 1. 8. [d] Pſ. 34. 13. Eccl. 14. 1. a 19, 26. a 25. [e] Diar. 17, 18. a 15. 2. [f] Pſ. 32. 9. 8. Pen. 1. 26. [g] Mar. 12. 37. [h] Pſ. 32. 3. a 78. 8, 9.

13 Canys [i] barn ddidrugaredd *fyda i'r*hwn ni wnaeth drugaredd; ac [m] y mae trugaredd yn gorfoleddu yn erbyn barn.

14 [n] Pa fudd yw, fy mrodyr, o dywed neb fod ganddo ffydd, ac heb fod ganddo weithredoedd? A ddichon ffydd ei gadw ef?

15 Eithr [o] o's bydd brawd neu chwaer yn noeth, ac mewn eiſiau beunyddiol ymborth,

16 A [p] dywedyd o un o honoch wrthynt, Ewch mewn heddwch, ymdwymnwch, ac ymddigonwch, etto heb roddi iddynt angenrheidiau 'r corph, pa lês *fydd?*

17 Felly ffydd hefyd, oni bydd ganddi weithredoedd, marw ydyw, *a bi* ‡ yn unig.

18 Eithr rhyw un a ddywed, Tydi ffydd ſydd gennyt, minnau gweithredoedd ſy gennyf; dangos i mi dy ffydd di † heb dy weithredoedd, a minnau wrth fy ngweithredoedd i a ddangoſaf i ti fy ffydd innau.

19 Credu yr wyt ti mai un Duw ſydd; da yr wyt ti yn gwneuthur. [q] Y mae y cythreuliaid hefyd yn credu, ac yn crynu.

20 Eithr a fynni di wybod, O ddyn oſer, am ffydd heb weithredoedd, mai marw yw?

21 Abraham ein tad ni, onid o weithredoedd y cyfiawnhäwyd ef, [r] pan offrymmodd efe Iſaac ei fâb ar yr allor?

22 ‡ Ti a weli [s] ſod ffydd yn cyd-weithio â'i weithredoedd ef, a thrwy weithredoedd fod ffydd wedi ei pherffeithio.

23 A chyflawnwyd yr yſgrythur, yr hon ſydd yn dywedyd, [t] Credodd Abraham i Dduw, a chyfrifwyd iddo yn gyfiawnder: a [u] chyfaill Duw y galwyd *ef.*

24 Chwi a welwch gan hynny mai o weithredoedd y cyfiawnhêir dyn, ac nid o ffydd yn unig.

25 Yr un ffunyd hefyd, [x] Rahab y buttain, onid o weithredoedd y cyfiawnhäwyd hi, pan dderbyniodd hi y cenhadau, a'i danſon ymmaith ffordd arall?

26 Canys megis y mae 'r corph heb yr † ysbryd yn farw, felly hefyd ffydd heb weithredoedd, marw yw.

PEN. III.

1 *Na ddylem ni ſod yn bryſur i feio ar eraill;* 5 *ond yn hytrach ffrwyno y tafod, yr hwn er nad ydyw ond aelod bychan, etto y mae efe yn achos llawer o ddaioni, ac o ddrygioni.* 13 *Y rhai ſydd wirſynhwyrol, y mznent yn fwynion, yn heddychlon, heb gynfigennu, a heb ymryſon.*

[a] NA fyddwch feiſtreid lawer, fy mrodyr, [b] gan wybod y derbyniwn ni farnedigaeth fwy.

2 Canys [c] mewn llawer o bethau yr ydym ni bawb yn llithro. [d] Od oes neb heb lithro ar air, [e] gŵr perffaith yw hwnnw, yn gallu ffrwyno 'r holl gorph hefyd.

3 Wele, [f] yr ydym *ni* yn rhoddi ffrwynau ym mhennau 'r meirch, i'w gwneuthur yn ufudd i ni, ac yr ydym yn troi eu holl gorph hwy oddi amgylch.

4 Wele, y llongau hefyd er eu maint, ac er eu gyrru gan wyntoedd creulon, a droir oddi amgylch â llyw bychan, lle y mynno 'r llywydd.

5 Felly hefyd [g] y tafod, aelod bychan yw, ac [h] yn ffroſtio pethau mawrion: wele faint o ddefnydd y mae ychydig dân yn ei ennyn!

6 A'r tafod, tân *ydyw*, byd o anghyfiawnder. Felly y mae 'r tafod wedi ei oſod ym mhlith ein haelodau ni, ſef [i] y mae yn halogi 'r holl gorph, ac yn goſod troell naturiaeth yn fflam, ac wedi ei wneuthur yn fflam gan uffern.

7 Canys holl natur gwyllfilod, ac adar, ac ymluſgiaid, a'r pethau yn y môr, a ddofir, ac a ddofwyd gan natur ddynol:

8 Eithr y tafod ni ddichon un dŷn ei ddofi: drwg anllywodraethus *ydyw*, yn llawn gwenwyn marwol.

9 Ag ef yr ydym yn bendithio Duw, a'r Tâd; ag ef hefyd yr ydym yn melldithio dynion [k] a wnaethpwyd ar lun Duw.

10 O'r un genau y mae yn dyfod allan ſendith a melldith. Fy mrodyr, ni ddylai y pethau hyn fod felly.

11 A ydyw ffynnon o'r un llygad yn rhoi *dwfr* melus a chwerw?

12 A ddichon y pren ffigys, fy mrodyr, ddwyn olifaid? neu wîn-wydden, ffigys? Felly ni *ddichon* un ffynnon roddi dwfr hallt a chroyw.

13 Pwy *ſydd* wr doeth a ‡ dyallus yn eich plith? dangoſed trwy ymarweddiad da, ei weithredoedd mewn mwyneidd-dra doethineb.

14 Eithr od oes gennych [l] gynfigen chwerw, ac ymryſon yn eich câlon, [m] na ſyddwch ffroſtwyr a chelwyddog yn erbyn y gwirionedd.

15 Nid yw y doethineb hyn yn diſgyn oddi uchod; ond daearol, * anianol, cythreulig yw.

16 Canys [n] lle *mae* cynfigen ac ymryſon, yno y mae terfyſg, a phob gweithred ddrwg.

17 Eithr [o] y ddoethineb *ſydd* oddi uchod, yn gyntaf pur ydyw, wedi hynny heddychol, boneddigaidd, hawdd ei thrin, llawn trugaredd a ffrwythau da, diduedd, a diragrith.

18 A [p] ffrwyth cyfiawnder a heuir mewn heddwch, i'r rhai ſy 'n gwneuthur heddwch.

PEN. IV.

1 *Rhaid i ni ymryſon yn erbyn trachwant;* 4 *ac anghymmiedrolder;* 3 *a balchder;* 11 *ac eullib, a barnu ar eraill;* 13 *ac na roddom ormod hyder ar lwyddiant bydol;* 17 *nac ar einioes dŷn: ond rhoi y cwbl ar Dduw.*

O Ba le y *mae* rhyfeloedd ac ymladdau yn eich plith chwi? Onid oddi wrth hyn, *ſef* eich melyſchwantau, [a] y rhai ſydd yn rhyfela yn eich aelodau?

2 Chwennychu yr ydych, ac nid ydych yn cael: ‡ cynfigennu yr ydych, ac eiddigeddu, ac nid ydych yn gallu cyrhaeddyd: ymladd a rhyfela yr ydych, ond nid ydych yn cael, am nad ydych yn gofyn.

3 [b] Gofyn yr ydych, ac nid ydych yn derbyn, [c] o herwydd eich bod yn gofyn ar gam, ſel y galloch eu treulio ar eich melyſchwantau.

4 [d] Chwi odinebwyr a godinebwragedd, oni wyddoch chwi ſod [e] cyfeillach y byd yn elyniaeth i Dduw? [f] pwy bynnag gan hynny a ewyllyſio ſod yn gyfaill i'r byd, y mae yn elyn i Dduw.

5 A ydych chwi yn tybied fod yr yſgrythur yn dywedyd yn ofer, * At gynfigen y mae chwant yr ysbryd a gartreſa ynnom ni?

[k] Gen. 1. 26. [l] *chyfarwydd.* [m] Rhuf. 2. 17, 23. * Judas 19. [n] 1 Cor. 3. 3. Gal. 5. 20. [o] 1 Cor. 2. 6, 7. [p] Diar. 11. 18. Hoſ. 10. 12. Heb. 12. 11. [a] Rhuf. 7. 23. Gal. 5. 17. [b] 1 Pedr 2. 11. ‡ *Iladd.* [c] Job 27. 9. a 35. 12. Pſal. 18. 41. Eſay 1. 15. Jer. 11. 11. Zech. 7. 13. [d] Pſal. 73. 27. [e] 1 Joan 2. 15. [f] Joan 17. 14. Gal. 1. 10. * Edrych Gen. 6. 5, Num. 11. 29. Diar. 21. 10.

6 Eithr

g Pſ. 138. 6.
Diar. 3. 34.
1 Pedr 5. 5.
h Eph. 4. 27.
1 Pedr 5. 9.
i 2 Cron. 15. 2.
k Eſay 1. 16.
l Pen. 1. 8.
m Mat. 5. 4.
n Luc 14. 11. a 18. 14.
1 Pedr 5. 6.
o Mat. 7. 1.
Luc 6. 37.
Rhuf. 2. 1.
1 Cor. 4. 5.
p Rhuf. 14. 4.
q Diar. 27. 1.
Luc 12. 18.
‡ *Felly.*
r Job 7. 7.
Edrych Pen. 1. 10.
s Act. 18. 21.
1 Cor. 4. 19.
† *byddwn fyw ac a wnawn.*

6 Eithr rhoddi grâs mwy y mae. O herwydd pa ham y mae yn dywedyd, g Y mae Duw yn gwrthwynebu 'r beilchion, ond yn rhoddi gras i'r *rhai* goſtyngedig.

7 Ymddaroſtyngwch gan hynny i Dduw. h Gwrthwynebwch ddiafol, ac *efe* a ffy oddi wrthych.

8 i Neſewch at Dduw, ac efe a neſa attoch chwi. k Glanhewch *eich* dwylaw, *chwi* bechaduriaid; a phurwch *eich* calonnau, *chwi* l â'r meddwl dauddyblyg.

9 m Ymofidiwch, a galerwch, ac wylwch: troer eich chwerthin chwi yn alar, a'*ch* llawenydd yn driſtwch.

10 n Ymddaroſtyngwch ger bron yr Arglwydd, ac efe a'ch dyrchafa chwi.

11 Na ddywedwch yn erbyn ei gilydd, frodyr. Y neb ſydd yn dywedyd yn erbyn *ei* frawd, ac o yn barnu ei frawd, y mae efe yn dywedyd yn erbyn y gyfraith, ac yn barnu 'r gyfraith: ac od wyt *ti* yn barnu 'r gyfraith, nid wyt *ti* wneuthurwr y gyfraith, eithr barnwr.

12 Un Goſodwr cyfraith ſydd, yr hwn a ddichon gadw a cholli. p Pwy wyt ti yr hwn wyt yn barnu arall?

13 q ‡ Iddo yn awr, y rhai ydych yn dywedyd, Heddyw neu y foru ni a awn i gyfryw ddinas, ac a arhoſwn yno flwyddyn, ac a farchnatâwn, ac a ennillwn;

14 Y rhai ni wyddoch beth *a fydd* y foru. Canys beth *yayw* eich einioes chwi? r canys tarth ydyw, yr hwn ſydd dros ychydig yn ymddangos, ac wedi hynny yn diflannu.

15 Lle y *dylech* ddywedyd, s O's yr Arglwydd a'i mynn, † ac *o's* byddwn byw, ni a wnawn hyn neu hynny.

16 Eithr yn awr gorfoleddu yr ydych yn eich ymffroſt: t pob cyfryw orfoledd, drwg ydyw.

17 Am hynny u i'r neb a fedr wneuthur daioni, ac nid yw yn ei wneuthur, pechod ydyw iddo.

byddwn fyw ac a wnawn. t 1 Cor. 5. 6. u Luc 12. 47. Rhuf. 1. 20, 31, 32, a 2. 17, 18, 23.

PEN. V.

1 *Rhaid i wŷr cyfoethogion drygionus ofni dïaledd Duw.* 7 *Ni a adylemfod yn daioddefgar mewn adfyd, yn ol eſampl y prophwydi a Job:* 12 *a gochelyd tyngu:* 13 *a gweddïo mewn adfyd, a chanu mewn hawddfyd:* 16 *a chyfaddef ein beiau i'w gilydd, a gweddïo dros ei gilydd,* 19 *a dwyn i'r jawn y brawd a fyddo yn mynea ar gyfeiliorn.*

† a IDdo yn awr, *chwi* gyfoethogion, wylwch ac udwch am eich trueni ſydd yn dyfod arnoch.

2 Eich cyfoeth a bydrodd, b a'ch gwiſgoedd a fwytâwyd gan bryfed.

3 Eich aur a'ch arian a rydodd; a'i rhwd hwynt a fydd yn dyſtiolaeth ‡ yn eich erbyn chwi, ac a fwyty eich cnawd chwi fel tân. c Chwi a gaſglaſoch dryſor yn y dyddiau diweddaf.

4 Wele, d y mae cyflog y gweithwyr a fedaſant eich meuſydd chwi, yr hwn a gamattaliwyd gennych, yn llefain: a e llefain y rhai a fedaſant a ddaeth i mewn i gluſtiau Arglwydd y lluoedd.

5 f Moethus fuoch ar y ddaear, a thryfyll; meithrin eich calonnau a wnaethoch, megis mewn dydd lladdedigaeth.

6 Condemnaſoch, *a* lladdaſoch y cyfiawn; ac yntau heb ſefyll i'ch erbyn.

7 Byddwch gan hynny yn ymarhöus, frodyr, hyd ddyfodiad yr Arglwydd. Wele, y mae y llafurwr yn diſgwil am werthfawr ffrwyth y ddaear, yn dda ei ammynedd am dano, nes iddo dderbyn g y glaw cynnar a'r diweddar.

8 Byddwch chwithau hefyd dda eich ammynedd; cadarnhewch eich calonnau: o blegid dyfodiad yr Arglwydd a neſaodd.

9 Na ‡ rwgnechwch yn erbyn ei gilydd, frodyr, fel na'ch condemner: wele, y mae y Barnwr h yn ſefyll wrth y drŵs.

10 Cymmerwch, fy mrodyr, y prophwydi, y rhai a leſaraſant yn Enw 'r Arglwydd, yn ſiampl o ddioddef blinder, ac o hirymaros.

11 Wele, i dedwydd yr ydym yn † gadel y rhai ſy ddioddefus. Chwi a glywſoch am k ammynedd Job, ac a welſoch l ddiwedd yr Arglwydd, o blegid m toſturiol jawn yw 'r Arglwydd, a thrugarog.

12 Eithr o flaen pob peth, fy mrodyr, n na thyngwch, nac i'r nef, nac i'r ddaear, nac un llw arall: eithr bydded eich Ie chwi, yn Ie; a'*ch* Nagê, yn Nagê; fel na ſyrthioch i farnedigaeth.

13 A oes neb yn eich plith mewn adfyd? gweddïed. A oes neb yn eſmwyth arno? o caned ſalmau.

14 A oes neb yn eich plith yn glaf? galwed atto henuriaid yr eglwys, a gweddïant hwy ‡ droſto, p gan ei enneinio eſ ag olew yn enw 'r Arglwydd:

15 A gweddi 'r ffydd a jachâ 'r claf, a'r Arglwydd a'i cyfyd ef i fynu; ac o's bydd wedi gwneuthur pechodau, hwy a faddeuir iddo.

16 Cyffeſwch *eich* camweddau bawb i'w gilydd, a gweddïwch dros ei gilydd, fel y'ch jachäer. q Llawer a ddichon taerweddi y cyfiawn.

17 Elïas oedd ddŷn r yn rhaid iddo ddioddef fel nimau, ac s mewn gweddi *efe* a weddïodd na byddai law; ac ni bu glaw ar y ddaear dair blynedd a chwe mis.

18 Ac *efe* t a weddïodd drachefn, a'r nef a roddes law, a'r ddaear a ddug ei ffrwyth.

19 Fy mrodyr, u od aeth neb o honoch ar gyfeiliorn oddi wrth y gwirionedd, a throi o ryw un ef;

20 Gwybydded y bydd i'r hwn a drôdd bechadur oddi wrth gyfeiliorni ei ffordd, x gadw enaid rhag angau, a y chuddio lliaws o bechodau.

Felly.
a Diar. 11. 28.
Luc. 6. 24.
1 Tim. 6. 9
b Mat. 6. 20.
‡ *i chwi.*

c Rhuf. 2. 5.
d Lef. 19. 13.
e Deut. 24. 15.
f Luc 16. 19, 25.
g Deut. 11. 14.
‡ *roddwch ochenaid ar ei gilydd.*
h Mat. 24. 33.
i Mat. 5. 10, 11.
† *cyfrif.*
k Job 1. 21, 22.
l Job 42. 10.
m Num. 14. 18.
Pſal. 103. 8.
n Mat. 5. 34.
o Eph. 5. 19.
Col. 3. 16.
‡ *uwch ei ben.*
p Marc 6. 13. a 16. 18.
q Pſal. 10. 17. a 34. 15, 18. a 145.
Diar. 15. 29. a 28. 9.
Joan 9. 31.
1 Joan 3. 22.
r Act. 14. 15.
s 1 Bren. 17. 1.
t 1 Bren. 18. 42, 45.
u Mat. 18. 15.
v Rhuf. 11. 14.
1 Cor. 9. 22.
1 Tim. 4. 16.
y Diar. 10. 12.
1 Pedr 4. 8.

P E N. I.

1 *Y mae efe yn bendithio Duw am ei amryw râs ysbrydol:* 10 *Gan ddangos nad yayw yr jechydwriaeth yng Nghrist beth newydd, eithr peth a brophwydwyd am dano er ys talm.* 13 *Cyngor i fyw yn ddiwiol, gan eu bod hwy wedi eu gemo newydd trwy air Duw.*

PEdr, apostol Jesu Grist, at y dieithriaid [a] sy ar wasgar ar hŷd Pontus, Galatia, Cappadocia, Asia, a Bithynia,

2 Etholedigion [b] yn ôl rhagwybodaeth Duw Dâd, [c] trwy sancteiddiad yr Ysbryd, i ufudd-dod a [d] thaenelliad gwaed Jesu Grist: [e] Gras i chwi a heddwch a amlhäer.

3 [f] Bendigedig *fyddo* Duw a Thâd ein Harglwydd Jesu Grist, yr hwn yn ôl ei fawr drugaredd [g] a'n hadgenhedlodd ni i obaith bywiol [h] trwy adgyfodiad Jesu Grist oddi wrth y meirw,

4 I etifeddiaeth anllygredig, a dihalogedig, a diddiflannedig, ac [i] ynghadw yn y nefoedd i † chwi,

5 [k] Y rhai trwy allu Duw ‡ ydych gadwedig trwy ffydd i jechydwriaeth parod i'w dadguddio yn yr amser diweddaf.

6 Yn yr hyn yr ydych yn mawrlawenhäu, er eich bod [l] ychydig yr awron (o's rhaid yw) [m] mewn triftwch, trwy amryw brofedigaethau:

7 Fel y caffer [n] profiad eich ffydd chwi, yr hwn sydd werthfawrusach na'r aur colladwy, cyd [o] profer ef trwy dân, er mawl, ac anrhydedd, a gogoniant, yn ymddangosiad Jesu Grist:

8 [p] Yr hwn, er na's gwelsoch, yr ydych yn ei garu; [q] yn'yr hwn heb fod yr awron yn *ei* weled, ond yn credu, yr ydych yn mawrlawenhäu â llawenydd anhraethadwy a gogoneddus:

9 Gan dderbyn diwedd eich ffydd, *sef* jechydwriaeth *eich* eneidiau.

10 [r] Am yr hon jechydwriaeth yr ymofynnodd, ac y manwlchwiliodd y prophwydi, y rhai a brophwydasant am y gras *a ddeuai* i chwi:

11 Gan chwilio pa *brŷd* neu pa ryw amser, yr oedd [s] Ysbryd Crist, yr hwn oedd yndd̂ynt, yn ei hysbysu, pan oedd efe yn rhagdystiolaethu [t] dioddefaint Crist, a'r gogoniant ar ôl hynny.

12 [u] I'r rhai y dadguddiwyd [x] nad iddynt hwy eu hunain, ond i ni yr oeddynt yn † gweini *yn* y pethau a fynegwyd yn awr i chwi gan yrhai a efangylasant i chwi [y] trwy'r Ysbryd glân, yr hwn a ddanfonwyd o'r nef, [z] ar yr hyn *bethau* y mae'r angylion yn chwennychu edrych.

13 O herwydd pa ham, [a] gan wregysu lwynau eich meddwl, [b] bod yn sobr, gobeithiwch yn berffaith am y gras a ddygir i chwi yn nadguddiad Jesu Grist:

14 Fel plant ufudd-dod, heb gyd-ymgweddu â'r trachwantau o'r blaen [c] yn eich anwybodaeth:

15 Eithr megis y mae y neb a'ch galwodd chwi yn sanctaidd, byddwch chwithau hefyd sanctaidd ym mhob ymarweddiad;

16 O blegid y mae 'n †sgrifennedig, ‡ Byddwch sanctaidd, canys sanctaidd ydwyf fi.

17 Ac o's ydych yn galw ar y Tâd, [e] yr hwn sydd heb dderbyn wyneb yn barnu yn ôl gweithred pob un, [f] ymddygwch mewn ofn dros amser eich [g] ymdeithiad:

18 Gan wybod [h] nad â phethau llygredig, *megis* arian neu aur, y'ch prynwyd oddi wrth eich ofer ymarweddiad, [i] *yr hon a gawsoch* trwy draddodiad y tadau;

19 Eithr [k] â gwerthfawr waed Crist, [l] megis oen diffeithus a difrycheulyd:

20 [m] Yr hwn yn wîr a ‡ ragordeiniwyd cyn sylfaenu'r byd, eithr a eglurwyd [n] yn yr amseroedd diweddaf er eich mwyn chwi,

21 Y rhai ydych trwyddo ef yn credu yn Nuw, [o] yr hwn a'i cyfododd ef oddi wrth y meirw, ac [p] a roddodd iddo efogoniant, fel y byddai eich ffydd chwi a'ch gobaith yn Nuw.

22 Gwedi [q] puro eich eneidiau, gan ufuddhäu i'r gwirionedd trwy'r Ysbryd, [r] i frawdgarwch diragrith, cerwch ei gilydd o galon bur yn helaeth:

23 [s] Wedi eich aileni, nid o hâd llygredig, eithr anllygredig, [t] trwy air Duw, *yr hwn fydd* yn byw, ac yn parhäu yn dragywydd.

24 Canys [u] pob cnawd fel glaswelldyn yw, a holl ogoniant dŷn fel blodeuyn y glaswelldyn: gwywodd y glaswelldyn, a'i flodeuyn a syrthiodd:

25 Eithr gair yr Arglwydd sydd yn aros yn dragywydd: a hwn yw'r gair a bregethwyd i chwi.

[p] Phil. 2. 9. [q] Act. 15. 9. [r] Rhuf. 12. 10. 1 Tim. 1. 5. Heb. 13. 1. Pen. 2. 17. [s] Joan 1. 13. [t] Jago 1. 18. 1 Joan 3. 9. [u] Esay 40. 6. Jago 1. 10.

P E N. II.

1 *Y mae efe yn eu cynghori na wnelont ddim yn erbyn cariad:* 4 *ac yn dangos mai Crist ydyw'r sylfaen yr adeiladwyd hwynt arno:* 11 *ac yn dymuno arnynt ymgadw rhag chwantau cnawdol:* 13 *a bod yn ufuda i swyddogion.* 18 *Ac y mae yn dysgu i weision ufuddhau i'w meistred,* 20 *a bod yn ddioddefgar wrth esampl Crist, er eu bod yn cael cam.*

[a] WEdi rhoi heibio gan hynny bob drygioni, a phob twyll, a rhagrith, a chynfigen, a phob goganair,

2 Fel rhai bychain newydd-eni, chwennychwch † ddidwyll laeth y gair, fel y cynnyddoch trwyddo ef:

3 O's [b] profasoch *fod* yr Arglwydd yn dirion.

4 At yr hwn *yr ydych* yn dyfod *megis at* faen bywiol, [c] a wrthodwyd gan ddynion, eithr etholedig gan Dduw, *a* gwerthfawr.

5 [d] A chwithau megis meini bywiol ydych wedi eich adeiladu [e] yn dŷ ysbrydol, [f] yn offeiriadaeth sanctaidd i offrymmu aberthau [g] ysbrydol, [h] cymmeradwy gan Dduw trwy Jesu Grist.

6 O herwydd pa ham y cynhwyfir yn yr ysgrythur, * Wele, yr wyf yn gosod yn Sion ben-conglfaen etholedig, *a* gwerthfawr: a'r hwn a gredo ynddo, ni's gwradwyddir.

7 I chwi gan hynny y rhai ydych yn credu, *y mae* yn † urddas: eithr i'r † anufudd-ion, ‡ y maen a wrthododd yr adeiladwyr, hwnnw a wnaed yn ben y gongl,

[a] Act. 10. 34. [b] 2 Cor. 7. 1. Phil. 2. 12. [c] 2 Cor. 5. 6. Heb. 11. 13. [h] 1 Cor. 6. 20. [i] Ezec. 20. 18. [k] Heb. 9. 12, 14. Dad. 5. 9. [l] Ecsod. 12. 5. Joan 1. 29, 36. 1 Cor. 5. 7. [m] Rhuf. 3. 25. Dad. 13. 8. ‡ *ragwybiawyd.* [n] Eph. 1. 10. [o] Act. 2. 24. [p] Eph. 4. 22, 25. Col. 3. 8. Heb. 12. 1. † *y rhesymol a'r didwyll laeth.* [b] Pf. 34. 8. [c] Pf. 118. 22. [d] Eph. 2. 21, 22. [e] Heb. 3. 6. [f] Esay 61. 6. a 66. 21. Ad. 9. [g] Hos. 14. 2. Mal. 1. 11. Esa. 28. 16. Rhuf. 9. 33. 1 Pet. 2. 6. * Wele, yr wyf yn gosod yn Sion ben-conglfaen etholedig, a gwerthfawr: a'r hwn a gredo ynddo, ni's gwradwyddir. 1 Pet. 2. 7. [r] Rhuf. 12. 1. Heb. 13. 15, 16. [h] Pen. 4. 11. ‡ *werthfawr.* † *rhai nid ydynt yn credu.* [i] Pf. 118. 22.

8 [k] Ac yn faen tramgwydd, ac yn graig rhwyſtr [l] i'r rhai ſy yn tramgwyddo wrth y gair gan fod yn anufudd: [m] i'r hwn beth yr ordeiniwyd hwynt hefyd.

9 Eithr chwychwi *ydych* rywogaeth etholedig, [n] Brenhinol offeiriadaeth, cenedl ſanctaidd, pobl briodol *i Dduw*; ſel y mynegoch rinweddau yr hwn a'ch galwodd allan o [o] dywyllwch i'w ryfeddol oleuni ef:

10 [p] Y rhai gynt nid *oeddych* bobl, ond yn awr *ydych* bobl i Dduw: y rhai ni chawſech drugaredd, ond yr awron a gawſoch drugaredd.

11 Annwylyd, yr wyf yn attolwg *i chwi* [q] megis dieithriaid a phererinion, [r] ymgedwch oddi wrth chwantau cnawdol, [s] y rhai ſy yn rhyfela yn erbyn yr enaid;

12 [t] Gan fod a'ch ymarweddiad yn oneſt ym myſg y cenhedloedd: ſel, lle maent yn eich goganu megis drwgweithredwyr, [u] y gallont o herwydd *eich* gweithredoedd da a welant, ogoneddu Duw yn nydd yr ymweliad.

13 [x] Ymddaroſtyngwch o blegid hyn i bob dynol ordinhâd, o herwydd yr Arglwydd: pa un bynnag ai i'r brenin, megis goruchaf;

14 Ai i'r llywiawdwyr, megis trwyddo ef wedi eu danfon [y] er dïal ar y drwgweithredwyr, a [z] mawl i'r gweithredwyr da.

15 Canys felly y mae ewyllys Duw, fod i chwi [a] trwy wneuthur daioni oſtegu anwybodaeth dynion ffolion:

16 [b] Megis yn rhyddion, ac nid â rhyddid gennych megis cochl malais, eithr fel [c] gwaſanaethwyr Duw.

17 [d] Perchwch bawb. [e] Cerwch y brawdoliaeth. [f] Ofnwch Dduw. Anrhydeddwch y brenin.

18 [g] Y gweiſion, *byddwch* ddaroſtyngedig gyd â phob ofn i'*ch* meiſtred, nid yn unig i'r *rhai* da a chyweithas, eithr i'r *rhai* anghyweithas hefyd.

19 Canys hyn *ſydd* [h] † raſol, o's yw neb o herwydd cydwybod i Dduw yn dwyn triſtwch, gan ddioddef ar gam.

20 O blegid [i] pa glôd yw, o's pan bechoch a chael eich cernodio, y byddwch dda eich ammynedd? eithr o's a chwi yn gwneuthur yn dda, ac yn dioddef, y byddwch dda eich ammynedd, hyn *ſydd* ‡ raſol ger bron Duw.

21 Canys [k] i hyn y'ch galwyd hefyd: o blegid [l] Criſt yntef a ddioddefodd droſom ni, [m] gan adel i † ni eſampl, fel y canlynech ei ôl ef:

22 [n] Yr hwn ni wnaeth bechod, ac ni chaed twyll yn ei enau:

23 [o] Yr hwn pan ddifenwyd, ni ddifenwodd drachefn, pan ddioddefodd ni fygythiodd; eithr rhoddodd ar y neb ſydd yn barnu yn gyfiawn.

24 [p] Yr hwn ei hun a ddug ein pechodau ni yn ei gorph ar y pren; [q] ſel gwedi ein marw i bechodau, y byddem byw i gyfiawnder: [r] trwy gleiſiau yr hwn yr jachäwyd chwi.

25 Canys [s] yr oeddych megis defaid yn myned ar gyfeiliorn: eithr yn awr chwi a ddychwelwyd [t] at Pugail ac Eſgob eich eneidiau.

15. † Neu, *chwi*. [o] Eſay 53. 9, 10. [o] Mat. 27. 48, 49. [p] Eſay 53. 4. Heb. 9. 28. [q] Rhuf. 6. 6. [r] Eſay 53. 5. [s] Eſay 53. 6. [t] Ezec. 34. 24. Joan 10. 11. Heb. 13. 20.

PEN. III.

1 *Y mae yn dyſgu i wŷr a gwragedd eu dyled i'w gilydd*; 8 *yn annog pawb i undeb a chariad*; 14 *ac i ddioddef erlid*; 19 *ac yn adrodd daioni Duw i'r hen ſyd gynt.*

YR un ffunyd, [a] *bydded* y gwragedd oſtyngedig i'w gwŷr priod; ſel od oes rhai heb gredu i'r gair, [b] y galler trwy ymarweddiad y gwragedd, [c] eu hynnill hwy heb y gair,

2 Wrth edrych ar eich ymarweddiad diwair chwi ynghŷd ag ofn.

3 [d] Trwſiad y rhai bydded nid yr un oddi allan, o blethiad gwallt, ac amgylchoſodiad aur, neu wiſgad dillad;

4 Eithr *byaded* [e] cuddiedig ddŷn y gallon, mewn anllygredigaeth ysbryd addfwyn a llonydd, yr hwn ſydd ger bron Duw yn werthfawr.

5 Canys ſelly gynt yr oedd y gwragedd ſanctaidd hefyd, y rhai oedd yn gobeithio yn Nuw, yn ymdrwſio, gan fod yn ddaroſtyngedig i'w gwŷr priod;

6 Megis yr ufuddhaodd Sara i Abraham, [f] gan ei alw ef yn arglwydd: † merched yr hon ydych chwi, tra fyddoch yn gwneuthur yn dda, ac heb ofni dim dychryn.

7 [g] Y gwŷr yr un ffunyd, cyd-gyfanneddwch â hwynt yn ôl gwybodaeth, gan roddi parch i'r wraig, [h] megis i'r lleſtr gwannaf, ſel rhai ſy gyd-etifeddion gràs y bywyd; [i] rhag rhwyſtro eich gweddiau.

8 Am ben hyn, [k] *bydawch* oll yn unfryd, yn cyd-oddef *â'i gilydd*, yn caru † ſel brodyr, yn drugarogion, yn fwynaidd:

9 [l] Nid yn talu drwg am ddrwg, neu ſenn am ſenn: eithr yngwrthwyneb, yn bendithio; gan wybod mai i hyn y'ch galwyd [m] fel yr etifeddoch fendith.

10 Canys [n] y neb a ewyllyſio hoffi bywyd, a gweled dyddiau da, attalied ei dafod oddi wrth ddrwg, a'i wefuſau rhag adrodd twyll.

11 [o] Gocheled y drwg, a gwnaed y da; ceiſied heddwch, a dilyned ef.

12 Canys *y mae* llygaid yr Arglwydd ar y rhai cyfiawn, a'i gluſtiau ef tu ag at eu gweddi hwynt: eithr *y mae* wyneb yr Arglwydd yn erbyn y rhai ſy 'n gwneuthur drwg.

13 A phwy a'ch dryga chwi, o's bydd-wch yn dilyn yr hyn ſydd dda?

14 [p] Eithr o bydd i chwi hefyd ddioddef o herwydd cyfiawnder, dedwydd *ydych*: ond [q] nac ofnwch rhag eu hofn hwynt, ac na'ch cynhyrfer;

15 Eithr ſancteiddiwch yr Arglwydd Dduw yn eich calonnau: a [r] *byddwch* barod bob amſer i atteb i bob un a ofynno i chwi reſwm am y gobaith ſydd ynoch, gyd ag addfwynder ‡ ac ofn:

16 [s] A chennych gydwybod dda: fel yn yr hyn y maent yn eich goganu megis drwgweithredwyr, y cywilyddio y rhai ſydd yn beio ar eich ymarweddiad da chwi yng Nghriſt.

17 Canys gwell *ydyw*, o's ewyllys Duw a'i nnynn, i chwi ddioddef yn gwneuthur daioni, nag yn gwneuthur drygioni.

18 O blegid Criſt hefyd [t] unwaith a ddioddefodd dros bechodau, y Cyfiawn dros yr anghyfiawn; ſel y dygai ni at Dduw, [u] wedi ei farwolaethu yn y cnawd, eithr ei fywhäu yn yr Yſbryd:

19 Trwy 'r hwn yr aeth efe hefyd ac [x] a bregethodd i'r ysbrydion ynghar-

20 [y] Y

a Eph. 5. 22. Col. 3. 18. Tit. 2. 5.
b 1 Cor. 7. 16.
c Mat. 18. 15. 1 Cor. 9. 19——22.
d 1 Tim. 2. 9. Tit. 2. 3.
e Pſal. 45. 13. Rhuf. 2. 29. & 7. 22. 2 Cor. 4. 16.
f Gen. 18. 12. † Gr. *plant.*
g 1 Cor. Eph. 5. 25.
h 1 Cor. 12. 23.
i Job 42. 8. Mat. 5. 24. a 18. 19.
k Rhuf. 12. 16. a 15. 5. † Neu, *y brodyr.*
l Diar. 17. 13. a 20. 22. Mar. 5. 39.
m Mat. 25. 34.
n Pſal. 34. 12, &c.
o Pſal. 37. 27. 1 Joan 1. 1.
p Mat. 5. 10, 11, 12.
q Eſay 8. 12, 13. Jer. 1. 8.
r Pſ. 119. 46. Act. 4. 8. ‡ *a pharch.*
s Pen. 2. 12.
t Rhuf. 5. 6. Heb. 9. 26, 28.
u Rhuf. 1. 4. 2 Cor. 13. 4.
x Pen. 4. 6.

y Gen. 6. 3, 13.
z Heb. 11. 7.
a Gen. 7. 7. a 8. 18.
2 Pedr 2. 5.
b Eph. 5. 26.
c Eph. 1. 20, 21.
d Rhuf. 8. 38.

20 y Y rhai a fu gynt anufudd, pan unwaith yr oedd hirammynedd Duw yn aros yn nyddiau Noe, tra z y darperid yr arch, a yn yr hon ychydig, ſef wyth enaid, a achubwyd trwy ddwfr.

21 b Cyffelybiaeth cyfattebol i'r hwn, ſydd yr awron yn ein hachub ninnau, *ſef* bedydd, (nid bwrw ymmaith fudreddi 'r cnawd, eithr ymatteb cydwybod dda tu ag at Dduw) trwy adgyfodiad Jeſu Grift:

22 Yr hwn ſydd c ar ddeheulaw Duw, wedi myned i'r nef, a'r d angylion a'r awdurdodau a'r galluoedd wedi eu daroſtwng iddo.

PEN. IV.

1 *Y mae yn eu hannog hwy i beidio â phechu, trwy eſampl Criſt, a thrwy yſtyried fod diwedd pob peth yn pwyſo yn agos.* 12 *Y mae yn eu cyſſuro yn erbyn erlid.*

a Rhuf. 6. 7.
b Rhuf. 14. 7.
c Gal. 2. 20.
d Ezec. 44. 6. a 45. 9.
e Eph. 4. 17.
† *ymyfed.*
f Act. 13. 45. a 18. 6.
g Act. 10. 42.
1 Cor. 15. 51, 52.
h Pen. 3. 19.
i Rhuf. 13. 12. Phil. 4. 5.
k Mat. 26. 41. Col. 4. 2. Pen. 5. 8.
‡ *gwreſoz parhaus.*
l Diar. 10. 12. Jago 5. 20.
m Rhuf. 12. 13. Heb. 13. 2.
n Phil. 2. 14.
o Rhuf. 12. 6.
p Mat. 25. 14. Luc 12. 42.
1 Cor. 4. 1, 2. Tit. 1. 7.
q 1 Cor. 12. 4. Eph. 4. 11.
r Rhuf. 12. 6, 7, 8. 1 Cor. 3.
s 1 Cor. 3. 13. Pen. 1. 7.
t Act. 5. 41.
u 1 Cor. 4. 10. Col. 1. 24.
v 2 Tim. 2. 10. Dad. 1. 9.
w Mat. 5. 11. Pen. 2. 20.

AM hynny, gan ddioddeſ o Grift droſom ni yn y cnawd, chwithau hefyd byddwch wedi eich arfogi â'r un meddwl: o blegid a yr hwn a ddioddefodd yn y cnawd, a beidiodd â phechod;

2 b Fel na byddo mwyach c fyw i chwantau dynion, ond i ewyllys Duw, dros yr amſer ſydd yn ôlſyn y cnawd.

3 Canys digon i ni d yr amſer a aeth heibio o'r einioes e i weithredu ewyllys y cenhedloedd, gan rodio mewn trythylliwch, trachwantau, meddwdod, cyfeddach, † diotta, a ſhiaidd eulynaddoliad:

4 Yn yr hyn y maent yn ddïeithr f yn *eich* cablu *chwi*, am nad ydych yn cydredeg gyd â hwynt i'r unrhyw ormod rhyſedd:

5 Y rhai a roddant gyfrif i'r hwn ſydd barod g i farnu y byw a'r meirw.

6 Canys er mwyn hynny h yr efangylwyd i'r meirw hefyd, fel y bernid hwy yn ôl dynion yn y cnawd, ac y byddent fyw yn ôl Duw yn yr ysbryd.

7 Eithr i diwedd pob peth a neſaodd: k am hynny byddwch ſobr, a gwiliadwrus i weddïau.

8 Eithr o flaen pob peth *bydded* gennych gariad ‡ helaeth tu ag at ei gilydd: canys l cariad a guddia lïaws o bechodau.

9 *Bydded* m letteugar y naill i'r llall, n heb rwgnach.

10 o Pob un megis y derbynniodd rodd, cyfrennwch â'i gilydd, p fel daionus oruchwylwyr q amryw rãs Duw.

11 r O's llefaru a wnã neb, *llefared* megis ‡ geiriau Duw: o's gweini y mae neb, *gwnaed* megis o'r gallu y mae Duw yn ei roddi, fel s ym mhob peth y gogonedder Duw trwy Jeſu Grift: t i'r hwn y byddo 'r gogoniant a'r gallu, yn oes oeſoedd. Amen.

12 Annwyliyd, na ſydded ddïeithr gennwch am u y profiad tanllyd ſydd ynnoch, yr hwn a wneir er profedigaeth i chwi, fel pe bai beth dïeithr yn digwydd i chwi:

13 Eithr x llawenhëewch, yn gymmaint a'ch bod y yn gyſrannogion o ddioddefiadau Criſt; fel pan ddadguddier ei ogoniant ef, y byddoch yn llawen, ac yn gorfoleddu.

14 z O's difenwir chwi er mwyn Enw Criſt, gwynn eich byd: o blegid y mae Ysbryd y gogoniant, ac *Ysbryd* Duw yn

10. ‡ *Oraclau.* s Eph. 5. 20. t 1 Tim. 6. 16.
13. Pen. 1. 7. x Act. 5. 41. y 2 Cor. 4. 10.
z Tim. 2. 10. Dad. 1. 9. a Mat. 5. 11. Pen. 2. 20.

gorphwys arnoch. Ar eu rhan hwynt yn wir *eſe* a geblir, ond ar eich rhan chwi *eſe* a ogoneddir.

15 Eithr a na ddioddeſed neb o honoch fel llofrudd, neu leidr, neu ddrwgweithredwr, neu fel un yn ymyrreth â matterion rhai eraill:

16 Eithr o's fel Criſtion, na ſydded gywilydd ganddo; ond gogonedded Dduw yn hyn o ran.

17 Canys *daeth* yr amſer b i ddechrau o'r farn o dŷ Dduw: ac c o's *dechrau hi* yn gyntaf arnom ni, d beth *fydd* diwedd y rhai nid ydynt yn ‡ credu i efengyl Dduw?

18 e Ac o's braidd y mae 'r cyfiawn yn gadwedig, pa le yr ymddengys yr annuwiol a'r pechadur?

19 Am hynny y rhai hefyd ſy yn dioddef yn ôl ewyllys Duw, f gorchymynnant eu heneidiau *iddo ef*, megis i Greawdwr ffyddlon, gan wneuthur yn dda.

PEN. V.

1 *Y mae yn annog yr Henuriaid i borthi deſaid Criſt:* 5 *a'r ieuainge i ufuddhâu:* 8 *A phawb i wilied, ac i fod yn ſobr, ac yn ddianwadal yn y ffydd:* 9 *Ac i wrthwynebu y cythraul, y gwirthwynebwr creulon.*

YR henuriaid ſy yn eich plith, attolwg iddynt yr ydwyf fi, yr hwn *wyf* a gydhenuriad, a b thyſt o ddioddefiadau Criſt, yr hwn hefyd *wyf* c gyfrannog o'r gogoniant a ddadguddir,

2 d Porthwch braidd Duw, † yr hwn ſydd yn eich plith, gan fwrw golwg arnynt nid trwy gymmell, eithr yn ewyllyſgar; e nid er mwyn budrelw, eithr o barodrwydd meddwl;

3 Nid fel rhai f yn tra-arglwyddiaethu ar g etifeddiaeth *Dduw*, ond h gan fod yn eſamplau i'r praidd.

4 A phan i ymddangoſo y Penbugail, chwi a gewch dderbyn anniflannedig k goron y gogoniant.

5 Yr un ffunyd yr ieuainge, byddwch oſtyngedig i'r henuriaid. A *byddwch* l bawb yn oſtyngedig i'w gilydd, ac ymdrwſiwch oddi ſewn â goſtyngeiddrwydd: o blegid * y mae Duw yn gwrthwynebu y beilchion, ac yn rhoddi gras i'r rhai goſtyngedig.

6 m Ymddaroſtyngwch gan hynny dan alluog law Dduw, fel y'ch dyrchafo mewn amſer cyfaddas:

7 n Gan fwrw eich holl ofal arno ef; canys y mae efe yn gofalu droſoch chwi.

8 o Byddwch ſobr, gwiliwch: o blegid y mae p eich gwrthwynebwr diafol, megis llew rhuadwy, yn rhodio oddi amgylch, gan geiſio y neb a allo ei lyngcu.

9 q Yr hwn gwrthwynebwch yn gadarn yn y ffydd, gan wybod fod yn cyflawni yr un blinderau yn eich ‡ brodyr, y rhai ſydd yn y byd.

10 A Duw pob gras, yr hwn a'ch galwodd chwi i'w dragywyddol ogoniant † trwy Grift Jeſu, wedi i chwi ddioddef r ychydig, s a'ch perffeithio chwi, a'*ch* cadarnhao, a'*ch* cryfhao, a'*ch* ſefydlo.

11 t Iddo ef *y bydd* y gogoniant, a'r gallu, yn oes oeſoedd. Amen.

12 Gyd â Silfanus brawd ffyddlon i chwi (fel yr wyf yn tybied) u y ſgrifennais ar ychydig *eiriau*, gan gynghori a thyſtiolaethu

b Phile. 9.
b Luc 24. 48.
c Rhuf. 8. 17, 18. Dad. 1. 9.
d Act. 20. 28.
† *hyd y galloch.*
e 1 Tim. 3. 3, 8. Tit. 1. 7.
f Mat. 20. 25, 26. 2 Cor. 1. 24.
g Pſal. 33. 12. a 74. 2.
h Phil. 3. 17. 2 Theſ. 3. 9. 1 Tim. 4. 12. Tit. 2. 7. Heb. 13. 20.
i 1 Cor. 9. 25.
k Rhuf. 12. 10. Eph. 5. 21.
l Jago 4. 6.
m Jago 4. 10.
n Pſal. 37. 5.
o Luc 21. 36. 1 Theſ. 5. 6. Pen. 4. 7.
p Job 1. 7. a 2. 2.
q Eph. 6. 11, 13. Jago 4. 7. ‡ *brawdoliaeth, yr hon ſydd.* † *yng Nghriſt Jeſu.* r 2 Cor. 4. 17. s Heb. 13. 21.
t Pen. 4. 11. Dad. 1. 6. u Heb. 13. 12.

mai

mai gwir rās Duw yw yr hwn yr ydych yn sefyll ynddo.

13 Y mae 'r eglwys ſydd ym Mabilon, yn gydetholedig â chwi, yn eich annerch; a Marcus fy mâb i.

14 y Anherchweh eu gilydd â chuſan cariad. Tangnefedd i chwi oll, y rhai ydych yng Nghriſt Jeſu. Amen.

2 Cor. 13. 12. 1 Theſ. 5. 26.

¶ Ail Epiſtol cyffredinol PEDR yr Apoſtol.

PEN. I.

1 Y mae efe yn eu cadarnhau mewn gobaith o gynnydd grâs Duw: 5 ac yn eu hannog i wneuthur eu galwedigaeth yn ſicr trwy ffydd a gweithredoedd. 12 Y mae yn ofalus i ddwyn hynny ar gof iddynt, gan wybod ſod ei farwolaeth ef ei hun yn agos. 16 Y mae yn eu rhybuddio hwy i ſod yn dalanwadal yn ffydd Criſt, gwir Fâb Duw, trwy dyſtiolaeth yr apoſtolion a welſant ei ogoniant ef; a thrwy dyſtiolaeth y Tâd, a'r prophwydi.

SImon Pedr, gwaſanaethwr ac apoſtol Jeſu Criſt, at y rhai a gawſant a gyffelyb werthfawr ffydd â ninnau, trwy gyfiawnder ein Duw ni, a'n Hachubwr Jeſu Criſt:

2 b Grâs i chwi, a thangnefedd a amlhäer, trwy adnabod Duw, a Jeſu ein Harglwydd ni,

3 Megis y rhoddes ei dduwiol allu ef i ni bob peth *a berthyn* i fywyd a duwioldeb, c trwy ei adnabod ef, yr hwn a'n galwodd ni † i ogoniant a rhinwedd;

4 Trwy 'r hyn y rhoddwyd i ni addewidion mawr jawn a gwerthfawr; fel trwy y rhai hyn y byddech d gyfrannogion o'r duwiol anian, e wedi diange oddi wrth y llygredigaeth ſydd yn y byd trwy drachwant.

5 A hyn ymma hefyd, gan roddi cwbl-ddiwydrwydd, chwanegwch ‡ at eich ffydd rinwedd, ac † at rinwedd wybodaeth,

6 Ac ‡ at wybodaeth gymmedrolder, ac † at gymmedrolder ammynedd, ac ‡ at ammynedd dduwioldeb,

7 Ac at dduwioldeb garedigrwydd brawdol, ac f at garedigrwydd brawdol gariad.

8 Canys o's yw y pethau hyn gennych, ac yn † aml hwynt, y maent yn peri na *bôch* na ſegur g na diffrwyth yngwybodaeth ein Harglwydd Jeſu Criſt.

9 O blegid yr hwn nid yw y rhai hyn ganddo, h dall ydyw, heb weled ym mhell, wedi gollwng dros gof ei lanhäu oddi wrth ei bechodau gynt.

10 O herwydd pa ham yn hytrach, frodyr, byddwch ddiwyd i i wneuthur eich galwedigaeth a'ch etholedigaeth yn ſicr: canys tra fôch yn gwneuthur y pethau hyn, ni lithrwch chwi ddim byth.

11 Canys felly yn helaeth y trefnir i chwi fynediad i mewn i dragywyddol deyrnas ein Harglwydd a'n Hachubwr Jeſu Criſt.

12 O herwydd pa ham, k nid eſgeuluſaf eich coffäu bob amſer am y pethau hyn, er eich bod yn eu gwybod, ac wedi eich ſicrhau yn y gwirionedd preſennol.

13 Eithr yr ydwyf yn tybied *ſod* yn jawn, tra ſyddwyf yn l y tabernacl hwn, m eich cyffrôi chwi, trwy ddwyn ar gôf *i chwi*;

14 n Gan wybod y bydd i mi ar frŷs roddi ſy nhabernacl *hwn* heibio, megis ag yr hysbyſodd o ein Harglwydd Jeſu Criſt i mi.

15 Ac mi a wnäf ſy ngorau hefyd ar allu o honoch bob amſer, ar ôl ſy ymadawiad i, wneuthur coffa am y pethau hyn.

16 Canys nid gan ddilyn p chwedlau cyfrwys yr hysbyſalom i chwi nerth a dyfodiad ein Harglwydd Jeſu Criſt, eithr q wedi gweled ei fawredd ef â'n llygaid.

17 Canys efe a dderbyniodd gan Dduw Dâd barch a gogoniant, pan ddaeth y cyfryw lef atto oddi wrth y mawrragorol ogoniant, r Hwn yw ſy annwyl Fâb i, yn yr hwn y'm bodlonwyd.

18 A'r llef ymma, yr hon a ddaeth o'r nef, a glywſom ni, pan oeddym gyd ag ef yn s y mynydd ſanctaidd.

19 Ac y mae gennym air ſicrach y prophwydi; yr hwn da y gwnewch ſod yn dal arno, megis ar t ganwyll yn llewyrchu mewn lle tywyll, hyd oni wawrio 'r dydd, ac oni chodo 'r u ieren ddydd yn eich calonnau chwi:

20 Gan wybod hyn yn gyntaf, x nad oes un brophwydoliaeth o'r ysgrythur o ddeongliad priod.

21 Canys y nid trwy ewyllys dŷn y daeth † gynt brophwydoliaeth: eithr dynion ſanctaidd Duw a leferaſant megis y cynhyrfwyd hwy gan yr Ysbryd glân.

PEN. II.

1 Y mae efe yn prophwydo am athrawon ffeilſion, ac yn dangos eu hanwiread a'i ſaladed hwy, a'i dilynwyr: 7 odai wrth y rhai y gwaredir y rhai duwiol, ſel y gwaredwyd Lot o Sodom. 10 Y mae efe yn dangos yn helaethach gynhedfau y rywllwyr hyny, ſel y galler eu hadnabod hwy yn hawſ, a'i gochelyd.

EIthr a bu gaubrophwydi hefyd ym mhlith y bobl, megis ag b y bydd gauathrawon yn eich plith chwithau, y rhai yn ddirgel a ddygant i mewn hereſiau dinyſtriol, a c chan wadu 'r Arglwydd, d yr hwn a'i prynodd hwynt, *vdynt* yn tynnu arnynt eu hunain ddinyſtr buan.

2 A llawer a ganlynant eu † diſtryw hwynt, o herwydd y rhai y ceblir ffordd y gwirionedd:

3 Ac e mewn cybydd-dod trwy chwedlau gwneuthur, y gwnânt farſiandiaeth o honoch: f barnedigaeth y rhai er ys talm nid yw ſegur, a'i colledigaeth hwy nid yw yn heppian.

4 Canys g onid arbedodd Duw 'r angylion h a bechaſent, eithr i *eu* taflu *hwynt* i uffern, a'i rhoddi i gadwynau tywyllwch, i'w cadw i farnedigaeth;

5 Ac onid arbedodd efe yr hên fyd, eithr k Nöe pregethwr cyfiawnder a gadwodd efe ar ei wythfed, pan ddug efe y diluw ar fyd y rhai anwir;

6 A l chan droi dinaſoedd Sodoma a Gomorra yn lludw, a'i damnodd *hwy* â dymchweliad, m gan *eu* goſod yn eſampl i'r rhai a fyddent yn annuwiol;

7 Ac n a waredodd Lot gyfiawn, yr hwn oedd mewn gofid trwy anniwair ymarweddiad yr anwiriaid:

p 1 Cor. 1. 17. a 2. 1.
q Mat. 17. 1, 2. Joan 1. 14. 1 Joan 1. 1. a 4. 14.
r Mat. 17. 5.
s Ecſod. 3. 5.
t Pſ. 119. 105. Joan 5. 35.
u Dad. 2. 28. a 22. 16.
x Rhuf. 12. 6.
y 2 Tim. 3. 16. 1 Pedr 1. 11.
† *un amſer.*

a Deut. 13. 1. b Mat. 24. 11. Act. 20. 30. 1 Cor. 11. 19. 1 Tim. 4. 1. 2 Tim. 3. 1, 5. Judas 18.
c Judas 4.
d Heb. 10. 29.
† Neu, *trythyllwch.*
e 1 Tim. 6. 5. Tit. 1. 11.
f Deut. 32. 35.
g Job 4. 18. Judas 6.
h Joan 8. 44. 1 Joan 3. 8.

i Luc 8. 31. k Gen. 7. 7, 23. 1 Pedr 3. 20. l Gen. 19. 24. Judas 7. m Num. 26. 10. n Gen. 19. 16.

8 (Canys y cyfiawn *hwnnw* yn trigo yn
o Pſ. 119. 158. Ezec. 9. 4. eu mysg hwynt, o yn gweled ac yn clywed,
ydoedd yn poeni ei enaid cyfiawn o ddydd i
ddydd, trwy *eu* hanghyfreithlon weithredoedd *hwynt*.)

P 1 Cor. 10. 13. 9 P Yr Arglwydd a fedr wared y rhai
duwiol rhag profedigaeth, a chadw y rhai
anghyfiawn i ddydd y farn i'w poeni:

q Judas 4. 7, 8, 10, 16. † *arglwyddiaeth.* r Judas 9. 10 Ac yn bennaf q y rhai sy'n rhodio ar ôl
y cnawd mewn chwant aflendid, ac yn dïystyru † llywodraeth. Rhyfygus *ydynt*, cyndyn,
nid ydynt yn arswydo cablu urddas:

11 Lle nid yw 'r r angylion, y rhai sy fwy
mewn gallu a nerth, yn rhoddi cablaidd farn
yn eu herbyn hwynt ger bron yr Arglwydd.

s Jer. 12. 3. Judas 10. 12 Eithr y rhai hyn, s megis aniseiliaid
anrhesymmol anianol, y rhai a wnaed i'w
dal ac i'w distetha, a gablant y pethau ni
wyddant oddi wrthynt, ac a ddistethir yn eu
llygredigaeth eu hunain;

‡ Gr. yn y, neu, *trwy 'r aydd.* t Judas 12. u 1 Cor. 11. 20, 21. † Gr. *o'r odineb-wraig.* 13 *Ac* a dderbyniant gyflog anghyfiawnder, a hwy yn cyfrif moethau ‡ beunydd yn hyfrydwch. t Brychau a meflau
yaynt, yn ymddigrifo yn eu twyll eu hunain,
u gan wledda gyd â chwi;

14 A llygaid ganddynt yn llawn † godineb,
ac heb fedru peidio â phechod; yn llithio
enceidiau anwadal: a chanddynt galon wedi
ymgynnefino â chybydd-dra; plant y felldith;

15 Wedi gadel y ffordd uniawn, *hwy* a
aethant ar gyfeiliorn, gan ganlyn ffordd
x Num. 22. 5, 28. Judas 11. x Balaam *mâb* Bosor, yr hwn a garodd
wobr anghyfiawnder;

16 Ond efe a gafodd gerydd am ei gamwedd: *aſen* fud arferol â'r jau, gan ddywedyd â llef ddynol, a waharddodd ynfydrwydd y prophwyd.

y Judas 12, 13. 17 y Y rhai hyn ydynt ffynhonnau diddwfr, cymhylau a yrrid gan dymmestl, i'r
rhai y mae niwl tywyllwch ynghadw yn
dragywydd.

z Judas 16. 18 Canys z gan ddywedyd chwyddedig
eiriau gorwagedd, y maent hwy trwy
chwantau 'r cnawd, *a* thrythyllwch, yn
llithio y rhai a a ddiangasai yn gwbl oddi
wrth y rhai sy yn byw ar gyfeiliorn:

a Act. 2. 40. b 1 Pedr 2. 16. c Joan 8. 34. Rhuf. 6. 16. 19 Gan addo b rhydd-did iddynt, a hwythau eu hunain c yn wasanaethwyr llygredigaeth: canys gan bwy bynnag y gorchfygwyd neb, i hwnnw hefyd yr aeth efe yn gaeth.

d Mat. 12. 45. Heb. 6. 4. a 10. 26. e Pen. 1. 4. 20 Canys d o's wedi iddynt e ddiange oddi
wrth halogedigaeth y byd, trwy adnabyddiaeth yr Arglwydd a'r Achubwr Jesu
f Luc 12. 47, 48. Grist, y rhwyſtrir hwy drachefn a'r pethau
hyn, a'i gorchfygu, aeth diwedd y rhai
hynny yn waeth na'i dechreuad.

21 Canys f gwell fuasai iddynt, fod heb
adnabod ffordd cyfiawnder, nag wedi *ei*
hadnabod, troi oddi wrth y gorchymmyn
sanctaidd, yr hwn a draddodwyd iddynt.

g Diar. 26. 11. 22 Eithr digwyddodd iddynt yn ôl y
wir ddiareb, g Y ci a ymchwelodd at ei
chwydiad ei hun; a'r hwch wedi ei golchi,
i'w hymdreiglfa yn y dom.

P E N. III.

Y mae efe yn eu ſicrhau hwy am ddyfodiad Crist i'r farn, yn erbyn y gwatwarwyr a ymreſymmai yn y gwrthwyneb: 8 gan rybuddio y rhai duwiol i bryſuro eu hediſeirwch, o ran hirammyned Duw: 10 Ac y mae yn dangos pa fodd y dinyſtrir y byd: 11 Ac yn eu hannog hwy i ſancteiddrwydd buchedd, trwy ddiſgwil hynny: 15 A hefyd i feddwl mai er mwyn eu hiechydwriaeth hwynt y mae Duw yn ddioddefgar; megis yr yſgrifennodd Paul attynt.

YR ail epiſtol hwn, annwylyd, yr ydwyf
yn awr yn ei 'sgrifennu attoch, † yn yr
hwn a yr ydwyf yn cyffroi eich meddwl
puraidd, trwy ddwyn ar gôf *i chwi*:

2 Fel y byddo cofus gennych y geiriau a
ragddywedwyd gan y prophwydi ſanctaidd,
a'n gorchymmyn ninnau, apoſtolion yr Arglwydd a'r Jachawdwr:

3 b Gan wybod hyn yn gyntaf, y daw yn
y dyddiau diweddaf watwarwyr, yn rhodio
yn ôl eu chwantau eu hunain,

4 Ac yn dywedyd, c Pa le y mae addewid
ei ddyfodiad ef? canys er pan hunodd y
tadau, y mae pob peth yn parhau ‡ fel yr
oeddynt o ddechreuad y creaduriaeth.

5 Canys y mae hyn yn ddïarwybod iddynt
o'i gwirfodd, mai d trwy air Duw yr oedd
y nefoedd er ys talm, a'r ddaear e yn cydſefyll o'r dwfr, a thrwy 'r dwfr.

6 f O herwydd pa ham y byd *a oedd* y
pryd hynny, wedi ei orchuddio â dwfr, a
ddifethwyd.

7 Eithr g y nefoedd a'r ddaear *ſy* yr awr
hon, ydynt trwy 'r un gair wedi eu rhoddi
i-gadw h i dân, erbyn dydd y farn, a diſtryw yr anwir ddynion.

8 Eithr yr un peth hyn na fydded yn ddïarwybod i chwi, annwylyd, i *fod* un dydd
gyd â'r Arglwydd megis mil o flynyddoedd,
a mil o flynyddoedd megis un dydd.

9 k Nid ydyw 'r Arglwydd yn oedi ei
addewid, (fel y mae rhai yn cyfrif oed)
ond l hirymarhous yw efe tu ag attom ni,
m heb ewyllyſio bod neb yn golledig, ond
n dyfod o bawb i edifeirwch.

10 Eithr o dydd yr Arglwydd a ddaw
megis lleidr y nôs, yn yr hwn p y nefoedd
a ânt heibio gyd â thwrwf, a'r † deſnyddiau gau wir wres a doddant, a'r ddaear a'r
gwaith *a fydd* o ynddi a loſgir.

11 A chan ſod yn rhaid i hyn i gŷd ymollwng, pa ryw fath ddynion a ddylech
chwi fod, mewn ſanctaidd ymarweddiad a
duwioldeb,

12 Yn diſgwil ac yn bryſio at ddyfodiad
dydd Duw, ‡ yn yr hwn y nefoedd gan loſgi a ymollyngant, a'r † deſnyddiau gan wir
wres a doddant?

13 Eithr q nefoedd newydd, a daear
newydd yr ydym *ni*, yn ôl ei addewid ef,
yn eu diſgwil, yn y rhai y mae cyfiawnder
yn cartrefu.

14 O herwydd pa ham, annwylyd, gan
eich bod yn diſgwil y pethau hyn, gwnewch
eich gorau r ar eich cael ganddo ef mewn
tangnefedd, yn ddifrycheulyd, ac yn ddïargyoedd:

15 A chyfriſwch s hîrammynedd ein
Harglwydd, yn jechydwriaeth; megis ag
yr yſgrifennodd ein hannwyl frawd Paul
attoch chwi, yn ôl y doethineb a rodded
iddo ef;

16 Megis yn *ei* holl epiſtolau hefyd, t yn
lleſaru ynddynt am y pethau hyn: yn y
rhai y mae rhyw bethau anhawdd eu dyall,
y rhai y mae yr annyſgedig a'r anwaſtad yn
eu gwyrdroi, megis yr yigrythurau eraill,
i'w dinyſtr eu hunain.

17 Chwychwi gan hynny, annwylyd, a
u chwi yn gwybod y *pethau hyn* o'r blaen,
ymgedwch rhag eich arwain ymmaith trwy
amryfuſedd yr annuwiol, a chwympo o honoch oddi wrth eich ſicrwydd eich hun.

18 Eithr cynnyddwch mewn gras a gwybodaeth ein Harglwydd a'n Hiachawdwr
Jesu Grist. Iddo ef y *byddo* gogoniant yr
awr hon, ac ‡ yn dragywyddol. Amen.

¶ Epiſtol

† *yni mhob un o'r ddau.*
a Pen. 1. 13.
b 1 Tim. 4. 1.
c Eſay 5. 19. Ezec. 12. 22, 27.
‡ *fel hyn.*
d Gen. 1. 6, 9.
e Pſal. 24. 2. a 136. 6.
f Gen. 7. 11.
g Ad. 10. h 2 Thes. 1. 8. i Pſal. 90. 4.
k Hab. 2. 3. l Eſay 30. 18. m Ezec. 18. 23. n 1 Tim. 2. 4. o Mat. 24. 43. 1 Theſ. 5. 2. Dad. 3. 3. a 16. 15. p Joan 14. 12. Pſ. 102. 26. Eſay 51. 6. Mat. 24. 35. Rhuf. 8. 20. Dad. 20. 11. a 21. 1. † *elementau.* ‡ *trwy.* † *elementau.*
q Eſay 65. 17. r 1 Cor. 1. 8. Phil. 1. 10. s Rhuf. 2. 4. Ad. 9. t Rhuf. 8. 19. 1 Cor. 15. 24. 1 Theſ. 4. 15. u Mar. 13. 23. ‡ *hyd daydd tragywyddoldeb.*

PEN. I.

1 *Y mae eſe yn goſod allan berſon Criſt, yn yr hwn y mae i ni fywyd tragywyddol, trwy gymdeithas â Duw.* 5 *Rhaid i ni ymrôi i ſanctteiddrwydd buchedd, i dyſtiolaethu gwirioneddy gymdeithas honno, a'n ffydd; a hefyd i'n ſicrhâu ein hunain o faddeuant pechodau, trwy farwolaeth Criſt.*

a Joan 1. 1.
b Joan 1. 14.
2 Pedr 1. 16.
c Luc 24. 39.
d 1 Tim. 3. 16.
e Joan 1. 1, 2.
f 2 Joan 12.
g Pen. 2. 7.
h Joan 1. 9. a 8. 12. 29. 5. a 12. 35, 36.
i Pen. 2. 4.
k 1 Cor. 6. 11. Heb. 9. 14. 1 Pedr 1. 19. Dad. 1. 5. 1 Bren. 8. 46. 2 Cron. 6. 36. Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. Jago 3. 2.
m Pſal. 32. 5. Diar. 28. 13.

YR a hyn oedd o'r dechreuad, yr hyn a glywſom, yr hyn a welſom â'n llygaid, b yr hyn a edrychaſom arno, ac c a deimlodd ein dwylaw am air y bywyd;

2 (Canys y bywyd d a eglurhâwyd, ac ni a welſom, ac ydym yn tyſtiolaethu, ac yn mynegi i chwi y bywyd tragywyddol, e yr hwn oedd gyd â'r Tâd, ac a eglurhâwyd i ni.)

3 Yr hyn a welſom ac a glywſom, yr ydym yn ei fynegi i chwi, fel y caffoch chwithau hefyd gymdeithas gyd â ni: a'n cymdeithas ni yn wîr *ſydd* gyd â'r Tâd, a chyd â'i Fâb ef Jeſu Griſt.

4 A'r pethau hyn yr ydym yn eu hyſgrifennu attoch, f fel y byddo eich llawenydd yn gyflawn.

5 g A hon yw 'r gennadwri a glywſom ganddo ef, ac yr ydym yn ei hadrodd i chwi, mai h goleuni yw Duw, ac nad oes ynddo ddim tywyllwch.

6 i O's dywedwn ſod i ni gymdeithas ag ef, a rhodio yn y tywyllwch, celwyddog ydym, ac nid ydym yn gwneuthur y gwirionedd.

7 Eithr o's rhodiwn yn y goleuni, megis y mae efe yn y goleuni, y mae i ni gymdeithas â'i gilydd, a k gwaed Jeſu Griſt ei Fâb ef ſydd yn ein glanhâu ni oddi wrth bob pechod.

8 l O's dywedwn nad oes ynnom bechod, yr ydym yn ein twyllo ein hunain, a'r gwirionedd nid yw ynnom.

9 m O's cyfaddefwn ein pechodau, ffyddlon yw efe a chyfiawn, ſel y maddeuo i ni ein pechodau, ac y'n glanhao oddi wrth bob anghyfiawnder.

10 O's dywedwn na phechaſom, yr ydym yn ei wneuthur ef yn gelwyddog, a'i air ef nid yw ynnom.

PEN. II.

1 *Y mae eſe yn eu cyſſuro hwy yn erbyn pechodau o wendid.* 3 *Adnabod Duw yn jawn yw cadw ei orchymynion ef:* 9 *a charu ein brodyr:* 15 *ac na roddom ein ſerch ar y byd.* 18 *Rhaid i ni ochelyd twyllwyr:* 20 *y rhai y mae y duwiol yn ddïogel oddi wrth eu twyll; trwy barhâu yn y ffydd, ac mewn ſanctteiddrwydd buchedd.*

a Rhuf. 8. 34.
1 Tim. 2. 5. Heb. 7. 25. a 9. 24.
b Rhuf. 3. 25.
2 Cor. 5. 18. Pen. 4. 10.
† *cymmod.*
c Joan 4. 42. Pen. 4. 14.
d Pen. 3. 17. 6, 17.
e Joan 14. 21, 26.
f Pen. 4. 12.

FY mhlant bychain, y pethau hyn yr wyf yn eu hyſgrifennu attoch, ſel na phechoch. Ac o phecha neb, a y mae i ni Eiriolwr gyd â'r Tâd, Jeſu Griſt y Cyfiawn:

2 Ac b efe yw 'r † jawn dros ein pechodau ni: ac nid dros yr eiddom ni yn unig, eithr c dros *bechodau* yr holl ſyd.

3 Ac wrth hyn y gwyddom yr adwaenom ef, o's cadwn ni ei orchymynion ef.

4 d Yr hwn ſydd yn dywedyd, Mi a'i hadwaen ef, ac heb gadw ei orchymynion ef, celwyddog yw, a'r gwirionedd nid yw ynddo.

5 Eithr e yr hwn a gadwo ei air ef, yn wir f yn hwn y mae cariad Duw yn berffaith. g Wrth hyn y gwyddom ein bod ynddo ef.

6 Yr hwn a ddywed ei ſod yn aros ynddo ef, h a ddylai yntef felly rodio, megis ag y rhodiodd ef.

7 Y brodyr, i nid gorchymmyn newydd yr wyf yn ei 'ſgrifennu attoch, eithr gorchymmyn hên k yr hwn oedd gennych o'r dechreuad. Yr hên orchymmyn yw 'r gair a glywſoch o'r dechreuad.

8 Trachefn, l gorchymmyn newydd yr wyf yn ei 'ſgrifennu attoch, yr hyn ſydd wir ynddo ef ac ynnoch chwithau: m o blegid y tywyllwch † a aeth heibio, n a'r gwiroleuni ſydd yr awron yn tywynnu.

9 o Yr hwn a ddywed ei ſod yn y goleuni, ac a gaſao ei frawd, yn y tywyllwch y mae hyd y pryd hyn.

10 p Yr hwn ſydd yn caru ei frawd, ſydd yn aros yn y goleuni, ac q nid oes rhwyſtr ynddo.

11 Eithr yr hwn ſydd yn casâu ei frawd, yn y tywyllwch y mae, ac r yn y tywyllwch y mae yn rhodio: ac ni wŷr i ba le y mae yn myned, o blegid y mae y tywyllwch wedi dallu ei lygaid ef.

12 Yſgrifennu yr wyf attoch chwi, blant bychain, o blegid s maddeu i chwi eich pechodau er mwyn ei Enw ef.

13 Yſgrifennu yr wyf attoch chwi, dadau, am adnabod o honoch yr hwn *ſydd* o'r dechreuad. Yſgrifennu yr wyf attoch chwi, wŷr jeuainge, am orchfygu o honoch yr un drwg. Yſgrifennu yr wyf attoch chwi, rai bychain, am i chwi adnabod y Tâd.

14 Yſgrifennais attoch chwi, dadau, am adnabod o honoch yr hwn *ſydd* o'r dechreuad. Yſgrifennais attoch chwi, wŷr jeuainge, am t eich bod yn gryfion, a bod gair Duw yn aros ynnoch, a gorchfygu o honoch yr un drwg.

15 Na cherwch y byd, na'r pethau *ſy* yn y byd. u O chär neb y byd, nid yw cariad y Tâd ynddo ef.

16 Canys pob peth a'r ſydd yn y byd, *megis* chwant y cnawd, a chwant y llygaid, a balchder y bywyd, nid yw o'r Tâd, eithr o'r byd y mae.

17 x A'r byd ſydd yn myned heibio, a'i chwant hefyd: ond yr hwn ſydd yn gwneuthur ewyllys Duw, ſydd yn aros yn dragywydd.

18 O blant bychain, y yr awr ddiweddaf ydyw: ac megis y clywſoch z y daw anghriſt, yr awron hefyd y mae anghriſtiau lawer; wrth yr hyn y gwyddom mai yr awr ddiweddaf ydyw.

19 a Oddi wrthym ni yr aethant hwy allan, eithr nid oeddynt o honom ni: canys b pe buaſent o honom ni, hwy a arhoſaſent gyd â ni: eithr *hyn a fu,* c fel yr eglurid nad ydynt hwy oll o honom ni.

20 Eithr d y mae gennych chwi enneiniad oddi wrth y ſanctaidd hwnnw, a e chwi a wyddoch bob peth.

21 Ni 'ſgrifennais attoch o blegid na wyddech y gwirionedd, eithr o blegid eich bod yn ei wybod, ac nad oes un celwydd o'r gwirionedd.

22 f Pwy yw 'r celwyddog, ond yr hwn ſydd yn gwadu nad Jeſu yw 'r Criſt? Efe yw 'r anghriſt, yr hwn ſydd yn gwadu y Tâd a'r Mâb.

23 g Pob un ag ſydd yn gwadu 'r Mâb, nid oes ganddo y Tâd, chwaith: b *yr hwn ſyd*

g Pen. 4. 13.
h Joan 13. 15.
i Pedr 2. 21.
k 2 Joan 5.
l Pen. 3. 11. 2 Joan 5.
m Joan 13. 34.
n Rhuf. 13. 12.
o 1 Theſ. 5. 5, 8.
† *ſydd yn myned.*
p Joan 1. 9. a 8. 12.
q 1 Cor. 13. 2.
r 2 Pedr 1. 9. Pen. 3. 14, 15.
s Pen. 3. 14.
t 2 Pedr 1. 10.
u Joan 12. 35.
s Luc 24. 47. Act. 4. 12. a 13. 38.
t Eph. 6. 10.
u Mat. 6. 24. Jago 4. 4.
x 1 Cor. 7. 31. Jago 1. 10.
y Heb. 1. 2.
z 2 Theſ. 2. 3, &c. Pen. 4. 3.
a Deut. 13. 13. Pſ. 41. 9. Act. 20. 30.
b Mat. 24. 24. Joan 6. 37. a 10. 28, 29.
c 1 Cor. 11. 19.
d 2 Cor. 1. 21. Heb. 1. 9.
e Joan 14. 26. a 16. 13. Act. 27.
f Pen. 4. 3. 2 Joan 7.
g Joan 25.
h Pen. 4. 15.

ſydd yn cyffeſu ’r Mab, y mae ’r Tâd ganddo hefyd.

i 2 Joan 6. 24 Arhoſed gan hynny ynnoch chwi i yr hyn a glywſoch o’r dechreuad. Od erys ynnoch yr hyn a glywſoch o’r dechreuad, chwithau hefyd a gewch aros yn y Mâb ac yn y Tâd.

k Ad. 20. l Jer. 31. 33, 34. Heb. 8. 10, 11. m Joan 14. 26. a 16. 13. Mat. 13. 11. n Pen. 3. 2. † *na’n cywilyddier ganddo.* ‡ *gwybyddwch.* o Pen. 3. 7, 10. 25 A hwn yw ’r addewid a addawodd eſe i ni, *ſef* bywyd tragywyddol.

26 Y pethau hyn a ’ſgrifennais attoch ynghŷlch y rhai ſy yn eich hudo.

27 Ond y mae k ’r enneiniad a dderbyniaſoch ganddo ef, yn aros ynnoch chwi, ac l nid oes arnoch eiſiau dyſgu o neb chwi: eithr fel y mae yr un enneiniad m yn eich dyſgu chwi am bob peth, a gwîr yw, ac nid yw gelwydd: ac megis y’ch dyſgodd chwi, yr arhoſwch ynddo.

28 Ac yr awron, blant bychain, arhoſwch ynddo: fel n pan ymddangoſo efe, y byddo hyder gennym, ac † na chywilyddiom ger ei fron ef yn ei ddyfodiad.

29 O’s gwyddoch ei fod ef yn gyfiawn, ‡ chwi a wyddoch fod o pob un ſydd yn gwneuthur cyfiawnder, wedi ei eni o hono ef.

PEN. III.

1 *Y mae efe yn dangos rhagorol gariad Duw tu ag attom ni; yn ein gwneuthur ni yn blant iddo ei hun.* 3 *Ac am hynny y byddai raid i ninnau ſod yn ufudd i gadw ei orchymynion:* 11 *A charu bawb ei gilydd fel brodyr.*

† *i ni.* a Joan 1. 12. b Joan 17. 25. c Eſay 56. 5. Rhuf. 8. 15. Gal. 3. 26. 2 4. 6. d Rhuf. 8. 18. 2 Cor. 4. 17. e Rhuf. 8. 29. 1 Cor. 15. 49. Phil. 3. 21. Col. 3. 4. f Pſal. 16. 11. 1 Cor. 13. 12. 2 Cor. 5. 7. † *ac.* g Pen. 5. 17. Eſay 53. 6, &c. 1 Tim. 1. 15. h 2 Cor. 5. 21. i 2 Pedr 2. 22. k Pen. 4. 8. 3 Joan 11. l Pen. 2. 29. m Mat. 13. 38. Joan 8. 44. n Pen. 5. 18. o 1 Pedr 1. 23. p Pen. 4. 8. q Pen. 1. 5.

GWelwch pa fath gariad a roes y Tâd † arnom, fel a y’n gelwid yn feibion i Dduw. O blegid hyn nid edwyn y byd chwi, b o blegid nad adnabu efe ef.

2 Annwylyd, c yr awr hon meibion i Dduw ydym, ac d nid amlygwyd etto beth a fyddwn: eithr ni a wyddom pan ymddangoſo efe, e y byddwn gyffelyb iddo; o blegid f ni a gawn ei weled ef megis ag y mae.

3 Ac y mae pob un ſydd ganddo y gobaith hyn ynddo ef, yn ei buro ei hun, megis y mae yntef yn bur.

4 Pob un ag ſydd yn gwneuthur pechod, ſydd hefyd yn gwneuthur anghyfraith: † o blegid g anghyfraith yw pechod.

5 A chwi a wyddoch h ymddangos o hono ef, fel y dileai ein pechodau ni: ac i ynddo ef nid oes pechod.

6 Pob un ag ſydd yn aros ynddo ef, nid yw yn pechu: k pob un ag ſydd yn pechu, ni’s gwelodd ef, ac ni’s adnabu ef.

7 O blant bychain, na thwylled neb chwi. l Yr hwn ſydd yn gwneuthur cyfiawnder, ſydd gyfiawn, megis y mae yntef yn gyfiawn.

8 m Yr hwn ſydd yn gwneuthur pechod, o ddiafol y mae: canys y mae diafol yn pechu o’r dechreuad. I hyn yr ymddangoſodd mab Duw, fel y dattodai weithredoedd diafol.

9 n Pob un a aned o Dduw, nid yw yn gwneuthur pechod; o blegid o y mae ei hâd ef yn aros ynddo ef, ac ni all efe bechu, am ei eni ef o Dduw.

10 Yn hyn y mae yn amlwg plant Duw, a phlant diafol: Pob un ag ſy heb wneuthur cyfiawnder, nid yw o Dduw, p na ’r hwn nid yw yn caru ei frawd.

11 O blegid q hon yw ’r gennadwri a glywſoch o’r dechreuad, r Bod i ni garu ei gilydd.

12 Nid fel s Cain, *yr hwn* oedd o’r drwg, ac a laddodd ei frawd. A pha ham y lladdodd ef? O blegid bod ei weithredoedd ef yn ddrwg, a’r eiddo ei frawd yn dda.

13 Na ryfeddwch, fy mrodyr, o’s t yw ’r byd yn eich casâu chwi.

14 u Nyni a wyddom ddarfod ein ſymmud ni o farwolaeth i fywyd, o blegid ein bod yn caru ’r brodyr. x Yr hwn nid yw yn caru *ei* frawd, y mae yn aros ym marwolaeth.

15 y Pob un ag ſydd yn casâu ei frawd, lleiddiad dŷn yw: a chwi a wyddoch nad oes i z un lleiddiad dŷn fywyd tragywyddol yn aros ynddo.

16 a Yn hyn yr adnabuom gariad Duw, o blegid dodi o hono ef ei einioes droſom ni: a ninnau a ddylem ddodi *ein* heinioes dros y brodyr.

17 Eithr b yr hwn ſydd ganddo ddâ ’r byd hwn, ac a welo ei frawd mewn eiſiau, ac a gauo ei † doſturi oddi wrtho, c pa ſodd y mae cariad Duw yn aros ynddo ef?

18 Fy mhlant bychain, d na charwn ar air, nac ar dafod *yn unig*, eithr mewn gweithred a gwirionedd.

19 Ac ‡ wrth hyn y gwyddom ein e bod o’r gwirionedd, ac † y ſicrhawn ein calonnau ger ei fron ef.

20 O blegid o’s ein cålon, a’n condemna, mwy yw Duw nâ’n cålon, ac efe a wŷr bob peth.

21 Annwylyd, o’s ein cålon ni’n condemna, f y mae gennym hyder ar Dduw.

22 A g pha beth bynnag a ofynnom, yr ydym yn ei dderbyn ganddo ef, o blegid ein bod yn cadw ei orchymmynion ef, ac yn gwneuthur y pethau ſydd yn rhyngu bodd yn ei olwg ef.

23 A h hwn yw ei orchymmyn ef, Gredu o honom ‡ yn Enw ei Fâb ef Jeſu Grift, a i charu ei gilydd, megis y rhoes efe orchymmyn i ni.

24 k A’r hwn ſydd yn cadw ei orchymmynion ef, ſydd yn trigo ynddo ef, ac yntef ynddo yntef. Ac l † wrth hyn y gwyddom ei ſod ef yn aros ynnom, *ſef* o’r Ysbryd a roddes efe i ni.

q Joan 15. 12. r Joan 13. 34. a 15. 12. s Gen. 4. 8. t Joan 15. 18. u Pen. 2. 20. x Pen. 2. 9, 11. y Mat. 5. 21, 22. z Gal. 5. 21. a Joan 3. 16. a 15. 13. Rhuf. 5. 8. Eph. 5. 2. b Deut. 15. 7. Luc 3. 11. † *ymyſgaroedd.* c Pen. 4. 20. d Jago 2. 15. ‡ *yn.* e Joan 18. 37. † *perſwadiwn.* f Heb. 10. 22. Pen. 4. 17. g Marc 7. 7. Joan 14. 13. a 15. 7. a 16. 23. Jago 5. 16. Pen. 5, 14. h Joan 6. 29. a 16. 3. i Pen. 4. 12.

‡ *i.* i Ad. 11. Pen. 4. 21. k Joan 15. 10. l Rhuf. 8. 9. Pen. 4. 13. † *yn.*

PEN. IV.

1 *Y mae efe yn eu rhybuddio hwynt na wnaent goel ar bob athro ſydd yn ymffroſtio o’r Ysbryd, eithr eu profi hwy yn hytrach trwy reolau y ffydd Gatholig.* 7 *Ac y mae efe trwy amryw reſymmau yn eu hannog hwy i gariad brawdol.*

ANnwylyd, a na chredwch bob ysbryd, eithr b profwch yr ysbrydion ai o Dduw y maent: o blegid c y mae gaubrophwydi lawer wedi myned allan i’r byd.

2 † Wrth hyn adnabyddwch Ysbryd Duw: d Pob ysbryd ag ſydd yn cyffeſu ddyfod Jeſu Criſt yn y cnawd, o Dduw y mae:

3 A e phob ysbryd a’r nid yw yn cyffeſu ddyfod Jeſu Griſt yn y cnawd, nid yw o Dduw. Eithr hwn yw *ysbryd* anghriſt, yr hwn y clywſoch ei fod yn dyfod, f a’r awron y mae *efe* yn y byd eiſioes.

a Jer. 29. 8. Mat. 24. 4. b 1 Theſ. 5. 21. Dad. 2. 2. c Mat. 24. 5, 24. 2 Pedr 2. 1. 2 Joan 7. † *Yn.* d 1 Cor. 12. 3. Pen. 5. 1. e Pen. 2, 22. 2 Joan 7. f 1 Cor. 2 Theſ. 2. 7. Pen. 2, 18, 22.

4 Chwy-

4 Chwychwi ydych o Dduw, blant bychain, ac a'i gorchfygaſoch hwy: o blegid mwy yw 'r hwn ſydd ynnoch chwi na'r hwn ſydd yn y byd.

5 [b] Hwynt-hwy o'r byd y maent: am hynny y llefarant am y byd, [i] a'r byd a wrendy arnynt.

6 Nyni o Dduw yr ydym. [k] Yr hwn ſydd yn adnabod Duw, ſydd yn ein gwrando ni: yr hwn nid yw o Dduw, nid yw yn ein gwrando ni. [l] Wrth hyn yr adwaenom ysbryd y gwirionedd ac ysbryd y cyfeiliorni.

7 Annwylyd, carwn ei gilydd: o blegid cariad o Dduw y mae; a phob un ag ſydd yn caru, o Dduw y ganwyd ef, ac y mae eſe yn adnabod Duw.

8 Yr hwn nid yw yn caru, [m] nid adnabu Dduw: o blegid [n] Duw cariad yw.

9 [o] Yn hyn yr eglurwyd cariad Duw tu ag attom ni, o blegid danfon o Dduw ei uniganedig Fâb i'r byd, ſel y byddem fyw trwyddo ef.

10 Yn hyn y mae cariad, [p] nid am i ni garu Duw, ond am iddo ef ein caru ni, ac anſon ei Fâb [q] *i fod* yn † jawn dros ein pechodau.

11 Annwylyd, [r] o's felly y carodd Duw ni, ninnau hefyd a ddylem garu ei gilydd.

12 [s] Ni welodd neb Dduw erioed. O's carwn ni ei gilydd, y mae Duw yn trigo ynnom, ac [t] y mae ei gariad ef yn berffaith ynnom.

13 ‡ [u] Wrth hyn y gwyddom ein bod yn trigo ynddo ef, ac yntef ynnom ninnau, am ddarfod iddo roddi i ni o'i Ysbryd.

14 A [x] ninnau a welſom, ac ydym yn tyſtiolaethu, ddarfod i'r Tâd ddanfon y Mâb *i fod* yn Jachawdwr i'r byd.

15 Pwy bynnag a gyffeſo fod Jeſu yn Fâb Duw, y mae Duw yn aros ynddo ef, ac yntef yn Nuw.

16 A nyni a adnabuom, ac a gredaſom y cariad ſydd gan Dduw † tu ag attom ni. [y] Duw cariad yw: [z] a'r hwn ſydd yn aros mewn cariad, ſydd yn aros yn Nuw, a Duw ynddo yntef.

17 Yn hyn y perffeithiwyd ‡ ein cariad ni, fel [a] y caffom hyder ddydd farn: o blegid megis ag y mae efe, yr ydym ninnau hefyd yn y byd hwn.

18 Nid oes ofn mewn cariad; eithr y mae perffaith gariad yn bwrw allan ofn: o blegid y mae i ofn boenedigaeth: a'r hwn ſydd yn ofni ni pherffeithiwyd mewn cariad.

19 Yr ydym ni yn ei garu ef, am iddo ef yn gyntaf ein caru ni.

20 [b] O's dywed neb, Yr wyf yn caru Duw, ac eſe yn casâu ei frawd, celwyddog yw. Canys yr hwn nid yw yn caru ei frawd yr hwn a welodd, pa ſodd y gall efe garu Duw yr hwn ni's gwelodd?

21 A'r [c] gorchymmyn hwn ſydd gennym oddi wrtho ef, Bod i'r hwn ſydd yn caru Duw, garu ei frawd hefyd.

PEN. V.

Y neb ſydd yn caru Duw ſydd yn caru ei blant ef hefyd, ac yn cadw ei orchymynion ef; 3 y rhai ſydd yſgafn, ac nid trymmion i'r ffydd loniaid. 9 Y mae Jeſu yn Fâb Duw, ac yn abl i'n hachub ni: 14 ac i wrando ein gweddiau, y rhai yr ydym yn eu gwneuthur droſom ein hunain, a thros eraill.

[a] POb un ag ſydd yn credu mai [b] Jeſu yw 'r Criſt, o Dduw y [c] ganed ef: a phob un ag ſy yn caru yr hwn a genhedlodd, ſydd hefyd yn caru yr hwn a genhedlwyd o hono.

2 Yn [d] hyn y gwyddom ein bod yn caru plant Duw, pan ſom yn caru Duw, ac yn cadw ei orchymynion ef.

3 Canys hyn yw cariad Duw, bod i ni gadw ei orchymynion: [e] a'i orchymynion ef nid ydynt drymmion.

4 O blegid [f] beth bynnag a aned o Dduw, y mae yn gorchfygu 'r byd: a hon yw 'r oruchatiaeth ſydd yn gorchfygu 'r byd, *ſef* ein ffydd ni.

5 Pwy yw 'r hwn ſydd yn gorchfygu 'r byd, ond [g] yr hwn ſydd yn credu mai Jeſu yw Mâb Duw?

6 Dymma yr hwn a ddaeth trwy ddwfr a gwaed, *ſef* Jeſu Criſt: nid trwy ddwfr yn unig, ond trwy ddwfr a gwaed. A'r Ysbryd yw 'r hwn ſydd yn tyſtiolaethu, o blegid yr Ysbryd ſydd wirionedd.

7 O blegid y mae tri yn tyſtiolaethu yn y nef, y Tâd, [h] y Gair, a'r Ysbryd glân: a'r tri hyn un ydynt.

8 Ac y mae tri yn tyſtiolaethu ar y ddaear, yr ysbryd, a'r dwfr, a'r gwaed: a'r tri hyn, yn un y maent *yn cyttuno.*

9 O's [i] tyſtiolaeth dynion yr ydym yn ei derbyn, y mae tyſtiolaeth Duw yn ſwy: canys hyn yw tyſtiolaeth Duw, yr hon a dyſtiolaethodd efe am ei Fâb.

10 Yr hwn ſydd yn credu ym Mâb Duw, [k] ſydd ganddo y dyſtiolaeth ynddo ei hun: yr hwn nid yw yn credu i Dduw, [l] a'i gwnaeth ef yn gelwyddog, o blegid na chredodd y dyſtiolaeth a dyſtiolaethodd Duw am ei Fâb.

11 A hon yw 'r dyſtiolaeth, roddi o Dduw i ni fywyd tragywyddol: [m] a'r bywyd hwn ſydd yn ei Fâb ef.

12 [n] Yr hwn y mae y Mâb ganddo, y mae y bywyd ganddo: a'r hwn nid yw ganddo Fâb Duw, nid oes ganddo fywyd.

13 [o] Y pethau hyn a 'ſgrifennais attoch chwi, y rhai ydych yn credu yn Enw Mâb Duw, ſel y gwypoch fod i chwi fywyd tragywyddol, ac ſel y credoch yn Enw Mâb Duw.

14 A hyn yw 'r hyſder ſydd gennym tu ag atto ef, ei fod ef yn ein gwrando ni, [p] o's gofynnwn ddim yn ôl ei ewyllys ef.

15 Ac o's gwyddom ei fod ef yn ein gwrando ni, pa *beth* bynnag a ddeiſyfom, ni a wyddom ein bod yn cael y deiſyfiadau a ddeiſyfiaſom ganddo.

16 O's gwêl neb ei frawd yn pechu pechod nid yw i farwolaeth, eſe a ddeiſyf, ac [q] efe a rydd iddo ſywyd, i'r rhai ſy 'n pechu nid i farwolaeth. [r] Y mae pechod i farwolaeth; nid am hwnnw yr wſf yn dywedyd ar ddeiſyf o hono.

17 [s] Pob anghyfiawnder pechod yw: ac y mae pechod nid yw i farwolaeth.

18 Ni a wyddom nad yw 'r [t] neb a aned o Dduw yn pechu: eithr y mae yr hwn a aned o Dduw yn ei gadw ei hun, a'r drwg hwnnw nid yw yn cyffwrdd ag ef.

19 Ni a wyddom ein bod o Dduw, ac y mae yr holl fyd yn gorwedd mewn drygioni.

20 Ac a wyddom ddyfod Mâb Duw, ac eſe [u] a roes i ni feddwl, ſel yr adnabyddom yr hwn ſydd gywir. Ac yr ydym yn y Cywir hwnnw, *ſef* yn ei Fâb ef Jeſu Criſt. [x] Hwn yw y gwir Dduw, a'r bywyd tragywyddol.

21 Y plant bychain, [y] ymgedwch oddi wrth eulynnod. Amen.

¶ Ail

[g] Joan 12. 31.
[h] Cor. 2. 12. Eph. 2. 2.
[i] Joan 3. 31. Joan 15. 19.
[k] Joan 8. 47. a 10. 27.
[l] Cor. 14. 37.
[m] Cor. 10. 7. Eſay 8. 20. Pen. 2. 4.
[n] 3. 6.
[o] Ad. 14. 3. Joan 3. 16. Pen. 3. 16.
[p] Joan 15. 16. Rhuf. 5. 8, 10.
[q] Pen. 2. 2. † *gymmod.*
[r] Mat. 10. 33. Joan 15. 12, 13.
[s] Joan 1. 18.
[t] Pen. 2. 5. ‡ *Yn.*
[u] Pen. 3. 24.
[x] Pen. 1. 1. † *ynnom ni.*
[y] Ad. 8.
[z] Ad. 12. ‡ Gr. *cariad gyd â nyni.*
[a] Jago 2. 13. Pen. 3. 19, 21.
[b] Pen. 1. 6.
[c] Mat. 22. 37, 38. Joan 13. 34. a 15. 12. Pen. 3. 11, 23.

[a] Joan 1. 12.
[b] Pen. 2. 22, 23. a 4. 2. 15.
[c] Joan 1. 13.

[d] Joan 14. 15, 21, 23. 2 Joan 6.
[e] Mat. 11. 30.
[f] Pen. 4. 4.
[g] 1 Cor. 15. 57. Pen. 4. 15.
[h] Joan 1. 1.
[i] Joan 8. 17, 18.
[k] Rhuf. 8. 16. Gal. 4. 6.
[l] Joan 3. 33.
[m] Joan 1. 4.
[n] Joan 3. 36. a 5. 24.
[o] Joan 20. 31.
[p] Pen. 3. 22.
[q] Jago 5. 14, 15.
[r] Mat. 12. 31, 32. Marc 3. 29. Heb. 6. 4. a 10. 26.
[s] Pen. 3. 4.
[t] Pen. 3. 9.
[u] Luc 24. 45.
[x] Eſay 9. 6. a 44. 6. a 54. 5. Joan 20. 28. Rhuf. 9. 5. 1 Tim. 3. 16. Tit. 2. 13.
[y] 1 Cor. 10. 14.

Y mae efe yn annog rhyw arglwyddes urddaſol a'i phlant, i barhau mewn cariad a ffydd Criſt, 8 rhag iddynt golli gwobr eu proffes o'r blaen: 10 Ac na byddai iddynt a wnelent â'r twyllwyr nid oedd yn dyſgu gwir-athrawiaeth Criſt Jeſu.

[a] 3 Joan 1.

YR henuriad at yr etholedig arglwyddes, a'i phlant, [a] y rhai yr wyf fi yn eu caru yn y gwirionedd; ac nid myfi yn unig, ond pawb heſyd a adnabuant y gwirionedd;

[b] 3 Joan 3.

2 Er mwyn y gwirionedd, yr hwn ſydd yn aros ynnom ni, ac a fydd gyd â ni yn dragywydd:

[c] 1 Joan 27, 8. a 3. 11. [d] Joan 13. 34. a 15. 12. Eph. 5. 2. 1 Pedr 4. 8. 1 Joan 3. 23. [e] Joan 15. 20. [1] Joan 5. 3.

3 Bydded gyd â chwi râs, trugaredd, a thangnefedd, oddi wrth Dduw Dad, ac oddi wrth yr Arglwydd Jeſu Criſt, Mâb y Tâd, mewn gwirionedd a chariad.

4 Bu lawen iawn gennyf i mi gael o'th blant di *rai* [b] yn rhodio mewn gwirionedd, fel y derbynniaſom orchymmyn gan y Tâd.

5 Ac yn awr yr wyf yn attolwg i ti, arglwyddes, [c] nid fel *un* yn 'ſgrifennu gorchymmyn newydd i ti, eithr yr hwn oedd gennym o'r dechreuad, [d] garu o honom ei gilydd.

6 A [e] hyn yw 'r cariad, bod i ni rodio yn ôl ei orchymynion ef. Hwn yw 'r gorchymyn, [f] megis y clywſoch o'r dechreuad, fod i chwi rodio ynddo.

[f] Joan 2. 24.

7 O blegid y mae twyllwyr [g] lawer wedi dyfod i mewn i'r byd, [h] y rhai nid ydynt yn cyffeſu ddyfod Jeſu Criſt yn y cnawd. [i] Hwn yw 'r twyllwr a'r anghriſt.

[g] 1 Joan 4. 1. [h] 1 Joan 4. 2, 3. [i] 1 Joan 2. 22. a 4. 3.

8 Edrychwch arnoch eich hunain, [k] fel na chollom y pethau a wnaethom, ond bod i ni dderbyn llawn wobr.

[k] Gal. 3. 4.

9 [l] Pob un ag ſy yn troſeddu, ac heb aros yn nyſgeidiaeth Criſt, nid yw Duw ganddo ef. Yr hwn ſydd yn aros yn nyſgeidiaeth Criſt, hwnnw y mae 'r Tâd a'r Mâb ganddo.

[l] Heb. 10. 32. [l] 1 Joan: 23. [m] Rhuf. 16. 17. 1 Cor. 5. 11. a 16. 22. Gal. 1. 8. 9. Tit. 3. 10. [n] 3 Joan 13. † Gr. *enau wrth enau.*

10 Od oes neb yn dyfod attoch, ac heb ddwyn y ddyſgeidiaeth hon, na dderbyniwch ef i dŷ, ac [m] na ddywedwch, Duw yn rhwydd, wrtho.

11 Canys yr hwn ſydd yn dywedyd wrtho, Duw yn rhwydd, ſydd gyfrannog o'i weithredoedd drwg ef.

12 [n] Er bod gennyf lawer o bethau i'w 'ſgrifennu attoch, nid oeddwn yn ewyllyſio *'ſgrifennu* â phapir ac inge: eithr gobeithio 'r ydwyf ddyfod attoch, a llefaru † wyneb yn wyneb, [o] fel y byddo ein llawenydd yn gyflawn.

13 Y mae plant dy chwaer etholedig yn dy annerch. Amen.

[o] Joan 17. 13. 1 Joan 1. 4

Y mae efe yn canmol Gaius am ei dduwioldeb, 5 ac am groeſawu pregethwyr. 9 Y mae efe yn achwyn rhag angharedigrwydd ac uchder Diotrephes, 11 yr hwn ni dylid dilyn ei ddrwg eſampl. 12 Y mae efe yn rhoi canmoliaeth mawr i Ddemetrius.

[a] 2 Joan 1. † Neu, *yn gywir.* ‡ *gweddio.*

YR henuriad at yr annwyl Gaius, [a] yr hwn yr wyf yn ei garu † mewn gwirionedd.

2 Yr annwyliad, yr ydwyf yn bennaf dim yn ‡ dymuno dy ſod yn llwyddo, ac yn jach, fel y mae dy enaid yn llwyddo.

[b] 2 Joan 4. [c] 1 Cor. 4. 15. Phile. 10.

3 Canys mi a lawenychais yn fawr, pan ddaeth y brodyr, a thyſtiolaethu am dy wirionedd di, megis ag [b] yr ydwyt yn rhodio mewn gwirionedd.

4 Mwy llawenydd nâ hyn nid oes genyf, ſef cael clywed bod [c] fy mhlant yn rhodio mewn gwirionedd.

5 Yr annwyliad, yr ydwyt yn gwneuthur yn ffyddlon yr hyn yr ydwyt yn ei wneuthur, tu ag at y brodyr, a thu ag at ddieithriaid;

6 Y rhai a dyſtiolaethaſant am dy gariad di ger bron yr eglwys: y rhai o's hebryngi, fel y gweddai i Dduw, da y gwnâi.

7 Canys er mwyn ei Enw yr aethant allan heb gymmeryd dim gan y cenhedloedd.

8 Ni a ddylem gan hynny dderbyn y cyſ-

† *gyd-weithwyr.*

ryw rai, fel y byddom † gyd-gynnorthwywyr i'r gwirionedd.

9 Mi a 'ſgrifennais at yr eglwys: eithr Diotrephes, yr hwn ſydd yn chwennych y blaen yn eu plith hwy, ni dderbyn ddim o honom.

10 O herwydd hyn, o's deuaſ, mi a ddygaf ar gôf ei weithredoedd y mae efe yn eu gwneuthur, gan wâgſiarad i'n herbyn â geiriau drygionus: ac heb fod yn fodlon ar hynny, nid yw efe ei hun yn derbyn y brodyr, a'r rhai ſy yn ewyllyſio, y mae yn eu gwahardd, ac yn *eu* bwrw allan o'r eglwys.

[d] Pſal. 37. 27. Eſay 1. 16. 1 Pedr 3. 11. [e] 1 Joan 3. 6, 9.

11 Annwyliad, [d] na ddilyn yr hyn ſydd ddrwg, ond yr hyn ſydd dda. [e] Yr hwn ſydd yn gwneuthur daioni, o Dduw y mae: ond yr hwn ſydd yn gwneuthur drygioni, ni welodd Dduw.

[f] 2 Joan 12. ‡ Gr. *enau yn genau.*

12 Y mae i Ddemetrius air da gan bawb, a chan 'y gwirionedd ei hun: a ninnau hefyd ein hunain ydym yn tyſtiolaethu, a chwi a wyddoch fod ein tyſtiolaeth ni yn wîr.

13 [f] Yr oedd gennyf lawer o bethau i'w 'ſgrifennu, ond nid wyf yn chwennych 'ſgrifennu ag inge a phin attat ti:

14 Eithr gobeithio yr ydwyf gael dy weled ar fyrder, ac ni a ymddiddanwn ‡ wyneb yn wyneb.

15 Tangnefedd i ti. Y mae y cyfeillion i'th annerch. Annerch y cyfeillion wrth eu henwau.

¶ Epiſtol

Y mae yn eu hannog i broffeſu ffydd Criſt yn ddianwadal: 4 Bod gauathrawon wedi ymluſgo i mewn i'w hudo hwynt: a bod dïaledd creulon wedi ei ddarparu i'w hathrawiaeth a'i cynheddfau melldigedig hwynt: 20 Ond bod y rhai duwiol trwy gynhorthwy yr Yſbryd glân, a thrwy weddïo ar Dduw, yn abl i barhâu, ac i gynnyddu mewn grâs; ac i'w cadw eu hunain, ac i achub eraill rhag maglau y tywyllwyr hynny.

JUdas, gwaſanaethwr Jeſu Criſt, a [a] brawd Jago, at y rhai a ſancteiddiwyd gan Dduw Dad, ac ‡ [b] a gadwyd yn Jeſu Criſt, *ac* a alwyd:

2 Trugaredd i chwi, a thangneſedd, a chariad a lioſogerr.

3 Annwyl'yd, pan roddais bob diwydrwydd ar [c]ſgrifennu attoch am yr jechydwriaeth gyffredinol, anghenrhaid oedd i mi [c]ſgrifennu attoch, gan eich annog [c] i ymdrech ym mhlaid y ffydd, yr hon a rodded unwaith i'r ſaint.

4 Canys y mae rhyw ddynion wedi ymluſgo i mewn, [d] y rhai a rag-ordeiniwyd er ys talm i'r farnedigaeth hon, annuwiolion, [e] yn troi grâs ein Duw ni i drythyllwch, ac [f] yn gwadu † yr unig Arglwydd Dduw, a'n Harglwydd Jeſu Criſt.

5 Ewyllyſio gan hynny yr ydwyf eich coffâu chwi, gan eich bod unwaith yn gwybod hyn, i'r Arglwydd, wedi iddo waredu y bobl o dîr yr Aipht, [g] ddiſtrywio eilwaith y rhai ni chredaſant.

6 [h] Yr angylion hefyd y rhai ni chadwaſant eu ‡ dechreuad, eithr a adawſant eu trigſa eu hun, [i] a gadwodd efe mewn cadwynau tragywyddol dan dywyllwch, i farn y dydd mawr.

7 Megis y mae [k] Sodoma a Gomorra, a'r dinaſoedd o'i hamgylch mewn cyffelyb fodd â hwynt wedi putteinio, a myned ar ôl cnawd arall, wedi eu goſod yn eſampl, gan ddioddef dïaledd tân tragywyddol.

8 [l] Yr un ffunyd hefyd y mae y † breuddwydwyr hyn, yn halogi 'r cnawd, yn dïyſtyru ‡ llywodraeth, ac [m] yn cablu y rhai ſy mewn † awdurdod.

9 Eithr [n] Michael yr archangel, pan oedd efe wrth ymddadleu â diaſol, yn ymreſymmu ynghylch corph Moſes, [o] ni feiddiodd ddwyn barn ‡ gablaidd arno, eithr eſe a ddywedodd, [p] Cerydded yr Arglwydd dydi.

10 [q] Eithr y rhai hyn ſydd yn cablu y pethau ni's gwyddant; a pha bethau bynnag y maent yn aniaiol, fel aniſeiliaid direſwm, yn *eu* gwybod, yn y rhai hynny ymlygru y maent.

11 Gwae hwynt-hwy: o blegid hwy a gerddaſant yn ffordd [r] Cain, † ac [s] a'i collwyd trwy dwyll gwobr Balaam, ac a'i diffethwyd [t] yngwrthddywediad Core.

12 [u] Y rhai hyn ſydd frychau yn eich [x] cariadwleddoedd chwi, yn cyd-wledda â chwi, yn ddïofn yn eu peſgi eu hunain: [y] cymhylau diddwfr *ydynt*, a gylch-arweinir gan wyntoedd; prennau diffannedig, heb ffrwyth, dwywaith yn feirw, [z] wedi eu diwreiddio;

13 [a] Tonnau cynddeiriog y môr, yn ewynnu allan eu cywilydd eu hunain; ſêr gwibiog, i'r rhai y cadwyd niwl y tywyllwch yn dragywydd.

14 Ac Enoch hefyd [b] y ſeithfed o Addaf, a brophwydodd am y rhai hyn, gan ddywedyd, Wele, [c] y mae 'r Arglwydd yn dyfod gyd â myrddiwn o'i ſaint,

15 I wneuthur barn yn erbyn pawb, ac i lwyrargyoeddi yr holl rai annuwiol o honynt am holl weithredoedd eu hannuwioldeb, y rhai a wnaethant hwy yn annuwiol, ac am yr holl *eiriau* [d] caledion, y rhai a lefarodd pechaduriaid annuwiol yn ei erbyn ef.

16 Y rhai hyn ſydd rwgnachwyr, tuchanwyr, yn cerdded yn ôl eu chwantau eu hunain; ac [e] y mae eu genau yn llefaru *geiriau* chwyddedig, yn mawrygu wynebau *dynion* er mwyn budd.

17 Eithr chwi, O rai annwyl, cofiwch y geiriau a ragddywedpwyd gan apoſtolion ein Harglwydd Jeſu Criſt;

18 Ddywedyd o honynt i chwi [f] y bydd yn yr amſer diweddaf watwarwyr, yn cerdded yn ôl eu chwantau ‡ annuwiol eu hunain.

19 Y rhai hyn yw [g] y rhai ſy yn eu didoli eu hunain, [h] yn aniaiol, heb fod yr Yſbryd ganddynt.

20 Eithr chwychwi, annwylyd, gan eich adeiladu eich hunain ar eich ſanctaiddiaf ffydd, a gweddïo yn yr Yſbryd glân,

21 Ymgedwch ynghariad Duw, gan ddiſgwil trugaredd ein Harglwydd Jeſu Criſt, i fywyd tragywyddol.

22 A thrugarhewch wrth rai, gan wneuthur rhagor:

23 Eithr rhai [i] cedwch † trwy ofn, gan *eu* cippio *hwy* allan o'r tân; gan gaſâu hyd yn oed [k] y wiſg a halogwyd gan y cnawd.

24 [l] Eithr i'r hwn a ddichon eich cadw chwi yn ddigwymp, a'ch goſod ger bron ei ogoniant ef yn ddïfeius mewn gorfoledd,

25 I'r unig ddoeth Dduw, ein Hiachawdur ni, y *byddo* gogoniant a mawredd, gallu ac awdurdod, yr awr hon ac yn dragywydd. Amen.

[a] Luc 6. 16. Act. 1. 13. ‡ *a gadwyd i Jeſu Criſt.* [b] Joan 17. 11, 12, 15. [c] Phil. 1. 27. 1 Tim. 1. 18. a 6. 12. 2 Tim. 4. 7. [d] Rhuf. 9. 21, 22. 1 Pedr 2. 8. [e] 2 Pedr 2. 19. [f] Tit. 1. 16. 2 Pedr 2. 1. † *yr unig Ddaw ac Arglwydd ein Harglwydd Jeſu Criſt.* [g] Num. 14. 29, 37. a 26. 64. Heb. 3. 17, 19. [h] Joan 8. 44. ‡ *goruchafiaeth.* 2 Pedr 2. 6. [i] 2 Pedr 2. 10. † *y rhai hyn trwy eu hun.* ‡ *arglwyddiaeth.* [m] Eſod. 22. 28. † *urddas.* [n] Dan. 10. 13. a 12. 1. Dad. 12. 7. [o] 2 Pedr 2. 11. [p] Zech. 3. 2. [q] 2 Pedr 2. 12. [r] Gen. 4. † *a thrwy dwyll gwobr Balaam a redaſant allan.* [s] Num. 22. 7, 21. 2 Pedr 2. 15. [t] Num. 16. 1. [u] 2 Pedr 2. 13. [x] 1 Cor. 11. 21. [y] Diar. 25. 14. 2 Pedr 2. 17. [z] Mat. 15. 13. [a] Eſay 57. 20. [b] Gen. 5. 18. [c] Zech. 14. 5. Mat. 25. 31. 2 Theſ. 1. 7. [d] 1 Sam. 2. 3. Pſal. 31. 18. a 94. 4. Mal. 3. 13. [e] 2 Pedr 2. 18. [f] 1 Tim. 4. 1. ‡ *annuwioldeb.* [g] Diar. 18. 1. Ezec. 14. 7. Hoſ. 4. 14. a 9. 10. [h] 1 Cor. 2. 14. [i] Rhuf. 11. 14. † *mewn.* [k] Dad. 3. 4. [l] Rhuf. 16. 25, 27.

PEN. I.

4 Joan yn ſgrifennu ei Ddadguddiad at ſaith Eglwys Aſia, y rhai a arwyddoceir wrth y ſaith ganhwyllbren aur. 7 Dyſodiad Criſt: 14 a'i allu gogoneddus, a'i arddercbawgrwydd ef.

DAdguddiad Jeſu Griſt, yr hon a roddes Duw iddo eſ, i ddangos i'w waſanaethwyr y pethau ſy raid eu dyſod i ben ar fyrder; a [a] chan ddanfon trwy ei angel, efe a'i hysbyſodd i'w waſanaethwr Joan:

2 Yr hwn a dyſtiolaethodd air Duw, a [b] thyſtiolaeth Jeſu Griſt, a'r holl bethau [c] a welodd.

3 [d] Dedwydd yw 'r hwn ſydd yn darllen, a'r rhai ſy 'n gwrando geiriau y brophwydoliaeth hon, ac yn cadw y pethau ſy yn 'ſgrifennedig ynddi. Canys [e] y *mae* 'r amſer yn agos.

4 JOAN at y ſaith eglwys *ſydd* yn Aſia: Gras ſyddo i chwi a thangnefedd, oddi wrth [f] yr hwn ſydd, [g] a'r hwn a fu, a'r hwn ſydd ar ddyfod; ac oddi wrth [h] y ſaith ysbryd ſydd ger bron ei orſeddfainge ef;

5 Ac oddi wrth Jeſu Griſt, [i] *yr hwn yw* y tyſt ffyddlon, [k] y cyntafanedig o'r meirw, a [l] Thywyſog brenhinoedd y ddaear. Iddo ef yr hwn a'n carodd ni, [m] ac a'n golchodd ni oddi wrth ein pechodau yn ei waed ei hun,

6 Ac a'n [n] gwnaeth ni yn frenhiniaedd ac yn offeiriaid i Dduw, a'i Dad ef, [o] iddo ef *y byddo* y gogoniant a'r [‡] gallu yn oes oeſoedd. Amen.

7 [p] Wele, y mae efe yn dyfod gyd â'r cymhylau; a phob llygad a'i gwêl eſ, ïe [q] y rhai a'i gwanaſant ef: a holl lwythau y ddaear a alarant o'i blegid ef: felly, Amen.

8 [r] Mi yw Alpha ac Omega, y dechrau a'r diwedd, medd yr Arglwydd, [s] yr hwn ſydd, a'r hwn oedd, a'r hwn ſydd i ddyfod, yr Hollalluog.

9 Myfi Joan, yr hwn *wyf* hefyd eich brawd, [t] a'ch cydymmaith mewn cyſtudd, ac [u] yn nheyrnas ac ammynedd Jeſu Griſt, oeddwn yn yr ynys a elwir Patmos, [x] am air Duw, ac am dyſtiolaeth Jeſu Griſt.

10 [y] Yr oeddwn i yn yr ysbryd ar [z] ddydd yr Arglwydd; ac a glywais o'r tu ôl i mi lef fawr, fel *llais* udgorn,

11 Yn dywedyd, Mi yw Alpha ac Omega, y cyntaf a'r diweddaf: a'r hyn yr wyt yn ei weled, 'ſgrifenna mewn llyfr, a danfon i'r ſaith eglwys, y rhai ſy yn Aſia; i Epheſus, ac i Smyrna, ac i Bergamus, ac i Thyatira, ac i Sardis, a Philadelphia, a Laodicea.

12 Ac mi a droais i weled y llef a lefarai wrthyf. Ac wedi i mi droi, mi a welais ſaith ganhwyllbren aur;

13 Ac ynghanol y ſaith ganhwyllbren, [a] *un* tebyg i Fâb y dyn, [b] wedi ymwiſgo â gwiſg laes hyd ei draed, ac [c] wedi ymwregyſu ynghŷlch ei fronnau â gwregys aur.

14 Ei ben ef a'i [d] wallt *oedd* wynnion fel gwlân, ‡ cyn wyned a'r eira; [e] a'i lygaid fel tân;

15 [f] A'i draed yn debyg i brês coeth, megis yn lloſgi mewn † ffwrn; [g] a'i lais fel ſŵn llawer o ddyfroedd.

16 Ac *yr oedd* ganddo yn ei law ddehau ſaith ſeren: ac [h] o'i enau yr oedd cleddau llym dauſiniog yn dyfod allan: a'i wynebpryd fel yr haul yn diſgleirio yn ei nerth.

17 A [i] phan welais ef, mi a ſyrthiais wrth ei draed ef fel marw. Ac [k] efe a oſododd ei law ddehau arnaſi, gan ddywedyd wrthyf, Nac ofna: [l] Myfi yw y cyntaf a'r diweddaf;

18 [m] A'r hwn *wyf* fyw, ac a fum farw; ac wele, byw ydwyf yn oes oeſoedd, Amen; ac [n] y mae gennyf agoriadau uffern a marwolaeth.

19 Yſgrifenna y pethau a welaiſt, a'r pethau ſydd, a'r pethau a ſydd ar ôl hyn,

20 Dirgelwch y ſaith ſeren a welaiſt yn ſy llaw ddehau, a'r ſaith ganhwyllbren aur. Y ſaith ſeren, [o] angylion y ſaith eglwys ydynt: [p] a'r ſaith ganhwyllbren a welaiſt, y ſaith eglwys ydynt.

[a] Pen. 22. 16. [b] 1 Cor. 2. 6. Ad. 9. [c] 1 Joan 1. 1. [d] Pen. 22. 7. [e] Rhuf. 13 11. Jago 5. 8. 1 Pedr 4. 7. Pen. 22. 10. [f] Eſod. 3. 14. Ad. 8. [g] Joan 1. 1. [h] Zech. 3. 9. a 4. 10. Pen. 4. 5. 2 5. 6. [i] Joan 8. 14. Pen. 3. 14. [k] 1 Cor. 15. 20. Col. 1. 18. [l] Pen. 17. 14. a 19. 16. [m] Heb. 9. 14. [n] 1 Joan 1. 7. [o] 1 Pedr 2. 5, 9. Pen. 5. 10. a 20. 6. [p] 1 Tim. 6. 16. 1 Pedr 4. 11. a 5. 11. ‡ *Hywodraeth.* [p] Dan. 7. 13. Mat. 24. 30. a 26. 64. Act. 1. 11. [q] Zech. 12. 10. Joan 19. 6. a 22. [r] Phil. 1. 7. a 4. 14. 2 Tim. 1. 8. [s] Rhuf. 8. 17. 2 Tim. 2. 12. [t] Pen. 6. 9. [u] Pen. 4. 2. [x] Joan 20. 26. Act. 20. 7. 1 Cor. 16. 2. [y] Ezec. 1. 26. Dan. 7. 13. a 10. 16. Pen. 14. 14. [z] Dan. 10. 5, 6. [a] Pen. 15. 6. [b] Dan. 7. 9. ‡ *gwynn fel eira.* [c] Pen. 2. 18. a 19. 12. [d] Ezec. 1. 7. Dan. 10. 5, 6. † *ffwrnes.* [e] Pen. 14. 2. [f] Eſay 49. 2. Heb. 4. 12. Pen. 2. 12, 16. 1 19. 15, 21. [g] Ezec. 1. 18. [h] Dan. 8. 18. a 10. 10. [i] Eſay 41. 4. a 44. 6. Pen. 2. 8. [k] Mal. 2. 7.

PEN. II.

Pa beth a orchymynnir ei 'ſgrifennu at Angylion, hynny yw, gweinidogion eglwyſi, 1 Epheſus, 8 Smyrna, 12 Pergamus, 18 Thyatira: a pha beth ſydd ganmoladwy, neu ddiffygiol yndynt.

AT angel yr eglwys ſydd yn Epheſus, 'ſgrifenna; Y pethau hyn y mae [a] yr hwn ſydd yn dal y ſaith ſeren yn ei law ddehau, yr hwn ſydd yn rhodio ynghanol y ſaith ganhwyllbren aur, yn eu dywedyd;

2 [b] Mi a adwaen dy weithredoedd di, a'th lafur, a'th ammynedd, ac na elli oddef y rhai drwg: a [c] phroſi o honot y rhai ſy'n dywedyd eu bod yn apoſtolion, ac nid ydynt; a chael o honot hwynt yn gelwyddog.

3 A thi a oddefaiſt, ac y mae ammynedd gennyt, ac a gymmeraiſt boen er mwyn fy Enw i, ac ni ddiffygiaiſt.

4 Eithr y mae gennyf *beth* yn dy erbyn, am i ti ymadel â'th gariad cyntaf.

5 Cofia gan hynny o ba le y ſyrthiaiſt, ac edifarhâ a gwna y gweithredoedd cyntaf: ac [d] onid ê, yr wyf ſi yn dyfod attat ti ar frys, ac mi a ſymmudaf dy ganhwyllbren di allan o'i le, oni edifarhai di.

6 Ond hyn ſydd gennyt dy fod ti yn casâu gweithredoedd [e] y Nicolaiaid, y rhai yr wyf ſi hefyd yn eu casâu.

7 [f] Yr hwn ſydd ganddo gluſt, gwrandawed pa beth y mae 'r Ysbryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwyſi; I'r hwn ſydd yn gorchfygu y rhoddaf iddo [g] fwyta o [h] bren y bywyd, yr hwn ſydd ynghanol Paradwys Dduw.

8 ¶ Ac at angel yr eglwys ſydd yn Smyrna, 'ſgrifenna; Y pethau hyn y mae [i] y cyntaf a'r diweddaf, yr hwn a fu farw, ac ſydd fyw, yn eu dywedyd;

[a] Pen. 1. 13, 16, 20. [b] Ad. 9, 13, 19. Pen. 3. 8, 15. [c] 1 Joan 4. 1. [d] Mat. 21. 41, 43. [e] Ad. 15. [f] Mat. 11. 15. a 13. 9, 43. Ad. 11, 17, 29. Pen. 3. 6 13, 22. a 13. 9. [g] Pen. 22. 2, 14. [h] Gen. 2. 9. [i] Pen. 1. 8, 17, 18.

9 [k] Mi

9 [k] Mi a adwaen dy weithredoedd di, a'th gystudd, a'th dlodi, (eithr [l] cyfoethog wyt) ac *mi a adwaen* gabledd [m] y rhai sy yn dywedyd eu bod yn Juddewon, ac nid ydynt ond synagog Satan.

10 Nac ofna ddim o'r pethau yr ydwyt i'w dioddef. Wele, y cythraul a fwrw rai o honoch chwi i garchar, fel y'ch profer; a chwi a gewch gystudd ddeng niwrnod. Bydd ffyddlon hyd angau, ac mi a roddaf i ti [n] goron y bywyd.

11 [o] Yr hwn sydd ganddo glust, gwrandawed beth y mae 'r Ysbryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi; Yr hwn sydd yn gorchfygu ni chaiff ddim niwed gan [p] yr ail farwolaeth.

12 ¶ Ac at angel yr eglwys sydd ym Mhergamus, 'sgrifenna; Y pethau hyn y mae [q] yr hwn sydd ganddo y cleddyf llym dauiniog, yn eu dywedyd;

13 [r] Mi a adwaen dy weithredoedd di, a pha le yr wyt yn trigo, *sef lle mae* gorseddfainge Satan: ac yr wyt yn dal fy Enw i, ac ni wedaist fy ffydd i, ie yn y dyddiau *y bu* Antipas yn ferthyr ffyddlon i mi, yr hwn a laddwyd yn eich plith chwi, lle y mae Satan yn trigo.

14 Eithr y mae gennyf ychydig bethau yn dy erbyn di, o blegid bod gennyt yno *rai* yn dal athrawiaeth [s] Balaam, yr hwn a ddysgodd i Falac fwrw rhwystr ger bron meibion Israel, [t] i fwyta pethau wedi eu haberthu i eulynnod, ac i odinebu.

15 Felly y mae gennyt rithen hefyd *rai* yn dal athrawiaeth [u] y Nicolaiaid, yr hyn beth yr wyf fi yn ei gasau.

16 Edifarha; ac o's amgen, yr wyf fi yn dyfod attat ar frys, ac [x] a ryfelaf ‡ yn eu herbyn hwynt â chleddyf fy ngenau.

17 [y] Yr hwn sydd ganddo glust, gwrandawed beth y mae 'r Ysbryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi; I'r hwn sydd yn gorchfygu y rhoddaf iddo fwyta o'r manna cuddiedig, ac a roddaf iddo garreg wen, ac ar y garreg [z] enw newydd wedi ei 'sgrifennu, yr hwn nid edwyn neb, ond yr hwn sydd yn *ei* dderbyn.

18 ¶ Ac at angel yr eglwys sydd yn Thyatira, 'sgrifenna; Y pethau hyn y mae Mab Duw yn eu dywedyd, [a] yr hwn sydd a'i lygaid fel fflam dân, a'i draed yn debyg i bres coeth;

19 [b] Mi a adwaen dy weithredoedd di, a'th gariad, a'th wasanaeth, a'th ffydd, a'th ammynedd di, † a'th weithredoedd; a *bod* y rhai diweddaf yn fwy nâ'r rhai cyntaf.

20 Eithr y mae gennyf ychydig bethau yn dy erbyn, o blegid dy fod yn gadel i'r wraig honno, [c] Jezabel, yr hon sydd yn ei galw ei hun yn brophwydes, ddysgu, a thwyllo fy ngwasanaethwyr, [d] i odinebu, ac [e] i fwyta pethau wedi eu haberthu i eulynnod.

21 Ac mi a roddais iddi amser i edifarhâu ‡ am ei godineb; ac nid edifarhaodd hi.

22 Wele, yr wyf fi yn ei bwrw hi ar wely, a'r rhai sydd yn godinebu gyd â hi, i gystudd mawr, onid edifarhânt † am eu gweithredoedd.

23 A'i phlant hi a laddaf â marwolaeth: a'r holl eglwysi a gânt wybod mai [f] myfi yw yr hwn sydd yn chwilio yr arennau a'r calonnau: ac [g] mi a roddaf i bob un o honoch yn ôl eich gweithredoedd.

24 Eithr wrthych chwi yr wyf yn dywedyd, ac wrth y lleill yn Thyatira, y ‡ *bwys.*
sawl nid oes ganddynt y ddysgeidiaeth hon, a'r rhai ni adnabuant ddyfnderau Satan, fel y dywedant; Ni fwriaf arnoch ‡ faich arall.

25 Eithr, [h] yr hyn sydd gennwch, deliwch hyd oni ddelwyf.

26 A'r hwn sydd yn gorchfygu, ac yn cadw [i] fy ngweithredoedd hyd y diwedd, mi a roddaf [k] iddo awdurdod ar y cenhedloedd:

27 (Ac *efe* a'i bugeilia hwy â gwialen haiarn: fel lleſtri pridd y dryllir hwynt;) fel y derbynniais inneu gan fy Nhâd:

28 Ac mi a roddaf iddo [m] y seren forau.

29 [n] Yr hwn sydd ganddo glust gwrandawed beth y mae 'r Ysbryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi.

[m] 2 Pedr 1. 19. Pen. 22. 16.

PEN. III.

2 *Argyoeddi Angel eglwys Sardis,* 3 *a'i annog ef i edifarhau, a'i fygwth oni edifarhâi.* 8 *Angel eglwys Philadelphia,* 10 *yn cael ei ganmol am ei ddiwydrwydd, a'i ammynedd.* 15 *Angel Laodicea yn cael ei geryddu am na bai na brwd nac oer,* 19 *a'i rybuddio i fod yn fwy ei zel.* 20 *Crist yn sefyll wrth y drws, ac yn curo.*

AC at angel yr eglwys sydd yn Sardis, ysgrifenna; Y pethau hyn y mae [a] yr hwn sydd a saith Ysbryd Duw, a'r saith seren ganddo, yn eu dywedyd; [b] Mi a adwaen dy weithredoedd di; o blegid y mae gennyt enw dy fod yn fyw, a marw ydwyt.

2 Bydd wiliadwrus a sicrhâ y pethau sy yn ôl, y rhai sydd barod i farw: canys ni chesais dy weithredoedd yn gyflawn ger bron Duw.

3 Cofia gan hynny pa fodd y derbynniaist ac y clywaist, a chadw, ac [c] edifarhâ. [d] O's tydi gan hynny ni wili, mi a ddeuaf arnati fel lleidr, ac ni chai di wybod pa awr y deuaf arnat.

4 Eithr y mae gennyt ychydig enwau, ie yn Sardis, y rhai ni [e] halogasant eu dillad; a *hwy* a rodiant gyd â mi mewn *dillad* [f] gwynion: o blegid teilwng ydynt.

5 Yr hwn sydd yn gorchfygu, * hwnnw a wisgir mewn dillad gwynnion; ac ni [g] ddileaf ei enw ef allan o [h] lyfr y bywyd, ond [i] mi a gyffesaf ei enw ef ger bron fy Nhâd, a cher bron ei angylion ef.

6 [k] Yr hwn sydd ganddo glust gwrandawed beth y mae 'r Ysbryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi.

7 ¶ Ac at angel yr eglwys sydd yn Philadelphia, 'sgrifenna; Y pethau hyn y mae y Sanctaidd, [l] y Cywir, yn eu dywedyd; [m] yr hwn sydd ganddo agoriad Dafydd; yr hwn sydd yn agoryd, ac nid yw neb yn cau; ac [n] yn cau, ac nid yw neb yn agoryd;

8 [o] Mi a adwaen dy weithredoedd: wele, rhoddais ger dy fron ddrws agored, ac ni ddichon neb ei gau: canys y mae gennyt ychydig nerth, a thi a gedwaist fy ngair, ac ni wedaist fy Enw.

9 Wele, mi a wnâf [p] iddynt hwy o synagog Satan, y rhai sydd yn dywedyd eu bod yn Juddewon, ac nid ydynt, ond dywedyd celwydd y maent; wele, *meddaf*

[k] Ad. 13.
[l] Luc 12. 21. Jago 2. 5.
[m] Rhuf. 2. 28, 29. a 9. 6.
[n] Jago 12.
[o] Ad. 12. 17.
[p] Pen. 20. 14. a 21. 8.
[q] Ad. 16.
[r] Ad. 19.
[s] Num. 24. 14. a 25. 1. a 31. 16.
[t] Ad. 20.
[u] Ad. 6.
[x] Esay 11. 4. 2 Thes. 2. 8. Pen. 19. 15, 21.
‡ *a hwynt.*
[y] Ad. 29.
[z] Pen. 3. 12.
[a] Pen. 19. 12.
[b] Ad. 2.
† *a bod dy weithredoedd diweddaf yn fwy nâ'r,* &c.
[c] 1 Bren. 21. 15. 2 Bren. 9. 7.
[d] Ad. 14.
[e] Ecsod. 34. 15. Act. 15. 20.
[f] 1 Cor. 10. 19, 20.
‡ *oddi wrth.*
† *oddi wrth.*
[f] 1 Sam. 16. 7. 1 Cron. 28. 9. a 29. 17. Psal. 7. 9. Jer. 11. 20. a 17. 10. Act. 1. 24. Rhuf. 8. 27.
[g] Rhuf. 2. 6. a 14. 12. 2 Cor. 5. 10. Gal. 6. 5. Pen. 22. 12.

[a] Pen. 1. 4, 16.
[b] Ad. 8.
[c] Ad. 19.
[d] Mat. 24. 42, 43. Luc 12. 39, 40. 1 Thes. 5. 2. 2 Pedr 3. 10. Pen. 16. 15.
[e] Jud. 23.
[f] Pen. 4. 4. a 6. 11. a 7, 9, 13.
* Ad. 18.
[g] Ecsod. 32. 32. Psal. 69. 28.
[h] Phil. 4. 3. Pen. 13. 8. a 21. 27.
[i] Mat. 10. 32. Luc 12. 8.
[k] Ad. 13.
[l] Ad. 14.
[m] Esay 22. 22. Pen. 1. 18.
[n] Job 12. 14.
[o] Ad. 15.
[p] Pen. 2. 9.

gwnaf iddynt ddyfod, ac addoli o flaen dy draed, a gwybod fy mod i yn dy garu di.

10 O achos cadw o honot air fy ammynedd i, r minneu a'th gadwaf di oddi wrth awr y brofedigaeth, yr hon a ddaw ar yr holl fyd, i brofi y rhai ſydd yn trigo ar y ddaear.

11 Wele, s yr wyf yn dyfod ar frys: t dal yr hyn ſydd gennyt, fel na ddygo neb dy goron di.

12 Yr hwn ſydd yn gorchfygu, mi a'i gwnaf u yn golofn yn Nheml fy Nuw i, ac allan nid â efe mwyach: ac x mi a 'ſgrifennaf arno ef enw fy Nuw i, ac enw dinas fy Nuw i, yr hon ydyw Jeruſalem y newydd, yr hon ſydd yn diſgyn o'r nef oddi wrth fy Nuw i: ac *mi a 'ſgrifennaf arno ef* fy Enw newydd i.

13 z Yr hwn ſydd ganddo gluſt, gwrandawed beth y mae 'r Ysbryd yn ei ddywedyd wrth yr Eglwyſi.

14 ¶ Ac at angel eglwys y Laodiceaid, ſgrifenna; Y pethau hyn y mae Amen yn eu dywedyd, a y Tyſt ffyddlon a chywir, b dechreuad creaduriaeth Duw;

15 c Mi a adwaen dy weithredoedd di, nad ydwyt nac oer na brwd: mi a fynnwn pe bait oer neu frwd.

16 Felly, am dy fod yn glaiar, ac nid yn oer nac yn frwd, mi a'th chwydaf di allan o'm genau:

17 O blegid dy fod yn dywedyd, d Gloudog wyf, ac mi a gyfoethogais, ac nid oes arnaf eiſiau dim; ac ni wyddoſt dy fod yn druan, ac yn reſynol, ac yn dlawd, ac yn ddall, ac yn noeth.

18 Yr wyf yn dy gynghori e i brynu gennyf fi aur wedi ei buro trwy dan, fel y'th gyfoethoger; a f dillad gwynnion, fel y'th wiſger, ac fel nad ymddangoſo gwarth dy noethder di; îra hefyd dy lygaid ag eli llygaid, fel y gwelech.

19 g Yr wyf fi yn argyoeddi, ac yn ceryddu y ſawl yr wyf yn eu caru: am hynny bydded zêl gennyt, ac edifarhâ.

20 Wele, yr wyf yn ſefyll wrth y drws ac yn curo. O's clyw neb fy llais i, ac agoryd y drws, h mi a ddeuaf i mewn atto ef, ac a ſwpperaf gyd ag ef, ac yntef gyd â minneu.

21 Yr hwn ſydd yn gorchfygu, i rhoddaf iddo ef eiſtedd gyd â mi ar fy ngorſeddfaingc, megis y gorchfygais innau, ac yr eiſteddais gyd â'm Tâd ar ei orſeddfaingc ef.

22 k Yr hwn ſydd ganddo gluſt, gwrandawed beth y mae 'r Ysbryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwyſi.

2. 2 Tim. 2. 12. Pen. 2. 16, 27. k Pen. 2. 7.

PEN. IV.

1 Ioan yn gweled gorſeddfaingc Duw yn y Nef: 4 Y pedwar Henuriad ar hugain: 6 Y pedwar aniſail yn llawn llygaid ymſlaen ac yn ôl: 10 Yr Henuriaid yn bwrw i lawr eu coronau, ac yn addoli 'r hwn oedd yn eiſtedd ar yr orſeddfaingc.

YN ôl y pethau hyn yr edrychais, ac wele ddrws wedi ei agoryd yn y nef: a'r llais a cyntaf a glywais, *oedd* fel *llais* udgorn yn ymddiddan â mi; gan ddywedyd, Dring i fynu ymma a mi a ddangoſaf i ti y pethau ſy raid eu † bod ar ôl hyn.

2 Ac yn y man b yr oeddwn yn yr yſbryd: ac wele, c yr oedd gorſeddfaingc wedi ei goſod yn y nef, ac *un* yn eiſtedd ar yr orſeddfaingc.

3 A'r hwn oedd yn eiſtedd oedd yn debyg yr olwg arno i faen jaſpis a ſardin: ac *yr oedd* enfys o amgylch yr orſeddfaingc, yn debyg yr olwg arno i ſmaragdus.

4 Ac ynghylch yr orſeddfaingc *yr oedd* pedair gorſeddfaingc ar hugain: ac ar y gorſeddfeingciau y gwelais bedwar henuriad ar hugain yn eiſtedd, d wedi eu gwiſgo mewn dillad gwynnion; ac yr oedd ganddynt ar eu pennau goronau aur.

5 Ac yr oedd yn dyfod allan o'r orſeddfaingc, e fellt, a tharanau, a lleiſiau: ac *yr oedd* ſaith o lampau tân yn lloſgi ger bron yr orſeddfaingc, y rhai yw f ſaith Yſbryd Duw.

6 Ac o flaen yr orſeddfaingc *yr oedd* g môr o wydr, yn debyg i gryſtal. Ac ynghanol yr orſeddfaingc, ac ynghylch yr orſeddfaingc, *yr oedd* pedwar anifail yn llawn o lygaid o'r tu blaen ac o'r tu ôl.

7 A'r h anifail cynraf *oedd* debyg i lew, a'r ail anifail yn debyg i lo, a'r trydydd anifail oedd ganddo wyneb fel dŷn, a'r pedwerydd anifail *oedd* debyg i eryr yn ehedeg.

8 A'r pedwar anifail oedd ganddynt, bob un o honynt, i chwech o adenydd o'i hamgylch; ac *yr oeddynt* oddi fewn yn llawn llygaid: ac nid oeddynt yn gorphwys ddydd a nôs, gan ddywedyd, k Sanct, Sanct, Sanct, Arglwydd Dduw Hollalluog, l yr hwn oedd, a'r hwn ſydd, a'r hwn ſydd i ddyfod.

9 A phan fyddo yr aniſeiliaid yn rhoddi gogoniant, ac anrhydedd, a diolch i'r hwn oedd yn eiſtedd ar yr orſeddfaingc, yr hwn ſydd yn byw yn oes oeſoedd,

10 Y mae y pedwar henuriad ar hugain yn ſyrthio ger bron yr hwn oedd yn eiſtedd ar yr orſeddfaingc, ac yn addoli yr hwn ſydd yn byw yn oes oeſoedd, ac yn bwrw eu coronau ger bron yr orſeddfaingc, gan ddywedyd,

11 m Teilwng wyt, O Arglwydd, i dderbyn gogoniant, ac anrhydedd, a gallu: canys ti a greaiſt bob peth, ac o herwydd dy ewyllys di y maent, ac y crëwyd hwynt.

PEN. V.

1 Y llyfr wedi ei ſelio â ſaith ſel: 9 yr hwn yr oedd yr Oen a laddeſia yn unig yn deilwng i'w agoryd. 12 Yr Henuriaid o ran hynny yn ei ſoliannu ef, 9 ac yn cyfadaef mai efe a'i prynaſai hwy â'i waed.

AC mi a welais yn neheulaw yr hwn oedd yn eiſtedd ar yr orſeddfaingc, a lyfr wedi ei 'ſgrifennu oddi fewn ac † oddi allan, wedi ei ſelio â ſaith ſêl.

2 Ac mi a welais angel cryf yn cyhoeddi â llef ‡ uchel, Pwy ſydd deilwng i agoryd y llyfr, ac i ddattod ei ſeliau ef?

3 Ac nid oedd neb b yn y nef, nac yn y ddaear, na than y ddaear, yn gallu agoryd y llyfr, nac edrych arno.

4 Ac mi a wylais lawer, o achos na chaed neb yn deilwng i agoryd, ac i ddarllen y llyfr, nac i edrych arno.

5 Ac

Eſay 49. 23. a 60. 14.
2 Pedr 2. 9.
Phil. 4. 5.
Pen. 1. 3. a 22. 7, 12.
Pen. 2. 25.
1 Bren. 7. 21.
Pen. 2. 17. a 14. 1. a 20. 4.
Gal. 4. 26.
Heb. 12. 22.
Pen. 21. 2, 10.
Ad. 22.
Pen. 1. 5.
Col. 1. 15.
Pen. 2. 2.
1 Cor. 4. 8.
Eſay 55. 1.
Mat. 13. 44. a 25. 9.
2 Cor. 5. 3.
Pen. 6. 11. a 7. 13. a 16. 15. a 19. 8.
Iob 5. 17.
Diar 3. 11, 12.
Heb. 12. 5, 6.
Iago 1. 12.
Can. 5. 2.
Ioan 14. 23.
Mat. 19. 28.
Luc 22. 30.
1 Cor. 6. 2. 2 Tim. 2. 12.

Pen. 1. 10.

† *gwneuthur.*

Pen. 1. 10. a 20.
Ezec. 1. 26. a 10. 1.
Pen. 3. 4, 5. a 6. 11. a 7. 9, 14.
Pen. 16. 18.
Pen. 1. 4. a 5. 6.
Pen. 15. 2.
Edrych Ezec. 1. 10.
Eſay 6. 2.
Eſay 6. 3.
Pen. 11. 17.
Pen. 5. 12.
Pen. 2. 16, 27.
Pen. 2. 7.
Ezec. 2. 10.
† *ar y tu cefn.*
‡ *fawr.*
Ad. 13.

5 Ac un o'r henuriaid a ddywedodd wrthyf, Nac wyla: Wele, [e] y Llew yr hwn ſydd o lwyth Juda, [d] Gwreiddyn Dafydd, a orchfygodd i agoryd y llyfr, ac i ddattod ei ſaith ſêl ef.

6 Ac mi a edrychais, ac wele, ynghanol yr orſeddfainge a'r pedwar anifail, ac ynghanol yr henuriaid *yr oedd* [e] Oen yn ſefyll, megis wedi ei ladd, a chanddo ſaith gorn, a [f] ſaith lygad, y rhai ydyw [g] ſaith Ysbryd Duw, wedi eu danfon allan i'r holl ddaear.

7 Ac efe a ddaeth, ac a gymmerth y llyfr o ddeheulaw yr hwn oedd yn eiſtedd ar yr orſeddfainge.

8 A phan gymmerth efe y llyfr, y pedwar anifail a'r pedwar henuriad ar hugain a ſyrthiaſant ger bron yr Oen, a chan bob un o honynt yr oedd [h] telynau, a phïalau aur, yn llawn o aroglarth, [i] y rhai ydyw gweddïau'r ſaint.

9 A [k] hwy a ganaſant ganiad newydd, gan ddywedyd, [l] Teilwng wyt ti i gymmeryd y llyfr, ac i agoryd ei ſeliau ef: o blegid ti a laddwyd, ac [m] a'n prynaiſt ni i Dduw trwy dy waed, allan o bob llwyth, ‡ a jaith, a phobl, a chenedl;

10 [n] Ac a'n gwnaethoſt ni i'n Duw ni, yn frenhinoedd, ac yn offeiriaid: ac ni a deyrnaſwn ar y ddaear.

11 Ac mi a edrychais ac a glywais lais angylion lawer ynghŷlch yr orſeddfainge, a'r anifeiliaid, a'r henuriaid: a'i rhifedi hwynt oedd [o] fyrddiynau o fyrddiynau, a miloedd o filoedd;

12 Yn dywedyd â llef † uchel, [p] Teilwng yw'r Oen, yr hwn a laddwyd, i dderbyn gallu, a chyfoeth, a doethineb, a chadernid, ac anrhydedd, a gogoniant, a bendith.

13 A [q] phob creadur ag ſydd yn y nef, ac ar y ddaear, a than y ddaear, a'r pethau ſydd yn y môr, ac oll ag ſy ynddynt, a glywais i yn dywedyd, [r] I'r hwn ſydd yn eiſtedd ar yr orſeddfainge, ac i'r Oen *y byddo* y ſendith, a'r anrhydedd, a'r gogoniant, a'r gallu, yn oes oeſoedd.

14 A'r pedwar anifail a ddywedaſant, Amen. A'r pedwar henuriad ar hugain a ſyrthiaſant *i lawr*, ac a addolaſant yr hwn ſydd yn byw yn oes oeſoedd.

‡ Cron. 29. 11. 1 Tim. 6. 16. Pen. 1. 6.

PEN. VI.

1 *Agoryd y ſeliau, y naill ar ôl y llall, a pha beth a ddigwyddodd ar hynny, yr hyn ſyad yn cynnwys prophwydoliaeth hyd adiwedad y byd.*

AC mi a welais pan agorodd yr Oen un o'r ſeliau, ac mi a glywais un o'r pedwar anifail yn dywedyd, fel trŵſt taran, Tyred, a gwêl.

2 Ac mi a welais, ac wele [a] farch gwynn: a'r hwn oedd yn eiſtedd arno, a bwa ganddo; a rhoddwyd iddo goron: ac efe a aeth allan yn gorchfygu, ac i orchfygu.

3 A phan agorodd efe yr ail ſêl, mi a glywais yr ail anifail yn dywedyd, Tyred, â gwêl.

4 Ac fe aeth allan farch arall, *un* coch: a'r hwn oedd yn eiſtedd arno y rhoddwyd iddo gymmeryd heddwch oddi ar y ddaear, fel y lladdent eu gilydd: a rhoddwyd iddo ef gleddyf mawr.

5 A phan agorodd efe y drydedd ſêl, mi a glywais y trydydd anifail yn dywedyd, Tyred, a gwêl. Ac mi a welais, ac wele farch du, a'r hwn oedd yn eiſtedd arno, â chlorian ganddo yn ei law.

6 Ac mi a glywais lais ynghanol y pedwar anifail yn dywedyd, † Meſur o wenith er ceiniog, a thri meſur o haidd er ceiniog; [b] a'r olew a'r gwîn, na wnâ niwed iddynt.

7 A phan agorodd efe y bedwaredd ſêl, mi a glywais lais y pedwerydd anifail yn dywedyd, Tyred, a gwêl.

8 Ac mi a edrychais, ac wele farch gwelwlas: ac enw yr hwn oedd yn eiſtedd arno oedd Marwolaeth; ac yr oedd Uffern yn canlyn gyd ag ef. A rhoddwyd ‡ iddynt awdurdod ar y bedwaredd *ran* o'r ddaear, i ladd â chleddyf, ac â newyn, ac â marwolaeth, ac â bwyſtfilod y ddaear.

9 A phan agorodd efe y bummed ſêl, mi a welais [c] dan yr allor [d] eneidiau y rhai a laddeſid [e] am air Duw, ac am [f] y dyſtiolaeth oedd ganddynt.

10 A hwy a lefaſant â llef † uchel, gan ddywedyd, [g] Pa hyd, Arglwydd, ſanctaidd a chywir, nad ydwyt yn barnu, ac yn dïal ein gwaed ni ar y rhai ſy yn trigo ar y ddaear?

11 A [h] gynau gwynnion a roed i bob un o honynt; a dywedpwyd wrthynt ar iddynt orphwys etto ychydig amſer, hyd oni chyflawnid *rhif* eu cyd-weiſion, a'i brodyr, y rhai oedd *i gael* eu lladd, megis ag *y cawſent* hwythau.

12 Ac mi a edrychais pan agorodd efe y chweched ſêl, ac wele, bu daeargryn mawr; [i] a'r haul a aeth yn ddu fel ſachlen flew, a'r lleuad a aeth îſ gwaed.

13 A ſêr y nef a ſyrthiaſant ar y ddaear fel y mae 'r ffigyſbren yn bwrw ei ffigys gleiſion, pan ei hyſgydwer gan wynt mawr.

14 [k] A'r nef a aeth heibio fel llyfr wedi ei blygu ynghŷd, a [l] phob mynydd ac ynys a ſymmudwyd allan o'i lleoedd.

15 A brenhinoedd y ddaear, a'r gwŷr mawr, a'r cyfoethogion, a'r pen-captenïaid, a'r gwŷr cedyrn, a phob gŵr caeth, a phob gŵr rhydd, [m] a ymguddiaſant yn yr ogofeydd, ac ynghreigiau y mynyddoedd;

16 [n] Ac a ddywedaſant wrth y mynyddoedd a'r creigiau, Syrthiwch arnom ni, a chuddiwch ni o wŷdd yr hwn ſydd yn eiſtedd ar yr orſeddfainge, ac oddi wrth lîd yr Oen:

17 Canys daeth dydd mawr ei ddigter ef; a phwy a ddichon ſefyll?

PEN. VII.

1 *Angel yn ſelio gwaſanaethwyr Duw yn eu talcennau.* 4 *Nifer y rhai a ſeliwyd: o lwythau Iſrael rhifedi hyſbyſol: 9 o bob Cenhedloedd eraill tyrfa aneirif, y rhai ſydd yn ſefyll ger bron yr orſeddfainge, a gynau gwynnion am danynt, ac a phalmwydd yn eu dwylaw.* 14 *Bod eu gynau wedi eu golchi ynghwaed yr Oen.*

AC yn ôl y pethau hyn, mi a welais bedwar angel yn ſefyll ar bedair congl y ddaear, yn dal pedwar gwynt y ddaear, fel na chwythai 'r gwynt ar y ddaear, nac ar y môr, nac ar un pren.

2 Ac mi a welais angel arall yn dyfod i fynu oddi wrth godiad haul, â

† *Choinics* a arwyddoca feſur yn cynnwys un cwart gwin, a cheuddegfed ran cwart.

[a] Gen. 49. 9, 10. [b] Eſay 11. 1, 10. Pen. 22. 16. [c] Joan 1. 29, 36. [d] Pedr 1. 19. [e] Zech. 3. 9. a 4. 10. [f] Pen. 1. 4. [g] Pen. 14. 2. [h] Pſ. 141. 2. Pen. 8. 3, 4. [i] Pen. 14. 3. [k] Pen. 4. 11. [l] 1 Cor. 6. 20. a 7. 23. Eph. 1. 7. Col. 1. 14. [m] Pedr 1. 18, 19. [n] Joan 2. 7. Pen. 14. 4. ‡ *a thalod.* [o] Eſod. 19. 6. [p] Pedr 2. 5, 9. Pen. 20. 6. [q] Dan. 7. 10. Heb. 12. 22. † *fawr.* [r] Pen. 4. 11. [s] Phil. 2. 10. Ad. 3. [t]

[a] Pen. 8. 3. a 9. 13. [b] 14. 18. [c] Pen. 20. 4. [d] Pen. 1. 9. [e] Pen. 19. 10. † *fawr.* [f] Edrych Zech. 1. 12. [g] Pen. 3. 4, 5. a 7. 9, 14. [h] Joel 2. 10, 31. a 3. 15. Mat. 24. 29. Act. 2. 20. [i] Eſay 34. 4. [k] Pen. 16. 20. [l] Eſay 2. 19. [m] Hoſ. 10. 8. Luc 23. 30. [n] Pen. 9. 6

sêl y Duw byw ganddo. Ac efe a lesodd â llef † uchel ar y pedwar angel, i'r rhai y rhoddasid *gallu* i ddrygu 'r ddaear a'r môr,

† *fawr.*

3 Gan ddywedyd, [a] Na ddrygwch y ddaear, na'r môr, na'r preiniau, nes darfod i ni [b] selio gwasanaethwyr ein Duw ni yn eu talcennau.

[a] Pen. 6. 6. a 9. 4.
[b] Ezec. 9. 4. Pen. 14. 1.

4 Ac mi a glywais nifer y rhai a seliwyd: *yr oedd* wedi eu selio gant a phedair a deugain o filoedd o holl lwythau meibion Israel.

5 O lwyth Juda *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Reuben *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Gad *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio.

6 O lwyth Aser *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Nephthali *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Manasses *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio.

7 O lwyth Simeon *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Lefi *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Issachar *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio.

8 O lwyth Zabulon *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Joseph *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Benjamin *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio.

‡ *a thasodaiu.*

9 Wedi hyn mi a edrychais, ac wele dyrfa fawr, yr hon ni allai neb ei rhifo, o bob cenedl, a llwythau, a phobloedd, ‡ ac ieithoedd, yn sefyll ger bron yr orseddfainge, a cher bron yr Oen, [c] wedi eu gwisgo mewn gynau gwynnion, a phalmwydd yn eu dwylaw;

[c] Ad. 13. † *fawr.* [d] Phil. 3. 8. Esay 43. 11. Jer. 3. 23. Hos. 13. 4. [c] Pen. 3. 5. 18. a 6. 11. a 16. 15. a 19. 8. Ad. 9, 14. [f] Esay 1. 18. Heb. 9. 14. 1 Joan 1. 7. Pen. 1. 6. Edrych Zech. 3. 3, 4, 5. [g] Esay 4. 5, 6. Pen. 21. 3.

10 Ac yn llefain â llef † uchel, gan ddywedyd, [d] Iechydwriaeth i'n Duw ni, yr hwn sydd yn eistedd ar yr orseddfainge, ac i'r Oen.

11 A'r holl angylion a safasant o amgylch yr orseddfainge a'r henuriaid a'r pedwar anifail, ac a syrthiasant ger bron yr orseddfainge ar eu hwynebau, ac a addolasant Dduw,

12 Gan ddywedyd, Amen: Y fendith, a'r gogoniant, a'r doethineb, a'r diolch, a'r anrhydedd, a'r gallu, a'r nerth, *a fyddo* i'n Duw ni yn oes oesoedd. Amen.

13 Ac un o'r henuriaid a attebodd, gan ddywedyd wrthyf, Pwy ydyw y rhai hyn sy wedi eu gwisgo [e] mewn gynau gwynnion? ac o ba le y daethant?

14 Ac mi a ddywedais wrtho ef, Arglwydd, ti a wyddost. Ac *efe* a ddywedodd wrthyf, Y rhai hyn yw y rhai a ddaethant allan o'r cystudd mawr, ac [f] a olchasant eu gynau, ac a'i cannasant hwy yngwâed yr Oen.

15 O herwydd hynny y maent ger bron gorseddfainge Duw, ac yn ei wasanaethu ef ddydd a nôs yn ei deml: a'r hwn sydd yn eistedd ar yr orseddfainge [g] a ‡ drig yn eu plith hwynt.

16 [h] Ni fydd arnynt na newyn mwyach, na syched mwyach; ac [i] ni ddisgyn arnynt na'r haul, na dim gwres.

17 O blegid yr Oen, yr hwn *sydd* ynghanol yr orseddfainge, [k] a'i bugeilia hwynt, ac a'i harwain hwynt at ffynhonnau † bywiol o ddyfroedd: a [l] Duw a sych ymmaith bob deigr oddi wrth eu llygaid hwynt.

‡ *a thrigo.* [e] Ad. 13. † *fawr.* [d] Phil. 3. 8. Esay 43. 11. Jer. 3. 23. Hos. 13. 4. [c] Pen. 3. 5. 18. a 6. 11. a 16. 15. a 19. 8. Ad. 9, 14. [f] Esay 1. 18. Heb. 9. 14. 1 Joan 1. 7. Pen. 1. 6. Edrych Zech. 3. 3, 4, 5. [g] Esay 4. 5, 6. Pen. 21. 3. ‡ *esyd ei babell arnynt*, neu, *trosti ynt.* [h] Esay 49. 10. [i] Ps. 121. 6. [k] Ps. 23. 1. Joan 10. 11. † *byw.* [l] Esay 25. 8. Pen. 21. 4.

PEN. VIII.

1 Wrth agoryd y seithfed sêl, 2 y rhoddwyd saith o udgyrn i saith o Angylion. 6 Pedwar o honynt yn uganu â'i hudgyrn, a phlaau mawr yn canlyn. 3 Angel arall yn rhoddi arogldarth at weddiau y saint ar yr Allor aur.

A Phan agorodd efe y seithfed sêl, yr y- doedd † gosteg yn y nef, megis dros hanner awr.

† *distawrwydd.*

2 Ac mi a welais y saith angel, y rhai oedd yn sefyll ger bron Duw; a rhoddwyd iddynt saith o udgyrn.

3 Ac angel arall a ddaeth, ac a safodd ger bron yr allor, a thusser aur ganddo: a rhoddwyd iddo arogldarth lawer, fel † yr offrymmai *ef* gyd â [a] gweddïau yr holl saint ar yr allor aur, yr hon *oedd* ger bron yr orseddfainge.

† *y rhoddai ar weddiau.* [a] Pen. 5. 8.

4 Ac fe aeth [b] mŵg yr arogldarth gyd â gweddïau'r saint, o law 'r angel, i fynu ger bron Duw.

[b] Ps. 141. 2.

5 A'r angel a gymmerth y thusser, ac a'i llanwodd hi o dân yr allor, ac a'i bwriodd i'r ddaear: a [c] bu lleisiau, a tharanau, a melltt, a daeargryn.

[c] Pen. 16. 18.

6 A'r saith angel, y rhai oedd â'r saith udgorn ganddynt, a ymbarotoisant i udganu.

7 A'r angel cyntaf a udganodd, a bu cenllysg, a thân, wedi eu cymmysgu â gwaed, a hwy a fwriwyd i'r ddaear: a thraean y ‡ prenniau a losgwyd, a'r holl laswellt a losgwyd.

‡ *ddaear.*

8 A'r ail angel a udganodd, a megis mynydd mawr yn llosgi gan dân a fwriwyd i'r môr: a thraean y môr a aeth yn waed;

9 A bu farw traean y creaduriaid, y rhai oedd yn y môr, ac â byw ynddynt; a thraean y llongau a ddinystriwyd.

10 A'r trydydd angel a udganodd, a syrthiodd o'r nef seren fawr, yn llosgi fel lamp, a hi a syrthiodd ar draean yr afonydd, ac ar ffynhonnau y dyfroedd:

11 Ac enw 'r seren a elwir Wermod; ac aeth traean y dyfroedd yn wermod; a llawer o ddynion a fuant feirw gan y dyfroedd, o blegid eu myned yn chwerwon.

12 A'r pedwerydd angel a udganodd, a tharawyd traean yr haul, a thraean y lleuad, a thraean y sêr; fel y tywyllwyd cu traean hwynt, ac ni lewyrchodd y dydd ei draean, a'r nôs yr un ffunyd.

13 Ac mi a edrychais, ac a glywais angel yn ehedeg ynghanol y nef, gan ddywedyd â llef ‡ uchel, Gwae, gwae, gwae i'r rhai sy 'n trigo ar y ddaear, rhag lleisiau eraill udgorn y tri angel, y rhai sydd eto i udganu.

‡ *fawr.*

PEN. IX.

1 Seren yn syrthio o'r Nef, wrth udganu o'r pummed Angel, i'r hwn y rhoddwyd agoriad y pwll heb waelod: 2 Yntef yn agoryd y pwll, a locustiaid fel 'sgorpionau yn dyfod allan. 12 Ymae y wae gyntaf wedi myned heibio. 13 Y chweched udgorn yn canu: 14 a gollwng pedwar Angel yn rhydd, y rhai oedd wedi eu rhwymo.

A 'R pummed angel a udganodd, ac mi a welais seren yn syrthio o'r nef i'r ddaear: a rhoddwyd iddo ef agoriad [a] y pydew heb waelod.

[a] Luc 8. 31.

2 Ac *efe* a agorodd y pydew heb waelod, a chododd mŵg o'r pydew, fel mŵg ffwrnes mawr: a thywyllwyd yr haul, a'r awyr, gan fŵg y pydew.

Pen. 17. 8.

3 Ac

3 Ac o'r mŵg y daeth allan locuſtiaid ar y ddaear; a rhoddwyd awdurdod iddynt, ſel y mae gan 'sgorpionau 'r ddaear awdurdod.

[b] Pen. 6. 6.

4 A dywedpwyd wrthynt [b] na wnaent niwed i laſwellt y ddaear, nac i ddim gwyrddlas, nac i un pren; ond yn unig i'r dynion oedd heb [c] sêl Duw yn eu talcennau.

[c] Pen. 7. 3. Edrych Ecſod. 12. 23. Ezec. 9. 4.

5 A rhoddwyd iddynt na laddent hwynt, ond bod iddynt eu blino hwy bùm mis: ac y *byddai* eu gofid hwy, ſel gofid oddi wrth 'sgorpion, pan ddarfyddai iddi frathu dŷn.

[d] Job 3. 21. Eſay 2. 19. Pen. 6. 16.

6 Ac yn y dyddiau hynny [d] y cais dynion farwolaeth, ac ni's cânt; ac a chwennychant farw, a marwolaeth a gilia oddi wrthynt.

[e] Joel 2. 4.

7 A [e] dull y locuſtiaid *oedd* debyg i feirch wedi eu parotôi i ryfel: ac *yr oedd* ar eu pennau megis coronau yn debyg i aur, a'i hwynebau ſel wynebau dynion.

[f] Joel 1. 6.

8 A gwallt oedd ganddynt ſel gwallt gwragedd, [f] a'i dannedd oedd ſel *dannedd* llewod.

9 Ac yr oedd ganddynt lurigau ſel llurigau haiarn; a llais eu hadenydd *oedd* ſel llais cerbydau llawer o feirch yn rhedeg i ryfel.

10 Ac yr oedd ganddynt gynffonnau tebyg i 'sgorpionau, ac yr oedd colynnau yn eu cynffonnau hwy: a'i gallu oedd i ddrygu dynion bùm mis.

[g] Ad. 1. [‡] Sef, *dinyſtrydd.* [h] Pen. 8. 13.

11 Ac yr oedd ganddynt frenin arnynt, *ſef* [g] angel y *pydew* diwaelod: a'i enw ef yn Ebrew *ydyw* Abadon, ac yn Roeg y mae iddo enw [‡] Apolyon.

12 [h] Un wae a aeth heibio, wele y mae yn dyfod etto ddwy wae yn ôl hyn.

13 A'r chweched angel a udganodd, ac mi a glywais lef allan o bedwar corn yr allor aur, yr hon ſydd ger bron Duw,

14 Yn dywedyd wrth y chweched angel, yr hwn oedd a'r udgorn ganddo, Gollwng yn rhydd y pedwar angel ſydd yn rhwym yn yr afon fawr Euphrates.

15 A gollyngwyd y pedwar angel, y rhai oedd wedi eu parotôi erbyn awr, a diwrnod, a mis, a blwyddyn, ſel y lladdent y traean o'r dynion.

[i] Pſal. 68. 17. Dan. 7. 10.

16 A [i] rhifedi y llu o wŷr meirch *oedd* ddwy fyrddiwn o fyrddiynau: ac mi a glywais eu rhifedi hwynt.

17 Ac felhyn y gwelais i y meirch yn y weledigaeth, a'r rhai oedd yn eiſtedd arnynt, a chanddynt lurigau tanllyd, ac o *liw* hyacint a brwmſtan: a phennau 'r meirch *oedd* ſel pennau llewod; ac yr oedd yn myned allan o'i ſafnau dân, a mŵg, a brwmſtan.

18 Gan y tri hyn y llâs traean y dynion, gan y tân, a chan y mŵg, a chan y brwmſtan oedd yn dyfod allan o'i ſafnau hwynt.

19 Canys eu gallu hwy ſydd yn eu ſafn, ac yn eu cynffonnau: canys eu cynffonnau *oedd* debyg i ſeirph, a phennau ganddynt; ac â'r rhai hynny y maent yn drygu.

[k] Lef. 17. 7. Deut. 32. 17. Pſal. 106. 37. 1 Cor. 10. 20. [l] Pſ. 115. 4. a 135. 15.

20 A'r dynion eraill, y rhai ni laddwyd gan y plaau hyn, nid edifarhaſant oddi wrth weithredoedd eu dwylaw eu hun, ſel nad addolent [k] gythreuliaid, a [l] delwau aur, ac arian, a phrês, a main, a phrennau, y rhai ni allant na gweled, na chlywed, na rhodio:

21 Ac nid edifarhaſant oddi wrth eu llofruddiaeth, nac oddi wrth eu cyfareddion, nac oddi wrth eu godineb, nac oddi wrth eu lledrad.

PEN. X.

1 *Angel cryf cadarn yn ymddangos, a llyfr agored yn ei law: 6 Ac yn ſyngu i'r hwn ſydd yn byw yn dragywydd, na bydd amſer mwy. 9 Gorchymmyn i Ioan gymmeryd y llyfr a'i ſwyta.*

AC mi a welais angel cryf arall yn diſgyn o'r nef, wedi ei wiſgo â chwmmwl: ac enſys *oedd* ar ei ben, [a] a'i wyneb *yoedd* ſel yr haul, [b] a'i draed fel colofnau o dân.

[a] Mat. 17. 2. [b] Pen. 1. 15.

2 Ac yr oedd ganddo yn ei law lyfr bychan wedi ei agoryd: ac *efe* a oſododd ei droed dehau ar y môr, a'i aſſiwy ar y tîr,

3 Ac a lefodd â llef [‡] uchel, ſel y rhua llew: ac wedi iddo lefain, y ſaith daran a lefaraſant eu llefau hwythau.

[‡] *fawr.*

4 Ac wedi darfod i'r ſaith daran lefaru eu llefau, yr oeddwn ar fedr 'sgrifennu: ac mi a glywais lef o'r nef yn dywedyd wrthyf, [c] Sêlia y perthau a lefaroddy ſaith daran, ac na 'sgrifenna hwynt.

[c] Dan. 8. 26. a 12. 4, 9.

5 A'r angel, yr hwn a welais i yn ſefyll ar y môr, ac ar y tîr, [d] a gododd ei law i'r nef,

[d] Dan. 12. 7.

6 Ac a dyngodd i'r hwn ſydd yn byw yn oes oeſoedd, yr hwn a greodd y nef, a'r pethau ſydd ynddi, a'r ddaear a'r pethau ſydd ynddi, a'r môr a'r pethau ſy ynddo, na byddai amſer mwyach.

7 Ond [e] yn nyddiau llef y ſeithfed angel, pan ddechreuo efe udganu, gorphennir dirgelwch Duw, ſel y mynegodd efe i'w wâs-naethwŷr y prophwydi.

[e] Pen. 11. 15.

8 A'r [f] llef a glywais o'r nef, a leſarodd drachefn wrthyf, ac a ddywedodd, Dôs, cymmer y llyfr bychan ſydd wedi ei agoryd yn llaw 'r angel, yr hwn ſydd yn ſefyll ar y môr ac ar y tîr.

[f] Ad. 4.

9 Ac mi a aethym at yr angel, gan ddywedyd wrtho, Moes i mi y llyfr bychan. Ac efe a ddywedodd wrthyf, [g] Cymmer a bwyta ef yn llwyr; ac *efe* a chwerwa dy fol di, eithr yn dy enau y bydd yn felys ſel mêl.

[g] Ezec. 2. 8. a 3. 1, 2, 3.

10 Ac mi a gymmerais y llyfr bychan o law 'r angel, ac a'i bwyteais ef: ac yr oedd efe yn fy ngenau megis mêl yn felys; ac wedi i mi ei fwyta ef, fy mol a aeth yn chwerw.

11 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Rhaid i ti drachefn brophwydo i bobloedd, a chenhedloedd, [‡] a jeithoedd, a brenhinoedd lawer.

[‡] *a thafodau.*

PEN. XI.

3 *Y ddau Dyſt yn prophwydo. 6 Rod ganthynt awdurdod i gau 'r nef, rhag iddi lawio: 7 Yr ymladd y Bwyſtfil yn eu herbyn, ac y lladd hwynt; 8 Hwythau yn gorwedd heb eu claddu, 11 ac ar ôl tridiau a hanner yn adgyſodi. 14 Yr ail wae yn myned heibio. 15 Y ſeithfed udgorn yn canu.*

A Rhoddwyd i mi [a] gorſen debyg i wialen: A'r angel a ſafodd, gan ddywedyd, Cyfod, a meſura deml Dduw, a'r allor, a'r rhai ſy yn addoli ynddi.

[a] Ezec. 40. 3, &c.

2 Ond y cyntedd ſydd o'r tu allan i'r deml, [‡] bwrw allan, ac na feſura ef: o blegid *efe* a roddwyd i'r cenhedloedd: a'r ddinas ſanctaidd a fathrant hwy [b] ddeufis a deugain.

[‡] *Neu, gâd allan.* [b] Pen. 13 5.

3 Ac mi a roddaf *allu* i'm dau dyſt, a hwy a brophwydant [c] fil a deucant *a* thrugain o ddyddiau, wedi ymwiſgo â ſachliain.

4 Y rhai hyn yw [d] y ddwy olewydden, a'r ddau ganhwyllbren ſydd yn ſefyll ger bron Duw 'r ddaear.

5 Ac o's ewyllyſia neb wneuthur niwed iddynt, y mae tân yn myned allan o'i genau hwy, ac yn difetha eu gelynion: ac o's ewyllyſia neb eu drygu hwynt, fel hyn y mae 'n rhaid ei ladd ef.

6 [e] Y mae gan y rhai hyn awdurdod i gau y neſ, fel na lawio hi yn nyddiau eu prophwydoliaeth hwynt: ac [f] awdurdod ſydd ganddynt ar y dyfroedd, i'w troi hwynt yn waed, ac i daro 'r ddaear â phob pla, cyn ſynyched ag y mynnont.

7 A phan ddarſyddo iddynt orphen eu tyſtiolaeth, [g] y bwyſtfil, yr hwn ſydd yn dyfod allan o'r *pwll* diwaelod [h] a ryfela â hwynt, ac a'i gorchfyga hwynt, ac a'i lladd hwynt.

8 A'i cyrph hwynt *a orwedd* ar heolydd [i] y ddinas fawr, yr hon yn ysbrydol a elwir Sodoma a'r Aipht; lle hefyd y croeſhoeliwyd ein Harglwydd ni.

9 A'r rhai o'r bobloedd, a'r llwythau, a'r † ieithoedd, a'r cenhedloedd, a welant eu cyrph hwynt dridiau a hanner, ac ni oddefant roi eu cyrph hwy mewn beddau.

10 A'r rhai ſydd yn trigo ar y ddaear a lawenhânt o'i plegid, ac a ymhyfrydant, ac a anfonant roddion i'w gilydd: o blegid y ddau brophwyd hyn oedd yn poeni y rhai oedd yn trigo ar y ddaear.

11 Ac yn ôl tridiau a hanner, Ysbryd bywyd oddi wrth Dduw a aeth i mewn iddynt hwy; a *hwy* a ſafaſant ar eu traed, ac ofn mawr a ſyrthiodd ar y rhai a'i gwelodd hwynt.

12 A *hwy* a glywſant lef ‡ uchel o'r nef yn dywedyd wrthynt, Deuwch i ſynu ymma. A *hwy* a aethant i ſynu i'r nef mewn cwmmwl: a'i gelynion a edrychaſant arnynt.

13 Ac yn yr awr honno y bu daeargryn mawr, a degfed *ran* y ddinas a ſyrthiodd, a lladdwyd yn y ddaeargryn ſaith mil o † wŷr: a'r lleill a ddychrynaſant, ac a roddaſant ogoniant i Dduw 'r nef.

14 [k] Yr ail wae a aeth heibio; wele, y mae y drydedd wae yn dyfod ar frys.

15 A'r [l] ſeithfed Angel a udganodd, a bu lleſau ‡ uchel yn y nef, yn dywedyd, [m] Aeth teyrnaſoedd y byd *yn eiddo* ein Harglwydd ni, a'i Griſt ef; ac *efe* a deyrnaſa yn oes oeſoedd.

16 A'r [n] pedwar henuriad ar hugain, y rhai oedd ger bron Duw yn eiſtedd ar eu gorſeddeingciau, a ſyrthiaſant ar eu hwynebau, ac a addolaſant Dduw,

17 Gan ddywedyd, Yr ydym yn diolch i ti, O Arglwydd Dduw Hollalluog, [o] yr hwn wyt, a'r hwn oeddit, a'r hwn wyt yn dyfod; o blegid ti a gymmeraiſt dy allu mawr, ac a deyrneſaiſt.

18 A'r cenhedloedd a ddigiaſant, a daeth dy ddig dî, † a'r amſer i farnu 'r meirw, ac i roi gwobr i'th waſanaethwyr y prophwydi, ac i'r ſaint, ac i'r rhai ſydd yn ofni dy Enw, ſychain a mawrion; ac i ‡ ddifetha y rhai ſydd yn † difetha 'r ddaear.

19 Ac agorwyd [p] teml Dduw yn y nef, a gwelwyd arch ei gyfammod ef yn ei deml ef: a [q] bu mellt, a lleſau, a tharanau, a daeargryn, a [r] chenllyſg mawr.

PEN. XII.

1 *Gwraig wedi ei gwiſgo â'r haul yn trafaelu ar ei thymp i eſgor.* 4 *Y ddraig fawr goch yn ſefyll o'i blaen hi i ddifa ei phlentyn hi.* 6 *Wedi iddi eſgor, y mae hi yn cilio i'r diffeithwch.* 7 *Michael a'i angylion yn ymladd â'r ddraig ac yn myned yn drêch nâ hi.* 13 *Y ddraig wedi ei thaflu i'r ddaear yn erlid y wraig.*

A † Rhyfeddod mawr a welwyd yn y nef; gwraig wedi ei gwiſgo â'r haul, a'r lleuad dan ei thraed, ac ar ei phen goron o ddeuddeg ſeren:

2 A hi yn feichiog, a lefodd gan fod mewn gwewyr, a gofid i eſgor.

3 A gwelwyd ‡ rhyfeddod arall yn y nef, ac wele ddraig goch fawr, a [a] ſaith ben iddi, a deg corn; ac ar ei phenau ſaith goron.

4 A'i chynffon hi a dynnodd draean ſêr y nef, ac a'i bwriodd hwynt i'r ddaear. A'r ddraig a ſafodd ger bron y wraig yr hon y-doedd yn barod i eſgor, i ddifa ei phlentyn hi, pan eſgorai hi arno.

5 A hi a eſgorodd ar fâb gwrryw, [b] yr hwn oedd i ſugeilio yr holl genhedloedd â gwialen haiarn: a'i phlentyn hi a gymmerwyd i fynu at Dduw, ac *at* ei orſeddfainge ef.

6 [c] A'r wraig a ffôdd i'r diffeithwch, lle mae genddi le wedi ei barotôi gan Dduw, fel y porthent hi yno [d] fil a deucant *a* thrugain o ddyddiau.

7 A bu rhyfel yn y nef; [e] Michael a'i angylion a ryfelaſant yn erbyn y ddraig, a'r ddraig a ryfelodd a'i hangylion hithau,

8 Ac ni orfuant; a'i lle hwynt ni's cafwyd mwyach yn y nef.

9 A bwriwyd allan [f] y ddraig fawr, g yr hên ſarph, yr hon a elwir Diafol, a Satan, yr hwn ſydd yn twyllo 'r holl fyd: efe a fwriwyd allan i'r ddaear, a'i angylion a fwriwyd allan gyd ag ef.

10 Ac mi a glywais lef † uchel yn dywedyd yn y nef, [h] Yr awron y daeth jechydwriaeth, a nerth, a theyrnas ein Duw ni, a gallu ei Griſt ef: canys cyhuddwr ein brodyr ni a fwriwyd i'r llawr, [i] yr hwn oedd yn eu cyhuddo hwy ger bron ein Duw ni ddydd a nôs.

11 A [k] hwy a'i gorchfygaſant ef trwy waed yr Oen, a thrwy air eu tyſtiolaeth hwynt; ac ni charaſant eu heinioes hyd angau.

12 O herwydd hyn [l] llawenhewch, y nefoedd, a'r rhai ydych yn trigo ynddynt. Gwae y rhai ſydd yn trigo ar y ddaear a'r môr: canys diafol a ddiſgynnodd attoch chwi, a chanddo ſîd mawr, o herwydd ei fod yn gwybod nad oes iddo ond ychydig amſer.

13 A phan welodd y ddraig ei bwrw i'r ddaear, hi a erlidiodd y wraig a eſgorafai ar y mâb.

14 A rhoddwyd i'r wraig ddwy o adenydd eryr mawr, [m] fel yr ehedai hi i'r diffeithwch i'w lle ei hun: lle yr ydys yn ei maethu hi yno [n] dros amſer, ac amſeroedd, a hanner amſer, oddi wrth wyneb y ſarph.

15 A'r

---

[c] Pen. 12. 6.
[d] Zech. 4. 3, 11, 14.
[e] 1 Bren. 17. 1.
[f] Eſtod. 7. 19.
[g] Pen. 13. 1, 11, a 17. 8.
[h] Dan. 7. 21. Zech. 14. 2.
[i] Pen. 17. 1, 5, a 18. 10.
† *taſodau.*
‡ *fawr.*
† Gr. *ewnau gwŷr.*
[k] Pen. 8. 13. a 9. 12. a 15. 1.
[l] Pen. 10. 7.
‡ *mawrion.*
[m] Pen. 12. 10.
[n] Pen. 4. 4. a 5. 8.
[o] Pen. 16. 5.
† *Neu, ac amſer y meirw i gael eu barnu.*
‡ *llygru.*
† *llygru.*
[p] Pen. 15. 5.
[q] Pen. 16. 18.
[r] Pen. 16. 21.
† *arwydd.*
‡ *arwydd.*
[a] Pen. 13. 1.
[b] Pſal. 2. 9. Pen. 2. 27. a 19. 15.
[c] Ad. 14.
[d] Pen. 11. 3.
Ad. 14.
[e] Dan. 10. 13, 21. a 12. 1.
Judas 9.
[f] Luc 10. 18.
Joan 12. 31.
[g] Gen. 3. 1, 4. Pen. 20. 2.
† *fawr.*
[h] Pen. 11. 15.
[i] Job 1. 9. a 2. 5. Zech. 3. 1.
[k] Eſay 58. 9. Rhuf. 8. 33, 34, 37. a 16. 20.
[l] Pſal. 96. 11. Eſay 49. 13.
[m] Ad. 6.
[n] Dan. 7. 25. a 12. 7. Ad. 6.

o Eſay 59. 19.

† a gweddill ei hâd hi.

p 1 Cor. 2. 1. 1 Joan 5. 10.

15 A'r ſarph o a ſwriodd allan o'i ſafn ar ôl y wraig ddwſr megis afon, fel y gwnai ei dwyn hi ymmaith gyd a'r afon.

16 A'r ddaear a gynnorthwyodd y wraig, a'r ddaear a agorodd ei genau, ac a lyngcodd yr afon, yr hon a ſwriodd y ddraig allan o'i ſafn.

17 A llidiodd y ddraig wrth y wraig, ac a aeth i wneuthur rhyfel † â'r lleill o'i hâd hi, y rhai ſydd yn cadw gorchymynion Duw, ac ſy p â thyſtiolaeth Jeiu Griſt ganddynt.

PEN. XIII.

1 Bwyſtfil yn cyſodi allan o'r môr, a ſaith ben gantho, a deg corn, i'r hwn y mae y ddraig yn rhoddi ei gallu. 11 Bwyſtfil arall yn dyfod i fynu allan o'r ddaear: 14 ac yn peri gwneuthur delw y bwyſtfil cyntaf: 15 ac yn peri i ddynion ei addoli ef, 16 a aerbyn ei nôd ef.

AC mi a ſefais ar dywod y môr, ac a welais a fwyſtfil yn codi o'r môr, b a chanddo ſaith ben a deg corn, ac ar ei gyrn ddeg coron, ac ar ei bennau † enwau. c Edrych Dan. 7. 4, 5, 6.

a Dan. 7. 7. Pen. 12. 3.

b Pen. 17. 3, 9, 12.

† enwau.

2 A'r bwyſtfil a welais i c oedd debyg i lewpard, a'i draed fel traed arth, a'i ſafn fel ſafn llew: d a'r ddraig a roddodd iddo ef ei gallu, a'i gorſeddfainge, ac awdurdod mawr.

d Pen. 12. 9.

3 Ac mi a welais un o'i bennau ef megis wedi ei ladd yn farw; a'i friw marwol ef a jachäwyd: e a'r holl ddaear a ryfeddodd ar ôl y bwyſtfil.

e Pen. 17. 8.

4 A hwy a addolaſant y ddraig, yr hon a roes allu i'r bwyſtfil: ac a addolaſant y bwyſtfil, gan ddywedyd, f Pwy ſydd debyg i'r bwyſtfil? pwy a ddichon ryfela ag ef?

f Pen. 18. 18.

5 A rhoddwyd iddo ef g enau yn lleſaru *pethau* mawrion, a chabledd; a rhoddwyd iddo awdurdod i ‡ weithio h ddau fis a deugain.

g Dan. 7. 8, 11. a 11. 36. ‡ *barhau.*

6 Ac efe a agorodd ei enau mewn cabledd yn erbyn Duw, i gablu ei Enw ef a'i dabernacl, a'r rhai ſy yn trigo yn y nef.

neu, *ryfela.*

h Pen. 11. 2.

7 A rhoddwyd iddo i wneuthur rhyfel â'r ſaint, a'i gorchſygu hwynt: a rhoddwyd iddo awdurdod ar bob llwyth, † a jaith, a chenedl.

i Dan. 7. 21. Pen. 11. 7.

† *a thafod.*

8 A holl drigolion y ddaear a'i haddolant ef, k y rhai nid yw eu henwau yn 'ſgrifennedig yn llyſr bywyd yr Oen, yr hwn a laddwyd l er dechreuad y byd.

k Eceſod. 32. 32. Phil. 4. 3. Pen. 2. 5. a 20. 12. a 21. 27.

l Pen. 17. 8.

9 m Od oes gan neb gluſt, gwrandawed.

m Pen. 2. 7.

10 n O's yw neb yn ‡ tywys i gaethiwed, † efe a â i gaethiwed. o O's yw neb yn lladd â chleddyf, rhaid yw ei ladd ynteu â chleddyf. p Dymma ammynedd a ffydd y ſaint.

n Eſay 33. 1. ‡ *caſglu gaethgludiad.* † *y mae efe yn myned.*

o Gen. 9. 6. Mat. 26. 52.

p Pen. 14. 12.

11 Ac mi a welais ſwyſtfil arall q yn codi o'r ddaear; ac yr oedd ganddo ddau gorn, tebyg i oen: a llefaru yr oedd fel draig.

q Deut. 13. 3. Mat. 24. 24. 2 Theſ. 2. 9.

12 A holl allu y bwyſtfil cyntaf y mae efe yn ei wneuthur ger ei fron ef, ac yn peri i'r ddaear, ac i'r rhai ſy yn trigo ynddi, addoli y bwyſtfil cyntaf, r yr hwn yr jachäwyd ei glwyf marwol.

r Ad. 3. 3. Pen. 16. 13. ‡ *arwyddion.*

13 Ac s y mae efe yn gwneuthur ‡ rhyfeddodau mawrion, hyd onid yw yn peri i dân ddiſgyn o'r nef i'r ddaear yngolwg dynion.

s Mat. 24. 24. 2 Theſ. 2. 9. Pen. 16. 14.

14 Ac t y mae efe yn twyllo y rhai ſy yn trigo ar y ddaear, trwy † y rhyfeddodau y rhai a roddwyd iddo ef eu gwneuthur ger bron y bwyſtfil, gan ddywedyd wrth drigolion y ddaear, am iddynt wneuthur delw i'r bwyſtfil, yr hwn a gafodd friw gan gleddyf, ac a fu fyw.

t Pen. 19. 20. † *ar arwyddion.*

15 A chaniatäwyd iddo ef roddi anadl i ddelw y bwyſtfil, fel y llefarai delw y bwyſtfil hefyd, ac y parai gael o'r ſawl nid addolent ddelw y bwyſtfil, eu lladd.

16 Ac y mae yn peri i bawb, ſychain a mawrion, cyfoethogion a thlodion, rhyddion a chaethion, ‡ dderbyn nôd ar eu llaw ddehau, neu ar eu talcennau:

‡ *roddi.*

17 Ac na allai neb na phrynu na gwerthu, ond yr hwn a fyddai ganddo nôd, neu u enw y bwyſtfil, neu rifedi ei enw ef.

u Pen. 14. 11.

18 x Ymma y mae doethineb. Yr hwn ſydd ganddo ddyall, bwried y rifedi y bwyſtfil: canys rhifedi dŷn ydyw; a'i rifedi ef yw chwe chant, a thrugain, *a* chwech.

x Pen. 17. 9.

y Pen. 15. 2.

PEN. XIV.

1 Tra 'r oedd yr Oen yn ſefyll ar fynydd Sion gyd â'i ſintai, 6 Angel yn pregethu 'r Efengyl. 8 Cwymp Babilon. 15 Cynhauaf y byd, a dodiad y crymman i mewn. 20 Gwin-gynhauaf, a gwinwryff digofaint Duw.

AC mi a edrychais, ac wele Oen yn ſefyll ar fynydd Sïon, a chyd ag ef a bedair mil a ſaithugeinmil, a chanddynt Enw ei Dâd ef yn 'ſgrifennedig yn eu talcennau.

a Pen. 22. 4.

b Pen. 1. 15. a 19. 6.

2 Ac mi a glywais lef o'r nef, b fel llef dyfroedd lawer, ac fel llef taran fawr: ac mi a glywais lef c telynorion yn canu ar eu telynau.

c Pen. 5. 8.

3 A d hwy a ganaſant megis caniad newydd ger bron yr orſeddfainge, a cher bron y pedwar anifail, a'r henuriaid: ac ni allodd neb ddyſgu y gân, ond y pedair mil a'r ſaithugeinmil, y rhai a brynwyd oddi ar y ddaear.

d Pen. 5. 9. † *gyd â.* e 2 Cor. 11. 2.

4 Y rhai hyn yw y rhai ni halogwyd † â gwragedd: f canys gwyryfon ydynt. Y rhai hyn yw y rhai g ſy'n dilyn yr Oen, pa le bynnag yr elo. Y rhai hyn h a brynwyd oddi wrth ddynion, i yn flaenffrwyth i Dduw ac i'r Oen.

f Pen. 3. 4. g Pen. 5. 9. h Jago 1. 18.

5 Ac i yn eu genau ni chaed twyll: canys k difai ydynt ger bron gorſeddfainge Duw.

i Pſal. 32. 2. Zeph. 3. 13. k Eph. 5. 27.

6 Ac mi a welais angel arall yn ehedeg ynghanol y nef, a'r efengyl dragwyddol ganddo, i efangylu i'r rhai ſy yn trigo ar y ddaear, ac i bob cenedl a llwyth † ac jaith a phobl,

† *a thafod.* ‡ *fawr.*

7 Gan ddywedyd â llef ‡ uchel, Ofnwch Dduw, a rhoddwch iddo ogoniant; o blegid daeth awr ei farn ef: ac l addolwch yr hwn a wnaeth y nef, a'r ddaear, a'r môr, a'r ffynhonnau dyfroedd.

l Neh. 9. 6. Pſ. 146. 5, 6. Act. 14. 15. a 17. 24.

8 Ac angel arall a ddilynodd, gan ddywedyd, m Syrthiodd, ſyrthiodd Babilon, n y ddinas fawr honno, o blegid hi a ddiododd yr holl genhedloedd â gwîn llid ei godineb.

m Eſay 21. 9. Jer. 51. 8. n Pen. 16. 19. a 17. 2. Pen. 18. 2.

9 A'r trydydd angel a'i dilynodd hwynt, gan ddywedyd â llef ‡ uchel, O's addola neb y bwyſtfil, a'i ddelw ef, a derbyn *ei* nôd *ef* yn ei dalcen, neu yn ei law,

10 Hwnnw hefyd o a yf o win digofaint Duw, yr hwn yn ddigymmyſg p a dywallt

o Pen. 14. 10, 21. ‡ *fawr.* o Pſal. 75. 8. Eſay 51. 17. Jer. 25. 15. p Pen. 18. 6.

dwyd

q Pen. 16. 19.
r Pen. 20. 10.
s Pen. 19. 20.
t Esay 34. 10. Pen. 19. 3.
u Pen. 13. 10.
x 1 Cor. 15. 18.
1 Thes. 4. 17.
† yn eanlyn gyd â hwynt.
y Pen. 1. 13.
‡ fawr.
z Joel 3. 13. Mat. 13. 39.
† a chynhauafa.
‡ gynhauafu.
† fawr.
a Pen. 19. 15.
b Esay 63. 3. Galar. 1. 15.
a Pen. 4. 6.
b Pen. 5. 8. a 14. 2.
c Ecsod. 15. 1.
d Ps. 111. 2. a 139. 14.
e Ps. 145. 17. Pen. 16. 7.
f Jer. 10. 7.

dwyd yn q phiol ei ſâl ef; ac r efe a boenir mewn s tân a brwmſtan yngolwg yr angylion ſanctaidd ac yngolwg yr Oen:

11 A t mwg eu poenedigaeth hwy ſydd yn myned i ſynu yn oes oeſoedd: Ac nid ydynt hwy yn cael gorphwyſdra ddydd a nôs, y rhai ſydd yn addoli y bwyſtfil a'i ddelw ef, ac o's yw neb yn derbyn nôd ei enw ef.

12 u Ymma y mae ammynedd y ſaint: ymma y mae y rhai ſy yn cadw gorchymynion Duw, a ffydd Jeſu.

13 Ac mi a glywais lef o'r nef, yn dywedyd wrthyf, Yſgrifenna, Gwynn eu byd y meirw y rhai x ſy yn marw yn yr Arglwydd o hyn allan, medd yr Ysbryd, ſel y gorphwyſont oddi wrth eu llafur; a'i gweithredoedd ſy † yn eu canlyn hwynt.

14 Ac mi a edrychais, ac wele gwmmwl gwynn, ac ar y cwmmwl *un* yn eiſtedd y tebyg i Fâb y dyn, a chanddo ar ei ben goron o aur, ac yn ei law grymman llym.

15 Ac angel arall a ddaeth allan o'r deml, gan lefain â llef ‡ uchel, wrth yr hwn oedd yn eiſtedd ar y cwmmwl, z Bwrw dy grymman i mewn, † a meda: canys daeth yr amſer i ti i ‡ ſedi; o blegid addfedodd cynhauaf y ddaear.

16 A'r hwn oedd yn eiſtedd ar y cwmmwl a fwriodd ei grymman ar y ddaear: a'r ddaear a fedwyd.

17 Ac angel arall a ddaeth allan o'r deml ſydd yn y nef, a chanddo yntau hefyd grymman llym.

18 Ac angel arall a ddaeth allan oddi wrth yr allor, yr hwn oedd a gallu ganddo ar y tân, ac a lefodd â bloedd † uchel ar yr hwn oedd a'r crymman llym ganddo, gan ddywedyd, Bwrw i mewn dy grymman llym, a chaſgl ganghennau gwinwydden y ddaear; o blegid addfedodd ei grawn hi.

19 A'r angel a fwriodd ei grymman ar y ddaear, ac a gaſglodd winwydden y ddaear, ac a'i bwriodd i a gerwyn fawr digofaint Duw.

20 A'r b gerwyn a ſathrwyd o'r tu allan i'r ddinas, a gwaed a ddaeth allan o'r gerwyn hyd at ffrwynau y meirch, ar hŷd mil a chwechant o ſtadau.

PEN. XV.

1 Y ſaith angel, a'r ſaith bla diweddaf. 3 Caniad y rhai a orchfygant y bwyſtfil. 7 Y ſaith phiol yn llawn o ddigofaint Duw.

AC mi a welais arwydd arall yn y nef, mawr a rhyfeddol, ſaith angel, a chanddynt y ſaith bla diweddaf: o blegid ynddynt hwy y cyflawnwyd llid Duw.

2 Ac mi a welais megis a môr o wydr wedi ei gymmyſgu â thân; a'r rhai oedd yn cael ymaes ar y bwyſtfil, ac ar ei ddelw ef, ac ar ei nôd ef, ac ar rifedi ei enw ef, yn ſefyll ar y môr gwydr, b a thelynau Duw ganddynt.

3 A chanu y maent c gân Mbſes gwaſanaethwr Duw, a chân yr Oen, gan ddywedyd, d Mawr a rhyfedd yw dy weithredoedd, O Arglwydd Dduw Hollalluog; e cyfiawn a chywir yw dy ffyrdd di, Ertnin y ſaint.

4 f Pwy ni'th ofna di, O Arglwydd, ac *ni* ogoneddu dy Enw? O blegid *tydi* yn unig wyt ſanctaidd: o blegid g yr holl genhedloedd a ddeuant ac a addolant ger dy fron di; o blegid dy farnau di a eglurwyd.

5 Ac yn ôl hyn mi a edrychais, ac wele, yr ydoedd h teml pabell y dyſtiolaeth yn y nef, yn agored.

6 A daeth y ſaith angel, y rhai yr oedd y ſaith blâ ganddynt, allan o'r deml, wedi eu gwiſgo mewn llîain pur a diſglair, a i gwregyſu eu dwyfronnau â gwregyſau aur.

7 Ac un o'r pedwar anifail a roddodd i'r ſaith angel ſaith phiol aur, yn llawn o ddigofaint Duw, yr hwn ſydd yn byw yn oes oeſoedd.

8 A llanwyd k y deml o fŵg oddi wrth ogoniant Duw, ac oddi wrth ei nerth ef: ac ni allai neb ſyned i mewn i'r deml, nes darfod cyflawni ſaith bla y ſaith angel.

PEN. XVI.

2 Yr Angylion yn tywallt allan eu phioleidiau digofaint. 6 Y plaau yn canlyn ar hyn. 15 Criſt yn dyfod fel lleidr. Gwynn eu byd y rhai a wiliant.

AC mi a glywais lef † uchel allan o'r deml, yn dywedyd wrth y ſaith angel, Ewch ymmaith a thywelldwch phiolau digofaint Duw ar y ddaear.

2 A'r cyntaf a aeth, ac a dywalldodd ei phiol ar y ddaear; a a bu cornwyd drwg a blin, ar y dynion b oedd a nôd y bwyſtfil arnynt, a'r rhai c a addolaſent ei ddelw ef.

3 A'r ail angel a dywalldodd ei phiol ar y môr; ac d efe a aeth fel gwaed dyn marw: a phob enaid byw a fu farw yn y môr.

4 A'r trydydd angel a dywalldodd ei phiol ar yr afonydd, ac ar y ffynhonnau dyfroedd; a hwy a aethant yn waed.

5 Ac mi a glywais angel y dyfroedd yn dywedyd, Cyfiawn, O Arglwydd, ydwyt ti, e yr hwn wyt, a'r hwn oeddit, ‡ a'r hwn a fyddi, o blegid barnu o honot y pethau hyn:

6 O blegid f gwaed ſaint a phrophwydi a dywalldaſant hwy, a gwaed a roddaiſt iddynt i'w yfed: canys y maent yn eu haeddu.

7 Ac mi a glywais *un* arall allan o'r allor yn dywedyd, Ie, g Arglwydd Dduw Hollalluog, cywir a chyfiawn yw dy farnau di.

8 A'r pedwerydd angel a dywalldodd ei phiol ar yr haul; a *gallu* a roed iddo i boethi dynion â thân.

9 A phoethwyd y dynion â gwres mawr, a h hwy a gablaſant Enw Duw, yr hwn ſydd ag awdurdod ganddo ar y plaau hyn: ac nid edifarhaſant i roi gogoniant iddo ef.

10 A'r pummed angel a dywalldodd ei phiol ar orſeddfainge y bwyſtfil; a'i deyrnas ef a aeth yn dywyll: a hwy a gnoiſant eu tafodau gan ofid,

11 Ac i a gablaſant Dduw y nef, o herwydd eu poenau, ac o herwydd eu cornwydydd: ac nid edifarhaſant oddi wrth eu gweithredoedd.

12 A'r chweched angel a dywalldodd ei phiol ar yr afon fawr Euphrates; a k ſychodd ei dwfr hi, fel y parotôid ffordd brenhinoedd † y dwyrain.

13 Ac mi a welais dri ysbryd aflan, tebyg i lyffaint *yn dyfod* allan o ſafn l y ddraig,

ac

q Eſay 66. 23.
r Pen. 11. 19.
s Edrych Num. 1. 50.
t Pen. 1. 13.
k Ecſod. 40. 34. 1 Bren. 8. 10. Eſay 6. 4.
† fawr.
a Ecſod. 9. 9.
b Pen. 13. 16, 17.
c Pen. 13. 14.
d Ecſod. 7. 17, 20.
e Pen. 1. 4, 8. a 4. 8. a 11. 17.
‡ Neu, *a ſanctaidd.*
f Mat. 23. 34.
g Pen. 15. 3.
h Ad, 11. 21.
i Ad. 9, 21.
k Edrych Jer. 50. 38. a 51. 32.
† Gr. y *rhai ſydd o gŏdiad haul.*
l Pen. 12. 9.

ac allan o safn y bwystfil, ac allan o enau [m] y gaubrophwyd.

14 Canys ysbrydion cythreuliaid [n] yn gwneuthur gwyrthiau ydynt, y rhai sy 'n myned allan at frenhinoedd y ddaear, a'r holl fyd, i'w casglu hwy i [o] ryfel y dydd hwnnw, *dydd* mawr Duw Hollalluog.

15 [p] Wele, yr wyf fi yn dyfod fel lleidr. Gwynn ei fyd yr hwn sydd yn gwilio, ac yn cadw ei ddillad, [q] fel na rodio yn noeth, ac iddynt weled ei anharddwch ef.

16 Ac efe a'i casglodd hwynt ynghŷd i le a elwir yn Ebrew, Armagedon.

17 A'r seithfed angel a dywalldodd ei phiol i'r awyr; a daeth llef † uchel allan o deml y nef, oddi wrth yr orseddfainge, yn dywedyd, [r] Darfu.

18 Ac [s] yr oedd lleisiau, a tharanau, a mellt: ac yr oedd daeargryn mawr, y fath ni bu er pan yw dynion ar y ddaear, cymmaint daeargryn, *ac* mor fawr.

19 A [t] gwnaethpwyd y ddinas fawr yn dair rhan, a dinasoedd y cenhedloedd a syrthiasant: a Babilon fawr [u] a ddaeth mewn côf ger bron Duw, [x] i roddi iddi gwppan gwin digofaint ei lîd ef.

20 A [y] phob ynys a ffodd ymmaith, ac ni chafwyd y mynyddoedd.

21 [z] A chenllysg mawr ‡ fel talentau a syrthiasant o'r nef ar ddynion: a [a] dynion a gablasant Dduw am blâ 'r cenllysg; o blegid mawr iawn ydoedd eu pla hwynt.

10. [y] Pen. 6. 14. [z] Pen. 11. 19. ‡ *o bwys* [a] Ad. 9, 11.

PEN. XVII.

3, 4 *Gwraig wedi ei gwisgo â phorphor ac ysgarlad, a chwppan aur yn ei llaw, yn eistedd ar y Bwystfil,* 5 *yr hon yw Babilon fawr, mam pob ffeidd-dra.* 9 *Deongliad y saith ben:* 12 *a'r deg corn.* 14 *Goruchafiaeth yr Oen.* 16 *Cosbedigaeth y Buttain.*

A Daeth un o'r saith angel, oedd â'r saith phiol ganddynt, ac a ymddiddanodd â mi, gan ddywedyd wrthyf, Tyred, mi a ddangosaf i ti farnedigaeth [a] y buttain fawr [b] sydd yn eistedd ar ddyfroedd lawer;

2 [c] Gyd â'r hon y putteiniodd brenhinoedd y ddaear, ac [d] y meddwyd y rhai sy yn trigo ar y ddaear gan win ei phuteindra hi.

3 Ac efe a'm dygodd i i'r diffeithwch yn yr ysbryd, ac *mi* a welais wraig yn eistedd ar fwystfil o liw 'sgarlad, yn llawn o [e] enwau cabledd, â [f] saith ben [g] iddo, a deg corn.

4 A'r wraig [h] oedd wedi ei dilladu â phorphor ac ysgarlad, ac wedi ei † gwychu ag aur, ac â main gwerthfawr a pherlau, a chanddi gwppan aur yn ei llaw, yn llawn o ffieidd-dra, ac aflendid ei phuteindra.

5 Ac ar ei thalcen *yr oedd* enw wedi ei ysgrifennu, [i] DIRGELWCH, BABILON FAWR, MAM [k] PUTTEINIAID, A FFIEIDD-DRA 'R DDAEAR.

6 Ac mi a welais [k] y wraig yn feddw gan waed y saint, a chan waed merthyron Iesu: a phan ei gwelais, mi a ryfeddais â rhyfeddod mawr.

7 A'r angel a ddywedodd wrthyf, Paham y rhyfeddaist? myfi a ddywedaf i ti ddirgelwch y wraig, a'r bwystfil sydd yn ei dwyn hi, yr hwn sy a'r saith ben ganddo, a'r deg corn.

8 Y bwystfil a welaist, a fu ac nid yw: a [l] bydd iddo ddyfod i fyny o'r *pydew* heb waelod, a [m] myned i ddistryw: a [n] rhyfeddu a wnâ y rhai sy yn trigo ar y ddaear, (o y rhai ni 'sgrifennwyd eu henwau yn llyfr y bywyd er seiliad y byd) pan welont y bwystfil, yr hwn a fu, ac nid yw, † er ei fod.

9 [p] Dymma 'r meddwl sydd â doethineb ganddo. [q] Y saith ben, saith fynydd ydynt, lle mae 'r wraig yn eistedd arnynt.

10 Ac y ‡ mae saith frenin: pump a gwympasant, ac un sydd, a'r llall ni ddaeth eto; a phan ddêl, rhaid iddo aros y chydig.

11 A'r bwystfil, yr hwn oedd, ac nid ydyw, yntef yw 'r wythfed, ac o'r saith y mae, ac i ddistryw y mae yn myned.

12 [r] A'r deg corn a welaist, deg brenin ydynt, y rhai ni dderbyniasant frenhiniaeth eto; eithr awdurdod fel brenhinoedd, un awr y maent yn ei dderbyn gyd a'r bwystfil.

13 Yr un meddwl sydd i'r rhai hyn, a *hwy* a roddant eu nerth, a'i hawdurdod, i'r bwystfil.

14 [s] Y rhai hyn a ryfelant â'r Oen, a'r Oen a'i gorchfyga hwynt: o blegid [t] Arglwydd arglwyddi ydyw, a Brenin brenhinoedd; a'r rhai *sy* gyd ag ef *sydd* alwedig ac etholedig a ffyddlon.

15 Ac efe a ddywedodd wrthyf, [u] Y dyfroedd a welaist, lle mae 'r buttain yn eistedd, pobloedd a thorfeydd ydynt, a chenhedloedd † a jeithoedd.

16 A'r deg corn a welaist ar y bwystfil, y rhai hyn a gasânt y buttain, ac a'i gwnant hi yn unig ac yn noeth, a'i chnawd hi a fwytânt hwy, ac [x] a'i llosgant hi â thân.

17 Canys Duw a roddodd yn eu calonnau hwynt wneuthur ei ewyllys ef, a gwneuthur yr un ewyllys, a rhoddi eu teyrnas i'r bwystfil, hyd oni chyflawner geiriau Duw.

18 A'r wraig a welaist, [y] yw y ddinas fawr sydd yn teyrnasu ar frenhinoedd y ddaear.

PEN. XVIII.

2 *Cwymp Babilon:* 4 *Gorchymmyn pobl Duw i gilio allan o honi hi.* 9 *Brenhinoedd y ddaear,* 11 *gyd â 'r marsiandwyr, a'r llongwyr, yn ddrwg ganddynt drosti hi.* 20 *Y Saint yn llawenychu o achos barn Duw arni hi.*

AC yn ôl y pethau hyn, mi a welais angel arall yn dyfod i wared o'r nef, ac awdurdod mawr ganddo; a'r ddaear a oleuwyd gan ei ogoniant ef.

2 Ac *efe* a lefodd yn groch â llef † uchel, gan ddywedyd, [a] Syrthiodd, syrthiodd Babilon fawr honno, ac [b] aeth yn drigfa cythreuliaid, ac yn gadwriaeth pob ysbryd aflan, ac [c] yn gadwriaeth pob aderyn aflan ac arcas.

3 O blegid yr holl genhedloedd [d] a yfasant o win digofaint ei godineb hi, a brenhinoedd y ddaear a butteiniasant gyd â hi, a marchnadwyr y ddaear a gyfoethogwyd gan ‡ amlder ei moethau hi.

4 Ac mi a glywais lef arall o'r nef yn dywedyd, [e] Deuwch allan o honi hi, fy

11. Jer. 50. 8. a 51. 6, 45. 2 Cor. 6. 17.

mhobl

[l] Pen. 13. 1.
[m] Pen. 13. 10.
[n] Pen. 13. 3.
[o] Pen. 13. 8.
† *ac a fydd.*
[p] Pen. 13. 18.
[q] Pen. 13. 1.
‡ *maent yn.*
[r] Dan. 7. 20. Pen. 13. 1.
[s] Pen. 16. 14.
[t] Deut. 10. 17. 1 Tim. 6. 15. Pen. 19. 16.
[u] Esay 8. 7.
† *a thafodau.*
[x] Pen. 18. 8.
[y] Pen. 16. 19.
† *fawr.*
[a] Esay 21. 9. Jer. 51. 8. Pen. 14. 8.
[b] Esay 13. 21. a 34. 14. Jer. 50. 39. a 51. 37.
[c] Esay 34. 11.
[d] Pen. 14. 8. a 17. 2.
‡ *Nerth.*
[e] Esay 48. 20. a 52. 11.

mhobl i, fel na byddoch gyd-gyfrannogion o'i phechodau hi, ac na dderbynioch o'i phlaau hi:

5 O blegid ei phechodau hi a gyrhaeddasant hyd y nef, a [f] Duw a gofiodd ei hanwireddau hi.

6 [g] Telwch iddi fel y talodd hithau i chwi, a dyblwch iddi y dau cymmaint yn ôl ei gweithredoedd: [h] yn y cwppan a lanwodd hi, llenwch iddi yn ddau-ddyblyg.

7 Cymmaint ag yr ymogoneddodd hi, ac y bu mewn moethau, y cymmaint arall rhoddwch iddi o † ofid a galar: o blegid y mae hi yn dywedyd yn ei chalon, Yr wyf yn eistedd yn [i] frenhines, a gweddw nid ydwyf, a galar ni's gwelaf ddim.

8 Am hynny yn un dydd y daw ei phlaau hi, *sef* marwolaeth, a galar, a newyn; a [k] hi a lwyr-losgir â thân: o blegid cryf yw yr Arglwydd Dduw, yr hwn sydd yn ei barnu hi.

9 Ac wylo am dani, a galaru drosti, a wnâ [l] brenhinoedd y ddaear, y rhai a butteiniasant ac a fuant fyw yn foethus gyd â hi, [m] pan welont fwg ei llosgiad hi,

10 Gan sefyll o hirbell gan ofn ei ‡ gofid hi, a dywedyd, [n] Gwae, gwae y ddinas fawr honno, Babilon, y ddinas gadarn! o blegid mewn un awr y daeth dy farn di.

11 A [o] marchnadtäwyr y ddaear a wylant ac a alarant drosti; o blegid nid oes neb mwyach yn prynu eu marsiandïaeth hwynt:

12 Marsiandïaeth o aur, ac arian, a meini gwerthfawr, a pherlau, a llïain main, a phorphor, a sidan, ac ysgarlad, a phob coed † thynon, a phob llestr o ifori, a phob llestr o goed gwerthfawr iawn, ac o bres, ac o haiarn, ac o saen marmor,

13 A cinamon, a pheraroglau, ac enaint, a thus, a gwin, ac olew, a pheillieid, a gwenith, ac ysgrubliaid, a defaid, a meirch, a cherbydau, a ‡ chaethweision, ac [p] eneidiau dynion.

14 A'r aeron a chwennychodd dy enaid a aethant ymmaith oddi wrthyt, a phob peth dainteithiol a gwŷch a aethant ymmaith oddi wrthyt; ac ni chai hwynt ddim mwyach.

15 Marchnadtäwyr y pethau hyn, y rhai a gyfoethogwyd ganddi, a safant o hirbell oddi wrthi, gan ofn ei † gofid hi, gan wylo a galaru,

16 A dywedyd, Gwae, gwae y ddinas fawr honno, [q] yr hon oedd wedi ei gwisgo â llïain main a phorphor ac ysgarlad, ac wedi ei ‡ gwychu ag aur a meini gwerthfawr a pherlau!

17 O blegid mewn un awr yr anrheithiwyd cymmaint cyfoeth. A [r] phob *llongdywydd*, a phob cwmpeini mewn llongau, a llongwyr, a chynnifer ag y sy a'i gwaith ar y môr, a safasant o hirbell,

18 Ac a lefasant, [s] pan welsant fwg ei llosgiad hi, gan ddywedyd, [t] Pa *ddinas* debyg i'r ddinas fawr honno?

19 A [u] hwy a fwriasant lwch ar eu pennau, ac a lefasant, gan wylo a galaru, a dywedyd, Gwae, gwae y ddinas fawr honno, yn yr hon y cyfoethogodd yr holl rai oedd ganddynt longau ar y môr, † trwy ei chôst hi! o blegid mewn un awr yr anrheithiwyd *hi*.

20 [x] Llawenhâ o'i phlegid hi y nef, a *chwi* apostolion sanctaidd a phrophwydi; o blegid † [y] dïalodd Duw erni drosoch chwi.

21 Ac angel cadarn a gododd faen megis maen melin mawr, ac a'i bwriodd i'r môr, gan ddywedyd, [z] Fel hyn gyd â rhuthr y teflir Babilon y ddinas fawr, ac ni cheir hi mwyach.

22 A [a] llais telynorion, a cherddorion, a phibyddion, ac udganwyr, ni chlywir ynnot mwyach; ac un creftïwr o ba grefft bynnag *y bo*, ni cheir ynnot mwyach; a thrwst maen melin ni chlywir ynnot mwyach;

23 A llewyrch cannwyll ni welir ynnot mwyach; a llais prïodas-fab a phrïodasferch ni chlywir ynnot mwyach. O blegid [b] dy farchnadtäwyr di oedd wŷr mawr y ddaear: o blegid trwy dy fwyn-gyfaredd di y twyllwyd yr holl genhedloedd.

24 Ac [c] ynddi y caed gwaed prophwydi a saint, a phawb a'r a laddwyd ar y ddaear.

PEN. XIX.

1 *Clodfori Duw yn y nefoedd am farnu y Buttain fawr, a dial gwaed ei Saint.* 7 *Priodas yr Oen.* 10 *Yr angel heb ynnu ei addoli.* 17 *Galw 'r ehediaid i'r lladdfa fawr.*

A C yn ôl y pethau hyn mi a glywais megis llef uchel gan dyrfa fawr yn y nef, yn dywedyd, Aleluia; [a] Jechydwriaeth, a gogoniant, ac anrhydedd, a gallu, i'r Arglwydd ein Duw ni:

2 O blegid [b] cywir a chyfiawn yw ei farnau ef: o blegid efe a farnodd y buttain fawr, yr hon a lygrodd y ddaear â'i phutteindra, ac [c] a ddïalodd waed ei weision ar ei llaw hi.

3 Ac eilwaith y dywedasant, Aleluia. [d] A'i mwg hi a gododd yn oes oesoedd.

4 A syrthiodd [e] y pedwar henuriaid ar hugain, a'r pedwar anifail i lawr, ac a addolasant Dduw, yr hwn oedd yn eistedd ar yr orseddfainc; gan ddywedyd, Amen, Aleluia.

5 A llef a ddaeth allan o'r orsedd-fainc yn dywedyd, Moliennwch ein Duw ni, ei holl weision ef, a'r rhai ydych yn ei ofni ef, bychain a mawrion hefyd.

6 Ac mi a glywais megis llef tyrfa fawr, ac megis llef dyfroedd lawer, ac megis llef taranau cryfion, yn dywedyd, Aleluia: [f] o blegid teyrnasodd yr Arglwydd Dduw Hollalluog.

7 Llawenychwn, a gorfoleddwn, a rhoddwn ogoniant iddo ef: o blegid daeth [g] priodas yr Oen, a'i wraig ef a'i parotôdd ei hun.

8 A [h] chaniatäwyd iddi gael ei gwisgo â llïain main glân a disglair: canys y llïain main ydyw cyfiawnder y saint.

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ysgrifenna, [i] Bendigedig yw y rhai a elwir i swpper priodas yr Oen. Ac efe a ddywedodd wrthyf, [k] Gwir eiriau Duw yw y rhai hyn.

10 Ac [l] mi a syrthiais wrth ei draed ef, i'w addoli ef. Ac efe a ddywedodd wrthyf, [m] Gwêl na *wnelych hyn*: cyd-was ydwyf i ti, ac i'th frodyr, [n] y rhai sy ganddynt dystiolaeth Jesu. Addola Dduw: canys tystiolaeth Jesu ydyw ysbryd y brophwydoliaeth.

11 Ac

[f] Pen. 16. 19.
[g] Ps. 137. 8. Jer. 50. 15, 29. 2 Tim. 4. 14.
[h] Pen. 14. 10.
† *boeneidigaeth.*
[i] Esay 47. 7, 8.
[k] Pen. 17. 16.
[l] Ezec. 26. 16, 17. Pen. 17. 2. Ad. 3.
[m] Ad. 18.
‡ *phoeneidigaeth.*
[n] Esay 21. 9. Pen. 14. 8.
[o] Ezec. 27. 27—36.
† *peraidd.*
‡ *chyrph.*
[p] Ezec. 27. 13.
† *phoeneidigaeth.*
[q] Pen. 17. 4.
‡ *gorewro.*
[r] Esay 23. 14. Ezec. 27. 29.
[s] Ad. 9.
[t] Pen. 13. 4.
[u] Jos. 7. 16. Job 2. 12.
† *o herwydd ei thraul hi.*
[x] Esay 44. 23. a 49. 13. Jer. 51. 48.
† *barnodd Duw eich barn chwi allan o boni hi.*
[y] Pen. 19. 2.
[z] Jer. 51. 64.
[a] Esay 24. 8. Jer. 7. 34. a 16. 9. a 25. 10. Ezec. 26. 13.
[b] Esay 23. 6.
[c] Pen. 17. 6.
[a] Pen. 7. 10. a 12. 10.
[b] Pen. 15. 3. a 16. 7. Deut. 32. 43.
[c] Pen. 18. 20.
[d] Esay 34. 10.
[e] Pen. 14. 11. a 18. 9, 18.
[f] Pen. 4. 4, 6.
[f] Pen. 11. 15. a 12. 10.
[g] Mat. 22. 2. a 25. 10.
[h] Psal. 45. 13, 14. Ezec. 16. 10.
[i] Mat. 22. 2. Luc 14. 15.
[k] Pen. 21. 5. a 22. 6.
[l] Pen. 22. 8.
[m] Act. 10. 26. a 14. 14. Pen. 22. 9.
[n] 1 Joan 5. 10. Pen. 12. 17.

11 Ac mi a welais y nef yn agored, ac wele[o] farch gwynn, a'r hwn oedd yn eistedd arno a elwid [p] Ffyddlon a Chywir, ac mewn cyfiawnder y mae efe yn barnu ac yn rhyfela.

12 [q] A'i lygaid *oedd* fel fflam dân, ac ar ei ben *yr oedd* coronau lawer: *ac* yr oedd ganddo enw yn 'sgrifennedig, yr hwn ni wyddai neb ond efe ei hun:

13 Ac [r] *yr oedd* wedi ei wisgo â gwisg wedi ei throchi mewn gwaed: a gelwir ei enw ef, [s] Gair Duw.

14 A'r lluoedd *oedd* yn y nef a'i canlynasant ef ar feirch gwynion, [t] wedi eu gwisgo â lliain main, gwynn, a glân.

15 Ac [u] allan o'i enau ef yr oedd yn dyfod gleddyf llym, i daro y cenhedloedd ag ef: ac efe [x] a'i bugeilia hwynt â gwialen haiarn: ac [y] efe sydd yn sathru cerwyn win digofaint a llid Duw Hollalluog.

16 Ac y mae ganddo ar ei wisg, ac ar ei forddwyd enw wedi ei 'sgrifennu, [z] BRENIN BRENHINOEDD, AC ARGLWYDD ARGLWYDDI.

17 Ac mi a welais angel yn sefyll yn yr haul; ac efe a lefodd â llef † uchel, gan ddywedyd wrth yr holl adar oedd yn ehedeg ‡ trwy ganol y nef, [a] Deuwch ac ymgasglwch ynghŷd i swpper y Duw mawr;

18 Fel y bwytaoch gîg brenhinoedd, a chig pen-capteiniaid, a chîg y cedyrn, a chig meirch, a'r rhai sy yn eistedd arnynt, a chig holl ryddion a chaethion, a bychain a mawrion.

19 Ac mi a welais y bwystfil a brenhinoedd y ddaear, a'i lluoedd wedi ymgynnull ynghŷd i wneuthur rhyfel yn erbyn yr hwn oedd yn eistedd ar y march, ac yn erbyn ei lu ef.

20 A daliwyd y bwystfil, a chyd ag ef [b] y gau-brophwyd, yr hwn a wnaeth wyrthiau ger ei fron ef, trwy y rhai *y* twyllodd efe y rhai a dderbynniasent nôd y bwystfil, [c] a'r rhai a addolasent ei ddelw ef. [d] Yn fyw y bwriwyd hwy i'll dau i'r llynn tân [e] yn llosgi â brwmstan.

21 A'r lleill a laddwyd â [f] chleddyf yr hwn oedd yn eistedd ar y march, yr hwn oedd yn dyfod allan o'i enau ef: a'r holl adar a gawsant eu gwala o'i cig hwynt.

PEN. XX.

a Rhwymo Satan dros fil o flynyddoedd. 6 Yr adgyfodiad cyntaf: mai gwynn eu byd y rhai fydd iddynt gyfran ynddo. 7 Gollwng Satan yn rhydd drachefn. 8 Gog a Magog. 10 Bwrw diafol i'r pwll o dân a brwmstan. 12 Yr adgyfodiad diwaethaf cyffredinol.

AC mi a welais angel yn disgyn o'r nef, a [a] chanddo agoriad *y pydew* dïwaelod, a chadwyn fawr yn ei law.

2 Ac *efe* a ddaliodd [b] y ddraig, yr hên sarph, yr hon yw diafol a Satan, ac a'i rhwymodd ef *dros* fil o flynyddoedd,

3 Ac a'i bwriodd ef i'r *pydew* dïwaelod, ac a gaeodd arno, ac a seliodd arno ef, [c] fel na thwyllai efe y cenhedloedd mwyach, nes cyflawnu 'r mil o flynyddoedd: ac yn ôl hynny rhaid yw ei ollwng ef yn rhydd *dros* ychydig amser.

4 Ac mi a welais [d] orsedd-feingciau, a hwy a eisteddasant arnynt, a [e] barn a roed iddynt hwy: ac *mi a welais* [f] eneidiau y rhai a dorrwyd eu pennau am dystiolaeth Jesu, ac am air Duw, [g] a'r rhai ni addolasent y bwystfil [h] na'i ddelw ef, ac ni dderbynniasent ei nôd ef ar eu talcennau, neu ar eu dwylo; a hwy a fuant fyw, ac [i] a deyrnasasant gyd â Christ fil o flynyddoedd.

5 Eithr y lleill o'r meirw ni fuant fyw drachefn, nes cyflawnu 'r mil blynyddoedd. Dymma 'r adgyfodiad cyntaf.

6 Gwynfydedig a sanctaidd yw 'r hwn sydd a rhan iddo yn yr adgyfodiad cyntaf: y rhai hyn nid oes i'r [k] ail farwolaeth awdurdod arnynt, eithr hwy a fyddant [l] offeiriaid i Dduw ac i Grist, ac a deyrnasant gyd ag ef fil o flynyddoedd.

7 A phan gyflawner y mil blynyddoedd, gollyngir Satan allan o'i garchar.

8 Ac efe a â allan i dwyllo 'r cenhedloedd sydd ym mhedair congl y ddaear, [m] Gog a Magog, [n] i'w casglu hwy ynghŷd i ryfel; rhif y rhai *fydd* fel tywod y môr.

9 A hwy a aethant i fynu ar lêd y ddaear, ac a amgylchasant wersyll y saint, a'r ddinas annwyl: a thân a ddaeth oddi wrth Dduw i wared o'r nef, ac a'i hysodd hwynt.

10 A diafol, yr hwn oedd yn eu twyllo hwynt, a fwriwyd i'r llynn o dân a brwmstan, [o] lle y *mae* 'r bwystfil a'r gau-brophwyd: † a [p] hwy a boenir ddydd a nôs yn oes oesoedd.

11 Ac mi a welais orseddfainge wen fawr, a'r hwn oedd yn eistedd arni, oddi wrth wyneb yr hwn y ffodd [q] y ddaear a'r nef; a lle ni chafwyd iddynt.

12 Ac mi a welais y meirw, fychain a mawrion, yn sefyll ger bron Duw; [r] a'r llyfrau a agorwyd: a [s] llyfr arall a agorwyd, yr hwn yw *llyfr* y bywyd: a barnwyd y meirw wrth y pethau oedd wedi eu hysgrifennu yn y llyfrau, [t] yn ôl eu gweithredoedd.

13 A rhoddodd y môr i fynu y meirw oedd ynddo; a marwolaeth ac uffern a roddasant i fynu y meirw oedd ynddynt hwythau: a *hwy* a farnwyd bob un yn ôl eu gweithredoedd.

14 A [u] marwolaeth ac uffern a fwriwyd i'r llynn o dân. Hon yw 'r ail farwolaeth:

15 A phwy bynnag ni chafwyd wedi ei 'sgrifennu yn llyfr y bywyd, bwriwyd ef i'r llynn o dân.

PEN. XXI.

1 Nef newydd, a daear newydd. 10 Jerusalem nefol, a'i chyflawn hardwriad. 23 Nid rhaid iddi wrth haul: Gogoniant Duw yw ei goleuni hi. 24 Brenhinoedd y ddaear yn dwyn eu cyfoeth iddi hi.

A [a] mi a welais nef newydd, a daear newydd: canys y nef gyntaf a'r ddaear gyntaf a aeth heibio; a'r môr nid oedd mwyach.

2 A myfi Joan a welais [b] y ddinas sanctaidd, Jerusalem newydd, yn dyfod oddi wrth Dduw i wared o'r nef, wedi ei pharotôi [c] fel priodasferch wedi ei thrwsio i'w gŵr.

3 Ac mi a glywais lef † uchel allan o'r nef yn dywedyd, Wele, y *mae* [d] pabell Duw gyd â dynion, ac efe a drig gyd â hwynt, a

---

o Pen. 6. 2.
p Pen. 3. 14.
q Pen. 1. 14.
r Esay 63. 2, 3.
s Joan 1. 1.
t Joan 5. 7.
u Mat. 28. 3. Pen. 4. 4. 27. 9.
x Ad. 21. 9.
y Psal. 2. 9. Pen. 2. 27. a 12. 5.
z Esay 63. 3. Pen. 14. 19, 20.
a 1 Tim. 6. 15. Pen. 1. 5.
† *fawr.*
‡ *ynghanol.*
a Ezec. 39. 17.
b Pen. 20. 10.
c Pen. 13. 15.
d Pen. 20. 10. Edrych Dan. 7. 11.
e Pen. 14. 10.
f Pen. 1. 16.
a Pen. 1. 18.
b Pen. 12. 9. Edrych 2 Pedr 2. 4.
c Pen. 16. 14, 16. Ad. 8.
d Dan. 7. 9, 22, 27. Mat. 19. 28. Luc 22. 30.
e 1 Cor. 6. 2, 3.
f Pen. 6. 9.
g Pen. 13. 12.
h Pen. 13. 15, 16.
i Rhuf. 8. 17. 2 Tim. 2. 12. Pen. 5. 10.
k Pen. 2. 11.
l Esay 61. 6. 1 Pedr 2. 9. Pen. 1. 6. a 5. 10.
m Ezec. 38. 2. a 39. 1.
n Pen. 16. 14.
o Pen. 13. 3.
† *ac y poenir hwynt.*
p Pen. 14. 10.
q 2 Pedr 2. 19.
r Dan. 7. 10.
s Pen. 21. 27.
t Jer. 17. 10. a 32. 19. Mat. 16. 27. Rhuf. 2. 6. Pen. 2. 23.
u 1 Cor. 15. 26, 54, 55.
a Esay 65. 17. a 66. 22. 2 Pedr 3. 13.
b Gal. 4. 26. Heb. 11. 10. a 12. 22. a 13. 41. Pen. 3. 12.
c 2 Cor. 11. 2.
† *fawr.*
d Lefit. 26. 11, 12. Ezec. 43. 7.
e 2 Cor. 6. 16.

hwy a fyddant bobl iddo ef, a Duw ei hun a fydd gyd â hwynt, *ac a fydd* yn Dduw iddynt.

4 [c] Ac fe fych Duw ymmaith bob deigr oddi wrth eu llygaid hwynt; a [d] marwolaeth ni bydd mwyach, & na † thristwch, na llefain, na phoen ni bydd mwyach: o blegid y pethau cyntaf a aeth heibio.

5 A dywedodd [h] yr hwn oedd yn eistedd ar yr orseddfainge, [i] Wele, yr wyf yn gwneuthur pob peth yn newydd. Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ysgrifenna: canys y mae [k] y geiriau hyn yn gywir ac yn ffyddlon.

6 Ac efe a ddywedodd wrthyf, [l] Darfu. [m] Myfi yw Alpha ac Omega, y dechreu a'r diwedd. [n] I'r hwn fydd sychedig y rhoddaf o ffynnon dwfr y bywyd yn rhâd.

7 Yr hwn fydd yn gorchfygu a etifedda bob peth: ac [o] mi a fyddaf iddo ef yn Dduw, ac yntef a fydd i minneu yn fâb.

8 [p] Ond i'r rhai ofnog, a'r digred, a'r ffiaidd, a'r llofruddion, a'r putteinwyr, a'r swyngyfareddwyr, a'r eulynaddolwyr, a'r holl gelwyddwyr, y *bydd* eu rhan yn [q] y llynn sydd yn llosgi â than a brwmstan, yr hwn yw 'r ail farwolaeth.

9 A daeth attaf un o'r [r] saith angel yr oedd y saith phïol ganddynt yn llawn o'r saith bla[s] diweddaf, ac a ymddiddanodd â mi, gan ddywedyd, Tyred, mi a ddangosaf i ti [s] y briodasferch, gwraig yr Oen.

10 Ac efe a'm dug i ymmaith [t] yn yr ysbryd i fynydd mawr ac uchel, ac a ddangosodd i mi [u] y ddinas fawr, Jerusalem sanctaidd, yn disgyn allan o'r nef oddi wrth Dduw,

11 A gogoniant Duw ganddi: a'i golau hi *oedd* debyg i faen o'r gwerthfawroccaf, megis maen jaspis, yn loyw fel grisial;

12 Ac iddi fur mawr ac uchel, ac iddi [x] ddeuddeg porth, ac wrth y pyrth ddeuddeg angel, ac enwau wedi eu hysgrifennu arnynt, y rhai yw *enwau* deuddeg llwyth plant Israel.

13 O du y dwyrain, tri phorth; o du y gogledd, tri phorth; o du y dehau, tri phorth; o du y gorllewin; tri phorth.

14 Ac yr *oedd* mur y ddinas a deuddeg sylfaen iddo, ac [‡] [y] ynddynt enwau deuddeg apostol yr Oen.

15 A'r hwn oedd yn ymddiddan â mi, [z] oedd a chorsen aur ganddo, i fesuro y ddinas, a'i phyrth hi, a'i mur.

16 A'r ddinas sydd wedi ei gosod yn bedeirongl, a'i hŷd sydd gymmaint a'i lêd. Ac efe a fesurodd y ddinas â'r gorsen, yn ddeuddengmil o 'stadau. A'i hŷd, a'i lêd, a'i huchder, sydd yn ogymmaint.

17 Ac efe a fesurodd ei mur hi yn gant a phedwar cufydd a deugain, wrth fesur dŷn, hynny yw, eiddo 'r angel.

18 Ac adeilad ei mur hi oedd o saen jaspis: a'r ddinas oedd aur pur, yn debyg i wydr gloyw.

19 A seiliau mur y ddinas *oedd* wedi eu harddu â phob rhyw faen gwerthfawr. Y sail cyntaf, *oedd* faen jaspis; yr ail, saphyr; y trydydd, calcêdon; y pedwerydd, smaragdus;

20 Y pummed, sardonycs; y chweched, sardius; y seithfed, chrysolithus; yr wythfed, beril; y nawfed, topazion; y degfed, chrysoprasus; yr unfed ar ddeg, hyacinthus; y deuddegfed, amethystus.

21 A'r deuddeg porth, deuddeg perl *oeddynt*; a phob un o'r pyrth oedd o un perl: a heol y ddinas *oedd* aur pur fel gwydr gloyw.

22 A themi ni welais ynddi: canys yr Arglwydd Dduw Hollalluog, a'r Oen, yw ei themi hi.

23 [a] A'r ddinas nid rhaid iddi wrth yr haul, na'r lleuad i oleuo ynddi: [b] canys gogoniant Duw a'i goleuodd hi, a'i goleuni hi *ydyw* yr Oen.

24 [c] A chenhedloedd y rhai cadwedig a rodiant yn ei goleuni hi: ac y mae brenhinoedd y ddaear yn dwyn eu gogoniant a'i hanrhydedd iddi hi.

25 [d] A'i phyrth hi ni cheuir ddim y dydd: canys [e] ni bydd nôs yno.

26 A hwy a ddygant ogoniant ac anrhydedd y cenhedloedd iddi hi.

27 [f] † Ac nid â i mewn iddi ddim aflan, nac yn gwneuthur ffieidd-dra, na chelwydd: ond y rhai sydd wedi eu hysgrifennu & yn llyfr bywyd yr Oen.

ffieidd-dra a chelwydd, nid â ddim i mewn iddi, ond, &c. & Phil. 4. 3. Pen. 3. 5. a 20. 12.

PEN. XXII.

1 *Afon dwfr y bywyd.* 2 *Pren y bywyd.* 5 *Duw fydd oleuni i'w dainas ei hun.* 9 *Yr Angel beb fynnu ei addoli.* 18 *Ni ellir rhoddi dim at air Duw, na thynnu dim oddi wrtho ef.*

AC efe a ddangosodd i mi [a] afon bur o ddwfr y bywyd, diselair fel grisial, yn dyfod allan o orseddfainge Duw a'r Oen.

2 [b] Ynghanol ei heol hi, ac o ddau tu 'r afon, *yr oedd* [c] pren y bywyd, yn dwyn deuddeg *rhyw* ffrwyth, bob mis yn rhoddi ei ffrwyth: a dail y pren *oedd* i iachâu y cenhedloedd.

3 A [d] phob melldith ni bydd mwyach: † ond gorseddfainge Duw a'r Oen a fydd ynddi hi; a'i weision ef a'i gwasanaethant ef.

4 A [e] hwy a gânt weled ei wyneb ef; [f] a'i Enw ef *a fydd* yn eu talcennau hwynt:

5 [g] Ac ni bydd nôs yno; ac nid rhaid iddynt wrth gannwyll, na goleuni haul; o blegid [h] y mae yr Arglwydd Dduw yn goleuo iddynt: a hwy a deyrnasant yn oes oesoedd.

6 Ac efe a ddywedodd wrthyf fi, [i] Y geiriau hyn *sy* ffyddlon a chywir. Ac Arglwydd Dduw y prophwydi sanctaidd [k] a ddanfonodd ei angel i ddangos i'w wasanaethwyr y pethau sy raid iddynt fod ar frys.

7 [l] Wele, yr wyf yn dyfod ar frys: [m] gwynn ei fyd yr hwn sydd yn cadw geiriau prophwydoliaeth y llyfr hwn.

8 A myfi Joan a welais y pethau hyn, ac a'i clywais. A phan ddarfu i mi glywed a gweled, [n] mi a syrthiais i lawr i addoli ger bron traed yr angel oedd yn dangos i mi y pethau hyn.

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf fi, [o] Gwêl na *wnelych*: canys cyd-was ydwyf i ti, ac i'th frodyr y prophwydi, ac i'r rhai sy yn cadw geiriau y llyfr hwn. Addola Dduw.

10 [p] Ac efe a ddywedodd wrthyf fi, Na selia eiriau prophwydoliaeth y llyfr hwn: [q] o blegid y mae 'r amser yn agos.

11 [r] Yr

[a] Esay 60. 19.
[b] Pen. 22. 5.
[c] Esay 60. 3, 5. a 66. 12.
[d] Esay 60. 11.
[e] Esay 60. 20. Zech. 14. 7. Pen. 22. 5.
[f] Esay 56. 5.
Joel 3. 17. Pen. 22. 14, 15.
† *A phob peth aflan, ac yn gwneuthur*
[g] Pen. 21. 23, 25.
[h] Psl. 36. 9.
[i] Pen. 19. 9.
[k] Pen. 1. 1. Pen. 3. 11.
[l] Pen. 1. 3.
[m] Pen. 19. 10.
[n] Pen. 19. 10.
[o] Dan. 8. 26. Pen. 19. 10.
[p] Rhuf. 13. 11. Jago 5. 8. 1 Pedr 4. 7. Pen. 1. 3.

[r] 2 Tim. 3. 13.
[s] Eſay 40. 10. a 62. 11.
[t] Rhuf. 2. 6. a 14. 12. Mat. 16. 27.
[u] Eſay 41. 4. a 44. 6. Pen. 1. 8, 11.
† *gyfpawnder* neu, *awdurdod.*
[x] 1 Cor. 6. 9, 10. Col. 3. 6. Pen. 21. 8.
[y] Pen. 1. 1.

11 [r] Yr hwn ſydd anghyfiawn, bydded anghyfiawn etto; a'r hwn ſydd frwnt, bydded frwnt etto; a'r hwn ſydd gyfiawn, bydded gyfiawn etto; a'r hwn ſydd ſanctaidd, bydded ſanctaidd etto.

12 Ac wele yr wyf yn dyfod ar frys; [s] a'm gwobr *ſydd* gyd â mi, i roddi [t] i bob un fel y byddo ei waith ef.

13 [u] Myfi yw Alpha ac Omega, y dechrau a'r diwedd, y cyntaf a'r diweddaf.

14 Gwynn eu byd y rhai ſy yn gwneuthur ei orchymynion ef, fel y byddo iddynt † fraint ym mhren y bywyd, ac y gallont fyned i mewn trwy 'r pyrth i'r ddinas.

15 [x] Oddi allan y *mae* 'r cŵn, a'r ſwyngyfareddwyr, a'r putteinwyr, a'r llofruddion, a'r eulynaddolwyr, a phob un ag ſy yn caru ac yn gwneuthur celwydd.

16 [y] Myfi Jeſu a ddanfonais ſy angel i dyſtiolaethu i chwi y pethau hyn yn yr eglwyſi. [z] Myfi yw Gwreiddyn a hiliogaeth Dafydd, a'r [a] ſeren forau eglur.

[z] Pen. 5. 5. [a] Num. 24. 17. 2 Pedr 1. 19.

17 Ac y mae yr Ysbryd a'r briodaſ-ferch yn dywedyd, Tyred. A'r hwn ſydd yn clywed, dyweded, Tyred. [b] A'r hwn ſydd a ſyched arno, deued; a'r hwn ſydd yn ewyllyſio, cymmered ddwfr y bywyd yn rhad.

18 Canys yr wyf fi yn tyſtiolaethu i bob un ſydd yn clywed geiriau prophwydoliaeth y llyfr hwn, [c] O's rhydd neb *ddim* at y pethau hyn, Duw a rydd atto ef y plaau ſy wedi eu hyſgrifennu yn y llyfr hwn:

19 Ac o thynn neb ymmaith *ddim* oddi wrth eiriau llyfr y brophwydoliaeth hon, [d] Duw a dyn ymmaith ei ran ef allan o lyfr y bywyd, ac allan o'r ddinas ſanctaidd, ac *oddi wrth* y pethau ſy wedi eu hyſgrifennu yn y llyfr hwn.

20 Yr hwn ſydd yn tyſtiolaethu y pethau hyn, ſydd yn dywedyd, Yn wir yr wyf yn dyfod ar frys. Amen. Yn wir, tyred, Arglwydd Jeſu.

21 [e] Gräs ein Harglwydd ni Jeſu Grift *fyddo* gyd â chwi oll. Amen.

[b] Eſay 55. 1. Pen. 21. 6.
[c] Deut. 4. 2. a 12. 32. Diar. 20. 6.
[d] Eccſod. 32, 33. Pſal. 69. 28.
[e] Rhuf. 16. 20, 24. 2 Theſ. 3. 18.

DIWEDD.

I'r unig Ddduw y byddo 'r gogoniant.

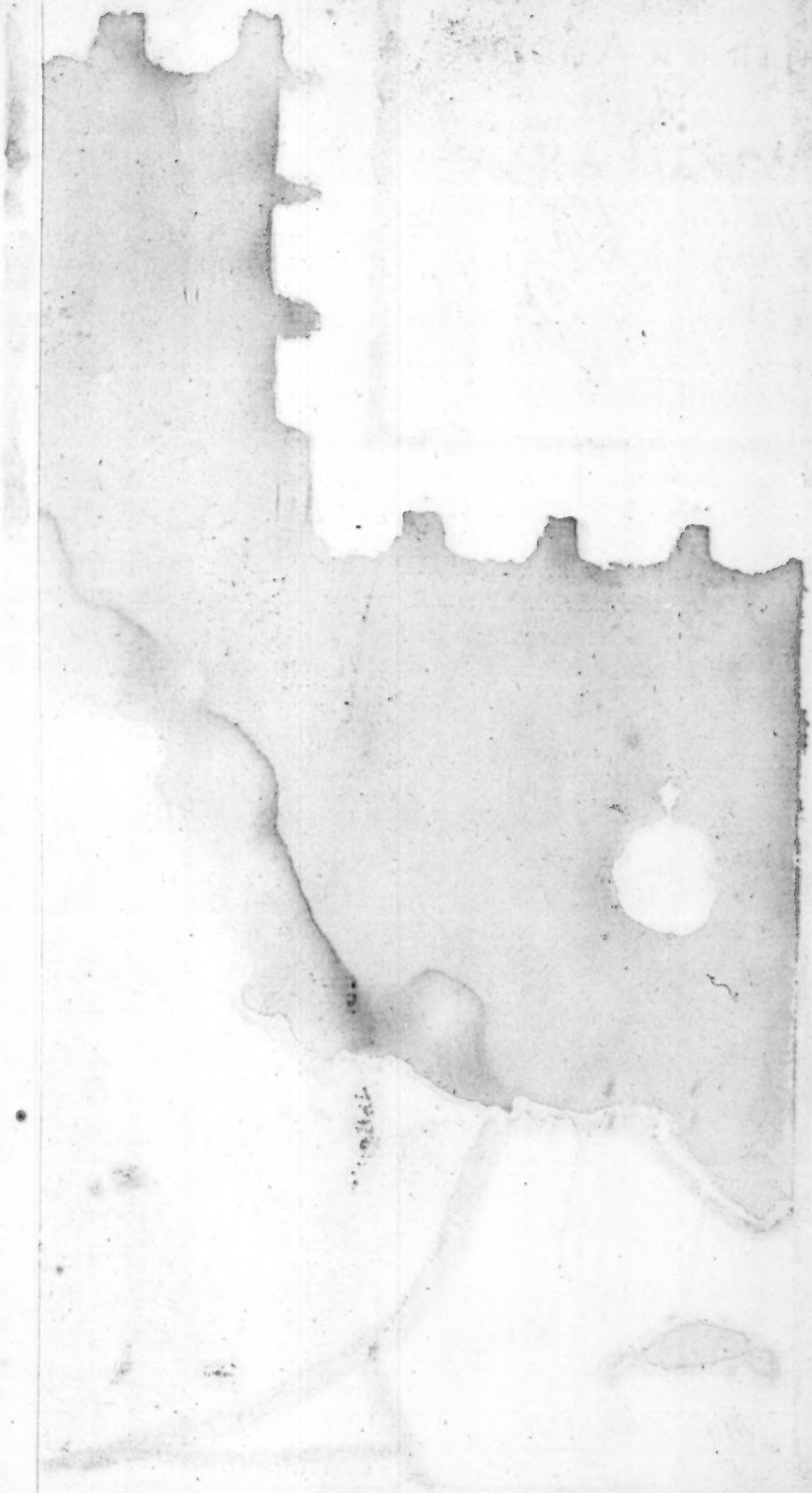

RHODD J. JONES I'R CYMRU.

TEITHIAU YR APOSTOLION

YR ITAL neu'r EIDAL

Rhufain

Ynys Creta

Ynys Cypr

Ynys Malta

Melita

Ymma y torres y Llong ar S. Paul

Taith S. Paul o Gaersalem i Rufain

Y MOR CANOLDIR

Y MOR COCH

DALMATIA

MACEDONIA

GROEG

ASIA

Pontus

Galatia

Cappadocia

Phrygia

Lydia

Bithynia

Paphlagonia

ARARAT

ARMENIA

MEDIA

ASSYRIA

MESOPOTAMIA

SYRIA

CALDEA

PERSIA

ARABIA

LIBYA YR AFFRIG

GWLAD yr AIFFT

Gwlad yr Ismaeljaid a elwir hefyd Agarjaid.

Rhodd Rhisiard Mostyn i'r Cymru.

Mesur y Milldiroedd

20 40 60 120 180 240

John Senex sculp.

PEBYLLFAOEDD MEIBION ISRAEL

NUM. XXXIII.

Y MOR COCH